„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **874** ■ 7-13 ianuarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Prețuim ideile valoroase

fundatia superbet

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Mindfulness și relaxare“

pagina **7**

GEORGE SOROS

„Prețul capitulării lui Merkel“

pagina **22**

Best of 2020

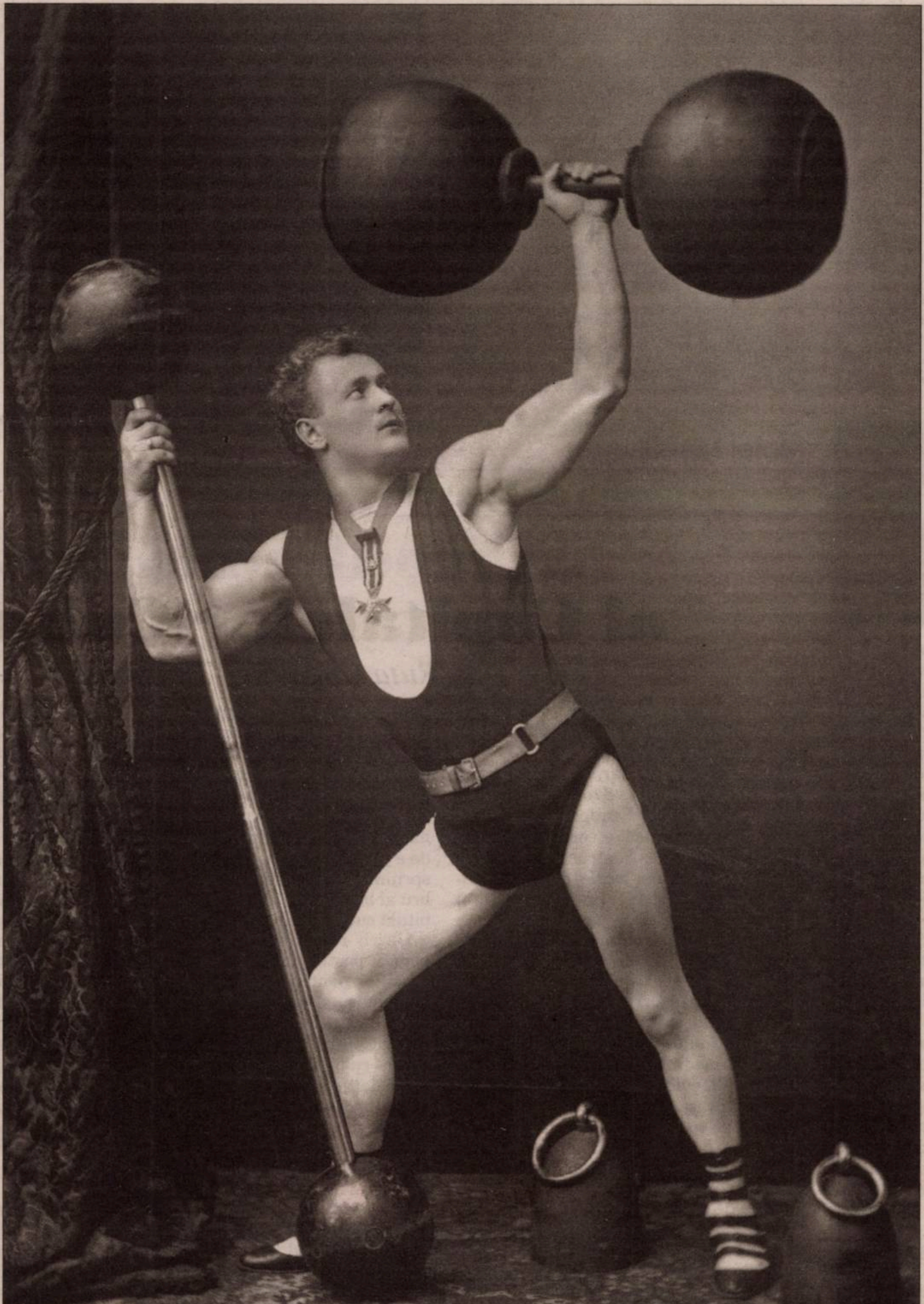

> *„Anul 2020 a fost cu totul special: februarie a avut 29 de zile, martie a avut 300 de zile, iar aprilie a durat cinci ani.“*
>
> *(autor necunoscut)*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

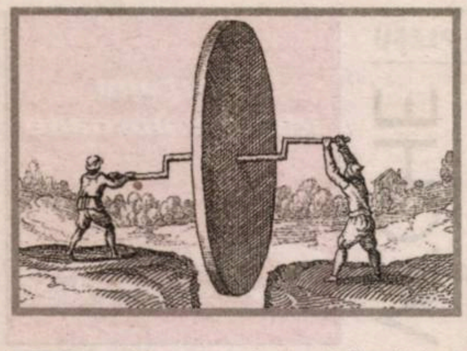

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Vaccin. Încredere

Pentru ca un vaccin să fie eficient în combaterea pandemiei, e nevoie ca undeva între 70 și 90% din populație să îl primească. Dacă lăsăm la o parte dificultățile inerente generate de numărul uriaș de doze care trebuie produse și de logistica necesară pentru o distribuție la scară planetară, rămînem, în cele din urmă, cu problema mult mai dificilă a încrederii.

Nu am văzut pînă azi nici un sondaj făcut în vreo țară din care să rezulte fără nici un fel de dubiu că un procent de 70% din populație are încredere totală în vaccin și e hotărîtă să și-l procure. Ba chiar crește în spațiul public o mișcare tot mai vizibilă de rezistență la ideea vaccinării. Mișcarea asta a existat întotdeauna, a produs victime cu mult înainte de existența COVID-19, însă în aceste zile ea își trăiește momentul sinistru de glorie sub soare. Hrănită cu informații false și crescută din frica pe care o seamănă în oameni, rezistența antivaccin are curioasa particularitate de a milita conștient pentru vulnerabilizarea umanității sub masca grijilor pentru libertatea și sănătatea ei.

Bateria de sceptici de serviciu a avansat pe scara cunoașterii epidemiologice și emite opinii pe bandă rulantă care variază de la mici conspirații de interes local pînă la discuții complet imbecile despre eugenie, dominația lumii și deja tradiționalul cip ce ar urma să fie implantat de oculta mondială tuturor naivilor.

Unele dintre teoriile astea sînt atît de deplasate încît, în mod normal, ar trebui să provoace rîsul, însă barajul de inepții este atît de intens încît nu prea îți mai vine să te amuzi.

Cu atît mai mult cu cît scepticismul pare să fi lovit în România inclusiv în zona cadrelor medicale. O știre publicată de *Adevărul* zilele trecute observa, în titlu, că „majoritatea angajaților sistemului medical din Suceava refuză vaccinul anti-COVID“. Nu poți să nu te întrebi prin ce bizară coincidență sau accident s-a întîmplat ca, dintre toate locurile din România în care se putea instala prudența excesivă, tocmai Suceava s-a găsit să se remarce. Adică același loc unde, în primăvară, dovezile de incompetență și management defectuos au fost atît de grave încît a fost nevoie de intervenția armatei pentru a limita pagubele. Pagube măsurate în numărul de vieți omenești pierdute. Vieți printre care, evident, se aflau și unele ale unor colegi ai scepticilor în halate albe de azi.

Guvernul român, încă interimar la data anunțului, a precizat că, asemenea multora dintre guvernele străine, va porni o campanie de sensibilizare a populației în vederea vaccinării. Din păcate, e vorba de încă un sac cu bani vărsat nediscriminatoriu în presă pentru difuzarea lipsită de orice nuanțe a unor mesaje al căror efect nu va fi probabil niciodată măsurat cum se cuvine.

Mult mai utilă ar fi probabil cooptarea formală în acest efort a *stakeholder*-ilor majori din societate. Companii, asociații profesionale, sindicate, biserici, ONG-uri etc. Asta e un lucru care se poate întîmpla ușor dacă Guvernul va avea răbdare să analizeze cum se cuvine trecutul recent.

Scriu asta pentru că aproape întreg anul 2020 a fost sub semnul unui conflict surd între diverse segmente ale societății cu viziuni diferite față de abordarea luptei cu pandemia. Conflict care a condus, între altele, și la un rezultat al alegerilor care a reușit cumva să dezamăgească pe toată lumea, deși nu toată lumea a cîștigat sau a pierdut la fel. Sînt acolo niște nuanțe încă insuficient subliniate.

Privind lucrurile și prin prisma experienței altor state, s-a dovedit, în cele din urmă, că măsurile care pot și trebuie luate nu sînt radical diferite, indiferent ce filozofie de viață sau de guvernare ai. De aceea, dacă din anul care s-a încheiat trebuie reținută o lecție, atunci ea ar trebui să fie aceea a nevoii unui dialog permanent și încăpățînat al Puterii cu Opoziția în toate înfățișările ei.

De succesul campaniei de vaccinare depinde nu numai sănătatea publică, ci și cea economică. Dacă, pînă acum, criza a fost cumva absorbită grație unor măsuri de urgență și rezervelor aflate la dispoziția companiilor și familiilor, situația asta nu va dura la nesfîrșit. Rezervele private se vor termina, guvernele vor ajunge și ele la fundul sacului. De aceea este esențial ca reluarea activității normale să se întîmple cît mai repede. Or, asta nu se poate întîmpla cîtă vreme ratele de infectare sînt mari, oamenii se îmbolnăvesc și mor, iar încrederea în viitor scade pînă la cote abisale.

Paradoxal, sub masca luptei pentru libertate și împotriva unei fantasmagorice dictaturi medicale, prietenul, vecina sau colegul dumneavoastră antivaccinist încearcă cu tot dinadinsul să vă țină închis în casă. Încearcă să vă falimenteze firma. Și, mai ales, încearcă să zdruncine statul pînă cînd va statul va deveni și mai stupid, și mai disfuncțional, și mai inutil decît este deja.

Și totul doar pentru ca acest prieten, această vecină sau acest coleg să vă poată spune la final (dacă, evident, veți supraviețui împreună dezastrului) că empatizează cu suferința dumneavoastră. Un cost cam mare pentru o consolare atît de mică.

În anul Domnului 2021, antivaccinismul e o formă criminală de abuz emoțional.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

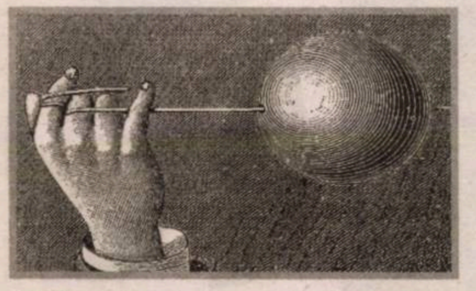

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

„Circul ambulant“ al Capitalelor Culturale

Ruta Chemnitz-Timișoara

Suspiciuni de corupție la nivel european. Chemnitz a fost desemnat Capitală Europeană a Culturii în 2025, impunîndu-se în fața celorlalte orașe germane candidate reținute pe lista scurtă: Hanovra, Hildesheim, Magdeburg și Nürnberg. Procesul de selecție, încheiat în octombrie, e pus acum la îndoială de o serie de articole publicate de *Süddeutsche Zeitung*. Acuzațiile sînt grave: sforării, nepotism și relații dubioase între membrii juriului și echipele de consilieri ale orașelor candidate. Povestea continuă să facă valuri prin presa germană, iar Conferința Miniștrilor Culturii vrea să investigheze aceste acuzații. Și a suspendat, pînă la finalizarea anchetei, subvenția de 25 de milioane de euro cuvenită orașului cîștigător.

SZ vorbește despre „circul ambulant“ al Capitalelor Culturale și demontează un lanț extins de cumetrii în care experți culturali internaționali sînt consilieri pentru orașele candidate, membri ai juriului de selecție și reprezentanți în boardul orașelor desemnate, ocupînd poziții de răspundere succesiv sau chiar simultan. Sînt numiți, printre alții, Jirí Suchánek, artizanul programului Pilsen – Capitală Europeană a Culturii 2015, care s-a alăturat juriului UE în 2017. În 2025, Chemnitz a planificat o acțiune culturală la centrul cultural pe care îl conduce în Pilsen. Olandezul Mattijs Maussen a consiliat deja 15 Capitale Europene ale Culturii, inclusiv Chemnitz. Ulrich Fuchs, directorul Marsilia 2013, considerat un soi de eminență cenușie a Capitalelor, a consiliat mai multe orașe candidate. Dincolo de presupusele conflicte de interese în care s-a plasat, el este criticat pentru faptul că și soția sa a lucrat la unele programe prin intermediul unei firme de consultanță pe care a fondat-o în Franța.

Pare dubios, dar, în același timp, e și, cumva, firesc. Competiția Capitalelor Europene ale Culturii are o miză uriașă: e vorba de dezvoltarea urbană, de infrastructură, de o regîndire a economiei locale, de revitalizarea unor zone urbane. Impactul poate fi enorm. Iar bugetele – pe măsură. Poate însemna un succes (cum s-a întîmplat, de pildă, la Sibiu, în 2007, ori la Matera, în 2019) sau un eșec (așa cum s-a întîmplat în Ruhr, în 2010, ori la Marsilia, în 2013). Oricum, munca de planificare și execuția presupun înaltă calificare, experiență și relații în mediul cultural, economic, politic etc. Și, evident, aptitudini manageriale avansate. Sînt puțini cei care sînt capabili de toate acestea, la un loc. Nu e deci de mirare că, dintre cei puțini, unii sînt consilieri ai mai multor orașe sau că sînt selectați drept experți ori membri ai juriului de către instituții europene. Sau că intră în board-ul organizațiilor care implementează proiectele. Sau că dirijează, la rîndul lor, organizații culturale puternice și potente financiar. Problema apare cînd cumulul de funcții frizează conflictul de interese.

În cazul desemnării orașului Chemnitz, membrii juriului au, cu toții, CV-uri solide. Ei sînt numiți de Comisie, de Consiliu, de Parlament etc. și semnează, înainte de validare, o declarație de interese în care se angajează explicit să nu desfășoare activități de consiliere pe durata mandatului de jurizare. Dar declarația respectivă nu se referă la contractele anterioare și nici la conduita ce se impune după încheierea jurizării. Cum întregul proces se întinde pe cinci ani, e posibil ca un consilier să devină membru al juriului și să fie în situația de a juriza asupra proiectului pe care l-a sprijinit. Sau să supravegheze, ca membru al board-ului în orașul desemnat Capitală cum sînt alocate fondurile.

Ulrich Fuchs spune, într-un interviu pentru postul public de radio, că a fost consilier pentru mai multe orașe, fiind angajat și plătit de Kulturstiftung der Länder, deci de o instituție publică, și că fiecare dintre orașele respective era la curent cu faptul că el era implicat în toate celelalte dosare de candidatură. Fuchs apără decizia juriului în legătură cu desemnarea orașului Chemnitz drept Capitală Europeană a Culturii, respingînd acuzațiile de fraudă. Dar recunoaște că e nevoie de mai multă transparență.

Investigațiile apărute în presa germană nu au reușit pînă acum să demonstreze conflictul de interese, dar simpla bănuială că ar fi putut exista o fraudă pune deja într-o lumină proastă atît membrii juriului, cît și întregul proces de selecție. Să nu ne mirăm, deci, dacă scandalul se va amplifica. De pildă, unele dintre numele vehiculate în legătură cu „cazul“ Chemnitz apar și în parcursul Timișoarei, desemnată Capitală Europeană a Culturii în 2021 (program amînat pentru 2023, din cauza pandemiei). Brîndușa Armanca notează, într-un articol pentru Radio Europa Liberă, că Mattijs Maussen a fost consultant pentru redactarea dosarului de candidatură, recomandat de Ulrich Fuchs. Că Fuchs a făcut parte din juriul de selecție care a desemnat Timișoara în toamna lui 2016. Că, în 2018, s-a prezentat la competiția internațională pentru poziția de „expert internațional“ în Consiliul Director al Asociației TM2021. Și că președinte al juriului a fost atunci Mattijs Maussen. E o încălcare a regulamentului? Poate că nu: toți cei implicați au expertiza necesară și au semnat declarații de interese. Însă, dacă totuși e ceva putred sus, adică la vîrful procesului de selecție, e puțin probabil ca „sforăriile“, „nepotismul“ și „relațiile dubioase“ de jos, adică la nivel de implementare, să fie depistate la timp și sancționate.

Pînă una-alta, e clar că lipsa de transparență generează suspiciuni. Unde sînt bani (publici) mulți, e nevoie de reguli clare și de instrumente pentru a verifica modul cum au fost cheltuiți. Și, dacă cultura e în continuare considerată un sanctuar în Europa, un domeniu în care performanța nu se măsoară cu ruleta și în care onorariile oferite artiștilor nu se supun unor norme prestabilite, poate că ar fi cazul ca managerii, administratorii, consultanții etc. să răspundă, totuși, pentru deciziile lor. Dacă nu din calcul economic, atunci, măcar, din nevoia de a recredibiliza această instituție a Capitalei Europene a Culturii.

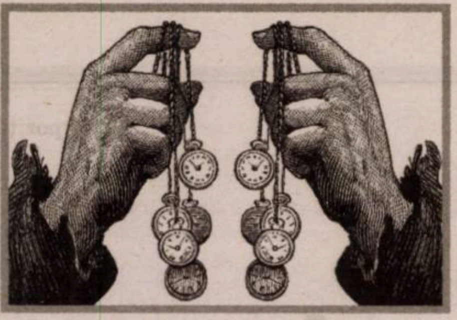

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

După ciclul „capodoperelor în dialog“, propun și rămășițele unui alt ciclu (tot de prin tîrziul anilor ’70), dedicat unor artiști cunoscuți, „expuși“ în cîte un rapid și cordial instantaneu monografic. Cer, încă o dată, scuze cititorilor, pentru absenteismul meu din imediat. Rămîn însă alături de ei, în speranța că politica anilor care vin va reuși să evite căderea în circ și catastrofă cu care ne-am tot obișnuit. Dar, pînă una-alta, prefer să mă uit pe pereți, cu condiția să fie încărcați de artă...

1. Ţuculescu și ochii care se lasă văzuți

„Totul e plin de zei!“ – spunea milesianul Thales, pe vremea cînd gîndirea era încă mitologie. La celălalt capăt al istoriei, mai către miezul Europei, dar în același spirit presocratic, pictorul și biologul român Ion Țuculescu pare a spune: „Totul e plin de ochi!“. Tot ceea ce privim ne privește!

Pînzele lui Țuculescu alcătuiesc, laolaltă, o adevărată epopee a ochiului. Izolat de trup, dar, în același timp, rezumînd trupul cu tot cu partea sa animică, ochiul apare pretutindeni, simplu ornament uneori sau, alteori, gravă interogație. Ce sens poate avea această tenace convertire a universului întreg într-un conglomerat de priviri, care nu se lasă cuprinse niciodată de odihna somnului? E Argus Panoptes, titanul cu o mie de ochi, întruchiparea însăși a lumii?

După ce te-ai întîlnit cu pictura lui Ţuculescu, nu te mai poți mișca în lume

Mai întîi, omniprezența ochiului vrea să spună, poate, că totul în lumea noastră e organism. Că distincțiile școlărești între materia însuflețită și cea neînsuflețită sînt simplă birocrație intelectuală, fără acoperire obiectivă. Nu există lucruri vii și lucruri moarte; există doar grade diferite și forme diferite de viață. Discursul lui Țuculescu merge încă și mai departe: totul pe lumea asta este conștiință – pare mesajul lui –, aducînd drept dovadă legiunile de ochi care năvălesc de peste tot în cîmpia primitoare a imaginii. Căci ochii – o spune înțelepciunea tuturor neamurilor – sînt expresia unei inepuizabile interiorități, sediul cuprinzător al sinelui, calea de acces spre misterul fiecăruia. Sub semnul unei asemenea convingeri, se poate depăși vechea distincție dintre Eul cugetător și non-Eul mut, simplă materie primă a cugetării. „A cugeta“ era, pentru Descartes, sinonim cu „a exista“: „Cuget, deci exist“. Pentru Țuculescu, tot ce există cugetă. „Exist“ – spune universul lui –, „deci cuget.“ Sublim panteism arhaizant...

Dar dacă totul este viu și totul este însuflețire, dacă totul este gînd, atunci, pentru a duce pînă la capăt lecția țuculesciană a ochilor omniprezenți, trebuie să subînțelegem că totul e ordine și, mai ales, că în perimetrul acestei ordini (care nu e decît echivalentul românesc al grecescului *„kosmos“),* e inevitabilă o etică a responsabilității. După ce te-ai întîlnit cu pictura lui Țuculescu, nu te mai poți mișca în lume, în lumea naturii și în lumea oamenilor, ca într-o ambianță „nesupravegheată“, neutră, simplu decor atoateprimitor. Privești, dar *ești și privit,* cîntărit, răspunzător pentru parcursul tău. Și ce subtil ne apare, dintr-odată, geniul limbii, într-o expresie de tipul „cutare chestiune nu mă privește“! Un fel de a spune că, pe de o parte, nu resimt față de chestiunea cu pricina nici o răspundere, iar pe de alta, că nu o simt privindu-mă dialogal, că, pentru mine, ea nu e decît un ochi închis, care nu obligă, din partea mea, la nimic. Or nu se poate întemeia nici o regulă morală fără să te lași „privit“, fără să înțelegi că nu ești niciodată singur, într-un univers orb și indiferent. Clipă de clipă, oriunde te-ai afla și orice ai face, *ești văzut,* evaluat, țintuit de ochiul neadormit al mediului tău existențial. Oriunde te-ai afla, „Țuculescu“ e cu ochii pe tine...

■ ■ ■

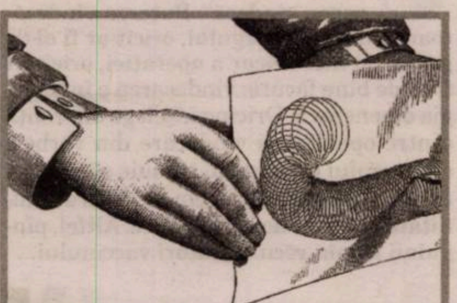

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„Sfîrșitul Europei“ se amînă

„Se apropie sfîrșitul Europei“, scria jurnalistul american James Kirchik într-o carte apărută în 2017 și publicată la noi în traducere un an mai tîrziu *(Sfîrșitul Europei. Dictatori, demoagogi și noul ev întunecat,* Polirom 2018). Iar două pagini mai departe, în aceeași notă sumbră, completa: „Uniunea Europeană, unul dintre cele mai ambițioase proiecte politice din istorie, se năruie. Convergența mai multor crize – aproape zece ani de creștere economică zero, renașterea Rusiei, extremismul islamic și cel mai mare val migrator de la sfîrșitul anilor 1940 încoace – îi amenință chiar existența“.

Crizele respective (descrise cu acuratețe în carte) au rămas și trei ani mai tîrziu, dar lor li s-a mai adăugat una – neașteptată, dramatică și globală: pandemia de noul coronavirus; ba chiar ea a lovit puternic multe dintre țările bogate ale Europei, tensionînd la maximum sistemele de sănătate, închizînd industrii, precum HoReCa, falimentînd milioane de afaceri, schimbînd modul de a lucra a zeci de milioane de oameni, răsturnînd din temelii viețile oamenilor de pretutindeni.

Și totuși, paradoxal, această „ultimă“ criză, majoră și neașteptată, nu numai că nu a demolat Europa (Uniunea Europeană), nu numai că nu a bătut încă un cui în sicriul liberalismului, aflat deja în defensivă pretutindeni, inclusiv în Europa, dar se pare că a consolidat-o pe prima și a pus într-o oarecare defensivă iliberalismul.

După o primă lună de haos în primăvară, Uniunea Europeană a știut să-și regăsească suflul și solidaritatea, relaxînd mai întîi regulile stricte de îndatorare, apoi adoptînd un pachet financiar enorm pentru susținerea și relansarea economiilor. Foarte impresionantă mi s-a părut solidaritatea în ceea ce privește finanțarea, apoi achiziționarea la nivel comunitar a vaccinurilor anti-COVID și, deja, distribuirea lor echitabilă și simultană de-a lungul și de-a latul Europei. Iliberalismul guvernelor Ungariei și Poloniei, care un moment părea că vrea și poate să blocheze bugetul Uniunii, a fost nevoit să bată în retragere și să accepte o clauză care leagă ajutoarele de menținerea statului de drept. Pînă la urmă, Brexit-ul s-a realizat cu un acord, spre satisfacția părților, și pare tot mai evident că perdantul principal din acest divorț este Marea Britanie. Angela Merkel, atît de criticată chiar și în Germania în 2014 pentru acceptarea a peste un milion de imigranți, este astăzi la apogeul popularității sale nu numai în Germania, dar în toată Europa, pentru modul exemplar în care Germania a reușit să lupte împotriva pandemiei. Printre altele, s-a dovedit că o guvernare liberală și competentă, aliată cu știința, este cel mai credibil remediu într-o criză majoră, precum aceea a pandemiei, și că e mai eficientă decît guvernările populiste. Contraexemplul Statelor Unite – conduse de administrația Trump – e elocvent. Pe de altă parte, așa cum recunosc mulți observatori, faptul că Trump a pierdut alegerile pentru un nou mandat la Casa Albă are multă legătură cu modul haotic și incompetent în care administrația sa a coordonat eforturile de combatere a pandemiei.

Nici Europa, nici liberalismul nu stau mai rău decît acum trei ani, ci chiar ceva mai bine.

În general, pandemia a sugerat că populismul și iliberalismul sînt cărți perdante în momente de cumpănă. Negaționismul COVID sub toate formele a dus la mult mai mulți morți, acolo unde el a influențat politica statului, iar o politică sanitară atentă numai la sondaje a avut același efect. Limitarea temporară a unor drepturi (precum cel de a circula) a fost acceptată cu resemnare de majoritatea populației, dar esența libertăților civile n-a fost încălcată. S-a demonstrat că solidaritatea dintre națiuni (precum cele din Uniunea Europeană) conferă un mare avantaj și că naționalismele sînt păguboase. O pandemie, fiind un fenomen global, nu poate fi combătută decît la nivel global și numai cooperarea internațională nemaivăzută între state, companii Pharma, laboratoare de top, organizații mondiale (OMS) sau regionale a putut conduce la rezultatul de a avea deja disponibile mai multe vaccinuri eficiente și sigure anti-COVID, la zece luni de la declanșarea pandemiei. Pe de altă parte, modelul totalitar chinez, vinovat în mare parte de ascunderea începuturilor pandemiei în Wuhan și care și azi îi persecută și îi închide pe cei care au atenționat asupra bolii sau au documentat aceste începuturi, a devenit mai puțin atractiv în lume. China a devenit, din păcate, aproape sinonimă nu numai cu marfă ieftină și contrafăcută, ci și cu coronavirusul cel nou (chiar dacă nu l-a creat accidental, cum cred destui, dar a întîrziat nepermis informarea comunității internaționale). Nici Rusia lui Putin, deși în continuare revizionistă și agresivă, n-a reușit nici să destabilizeze UE, nici să evite ea însăși durerile pandemiei, recent fiind nevoită să recunoască un număr triplu de morți de COVID-19 față de cel anunțat oficial.

Chiar și la noi, pandemia n-a schimbat precedenta tendință antiliberală și anti-PSD, care se manifestase deja la alegerile europene și la cele prezidențiale. Era preconizat de aproape toată lumea că vom avea o guvernare de centru-dreapta, unde PNL și USR-PLUS vor fi partenerii esențiali și că PSD va intra în opoziție nu numai în executiv, dar și în Parlament. Și așa a fost, chiar dacă PSD a ieșit ceva mai bine decît era anticipat. Mai mult, după locale, PSD a lansat o operațiune de autocurățare de vechii comilitoni ai lui Dragnea, i-a scos în față pe reputații medici infecționiști Rafila și Streinu-Cercel, renunțînd la discursul coronasceptic. Desigur, coronanegaționiștii s-au regăsit în AUR, dar e preferabil și politic, și cultural ca aceștia să se adune într-un partid de sine stătător decît să se infiltreze într-un partid *mainstream,* ca pe vremea lui Dragnea.

În rezumat, se pare că, în răspăr față de predicțiile sumbre de felul celor citate la început, nici Europa, nici liberalismul nu stau mai rău decît acum trei ani, ci chiar ceva mai bine, deoarece noul pericol a stimulat solidaritatea și cooperarea mai ales la nivel sanitar și economic. Dimpotrivă, populismul este cel care și-a dovedit inadecvarea în 2020. Așadar, deocamdată, „sfîrșitul Europei“ se amînă.

■ ■ ■

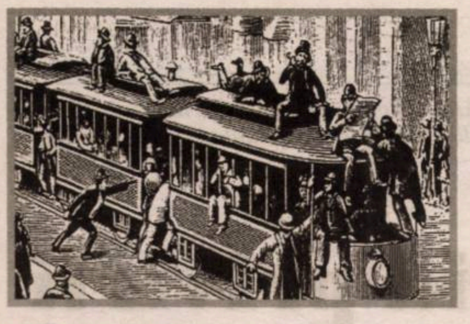

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Închinarea pinguinilor la vaccin

Oricît ai fi fost de devotat activismului sanitar anti-COVID, nu puteai să nu simți imediat caraghioslîcul. Cît de pătruns ai fi fost de înalta misiune a salvării lumii de proștii medievali care merg la moaște și de coronavirusuri, tot ești parte din poporul lui Caragiale și ești programat genetic să nu ratezi comicul acestui gen de situații: ceva bombastic într-un context de Balcani precar, o aliniere de piepturi rotunde pentru ceva în care pieptul umflat nu are absolut nici un merit, vorbe mari dindărătul măștilor legal trase peste nas care sună ca dintr-o cutie de conserve goală. Cînd, în a doua zi de Crăciun, toată țara a văzut delegația de arafați, incluzînd un primar cu diagonală tricoloră, cum merge zgribulită, în grup compact, la punctul de trecere a frontierei în întîmpinarea dubei colantate cu pinguini, senzația de Caragiale în versiune de desen animat s-a impus, irepresibilă. Duba trece granița. Emoțiunea îi cuprinde pe cei care asistă, dar sînt toți bărbați de stat și, mă-nțelegi, nu se lasă ei emoționați cu una, cu două. Un vameș indică dubei unde să se oprească, la cîțiva zeci de metri de ghereta frontieristului, pe teritoriul sfînt al țării, în dreptul unui pupitru cu stemă. Televiziunile, toate, transmit frenetic. Pe orice canal ai da, vezi pinguinii și pupitrul românesc. La pupitru trece arafatul-șef care spune vorbe importante despre cum ne vom salva. Pinguinii, adorabili, cu ciocurile în sus, stau cuminți, ascultători. Arafatul și grupul zgribulit din jurul lui sînt pătrunși de moment. Cel puțin un site de știri, aprig cu sănătatea publică, va numi acest moment „istoric“. Vaccinul a venit în România! Peste cîteva ore, vaccinul va ajunge în congelatoarele de la „Victor Babeș“. Acolo, întregul guvern, cu noul prim-ministru în frunte, va merge în procesiune să-l vadă. Iarăși pupitrul cu stemă, piepturi umflate, vorbe despre salvarea lumii. Peste decenii, a doua generație din spița dlui Cîțu va povesti emoționată că e de neuitat ziua în care bunicul s-a dus la „Victor Babeș“ să vadă vaccinul și va începe astfel o capodoperă de realism magic românesc, de s-ar găsi talentul s-o scrie...

Dacă toată lumea – sper! – a sesizat caraghioslîcul, unii dintre noi am sesizat și ironia subtilă a situației: exact acei guvernanți care adoră să interzică pelerinajele la sfintele moaște au mers în pelerinaj să se închine la vaccin. Fiolele cu vaccin sînt moaștele vindecătoare pentru cei care nu cred în moaște vindecătoare. Îmi aduc aminte de poveștile cu securiștii anilor 1960 care reprimau Biserica, dar își botezau copiii în secret. Acele povești aveau, însă, și ceva dramatic în ele. Aici, acum, nimic dramatic. Doar comic și, în subtext, ironic...

Vreți să găsim și ceva mai adînc, mai serios, în această întîmplare dintr-un Crăciun gri, cu guvernanți cenușii și pinguini frumoși? Căci există, dincolo de toate aceste prime observații, și un sens mai important al lucrurilor. E vorba despre ce crede o întreagă lume despre viață și moarte, despre sănătate și boală, despre relația dintre corpul omenesc și virusuri, *i.e.* și natură. Am vorbit cu atîta speranță despre vaccinul care îl va pune la respect pe acest SARS-CoV2, de nu chiar pe orice alt coronavirus care mai are de gînd să ne tulbure fericirea, încît acum ajungem să-l fetișizăm. Nu e rău, totuși, să înțelegem exact ce-i în acele fiole. Și, desigur, nu mă refer la compoziții chimice, căci nu le știu, ci la *puterea* pe care o are acest vaccin. Acest vaccin este produsul unei tehnologii la care am ajuns după o evoluție în cunoaștere ce ni se pare enormă și, la scara unei biete vieți omenești, chiar așa este. Mobilizarea globală și timpul foarte scurt care s-a scurs de la declanșarea pandemiei la distribuirea masivă a vaccinului sînt, în sine, performanțe de aplaudat. Vaccinul este, în sine, o mare realizare omenească.

Însă nu vaccinul ne face bine. După cum nu virusul ne îmbolnăvește. Vaccinul antrenează în corpul nostru reacția de anihilare / de neprimire a virusului. Care, la rîndul lui, e nociv doar dacă produce în corpul nostru o anumită reacție ce poate fi, în anumite circumstanțe despre care nu știm mare lucru, letală. Este vorba, așadar, de două genuri opuse de reacții ale corpului omenesc; pe una, rea, o generează virusul, pe cealaltă, bună, o generează vaccinul. Dacă înțelegem cu adevărat asta, sîntem cu un pas mai înțelepți decît pinguinii aflați fie pe dubă, fie în fața televizoarelor. Și virusul, și vaccinul stîrnesc, așadar, fiecare altceva din misterele alcătuirii biologiei noastre. Iar această biologie, care este, iată, capabilă să-și producă deopotrivă sfîrșitul și vindecarea, este un fel de *software* de o complexitate încă mult peste puterea noastră de înțelegere. Și vine, desigur, întrebarea referitoare la autorul acestui *software.* O întrebare pe care adoratorii fiolei de vaccin nu ajung să și-o mai pună, căci pentru ei vaccinul însuși e sănătatea și viața.

Întrebările de acest gen nu au, doar, rostul lor în marele efort al cunoașterii, căci nimic nu e mai important pentru un om decît să știe. Ele au și un sens moral. Trebuie să știm cui datorăm *soft*-ul biologiei noastre, ca să știm cui trebuie să-i fim recunoscători pentru, iată, eficiența acestui vaccin. Sensul festivismului penibil cu care a fost primit vaccinul în România a fost, cred, manipulatoriu-orgolios: „Nouă să ne fiți recunoscători, voi cei ce scăpați!“, par a spune arafații și guvernanții care s-au tras în filmări cu vaccinul aflat în duba cu pinguini. Oamenii cei mai mulți, însă, le vor fi recunoscători specialiștilor care au creat acest vaccin și doctorilor care, luptîndu-se cu boala, au dat acestor specialiști datele de care aveau nevoie ca să-l realizeze. Vor fi înjurate, desigur, corporațiile care au investit în realizarea vaccinului și care (nesimțitele!) vor bani pentru banii băgați în organizarea cercetării și producției lui. Asta vor face mai toți! Dar o mică, o foarte mică parte dintre oameni vor fi recunoscători acelui autor de *software* care a dat corpurilor noastre puterea de a se vindeca și minților noastre puterea de a ști cum să stimuleze misterul vindecător din fiecare corp omenesc.

Un chirurg faimos al veacului trecut spunea: „Eu operez, dar Dumnezeu vindecă“. Puterea vindecătoare nu e a chirurgului, oricît ar fi el de genial, și nici măcar a operației, oricît ar fi ea de bine făcută: vindecarea e în biologia omenească. Oricine înțelege diferența dintre operație și vindecare din vorbele chirurgului pricepe cui trebuie să-i fie recunoscător pentru vaccin și pentru imunitatea pe care acesta o aduce. Altfel, pinguinii rămîn recunoscători vaccinului...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Artificii în balon

Întotdeauna mi-am dorit să zbor cu balonul cu aer cald. Eventual, să fie unul în dungi colorate. Probabil pentru că mi-au rămas întipărite în memorie poveștile citite în copilărie sau pentru că mi se pare o mare *magie* pe care omul a reușit să o facă; și îmi plac *magiile*. Oricum, pînă ajung în (poate) Cappadocia în vreun balon din care să văd în toate zările, am tras cu ochiul la istoria acestei *magii* pe care au pus-o la cale oamenii secolului al XVIII-lea.

Oamenii au și un nume, desigur: Alexandre Charles și asistentul său Nicolas-Louis Robert sînt cei care, la 1 decembrie 1783, s-au urcat în coșul din nuiele de răchită al balonului și s-au ridicat spre cer. Au aterizat pe undeva la vreo 50 de kilometri de Paris. Acela a fost primul zbor cu oameni la bord; experimente doar cu baloanele mai făcuseră anterior frații Montgolfier. De fapt, nu doar cu baloanele, la bord erau o oaie, o rață și un cocoș.

În următorii ani, zeci de baloane s-au înălțat în aer, spre uluirea privitorilor, dar mai ales a călătorilor. Dar stați, printre acestea, se remarcă ceva. Văd o pălărie cu pene colorate și niște artificii. Ah, da! Este doamna Sophie Blanchard.

Zborul în balon ajunsese una dintre cele mai prețuite forme de spectacol în epocă, inclusiv (sau, poate, mai ales) la curțile regale, iar Madame Blanchard făcea senzație prin acrobațiile ei executate la bordul balonului. În rochii albe lungi și mulate.

La imboldul soțului ei, Jean-Pierre Blanchard, un pionier al zborului cu balonul, în 1805 Sophie a făcut primul ei zbor cu balonul de una singură, o premieră istorică pentru femei.

Cînd soțul ei nu a mai fost, Madame Blanchard a continuat să zboare. Direct spre curtea lui Napoleon Bonaparte, care i-a oferit titulatura de *aeronaut al festivalurilor oficiale,* iar apoi i-a oferit atribuții importante în elaborarea planurilor lui de invazie a Angliei pe cale aeriană. În 1810, la nunta lui Napoleon cu Marie-Louise, Sophie Blanchard a făcut un zbor-spectacol pentru a marca evenimentul. A rămas în grațiile curții regale și în epoca lui Ludovic al XVIII-lea, care a numit-o *aeronautul oficial al restaurației*.

Îi plăcea să zboare îndeosebi noaptea, cu toate riscurile incluse, oricum își asuma o mulțime chiar dacă o puneau în mare pericol, cum erau, de exemplu, artificiile pe care le aprindea des în timpul acrobațiilor sale. În 1819 le-a aprins pe ultimele. În timp ce își făcea spectacolul fascinînd mulțimea adunată în Grădinile Tivoli din Paris, hidrogenul de la balon a luat foc de la scînteile artificiilor, iar Madame Blanchard a căzut în gol și a murit.

Evenimentul a stîrnit un val uriaș de regrete în Europa, dar au fost și voci care ziceau că locul unei femei nu este în balon. Dar unde? Poate într-un balon în dungi colorate?

BARBURISME

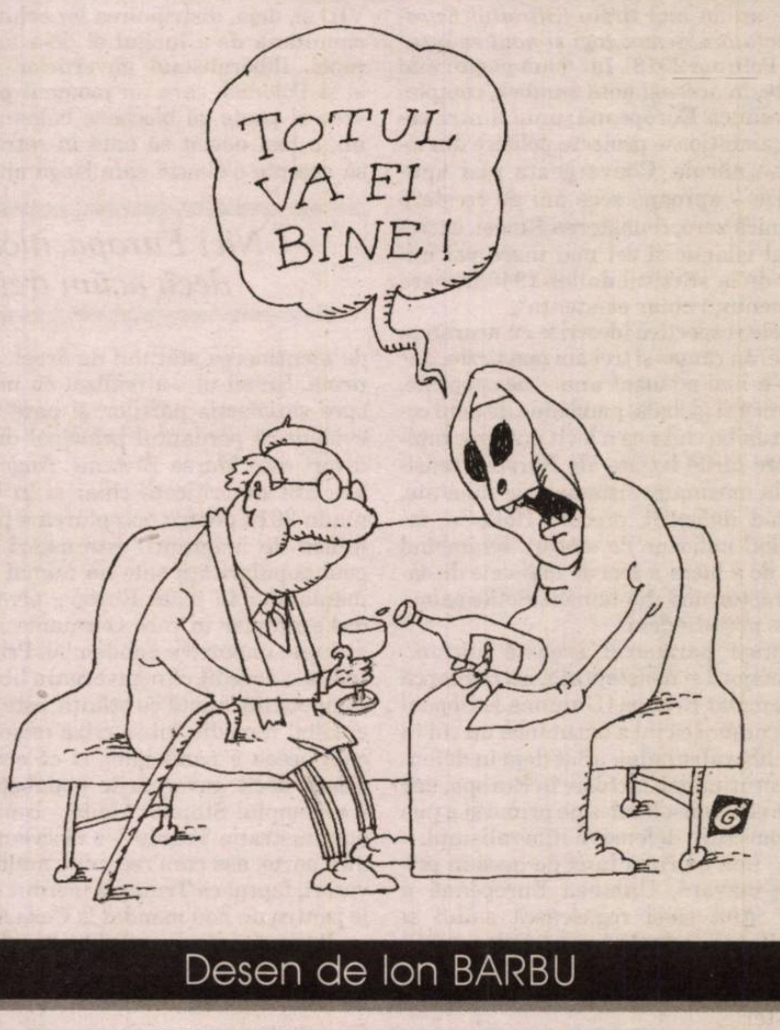
TOTUL VA FI BINE!

Desen de Ion BARBU

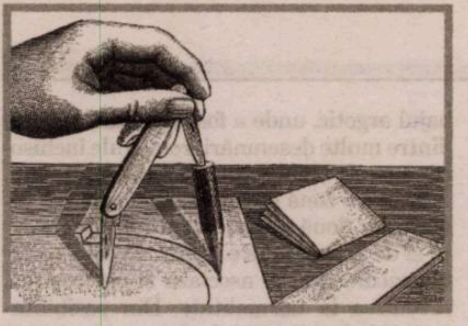

Matei VIŞNIEC

interogarea **europeană**

Acordul dintre Marea Britanie şi Uniunea Europeană, un divorţ pentru moment reuşit

Pe fond de pandemie şi de multe incertitudini care planează asupra anului 2021, ar fi fost o teribilă lovitură pentru moralul bătrînului continent dacă Marea Britanie şi Uniunea Europeană şi-ar fi consumat divorţul printr-un *no deal*. Cele două echipe de negociatori s-au gîndit poate şi la acest lucru cînd au anunţat, pe 24 decembrie 2020, în ajun de Crăciun, că au găsit o cale de înţelegere. Un document de 1.500 de pagini, despre care marele public deocamdată nu ştie mare lucru, a devenit cadrul legal al ieşirii Marii Britanii din Uniunea Europeană. Povestea negocierii acestui acord începe să prindă contur prin multiple mărturii şi comentarii.

Pe data de 25 septembrie 2019, la Palatul Naţiunilor Unite de la Geneva a avut loc un colocviu cu prilejul sărbătoririi, pentru prima dată, a Zilei Mondiale a Negocierii. În lumea noastră complicată, a fi un bun negociator internaţional înseamnă a furniza oxigen viitorului. Această „meserie“ este una specială, iar deseori se vorbeşte despre arta de a negocia. Nu întîmplător, Organizaţia Naţiunilor Unite a creat şi un premiu destinat să recompenseze cel mai bun negociator al anului, iar pe anul 2019 cel care l-a primit este un diplomat libanez, Salim Baddoura. Pe anul 2020, acest premiu ar trebui să-i revină, cred, unui francez, şi anume lui Michel Barnier. El a condus, în numele Uniunii Europene, negocierile cu Marea Britanie în cadrul Brexit-ului şi a reuşit marea performanţă de a menţine unitatea celor 27 timp de trei ani şi jumătate în faţa unui adversar redutabil.

Despre aceste negocieri unii comentatori au spus că au fost un veritabil război al nervilor. Editorialişti francezi s-au referit la aceste interminabile discuţii ca la o „partidă de poker“. Michel Barnier s-a dovedit a fi nu doar un excelent cunoscător al unor dosare tentaculare, ci şi un om tenace, răbdător, capabil să nu-şi piardă cumpătul în momente dificile, imposibil de destabilizat, cu o capacitate de muncă ieşită din comun… Pînă şi britanicii l-au apreciat pentru calităţile sale, mai ales că ei detestă o anume tentaţie a francezilor de a da lecţii şi de a-şi privi de sus interlocutorii. Or, Michel Barnier are un profil psihologic la antipodul acestui clişeu deseori evocat de vecinii Franţei. Cotidianul elveţian *Le Temps* îl declară pe Michel Barnier „europeanuł anului 2020“ pentru talentul cu care a apărat interesele Uniunii Europene construind în acelaşi timp o nouă relaţie solidă cu Marea Britanie. Născut în Savoia, devenit deputat la 27 de ani, Michel Barnier a rămas fidel în cursul întregii sale vieţi unor convingeri gaulliste şi a fost de mai multe ori ministru. Cu experienţa avută în aceşti ultimi ani cît s-a ocupat de Brexit ar putea scrie probabil un important tratat despre arta de a negocia. Una dintre strategiile sale a fost aceea de a nu închide niciodată uşa negocierilor sau, mai bine spus, de a proceda în aşa fel încît să nu se poată spune, în caz de eşec, că Uniunea Europeană ar fi fost principalul vinovat.

Prim-ministrul britanic Boris Johnson a salutat vestea acordului cu următorul mesaj adresat europenilor: „Vom fi prietenii voştri, vom fi aliaţii voştri, Marea Britanie rămîne prima piaţă a Uniunii Europene“. Principalul merit al acestui acord este, mai mult ca sigur, acela că există. El este incomplet întrucît accentul cade pe aspectele comerciale. Nici politica externă şi nici chestiunile legate de apărare nu au figurat pe agenda discuţiilor. Totuşi, faptul că mărfurile vor continua să circule fără tarife vamale între cele două părţi îi face să răsufle uşuraţi pe sute de mii de patroni şi şefi de întreprinderi. Probabil că studenţii britanici sînt mai puţin încîntaţi întrucît nu vor mai putea circula şi studia în Europa datorită burselor Erasmus, dat fiind că Marea Britanie iese din sistem…

După momentul de euforie declanşat de vestea că acest acord există, mulţi experţi îi vor căuta faliile şi elementele de dezechilibru. A cedat prea mult Uniunea Europeană? Va avea ea mijloace de a obliga Marea Britanie să nu se transforme într-un paradis fiscal susceptibil apoi să devină toxic pentru finanţele europene? Întrebări de genul acesta vor continua să suscite analize şi polemici.

Personal, mă întreb însă dacă Uniunea Europeană, formată acum din 27 de membri, va fi capabilă să ia exemplul Marii Britanii în cîteva privinţe. Marea Britanie redevine o ţară suverană, în sensul că îşi va putea proteja cu mai multă eficienţă frontierele şi că va putea frîna imigraţia ilegală. Uniunea Europeană ar trebui să facă acelaşi lucru fără să aştepte ca alte ţări membre să ceară la rîndul lor divorţul pentru a-şi păstra, de exemplu, identitatea culturală.

Britanicii, trebuie spus acest lucru, au votat pentru ieşirea din Uniune fiind excedaţi mai degrabă de o *invazie* europeană decît de una extra-europeană. Sutele de mii de est-europeni veniţi să caute de lucru în Marea Britanie au creat un sentiment de frustrare soldat în final cu dorinţa de a stopa acest tip de *dumping* social. Au înţeles oare liderii de la Bruxelles că dezechilibrele economice existente în interiorul Uniunii Europene, între Vest şi Est, pot fi la fel de nocive pentru proiectul comunitar ca şi imigraţia ilegală? Există vagi semne că strategii europeni încep să înţeleagă acest lucru, şi poate că pandemia este un factor stimulator în acest sens. Deja se vorbeşte despre necesitatea repatrierii unor industrii esenţiale, tocmai pentru ca Uniunea Europeană să nu mai fie dependentă de China şi de alţi parteneri îndepărtaţi.

După consumarea Brexit-ului, Bruxelles-ul ar trebui să deschidă un şantier urgent: cel de reechilibrare economică şi industrială internă, pentru ca milioane de est-europeni să nu rămînă veşnic zilierii Europei Occidentale.

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

---

ph
d
c.g
m.
n.
gn.
h.
r.
l.
ill.
k.qu.
f.v.
s.z
ch.j.
x.

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Rădăcinile unei dileme

Nu deţin, evident, nici un pic de competenţă juridică. Mă pricep mai mult la medicină decît la legi. Am un doctor în familie şi, vrînd-nevrînd, văd, ascult, discut, citesc lucruri (interesante) din domeniul medical. De cînd mă ştiu, discursurile avocăţeşti m-au plictisit şi enervat. În general, nu comunică mai nimic. Te fac să crezi că o chestiune ar fi, concomitent, şi laie, şi bălaie. Am întîlnit totuşi (rar, într-adevăr) şi jurişti sclipitori, chiar fermecători, aş spune, intelectual vorbind. Am descoperit însă, întotdeauna, că farmecul acestora venea din preocupările lor complementare: filozofice, istoriografice, lingvistice, literare. Ştiinţa legală, luată în sine, este sterilă şi anostă. Doar combinată cu umanioarele, în ansamblu, are şansa de a deveni remarcabilă. Nu degeaba înaintaşii noştri îşi legau expertiza în Drept de Litere sau de Filozofie. Ştiau ei ceva. Prin urmare, dată fiind situaţia, probabil că n-aş fi fost tentat vreodată, pe parcursul vieţii mele, să scriu un text despre Justiţie. Dar se întîmplă un fenomen straniu în România actuală, care îmi dă, surprinzător, sterotipurile peste cap. În ultima vreme, Justiţia s-a transformat, la noi, într-o pasiune supremă. Într-un sport naţional. Unde te duci, unde te întorci, descoperi voci nenumărate şi neobosite, cînd isterice, cînd înţelepte, cînd clare, cînd răguşite, cînd aprige, cînd conciliante, cînd interogative, cînd enunţiative, referindu-se la „articolul“ cutare din lege, „coroborat“ cu alt „articol“ din altă lege, „alineatul“ cutare, ce „face vorbire“ despre „speţa“ nu ştiu care, „prevăzută“ de „legiuitor“ la „alineatul“ cutare. Toţi sînt judecători, procurori şi avocaţi deopotrivă. Personal, trăiesc cu sentimentul că, în istorie, juriştii nu s-au încadrat niciodată în tipologia de „vedete“ mai convingător decît în intervalul românesc contemporan. Superman, Batman şi Spiderman, strînşi laolaltă, nu se bucură, pe meleagurile moldo-vlahe ale prezentului, de celebritatea unui singur penalist, fie el şi mediocru. *De facto, de jure,* Justiţia este, pesemne pentru „întîiaşi dată“ în evoluţia omenirii, *modus vivendi* şi nu *modus operandi*.

Cu mijloacele mele de literat, am dedus de unde a plecat nebunia. Am localizat, cum ar veni, epicentrul cutremurului. El se află – se putea oare altfel? – în sfera politică. Pe scurt, politicienii autohtoni consideră îndeletnicirea lor un fel de supraprofesie, un fel de virtute transcendentă, aptă de a-i situa deasupra muritorilor de rînd, de a le oferi protecţie, imunitate, impermeabilitate faţă de/la rigorile existenţei obişnuite. Prin urmare, urmaşii nedemni şi degeneraţi ai lui Pericle nu înţeleg, avînd în vedere *valoarea* şi *singularitatea* lor ontologică, de ce ar fi necesar să se supună legilor aidoma oricărui individ igna. Cu o inocenţă înduioşătoare, dacă vă amintiţi, „premiera“ Dăncilă a şi exprimat public, la un moment dat, această nedumerire. „Chiar şi un prim-ministru să ajungă să fie anchetat?“, a întrebat dumneaei cu maximă consternare. Aici e buba. Ei, politicienii, sînt „prea sexy“ – ca să parafrazez un vers dintr-un cîntec faimos – pentru aiureala numită „legalitate“. Prea „domni“, prea „nobili“. Nu se cade să fie aruncaţi în oala cu ţărani infractori. Lor li se cuvine tratamentul preferenţial, întrucît „muncesc“ din greu pentru ţară. Patria are deci obligaţia să le fie recunoscătoare şi să închidă ochii la eventuale călcături pe arătură, aşa cum a şi făcut-o, de altfel, timp de un deceniu şi jumătate după Revoluţie.

Cum de nu vrem, aşadar, să înţelegem, pentru numele lui Dumnezeu? „Călcătura pe arătură“ a unui politician nu constituie rea-voinţă, ci compensaţie. „Compensaţia“ pentru sacrificiul făcut întru propăşirea naţiei. Atunci cînd colectivitatea a început să abordeze cu „obtuzitate“ asemenea argumente de „bun-simţ“, politicienii s-au răsculat. Au declanşat războiul împotriva procurorilor opaci la nevoile lor adînci, transformîndu-i, cum observam, pe cei din urmă în „vedete“, iar pe noi în „jurişti“. Dintr-un popor odinioară „politicianist“, am devenit un popor „legalist“. Rămîne însă în picioare dilema politicienilor? Reprezintă ei o superclasă ce merită tratamentul preferenţial în faţa legii? Ca om de litere, voi răspunde cu un exemplu din dramaturgie: *Hamlet*-ul lui Shakespeare. Piesa a fost inspirată de mai multe surse medievale. În fiecare dintre ele, Claudius, personajul care-şi omoară fratele (pentru a-i lua regatul) este prezentat negativ. Shakespeare schimbă detaliul. În opera lui, criminalul debutează ca erou pozitiv. Apare, iniţial, drept un rege bun, ***i.e.*** un „politician“ destoinic. Apoi se declanşează urgia dreptăţii universale (aproape că te întristezi aflînd că un lider *aşa de eficient* trebuie pedepsit, deoarece *a ucis).* Asasinul va fi deconspirat şi, ulterior, sancţionat. Pare-se că, pentru Marele Will, nu funcţiona *legea compensaţiei*. De ce? Pentru că *dura lex, sed lex!*

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

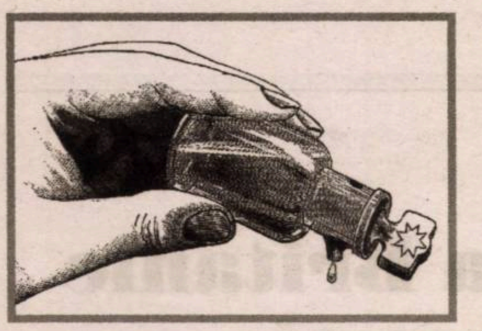

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Reveneală

Dacă în limbajul familiar-argotic beția este *pileală, macheală* sau *matoleală,* activități urmate de obicei de *mahmureală,* pare destul de firesc ca și revenirea la o stare normală să fie numită – în același registru – *reveneală*. Sufixul vechi și popular *-eală* – care formează nume de acțiune mai ales de la verbe cu infinitivul în *-i* – este extrem de folosit în registrele substandard ale limbii române (alcătuind serii ca *mardeală, soileală, șmenuială* etc.). Adesea derivatele în *-eală* se asociază cu sensuri familiar-argotice *(abureală, lipeală),* diferite de cele ale abstractelor verbale în *-re* din registrul standard *(aburire, lipire). Reveneala* este așadar o *revenire* specială, marcată argotic.

Cuvîntul a fost des folosit în ultima vreme – *„reveneala* din mahmureală“ (youtube.com); „murătura de *reveneală,* servită a doua zi după beția cu spirt medicinal“ (igormocanu.wordpress.com) –, inclusiv în contexte figurate: „un film bine făcut ar putea marca *reveneala* din beția în care ne complacem“ (republica.ro). Adesea, în recomandările din mass-media, nu este vorba doar de trezirea din starea de beție, ci și de remedierea exceselor alimentare: „poftă bună și *reveneală* plăcută după atîta carne de miel, cozonaci, ouă și drob!“ – *Borș de reveneală* (gazetabrasovului.ro); „Soluții de *«reveneală»*. Oltenii se refac după mesele de Crăciun cu zeamă de varză“ (digi24.ro); „ciorba de *reveneală*“ (estnews.ro); „rețetă de *reveneală* după sărbători“ (reporterul.ro); „soleanca este o ciorbă specială de *reveneală* și reparatorie, o ciorbă de trezire precum ciorba de potroace“ (moldovaculinaria.ro); „există o rețetă de *«reveneală»* după ce mîncăm și bem prea mult?“ (adevarul.ro) etc. Cuvîntul poate fi utilizat, în glumă, și în alte contexte, în locul sinonimului (neutru din punct de vedere stilistic) *revenire:* „Begu dă semne de *«reveneală»*, cum zic sportivii“ (stiripesurse.ro).

În spațiul Internetului se pot găsi diverse comentarii despre persoane și posturi de televiziune care ar fi contribuit la răspîndirea cuvîntului și a expresiilor în care acesta apare. Chiar dacă termenul *reveneală* poate fi relativ nou, conceptul este vechi: în schițele lui Caragiale (de pildă, în *Repaosul dominical),* verbul care descrie ieșirea din mahmureală este *a se drege,* iar remediile evocate sînt *șvarțul* (cafeaua neagră) și *schembeaua* (ciorba de burtă). Într-o piesă muzicală – *„Reveneala“* – lansată de curînd și al cărei text a fost comentat cu umor de Radu Paraschivescu (digi.fm.ro), cuvîntul apare cuprins în expresia argotică *a da cu reveneală*. Construcția exploatează efectul comic al concretizării ad-hoc a abstractelor, bazîndu-se și pe capacitatea unor derivate cu sufixul *-eală* de a denumi produse, materii *(cerneală, sineală);* astfel, trezirea din beție apare ca datorîndu-se unei alifii miraculoase.

Cuvîntul nu este înregistrat ca atare în dicționare, unde se află însă omonimul său *reveneală* (sau *răveneală),* atestat încă din secolul al XVI-lea și avînd sensurile de bază „umiditate“ și „răcoare“. Este vorba de un derivat de la omonimul verbului *a reveni,* provenit din adjectivul *reavăn* „umed“ (de origine slavă). Termenii *reavăn*, *a se reveni* și *reveneală* sînt prezenți pînă astăzi atît în limbajul popular, cît și în terminologiile agricole de specialitate. Se vorbește de *reveneala solului*, *a aerului, a ierbii* etc.: „solul îl menținem în permanentă stare de *reveneală* prin udări dese“ *(Producția vegetală: horticultura,* 1979). Din sensul „răcoare“ s-a dezvoltat și folosirea figurată a lui *reveneală*, în limbajul argotic, unde a fost semnalat ca una dintre multe desemnări ironice ale închisorii (a sta *la răcoare* sau *la reveneală).*

Există o zonă de intersecție între sensurile celor două *reveneli:* senzația de răcoare și de prospețime e legată de ceea ce este *reavăn,* dar se asociază și cu trezirea, revenirea la normalitate. Din posibilitatea ambelor sensuri derivă ambiguitatea în unele contexte (în care este totuși vorba de vechea *reveneală* – adică de răcorire și prospețime): de la un citat din 1884, reprodus de *Dicționarul limbii române, Litera R* – „vremea era după miez de noapte și noi – după o scurtă *reveneală* – ne așezarăm p-o dungă, iar somnul părea a ne cuprinde“ – pînă la o replică din filmul *Nea Mărin miliardar*, din 1979: „Așa, stai aci, la *reveneală*“ (replici.net). Aceeași apropiere semantică poate fi găsită și în cazul verbelor omonime, pe care le diferențiază totuși morfologia (*revine* față de *revenește):* „Stam la umbră *să mă revenesc* puțin“ *(Materiale dialectale,* în *Dicționarul limbii române).* Într-un alt context, satiric și didactic, chiar băutura este descrisă ca „leacul ce-ți mai *revenește* sufletul“ *(Patima beției,* în *Răvașul,* 5 noiembrie 1904).

Reveneală este așadar un derivat normal, bine încadrat în sistemul morfologic și stilistic al limbii, pe care asemănarea cu omonimul mai vechi îl face și mai ușor de acceptat și pe care îl vor include probabil cîndva – cu eticheta „familiar“ – dicționarele curente.

■ ■ ■

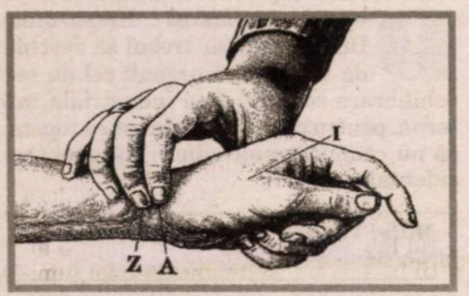

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Dumnezeu smulge petale una cîte una“

Încep, așadar, cu acest articol, anul 2021, după anul 2020, care a adus atît de mult nou în viețile noastre. Încep continuînd bilanțul din articolul precedent, prin care vreau să punctez aspectele pozitive care au marcat sistemul educațional românesc, pentru ca lucrurile bune să nu se înece de tot în percepțiile generale negative. Spuneam că o reușită a reprezentat-o desfășurarea examenelor naționale în condiții de siguranță pe timp de pandemie. Dar tot de acest moment al examenelor se leagă și o altă decizie, anume anonimizarea rezultatelor, o măsură care de mult trebuia luată, pentru a se respecta prevederile europene privitoare la protecția datelor personale, prevederi cunoscute sub numele de reglementări GDPR. Este o măsură care atestă atenția acordată intimității, confidențialitatea fiind, în opinia mea, o formă de manifestare a empatiei și a solidarității, de recunoaștere a dreptului de a fi diferit.

Pe fondul acesta pandemic, ultimele luni de școală ale anului școlar precedent au fost destul de afectate în privința calității, au fost perioade de confuzie, s-a pierdut materie – una peste alta, a existat, desigur, un blocaj inițial. Ca atare, peste vară, o serie de grupuri de experți, organizați pe specialități, au fost solicitați de MEC pentru a scrie ghiduri remediale care să orienteze activitățile remediale necesare în anul școlar următor, astfel încît elevii să poată recupera, profesorii să știe cum să îi sprijine, iar efectul blocajelor de la sfîrșitul anului școlar precedent să fie diminuat. A fost o muncă foarte grea și intensă – am participat în grupul de limba și literatura română pentru liceu –, care ne-a solicitat la maximum timp de aproape două luni, în timpul verii, iar rezultatul este o colecție de ghiduri cu un solid aparat teoretic, dar și cu o bogată paletă de exemple de bune practici, după opinia mea extrem de folositoare nu doar din perspectiva unui demers remedial. Au fost incluse în aceste ghiduri și primele sugestii de construcție a demersurilor didactice în mediul online sau de tip *blended learning*.

Trecînd mai departe, odată cu începerea anului școlar 2020-2021 au fost demarate procedurile de asigurare a tabletelor pentru toți elevii care au solicitat sprijin în acest sens, pentru că nu dispun în familie de resursele necesare participării la ore online. În acest moment în care scriu, absolut toți elevii din țară care au solicitat acest sprijin l-au primit. Sigur, lucrurile nu s-au putut desfășura, nici în această privință, peste noapte, pentru că achizițiile respectă etape și procedurile legislative îngreunează adesea procesul, dar demersurile s-au făcut din timp. Un aspect interesant, pe care îl menționez în paranteză, este legat de acest demers. Un procent semnificativ dintre cei care au solicitat tablete (în unele județe o treime sau chiar mai mult) le-au refuzat cînd acestea au venit, constatînd că ele nu se dau cadou, ci în folosință, și că nu pot fi înstrăinate. E o realitate care cred că ar merita o atenție specială, dar nu e locul în acest articol.

Tot în debutul acestui an școlar s-a demarat procesul constituirii unui corp național de evaluatori care să corecteze la examenele naționale. E o decizie pe care eu o aștept de cîțiva ani, am scris în mai multe rînduri, am discutat despre această nevoie în mai multe ocazii cu oamenii la care aveam acces din zona decizionalului și mă bucur foarte tare că s-a demarat acest proces. Spus pe scurt, acești experți în evaluare ar trebui să fie formați de așa manieră încît să se diminueze subiectivitatea în procesul notării, actul corectării lucrărilor să fie mai profesionist și să aibă un grad mai ridicat de acuratețe. Pînă în momentul în care scriu a fost realizată o primă selecție, pe bază de probă, a celor care vor intra în procesul formării și s-a demarat etapa formării formatorilor. Începutul anului școlar a adus și decizia doamnei ministru Monica Anisie de a revizui modelul de subiect pentru examenul de evaluare națională, model propus într-o primă variantă în august. Nu voi insista mult, am scris despre acest subiect mai multe articole, am creat deja destule valuri, punctez doar faptul că deschiderea doamnei ministru la argumentele aduse, faptul că a decis să le analizeze și, pe baza lor, să solicite revizuirea modelului constituie o foarte importantă mînă de sprijin acordată elevilor. În primele luni ale noului an școlar au fost demarate și o serie de webinarii care să sprijine profesorii în realizarea demersurilor online, apoi altele care să faciliteze utilizare ghidurilor remediale despre care am scris mai sus.

Mai punctez, foarte pe scurt, pentru că spațiul începe să se restrîngă, așa cum se restrînge și timpul care mai rămîne din acest an școlar. La nivel preuniversitar, important și cu impact mentalitar pe termen lung mă aștept să fie parteneriatul semnat între MEC și CJI (Centrul pentru Jurnalism Independent), prin care se va iniția infuzarea curriculum-ului național de limba și literatura română cu elemente de educație media. Am mai scris și despre acesta.

N-aș vrea să treacă neobservat nici faptul că pentru prima dată s-a elaborat un regulament complet, cap-coadă, cum s-ar zice, privind organizarea și funcționarea învățămîntului pedagogic în sistemul preuniversitar. O formă a acestuia fusese semnată de Ecaterina Andronescu în 2019, la inițiativa lui Mircea Bertea, directorul Colegiului Pedagogic „Gheorghe Lazăr“ din Cluj-Napoca. Completat acum de Anca Denisa Petrache, Anamaria Ciobotaru, Adriana Dumitru și Adriana Matache, alte nume reprezentative ale învățămîntului pedagogic preuniversitar, acest regulament normează o sumedenie de aspecte care erau în aer. Leg de acest punct și constituirea unui corpus de școli de aplicație, unde se va face practică pedagogică, în care profesori-mentori specializați vor sprijini procesul formării studenților ca profesori. De asemenea, tot aici punctez constituirea primelor masterate didactice în cîteva centre universitare, masterate așteptate de vreo zece ani. Foarte important de punctat, dar asupra acestui proiect probabil voi mai reveni: demararea *Strategiei privind digitalizarea educației din România 2021-2027*, proiectul cunoscut sub numele SMART-Edu, gestionat de Jean Badea, subsecretar de stat. E un proiect stategic de mare anvergură, care își propune reformarea sistemică, în jurul unor concepte-cheie cum ar fi *accesibilitatea, conectivitatea, comunitatea, ecosistemul educațional digital, inovarea* și *sustenabilitatea*.

Închei cu cîteva extrem de importante decizii care s-au luat în privința învățămîntului universitar și postuniversitar. Revizuirea CNADTCU (Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare) și CEMU (Consiliului de Etică și Management Universitar), în primul rînd, organisme care miroseau urît și au fost primenite. Derivînd, apoi, deciziile istorice privind doctoratele. Mai întîi accesul liber la acestea, ministerul făcînd publice peste 1.300 de teze, urmînd să se publice și celelalte. Apoi retragerea acreditării școlilor doctorale de la Academia de Poliție, școli doctorale în care mirosul de impostură devenise pestilențial.

„Dumnezeu smulge petale una cîte una“, zice poeta Ana Donțu în volumul *Cadrul 25*. Greu an am avut, desigur. Dar față de petalele cu cele rele, eu cred că petalele cu cele bune au predominat. Să vedem ce petale va smulge Dumnezeu în anul care vine!

■ ■ ■

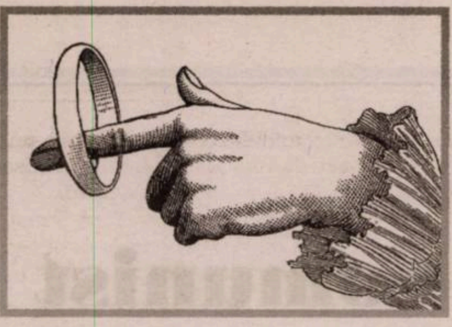

Selma IUSUF

legende **urbane**

Mindfulness și relaxare

Duminică seara, 3 ianuarie. Ar trebui să mă așez la calculator, am ceva de lucru pentru a doua zi, bașca am de scris textul ăsta. Bucureștiul e prăbușit în sine în resturi de sarmale, rămășițe de petreceri sau în mahmureli transformate încetul cu încetul în depresii care încep să roadă ca viermii. Unul dintre îngerii de Crăciun pe care i-am pus prin casă arăta plin de speranță acum o săptămînă-două, cu inima lui de sticlă ținută în niște palme mici. Mă uit la el și brusc nu-i mai pricep rostul, luminile din geam au rămas stinse, cin' și de ce să le mai aprindă, văd numai cablurile și firele goale cum atîrnă urît. Am de lucru, am mult de lucru, iar orizontul de fugă se îngustează amenințător.

Telecomandă, Netflix. Prin secțiunea *Trending now,* sau *Popular on,* nu mai știu, o serie *Headspace Guide to Meditation.* Bineînțeles că apăs *play.* Aș face orice altceva acum numai să evit reînchingarea la o lume plină de termene-limită. Bine c-o ai și p-aia, îmi trece un gînd prin cap, da, sigur, mulțumesc pentru oportunități. Repet mantra recunoștinței, fără convingere, doar m-o ocoli ghinionul. Așadar, *play Headspace Guide to Meditation.* E o serie aparent făcută de un tip care și-a dat dracului job-ul, casa și trecutul ca să plece în Himalaya să se facă călugăr budist. Nu, serios, există clișeu mai mare? Mă gîndesc imediat că, dacă pornesc de la premisele astea, chiar că nu mai fac nimic. Puțină încredere, puțină deschidere, ce contează că jumătatea care se vrea sarcastică a ființei tale se uită deja amuzată la cealaltă jumătate a ființei tale?

Omul a ajuns așadar călugăr budist, a trecut prin mîinile a diverși mentori *(hello, mister Miyagi!)* și împărtășește acum cu noi tehnicile astea de relaxare și de *mindfulness.* Pe ecran curg niște bile portocalii care urcă și coboară dealuri bleu, vocea lui e blîndă, calmă, liniștitoare. Îmi spune că e OK dacă nu reușesc din prima, că se întîmplă tuturor, că gîndurile negre sau gîndurile mundane se luptă cu ghearele și cu dinții să ne cotropească mințile, ca iederile veninoase. Mă rog, interpretarea mea, dar ăsta e sensul. Că o să reușim împreună să trecem peste ele și o să cîștigăm cîteva clipe de pace, de gol binefăcător, de rupere vindecătoare.

Așază-te comod și respiră adînc. Inspiri adînc pe nas, simți cum plămînii expandează, de cînd n-ai mai respirat așa de adînc, tu, care respiri scurt, din capul pieptului, repede și agitat ca păsările? Plămînii mei hrăniți cu nicotină se dublează, o tuse eliberatoare țîșnește ca o ghiulea de tun, poate mă las iar de fumat? Lasă, nu acum, e prea mult pentru prima oară, mă concentrez pe respirație. Plămînii expandează, apoi expiri și simți cum trupul se golește, stomacul se face concav, ești o semilună umană, mușchii se relaxează. Faci asta de cîteva ori, vocea blîndă a omului mă însoțește și mă ghidează, face pauze acolo unde e nevoie, e clar că i-au trecut prin mîini mulți ca mine. Mă gîndesc la asta cînd n-ar trebui să mă gîndesc la nimic, brusc mă văd de undeva de sus: un om pe o canapea cu ochii țintă în niște bile portocalii. Mă trag de păr de acolo de sus, înapoi la respirație. Nimic nu e penibil, nu te judeca atît de aspru.

Respiri-inspiri adînc, te oprești puțin, revii la respirația ta normală pe care trebuie s-o conștientizezi. Cum se ridică și se lasă stomacul. Sau pieptul. Sau orice zonă cu care respiri. Nu te gîndești la nimic, omul știe ce zice, ești conștient și de încăperea în care ești, și de zgomotele din jur. Aud telefonul cum bingăne de mai multe ori din camera alăturată, vecinul-milenial e la al treilea *rave* consecutiv, cum rezistă și de ce vorbește atît de tare, afară cineva trîntește tomberoanele prin curte. Respir, și toată mașinăria trupului meu cu arcurile întoarse cu cheia pînă la înțepenire cedează cu un clic puternic la ceafă. O lumină caldă începe să te străbată încet din creștet pînă în tălpi, spune omul. Dincolo, telefonul e isteric, chiar trebuie să mă ridic, o avalanșă de îngrijorări mi se prăvălește înapoi în sistem. Dar am fost 0,002% zen. Mulțumesc, omule, mai încercăm și mîine.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Nadia zice că în România, la gimnastică, au apărut junioare cum n-a mai văzut de mult; Hagi crede în reconstrucția fotbalului românesc; noul ministru vorbește de aripile pe care trebuie să le prindă sportul românesc. Avem, adică, motive de optimism?

Cine sîntem noi să o contrazicem pe Nadia, zeița, unica, produsul de lux al unui sistem în care cosmonauții se urcau pe munți de oase frînte ca să ajungă la stele? Cum am putea ucide visurile frumoase ale lui Gică The King cînd jalnica, schiloada lume nouă nu și-a căpătat dreptul de a invalida strategia sportivă a secretarilor de partid? Cît despre noul ministru, povestea e lungă și spațiul e mic. Doar atît: e un campion. Deci are căderea de a spune orice îi vine la gură, pînă la judecata consecințelor. Prin urmare, plutim. Deasupra unui haos pentru care nimeni nu e nevinovat sînt pictate curcubeie. Oameni de soi spun lucruri mărețe. Asta producem de cînd am lăsat întunericul pentru penumbră. Indivizi. Dar indivizii nu ne produc pe noi, ca întreg. Continuăm să fim o sumă de cetățeni cărora li se umflă patriotismul cînd Neagu înscrie, Dedu ori Dumanska apără, Halep pupă vreun trofeu și cîteva fetițe amintind de o veselă preistorie aterizează de pe bîrnă fără să se prăbușească. Cînd cîntă imnul ne tremură o lacrimă. În rest, ascultăm la gura sobei sau a aerului condiționat, iarnă, vară, poveștile cu trese și fese ale lui Ilie, povețele demne de Moise ale lui Ion (doar Ion) sau vreun oftat greu al generației de aur a handbalului, adevărata generație de aur. Nu știu nimic – și, încă o dată, nici nu contrazic – despre viitorul luminos pe care l-au citit unii și alții în cafeaua de dimineață (mai luminos dacă e din Kenya, mai puțin dacă e din Brazilia). Mi-e teamă doar că inversăm tracțiunile. Sportul, am crezut, recunosc, multă vreme că va putea trage societatea după el, cînd, de fapt, e invers, societatea e cea care îl trage după ea, la fund. Avem probleme grele, nerezolvate. Credem că aparținem unei Românii onirice, ne imaginăm cum ar trebui să le cadă fălcile de admirație cetățenilor planetei. În România reală, sporturi naționale sînt și aruncatul deșeurilor pe geamul mașinii, poluarea cinică, șpaga. În meciul cel mare al României reale, bacteriile bat la scor virusul. Apropo, cîți dintre cei care tămîiază țărișoara prezicîndu-i o sănătate beton își tratează necazurile medicale în frumoasele ei spitale? Iaca probă de patriotism extrem.

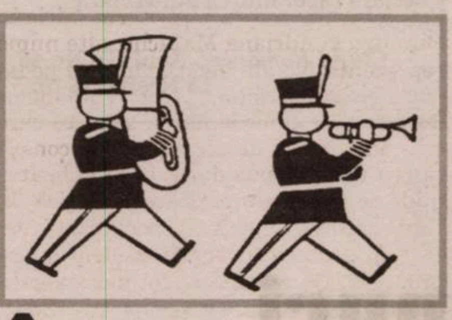

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cum va arăta lumea noastră?

În ce direcție ne îndreptăm? De ce facem ceea ce facem? Pînă unde sîntem dispuși să mergem, atunci cînd e vorba despre suspendarea unui set întreg de libertăți cîștigate cu mare greutate? Cum procedăm cu libertatea de exprimare? Cît de conștienți mai sîntem de nivelul evoluției la care ajunseserăm în înțelegerea ideilor de *libertate* și *democrație?* Ca orice bunuri, odată cîștigate, chiar și marile idei riscă să se piardă în depozitul plin-ochi cu obiecte prăfuite, pe care le-am pus „să stea bine", la păstrare. Că doar nu lucrăm cu ele absolut tot timpul. Iar în vremurile astea, a devenit destul de riscant să adresezi întrebări în afara unui grup de prieteni, în exteriorul unui cerc foarte restrîns. Imediat primești o etichetă care te aruncă într-o tabără de războinici împătimiți de emoțiile situațiilor acute. Nici n-apuci să respiri și primești în plină figură eticheta de „adept al teoriilor conspirației", „negaționist al virusului" sau „antivaccinist". E ca și cînd te-ai duce la măcelărie, ai îndrăzni să-ntrebi dacă e carnea proaspătă și-ai fi dat afară în șuturi pentru că te comporți ca un „vegan habotnic". Deși tu intraseși acolo, salivînd abundent, să cumperi un kil de pastramă de oaie și-o cutie de mici.

Ce-i drept, pe scena improvizată a spațiului nostru public se-arată zilnic niște marțafoi care au de zis formule definitive. Rătăciți strecurați afară din toate bortele adulmecă mirosul de isterie și se pun pe confiscat scena. E un moment extrem de prielnic să te reșapezi, dacă ești un forfotist ajuns la periferia atenției publice și nu știi să faci altceva decît să te scălămbăi și să urli ce-ți vine la gură. Natura acută a momentului istoric pe care îl trăim le oferă specimenelor din această categorie un teren minunat de manevră. În împrejurările în care o situație de urgență impune un pachet de reguli, cu scopul de a depăși momentul de criză, dacă ești șmecher și știi să te orientezi repede, ai toate șansele să te alegi cu un cîștig. Care e cîștigul? Să fii băgat în seamă. Să capeți adepți. „Folouărși". Iar dacă știi să te miști cu talent, poți să te-alegi din povestea asta (culmea ironiei!) chiar și cu o imagine de disident. Tu ești un sfertodoct, doldora de tupeu și de capacitate pulmonară, dar poți „să te scoți" dintr-o situație de felul ăsta ca apărător al libertăților. Gardian al bastionului civilizației. Martir al dreptului la liberă exprimare. Nu contează că din gura ta izvorăsc fluvii de tîmpenii. Important e că ai prins momentul să faci zgomot. Ca la revoluții. Știi să te miști rapid și să te-nfigi unde trebuie? Ai dat lovitura.

În condițiile astea, o parte din public se alege, în mod normal, cu alergii severe față de asemenea personaje. Numai că, deseori, alergiile astea față de niște idioți tupeiști și iresponsabili se transformă în gesturi de respingere sau de evitare a unor subiecte pe care n-ar trebui să le ocolim. Din nefericire, pentru că produc vacarm și fojgăială, marțafoii publici pun în umbră teme foarte serioase, care ar trebui să ne preocupe. Unii ar rîde acum și ar aminti procentul încă deconcertant de toalete în fundul curții, cu care ne mîndrim. Tot ei ar spune că, în condițiile astea sociale, discuțiile sofisticate despre direcția în care se îndreaptă omenirea ar arăta, pe-aici, pe la noi, ca o splendoare de tichie de mărgăritar. Lucrurile nu stau însă tocmai așa. La fel ca în alte părți de pe continentul ăsta și din lumea largă, exercițiul gîndirii despre ce ni se întîmplă și despre direcția în care ne îndreptăm nu ține cont nici de aerele, nici de închipuirile unora. El se manifestă spontan, ca o parte integrantă și esențială a ființei umane, oriunde s-ar afla aceasta.

Din Italia în Germania, din Franța în Anglia și în Statele Unite, mai mulți specialiști în discipline umaniste, personalități cu reputații consolidate în mulți ani de studiu, cercetare și predare la catedrele unor universități de prestigiu, adresează aceste tipuri de întrebări, referitoare la felul în care va arăta lumea noastră. Se vorbește, nu de ieri-alaltăieri, despre o poziționare a științei ca nouă religie, cu tot cu instituțiile, ritualurile, dar și radicalismele care pot decurge, în mod firesc, dintr-o asemenea reașezare. Se discută despre evidentele beneficii pe termen scurt, dar și despre riscurile enorme ale prelungirii puterilor discreționare ale guvernelor. Se analizează profundele schimbări produse în toate straturile alcătuirii noastre ca indivizi și ca societăți, atrăgîndu-se atenția că acest moment de inflexiune merită o atenție sporită din partea oricărei ființe gînditoare, preocupate de ce se întîmplă cu sine și de ce se petrece în jurul ei.

Ce schimbări vor produce vaccinurile în relațiile de egalitate/inegalitate dintre oameni? Ce se întîmplă cu țările care nu-și permit să vaccineze întreaga populație? Va funcționa vaccinul ca un pașaport pentru cei care acceptă să le fie administrat? Cîtă libertate de a dezvolta nenumărate mutații capătă virusul în situația în care vaccinul este administrat doar unei părți din populație? Nu vom asista la episoade peste episoade dintr-un serial pe care îl trăim deja și despre care nu știm cînd se poate încheia? Pentru că veștile proaspete ne spun că virusul traversează paradigma selecției naturale și se modifică în funcție de propriile nevoi de supraviețuire. Iar în eventualitatea asta, cît și cum se prelungește pachetul de măsuri sub care trăim de aproape un an? Adică pînă unde și cît pot merge restricțiile/limitarea libertăților? Nu e o discuție doar despre cum și cînd mai plecăm în concedii sau mai intrăm în sălile de teatru și de cinematograf. E o discuție despre chipul lumii în care vom trăi în anii care vin. E o temă extrem de importantă, căreia ar trebui să-i dăm mare atenție, indiferent de procentul de toalete aflate în fundul curții. Iar imperativul acestei atenții sporite e valabil pentru orice societate.

■ ■ ■

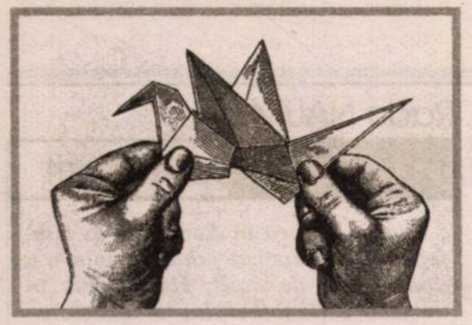

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cercurile infernului comunist

Printre niște povești absolut fabuloase, Ana Blandiana descrie, în cea mai nouă carte a ei, o vizită pe care a făcut-o, în anii ’60, în URSS. Era o excursie organizată de Uniunea Scriitorilor care, teoretic, presupunea întîlniri între scriitori români și sovietici. Acolo, românii au descoperit însă diferențele importante dintre regimul comunist din România (care în acea perioadă trecea chiar printr-o destindere) și cel „original“ din URSS. Libertățile românilor erau, cel puțin atunci, indiscutabil mai mari decît ale rușilor. Regimul lor era mai apropiat de organizările și despotismele asiatice.

Cei trei scriitori români au fost întîmpinați atunci la Moscova, povestește Ana Blandiana, de un soi de supraveghetoare de care nu reușeau să scape. Nu li se spunea de-a dreptul că n-aveau voie să meargă singuri pe stradă (așa cum am auzit că și astăzi se întîmplă în Coreea de Nord), dar, în fapt, n-au reușit să facă asta. Chiar și cînd s-au crezut a fi de capul lor, noaptea tîrziu, pe străzile Moscovei, rătăciți din cauza unor clădiri identice, s-au întîlnit, chipurile întîmplător, cu un tip care vorbea românește, care i-a ajutat să regăsească drumul înapoi către hotel și cu care s-au și împrietenit. Ulterior au aflat însă că individul era un KGB-ist și au înțeles că fusese pus pe urmele lor. Cînd au vrut s-o viziteze acasă pe cea care îi tradusese Anei Blandiana poeziile în rusește, s-au trezit că ușa de la adresa pe care o primiseră le-a fost deschisă tot de omniprezenta lor supraveghetoare. Traducătoarea era și ea acolo, dar musafirii și-au dat seama imediat că nu în casa ei ajunseseră, de fapt, ci în a supraveghetoarei. Era un sistem îngrozitor, de-a dreptul kafkian.

Citind aceste istorii am avut o senzație de *déjà-vu*. Mi-am adus aminte că în deceniul următor, în anii ’70, cînd eu însumi am fost în URSS împreună cu mama, într-o excursie organizată de profesoara mea de geografie, am trăit lucruri similare. Exact la același hotel moscovit Ukraina, de care povestește Ana Blandiana, aproape identic cu Casa Scînteii de la noi (Casa Presei de astăzi), ni se servea zilnic masa de prînz. Și, la fel, plimbîndu-ne într-o zi de capul nostru, ne-am rătăcit, iar în loc de hotel Ukraina am nimerit în fața unei clădiri identice din apropiere (sînt șapte în Moscova). Am constatat uimiți că, deși avea aceeași arhitectură inconfundabilă, înăuntru era un minister și nici vorbă de hotel. De bună seamă, era același minister unde scriitorii români, rătăciți și ei, s-au întîlnit cu individul care vorbea românește, KGB-istul care li s-a dat drept un inginer din Basarabia, aflat în delegație. Rătăcirea noastră similară n-a fost decît o pură coincidență, dar alte asemănări au avut legătură cu sistemul.

Noi n-am avut parte de o supraveghere atît de strictă, nu eram scriitori, adică persoane potențial periculoase pentru un regim totalitar, și era cu peste zece ani mai tîrziu. În cazul nostru, probabil că ghizii, care vorbeau toți perfect românește, erau cei care răspundeau de noi pe toate liniile. Îmi aduc aminte ce probleme am avut cînd am vrut să vizităm un obiectiv care nu era înscris în program. Mama ținea cu tot dinadinsul (și bine făcea) să mergem la Muzeul Pușkin, unde știa că sînt expuse picturi de Van Gogh. Cînd a aflat ce aveam noi de gînd, ghida a comentat, cumva sever, că ar fi trebuit să ne fie de ajuns Galeriile Tretiakov, muzeu trecut în programul oficial al excursiei. Era o sugestie destul de imperioasă. Nu eram bine văzuți dacă ne despărțeam de grup și vizitam ceva pe cont propriu. Culmea e că nu doar ghida, ci și persoane din grupul nostru ne-au atras atenția că n-ar fi bine să facem așa ceva. Conformiștii români. Programul era foarte strict conceput, aproape fără timpi morți, și țin minte că pentru „evadarea“ noastră a trebuit să tragem chiulul de la vizitarea Muzeului Cosmonauticii. Aveam vreo 12 ani și n-aș fi vrut să-l ratez nici pe acela, dar hotărîrea mamei era fermă. M-a dus la Muzeul Pușkin și m-a așezat în fața „Viei roșii“, spunîndu-mi să privesc pictura atent, minute în șir. Atunci mi s-a părut o pedeapsă, astăzi i-aș mulțumi că mi-a creat ocazia să văd ceva atît de extraordinar. Mi-a arătat stratul neobișnuit de gros de vopsea din unele locuri și mi-a explicat că pictorul o punea uneori cu cuțitul. „Via roșie“ e singurul tablou vîndut în timpul vieții lui Van Gogh.

În fine, nu ni s-a întîmplat nimic după această escapadă, dar felul în care sovieticii îi supravegheau pe străini la Moscova dădea măsura lipsei de libertate din acea societate. Hotelurile aveau liftiere și responsabili de etaj atotputernici, cărora trebuia să le prezinți actele emise de la recepție și care-ți explicau multele reguli ce trebuiau strict respectate. În camere existau difuzoare care emiteau zi și noapte propagandă sovietică. Tipul de organizare a aparatului de supraveghere, de înregimentare și supunere atît a vizitatorilor, cît și a propriilor cetățeni era șocant chiar și pentru turiștii din țările-surori, din același „lagăr socialist“. Unde mai pui că în drumurile cu trenul prin URSS, care adunate au durat zile întregi, n-am văzut aproape nimic pe geam. Pe marginea căii ferate erau plantate tufișuri menite să acopere de eventuali ochi străini orice s-ar fi putut vedea în interiorul acelei mari țări închise. Așa descopereai că întotdeauna se poate și mai rău, că existau cercuri și mai adînci ale infernului comunist, pe care le puteai vedea, simți sau doar bănui.

■ ■ ■

ready made

„Având în vedere că azi limba esperanto este foarte răspândită și având în vedere că azi toate societățile internaționale o folosesc ca limbă oficială neutrală internațională, precum camerile de comerț, mai recent Liga națiunilor iar în conferința internațională telefonică și telegrafică s’a adoptat la art. 7 din Regulamentul Internațional al Telegrafelor și Telefoanelor folosirea limbei esperanto ca a limbei celei mai clare, astfel oficial se declară esperanto ca limbă clară.“

Clujul Românesc, Anul III, Nr. 46,
15 Noemvrie 1925

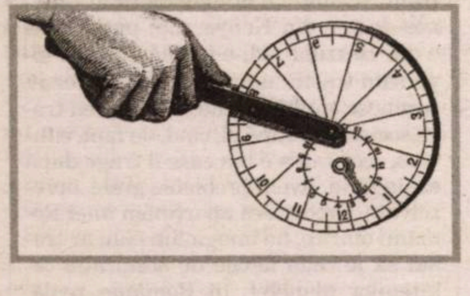

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Zadarnicele chinuri ale dragostei epistemice

Aud mereu că arheologia *completează* informațiile oferite de sursele scrise și o să încerc să explic de ce această afirmație – foarte inofensivă, nu? – mă obligă la cusurgeală. N-ar trebui; îmi închipui că cei care folosesc formularea asta nu vor, de fapt, să spună altceva decît că ceea ce aflăm, să zicem, din viața lui Augustus scrisă de Suetonius despre lumea romană din vremea primului împărat este, pur și simplu, *foarte diferit* de informațiile pe care ni le dau despre această lume săpăturile arheologice din castrele romane de la Haltern, la 60 km est de Rin. Cu această formulare aș fi, de altfel, foarte împăcat. Cealaltă însă n-are cum să fie benignă pentru că trimite la o relație cu năbădăi între două științe.

Ideea „completării“ între cele două surse – adesea însoțită de analogia nefericită a puzzle-ului – sugerează o compatibilitate fundamentală între informația din sursele scrise și cea din săpăturile arheologice. În realitate, ele sînt ca merele și perele sau, cu un termen din filozofia științei – introdus de Kuhn, căruia nu-i plăceau fructele – incomensurabile. Arheologia casei lui Shakespeare, oricît de interesante sînt pipele găsite în ea, nu compensează pierderea piesei lui *Love’s Labour’s Won*.

Realitatea e că abia de pe la 1950 a început să fie pusă la îndoială ideea că arheologia e un fel de slujnică a istoriei, un furnizor amabil și prostuț de ilustrații; cu alte cuvinte, acolo unde Vegetius vorbește despre scuturi, poftim un exemplu de scut găsit de băieții ăștia pe teren la Dura Europos. Pînă azi stereotipul cel mai stabil legat de arheologie zice că ea este o știință auxiliară a istoriei, un fel de bază de date cu poze de unde extragi ceva simpatic, pentru ca publicul să bage la cap mai ușor discursul solemn al istoriei. Gîndiți-vă la ultima carte pe care ați citit-o al cărei titlu începea cu *Istoria*... Pun pariu că ea se bazează pe izvoarele scrise, măiestrit analizate, contribuția arheologiei limitîndu-se la cîteva inscripții, o săbioară și fotografia mare a statuii lui Augustus de la Prima Porta – sau a altui lider blazat, de la caz la caz. Realitatea e că, din păcate, arheologii au prea multă istorie în cap, iar istoricii prea puțină arheologie.

Cu unele excepții. În anii ’20, Rostovțev scria o istorie socio-economică excepțională a Imperiului Roman, ce-i drept, încă dominată de sursele scrise, încorporînd însă și o cantitate imensă de material arheologic. Cu toate astea, o jumătate de secol mai tîrziu, Moses Finley se plîngea că între timp nu s-au mai făcut progrese în direcția asta, ba din contra. Un alt mare istoric al Greciei, Anthony Snodgrass, descria în anii ’80 o eroare tipică a arheologilor *(the positivist fallacy):* tendința de a echivala mecanic descoperirile arheologice semnificative cu ceea ce sursele scrise subliniază ca semnificativ. Cu alte cuvinte, găsești într-un sit arheologic un strat zdravăn de dărîmătură, îl interpretezi automat ca fiind produs de cutremurul din 363 d.Hr. În altă parte, stratul de cenușă e musai de la invazia cutrigurilor din 559 d.Hr. (sau cea doriană, cea cimeriană sau mai știu eu care), din același motive – pentru că despre ele ți-au împuiat capul sursele scrise. Realitatea este că, afară de situații excepționale, de obicei legate direct de marile centre de putere antică (cum ar fi distrugerile persane de pe Acropola din Atena), corelațiile între răscoalele și cutremurele din sursele scrise și urmele de distrugere găsite de arheologi în provincii sînt mai degrabă iluzorii. Între foarte puținii care au scris explicit și lucid pe această temă a fost Egon Schallmayer, care discuta situația din teritoriile romane de la vest de Rin. Acolo, explica neamțul, în secolele I-III d.Hr. sînt identificate arheologic multe niveluri substanțiale de distrugere, deși aflăm de puține războaie în sursele scrise, în vreme ce, pentru secolul IV și referitor la același teritoriu, sursele scrise vorbesc de nenumărate distrugeri, dar pe șantier constați că ele nu se reflectă în stratigrafie. Faptele din arheologie nu sînt aceleași cu faptele din izvoarele literare.

Una peste alta, uneori îți vine să faci numai arheologie preistorică, mai solidă metodologic, poate și din cauză că, deoarece se ocupă prin definiție de timpuri pentru care nu avem surse scrise, a trebuit, vrînd-nevrînd, să ia totul de la zero. Căci în arheologia clasică, atunci cînd spui că sursele arheologice le *completează* pe cele scrise, e ca și cum ai spune că, deși picturile lui Klimt de pe la 1900 de pe tavanul universității din Viena au fost distruse, golul poate fi umplut cu partitura *Toscăi,* cam tot de pe atunci, care, iată, ni s-a păstrat.

Iar noi, înainte de a căuta interdisciplinaritatea în dialogul între istorie și tehnicile de bălțare a cailor, poate n-ar fi rău să ne amintim că ea e chiar aici, la ușa noastră, în colaborarea între istorie și arheologie. Colaborarea asta părea prea banală, prea de la sine înțeleasă ca să merite să fie considerată interdisciplinaritate. De fapt, între cele două științe există dificultăți reale de transfer și armonizare a cunoștințelor. Ce baftă!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

Coordonator: Marius CHIVU

Best of 2020

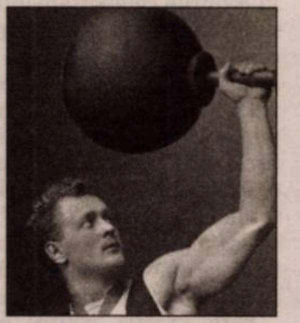

Texte și opinii de:

- Andrei PLEȘU
- Matei VIȘNIEC
- Cătălin ȘTEFĂNESCU
- Andrei CORNEA
- Adina POPESCU
- Selma IUSUF
- Anda DOCEA
- Cătălin PAVEL

argument

Coronavirus și vorbe

DILEMA VECHE
Best of 2020

De vreme ce nimic nu scapă de atingerea virusului fatal, era inevitabil ca și cuvintele noastre, ale tuturor, să se resimtă. Lingviștii, sociologii, psihologii se confruntă cu un impozant val de materie primă neprelucrată, cu noi teritorii de cercetare, cu o nouă interogație de specialitate. Apar un nou tip de discurs, o nouă dimensiune a comunicării, un nou tip de argumentație. Nu pot să nu mă înscriu și eu în această revoluționară dialectică. Cîteva constatări de demaraj:

1) S-a accentuat un paradox care se anunțase de mult la orizont, dar care acum are o relevanță sporită. E vorba de relația dintre izolare și masificare, dintre comunicare și singurătate. Ești „consemnat“ la domiciliu, dar vorbești cu întreaga planetă... Primești mesaje de tot soiul, le redistribui sau declanșezi noi serii de „apeluri“ informative: interpretări proprii, vești bune, vești proaste, scenarii conspirative, bancuri. În ceea ce mă privește, prefer bancurile... Unul dintre ele mi s-a părut de-a dreptul metafizic: un cetățean grijuliu se spală „corect igienic“, se bălăcește în gel dezinfectant, își pune mască și ochelari, se îmbracă într-un riguros combinezon alb, de protecție, după care, blindat sanitar, iese din casă ca să-și vadă de treburi. Dar, cum ajunge în stradă, e călcat de o mașină. Epictet ar fi avut ce comenta: nu te poți feri decît de ceea ce depinde de tine. Ceea ce nu depinde de tine nu poate fi nici anticipat, nici evitat. Pe de altă parte, contextual vorbind, ai datoria să nu tratezi ușuratic ceea ce *depinde* de tine. Restul e Providență, Destin, Hazard sau cum vrem să-i spunem, în funcție de amplasamentul nostru speculativ...

2) A devenit evidentă compatibilitatea neașteptată între „progres“ și vulnerabilitate. Sîntem tot mai glorioși în atac și tot mai șubrezi în apărare. Am supus „natura“, dar bobîrnacul ei e devastator. Am aflat tainele universului, dar am uitat cum e cu spălatul pe mîini. Învingători în izmene. Euforia civilizatoare se dovedește o formă tragi-comică de somnambulism.

3) Drama reală are, adesea, și nimbul complementar al prostiei. Au mare succes specii retorice pompoase și vide: a) *Discursul apocaliptic:* „s-a terminat“, sîntem generația de pe urmă. Desigur, sfîrșitul global e – a fost dintotdeauna – o posibilitate, dar nu una argumentabilă savant sau profetic. Nu poți transforma neantul în teorie a viitorului, moartea umanității în *„breaking news“* de tabloid. b) *Discursul „înțelept“:* „va fi bine“, nu luați criza în serios, vom trece și peste asta! Papa, nani, laptop, filme, o binemeritată pauză în sufrageria de-acasă. O ocazie să redescoperi răgazul, valorile intimității, ale moțăielii „alături de cei dragi“. E OK, nu zic. Cu condiția să o faci de bunăvoie, nu pe bază de „declarație pe propria răspundere“. Nu în penumbra „arestului la domiciliu“. c) *Discursul conspiraționist:* totul e o făcătură. A rușilor contra americanilor, a chinezilor contra europenilor, a ocultei mondiale contra mapamondului, a șmecherilor cu bani care vor să preia controlul, a dușmanilor Uniunii Europene, a fabricilor de medicamente ș.a.m.d. Pe scurt, e vorba de o minoritate care vrea să ia puterea, adică să devină majoritară. Un grupuleț care vrea să subjuge lumea, dar care alege, misterios, ca prim pas spre acest răutăcios țel, distrugerea ei. Vor să cîștige, dar să rămînă singuri. Să domnească peste nimic. d) *Discursul ideologic:* iată unde duce capitalismul! Sau din contra: iată unde duce stîngismul! Sau: iată unde duc corectitudinea politică, globalismul, multiculturalismul etc. Evident, toate aceste „accidente“ istorice pot fi puse în discuție. Toate au relele lor, coeficientul lor sumbru de imprevizibil, balastul lor de „pagube colaterale“. Dar dacă lupta cu virusul devine *ideologică,* dacă transformăm frontul „de idei“ în terapeutică, conflictul în soluție, pierdem timpul. Don Quijote n-a cîștigat nici o bătălie! Nici Al Capone! Deocamdată, nu ne luptăm cu principii, ci cu o bîzdîganie perfidă și cu propriile noastre neputințe. Ale noastre, ale instituțiilor noastre, ale politicienilor luați pe nepregătite, ale specialiștilor care se bîlbîie competent: spirtul nu e bun, ba e bun; măștile nu ajută la mare lucru, ba ajută; mănușile protejează, ba te pot păcăli…

4) O situație ca aceea prin care trecem nu poate exclude intersecția cu sfera religiei. Pentru cei care trăiesc în intervalul dintre lume și meta-lume, între imediat și transcendență, dezastrul e un intens prilej de reflexivitate. Mărturisesc că – și la acest capitol – mă stingheresc răspunsurile gata făcute, activismul neclintit, birocrația spirituală și, cu o vorbă pe care am mai folosit-o cîndva, „teologia penală“. Sîntem păcătoși, deci trebuie să o încasăm pedagogic. Nu înțelegem de vorbă bună, atunci merităm o procesiune demonstrativă de coșciuge. Eu, unul, refuz să cred că Bunul Dumnezeu are reflexe de șef de post. Prefer să sufăr ca Iov, adică să cer lămuriri, să cer să mi se arate cumva *sensul* nenorocirii. Aștept, adică, să mă simt însoțit în catastrofă de asistența divină, să pricep *rostul* răului. Iar cîtă vreme nu pricep, să mi se îngăduie să pun întrebări, să-mi declar nedumerirea, să sper într-un liniștitor mesaj dumnezeiesc. Din cartea lui Iov, rezultă că însuși Creatorul preferă un interlocutor ofensiv unor „avocați“ de ocazie, adormiți într-o conformitate funcționărească.

Nu pot spera să spun lucruri esențiale despre mersul lumii și despre moarte într-un articol de gazetă. Apropo de moarte, nu mă pot abține totuși să-mi amintesc o vorbă de un crud realism, rostită de un om nu prea religios: Constantin Noica. Iat-o: „E foarte curios! Se moare de milioane de ani și încă nu ne-am obișnuit cu asta…“ **(Andrei Pleșu)**

(articol publicat în nr. 841, 2 – 8 aprilie 2020)

■ ■ ■

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată din 14 ianuarie.

Matei VIȘNIEC

Coronavirus: cine e vinovatul?

Întrebările pe care și le pun jurnaliștii, experții, responsabilii politici și publicul larg în contextul actualei epidemii se multiplică exponențial, la fel ca și COVID-19. Asistăm la prăbușirea unei lumi? Sau ni se dă o ultimă șansă pentru ca, odată cu sfîrșitul epidemiei, să putem „renaște“ schimbîndu-ne stilul de viață? Vom fi capabili să apreciem mai mult, în viitor, ceea ce ni se părea pînă acum o mare banalitate, de exemplu să stai la o cafea cu prietenii pe o terasă și să te plimbi pe o plajă? Sau omul este un iremediabil sinucigaș și imediat ce va fi anunțată ieșirea din carantină ne vom repezi cu aceeași ferocitate asupra planetei pentru a-i consuma și ultimele rezerve de energie, de resurse și de frumusețe?

Cine avea interes ca economia chineză să fie blocată?

Din enorma masă de întrebări, una se desprinde însă cu un aer amenințător: cine este vinovatul? Pe cine trebuie să blamăm pentru ceea ce ne-a căzut pe cap? Să fie vinovată China, de unde au mai plecat spre lumea largă și alți viruși? Sau este vinovată globalizarea, care a creat largi pasarele de circulație pentru oameni, mărfuri, capitaluri, servicii și, bineînțeles, și viruși? Îl vom găsi oare pe vinovat dacă scormonim în măruntaiele comunismului, în apetitul pentru disimulare, manipulare și minciună al acestui „sistem“? Sau trebuie pus la zid capitalismul cu vocația sa de a-i împinge pe oameni la competiții tot mai nemiloase, la o mare aviditate de profit și la mult egoism? Dar n-o fi, oare, și natura umană puțin de vină, cu reflexul ei de a nu vedea decît atît cît ține lungul nasului, fără îngrijorări sincere legate de viitorul îndepărtat?

China este, în orice caz, un „vinovat“ ideal. Nu a izbucnit virusul dintr-o piață situată în inima unui mare oraș chinezesc? Sigur, în prezent, China se poartă ca și cum ar fi „salvamarul“ global, salvatorul civilizației și nu vinovatul numărul unu. 300 de medici chinezi au fost trimiși în Italia să pună umărul la eradicarea virusului în cea mai lovită țară din Europa. Un milion de măști sanitare au fost trimise în Franța. China a mai intervenit în Japonia, în Coreea de Sud, în Pakistan, în Thailanda, în Laos... Dar și în țările din Balcani. Săptămîna trecută, cotidianul francez *Le Figaro* relua următoarea declarație făcută de președintele sîrb Aleksandar Vucic: „Solidaritatea europeană nu există. Este un basm imaginar. Noi ne punem speranțele în singura țară capabilă să ne ajute în această situație dificilă: Republica Populară Chineză“. Rapiditatea cu care China a sărit în ajutorul multor țări în aceste clipe dificile este văzută de unii editorialiști ca un fel de autocritică, un fel de recunoaștere a vinovăției, ca și cum liderii chinezi ar spune: „Sîntem principalii vinovați, dar sîntem și principalii pompieri în marea operațiune de stingere a incendiului“.

Dar n-o fi, oare, virusul mai degrabă „american“ decît „chinez“? Căutarea vinovatului nu ne scutește de teorii grotești, de psihoze complotiste și de proliferarea de *fake-news*. S-ar părea că autoritățile de la Beijing au făcut între timp o piruetă mediatică și încearcă să-l desemneze pe un soldat american ca fiind omul care ar fi introdus virusul în China. În octombrie anul trecut, o delegație americană a făcut deplasarea la Wuhan pentru Jocurile Mondiale Militare. Mai tîrziu s-a descoperit că mai mulți americani decedați în urma așa-numitei gripe banale sau sezoniere fuseseră, de fapt, infectați cu coronavirus... Coroborarea acestor informații pe fond de război economic și mediatic între China și Statele Unite nu putea să nu ducă la teorii complotiste. Și dacă americanii au creat virusul în laborator? Și dacă, de fapt, China a fost victima unui „atac“ cu un virus necunoscut? Cine pe cine a vrut să neutralizeze? Cine avea interes ca economia chineză să fie blocată?

Bineînțeles, Rusia nu putea să lipsească din acest dans macabru. Iar americanii, dar și europenii, îi acuză pe ruși că difuzează masiv știri false despre epidemie pe Twitter, Facebook și Instagram pentru a crea psihoză și panică în Occident. Nu este recesiunea economică mondială, deja anunțată la orizont, o veste bună pentru Rusia? Nu a încercat ea deja să destabilizeze Uniunea Europeană prin alte campanii de dezinformare, în contextul Brexit-ului și al unor alegeri? Teoriile puse în circulație de ruși spun că virusul ar fi o armă biologică creată de americani pentru a opri marșul Chinei spre hegemonia economică, militară și numerică absolută...

În contextul acestui delir general, nici Uniunea Europeană nu scapă de o ploaie de reproșuri. Și este adevărat că ea s-a trezit tîrziu, nu a reușit să-și coordoneze eforturile pentru a ridica bariere împotriva virusului și, în plus, COVID-19 a ajuns în Africa trecînd prin Europa. În ceea ce privește Europa, un lucru este în orice caz adevărat și tragic: după al Doilea Război Mondial, europenii din Vest s-au obișnuit cu ideea că dezastrele, crizele grave și dramele majore se produc pe alte meridiane și nu la ei. Un fel de cultură voyeuristă s-a infiltrat în codurile comportamentale ale europeanului (cel din Vest, în primul rînd). De decenii întregi, el urmărește la televizor cum se derulează tot felul de războaie (în Vietnam, în Angola, în Liban, în Orientul Apropiat și Mijlociu, în Bosnia, în Afganistan, în Siria etc.), iar crizele umanitare și sanitare, catastrofele naturale și regresiunile de tot felul se produc „la alții“, undeva departe. Iar televizorul și industria mediatică au transformat toate aceste dezastre geopolitice în spectacole de suspans.

Este, practic, pentru prima dată, din 1945 încoace, cînd Vestul se descoperă la fel de vulnerabil ca și „ceilalți“, și că a devenit el însuși spectacol de suspans pentru întreaga planetă. COVID-19 ar trebui să fie o lecție de umilință și să pună capăt acestei dualități monstruoase: *noi* pe canapea, *suferințele* lumii la televizor.

(articol publicat
în nr. 840, 26 martie – 1 aprilie 2020)

■ ■ ■

Cătălin ȘTEFĂNESCU

Să fii deștept pe timp de molimă

Să zicem – atenție, e doar un joc al imaginației! – că unele dintre poveștile care circulă în corpul obez al teoriei conspirației sînt reale. Să acceptăm că toată tulburarea asta cu virusul ucigaș e un act conștient, produs de niște indivizi misterioși. Asasinul necunoscut e un balaur microscopic, produs într-un laborator și aruncat în lume, undeva, într-un spațiu extrem de populat. Într-un loc unde există garanția că răspîndirea nenorocirii e absolut sigură. Dar și foarte rapidă. China se potrivește perfect, nu?!

Să zicem că e adevărat ce spun anumite surse, referitor la „descoperiri“ de ultimă oră, despre structura virusului. Că e o lucrare de mare finețe, o mașină de omorît oameni, al cărei „motor“ a fost de-abia acum scos la lumină. Sub „capota“ bestiei s-ar găsi un hibrid de mare putere, o combinație între un coronavirus și SARS (mai precis, SARS + CoV2). Dar există și surse care spun că ucigașul ar fi o combinație între un coronavirus și HIV. O altă sursă spune chiar că un pacient de 62 de ani, din Spania, a fost vindecat cu medicamente pentru HIV. Nu menționez sursele, pentru că ar fi total greșit din partea mea ca, de dragul acestui exercițiu de imaginație absolut benign, să vă consum vremea cu niște povești neverificate, aruncate în imensitatea Internetului. Am face, împreună, jocul împătimiților de senzațional și, mai ales, pe cel al semănătorilor de panică.

Tot de dragul acestui exercițiu de imaginație, să mergem mai departe, în explorarea cărărilor din codrul des al teoriei conspirației. Epidemia asta care stă pe picior de a fi declarată pandemie – la ora la care scriu aceste rînduri încă nu s-a întîmplat așa ceva, dar nimeni nu știe ce se va petrece în zilele următoare – deci, nenorocirea asta e creată cu scopul de a înlocui un război mondial clasic. Are scopuri multiple și „rezolvă“ mai multe probleme ale umanității. Pe de-o parte, elimină persoanele în vîrstă, care „îngreunează“ sistemele de pensii, toate formele de asigurări sociale, toate bugetele. Mai ales în Europa, un continent cu o populație foarte îmbătrînită. E o crimă în masă, după care nu vom vedea acuzați, într-o boxă a unui nou Nürnberg. Molima ar fi un înlocuitor al unui război clasic devastator. O conflagrație la care ființa umană contemporană n-ar mai participa, pentru că e complet dezvrăjită de manipulări ieftine. (Bine-ar fi să fie așa, adică dezvrăjită de coțcarii de cuvinte, dar, din păcate, nu e.) E o combinație de crimă în masă și criză economică, o dărîmare a stării actuale, în vederea unei noi ordini, a unui nou început. Se mizează și pe „solidaritatea ascunsă“ a tinerimii, plină de resentiment, că n-are loc de „bătrînii care consumă“ prea multe resurse. Mai ales în condițiile creșterii imense, în ultimul deceniu, a speranței de viață din societățile dezvoltate.

Teoria conspirației, scăpată din lanț zilele astea, mai zice că se face loc pentru exodul de ființe umane din zonele sărace și din zonele de război clasic. Se creează spațiu pentru o nouă populație. Una mult mai puțin mofturoasă și critică la adresa a orice. Să vină în Europa și să participe la formarea unei noi rase, gata să-nceapă o etapă nouă în istoria omenirii. Toate astea ar fi egale și cu o formă de retrezire a umanității. O scuturare serioasă și o aducere cu picioarele pe pămînt a unei lumi erodate de consumerism, lăcomie, înstrăinare, lipsă de empatie, cruzime și pierdere a vitalității. O molimă fără leac poate înlocui cele mai barbare forme de exterminare în masă, nelăsînd în urmă vinovați, ci doar rezultate mulțumitoare pentru „cei care conduc lumea“. Dar și pentru tinerii nemulțumiți și înfometați. Cei care n-au nici un viitor, dar privesc cu ochi tulburați de mînie la acumularea nedreptăților și a decalajelor imense între nivelurile de trai de pe această planetă. În plus, o prăbușire economică de dimensiuni catastrofale, dar și o resetare a tuturor mecanismelor financiare ar rezolva problema cifrei datoriilor. O cifră care a depășit de multă vreme stratosfera realității, iar acum se află în derivă, undeva în cosmosul ficțiunii. Iar bogații ăia mari de tot, ăia despre care nu prea știm cine sînt, ăia care fac jocurile din umbră, ar ieși din situația asta exact așa cum au ieșit întotdeauna. Adică foarte bine. Sau totul e doar un test de stres? O hărțuire. O scuturare mică. Să se vadă felul în care reacționăm, să se măsoare niște parametri, să se stabilească niște limite ale jocului, să se pregătească terenul pentru ceea ce urmează.

Bun. Ești „deștept“ și știi toate astea. Ești „conștient“, ești „în temă“ cu tot ce se întîmplă pe lume, vezi travaliul tuturor mecanismelor care se mișcă sub crusta vizibilă a lucrurilor. Chiar dacă ar fi așa, cu ce te ajută? Ești o victimă potențială, la fel ca oricare neștiutor de carte, care habar n-are de toată viermuiala asta de idei. Ai același sistem imunitar cu „manelistul“ pe care speri să-l ia molima în locul tău. Cu ce e mai bun felul ăsta de cruzime decît oricare altul? Ca-n orice mecanism de matrapazlîc, de ghicit și de spus ce ne rezervă viitorul, în narațiunile conspiraționiste se amestecă și date de bun-simț, observații pe care le poate face oricine. Ce satisfacție ai avea dacă ai ști totul despre valul ucigaș, dar el ar mătura, oricum, toată omenirea? L-ai primi cu un zîmbet superior și i-ai spune-n față „Măcar eu știu care-i chestia, bă!“? Nu mai bine respecți normele care se impun într-o situație excepțională sau ajuți cumva la respectarea lor? Nu mai bine contribui, cum poți, la calmarea unora dintre apropiați sau cunoscuți? Ba chiar și a unora pe care nu-i știi? Dac-ar fi un mare incendiu, nu mai bine l-am stinge și am trage învățăminte după aceea? Că e o situație-limită. Și în situațiile astea se definesc oamenii care practică valorile civilizației, față de cei care doar le recită. Dacă tot e s-o luăm, așa cum ne place, pe arătarea puterilor.

(articol publicat
în nr. 838, 12 – 18 martie 2020)

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

■ ■ ■

DILEMA
Best of 2020

Andrei CORNEA

Sexul și stomacul

Pînă nu demult, și chiar și azi în unele locuri și cercuri mai conservatoare, păcatul esențial al vieții de zi cu zi era legat de sex. „Fructul oprit“, cu toate că, strict, fusese o interdicție alimentară, părea să se refere la sexualitate (deși celebrul pasaj din Facere nu spune deloc așa ceva). Adulterul era, firește, un păcat greu, ca și ceea ce se numea „desfrînare“ – concubinajul fără ceremonia căsătoriei, sexul în grup, schimbarea partenerilor etc. Divorțul era interzis de catolici și dificil la protestanți. Măsurile anticoncepționale – cîte erau – erau privite chiorîș, căci sugerau sex de plăcere. Nuditatea era prohibită. Nu mai vorbim despre ceea ce altădată se numeau „perversiuni“: homosexualitatea (fie activă, fie pasivă), lesbianismul, transsexualitatea, bisexualitatea, masturbarea și ce-o mai fi. De fapt, în mediile creștine mai rigoriste, chiar și sexul soților era tolerat doar cu anumite condiții: să fie cît mai lipsit de plăcere posibil (mai ales în ceea ce privea femeia), să aibă strict ca scop procreația, să evite orice ar fi putut sugera o „perversiune“. Cum se știe, în creștinătatea tradițională sexul marital era văzut (de la Sf. Paul, cel puțin) ca un rău mai mic, o concesie făcută naturii căzute a omului; preferabilă ar fi fost castitatea.

Azi, în lumea postmodernă, cel puțin, am depășit aceste „prejudecăți“: mai vechile „perversiuni“ se numesc „opțiuni“ și e interzis legal și moral a le incrimina în vreun fel, căsătoria face loc tot mai des concubinajului, adulterul e tradus în termenii unei noi „experiențe“, limbajul, moda, literatura, filmul au aruncat peste bord majoritatea tabuurilor sexuale, nuditatea e cool. Dar, curios, sentimentul omenesc al păcatului, convingerea că, într-un fel, nu sîntem în regulă cu viața noastră cotidiană, n-a dispărut, ci numai s-a transferat într-o altă sferă a existenței – în domeniul alimentar. „Fructul oprit“ a devenit ceea ce, literal, părea să fie de la început: ceva bun de mîncare. (Sigur, și lăcomia alimentară era un păcat pe vremuri, dar unul incomparabil mai mic decît cel sexual.)

Azi e în regulă dacă ți-ai lăsat nevasta ori bărbatul, dacă trăiești cu cine-ți place fără taina căsătoriei ori ești homosexual, ori ai copii din afara căsătoriei. Divorțul e o banalitate, adulterul aproape la fel. În schimb, e suspect să fii gras. Sugerezi că te complaci în răsfățuri culinare nesănătoase. Că nu dai atenție ecologiei. Arăți că nu-ți pasă de suferințele animalelor. Carnivorul, cică, se face vinovat nu doar față de el însuși, dar și față de comunitate, de omenire, de planetă. Glutoneria noastră ne face obezi, diabetici, predispuși la boli cardiace. Mai ales așa-numitele „sărbători“ au devenit niște chiolhane prelungite și inutile. Sîntem mustrați că mîncăm și bem mult peste necesități, apoi ajungem la Urgență, împovărînd sistemele de sănătate publică, văduvindu-le de resurse pentru cei cu adevărat în nevoie. Mai grav, zice-se, e că risipim ceea ce nu putem îngurgita, cînd încă sînt atîția oameni săraci. Milioane de tone de mîncare se aruncă zilnic în „țările civilizate“. Inundăm mediul cu cartoane, cutii, ambalaje de plastic, pungi folosite pentru transportul mîncărilor noastre. Dar și mai grav e că nesațul nostru se face pe seama a milioane de sărmane ființe necuvîntătoare. Și, ticăloșii de noi, nu ne oprim la porci, la viței, la miei, la bietele găini și gîște: gurmandiza noastră nesecată poftește și pești de toate felurile, crustacee ori moluște. Încet-încet, am secătuit rîurile, am epuizat oceanele, iar pentru a satisface poftele noastre fără limite, creștem nefericitele animale industrial, fără libertate, soare, mișcare. Extragem proteine din chinul lor. Dar relele noastre nu se opresc aici: atît de multe vite produc uriașe cantități de gaze de seră, „amprenta noastră de carbon“ e imensă. Pășunile și terenurile agricole au condus la dispariția multor păduri, adică la distrugerea habitatelor naturale ale animalelor și plantelor. Mii de specii dispar zilnic, fiindcă nu ne mai săturăm de biftec. Planeta e în pericol, a șasea extincție se apropie vertiginos.

Și fiindcă sîntem atît de păcătoși, au apărut și cenzorii morali care să ne certe în numele noii religii a mediului: veganii și activiștii de mediu, printre care a ieșit în evidență recent tînăra Greta Thunberg, ultimul avatar al urii de sine. În alte timpuri, ea ar fi imitat-o pe Sf. Tereza prin rigorism ascetic, încercînd să stîrpească în ea și în cei din jur orice umbră de concupiscență sexuală; azi cere imperativ de la familie și de la lumea întreagă să ne reducem „amprenta de carbon“ mîncînd semințe și călătorind cu trenul.

Concluzia este că nu încetăm să fim în dezacord cu noi înșine: condiția umană este să ne știm vinovați pentru plăcerile noastre, în neregulă, trăitori în rău. Diferă doar materia acestuia, în funcție de circumstanțele istorice: ieri eram îndemnați mai ales să fugim de carne în sens simbolic, azi – de carne în sens nesimbolic. Pe atunci, păcatul era să fii homo, azi – să nu fii eco.

În esență, cîndva omul se știa decăzut mai ales fiindcă avea sex; în zilele noastre – culpa mare e că are stomac.

(articol publicat
în nr. 829, 9 – 15 ianuarie 2020)

■ ■ ■

Adina POPESCU

Despre lene

Mi-am descoperit o calitate în ultimii ani – sînt leneșă. Nu-mi mai place să gătesc decît atunci cînd mă apucă cheful, așa că cumpăr aproape toată mîncarea pe care o mănînc gătită de alții, mult mai bine decît mine, de altfel, de la stabilimentele cu mîncare din jurul casei (ăsta e avantajul de a locui într-un mare oraș – vrei mîncare gătită, te duci la împinge-tava, vrei chinezească – am cel puțin patru chinezi impecabili și oarecum ieftini în cartier, vrei sushi – doar n-o să te apuci să faci sushi, te duci la sushărie, ai sute de variante de pizza online, ai brînză de vaci și salată la supermarket, dacă vrei să ții dietă… într-un timp mă gîndeam cămi lipsește doar o shoarma cumsecade la maximum 500 de metri de casă, ei bine s-a deschis de curînd Socului Kebab la Obor). Nu-mi place să fac curat, nu frec geamuri cu ziare, nici dușumele, dau cu mopul superficial, șterg praful cu delicatețe și, în general, fac curat doar atunci cînd nu mai suport mizeria, dezordinea, mă scoate din ale mele. Nu spăl vasele decît atunci cînd se adună un maldăr în chiuvetă, într-un timp îmi stabilisem o regulă cu farfurii de plastic de unică folosință – mănînci și o arunci, e mult mai practic, nu mai speli nimic. Rufele din mașina de spălat pot să zacă acolo și o săptămînă întreagă, le scot cînd îmi amintesc de ele și sînt aproape uscate. Nu-mi place să muncesc decît ceea ce îmi face mie plăcere și n-o mai consider muncă. Uneori mi se pare că și simplul fapt de a răspunde la e-mail-uri și mesaje profesionale care se adună prin inbox-uri e o muncă în sine, îmi ia cîte o jumătate de zi, mă consumă, altă muncă în afară de asta nici că mai fac în ziua respectivă. Trec la relaxare – văd filme, citesc cărți, joc jocuri, beau bere sau vin și mă uit pe pereți, în bucătărie, mă gîndesc, îmi vin idei. Ies în oraș, mă plimb, îmi planific vacanțe, unele mai imposibile decît altele, visez.

În fond, cine a stabilit că lenea e un mare defect al omului? Fabula „Greierele și furnica“, Ion Creangă cu povestea lui sau ce am mai învățat noi pe la școală? Cine spune că trebuie să zumzăi toată ziua în jurul stupului, cine spune că trebuie să trudești? Cum se contorizează munca, de fapt, sau ce înseamnă să fii un om harnic? Să dai cu sapa, să fii strîngător, să faci bani, să freci computerul toată ziua? Mulți dintre oamenii societății moderne au parte de ceea ce se numește „confortabila“ muncă de birou… program stabilit de angajator, fie el privat sau la stat, venit la program, semnat condica sau băgat cartela, plecat în pauza de masă, scos cartela. Cît se muncește într-adevăr în cele 8-10 ore de program? Și cîtă lene ascunsă, mascată e, de fapt, acolo? Pe cine păcălim? Nu poți da același randament atîtea ore, mai ieși la o țigară, mai schimbi cîteva vorbe cu colegul, după masa de prînz, digeri vreo două ore ca un șarpe, îi mai scrii lui iubi, mai intri pe FB, mai trece timpul. Iar pe stradă te întîlnești doar cu oameni cu mutra căzută, deprimați, care de-abia așteaptă week-end-ul în care să se îmbete sau să zacă. „Vin de la muncă!“, zic ca și cum s-ar întoarce de la munca silnică. Munca e așa, ca un dat. Nu zic „Vin de la minunatul meu loc de muncă unde mă împlinesc ca om printr-o carieră!“. Ceva e în neregulă, în general, în atitudinea legată de muncă, munca e detestabilă, însă necesară. Lenea a fost blamată dintotdeauna, dar e plăcută. E acea ocupație fără ocupație pe care ne-o dorim cu toții.

Fiind un copil crescut în regimul comunist, am învățat la școală o poezie (se numește „Îndemn“ de Demostene Botez) care mă urmărește și astăzi: „Cînd te duci seara la culcare și-ți pui o mînă sub obraz, să te întrebi cu îngrijorare – Ce am făcut eu oare azi?“. Recunosc că sînt zile în care nu fac nimic și nu mă simt deloc vinovată, nu-mi pun mîna sub obraz și nu am nici un soi de îngrijorare, dorm buștean, plină de recunoștință pentru încă o zi fără stres, fără *deadline*-uri, fără bătaie de cap. Îmi place lenea, e dulce și-ți lasă foarte mult timp pentru tine. Să te gîndești la tine – dacă ai vreun rost pe lumea asta, dacă are vreun sens tot ceea ce faci. Uneori ajungi și la concluzii îngrijorătoare, exact ca în poezie, dar te culci, mîine e o altă zi. Sînt și alte zile în care într-adevăr sînt „ocupată“, nu mă dezlipesc de computer, nu am timp de mine deloc, abia dacă reușesc să fac un duș. Atunci mă gîndesc că bieții angajați de la hipermarket-uri care stau toată ziua la casă, de pildă, scanează niște coduri de bare și trec niște produse dintr-o parte în alta pînă cînd acestea își pierd orice importanță sau semnificație, nu au parte de zile obișnuite din săptămînă în care pot să facă „nimic“, așa ca mine. Nu-i invidiez, aș înnebuni. Însă societatea asta are (încă) nevoie de ei, așa cum are nevoie de șoferi de autobuz, de constructori, de ospătari și de asistente medicale. Ei chiar nu-și permit să fie leneși, muncesc. Unde rămîne munca asta a lor pe un răboj al umanității? De fapt, unde rămîne și munca asta a mea, cum ar fi faptul că săptămînal scriu niște texte pentru o revistă? Nicăieri. Săptămîna viitoare o să apară un alt număr al revistei, munca mea e la fel de efemeră și uneori lipsită de sens ca și a lor, probabil că ei sînt, de fapt, mult mai utili societății decît mine. În schimb, lenea noastră e aceeași. Atunci cînd o casieră de la hipermarket zace în ziua ei liberă pe canapeaua din living și schimbă cu lentoare canalele TV, cu cîte un mic oftat fericit, fără să se decidă la ceva anume, fără să-și dorească ceva anume, decît să se ridice din cînd în cînd ca să mai fumeze o țigară și să bea o gură de cafea, în bucătărie, unde observă că plăcile de faianță de deasupra chiuvetei au niște stropi de grăsime, însă se gîndește să o lase pe altă dată, n-are rost acum și se întoarce pe aceeași canapea, dă cu degetul pe telefon aiurea, vede ce mai face finuțu', dă un *like,* ea este exact la fel ca mine. Sau eu sînt la fel ca ea. Suferim de aceeași lene, chiar dacă „muncile“ și gîndurile noastre sînt total diferite. Dacă lenea să poate numi o suferință… uitați-vă la pisici și la alte feline, din Africa, în sfîrșit îndestulate, după zile întregi de vînătoare în care nu au prins nimic, uitați-vă la maimuțele fericite din jungă, îndopate cu banane, scărpinîndu-se una pe alta de purici… lenea e pretutindeni, bîntuie planeta. Atunci cînd îți pui pe desktop, „la muncă“, o fotografie cu o plajă paradiziacă, plină de palmieri, cu nisip alb și valuri photoshopate sau chiar dacă îți pui o fotografie cu copilul tău dormind liniștit în pătuț, asta e o invitație la lene. Dacă știi cum să o folosești, cum să profiți de ea, în așa fel încît să uiți, să evadezi, abia atunci lenea devine o virtute.

Scriu acest text în perioada sărbătorilor în care nimeni nu mai muncește mai nimic, timpul e suspendat, zilele nu mai contează, e vacanță după vacanță, o inactivitate cronică pe care o urăsc, nici mie nu-mi vine să mă apuc de nimic sau să termin ceva. Orașul e mort, toată lumea zace. Intru într-un soi de depresie pasageră, adorm pe la 3-4, mă trezesc la 12, ziua e atît de scurtă încît nu mai înțeleg nimic din ea. Mănînc, dorm, îmi fac ordine în documentele mai vechi, răspund la mesaje, la telefoane, primesc și transmit felicitări, ca și cum trecerea încă unui an ar mai conta. Teoretic, ar fi o perioadă de lene totală, dar lenea asta e goală, lipsită de conținut. Nu se compară cu momentele în care chiuleai de la școală de la ora de mate și mergeai în parc, citeai o carte pe o bancă, în timp ce alții munceau pe rupte la ecuații. Nu se compară nici cu ziua liberă pe care ți-o luai spontan de la serviciu, suspectînd o viroză în faza incipientă, îți făceai un ceai, te uitai în pat la episoade din serialele de pe Netflix unul după altul. Asta e o altfel de lene, totală, impusă. Iar atunci cînd lenea e universală și o împarți cu cei din jur, devine un blestem.

(articol publicat
în nr. 829, 9 – 15 ianuarie 2020)

■ ■ ■

Selma IUSUF

De ce mint mamele

E posibil ca maică-mea să fie cea mai mare mincinoasă de pe pămînt. Baroneasa Münchhausen pe o ghiulea de chiftele, fără sindrom. O s-o numesc în continuare, generic, mamele.

Păi, mamele o să mintă că ești cel mai frumos și cel mai deștept copil de pe pămînt. O să se laude finuț cu tine față de străini, chiar dacă ai patruzeci de ani și o să te facă să intri în pămînt de rușine. Pe la început, prin copilărie, așa, o crezi. Important e să te ții bine de sentimentul ăsta de unicitate, căci momentul e singular și nu ți se va mai repeta. Faci cele mai frumoase desene în acuarelă, alea tipice cu case, iarna, din hornurile cărora ies vălătuci standard de fum, iar zăpada orbitoare e ajutată de niște pastă de dinți. Nici desenele de primăvară cu cireși înfloriți dintr-o pensulare umedă de alb de zinc și iarbă verde trasă fir cu fir nu-s mai prejos. Sînt, da, cele mai frumoase, că așa zic mamele. La fel și compunerile patetice pe care ți le păstrează într-un caiet vechi de desen și ți le mai arată din cînd în cînd, duminica, la masă. Strălucești acolo, la școala ta generală din Berceni, pentru că așa zice ea. Mai tîrziu, cînd ajungi la un liceu de prin centru, o să vezi că și mamele altor copii au poate mai multă dreptate.

O să stea cu un polizor metafizic în mîini să netezească toate colțurile în care cred ele că te poți răni.

Măsluirea unor adevăruri incomode e meseria lor. O să stea cu un polizor metafizic în mîini să netezească toate colțurile în care cred ele că te poți răni. O să ascundă urîțenia, moartea, sărăcia și nenorocul cum pot ele mai bine. O să te mintă la moartea bunicului că bătrînul a plecat brusc în altă țară, pentru că tu ești mic, îl iubeai nespus și era cam prima oară cînd o pierdere definitivă intra în lumea imediată a familiei tale. Iar tu, prin cine știe ce presimțire sau vorbă aruncată neglijent de un străin, o să fugi de acasă cu bani furați, o să te duci la bunici și o să găsești casa binecunoscută vîndută unor străini. O să fie prima oară cînd minciunile mamelor se vor întoarce și îți vor sfîrteca inima.

Mamele sînt asexuate, n-au nevoi, nici trupuri, și sînt compuse din coafură și geantă.

Iar mamele, habar n-am de ce, o să te rostogolească, nepregătit sufletește, sus, pe o pantă de pe care n-ai decît să cazi singur. Ele sînt în stare de asemenea iubiri violente, oarbe, greșite. Poate n-o să aibă bani pentru jucăria pe care ți-o dorești rău, cu pumnii strînși și albiți de ardoare, dar o să te convingă că o biată minge ieftină e mult, mult mai dezirabilă.

Și mai tîrziu, mamele vor continua să mintă. O să-ți spună la telefon că totul e în regulă acasă, că n-o doare absolut nimic, că taică-tu e bine și că au de toate. Ca să afli, mult prea tîrziu, că le-a fost rău, au fost la medic și că au cărat pe scări un sac cu nisip pentru motan.

Și apoi, mamele astea mint diferențiat. Una o să-ți zică ție, și altă minciună va fi croită pe măsura lui frati-tu. O să-ți spună ție, care ești exasperată de tratamentul aplicat bătrînilor siliți să iasă afară la ore anume și, văzuți în general, ca niște mini-imbecili incapabili de discernămînt, o să-ți zică ție că, da, a ieșit să ia aer, ba chiar a luat ceva verdeață și fructe de la micul aprozar de afară, dintre blocuri. „Da, da“, îți zice, „sigur că nu intru la Mega, aștept să veniți voi cu lucrurile mai mari, dar o salată am putut și eu să iau.“ Pe partea cealaltă, lui frati-tu, care e mult mai îngrijorat și peste margini de precaut, lui îi va spune că au ieșit doar un pic la aer și că au ocolit orice magazin de la distanță. Ca să aflați amîndoi că mamele au încercat să trăiască autonom și că poate n-au nevoie de o cocoloșeală atît de manifestă.

Și uite cum rolurile s-au inversat cumva și nu mai știi cine minte pe cine în familia ta, ca toată lumea să se simtă un pic în siguranță. Dar, uite, în momentul ăsta în care pămîntul mi se pare sub picioare ca o placă de surf încălțată pentru prima oară, mai ales acum, băi mamelor, trebuie să ne spuneți cele mai bune minciuni pe care le țineți la bandulieră. Că sîntem frumoși, buni și în siguranță, ca atunci cînd eram mici, sub pătură, acasă.

(articol publicat online pe 7 mai 2020)

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, Radio Kiss FM și Magic FM.*

Anda DOCEA

Nu te iubesc, rămîi cu mine!

„Toate relațiile umane autentice trebuie să se bazeze pe independența celor implicați. Familia ideală este cea formată din adulți fundamental independenți, muncind fiecare pentru el însuși.“ Sînt ideile avansate de filmul Teoria suedeză a iubirii, o coproducție Suedia-Norvegia-Danemarca din 2015, care încearcă să portretizeze o societate perfectă, cu un progres la cote maxime, o lume a oamenilor autonomi.

Cînd o femeie este dependentă de un bărbat, nu se poate ști cu exactitate dacă cei doi sînt de bunăvoie implicați în acea relație sau nu. Dependența este o formă de slăbiciune blamată în acest film-distopie, în care pînă și problema celor care mor pe neașteptate este bine gîndită. O întreagă agenție rezolvă situația celor decedați, cei de care nu îi e nimănui dor. Întîi, încearcă să le găsească rudele. Dacă nu reușesc, bunurile celui dispărut revin statului. Acesta o fi sfîrșitul care ne așteaptă, într-o lume autosuficientă, autonomă, perfect organizată, spre care tinde societatea modernă?

Generațiile născute după Revoluție nu au mai fost crescute în cultul relațiilor care durează toată viața. Tinerii de acum nu mai sînt dispuși la compromisuri, nu mai au răbdare. Consumerismul se manifestă și în iubire: nu se mai repară, se aruncă la gunoi și se înlocuiește. Întreaga operație este făcută fără patimă, fără a depinde de asta pentru bucurie sau buna funcționare a lucrurilor. Este vremea oamenilor care nu doar că pot, dar chiar preferă să fie singuri. Cei care nu reușesc iau cursuri sau merg la psiholog pentru a-și regăsi echilibrul, puterea interioară, încrederea în sine. Nu e nimic neapărat rău în asta. Va avea de suferit, probabil, arta, în toate formele ei. Nu se va mai scrie, compune, picta ceva notabil, care să dăinuie peste secole, într-o lume de oameni fericiți de unii singuri și perfect echilibrați. Sau, chiar dacă s-ar mai crea o operă nouă, de valoare, n-ar mai avea cine să o guste, să o înțeleagă, să vibreze la ea.

Daniel Jones, editorul rubricii „Modern Love“ din The New York Times, cel care citește mii de povești de iubire pe an, trimise de cititori, afirma, într-un interviu acordat Luizei Vasiliu pentru Scena9, că, dacă pînă nu demult „te iubesc“ era folosit pentru a face pe cineva să rămînă, acum cea mai sigură șansă pentru a-l opri să plece este să spunem că nu simțim nimic. Să afirmăm sus și tare că vrem doar să ne simțim bine fără să ne pese, fără nici o presiune.

Teoria suedeză a iubirii, posibilă într-o lume a viitorului nu prea îndepărtat, înseamnă, practic, că atît dragostea, cît și celelalte relații interumane sînt rezultatul unei alegeri conștiente, individuale. Consecința ar putea fi însă însingurarea și fragmentarea socială. Sociologul Zygmunt Bauman comentează, în film, felul în care ne împărțim viața între online și offline. Este atît de ușor să îți faci „prieteni pe Internet“, într-o lume fără riscuri, din care îi elimini pe cei a căror atitudine te deranjează. Offline, trebuie însă să faci față diversității rasei umane, faptului că oamenii pot fi în multe feluri și nu știi niciodată cum va evolua o conversație. Ceea ce se pierde odată cu creșterea confortului, a nivelului de trai, e de părere Bauman, este tocmai bucuria de a trece peste dificultăți, de a te lupta cu problemele, de a le rezolva sau de a face tot ce poți în acest sens. Iată cum fericirea nu înseamnă neapărat o viață complet lipsită de necazuri, iar independența poate aduce cu sine și pierderea priceperii de a socializa cu ceilalți oameni, de a negocia și renegocia cu ei, oricît de extenuantă ar fi uneori această coabitare.

Momentele de fericire vin, în viață, cînd reușești să deții controlul asupra neajunsurilor. Cînd înlocuiești individualismul cu o dulce interdependență, cea care generează dor. Iar dorul, chiar dacă dezechilibrează puțin, duce, dacă nu la creație, măcar la capacitatea de a vibra la orice formă de artă. Nu de alta, dar e posibil, așa cum susține Zygmunt Bauman, ca la finalul independenței să nu te aștepte fericirea visată, ci goliciunea, lipsa de sens a vieții. Și chiar o extremă, inimaginabilă plictiseală.

(articol publicat în nr. 830, 16 – 22 ianuarie 2020)

DILEMA VECHE
Best of
2020

Cătălin PAVEL

Tălmaci la daci

Cunoaștem un singur traducător din limba dacă din antichitate. De-atunci, firește, numărul lor n-a crescut. Două vorbe deci despre descoperirea arheologică care ne-a dat cîteva detalii despre acest îndepărtat patron al celor care fac azi traduceri în și din română.

Cazul lui e cu totul excepțional, pentru că aflăm și numele omului. Sursele scrise antice pomenesc într-adevăr zeci de traducători timp de cel puțin șapte sute de ani; ei sînt însă lingviști aproape întotdeauna anonimi, care traduc din latină/greacă în și din limbile galilor, germanilor, sarmaților, perșilor, hunilor etc. Mă întreb dacă anonimatul lor ține de faptul că activitatea lor nu era instituționalizabilă, și deci părea neimportantă, sau, poate, de un tabu: stai departe de oamenii ăștia, operează cu un explozibil ciudat. Oricum, fără ei, lucrurile nu puteau funcționa: într-o cetate din Georgia de azi, Pliniu cel Bătrîn spunea că tranzacțiile comerciale între tot felul de popoare sînt facilitate de 130 de translatori.

Numai cîțiva translatori ne sînt cunoscuți epigrafic, adică din inscripții în piatră puse de ei sau pentru ei și descoperite arheologic – dar atunci le aflăm de obicei și numele. Inscripțiile folosesc termenul *interpres*, cu varianta *interprex*, cu alte cuvinte, translator (interpret), cel care face traduceri oral, între doi vorbitori, iar nu în scris. Tot la translatori se referă de fapt și sursele scrise cînd pomenesc nenumăratele întîlniri diplomatice între lideri romani și alți șefi de state: Sulla și regele Bocchus al Mauretaniei, Nero și Tiridate al Armeniei etc. – și tot pe ei îi omora Caracalla după asemenea întîlniri pentru un plus de confidențialitate. Desigur, la ei se recurge și ca *statement* de mîndrie națională, ca atunci cînd Hannibal și Scipio Africanus discută prin translatori, deși la o adică amîndoi știau greaca, iar Hannibal știa și latina. E menționată și utilizarea în fel și chip pentru traduceri a unor mici T.E. Lawrence antici sau a unor coloane a cincea ale expansiunii romane în Orient – între altele, cazul lui Josephus în intervenția Flavienilor în Iudea.

Abia în timpul Imperiului Roman asemenea interpreți sînt angajați oficial, și anume în armată. Cele șase cazuri pe care le cunoaștem epigrafic vin toate din arheologia frontierei dunărene, cîte un *interpres / interprex* pentru germani, pentru sarmați, pentru daci; uneori inscripția nu pomenește limba în care activa omul. Atît cît ne putem da seama, erau specialiști angajați – vai, temporar ! – în subordinea guvernatorului provincial sau a comandantului legiunii.

Translatorul nostru de limbă dacă, Marcus Ulpius Celerinus, e pomenit pe inscripția de pe un sarcofag de calcar găsit în 1943 în castrul legionar de la Brigetio (atunci în Pannonia, azi Szöny în Ungaria), datat probabil în prima jumătate a secolului III d.Hr și aflat azi la Muzeul Național din Budapesta. El este cel care cumpără sarcofagul (frumos decorat cu un fel de volute baroce, caracteristice artei din zonă) pentru fiul lui, mort la 35 de ani. Acest domn Celerinus se descrie pe sine ca *interprex Dacorum* pe lîngă Legiunea I Adiutrix. În această legiune el fusese mai înainte doar *salariarius*, cineva cu un contract anume, poate în domeniul aprovizionării (dar se cunoaște un *salariarius* care era arhitect și un altul care era cîntăreț la orga hidraulică). După nume, pare să fi fost strănepotul unui dac care primise cetățenie romană în vremea lui Traian; ar fi interesant ca limba să se fi vorbit încă în familie un secol mai tîrziu. Dar el poate să fi învățat daca și altfel: prin căsătorie cu o vorbitoare de dacă sau în cine știe ce (alt tip de) prizonierat. Nu avem nici o dovadă că translatorii făceau în antichitate vreun fel de cursuri profesionale.

Nu e foarte clar de ce era nevoie de un traducător de limbă dacă la oarecare distanță de granițele Daciei, adică în Pannonia învecinată. Poate în discuțiile cu Cotinii, trib dacic instalat acolo după războaiele lui Marcus Aurelius – numai că ei ar cam fi trebuit să înceapă s-o rupă pe latinește între timp. Mai degrabă, după cea mai recentă ipoteză, era nevoie de Celerinus în vremea războaielor lui Maximinus Thrax (235–238) (la care știm că a participat și legiunea în solda căreia era) împotriva dacilor infiltrați în Barbaricum-ul sarmat. Ca speculație, acești interpreți par să fi fost în legătură cu lumea comercială, din care veneau și la care se întorceau. Cazul lui Celerinus, care fusese *salariarius*, ar putea fi comparat cu cel al unui centurion al Legiunii XV Apollinaris (atestat de o inscripție pusă în vremea Flavienilor în Austria de azi), care era și *interprex* pentru limba germanică a quazilor și care apoi își pusese abilitățile lingvistice în slujba profesiunii de negustor. Traducerea în antichitate a fost dintotdeauna solidară conceptual cu interpretarea semnelor zeilor și, pe de altă parte, cu intermedierea negustorească – o dublă apartenență, sacră și profană, care pare să fie încă relevantă azi. Ce s-a schimbat sigur e faptul că dintr-o profesiune exclusiv masculină, cea de traducător și translator a ajuns una predominant feminină.

Ar mai fi o referință antică ce i-ar putea interesa pe traducătorii noștri de azi. Într-una dintre Ponticele sale (IV.14.41), Ovidiu pomenește un *malus interpres* de la Tomis; am dubii că e vorba realmente de un traducător prost din latină, s-ar putea să fie mai degrabă acolo un cititor care răstălmăcește. Dovadă, oricum, că se citea.

(articol publicat în nr. 826-827, 19 decembrie 2019 – 2 ianuarie 2020)

■ ■ ■

Cosmin DRAGOMIR

Nunți cu fală și triferment

Împărțirea hranei cu alți semeni este unul dintre fundamentele dezvoltării societății așa cum o știm astăzi. „Comensalitatea l-a făcut pe OM“, titlul unui text-prefață scris de regretatul profesor Vintilă Mihăilescu pentru un volum de rețete pe care l-am coordonat în urmă cu vreo doi ani, rezumă ireductibil cîteva mii de ani de conviețuire în grup și de statornicire a unor reguli de conduită. Imperiile au dăinuit cît timp masa celor mulți a putut fi asigurată de către cei puțini. Puțini, dar bogați. Bogați, deci conducători.

Din timpuri străvechi, mîncarea cu fală a fost (și încă este) un marker identitar al statului social: de la marea petrecere cu 70.000 de invitați dată de Assurnasirpal al II-lea, regele Asiriei, la inaugurarea noului său palat din Kalhu (azi Nimrud), la banchetele romane, de la folosirea din abundență a condimentelor exotice, rare și foarte scumpe, în Evul Mediu, la rezervarea unei mese într-un restaurant cu 3 stele Michelin. *Homo sapiens* s-a așezat alături de *Homo sapiens* și au mîncat împreună pentru a supraviețui împreună. Apoi au stabilit ierarhii în funcție de cine/cît aducea, ulterior cei care vînau mai bine și culegeau mai cu spor s-au așezat „la altă masă“, iar ceilalți au așteptat resturile. Dominarea celuilalt a fost făcut prin forță brută și/sau înfometare. Astăzi „trăim un paradox. Jumătate de mapamond moare de foame, cealaltă jumătate să străduiește să slăbească“ (Cristian Carîp).

Pare că am obiceiul ăsta prost de a mă lungi cu vorba înainte de a mă așeza cu adevărat la masă. Acea plăcere de a „sta la un pahar de vorbă“, deși nu-i recomandat să o faci pe stomacul gol. Poate că de asta, la noi, prima dată ești îmbiat cu un țoi cu țuică ori pălincă de dat peste cap cît să nu apuci nici să începi un banc sec, darămite să depeni amintiri din copilărie. Pac, l-ai „secat dintr-o sorbire“ și te-nfigi în pită și slană.

De la Cana Galileii la Dorohoiul moldovenesc

Scurt moment publicitar pentru un mesaj de interes public: pentru sănătatea dumneavoastră, respectați cele trei principale chiolhanuri ale românilor: parastasul, botezul și nunta. Mai precis, mica crăpelniță, marea crăpelniță și mai mult ca crăpelnița. Astea-s și cu cei din familia extinsă, cunoștințe sau membri ai comunității. Mai avem, în mod tradițional, și niște „chiolhănele“ mai intime: de Paște, de ziua noastră și între 24 decembrie și 6 ianuarie, o porceală și salatăboeufeală ce ține aproape două săptămâni.

Indiscutabil, perla coroanei culinare rămîne nunta. Dacă sfîntul irlandez Columbanus, în misiunea-i de creștinare a nordicilor, a înmulțit berea, clonînd astfel minunea lui Iisus de la nunta din Cana Galileii și adaptînd-o la specificul de consum al zonei, la noi, Sfîntul Andrei a multiplicat aperitivele. Dar a făcut-o pe genunchi, la f***-i pomana, cum se zice, cantitativ, nu calitativ. Mizilicurile noastre festive nu au utilitatea gîndită a meselor orientale, cu acele mezze incredibile ce oferă o varietate mare de preparate. La noi, nuntașului i se aduce un purcoi de mezeleuri, brînzeturi, prăjeli și salate cu rol de etichetă de bune gazde, nu cu scop de a deschide apetitul. La fiecare nuntă la care am fost m-am simțit ca o zburătoare hrănită cu forța pentru un foie-gras numai bun de perpelit în tigaie și flambat cu coniac. Și asta pentru că prima și ultima impresie contează: aperitivele și tortul. Ambele cu fast și greutate. Dar să nu ne grăbim, deși, la atîta mîncare, nu ar strica vreo cîteva ture de parc în pas de maraton, o să ajungem la tort.

Ne „omenim“ invitații cu ceea ce se preconizează a deveni o corvoadă pentru întregul tract digestiv. Un ghiont pentru o viitoare boală de colon. Îi dăm de mâncare „cît poate să ducă“, nu cît îi trebuie ca să se sature, ne este frică să nu se ridice nemulțumit de la masă și să subțieze teancul de bancnote din plic.

Oamenii mănîncă și se mănîncă. Între ei. Convivialitate propriu-zisă și antropofagie figurativă. Chiar și în acești din urmă ani, nunțile sînt tot ode aduse *food-waste*-ului pentru că mirilor le e teamă de rudele cîrcotașe care vor compara cantitatea de mîncare primită la nunta asta cu cea dată de ai lor la nunta nepotului de la Satu Mare. Nu vrei ca în luna de miere să fii subiectul principal al bîrfei prietenelor mătușilor tale.

Bănuiesc că, în urmă cu vreo cîteva – multe – decenii, un Maestru Bucătar a decretat că meniul de nuntă nu e al lui, ci al urmașilor urmașilor noștri. Și a rămas fix așa cum era pe vremuri: roșie umplută cu salată de vinete, bărcuță cu icre, chifteluțe, pui Shanghai, Doboș din șuncă de Praga și brînză (aici avem un surogat *trendy* – roșii cherry și mozzarella înfipte „mozaicat“ în țepușă), trandafir din salam (o, daaa, trandafirul din salam!), telemea, măsline, kaizer, balotină de pește afumat și brînză tartinabilă, terină de ceva cu altceva, ruladă de porc cu cîrnăciori învelită în bacon și ce mai dă Domnu'. Domnul bucătar. *Chef*-ul. Și pentru că prima dată mănînci cu ochii, grija pentru o estetică desuet-dubioasă se vede în rondela de morcov crud și în frunzișoara de pătrunjel, aranjate cu grijă pe marginea „platouașului“. *Fine dinning* inspirat din Rețetarul pentru preparate culinare din 1964, ediția adăugită și completă.

Nu uitați că vorbim de ceea ce, în termeni actuali, numim starter. Un munte de mîncare care să-ți ia ochii, să te copleșească, să te facă să uiți chiar și de calitatea îngrijorătoarea a poșircii din carafele de pe masă, numită, cu inconștiență de marketing, „vinul casei“. Păi, vinul casei ar trebui să fie cartea de vizită a locantei, nu cea mai ieftină licoare cu 12% alcool de pe piață.

Abia după 600/700 de grame ce bat uneori spre kilogram, că doar în așteptarea lor mai ciugulim niște covrigei cu sare și mac și trei pumni de alune unsuroase, vine mîncarea. Voiajul culinar abia urmează: pește cu legume la abur, sarmale cu mămăliguță și smîntînă și mixt grill cu cartofi și salată. Porții întregi. Pînă acum ai primit echivalentul a vreo cinci feluri de mîncare într-un restaurant decent, care nu umple farfurii pînă la refuz. Sau reflux. Esofagian.

Urmează o mică pauză de tras suflul pentru sîrbe, perinițe și brașovence și de abuzat bufetul cu fursecuri, fructe și fîntîna de ciocolată. La final, pompieristic, ne este prezentat tortul. Doamne ferește și pantagruelește!

Toate astea se petrec în mod tradițional la un popor care consideră că „mîncarea e fudulie, băutura-i temelie“. Paradoxal, zicala stă în picioare și în acest caz, excepțional. Dacă, în mod comun, ea are rolul de a sublinia apetența pentru băutură în pofida celor d-ale gurii, acum ea întărește premisa de la care plecasem: mîncarea cu fală = fudulia gazdei. Îmbuibarea meseanului = o nuntă reușită. Îl omenești ghiftuindu-l. Nu de alta, dar și el s-a pregătit din timp și a lăsat-o mai moale acasă ca să vină hămesit.

Pare că, după un astfel de exces, ar trebui să nu mai mănînci o săptămînă. Ține-te bine, că nu e așa. Stomacul e dilatat, pofta de mîncare apare, a doua zi, și mai aprigă. Îți aduci aminte de poșirca aia de care vorbeam mai sus. Și îndoită cu apă minerală tot a dat de furcă ficatului și pancreasului. Acum te doare, îngrozitor, capul. Ai o senzație acută de vomă, o senzație de carne bătută în tot corpul. Ai mai lîncezi în așternuturi. Dansul miresei, horele, hiturile anilor '90 și explozia de entuziasm de la prima manea se derulează cu repeziciune în spatele pleoapelor. Îți impui să te ridici și te duci teleghidat după cafea. Dezintegrezi în puțină apă o aspirină efervescentă, că doar ai fost prevăzător. Îți blestemi rapacitatea și juri că nu o să se mai întîmple. Bei aspirina, bei o gură de cafea, apoi cauți bicarbonatul de sodiu. Tot timpul te-a ajutat. Rîgîi. Deja te simți mai bine. Termini cafeaua, îți mai faci una. Faci un duș. Ești deja pe jumătate întremat. Îți repeți jurămîntul de castitate bahică, te îmbraci și pleci la ciorba de potroace pentru că, se știe, cui pe cui se scoate.

(articol publicat online pe 16 aprilie 2020)

■ ■ ■

DILEMA VECHE
Best of 2020

Cătălina DUMITRESCU

Despre a fi singur sau a fi într-o relație

În percepția colectivă, o persoană care este singură „nu a fost aleasă“. Presiunea pe care aceasta o resimte din partea celor din jur este mare, e o presiune care duce la o stare de suferință și care, în timp, îi afectează stima de sine. Persoana chiar ajunge să gîndească că este ceva în neregulă cu ea de nu-și găsește un partener. La nivel general, oamenii percep singurătatea ca însemnînd doar suferință și ca fiind ceva profund greșit cu ei din moment ce nu-și găsesc pe cineva, după cum ne spun toate filmele și poveștile despre găsirea sufletului-pereche. Avem tendința să ne ghidăm viața noastră după acest unic obiectiv de a găsi pe cineva cu care să ne trăim viața pînă la adînci bătrîneți, iar dacă nu se întîmplă, gîndim că nu am avut noroc și vom căuta tot felul de soluții, leacuri, rugăciuni, ritualuri dubioase pentru găsirea jumătății.

Practic, devenim sclavii acestui unic obiectiv de a avea pe cineva, cu orice preț, pentru a putea fi „în rîndul lumii“ și pentru a nu mai trăi cu presiunea că este ceva nepotrivit în noi, dacă nu am găsit un partener de viață și nu am fost și noi „aleși“. Aici apar rușinea și frica de a fi descoperiți așa cum sîntem.

Nici nu mai distingem dacă ne este într-adevăr frică să rămînem singuri sau ne este mai mult frică de presiunea de a nu fi „în rîndul lumii“, în care nu ne regăsim în mod real. Se activează astfel frica de libertate, de a îndrăzni să trăiești în acord cu tine și nu în acord cu așteptările celor din jur, cei care cred că știu mai bine cum trebuie să trăiești și care caută prin manipulare să-și impună voința. Aici regăsim multe familii care funcționează prin presiune, manipulare și pedeapsă dacă copilul devenit adult nu îndeplinește ceea ce familia așteaptă.

Sînt și astăzi mulți adulți care funcționează la nivel emoțional într-un mod infantil, care își abuzează partenerul datorită propriei nesiguranțe și încrederii în sine scăzute că ar putea fi iubiți pentru ceea ce sînt, dezvoltînd comportamente de control și gelozie. Care nu mai sînt conectați unul la celălalt într-un mod în care iubirea să fie nuanța dominantă și care rămîn în captivitatea relației din frica de a fi singuri. Iar atunci cînd relația este una disfuncțională, nimic nu o duce înspre mai rău decît minciunile în care sîntem învățați să funcționăm și pe care le-am avut ca tipar în mediul din preajma noastră.

O cercetare publicată în *Personality and Individual Differences* despre singurătate spune că aceasta afectează starea de bine a oamenilor, economia și duce la creșterea îngrijirilor de specialitate. Starea de suferință apare datorită discrepanței între ceea ce avem (relația sau lipsa acesteia) și ceea ce dorim, iar presiunea de a fi într-o relație scade odată cu înaintarea în vîrstă și afectează mai mult bărbații decît femeile. De altfel, se justifică prin presiunea la care băieții sînt expuși în copilărie prin mesajele educației primite: ești slab dacă îți arăți emoțiile, băieții sînt puternici, bărbații nu plîng, ei sînt duri, de succes, obiectualizează femeia, cuceresc, fac bani, sînt homofobi. Din păcate, primind asemenea îndemnuri și imprimînd aceste tipare mentale, atunci cînd starea lor psihică este afectată, întrucît sensibilitatea este o trăsătură a sănătății noastre psihice și se află în noi toți indiferent de gen, mulți recurg la adicții ca formă de evitare a trăirii suferinței.

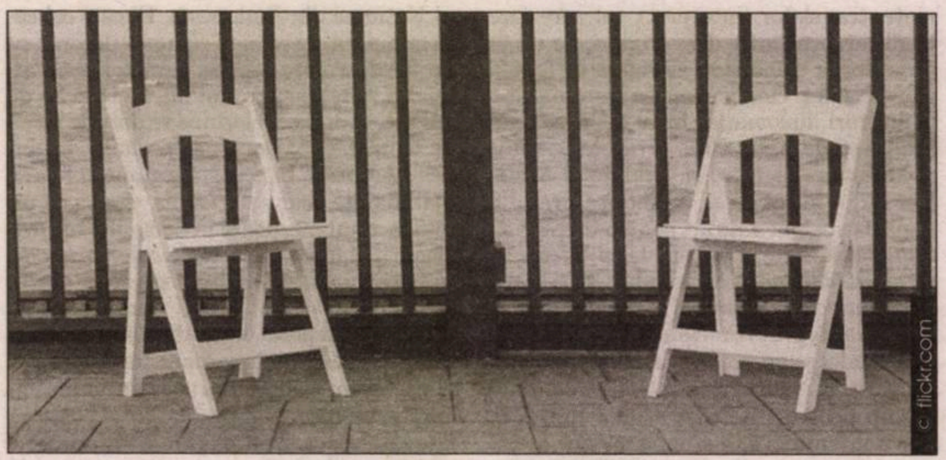
© flickr.com

Percepția conform căreia nu sîntem împliniți decît dacă avem un partener și reducerea noastră doar la rolul de partener aduce multă durere în viața multor oameni. Dacă facem un pas în spate și raționalizăm puțin vom înțelege că noi nu sîntem doar în rolul de partener, noi îndeplinim mai multe roluri pe parcursul vieții noastre, cum ar fi acela de fii/fiice, de prieteni, de profesioniști, de colegi, de iubiți. Nu este sănătos psihic și nici o perspectivă corectă să ne reducem la rolul de partener, să ne privim doar din acest unghi. O persoană implică multe însușiri psihice, intelectuale, emoționale, fizice, nu este doar partenerul lui X sau doar profesionistul, sau scriitorul, sau medicul, sau tehnicianul; noi sîntem un întreg și dacă o anumită fațetă a noastră din multitudinea acestora nu este îndeplinită, nu înseamnă că noi sîntem mai puțin valoroși. A te reduce doar la rolul de partener înseamnă o sărăcire interioară și o anulare a propriei identități.

Stigmatul de fi singur și sentimentul de a te simți singur cu care multe persoane tinere se confruntă vin din tiparele educaționale, deoarece mesajele primite sînt greșite, iar a înțelege că acestea nu sînt cele bune pentru noi necesită introspecție. Un mesaj care blochează este cel în care știm că trebuie să fim neapărat cu cineva, indiferent de cît de diferiți sîntem și cît de nefericiți ne facem. Există o lipsă a educației emoționale prin care să conștientizezi că a fi lîngă cineva înseamnă să alegi să fii în acea relație, lîngă o persoană unde te simți iubit, în siguranță și respectat. Unde identitatea ta există în armonie, lîngă a celuilalt, nu în luptă cu partenerul, căutînd să vedem care domină și la cine este puterea. Atunci cînd sîntem împreună cu un partener lîngă care funcționăm în armonie, chimia creierului nostru eliberează neurotransmițătorii plăcerii și ai fericirii: endorfine, serotonină și oxitocină. Creierul nostru, datorită neuroplasticității, modifică la propriu structura sinapselor neurale, adică retrasează noi căi neurale. Nivelul oxitocinei este responsabil cu atașamentul nostru, loialitatea, iubirea, iar pentru a crește nivelul acesteia este necesar să ne ținem în brațe, să ne mîngîiem și să ne îmbrățișăm, să avem parte de o relație sănătoasă emoțional.

Dacă sîntem într-o relație în care sîntem într-atît de deconectați încît gesturile de tandrețe nu mai există, creierul suferă la propriu, devenind stresat și eliberînd cortizol (hormonul stresului) și adrenalină, substanțe pe care le utilizăm în starea de luptă, de atac, și vasopresină care este răspunzătoare de creșterea tensiunii arteriale. Așadar, fie că sîntem într-o relație, fie că nu, lipsa echilibrului psihic produce modificări chimice ale creierului și duce la consecințe neurologice și deficite în viața socială și personală.

A alege singurătatea nu înseamnă că nu ești suficient de bun pentru că nu ai fost ales, este despre faptul că nu ai ales pe cineva întrucît valorile de viață nu au fost similare. Or, dacă aici există o diferență majoră, după ce trece atracția erotică și te dai jos din pat, realizezi că nu aveți prea mare lucru în comun. O relație funcțională implică valori comune de viață, sentimente de bunătate unul față de celălalt și siguranță. Siguranța implică loialitatea și respectul față de partener, dar și față de tine însuți. A nu-ți încălca valorile și principiile rămînînd loial și fidel relației oficiale înseamnă respect de sine. Atunci cînd trădezi valorile stabilite ale relației monogame, te trădezi pe tine însuți în primul rînd, apoi îți trădezi și partenerul. Dacă ești un om sănătos emoțional vei înțelege că trădarea vine la pachet cu suferință, nu numai pentru cel pe care l-ai trădat, nici pentru cel pe care l-ai adus nou în relația de cuplu, dar și pentru tine. Nu te placi pentru ce faci, iar în adîncul fiecăruia dintre noi știm care este adevărul, doar că sunetul lui este prea puternic și căutăm să-l acoperim cu diferite lucruri prin care să-l evităm măiestru. Uneori ne iese chiar pentru întreaga viață, doar că adevărul nu poate fi evitat total așa cum am vrea să credem, acesta va ieși la suprafață printr-o suferință fizică, la un moment dat. Totul este în noi și tot ce facem are consecințe în viața noastră și a celor din preajma noastră.

Singurătatea este o alegere, uneori conștientă, alteori neconștientizată, dar oricum ar fi este o alegere. Și este în regulă să o alegi dacă nu dorești o relație sau dacă nu întîlnești un om cu valori asemănătoare. E mai sănătos pentru igiena psihică să fii singur decît să intri într-o relație în care să îți mobilizezi resursele pentru a te lupta și a te apăra, unde nu te poți arăta descoperit și nu îți poți permite vulnerabilitatea.

Trebuie schimbate mentalitatea că ești pretențios și rușinea ce o implică crezul că ar fi ceva inadecvat la tine dacă îți dorești o persoană care să-ți corespundă, nu un partener de care să ai grijă, care să funcționeze ca adult în rol emoțional de copil, pe care să-l îngrijești exasperat, sperînd în maturizarea acestuia într-o bună zi care nu mai vine, situație care, în timp, aduce și multă furie la adresa partenerului. Trebuie schimbată această etichetă care este pusă celor care nu aleg pe oricine și care caută un partener lîngă care să poată fi în convivialitate. A fi singur are beneficii, la fel ca a fi într-o relație. Ambele situații au și beneficii, și neajunsuri. Este o alegere individuală ce implică valorile și tiparele în care am fost crescuți și care și-au lăsat amprenta asupra noastră.

Camus spune în *Nunta:* „Inima îmi era plină de o ciudată bucurie, de bucuria care izvorăște din conștiința împăcată. [...] tocmai asta simțeam și eu: îmi jucasem bine rolul, îmi făcusem meseria de om și faptul de-a fi cunoscut bucuria preț de o zi întreagă nu mi se părea o reușită excepțională, ci împlinirea patetică a unei condiții care, în anumite împrejurări, face din fericire o datorie. Regăsim atunci singurătatea, dar de data aceasta în satisfacție“.

A fi într-o relație este o altă alegere, iar dacă o faci să fie una funcțională poți avea parte de o stare de bine și de echilibru, care aduce împlinire. Pentru a avea o relație funcțională e important să înțelegem că miturile „au trăit fericiți pînă la adînci bătrîneți“ rămîn povești, cei care trăiesc fericiți muncesc zi de zi la relația lor, rezolvă disfuncționalități, conflicte, vorbesc cu sinceritate, repară, se iartă, se îngrijesc de relația lor sexuală, au grijă de igiena lor, își acceptă diferențele, rămîn blînzi unul cu celălalt, își oferă sprijin, nu se critică, nu se judecă, își rămîn credincioși. Altfel, devine o relație abuzivă care te parazitează și, fix cum face un parazit care se hrănește cu bucăți din tine, merge pînă te epuizează și te îmbolnăvește.

Pare mult, dar, indiferent ce vom alege, nu ce ne va alege, este o muncă de o viață care aduce cu sine multe beneficii, dacă sîntem conștienți și prezenți în viața noastră. Unora ne iese natural, sînt puțini aceia; alții avem nevoie de sprijin. Dar ce bine că trăim aceste timpuri în care informația poate fi accesată cu ușurință, putem alege și putem afla și înțelege atîtea, și mai ales putem vindeca.

(articol publicat online pe 10 iulie 2020)

© flickr.com

Cătălina Dumitrescu *este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Schimbări**
- **Cenzura**

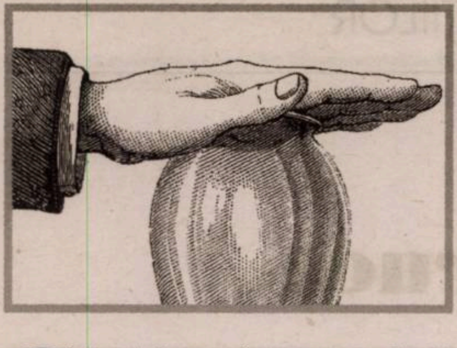

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

George BANU

scena lumii

Matisse, ultima expoziție

Cîte vieți n-au fost marcate de ultima clipă! Ultima clipă în fața pericolului ce determină erori fatale sau reușite vitale. Ultima clipă dinaintea catastrofei, a eșecului, a nopții. Tristețea „ultimei lecții“ din celebra nuvelă a lui Alphonse Daudet, cînd profesorul preda știind că școala se va închide sub amenințarea armatei germane. Cu acest sentiment m-am confruntat în seara unei zile de miercuri fatidice cînd Macron anunța din nou reînchiderea Parisului. Am resimțit „eterna reîntoarcere“ ca pe o sancțiune implacabilă similară marilor drame comune – război, lagăre – și, amenințat, m-am precipitat să văd a doua zi, cu orice preț, „ultima expoziție“: *Matisse, comme un roman*. Înainte de a mă resemna și a mă refugia în casă.

Imensa și definitiv oribila clădire a Centrului Pompidou e goală. Traseele sînt modificate, luăm ascensoare niciodată utilizate, vizita se efectuează sub semnul precauțiilor punctuale și al improvizației generale. Eram „cei din urmă“, cum spunea Gorki, cei care pătrundeam joi în sălile Matisse, omul luminii și al extazului. Privim, fotografiem, conștienți că e pentru ultima dată. Mîine, cortina! Becurile stinse, escalatoarele oprite, tablourile ascunse, fără noi și noi fără ele. La capătul vizitei, le privesc resemnat ca bunicul meu înainte de a-și părăsi casa, pentru a muri altundeva.

Poate această așteptare mi-a umbrit ochii și mi-a atenuat plăcerea. Matisse mi s-a părut a fi creatorul unei lumi reduse la pictură, indiferentă la istorie. Îl privesc și îmi amintesc că, departe de război și de teribila ocupație germană din anii ’40, retras la Nisa, mărturisea: „Aceștia au fost anii mei cei mai fericiți“. Indecența fericirii, mi-am spus atunci și n-am putut să uit. Și acum, pe vremuri din nou grele, aceste culori vii, aceste roșuri ce se detașează ca niște maci în floare și aceste siluete la adăpost de furia lumii îmi evocă refuzul său de altădată. Matisse le-a pictat pe timp de război, primul și al doilea. Expresionismul german le-a asumat drama și a desfigurat chipuri, peisaje, în timp ce Matisse a ignorat totul, s-a adăpostit în policromie și s-a protejat. Cînd cortegiile funebre îi treceau pe sub ferestre la Weimar, Goethe cînta la violoncel. Matisse la fel… Ei aparțin unei familii comune.

O retrospectivă captivează pentru că restituie o evoluție ale cărei debuturi sînt adesea uitate sau ignorate. Și, cel mai adesea, revelează desprinderea de influențe și accesul dificil, lent, la identitate. Îmi admit ignoranța și mă opresc în fața unui tablou de Cézanne pe care Matisse l-a cumpărat de la celebrul negustor de artă Édouard Vuillard și l-a păstrat o viață, convins fiind, spune el, că „dacă Cézanne are dreptate, atunci am dreptate“. În spiritul celui ales ca model, Matisse pictează mai cu seamă naturi moarte, lipsite însă de materialitatea celor cézanniene, mai lejere, intime, atestînd un alt raport cu lumea. El adoptă apoi tehnica lui Seurat și Signac pentru a se dedica – pînă la pastișă – „pointilismului“, acea tentativă pasageră de a asocia știința și pictura. Doar semnătura autografă în stînga tabloului confirmă prezența lui Matisse. El nu era încă el însuși, dar adoptă libertatea lui Gustave Moreau care i-a fost profesor și care indica elevilor să caute „nu un drum, ci existența drumurilor“. Matisse nu a ezitat să li se consacre. Să le urmeze, să se îndepărteze, dar, lipsit de radicalitatea lui Picasso, el a adoptat principiul transformărilor temperate pe fondul comun de care nu se va disocia: emoția culorii. Culoare și emoție – reunite, ele îi desemnează vocația. Vocația eliberatoare a „decorativului“ și tot ce implică el ca acord cu lumea.

Culorile sale incendiare care au răvășit peisajul francez la început de secol 20 l-au afiliat acestei mișcări ce evoca violența fiarelor, *„fauves“*, ce-și devorează sanguinar prada. Matisse a fost un *„fauve“* cultivînd explozia cromatică ce agresa ochiul, afișînd puterea culorilor pure, explicit etalate pentru a suscita un efect de vitalitate nedomesticită. Azi, cuceririle de atunci și-au diminuat impactul, ele seduc, dar nu scandalizează. Le privim pentru ce procură ca satisfacție autonomă a privirii, ca intensitate vizuală atenuată de timp.

De la o pînză la alta, ca un leitmotiv, revin femeile. În afara cîtorva portrete de comandă – unele geniale –, Matisse a exersat cultul femeii, sub toate ipostazele. Femeia, un model la nesfîrșit revizitat. Femei expuse și definite prin contururi ferme, adevărate limite ce izolează personajul, lipsit de rafinamentul fugitiv al personajelor lui Bonnard, pictor sentimental, sau de postura statuară a celor proprii lui Picasso, femei ce se afișează aici în goliciunea lor ca amazoanele moderne ale unui pictor căruia îi sînt partenere necesare. O relație virilă se afirmă fără ezitare. Lor li se opun însă, mai tîrziu, femeile care, leneșe și lascive, se destind pe canapele în adevărate scenografii orientale. Le privesc nostalgic căci, într-un fel, îmi sînt cunoscute fiindcă le-am frecventat zilnic acasă privind tablourile lui Pallady, prietenul lui Matisse. De unde le provine înrudirea? Cine le-a descoperit? Întrebare fără dezlegare. Apoi regăsesc acel cadou venit din România pentru camaradul din Franța: *La Blouse roumaine.* Doina Lemny i-a consacrat o expoziție și, dincolo de artă, m-am întrebat atunci dacă schimbul de daruri și tablouri nu rămîne proba cea mai directă a afinității elective ce îi leagă pe Matisse și Pallady. Doar Aragon, arogant, va vedea în *La Blouse roumaine* o „expresie a tradiției franceze“, iar alții chiar „o icoană a Franței eliberate“. Ciudată afiliere a ceea ce a confirmat impactul unei prietenii, darul românesc convertit în emblemă națională.

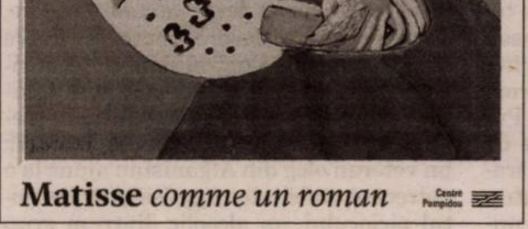

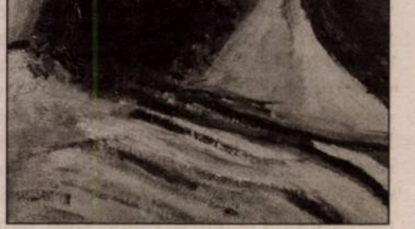

Matisse își afirmă în timp gustul pentru interioare și concentrarea pe care o implică, dar interioare nu strict determinate, fără șansă de evadare și soluție de salvare. Matisse detașează cadre de ferestre ce lasă privirii libertatea de a explora exteriorul – Sena, peisajele sudului – sau chiar de a plonja în ceea ce e dincolo de interior și rămîne secret. Un violonist e plasat în fața ferestrei așa cum Enescu i-a cerut lui Yehudi Menuhin să cînte o sonată de Bach la Tescani. Dar ușile încă și mai mult exprimă atracția spre exterior ca o enigmă de deslușit. Ușile de la Collioure unde Matisse își găsise „paradisul“ își pierd dimensiunea realistă pentru a se converti în invitații stranii, misterioase, de acces la o lume necunoscută. Iar pînza intitulată *Fereastră-ușă de la Colliure* ajunge la o intensitate abstractă demnă de capodoperele lui Rothko. Pictură abstractă ce păstrează imperceptibilele însemne ale realului, ca o reverberație ce nu se stinge.

Matisse s-a declarat amantul emoției perpetuu căutate, al culorii niciodată abandonate, al fericirii fără încetare așteptate. Totul îi confirmă această vocație. Și, de aceea, în retrospectiva sa identificăm și ecouri ale sculpturilor africane, și căutarea simplității, pe fondul a ceea ce a considerat ca fiind „calitatea necesară a picturii: naivitatea“. Poate și-a dorit-o, dar n-a obținut-o decît tardiv, la capăt de drum, grație acelei tehnici ce îi e proprie, *les papiers collés.* Și astfel confirma convingerea sa de adult ce rezista vîrstei: „Să nu îmbătrînești e imposibil, dar să nu devii bătrîn e posibil“.

La Matisse, mereu același motiv se impune: intensitatea vieții aici și acum. Pictura înregistrează și comunică vital această dispoziție. Poate și de aici provine decepția ultimei vizite, din asentimentul lui Matisse la pictură. Ei se înțeleg bine. *„Dialogue amoureux“* și nicidecum *„Dialogue tumultueux“*. Matisse cultivă pictura, o practică, dar niciodată nu o agresează. O supune la confruntări succesive, dar niciodată la conflicte și sfîșieri extreme.

Lipsește aici tabloul care mi-a permis la Ermitaj să resimt „miracolul“ Matisse: *Dansul.* Tabloul unde el adoptă un format gigantic pentru a păstra un imens spațiu gol ce permite cîtorva siluete să se înlănțuie într-o comuniune coregrafică pe care o percepem ca esență a dansului, plastic captată. Capodopera grației… O altă absență contribuie la sentimentul de neîmplinire a retrospectivei: capela dominicană de la Rosaire de Vence pe care Matisse o considera ca fiind „capodopera sa“, concepută ca „o mare carte deschisă“. Aici el a depășit pictura și, fără a se converti, cum o afirmă el însuși, ajunge la ceea ce o viață i-a lipsit, *spiritualitatea*. Dar cum să uităm că un model feminin din anii ’30, devenită călugăriță, l-a convins să se dedice capelei? Cele două capete ale vieții se reunesc, cercul se închide și evocă „eternul feminin“, cum ar spune Goethe, al cărui dublu mi se pare a fi fost Matisse în secolul XX. Un artist fericit.

Am părăsit expoziția cu impresia de nefericire a sfîrșitului, aceea a ultimei dăți.

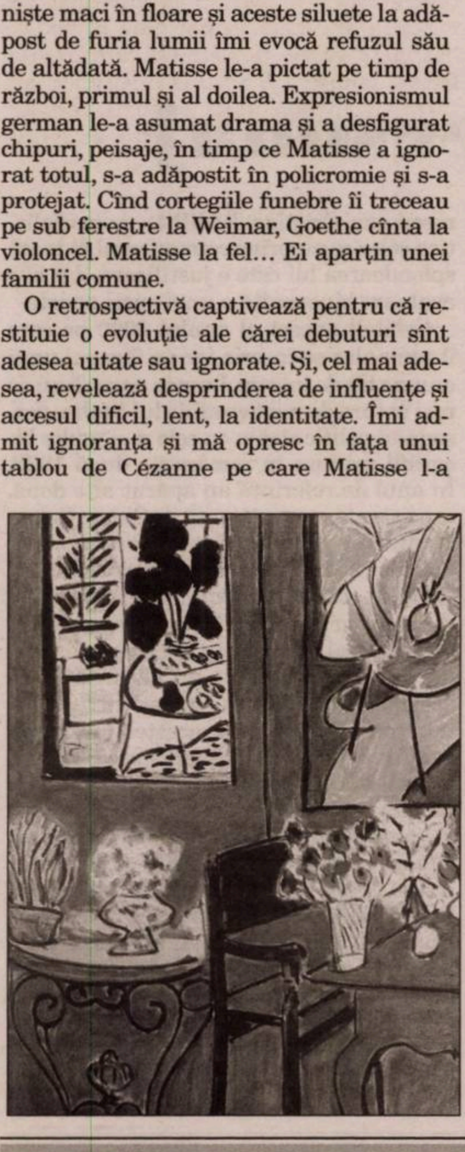

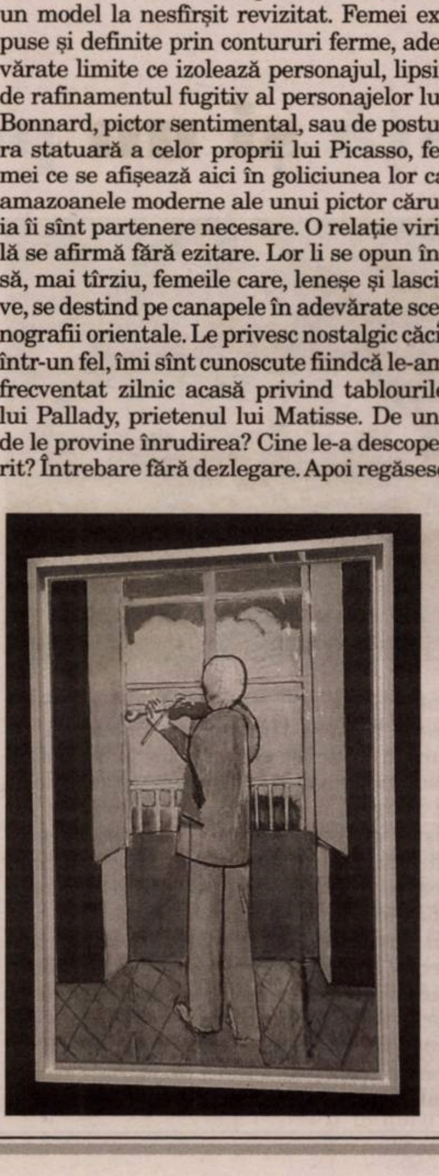

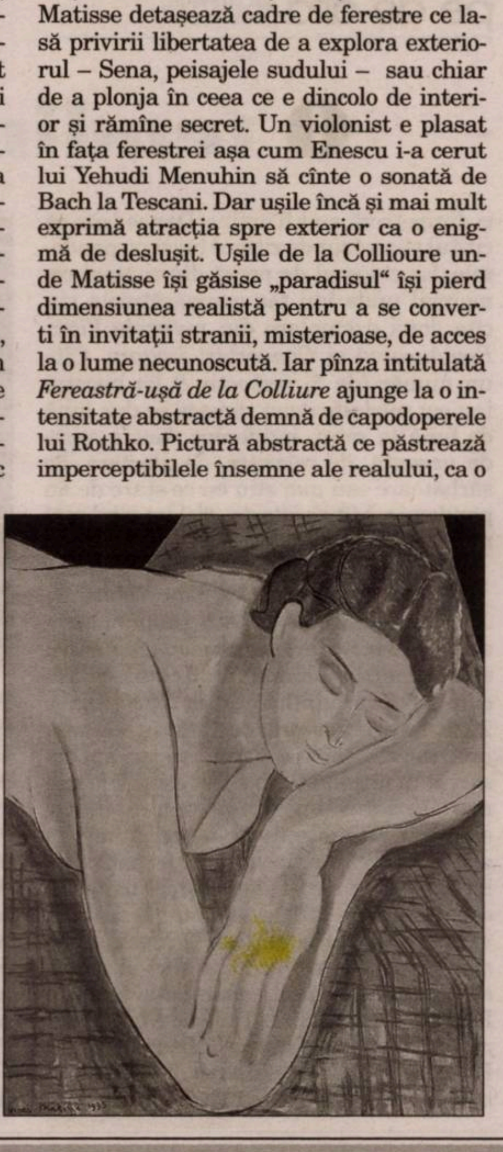

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Une lumière dans la ville, le lustre *(Paris, Ed. Arléa).*

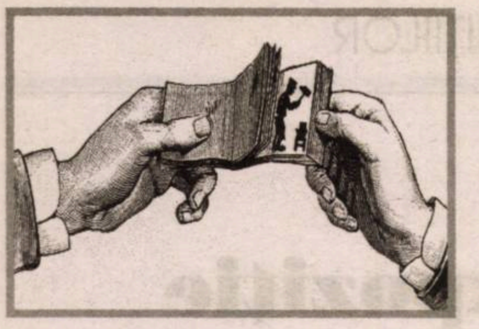

Marius CHIVU

feedbook

Cîntece de pe cruce

● **Denis Johnson, *Generozitatea Zînei Mării*, traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu, Black Button Books, 2020.**

„Moartea lui Darcy Miller era primul subiect din conversațiile noastre… apoi nu m-am mai întîlnit cu doamna Exxoy pentru că a murit și ea. A, și acum cîteva săptămîni, prietena mea Nan, văduva lui Robert – dacă vă amintiți șocanta conversație telefonică pe care am avut-o cu ea la începutul acestei povestiri –, s-a îmbolnăvit și a murit. Nu contează. Pămîntul continuă să se învîrtă. Cred că vă e clar că în momentul în care scriu asta nu sînt mort. Dar poate pînă o veți citi…“

Așa se termină una dintre cele cinci povestiri din această carte dominată de tema morții, carte pe care Denis Johnson (1949-2017) a terminat-o de scris cu cîteva săptămîni înainte să moară în urma unui cancer la ficat la doar 67 de ani. Publicată postum, este a doua sa carte de povestiri (după iconicul *Fiul lui Isus,* tradus tot la Black Button Books), dintr-o operă solidă și foarte respectată, care numără douăzeci de romane, volume de proză scurtă, poezie, piese de teatru și reportaje (cîteva cărți au ajuns finaliste la Pulitzer Prize).

După o tinerețe marcată de alcool și droguri (cele unsprezece povestiri din *Fiul lui Isus* sînt narațiunile la persoana întîi ale aceluiași personaj, Terminatu' – Fuckhead, în original – și ale anturajului său de suburbie, bărbați părăsiți de femei în urma unor relații tumultuoase sau avînd relații tandre cu femei oloage, camarazi sau străini, racolați temporar pentru băut, droguri, violuri și chiar crime), Denis Johnson a descoperit creștinismul și a trăit retras, călătorind sporadic prin lume pentru a scrie reportaje din zone de conflict.

Citind aceste povestiri, ești tentat să cauți avatarul lui Fuckhead și să le judeci prin contrast. De altfel, două povestiri sînt decupate din lumea și din mediul lui Fuckhead, în timp ce alte două implică scriitori cu trecuturi apăsătoare. Unii critici americani au găsit povestirile acestui al doilea și ultim volum chiar mai ambițioase, lăsînd în urmă virtuozitatea de limbaj și imaginarul violent și explorînd, pe un ton atenuat și umil, „distribuția inegală a grației într-o viață brutală și scurtă“. Povestirile nu mai sînt atît despre autodistrugere, cît pur și simplu despre moarte și ceea ce supraviețuiește. Confesiunile și delirurile drogaților din *Fiul lui Isus* sînt înlocuite aici de mărturiile martorilor unor scene și întîmplări crude, violente, grotești: un veteran olog din Afganistan ajuns la o petrecere unde este rugat să-și arate ciotul piciorului, un alcoolic dintr-un grup de terapie scrie srisori imaginare familiei și prietenilor (un posibil Fuckhead în curs de reabilitare și creștinare, ca Johnson însuși), un pușcăriaș (personaj secundar în *Fiul lui Isus)* duce mai departe povestea colegului de celulă capabil de predicții sumbre, un scriitor vizitează un alt scriitor retras în deșert cu halucinații induse de un cancer în faza terminală. Această povestire putînd fi citită ca o metanarațiune, scriitorul mort fiind imaginea în oglindă a celui care-i scrie povestea.

De altfel, tema morții (cancer, crime, accidente fatale, 9/11) este însoțită de tema dublului care apare, într-un fel sau altul, în multe dintre povestiri. Un bărbat îl întîlnește pe fiul, identic în trăsături, al unui vechi cunoscut, despre care află că e mort în urma unei scurte discuții purtate într-o toaletă publică, el și fiul privindu-se reciproc în oglindă în timp ce se spală pe mîini. Un alt bărbat primește un telefon de la una dintre fostele soții, aflată pe moarte și care vrea să-și ia rămas-bun, dar nu știe cu care dintre ele vorbește și pentru ce anume din trecutul comun ar trebui să-și ceară la rîndu-i iertare. Un condamnat la moarte se căsătorește, înainte de execuție, cu o femeie care-i prezintă o biografie inventată. Ultima povestire din carte, cea mai elaborată, *„Doppelgänger, poltergeist“*, fiind o încununare a temei morții și dublului, sub forma poveștii, aproape detectiviste, a unei prietenii de-o viață dintre doi scriitori, maestru și discipol, cel tînăr făcînd o obsesie pentru o teorie conspiraționistă conform căreia, la un moment dat în carieră, Elvis a fost înlocuit de către manager cu fratele său geamăn, declarat mort la naștere în mod premeditat fals.

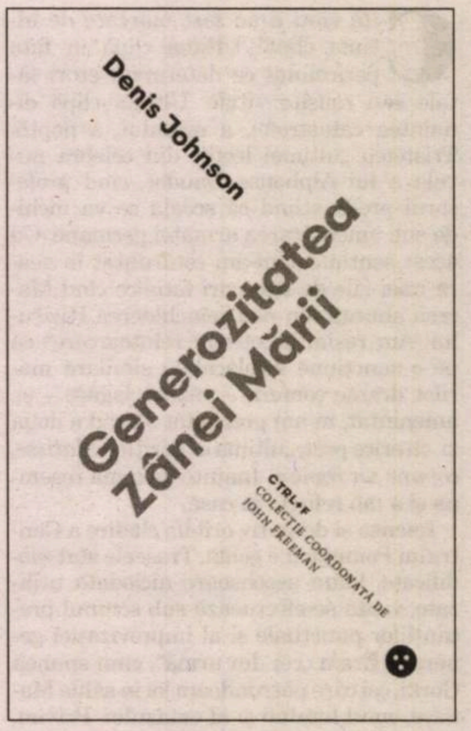

Aceste povestiri remarcabile ale lui Denis Johnson par deopotrivă pilde și farse, deopotrivă înțelepte și comice, sumbre și violente pînă la limita cu absurdul. Povestirea titulară, cea care dă tonul, nu și ritmul cărții, se desfășoară ca o serie de momente narate de un bărbat, aflat deocamdată la adăpostul unei vieți tihnite, dar ducînd cu el o durere cronică, momente disparate sub forma unor mărturii ale cruzimii și scurtimii vieții celor pe care i-a întîlnit sau cunoscut. „În acea dimineață am fost inundat de o asemenea tristețe la gîndul trecerii accelerate a vieții – distanța parcursă de la tinerețe pînă acum, persistența vechilor regrete, noile regrete, capacitatea eșecului de a se întrupa în forme noi și proaspete –, încît aproape că am făcut accident.“ Finalul acestei povestiri oferă și semnificația titlului cărții.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

O tendință și un personaj

S-a observat încă din martie că piața de carte a fost printre primele afectate de criza pandemică. Și nu doar piața de carte, ci piața tipăriturilor în general, pentru că în declin au intrat, tot începînd de atunci, și revistele. Motivul a fost clar: oamenii au fost îndemnați sau obligați să stea în case, așa încît librăriile și chioșcurile de presă, cînd nu au fost închise, au avut mai puțini clienți decît în alți ani.

Dar nu aș absolutiza această observație. Cărțile și revistele au o inerție a lor pe care nu sînt sigur că, în 2020, pandemia a reușit s-o devieze. Sigur, sînt și date certe: vînzările au scăzut, accesul în arhive s-a suspendat, tîrgurile de carte fizice s-au amînat. Dar editurile au scos noi cărți și revistele au continuat să apară, măcar online; „viața a mers mai departe“ și în acest domeniu. Cred că dacă e să căutăm un impact mai serios al pandemiei asupra pieței de carte, ar trebui să ne uităm mai degrabă la 2021 decît la 2020. Și asta pentru că abia la anul vom vedea dacă, sub șocul sau impresia puternică a pandemiei, autorii au abandonat temporar scrisul, lăsînd de izbeliște ceea ce ar fi trebuit să fie recolta anului 2021 – ceea ce, de altfel, mi se pare puțin probabil.

Și mai e un factor de luat în seamă cînd evaluăm scrisul: cititul. Dacă pandemia ar fi stimulat cititul, cu toate neajunsurile ivite, piața cărții nu s-ar fi micșorat, ci dimpotrivă, s-ar fi extins. Dar se pare că cititul și-a văzut de ritmul lui și pe pandemie. La chioșcul de presă din centrul comercial unde îmi fac cumpărăturile vin cîte două exemplare din revistele *Viața Românească* și *Convorbiri literare.* Cîte un număr (de 3, respectiv 9 lei bucata) iau eu; celelalte două rămase se duc lună de lună la retur, indiferent dacă e stare de urgență, de relaxare, de alertare, de sărbătoare sau mai știu eu ce stare de an pandemic. Atît se citește, nici un rînd mai mult, nici unul mai puțin.

Așa încît acum, la bilanț de 2020, o să spun că, de fapt, schița de analiză pe care o propun nu e atît pentru un an pandemic, cît pentru starea inerțială a anului discutat. Și așa cum 2021 va fi influențat de 2020, așa și 2020 este influențat de 2019 și de anii precedenți. Mai la concret, ceea ce am observat în ultimul timp a fost cheful de memorialistică ce i-a cuprins pe unii dintre scriitorii și intelectualii noștri ajunși la o anumită vîrstă. În anul reper 2020 am recenzat trei astfel de volume, toate începute însă în 2019 sau poate și mai devreme. Este vorba de Ioan T. Morar, *Fake news în Epoca de Aur: amintiri și povestiri despre cenzura comunistă,* Editura Polirom, Iași; Stelian Tănase, *Sînt un copil al Războiului Rece,* Editura Corint, București; Alex. Ștefănescu, *Eu și comunismul,* Editura Curtea Veche, București.

Pot adăuga aici și Ana Blandiana, *Soră lume,* Editura Humanitas, București, pe care intenționez să îl prezint în curînd. Și dacă mi se scuză indiscreția, aș menționa și o aluzie a directorului fondator al revistei de față, Andrei Pleșu, pe care la sfîrșitul anului trecut l-am auzit vorbind despre un proiect memorialistic personal aflat în lucru. Aș spune deci că 2020 – și nu numai el, ci și următorii – stă și, respectiv, vor sta sub semnul „amintirilor“, care, avînd în vedere specificul nostru istoric, se ancorează, vrînd-nevrînd, în perioada comunistă. Este un gen diferit de ceea ce practică autorii de jurnale personale profesioniști, cum ar fi Mircea Cărtărescu sau Cristian Bădiliță; memorialistica celor ce au prins comunismul în toată splendoarea lui este o justificare, dar și o evaluare binevenită a unei epoci aparte.

Celălalt aspect al anului 2020 pe care îl semnalez se înscrie iar pe făgașul unui anume tip de inerție. Lumea pare să nu se mai sature de monografiile lui Stalin, personajul politic străin cu cele mai multe biografii traduse în românește după 1990. În anul de referință au apărut alte două, consistente, una semnată de Simon Sebag Montefiore *(Stalin. Curtea țarului roșu,* Polirom, 2020) și cealaltă de Sheila Fitzpatrick *(În echipa lui Stalin. Anii periculoși din politica sovietică,* Meteor Press, 2020). Ca obiect al curiozității și cercetării, Stalin e concurat doar de un alt dictator de același calibru, Hitler. Nu mai intru în detalii privind originea acestei fascinații, care nu e deloc doar românească. Dar ca să pun în context locul celor doi dictatori pe piața românească de carte o să rezum o cercetare rapidă pe care am făcut-o pe site-ul Cartepedia: căutările după Hitler întorc peste 350 de rezultate, cele după Stalin peste 300, Ceaușescu are 174, iar Churchill 106. Potențialul lui Stalin nu e însă nici pe departe epuizat; încă nu am auzit la noi de traducerea monumentalei sale biografii începute de Stephen Kotkin și ajunse la volumul doi. O completare pe care o vom vedea, sper, în 2021.

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Peisaj după bătălie

THE TRIAL OF THE
CHICAGO 7

● ***The Trial of the Chicago 7* / *Procesul celor 7 din Chicago* (SUA, 2020), de Aaron Sorkin.**

Istoria și *statu quo*-ul au avut dintotdeauna o relație perfidă, dar organică. Este nevoie de distanțarea pe care o dă timpul pentru a înțelege mai fidel cît este context și cît evoluție, manifest într-un anume moment-cheie al istoriei. O astfel de relație, deseori polimorfă, este cordonul ombilical al filmului *The Trial of the Chicago 7,* unul dintre cele mai bune filme ale anului trecut (e drept, un an lipsit de premiere notabile, multe fiind amînate din cauza pandemiei).

Momentul rămas în istorie ca procesul din Chicago, din 1969, este tema acestui film politic în esență și realist ca formă, cu vagi accente poetice. În 1968, în plin război cu Vietnamul, un grup de tineri radicali de stînga a organizat un amplu protest și un concert rock care au avut loc în fața clădirii în care se desfășura Congresul Național Democratic din Chicago. America era la răscruce, manifestațiile antirăzboi, cît și mișcările pentru drepturile civile sau pentru drepturile persoanelor de culoare transformaseră țara într-o bombă cu efect întîrziat. Era o epocă în care americanii, cu mult înaintea promovării corect politice a diversității, își cereau drepturile pe toate vocile. Ciocnirile de la Chicago între protestatari și poliție au degenerat într-o revoltă ardentă. Șapte activiști și Bobby Seale – liderul Black Panthers – au fost acuzați de conspirație pentru incitare la revoltă și au fost trimiși în judecată într-un proces gestionat de un reprezentant fidel al sistemului, judecătorul Julius Hoffman.

Deși mare parte din film se desfășoară într-un tribunal, el nu este static. Ruperile de ritm, care îmbină abil și imagini de arhivă (montate astfel încît să fuzioneze într-un tot cu protestele înregistrate pe peliculă), fac ca miza să fie mai profundă. Căci confruntarea-cheie nu este a activiștilor cu sistemul, cît a veșnicei lupte între idee și Ideal. Mai importantă este dinamica din interiorul grupului de activiști, în care se confruntă două tabere radicale, performerii Abbie Hoffman (Sacha Baron Cohen) și Jerry Rubin (Jeremy Strong), pe de o parte, poeții revoluției, clovnii anarhiei, și Tom Hayden (Eddie Redmayne), liderul mișcării Students for a Democratic Society și susținător peremptoriu al ideii de revoluție. „Revoluția reală este mai importantă decît revoluția culturală“, îi spune Hayden lui Abbie Hoffman. Sau, în cuvintele lui Bobby Seale (Yahya Abdul-Mateen): *„Martin's (n.r.* – Martin Luther King) *dead. Malcolm's (n.r.* – Malcolm X) *dead. Medgar's (n.r.* – Medgar Evers) *dead. Bobby's dead. Jesus Is dead“.*

De altfel, semnele revoluției culturale sînt mai mult funcționale, regizorul Aaron Sorkin nu folosește aproape deloc însemnele spiritului timpului, era psihedelică este doar un context, pletele și veșmintele hippie nu inundă cadrul, formația Cream este amintită în treacăt. În schimb, așa cum, dincolo de Ocean, Jean-Luc Godard era pe meterezele revoltelor din Paris din același istoric an 1968, beatnik-ul Allen Ginsberg este o prezență emblematică în mijlocul tinerilor furioși că America își trimite copiii să moară pe cîmpiile asiatice („Am devenit un altfel de copil acum / Mă trezesc / Văd o lume zbuciumată, rătăcind pe drum“, spunea el).

Regizoral, Aaron Sorkin nu a riscat prea mult (nici nu prea avea cum, fiind o producție Netflix), însă i-a ieșit bine. Aflat la al doilea film ca autor, după o carieră ca scenarist multipremiat, cineastul reușește o frescă plină de acuratețe a unor timpuri esențiale, susținută de o interpretare de grup de primă clasă (care îi mai include și pe impecabilii Mark Rylance, Michael Keaton, Frank Langella sau Joseph Gordon-Levitt). Spiritul epocii nu este un gest al nostalgiei, ci mai degrabă o lentilă lucidă a perenității acelor revolte, care deși nu i-au împiedicat pe zeii politicii să trimită milioane de tineri pe front pe fondul unei mize imense (războiul din Vietnam a însemnat și o investiție financiară enormă pentru Statele Unite, care doreau să își asigure hegemonia perioadei), au demonstrat că *statu quo*-ul nu este implacabil.

Climatul discret al emoției, textura luminii, culorile desaturate, tușele de ludic și umor, greutatea stropilor de sînge („Sîngele nostru a pornit revolta“, amintește Tom Hayden la tribunal), liniile de forță care sînt personajele și care au compus mizanscena, toate duc spre acea Americă ce îi evoca lui Henry Miller un „Coșmar climatizat“: „Visătorul ale cărui vise sînt lipsite de utilitate nu are loc în această lume. Oricine nu se lasă vîndut sau cumpărat, pe tărîmul lucrurilor, ideilor, principiilor, viselor sau speranțelor, este exclus“. Lecția dată de istoria acelor ani a fost că supremația politicii poate fi demolată și că însăși punerea sa sub semnul întrebării este o victorie. Căci așa cum, într-un registru total diferit, funcționarii erau vrăjiți de primii fulgii de nea în *Peisaj în ceață* al marelui cineast Theo Angelopoulos, polițiștii care își smulg insignele vorbesc, poate, tot despre nevoia de miracol. Sau, așa cum spunea același Henry Miller, dacă te-ai opri măcar un minut din viața ta ca să te gîndești ce-ar însemna pentru omenire să devină pe deplin conștientă, să nu mai fie nici exploatată, nici compătimită, nimic nu ar mai putea împiedica progresul.

The Trial of the Chicago 7 este difuzat de Netflix.

■ ■ ■

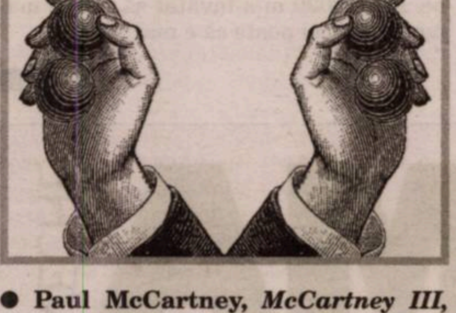

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

McCartney al III-lea

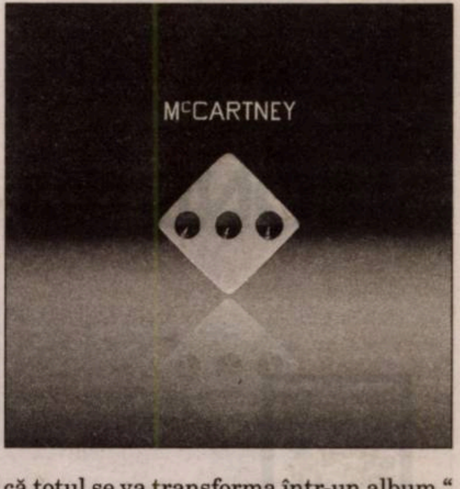

● **Paul McCartney, *McCartney III*, Capitol Records, 2020.**

Ar putea fi asta o imagine captivantă: într-o progresie temporală oarecare, dar obligatoriu în ani rotunzi, Paul McCartney se închide pentru o vreme într-o cameră a casei sale – numiți-o studio sau altcumva, nu contează –, de unde va ieși cu niște înregistrări. A făcut-o prima oară în 1970, anul clamării marelui divorț beatlesian, cu *McCartney,* un LP-manifest care, pe lîngă că încerca să statueze faptul că o duce bine-mersi și fără umbrela *über*-grupului șaizecist, mai spunea și că viața de familie e totul, iar nu adulația livrată de privilegiul de a face parte din cel mai notoriu combo al galaxiei.

Compus și din piese scrise în perioada The Beatles, discul acesta se distanțează, programatic parcă, de sofisticăria barocă a lui *Abbey Road,* proaspătul, pe atunci, album al cvartetului din Liverpool care încă mai reușea să conțină sfînta pătrime. *„Maybe I'm amazed at the way you're with me all the time, / And maybe I'm afraid of the way I leave you, / Maybe I'm amazed at the way you help me sing my song, / You right me when I'm wrong, / Maybe I'm amazed at the way I really need you.“* Hitul „Maybe I'm Amazed“ nu mințea. Nu va trece mult pînă cînd Linda McCartney va fi parte a grupului The Wings, cel care îl va acompania pe muzician pînă în anul 1981. (Iar Lennon își va fi amintit, probabil, pînă la moartea sa ce părere a avut McCartney despre prezența lui Yoko Ono în studioul de înregistrări.)

La zece ani distanță de *McCartney* și la un an de la înregistrarea ultimului album The Wings – iar această referință nu este deloc gratuită, pe *Back to the Egg* fostul The Beatles încercîndu-și mîna în acroșaje ale *sound*-ului zilei, punk și post-punk –, omul nostru își va lansa cel mai extravagant album solistic – *McCartney II*. Înregistrat tot în propria casă, interpretat, de asemenea, exclusiv de către el, împănat și cu *drum machine*, sintetizator, *sequencer* și *keyboards, II*-ul pare din nou opera unui *bedroom producer*. Iar asta îl și salvează, făcîndu-l să îmbătrînească miraculos de bine în galantarul tuturor ciudățeniilor electronice excavate de impulsul retroidal al deceniilor '00 și '10.

Dacă, în 1970, implozia The Beatles devenea motivul recluziunii creative a lui Paul McCartney, iar în 1980 – iminenta demantelare a grupului The Wings, cel de-al treilea ópus care îi poartă numele, lansat pe 18 decembrie de Capitol Records, la 50 de ani de la *McCartney*, are un pretext exterior: carantina. Noul album a fost înregistrat în casa sa din Sussex exact ca și celelalte două, artistul britanic mutîndu-se de la un instrument la altul. „În fiecare zi începeam să înregistrez cu instrumentul cu care compuneam melodia, iar apoi, treptat, le adăugam și pe celelalte. Este infinit mai distractiv să faci muzică pentru tine, pentru propriul uz. Așa că nu am făcut altceva decît să mă joc. Habar n-am avut atunci că totul se va transforma într-un album.“

Cuvintele din textul care a însoțit lansarea lui *McCartney III* își găsesc corespondent în realitate – e un disc relaxat, cald, amuzant, lipicios, *minor și neesențial* (în sensul în care opozantul acestor termeni e muzica serioasă, livrată sub contract sau în căutarea contractului), cu *twist*-uri și scriitură seducătoare, care va supraviețui la fel ca anteriorul și care confirmă la McCartney, ajuns la 78 de ani, stofa de *popster* relevant și original indiferent de epocă.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

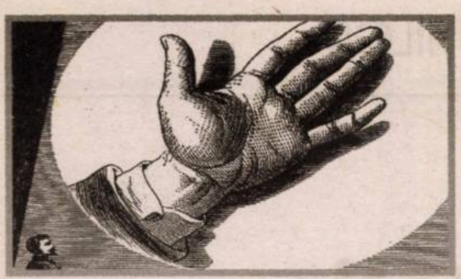

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum să-ți schimbi viața în cinci pași

Cînd dau de un astfel de titlu – de carte, de articol sau de ce-o mai fi – mă apucă amocul. De obicei, e vorba de mici scamatorii cu tentă psihologică, de tipul cum să te accepți și să te iubești pe tine, ca mai apoi să-i iubești și pe ceilalți, cum să gîndești pozitiv și să alungi gîndurile negative care se întorc asupra ta ca un bumerang, cum să nu mai spui niciodată „Nu“ pentru că aduce doar negativism în viața ta sau, dimpotrivă, cum să înveți să spui „Nu“ ca să nu devii o victimă inocentă a celor care profită de tine, cum să-ți controlezi gîndurile, dar mai bine să nu mai gîndești deloc, să acționezi, să ții cont de cele zece porunci ale succesului, să bei cinci pahare cu apă pe stomacul gol, hrănește-ți sufletul, dar nu ego-ul, exprimă-ți recunoștința față de orice, admiră natura, mulțumește-i soarelui că răsare etc. etc. Cum poți să crezi în tîmpeniile astea? – întreb un prieten terapeut, cumva îmi dă dreptate, însă îmi zice că la mulți chiar funcționează și nu sînt neapărat proștii satului. Anumiți oameni chiar au nevoie de reguli pe care să le urmeze oricît de penibil ar suna ele, sînt incapabili să-și facă propriile lor reguli, de bun-simț. Vor rețete. Însă este cu adevărat omul capabil să se schimbe? De pildă, își poate schimba peste noapte stilul de viață, acționînd conform principiului „de mîine mă las de fumat, slăbesc, merg la sală, alerg prin parc, mănînc sănătos“? Se spune că, dacă ai voință și ambiție, reușești. Alt clișeu. Sîntem un cumul al tuturor obiceiurilor noastre (de cele mai multe ori proaste) care s-au format în ani de zile, uneori zeci de ani, fac parte din personalitatea noastră, nu putem să le ștergem pur și simplu cu buretele și să o luăm de la capăt, ne-am anula pe noi înșine. Și mai funcționează și un soi de instinct de conservare – vrem neapărat să ne schimbăm viața? Sau, de fapt, la nivel mental, ne e bine așa cum sîntem?

Cum poți să crezi
în tîmpeniile astea?

Totuși, vine o vîrstă la care încep să apară tot soiul de mici „paradenii“ și de îngrijorări, îți dai seamă că, vrînd-nevrînd, trebuie să schimbi cîte ceva, pe alocuri (dar nu în punctele esențiale), pentru că altfel vei avea de suferit. Nu acum, peste cîțiva ani. Și de aici obsesia de a începe să trăiești mai „sănătos“. Cu alte cuvinte, să-ți limitezi din plăceri sau să ți le amîni la nesfîrșit și să-ți faci un riguros „program“ de viață. Recunosc, mie niciodată nu mi-a reușit pe termen lung, am încercat, am perseverat, dar la un moment dat m-am întors la mai vechile năravuri. Am un amic care reușește de două ori pe săptămînă să se trezească la 6 pentru a merge la sală, iar pe la 9 intră vioi și antrenat în cîmpul muncii. Mi se pare de neconceput. În primul rînd, să tragi de tine ca să te scoli la ora aia imposibilă nu pentru că ai avea o treabă importantă de făcut sau un avion de prins care să te ducă într-un loc mișto cum ar fi în Tenerife, doar ca să transpiri într-o sală de sport. Dar amicul meu îmi zice că se simte foarte bine de cînd face asta și îl cred pe cuvînt. Sau, mă rog, de cînd cu pandemia nu mai merge la sală, însă se trezește tot la 6, ca să alerge. Treaba asta cu alergatul, eu, una, n-o înțeleg nici să mă pici cu ceară, doar dacă nu te-ai născut cumva cu vreo genă de sportiv de performanță, de Carl Lewis, ceva. Îi admir pe cei care aleargă de plăcere și care găsesc un sens alergatului ăstuia, dar nu-i înțeleg deloc pe cei care aleargă pentru că așa e bine și pentru că trebuie. Dar ce sîntem noi, iepuri? Ogari? De ce să alerg cînd pot să merg, să mă plimb, să privesc natura și să-i mulțumesc soarelui că răsare așa cum m-au învățat cărțile pe care le pomeneam? Îmi place să merg, este unul dintre puținele lucruri care îmi plac și implică mișcare, mi se pare o acțiune foarte „umană“, ca să zic așa. Așadar, ca să-mi schimb stilul de viață am adoptat ca mulți alții „metoda“ 10.000 de pași. De obicei mă țin de ea cîteva zile, cînd e soare și frumos afară, e o bucurie să tot mergi, după care vin niște zile din alea cu frig și zloată de nu vrea nici pisica să iasă în curte, știe ea ce știe. De ce ai merge 10.000 de pași ca nebunul prin ploaie, fără nici un scop? Ce rost are? Așadar, îmi abandonez pe moment și cu părere de rău „programul“ de 10.000 de pași care urma să-mi schimbe viața, însă îl reiau cu încăpățînare atunci cînd se schimbă vremea și vremurile. Aici mai există o problemă – unde să mergi 10.000 de pași prin București? Mi-am făcut eu cîteva trasee, însă toate s-au dovedit a fi mai degrabă curse cu obstacole, parkour, sărit peste șanțuri și ocolit de gropi, într-un oraș în care aproape toate trotuarele sînt ocupate de mașini.

Cu trezitul de dimineață e o altă poveste – mă simt bine în zilele în care mă trezesc devreme, însă nu prea îmi iese, probabil pentru că nu trebuie să ajung la o oră fixă undeva, iar acum, de cînd cu pandemia, chiar nu mai trebuie să ajung nicăieri, devine și mai complicat. Totuși, mă străduiesc, cîteva zile la rînd îmi pun telefonul să sune, dorm cu el în mînă ca să pot să-i dau cît mai repede „amînare“ ca să nu-mi strice somnul, zece minute, douăzeci, pînă cînd îl opresc de tot. Pe jumătate adormită, îmi trece prin minte gîndul cel bun – ce sens are să mă trezesc cu noaptea-n cap? Arde undeva? Totuși, acum cîteva luni am fost în Maramureș, unde am avut un program de documentare care începea dis-de-dimineață. Marea „schimbare“ s-a produs pe neașteptate, mă trezeam la șapte fără nici un telefon care să sune, odihnită și binedispusă, de fapt de-abia așteptam să mă trezesc, o senzație din copilărie pe care o uitasem, atunci cînd te trezești devreme în vacanță pentru că te așteaptă o zi lungă plină de jocuri și de locuri noi de explorat. Mi-am promis să respect acest nou „program“ și acasă, dar după trei zile de la întoarcere am revenit la „normal“, aștept un nou Maramureș care să-mi schimbe viața.

„Ia te uită cum se purifică organismul,
de aia mi-e rău!“

Să mănînci „sănătos“... adică, în accepțiunea unora, să treci dintr-odată de la regimul tău obișnuit la fructe, nuci, broccoli și lăptuci. Nimic mai ușor! Am încercat de mai multe ori, ba chiar am adăugat regimului și niște ceaiuri pentru „organism purificat“ pe care le-am găsit pe la Plafar. Mi-a fost rău vreo două zile, mi-am zis „Ia te uită cum se purifică organismul, de aia mi-e rău!“. În a treia zi am mîncat un grătar (cu salată!), am băut un pahar de vin, chiar două, nu m-a mai durut nimic. Am un alt amic care se laudă că nu are nici un viciu, că trăiește pur ca o floricică pe cîmp. Îi urăște pe fumători, oameni slabi care își fac rău cu bună știință. Îi disprețuiește și pe băutori, deși mai bea și el cîte un pahar de vin la masă, însă băutorii de bere sînt niște delăsați care își umflă burțile de bunăvoie. Cînd mă vede, la restaurant, că-mi comand o bere și apoi o beau cu sete, se uită la mine cu un aer plin de milă, ce s-o alege și de fata asta? Mănîncă de toate, dar cumpătat (și scump) – un mușchiuleț de vițeluș, o frunzișoară, un orez brun. Însă la desert nu se poate hotărî niciodată, așa că de fiecare dată își ia cîte două sub pretextul „Las’ că poate împărțim!“ (nu împărțim, pentru că eu nu mănînc dulciuri la mesele principale, nu merg cu bere). Pînă la urmă, le mănîncă pe amîndouă – și *mousse*-ul de ciocolată, și plăcinta cu mere și sos de vanilie. Dar nu, el nu are nici un viciu.

Am scris acest text la început de an cînd, de regulă, cu toții ne dorim să ne schimbăm viața în cinci pași. M-am tot gîndit și am ajuns la concluzia că anul acesta nu-mi doresc să schimb nimic, nici măcar nu-mi mai propun să mă las de fumat ca în alți ani, dacă o fi să mă las, bine, dacă nu, iarăși bine. Anul 2020 m-a învățat să nu-mi mai fac planuri și poate că e mai bine așa.

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume.................................Prenume.................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Va fi 2021 mai bun?

Majoritatea am spus, cel puțin o dată în 2020, mai în glumă, mai în serios, „De s-ar termina odată anul ăsta!“ – de parcă zicerea ar fi fost un soi de formulă magică, aproape o rugăminte pentru Moire, menită să exorcizeze demonii unui an fatidic și toate acele spirite malefice asmuțite deodată și din toate direcțiile, de către niște zei hapsîni, pe capul bietei omeniri. Ca și cum întreaga suflare ar fi fost supusă unui timp al năpastelor, n-am nădăjduit oare într-un termen de expirare care își va avea sorocul în noaptea dintre ani? Cînd am spus „De s-ar termina odată anul ăsta“, n-am sperat, fie și pentru o clipă îngropată în subconștient, că realitatea diformă pe care am trăit-o în 2020 se va isprăvi în 2021 – an pe care îl dorim a fi un soi de compensație?

Și n-ar fi frumos să fie așa? Cu siguranță, dacă am trăi într-un film de acțiune american, am fi aidoma eroului care reușește să se salveze, în ultimul moment, închizînd o poartă salutară în fața unui val amenințător. Însă este realitatea pe care o trăim azi un basm cu happy-end? Putem oare trînti, pur și simplu, ușa în nas demonilor din 2020 sau fantomele lor ne vor bîntui și în 2021?

Bineînțeles, dacă ar fi fost vorba doar despre calamități naturale, am fi putut spune că asta e, zeii chiar ne-au fost potrivnici. Că vina nu ne-a aparținut și că sîntem niște victime ale soartei neîndurătoare. Dar cînd acei demoni sînt stîrniți de mîna omului, ce putem face pentru a-i opri să ne hăituiască și în noul an?

c wikimedia commons

Bunăoară, dacă e să privim doar la începutul anului 2020 – cînd incendiile devastatoare din Australia au dus la impunerea stării de urgență pe 2 ianuarie. Incendiile au izbucnit cu cîteva luni înainte, în august 2019, și au continuat pînă în martie 2020, provocînd moartea a peste un miliard de animale și mistuirea a 12 milioane de hectare de teren. Potrivit unui studiu publicat ulterior în jurnalul *Nature Ecology & Evolution,* cauza producerii devastatoarelor incendii de vegetație a fost una umană, ele fiind provocate de acceleratele activități de exploatare forestieră, care au dus spre un real „șoc“ pentru sistem – după cum au declarat autoritățile australiene. Totuși, chiar dacă prim-ministrul și guvernul său au fost blamați pentru lipsa eforturilor de combatere a schimbărilor climatice, despre care oamenii de știință au susținut că au jucat în rol important în incendiile de vegetație, Scott Morrison s-a declarat dezamăgit că oamenii au corelat aceste incendii cu obiectivele Australiei de reducere a emisiilor. „Obiectivele noastre nu vizează distrugerea locurilor de muncă și nu vrem să distrugem economia, iar scopurile noastre nu au nici o legătură cu faptul că au existat incendiile de vegetație“, a declarat Morrison, un puternic susținător al industriei cărbunelui, care a dat vina nu pe defrișări, ci mai degrabă pe seceta de trei ani care ar fi provocat incendiile. În acest context trebuie însă amintit și faptul că, în urmă cu un an, Australia a făcut un pas înapoi în angajamentul său față de acordul ONU de la Paris privind clima, țara fiind cel mai mare exportator de cărbune și gaze naturale lichefiate din lume.

Dar anul abia începuse. Și a continuat și mai rău: la finele lunii ianuarie, OMS se declara „îngrijorată“ de izbucnirea unei noi epidemii – care și-a primit numele cîteva săptămîni mai tîrziu, COVID-19, cu siguranță cel mai puternic demon din 2020, cu atît mai puternic cu cît a fost antrenat de mulți alții, din trecut.

*Şi n-ar fi frumos
să fie aşa?*

Bineînțeles, virusul nu e o consecință a acțiunilor umane. Însă a fost un bun catalizator pentru declanșarea armatelor de draci care sălășuiau, de fapt, de mult timp printre noi. Panica s-a instalat rapid. Incompetențe la nivel înalt, lipsa de comunicare, starea precară a sistemelor de sănătate, măsuri luate în vria fricii, dezechilibre economice, nemulțumiri la nivel social, explozia de *fake-news*-uri – toate au provocat o stare generală de debusolare, de mefiență și de învrăjbire. Iar lumea s-a divizat. Cît putem să ne încredem în autorități? Cîtă încredere putem avea în știință? S-a exagerat sau, din contra, n-au fost luate măsuri mai restrictive și mai din timp? Ni s-au încălcat drepturile?

Vehemența privind încălcarea drepturilor omului nu a fost doar apanajul pandemiei. Pe 25 mai, în urma morții lui George Floyd, mișcarea Black Lives Matter a prins amploare, înfierbîntînd din nou spiritele, declanșînd nu doar proteste de amploare, în toată lumea (zeci de milioane de oameni protestînd doar în SUA), ci și sensibilități extreme în ceea ce privește corectitudinea politică.

Astfel, pe lîngă temerea de o „dictatură sanitară“ invocată de revoltații contra măsurilor de prevenție instaurate de guvernele din întreaga lume, a apărut și frica de o „dictatură a corectitudinii politice“, iar lumea, deja împărțită, s-a mai împărțit o dată, pe alte paliere. În SUA, în ceea ce privește mișcarea Black Lives Matter, dacă în 2018 aceasta avea o popularitate scăzută, în 2019 și în luna iunie a anului trecut a crescut semnificativ (67% din americani declarîndu-și sprijinul pentru mișcare, potrivit unui sondaj Pew Research Center). Totuși, doar cîteva luni mai tîrziu, în septembrie 2020, sprijinul a scăzut brusc la 55%, apărînd din ce în ce mai multe voci, din întreaga lume, care militau contra derapajelor provocate de extremismul corectitudinii politice.

Să nu uităm că, peste toate acestea, anul a fost marcat și de schimbări majore la nivel politic – toate însoțite de reacții puternice la nivel de masă –, precum alegerile din SUA sau Brexit-ul, nefiind lipsit nici de atentate teroriste, precum asasinarea profesorului Samuel Paty sau recentul atentat din centrul Vienei.

Un an, fără îndoială, mizerabil – dar cît de mult putem da vina pe toanele cerești și cît de mult din toată această harababură ne aparține? Ce anume ține de noi să îndreptăm și cît sîntem dispuși s-o facem? Bunăoară, dacă vorbim doar despre marele demon care ne-a bîntuit în 2020, pandemia, cîți dintre noi vom fi dispuși să ne și vaccinăm pentru a o opri? Dacă vorbim despre corectitudine politică sau justiție rasială, cîți dintre noi sîntem dispuși să vorbim cu calm despre ce anume este rasism și cîți sîntem dispuși să recunoaștem că uneori există unii care capitalizează emoții, impunînd standarde morale false?

Pesemne un optimist ar spune că toate evenimentele din anul 2020 au dus la o mai bună cunoaștere de sine a lumii. Că, una peste alta, în siajul pandemiei, majoritatea statelor au conlucrat armonios – că oamenii s-au ajutat și s-au sprijinit pentru depășirea crizei. Că vaccinul, produs și expediat către populație într-o perioadă atît de scurtă, ne-a făcut să realizăm progresele științei. Că, trecînd printr-o perioadă traumatizantă, ne-am redescoperit sîmburele de umanitate. Dar asta ar spune un optimist. Pe de altă parte, un pesimist ar ofta, cu siguranță, pe marginea prăpăstiilor ireversibile care s-au deschis în societate.

Mai există însă și partea dintre optimism și pesimism. Acea moderație și acea rezistență în fața radicalizării. O bună cumpănire a reacțiilor și a deciziilor. Dacă acest an a fost un soi de inițiere, a adolescentului către viața adultă, depinde foarte mult dacă adolescentul în cauză a fost traumatizat pentru tot restul vieții sau dacă a avut puterea de a înțelege că viața este mult mai complicată decît părea văzută de sub globul de cristal.

În consecință, va fi 2021 un an mai bun? Cred că răspunsul depinde de cît de mult am putut să învățăm, despre noi, dar și despre lume, în anul 2020.

■ ■ ■

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

DIN DECEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

11,50 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!

Sună de luni până vineri, de la 9.00 la 18.00, la 0790139007 / 0790139009

Historia
SPECIAL
11,50 LEI
BENZILE DESENATE ISTORICE
UN SECOL DE POVEȘTI NEMURITOARE
Cutezătorii
ION VODĂ CEL VITEAZ

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Cărți de înțelepciune

Privind retrospectiv un an straniu, în care am avut nevoie – sau poate am conștientizat mai mult nevoia – de virtuți și de înțelepciune, îmi îngădui să propun trei cărți ca tot atîtea călăuze spre o viață care își caută sensul. Înțelepciunea – se știe – nu se dobîndește după rețete și nici luînd-o pe scurtătură. Așa cum nici anii îndelungați nu o asigură ca pe un premiu. Există însă un fel de a întrezări calea, în mijlocul intemperiilor sau al derutei, pe care înțelepciunea îl permite cu prețul unei fărîme de atenție. Ea nu ține discursuri, nici nu dezvoltă lungi argumente, ci țintește – cu ajutorul fragmentului sau al mărturisirii – inteligența pe care o atribuim tradițional inimii. Chintesență a experienței seculare sau biografie care-și împărtășește misterul, înțelepciunea cunoaște variații infinite ale unor formule perene. Cînd e autentică, tot ce în ea părea previzibil și obsolet e transfigurat, dobîndind frăgezimea și aromele care-l fac irezistibil. Iată cele trei călăuze:

■ Olivier Clément, *Celălalt Soare. Cîteva însemnări ale unei autobiografii spirituale* (trad. de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura Sophia, 2020): la peste cincizeci de ani, Clément povestește cum l-a descoperit pe Dumnezeu și a ales să se boteze în Biserica Ortodoxă. Venind dintr-o familie cu opțiuni socialiste, în care, deja de generații, Dumnezeu devenise o referință inutilă, pitită uneori în sertarele inimii ca o veche Biblie în scrinul cu amintiri, Clément își contemplă, în acest poem autobiografic, setea spirituală a unei tinereți de „păgîn mediteranean“ și întîlnirea într-un „moment de tandrețe deznădăjduită“ cu Cel care stă la ușă și bate, așteptînd să fie invitat să intre: „Dumnezeu este arcul și săgeata și ținta, începutul, mijlocul și sfîrșitul, centrul și circumferința, sau mai curînd Cel nesituat, Cel mereu dincolo și totuși locul nostru. Căci El este *Cel cu totul altul* și totodată este mai *noi* decît noi înșine“.

■ *Arcașul fără arc. Povești, pilde și vorbe de duh din China, Japonia și Coreea,* alese, traduse și prefațate de Ștefan Liiceanu (Editura Humanitas, 2020): o carte în care înțelepciunea vorbește pe toate vocile sale: de la poantă și pildă la fabulă și gest, dar mai ales prin gestul care o apropie de caligrafie. E în această admirabilă suită de stanțe ale confucianismului, daoismului și budismului zen o artă a călăuzirii, fină ca tăișul și imponderabilă ca urma unui penel pe mătase, spre acel spațiu al contemplației unde cunoașterea naturii umane se unește cu potențialul său de transfigurare prin virtute: „Un om în care viața clocotește poate fi comparat cu fulgerele ce luminează cerul printre nori sau cu o lumînare care arde intens în bătaia vîntului. Un om care nu face nimic este asemeni cenușii unui foc stins sau trunchiului de copac uscat. Nici unul dintre cele două feluri de-a fi nu e de dorit. Un om adevărat este nemișcat precum norii, liniștit precum apa unui lac, dar viu precum șoimul care plutește în înalt sau precum peștele care sare pe neașteptate din apă. Așa arată spiritul omului care cunoaște virtutea“.

■ Adrien Candiard, *Cît a mai rămas din noapte? Mic tratat despre speranță pentru uzul contemporanilor* (trad. de Dorel Bucur, Editura Spandugino, 2020): o pledoarie pentru virtutea cea mai neînțeleasă de moderni – speranța. Deseori confundată cu iluzia sau cu optimismul irepresibil, speranța creștinilor e, cu adevărat, pusă la grea încercare. Aruncînd o privire lucidă asupra creștinismului deja minoritar în Occident și, mai ales, în Franța, tînărul dominican Adrien Candiard ne îndeamnă să ne îndepărtăm de falsele consolări în istorie, luîndu-l drept ghid pe Ieremia, tragicul profet al primei distrugeri a Ierusalimului, și să descoperim vocea autentică a vieții care pulsează în inima nopții: „Adesea, fără să ne dăm seama, lumea noastră ne adresează aceeași întrebare: *Străjerule, cît a mai rămas din noapte?* Ne cere lămuriri cu privire la speranța noastră și nu așteaptă din partea noastră discursuri interminabile, teorii reconfortante care să confirme că mîine totul va fi mai bine; lumea așteaptă ca noi să trăim în speranță, adică avînd viziunea veșniciei, să trăim pentru ceea ce contează cu adevărat și care nu va dispărea niciodată“.

Lectură plăcută!

Petre GURAN

Otrăvirea lentă

În *Colind de Crăciun,* Charles Dickens descrie o călătorie a avarului Ebenezer Scrooge în lumea spiritelor, prin care i se descoperă trecutul, cu greșelile lui fatale, prezentul mizantropiei sale totale și viitorul unui morți insignifiante de Crăciun și un mormînt uitat. Viziunea produce o convertire a bătrînului avar, care devine darnic și binevoitor în limitele decenței burgheze. Dincolo de alegoria unui destin infernal post-mortem, povestirea care a dominat imaginarul de Crăciun al englezilor ridică o întrebare care neliniștește în continuare: cum se produce în realitatea socială tipologia umană a mizantropului onorabil, un ins preocupat obsesiv de securitate financiară, de statut social sau de un mecanism social care să-l ferească de imprevizibilul vieții? Fenomenul constă într-o degradare umană suficient de lentă încît să fie imperceptibilă, dar care să atingă totuși pragul demenței, în pofida a ceea ce pare din exterior o viață reușită, o conduită rațională a unui cetățean exemplar. Degradarea pare a răsări dintr-o otrăvire lentă.

O astfel de otrăvire lentă este sentimentul îndreptățirii. Acesta este specific dimensiunii sociale a omului, dar are două fețe. Prima este percepția individului că ceea ce are i se cuvine, fie că sînt bunuri materiale (case, mașini, mobilă, opere de artă, aparatură electrocasnică etc.) a căror posesie o percepe ca pe un drept, fie că sînt imateriale (sănătate sau chiar o stare fizică excepțională, bunăstare, confort, recunoaștere socială). A doua față se exprimă ca frustrare din cauza lipsei bunurilor la care se crede cineva îndreptățit. Cele două aspecte se întrepătrund și individul ajunge să perceapă simultan și satisfacție, și frustrare, de teama de a nu pierde ceea ce are. Sentimentul acesta al îndreptățirii stă la baza unei societăți stabile. Puțini indivizi vor risca să piardă ceea ce au în speranța incertă de a obține ceva mai bun/mai mult/mai prețios. Majoritatea preferă o acumulare lentă și anticipabilă care corespunde *statu quo*-ului. Această acumulare îi prezervă individului statutul la care se simte îndreptățit. La marginea societății sînt cei care au pierdut sentimentul îndreptățirii, nu mai au nimic de apărat și fie renunță la orice efort de a obține un statut, iar societatea îi percepe ca cerșetori, depresivi sau nebuni, fie pleacă în revoltă împotrivă societății acționînd distructiv. Sentimentul îndreptățirii are și o dimensiune spirituală, cînd individul derivă din statutul său social ideea că s-ar putea afla într-o relație bună cu divinitatea, care devine în ochii săi garantul statutului său. Cînd o criză neprevăzută amenință statutul său social, primul gînd este un reproș intim la adresa divinității, acel „De ce eu, Doamne?“ sau „Cum de mi se întîmplă mie, Doamne?“.

Sentimentul îndreptățirii este format în individ din copilărie, fie prin supremația neamului (familie, clan) asupra individului și de aici condiționarea/educarea acestuia pentru a deveni la maturitate o întruchipare a neamului (prin preluarea patrimoniului, inclusiv a re-

sentimentelor ancestrale), fie, mai recent, prin sistemul de educație bazat pe plată (= amendă), răsplată și competiție. Premierea competitorilor a fost suficient de larg concepută în educația moderna încît între un sfert și o treime dintr-un grup școlar să se ralieze în grupul premianților. De consemnat faptul că premiile răsplătesc capacitatea elevului de a se conforma cerințelor și așteptărilor educatorilor lui. Majoritatea premiilor din copilărie recompensează conformismul. Astfel apare repede grupul celor care se simt îndreptățiți la vreun premiu oarecare și care vor marginaliza gradual grupul nepremiaților. Nici o societatea nu a scăpat de acest mecanism de construcție a conformismului social. Dar ceea ce astăzi percepem drept conformism social a fost în toate societățile premoderne un conformism religios (ritualism, respectare a tabuurilor), nu fiindcă divnitatea are nevoie de un ritual și o lege, ci fiindcă societatea are nevoie să le îmbrace cu prestigiul transcendenței. Conformismul socio-religios își dezvăluie caracterul violent și totalitar în fenomenul țapului ispășitor (René Girard). Societatea execută cu *îndreptățire* victima prin linșaj sau alte forme de excludere comunitară.

În fața acestui mecanism de formare a societății, în care fiecare individ este încurajat să-și găsească locul la care este îndreptățit și să-l apere apoi cu îndîrjire, s-a ridicat ciudata învățătură a lui Iisus din Nazaret: „Cei de pe urmă vor fi cei dintîi“, „Oricine se înalță pe sine se va smeri“ (Luca 14,11, Matei, 23,12), „Cine se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este cel mai mare în împărăția cerurilor“ (Matei 18, 4), „Coborît-a pe cei puternici de pe tronuri și a înălțat pe cei smeriți“ (Luca 1, 52). Ne revine în fața ochilor imaginea fariseului care ocupă locul central în templu, mulțumind pentru sentimentul său de îndreptățire, și a vameșului care se ascunde, recunoscîndu-se păcătos și nevrednic de Dumnezeu, Hristos preferîndu-l pe acesta din urmă. Și fără a lua în calcul o răsplată transcendentă, experiența comună a omului încă din antichitate l-a făcut să vadă viața ca pe o roată, care-l va duce periodic ba în sus, ba în jos, gustînd pe rînd cele două fețe ale îndreptățirii.

Cu toate acestea, tema hristică a smereniei, înțeleasă tocmai ca eliberare de sentimentul subrepticiu al îndreptățirii, a fost cel mai greu asimilată de către prozeliții din toate vremurile. Smerenia putea fi tematica privilegiată a unui grup marginal și cvasi-rebel față de mediul social în care s-a format, cel al iudaismului. Identitatea anistorică și antisocială a ucenicilor lui Iisus s-a conturat în contextul războiului național iudaic împotriva Imperiului Roman. Însă după momentul „increștinării“ Imperiului Roman, tematica smereniei s-a refugiat în grupul monahilor. Societățile nu pot exista fără conformism. Încă din Imperiul Roman, înstrăinarea monastică față de societate a fost tratată cu suspiciune, și tocmai de aceea monahismul a fost supus unei imense presiuni de integrare în sistemul social. Este exact ceea ce epoca iluministă a descris ca rol social al monahismului (caritate, ospitalitate, îngrijiri medicale, eventual educație publică). Istoria monahismului poate fi citită însă și ca o reiterată disidență, care începe cu cea a monahismului față de creștinismul oficial în antichitatea tîrzie și continuă cu cele ale diferitelor grupuri de monahi față de forurile lor tutelare, sfîrșind cu nebunii întru Hristos, care se reîntorc în deșertul urban. Energia acestei disidențe a fost combătută de autorități cu argumentul ascultării. Cei care percepeau monahismul ca fiind subversiv îl interpelau astfel: „Monahule, dacă nu urmărești țeluri proprii, atunci supune-te oricărei forme de autoritate“. De două milenii, monahul este cel care îi tot aruncă în fața societății versul disident al lui Mircea Dinescu: „Opriți Istoria / cobor la prima“.

Ceea ce numim aici „societate“ este denumit în Evanghelii și în toată literatura creștină subsecventă „lumea“ *(ho kosmos),* față de care Hristos își afirmă atît o alteritate radicală („Eu nu sînt din lumea aceasta“, Ioan 8, 23), cît și un antagonism inevitabil („căci vine stăpînitorul acestei lumi și el nu are nimic în Mine“, Ioan 14, 30). Deși termenul este împrumutat universului ordonat, *kosmos,* referința la societatea umană reiese foarte limpede din contextul repetatelor referințe la „lume“ din Evanghelia după Ioan. În deșertul Carantaniei, ispititorul îi oferă lui Iisus împărățiile lumii, adică structurile sociale de putere. Refuzul acestora nu se justifică doar fiindcă oferta vine de la cine nu trebuie, ci fiindcă sînt cel mai prost instrument pentru a opera o trezire spirituală. Pentru Cuviosul Sofronie de la Essex, adevăratul creștinism, al formulărilor paradoxale din Evanghelii, abia dacă a fost făcut cunoscut lumii în cei două mii de ani, căci această propovăduire depășește puterile omului*.

Coborîrea din trenul absurd al istoriei este ieșirea din cercul vicios al îndreptățirii. Numai că trenul istoriei nu se oprește, pentru a coborî ușurel din el. Istoria, în cazul acesta, nu este curgerea timpului și însăilarea evenimentelor pe un fir al cauzalităților, ci este sinonimă cu *ho kosmos,* societatea cu nevoia ei de conformism, cu straturile sale de îndreptățiți, garanți ai ordinii sociale. Din trenul istoriei deci nu se coboară, ci se sare. Această săritură este începutul creștinismului.

---

* Archimandrite Sophrony, *Starets Silouane. Moine du Mont-Athos. Vie – Doctrine – Écrits*, Éditions Présence, 1973, p. 213.

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Turnul Babel și Turnul David

Legenda Turnului Babel, acel turn plăsmuit de semeția omenească și care ar fi ajuns pînă la cer dacă nu ar fi încurcat Dumnezeu limbile, este arhicunoscută. Nu la fel de notorie este o istorie mai recentă, aceea a edificiului numit *Centro Financiero Confinanzas,* din Caracas, al cărui principal investitor, bancherul David Brillembourg, avea să moară pe neașteptate în 1993, înainte de a-l termina. Turnul său, înalt de 190 de metri și avînd 45 de etaje, ar fi trebuit să devină cireașa de pe tortul unui district de afaceri venezuelean. Decesul principalului finanțator și criza financiară din 1994 aveau să-i schimbe destinul căci statul, în a cărui gestiune fu preluat turnul, se dovedi incapabil de a face cu el ceva, orice. Avea probleme mult mai mari decît o structură uriașă din beton armat, neterminată, cu fațadele doar parțial executate, fără instalații și fără lifturi. Se confrunta, bunăoară, cu o criză a locuințelor de o amploare greu de evaluat, cu atît mai puțin de rezolvat. Așa încît guvernul decise să-l țină sub lacăt pînă ce va reuși să-l valorifice cumva, însă încercările în această direcție fură sortite eșecului, pe fondul crizei financiare.

Nu există lacăt de nespart, sună un proverb prezent în toate culturile unde au folosite vreodată lacăte. Turnul, așa neterminat cum era, oferea perspective imobiliare importante pentru numeroasele familii fără adăpost din Caracas. Încet-încet, el a început să fie locuit, începînd cu nivelurile inferioare, din rațiuni ușor de înțeles. Oamenii care s-au mutat acolo au zidit pereți și au completat fațade, potrivit propriilor nevoi. Spațiu era din belșug. Curînd, numărul rezidenților a depășit o mie, ceea ce a generat noi oportunități de afaceri, în zona serviciilor de această dată. Au apărut magazine, frizerii, măcelării și cîrciumi, iar un dentist fără diplomă făcea bani frumoși, în ciuda sărăciei locatarilor. Foarte rapid a apărut și o miliție locală, căci printre rezidenți se numărau și feluriți condamnați, iar riscul dezordinii era mare.

Ingeniozitatea coloniștilor creștea direct proporțional cu numărul acestora. În 2007 au depășit 2.500 și, în perioada de maxim, nu mai puțin de 5.000 de suflete însuflețeau orașul vertical, care nu mai era de mult doar o structură din beton armat. Avea acum apă pînă la etajul 22 și garaje în locurile special amenajate prin proiectul inițial. Ca să nu urce prea multe niveluri, locatarii de sus transformaseră rampele neterminate ale unor scări de evacuare în trasee pentru motociclete și scutere cu care se putea urca pînă la etajul 10. Merita însă efortul, pentru că inaccesibilitatea etajelor superioare oferea mult spațiu pentru tinerii care puteau locui acolo. În aerul rarefiat al înălțimilor funcționau cluburi clandestine de box și săli de forță.

În 2012, turnul David a devenit un exemplu de autoorganizare și autogestiune a oamenilor lipsiți de mijloace, siliți să ocupe spații abandonate, căci de locuit oricine are nevoie. Expoziția tematică, purtînd numele sugestiv *Torre David,* a devenit vedetă a Bienalei de arhitectură de la Veneția din 2012 și a obținut cea mai rîvnită distincție a acesteia, *Leul de Aur*. Fotografiile meticuloase și inspirate ale lui Iwan Baan zugrăveau o viață normală, cu activități cotidiene, în cadrul suprarealist al turnului. Schimbîndu-i destinația prin forțe proprii, locatarii demonstraseră că, acolo unde guvernul este neputincios, oamenii pot prelua inițiativa, cel puțin în aparență, căci realitatea din Turnul David avea și aspecte pe care vizitatorii extaziați ai bienalei nu le puteau observa. Ordinea și disciplina din turn erau menținute prin brutalitatea miliției ai cărei membri nu erau nimeni alții decît condamnați pentru tîlhării și jafuri. Cele peste 750 de familii dădeau socoteală nu statului venezuelean, ci unei organizații mici și nemiloase de bărbați capabili să preia controlul acolo unde statul este depășit. Numeroase accidentări ale oamenilor care cădeau de la înălțime, de pe scările lipsite de balustrade ori de pe terasele fără parapete făceau frecvent titlurile presei locale. Cea mai expusă categorie de vîrstă erau, desigur, copiii.

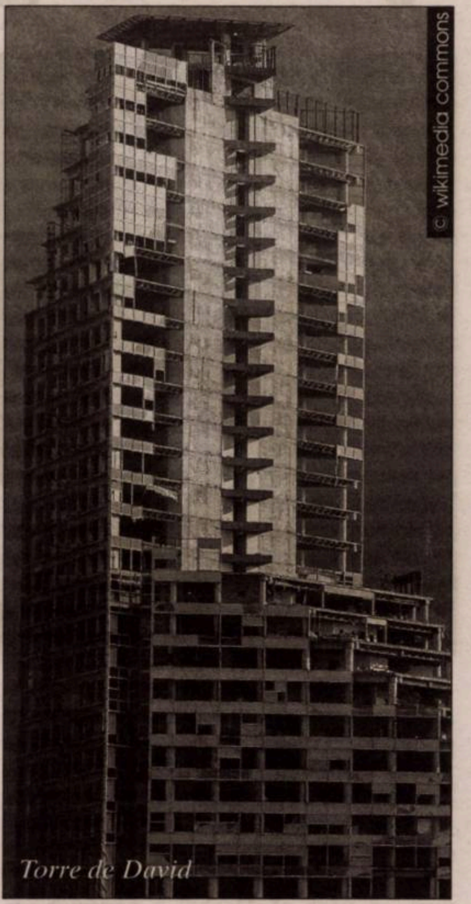

© wikimedia commons

Torre de David

Abia în 2014 guvernul și-a făcut curaj și le-a oferit rezidenților locuințe la 53 km de Caracas, relocîndu-i cu anasîna pe mulți dintre ei. La timp, totuși, căci în august 2018 Venezuela fu lovită de cel mai puternic cutremur din ultima sută de ani, iar turnul suferi avarii serioase, ultimele cinci niveluri prăbușindu-se parțial. Din fericire, fără victime, căci nu mai era nimeni acolo. Povestea adevărată a Turnului David vorbește despre confuzie și hazard, despre nevoi de bază și guverne incapabile să le satisfacă pentru mulți dintre cetățeni, despre lipsă de etică în raport cu oamenii săraci și lipsiți de apărare. Ea arată cum fondurile sînt folosite în mod vanitos pentru a construi ce nu trebuie, atunci cînd ar exista o destinație mult mai potrivită pentru ele. Este o poveste despre supraviețuire, atunci cînd supraviețuirea devine miza cea mai importantă a oamenilor. Turnul David nu este Turnul Babel, ci turnul construit pe ruinele acestuia, pentru a-l desăvîrși.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Emil BELU

Patriotism și naționalism

Trebuie să facem distincția cuvenită între *patriotism* și *naționalism*. *Patriotismul,* cuvînt derivat de la *patrie* –„pămînt părintesc“, „tărîm al taților“ –, nu are o definiție exactă, concisă, ține de cîteva simple precepte circumscrise unei arii afective: iubire de țară, atașament necondiționat față de autenticele valori ale neamului din care faci parte, promovarea datinilor și obiceiurile înscrise pe pergamentul istoriei strămoșești, implicare și dăruire, apărarea gliei străbune în vremuri tulburi etc.

Că *patriotismul* nu vine la pachet cu locul de naștere, a zis-o altul, mai priceput, înaintea mea. Patria nu e neapărat locul unde te naști, poate fi oriunde în lume, acolo unde te simți „acasă“. O confirmă latinul: *„Ubi bene, ibi patria“*. Una dintre multiplele definiții ale patriei vine să întărească adagiul latin: „Loc, climat propriu dezvoltării cuiva sau a ceva“. Ba afli lucruri interesante despre apatrizi, de exemplu: copii născuți în România, plecați la vîrste fragede, uită limba maternă, deși alogeni fiind, unii recunosc drept patrie noua țară de adopție, alții nu mai vor să audă de această noțiune. Cetățeni ai lumii, deci. *Naționalismul* e falsă propagandă, dorință de putere, provocare fățișă, agresivitate, fie ea chiar mocnită, xenofobie, extremism etc. Neamțul, de exemplu, nu e patriot, e naționalist înfocat, condus de o oarbă dorință de dominare. *„Deutschland über alles“* nu e o nevinovată sintagmă, e teutonicul impuls de grandoare atașat vectorului „sete de spațiu“. Istoria Germaniei este o ilustrare a acestei famelice aspirații. Nu e întîmplător că de la ei ne vine și acel mult prea adevărat aforism: „Istoria e știința care ne învață că omul nu învață nimic din istorie“. Și-atunci, nedumerit, te întrebi: de ce mai scriem istorie?

Altceva, care se leagă, oarecum, de cele două entități pomenite mai sus.

În *Schimbarea la față a României,* E. Cioran face diferența între *popor* și *națiune*. „Un popor devine națiune numai cînd ia un contur original și își impune valorile lui particulare ca valabile universal“, iar în altă parte adîncește argumentația: „Numai prezența unui *geniu colectiv,* care face din oamenii mari proiecții în aparență, manifestații individuale ale unui fond adînc și specific de cultură, poate alcătui o bază a unei culturi“.

Un popor are nevoie de un parcurs special de-a lungul istoriei pentru a deveni națiune. O aspirație înaltă, o ieșire din tradiționalismul eticist, o abolire a consevatorismului obstrucționist indus de obscure orgolii, țintirea unui ideal înalt configurat de mesianice individualități – iată numai cîteva cerințe indispensabile unei împliniri, unei ieșiri din anonimat.

Din Burkina Faso și pînă în Franța, din Sri Lanka și pînă în Marea Britanie, din Insulele Feroe și pînă în Italia, iată un lanț la care orice „verigă“ se consideră națiune. Fiecare țară, fără savante argumentări, își ornează stema cu aura convenabilă. Că e veridică sau nu, asta-i altă problemă. E drept că și sintagma „geniu colectiv“ este ambiguă, cu un contur incert, în interiorul căruia confuziile pot genera turbulențe ierarhice într-un spațiu cu aer rarefiat: genii, titani, zei etc., care, în absența etalonului obiectiv, lasă loc diverselor interpretări. Desigur, în virtutea definiției cioraniene, există națiuni cu un statut cert, unde argumentele nu mai sînt necesare, iar îndoiala este exclusă. Exemple nenumărate: Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, Rusia etc., ca să ne referim numai la Europa.

Firește, am mirările mele legate de acest *geniu colectiv,* luat drept criteriu de validare a unei națiuni. Întreabă-l pe un român neaoș: cum stăm cu geniile? Din abundență, va fi răspunsul: Eminescu, Enescu, Brâncuși, Paulescu, Coandă, Horia Hulubei etc.

Eminescu, mare poet, aproape intraductibil în alte idiomuri, cvasinecunoscut în lume, iese din discuție. Ar fi un hazard raportarea poeziei lui la poezia celorlalți mari romantici europeni. Poezia este o excepție, ea ține de alte rafinamente chiar în cazul literaturii, este matrice zămislitoare de cultură.

George Enescu este un mare muzician, compozitor și interpret, cunoscut în lume. Este un geniu? Este. Atunci, Beethoven ce este? Titan? Constantin Brâncuși, cel care a „transgresat sublimul în palpabil“, este un geniu? Indiscutabil! Ce este atunci Michelangelo? Zeu?

Horia Hulubei este un geniu românesc al fizicii? Negreșit! Ce este atunci Einstein? Aici nu am calificativ.

Lista ar putea continua, dar românul nu are nevoie de liste. El are numai certitudini. Cum să creadă mioriticul că „A viețui numai ca popor înseamnă a înregistra istoria; ca națiune, te înregistrează istoria“? Filozofie ieftină!

La ce bun o asemenea aberantă graniță artificială între *popor* și *națiune?* Să-i fi uitat el, rășinăreanul, pe ciobanii din Carpați? Erau cei de la care, așa cum mărturisea în momentele de abisale decepții, a învățat mai mult decît de la celebrii conferențiari audiați în amfiteatrele Sorbonei. Cu certitudine, franțujii i-au spălat creierul. Altfel cum?

Hai, bre, Emile, cîntă la altă masă!

P.S. Mă gîndesc adesea la un petic de pămînt, zămislitor de oameni exponențiali, la care aura culturală e vizibilă și din cosmos, vreau să cred. Ce rod fecund, ce potențial creator, ce glorii în acest colț de lume binecuvîntat! Da, la Toscana m-am gîndit!

O națiune „insulă“, Toscana, într-o altă națiune „peninsulă“, Italia. Argumente suficiente care fac explicația inutilă: Dante, Machiavelli, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Fra Angelico, Botticelli, Galileo Galilei, Giovanni Papini și ceilalți.

George SOROS

Prețul capitulării lui Merkel în fața șantajului maghiar și polonez

Existența însăși a Uniunii Europene se află în pericol. Și totuși, conducerea UE răspunde cu un compromis, avînd aerul că această criză poate fi rezolvată, pur și simplu, din mers. Regimul cleptocrat din Ungaria al prim-ministrului Viktor Orbán și, la o scară mai mică, guvernul iliberal Lege și Justiție (PiS) din Polonia sfidează cu nerușinare valorile pe care s-a clădit Uniunea Europeană. Acceptarea acestei sfidări ca pe o poziție politică legitimă care merită recunoscută și cu care se poate negocia o soluție de compromis nu face decît să agraveze masiv riscul cu care se confruntă UE în momentul de față.

Realizez și înțeleg presiunea enormă sub care lucrează cancelarul german Angela Merkel. A fost cancelar vreme de cincisprezece ani, iar în septembrie 2021 urmează să se retragă. În condițiile în care președintele francez Emmanuel Macron e absorbit, pentru moment, de tema *laicității* și de alte probleme serioase de securitate din Franța, Merkel a devenit întrucîtva singurul factor principal de decizie al UE.

Înțeleg de asemenea de ce cancelarul german nu vrea ca încă o țară, Ungaria, să-și anunțe intenția de a părăsi UE, în timpul mandatului ei. Or, se pare că tocmai asta se pregătea să facă Orbán în ultimele zile, deoarece nu-și poate permite ca gradul extrem de corupție al guvernului său să iasă la iveală – ceea ce s-ar fi petrecut inevitabil odată cu condiționarea accesului la fonduri UE prin clauza respectării statului de drept.

Orbán a furat și și-a însușit fraudulos sume vaste în timpul celor zece ani petrecuți la putere, inclusiv fonduri UE de care ar fi trebuit să beneficieze cetățenii Ungariei. Și nu poate accepta impunerea unei limite concrete pentru corupția sa personală și politică, întrucît aceste venituri ilicite sînt lubrifiantul care menține mașinăria guvernării sale în mișcare și pe acoliții săi în funcție.

Faptul că a amenințat cu sabotarea finanțelor UE, printr-un veto împotriva bugetului ei, a fost un pariu disperat din partea lui Orbán. Dar a fost un bluf care ar fi trebuit denunțat. Din nefericire, Merkel a cedat, după cum se pare, în fața șantajului Ungariei și Poloniei.

În momentul în care scriu aceste rînduri, se pare că Merkel a negociat un compromis cu Orbán și cu liderul *de facto* al Poloniei, viceprim-ministrul Jaroslaw Kaczynski. Acordul pe care Germania l-a făcut cu cele două state rebele membre UE reprezintă cea mai proastă alegere cu putință. Textul acordului, care a transpirat în mass-media și care urmează să fie inclus în declarația finală din această săptămînă de la summit-ul Consiliului European [textul de față a fost publicat pe 10 decembrie 2020 – *n. trad.*], conține trei erori fundamentale.

În primul rînd, declarația modifică, în substanță și intenție, textul reglementării agreate de instituțiile UE pe 5 noiembrie, slăbind considerabil condiționarea prin respectarea statului de drept. Nici Comisia Europeană și nici Parlamentul European, nemaivorbind de guvernele naționale pentru care integritatea acestei reglementări a fost o preocupare esențială în Consiliul European, nu ar trebui să permită să fie împinse la o parte în felul acesta.

În al doilea rînd, anumite prevederi ale acordului permit prorogarea implementării condiționării prin respectarea statului de drept cu pînă la doi ani. Ceea ce ar fi o izbîndă pentru Orbán, căci ar amîna orice eventuală acțiune pînă după următoarele alegeri parlamentare din Ungaria, în 2022.

Acest răgaz i-ar oferi partidului lui Orbán, Fidesz, suficient timp pentru a schimba legile maghiare și prevederile constituționale, și i-ar îngădui lui Orbán să continue redefinirea semnificației „fondurilor publice“ în Ungaria, într-un mod care să-i permită să canalizeze fonduri obținute prin mijloace necinstite de la instituțiile publice către „fundațiile“ private controlate de acoliții săi. Cetățenii Ungariei vor fi principalele victime ale acordului încheiat, se pare, de Merkel cu Orbán.

În sfîrșit, declarația propusă pentru summit reprezintă o situație în care Consiliul European acționează dincolo de limitele autorității sale, forțînd capacitatea Comisiei Europene de a interpreta și a acționa asupra unei legislații convenite la nivelul UE. Ceea ce reprezintă un precedent periculos, întrucît reduce independența juridică a Comisiei și contravine potențial Tratatului Uniunii Europene – în spirit, cel puțin.

Acordul, în măsura în care chiar există, este unul abominabil și nesocotește dorințele explicite ale Parlamentului European. Cu toate acestea, în contextul nevoii urgente de a folosi fondul de redresare COVID-19 în valoare de 750 de miliarde de euro, e posibil ca Parlamentul European să-l aprobe.

Tot ceea ce pot face este să exprim indignarea morală pe care îmi imaginez că o resimt oamenii care au crezut în Uniunea Europeană ca într-un protector al valorilor europene și universale. Și vreau de asemenea să avertizez că acest compromis ar putea știrbi iremediabil încrederea cu greu cîștigată de instituțiile europene prin crearea fondului de redresare.

***George Soros** este președintele fundațiilor Soros Fund Management și Open Society. Un pionier al industriei* hedge-fund, *el este autorul mai multor volume, printre care* The Alchemy of Finance, The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What it Means *și* The Tragedy of the European Union: Disintegration or Revival? *Cea mai recentă carte:* In Defense of Open Society *(Public Affairs, 2019).*

© Project Syndicate, 2020
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Maria IORDĂNESCU

Lasă-ţi **copiii** să vină la **tine**

Pierduți printre străini

Lost in Translation, film american din 2003, regia Sofia Coppola, actori în rolurile principale Bill Murray și Scarlett Johansson. (Difuzat de DIVA, cu totul surprinzător, între tone de filme cu turtă dulce și finaluri fericite pînă la adînci bătrîneți.) El, un actor care-și privește de departe succesele și statutul de star, căsătorit, cu trei copii. Ea, tînără absolventă de Filozofie, fără slujbă. Charlotte este la început de drum către toate scenariile posibile: carieră, căsătorie, iubire, copii, descoperire de sine și de lume. Bob a trecut deja prin toate scenariile care i-au fost la îndemînă, carieră, căsătorie, copii, și și-a jucat rolul, de fiecare dată, cît a putut de bine. Se cunosc în Tokyo, stau la același hotel – el, venit să filmeze o reclamă la un whisky japonez, ea, fiindcă nu avea altceva mai bun de făcut decît să își urmeze soțul, fotograf profesionist.

Amîndoi își iubesc partenerii, dar asta nu le dizolvă singurătatea. Nici întîlnirea lor nu o va face, deși tentația de a crede că un nou început i-ar putea ajuta există. De la un pahar de whisky băut în restaurantul hotelului trec la viața de noapte a orașului, petreceri cu tineri prieteni ai fetei, localuri stranii și, în sfîrșit, o noapte de confesiuni în pat: mariajul lui vechi de 25 de ani, dezorientarea ei în fața începutului de drum, neliniștea amîndurora în fața angajamentelor față de parteneri și a responabilității față de copii. Nici o atingere, nici un semn erotic, în afara unui gest scurt, mai curînd patern decît senzual: Bill îi strînge în palmă talpa, înainte ca Charlotte să adoarmă. În timpul zilei, ea face plimbări solitare la temple care nu îi spun nimic, iar el dă interviuri în emisiuni japoneze din care nu înțelege nimic. Se reîntîlnesc în lifturi sau în holurile hotelului, ca doi camarazi întorși de pe front, care au purtat același război, cu înstrăinarea și singurătatea, dar fiecare cu propriile frici, melancolii, neliniști.

Bob trebuie să plece. Își iau la revedere, mai întîi scurt, stînjeniți de lume și triști, mai apoi se strîng în brațe, se sărută, iar Bob îi șoptește ceva la ureche. Filmul nu are replici memorabile, cuvinte pline de înțelepciune, bune de folosit în cursuri de dezvoltare personală: sînt simple conversații banale, inteligente, cu umor, oneste, dintre doi oameni care știu că nu se vor mai vedea niciodată. Probabil că ceea ce ar fi rămas cu adevărat memorabil ar fi fost cuvintele pe care Bob i le spune Charlottei îmbrățișînd-o. Dar nu le aflăm. Și se despart.

Cum spuneam, amîndoi își iubesc partenerii, dar asta nu le suspendă singurătatea. Ceea ce au aflat amîndoi, în urma întîlnirii, este că nici un parteneriat nu o poate face și că asta este, de fapt, mai curînd de bine: o „întîlnire“ benefică este aceea în care îți poți păstra conturul și-l poți lăsa și pe cel de lîngă tine să și-l păstreze. În urma zilelor petrecute împreună în Tokyo, pot accepta amîndoi, mai înțelept și mai curajos, că sînt pe cont propriu.

P.S. Cu adevărat impresionante sînt ultimele clipe ale filmului, în care Bill Murray reușește o performanță remarcabilă: în mașină, după despărțirea de tînără, în cîteva secunde, pe fața actorului se citesc o neliniște puternică, îndrăgostire, regret, spaimă, bucurie. Bucuria unei întîlniri scurte, pentru totdeauna.

Maria Iordănescu *este psiholog.*

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

Evenimente care ne-au zguduit

În copilăria mea, anii care veneau, pentru mult timp, păreau la fel și fără evenimente care să ne zguduie. Cu excepția, totuși, a cutremurului din 1977, care ne-a zguduit, la propriu, viața de toate zilele. Cînd eram mică, mi se părea chiar firesc să nu se întîmple mare lucru ieșit din comun, lumea minusculă și închisă mi se părea singura posibilă: eram cît se poate de mulțumită în căldarea pe ai cărei pereți nici nu putea fi vorba să mă cațăr ca să arunc o privire și unei alte lumi. Acolo era spațiu destul, puteam să mă plimb de colo pînă colo prin apa stătută pe care, desigur, eu n-o percepeam ca atare.

Cutremurul din 1977 a fost primul eveniment important și nefericit pe care l-am trăit. Eram mică, dar mi-l aduc aminte foarte bine. Îmi amintesc înfiorătoarea zguduială pe care nu știam cu ce s-o asociez, mă gîndeam că vecinii fac ceva dubios. Îmi amintesc coborîrea în trombă pe scările blocului pline de cioburi, în beznă, ca într-un coșmar. Precum și mulțimea de oameni în capoate și pijamale adunați în fața blocului, vorbind mai toți odată, într-un ininteligibil zumzet colectiv. Apoi senzația de frică, acută și irațională, pentru prima dată. Care a ajuns, în cele din urmă, să se manifeste ca rîs isteric. Și sentimentul de absurd și neînțelegere pe care l-am avut cînd sunam la unul dintre frații bunicului meu și telefonul suna lung și a gol: blocul se prăbușise... Poveștile de după și apoi situația restaurărilor povestită de inginerul Gheorghe Ursu, disidentul și eroul, care venise la noi în vizită și ne spunea cum stau lucrurile, de fapt.

Am dezvoltat poate prea mult povestea cutremurului, pentru că am vrut să trec în revistă evenimentele ieșite din comun pe care generația noastră, a decrețeilor, le-a trăit. Ideea mi-a venit de la afirmația unui prieten, la începutul pandemiei, că generația noastră, spre deosebire de cele ale părinților și bunicilor noștri, care au trecut prin război și apoi prin închisorile comuniste, nu a prea trăit asemenea momente, ci a avut, în general, o existență pașnică. Pandemia ar fi cumva prima asemenea situație pe care am trăit-o, mai ales pe termen lung și la scară mondială.

Dar, cum spuneam, situații pe muchie de cuțit, pe viață și pe moarte – desigur, altfel –, au mai fost. După cutremur, a fost Cernobîlul. E adevărat, nu l-am trăit chiar din inima lucrurilor. Dar am fost destul de aproape, prea aproape. Și simțeam destul de acut teroarea, amenințarea care plutea în aer. Am simțit-o ca pe o îngrozitoare arsură în propriul stomac cînd mama ne-a administrat iod nediluat, ca să ne ferească de efecte secundare. Și ca pe o povară a vieții de toate zilele, cînd trebuia să ieșim acoperiți și cu pantofi cu talpa groasă pe care îi lăsam la intrare. Și, mai ales, cînd ștergeam motanul pe lăbuțe cînd se întorcea din peregrinările lui de cartier.

Cel mai important eveniment, de astă dată chiar istoric, al vieților noastre a fost revoluția. Nu numai seara de 21 decembrie, în care puteam cu siguranță să murim, deși pe vremea aceea eram atît de plutitori încît nici nu ne-am dat seama de pericole. Nici numai zilele de după, în care au murit absurd atîția oameni, în care se trăgea de unde nu te așteptai, erai veșnic amenințat și fără apărare, într-un aparent haos în care abia acum se face lumină. Ci și zilele, lunile de dinainte de decembrie 1989, în care se strînsese șurubul atît de tare, lucrurile o luaseră atît de apăsat razna încît parcă simțeai, fără să-ți exprimi asta explicit, că nu se mai poate așa, că o să explodeze buboiul. În care te simțeai tot mai mult ca-n Orwell, fără ca măcar să-l fi citit (eu, una, pe atunci). Cînd îți ajunseseră prea aproape de os frigul și foamea, aproape că te învinseseră. Și, poate mai grav de atît, începuseși (cel puțin eu, studentă fiind) să-ți dai seama de lipsa libertăților, de îngrădirile care nu-ți permiteau să ai opțiuni profesionale reale, să ieși din țară; de faptul că erai supravegheat, că sistemul te pîndea la cotitură ca să nu-l fentezi (de pildă, ca să intri în Partidul Comunist Român sau să devii informator).

Și apoi, noaptea de 21 decembrie în sine: sentimentul înălțător pe care, probabil, n-o să-l mai trăiesc niciodată, exaltarea amestecată cu inconștiența fericită: te simțeai nemuritor, moartea nu conta, nu te putea ajunge, deși vedeai explicit cum se murea în jurul tău. Fuga, ca prin vis, din piață, după 12 noaptea, pe bulevardul Carol, ca să supraviețuiești, dar, în același timp, incapabil să percepi primejdia reală. Sentimentul de incredibilă solidaritate cu cei prezenți acolo.

Și, deloc în ultimul rînd, datorită eroilor de la revoluție, privilegiul de a începe o viață liberă. Pe care să ți-o poți planifica, în care să poți alege ce vrei să faci. După ce am trăit înainte – un mare privilegiu. Așa că nu ne putem plînge că nu am avut parte și noi, decrețeii, de cîteva evenimente zguduitoare în neînsemnatele noastre vieți. Pînă ca mizerabilul 2020 să vină peste noi cu pandemia lui. Ceea ce nu ne împiedică să ne dorim un 2021 mai șters și mai lipsit de șocuri și apocalipse.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

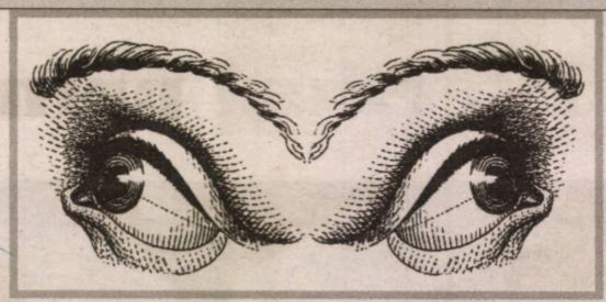

PE UNII NU-I POATE CONVINGE NIMIC SĂ RECUNOASCĂ LEGILE DE ADIO PENTRU CA ABSENȚA SĂ PROLIFEREZE PE PĂMÎNT, UNDE ÎI ERA LOCUL

■ Uneori chiar am impresia că sînt înconjurat de oameni lipsiți nu doar de inteligență, ci și de cea mai elementară sensibilitate. Carevasăzică: pandemie; școli închise, căci pericol de contagiune; ni se spune, pe toate canalele posibile, să evităm contactele, să stăm acasă; vedem că spitalele gem de bolnavi, că mor sute de oameni; comunicate, ordonanțe, amenzi, Poliție etc. Cu toate astea, pe unii nu-i poate convinge nimic, dar absolut nimic – își văd, impasibili, de obiceiurile lor. Vin, în valuri, la colindat. Sau cu Steaua. Sau cu Plugușorul. Primiți cu covidu'? (**M. M.**)

■ L-am auzit la televizor pe un nene (care vorbea despre școli și educație, nu i-am reținut numele) începînd o frază cu aceste cuvinte: „Noi, ca și oameni". Astea fiind zise (de către dînsul), țin să mă declar inuman, fiindcă nu mi-aș dori să fiu inclus abuziv în categoria „ca și oameni". Și n-ar fi rău ca vorbitorul în cauză să își recunoască rapid statutul de „ca și prost". (**D. S.**)

■ După negocierile recente cu reprezentanții Uniunii Europene, privitoare la Brexit, premierul Boris Johnson a declarat către poporul său: „Ne-am luat înapoi moneda, granițele, legile, comerțul și apele de pescuit". De parcă Marea Britanie ar fi avut vreodată moneda euro și nu lira sterlină sau UE ar fi determinat-o cumva să nu mai fie o insulă cu granițe maritime și ar fi lipit-o de continent. Cît despre comerț, țara care a fost odată motorul mondial al liberalismului n-a făcut, de fapt, decît să-și cîștige obligația de a plăti taxe vamale Uniunii Europene. Uneori, absurdul se mai numește și politică. S-ar putea totuși ca englezii să devină un popor de pescari fericiți. (**A. M.**)

■ Americanul Mitchell Heisman a petrecut cîțiva ani scriind o scrisoare de adio de 1.950 de pagini. După ce a trimis-o prin e-mail familiei și prietenilor, s-a împușcat în cap. Avea 32 de ani. „Nu poți lua nimic în serios în viața asta", a scris el în acea scrisoare-fluviu disponibilă acum pe Internet sub forma unui PDF. (**M. C.**)

■ China. Contrastul izbitor (dar aparent) dintre lipsa libertății de exprimare pe plan social-politic și libertatea de exprimare totală, anarhică, din domeniul comercial: orice poate fi descris ca fiind orice, cu condiția să se vîndă. Nici o descriere, nici un calificativ al mărfii nu e reglementat legal-instituțional: albul poate fi negru, dacă asta „vrea" clientul, falsul – autentic, minciuna – adevăr. Dacă, în politic, adevărul trebuie combătut activ pentru ca minciuna să prolifereze, pe plan comercial e suficient să nu impui adevărul pentru ca minciuna să se propage suveran. (**M. P.**)

■ Fiind primul român vaccinat anti-COVID, o asistentă de la Institutul „Matei Balș" a fost asaltată de reporterii dornici de informații. Din setul de întrebări la care a fost supusă („A durut?" sau „Ați regretat vreodată că ați ales această meserie?"), am remarcat, cu oarecare uimire, absența tocmai acelei întrebări care e precum salata de boeuf pe masa de Revelion a românului: „Ce planuri de viitor aveți?". (**S. G.**)

■ D'ale COVID-ului: Samy Kramer, un pilot amator german, a desenat pe cer, în timpul unui zbor de aproape 300 de kilometri în Baden-Württemberg, o seringă uriașă. Asta chiar înainte de începerea campaniei europene de vaccinare. O interpretare *free style* a versului: „Precum în cer, așa și pe pămînt". (**A. M. S.**)

■ O prietenă de pe Facebook care locuiește la Bruxelles a decorat salata de boeuf pentru noaptea de Anul Nou cu un COVID mic, cu o față asemănătoare cu aceea a personajului Joker, împuns cu o seringă mare – vaccinul (capul COVID-ului e dintr-o jumătate de ou, corpul seringii e din castravete murat). Imediat, poza a fost „preluată" de Cancan.ro, care susținea că salata de boeuf, ce devenise între timp virală, ar aparține unei gospodine din Bîrlad… că ce mi-e Bruxelles, ce mi-e Bîrlad? Adică nu mai poți să decorezi și tu la tine acasă, în liniște, o salată de boeuf cu un COVID, că imediat devii subiect de *fake-news*. Ulterior, „jurnaliștii" de la Cancan.ro au șters știrea inițială și au restabilit adevărul, iar COVID-ul ucis de vaccin care ni se arată în salată s-a întors unde îi era locul, adică la Bruxelles. (**A. P.**)

DIFERITE PERSOANE INFLUENTE, CARE SE MIȘCAU FOARTE REPEDE, AU CĂUTAT SĂ ELUDEZE RELAȚIA OM-ANIMAL ȘI, ÎN PLUS, ÎNCURAJEAZĂ O DURERE VECHE

■ „La București s-au vaccinat cei care sînt expuși de a fi infectați, măturătorii, spălătoresele, agenții sanitari, sergenții etc. De multe ori m-am convins că administrațiunea și diferite persoane influente au căutat să eludeze izolarea și dezinfecțiunea și au permis aglomerări de oameni și deschiderea bîlciurilor, în detrimentul luptei antiholerice. Va trebui deci crescută puterea executivă a medicului sanitar față de influențele politice", scria, în 1914, Victor Babeș. Altfel spus, nimic nou sub soare. (**A. M. S.**)

MANGALIȚA
Malina
GUSTĂ CLIPA
CÂRNAȚII BUNICULUI
AFUMAȚI
CONȚINE 100% CARNE

© M. Pleșu

■ În noaptea de Anul Nou, în Anglia au apărut pe cer niște lumini ciudate, de culoare portocalie, care se mișcau foarte repede, apoi au dispărut ca și cum n-ar fi fost. Cei care le-au văzut au fost convinși că sînt semnele Apocalipsei, deși experții ar fi spus că petele de pe cer ar fi de la Stația Spațială Internațională sau de la Starlink, constelația de sateliți construită de Elon Musk. Adevărul e că, după anul 2020, știrea că au venit extratereștrii ar putea fi considerată destul de banală. Eu, una, cred însă altceva – erau de la bagheta lui Harry Potter. (**A. P.**)

■ Relația om-animal, reciproc avantajoasă, a fost reprodusă la scală mică de raportul dintre o specie de pește de recif din Belize numită *damselfish* și creveții mysis. Se pare că prima specie, extrem de teritorială, alungă toate viețuitoarele din jur, cu excepția acestor creveți, cărora le oferă un refugiu de alge. La rîndul lor, creveții fertilizează algele și le îmbunătățesc calitatea, deci și viața speciei *damselfish*. Cercetătorii au afirmat că este primul caz de „domesticire" între specii non-umane, similar felului în care omul, prin adăpost și hrană, atrage animalele în preajma sa. (**A. A. D.**)

■ Filmul de animație *Bambi* a constituit parte a pedepsei pentru unul dintre cele mai mari cazuri de braconaj din istoria statului Missouri, SUA. Făptașul, găsit vinovat de uciderea a sute de căprioare, a fost condamnat la un an de închisoare. În plus, el va fi obligat să vizioneze producția Disney cel puțin o dată pe lună, în timpul detenției. (**A. A. D.**)

■ Asistenta medicală Mihaela Anghel, de la Institutul Național „Matei Balș" din București, este primul român vaccinat anti-COVID-19. Doamna Anghel ne încurajează, candid și înduioșător: „Nu a durut, este cel mai nedureros vaccin pe care l-am făcut!". Curaj, români, e doar o înțepătură. (**M. P.**)

■ Keith Jarrett, probabil cel mai mare pianist de jazz de improvizație (cel care obișnuia să declare că înaintea concertelor nu are nici o idee despre ce urmează să cînte), a suferit un atac cerebral, în urma căruia s-a găsit în postura de a nu-și mai aminti unele piese clasice și de a nu mai putea cînta decît cu mîna dreaptă. „Nu știu ce viitor mai am. Nu mă mai simt pianist, iar cînd ascult înregistrări resimt o durere aproape fizică. Chiar și un Schubert cîntat lent mă frustrează. Știu că nu voi mai cînta nici măcar atît. Tot ce mai pot spera de la mîna stîngă e să mai țin o ceașcă de ceai. S-a tras deja în pianist. Ha, ha, ha!" Mulți dintre muzicienii de jazz cu care Jarrett a înregistrat albume legendare au murit în ultimii ani: Gary Peacock, Jon Christensen, Dewey Redman, Charlie Haden, Paul Motian. „Și în vise sînt la fel de neputincios. Uneori încerc să cînt măcar acolo, dar și în vise e la fel ca în realitate." (**M. C.**)

■ Un librar din Oregon a pus în vînzare un parfum unisex specific branșei sale la prețul de 24,99 USD. Are note olfactive de violetă, lemn și carte veche. Comerciantul îl prezentă astfel: „Creează o atmosferă în care dau în pîrg stările și posibilitățile, evocă labirintul cărților, al bibliotecilor secrete, al pergamentelor vechi și coniacul savurat de regii-filozofi". Dacă pui împreună descrierea și prețul, da, e un produs pentru intelectuali. Ce obții dacă-ți bazezi seducția pe acest parfum, rămîne de văzut. Măcar o carte… (**S. V.**)

Plăcerea acestei lecturi în ediția tipărită e susținută de fundația superbet

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL ● Andrei PLEȘU
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
MUREȘ

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **875** ■ 14-20 ianuarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

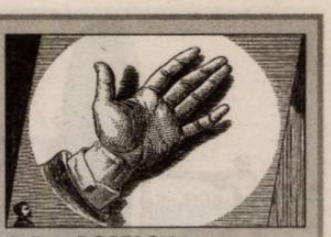

Adina POPESCU

portrete din mers

18

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (2)“

pagina **3**

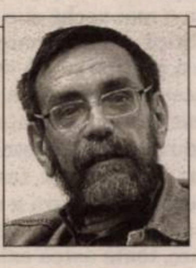

ANDREI CORNEA

„Poate fi apărat Trump?“

pagina **3**

ANCA MANOLESCU

„A face față Unului“

pagina **20**

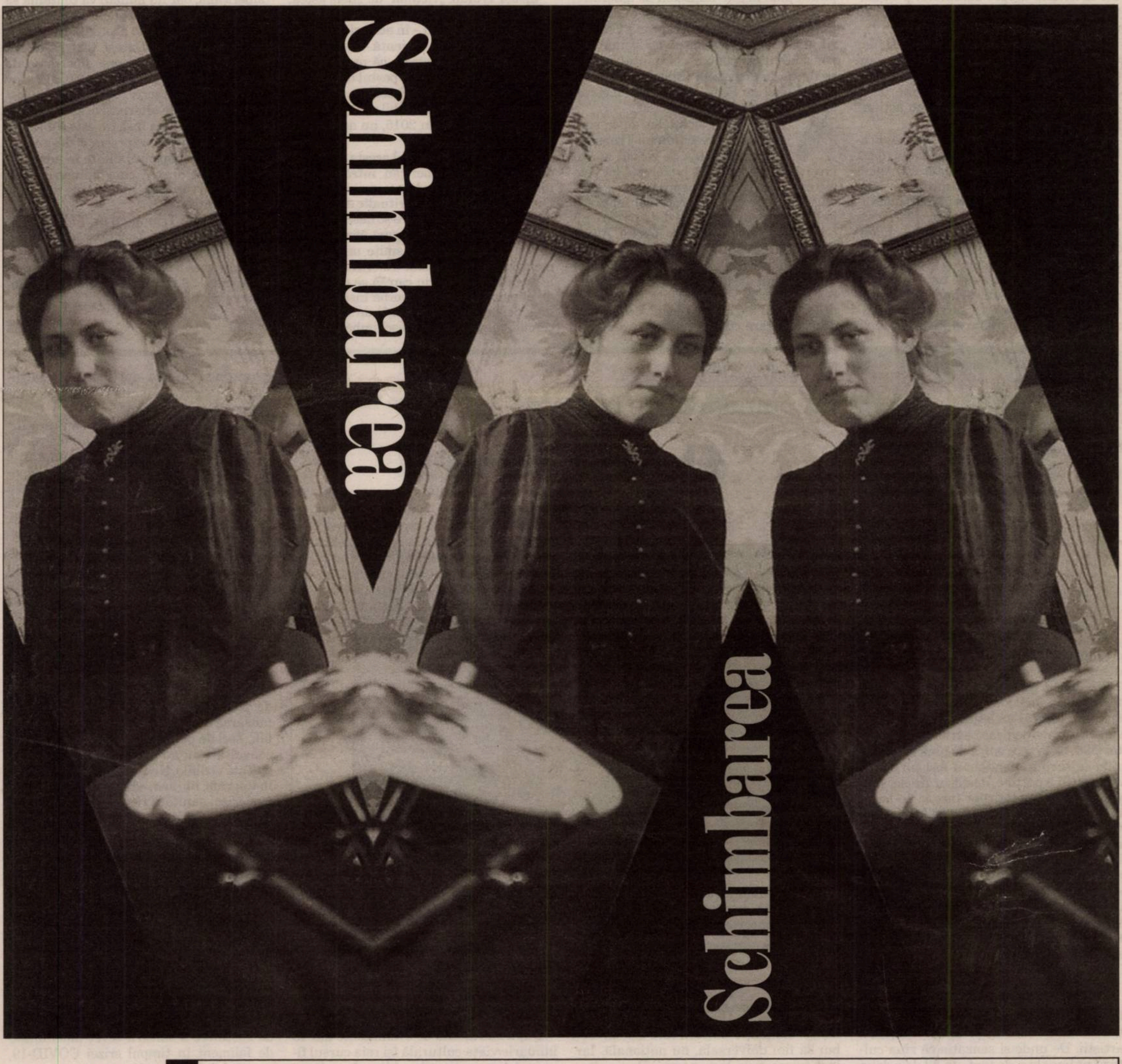

> *„Timpurile se schimbă și noi ne schimbăm odată cu ele.“*
>
> ***OVIDIUS***

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
[illegible] MUREȘ

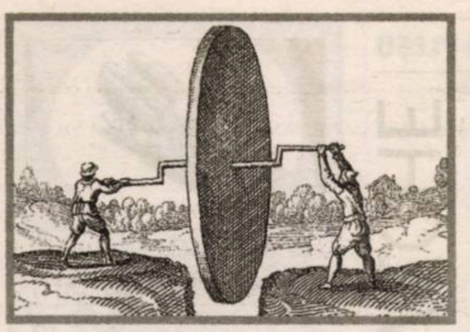

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Nimic despre „libertatea de expresie“

Dacă am calcula puterea platformelor de comunicare în masă strict după numărul de utilizatori, atunci Facebook ar fi, probabil, cel mai puternic imperiu din istoria omenirii.

Sigur, Facebook, Twitter sau YouTube nu își propun să guverneze nimic sau să provoace războaie. Ceea ce fac însă este să pună în mîinile oricui instrumentele necesare pentru a avansa agende care mai de care mai diverse. De la ecologie la genocid, pe rețelele sociale găsești argumente pentru orice. Cine nu crede n-are decît să caute articolele despre sindromul post-traumatic de care suferă nenumărați actuali și foști moderatori ai Facebook.

Rețelele sociale nu ocupă teritorii, dar colonizează minți și suflete asemeni unui personaj din *Alien* care parazitează corpul-gazdă pînă cînd acesta devine masă amorfă incapabilă de decizie sau acțiune proprie.

Ani de-a rîndul, aceste site-uri și aplicații au pretins că sînt neutre. Acum, dacă e să îl credem pe șeful Instagram, Adam Moseri, descoperim că n-am înțeles bine mesajul. „Nu sîntem neutri. Nici o platformă nu e neutră, avem valori și valorile astea influențează deciziile pe care le luăm. Încercăm să fim apolitici, dar asta e din ce în ce mai dificil, mai ales în Statele Unite, unde polarizarea este tot mai mare“, spune Moseri într-un răspuns pe Twitter dat cuiva care remarca sarcastic că decizia Facebook (proprietarul Instagram) de a numi o persoană care să se ocupe de reflectarea drepturilor civile pe platformele proprii vine cam tîrziu.

Polarizarea despre care vorbește Adam Moseri e un eufemism care ascunde refuzul platformelor de *social media* de a-și asuma responsabilitatea pentru rolul uriaș pe care îl au în viețile private și publice ale utilizatorilor lor. Altfel spus, de vină pentru discursul toxic care ocupă spații tot mai mari în această perioadă este oricine, cu excepția celor care îl amplifică pînă la cote imposibil de ignorat.

Cumva, Twitter, Facebook și toate celelalte au căzut în propria capcană. S-au ferit atît de multă vreme să își asume responsabilitatea pentru conținutul pe care îl pun la dispoziția utilizatorilor încît, atunci cînd au făcut-o, a părut exagerat, dezechilibrat și rău-intenționat.

Nu e deloc de neînțeles de ce simpatizanții președintelui Trump se dau zilele astea de ceasul morții încercînd să explice că preferatul lor este victima unei uriașe conspirații a *big tech*. Nu e. Trump e victima propriilor fapte și a jocului iresponsabil cu cuvinte pe care nu l-a obligat nimeni să le rostească. Altfel, în desfășurarea evenimentelor de la Capitoliul din Washington, *social media* sînt complice, nu parte din soluție. Suspendarea lui Trump e o consecință tîrzie și inutilă, și mai degrabă o reacție de apărare decît una care emană din aplicarea unui set coerent de reguli.

Dacă există într-adevăr o conspirație, atunci ea e mai veche și e mai degrabă în zona politică și guvernamentală care an după an a pretins că nu vede ce se întîmplă cu aceste rețele. Asta deși au existat avertismente nenumărate. Crime transmise în direct, epurări etnice anunțate în *status*-uri de Facebook, teama permanentă că o decizie arbitrară a unui moderator (uman sau AI) ar putea să pună capăt unei cariere, toate astea existau și înainte.

Însuși Trump, „victima“ de zilele astea, a fost vîrf de lance în urmă cu cinci-șase ani al unei campanii – în același timp stupidă, mincinoasă și eficientă –, aceea care urmărea să demonstreze că președintele Obama ocupa fraudulos postul de la Casa Albă. Dacă Twitter și Facebook ar fi fost mai puțin ipocrite, probabil că Trump ar fi trebuit sancționat în 2015, nu acum. Sau măcar avertizat.

La ora cînd scriu textul acesta, pe agenda Congresului american intră o nouă tentativă de suspendare a președintelui. Dincolo de un exercițiu ritualic de umilire a lui Trump (temă la care se descurcă destul de bine și de unul singur), efortul acesta are rostul de a transmite un avertisment viitorilor șefi stat americani cărora le-ar putea trece prin cap să se mai joace de-a insurecția. Nici o vorbă însă în Congres despre posibile soluții de ieșire din cercul „valorilor“ dubios-schimbătoare ale capilor de rețele sociale.

Cînd scriam, în iulie, că Facebook s-a transformat într-un soi de experiment distopic și răutăcios care, în viața reală, face victime verificabile, nu bănuiam că acele victime vor fi numărate inclusiv în templul democrației, cum le place unora dintre americani să numească Capitoliul. Ceea ce s-a întîmplat în acest început de ianuarie nu mai poate fi catalogat drept avertisment, ci este un episod grav dintr-o criză care va continua cîtă vreme societatea (americană, dar nu numai) va continua să refuze să admită că rețelele sociale sînt o problemă care trebuie abordată frontal.

Am evitat în acest text să discut prea mult despre „libertatea de expresie“, o noțiune abuzată grav zilele astea. Am scris cu altă ocazie despre rețele sociale alternative și ce poate fi găsit pe acolo. Asta însă nu este o discuție despre libertate de expresie, ci despre putere. Despre responsabilitate în administrarea ei și despre cum aproape întotdeauna pervertește chiar și cele mai bine intenționate minți.

Excesele lui Trump nu ar fi fost posibile fără ipocrizia lui Zuckerberg, „valorile“ lui Moseri sau relaxarea lui Jack Dorsey.

Cîtă vreme vom continua să ne mirăm de efecte și să tratăm simptome, vom număra și victime. Nu neapărat americane.

■ ■ ■

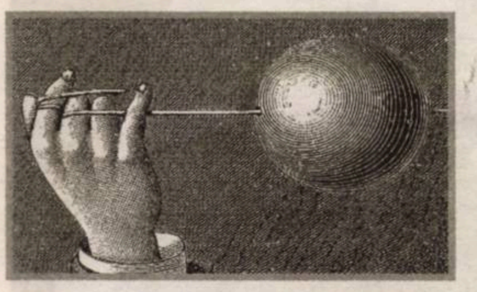

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Ziua culturii în criză

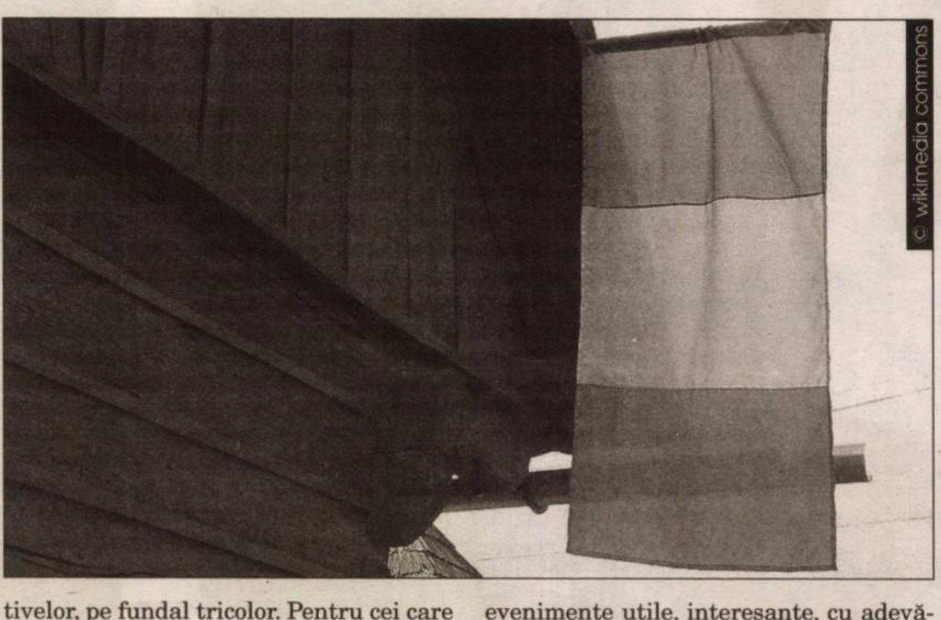

© wikimedia commons

Ziua culturii naționale, instituită prin lege în urmă cu zece ani, nu și-a găsit încă un loc în calendarul nostru festiv și afectiv. Legea adoptată în 2010 nu explică spiritul acestei celebrări și nici nu conține vreo referire la motivele pentru care e necesară. Dar prevede, în cele trei articole, ce au de făcut autoritățile locale și centrale și Radioul și Televiziunea publice în ziua de 15 ianuarie. Și anume, să sprijine „material și financiar organizarea de manifestări cultural-artistice și acțiuni social-culturale dedicate sărbătoririi acestei zile“. Cele zece ediții de pînă acum ale zilei culturii naționale au fost un soi de competiții sportive desfășurate la program: febra pregătirilor începe pe la jumătatea lunii decembrie, cînd Ministerul Culturii lansează apelul de finanțare, urmează concursul de proiecte, pe repede-înainte, apoi, la jumătatea lunii ianuarie, acțiunile social-culturale, după cum sînt numite de lege, mai mult sau mai puțin inspirate, dar copleșitoare numeric. Prilej pentru discursuri sforăitoare, pentru festivism ieftin, dar bine finanțat de stat și pentru chermeze.

De ziua culturii naționale accentul e pus, mai mereu, pe național, nu pe cultură. Drapelul e mai vizibil decît gestul creator. Ca și cum identitatea (națională) ar prima în relația cu artiștii. De unde și senzația că ziua culturii naționale e, de fapt, un fel de a doua zi națională a României. Pentru cei care nu au acces la cultură, deruta e evidentă: cultura devine un sinonim al festivității, o sărbătoare a numelor mari, a superlativelor, pe fundal tricolor. Pentru cei care frecventează teatrele, cinematografele, sălile de concerte ori librăriile, deruta e încă și mai mare: cultura este (sau ar trebui să fie) universală, nu națională. Iar instituirea, prin lege, a unei zile a culturii naționale nu e un mod de a pune în valoare creația culturală, ci, dimpotrivă, o formă de parazitare în plan simbolic. Și exact ăsta e și riscul: ca numeroase evenimente utile, interesante, cu adevărat creative, să se piardă prin noianul de festivisme.

Ce sens are o zi de sărbătoare
într-un an întreg de nepăsare?

După maratonul de evenimente din 15 ianuarie viața culturală își reia cursul firesc. Adică instituții publice de cultură letargice și, uneori, căpușate, și un sector independent extrem de activ, dar subfinanțat cronic. Și atunci, ce sens are o zi a culturii naționale într-o țară în care educația și cultura sînt sistematic neglijate? Ce sens are o zi de sărbătoare într-un an întreg de nepăsare?

Contextul de acum, criza sanitară urmată de o criză economică, nu face decît să agraveze aceste neliniști. Adaptările de parcurs – o zi a culturii naționale online – nu fac decît să ducă în derizoriu această celebrare. Pentru că nu de o zi a culturii naționale a culturii e nevoie, ci de (măcar) o zi în care cultura să devină o chestiune de importanță cu adevărat națională. Încă de la începutul crizei, sute de artiști din toate domeniile creației au atras atenția autorităților cu privire la problemele grave cu care se confruntă. Nu doar cinematografia, ci și teatrul, scena muzicală, industria editorială etc. sînt în pericol. Pandemia și restricțiile au agravat probleme sistemice mai vechi. E nevoie de finanțare. Și de politici coerente care să ajute la relansarea sistemului cultural în ansamblu. Zeci de petiții publice și nenumărate consultări nu au produs, pînă acum, rezultate vizibile. Nenumărate teatre, cinematografe, librării, edituri închise din cauza crizei sanitare riscă să nu se mai redeschidă niciodată pentru că Ministerul Culturii nu găsește soluții de finanțare.

Regizorul Alexander Nanau a anunțat că refuză o decorație oferită de președintele Klaus Iohannis. El își motivează refuzul prin situația critică a culturii și acuză autoritățile că nu fac nimic pentru a susține acest domeniu. „Cred că este cel mai cinic moment pentru a decora, simbolic și gol de sens, cultura României. După aproape un an de eforturi și propuneri din partea tuturor sectoarelor culturale de a angaja statul român în implementarea de mecanisme de susținere a culturii sever amenințate de faliment în timpul crizei COVID-19, reacția și intervenția concretă a statului la toate nivelurile instituționale a fost zero“, scrie Nanau. O temă de reflecție pentru ziua culturii naționale.

■ ■ ■

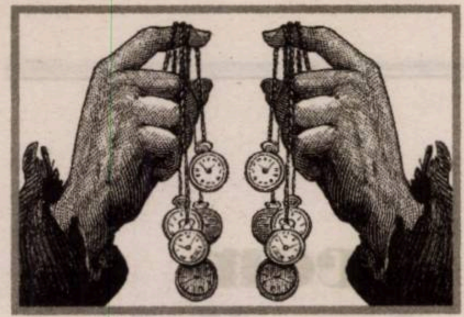

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii (2)

2. Giacometti. Privirea ca asceză

Neîndoielnic, toată lumea știe ce înseamnă să te uiți și să vezi. Din păcate, lucrurile „știute de toată lumea“ sînt cele la care nimeni nu se mai gîndește… Așa se face că exercițiul esențial al privirii e înțeles, de regulă, ca o simplă problemă de optică. Or, „a privi“ nu înseamnă pur și simplu a te uita și a vedea. Te poți *uita* la un lucru și ca să-l *uiți,* să-l dez-vălui, să treci îndărătul evidenței sale. Cu alte cuvinte, pentru a vedea cu adevărat un lucru e nevoie, uneori, să închizi ochii, să-l percepi ca distinct de „apariția“ lui senzorială. Abia atunci, în suspensia „metodologică“ a nemijlocirii vizuale, faci un pas decisiv spre *înțelegerea* a ceea ce vezi. „A privi“ conviețuiește, astfel, revelator, cu *„a stră-vedea“,* a uita de semnalul strict optic, pentru a-i palpa temeiul. Să adăugăm și că „a privi“ poate să însemne și *a te lăsa privit,* a te lăsa „descoperit“ în autenticitatea ta. Spune-mi cum privești (cum „vezi“ lucrurile), ca să-ți spun cine ești… A privi e, uneori, și a visa, a *imagina* (o vedenie…) sau a avea revelația cvasi-palpabilă a unui adevăr. Nu întîmplător cînd, dinaintea unui interlocutor, ni se confirmă o ipoteză, obișnuim să întrebăm (retoric): „Ai văzut?“.

Contemplarea sculpturilor lui Giacometti încurajează și reflecția cu privire (da, „cu privire“!) la o altă temă a vizualității: privirea înțeleasă ca *asceză*. Într-o primă instanță, pare implauzibil să cuplezi acești doi termeni. Cine se bucură intens de cele văzute e mai curînd un personaj ultrasenzitiv, bucuros de spectacolul lumii pînă la lăcomie. „Civilizația imaginii“, despre care se vorbește atîta în veacul nostru, alunecă, uneori, spre un adevărat dezmăț al imaginii, gata să devoreze și să exhibe orice. (Ceea ce nu se prea potrivește cu accepțiunea comună a cuvîntului „civilizație“…)

Cine se bucură intens de cele văzute e mai curînd un personaj ultrasenzitiv, bucuros de spectacolul lumii pînă la lăcomie.

Cu atît mai distinct se va auzi, în acest context, glasul formelor sculptate de Giacometti. Volumele lor nu reușesc (pentru că nu vor) să *umple* spațiul, cum o fac volumele obișnuite. De o densitate vecină cu precaritatea, ele par născute mai curînd pentru a *relativiza* spațiul: pure *accente,* așezate ici și colo într-o întindere abstractă, ascuțite *interjecții* plastice zvîrlite în tăcerea mută din jur. Nu o cruciadă orgiastică de senzații trimite asupra noastră Giacometti, ci doar sunetul sec al unui sever enunț. Cu sculpturile sale, Giacometti vorbește despre un „strict necesar“ al lumii și al omului. Ce de lucruri netrebuincioase există pe lume – pare el să sugereze – ca un adevărat Socrate al plasticii moderne. Și omul – ce de prisosuri a ajuns să poarte cu sine, ca pe un sufocant balast. Există o obtuză obezitate a sufletelor, cel puțin la fel de gravă ca cea trupească, stigmatizată de medici. Giacometti face gestul teribil de a invita sufletele la cură de slăbire, de a pretinde semenilor săi o întoarcere salvatoare la verticalitatea pură și simplă a ființei. În definitiv, pare să spună el, pentru a ilustra condiția reală, originară, a umanității, omul nu trebuie să fie decît o coardă întinsă, la limita rezistenței, între cer și pămînt, un strigăt trimis pe verticală, o săgeată frenetică, dansînd în vidul propriilor sale speranțe. Pentru aceasta, privirea noastră va înceta, fie și episodic, să colecționeze satisfacții empirice, dezlănțuite în *extensiv,* pentru a face experiența ascezei: adică pentru o dezlănțuire în *intensiv,* care nu mai conduce înspre diversitatea pestriță a lumii, ci înspre axa abia perceptibilă a Unității ei.

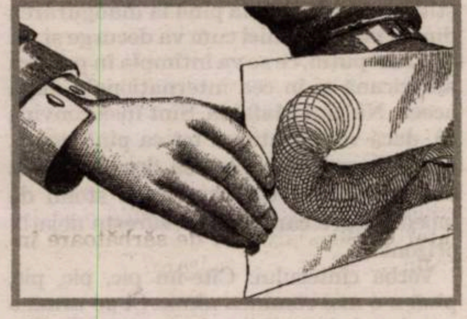

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Poate fi apărat Trump?

Încă Donald Trump n-a apucat bine să părăsească funcția prezidențială pe care a dezonorat-o grav săptămîna trecută, incitînd gloata să devasteze Capitoliul, spre a bloca proclamarea oficială a victoriei lui Joe Biden, că deja suporterii lui intelectuali, inclusiv din România, au început să „explice“ lucrurile. Ei încearcă astfel cu disperare să iasă din discreditarea în care opiniile lor de mai înainte i-ar fi putut duce. E de spus aici că n-am prea văzut pe nimeni dintre acești comentatori recunoscînd că a crezut cu naivitate în minciunile lui Trump privitoare la fraudarea alegerilor prezidențiale. Și nu mă mir. Oamenii, mai ales cei cu pretenții intelectuale, detestă să fie considerație nătărăi, preferînd să apară drept imorali.

O linie de argumentare deja răspîndită pe rețele este relativizarea: da, se spune, suporterii lui Trump sînt „răi“, dar și anarhiștii de la BLM au devastat centrele unor orașe, dovedindu-se la fel de „răi“. Argument strîmb: oricît de dezgustătoare a fost violența unor grupuri huliganice în numele BLM din vara trecută, ea n-a avut nimic dintr-o încercare de lovitură de stat, instigată de președintele țării, cum sînt toate semnele că a fost cazul pe 6 ianuarie 2021. Nu rezultatele efective ale violenței din această zi (au fost totuși cinci morți) – probabil considerabil mai mici decît în cazul vandalismelor de astă-vară –, ci ținta, scopul și autorul moral al lor face diferența. Nu-i totuna să spargi vitrine de magazine, să incendiezi mașini, ba chiar să ataci posturi de poliție, pe de o parte (acte grave, desigur), și să încerci să schimbi prin recursul la violență și anarhie rezultatul unor alegeri care ți-au fost defavorabile, pe de alta.

Un alt argument, invocat și de comentatori cu care am polemizat luna trecută, este cel al „acțiunii și reacțiunii“. Trump, se spune, oricît de dezgustător ar fi în sine, trebuie plasat în contextul mai larg al ascensiunii extremismului stîngist, care a contaminat și pe unii membri ai Partidului Democrat, de asemenea, în contextul exceselor corectitudinii politice, al disprețului „elitelor liberale“ pentru valorile tradiționale etc. Argumentul amintește de *„Historikerstreit“* din Germania de acum cîteva decenii, disputa dintre Erich Nolte și alți istorici, primul încercînd să justifice nazismul prin reacția la pericolul bolșevic. Teza confundă logica explicației și logica justificării, fiind întîi și-ntîi greu de apărat din punct de vedere moral. Nimeni, într-un stat civilizat și de drept, nu se poate disculpa pentru o crimă prin faptul că a „reacționat“ la o altă crimă. Una dintre principalele diferențe dintre civilizație și tribalism este tocmai faptul că „reacția“ nu mai este apanajul părții vătămate, care să-și facă singură dreptate, ci al societății, reprezentate de o Justiție imparțială și de ordinea constituțională.

Trumpismul este mult mai apropiat în spirit și acțiuni de radicalismul stîngist.

Dar argumentul acesta are și o altă hibă: devine un *recursus in infinitum.* Dacă vei susține că, în ultimă instanță, n-ai făcut mult mai mult decît să reacționezi la o forță ostilă, reprezentanții acesteia pot argumenta la fel. Trump și ai săi au luptat împotriva extremei stîngi, aceasta a luptat împotriva rasismului din poliție și alte instituții, acestea au luptat împotriva criminalității negrilor, aceștia au comis mai multe delicte fiindcă au fost ținuți cîndva în sclavie și tot așa, la nesfîrșit. Dacă orice acțiune se explică, ba și se justifică prin reacția la o acțiune contrară, va trebui să ne întoarcem la Cain și la Abel pentru a descoperi cea dintîi crimă, după care nu mai avem pe cine condamna, în afara lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că n-ar exista în mod obiectiv „reacții“; doar că ele nici nu justifică moral, dar nici cauzal nu oferă explicații suficiente. În orice moment, oamenii sînt liberi să aleagă ce vor face și nu sînt simple mașini, care reacționează automat și impersonal la stimuli ficși. În fapt, argumentul „acțiunii și reacțiunii“ contestă însăși libertatea umană și vede întreaga existență omenească drept constrînsă de legi inexorabile. Or, în cazul nostru, dacă Trump n-ar fi ales în mod liber să-și mintă ani de zile și să-și întărîte susținătorii, și dacă ar fi ales liber să respecte tradiția seculară a „concesiei“, nu s-ar fi ajuns la oroarea din 6 ianuarie.

În fine, decelez și un argument de felul acesta: e adevărat – aud că se spune – că Trump s-a dezonorat pe sine, dar să nu uităm totuși că, măcar dintr-un punct de vedere conservator, a făcut și lucruri bune. Mărturisesc că, în calitate de european, cel puțin, nu le prea văd: ostilitatea față de UE și NATO, admirația față de Putin, retragerea din Acordul de la Paris, cel puțin nu sînt lucruri bune deloc. Pe plan intern, nu e deloc un lucru bun felul inept și arbitrar în care a condus lupta cu pandemia de COVID-19. Dar fie și așa: să admitem că Trump a făcut *și* lucruri bune. Și ce-i cu asta? Și Nero a făcut și lucruri bune, și Hitler (autostrăzile, de exemplu). Comunismul a făcut și el multe lucruri bune (nu întîmplător are încă destui nostalgici). Cu toate astea, comunismul a fost condamnat – și pe drept – ca „ilegitim și criminal“. Răul major nu e niciodată pur, căci – așa cum Platon observase –, lipsit de orice bine, el ar deveni inactiv și inept. Răul major conține neapărat un anumit bine pe care și-l apropriază și-l pervertește. Tocmai de aceea e greu de luptat cu răul: Satana, se cunoaște, nu-i atît un monstru oribil cu coadă și copite, cît un înger căzut – Lucifer.

În acest sens, trebuie spus răspicat că Trump și apropiații săi au pervertit grav conservatorismul autentic, care este un curent respectabil, moral și democratic, și l-au transformat în tot ce poate fi mai contrar și mai ostil spiritului conservator: populismul violent și revoluționar și nelegiuirea. În fapt, trumpismul este mult mai apropiat în spirit și acțiuni de radicalismul stîngist, iar între Maduro, să zicem, și Trump găsim mult mai multă asemănare decît între Trump și Reagan sau Thatcher. Nu-i ceva nou: s-a arătat de mult că între comunism și nazism au existat multe înrudiri, mult mai multe decît între comunism și social-democrație. Este, de aceea, o mare eroare în a vedea în Trump și adepții săi o simplă specie, ceva mai gălăgioasă, de conservatorism.

Nu-mi fac iluzii că vom asista la prea multe cazuri de amendă onorabilă printre foștii (acum) trumpiști, care își spun „conservatori“, ba și „creștini“ etc. Dar cine știe?

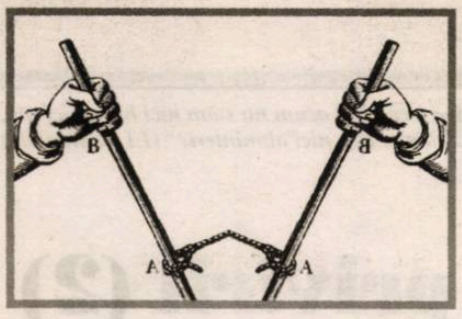

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Și-altă dată, o s-o facem și mai lată! Caritas-ul politic

●●● pentru că dacă nu tragem învățămintele corecte din președinția lui Trump, în general, și din evenimentele recente, în particular, următoarele lebede negre ce ne vor lua pe nepregătite ne vor întuneca tot orizontul, nu doar o părticică a lui, ca pînă acum. Ați observat că, mai nou, lebedele negre zboară în stol? Că au devenit regula, iar cele albe, excepția? Or, cînd excepția devine regulă, se cheamă că a sosit timpul să-ți reconsideri drastic raționamentele gata-făcute și gata-servite. Și, mai cu seamă, să nu te lași furat de vîltoarea judecăților de moment – cele care nu fac decît să zgîrie suprafața lucrurilor. Mai mult rău decît bine.

Nu, democrația americană nu a primit nici o lovitură de grație. Nu, America nu a încetat să mai fie „farul democrației“ pentru lumea întreagă. Dimpotrivă. Democrația americană și-a demonstrat încă o dată reziliența, și tocmai de aceea merită să fie luată în continuare de exemplu, în ciuda declarațiilor Rusiei sau Chinei și-n ciuda glumelor (unele izbutite, s-o recunoaștem) care circulă în aceste zile pe Internet. (În treacăt fie spus, multe dintre cele pe care le-am primit eu au venit de la americani, de unde se vede că nu doar românii se mai salvează și prin umor.) Da, imaginea Americii în lume a primit o palmă usturătoare, dar imaginile și, implicit, opinia publică sînt lesne de manipulat – iar asta s-a văzut în primul rînd la asaltul Capitoliului.

Într-un interval de doar cîteva ore, atmosfera politică din Congresul SUA s-a schimbat radical, cot la cot cu opinia publică. De ce? Pentru că, luînd cu asalt Capitoliul, protestatarii au luat cu asalt simbolurile Americii – or, de astea nu te atingi fără să plătești de să te usture. Tare. Pentru că pe americani nu-i ține împreună nici tradiția, nici vreo istorie milenară, nici vreo religie națională. Împreună îi țin doar simbolurile. De aceea, dincolo de orice ipocrizie și de discursuri găunos-patriotarde, de care e plin spațiul public (și de care a profitat cu asupra de măsură Trump, în primul rînd), există o venerație sinceră a istoriei fondării SUA, așa scurtă cum este, a Declarației de Independență și a celei de-a doua Constituții, a steagului, a imnului ș.a.m.d. De aceea americanii își arborează cu mîndrie steagul pe casă, și nu doar de 4 iulie, de aceea copiii se opresc să „jure credință“ *(„pledge allegiance“)* în fața steagului, cu mîna pe inimă, înainte de a intra în clasă – și fac toate astea de bunăvoie și nesiliți de nimeni. Te poți juca cu aproape orice, poți face bășcălie sau disprețui public orice, dar nu simbolurile de bază. Asta n-au înțeles nici cei care au invadat o clădire-simbol a Americii, deși, în mintea lor, o făceau pentru a apăra democrația. Cînd William Lloyd Garrison, un aboliționist convins, fondator al Societății Anti-Sclavie și al ziarului *The Liberator,* s-a lăsat luat de valul emoțiilor și, de un 4 iulie, a declarat Constituția un „compromis cu diavolul“ și i-a dat foc în public, a „reușit“ performanța de a da înapoi cauza aboliționismului cu cel puțin o decadă.

Unde dai și unde crapă.

În doar cîteva ore, congresmenii americani și-au reamintit brusc ce s-ar cuveni să fie – oameni politici, nu politicieni, și americani, nu republicani sau democrați. Discursurile, după ce lucrările Congresului au fost reluate, au fost, cu rare excepții, de-a dreptul exemplare, de la Mike Pence și Mitch McConnell la Nancy Pelosi. Procedurile au fost respectate cu strictețe, deși rezultatul era deja limpede, și tocmai de aceea confirmarea a durat pînă aproape de ora patru dimineața. Dacă ăsta nu e exemplu de reziliență democratică, nu știu ce e. Pentru cîteva ore, am trăit senzația aproape ireală că m-am întors în timp și că sînt martor la momentele de glorie ale politicii americane, despre care citisem doar în cărți.

Pe 6 ianuarie, cînd asaltul Capitoliului era încă în plină desfășurare, „la cald“, cum s-ar spune, David Axelrod, fostul *senior advisor* al lui Obama, a declarat că „ceea ce se întîmplă acum ar trebui să ne facă să ne reconsiderăm pozițiile din timpul protestelor de astă-vară“ (aprox.). M-am gîndit atunci că nu degeaba omul a fost eminența cenușie din spatele alegerii lui Obama și al celor două mandate de președinte. Omul nu se lasă furat de val și încearcă să țină „dreapta măsură“. Nu poți cere azi reducerea bugetului sau desființarea poliției, pentru ca mîine să te întrebi unde e poliția. N-o poți acuza ieri de abuz de violență, iar astăzi s-o condamni că e prea „blîndă“ după ce tocmai a împușcat o femeie. Nu poți pretinde „acțiune“ fără „reacțiune“. Nu poți folosi dubla măsură, dacă nu vrei ca cercul vicios să continue.

Am sperat – și încă mai sper – că Trump va folosi drept exemplu negativ, deopotrivă pentru republicani și democrați. Decăderea lui Trump a fost la fel de fulminantă ca ascensiunea lui, iar *asta* s-ar cuveni să ne pună pe toți pe gînduri. Dacă în dimineața de 6 ianuarie era încă de bonton, ca republican, să ții mai mult sau mai aproape de Trump, în seara aceleiași zile, președintele a devenit leprosul politicii americane. *„Cine face ca Trump, ca Trump să pățească!“* Încă-președintele s-a bazat pe inflamarea opiniei publice, uitînd că opinia publică e un balon de săpun. Lipsită de consistență, se umflă pînă se sparge. Înălțarea, oricît de spectaculoasă, va fi întotdeauna urmată de o cădere la fel de dramatică. Numai Stan și Bran se puteau cățăra pe o frînghie neatîrnată de ceva concret. Între strategia lui Trump și cea a lui Ioan Stoica, de la Caritas, diferența e doar cantitativă, nicidecum calitativă. Și la Caritas s-au inflamat spiritele, și acolo a existat valul uriaș de entuziasm și de încredere, și acolo cîștigătorul a pierdut tot. Că e vorba de bani sau de voturi are prea puțină importanță.

Tare mi-e însă teamă că lecția n-a fost încă învățată. Controlînd acum atît Președinția, cît și Senatul și Camera Reprezentanților, democrații se simt deja pe cai mari. S-ar putea să fie imposibil de rezistat tentației de a reîncepe Caritas-ul politic. Frînghia li se bălăngăne ispititor în fața ochilor. Nu știu ce se va întîmpla pînă la inaugurarea din 20 ianuarie, nici cum va decurge și, cu atît mai puțin, ce se va întîmpla în politica americană și în cea internațională după aceea. Nu sînt Mafalda. Sînt însă convins că, dacă vom continua tot ca pînă acum, cazul Trump ne va părea doar o muscă enervantă prin comparație cu stolul de lebede negre care se întrezărește deja la orizont.

Vorba cîntecului: Cîte-un pic, pic, pic, pînă n-o mai rămînea nimic. Și pe urmă o vom lua de la capăt.

■■■

Mihaela SIMINA

Inaugurarea președintelui

accent pe istorie

20 ianuarie 1961, Washington DC, ceremonia de inaugurare a președintelui Statelor Unite ale Americii, o zi geroasă dintr-o iarnă cu multă zăpadă.

Și una dintre cele mai cunoscute, recognoscibile și redate fraze din istoria contemporană: *„And so, my fellow Americans: ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country.“* / „Așadar, dragi concetățeni americani, nu vă întrebați ce poate face țara voastră pentru voi, întrebați-vă ce puteți face voi pentru țara voastră“.

Cuvintele îi aparțin lui John Fitzgerald Kennedy, care tocmai își susținea discursul de inaugurare (discursul *Ask not)* în funcția de președinte al Statelor Unite ale Americii.

Lucrările la discurs au început încă din noiembrie 1960, după alegeri. Responsabil pentru cuvîntările publice ale președintelui JFK era consilierul său Theodore (Ted) Sorensen, care pe data de 23 decembrie a trimis o telegramă către zece dintre cei mai importanți specialiști ai momentului (printre care Dean Rusk, secretarul de stat al SUA, John Kenneth Galbraith, important economist de origine canadiană, și Adlai Stevenson, ambasadorul american la Organizația Națiunilor Unite), în care le cerea sugestii despre ce ar trebui să conțină discursul președintelui. Astfel, fondul prelegerii prezidențiale s-a stabilit în linii mari cu ajutorul specialiștilor (cum este indicat, de altfel).

De formă s-au ocupat mai-sus menționatul Ted Sorensen și, evident, președintele JFK, care pe 10 ianuarie 1961 i-a dictat o primă variantă a discursului secretarei sale, în avion dinspre Washington spre Palm Beach.

Jacqueline Kennedy, soția președintelui, zice așa: „Și-a scris discursul în Florida. Știi, avea tot felul de hîrtii galbene și apoi venea și îți citea diferite fragmente, ștergîndu-le pe altele care nu îi plăceau“.

Controverse apar des (mereu?) în istorie referitor la paternitatea discursurilor, mai ales a unor replici memorabile, și acestea nu l-au ocolit nici pe JFK. Este recomandat ca în schițarea mesajului prezidențial să fie implicată o întreagă echipă de specialiști și este inutil un calcul precis al măsurii contribuției acestora *versus* contribuția președintelui. Cum, de altfel, este greu de contestat talentul oratoric a președintelui JFK.

Ask not al lui JFK a rămas în istorie și altfel. Pe muzică. În 2016, cîntărețul și compozitorul de jazz Ted Nash a compus un album (numit *Presidential Suite: Eight Variations on Freedom)* în care melodiile lui se îmbină cu discursuri politice istorice, citite de actori consacrați. Printre cele opt piese, care includ discursuri ale lui Winston Churchill, Ronald Reagan, Franklin D. Roosevelt și Nelson Mandela, este și discursul de inaugurare al lui JFK din ianuarie 1921.

And so, America, let the right music play...

BARBURISME

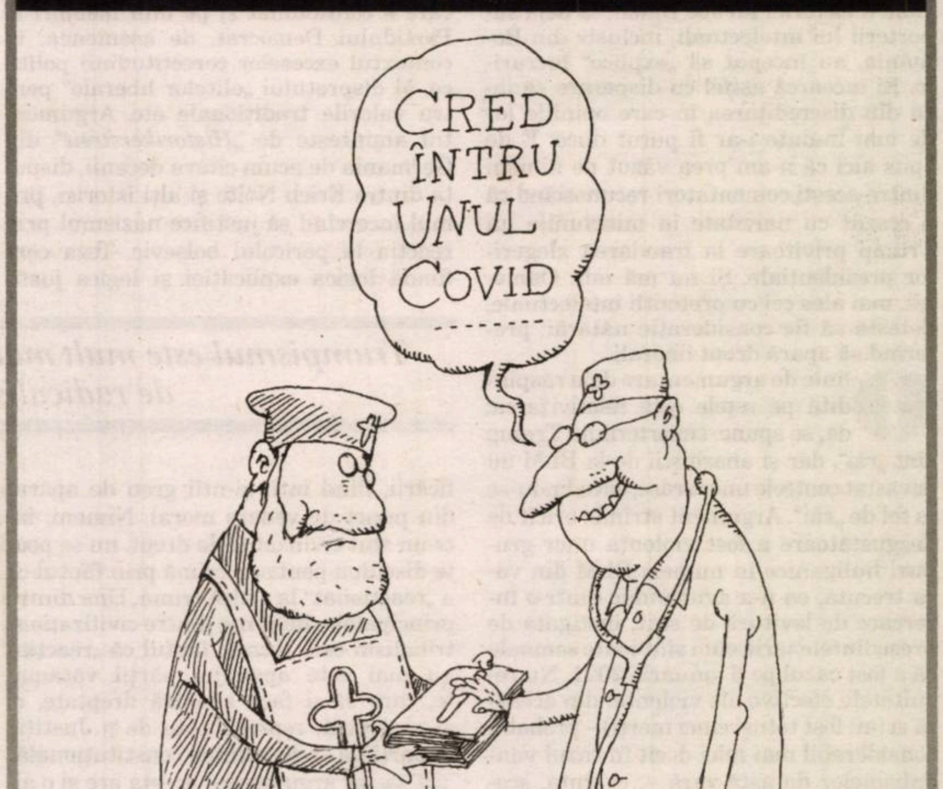

Desen de Ion BARBU

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Partidul Comunist Francez – o sută de ani de enigme

În anii copilăriei mele, revista care mi-a stimulat cel mai mult imaginația se numea *Pif* și era editată de… Partidul Comunist Francez. La acea oră, însă, nu mă interesa cine era editorul și cum ajungea acea revistă în România. Importante erau desenele, benzile desenate și poveștile ușor de înțeles chiar dacă nu știam franceza. Personajele aveau haz, aveau caracter. Mă impresionau, pe bună dreptate, culorile și diversitatea stilistică a desenelor. Fantoma Arthur, un cowboy numit Teddy Ted, cățelul Pif, ursulețul Placid și vulpița Muzo deveniseră prietenii mei, îi desenam eu însumi după ce răsfoiam fiecare număr al revistei.

Prin ce minune se puteau abona românii la acea oră, în anii ’70, la această publicație franceză pentru copii și tineret, foarte populară și în Franța? Iată o altă întrebare care nu mă frămînta la acea oră, dar i-am găsit răspunsul mai tîrziu. Partidul Comunist Francez avea relații *frățești* cu Partidul Comunist Român, iar șeful comuniștilor francezi, Georges Marchais, avea relații *prietenești* cu „conducătorul suprem“ al României, Nicolae Ceaușescu. Cei doi „prieteni“ mergeau uneori împreună și la vînătoare de urși, în Carpați.

Anul trecut, cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la întemeierea Partidului Comunist Francez, revista *Pif* a reapărut în chioșcurile de ziare din Franța. Poate că această inițiativă a fost un posibil răspuns la întrebarea pe care și-au pus-o unii editorialiști: ce a rămas, după un secol de existență, din Partidul Comunist Francez?

În septembrie anul trecut, istoricul Roger Martelli a publicat un eseu intitulat *Partidul Comunist Francez, o enigmă franceză* (Editura La Dispute). Cred că nici un alt cuvînt nu captează mai bine traiectoria acestei formațiuni. De la bun început, partidul s-a dorit unul radical, revoluționar, decis să schimbe lumea cît mai repede în spiritul învățăturilor marxist-leniniste. Foarte repede a devenit însă un partid stalinist, total înfeudat Moscovei, ba chiar cel mai retrograd și mai dogmatic partid comunist din Occident. Probabil că aici, în aceste contradicții, ar trebui căutată enigma evocată de istoricul francez Roger Martelli. În anumite perioade istorice, comuniștii francezi au reprezentat o veritabilă forță politică, au influențat destinul a milioane de oameni, au forțat capitalismul să adopte o față mai umană. Anul 1936, cînd muncitorii francezi au obținut pentru prima dată două săptămîni de concediu plătit, a reprezentat un fel de moment de apogeu pentru popularitatea Partidului Comunist Francez. Trei ani mai tîrziu, însă, după ce Hitler și Stalin au semnat pactul de neagresiune (de fapt, de împărțire a Europei), comuniștii francezi au intrat într-o perioadă de puternice turbulențe. De la o zi o alta, *linia* partidului s-a modificat sub presiunea Moscovei. Hitler, care era dușmanul numărul unu, trebuia elogiat ca un aliat, considerat un campion al păcii, alături de Stalin. Mulți comuniști francezi n-au suportat această piruetă ideologică și și-au rupt carnetele de partid. Dar marea majoritate a militanților s-au supus.

A devenit un partid stalinist,
total înfeudat Moscovei.

În nici o altă țară occidentală glorificarea lui Stalin nu a luat forme atît de grotești ca în Franța. Putem efectiv vorbi de o enigmă dacă ne întrebăm cum a fost posibil ca, în țara devenită prin excelență un simbol al libertății de gîndire, sute de mii de oameni să accepte fără să crîcnească ordinele Moscovei. O enigmă rămîn și intelectualii și artiștii care au gravitat în jurul partidului refuzînd să vadă crimele comise de Stalin, negînd existența Gulagului și a terorii staliniste. Absolut nimeni nu i-a pus poetului Louis Aragon un pistol la tîmplă pentru a-l obliga să scrie o odă închinată KGB-ului, poliției politice staliniste. Și totuși a scris-o.

După ce Hitler a atacat Uniunea Sovietică, Partidul Comunist Francez și-a regăsit într-un fel demnitatea și s-a angajat masiv în Rezistență. Nimeni nu va nega niciodată curajul comuniștilor francezi, după război a fost numit chiar „partidul împușcaților“ din cauza marelui număr de pierderi și de oameni executați de naziști. Potrivit filozofului Michel Onfray, după război Generalul de Gaulle ar fi făcut un pact cu comuniștii francezi: le-a dat pe mînă cultura, iar el și-a rezervat economia și statul. Așa se explică probabil de ce influența comuniștilor a rămas considerabilă timp de încă trei decenii în viața culturală. În paralel, însă, și dogmatismul de partid a rămas „de nezdruncinat“, chiar și după revolta din Ungaria din 1956, chiar și după înăbușirea primăverii de la Praga de tancurile rusești în 1968.

În 1980 a apărut la Editura Seuil o carte intitulată *Le stalinisme français*. Istoricul Bernard Legendre a adunat în acest volum de 316 pagini o parte din marile enormități debitate, între 1944 și 1956, de lideri comuniști, precum și de intelectuali, jurnaliști și artiști francezi simpatizanți ai Partidului Comunist Francez. Lectura acestei cărți este năucitoare. Cînd descoperi cît de eficientă a fost în Franța propaganda Moscovei, cînd descoperi cu cîtă ușurință s-au lăsat spălați pe creier niște oameni născuți în libertate și avînd acces la libertate, nu poți decît să-ți spui că servitutea voluntară este o boală și că nicăieri în lume, nici măcar în cele mai solide democrații, oamenii nu sînt la adăpost de ea.

La această oră, Partidul Comunist Francez nu mai dispune decît de un sprijin electoral minuscul, de 3%. *Clasa muncitoare* și-a modificat profilul, iar mulți dintre cei care altădată votau pentru PCF consideră astăzi că extrema dreaptă le apără cel mai bine interesele. Partidul Comunist Francez nu și-a făcut încă, după opinia mea, o *mea culpa* istorică. Personal, cred că dacă în anii stalinismului comuniștii francezi ar fi îndrăznit să fie niște veritabile spirite critice și să vadă ceea ce Moscova le interzicea să vadă, Stalin ar fi comis mai puține crime.

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Subtilitățile unei Constituții

O știm cu toții: democrația are (și) vulnerabilități. Ne enervăm de aceea pe ea uneori și, în clipe de nesăbuință, devenim capabili să facem afirmații stupide despre sistemul liberal. Folosesc termeni duri – „nesăbuință“ și „stupiditate“ –, întrucît iritările respective rămîn, ultimativ, nefondate și trebuie să aibă un caracter trecător. De ce? Deoarece – din nou, cred, un amănunt arhicunoscut – beneficiile democrației sînt incomparabil mai mari decît slăbiciunile ei. La sfîrșitul zilei, indiferent de frustrările apărute, ocazional, în calea noastră, realizăm (ori măcar sper eu că realizăm) superioritatea indiscutabilă a modelului de liberalism euro-american în comparație cu orice alt sistem ideologic inventat de umanitate pînă în prezent. Totuși, cum observam, există și probleme. Cea mai semnificativă, din unghiul meu de vedere, ar fi permeabilitatea democrației la manipulare. În anumite condiții (grad de educație și de emancipare scăzut al populației, corupție la nivel înalt, incompetență și/sau timorare instituțională etc.), o țară ce funcționează după regulile liberale apusene poate fi (ușor) manipulată și, lucru grav, poate ajunge, în mod subit, un paradis al ticăloșilor.

Cum se întîmplă procesul? Nu foarte complicat, din păcate. Indivizii maligni din societate ocolesc și chiar încalcă, abil, legile, desigur, în interes propriu, folosindu-se apoi pervers de avantajele mecanismelor juridice oneste și permisive (specifice democrației) pentru a tergiversa/anula eventuala pedeapsă și, mai ales, pentru a poza, pe toate drumurile, în victime. O minune pentru ei – nu-i așa? – acest principiu elevat, grefat pe filozofia etică a Occidentului: „prezumția de nevinovăție“! Îl repetă toți cu o expresie mistică a fețelor, mimînd puritatea și de-a dreptul fecioria civică, deși, să fim serioși, în particular, îl disprețuiesc și îl aruncă în derizoriu, așa cum disprețuiesc și aruncă în derizoriu ceea ce ține de firescul unui stat de drept. Tot ipochimenii în cauză se strecoară, pe fondul amintitelor deficiențe de sistem și al destoiniciei lor manipulatoare, la vîrful Puterii, de unde intoxică și mai mult întregul angrenaj socio-politic. Instaurează ceea ce grecii au definit, de la începuturile absolute ale lumii democratice, drept *kakistocrație,* adică „guvernarea celor mai răi“.

O minune pentru ei – nu-i așa?

Americanii care – după elenii lui Pericle – constituie al doilea val de reinventare a democrației (Revoluția Franceză, cel de-al treilea val de democratizare mondială, se produce, să nu uităm, cîțiva ani mai tîrziu față de Războiul de Independență american) au părut să intuiască, *ab origine,* o asemenea *vulnerabilitate a liberalismului (kakistocrația)* și au inclus, în consecință, un principiu interesant mai întîi în Declarația lor de Independență (mama Constituției SUA) și, ulterior, direct în Constituție. Îl voi „repovesti“ mai jos, fiindcă nu sînt specialist în drept constituțional pentru a emite analize aplicate. Pe scurt, așa-numiții Părinți Fondatori ai Americii (în frunte cu Thomas Jefferson, autorul real al Declarației/Constituției și al treilea președinte al Statelor Unite) susțineau, în linia Iluminismului englez, că Dumnezeu a creat națiunile, omului revenindu-i numai paternitatea asupra sistemelor de guvernare. Logic, poporul are astfel prioritate în raport cu guvernul. Ca atare, cînd o guvernare încetează să mai reprezinte interesele unei națiuni, *națiunea este îndreptățită să acționeze împotriva guvernării, abolind-o prin orice mijloace.*

Istoricii vor nuanța: totuși, principiul în chestiune se legitimează în Declarație ca act de suveranitate în fața Marii Britanii și nu neapărat ca element de conduită civică. De acord. Revin însă: ideea se păstrează și mai tîrziu, în Constituția americană propriu-zisă, căpătînd așadar valoare de lege fundamentală în interiorul piramidei politice de peste Ocean. Principiul enunțat mi se pare, prin excelență, expresia forței unei democrații autentice. *Eu, reprezentantul puterii, îți garantez ție, cetățeanului, nu doar contextul existențial optim unde să-ți cauți fericirea, ci îți ofer și dreptul de a mă elimina atunci cînd consideri că, știut sau neștiut, ți-am trădat interesele. Nota bene:* eu, legiuitor și, deopotrivă, guvernator, te recunosc pe tine, „legiuitul“ și „guvernatul“, a fi adevăratul stăpîn, invitîndu-te să acționezi ca atare în momentul în care situația o impune. Atîta subtilitate etică, filozofică și civică nu poate fi furnizată, dintre toate sistemele de guvernare ale umanității, decît de „biata“ democrație! Pe care, iată, trebuie, *și din acest motiv,* să o prețuim și să o apărăm fără ezitare.

■ ■ ■

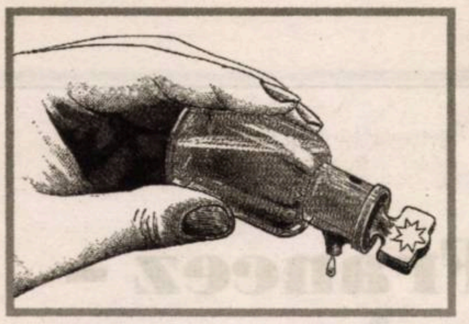

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Rezoluții

Cum pentru aproape fiecare sărbătoare lista de clișee tradiționale se actualizează prin importul masiv de clișeele internaționale, începutul noului an – odată depășit *spiritul Crăciunului* – a fost ocazia de a se vorbi intens despre *rezoluții*. Obligația morală și socială de a formula promisiuni și angajamente pentru sine, la începutul unui an, e destul de nouă la noi. Acum cîțiva ani, *Dilema veche* a consacrat un dosar special fenomenului, în care era prezentată istoria sa îndepărtată, dar mai ales manifestările contemporane, percepute și ca modă culturală: „Dacă nouă azi ni se pare o modă, *via* cultura americană, rezoluția pentru Anul Nou are, de fapt, în spate o istorie veche“ *(Dorințe, țeluri, rezoluții,* nr. 723-724, 28 decembrie 2017 – 10 ianuarie 2018). Sigur că oamenii puteau dintotdeauna să folosească începutul de an (sau propria aniversare, sau vreun alt reper personal al ciclicității timpului) pentru a-și face un bilanț și a pentru lua frumoase hotărîri de ameliorare a propriului comportament. Jurnalele scriitorilor oferă destule exemple de hotărîri de schimbare a obiceiurilor cotidiene; de pildă, duminică, 4 ianuarie 1931, Liviu Rebreanu nota: „Mi-am propus, pentru noul an, o serie de lucruri mici: să mă plimb în fiece zi atîta timp, să scriu în fiecare noapte atîtea pagini... Firește, nu m-am ținut“ *(Jurnal,* I, editat de Puia Florica Rebreanu, 1984, p. 174). Nu se vorbea însă atît de mult în spațiul public despre aceste angajamente și proiecte individuale – care, evident, nu erau numite *rezoluții*.

În mass-media actuală, *rezoluțiile de Anul Nou* sînt invocate insistent, ca niște realități obiective și inevitabile. Fiecare ins se presupune că trebuie să ia cel puțin o hotărîre – „Care e *rezoluția ta* pentru 2021?“ (europafm.ro) –, de preferat mai multe – „Ce zici de niște *rezoluții de Anul Nou* puțin mai... artistice?“ (facebook.com); „adevăratele *rezoluții de Anul Nou*“ (republica.ro) –, care ajung să constituie o listă: „cred cu tărie că fiecare dintre noi are nevoie de o *listă cu rezoluții*“ (kudika.ro). Sînt și știri prea puțin entuziaste: „Doar 8% din persoanele care își stabilesc *rezoluții de Anul Nou* reușesc să le ducă la îndeplinire“ (agerpres.ro). Utilizarea specializată a cuvîntului *rezoluție* este, desigur, un calc semantic după engleză *(New Year's resolutions),* adesea asociat cu alte calcuri – de exemplu, cu folosirea într-un sens special a verbului *a seta:* „ce fel de *rezoluții* de an nou ne putem *seta?*“ (teratai.shop).

Termenul *rezoluție* (cu varianta învechită *rezoluțiune)* există de mult în dicționarele românești, ca împrumut din franceză *(résolution),* modelat și după forma din latină *(resolutio, -onis).* Sensurile cuvîntului erau pînă de curînd specifice domeniului juridic-administrativ și, în mai mică măsură, celui medical. În DEX, *rezoluția* este definită ca „hotărîre luată în urma unor dezbateri colective“ și „rezolvare pe care cel în drept o dă unei cereri, unui act etc.“, dar și ca „dispariție a semnelor de boală sau a unui proces patologic“. Sensul medical al cuvîntului era descris mai direct și mai pitoresc de A. Scriban, în dicționarul său din 1939: „disparițiunea unui buboi“. Cuvîntul de origine latină devenit termen internațional este polisemantic, cu multe sensuri secundare (foarte diferite, aparent contradictorii) dezvoltate din ideea inițială de dezlegare, dezmembrare sau descompunere: „dispariție, desființare“, „rezolvare“ (adică dezlegare a unei probleme, dispariție a unui conflict), „decizie“ etc. În română, utilizarea juridic-administrativă a cuvîntului este destul de veche, din epoca Regulamentului Organic. *Analele parlamentare ale României* din 1832-33 reproduc dezbaterile din „Obicinuita obștească adunare a Moldovei“, unde *rezoluție* apărea foarte des, mai ales cu sensul concret de decizie scrisă pe o cerere, pe un act, pe un proiect: „proiectul tratarisit și *rezoluția* pusă pe dînsul“, „puindu-se asupra acestei jalbe *rezoluție*“, „hîrtia aici alăturată, iscălită de către mădulari (= membri), cuprinzătoare de prescrierea (= transcrierea, consemnarea) acelui proiect și a rezoluției ce, după debatirisirea (= dezbaterea) Adunării, s-au pus pe dînsa“ etc. Sensul livresc, etimologic – deloc uzual – era consemnat în *Dicționarul limbii române* al lui Laurian și Massim: „*rezoluțiunea* corpului omenesc în pulbere“.

Rezoluțiile de Anul Nou nu sînt înregistrate ca atare de dicționarele noastre, dar sensul lor se poate lega destul de ușor de semnificația mai generală „hotărîre“. Nu este înregistrat nici sensul mai nou, tehnic, extrem de răspîndit, actualizat în sintagme ca *rezoluția imaginii, rezoluția ecranului* etc.: „*rezoluția digitală* reprezintă o măsură a clarității sau a gradului de detaliere a unei imagini digitale“ (ro.wikipedia.ro); doar *Noul dicționar universal* cuprindea, încă din 2006, sintagma *putere de rezoluție* – „capacitate a ochiului, a instrumentelor optice etc. de a distinge amănunte ale obiectelor studiate; putere de separare“.

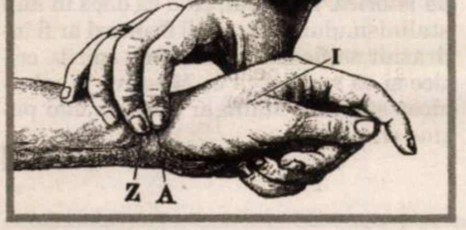

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„În fiecare scorbură era așezat un zeu“

Un scandal de proporții a fost zilele acestea în jurul cursului de formare pe chestiuni de numerologie promovat de Inspectoratul Școlar Județean Galați în rîndul profesorilor, curs la care înțeleg că au participat în jur de 600 de cadre didactice. În același timp, o cercetare făcută de ziarul *Libertatea* a dezvăluit faptul că organizația care l-a propus a trimis invitația mai multor inspectorate școlare. Faptul că într-un județ, nu contează care, cursul a și fost promovat cu o amprentă oficială mai apăsată mi se pare mai puțin important.

De o parte, îl vedem pe Papa Francisc anunțînd că, din punct de vedere etic, toată lumea ar trebui să se vaccineze. De cealaltă parte, vezi pe Facebook, de exemplu, o profesoară de biologie care promovează un videoclip cu predica unui preot care, dacă nu ne spune direct să nu ne vaccinăm, ne spune totuși că e bine și dacă ne vaccinăm, și dacă nu, căci Dumnezeu oricum ne iubește și Biserica lui de asemenea.

Intri în săli profesorale virtuale sau reale și întîlnești, pe de o parte, profesori care abordează viața și comunicarea cu elevii de pe poziții raționale, cu susținere științifică, pe de altă parte întîlnești destui care susțin mesaje conspiraționiste, care își învață, de exemplu, elevii că Eminescu ar fi fost victima cercurilor masonice sau a tot felul de organizații fantomatice. Aceștia promovează și mesaje conspiraționiste despre vaccinare, cu trimiteri spre oculta mondială, care vrea să ne controleze creierele sau, cine știe, poate să extermine rasa umană. Ei nu se vor vaccina, vor asigura pe viitor perpetuarea speciei.

Vorbesceuînsumicuprieteni,cunoscuți, profesori, unii de top, excepționali în domeniul lor, care manifestă rezervă în fața vaccinării. Nu neapărat din motive conspiraționiste, ci din teamă. Teama față de efecte secundare, de efecte pe termen lung, pentru că, în viziunea lor, vaccinul nu este testat suficient.

Teorii conspiraționiste au existat de cînd lumea și pămîntul. În mod surprinzător, poate, ele funcționează tocmai pentru că ființa umană este dependentă de narațiuni și de nevoia de cunoaștere. E o funcționare similară cu cea a miturilor: narațiuni fundamentale, care fascinează prin forța cu care propun modele situate într-o excelență fabuloasă, supraumană. Pentru că mintea umană caută, pe de o parte, cunoașterea, dar nu se poate mulțumi întotdeauna cu ceea ce empiric aceasta îi oferă, căutînd să scormonească mai departe, în necunoscut, iar acolo unde nu găsește explicații, vorba lui Nichita Stănescu, pune un zeu. Dar și acolo unde găsește explicații empirice, parcă nu-i plac, și atunci le uită, construind mai degrabă rețele ficționale care se îndepărtează de la realitate. E un paradox, dar unul explicat și explicabil. Vrem și certitudini, vrem și povești. Nemulțumiți mereu și dornici mereu de mai mult, nu ne putem împăca totdeauna cu realitatea îngustă, ci căutăm un orizont în care pămîntul, din cauza distanței, devine albastru la contopirea cu cerul, așa cum apare o frumoasă metaforă în romanul *Kinderland* al Lilianei Corobca. Omul vrea să cunoască. Dar atunci cînd cunoaște, i se pare prea săracă explicația, nu-l satisface, și-atunci o îmbracă într-o altă culoare, pentru a-i da o aură de mister.

Am fost, sînt și voi rămîne un mare fan al poveștilor. Gust cu mare satisfacție ficțiunile fabuloase, cele SF de asemenea, chiar și cele conspiraționiste mă pot captiva pe alocuri, în zile de vacanță. N-aș vrea să se înțeleagă însă că țin partea celor ce răspîndesc astfel de teorii ale conspirației, celor care, în calitate de profesori, transmit elevilor un mesaj încărcat de balast ficțional conspiraționist sau doar de balast emoțional asimilabil fricii în fața realităților științifice. Din contra, mă sperie și mă întristează cînd astfel de manifestări capătă proporții de fenomen, mai ales în rîndul profesorilor, care au ca misiune iluminarea. Și nu pot să nu mă gîndesc că educația, în dimensiunea ei formală, instituționalizată și propagată la nivel de mase, este o realizare a Iluminismului, care lupta tocmai cu obscurantismul, care își propunea să impună domnia rațiunii în fața dogmei. Care își propunea să aducă echilibrul în fața fanatismului. Educația înseamnă, dacă privim așa, tocmai eliberare a rațiunii de sub tutela fanatismului, în sens larg vorbind, nu strict religios.

În copilărie, am fost cu toții vaccinați. Lucrînd pentru un manual de clasa a VI-a, am disecat un text al lui Mircea Cărtărescu, *Petruța,* în care pretextul narativ, intriga, este generată tocmai de administrarea unui vaccin: „Eram în clasa a patra cînd IDR-ul a început să-mi iasă neobișnuit de mare. Deși era o injecție, nu prea ne era frică de ea, pentru că ne-o făceau în antebraț, cu un acușor ridicol de mic, ce ne vîra un strop de lichid sub piele. Am fi preferat, bineînțeles, vaccinul pe zahăr cubic, dar asta era. Ne înșiram în fața ușii cabinetului medical, cu mîneca suflecată și, cînd ajungeam înăuntru, ne uitam mai întîi cum le face la cei din față, ne băteam joc de fetele și mai ales de băieții fricoși și, cînd ne venea rîndul, întindeam mîna și ne uitam în partea cealaltă. Peste cîteva zile veneau să vadă rezultatul. [...] Cel pe care ți-l făceau în picior era afurisit rău, a doua zi te durea groaznic și nici nu mai puteai să-ndoi piciorul, mai ales că toți colegii încercau să te pocnească peste el cînd nu erai atent. Pe lîngă el, IDR-ul era un fleac“. Cărtărescu duce și el, în această splendidă povestire, firul narativ într-o zonă a fabulosului. N-am să dau detalii, invit doar la lectură. Dar dacă în literatură putem să ne jucăm cu orice, atunci cînd transmitem mesaje edcaționale trebuie să disociem între jocul ficțional al minții și realitățile cunoașterii empirice.

În școală, promovarea de către unii profesori a mesajelor de tip conspiraționist, a mesajelor care promovează frica în fața progreselor științifice, mi se pare inadmisibilă. Eu mă voi vaccina cu prima ocazie. Nu sînt biolog, nu sînt specialist, am încredere în valoarea și în calitatea profesională a celor care au muncit pentru a descoperi vaccinul anti-COVID-19. L-am așteptat cu toții de atîta timp, acum îl avem. Iar ca profesori, soldați ai rațiunii, prin sorgintea iluministă a fișei postului nostru, trebuie să fim militanți ai adevărului științific. Militantismul acesta e bine să nu fie doar discursiv, ci și acțional.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

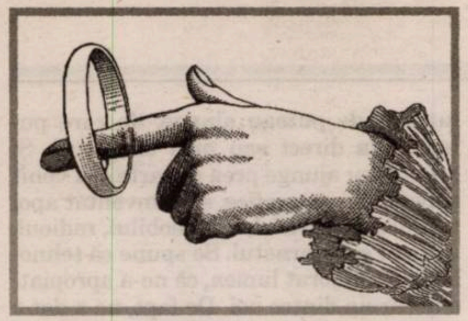

Selma IUSUF

legende urbane

Cei care vin cu noi

Mă gîndeam că nu mi se mai întîmplă nimic în perioada asta. De aproape un an, nimic bun și nimic foarte rău. Dacă mă uit în jur, aș zice că tot e bine. N-am redescoperit nimic, nici plăcerea cititului, nici a statului îndelung în casă, nici vreo răsturnare spectaculoasă de viziuni și valori, nici vreun săpat asiduu cu rezultate sfîșietoare prin interioarele mele. Mi s-a confirmat cel mult că sînt un soi de melc leneș culcușit în casa lui călduță, mergînd încet pe urmele propriilor bale întărite, cu obstinație, iar și iar.

Gîndind așa, la casă și acasă, am descoperit totuși că trăiesc într-o aglomerație diversă de personaje pe care le tîrăsc după mine de o grămadă de ani. Am adus cu mine toate fantomele caselor prin care am trecut, iar acum, în liniștea țiuitoare a refugiatului generic care sînt, le aud vaietele și zăngănitul de lanțuri. Majoritatea sînt prietenoase, delicate și retractile, altele au mereu cîte ceva de comentat, cîteva chiar abuzează de ospitalitatea mea și vin împreună cu micile stafii ale animalelor lor de companie, duse și ele de mult.

Ca un nomad adevărat, am bătut Bucureștiul, orașul ăsta al meu, încă de cînd am plecat definitiv din casa părinților mei. O nestare m-a purtat din casă în casă, din chirie în chirie, în căutarea a ceva pe care lumea îl numește acasă. Așa se face că, de la mutare la mutare, a crescut și bagajul fizic, de la o geantă cu haine și trei cărți la ditamai mașina de spălat ca a oamenilor mari. Pe lîngă trențele domestice și emoționale cărate de la casă la casă, m-am procopsit și cu un anturaj absolut fantastic și pestriț de personaje care au locuit, au trăit și au murit pe unde am locuit și am trăit și eu după ele. Singurul loc din care n-am plecat cu un asemenea amic fantomatic e o garsonieră prăpădită din Berceni de la fereastra căreia vedeam marea de sere de la marginea orașului. Lacul ăsta de plastic care lucea stins la apus, dimpreună cu precaritatea blocului din prefabricate puse cîș, puteau fi combinația perfectă pentru o depresie postmodernă, urban-muncitorească mortală. Locul nu avea trecut și nici istorie, indiferența acelui spațiu de locuit era ucigătoare. Așa că am plecat de acolo fără nimic.

În următoarea casă, de data asta undeva în buricul orașului, m-a urmărit prezența antelocatarei, o biată tulburată mental moartă prea tînără. Nu era nimic agresiv în ea, în nici una dintre stafiile mele nu există violență, dar tulburarea ei și nestarea mă afectau oarecum. A fost perioada în care am simțit cel mai mult străzile și cîrciumile orașului, perioada cu cele mai multe nopți nedormite, deșirate în conversații fără sfîrșit și fără finalitate, cu ruperi emoționale care păreau de nevindecat, cu un haos al viețuirii perfecționat zi după zi. Pe tînăra asta am cărat-o apoi în alt loc bîntuit de data asta de stafia blond-roșcată a unui Golden Retriever extrem de prietenos. Casa astălaltă se afla undeva lîngă Cișmigiu și bănuiesc că fantoma bietului cîine s-a rătăcit pe drumul dinspre parc, la mine în bucătărie. S-a înțeles extrem de bine cu spectrul tinerei tulburate, dovadă că animalele fac bine și dincolo de moarte.

Cu aștia doi am plecat apoi într-un alt loc, ocupat acum mai multe vieți de o bătrînă care nu s-a dat dusă. Era o fantomă cam paradită și guralivă, obișnuia să mute lucruri și să scîrțîie tare parchetul noaptea, dar avea un fond bun băbăciunea. Am și văzut-o o dată; mergea ca un soldățel de tinichea și-i fugea un picior într-o parte din șoldul ectoplasmic înțepenit. Și tot așa, ca în cîntecelul pentru copii cu elefanții care se leagănă din ce în ce mai mulți pe o pînză de păianjen, am ajuns să car cu mine mica oaste de fantome din casă în casă pînă în locul în care sînt acum. Sîntem obișnuiți deja unii cu alții, există o ordine și o ierarhie aici, nu se apucă să bîntuie toată lumea deodată. Șefa tuturor e ultima mea pierdere, o pisică grasă și gri care m-a învățat ce înseamnă curajul și buna-credință generică, aproape de perfecțiune. În tura ei de bîntuit am cele mai frumoase vise.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Se joacă alba-neagra cu Dinamo?

Dinamo e cu două picioare și o mînă în groapa pe care și-a săpat-o singură. Cu ultima mînă se ține disperată de un lanț de fani. Acolo nu e vorba despre un joc stupid de ghinion – că „alba-neagra“ numai joc de noroc nu e. E despre o programare asiduă a prăbușirii. Cînd fotbalul românesc își făcea încă iluzii că ar mai putea conta în lume, Dinamo se lupta la titlu constant și transfera jucători în sumă de zeci de milioane de euro. Nici atunci Dinamo nu era un joc, ci o jucărie. Cînd stimabilii care îi controlau destinul, exponente ale societății care a preluat România din brațele ciuruite ale Tovarășului, foști apropiați ai vechiului regim și nou îmbogățiți, s-au săturat, s-au certat sau pur și simplu au găsit alte jucării, unele mai gonflate decît altele, Dinamo a fost aruncată la mișto unei variante mai puțin reușite a noului capitalism. Care, după ce a plasat-o unui coafor (nu-i banc!), a pus-o în brațele unui aventurier spaniol, un soi de anti-Don Quijote. Și, de o jumătate de an, tipul vrea să transforme această Rosinantă în măgarul lui Buridan. Nu-i mai dă de papa și apa. În acest punct aflîndu-ne, habar n-avem de nimic. Sîntem ca în desene animate atunci cînd Tom, din avînt de prins Jerry, nu vede că i-a dispărut pămîntul de sub picioare și se trezește în aer dînd frenetic din picioare. Ce va urma? Se va prăbuși sau va apărea din afara cadrului o mînă salvatoare? Simplu spus, clubul a fost trimis la plimbare de la un neica nimeni la altul, ca un copil de pripas. E tipic pentru lipsa de interes față de valori instituite, chiar dacă nu neapărat autentice, ale societății. Bunii lor patroni le iubesc pînă le omoară. Pentru că în țara asta este despre SC Popescu, SC Ionescu, SC Habarnescu. Restul sînt șervețele de unică folosință. E un fel aparte de budism. Fără atașament față de obiecte, de materie. Distruge-le, calcă-le în picioare ca să te eliberezi! Ah, ce bine e să fii detașat, plutind liber printre nori cu buzunarele pline de comori! Acești mici Buddha, care mai decrepit, care mai operat facial, care mai evlavios, și-au pus burțile pe noi. Și trai, neneacă!

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Îmbrățișarea

Unora dintre noi ne lipsește dureros acest fel de atingere fizică. În urmă cu nouă luni, nu ne-ar fi trecut prin minți că repertoriul nostru gestual va fi lipsit de una dintre cele mai importante piese de inventar. O găsim și la alte animale, altele decît ființa umană, dar semnificațiile nu sînt identice. Îmbrățișarea e o formă amplă de expresie, un act de comunicare complexă care, în funcție de cultura în care se manifestă, transmite o sumedenie de mesaje cu grade diferite de intensitate. Dar cu un element comun, universal, invariabil. Aflată la cea mai delicată graniță între mai multe soiuri de familiaritate și diferitele tipuri de intimitate, îmbrățișarea presupune cea mai mare suprafață de contact fizic între două persoane. E cel mai înalt grad de apropiere între corpurile a două ființe umane, care pot face acest gest în public sau într-un spațiu privat, ca formă de salut sau ca modalitate extinsă de comunicare nonverbală. În funcție de culturile și contextele în care se petrece, îmbrățișarea are reguli și coduri. Oriunde și oricum se va fi petrecînd aceasta, e o formă de expresie care ne definește și care poartă cu sine o încărcătură variabilă. Deseori, cantitatea de mesaj transmis și calitatea acestuia sînt foarte mari.

Limita socială, convențională, a practicării și acceptării unei îmbrățișări poate merge pînă foarte departe, dar poate fi și ceva superficial, mecanic, *„ultralight“*, cum am spune azi. De pildă, îmbrățișarea din lumea latină e forțoasă, consistentă, amplă, un adevărat schimb de energii, o înlănțuire de corpuri care se ating fără menajamente. Punctul culminant al acesteia, pupatul pe ambii obraji, nu e o tocmai o raritate. În anumite culturi din vastul spațiu oriental sau din cel nord-african, îmbrățișarea poate fi și mai viguroasă, iar pupatul pe obraji, repetat de trei ori, sau chiar pupatul pe gură fac parte din structura firească a întregului ansamblu gestual. Evident, lucrurile nu se petrec deloc la fel între femei și bărbați, granițele fiind trasate cu precizie extremă. În spațiul occidental, îmbrățișarea cu grade diferite de intensitate nu discriminează absolut deloc între sexe. E o parte normală a repertoriului gestual. Și chiar dacă nu angrenează de regulă energiile clocotitoare degajate în alte spații, transmite un sistem complex de mesaje cu grade diferite de codificare. Aici pot apărea nenumărate nuanțe, nesfîrșite discuții despre hermeneutica frivolității, o sumedenie de ipostaze ale clarobscurului în definiție și interpretare, la fel de bine cum poți observa cele mai plate și inexpresive gesturi ale rutinei absolute.

Dar, în ansamblul ei, îmbrățișarea, în orice cultură și în orice cod se va fi petrecînd, e un univers de semnificații. E ceva universal, care apropie ființele umane și transmite mesaje complexe, dincolo de puterea de expresie a cuvintelor. Imposibilitatea bruscă de a o practica aduce cu sine o prăpastie în lumea interioară a multora dintre noi. Sigur că există și ființe umane care se feresc de orice contact fizic cu semenii lor și care aproape că sărbătoresc acum această absență. Nu e nimic condamnabil aici, e dreptul fiecăruia la o stilistică proprie, la o modalitate de a stabili relații cu lumea și de a înțelege ce se întîmplă în jur. Dar o majoritate covîrșitoare se vede lipsită în această vreme de pandemie nu doar de un set al libertăților cetățenești, ci și de posibilitatea de a face lucruri care sînt părți esențiale ale definirii ca ființă umană, trăitoare într-o comunitate. A nu ne putea îmbrățișa din cauza riscului de contaminare a părut ceva firesc în primele săptămîni de pandemie și de izolare. Dar, pe măsură ce timpul a trecut, absența posibilității de a ne îmbrățișa și-a arătat adevărata dimensiune.

Mulți nu putem exprima acest fapt, nu-l putem așeza în cuvinte, fie pentru că ne e jenă, fie pentru că, pur și simplu, nu ne vine să credem că o îmbrățișare e ceva atît de profund și de necesar, care ne lipsește. Unora ni se pare că e o slăbiciune. Nu ne dăm seama că acest fel de nevoie interioară, asemenea apei care trece peste orice obstacol, taie breșe în locuri neașteptate și erodează cele mai solide suprafețe lăuntrice, tăindu-și drum spre lumină, spre manifestare. Și țîșnește în locuri și în feluri profund surprinzătoare, pierzîndu-și cu totul sau camuflîndu-și perfect firul care poate conduce spre „izvor“. Absența posibilității sau permisiunii de a ne îmbrățișa ne irită, ne alimentează diferitele feluri de vehemență și ne aruncă în melancolie deopotrivă. Simțim că ne lipsește ceva esențial, dar de cele mai multe ori refuzăm să-i acordăm acestui gest importanța reală pe care o ocupă în viețile noastră. Obișnuiți să judecăm deseori în termeni cantitativi, trecem cu vederea peste un asemenea lucru, care ni se pare nesemnificativ. Nu înțelegem sau nu vrem să acceptăm că absența îmbrățișării e semnul unei uriașe schimbări de paradigmă.

Acum, cînd ne uităm la filme făcute înainte de martie 2020, ceva palpită în noi atunci cînd vedem oameni care se îmbrățișează. Indiferent de gradul în care resimțim concret acest lucru, el există, acolo, undeva, în lumea interioară a multora. Sigur că nu toți reacționăm la fel. Dar unii, deloc puțini, resimt din plin absența acestui tip de contact uman. O voce lăuntrică îți spune: „Uite, e din vremea în care oamenii se îmbrățișau“. Și nu e vorba doar despre efectul unor feluri recente de neîncredere, de prudență și de reținere. E vorba despre un comportament care marchează începutul unui timp nou. O vreme a nenumăratelor nuanțări ale noțiunii de „distanțare“. Abia deprindem primii pași în acest univers. Tentația de a judeca în termeni de *bine* și *rău* e foarte mare. Dar poate că lucrurile sînt mult deasupra sau dincolo de aceste două cuvinte. Îmbrățișarea între două ființe umane nu va dispărea mîine. Nici poimîine. Însă lumea noastră și, implicit, lumea acestui gest sînt, deja, altele.

■ ■ ■

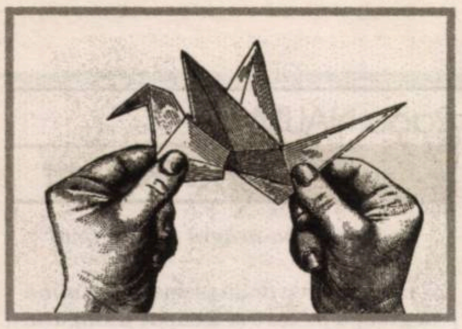

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Lumea

La o plimbare printr-o localitate oarecare, mai întinsă decît faima pe care o are – Băicoi, din județul Prahova –, poți observa cum din strada principală se fac multe străduțe în stînga și în dreapta: Piatra Craiului, Lăcrămioarelor, Crișului, Paltinului, Viitorului... Nume date parcă la întîmplare, spre deosebire de cele din localitatea învecinată, Găgeni, unde din Ion Creangă se ajunge în Ioan Slavici, Aleea Științei se transformă în Dimitrie Gusti, care se reunește cu Ion Barbu și Grigore Moisil (ce mai intersecție!), în capătul acesteia din urmă fiind Titu Maiorescu.

Mbabane, Asmara, Bujumbura, Bamako, Dodoma, Gaborone, Juba, Lilongwe, Moroni, Maseru...

Dar nu atît despre numele străzilor vreau să fac remarci, cît mai degrabă despre arborescența și numărul lor foarte greu de cuprins. Pentru că, în Băicoi, de exemplu, că tot veni vorba, deși localitatea e orientată pe lung, din străduțele laterale axului central se fac altele, mai mărginașe, din care se ramifică, la rîndul lor, alei sau fundături mai mici și tot așa. Iar pe fiecare dintre aceste „ramuri“ sînt case cu numere, familii întregi, locuitori, fiecare cu viața, bucuriile și grijile proprii, mai asemănătoare sau mai deosebite de ale celorlalți. La fel de bine puteam să dau drept exemplu o altă localitate, cam din aceeași zonă geografică, Breaza, care la rîndul ei are șosea principală, străzi, străduțe, alei și fundături și o mulțime de locuitori, fiecare cu istoria, prezentul și viitorul lui. E, de altfel, o comună ridicată la rang de oraș, ca și Băicoi, și care are nu mai puțin de trei gări, dintre care nici una nu se află, de fapt, în localitate: Gura Beliei, Nistorești și Breaza. Iar atît Breaza, cît și Băicoi sau Găgeni nu sînt altceva decît niște mici și foarte mici localități dintr-un județ nu prea mare al unei țări medii între cele 50 din Europa (geografic vorbind), care, la rîndul ei, e unul dintre continentele mici ale lumii. E cam ca-n teoria chibritului.

Cîte cătune, sate, comune, orășele, orașe și metropole are Europa? Cîte străzi, străduțe, alei și intrări are fiecare dintre aceste așezări? Și cîți oameni locuiesc în ele? Putem descoperi așa, un număr global, care de fapt nu spune nimic. Dar despre Europa mai știm poate cîte ceva. În ceea ce privește Africa vecină sîntem mult mai ignoranți.

De Cairo am auzit cu toții din cauza piramidelor. De Dakar știm de la raliu și de la parfumuri. Despre Mogadishu am mai auzit pe la știri. Cu Ouagadougou mai facem bancuri. Poate că și Nairobi, Cape Town sau Adis Abeba ne sînt nume cunoscute unora dintre noi.

Dar există și alte capitale – atenție, *capitale* – ale unor țări din Africa de care majoritatea dintre noi nu avem habar. Mari orașe cu blocuri de sticlă și zgîrie-nori. Dau doar niște nume: Mbabane, Asmara, Bujumbura, Bamako, Dodoma, Gaborone, Juba, Lilongwe, Moroni, Maseru, Windhoek, Yamussoukro, Nouakchott, Cotonou, Banjul... Toate astea sînt capitale cu sute de mii sau chiar milioane de locuitori. O putem aminti și pe Antananarivo, din Madagascar, care e mai mare decît Bucureștiul. Ați auzit de ele? Și noi ne mirăm și ne enervăm cînd se face confuzia Bucharest-Budapest.

Dar mergînd mai departe, dincolo de capitale există și nenumărate localități mai mici. Putem pune degetul la întîmplare pe hartă. Putem găsi o așezare africană de mărimea Băicoiului, să zicem... Gobabis din Namibia. Forma celei africane e mai pătrată. Dar și acolo e o stradă mai importantă și sînt unele mai mici care se fac în dreapta și-n stînga ei. Au nume ce nouă ne par mai mult sau mai puțin exotice: Hampata, Luitenant Lampe, Dr Mbuende, Rugby (asta știm și noi), Makamer. Cum li s-or părea lor numele noastre de străzi? E și un spital în Gobabis. Așezarea are 19.000 de locuitori. Noroc cu Google.

În Antichitate și mult după aceea, oamenii nu se raportau decît la partea de lume unde puteau ajunge, de care puteau afla direct sau prin cunoscuți. Și nu puteau ajunge prea departe. Au venit expedițiile geografice, s-au inventat apoi trenul și telegraful, automobilul, radioul, avionul și Internetul. Se spune că tehnologia a micșorat lumea, că ne-a apropiat-o fiecăruia dintre noi. De fapt, ne-a dat o măsură mai exactă a mărimii ei. Dar n-o putem vizita și cunoaște pe toată. Ar fi fost mai simplu ca lumea să se întindă doar atît cît poate cuprinde un om într-o viață. Adică fiecare individ să poată ajunge, măcar teoretic, să-i cunoască pe toți ceilalți. Parafrazînd un celebru banc, nea Nelu din Băicoi ar fi putut să-l întrebe cu îndreptățire pe Afiolabi: „Al cui ești tu, mă, din Gobabis?“. Nu e însă așa și, tot plimbînd cursorul pe Google Maps, ca la vreme de pandemie cînd călătoriile fizice sînt practic suspendate, pînă la urmă nu poți să nu te întrebi de ce e lumea atît de mare, dacă e vreun rost în toată treaba asta, dacă o fi vreun plan sau e pur și simplu o dezvoltare haotică.

■ ■ ■

ready made

Octomvrie – Brumărel

„**Sfaturi economice.** După ziua Crucii se începe gândul sămănăturilor de toamnă. Vitele acum se pun pe iesle, fă-ți socoteala cu nutrețul. Aduți la cale grajdurile și nu risipì cu hrana. Stupii se retrag pentru iarnă. Nucile se usucă bine și le spală bine, au valoare mai mare.

Serile lungi, fusul se întoarce și cărturarul din casă cetește și altora câte ceva bun.“

Calendarul „Asociațiunii“ pe anul comun 1927, Sibiiu, 1927

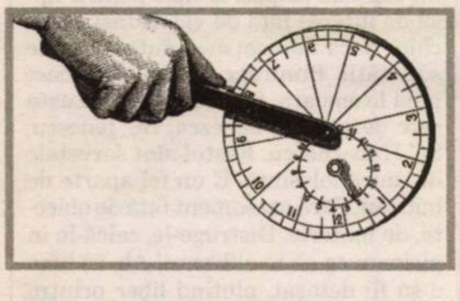

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Războiul (religios) dintre arheologie și text

Arheologia încă suferă, cum s-a spus, sub „tirania textului“ – adică purcede la lucru doar pentru a confirma sau infirma informații din sursele scrise. O parte din vină e, de altfel, a arheologilor, din care mulți chiar cred în sinea lor că arheologia are, orișicît, doar un rol marginal în reconstituirea istorică, în comparație cu sursa scrisă. Or, arheologia nu numai că vine, totuși, cu materialitatea care scapă prin definiție textelor, dar ea are și cele mai bune instrumente pentru a studia schimbarea în durata lungă.

Tot noi, arheologii, am venit prea multă vreme la lucru cu capul doldora de întrebări de genul „Ia să vedem, a avut Homer dreptate cînd zicea că…?“, „Și oare unde a eșuat arca lui Noe…?“. De ce ne punem întrebările altora, în loc să ne punem întrebările noastre? Cam de fiecare dată cînd am scris despre asemenea subiecte în această rubrică – despre ruinele turnului Babel, despre oasele Sfîntului Petru și altele – mi-am dat seama cît de greu e să faci narațiunea istorică și cea arheologică să se intersecteze (fără să cauzeze un accident).

Un subiect de cercetare e cu atît mai expus la derapaje cu cît dezechilibrul de prestigiu între categoriile de informații disponibile e mai mare (aproape întotdeauna în favoarea celor scrise). Un exemplu recent, absolut minor, dar totuși relevant, ține de felul în care un vas de porțelan chinezesc aflat azi în Veneția e analizat „arheologic“ pentru a ni se dovedi că este direct legat de călătoria lui Marco Polo în China. Or, aici miza reală nu e dacă el cu mînuța lui a achiziționat acest chilipir peste mări și țări, ci multiculturalismul eurasiatic – și Oceanul Indian ca placă turnantă a comerțului sino-occidental – în secolele XIII-XIV, chestii care ne pot interesa și fără să fim momiți cu nume de mari personalități.

Dintre toate, cea mai disfuncțională e relația arheologiei cu religiile abrahamice. Pentru mulți, s-ar zice că arheologia nu poate fi decît ori aservită Bibliei, ori asmuțită împotriva ei. Situația e delicată și în cazul islamului. De 50 de ani există dezbateri încinse (deși artificiale) în jurul faptului că profesiunea de credință islamică, așa cum o știm de la Cupola Stîncii din Ierusalim, terminată prin 691-692 de califul Abd al-Malik, nu ne este cunoscută arheologic din monedele, inscripțiile și monumentele religioase de dinainte. Lucrul poate fi făcut să pară absolut straniu, fiindcă e ca și cum în primii 70 de ani după fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina am avea de-a face cu un mare gol doctrinar. Realitatea e însă că aceste categorii de artefacte și clădiri sînt extrem de rare sau absente înainte de centralizarea statală a lui Abd al-Malik. Aici, adevărata întrebare e mai degrabă dacă se vor putea face vreodată săpături în siturile-cheie din Arabia Saudită care să privească crucialul secol VII, primul secol islamic. La fel, există studii arheologice care fac mare caz de faptul că orientarea moscheilor timpurii nu era spre Mecca și care sugerează că esențial era un alt centru, chipurile Petra, fără să înțeleagă cît de complexe sînt în realitate criteriile medievale prin care *qibla* este orientată spre Kaaba, criterii ce au combinat multă vreme ideologia, tradiția și geografia sacră mai degrabă decît astronomia și trigonometria. (Și nu mă pot împiedica să notez că moscheea din Córdoba e aliniată de fapt cu trama ortogonală a străzilor din vechiul oraș roman.)

Dar să lăsăm religia. Toată lumea a auzit de Marele Zid chinezesc, lung de mii de kilometri (dar cu o lungime care diferă de la o sursă la alta și, deși exact măsurată, se termină mereu, ca făina, ori cu „00“, ori cu „000“). Însă adevărul este că Zidul e un construct retoric, fiind vorba de fapt de nenumărate ziduri neconectate, construite din motive diferite de-a lungul a mai bine de două milenii și, lucru uluitor, aproape necercetate arheologic. Sau cercetate, să zicem, cam de o mie de ori mai puțin decît minusculul (în comparație) zid roman al lui Hadrian. Cu privire la Marele Zid chinezesc, arheologia nu numai că are un rol subaltern, ci aproape că nu este chemată să participe. Zidul rămîne, ca să zic așa, un zid scris. (Recunosc că nu știu cîte secțiuni au făcut arheologii chinezi prin zid. Dacă au făcut, după știința mea rezultatele nu prea au apărut în nici o limbă europeană, ceea ce în sine e un subiect interesant.) Concepția retorică a unui enorm zid unitar a dus, încă din secolul al XVIII-lea, la teorii despre zidul chinezesc care a forțat nomazii din nord să o ia spre Europa, unde – cum altfel? – au contribuit la căderea Romei.

Simplificînd nițel, aș zice așa: că istoria și arheologia trebuie să creeze mai întîi, fiecare pe cont propriu, o reconstrucție a trecutului în termeni proprii, cu întrebări și răspunsuri specifice. Cînd aceste reconstrucții au căpătat suficientă viață și suficientă credibilitate, ele pot și trebuie să fie confruntate. Discrepanțele între ele odată identificate, se vor căuta explicații pentru ele, tot pe cont propriu, apoi va urma o nouă comparație a rezultatelor, o nouă recalibrare ș.a.m.d. Sigur că momentul în care o reconstrucție, fie cea istorică, fie cea arheologică, e destul de matură nu poate fi cuantificat exact. Asta, de altfel, n-are cum să ne mire în științele socio-umane; nu vii spre istorie, sociologie sau psihologie sperînd să afli exact cîți centimetri are libertatea. Ce mi se pare clar e că dacă această confruntare între două reconstrucții este inițiată cînd una dintre ele e încă prea firavă, aceea va deveni nu un partener epistemic, ci o proptea de folosit la ocazii, adică un discurs din care cealaltă ia într-o doară confirmările și închide sonorul la critici și nepotriviri. Cînd arheologia și istoria au o relație dezechilibrată, „confirmările“ pe care una le poate oferi celeilalte n-au cum să nu amintească de scenariul „Gîndește-te bine și spune sincer domnului polițist, te bat eu acasă?!“.

■ ■ ■

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Schimbarea

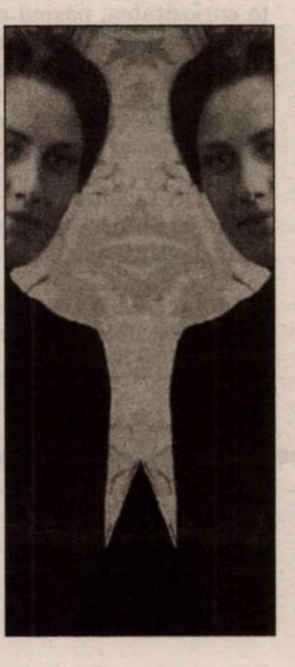

Texte și opinii de:

- Ioana HANCHEVICI (profesoară)
„La școală pe divan“
- Cristian IFTODE (conferențiar)
„Înfrigurare“
- Tatiana ȚÎBULEAC (scriitoare)
„Zidul“
- Florin LĂZĂRESCU (scriitor)
„Cea dintîi scriere a unui ochelarist“
- Ioana BÂLDEA CONSTANTINESCU (scriitoare)
„Putea fi mai rău“
- Cristina HERMEZIU (jurnalistă)
„Schimbări ireductibile (de țară)“
- Mircea VASILESCU
„Din două una, dați-mi voie...“
- Doru CĂSTĂIAN (profesor)
„Freamătul minunat“

argument

Cuvîntul-cheie

S-ar putea ca „schimbare“ să fie cuvîntul cel mai des folosit anul trecut. El a preluat toată încărcătura vremurilor și pe noi odată cu ea, căci tot ce s-a întîmplat și ce am trăit am filtrat prin această comparație: înainte și după pandemie. Unii vorbesc de ceva timp despre modificări majore, ireversibile, în structura lumii, alții, din contra, cred că natura umană nu se schimbă cu una, cu două, și că mai are și acest obicei de a uita repede momentele istorice contorsionate prin care a trecut.

De la Heraclit știm că „nu ne putem cufunda de două ori în același rîu“, pentru că se schimbă și rîul, și noi înșine. Asta înseamnă că trăim cu această fluiditate a lucrurilor și a vieții, chiar dacă nu ne gîndim la ea. Rutina nu ne salvează nici ea, pentru că trecerea timpului înseamnă, de fapt, transformare. Și nimeni și nimic nu i se poate împotrivi.

Mi se întîmplă uneori să mă uit în oglindă și să mă întreb cum va fi peste 35 de ani, cînd o să-mi privesc chipul. O să mă recunosc ușor în fața îmbătrînită care o să mă privească?

Fiecare zi înseamnă curgere. Cu cît vom avea o viață mai lungă, cu atît ne vom minuna de progresele omenirii și vom experimenta mai multe lucruri, bune și rele, deopotrivă. Schimbarea ne poate lăsa în urma sa și de aceea ni se pare, uneori, că bunicii noștri nu mai înțeleg și nu mai țin pasul cu tehnologia sau că, pur și simplu, nu le mai pasă și preferă să trăiască în niște capsule atemporale.

În Dosarul de acum mi-am propus să vorbim despre schimbări de tot felul din existențele noastre. De la țară, limbă, meserie, maniera de a preda online de la tine din sufragerie, despre cum o zi în care ai nevoie de ochelari nu mai seamănă cu cele dinainte sau despre felul în care anul pandemiei a zguduit ca un cutremur industrii și filozofii de consum. Să nu uităm nici de replica din Caragiale: „Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis!“, care pare că a marcat toată istoria noastră politică recentă.

Le mulțumesc tuturor invitaților mei pentru mărturiile lor și vă doresc schimbări esențiale și productive! (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ioana HANCHEVICI

La școală pe divan

Alice m-a fascinat de cînd eram mică. Am întîlnit-o prima dată la mine în cameră. Eu pe pat, ea pe vinil. Ea dorindu-și o carte cu imagini, eu o poveste înainte de culcare. Ea, o fetiță curioasă care își chestionează existența și autenticitatea în timpul unui șir lung de schimbări, eu neștiind ce mă așteaptă. Toposul *Țării Minunilor,* total diferit de cel al poveștilor cu care eram obișnuită, a avut întotdeauna acel *je ne sais quoi* care m-a fascinat pînă în ziua de azi. Cu timpul mi-am dat seama că și țara mea e o țară a minunilor mereu în schimbare. Ce nu mi-a trecut prin cap, pînă la pandemie, e că schimbările pot ieși din anonimat și că, la un loc, coagulate, devin ele însele un personaj cu nume și voce proprie. Schimbarea e polivalentă. Scrie și narează făcînd din noi actanții propriului ei scenariu. Ba mai mult, e autonomă. Are ritmul și paradigma ei, iar semantica i se coalizează doar cu cea a adaptării, care este evoluționistă *per se.*

Cînd am intrat în învățămînt încă visam să fac cronică de carte. În schimb, providența mi-a dejucat planurile. Ieșită de pe băncile facultății, cu o practică pedagogică precară, am învățat abc-ul predării din mers. Să fii profesor de limbi străine într-un sistem a cărui resuscitare se face prin actul didactic de la fiecare oră, și nu prin directive și birocrație, înseamnă să ai o moiră norocoasă. Multe ar fi tarele sistemului educațional, dar cred că, pentru cei care au ales să continue să fie profesori sau învățători, emfaza pică pe ceea ce nu e prevăzut în nici un curriculum, în nici un plan salarial, ci pe poveștile din spatele fiecărei lecții și pe bucuria de a dărui. Dacă nu ar fi fost pandemia, aș fi adăugat și viața la panoplia de motive care îmi reamintesc zilnic de ce merg la școală. Radiografia unei zile normale de școală era un colaj de materiale pe care nu știai cum să le stivuiești mai bine pentru a nu le pierde pe drum, răspunsuri și priviri de toate felurile, ședințe, consilieri, rîsete, certuri și împăcări. Între ele aveai cîte o pauză de zece minute în care îți recompuneai mina și găseai putere să te revigorezi pentru a trece de la eseul de opinie la cupletul *What is this? This is a* al claselor primare. Ne doream să facem orele și mai interactive. Aveam nevoie de tehnologie și aparatură. Le avem. Organigrama sălilor de clasă s-a schimbat complet, un lucru lăudabil care poate nu trebuia să aștepte atît de mult pentru a fi realizabil. Schimbarea s-a produs. E ca și cum am fi cerut și ni s-a dat. Dar celelalte? Pulsul? Visceralitatea reacției ce o simți doar fiind în aceeași încăpere, respirînd același aer? Și acum mă întreb dacă nu cumva s-a făcut un troc între tehnologie și emoție. Învățămîntul online are de toate, dar e ca o sinestezie fără gust și fără miros; e ca o spumă a zilelor fără Vian. Ne-am organizat în kibbutzuri și am împărțit parcă cu mai multă bucurie decît înainte. Materiale, cursuri de pregătire pentru profesori, ședințe, frustrări, ordine de ministru, rapoarte. Și, normal, dosare.

Înainte de pandemie credeam că nu putem mai mult. *Lockdown*-ul mi-a demonstrat contrariul. În contiunare sîntem deschiși și primitori. Sufrageria noastră este și a lor. Și viceversa. Accentul s-a mutat de pe exterior pe interior de parcă ai fi într-un roman modernist. Elevii de clasa întîi fac *treasure hunt* în propria casă pentru a găsi un ciorap roșu nu doar pentru că ai de predat vocabular, ci și pentru că îți place să visezi și să anticipezi momentul clasei a douăsprezecea în care vei vorbi cu unii dintre ei despre celălalt ciorap, maro, al doamnei Ramsay. Sînt energici și vor să se joace, să alerge. Dar cel mai mult caută un partener cu care să vorbească. Liceenilor le lipsește țigara socială și sărutul furat pe trepte, în drum spre ore. Îți spun că nu mai au nici o motivație, dar că apreciază și că văd efortul pe care îl faci. Răbufnesc, iar tu accepti. Altfel decît o făceai înainte.

În faza de incubație, pandemia a funcționat sub sloganul *divide et impera*. Echipa media-părinți juca împotriva profesorilor. Meci de liga întîi. Cu timpul, lucrurile s-au schimbat din nou. Am observat cum părinții au mai mare încredere în noi. Unii chiar verbalizează respectul pe care ni-l poartă. Am văzut că ne putem întîlni fără să ne războim, că lucrurile nu sînt nici albe, nici negre, ci că ele sînt și atît. Ce a prevalat a fost conștientizarea efortului pe care toți îl facem. Ne-am acceptat cu eleganță, asta și pentru că s-a instaurat un fel de familiaritate între noi. Familia extinsă, parte integrantă deja a actului didactic, aduce culoare orelor. Ne salutăm din ochi în timp ce ne oferim spațiul cu generozitate pe muzica mixerelor și capacelor din bucătărie. Simțim pericolul ataraxiei și, în fiecare etapă a lecției, ne gîndim ce să mai facem ca să le dăm un zvîc elevilor, să simulăm măcar vitalitatea orelor *face-to-face*. Ne arătăm pisicile. Le lăsăm să își manifeste curiozitatea, pășind cu grație pe taste în dorința lor de a transcende ecranul. Ne este greu, și unora, și altora. Indiferent de vîrstă sau materie.

După ore, ne întoarcem în același spațiu fizic a cărui arhitectură deja o citim cu ochii închiși. Am obosit. Ne ascultăm tăcerea, ne înțelegem și, brusc, sîntem mai buni cu noi. Mîine o luăm de la capăt.

***Ioana Hanchevici** este profesoară de engleză la Colegiul Național „Gheorghe Șincai“, Cluj-Napoca.*

■ ■ ■

Cristian IFTODE

Înfrigurare

În timpul izolării din primăvară, printre sutele de articole încercînd să explice în fel și chip situația fără precedent cu care ne confruntam, am dat și peste proiecția hiperoptimistă a unui filozof german. Acesta își imagina cum, la final de 2020, ne vom regăsi nu doar triumfători în lupta cu noul coronavirus, ci și mult mai solidari decît eram înainte, ba chiar deciși să întreprindem un efort colectiv care să schimbe cu adevărat fața lumii. Pandemia va fi funcționat ca un ghiont salutar, dezmeticindu-ne și transformîndu-ne în ființe cu adevărat responsabile și dispuse să modifice cursul istoriei, fie că vorbim despre dezastrul încălzirii globale sau de inegalitățile structurale ce definesc societatea contemporană.

Ar fi lipsit de noimă să reproșăm, acum, lipsa de acuratețe istorică a unei asemenea predicții, cîtă vreme era vorba, mai curînd, despre un exercițiu de gîndire deziderativă dusă la extrem – însă unul bazat pe credința definitorie a Iluminismului în progres social accelerat, ca urmare a înțelegerii corecte a provocărilor și lecțiilor istoriei. Un bun prilej să ne întrebăm: care e fundamentul și care e rostul judecăților despre viitor pe care le emit filozofii?

Din primăvară pînă acum, aproape că nu a existat gînditor cît de cît notoriu care să nu se fi pronunțat în legătură cu schimbările pe care le va genera pandemia în modul nostru de viață, de aici înainte. Diferențele de opinie sînt considerabile și nu e loc aici să le trec în revistă. Mai important mi se pare să adresez întrebarea de principiu: de ce filozofii? În ce fel ar putea conta părerea acestora mai mult decît cea a specialiștilor din diverse domenii sau a oamenilor obișnuiți de pe stradă?

E cazul să adaug o remarcă de ordin istoric: de fapt, interesul filozofilor pentru prezent nu datează de foarte mult timp. Foucault vedea în emblematicul articol prin care Kant căuta să răspundă la întrebarea: „Ce sînt Luminile?“ un soi de moment de cotitură, pornind de la care filozofia nu își mai asumă ca sarcină doar decelarea principiilor universale sau a structurilor eterne ale gîndirii, ci aspiră la înțelegerea efectivă a prezentului și a lumii în care gînditorul își duce viața. Demers indisociabil de formularea unor judecăți cu privire la trecut, ca și a unor avertismente, împletite cu speranțe, în legătură cu viitorul. După aproape 250 de ani de la eseul lui Kant, putem spune că filozofii merită tratați cu suspiciune atunci cînd îmbracă mantia „stăpînitorilor de adevăr“, emițînd verdicte categorice despre sensul istoriei și înghesuind realitatea complexă în șabloanele unor teorii prin care vor să explice totul. Însă ei trebuie ascultați cu luare-aminte atunci cînd vorbesc din postura unor veritabili mediatori sau traducători culturali, capabili să conecteze sfere de discurs sau discipline diferite, să spargă bule epistemice, să deschidă camere de ecou și să judece lucrurile din cît mai multe unghiuri.

În acest orizont, filozofii din zilele noastre ne ajută să înțelegem mai bine că schimbările majore pe care am început să le trăim în 2020 – e deja limpede că munca, educația, comerțul, turismul sau divertismentul nu vor mai fi niciodată la fel – nu reprezintă, în fond, decît *accelerarea* unor tranziții pe care marii jucători transnaționali din capitalismul „de silicon“ le aveau în vedere de aproape 30 de ani. Pentru a cita un excelent studiu al lui Constantin Vică („Lumea e o mare rețea. Pandemie, Internet și instituții“, apărut în *Revista de filosofie aplicată,* într-un număr special din această vară), e vorba despre „migrare online, dataficare și algoritmizare a vieții, o schimbare în care tehnologiile digitale preiau rolul clasic al instituțiilor, atît formale, cît mai ales informale“.

> *Între cele două extreme, „devenirea-animal“ și „devenirea-cyborg“, există un întreg registru de poziționări alternative în* hype*-ul postumanist.*

Pandemia a funcționat ca o hîrtie de turnesol pentru temerile și preocupările noastre majore cu privire la viitor. În funcție de domeniul de interes, specialiști și activiști civici se întrec în profeții despre ameliorare genetică, inteligență artificială, descreștere postcapitalistă sau transformare a raportării la natură și mediu a omenirii civilizate. Între cele două extreme, „devenirea-animal“ și „devenirea-cyborg“, există un întreg registru de poziționări alternative în *hype*-ul postumanist. Dar ceea ce mi se pare de cea mai mare urgență e să înțelegem cum a afectat – sau a *alterat* – pandemia relațiile personale. Pentru că succesul oricărui proiect colectiv se bazează pe capacitatea noastră de a construi și a prezerva relații umane de calitate. Iar „conectivitatea izolată“ în care ne-am dus zilele în 2020 nu poate ține loc de viață comunitară.

„Aș vrea să ne vedem, dar nu cred că e *safe*“. E titlul emblematic ales de George Roșu pentru o expoziție colectivă curatoriată la Sibiu, în noiembrie, cu proiecții video vizionate fără a intra în spațiul de artă, adică doar de la geam (pentru ca publicul să rămînă *safe):* lucrări evocînd „izolarea“, „singurătatea“ și „aparenta absurditate a încăpățînării de a continua construcția unui parcurs artistic, deși totul pare că se dărîmă în jur“. Avem de ales?

Bogdan Ghiu ne atrage atenția asupra celei mai frapante „traduceri“ a numelui bolii, una indistinct literală și metaforică a abrevierii engleze: COVID (de la *coronavirus disease),* adică „vidul împărtășit“. În *Pandemiocrația* – carte recent apărută la Editura Tact –, el reflectează cu privire la noul înțeles biopolitic al „vieții după supraviețuire“, vorbind despre „cum am devenit cu toții refugiați (acasă)“ sau „cum am fost dați afară înăuntru“. Formulări memorabile și însemnări la cald, dintr-un soi de „jurnal de virus“ (ca să evoc și titlul expoziției online puse la cale, în izolare, de Dan Perjovschi), despre distanțare, înfrigurare și risc de gripare catastrofală a relațiilor interumane. Aceasta rămîne, pentru mine, întrebarea de căpătîi: învățăm, în condiții extreme, lecția solidarității sau ne însingurăm și mai mult, în spatele ecranelor și al măștilor noastre, ne alienăm, ne *desfigurăm?* Doar viitorul ne-o va spune.

***Cristian Iftode** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Tatiana ȚÎBULEAC

Zidul

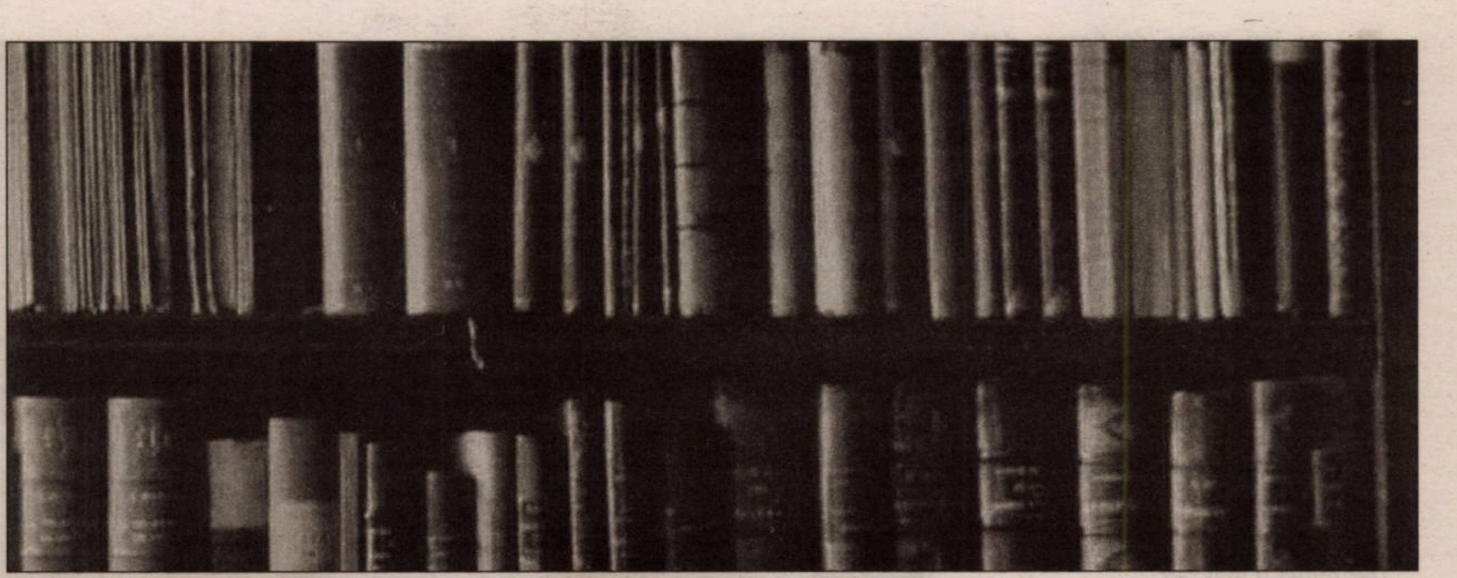

Unele familii transmit viața din generație în generație, altele doar o consumă. Familia mea, decimată și îmbătrînită înainte de timp, m-a avut în sfîrșit pe mine. Din nou o fată, ultima. Prea departe de pămînt și de muncile care aduc bani. Poate și prea tîrziu. În orice caz, nu un băiat, care să-i răzbune pe toți, așa cum ar fi meritat. Timp de mulți ani m-am simțit în casa bunicilor mei ca o ceașcă de porțelan printre oale de lut. Un obiect rar, pe care îl păzești ca pe ochii din cap nu pentru că este util, ci pentru că se poate sparge în orice secundă.

Cînd a fost clar că voi trăi, a fost clar și altceva – în lumea fizică îmi va fi greu. Îmi plăceau discuțiile cu copiii, nu și atingerile lor. Iubeam animalele, dar nu le hrăneam. La iaz, păzeam haine pe mal. În pădure, rămîneam în urma tuturor, ca să mă pot lipi de copaci. Exista mereu un punct în care se frîngea ceva în mine – bucuria – și orice interes pentru oameni pur și simplu dispărea. Lucrurile nu erau niciodată prea multe, oamenii – da. Nu e vina lor, îmi spuneam de obicei noaptea, învelită în straturi de pături și frici, rebobinînd în minte ziua, jocul, discuția. Dar nici a mea nu era.

Părinții mei au înțeles asta și au ridicat în jurul meu un zid pentru care le sînt recunoscătoare pînă în ziua de azi. Nu m-au obligat să fac nimic din ce nu am vrut, mi-au permis să arunc tot de ce mi s-a urît. Nu m-au trimis niciodată să mă joc afară. Cu timpul, am rămas cu două lucruri – cărțile, apoi, mult mai tîrziu, scrisul.

Și cei cîțiva prieteni care nu mi-au cerut să mă schimb pentru ei.

* * *

În ziua în care am absolvit școala, am avut un sentiment de bucurie pe care acum îl pot compara doar cu nașterea copiilor. Acel sentiment nu avea vreo legătură cu performanțele mele, cu profesorii sau colegii, cu care m-am împăcat destul de bine. Era bucuria de a scăpa dintr-o instituție, care între timp s-a schimbat cu fobia de a intra într-o instituție. Nu știu ce mă sperie mai tare – un spațiu imens, în care nu ai nici un ascunziș, sau posibilitatea ca un astfel de spațiu se se umple dintr-odată cu oameni, ca o apă.

Trebuia să îmi aleg o meserie și, în timp ce părinții mei încă îmi dădeau șanse la medicină, eu știam că vreau să devin corector la ziar. Nu pentru că aveam note bune la română, ci pentru că un corector lucrează singur într-un birou mic și nu este obligat să comunice cu alții. Poate, dacă vrea, dar nu este obligat. Primul meu serviciu a fost chiar acesta – corectoare la un ziar mic. Mai traduceam din rusă, mai înlocuiam vreo femeie cu copii bolnavi, mai născoceam un horoscop pentru pagina a opta. Era perfect. Îmi amintesc că din primul salariu mi-am cumparat o pereche de blugi nu prea buni, o pudră de orez probabil cancerigenă și un pulover strîmt. Îmi amintesc și bucuria de a fi obținut în viață totul.

După zece ani lucrați în televiziune și cam tot atîția prin tot felul de proiecte de comunicare, pot spune că m-am obișnuit cu oamenii. Jurnalismul a făcut pentru mine ceea ce nu a reușit să facă nimeni nici în copilărie, nici în adolescență – m-a învățat să trag linie între mine și restul lumii. Printr-o ironie a sorții, am ajuns la reportaje sociale. Nu cred ca exagerez cînd spun că am fost în jumătate din școlile și grădinițele din Moldova, în toate orfelinatele și casele pentru copii, în zeci de spitale și centre de plasament. Am stat de vorbă cu mii de oameni, am intervievat sute. Dar niciodată, niciodată nu am simțit că vreau să rămîn în urmă și să fug de oameni. Eram la serviciu, aveam microfon, cameră, pix. Aveam legitimația de reporter care spunea că îmi fac doar meseria. Nu trebuia să fiu mai mult decît se vedea.

* * *

În prima mea carte, tata a găsit cîteva fraze bune. Am rîs amîndoi, apoi am povestit despre *altele.* Despre el, despre cum scria el la vîrsta mea, despre cum scria la vîrsta mea, să zicem, Hemingway. A doua carte i-a plăcut mai mult. Pe a treia a citit-o prin spitale. Era mîndru de mine, în sfîrșit învățasem să coc pîine. Tot ce a avut să-mi spună, tata mi-a scris. Am găsit caiete întregi după moartea lui, caiete în care a vorbit cu mine de pe cînd aveam opt ani și mă lipeam de copaci. Acum mă lipesc de acele scrisori și așa timpul dintre noi dispare. Nu mai sînt singură. Sîntem doi oameni care se împacă mai bine cu lucrurile.

De fiecare dată îl aud întrebîndu-mă: de ce scrii tu, Tania?

Aud întrebarea asta pe diferite voci, de la diferiți oameni. O aud mereu cînd citesc o recenzie la o carte, cînd iau un premiu, cînd pur și simplu mă bucur că cineva mă laudă. Scrisul face asta – le permite străinilor să-ți pună întrebări crezînd că te cunosc. Răspunsul este: nu știu.

Am folosit scrisul în locul vocii, în locul corpului, în locul fanteziilor de atîția ani, încît nu știu ce să fac fără el. Știu doar că atunci cînd scriu, ceva se frînge în mine ca atunci, în copilărie, însă de data asta bucuria rezistă.

***Tatiana Țîbuleac** este scriitoare. Ce mai recentă carte a sa este* Grădina de sticlă, *Editura Cartier, 2018.*

Florin LĂZĂRESCU

Cea dintîi scriere a unui ochelarist

Cu trei zile înainte de sfîrșitul anului, mi-am dat seama că nu mai văd deloc bine de aproape. Brusc, la distanță de cîteva minute, literele de pe ecranul mobilului sau din cartea pe care tocmai o terminasem de citit deveniseră duble, în ceață. Mi-am făcut rapid un control de specialitate și am aflat un lucru banal: ochii mei au început să îmbătrînească și trebuie să port ochelari. Am fost surprins pe moment și am acceptat cît de cît situația.

Nu-i dramă, nu-s nici primul, nici ultimul ochelarist, foarte mulți oameni sînt așa din copilărie – m-am consolat. Mi-am luat ochelarii, mi-am făcut niște *selfie*-uri, am rîs de cum arăt, de cum văd 3D ecranul laptop-ului, de cît de mare e fontul tuturor cărților și părea că am trecut imediat peste.

Șocul a venit cînd m-am apucat să scriu articolul pentru *Dilema veche* pe care îl promisesem. Am vrut întîi să pun în pagină concluziile mele de tată recent, așa cum aveam de gînd inițial, cînd m-am angajat să particip la Dosarul despre schimbare. N-am putut trece de cîteva rînduri.

Am renunțat la poveștile despre Mira și am încercat să scriu orice cu cap și coadă.

Mi-am scos și mi-am șters de zeci de ori ochelarii, i-am împins spre frunte cu arătătorul stîng și cu cel drept, am pus brațele lor pe rînd în gură, așa cum am văzut că fac persoanele cu experiență. Nu s-a legat nimic ore întregi, pînă acum, pînă cînd a devenit limpede că nu sufăr de vreun *writer's block,* ci că înșiși ochelarii sînt problema. Bref, nu că nu-s încă obișnuit, nu pot aproape deloc să gîndesc și să mă exprim coerent cu ei la ochi. Simpla lor prezență pe față mă sufocă, mă isterizează. Parcă un străin enervant insistă să-și bage nasul în ceea ce scriu.

„Păi, vezi, dragă? Deja se leagă. Ține firul!“, zice străinul.

„Care fir, tataie?“, îl întreb.

„Filozofează despre esența schimbării.“

„Mă tem că pentru asta trebuie să-mi las și barbă.“

„Vezi, așa sînteți voi toți ăștia, tinerii. N-aveți nimic sfînt. Luați totul la mișto!“

„Hai, nu te supăra. De curiozitate, dacă tot m-ai stîrnit: zi-mi care-i esența schimbării.“

„Modul în care negociază omul cu aceasta atunci cînd se întîmplă...“

„Aoleu! Deja casc!“

„...și consecințele acceptării sau respingerii schimbării asupra puterii de a merge mai departe.“

„'Ai de viața mea!“

„Atunci spune tu, deșteptule, opinia ta despre schimbare!“

„Mi s-a acrit de opinii. Am citit atîtea opinii în ultimul an încît, dacă doar simt că începe cineva să-și exprime o opinie, nu contează despre ce, îmi vine să mă urc pe pereți! Mă uit mai cu drag și interes la pozele lui cu mîțe, vacanțe și copii de pe Facebook. Opinii și iar opinii, unu' n-ar spune că n-are nici o opinie!“

„Adică vrei să-mi zici că tu nu mai ai nici o opinie despre politică, economie, fotbal, pandemie, cultură, munca de acasă, bugetari și privați, bicicliști și șoferi, despre purtatul măștii, vacccinare și schimbare, în general?“

„Ba chiar am prea multe. Dar m-am săturat și de ale mele ca de mere pădurețe!“

„Și cum vrei să trăiești tu, nenicule, fără opinii?“

„Simplu: cred că o să le păstrez pentru mine măcar pentru o vreme.“

„Toată viața ai vorbit încontinuu, ba te-ai băgat și peste alții cu părerile tale. Să nu-mi spui c-o să taci de-acum înainte!“

„Evident că nu. Dar acum nici nu-mi vine măcar să înșirui pe scurt schimbările din ultima vreme. Doar vreau să fug de laptop.“

„Sincer, crezi că te scoți de un articol inventînd un dialog cu mine?“

„*No way*. Sînt conștient că-i penibil. Dar altceva n-am putut scrie cu cap și coadă purtînd ochelari.“

Îmi scot ochelarii și mă opresc. Îi șterg meticulos cu laveta și îi pun în tocul special primit la pachet. Sper să mă obișnuiesc cumva. Și că nu mi-au pus ăștia – cum pare – un cip în ei.

Și fug.

***Florin Lăzărescu** este scriitor și scenarist. Cea mai recentă carte a sa este* Întîmplări și personaje, *Editura Polirom, 2015.*

Ioana BÂLDEA CONSTANTINESCU

Putea fi mai rău

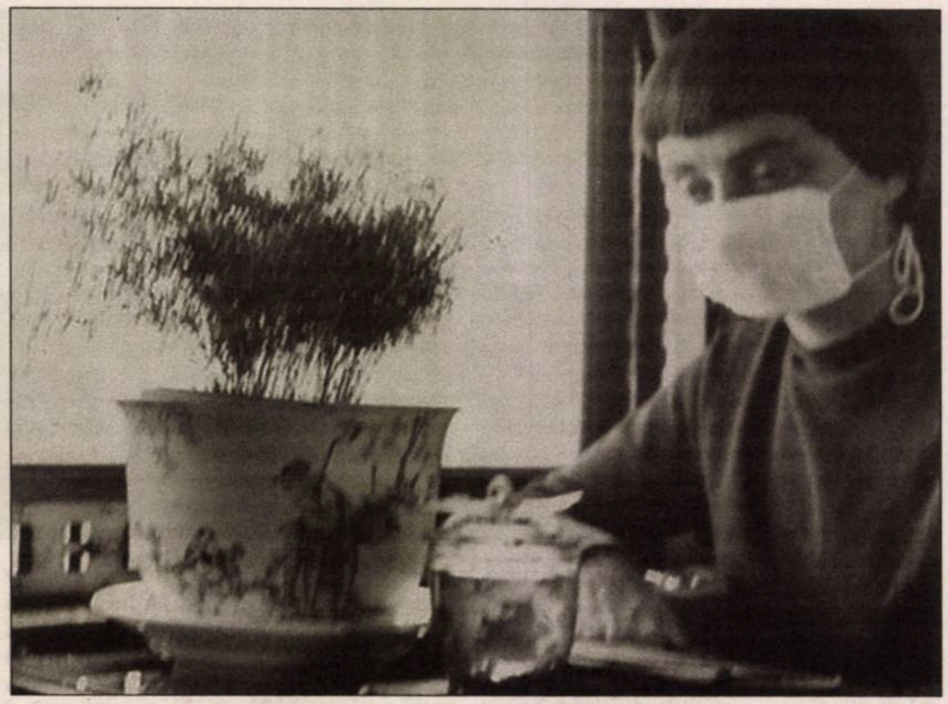

Așa îmi spune de fiecare dată. Cînd vede că mă îndoaie o grijă sau că mă mușcă oboseala.

Putea fi mai rău.

Are dreptate.

Anul acesta am schimbat trei joburi. Am învățat pe pielea mea lecția cu cuțitul în spate. Am luat-o de la capăt la vîrsta la care alții încep să se bucure de ce au construit. Am aflat că oamenii care te sună de zece ori pe zi pentru toate prostiile, cînd au nevoie, preferă să îți scrie „tu oricum nu vrei să te sun“, cînd ai tu nevoie. Și nu te mai sună, că nu mai ești important. Că regulile nu sînt niciodată aceleași pentru toată lumea. Că oamenii îți vor spune că ai dreptate, după ce totul s-a terminat, dar nu vor ridica un deget pentru tine, cînd te va prinde ochiul furtunii. Cînd ar fi contat.

Dar putea fi mai rău.

Știu oameni care au pierdut alți oameni. Asta e cel mai rău. E iremediabil. Schimbarea asta e dintre cele care despică lumea în două. Nimeni și nimic nu o mai poate coase la loc. Am citit odată un roman de Yann Martel în care despre asta e vorba. Despre cum oamenii pe care îi iubim sînt cusuți pe dinăuntrul nostru cu fiecare gest, fiecare vorbă, fiecare umbră de zîmbet. Cînd se duc, se duc cu carnea sufletului tău cu tot. Nimic nu repară schilodirea asta.

Așa că eu sînt bine. Cu ceva vînătăi pe dinăuntru, dar bine.

Încerc să stau departe de spațiile aglomerate. Inclusiv de cele virtuale. Și la mine acasă au crescut, în camere învecinate, două birouri, o școală, o spălătorie non-stop și o bucătărie în continuu proces de funcționare și igienizare. Nu am de ce să mă plîng. Am fost și în tabăra celor care nu aveau privilegiul ăsta, de a lucra de acasă. Am fost și între cei lapidați pentru că au comentat. Sigur că e greu. Orice schimbare e grea. Orice aglomerare de sentimente și necesități, de *deadline*-uri cuantificate financiar și *live*-uri cu fundal domestic, de teme și cumpărături utilitare, de cămașă de birou și pantaloni de casă, de PDF-uri, Excel-uri, Powerpoint-uri, wav-uri, mp4, *Save As, delete folder, empty recicle bin, create new document* și rețetă de biscuiți de casă se culcușește greu între pereții aceleiași minți. Orice frică dumicată cu izolarea te schimbă. Orice plîns al cuiva care nu mai poate, orice plîns al tău înghițit sau descătușat pe umărul altcuiva. Orice umăr lipsă.

Dar putea fi mai rău.

În vară, înainte să fie cu adevărat rău, mama mi-a dat un inel. E foarte vechi. L-a purtat bunica mea, cînd eram eu foarte mică. Pe urmă, mama. Acum stă pe mîna mea, zbîrcită înainte de vreme de prea mult săpun, spirt, gel igienizant. Cîteodată, cînd sînt foarte obosită, mi se pare că mîna pe care stă inelul nu e a mea. Parcă e una din mîinile lor, sudate într-o singură mîngîiere captivă sub o piatră albastră. Mîna asta, cu inelul, e mai puternică și știe mai bine. Gătește și ține în brațe altfel, nu se arde cu fierul de călcat, pune suficientă sare în mîncare, apasă REC, PLAY și SEND cu mai multă încredere.

În toamnă am făcut, la Cărturești, un interviu cu Ioana Pârvulescu, despre romanul ei, *Prevestirea*. Despre Iona, cel din burta chitului, și despre un inel și o poveste care trec de la mamă la fiică, generație după generație. Mi-a fost rușine să-i spun că și pe mîna mea dreaptă stă o asemenea poveste, că strîng sub degetele mele toate mîinile de care mi-e dor, că sînt o Arabella fără prea multe puteri, răsfățată în libertatea ei de a sta atîția ani cu nasul în cărți și capul în nori de alte mîini. Mîini mai puternice ca ale mele. Mai ocrotitoare, mai pricepute, mai fermecate. Mîini de care îmi e foarte dor. Mîini care purtau un inel albastru.

Putea fi mai rău.

Are nouă ani și îmi spune asta de cîte ori intuiește că stau să mă frîng sub un zgomot de sirenă sau sub amintirea unui vis aruncat la coș. Am aruncat la coș cîteva anul ăsta. Mă întreb, cîteodată, care va fi povestea pe care o s-o dau eu mai departe, cu inelul. Cînd va avea ea nevoie să se măsoare cu Rumburak. Eu am avut.

M-am făcut nevăzută din împărățiile unde n-am mai avut loc, m-am apucat de construit altă poveste. Nu că așa am vrut, de nevoie. Aș putea să mă plîng că merge greu sau să fiu recunoscătoare că este. Știu oameni care au rămas fără poveste deloc. Care au dat faliment. S-au trezit șomeri. Au fost nevoiți să muncească în condiții incompatibile cu starea lor de sănătate. Nu i-au putut apăra pe ai lor. Au trecut prin boală la modul foarte dur. Sau au pierdut pe cineva.

Cînd obosesc foarte-foarte tare, mă gîndesc la noi toți, dincolo de rapoarte de serviciu și îmbrățișări povestite în *video call*-uri. Mă gîndesc cum o să mîncăm iar înghețată din același pahar pe stradă, cum o să-i strîng pe ai mei, cum o să negociem destinații de vacanță, cum o să mergem la cinema, cum o să stăm cu orele în librării, diseară am prezentare, și eu, te iau de la librărie cînd termini?, ce bine îți stau cerceii ăștia, ce frumoasă e cravata asta, cu ce parfum te-ai dat?, la tine cum a fost, la mine a mers greu, la mine curat, fără bîlbă, dar cred că o să fie mai bine marți, ai și marți?, da, am, păi, vin să te iau... La cum o să reluăm în stăpînire toate lucrurile care nu se vor fi schimbat. Sigur, e și ăsta un vis. Doar că pe el nu îl pot arunca la coș. Fără el nu aș mai funcționa. Poate că asta face inelul, de fapt. Ține visul în viață și pe mine strînsă în el. Pînă cînd... pînă atunci. Pînă o să fie mai bine.

Putea fi mai rău.

Putea. Eu am pierdut pe cineva. Cineva care nu se mai uită la mine cu aceiași ochi din oglindă. Cineva care a îmbătrînit zece ani într-un an, care s-a scuturat de idealism și rezistă cu greu asediului mizantropiei, care s-a cam ars, care nu prea a avut timp să se plîngă, care a obosit. Din fericire, nu am prea mult timp să mă gîndesc la asta. Trebuie să o iau de la capăt. Am multe de (re)construit. De digerat. De negociat cu mine însămi. Din nou și din nou. Cîte puțin în fiecare zi.

Nu e cazul să-mi fac acum griji despre cum o să arate povestea de mîine. Important e să trec peste azi. Și, da, putea fi mai rău.

Dar adevărul e că putea fi și mai bine.

Ioana Bâldea Constantinescu *este scriitoare și jurnalistă. Cea mai recentă carte a sa este* Poveste pentru Maria, *Editura Nemira, 2019.*

Cristina HERMEZIU

Schimbări ireductibile (de țară)

Inepuizabil meci, Franța-România: mă machiez mult mai puțin, mă urc pe tocuri mai rar, vorbesc în șoaptă în metrou, mănînc salată de andive, portocale și cubulețe de cantal, desfac stridii, mă fac avocatul diavolului tot timpul, mă uit din partea cealaltă, totul poate fi pus în dezbatere, Dumnezeu e afacere de alcov, am icoane în casă, n-am cruciuliță la gît, las mașinile să se intercaleze și mi se pare normal, semnalizez stînga-dreapta, nu vorbesc românește în metrou, mă uit în DEX, citesc poezie românească, caricaturile sînt legitime, migranții sînt legitimi, Fienkielkraut e legitim, Régis Debray e legitim, republica e legitimă, valorile ei sînt legitime, laicitatea e legitimă, școala poate face minuni, cultura e luxul cel mai necesar, *merci* e un tic, am accent, să spun de unde, cine sînt, *sînt o pată de sînge care vorbește, în loc de creier am un manuscris boțit, locuiesc pe o piatră albastră, la o margine de univers*, nu mă duc la teatru în blugi, în dulap am haine de Revelion, cînd iau metroul am o carte cu mine, strîng toate pliantele de la muzee, am stat nouă ore la rînd ca să votez, la Paris, am epuizat cadourile de ceramică, vinul românesc nu e cel mai bun din lume, românul nu e buricul pămîntului, românul e poet, de ziua națională am făcut *pîrjoale, chiftele, turtișoare, birjoale, piftele, perișoare,* nu știu cum se traduce *nevolnic,* nu știu cum se traduce *le fond de l'air (est frais),* limba pîlpîie ca un pom de Crăciun, vorbesc în dubloane, *ciel* și *văzduh, espoir* și *nădejde, victoire* și *izbîndă, esprit* și *duh,* harta Parisului pîlpîie ca un joc din copilărie cu circuite pe dedesubt, pe sub podurile Senei trec poeți tragici cu dublă cultură, Cioran n-are placă pe 21 Rue de l'Odéon, Eugène Ionesco, *notre roumain national,* are numele gravat pe cantul scenei în Teatrul La Huchette din Cartierul Latin, pe 1 ianuarie la ușă nu vin copii cu sorcova și buzunare pline de orez, nu ninge, cîinii nu latră, cocoșii nu cîntă *cocorico*, numai italienii fac gură mare în metrou, e prea liniște, prea aseptic, prea politicos, e prea balcanic, prea plin de gunoaie, prea scorojit, prea sus cerul, prea jos, în Franța nu bat la ușa vecinilor să împrumut răzătoarea, fac mămăligă, *Sena curge printre cărți,* Bahluiul curge prin vene, Franța laică mă convertește la, cred, singurul gen literar veritabil, *romanul,* România dreptcredincioasă mă readuce pe calea cea dreaptă, cred în poezie, singurul gen literar *tout court*, am cărți de autori români în dublu exemplar, unul în română, altul în franceză, *„Ninge. Toată copilăria mea urcă la suprafața conștiinței. Ieri, la piață, am auzit acest dialog: – E frig. – N-are nimic. Numai să nu ningă. Hotărît lucru, nu sînt de aici“,* cu vorbele lui Cioran lîngă mine, aștept bulgări de acasă, *je suis d'originalité roumaine,* nu te-ai schimbat deloc îmi spun, gentili, foști colegi de facultate, de oraș, de țară, cînd ne mai zărim din an în Paști, sigur că vreau să-i cred, suprem compliment, între două limbi, între două țări, între două vîrste.

Școala poate face minuni, cultura e luxul cel mai necesar, merci *e un tic, am accent.*

Cristina Hermeziu *este jurnalistă și scriitoare. Cea mai recentă carte este* Viața pe Facebook. Dau like, deci exist, *volum pe care l-a coordonat și care a apărut la Editura Polirom, în 2020.*

Mircea VASILESCU

Din două una, dați-mi voie...

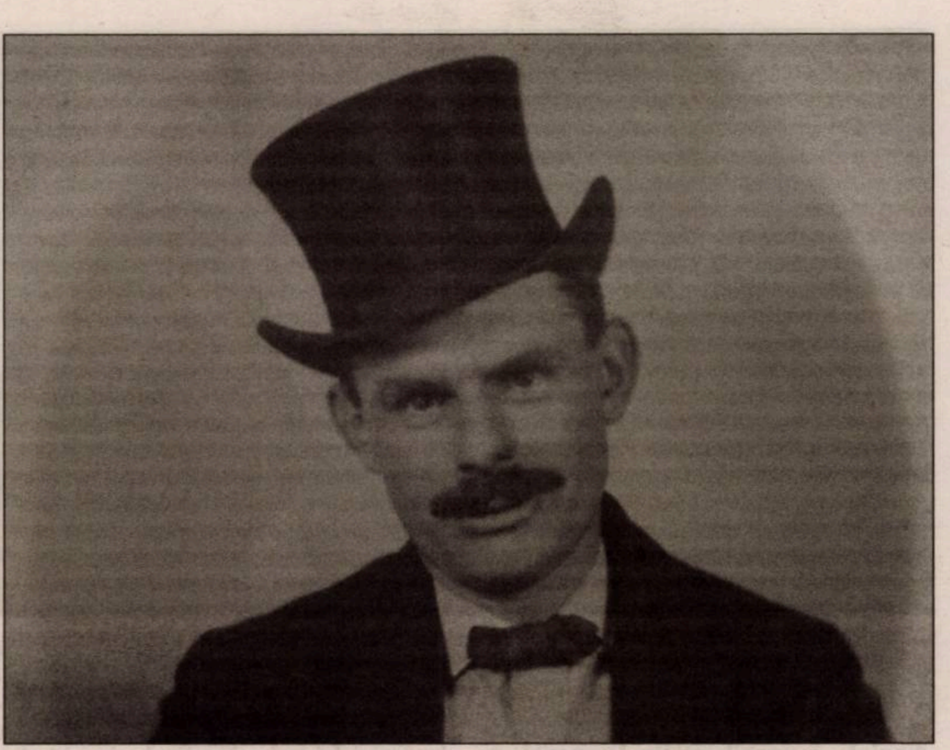

Dacă-mi amintesc bine, în 1996, cînd alegerile au fost cîștigate de Convenția Democratică și de Emil Constantinescu (pe atunci, parlamentarele și prezidențialele aveau loc în aceeași zi), Virgil Măgureanu, directorul SRI, a declarat că a votat „schimbarea“. Tocmai el, om „de sistem“, care avea talentul de a vorbi multe fără să spună nimic clar? *Pînă și el?* La sfîrșitul mandatului, Emil Constantinescu a spus că „l-a învins sistemul“, au revenit la putere Ion Iliescu și PSD, iar unii au comentat atunci, dialectic, că a avut loc „schimbarea schimbării“. Alții au spus că uite, domnule, ce frumoasă și pașnică alternanță la putere avem noi, ca-n democrațiile avansate, ca-n Occident, gata, sîntem pe drumul cel bun.

Pe atunci, bucuroși că descoperă votul liber și democratic, cetățenii români veneau în număr mare la alegeri. „Schimbarea“ însemna în primul rînd desprinderea de regimul comunist. Ion Iliescu și ai săi clamau tot timpul că ruperea de comunism a avut deja loc, dar opoziția (sau „opoziția democratică“, așa cum se spunea pe atunci) reproșa ritmul prea lent al reformelor și, mai ales, mimarea democrației, fentarea adevăratei schimbări, perpetuarea la putere a neocomuniștilor, cu năravurile lor cu tot. „Vrem o democrație adevărată, ca-n Occident!“, se spunea.

Între timp am intrat în Uniunea Europeană și în NATO. Au dispărut și au apărut partide, am avut mai multe rînduri de alegeri și diferite moduri de alternanță la putere, tot felul de coaliții și combinații politice. Se mai vorbește încă despre neocomuniști și năravurile lor, dar și despre „PSD și PNL – aceeași mizerie“. Asta și pentru că există mulți politicieni care au trecut pe la mai multe partide, au fost miniștri în guverne de culori diferite (și cred că s-ar putea face niște bune studii de psihanaliză pe *motivațiile* respectivilor: mai totdeauna își explică schimbarea de direcție invocînd „conștiința“, faptul că „valorile în care cred nu mai sînt reprezentate de partid“, „sînt un on liber“ etc.). Ei sînt numiți *traseiști*. Și mă întreb dacă nu cumva un studiu filologic, stilistic, retoric și ețetera n-ar putea stabili o filiație între *traseismul* de astăzi și geniala găselniță a lui Caragiale, „liber-schimbismul“ în accepția lui Cațavencu: „Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultraprogresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preț. (scurt și foarte retezat) Da, da, da, de trei ori da! (aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite)“. Și nu numai. De la „Europa e cu ochii pe noi“, trecînd prin „vrem o democrație ca-n Occident“, s-a ajuns la formula colocvială, preluată din popor (plus că și rimează) și transformată în ideal de bună guvernare de un partid nou-nouț, care nu mai vrea traseiști și penali în funcții publice: „Vrem o țară ca afară!“. Între timp, cîteva milioane de concetățeni de-ai noștri sînt deja „afară“, au intrat în Europa pe cont propriu, cu valiza, sărăcia de-acasă și nostalgiile după ei. Și numai niște dialecticieni subtili ar putea, cred, să lămurească ce mai înseamnă „afară“ din moment ce noi sîntem, încă din 2007, „înăuntru“, adică în Europa. Care ne-a tot împins de la spate să facem reforme, să punem în practică „schimbarea“ (sub numele nu tocmai prietenos de „*acquis* comunitar“), dar e în continuare „cu ochii pe noi“ (ca și pe Polonia, Ungaria sau pe oricine mai e cuprins de vreo fandacsie nedemocratică).

> *„Noi oricum nu contăm, sîntem prea mici, jocurile sînt făcute în altă parte.“*

În vîltoarea acestor schimbări – vrute și nevrute, pentru care poporul ieșit din comunism era pregătit sau nu – un rol important l-a avut întrebarea Cetățeanului turmentat: „Eu pentru cine votez?“. Într-un fel sau altul, fiecare dintre noi avea motive să se simtă „turmentat“, la începutul anilor '90, dacă nu și multă vreme după aceea; nu de la „dă-i cu bere... dă-i cu vin...“, precum personajul lui Caragiale, ci de la lipsa de libertate și de cultură civică pe care ni le-a lăsat în cuget și-n simțiri regimul totalitar, oricît nu ne-ar plăcea să recunoaștem asta. În plus, am trecut repede, foarte repede, mult prea repede pentru a putea înțelege ce înseamnă asta, de la o televiziune, un radio și cîteva ziare controlate de Partid și folosite în scopuri de propagandă (cum era înainte de 1989) la o explozie a libertății de exprimare, care a consfințit „tăria opiniunilor“ ca mod de viață socială și politică. Așa încît, la un moment dat, unii (să fi avut ei niscaiva traume ori neîmpliniri ori măcar probleme de relaționare cu semenii? nu știm, lăsăm situațiunea tot în sarcina psihanalizei...) au decretat, neturmentați de nimeni și de nimic, tratînd cu micțiune o situațiune eminamente dilematică: „Mă piș pe el de vot“. Alții, obosiți poate de-atîta lucru cu telecomanda, și-au zis că „noi oricum nu contăm, sîntem prea mici, jocurile sînt făcute în altă parte“ și – oameni cumsecade, altminteri, care micționează unde se cuvine – n-au votat nici ei.

Cum-necum, în moduri diferite (pe care sociologii și politologii le tot explică, dar cine să-i mai ia în serios?), cetățenii care așteaptă schimbarea (și cine n-a zis măcar o dată „așa nu se mai poate“ ori „e prea de tot“ ori „ajuns cuțit os“?) s-au transformat în chibiți. Comentează de pe margine despre „ăștia“ care ne fac și ne dreg și vai de capul nostru. Eu așa înțeleg faptul că, la alegerile parlamentare din 6 decembrie 2020, 68% din concetățenii noștri nu au votat. Sigur, e pandemie și unii se vor fi temut de coronavirus, e explicabil. Mai sînt și alte explicații ale absenței la vot (pe care, iarăși zic, ni le oferă sociologii și politologii). Dar nu mi se pare că peisajul public românesc (inclusiv editorialiștii, intelectualii, liderii de opinie și „influensării“) ar avea insomnii pe această temă: totuși, totuși, la trei decenii de la căderea comunismului și după atîtea schimbări în viața și în societatea românească, două treimi dintre concetățenii noștri au decis că „nu se mai bagă“, nu votează. Dacă mai adaug faptul că vreo 9% din votanți au optat pentru un partid – AUR – care își propune, în fapt, distrugerea sistemului democratic de partide, în numele unor „idealuri“ recuperate retoric din naționalismul tulbure al anilor 1930, cifrele arată și mai prost: 68 + 9 = 77. Înseamnă că mai puțin de *un sfert* dintre cetățenii cu drept de vot mai au preocupări, gînduri și atitudini active față de soarta democrației din România. Nu-i așa că, dacă ne plasăm în această perspectivă, „schimbarea“ pe care o tot dorim și care ni se tot promite a devenit un biet „schimbism“, un moft, un capriț, un pamplezir? Nu-i așa că, din moment ce încrederea cetățenilor români în partide și în Parlament e de sub 10% de ani întregi, putem pentru ca să intrăm la o idee și să ajungem repede la concluzia că „se duce dracului rapița“ democrației? Iar dacă ai intrat la o idee, fandacsia-i gata. Și nimica mișcă.

Dacă, la alegerile din 2024, AUR va lua mai multe procente decît acum (eu așa cred că va fi), o să ne-ntrebăm, cu sinceră indignare și surpriză, „De ce, nene Anghelache?“, uitînd că, de ani întregi, încrederea oamenilor în democrație și în instrumentele ei tot scade. De ani întregi, fredonăm, cu degetele încrucișate la spate, refrenul schimbării, uitînd de unde (ni) se trage: „Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis!“.

Mircea Vasilescu *este profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte a sa este* Cultura română pe înțelesul patrioților, *Editura Humanitas, 2018.*

Heraclit din Efes se întreabă în ce relație se află schimbările lumii cu substanța care stă la baza lor. Cum apare o substanță din nimic? Cum se schimbă și totuși rămîne aceeași? Care este legătura dintre schimbarea perceptibilă și permanența mai puțin perceptibilă a substanței? Fondatorul școlii ioniene, adept al devenirii, se va confrunta cu școala eleată a lui Parmenide, care promova imobilismul. Ce înseamnă adept al devenirii? În mare, Heraclit face din schimbare chiar substanța lucrurilor, în vreme ce Parmenide socotește schimbarea iluzorie și face din realitate o substanță unică infinită. Heraclit este un om ales ca origine și caracter. Respinge democrația, preferînd să se îndeletnicească cu zarurile decît cu problemele politice ale statului democratic. Se pare că la un moment dat se retrage în munți unde se va hrăni doar cu buruieni, ceea ce îl va îmbolnăvi de hidropizie. Încearcă să scape singur de surplusul de apă din țesut, așezîndu-se la soare și cerînd să fie acoperit cu bălegar, murind în cele din urmă. Din cele 130 de fragmente în stil aforistic se observă că Heraclit utilizează un limbaj poetic paradoxal, ceea ce îi face gîndirea destul de greu accesibilă, de aceea îl și numesc contemporanii *obscurul*. Socrate, citat de Diogene Laertios, afirmă despre cartea sa *Cufundătorul:* „Partea pe care am înțeles-o e minunată și îndrăznesc să cred că la fel e și cea pe care n-am înțeles-o, dar e nevoie de un cufundător din Delos spre a înțelege totul“.

Să vedem cam ce ne propune gîndirea heracliteană. Există un singur principiu al lumii, într-adevăr, dar acesta se află în continua prefacere, sub oblăduirea unei legi raționale. Devenirea este determinată de coexistența contrariilor, care se luptă. Heraclit observă că natura și societatea sînt în mișcare permanent, că „totul curge“ *(panta rhei),* dar contemporanii săi se întreabă: „Dacă totul curge, mai rămîne ceva?“.

Oamenii greșesc, crede Heraclit, cînd își închipuie că poate exista ceva nesupus schimbării. Ne autoamăgim dacă susținem că ar scăpa ceva legii schimbării. Totul este în scurgere, doar că există unele mișcări care ne scapă percepției. Heraclit intuiește acum două mii de ani ceea ce știința confirmă acum: structura corpusculară a materiei care este în eternă mișcare, imperceptibilă direct. „Nu ne putem cufunda de două ori în același rîu“, pentru că se schimbă atît rîul, cît și noi înșine. Lucrurile nu sînt, ele devin, pentru că îndată ce ele sînt ceva, li se opune altceva. „Soarele nu numai că este în fiecare zi nou, dar este mereu nou.“

(fragment din textul „Focul devenirii sau ce gîndea Heraclit“, de Irina-Maria Manea, apărut în Historia*)*

Svetlana CÂRSTEAN

Apocalypse Yesterday

Sper ca de azi înainte să nu ne mai surprindă nimeni cu întrebări amuzante de genul cum ne-am petrece sfîrșitul lumii. E o întrebare fumată. Apocalipsa s-a întîmplat. Metafora a murit de mult. SF-ul agonizează, ne-au mai rămas doar extratereștrii. Și realitatea.

Familiile cuvintelor nu sînt numai așa cum le învățăm la școală. *Schimbare* e, de dragul teoriei, în aceeași familie cu *a schimba* și *schimbător*. Le leagă un anumit fel de rudenie, una evidentă a formei. În realitatea utilizării cuvintelor însă, schimbare mi se pare că face casă bună cu criză, inerție, confuzie, pierdere, cîștig. Orice schimbare apare în contextul unei crize, criza generează schimbare și invers, pînă la a se confunda una cu cealaltă. Orice schimbare e întîmpinată cu inerție și rezistență. Orice schimbare aduce cu sine mai puțină sau mai multă confuzie, un pic de pierdere a echilibrului, furie sau apatie. Plus o minimalizare a faptelor. Orice schimbare implică pierdere, ceva care se termină, ceva care se consumă, ceva care dispare, ceva care începe. Nici o schimbare nu vine fără cîștig. Chiar și cel care nu-și arată fața din prima.

Lidewij Edelkoort

© wikimedia commons

Cînd Li Edelkoort își lua în serios rolul de Casandră contemporană în martie 2020, descriind milimetru cu milimetru viața ce urma să vină și care astăzi a devenit comună tuturor, își imagina că, dincolo de toate neajunsurile pandemiei, oamenii vor deveni dintr-odată mai buni. Părea credibilă, cum altfel am fi putut deveni în mijlocul cataclismului general, forțați de evidențe și limitați la nivel planetar, decît buni? Acum, la aproape un an de atunci, putem constata că schimbarea are avatarurile ei imposibil de prevăzut, că între acceptare, negare, neputință, furie, refuz, înțelegerea contextului și a oportunității de schimbare profundă poate să se combine cu cele mai absurde interpretări, fantasme, fanatisme, cu încremenirea în perspectivele de dinainte, în vechile rețete de reușită, de fabricație, de existență. Într-o lume care alunecă, oamenii tind să perpetueze ceea ce știu. Publicitatea ar vrea să continue să facă reclamă la fel, jurnaliștii să scrie la fel, tabloid și senzațional, pe tarabe ar trebui să se vîndă aceleași lucruri inutile, urîte, avortoni din plastic și poliester de care nimeni nu mai are nevoie.

Omenirea nu a devenit mai bună la un an după începerea pandemiei, se mai gîndește un pic cum o să devină, mai stă un pic pe gînduri, îl mai așteaptă pe 2019 să se întoarcă.

Întotdeauna, 31 decembrie din anul de dinainte și 1 ianuarie din anul următor sînt cele mai la distanță zile din tot calendarul unui an. Între ele se așază schimbarea, valea sau hăul ei, oamenii își pun în cap să fie altfel, unii chiar ascund în buzunare tot felul de detalii absurde ca să atragă schimbarea, chiar și a lor înșiși. Își scriu obiectivele și nici o altă zi nu devine mai repede trecut ca cea din urmă zi a anului care se termină, chiar și cea din urmă clipă a lui. Ca și cum ultima clipă a anului care trece și prima clipă a anului care vine, deși umăr lîngă umăr, atingîndu-și pielea coatelor, nu s-ar mai recunoaște drept surori de sînge, nu ar mai vrea să știe una de cealaltă și s-ar înstrăina una de cealaltă pînă la modificarea ADN-ului. Și dacă între 31 decembrie și 1 ianuarie se întîmplă mereu un fel de teleportare în timp, cu atît mai mult 31 decembrie 2020 a fost foarte departe de 1 ianuarie 2021. Oamenii s-au grăbit să pună distanță între ei și anul de dinainte ca și cum dintr-un minut în altul tot ceea ce a fost greu, insuportabil, înfricoșător în anul de dinainte ar putea dispărea instantaneu prin simpla schimbare a numelui anului. Nu știm însă dacă oamenii au vrut să se termine doar 2020 și să vină 2021, sau mai degrabă să se întoarcă 2019, să sărbătorească într-un rit vechi, prepandemic, luînd de la capăt obiceiurile vechi exact de acolo unde le-au lăsat. Dacă 2020 nu se va întoarce, iar 2019 cu atît mai puțin. Dacă 2020 a fost un ritual de trecere comun și planetar către ceea ce nu cunoaștem încă, 2019 e ca și cum nici n-a fost. Mai puțin consum, mai puțină poluare, bitcoin și alte legende cu criptomonede, viață online, un alt fel de antreprenoriat, un alt fel de politică și alt fel de politicieni, alte etici, alte valori și alte nevoi, multe lucruri de care nu vom mai avea nevoie, toate astea circulă sub formă de frici și de speranțe într-un zumzet încă subteran care nu a prins formă încă. În toată această căutare de sine a omenirii care scoate la suprafață tot ce stătea dedesubt, nu ne va rămîne decît să fim toți propriii poeți și propriii vizionari ca să ne orientăm într-o lume ce va ezita între regăsirea sufletului ei și vinderea lui la propriu, nu la figurat, urmînd exemplul lui Grimes, partenera lui Musk. Și dacă chiar va exista o piață bună pentru comerțul cu suflete, oare ce fel de suflete se vor vinde mai bine?

Aștept ca viitorul să confirme toate viziunile și intuițiile poeților lumii. Acum, că apocalipsa a avut deja loc, am putea să ne apucăm de treabă, de grădinărit, de ceramică, de cusut, de orice altceva.

***Svetlana Cârstean** este poetă și manager cultural. Cea mai recentă carte a sa este* Sînt alta, *Editura Nemira, 2021.*

■ ■ ■

Doru CĂSTĂIAN

Freamătul minunat

Viața a început cînd o structură autoreplicatoare s-a copiat pe sine înainte să fie distrusă de furtuna termodinamică în care a apărut. Viața a început cu montarea de nanomașini moleculare care să repare ravagiile timpului care lichefiază orice, la orice scară, într-o cursă nebună cu un singur final. Viața a început cu retragerea în sine pentru a gîfîi, pentru a reascuți armele, pentru a reîncepe. Istoria vieții este o istorie a improbabilului, a autoprotecției, a mecanismelor de sfidat timpul. De la membranele celulare la literatură sau marile religii, lumea vie a creat capsule autoprotectoare, maiestuoase și monstruoase totodată, prin care să mai zăbovim puțin, să nu plecăm încă. Viața este arta supremă a amînării.

Nimic nu scapă însă măcinării. Este marele secret al vieții, al speciei, al culturii. Este evident, este tot timpul sub ochii noștri, rămînînd până la capăt marele refulat. Privită în această perspectivă, viața tuturor societăților, mari și mici, este o strădanie de a nu uita. Pentru a învinge timpul am inventat scrisul, monumentele, epopeile, cimitirele. O explică Jan Assmann într-un paragraf minunat: „Obișnuim să spunem că mortul «continuă să trăiască» în amintirea posterității, ca și cum ar fi vorba de o continuare a existenței prin forțe proprii. În realitate este vorba despre un act de readucere la viață, pe care mortul îl datorează voinței hotărîte a grupului de a nu-l lăsa pradă uitării, ci de a-l menține în amintire și de a-l lua cu sine în prezent“.

Dar totul ajunge mai devreme sau mai tîrziu pradă uitării. Totul se surpă, curge, se intersectează, se amalgamează, își pierde carapacea și miezul interior, umplînd lumea de frumusețe și melancolie.

În mijlocul acestui stupefiant și minunat măcel, am încercat și încercăm toate căile. Arta care exaltă, filozofia care amușină și despică firul în patru, ingineria care construiește, fizica ce descrie și explică. Ne obișnuim de mici ochii să vadă fără să vadă, ne vaccinăm cu mici doze de luciditate, supraviețuim groaznicei gnoze la care am fost supuși din prima clipă anesteziindu-ne cu tot ce putem. Probabil de aceea istoria omului este și o istorie a narcoticelor.

Privind foarte de sus, pot spune că, în confruntarea cu marea problemă ce ne-a fost dată, enigma supremă în evidența ei, există numai două căi. O cale a refuzului și o cale a acceptării. O cale ce optează pentru odihna la și în sine, pentru care devenirea este iluzia supremă. Calea eleată. La celălalt capăt al spectrului, o cale care vede în devenire singurul lucru etern și ireductibil. Calea heracliteană. O primă opțiune care adună întreg freamătul minunat al vieții sub pălăria sensului, locul acela cald unde vom scăpa măcinării, noi și fiecare fărîmă de univers care a contat vreodată pentru cineva (fie rîmă sau om). Acolo Dumnezeu ne va face cu ochiul și ne va spune: „Hai că am glumit cu principiul al doilea al termodinamicii, cu libertatea pe care ți-am dat-o și cu care ai produs Holocaustul, cu toți copiii pe care i-am luat încă din leagăn. Am glumit. Iartă-mă. Te poți opri din plîns. Acum ești acasă“.

Ceilalți vor lua act de măreția frigului în lumea incendiilor termodinamice. Calea lor este cea a devenirii ce se devine pe sine, ca paiață și oglindă care îngînă intelectul ce se gîndește pe sine. Calea pentru care umanitatea nu e mai mult decît un grup de primate speriate, adunate în mijlocul deșertului, scrutînd fără oboseală după posibilitatea unei insule.

Să nu ne amăgim. Sigur că totul se schimbă în permanență, în afară de legea minunată și insuportabilă care face din schimbare singurul lucru pururi neschimbat. Sigur că vom pierde, cu fiecare zi, vechi căi, idei, așchii afective, vibrații ale inimii și moduri de a fi cărora nimeni nu le mai duce dorul. Vom părăsi biblioteci, cărți, poteci, viaducte și hărți ale sensului cu inconștiența și candoarea copilului care își lasă în debara pentru eternitate jucăria care a însemnat paradisul. Sigur că vom alerga să ne jucăm, mai bine sau mai prost, rolul în marea istorie a amînării, înarmați cu noile forme de distracție, cu noile narcotice ale rețelelor sociale și shopping-ului. În vremea asta, la periferii, vom căuta, ca întotdeauna, căile de a nu trece. De la membrana celulară la androizii transumanismului există un suflu comun, o spaimă ce irigă și hrănește tot ce am știut gîndi și inventa pînă acum. În tot acest timp, în vidul care desparte lumile, sălaș al zeilor indiferenți, viața mai continuă o vreme să se conțină pe sine ca o definiție circulară: acest freamăt minunat pentru care nu putem fi decît recunoscători.

***Doru Căstăian** este profesor de filozofie și științe socio-umane, publicist, traducător.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Cenzura**

Adrian MUREȘAN

Vîrstele și fețele subversiunii

Împrumutînd o percepție populară și extraliterară, s-ar putea spune că, fără a fi scriitori profesioniști, mai apropiați în idei și în spirit față de Steinhardt decît Noica sau Țuțea, s-au dovedit a fi personalități precum Doina Cornea, Ion Rațiu sau Corneliu Coposu. Ascultîndu-i pe ei, ne-am fi putut imagina ori am fi putut aproxima pe ce teme și în ce direcții s-ar fi desfășurat discursul lui N. Steinhardt după căderea comunismului. În convorbirile cu Mircea Ciobanu, regele Mihai I al României se situează, la rîndul său, pe o poziție surprinzător de asemănătoare, abordînd cîteva dintre temele care făcuseră carieră și în textele steinhardtiene, precum lupta împotriva totalitarismului, refuzul sinonimiei dintre trăirea creștină și cedare, lașitate ori cucernicie tîmpă, necesitatea definirii creștinului prin faptă etc.

Pasajul selectat mai jos, de pildă, rod al unor convingeri existențiale întărite într-o viață de om, pare a fi plămădit din aceeași substanță ca meditațiile omonime din *Jurnalul fericirii,* în care era denunțată și sancționată echivalarea eronată a creștinismului cu prostia, cu imbecilitatea, cu slăbiciunea ori cu compromisul: „Despre credința în Dumnezeu se spune că înmoaie inimile și caracterele, le face slabe și le pune, într-un fel, la dispoziția oamenilor mai puternici. Nu e așa, nu e adevărat, decît, poate, dacă ea, credința omului, nu este unită cu fapta. Dacă este unită cu fapta, credința noastră ne întărește, se face scut în fața necazurilor. A fi creștin este un mod de existență, nu a face din tine membrul unei asociații sau al unei confesiuni. Nu e de ajuns să cunoști fundamentele credinței, pentru că așa orice teolog ar fi mîntuit. Sînt oameni simpli, care nu-și bat capul cu dogmele, dar care știu să se roage și care au convingerea nestrămutată că rugăciunea lor este ascultată. Se vede în felul de viață al omului dacă credința lui nu este numai o însușire de precepte. Nici naziștii, nici comuniștii nu-i iubesc pe cei care se apropie de Dumnezeu cu toată puterea lor de credință. Pentru că aceștia nu se mai lasă mințiți. Un creștin adevărat este o ființă lucidă, nu se lasă ademenită pe căi potrivnice naturii lui. El aparține adevărului, și adevărul ne eliberează“ (Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* Humanitas, 2004).

Faptul că, la prima sa vizită întreprinsă într-o țară majoritar ortodoxă, în mai 1999, Papa Ioan Paul al II-lea a avut pe buze, mai presus de altele, numele lui Steinhardt, elogiat ca o „excepțională figură de credincios și de om de cultură care a perceput în chip special bogăția imensă a comorii comune Bisericilor creștine“, este mai mult decît sugestiv. Pe Alexandru Paleologu îl entuziasmează de-a dreptul, acesta declarînd, într-un interviu acordat lui Florian Roatiș: „Pentru mine, faptul că Papa l-a pomenit pe Nicu Steinhardt face mai mult decît un Premiu Nobel“.

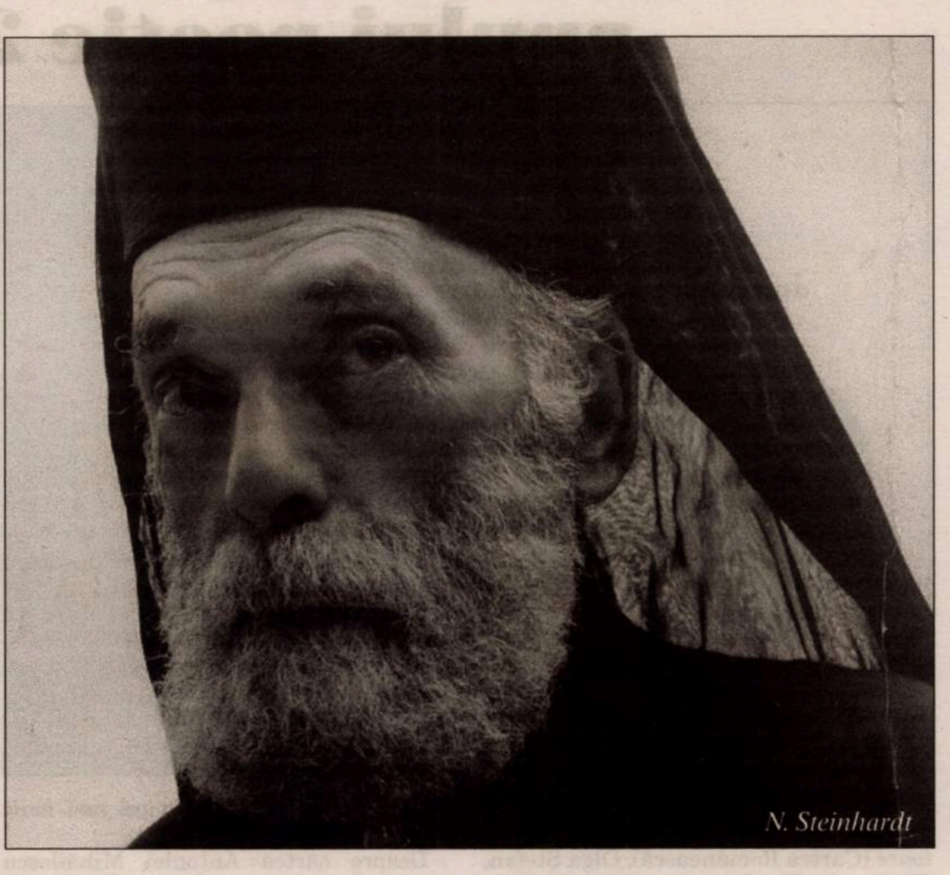
N. Steinhardt

Departe de a se fi impus în calitate de critic literar, Steinhardt ilustrează, totuși, un caz paradigmatic pentru categoriile subversiunii și întru totul relevant pentru maniera în care a fost receptată, de pildă, literatura anglo-franceză în Estul european al deceniilor opt și nouă. Nici una dintre cele două vîrste ale subversiunii steinhardtiene, nici cea interbelică, a antiutopiei satirice, și nici faza postbelică, a unei autentice rezistențe prin cultură, cînd scriitorul trece *dincolo* de limita expresiei culturale impuse de autoritate, ca un *liant* între nișele culturale și cele politice, nu sînt confiscate de registrele duplicitarului. Prin cele două vîrste ale subversiunii menționate, Steinhardt apare, în fapt, ca un caz paradigmatic pentru destinul acestei metode în literatura română a secolului al XX-lea, în sensul în care amintita „evoluție“ a strategiilor evocă, în sine, cele două vîrste ale antiutopiei românești: dacă în prima parte a veacului, scrie Bogdan Crețu, încercări precum *Din țara măgarilor. Însemnări* de Ștefan Zeletin ori *Tabletele din Țara lui Kuty* ale lui Tudor Arghezi se mărgineau, încă, la satiră, la „pamflet scrîșnit“, dar nu echivalau cu un „semnal ultimativ“, în schimb, odată cu *Lobocoagularea prefrontală,* bucata lui Vasile Voiculescu, redactată în 1948, tonul se schimbă destul de radical, iar antiutopia se apropie vizibil de celebrele modele impuse de Zamiatin, Huxley, Orwell sau Koestler.

Spre deosebire, însă, de antiutopiile occidentale, înzestrate cu putere de previziune, cele românești sînt mai degrabă retrospective, scrise deci în cunoștință de cauză și stîrnite de efectele utopiei comuniste: ele nu *anunță*, ci *mărturisesc*. Este o idee redată subversiv și de vîrtejul „suprarealist“ al primelor pagini din *Jurnalul fericirii,* recurentă la Steinhardt, și pe care criticul ieșean o rezumă livresc, punînd în relație de contrast imaginea cvasinostalgică a „ciudatelor fantoșe urmuziene“, care „debordau de vitalitate“ pe lîngă individul transformat de antiutopiile totalitare în mașină, în ființă mecanoformă *(Utopia negativă în literatura română,* Cartea Românească, 2008).

Firește, în lumea literară postbelică există multiple fațete ale conceptului de subversiune; există, bunăoară, și o *falsă* subversiune, pe care unii cercetători o pun în legătură cu experimentul aproape inofensiv ori livresc-sediționist al textualiștilor Mircea Nedelciu și Gheorghe Crăciun sau cu influența Noului Roman în proza (autointitulată) „ilizibilă“ a lui Norman Manea, ori chiar aceea a producției literar-filozofice a Școlii de la Păltiniș, retrogradată (convingător) de Gabriel Andreescu în categoria mai largă a „existenței prin cultură“ (de urmărit, în oglindă, deconstrucția acestei false subversiuni în studiul lui Mihai Iovănel, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc,* Editura Muzeul Literaturii Române, 2017, respectiv poziția diferită, dar nu mai puțin echilibrată, a lui Gheorghe Perian, încercînd să elucideze originile intelectuale ale Revoluției române din 1989: „Izolate și cu ecou mai degrabă redus, faptele sediționșilor n-au avut puterea să clatine cîtuși de puțin stabilitatea regimului, dar i-au erodat prestigiul, au izbutit să-i risipească aura și să-i diminueze considerabil forța de atracție pe care o exercita asupra debutanților“, în *Studii de literatură română recentă,* vol I: *Teme și motive literare în proza scurtă,* Limes, 2016).

Înseși delimitările lui Steinhardt sînt relevante în acest sens, de la distanța luată față de structuralism la programul – accesat în comun cu Al. Paleologu – de dezinstalare a aplicațiilor noiciene, captive în atemporal, și pînă la rezervele față de viabilitatea proiectului textualist de tip Crăciun & Nedelciu (v. N. Steinhardt, „Gheorghe Crăciun, Acte originale / copii legalizate“, în *Steaua,* nr. 8/1983, respectiv „Antibiotice pentru răceli benigne“, în *Viața studențească,* nr. 40/1983). Nici stagnarea în proiect sau evazionismul gratuit al optzecismului nu îl încîntă. Din acest punct de vedere (extraliterar), refuzul poeticii optzeciste va face carieră, după 1990, mai ales într-o formulă extrem de inspirată a lui Bogdan-Alexandru Stănescu: „Nu poți scrie o poezie total autoreferențială, livrescă pînă la sîngele hîrtiei, cînd într-o cofetărie vezi o mamă care-și linge lingurița după ce a dat fetiței să mănînce dintr-o prăjitură ordinară. A ignora faptul că trăim într-o societate mizerabilă, într-o țară demnă de teatrul absurdului ar fi cea mai mare trădare față de condiția de scriitor“, v. Marin Mincu (coord.), *Generația 2000 (Cenaclul Euridice),* Pontica, 2004.

În lumea literară postbelică există multiple fațete ale conceptului de subversiune.

Spre deosebire de profilul optzeciștilor, pentru Steinhardt livrescul este cu adevărat funcțional slujind o natură aluzivă, subversivă, după cum, spre a forma un nucleu rezistent în interiorul unui mediu represiv, nișele culturale trebuie să le informeze ori să le servească pe cele politice. De aceea, soluțiile livrești, seducătoare mai ales sub aspect literar, enumerate în celebrul „Testament politic“ nu sînt chiar atît de lipsite de aplicabilitate socială, pe cît și-au imaginat unii comentatori, cîtă vreme ele sînt injectate și vehiculate într-un mediu inchizitorial. Privirea retrospectivă și bogata literatură memorialistică apărută după 1990 scot la iveală faptul că nu doar cazurile excepționale, de tip Doina Cornea, au reușit să algoritmizeze și să ipostazieze aceste „soluții“ și că, adesea, reacțiile spontane ale anumitor indivizi, în situații de tip-limită și cu precădere în deceniile opt și nouă, infirmă pronosticul unei lașități generalizate. O notă, de pildă, din jurnalul lui Eugen Negrici, datată „4 noiembrie 1978“ și urmată mai încolo de o concluzie celebră (apreciată cu fervoare și de către Steinhardt), scoate la iveală faptul că, uneori, *fisura* poate surveni (sau „eroul“ poate țîșni), în chip surprinzător, dinăuntrul unor categorii sociale nebănuite a întreține capacitatea unei contestări frontale: „Cenaclul Macedonski (oblăduit de Marin Sorescu). Poeta Ioana Dinulescu, gravidă în stadiu avansat, ignorînd reguli și tabuuri, denunțînd tagma poeților de partid, spunînd orice, înjurînd oricît (și fără precauție...), fără ca vreunul din cei de față – între care și oamenii puterii – s-o privească, s-o mai privească, cu ostilitate, ca altădată. O libertate incontrolabilă, un curaj uimitor și de invidiat. Maria cîștiga, cum s-ar zice, statutul intangibil al Fecioarei. Devenea de neatins fiindcă, purtîndu-și pruncul, părea vulnerabilă. Libertatea pe care ți-o dă condiția unei fatalități: nebunii, bolnavii, gravidele, muribunzii; în genere, mai ales femeile și slăbiciunea... «Opusul păcatului nu e virtutea, ci libertatea». (Kierkegaard)“ *(Sesiunea de toamnă,* Cartea Românească, 2015).

Prin urmare, nu soluțiile de supraviețuire într-un mediu represiv îi evocă lui Steinhardt categoria utopicului. Din contra, mesajul său, pe fundalul proiectelor funeste derulate de ideologiile politice totalitare, este acela că himerele trebuie înfruntate. Inclusiv în plan cultural, dincolo de naivitatea jucată a celui care, doar în aparență, își validează fără discernămînt interlocutorul, se află o luptă frenetică și *precis* orientată împotriva exceselor criticii biografiste, a pretențiilor de universalitate ale istoriei pur „cantitative“, a descompunerii integrale a personajului în „Noul Roman“ etc. Eseistul și criticul cultural apropie, în palierul estetic, noțiunea de *utopism* de formulele unui exclusivism de sorginte pozitivistă, invariabil tehnicizant, formalizant, structuralist etc., supunînd-o, în scrierile sale, unei permanente hărțuiri, unei eroziuni lente, dar ferme, durabile și rodnice.

(acest fragment este o avanpremieră a volumului Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *aflat în curs de apariție la Editura OMG)*

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar.*

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

Retrospectiva anului poetic 2020

Anul 2020 a fost așa cum știm cu toții că a fost. Editurile au publicat foarte puțină poezie, axîndu-se mai mult pe traduceri. Totuși, spre sfîrșitul anului, situația s-a mai ameliorat. Au apărut cărți bune și foarte bune la edituri care mizează pe poezie – astfel:

Casa de editură Max Blecher: *Stepa și transa* – Dumitru Fanfarov, *Toate zborurile au fost anulate* – Adrian Diniș, *Larvae* – Mircea Andrei Florea, *Ale noastre dintru ale noastre* – Moni Stănilă și *Satao* – Radu Nițescu.

Tracus Arte: *Copilul cu piele de iarnă* – Rodica Draghincescu, *Maimuța și ecograful* – Caius Popa, *Despre prieteni și singurătate* – Romulus Bucur, *Cîinele de după pod* (antologie) – Geo Dumitrescu, *Forme de apus* – Mihai Ignat, *Note din secolul kitsch* – Antonia Mihăilescu, *Bufonerii și litanii* – Mihai Măniuțiu, *O zi pe care am locuit-o cîndva* – Nicolae Teoharie.

Charmides: *A cui e casa asta* – Alexandru Vakulovski și *Transparența unui popor de foci* – Alexandru Ovidiu Vintilă.

Cartier a continuat seria de antologii „Cartier de colecție“: *Neistovită e inima vîntului* – Miron Kiropol (poeme alese de Constantin Abăluță), *Acum sîntem noi anticii. Antologia Generației ’90* – selecție de Răzva Țupa și Adrian Ciubotaru; *Peste zona interzisă* – Ileana Mălăncioiu (poeme alese de Simona Sora); *Ospiciile imaginației* – Florin Iaru (poeme alese de Livia Ștefan), *Un secol de poezie română scrisă de femei*, vol. II – antologie de Alina Purcaru și Paula Erizanu; *sanG goid’encre* – Emilian Galaicu-Păun (poeme alese de Al. Cistelecan) și *Alesul*. Poeme (2003-2017) – Dan Coman.

OMG Poetry: *Un om mai important decît oamenii* – Lucian Brad, *Expectativa luminoasă* – Andrei Dósa, *Aer Păsări Bere* – Vlad Drăgoi, *Cast* – Andrei Doboș, *Fotocrom Paradis* – Deniz Otay, *Mă uit înapoi și dispare* – Teona Galgoțiu.

Vinea: *Dunăre kilometrul 510 / o poveste de dragoste, de moarte și de naștere cum nu au mai fost și nici nu vor mai fi altele / cartea nenăscutului* – Nicolae Tzone (prefață de Angela Furtună, addenda: o scrisoare adresată autorului de Lucian Vasilescu, ilustrații de Suzana Fântânariu), *V de la viață* – Fevronia Novac, *Landén, Judecata* – Dorina Brîndușa, *Viața pe gheață* – Carmen Secere, *Magazinul de poezie e închis temporar* – Gabriela Schuster, *Perdeaua de fier* – Angela Nache Mamier.

Adrian Diniș
Toate zborurile au fost anulate
Casa de editură Max Blecher

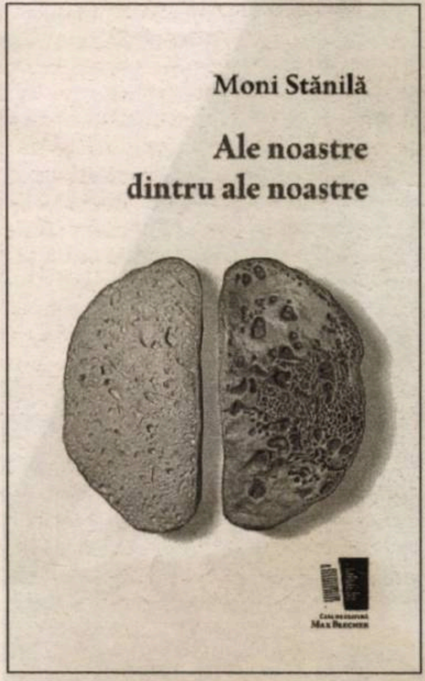

antonia mihăilescu
note din secolul kitsch
www.EdituraTracusArte.ro

Notabile mai sînt cărțile de poezie semnate de Irina Nechit, *Masa de sărbătoare* (Cartea Românească), Olga Ștefan, *Civilizații* (Paralela 45), Ofelia Prodan, *Întîmplări cu poetul d.d. marin și alte persoane controversate* (Limes), precum și „controversatul“ volum de poezie al lui Mircea Cărtărescu, *Nu striga niciodată ajutor* (Humanitas).

O apariție editorială așteptată de multă vreme este *Alwarda*, cartea semnată de Ruxandra Novac apărută la Pandora M (o revenire la poezie, după șaptesprezece ani de la volumul de debut *Ecograffiti*, despre care am scris pe larg acum cîteva numere chiar în această pagină), recent premiată cu distincția Cartea de Poezie a anului 2020 la Gala Tinerilor Scriitori. Pe lista nominalizărilor pentru distincția de Tînărul poet al anului 2020 fiind: Andrei Dósa, Dumitru Fanfarov, Radu Nițescu, Deniz Otay și Olga Ștefan.

Iată și lista debutanților nominalizați la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu“: Lucian Brad, Dumitru Fanfarov, Mircea Andrei Florea, Antonia Mihăilescu și Deniz Otay (titlurile și editurile sînt menționate mai sus). Membrii juriului: Al. Cistelecan, Mircea A. Diaconu, Mihai Iovănel, Alex Goldiș și Andrei Terian.

În continuare voi analiza, în sinteză, cărțile care mi-au reținut cel mai mult atenția.

Rodica Draghincescu
COPILUL CU PIELE DE IARNĂ

Despre cartea Antoniei Mihăilescu pot spune că reprezintă un debut onorabil. Stilul ei de a nu folosi semne de punctuație este de mult depășit, cu toate că induce acea senzație de haos, de trecere de la un subiect la altul pe neașteptate. *Note din secolul kitsch* (Tracus Arte) este un titlu care se potrivește foarte bine cu conținutul cărții, deoarece poemele Antoniei Mihăilescu par construite după o geometrie exactă. O caracteristică a acestui tip de poezie este fragilitatea ca stare de tranziție dintre o anumită euforie și starea de frică ce paralizează totul. Mi-au plăcut poemele „crăciun negru“, *„social media“* și *„social anxiety“* din care citez: „din tavanul galben bum-bum, muzica electro un party cu lumini comerciale deasupra mărcilor deasupra mîinilor / ridicate // plase și britney-face pe pungi for real this / time anxietate podeaua e un amestec de macarons / vestele galbene formează un șir în spatele reclamei / dezlipite pe jumătate // un jandarm trece cu bicicleta / peste tipul căzut ca o tîrfă se așază la rînd la coșulețe cu flori“. Ce reproșez eu acestui volum este lipsa orgasmului. Poeta promite multe, dar tensiunea nu este în creștere, pentru ca la un moment dat să irumpă.

Ale noastre dintru ale noastre (Casa de editură Max Blecher), cartea lui Moni Stănilă, este un poem-fluviu ce nu scade nici o clipă din intensitate. Este un volum despre moarte, dar nu oricum, ci despre acea moarte ce nu poate fi împărtășită cu nimeni. De aici reiese și o anumită detașare față de fenomenul în sine. Moni Stănilă este o poetă vizionară, vede viitorul ca pe un prezent sugrumat de toate aceste forme ale capitalismului duse la extrem. Natura nu mai este natură, cerul nu mai e cer, e un vulcan de aer care ne strivește /intoxică pe toți. Fluiditatea poemului ne-ar duce cu gîndul la o perspectivă unică asupra lumii, dar nu este neapărat așa. Vocea conține mai multe voci, mai multe partituri distincte. De aici, unele contradicții aparente. Să stai și să observi lumea năruindu-se din cauza artificialității la care s-a ajuns e o dovadă de putere. A judeca lucrurile din perspectiva lumii pe care o știai înainte de generalizarea balastului. Poezia ei trăiește și din construcțiile oximoronice. Ele sînt realitatea. Ele devin norma, nesimțindu-se în nici un fel contradicția: „Alerg în fiecare dimineață de la șase, odată cu primul / troleu / mă îndrept spre ieșirea din oraș. Acolo e o vulcanizare / cu ferestrele arse de soare, / lîngă care din / zece în / zece minute vin oameni bolnavi. Cîte unul / se așază cu fața în asfalt și moare. Cîte doi se întind / printre cauciucuri / folosite, rîd în hohote, și apoi, cu ochii ieșiți din orbite / se duc“. Scene de acest gen se repetă. Lumii în crepuscul nu-i mai rămîne altceva decît să sucombe.

Despre Adrian Diniș vorbim la trecut. Despre poezia sa, însă, nu. Casa de Editură Max Blecher i-a publicat volumul postum *Toate zborurile au fost anulate*. Aș îndrăzni să spun că această carte este despre suflet. Dar orice carte de poezie este și despre suflet. Aici avem de-a face cu o deschidere graduală a sufletului către lumea aceasta, dar și către lumea cealaltă. Există foarte multe trimiteri la ideea de moarte, dar aceasta nu pare înspăimîntătoare. Ea este așteptată calm, cu încredere în realitate și adevăr. Ceea ce frapează este luciditatea în fața bolii. O luciditate pe care aș numi-o chiar creativă. Nu este o poezie a disperării, ci a contemplării a ceea ce i se întîmplă: „Nu am fotografii frumoase, am / doar radiografii / aproape că aș putea să-mi fac din ele / un trup văzut pe dinăuntru și diform / un trup altfel întunecat / tăiat cu precizie / asta nu înseamnă / nimic – decît în poezie unde / la fel ca-n radiografiile mele / bolile arată frumos și sînt luminoase“.

Mărturisesc faptul că printre primele mele încercări de a face cronică de întîmpinare s-a numărat și cartea Rodicăi Draghincescu, *Obiect de lux ascuțit pe ambele părți*. De atunci a trecut o eră sau mai multe. Acum vorbim despre *Copilul cu piele de iarnă* (Tracus Arte). Poeta, una dintre cele mai bune ale generației ’90 și, în general, ale literaturii române contemporane, scrie o poezie în care maniera criptică se combină armonios cu anumite momente de limpezire, de seninătate, care aduc un plus de deschidere, de spiritualitate și chiar de gingășie. Unele poeme sînt scurte și seci, altele sînt lungi, ușor narative, precum, *„Der Dirnenmörder von London“*. Cartea conține poeme de forță, precum „Scara lui Maslow“, ciclurile „Halatul desfăcut“, „Cuțitul“, poemele „Cum era cînd voi fi fost peste tot“ și „Inima“, probabil cel mai bun poem din carte. Îmi permit să citez cîteva rînduri: „În vitrină cu ochii la fetița care m-a atins nu trebuie să / o nemulțumesc nu trebuie să o dezamăgesc ea nu a avut / niciodată păpuși cum e ea fata care la rîndu-i / să știe cum sînt eu jucăria care spune *tu ești prietena mea* / cu gura închisă ca să nu îi facă rău unei fetițe a nimănui“. Titlul cărții justifică într-o anumită măsură raționamentul de mai sus. În plus, titlul degajă o puritate rece, bazată pe instinctul supraviețuirii în fața unei realități întunecate, recognoscibilă la secțiune și ea în unele asocieri de cuvinte sau chiar în poeme întregi. Din punctul meu de vedere, *Copilul cu piele de iarnă* este cartea de poezie a anului 2020.

Șerban Axinte *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer’s chant and other poems (2006-2016), *traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

■ ■ ■

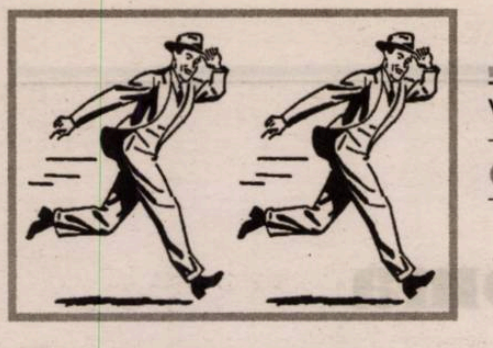

Victor MOROZOV

dilematograf

Singurătăți paralele

● ***Rizi / Zile*** **(Taiwan, 2020), de Tsai Ming-liang.**

2020 fiind ce a fost, țeava care ne iriga cinefilia cu filme noi s-a cam înfundat, și poate tocmai de aceea merită să cernem grîul de neghină și să vedem cu ce rămînem după acest an atipic, chiar dacă vorbim despre producții încă greu de văzut. Impresia mea, altfel spus, e că mai bine ne asumăm că vorbim despre lucruri nu întotdeauna accesibile imediat, dar demne de reținut atunci cînd tragem linie, decît despre propuneri care se bulucesc *chiar acum* pe micile noastre ecrane, doar-doar se vor strecura mai repede prin mintea noastră, fără să lase vreo urmă. Dintre filmele lansate anul trecut pe care am reușit să le văd, *Rizi* al maestrului taiwanez Tsai Ming-liang simt că mă va acompania o vreme. S-ar putea ca ceea ce face Tsai – unul dintre primii oameni care, acum vreo trei decenii, ne-au arătat că nu-i nevoie să burdușim cadrele unui film cu tot felul de acțiuni și *triggers* ale atenției pentru a duce o poveste pînă la *finish* – să fi devenit deja un loc comun al pieței de festivaluri; dar delicatețea rafinată pe care a ajuns s-o pună în slujba artei sale pare în continuare inimitabilă.

Cu *Rizi,* lucrurile stau în aparență cît se poate de simplu: doi bărbați aparținînd unor medii sociale diferite – unul, mai în vîrstă, locuiește undeva la țară, într-o casă frumoasă și liniștită; celălalt, mai tînăr, e un imigrant ilegal din Laos, care doarme pe o saltea așezată direct pe gresie, într-o cămăruță întunecoasă – au parte de o întîlnire succintă în mijlocul unui Bangkok prins în agitația de zi cu zi, care se preocupă prea puțin de aceste două drame individuale. Întîlnirea nu promite mare transfer sufletesc de la unul la celălalt: primul suferă de dureri în zona umerilor – amintind de personajul năuc din *Rîul* (1997) – și decide într-o seară să cheme în camera sa de hotel un soi de gigolo – tipul mai tînăr, amintind de *Nu vreau să dorm singur* (2006) –, pentru o sesiune de masaj. E momentul în care Tsai, cu sobrietatea și discreția care îi sînt caracteristice, picură în fine o țîră de căldură între acești doi oameni pe care orice altceva îi separă: sesiunea de masaj, tratată în cadre lungi, respectuoase cu durata reală a acțiunii, învăluie totul într-un flux invizibil de tandrețe, grijă, blîndețe. Iar cînd tînărul primește cadou de la clientul său o cutiuță muzicală – e partitura din *Limelight,* filmul de bătrînețe al lui Chaplin, în care execută o reverență și iese din scenă –, la manetuța căreia învîrte iar și iar și iar, în liniște deplină, știm că probabil ne aflăm în compania celei mai emoționante secvențe a anului. Ca și cum personajele lui Tsai n-ar fi doar niște plăsmuiri ale minții, ci două corpuri cerești care se atrag o clipă, apoi își reiau traiectoriile separate, în noapte.

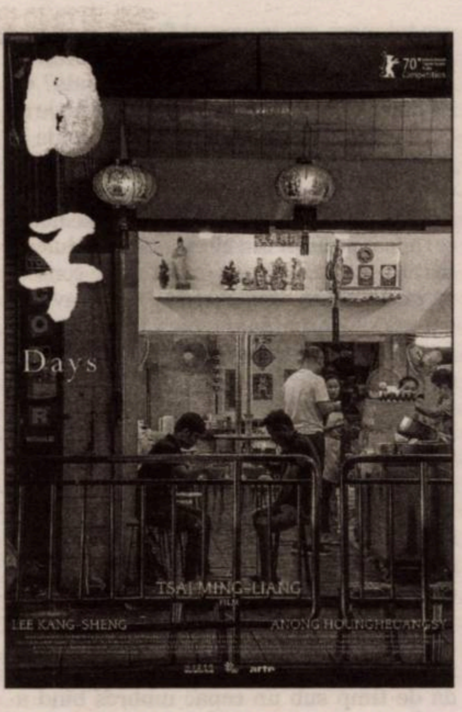

Tot filmul rulează cu acest pas de o lentoare extremă. În primul său cadru, bogatul (Lee Kang-sheng, *alter ego*-ul cineastului) privește pe geam minute în șir, fără să arboreze vreo expresie specială, în timp ce afară mătură o vijelie, iar frunzele înnebunite ale copacilor se suprapun peste chipul său placid. Într-o altă secvență – alcătuită din trei cadre foarte lungi –, tînărul (jucat de debutantul Anong Houngheuangsy) pregătește o supă într-un ceaun pe cărbuni: îl vedem cum ațîță focul, cum spală frunzele de salată creață și peștele, cum mărunțește cîteva legume, intrînd și ieșind din cadrul fix fără grabă. Cu Tsai, tot mai puțin dispus să facă concesii progresiei narative fără oprelişti (a și amenințat că se lasă de film acum ceva ani), știm că trebuie să dispunem de tot timpul, altfel nu merită. E și un risc de manierism în toată această poveste, pe care o cunosc prea bine toți cineaștii care descoperă o formulă de succes, apoi sfîrșesc prin a se complace în ea. Dar aici cred că e ceva mai mult de atît: ca un sentiment de abandon total în fața unei metropole prea mari pentru ca existențele luate la bucată să mai conteze – priviți cadrele fabuloase, filmate din mînă, în care Lee Kang-sheng se avîntă în oraș, croindu-și cu greu loc printre oameni, zgomotele supărătoare ale furnicarului luînd cu asalt imaginea într-un mod aproape tangibil –, contracarat însă, tot mai apăsat, de simpla posibilitate a unui contact uman, fie el și pur conjunctural. Tsai nu cade în teorii ieftine de *self-help*, ci doar ne amintește cît de ușor poate fi să faci lumină în viața celuilalt.

Îmi place mult cadrul în care Lee Kangsheng se odihnește pe un fotoliu din camera de hotel, cu gîtul imobilizat. Totul e în nemișcare, de pe fereastră năvălește o lumină de apus, în tonuri de ambră și cobalt. Iar pe acoperișul unui zgîrie-nori din apropiere vedem silueta abia ghicibilă a unui elicopter, care se pregătește să aterizeze. În tot acest joc subtil între afară și înăuntru stă meșteșugul spartan al lui Tsai, rezumabil în trei rînduri, simplu ca bună ziua, și totuși atît de grăitor. Cînd am văzut *Vive l'amour,* filmul său din 1994 care l-a făcut cunoscut în lumea cinefilă, am înțeles că trăim cu toții vremuri în care ne orbesc firmele luminoase de pe blocuri, ne asurzesc ambuteiajele și ne năucește Internetul, cu iluzia lui de conexiune permanentă. Și mai ales că, veritabil Antonioni al Extremului-Orient, Tsai a prins toate astea un pic înaintea noastră. Iar filmele lui rezumă poate cel mai bine condiția noastră melancolică, singuratică, mereu în expectativă, de oameni de la sfîrșitul istoriei.

Rizi a avut premiera la Festivalul de la Berlin și s-a putut urmări pe ARTE Franța.

■ ■ ■

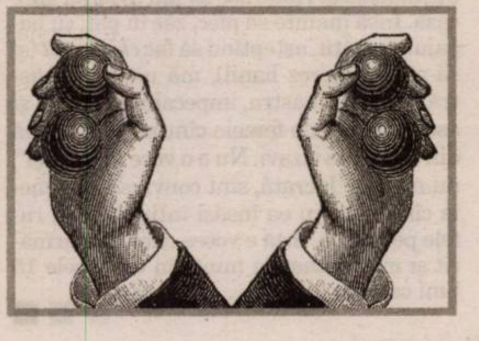

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Extincție

● **Baxter Dury, *The Night Chancers,* Heavenly, 2020.**
● **Jarv Is..., *Beyond the Pale,* Rough Trade, 2020.**

Bărbatul alb heterosexual nu mai e doar o etichetă improvizată ironic, a devenit concept academic (așa-numitele *„whiteness studies“*) ori termen peiorativ *(„this century`s N-word“).* Gazetele de stînga denunță acest segment social ca pe un trib căruia îi place să construiască zgîrie-nori și să poarte cravate (simboluri falice vestigiale) pentru a intimida triburile rivale. Cei de la *The New Republic* au calculat că în Marea Britanie primejdiosul grup constituie o minoritate de 10% din populație și totuși domină forurile decizionale și antreprenoriale.

Se invocă necesitatea unei revoluții, dar au apărut deja mișcări de rezistență. Pop-ul britanic dă semne de intransigență conservatoare, cu albume notabile de la doi purtători de costume (chiar cravate) peste trupuri intoxicate și versuri toxice: Baxter Dury și Jarvis Cocker.

Baxter Dury încearcă să iasă din umbra lăsată de mai celebrul său tată Ian Dury. Drumul pe care a apucat pentru a cîștiga distanță față de comparațiile inevitabile e însă riscant, rar călcat în zilele noastre. Șablonul după care Baxter și-a construit personalitatea artistică e Serge Gainsbourg – artist care n-ar putea exista azi, cu derapajele sale libidinoase și personalitatea de tip „ce-i în gușă și-n căpușă“. Baxter Dury actualizează puțin imaginea lui Gainsbourg pentru secolul curent, într-un mod care să-i poată oferi la nevoie scuza ironiei, însă senzația de autenticitate e puternică: s-a substituit braseria pariziană cu barul *fish&chips,* franceza cu accentul cockney, în rest albumul e un omagiu adus alcoolismului și heterosexualității eșuate, cu vini aruncate unor țapi ispășitori (pe piesa „Carla's got a boyfriend“ amenință că îl va bate pe actualul prieten al fostei iubite). Dacă reușim să trecem peste obstacolul liric, sound-ul e un contrast interesant de versuri bodogănite cu răgușeala mahmurului, sintetizatoare optzeciste și coruri feminine angelice care compensează refuzul artistului de a cînta – altă diferență față de Gainsbourg, care măcar încerca să cînte.

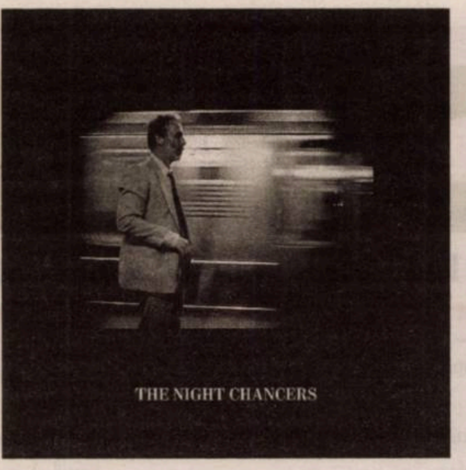

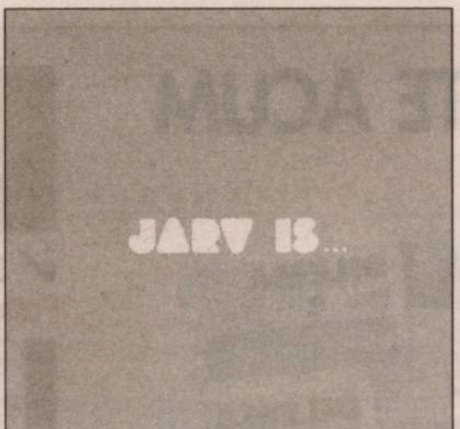

Jarvis Cocker a fost popularizat la noi de Marina Voica prin versiunea *cover* după hit-ul nouăzecist „Common People“. La el în Anglia e notoriu pentru a fi dat buzna pe scena unui recital al lui Michael Jackson în semn de protest față de delirul mesianic al regelui pop – văzut de unii ca un gest de sfidare meschină a nobilelor teme propovăduite de rege. Grupul Pulp s-a destrămat în urmă cu 20 de ani lăsîndu-l pe Cocker într-o situație de incertitudine cronică ce continuă pînă azi, cu albume sporadice și frecvente asocieri din mers cu alți artiști. Albumul publicat sub numele Jarv Is... e tot o improvizație alcătuită din înregistrări puse cap la cap de la diverse ocazii, inclusiv materiale *live,* cu o trupă londoneză de strînsură adunată pentru a răspunde unor invitații la festivaluri. Aproape fiecare piesă e în alt gen – un tribut Leonard Cohen, ecouri de David Bowie, un imn al carantinei, pop mormăit și chiar niște *shoegaze* tribal. Structura trupei vine cu un sound mult mai organic decît ce ținem minte de la Pulp, cu bas, tobe și pian însoțind versuri dense-retorice, mucalite și liber structurate: *„Must I evolve? Yes yes yes yes. Can I stay the same? No no no no“*.

Celebritățile pop pe care le-a dat tagma bărbaților albi heterosexuali cunosc un declin în popularitate – Leonard Cohen a apucat să plece înainte să fie luat la rost, Nick Cave mai reușește să distragă atenția cu alte probleme... dar, în general, topurile pop-rock de la finalul anului trecut arată o situație de evacuare, cineva îi împrăștie, iar alții noi nu par să se mai nască. Jarvis Cocker și Baxter Dury sînt specimene amenințate cu extincția.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

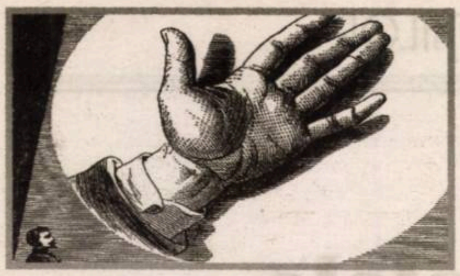

Adina POPESCU

portrete din mers

O seară la Roma

Lui Radu Paraschivescu, care m-a întrebat de ce nu mi-a plăcut la Roma

Ultima mea ieșire în Occidentul bun de pozat și de pus pe Facebook s-a întîmplat în octombrie 2019, cînd am fost de una singură și pentru prima oară la Roma, și am prins o vreme perfectă, un pic peste 20 de grade, iar orașul mi s-a arătat în toată splendoarea sa. Totuși, am trăit în cîteva zile mai multe peripeții mai degrabă nasoale decît simpatice, așadar cînd m-am întors acasă, cu trei zile mai devreme, cu un bilet de *low-cost* cumpărat ad-hoc, pe ultima sută de metri și inadmisibil de scump, am jurat solemn că nu voi mai călca niciodată în Roma. Desigur, habar n-aveam că urma o pandemie și un *lockdown* și că aveam să nu mai văd Occidentul civilizat pentru multă vreme, așa că acum, după o scurtă conversație pe Facebook despre anghinare sau *caciofi*, cum îi zic italienii, și despre absența ei aproape totală în România (în Italia găsești anghinare la orice colț de stradă, la un euro kilogramul, în Sicilia), mi-am amintit de excursia mea la Roma și m-a apucat brusc nostalgia, ca după un timp și un spațiu trăite insuficient sau doar pe jumătate... cine naiba m-a pus să plec cu trei zile mai devreme? Așa că amintirile nasoale s-au transformat treptat în unele simpatice, mai ales că vin dintr-o lume „normală“ care acum pare să nu mai existe. Deși stresul zborului (mai ales de una singură) mi-a provocat încă din prima zi o criză de gastrită, iar în seara în care am ajuns n-am mai ținut cont de ea și am dat iama într-o lasagna și într-un vin de-al casei cam prost și cam acruț la o *trattoria* celebră din și mai celebrul cartier Trastevere, după care a trebuit să urc pe jos un deal cît un munte pînă la pensiunea pe care am ales-o prost (eu în general aleg bine cazările pe booking), ziceau că era la doi kilometri de centru, dar de fapt era la mama dracului, doi kilometri pe verticală (iar eu n-am găsit nici un taxi), într-un cartier superb, Monteverde, în care am locuit patru zile și nici măcar nu l-am observat, dar îl „observ“ acum retroactiv. Noaptea mi-a fost atît de rău încît a doua zi am ratat *boooking*-ul online pe care deja îl plătisem la Colosseum, la ora 11, mai ales că m-am încăpățînat să merg pe jos, crezînd că e ca de la mine de acasă pînă-n Piața Romană, și am mers, am tot mers, am traversat fluviul și nu mai ajungeam, am întîrziat vreo 15 minute și m-au trimis din nou la coadă. Coadă? Ce să mai zic? Mi-e dor chiar și de hoardele de turiști din cauza cărora nu aveam unde să mă așez nicăieri cînd mă dureau picioarele, doar pe borduri. Apoi, micul dejun „continental“ de la pensiune (60 de euro pe noapte) a fost alcătuit din cîteva pateuri dulci și uscate și o cafea (iar pentru mine contează micul dejun, vezi gastrita!), însă aveam o terasă superbă, doar a mea, unde puteam fuma în voie și admira întreg cartierul. În schimb, încă de a doua zi, am descoperit că aveam niște pete mici și roșii pe mîini și pe picioare și mi-am zis că am făcut urticarie de la lasagna pînă cînd, în noaptea dinaintea plecării intempestive, am vînat purici în pat între ora 2 și ora 5, săreau cam greoi și erau ușor de prins. Nici asta nu ar fi fost o mare problemă, însă a mai fost seara de dinainte care mi-a dat bătăi de cap.

Bătusem trotuarele toată ziua, bifasem Forumul Roman, unde mi-am petrecut o lungă perioadă de timp sub un copac umbros bînd apă de la pakistanezi cu 2 euro sticla pentru că era foarte cald, descoperisem și Via Margutta, muream de foame și tare aș mai fi schimbat o vorbă cu cineva. De obicei, tolerez bine plecările solo, am văzut multe orașe de una singură fără să mă deranjeze, însă la Roma s-a întîmplat ceva – poate din cauza limbii care te îmbie în permanență la comunicare și „fraternizare“ –, tare aveam chef să dau din gură și să schimb impresii (n-am avut această dorință la nemți sau la austrieci, nici măcar la francezi). Așadar, pe o străduță încîntătoare (totul la Roma e încîntător, încă nu mi-am dat seama dacă în sensul bun), m-am lăsat „agățată“ de unul dintre ospătarii ăia drăgălași și zîmbitori care te poftesc la masă, îți povestesc meniul, te întreabă de unde ești și te conving să comanzi jumătate din meniul de *antipasto*, ceea ce am și făcut, plus vreoi două beri. Iar tipul e în continuare volubil și simpatic, se tot învîrte pe lîngă masa mea, în trei fraze în engleză îi aflu întreaga viață. E, de fapt, croat, provine dintr-o familie bogată din Croația, bunică-sa are pensiune și restaurant în Dubrovnik, însă el nu are chef să stea la cheremul familiei cu banii și cu tot, așa că a plecat prin lume ca să fie pe banii lui și pentru experiențe noi. Nu cred că povestea e adevărată, probabil că e un amărît de croat care muncește și el prin Italia, însă n-are nici o importanță. Și ce-ai văzut din Roma? mă întreabă. Păi, nu mare lucru, sînt aici doar de trei zile. Îi înșir pe unde am fost. Păi, n-ai văzut nimic. Te duc eu în niște locuri mișto, un restaurant din cartierul evreiesc, patronul e prietenul meu, să vezi ce mîncare e acolo, nu *bullshit*-uri din astea *fake* ca aici. Poți să mă aștepți, te rog? În 20 de minute ies din tură. Îl aștept, toată situația mi se pare amuzantă și mă simt *safe*, tipul are sub 30 de ani, eu am 40 și nu sînt vreo bombă sexy, în plus e cu un cap mai mic decît mine, ce mi se poate întîmpla? Pornim prin centrul Romei în ceas de seară, îmi pare rău că n-am ținut minte toată încîlceala de străzi și de străduțe pe care am fost, în momentul acela magic cînd se aprindeau felinarele, pentru că băiatul ăla vorbea încontinuu în engleză, în italiană, se saluta cu toți, cu florăreasa, cu tipul de la înghețată, cu taximetriștii, Roma devenea doar un sat mai mare, îi cunoștea pe toți. Pe drum, intrăm în diferite spelunci pentru localnici, din alea cu trei mese, cu scaune înalte, cu pereți acoperiți de faianță și cu o forfotă continuă prin fața barului, toată lumea vorbește tare cu toată lumea, bem tot felul de *shot*-uri stranii pentru mine, dulci, amare, cu cafea, fără cafea, insist să plătim nemțește ca să nu apară discuții după aia, el îmi arată poze cu gagica lui din Croația, un fotomodel cu picioare pînă-n gît, nu cred că e gagica lui, dar nu zic nimic. Lăcrimează un pic după ea, mergem mai departe, alte străduțe și în sfîrșit ajungem la restaurantul din cartierul evreiesc, abia s-a deschis la ora 9, patru mese, doi aparținători, tată și fiu, postați țanțoș chiar la intrare, unul merge din cînd în cînd să mai gătească cîte ceva. „Au aici niște *carciofi alla romana* și un vin nefiltrat de n-ai văzut în viața ta!“ Patronul fiu îl cunoaște, desigur, îi face cu ochiul, cu cîte turiste din astea blambece și singure de 40 de ani n-o fi venit el aici, de-a lungul timpului? Mă gîndesc că ar cam trebui să plec, însă nu o fac, mă așez politicos la masă, nu pot rata o astfel de experiență, vin *carciofi*, madlena care mi-a declanșat această amintire, vin și alte patru feluri înecate în ulei de măsline, vine și vinul ăla nefiltrat care e pur și simplu minunat. Ciugulim, bem, aterizează și un trandafir roșu pe masă – mă simt ca Monica Bellucci, ce mai! În timp ce eu înfulec, băiatul începe să-mi șoptească, previzibil deja, că se simte singur în Roma și că nici cu sexul n-o duce prea bine, italiencele sînt *boring*, că să mergem să mai bem o sticlă cu vin pe malul fluviului, fac un calcul rapid, cina a costat vreo sută de euro, strecor pe masă o bancnotă de 50, mă prefac că mă duc la toaletă și mă arunc într-un taxi (urîtă treabă, dar necesară). Totuși, la plecare, reușesc să-l sărut pe amîndoi obrajii pe patronul tată care se înroșește ușor, dar nu pare deloc surprins – n-am mîncat așa mîncare în viața mea, plus că reprezintă imaginea patronului ăluia de restaurant de familie din Italia de pus în ramă.

În taxi, mă simt oarecum vinovată față de băiatul croat că am fugit ca o adolescentă. Ajung pe dealul meu, în Monteverde, mă opresc să-mi iau apă și fructe de la magazinul micului indian cu care m-am conversat politicos în fiecare seară despre viața grea din India, despre familia lui care a rămas acolo și-l așteaptă, despre șansa pe care i-au dat-o Occidentul și Roma. Magazinul e pustiu, indianul insistă că vrea să-mi arate ceva în depozit și, cînd îl refuz, îmi pune blînd o mînă pe un sîn. E ca un copil curios... oare sînul turistei ăsteia singure și albe de 40 de ani din Europa de Est are altă textură decît sînii noștri indieni de acasă?

Așadar, a doua zi mă trezesc mahmură și plină de mușcături de purici, iar cînd ești mahmur pînă și Raiul poate să ți se pară o văgăună dușmănoasă. Hotărăsc să iau avionul spre casă. Însă înainte să plec, zac în pat, cu bagajul pregătit, așteptînd să fac *check-out* (și să-mi recuperez banii), mă uit pe fereastră la cerul albastru, impecabil al Romei și ascult o voce de femeie cîntînd în italiană din blocul de vizavi. Nu e o voce „de scenă“, nu e o voce lucrată, sînt convinsă că femeia cîntă pentru ea însăși întinzîndu-și rufele pe balcon, însă e vocea care m-a urmărit și mi-a rămas în minte în toate cele 15 luni care au urmat.

■ ■ ■

DILEMA
Studia americana
DILEMA
Avem O istorie. Cum O citim?
DILEMA
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeana?

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Gîlcevile Revelionului

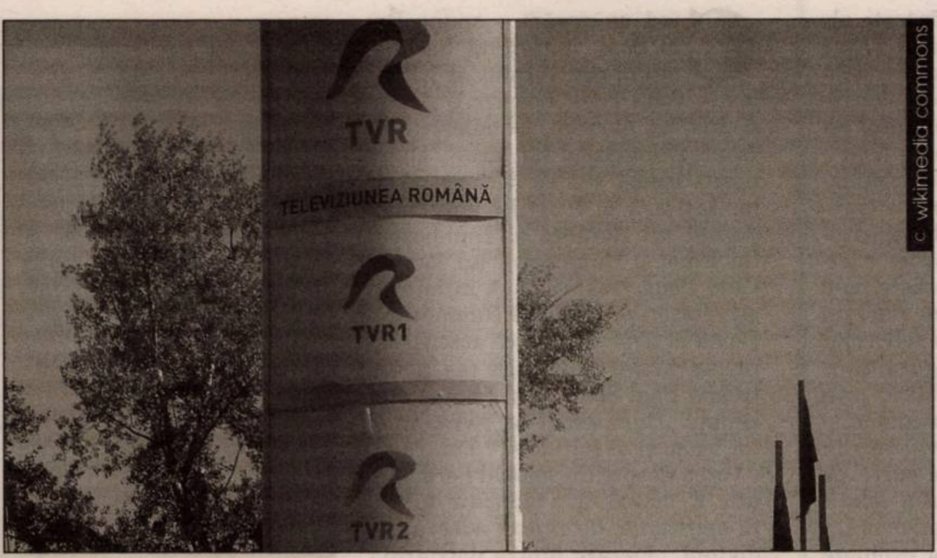

© wikimedia commons

În contextul pandemiei și al restricțiilor sanitare, Revelionul ni l-am petrecut, în mare parte, acasă, la televizor. Mi-am zis: șansă enormă pentru televiziunile noastre de a se pune în fason și de a atrage audiențe – cu alte cuvinte, o adevărată cursă între-ale competiției. M-am așteptat, bunăoară, cu sfîntă naivitate, ca televiziunile să profite de situație și să-și conceapă, pe de o parte, niște programe deosebite de alți ani, menite să spargă tiparele și să-mi ofere *„quality time“*, iar pentru asta, pe de altă parte, să recurgă la profesioniști – oferind o șansă și sutelor de oameni talentați din domeniul *entertainment*-ului, care în această perioadă au cam rămas pe drumuri. Pe scurt, speram ca oferta televiziunilor pentru Revelionul acestui sfîrșit de an să fie atît de tentantă încît să-mi îngreuneze serios alegerile butonării pe telecomandă.

N-a fost cazul. Iar naivitatea mi-a fost taxată pe măsură, de vreme ce nici o televiziune privată nu mi-a produs vreo surpriză. S-a mizat în continuare pe rețete vechi: umor grosier, de autobază, isterii zgomotoase, o paradă a prostului gust și același iz de fușereală și de „la îndemînă“. Fără prea multe complicații, fără imaginație, fără acel profesionalism care ar fi dat o notă de eleganță.

Lider de audiență a fost Antena 1 (potrivit paginademedia.ro), cu peste două milioane de spectatori. Programul Antenei 1 a fost clădit în jurul emisiunii *Revelionul staruril*or – o emisiune în care diferite vedete apăreau mascate, iar alte vedete trebuia să le identifice.

Lăsînd la o parte conceptul – care nu-ți dădea de fapt nici o șansă de a recunoaște persoana mascată (prin comparație, în emisiunea cu același format din 1975, *Cu mască, fără mască,* schepsisul era că masca era treptat dezmembrată, astfel încît puteai dibui, mai devreme sau mai tîrziu, trăsăturile), lăsînd la o parte și iureșul de urlete, scălămbăieli și alte manifestări tribale care acompaniau apariția fiecărui mascat, una dintre „vedetele“ aduse în show-ul lui Dan Negru, de care acesta s-a declarat extrem de mîndru că a reușit s-o aducă în platou, numind-o chiar *„rara avis“*, a fost nimeni altcineva decît Elena Udrea. Iar Elena Udrea a fost întîmpinată glorios, cu aplauze entuziasmate de toate vedetele aflate în platou.

Pe locul 2 al audiențelor s-a clasat canalul România TV. O emisiune cu iz de bodegă de cartier: o masă plină cu mîncăruri în jurul căreia se zbenguiau diferite doamne și domni, pe ritmuri de manele și muzică populară. Pe locul 3, Kanal D, cu eterna emisiune *Roata norocului,* împănată, ce e drept, mai gras cu toate poantele grosiere pe care le aveau la îndemînă. Pe locul 4 s-a situat PRO TV-ul, cu un neutru concert de muzică românească.

Bineînțeles, vorbind despre televiziuni private, vorbim despre afaceri dirijate după anumite criterii, iar orice critică vizavi de calitatea divertismentului promovat este pur subiectivă.

Cum stau însă lucrurile cînd vine vorba despre televiziunea publică?

Scandalul TVR

Surpriza și bomboana de pe colivă a Revelioanelor de la TV a fost TVR-ul, care, pentru prima oară în mulți ani, a reușit să facă senzație. Una negativă. E vorba despre scandalul iscat în urma emisiunii *Revelion la mine acas'* realizată de grupul umoristic Vacanța Mare. Acuzele au vizat nu doar umorul grosier și incitarea la nerespectarea regulilor sanitare, dar și faptul că această emisiune a fost făcută pe bani publici – cum și pe ce criterii au fost aleși cei de la Vacanța Mare să susțină această emisiune?

O primă reacție a venit din partea Dorinei Rusu, membră a Consiliul Național al Audiovizualului (CNA): „În noaptea de Revelion, televiziunea publică a dat un spectacol grotesc, care a încălcat nu numai legile bunului-gust și pe cele ale bunului-simț, ci și legislația audiovizualului. Nu este vorba doar despre niște glume proaste la adresa autorităților care gestionează criza generată de pandemie, ci despre faptul că televiziunea publică, într-un moment din an în care foarte mulți oameni se uită la televizor, ia în derîdere regulile de protecție anticoronavirus, ba chiar instigă la nerespectarea lor“.

Comentînd aceeași emisiune, Ion Bulai, deputat USR și președintele Comisiei pentru Cultură, Arte, Mijloace de Informare în masă din Camera Deputaților, a înaintat chiar ideea demisiei șefei TVR, Doina Gradea. „Pe banii noștri, TVR 1 a avut de Revelion un program plin de bășcălie la adresa a tot ce înseamnă pandemie: mască, vaccin, pericol, protejare, distanțare socială. Cu oameni declarați fani ai teoriilor conspirațiilor. Ceva mai contraproductiv nu se putea. Dai tot anul 40 de milioane de euro ca să informezi lumea (ineficient), dar permiți dezinformare pe bani publici la televiziunea publică în plină pandemie. În *prime time.* De Revelion. Adică sabotezi măsurile de împiedicare a răspîndirii bolii. Pe bani mulți. Voi chema în curînd la Parlament reprezentanții CNA pentru a ne oferi un punct de vedere asupra acestei situații. Firea, Olguța și Dăncilă au plecat. Doina Gradea trebuie să plece din TVR și să-i ia cu ea și pe partenerii PSD care au mai rămas acolo. Ne întîlnim în sesiune ordinară în februarie și începem curățenia.“

De cealaltă parte, Mugur Mihăescu (realizatorul și gazda emisiunii) a reacționat, la Antena 1, etichetînd reacțiile negative drept cenzură. Aflîndu-se într-un dialog *live* cu Ion Bulai, Mihăescu a explodat acuzînd o lipsă de democrație și o revenire la totalitarism: „Ne întoarcem la comunism? Ne întoarcem la dictatură? Trebuie să îmi pun un tablou cu liderul suprem deasupra capului? Trebuie să aplaud la tot ce se spune? (...) Vai de steaua voastră de comuniști. Du-te, bă, dispari! Nu pot să respect comuniștii“ – amintind chiar de spectacole care i-au fost interzise în comunism din cauza „șopîrlelor“.

Dar nu a amintit, în vria discursului său anticomunist, că a fost colaborator al Securității în vremea comunismului – fapt dovedit și netăgăduit de Mihăescu (dar motivat de acesta prin faptul că a fost bătut ca să dea cîteva declarații).

În fapt, într-un amplu articol publicat anul trecut, pe www.g4media.ro, potrivit CNSAS, Mugur Mihăescu „a fost recrutat de Securitate în timpul armatei, pentru a furniza informații despre colegii lui militari, a semnat angajament cu Securitatea în 2 iunie 1986 și a primit numele conspirativ «Mihai»“.

Replici dure la adresa lui Ion Bulai au venit și din partea șefei TVR, Doina Gradea, care într-un mod halucinant de senin a spus că cifrele de audiență înregistrate de TVR în urma emisiunii arată că aceasta „nu a fost o alegere greșită“, continuînd cu aceeași bucurie: „Presa, Facebook, mediul online sînt efervescente pe marginea acestui subiect. Ceea ce, oricît ar părea de curios, e bine pentru Televiziunea Română“.

„Efervescența“, cu care se mîndrea șefa TVR, a condamnat de fapt întreaga emisiune – pe de o parte, slaba calitate a umorului („Costele, cînd mă mai bați tu cu lanțul de la cîine, să dai cu partea cu cînele, nu cu partea cu cotețu'“) și instigarea la nerespectarea măsurilor sanitare („Anul 2021 va fi Anul Bivolului în calendarul chinezesc. Sau Anul Boului în calendarul românesc. Tre' să fii tare bou să mai stai închis în casă!“), dar și faptul că, pentru această emisiune, TVR-ul i-a plătit pe realizatori cu aproape 50.000 de euro – potrivit paginademedia.ro.

Iar asta din partea unei instituții care, în Codul de conduită pentru angajați și colaboratori, prevede, printre altele, că „nu trebuie să susțină o temă care face obiectul unei dezbateri curente sau al unei controverse publice“, iar la capitolul „Misiune, viziune și valori“ își arogă „obligația de a depista talente pe care să le cultive, pentru a deveni modele de participare și implicare“.

Totuși, dintre toate reacțiile, declarațiile și luările de poziție post-emisiune, cred că una dintre cele mai elocvente a fost comentariul actriței Nuami Dinescu: „Într-un an în care artiștii, actorii, regizorii, scenariștii, în mod deosebit, au șomat pur și simplu un an, să dai programul de Revelion pe mîna unor oameni lipsiți de profesionalism, de umor, de talent, de emoție, care au promovat prostul gust, vulgaritatea, mîrlănia, mitocănia, lipsa de respect, lipsa de emoție, mi se pare absolut de neînțeles. E inadmisibil să lași grosolănia să se manifeste în toată splendoarea ei pe postul național. A fost o mizerie“.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

„Ceaușescu a profitat de fastul cu care a fost primit în Occident. Dar rolul său a fost de cal troian al URSS“
HOLERA LA SULINA
Historia
13
ȘTEFAN CEL MARE
PODUL ÎNALT 1475
VICTORIA DIN MLAȘTINĂ

DIN IANUARIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Teodor BACONSCHI

O nouă temă străveche

Cultul relicvelor – rămășițe pămîntești ale sfinților – e practicat în iudaism (Arca Alianței) creștinism, islam și budism, nefiind străin (prin analogie) tuturor experiențelor religioase consemnate istoric. De vreme ce faptul religios se definește în tensiunea dintre sacru și profan, orice corp sanctificat primește o putere iradiantă, pe care pietatea populară – sau chiar cea organizată doctrinar, de la nivelul unei ierarhii spirituale – o asociază cu tămăduirea prin transfer energetic. Și nici atitudinea față de relicve (moaște, cum le spunem noi în Ortodoxie, cu un termen slav) nu comportă cine știe ce noutate. Venerarea relicvelor corespunde unei nevoi comunitare de siguranță și identitate. Revenite în actualitatea publică, prin amploarea pelerinajelor în România post-comunistă, moaștele sfinților sînt percepute ambivalent: din afara Bisericii, ele apar ca superstiție și sursă de cupiditate clericală. Din interiorul corpului eclezial, ele sînt privite fie cu un anumit scepticism intelectual (în așteptarea unor forme mai evoluate de spiritualitate), fie cu totală credință în calitățile lor taumaturgice. Locuitorii Constantinopolului au fost mereu convinși că cetatea lor nu poate fi cucerită, pentru că se află sub protecția directă a Maicii Domnului, al cărei brîu se conserva într-un locaș din Piața de Aramă *(Chalkoprateia)*. *Palladium*-ul „căzut din cer“, sustras de Ulysse și depus în templul roman al Vestei, acoperea o similară funcție apotropaică.

De Crăciunul 2020, a circulat pe Facebook o frază atribuită lui Maxim Mărturisitorul, care susținea că Întruparea lui Hristos rămîne singurul lucru nou sub soare. În rest, după cum vedem, ne lovim mereu de variațiuni pe marginea unor teme recurente. Notez asta și cu intenția de a mai pondera entuziasmul mediilor unde respingerea cultului moaștelor e trăită cu aere de mare noutate progresistă. Realitatea e că omul continuă să recurgă la intercesori mistici, așa cum venerează obiecte încărcate cu un soi de „mana“: talismane, fetișuri, totemuri etc. A făcut-o mereu, pretutindeni. O face și azi, cînd arborează mătănii, brățări terapeutice, geme, tatuaje protectoare și tot restul de semne tangibile ale unei binecuvîntări supranaturale. Se schimbă suportul material, discursul motivațional și contextul socio-cultural, dar nu și nevoia lui de a transcende cotidianul prin contactul cu anumite obiecte „de frontieră“.

Omul postmodern moștenește critica moaștelor de la iluminiștii raționaliști, de tipul lui Voltaire, dar și de la predecesorii lor reformați. Jean Calvin a combătut nu doar papistașii, nicodemiții, anabaptiștii și libertinii contemporani, ci și cultul moaștelor. În micul său tratat intitulat *Avertisment foarte util cu privire la marele folos ce-ar reveni creștinătății dacă s-ar face inventarul tuturor corpurilor sfinte și al relicvelor aflate în Italia, Franța, Germania, Spania și alte regate sau țări,* teologul stabilit la Geneva deplora faptul că „în loc să-L caute pe Iisus Hristos în Cuvîntul său, în sacramentele și harurile sale spirituale (...) și în loc să mediteze la viața (sfinților) lumea adoră ca pe o comoară oasele, cămășile, centurile, bonetele și alte bulendre de acest soi rămase de la ei“. La ideea de *inventar* ajunge Calvin pentru că mii de biserici occidentale se lăudau cu un număr vădit imposibil de rămășite ale acelorași sfinți (cu concluzia că Ioan Botezătorul va fi avut, bunăoară, cinci-șase capete și tot așa). Avea dreptate să veștejească excesele idolatre, fraudele pioase și legendele apocrife: în fond, asta făcuseră și iconoclaștii bizantini, cu veacuri înainte, atunci cînd contestaseră derapaje similare în lumea creștinismului de limbă greacă. Nu avea dreptate în fond: prin Întrupare sub chipul Omului, Dumnezeu transfigurează materia, care devine mediu translucid, duhovnicesc, arvună a învierii obștești și sediu al răscumpărării eshatologice: un germene fizic al eternității introduse în timp. Totul ține, o dată mai mult, de măsură, decență, simțul nealterat al misterului și voința de a nu confunda vehiculul cu destinația drumului.

Teodor Baconschi *este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

A face față Unului

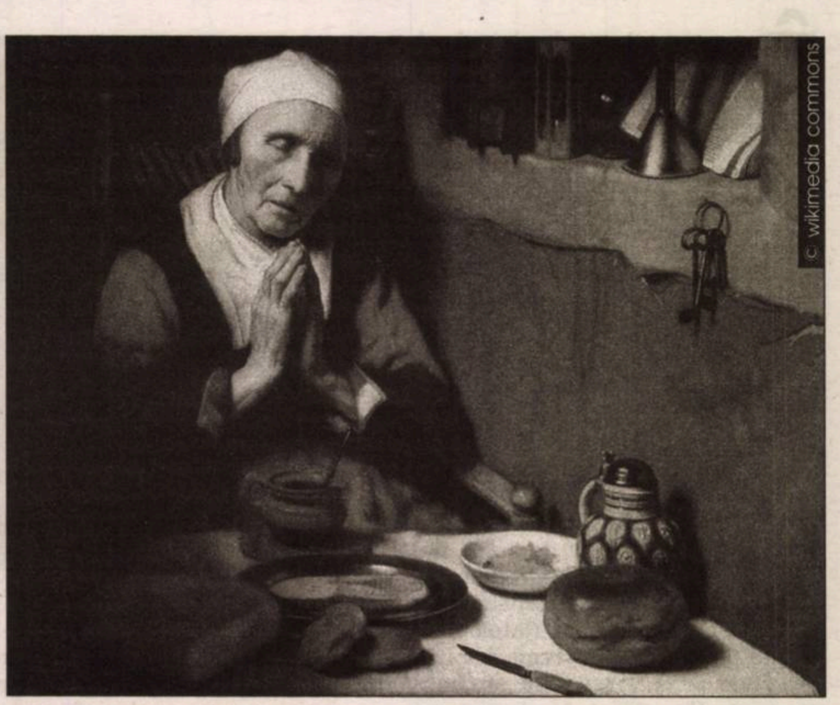
© wikimedia commons

Cînd ne rugăm – spune Baal Șem, inițiatorul hasidismului din secolul al XVIII-lea –, ținta rugii noastre e „Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov“. Dumnezeu însuși așa se declară pe sine (Ieșire, 3, 6; 4, 5): „Eu sînt Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov!“. Cînd Iisus vrea să pună în mintea ascultătorilor faptul că Dumnezeu e Domn al *celor vii,* invocă aceeași expresie (Matei 22, 32). De ce – se întreabă Baal Șem – nu spunem mai simplu „Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov“? Pentru el, e vorba despre un semnal hermeneutic. E, mai mult, o indicație de viață spirituală, de raport adecvat cu divinul. „Fiecare dintre patriarhi“, spune el, „a ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu pe calea sa proprie. Isaac și Iacov nu s-au bizuit pe felul în care Avraam a ajuns să-l cunoască pe Domnul; ei au căutat singuri să atingă treapta cunoașterii Lui“.

Lecția patriarhilor se adresează tuturor, nu e apanajul unor vîrfuri spirituale. Orice om credincios are de făcut – în cadrul religiei lui – un efort personal, unic de a se adresa Polului divin, de a-și croi drum spre El. Fiecare are de pus în vibrație raza care leagă centrul ființei lui de Unul transcendent. Legătura se stabilește atunci cînd credinciosul se adresează *ca persoană* Persoanei divine. Repetiția de formule, fără înțelegere și fără participare, imitația seacă, tradiționalismul, lipsa de gust pentru aventura spirituală nu sînt cele mai potrivite pentru raportul cu Cel care se declară Domnul fiecărui suflet, care se adresează fiecăruia. El îți cere creativitate. Nu se mulțumește cu mai puțin. Ai de pornit, idealmente, la un dublu drum: să-ți descoperi propriul centru orientat spre Polul dumnezeiesc. Dacă vrei să-l cunoști pe El, ai de pus la lucru ceea ce îți e mai adînc, mai propriu. Îi poți aduce ca dar prețios, spune Origen, marele hermeneut creștin din secolul al III-lea, „ceea ce ai zămislit cu inima“. Dacă te angajezi astfel față de El, îi aduci – „cu inima și cu gîndul tău“ – aur. Ceea ce aduci prin rostire religioasă, spune Origen, are calitate de argint, e de ordin secund, reflectat.

Sigur că un asemenea raport între centrul uman și Polul divin e foarte exigent. Are valoare de model spre care tindem, de orizont pentru viața spirituală. El indică nu numai ce înseamnă efortul uman de cunoaștere, ci și felul lui Dumnezeu de a se face cunoscut: cunoscut fiecăruia. În rugă sau în meditația asupra Textului sacru, spun date ale diferitelor religii, El este în mod secret manifest. Își descoperă Prezența *una* și totodată îndreptată specific spre fiecare interlocutor uman. Potrivit unui comentator evreu (ca și unor spirituali din alte tradiții): cînd cineva rostește Scriptura, „uneori, el trezește *sus* un glas destinat lui, un glas anume pentru el, iar acesta pornește din sufletul lui și, din bucuria lui, un glas mare pătrunde în el ca să-l îndemne spre dragostea îndrăgostiților“ *(apud* Moshe Idel, *Hasidism între extaz și magie).* Cine are aici inițiativa? Omul în căutarea sensurilor, în concentrarea meditației lui? Dumnezeu în atemporalul său? Există două glasuri care dialoghează: unul „sus“ și unul interior? Sau omul suscită „glasul de sus“ care preia sufletul într-un raport unitiv?

Pe urmă, cum se articulează mulțimea unicităților umane cu unitatea de nedespicat a Polului? Cum se împacă „raportul de intimitate“ al fiecărui suflet cu universalitatea radiției divine? Sînt întrebări care au primit, în diferite tradiții, expresii cvasi-scenice și care pun în evidență un paradox mobilizator pentru inteligență.

În secolul al XV-lea, Nicolaus Cusanus, teolog mistic, propunea prietenilor săi benedictini un „experiment contemplativ“ în jurul unei imagini a Atotvăzătorului:

„Așezați imaginea oriunde, adunați-vă în jurul ei și priviți-o. De oriunde v-ați uita, fiecare va avea impresia că numai el, el singur e privit de ea... Vă veți minuna întîi și vă veți întreba cum e cu putință ca imaginea să privească în același timp spre toți și spre fiecare în parte...“ „Dacă nu s-ar crede unul pe celălalt“, spune Cusanus, ei n-ar înțelege cum e cu putință ca Privirea „să urmărească o mișcare particulară și pe toate deodată“. Nu ar fi uimiți de „mișcarea atotdirecționată a Privirii imobile“ *(De visione Dei).*

O situație simbolică similară apare în budism: „Atunci cînd Buddha predică, oricît de numeroasă ar fi asistența și oricum ar fi așezați ascultătorii, fiecăruia i se pare că «Învățătorul mă privește doar pe mine; el rostește Norma numai pentru mine.» Fiindcă Învățătorul pare să privească la fiecare individ în parte și să aibă un dialog cu fiecare“ *(Dhammapada Atthakatha* 1, 406). În mistica ebraică, întîlnim o configurație de același tip (cf. Moshe Idel, *op. cit.):* „O mare dezbatere a avut loc între discipolii Marelui Maghid privind interpretarea Torei, dată de învățător. Unul susținea că a spus așa, altul în alt fel. Iar el le-a spus că ambele versiuni sînt cuvintele Dumnezeului celui Viu pentru că vorbele pe care le-a spus includ toate aceste interpretări... El a mai zis că există șaptezeci de fațete ale Torei... Deși ca sursă Tora este una, prin coborîrea ei în aceste lumi ea a căpătat șaptezeci de fațete“. Fiecare discipol a perceput interpretarea după „fațeta“ din Tora care i se potrivește, căci se socotește că fiecare om are un acces special către mesajul divin.

Cum se împacă „raportul de intimitate“ cu diversitatea „intimilor“? Apoi: ce aud/văd fiecare? Doar o „fațetă“ a mesajului, doar o ochire limitată a Privirii atotvăzătorului? Sau întregul mesajului, întregul Privirii?

În primul moment, unicitatea umanului pare să prevaleze asupra universalului divin. Captivat de întîlnire, partenerul uman e convins că raza sa e singurul drum de contact. Experiența intimității riscă să fie, pentru el, exclusivistă. Capacitatea de comunicare a Polului se reduce la liniaritate, la o singură dimensiune. „Învățătorul doar pe mine mă privește“ înseamnă, în acest caz: doar eu, cu raza mea, exist în ochii Polului. Sau înseamnă: ceilalți, cu raza, cu tradiția lor, sînt insuficienți și trebuie să se alinieze razei mele.

„Colegialitatea“ din pasajele citate urmărește tocmai să disloce acest tip de înțelegere. Interlocutorul uman e îndemnat să-și urmeze propria „rază“ atît de lucid încît să perceapă condiția Polului însuși. Experiența intimității îl absoarbe în singurătatea dialogului cu divinul. Totuși, diversitatea razelor nu dispare pentru el. El are evidența punctului lor de *convergență*. Are evidența faptului că fiecare rază oferă propriul ei – specific – acces la întreg. La întregul realului, la întregul manifestării divine, la misterul ultim.

„Învățătorul doar pe mine mă privește“ devine: doar pe mine mă privește în modul adecvat mie, pentru a mă conduce la o privire care integrează toate modurile. Pe un altul îl conduce potrivit unui alt mod, unic, spre aceeași privire integratoare. A lua seama (nu a adera) la alte „experiențe ale intimității“ înseamnă atunci a contempla/admira modurile în care Polul își radiază unitatea.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Alex GHEORGHE

Fii cu ușa închisă!

Facebook *vs* democrația românească

> *Păziți-vă de proroci mincinoși,*
> *care vin la voi îmbrăcați în haine de oi,*
> *dar pe dinăuntru sînt lupi răpitori.*
> Matei 7,15

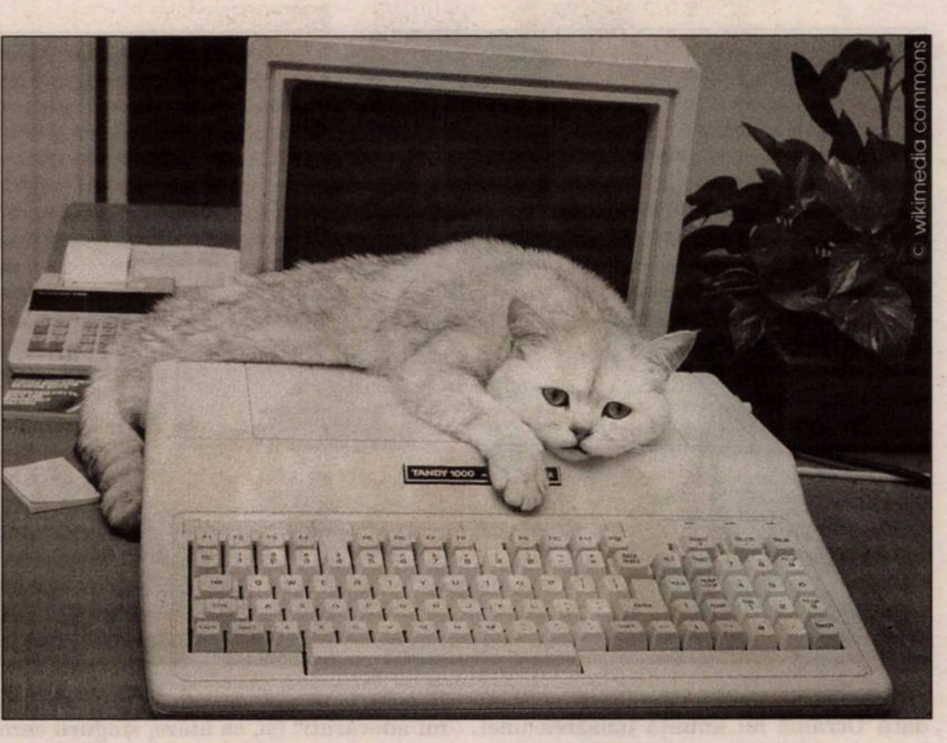
© wikimedia commons

Ceea ce scrii pe Internet rămîne pe Internet pentru totdeauna, ca un tatuaj! Atunci cînd o informație falsă este postată pe Facebook, acea informație este socotită ca fiind adevărată de cei mai mulți dintre utilizatori pentru că nu văd o opinie contrară, nu cunosc realitatea din alte surse de informare. Este periculos atunci cînd iei de bun ceva ce nu este bun, atunci cînd crezi că realitatea este așa cum îți este prezentată într-o postare sau pe o pagină privată lansată pe o platformă de socializare. Dacă te opui unei știri publicate online printr-un comentariu, postarea ta este fie îngropată în timp record între zeci, chiar sute de comentarii contrarii, fie este trecută cu vederea ca și cum nu ar exista o altă opinie. Pe Internet, dacă alți utilizatori nu interacționează cu opinia postată de tine, dispari în abisul spațiului virtual. Cu alte cuvinte, dacă nu ești indexat prin interacțiunea altor utilizatori cu conținutul pe care tu îl publici, adică oameni care accesează informația postată de tine *(click & read),* oameni care preiau și transmit informația *(share)* sau își exprimă un punct de vedere în legătură cu acea informație, nu exiști. Ca să fii remarcat în mediul virtual, cît mai mulți oameni (utilizatori!) trebuie să fie de acord sau să interacționeze cu tine (urmăritori sau *follower*-i), referitor la produsul tău, la opiniile tale. Iar unii interacționează pentru că sînt de acord cu ceea ce scrii, cu ceea ce reprezinți, iar alții interacționează pentru că nu sînt de acord cu tine, nu le place ce scrii. În mediul online, publicitatea generată de dezacordul oamenilor este la fel de importantă și de utilă precum publicitatea generată de acordul acestora. Consensul unei majorități poate fi și este speculat așa cum voi explica, indiferent de sensul respectivului acord și indiferent de motivul care a generat o unitate de opinie.

Este periculos
atunci cînd iei de bun ceva ce nu este bun.

Un documentar denumit *After Truth – Disinformation and the cost of Fake News (După Adevăr – Dezinformare și costul știrilor false),* disponibil pe HBO, analizează impactul și riscurile generate de era dezinformării și a știrilor false *(fake news),* oferind exemple reale din societatea americană, expusă experimentelor de influențare psihologică a utilizatorilor desfășurate în mediul informatic. Oameni care sprijină diverse opinii politice creează pagini de Facebook în care promovează informații false care atacă sau defăimează persoane sau formațiuni politice ori oameni care postează informații false pentru a crea o intrigă, urmărind apoi modul în care povestea escaladează disimulînd realitatea, generînd sentimente puternice precum frica sau furia. Se ajunge pînă la amenințări cu moartea lansate de persoane oarecare. Astfel, sînt adresate întrebări esențiale în era digitală: „Cum pot oamenii să identifice știrile false și minciunile?". În cadrul documentarului, Tristan Harris, cofondatorul Centrului pentru Tehnologie Umană (principal personaj în celebrul documentar difuzat pe Netflix în anul 2020 denumit *The Social Media),* este invitat la o emisiune și face următoarea afirmație: „Ne petrecem un sfert din viață în sisteme sociale artificiale. Adică în aceste medii digitale, în fața ecranului tabletei sau al telefonului mobil. O serie de gînduri îți trec prin minte, gînduri care provin din acel mediu artificial, chiar și după ce lași dispozitivul din mînă. Teoriile conspirației amplificate de aceste platforme ajung la miliarde de oameni fragmentîndu-le realitatea. Mai mult, oamenii subestimează amploarea dezinformării".

În 2013, *Business Insider* a publicat un articol (Alyson Shontell, 11 octombrie 2013: https://www.businessinsider.com/mark-zuckerberg-buys-4-homes-for-privacy-2013-10?r=DE&IR=T) conform căruia Mark Zuckerberg a cheltuit peste 30 de milioane de dolari americani cumpărînd patru case învecinate pentru a-și asigura viața privată. Fondatorul Facebook a achiziționat proprietățile aflate în jurul casei în care locuia în Palo Alto, California. Dintre cele patru imobile achiziționate, unul singur a costat 14 milioane de dolari. Scopul a fost acela de a-și spori confidențialitatea, după ce a aflat că un dezvoltator imobiliar intenționa să achiziționeze una dintre casele învecinate cu proprietatea lui Zuckerberg utilizînd prezența multimiliardarului ca pe o unealtă pentru promovarea propriilor servicii.

„Fii cu ușa închisă!
Nu lăsa foarte multă lume să știe ce faci în ograda ta."

Cu o zi înainte de apariția acestei știri, presa titra (Josh Constine, 10 octombrie 2013: https://techcrunch.com/2013/10/10/facebook-search-privacy/) că Facebook anunța eliminarea unei setări de confidențialitate din cadrul platformei, expunînd confidențialitatea conturilor utilizatorilor platformei unui nou atac la viața lor privată. Astfel, Facebook a eliminat opțiunea utilizatorilor de a nu fi căutați după nume, ceea ce înseamnă că orice utilizator pe care nu l-am blocat poate să ne găsească dacă avem un cont de Facebook. În acest fel, oricine poate fi găsit, iar informațiile postate în cadrul paginii proprii (profilului de utilizator Facebook) sînt la dispoziția oricui îți știe numele. Cu atît mai mult cu cît platforma oferă o serie de alte modalități prin intermediul cărora profilul unei persoane să poată fi găsit și accesat de orice terț interesat, care poate fi o persoană, un angajator, o companie care interpretează date publice ale persoanelor și care sînt utilizate ulterior în diferite scopuri – spre exemplu, pentru a influența rezultatul alegerilor unui stat). Așadar, pot să accesez numele unei persoane, o poză în care aceasta apare chiar dacă este etichetată *(tagged)* de un alt utilizator pe profilul acestuia numai pentru că face parte din lista de prieteni a respectivului utilizator sau, mai simplu, pot să accesez profilul unei persoane prin parcurgerea aprecierilor *(like*-urilor) unei postări afișate de un prieten. Lumea a devenit periculos de mică. Facebook a transformat planeta într-un sat unde unul se cunoaște cu celălalt, unde poți avea o opinie despre oricine fără nici o limitare sau restricție, unde grupuri de oameni pot fi formate din nimic de o mînă de utilizatori și exploatate în funcție de interesele zilei.

Facebook este definită ca fiind *o rețea socială* sau *o platformă de socializare. Socializarea* reprezintă procesul de integrare a unui individ într-o colectivitate. Mai concret, *a socializa* reprezintă activitatea de a petrece timp în afara cadrului profesional (cînd nu muncești) alături de prieteni sau alți oameni, în scop recreativ. Totodată, participarea activă la un anumit grup social se încadrează în definiția „socializării". Dar atunci cînd lansezi informații false într-un grup virtual, activitatea respectivă mai poate fi definită ca fiind „socializare" sau reprezintă un mijloc de „antisocializare"? Carissa Veliz, profesor asociat la Universitatea Oxford, autoarea volumului *Privacy is Power (Confidențialitatea înseamnă putere)* susține (Carissa Veliz, *Privacy is Power – Why and How Should You Take Back Control of Your Data,* Editura Betam Press, pag. 86) că tactica marilor companii de tehnologie este aceea de a-și menține mijloacele și modul de funcționare invizibile pentru utilizatorul obișnuit, în timp ce aceste companii știu totul despre noi. *Soluția pe care autoarea o propune este aceea de a cunoaște mai multe despre modul în care aceste platforme funcționează și, în același timp, de a ne asigura că marile companii de tehnologie cunosc cît mai puține informații despre noi.*

Am fost trași pe sfoară și, după ce ne-am întrebat două săptămîni cum e posibil așa ceva, am trecut la alte subiecte mai strălucitoare. Facebook a fost utilizat pentru a submina democrația românească, la fel cum, în trecutul apropiat, alte părți interesate au utilizat aceeași platformă în scopuri politice, generînd controverse la nivel macrodigital (spre exemplu, companiile InfoWars sau Cambridge Analytica). Astfel, un grup sătul de retorica politică obișnuită, oameni cu opinii la limită, naționaliști, favorizanți ai conservatorismului fără fundament și apreciatori de extremă care și-au exprimat în repetate rînduri opiniile pe Facebook au fost reperați și exploatați de un partid din Piatra Neamț care a reușit pe nevăzute, în urma alegerilor din 6 decembrie 2020, să introducă 47 de parlamentari cu viziuni marginale între cei 465 de deputați și senatori existenți în Parlamentul României. Recorder a publicat, pe data de 10 decembrie 2020, un articol („Cum a ajuns AUR a patra forță politică din România": https://recorder.ro/cum-a-ajuns-aur-a-patra-forta-politica-din-romania/) despre ascensiunea partidului AUR, articol susținut de un documentar video, *Portretul votantului AUR.* Grupurile țintite de formațiunea politică nu s-au strîns la o discuție în parc sau într-o piață publică, nu au ieșit pe băncuța din fața blocului ca să discute ce și cum se întîmplă în țară. Dimpotrivă, acești oameni nu se cunoșteau, dar aveau opinii oarecum similare, iar asta i-a îndreptățit pe oamenii partidului să acționeze. Grupul susținătorilor AUR nu există, dar *a fost constituit ca un grup* de oameni de partid, care, de la data de 10 septembrie 2020, cînd și-au construit pagină pe Facebook, pînă la data alegerilor parlamentare, dobîndiseră în jur de 74.000 de utilizatori fideli.

Facebook ne-a deschis ușile promițîndu-ne că nu vom mai fi singuri, că vom găsi întotdeauna cel puțin un prieten, și au intrat în viața noastră sute de oameni, fie că am vrut sau nu. Am primit de la părinții mei următorul sfat: *„Fii cu ușa închisă! Nu lăsa foarte multă lume să știe ce faci în ograda ta".* Oamenii nu vor neapărat să îți fie bine, dar existența în lumea de astăzi înseamnă să „afișezi" fiecare reușită. Nu exiști decît dacă „te arăți" progresînd, avînd succes, fiind fericit. Este o povară să nu publici informații despre tine și despre ceea ce faci: locuri vizitate, haine purtate, ce mănînci și ce bei, cum trăiești, cum suferi, pe cine urăști sau pe cine iubești. Devine o povară să nu știe nimeni nimic despre tine, mai ales cînd ai succes, cînd reușești în viață. Știi că trebuie să ai grijă de propria viață privată, că ești singurul care o poate proteja și totuși plătești costul absurd de a fi acolo unde este majoritatea, adică în văzul tuturor.

Alex Gheorghe *este jurist, specialist în protecția datelor și implementarea programelor de securitate cibernetică.*

Jan-Werner MUELLER

Destituire și interdicție imediată pentru Trump

Cu un an în urmă, juriștii și experții dezbăteau pe tema procedurii de destituire a președintelui american: este, în primul rînd, o chestiune juridică sau una politică? E, desigur, o chestiune care se încadrează în ambele categorii; iar aspectul politic nu ridică nici un fel de problemă. Conform Constituției SUA, politicienii, nu tribunalele, trebuie să decidă dacă un președinte a comis „crime grave și delicte“ – și, foarte important, dacă un șef de stat reprezintă un pericol actual pentru republică.

Cu mai puțin de două săptămîni înainte ca Joe Biden să-l înlocuiască pe Donald Trump la șefia Casei Albe, dezbaterea a ajuns din nou la ordinea zilei. Nancy Pelosi, purtătorul de cuvînt al Casei Albe, a explicat limpede că președintele ar trebui demis din funcție, fie de către cabinetul său, în baza amendamentul al 25-lea, fie prin procedura de destituire.

Asaltul violent, încurajat de Trump, asupra Capitoliului SUA reprezintă ceva nou și dezonorant în istoria Americii. Chiar dacă Biden va fi învestit pe 20 ianuarie, oficiul președinției nu e în siguranță, cîtă vreme se află pe mîna lui Trump. Trump trebuie destituit (din nou), suspendat din funcție și împiedicat să mai ocupe vreodată funcții publice.

Congresul are dreptul, dar nu și datoria, de a lansa procedura de destituire. Uneori, e posibil ca legislativul să tolereze anumite încălcări ale președintelui, atunci cînd consideră că prețul luării de măsuri e prea mare față de beneficii. Dar asta nu e valabil în cazul de față.

Dacă actul pedepsirii unui funcționar public trimite un mesaj despre angajamentul moral al unui sistem politic, neaplicarea unei pedepse justificate transmite mesajul opus. Votînd în favoarea achitării lui Trump – după ce Camera Reprezentanților a lansat, anul trecut, procedura de destituire împotriva sa, în urma scandalului din Ucraina –, senatorii republicani au dat de înțeles că sînt de partea unui infractor de profesie, orice s-ar întîmpla. Susținători ai lui Trump, precum senatorul de Maine Susan Collins, au sperat că Trump va învăța o lecție de pe urma acestor proceduri. Ceea ce s-a și întîmplat: Trump a învățat că, atunci cînd îi obligă pe alții, ilegal, să îi facă favoruri și cînd falsifică alegerile în favoarea sa, nu există nici o consecință.

TRUMP
TRUMP
2020

Amintiți-vă de conversația telefonică „perfectă“ purtată de Trump, în vara lui 2019, cu președintele ucrainean Volodimir Zelenski, pe care l-a amenințat cu retragerea susținerii militare a SUA, dacă Ucraina nu anunță lansarea unei investigații cu privire la fiul lui Joe Biden, Hunter. După ce a scăpat basma curată din acest abuz în funcție, Trump a mai purtat o conversație telefonică perfectă în iarna anului 2020, cînd a încercat să-l oblige prin șantaj pe ministrul de Interne republican al Georgiei, Brad Raffensperger, să falsifice rezultatul alegerilor recente din noiembrie în favoarea sa. Toți republicanii care au condamnat cea de-a doua convorbire telefonică ar trebui să se întrebe de ce au trecut-o cu vederea pe prima.

Dacă asaltul asupra Capitoliului rămîne nepedepsit, republicanii din Congres vor da de înțeles că sînt complici la crimă, o dată în plus. Mesajul va fi că e pe deplin acceptabil ca un președinte în funcție să incite la violență împotriva unuia dintre cei trei stîlpi politici ai republicii.

Unii se tem că o a doua procedură de destituire și o interdicție permanentă de a ocupa funcții publice nu ar face decît să provoace „electoratul“ lui Trump. Dar acest argument nu mai stă în picioare. Indiferent ce vor face sau nu democrații sau republicanii oarecum responsabili, precum senatorul Mitt Romney, Trump și majoretele sale din mass-media de extremă dreapta vor continua să instige în aceeași direcție.

În fond, populismul de extremă dreapta nu ține cont de realitate: numărătoarea reală a voturilor e, practic, irelevantă pentru cei care se consideră „americanii adevărați“ (și, ca atare, singurii care contează). Mobilizarea acestor presupuși „americani adevărați“ împotriva unor elite infame și a unor minorități (care ar trebui să se întoarcă în „țările de rahat“ din care provin) a fost modelul politic al lui Trump de la bun început; la fel, modelul său de afaceri, ca dezvoltator imobiliar, s-a bazat pe fraudă și pe înșelăciuni. Prea mulți derbedei MAGA *(Make America Great Again)* și oportuniști republicani au investit în această întreprindere politică, iar o mică răzmeriță și cîteva cadavre în Washington DC nu sînt suficiente pentru a-i convinge să renunțe la acțiuni.

Pe lîngă destituire, este esențial ca lui Trump să i se interzică definitiv să mai participe la viața politică. Chiar dacă asta implică îngrădirea permanentă a drepturilor politice elementare ale unui individ, multe democrații admit totuși o astfel de posibilitate. Potrivit Constituției germane, bunăoară, cei care abuzează de libertatea de expresie și de alte libertăți fundamentale, în scopul subminării democrației liberale, pot fi decăzuți din drepturi. Această prevedere nu a fost pusă în aplicare niciodată pînă la capăt, ceea ce e parțial explicabil prin faptul că neonaziștii, pentru care era gîndită această decădere permanentă din drepturi, erau deja scoși din circuitul politic, în urma unor condamnări penale.

O interdicție permanentă e, fără îndoială, greu de împăcat cu una dintre premisele fundamentale ale democrației: oamenii își pot schimba modul de a gîndi. Contrar afirmației făcute de Hillary Clinton – cu ocazia neinspiratului ei discurs din 2016, în care descria electoratul lui Trump ca pe o „șleahtă deplorabilă“ –, nimeni nu e cu totul „irecuperabil“. Dacă vă numărați printre numeroșii susținători ai restaurării dreptului de vot pentru delincvenții condamnați, cum ați putea justifica o interdicție împotriva cuiva ca Trump? Ce ne facem dacă Trump se căiește și se reinventează? Nu ar trebui să fim consecvenți și să refuzăm interdicțiile permanente împotriva oricui?

Dar această căință e, se vede bine, improbabilă. Trump a încercat să submineze procesul democratic cu perseverență. Ceea ce nu e doar o crimă gravă oarecare sau un delict, și nici nu se compară cu vreo afacere încheiată înainte (și în timpul) mandatului său de președinte, pentru care ar putea fi urmărit în justiție. Dacă un jucător refuză să respecte regulile jocului (mai ales reguli elementare precum „candidatul cu cele mai multe voturi cîștigă“), e perfect legitim ca acel jucător să fie exclus.

Ar accepta oare republicanii o astfel de mutare? Mulți dintre ei, precum senatorii Josh Hawley din Missouri și Ted Cruz din Texas, au pariat întregul lor capital politic pe îngenuncherea în fața unei mișcări americane de extremă dreapta în plină expansiune. Alții însă caută, poate, o cale de scăpare din abisul trumpian. Asaltul Capitoliului a demonstrat că nu poți avea QAnon *à la carte;* nici Trump și nici colaboratorii săi republicani nu pot controla forțele pe care le-au dezlănțuit. Revoluția își devorează întotdeauna copiii – uneori, chiar și pe părinți. Dacă republicanii nu reușesc să se detrumpifice imediat și pe deplin, vor trăi asta pe pielea lor – nu înainte însă ca situația să se înrăutățească și mai tare, mult mai tare.

***Jan-Werner Mueller**, profesor de Științe Politice la Universitatea Princeton, este membru al Institutului de Studii Avansate din Berlin și autor al volumului în curs de apariție* Democracy Rules *(Farrar, Straus and Giroux, 2021).*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

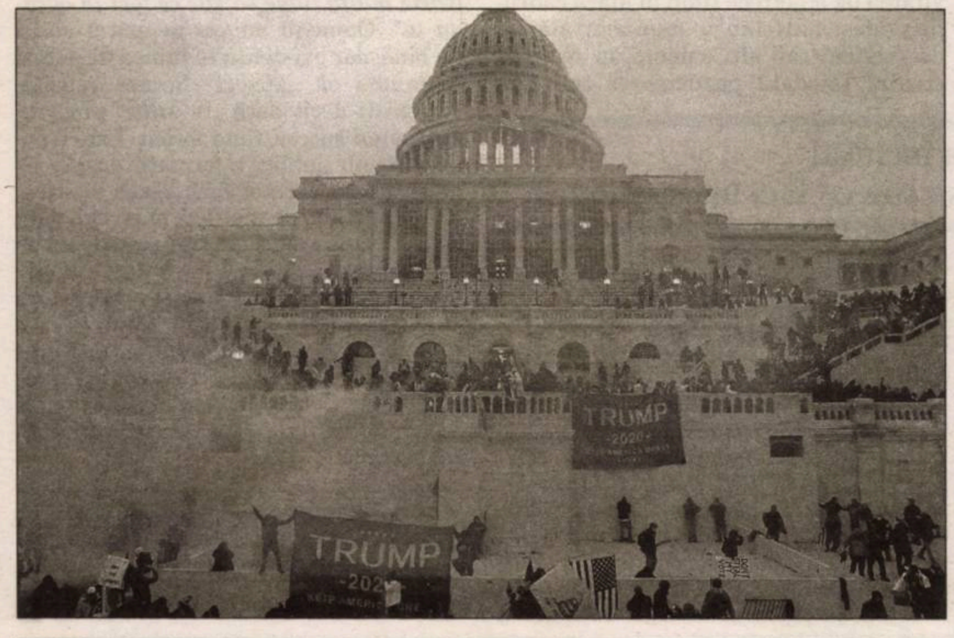

701-2 -7500
mat com

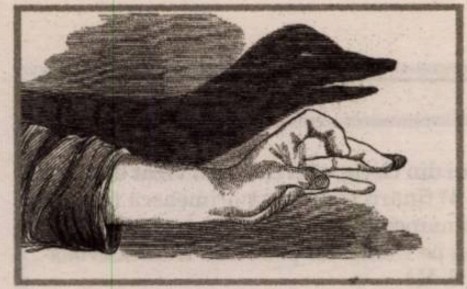

Iaromira POPOVICI

bazar

Ierni noi și vechi

Deja, cînd vine chiar o primă firavă adiere de iarnă adevărată, amintirile și rutina „de sezon“ sînt de cel puțin două feluri, din cel puțin două straturi. Unul e cel îndepărtat al iernilor copilăriei, în care, de cele mai multe ori, chiar în București, era zăpadă zdravăn așezată. Altul – cel mai apropiat, al iernilor tipice de oraș, cenușii și fleșcăite, noroioase.

Cel al iernilor copilăriei pare deja ireal, dintr-o viață anterioară pe care nu mai știi dacă ai trăit-o sau ți-ai imaginat-o, pierdută în „clăbucii albi de fum“ ai lui Alecsandri. O iarnă ca-n „Iarna pe uliță“ a lui Coșbuc, în care chiar ne dădeam cu sania. Și ne băteam cu bulgări și făceam oameni de zăpadă. Ba eu chiar aveam, exagerînd puțin, un palton aproximativ precum al băiețelului de care-și băteau joc toți în „Iarna pe uliță“. Noroc că de mine nu și-a bătut joc nimeni, ba chiar paltoanele mamei reciclate erau considerate, pe atunci, elegante.

Cert e că aveam ierni ca-n filmele de Crăciun de azi: cu zăpada fix cît trebuia. Cînd ajungeam la școală, după prima ninsoare, se-ncingeau bătăi cu bulgări. Unele erau din cele serioase, cu tabere și bulgări tacticos rotunjiți și țintiți. Mă învățau chiar diverși membri ai familiei, mai ales tatăl și unchiul meu, cum să-i fac corect. Cum să nu conțină gheață care i-ar fi putut lovi rău pe alți copii, cum să nu dai în față și la urechi. Dar astea se-ntîmplau mai ales pe strada bunicului meu, cu mica gașcă de copii de pe acolo.

La școală, însă, lucrurile nu erau nici pe departe atît de clare și organizate. Se mai încingeau bătăi prin pauze, dar cine mai ținea cont de reguli... Țin minte pînă-n ziua de azi diverși bulgări luați prin urechi tocmai cînd mă dădeam mare fără căciulă. Apoi, mai ales cînd mai crescuserăm puțin, cele mai frecvente erau săpunelile. Sexist, se va spunea azi, băieții alergau și săpuneau fetele. Recunosc că era și o teroare, mi-era frică la propriu de momentul în care pășeam în curtea școlii și urma asaltul zăpezii, pe care pînă la urmă o simțeai în gură (dar și pe gît, prelingîndu-ți-se pe sub fular, și în păr, făcîndu-l fleașcă). Era teroare, dar și un fior de altă natură, o pîndă încordată a atacului sexului dușman. Dușmănia asta era, evident, o manifestare *avant la lettre* a atracției, în singurul mod posibil la o anumită vîrstă: unul belicos. Băieții își alegeau drept „victime“ fetele pe care le plăceau și, cu cît le tăvăleau mai mult prin zăpadă, cu atît pesemne că sentimentele lor față de ele erau mai acute și mai năvalnice. Erau cam aceiași băieți care-ți dădeau mărțișor.

Ăsta e primul strat de amintiri.
Cele corect iernatice, idilic iernatice.

Acum, cînd povestesc ritualul ăsta preadolescentin după zeci de ani, mi se pare destul de barbar. Atunci, îl vedeam ca pe o joacă mai periculoasă, dar cu atît mai interesantă. De fapt, dacă stau să mă gîndesc, mai toate jocurile aveau o mai mare doză de risc. Inclusiv datul cu sania, pe derdelușuri imperfecte, fie de prin Parcul Tineretului, fie de pe la Sinaia. Întotdeauna erau și hîrtoape, și porțiuni de gheață, și gropi, ba chiar șanțuri de sărit. Și primprejur cîte un gard în care puteai intra sau, și mai rău, un lac în care puteai cădea. Te învățai, însă, cu toate. Unii nu fără peripeții, ca mine, care am avut vreo trei accidente memorabile cu sania, fără urmări catastrofale, din fericire.

Dincolo, însă, de zona periculoasă trona cea idilică și creativă, a oamenilor de zăpadă. Bunicii mei aveau curte și, de cum dădea prima zăpadă, mă înființam la ei pentru tradiționalul om de zăpadă. Îl făceam în spatele curții, fix în fața geamului bucătăriei în care își făcea veacul bunica mea (și apoi, bunicul meu). Îl construiam calm, adunînd maldăre peste maldăre de zăpadă. Nu prea mare, dar nici minuscul. Fără ambiții de perfecțiune, nu era nici pe departe făcut din bulgări rotunzi, ci mai curînd turtit și imperfect bătătorit. Dar era făcut din inimă și emana, în final, ceva înduioșător în diformitatea lui. Zîmbea de fiecare dată și avea nasturi pe post de ochi, un morcov în loc de nas și o mătură pe post de mînă. Precum și un fular sau o fundă veche la gît. Uram cînd începea să se topească, veneam zilnic să mă interesez de soarta lui. Efemeritatea lui o simțeam pînă-n măduva oaselor.

Dar ăsta e primul strat de amintiri. Cele corect iernatice, idilic iernatice. La care se mai adaugă, era să uit, patinoarul. Care nu mai ține de copilărie, căci am învățat să patinez tîrziu, de-abia în liceu, împreună cu o colegă. Țin minte că dădeam ture pe muzica lui Michael Jackson, în special pe „Billie Jean“. Dar deasupra stratului ăstuia stă cel mai recent, cel mai frecvent, cel care s-a înstăpînit peste noi toți: cel al iernilor din ultimul timp, fleșcăite și noroioase, al iernilor derizorii de oraș poluat. În ciuda descrierii apocaliptice, n-aș spune că le urăsc, dimpotrivă: oricît ar părea de nefiresc, cred că ele mă reprezintă cel mai mult. Cenușiul și imperfecțiunea lor mi-au intrat în sînge și abia aștept plimbările-cursă cu obstacole prin orașul inundat și mocirlos: sînt ca niște probe inițiatice, care mă ajută să supraviețuiesc și să-mi pun gîndurile în ordine.

■ ■ ■

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

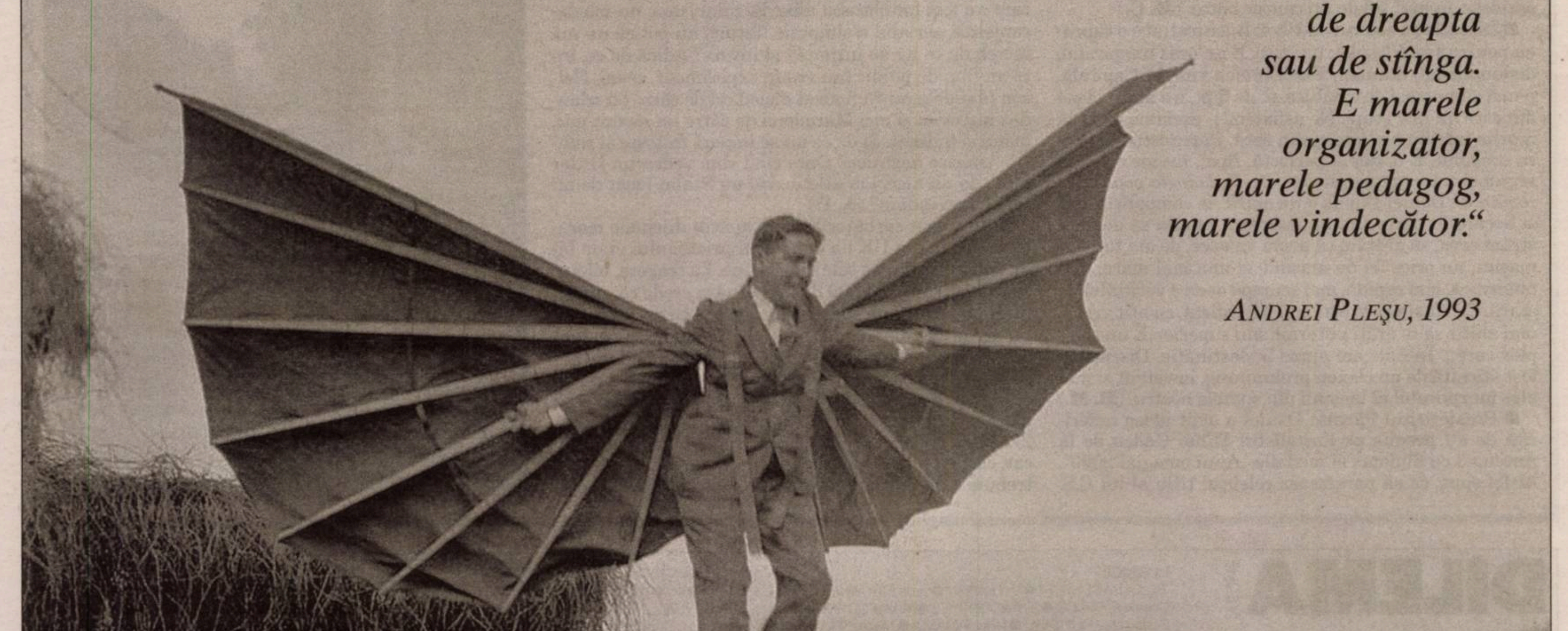

Cu ochii-n 3,14

SE ÎNTÎMPLĂ FRECVENT (CHIAR ÎN FAZELE MAI TÎRZII ALE VIEȚII INDUSTRIALE) SĂ TE PLIMBI ÎNTRE 8 ANI ȘI ANII '90, SĂ TE ARĂȚI MAI TÎNĂR PESTE CÎȚIVA ANI

■ Se întîmplă tot mai frecvent ca Facebook, Twitter și Instagram să-i blocheze lui Donald Trump conturile și mesajele. Nu credeam să ajung să-mi placă platformele de socializare vreodată. (**M. P.**)

■ După atîtea vești alarmante, mai vine și cîte una bună: brînza este, de departe, unul dintre alimentele care protejează împotriva problemelor cognitive asociate cu vîrsta, chiar în fazele mai tîrzii ale vieții. Și nimic nu merge mai bine cu brînza decît vinul roșu, care e și el un aliat de nădejde. Cercetătorii au mai aflat și că un consum zilnic de vin, mai ales roșu, este asociat cu ameliorarea funcției cognitive. Deci să rămînem cu mințile întregi mult și bine! (**A. M. S.**)

■ Vă mai amintiți de dosarul „Caltaboșul“, în care fostul ministru Decebal Traian Remeș a fost denunțat de Gheorghe Ciorbă că a primit mită țuică și caltaboși? Se întîmpla cu peste un deceniu în urmă. Astăzi, fostul ministru al Mediului, Costel Alexe, este urmărit penal pentru că ar fi luat mită 22 de tone de tablă – mai precis, tablă cutată, țeavă pătrată, țeavă rectangulară și rulouri de tablă. Am putea oare să considerăm că sîntem într-o evoluție, că adică am depășit era șpăgii agricole și am intrat în cea a mitei industriale? (**A. M.**)

■ În unele cazuri, poți fi arestat și dacă porți mască. Este suficient ca ea să fie una de vîrcolac și să te plimbi în noaptea dintre ani pe stradă, speriind trecătorii. S-a întîmplat în Pakistan, iar făptașul, care scotea și niște urlete pe măsura înfățișării, a fost ridicat de poliție. Pe Twitter au circulat apoi rapid poze cu primul vîrcolac încătușat din istorie. (**A. A. D.**)

■ În timp ce la noi se discută încă despre programul de Revelion de la TVR, și în Danemarca s-au aprins spiritele. Motivul: televiziunea publică daneză a lansat un desen animat pentru copiii cu vîrste cuprinse între 4 și 8 ani despre un bărbat care are cel mai mare penis din lume și pe care nu îl poate controla. John Dillermand poate realiza operațiuni de salvare, poate arbora un steag și chiar să fure înghețata copiilor. Există păreri pro și contra legate de acest desen animat. Un lucru e însă sigur: pe copii îi amuză acest personaj. (**A. M. S.**)

■ În Australia a fost reintrodus cu succes diavolul tasmanian *(Sarcophilus harrisii)*, marsupialul de mărimea unui cățeluș a cărui populație a fost dusă la extincție în anii '90 de un cancer bucal. (**M. C.**)

■ Discuție cu șoferul, în Uber. Bucureștiul e o capcană pentru toată lumea, îmi zice. E un oraș irespirabil, disfuncțional, inuman. Toată lumea vine în Capitală, parcă sînt atrași de o nălucă și, de fapt, e o mare plasă din care nu mai scapi. Ne asfixiem! – exclamă el. O să murim într-un ambuteiaj din ăsta. București e antiteza orașului. E distopia perfectă. Apoi, începe o lungă argumentație în care citează din *Psihologia poporului român* de Daniel David: e un spirit de competiție, toți și fiecare în parte simțim neapărat nevoia să demonstrăm ceva, să arătăm că avem valoare, de aia toți vor mașini, nu orice fel de mașină, ci una mai mare, mai puternică, mai rapidă, mai scumpă decît a vecinului de scară. Cu cît simți că ești mai nerealizat, cu atît vrei și mai abitir să te arăți puternic sau superior. E un complex care... În fine, am ajuns la destinație. Discuția a fost stîrnită de un claxon preluuuung, insistent și mai ales inexplicabil al mașinii din spatele nostru. (**M. M.**)

■ Preafericitul Părinte Daniel a avut ideea nefericită de a-l premia pe jurnalistul Mihai Gâdea de la Antena 3 cu diploma și medalia „Anul omagial 2020“. Altfel spus, ca să parafrazez celebrul titlu al lui C.S. Lewis, *darurile unui diavol bătrîn către unul mai tînăr*. (**M. P.**)

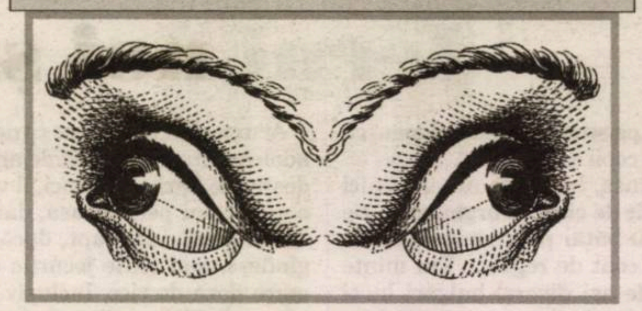

■ Întrebat ce planuri are pentru aniversarea de 60 de ani a trupei The Rolling Stones, aniversare care ar avea loc peste cîțiva ani, chitaristul Keith Richards a răspuns: „Planurile sînt să rămînem toți patru în viață“. (**M. C.**)

PENTRU PSIHICUL DUMNEAVOASTRĂ ÎNMĂRMURIT ȘI ÎNDESAT AU APĂRUT DILEMELE CHIMICE

■ Dacă vreți să scăpați de durerile musculare sau articulare și, în același timp, să vă crească încrederea în sine, egiptenii vă invită la un masaj cu șerpi vii. Preț de 30 de minute, vi se vor plimba pe corpi pitoni și alte specii neveninoase, adevărate „medicamente“ pentru fizicul și psihicul dumneavoastră. Pentru a-și atrage clienți curajoși, salonul din Cairo a oferit, la început, ședințe gratuite. (**A. A. D.**)

■ În toiul unei beții zdravene, Thomas Dodd, un britanic de 30 de ani din Staffordshire, a luat o decizie radicală, pe care a și dus-o la bun sfîrșit, fără să amîne. Și-a schimbat numele în Céline Dion. Cînd s-a trezit cu actele la ușă, a înmărmurit, dar nu a dat înapoi, de vreme ce toată tărășenia l-a costat în jur de 100 de euro. Ca să-și consoleze mama, deloc încîntată de boroboața fiului, i-a spus că ar fi putut să fie mai rău: „Aș fi putut alege să mă numesc Boris Johnson“. (**S. G.**)

■ În serialul de succes *Bridgerton* de pe Netflix, regina Angliei este jucată de o metisă, ducele Hastings – după care rîvnesc toate fetele din înalta societate – este un actor de culoare, și la fel alte personaje celebre de la Curte, în anul de grație 1813. Se numește *colorblind casting*, termen tradus la noi prin „distribuție daltoniană“, este foarte la modă, actori care nu sînt albi joacă personaje care în istorie sau în opere literare au fost indubitabil albe. Pe mine, una, nu mă deranjează, serialul e simpatic. Totuși, nu pot să nu mă întreb de ce nu se întîmplă și invers? Adică de ce, într-un film de public (nu vreun experiment, ceva), Nelson Mandela nu va fi jucat niciodată de către un irlandez roșcovan și nici Maradona de către un neamț mic, blond și îndesat. Și de ce nu se împart frățește și rolurile istorice negative? Oare cînd vom vedea un Hitler jucat de un nigerian atletic sau un Stalin jucat de un șef de trib indian? (**A. P.**)

■ Au trecut sărbătorile și au apărut dilemele morale. O tînără din UK i-a dat cadou prietenului ei un bilet de loterie dintre cele mai ieftine. La tragere, biletul a adus un cîștig de 500 de lire. Tînăra crede că, totuși, prietenul ar trebui să împartă cîștigul cu ea. Cadorisitul crede că nu – e cadou, e al lui. Certîndu-se, au luat decizia cea mai proastă: să pună problema pe Internet ca să-și dea poporul cu părerea. Evident, nu s-a putut ajunge la o soluție, dar s-au conturat mai multe școli morale de gîndire: 1) tînărul nu trebuie să dea nimic; 2) tînăra trebuie să primească jumate din cîștig măcar, căci ea a tras biletul cîștigător, de fapt; 3) tînărul trebuie să îi dea tinerei suma rezultată din scăderea costului biletului din cîștig, căci cadoul a vizat doar un bilet de loterie; 4) tînăra trebuie să primească toți banii, căci ea e cea norocoasă; 5) tînărul ar trebui, măcar, s-o invite la cină pe tînăra lui prietenă. Dumneavoastră ce credeți? (**S. V.**)

■ Aflu abia acum, cu o întîrziere de mai bine de doisprezece ani (dar nu e niciodată prea tîrziu să afli așa ceva), că trei cercetători din Mexic (Javier Morales, Miguel Apátiga și Victor M. Castaño) au reușit să obțină diamante din tequila, utilizînd tehnica depunerii chimice a aburului prin injectarea pulsată a lichidului *(Pulsed Liquid Injection Chemical Vapor Deposition*, PLI-CVD). În cazul de față, o cantitate de tequila a fost încălzită la temperatura de 280° C și s-a transformat în gaz, iar apoi acest gaz a fost încălzit la temperatura de 800° C, ceea ce a dus la apariția unor pelicule fine alcătuite din sfere de diamant cu diametrul cuprins între 100 și 400 de nanometri și prezentînd linia spectrală Raman de 1.332 cm^{-1}. Cu siguranță, e un succes încurajator al științei contemporane. Dar mai interesant mi s-ar părea procesul invers, prin care s-ar obține un *shot* de tequila ca urmare a topirii unor diamante de mare preț – diamantul Koh-i-Noor, de pildă, sau altele ca el. Un băutor serios ar ști să aprecieze, fără doar și poate, un asemenea rezultat mai mult decît irosirea oricărui strop de tequila pentru producerea unor biete diamante. Cum spunea Marilyn Monroe (sau poate Marilyn Manson, nu mai țin minte care dintre ei): tequila e cel mai bun prieten al unui băiat. (**D. S.**)

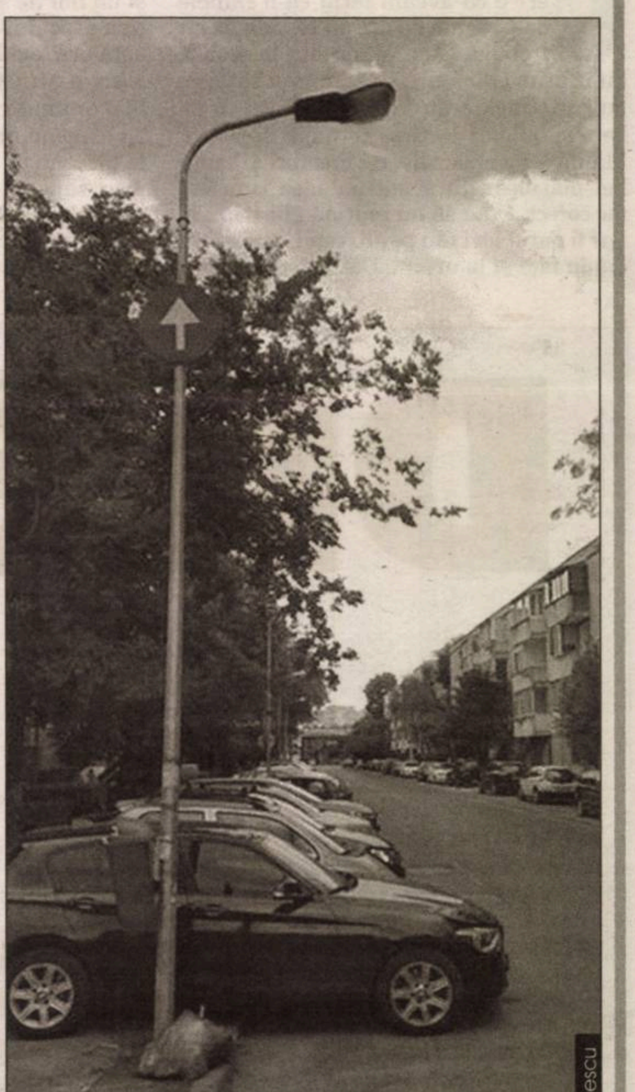

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL ● Andrei PLEȘU
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **876** ■ 21-27 ianuarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

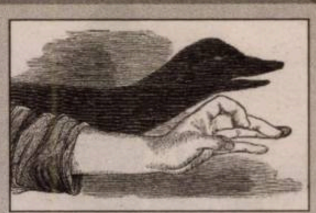

Iaromira POPOVICI

bazar

23

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (3)“

pagina **3**

MIHAELA SIMINA

„Fitzgerald și Hemingway“

pagina **4**

Anul teatral 2020

anchetă

pagina **15**

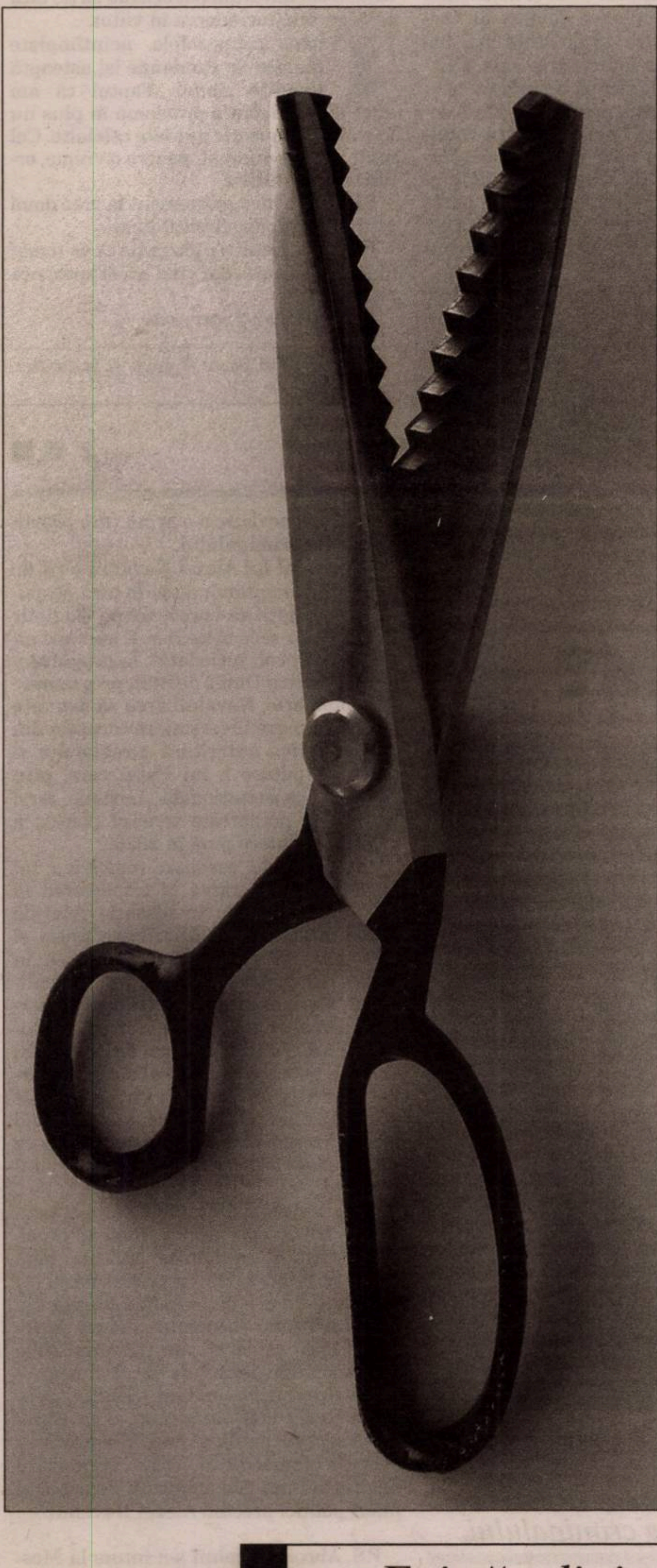

Cenzura

c. wikimedia commons

> *„Există o linie fină între cenzură, bun gust și responsabilitate morală.“*
>
> *STEVEN SPIELBERG*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană

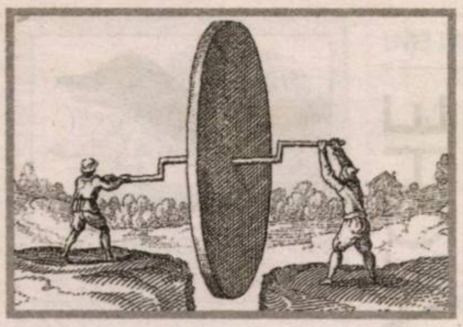

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Și dacă o să fie mai rău?

Vaccinul e aici, măsurile de sprijin pentru companii și angajați sînt și ele decise, unele se aplică deja. Altele mai așteaptă, aprobări sau alocări de fonduri, dar le va veni și lor rîndul. Se întoarce tiptil optimismul.

Pe unele străzi, soarele strălucește așa puternic încît primim deja avertismente că ne paște oribilul pericol al hedonismului eliberat și eliberator. Privim înainte spre nunțile prea mult amînate, spre călătorii imposibile astăzi sau, de ce nu, spre orgii și înmormîntări organizate fără teama poliției. Aici, la Bruxelles sau aiurea.

Imunitatea britanică de turmă? Ce e aia?!

Sigur, nu e obligatoriu ca viitorul să însemne excese de vreun fel. Ci doar o întoarcere în banalitate predictibilă. Era o emisiune la TV al cărei titlu s-ar potrivi azi, *Profeții despre trecut*. Dacă vrem așa de mult să ne întoarcem la ce era înainte, ne-ar fi, poate, util să încercăm să înțelegem mai bine trecutul. Căci, dacă ne citim mai atent horoscopul în revers, s-ar putea să descoperim, un pic surprinși, că și înainte de pandemie eram nemulțumiți. Nici atunci nu prea ne plăcea ce era în jur. Nu se făceau progrese sau, dacă se făceau, direcția era greșită, iar viziunea absentă. Și nici oamenii nu erau mai buni sau mai productivi. Aveau doar griji diferite. Acum au aceleași griji plus una comună.

Prudent, dar ferm, optimismul se instalează prin case și business-uri. O reacție cumva normală după un an de incertitudine. Guvernele, al nostru și ale altora, refuză să mai facă proiecții negative și se mulțumesc să administreze lucrurile de la o zi la alta.

Adevărul e că, așa cum n-au fost în stare să facă previziuni atunci cînd pandemia a început să facă victime, guvernele și organizațiile internaționale nu sînt nici acum foarte convinse că înțeleg încotro mergem. Priviți înapoi – în 2020, aproape fiecare strategie de luptă împotriva pandemiei s-a dovedit a fi doar tactică de amînare.

Modelul suedez? Aș!

Imunitatea britanică de turmă? Ce e aia?!

Competența irlandeză? Ha-ha!

Eșecuri cărora nu le venise încă timpul. Despre succesul din tot felul de dictaturi din care informația iese trunchiată și filtrată vorbim cu altă ocazie.

Sîntem optimiști, dar pe ce bază? Alte eșecuri se petrec în tăcere, în timp ce sîntem preocupați să înjurăm nefericita aia de platformă care ar fi trebuit să facă din vaccinare un proces funcțional, previzibil, banal.

Tedros Adhanom Ghebreyesus, șeful Organizației Mondiale a Sănătății, a explicat emfatic cum omenirea se pregătește de un catastrofic și mondial eșec moral. Nu e cinstit, spune Ghebreyesus, ca persoanele tinere din țările bogate să aibă acces privilegiat la tratament. A oferit oficialul OMS și niște cifre. Aproape 40 de milioane de doze de vaccin plecaseră către 49 de state mai bogate, pînă la data intervenției sale. Există și o națiune săracă și nenumită care, pînă la aceeași dată, primise fix 25 de doze. Cam de cît ar fi nevoie pentru vaccinarea locuitorilor unei jumătăți de scări de bloc din capitala României în timp ce așteaptă să vadă dacă apa caldă e parte din noul București sau e o trăsătură a celui vechi la care orice om modern trebuie să renunțe.

Faptul că actul de identitate românesc ne pune în poziția privilegiaților despre care vorbește etiopianul de la OMS ar trebui poate să oblige la un pic de reflecție. Pentru un popor care a făcut sport olimpic din a-și căina ghinionul istoric, avem destul de mult noroc zilele astea.

OMS avertizează, așadar, că doar unii dintre noi pot fi optimiști. Acuzația inerentă e de egoism. Pe de altă parte, care guvern al lumii va fi vreodată acuzat că a făcut prea mult pentru propriii cetățeni?

Nici unul, niciodată, indiferent de ce crede Tedros Adhanom. Prin intervențiile sale publice, șeful OMS încearcă să facă din optimism o resursă distribuită echitabil. Să îi urăm succes, nu va reuși.

Și, fie vorba doar între noi, chiar și optimismul privilegiaților ar trebui luat cu o doză de sare. O tulpină nouă de virus, un atac asupra vreunui Parlament, vreo catastrofă naturală pot oricînd să ne facă să regretăm încrederea în viitor.

Toate catastrofele neîntîmplate înainte de pandemie își așteaptă liniștite rîndul. Faptul că am avut de gestionat o problemă în plus nu le-a anulat aprioric pe toate celelalte. Cel mult a mai schimbat, pentru o vreme, ordinea priorităților.

Sîntem în mod permanent la vreo două știri distanță de sfîrșitul lumii.

Nu e absolut nici o garanție că va fi mai bine. E speranță, dar cînd a fost speranța o garanție?

Keep calm and carry on!

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter. com/jaunetom.*

■ ■ ■

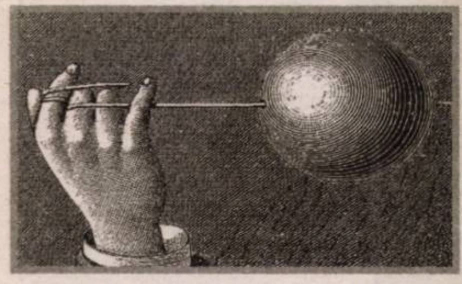

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Vine victoria?

Decizia lui Alexei Navalnîi de a se întoarce acasă după tentativa de asasinat îndreptată împotriva sa a stîrnit mirare în Occident, nu însă și printre susținătorii săi din Rusia. Supraviețuirea lui politică depinde de acest gest, chiar dacă, făcîndu-l, își pune încă o dată viața și libertatea în pericol. Sau tocmai de aceea. E o lecție învățată de la celălalt mare opozant al lui Vladimir Putin. Oligarhul Mihail Hodorkovski a stat la închisoare aproape zece ani pentru infracțiuni economice. Fostul komsomolist s-a îmbogățit din petrol și apoi a susținut ONG-uri și instituții media critice cu regimul de la Kremlin. A fost grațiat, în cele din urmă, de președinte, dar nu se mai poate întoarce în țară: odată cu obținerea azilului, a renunțat și la cetățenie. Alexei Navalnîi e considerat astăzi inamicul numărul unu al lui Vladimir Putin, singurul capabil să-l înfrunte într-o (eventuală) competiție dreaptă. Nu-și permite să rămînă în Occident pentru că Rusia nu-și permite să-l piardă.

Atunci cînd s-a îmbarcat, la Berlin, la bordul unui avion al companiei *low-cost* Pobeda cu destinația Moscova, Alexei Navalnîi știa ce riscuri își asumă. Știa că, odată ajuns în Rusia, e lipsit de protecție, adică poate păți orice. Aeronava sa ar fi trebuit să ajungă pe Aeroportul Vnukovo, unde îl așteptau deja sute de suporteri, dar a fost redirecționată cu foarte puțin timp înaintea aterizării către Șeremetievo. A fost arestat la controlul pașapoartelor. Explicațiile au venit la scurtă vreme după aceea: eliberat condiționat, Navalnîi nu se prezentase la întîlnirea cu ofițerul programată în luna decembrie. E absurd, e cinic: fiind în convalescență după tentativa de asasinat prin otrăvire cu novicioc, n-a putut bifa vizita la ofițerul de eliberare condiționată, prin urmare e arestat preventiv pentru treizeci de zile și riscă alți cîțiva ani de închisoare pentru încălcarea termenilor. Justiția, independentă – nu-i așa? –, își urmează cursul…

Arestarea lui Navalnîi pe aeroportul moscovit spune două lucruri despre Vladimir Putin. Primul e că nu-i pasă de ceea ce crede restul lumii despre regimul său. Arestarea, previzibilă, s-a produs în fața camerelor de filmat, sub ochii tuturor. Să nu fi știut autoritățile că la bordul avionului care a decolat de la Berlin se aflau și jurnaliști? Să nu fi realizat că oricine poate filma, pînă la urmă, momentul arestării, într-un spațiu public, pe un aeroport din capitala Rusiei? Autoritățile au făcut ce-au putut ca să limiteze protestele și violențele redirecționînd avionul de pe un aeroport înconjurat de susținătorii lui Navalnîi, dar nu s-au mai sinchisit și de urmările pe care le-ar produce o intervenție televizată pentru arestarea sa.

© wikimedia commons

Alexei Navalnîi

Al doilea lucru evident după această (a cîta?) arestare a lui Navalnîi e că lui Vladimir Putin îi e teamă de el – sau măcar că nu-i e indiferent. Otrăvirea cu novicioc e aproape o formă de mărturisire. În logica criminalistică, orice altă formă de asasinat ar fi lăsat loc de dubii cu privire la autor: un nefericit accident de mașină, explozia unei butelii de aragaz, prăbușirea ascensorului, un bețivan de pe stradă care lovește fulgerător și precis cu șișul, o supradoză de droguri, un trăsnet… Însă novicioc e o armă care poartă amprenta criminalului.

Novicioc e o armă care poartă amprenta criminalului.

Și mesajul lui Alexei Navalnîi e cît de poate de clar: întorcîndu-se în țară, el spune că e pregătit să-l provoace pe Vladimir Putin, chiar și cu orice risc. E aproape un soi de „acum ori niciodată“. În pragul alegerilor pentru Duma de Stat, programate în septembrie, Navalnîi vrea să denunțe cu și mai mare înverșunare corupția din Rusia, deriva autoritară a regimului și setea de putere a lui Putin care, prin reforma constituțională inițiată anul trecut, își pregătește terenul pentru a rămîne la putere pînă în 2036.

Tentativa de asasinat împotriva lui Navalnîi și arestarea la întoarcerea în țară aduc din nou în discuție relațiile dintre Rusia și Europa, dintre Rusia și Germania, în mod special. Pentru că, în ciuda derapajelor politice ale Kremlinului, Germania rămîne cel mai important partener economic european al Rusiei. Dincolo de criticile mai fățișe ori mai voalate pe care cancelarul Angela Merkel i le aduce lui Vladimir Putin, relațiile economice se mențin cordiale: proiectul Nord Stream II a continuat în timp ce Alexei Navalnîi era tratat într-un spital berlinez.

Ce poate face, totuși, Europa, pentru a opri deriva Rusiei? Sancțiunile economice aplicate pînă acum cu blîndețe nu au produs efecte. O înăsprire a lor e improbabilă tocmai din cauza relațiilor economice: nevoia de resurse (gaz) pune în surdină principiile fundamentale, statul de drept și respectarea drepturilor omului. Soluția, pentru o Rusie mai europeană, e ca Europa să susțină politic și mai ales economic opoziția democratică, adică organizații neguvernamentale, instituții de presă și lideri politici precum Alexei Navalnîi.

P.S. Alexei Navalnîi s-a întors la Moscova la bordul unui avion al companiei *low-cost* Pobeda. Adică *victorie*.

■ ■ ■

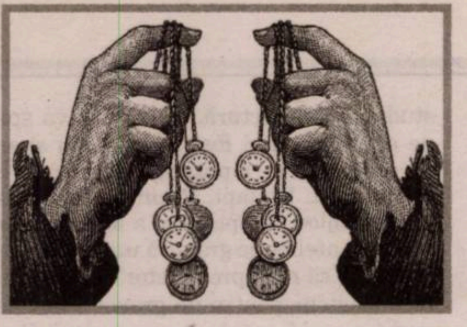

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

3. Gioconda

Există mari personalități – inventatorii faimoși, de pildă, și oamenii de știință în general – care, aplecați toată viața asupra cîtorva întrebări, reușesc să lase în urmă un mare răspuns sau o sumedenie de soluții durabile. Leonardo da Vinci – care s-a impus contemporanilor săi și ca un inspirat om de știință – a parcurs calea inversă: a imaginat, de timpuriu, felurite soluții tehnice, a propus – în proiect – uimitoare răspunsuri pentru cele mai diverse probleme, dar a sfîrșit cu un mare semn de întrebare. A avansat, cu fiecare decadă a vieții lui, de la cea mai strictă și eficientă rigoare înspre cea mai doctă nedumerire. Cu alte cuvinte, a început ca un subtil „inginer“ și a sfîrșit ca un gînditor și ca un artist. Iar marea întrebare pe care Leonardo ne-a lăsat-o tuturor moștenire se cheamă *Gioconda*... După o viață petrecută sub semnul *amiezei* atotlimpezitoare, el face loc, în portretul acestei femei, *amurgului*, cu întregul lui potențial de interogație. Seninătății tăioase a savantului i se adaugă penumbrele fertile ale melancoliei. *Exactitatea* legii e îmbogățită prin *adevărul* nuanței. De-a lungul acestui parcurs interior și stilistic, Leonardo aduce inteligenței omenești un paradoxal omagiu: ea e înțeleasă ca o virtute care se califică nu doar prin ceea ce poate *descifra*, ci și prin ceea ce știe să *ascundă*. Acesta e, credem, nimbul *simbolic* al celebrului portret, farmecul lui greu exprimabil. Ni se propune o dimensiune a cunoașterii la care nu sîntem destul de atenți: cunoașterea care nu știe și nu vrea doar să-și afirme, triumfal, „averea“ intelectuală, pozitivitatea, ci poate decide și să tacă, să evoce sensuri ascunse, să savureze misterul. Iar gestul dintîi al inteligenței destinse, capabile să amîne, semnificativ, trecerea *dincolo* de pragul obișnuit al cunoașterii, gestul acesta este *surîsul!* Și poate nu e nimic mai frumos, mai nobil omenește decît tocmai înzestrarea minții de a surîde propriilor sale limite...

Ce este, în definitiv, pictura decît expresia superior vitală, de un dinamism bine temperat, a unei bogate nemișcări?

De multă vreme, *Mona Lisa* a devenit aproape o emblemă a artei de a picta. Ca și realitatea imaginilor pictate, realitatea acestui faimos chip de femeie ezită între explicit și aluziv. Ca și pînza unui tablou, epiderma *Giocondei* e mai mult decît „suportul“ unui îndemînatic joc de forme, mai mult decît o impasibilă, neutră, suprafață „de lucru“. E o peliculă sub care pulsează un întreg univers, o simfonică țesătură de lumi posibile. Nu întîmplător, în spatele *Giocondei*, ca fundal, e zugrăvit un peisaj, cuprinzînd cele mai diverse tipuri de relief. Ca o replică macrocosmică a microcosmosului inepuizabil pe care *Gioconda* îl întruchipează. Microcosmosul acesta, căruia Goethe avea să-i spună „Eternul feminin“, este „opera“, înfăptuirea palpabilă a gîndului tainic care îngăduie mîinilor *Giocondei* să stea „părăsite“ într-o prețioasă odihnă. Dar, pe de altă parte, această odihnă a mîinilor cheamă la „faptă“ privirea și surîsul. Ni se sugerează, astfel, puterea spectaculos *făptuitoare* a reflecției și a reveriei, amîndouă „activități“ *statice*, „așezate“, străine de agitația hărniciei exterioare. Nu ne vom mai mira că portretul *Giocondei* a devenit, într-un anumit sens, emblema însăși a artei de a picta. Ce este, în definitiv, pictura decît expresia superior vitală, de un dinamism bine temperat, a unei bogate nemișcări? Pe de altă parte, nu numai provocatoarea *nemișcare* a imaginii ține de destinul picturii, ci și inevitabila ei *tăcere*, „vorbirea“ ei transtextuală. Tentativa comentatorului, a noastră în cazul de față, de a găsi echivalentul scris al imaginii pe care o contemplăm rămîne, fatalmente, sub nivelul suveranității ei. Ca un zgomot oarecare împrejurul unei incoruptibile statui...

Și mai e ceva, infinit de trist, care unește destinul picturii cu destinul acestui tablou și cu destinul oricărui patrimoniu pămîntesc. *Gioconda* e o frumusețe pe cale de a dispărea. Cu fiecare an care trece, ea se degradează ireversibil, așa încît ceea ce vizitatorul Luvrului mai poate vedea astăzi între ramele ei este mai mult amintirea unei picturi decît corpul ei originar. Așa stînd lucrurile, cuvîntul, care nu poate exprima tăcerea *Giocondei* (și a nici unei alte imagini), se arată, totuși, cu toată neputința lui, mai durabil decît părea. Cîndva, Leonardo nu va mai fi pentru noi decît ceea ce fiecare pictor, fiecare artist devine pînă la urmă: un nume despre care povestesc cărțile, dar pe care muzeele, memoria vizuală a lumii l-au pierdut. Vom spune Leonardo cum spunem Apelles sau Polignot, fără ca vreo imagine să se mai asocieze, în mintea noastră, acestor nume. Și vom spune, poate, la fel, „pictură“, cu sentimentul că ne referim la un dat arheologic, la o realitate defunctă, cu același sentiment, probabil, cum vom spune și „Veneția“, și jungla Amazoanelor, și pictura etruscă, și atîtea altele: lucruri minunate, din care nu va mai fi rămas decît nimbul. S-ar putea, totuși, ca, pînă și în asemenea momente, Gioconda să-i supraviețuiască lui Leonardo ca o emblemă a Paradisului pierdut: Paradisul pierdut al picturii...

■ ■ ■

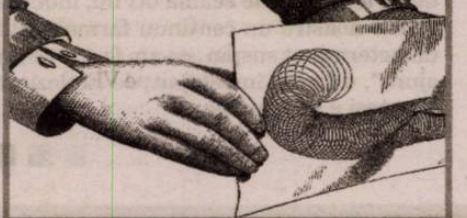

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Noul pharmakon

Știrea că aproape 50% din cadrele didactice preuniversitare și 40% din cele universitare sînt reticente față de vaccinarea lor anti-COVID e tulburătoare. Va să zică educatorii națiunii, avînd, prin comparație, mințile cele mai luminate (în medie), unde știința ar trebui să aibă rădăcinile cele mai puternice (din nou prin comparație), nu par sensibil mai deschiși față de vaccinare decît profanii, ba chiar decît cei fără școală. Altfel spus, în medie și în absența unor date suplimentare mai complete, putem admite că educația mai înaltă sau mai joasă nu e decisivă în dispoziția spontană de a te vaccina imediat, ori de a întîrzia, ori de a refuza pînă la urmă vaccinarea (în absența unor constrîngeri directe sau indirecte, cum ar fi dificultatea de a călători în străinătate nevaccinat – ceea ce aproape sigur va urma).

Și atunci? Cum să interpretăm această situație paradoxală? S-o explicăm, cum se face de obicei prin marea răspîndire pe care o au teoriile conspiraționiste? Dar tocmai asta e problema: de ce au atîta răspîndire teoriile conspiraționiste? Căci ele n-ar fi fost acceptate fără să existe o predispoziție de a le privi cu bunăvoință. Intuim că nu acele teorii sînt de fapt cauza reală a refuzului sau a reticenței, ci mai curînd ele oferă justificarea atitudinii, chiar pretextul lor. Locul comun al acestor teorii, mai mult sau mai puțin extravagante, este – dacă observați atent – suspiciunea că autoritățile din toate statele și de comun acord ascund adevărul populațiilor. Dar de aici se naște o nouă întrebare: de ce ar crede așa ceva atît de mulți oameni, pretutindeni în lume și indiferent de regimul politic?

Eu cred că atitudinea spontană – pozitivă sau negativă – a oamenilor față de vaccinare ține mai puțin de cunoaștere (-sau necunoaștere) rațională sau științifică, cît de psihologie, de personalitate, chiar de stilistica temperamentală a acesteia. Așa cum sociologii au demonstrat de mult că unii oameni sînt, prin temperament, înclinați să fie mai curînd conservatori, iar alții – mai curînd progresiști, urmînd ca abia mai tîrziu să-și afle justificări morale sau să împrumute argumente economice sau sociale pentru atitudinile lor, ne-am putea gîndi că și în privința imunizării lucrurile stau asemănător – mai ales că este vorba despre o noutate la scară planetară, pentru care sînt puține rețete tradiționale. Unii sînt, prin temperament, mai degrabă înclinați să se vaccineze, alții, dimpotrivă, se trag instinctiv înapoi. Primii vor vedea avantajele, ceilalți – riscurile. Primii vor crede deci în medici, epidemiologi și chiar guverne, ceilalți vor avea îndoieli și vor căuta motive să fie necredincioși. (Iar dacă le vor căuta, le vor și găsi.) Dar în centru stă întotdeauna frica sau, mai exact, interpretarea ei.

Vreau să spun că în centrul poziționării stă frica de boală, mai ales fiindcă aceasta ne-a invadat într-o manieră nouă și neașteptată. Spre deosebire de medicament, care se administrează unor bolnavi pentru a-i însănătoși, vaccinul se administrează unor sănătoși pentru a-i feri de boală. Dar dacă nu-i așa și vaccinul, administrat celor sănătoși, e de fapt un agent al îmbolnăvirii, așa cum medicamentul, administrat celor bolnavi, e un agent al însănătoșirii? În fond, ca să-și producă efectul preventiv, vaccinul chiar trebuie să te îmbolnăvească puțin. Vaccinul „imită“ cumva boala, pentru a o depăși. Medicamentul atacă direct agentul bolii, vaccinul îl amăgește, făcînd un straniu ocol printr-un chip al bolii. Medicamentul e „onest“, vaccinul e „șiret“. Nu cumva atunci vaccinul, care trebuie să îmbolnăvească pentru a însănătoși, este un fel de otravă, fie și de leac? Pe scurt, vaccinul pare a fi un fel de monstru ambivalent – un *pharmakon*. Grecii numeau *pharmakon* atît leacul, cît și otrava, iar vaccinul este cu adevărat un *pharmakon* modern și sofisticat, fiindcă cuprinde în el unite deopotrivă boala și sănătatea, agentul nimicirii și cel al salvării.

Ambivalența este însă, psihologic, dificilă și tindem să o rezolvăm într-o direcție sau într-alta, însă o facem urmîndu-ne o tendință temperamentală înnăscută, pe care n-o controlăm decît parțial, așa cum nu controlăm decît parțial tendința de a fi conservatori sau progresiști: unii (sper, majoritatea) vedem mai ales „leacul“ din *pharmakon*, alții, dimpotrivă, tind să se concentreze mai ales asupra factorului „otravă“ din același. Abia apoi urmează calculele de oportunitate, justificările raționale (teoriile conspiraționiste sînt, în felul lor, justificări raționale, deși neștiințifice, ba chiar antiștiințifice). Nu susțin nicidecum că cele două „rezolvări“ opuse ale ambivalenței *pharmakon*-ului sînt echivalente din punct de vedere practic, chiar dacă ele sînt psihologic echivalente: în cazul de față, avantajele obiective ale vaccinării le întrec cu mult pe cele ale refuzului. Afirm numai că, psihologic, reacția noastră primară față de vaccinare – mai ales într-o situație nouă ca acum – nu e dictată atît de mult de nivelul de școlarizare și de cunoaștere, pe cît se crede, ci în mare măsură folosim cunoștințele noastre, bune sau rele, mai curînd pentru a ne justifica o atitudine instinctivă și o tendință deja prezentă *a priori*. Să mai spunem și că, așa cum între conservatorii și progresiștii determinați există și grupul, deloc mic, al celor situați cumva la mijloc sub raport temperamental, care pot fi „deplasați“ relativ ușor într-o direcție sau alta prin persuasiune, tot așa se întîmplă și aici: mulți oameni sînt inițial indeciși, nu neapărat fiindcă „n-au destule informații“, așa cum declară ei, ci fiindcă prin temperament sînt „la mijloc“ și le e greu să se decidă. Spre deosebire de celelalte două grupuri, aceștia pot fi convinși prin diferite forme de persuasiune să treacă în tabăra *pharmakon*-ului leac sau în aceea a *pharmakon*-ului otravă.

Vaccinismul și antivaccinismul sînt, prin urmare, într-un sens, reductibile la opțiuni care, dacă nu sînt politice în sens propriu, seamănă foarte mult cu impulsurile politice sau economice spontane și primare ale oamenilor, precum tendința de a economisi *versus* tendința de a risca în speranța unui profit, ori tendința de a vota cu politicienii care propun mai multă solidaritate *versus* aceea de a vota cu cei care propun mai multă libertate. Cît despre argumente, ele vin ulterior și, oricît de valoroase sau de ridicole ar fi în sine, ele nu-și pierd niciodată sensul lor inițial strategic și nu euristic. Rezolvarea ambivalenței noului *pharmakon*-vaccin se face inițial după liniile stilistice ale temperamentului; abia ulterior ea se colorează cu argumente.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Piranesi la MNAR

Acum vreo șapte ani, într-o splendidă zi de primăvară, cu cer înalt și azuriu, inundată de lumină proaspătă, eram într-o încăpere a muzeului Scharf-Gerstenberg din Berlin înconjurat de 16 gravuri cum nu mai văzusem. Venisem special de la București să le văd. Știam că voi fi surprins, dar, vorba aceea, nici chiar așa! Încăperea muzeală era mică, așa că gravurile epuizau tot spațiul de expunere. Și, chiar de-ar fi fost altfel, nimic nu ar fi putut să mai stea lîngă ele. Căci ele lichidau cu forța lor dantescă însăși ziua primăvăratecă de afară. Vedeam cele 16 desene din ciclul *„Carceri d'Invenzione“* de Giovanni Battista Piranesi (1720-1778). Ele reprezintă spații carcerale produse de închipuirea exaltată a artistului. Se zice că Piranesi le-a desenat la 24 de ani, într-un moment de acută morbiditate, sub chinul unei febre puternice, așa că sînt unanim considerate drept halucinații ale unui inconștient răscolit. Poate de aceea modernii, mari amatori de freudism și de suprarealism, le privesc încîntați ca antemergătoare. De altfel, titlul dat acestui ciclul este ambiguu, *„Carceri d'Invenzione“* putînd însemna și închisori imaginare, așa cum se traduce cel mai frecvent, dar și închisori ale imaginației. Această ambiguitate face deliciul amatorilor de introspecții în obscuritatea sinelui. Fără să spun că cea de-a doua traducere ar face mai degrabă dreptate gravurilor lui Piranesi, totuși este evident că lectura deschisă astfel se susține. Faptul că în toate planșele „Închisorilor“ spațiile sînt închise și că imaginarul, oricît de bogat sau de extravagant, se dezvoltă într-un interior fără ieșire ne duce aproape de ideea închiderii fatale a imaginației. Oricît ar fi de explozivă și de dezinhibată, imaginația are limite!

Gravurile „Închisorilor“ prezintă structuri arhitecturale fantastice, subterane și lugubre, dar mărețe și perfect plauzibile în același timp, astfel că ceea ce se stîrnește în privitor nu este frica propriu zisă, ci acel *tremendum* jungian. Arhitectul din Piranesi nu a permis artistului să fabuleze pînă dincolo de rigorile rezistenței. Zidurile, coloanele, arcadele, grinzile, scările, balustradele, pasarelele, podețurile și porțile ce se pot mișca prin acțiunea unor scripeți, lanțuri, pîrghii și contragreutăți, belciuge enorme și roți dințate cuprinse în mecanisme uriașe indică un spațiu care nu iese de sub controlul calculului geometric, ingineresc. Imaginația erupe respectînd regulile arhitecturii. N-aș spune că se simte vreo reflecție de ordin moral ori teologic – aici nu deținuții sînt importanți (de altfel, ei nici nu se prea văd, abia ici-colo cîte o siluetă trudind), ci închisoarea în sine. Ea, închisoarea, este capodopera.

Am reîntîlnit cîteva dintre aceste desene în expoziția Piranesi („Arhitecturi și fantasme“) de la Muzeul Național de Artă. Organizată pentru a marca 300 de ani de la nașterea artistului, expoziția este, fără nici o exagerare, un mare eveniment cultural. În 39 de planșe, demersul expozițional atinge trei cicluri majore din arta lui Piranesi: pe lîngă *„Carceri d'Invenzione“*, *„Grotteschi“* și *„Vedutte di Roma“*.

Giovanni Battista Piranesi a avut un destin artistic unic – poate or mai fi și altele asemănătoare, dar eu nu mai cunosc. În general, dacă contemporanii și generația imediat următoare unui artist nu dau multe parale pe el, șansele lui de a sfida uitarea sînt, practic, zero. Mai mult, dacă după două generații artistul este, totuși, descoperit, dar renumele său nu poate trece de cercul strîmt al unor snobi sofisticați, iarăși, șansa lui de a rămîne în memoria colectivă este minimă. Și, totuși, cu Piranesi s-a întîmplat altfel. În vremea lui și imediat după aceea, a fost socotit un artist de rang secund. Totuși, la multe decenii după ce a murit, au apărut admiratori precum De Quincey, Coleridge, de Musset, Victor Hugo, Baudelaire, Th. Gautier, Mallarmé. S-a dezvoltat un mic cult al lui Piranesi, dar acesta a rămas închis, elitist, consumat de *insiders*, de *connoisseurs*. Nici chiar la jumătatea secolului XX numele Piranesi nu spunea multe, de vreme ce, într-o lucrare considerată de referință pentru introducerea în istoria artelor, precum voluminoasa *The History of Art* a lui E.H. Gombrich, apărută în 1950, nu este pomenit nici măcar o dată.

Și totuși, în anii '80-'90 ai secolului trecut, gloria lui Piranesi ajunge la cote legendare. Astăzi, este considerat cel mai important gravor al secolului al XVIII-lea și, nu pentru puțini, chiar cel mai important desenator al vremii sale, superior lui Tiepolo, care i-a fost mentor o perioadă, sau chiar lui Goya, care era cu 20 de ani mai tînăr și alături de care este, astăzi, plasat adesea în expoziții. Numele lui Piranesi a explodat pur și simplu în spațiul culturii generale odată cu eseul lui Marguerite Yourcenar din 1962. În 1996, Editura Humanitas a publicat acest eseu în admirabila traducere a lui Petru Creția, într-un volum care a purtat chiar titlul său: *Creierul negru al lui Piranesi*. Titlul reproduce primul vers dintr-un fragment de poem din 1856 al lui Victor Hugo, în care sînt evocate, în stilul „Epigonii“, mari personalități devenite mituri precum Mozart, Beethoven, Gluck, Pergolesi ș.a. Printre ei se găsește și Piranesi, la care Hugo se referă astfel: *„Le noir cerveau de Piranèse / Est une béante fournaise / Où se mêlent l'arche et le ciel, / L'escalier, la tour, la colonne ; / Où croît, monte, s'enfle et bouillonne / L'incommensurable Babel“*.

Născut la Veneția, Piranesi urmează de foarte tînăr ucenicia în gravură, dar și studii de arhitectură. Yourcenar va spune că acesta a și fost marele său avantaj comparativ – a putut gîndi gravura ca un arhitect. De fapt, Piranesi a fost mereu la mijloc. Se spune că a fost eliminat dintr-un atelier de gravură unde ucenicea pe motiv că era „prea pictor“, ceea ce, să recunoaștem, pentru un gravor e mai degrabă o problemă decît un avantaj. Cum Veneția vremii sale se ofilea și comenzile se împuținau, Piranesi s-a mutat la Roma, oraș de care s-a îndrăgostit definitiv, căruia i s-a dedicat cu impresionantă loialitate artistică și de a cărui istorie va rămîne legat pentru totdeauna. Este autorul a sute de *vedutte* (vederi) reprezentînd colțuri din Roma, aproape în totalitate ruine. Mai mult de o duzină dintre ele pot fi admirate în expoziția de la MNAR. La Roma, unde a sosit pe cînd avea 20 de ani, Piranesi va opta pentru tehnica acvafortе, în care va lucra pînă la sfîrșitul vieții.

Putem, desigur, să-l comparăm cu alți mari autori de *vedutte* și, din multe motive, Canaletto e primul care vine în minte (expoziția ne îndeamnă, de altfel, s-o facem), dar nu îmi dau seama ce folos am scoate de aici. Mie mi se pare mai important să observăm că, în vremea de glorie a rococo-ului, Piranesi caută în umbrele trecutului îndepărtat. Nu-mi pot reprima impresia că artistul fuge deliberat de contextul vremii sale. Exuberanța prezentului său îi repugnă, iar efuziunile în curbe generoase, solare, aurite ale contemporanilor decoratori nu îi spuneau nimic. Ruinele sînt, la el, nu doar forme de memorie, nu doar surse de melancolie, nu doar porți de incursiune într-un trecut glorios, ci declarații despre condiția umană. Yourcenar observă că oamenii prezenți în lucrările lui sînt „microscopici“, detectabili cu lupa, în vreme ce construcțiile, fie ele ruine sau nu, sînt enorme. Trăim zi de zi printre ruine (nu mă refer doar la ziduri și clădiri!) care, fie că le băgăm de seamă ori nu, induc în viețile noastre un continuu farmec ofilit, un neterminat suspin „ce-am fost și ce-am ajuns“, un gînd îmbătrînit, de Eccleziast. Piranesi e artistul lor.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fitzgerald și Hemingway la un pahar și-o orhidee

Cînd nu elibera Parisul la Ritz (cum am pomenit într-un „Accent“ anterior), Ernest Hemingway ieșea să bea ceva cu prietenul său F. Scott Fitzgerald la barul hotelului, locul preferat al lui Hemingway și al multor alți artiști din epocă.

Într-o seară, printre discuții și pahare, la un moment dat, Scott Fitzgerald a rămas fermecat. Nu de vreo poveste senzațională spusă de prietenul Hemingway, ci de o apariție spectaculoasă. În bar a intrat un cuplu format dintr-un englez trecut de prima tinerețe, cu aspect mai degrabă neglijent, și o tînără doamnă de o frumusețe răpitoare. Cel răpit era Scott Fitzgerald. Și trebuia să facă ceva în acest sens. A rugat pe cineva de la hotel să îi aducă un buchet de orhidee pe care l-a direcționat către masa frumoasei doamne împreună cu un bilețel în care și-a exprimat complimentele și a notat o sugestie: o întîlnire la o dată ulterioară.

Femeia a refuzat imediat florile și i le-a trimis înapoi lui Fitzgerald.

În deznădejdea-i provocată de refuz, sufletul de artist al scriitorului s-a manifestat ca atare, cu multă creativitate. Și curaj, aș adăuga. Și, poate, puțină viclenie, tot artistică, chiar dacă ușor ridicolă. Scott Fitzgerald a mîncat orhideele refuzate. Petală cu petală.

Ce gust aveau? Nu ni se spune.

Care o fi fost reacția de moment a tinerei doamne care refuzase florile? Nici asta nu aflăm.

Reacția restului clienților? Putem bănui.

Ce a zis prietenul de pahar (și de-o viață) al lui Fitzgerald, care povestește, de altfel, toată scena? Nimic. Sincer, cred că îi ținea isonul ca de la artist la artist.

Dar știm deznodămîntul, surprinzător, după cum îl catalogheazǎ chiar Ernest Hemingawy. *Trucul orhideea* al lui Scott Fitzgerald a avut efect și a impresionat-o pe frumoasa femeie care îi răpise atenția, astfel încît în aceeași noapte, mai tîrziu, scriitorul s-a întors în barul de la Ritz la braț cu aceasta.

Poate orhideele au efect uneori mai degrabă dacă le mănînci decît dacă le oferi? Tot ce se poate.

Totuși, nu încercați acasă…

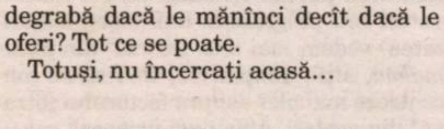

BARBURISME

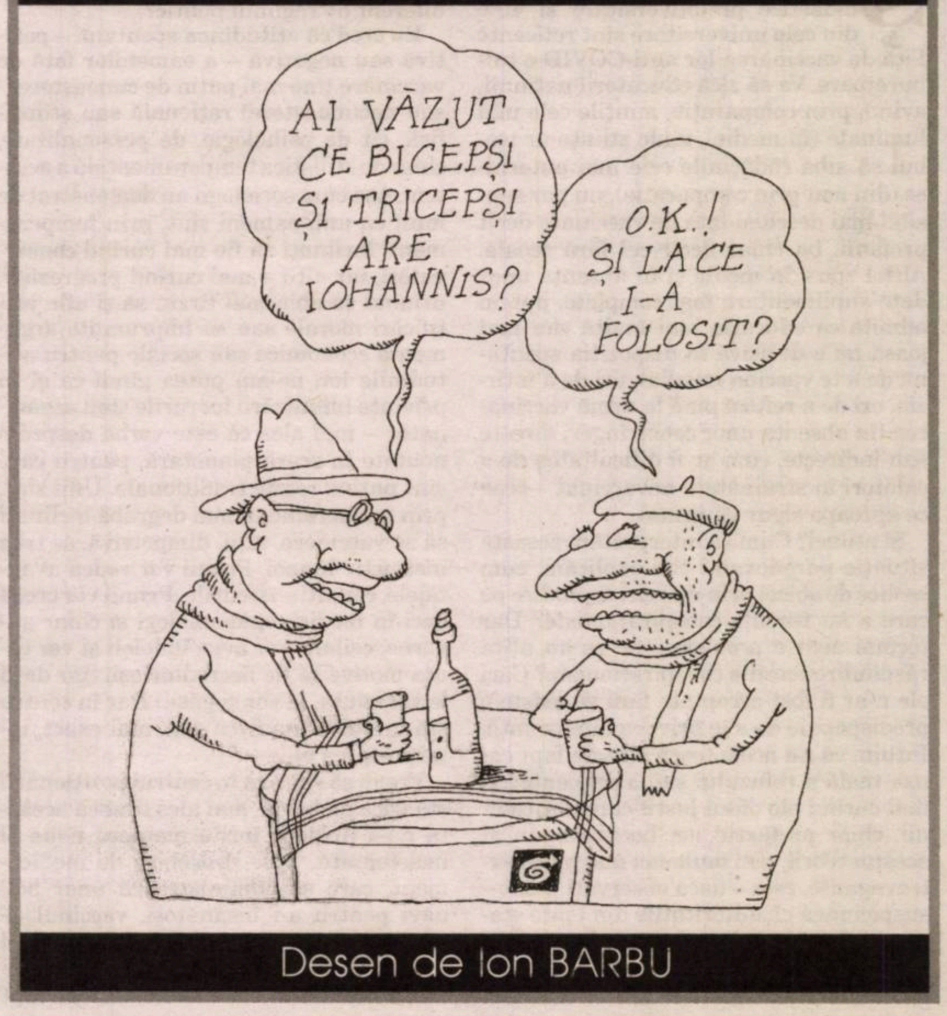

AI VĂZUT CE BICEPȘI ȘI TRICEPȘI ARE IOHANNIS?
O.K.! ȘI LA CE I-A FOLOSIT?

Desen de Ion BARBU

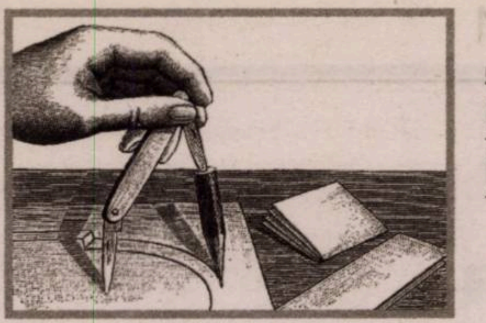

Matei VIŞNIEC

interogarea europeană

Trebuie acceptată monstruozitatea pentru a lupta împotriva ororii?

Dintre toate obiectivele pe care şi le propune noul preşedinte american, democratul Joe Biden, cea mai dificilă este reconcilierea dintre proprii săi concetăţeni. Lupta împotriva pandemiei va fi infinit mai uşor de dus, mai ales acum, că au apărut vaccinuri eficiente. Biden a anunţat şi măsuri pentru redresarea economiei, şi pentru asistarea celor defavorizaţi, şi în materie de justiţie socială, şi în ceea ce priveşte combaterea rasismului, a inegalităţilor, a poluării. America lui Biden doreşte, de asemenea, să-şi reasume rolul major avut pe plan internaţional, să-şi strîngă legăturile cu Europa, să grupeze într-o coaliţie de valori statele democratice… Nici unul dintre aceste generoase planuri nu va reuşi însă dacă falia toxică apărută între americani va continua să se adîncească.

Istoria mişcărilor de stînga din Europa este marcată de un fel de blestem: nume ilustre, militanţi sinceri, artişti talentaţi, spirite critice ascuţite nu au reuşit, în momente-cheie, să respingă în acelaşi timp şi *oroarea,* şi *monstruozitatea.* Iar mulţi dintre aceşti admirabili luptători pentru binele omenirii au preferat să nu vadă monstruozitatea comunismului pentru a deveni mai eficienţi în lupta împotriva ororii capitaliste.

În acest sens, istoricul francez Thierry Wolton, în lucida sa *Istorie mondială a comunismului,* evocă rătăcirile multor intelectuali francezi, în frunte cu Sartre. În mod constant, ei au căutat un „paradis comunist“ în care să creadă şi unde să-şi plaseze bazele strategice pentru a demola capitalismul. La început au crezut cu toţii în Uniunea Sovietică, apoi, cînd au realizat amploarea crimelor şi a monstruozităţilor comise de Stalin, s-au orientat spre China. Cînd au văzut că şi Mao este la fel de cinic şi calcă pe milioane de cadavre, şi-au imaginat că Pol Pot ar putea fi un simbol a revoluţiei pure, al reuşitei revoluţionare. Cînd şi Pol Pot a oripilat lumea cu masacrele sale, stînga franceză (şi în mare măsură cea occidentală) l-au luat în braţe pe Fidel Castro. Toate aceste fascinaţii succesive, devenite tot atîtea eşecuri, au fost o expresie dramatică a incapacităţii stîngii de a refuza celebra somaţie *dacă nu eşti cu noi eşti împotriva noastră*. Puţini, foarte puţini intelectuali au fost capabili, la jumătarea secolului trecut, să denunţe în acelaşi timp şi nazismul, şi stalinismul. Şi numai după decenii întregi de reflecţie şi de cercetări aceste două forme ale răului au fost declarate ca fiind echivalente.

Şi-au imaginat că Pol Pot ar putea fi un simbol a revoluţiei pure, al reuşitei revoluţionare.

Istoricul britanic Roger Moorhouse a publicat în 2014 o foarte importantă analiză despre pactul Ribbentrop-Molotov, iar cartea se intitulează *The Devils' Alliance: Hitler's Pact with Stalin, 1939-1941*. Merită să auzim cum sună acest titlu şi în română: *Alianţa diavolilor…*

Personal, observ cum în Europa apar, în mediile de stînga, semnele unei noi fascinaţii, mai precis pentru *ideologia gîndirii politice corecte* născută în universităţile americane. Pentru a-şi merita titlul de *progresistă,* o parte a stîngii începe să refuze să vadă excesele comise în numele aşa-zisei *culturi a cenzurării („cancel culture“)*. Combaterea rasismului este o cauză justă şi necesită un efort colectiv în regim de urgenţă absolută. Dar în nici un caz nu trebuie tolerată o anumită tendinţă de transformare a antirasismului într-o incitare la un război între rase. Ororile comise în lunga perioadă a comerţului cu sclavi trebuie denunţate, dar este absurd să ceri astăzi blocarea carierelor pentru oameni ai căror strămoşi, în urmă cu trei sute de ani, au exploatat sclavi. Nimic mai sfînt decît protecţia minorităţilor şi recunoaşterea drepturilor lor, dar în nici un caz nu este acceptabil ca minorităţile să-şi impună o dictatură revanşardă. Epurarea patrimoniului cultural al umanităţii pe motivul că prea mulţi *oameni albi* au participat la construirea lui este o idee fascistă. Ca şi interdicţia de a mai pronunţa unele cuvinte, precum cuvîntul *negru,* pe motivul că ar stigmatiza o întreagă categorie de oameni.

În efortul de reconciliere a Americii, Joe Biden va avea de înfruntat două tabere extreme care sînt în aceeaşi măsură destabilizatoare pentru ţara sa, cît şi pentru lumea democraţiei în general. Indivizii care arborau în incinta Capitoliului, pe data de 6 ianuarie anul acesta, drapele sudiste, simboluri ale rasismului, sînt de fapt la fel de periculoşi ca şi cei care consideră că *the white man* est sursa tuturor relelor pe pămînt.

În Franţa au apărut nenumărate articole în ultimii ani avertizînd că preluarea mimetică, în Europa, a conflictelor şi a conceptelor ideologice vehiculate astăzi în America ar fi o catastrofă. Chiar şi unele publicaţii de stînga încep, în Franţa, să lanseze astfel de semnale de alarmă. Citez dintr-un articol apărut pe 16 ianuarie în *Libération,* el este semnat de universitarul şi scriitorul Thomas Clerc şi se referă la un anumit incident intervenit anul trecut în cursul unui meci de fotbal, cînd jucătorii uneia dintre echipe au refuzat să mai continue partida după ce l-au auzit pe un arbitru român pronunţînd cuvîntul *negru:* „Dacă nu mai putem spune *negru* pentru a desemna un om care este negru (şi la fel în cazul unui alb) înseamnă că orizontul nostru se întunecă. Militanţii postcoloniali au deja un argument, cel al asimetriei: cînd se desemnează pe ei înşişi ca fiind negri pentru a-şi afişa identitatea nu este nici o problemă, dar dacă numai negrii pot să-şi spună negri, atunci înseamnă că sîntem pe drumul care duce spre fascism“.

Pentru reprezentanţii spiritului critic în lumea liberă este foarte important în prezent să nu se lase terorizaţi de forţa cu care extremiştii de stînga şi de dreapta îşi declamă pseudoideile şi sloganele. În forme diferite, ei au acelaşi scop: distrugerea gîndirii libere şi instaurarea unui nou totalitarism.

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

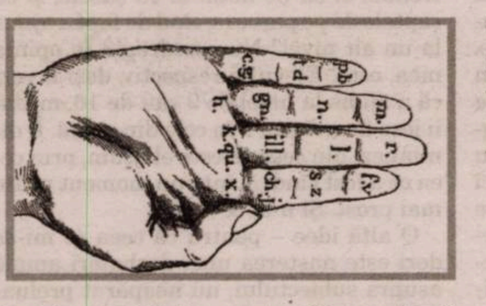

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Homo sapiens

Am citit şi eu – ca toată lumea bună – bestseller-ul internaţional al profesorului Yuval Noah Harari, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii,* publicat în 2017 la noi de Editura Polirom, în traducerea lui Adrian Şerban. Carte speculativă în mare parte, desigur, dar remarcabilă prin erudiţia sa excelent asimilată şi claritatea argumentaţiei. Pentru cei care nu aţi interacţionat deja cu ea (şi vă spun aici, fără ezitări, că merită să o faceţi), precizez că Harari – detaliu sesizabil încă din titlu – studiază, pe baza puţinelor şi controversatelor mărturii istorice şi antropologice pe care le avem, evoluţia noastră (cu origini pierdute în negura milioanelor de ani) pe Terra. Informaţiile cu care operează autorul sînt, uneori, fascinante, iar modul cum le organizează într-o demonstraţie limpede şi coerentă te cucereşte indubitabil, intelectual vorbind, chiar dacă, repet, anumite ipoteze pot părea sprijinite mai mult pe imaginaţia cercetătorului decît pe soliditatea argumentului ştiinţific. Nu despre asta vreau să vorbesc însă în cele ce urmează. Mă interesează doar unul dintre scenariile, cumva „parabolice“, creionate în planul subtil de volumul amintit – *nevrednicia omului în raport cu propria-i evoluţie*. Cum adică, vă întrebaţi? Simplu. Bazîndu-se pe dovezi biologice, geografice, geologice şi culturale, Harari sugerează că *homo sapiens* a evoluat numai în varianta lui colectivă (în postură de grup deci). Individul, pe de altă parte, a involuat mai degrabă, serios, de-a lungul secolelor de aşa-zis „progres“.

Ceea ce Harari numeşte „revoluţia cognitivă“ (fenomen care va rămîne în continuare, luat în sine, un uriaş mister) nu a însemnat neapărat o fericire pentru exponenţii speciei noastre. Deşi comunitatea s-a dezvoltat prin acest enigmatic „salt“ spiritual, mergînd spre o nouă „revoluţie“ – cea „agricolă“ – generatoare de progres fulminant, aproape „peste noapte“ (în termeni istorici), „inşii“ ca atare au început să experimenteze tragedii personale, decăderi dramatice, epidemii, conflicte, disperări legate de viitorul incert şi, se înţelege, profunde sentimente de alienare. Astfel de tribulaţii nu existau în perioada, cum ar veni, „mai primitivă“ a omului, cînd, în calitate de „vînător-culegător“, el era individualist, pragmatic, supravieţuitor şi lipsit de griji „socio-economice“ – într-un cuvînt, *fericit*. Consecinţa cea mai descurajantă şi, totodată, paradoxală a „evoluţiei“ o reprezintă totuşi *diminuarea inteligenţei*. „Vînătorul-culegător“ devenea mai isteţ în fiecare zi, prin procesarea, cu simţurile în alertă, a mesajelor oferite de mediul înconjurător. Învăţa rapid şi înţelegea natura pe care, uşor-uşor, a ajuns să o domine. Urmaşii lui – „cognitivi“, „agricoli“, „premoderni“, „industriali“, „postmoderni“ şi „postindustriali“ – şi-au pierdut acuitatea, permiţînd colectivităţii, treptat, să decidă în locul lor. S-a mers pînă în punctul în care cei mai mulţi nici nu au mai priceput mecanismele după care funcţionau. Binele comunitar a determinat un insurmontabil rău personal.

Problema a căpătat amploare în ultima jumătate de secol, cînd „depersonalizarea“ reprezentanţilor speciei umane s-a accelerat tulburător. Gîndiţi-vă, bunăoară, la insul contemporan, a cărui supravieţuire însăşi ar putea fi pusă în pericol dacă nu s-ar găsi rapid butonul salvator, tehnologia aptă să controleze pînă şi cele mai banale împrejurări de viaţă (tehnologie căreia, ilustrativ, grosul grupului, covîrşitoarea majoritate a oamenilor carevasăzică, nici nu-i înţelege secretele). Altfel spus (Harari nu o afirmă direct, dar ne invită să deducem asta), noi, misterioasa specie *homo sapiens*, ne-am „nevrednicit“ faţă de starea noastră primordială. Poate vă veţi mira, însă nu mă tulbură gîndul dacă trebuie ori ba să-i dăm dreptate lui Yuval Noah Harari. Cum se întîmplă îndeobşte, unii probabil îl creditează entuziast, iar alţii îl contestă vehement. Altceva este simpatic aici. Harari îşi construieşte scenariul din unghiul *teoriei evoluţioniste,* concluzionînd (reamintesc: nu *nemijlocit,* ci *alegoric)* că individul nu s-a arătat vrednic de marele dar al Naturii – capacitatea de a evolua. Ce strigă teoriile concurente asupra originii omului? *Fix acelaşi lucru! Creaţioniştii* îl consideră pe Adam *nevrednic* de darul primit, „căderea“ biblică fiind expresia „involuţiei“ noastre. Chiar şi *intervenţioniştii* (adepţii ideii intervenţiei unor rase superioare, extraterestre, în crearea speciei umane) cred că rezultatul construcţiei biologice arhetipale *a dezamăgit,* din moment ce, după atîtea milenii, „părinţii“ nu au mai revenit în lumea „progeniturilor“, preferînd, în cel mai bun caz, să o studieze de la distanţă. Aşadar, teoriile formative, deşi extrem de polemice una cu alta, converg totuşi pe palierul „dezamăgirii“. De aceea, vin şi întreb: cum ai reuşit oare tu, *homo sapiens,* să fii „nevrednic“ în relaţie cu propriile-ţi standarde hermeneutice, adică, practic, în relaţie cu *tine însuţi?*

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

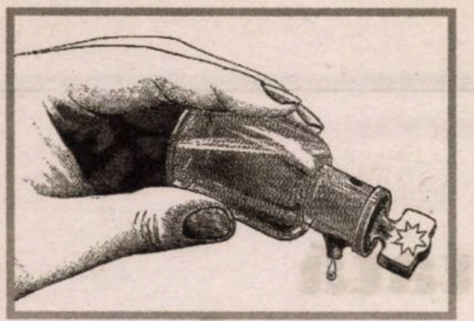

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Măgăreața

Cu înțelesul său din limba mai veche (atestat în primele glosare și în traduceri religioase), cuvîntul *măgăreață* era pur și simplu un sinonim pentru *măgăriță*. Sensul vechi s-a păstrat regional, inclusiv cu dezvoltări metaforice depreciative și ironice („e *măgăreață mare,* pleacă pe treisprezece ani“, spune tînărul Vatică din *Moromeții).* I s-au adăugat și alte sensuri, de circulație locală, necunoscute vorbitorilor din alte regiuni, tipice pentru civilizația rurală și destul de divergente: *măgăreața* poate fi în unele zone o grămadă de spice de grîu, în altele – un acoperiș de lemn, o deschizătură într-un acoperș, o piesă de la plug etc.

Cuvîntul este astăzi bine reprezentat în registrul colocvial, în construcții cu cîteva verbe, cu care formează variante de expresii idiomatice, în primul rînd *a pica* sau *a cădea măgăreața* pe cineva. Explicația din DEX a expresiei – „a avea de suportat o neplăcere, o acuzație, o pedeapsă etc. fără a fi vinovat“ – nu acoperă perfect utilizarea sa actuală, pentru care nu este relevantă absența vinovăției, ci doar aleatoriul sancțiunii: „sînt băgați la închisoare numai ăia care nu au bani de reprezentare sau pe care *pică măgăreața*“ (ziare.com): „*a picat măgăreața* pe tine, nu ești singurul care face asta, dar nu mi se par corect să procedați așa“ (bmwclub.ro). De cele mai multe ori nu este vorba de acuzații și pedepse, ci doar de o sarcină neplăcută, pe care cineva o primește în mod aleatoriu: „mereu *pică măgăreața* pe noi când e de lucru pe-o vreme ca asta“ (Răzvan Petrescu, *Grădina de vară,* 1989); „nu lipsesc nici cîțiva liceeni pe care *a picat măgăreața* și au fost aduși cu japca la eveniment“ (dilemaveche.ro); „pe care din voi *pică măgăreața* o să stați 10+ ore la birou să le faceți *training* ăstora“ (reddit.com); „dacă ai fost «tras la sorți» și *a căzut măgăreața* pe tine... succes cu moderarea ședinței!“ (vorbescinpublic.eu). O descriere a acestei utilizări dominante apare chiar într-o intervenție parlamentară: „Așa a căzut măgăreața – așa spunea tatăl meu, ca cineva mai de la țară să înțeleagă cazul fortuit sau forța majoră. Erau niște concepte mai dificile. Și atunci tata spunea: «Nea Ioane, *așa a căzut măgăreața!*» și omul înțelegea“ (cdep.ro).

Nu este foarte clar cum se poate ajunge de la sensurile proprii ale cuvîntului la cel al expresiilor de mai sus, în care *măgăreața* pare a denumi o povară prăvălită pe neașteptate asupra cuiva, ca rezultat nedorit al întîmplării. E posibil ca legătura semantică să fi fost înlesnită de vreun joc sau de vreun sistem de tragere la sorți. Cea mai sugestivă conexiune pe care am găsit-o deocamdată apare într-o descriere a colindatului: „Darurile le strînge președintele de onoare și le dă la «*măgăreață*». Zic *măgăreață* la cel care duce sacul sau desagii cu carnea și colacii. E un ficior din ceată, din cei mai mici“ (Traian Herseni, *Colinde și obiceiuri de Crăciun: cetele de feciori din Tara Oltului (Făgăraș),* 1997, p. 21). E posibil ca expresia *măgăreața a căzut pe cineva* să fi însemnat la origine „cuiva i-a *căzut* / i s-a întîmplat să devină *măgăreață*“, adică i s-a atribuit rolul de purtător de poveri.

> *„Darurile le strînge președintele de onoare și le dă la* «măgăreață».“

Există și un alt sens al cuvîntului, specific argoului închisorilor și care are de-a face tot cu cărăușia. *Dicționarul de argou* al lui George Volceanov înregistrează sensul „dispozitiv pe principiul scripeților, cu ajutorul căruia se transmit de la o celulă la alta diferite obiecte“ (2006). Analogia prin care a apărut acest sens este ușor de reconstituit: un mijloc de transport simplu și eficient al obiectelor este identificat metaforic cu măgărușul care poartă o povară. Pentru aceeași funcție, argoul deținuților folosește și o altă metaforă asemănătoare: *caleașcă*. Uzul argotic al cuvîntului a beneficiat de oarecare vizibilitate în perioada comunistă, fiind ilustrat de un tablou din 1961 cu titlul *Măgăreața* și de exponate ale instrumentului – mijloc lăudabil de comunicare a deținuților ilegaliști! – la Muzeul închisorii Doftana. Sensul nu a fost însă inclus în dicționarele generale ale limbii române.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

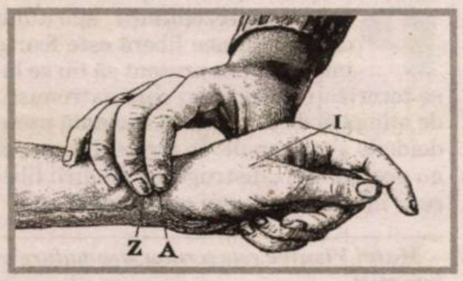

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Vi se pare inimaginabil?

Se apropie sfîrșitul semestrului I și, implicit, momentul încheierii mediilor, context în care Ministerul Educației și Cercetării a decis că acestea se pot încheia cu două note, indiferent de numărul de ore pe care o disciplină sau alta le are în orarul elevilor și, de asemenea, fără a se da teze. În fapt, este o prelungire a aceleiași măsuri din anul precedent, luată pentru semestrul al II-lea.

În opinia mea, este o măsură binevenită, o spun din capul locului, în ambele sale dimensiuni. Am mai scris despre eliminarea tezelor și cu altă ocazie, iar în privința încheierii mediilor cu două note sînt de părere că nu e o problemă, ba chiar că permite atît profesorilor, cît și elevilor să se concentreze mai mult pe dezvoltarea competențelor decît pe goana după bifarea unui număr. Vreau să dezvolt puțin însă subiectul, pentru că mi se pare important.

Am fost zilele acestea într-un context de comunicare cu un număr mai mare de profesori din întreaga țară, ocazie cu care s-a luat în discuție și această chestiune, fapt care m-a determinat să redeschid acum subiectul și să îl nuanțez, ba chiar să îmi recalibrez chiar eu poziția față de cea formulată cu altă ocazie sau, mai bine spus, să mi-o situez într-o perspectivă mai largă.

Aș porni de la observația că, la treizeci de ani după momentul 1989, sistemul nostru de învățămînt e aproape în aceeași formulă de rezolvare a evaluării la clasă, formulă care are o istorie mai îndelungată, mergînd pînă spre Spiru Haret. Mare nume al reformării învățămîntului, dar, totuși, aparținînd unei epoci care s-a stins de mai bine de o sută de ani. Evaluarea și notarea pe parcursul școlarizării sînt neschimbate practic, existînd doar ocazional unele mici ajustări, schimbări ale ponderilor notelor în medie. Sistemul e însă același, medie aritmetică a notelor, în prezent – dacă punem între paranteze momentul pandemic –, cu obligativitatea existenței unui număr de note mai mare cu unu față de numărul de ore din orar, iar la unele discipline cu teză, care intră într-un calcul aritmetic și ea.

E greu să faci reforme și să schimbi radical lucruri, pentru că prima reacție poate fi de rezervă sau chiar de revoltă, omul fiind în general tentat să păstreze ceea ce ce îi este familiar, să respingă ceea ce e nou din teama de necunoscut, din comoditate. Dar zona aceasta a evaluării este una dintre cele pe care le consider obligatoriu de reformat cît mai curînd și voi saluta cu respect ministrul care va fi destul de vizionar și de curajos pentru a demara un proces de acest fel. Să luăm puțin la bani mărunți povestea, încercînd să-i scriem ideile principale.

> *Elevul să nu primească note pe parcurs, ci doar evaluări calitative, pe un sistem poate cu calificative.*

Sistemul nostru presupune notare cu cifre de la 1 la 10 și, cum explicam mai sus, medie aritmetică, plus teza la unele materii (discriminatoriu, firește!) și un număr de note mai mare ca numărul de ore de la clasă. Ne-am obișnuit atît de mult cu acest sistem, încît nu ne imaginăm altul, mai modern, mai apropiat de paradigma dezvoltării personale și a formării competențelor, mai apropiat chiar de o abordare transdisciplinară și de cuprindere pe arii curriculare a acestora. Însă sistemul nostru nu este unic în lume, ba chiar este destul de periferic, dacă privim spre alte țări unde evaluarea se face după cu totul alte principii, în unele neexistînd deloc note, ci calificative.

Să ne imaginăm, spre exemplu, un sistem în care profesorul nu trăiește cu presiunea „notării ritmice“ – sintagmă obsedantă și nesănătoasă –, pentru că nu trebuie să dea note pe parcurs, ci doar să facă evaluări periodice, în care să marcheze narativ gradul de atingere a unor competențe și progresul înregistrat de elevi. Cu o evaluare sumativă doar la final de semestru, de exemplu, pe care să o conceapă astfel încît să urmărească și el strict gradul de formare a competențelor, fără obsesia verificării tuturor achizițiilor la nivel de informație. Un model *smart* de evaluare de acest fel poate fi conceput în formule diverse, care să nu depășească o oră sau care să fie etapizat pe parcursul mai multor ore, în secvențe mai scurte. Da, elevul să nu primească note pe parcurs, ci doar evaluări calitative, pe un sistem poate cu calificative, iar la final să primească o singură notă, care sumarizează gradul de formare a competențelor. Vin și cu un exemplu simplu de argument în favoarea ideii, prin care să șubrezesc încrederea în formula actuală: orice profesor a întîlnit elevi care pe parcursul semestrului au avut momente de fluctuație, care au prins un 7, să zicem, la un test, sau un 6 la un răspuns oral, dar care la final de semestru, la teză, spre exemplu, au demonstrat o creștere valorică importantă, urcînd la un 9 sau chiar la 10. De ce trebuie el să fie notat și cu șasele, și cu șaptele de pe parcurs, cînd de fapt a ajuns la un alt nivel? Nu e nedrept? În opinia mea, este! Elevului respectiv, deși îl vezi că a ajuns la nivel de 9 sau de 10, media îi iese doar 7 sau 8 în cele din urmă. Îl diminuezi din ceea ce este el acum, prin ceea ce a fost cîndva, într-un moment poate mai prost. Și n-ai ce face.

O altă idee – pentru că ceea ce mi-aș dori este nașterea unei dezbateri ample asupra subiectului, nu neapărat preluarea opțiunilor mele – poate fi gîndită pe un sistem de credite, care să pondereze la nivel de arii curriculare evaluările. Adică, dacă elevul este la un profil umanist, filologic poate, notarea la final de semestru să fie făcută printr-o ponderare cu credite a evaluărilor pe discipline, astfel încît în nota finală acordată pe arii curriculare să se regăsească în procente diferite disciplinele studiate, în funcție de relevanța lor pentru construcția unui profil al absolventului specializat în domeniul filologic. O altă pondere să o aibă matematica, de exemplu, în raport cu spaniola.

Sînt doar cîteva idei, dar fondul pe care aș vrea să îl văd luat în discuție este al schimbării. Avem nevoie de un alt sistem de evaluare și am senzația că acum este un moment potrivit pentru a se demara un proces al acestei schimbări. De ce să nu ne imaginăm că de la toamnă, de exemplu, s-ar putea schimba ceva în acest sens? Vi se pare inimaginabil?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

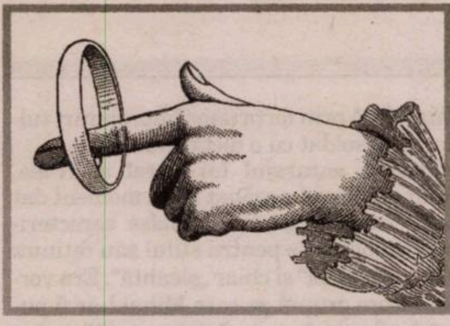

Selma IUSUF

legende **urbane**

Conspirația bețivanilor

Nu știu cum se face că, în week-endul care abia trecu, o înlănțuire de coincidențe, fapte și o bizară propensiune mentală izvorîtă din alienarea noastră comună din aceasta perioadă mă făcu să văd, citesc și să mă gîndesc la diversele forme și semnificații ale beției. Beție din aia cu alcool, nu de cuvinte, așa cum arată fraza mea, cea de mai sus.

Toată chestiunea a început cu *Fiesta* lui Hemingway pe care am redescoperit-o și apoi am așezat-o inconștient lîngă *Craii* lui Mateiu Caragiale. Am zis că o răsfoiesc din nou, după mulți-mulți ani, dar a rămas așa, în suspensie, pînă puțin mai tîrziu. Am recitit în cele din urma prima parte a *Fiestei,* capitolul parizian, în care grupul de expați americani își pierde timpul și mințile din crîșmă-n crîșmă în stilul despuiat de adjective și eliptic al lui Hemingway de care mi se făcuse cumva dor. O pregătire pentru dezmățul spaniol care va să vină. Se bea whisky, vin, rachiu de vin, pernod, șampanie, bere, absint, lichior, coniac și cîte altele. Te doare ficatul de la primele douăzeci de pagini. Iar inima îți e frîntă metodic, telegrafic, pînă la capăt, precum taurului din arenă înjunghiat în piept.

Mi-a atras apoi atenția serendipitatea cu care am așezat *Fiesta* lîngă *Crai*. Brusc, amîndouă mi s-au părut în același timp teribil de diferite și incredibil de apropiate. Așa că o luai și pe aceasta la răsfoit încă o dată. Și la Mateiu Caragiale cei patru beau și mănîncă necontenit prin birturile și locantele bucureștene învîrtoșați și ațîțați de teribilul, neobositul Gorică Pirgu. Se mănîncă borșuri grase și se beau țuici într-o revărsare apocaliptică de adjective și alean levantin și de apusuri putrede. Căci Mateiu ne place tuturor, așa e. Cum le meremetisește el pe toate ca aici, de pildă: „În schimb, Pirgu ajungea să se mire el singur cît era de patriot și nu pot să uit cum, mergînd o dată să-l iau de la o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port național, dar fără a vorbi una boabă românește, m-am crucit și eu, ca de altă aia, cînd l-am văzut, dulce păstoraș al Carpaților, cu cavalul în brîu, învîrtind o bătută zuralie cu teozoafa Papura Jilava“. În trecăt fie zis, din una în alta m-am apucat să citesc și puțină critică literară și mi-am adus aminte de răceala absolută care mă cuprinde în fața textelor în care autorii vor să se audă mai degrabă pe ei înșiși.

Ca cercul ăsta al destrăbălării artistice să se închidă complet, întîmplarea a făcut ca o prietenă să-mi recomande un film danez căruia i s-a dat drumul prin toamna anului trecut, făcut de Thomas Vinterberg, cu Mads Mikkelsen în rol principal. Îi spune *Another Round* și se bea apocaliptic și aici. Pe scurt – patru profesori de liceu testează o teorie potrivit căreia ființa umană s-a născut cu două pahare de vin în minus în sistem. Iar nivelul ar trebui menținut printr-un consum constant de alcool. Evident că totul o ia razna, un om moare, dar rămîne în final o rază suspendată de speranță, iar cîteva scene sînt de un umor teribil. O să vedeți acolo rememorate și celebra sciatică a fostului președinte al Comisiei Europene Jean-Claude Juncker alături de poticnelile bahice ale lui Boris Elțîn.

Așa că s-a băut atît de mult alcool artistic în îndeletnicirile mele (culte) de sfîrșit de săptămînă, că a trebuit să mă gîndesc la toate tipurile de bețivi și beții pe care le-am întîlnit, la toate crîșmele în care n-am mai călcat și la toate discuțiile aplicate sau razna iscate din toate aceste întîlniri. Bețivul demn, abțiguit scîndură, care nu supără pe nimeni. Trotilatul plîngăcios care pupă umed pe toată lumea. Răvășitul agresiv care are întotdeauna ceva de obiectat. Implacabilul care, oricît și oricîte ar turna pe gît, reușește să fie treaz și să articuleze impecabil, ba chiar să-ți povestească crud cele de nepovestit întîmplate în seara de dinainte. Măscăriciul care pocnește de optimism și spune bancuri răsuflate la toată lumea. În fine, cronicul pe care-l vezi doar două ore treaz pe zi și atuncea parcă nu e el. Un lucru e important – a se consuma cu măsură. Fie ea și literară.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Echipa de fotbal patronată de fiul lui Liviu Dragnea se retrage din Liga a 2-a, din lipsă de finanțare. Va ajunge alături de FC Scornicești?

Echipei cu nume predestinat legendei, Voința Saelele, pescuită dintr-o așezare teleormăneană, i-a fost introdus piciorușul în pantofiorul magic și, puf!, s-a transformat pe loc într-o minunată domniță la curtea prințului cel mare al Olteniei, Măria Sa Dragnea cel Mic. Ăla micu' al lu' Liviu. Liviu care crescu și el ca Făt-Frumos, într-un an cît alții în zece. Sigur, anii aveau să se socotească altfel mai apoi, ani cu suspendare, ani fără suspendare. În fine. Voința starostelui de sud a transformat Voința în Turris, antica denumire a Turnului Măgurelelor. Precum părinții adoptivi, echipa a crescut și ea accelerat, dopată cu banii ușori care curgeau din afaceri ușoare. A urcat treptele în goană și a fost la șase minute de a promova în Liga Întîi. Păi, dacă are Erdogan echipă de frunte în Turcia, de ce n-ar fi avut și ghiaurul-șef una a lui? Dar n-a fost să fie. Ca într-un vis minunat virat în coșmar, cînd să atingă cerurile cu degetul a urmat dezastrul. Procesul. Metamorfoza. Kafka, frate! Fiul celebrului întemnițat a mai continuat o vreme pînă cînd, pesemne, de după gratii, părintele său i-o fi transmis că e rost de ceva retrocedări de bani în folosul statului. Vremuri de strîns punga. Gata cu distracția, cu descinsul la stadioane prăfuite de cîmpie din SUV-uri negre alături de bodyguarzi. Adio! Toate rezultatele echipei vor fi anulate. Peste mărirea ei, ca peste oricare alta, se va așterne uitarea. Nu va ajunge, în istoria fotbalului, precum echipa din satul lui nea Nicu pentru că n-a atins niciodată trista ei faimă. N-a fost împinsă cu buldozerul în prima ligă și nu i s-au adus jucători la ordinul rubedeniilor lui Ceaușescu. Dar nu va scăpa de impresia că a fost doar un moft al unui odrasle de potentat, o trăsnaie născută poate într-o seară de plictiseală sau de pariuri. Cum de a existat o astfel de echipă care, iată, dispare de îndată ce genitorul ei e cuprins de nevoi mai presante, închisă ca un banal butic? Ca să parafrazez vorbele de un tupeu abisal ale unuia dintre asaltnicii asupra fragilei noastre democrații: „Pentru că puteau“. Păi, nu puteau ei?!

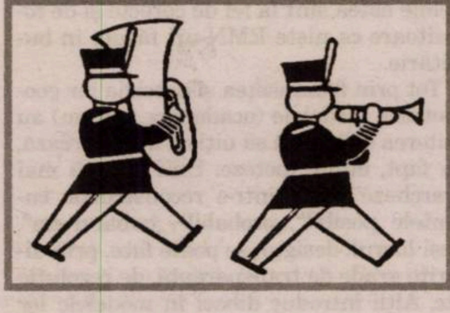

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

N-am vrut, cu toții, spectacol?

Experiență „cît mai reală“? Adrenalină? Viață trăită pînă în rărunchi? Libertatea aia „în care simți că trăiești cu adevărat“? Pe-astea le-am căutat, indiferent unde ne găseam. Și indiferent cît de bine sau cît de prost o duceam cînd visam la aceste deziderate. Dacă trăiam în lumea occidentală, ne plictiseam de imperfecțiunile prosperității. Dacă trăiam dincoace de Cortina de Fier, simțeam pe proprie piele ce-nseamnă să fii deținut într-o închisoare uriașă, care se pretindea paradisul egalității. E drept, ca trăitor în lumea occidentală, puteai s-o duci și foarte prost, să nu-ți găsești locul, să fii complet nefericit și dezvrăjit. Așa cum, în comunism, puteai s-o duci grozav. Să trăiești la niște standarde care depășeau cu mult nivelul celor care o duceau foarte bine „afară“. E la fel de valabil că, așa cum puteai scăpa oricărei definiții și puteai trăi între categorii clar delimitate, în Occident, la fel de bine puteai să fii și un navigator iscusit printre nuanțele lumii comuniste. Pe de altă parte, evident, lumea mare în care trăim nu se limitează la ceea ce numim „Occident“ și „Europa de Est“. Dar în alte spații, enorme ca întindere și profund diferite cultural, vorba lui Thomas Mann, timpul are suficientă vreme și destul loc să se lăfăie liniștit în orice. Poate, mai ales, în noțiunea de „altfel“.

Însă presiunea discursului despre libertate, dorința nestrămutată de a merge, întotdeauna, *mai departe,* indiferent de consecințe, vine din partea asta de lume. Din spațiile delimitate de granițe „fin dantelate“, unde timpul n-are niciodată vreme să aștepte și bate din picior, cu nerăbdare, la cea mai mică întrerupere a mișcării lucrurilor. Iar de la Epoca Luminilor încoace, baterile astea din picior au devenit niște bîțîieli continue. Timpul n-a mai avut răgaz, mai ales în ultima sută de ani, nici măcar să ia un loc la masă, să-și tragă sufletul. Și-așa s-au potrivit lucrurile, că a apărut un soi de isterie a competiției. Nu doar cu timpul. Ci cu orice. O competiție a cărei direcție, acum, înseamnă „peste tot“. Nu doar timpul face parte din atelajele pe care la cărăm în viteză după noi, odată ce ne-am aliniat la start și-am plecat în cursă. E, oricum, o hărmălaie de nedescris, în care totul se amestecă, de la conștiință pînă la nemurire, de la energii fără sfîrșit pînă la colonizarea altor planete, și de la drepturile și libertățile oricărei ființe pînă la proiecte de pachete de legi pentru mașinile dotate cu inteligență artificială.

Dincolo de toate lucrurile astea – care pot fi înșiruite pe o listă foarte lungă – stau o neliniște și-o mîncărime interioară, care ating orice mișcare am face. Fie ea cu trupul, fie cu gîndul. Nu mai e vorba despre lucrurile *în sine,* despre treburile de care ne-am apucat la un moment dat. E vorba despre spectacolul lor. Treburile de care ne-am apucat au rămas mult în urmă. Au apărut ideile și defilarea lor pe scenă. Pe urmă, ne-am plictisit și de astea, pentru că nu-s un spectacol prea ușor de înghițit. Iar de la un moment dat încolo „nici nu se mai înțelege nimic“. Plus că e și destul de plictisitor. Așa că am înlocuit tot ce se putea înlocui. Nici măcar cei mai deștepți dintre noi nu mai pot acoperi – cum se întîmpla acum cîteva sute de ani – mai multe teritorii ale cunoașterii. Teritoriile astea au devenit atît de largi încît nici o ființă umană nu mai poate cunoaște măcar unul singur în întregime. Așa că am înlocuit orice formă de adevăr și orice formă de cunoaștere. În locul lor am așezat *opinia*. Și, mai ales, *dreptul la opinie*. Imediat, spectacolul s-a animat. Am devenit mai interesați și mai participativi. Pentru că povestea s-a transformat într-una interactivă.

De aici încolo, doar cerul e limita. Spectacolul nostru a ajuns extrem de departe. S-a autonomizat. A devenit el însuși. Se face pe sine. Se scrie, se produce, se promovează, se organizează în episoade, se arată pe scenă și își gîndește continuările. Știința și-a construit și ea propriul templu, de unde se dau spectacole grandioase. Pentru că verdictele ei creează suspans. Nici unul nu e valabil pentru mai mult timp decît zborul unei efemeride într-o rază de soare. Imediat vine un alt verdict, dintr-o altă perspectivă, dintr-o altă opinie științifică, schimbînd imediat paradigma. Teribil ne plac schimbările de paradigmă. Au devenit mai pasionante decît geometriile variabile ale cuplurilor din telenovele. Iar oamenii de știință au devenit actori și sacerdoți.

Actorii de meserie au dispărut și ei, lăsînd în locul lor alte feluri de sacerdoți. La mare concurență cu oamenii de știință. Noii oameni ai scenei, dincolo de rolul din spectacol, dețin, evident, și opinii. Pentru că spectacolul continuă acum și dincolo de reprezentația clasică. Dacă n-ar continua, am pierde interesul. Trebuie „să stăm calzi“. Să nu ne dezlipim de cel mai prețios vehicul de deplasare în contemporaneitate: *inteligența emoțională.* Și e luptă mare între sacerdoți. Una pe care, la scara mică, a existenței fiecăruia dintre noi, o imităm. Pentru că opinia e sacrosanctă. Uneori ne poate salva comunitatea, în modul cel mai serios, din situații grave. Și-abia acum simțim că trăim cu adevărat. Dreptul la exprimare e, de multă vreme, oale și ulcele. Nu prea făcea spectacol. Pentru că lăsa să se vadă diferențele între oameni. Alea de talent, cultură, orizont al cunoașterii, chiar și pe alea de bun-simț. Iar diferențele nu ne plac. Ideea e să ne bucurăm de asemănări. Dreptul la opinie rezolvă, deocamdată, cheia de boltă a lumii noastre. Chiar dacă opiniile, uneori, nu seamănă între ele, cel mai important lucru e că le avem. Iar asta ne face asemănători. Și de aici rezultă cea mai recentă formă de confort contemporan. Iar rîndurile de mai sus nu sînt vreo respingere a *minunatei lumi noi*. Dimpotrivă. Sînt doar o caldă îmbrățișare a ei. Atît cît se mai poate face așa ceva, deocamdată, în vreme de molimă.

■ ■ ■

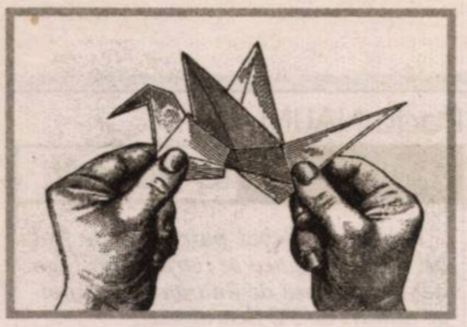

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Țara și cloaca

Jurnalistul american Bob Woodward, cel care împreună cu Carl Bernstein a dezvăluit, în *Washington Post,* afacerea Watergate, care a provocat demisia președintelui Nixon în 1973, a scris în anii din urmă o carte intitulată *Ultimul dintre oamenii președintelui* (tradusă în românește la Editura Litera). Este, într-un fel, o continuare a celebrei cărți *Toți oamenii președintelui,* în care Woodward și Bernstein au povestit afacerea Watergate și după care, acum 45 de ani, s-a făcut un film cu Robert Redford și Dustin Hoffman în rolurile celor doi jurnaliști. Ce mai rămînea de spus în noul volum, după aproape o jumătate de secol, erau completările interesante oferite de Alexander Butterfield, fost asistent adjunct al președintelui Nixon. La o vîrstă înaintată, Butterfield a fost dispus să povestească cu amănunte și să pună la dispoziția lui Woodward documentele cu care a plecat de la Casa Albă în 1973.

De profesie aviator militar, Butterfield a fost timp de patru ani unul dintre oamenii cei mai apropiați de Nixon, printre cei foarte puțini care aveau cunoștință despre nefastul sistem de înregistrare instalat de președinte la Casa Albă. De altfel, chiar el a deconspirat existența acestui sistem în fața comisiei senatoriale care ancheta afacerea Watergate. A fost întrebat dacă așa ceva există și a răspuns afirmativ.

Din relatările lui Butterfield, Nixon apare ca un tip stingher, avînd probleme în relațiile cu cei din jur, angoasat, întunecat și ros de resentimente. Poți, adică, să ajungi președintele Americii în ciuda unor grave carențe în a socializa.

Dincolo de asta, însă, în cartea lui Woodward m-a frapat o idee exprimată de Butterfield. Deși Nixon nu-i fusese simpatic deloc, iar prin dezvăluirile despre sistemul de înregistrare, Butterfield a pus pur și simplu capac administrației sale, el a insistat că, în multe privințe, Nixon a fost un președinte care a făcut bine țării. Istoricii îl laudă pe Nixon pentru politica față de China și Uniunea Sovietică și îl critică pentru încălcările constituționale. Unii îl consideră vinovat pentru continuarea războiului din Vietnam, alții punctează că războiul s-a încheiat sub administrația lui. Unii observă că, dincolo de caracterul omului și de finalul absolut dezastruos, mandatul său a fost departe de a putea fi considerat un eșec. Butterfield spune că, la Casa Albă, Nixon patrona o *cloacă,* dar, în același timp, tot el remarcă și că „o persoană poate face mult bine țării în timp ce administrează o cloacă“. Poate că nu e un paradox, ci o chestiune abisală. De foarte multe ori, e greu de spus despre un conducător că a fost un individ rău sau bun. Dar poate și mai greu de caracterizat e, în unele cazuri, mandatul său. Pentru că un om rău poate avea rezultate politice bune, iar un om bun poate avea rezultate proaste. De exemplu, Obama părea a fi un individ foarte uman, inteligent și civilizat, în vreme ce Trump a părut mai puțin empatic, mai puțin inteligent și mai brutal. Sînt lucruri destul de evidente. Nu la fel de evident e însă că americanilor le-ar fi mers mai bine sub Obama decît sub Trump. De la intenții la efecte e cale lungă. Mai ales în cazul unei țări ca Statele Unite, sînt prea multe aspecte care trebuie evaluate. Ecuația are enorm de multe variabile. Apropo, însă, același Bob Woodward a reușit să descrie foarte amănunțit și „cloaca“ administrată de Donald Trump în primii ani de mandat, în cartea sa *Frica. Trump la Casa Albă.*

Nici noi, în România, nu ducem lipsă de exemple dificil de catalogat, Carol al II-lea, bunăoară, despre care se spune că avea trăsături detestabile și calități incontestabile. Sub domnia lui, România a mers în sus și a parcurs una dintre cele mai bune perioade din istoria ei. În timpul lui a înflorit totuși corupția, iar domnia, chiar dacă prin forța unor împrejurări tulburi, s-a soldat cu o dictatură.

Despre anturajul lui Carol al II-lea, chiar și Mihai I a scăpat la un moment dat către istoricul Stelian Tănase caracterizări neobișnuite pentru stilul său reținut: „cuib de viespi“ și chiar „șleahtă“. Era vorba despre grupul pe care Mihai l-ar fi putut întîlni la înmormîntarea tatălui său, la care, și din acest motiv, n-a dorit să participe.

Așadar, revenim la vorbele lui Butterfield: *o persoană poate face mult bine țării în timp ce administrează o cloacă.* Conducătorii pot fi oameni complicați, problemele lor pot fi și mai complicate, iar rezultatele politicilor lor sînt adesea imprevizibile și greu de evaluat retrospectiv. Istoria reține lucrurile destul de schematic, iar memoria populară le simplifică de obicei și mai tare.

■ ■ ■

ready made

„În cadrul festivităților de 10 Maiu la București, Subsecretariatul de stat al propagandei a împodobit fațada sa cu un uriaș portret al M. S. Regelui, înalt de 8 metrii, pe un fond alb drapat închis într'o ramă împodobită cu coroana; de jur împrejur, pe panouri separate prin ghirlande de brad, s'au aplicat decorativ insignele regale. Deoparte și de alta încheind acest vast panou, s'au așezat două mari drapele, căzând liniștit dealungul arcadelor până la pământ.“

Vieața Creștină, Anul V, No. 21,
Cluj, la 21 Mai 1939

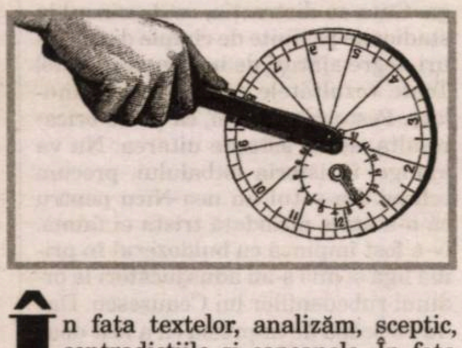

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Cum să fii fericit alături de un model

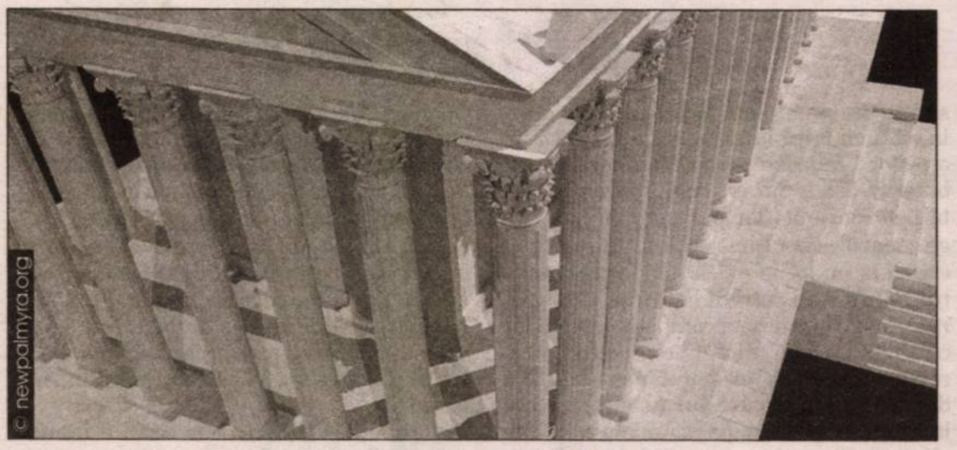

În fața textelor, analizăm, sceptic, contradicțiile și capcanele. În fața imaginilor: o splendoare! Așa că aș zice cîte ceva despre punctele tari (evidente) și punctele slabe (ascunse) ale reconstrucțiilor digitale de clădiri și orașe antice.

De treizeci de ani încoace, modelele virtuale au computerizat antichitatea. Parțial, succesul lor se explică prin faptul că lumea iubește tehnica (mai ales cînd arată ca magia) și prin faptul că trăim toți – într-o clasificare arheologică – în epoca imaginii. Case din oase de balenă ale protoinuiților Thule, *Forum Romanum,* o *stupa* din Madhya Pradesh, sinagoga din Rotterdam, toate astea, distruse mai demult sau mai recent, acum reconstruite electronic, oferă o experiență magnifică copiilor, studenților și profesorilor emeriți și fac nespecialiștii să se apropie de domeniu. Arheologia se îndeletnicește cu ruinele, dar are și obligația de a merge dincolo de ele, pînă la originale. Mediul academic și publicul vor să le înțeleagă pe amîndouă. În plus, aceste modele conving sponsorii să-ți finanțeze cercetarea – un templu care se rotește pe un ecran e mult mai eficient decît să vorbești băncilor de versurile anacreontice sau de capacitatea amforelor din Sinope. Iar relevanța socială a unui monument antic poate fi măsurată și în popularitatea modelelor sale (dezbatere veche, ce-i drept, în sociologia tehnicii – reproducerea distruge aura originalului sau o potențează?).

Mai puțin recunoscut este un alt merit al modelelor: faptul că realizarea lor e testul suprem al înțelegerii monumentului. Modelul îți permite să stochezi informații arheologice în mod articulat, să identifici date lipsă, să formulezi ipoteze, în fine, să testezi scenarii complexe, cum ar fi folosirea unui model al templului lui Hatșepsut pentru a examina, de cîte ori vrei, comportamentul lui la cutremure, digitale și ele). Jurnale academice, ca *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage,* sînt azi dedicate în întregime discuției unor asemenea probleme.

Acum și cîteva rezerve. A durat un secol ca să ne lămurim că nu scriem, de fapt, istoria „așa cum a fost cu adevărat“, ci facem doar reconstituiri cu nuanțe subiective (acolo unde ele sînt cerute de ambiguitatea surselor), pentru ca acum să ne aruncăm cu o naivitate regăsită în convingerea că modelul digital ne arată, în sfîrșit, „adevărata față“ a monumentelor azi prăbușite. Am matematizat natura într-atît, încît aproape că dăm, azi, acestor modele un statut ontologic superior realității. Or, o reconstrucție vizuală nu este adevărul despre trecut, ci o teorie despre trecut. Ideale ar fi, deci, reconstrucții alternative (din nou, în limita a ce știm, fără năzbîtii), cum o recomandă și Carta ICOMOS „Ename“ din 2007 pentru interpretarea și prezentarea patrimoniului cultural.

Pe de altă parte, circulă nu știu cîte modele ale Parthenonului, făcute de companii private. Ca să reiau conceptul cutărui filosof francez, modelele digitale sînt acum „hărți care precedă teritoriul“, iar proliferarea lor reflectă „isteria caracteristică a vremurilor noastre: cea a producerii și reproducerii realității“. Aceste modele ale Parthenonului, puzderie, sînt oare făcute pe baza tuturor datelor arheologice din ultimele secole sau la vrăjeală, după cîteva fotografii? Dar nimeni nu stă să-și pună întrebarea asta; culorile sînt proaspete, liniile sînt curate, îl arătăm direct studenților, este modern, am rezolvat. Ca în cazul oricărei lucrări academice, echipa care a făcut modelul trebuie să prezinte și datele cu care lucrează. Altfel, modelele astea sînt la fel de corecte și de folositoare ca niște RMN-uri făcute în bucătărie.

Tot prin frumusețea și precizia lor geometrică, modelele (academice sau nu) au puterea să te facă să uiți că încorporează, de fapt, multe ipoteze. Unii uită să mai marcheze grafic într-o reconstrucție cuvintele „posibil“, „probabil“, „habar n-am“, deși lucrul, desigur, se poate face, prin diferite grade de transparență, de rezoluție etc. Alții introduc dibaci în modelele lor nori adevărați peste templele Cham din Vietnam sau luciu de apă filmat în bazinele romane de la Tivoli, ca imaginea să fie cît mai realistă, însă în același timp folosesc o perspectivă vizuală care nu este tocmai cea a pietonului antic, ci mai degrabă cea a unui elicopter pătruns în orașul antic. Merită reflectat și la faptul că modelele elimină orice semne de deteriorare a clădirii, orice *graffiti,* în unele cazuri și siluetele oamenilor care le foloseau. E vorba, la urma urmei, de o exaltare a văzului ca mijloc de evaluare a spațiului construit, criticată de unii arhitecți, și de un conflict între realism și autenticitate, între planul monumentului și biografia lui, inclusiv sonoră și olfactivă. În plus, modelele trebuie să fie clare, precise și prietenoase, de acord, numai că uneori arhitectura, antică sau modernă, concepe și spații întunecate, labirintice, sau spații oficiale în care nu ești menit să te simți acasă, ci să te simți strivit. Să pătrunzi în *cella* unui templu roman era cu totul altceva decît să învîrți în fel și chip acest spațiu pe un laptop, să fii adică un client al modelului virtual, care consumă azi știință ca *entertainment*.

Și o ultimă observație aici – producția imensă de modele de monumente individuale ne face să uităm că ele n-ar trebui să fie scopul final, ci un pas spre modele de întregi peisaje urbane și naturale antice, esențiale pentru înțelegerea lumii vechi în ansambluri, nu în țăndări.

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Cenzura

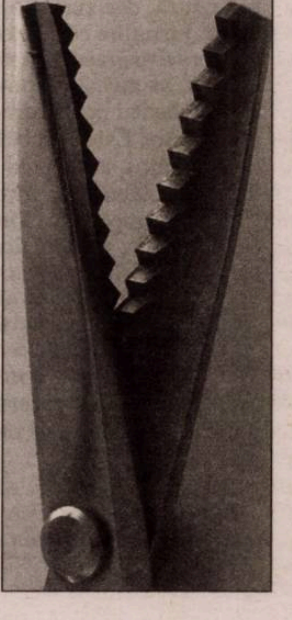

Texte și opinii de:

- ● Ioana AVĂDANI (președintele Centrului pentru Jurnalism Independent)
  „Cenzura este [redacted]“
- ● Nicolae MANOLESCU (critic și istoric literar)
  „Literatura născută din cenzură“
- ● Liliana COROBCA (scriitoare)
  „Ce a fost și ce a rămas“
- ● Alexandru CĂLINESCU (critic și istoric literar)
  „Cînd «muzele» erau bărbați“
- ● Petru CLEJ (jurnalist)
  „Negarea Holocaustului – liberă exprimare sau incitare la ură?“
- ● Ciprian BLIDARU (jurnalist)
  „Corectitudinea politică sau tirania cu blîndețe“
- ● Adrian STĂNICĂ (jurnalist de știință)
  „Cum să scrii despre cenzură fără să superi pe nimeni“
- ● Christian MITITELU (jurnalist și fost membru al CNA)
  „Cenzură sau editare?“

argument

O încercare labirintică

Analizarea fenomenul cenzurii, în comunism, în alte regimuri dictatoriale și în societățile democratice se dovedește o întreprindere complicată, mult mai vastă decît ar putea părea la prima vedere. Sigur, în comunism a existat o instituție care se ocupa cu asta (în mod preventiv și nu numai) și care a fost, se pare, cea mai dură și mai eficientă cenzură din istorie. La noi a avut mai multe forme și etape, tot așa cum și regimul comunist a trecut prin unele schimbări. Cenzurii oficiale i s-a adăugat perversa autocenzură. În cazul altor dictaturi, cenzura a avut de obicei anumite scopuri bine definite, pe teme clar circumscrise, dar nu a fost totalitară. În societățile democratice se reclamă de multe ori cenzura acolo unde nu e, ceea ce nu înseamnă că ea nu există în forme mai mult sau mai puțin subtile.

În cazul acestor societăți, cum e și a noastră în prezent, dezbaterile despre ce e și ce nu e cenzură, dacă, unde și cum ar trebui aplicate unele restricții tind să devină nesfîrșite. De exemplu, e de stabilit care sînt diferențele între formele de cenzură și linia editorială pe care o instituție mass-media o adoptă conștient.

Apariția în ultima perioadă a Internetului și a rețelelor de socializare a amplificat și complicat problema și mai mult. Recenta blocare a accesului președintelui american la asemenea rețele a stîrnit reacții în toate direcțiile, la scară planetară. În lumea liberă, concluziile nu sînt niciodată definitive. Pentru că, în fond, discuția este chiar despre libertate, tot așa cum este și despre răspundere, despre bun-simț sau bun-gust. Iar granițele acestor domenii sînt niște linii foarte fine și fragile.

Dacă ar fi să mai introducem în ecuație și elemente ca *stat, public, privat* ori diferența dintre *exprimarea unei opinii publice* și *expresia artistică*, fiecare pretabilă altor reguli și criterii de judecată, problema devine și mai greu de rezolvat. Nu mai vorbesc despre încurcăturile suplimentare induse de un tot mai accentuat trend al *corectitudinii politice,* care încearcă prevenirea unor abuzuri prin introducerea altora.

În Dosarul care urmează, ne-am străduit (fără să avem pretenția că am și reușit) să găsim un fir al Ariadnei în tot acest labirint, să ieșim la o lumină, fie ea și parțială, să clarificăm ce e cenzura și ce nu e, unde o putem invoca și unde nu.
(Andrei Manolescu)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ioana AVĂDANI

Cenzura este [redacted]

Mare agitație mare zilele acestea printre internauți, politicieni și „simpli cetățeni“ (detest expresia aceasta! Nu e deloc simplu să fii cetățean): Twitter a suspendat „definitiv“ contul președintelui Donald Trump, după atacul susținătorilor săi asupra Capitoliului, considerînd că există riscul perpetuării unui discurs incitator. Alte platforme sociale au luat măsuri similare, separîndu-l pe președintele american de publicul său. Lung prilej de bîrfe și de ipoteze. „Cenzură!“, au strigat voci panicate, chiar și din tabăra neprietenilor lui Trump. O foarte bună ocazie să ședem și să cujetăm, pentru a vedea unde ne plasăm, fiecare dintre noi, în chestiunea libertății de exprimare.

Există, în primul rînd, abordarea legalistă. Libertatea de exprimare este un drept fundamental al *persoanei* – nu trebuie să fii într-un anume fel ca să te bucuri de el. Nu trebuie să fii cetățean al unei țări, nu trebuie să îți fi plătit taxele la zi, nu trebuie să fii onorabil, nu trebuie nici măcar să spui adevărul. Documentele care consfințesc această libertate nu fac distincție între informația falsă și cea adevărată atunci cînd garantează libera sa circulație. De aici și impedimentul principial de a da o lege împotriva *„fake news“* – dar asta e o altă poveste. Trei sînt documentele internaționale definitorii pentru România în această privință: Declarația Universală a Drepturilor Omului (nobil document de principiu adoptat de ONU în 1948, generat de teama că ororile celui de-al Doilea Război Mondial s-ar putea repeta), Convenția Europeană a Drepturilor Omului (un document european ceva mai restrictiv, născut în 1950, în tensiunile Războiului Rece) și Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene (adoptată în 2010, pentru a sublinia interesul UE în chestiunea drepturilor omului, nu doar în funcționarea piețelor). Toate aceste trei documente fundamentale – și care au precedență în fața legislației naționale acolo unde sînt mai permisive ca aceasta – folosesc o sintagmă grăitoare: orice persoană are dreptul a primi și transmite informații și opinii „fără amestecul autorităților publice“. Ca atare, tranzacția în domeniul libertății de exprimare este strict între stat și persoană. Doar statul are vocația de a garanta – sau limita – această libertate. Deci, cînd vrem să vorbim de „cenzură“, trebuie întîi să găsim agentul statal implicat. În aceste condiții, în cazul Trump *vs* rețelele sociale, agenți economici privați, nu despre cenzură este vorba, și nici despre restrîngerea libertății de exprimare.

Tranzacția în domeniul libertății de exprimare este strict între stat și persoană.

Libertatea de exprimare este un drept fundamental, dar nu absolut. Documentele internaționale acceptă că există domenii sensibile care se cer protejate, în special în fața componentei de acces la informații. Securitatea națională, integritatea teritorială, siguranța publică și morala sînt astfel de domenii. În afara unui pericol clar și iminent la adresa acestora, orice formă de discurs este protejată: individual, artistic, jurnalistic, satiric, politic. Singura formă de discurs exclusă din start de la orice fel de protecție este cel incitator la ură și violență. Ca atare, un discurs explicit de incitare la violență – ca acela lansat de președintele Trump – nu avea cum să se bucure de protecția legală, chiar dacă cel care l-ar fi interzis ar fi fost un agent statal – Justiția, de exemplu.

Dincolo de această abordare „legalistă“, există abordarea profesională a cenzurii, specifică jurnaliștilor. În redacții, termenul de cenzură acoperă acele situații în care apariția unui material jurnalistic este condiționată de alți factori decît cei care țin de calitatea sau oportunitatea editorială a acestuia. A respinge un material pentru că este prost scris, prost argumentat sau pur și simplu neinteresant nu este cenzură, ci decizie editorială. O vorbă din bătrîni spune că, în redacție, „ce se taie nu se fluieră“, ceea ce recunoaște că există momente în care materialul jurnalistic poate fi sub standard sau redundant sau doar prea lung. Aceste decizii sînt luate de lanțul ierarhic editorial: redactor, șef de secție, redactor-șef sau cîte alte straturi de decizie mai sînt (sau mai degrabă nu mai sînt, în redacțiile depopulate și reduse aproape la caricatural ale României). Există însă decizii, luate în afara redacției, deși implementate în interiorul lor, prin care se stabilesc liste negre, subiecte tabu, persoane intangibile sau, dimpotrivă, care trebuie „băgate în cerneală“ (ehei, anii ziarului tipărit... ce vremuri!). Ziariștii recunosc aceste intervenții drept „cenzură“, chiar și în lipsa agentului statal.

Există și forme numite în argoul tehnic „cenzura *soft*“, deși efectele sînt la fel de dure. Ele vizează, de exemplu, formele economice de control asupra discursului public, oferind facilități companiilor media „prietenoase“ și hărțuindu-le pe cele cu voci critice. Accesul arbitrar la informații, alocarea preferențială de contracte de publicitate, oferirea asimetrică de facilități fiscale (inclusiv reeșalonarea datoriilor față de stat), utilizarea excesivă a instrumentelor de control ale statului, altfel perfect legitime (controale financiare, de securitate a muncii, de complianță cu normele Codului muncii etc.) au ca efect alterarea conversației publice în favoarea Puterii, făcînd ca la „simplul cetățean“, acela cu drepturi consfințite de Constituție, să ajungă un mesaj debalansat. Încă o dată, criteriul „stat *vs* cetățean“ se verifică și prezența intervenției agentului statal ne confirmă că ne aflăm în fața unor mecanisme de cenzură.

Nu în ultimul rînd, există insidioasa autocenzură, decizia de a nu publica, luată de un jurnalist sau o redacție, în lipsa unei cereri exprese de a nu trata un anume subiect, atunci cînd consecințele negative ale publicării pot fi anticipate – sau doar imaginate. Este, probabil, cel mai greu de combătut, pentru că nu poate fi dovedită ferm. Dar este atît de reală încît și Curtea Europeană a Drepturilor Omului o recunoaște, vorbind despre efectul de intimidare *(chilling effect)* pe care îl pot induce anumite acte ale statului.

Directă, mascată, economică sau autoimpusă, cenzura are ca efect reducerea accesului nostru la informații și la o diversitate de opinii și puncte de vedere, și ne lasă, în esență, mai săraci.

***Ioana Avădani** este președintele Centrului pentru Jurnalism Independent.*

Alexandru CĂLINESCU

Cînd „muzele” erau bărbați

M-am întrebat în mai multe rînduri de ce oameni serioși (printre ei – Borges) au vorbit despre *muza cenzurii*. Ideea ar fi că, deși detestabilă, cenzura te stimulează, te obligă să găsești modalități de exprimare cît mai subtile și mai rafinate. Mi s-a părut un punct de vedere superficial: de unde știm noi că o operă necenzurată n-ar fi fost mai valoroasă, mai substanțială decît varianta ei cenzurată? În al doilea rînd, a vorbi de „muză“ în cazul cenzurii contrazice realitatea: cenzorii au fost, în zdrobitoare majoritate, bărbați, cenzura constituind o instituție eminamente „patriarhală“ (deși, iarăși în chip ciudat, ea era denumită odinioară „foarfecele Anastasiei“ și era reprezentată de o femeie cu niște foarfeci uriașe: să fi fost oare un mod de a echivala actul cenzurii cu un act castrator?).

Exclusiv masculină era, în anii '70 ai secolului trecut, și compoziția biroului din Iași al Direcției Presei și Tipăriturilor. Am avut neplăcuta obligație de a-l frecventa vreme de cinci ani, în împrejurări pe care le voi detalia imediat. În primăvara lui 1972, tînăr cadru didactic, am fost solicitat să mă ocup de revista de cultură a studenților Universității ieșene. Era o practică răspîndită: revistele studențești, înființate la finele anilor '60, aveau cadre didactice drept redactori-șefi. Revista ieșeană se chema *Alma Mater,* dar am fost obligați, doi ani mai tîrziu, să ne schimbăm numele, din rațiuni pe care nu le-am aflat niciodată. După lungi negocieri ni s-a acceptat titlul *Dialog:* am ieșit bine, alte reviste s-au trezit că se numesc *Convingeri comuniste* ori *Forum comunist*. După ce s-a rezolvat problema cu titlul, a apărut alta: *Dialog (Alma Mater)* fusese întemeiată ca „revistă studențească de cultură“ și dorea să rămînă astfel, însă la cuvîntul „cultură“ forurile de partid făcuseră alergie: ele voiau o revistă „ancorată în problemele studențești“, o revistă „mobilizatoare“ etc., etc. Ca și *Echinoxul* clujean, și noi am rezistat presiunilor de tot felul încît revista a rămas „de cultură“.

Așa am ajuns să dialoghez (e un fel de a spune) despre *Dialog* cu oamenii de la Direcția Presei: duceam șpalturile (foile tipărite pe o singură parte pe care se făceau corecturile și modificările), mergeam să văd ce observații au, încercam – firește – să salvez tot ce se putea salva. Uneori însă fără nici o șansă. Biroul era format din cinci persoane, trei dintre ei (în frunte cu șeful) cu oarecare experiență de jurnaliști, unul era absolvent de Filozofie, al cincilea (cel mai obtuz și mai rudimentar dintre toți) de Istorie. Revista a fost repartizată la „filozof“, dar mai nimeream și la unul dintre foștii gazetari. Dacă e să găsesc o caracteristică comună celor cinci cenzori, aceasta ar fi *frica:* le era o frică groaznică să nu comită o greșeală, să scape ceva care ar fi putut avea consecințe grave pentru ei. Cînd apărea o chestiune mai complicată, nu își asumau decizia, telefonau „la centru“, la București. Și, în funcție de ce se hotăra în Capitală, puneau – sau nu – pe șpalt ștampila cu B.T. (Bun de tipar), fără de care nimic nu mergea în tipografie. Un alt aspect frapant era arbitrariul deciziilor. Era adesea inutil să cauți o justificare logică. Spre exemplu, în cronicile și comentariile de carte, recenzenții își ilustrau afirmațiile cu citate din operele respective. Or, aceste citate erau nu o dată eliminate de cenzură, iar la observația (logică): „Bine, dar au apărut în carte“ primeai un răspuns sibilinic: „Da, dar în carte e *altceva“*. Cu siguranță că un poet, să zicem, constatînd că din volumul propus pentru publicare a fost scoasă o poezie și aducînd argumentul că textul respectiv fusese publicat într-o revistă, primea un răspuns identic: „Da, dar în revistă e *altceva“*...

Am avut cumva șansa (cu totul relativă, de altfel) să am de-a face în special cu cel mai puțin încuiat personaj dintre cele cinci, cu „filozoful“. M-am gîndit să profit de ceea ce părea a fi deschidere din partea lui și să stabilesc o relație „amicală“: îl invitam să bem un pahar de vin, îi împrumutam cărți etc. Speram, bineînțeles, că va fi mai maleabil și mai îngăduitor. Da' de unde: omul era dresat să fie vigilent. Suferea, totuși, în sinea lui, pentru că într-o zi mi-a spus cu obidă: „Domnule, îmi vine să înghit ștampila asta“ (ștampila cu B.T.). La un cenzor, această slăbiciune sufletească nu duce la nimic bun. După cîțiva ani, „filozoful“ a făcut un infarct și a murit prematur.

Ideea că poți păcăli cenzura era, în fond, iluzorie. Sigur, se făcea apel la o serie de trucuri: strecurarea unor „șopîrle“, folosirea unui limbaj codat (în speranța că cititorul cunoaște codul), adăugarea, în cazul unui eseu, a unor note de subsol hipertrofiate, facilitînd citarea numelor unor autori interziși (Cioran, de pildă) etc. Cînd propuneam un grupaj de poezii al unui autor despre care știam sigur că va „ridica probleme“ mergeam cu zece texte din care, în final, tot rămîneau trei-patru. Aceste mici „victorii“ erau, în realitate, tot atîtea capitulări în fața tăvălugului ideologic.

În 1977, Direcția Presei s-a desființat, iar revista a fost din acel moment citită de „forurile“ de partid din Universitate. De aici urmează o altă poveste, deloc mai veselă. Dimpotrivă.

***Alexandru Călinescu** este critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată este* Instantanee cu final deschis, *Junimea, 2020.*

Nicolae MANOLESCU

Literatura născută din cenzură

După abdicarea silită a Regelui Mihai, la 30 decembrie 1947, nu mai e loc decît pentru certitudini. Toate îndoielile creatoare dispar. Ca și instituțiile culturale burgheze. Partidul-stat dirijează întreaga viață socială, politică și economică. Religia, morala și cultura sînt aservite ideologic și practic intereselor regimului comunist. În limbajul de astăzi, am putea considera acest regim drept unul fundamentalist, cu precizarea că religia pe care se bazează este una laică: o ideologie politică. E. Negrici a vorbit, în cărțile lui, despre „poezia unei religii politice“. Expresia se poate generaliza: toată cultura reflectă o religie politică. Regimurile comuniste sînt cele mai dogmatice din istorie, în plus, nici un altul – nici fundamentalismul catolic din trecut, nici acela islamic din prezent, ca să nu mai vorbim de dictaturile de dreapta din Europa și America de Sud a secolului XX – n-a controlat într-o măsură comparabilă societatea, economia, colectivitățile, instituțiile, legile, ca și indivizii, credințele, gîndirea și intimitatea persoanei. Regimurile comuniste sînt singurele cu adevărat totalitare. Instrumentul principal a fost, în cultură, Cenzura, ca formă de opresiune. O Cenzură de un fel sau altul a existat și înainte. Cînd s-au publicat la noi, după 1989, primele cărți pe această temă, s-a pus accent pe tradiția reprimării libertății de expresie, ceea ce a condus la concluzia că nu e nimic nou sub soare în Cenzura comunistă. În realitate, Cenzura comunistă este una de tip nou, ca să folosim o expresie uzuală din lexicul marxist-leninist. Are cîteva caracteristici pe care merită să le trecem în revistă. Înainte de orice, se înfăptuiește printr-o instituție specializată a partidului-stat. La noi, instituția ia ființă printr-un decret al Consiliului de Miniștri din 1949, sub titulatura Direcția Generală a Tipăriturilor Statului. E de notat că nici acum, nici mai tîrziu, indiferent de înfățișare și subordonare, instituția nu poartă în titulatură cuvîntul Cenzură (ori un sinonim). Va funcționa, sub diverse măști verbale, pe toată durata regimului comunist; paradoxal, și după ce va fi desființată de Ceaușescu în 1977. De regulă, în istorie, procesele contra opiniei au căzut în competența justiției (ecleziastice în Evul Mediu, militare, în timp de război, civile, în democrațiile moderne). Doar regimurile comuniste au inventat un aparat specializat. Și încă îndrituit cu o cenzură *totală:* aplicată asupra tuturor domeniilor, preventiv sau ulterior, în informație, creație, ca și în difuzarea și interpretarea acestora, la toate nivelurile, tematic, ideatic, stilistic, făcînd din recomandare – obligație, interzicînd, amputînd sau completînd textele, exercitînd cel mai eficient cu putință control asupra opiniei publice și private. Nimic asemănător în toată istoria. Cenzura comunistă a fost o veritabilă industrie de control, aservire și manipulare a ideilor oamenilor. Cenzura ecleziastică ori cenzura morală (adesea legate) se mulțumeau să interzică doar ce nu corespundea dogmei ori codului. Exceptînd perioada Inchiziției, pedepsele aplicate au fost aproape mereu simbolice. Cenzura comunistă se mai distinge de toate înaintașele ei și prin caracterul instituțional pervers. Nu baza ideologică este esențială, cum par să creadă majoritatea analiștilor. În definitiv, religioasă, morală, orice Cenzură stă pe o ideologie. Iar ideologia conține mereu un sîmbure de iraționalitate, fie că e vorba de convingeri religioase, de coduri de comportare ori de un *corpus* filozofic. Materialismul dialectic și istoric (...) e tot așa de puțin rațional, deși se pretinde o filozofie și o sociologie, ca orice credință de natură religioasă. O gîndire dogmatică este aproape același lucru, indiferent de natura dogmatismului. De altfel, teleologia marxistă (paradisul comunist) are o esență tot așa de inanalizabilă ca și pariul creștin pe viața de apoi sau ca acela al fundamentaliștilor islamici pe sacrificiul individual suprem. În definitiv, paradisul social comunist, florile Răului și cele 40 de fecioare țin de o utopie asemănătoare. În România se poate lesne observa în evoluția Cenzurii comuniste evaporarea treptată a temeiului ideologic inițial.

Doar citită într-un anumit cod, de către cititorul contemporan, ea își dezvăluia pe de-a-ntregul înțelesul.

Există două epoci distincte, sub acest raport. Vreme de un deceniu și jumătate, după 1949, a funcționat o Cenzură ideologică strictă și conformă nomenclatorului marxist-leninist de idei și valori. Această ideologie pornea din materialismul dialectic marxist, îmbogățit cu achizițiile leniniste despre revoluție și stat, și cu cele staliniste despre internaționalismul proletar. Ceea ce era permis, ori mai cu seamă recomandabil, ca și ceea ce era interzis nu se preta la nici un echivoc. După un scurt interval de relaxare, între 1965 și 1971, mai degrabă în contextul trecerii ștafetei politice pe plan intern de la o generație la alta decît ca urmare a destalinizării inițiate de Hrușciov în întreg lagărul estic, Cenzura ultimelor două decenii de comunism românesc se vede lipsită tocmai de criteriul dogmatic. Cînd național-comunismul a înlocuit sovietismul, Cenzurii i-a fugit pămîntul de sub picioare. Național-comunismul n-a mai avut (nu putea avea!) un set riguros de principii, adică o dogmă comparabilă cu aceea marxist-leninistă, era contradictoriu în esență și ambiguu în formulări. Cenzura de după 1971 nici n-a mai vizat în mod sistematic și neechivoc ideile și conținuturile, ci, mai curînd, accidental și confuz, exprimările, cuvintele, imaginile. Dacă exceptăm ateismul și pudibonderia etică, nu-i mai rămîn Cenzurii din epoca lui Ceaușescu, în comun cu aceea din epoca lui Dej, decît o jumătate de duzină de clișee devalorizate de inflația ideologică. Trebuie spus însă că din cele două Cenzuri au rezultat două literaturi: una realist-socialistă, deplin aservită, conformistă și aproape nulă ca valoare artistică, creatoare doar în planul falsificării realității și istoriei, și una tolerată, mai puțin de voie decît de nevoie, adesea valoroasă artistic și, dacă niciodată complet liberă, destul de critică la adresa realităților. Pe cea dintîi, riguroasa Cenzură ideologică a anilor 1950 a silit-o să fie un instrument în mîna puterii politice, să nu aibă personalitate și relief artistic, demagogică sau de-a binelea mincinoasă. Excepțiile, foarte puține, confirmă regula. Cea de-a doua este și ea rodul Cenzurii, dar nu în mod pasiv, ca urmare a îngăduinței mai mari sau a diminuării dogmatismului. E vorba mai curînd de o literatură care a găsit mijloacele potrivite pentru a contracara Cenzura. În unele privințe, nu este exagerat să considerăm romanele, poeziile, teatrul, critica, eseul din decenile 7-9 ale secolului XX un *gen literar* nou. Necunoscut înainte, acest organism amfibiu a reușit să recondiționeze forme de expresie anterioare ori chiar să dea naștere unora noi, cele mai multe de tip indirect și insidios, cum ar fi aluzia, intertextul, sugestia, alegoria esopică, parabola, precum și unor noi moduri de lectură. Proteică și cameleonică, avînd, ca Ianus, două fețe, această literatură pune astăzi o mare problemă: ea a avut, în chipul cel mai inextricabil, doi autori: unul, romancier, poet sau dramaturg, celălalt, cititorul, criticul, interpretul. Cenzura a făcut din ea rodul colaborării dintre ei. Altfel spus, doar citită într-un anumit cod, de către cititorul contemporan, ea își dezvăluia pe de-a-ntregul înțelesul. E o întrebare: ce se va alege de toată această literatură cînd va dispărea cititorul ei avizat din anii 1960-1980?

(fragment din capitolul
„Un lustru de tranziție.
Realismul-socialist“, din Istoria critică a
literaturii române.
5 secole de literatură,
Editura Cartea Românească, 2019)

■ ■ ■

Cenzură sau editare?

Domnule Christian Mititelu, cum vedeți acuzația de „cenzură“ pe care jurnaliștii sau autorii o folosesc destul de des în România, împotriva editorilor sau șefilor lor?

Presa din România, cu excepția unor investigații jurnalistice, bate pasul pe loc. Nu are cum să fie supusă unei concurențe din afară care să o oblige să se reformeze și, în lipsa concurenței, nu e dispusă să învețe de la cea vest-europeană sau să copieze practicile bune.

Rolul editorului la noi este șters sau neclar (sau cel puțin așa era pe vremea cînd stăteam la București). Nu i se recunoaște rolul și nici autoritatea (care depinde și de verticalitatea lui). Poate că unii nici nu vor sau nu pot să-și exercite autoritatea profesională. Sau poate că nu există un limbaj comun sau un set de valori/criterii pe care să le împărtășească atît editorii, cît și subalternii lor. Răsfoind unele cărți care tratează cîte o temă sau cîte un personaj istoric pentru un public larg, constat că nici unii editori (sau redactori) de carte nu își iau rolul în serios. Cunosc două persoane în Anglia care nu sînt la prima lor carte, dar care acceptă să scurteze, să schimbe sau să rescrie textul la cererea editurii cu care au contract. Și nu s-au plîns că sînt cenzurați.

Se mai întîmplă ca ziariștii să dezvolte cu timpul o boală profesională. Ajung să se considere mai atotștiutori și mai importanți nu numai decît editorii, dar și decît interlocutorii lor – între care unii, cu toate carențele aparente, au fost investiți prin vot sau altfel cu responsabilități însemnate.

***Christian Mititelu** a fost timp de 20 de ani director al secției române a BBC, apoi președinte al Alianței Civice și membru al Consiliului Național al Audiovizualului.*

DILEMA
Cenzura

Ionuț IAMANDI

Porumbeii cenzurii

Din istoria matematicii am înțeles un lucru: atunci cînd dai de o problemă aparent insolvabilă, îți trebuie un punct nou de observare și soluția va apărea cu claritate. De pildă, atunci cînd au fost rezolvate ecuațiile de grade mai mari, de fiecare dată au fost introduse noi seturi de numere: cele negative, cele raționale, cele iraționale și așa mai departe. Cine privea ecuația din perspectiva aceasta nu mai avea dificultăți cu înțelegerea ei. Partea grea era însă să găsești unghiul, să plasezi problema în contextul potrivit.

Două întîmplări recente legate de cenzură mi s-au părut semnificative, relativ la acest unghi optim din care trebuie să le abordezi ca să nu bați cîmpii. Una este interzicerea accesului președintelui Trump la rețelele de socializare. S-a spus că interdicția este un act de cenzură și de discriminare: cum de alți instigatori, precum ayatollah-ul Ali Khamenei, sînt lăsați să zburde în continuare pe rețele, în vreme ce președintelui Trump nu i se mai permite accesul la propriile conturi? Cum mai este respectat, în cazul lui, dreptul democratic la libera exprimare? Nu mă refer aici la *tweet*-urile lui care ar putea părea îndemnuri la „insurecție“, ci în general la exprimarea opiniilor sale politice, chiar și radicale.

Aici intervine problema de perspectivă de care spuneam: în ce mod folosesc rețelele de socializare Donald Trump și Ali Khamenei, ce reprezintă ele pentru fiecare dintre ei? Liderul iranian conduce un regim autoritar și prea puțin contează că o face și pe Twitter. În schimb, Donald Trump folosește rețelele de socializare pentru a eluda filtrarea democratică a mesajelor sale. Într-o democrație, mesajele politice sînt validate prin mass-media, unde are loc o dezbatere publică. Donald Trump – și nu numai el – eludează mass-media și prin intermediul rețelelor de socializare livrează direct electoratului mesaje brute, în doze-șoc. Rețelele de socializare sînt pentru Donald Trump și alți populiști ca el o cale în sine de cenzurare a parcursului democratic al mesajului politic. Desigur, nu e integral vina lui Donald Trump că s-a ajuns aici și nici nu încerc să neg caracterul destul de brutal al interdicției, dar nu acestea din urmă constituie fondul problemei.

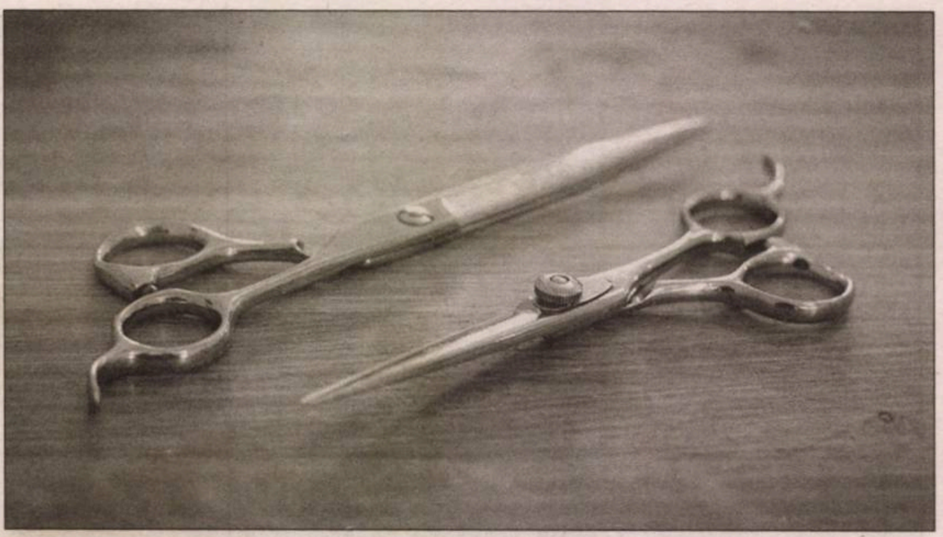

Am remarcat deja de cîțiva ani obiceiul periculos al politicienilor de a nu mai ține conferințe de presă, recurgînd la calea facilă de comunicare publică directă prin mesaje pe Facebook. Nu doar că nu se mai întîlnesc în dezbateri publice – sau o fac, dacă o fac, o dată la patru ani, cînd sînt alegeri –, ci nu se mai obosesc nici măcar să se întîlnească cu jurnaliștii. Se spune că mass-media este cîinele de pază al democrației, dar ce incintă mai păzește presa dacă politicianul stă în altă casă (și nu se mai lasă scos din ea)?! Ne mirăm de amploarea fenomenului *fake-news*, dar boicotăm din ce în ce mai apăsat redacțiile de presă. Americanii sînt uimiți acum de amploarea polarizării din societate, dar nu doar Donald Trump nu mai crede în rolul de mediator social al presei, presa însăși s-a polarizat.

Celălalt exemplu la care vreau să mă refer e din sport. Mai exact, din sumo. Există pe YouTube un grup de entuziaști care urmăresc marile turnee de sumo transmise de televiziunea publică niponă, fac înregistrări, le selectează, le editează și le postează pe YouTube. Pasionații din întreaga lume ai acestui sport, care nu sînt, bineînțeles, abonați la televiziunea NHK, au acces astfel în aceeași zi la meciurile din timpul turneelor. Asta s-a petrecut pînă anul acesta, la turneul de Anul Nou. Cineva de la televiziune bănuiesc că a pus piciorul în prag și acum videourile de pe YouTube sînt întrerupte de mesajul „Conținut blocat“. Alte postări sînt șterse cu totul. Mai poți vedea unele meciuri, dar nu pe toate. Este cenzură? Iarăși e nevoie, cred, să precizăm la ce înțeles al termenului ne referim. De acord, este o muncă și aceasta de a „filma“ televizorul, a selecta și edita materialul filmat, a-i adăuga informație și a-l asambla și posta pe YouTube. Dar există și niște drepturi reglementate de difuzare publică a turneelor de sumo și, desigur, și un cost de producție pentru televiziunea niponă. Nu este vorba de cenzură, ci de un proces de echilibrare a circulației informației, care trebuie să ajungă să răsplătească echitabil investițiile fiecăruia. Gratuitatea Internetului este doar o iluzie.

Sînt două situații în care mai degrabă ne jucăm cu cuvintele și ne lamentăm ipocrit că avem de-a face cu cenzura. Dau și două pilde de cenzură propriu-zisă, ca să vedem mai clar diferența. Sînt exemple pe care ar trebui să le pricepem poate mai bine decît alții, întrucît sînt din spațiul ex-comunist, pe unde am trecut și noi și unde, se poate spune, în secolul trecut s-a brevetat cenzura. Unul e cu Stalin la birou, tăind din articolul de fond din *Pravda* pe vremea Marii Terori și adăugînd frazele care trebuie. E cenzură fără mănuși, în toată splendoarea ei. Chiar și aservită și extirpată de aproape orice conținut propriu, presa era în continuare corijată. Celălalt exemplu e cules din cartea de memorii a traducătoarei Michaela Ghițescu, am mai scris despre el. În România comunistă, după o anume dată, nu mai exista, bineînțeles, cenzură oficială. A, desigur, traducătorul trebuia să trimită manuscrisul la un for socialist de consultare, care ștampila discret și grațios, cu o imagine suavă, cum ar fi un porumbel, paginile care îi plăceau. Traducătorul și redacția editurii luau înapoi manuscrisul și începeau să își stoarcă creierii ce a putut deranja în paginile fără porumbei și să încerce să dreagă textul, dacă nimereau și dacă se mai putea. Numai așa cartea putea fi publicată, cu toate paginile pupate de buzele suave ale cenzurii „inexistente“.

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

Cum să scrii despre cenzură fără să superi pe nimeni

Grea temă, cenzura. Complicat să scrii despre ceva ce pare să fi dispărut total. E plin de oameni care nu se tem de nimic, nici măcar de ridicol. Zilnic ești expus la părerile multor analfabeți dîndu-se experți în toate domeniile de vîrf ale științei, educați la Școala Facebook, pricepuți la orice, de la biologie moleculară la nanotehnologii și fizică nucleară. La fel, politicieni spunînd prostii mai mari ca ei și sonați inflamați de luptele cu ocultele galactice. Iar Facebook, Twitter, TikTok și alte canale de *social media* par a fi fost create special pentru a demonstra că specia umană poate investi decenii de muncă asiduă a unor minți strălucite pentru a permite oricărei țațe sau oricărui plăvan din satul global să flecărească.

Le-aș zice eu multe, fiecăruia dintre ei. Să le zic... Dar cine știe care dintre ei îmi ajunge șef mîine? Acum vreo zece ani eram optimist, dar cînd vezi ce indivizi ajung să decidă pentru tine, mai bine o lași baltă. Și dacă mă citește vreo tanti cu care mai am de-a face la vreun restaurant sau la piață? Una dintre cele care știu că totul e un complot, că sîntem ținuți ca sclavi de capitaliști. Păi, nu risc eu să îmi scuipe în ciorbă? Sau să mănînc numai mîncare stricată? Nu, mai bine nu mă leg de ei.

M-aș lega de nevoia de a verifica informațiile și de a folosi bunul-simț în legătură cu cei care scornesc povești cu Dacii Intergalactici. Acum se vede că tunelurile de sub Bucegi au, mai nou, ieșiri și la Washington, la Capitoliu.

Sau să vorbesc despre grava criză de imagine prin care trece știința. Cei care lucrează cu deceniile într-un domeniu ajung să fie din ce în ce mai puțin auziți în hărmălaia actuală, în care ies în față nenumărate idei care erau depășite deja în perioada medievală. Nu ar fi mai bine ca vocile mai puternice să le aparțină celor care cunosc cu adevărat problemele? Nu o fi nevoie și aici de un pic de control? Am renunțat la idee cînd cineva m-a întrebat dacă eu cred în Darwin... Am răspuns că, în știință, nu despre credință este vorba. Ce cred despre faptul că sîntem programați și conduși de către extratereștri? Chiar cred că săracii extratereștri nu sînt siguri dacă formele de viață inteligentă s-au impus definitiv pe Terra.

Grea temă, cenzura asta... pe vremea dictaturii măcar nu aveai voie să scrii nimic despre ea. Teoretic, cenzura nu exista. Puteai scrie doar despre cît de rea fusese cenzura înainte de război. În Epoca de Aur totul era perfect, oamenii trăiau fericiți și își urmau măreții conducători. Nu îl durea pe nimeni capul, eventual picioarele.

Sînt multe de zis. Evident, depinde cum le spui. Că dai de înjurături la tot pasul. Ai zice că scrisul sau vorbitul civilizat au ajuns azi doar pentru molîi. Ia să scriu eu despre cît de important e să nu comunici birjărește. Dar mai bine nu, că cine știe cine mai citește, se supără și mă mai trimite undeva.

Devine din ce în ce mai greu să te adresezi oamenilor fără să jignești pe cineva. Și asta chiar de la începutul oricărei discuții. A ajuns să nu mai fie bine să scrii „doamnelor și domnilor“, că nu știi pe cine mai superi. Aș zice ca în bancul de pe vremuri: „Tovarăși și tovarășe, voi ăștia și nașule Florică“. Nu merge, pentru că atunci chiar îmi vor sări toți în cap. Cine sînt „voi ăștia“? De ce „naș“, cînd nunțile nu mai sînt la modă? Și, chiar dacă mulți se poartă ca atare, nimeni nu mai acceptă apelativul de „tovarăș“.

Apoi, trebuie să fiu atent să nu fac vreo referință la operele clasice. Acum, după ce a fost trecută la index și *Odiseea,* sînt încă o dată de acord cu Rowan Atkinson (creatorul lui Mr. Bean), care îi asemuia pe adepții Cancel Culture cu versiunea digitală a hoardelor medievale lansate în căutare și ardere de vrăjitoare.

De fapt, chiar trebuie să fiu atent la orice, chiar și atunci cînd fac urări. Mă simt din nou tînăr, ca în anii 1980, cînd nu puteai vorbi despre Crăciun. Acum a revenit iar la modă urarea legată de „Anotimpul Sărbătorilor“, pentru că nu vrem să ofensăm sensibilitățile altora.

Un singur lucru nu pare să fie supus nici unei cenzuri. Flecăritul pe care îl auzim mereu, în transportul public, pe stradă, oriunde sîntem înconjurați de semenii noștri. În două ore petrecute într-un mijloc de transport afli atîtea drame personale, probleme de dragoste și ură, că ai putea face cel puțin o telenovelă în fiecare zi. Celor care se trezesc vorbind despre orice, oriunde, le-aș da un sfat: e bine să spui ce gîndești. Dar e și mai bine să gîndești ce spui.

Mai bine renunț. Chiar nu vreau să supăr pe nimeni.

Adrian Stănică *este jurnalist de știință.*

■ ■ ■

Liliana COROBCA

Ce a fost și ce a rămas

După căderea regimului comunist, s-a putut scrie și vorbi despre cenzură, au apărut și multe cărți, cîteva remarcabile. Din păcate pentru publicul și scriitorii de azi, modul cum în aceste cărți s-a urmărit sau analizat acest fenomen a pus o amprentă greu de schimbat asupra percepției contemporane, și anume: cenzura presupune a tăia ceva dintr-un text, iar studiile, cărțile analizează ce anume se taie. Cititorii, dar și creatorii ajung, logic, la concluzia că dacă nimeni nu-ți mai taie cuvinte, fraze sau chiar pagini întregi din carte înseamnă că nimeni nu te mai cenzurează, că cenzura nu există. Fals. Periculos de fals.

În România comunistă, putem vorbi, cronologic, de trei perioade în domeniul cenzurii: I. 1944-1949 – cenzura coordonată de consilierii sovietici; II. 1949-1977 – cenzura Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor; III. 1977-1989 – cenzura partidului și a Securității. Cea mai analizată perioadă este a doua (nici la prima, nici la a treia nu există suficiente documente de arhivă, ca să poată fi studiate): la începutul anilor 2000, la Arhivele Naționale Istorice Centrale a fost desecretizat și pus la dispoziția cercetătorilor fondul „Comitetul pentru Presă și Tipărituri“ – al instituției numite, generic, „Cenzura“. Înființată în 1949, după modelul instituției similare din URSS – Glavlit, Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor a avut, într-adevăr, cele mai multe atribuții în domeniul cenzurii. În 1975, Direcția a devenit Comitet (și de aici numele fondului la ANIC). Deși instituția avea o structură complexă, cu multe departamente (numite strategic „unități“), interesul specialiștilor s-a oprit aproape în exclusivitate asupra activității de la departamentul „Literatură“, creîndu-se astfel impresia că cenzura beletristicii ar fi cea mai importantă preocupare a DGPT. În 1962, de pildă, numărul total al angajaților acestei instituții era de 435 de persoane, dintre care doar 21 lucrau la Unitatea „Literatură“ (fostă „Controlul cărții“), adică în jur de 5%. Ce atribuții aveau celelalte departamente se cunoaște mai puțin.

În 1977, Nicolae Ceaușescu dispune desființarea CPT, dar entuziasmul a fost de scurtă durată, pentru că după asta cenzura a fost resimțită, uneor chiar și mai crunt decît înainte, de creatorii din toate domeniile. Cum a fost posibil așa ceva?

DGPT (așa-zisa „Cenzură“) a acționat întotdeauna în cadrul unui sistem complex, format din cîteva instituții interacționînd între ele. Acest fapt a permis ca, atunci cînd o instituție dispare din schemă, întregul „edificiu“ să reziste și să își continue activitățile senin și impecabil. Chiar dacă DGPT avea, la un moment dat, cele mai multe atribuții în domeniu, aceasta nu se afla, de fapt, în vîrful ierarhiei. Deasupra tuturor se afla partidul, care dădea ordine. Deseori, vom găsi în arhiva cenzurii rapoarte, note care erau adresate secției Propagandă și Agitație a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, cu specificările: „propunem interzicerea“, „vă rugăm să decideți“ etc. Exista, de altfel, la sediul instituției din Casa Scînteii un birou cu telefon, unde stătea cîte un cenzor și aștepta zi și noapte ordine de la partid. Ordinele, dispozițiile sosite erau transcrise și transmise mai departe. Astfel, de multe ori, DGPT era o structură mediană, care relaționa cu celelalte instituții în vederea controlului total al informației. De altfel, partidul făcea totală abstracție de toate etapele cenzurii, dacă avea interes să publice o anumită lucrare. De menționat că vîrful piramidei în ierarhia cenzurii comuniste îi aparține conducătorului suprem, de capriciul sau gustul căruia depindeau operele scriitorilor, ale savanților, jurnaliștilor, iar uneori și viața acestora. În anii de dictatură stalinistă, de pildă, această formă de control a avut consecințe extreme: din nefericire, Stalin se interesa foarte insistent de ceea ce se publica și mulți autori nevinovați au plătit cu viața pentru creația lor. Nici Gheorghiu-Dej sau Ceaușescu nu au fost insensibili în acest domeniu, implicîndu-se destul de des, oportunist și agresiv, în zone unde nu aveau ce căuta (și tăia). În ultimul deceniu comunist, la onorificul post de „prim cenzor“ al țării concura și prima doamnă, „savantul de renume mondial“ Elena Ceaușescu. De la celebrul „Cabinet II“ al Partidului Comunist veneau deseori indicații aberante și arbitrare, care trebuiau executate fără drept de apel.

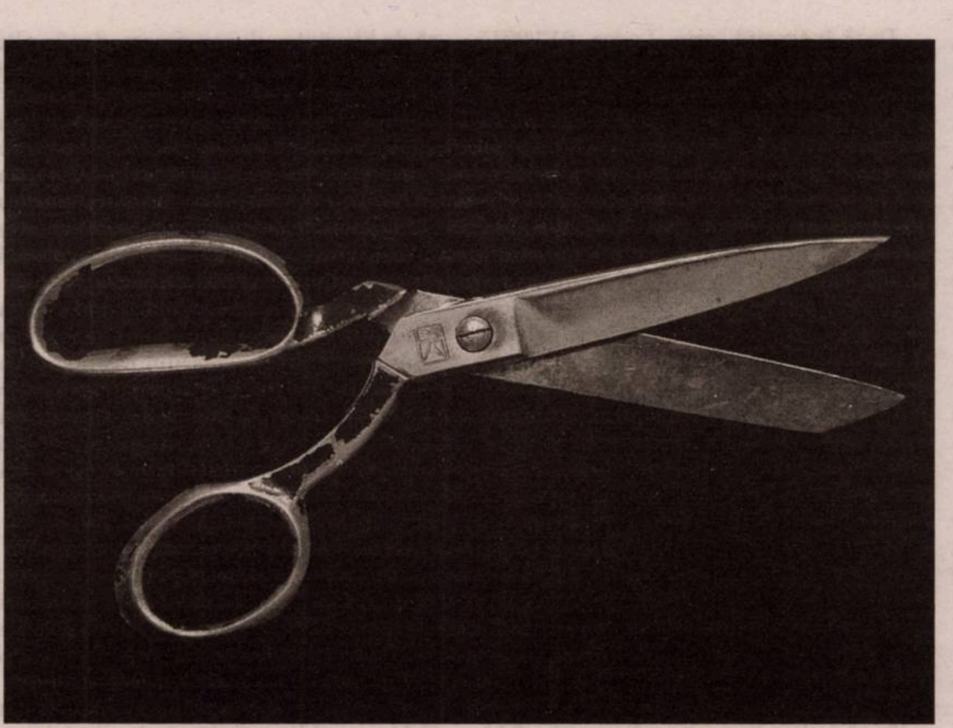

Cenzura nu doar „taie“; ci și pune ceva, obedient, incompetent (și deci controlabil), în loc.

După 1977, cînd s-a desființat DGPT-CPT, dar mai ales după 1989, cînd s-a desființat și partidul comunist, cea mai puternică instituție cu atribuții de cenzură a fost Securitatea (și structurile ei supraviețuitoare timpurilor și intemperiilor politice). Securitatea și Cenzura și-au disputat încă de la înființarea lor (1948 și, respectiv, 1949) tot felul de atribuții în zona de control al tipăriturilor, instituțiile au colaborat în mod constant, iar, la un moment dat, organele Securității vor domina DGPT („Cenzura“). Adevărata cenzură prealabilă în cazul multor opere se făcea în birourile Securității, cînd scriitorii (suspectați) erau urmăriți, iar manuscrisele lor, confiscate, nu mai ajungeau la tipar. Cenzura Securității s-a numit și cenzura represivă, cînd puteai face ani buni de pușcărie pentru niște poezii citite într-un cenaclu, pentru deținerea sau difuzarea unor cărți interzise, pentru bancuri piperate împotriva sistemului și alte asemenea activității care erau bine definite în Codul Penal (agitație și propagandă anticomunistă, difuzare intenționată a informațiilor false, care denigrează sistemul, crimă de complot în scop de trădare, spionaj, uneltire contra ordinei sociale, crimă contra păcii, omisiune de denunț, discuții dușmănoase la adresa regimului etc.). În Uniunea Sovietică, partidul comunist a utilizat cu succes conceptul *„divide et impera“*, adică partidul domina destul de abil ambele instituții, în ciuda nereușitelor, dar nenumăratelor încercări ale KGB-ului de a-și subordona Glavlit-ul. În România, puterea Securității va spori după ce instituția cenzurii se va desființa.

Sistemul complex al cenzurii presupunea cîteva etape (precontrol, control postcontrol/postcenzură), în care erau implicate, avînd un rol important, editurile și revistele. Cenzura editorială a fost cel mai viu resimțită de autori, fiind și unica etapă la care aceștia puteau să discute deschis cu redactorii și să negocieze anumite modificări în text. Uniunile de creație din toate domeniile au fost și ele înființate pentru a manipula și coordona activitatea membrilor lor. Dar și ele erau controlate de partid. Transformarea scriitorilor în instrumente de propagandă trebuia să se producă treptat și cu precauție, autocenzura fiind principiul de bază al întregului sistem cenzorial și cea mai importantă formă de cenzură. Să nu uităm nici de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, acolo unde în 1977 s-au transferat cei mai mulți cenzori, cu tot cu cîteva departamente. Acest consiliu a preluat cele mai multe atribuții în domeniul cenzurii, fiind, de asemenea, controlat de partid. Mai funcționa și cenzura militară a Statului Major care controla doar publicațiile Ministerului Apărării și avea atribuții mai înguste. Erau comitete, comisii, dar și cititori zeloși care trimiteau adevărate delațiuni despre ce li se părea a fi subversiv într-o carte sau un articol.

După 1990, instituțiile cenzurii au cam rămas aceleași, reformulate, restructurate, adaptîndu-se noilor condiții și forme de cenzură. Principiile cenzurii s-au modificat însă fundamental. Trebuie să menționăm că nici regimurile democratice nu vor/pot să-și definească deschis politica în domeniul cenzurii. A nu se înțelege că nu o practică. În comunism, oficial, cenzura nici nu exista. Cenzorii se numeau lectori, inspectori, pentru cea mai dură cenzurare folosindu-se termenul neutru „control“. În democrație, un set de multiple drepturi ale omului și alte drepturi, dar și definiția însăși a „democrației“ limitează oficial cenzura, dacă nu o anulează de tot. Totuși, orice putere, indiferent de regim, se pare că nu poate funcționa fără cenzură, fără a controla cît mai multe sfere de influență. Primul moment, după căderea regimului comunist, care trebuie evidențiat este descentralizarea, nu mai există acel unic partid, care să dețină „adevărul“. Vorbim aici de „atomizarea“ cenzurii. Al doilea moment îl constituie „privatizarea“ (cenzurii), care generează limitări la fel de arbitrare și de subiective ca în comunism. Pentru că nu se mai taie direct din text, nu mai există dovezi palpabile, cenzura este mai greu de prins într-un cadru legal, care să poată defini abuzul sau încălcarea unor drepturi. Specialiștii spun: „cenzură invizibilă“. Unde căutăm azi cenzura? Acolo unde există vizibilitate și actorii de prim-plan nu sînt cei merituoși, inteligenți, cu opinii personale, ci niște mediocri, oportuniști incompetenți. Explicația ar fi că cenzura nu doar „taie“, nu doar scoate informația/persoana care o deranjează, ci și pune ceva, obedient, incompetent (și deci controlabil), de obicei, în loc. Această dublă acțiune este trecută cu vederea, de obicei, pentru că este nevoie de mult discernămînt, spirit critic, ca să poți identifica aceste mecanisme. Promovarea agresivă a mediocrității este o formă de cenzură. Indiferența bine organizată pentru multe subiecte, lipsa audienței, lipsa încurajărilor fac să se micșoreze, uneori pînă la dispariție, șansele ca textele considerate „periculoase“ de sistem să ajungă la marele public sau la publicul-țintă. Abundența, diversitatea din anumite zone ascund, de fapt, conformism și redundanță sterilă. Cenzura economică nu este o formă nouă, a existat și înainte, dar în democrații e mai puternică, mai insidioasă și lovește categorii întregi, fără a se ține cont, ca în comunism, că unii ar fi totuși utili „cauzei“. Dispar emisiuni culturale, piața editorială, dar și alte ramuri culturale sînt private de fonduri, se încurajează emigrația în rîndul tinerilor care sînt predispuși spre nonconformism, schimbări și reforme etc. Apar, în schimb, acum, mai recent, noi politruci cu apucături dictatoriale, care reintroduc, fără nici o jenă, practici comuniste ale cenzurii. Te trezești cu texte tăiate din carte și cu argumente senzaționale, precum: „rezultatul muncii aparține instituției care prin personalul de conducere are dreptul de a hotărî rezultatul“. De la sine înțeles că unicul merit al „personalului de conducere“ este adînca obediență față de structurile de putere, pentru care exercitarea cenzurii înseamnă și un nemărginit dispreț față de valorile democratice și drepturile cetățenești. Toate aceste mecanisme sînt coordonate de stat, căci „statul cenzor revine“, iar remarca specialistului francez Emmanuel Pierrat, în *Cartea neagră a cenzurii,* este valabilă, desigur, și pentru România.

***Liliana Corobca** este scriitoare și a cercetat cenzura comunistă din România. În 2014 a publicat* Instituția cenzurii comuniste în România, *Editura Ratio & Revelatio.*

■ ■ ■

DILEMA VECHE
Cenzura

Petru CLEJ

Negarea Holocaustului – liberă exprimare sau incitare la ură?

Extinderea Internetului a înlesnit, între altele, incitarea la ură, cu diversele ei forme – rasism, xenofobie, antisemitism, homofobie, misoginism, ură de clasă etc.

Pandemia de coronavirus și efectele sale nefaste au constituit un foarte bun prilej de exacerbare a acestor forme de ură, mai ales printre conspiraționiști, care și-au găsit niște țapi ispășitori ideali, iar pe un loc fruntaș între aceștia se află – cine alții? – evreii.

Antisemitismul e un curent vechi de circa 2.500 de ani și nu e deloc surprinzător că în secolul al XXI-lea clișee antisemite vechi de secole rămîn extrem de vehiculate: în Evul Mediu, evreii răspîndeau ciuma, azi ei au inventat pandemia.

Printre formele cele mai virulente de antisemitism se numără negarea Holocaustului, genocidul planificat de naziști și aliații lor din timpul celui de-al doilea război mondial, cu precădere împotriva evreilor, dar căruia i-au căzut victime și romi, homosexuali, persoane cu dizabilități, polonezi, ruși, sîrbi etc.

După cel de-al doilea război mondial, mai multe țări europene în frunte cu Germania și Franța au incriminat negarea Holocaustului.

Printre cei condamnați de justiție pentru această infracțiune s-au numărat politicianul francez de extremă dreapta Jean-Marie Le Pen, filosoful francez Roger Garaudy, editorul german Ernst Zundel, istoricul francez Robert Faurisson sau istoricul britanic David Irving.

OUG 31/2002

România a incriminat negarea Holocaustului prin Ordonanța de Urgență 31/2002, adoptată de guvernul PSD condus de Adrian Năstase în perioada dinaintea aderării țării la Uniunea Europeană și NATO, o măsură menită să facă pe plac Occidentului.

Deși înăsprită prin Legea 217/2015, inițiată printr-o propunere legislativă a fostului lider PNL Crin Antonescu, OUG 31/2002, care prevede și incriminarea apologiei unor persoane condamnate pentru crime împotriva omenirii și interzicerea Mișcării Legionare, a rămas în mare măsură pe hîrtie, în cei aproape 19 ani de existență neexistînd nici o singură condamnare definitivă pentru negarea Holocaustului.

Unul dintre puținele efecte palpabile a fost dispariția din spațiul public a statuilor lui Ion Antonescu, confirmat drept criminal împotriva omenirii de Înalta Curte de Casație și Justiție în mai 2008, deși în mai multe localități, printre care și Constanța, continuă să existe străzi care-i poartă numele, în pofida unei interdicții explicite din OUG 31/2002.

Ceea ce nu împiedică numeroși români să-și exprime cu impunitate pe Internet admirația față de Ion Antonescu, față de Mișcarea Legionară și de Căpitanul acesteia, Corneliu Zelea Codreanu, o admirație cel mai adesea însoțită de manifestări de ultranaționalism, xenofobie și, bineînțeles, antisemitism.

Negaționismul în boxa acuzaților

Internetul și, în mod particular, Facebook sînt pline de negarea Holocaustului, deși recent proprietarul rețelei sociale, miliardarul american Mark Zuckerberg, a declarat că nu va mai tolera o astfel de incitare la ură.

Este drept că Facebook șterge, dacă este sesizat, termeni ca „jidan“, „bozgor“, „poponar“, precum și derivatele acestor termeni insultători, dar este neputincios în fața revărsării de ură din partea a sute de mii, dacă nu milioane de utilizatori de pe întreg globul.

Cei care neagă Holocaustul sau folosesc astfel de termeni insultători se prevalează de libertatea de exprimare, dar în ultimii ani pretențiile lor au primit o replică juridică viguroasă.

Mai întîi în cazul Garaudy contra Franța (2003) și apoi Pastors contra Germania (2019), Curtea Europeană a Drepturilor Omului a hotărît că negarea Holocaustului nu poate fi protejată de libertatea de exprimare, pentru că în fapt ea reprezintă incitare la ură.

Cu alte cuvinte, cei care neagă Holocaustul nu o fac din respect pentru adevărul istoric, pentru că genocidul planificat împotriva evreilor din cel de-al doilea război mondial a fost probat fără putință de tăgadă, ci din ură sau dispreț pentru evrei, ceea ce este destul de ușor de constatat, citind textele negaționiste.

Dubla măsură?

Dar obiecția împotriva negării (exclusive a) Holocaustului vine și din partea acelora care denunță crimele regimurilor comuniste, ei invocînd o dublă măsură.

Și, într-adevăr, țări ca Polonia, Ungaria, Cehia sau Lituania incriminează alături de negarea Holocaustului și negarea crimelor comuniste.

Recent, un jurnalist cu pretenții mă întreba de ce este ilegal să porți un tricou cu zvastică și nu este ilegal să porți unul cu Che Guevara. I-am răspuns că, în mod sigur, cel care afișează zvastica are simpatii naziste, pe cînd cel cu Che este cel mai probabil un ignorant care n-are nici în clin, nici în mînecă cu comunismul.

Alții întreabă de ce nu este incriminată și negarea genocidului armean comis de Imperiul Otoman, care a dus la moartea a 1,5 milioane de armeni în timpul primului război mondial sau a altor genocide, cum ar fi cel din Cambodgia, comis de Khmerii Roșii între 1975-1979. Răspunsul nu e ușor de dat, dar Holocaustul are un caracter unic prin caracterul planificat și modul sistematic și industrial de punere în practică, iar negarea sa este aproape întotdeauna un act antisemit.

Revenirea extremei drepte

Un lucru este cert: criza economică mondială din 2008-2009 și mai recent pandemia de coronavirus au constituit un stimulent pentru naționalism și extrema dreapta. Nu este o coincidență că cei care azi sînt coronasceptici sau antivacciniști sînt adesea și ultranaționaliști cu puternice accente antisemite, în demonologia lor figurînd la loc de frunte, printre alții, miliardarul american George Soros, de origine evreu din Ungaria, alături de nelipsitul Zuckerberg.

În 1933, naziștii au ajuns la putere în Germania prin metode democratice, folosind din plin libertatea cuvîntului, promițînd în mod explicit distrugerea democrației și abolirea acestui drept fundamental. S-au ținut de cuvînt, așa cum s-au ținut de cuvînt și fasciștii din România, ajunși la putere în 1940 – ce-i drept, nu prin aceleași metode democratice.

Nu se poate spune că azi istoria se repetă întocmai, dar discursul extremei drepte – adeseori difuză și fără scopuri precise, așa cum aveau pe vremuri Hitler, Mussolini sau Codreanu –îmbrățișează adeseori violența, iar antisemitismul și negarea Holocaustului figurează mai tot timpul în subtext.

Sînt cenzurarea și incriminarea unui astfel de discurs antidemocratice sau sînt gesturi de legitimă apărare împotriva unei amenințări la adresa fundamentelor democrației liberale? Experiența trecutului a arătat că tolerarea discursului extremei drepte a dus în cele din urmă la violență și, în ultimă instanță, la genocid.

***Petru Clej** este jurnalist, corespondent RFI România la Londra.*

■ ■ ■

Ciprian BLIDARU

Corectitudinea politică sau tirania cu blîndețe

Sînt multe modalități prin care poate fi testat gradul de libertate al unei societăți. Cioran propunea o verificare extremă, atunci cînd scria că „o epocă bună este o epocă în care ironia nu te aruncă în pușcărie“ sau, am putea adăuga noi, nu te lasă într-o baltă de sînge la marginea drumului. Spre deosebire de dictaturile brutale, unde recuzita de fier a temnicerului devine tezaur național, corectitudinea politică, acest furuncul crescut pe spatele democrației, operează mai blînd, dar nu mai puțin eficient.

Așa cum, pentru Kant, „relativismul reprezintă azilul ignoranților“, corectitudinea politică reprezintă refugiul evazioniștilor. Și nu e vorba de evazioniștii fiscali, relativiști și aceștia în felul lor, și nici de căutarea unui paradis fiscal, ci de cei aflați în căutarea unui paradis verbal. Însă nu pentru toată lumea e rezervat acest rai, doar pentru adepții dogmei, cei care nu se supun sînt damnați negreșit. Evazioniștii realităților neconvenabile, cei care fug de evidențele supărătoare, operează cu dublă măsură, nicidecum universal, așa cum pretind aparent. Adepții CP nu aplică relativismul la ei în casă, ci doar dușmanilor de clasă. Ca de fiecare dată, utopia egalizează cu forța.

Pentru corectitudinea politică, limbajul reprezintă preșul sub care trebuie acoperită mizeria realității. Spre exemplu, cuvîntul *secretară* este la bază neutru. Faptul că o parte dintre secretare ajungeau să dezvolte relații extraprofesionale cu șefii lor a creat o anumită reputație negativă. Astfel că s-a creat un termen curat, fără păcate, *asistent manager*. Însă cum natura umană nu se schimbă, ci doar învelișul ei, e foarte posibil ca și această denumire să fie folosită la un moment dat cu intonație și surîs ironic, ceea ce va duce la crearea unui alt termen nejignitor, virgin moral. Același lucru este valabil și pentru zona de prostituție, industrie porno, unde acum se vorbește de lucrători sexuali, aceștia alăturîndu-se astfel lucrătorilor agricoli sau comerciali. Aici găsim iluzia corectitudinii politice care crede că poate fugi de realitate prin cuvinte. E și o contradicție logică în tot acest demers al avocaților corectitudinii politice. Deși nu consideră că realitatea e identică cu cuvintele, din moment ce optează pentru interșanjabilitate lingvistică, relativism conceptual, canonul corectitudinii politice sfîrșește prin a desemna cu intransigență, tot prin cuvinte, anumite realități. Metoda nu e una nouă: e introdus în cetate calul troian al relativismului, toleranței, din care apoi, la momentul oportun, ies soldații corectitudinii politice cu biciul.

În același timp, corectitudinea politică reprezintă un mijloc de corectare artificială, aparentă doar, a inegalităților de tot felul. Spre exemplu, distanța de putere redusă dintre șef și angajat, faptul că subalternii unei corporații pot ocupa loc pe scaunul șefului, prin rotație, pentru o zi, fără să preia atribuțiile de decizie ale acestuia sau doar unele neimportante, ține tot de această butaforie a egalității. Nimic nou sub soare, un fel de Saturnalii moderne, sărbătoarea cînd sclavii deveneau, efemer și inutil, stăpîni. Totul fiind doar o supapă menită să creeze iluzia egalitarismului, nu să modifice polii de putere. În general, categoriile sociale care în trecut aveau un statut inferior sînt reabilitate la nivel lingvistic. De la banala coafeză am ajuns la speciala hairstylistă. O amăgitoare compensație, dar care are o anumită eficiență, aceea de-a inhiba revolta, resentimentul social. Stimulînd falsa importanță de sine, corectitudinea politică irigă abundent canalele imposturii universale.

Această obsesie pentru cuvintele care ba jignesc, ba apără, protejează, duce de multe ori la pierderea simțului realității. Pe cei ce nu se supun agendei îi așteaptă ghilotina de hîrtie care-i cenzurează și lipirea pe frunte a etichetelor colțuroase de genul: rasist, misogin, homofob.

Atracția și fobia semantică ar putea fi vindecate mai degrabă prin terapeutica înțelepciunii detașate decît prin iluzia preșului pictat cu floricele, dar care nu acoperă și mirosul realității. O perspectivă mai relaxată, în acest sens, se degajă prin vocea personajului lui Turgheniev din „Părinți și copii“, Bazanov: „Ce putere are, totuși, cuvîntul! L-ai găsit, i-ai spus criză și, iată, te simți mîngîiat. E de mirare, zău, cum lumea mai crede încă în cuvinte. Îl numești pe cutare «nătărău» fără să te atingi de dînsul, și omul se supără. Zici că e deștept, fără să-i dai vreun ban, și el e bucuros“.

***Ciprian Blidaru** este jurnalist la Oradea.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Dubla măsură**

Anul teatral 2020 – o anchetă

Anul 2020 va rămîne probabil în memoria noastră colectivă drept „anul pierdut“. Pandemia și măsurile sanitare excepționale au însemnat suspendarea activității cu public a instituțiilor de spectacole. Multe teatre au încercat să se adapteze noilor condiții, să-și reinventeze repertoriu, să găsească formule noi de a rămîne aproape de spectatori. Teatrul s-a mutat online. Am întrebat cîțiva dintre cei mai activi critici 1) Cum s-a văzut teatrul de acasă? și 2) Care a fost cel mai bun spectacol?

■ Miruna RUNCAN

„Mult mai mult teatru“

1) Cel puțin în cazul meu, care lucrez mult de acasă oricum, chiar și-n vremi normale, aș zice că în 2020 am văzut mult mai mult teatru decît în 2019. Asta fiindcă, pînă în pandemie, adesea la ora de plecat la teatru aveam încă ceva de scris, un gînd de dus pînă la capăt, deci preferam să amîn pe altă dată spectacolul: el rămînea acolo, îl puteam vedea peste o săptămînă sau două, iar uneori ajungeam să-l și ratez. Din martie, probabil dintr-un fel de reacție autoprotectivă, disciplina mea a devenit... (știu, e de rîs!) și mai fermă. Adică am lucrat compulsiv mult mai mult (asta și din pricina provocării neașteptate de a trece cursurile în online: a fost musai să înveți *in progress* să nu plictisești studentul, să-i dai echivalențe în formele de predare, să schimbi formulele de evaluare ca să nu pară o corvoadă, dimpotrivă ș.a.m.d.). Dar și din pricină că, în afara propriului meu proiect de scris, am intrat amețitor în încă patru proiecte, toate cu termene de finalizare pînă în vară. Ei, paradoxul e că, fără să mă gîndesc la asta în vreun fel, tocmai monotonia „închiderii în casă“ m-a făcut ca la ora 19, zilnic aproape, să zic „Gata pe azi!“. Alfel spus: „Hai la teatru!“, sau „Hai la film!“, după caz/inspirație/dispoziție, curiozități. Una peste alta, am văzut incomparabil mai mult teatru: uneori din recuperări imediate (că nu ajunsesem, să zicem, la Sibiu – așa am văzut, chiar dacă rău filmat, minunatul *Povestea prințesei deocheate,* ori la Tîrgu Mureș – așa am putut vedea încîntătorul *Pasărea care se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte,* ori la București etc.). Alteori din recuperări istorice, adică mi-am dorit să revăd spectacole filmate acum două-trei-patru decenii (majoritatea sînt rău filmate dacă nu sînt produse adaptări ale TVR, ba chiar și atunci: *„Hoston, we have a problem!“*). Alteori fiindcă mă stîrneau colegii să văd spectacole străine despre care s-a scris-vorbit mult și de care n-avusesem parte. În fine, cele care se făceau acum, pe loc (inclusiv puzderii de reacții teatrale de „recluziune forțată“ în interior ale actorilor, mai ales tineri, unele de o debordantă imaginație, pline de optimism și haz, le mulțumesc!)

2) Habar n-am care a fost cel mai bun spectacol, în această ordine de idei. Au fost cîteva răspunsuri la recluziune de-a dreptul impresionante în prima parte, mai ales pentru viteza, imaginația și dedicația cu care echipele s-au adaptat venind cu propuneri foarte curajoase, inclusiv tehnic: *Exeunt,* proiectul Lavinia Braniște și Bobi Pricop, de la Reactor, cu cei șase minunați actori, ori *Pool (no Water)* în care Radu Nica, Andu Dumitrescu și Vlaicu Golcea, cu colaborarea unei echipe de actori-eroi, au produs o versiune video a piesei lui Ravenhill. Dar scurta fereastră de lucrat normal din vară-toamnă mi-a prilejuit mie cele mai mari bucurii: *(In)corect* al Letei Popescu cu echipa excelentă de la Reactor, un spectacol care ne propune un tulburător plonjeu critic-satiric-nostalgic-interogativ în relațiile noastre de familie și în noi înșine, și *Capete înfierbîntate 2020* al echipei Mihaela Michailov-David Schwartz la Replika, cea mai acid-necruțătoare radiografie teatrală a sistemului medical din România – cu alți actori/atiști formidabili, care nu obosesc să te surpindă la fiecare întîlnire.

***Miruna Runcan** este profesoară la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca. A publicat recent:* Teatru în diorame. Discursul criticii teatrale în comunism. Fluctuantul dezgheț 1956-1964, *Editura Tracus Arte, 2019.*

■ Oltița CÎNTEC

„Un nou tip de conectare la scenă“

1) În 2020, am dus dorul întîlnirilor profesionale dezvoltate ad-hoc în jurul premierelor și în festivaluri, al nerăbdării și curiozității colective din sălile de teatru. Pe acest fundal emoțional, m-am acomodat totuși repede și constructiv la noul tip de conectare la scenă, urmărind inițial cu o aviditate nesățioasă tot ce-mi cădea sub ochi, ulterior selectînd într-o abundență imposibil de administrat altfel. Iată micul meu top, neîncăpător pentru toate inițiativele artistice demne de a fi menționate.

2) *Live,* creația lui Bobi Pricop la Secția Germană a Teatrului Național „Radu Stanca“, e dintre cele mai bine realizate pentru *streaming* în timp real. Naționalul sibian s-a adaptat rapid și pe multe direcții la vizionarea de la distanță. A deschis bogata arhivă a Festivalului Internațional de Teatru și a imaginat producții predispuse unei livrări intermediate tehnologic. Adecvarea la condițiile de repetiție cu o echipă distanțată spațial, recursul la soluții estetice potrivite online-ului, suplimentarea diversității expresive sînt însușirile care înscriu *Live* pe lista preferatelor. Alături de *Autobahn* (Andreea și Andrei Grosu), inspirat ales pentru secvențialitatea și calitatea dramaturgică ce-au îngăduit un serial teatral cu șapte episoade, identificînd un nou spațiu „scenic“ (habitaclul unor autoturisme) și evidențiind capacitățile actoricești ale distribuției, care a jucat stînd așezată într-un punct fix, elaborînd interpretativ exclusiv pe dinamica părții superioare a corpului, vocalitate, tăceri semnificative.

La Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, ca rezultat al unui proiect de animare a noilor scrieri adresate adolescenților, s-a montat *98% decizia corectă*. Am fost coordonatoarea juriului de selectare a textelor înscrise, iar acesta al Andreei Tănase, vorbind despre o chestiune gravă, dar neglijată de societate – numărul uriaș al mamelor minore –, a fost prima opțiune pentru cvasi-majoritatea celor delegați să aleagă împreună cu mine. Tema, tratarea plurifocală, evitarea abilă a incriminării morale, încurajarea dezbaterii au fost argumentele desemnării. Premiera a devenit motiv de dispută locală și națională, politicieni pietreni încercînd să reinstituie practici de cenzură. Difuzarea online vreme de cîteva zile a fost cea mai inspirată strategie de a contracara manipularea oferind oportunitatea vizionării, în contextul unui interes amplificat de scandalul mediatic.

Hoții e un spectacol antepandemie al lui Cristi Juncu reluat de Naționalul din Tîrgu Mureș, Compania „Liviu Rebreanu“, a cărui stilistică scenică s-a pliat de minune pe rigorile receptării variantei filmate. Transmisia *live streaming,* o formulă care conservă în proporție mai mare propriul teatrului de a fi artă vie (prezența concomitentă în timp, doar că în spații diferite a artiștilor și a publicului), reușita regizorală de a valorifica potențialul actorilor au făcut din *Hoții* unul dintre cele mai plăcute spectacole de urmărit pe ecranul laptop-ului.

***Oltița Cîntec** este critic de teatru. A coordonat volumul colectiv bilingv* Teatrul.ro – 30. Noi nume / Theatre.ro – 30. New Entries, *Editura Timpul, 2019.*

■ Mirella PATUREAU

„O ucenicie tehnologică și estetică“

1) Pandemia ne-a adus, fără să vrea, un cadou. Așa e întotdeauna cu ursitoarele rele, mai fac fără să vrea și un bine. Ne-am regăsit așadar cu toții, de la Dunăre la Sena, în aceeași sală imensă, virtuală, sau într-o întîlnire de alt tip. Un peisaj teatral devenit în fine larg european, uniți prin pandemie și reacționînd pe baza acelorași reflexe de supraviețuire. Nu mai am nevoie să fac 2000 de kilometri ca să mă pun la punct cu agenda teatrală din România. Nu am prevăzut însă toanele Internetului și, ca ultimă soluție, disconfortul să urmăresc un spectacol pe un ecran de smartphone. Are însă și teatrul la dimensiunea Liliputului farmecul său. Pe scurt, ne prefacem toți că mergem la teatru, adică am descoperit farmecul virtualului, cum ar fi dacă... am fi din nou împreună. Trecînd însă de partea cealaltă a rampei, văzut de pe scenă, anul teatral 2020 s-a trăit pur și simplu dramatic. Unii sînt relativ avantajați, mă gîndesc la condiția intermitenților din spectacol din Franța. Mulți repetă cum pot și teatrul continuă să funcționeze, în surdină, dar un motor e făcut să funcționeze pe drumul mare, o mașină care stă doar în garaj, după un timp e bună de programul Rabla. Nimeni nu e pe deplin satisfăcut, căci pentru oamenii scenei e mai esențial (termen care doare azi, într-o societate care a închis sălile de spectacol și muzeele, sub eticheta *non essentiels)* să joace, să existe ca artiști și nu doar să supraviețuiască din ajutoare de șomaj mai mult sau mai puțin generos distribuite. Am continuat deci să mă prefac că merg la teatru, cu ochii pe ecranele de computer sau, mai grav, pe smartphone. Dar am admirat și urmărit de la început încăpățînarea cu care oamenii de teatru, și în România, și în restul Europei, mai precis în Franța, unde sînt mai acasă, au continuat să fie ei înșiși, adică oameni ai scenei, îmblînzind tehnologia într-un schimb reciproc de mijloace de expresie, de posibilități nebănuite. M-au interesat în acest răstimp încercările de a reînnoi teatrul, de a crea genuri noi, hibride. Nu uit însă marile festivaluri, văzute odinioară în „prezențiel“ și la care am avut acces virtual, pe sărite, vezi toanele Internetului, Festivalul Shakespeare de la Craiova, primul care a fost obligat în aprilie să se arunce cu curaj în arena virtuală, apoi, generos și darnic ca de obicei, Festivalul de la Sibiu, sau cel al Teatrului Maghiar din Cluj, ambițios și cu multe titluri inedite, și aici, încă o dată, șocul spectacolului cu *Rosmersholm,* și, în fine, FNT-ul, cu ampla lui retrospectivă. Am avut astfel prilejul să văd un mare spectacol, pe care-l pierdusem odinioară, *Livada* lui Strehler, filmată la Piccolo Teatro, și splendoarea vaporoasă a decorului ca un imens voal alb, metaforă a vișinilor în floare. Anul teatral 2020 a fost, să zicem, o ucenicie tehnologică și estetică, trăită deopotrivă de pe scenă și din sală. Parteneri complici și părtași ai unor experiențe pe care am greși dacă le-am uita cu totul.

2) Cel mai bun spectacol? Și anul acesta, o imposibilă întrebare, dar care merită mai multe răspunsuri. Principiul este fără îndoială cel al afinităților afective, mă voi regăsi întotdeauna în spectacolele unor creatori pe care-i urmăresc de cîtăva vreme pentru că prețuiesc ceea ce fac și ceea ce gîndesc. Mă gîndesc la spectacolele lui Bobi Pricop, care, deja de la *Pisica verde,* ne-a obligat să ne recondiționăm ca spectatori de teatru, vezi *silent disco,* și care cu *Exeunt* și mai ales cu *Live,* creat la la TNRS din Sibiu, a ocupat scena deschizînd-o în același timp spre alte niveluri de percepție. Nu uit nici *Pool (no Water)* de Mark Ravenhill al lui Radu Nica, extrem de ambițios și impecabil balans între imagini, efecte video și joc actoricesc. Am așteptat spectacolul lui David Schwartz, *Capete înfierbîntate 2020* în Stagiunea Digitală de Teatru Politic pentru că asistasem pe vremuri, într-o sală supraîncălzită din spatele Bisericii Albe din București, la prima variantă, scrisă de asemenea în colaborare cu Mihaela Michailov, sprijintă pe umerii largi ai lui Alexandru Potocean. Am regăsit aici, la zece ani distanță, aceeași vehemență, dar cu o structură teatrală diferită, pe un alt scandal contemporan, cel al situației sanitare și care, din nefericire, nu prea are șanse să devină depășită. Și am redescoperit, alături de Potocean, schimbînd și aici mai multe „măști“, o actriță formidabilă, Oana Rusu, pe care nu am uitat-o dintr-un alt spectacol, *Cultul personalității* de Mihai Lukacs. Tot cum nu pot să uit nici forța unei alte actrițe extrem de expresive și pline de nuanțe, Valentina Zaharia, în *Pisica lui Schrödinger* de Alexa Băcan, experiment teatral riscant, ca mai toate proiectele în care am regăsit-o pe tînăra actriță.

La capitolul emoție intensă, citez *Disparițiile* de Elise Wilk, povestea unei familii de sași din anii ’40 pînă astăzi, jucată în maghiară de trupa de la Yorick Studio Tîrgu Mureș, în regia lui Sebastyén Aba. Cunoșteam textul, scrisul Elisei Wilk, nervos, bine ritmat, care are o respirație proprie, cu notații precise, scurte, dar și momente de o poezie fulgurantă sau de o cruzime banală și teribilă. Văzut de la Paris, în condiții dificile, am reușit însă să recuperez pozitiv chiar cîteva accidente de transmisie, care deveneau semnificative în logica însăși a textului. Imaginile se imobilizau, se poticneau, iar porneau și dintr-odată parcă ideea textului apărea și mai clară: personajele în alb ca niște fantome, la fereastră, prinzînd glas, zbătîndu-se dincolo de amintire într-o limbă necunoscută mie, dar înțelegînd perfect totul, undeva în spațiile albe ale memoriei noastre. M-a emoționat puternic și spectacolul lui Andrei Măjeri, *Toate lucrurile pe care mi le-a luat Alois,* la Reactor, din Cluj. Un text de debut – semnat de actorul Cosmin Stănilă – precis, dureros, prin notațiile psihologice și medicale exacte, prin dozajul dramatic al acestei coborîri în neființă, căci este vorba de doctorul Alois Alzheimer. Am regăsit aici cîteva constante pentru Andrei Măjeri, raportul cu imaginea, care devine un element-cheie și care poate purta sensul dramei, liniile precise ale desenului regizoral, într-un spectacol construit pe performanța a doi actori.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l’Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

(Textul integral al anchetei poate fi citit pe site-ul revistei Dilema veche.
Mai răspund: Oana Stoica, Cristina Rusiecki, Iulia Popovici, Claudiu Groza și Raluca Rădulescu)

anchetă realizată de Matei MARTIN

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Ce nu sare-n ochi

Surprinzător, privit prin fanta îngustă a criticii literare și a teritoriilor conexe, abia încheiatul 2020 n-a fost atît de rău pe cît ne-am fi așteptat. E-adevărat, din rațiuni de piață, inclusiv simbolică, apariția cîtorva cărți a mai întîrziat cu cîteva luni (două exemple imediate: *Dicționarul romanului central-european din secolul XX* coordonat de Adriana Babeți și *Istoria literaturii române contemporane. 1990-2020* de Mihai Iovănel, ambele anunțate la finele anului trecut). Altele n-au obținut vizibilitatea la care ar fi fost îndreptățite. Lucru, în definitiv, reglabil cu timpul. În studiile literare, știm, nu totul se joacă *aici* și *acum*. Crede cineva, oare, că cele cinci volume ale ambițioasei și minuțioasei *Enciclopedii a imaginariilor* (Polirom) realizate de cîteva echipe de specialiști conduse, toate, de Corin Braga sînt gîndite pentru o lectură în diagonală, fugitiv-recenzistică, și că ele se vor „prescrie“ la mijlocul anului în curs?

Încrezător, deci, din principiu, descopăr motive suplimentare de optimism: dincolo de opurile care sar în ochii publicului (și e normal să fie așa, mai ales cînd vorbim despre edituri mari), există, într-un foarte onorabil fundal, multe, neașteptat de multe din categoria celor pe care le-aș numi pasionante pentru pasionați și pe care eu, unul, le urmăresc de obicei cu interes superlativ. Spectrul e vast și aș începe cu „doza de șoc“: edițiile științifice. Două mi-au atras atenția și mi-au catalizat entuziasmul. Și anume, volumul al treilea, ultimul al seriei, din *Opere asiatice inedite* de Constantin Georgian, în îngrijirea expertă a lui Eugen Ciurtin (Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română, Astra Museum) și, în două tomuri solide, *Operele* lui Anton Pann, sub girul competent al lui Nicolae Mecu, delicat restaurator al mai vechiului proiect al lui I. Fischer – Radu Albala (FNSA, Muzeul Național al Literaturii Române).

Deloc neglijabil, la aceeași editură a Muzeului Literaturii Române, un *Jurnal manuscris* al lui Ispirescu (descoperit, transcris și contextualizat de Astrid Cambose) complinește fericit mai vechile restituiri scoase la lumină de Paul Cornea și Elena Piru. Tot un editor, unul dintre cei mai mari pe care avem șansa de a-i avea printre noi (i-l datorăm pe Rebreanu: cu asta am spus totul), Niculae Gheran, face obiectul unei cărți-interviu, *La spartul tîrgului. Interviuri și dedicații de la Arghezi la Zub,* apărute la Școala Ardeleană. Carte în care savurosul și acidul memorialist revelat nu demult își ia încă o dată revanșa expresivă pentru toate deceniile de trudă.

Trecînd spre exegeza propriu-zisă, i-aș remarca pe cei cîțiva critici tineri, debutanți sau deja formați intelectualmente, care au „lovit“ anul acesta pe mai multe fronturi. Astfel, în teoria cu deschideri comparatiste i-aș numi pe Roxana Eichel, cu *Critica regăsirii. Matei Călinescu și Toma Pavel – dialogul contextelor românești și transnaționale* (Humanitas), pe Iulian Bocai cu *Filologii. Instituționalizarea studiului literar în Europa* (Tracus Arte) și pe Emanuel Modoc, cu *Internaționala periferiilor. Rețeaua avangardelor din Europa Centrală și de Est* (MLR). Monografismul e și el bine reprezentat prin masivul studiu al lui Adrian Mureșan, *Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor* (OMG), cum bine reprezentate sînt și panoramările de tip *stop-cadru* întreprinse de Bianca Burța-Cernat în *Simptome și diagnostice. Eseuri critice despre literatura română contemporană* (MLR) și Răzvan Voncu în *Critici români de azi* (Școala Ardeleană).

Un caz aparte, și nu doar în peisajul acestui 2020, e cel al lui Dan Grădinaru, autor, acum, al unei *Istorii a literaturii române în intervalul 1775-1812* (Editura Nord-Sud). Ca și în precedentele cărți ale sale, de felul celor despre Creangă sau despre Dimov, Grădinaru provoacă admirația și suscită rezervele într-un ritm impredictibil. Intuițiile lui, uneori formidabile, sînt contrabalansate de exagerări neprovocate. Ceea ce, pînă la urmă, pentru o specie cum e aceasta, nici măcar nu e tragic. Au mai pățit-o și alții. Important e că, *all in all,* rămîn destule giuvaiericale de cules din cele 700 de pagini.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

■ ■ ■

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

La darea sufletului

● Dan Grădinaru, *Calendarul literaturii române pe 250 de ani,* vol. I & II, Editura Nord-Sud, 2019.

În proza memorialistică *Cum am învățat românește,* C. Negruzzi povestește că a fost o vreme, înainte de invenția unei prese naționale și de ieșirea tiparului de sub jurisdicția exclusivă a Bisericii, pe cînd „literatura română era la darea sufletului“, pentru că o întrețineau cu banii lor cîțiva boieri bătrîni, „ruginiți în românism“, care aproape singuri stipendiau apariția de cărți laice în limba națională, cu chirilice, în tipografia de la Buda. Aceste cărți erau, cele mai multe dintre ele, niște calendare, cum e un *Calendariu pe anul de la Hristos 1820, visect* din care se poate afla, între altele, cum „camelionu tot anul nimica nu mîncă, și numai cu aceasta trăește, că deșchizînd gura și închizîndu-o, trage aer“. Calendarul e, va să zică, un fel de ziar în format *hardcover,* un magazin de curiozități completat cu o listă a sărbătorilor de peste an și cu povești la sfîrșit care, măcar jumătate, sînt minciuni.

Inspirat de lejeritatea imponderabilă a literaturii din „epoca manuscriselor“, cum i-a spus el însuși într-o carte recentă, Dan Grădinaru a publicat un *Calendar al literaturii române pe 250 de ani* în două volume. Rezultat al unui proiect istorico-literar mai amplu, dar și al unei vii activități pe Facebook de dezgropare de amănunte biografice despre scriitori și de reamintire a cărților uitate, *Calendarul* acesta acoperă o puzderie de scriitori născuți în ultimii 250 de ani – chiar dacă apar aici și Cantemir, și Constantin Cantacuzino, mai vechi –, dar scriitori valabili, fără aproape nici o cedare de la argumentul estetic sau măcar al importanței istorice.

Intrările din calendar – un fel de dicționar capricios, nealfabetic, anticronologic, cu capitole kilometrice sau foarte scurte – sînt uneori sumare caracterizări de scriitori, în cîteva fraze, citate extinse de poeme și fragmente de roman, notițe biografice cu tot felul de inedite culese din dialoguri cu scriitorii pe rețelele de Internet, reviste, instituții, momente istorice importante sau pur și simplu sărbători întîmplătoare din cele pe care le aniversează Google (o „zi a inimii“, de pildă, remarcată printr-un poem puțin cunoscut al lui Goga) sau calendarul ortodox („cei 40 de mucenici“, unde intră persecutații politic din comunism). Interesante sînt capitolele despre evenimente reflectate literar: cutremurul din 4 martie 1977, cu victimele sale printre scriitori, bombardarea Bucureștiului în 4 aprilie 1944, relatată de Rebreanu, Sebastian și Leni Caler, sau, de ce nu, Tîrgul Gaudeamus din toamna lui 2018, în care autorul își înregistrează, narcisist, dar simpatic, activitatea agitată de la pavilionul Romexpo. Grădinaru face „dosare“ biografice și investigații-fulger în cîte o chestiune intrigantă sau doar sclipicioasă: data corectă a nașterii lui Eminescu, paralelismul Creangă-Caragiale, moartea lui Labiș, înmormîntarea lui Blaga, căsnicia Constanței Buzea cu Adrian Păunescu. Apar și surprize: un interviu al lui Roncea cu Larry Watts (?), dar de obicei sînt agreabile: data formării clubului Rapid sau care e ziua tramvaiului bucureștean.

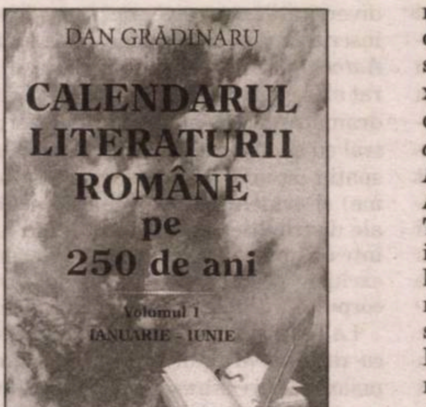

De vreme ce „calendarul“ nu este o istorie literară, ar fi inutil să-i indexăm absențele. E suficient să spun că mai toți scriitorii prezentați, de obicei cu scrieri mai puțin celebre ale lor, sînt plini de merit și reprezintă niște invitații calificate la lectură pentru neinițiați. Mai ales în două zone lucrează bine Dan Grădinaru. Pe de o parte, el integrează scriitori din secolele XVIII-XIX, puțin cunoscuți sau neglijați de cei mai mulți, de la Alexandru Văcărescu, căruia D.G. i-a dedicat o carte întreagă intitulată *Un geniu din secolul al XVIII-lea,* la Teodor Vîrnav, Alecu Beldiman, Alexandru Hrisoverghi, Alecu Cantacuzino, Anton Naum sau D. Teleor. Pe de altă parte, el amintește scriitori postbelici foarte interesanți, care au lăsat lucruri bune în urmă, dar nu prea mai sînt citiți, de pildă Al. Monciu-Sudinski, Ben Corlaciu, Nicolae Velea, Teodor Pîcă, Vintilă Ivănceanu, Marcel Gafton și mulți-mulți alții. Sigur, pe lîngă aceștia sînt și mulți interbelici, dar aici descoperirile sînt rare: o Liuba Dimitriu, de pildă. Iar contemporanii din postcomunism sînt mai puțini, douămiiștii avînd totuși deja stabilite „vîrfurile“ (Coman, Sociu, Vancu, Manasia, Komartin, Khasis – prozatorii sînt surprinzători de puțini), iar și mai tinerii fiind aproape inexistenți.

Este întru totul agreabil acest enciclopedism *soft* de almanah, amintind de literatura bonomă, făcută cu chef și din devotament pentru cauză, a pașoptiștilor și a înaintașilor lor. Și e curios că epoca Facebook îl face iarăși posibil.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

■ ■ ■

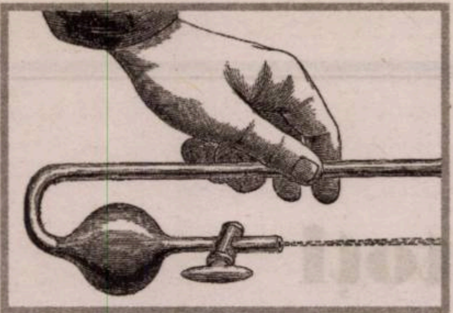

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ochelarii de teatru

Într-un interviu din primăvara trecută pentru jurnalul electronic *The Art Newspaper,* Marina Abramovici declara că, în situația în care sălile de spectacole sînt închise, realitatea augmentată poate fi o soluție care să suplinească lipsa performance-urilor pentru că „poți să captezi energia performerului la tine în sufragerie“. Pasul spre teatru în realitate virtuală (VR) a fost făcut pe fundalul acestei recluziuni globale care a făcut imposibilă performativitatea *live* și a determinat artiștii și companiile să își transfere arta online. Deocamdată, oferta este redusă, dar posibilitățile de explorare a teatralității în realitatea virtuală sînt numeroase chiar dacă, la prima vedere, pare oarecum forțat împrumutul de tehnologie din sfera jocurilor online.

Practic, VR întreține iluzia spațiului și a apropierii.

Cred că prima filmare VR a unui spectacol autohton a fost cea realizată de Iulia Rugină și Oana Răsuceanu pentru *88/89,* accesibilă online la finalul anului, inclusiv în noaptea de Anul Nou, căci timpul acțiunii din spectacol era ultimul Revelion al comunismului, integrînd în narațiunea fictivă elemente simbolice ale vieții de atunci, de la cuplajul telefonic la avortul interzis sau cvasinecesara rețea de pile și relații. Miza spectacolului fizic era recuperarea trecutului prin plasarea publicului *in situ,* într-un apartament dintr-un bloc comunist din cartierul Militari, păstrat ca muzeu (Ferestroika) cu dotările și mobilierul epocii astfel încît experiența spectatorului să fie completă (spațiu, scenografie, mirosuri, atmosferă). Spectacol imersiv și site specific în plan fizic, *88/89* a încercat să păstreze aceste caracteristici și virtual, singura formă care se apropia oarecum de experiența *live,* fără să o poată reda integral, fiind realitatea virtuală (de exemplu, mirosul nelipsitei piftii de pe masa de Revelion rămîne pierdut în formatul VR).

Teatrul „Andrei Mureșanu“ din Sfîntu Gheorghe a produs un spectacol adaptat integral în VR360 (filmare la 360°), *Zbor deasupra unui cub de cuci,* după romanul cult al lui Ken Kesey, în regia lui Eugen Gyemant. Nici că se putea alegere mai bună în această perioadă în care sîntem toți închiși, izolați și în curs de pierdere a minților. Inițiativa – care aparține directoarei teatrului, Anna Maria Popa, posesoarea unei nesfîrșite energii și a unei sănătoase capacități de regenerare instituțională – nu se vrea singulară, platforma creată de Teatrul „Andrei Mureșanu“ (www.teatruvr.ro) urmînd să găzduiască și alte producții, inclusiv din alte companii. A fost deja filmat *Jocuri în curtea din spate* în regia Dianei Mititelu, spectacol produs de Teatrul de Stat Constanța. Vizionarea unui astfel de spectacol se poate face „clasic“ și mai puțin spectaculos prin *mouse scroll* sau cu ochelari VR, căști, telecomandă (amatorii de jocuri online cunosc „uniforma“, care poate fi comandată odată cu achiziționarea biletului), ceea ce scoate spectatorul din comoditatea fotoliului personal. Sînt două elemente care fac ca realitatea virtuală să fie un pas mai aproape de experiența din sala de spectacol: una este această zgîndărire a inactivității de acasă, care obligă spectatorul să facă *ceva*, nu doar înainte de spectacol, ci și pe durata vizionării acestuia (casca trebuie controlată în timpul proiecției), alta vizează explorarea la 360° a spațiului de joc, care dă senzația de plonjare în spectacol, de contact virtual similar cu cel real, adică simulează un spectacol fizic. Practic, VR întreține iluzia spațiului și a apropierii. În *Zbor deasupra unui cub de cuci,* principala schimbare pentru spectator este faptul că se mută de lîngă scenă direct în spectacol și devine personaj. În varianta fizică, spațiul de dimensiuni reduse este înconjurat de public la o distanță atît de mică încît inconfortul apropierii este resimțit atît de actori, cît și de spectatori. E o intimitate oarecum deranjantă căci obiecte din scenă zboară peste public (pene sau stropi de apă, nu vă gîndiți la lucruri grele), personajele își poartă disputele cu cîte un spectator, mărturisirile incoerente și febrile se fac direct auditoriului. Filmarea VR anulează distanța și spectatorul se trezește închis în corabia nebunilor: e liber să se miște peste tot, dar nu o poate părăsi. Cu podeaua înspicată în alb și negru, salonul pare o tablă de șah cu pioni, nebuni, regi și regine, deținuți de o autoritate dementă. Spațiul este aglomerat de scaune, inclusiv cărucioare pentru persoane cu dizabilități, și de potențiale arme albe (structuri și bare de metal, inclusiv una pe care atîrnă un Christos viu, nebun și ireverențios). Se stabilesc relații de putere, se produc abuzuri și breșe de autoritate (chiar un pic de anarhie cu tușe erotice), se luptă împotriva sistemului (ah, ce clișeu!), se cîștigă și se pierde căci sistemul nu este învins niciodată (alt clișeu). Și în timp ce alegoria lui Ken Kesey ne lasă să decidem singuri cine e „sistemul“ în viața reală, coloana sonoră revarsă song-uri din anii ’60 peste ororile din spitalele psihiatrice în care metodele de tratament barbare însoțeau prejudecata că bolnavii psihici sînt mai degrabă deținuți decît pacienți.

© Teatrul Andrei Mureșanu

© Teatrul Andrei Mureșanu

Dacă spectacolul durează trei ore fără pauză în sală, online el este împărțit în 15 episoade, permițînd binemeritate pauze de la cască. Tehnologia poate fi un miracol, dar și un obstacol. Pe lîngă faptul că presupune o oarecare îndemînare ca să se conecteze tot cum trebuie, vizionarea cu ochelari VR nu e tocmai confortabilă. Pentru cei cu vederea slabă – și anul pandemic de lucrat online ne-a cam slăbit acuitatea vizuală –, vizionarea este și mai inconfortabilă întrucît casca nu permite păstrarea ochelarilor de vedere. În *Ilegitim,* montat la Teatrul Maghiar de Stat de regizorul de film Adrian Sitaru, spectatorii din sala de teatru primeau astfel de ochelari căci decorul era proiectat virtual și vizibil doar prin ei (aici era vorba de AR/realitate augmentată, care presupune interactivitate în sensul că pot fi adăugate/modificate în virtual elemente din planul real), însă pînă la finalul reprezentației, aproape toți spectatorii renunțaseră la ei. Așa că ne putem întreba dacă tehnologia ajută teatrul sau îl complică. Atrage publicul tînăr sau acesta poate considera „conținutul“ inadecvat tehnologiei? Conservă energia performerului, cum crede Marina Abramovici, sau deteriorează conceptul? Încercați, vizionați, formați-vă propria părere.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

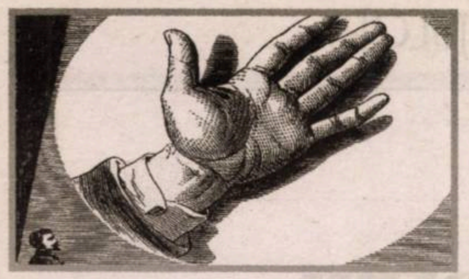

Adina POPESCU

portrete din mers

„Vedea-v-aș pe toți din grupul ăsta castrați!“

– despre ură, pe Facebook și aiurea –

Fac parte din peste 50 de grupuri pe Facebook, m-am înscris de bunăvoie și nesilită de nimeni, de altfel de ceva timp nici nu mai ai cum să ajungi în grupuri împotriva voinței tale cum era la început, nu te mai adaugă nimeni la întîmplare ca să te pomenești peste noapte în grupul horticultorilor sau în grupul iubitorilor de frumos. Grupurile mele sînt mai puțin unele profesionale, deși astea pot fi utile la ceva, sînt în general grupuri de *loisir,* de frecat menta, uneori îmi dau seama că pierd mai mult timp cu ele decît cu Facebook-ul propriu-zis care oricum e un mare mîncător de timp. Nu sînt grupuri politice și nici cetățenești, în afară de un grup al locuitorilor sectorului 2 de unde teoretic ar trebui să aflu ce se mai întîmplă în sector, însă nu se întîmplă nimic demn de luat în seamă, gunoaiele tot acolo sînt. Am început să mă feresc și de grupurile de cititori sau de cinefili care, la o adică, m-ar putea interesa, pentru că în cele mai multe cazuri i-am găsit aici tot pe „iubitorii de frumos“ care mai postează cîte o floare, cîte o poezie sau pe cîte unii care cer cu obstinație recomandări de genul: „Recomanda-țimi și mie un film bun!“ sau „O comedie care să mă facă să rîd?“. În general, în grupuri, mai ales în cele cu mii de membri, nivelul de inteligență e sub medie și poți să-ți dai seama cam cîți absolvenți de Bac există în țara noastră, căci limba română în forma ei corect gramaticală nu s-a inventat încă. Însă nu asta m-ar deranja cel mai tare.

Teoretic, îmi place ideea de comunitate, fie ea și una virtuală. Apoi, cred că e o nevoie de evadare din „bula“ mea unde, după nenumărate acțiuni de „epurare“, am început să mă simt la fel de confortabil ca la mine în sufragerie, la o adică pot posta orice prostie, iar lumea îmi dă din politețe *like*-uri și inimioare. În fond, ca în viața reală, oamenii încearcă să se înconjoare de alți oameni care gîndesc la fel și care scriu corect și cu diacritice, așa că la un moment dat intervine o monotonie. „Poporul“ e în altă parte, adică pe grupuri, acolo simți pulsul națiunii, acolo se varsă toate frustrările, invidiile și cîrcotelile, acolo conflictele apar din nimic și se împroașcă unii pe alții cu venin. De cele mai multe ori e vorba despre răutate gratuită, ură și prostie. Înainte de a se inventa Internetul, fiecare era prost la el acasă sau își manifesta ura într-un spațiu restrîns, își bătea nevasta sau mai știu eu ce făcea și-l auzeau doar vecinii, erau niște răbufniri personale. Eu, de pildă, multă vreme nici n-am crezut în ură ca sentiment uman, am crezut că e doar o exagerare, o ficțiune, n-am întîlnit-o pe nicăieri în forma ei cea mai pură, poate doar mascată sub alte forme mai meschine. E adevărat că la școală am învățat că există „dușmani“ din bătăliile strămoșilor noștri cu turcii și tătarii, însă n-am simțit niciodată vreo dușmănie îndreptată asupra mea. Dușmanii contemporani apăreau doar în cîntecele „neamurilor proaste“, cum le spuneam pe atunci și care implicau lucruri mai complicate precum trădări, invidii și bani (care rima cu „dușmani“). Pe „dușman“ nu-l întîlneai pe stradă și nici la magazin, dar iată că acum îl întîlnești pe Facebook, la tot pasul. Iar mărturia urii e publică, o poate vedea oricine, e acolo, într-un comentariu, negru pe alb, și va rămîne acolo pentru vecie, dacă nu se găsește vreun administrator de grup ca să o șteargă. Deci ura există, e aproape palpabilă. Ce bătălii cu turcii? Adevăratele războaie se duc în grupurile de *travel,* de imobiliare și de iubitori de pisici.

Tu chiar îi asculți pe toți cretinii ăștia de aici?
Du-o repede la vet! Urgent! N-ai dus-o încă?
Om rău ce ești, ai omorît pisica!

Am început timid cu niște grupuri de călătorii unde teoretic afli ponturi, ceri sfaturi, întrebi și ți se răspunde. Aiurea. Mi-am dat seama repede că există niște călători mai versați care le scuipă-n cap semințe călătorilor „începători“. Ei le știu pe toate, iar tu ești un idiot care mai bine ar sta acasă, că „nu meriți“ să călătorești. Totul e bine cîtă vreme stai în banca ta, însă dacă îndrăznești să ai o opinie care nu corespunde cu cea a majorității ești pus la zid. Adică dacă, de pildă, povestești pe grup că ai avut o experiență proastă la Roma, Viena sau Paris, adică în locurile astea *superbe* unde merge tot românul. N-ai înțeles nimic din Paris, ești un incult, n-ai știut să apreciezi *frumusețea* și, în fond, ce-ai căutat tu la Paris? Sau ești un scîrțar dacă te-ai plîns că hotelul unde ai dat 100 de euro pe noapte era o păduchelniță. Mai nou, de cînd cu pandemia, în grupurile de *travel* lupta se duce între cei care se feresc de virus și cei care nu se feresc. Zice unul că vrea să meargă în vacanță în Dubai, sare altul la gîtul lui – stai acasă, mama ta de nenorocit, că împrăștii virusul! Apoi apar alții care caută oferte de cabane de închiriat pentru șapte familii. Nu sînteți cam mulți? – îndrăznește cineva. În fond, e pandemie. Dacă e pandemie, stai tu acasă și testează-te non-stop, eu, unul, m-am plimbat tot anul 2020, fără mască, nu-mi pune mie nimeni botniță în vacanță. Există un singur consens – vacanțele în Zanzibar sînt permise.

Pe grupurile de anunțuri imobiliare, „direct de la proprietar“, orice casă ori e prea scumpă, ori prea ieftină. Postezi că vrei să-ți cumperi o garsonieră în București cu 20.000 de euro, ți-o iei în bot. Tu ești tîmpit? Unde crezi că găsești tu garsonieră în București la banii ăștia? La muncă, mai strînge încă 20.000! Ia uite la el ce tupeu, după ce că e rupt în cur mai vrea să-și cumpere și garsonieră? Cauți o casă bătrînească la țară cu 8.000 de euro? Poate în visele tale. Păi, tu vrei o casă pomană, băi calicule!? Vinzi o casă bătrînească la țară cu 8.000 de euro? N-o vinde la prețul ăsta, e păcat. Ești fraier, mai bine o dai gratis! Băi, îți bați joc de frumusețea aia de casă și, în fond, de ce o vinzi? De ce nu te muți tu în ea? Probabil că are hibe ascunse, într-un an cade pe tine. M-am prins, șmechere, tu de fapt vinzi terenul cu 8.000 de euro, iar casa e doar o abureală. Vinzi o casă la țară cu 50.000?! Păi, unde te crezi matale, în București? E poleită cu aur sau ce? În fond, e doar o casă la țară... Admin, ia blochează-l p-ăsta, aici era grup de case ieftine la țară, nu de nu știu ce vile! Te muți într-o casă la țară, postezi cu mîndrie 100 de poze – asta e grădina, șura, grajdul, cățelul, aici mîncăm noi mîncare bio cu legume din grădină, ce viață fericită ducem noi la țară! Primești 5.000 de *like*-uri și comentarii – Felicitări, oameni frumoși!

O și mai mare revărsare de ură am întîlnit în grupurile de iubitori de pisici. Să vedeți acolo cum se dă la gioale. Vrei să-i găsești un stăpîn responsabil unei amărîte de pisici. Păi, de ce n-o iei tu? Am specificat deja în postare că nu am condiții să o țin, că mai am șapte pisici ș.a.m.d. Fleacuri, o pisică nu e pretențioasă, o poți ține oriunde și într-o debara, zi mai bine că nu vrei s-o ții, suflet neomenos ce ești! Că vrei să o arunci pe stradă tocmai acum cînd vine frigul! Ce oameni răi, salvează pisici, după care le abandonează. Pisica mea se scarpină la o ureche, ce credeți că are? Dă-i cu cremă de gălbenele, cu albastru de metil, cu pudră de talc etc. Tu chiar îi asculți pe toți cretinii ăștia de aici? Du-o repede la vet! Urgent! N-ai dus-o încă? Om rău ce ești, ai omorît pisica! Bietul animal, pe mîinile cui a ajuns. Aș vrea să-mi sterilizez pisica, oare e bine? Cum să nu fie bine, *inconștient-o!* N-ai sterilizat-o încă?! Din cauza voastră sînt pline străzile de pisici, că nu le sterilizați și le lăsați să se puiască. Precizez că o țin în casă. Și dacă o ții în casă, ce? O să-ți moară pisica de cancer că n-ai sterilizat-o la timp. Urgent la vet! De ce să chinuim animalele? Eu am un motan pe care nu l-am castrat și a trăit 20 de ani! Vedea-v-aș pe toți din grupul ăsta castrați!

Sînt masochistă, nu părăsesc grupurile de pe Facebook, le urmăresc și tac chitic. În altă parte nu am unde observa ura, răutatea și prostia, în formele lor cele mai pure.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Paul GABOR

Denigrez, deci încă exist

ORIGEN DE LAS CARRETERAS RADIALES
Km.0

© wikimedia commons

În 2000 trebuia să vină sfîrșitul lumii. Așa bolborosise Nostradamus. Am vrut să mă găsească finalul „apocaliptic“ la soare. Am trecut mai întîi în Grecia. Fraudulos. Nu știu exact de ce, probabil că-n mintea mea contau mai mult castraveții din tzatziki decît rațiunea și logica. M-au prins grecii și mi-au dat o mamă de bătaie pe care mi-o amintesc azi cu duioșie. În luna mai am plecat către Spania. Fără job, fără rude acolo, cu un bagaj precar de cuvinte și expresii. Am fost obligat să o asimilez de la zero. Primele impresii produc întotdeauna confuzie, ești obligat să compari stări, standarde, senzații. Nu eram membri UE, nu se puteau omologa studii, acte simple, m-am trezit că expirase viza de turist și nu aveam drept de ședere și de muncă.

În țară lucrasem în presă. Se pregătea Iliescu să zîmbească iar. Ne aducem aminte de perioada alegerilor și de irealul tur de scrutin doar cu Iliescu și Vadim Tudor pe buletine. Am fost mereu rău de gură, am lovit în liberali, în socialiști, în naționaliști, mereu am avut în vizor lichelele politice. Mi s-a spus că trebuie să intru în PRM dacă vreau să mai lucrez, ultrașii lui Vadim deveniseră toxici. A fost picătura mizerabilă care mi-a umplut paharul. Intrasem într-o stare în care nu mai auzeam pe nimeni. Sfaturile și sugestiile îmi produceau doar iritare. Am plecat într-o stare infernală, sperînd că oriunde ne va fi mai bine, mie și soției. Ne căsătoriserăm în 1997. Lucra ca asistentă medicală în Spitalul Județean. Altă atmosferă oribilă și acolo: „dumnezei“ în halate, răcnete, stricai obiceiurile dacă nu voiai să iei șpagă. Nu s-a putut obișnui nici ea și și-a dat demisia. După două decenii sînt convins că a fost o decizie cît se poate de corectă. La ora sosirii căutam un loc de muncă pentru a pune ceva în farfurie și voiam acte pentru a fi în regulă. După atîția ani petrecuți în Peninsulă simt excelent diferențele dintre cele două țări. Mai întîi, nu există raiul pe pămînt. Spania nu e un paradis, nu plouă cu sangria, nici Picasso nu e omniprezent, așa cum mulți ar crede. Dar spaniolul nu te tratează de sus, nu are senzația că e rasă superioară și, în nici un caz, nu e convins că fără el civilizația s-ar stinge mîine. Nu te lovești de zidul de ipocrizie și superioritate din România, tratamentul dinspre autorități a fost mereu corect și eficient. Există un tip de căldură neîntîlnit acasă, respectul cu care ești tratat ca ilustru necunoscut este incomparabil mai mare. Nu ești călcat pe cap dacă îți vezi de treabă, nu deranja și nu vei fi deranjat, fii om pentru a fi tratat ca atare. Lucrurile astea chiar se întîmplă. Excepții? Desigur. Însă diferențele sînt enorme. Spirite, mentalități și atitudini diferite.

La început am avut dificultăți în a construi legături cu oamenii. Eram precaut, mereu în defensivă. A trecut o bună perioadă de timp pînă cînd m-am deschis și am realizat că oamenii creează relații și altfel: spaniolii se îmbrățișează și se pupă pe stradă cînd se întîlnesc. A fost un șoc pentru mine. Este un șoc și pentru cei care vin astăzi aici din alte culturi. Apropierea fizică merge mînă în mînă cu spontaneitatea discuției, cu fluiditatea conversației și cu naturalețea care planează imediat între oameni, între cei care se știu de-o viață și cei care abia se cunosc. Eram ca un sălbatic atunci cînd bunica unui spaniol m-a invitat la masă și făcea tot posibilul să mă simt deal casei. Credeam că are doagele sărite, nu era normal să mă ia în brațe la intrarea în casă, să-mi schimbe farfuriile, să facă conversație pentru ca eu să nu fiu un simplu *„extranjero“*. Adaptarea socială și lingvistică s-a produs relativ repede și natural. Am învățat obiceiurile, am întrebat cînd nu am știut ceva, spaniola am controlat-o foarte bine după nici un an de zile.

Cu adaptarea psihică a fost mai dificil. A trebuit să-mi sparg singur carapacea cu care sosisem. Bagajul emoțional cu care am plecat din țară a fost o barieră de care am reușit în final să trec. Oamenii sînt rezultatul copiilor care au fost, al educației primite, al mediului în care au crescut. Nu cred într-un portret-robot al emigrantului. Se vorbește despre faptul că trebuie să îndeplinești o sumă de calități: determinare, adaptabilitate imediată, pregătire academică etc. Plecarea este simplă. Te urci în avion sau în mașină, uitîndu-te sau nu în urmă. Decizia, însă… Se ia în urma unui proces complex. Există toate temerile pămîntului: insatisfacții, sentimente, ruperi de familie, de prieteni, de locuri și de senzații olfactive, vizuale, auditive, vor exista mereu proiecții din trecut care vor reveni în mintea celui plecat, acel „Dacă n-aș fi făcut-o?“ va fi mereu acolo, îți va zgîria mereu timpanul și îți va produce o stare ciudată, punțile cu locul de baștină nu se rup cu ușurință, mai ales dacă pasul l-ai făcut ca adult. Migrarea este un proces natural pe care noi l-am uitat. Oamenii s-au legat de pămînt relativ recent. Pînă mai „ieri“ ne mișcam cu toții în urma turmelor de bizoni, a cailor și a oilor, căutam mereu terenuri mai bune, ape mai limpezi și condiții decente de trai.

Am descoperit că inamicul poate fi ucis. Am desenat frontiere. Sîntem stăpîni și avem simțul proprietății. Plecarea nu mai e o aventură. Mîine, dacă situația mi-ar fi periclitată, m-aș muta din Spania în orice colț al lumii care mi-ar oferi siguranță și respect. Am învățat să-mi apreciez prea mult propriul confort pentru a mă mai crampona de sentimente artificiale. Unii m-ar numi „dezrădăcinat“ sau „trădător“. Zîmbesc. Sînt tulburat doar de modificarea relațiilor cu cei care într-adevăr contează pentru mine: membrii familiei. Nu plîng după Dunăre, nici după Bucegi, nu mi-e dor de mămăliga nimănui. Am Mediterana la doi pași, Pirineii sînt aproape, mămăliga mi-o fac singur. Sînt un produs al destinului. Puteam fi oriunde copilul alor mei, dar m-am născut în Galați, s-ar fi putut întîmpla într-un cort din stepa mongolă. Iau acest lucru ca atare, ca o stare de fapt. Nu mă exaltă, nu mă deprimă.

Cu ani în urmă, românii fugeau de comunism și de Ceaușescu, de pîinea pe cartelă. După Revoluție s-a plecat în valuri pentru a trăi în capitalism. Acum, în ultimii ani, se emigrează din dezgust, din deznădejde. Nu mai pleacă doar zidarii și șoferii. Pleacă masiv cei cu studii universitare pentru că s-au săturat de ipocrizia perpetuă și de hoția sistemică. Țările în care aleg românii să emigreze au un sistem de educație care îi ajută pe cetățeni să conștientizeze ce e mai bine pentru ei. Sînt sisteme care familiarizează din timp cu noțiuni civice, economice, electorale, cu drepturile omului, ale minorităților de orice gen, subliniază diferențele culturale și nu stigmatizează pe nimeni. Nu reduc, nu izolează, nu creează prejudecăți și exaltări inutile pentru secolul XXI.

Îmi este greu să emit soluții, verdicte sau adevăruri ce ar putea fi aplicate. Dar știu că există lucruri care funcționează: privitul în curtea vecinilor și termenul de comparație. Am putea să fim mai aproape de Franța, Germania, de țările scandinave? Sau ne-ar conveni mai mult Rusia, China, Venezuela sau Cuba? Democrație? Autoritarism? Dezbatere, Parlament, partide? Sau un tătuc care să dea zilnic cu pumnul în masă? Cum alegem corect? Există specialiști redutabili, nu doar politicieni guralivi. Există milioane de români care locuiesc și muncesc de ani de zile în țările civilizate. Poate știu și ei cîte ceva despre evoluția unei societăți. De ce oare nu au ales pentru familiile lor Rusia, Cuba, China? Haideți să ne punem și întrebarea asta. E simplă, la îndemîna oricui. România este țara care se zbate de 30 de ani să prindă trenul democrației reale, să se desprindă de protocronism, de misticism, de naționalism găunos. Nici astăzi nu am intrat în Schengen. Asta spune foarte multe pentru cine vrea să înțeleagă.

Nu poți oferi sfaturi cuiva care își pregătește valiza. Nu știi dacă este pregătit să înfrunte schimbarea. M-am simțit mereu un farseur atunci cînd am fost întrebat „Cum e acolo, ce ar trebui să fac la început?“. Nu pot fi spontan într-un asemenea demers. Astăzi nu cred că aș mai pleca din România. Sau poate că aș face-o și a doua oară. Experiența de acum nu e la fel cu cea a puștiului de 27 de ani care a traversat Europa spre apus. Poate că n-aș fi plecat dacă aș fi fost bugetar, cu loc călduț și sigur. Poate că nu aș fi emigrat dacă aș fi avut afaceri cu statul, dacă familia ar fi făcut parte dintr-o mică mafie sau „cooperativă“. Dar am fost toată viața un particular care s-a dat singur cu capul de pereți și a învățat din frumusețea vînătăilor. „Persoană fizică“ în România? Niciodată, nici măcar astăzi, cînd optimiștii de serviciu sînt pe toate drumurile. Există schimbări, nu pot fi negate. Dar au loc la nivel individual. Doar unii oameni, din păcate foarte puțini, sfințesc locul. România nu s-a modificat radical. Stalinistul de Brucan avea dreptate. Sistemul rezistă. Fețe acre, tratament agresiv, zeflemitor, bătaie de joc, ghișee, cozi, timbre, dosare cu șină, vizite interminabile de la o ușă la alta, telefoane, intervenții, atenții, cadouri, plicuri, mica mită, marea sfîrîială, bodyguard-ul de la ușă și tanti de la lift, comisioane, șperțuri, șușoteli, silă, dezamăgire, lehamite. Întoarcerea în România ar fi o ipoteză amuzantă pentru mine în acest moment.

Ce înseamnă a denigra țara? A vorbi despre neajunsuri, corupție, mentalități opace? A critica clasa politică ineptă care urmărește doar propriile interese? Să critici vehement presa aflată în genunchi în fața unor bișnițari ajunși peste noapte stăpîni de trusturi? Să privești cu ochi clinic felul în care societatea este ținută în captivitate informațională? Să denigrezi țara înseamnă să scrii despre dezastrul din Sănătate, Educație, Cultură, despre o nație care este împinsă către est de urmașii bolșevicilor care nu știu ce înseamnă măsura și bunul-simț? Atunci, da. Aveți dreptate: denigrez zilnic. Și sînt mîndru că o pot face nestingherit.

***Paul Gabor** este scriitor și publicist. Cea mai recentă carte publicată este* Rapel, *Editura Herg Benet, 2020.*

© wikimedia commons

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Taina fratelui

Recitind, în recenta traducere românească, autobiografia spirituală a teologului francez Olivier Clément (1921-2009), am regăsit un fragment pe care l-aș împărtăși în această perioadă dedicată de mai bine de un secol rugăciunii pentru unitatea creștinilor (18-25 ianuarie). El face parte din suita de însemnări dintre anii 1995 și 2000, adăugate la noua ediție a cărții. Convertit la ortodoxie și botezat la vîrsta de treizeci de ani, Clément nu părăsește o confesiune pentru o alta, ci ajunge la credință printr-o suită de întîlniri mirabile cu rușii exilați la Paris și, mai ales, datorită marii întîlniri, survenite pe neașteptate în vidul existențial cel mai cumplit. Străbătută de conștiința că inițiativa îi aparține Celui care stă la ușa inimii și bate, autobiografia nu este atît despre cel care s-a convertit, cît despre Cel care s-a descoperit în această întîlnire ca „celălalt soare“ al unei zile neînserate. Cartea începe cu evocarea „întoarcerii inimii care face viitorul posibil“ și se încheie cu *speranța* în unitatea creștinilor care „se face astăzi, în mințile noastre, în inimile noastre, în rugăciunea noastră, chiar și în așteptarea noastră“.

Iată ce scrie Olivier Clément la capătul unei vieți dedicate cu patos iradierii tainei pascale în lume: „Mai mult decît ecumenismul, *reemergența Bisericilor nedespărțite.* Printre mase vag creștine, relativiste, și nuclee dure, militante, preocupate înainte de toate de afirmații identitare, un curent de bărbați și femei atașați în același timp și de profunzime, și de deschidere. În criza actuală a ecumenismului instituțional (în ciuda unor reușite reale în '93, Santiago de Compostella și Balamand). Persistența discretă a acestui curent, prin prietenie, de la om la om, grupuri mici etc. (...) Astăzi presimțirea unui *kairos,* a unei mutații profunde a creștinismului, a unui sfîrșit care se deschide spre un început, a unei morți care ajunge la înviere. Adevărata separare nu mai intervine acum între confesiuni, ci în interiorul fiecărei confesiuni, între cei care se agață de trecutul creștinătății, de identitatea lor gîndită în opoziție cu celălalt, și cei care se deschid spre minunatul *kairos* al unei reemergențe creatoare a Bisericii nedespărțite ...“ Adnotările lui Clément sînt o mărturie condensată despre ceea ce s-a petrecut în sînul creștinismului în veacul al XX-lea și, mai cu seamă, în a doua sa jumătate: o mișcare de ieșire din izolare, de renunțare treptată la carcasa polemică și de recunoaștere fraternă a creștinilor aflați în condiția istorică a separației. Cine l-a cunoscut pe Clément sau i-a citit opera, de la marea carte cu Patriarhul Athenagoras pînă la *Rome autrement,* știe că amenitatea sa fundamentală nu avea nimic dintr-un temperament acomodant. Dimpotrivă, viața lui rămîne – și din perspectiva aspirației către unitatea vizibilă a Bisericii – o parabolă a convertirii radicale și a întîlnirii cu celălalt, o ilustrare solară a posibilității reale și eficace a unei „deschideri centrate“, cum îi plăcea părintelui Scrima să spună.

Îndatorat lui Berdiaev, Lossky și Evdokimov, Clément îmbrățișează ortodoxia în toate expresiile ei, rusă, greacă, românească, sîrbă, asimilînd în sinteza sa spirituală și bogățiile Orientului creștin. Din această amplasare în același timp integratoare și esențializată, în care ortodoxia e propusă prin ceea ce are universal și peren, el e pregătit să asculte și să rezoneze la prezența lui Dumnezeu acolo unde aceasta se manifestă: în frații separați, în crizele vremurilor, în neliniști și speranțe. Mediator între Răsărit și Apus, Clément știe să ofere semne ale capacității Răsăritului de a crea punți și de a răspunde la secole de ruptură: să ne amintim doar de paralela între sfîntul Francisc din Assisi, întruchiparea prin excelență a Occidentului spiritual concentrat asupra „omului durerilor“, și sfîntul Macarie care, potrivit tradiției copte, primește tot de la un serafim aceste cuvinte: „Te vei răstigni cu Hristos și te vei uni cu El pe cruce în frumusețea virtuților și a miresmei lor!“. Taina pascală este trăită astfel ca taină a fratelui, cu libertatea celui ce a primit un adevăr universal și cu discernămîntul celui care își mărturisește credința fără a ceda ispitelor identitare și lăsînd întreaga judecată lui Dumnezeu.

Petru GURAN

Pentru o nouă istorie a creștinismului

Narațiunile clasice de istorie a creștinismului ne-au obișnuit cu o succesiune de evenimente și inevitabile intrigi prin care, tîrîș-grăpiș, se ridică la suprafața istoriei o variantă omologată de creștinism, pe care o numim și azi, în sens generic, ortodoxie. Narațiunile moderne au contrazis această viziune, demontînd pe rînd evenimentele determinante, arătînd fie că importanța lor e o construcție istoriografică tîrzie, fie că autorii principali au fost greșit identificați, fie că motivațiile au fost cu totul altele, iar lanțul cauzal – greșit identificat. În cele din urmă, cea mai importantă deconstrucție a constat în inversarea sensului narațiunii clasice. Cîștigătorii au fost declarați impostori sau opresori, perdanții inocenți și prigoniți. Cum istoria creștinismului a fost pînă la un punct percepută ca o istorie de succes, purtătorii acelui creștinism au devenit, din eroi, manipulatori cinici. Atîta timp cât istoria o scrie cîștigătorul, „adevărul“ istoric este opusul istoriei oficiale. Cel mai greu le-a căzut însă istoricilor să se deconstruiască pe ei înșiși, punînd sub semnul întrebării propria lor viziune, întrucît este condiționată de epocă și context.

Astfel, istoriografia creștinismului a pendulat între tonalitatea polemico-apologetică, îndeobște caracteristică lucrărilor care menționează orice formă de denumire percepută ca oficială a creștinismului, cum e catolicism sau ortodoxie, și un demers deconstructivist, suspectînd permanent inteligența și onestitatea umanității din trecut, pentru a scoate la lumină o altă posibilă istorie. Un cuplu conceptual pe care-l moștenim din această istoriografie sînt termenii *societate* și *religie*. Constatarea arheologilor că religia acompaniază societatea din cele mai vechi manifestări materiale ale acesteia arată acest cuplu conceptual ca pe cele două fețe ale unei monede. Poți despărți cele două fețe fără să desființezi moneda?

Mai precis, *societate* și *religie* formează un sistem în care al doilea termen este mecanismul care permite funcționarea primului termen. Structura ierarhică a societății, produs al gîndirii religioase a umanității din toate timpurile, este nedreaptă și salvatoare în același timp. Această ambiguitate stă la baza noțiunii de sacru. Conștientizarea acută, chiar dureroasă a acestui fapt s-a produs, pentru prima oară în istoria omenirii, în *Evànghelii*.

Viziunea antropologică a lui René Girard s-a construit pornind de la relația dintre doi congeneri de vîrste apropiate între care distincția se construiește gradual, eventual prin raportarea la un al treilea personaj superior, adică mai puternic individualizat (triangulație). Distincția dintre cei doi se construiește prin mecanismul *dorinței mimetice,* adică al dorinței neanticipate care se naște din imitarea congenerului apropiat. Dorința mimetică produce *spirala competiției mimetice* care se intensifică pînă cînd se instalează distincția socială dintre cei doi indivizi. În mod inevitabil, în acest proces intervin *agresiunea* și *violența*. Toate tradițiile religioase conțin cîte un episod de tipul Cain și Abel, Romulus și Remus, doi apropiați a căror competiție mimetică degenerează în violență anihilatoare. Din potențialul violent al dorinței mimetice, René Girard a dezvoltat o teorie despre dinamica relațiilor mai complexe din sînul unei mulțimi de indivizi, un grup uman pe care ne-am obișnuit să-l numim comunitate. Dinamica acestor relații culminează într-un fenomen denumit *criza mimetică,* ce este caracterizată prin *explozia agresiunilor intracomunitare*. Reacția grupului social (comunitatea) pentru a îngrădi și a controla violența anarhică generalizată a fost identificarea sau instituirea unei victime expiatorii *(țap ispășitor),* care să atragă asupra ei și astfel să canalizeze energia violenței care a cuprins grupul. Prin captarea și direcționarea acestei energii violente spre o singură victimă (sau grup minoritar), pericolul anarhiei comunitare autodistructive este îndepărtat. Particularitatea fenomenului socio-religios al țapului ispășitor constă în necesitatea de a determina victima să-și asume vina pentru tulburarea echilibrului comunitar. În această fază, grupul uman produce religia ca pe un proces prin care victima expiatorie este divinizată, întrucît, asumîndu-și vina și supunîndu-se sacrificiului, a salvat comunitatea de autodistrugere. Sacrificiul expiatoriu spontan, adică linșajul, se transformă în ritual sacrificial și, într-o a doua fază, în comemorare simbolico-rituală a unui sacrificiu (substituirea victimei umane cu una animală, repetarea teatral-simbolică a sacrificiului). Ritualul se codifică pentru a-și asigura eficacitatea și produce un set de norme din ce în ce mai detaliate și misterioase (tabuuri), care devin corpusul normativ ale respectivului grup uman. Scopul acestor norme va fi să împiedice deacum degenerarea dorinței mimetice în criză mimetică.

Însă și această briliantă teorie a religiei își atinge limitele coerenței în același punct în care s-au oprit și celelalte teorii antropologice holistice, anume cînd încearcă să integreze și creștinismul în tabloul general. Nu numai că victima, Iisus din Nazaret, nu-și recunoaște nici o vină, iar grupul ucenicilor continuă să-i proclame nevinovăția prin difuzarea textelor evanghelice, dar însuși acest grup, care acuză fenomenul țapului ispășitor, este expulzat din comunitate și timp de trei secole pare a nu fi dispus să întemeieze un corp social. Sub formă de grupări cvasi-clandestine, pregătite să asume funcția de victime expiatorii pentru comunitatea politică *(polis*-ul) în cadrul căreia trăiesc, creștinismul este în aceste secole o doctrină filosofică, iar nu o religie.

De la complexul lui Oedip și consecințele culturale ale sexualității refulate descrise de Sigmund Freud la *homo religiosus* al lui Mircea Eliade, teoriile despre originea religiei au funcționat pînă în pragul fenomenului religiozității creștine. De aceea creștinismul este, pentru teoriile antropologice, o abatere de la regulă și nu se supune mecanismului de explicare a religiei propus. Astfel, diferiți istorici și sociologi ai religiilor, de la Max Weber, Émile Durkheim și Rudolf Otto pînă la Mircea Eliade și Marcel Gauchet, pentru care creștinismul este *religia ieșirii din religie,* au dezvoltat teoria secularizării produse în sau din cauza creștinismului. Iisus din Nazaret pare chiar cel care dezvăluie mecanismul gîndirii religioase și-l condamnă.

Pentru a ieși din impas, René Girard a formulat ideea coexistenței și chiar a competiției celor două lecturi posibile ale morții lui Iisus din *Evanghelii,* din perspectiva mecanismului țapului ispășitor: cea sacrificială, în care Iisus asumă o vinovăție pentru ca sacrificiul său să fie ispășitor, și cea non-sacrificială și antireligioasă, în sensul că nu întemeiază o religie, adică un sistem de norme sociale sancționate de cult, avînd funcția de a dezvălui absurdul fenomenului sacrificial. Aceste lecturi contradictorii ale morții pe cruce explică concomitența unui *creștinism militant,* fondator al unei civilizații, creștinătatea sau Europa creștină, al cărei apogeu istoric se plasează în antichitatea tîrzie și Evul Mediu, și *creștinismul mistic și purificator*, anarhic și dizolvant al corpului social, care a dus la distrugerea civilizației medievale și la crearea modernității politice a Europei, grație fermentului subversiv al lecturii non-sacrificiale. Această teorie, citită cu conceptele sociologiei weberiene, ar distribui rolul lecturii sacrificiale catolicismului, autor și moștenitor al civilizației creștine tardo-antice, iar rolul lecturii non-sacrificiale protestantismului, autor al modernitații. Istoricul știe cîte nuanțe se sacrifică în asemenea generalizări, dar este evident faptul că există în creștinism un ferment subversiv, care duce periodic la ruinarea sau abandonul tuturor construcțiilor politico-religioase. În această categorie a subversivității se înscriu toate mișcările spirituale disidente, fie că istoria le-a înregistrat ca expulzate (eretice) sau omologate în cele din urmă de către Biserică (monahismul, cu diferitele sale reforme, cum ar fi franciscanismul, iconofilia, isihasmul, palamismul).

Întrebarea pe care ar împrumuta-o din această dezbatere teoretică o nouă privire istorică asupra creștinismului este în ce măsură se regăsește această tensiune și în creștinismul oriental, cel care este, pe cale de descendență, co-moștenitor al civilizației creștine tardo-antice, și de fapt în orice comunitate creștină localizată. Putem identifica elemente ale unei lecturi sacrificiale și ale unei lecturi non-sacrificiale în spațiul cultural al Ortodoxiei? Autorii moderni care au încercat să surprindă esența teologică și/sau culturală a Ortodoxiei au formulat o întrebare foarte apropiată în spirit, dar nu în formă, de teoria girardiană: cum poate fi Ortodoxia simultan metafizică și politică?

Terminologia „politică“ a *Evangheliilor,* formulată antinomic – „Împărăția“ (a cerurilor, a lui Dumnezeu) s-a apropiat (Matei, Marcu, Luca), este „înăuntrul vostru“ (Luca 17, 21), dar „nu este din lumea aceasta“ (Ioan 18, 36) – este poate un alt mod de a exprima dintru început tensiunea celor două lecturi girardiene. Ortodoxia poate fi citită astfel ca gestiune atentă a acestei antinomii de către fiecare generație de gînditori, astfel încît să răspundă, cu nuanțele impuse de circumstanțe, provocării spirituale a dimensiunii sociale a omului.

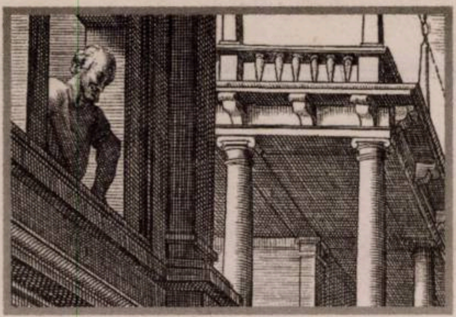

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Povestea școlii care venea la copii

Dragi copii, mi-ați spus de multe ori că vreți să vă întoarceți la școală, după atîtea și atîtea luni de izolare. Vă este dor de prezența dascălilor, de întîlnirea colegilor, de pauzele animate, de joaca din curtea școlii. Vă este dor de ceea ce școala reprezintă, dincolo de învățare. V-a fost dat să observați asta prea devreme, forțați de împrejurări. Mai țineți minte cînd vă doreați să se închidă școlile, pentru că un profesor fusese prea aspru sau temele erau prea numeroase? Iar acum, după ce au fost închise preț de aproape un an, nu vă doriți decît să vă primească din nou! Iar școlile își vor deschide porțile iarăși, iar voi vă veți putea bucura de atmosfera de învățare, de comunicarea directă cu colegii, de schimburile de timbre, surprize și jucărioare, dar și de drumul pînă la școală, de străbaterea orașului, de lărgirea universului care, pe durata pandemiei, s-a micșorat neașteptat de mult. Însă știți voi, dragii mei, că în lume există foarte mulți copii care nu merg la școală deloc, pentru că școlile sînt prea departe sau pentru că ei sînt prea săraci?

Copiii din Makoko, o zonă foarte săracă de lîngă Lagos, capitala Nigeriei, nu mergeau la școală. Nici părinții lor nu fuseseră. Ei locuiesc în căsuțe foarte modeste, construite deasupra apei, pentru că așezarea este amplasată în lagună. 100.000 de oameni trăiesc în Makoko fără electricitate și apă. Se deplasează între case cu bărci, și tot cu acestea pescuiesc sau își produc cele necesare traiului. Să nu poți merge la școală, pentru că nici nu există una, este o realitate care trebuie schimbată în orice chip, dar unde să construiești o școală cînd în jur e numai apă? Unde să o așezi cînd toată lumea folosește doar apa pentru a se deplasa? Așa că mai mulți arhitecți nigerieni, conduși de Kunlé Adeyemi, de la biroul de arhitectură olandez NLÉ Architects, au avut o idee superbă, de a construi o școală care să vină ea la copii, dacă micuții nu pot veni ei la școală.

Construcția a fost una simplă: pe multe butoaie goale a fost montată o platformă, iar o structură triunghiulară din lemn susținea acoperișul. Clădirea plutitoare avea și scară, și etaj. Tehnologia de execuție era una foarte simplă, ușor de realizat local, pentru a putea multiplica proiectul oriunde ar fi fost nevoie de el. Iar școala, odată construită, a început să vină la copii, iar aceștia au început să se bucure de toată bogăția pe care școala o aduce comunității. Dar nu numai ei au fost fericiți. După ce copiii mergeau acasă, părinții lor veneau cu bărcile pentru a se întîlni și socializa, căci școala era suficient de mare pentru a putea fi utilizată ca spațiu comunitar. În lumina blîndă a apusului, reflectată de apele lagunei și înconjurată de zeci de bărci alungite, școala plutitoare din Makoko părea o imensă floare care răspîndea cunoaștere, dar și concordie, armonie. O floare care-i aducea împreună pe copii și pe părinți, ca pe albine.

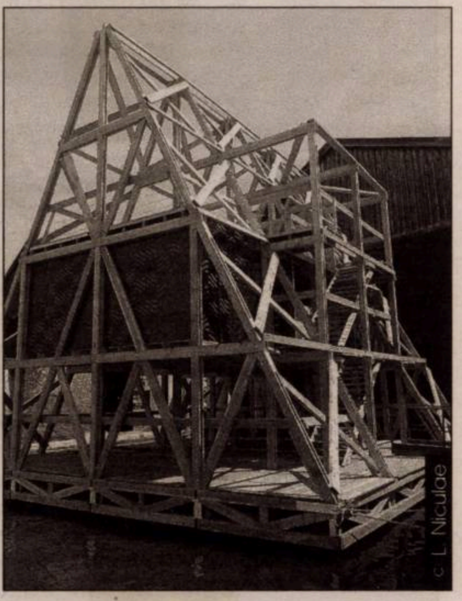

Școala a devenit un exemplu de depășire a obstacolelor economice prin creativitate și inovare izvorîte din înțelegerea condițiilor și oportunităților locale, iar o machetă a școlii, la scara 1:1, a putut fi vizitată la Bienala de arhitectură de la Veneția, în 2016, cînd a și obținut importanta distincție Leul de Argint. Dar povestea școlii care venea la copii nu se oprește aici.

Comunitățile foarte sărace de peste tot sînt expuse. Nu au bani pentru a se proteja. Nu au proprietăți. Locuiesc acolo unde, cu cîteva lemne, au putut să-și construiască un adăpost. Din acest motiv, atunci cînd guvernul decide că terenul pe care locuiesc este ocupat abuziv, oamenii legii intervin, adesea cu brutalitate. Așa s-a întîmplat și în Makoko, atunci cînd, într-o bună zi din 2017, bărci cu motor ale poliției au invadat laguna, echipate cu fierăstraie electrice, tăind pilonii locuințelor și umplînd laguna de lemne tăiate care, ceva mai devreme, fuseseră casele oamenilor, cu bunurile lor, puține, dar cu atît mai valoroase. Nu era prima oară cînd se făceau evacuări forțate în Makoko. De-a lungul timpului, sute de mii de oameni fuseseră alungați din lagună, deși nu aveau unde se duce, iar unor rezidenți le fuseseră demolate locuințele de mai multe ori.

Dar, în 2017, școala plutitoare nu a fost demolată și ea. Se prăbușise singură, cu ironie, la doar o săptămînă după ce obținuse Leul de Argint la Veneția. În Makoko, ea mai era doar un morman de lemne care plutea melancolic pe butoaie albastre, în timp ce, la Veneția, copia ei era admirată de mii de arhitecți din întreaga lume. Însă, printre lemnele executate meșteșugit de tîmplari italieni, puteau fi observați arhitecți eleganți, îmbrăcați mai mult în negru și alb, cu aparate scumpe la îndemînă, cu ochelari cu rame de aur. Foarte rar apărea vreun copil sărac nigerian și, atunci cînd îl zăreai cu coada ochiului, acesta dispărea, ca și cînd nu ar fi fost decît o închipuire. La cîteva sute de metri distanță, pe Riva Ca' di Dio, părinții lui vindeau genți, așezate pe cearceafuri albe, ușor de strîns atunci cînd apare patrula.

■ ■ ■

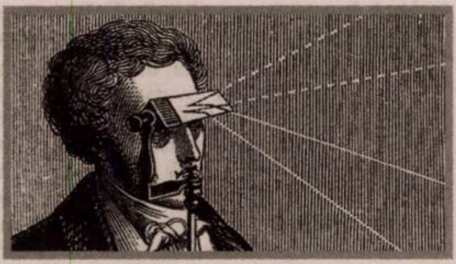

Ovidiu KOMLOD

onirodrom

Sigmund încă mai bîntuie pe Berggasse

Sînt mai degrabă reticent cînd vine vorba de Freud și de sistemul său de interpretare. Am ezitat să scriu pînă acum despre părintele psihanalizei, dar întîmplarea face că ultimele trei luni ale anului trecut mi le-am petrecut la Viena, cu prilejul unei rezidențe de traducere. Am fost, cu alte cuvinte, la el acasă pentru 12 săptămîni. Iar în fostul oraș imperial, senzația că la tot pasul te paște o relicvă din vremea lui Sigmund e cît se poate de vie. Încins în și pe *Ring*, orașul pare un imens onirodrom, cu fațade ca niște decoruri de vis colectiv, tot atîtea imagini ale fantomei unui imperiu, amintind catastrofa năpustită vorace asupra lui, începînd cu asasinarea lui Sissi cea gravată pe trenul în care călătorisem prin Mitteleuropa, și pînă la deznodămîntul celui dintîi război mondial. *Fin-de-siècle* și *Belle Époque* par închipuiri de copil azi, cînd Viena se lasă furată de nostalgii, ca un oraș copleșit de istorie. Orașul viselor, i se mai spune.

Pentru că la Viena toate drumurile dau în ea. Berggasse e o străduță care începe lin, apoi urcă. Ulița Muntelui, *mot-à-mot*. Un pavaj te conduce în miezul unui ghem unde complexele vienezilor își găsesc punctul nodal, ieșind parcă mai ușor la suprafață. Ca în prăjitura Maroniblüte din care am gustat într-o zi la Café Landtmann, descoperind mereu alte și alte straturi ascunse. Redeschis festiv, la echinocțiul tomnatic al anului de dizgrație 2020, în prezența președintelui Austriei, la numărul 19, muzeul Sigmund Freud te întîmpină cu o scară impunătoare. Pășești înapoi în timp, deschizi ușa, pătrunzi într-un antreu cu lambriuri verzi. Apartamentul în care a locuit și profesat psihoterapeutul e dispus pe un singur nivel. Spațios, cu pasaje ai spune secrete; pacientul are o sală de așteptare și părăsește salonul pe altă parte. Încăperile sînt însă mai mult goale, întrucît Freud a luat totul cu el atunci cînd a fugit la Londra din calea naziștilor.

Acum, în promițătorul 2021, aș rezuma teoria din *Traumdeutung*, *magnum opus*-ul freudian, în 120 de cuvinte: visul este îndeplinirea unei dorințe, „real-izarea“ ei, fie pe față (la copil), fie mascat; un alt fel de profeție (nu pot visa decît ce-mi doresc să se-ntîmple în viitor); un conținut latent (gîndurile visului) transformat în conținut manifest (imaginile visului) prin travaliul visului, în două faze: procesul primar (mecanismele de condensare, deplasare, deformare, figurativizare sau transformare a gîndurilor în imagini, realizare de formațiuni compozite și reprezentare senzorială) și elaborarea secundară (mecanismul simbolizării, ce face visul inteligibil); apoi, travaliul analizei va face drumul invers, de la preconștient/manifest, trecînd prin/de cenzura devenită rezistență, la inconștient/latent, după principiul că din orice fragment amintit ai porni, poți reconstitui toate gîndurile visului, prin asociații cu viața diurnă din ultimele trei zile.

S-a tot spus, avem aici o viziune reductivă, în alb-negru, asupra viselor, văzute în calitatea lor de simptom, adică frizînd patologicul. Numai că teoriile freudiene sînt aplicabile mai ales – dacă nu *doar* – în mediul care le-a produs, la fel cum, de pildă, zodiacul chinezesc nu funcționează decît la el acasă, în Asia de Sud-Est. Așa se explică de ce numeroase rezultate la care a ajuns psihanalistul au apărut, independent de studiile acestuia, sub formă literară în opera lui Arthur Schnitzler, un concitadin. Mă gîndesc îndeosebi la *Traumnovelle* (1925), adaptată magistral de Stanley Kubrick în *Cu ochii larg închiși* (1999) și retradusă recent în limba romînă de Mariana Bărbulescu sub titlul – excelent – *Între vise*: aventurile nocturne ale lui Fridolin sînt atît de puțin credibile încît par un vis; în visul său, Albertine își vede soțul crucificat; încît cei doi ajung să comunice pe membrana difuză *dintre*. Nu e de mirare că Freud, care se număra printre admiratorii săi, declara într-o scrisoare că Schnitzler pătrunde la modul intuitiv în profunzimi ale sufletului omenesc unde el ajunge numai după ședințe laborioase cu pacienții – majoritatea, vienezi.

După ce vizitezi muzeul de artă Leopold, ai putea spune că din Viena aceea a mai rămas o adresă plus tablourile triadei Klimt – Schiele – Kokoschka, în care aceleași complexe imperiale sînt prinse pentru vecie, ca într-o pepinieră de plante carnivore. Ajuns la Albertina, muzeu de amplori nebănuite, cosmopolite, ieși însă din bula vieneză. M-au lovit cîteva picturi îngemănate, asociind elementul acvatic și florile cu feminitatea. Niște *Nuferi* abstracți de Monet, în care Sigmund n-ar fi găsit mai nimic, față în față cu *Nimfele* lui Klimt (1899), care în schimb i-ar fi spus prea multe; iar în *Lumina lunii* (1914) a lui Emil Nolde, cu tușe turcoaz în cascadă și o lună solară, l-ar fi izbit contrastul deja expresionist. Apoi, niște pînze înfățișînd fiecare motivul femeii care visează floral: fauvistul Henri Manguin, *Siesta* (1905), simbolistul Odilon Redon, *Visul* (1908), inclasabilul Marc Chagall, *Femeie dormind cu flori* (1972). Cum ar fi analizat Freud cele trei vise?! Ar fi spus că femeile respective suferă de isterie, cînd ele se bucurau de bucuria simplă a unei sieste.

Tot în 2020, austriecii au realizat un serial omonim, care nu îi face deloc dreptate, afundîndu-l – și mai mult – în kitsch. În fine, cît eram la Viena am descoperit cartea lui Antonio Tabucchi, *Sogni di sogni* (1992), în care prozatorul italian imaginează visele unor figuri îndrăgite, încheind cu doctorul Sigmund Freud, interpret al viselor altora. Aici, în ultima noapte a vieții sale, Freud visează că, devenit Dora, una dintre pacientele sale isterizate, cutreieră o Vienă distrusă de bombardamente. La final, într-o notă biografică, se spune: „Cazurile sale clinice pot fi citite ca romane ingenioase. Sine, Eu și Supraeu sînt Trinitatea lui. Și, poate, și a noastră“. Dacă l-aș întîlni azi pe Freud l-aș întreba atît: oare visele sînt incoerente cînd le visăm sau cînd ni le amintim? Oare nu sînt ele cel puțin la fel de contigue ca și realitatea nevisată? Orice mi-ar răspunde, i-aș răspunde înapoi: să fie într-un vis bun!

***Ovidiu Komlod** este poet și prozator. Cea mai recentă carte publicată:* noapte-lumină, poeme, *Casa de Editură Max Blecher, 2017.*

■ ■ ■

Alex GHEORGHE

Voyeurismul tehnologic

> *„Cînd vom vieţui cu sentimentul că* în curînd *omul nu va mai fi om, atunci începe istoria, adevărata istorie.“*
>
> EMIL CIORAN

De aproximativ 20 de ani sîntem spionaţi. Din ce în ce mai mult, din ce în ce mai mulţi. Ne aflăm într-un război rece digital, unde marile companii de tehnologie *(Big-Tech)* se luptă pentru o poziţie dominantă la nivel global. Ambiţiile acestor companii-gigant nu mai au legătură cu o anumită zonă geografică, o piaţă sau un stat. Produsul pentru care se duce această luptă pentru putere este reprezentat de viaţa noastră privată, datele noastre personale, intimitatea propriilor gînduri şi influenţarea deciziilor noastre fără ca noi să percepem această influenţă.

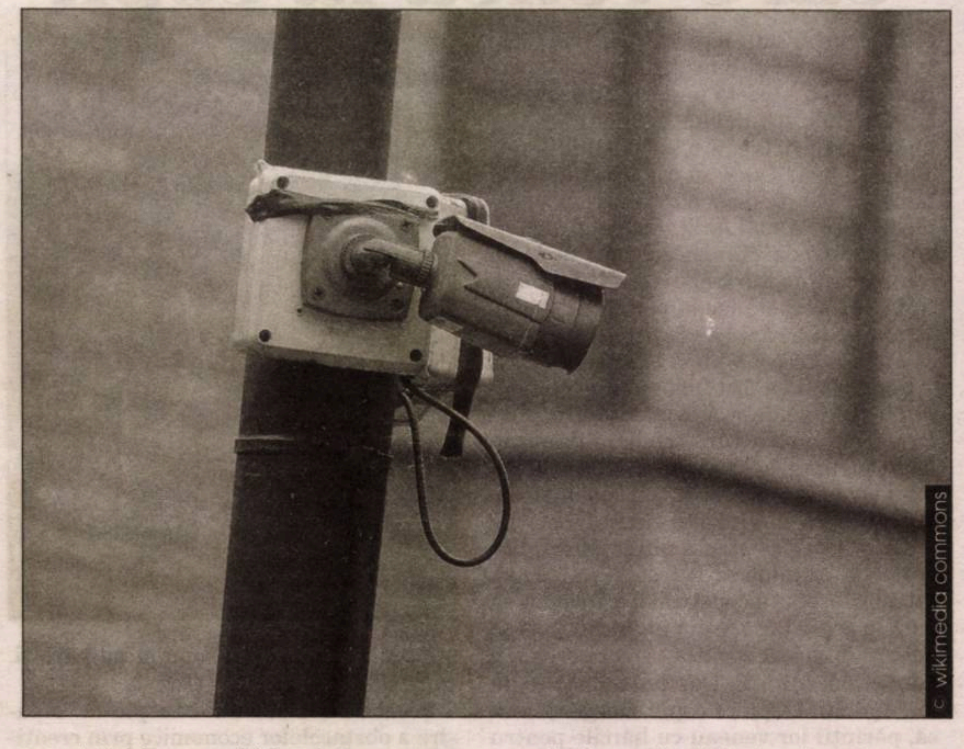
© wikimedia commons

Trăim într-o societate a expunerii vieţii noastre private, pentru că vrem să existăm în acest univers digital fără de care nu mai putem trăi. Mai grav este faptul că sîntem în mod constant supravegheaţi şi manipulaţi prin mijloace invizibile create de aceste companii. Autoarea cărţii *The Age of Surveillance Capitalism (Era capitalismului de supraveghere),* Shoshana Zuboff, profesoară americană la Harvard şi psiholog social, a definit spionajul marilor companii ca fiind *capitalism de supraveghere.* Presiunea prezenţei noastre îndelungate pe Internet a devenit cu atît mai apăsătoare de la începutul pandemiei, stresul digital creşte în fiecare zi, oboseala navigatului online în mod continuu se resimte. Volumul de informaţie care abundă în aceste vremuri pune presiune pe oamenii care în general ar vrea să ştie tot, dar nu mai pot să ţină pasul cu ritmul Internetului. „Ieşim în lume“ ca să vedem, dar şi ca să fim văzuţi. Or, în 2020 (iată că şi în 2021), nevoia noastră de a fi remarcaţi a fost exprimată printr-o creştere a numărului de poze publicate online, a teleconferinţelor, a webinariilor şi a conţinutului video postat pe Internet pentru că nu am putut părăsi (prea mult) locuinţa, spre profitul marilor companii de tehnologie.

Infracţionalitatea cibernetică a fost evaluată între 2019-2023 la impresionanta sumă de 5,2 trilioane de dolari americani la nivel global.

La începutul anului 2020, Apple atingea impresionanta cifră de 1,5 miliarde de utilizatori, din care aproximativ 900 de milioane utilizau dispozitive iPhone. În primul trimestru al anului trecut, compania raporta venituri de 91,8 miliarde de dolari americani. 100 de milioane de noi utilizatori Apple sînt constant înregistraţi în baza de date a companiei în fiecare an. În anul 2014, Facebook achiziţionează WhatsApp. În luna martie 2020, WhatsApp raporta 2 miliarde de utilizatori activi în fiecare lună, în condiţiile în care, în februarie 2016, un miliard utilizau aplicaţia. În 2019, Facebook raportează 2,45 miliarde de utilizatori (numărul rămînînd constant şi în anul 2020), utilizatorii cu vîrste peste 65 de ani fiind în prezent grupul cu cea mai mare expansiune. Primul videoclip urcat pe platforma YouTube (produs al companiei Google) datează din anul 2015, cînd fondatorul unei grădini zoologice a postat filmuleţul intitulat *Eu la zoo.* În zece ani, platforma a ajuns de la zero la un miliard de utilizatori. În 2019, YouTube raporta 2 miliarde de utilizatori şi este în prezent cea mai populară platformă cu conţinut video din lume (în America, aproximativ 85% din adolescenţi utilizează YouTube).

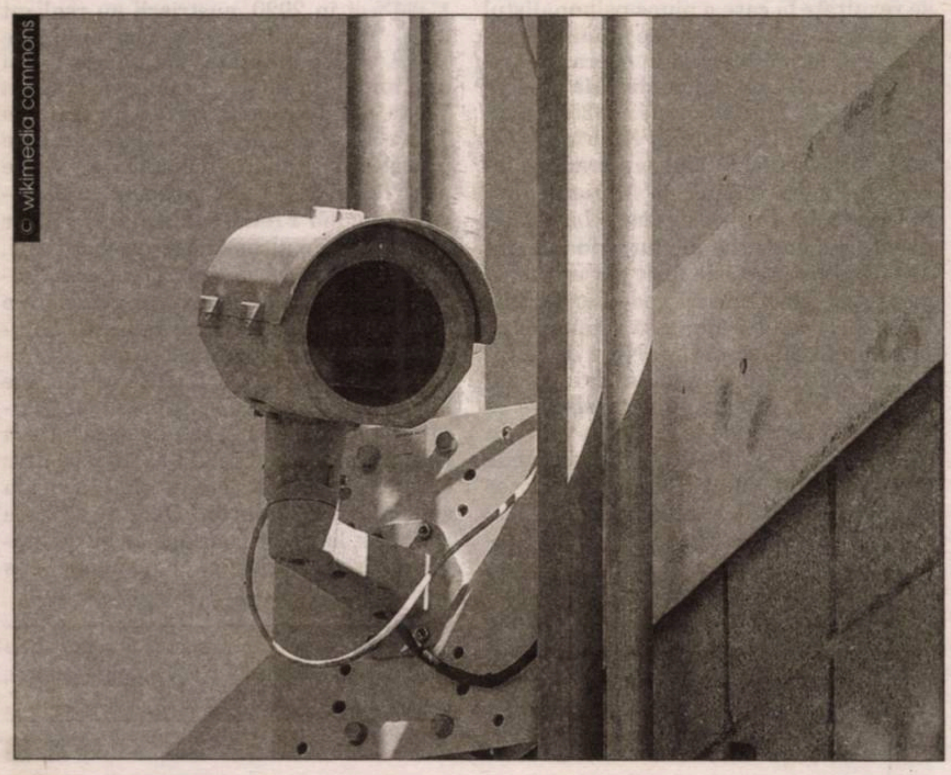
© wikimedia commons

În anul 2019, patru miliarde de oameni utilizau Google (inventatorul spionajului virtual). Astăzi, compania americană controlează 90% din piaţa căutărilor online la nivel global, cu peste 78.000 de căutări pe secundă. Compania are peste 102.000 de angajaţi şi lucrează cu aproximativ 121.000 de contractori externi. În luna septembrie 2019, Alphabet, care deţine şi controlează Google şi alte 200 de companii, valora 825 de miliarde de dolari americani. PIB-ul României în anul 2019 a fost de 223 de miliarde de euro, ceea ce înseamnă că Alphabet valora în 2019 de trei ori mai mult decît PIB-ul ţării noastre şi, respectiv, aproape jumătate din PIB-ul înregistrat de Uniunea Europeană.

Puterea acestor companii a devenit o problemă de securitate publică, dar şi personală. Ceea ce ani de zile a fost permis începe să fie limitat şi restricţionat prin lege, tonul normativ fiind dat de Uniunea Europeană care, în 2018, aplică Regulamentul privind Protecţia Datelor Personale (GDPR) la nivelul Uniunii, dar şi extra-UE. Avînd în vedere că interacţiunea economică este globalizată, mediul de afaceri a fost forţat să se conformeze acestui regulament pentru a nu pierde relaţia comercială stabilită cu cetăţenii europeni (şi implicit controlul acestora), iar statele lumii au fost nevoite să adopte modele legislative similare pentru a intra în rînd. Odată cu Internetul şi construcţia universului cibernetic, şi-au făcut apariţia infractorii digitali – hackerii. Infracţionalitatea cibernetică a fost evaluată de către compania Accenture între 2019-2023 la impresionanta sumă de 5,2 trilioane de dolari americani la nivel global. Drept urmare, controlul legislativ se lărgeşte, obligînd organizaţiile private şi de stat să se conformeze Directivei Europene privind securitatea reţelelor (denumită Directiva NIS – Network Information Security, transpusă şi în legislaţia din România în 2018).

Respectarea normelor create este greu de impus în contextul volumului de date deja colectat şi al extinderii acestor companii care au dobîndit o putere greu de încadrat şi care manipulează de mai bine de 20 de ani realitatea percepută de oameni prin mijloace digitale. Matematica a devenit un mijloc de a-i proteja pe oameni (criptarea datelor), dar şi de a-i spiona prin crearea unor algoritmi pe care roboţii virtuali (inteligenţa artificială) îi „învaţă“, atingînd perfecţiunea. Cu datele noastre, inteligenţa artificială descoperă totul despre noi, iar companiile analizează şi interpretează datele obţinute. Marile companii de tehnologie se comportă ca nişte voyeurişti. Singura modalitate de limitare a puterii acestora trebuie să vină direct de la utilizatorul final, cunoscînd pericolele la care este expus într-o lume pe care nu o înţelege (mediul virtual) şi în care este nevoit să trăiască. Unii spun că cenzura avîntului tehnologic trebuie să fie stabilită prin reglementări legale, dar credem că acestea au întîrziat, au pierdut un tempo greu de recuperat. Guvernele au profitat de pe urma expansiunii giganţilor tehnologiei, ezitînd zeci de ani să privească cu seriozitate pericolul ascuns din spatele platformelor de socializare. În 2016, Facebook a prezentat rezultatele unui studiu *(Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive* – Jeff Horwitz & Deepa Seetharaman 26.05.2020 – *The Wall Street Journal:* https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499) realizat chiar de aceştia, conform căruia „în 64% din cazurile în care o persoană se alătură unui grup extremist din platformă, aceasta acţionează în urma recomandărilor trimise de Facebook“. Cu toate acestea, companiile nu vor să se comporte ca nişte cenzori, susţinînd că nu pot să devină „arbitri ai adevărului“ *(Platforms Must Pay for Their Role in the Insurrection* – Roger McNamee 01.07.2021, Wired: https://www.wired.com/story/opinion-platforms-must-pay-for-their-role-in-the-insurrection/).

Echilibrul de putere va fi restabilit de fiecare dintre noi, renunţînd treptat la influenţa pe care lumea virtuală o are asupra vieţii noastre. Dacă nu acţionăm, ne vom pune speranţele în Hillary Clinton şi va fi ales Trump, vom urmări în direct asedierea Capitoliului Statelor Unite ale Americii, un partid necunoscut şi extremist îşi va atribui un procent important de senatori şi deputaţi în Parlamentul României, iar într-o zi vom adormi în democraţie şi ne vom trezi în alt regim.

P.S. Pe data de 7 ianuarie 2021, WhatsApp a început să îşi anunţe utilizatorii că, din 8 februarie 2021, toate datele publicate în aplicaţie (poze, mesaje, apeluri iniţiate şi preluate, date de profil şi metadate) vor fi integrate cu Facebook şi cu toate companiile din grupul Facebook, iar în lipsa acceptării noilor condiţii aplicaţia nu va mai putea fi accesată. În urma acestui ultimatum, utilizatorii de pe întreaga planetă au început să caute alternative, renunţînd unul cîte unul la utilizarea aplicaţiei. Deci se poate.

Alexandru Gheorghe *este jurist, specialist în protecţia datelor şi implementare a programelor de securitate cibernetică.*

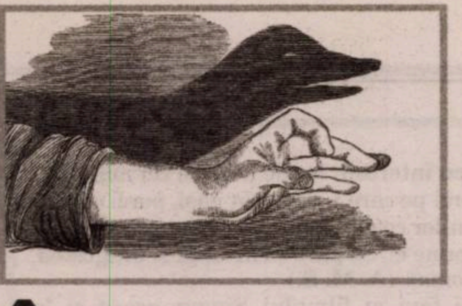

Iaromira POPOVICI

bazar

De-ale străzii

© wikimedia commons

În pandemie, în izolare, strada și-a recăpătat farmecul. Nu că pentru mine, una, și l-ar fi pierdut vreodată. Dar acum a devenit cu atît mai interesantă, cu cît, uneori, e aproape singura sursă de altceva. Pentru mine, întotdeauna a fost fascinant spectacolul străzii. Am considerat-o mereu cea mai la îndemînă formă de evadare, de plonjare într-o altă realitate (în afara celei din propria imaginație). Dacă în viața de zi cu zi ceva nu mergea, puteai oricînd ieși pe stradă și da o tură.

De la anii de liceu în care ne pîndeau și agresau examenele la tot pasul, și trebuia să găim o cale de a ne așeza în minte comentariile la română sau lecțiile de la istorie, la copilăria fiului meu în care poveștile de atunci trebuiau să fie localizate undeva, concret, hălăduitul de la Universitate la Romană și apoi spre Piața Victoriei, pe Lascăr Catargiu de azi, Ana Ipătescu de atunci, a devenit o tradiție. Pentru că locuiam în Piața Lahovari, zona Romană, chiar Universitate mi se părea de-a casei. Pe acolo coceam povești pornind de la ce vedeam pe ferestrele oamenilor din casele pe lîngă care treceam (știu, nu era prea frumos, dar era un joc, puțin mai elevat decît cel, de pildă, în care sunam pe la diverse uși și apoi fugeam). De cele mai multe ori, vedeam biblioteci, chiar uriașe. Și oameni stînd la birouri și lucrînd. Sigur, nu totul era chiar atît de intelectual, erau și alții întinși pe canapele la puținul program de la televizor sau unii care mîncau. Am rămas, însă, pînă azi cu impresia puternică a încăperilor înalte, cu mobilă veche, pline aproape pînă-n tavan cu cărți, de pe străzi ca Dionisie Lupu ori Pitar Moș.

Cînd ne uitam pe geam, ideea nu era de a spiona. Ci, mai curînd, de a surprinde o anumită atmosferă care, din afară, ni se părea mereu misterioasă și cu potențial. În întunericul de dincolo de geamuri, lumina din case poleia totul într-o posibilă poveste. Senzație augmentată cu atît mai mult pe Lascăr Catargiu, Ana Ipătescu de atunci. Cînd treceam de Piața Romană și o porneam pe misteriosul drum spre Piața Victoriei, depășeam un hotar. Pășeam într-un nou teritoriu, într-o lume aparent apropiată, dar, de fapt, alta, în care-ți trebuia îndrăzneală ca să intri. Așa simțeam eu pe atunci, deși trecusem hotarul de nenumărate ori. Mi se părea o lume mai simandicoasă, în care o parte, cel puțin, din regulile timpului respectiv erau încălcate: măcar în locul urîțeniei obișnuite a blocurilor cenușii vedeam acum case de sine stătătoare, care nu erau decrepite și nici diforme. De asta părea acolo un univers suprarealist. În care te puteai plimba cu băieții care îți plăceau, care îți povesteau scurtele lor vieți și se dădeau mari cu preferințele lor muzicale avangardiste, lecturile rebele și filmele existențialiste. Ori cu grupul de prieteni mai hippie (cît de hippie se putea la vremea aceea, prin anii '80 ai României comuniste), cu care ne mai opream la Observatorul Astronomic așezat tot în zonă, poarta locală de acces către stele.

Iar apoi, în copilăria fiului meu, Ana Ipătescu devenise locul în care se desfășurau poveștile lui de culcare: în fiecare seară, în mai fiecare casă de pe stradă se întîmpla cîte ceva neobișnuit. În principiu, prin subsolurile respectivelor imobile se trecea în alte lumi. Din fiecare casă ajungeai într-un astfel de spațiu, fie că era unul al poveștilor, al răufăcătorilor sau chiar un altul obișnuit.

Și acum, cînd mă plimb pe acolo, mai simt încă rămășițe ale mitologiei de altădată. Dar nu doar în zona copilăriei și adolescenței e interesant să te plimbi. Ci, practic, oriunde. În zona Unirii – Traian e interesant într-un mod cu totul diferit. Nici urmă de lumea așezată și *fancy* de pe fosta Ana Ipătescu. Aici e un amestec de case frumoase cu potențial, case frumoase dărăpănate și în derivă și chiar unele reabilitate și reconstituite decent. Nu e aproape nici una, după mine, care să nu aibă măcar un amănunt neobișnuit, un basorelief, o cornișă, o mică fereastră care să-ți atragă atenția și să-ți bucure privirea. Unele au ferestrele ca niște ochi, altele – vegetație sălbatică care li se cațără pînă spre acoperiș. Unele, cîte un copac uriaș care le umbrește și cîte o pisică ce adastă în intimitatea curții. Ca să nu mai vorbim de păsăret.

Dar întîlnirile cu oamenii de pe stradă sînt mai palpitante și mai poetice decît cele cu casele. Fie că e vorba de o cerșetoare care, după ce îi dai cîțiva lei, te roagă să îi cumperi un kilogram de zahăr de la cel mai apropiat magazin, fie de un căutător în gunoaie care se oprește, organizat, cu căruciorul lui în fața tomberonului, scoate totul și așază pe categorii, fie de domnul care vinde aceleași buchete minuscule, dar posibile, cu aproximativ 10 lei. De paznicii pe care-i ai ca permanențe în fața diverselor edificii. Și, deloc în ultimul rînd, de autobuzul 133 care, atunci cînd ne străbate cartierul legănîndu-se prietenos în maiestatea lui greoaie, îmi reconfirmă, de fiecare dată, că lucrurile sînt sub control. Că mai există viață.

■ ■ ■

efectul de ecou

Ion PLEȘA

Apropierea lucrurilor îndepărtate

Legături de familie, cu toții avem o oarecare expertiză și o părere despre trăinicia relațiilor esențiale. Destrămarea structurilor de familie pare inevitabilă azi, odată cu globalizarea devine ceva normal ca un unchi să fie plecat la muncă în Germania, ori ca o verișoară să fie căsătorită cu un italian, sau ca fata sau băiatul tău să fie plecați la studii în Anglia sau Danemarca. Trec săptămînile, lunile, anii, mai vorbiți la telefon, vă mai vedeți pe WhatsApp, ori se întorc ei în țară de sărbători, întreținînd iluzia că sînteți aceeași familie pe care o știai de mic. Multora din cercul doi, ori trei, ori patru, de rudenie le pierzi însă după o vreme urma și nu mai știi nimic de ei, trebuie să desenezi o hartă a relațiilor, cu conectori și săgeți, pentru că se întîmplă să nu îți mai aduci aminte cine este într-o poză, deși ai cunoscut cîndva acea persoană. Unora le mai dai, din complezență, un *like* postărilor de pe Facebook, chiar dacă nu îi simți aproape, pentru că vă leagă cîteva amintiri deșirate și o parolă, numele de familie.

Părinții, frații și surorile rezistă mult mai bine, oricare ar fi distanța fizică ce vă desparte, interacțiunea cît de scurtă, mental sînt tot acolo, prezenți în sfera vie a conștiinței. Raporturile de putere încă funcționează, și alte vechi structuri care v-au definit de la început relația. Cu ei poți fi (cît de cît) sincer, sau nu te simți vinovat că nu le spui întregul adevăr, cînd trebuie să îi protejezi. Dacă e nevoie – după un trecut comun –, le poți ierta, sau nu, cînd este cazul, reacțiile abrupte, minciunile de apărare, ori felul celuilalt de a supraviețui călcînd, pentru o zi, sau nouă, pe aura ta, a unei istorii ce-l definește și pe el.

Oamenii sînt aceiași, se spune, nu s-au schimbat fundamental de-a lungul vremii, deși avem atîtea percepții diferite față de cele de-acum zeci de ani, ori de mult mai mulți ani. Cînd ajungeam vara la țară, la bunicii din partea tatălui, undeva într-un sat de munte, rămîneam de fiecare dată uimit de mesele care se întindeau la prînz în curte, de forfota și atmosfera caldă. De Sfînta Maria veneau cu toți ai noștri, mătuși, unchi, veri, verișoare, părinți, bunici și copii, din orașul apropiat, din Capitală sau din altă comună învecinată. Se aduceau toate scaunele din casa cea mare, dar tot nu ne ajungeau. Era ca într-o poveste, ca într-un film la care te-ai fi putut uita din nou la anul, și ar fi fost același simțămînt. Dar nu, chiar de-ai aduce alte personaje, acel tip de comunitate – cel puțin în acest caz – este, a devenit amintire. Vecina de palier, cînd o întîlnesc, îmi spune: *Al tău de cîte ori mai vine să te vadă? Așa sînt ei, n-ai ce să faci, n-au timp, îi înțeleg. E altă generație, dar uite, băiatul mi-a adus în dar un cîine, de care mă îngrijesc, e cam prostuț, însă tare simpatic.*

Poți să te superi tu, care ai rămas cu ei, dar s-a modificat ceva emoțional de cînd părinții au plecat din sat spre oraș, de ce ar fi altfel ce se întîmplă acum cu tine? Ei da, ai ajuns la vîrsta cînd ai tăi – în acel moment – ți se păreau bătrîni, iar acum treci tu prin aceeași experiență, poți să înțelegi persoana lor de atunci și poți, în plus, să îți închipui cum vei fi tu cînd vei avea anii lor de azi? Ei îți arată calea ca niște călăuze grijulii. Dar, hei, părinții tăi au trecut de mult de vîrsta la care au dispărut bunicii tăi, din fericire ei sînt cu adevărat bătrîni, din fericire pentru că trăiesc și înțelegi astfel că fiecare vîrstă are un farmec, sau așa este pentru tine care ești mult mai tînăr – comparativ cu ei – și îi privești de undeva ferit, *ei* sînt cumva tot acolo, în linia întîi.

Mama cîntă și acum cîntecele învățate în copilărie, în satul natal sau la gimnaziul făcut la maici, la oraș, iar fiecărui eveniment prin care trece îi asociază de îndată numele cîte unui sfînt: *M-am operat de cataractă de Sfîntul Vazul, vremea rea începe în noiembrie, de Sfînta Izabela*, și așa atașează fiecărei zile un semn distinctiv, determinîndu-te să cauți un calendar religios ca să verifici. Iar tata glumește mai des decît o făcea acum 30 de ani, să zicem. *Cum ai dormit?* îl întreb din ușa dormitorului. *Cu picioarele strînse,* îmi răspunde. *Ce vă supără?* încearcă să afle la consultație doctorița. *El,* spune tata, și arată cu degetul către mine. Azi, știu cu mult mai mult despre părinți – decît știam odată –, sau felul lor de a fi se așază în mintea mea oarecum altfel, portretul pe care-l am în gînd e mai lucrat și orice mic detaliu în plus mă face să-nțeleg cine sîntem, sau cine voi ajunge peste un timp. Fără îndoială, datorită lor, pot bănui ceva din spiritul unei epoci, și cele trei-patru răsturnări de regim prin care au trecut, fiecare aducînd mari schimbări în cotidianul supraviețuirii. Iar bunicii nu știu dacă au avut răgazul să se gîndească că sînt ființe unice și trecătoare. Viața lor e mult prea îndepărtată, pare o pantomimă, doar aflu întîmplător de unele conflicte cărora nu le pot desluși cauza, de parcă ar fi vorba de o istorie a unei familii încercate de certuri, trădări și abandonuri.

Tata îmi spune o poveste despre mama, un lucru pe care nu-l știam, și ea îmi spune, la rîndul ei, un fapt nou despre el. Tot amintindu-și încă un amănunt din viața lor – pe care îl aflu azi –, înțeleg tot mai mult omul care a fost și este fiecare, iar mie mi se spune că semăn cu un unchi îndepărtat, dar am și impulsivitatea unei bunici pe care nu am cunoscut-o îndeajuns. Treptat, descopăr imagini suprapuse peste alte chipuri, bunica tatălui care avea grijă de nepoți, șapte-opt copii, ori chiar mai mulți, și nu s-a plîns o clipă. Blîndețea unui fel de a fi este preluată peste ani de altă rudă, ori agresivitatea sau răceala se moștenesc aleator. Relațiile devin o încrengătură de situații, chiar dacă știm că sîntem martorii unui spectacol cu un sfîrșit abrupt, ne bucurăm de orice notă nouă. Niciodată n-am să-i cunosc îndeajuns pe unii sau pe alții, pe cei din cercul meu de suflet, și nu mă satur.

***Ion Pleșa** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Anotimpuri care nu se repetă, *Nemira, 2018.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

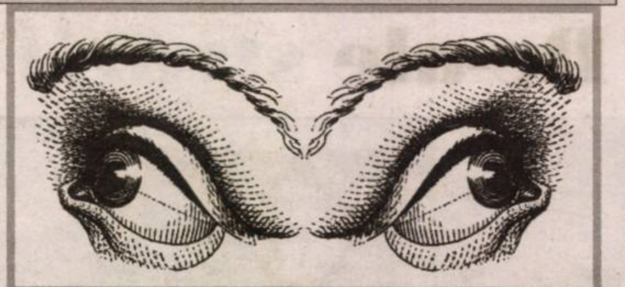

NU VĂ SUPĂRAȚI,
POTRIVIT CALCULELOR
CARE NU FUNCȚIONEAZĂ,
ABANDONAREA CORECTITUDINII
AR PUTEA FI CEL MAI TIMPURIU
EXEMPLU DE ARTĂ
ÎNLOCUITĂ CU O FOAIE DE HÎRTIE
PENTRU A DA IMPRESIA
CĂ UN PRODUS ȘTIE
DE UNDE A VENIT,
BA CHIAR A MERS ÎNAINTE?

■ Un instalator, trecînd prin casa părinților mei și întîlnindu-l pe tata, mă întreabă candid: „Nu vă supărați, era chiar domnul Pleșu sau vreun frate geamăn?“. (**M. P.**)

■ A fost tradusă în românește o carte a istoricului Timothy C. Winegard despre rolul țînțarului în istoria omenirii. Potrivit calculelor autorului, țînțarii ar fi provocat mai mulți morți decît toate războaiele la un loc. Numărul estimat al celor omorîți de țînțari de-a lungul istoriei ar fi fost de 52 de miliarde, adică aproape jumătate din totalul oamenilor care au trăit vreodată pe Pămînt. Cică țînțarul ar fi distrus imperii, ar fi influențat rezultatele unor războaie și deci cursul istoriei. Foarte interesant, numai că românii au și o vorbă pe care poate că autorul cărții n-a aflat-o încă: a face din țînțar armăsar. (**A. M.**)

■ „Stau în pat și mă gîndesc numai la asta. Apoi merg la computer cu o strategie nouă, care nu funcționează, și mă cuprinde din nou disperarea“ – a declarat, pentru *New York Times,* Stefan Thomas, un programator din San Francisco, care și-a uitat parola de acces la contul de 7.000 de bitcoini, adică peste 200 de milioane de dolari. Americanul mai are la dispoziție doar două încercări, iar dacă le ratează, pierde definitiv accesul la cont. Păcat că se dă de ceasul morții, pierzîndu-se în strategii și formule complicate, cînd de fapt i-ar fi atît de simplu: să întoarcă o cană cu gura în jos și să spună cu fermitate: „Scoate, drace, ce-ai furat, că te-oi bate spînzurat!“. (**S. G.**)

■ Noua platformă de *social media* Parler promitea o experiență comunicațională mai bună decît rețelele clasice, folosite deja de sute de milioane de oameni, precum Facebook sau Twitter. Și – acesta era avantajul strategic oferit – garanta libertate totală de exprimare. Adică abandonarea corectitudinii politice. Au fost atrași acolo în primul rînd cei care se simțeau cenzurați de rețelele clasice. S-au înghesuit să se înscrie conservatori și extremiști de tot felul. Și mulți gură-cască și troli. „Minunea“ n-a durat mult. Curînd, site-ul a fost blocat de serverele pe care era găzduit. Apoi am aflat că, dintr-o stupidă eroare de programare, toate datele personale ale utilizatorilor au putut fi descărcate de un hacker. Libertate înseamnă mai puțin control. Mai puțin control înseamnă mai puțină siguranță. (**M. M.**)

■ O pictură care reprezintă un porc din insula indoneziană Sulawesi ar putea fi cel mai timpuriu exemplu de artă rupestră (are cel puțin 45.500 de ani vechime) și, cu siguranță, cea mai veche reprezentare a unui animal, se arată într-un studiu publicat în *Science Advances*. Adam Brumm, autor principal al studiului și arheolog la Griffith University din Australia, este de părere că oamenii acelor vremuri au înfățișat trofee de vînătoare „Sînt porci mici, foarte-foarte mici, dar acei artiști antici i-au portretizat cu o grăsime atît de strălucitoare, ceea ce mă face să îmi imaginez că avea legătură cu interesul lor de a ucide cei mai mari și mai grași porci pe care i-au putut găsi, porci care le furnizau oamenilor cea mai mare cantitate de carne și de proteine“, spune el. Se pare că arta, ca și dragostea, trece și prin stomac. (**A. M. S.**)

■ Mai mulți fani ai filmului *Singur acasă* și în același timp adversari ai fostului președinte Donald Trump fac presiuni ca acesta să fie scos din *Singur acasă 2,* unde apare pentru cîteva secunde alături de puștiul Kevin, personajul principal. Ei au sugerat ca imaginea lui Trump să fie ștearsă digital și înlocuită cu alte personaje, printre care cîntăreața Dolly Parton sau chiar actualul președinte Joe Biden. Secvența a fost filmată acum aproape 30 de ani în hotelul New York Plaza, deținut la acea vreme de Donald Trump, iar regizorul a declarat că Trump a făcut presiuni ca să apară în film. După ce că ai pierdut alegerile și nu mai ești președintele Statelor Unite ale Americii, să nu mai exiști nici în *Singur acasă*... iată un adevărat motiv de depresie! (**A. P.**)

■ A doua zi după ce încercase fără succes să se înece în mare, poetul grec Kostas G. Karyotakis a ieșit la o terasă, a cerut o cafea, un stilou și o foaie de hîrtie pe care a scris o scrisoare de două pagini încheiată cu acest P.S.: „Ca să schimbăm tonul. Îi sfătuiesc pe cei care știu să înoate să nu încerce niciodată să se sinucidă în mare. Ieri-noapte, timp de zece ore, m-am luptat cu valurile, am înghițit apă din plin, dar din cînd în cînd, fără să înțeleg cum, trupul meu urca la suprafață. La un moment dat, cînd voi avea prilejul, voi scrie impresiile unui înecat“. A plătit cafeaua, a pus notița în buzunarul hainei, s-a dus din nou pe plajă, s-a așezat sub un eucalipt și s-a împușcat în inimă. Avea 32 de ani neîmpliniți. „Orice realitate mi-a fost respingătoare“, mărturisea poetul în acea notiță de adio. (**M. C.**)

■ Un tînăr din județul Suceava a lovit cu mașina un bărbat. A luat victima în autoutilitara pe care o conducea, a dus-o acasă și a așezat-o în pat, pentru a da impresia că a murit acolo. Între timp, poliția a descoperit mortul, iar șoferul a fost reținut. Viața la sat are parte de propriile scenarii horror. (**A. M. S.**)

■ Se pare că potența bărbătească a fost, în sfîrșit, cuantificată numeric. Un e-mail indiscret de la supranumitul „Taur în pat“ îmi oferă un produs care garantează creșterea „potenței“ cu 8 cm – nici mai mult, nici mai puțin. (**M. P.**)

■ De curînd, autoritățile din statul american Massachusetts au găsit o lamă umblînd singură și tristă pe cîmpurile înfrigurate. Cercetările privind proveniența patrupedului andin nu au dus la nici un rezultat. Pur și simplu, nu se știe de unde a venit lama. Cum granița de sud a Statelor Unite e departe de a fi impenetrabilă, mă gîndesc că patrupedul a plecat într-o plimbare din Machu Picchu și uite unde a ajuns. Atenție, vă rog: a nu se confunda lama din Massachusetts despre care vorbesc cu lama prinsă recent cu lasoul în New York după ce a scăpat dintr-o grădină zoologică! (**S. V.**)

■ Filmul *Corpus Christi,* povestea unui tînăr fugit de la o școală de corecție care pretinde că este preot și schimbă viața unei mici comunități, a fost inspirat din mai multe cazuri reale de acest gen petrecute în Polonia. Avem și noi varianta românească: un băiat de 18 ani din Galați, care se dădea drept preot, a cerut donații pe Facebook pentru o biserică, a încasat bani de la oameni, ba chiar a mers să vestească Boboteaza. S-a ales cu două dosare penale pentru înșelăciune, dar numai după ce locuitorii unui imobil au chemat poliția pentru... fum. Falsul popă a fost prins trăgînd din țigară în scara blocului, alături de alți doi tineri, aflați, probabil, la spovedanie. (**A. A. D.**)

■ Ia auziți ce spune Cătălin Drulă, ministrul Transporturilor: „Aș vrea să facem o reprioritizare a proiectelor“. Din partea mea, n-aveți decît. Dar poate n-ar strica și o reproiectare a priorităților în vorbire, adică să vă gîndiți la ascultători înainte să le dați peste auz cu asemenea cuvinte de rumeguș precum *reprioritizare.* (**D. S.**)

5 ANI GARANȚIE | 40
P
DRAGONUL
ROSU
pantof

c M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL ● Andrei PLEȘU
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.050
Tipărit la
Tipoart Idea Studio

Culturaacum

Supliment distribuit împreună cu revistele *Dilema veche, 22* şi *Suplimentul de cultură*
ianuarie 2021

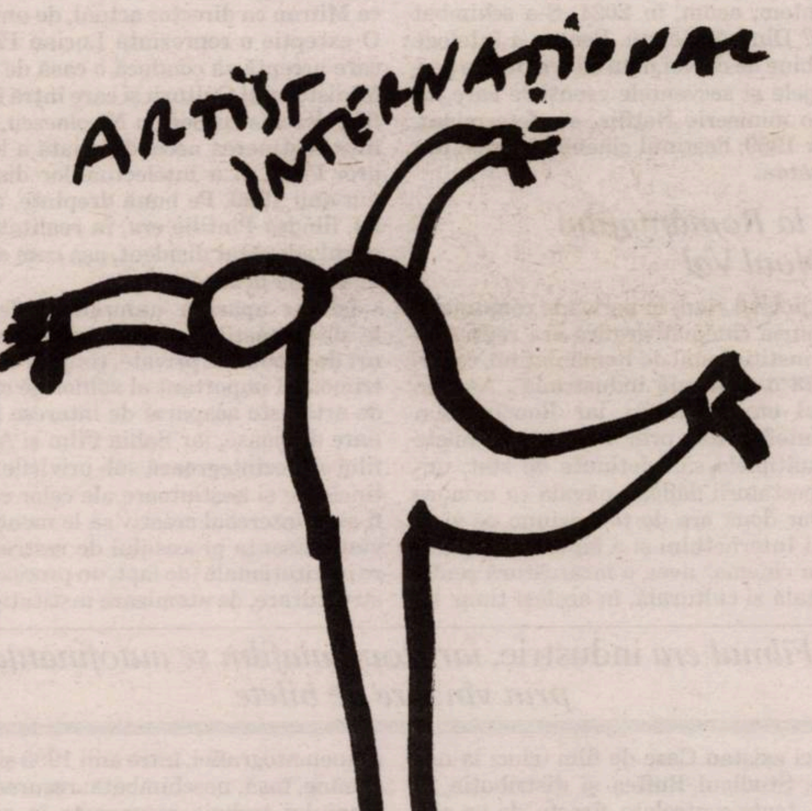

© Dan Perjovschi

Alexandru BINDEA ● Michele BRESSAN ● Aylin CADÎR ● Oltiţa CÎNTEC ● Péter DEMÉNY
Andrei DÓSA ● Gelu DUMINICĂ ● Robert Gabriel ELEKES ● Vasile ERNU
Belu-Simion FĂINARU ● Elias FERKIN ● Andreea GRĂMOŞTEANU ● HAJDU Tamás
Erwin KESSLER ● Ligia KEŞIŞIAN ● Róbert LAKATOS ● Evelin MÁRTON
MIHÓK Tamás ● Maia MORGENSTERN ● Cristian NAE ● Miklós ONUCSÁN
Theodor PALEOLOGU ● Dorotheea PETRE ● Pusha PETROV ● George PLEŞU
Ada SOLOMON ● Alexandru SOLOMON ● Saşa-Liviu STOIANOVICI ● Krista SZÖCS
Corina ŞUTEU ● István TEGLAS ● Nicolas TRIFON ● Cristian VASILE
Mircea VASILESCU ● Yigru ZELTIL

Acest supliment – distribuit în 10.000 de exemplare împreună cu revistele *Dilema veche, 22* şi *Suplimentul de cultură* – face parte din proiectul „Starea culturii române în 2021" iniţiat de Asociaţia Culturală AltIaşi, realizat cu sprijinul Ministerului Culturii şi co-finanţat de Goethe-Institut prin Centrul Cultural German din Iaşi şi Institutul Francez din România. Prin acest proiect, Asociaţia Culturală AltIaşi urmăreşte prezentarea unor perspective inter- şi multiculturale asupra stării culturii naţionale în anul 2021, printr-o serie de contribuţii – text, imagine şi video – aparţinând unor personalităţi reprezentative pentru spaţiul cultural românesc şi pentru minorităţile conlocuitoare, contribuţii ce vor fi disponibile în curînd şi pe platforma www.culturacum.ro.

CulturAcum

Coordonatori de proiect: Marius CHIVU şi George PLEŞU
Art director (supliment): Dan STANCIU
Tehnoredactare: Adrian DAMIAN

ALT IAŞI
MINISTERUL CULTURII
GOETHE INSTITUT
CENTRUL CULTURAL GERMAN IAŞI
AMBASSADE DE FRANCE EN ROUMANIE
INSTITUT FRANÇAIS

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Corina ȘUTEU

Cînd partea nevăzută decide totul

– industria filmului și cultura națională –

În noiembrie 2009, autoexilat în Argentina, criticul de film Alex. Leo Șerban își explica decizia de a renunța să mai scrie la *Dilema veche* și pe platforma *Liternet*, menționînd, printre alte argumente, lipsa de legitimitate pe care cinematografia o avea la nivelul recunoașterii sale ca generator esențial de valoare în cultura națională. Încep acest articol cu două citate revelatoare, fiindcă ele sintetizează sensul demonstrației pe care o propun.

Alex. Leo Șerban nota următoarele:

1) „Am avut totuși norocul să fiu martorul renașterii filmului românesc. Numai că, din păcate, perspectivele – și aici – sînt sumbre. Cînd doi dintre cei mai optimiști regizori români (Cristian Mungiu și Tudor Giurgiu) recunosc, în diverse interviuri, că filmul românesc a luat un start bun, dar va rata finișul din indolență sau incompetență instituțională, lucrurile sînt mai grave decît dacă ar spune-o un pesimist incurabil. Nu știu dacă românii mai sînt interesați să vadă filme românești bune; știu însă sigur că statul nu dă o ceapă degerată pe ele.“ *(Dilema veche,* noiembrie 2009)

2) „România nu are o tradiție cinefilă. Lucrul se vede în dublul standard cu care au operat oficialitățile în chestiunea cheltuirii banului public. Un festival precum «George Enescu», de pildă, are și a avut parte de o susținere aproape inerțială în virtutea faptului că poartă numele lui Enescu («cel mai mare compozitor român», nu?), că «toată lumea iubește Muzica» (chiar și aia simfonică, la o adică) și că «face să se vorbească despre România». Argumentele sînt un haloimăs de fapte indiscutabile (Enescu = «cel mai mare compozitor român»), de aproximări după ureche și de preconcepții hazardate. Un festival ca «George Enescu» este sprijinit – masiv – pentru că o cultură precum cea românească este încă, în mod la fel de masiv, una tradițională, gravitînd în jurul triadei canonice Muzică-Literatură-Pictură. În interiorul acestei idei despre «Ce este Cultura» există foarte puțin loc pentru arte mai recente – precum cinematograful, artele vizuale (deci pe alte suporturi decît pînza) sau dansul (deci nu baletul). Acestea se dezvoltă oarecum în marginea culturii oficiale, iar atunci cînd ocupă centrul, motivul este fie recunoașterea – imposibil de ocultat – din afară (vezi succesele filmelor Noului Val), fie scandalul para-artistic circumstanțial (vezi «Cazul poneiului roz»). Să nu ne prefacem că nu știm: dacă filmele lui Cristi Puiu, Corneliu Porumboiu, Cristian Mungiu, Cristian Nemescu și ale celorlalți *nu* s-ar fi întors încununate de cele mai mari distincții de la Festivalul de la Cannes, ele *nu* ar fi fost legitimate de *establishment*-ul cultural autohton! Validate, în cel mai bun caz, de critici – care, oricum, n-ar fi avut (nu au) nici o putere pentru a schimba ceva în percepția publicului... Este un caz perfect de cerc vicios: oficialitățile nu gustă neorealismul noilor filme, ca atare nu au nici un motiv să le sprijine; marele public, pe de altă parte, nu gustă nici el aceste filme, întărind politica oficială. Și unii, și alții sînt captivii unei paradigme desuete despre «Ce este Arta», perpetuînd prin asta un provincialism cultural în care Filmul nu este materie (nici măcar opțională) de studiu în licee. Cum să produci un public pertinent să guste și să judece filmele mai noi și mai valoroase din Cinema-ul românesc, dacă lucrurile sînt lăsate de izbeliște într-o brambuirită buruieneală instituțională. (...) Noul film românesc este brand-ul cultural cel mai prestigios, în momentul de față. Cu toate acestea, statul îl lasă la latitudinea (discreționară) a CNC-ului mereu-corupt și infinit-coruptibil, într-o jenantă farsă a «priorităților» culturale negociabile.“ *(Liternet,* noiembrie 2009)

Sîntem, acum, în 2021. S-a schimbat ceva? Din păcate, nu. Pentru a înțelege mai bine de ce, voi nota cîteva dintre personajele și secvențele esențiale care, ca într-o miniserie Netflix, au determinat, după 1989, destinul cinematografiei din România.

De la Româniafilm la Noul Val

În primul rînd, în perioada comunistă, industria cinematografică era reprezentată instituțional de Româniafilm, considerată o „centrală industrială“. Așadar, filmul era *industrie,* iar Româniafilm se autofinanța, prin vînzare de bilete în multiplele săli deținute de stat, unde spectatorii dădeau năvală ca urmare a celor două ore de televiziune pe zi, a lipsei Internetului și a faptului că „mersul la cinema“ avea o încărcătură sentimentală și culturală, în același timp. Pe atunci existau Case de film (cinci la număr), Studioul Buftea și distribuția în săli – toate controlate, firește, de un sistem de partid și de unul de gestiune centralizată. Capacitatea filmului de a educa ideologic, de a „distra“ și a aduce confort în același timp, dar și de a expune la o experiență artistică (personal, eu am văzut ciclul Bergman la Cinemateca din București, iar *Rocco și frații săi*, la televizor) erau, toate, incluse în circuitul de producție-distribuție-arhivare din acea vreme. Fiindcă valoarea, importanța emoțională și economică și impactul social pe care filmele îl au erau bine înțelese și, mai ales, folosite pragmatic și ideologic de regimul comunist.

Filmul era industrie, *iar Româniafilm se autofinanța, prin vînzare de bilete.*

Căderea comunismului a găsit acest sector într-o citadelă foarte bine articulată organizațional, în care fluxul de producție pornea de la așa-numitele Case de filme (care decideau despre ce se va scrie/filma și de cine anume) către execuția la Buftea (unde directorii de film erau producătorii executivi de astăzi). Primul lucru care s-a prăbușit, de fapt, după căderea comunismului a fost înțelegerea de către guvernanți a acestui domeniu în dimensiunea și valoarea sa ca sistem de producție. În realitate, a fost primul domeniu artistic cedat complet unui „baron“, iar acesta a fost Sergiu Nicolaescu. Istoricul acelei perioade post-'90 în ceea ce privește cinematografia este strîns legat de figura lui Nicolaescu, de rețelele sale de influență politică, de propriile sale convingeri și de propria sa etică profesională. El este adevăratul personaj principal al serialului despre care vorbeam mai sus, cel puțin între 1990 și 2006. El combina puterea și, mai ales, influența politică cu charismă, capacitate și intenție de producție bombastică – un realizator de Hollywood ad-hoc, poposit pe meleagurile noastre nostalgice și balcanice prin definiție. Nu cunoaștem pînă azi rolul său real în evenimentele din 1989, dar în cinematografia post-comunistă el este figura-cheie. Firește, lui i se adaugă alte figuri importante, cu variate forme și grade de influență: Adrian Sârbu și Radu Gabrea (cu Legea cinematografiei din 1992), precum și directorii primelor studiouri/case de filme post-'89, „eliberate ideologic“: Iulian Mihu, Mircea Daneliuc, Dan Pița, Mircea Veroiu sau Stere Gulea și Petre Sălcudeanu, ca primi directori ai CNC, sau Anca Mitran ca director actual, de ani buni. O excepție o reprezintă Lucian Pintilie, care acceptă să conducă o casă de film a Ministerului Culturii și care intră în conflict deschis cu Sergiu Nicolaescu, avînd însă susținerea necondiționată a lui Andrei Pleșu și a intelectualilor disidenți din anii 1990. Pe bună dreptate, de altfel, fiindcă Pintilie era, în realitate, singurul adevărat disident, așa cum a și rămas, pînă la capăt.

Își fac apariția uniunile profesionale ale cineaștilor și apar primele studiouri de producție private, timp în care patrimoniul important al sălilor de cinema de artă este acaparat de interese imobiliare dubioase, iar Sahia Film și Animafilm se dezintegrează sub privirile neputincioase și neștiutoare ale celor care ar fi avut interesul creativ să le mențină în viață. Esența procesului de restructurare instituțională (de fapt, un proces de destructurare, de atomizare instituțională) a cinematografiei, între anii 1990 și 2005, rămîne, însă, neschimbată: resursele domeniului trebuie recuperate în scopuri personale și domeniul trebuie făcut „autonom“ și dedicat unui grup de creatori „legitimi“, cu abonament preferențial la fondurile și resursele de stat disponibile.

Faptul că filmul este artă, dar este și *craft*, faptul că el este agent transformator emoțional, dar și motor economic nu mai pătrunde și nu mai interesează, din păcate, conștiința elitelor politice nou apărute – nu avem spațiul, aici, să analizăm de ce, mai mult decît am făcut-o deja.

În concluzie, acesta este spiritul care patronează sistemul cinematografic în care se impune, în 2005-2006, așa-numitul Nou Val.

Insuficiențe și consecințe

Ceea ce aduc autorii acestui grup este, în primul rînd, un nou tip de conținut. Nu mai evadăm în metafora din *Reconstituirea* (Pintilie), *Secvențe* (Tatos), *Croaziera* (Daneliuc) și *Concurs* (Pița); nu ne mai amuzăm cu *Veronica* și *Fram, ursul polar* (Elisabeta Bostan), nu ne mai tulburăm istoric cu *Lăpușneanu* (Malvina Urșianu), ci ne lovim brutal de un *ciné-vérité à la roumaine*, tragic în *Moartea domnului Lăzărescu* (Puiu), plin de umor și tristețe în *A fost sau n-a fost* (Porumboiu), compus și plin de învățături în *4, 3, 2* (Mungiu). Acest tip de conținut nu se potrivește însă cu structura instituțională: greoaie, inflexibilă, învechită, gîndită în decadele de pînă în 2000 și, mai ales, desenată în favoarea unor generații care ieșeau din scenă și trebuia să-și asigure subzistența, cu atît mai mult cu cît guvernanții nu înțelegeau mare lucru, în continuare, din potențialul cinematografiei.

Între anii 2005-2015, cu excepția ICR-ului condus de Horia-Roman Patapievici, nici un demers de politică publică nu răspunde corespunzător și eficient necesităților domeniului și, mai ales, succesului internațional al filmelor de autor ale celor menționați mai sus, cărora li se adaugă (în ordine aleatorie) Anca Damian, Nae Caranfil, Radu Jude, Radu Muntean, Cătălin Mitulescu, Adina Pintilie, Tudor Giurgiu, Adrian Sitaru, Alexandru Solomon, Alexander Nanau și alții.

Avem, în 2016, cel mai vizibil internațional domeniu al cinematografiei de autor și totdată cea mai disfuncțională infrastructură. Petiții, cereri de demisie a directorului CNC, scrisori publice, toate curg către guvernanți. În 2016, ca ministru, încerc și reușesc, în urma unor eforturi consistente, să trec o ordonanță de urgență care redesenează elemente-cheie din sistemul legislativ în favoarea modernizării lui și adaptării la nevoile sectorului. Ordonanța este respinsă de președintele Iohannis, după trecerea prin guvern. Deși Nicolaescu nu mai este, rețeaua sa e vie și influentă.

Odată cu pandemia, insuficiențele sistemului rerăbufnesc. Sălile pentru distribuția cinematografului de artă sînt de mult sub asediu, împuținate drastic, o rețea fărîmițată de dezinteres și corupție. Acum sînt, oricum, închise. CNC-ul, prost organizat și insuficient dotat, continuă o politică preferențială și nu gîndește un plan de susținere a sectorului aflat în plină criză. Traficul de influență și teribila neclaritate a instrumentelor administrative și manageriale continuă să apese și să dezarticuleze comunitatea. Dar consecințele cele mai grave ale acestor treizeci de ani, a căror arhitectură instituțională de acompaniere a industriei cinematografice oglindește toxic, în continuare, momentul post-comunist, sînt trei.

În primul rînd, comunitatea cinematografică este, intern, profund scindată. Fractura de încredere nu se mai petrece între autorități și comunitatea creativă, ci în sînul acestei comunități, care s-a atomizat, a rupt punțile de comunicare și a deteriorat, fără cale de întoarcere, singura posesie reală pe care o avea: cea a credinței în valori umaniste comune. Petițiile sînt semnate în comun, dar dialogul intern e fragmentar și suspicios.

În al doilea rînd, modelul lui Nicolaescu, bine împămîntenit, a cărui eficiență s-a dovedit în armonie cu sistemul deteriorat de solidarități negative al post-comunismului, determină o dinamică *în oglindă*. Noii producători-realizatori-distribuitori se văd nevoiți să reproducă aceeași logică teritorială ca să supraviețuiască. Pentru breaslă, e funest. A fi sultan pare singurul posibil model de a face față unui context instituțional și administrativ ostil și neadaptat.

În fine, cinematograful de consum / de *box-office,* cel care se vinde foarte bine pe platforme online și nu numai, și care nu are nevoie de susținere publică, va repurta o victorie fatală asupra cinematografului de artă / de autor, fiindcă cel din urmă are nevoie de resurse pentru a experimenta, a risca artistic și a produce valoare spirituală. Nu în ultimul rînd, acest cinematograf are nevoie de un public educat, format, cu spirit critic activ.

Aparent, acum e prea tîrziu pentru a mai modifica asta. Ca să-l citez tot pe Alex. Leo Șerban, *social media* ne-a făcut victime ale „terorismului banalului“. Or, cu acest tip de terorism este foarte greu, dacă nu imposibil, de luptat.

Notă: titlul acestui articol este inspirat de titlul cărții lui Horia-Roman Patapievici.

Corina Șuteu este expert în politici culturale și fost ministru al Culturii. ●

Mircea VASILESCU

Zilele și supraviețuirile culturii

De zece ani, pe 15 ianuarie se sărbătorește Ziua Culturii Naționale, stabilită prin lege (nr. 238/2010), la inițiativa Academiei Române. Antropologii ne învață că, pentru a fi cu adevărat o sărbătoare, e nevoie ca oamenii s-o „internalizeze“, s-o simtă ca fiind a lor, iar pentru asta e nevoie de timp. Deocamdată, în fiecare an au loc tot felul de evenimente dedicate acestei zile; în primul rînd se mobilizează instituțiile culturale publice (biblioteci, muzee, teatre etc.), dar au loc și evenimente organizate de sectorul cultural independent, finanțate de AFCN. Presa scrie despre ele, televiziunile (în ale căror grile nu prea e loc pentru cultură în restul anului) transmit și ele cîte ceva.

Nu putem spune că nu există o anume efervescență în jurul acestei Zile. Unii spun că o asemenea Zi „impusă prin ucaz“ nu poate duce decît la un festivism oficial-instituțional; alții consideră că, totuși, e bine ca, măcar o dată pe an, să i se ofere publicului motive de reflecție asupra culturii. Vom vedea ce se va mai întîmpla, în timp. Mi se pare însă că dezbaterile în jurul acestei Zile sînt utile pentru că oferă bune indicii despre *percepția publică* a ideii de cultură națională. Și despre ce ar trebui să fie cultura în viața noastră de-a lungul celorlalte zile, nesărbătorești.

„Ce înseamnă, azi, cultura română?“ este o întrebare complicată, deși pentru mulți răspunsul pare implicit. Într-o carte pe care am publicat-o acum vreo doi ani *(Cultura română pe înțelesul patrioților,* Humanitas, 2018), încercam să pun în discuție această temă și schițam o ipoteză: „Intuiția, educația, fondul aperceptiv comun le dau oamenilor din același *in-group* sentimentul că înțeleg despre ce e vorba, fără să aibă nevoie de definiții, distincții teoretice ori precizări suplimentare. Căci răspunsul la eventuala întrebare «Ce este cultura română?» ar fi, poate, pentru cei mai mulți dintre noi, acela pe care l-a dat cîndva Roland Barthes la întrebarea «Ce este literatura?»: *«La littérature c'est ce qu'on enseigne»*. E firesc ca majoritatea românilor să trăiască cu senzația că știu precis la ce se referă / ce conține această sintagmă din moment ce în școală li s-au predat anumite repere și cunoștințe care alcătuiesc un soi de «fond comun» al culturii române“.

Bunăoară, pe 15 ianuarie, Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, a publicat pe Facebook un text (preluat apoi de presă) în care scrie, printre altele: „Cultura românească este (sau era, pînă nu demult) națională, deoarece este produsul sevei spirituale a acestui popor român, coagulat la un moment dat într-o formă de unitate superioară numită națiune. [...] Cultura în ansamblul ei – aidoma muncii, rațiunii, educației, sentimentelor generoase – ne dă calitatea de oameni. Cultura națională, la rîndul ei, ne încununează calitatea de români“. Cu siguranță, foarte mulți dintre concetățenii noștri sînt de acord cu aceste generalități, marcat pe loc cu deja tradiționalul *like.* Alții consideră că pentru a defini cultura de azi nu mai sînt suficiente reperele date de Herder ori de Matthew Arnold, nici retorica însuflețită a altor vremuri.

De altfel, termenul *cultură* are o sumedenie de definiții, iar mie tocmai asta mi se pare pasionant: că e un termen în mișcare, deschis, mereu supus „revizuirii și adăugirii“. Cultura are numai de cîștigat din astfel de dispute intelectuale, dacă ele sînt argumentate. Problema este însă în ce măsură există astfel de dezbateri oneste. Mi se pare că, mai degrabă, avem de-a face cu un curent dominant care vede în cultură fie o sumă de trăsături „definitive“ ale identității noastre, fie un ornament, o floare la butonieră cu care să ne mîndrim la ocazii ori care să ne șlefuiască „imaginea țării în străinătate“.

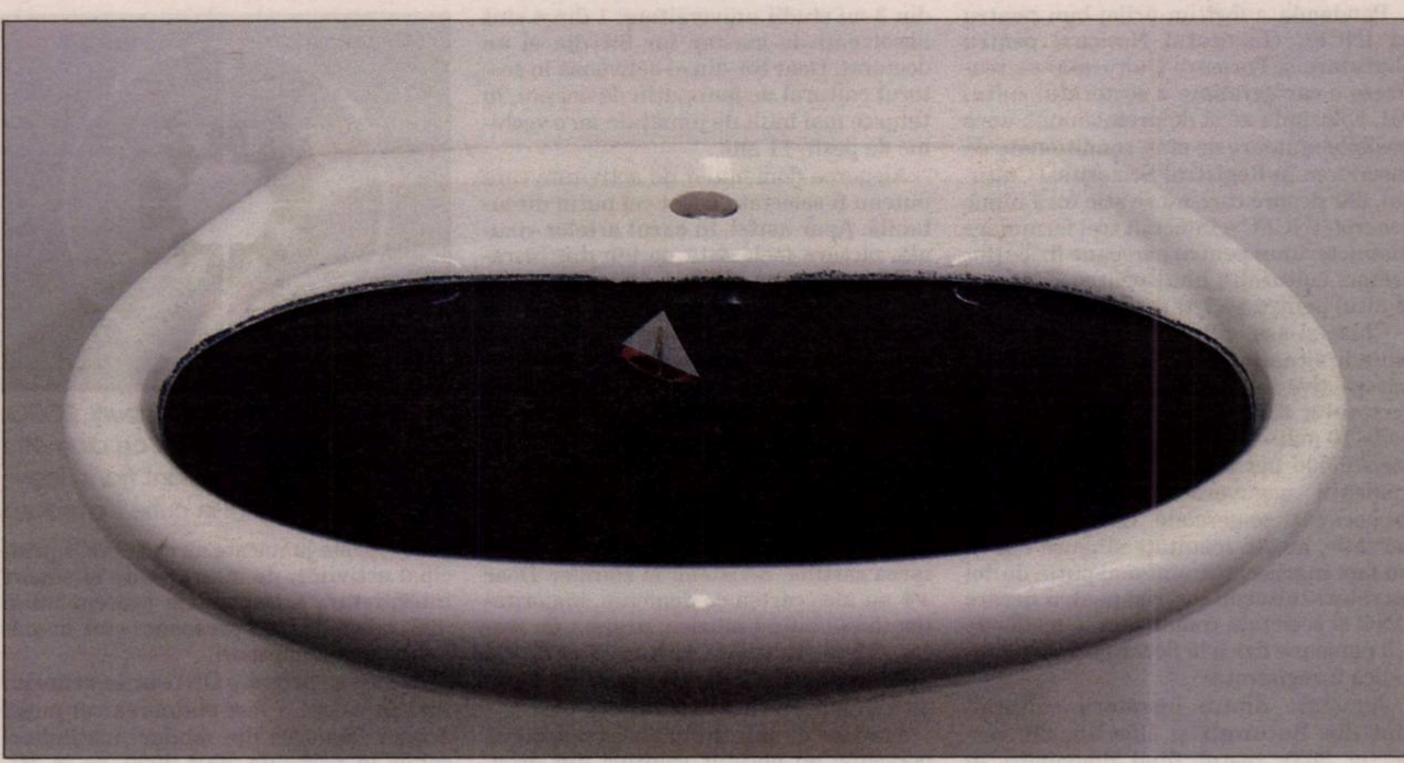

Belu-Simion Făinaru, *Black Sea,* 2005, chiuvetă, cerneală neagră, ceară, chibrit, hîrtie pergament (foto: Plan B, Berlin)

Celelalte percepții asupra culturii – un domeniu viu și dinamic, care poate contribui la coeziunea socială, la (re) construcția comunităților umane, la creșterea calității vieții cetățenilor, care pune în dialog identitățile ș.a.m.d. – sînt în continuare neînțelese sau nebăgate în seamă de foarte mulți concetățeni de-ai noștri. Pentru că despre ele – vorba lui Barthes – nu ne învață la școală. Așa că mulți nu înțeleg că alte forme de expresie culturală în afara celei consacrate oficial sînt legitime și necesare și nu, nu „aduc atingere“ identității naționale. Și nici identitatea națională nu mai poate fi definită ca în secolul al XIX-lea. Și că tot farmecul constă *tocmai* în pluralismul reprezentărilor și percepțiilor asupra culturii.

Celelalte percepții asupra culturii
sînt în continuare neînțelese.

Revizuire și completare legislativă

Dincolo de disputele de idei, oricît de interesante ar fi, problemele acute ale culturii de azi sînt de ordin practic. Pandemia a scos în evidență precaritățile sistemului nostru cultural: pur și simplu a arătat mai clar niște probleme care se știu de mult. După părerea mea, pentru a face cultura să funcționeze, e nevoie de o revizuire și o completare a legislației în domeniu. Legea sponsorizării, de pildă, e veche din 1994 (chit că a mai fost cîrpită ulterior). Solicitările de sprijin pe care sectorul cultural independent le-a adresat, în timpul pandemiei, Ministerului Culturii s-au lovit adesea de refrenul „n-avem bază legală“ sau de hățișuri birocratice imposibil de depășit.

Ne plîngem de ani întregi că „nu se mai citește“, dar n-am avut nici un program național pentru stimularea lecturii, iar o inițiativă legislativă de acum cîțiva ani a deputatului Ovidiu Raețchi, care prevedea anumite stimulente pentru industria cărții, s-a rătăcit prin sertarele Parlamentului. Despre „statul artistului“ tot aud de prin 1998, dar pînă acum nu s-a reușit o legiferare comprehensivă a profesiilor artistice. Și exemplele ar putea continua. Cine să facă o asemenea reformă legislativă „la pachet“, în mod integrat? Aleșii țării, desigur. Dar Parlamentul e plin de oameni care *nu înțeleg* astfel de lucruri; pentru ei, cultura e „ornament“ și „cheltuială de la buget“, iar țara „are alte priorități“.

Povestea cu „alte priorități“ o auzim de multă vreme și mi se pare doar o formă de a ascunde incapacitatea de a gîndi pe termen lung. Și aici ajung la altă problemă care mi se pare importantă: cum formăm publicul pentru cultură? Barometrele culturale realizate de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală au adunat, de-a lungul timpului, tot felul de date utile. Știm „cum stăm“. Dar mîine? Cîte politici publice s-au făcut pentru a crește accesul la cultură? Cîți politicieni au avut insomnii gîndindu-se că poporul care i-a ales are nevoie de instituții culturale (muzee, biblioteci etc.) funcționale și eficiente în comunități? Cîte programe pentru a stimula lectura printre copii și tineri au avut loc într-o societate în care curentul dominant (de la cetățeni pînă la elitele intelectuale și politice) pare a fi acela că tineretul conectat la Internet a luat-o pe drumul pierzaniei? Ca să nu mai vorbim despre procesul de educație. Oare școala creează un număr suficient de mare de oameni care să citească, să meargă la teatru, la muzeu, la concert și la expoziție, să aibă un nivel de cultură generală cît mai ridicat? Eu cred că nu.

Felul în care se predă literatura în școală, sub presiunea evaluării naționale și a bacalaureatului (pentru care se învață în sistem industrial, cu comentarii gata făcute și memorate), strică pofta pentru lectura de plăcere ori din pură curiozitate intelectuală. Orele de muzică și desen sînt mereu pîndite de eliminarea totală (cînd se mai pune în dezbatere vreo „reformă curriculară“) și apăsate de mentalitatea multor părinți care văd educația strict utilitar („io p-al meu nu vreau să-l fac pictor, că oricum n-are talent, vă rog să nu-i stricați media generală, da?“).

Și-atunci, de unde să capete copiii educație estetică, de unde să capete pasiunea pentru cultură, cum să înțeleagă că școala nu e doar un tunel la capătul căruia te așteaptă „piața muncii“? Și cine le poate explica adevărul simplu că, în viața lor de adulți, cultura (în diversele ei forme de expresie) îi poate însoți la tot pasul și le poate aduce satisfacții intelectuale și emoționale pe care nu le găsesc altundeva?

Sînt sceptic, așadar. Cultura română (națională, regională, locală, oficială, vie, alternativă, cu subculturi cu tot și indiferent cum am defini-o) e prizoniera unui regim „de supraviețuire“ din care poate ieși doar prin reforme legislative și instituționale, printr-o viziune de ansamblu care să genereze politici publice. Pentru asta, e nevoie de decizie politică, iar puterea de decizie se află la oameni crescuți în „spiritul“ discursului generos și nobil despre „adevăratele valori“, dar pentru care cultura e doar un mijloc de a (re)produce discurs generos, înălțător etc., etc. și care nu reușesc să facă legătura între un asemenea discurs și soluțiile practice pe care le presupune funcționarea unui sistem cultural sănătos.

Altminteri, mi se pare că, de ani buni, asistăm la o efervescență a creativității culturale în România: în toate domeniile, avem artiști foarte buni, există idei și proiecte, iar apartenența la UE și libertatea de circulație ne-au pus pe hartă și au permis un dialog cultural fructuos cu lumea. Dar ar fi timpul ca artiștii și creativitatea să capete un ajutor consistent și stabil, printr-o legislație favorabilă și prin instituții eficiente. Timp de 365 de zile pe an. Cer prea mult?

Mircea Vasilescu este eseist, traducător și profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Ultima carte publicată: *Cultura română pe înțelesul patrioților,* Humanitas, 2018 ●

George PLEȘU

Sectorul cultural din România

– o cartografie –

Pandemia a fost un prilej bun pentru ca INCFC (Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală) să realizeze o cartografiere a sectorului cultural. Folosindu-se și de promisiunea unor posibile ajutoare de stat, condiționate de înscrierea în Registrul Sectorului Cultural, dar despre care nu se știe încă nimic concret, INCFC a întocmit trei formulare distincte: unul pentru persoane fizice (lucrători culturali), unul pentru ONG-uri și altul pentru societăți comerciale.

Chiar și așa, cifrele sînt departe de a oglindi situația reală, însă oferă cîteva perspective interesante asupra situației sectorului cultural la zi. Astfel, în perioada 10 mai – 9 decembrie 2020, s-au înscris 6.606 persoane fizice, 1.179 de organizații neguvernamentale și 3.135 de societăți comerciale. La o primă observație, aceste rezultate singure relevă un fapt îngrijorător: sînt mai puțin de doi lucrători culturali înscriși pentru fiecare ONG și societate comercială (o medie de 1,5 persoane fizice la fiecare persoană juridică înregistrată).

Jumătate dintre lucrătorii culturali sînt din București și Ilfov (3.038, respectiv 363), restul fiind distribuiți în restul țării. În topul județelor sînt Cluj (298), Iași (228), Timișoara (193), iar cele mai puține înscrieri s-au înregistrat în Ialomița (12), Sălaj (20), Bistrița-Năsăud (21). Doar 4% din persoanele fizice înscrise nu au măcar studii liceale, 2 din 3 au studii universitare, 1 din 4 sînt absolvenți de master, iar 6% din ei au doctorat. Doar 8% din ei activează în sectorul cultural de mai puțin de doi ani, în timp ce mai mult de jumătate au o vechime de peste 11 ani.

Alegerea domeniilor de activitate care puteau fi selectate a fost cel puțin discutabilă. Apar astfel, în cazul artelor vizuale, pictura (selectată de 9% din lucrători), sculptura (3%) și fotografia (7%) ca domenii separate. Dacă aș fi un artist video, aș fi forțat să aleg probabil film (13%) sau audio-vizual (16%), iar dacă aș lucra cu arta noilor media aș alege opțiunea „Altele“, unde s-au regăsit 11% din respondenți. La fel, designul nu se află printre variante, cu toate că absolvenții de design grafic, de exemplu, lucrează în mai toate organizațiile, dar mai ales în cele care se ocupă cu editarea cărților, revistelor și ziarelor. Doar 4% au ales cartea ca domeniu, majoritatea (58%) bifînd muzica, urmată de teatru (19%). Educația culturală (12%) și patrimoniul (2%) completează lista gîndită de autorii chestionarului.

Aproape jumătate (46%) din cele 6.606 persoane au obținut venituri din drepturi de autor în ultimul an, iar 20% sînt angajați cu carte de muncă într-o instituție publică. Doar 2% din ele sînt angajate cu carte de muncă într-un ONG, iar 11% (deci peste 700) nu au obținut venituri în tot anul! Dintre PFA-urile înscrise, peste jumătate au cod CAEN principal activități de interpretare și suport interpretare artistică. Un procent infim (3%, adică 193 de persoane) sînt manageri sau antreprenori.

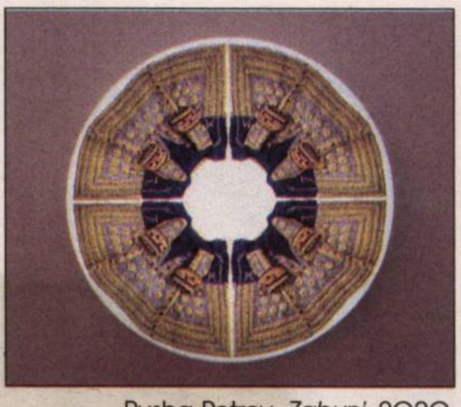

Pusha Petrov, *Zabunj*, 2020, format: lightbox cu diametru de 80 cm, autocolant translucent, printat digital în cutie luminoasă

În ceea ce privește ONG-urile, criteriul luat în calcul a fost obținerea cel puțin a unei finanțări din fonduri nerambursabile în perioada 2005-2020, de la Ministerul Culturii, AFCN, UMP, CNC etc. Din cele 1.179 de ONG-uri înscrise, doar 3 din 4 sînt active, cele mai multe fiind din București (273), urmate de Cluj (65), Timiș (30), Sibiu (18), Covasna (16), Mureș (15) și, surprinzător pentru locul ocupat de cel mai populat județ al țării, Iași (14). Doar 18% activează în mediul rural, majoritatea în Transilvania. Peste două treimi dintre ONG-uri au fost înființate în ultimii zece ani.

Financiar, situația este cu adevărat dezastruoasă: 3 din 4 ONG-uri nu au nici un angajat cu carte de muncă. Doar 296 ONG-uri au accesat 2 surse de finanțare și doar 8 dintre ele mai mult de 5 surse. 84% din ONG-uri n-au avut nici un venit în 2019!

În cazul celor 3.135 de societăți comerciale, după București vine județul Cluj, care depășește Ilfov, Timiș și Iași. Mai mult de jumătate dintre ele sînt înființate în ultimii șase ani, lista domeniilor de activitate bifate fiind deschisă de Muzică (1.399, adică 45%), Audio-vizual (22%) și Film (19%).

Acestea sînt momentan primele rezultate date publicității, INCFC urmînd să ofere pe parcursul anului un raport complet. Ca observație generală, atît pentru persoanele fizice, cît și pentru cele juridice, Bucureștiul și județul Ilfov reprezintă peste jumătate din sectorul cultural, iar Transilvania și Banatul domină autoritar restul țării. Din păcate, Moldova contează cultural doar prin Iași, iar restul Munteniei și Dobrogea punctează firav prin inițiativele din județele Constanța și Dolj.

George Pleșu este manager cultural și președintele Asociației Culturale Altlași ●

Ligia KEȘIȘIAN

Motorul culturii naționale

– în service –

Cultura națională în 2021 ar trebui să fie incluzivă, responsabilă social, bazată pe multidisciplinaritate și diversitate.

Acest nou deceniu stă cu siguranță sub semnul digitalului, orice criză globală și epocă neagră au adus cu sine inovație și progres necesar, evoluția apare de cele mai multe ori atunci cînd omenirea se confruntă cu un fel sau altul de damnare.

A trecut aproape un an de la începutul unei crize globale nemaitrăite de generațiile noastre, un an odios din punctul de vedere al sănătății, socialului, al limitărilor și restricțiilor impuse, dar o experiență care va inova și transforma definitiv accesul la cultură și trecerea în digital. Pentru prima dată, nu trebuie să călătorești fizic la un festival de film, într-o sală de cinematograf, la teatru, pentru a urmări un film sau o piesă de teatru. Din ce în ce mai multe muzee pot fi vizitate virtual, din ce în ce mai mulți artiști își împărtășesc munca în *social media* și pe platforme digitale.

Cultura a devenit într-adevăr mai accesibilă, trecerea în digital s-a întîmplat subit și iminent, însă aceste transformări trebuie să vină la pachet cu o abordare diferită a instituțiilor publice finanțatoare și cu accesul la tehnologie, informație și un discernămînt al publicului dezvoltat în prealabil.

Pe de altă parte, apare întrebarea ce se întîmplă cu umanitatea, atunci cînd la un eveniment cultural interacționezi doar cu ecranul rece și aseptic al vreunui gadget devenit un bun *sine qua non*. Și ce se întîmplă cu artiștii independenți care au refuzat să se alinieze trend-ului local al epocii și să se angajeze la marile corporații, practicîndu-și arta în *timpul liber*? Ce se întîmplă cu publicul din România, care era deja suficient de segregat și înainte de pandemie?

Din aceste perspective dezolante, consider că motorul cultural al țării se va îneca de cîteva ori înainte să repornească așa cum trebuie și acest lucru se va întîmpla din mai multe motive – din punctul de vedere al creatorului de conținut și de expresie, este destul de simplu: arta nu se naște pe stomacul gol. Sigur că mereu au existat voci care să susțină afirmația conform căreia, în cele mai întunecate epoci, creativitatea a șiroit din abundență și că arta adevărată se naște cel mai adesea din suferință. Acelea erau totuși vremuri și societăți în care artistul era ajutat de mecena, de patroni ai artelor, în care artistul nu avea de plătit chirie în capitala unei țări din Europa de Est și nu trebuia să creeze în același loc în care lucra, nevoit și să hrănească și să întrețină unul sau mai mulți copii prinși cu școala online, toate acestea încercînd să se reinventeze pentru a reuși să pună pîine pe masă.

Este o miză importantă pe care România ar trebui să și-o asume la scară largă.

Minorități și identități

Minoritățile poartă traume transmise din generație în generație – genocid, holocaust sau exil.

Este esențial, atunci cînd ne referim la cultura națională, să discutăm despre minorități și identități și voi face încerca să fac acest lucru nu în calitate de poetă, ci în calitate de manager cultural. Timp de nouă ani am lucrat pentru proiecte culturale care și-au propus să educe și să rafineze gusturile publicului larg în privința cinema-ului de autor și culturii minorităților din România și din Europa. Oamenilor le este frică de ceea ce nu cunosc, prejudecățile apar atunci cînd nu există informare și se transmit cu o viteză uluitoare, din individ în individ, devenind sursa rasismului, a urii, din care se trag multe alte probleme care infectează societatea.

Fiind eu însămi armeancă, sînt uluită de faptul că există în continuare, inclusiv în cercurile de intelectuali, persoane care nu fac diferența între armeni și aromâni sau care nu au habar despre genocidul din 1915. Ce așteptări să ai atunci cînd, în școlile din România (și nu numai), nu se oferă nici la istorie, nici la educație civică măcar, informații despre contextul în care au ajuns romii, armenii, aromânii, lipovenii etc. pe teritoriul României, care a fost parcursul lor începînd din acel moment, care sînt valorile și credințele lor.

Pe de altă parte, se propovăduiește toleranța, dar nu de toleranță este nevoie, ci de înțelegere și de acceptare, care nu pot apărea altfel decît organic, prin educație. Aceasta este o miză importantă pe care România ar trebui să și-o asume la scară largă.

Doar apropiindu-te în profunzime de oameni aparținînd unor culturi diferite poți elimina prejudecățile, avem nevoie de o cultură incluzivă și nu în mod forțat, ci prin înțelegere, educație și crearea unor contexte favorabile manifestării acestor două mari necesități.

Bucureștiul are șansa să devină un pol cultural regional, un *melting pot* autentic și onest, orientat către diversitate și multiculturalitate așa cum era Istanbulul, bineînțeles, înainte de epoca Erdogan. Există suficiente evenimente *mainstream* care se întîmplă în vestul României, există din abundență evenimente care încă mai promovează forme de pseudocultură cu geneza în epoca ceaușistă și destule evenimente care promovează ca fiind artă orice creație banală și lipsită de originalitate. Autoritățile publice au datoria să finanțeze proiecte culturale, considerînd cultura o prioritate.

Pentru prima dată după mulți ani (în care autoritățile locale au organizat cu sume exorbitante evenimente fără să țină cont de calitate, desegregarea publicului, valoare, exotizînd etc.), sînt optimistă că, după ultimele alegeri, instituțiile statului vor fi mai deschise în a susține evenimentele și arta celor care vor să aducă în spațiul public originalitate, valoare, abordări incluzive și responsabile civic și din punctul de vedere al mediului înconjurător.

(varianta integrală a textului va fi disponibilă în curînd pe www.culturacum.ro)

Ligia Keșișian este poetă, traducătoare și manager cultural. Ultima carte publicată: *Miss Houdini*, Charmides, 2019 ●

Oltița CÎNTEC

O transformare de viziune

E dificil de evaluat cît de mult bine a făcut decizia de acum un deceniu de-a declara 15 ianuarie Ziua Culturii Naționale. La o primă estimare retrospectivă, nu se profilează inițiative surprinzătoare, de impact cel puțin european, care să le așeze în perenitate. Molima festivismului și a conjuncturalului concretizate în bifare formală continuă să caracterizeze cvasi-majoritatea evenimentelor așezate sub prețioasa siglă, percepută de cei mai mulți ca o obligație de care trebuie să te achiți. Abundă proiectele lipsite de imaginație, plictisitoare, într-o horă a festivismului din care efectiv îmbietoare rămîn un mănunchi de manifestări. Nici unele nu lasă semne adînci, vin și trec. Nu insinuez că ar trebui renunțat la o zi națională a culturii române, doar că menirea ei merită o restructurare din temelii. Alte 364 de zile din calendar în care sectorul creativ ar fi tratat cu respect și imaginație ar stîrni efecte de mai trainică durată și relevanță. Iar ziua nașterii lui Mihai Eminescu, un poet mult mai puțin cunoscut în lume decît Gică Hagi, să devină momentul de bilanț critic al demersurilor de afirmare a culturii noastre în toate variațiile ei originale.

Simul et singulis

Simul et singulis, a fi împreună cu alții, dar a rămîne tu însuți, este deviza trupei de la Comedia Franceză, așezămînt echivalat ca etalon al teatrului de repertoriu. Fondată prin decret regal la 1680, „casa lui Molière“ e asimilată celui dintîi teatru național al continentului, al cărui trecut s-a ranforsat în conexiune directă și puternică cu istoria Franței. Peste tot în Europa, teatrele naționale au apărut ca reflex organic al nevoii de consolidare a statelor, delimitîndu-și rostul de-a agrega conștiința apartenenței la o națiune. Instituțiile de gen conservă ca nucleu de misiune pe de o parte dimensiunea de reprezentativitate pentru spațiul cultural în care funcționează, pe de altă parte, responsabilitatea de-a contribui în modalități artistice la clarificarea a ceea ce înseamnă identitate națională în diverse etape de evoluție statală și geo-politică.

La cîteva sute de ani după, într-un context internațional reconfigurat și în dinamică, sînt opinii care susțin că vocabula „teatru național“ e atinsă de desuet, prezentul solicitînd o abordare mai proaspătă. Dar cum nu e constructiv să anulezi ceva ce există deja, calea potrivită rămîne redefinirea din mers, prin ceea ce se întîmplă sub denumirea de pe fronton.

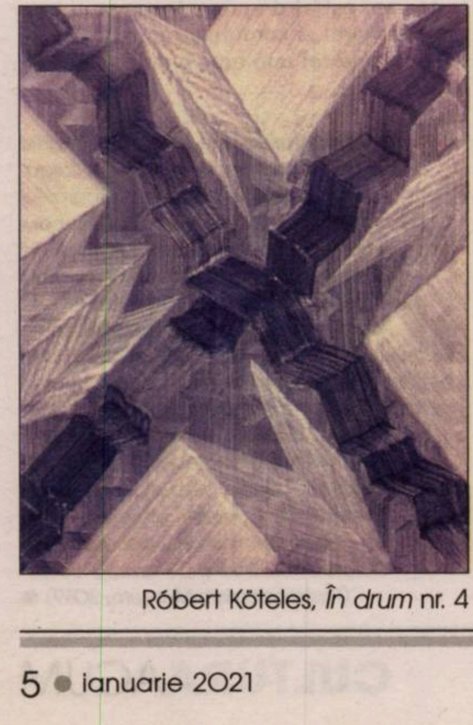

Róbert Köteles, *În drum* nr. 4

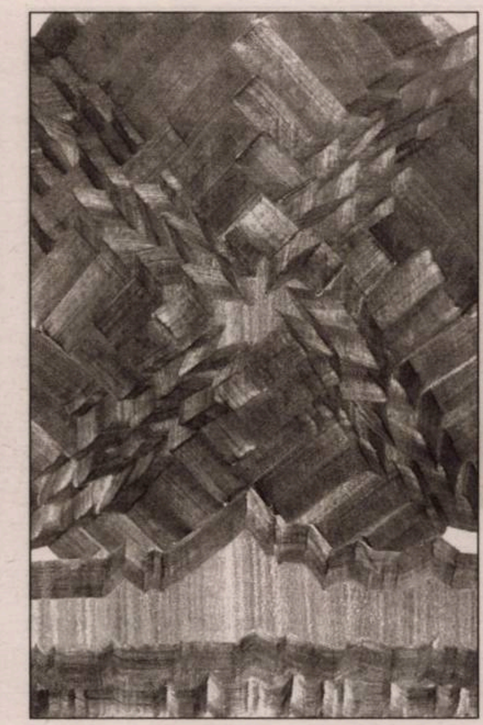

Róbert Köteles, *În drum* nr. 1

Deși puternicele legături cu trecutul mențin povara culturală a efigiei, în lume apar noi teatre naționale. Cel mai tînăr pare să fie National Theatre of Scotland, autodefinit ca unul care spune povești scoțiene tuturor, în orice loc unde artiștii săi sînt doriți, „pe *ferryboat*, în *pub*-uri. În pădure și clădiri de birouri. În submarine și piscine. Pe cele mai mari scene și în cele mai mici săli ale comunității locale“, în forme nemaivăzute. Teatrul acesta și-a asumat rolul de catalizator al propriului mediu teatral, dezvoltînd proiecte cu toți creatorii interesați, „reflectînd diversitatea contemporană a Scoției“. Naționalele europene sînt atașate unor clădiri somptuoase, poziționate ultracentral ca însemne ale statutului lor simbolic. Naționalul scoțian e *„a theatre without walls“*, pentru care prioritară e întîlnirea cu publicul în turnee, prin animarea oricăror spații frecventabile și plierea pe așteptările iubitorilor de teatru.

Ce mai înseamnă „teatru național“

În România există șapte Naționale în rețeaua Ministerului Culturii. Plus Teatrul Național Caracal! Acesta e finanțat de Primăria orașului și s-a reactivat în 2008, după 22 de ani de restaurare a edificiului de patrimoniu (inaugurat în 1901), pentru „a aduce prosperitate culturii locuitorilor Caracalului“, cum scrie pe pagina web. Are o trupă permanentă, de non-profesioniști, denumită Teatrul Municipal, dar găzduiește o grămadă de evenimente, printre care și un Festival Național de Teatru! Exemplul e elocvent pentru confuzia autohtonă din jurul vocabulei „național“, atribuită oficial cu lejeritate, și pentru incertitudinile în privința a ceea ce semnifică ea în 2021. Clarificarea stă în sarcina politicilor și a administratorilor culturali care le elaborează, dar, după cum se vede, operațiunea nu s-a calificat printre prioritățile recente. Calitatea vieții politice, criza de competență, incapacitatea statului de-a gestiona interminabila tranziție s-au tradus în absența unor direcții limpezi, în sincope de strategie, discontinuitate, în refuzul sistematic de-a asculta experții, culminînd cu așezarea culturii printre „neesențiale“, mai mereu la coada tuturor listelor. Dominantele au fost pașii înapoi, legislația stufoasă, birocrația constrîngătoare. Contradicțiile au culminat în pandemie cînd, ca în vremuri de instabilitate, puhoiul de probleme amînate la rezolvare a refulat public.

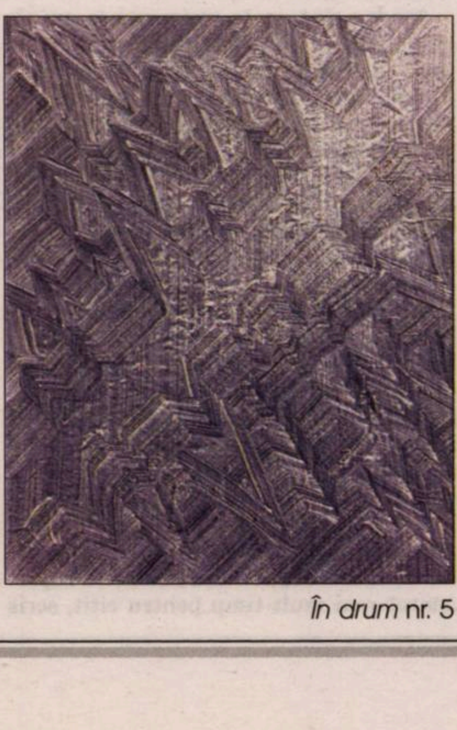

În drum nr. 5

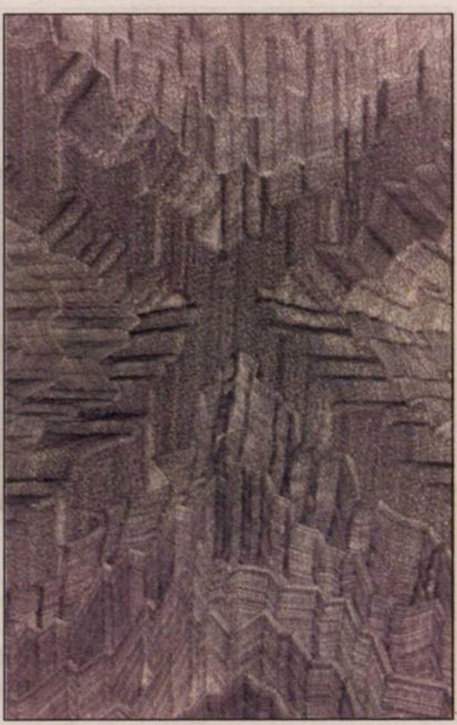

În drum nr. 2

O scenă națională e locul potrivit pentru dialogul dintre valorile consacrate și cele în curs de acreditare estetică, dintre formulele care-au trecut proba timpului și cele emergente. Într-o lume a diversității, acoperirea numelui național din titulaturi se face prin interes manifest pentru sondarea estetică a diferențelor, a temelor relevante, pentru stimularea varietății stilistice și plasarea pe frecvența actualității.

În plan pragmatic, conceptul impune diferențe substanțiale ca scheme de personal și stipendiere (inclusiv salarială) în raport cu instituțiile teatrale finanțate de autoritățile locale (un total de cca. 50), deși resursa umană are același nivel de competențe artistice, iar scopul este identic – producerea și prezentarea de spectacole. Privind cu atenție, devine evident pentru cine dorește să vadă că, în anumite cazuri, teatrele din grija autorităților descentralizate sînt mai creative decît suratele naționale. Umbra patronilor spirituali, a trecutului glorios, lipsa de viziune a unor manageri și dezinteresul ordonatorului principal în direcția reformării încetinesc schimbarea.

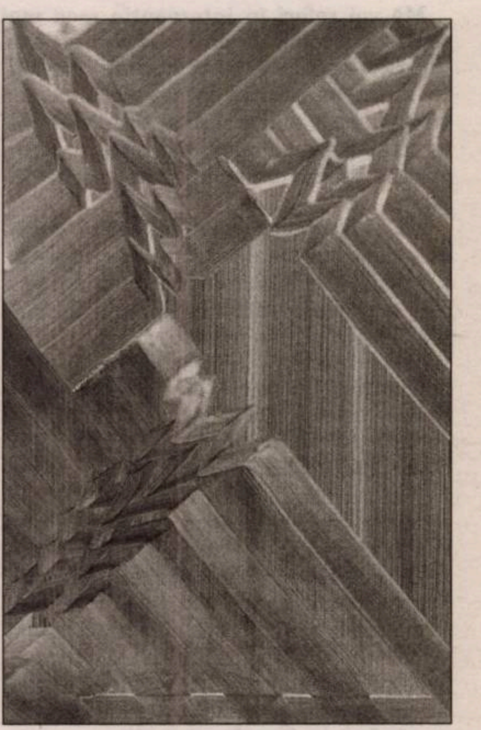

În drum nr. 3

Național și multicultural

Teatrele de limbă maghiară și germană s-au deschis către toate publicurile, reprezentațiile lor jucîndu-se însoțite de supratitrare în limba română. Înțelegerea nuanțată a multiculturalismului face ca Teatrul Maghiar de Stat din Cluj-Napoca, Teatrul German de Stat din Timișoara, Secția Germană a Teatrului Național din Sibiu (unde sînt angajați permanent doi actori din Germania – Daniel Bucher și Valentin Spät) să participe la circuitul de valori naționale și europene. Compania Giuvlipen face, de cîțiva ani, primii pași pentru impunerea teatrului rom, deocamdată în forma unei companii independente, fără sediu, cu un program experimental. Dialogul artistic între majoritate și minorități etnice e un drum cultural cu circulație pe ambele sensuri.

A fi „național“ echivalează cu a pricepe rostul teatrului în prezent și a-l practica avînd spectatorul ca partener. A lua în serios atît misiunea de creație, cît și pe cea educațională, de modelare în forme emoțional-artistice a noimei termenilor naționalitate, cetățenie, europenitate. Inclusiv pentru românii din afara granițelor, fie cei din comunitățile istorice, fie din cele rezultate ca urmare a masivei emigrații economice din ultimele trei decenii. Integrați în țările adoptive, dar preocupați de rădăcinile lor, aceștia s-ar putea implica cu efect în ajustarea în străinătate a percepției generale asupra concetățenilor.

Cultura națională e egal cu a fi în sincronul vibrației europene fără a-ți anula propriul caracter. A fi o voce în conversația generală, a te profila prin originalitate. Scenele naționale se impun prin orientări și retorici scenice rezonante cu noile realități estetice. Teatrul e o interfață critică a societății, o cercetare din mers a noului în cele mai vitale forme ale sale. Teme actuale, texte inedite, premiere absolute, artiști în creștere de cotă, programe de pregătire a spectatorilor pentru formate inovatoare, coproducții cu operatori internaționali sînt direcții care ne vor individualiza în plan continental și vor revaloriza conținutul sintagmei „național“. Deocamdată, cultura română e, ca întreaga Românie, „în curs de…“.

Oltița Cîntec este critic de teatru ●

Cristian VASILE

Starea cercetării științifice

– în domeniul istoriei contemporane –

Mă voi referi în intervenția mea mai mult la cercetarea circumscrisă științelor socio-umane și cu precădere la situația științelor istorice, iar perspectiva mea va fi aceea a unuia care se ocupă cu precădere de problematica istoriei contemporane, domeniu pe care îl cunosc mai bine.

Pusha Petrov, *66,7 déka*
Seria *Pugasnić,* serie de 10 fotografii, 2019. Format: 75 x 100 cm
Tehnică și suport: Digigrafie pe hîrtie Hahnemühle Photo Rag 308g

La o primă vedere, acest sector cultural a fost extrem de afectat de pandemia care a lovit și România începînd mai ales din luna martie 2020. În primul rînd, cele mai multe arhive (centrale, județene) și biblioteci publice au fost închise pentru cercetători, iar atunci cînd au fost redeschise – pentru scurte perioade de timp –, capacitatea de primire a publicului studios a fost sensibil redusă, la fel ca și orarul de funcționare. În al doilea rînd, reducerea contactelor directe dintre doctoranzi, masteranzi, studenți, pe de o parte, și profesorii îndrumători/coordonatori a avut consecințe nefaste și efectele concrete poate se vor vedea cu adevărat peste cîțiva ani. Nici o ședință sau întrevedere pe Zoom sau pe alte canale media nu poate înlocui uneori interacțiunea directă, față în față. În plus, din cauza restricțiilor de circulație valabile în Europa și în America, s-a adăugat compromiterea mai multor stagii de documentare/cercetare, precum și a unor mobilități academice în străinătate. Toate acestea vor spori efectele negative și se vor reflecta probabil asupra calității publicațiilor și a comunicării la nivel științific, dar și asupra carierelor academice. Nu trebuie uitată nici întreruperea funcționării programelor Erasmus de schimb interacademic cu Marea Britanie, în urma Brexitului, eveniment care și el contribuie la reducerea comunicării științifice și educaționale, afectîndu-i inclusiv pe tinerii din România care ar dori să urmeze o carieră în domeniul științelor socio-umaniste.

Chiar dacă această pandemie a diminuat numărul conferințelor științifice, al colocviilor, al simpozioanelor (îndeosebi internaționale) și al stagiilor de documentare și a afectat editurile care tipăreau lucrări academice, criteriile de avansare/promovare au rămas aceleași pentru cadrele didactice universitare și pentru cercetătorii științifici. Nu întotdeauna conferințele stabilite deja înainte de martie 2020, care presupuneau prezența fizică, s-au transformat în evenimente academice transmise online, pe Zoom, Google Meet sau pe alte platforme. Iar cei mai afectați sînt cei aflați la începutul carierei academice, deoarece nu mai pot raporta astfel de activități la momentul (auto)evaluărilor. Evident, nici o nenorocire nu vine și nu va veni niciodată singură. Cursurile pentru elevi și studenți ținute doar în mediul online, de multe ori în mod precar, își vor arăta efectele negative peste un deceniu (sau mai devreme) în cazul viitoarei generații de profesori și cercetători.

Pusha Petrov, *22,1 déka*
Seria *Pugasnić,* serie de 10 fotografii, 2019. Format: 75 x 100 cm
Tehnică și suport: Digigrafie pe hîrtie Hahnemühle Photo Rag 308g

O perioadă de acumulare

Dacă ar fi să identificăm cu tot dinadinsul și o parte pozitivă în toată această tragedie sanitară, care este însoțită și de o criză economică, adică o așa-zisă jumătate plină a paharului, aș vorbi despre o perioadă de acumulare, un interval – cuprins între martie 2020 și ianuarie 2021 – care a permis totuși unor cercetători din institute academice și unor profesori de la catedre universitare să lucreze mult timp de acasă, la propriul birou, și să se aplece asupra surselor, a documentelor deja colectate, strînse, fotografiate sau consultate online (atunci cînd Biblioteca Digitală a Bucureștilor – DigiBuc – și alte platforme similare chiar au funcționat).

Scriitoarea și istoricul Liliana Corobca mărturisea că a putut finaliza volumul *Panorama comunismului din România* (Editura Polirom) – o carte de referință, o foarte bună sinteză de istorie contemporană – tocmai *datorită* pandemiei, pentru că această epidemie a însemnat izolare și mai multă liniște. De multe ori nu a mai fost nevoie de deplasarea la locul de muncă, la institutul de cercetare sau la universitate sau în arhive/biblioteci pentru documentare, așa că a fost timp de lucru mai mult la biroul personal; un timp prețios pentru a finaliza lucrări restante sau planificate și avînd termene-limită presante. Cazul Lilianei Corobca nu este singular, dar el nu ar fi fost posibil dacă nu ar fi existat această perioadă de acumulare, de respiro. Nu trebuie uitat un factor esențial apărut în urmă cu nici două decenii: așa-numita „revoluție arhivistică“ ce a început după 2006-2007, atunci cînd Arhivele Naționale Istorice Centrale și alte arhive s-au deschis treptat către cercetători, permițîndu-le accesul la sursele istorice, la documentele arhivistice cu opțiunea de folosire – în schimbul unei sume modice – a aparatelor de fotografiat, a camerelor digitale, putîndu-se astfel fotografia poate mii și mii de documente într-o săptămînă sau chiar într-o singură zi.

Așadar sînt peste treisprezece ani de cînd această tehnologie avansată este pusă la treabă, însă în paralel s-a vădit o meteahnă a istoricilor: întîrzierea publicării rezultatelor cercetărilor efectuate în arhive. Istoricii au lăsat uneori impresia că s-au năpustit asupra documentelor recent declasificate fără a le exploata, fără a le publica întotdeauna. Aceasta este cumva și o autocritică, deoarece nici chiar eu nu am reușit să parcurg, să valorific sau să comunic conținutul unor documente în posesia cărora am intrat încă din 2006 sau imediat după aceea. Or, momentul martie 2020 – luna în care s-a decretat starea de urgență – a însemnat și închiderea arhivelor sau a celor mai multe dintre arhive. Pe de altă parte, condițiile stării de urgență și apoi starea de alertă au coincis – așa cum am anticipat – cu izolarea cercetătorilor în birourile lor de lucru. Munca la domiciliu a reprezentat mai mult timp pentru citit, scris și gîndit. În fapt, a însemnat definitivarea mai multor manuscrise sau a unor restanțe (editoriale) academice care, în condiții normale (adică fără epidemia de COVID-19), ar fi trebuit să mai aștepte.

Nici chiar eu nu am reușit să parcurg, să valorific sau să comunic conținutul unor documente.

Din punct de vedere editorial și publicistic, în ultimul an s-au vădit direcții de cercetare care s-au conturat datorită politicilor aniversative recente. În 2018, în contextul sărbătoririi centenarului Marii Uniri, au existat numeroase comenzi de stat privind evocarea unității naționale și a personalităților marcante din urmă cu un secol care au contribuit la realizarea României Mari. Celebrarea centenarului a avut mai degrabă un aspect fetivist, însă în efortul de scoatere la lumină a acestui trecut au fost angrenați și istorici profesioniști care au evitat abordarea patriotardă. În acel context, ei au scos la lumină documente provenind uneori din fonduri arhivistice prețioase, neglijate sau insuficient cercetate, surse istorice care au fost valorificate cu adevărat abia în anii din urmă.

Rezultatele acestor cercetări în arhive au purtat o puternică amprentă personală, deși documentarea s-a făcut dintr-un impuls venit din exterior care se dorea purtătorul de cuvînt al colectivității naționale. De altfel, trebuie spus că și în ultimul an, în timpurile pandemiei, s-au ciocnit în spațiul istoriografiei autohtone două tendințe, una individualistă și alta care a pus accent pe alcătuirea de lucrări colective, de tip lexicografic, după modelul inaugurat de academicianul Eugen Simion cu al său proiect de dicționar general al literaturii române, care inevitabil pune în umbră creația individuală și inventivitatea personală.

Pe de altă parte, întreprinderile colective pot da rezultate deosebite atunci cînd sînt rezultatul asocierii pe bază de afinități și de opțiuni comune asumate, cum a fost cazul proiectului intitulat *Enciclopedia imaginariilor din România* (coordonator general: Corin Braga), care cuprinde nu mai puțin de cinci volume, apărute toate în 2020 la Editura Polirom. Potrivit profesorului clujean care a coordonat enciclopedia în cinci volume, proiectul are ca scop realizarea unei imagini panoramice a patriotismului cultural și spiritual românesc astfel încît să facă posibile aprofundarea și cultivarea identităților naționale, locale și de grup, în cadrul interculturalismului european. Poate tocmai astfel de proiecte care nu resping dialogul și comunicarea cu exteriorul exprimă cel mai bine patriotismul istoriografic.

Cristian Vasile este cercetător științific în cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române (programul de cercetare „România și Europa în secolul XX"). Ultima carte publicată: *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974* (Humanitas, 2014). A mai coordonat, uneori în colaborare, volumele: *„Ne trebuie oameni!" Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană* (Cetatea de Scaun, 2017), *Centenarul femeilor din arta românească,* 2 volume (Postmodernism Museum, 2017-2018), *Erotism și sexualitate în „Epoca de Aur"* (Postmodernism Museum, 2018) și *Cultura de masă în „Epoca de Aur": Cîntarea României și Cenaclul „Flacăra"* (Postmodernism Museum, 2019) ●

Cristian NAE

Diaspora permanentă

O bună parte dintre reacțiile conservatoare apărute recent în spațiul cultural din Estul Europei reclamă disoluția ideii de patrimoniu cultural național ca urmare a asaltului „globalizării“ uniformizante. În fața acesteia, temerea exprimată în repetate rînduri în spațiul public de către diverse voci este aceea că cultura națională este subminată, erodată sau chiar (în versiunile sale extremiste) întinată, producînd „degenerarea“ autenticității spiritului național. Pentru o asemenea paradigmă de gîndire, minoritățile culturale reprezintă, în cel mai bun caz, un corp străin care trebuie izolat – asemeni unui agent patogen –, oferindu-i autonomie culturală tocmai pentru a-l ține la distanță și a nu mai contamina corpul social. La rîndul său, diaspora este celebrată în măsura în care oamenii de cultură care au ales să emigreze au rezistat asimilării culturale.

Cred însă că o asemenea perspectivă este nu doar distorsionată, ci și inadecvată prezentului pe care îl trăim. Iar faptul că nu mă număr printre detractorii globalizării (cel puțin, nu sub această formă) se datorează convingerii mele profunde că transformarea culturală este, la modul general, inevitabilă, și că, din punct de vedere istoric, ea s-a produs, în diverse regiuni ale lumii, nu doar odată cu modernitatea, sau cu matricea colonială a puterii, ci și – la o scară mai puțin amplă, desigur – în perioade istorice anterioare ale civilizației umane. Mărturie stau elenismul, romanizarea, creștinarea, islamizarea etc.

În cele ce urmează, am să încerc să explic de ce cred că experiența diasporică, ce este caracterizată prin inadecvare perpetuă, nomadism și precaritate, reprezintă nu o excepție, ci mai curînd un model al producției artistice contemporane de pretutindeni, care ne poate permite să rezistăm critic derapajelor extremiste într-o epocă tot mai bîntuită de intoleranță. Și de ce cred că arta contemporană a inventat un nou tip de cetățean cosmopolit, care trăiește concomitent la intersecția mai multor spații, culturi și chiar perioade temporale și își extrage, din această situare *atopică*, resursele pentru analiza critică a stereotipurilor și prejudecăților culturale.

Cultura națională, astăzi

Ideea potrivit căreia cultura, înțeleasă pe urmele lui Clifford Geerz ca un ansamblu de artefacte simbolice care încorporează valori și semnificații transmise istoric, ar fi asociată unui teritoriu geografic cu granițe ferm conturate și ar defini, în mod omogen, o anumită națiune a devenit, odată cu modernitatea, unul dintre punctele de sprijin ale statului-națiune. Provocarea timpului nostru este însă mai puțin aceea de a conserva straturile arheologice imateriale în care sînt sedimentate acele valori culturale proprii care ne individualizează ca națiune, ci mai curînd aceea de a ne adapta critic fluxului comunicațional global și a învăța din experiența mobilității culturale fără precedent ce caracterizează noul mileniu.

O asemenea cultură globală a devenit posibilă după 1989 concomitent cu eroziunea culturală a Europei (îndeosebi occidentale) și a influenței sale culturale în urma criticilor provenite din culturile pînă atunci marginalizate ale fostelor colonii. Toate aceste procese de critică culturală, importate mai întîi în discursul academic și ulterior exportate pe scară largă către instituțiile culturale din lumea occidentală, au accentuat viziunea iremediabil fragmentată asupra culturii și a noțiunii de tradiție pe care postmodernismul o celebrase. Ele au subliniat faptul că orice cultură este, în grade diferite, rezultatul contactelor, importurilor, imitației și hibridizărilor, și au transformat dezrădăcinarea și adaptarea culturală într-o condiție aproape firească a vieții contemporane.

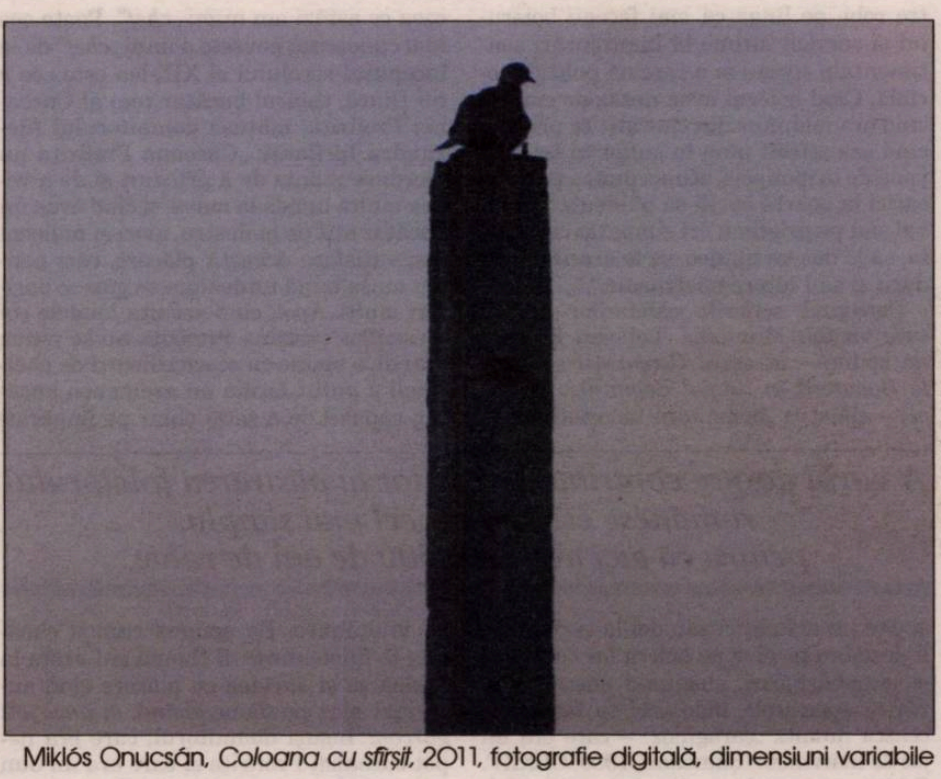

Miklós Onucsán, *Coloana cu sfîrșit*, 2011, fotografie digitală, dimensiuni variabile

Din această perspectivă, un scurt excurs istoric ne arată că rolul diasporei în constituirea artei moderne, inclusiv a celei din România, nu poate fi subestimat. A fost constitutivă genezei curentelor de avangardă în marile metropole europene și consubstanțială propunerilor de a înlocui politica națională cu utopicele rețele internaționale și, ulterior, transnaționale ale artiștilor. Curentele de avangardă, de la constructivism la cubism sau suprarealism, au depășit granițele naționale, extinzîndu-se în întreaga Europă. În perioada interbelică, suprarealismul, dadaismul și expresionismul nu pot fi concepute în România fără diaspora internă, prin intermediul artiștilor evrei sau germani. Iar abstracționismul lui Brâncuși nu ar fi fost posibil fără ca acesta să fi beneficiat de mediul intelectual fervent al Parisului și de întîlnirile cu artiști la rîndul lor interesați de redefinirea artei, precum Duchamp. După 1971, o serie de artiști români au ales de asemenea să emigreze. Puțini dintre aceștia au reușit să se integreze sistemului artistic internațional: Andrei Cădere, Paul Neagu sau Peter Jacobi, spre exemplu. Dar importanța unor artiști precum Cădere rezidă astăzi în egală măsură în distorsiunea pe care au produs-o elementelor culturale extrase din contextul cultural românesc și în maniera în care obiectele și gesturile lor au destabilizat discursul cultural occidental.

Traducerea culturală

Astăzi, contribuția statului-națiune la discursul artistic global este mult mai mică decît cea a metropolelor culturale, care condensează galerii de artă, colecționari și muzee importante. Privită din interiorul cîmpului artistic, cultura contemporană a devenit astăzi un spectacol global, susținut de un flux financiar fără precedent prin intermediul unor rețele instituționale complexe compuse din muzee, galerii de artă influente, tîrguri de artă și expoziții bienale. Funcționînd asemeni unor corporații multinaționale, acestea au contribuit la „curatorierea“ culturilor prin prezentarea lor în expoziții și colecții muzeale tot mai atente la multiplicitatea punctelor de vedere posibile asupra aceluiași artefact sau eveniment cultural. Totodată, au oferit un cadru în care culturile naționale își negociază prezența în discursul global. Arta contemporană creează astfel o înțelegere confruntațională asupra culturilor: mereu plurală, distinctă de multiculturalismul de fațadă, dar și de recursul la formule culturale stereotipe, esențializante. Din această perspectivă, astăzi este poate mai important cum ne gestionăm nu atît rarele momente de convergență cu discursul artistic dominant pe plan internațional la un moment dat, ci tocmai asincroniile, formulele hibride, „impure“ din punct de vedere formal sau stilistic, discursurile „inadecvate“, alteritatea, și cum ne negociem traducerea culturală.

> *De ce cred că arta contemporană a inventat un nou tip de cetățean cosmopolit.*

Local, regional, contemporan

Sînt de părere că, începînd cu anii ’90, participarea artiștilor la discursul artistic global s-a produs prin înlocuirea progresivă a identității naționale cu cea transnațională, cosmopolită, specifică artistului contemporan. A fi contemporan reprezintă, astăzi, nu doar o manieră de a produce sau gîndi, ci și o legitimare valorică globală. Înseamnă astăzi tocmai capacitatea de a transgresa granițele culturii naționale și de a participa la circulația globală a artiștilor. Paradoxal, această circulație nu este posibilă decît în măsura în care particularitățile locale ale narațiunilor pe care artistul le construiește sînt supuse unui exercițiu de traducere culturală.

Pentru cultura românească contemporană, socialismul a jucat vreme de două decenii rolul unei asemenea moșteniri culturale capabile să ancoreze identitar proiectele artistice în context internațional și să le asigure totodată circulația în sistemul artistic global. În 2003, Dan Perjovschi și-a înlăturat de pe umărul stîng cuvîntul „România“, tatuat zece ani mai devreme în cadrul proaspăt înființatului festival de artă performativă *Zona* din Timișoara. Artistul însuși a declarat că înlăturarea lui nu a reprezentat o eliberare de cultura românească, ci o încorporare a sa, cerneala răspîndindu-se în corpul artistului. El poate fi citit însă și ca simptom al unei transformări semnificative a discursului artistic contemporan: de la identificarea artiștilor ca aparținînd culturii naționale se trecea la identificarea lor în discursul curatorial internațional drept reprezentanți ai unei identități regionale, est-europene. Pentru cultura occidentală, în decursul unui deceniu, socialismul începuse deja să devină o moștenire culturală exotică, suficient de interesantă pentru a-i asigura circulația într-un sistem artistic aflat în expansiune globală.

Spre sfîrșitul anilor 2000, socialismul a devenit deja un cadru cultural care permitea nu doar promovarea culturală a artiștilor din România în context internațional, ci și criticarea expansiunii globale a capitalismului, fiind experimentat cu nostalgie critică de artiști precum Mona Vatamanu și Florin Tudor, Șerban Savu, Ciprian Mureșan etc. Iar în ultimul deceniu, a părut să își piardă importanța, devenind o cultură străină tinerilor artiști, experimentată exclusiv prin intermediul imaginilor și al narațiunilor ce le însoțesc.

Concomitent însă, artiștii contemporani de astăzi au devenit, pentru a folosi o formulă utilizată de David Joselit, „cetățeni ai informației“, pentru care moștenirea culturală este experimentată la o scară mult mai vastă. Tinerii artiști care au ales să trăiască astăzi în România, ca și cei care au emigrat, trăiesc deja, virtual, într-o diaspora permanentă. Trăiesc, pe de o parte, într-o bulă a discursului critic, caracterizat prin acceptarea precarității (economice), dar și prin explorarea ei existențială pentru a-și extrage, de aici, resursele pentru a inventa modalități alternative de a-și construi propriul sine, mecanisme proprii de subiectivizare cît mai puțin aliena(n)te.

Pe de altă parte, ei trăiesc conectați la spațiul transnațional pe care îl fac posibil sistemul rezidențelor artistice, al expozițiilor internaționale și al proiectelor artistice comisionate. În ultimii ani, nomadismul artistic a fost dublat de existența ubicuă, în mai multe locuri simultan, pe care o permit comunicarea și cultura digitală. A duce cu sine bagajul lingvistic și cultural al unei minorități naționale nu mai înseamnă astăzi decît a multiplica interferențele culturale, a destabiliza șabloanele și identitățile culturale fixe. Este, poate, ceea ce Anca Benera și Arnold Estefan exprimau, metaforic, în lucrarea intitulată *Jus Soli*, prin imaginea celor trei steaguri deșirate și recompuse sub forma unor ghemuri de ață lipsite de trăsături distinctive, care combinau naționalitatea română, dobîndită prin locul nașterii, cu moștenirea etnică diferită a fiecăruia.

Cristian Nae este critic și teoretician de artă ●

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Gelu DUMINICĂ

Contribuția romilor la cultura românească

În uzul comun, termenului de „cultură“ i se asociază înțelesuri care țin de obiceiurile de consum al mîncării, artei și muzicii. De foarte multe ori, specificitatea unei națiuni este dată și de aceste elemente, tocmai de aceea, atunci cînd vizităm alte locuri decît cele natale, pentru a înțelege mai bine poporul a cărui țară tocmai o vizităm, trecem în revistă cele trei elemente mai sus menționate. Sociologia ne oferă o definiție pe cît de largă, pe atît de simplă: orice se transmite non-genetic este parte a culturii. Cu alte cuvinte, modul în care relaționăm cu părinții, cu vecinii, cu minoritățile, viața religioasă, comportamentele, atitudinile și valorile pe care le avem în familie și în societate etc. sînt – și definesc – cultura acelei societăți.

Cultura românească nu este, în nici un caz, o cultură „pură“, așa cum este prezentată de naționalist-extremiștii trecuți și actuali. De fapt, nici nu cred că mai există așa ceva undeva în lume (poate doar în comunitățile izolate de aborigeni din zona Amazoniei care nu au intrat în contact cu nici o altă civilizație), pentru simplul motiv că globalizarea a adus cu sine și un schimb al elementelor culturale specifice. Astfel, bucătăria orientală a „împrumutat“ condimente Occidentului, O-Zone a făcut furori în Japonia și nimeni nu mai crede că Picasso nu este o valoare artistică a întregii umanități. Ceea ce noi definim drept cultură română actuală este, în fapt, o îmbinare a unor elemente specifice unor națiuni și popoare cu care acest spațiu a intrat în contact, „negociate“ cu ceea ce populația autohtonă promova drept element identitar. Astfel, în ciuda faptului că au origini turcești, sarmalele și chiftelele au devenit mîncăruri cu care ne mîndrim în fața străinilor, Transilvania are un stil de construcție a caselor profund diferit față de Regat și muzicile tradițional-populare combină elemente bulgărești, sîrbești, maghiare etc. în funcție de regiunea geografică.

Există totuși o minoritate care, mai mult decît să influențeze, a contribuit la păstrarea și dezvoltarea identității culturale românești, și aceea este minoritatea romilor. În cele ce urmează, voi încerca să explic pe scurt în ce a constat contribuția romilor la cultura românească, așa cum o definim noi actual.

Teatrul

Primii embrioni a ceea ce reprezintă arta teatrală românească sînt măscăricii pe care îi găsim menționați în hrisoavele curții lui Petru Cercel de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Aleși exclusiv din rîndul robilor romi, măscăricii au dăinuit, relativ cu aceleași roluri, pînă pe la finele secolului al XIX-lea, fiind consemnați și de I.L Caragiale într-un articol publicat în 1895 în *Gazeta Poporului,* intitulat „Măscărici și grămatici“: „Orice boier care se respectă mai avea încă un alt slujbaș intelectual, tot atît de neapărat unei curți boierești cu întinse relații sociale. Pe atunci, cînd nu se pomenea de viață publică și cînd elita socială și high-life se numea protipendadă, boierul, în loc de Capșa și de Bar, avea sindrofie și chefuri acasă, numa-n ișlicel și-n meși; în loc de Hugo, avea un taraf de lăutari și un măscărici. Slujba acestuia era să spuie caraghioslîcuri la chef, să păcălească pe musafiri și chiar pe stăpînu-său și să spună pe grecește cocoanelor ceea ce damele aud azi pe franțuzește la Hugo. Dar în afară de această îndatorire artistică, măscăricii, recrutați mai totdeauna dintre robi, pe lîngă că mai făceau boierului și servicii intime la împrejurări sentimentale, aveau și o sarcină politico-socială. Cînd boierul avea necaz pe cineva, cînd era mahmur din cine știe ce pricină, cînd era scîrbit pînă în suflet că l-a scos vodă de la ipolipsis, atunci punea pe măscărici la poarta curții să pîndească pe rival sau pe prietenii ori simpaticii acestuia, să le dea cu huideo, să le arunce murdării și să-i înjure năstrușnic.“

Cercetînd scrierile călătorilor străini care vizitau Muntenia, Lelioara Zamani ne spune – în eseul *Ceremonii și* loisir *la București în timpul domniilor fanariote* – chiar că „domnitorii fanarioți aveau și cîte un măscărici sau doi la curte, care îi desfătau pe ei și pe boierii lor cu glume și giumbușlucuri, susținînd adesea adevărate spectacole, îndeosebi cu farsa turcească numită „caraghioz“ – care era un joc de marionete (Șăineanu, 1900, CLXX)“. Odată cu accesul tinerilor boieri din Moldova și Valahia la programele de studii superioare oferite de universitățile din Paris, Berlin și Viena, spațiul românesc începe să intre în contact cu modelul cultural occidental. Astfel, unele locuri (de genul hanuri) oferă spectacole de teatru unde trupe occidentale de actori încep să vină și să joace, pînă cînd Vodă Caragea construiește, în 1818, primul teatru din spațiul românesc (Teatrul de la Cișmeaua Roșie).

> *A vorbi despre contribuția romilor la păstrarea folclorului românesc este, poate, cel mai simplu, pentru că aici avem cei 500 de ani de robie.*

Din cauza statului lor de robi, măscăricii romi nu pot juca pe o scenă de teatru, devenind etalonul trecutului de care societatea modernă dorește să uite cît mai repede. Singura zonă în care aceștia se mai pot exprima sînt bîlciurile și tîrgurile populare, unde reușesc, prin jocul de actorie, mînuire a păpușilor și diverse scamatorii, să distreze lumea. Poate cel mai celebru personaj din teatrul popular pe care spațiul românesc îl are, Vasilache, era de fapt, conform spuselor lui Alecsandri, „Vasilake Țiganul“: „Astfel, Shakespeare a nemurit pe Falstaff, Molière pe Tartuffe, Cervantes pe Don Quijote etc. Astfel, poporul italian a încarnat grotescul în Pulcinello, francezul în Guignol, românul în Vasilake Țiganul, rușii în Hagi Alvat etc.“ *(Proză*, Editura pentru Literatură, 1967). Măscăricii romi robi au fost primii actori profesioniști din spațiul românesc. Din păcate, contribuția lor este, de cele mai multe ori, uitată de cei care ar trebui să o consemneze.

Arta culinară

Robii romi erau la dispoziția deținătorului pentru a face toate activitățile casnice și de distracție ale vremurilor (bucătari, curățenie, doici, îngrijitori de animale, cafegii, lăutari, măscărici și circari). Din dorința de a face o impresie cît mai bună la ospățurile pe care le organizau, mulți boieri investeau sume destul de mari pentru a-și instrui bucătarii romi la Istanbul (pîna la finele secolului al XVIII-lea) sau chiar la Paris. De la Istanbul, bucătarii robi romi au învățat să facă sarmale și chiftele, iar de la Paris, *coq-au-vin.* Odată întorși acasă de la studiile din domeniul gastronomic, munca lor era de a găsi armonia între ceea ce au învățat la marile școli de bucătari ale vremurilor și gustul pe care-l apreciau localnicii. Ceea ce unii făceau, fiind ceea ce astăzi am numi *„chef“*. Poate cea mai cunoscută poveste a unui *„chef“* de la începutul secolului al XIX-lea este cea a lui Dincă, tînărul bucătar rom al Cucoanei Profirița, mătușa domnitorului Alexandru Ipsilanti: „Cucoana Profirița nu pierduse mania de a prînzuri și de a vedea multă lumea la masă, și cînd avea un bucătar atît de măiestru, avea și mijlocul a-și satisface această plăcere, căci pentru masa bună totdeauna se găsesc doritori mulți. Apoi, cînd asculta laudele comesenilor cucoana Profirița nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiuri de cheltuieli a putut forma un asemenea bucătar, capabil de a servi chiar pe împărați cu mulțămire. Ea spunea cum îl cheamă; la finele mesei îl chema și-l arăta la lumea sa și surîdea cu plăcere cînd auze mai ales pe dame zicînd: *et quel joli garçon!* Însuși domnitorul, care era nepot cucoanei Profirița și care era un bun mîncău, venea nepoftit la mesele suculente ale mătușei sale și atît se simțea de mulțămit, încît după masa cerea să vină bucătarul, pe care după ce-l vedea, îl bătea pe umeri, și-l gratifica totdeauna cu galbeni și irmilici de aur“ (Gheorghe Sion, *Suvenire contimporane,* Polirom, 2014). Prin ceea ce reușea să facă în bucătărie, Dincă era considerat unul dintre marii bucătari ai vremurilor și tratat ca atare: „Putea, bunăoară, Louis-Étienne Maynard, franțuzul bucătar al lui Alexandru Vodă Ipsilante, să servească la masa domnească cine știe ce sosuri verzi, galbene, fistichii sau albastre, cînd Dincă-țiganul făcea o mîncare de «clapon cu cocanari» sau clapon, mă rog, cu migdale de Țarigrad, lăsau boierii toate sosurile și toate combinațiile francezului și mîncau din mîncarea lui Dincă pînă cînd îi ridicau pe brațe“ (G.I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor,* Fundația Culturală „Gheorghe Marin Speteanu“, 1998).

În Moldova îl găsim, tot în aceeași perioadă, pe *„chef“* Iordache: „Unul din aceste fenomene reprezentative de un pitoresc desăvîrșit a fost bucătarul din Șerbești (...). Peste toată forfota din jurul plitelor și al cuptoarelor domnea figura oacheșă a lui Iordache, țiganul, bucătar din moși-strămoși, căci neam de neamul lui, atîția cîți putea să-i numere privind în urmă-i, hrăniseră, ca și dînsul, cinstite burți ale multor generații de boieri Miclești, stăpîni ai Șerbeștilor. Iordache era meșter neîntrecut pînă și în arta de a găti cea mai rafinată bucătărie franțuzească, fiincă el era dintre fiii de bucătari de casă mare pe care stăpînii lor îi trimiseseră de tineri la școala celebrului *maître queux* al Roznovanului de la Roznov“ (Paul Emil Miclescu, *Bucureștii trăsurilor cu cai,* Litera, 1985).

Un alt exemplu ne face totuși să nu uităm soarta bucătarilor robi romi în societate: „Amfitrionul își juca reputația și amorul propriu pe un fel de mîncare exotic sau pe un sos inedit: în vremea Regulamentului Organic (1832-1835), un mare boier muntean și-a împușcat bucătarul țigan și a decapitat pe ajutorul lui deoarece îi rataseră o mîncare rară și scumpă“ *(O lume într-o carte de bucate: manuscris din epoca brâncovenească,* prefață și postfață de Ioana Constantinescu și studiu introductiv de Matei Cazacu, Editura Fundației Culturale Române, 1997).

Ce ar fi fost bucătăria românească fără contribuția robilor bucătari romi? Nu aș putea spune, însă aș putea paria că ar fi fost cu totul alta decît cea cu care ne mîndrim acum.

Muzica

De la mijlocul secolului al XVI-lea, studiind documentele vremurilor, se observă că deținătorii încep să tranzacționeze, cu sume mult mai mari decît pentru oricare alt bun aflat în posesia lor, o anume categorie de robi: lăutarii. Mai mult chiar, pentru a deprinde muzica vremii, le tocmesc instructori turci, ba chiar îi trimit la Stambul să învețe cîntecele otomane. Totul pentru a intra în grațiile turcilor care aveau o influență majoră în treburile statului în momentul în care aceștia le treceau pragul, la ospățuri. Romii robi au trebuit să-și uite propria muzică și să cînte ceea ce dorea cel care-i stăpînea. Dacă o făceau bine, trăiau și ei bine. Dacă nu era pe placul deținătorului, aveau parte de pedepse dure. Așa că ei exersau mult și „inventau“ melodii care ar fi fost pe placul celui care putea să facă diferența între o viață bună și chin.

A vorbi despre contribuția romilor la păstrarea folclorului românesc este, poate, cel mai simplu, pentru că aici avem cei 500 de ani de robie în care această meserie era făcută doar de robii romi. Performanța lor era chiar mai apreciată decît cea a tarafurilor aduse de la Istanbul, pentru simplul motiv că cele ale robilor romi reușeau să pună laolaltă melosul oriental cu „inima albastră“ a localnicilor. Mulți lăutari romi au devenit atît de celebri încît erau starurile vremurilor și se organizau turnee pentru ca lumea bună să-i poată auzi și vedea. Barbu Lăutaru a fost printre cei care au primit, în dar, chiar și libertatea.

Prima orchestră radio de folclor pe care România a avut-o a fost înființată de activistul rom Grigoraș Dinicu, iar printre cele mai mari nume ale folclorului românesc se regăsesc foarte mulți interpreți care sînt de etnie romă. Chiar și cei care studiau muzica cultă (Ciprian Porumbescu, George Enescu) au recunoscut că-și luau seva din muzica cîntată de romi (în cazul lui Porumbescu este vorba despre Grigore Vindereu), Enescu spunînd: „Lor, țiganilor, să le mulțumim că ne-au păstrat muzica, această comoară ce abia acum o prețuim; numai dînșii ne-au dezgropat-o, au trecut-o și dat-o în păstrare din tată în fiu, cu acea grijă sfîntă ce o au pentru ce le e mai scump pe lume: muzica“. Romii nu au cîntat pentru că „au muzica-n sînge“, ci pentru că au fost obligați să o facă vreo 500 de ani. Și pentru că trebuiau s-o facă foarte bine, în caz contrar primind, de mult prea multe ori, pedepse greu de imaginat.

Aș putea continua cu rolul pe care romii l-au avut în dezvoltarea economică a acestor regiuni, despre contribuția lor la războaiele pe care România le-a dus din 1877 pînă în prezent sau despre influența limbii romani în ceea ce numim acum limba română modernă. Sper să o fac cu o altă ocazie. Ceea ce mi-aș dori să înțelegem este că, de vreo mie de ani, romii și românii au trăit împreună și au făcut, deopotrivă, ca România de azi să fie ceea ce este. Pentru că este țara noastră în care toți ne simțim acasă.

Gelu Duminică este sociolog,
director executiv al Agenției
de dezvoltare comunitară
„Împreună“ ●

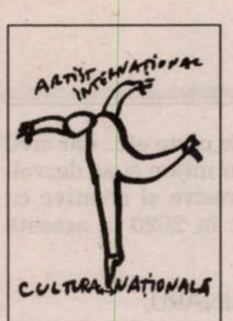

Diversitatea văzută dinăuntru

– anchetă –

Discursurile naționaliste cu accente xenofobe au devenit tot mai prezente în țările din Europa de Est, atît în media tradițională și în cea online, cît și în spectrul politic. În contextul redefinirilor constante ale noțiunilor de identitate, apartenență, naționalism, multiculturalism, e nevoie de o reevaluare a culturii naționale românești cu ajutorul unor perspective cît mai diverse. Ancheta de față își propune să înceapă această discuție.

1) În ce măsură originea etnică sau apartenența la o minoritate conlocuitoare ori la o comunitate culturală specifică (din țară sau din afara granițelor) au presupus un impact asupra formării și parcursului dvs. în carieră?

2) Se regăsește și / sau e important să se regăsească acest aspect al apartenenței culturale în activitatea dvs. artistică?

3) Descrieți într-un paragraf starea culturii române în acest moment din perspectiva domeniului dvs. de activitate artistică (film, teatru, literatură, arte vizuale, muzică).

Notă: Pînă la închiderea ediției, am primit aceste răspunsuri.

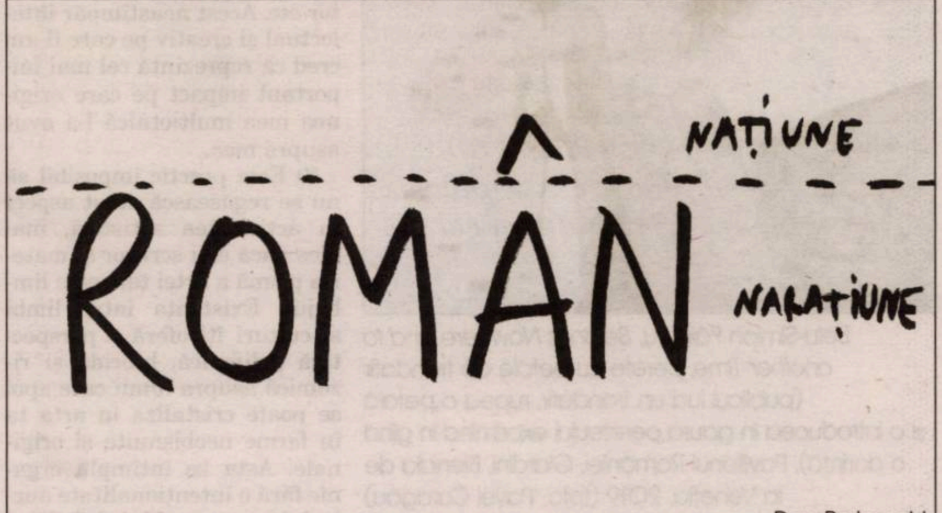

Dan Perjovschi

● Alexandru BINDEA, actor

1-2) Apartenența mea etnică la comunitatea armenească fiind destul de îndepărtată (bunicul din partea mamei), am simțit un fel de mîndrie că sînt puțin deosebit de cei din jurul meu. Paradoxal, acest sentiment m-a făcut să fiu foarte atașat culturii naționale, cultură pe care am considerat-o de căpătîi. Mai tîrziu, urmînd școala în limba italiană, am descoperit o nouă cultură, care de fapt nu este decît un fel de „rudă apropiată“ a culturii noastre naționale. Și pot spune că am adoptat-o, aceasta regăsindu-se din plin în activitatea mea artistică, teatru și cinema.

3) Din păcate, nu am prea multe speranțe în ceea ce privește cultura națională în 2021 și consider că o societate care lasă cultura la „și altele“, cînd se vorbește despre organizarea ministerelor, nu poate avea speranțe în viitor. Iar un guvern care nu face decît să certifice acest lucru pe zi ce trece nu îmi dă nici o speranță pentru 2021.

● Michele BRESSAN, fotograf

1) Parcursul meu derivă dintr-un contrast. M-am născut în Trieste, un fel de Twin Peaks burghez și lipsit de mistere, dintr-o mamă romancă și un tată italian. În 1991, atunci cînd m-am mutat definitiv în România, s-a produs răsturnarea paradigmelor culturale și vizuale cu care crescusem și la care eram obișnuit să mă raportez. Cu siguranță, impactul pe care Bucureștiul anilor '90 l-a produs asupra mea a fost imediat, un moment formator. Nu am simțit niciodată că aș face parte dintr-o minoritate etnică/culturală; poate doar în copilărie, atunci cînd colegii de școală din Italia îmi spuneau *„zingaro“*, iar copiii din Giulești, cu care petreceam verile din timpul vacanțelor la bunicii materni, mă strigau „italianu'“. Conceptul de minoritate cred că funcționează precum frica: ea există și funcționează doar atunci cînd o percepi și ți-o recunoști. Contextul românesc a ajuns să metabolizeze și „partea mea italiană“. Cea mai mare parte a lucrărilor mele este generată și direct relaționată de contextul românesc, așa cum se întîmplă și în cazul altor artiști români. Singura experiență profesională conectată originilor mele italienești a însemnat participarea, în 2011, la „Padiglione Italia nel Mondo“, din cadrul celei de-a 54-a ediții a Bienalei de la Veneția. Invitația a venit din partea ambasadei italiene din București, iar selecția presupunea expunerea unor artiști italieni (și de origine italiană) activi/rezidenți în afara Italiei.

2) Nu cred că este relevant ca *statement*. Cred că este un aspect care se regăsește la nivel de influențe, spre exemplu în anumite citate pe care le-am folosit și care includ imagistica de origine catolică.

3) Chiar dacă este aproape flatant să te afli în postura de a răspunde la o astfel de întrebare, voi încerca să n-o fac. Aș spune doar că niște lucruri se întîmplă, altele se confirmă, iar către altele încercăm să ne îndreptăm. Rămîne de văzut dacă este vorba despre un miraj sau dacă vom da și de apă.

● Aylin CADÎR, cîntăreață și actriță

1) Eu sînt turcoaică din Dobrogea, născută și crescută la Constanța pînă la șaisprezece ani. Sîntem mulți turci în Constanța, dar nu aș putea spune că există vreun centru care să susțină dezvoltarea culturii noastre acolo. Cel puțin, eu nu știu de vreunul. Cei mai mulți sîntem deja asimilați. Cred că generația mea este ultima care mai știe să vorbească limba. Chiar eu, de cînd trăiesc în București, sînt tot mai alienată pentru că, nefiind aproape de rude și de prieteni turci, mi-e greu să întrețin tradițiile și limba. Dar cu un efort o fac totuși; la o scară mică, dar o fac. În ce măsură mi-a influențat cariera apartenența mea la etnicii turci, nu aș putea să zic cu exactitate. Probabil faptul că am crescut într-o familie modestă de musulmani destul de stricți m-a făcut să am o timiditate și un respect poate uneori prea mare pentru toți ceilalți din domeniu. Domeniu care, de altfel, a apărut în viața mea după optsprezece ani, noi în familie neavînd vreun obicei de a merge la teatru. Este o pasiune pe care mi-am descoperit-o singură cînd m-am rupt de Constanța. Tind să cred că felul în care am fost crescută mă face să am mereu tendința de a crede dintru început că oricine este mai bun decît mine. Sau poate că asta nici nu are legătură cu felul în care am fost crescută, ci pur și simplu așa sînt eu. Oricum, ca actriță, dar și în calitate de cîntăreață, nu am avut nici avantaje, nici dezavantaje din cauză sau datorită faptului că sînt turcoaică. Rareori a contat sau a făcut vreo diferență. Este mai degrabă la capitolul diverse sau curiozități de genul: „Uite, ea e turcoaică! Știi ceva în turcă?“. Dar nu am obținut vreun rol sau vreo cîntare pentru că sînt turcoaică.

2) În ciuda lipsei de „beneficii“, pentru mine este foarte importantă identitatea mea culturală. Și poate că tocmai pentru că simt că îmi scapă printre degete fac diverse lucruri care să mă țină legată de „turcimea“ mea. Sînt în legătură cu doi dramaturgi tineri din Turcia și am tradus în urmă cu cîțiva ani un text al unuia dintre ei. Văzusem spectacolul cînd eram la Istanbul și i-am cerut textul să-l traduc. Din păcate, încă nu a devenit spectacol. Pentru asta trebuie să se alinieze mai multe planete, dar experiența traducerii este una care îmi face plăcere. La fel, tot legat de identitatea mea culturală, am simțit nevoia în urmă cu ceva timp să susțin un concert de muzică turcească, pe care l-am denumit „Odaliscă“. A avut loc la Sala Amfiteatru a Teatrului Național și a fost o realizare importantă pentru mine. Am cîntat cîteva piese vechi din muzica așa-zis populară turcească, acompaniată, pe lîngă băieții din trupa mea, și de un prieten turc care cîntă la un instrument tradițional numit *baglama*. Piesele pe care le-am cîntat sînt piese cu care am crescut, pe care mi le fredona bunica, dar și piese mai noi, mai pop, pe care, împreună cu trupa, le-am rearanjat și le-am dat un *feel* mai *jazzy* specific trupei mele.

3) Domeniul meu principal de activitate este actoria și de la mine se vede așa: lucrurile funcționează pe principiul fiecare-pentru-el. Așa a fost mereu, dar anul pandemiei cred că va adînci treaba asta. Sînt deja actori, mai ales din zona independentă, obligați să facă alte meserii ca să poată supraviețui. A fi actor în România devine un lux, un privilegiu. În teatrul românesc văd dezbinare, văd artiști împărțiți pe grupulețe, văd cîteva oaze de cultură, văd individualități care aduc public mare, văd tineri cu privirea nesătulă gata să muște din scenă numai ca să joace, în general văd sete de joc și joacă, văd mulți nemulțumiți de dragul de a fi nemulțumiți, dar și nemulțumiți îndreptățiți să fie astfel, văd puține șanse pentru foarte mulți. Văd un public doritor de spectacole care să-i pună mintea la contribuție sau care să depășească limitele propriei imaginații, pentru că este un public care acum a avut timp și a văzut tot ce era de văzut pe Netflix, HBO GO, Amazon Prime și a avut acces la spectacole de teatru din lumea întreagă, la premiere la care, altfel, nu ar fi avut cum să ajungă. Nu știu, dar presimt că teatrul românesc nu va avea resursele să îi satisfacă dorințele decît foarte izolat și chiar mai puțin decît o făcea înainte de 2020, pentru că acum sînt și mai puțini bani la cultură. Asta considerînd că este, totuși, nevoie de bani ca să faci spectacole precum cele care au fost în *streaming* la Naționalul londonez etc. Lucrurile parcă merg împotriva conținutului valoros și cred că virusul ăsta va adînci diferențele între întîmplări substanțiale și simplul *entertainment*. Cred că ceea ce era un *„vibe“* va deveni un fapt: în muzică, de exemplu, producătorii muzicali și artiștii începuseră (de cîțiva ani deja) să facă muzică pe bandă rulantă doar pentru a obține cît mai multe *view*-uri. Ceea ce acum devine normă. Nu e nimic rău în asta, dar ce fel de muzică iese dintr-un malaxor, dintr-o fabricuță de adunat *like*-uri?

● Péter DEMÉNY, scriitor

1) M-am format datorită acestei apartenențe. Odată, pentru că am crescut cu niște bunici din „generația Trianonului“ (bunicul născut în 1905, bunica, în 1912): au urît românii toată viața cu ura caracteristică unui tip de oameni („Domnu' Maniu e un om foarte cumsecade, dar e român“). Am încercat o viață întreagă (am 49 de ani) să scap de aceste prejudecăți și am reușit într-o mare măsură. Cînd președintele de origine săsească își bate joc de limba mea, îmi spun că e un gest politicianist, deși rămîne întrebarea oare de ce speră un om politic să aibă succes cu asemenea mîrlănii (desigur, pentru că există „piață“, cerință pentru așa ceva). Pe parcursul carierei mele, am fost un pod volant. Am absolvit secția maghiară-română la Cluj și am devenit scriitor și traducător. Am tradus volume de Ștefan Bănulescu, Daniel Bănulescu, Traian Ștef, Filip Florian, Pavel Șușară, Andrei Gazsi, versuri de Șerban Foarță, Ioan Es. Pop, Mircea Ivănescu etc., eseuri de Octavian Paler, Gabriel Liiceanu, Ștefan Borbély, Matei Călinescu, Liviu Antonesei etc. Am scris și scriu nenumărate articole despre literatura și cultura română, postări pe blog-ul *Adevărul* despre politica din România. Cît am fost membru în consiliul ICR, am organizat, împreună cu vicepreședintele Mihály Zoltán Nagy, „Diagonale“ interculturale și o conferință, „Bumerangul cultural“. La evenimente participaseră Mihaela Ursa, Doru Pop, Elena Dumitru, Béla Markó, Evelin Márton, Bedros Horasangian, A.G. Weinberger, Szabolcs Szonda etc. Din 2015 trăiesc la Tîrgu Mureș, aici organizăm în fiecare an o conferință bilingvă sub egida Uniunii Scriitorilor împreună cu Béla Markó. Cum și Kocsis Francisko trăiește aici, lucrurile sînt destul de simple. La Zalău, ajut cît pot în organizarea „Primăverii poeziei“, un festival bilingv, publicăm și o antologie.

2) Este foarte important, pentru mi-

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

ne, cel puțin. Mă trezesc mereu explicînd unui maghiar teme și motive din cultura română sau unui român, cele din cultura maghiară. Sînt cîțiva, nu destui, cu care pot discuta fără să explic ceva. Prin forța lucrurilor, între ei sînt mai mulți maghiari decît români, în ultimul timp personalități cu nume maghiare care lucrează în cultura română, cum sînt Andrei Dósa sau Mihók Tamás. Am cîteva volume scrise în română: *Ghidul ipocriților* (Polirom, 2013) și *Valurile libelulei* (Charmides, 2018). Un volum scris cu Doru Pop: *Pălăvrăgeala vagabonzilor* (Charmides, 2018). Și unul tradus în românește de Kocsis Francisko: *Splendidul mistreț* (Curtea Veche, 2020). Deci da, cred că activitatea mea artistică este un fel de interfață între cele două culturi.

3) Literatura română contemporană este una deosebită, și o spun fără false reverențe. O poezie superbă (chiar acum vom publica în revista *Látó,* al cărei redactor sînt, poemele formidabile ale Anastasiei Gavrilovici; opera lui Șerban Foarță este o bucurie în sine), proză consistentă (de la Florina Ilis la Veronica D. Niculescu, arcul este radiant), teatru tensionat, eseuri inteligente. Filmul, la fel: de la Radu Jude la Nae Caranfil și invers. Ce m-aș fi făcut fără Caragiale cînd scriam *Ghidul?* Dar fără Radu Paraschivescu? În același timp, literatura română este și un fel de oglindă pentru mine: cu un umor mult mai jucăuș și mai structural, cu o avangardă mult mai accentuată, îmi „vorbește“ mereu despre cum e să fii altfel.

● Andrei DÓSA, scriitor

1) Apartenența la comunitatea culturală în care m-am format (cea maghiară) mi-a oferit privilegiul unei duble perspective, al unei duble măsuri. Al înțelegerii precoce a relativității istorice, a felului în care variantele oficiale pun accentul pe anumite fapte și fenomene, alegînd ca pe altele să le omită. Din conștientizarea acestor eforturi de mistificare, înfăptuite de ambele părți, s-a născut un sentiment de îngăduință față de ele, ba chiar de compasiune față de variantele liniare și coerente înaintate de două națiuni mici, complexate de fenomenele macro care au măturat această parte a Europei în ultimele două milenii. Iar de aici nu a mai fost decît un pas pînă la conștientizarea faptului că existența mea simultană în două limbi (și implicit în două mentalități) atît de diferite ar trebui celebrată cu smerenie și o uimire continuă. Pe de altă parte, cunoașterea limbii maghiare mi-a oferit și un alt privilegiu, cel al accesului direct la o literatură bogată și complexă, de la care am avut și am în continuare multe de învățat și de însușit. Dacă nu m-ar fi fascinat, încă din liceu, poeți precum Attila József și Domokos Szilágyi, cu inventivitatea, forța mocnită a versurilor, cu tandrețea și adevărurile lor, strigate vehement, cu viețile lor trăite într-o febră și o căutare continuă, încăpățînată, poate că nu mi-aș fi dorit niciodată să fiu ca ei. Un vis adolescentin, din al cărui impuls inițial sper să păstrez ceva pînă la adînci bătrîneți.

2) Faptul că mă mișc relativ liber și că exist simultan în aceste două limbi, culturi, ar trebui să mă stimuleze la tot pasul, datorită tensiunile potențiale care se nasc din participarea la ele (cel puțin) în calitate de cititor. Pot spune că aceste două cîmpuri culturale, (mult prea) răzleț interconectate, îmi dau o mare libertate în realizarea de noi conexiuni, noi ciocniri, cel puțin la nivel de limbaj, poate singurul nivel la care un individ ca mine poate să acționeze, sperînd, în mod naiv poate, la un anumit impact, o anumită apropiere.

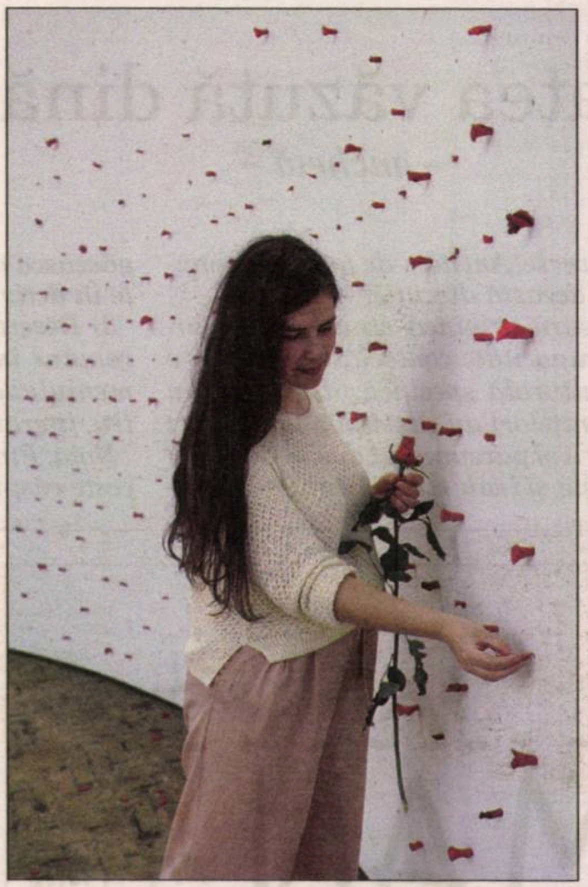

Belu-Simion Făinaru, *Belongs Nowhere and to another Time,* perete cu petale de trandafir (publicul lua un trandafir, rupea o petală și o introducea în gaura pereteului exprimînd în gînd o dorință), Pavilionul României, Giardini, Bienala de la Veneția, 2019 (foto: Pavel Curagău)

3) A devenit și mai clar că scriitorul român nu prea contează, iar asta ne-a dat, unora dintre noi, o și mai mare libertate creativă, cu rezultate sortite deocamdată mai degrabă sertarului. A trebuit să vină anul 2020 ca să aflu că atît Tolstoi, cît și Günter Grass își rescriau de două-trei ori romanele înainte de a le publica. Am ce învăța de aici. Care mai poate fi, în lumea de azi, relevanța a ceea ce fac? Să ofer poate un pic de bunăstare și de căldură, un strop de coerență și înțelegere, totul condensat în cîteva proiecte online și postări pe rețelele sociale. Posibilitatea sistării sau chiar a dispariției unor colecții de poezie și proză românească, din cauza contextului anului 2020, m-a învățat să renunț și mai mult la convingerea arogantă că fac ceva important. Cred că sînt pe drumul cel bun.

● Robert Gabriel ELEKES, poet și dansator

1) M-am născut într-o familie multietnică în cadrul căreia se vorbeau mai multe limbi. Asta a însemnat că am învățat să mă mișc cu relativă ușurință dintr-o limbă în alta, să fiu confortabil cu schimbări subite de context și de registru lingvistic și cultural. În același timp, această existență între limbi a însemnat și imposibilitatea mea de a mă simți complet acasă într-o limbă și o cultură, să îmi clădesc o identitate stabilă și monolitică. Sînt o corcitură și zic asta cu mîndrie pentru că exact această identitate culturală și lingvistică fluidă (care inevitabil mi-a format și gîndirea, și valorile) a fost probabil cel mai important catalizator pe parcursul carierei mele de pînă acum, în cadrul căreia mi-am asumat diferite roluri, ca de exemplu de poet, de profesor, de dansator, de actor, de traducător, de moderator etc. Acest neastîmpăr intelectual și creativ pe care îl am cred că reprezintă cel mai important impact pe care originea mea multietnică l-a avut asupra mea.

2) Este practic imposibil să nu se regăsească acest aspect în activitatea artistică, mai ales dacă ești scriitor și materia primă a artei tale este limbajul. Existența între limbi și culturi îți oferă o perspectivă polifonică, hibridă și rizomică asupra lumii care apoi se poate cristaliza în arta ta în forme neobișnuite și originale. Asta se întîmplă organic fără o intenționalitate auctorială anume. Mai dificilă și problematică este situația cînd acest aspect ajunge să fie obsedant și devine epicentrul creației artistice. Nu aș putea să scriu niciodată o carte doar despre originile mele multietnice și multilingvistice, și nu cred că este important să fac asta. Ar fi redundant să fac asta pentru că aceste origini survin în fiecare gînd pe care îl exprim, în fiecare vers pe care îl scriu.

3) Poezia, care în anii trecuți, încetul cu încetul, a început să iasă din existența ei de nișă, prin evenimente noi și curajoase, performance-uri și o vizibilitate publică mai mare, a suferit o lovitură destul de gravă anul trecut prin schimbările sociale pe care le-a impus pandemia. A trebuit să se retragă iar în bîrlogul ei sau să se redefinească. La fel și editurile literare au avut un an 2020 foarte greu. Totuși, au fost publicate cărți de poezie și de proză importante, a fost un an foarte bun și pentru debuturi și am observat o tendință clară a poeziei contemporane de a se folosi de diferite moduri de exprimare multimedia, ca de exemplu videopoemul, care a fost pe val în 2020. Sper ca lucrurile să se întoarcă curînd la o anumită normalitate și să avem iar lecturi, festivaluri, tîrguri de carte etc., dar cred că e important să nu uităm și să dezvoltăm strategiile expresive și creative cu care ne-am adaptat în 2020 la această nouă realitate.

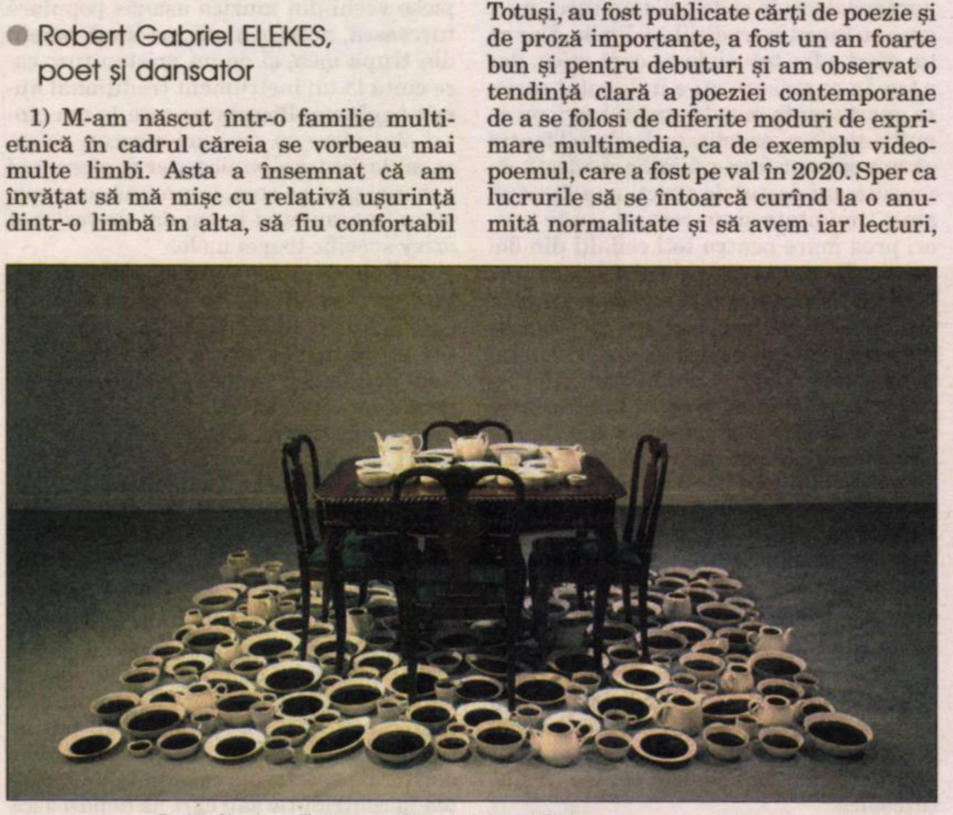

Belu-Simion Făinaru, *Black Milk,* 2017, masa părinților de sufragerie cu scaune, vase din porțelan, ulei ars de mașină (foto: Yahel Făinaru și Galeria Poterașu, București)

● Belu-Simion FĂINARU, artist vizual

1) Originea mea e de român născut și crescut la București sub regimul comunist, aparținînd minorității evreiești din București și apoi, după emigrarea familiei mele în anul 1973 în Israel, am devenit un tînăr emigrant aparținînd comunității române evreiești minoritare din Israel. În perioada asta mi-am dezvoltat viziunea și simțămîntul puternic al unui emigrant care-și caută o identitate personală și autentică dezvoltînd o imagine a casei într-o permanentă stare de deconstrucție. În această noțiune simbolică a casei, nimeni nu e acasă și nimeni nu poate fi acasă avînd sentimentul puternic al unei case amenințate din exterior de distrugere. În această situație precară de evreu emigrant cu spirit de nomad, îmi dezvolt simțămîntul, viziunea absenței și a neantului tipică filozofiei și viziunii iudaice. Procesul artistic devine o călătorie internă și externă prin combinarea de obiecte și imagini, priveliști și amintiri în căutarea identității și a locului. Ca în lucrarea *„Black Sea“*, o chiuvetă de baie unde, ca într-un joc de copil, navighează o barcă fragilă și vulnerabilă pe valurile imaginației și ale amintirilor către tărîmuri îndepărtate și aventuri fermecătoare, dînd forma simbolică a spiritului aventurier al nomadului în fața necunoscutului. Procesul meu creativ e format prin descoperirea unei realități simbolice în viața de zi cu zi prin combinarea contrastelor și crearea unei realități bogate care provine din trecut și prezent, din sacru și secular, din spiritual și material, angajîndu-mă în crearea de forme simbolice, în căutarea hărții copilăriei mele, tînjind la un loc care nu este un loc. Acest simț al absenței și al neantului a fost baza instalației mele *„Belongs Nowhere and to Another Time“* expusă la Pavilionul României la Bienala de la Veneția din 2019, unde am fost ales pentru a reprezenta România. La Veneția și de-a lungul carierei mele artistice am folosit obiecte autentice pentru a mă implica în conceptul casei, identitatea personală și colectivă și componentele memoriei perturbînd funcțiile originare ale obiectelor sau inspirîndu-mă de la ele pentru a crea obiecte noi, creînd instalații artistice care subliniază contrastul în care un element îl anulează pe celălalt. Această tensiune plasează privitorul într-o situație unică, un moment metafizic și mistic similar unei eclipse de soare, dimensiunea mistică fiind esențială pentru a înțelege și descifra lucrările mele.

2) Apartenența mea culturală se regăsește în instalații artistice cu simțul domesticității amenințate, familialul care este destabilizat și încetează să mai existe, gînduri despre Holocaust și vieți care au fost exterminate, rămînînd doar obiecte care atestă un trecut plin, mărturisind în tăcere viața individului și o viață bogată de familie și comunitate, precum se găsește în instalația *„Black Milk“*, expusă recent în expoziția mea personală de la Muzeul de Artă Modernă din Haifa. Instalația e relevantă și pentru realitatea contemporană cînd structura familiei și „masa de familie“ nu mai sînt incontestabile, iar conceptul de casă nu mai este consensual, referindu-se și la dezastrele migrației contemporane, și la condiția umană marcată de întuneric și exil.

3) Arta vizuală românească și cultura română la începutul anului 2021, în mijlocul crizei pandemice, se găsesc în momentul în care legătura dintre memoria trecutului și promisiunea viitorului crapă. Acesta este momentul în care domesticitatea se

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

clatină și eșuează, umanismul se confruntă cu o criză în care valorile umane evidente se prăbușesc. În viziunea mea, rolul artei vizuale românești este de a ridica întrebări deschise despre starea contemporană de anxietate colectivă, națională și internațională în același timp.

Elias FERKIN, actor

1) Nu am pornit cu gîndul că apartenența mea la o minoritate conlocuitoare ar fi trebuit să-mi influențeze în vreun fel cariera de actor, deși, din păcate, au fost momente cînd acest lucru mi-a afectat într-o oarecare măsură traseul artistic. Aici mă refer la faptul că uneori răspunsul la un casting, deși ajuns în ultima etapă, a fost: „Din păcate, au spus că nu ai față de român“. Nu aș vrea să se înțeleagă că mă plîng de rezultatul casting-urilor, sînt oameni care nu văd etnia mea ca un filtru în luarea deciziilor în privința distribuirii mele într-un rol. Mi-ar plăcea să existe o mai mare acceptare a faptului că trăim într-un secol în care multiculturalitatea se desfășoară și se acceptă la nivel mondial, și în general nu mai există mentalitatea de a separa un actor de altul din cauza originii etnice sau apartenenței culturale.

2) S-a întîmplat de cîteva ori, este normal să poți contribui cu apartenența ta culturală la crearea unui act artistic atunci cînd rolul o cere, o fac întotdeauna cu bucurie. Pe viitor însă voi încerca să am un aport mult mai mare în promovarea valorilor mele culturale; sînt foarte puține lucruri care se știu despre istoria tătarilor și aproape nimic despre tătarii care conviețuiesc în prezent pe teritoriul României.

3) Referindu-mă doar la activitatea mea (film și teatru), consider că starea culturii române în momentul prezent este doar o senzație la nivel cognitiv. Ne putem doar imagina ce am putea face, ne putem aminti ce făceam sau ne putem gîndi cum să facem ce am putea face sau ce făceam odată. Starea culturii române este deocamdată aceea de hibernare forțată, iar revenirea va fi una grăbită, într-o mișcare de tip brownian, cu pași nesiguri și aglomerare de gînduri de a recupera un timp pe care nu-l mai putem recupera. Sper, totuși, că putem resuscita această stare și că ne vom întoarce la normalitatea de dinainte de această „normalitate“ pe care o trăim acum.

Andreea GRĂMOȘTEANU, actriță

1) Provin dintr-o familie cu origini puternice aromâne. Am o moștenire bogată, pe care nu o pot ignora și nici nu îmi doresc acest lucru. Aparțin acestei culturi care conține un fel aparte de a simți și a vedea lumea, ușor anacronică, aparent, pentru vremurile pe care le trăim: vorbește despre moralitate, despre legăturile cu trecutul, despre forța existenței în comunitate, despre intuiție, despre familie și puterea ei de salvare. Profesional, pentru mine a fost un cîștig. Sigur că acest fel de a privi viața mi-a influențat deciziile, mi-a creat un sprijin creativ și a existat, sub diferite forme, în tot ceea ce am făcut. Și mă refer aici la înțelegerea și interpretarea personală a acestei culturi. Are un loc aparte în existența mea, nu mă constrînge, din contra, mă îmbogățește.

2) Uneori mi-ar plăcea să fiu mai activă în comunitate. Rădăcinile mele cer tributul conștiinței. Mi se întîmplă să aud un cîntec, o baladă și mă întorc direct acolo unde mintea mea găsește acest „acasă“. E ceva din mine care își cere dreptul să existe atîta timp cît respir. Nu știu cît de important este acest aspect al apartenenței, de fapt. Nu pot cuantifica. E parte din mine.

3) N-am să judec anul ce a trecut. N-am să emit prejudecăți pentru anul acesta, mai ales în cultură. Cred că lucrurile cereau să se înnoiască. A fost nevoie de un asemenea stop pentru ca perspectivele să fie forțate nu să se schimbe total, dar măcar să-și schimbe unghiul. Sînt optimistă. Cred că după un final e întotdeauna un început. Oamenii sînt dornici să producă, au energie de investit. Încet-încet ne vom dezmorți și vom evalua cîștigurile. Sper într-o *stare de fapt*.

HAJDU Tamás, fotograf

1) Originea și educația în spiritul apartenenței mele etnice sigur au avut un impact major în formarea mea. Prin anii '80 am avut un fel de avantaj etnic. În timp ce în România nu aveai acces la cultura autentică, prin prisma televiziunii și editurilor mult mai libere din Ungaria comunistă ne-am deschis ochii și apetitul spre cultură. Acest lucru l-am observat și la prietenii mei de naționalitate română din zona de vest a țării, vorbitori nativi de maghiară, învățată așa, la colțul blocului.

2) Inevitabil se regăsește, dar nu e conștient, adică ajunge accentul meu de maghiar din Ardeal, nu am nevoie de accente și în fotografia mea.

3) Nu avem o cultură sănătoasă. Fotografia, ca și arta, e aproape inexistentă. În România, de cîțiva ani nu mai există nici o revistă de artă fotografică, au dispărut și revistele de tehnică foto. Festivalurile de fotografie de la noi sînt niște adunări palide de prieteni, colegi și neamuri. La Festivalul Photo IS:RAEL, la care am participat în 2018, în luna în care a fost deschisă, expoziția a fost vizitată de peste 50.000 de oameni. Singura scenă pentru a expune ne-a rămas *social media*, dar e invadată de o generație disperată de *wannabe artist / wannabe influencer* și tinde să devină un mediu toxic.

Michele Bressan, *Coloana Finitului, 2008*

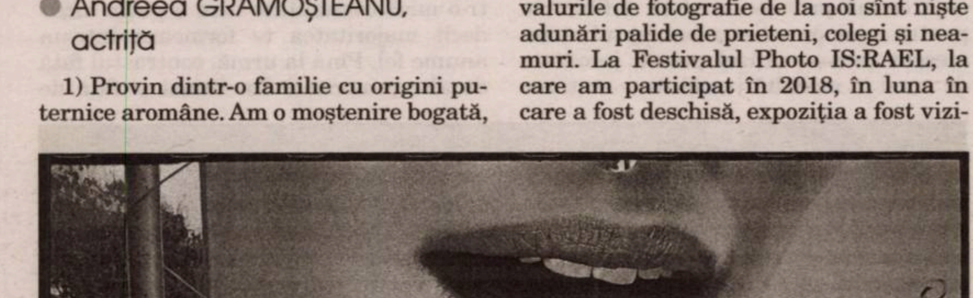

Michele Bressan, *Pelerinaje, 2009-2015*

Róbert LAKATOS, regizor de film

1) La vîrsta la care se formează sistemul de valori de bază al unui individ am prins și perioada comunistă, în care mai toți cei care aveau ceva important de făcut cu cultura maghiară erau invitați la Securitate, ceea ce bineînțeles a provocat o lipsă de încredere în rîndul maghiarilor din România față de majoritari, dar am prins și explozia de libertate culturală după schimbarea sistemului, cînd în cultura maghiară a fost o întoarcere euforică spre valorile culturale tradiționale autentice – nu numai în Transilvania, ci și în Ungaria, fiindcă pro-sovieticii nici acolo nu priveau cu ochi buni valori culturale naționale tradiționale (pornind de la ideea că poporul maghiar e vinovat, deci trebuie reeducat). Atunci am început să ascult etno-jazz din Ungaria, bazat pe muzică tradițională din Transilvania (nu numai ungurească, ci și românească), și astfel mi-am format o identitate culturală nu numai națională, ci și regională (exemple pentru mine fiind Béla Bartók din lumea muzicii și, mai tîrziu, Serghei Paradjanov din lumea filmului), o cultură care doar după ce intri în profunzimile ei îți dai seama că nu e nici uni-națională, nici conservatoare. În ultimii ani, mulțumită atitudinii deschise a majoritarilor din lumea artei românești, a început o apropiere între minoritari și majoritari, ceea ce cu siguranță se va reflecta și în creațiile artistice.

2) Nu pun accent, fiindcă se regăsește oricum – poveștile mele, care încerc să aibă un mesaj universal, le plasez în mediul cultural pe care-l cunosc cel mai bine. E greu să creezi în altă cultură decît a ta, nu am făcut-o pînă acum, dar mă tentează să încerc.

3) Cred că cinematografia românească a cîștigat o poziție consacrată pe paleta culturală mondială. Mă tem că majoritatea politicienilor români nu-și dau seama ce aport important are cinematografia la îmbunătățirea imaginii României în lume fiindcă atunci s-ar investi mult mai mult în cinematografia românească, ce a demonstrat că există la noi o elită culturală autoreflexivă cu capacitate de analiză socială profundă prin artă.

Evelin MÁRTON, scriitoare

1) Faptul că m-am născut într-o familie de maghiari din Transilvania, care nu au părăsit regiunea sau țara, a fost decisiv din punctul de vedere al formării mele. Am avut norocul ca, pînă la vîrsta de nouă ani, să trăiesc în aceeași gospodărie cu bunicii materni și străbunicii, ei au fost primii mei mentori în privința culturii căreia îi aparțin. În ceea ce privește formarea oricărui om, limba maternă este decisivă, fiindcă prin ea cunoaștem și percepem lumea, ne cunoaștem pe noi și ne dezvoltăm personalitatea. Școala (cu predare în limba maghiară) a fost următorul mediu care a avut un impact important asupra mea; probabil că deveneam alt om dacă m-aș fi născut, de exemplu, în Muheza, Tanzania. Limba maternă nu o cunoaștem instinctiv, o învățăm în tot timpul vieții noastre; cu fiecare carte citită, cu fiecare cîntec ascultat vom ști să răspundem mai în detaliu la eternele întrebări: cine sîntem, de unde venim, încotro ne îndreptăm.

2) Nu era de la sine înțeles că voi fi ancorată atît de mult în cultura maghiară, acest fapt se explică mai bine prin înclinațiile mele, moștenite sau apărute doar așa, din neant. Îndepărtarea de etnia mea nu mi s-a părut un drum posibil de urmărit. Existența mea de zi cu zi depinde de limba și, în mare măsură, de cultura maghiară, avînd în vedere că lucrez ca redactor radio (SRR, Redacția Minorități, emisiunea în limba maghiară), și de proză (al revistei *Helikon*, Cluj), și mai și scriu pe deasupra, tot în maghiară – din simplul motiv că așa mă pot exprima cel mai bine. Mai precis, scriind în maghiară mă pot apropia de ceea ce aș vrea să spun și de ceea ce sînt. Singura limbă în care mă simt aproape la fel de bine și în siguranță este româna, cu ezitările de rigoare, care întotdeauna mă dau de gol.

3) Din punctul de vedere al cărților care urmează să fie publicate în acest an, literatura va fi extrem de productivă, multe opere s-au născut sau au fost finalizate în „vremea izolării“; întrebarea este: vom avea un public interesat de ceea ce scriem? Anul 2020 a îndepărtat publicul de scriitor, întîlnirile online au creat o imagine ușor falsă despre acest interes – poate mă înșel, dar cred în continuare că întîlnirile fizice au un impact mult mai profund. În același timp trebuie păstrat și mărit pe cît posibil „publicul virtual“ dobîndit în anii precedenți. Multe reviste sau publicații culturale/literare vor încerca în 2021 să-și dezvolte platformele virtuale, online, căci existența mai multor publicații a devenit precară, apariția lor „fizică“ devenind imposibilă, în cele mai multe cazuri din motive financiare/de finanțare.

MIHÓK Tamás, scriitor

1) Mi-am dat seama de importanța apartenenței mele etnice, mai mult ca oricînd, odată ce, mutîndu-mă la București, am ieșit din zona mea de confort – multiculturalismul specific transilvănean. Nici volume de poeme n-aș fi publicat și mai mult ca sigur că nu m-ar fi preocupat nici traducerile literare, dacă întîmplarea nu făcea să mă nasc într-o familie de maghiari din Bihor. Fără cîntecele de leagăn unguești ale mamei, fără lecturile cu voce tare, din folclorul maghiar, ale bunicii din vacanțele de vară ale copilăriei, fără meciurile de fotbal „românii contra ungurii“ *(sic!)* din fața blocului și fără să trebuiască să-mi chestionez identitatea față de unii profesori care-mi stîlceau numele voit, subconștientul meu ar fi avut altele mai importante de făcut. S-ar fi înfruptat, poate, din limbajul C++, însușit cu chiu, cu vai la profilul de mate-info al liceului pe care l-am absolvit.

2) De la grădiniță și pînă la doctorat, am urmat exclusiv programe în limba română (și engleză). Dar Biblia am citit-o în maghiară. Iar cînd vorbesc în somn, de cele mai multe ori primele cuvinte care se pot desluși din maglavaisul meu lexical avangardist sînt, potrivit prietenei mele, cele ungurești. Pot spune, deci, că maghiara am asimilat-o organic, iar româna sistematic. Dacă e sau nu important să se regăsească în mod fățiș factorul apartenenței culturale în literatura cuiva – nu știu. Dar cert e că la un

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

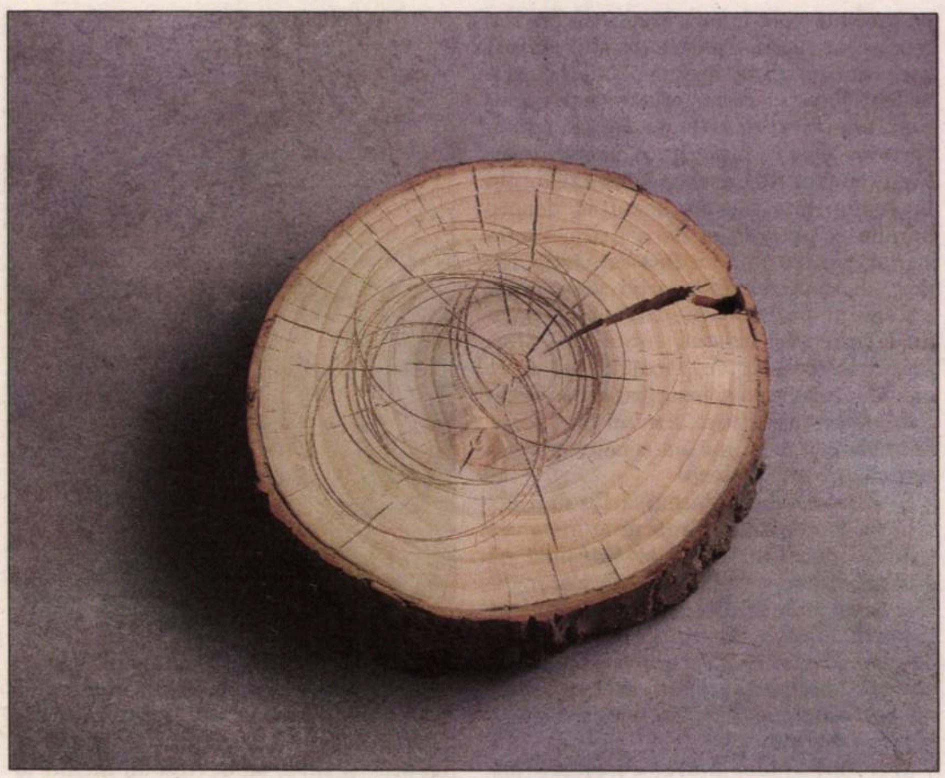
Miklós Onucsán, *Alte cercuri anuale*, 1998-2000, obiect (trunchi de lemn feliat și ștanțat), dimensiuni variabile (foto: Pavel Curagău)

scriitor, oricît de abstract s-ar exprima el, nu are cum să nu-și lase amprenta cultural-identitară pe opera sa. Nu zic, uneori pentru depistarea unor asemenea „corpuri delicte“ e nevoie de niște detectivi literari care să fie și foarte buni cunoscători ai culturii cu pricina.

3) Starea literaturii române în 2021? Cîțiva scriitori extraordinari, de talie mondială. Infrastructură slabă, burse de creație foarte puține și, uneori, compromise.

● Maia MORGENSTERN, actriță

1) Din multe puncte de vedere. În primul rînd, mă aflu la confluența a două culturi: cea iudaică și cea română. Aș spune și cultura universală, dacă îmi este îngăduit, pentru că de foarte devreme părinții mi-au trezit interesul pentru ceea ce înseamnă pictura universală, teatrul universal, muzica în general. Am studiat la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică din București și arta mea s-a format cu dascălii teatrului și ai cinematografiei românești.

2) Eu sînt conducătorul Teatrului Evreiesc de Stat și cel mai important, acum, este să facem cunoscută întreaga tradiție, întreaga cultură evreiască. Sîntem păstrătorii unui tezaur, ai unei moșteniri culturale importante și, cred eu, poate insuficient cunoscute, din motive pe care le putem înțelege. Sînt răni și cicatrici încă nevindecate și poate o cale de a ne înțelege, de a ne cunoaște și de a ne vindeca este cultura. Teatrul Evreiesc de Stat din București este unul dintre foarte puținele locuri unde cultura evreiască, cu tot ce înseamnă ea, este o preocupare la nivel național. Acest teatru își face un titlu de onoare din a fi polul culturii evreiești, al diseminării culturii, tradiției și limbii idiș. Este o moștenire culturală prețioasă, dar și un semnal de alarmă. Riscăm să pierdem această moștenire culturală dacă nu-i vom acorda atenția necesară.

3) De-abia a început 2021, iar auspiciile sub care a pornit... Sîntem divizați ca societate, avem opinii divergente, nu de puține ori, dar, dacă ar fi să vorbesc despre un numitor comun, aș vorbi despre speranță, despre nădejdea de a ne reîntoarce la ce e important. Îmi aduc aminte ce mai oftam noi la începutul lui 2020, ce ne mai indignam că e prea mult, că ne risipim, că e exagerat!

● Miklós ONUCSÁN, artist vizual

1) Provin dintr-o familie mixtă, armeano-maghiară, și am fost botezat armeano-catolic. Mama era unguroaică și tata de origine armean, maghiarizat, și aveau ambii cîțiva strămoși fie șvabi, fie români. Tata mai vorbea armeana, noi, copiii, nu. M-am născut și am trăit pînă după absolvirea liceului în Gherla, fostul Armenopolis. Limba mea maternă este maghiara, limbă în care mi-am parcurs și studiile. Sînt de la naștere cetățean român, iar limba română am învățat-o în copilărie pe neobservate, jucîndu-ne, împreună cu fratele meu, cu copiii vecinului, care erau români. Din acest mozaic de origine, nu m-am ales cu o conștiință foarte ascuțită de apartenență etnică. Pot să spun despre mine că nu sînt etnic român, dar, de aici încolo, nu pot să îmi afirm cu tărie o anume apartenență etnică. Și, din acest motiv, nici nu cred că doar neapartenența la etnia română ar fi presupus vreun impact asupra formării sau parcursului meu. Nu pot să identific nimic manifest în mod conștient în acest sens.

2) Regăsindu-mă, așa cum am încercat să explic mai sus, mai degrabă într-o confuzie de apartenență, nu cred că activitatea mea artistică ar fi amprentată în vreun fel specific etnic. Cu toate acestea, am mai auzit păreri ale unor specialiști care identificau în lucrările mele unde ale gîndirii Orientului. Dacă este sau nu așa, nu știu și nu este un aspect care să mă preocupe în mod programat. Oricum, prefer să fiu încadrat ca „artist din România“ și nu ca „artist român“.

3) Artele vizuale sînt un domeniu aflat în moarte clinică, complet nesocotit atît la nivel social, cît și politic, drept domeniu neesențial. Iar deciziile politice care ar fi trebuit să sprijine reanimarea acestui domeniu, mai ales în contextul noii crize provocate de actuala pandemie, nu au făcut decît să transforme niște presupuse ajutoare financiare destinate artiștilor în instrumente de propagandă politică, complet ineficiente în susținerea scenei culturale, dar cu un pregnant efect de umilire a artiștilor și lucrătorilor culturali.

● Theodor PALEOLOGU, eseist

1) În nici un fel. Sigur, numele pe care-l port este grecesc, dar procentajul de sînge grecesc care-mi curge în vene este destul de redus (am doi stră-stră-străbunici greci, unul din Lesbos, celălalt din Trieste). Și se găsesc mereu imbecili care să mă trateze de fanariot. Intenția este desigur ostilă, dar insultele au în genere efectul de a te face să te simți mîndru de ceea ce ești acuzat. Îmi place ideea că stră-stră-străbunicul meu a fost un colaborator al Ipsilanților, acest neam de eroi și de martiri. Eu nu împărtășesc, de pildă, deloc ideea că grecii epocii moderne ar fi niște degenerați. Mi se pare o prejudecată ignară, stupidă, xenofobă. Eu cred, dimpotrivă, în continuitatea elenismului din antichitate pînă în prezent. Nici în Franța nu mă consider un minoritar, pentru că însăși ideea de minorități naționale este străină filozofiei republicane. Consider, ca majoritatea francezilor de diverse origini, că fenomenul comunitarist este o pacoste. Cred că republica este și trebuie să rămînă *„une et indivisible“* și să combată orice manifestare de separatism de sorginte religioasă sau etnică. Faptul că eram un adolescent român venit în Franța a avut totuși un impact: m-a făcut să devin extrem de disciplinat și muncitor, tocmai pentru că nu m-am complăcut nici o clipă în rolul de străin discriminat, rețetă sigură a resentimentului și automarginalizării. Datorez enorm sistemului educațional francez și mă consider, în felul meu, un patriot francez.

2) Doar dacă considerăm „minoritari“ pe cei care cultivă lucruri considerate desuete în zilele noastre: cultura clasică, limba franceză, libertatea de gîndire și de exprimare, respectul pentru patrimoniu și tradiție.

3) Eu nu mă încadrez în nici una dintre categoriile evocate de dvs. între paranteze. Eu sînt profesor de filozofie, retorică și istorie intelectuală. Ar trebui, așadar, să vă vorbesc despre învățămîntul umanist și artistic din țara noastră. Nu țin să impun părerile mele nimănui și sper să nu supăr pe nimeni, dar sentimentul meu este că ne aflăm într-o situație absolut catastrofală. Este absurd să mai vorbim de reforme ale sistemului educațional. A reforma presupune că ai ceva de la care să pornești. Sincer, nu văd ce. Bănuiesc însă că întrebarea dvs. se adresează și fostului ministru al Culturii. Subfinanțarea era deja o imensă problemă pe vremea mea, dar lucrurile au mers de atunci din rău în mai rău. Și nu mă refer doar la bani, ci și la trogloditismul funciar al partidocrației românești. Mă și mir că a fost posibil să ajungă miniștri ai Culturii cîțiva oameni cu adevărat cultivați: ne puteți număra pe degetele de la o mînă și tare mă tem că vor rămîne degete nefolosite.

● Dorotheea PETRE, actriță

1) Cultural însemnînd mediul în care trăiești, crești și te formezi, atunci în ceea ce mă privește, cred că definitoriu pentru mine ca artist a fost faptul că am crescut într-un orășel pustiu jumătate de an și în cealaltă jumătate – stațiune turistică. Aparent contradictoriu ca univers, pentru mine acum mai degrabă doar contraintuitiv. Eforie Nord este un loc unde ai timp să înțelegi banalitatea, rutina și liniștea și să le observi existînd în opusul lor. Un orășel undeva la malul mării, în care crești cu terase cu linii de autoservire, cu formații de protomanele, Zorile din Galați, Generic, Azur, apoi manelele anilor 2000 și toate trend-urile, de la vestimentație la muzică, reluate în buclă, repetate la nesfîrșit de o mare de oameni în trecere, cu siguranță peisajul acesta mi-a dat o predilecție pentru anumite teme.

2) Îmi place banalitatea, îmi plac universurile statice, îmi place kitsch-ul, pentru mine are o măreție a lui, simt o tandrețe față de nimicuri și față de sentimentalismul ieftin, iar asta știu că se datorează faptului că provin dintr-o zonă precum Constanța, respectiv Eforie Nord, iar culturalul nesofisticat al acelor locuri m-a modificat iremediabil. Gusturile mele artistice au legătură cu starea pe care mi-o dau aceste orașe și mă simt inspirată de ele în continuare, în multe feluri.

3) Cu *disclaimer*-ul de rigoare legat de contextul pandemic care a înghețat aproape orice demers cultural în această perioadă, în ceea ce privește teatrul, cel puțin, lucrurile evoluează încet, dar pozitiv spre platforme de *streaming* și un public care începe să înțeleagă că un spectacol se poate consuma și online. Situația asta a accelerat un proces care oricum avea să se întîmple în următorii ani. În cinema, lucrurile nu au stat prea bine, majoritatea producțiilor au fost amînate, puse *on hold*. Desigur că nu au mai fost concursuri de proiecte și nici finanțări, dar partea bună este că cineaștii au avut mai mult timp, sper, să-și gîndească viitoarele proiecte. Mi-aș dori să învățăm să aducem mai mult suflet în comercial și să o facem la un anumit standard, cu subtilitate, să ne preocupăm mai mult de direcția asta decît de cea a experimentelor cinematografice, a filmelor „nișate“, de festival, care, bineînțeles, au importanța lor ca demers artistic. Visez la un *Breaking Bad* românesc, de exemplu, un concept la nivelul acesta. Mai sînt de aliniat planete și d.p.d.v. economic ca să ajungem aici.

● Pusha PETROV, artist vizual

1) Nu am stat vreodată să analizez acest aspect identitar asupra formării mele. Cînd mă autodefinesc, apartenența mea etnică nu e prima caracteristică la care mă gîndesc, dar e clar că locul și limba în care crești își lasă amprenta asupra ta. A trăi în România, a fi parte dintr-o mică comunitate care e puțin *altfel* decît majoritatea te formează într-un anume fel. Pînă la urmă, contrastul față de alte minorități din Banat și față de

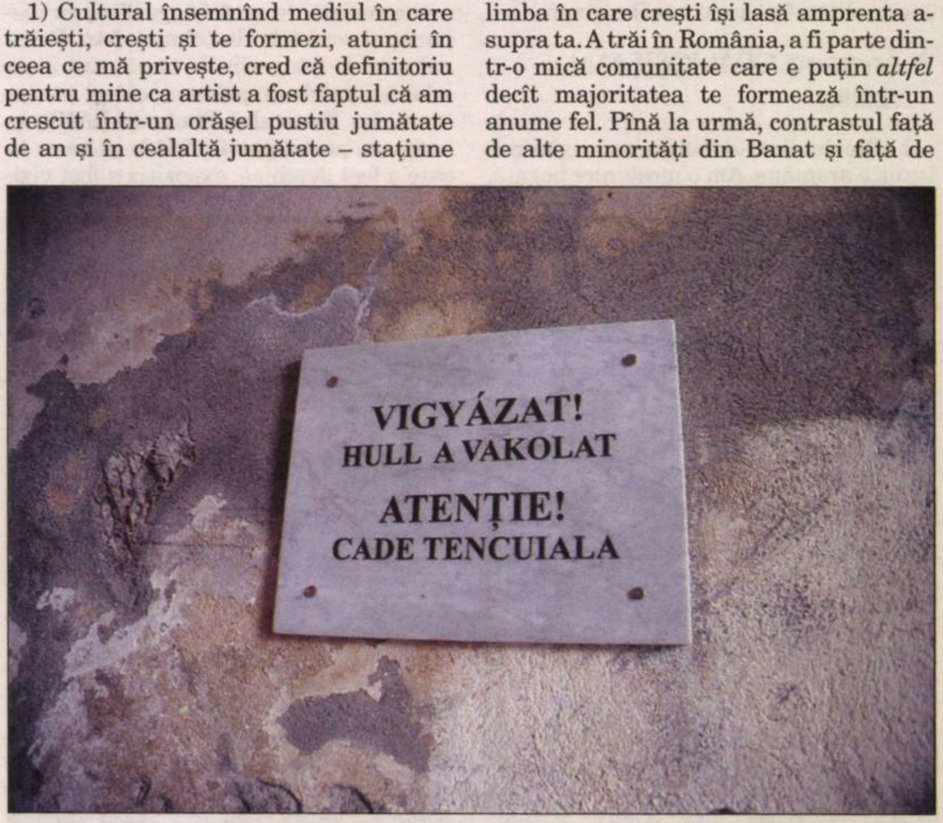
VIGYÁZAT!
HULL A VAKOLAT
ATENȚIE!
CADE TENCUIALA

Miklós Onucsán, *Atenție, cade tencuiala!*, 2013, obiect (placă de marmură gravată), intervenție urbană, 52 x 40 x 3 cm (foto: Attila Kispál)

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

majoritate nu era atît de strident încît să îmi creeze conflicte interne, poate, dimpotrivă, m-a făcut să fiu percepută drept *specială*. Cu siguranță că prin apartenența mea la o comunitate etnică mi-am format anumite deprinderi, obiceiuri, gesturi care pentru mine sînt, de altfel, *„default setting“*. Simplul fapt de a vorbi o altă limbă își lasă amprenta asupra ta. Pe mine o astfel de apartenență m-a făcut să îmi dau seama mult mai tîrziu în viață ce înseamnă o *comunitate* creată în mod organic.

2) Demersul meu creativ gravitează în jurul vieții de zi cu zi și implicit am simțit nevoia să revizitez anumite gesturi și protocoale ce țin de spațiul în care am copilărit, pe care l-am simțit tot timpul ca pe o ancoră, un loc sigur. În mod cert, acest reflex s-a activat mult mai pregnant în momentul în care am început să studiez și să am colaborări în Hexagon. Cred că distanța teritorială reușește miraculos să clarifice astfel de porniri, însă în mod cert a contat și valul de întrebări pe care o școală franceză de artă ți le ridică. Prin urmare, am creat serii fotografice ce vin să evidențieze frînturi din viața comunității bulgarilor din Dudeștii Vechi, urmărind ca ele, în timp, să se interconecteze între ele. M-ar întrista dacă ajunge să fie definitoriu acest aspect în parcursul meu profesional, însă îmi asum acest demers prin care arhivez într-un mod creativ o comunitate ce dispare fără să-și fi pregătit exit-ul, dar sfîrșitul ne ia mai întotdeauna prin surprindere, nu-i așa?

3) În general, pe plan local, dacă lucrurile mergeau anevoios în domeniul artelor vizuale, odată cu 2020 totul oricum s-a resetat. Partea haioasă e că artiștii sînt obișnuiți cu o oarecare nesiguranță a zilei de mîine, ceea ce nu înseamnă neapărat că sînt mai bine pregătiți să facă față unei pandemii, însă starea de șoc e oarecum atenuată. Totul depinde de puterea fiecăruia de a se adapta la această nouă realitate. Prin urmare, *survival of the fittest,* ceea ce e des interpretat ca supraviețuirea celor mai puternici, dar e vorba, de fapt, de supraviețuirea celor care se adaptează cel mai bine la (noul) mediu. Dacă pînă acum, în așa-zisul spațiu cultural, se dezbăteau strategii pentru a atrage un public mai numeros, focus-ul în momentul de față e menținerea cifrei existente, modeste, de consumatori de artă. Nu e o surpriză pentru nimeni precaritatea mediului cultural, însă ca să închei într-o notă mai pozitivă, cred că intervențiile bine gîndite în spațiul public vor avea succes. Cred că lumea va prefera mai mult să descopere o intervenție într-o vitrină sau un parc sau chiar într-o pădure decît să se întoarcă într-un spațiu ermetic clasic. Anul 2021 vine cu o provocare mai mare în a oferi și a găsi realmente soluții acestui context sătul de online.

● Ada SOLOMON, producătoare de film

1) În cazul meu poate fi vorba doar de apartenența la o comunitate culturală specifică, respectiv cea est-europeană, și, dacă inițial aveam complexul provincialului în relație cu comunitățile culturale occidentale, în scurt timp, și grație și momentului extraordinar de glorie a cinematografiei românești de după anul 2000, am transformat acest complex într-un atu și am încercat să pun mereu în prim-plan identitatea mea româno-europeană. În adolescență chiar am suferit și am săpat asiduu în istoria familiei extinse să găsesc o picătură de sînge neromânesc, căci mi se părea că e neinteresant că sîntem români pursînge. Astăzi, mă mîndresc cu asta, mi-am găsit locul în lume cu cine sînt și ce sînt și îmi pare special că „neamurile“ mele au reușit asta.

2) Mă gîndeam că mie poți să-mi iei orice și mă descurc să supraviețuiesc, dar nu cred că aș putea s-o fac dacă cineva mi-ar lua limba română, dacă mi s-ar interzice să vorbesc, să citesc, să mă joc cu cuvintele în limba mea, deși stăpînesc binișor trei alte limbi. Deci da, e esențial să fiu eu însămi, cu identitatea mea, în lucrurile pe care le fac, dacă vreau ca ele să fie adevărate și dacă vreau să treacă granițele. Paradoxal, cu cît mai bine e conturată identitatea locală a unui produs cultural, cu atît sînt mai mari șansele sale de captare a interesului în afara cercului local. Nu mi-au plăcut niciodată produsele de serie, prefer unicatele, fie ele pline de imperfecțiuni.

3) Perspectiva domeniului meu de activitate, cinematografia, nu e nicicum mai bună sau diferită de cea a culturii române în general. Ca în orice criză, și acum problemele sînt mai vizibile decît în vremuri normale, iar ce văd este o percepție a autorităților (ca și a unei mari părți a cetățenilor) asupra culturii ca fiind mai ales divertisment și nicidecum vitamină esențială pentru sănătatea mintală a nației și pentru bunăstarea cetățeanului. Asta este, evident, o consecință a ani și ani de lipsă de investiții strategice și de resurse în domeniul educației în special și, subsecvent, în domeniul cultural. Ce am văzut însă remarcabil în ultimul an au fost cîteva insule de solidaritate de breaslă și între breslele artistice, momente de solidaritate care au făcut foarte bine în această perioadă de izolare și distanțare.

● Alexandru SOLOMON, regizor de film

1) Ca toată lumea, sînt un cockteil care rezistă unei singure etichete. M-am format ca bucureștean, din părinți intelectuali, evrei-români, într-un regim național-comunist. Toate aceste ingrediente au avut un impact asupra mea. Privind înapoi, majoritatea prietenilor părinților mei, pe lîngă care am crescut, erau evrei, dar cred că îi unea mai degrabă o solidaritate de destin precum și antisemitismul societății în care trăiau (manifest și violent în tinerețea lor, latent și perfid în ultimii ani). Lumea lor a dispărut, dar am rămas cu o sensibilitate crescută la discriminare, cu simpatii pentru cei diferiți de normă și cu antipatie față de autoritate.

2) Detest ideea de specific național în artă. Cred că e falsă, depășită și, de obicei, un reflex al xenofobiei. Inclusiv faptul că îmi adresați aceste întrebări mă irită. La început, în filmele pe care le-am făcut m-a preocupat să explorez și să înțeleg experiența istorică și bagajul identitar al părinților mei, al lumii din care provin. Era o etapă, una de autodefinire, de împărtășire a unor povești nespuse încă, de reacție la discursul cultural din acei ani. Am depășit-o. Aparțin realității care mă înconjoară. Nu simt nevoia să îmi clamez apartenența culturală, ea reiese oricum din ceea ce fac.

3) Anul 2020 a însemnat o turnură drastică în domeniul filmului. Realizarea filmelor, mai ales a documentarelor, presupune interacțiune cu lumea și lucru în echipă. Iar difuzarea filmelor se baza, pînă nu demult, pe socializare. Aceste lucruri au fost suspendate pe o perioadă nedeterminată. E posibil ca turnura spre online să fie deja definitivă. Am mai multe proiecte, încerc să (re)găsesc contactul cu ceilalți, cu realitățile lor care au devenit și mai îndepărtate din cauza izolării. Faptul că toată structura de finanțare/producție și distribuție a filmelor din România s-a prăbușit e descurajant. Ce să mai zic de răspunsul autorităților, de lipsa lor de idei și de iresponsabilitatea cu care tratează cultura (vezi și disputele în care a fost implicat recent ministrul Culturii). Aștept primăvara și minunata lume nouă.

Pusha Petrov, *P.L.*, seria *Pišćir,* 5 imagini, 2020, format: 100/100 cm.
Suport: digigrafie pe hîrtie Hahnemühle photo Rag 308 g

● Sașa-Liviu STOIANOVICI, muzician

1) Bănățean fiind, născut și crescut în Timișoara, am trăit o bună parte a copilăriei și adolescenței auzind – de multe ori chiar în familie – vocile diverselor neamuri (unguri, nemți, sîrbi) care alcătuiau țesătura multiculturală a orașului. Ca adolescent intrat „la arte“, mi-am bătut capul însă cu spații geografice și temporale ceva mai îndepărtate: impresioniștii și expresioniștii, fauviștii, școala de pictură de la New York, muzica rock ori cea cult-contemporană, experimentală, exercitau o fascinație mai mare decît *guslarii* care tot apăreau la emisiunile televiziunii iugoslave, cîntîndu-și litaniile. *(Guslar = interpret la guslă – instrument cordofon cu arcuș, din Balcani; guslarul se acompaniază cu instrumentul, în timp ce interpretează diverse cîntece epice.)* Deși eram atașat afectiv din copilărie de Iugoslavia și implicit de Serbia, unde locuiau rude de-ale noastre, fosta „Americă a Balcanilor“ m-a scuturat pentru prima dată cu putere în perioada facultății, odată cu descoperirea unor fotografii vechi de familie a bunicii unei verișoare de-ale mele. Într-una dintre imaginile acelea mici, cît să le ții în portofel sau în batistă, apărea „Baba“ Radmila, verișoară primară a bunicului meu Dragomir – atunci o copilă ce privea ușor încruntată spre obiectivul aparatului de fotografiat, așezată alături de părinții ei. În altă fotografie, cîțiva mustăcioși – unii vag amuzați – ședeau pe ulița satului în cine-știe-ce-zi-a-cine-știe-cărui-an al deceniului patru din secolul trecut. Fără să vrea, locuitorii celor două imagini m-au urmărit de atunci încoace pentru multă vreme. I-am dus cu mine, animați, în subsolul Muzeului de Artă din Timișoara, ori la Maastricht, în seara în care am pus pentru prima dată în scenă o *acțiune performativă* cu hrană, imagine și sunet. Publicului aflat în galeria de artă îi povesteam însă de altele, mai românești, în timp ce găteam mămăligă. Sîrbii pluteau tăcuți, pe un ecran lateral.

2) „Umbrele strămoșilor uitați“ – prima acțiune artistică în care am animat și proiectat imaginile găsite în satul sîrbesc al rudelor mele, e inspirată de filmul lui Paradjanov, de la care am luat titlul fără să clipesc, ca formă de eternă recunoștință. Proiectul a fost definitoriu pentru un anumit aspect al artei mele vizuale, într-o perioadă în care săpam

Pusha Petrov, *P.D.*, seria *Pišćir,* 5 imagini, 2020, format: 100/100 cm.
Suport: digigrafie pe hîrtie Hahnemühle photo Rag 308 g

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

după strigoii unui trecut recent care nu-mi crease atîtea întrebări în vremea în care eram pionier al patriei noastre RSR. Din momentul în care m-am apucat însă de făcut muzică, ramura balcanică și-a transmis porunca: va fi ca puterea ei să iasă la lumină, prin cîntece, prin instrumente, prin povești. Acum, marcă sonoră a formației mele Balkan Taksim, slavismul și balcanismul, se combină, ca după o rețetă de extracție bizantin-otomană, cu doinirile oierilor de pe la noi, ale căror turme bătătoreau odată potecile Carpaților, ajungînd pînă la podul de pe Drina.

3) Oarecum claustrat, am urmărit evenimentele culturale din România anului trecut cu o jumătate de ochi. Ocupat pînă peste sprîncene cu finalizarea muzicii albumului de debut Balkan Taksim, prins în ițele ajustării graficii copertei discului, a traducerii textelor – poezii scrise în tot felul de limbi și dialecte –, mi-a rămas puțin timp pentru a mă bucura de reușitele culturale ale perioadei. Am ieșit rar, la cîte un eveniment de galerie, ori – în momente de relaxare – cînd au existat concerte. M-au bucurat toate, le-am perceput ca pe niște lucruri rare și prețioase, împlinite de oameni temerari.

● Krista SZÖCS, scriitoare

1) Am auzit-o adeseori pe mama, cînd eram mică, vorbind săsește, dar nu am reușit niciodată să vorbesc și eu, germana am învățat-o deja la maturitate, singură. Fiind cea mai mică dintre surori, nu am prins nici perioada cînd, în cartierul unde am crescut, mama spunea că a fost o mică comunitate de sași. Că sînt într-adevăr *săsoaică*, așa cum mă strigau vecinii, simțeam doar cînd mergeam în Moșna, la Gerda Tant, și mîncam *henklesch*. Era mereu minunat să mă întorc în locurile care au fost martore la un fel de ficțiune. Partea de unguroaică, de unde provine și numele de familie, nu am explorat-o nici 5%, nu pentru că nu mi-aș fi dorit, dar pentru că nu am avut sursele necesare pentru asta. Dar în România nu am simțit niciodată că originea mea etnică ar fi contat, nu am fost împiedicată sau avantajată în fața unor lucruri importante. În Germania, în schimb, chiar dacă aici e vorba despre naționalitate și nu de etnie, am simțit adeseori cum doar cuvîntul *româncă* poate schimba atît de multe perspective, cum se poate urmări cu privirea indiferența.

2) Paul Celan a scris în limba germană și a fost loial acesteia, chiar dacă în Germania nu s-a simțit *acasă*, iar prin asta a reușit să sublinieze aspecte fără de care poemelor lui le-ar fi lipsit o anumită conștientizare. A construit imagini care altfel nu ar fi fost asociate cu identitatea și limbajul. Pentru poezia lui, acest aspect nu doar că a fost important, dar a fost adjuvantul fără de care *arta* lui nu ar fi prins formă. În schimb, dacă scrisul sau arta cuiva nu necesită tratarea acestei probleme, iar direcția interiorului e alta către exterior, atunci acest aspect poate să lipsească și *produsul final* să nu aibă nevoie de explicații adiționale, ca un asterisc la final de pagină pe care dacă nu îl citești, textul rămîne o dilemă. În poezia mea nu se regăsește acest aspect, sau nu voluntar, și nu știu cum aș putea oricum să o fac și să fie relevant într-un timp în care am impresia că ne repezim să punem etichete.

3) E complicat să vorbești despre starea culturii române într-un an aflat încă în pandemie. S-au amînat tîrguri de carte, festivaluri, lansări, întîlniri care ajutau mult la o *migrare* necesară a literaturii. Totuși, s-au publicat cărți, s-au dat premii (online), avem edituri noi, se traduce, ceea ce demonstrează că, în ciuda oricăror impedimente, literatura poate să rămînă semnificativă chiar și în vremuri cînd multe dintre speranțe par că se duc, se răspîndesc în ninsoare. E nevoie, așadar, doar de o așteptare încordată și literatura, în special poezia, poate să fie iarăși mai aproape, la propriu, de cititori.

● István TEGLAS, actor

1) Trebuie să menționez că am ajuns să nu țin cont de acest aspect, nici pe plan profesional și cu atît mai puțin pe plan personal. Singurul impediment de-a lungul anilor, în ceea ce privește formarea mea artistică, a fost faptul că nu am fost în stare să-mi însușesc în totalitate o limbă – pe care trebuie să o vorbesc în diferitele proiecte artistice – într-un timp mult mai scurt. Pe de altă parte, lumea artistică trăiește într-o bulă și de-abia acum se trezește. O bulă care ne-a ferit de aproape orice fel de impact venit din afară în ultimele decenii. Această acceptare călduță a tuturor, sub umbrela aparentă a toleranței, nu e suficientă. Total paralel cu realitatea, sectorul cultural e incapabil să-și asume vreo direcție și/sau responsabilitate în a-și educa publicul. Toți sîntem la fel și vorbim despre nimic – ar putea fi un motto al lui. Nu mă refer, evident, la sectorul cultural independent, sau cel puțin nu la tot.

2) N-am simțit nevoia pînă acum să dezvolt proiecte care să implice doar acest aspect al apartenenței culturale specifice. Dar de-abia acum ajung la vîrsta la care toate astea contează cu adevărat. Mi se pare important să pot vorbi despre cine sînt, de unde vin și cum am ajuns aici. E vital să o facem cu toții, indiferent dacă sîntem de aici sau de „altundeva“, deoarece, dacă nu ne vom dezvolta mai departe împreună, traiul în comun va fi și mai complicat. În plus, arta și sportul nu trebuie să își închidă ochii, ci să își asume oamenii public la nevoie, indiferent dacă ei fac parte din minorități etnice sau/și sexuale.

3) Sîntem la începutul anului. Mi-e greu să-mi dau seama cum se vor derula lucrurile, din moment ce nu știm nici cînd vom fi vaccinați (actori/performeri). La cum se mișcă lucrurile în lumea artei, din lipsa de viziune, care deja își spune cuvîntul, dar și din lipsa de bani, starea culturii române reflectă perfect starea țării întregi.

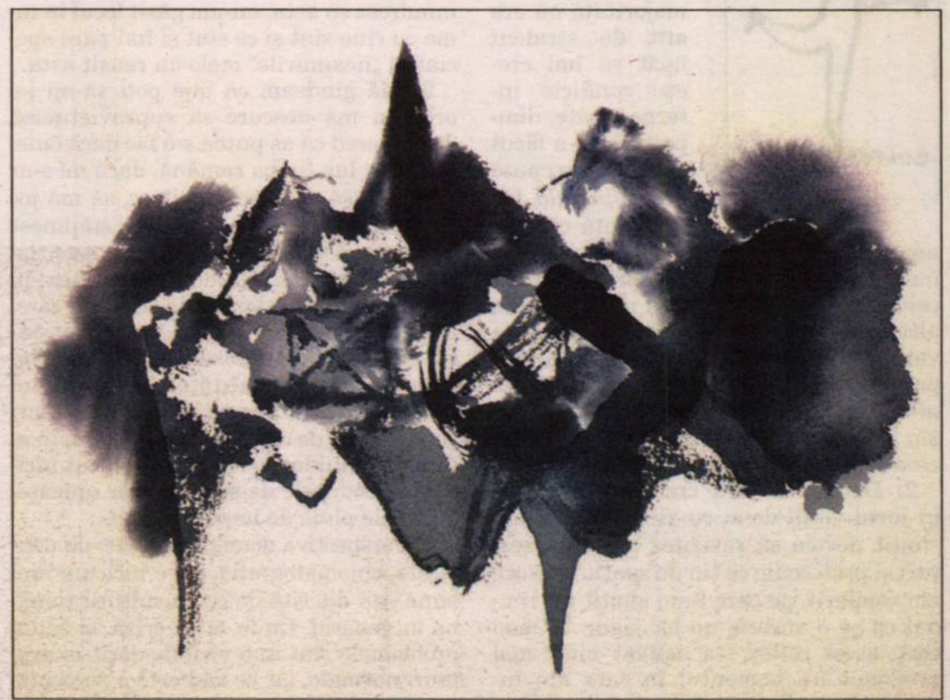
Róbert Köteles, *Study for One II*, 2019

● Nicolas TRIFON, eseist

1) În parcursul meu, născut fiind la București în 1949, origina etnică, aromână, a intervenit relativ tîrziu, în anii '90, dar de atunci încolo a jucat un rol important inclusiv în relația mea cu România, țară pe care am părăsit-o definitiv în 1977 pentru a mă stabili în Franța. Înainte de decembrie 1989, relația mea cu România era dominată de revolta încă din tinerețe contra nedreptăților proprii regimului comunist. Schimbările care au intervenit după decembrie '89 nu au corespuns așteptărilor mele, ceea ce m-a condus cu timpul să iau o anumită distanță.

2) În anii '90 am început să public în franceză o serie de studii și de cărți de istorie și antropologie despre aromânii din Balcani care ulterior au fost traduse, întîi în sîrbă, apoi în română. De fapt, integrînd circuitul aromân, România devenea o țară printre celelalte din Balcani în care trăiesc aromânii. În măsura posibiltăților mele, am participat la diferitele activități culturale impulsionate de asociațiile noastre comunitare la București, Constanța, Salonic, Velingrad, Sofia, Voskopojë, Skopje. Practic, era vorba mai ales de participarea la colocvii, dezbateri de ordin istoric și politic, precum și la diverse activități: organizarea unei biblioteci publice de documentare aromâne la Paris, realizarea unor traduceri, editarea unor cărți. În ceea ce privește poezia, romanul, muzica sau dansul, am fost din păcate numai spectator.

3) Pe plan cultural, aromânii întîmpină anumite dificultăți în România. Autosubvenționarea, care de ani de zile joacă un rol motor în organizarea evenimentelor culturale impulsionate de asociațiile lor, are și ea limitele ei, iar accesul la spațiul public este blocat de absența unui statut aparte al aromânilor (de etnie, spre exemplu, sau de minoritate națională, ca în Macedonia de Nord sau Albania). Mai rău, avînd în vedere că, în discursul oficial, aromânii figurează în categoria „români de pretutindeni“, cererile lor punctuale se lovesc de obstacole suplimentare. Cît despre cultura română, mă voi limita la „starea“ ei din capitala franceză. În ciuda existenței unui public potențial numeros și de calitate, Institutul Cultural Român are, propriu-zis, mijloace foarte limitate. Principalele inițiative culturale sînt de ordin politic și aparțin ambasadei.

● Yigru ZELTIL, scriitor

1) M-am născut în contextul nu cel mai potrivit pentru a simți că pot să mă definesc identitar cu aceeași dezinvoltură luxuriantă pe care o au unele persoanele *queer*. Le admir, fiindcă simt că li se cuvine demnitate chiar și în cîmpul acesta social cu atîta alergie la alteritate, un corp social bolnav de normativitate. Își asumă riscuri mari cînd sînt atîția cărora poți să le perturbi „ordinea lumii“ fie și cu niște biete pronume. Așa că am ales literatura ca spațiu de eschivă, în care să-mi asum indecidabilul într-o manieră relativ acceptabilă social. Din păcate, nici cîmpul literar nu este tocmai un spațiu protector, ci un cîmp de luptă care necesită tactici. Mi-am dat seama analizînd atitudinile față de avangardă – cîndva „minoră“ și „nereprezentativă“ pentru că în ea au predominat minoritarii evrei, apoi menținută într-un minorat „estetic“ – și agenda conservatoare a multor autorități literare din țară.

2) Nu îmi permit să fac teatru social (față de poezia de pagină, are impact, dar și recul) sau să scriu biografist, așa că i-am făcut pe unii să creadă că doar fac un experiment literar „indigest“ și indiferent. Nu au sesizat că poezia din „ulei de palmier“ descrie și experiențe nevrotice de *closet*, supuse unor (auto)cenzuri, pe măsură ce observam că am intrat iar într-un război rece. Iar fiindcă n-am plămîni de portavoce, am lăsat loc ambiguității și bruiajelor. Poate voi contesta, în moduri mai limpezi, ce înțeleg alți oameni din realitate, modurile în care își lasă reziduurile arhetipale să le dicteze acțiunile, pînă ajung să tînjească după întoarcerea selecției naturale. Sau poate mă voi apuca de grădinărit, ca Derek Jarman.

3) Cunosc oameni care scriu ca într-o cafenea ce pune curcubeie pe pahare și dau inimi pe Instagram la Ocean Vuong (un premiat scriitor gay american de origine vietnameză, autorul romanului *On Earth We're Briefly Gorgeous*) sau Alok Vaid-Menon (persoană non-binară care practică activismul, arta performance și poezia *spoken word;* i-am tradus niște versuri acum cîțiva ani pentru site-ul „Traducerile de sîmbătă“) și oameni care scriu ca și cum noua stare de fapt e un *hybris* ce trebuie pedepsit – Dughin și Guénon să ne judece. Sînt extreme sociale pe care literatura de azi le reflectă. Vom vedea și pe mai departe polarizare, politizare, accelerarea conflictelor latente din sînul trecutei „belepoci“ neoliberale.

anchetă realizată
de Marius CHIVU și George PLEȘU ●

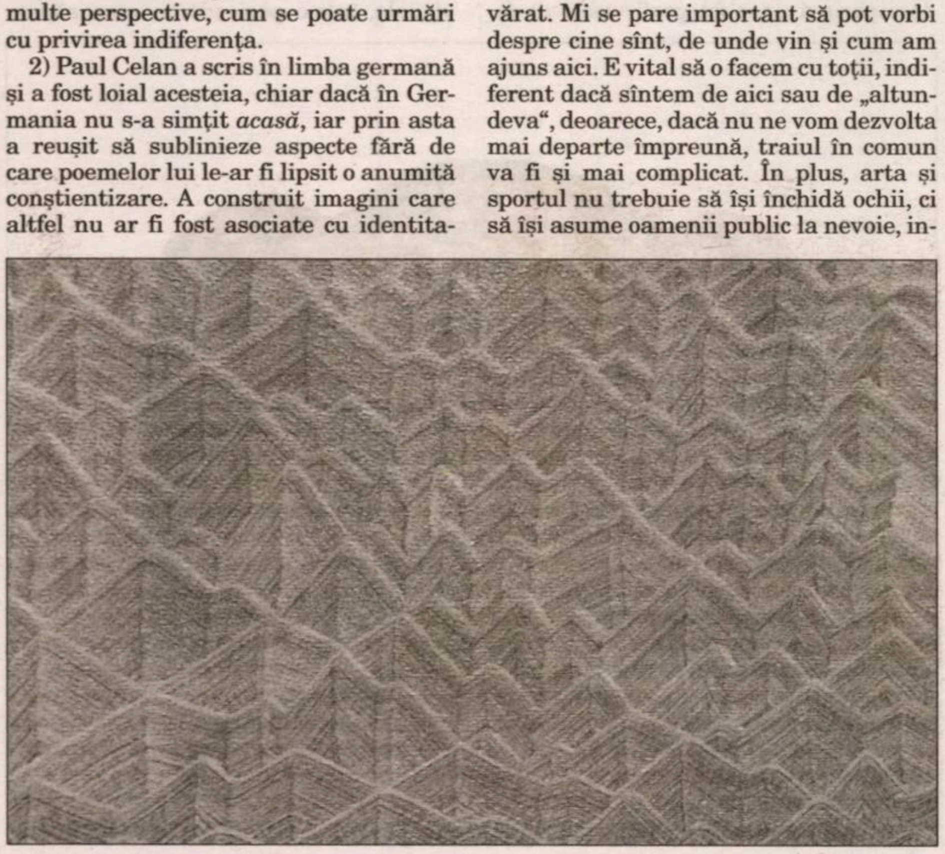
Róbert Köteles, *În drum* nr. 6

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Erwin KESSLER

Cultura, obsesia păguboasă a vieții culturale

Niciodată nu m-am simțit minoritar, din nici o perspectivă. Mi-e străină ideea unei vulnerabilități identitare ca vector constitutiv al conștiinței de sine, cu umbrela vindicativă și vehementă – dar de fapt protectoare – pe care o oferă aceasta, dînd o pîine ușoară minții, înjugată la o idee fixă.

Germana era *kitchen language* în familie. Doar sora bunicului, *Fräulein* Miezi, fată bătrînă și șovină, vorbea (mereu) germana, bolborosind absentă rugăciuni catolice printre nepoții nesuferiți, ortodocși fără știință. Cînd a murit, la 99 de ani, am scotocit cu verii mei în cufărul ei cu cărți, sperînd să dăm de comori. Erau doar broșuri DOX și romane sentimentale, în litere gotice. Trăise toată viața în altă lume. E drept, în școala primară am fost inițial surprins că nimeni nu înțelegea cuvinte precum *Platz, Speis, Schale,* pe care tatăl meu, mătușile și unchii le foloseau curent acasă. Treptat, nu le-am mai folosit nici eu. Nu a durut, nu mi-a ruinat viața. Le-am reînvățat apoi cu copiii mei, născuți în Germania.

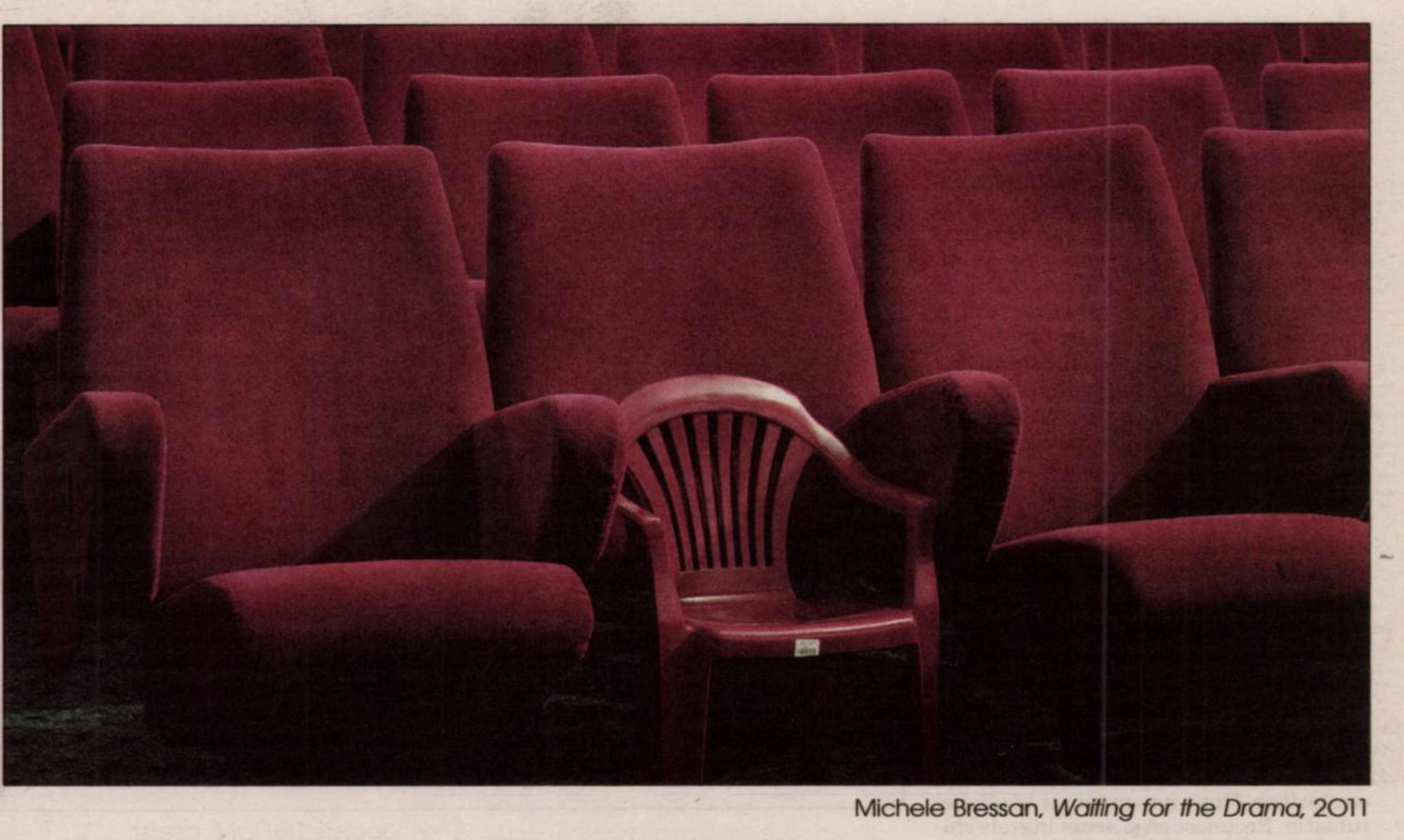

Michele Bressan, *Waiting for the Drama,* 2011

Mai mult decît limba, din familia germană am deprins aversiunea față de comunism și față de ocupanții ruși care îl aduseseră. Poveștile orbitau în jurul anilor buni, interbelici, și a ororilor comuniste postbelice. Numai că, sub comunism, partea română a familiei suferise chiar mai mult decît cea germană. Nici un ascendent lingvistic sau moral nu era adus de elementul minoritar. M-am simțit mereu eu, nu neapărat român. Crescut în comunismul ceaușist, o ideologie străină firii umane, favorabilă doar unei pături de activiști și securiști scelerați, dezmățul ideologic naționalist nu a făcut altceva decît să inhibe sentimentul de apartenență.

*Niciodată nu m-am simțit minoritar,
din nici o perspectivă.*

Cumva, nu mă simțeam urmașul dacilor, chiar dacă odată la școală, la un bal mascat, m-am deghizat în Decebal (era un bal mascat pe teme istorice și nu voiam să mă deghizez în ilegalist), ocazie cu care m-am acoperit cu opregul cu fir de argint de la bunica mea romîncă, singurul sentiment plăcut pe care l-am reținut și care mi-a marcat ulterior plăcerea de colecționar de artă populară românească.

Singura dată în viață cînd am fost pus în fața unei „crize“ identitare a fost în 1993, la Győr, în trenul care mă ducea la o conferință din Austria. Grănicerul ungur care a intrat în compartiment mi-a smuls pașaportul și bagajele și mi-a cerut să cobor din tren pentru că refuzam să îi răspund la torentul de cuvinte maghiare cu care mă copleșise și în care recunoșteam un singur cuvînt, pocit – *Cheşler*. Îmi maghiariza numele. Insista că eu sînt maghiar românizat care refuză să vorbească maghiara și că trebuie să fiu adus în fața autorităților. I-am spus (în germană, engleză, franceză) că sînt român etnic german și că, și dacă aș fi fost maghiar, treaba lui era doar să verifice pașaportul, nu competențele mele lingvistice. Pe scara vagonului, în stație, superiorul lui a sesizat expresia de triumf de pe fața mea atunci cînd i-am spus cît de bucuros sînt să pierd participarea la o conferință de istoria artei în favoarea unei conferințe de presă despre drepturile omului. L-a trimis pe malacul zelos să îmi pună bagajele la loc și am plecat spre Viena. Eram încîntat că sînt român, nu pentru că mi-ar fi adus vreun avantaj, ci pentru că era o condiție problematică. Tot atunci am sesizat cît de facilă este politica identitară și cît de sordid-profitabilă ar fi exploatarea traumei.

Nu m-am simțit minoritar nici în 1994, cînd am început să public în revista *22* articole critice de critică de artă (critica de artă la noi era eminamente necritică, apă de trandafiri, nu din cauza terorii ideologice comuniste, ci din pricina unei foarte umane îmbăloșări reciproce a artiștilor și așa-zișilor critici). Și nu m-am simțit minoritar nici atunci cînd am fost imediat atacat de bas-baritonii vieții culturale. Mi s-a reproșat ba că nu sînt bun român (fiind considerat de unii german nazist, de alții evreu conspiraționist), ba că sînt stalinist, ba că sînt ortodoxist, ba că am nu știu ce complexe și probleme fiziologice.

Recent, unii dintre aceștia au propus public, în scris, nu doar să fiu cenzurat, ci să mi se interzică să public, pentru că după atîția ani de publicistică am continuat să afirm impenitent că anumite instituții sînt ilegitime, că arta critică este critică, nu artă, că arta politică este propagandă, că militantismul artistic este o formă de terorism ideologic, că proiectele artistice ascund frecvent carierismul cel mai mediocru, că artiștii cumsecade și oamenii de bine ascund mitraliere sub fustele lor înfoiate de indignare și că o bună parte din istoria și teoria artei actuale este succesoarea aceleia din comunism și obnubilează sau distorsionează interesat întregi perioade și teme, exonerînd „munca“ artiștilor (care serveau regimul) pentru că aceștia erau profesioniști de treabă, pe care sistemul ticălos îi manipula.

Nici asta nu a durut și nu mi-a ruinat viața. Au acționat ca o minoritate dictatorială care își apără privilegiile sub masca omeniei. Deși păreau apărătorii bunului-simț majoritar, nu au găsit ecou suficient pentru a-mi cenzura libertatea de expresie. S-au dovedit minoritari.

Dar asta nu m-a fericit și nu mi-a înălțat viața. Pentru că de fapt nu cultura (națională sau nu) te ține în viață, ci viața bună, așa cum e ea aici sau aiurea. Nu ca protagonist al culturii naționale am edificat, împreună cu o echipă extraordinară, MARe/Muzeul de Artă Recentă, singurul muzeu de artă privat construit în România în mai bine de 100 de ani, ci pentru plăcerea foarte personală, a tuturor celor implicați, pentru dorința lor și a celor asemenea de a se simți bine, de a fi fericiți într-un loc în care frumosul, urîtul, binele, răul, sublimul, abjectul, toate se completează într-un sens profund dat existenței, nu culturii.

Obsesia păguboasă a vieții culturale este cultura, iar efectul acesteia este carierismul de care te izbești pretutindeni, carierism birocratic pentru care mulți își sacrifică viețile lor și ale altora, uitînd să își ofere și să ofere locuri și răgazuri în care să se simtă efectiv bine, nu să scrîșnească steril în locuri urîte, lipsite de viață. Faptul că MARe/Muzeul de Artă Recentă este trăit intens de vizitatorii săi, că aici se fac *selfie*-uri cu duiumul (știu, e îngrozitor de superficial, de subcultural, de condamnabil!), se filmează reclame comerciale și filme de acțiune internaționale (da, ce oroare, chiar acel film faimos, un veritabil brand la care vă gîndiți acum, crezînd că nu poate fi vorba despre el!), se joacă piese de teatru ca în orice teatru, se proiectează filme ca în orice grădină de cinema, au loc concerte ca în sălile polivalente, se țin petreceri corporatiste și dineuri diplomatice, și se vede multă, multă artă românească și internațională, mereu fiind ceva nou, toate acestea nu țin (așa cum bine ați sesizat!) de Marea Cultură Națională, ci de bunăstarea vieții de zi cu zi, de sentimentul că e bine să-ți fie bine într-un loc bun, chiar și într-o metropolă ca București.

Ei bine, acest sentiment cu totul necultural chiar mă fericește și îmi luminează viața. Exact așa cum mă fericește și îmi luminează ziua o postață de cosit, într-o dimineață de mai, sau un măr plin de fructe, tîrziu, în octombrie.

Erwin Kessler este istoric de artă
și director-fondator
al Muzeului de Artă Recentă (MARe). ●

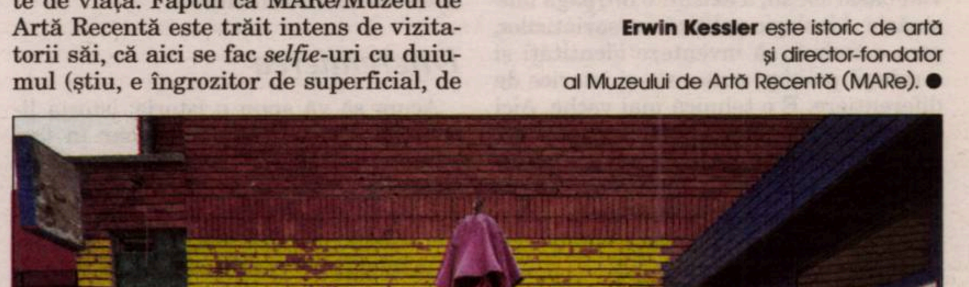

Michele Bressan, *Untitled,* 2009

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Vasile ERNU

Ӂ – Cum am aflat că vorbesc limba română

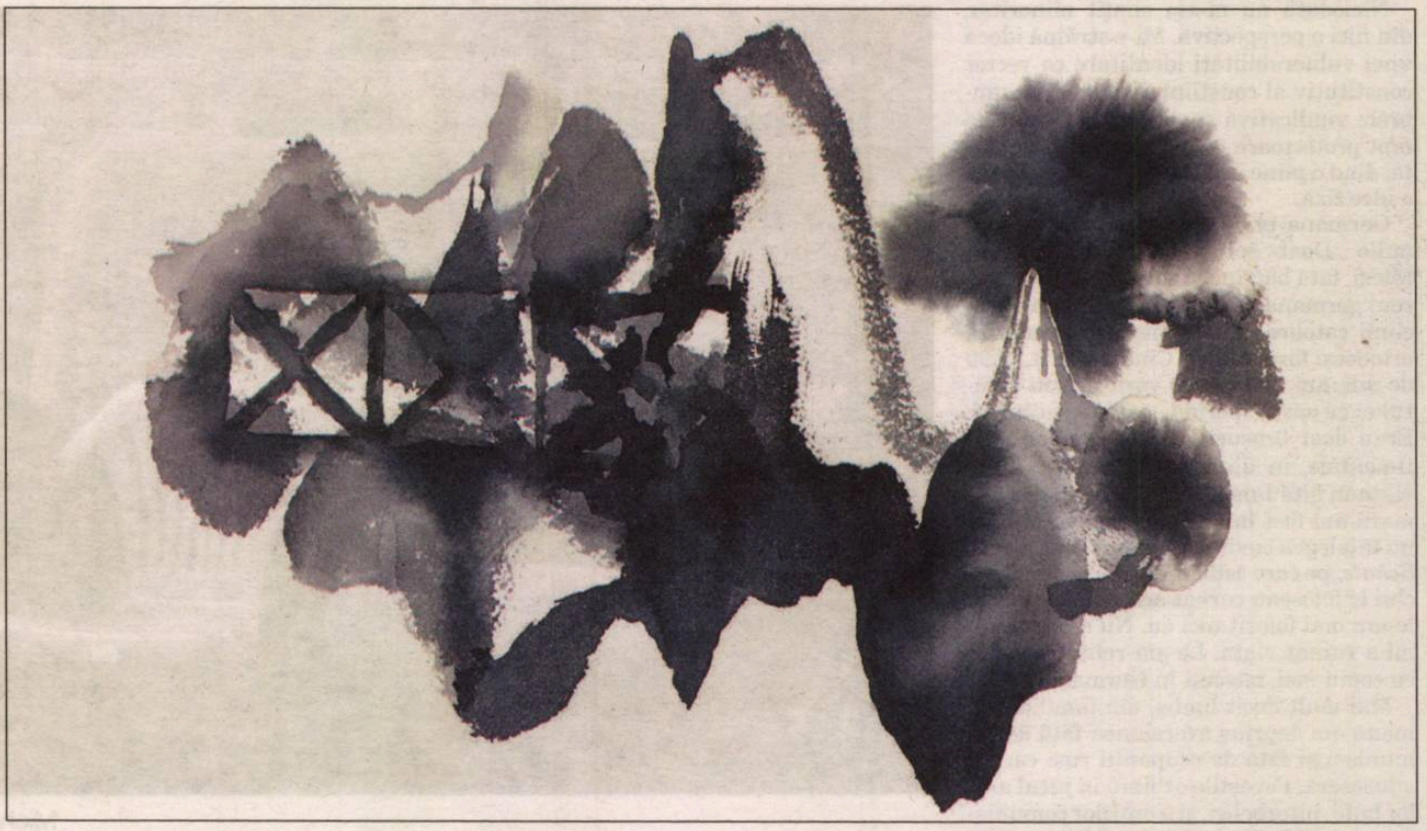

Róbert Köteles, *Study for One III*, 2019

În perioada pandemiei am lucrat mult la o nouă carte – *Sălbaticii copii dingo*. E o carte a adolescenței pe care mi-am petrecut-o în anii ’88-’89 în Basarabia epocii sovietice. Una dintre problemele pe care mi le pun este legată de această devenire culturală. Ceea ce am înțeles este următorul fapt – cultura este un soi de umbră a educației, nu poți sări peste ea. Cultura este în primul rînd un rezultat al limbii folosite, al educației, al instituțiilor și materiei infrastructurii. A calității lor. Dar să o iau pe ocolite. Povestea experienței, că așa sînt scriitorii.

De mic am folosit sintagma „limba moldovenească“ pentru ceea ce vorbeau ai mei și ceilalți din jur. Era cea ce vorbesc și azi. Se vorbea în sudul Basarabiei o limbă foarte curată. Apropo. țăranii sînt cei care au salvat limba acolo, nu „elita“. Mai ales femeile, căci nu făceau armată: necunoașterea limbii dominante, rusa, a conservat perfect limba română. Elita intelectuală și urbanul s-au conformat primii cu „limba Puterii“. De ce? Nevoia de prestigiu, funcția limbii ca instrument de acces la resurse și creșterea în ierarhie etc. Asta așa, printre altele.

Sînt ultima generație care a scris cu litere chirilice. Am dat examenul, Bacul, cu chirilice. După noi au trecut la alfabetul latin. Recunosc că și acum literele chirilice îmi sînt mai intime decît cele latine. Mintea mea e construită pe fonetică chirilică. Ador literele – Ӂ, Ы, Я, Ь,Э,Ю. Literele latine le-am însușit citind Biblia și m-am împrietenit și cu ele de timpuriu. Sînt bine familiarizat cu războaiele limbilor, identităților etc. Și astăzi folosesc sintagma „limbă moldovenească“ deseori fără încărcătură ideologică, mai degrabă ca marcă retro a unei memorii intime. Nu fac distincție între „limbă moldovenească“ și „limbă română“ – sînt mărci convenționale. Așa e, oficial e limba română. Dodonismele identitare moldovenești sînt niște aberații. Dar primul șoc legat de această sintagmă a fost prin ’82.

De mic am folosit sintagma „limba moldovenească“.

Contextul: pentru a păstra ruptura și a justifica diferențierea român-moldovan/basarabean, a existat o întreagă mașinărie ideologic-politică a sovieticilor, care a trebuit să inventeze identități și strategii politice, culturale și istorice de diferențiere. E o tehnică mai veche. Aici nu am spațiu s-o explic pe larg: cert este că limba moldovenească era prezentată lingvistic ca limbă diferită de cea română – o aberație. Haina literelor ajuta această diferențiere. Dar în mintea copiilor funcționa.

Povestea, șocul din ’82. Știam să citesc deja bine cu ambele alfabete. Eram familiar cu ambele. dar „ale mele“, în capul meu de copil, erau cele chirilice. Ce era cu „latine“ îmi era străin. Foarte interesant cum mintea copilului face distincții care pot fi construite destul de ușor. În toamna cu pricina, anul ’82, cred, în clasă a intrat un profesor înalt, îmbrăcat straniu – sacou cu mîneci scurte, cu pantaloni scurți, cu sandale de iarnă și vară –, cu o barbă mare și roșie și cu ochelari groși. S-a prezentat: Viktor Ghenadievici Grebenșcikov, profesor de istorie. Atenție: vorbea o limbă ca la Radio București. Puțin neobișnuit pentru un „moldovan“. Aveam să aflăm că omul nostru straniu avea enorm de multe studii – fusese repartizat la țară din întîmplare. Era orășean. Așa era în Est. Vorbea nenumărate limbi – mitul spune că peste zece limbi. El m-a învățat să deosebesc multe limbi – polonă de sîrbă, georgiană de armeană. El a fost primul care mi-a spus clar și fără echivoc: limba moldovenească și limba română sînt limbi identice. Punct. Cu argumente să priceapă și un copil. El a făcut posibil să se dizolve acest mister: de ce pot înțelege o limbă străină fără să o învăț și de ce pot asculta TVR și Radio România, care transmit într-o limbă străină. Proful cu barbă roșie mi-a descifrat misterul. Eram clasa a V-a, maximum. Ah, am uitat să vă spun: profesorul era un rus de la mama lui din Siberia, de pe Baikal, dar vorbea o română perfectă. Că așa-i în imperiu – necunoscute sînt amestecurile Babilonului!

Diferențierea

Acum să vă spun o istorie: istoria literei Ӂ. Cei care gîndesc doar în termeni identitari naționali nu pot înțelege anumite lucruri pentru că nu țin cont de istoria reală, factuală. Există o istorie a ideilor și una a materiei, care este la fel de importantă: istoria instituțională, administrativă. Noi uităm că Basarabia este în componența Imperiului Țarist din 1812, cînd angrenajul social-politic identitar încă nu era foarte bine conturat. Dar dincolo de limbă, religie și cultura țărănească – una care, bineînțeles, era unitară – au apărut procese foarte complicate. Dacă cele trei regiuni istorice au avut fiecare propria istorie, un întreg proces de emancipare și modernizare, Basarabia a trecut prin filtrul impus de Imperiul Țarist. Iar acest calapod implica un întreg angrenaj administrativ, cultură, infrastructură, relații sociale, politice și economice destul de diferite. Basarabia și-a trăit perioada modernă într-un cu totul alt tip de cultură socială, politică și economică. Acestea sînt fapte. Aceste fapte produc tipuri de cunoaștere și forme existențiale diferite.

Ӂ este o literă ce reprezintă un sunet.

Asta nu înseamnă că dispare ceea ce s-a acumulat de-a lungul istoriei de sute de ani, ci doar că se transformă, că apar mutații importante. Trecerea Basarabiei de sub administrația țaristă sub administrația României Mari e un moment important de regîndire și recalibrare a discursului identitar, adaptat la ideologia națională a României, o țară deja constituită cu care Basarabia, sau mai degrabă moldovenii, aveau, desigur, un bagaj cultural, religios și lingvistic comun. Basarabia, să nu uităm, a fost mereu un spațiu destul de amestecat din punct de vedere etnic, dar dominat de populația moldovenească. Din păcate, România Mare nu a avut prea mult timp la dispoziție și a făcut destul de multe greșeli care vor fi speculate de noua adminstrație sovietică. Administrația românească a lăsat puține urme, inclusiv din cauza felului în care și-a stabilit prioritățile.

După război, sovieticii au început un amplu proiect de diferențiere. Istoria, cultura, dar mai ales limba moldovenească trebuia să fie ceva distinct. Astfel, totul a fost reinventat pentru a construi această diferență. A apărut moldovenismul, o identitate locală, diferită de cea românească, cu accente pe conflict și deosebiri. S-au fabricat argumente, s-a introdus alfabetul chirilic, s-au inventat genealogii ciudate.

Cît de importantă a fost această mașinărie ideologică e greu de spus. Sigur a lăsat urme adînci, însă cea mai profundă diferență e legată de altceva. În primul rînd, de istorie, așa cum am spus mai sus. Basarabia a absentat în momentul „inventării poporului“ în forma lui modernă, în secolul al XIX-lea. Prin urmare, îi lipsea această sensibilitate, chiar dacă ea a fost transmisă pe diverse canale. Îi lipsea și sentimentul apartenenței la statul român modern. Și nu mă refer la elită, care s-a orientat foarte repede, ci la grosul populației, foarte suspicioasă față de diferitele forme de putere, reforme, statalități etc. Ea a văzut multe și a suferit multe.

Este apoi perioada sovietică. Mai puternică decît propaganda este istoria reală, trăită, care cuprinde socialul, economicul, administrativul, educația, infrastructura. Apartenența la țesătura socială, politică, culturală și economică a imperiului îți modelează altfel viața, sensibilitatea și gîndirea. Asta nu înseamnă că moldovenii nu sînt români, ci că sînt români care nu au trăit în spațiul românesc vreme de două sute de ani. Adică aproape de cînd știm noi România. Din cele șase generații rămase în memoria familiei, doar una s-a format parțial în spațiul statal românesc – 22 de ani a prins. În rest, toți au trăit după calapodul rusesc, țarist sau sovietic. Acestea sînt datele problemei și nu le putem ignora. Trebuie să ținem cont de ele, nu le putem schimba nici cu poezii, nici cu cîntece, nici cu lacrimi, nici cu zîmbete. Dar poate că acesta este și unul dintre marile noastre atuuri. În modernitate, diferența este mult mai fecundă decît repetiția, asemănarea, identicul.

Ce legătură au toate acestea cu Ӂ?

Ӂ este o literă ce reprezintă un sunet. E o literă inventată, inexistentă în alfabetul chirilic clasic. A fost inventată special pentru fonetica românească. Se pare că sunetul *gi* nu putea fi redat cu litere chirilice. Ca urmare, a fost inventat Ӂ, pentru a adapta literele chirilice la sunetele limbii române. Cînd vorbești, nu simți diferența între Ӂ și *gi*, dar ele sînt din materii diferite, arată altfel, practic sînt produse culturale diferite. Ӂ, pe care-l cunosc de mic, este pentru mine un semn drag. *Gi* este ceva învățat tîrziu, străin, dar apropiat, îmblînzit. Ӂ nu le spune nimic colegilor mei de generație din România, chiar dacă sună la fel ca *gi*, dar pentru mine el este intim. Sînt experiențe și materii diferite.

Vasile Ernu este scriitor. Ultima carte publicată: *Izgoniții*, Editura Polirom, 2020 ●

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **877** ■ 28 ianuarie – 3 februarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

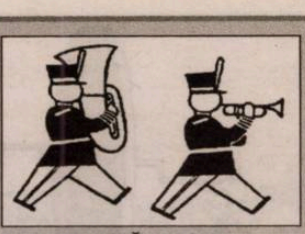

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

7

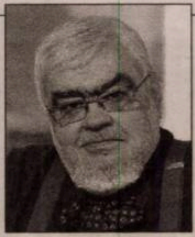

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (4)“

pagina **3**

DANIEL DAVID

„O analiză psihologică a dublului standard“

pagina **11**

Anul cinematografic 2020

anchetă

pagina **15**

Dubla măsură

„Cel ucis de tatăl tău e vreo rudă a voastră? De bună seamă; doar nu l-ai da în judecată pentru omor dacă ar fi vorba de un străin.“

SOCRATE („EUTHYPHRON“, PLATON)

Biblioteca Județea
MUREȘ
TÎRGU MUREȘ

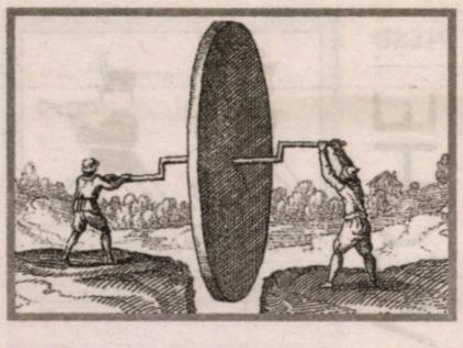

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Zeci de grade sub zero

Nu e prima oară cînd, într-un week-end, ecranele televiziunilor de știri sînt ocupate cu imagini de la proteste rusești. Dar săptămîna trecută fost prima oară cînd un număr atît mare de oameni au fost arestați. Peste 3.000, spun agențile de presă. Și, probabil tot pentru prima oară, a fost documentată o manifestație antiguvernamentală desfășurată la -50 de grade (Iakuțk, Siberia).

Altă premieră a fost înregistrată la Moscova, unde protestatarii au decis să răspundă atacului forțelor de ordine. E adevărat, cu bulgări de zăpadă doar, dar acest mic moment de război de stradă rusesc semnalează o schimbare în atitudinea opozanților lui Vladimir Putin. Blazarea și furia neputincioasă sînt înlocuite încet-încet cu un tip nou de energie și hotărîre dătătoare de speranță pentru rușii sătui de regimul actual.

Protestele din 2021 îl fac Vladimir Putin să semene mai mult cu Aleksandr Lukașenko decît cu Stalin. Un lider îmbătrînit și confuz, incapabil să înțeleagă care a fost momentul exact în care oamenii au decis să nu mai fie impresionați de umbra sa uriașă, ba chiar să îl ridiculeze atît de intens încît probabil e ciuca batjocurii colegilor săi dictatori.

Strategii Kremlinului au înregistrat probabil cu îngrijorare mobilizarea fantastică a tinerilor. Mulți adolescenți care n-au cunoscut alt regim politic decît cel actual au decis, din motive neclare încă, să ceară altceva. Și s-au organizat cu un entuziasm care este posibil doar la 17 ani. Pe rețele sociale rusești, americane și chiar pe una chineză, acești copii au decis că Putin trebuie să plece.

Faptul că Guvernul a luat în serios lucrurile astea e evident și din activitatea febrilă a Roskomnadzor, agenția rusească de reglementare a mass-media și Internetului. Numita agenție a încercat în fel și chip să îndepărteze de pe Internet orice urmă de conținut din care s-ar fi putut desprinde îndemnuri de participare la proteste. Nu a reușit decît parțial. Umbra lui Putin o fi mare, dar Internetul e și mai mare.

Acolo unde exasperarea Guvernului a dat în clocot, comunicațiile au fost pur și simplu oprite. N-a funcționat nici strategia asta, poate și pentru că riscul de a enerva și ruși apolitici e ultimul lucru pe care Kremlinul vrea să îl probeze în vremurile astea tulburi.

Apoi mai e factorul Navalnîi. Activistul anticorupție care se încăpățînează să nu moară și să nu renunțe este, în acest moment, principala forță de opoziție coerentă din Rusia. Aflat în Germania pentru a se trata în urma unei tentative de asasinat, Alexei Navalnîi a demonstrat lumii, dar mai ales rușilor, că otrava folosită împotriva sa vine de la Guvern. Înregistrarea convorbirii dintre opozant și agentul secret care recunoaște senin-stupid lucrurile astea crezînd că raportează unui superior e un moment aflat cumva la intersecția dintre Benny Hill și Dostoievski. Discuția e despre un asasinat politic eșuat, însă personajele sînt stupide. Despre sentimentul de penibil pe care trebuie să îl fi avut șefii spionilor lui Putin ascultîndu-și colegul raportînd detalii victimei se vor scrie probabil romane. Căutați înregistrarea aceea, nu o să regretați nici o secundă.

© wikimedia commons

După publicarea acelei convorbiri, Navalnîi a anunțat că revine în țară. A făcut-o și a fost, prompt, arestat. Protestele din week-end au avut ca solicitare directă eliberarea lui. În timp ce activistul dădea declarații într-un sediu de poliție, colaboratorii săi eliberau pe net o nouă producție. De data asta, o anchetă a cărei concluzie era că, undeva pe coasta rusească a Mării Negre, există un palat uriaș făcut din bani publici pentru – surpriză – Vladimir Putin. În fapt, nu e nici o surpriză, cele mai multe dintre informații erau deja publice, însă Team Navalnîi le-a asamblat pentru un public nou și pentru un moment în timp ales cu grijă. Însuși Putin a fost nevoie să nege că ar avea vreun palat, ceea ce e o reverență involuntară pentru Navalnîi. Vladimir recunoaște că Alexei contează.

Sigur că o bătaie cu bulgări, niște videouri pe net și un număr record de arestări nu sînt suficiente pentru a provoca o revoluție. Nici unul dintre observatorii evenimentelor din Rusia nu pare să creadă că Putin va pleca la pensie după ce a înțeles că rușii nu îl mai vor. Apoi, experiența Belarusului vecin arată că, oricît de șubrezit, ridicol și învechit e un regim, faptul că zeci de ani a funcționat nu poate fi șters peste noapte, iar procesul de eroziune poate dura cu anii.

Mai e și problema succesiunii. Chiar dacă Putin ar pleca, executat ca Ceaușescu sau către o pensie liniștită asemenea lui Elțîn, sistemul politic rusesc nu e pregătit pentru o tranziție lentă. În fapt, nu pare pregătit pentru nimic altceva decît Putin sau avataruri de Putin.

Însă, din orice unghi ai privi, teoria că rușii nu pot, nu merită sau nu sînt în stare să trăiască într-o democrație trebuie respinsă cu fermitate. Eșecurile din trecut, contextele nefericite și liderii ticăloși nu dau măsura dorinței de libertate a vreunei generații. Nu dau nici măsura competențelor democratice. Am văzut și aici, mai la vest de Rusia, cît de fragilă e democrația. Am văzut chiar și în America lucrul acesta. Dacă, la atîția ani de la Declarația de Independență a Statelor Unite, americanii trebuie încă să lucreze la consolidarea beneficiilor democratice, cred că și rușii au dreptul să spere că într-o zi temperatura va crește.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

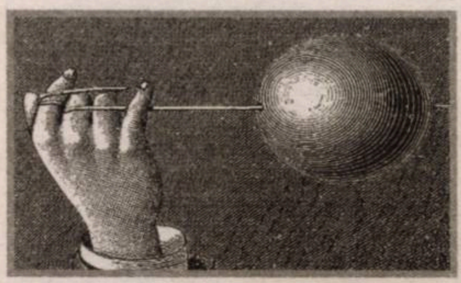

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Lumea fără Google

E alt continent, dar e aceeași lume. De asta e important ce se întîmplă acum, în Australia. Guvernul de la Canberra și Google sînt de cîteva zile în război. E o luptă zgomotoasă la care participă oameni politici importanți, mici companii, mass-media publice și private, organizații neguvernamentale și înalți responsabili ai gigantului american. Miza principală: încasările obținute de Google din publicitatea afișată pe paginile indexate de Google. Dar și cîteva principii: concurența, echitatea în afaceri, accesul la informație.

Guvernul australian lucrează la un „cod de conduită“ menit să reglementeze relațiile dintre mass-media și giganții Internet precum Google și Facebook. Proiectul legislativ prevede ca aceste companii să plătească o cotă importantă din veniturile generate de publicitate către producătorii de conținut, respectiv companiile mass-media australiene private sau de stat. Potrivit proiectului legislativ, giganții Internet vor negocia cu companiile de media sumele de plătit; în caz că nu se ajunge la o înțelegere, cotele vor fi stabilite la un tribunal de arbitraj. Google e dispusă să plătească pentru conținut, nu însă și pentru indexarea link-urilor. Un detaliu tehnic minor care presupune însă costuri importante.

Guvernul susține că, de vreme ce marile companii Internet obțin venituri din publicitate de pe urma traficului generat de cei care caută și citesc știri, acestea ar trebui să plătească redacțiilor o sumă echitabilă. Sprijinul financiar e necesar și pentru că o presă puternică este vitală pentru democrație. Iar presa, aproape peste tot în lume, a pierdut o sursă importantă de venit odată cu emergența, la scară planetară, a unor platforme și servicii precum Google ori Facebook, care încasează de pe piață cea mai mare parte a banilor din publicitate. Evident, companiile media au făcut presiuni puternice pentru ca Guvernul să forțeze adoptarea codului într-o formulă cît mai generoasă.

Inițiativa australiană este urmărită îndeaproape în întreaga lume: relația economică injustă în care se află producătorii de conținut în raport cu Google și Facebook e o problemă globală. Această criză mass-media a fost agravată în ultimul an de situația economică dificilă generată de coronavirus. Sute de publicații și-au încetat apariția, mii de jurnaliști au fost concediați. Asta, în vreme ce marile companii Internet și-au sporit considerabil veniturile. Inițiative asemănătoare au mai existat și în alte state, însă au fost abandonate pe parcurs ori ciuntite pînă la irelevanță de-a lungul procesului legislativ. Australia e prima țară care ajunge atît de departe cu o lege atît de radicală. Dacă va reuși să impună legea așa cum a fost croită, va livra un model operabil pentru restul lumii în reglementarea relației cu marile companii Internet.

Nu e însă deloc sigur că legea va fi adoptată și nici nu se știe ce efecte va genera. Deocamdată, Google a anunțat că intenționează să se retragă cu totul din Australia dacă legea va intra în vigoare. E o amenințare, aproape un șantaj. Pentru că, în cazul cu totul improbabil în care Google va pleca din Australia, mii și mii de firme, mari și mici, vor dispărea de pe Internet sau vor fi nevoite să se reinventeze. Și milioane de cetățeni vor trebui să se adapteze la noua paradigmă: o lume fără Google.

Vă îngrozește sau vă seduce această lume nouă, fără Google? Tocmai aici e cheia acestui „caz“: în condiții concurențiale normale, ar trebui să existe alternative la motorul de căutare și posibilitatea de a opta între mai multe servicii. Însă Google a devenit sinonim cu motor de căutare. Cele cîteva platforme așa-zis alternative reprezintă, cumulat, mai puțin de 5% din piață. 95% e Google. Poziția de (cvasi)monopol obținută datorită vechimii pe piață și dezvoltării rapide la nivel mondial face ca astăzi Google să fie de neînlocuit. Statele, firmele și cetățenii au prea puține pîrghii la dispoziție pentru a renegocia termenii acestei relații.

Statele, firmele și cetățenii au prea puține pîrghii la dispoziție pentru a renegocia termenii acestei relații.

Pe de altă parte, da, mass-media pierd o sursă de venit din cauza Google și Facebook, dar cîștigă public, căci niciodată știrile n-au fost mai accesibile ca acum, niciodată oamenilor nu le-a fost mai ușor să ajungă la informația relevantă. Și asta, tocmai datorită instrumentelor de căutare puse la dispoziție de Google sau rețelei sociale mondiale care e Facebook.

■ ■ ■

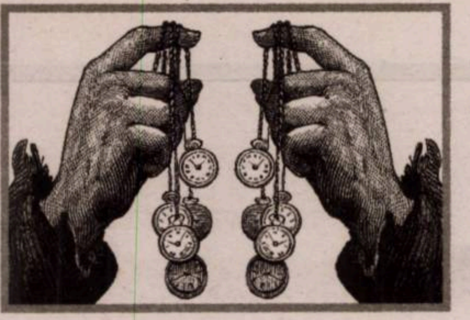

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

4. Piet Mondrian. Ochiul care uită să se uite...

În mod normal, privirea intensă dedicată vizibilului uită de partea lui nevăzută, pentru a se bucura de farmecul lui de primă instanță. Dar dacă ochiul, în loc să uite nevăzutul, s-ar decide să uite ceea ce se vede? N-ar fi oare un experiment la capătul căruia cine știe ce tărîm ascuns al realului ar putea deveni perceptibil? Iată întrebarea din care s-a născut „modernismul“ artistic, de la Kandinsky încoace.

Să privim, spre ilustare, în ordine cronologică, cîteva lucrări ale lui Piet Mondrian, olandezul care, alături de Malevich și Kupka, de Kandinsky și Delaunay, stă la temeliile artei abstracte. Prin 1902, el făcea peisaje vag expresioniste, corecte, dar nesemnificative, ca și schițele de nud de prin 1904-1907, sau uleiurile cu păduri și biserici dinspre 1910. În 1911 însă, într-un triptic intitulat „Evoluție“, el pare să fi ajuns la convingerea că rostul picturii nu e reproducerea conștiincioasă a vizibilului, ci stră-vederea lui, transcenderea extatică a simplei percepții înspre o formă de clarviziune care amplifică nelimitat puterile ochiului fizic, purtîndu-l dincolo de fizicalitate. În tripticul amintit, simbol transparent al unui anumit parcurs cognitiv, treapta finală, cea de a treia, e treapta „ochilor închiși“; nu închiși inerțial, înainte de a apuca să vadă (ca în treapta dintîi), ci închiși după o prealabilă zăbovire în fața lumii (treapta a doua). E ca în versul eminescian din *Scrisoarea III:* „Ochiu-nchis afară, înăuntru se deșteaptă...“. Iar Mondrian, începînd din 1911, pare decis să închidă ochii în fața lumii, pentru a se deștepta dinaintea unui univers pe care, pînă atunci, îl uitase. „Realitatea“ devine, pentru el, teatrul de desfășurare al unei ireversibile explozii în lanț. În loc să înregistreze, să consemneze lucrurile, percepția le dinamitează, le spulberă, le destramă. Ca în variațiunile copacului roșu, desfrunzit (din muzeul de la Haga), devenit, prin experimente succesive, copac albastru, apoi cenușiu, apoi abstract „pom al vieții“, joc de axe fără corp, vivace construcție grafică. Pe scurt, din imaginea vie a realului abia dacă mai rămîne o vagă amintire.

Uitarea de lume la care ajunge Mondrian către 1920 este fără întoarcere. Și de ce își aduce aminte, în fond, ochiul, cînd alege să uite lumea vizibilă? De geometrie – pare să răspundă Mondrian. De „secțiunea de aur“ a pitagoreicilor, de Platon sau de matematica lui Piero della Francesca... Amnezia față de contingențele pe care le iubeau impresioniștii îl poartă, prin urmare, pe Mondrian înspre un salt în afara timpului, înspre presentimentul etenității. Ochiul care uită să se uite la lucruri va trebui, de aceea, „iertat“... Căci uitarea sa nu e una leneșă, somnolentă, ci una lucrătoare și urcătoare, cum rareori știu să fie uitările...

„Ochiu-nchis afară, înăuntru se deșteaptă...“

P.S. Am zis că ies din „actualități“, dar om sînt: nu pot să nu trag cu ochiul și spre „chestiunile arzătoare“ ale zilei… Cîndva mă voi lăsa, poate, confiscat din nou de bazarul realității imediate, sub o lozincă pe care am mai rostit-o cîndva: „M-am săturat de derbedei și de țoape!“. Pînă una-alta, fac totuși, deja, un apel la presa noastră scrisă, televizuală, breaking *și* fake*: nu mai faceți vedete de fiecare zi și de fiecare seară din tot soiul de semianalfabeți obraznici, de cuconițe țanțoșe, de eroi și eroine de mahala, pofticioși și pofticioase de bîrfă obscenă, de scandal vesel, de păruială, sudalmă și publicitate noroioasă. Gîndiți-vă la copiii noștri, la tinerii aflați în căutare de modele, la educația națiunii de care vorbim des și o batjocorim încă și mai des. Din spectacolul cotidian al ziarelor și televiziunilor, rezultă că secretul succesului e să dai capete în gură de jur împrejur, să te declari competent în orice, să ai dreptate tot timpul, pe orice temă, împotriva evidențelor, a bunului-simț și a specialiștilor. Tot felul de inși nevricoși, de mîna a doua și a treia, frustrați că nu au gloria pe care și-au visat-o și deciși să dea vina pe alții pentru mediocritatea proprie, se străduiesc să „ne pătrundă în casă și în gînd“, ajutați de „organe“ de presă smintite, la rîndul lor, de nevoia de rating, de titluri mirosind a dejecție, de retorica „corectă politic“ a „libertății de expresie“. Da, oricine are dreptul să aibă opinii și să le declare. Dar nu oricine are dreptul să creadă că are* mereu *dreptate împotriva tuturor! Prostia, vanitatea și mitocănia nu au dreptul să ocupe rampa. E dizgrațios, necuviincios, primejdios! Cine crede că poți spune orice oricum despre de toate nu trebuie încurajat să persevereze, ci mai curînd să facă o pauză igienică pentru remodelarea de sine. Altfel, tolerînd orice fudulie, vom semăna tot mai mult a casă de… toleranță.*

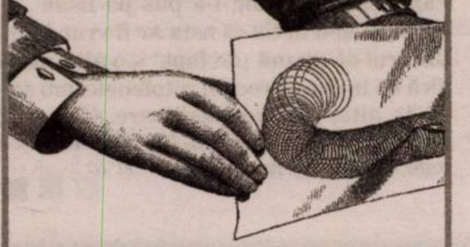

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Democrația este pentru oameni

Costică Brădățan, profesor la Texas Tech University, publică în *22* și *Contributors* un frumos și melancolic eseu, intitulat „Democrația este pentru zei“ – versiunea românească a unui text apărut inițial în *New York Times.* Pus pe gînduri (ca toată lumea) de evenimentele recente din SUA (dar, bineînțeles, privind și de la o anumită distanță istoria), Brădățan susține teza că „în mod fundamental, oamenii nu sînt predispuși să trăiască democratic“. „Se poate chiar argumenta“, spune el, „că democrația este *nenaturală*, deoarece merge împotriva instinctelor și impulsurilor noastre vitale.“ Sistemele autoritariste ar fi de aceea în mai mare măsură în natura oamenilor și, de aceea, democrațiile sînt șubrede și sînt gata să eșueze, atunci cînd vîntul istoriei bate ceva mai tare. Pesimismul autorului privitor la șansele generale ale democrației e afirmat fără ocolișuri: „Nu e de mirare că este o bătălie pierdută“. De aceea, el îl citează pe Jean-Jacques Rousseau care afirma (ce-i drept, referindu-se la democrația directă a anticilor pe care n-o iubea deloc): „Dacă ar exista un popor al zeilor, acesta s-ar guverna democratic. […] O formă de guvernare atît de perfectă nu este pentru oameni“.

Problema este felul în care înțelegem noțiunea de „democrație“. Dacă o examinăm „substanțialist“, dacă o vedem în durata lungă a istoriei, ocupată mai ales de regimuri autoritare, dacă sîntem atenți mai ales la distorsiunile moderne ale unor forme de democrație („democrația socialistă“) și mai ales dacă avem în minte democrația ca perfecțiune și ideal (comparată de autor cu fericirea), atunci Brădățan are dreptate: democrația *autentică* nu prea e pentru oameni sau, mai curînd, e un model atît de rar și manifestat în circumstanțe atît de extraordinare, încît pare a descrie mai degrabă marea excepție a istoriei decît regula.

Nu acesta este însă și unicul mod (substanțialist) în care poate fi privită democrația. Dacă, urmîndu-l pe Karl R. Popper, vedem în democrația modernă, reprezentativă, mai ales o sumă de proceduri și mecanisme antiopresive și antitiranice, nu numai că democrația „revine printre oameni“, dar ea se dovedește, comparativ, și extrem de solidă. Știm, într-adevăr, că, vorba lui Machiavelli, „oamenii sînt răi“; știm că obsesia, chiar drogul puterii nu ne ocolește pe cei mai mulți. Cupiditatea, rapacitatea, agresivitatea, competiția, gelozia sînt factori umani fundamentali, sînt baza noastră animală inconturnabilă. Și tocmai de aceea eșuează chiar cele mai bune intenții ale conducătorilor nedemocratici din toate timpurile. Asta cînd au bune intenții, fiindcă de obicei n-au. Pe de altă parte, succesiunea principilor și conducătorilor autoritari e întotdeauna problematică, adesea catastrofică: despotul luminat, precum Marcus Aurelius, nu trăiește etern, iar morții sale îi urmează aproape de regulă un Commodus. Imperiul sovietic, ca și cel mongol, se prăbușesc din cauza unei probleme de succesiune. Stăpînirile charismatice, precum cea a lui Alexandru cel Mare sau Napoleon, depind exclusiv de prezența liderilor respectivi și dispar la moartea lor, iar monarhii ereditari sînt de foarte multe ori mediocri, chiar mai rău. Oligarhiile sînt inacceptabile azi, avînd în vedere aspirația puternică a oamenilor spre egalitate, nedezmințită din vremea lui Tocqueville. Totalitarismele s-au dovedit uluitor de fragile în secolul XX, mai ales că au mereu și aspirații imperialiste irepresibile. Cît despre „statul filozofilor“ al lui Platon, el a fost și este o utopie încă mai mare decît democrația perfectă.

Proceduralist vorbind, democrația (în varianta ei liberală, reprezentativă) e un sistem conceput nu atît ca să promoveze binele colectiv și justiția, cît ca să împiedice răul major și marile injustiții. Și e foarte eficientă aici. Dintre toate sistemele imaginabile, în democrații e cel mai greu ca un om, un partid, o grupare, ba chiar o majoritate a poporului să uzurpe puterea și să anuleze libertățile politice și civile. Sînt prea multe mecanisme constituționale și legale, prea multă diviziune a puterii, care stau în calea uzurpării puterii, astfel încît riscul unor derapaje majore necenzurate e mai mic decît în orice alt sistem. Succesiunea în democrații e neproblematică, fiind obținută prin vot și, dacă ea nu ne asigură împotriva unor alegeri rele, cel puțin pare extrem de greu ca alegerea să devină – cel puțin în democrațiile cu o anumită tradiție – ireversibilă (vezi cazul Trump). Marele avantaj al democrației este chiar imperfecțiunea ei, în acord cu imperfecțiunea ființei omenești, ceea ce îngăduie ameliorări. Căci dacă oamenii ar fi buni de la natură, atunci cu adevărat regimul democratic ar fi nepotrivit și insuficient. Dar ei nu sînt astfel.

Aș mai spune o vorbă – fie și extrem de concis – și despre celălalt aspect, democrația ca ideal. A o declara „nenaturală“ numai fiindcă e rară, chiar excepțională în istorie, mi se pare unilateral. Fiindcă, într-un sens, tot ceea ce cu adevărat ține de om și numai de el – adică în mod fundamental „omenia“ sa, ceea ce include și libertatea în general, cît și decizia de a se supune ritualurilor democratice – e deopotrivă excepțional și esențial. Căci există cazuri cînd excepția cantitativă (minoritară) marchează totuși regula: de exemplu, regula artei stă mai degrabă în capodopera pe care vor toți artiștii s-o emuleze decît într-o oarecare lucrare mediocră. „Omenia“ omului, deși este o excepție numerică, ne dă totuși regula și ne prescrie un comportament la care foarte mulți aspirăm, fie și adesea cu un succes modest. Poate că în sensul cel mai de bază, ea nu înseamnă altceva decît aspirația omului de a fi altceva decît știe că este, inclusiv decît un animal de pradă. Și atunci cum ar putea fi tocmai „omenia“ contrară naturii omului?

Toate acestea mă conving că democrația nu-i deloc menită zeilor, adică unor ipotetice ființe perfecte și raționale sau, oricum, e cel mai puțin menită zeilor dintre toate sistemele politice imaginabile. Ea este făcută pentru oameni, tocmai fiindcă oamenii sînt imperfecți, violenți și adesea iraționali. Democrația e protecția noastră împotriva a ceea ce ne e mai rău în fire, dar e și solul din care poate crește omenia – adică întregul firii noastre.

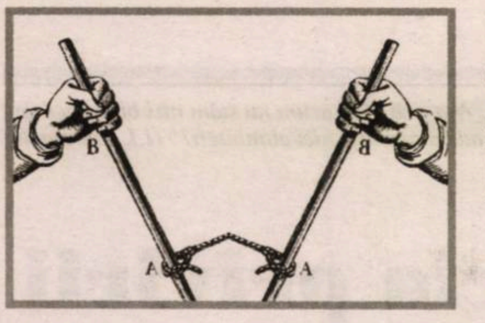

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Despre coțofene și oameni

pentru că, într-un ritm tot mai accelerat, începem să ne transformăm, fără să ne dăm seama, în coțofene. Asta se-ntîmplă atunci cînd îți scade puterea de concentrare, cînd începi să suferi de SAD (sindromul atenției deficitare). În zilele noastre, e considerat o tulburare psihică – recunoscută și tratată ca atare atît la copii, cît și la adulți. Dacă-i într-adevăr așa, iertată-mi fie vorba proastă, am sfeclit-o! Pentru că asta înseamnă că sîntem cu toții suferinzi, într-o măsură mai mică sau mai mare.

Pe cînd eram la University of Missouri, Columbia, am fost obligat să particip la un seminar unde urma să învățăm tehnici de pedagogie care să ne transforme în profesori excepționali. A fost o uriașă pierdere de timp. Parafrazîndu-l pe Marin Sorescu, pe cei care nu erau buni de profesori, administrația i-a mîngîiat cu blîndețe pe creștet și i-a pus să-i învețe pe alții cum s-o facă. Cu ceva-ceva tot m-am ales: am aflat că studenții nu se pot concentra pe același subiect mai mult de șase-șapte minute, după care mintea le-o ia razna. Se uită la tine, dar gîndurile lor sînt pe păduri, cîntînd. Te aud, dar nu te mai ascultă. Ni s-a spus că studenții, ca și coțofenele, au nevoie de-o mărgică frumos colorată, care să le reaprindă interesul. Pentru un curs, trebuia să ai pregătite vreo cinci mărgele: bancuri, povestioare amuzante, declarații șocante etc.

Asta a fost atunci. Douăzeci de ani mai tîrziu, capacitatea lor de concentrare, conform acelorași specialiști, a scăzut pe la două minute. La fel și a noastră, a tuturor. Dacă nu mă credeți, cronometrați scenele din filmele recente și cele din filmele mai vechi. Veți observa că scena se schimbă la mai puțin de două minute. Pentru a te face ascultat – la curs sau în societate – trebuie să te transformi într-o combinație de clovn și prestidigitator, scoțînd mărgele colorate pe bandă rulantă. Și nu doar din gură – de-acolo se-așteaptă toată lumea.

Așa a cîștigat Trump – aruncînd cu mărgele țipător colorate în dreapta și stînga. Și tot așa a și pierdut, pentru că noi, coțofenele, ne plictisim repede. Odată terminată și povestea – ușurel absurdă – cu *impeachment*-ul, Trump va ieși din centrul atenției publice la fel de rapid precum a și intrat. De bună seamă se va mai zbate, va încerca alte mărgele, un nou partid, o televiziune Trump, orice. Va fi, însă, *„too little, too late“*. Abuzînd de mărgele, Trump a sfîrșit prin a deveni el însuși doar o mărgică țipător colorată și atît. Or, noi, coțofenele suferinde de SAD, vrem tot timpul altceva. Abuzînd de Twitter, a devenit el însuși un simplu *tweet*. Și atît. Atunci a fost ușor de interzis, ca orice *tweet*. Iar noi, coțofenele, ne-am frecat mîinile de bucurie, pentru că interzicerea lui pe Twitter, Facebook, Instagram, TikTok și ce-o mai fi a devenit rapid o mărgică în sine, ba încă una extrem de ispititoare. Cenzura pe rețelele de socializare a fost dezbătută aprins vreo săptămînă, după care a venit inaugurarea lui Biden – o mărgică mai scremută, mai dezamăgitoare, fără incidente, deci fără culoare, dar una, totuși, mai nouă. Bună și asta pentru o coțofană plictisită de pandemie. Am uitat-o pe cealaltă. Oameni, însă, de ne-am reaminti că sîntem, am realiza gravitatea situației. Pentru că aici nu e vorba despre Trump. Aici este vorba despre noi toți.

Nu l-am apreciat vreodată pe Trump, nu l-am votat nici în 2016 și nici în 2020, mi s-a părut de la bun început o glumă proastă – și-am scris în repetate rînduri despre asta, așa că mi-am încasat „castanele“ de la alți pretinși conservatori, care acum se leapădă de Trump ca de Satana. Nici cont pe Twitter n-am avut și n-o să am. Nici de Facebook, nici de Instagram, nici de TikTok sau altele. Și despre spălarea creierelor prin aceste *social media* am mai tot scris. Așa că vă rog să nu mă acuzați de vreo părtinire cînd spun că genul acesta de cenzură deschide larg porțile unei distopii cît se poate de „topice“ – aici, în această lume, nu într-alta, imaginară. A ține partea celui cu care simpatizezi e lesne, după cum e lesne și să-ți iubești prietenii. Mai greu e să-ți iubești dușmanii și să ții partea dreptății celui pe care-l disprețuiești cu sinceritate, atunci cînd devine victimă pe nedrept.

Nu sînt singurul care a observat pericolul. Pînă și co-fondatorul Twitter și CEO-ul companiei, Jack Dorsey, a declarat că, deși interzicerea ar fi fost întemeiată, creează un precedent periculos. Iar Angela Merkel, care numai de simpatii trumpiste nu poate fi suspectată, a constatat și ea că fostul președinte a fost victima marilor corporații. Cu tot respectul, înclin să cred că fiecare dintre ei vede doar un vîrf al aisbergului pe cale de-a distruge Titanicul pe care ne-am îmbarcat cu toții (observați mărgica?). Pentru că problema nu e nici dacă cenzura era sau nu justificată și nici dacă e făcută de corporații private, nu de către stat. Importante sînt gestul și rezultatul. Își mai amintește cineva de John Stuart Mill, „părintele“ libertății moderne?

Cele două *tweet*-uri ale lui Trump care i-au atras interzicerea totală au fost, în varianta prescurtată: „Cele 75 de milioane de patrioți americani… vor avea o voce importantă în viitor. Nu vor fi jigniți sau amuțiți în nici un fel!“ și, respectiv, „Am fost întrebat dacă voi participa la inaugurare. Nu voi participa“. Justificarea conducerii Twitter a fost că, *„puse în context“*, aceste două mesaje continuă să nege rezultatul alegerilor și să incite la violență (?!?). Mergînd pe logica punerii în context, absolut orice mesaj poate fi de acum încolo cenzurat. Am început prin a cenzura *Mein Kampf* și-am continuat cu *Aventurile lui Huckleberry Finn*. Nu, nu l-am interzis, doar l-am „contextualizat“. Așa ar fi scris Mark Twain dacă ar fi trăit acum, în Epoca Luminilor. Știm noi.

Își mai amintește cineva de Martin Niemöller, pastorul luteran care s-a ridicat împotriva lui Hitler? *„Mai întîi au săltat socialiștii și n-am protestat, pentru că nu eram socialist. (…) Apoi au săltat evreii și n-am protestat, pentru că nu eram evreu. Apoi m-au săltat pe mine și nu mai rămăsese nimeni care să protesteze.*“ Și ce putem face? mă veți întreba. Să renunțăm la rețelele sociale? Păi, pînă și Papa folosește Twitter! Da, și Papa tocmai l-a „cenzurat“ pe Iisus, schimbînd oficial, pentru întreaga lume catolică, cuvintele rugăciunii Tatăl Nostru. Și Papa, ca și Twitter, l-a pus pe Iisus „în context“ și-a decis că asta ar fi vrut Mîntuitorul să spună „de fapt“ – o altă mărgică de la care, precum coțofenele, am sărit la alta, mai ademenitoare. Cine are urechi de auzit, să audă. Iar cine nu înțelege, să nu înțeleagă!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Operațiunea „Agrafă de birou“

După al Doilea Război Mondial, printre multe altele, a luat amploare și cursa pentru dezvoltare nucleară, care în puțin timp s-a transformat în competiția acerbă dintre cei doi poli, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică. Dezvoltarea tehnologiei (nucleare și nu numai) cere știință, deci resursă umană specializată. Iată de ce, în toamna lui 1945, în SUA era adusă o echipă numeroasă de oameni de știință germani (într-o așa-numită *custodie militară temporară).*

Lucrurile nu erau chiar atît de simple – aproape niciodată nu-s.

Problema cu germanii în cauză era că cei mai mulți dintre ei lucraseră cu succes pentru regimul nazist și astfel se năștea o chestiune de principiu pentru americani. Nu dădea prea bine să angajezi oamenii de știință care nu demult au produs cele mai distrugătoare rachete pentru Hitler. Dar era nevoie, mai ales că exista bănuiala că sovieticii fac și ei același lucru. Ce ironie, des întîlnită în istorie, de altfel: americanii și sovieticii, foști aliați în război, se întreceau acum pentru accesul la cunoștințele și abilitățile științifice ale germanilor, care le fuseseră inamici.

Revenind la dilema practic-moral, aceasta devenea o temă delicată ce trebuia gestionată de autorități în fața cetățenilor. Drept urmare, atunci cînd oamenii de știință germani au sosit în SUA, jurnaliștilor nu li s-a permis să le ia interviuri sau să îi fotografieze. Un purtător de cuvînt militar a comunicat vag că niște specialiști din domeniul nuclear din Germania s-au oferit să vină să lucreze în SUA pentru un salariu moderat.

Nu a durat mult și informațiile pe surse au început să iasă la iveală, dezvăluind că nemții lucraseră pentru regimul nazist. Reacția autorităților a urmărit aceeași linie de comunincare cît mai vagă, dar subliniind importanța pe care o aveau specialiștii din Germania pentru securitatea națională.

Era doar începutul unui program secret al statului american, numit *Operațiunea „Agrafă de birou“ (Operation Paperclip),* aprobat printr-o directivă secretă de președintele Harry Truman în 1946.

Pînă spre anul 1960, *Agrafa de birou* americană *a prins* nu mai puțin de vreo 1.500 de ingineri și tehnicieni germani, foști angajați ai regimului nazist, printre care și Wernher von Braun, unul dintre arhitecții programului Apollo.

Iar apoi, *din cer* au căzut binemeritate medalii NASA.

BARBURISME

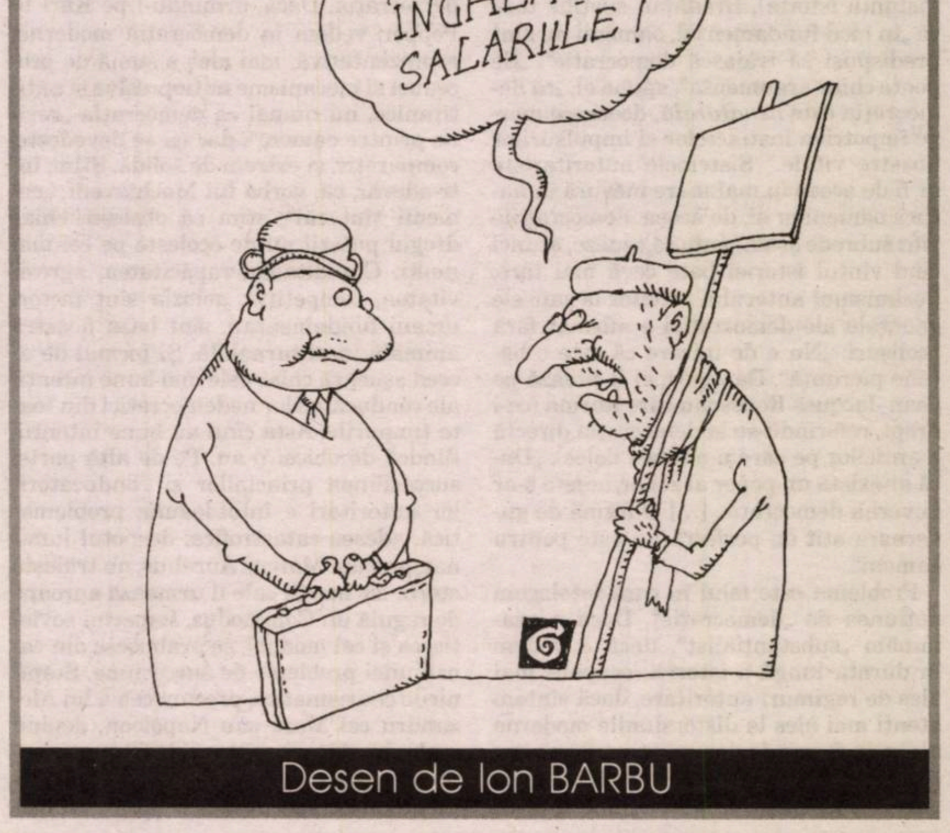
DUMNEATA MINTI DE ÎNGHEAȚĂ SALARIILE!

Desen de Ion BARBU

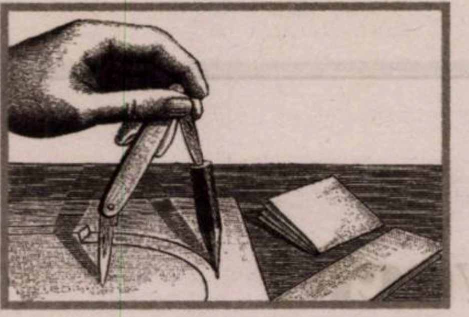

Matei VIŞNIEC

interogarea **europeană**

Pandemia: vieţi salvate azi şi vieţi sacrificate în viitor...

De cîtva timp, cam de cînd în Franţa a fost decretată interdicţia de circulaţie după ora 18, convulsiile geopolitice ale lumii parcă mă interesează mai puţin. Am urmărit, ca şi alte milioane de oameni de pe planetă, instalarea lui Joe Biden la Casa Albă şi m-am bucurat că America îşi va asuma din nou multiplele roluri internaţionale pe care le-a avut înainte de Donald Trump. Marile întrebări pe care probabil fiecare om de pe planetă şi le pune însă acum sînt *cînd scăpăm de virus?* şi *cînd vom putea trăi din nou ca înainte de apariţia virusului?*

Din ceea ce spun mulţi editorialişti şi experţi rezultă că *victoria* sanitară împotriva virusului nu va însemna şi o revenire automată la viaţa *de dinainte*. S-ar putea ca la sfîrşitul acestui an virusul să fie lichidat prin vaccinarea masivă a populaţiei. Dar consecinţele acestei epidemii s-ar putea să fie resimţite încă zece sau douăzeci de ani. Am găsit această opinie şi într-o carte apărută recent în Franţa, semnată de editorialistul, jurnalistul şi omul de teatru Christophe Barbier. Titlul eseului său, apărut la Editura Fayard, echivalează cu o constatare dramatică: *Tiraniile epidemiei – Libertăţile noastre sacrificate.*

Ceea ce Christophe Barbier aduce nou în eseul său nu este atît observaţia că lumea a acceptat fără să crîcnească restricţii de tot felul, ci faptul că epidemia ascunde un „război între generaţii“. Editorialistul francez nu îndeamnă la revoltă, departe de el acest gînd. Dar se întreabă totuşi dacă nu cumva în viitor nu vom avea mai multe vieţi distruse de consecinţele economice, culturale, sociale, psihologice ale pandemiei decît vieţile salvate în ultimele 12 luni prin carantină şi alte măsuri drastice. Generaţia de după al Doilea Război Mondial s-a bucurat (cel puţin în Europa şi în America de Nord) de condiţii de viaţă incomparabil mai bune decît tot ce a trăit omenirea pînă în 1945, dar tot ea s-ar putea să pregătească un dezastru pentru generaţia aflată acum la vîrsta studiilor şi a intrării în viaţa activă. Citez din ce spune Christophe Barbier: „Prin supunerea noastră în faţa noii ordini sanitare, rezultat al unei opţiuni colective, noi am optat pentru securitatea bătrînilor în detrimentul viitorului tinerilor. Indiferent dacă avem de-a face aici cu o formă de umanism sau cu o formă de orbire, acest arbitraj avînd aparenţe altruiste disimulează dictatura unei generaţii privilegiate, cea numită şi *baby-boomers*“.

Mă întreb dacă nu cumva vor apărea şi săli de teatru clandestine, şi săli de concert clandestine...

Pentru moment este prea devreme ca să poată fi făcut procesul celor care, aflaţi la putere, au gestionat criza sanitară. Dar presimt că acest lucru va veni foarte curînd, imediat ce mecanismele democraţiei vor începe din nou să funcţioneze „normal“. S-ar putea să aflăm într-o bună zi că epidemia putea fi oprită şi fără suprimarea aproape totală a vieţii culturale şi sociale, a vacanţelor şi a călătoriilor, a activităţilor sportive şi a vieţii universitare. Deseori, în presa franceză, am întîlnit reflecţii de genul: *Cum de a fost posibil ca noi, francezii, care avem faima că ne revoltăm repede şi uneori pentru lucruri mărunte, să fim de data aceasta atît de disciplinaţi şi să acceptăm în masă toate ordinele sanitare venite din partea executivului şi a autorităţilor medicale?*

Cotidianul *Le Figaro* a publicat în cursul lunii ianuarie un articol despre un interesant fenomen: cel al restaurantelor clandestine. Cum barurile şi restaurantele sînt închise în Franţa de la sfîrşitul anului trecut, unii patroni au decis să intre într-un fel de „rezistenţă“ şi să primească totuşi un număr restrîns de clienţi pe bază de prietenii şi de recomandări. Informaţiile circulă probabil în mod discret, cineva care a luat deja masa într-un astfel de restaurant clandestin îşi informează prietenii buni, iar aceştia, la rîndul lor, după ce se bucură de un astfel de moment devenit aproape o formă de lux, îşi *iniţiază* şi alte cunoştinţe apropiate. Mă întreb dacă nu cumva, în curînd, vor apărea şi săli de teatru clandestine, şi săli de concert clandestine, şi săli de sport clandestine…

Scriu aceste rînduri într-un moment cînd francezii sînt pregătiţi psihologic pentru o a treia carantină, dar li se promite şi vaccinarea integrală pînă cel tîrziu în luna august. Deci, dacă vaccinurile sînt eficiente, dacă şi în toate celelalte ţări ale Europei anul acesta va fi unul al vaccinărilor, prin noiembrie sau decembrie se va vedea o ieşire din tunel. Cu condiţia ca între timp să nu apară alte variante de virus, dat fiind că umanitatea a deschis, prin modul ei de viaţă, un fel de cutie virală a Pandorei. În eseul său, Christophe Barbier semnalează cîteva paradoxuri şi incită la o reflecţie cît mai serioasă pe marginea lor. Globalizarea, spune el, a favorizat circulaţia virusului şi se află la originea pandemiei. Dar tot globalizarea a favorizat şi crearea vaccinurilor într-un timp record, prin eforturile reunite ale multor specialişti. Uniunea Europeană, în acest moment, prezintă imaginea unui sistem blocat, a unor state baricadate, cu totala suspendare a liberei circulaţii în interiorul ei şi a libertăţilor individuale în fiecare ţară în parte. S-ar putea însă ca exact din această criză sanitară să renască ideea europeană şi să se formeze embrionul unei naţiuni europene aderînd în primul rînd la ideea de solidaritate. Epidemia a mai însemnat o totală discreditare a populiştilor, şi nu doar în Europa. Toţi cei care iniţial au aplaudat declaraţiile excentrice şi uneori inconştiente ale unor lideri precum Donald Trump, Boris Johnson sau Jair Bolsonaro au pierdut din credibilitate, s-a dovedit că soluţiilor lor pentru ieşirea din criză nu au fost bune.

Personal, ceea ce îmi dă încredere în viitor este faptul că de o vreme pandemia începe să devină, mai ales pe reţelele de socializare, obiectul unor copioase anecdote, clipuri şi alte creaţii umoristice. Dar este ştiut că, în context de dictatură, umorul reprezintă o sursă de oxigen.

■ ■ ■

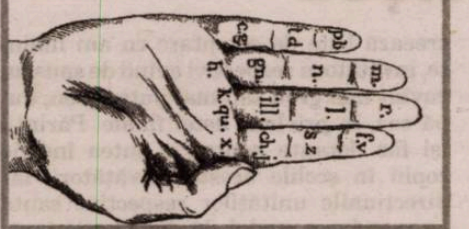

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Conlucrarea

Ştiu, termenul „conlucrare“ nu arată prea bine într-un titlu. Ce mare filozofie poţi scoate dintr-un fapt atît de banal, care se leagă de cele mai elementare aspecte ale condiţiei umane, aspecte cunoscute de toată lumea? Sîntem oameni şi trăim în colectivităţi. Prin urmare, trebuie să convieţuim şi, inevitabil, *să conlucrăm*. Ce necesitate socială şi, în fond, naturală – dacă ne gîndim că de *conlucrare* depinde supravieţuirea noastră în istorie – ar fi mai uşor de înţeles decît asta? Nici una, aş fi răspuns şi eu, dîndu-vă necondiţionat dreptate, înainte să citesc volumul lui Yuval Noah Harari *(Sapiens. Scurtă istorie a omenirii,* traducere de Adrian Şerban, Polirom, 2017), pe care îl aminteam aici săptămîna trecută. Lectura mi-a schimbat întrucîtva optica. Da, „conlucrarea“ pare o chestiune complexă în sistemul hermeneutic al profesorului de la Universitatea din Ierusalim. Parcurgîndu-i cartea, nu ai cum să nu meditezi la acest detaliu existenţial, doar aparent comun. Pe scurt, după Harari, în vremuri imemoriale, *homo sapiens* a realizat că, pentru a rezista mai uşor intemperiilor, trebuia să conlucreze, mai curînd decît să concureze, cu semenii săi. Armonia – obligatorie într-un asemenea demers – se dovedea însă dificil de atins. Pe lîngă individualismul firesc în exerciţiul competiţional al supravieţuirii, apărea şi o problemă structurală: oamenii nu erau, vai, egali! Deosebirile de forţă fizică, rezistenţă la efort şi eficacitate pe multiplele planuri ale activităţii zilnice generau inegalităţi – de gen, vîrstă, stare şi înzestrare. Adică femeile, de pildă, puteau fi mai puţin eficiente decît bărbaţii în tehnicile standard impuse de supravieţuire. La fel bătrînii, copiii, bolnavii şi cei cu deficienţe – de diverse tipuri – native. Cum să armonizezi adunări atît de diverse (din perspectiva randamentului fiecărui exponent în parte), cum să le determini să conlucreze – să observe carevasăzică miza *aportului individual,* capacitatea tuturor inşilor, indiferent de condiţia lor, de a oferi *ceva singular*, ceva hotărîtor pentru binele întregului grup? Autorul crede – spre deruta iniţială a lectorului analizei sale – că minunea s-a putut întîmpla prin *ficţiune, i.e.* prin *jocul imaginarului care a produs „revoluţia cognitivă“*.

Homo sapiens a început să creeze scenarii fictive de viaţă, menite să unească spiritual, moral şi emoţional comunitatea. Oamenii au ajuns să creadă în ele şi să şi le asume drept legi naturale ori „realităţi“ incontestabile, fără de care existenţa nu ar fi fost posibilă. „Credinţa“ respectivă a idealizat mediul înconjurător – contextul, cum ar veni –, mobilizîndu-i pe toţi în efortul *conlucrării* şi ajutîndu-i să convieţuiască pe acelaşi plan, în pofida deosebirilor (uneori dramatice) dintre ei. Aşa s-au format primele societăţi, primele grupuri animate de un ţel comun, deşi constituite din indivizi diferiţi şi, mai ales, inegali. Noile entităţi au oferit credit unor himere frumos creionate (tot atît de îndepărtate uneori de realitatea propriu-zisă precum este Europa de Australia), himere ce le-au furnizat totuşi, la schimb, impulsul de *a fi împreună,* de *a acţiona în numele unui destin colectiv* şi, ca atare, de *a conlucra*. De aici abolirea „legii junglei“, specificitate a evoluţiei umane care i-a contrariat pe mulţi darwinişti. Cum de nu s-a autodecimat *homo sapiens*, în mileniile de formare, din nevoia naturală de supravieţuire individualistă? – s-au întrebat ei frecvent. Cum de nu s-a impus, în mod absolut (nu numai simbolic), supremaţia celui mai tare la inşii primitivi? De unde sentimentul de compasiune şi grijă pentru cel slab la nişte primate vag evoluate (există dovezi ştiinţifice că pînă şi neanderthalienii îşi ocroteau confraţii cu handicapuri severe, dobîndite ori înnăscute, păstrîndu-i în comunitate)? Explicaţia lui Harari rămîne fără echivoc: faptul a venit din actul conlucrării de grup, articulat pe fondul proiecţiilor ficţionale, imaginare, autoinduse, cum ar fi bunăoară egalitatea (naturală) între reprezentanţii speciei. Conlucrarea ca rezultat al proiecţiei imaginare s-a perpetuat pe parcursul istoriei umane, căpătînd, în epoca modernă, expresii sofisticate. Ce ficţiune ne-a mai mobilizat, în timp, în afara mitului „egalităţii“, pentru a fi apţi de conlucrare? Un singur exemplu: banii. Ei nu constituie „o realitate materială“, ci „un construct psihologic“ ce „converteşte materia în minte“ (p. 156). Cum? Prin *încredere*, printr-un nou *mit* aşadar al solidarităţii: o solidaritate de percepţie în cazul de faţă, o unitate de asumare.

Ce se întîmplă însă azi, cînd tocmai mitul încrederii în celălalt pare să dispară? *Homo sapiens* a intrat brusc într-un eon demistificator, demitizant, de imersie în realitatea crudă, unde conlucrarea devine, treptat, o cauză pierdută. Ne aflăm în pragul epocii disoluţiei şi disjuncţiei, în care supremaţiile se vor redefini furibund. Ce *ficţiune unificatoare* ne va mai putea oare salva?

■ ■ ■

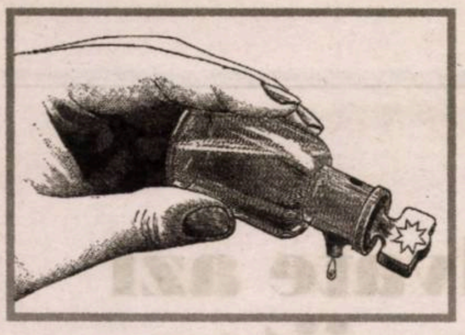

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Un brand mai vechi

Imaginea vaccinării președintelui, transmisă de numeroase canale de televiziune și multiplicată de Internet, a produs o serie de comentarii și glume, între care un joc de cuvinte reușit, care a fost imediat preluat și reprodus: „jurnalistul Claudiu Pândaru face un joc de cuvinte pentru a marca momentul vaccinării anti-COVID: *«brand de țară»*“ (europafm.ro); „în sfîrșit, *avem brand de țară!* Festival de glume pe net despre mușchii lui Iohannis, care s-a vaccinat vineri“ (republica.ro); „explozie de glume pe Internet: *„Brand* național“ (alephnews.ro) etc. E un joc de cuvinte pe care nu l-ar putea înțelege cineva care se bazează doar pe dicționarele generale curente, fără a fi familiar cu româna vorbită, mai ales cu registrul ei colocvial-argotic. Calamburul este produs de omonimia (parțială, dacă ținem cont de diferențele de pronunțare a vocalei) dintre anglicismul *brand* și un al doilea *brand,* cu sens argotic.

Anglicismul a intrat mai tîrziu în dicționare, dar este extrem de folosit în diverse limbaje profesionale, în mass-media și chiar în conversația curentă, adesea cu lărgiri metaforice. În *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI, 2007) este definit ca „marcă (a unei fabrici, a unui produs etc.)“. Sensul celui de-al doilea *brand* nu este cuprins ca atare în dicționare, nici măcar în cele de argou, dar poate fi dedus din contextele apariției actuale a cuvîntului, în care acesta denumește musculatura dezvoltată a antebrațului: „în antebraț și *brand* (biceps) nu îmi dau seama să simt vreo durere“ (sfatulmedicului.ro); „sînt cam slăbănog, și nu am *brand*“ (forum.softpedia.com); „mai bine trage de fiare cu răbdare că faci *brand* și fără creatină“ (idem). Un site care propune „exerciții culturism și fitness“ își asigură cititorii că vor obține „un *brand* mai puternic“ (blog.vitaclub.ro). Cuvîntul pare să aparțină unui jargon al exercițiilor fizice, ca și *trasul la fiare* și *pătrățelele:* „Au *brand,* au pectorali, deci mai aveți de lucrat la pătrățele!“ (zutv.ro).

„Au brand, *au pectorali, deci mai aveți de lucrat la pătrățele!“*

În dicționarele noastre generale exista un *brand* înregistrat, ca termen militar, pe la mijlocul secolului al XX-lea. În 1955, în *Dicționarul limbii române literare contemporane,* cuvîntul apărea cu sensul „aruncător; prin extensie bombă proiectată de aruncător“, ilustrat de mai multe citate din presă și din literatură: „chipul ostașului e pîrlit de exploziile *brandurilor“ (Contemporanul,* 1949), „în bătaia tunurilor și a brandurilor“ (Eusebiu Camilar, *Negura,* 1949-1950 etc.). Cuvîntul a fost explicat de dicționarele ulterioare ca desemnînd aruncătoarele de mine și ca fiind format prin antonomază, prin transformarea în substantiv comun a numelui propriu *Brandt.*

Pe de altă parte, dicționarele de argou din ultimele decenii au înregistrat cuvîntul *brand* cu sensul „pumn“. La Nina Croitoru Bobârniche, în *Dicționar de argou al limbii române* (1996), apare și expresia *a da cu brandul,* „a da cu pumnul“. În dicționarul de argou al lui G. Volceanov (2006), cuvîntul este explicat ca „lovitură de pumn“. *Micul dicționar academic* (2001) a făcut legătura firească dintre cuvîntul militar și sensul argotic, pe care le-a grupat în aceeași intrare de dicționar, iar DEXI (2007) a înregistrat în același loc sensul „braț puternic: *ce brand are!*“. E foarte probabil ca sensul argotic să se fi dezvoltat din cel militar, prin metaforă, lovitura puternică de pumn fiind reprezentată prin analogie cu o lovitură de tun, a unei bombe sau a unei mine explozive. Este de presupus că de aici s-a ajuns și la sensul mai nou, încă neînregistrat de dicționare: sînt cît se poate de firești trecerile metonimice de la lovitură la instrumentul loviturii și la cauza acesteia (forța fizică a brațului care lovește), poate prin intermediul jargonului folosit la meciurile de box. Un exemplu mai vechi – „făceam box, mi-a băgat antrenoru' pe unul *tare în brand“ (România liberă,* 1996) – cuprinde expresia *tare în brand,* care poate să fie interpretată ca presupunînd în același timp putere în loviturile cu pumnii și mușchi bine dezvoltați. Expresia are mai multe atestări, de exemplu: „Bute, *tare în brand*“ (prosport.ro, 2011); „un bănățean... a devenit personajul negativ al momentului, după ce, *tare în brand,* s-a apucat să bată o femeie în plină stradă“ (national.ro, 2013).

Chiar dacă sensul argotic al termenului *brand* este probabil mai nou, cuvîntul însuși a intrat în limba română înaintea anglicismului *brand.*

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

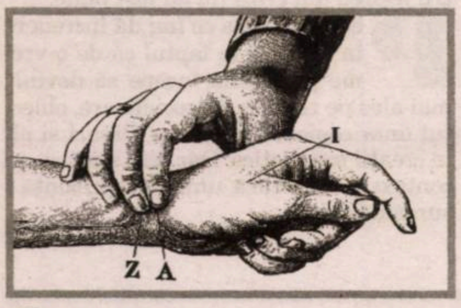

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Eu vreau egalitate, dar nu pentru cățeiˮ

În ultima vreme, un val de discuții a fost generat de situația planului de școlarizare – pentru cine nu e la curent, acesta se referă la repartizarea claselor la nivel județean și național pe școli, în funcție de cum își previzionează acestea pentru anul școlar viitor necesarul, dar mai ales în funcție de evoluția demografică. Spus pe scurt, în fiecare an, inspectoratele școlare aprobă un număr de clase pentru fiecare unitate școlară, avînd ca reper numărul total de elevi existenți la nivel de județ, iar apoi acestea sînt trimise spre aprobare ministerului. Sigur, în mod special pot fi afectate clasele de început de ciclu, astfel că uneori, fiind populația școlară în scădere, unei școli i se aprobă un număr mai mic de clase I, a V-a sau a IX-a față de anul precedent. De menționat că în acest calcul, pentru liceu, intră și profilurile. Eventualele „tăieri“ de clase față de anii precedenți afectează, desigur, în lanț, normele didactice. Dar nu modul în care se realizează acest calcul este acum principalul meu subiect de pus sub lupă.

Desigur, școlile de top sau de fițe (nu vizez neapărat sinonimia acestor termeni, deși în multe cazuri ea se aplică) ar putea mereu să previzioneze creșterea numărului de clase, pentru că cererea din partea beneficiarilor în ceea ce le privește este mereu mare. Dar e lesne de înțeles de ce, totuși, nu se pot aloca mereu mai multe clase acestor școli și de ce e nevoie de o ponderare permanentă. Numărul de clase alocate se calculează prin raportare la numărul minim, respectiv maxim de elevi prevăzuți de legislație. Astfel, se încearcă asigurarea unui echilibru. E evident că nu toți elevii care absolvă clasa a VIII-a pot merge la același liceu, chiar dacă și-ar dori toți acest lucru.

Sînt multe aspecte de discutat despre acest mecanism, începînd de la cum sînt gîndite profilurile, mai mult sau mai puțin restrictiv sau schematic, pentru a asigura o plajă de orientări cît mai diverse, pînă la modul în care unele specializări la nivel de nișă, mai ales cele vocaționale, sînt distribuite la nivel național.

În acest context, anul acesta a adus o modificare față de anii precedenți, respectiv reducerea numărului de elevi pe baza căruia se poate forma o clasă de la 28 la 26 pentru clasele cu profil teoretic, respectiv de la 28 la 24 pentru clasele cu profil tehnologic, profesional și vocațional. Este vorba despre clasele a IX-a de liceu. Efectul, desigur, este asigurarea unui număr mai mare de clase la nivel național.

Din puncul meu de vedere este o măsură binevenită, o spun de la firul ierbii, cu perspectiva de profesor, pentru că toată lumea de bun-simț știe că se lucrează mult mai greu, cu eficiență mai redusă, cu clasele numeroase, decît cu clasele cu număr redus de elevi. Ba mai mult, eu aș vedea necesitatea reducerii numărului maxim de elevi, de fapt, și nu doar la liceu, ci și la gimnaziu și la ciclul primar, aici voind eu de fapt să ajung.

Dacă ne dorim niște reforme în spiritul creșterii calității, și la acest nivel al politicilor educaționale cred că trebuie lucrat, pentru a se asigura o eficiență a actului pedagogic. Sigur, sînt costuri în discuție, dar calitatea nu vine niciodată gratis în sisteme instituționalizate, ci cu alocări de fonduri. Implicit este nevoie de mai multe cadre didactice, respectiv de o gestionare a spațiilor existente și de găsirea unor soluții pentru crearea de spații noi, poate.

Problema este legată și de modul în care se realizează repartizarea elevilor în anumite clase. În momentul de față, așa cum arată lucrurile, se creează unele disfuncții care mie mi se par scandaloase. Există acele școli de top în care se polarizează opțiunile privind anumiți profesori, care generează un mecanism de presiune și de control foarte pervers și pe care mi-ar plăcea să-l văd desființat pe timpul vieții mele profesionale, înlocuit fiind cu unul mai echilibrat și mai transparent. La ce mă refer?

Mă refer la lupta pentru a se intra în anumite clase, la anumiți profesori. Cu toții am auzit de situații în care părinții voiau ca la clasa în care a intrat copilul într-a IX-a să predea X profesor de limba și literatura română sau de matematică. Sau ca diriginte să fie Y profesor. Aici de obicei se ajunge la un consens în catedre, cu o rotație eventual, în acord cu direcțiunile, deși încă sînt destule cazuri în care anumiți profesori iau mereu clasa de info, de exemplu, sau pe cea de științe, iar alții nu ajung niciodată să predea decît la clasele considerate mai slabe. Și nu neapărat pentru că și ei sînt mai slabi, ci pentru că s-a creat deja un mecanism de percepție și de etichetare.

Mai complicat și revoltător este însă cazul claselor de învățămînt primar. Clasele din anumite școli – de fițe, cum le numesc eu – unde există cîte un învățător-doi considerați de opinia publică dumnezei, în ale căror clase doresc toți părinții influenți să își înscrie copiii. Astfel, se creează liste de așteptare cu ani înainte, învățătorii respectivi avînd de spus un cuvînt mai greu sau mai puțin greu, după caz, în privința listei finale. Părinții își fac flotante pentru a putea înscrie copiii în școlile acestor învățători, iar direcțiunile unităților respective caută să mascheze modul de distribuție în aceste clase prin eventuale criterii interne de acces. Acești învățători au, cum spuneam, statut de dumnezei și ulterior au acces la privilegii la care alții nu pot spera.

Nu mă interesează prea tare calitatea profesională a acestor profesori. Unii o au, alții își creează aura doar pe baza unei maniere constrîngătoare și, de fapt, foarte conservatoare de practicare a profesiei. Modelul severității, al temelor multe și grele, în dezacord total cu principiul dezvoltării de competențe. Ce mă interesează însă, și mi-ar plăcea să nu mai existe, este influența pe care părinții o pot exercita în aceste cazuri, precum și maniera discreționară în care directorii acestor școli înțeleg să conducă. Pentru că ei sînt cei care permit sau nu aceste practici. Un director slab sau interesat este la mîna părinților influenți și a acestor cadre didactice – vedete – dumnezei. Aș vrea să văd acești învățători, de exemplu, preluînd și clasele cu elevi din familii mai modeste, pe cei poate mai puțin dotați. Să își dea acolo măsura propriei excelențe. Să fie dreptatea și pentru cățel, nu doar pentru zei.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

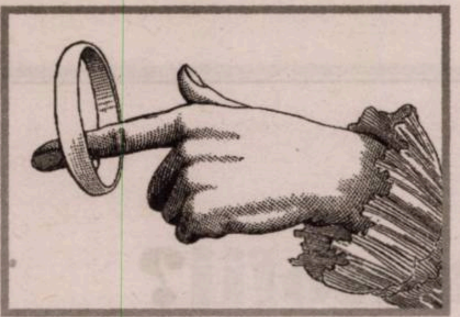

Selma IUSUF

legende urbane

Om nou

Mi-am luat o saltea de yoga. E verde, scrie Progressive pe ea. În mine pîlpîie aceleași lumini defecte care spun *regressive*. Nu există nici un conflict aparent, salteaua aia sprijină un colț din casă și e dătătoare de speranță. Aveam niște gantere mai mici, am mai luat unele pe care poți adăuga încă niște greutăți. Numărul de obiecte din casă în care îți poți zdrobi degetele de la picioare a crescut. Obosesc doar cînd mă uit la ele. Reușesc să fac o febră musculară fără să pun mîna pe nimic. Habar n-am ce sper. Că o să ies în final din casă cu pătrățele numărabile pe abdomen? Că o să am rezistența și vigoarea unuia de 20 de ani? Că, după niște mișcare bună, o să mă lovească un mare val de optimism? M-am asigurat, în orice caz, că am totul la îndemînă. N-am nici o scuză.

Am luat apoi vitamine potrivit gîndirii magice că C-ul te întărește, iar D-ul te imunizează. Am tenul cenușiu, ca al șobolanilor de noapte, bucuria de a trăi a unei cîrtițe rătăcite în mii de kilometri de tranșee subterane. Fumez mai mult și iau vitamine cu pumnul. Balanța vinovățiilor e fix pe mijloc, în echilibru. O pană să puneți într-o singură parte și mă voi înclina ireversibil, o piesă defectă de inginerie cu rotițele și arcurile sărite cît colo.

Am pus teancuri de cărți deoparte pentru a fi citite. A fi citite. Lepădarea gramaticală de implicare directă. Eu mă întorc iar și iar la repere vechi, la scriitori pe care îi iubesc, pe care îi simt deja prieteni, amici, rude. Salut, nea Roth, bună, domnu' Franzen. N-avem chef nici unii, nici alții de noutate, un alt stil, ceva hățuri artistice mînuite altfel. E bine în supa călduță, iar Netflix mi-a nivelat harta basoreliefată a creierului pînă la a semăna cu două jumătăți netede de măr. Toată informația primită patinează acolo la liber și cade grămadă undeva într-un subconștient manifest în vise neesențiale. Citesc știrile, toate știrile, și nu mă mai emoționează nimic.

Am încercat să dezaglomerez casa, să dau la o parte balastul inutil, dar după jumătate de sfert din dulap și după ce am deschis debaraua și m-am uitat un pic acolo, am obosit. Îmi dau seama că am nevoie de absolut toate lucrurile de acolo. Nenumărate tricori negre purtate și răspurtate? Foarte bune. O să le port la mare cu perechea asta de blugi obosită. Cînd la mare? Las' că văd eu. O grămadă de perechi de așa-numiți balerini cumpărați pentru că sînt drăguți, dar care par total aiurea odată încălțați, în total contrast cu imaginea mea înșurubată mental doar cu tenisi în picioare. Las' că-i țin. Dacă mă apuc să port rochii? Telefoane vechi care n-au ajuns la părinții mei, la reciclare. Un iPhone 3, cred, cît un timbru. Ia uite ce haios, îl țin, e vintage. La fel și 300.000 de cabluri care habar n-am ce fac. Trebuie că sînt bune la ceva. Dacă, Doamne ferește, oi avea nevoie? Un teanc de plicuri mici, vechi, cu foiță fină de mătase pe interior pentru misive parfumate. Verde-fistic și roz. Le țin și p-astea deși n-am mai scris nimic de mînă de nu știu cînd, iar degetele mele sînt tocite pînă la os de la lovitul tastaturii. Două ciocane mici, plus unul de scos cuie. Plus cuie. Din ce să scot eu cuie? Clește de dezbrăcat cabluri. Nu știam că avem și așa ceva prin casă. N-am văzut pe nimeni să-l folosească. Bănuiesc că le păstrăm pentru meșterii ăia care vin cu mîinile în buzunare și te întreabă dacă n-ai tu vreo cheie franceză. Avem și d-aia. Îmi dau seama că sînt întru totul în rîndul lumii cînd descopăr un soi de cutie verde de plastic, grea, compactă. Am bormașină!!!! Am patru scotch-uri de hîrtie, bandă adezivă, da. Am liță, cîlți, șuruburi și piulițe. Șurubelniță cu capete interșanjabile.

Am niște tîrlici croșetați de o mamaie din Bulgaria, cumpărați că era ea drăguță. Am ciorapi de casă încă împletiți de bunică-mea și cu care, dacă îi port, arăt ca un dac, așa că e ceva greșit acolo. Cum să-i arunc? Sînt făcuți de bunica.

Nu arunc nici un ac, îmi trebuie toate obiectele astea, le tîrăsc după mine ca pe o liotă de neamuri desperecheate. Plasa mea de siguranță. Dacă mă dezechilibrez emoțional și pic, sigur mă prinde bormașina.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Șoarecii bat COVID-ul în „cantonamentul“ premergător turneului Australian Open?

Australia e o țară minunată și înspăimîntătoare. Deține majoritatea speciilor veninoase de pe planetă, iar rechinii amușinează pe lîngă plaje. De aceea oamenii și-au dezvoltat, pe lîngă o democrație solidă, și un instinct de conservare aparte. Plus o dorință de a reuși care nu se încurcă de praguri decît poate dacă au înălțimea Marelui Zid. O australiancă sau un australian, atunci cînd își părăsește țara pentru a-și găsi o carieră în altă parte, nu trece o graniță, ci cel puțin un ocean. Există povești fabuloase despre sportivi care au dormit pe holuri și au dus-o de pe azi pe mîine în Europa sau America, dar au răzbit. A te întoarce acasă cu coada între picioare nu e o opțiune. Poți deci pricepe strictețea cu care sînt tratați jucătorii și jucătoarele de tenis carantinați înainte de Australian Open și inapetența gazdelor pentru smiorcăieli. Iulia Puțințeva era deja un personaj, nu neapărat prin tenis, cît prin întîmplările de pe lîngă el. La un *time-out* devenit viral și-a chemat cu un gest smucit antrenorul, pe care l-a făcut direct prost, l-a apostrofat pentru că se uită la „filmulețe stupide“ în timpul meciului în loc să o aplaude și l-a concediat pe loc. Acum tenismena kazahă a stîrnit netul postînd imagini cu șoricelul pe care l-a găsit în camera de hotel. Camera a fost schimbată, șoricelul nu. A revenit prompt la întîlnirea cu simpatica Iulia. Altă cameră nu i s-a mai dat. Ba chiar reprezentanta poliției statale i-a recomandat să nu mai hrănească rozătoare, motivul, în opinia ei, pentru care micuțul mustăcios a făcut o pasiune pentru jucătoare. Ceea ce e la intersecția dintre obrăznicie și conflict diplomatic. Australia, care tocmai s-a luat la trîntă cu Google (care a amenințat că va închide motorul de căutare pentru insula-continent) și Facebook, cerîndu-le să plătească drepturi media pentru conținut, nu va da însă înapoi în fața unora pe care majoritatea populației îi crede niște răsfățați. Treaba e, totuși, că sportul începe să vireze în altceva. E nebunie să arunci un sportiv în competiție după două săptămîni de stat între patru pereți. Sigur, nici sportivii nu prea înțeleg că vorbim despre o pandemie, nu despre un moft. Dar cineva ar trebui să hotărască simplu: facem performanță sau ne facem că o facem? Pe înțelesul premierului Scott Morrison, e ca și cum i s-ar cere să ia pe loc decizii într-o criză majoră după ce ar fi fost ținut închis într-o cameră 14 zile, fără știri și consilieri. Ar fi capabil de un break? Poate de *nervous breakdown*.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Eterna cochetărie a libertății cu dezastrul

În vremuri de calm social și prosperitate, discuțiile despre „om“, „societate“, „stat“, „libertate“, „sens al vieții“, „umanitate“, „democrație“ au un aer lejer. Seamănă cu diminețile de vară, cînd lumea în care trăim pare un colț de univers unde pot găsi un adăpost chiar și „binele“, „adevărul“ și „frumosul“. Însă faptul ăsta e posibil doar dacă trăiești într-o țară în care îți permiți luxul enorm de a sta și a discuta ore întregi despre mari idei. Iar dacă-ți permiți acest lux, rareori îți dai seama de substanța sa, de șansa colosală pe care o ai, să te fi născut sau să fi ajuns într-un asemenea spațiu. Și să fi beneficiat de traiectoria unei vieți care să te aducă într-un astfel de moment. Te bucuri, pur și simplu, de spectacolul defilării ideilor, de înlănțuirile sublime ale eflorescențelor speculative pe care le pot dezvolta. Așa cum te bucuri și de întîlnirile nenumăratelor nervuri ale rădăcinilor de unde se alimentează ideile în zona lor de naștere. Întrezărești circulația sevelor care au hrănit gînduri și le-au propulsat spre lumină. Uiți, pe moment, că lumea reală în care trăiești conține și munți de nedreptate, oceane de abuz și tortură, deșerturi arzătoare de sărăcie și foame.

Iar discuția despre libertate, la ora asta, ajunge aproape imediat în zona ei de limite, care cer gesturi ferme. Fie reforme adînci și experimente, fie întoarceri la idei clasice. Asta dacă ești norocos și ai de a face cu o întîlnire calmă. Una așezată sub semnul valorilor dialogului, între interlocutori *liberali* și *conservatori* (de toate felurile de care vor fi fiind și unii, și ceilalți). Cei dintîi vor spune că libertatea trebuie să străbată cu îndrăzneală și hotărîre tot hățișul nostru de idei preconcepute, de resentiment și de scepticism. Libertatea trebuie să-și taie calea dreaptă prin jungla fricilor nutrite față de semenii noștri care nu ne seamănă fizic și cultural. Numai eliberîndu-i și pe ei din lumile lor rămase în urmă, desființînd obiceiurile barbare, de abuz, mutilare fizică și inegalitate abisală, vom reuși să-i aducem alături de noi. Odată aduși și așezați în lumea *civilizată*, ne împrospătăm cultura vlăguită de propriile noastre stagnări, discriminări și derapaje, fiind gata pentru pasul următor. Îndreptarea spre o umanitate a diversității fără margini, a integrării și a folosirii potențialului creativ al tuturor. De aici se naște marea energie care ne va duce spre conștientizarea responsabilității de a locui această planetă. Și tot de aici pornește modelul civilizațional care ne duce într-o nouă epocă a evoluției speciei noastre, într-o mai bună conviețuire cu celelalte specii de pe planetă, gata să pășim (de ce nu?) în era în care facem cunoștință cu ființe inteligente din alte lumi.

Ceilalți vor spune că, dimpotrivă, concesiile făcute față de diferențele dintre oameni înseamnă sfîrșitul civilizației noastre. Nivelul civilizației de consum în care respirăm la ora asta a ajuns la un moment critic, în care singura modalitate de creștere e una mecanică; creșterea numărului de clienți și creșterea continuă a profitului. De aici, nenumărate derapaje care presupun un continuu import, atît de mărfuri, cît și de cetățeni. Iar consecința acestui fapt e prăbușirea inevitabilă a lumii occidentale, care și-așa e făcută ferfeniță de concesiile pe care le-a făcut pînă acum. Întîi a intrat în delirul acceptării tuturor, cu prețul alterării profunde a modelului civilizațional. Iar acum pășește în era clinică a entuziasmului patologic pentru identificarea și urcarea pe piedestal a oricărei diferențe, nu contează de ce fel va fi fiind aceasta. Prețul plătit înseamnă isterie generalizată, agresivitate și violență trecute cu vederea, obsesie maladivă a egalităților de gen, prăbușirea meritocrației și instaurarea unei domnii a egalității în impostură și oportunism. Înseamnă secătuirea resurselor statului, dictatura minorităților, infracționalitate extremă căreia i se găsesc justificări în traumele trecutului.

În timp ce dezbatem în contradictoriu aceste teme (cu toate variațiunile lor), planeta pe care trăim e traversată de o molimă. Încă nu-i știm nici pe departe consecințele posibile. Nu ne dăm seama că modelul civilizațional se schimbă, sub privirile noastre, cu o viteză mai mare decît cea de contaminare cu noul virus. Sistemele informatice complexe, cu care ne mîndrim, gîfîie sub atacuri cibernetice. O lume de viruși, pe care noi îi producem, zguduie zilnic arhitectura de comunicare și inteligență artificială pe baza căreia ne validăm nivelul de evoluție ca specie. Timp în care un alt virus (venit din felul în care interacționăm cu mediul înconjurător), o apariție nouă pe „piața“ virusurilor, unul care traversează selecția naturală și dezvoltă tulpini noi, a dat iama în ființele umane. Aproape la fel ca indivizii, statele se comportă în spiritul „se descurcă fiecare cum poate“. Pentru mulți, libertatea înseamnă acum să te supui regulilor pe care ți le impune statul în care trăiești. Alții protestează și se iau de gît cu forțele de ordine, argumentînd că un guvern, într-o lume liberă, nu ne poate impune reguli după care să trăim, fie și temporar, în afara unor dovezi de nezdruncinat că are motive foarte serioase să facă așa ceva. Dar virusul contaminează *liberali* și *conservatori*, fără cea mai mică discriminare. Libertatea e, poate, în cea mai mare criză de definire din ultimii ani. În locul libertății, unii preferă vindecarea și siguranța. Alții, dimpotrivă, spun că frica de boală și nesiguranța ne fac să abandonăm tot ce avem mai de preț. Paradoxal, libertatea începe să dispară ca subiect central. Pentru că, asemenea unui virus, a dezvoltat și ea tulpini. Iar preocuparea noastră nu e să înțelegem ceva. Ci lupta de a avea dreptate. Cu orice preț.

■ ■ ■

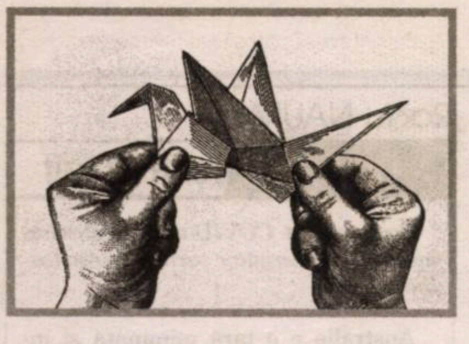

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Să ne schimbăm pantofii?

Cuvîntul *prioritizare* face carieră în zilele noastre. Ba mai mult, pe firmament a apărut și taică-su, adică *reprioritizare*. Totul trebuie, nu-i așa, *prioritizat* sau *reprioritizat* (atenție, să nu vă stîlciți limba cînd le pronunțați cu voce tare), dar bineînțeles, dincolo de fonduri, măsuri sau reforme, aceste *prioritizări* și *reprioritizări* sînt legate acum de vaccinul anti-COVID. Nu uimirea, ci confirmarea a ceea așteptam să se întîmple în buna noastră tradiție a venit odată cu *reprioritizarea* etapei a doua de vaccinare. Dacă la prima etapă lucrurile au fost destul de clare, oarecum de necontestat, la cea de-a doua s-au înfipt politicieni, instituții și bresle de toate felurile. A sta la rînd e o virtute care nu ne e dată, sau poate că ne-a fost luată în vremea comunismului, odată cu calvarul cozilor la orice din acele vremuri. Am învățat, adică, să ne băgăm în față. În plus, post-comunismul și capitalismul ne-au învățat că e bine să ne promovăm singuri, pe motiv că alții n-ar face-o. Iar *prioritizarea* descinde din *promovare,* chiar dacă nu e din aceeași familie de cuvinte.

Așa se face că, pe lîngă cei în vîrstă sau cei vulnerabili, pe listă au apărut și ceea ce se numesc *persoane-cheie* din instituțiile statului, printre care parlamentarii (Șoșoacă o fi avînd voie de la medici să se vaccineze?), membrii Curții Constituționale sau ai Curții de Conturi și, culmea, Avocatul Poporului, adică instituția aia care contesta la Curtea Constituțională toate măsurile antipandemice, pe motiv de drepturi și libertăți ale omului. Acum se consideră că Avocatul Poporului are dreptul și libertatea de a se vaccina cu prioritate.

Nu știu cîtă *promovare* prin „lobby“ și-or fi făcut instituțiile amintite sau cîte calcule și-o fi făcut guvernul că le poate cîștiga bunăvoința, odată cu *prioritizarea* vaccinării lor, cert e că, așa cum spuneam, n-ar trebui să ne surprindă deloc această măsură luată în cea mai curată tradiție instituțională românească. Ne aduce aminte de magazinele speciale pe care le aveau nomenclaturiștii pe vremea comunismului. Ce e poate mai straniu e că printre prioritari au pătruns acum și meteorologii. Chelnerii și frizerii se zbat și ei să cîștige un loc cît mai în față, la fel și profesorii. Reprezentanți și lideri sindicali își fac auzite vocile pe toate canalele, fiecare lăudîndu-și breasla și etalîndu-și plin de elocință nevoile și dreptul de a fi serviți cu prioritate.

Guvernul Cîțu trebuia să aibă în vedere că, odată ce introduci pe listă o categorie discutabilă, deschizi cutia Pandorei. Noi știm prea bine că aproape fiecare breaslă din România are și cu ce se lăuda, dar și motive de jenă. Evident, însă, se putea alcătui o listă mai simplă pentru etapa a doua, care să nu dea prilej de discuții, să decurgă repede și organizat. Israelienii, de exemplu, au reușit recorduri de vaccinare, explicația fiind disciplina și organizarea. Știm tot din comunism că, atunci cînd cozile se învălmășesc, lucrurile merg mai încet. Dar tot atunci șmecherii reușesc s-o ia înaintea fraierilor.

În orice caz, obiceiul fiecărei categorii de a-și cere drepturile înaintea altora, fie că e vorba de salarii mărite, de alte privilegii sau, în momentul actual, de vaccinare, a devenit de-a dreptul obositor și contraproductiv. Ideea de a ceda locul altora aflați mai în nevoie sau care au mai multă îndreptățire pare să fi devenit ceva desuet și de-a dreptul caraghios. Ar fi de neconceput ca liderul sindicatului ospătarilor să admită, fie și numai retoric, că date fiind mulțimea copiilor cu care vin în contact și noblețea datoriei lor, dascălii (cum li se spune în cheie pozitivă) ar trebui vaccinați înaintea chelnerilor și invers, adică reprezentanții profesorilor să admită că, din rațiuni de sănătate publică, ospătarii ar trebui imunizați înaintea lor, iar ambele categorii să le facă loc întîi vîrstnicilor. Nu, fiecare se repede să-și vadă cît mai repede propriii saci în căruță. Mentalitatea supraviețuirii încă ne bîntuie.

Interesant e că probleme similare apar și prin țări mai bogate și cu o istorie complet diferită. Nu degeaba Joe Biden a amintit în discursul de învestire vorba mamei sale: *just for a moment, stand in their shoes* (măcar pentru un moment, pune-te în pantofii lor). În românește zicem *să te pui în locul celuilalt.* „Să arătăm puțină toleranță și umilință“ le-a mai spus Biden americanilor, după o perioadă de patru ani în care au avut drept exemplu suprem tupeul, vanitatea și lipsa de empatie. „În unele zile ai nevoie de o mînă întinsă, în alte zile ți se cere să oferi o mînă de ajutor.“ Discursul lui ni s-ar potrivi și nouă, mai ales în perioada asta. Ce ar fi să-i mai ascultăm și să-i mai înțelegem și pe ceilalți, măcar un moment, să punem pe plan secund ceea ce credem că ni se cuvine nouă înșine? Mă tem însă că asemenea îndemnuri ar fi luate în rîs la noi. Ar suna a demagogie curată.

ready made

„**Pilule purgative Vértes** au un rezumat sigur și fără dureri, la CONSPIRAȚIE (eșirea grea afară), ÎNVÂRTOȘIRE și altele. În urma excelentei preparări sunt cu totul nestricăcioase, și sunt recomandabile și pentru curățirea sângelui. 1 cutie mică 36 Lei, 1 cutie mare conținând de 3 ori mai mult, în loc de 108 Lei numai 96 Lei.“

Calendarul „Asociațiunii“ pe anul comun 1927, Sibiiu, 1927

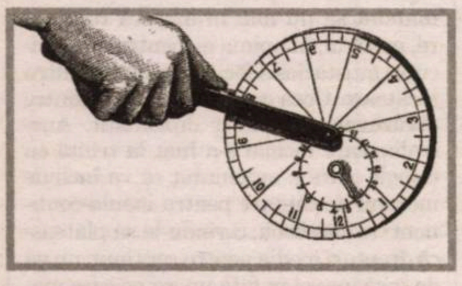

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Troia pe acoperiș, Troia în pivniță

Cîntecul Nibelungilor îl face pe hunul Attila contemporan cu un episcop de Passau, trăitor cinci sute de ani mai tîrziu. Cîntecul lui Roland face dintr-o ambuscadă a bascilor împotriva ariergardei armatei lui Carol cel Mare o bătălie a nepotului lui Carol împotriva a sute de mii de sarazini. Acum, se dă *Iliada,* scrisă spre sfîrșitul secolului VIII î.Hr., și se cere să se recupereze evenimentul istoric numit „războiul troian“, plasat ipotetic la sfîrșitul epocii bronzului, adică cinci sute de ani mai devreme.

Doi arheologi fără care Troia ar fi azi de neînțeles, Carl Blegen de la Universitatea din Cincinnati și Manfred Korfmann de la Universitatea din Tübingen, au zis așa. Primul (în 1963): „războiul troian este cu siguranță un eveniment istoric“. Al doilea (în 1995): nivelurile de distrugere din Troia „nu ne spun absolut nimic despre istoricitatea războiului troian“ – dar adaugă în 2004 că azi cercetătorii care trebuie să se justifice pentru poziția lor nu mai sînt cei care propun o asociere istorică între evenimentele de la sfîrșitul epocii bronzului la Troia și cele din *Iliada,* ci cei care o refuză. Ispita istoricizantă nu iartă pe nimeni.

Între aceste două păreri, trebuie zis că epopeea homerică poate reflecta în mare ceva din luptele date peste tot pe coasta egeeană a Turciei de azi de ahei (miceníeni) împotriva hitiților sau a statelor controlate de ei, ca Wilusa (în care se strävede numele Ilios/Ilion, adică Troia) sau Arzawa. Și că dacă la Troia, lîngă Dardanele, chiar a avut loc un mare război preistoric, el n-a fost neapărat purtat între ahei și troieni, ci poate între Popoarele Mării și troienii anatolieni, sau între ahei și imigranții din Balcani ajunși să controleze Troia.

Dacă arheologii ar ieși în stradă la o demonstrație de metodologie, pe pancartele lor ar scrie probabil „Troia fără Homer!“. Cu alte cuvinte, Troia e importantă arheologic pentru cei 15 metri de straturi arheologice pline de semne din vreo 50 de faze de civilizație de-a lungul a trei milenii de locuire – iar nu pentru Homer. Daaaaaaar, deoarece am auzit că există un interes public pentru războiul troian, m-am gîndit să las aici cîteva informații despre asta, pe furiș. Nu le știți de la mine. Și anume, o să vorbesc despre un posibil război troian la sfîrșitul cetății Troia în faza VIIa (în terminologie americană, sau VIi în terminologie germană). Că veni vorba, împărțirea de acest tip în faze cronologice a unei așezări urmează logica schimbării semnificative. E ca și cum ai numerota Bucureștiul înainte de cutremurul din ’77 București I, după cutremur, București II, după 1989, București III, poate cu subdiviziunile IIIa, IIIb, IIIc etc. (din care una sigur se caracterizează printr-un stat gros de resturi ale decorațiunilor de Crăciun).

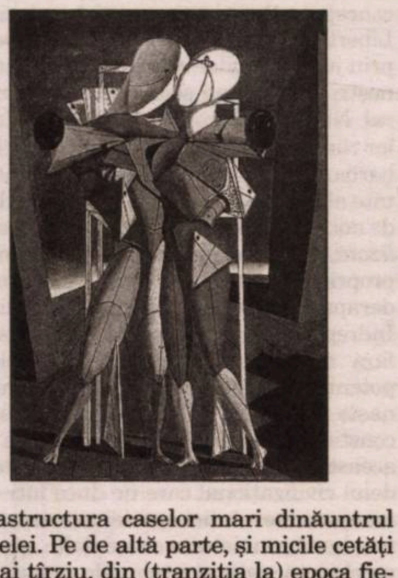

Semne de distrugere sînt, evident, și în alte faze ale Troiei. Pe de-o parte, cea mai mare citadelă troiană, VIh, își găsește mai înainte sfîrșitul într-un cutremur, pe la 1300 î.Hr. Două turnuri sînt zguduite rău acum și toată partea superioară a zidului de fortificație a fost găsită rostogolită pe jos ca niște cuburi colorate de construit, dimpreună cu suprastructura caselor mari dinăuntrul citadelei. Pe de altă parte, și micile cetăți de mai tîrziu, din (tranziția la) epoca fierului, Troia VIIb1-3, au fost pîrjolite, dar modest. (Istoria mare nu e disponibilă să vină peste tine tot timpul.) Oricum, nici unul din acești candidați nu se compară cu VIIa, ultima cetate a epocii bronzului – mai ales că evenimentul care o distruge e bine corelat cu colapsul altor civilizații din Marea Egee, bogat documentat arheologic. Ceea ce sună ca și cum arheologilor le-ar lăsa gura apă cînd aud cuvîntul „distrugere“. Și așa și este.

De remarcat mai întîi ce se întîmplă în Troia VIIa înainte de distrugere. Zidul de fortificație e consolidat, iar în interior, pe spațiul de lîngă el, care trebuie să fie circulabil în orice cetate, se ridică noi case. Un fenomen nemaiîntîlnit pînă acum este că aproape toate locuințele de pe Acropolă se dovedesc a avea o podea-fagure: în podea sînt îngropate aproape unul lîngă altul vase de provizii *(pithoi)* de aproape 2 m, cu gura acoperită cu o lespede pe care poți merge. (După cei cinci ani în care am avut norocul să fac săpături la Troia cu echipele de la Cincinnati și Tübingen, asta rămîne pentru mine una dintre imaginile care îmi vin spontan în minte cînd mă gîndesc la sit.) Lumea pare deci că se îngrămădește la adăpost în Acropolă. Și anume, panicată: una din cele mai mari porți din zid (VI U) e blocată, iar în același timp zidului i se adaugă un bastion. Toate astea nu seamănă a pregătiri de petrecere. Iar apoi, prin 1190/1180 î.Hr, se întîmplă ceva. Acest ceva, bun, rău, cum a fost, lasă în urmă un strat de dărîmătură de piatră și cărămidă de lut care are pe alocuri un metru și jumătate grosime. Un bărbat e prins sub dărîmături, oasele altuia sînt găsite pe jumătate în casă, pe jumătate în stradă (existau nehotărîți și în epoca bronzului), alte victime sînt îngropate la repezeală și oase umane apar în locuri în care n-ar avea ce căuta. O casă de-abia construită, imprudent, în afara fortificației arde din temelii și e găsită înțesată cu vîrfuri de săgeți și proiectile de praștie, iar în strada de lîngă ea, de sub stratul de arsură ies la iveală grămezi de sute de proiectile nefolosite.

Poți numi evenimentul din 1190/1180 î.Hr. „Catastrofa-pentru-care-avem-cele-mai-multe-dovezi-de-la-Troia“ (fără ca asta să însemne că a și fost cea mai importantă din istoria orașului, sau că a fost vorba de un război, sau că aheii au fost implicați), sau o poți numi „Războiul troian“. Sau poți să-ți iei cutiuțele pentru eșantioane, să dai la o parte lespedea fierbinte și să cobori o vreme în vasul de provizii răcoros din podea.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Matei PLEȘU

Dubla măsură

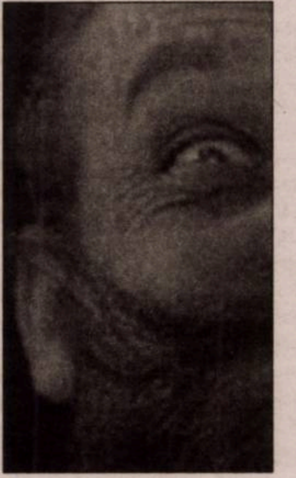

Texte și opinii de:

- ● Ioana AVĂDANI (președintele Centrului pentru Jurnalism Independent)
  „Despre o anumită (dublă) măsură“
- ● Daniel DAVID (profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca)
  „O analiză psihologică succintă a fenomenului de dublu standard“
- ● Alexandru OFRIM (conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București)
  „Dublă măsură și ipocrizie victoriană“
- ● Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la GeoEcoMar)
  „Punctul de vedere al «celorlalți»“
- ● Cristian CHIVU (dr. în teologie al Universității „Aristotel“ din Salonic)
  „Măsura iubirii“
- ● Sorin COSTREIE (conferențiar la Facultatea de Filozofie a Universității din București)
  „Multiplele noastre roluri“

argument

Buna măsură a dublei măsuri

Astăzi, ca și în antichitatea greacă, dubla măsură ne trimite în primul rînd la domeniul dreptății, al legilor și justiției. Dreptatea strîmbă, legea aplicată parțial, preferențial sau deloc, corupția justiției (dar și a judecății) sînt manifestările cele mai problematice și revoltătoare ale dublei măsuri.

Și totuși, vorbind de justiție, pentru una și aceeași fărădelege sînt prevăzute sancțiuni diferite – amenzi mai mici sau mai mari, închisoare pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, pedepse cu suspendare sau cu executare – în funcție de feluritele circumstanțe atenuante sau agravante. Sînt nuanțe, ajustări legitime, „multiple măsuri“ ale unui sistem juridic străvechi și versat, fără legătură cu ticăloșia dublului standard.

Pe de altă parte, într-o lume „post-adevăr“ sau a adevărurilor și faptelor „alternative“, dubla măsură tinde să prolifereze necontrolat și să devină, din bună adecvare, din *„Realpolitik“* – instrument de lucru într-o lume pestriță și iute schimbătoare –, dizolvantul oricăror criterii și repere.

Cred că o bună abordare a dilemei dublei măsuri se regăsește și în dialogurile platoniciene: Socrate nu acceptă dubla (multipla) măsură a sofistului Protagoras („Omul este măsura tuturor lucrurilor…“, *Theaitetos),* dar nici radicalitatea unei măsuri unice, așa cum o practică „piosul“ Euthyphron, din dialogul platonician omonim. Tînărul zelos vrea să facă „dreptate“ cu orice preț, fără să cunoască natura dreptății, și e gata să-și dea tatăl pe mîna justiției, pentru presupusa ucidere a unui sclav. În treacăt fie spus, dialogul nu este explicit despre dreptate sau dublă măsură, ci despre *pietate,* definită însă ca „a fi pe placul zeilor“ *prin respectarea legii* – credința în zei și dreptatea fiind indisociabile. Iată cuvintele lui Euthyphron: „Spun, de bună seamă, că pietate înseamnă ceea ce fac eu acum: adică să urmărești în justiție pe cel care săvîrșește o nelegiuire – fie omor, fie furt de lucruri sfinte – sau orice lucru de acest fel, chiar dacă s-ar întîmpla să-ți fie tată, sau mamă, sau oricine ar fi“. E vorba, aici, de o „reducere a religiei la cult“ (Francisca Băltăceanu), de un echivalent juridic al ortopraxiei, prin aplicarea unor principii în mod mecanic. Prin „abuz logic“ și formalism excesiv, demersul lui Euthyphron e la fel de găunos, de lipsit de substanță ca un raționament sofistic. Ambele ipostaze – Protagoras și Euthyphron – ilustrează un dozaj greșit al dublei măsuri: în primul caz, printr-un relativism excesiv, destructurant, iar în al doilea, printr-o carență de flexibilitate, de dublă măsură, la fel de dăunătoare.

Se poate spune că cel aflat, precum interlocutorii lui Socrate, într-o cronică proastă relație cu dubla măsură, prin lipsă sau prin exces, e chiar *omul fără dileme.* Iar dilema dublei măsuri e dilema prin excelență. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Alexandru OFRIM

Dublă măsură și ipocrizie victoriană

Un concept-cheie în istoria culturală și socială a relațiilor dintre bărbați și femei este cel de „dublu standard al moralei sexuale", introdus de istoricul englez Keith Thomas. Într-un studiu din 1959, el constată că în societatea occidentală de la finalul secolului al XVIII-lea s-a consolidat vechea evaluare morală potrivit căreia anumite comportamente sînt acceptabile pentru bărbați și inacceptabile pentru femei. Toate societățile patriarhale, civilizațiile Antichității precum și marile religii consideră castitatea femeilor o virtute. Fetele trebuie să își păstreze virginitatea, în timp ce bărbații sînt liberi să experimenteze plăceri carnale înainte de căsătorie. Apoi, în privința infidelității conjugale, derapajul masculin este considerat mai puțin blamabil și privit cu indulgență, însă același comportament este sever pedepsit în cazul femeilor.

Acest dublu standard a fost interpretat ca un mecanism creat de bărbați pentru a deține controlul asupra sexualității feminine. Bărbații din toate timpurile ar fi resimțit o adevărată panică în fața oricăror manifestări ale autonomiei feminine, libertatea sexuală a femeilor fiind văzută ca o amenințare directă pentru dominația masculină.

În secolele XVIII-XIX, odată cu prima revoluție industrială, urbanizarea și ascensiunea clasei de mijloc, apar noi spaime ale bărbaților față de corpul feminin. Începe o perioadă în care – spune Michel Foucault – discursul despre sexualitate poate fi regăsit peste tot: în medicină, legislație, religie, literatură. Mai mult, în epoca victoriană, „tehnicile de putere" recurg la mecanisme de supraveghere represivă și de control asupra corpului, cu precădere asupra corpului feminin.

În rîndul păturilor de mijloc și de sus ale societății, vechiul stereotip al femeii caste, pure și respectabile îmbracă noi forme, contribuind la revigorarea dublului standard al moralei sexuale. Erei victoriene îi aparține idealul burghez al femeii angelice, devotate și ascetice. Femeile erau educate să se consacre îndatoririlor de soții și de mame, să fie capabile să iubească, dar fără să simtă dorințe sexuale. Închiderea femeilor în sfera domestică și totala dependență față de soț viza și o desexualizare a consoartelor. Ca reacție la moravurile libertine ale vechii aristocrații apare modelul femeii „prude" *(femme prude, prude woman):* virtuoase, austere, reținute și pudice în tot ceea ce privește corpul și sexualitatea. Timp de secole, Biserica le-a spus soțiilor că patul conjugal nu este un loc al pasiunii și al plăcerii, că finalitatea actului sexual este doar procrearea. Activitatea sexuală independentă de scopurile ei reproductive, erotismul conjugal, voluptatea, pasiunea, obținerea plăcerii erau condamnate ca practici ilegitime, păcate de moarte. În secolul al XIX-lea, odată cu medicalizarea sexualității, preotului confesor i se substituie o nouă figură, cea a medicului igienist care încearcă să preia controlul asupra sexualității feminine. Acum, femeile care admit că obțin plăcere fizică din intimitatea sexuală nu mai sînt considerate păcătoase, ci bolnave, suferind de patologii devastatoare descrise de medicii epocii, precum isteria sau nimfomania („furia uterină"). În Anglia victoriană, între 1850-1870 au fost practicate pe scară largă operații de clitoridectomie, ca modalitate de vindecare a bolilor nervoase, a epilepsiei sau ca tratament împotriva sterilității feminine.

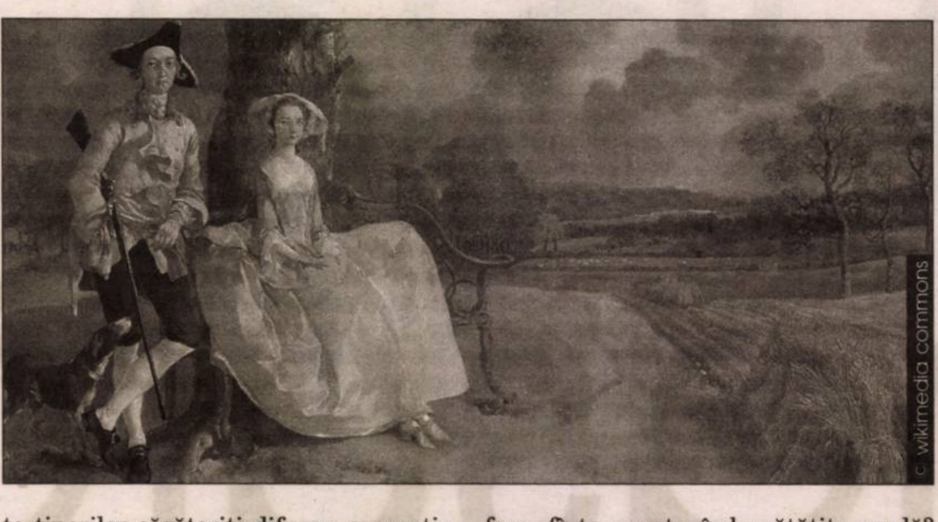

© wikimedia commons

Unele cărți cu sfaturi medicale destinate tinerilor căsătoriți difuzau concepția că plăcerea femeii nu este necesară pentru procreare. De o mare circulație s-a bucurat ideea că femeia nu putea rămîne însărcinată dacă avea orgasm în același timp cu soțul ei. Plăcerea sexuală era considerată firească la bărbat, dar patologică la femei. Femeile căsătorite erau menținute în ignoranță nu numai în ceea ce privește diversele practici ale sexualității, ci și în ceea ce privește cauza bolilor venerice. Dacă bărbații se îmbolnăveau în urma frecventării prostituatelor, soțiile lor nu aveau cum să își dea seama de originea acestor suferințe, considerîndu-le ca făcînd parte din natura lucrurilor, fără a bănui relații extraconjugale.

Controlul social al corpului și al sexualității se manifestă și în noul regim al discursului public. Limbajul a cunoscut transformări rapide: era interzis să vorbești despre corp și sexualitate într-un mod prea direct. Nu se mai spunea „femeie gravidă", ci „femeie aflată într-o condiție specială". Mamele își admonestau imediat fiicele dacă foloseau termenul *miscarriage of justice* („eroare judiciară"), deoarece *miscarriage* însemna și „avort spontan". Nu era permis să rostești în prezența femeilor cuvinte care evocă părți ale corpului: „picior", „sîn" etc. Era considerat nepotrivit ca unei fete să i se servească un „picior de pui". Pînă și picioarele pianelor erau îmbrăcate cu fuste de către doamnele pudibonde! Se pare că femeile își jucau destul de bine rolul în acest ipocrit balet social regizat de bărbați. Medicul Thomas Bowdler a devenit celebru prin punerea în circulație a unor ediții din Shakespeare și chiar din Biblie din care au fost eliminate sau modificate orice referințe sau subînțelesuri sexuale, considerate indecente și ofensatoare pentru sensibilitatea feminină. Numele său a generat un cuvînt care desemnează această epurare: *to bowdlerize*, devenit sinonim cu „a cenzura".

Nu doar cuvintele erau supuse controlului, ci și atingerile. La doctor, pentru a evita contactul fizic, doamnele mergeau cu o păpușă pentru a indica locurile unde aveau dureri. Vechile dansuri precum gavota sau menuetul, care implicau apropierea trupurilor, devin scandaloase. Aceste moravuri ipocrite au fost imitate și la noi, fiind ironizate de Mihail Kogălniceanu pe la 1841: „pruda, *prude*, este un cuvînt franțuzesc, care românește n-are nume, dar însemnează o femeie a căreia numai urechile, rareori și ochii, îi sînt curate, care sufere tot, numai să nu-i zici pe nume, care, cînd vede *Passé-minuit* la teatru, sau se trage în fundul lojiei, sau își astupă urechile și fuge cît poate, strigînd: *«Ah, ma chère! quelle pièce de cabaret!»* Și, cînd merge acasă, știți ce face sfînta, curata, îmbunătățita prudă? Scrie amorezatului ei, sau amorezaților ei, pentru că de multe ori se întîmplă că pruda are mai mulți amorezați, să vie să beie ceai cu dînsa; și pînă cînd amorezatul sau amorezații vin, citește: *Les amours du chevalier de Faublas* și *Les liaisons dangereuses*".

Modelul femeii angelice, asexuate și supuse soțului a fost promovat de un faimos poem al epocii, *Îngerul din casă* al lui Coventry Patmore (1854). În același timp, autorul era unul dintre cei mai mari colecționari de cărți pornografice din Anglia. Vălul de respectabilitate victoriană ascundea apetitul pentru pornografie și sexualitatea extraconjugală. Istoricul francez Alain Corbin, în lucrarea *Les filles de noce* (1978), a studiat noile forme ale prostituției în secolul al XIX-lea. El a sesizat o creștere semnificativă a frecventării prostituatelor de către bărbații din clasele de mijloc.

Dacă în acea perioadă femeilor din lumea bună li se cerea să își păstreze castitatea premaritală și să rămînă cît mai neexperimentate după căsătorie, atunci trebuia găsită o soluție care să asigure împlinirea dorințelor și fantasmelor bărbaților. Idealul femeii angelice și pure coexista cu fascinația pentru opusul ei: prostituata, considerată hipersexualizată și dominată de „instincte sexuale joase". Discursul moral din *La Belle Époque* susținea că, pentru a păstra puritatea femeilor respectabile, incontrolabilele pulsiuni sexuale masculine trebuie canalizate spre femeile „decăzute". Așadar, femeile puteau fi ori îngeri, ori demoni, în timp ce bărbații aveau posibilitatea de a glisa pe toată gama ipostazelor morale.

În anul 1864, Parlamentul englez a adoptat o primă formă a *Legii Bolilor Contagioase*, dată pentru protejarea sănătății populației în fața pericolului bolilor venerice. Acest program legislativ poate fi considerat o ilustrare directă a dublei măsuri victoriene. Cel mai vocal purtător de cuvînt al campaniei pentru aplicarea acestor legi a fost ginecologul William Acton, un mare „expert" în sexualitatea feminină. Medicul Acton făcea operații de clitoridectomie și susținea, cu argumente pseudo-medicale, că femeile au o mai mare predispoziție naturală pentru bolile venerice. Puterea politică s-a folosit de cunoașterea medicală a epocii pentru a legitima „științific" aceste inițiative legislative. Mai mult, legea a fost adoptată de către Parlament în unanimitate, fără prea mare dezbatere și la o oră tîrzie din noapte, cînd cei mai mulți dintre deputați moțăiau, după cum consemnează cercetătoarea Paula Bartley *(The changing role of women, 1815-1914*,1996). Măsurile luate au ignorat rolul bărbaților în răspîndirea infecțiilor. Ei nu au fost supuși controlului medical, pentru că s-a considerat că acest act le-ar fi afectat stima de sine și că i-ar fi demoralizat pe militari, cei mai numeroși clienți ai prostituatelor. Legea fusese inițiată pornind tocmai de la îngrijorarea provocată de frecvența sifilisului în rîndul militarilor. Cu toate acestea a fost invocată ineficiența medicală a acestui control în cazul bărbaților. Menajarea orgoliului masculin submina chiar scopul declarat al legii, cel de a aplatiza curba infectărilor cu boli venerice la militari și la populația civilă.

Legea a pus în mișcare aparatul polițienesc, judiciar și medical numai împotriva femeilor: orice femeie singură aflată pe stradă putea fi arestată de polițiști sau de agenți sub acoperire dacă aveau suspiciuni că aceasta se încadra în categoria vagă de *common prostitute*. Astfel, înzestrați cu puteri discreționare, polițiștii aveau sarcina să identifice vizual prostituatele, ca și cum imoralitatea ar fi fost vizibilă pe corpul femeilor. Arestarea avea loc în baza unor simple „suspiciuni", ceea ce însemna că toate femeile considerate active sexual puteau fi ținte ale controlului reprezentanților statului. Multe femei cu origine socială modestă din suburbiile orașelor au căzut victime ale abuzurilor, fiind confundate cu „femeile ușoare".

După reținere, femeia suspectă trebuia să își demonstreze nevinovăția și să îl convingă pe magistrat că nu este prostituată. Dacă nu reușea, trebuia să accepte un control ginecologic efectuat de către un medic bărbat. Refuzul ducea la condamnare cu închisoarea. Examinarea medicală era umilitoare, brutală și dureroasă, instrumentele obstretice ale epocii fiind rudimentare, iar lipsa dezinfectării ducea la îmbolnăvirea femeilor sănătoase. Femeile reținute, aflate în perioada menstruației, erau internate forțat la spital pînă cînd puteau fi examinate. Cele depistate cu boli venerice erau izolate timp de nouă luni în *lock hospital*, un fel de case de corecție pentru prostituate. Există numeroase mărturii că alături de femeile bolnave au fost internate și femei sănătoase.

Aplicarea acestor măsuri legislative a semănat o adevărată teroare, a dus la scene oribile, petrecute în stradă, la numeroase abuzuri împotriva femeilor, răpite și dispărute fără știința familiei. Precursoarele mișcării feministe britanice au denunțat acest dublu standard (consfințit politic, juridic și medical) ca pe o formă de ipocrizie masculină și de limitare a drepturilor civile feminine. Multe femei din clasele de mijloc s-au opus legilor sănătății, printre care și Josephine Butler, una dintre militantele de frunte ale mișcării pentru abrogarea lor. Butler considera măsurile autorităților nu numai ca pe o formă de violență simbolică împotriva femeilor, ci și ca pe una efectivă, denumind examinarea forțată „viol medical" *(surgical rape)*.

Abolirea acestor legi sanitare în 1886 a fost o primă mare victorie a mișcării feministe incipiente.

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr. și predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

Daniel DAVID

O analiză psihologică succintă a fenomenului de dublu standard

Într-o definiție de lucru, simplu spus, dublul standard se referă la faptul că aplicăm seturi diferite de principii la situații similare, deși etic/moral situațiile ar trebui tratate prin același set de principii. Faptul că aplicăm seturi diferite de principii la situații similare nu înseamnă automat că ajungem la dublu standard. Uneori similaritatea situațiilor se stabilește prin atribute/variabile diferite, astfel că două situații pot fi mai mult sau mai puțin similare în funcție de atributele prin care le analizăm. Apoi, atributele pot dobîndi la rîndul lor relevanță etică/morală diferită și chiar același atribut are implicații etice diferite în contexte diferite. Direct spus, dublul standard apare atunci cînd etic/moral ar fi trebuit să tratăm similar diverse situații, dar nu o facem! Constructul psihologic cel mai clar opus dublului standard este cel de corectitudine *(fairness)*.

Dacă ne limităm doar la situații care implică relațiile interumane, dublul standard se poate manifesta în patru feluri: (1) cum se raportează un individ la alți indivizi; (2) cum se raportează un individ la grupuri; (3) cum se raportează un grup la indivizi; (4) cum se raportează un grup la alte grupuri.

Mecanismul psihologic al dublului standard, care se manifestă în mintea individului, poate să fie (1) intenționat și conștient, (2) neintenționat și conștient, și/sau (3) neintenționat și inconștient (automat/implicit). În principiu, mecanismul psihologic este angajat în dublu standard pentru a ne aduce un beneficiu, larg definit (ex.: de la o recompensă fizică la una psihologică, exprimată ca bine emoțional). Nu este aici locul pentru a detalia toate mecanismele de acest tip identificate de cercetările psihologice pînă în acest moment. Spun doar, ca exemplu, că distorsiunile confirmatorii *(confirmatory biases)* reprezintă un astfel de mecanism automat, în care mintea noastră are tendința să genereze răspunsuri congruente cu schemele/reprezentările cognitive pe care deja le avem, ducînd adesea la dublu standard (ex.: în modul în care evaluăm același comportament făcut de o femeie sau de un bărbat). În raport cu mecanismele intenționate și conștiente vorbim, de exemplu, de decizii morale (moralitatea deciziilor), iar în raport cu mecanismele neintenționate și conștiente putem vorbim de rolul emoțiilor în răspunsuri care duc la dublu standard.

Fenomenul de dublu standard
este un fenomen răspîndit în specia noastră
și în toate societățile/culturile.

Pentru politici publice/educaționale împotriva dublului standard este important de știut care sînt factorii psihoculturali care pot favoriza mecanismele psihologice individuale ale dublului standard menționate anterior. Să le analizăm succint pe unele dintre cele mai relevante cu referire la România, prin prisma investigațiilor științifice.

1) Concentrarea puterii sociale (vezi Hofstede și colab., 2010). După psihologul olandez Hofstede, concentrarea puterii se referă la faptul că oamenii se așteaptă să fie conduși de „șefi“ care concentrează puterea, puțini conducînd mulți. În acest cadru, în funcție de interesul contextual al celor care concentrează puterea, dublul standard are terenul fertil de manifestare. România este o țară care din punct de vedere psihocultural are un scor foarte crescut de concentrare a puterii.

2) Evitarea incertitudinii (vezi Hofstede și colab., 2010). Acest construct psihocultural se referă la faptul că unele societăți au tendința să vadă impredictibilitățile viitorului ca pericole, cu teamă, generînd astfel atitudini defensive și o opoziție la ceea ce ar genera schimbare. Dacă dublul standard servește acestor scopuri sociale, atunci va găsi teren fertil în astfel de societăți. România are un scor crescut de evitare a incertitudinii.

3) Orientarea pe termen lung (vezi Hofstede și colab., 2010). Orientarea pe termen lung se referă la faptul că unele societăți/culturi sînt dispuse să facă sacrificii pe termen scurt pentru a atinge scopurile angajate pe termen lung. Într-un astfel de context, dublul standard poate să fie parte a unor astfel de sacrificii. România nu are însă un scor foarte crescut al orientării pe termen lung.

4) Distorsiunea realității (vezi David, 2015). Românii au o tendință psihoculturală de a amplifica atît negativul, cît și pozitivul, generînd adesea, spre exemplu, discrepanțe între „cum sîntem“ și „cum ne credem“. Spre exemplu, în analizele primare și secundare prezentate în David (2015) am arătat că, în comparație cu americanul mediu: (1) 88% din români neagă aspectele negative care îi privesc; (2) 66% din români prezintă aspectele negative mai puțin negative și (3) 69% din români se prezintă la superlativ. De asemenea, discrepanțele între „cum sîntem“ *vs.* „cum ne credem“ prin prisma unor trăsături de personalitate – neuroticism-nevrotism (instabilitate emoțională)/extraversie/deschidere/agreabilitate/conștiinciozitate – arată o discrepanță mare la nivelul românilor, în comparație cu alte 49 de societăți/culturi. Într-un astfel de cadru în care protecția unor scopuri afectează analiza realistă a stării de fapt, dublul standard are din nou un cadru fertil de manifestare.

În concluzie, fenomenul de dublu standard este un fenomen răspîndit în specia noastră și în toate societățile/culturile. Unele aspecte psihoculturale îl pot amplifica. Un angajament etic și rațional presupune controlul acestui fenomen, control care se poate face prin acțiune direct la nivel de individ – a-l învăța să-și asume o etică împotriva dublului standard și cum să-și controleze mecanismele psihologice individuale implicate în dublul standard – și la nivelul unor politici publice/educaționale, în relație cu o serie de atribute psihoculturale care pot favoriza sau descuraja dublul standard.

Referințe selective: 1) David, D. (2015), *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, Editura Polirom, Iași; 2) Hofstede și colab. (2010), *Cultures and organizations: Software of the mind* (3rd. ed.), New York, NY, McGraw-Hill.

***Daniel David** este profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, profesor asociat la Icahn School of Medicine at Mount Sinai, New York, SUA și președintele Asociației Psihologilor din România. A publicat, printre altele,* Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală, *Editura Polirom, 2015.*

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

Punctul de vedere al „celorlalți”

Vrei să fii cercetător. După un start în carieră în România, cîștigi o bursă și începi să lucrezi la o instituție de prestigiu, dintr-o țară aflată în elita cercetării științifice. Îți începi activitatea și, chiar de la început, simți că pare teribil de importantă pentru cei din jur țara din care vii. Primele tale activități vor fi – toate – verificate și adînc cumpănite, judecate de nu știu cîte ori, în timp ce vezi că mulți dintre „localnici“ sau cei mai vechi ca tine se mișcă mult mai rapid, iar lucrările lor nu sînt controlate și recontrolate. Te ambiționezi, încerci să arăți că poți mai bine. Înveți foarte multe, dar mereu ai impresia că ești luat în vizor, că ție ți se verifică activitățile mai mult decît celorlalți. Trimiți primul articol spre publicare la o revistă „mare“ și primești recenziile. Ești fericit, articolul are șanse să fie acceptat, dar acele comentarii venite odată cu evaluarea de *„major revisions“* te fac să te umpli de nervi și frustrare. Chiar nimic din ce faci nu e luat ca sigur? Chiar trebuie să justifici orice? Strîngi din dinți și mergi mai departe. Articolul apare, îl publici apoi pe următorul. Alți revizori, cam aceleași comentarii care ți se par răuvoitoare, poate chiar discriminatorii. Și continui. La un moment dat, totul devine din ce în ce mai ușor, observi că lucrările tale sînt primite acum mult mai ușor. În laborator și pe teren, lumea începe să te asculte, să îți ceară părerea. Ai învățat să nu te mai superi cînd citești observațiile revizorilor – ți-ai dat seama că, în fond, îți sînt și ei tot colegi, iar cele mai multe observații îți prind, de fapt, foarte bine. Începi să cîștigi și primele proiecte mari, cu finanțări serioase.

Îți poți pune obrazul fără să fii sigur că ai în față
oameni de valoare și cu potențial?

Simți că ai intrat în Paradis, poți acum să îți turezi motoarele creației, îți poți promova ideile și conceptele, începi să îi înveți tu pe alții, la rîndul tău, cum să progreseze. Dar nu te vei stăpîni niciodată să te miri cînd îi vei vedea pe junii „lor“, abia ieșiți din școală, cum vor primi imediat credibilitatea pentru care tu a trebuit să te lupți atîta.

Îți construiești, treptat, o echipă. Ajungi și tu, acum, să îți evaluezi oamenii. Și, da, ajungi din nou la concluzia că e foarte important de unde vii. Ai acum alte argumente, atunci cînd îți alegi oamenii. Știi că cei educați în țări din vîrful lumii științifice au trecut printr-un sistem dur, dar corect al educației și cercetării. Iar asta contează. Știi că aceste persoane se pot adapta ușor și fără probleme la cerințele tale. Ce te faci însă cu cei care vin spre tine după ce au fost crescuți, educați și care au debutat în țări mai modeste? Sau – și mai complicat – ce te faci cu cei care vin tot de unde ai venit și tu? Normal e să le dai o șansă, așa cum ai primit și tu. Tinzi să le acorzi încredere – dar parcă poți să știi? Dacă au trecut prin cursuri ca gîsca prin apă? Dacă au învățat să copieze? Îți poți pune obrazul fără să fii sigur că ai în față oameni de valoare și cu potențial? Nu e mai bine să îi mai verifici un pic? Să fii sigur că vor învăța ce e bine? Cel mai bine e să îi verifici și tu un pic mai mult. Te gîndești că nu are cum să le strice nici lor. Iar tu vei fi mult mai liniștit.

Ai devenit „unul de-ai lor“? Sau mai degrabă ai ajuns să înțelegi și punctul de vedere al „celorlalți“? Te uiți îndărăt și vezi cum, în țara ta, erau mulți cei care lucrau greșit sau chiar de-a dreptul prost. Ai început mai demult să ai exemple de „așa nu“ pentru toate tipurile de activități – de la strîngere la stocare și la interpretare de date. Îți dai seama că de fapt ai cunoscut persoane care măsurau prost, strîngeau informații inutile sau chiar pe unii care, de fapt, își potriveau datele cu rezultatele dorite. Pe măsură ce progresezi și te uiți la ce ai lăsat în urmă, descoperi din ce în ce mai multe – lucrări și concepte furate, opere necitate, rezultate inventate. Știi că acasă ai lăsat și mulți oameni de calitate, care lucrează corect. Ai vrea să nu îi superi, dar simți nevoia să fii din ce în ce mai atent cu „ai tăi“. Vrei să verifici. Nu, nu ai vrea să treacă nimeni prin ce ai trecut tu, cînd ți se părea că nu vei fi luat niciodată în serios. Dar nici nu vrei să renunți la tot ce ai făcut pînă acum. Așa încît, treptat, începi și tu să îți schimbi unitatea de măsură.

Dublă măsură? Mai degrabă un control riguros al calității. Și, poate, și unele experiențe nefericite ale celor care te verifică. Vrem sau nu, statistica joacă și aici un loc important.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar și profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie.*

■ ■ ■

Cristian CHIVU

Măsura iubirii

Am început anul nou la biserică. Astfel, de ziua sfîntului Vasile cel Mare, dis-de-dimineață, ne-am așezat sfioși în curtea bisericii cu masca pe față și păstrînd distanța regulamentară. Slujba a curs frumos în note blajine, cuviincioase, dar predica a venit peste noi ca un tunet intempestiv, risipind liniștea contemplației. Rezum cîteva idei pestrițe din această predică rostită pompos și zgomotos, semn că părintelui i-a priit piftia de la masa festivă de Revelion: sfîntul Vasile s-a opus *establishment*-ului vremurilor lui care voia să le interzică creștinilor să se roage în bisericile lor, iar noi trebuie să-i urmăm pilda și să ne opunem închiderii bisericilor de către conducătorii lumești, pentru că în spatele acestei posibile decizii, dincolo de așa-zisele motive medicale, este lucrarea vrăjmașului; sfîntul a înființat primul spital din antichitate, deci noi sîntem de acord cu medicina, dar credința noastră e mai puternică decît medicina, pentru că harul Duhului Sfînt alungă orice virus, fie el și chinezesc! Uluiți în fața acestor certitudini care îl lasă „uluit“ și pe Însuși Dumnezeu, ne-am retras într-un apartament din Cotroceni, am deschis un *Amarone Monte Olmi* și am purces la un binevenit simpozion *(syn* – împreună, *pino* – a bea) inaugural pentru noul an. Personajele sînt caracterizate în funcție de ceea ce reprezintă pentru ei discernămîntul: pentru Cristi (Cr.) – virtutea care-l împlinește pe om ca *logikon on* (ființă înțelegătoare), pentru Ion (I) – asemănarea omului cu Dumnezeu, pentru Clement (Cl) – etica rațiunii și rațiunea eticii, pentru Mihai (M) – puterea de a deosebi binele de rău.

© wikimedia commons

Cr: Dragi *simpotes*, e foarte frumos să începem anul cu o dezbatere filozofică și aș propune să abordăm subiectul dublei măsuri. Ce este dubla măsură, în ce constă ea, care este cauza ei? Cauza ei este o judecată greșită de valori, o incoerență existențială sau o dedublare morală reprobabilă? Poate fi și legitimă uneori? Iată cîteva întrebări la care vom încerca să răspundem. Dubla măsură înseamnă o abordare, o atitudine și o evaluare axiologică diferită față de două subiecte/situații care sînt identice sau similare, din cauza părtinirii *(prosopolempsia)*. Cauza ei vine dintr-o judecată de valoare greșită, nu doar dintr-o abordare morală eronată, ci dintr-o atitudine existențială greșită față de semenii tăi, dar și față de tine. Este, de cele mai multe ori, o crasă ruptură de realitate. Avem un astfel de exemplu în Scriptură, cînd Hristos le spune ucenicilor lui că *veți fi judecați cu măsura cu care veți măsura, cu aceea vi se va măsura*, apoi continuă *De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău și bîrna din ochiul tău nu o iei în seamă? Sau cum vei zice fratelui tău: Lasă să scot paiul din ochiul tău și iată bîrna este în ochiul tău* (Matei 7, 2-5). Dubla măsură este indestructibil legată de ipocrizie, o atitudine existențială fundamental greșită.

© wikimedia commons

I: Cred că pînă a fi strict legată de fățărnicie, dubla măsură presupune o înțelegere greșită a realității. Ea constă în lipsa discernămîntului *(diakrisis)*, pe care Antonie cel Mare o vedea ca fiind cea mai mare virtute a creștinului. A avea dreapta socotință sau dreapta socoteală, a distinge rațional binele de rău, adevărul de minciună. Este vorba de acea stare lăuntrică unde mintea este stăpîna tuturor *(nous hegemon panton)*, cum spune Grigorie Teologul. Ca o mică paranteză, a spune despre creștinism că înseamnă distrugerea rațiunii nu-i decît o platitudine, o reminiscență din filozofia marxiștilor care vituperau în vremurile de odinioară împotriva iraționalismului și misticismului creștinismului.

Cl: Ca să-ți închid eu paranteza, cei care spun despre creștinism că este o religie care distruge rațiunea se referă la creștinismul din zilele noastre. Putem să facem un sondaj, de exemplu, despre acceptanța vaccinului anti-COVID în Biserică, mai concret la prelații ei, și veți vedea că cei „pozitivi“ nu depășesc 20% și cred că am pus chiar mult! Cred că, în rîndul populației analfabete și semianalfabete, acceptanța e undeva mai sus! De ce nu acceptă? Sînt ei specialiști în medicină? Nu acceptă pentru că o iraționalitate găunoasă a pus stăpînire pe mulți dintre aceștia. Ce rațiune ai dacă spui că vaccinul îți modifică ADN-ul?

M: Eu chiar aș vrea să mi-l modifice oleacă, poate să fiu un pic mai inteligent, un pic mai... vioi! Concluzionez eu, scurt: în Biserica actuală abundă iraționalismul, marea majoritatea a clericilor și credincioșilor nu sînt de acord cu Teologul și cu ceilalți părinți cappadocieni care spun că centrul omului este mintea. Ce e mai straniu e că, deși actualii sfinți părinți sînt foarte atrași de tehnologie, o folosesc din belșug, le plac și folosesc mașini cît mai tehnologizate și cît mai moderne, se bucură de progresul medicinii, totuși, public, sînt foarte rezervați față de progresul tehnologic. Dar haideți să revenim la subiect.

I: N-aș vrea însă să generalizați o situație de la noi, pentru că, de exemplu, Biserica Greciei s-a exprimat oficial pro-vaccin, iar unii mitropoliți s-au vaccinat în direct. Revenim. Dubla măsură vine și pe un fond irațional care ține mai mult de simțire sau de partea volitivă. Este rezultatul unei dezordini interioare cînd cele două puteri ale omului, cea sentimentală și cea volitivă, nu mai sînt coordonate de partea rațională. Omul deliberează atunci în funcție de ceea ce simte și vrea. Un haos interior care se extinde în afară.

Cl: Mă minunez cît de raționaliști v-a făcut pandemia asta! Totuși, n-aș omite partea morală a dublei măsuri. Sînt oameni care o practică deliberat, și asta din cauza lipsei unor principii etice. De exemplu, la politicieni, dubla măsură este o artă, e un *modus vivendi* pentru ei, o practică zilnic fără nici un regret. Dacă se găsește un corupt de la alt partid decît al lor, îl zdrobesc, îl linșează, dacă însă se găsește un corupt din partidul lor, ne anunță convingător că al lor este nevinovat pînă la o sentință definitivă. Cred că aceste exemple de dedublare morală deliberată sînt cele mai de condamnat.

M: Eu cred că este mult mai grav de atît. Acești oameni sînt ipocriți deliberat, cum spui tu, dar, pentru ei, dubla măsură nu reprezintă o abatere morală, pentru că în forul lor interior nu mai discern răul de bine dintr-un motiv foarte simplu: aceste noțiuni nu le mai spun nimic, e totul gol. Sînt convins că ei chiar *cred* că al lor nu este așa de corupt, deoarece morala nu mai există la ei nici măcar ca negație. Nu mai e deloc!

I: Cred că dubla măsură este dincolo de morală, nu e numai o ipocrizie, ci și un derapaj existențial, o păcăleală atît a celorlalți, dar și a ta proprie. Este o înstrăinare de Dumnezeu care *nu este părtinitor* (Fapte 10, 34), adică nu practică dubla măsură. Moralitatea fără sfințenie, fără această lucrare în a fi asemenea lui Dumnezeu, poate duce, *volens nolens,* la multe abateri, printre care și dubla măsură! Unii progresiști, sălbatic corectomani, vînează atît de tare abaterile gen dublă măsură, încît au ajuns ei înșiși dublă măsură!

Cl: Există totuși și o dublă măsură legitimă. Una aparentă, făcută în mod deliberat, care poate urmări scopuri pedagogice. Dar și aceea reprezintă un pericol pentru că pînă la urmă arată o pildă greșită. Rămîne însă o întrebare profundă căreia nu cred că putem să-i răspundem: cine stabilește sau cine este subiectul în funcție de care se stabilește că o atitudine/abordare/faptă este un act de dublă măsură?

M: Omul? Despre care Pitagora, redat de Platon în *Theaitetos*, spune că este *panton ton chematon metron* (măsura tuturor lucrurilor)? Dumnezeu? Despre care tot Platon, în *Nomoi,* spune că El este *măsura tuturor lucrurilor mult mai mult decît omul?* Dar zic să concluzionăm că încă mă resimt de la *pork rack*-ul de aseară.

Cr: Gîndurile și faptele noastre sînt reflexii ale lumii noastre interioare. Dubla măsură nu indică doar o criză morală, nici numai una a discernămîntului cu care ne-a înzestrat Creatorul. Este și o lipsă de iubire. Și aici nu mă refer la un simplu sentiment, care poate duce și acesta la dubla măsură, ci la acel act plenar prin care *ieși agapic* către celălalt. Este iubirea plină de discernămînt, iar discernămîntul devine unul plin de iubire. A iubi pe semenii tăi *ca pe tine însuți* (Matei 22, 39), cum spune Hristos, este *pharmakon*-ul pentru vindecarea de dubla măsură. Măsura iubirii.

Între timp, soarele și-a făcut apariția printre norii denși, trimițîndu-ne și nouă prin spațiile vitrate cîteva firicele jucăușe de lumină. Ne-am lăsat cufundați fără gînduri în gîndurile noastre, avînd înfipte adînc în omul cel tainic al sufletului nostru cuvintele Sfîntului Augustin: *Iubește și fă ce vrei*.

***Cristian Chivu** este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel“ din Salonic. Cea mai recentă carte publicată:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. VI, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2018.*

■ ■ ■

Ioana AVĂDANI

Despre o anumită (dublă) măsură

Și de-abia plecă bătrînul... Da, da, la dl Trump mă refer. (Și da, da, știu că „celălalt“ este și mai bătrîn...) Și dincolo de oftaturile – care de ușurare, care de năduf – cu care am petrecut plecarea de la Casa Albă, ca printr-o minune, moștenirea sa pare să fie mai puțin grea, sau măcar mai gestionabilă. Sau chiar irelevantă.

Una dintre temele care au dispărut din conversația publică, de parcă nu ar fi existat, este cea legată de suspendarea conturilor de pe principalele rețele sociale ale acum-fostului președinte Trump. După atacul susținătorilor săi asupra Capitoliului, Twitter, principalul instrument de comunicare al lui Donald Trump, i-a suspendat „definitiv“ contul, considerînd că există riscul perpetuării unui discurs incitator cu consecințe grave. Alte platforme sociale au luat măsuri similare (deși temporare), separîndu-l pe președintele american de publicul său pînă la predarea mandatului. Măsura a fost în egală măsură criticată, ca o formă brutală și neavenită de cenzură, și aplaudată, ca o necesară, fie și tardivă, retribuție pentru discursul inflamator și constant incitator al lui Trump.

Interesant este că printre vocile care au criticat decizia Twitter se află și unele dintre cele care au cerut cu vehemență rețelelor să ia măsuri pentru limitarea răspîndirii discursului urii. Printre acestea, cea a cancelarului german Angela Merkel, care a considerat decizia „problematică“. Nu pentru că ar sprijini discursul politic polarizant promovat de Trump, ci pentru că, susține oficialul german (prin vocea purtătorului său de cuvînt), o astfel de măsură trebuie să se ia într-un cadru reglementat juridic, nu prin decizia unor administratori privați de platforme sociale. Toate bune și rezonabile. Doar că în Germania funcționează, din 2017, o lege – cunoscută sub numele de NetzDG – care reglementează obligațiile rețelelor sociale cu peste două milioane de utilizatori. Printre aceste obligații se numără și aceea de a elimina, în termen de 24 de ore, o serie de conținuturi ilegale (identificate prin articolele din Codul Penal pe care le încalcă), printre care și cele care conțin discurs incitator la ură. Fără hotărîre judecătorească, la libera apreciere a operatorilor de platforme sau în baza unor semnalări ale utilizatorilor.

Vrem un exercițiu cît mai larg al libertății de exprimare, dar vrem și curățenia spațiului public.

Cereri de filtrare a conținuturilor pe care le găzduiesc au venit adeseori – și pe tonuri imperative – către platformele sociale. Proprietarul Facebook, Mark Zuckerberg, a fost audiat de către Congresul american și de reprezentanți ai Parlamentului European in 2018. În toamna lui 2020, șefii celor trei mari platforme sociale – Facebook, Twitter și Google – au compărut în fața Congresului american. De fiecare dată s-a aflat în discuție posibilitatea de a reglementa acești mamuți tehnologici pentru a le diminua puterea discreționară. De fiecare dată s-a accentuat asupra rolului de arbitri ai conversației mondiale pe care îl joacă și a responsabilității pe care ar trebui să și-o asume.

Ca să rezumăm, ne aflăm în următoarea situație: vrem un exercițiu cît mai larg al libertății de exprimare, dar vrem și curățenia spațiului public. Vrem să vorbim liber și ne froasăm cînd accesul la Facebook ne este limitat pentru cîteva zile, dar raportăm conținuturi care ne deranjează și jubilăm cînd plîngerilor noastre li se dă curs. Ne bucurăm cînd rețelele ne anunță că au identificat și suspendat sute sau mii de conturi rusești (există astfel de rapoarte semestriale sau în pragul alegerilor), dar primim critic suspendarea conturilor prietenilor sau favoriților noștri politici. În fond, ce vrem? Acționăm cu dublă măsură?

Unii da, fără îndoială. Și nu pentru că ar fi eminamente „răi“ sau „proști“, ci – dacă îi dăm deoparte pe ipocriți – pentru că dau drept de preemțiune unor *bias*-uri cognitive, care îi plasează în centrul Universului și în sălașul adevărului absolut. (Ați observat cum am trecut de la „noi“, care analizăm situația, la „ei“, care au *bias*-uri cognitive? Sigur, aș fi putut corecta, dar am zis că e bine să îmi fac și *bias*-urile mele de rîs...)

Dar nu întotdeauna a măsura cu două etaloane este greșit. Cu atît mai mult în cazul Internetului și al platformelor sociale, pe care le vrem și libere (mai exact, ne vrem pe noi liberi să le folosim cum vrem), și devreme acasă. Aceste cerințe contradictorii vin din natura complicată și, în mare, nestăpînită a mediului online. Care se dovedește greu de reglementat în paradigma legislativă clasică, a statului național, conținut în granițele sale. Vin și din identitatea duală a platformelor – de mediu (în sens tehnic) și media (cu responsabilitate editorială subînțeleasă). Deși s-a opus din răsputeri acestei din urmă identificări, însuși Zuckerberg a acceptat, în lunile din urmă, că o reglementare ca agent media ar fi necesară. El a cerut chiar Uniunii Europene să ia conducerea în a propune o astfel de reglementare. Dacă nu, a avertizat el, modelul ce se va impune pe plan mondial este cel chinez, care are „valori foarte diferite“.

Declarația lui Zuckerberg trimite și către o a treia, mult mai importantă rădăcină a dublelor noastre măsuri, ca societate: valorile diferite pe care le adoptăm. Este firesc (mă feresc cît pot de termenul „normal“) să judecăm diferit. Este ceea ce eticienii numesc „relativismul moral“, și e pîinea zilnică a antropologilor: grupuri diferite aplică sisteme și judecăți morale diferite. Și poate, în acest context, ar fi mai nimerit să vorbim despre diversitate și nu despre „dublă măsură“.

***Ioana Avădani** este președintele Centrului pentru Jurnalism Independent.*

■ ■ ■

Sever VOINESCU

O măsură pentru fiecare

Știu că ceea ce voi spune acum nu este doar contraintuitiv, ci chiar scandalos: dreptul modern, civilizat, evoluează prin însăși negarea principiului judecării cu aceeași măsură.

Există, desigur, un principiu al supremației legii („nimeni nu e mai presus de lege“) și un principiu al egalității în materia drepturilor fundamentale, în sensul că niciodată un drept fundamental (să zicem, dreptul la viață) al cuiva nu va putea fi socotit de vreo autoritate administrativă ori legislativă ca fiind prioritar în raport cu același drept fundamental al altcuiva. Doar că, vorba porcului Napoleon din ferma orwelliană a animalelor, în privința legii unii sînt mai egali decît alții. Și dacă această maximă porcească era semnul dictaturii și al disprețului pentru statul de drept cu șapte sau opt decenii în urmă, acum nu mai este deloc așa. Acum, ideea unor grupuri privilegiate legal în raport cu altele nu mai este deloc străină dreptului.

Pe de o parte, ideea că grupurile minoritare trebuie protejate de tirania naturală a majorității printr-un plus de drepturi (de pildă, limitele discursului critic al unui minoritar la adresa unui majoritar sînt mult mai largi decît cele ale discursului critic al unui majoritar la adresa unui minoritar) devine tot mai acceptabilă ideologic și politic, văzîndu-se din ce în ce mai clar adoptată în practica judecătorilor și în lege. Pe de altă parte, presiunea diferitelor grupuri socio-profesionale pentru reglementări ce le sînt special dedicate și opțiunea subînțeleasă că aceste reglementări trebuie să le favorizeze în raport cu altele (adică să constituie excepții de la regulile comune) apare judecătorilor și legiuitorilor tot mai firească. Sub presiunea acestor idei, principiul „toți sînt egali în fața legii“ devine „toți sînt egali în fața fiecărei legi ce li se aplică“. Căci legile nu mai sînt deloc egale. Precizez imediat că aceste evoluții nu sînt o trădare a principiilor justiției. Dimpotrivă, ele împlinesc justiția, dacă prin justiție înțelegem, în general, că fiecăruia trebuie să i se dea ceea ce-i al său, ceea ce e normal să aibă *(...suum cuique tribuere)*. Și modernitatea susține că fiecare merită propriul său regim juridic – dreptul devine un costum croit la croitor, pe măsura fiecăruia.

Rapid, să vedem cum stau lucrurile în dinamica legislației. Din motive care nu au importanță acum, statele răspund dorinței cetățenilor lor de a legifera cît mai mult. Asta înseamnă că dreptul pătrunde încet-încet în toate capilarele relațiilor sociale. Oamenii și situațiile lor de viață sînt din ce în ce mai legiferate. Fiind nemărginit de diverse, toate fiind, în fond, speciale, ajung să „primească“ reglementări diferite. Nimic, aproape, nu mai este egal pe lume și, o spun răspicat, mi se pare normal așa pentru că, în mod natural, universul întreg e o sumă a unei luxuriante diversități.

Ca să vedem cum stau lucrurile în privința aplicării legii, să luăm un caz din materia dreptului penal, căci aici ar trebui să se manifeste cea mai strictă egalitate. Să presupunem că un medic reputat, care a studiat și a practicat decenii ajungînd la mari performanțe profesionale, salvînd sute de vieți, aflat la maxima lui putere de muncă, se înhăitează cu un neisprăvit care nu a făcut nimic toată viața lui și pun împreună la cale o mare înșelăciune. Să mai presupunem că avem un coautorat perfect echilibrat: amîndoi au avut inițiativa infracțiunii, amîndoi au contribuit în mod egal la realizarea ei. Sînt descoperiți, probele sînt perfecte, sînt trimiși în judecată, sînt găsiți vinovați. Legea obligă pe judecător să pronunțe pedepse individuale, iar pentru asta trebuie să execute o operațiune care în drept se cheamă chiar așa: individualizarea pedepselor. Fiecare dintre cei doi infractori trebuie condamnat după faptele proprii, așa că cei doi ar trebui să primească pedepse egale. Asta ar însemna că sînt judecați cu o unică măsură. Dar legea spune că, la finalul aplicării unui algoritm destul de precis descris cu privire la faptă și încadrarea ei juridică, judecătorul trebuie să țină cont de circumstanțe de ordin personal. Mai exact, cu un pas înainte de a decide pedepsele, legea cere judecătorului să țină cont de „nivelul de educație, vîrsta, starea de sănătate, situația familială și socială“ (art.74, al. 1, lit. g). Acest gen de circumstanțe poate agrava sau poate atenua pedeapsa, după caz. De pildă, dacă înșelăciunea din exemplul meu implică prestigiul profesional al medicului în faptul infracțional (să zicem că e vorba despre un medicament contrafăcut), atunci studiile lui medicale îi vor agrava pedeapsa. Dacă, însă, e vorba despre o înșelăciune cu, să zicem, carduri de credit clonate, studiile lui îi pot atenua pedeapsa, căci judecătorul se poate gîndi la utilitatea socială a activității sale. La fel și cu vîrsta: tinerețea sau maturitatea pot fi cînd atenuante, cînd agravante, în funcție de împrejurările concrete ale comiterii infracțiunii. Și, în fine, ajungem la criteriul cel mai interesant: „situația socială“. Adică poziția în societate. Este un om respectabil sau nu? Medicul din exemplul meu este. Neisprăvitul nu este. Fie într-un sens, fie în altul, acest criteriu va induce o inegalitate în pedepsele lor.

Este un om respectabil sau nu?
Medicul din exemplul meu este. Neisprăvitul nu este.

Ei bine, toate aceste operațiuni de individualizare a pedepsei îl împing pe judecător să judece cu două măsuri. Și zic două măsuri doar pentru că exemplul meu vizează doi infractori. Dacă exemplificam cu zece infractori, ar fi trebuit să aibă zece măsuri. Ceea ce, repet, e firesc. Niciodată doi oameni nu sînt la fel. E firesc să-l judeci pe fiecare după măsura lui. *Quod licet Iovi non licet bovi.*

■ ■ ■

Sorin COSTREIE

Multiplele noastre roluri

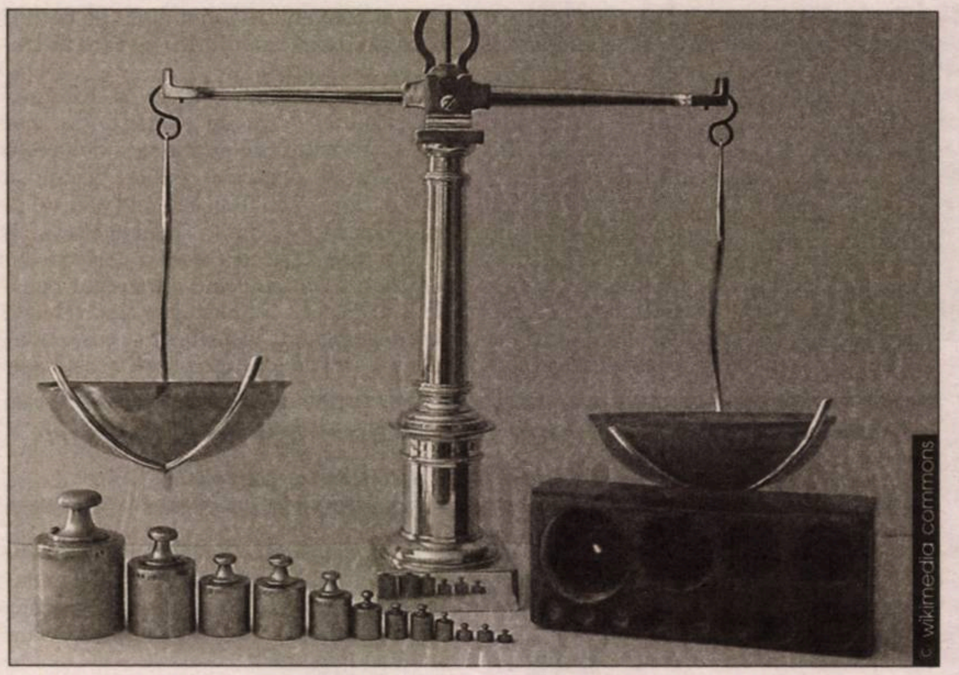
© wikimedia commons

Fiecare dintre noi joacă mai multe roluri: sîntem, pe rînd sau, uneori, chiar simultan, părinți, profesori, doctori, vecini, studenți, șoferi, pacienți, copii, directori, președinți, unchi, nepoți etc. Toate aceste roluri ne dau o setare mentală de un anumit tip și induc anumite poziționări și relaționări sociale. Ca profesor trebuie să mă port cumva anume și să știu în orice clipă care îmi sînt limitele interacțiunii cu studenții mei. Ca prorector, la fel. Ca părinte, nu mai zic. Dar cel mai greu cred că îmi e ca șofer, ca vecin. Aici îmi ies cel mai ușor din pepeni. Acestea sînt niște roluri pline de adrenalină, cu care nu mă mîndresc de fel și ale căror contexte mă fac să mă transform foarte ușor în birjar.

Bineînțeles că în majoritatea cazurilor fiecare își pune amprenta sa, are un stil personal prin care joacă aceste roluri, are o anumită abordare și pătrundere a lor. Să nu ne înțelegem greșit, acest lucru nu înseamnă că nu trebuie să fim naturali și „noi înșine“, ba din contra. Problema e să nu devenim fățarnici, să avem o dublă măsură. Dar și aici, aș spune astfel că există o dublă măsură benefică și o dublă măsură nocivă. Cea nociva e clasică: principiile și valorile ni se diluează în funcție de context. De exemplu, se închid piețele, dar se lasă deschise mall-urile. Un fel de dublă măsură benefică este un tip de judecată contextuală, unde circumstanțele săvîrșirii unor fapte similare sînt cruciale în analiza și judecarea lor. Cred cu tărie că nu este același lucru și, în consecință, nu trebuie judecate și pedepsite la fel, de exemplu, două furturi de tipul: o mamă care fură mîncare din disperare că nu are ce să pună copiilor pe masă și o alta care fură niște cercei pentru fiica ei pentru a arăta mai bine la nu știu ce bal. Nu mai spun de băieții deștepți cu costume scrobite care fură „cu stil“ energie sau deturnează fonduri guvernamentale sau parlamentari care își populează cabinetele cu rude. Ipocrizia și impostura, din păcate, fac casă bună cu politica, cupola comună fiind minciuna. Cînd ești director și profesor, și judeci, evaluezi altfel comportamentul unui elev care se întîmplă să îți fie nepot sau fiul unui influent om politic care te-a ajutat să devii director, atunci avem de-a face cu clasica dublă măsură nocivă. Principiile și standardele ți se diluează pînă la disoluție și închizi un ochi. Dar, vorba lui Shakespeare, să nu închidem niciodată un ochi căci nu mai vedem cum îl închidem și pe celălalt...

Sîntem orbiți de sclipiciul formelor sociale,
fără să reușim să prindem substanța faptelor noastre.

Revenind la roluri, dubla măsură poate fi evitată dacă avem capacitatea să le ținem separate, dacă acestea nu se intersectează substanțial, afectîndu-se unul pe celălalt – ceea ce ar fi periculos, chiar și fără să le dăuneze în mod direct celor din jur. De exemplu, un doctor care nu mai poate ieși din rolul său de doctor și nu reușește să obțină o minimă detașare față de suferințele pacientului riscă epuizarea profesională *(burnout)*. Rolurile noastre au nevoie, într-un mod cît se poate de subtil, de implicare, dar și de detașare. Identificarea cu un singur rol poate să ne coste scump. Fixarea într-un rol („sindromul Napoleon“) este foarte periculoasă, indiferent care e acest rol. Cred că trebuie să învățăm cu înțelepciune din flexibilitatea copiilor; aceștia intră și ies din roluri cu o spontaneitate și o naturalețe fără seamăn.

Revenind la doctori, cred că aici putem vorbi, forțînd un pic nota, de o „benefică ipocrizie a lui Hipocrate“. Ipocrizie nu în sensul clasic de prefăcătorie sau de falsitate, ci de minimă distanțare față de pacient, de o distanțare care să îi asigure doctorului un mai bun spațiu cognitiv de metajudecată. De aceea, cred că doctorii nu ar trebui să aibă ca pacienți propriile rude sau prietenii apropriați, față de care există un alt tip de empatie și în care rolul de doctor îți este iremediabil perturbat de celelalte roluri jucate în raport cu aceștia. La fel cu preoții, avocații, profesorii și toate rolurile care au nevoie de o minimă distanțare emoțională pentru a fi „jucate“ cu succes.

Din acest punct de vedere, cred că un doctor ar avea multe de învățat de la un actor. Un profesor, la fel. Problema este că și actorii sînt, la rîndul lor, pîndiți de aceleași pericole: ei riscă să suprapună rolurile jucate – între ele sau chiar cu cele din viața personală – sau, mai rău, să rămînă prizonierii unui singur rol. Astfel, actorul riscă să rămînă teatral și în rolurile lui cotidiene, după cum și politicianul riscă să rămînă încremenit în campanie electorală – sau, în genere, orice gen de vedetă, să rămînă suspendată mental în lumina reflectoarelor. Un balans reușit între „rolul“ profesional și cel personal este fundamental; e foarte greu să ne menținem într-un singur rol, după cum este foarte greu să nu rămînem captivi aceluiași rol.

Rolurile, pe lîngă acea setare mentală de care vorbeam la început, atrag și sînt susținute și de o bună rutină. De aceea, cei care ies la pensie sînt de cele mai multe ori bulversați de schimbarea ritmului cotidian, după ce zeci de ani au funcționat după un program strict. Uneori, lipsa oricărei rutine devine un alt fel de program. Imaginați-vă că i-am impune unui artist, obișnuit cu turnee și cu repetiții care nu respectă un program fix, un stil de lucru corporatist; ar însemna să prindem un fluture într-un insectar. Sau, invers, că i-am suspenda cuiva obișnuit cu rutine foarte clare toate limitele: ar deveni o albină pierdută într-o lume fără repere, care ratează inevitabil întoarcerea la propriul stup. Rolurile noastre ar trebui să rămînă pe cît posibil clare și suprapunerea lor să fie minimală.

O forțare a suprapunerii rolurilor a intervenit mai ales în ultimul timp, cînd lucrul de acasă a devenit o obișnuință. Mulți se plîng de această suprapunere de roluri și, ca atare, se adaptează mai greu unor astfel de contexte. E greu să fii și mamă, și consultant de specialitate, în același timp. Problema e de cîtă flexibilitate mentală dispunem și cît de pregătiți sîntem pentru acest tip de abordare multiplă. Altfel spus, cît de pregătiți sîntem de acest joc? Orice rol înseamnă să jucăm după anumite reguli, reguli care, în funcție de rolurile noastre, pot fi uneori contradictorii. De exemplu, cînd rolul de bunică și cel de profesor se suprapun, e posibil ca evaluarea cunoștințelor propriilor nepoți (care sînt oricum cei mai grozavi) să nu fie tocmai obiectivă. Intersecția unor roluri ne face să fim subiectivi și să judecăm diferit fapte similare, operînd astfel cu dubla măsură.

Revenind la lucrul de acasă, ideea de a participa la întîlniri scorțoase în pijama este fără doar și poate ceva inedit. Acest *homeworking* atrage după sine o pierdere a unor deprinderi și ritualuri care, pentru Confucius, de exemplu, sînt intrinsec legate de chiar substanța rolurilor noastre. Acesta ne spune că rolurile noastre sînt date în mod esențial de anumite ritualuri pe care ele le presupun. Este provocator să ținem conferințe în papuci. Focalizarea noastră va fi pe ceea ce spunem și facem, și nu pe modul în care ne îmbrăcăm și arătăm. Acest tip de festivism este foarte înrădăcinat în mentalul colectiv românesc și cred că o schimbare de paradigmă este cît se poate de benefică. Astfel redobîndim firescul rolurilor noastre (uneori foarte impozante și importante...) și ne focalizăm pe conținutul acțiunilor și cuvintelor noastre, nu pe forma lor. Imaginați-vă un papă care ar trebui să țină o slujbă importantă în pantaloni scurți. Toată simbolistica ritualului și fastul religios ar fi puse sub semnul întrebării. Problema și provocarea ar fi ca înaltul prelat să poată să își joace rolul atît de bine încît să ne imprime mental un cadru potrivit de absorbție a gesturilor și cuvintelor sale, dincolo de un anumit mod de a se prezenta și îmbrăca. Fiindcă asta face un bun actor, îți proiectează un cadru mental în care reușește să te mențină, îți dă un filtru mental pentru a înțelege ce ți se întîmplă, îți dă o cheie de înțelegere a lumii. Asta cred că trebuie să facem atunci cînd jucăm multiplele noastre roluri cotidiene: să fim conștienți de aceste cadre mentale în care intrăm fără să vrem și ale căror constrîngeri trebuie să le respectăm. Sună pompos, dar e simplu. E ca într-un joc: cît timp respecți regulile jocului, joci jocul – altfel, ieși din el. Nu poți spune că joci șah dacă muți calul în diagonală după regulile nebunului.

Rolurile noastre sînt diferitele ipostaze în care sîntem forțați să ne turnăm eul nostru fluid. Toate acestea formează personalitatea noastră, iar o personalitate puternică înseamnă să îți joci rolul atît de bine încît spațiul tău de joc să inducă linii de forță și puncte de referință și pentru jocul social al celorlalți. Astfel, nu vei juca tu în funcție de context, ci contextul va „juca“ după personalitatea ta. Interesant este că noțiunea de „personalitate“ este intim legată de „persoană“, aceasta din urmă provenind din latinescul *persona* – masca folosită în teatrul antic. Orice rol pe care îl jucăm înseamnă purtarea simbolică a unei măști. Important este să ne jucăm foarte bine rolul, să ne purtăm cît mai bine masca, fără a fi fățarnici sau duplicitari. Altfel, ne pasc dubla măsură și disoluția eului; ne mințim că sîntem într-un anumit fel, cînd de fapt sîntem astfel doar în mod circumstanțial. Nu avem standarde și principii, sîntem în bătaia unui vînt oportunist, care ne face să suprapunem măști într-un teatru grotesc.

Astfel, marea falie și despărțire a măștilor noastre cred că ar trebui să fie între profesional și personal. Acesta este un punct critic și aceasta este o mare capcană a societății noastre. Aici educația joacă un rol fundamental, întrucît trebui să-i învățăm pe copiii noștri să poarte de mici diversele măști sociale și să facă această distincție fundamentală. E nevoie, de exemplu, ca atunci cînd discutăm idei sau proiecte să nu ne intereseze cum se îmbracă sau cum arată promotorul sau autorul lor. E lipsit de relevanță, e o cheie personală care ne deschide o altă mască. Din păcate, sîntem înconjurați de șușoteli și bîrfe care vizează exact aceste aspecte personale ale vieții noastre. Ne interesează mai mult furorile pe care le face o anumită persoană decît ceea ce face și ce gîndește ea. Sîntem orbiți de sclipiciul formelor sociale, fără să reușim să prindem substanța faptelor noastre.

Un real pericol este și să confundăm jocul cu joaca. A ne juca multiplele roluri sociale nu înseamnă a le lua în joacă. Jocul ca respectare a unor reguli ne este definitoriu, iar ca *homo ludens* nu trebuie să ne jucăm cu jocul, cu multiplele roluri pe care trebuie să le jucăm în mod cotidian. A fi un bun profesionist înseamnă exact a înțelege bine regulile oricărui rol și a le respecta cu strictețe. Altfel ne pasc dubla măsură, fățărnicia, impostura.

__Sorin Costreie__ este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București și prorector al acestei universități.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Bugetul**

Anul cinematografic 2020

– anchetă –

Am încercat să aflu cum a fost acest an pandemic, cu cinematografele închise și fără festivaluri. Și, mai ales, ce s-a putut vedea / recupera online și ce titluri au păstrat criticii de film. ***(A. M. S.)***

Oana GHERA

2020 a fost un an în care cinema-ul a fost deopotrivă mai prezent și mai absent ca niciodată din viața mea. A fost primul an în care am semnat direcția artistică a Festivalului Internațional de Film Experimental București, așa că în lungile săptămîni de izolare din primăvară m-am lăsat dusă dincolo de pereții casei de sute de scurtmetraje din lumea întreagă. Puse laolaltă, preferatele mele, adunate în programul final al festivalului, care s-a putut vedea spre sfîrșit de noiembrie online și în cîteva galerii de artă bucureștene, sînt (și) un fel de imagine compozită a acestei *minunate lumi noi,* o distopie privind spre utopie. Un titlu din multele de păstrat: *They parlaient idéale* al Laurei Prouvost. A fost totodată un an în care de-abia dacă am apucat să calc în vreun cinematograf, iar unul dintre puținele filme preferate ale anului – *The Woman Who Ran* al lui Hong Sangsoo – l-am văzut în aer liber, înghesuit pe un ecran încropit și cam murdar la MȚR.

Și undeva la mijloc a fost anul în care pe ecranul televizorului s-au derulat sute de ore de filme și seriale: *Harry Potter* pe *repeat,* căci cine nu și-a dorit anul ăsta un pic de magie, *Friends* și *Seinfeld* și *Gilmore Girls,* pentru zilele în care mi-a fost dor de fețe familiare, dar și alți prieteni vechi, ca Rohmer și Almodóvar, la care m-am întors în zilele însorite ale verii, toate între reprizele nesfîrșite de *binging* cu *Emily in Paris* și zeci de alte mostre de cinema ambiental în care m-am refugiat zapînd dincolo de finalul unui an care a părut interminabil.

Victor MOROZOV

Am ținut în septembrie-octombrie un jurnal în care consemnam la cald toate ieșirile mele la cinematograf în Paris, acolo unde mă aflu cu o bursă de studiu. Sălile s-au închis la finalul lui octombrie – a rămas jurnalul să mai dea seamă de acest sentiment straniu al *ultimei proiecții* (nu atît Peter Bogdanovich, în *The Last Picture Show,* ci Tsai Ming-liang în *Goodbye, Dragon Inn),* pentru care nu mă pregătise nimic. Îmi amintesc acea seară, în care ne strînseserăm să vedem o melodramă japoneză din anii '50 – îmbărbătările, asigurările reciproce („Vom fi aici la redeschidere"), teama de a nu mai găsi drumul spre casă, pentru că cinema-ul era pentru noi o casă în plus. Lucrurile astea încă nu s-au sfîrșit. Am înțeles în 2020 că cinema-ul fără cinematograf pentru noi nu funcționează decît paliativ. Cît de greu a fost să ne mulțumim cu chircirea în online a festivalurilor, odată trecută euforia cu „Voi putea vedea cîte filme vreau, în sfîrșit" – atunci cînd ne-am reamintit că un festival nu înseamnă doar o listă de titluri, ci tot ceea ce se țese în jurul ei: contactul cu ceilalți cinefili-prieteni, discuțiile inevitabile de dinainte și de după. Mă apucă tristețea și simt cum devin brusc intransigent în compania oamenilor care țin să-mi sublinieze avantajele online-ului în toată afacerea asta, un pas mare către lumea nouă: UberEats, Netflix, Amazon. Cinematograful a fost pentru noi, cinefilii care s-au uitat și la granulația specială a peliculei, și la interiorul vag-socialist al cinematografelor încă active în fostele cartiere populare, și la mîinile abia ghicibile în întuneric ale amicului nostru cu care speram să aprindem ceva mai adînc, și la cele două-trei metrouri de schimbat pînă la sala radicală în care se proiecta nu-știu-ce operă nemaivăzută. Cinematograful a fost pentru noi, care nu prea știm să trăim decît acolo, în noapte americană, originea tuturor poveștilor. Mă gîndesc că fiecare dintre noi sîntem *Proiecționistul* din *Goodbye, Dragon Inn* la capătul acelui ultim film; fiecare dintre noi trăim cu frica lui de a stinge lumina.

Cu *Rizi/Zile,* Tsai Ming-liang ne-a oferit poate cel mai frumos film al lui 2020: o poveste despre singurătăți paralele.

Laurențiu PARASCHIV

Nu-mi imaginam, la începutul lui martie, cînd am ieșit din cinematecă de la un film de Buñuel, că perioada care avea să urmeze avea să fie la fel de suprarealistă. Sigur, am fost în cele din urmă la *Tenet*, cinci oameni rătăciți într-o sală pentru 500, și la festivaluri și proiecții în aer liber, însă nici una dintre aceste experiențe nu s-a apropiat de cea a mersului la cinema de dinainte de pandemie. Și deși inițial mi-a surîs ideea de a sta mai mult acasă și a recupera filme peste care am tot sărit de-a lungul timpului, mi-am dat repede seama că nu mă pot concentra și am simțit nevoia să evadez. Așa am ajuns să văd, în sfîrșit, toate filmele *Star Wars* și *Mission: Impossible,* o bună parte din cele cu James Bond și animațiile lui Miyazaki. Cînd am reușit să mă mai deconectez, am vizionat, printre altele, mai multe titluri de Melville și Mizoguchi, Diop Mambéty și Charles Burnett. Dintre filmele noi care nu și-au amînat premiera și s-au putut vedea, sub o formă sau alta, mi-au plăcut foarte mult *First Cow* și *Never Rarely Sometimes Always,* despre prietenie în cele mai neașteptate forme ale ei, documentarele *Time* și *Dick Johnson Is Dead,* ambele foarte emoționante, dar și *Lovers Rock* și *David Byrne's American Utopia*, cele mai apropiate experiențe de o petrecere, respectiv un concert, pe care le-am trăit anul trecut. Iar cu tensiunile politice tot crescînde și în speranța că putem învăța oricînd din greșelile trecutului, sînt nerăbdător ca lumea să descopere *Quo vadis, Aida?* al Jasmilei Zbanic, despre genocidul de la Srebrenica, care probabil va ajunge în săli mai tîrziu anul acesta.

> *„Filmul anului în România*
> *nu poate fi decît un documentar."*

Cristi LUCA

Pentru mine, dispoziția de a vedea filme importante, din prezent sau din trecut, a fost redusă în pandemie. Mi-am găsit adesea refugiul în lungmetraje și seriale de pe canale de *streaming,* gen Netflix, HBO Go sau Prime Video. Rolul lor nu a fost cu nimic mai presus decît al meciurilor de fotbal văzute la TV, al campionatelor online de șah, al clipurile video, al conversațiilor la telefon sau pe Facebook, al muzicii sau al unor cărți. Sînt prea multe piese și titluri, amestecate haotic într-un fel de puzzle multimedia, unde ficțiunea e subminată de realitate. Probabil orice e legat de cinema se transformă deja, în speranță găsirii unor forme de expresie și manifestare (nu toate noi) ce vor fi stabile cîndva. Ăsta e și motivul pentru care i-am admirat pe toți cei din industria cinematografică din România, care au căutat și găsit metode de supraviețuire în condiții mai mult decît vitrege: de la actori sau regizori pînă la distribuitori, personal al cinema-urilor sau al spațiilor alternative în aer liber, producători sau organizatori de festivaluri (TIFF, Festivalul Filmului European, Astra Film Festival, One World Film Festival, Bucharest International Experimental Film Festival etc.). Dintre titlurile pe care le-aș păstra din 2020 sînt *The Woman Who Ran* (Hong Sang-soo), *Malmkrog* (Cristi Puiu), *Colectiv* (Alexandru Nanau), *Acasă* (Radu Ciorniciuc), *Tipografic Majuscul* (Radu Jude).

Ionuț MAREȘ

Izolarea în casă mi-ar fi putut da șansa de a recupera ceva din entuziasmul de la începuturile cinefiliei de a vedea, cu poftă și cvasi-aleatoriu, filme și chiar filmografii, fără „obligațiile" de critic și de curator. În mod paradoxal, nu am reușit asta decît într-o mică măsură. Fac parte din minoritatea tot mai restrînsă a cinefililor care (mai) cred în plăcerea mersului la cinema. Apoi, explozia ofertei de filme disponibile pe Internet poate produce paralizie: ce să vezi mai întîi și unde să te oprești? Dilema arată importanța activității de curatoriat. E drept, deși premierele au fost ca și inexistente, mai multe festivaluri (de la noi sau de aiurea) au avut totuși loc (în formule hibrid), așa că nu am fost deconectat complet de la actualitate (dar nici încîntat de ideea de a participa de pe canapea la cîte un festival sau de a vedea filme în aer liber după miezul nopții sau în frig). Dar e cert că întreaga situație mi-a știrbit încrederea în relevanța cinematografiei în astfel de vremuri (și mi-a dat oportunitatea să citesc mult mai mult). Sper să o recîștig. Însă poate ar trebui ca întreaga lume a filmului, în continuă expansiune, să își regîndească mecanismele. Din tot ce am văzut în 2020, nou sau vechi, mi-a rămas aproape bogata și stimulanta filmografie – întinsă pe trei decenii și cuprinzînd zeci de titluri, deopotrivă de ficțiune și documentar – a cineastei japoneze Naomi Kawase, invitata specială, în format virtual, a *Les Films de Cannes à Bucarest*. Și mă bucur că am avut timp în sfîrșit pentru cîteva cărți esențiale de cinema, dintre care aș aminti și recomanda insistent *Screening Modernism: European Art Cinema, 1950-1980,* de András Bálint Kovács, și *Transcendental Style in Film: Ozu, Bresson, Dreyer*, de Paul Schrader.

Andreea VLAD

Într-un an atât de diferit de tot ce am cunoscut pînă acum, cinema-ul s-a reinventat, s-a numit fie Netflix, Mubi, HBO Go sau multe proiecte virtuale care au ținut locul pînzei marelui ecran. Au fost puține premiere, dintre care mi-au plăcut (dar precizez că nu am urmărit toate evenimentele): răvășitorul *Uncut gems* al fraților Safdie, stilizatul *Mank* de David Fincher și mostra de cinema politic *The trial of the Chicago 7*. Cinemateca maghiară a pus la dispoziție o generoasă arhivă de filme clasice, inclusiv titluri ale unor Zoltán Fábri, Márta Mészáros sau István Szabó, cu a sa capodoperă *Dulce Emma, dragă Böbe*. La *Les Films de Cannes à Bucarest* am descoperit-o pe japoneza Naomi Kawase, o cineastă subtilă și foarte specială.

Un efect secundar binevenit al pandemiei a fost răgazul de a mă retrage sub un clopot de sticlă pentru a contura tabloul compus din filme prin care redescopăr mereu de ce iubesc, de fapt, filmul. Ca și în cazul marilor cărți, la care mă întorc regulat, pot defini mai precis, odată cu distanța timpului, motivele exacte ale fascinației de la prima vizionare. Am revăzut mai multe titluri de Paradjanov, Bergman, Pasolini, Buñuel, Kelly Reihardt, Spike Lee sau clasice ca *Miracol la Milano* (de Sica), *Stromboli* de Rossellini, *Cerceii doamnei de...* (Max Ophüls), *Une femme est une femme* al lui Godard, *Giuletta și spiritele* de Fellini, *If* (Lindsay Anderson), *Structura cristalului* de Zanussi, *Conformistul* de Bertolucci, *Three women* de Robert Altman, *Cerul desupra Berlinului* (Wim Wenders), *Peisaj în ceață* (Theo Angelopoulos).

Cătălin OLARU

Filmul anului în România nu poate fi decît un documentar. Își dispută titlul *Colectiv,* primul film românesc cu șanse reale la cel puțin un premiu Oscar, *Acasă,* al lui Radu Ciorniciuc, care tratează abil transformarea forțată a unor oameni în cetățeni, și *Noi împotriva noastră*, debutul în lungmetraj cu care cineasta Andra Tarara nu doar pune piciorul în prag, ci pulverizează ușa, cu perete cu tot. Între documentar și ficțiune, Ivana Mladenovic defrișează o reconstituire plină de tandrețe, umor și firesc. Dintre filmele de ficțiune, ar trebui să facă valuri în 2021 *Mia își ratează răzbunarea,* o nouă producție independentă a regizorului Bogdan Theodor Olteanu, care compune extrem de convingător eterna felie de viață, de data aceasta din ingrediente cu desăvîrșire noi.

Dintre titlurile internaționale, *DAU. Natasha* e la fel de instructiv, cînd vine vorba de mult discutatul suflet rus, ca un roman de Dostoievski sau un sejur într-un hotel *all-inclusive,* indiferent care. *Martin Eden* strălucește cît timp protagonistul său se zbate în mizerie. Acolo unde *Aquarius* (2016) a dat greș, *Bacurau* (2019) eșuează. Debutul *O Som au Redor / Neighboring Sounds* (2012) rămîne cel mai convingător film al lui Kleber Mendonça Filho, ceea ce nu înseamnă că vreunul dintre aceste trei titluri e altceva decît un festin. *Portrait de la jeune fille en feu* completează strălucit podiumul unui an sărac, răzlețit suplimentar de faptul că am folosit pandemia ca alibi pentru o nerușinată trîndăveală mentală. Dacă am mai recuperat cîte ceva, asta se datorează aproape exclusiv festivalurilor. Pentru mine, un an fără TIFF ar fi fost greu de imaginat – din fericire, n-a fost cazul. Faptul că, pe final de an, am mers la un al doilea, apoi la un al treilea festival (Este Film Festival de la Sibiu și Festivalul de film de la Varșovia, din al cărui juriu FIPRESCI am făcut parte), drept urmare, că am văzut din nou filme, și nu puține, într-o sală de cinema, a fost un cadou neașteptat ale cărui ambalaj și panglică încă le mai păstrez, în sertarul afectiv auster al lui 2020.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

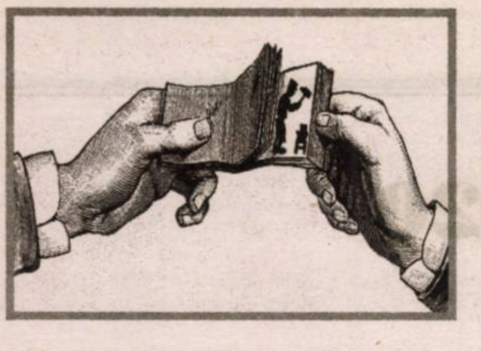

Marius CHIVU

feedbook

Memorabil

Simona Goșu
Fragil
EGO
proză

● Simona Goșu, *Fragil*, Editura Polirom, 2020.

Cartea de povestiri a Simonei Goșu (n. 1976) este cel mai bun debut în proza scurtă de la volumașul Laviniei Braniște încoace *(Cinci minute pe zi,* Casa de pariuri literare, 2011), avînd chiar cîteva calități în plus. Pregătită îndelung și minuțios (cu texte publicate inițial în *Iocan, Familia, Steaua* și pe revistadepovestiri.ro, și ulterior prelucrate), cartea oferă douăzeci de povestiri consistente, însumînd aproape trei sute de pagini de proză scurtă realistă la un nivel impresionant, perfect omogenă tematic și stilistic (titlul cărții este de sine stătător), fără scăderi, fără rateuri, doar cu mici momente de respiro asigurate de cîteva schițe.

Ce o face atît de bună? În primul rînd, faptul că este gîndită în jurul cîtorva teme, relativ inedite la noi, pe care le explorează cu răbdare și detașare, în acord cu dificultatea lor, mai ales că, de obicei, temele nu sînt tratate separat, ci în conjuncție: complexele maternității, relațiile complicate ale unor familii separate/monoparentale, confuziile, fricile, dar și fascinația copiilor în preajma adulților, nesiguranțele și ezitările adulților în preajma copiilor, mecanismul secretelor dintre copii și adulți. E plin de copii în prozele Simonei Goșu și rareori cineva i-a tratat cu asemenea simț, curiozitate și considerație, obținînd efecte, deseori, copleșitoare. Căci, în al doilea rînd, dramatismul situațiilor este un mare atu al acestei cărți în care aproape toate situațiile te solicită emoțional, fiind vorba de blocaje, minciuni, anxietăți, panici, traume, furturi, abandonuri, adultere, abuzuri, sinucideri. În al treilea rînd, toate acestea ar fi căzut în gol, adică în sentimentalism și melodramatism, dacă autoarea n-ar fi știut să le strunească cu detașare auctorială (persoana întîi e folosită doar în cele cîteva schițe), cu un foarte bun control asupra a ceea ce *nu* trebuie spus, deci cu multă subtilitate (vor exista cititori care nu vor „vedea“ prea departe în unele proze), lucru realizabil cu o precizie a limbajului mai degrabă auster, dar foarte eficient în a „tăia“ adînc, nelăsînd urme, doar durere.

Cum spuneam, temele revin, fiind explorate din diverse unghiuri în mai multe povestiri. În cîteva proze este abordată tema maternității în cele mai dramatice manifestări ale ei: o tînără femeie, al cărei bebeluș îi respinge laptele, este repezită de un ginecolog lipsit de tact (care o sfătuiește să nu mai facă alt copil) și devine obsedată de ideea că laptele ei n-ar fi bun; aceeași protagonistă fiind surprinsă, cîțiva ani mai tîrziu, gravidă cu al doilea copil și alienată de cîntecul unui pui de cucuvea aciuiat în preajma casei (în ambele cazuri, „rezolvarea“ venind de la un animal). Într-o altă proză, un cuplu reușește, după multe eforturi, să adopte un bebeluș, doar pentru ca tînăra mamă adoptivă să realizeze că nu se poate apropia de el și că, de fapt, nu și-l dorește. În fine, o mamă (pare că) își abandonează fetița aflată în pragul înecului; altundeva o femeie, îndoliată după propriul copil, își abandonează finuțul într-un mall; pentru ca în altă proză un bărbat pare că-și abandonează și el băiețelul într-un tren, lăsîndu-l în grija unui fost tovarăș de pușcărie (după cum intuim dintr-o altă proză avînd același protagonist).

O altă temă recurentă sînt familiile monoparentale ai căror copii sînt însă „abandonați“ în alte feluri/grade. În „Secrete“ (unul dintre vîrfurile cărții), neglijată de mamă, o fetiță confruntată cu semnele misterioase și dureroase ale pubertății primește explicații și un remediu de la ceea ce pare a fi amanta secretă a tatălui plecat de-acasă. Sfătuită să păstreze secretul asupra existenței femeii străine, fetița pune întregul episod pe seama interacțiunii destul de ambigue cu tatăl, trezindu-i mamei suspiciunea că tatăl și-ar fi (putut) abuza(t) fiica.

Într-o altă proză remarcabilă, cu mai multe straturi de semnificații („Aleea Duetului 26“), o fată respinge prezența noului iubit al mamei, apropiindu-se de un vecin depresiv (văzut ca un *alter ego* deopotrivă al ei, ca inadaptată în propria familie, și al tatălui ei, ca îndepărtat de propria familie), pe care însă nu-l poate salva de la sinucidere. O altă fată, care resimte lipsa unei figuri paterne și care trece printr-o criză prepuberă de identitate de gen (la școală suportă o formă aparent inofensivă de *bullying),* găsește înțelegere și încurajare tocmai la noul iubit al mamei, al cărui compartament rămîne totuși ambiguu. O altă fată este constrînsă să se mute la tatăl ei, neștiind sau neacceptînd faptul (nu e sigur) că mama ei se află pe moarte. În fine, un băiețel crescut de bunică, în lipsa mamei plecate la muncă în străinătate, este abordat de un străin în sala cinematografului unde mergea singur, iar străinul, al cărui comportament rămîne de asemenea ambiguu, deși profund suspect, cîștigă încrederea băiețelului și obține de la acesta promisiunea că se vor reîntîlni.

În alte proze se dezvoltă diverse complicități, bazate pe candoare, între copii și adulți, situații sfîrșite nefericit. O mamă își implică fetița într-un furt minor din magazin, episod care pare că marchează sfîrșitul inocenței copilului. O altă fetiță este martora neștiutoare a morții bunicii căreia îi „refuză“ lumînarea aprinsă la căpătîi. O altă fetiță alimentează, fără s-o știe, suspiciunea unei vecine bătrîne că mama ei tocmai se pregătește de avort, atrăgînd, astfel, disprețul gratuit al bătrînei care nu putuse face copii la viața ei.

Subsumate temei vulnerabilității în diversele ei manifestări, prozele Simonei Goșu abordează cu multă subtilitate și cu multă înțelegere situații complexe de familie unde fiecare personaj are parte de inadecvare, confuzii, temeri, panici, uneori chiar abuzuri. Iar asta fără să facă concesii așteptărilor morale sau sensibilității cititorilor. Matur, dramatic, original tematic și memorabil ca realizare, *Fragil* este cea mai bună carte de proză scurtă din 2020.

■ ■ ■

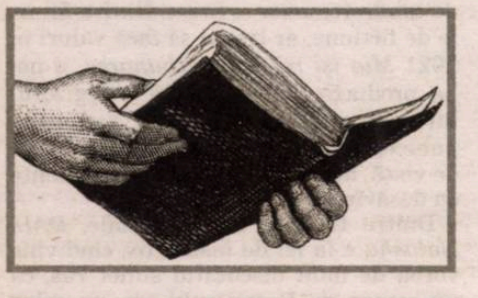

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Fața și reversul

● Ilija Trojanow, *Putere și rezistență*, traducere de Andrei Anastasescu, Editura Cartier, 2020.

Ilija Trojanow nu e un scriitor cunoscut în Romînia. De fapt, el e bine ascuns în acel con de umbră care acoperă 90% din producția literară germană a ultimilor ani, literatură considerată la noi nevandabilă, așadar neinteresantă. Nici măcar Premiul Nobel, cu ale sale efecte miraculos-curative, nu a reușit să stîrnească interesul pentru ea, în siajul lui Peter Handke (am senzația că nici măcar Handke nu s-a spălat de păcatele uitării colective). Trojanow, globe-trotter care a trăit de-a lungul vieții la Nairobi, Bombay și Cape Town, s-a stabilit în cele din urmă la Viena și este deținătorul unora dintre cele mai importante premii literare de pe piața germană de carte, printre care Premiul Tîrgului de Carte de la Leipzig și Preis der Litteraturhäuser.

Romanul *Putere și rezistență,* publicat recent la Editura Cartier, este un *roman politic* în cel mai pur sens al sintagmei. Sincer, nu am mai citit de mult ceva atît de asumat *old fashioned* politic. Și cînd spun „demodat“ mă refer la acea analiză a regimului totalitar care la noi pare depășită de cel puțin un deceniu, fiind mult mai puțin atrăgătoare decît ironizarea cizmei „totalitare“ a pieței libere. Cartea de față se bazează, așa cum scrie autorul ei, pe o îndelungată cercetare a mărturiilor orale și scrise a mii de deținuți politici din timpul Republicii Populare Bulgare, dar și pe cele ale unor ofițeri în retragere ai Securității, care au acceptat, se pare, cu bucurie, să-și justifice viețile cu ajutorul patriotismului, placă pe care o cunoaștem și noi foarte bine. Romanul lui Trojanow acoperă mai bine de șase decenii din istoria recentă a Bulgariei, din 1944 și pînă în 2007, decenii „narate“ de vocile a doi dușmani de moarte. Pe de o parte Konstantin, fiu de medic, născut în 1933, revoluționar, anarhist și anticomunist convins, luptător în rezistență. De cealaltă parte, Metodi, cu cîțiva ani mai în vîrstă, concitadin cu el, ofițer de Securitate și șef de lagăr, un tip limitat, care-și pedepsește la maturitate sărăcia, temerile și traumele copilăriei. Oportunismul animalic al lui Metodi vine mereu ca replică la inconștiența suicidală a lui Konstantin.

„Un cadou pentru literatura germană.“ DER SPIEGEL
ILIJA
TROJANOW
ROMAN
PUTERE ȘI
REZISTENȚĂ
CARTIER

Vocea lui Metodi, de-a lungul întregii sale cariere, e lipsită de profunzimea introspecției, ba chiar și de cea a unei analize prea riguroase a lumii, și se încadrează, sufocant, de bunăvoie, în microcosmosul lumii de partid, al Securității, unde supraviețuirea și avansarea depind exclusiv de nuanțele de slugărnicie din timbrul personal. Nu iese în evidență, se menține mereu în penumbra periferică, dar face tot posibilul să pară decisiv în ochii celor de sus. Konstantin, în schimb, se naște cu vocația stridenței, are geniul turbulențelor, e neliniștit și neliniștește, pune întrebări incomode, e îndepărtat încă din adolescență din organizațiile de tineret și, în cele din urmă, intră pe mîna Serviciilor după ce aruncă în aer statuia lui Stalin. În închisoare e torturat și interogat de nimeni altul decît Metodi, care însă nu reușește să scoată nimic de la el.

Poveștile sînt spuse de acești doi bătrîni supraviețuitori, într-o Bulgarie condusă de eșalonul secund al Securității, de cadrele privatizate, țară paradoxală și străbătută de virusul ipocriziei, care ne pare foarte familiară. De undeva, din genunile unui lagăr al trecutului, răsare o tînără fată care pretinde că e fiica lui Metodi și care reușește să-l smulgă din amorțeala „tranziției“ și-l trimite într-o anchetă personală a propriului trecut.

Asemeni protagonistului său, Trojanow se întoarce în țara din care a fugit împreună cu părinții lui, în căutarea a ceva ce s-ar putea numi „suflet“ și care, în mod paradoxal, se găsește chiar în această confruntare dintre oportunism și intransigență. În fond, vorbim despre patria bogomilismului. Traducerea lui Andrei Anastasescu e impecabilă.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Unora le place jazz-ul

● ***Another round / Druk / Încă un rînd* (Danemarca, 2020), de Thomas Vinterberg.**

Danezul Thomas Vinterberg s-a lansat în siajul lui Lars von Trier, cu care inițial a gîndit și aplicat preceptele celebrului manifest Dogma '95, exemplificat în excelentul lui debut *Festen / Aniversarea* (1998). Nu a mers apoi pe filonul ezoteric, dar și teribilist al iconicului von Trier, ci și-a construit sigur și calculat o carieră importantă. În momentul de față este unul dintre cei mai importanți și personali autori europeni, dar și un cineast dual. Se mișcă lejer, coerent și cu substanță atît în drame intimiste foarte atente la caractere și tipologii umane sau la complicate arhtipuri sociale *(Submarino, Vînătoarea)*, cît și în comedii rafinate, nuanțate prin umor negru și o vitalitate exuberantă, cum este și *Druk*.

Premisa celui mai recent film al său este atrăgătoare: patru profesori de liceu, foarte buni prieteni, în plină criză a vîrstei de mijloc, sînt seduși de o teorie sexy a unui filosof finlandez. Potrivit lui Finn Skårderud, ne naștem cu o alcoolemie de 0,05%, iar omul rămîne veșnic cu nostalgia acestei alcoolemii (!)… e secretul care te lansează spre creșterea creativității, spontaineității și a relaxării. Pe scurt, te poți bucura de viață.

Primul care sparge gheața este profesorul de istorie Martin (Madds Mikkelsen), confruntat atît cu blazarea profesională, cît și cu absența emoțională din propria familie, pe care i-o reproșează Annika (Maria Bonnevie). Nu e greu de imaginat că exaltarea bahică dă un nou suflu unei vieți în sincopă, care pare că și-a atins limitele din cauza rutinei, a renunțării la visele tinereții (Martin dorise să își ia doctoratul) sau senzației implacabile că ai fost păcălit de viață (cum simte probabil antrenorul de fotbal celibatar Tommy – Thomas Bo Larsen).

Pariul lui Thomas Vinterberg a fost o alternativă cu alură spontană, dionisiacă a unui subiect profund atavic: frica de eșec, care generează anxietatea, concept-cheie al omului contemporan, lansat de Søren Kierkegaard (amintit în film relaxat, ca subiect de examen). De altfel, un motto al danezului este preambulul filmului: „Ce este tinerețea? Un vis. Ce este dragostea? Povestea visului“. Dar dacă licorile curg valuri, există unele certitudini (prietenia dintre cei patru bărbați sau dorința de reinventare profesională, poate chiar dragostea uneori) și cîte o mică doză de libertate, mai este viața o retorică a eșecului?

Tot Kierkagaard spune că „anxietatea este amețeala libertății“, iată deci un cerc vicios în *Druk,* al cărui răspuns este în egală măsură o întrebare. Căci să te lași în voia unui apus de soare letargic (acel soare negru al melancoliei, vorba poetului) poate fi unul dintre răspunsuri atunci cînd nu mai ai răspunsuri, cum se întîmplă cu unele personaje din film. Despre Danemarca se spune adesea că ar fi cea mai fericită țară din lume, o stare de beatitudine profană pentru care au inventat chiar un cuvînt: *hygge. Hygge* sînt acele dimineți de un albastru limpede, cu lumină perfectă. Sau micile fericiri domestice. Sau primul sărut. *Druk* poate fi văzut și ca o porție de *hygge* în cheie vag hamletiană, acel trist prinț al Danemarcei.

Vizual și conceptual, a alternat armonios o dimensiune ludică, prin cadre alerte filmate din mînă, ca în debutul filmului, dedicat unei frenetice curse cu bere prin parcuri a tinerilor elevi ai lui Martin, și momente grave. În contrapunct sînt acele secvențe lente și picturale, îmbibate într-o dulce melancolie nordică surprinsă totuși cu rigoare (meticulozitatea compoziției și curgerii chiar și a unor cadre aparent simple este unul dintre atuurile lui Vinterberg). Căci nordicii, acești minimaliști ai emoției și spiritului, nu vor fi niciodată expansivi pînă la capăt. Furtunile lor, atunci cînd se produc, vor avea forme deghizate, cum este pasiunea lui Martin pentru jazz și mai ales pentru jazz balet, în ai cărui pași se pierde atunci cînd crede că a uitat cine este. Madds Mikkelsen, un actor complex și de forță, își alege probabil rolurile nu pentru a demonstra cît de bun este, ci pentru a fi *surprins*.

Coloana sonoră urmează această alternanță apolinic/dionisiac, îmbinînd muzică clasică sau sacră și *beat*-uri contemporane. O altfel de schimbare a ritmului este dată de inserturile cu mesaje simple și profan ironice (fără să atingă furia deconstructivistă a procedeului din marile filme ale lui Godard).

Ca în toată creația lui Vinterberg, camera este atentă la chipuri, pe care le surprinde în diverse cadraje sau unghiuri (deosebit de important este, în această sintaxă, profilul). O arhitectură a chipului uman care pare să se nască mereu ca din întîmplare, de aceea cinefilul simte că se regăsește în ele atît ca perenă umanitate, cît și la scară profund personală.

Another round / Druk va rula în cinematografe din 12 februarie.

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Lockdown punk

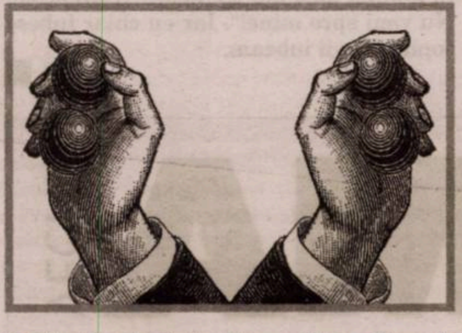

● **Sleaford Mods, *Spare Ribs*, Rough Trade, 2021.**

„He's got short, short, short, short, shortcomings!“ Linia asta de bas manipulată digital poate fi de oriunde. Dintr-o eră post-punk dominată de geniul resetant al lui Mark E. Smith în primul deceniu Thatcher. Sau din intervalul orgiastic al unui britpop în care feuda *glossy* va fi fost cîștigată definitiv de Damon Albarn, iar nu de dubiosul ăla de Tony Blair. Sau din uneori agasanta repriză recuperatorie și omagială a culturii (pop) britanice dinaintea Marii Crize și a demolantei austerități care i-a urmat – își mai amintește cineva: *„People look like emails, / Wide smiles. / Shut down shops couldn't walk the paper trails / And in-house fighting / Gets the Tom, Dick and Harry smiling / Boris Johnson and Cheeky Girls“?!*

„He's gonna get all his dreams, / He's got short, short, short, short, shortcomings! / He's gonna mess himself so much / But it's all gonna come down hard“ – pe „Shortcummings“, cel mai explicit dintre *single*-urile noului album al duo-ului Sleaford Mods, Dominic Cummings, strategul Brexit-ului și, pînă la data de 14 noiembrie 2020, *chief adviser* al lui Boris Johnson, își primește, prin vocea, metodica wutangclanistă și accentul lui Jason Williamson, rația de antipatie. Lansat la începutul lui decembrie, videoclipul era însoțit pe Twitter de un *thread* care merită citat parțial: „Aroganța celor privilegiați conduce în general la aceste eșecuri sistemice – *n.a.: „shortcummings“ ca „shortcomings“* – plătite cu prețul suferinței oamenilor obișnuiți și cu exploatarea fără scrupule a banilor publici de către clasa conducătoare“. Sună ca 2020, și ca mulți alți ani, în Marea Britanie și în multe alte locuri, nu-i așa?!

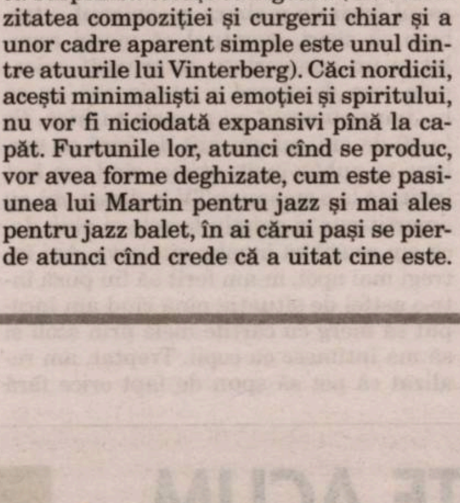

În fond, pentru ceea ce reprezintă de mai bine de 15 ani Sleaford Mods, cuvintele rostogolite de Williamson înseamnă evident mult mai mult decît orice linie de bas manipulată digital de Andrew Fearn. Dacă rama instrumentală este făcută să sune ademenitor sau să imprime, pe acest album mai mult ca vreodată în istoria grupului, un soi de *smartness* ultrareferențial, textele își croiesc propriul drum în ceea ce am putea numi muzică aptă să adreseze coerent problematici socio-politice. Tonul ei este, din nou, cît se poate de direct, urgent, ironic, necomplicat, uman, politic, sastisit de incompetența, vanitatea și erorile conducătorilor – *„And we're all so Tory-tired / And beaten by minds so small“*. Pe *Spare Ribs*, Sleaford Mods păstrează *template*-ul claustrofobic al muzicii lor și astăzi ca pe vremea unui *Austerity Dogs*, de exemplu. De fapt, astăzi, din motive cît se poate de transparente, mai mult ca niciodată: *„I looked out on the throw outside of my window, / Outside there wasn't anything nice to see. / I wanted things to smell, like meadows not like hell / Dying dandelions and bumble bees“*.

Spare Ribs, *cel mai nou album al Sleaford Mods, poate fi ascultat și cumpărat, în format digital, de pe pagina de Bandcamp a formației, la adresa* sleafordmods.bandcamp.com.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Iar eu chiar iubesc copiii. Sau îi iubeam

– despre anxietatea socială –

S-a împlinit de curînd un an de cînd China a recunoscut în mod oficial că are de-a face cu o epidemie și cu un virus necunoscut, nu știm cînd se va sfîrși toată povestea asta, dacă se va mai termina vreodată, așa că mi-am luat inima-n dinți și m-am programat la o clinică stomatologică pentru un tratament sîcîitor și de durată pe care l-am amînat exact un an. În acest an, problema mea cu dinții s-a agravat destul de urît și mă întreb cînd vor apărea statistici cu victimele ascunse ale pandemiei, adică cu bolnavii cronici care nu s-au mai dus la doctor de frică „să nu ia COVID“, nu s-au mai internat în spitale, și-au întrerupt tratamentele etc. La cum stau lucrurile, tare mi-e că mulți dintre noi vom ieși din această pandemie mai bolnavi de alte boli ale căror semne le-am neglijat. Așadar, la clinică era ca la NASA, în sectorul cu vreo ciupercărie extraterestră: botoșei de unică folosință la intrare, apoi obiecte personale lăsate la recepție, spălat pe mîini, dat cu gel dezinfectant, chestii cu care deja ne-am obișnuit. A trebuit să completez un formular, a venit o asistentă cu o tăviță cu pixuri, trebuia să iau un pix, să-l folosesc, după care să-l pun separat pe un șervețel îmbibat cu tot felul de substanțe care să-l decontamineze, m-am simțit ca o ciumată venită din mediul „de afară“, o junglă a virușilor și bacteriilor, într-un mediu aseptic, protejat, dar am apreciat toate aceste măsuri de prevenție. În timp ce completam formularul despre starea mea de sănătate și constatam cu părere de rău că după 40 de ani nu mai bifezi chiar totul cu „Nu“, „Nu e cazul“, angajații clinicii vorbeau despre vaccinul pe care îl așteptau de la o zi la alta. Unul dintre ei îl făcuse deja și-și tot mișca în sus și în jos demonstrativ brațul, l-a durut un pic, dar acum nu-l mai doare. După ce m-am spălat a doua oară pe mîini, am reușit, în sfîrșit, să trec de „security“ și să intru în clinică. A urmat un moment derutant pentru mine – fiind la stomatolog, a trebuit să-mi scot masca și m-am simțit ca și cum mi-aș fi scos chiloții în public și aș fi rămas în fundul gol, în vreme ce doctorița, o fată tînără și simpatică, purta două măști una peste alta și o vizieră, cînd îmi explica ceva gîfîia ușor, cred că e cumplit să muncești așa, pentru oamenii ăștia vaccinul chiar e o salvare providențială. Doctorița a observat că trecusem pe foaie atacuri de panică și m-a întrebat dacă am vreo anxietate specială legată de dentist. Nu neapărat, i-am răspuns, am o emotivitate exagerată în diferite situații și atunci mi-am dat seama că vorbeam la fel de greu ca și ea cu două măști și că inima îmi bătea cu peste o sută, ca și cum aș fi urcat pe munte. Mi-am amintit că dormisem prost și că toată dimineața nu făcusem altceva decît să aștept îmbrăcată, pregătită și spălată pe dinți ora la care trebuia să merg la dentist, ceea ce nu era deloc în regulă. Însă nu de dentist mi-era mie frică, ci de neașteptata interacțiune, după luni întregi de stat aproape numai în casă, cu niște oameni necunoscuți, de ieșirea din bîrlogul meu, unde totul devenise mult prea previzibil, în lumea cea mare.

Cînd a trebuit să vorbesc unui public adult,
mi-am imaginat că am în față tot niște copii
și tracul a dispărut.

Toată povestea asta mi-a dat de gîndit. Anxietate socială aveam și înainte de pandemie, însă făceam eforturi să mi-o controlez și să lupt împotriva ei tocmai expunîndu-mă unor situații în care trebuia să am de-a face cu oamenii, cu mulți oameni, eventual cu un public, așadar exersam „relații cu publicul“. E exact cum spun terapeuții, în cazul fricii de a zbura cu avionul – trebuie să zbori, eventual să mergi regulat la un aeroport ca să privești avioanele cum decolează și aterizează, ca să te „împrietenești“ cu propria ta frică. Pe la 20 de ani, mi-era atît de frică să vorbesc în public încît, atunci cînd am fost invitată la o emisiune TV în direct, mi-au amorțit pur și simplu buzele și abia dacă am reușit să îngaim cîte ceva. Ani întregi mai apoi, m-am ferit să fiu pusă într-o astfel de situație pînă cînd am început să merg cu cărțile mele prin școli și să mă întîlnesc cu copii. Treptat, am realizat că pot să spun de fapt orice fără să spun tîmpenii, că publicul nu te judecă și nu te condamnă, că nu trebuie să-l fixezi pe unul singur, pe copilul deștept și bun la toate materiile din prima bancă, e bine să învălui cu privirea o sală întreagă etc. Cînd a trebuit să vorbesc unui public adult, mi-am imaginat că am în față tot niște copii și tracul a dispărut. Astfel, am ajuns să vorbesc în public cu o lejeritate care mă uimea și pe mine și chiar să-mi placă. Apoi, am predat cursuri, cu 10-20 de oameni, nu vă spun ce emoții aveam la început, însă m-am obișnuit, dacă ți-ai făcut temele înainte nu ai cum să greșești. Aveam mici fobii legate de evenimente culturale, de petreceri, aveam emoții chiar și atunci cînd ieșeam în oraș ca să mă întîlnesc cu oameni pe care nu-i cunoșteam prea bine, nesiguranță, bătăi de inimă, transpirații reci. Anxietatea socială e incompatibilă de multe ori cu meseria de jurnalist, uneori mi-era frică să dau un telefon unui necunoscut, așa că preferam să scriu mailuri lungi cît un cearceaf. Odată, demult, la TIFF, la o petrecere unde toată lumea era relaxată, am făcut un atac de panică atît de urît încît am fugit pur și simplu în camera de hotel și am sunat-o pe vară-mea din Cluj să vină să doarmă cu mine. Însă cea mai tare fază a fost acum vreo 20 de ani, cînd l-am sunat pe Cristi Puiu pentru un interviu, abia făcuse *Marfa și banii,* omul m-a ținut la telefon vreo oră ca să-mi povestească viața lui, iar eu aveam atît de mari emoții încît nu îndrăzneam să-l întrerup și să-i zic că-l sun pe mobil de pe telefonul fix de acasă, pe atunci erau niște prețuri exorbitante. Așa că mi-a venit o factură pe care n-am reușit s-o plătesc și așa m-am despărțit pentru totdeauna de telefonul fix. Iată însă că după 20 de ani, cînd aproape că mă transformasem într-o ființă socială perfect adaptată, a venit pandemia ca să anuleze totul. Prespun că cea mai importantă componentă psihologică a acestei crize care va avea efecte pe termen lung este înstrăinarea. Frica de oameni.

Cînd a început pandemia, pentru că mă știam ipohondră și anxioasă, mi-am zis: să vezi ce atacuri de panică o să am eu acum, să vezi ce-o să mă termine toată povestea asta! Aiurea, m-am comportat minunat, atacurile de panică au dispărut cu desăvîrșire și chiar m-am mirat de ce se întîmplă asta. Abia acum mi-am dat seama de ce – mă întorsesem într-un mediu controlat, în zona mea de confort de la mine de-acasă, nu mai aveam nici o șansă să fiu pusă în situații sociale imprevizibile, nu mă mai întîlneam cu nimeni, nu mai trebuia să ajung nicăieri. Mulți dintre noi am fost pur și simplu scoși din uz, rotițe ale unui întreg mecanism social care au fost îndepărtate și se învîrt de unele singure în gol pînă cînd vor rugini probabil de tot. Ne uităm vechile obișnuințe, ne creăm altele noi, mult mai comode. Cînd va trebui să ne întoarcem într-un fel sau altul în societate ne vom readapta imediat? Oare e ca mersul pe bicicletă, nu se uită niciodată? Sau vor trece alți ani pînă ne vom reacomoda? Deocamdată, privesc oarecum neputincioasă primele „semne“ că lucrurile stau prost – am emoții cînd merg la dentist, cînd merg la cabinetul veterinar, cînd merg la coafor, adică în orice loc care implică alți oameni. Nu pentru că mi-ar fi frică că iau boala, ăsta e doar un pretext, ci pentru că mai vechile mele frici și fobii au revenit. Iar cel mai mare semnal de alarmă a fost cînd stăteam la o mică coadă la un fast-food, deranjată de niște adolescenți care se cam băgau unul într-altul și se hăhăiau, iar un copilaș de vreo doi ani a venit rîzînd spre mine să mă îmbrățișeze. Eu m-am tras la o parte, m-am dat cîțiva pași în spate, s-a declanșat o mică panică, în mintea mea îmi spuneam: „Stai acolo! Nu veni spre mine!“. Iar eu chiar iubesc copiii. Sau îi iubeam.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Despre mamele adolescente

(căci tații nu intră în statistici)

Una dintre știrile cu iz de *breaking-news* preluată cu elan de marea parte a mass-media, pe 1 ianuarie, a fost: „Mama primului copil născut în 2021 în România este o adolescentă de 15 ani“.

Este însă această știre un *breaking-news?* E un fapt șocant, în contextul unei societăți care de prea mulți ani se află pe primele locuri în Europa la capitolul „mame minore“? A declanșat vreo dezbatere la nivel național? Ați auzit, cumva, politicieni alarmați, gata să se mobilizeze de urgență pentru găsirea unor soluții și remedierea acestui fenomen social? Sau a fost o știre ca oricare alta, pentru o societate obișnuită să mănînce sfinți și să scuipe draci?

Potrivit unui amplu și recent raport al UNICEF România, derulat în parteneriat cu Asociația Samas, „Sarcina la adolescente în România“, în prezent ne situăm pe locul doi, după Bulgaria, cu un număr de peste 16.000 de adolescente cu copii. Conform datelor Institutului Național de Statistică, citate în raport, în ultimii ani procentul mamelor adolescente a înregistrat o fluctuație de aproximativ 10%.

„În 2018, 18.631 de adolescente au devenit mame. Dintre ele, 705 aveau sub 15 ani.

În 2019, numărul total de sarcini la adolescente este în scădere, ajungînd la 16.639 (cu 9% mai mic față de anul 2018), scădere care se realizează însă în special prin reducerea numărului de sarcini la vîrsta de 15-19 ani (o reducere de 9,3% față de reducerea de doar 3,9% pentru vîrsta mai mică de 15 ani).“

Potrivit aceluiași raport, vorbim și de un număr extrem de ridicat de avorturi în rîndul adolescentelor. În 2017 au fost înregistrate peste 6.000 de avorturi – dintre care 412 în cazul minorelor care nu împliniseră 15 ani. Chiar dacă în anii următori numărul a mai scăzut – în 2018 au fost 4.883, iar în 2019, 4.290 –, statistica denotă nu doar o lacună gravă în educația sexuală a minorilor, dar și lipsa de acces la mijloacele de prevenție.

Vorbind despre lipsa educației sexuale în școli și consecințele lipsei acesteia, potrivit unei alte analize din 2018, aparținînd organizației Salvați Copiii, 30% din mamele minore din mediul rural au declarat că informațiile despre viața sexuală și le iau de pe la vecini, prieteni sau de pe Internet. Astfel, 6 din 10 mame minore n-au avut niciodată acces la informații privitoare la sănătatea reproducerii sau educație sexuală, 5 din 10 gravide minore n-au fost la controlul unui medic ginecolog, iar 4 din 10 mame minore au născut prematur.

Despre introducerea educației sexuale în școli se tot vorbește de 20 de ani. Însă cum apare o inițiativă, cum sare o haită de „apărători“ ai inocenței și-i dau la cap. Astfel, în 2001 a existat un început timid, un soi de Program Național, un pilot în urma căruia, trei ani mai tîrziu, a apărut o disciplină opțională în școli, „Educația pentru sănătate“. Însă materia era lăsată pe mîna învățătorilor, a diriginților sau a profesorilor de biologie (care, în teorie, ar fi trebuit să fie instruiți de specialiști). Proiectul a murit în fașă, căci nu a existat de fapt nici un interes real pentru susținerea sa: n-a existat nici un program de formare susținut și implementat la nivel național – de altfel, o statistică arată că, ani mai tîrziu, din totalul populației școlare, în perioada 2014-2015 doar 6% din elevi au urmat acest opțional.

Saga a continuat. În 2016, deputatul PSD Ninel Peia voia un proiect de lege prin care profesorii care ar fi îndrăznit să dea elevilor informații despre educația sexuală, fără acordul scris al părinților, să facă pușcărie. „De ce trebuie să omorîm inocența copiilor noștri, atunci cînd încă se mai joacă cu maimuțoii de pluș? În școlile copiilor noștri se introduc pe ascuns prozelitismul LGBT, pornografia și se încearcă să se distrugă și să se distorsioneze mințile copiilor noștri. (...) Nu sînt de acord cu legalizarea păcatului în România“ – a declarat, la vremea respectivă, Ninel Peia. Proiectul, denumit „Legea inocenței“, a trecut atunci de Senat, însă a fost respins cîțiva ani mai tîrziu în Camera Deputaților.

Anul trecut s-au făcut din nou valuri. În aprilie 2020, a fost promulgată legea care prevedea obligativitatea organizării, cel puțin o dată pe semestru, a unor cursuri de educație pentru viață și sănătate, inclusiv educație sexuală pentru copii. Însă, imediat, haita pudibonzilor s-a activat, mai mulți parlamentarii PSD și PNL depunînd un amendament la un proiect de lege privind drepturile copiilor prin care nu că voiau eliminarea sintagmei „educație sexuală“ și înlocuirea acesteia cu „educație sanitară“, dar solicitau ca această materie să fie predată, din nou, doar cu acordul părinților. De altfel, deputatul PSD Adrian Solomon – cel care a provocat, acum cîteva luni, un scandal enorm într-o șaormerie din centrul Capitalei, căci nu voia să poarte masca de protecție, fiind de altfel și amendat pentru asta, deci un responsabil și un brav cetățean – a declarat că decizia privind cursurile de educație sexuală nu trebuie lăsată unor „indivizi care vor să smintească națiunea asta“. Proiectul haitei a fost votat o lună mai tîrziu.

Cu alte cuvinte, ne-am întors de unde am plecat. Predarea celor mai elementare noțiuni legate de viața sexuală, de prevenția bolilor și a sarcinii la adolescente a fost băgată iar în cutiuța cu tabuuri, iar accesul elevilor este condiționat de acordul părinților. Şi-mi imaginez, bunăoară, părinții celor peste 16.000 de mame minore din statistici, și ai altora ca ele, debordînd de un real entuziasm la gîndul că fetele lor vor participa la aceste cursuri – pe care se pare că le consideră, asemenea parlamentarilor spoiți cu sfială de fată mare, drept o pervertire, nu o informație. Dacă e să fim onești, un părinte care și-ar da acordul pentru aceste cursuri este în primul rînd un părinte care are o relație deschisă cu copilul său, o relație bazată pe încredere.

Pe de altă parte, chiar dacă educația este cea mai mare parte a problemei, nu este singura. Să nu uităm că, vorbind despre majoritatea acestor copii, vorbim în special despre cei care provin din medii defavorizate, vorbim despre abandon școlar și despre o întreagă lacună a sistemului de protecție a copilului. Şi să nu ignorăm faptul că acea statistică de peste 16.000 de mame minore implică, de fapt, un număr cel puțin dublu de destine frînte – căci ce șanse la o viață decentă au în societatea noastră atît mama, cît și copilul?

În puținele cazuri „fericite“, fetele care devin mame la vîrste minore rămîn cu partenerul sau sînt reprimite în familie, avînd de înfruntat, totuși, stigma comunității. În altele, devin beneficiare ale unor programe (puține și limitate) derulate de cîteva ONG-uri.

Însă, în cele mai multe cazuri, aceste fete, dacă nu își abandonează copiii și vor să-și ia rolul de mamă în serios, devenind peste noapte adulți, sînt practic abandonate de societate. Căci ce opțiuni are o fată de 15 ani, fără multă educație și cu un copil de crescut? Cum s-ar putea întreține, pe ea și pe copilul ei, chiar dacă și-ar găsi o slujbă – care n-ar putea fi decît una mizerabil plătită? Cum s-ar putea integra într-o societate cinică și ipocrită care știe să protejeze doar din vîrful unor buze pudibonde? Gîndiți-vă, doar, cum este judecată în România o asemenea fată?

Vorbind despre mamele adolescente (căci tații nu există în statistici) nu vorbim nici despre desfrîu și nici despre povești de dragoste ca în poezii. Vorbim despre niște copii inocenți, victime ale unei societăți iresponsabile. Copii care, de fapt, au o nevoie disperată de iubire, însă, căutînd-o în această societate duplicitară – care, pe de o parte, le pervertește ideea de iubire bombardîndu-i din toate părțile cu sexualitate, iar pe de alta, le interzice accesul taman în școală către informații care le-ar putea salva copilăria –, ajung să fie sacrificați pe altarul discursurilor pompoase și golite de orice logică ale unora, erijați în protectori.

■ ■ ■

PUBLICITATE

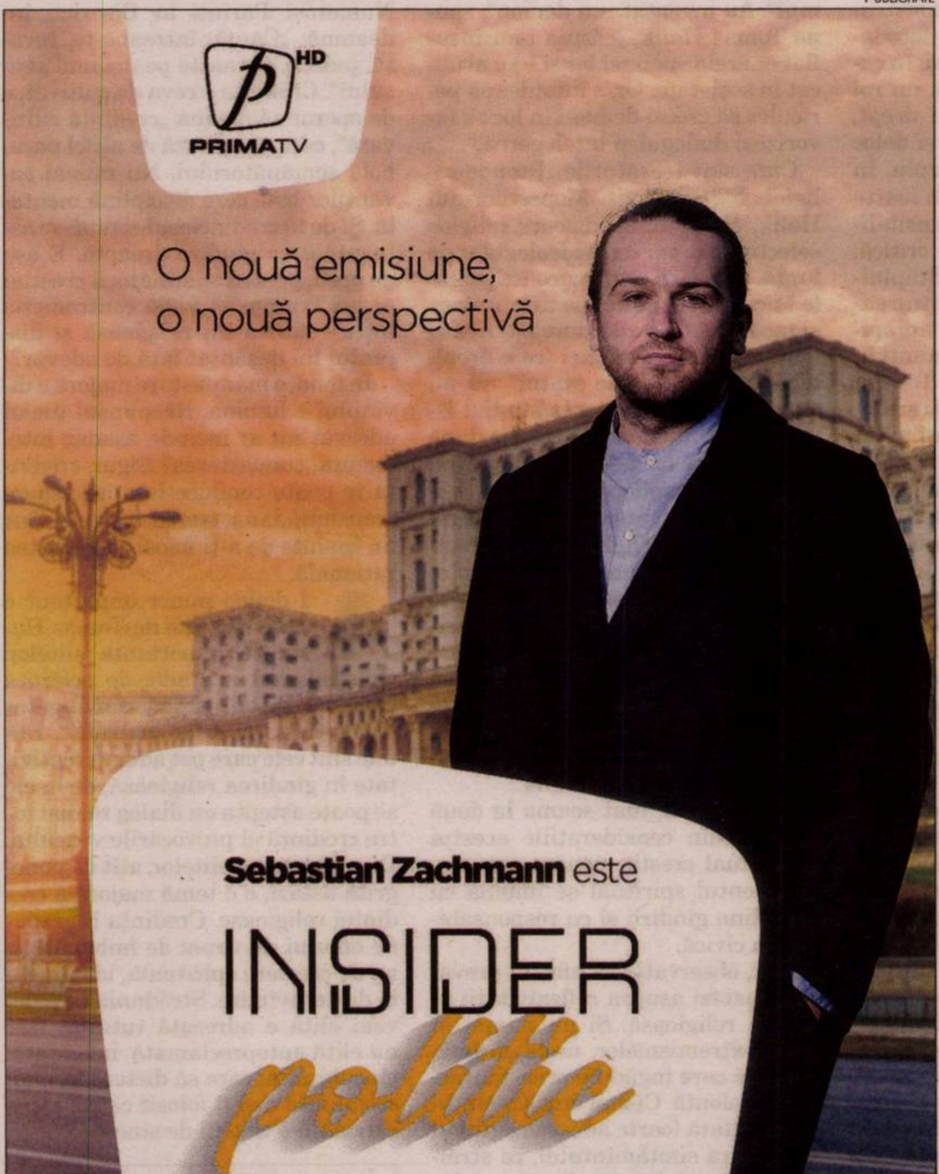

Teodor BACONSCHI

Religia în Evul Media

Profesorul Mihai Coman a publicat recent un manual intitulat *Mass-media, religie, spațiu public* (Polirom, 2020). Textul aparține unui autor discret, dar consecvent instalat ca autoritate în teoriile despre media, comunicare și actul jurnalistic din epoca postmodernă. Și în noul tom regăsim atelierul vast documentat al unui profesionist care-și propune să lămurească, prin scanarea didactică a unei impresionante bibliografii, relația complexă, slab reglementată și fluctuantă dintre faptul religios (trăit) și reflectarea acestuia în agora, prin canalele mediatice – tot mai diverse – de care dispun societățile contemporane. Descoperim astfel un amplu domeniu de studiu antropologic, sociologic și filozofic bine alimentat de interesul specialiștilor occidentali, în compania cărora Mihai Coman se simte pe bună dreptate sigur. Departe de a fi intrat – odată cu dinamica modernității – într-o eclipsă de interes academic (atribuită presupusului triumf al secularizării) –, faptul religios, cu geometria lui variabilă și polimorfismul său proteic, este, dimpotrivă, potențat de Evul Media, care-i conferă nu doar cutii de rezonanță alternative, ci și materia unor reformulări adesea spectaculoase.

Idiolectele imaginarului, aluviunile psihanalizei și moștenirea epistemică a structuralismelor sînt în joc atunci cînd surprindem dialectica dintre experiența religioasă individuală sau colectivă, organizată sau interiorizată: peisajul e fatalmente fragmentat, dar viziunea noastră despre avatarurile post-nihiliste și post-totalitare ale lui *homo religiosus* este mai bogată ca oricînd. Avem la dispoziție nu doar noi decupaje, instrumentare analitice interdisciplinare și baze de date extinse, ci și o conștiință globalizată a religiozității pan-umane, cu morfologia și semantica ei „convergentă“. La peste un secol de la tentativa lui Nietzsche de a „răsturna valorile“ printr-o restaurație a timpului ciclic păgîn și exaltarea Supraomului deopotrivă „divin“ și „post-divin“ (căci profilat, în veșmîntul lui Zarathustra, dincolo de „mormîntul“ lui Dumnezeu), civilizațiile umane, distribuite fenomenologic între cele opt religii vii, continuă să facă experiența sacrului, să-și fructifice memoria religioasă și să-și afirme nevoia de transcendență, inclusiv (dacă nu cumva mai ales) prin mass-media. Universul mediatic multiplică lumile intangibile, virtualizează realitatea empirică, dublează adîncimea de cîmp a reflexivității, generează mitologii insolite și amplifică emoțional mesajele religioase, într-o devălmășie care nu abolește *lizibilitatea* condiției umane (cel puțin ca deziderat).

Rod al unor stagii de documentare în biblioteci universitare americane, volumul semnat de Mihai Coman listează atît *definițiile* actuale ale faptului religios (un „sport“ hermeneutic mereu deschis), inventariază raporturile posibile dintre acesta și mass-media (confruntare, simbioză, interferențe, hibridizări), descrie ipostazele sale în *cyberspațiu,* sondînd simultan relația frecvent tensionată dintre ierarhii, dogme, instanțe religioase tradiționale și privatizarea „sălbatică“ a experienței divinului în religiozitatea populară (sincretică & tendențial anarhică, brăzdată de superstiție și puseuri magice). Deopotrivă admirabile în demersul profesorului Mihai Coman sînt spiritul de sinteză – într-o deplină claritate a expunerii – și răbdarea smerită de a radiografia noi concepte (precum acela de *religie metaforică).* În plus – și tot spre avantajul calității de ansamblu –, autorul evită prejudecățile (anti)religioase de sorginte ideologică. El nu citește faptul religios nici în cheia minimalizantă a „răului necesar“, nici din perspectiva unui determinism istoric „progresist“, care – în loc să descifreze eșafodajul simbolic al trăirii religioase – se repede să-i declare anacronismul și să-i anticipeze, tezist, iminenta „dispariție“. Desigur că nu recenzia de față va spori audiența cărții dlui Mihai Coman (care are deja, ca om de catedră, generații de foști studenți „fidelizați“), însă am ținut să salut apariția ei, convins că avem de-a face cu un text de imediată și certă utilitate intelectuală.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Ce fel de elite?

Ni se tot spune că „Dumnezeu e mort“. Dar, ciudat, surogatele lui înfloresc. Credințele de tot felul prosperă. Chiar cele mai brute, mai îmbîrligat absurde. Exemplul la îndemînă astăzi e, desigur, crezul susținătorilor extremiști ai lui Trump, fie ei conspiraționiști ori creștini evanghelici. Pentru ei, ex-președintele american e „salvatorul“. E „alesul lui Dumnezeu“. Unii pretind că a lucrat (și va mai lucra) – în mod ascuns – la combaterea unei conspirații – ascunse – care urmărește să mineze neamul omenesc. Invitat de curînd la un post TV, un QAnon-ist român (iată, globalizarea nu ne-a ocolit) a dezvăluit proaspăta armă a „dușmanului“: vaccinul anti-COVID-19 e făcut ca să ne ucidă pe mai toți. Dar cum am ajuns să aflăm cu toții de acest război planetar hiperocult? Păi, ăsta e rolul informatico-militaro-religios al adepților: să dea lupta pe față, exaltîndu-i secretul. Ei ar fi „serviciul de comunicare“ al armiei Trump, vestitorii bătăliei salvatoare. Dacă ai ceva respect pentru rațiune și pentru realitate, nu poți decît să dai din umeri în fața unor asemenea elucubrații. Ca și alte scenarii conspiraționiste, „credința în Trump“ selectează din realitate ceva detalii, le amestecă într-un sos apocaliptic gata preparat, bate cîmpii cu morgă știutoare. Dar prinde la cîte unii. De ce?

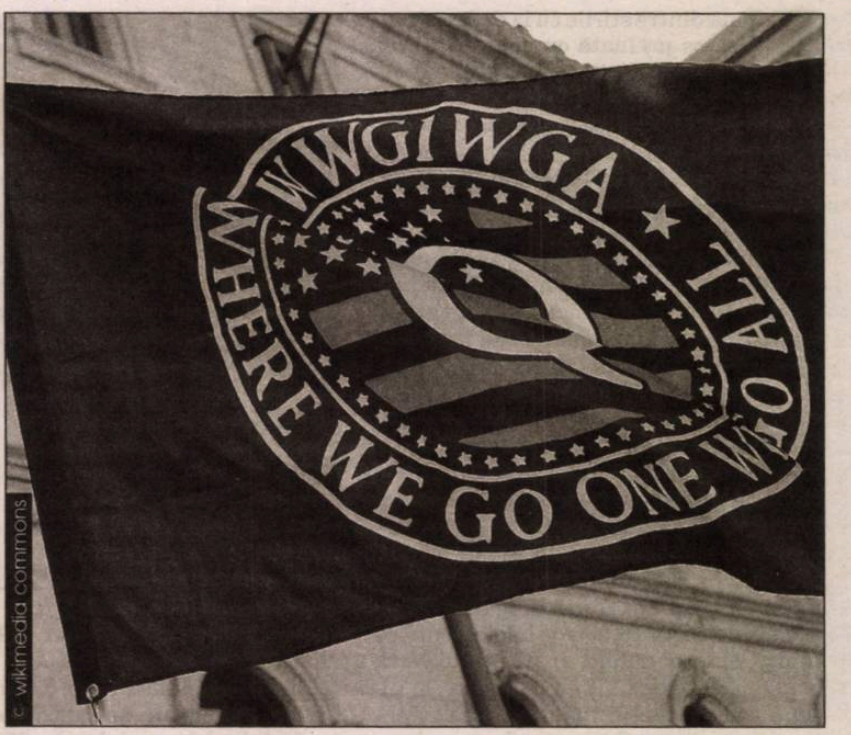

c. wikimedia commons

Una dintre explicații – s-a spus – e că adepții conspirațiilor își construiesc prin ele un scenariu de decodare *simplistă și globală* a lumii. În care, ar fi de adăugat, ei joacă un rol valorizant, înalt, eroic. Ce-i drept, scenariul QAnon e simplist și deloc original. Dar nu e deloc simplu. În el, logica e făcută terci pe căi foarte întortocheate, asigurînd insensibilitatea adepților față de orice critică, orice obiecție de bun-simț. „Stăpînitori ai adevărului“ într-o contrarealitate, conspiraționiștii sînt apropiații „alesului“, vajnici combatanți în lupta pe care au inventat-o. Tot așa fantazează teroriștii islamiști și ideologiile care îi inspiră: soldați ai lui Dumnezeu, ei luptă ca să-i instituie domnia împotriva Occidentului, distribuit în rolul lui Satana.

Ce poți spune în fața unui atare delir care practică, în diferite grade, o violență foarte reală? Care ațîță frica, suspiciunea, ura înăuntrul societăților noastre? Ce poți spune în fața credinței pseudo-religioase care subîntinde conspiraționismele? Sau a grupurilor de creștini evanghelici care au gustat discursul lui Trump și l-au susținut din plin? Păi, poți spune cîteva lucruri de bun-simț. Poți încerca puțină răbdare analitică. De pildă, poți observa că un speculator financiar și politic nu are nimic de-a face cu figura „alesului“. Că o nemulțumire socio-politică nu te preface într-un combatant al timpurilor de pe urmă.

Un răspuns mai elaborat dă Monseniorul Tomas Halik, teolog catolic și sociolog al religiilor, profesor la Universitatea Carolină din Praga. El spunea *(La Croix,* 14.01.2021): „Nici un politician nu e mesia. Datoria profetică a Bisericii include critica productivă și desacralizarea politicienilor care se prezintă drept salvatori“. Teologul ceh vedea „credința în Trump“ și islamismul radical drept fenomene ale unei categorii care, propunea el, poate fi numită „Pseudo-religia F“. „F“ de la fundamentalism și fanatism. În aceeași categorie includea regimul lui Jaroslaw Kaczynski și tentativa lui de a face din Polonia un stat catolic autoritar. Cu sprijinul unor episcopi care denunță „un tsunami de homosexualism mai rău decît comunismul“. Au inventat „un demon“, spune Tomas Halik, „căruia i-au insuflat energia spaimei lor și l-au aruncat în societate. Or, e întotdeauna periculos să creezi demoni în loc să favorizezi dialogul și înțelegerea.“.

Care sînt trăsăturile „Pseudo-religiei F“? Potrivit Monseniorului Halik, ele ar fi: un discurs religios selectiv, care servește ideologiilor de luptă, dar care contrazice exigențele etice ale religiilor; pe urmă, aversiunea față de o abordare istorică și hermeneutică a religiei (ce e drept, nici „dărîmătorii de statui“ nu au gust pentru cunoașterea/studiul istoriei, au poftă doar s-o rescrie după un scenariu la modă); intoleranța, pretenția de monopol asupra adevărului; în sfîrșit, atenția scăzută față de conținutul religiei, pe cînd temperatura emoțională devine motorul adeziunii religioase. Sub aceste trăsături, mai ales, au astăzi religiile vizibilitate publică. Or, asta contribuie la o secularizare radicală a lumii noastre. Îndepărtează de tematica religioasă, de creștinism în speță, pe cei tineri și persoanele instruite, spune Tomas Halik.

Merită, cred, luat seama la două sugestii din considerațiile acestui intelectual creștin pentru care devotamentul spiritual se îmbină cu disciplina gîndirii și cu responsabilitatea civică.

Întîi, observația că afectul prevalează astăzi asupra reflexivității în trăirea religioasă. Și nu numai în cazul extremismelor, unde el devine febră care îngăduie orice fantasmă și violență. Ci mai larg. Credința e prezentată foarte adesea ca ținînd de căldura simțămîntului, ca străină de „răceala“ rațiunii, de strădania înțelegerii. Mulți inși se grăbesc să evacueze din credință orice participare a intelectului, să pună credința în zona „iraționalului“ fierbinte. Chiar așa să fie? Scriptura însăși, mesajul divin îți cer să intri pe drumul înțelegerii lui și, ca atare, să nu lași rațiunea să șomeze. În parabola semănătorului, Christos spune: „Sămînța semănată în pămînt bun este cel care aude cuvîntul și-l înțelege“ (Matei 13, 23). Ți se cere așadar să lucrezi cercetător, cu o gîndire trează în fața cuvîntului divin. Numeroși Părinți ai Bisericii îndeamnă: „Caută, întreabă-te, învață, judecă, pornește pe drumul sensului“. Credința e ceva de cultivat, e de sperat să devină „credință cultivată“, cum sugerează de altfel parabola semănătorului. Nu numai savanților li se cere disciplină mentală. Și de la credinciosul comun se așteaptă ceva gîndire dreaptă. E așa de greu, pentru susținătorii creștini ai lui Trump, să vadă contradicția între retorica lui religioasă și disprețul lui deșănțat față de adevăr?

În fond, o manifestare majoră a divinului e lumina. Răspunsul uman adecvat nu ar include așadar inteligența, cunoașterea? Sigur, credința te poate conduce la o înțelegere transmundană, transrațională. Dar nu înainte de a-ți folosi capacitatea rațională.

Al doilea punct important e accentul pus de Tomas Halik pe importanța elitelor. Creștinismul e pîndit de scleroză dacă nu se adresează convingător „celor tineri și celor instruiți“. Elitele sînt cele care pot aduce creativitate în gîndirea religioasă, de la ele se poate aștepta un dialog realist între credință și provocările veacului. De altfel, tema elitelor, atît de ponegrită astăzi, e o temă majoră a credinței religioase. Credința îi propune omului un drum de îmbunătățire, de creștere spirituală, idealmente de desăvîrșire. Strădania de a deveni elită e adresată tuturor. Dar nu elită autoproclamată, inventată, elucubrantă, care să dicteze în plan social fără a-și fi folosit capacitatea rațională a criticii de sine.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

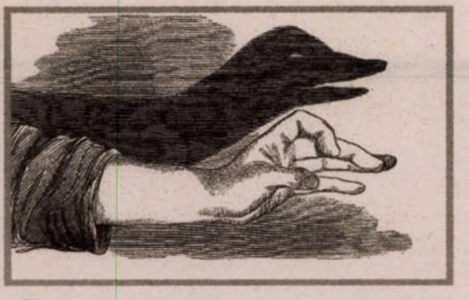

Iaromira POPOVICI

bazar

Țara de la oraș...

În copilărie și adolescență, în anii ’70 și ’80, foloseam, mai mereu, aceleași obiecte. Aproape nimic nu se arunca. Mereu aceleași, obiectele din gospodărie nici nu erau multe. Așa cum nici banii nu erau. Trăiam într-un soi de cultură a frugalității.

Banii nu erau mulți, și cam la fel pentru majoritatea populației. Oricum, nu puteai face mare lucru cu ei. Opțiunile erau, și ele, limitate. Tot ce-ți cumpărai era aidoma lucrurilor altora. Aveam cu toții același ibric cu buline în care ne făceam cafeaua. Cafeaua devenită, de la un moment dat încolo, nechezol. Înlocuitor de cafea. Așa cum despre salam se spunea că e din soia (ceea ce, astăzi, pe mulți i-ar bucura), totul părea că poate fi înlocuit. Dar asta e o altă discuție. Aveam cam aceeași rîșniță manuală, din metal auriu, în care puneai cafeaua boabe și apoi învîrteai cu spor la manivelă. Înlocuită, pe la mijlocul anilor ’80, cu una din plastic, roză, în care, miracol, doar apăsai pe buton și cafeaua era gata. Doar că, odată apărute rîșnițele automate, a cam dispărut cafeaua adevărată.

Aveam nu doar ibricul cu buline, pe care-l așezam cu grijă pe aragazul aprins cu chibritul și, de multe ori, cu butelie, ci și oala cu buline. De multe ori, tot roșie. În care fierbea supa de pui cu găluște, a cărei aromă îmbătătoare, de genul celei din desene animate care te ducea la propriu de nas, se strecura prin crăpătura reglementară dintre capacul împins puțin, atît cît trebuie, și oală. Aveam tuciul sau ceaunul în cazul bunicilor mei, verde, în care se făcea mămăliga. Și, mai plapitant de atît, în care se prăjeau cartofii: pai, pe vremea bunicii mele, și groși cît degetul mare, sub domnia bunicului. Și unii, și alții la fel de gustoși – odată scoși din uleiul încins și, așa cum azi n-am mai face-o și s-ar considera, pe bună dreptate, nesănătos, presărați cu o tonă de sare. Uleiul de acolo nu se arunca niciodată: se turna, cu resturi cu tot, într-un borcan. Cînd se aduna mai mult, bunicul făcea săpun de rufe din el. La început, rîdeam de el, ni se părea că nu folosește nimănui, erau mai bune săpunurile chinezești care circulau pe atunci, sau chiar cele neaoșe. După un timp, însă, cînd a venit trend-ul *handmade*-ului, săpunul bunicului meu a ajuns, din nou, la mare preț: membrii postrevoluționari ai familiei se băteau pe el.

La fel s-a întîmplat cu vinul bunicului meu. Căci bunicul făcea vin, în curte, în cazanul lui improvizat, de cînd îl știu. Își avea el ciracii lui, dintre vecinii de pe strada ce dădea în Parcul Tineretului, și pe unchiul meu, cel mai fidel „client“, care bea un pahar de fiecare dată cînd venea. Paharul era dintre cele incasabile, despre care am mai vorbit: nici prea mare, nici prea mic, cu striații și transparent. Puteai bea din el orice și nu era nepotrivit. Vinul bunicului meu se vedea rozaliu prin ele. Era ceea ce azi s-ar numi roze, dar pe atunci era pur și simplu roșu. L-am gustat și eu cînd am mai crescut: era destul de tare, se simțea alcoolul în el. Pe atunci mi s-a părut că nu e ce trebuie, acum întîlnesc gustul ăsta la destule soiuri respectabile.

Banii nu erau mulți, și cam la fel pentru majoritatea populației.

Trăiam într-un soi de cultură a frugalității.

Dar bunicul meu nu făcea vinul ca să cîștige bani. Ci pentru că venea, precum majoritatea coorășenilor lui, de la țară și simțea nevoia să nu-și piardă cu totul identitatea de acolo. De aia, dacă îi povesteai aproape despre oricine și-i spuneai cum îl cheamă, descoperea în ultimă instanță că era tot de la Cîmpulung (Muscel) ori din zonă, nepotul nu știu cui. Mămăliga pe care o făceau zilnic atît de perfect (se ținea tare cînd întorceai ceaunul pe tocător) era tot o reminiscență a altei vieți. Precum și interiorul rustic kitsch în mare măsură al bunicii mele, plin de carpete și cuverturi, tablouri cu țărani și țărăncuțe, era tot o adaptare a celor de la Nămăești și Valea Mare.

Veșnice erau și mobilele. Nimeni nu se gîndea vreodată că ar putea fi schimbate, nici măcar eu. Nu erau neapărat frumoase, cît trainice și din lemn, ceea ce, astăzi, ar fi un lux. Unele dintre ele, precum un scaun, o canapea, un bufet, restaurate după ani de mama, s-au dovedit adevărate „piese“, găsindu-și adecvat locul într-o casă mai simandicoasă. Se păstrase și împărțeala de la țară, în care locuitorii casei se adunau, la propriu, în jurul sobei. Căci chiar o sobă era, cu lemne, în anii ’70, și una cu gaz, mică și sîrbească, în anii ’80. Cînd cea mai mare parte a timpului și-o petreceau în bucătărie, unde erau suficiente locuri de stat la trăncănit și o masă destul de mare să-i includă pe toți membrii unei familii medii. Și unde sufrageria se păstrase drept „camera bună“ și neîncălzită de la țară, cu vitrina ei cu bibelouri cu tot. Dar și, slavă Domnului, cu o bibliotecă, în care am descoperit multe titluri interesante, de la *Moș Goriot* la *Împăratul muștelor*. Erau, de fapt, cărțile unchiului meu de pe vremea cînd era burlac și student, apoi proaspăt angajat. Dar și ale bunicii mele, căci și ea devora romane de dragoste, și nu numai nopțile, iar apoi mi le povestea. Precum și cele de istorie ale bunicului.

Povestea nu s-a terminat aici, va mai urma.

PUBLICITATE

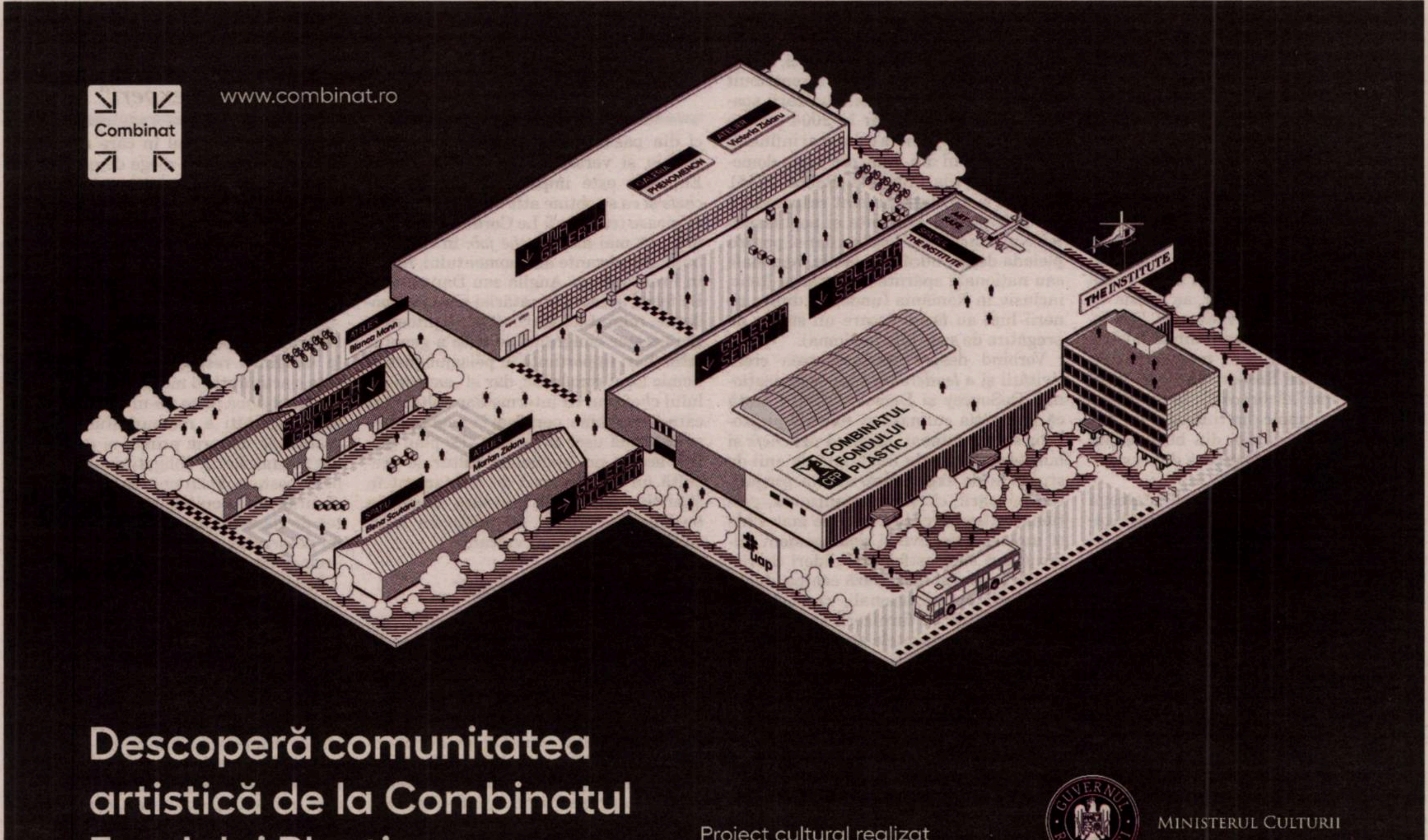

Adriana SOHODOLEANU

Chef, nu bucătar

– de la burtos cu satîr la rockstar și lider civic –

Cînd mi-am anunțat părinții că voi deschide, împreună cu sora mea, o cofetărie artizanală, una din replicile mamei a rămas cu mine multă vreme: „Unii fac masterate, voi vă faceți cofetărese“.

Eram la curent cu stigma aruncată de societate asupra muncii fizice și a faptului că bucătarii beneficiau din plin de ea. Înțelegeam de unde venea reacția mamei; Bourdieu (1977) ne-a arătat că posesia capitalului cultural (a educației) facilitează mobilitatea socială, atingerea unui statut mai bun în societate. Facultatea ca trambulină pentru un post de manager într-o corporație era, și probabil încă mai este, idealul multor părinți. Personal, după opt ani faini de corporație, renunțasem, o altă lovitură dată aspirațiilor parentale. Paradoxal, această reconfigurare a carierei avea să determine (ulterior și doar parțial) decizia de a urma cursurile școlii doctorale cu o temă de cercetare axată pe Noua Bucătărie Românească. În noile mele demersuri profesionale și academice am observat că opinia mamei despre bucătari și cofetari nu mai avea cotă de piața dominantă și că, așa cum se întîmplă de cîteva decade în Vest, și în România imaginea bucătarului comportă schimbări cel puțin surprinzătoare.

Tineri mai toți, mulți tatuați, cu zîmbete luminoase și un optimism dînd pe dinafara brațelor strînse într-o atitudine atent studiată – așa apar în fotografiile profesionale bucătarii din noul val numit generic Noua Bucătărie Românească. Sînt urmăriți de sute și chiar mii de oameni pe paginile lor de *social media,* recunoscuți de către *foodies*, invitați ca vorbitori la conferințele dedicate HoReCa și intervievați de jurnaliști. Nu sînt încă cu adevărat *media darlings,* căci presa *mainstream* nu îi accesează cu regularitatea cu care se adresează unor personalități cu vechime în peisajul culinar local. Sînt de nișă pentru marele public, dar beneficiază de statut de celebritate în cîmpul gastronomiei românești. Dacă termenul de *rockstar* nu ar fi o etichetă simplistă și problematică în urmă abuzurilor săvîrșite de alți copii rebeli ai gastronomiei mondiale, aș spune că sînt pe cale să devină *rockstars.* Din fericire, pînă acum nu pare nimic falstaffian sau dionisian în ei, trăsături identificate de Helen Rosner (2017) în cazul unor mult mai celebri *chefs:* la tinerii români nu este nimic din tumultul lui Anthony Bourdain și nici din hedonismul lui Mario Batali, ci doar ceva din seriozitatea lui René Redzepi.

Ceea ce îi era greu mamei să înțeleagă este faptul ca bucătarii noii generații gătesc pentru că le place, nu pentru că n-au avut alte competențe, ba chiar unii, ca mine, au renunțat la cariere în domenii „curate“, cu muncă de birou, pentru a intra în bucătărie și a o lua de la zero. Dar, da, mama avea dreptate cînd intuia că mobilitatea socială și statutul, reputația, capitalul dobîndit de *chefs* presupun un efort fizic și psihic semnificativ într-un job văzut încă, la noi, ca fiind de tip *„vexed class role“* (Hyman, 2008).

Gătitul profesional nu este atît de strălucitor pe cît o arată show-urile de televiziune; munca fizică grea și stresul asociat nu asigură un echilibru bun între viața personală și muncă, generînd adeseori boli profesionale, depresie și instabilitate, consum de substanțe, rată mare a divorțului. Un articol de pe Grubstreet, site-ul de *food* al *New York Magazine,* a numit cultura din bucătărie ca fiind una „kamikaze“. Este o relație toxică în care chiar și cei mari depind de societatea care i-a creat: pentru bucătarii de elită, presiunea de a se menține în top este mare, ceea ce poate duce și la sinucidere, opțiune aleasă de *chef* Bernard Loiseau în 2003, posibil în urma zvonurilor că Ghidul Michelin urma să-i retrogradeze restaurantul (nu i l-au retrogradat).

Ferguson (1988) și Trubek (2000) scriu că fenomenul bucătarului ca simbol cultural nu este nou dacă ne gîndim la codificarea bucătăriei făcută de Escoffier în secolul al XIX-lea în Franța; instituționalizarea făcută de acesta, și denumită *haute cuisine,* a fost apoi atacată în anii 1960-1970 de bucătari cu capital cultural și simbolic precum Pierre Gagnaire, Michel Guérard, frații Troisgros și alții, care au inițiat o contramișcare ulterior instituționalizată la rîndul ei.

Acești lideri ai *nouvelle cuisine française* au căpătat autonomie și au devenit bucătari în propriile restaurante (Drouard, 2004), căpătînd recunoaștere socială și captînd interesul publicului larg. O altă disrupție la nivel internațional a fost cea produsă de Ferran Adria cu bucătăria sa modernistă de la El Bulli, numită de presă, spre neplăcerea lui, moleculară. Disrupție a produs și René Redzepi cu restaurantul Noma, deținător a două stele Michelin și al titlului de Cel mai bun restaurant oferit de World's Best 50 Restaurants.

DeSoucey și Demetry (2016) argumentează că Adria și Redzepi au acționat ca „antreprenori instituționali“, adică „indivizi inovatori, brokeri, povestitori și negociatori, care posedă suficiente resurse ca să introducă și să legitimeze noi logici, idei și relații în cîmpul lor“. Adria a contribuit la instituționalizarea noii bucătării spaniole (Lubow, 2003), iar în 2004 revista *Time* l-a inclus pe lista celor mai influenți 100 de oameni din lume din toate domeniile (Capdevila, Cohendet, Simon, 2015). Redzepi și asociații săi sînt responsabili nu doar pentru existența și popularitatea Noii Bucătării Nordice, dar și pentru pleiada de noi bucătării locale, regionale sau naționale apărute în întreaga lume, inclusiv în România (unde doi dintre tinerii lupi au făcut fiecare un stagiu de pregătire de șase luni la Noma).

Vorbind despre recunoașterea creativității și a *leadership*-ului organizațional, DeSoucey și Demetry (2016) arată că producția culinară și rolurile jucătorilor s-au schimbat, existînd azi *chefs* și bucătari, distincția fiind dată de anii de studiu și de experiență, atît în pregătirea mîncării, cît și în organizarea, gestionarea bucătăriei ca resurse materiale și umane, obiective și management zilnic. *Chefs* sînt, astfel, atît „lideri charismatici“, care își motivează echipa, dar și „arhitecți organizaționali, care controlează relațiile cu furnizorii și investitorii și recunosc meritele angajaților“ (DeSoucy, Demetry 2016).

În ultimul deceniu, conceptul de *chef* a cîștigat încă o dimensiune, devenind mai mult decît o categorie ocupațională – o identitate pe care oamenii o pot lua și în afara restaurantului fizic (DeSoucey, Demetry 2016). Resemnificarea recentă a conceptului a adus un statut social care cu cîteva decenii în urmă nu era posibil: astăzi o parte din ei sînt priviți ca artiști, lideri cu personalitate puternică și viziune, modele pentru cei tineri. Studii recente îi analizează pe bucătari ca fiind formatori de gust formidabili din punct de vedere cultural. Autorii lor sînt de acord că, în ciuda existenței dintotdeauna a unor superstaruri în bucătărie, „multe din modurile în care gîndim despre *chefs* azi – ca obiecte de reverență culturală și experți în chestiuni sociale – sînt mai degrabă noi“ (Terenzo, 2015).

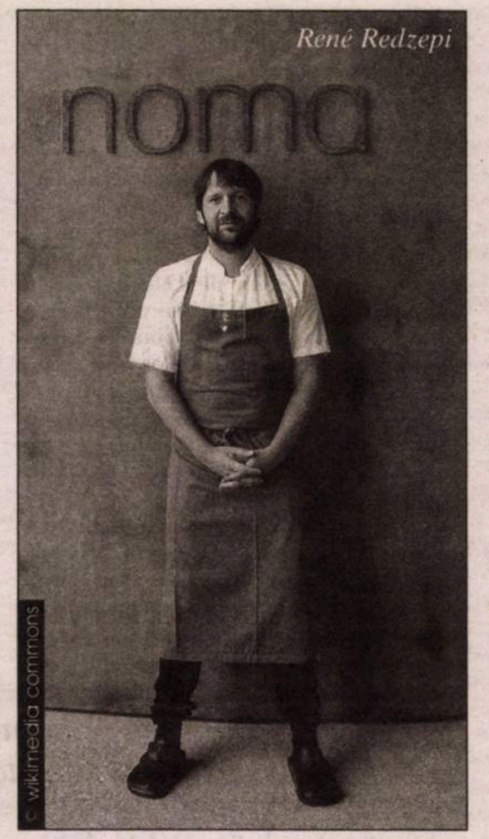

René Redzepi

© wikimedia commons

Noii *chefs* intră în bucătărie nu la vîrste fragede și pentru că nu știu să facă altceva (cum spunea Anthony Bourdain), ci din pasiune pentru mîncare, pentru chimia și versatilitatea ei fără limite. Educația este importantă pentru noii *chefs* și ea se obține atît urmînd școli prestigioase (cum ar fi Le Cordon Bleu Londra), cît mai ales *on the job,* în cele mai bune restaurante ale momentului, fie ele în Franța, Peru, Anglia sau Danemarca. La fel ca în cazul bucătăriei peruane moderne, relatat de Matta (2010), întoarcerea acestor emigranți de elită a generat schimbări importante în peisajul gastronomic local românesc, dar și „asupra rolului *chef*-ului ca intermediar cultural și care cîștigă bine: personaj la modă și care se exprimă ușor în public“. Pe plan global, aceste noi simboluri culturale prezintă un anume grad de rafinament în aparițiile media și provoacă imaginea bucătarului burtos, cu uniforma murdară și temperament vulcanic.

Sîntem într-o epocă a „bucătarului expert“.

Autenticitate morală

Statutul de vedetă al bucătarului vine la pachet și cu învestirea acestuia ca lider de gîndire civică; în consecință, bucătarii au început să funcționeze ca „antreprenori morali“ (Hitlin și Vaisey, 2013), care vorbesc public despre nesustenabilitatea modelului actual de producție industrială. Conform studiilor alimentare ale lui Anne McBride, citate de Terenzo (2015), în prezent sîntem într-o epocă a „bucătarului expert“ în problemele legate de politică alimentară și sustenabilitate a sistemului alimentar, dar și cu privire la problemele sociale din afara bucătăriei profesionale, precum dezvoltarea comunității, mediul și educația (Rousseau, 2012).

Această autenticitate morală impactează și modul în care sînt structurate bucătăriile, precum și cine și ce se gătește. Munca culinară devine astfel similară cu „piețele moralizate“, o specializare a sociologiei economice care examinează modul în care indivizii și organizațiile lucrează pentru a stabili comportamente ce amestecă sferele intime și economice (Fourcade si Healy, 2007). Consumatorul așteaptă, ba chiar pretinde, ca restaurantele „moderne“ să exceleze în „autenticitate morală“, adică să coreleze meniul cu angajamente etice față de metodele de producție artizanală, agricultură durabilă și drepturile animalelor. A nu face acest lucru este un *faux pas* sancționat de client prin votul său cu furculița și portofelul.

Restaurantele, în calitate de clienți ai producătorilor locali și promotori ai acestora, opun o mișcare de rezistență – limitată, adevărat – la practicile de producție și procesare industriale, import și alienare. Ouăle de găină crescute în libertate și roșiile românești implică practici ecologice, un discurs de sustenabilitate și recunoaștere socială a muncii țăranilor și a celorlalți mici producători și prefigurează, astfel, ceea ce Trubek (2019) numește „o contrabucătărie ca intervenție într-o paradigmă culinară dominantă, o mișcare și un moment cînd mîncarea devine un vehicul pentru schimbare socială“.

Nostalgia după o simplitate premodernă opusă industrializării și comercializării pe scară largă are consecințe ample. Unde Wendell Berry (1990) vedea mîncarea ca act agricol, Michael Pollan (2006) vede și un act ecologic și politic – cum și ce mîncăm determină într-o mare măsură modul în care ne folosim de lume și ce se va alege de ea. Bucătarii au agenție în acest domeniu. Una din problemele majore asupra cărora atrag atenția este risipa de alimente; noul deziderat *zero-waste* este practicat de multe din noile restaurante.

Eticheta curată, autenticitatea morală, inițiativele ecologice, practicile de sustenabilitate contribuie la brand-ul personal al bucătarului și la imaginea restaurantului. Activismul este o activitate la modă în prezent, fiind un *must-have* pe *to do*-ul construirii dublei identități a restaurantului: consumator (de materie primă) și producător (de produs finit), obligatoriu etic în ambele ipostaze. Poziționarea pe piață a restaurantului depinde însă și de identitatea de clasă în care sînt implicate și astfel de practici (cumpărăturile etice fiind un mod de afișare a sinelui „etic“).

În concluzie, aș putea să îi spun mamei că bucătarii zilelor noastre sînt precum Charles Duchemin, personajul interpretat de Louis de Funès în filmul *Aripioară sau ciocănel:* ei opun rezistență unui Tricatel văzut ca o caracatiță globală, adică producției în masă, alienării și pierderii gustului. În locul *rockstar*-ului care știe să primească adulație și s-o abuzeze, putem alege să-i vedem pe tinerii bucătari și cofetari ca pe mici eroi fără capă, care nu iau în piept lumea, ci preferă s-o schimbe înghițitură cu înghițitură.

***Adriana Sohodoleanu** este doctorandă la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din București.*

■■■

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Invenții, apariții și minuni

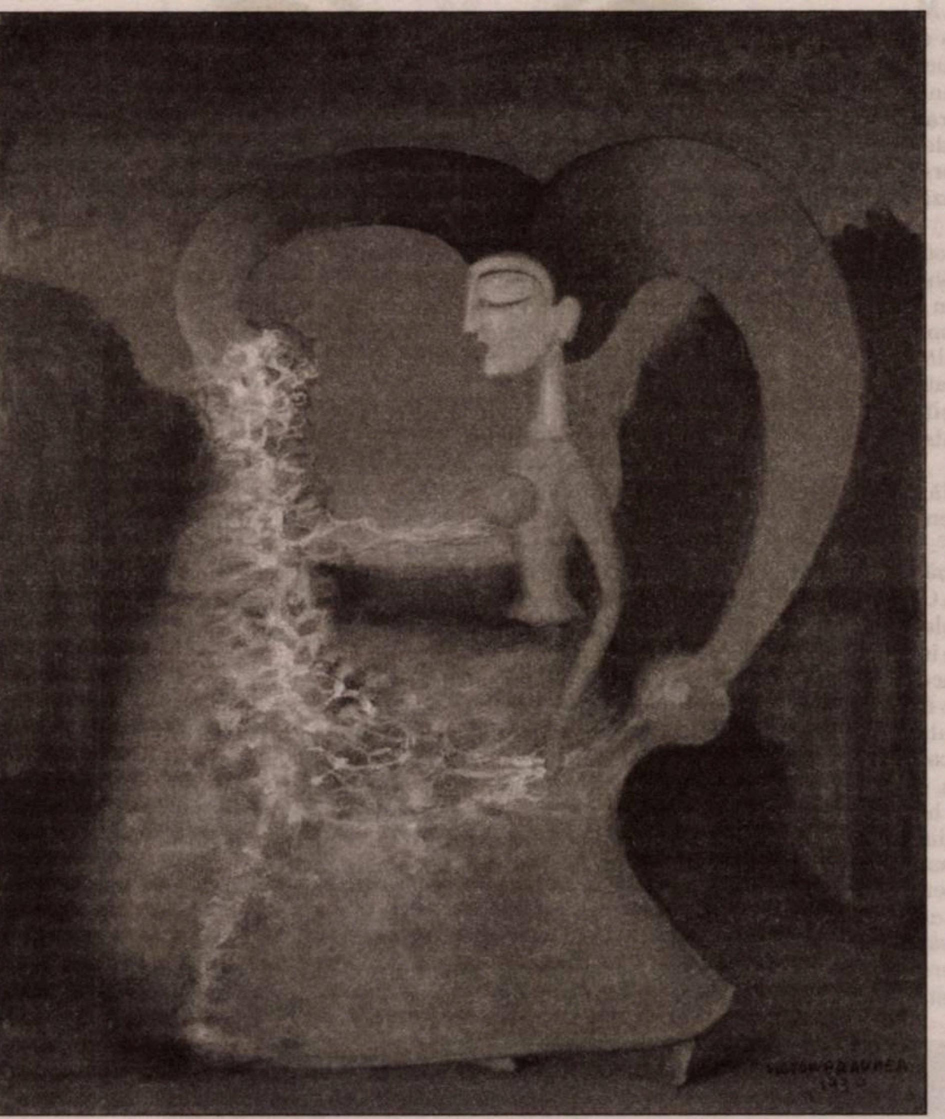

Victor Brauner, Heron din Alexandria

„Cetitor, deparazitează-ți creierul!“ este sloganul publicat în *AVIO-grama* tipărită în paginile revistei *75HP,* ai cărei inițiatori sînt Victor Brauner și Ilarie Voronca în anul 1924. Atrăgînd atenția asupra ambiției autorilor de a schimba tot ceea ce ținea de vechea ordine, pe aceeași pagină era scris: „INVENTEAZĂ, INVENTEAZĂ…“ Distanțarea față de valorile tradiționale marchează și începutul sau instaurarea unor noi manifestări neconvenționale. Revista *75HP* anunță prima expoziție personală a pictorului Victor Brauner la Maison d’Art, unde sînt expuse o serie de *construcții* sau *pictopoezii*. *Pictopoezia*, creația pictorului Victor Brauner și a poetului Ilarie Voronca, primește înțelesul de „invenție“ în cadrul programului novator al grupării care se considera cea mai radicală pe teritoriul românesc. În textul semnat Alex Cernat, autorul declară că *„invenția D-lor Victor Brauner și Ilarie Voronca PICTOPEZIA apare ca răspunsul unei necesități imediate. PICTOPEZIA e sinteza artei noi și ar putea fi ea singură justificarea grupării 75HP“*.

„Artistul este înainte de toate inventator“, scrie Voronca în paginile revistei, aducînd un elogiu creațiilor tînărului pictor. Pictura lui Victor Brauner este „chezășia unei conștiințe suprasenzaționale“, o conștiință a artistului modern care face parte din „rasa marilor inventatori“. Invenția este pusă pe primul plan al creației avangardiste, iar Victor Brauner anunță „inventarea“ unui surprinzător obiect, *Pictofonul,* care nu a fost însă niciodată realizat.

Ani mai tîrziu, în romanul *Spuma zilelor (L’Écume des Jours,* 1947), Boris Vian imaginează un *pianocktail* care produce atît „muzică colorată“, cît și cocktailuri care au gustul melodiilor interpretate. În 1954, artistul elvețian Jean Tinguely inventează un mecanism care, pus în mișcare, desenează compoziții abstracte pe un suport alăturat. Seria de obiecte poartă numele de *Méta-matics* sau *mașini de desenat*. Șapte reliefuri colorate sînt asociate unui complex mecanism format din roți și curele, fier și instrumente muzicale pentru a produce o stranie melodie carnavalescă în anul 1978. Relieful pictat și sunetele muzicale sînt asociate mișcărilor necontrolate ale unui motor într-o serie de lucrări de dimensiuni importante *(Reliefs Méta-mécaniques,* 1979-1985). Proiectele și realizările aici enumerate sînt cîteva exemple care amintesc de numele unui celebru inventator din Antichitate, Heron din Alexandria.

> *„Artistul este înainte de toate inventator.“*

În 1939, Victor Brauner pictează o pînză intitulată *Heron din Alexandria (Héron d’ Alexandrie)*. Un bust feminin, înconjurat de o materie transparentă care sugerează „apariția“ unei forme omenești, este proiectat pe fundalul unui peisaj întunecat. Principiul după care artistul se ghidează constă în alăturarea unor elemente disparate prin care „noul“ ia ființă, corespondent al unui model al fanteziei și componentă a creației suprarealiste. *Imaginea și titlul* corespund aceluiași model. Tabloul face parte din seria *Licantropilor* care domină creația brauneriană între anii 1939 și 1942. *Efialți, succube* și *incubi, himere* și *fantome* populează lumea spectrală în care întunericul este „luminos“ și lumina este „neagră“ sau „întunecoasă“. Întruchipare a visului sau a viziunii, figura sugerată printr-un abur luminos este „apariția“ venită dintr-o altă lume. *Somnambula*, una dintre figurile centrale din seria *Licantropilor,* este purtătoarea mesajelor unui alt timp și deținătoarea miturilor, pe care le anunță. Un caz de somnambulism este cel al lui Hélène Smith, *medium* celebru, al cărei portret este desenat de artist pentru cărțile jocului de Tarot suprarealist. Invocarea unor personalități marcante din istorie, literatură sau artă se numără printre experimentele prin care pasionații de spiritism credeau că pot intra în legătură cu spiritele celor adormiți. Titlul tabloului *Heron din Alexandria,* pictat de Brauner în 1939, este „invocarea poetică“ a uneia dintre figurile emblematice pentru cei interesați de magie și ezoterism. Matematician și constructor de automate, Heron, cunoscut mai tîrziu ca Mecanicus, este unul dintre numele de seamă ale Școlii din Alexandria. El este inventatorul unor mecanisme automate considerate printre „minunile“ lumii antice. Inventarea unui mecanism prin care porțile templelor se deschideau automat, cea a unui recipient din care apa curgea în urma introducerii în vas a unei monede, păsări din piatră sau metal cîntătoare, o orgă automată și un întreg spectacol de teatru datorat unui complicat mecanism automat se numără printre „minunile“ create de marele inventator.

Invocarea „spiritelor“ din tabloul lui Victor Brauner trimite la un text publicat de Benjamin Péret în revista *Minotaure* în anul 1933. În articolul „În paradisul fantomelor“ („Au Paradis des Fantômes“), Péret imaginează un dialog cu vestitul inventator din Antichitate: *„Prin puterile mele, porți s-au deschis de la sine, am făcut să ciripească păsări de piatră și să bea apă statui de metal, așadar am executat mecanic niște operațiuni a căror realizare aparent supranaturală stătea pînă atunci doar în puterea vrăjitorilor. E adevărat că, printr-o îndreptățită compensație, ceea ce era împlinirea unor ambiții magice trebuia să slujească la preamărirea vrăjitorilor legendari: «zeii tuturor Olimpurilor»“.* Pentru suprarealiști, invențiile lui Heron din Alexandria sînt asociate cu „miracolele“ și magia. La începutul anilor 1940, văzută prin prisma legendelor și a miturilor, tema *miraculosului* în creația poetică și plastică suprarealistă devine una dintre cheile care servesc la descifrarea circumstanțelor prin care au loc mutațiile în cadrul mișcării. *„Ceea ce mi se pare că a crescut în ochii noștri în ultimii ani și ar putea constitui un punct de plecare este miraculosul sub toate formele lui. Există oare un loc pentru miraculosul modern? (…) vorbesc despre o formă de miraculos care să exprime și să transfigureze epoca noastră“* (André Breton, 1942).

Pierre Mabille publică în 1940 volumul *Le Miroir du merveilleux* și, în 1946, *Le Merveilleux,* cu un desen în frontispiciu semnat de Victor Brauner. Procedeele analogiei (principiu de bază al științelor ermetice), folosite în creația suprarealistă, urmăresc creșterea efectului produs de *miraculos*. Pusă sub semnul „invenției“, creația suprarealistă este reînnoită prin introducerea de noi elemente și prin deschiderea către manifestări exterioare provenite din sursele cele mai diferite.

În lipsa pînzelor și a materialelor de pictură, în anii exilului la Celliers-de-Rousset (1942-1945), Victor Brauner inventează o nouă tehnică, „desenul cu lumînarea“, și experimentează „pictura în ceară“: *„Ceara a avut un rol admirabil în toate căutările ermetice, magice, talismano-pantaculare, ea era «legătura» ce unea materiile cele mai divergente, era casa corespondențelor prin intermediul materiei; la mine, ea redevine o «legătură» căreia eu îi dau un sens cu totul nou…“*, scrie el în 1945.

Inspirat din tratatele ezoterice, procedeul – pe care Brauner îl numește „nunta chimică și optică“ – amintește de teoria „armoniei universale“ în care împărțirea numerelor în *pare* și *impare* este asemănătoare cu „formula“ prin care artistul explică noua tehnică picturală. În schema desenului cu lumînarea, uniunea contrariilor este simbolizată prin „mariajul“ dintre alb și negru. Descoperirea picturii în ceară conduce către renunțarea la sugerarea perspectivală a spațiului. *„Iluzia spațială a făcut loc realității atotputernice a simbolului. Odată cu spațiul, semnul a absorbit lumea“*, scrie Alain Jouffroy în monografia dedicată artistului. (Alain Jouffroy, *Brauner,* Fall, 1959)

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

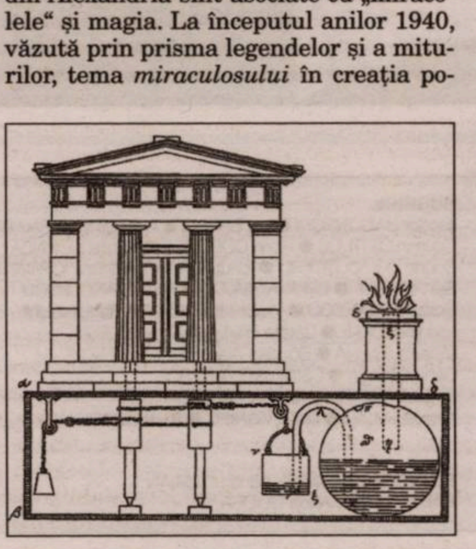

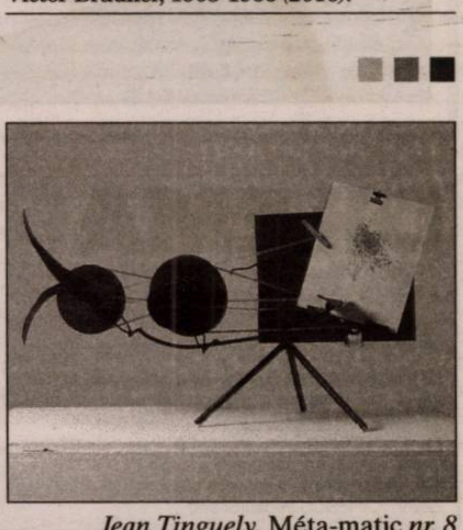

Jean Tinguely, Méta-matic *nr. 8*

Cu ochii-n 3,14

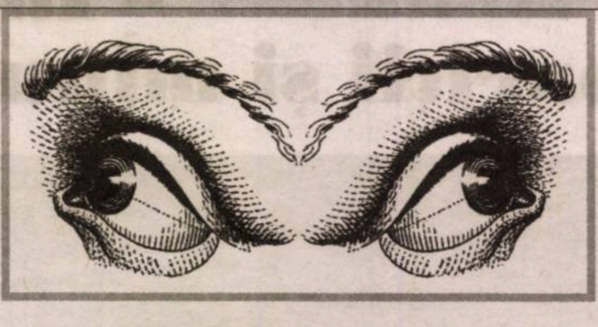

O CARTE FOARTE PROASTĂ ÎI CONTRAZICE PE CEI CARE ADORĂ SĂ ZBOARE ÎNĂUNTRU, LĂSÎND ÎN URMĂ CÎTE CEVA DE SUS

■ Viorica Dăncilă publică o carte! (**A. M.**)

■ „M-a sunat și Ciolacu și mi-a spus că trebuie să vorbim. A venit la mine acasă, unde a jucat o piesă de teatru foarte proastă. S-a așezat pe canapea și mi-a spus cu lacrimi în ochi că îi pare foarte rău de tot ceea ce s-a întîmplat. I-am făcut și un ceai de fructe, pentru că părea foarte afectat“, descrie Viorica Dăncilă o scenă, în cartea-interviu pe care urmează s-o publice. O, acel ceai de fructe… (**A. M. S.**)

■ Explicînd, într-o emisiune TV, procedura birocratică ce însoțește vaccinarea, Valeriu Gheorghiță, coordonatorul campaniei de vaccinare în România, a spus prompt că „Aceste carduri se completează de mînă, *ad labam*“. O dovadă indubitabilă care îi contrazice pe cei care consideră limba latină o limbă moartă. Latina nu doar că este încă folosită, dar și evoluează, adaptîndu-se în funcție de context și de nevoi. (**S. G.**)

■ Uite, ăsta-i un tip care-mi place! Mă refer la acel newyorkez care adoră să mănînce un gen de chifle altoite cu brioșe numite *„Hawaiian Rolls“*. Omul a consumat produsul cu delicii ani mulți, pînă cînd a aflat că acesta nu este produs în Hawaii, ci în California, de o companie care a luat rețeta din exoticele insule americane. Omul spune că eticheta te induce în eroare și că el a crezut tot timpul că mănîncă ceva făcut în Hawaii, așa că l-a dat în judecată pe producător. Procesul e pe rol și merită urmărit, iar iubitorii de salam de Sibiu, de țuică de Pitești sau de cîrnați de Pleșcoi ar trebui să fie atenți la jurisprudența care va urma. (**S. V.**)

■ Procurorii americani afirmă că un bărbat căruia i-a fost prea frică să zboare cu avionul din cauza pandemiei de COVID-19 a trăit nedetectat timp de trei luni într-o zonă securizată a aeroportului internațional din Chicago. Aditya Singh, în vîrstă de 36 de ani, a găsit un ecuson în aeroport de care s-a folosit ca să stea în zonă securizată a terminalului O'Hare. Ce personaje de romane a mai scos la iveală și pandemia asta! (**A. M. S.**)

■ „Venea în fiecare zi în jurul orei nouă dimineața și aștepta pînă la căderea nopții. Nu voia să plece“, a spus unul dintre paznicii spitalului. „Cînd se deschidea ușa, ea băga capul înăuntru“, a povestit aceasta. Nu, nu este vorba despre vreo soție, iubită sau fiică, ci despre o cățelușă care a petrecut mai multe zile așteptînd în fața unui spital din Turcia unde era tratat stăpînul ei. (**A. M. S.**)

■ „Nu mai vin pisicii la mine“, se plînge femeia de la spălătoria ecologică. „Le-am cumpărat bobițe, le-am dat parizăr, le-am adus și lăptic, cine știe ce-or fi pățit, sărmanii de ei“, se plînge ea. Îi hrănea zilnic, în fața spălătoriei, lumea se mai oprea să-i mîngîie, mai intrau în vorbă cu doamna, se creaseră prietenii și complicități filopisicești. Au dispărut lăsînd în urmă o stradă plină de oameni triști... pînă cînd și-au făcut, din nou, apariția: în spatele carmangeriei, bine hrăniți de măcelar. (**M. M.**)

■ Bustul lui Winston Churchill nu contenește se plimbe prin Casa Albă. În 2001, Tony Blair îi împrumută bustul vechiului prim-ministru britanic lui George W. Bush. În 2009, Barack Obama îndepărtează bustul, provocînd tensiuni diplomatice cu Marea Britanie. În 2017, cu ocazia vizitei Theresei May, Donald Trump reinstalează bustul lui Churchill în Biroul Oval. Acum, Joe Biden îl îndepărtează din nou. Adevărul e că, dacă Churchill nu s-a aflat în Biroul Oval în timpul lui Bill Clinton, cînd mai era cîte ceva de văzut, restul nici nu mai contează. (**M. P.**)

■ Cîteva denumiri de sate din România: Cocoșești, Trebuci, Pîrțeștii de Jos, Căcăcioasa, Cîrpa, Borăscu, Cioara de Sus, Vărsătura, Sculeni, Curva, Fututa, Măciuca, Spermezeu, Gogoșari, Mădulari, Bălești, Udați-Mînzu, Mierleștii de Sus. Să tot stai la țară! (**A. P.**)

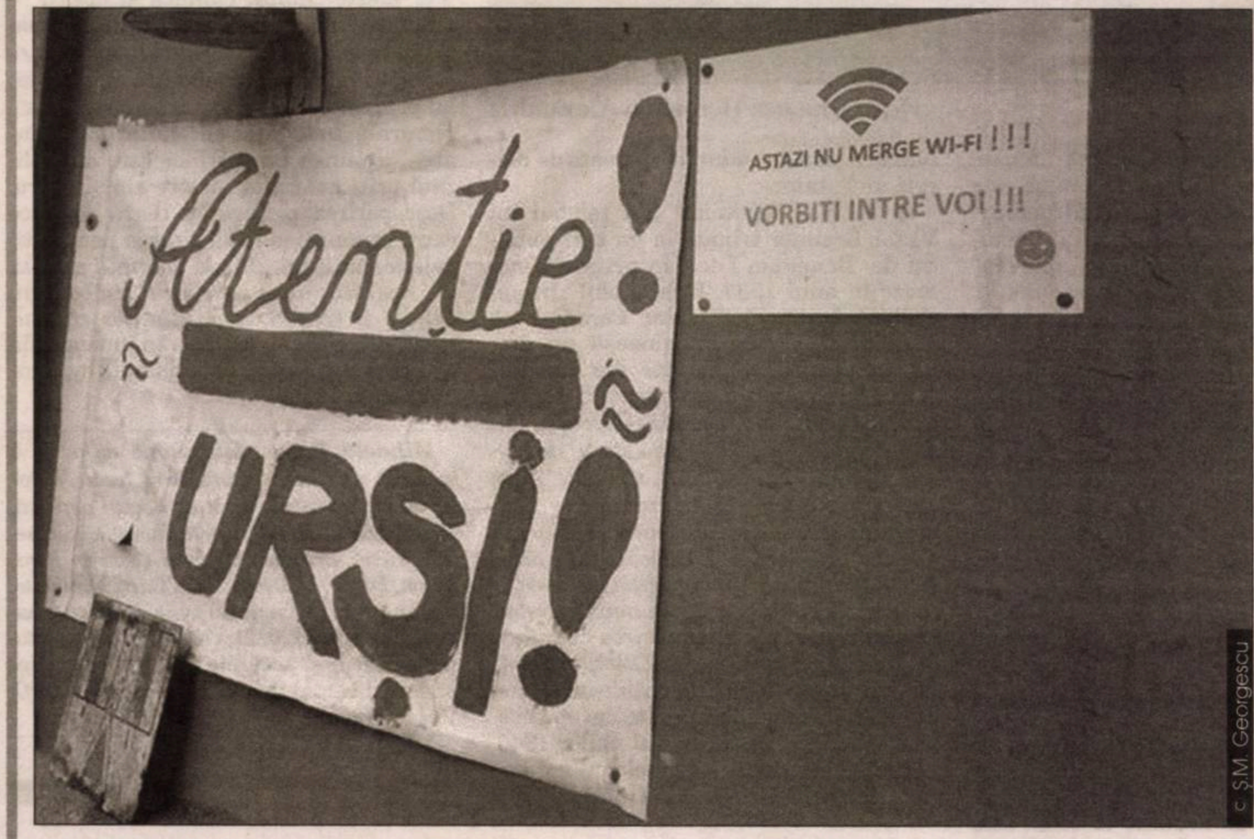

c Ș.M. Georgescu

ÎN VEDEREA TROCULUI UNIVERSAL, S-AR PUTEA CA 41 DE PERSOANE SĂ TRADUCĂ CEEA CE SPUI ÎN LIMBA CELUILALT LEMN

■ Maimuțele de la un templu din Bali au dezvoltat un adevărat spirit antreprenorial: fură telefoane mobile de la turiști și cer în schimbul lor mîncare. Cele mai în vîrstă, experimentate, subtilizeză orice tip de dispozitiv electronic în vederea trocului, care este făcut numai cînd se primește suficient din cealaltă parte. Cercetătorii canadieni au analizat întreg procesul urmărind niște înregistrări video din anii precedenți. Se pare că există trei etape: prima, furtul propriu-zis al obiectului și fluturarea lui în fața victimei, apoi depozitarea lui în altă parte; acumularea unei suficiente cantități de hrană care să permită tranzacția și, în final, aducerea lui înapoi, cu mare grijă din partea maimuțelor. (**A. A. D.**)

■ „Dragă ET, sper că ești un animal drăguț. Te-am văzut la film și ești o creaciură simpatică. Aș vrea să vii pe la mine pe-acasă într-o zi. Eu locuiesc pe strada Rubinului. Sună-mă într-o zi la numrul de fon 555-5249. Te iubesc foarte mult, ET. Sper să ne întîlnim într-o zi. Deanna Marie“ (scrisoarea unei fetițe de 7 ani, trimisă în anul 1982 pe adresa Studiourilor Universal). (**M. C.**)

■ „În viitor, telefonul va putea fi purtat de fiecare asupra lui așa cum astăzi purtăm ceasul la mînă. Probabil că nu va mai fi nevoie să formezi numărul și cred că oamenii se vor putea vedea la față atunci cînd se vor suna. S-ar putea chiar ca telefonul să traducă ceea ce spui în limba celuilalt“ (Mark R. Sullivan, directorul companiei Pacific Telephone & Telegraph Co. din San Francisco, într-un articol apărut în *Tacoma News Tribune* din 11 aprilie 1953). (**M. C.**)

■ În România se regăsesc nu mai puțin de 2.996 de persoane cu numele Bucă, Flocea (1.728 de persoane), Labă (880 de persoane), Mortu (581 de persoane), Bounegru (611 persoane), Blegu (515 persoane), Belibou (507 persoane), Bețivu (219 persoane), Slănină (186 de persoane), Roadevin (173 de persoane), Boubătrîn (119 persoane), Jegu (95 de persoane), Nespălatu (70 de persoane), Găinaț (61 de persoane), Gunoi (41 de persoane), Muc (29 de persoane), Nespălatu (70 de persoane), Bulan (7 persoane), dar și Joacă-Bine, Vacăgrasă, Mormînt, Sicriu, Muci, Berebună. Așadar, dacă nu vă place cum vă cheamă, mai gîndiți-vă! (**A. P.**)

■ Drumul numelor de firme ne duce astăzi către Tulcea, unde ne vom opri cîteva clipe: Dacapo Est SRL, Mixtura SRL, Pozitiv Art SRL, Avantaj Gaz SRL, Eminent Flor SRL, Perla Cristalină SRL, Lemn Virtual Concept SRL, Lemn Chronic SRL, Interioare Bobohouse SRL, Periclestar SRL, Cojoacă Expertize SRL, Sacrum Roof SRL, Vânt Din Pupa SRL, Stânca Dunării SRL, Crăciun Minion SRL, Ahorra Ajungem SRL, Dansul Mirilor Tulcea SRL, Monumental Multiserv SRL, Pedant Trendy SRL, Albatros Unic SRL, Intensiv SRL, Meșterul Electric SRL, Petre Integral SRL, Monte Vasile SRL, Pistoane Toma SRL, Open Mind Delta SRL, Bruma Dimineții SRL, Mozart Pace SRL, Stepa Albă SRL, Vertical Fashion SRL, Pizza În Regulă SRL, Efect Staf SRL, Sîrbu Benefic SRL-D, Provita Salvați Oamenii Singuri SRL, Rent Scule SRL, Rame Aurii SRL, Casa Triumfului SRL, Stele Eterne SRL, Repede Și Ieftin SRL, Balta Fresh SRL, Mistique Quantum Platon SRL, Eternity Economics Platon SRL, Zlate & Netedu SRL, Dudu Aici Te Vrea SRL, Mai Dulce SRL, Sifon Tulcean SRL, Trainic Stil SRL, Funerare Complete Colț De Rai SRL, Cazacii Deltei SRL, Eoliene Albastre SRL, Compania De Turism Lent SRL. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL ● Andrei PLEȘU
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 8.025
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **878** ■ 4-10 februarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

George BANU

scena lumii

15

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (5)“

pagina **3**

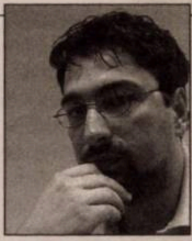

SEVER VOINESCU

„Dl Iohannis, norocosul“

pagina **4**

CĂTĂLIN PAVEL

„La urma urmei“

pagina **8**

D’ale bugetului

De unde vin banii și unde se duc

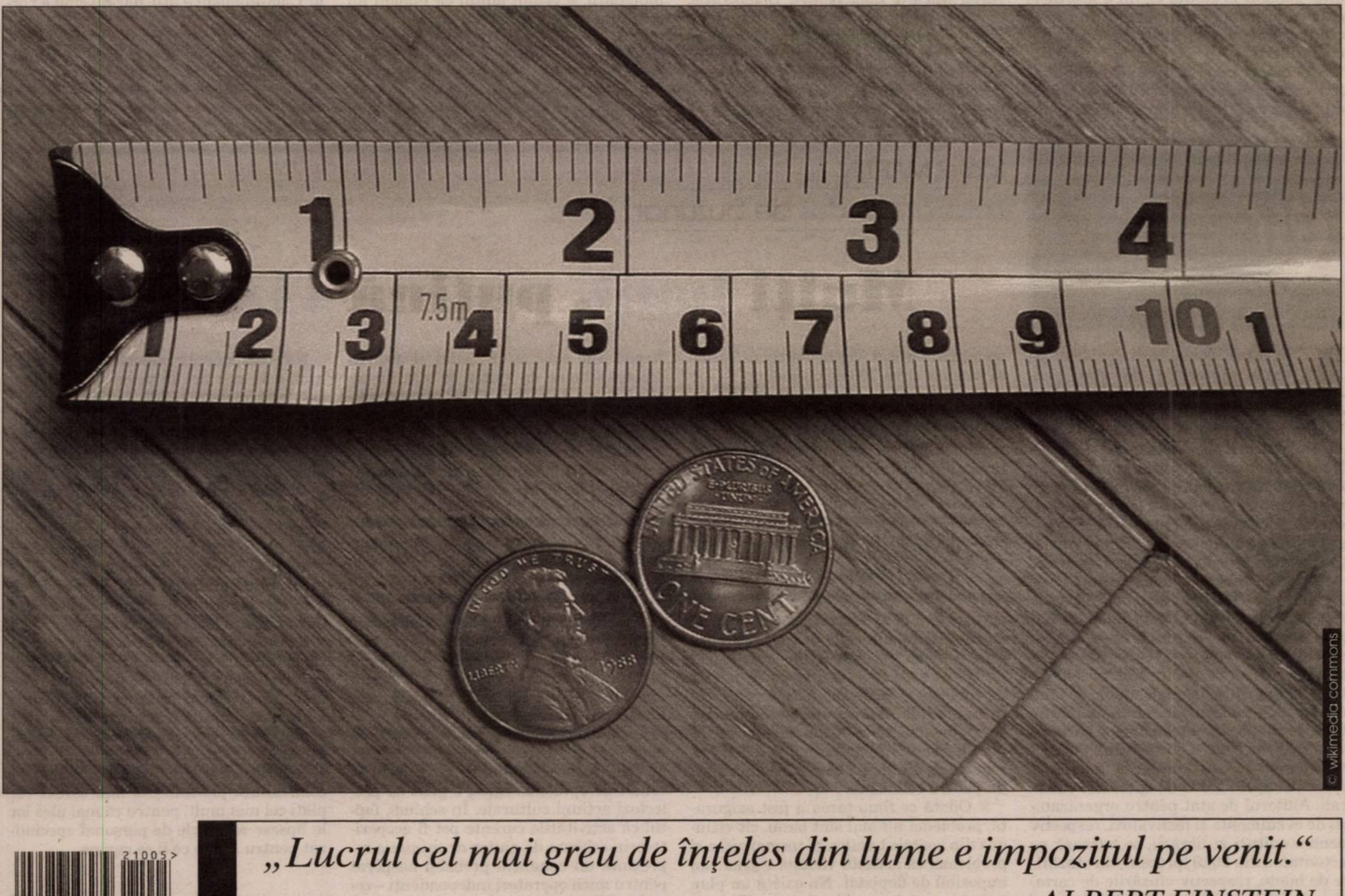

© wikimedia commons

„Lucrul cel mai greu de înțeles din lume e impozitul pe venit.“

ALBERT EINSTEIN

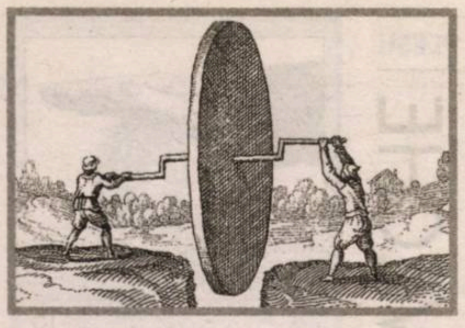

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Limitele compromisului

Aung San Suu Kyi

© wikimedia commons

Dacă e o lecție care se poate reține din recenta lovitură de stat din Myanmar, atunci aceasta e aceea care spune că există limite ale compromisului politic.

Cinci ani a durat simulacrul democratic în care laureata premiului Nobel pentru pace Aung San Suu Kyi a împărțit puterea cu junta militară care anterior condusese țara aproape o jumătate de secol. Cinci ani în care figura de semimartir fragil a doamnei Suu Kyi a trecut în imaginarul occidental de la statutul de eroină la cel de complice al uneia dintre marile tragedii contemporane. E vorba despre masacrul și alungarea membrilor Rohingya, o minoritate etnică și religioasă în Myanmarul majoritar budist. Rohingya dețin nefericitul record de a fi adesea catalogați drept unul dintre cele mai persecutate grupuri minoritare ale lumii.

Pentru a înțelege dimensiunile tragediei acoperite de tăcerea icoanei democrației asiatice, nu e nevoie decît foarte multe argumente. Erau 1,7 milioane de Rohingya în Myanmar în urmă cu patru ani. Acum mai sint doar jumătate. Restul au fugit în țările vecine sau în state care au acceptat să le ofere azil, au fost uciși sau li s-a pierdut pur și simplu urma prin pădurile birmaneze.

În astfel de condiții este ușor de bănuit stînjeneala comunității internaționale atunci cînd Aung San Suu Kyi a devenit la rîndu-i victima generalilor. Sigur, venerabila doamnă de 75 de ani, fiică a unui general la rîndul ei, nu a fost alergată cu mitraliera prin junglă, nu i-a incendiat nimeni casa, ci a primit doar domiciliu forțat.

Nici măcar nu e un scenariu nou. Suu Kyi a mai cîștigat alegeri. În 1990. Atunci nu i s-a permis nici măcar să împartă puterea. I s-a refuzat cu totul și a sfîrșit, știți deja, în arest la domiciliu.

Guvernele și organizațiile internaționale au emis zgomotele obișnuite în astfel de cazuri. La Casa Albă, președintele Biden a invocat posibilitatea de a reinstitui sancțiunile la care se renunțase atunci cînd Myanmar începuse să simuleze democrația. Consiliul de Securitate al ONU a anunțat că va discuta situația în plen. De prin mai multe părți ale globului s-au făcut auzite condamnări, expresii ferme de dezamăgire și alte eufemisme.

Strict tehnic, toate acestea au o justificare. Liga pentru Democrație, partidul lui Suu Kyi, a înregistrat o victorie zdrobitoare la ultimele alegeri. Principala victimă a acelui scrutin a fost partidul-marionetă al generalilor. Supărați, militarii au început să vorbească despre fraude și au avertizat că nu vor permite întrunirea noului Parlament și validarea rezultatelor. Prompt, au făcut chiar asta. Rapiditatea cu care au acționat (mii de activiști și membri ai Ligii pentru Democrație arestați în cîteva ore, fără să existe aproape nici o rezistență) e uimitoare chiar și pentru standardele unei dictaturi probate de-a lungul multor zeci de ani. Dreptul de a alege și cel de a fi ales au fost anulate în Myanmar. Tăcerea comunității internaționale nu ar fi putut fi justificată.

Dar dincolo de exerciții de retorică a indignării, e vizibil faptul că nimeni nu speră la nimic bun. Dezamăgirea provocată de doamna Suu Kyi, care a preferat compania generalilor într-un soi de mariaj politic bizar, ieșit dintr-un calcul ratat, e greu de înlocuit cu entuziasm pentru cauza ei și, mai larg, a democrației în fosta Birmanie. Atunci cînd a fost întrebată despre masacrarea populației Rohingya, Aung San Suu Kyi a refuzat să le pronunțe numele într-un gest crud de negare a identității. Cînd întrebările au devenit insistente, a precizat că poziția ei publică e mai degrabă a unui politician, nu a unui activist pentru drepturile omului. Unul nu foarte talentat, s-ar putea spune acum, cînd a pierdut puterea, prietenii internaționali și libertatea.

Pentru a scăpa de dictatură, Liga pentru Democrație și liderul ei au ales să colaboreze cu foștii temniceri. Ceea ce a rezultat de aici au fost cîștiguri efemere pentru primii și legitimare și protecție pentru cei din urmă, care au putut astfel să își continue liniștiți exercițiul puterii fără a se mai teme de privirea comunității internaționale. Cîteva masacre mai tîrziu, forțele democratice din Myanmar sînt izolate, neputincioase și din nou cu ochii spre exterior.

Condițiile din afara țării le sînt mai puțin favorabile decît în alte dăți, însă. China vecină, întotdeauna prietenoasă cu regimurile autoritare, e aproape o superputere azi. În același timp, Occidentul are prea puțină lățime de bandă pentru a se preocupa serios de starea democrației din state care n-au avut niciodată exercițiul ei.

Șansa Myanmarului stătea în claritatea morală a liderilor săi democratici. Însă așa ceva n-a existat. Ce se poate învăța de aici e că dintr-o democrație nu poți construi doar părțile convenabile. Compromisul e util, dar nu cînd e vorba de crime.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

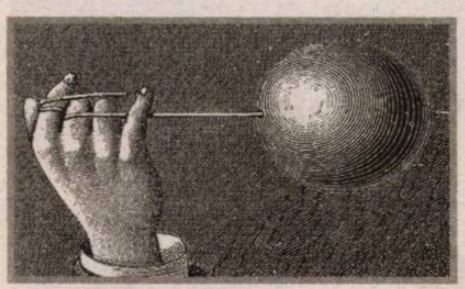

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Mulți bani, puțină viziune

Lansarea consultării publice pe tema ajutorului de stat pentru relansarea sectorului cultural, chiar dacă tardivă, e un semn bun: în sfîrșit, statul își asumă obligația de a sprijini cultura într-un moment de criză. După ce, odată cu debutul pandemiei, a fost restrîns accesul publicului la evenimente culturale, ceea ce a adus numeroși operatori culturali independenți în pragul falimentului, ajutorul de stat vine la țanc pentru a-i salva pe supraviețuitori.

Ajutorul prevede două direcții de acțiune. 60% din fonduri sînt îndreptate pentru sectorul cultural independent prin schema de ajutor *de minimis;* și 40% pentru evenimente culturale și festivaluri (20%), respectiv librării și edituri (20%) prin schema de ajutor de stat. Ajutorul *de minimis,* în sumă fixă forfetară de 8.000 de euro/operator cultural va fi utilizat pentru desfășurarea activității curente. Se estimează că la acest ajutor vor apela 5.000 de operatori culturali. Ajutorul de stat pentru organizatorii de evenimente și festivaluri, respectiv pentru edituri și librării, se bazează pe activitatea din 2019 (procent din vînzările de bilete, respectiv vînzările de carte) și se ridică la maximum 800.000 de euro/operator cultural. Vor beneficia de această măsură circa 700 de operatori.

Această intervenție a statului era deja de multă vreme așteptată. Încă de la începutul crizei, sute de artiști din toate domeniile creației au atras atenția autorităților cu privire la problemele grave cu care se confruntă. Nu doar cinematografia, ci și teatrul, scena muzicală, industria editorială etc. sînt în pericol. Pandemia și restricțiile au agravat probleme sistemice mai vechi. E nevoie de finanțare. Și de politici coerente care să ajute la relansarea sistemului cultural în ansamblu. Cum momentul unei intervenții de urgență a fost depășit, schema de ajutor s-a transformat în sprijin pentru relansare.

E nevoie de finanțare. Şi de politici coerente care să ajute la relansarea sistemului cultural în ansamblu.

■ Odată ce finanțarea a fost asigurată, problema nu mai sînt banii, cît viziunea din spatele banilor. Și tocmai aici e și problema, că această viziune e greu sau imposibil de depistat. Nu există un plan concret, o misiune, obiective specifice etc. Negocierile care au precedat alcătuirea acestei scheme de ajutor de stat nu au generat concluzii care să definească politicile culturale. Nu știm ce salvăm și nici ce vrem să relansăm.

■ Legea pe care se bazează ajutorul de stat e un hibrid care include, intenționat sau nu, ambele direcții. Pentru că premisele nu sînt clare, și modul de operare e contradictoriu. Schema de ajutor e menită să compenseze pierderile suferite de acest sector ca urmare a restricțiilor din 2020? Sau e o formă de încurajare, un sprijin pentru acțiuni viitoare? Pare un pic din ambele, deși ajutorul e în mod evident orientat spre viitor. Însă, pe fondul incertitudinilor cu privire la condițiile epidemiologice, e greu să proiectezi acțiuni culturale. În schimb, faptul că activitățile curente pot fi acoperite prin schema de ajutor *de minimis* reprezintă un beneficiu probabil nesperat pentru micii operatori independenți – cei mai loviți de criză.

■ O componentă importantă a acestui ajutor de stat are în vedere distribuitorii/platformele mari de distribuție, cum sînt, de pildă, festivalurile. Şi se bazează pe principiul liberal al circulației banilor: odată ce ai plătit organizatorii unui festival, aceștia vor redistribui fondurile mai departe către producătorii de spectacole care vor plăti artiștii etc. Şi astfel, întregul mecanism, bine uns, se repune în mișcare. În principiu, arată bine, realitatea e însă mai complicată și ne arată că unele rotițe ale mașinăriei au nevoie de o atenție particulară – altminteri riscă să destabilizeze tot mecanismul.

■ Au apărut, deja, samsarii: firme de consultanță care îi ajută pe operatorii culturali să obțină aceste finanțări – evident, în schimbul unui comision. Unde e birocrație multă e și consultanță: specialiști în facerea și desfacerea dosarelor. Şi astfel, o parte din banii pentru relansarea culturii vor fi cheltuiți, de fapt, pe consultanță privată. Cei mai săraci vor plăti cel mai mult, pentru că mai ales lor le lipsesc resursele de personal specializat pentru a cere ce li se cuvine.

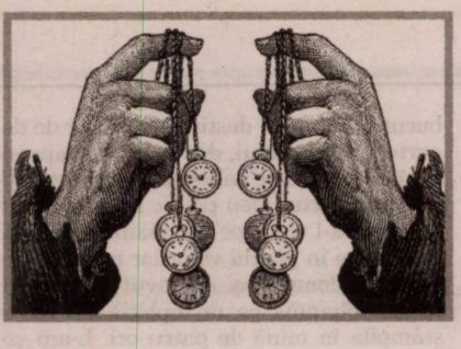

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

5. Michelangelo. Capela Medici (Florența)

Tema morții e o temă de neocolit a omului viu. Provocată de prezența ei imediată printre cei apropiați sau, ca amenințare iminentă, în măruntaiele proprii, prelucrată liric, apocaliptic sau speculativ de mari spirite ale culturii universale, moartea poate fi uneori „uitată“ de firile pragmatice, „imanentiste“, dar și exaltată obsesiv de profesioniști ai neantului. Oricum, e *acolo,* limită constitutivă a oricărui destin omenesc, evidență și mister deopotrivă. Nu poate fi evacuată prin „soluții“ la îndemînă, nu poate fi „păcălită“ prin abile fente sofistice. (Ca aceea, celebră, a lui Epicur: e ridicol să te temi de moarte: cînd ești viu, ea nu există, cînd ea există, tu nu mai ești... Or tocmai de asta te temi: că nu mai ești! Că ai ieșit definitiv din joc, că ești înghițit de un întuneric absolut!)

E limpede că moartea ține de natura însăși a corporalității, a fizicalității. Dar ține ea și de natura spiritului? E moartea metabolismul esențial al unei „eterne reîntoarceri“? E sfîrșitul contingent o etapă a regenerării perpetue, în altă dimensiune? Un mare artist ca Michelangelo nu putea trece nepăsător pe lîngă o asemenea interogație. Era, ca Dante, în „amiaza vieții“ cînd, în noiembrie 1520, accepta să compună decorația statuară a capelei Medici din Florența. Avea 45 de ani. Capela aceasta a devenit, pentru el, cam ceea ce fusese *Phaidon* pentru Platon sau, pentru Dante, *Divina Comedie:* o lămurire cu sine în fața marii întrebări a sfîrșitului, o înțeleaptă *împrietenire* cu gîndul morții. Nu din perspectiva unei psihologii sumbre, ci din aceea, senină, a unei bine cumpănite înțelegeri a rosturilor universale. Iar cele șapte statui care compun monumentul – tot atîtea zile cîte a numărat Facerea lumii – nu sînt un *lamento* blazat, ci, cum vom vedea, o *demonstrație,* o desfacere a lumii în principiile ei constitutive.

Moartea ține de natura însăși a corporalității,
a fizicalității.
Dar ține ea și de natura spiritului?

Să luăm, pe rînd, cele două triade ale monumentului. Cea dintîi (sub raport cronologic) ni-l înfățișează pe *Lorenzo de Medici* adăstînd, meditativ, între alegoria *Amurgului* și aceea a *Zorilor*. Cealaltă e rezervată lui *Giuliano de Medici,* surprins într-o atitudine de o nobilă energie și flancat, la rîndul său, de alegoria *Nopții,* de o parte, și de cea a *Zilei,* de cealaltă. Unitatea spirituală a celor două triade se împlinește mulțumită faimoasei *„Madona Medici“,* cel de-al șaptelea element statuar al grupului, cu acel prunc răsucit violent către sînul sacru care îl hrănește. Fiecare dintre cele două grupuri e un cosmos în miniatură, un comprimat de universalitate, un cerc închis: cu două principii generatoare și un Eu unificator. Acestui Eu unificator, situat în vîrful superior al triunghiului după care se orînduiesc statuile amintite, îi coincide, în planul inferior al monumentului, un soi de non-eu, ascuns vederii: e cel întemnițat în mormîntul propriu-zis. Acesta configurează, am spune, un alt triunghi, cu vîrful în jos de data aceasta, față de care triunghiul de deasupra apare ca o rabatare ideală, ca un ecou în eternitate. Trupului defunct îi corespunde, în absolut, modelul său platonician, *arhetipul* său nepieritor. În cazul lui Leonardo de Medici, arhetipul acesta pare să se identifice cu arhetipul *Gîndirii* înseși, după cum, în cazul lui Giuliano, el e totuna cu arhetipul *Acțiunii*. Gîndirea e încadrată de Amurg și de Auroră. Așadar de momentele incerte, tatonante ale zilei, cele care fac posibile mai curînd *nuanțele* decît *definițiile*. Acțiunea e încadrată de Noapte și Zi, de imperativul opțiunii categorice, al gestului tranșant, al diferențierilor certe.

S-a vorbit despre cele patru alegorii incluse în mormîntul familiei Medici ca despre niște alegorii ale ireversibilei curgeri a Timpului. Or nu de curgere ireversibilă e vorba aici, cît de *ritmicitate*, de alternanță ciclică a contrariilor: masivității, ușor obtuze, a Zilei îi urmează destinderea reparatoare a somnului nocturn. Trezirii lente, dureroase aproape, simbolizată prin Auroră îi răspunde resemnarea patetică a Amurgului.

Nu există – spunea Platon – noapte fără o zi prealabilă și nici zi fără o prealabilă noapte. Somnul e întîia condiție a trezirii și trezirea – un început al drumului spre somn. La fel, pentru Michelangelo, viața apare ca germen inevitabil al morții, după cum și moartea e germen necesar al vieții. Madona Medici vine, de altfel, să adauge acestor ispititoare cercuri „logice“ un ultim cerc: pruncul, în energicul său gest de a se răsuci către sînul matern, nu face decît să se regăsească în propria lui obîrșie, semnalînd, prin această simplă mișcare, veșnica întoarcere la sursă pe care o căutăm cu toții. Nu există plecare definitivă, ci doar eternă reîntoarcere. Acesta pare să fie, în cîteva cuvinte, mesajul ansamblului funerar despre care vorbim. Față de un asemenea mesaj, cît de meschină trebuie să-i fi apărut lui Michelangelo observația cîte unui contemporan cu privire la totala neasemănare dintre chipul știut al defuncților și portretele lor sculptate. Ca și cînd geniul artistului s-ar fi irosit într-o oarecare vanitate de fotograf. Ca și cînd n-ar fi fost limpede că întregul monument de la Florența întruchipa, între altele, un prilej de întîlnire a marelui meșter cu sine însuși, cu întrebările și speranțele lui. Și nu sîntem toți, cu chipul nostru trecător, un asemenea prilej? Căutare a unui răspuns în orizontul căruia sfîrșim prin a semăna surprinzător unii cu alții?

■ ■ ■

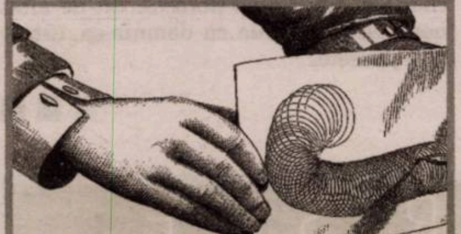

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Marele plan

Mă întîlnesc mai demult cu un amic pe care nu l-am mai văzut de mult și îl invit la o cafea, în oraș. (Era înainte de pandemie.) Bem cafele, mîncăm croasante proaspete și discutăm despre servicii, neveste, copii, boli; inevitabil, apoi ajungem la politică. În general, situația e albastră, cu asta sîntem ambii de acord. Dar cînd vine vorba de explicații și cauze, ne despărțim. Eu tind să pun multe rele pe seama nepriceperii politicienilor ori chiar a întîmplării. El se cabrează:

– Întîmplare? Nu cred în întîmplare, spune decis.

– Bine, dar recunoaște că unele evenimente pică împreună accidental, că există coincidențe...

– Coincidențe? amicul surîde condescendent. Nu cred în coincidențe. Nu cred în accidente.

– Cum așa?

– Coincidențele și accidentele sînt pentru... naivi ca tine, zice. Dar, crede-mă, n-ar trebui să te lași păcălit. Totul se petrece după un plan.

– Totul? Chiar și întîlnirea noastră neprevăzută, de azi? mă mir eu.

– În ultimă instanță, da, chiar și ea. Și cu atît mai mult marile evenimente politice – asta, asta, asta. Există întotdeauna un scenariu scris dinainte – un plan.

– Ascultă, îi spun. Nu înțeleg. Politicienii noștri, cînd e să facă o treabă ca lumea, nu reușesc mai nimic: autostrăzi n-avem, organizarea-i varză, sîntem mereu surprinși nepregătiți de iarnă, de vară, de Europa, de viață; legislația-i haotică și așa mai departe. Doar știi. Guvernarea merge ca o curcă beată. Și tu vrei să-mi spui că toată dezordinea asta nu-i decît rodul unui plan?

Hai, fii cinstit,
coincidențele și accidentele sînt pentru naivi.

– Desigur, planul e să ne distrugă, fără să ne dăm seama că există acest plan, încît astfel să nu-l putem contracara. Căci dacă ar fi prea multă ordine, am suspecta lesne că e un plan, nu? Puterea lor stă tocmai în păstrarea secretului acestei planificări. Se mimează dezordinea, coincidențele și întîmplarea ca să ne inducă în eroare pe noi ăștia, oamenii simpli. E logic!

– Deci băieții sînt deștepți al naibii!

– Mă rog, nu chiar ei. Stăpînii lor sînt, cei care le dau ordine. Păpușarii adevărați, din spate. Ai noștri nu sînt decît marionete. Nu-i cazul să le acordăm prea multe onoruri.

– Bine, zic, nu le acordăm lor onoruri, dar le acordăm ălorlalți?

– Cui?

– Păpușarilor din spate.

– Da, ăia au scris scenariul. Guvernul mondial din umbră. Vor să ne distrugă: nu vezi chestia cu refugiații, cu corectitudinea politică, cu homosexualii, cu feministele, cu Obama, cu Siria, cu încălzirea globală?... (Încă n-apăruse COVID-ul!)

– Ce-i cu astea? Sigur, sînt lucruri care se potrivesc la un moment dat...

– Nici pomeneală: nu-s coincidențe, nici accidente. Totul se leagă. E un plan.

– Eu văd multă improvizație, uneori erori, interese divergente – de fapt, niciodată lumea nu a mers altfel. Pe scurt, aproape totul îmi face impresia unei mari dezordini...

– Ei aș! Ți-am spus: nu cred în dezordine...

– ...uneori haos.

– Nu cred în haos. Există o regie în spatele tuturor, care trage sforile, ca să ne distrugă. E suficient să te gîndești puțin și-ți vei da seama de realitate... Hai, gîndește-te bine!

În timp ce eu mă gîndeam bine, amicul a continuat să peroreze, poate puțin prea înflăcărat, astfel încît, din neatenție, a lovit cu palma ceașca de cafea, care s-a vărsat pe masă și apoi s-a prelins în partea mea, stropindu-mă pe pantaloni.

– Vai, îmi pare rău, scuze! zise amicul, sărind îndatoritor cu un șervet în ajutorul pantalonilor mei.

– Nu ți le accept. Ai avut un plan ca să-mi distrugi pantalonii.

– Cum plan? A fost o neatenție...

– Nu cred în neatenții, zic cu o voce gravă.

– O întîmplare, dragă, iartă-mă!

– Nu cred în întîmplare!

– Dar...

– Vrei să mă convingi că a fost o coincidență că mi-ai vărsat cafeaua pe pantaloni tocmai atunci cînd eram în toiul disputei? Desigur, ai făcut-o ca să-mi pierd concentrarea și să nu te combat cum trebuie, convins fiind că nu-i decît un accident. Hai, fii cinstit, coincidențele și accidentele sînt pentru naivi. N-ai spus tu asta? Iar dacă totuși nu tu ai planificat acest așa-zis accident, atunci *păpușarul din spate* a făcut-o. Dar eu m-am prins la timp. Bine. Acum s-a făcut tîrziu și am ceva treabă. Mai vorbim. Complimente acasă! Ah, da, și poate plătești tu, că sigur îți decontează guvernul mondial. Doar era-n plan.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Dl Iohannis, norocosul

Vineri, la ora 5 dimineața, se declanșează incendiul de la „Matei Balș“. Un dezastru! Așa cum e firesc, președintele României merge la fața locului cîteva ore mai tîrziu. Toată lumea știe că vineri, are sau n-are treabă (mai mult n-are, zic gurile rele), dl Iohannis pleacă la Sibiu. Pe 29 ianuarie, în drum spre Sibiu, președintele s-a abătut pe la locul sinistrului. Ca de obicei, a ținut jurnaliștii departe de el, s-a uitat pe-acolo, a primit unele explicații și a emis o reacție oficială în care, pe lîngă exercițiul formal al regretelor și condoleanțelor, a cerut ministrului Sănătății – și el prezent la fața locului – să facă reforme. Ministrul a răspuns că da, o să facă. Apoi, dl Iohannis a plecat lăsînd presa să speculeze ce-ar fi zis dacă o asemenea tragedie ar fi avut loc în vremea unui guvern pesedist. Firesc, știrile despre incendiu au continuat toată ziua, la fel și comentariile care, în buna tradiție a presei noastre, fac cel mai adesea corp comun cu știrile.

A doua zi, sîmbătă, agenda mediatică era ocupată tot de incendiu și de urmările sale. Păruiala dintre Putere și Opoziție începuse cu operațiunea abjectă a aruncării răspunderii dintr-o parte în alta. Și nu se face sîmbătă de prînz, că o știre video mai degrabă insolită își face loc pe ecrane. De pe o pîrtie din Păltiniș, zîmbitor și îmbujorat de aerul rece al unei ierni feerice, într-un echipament de schi de reviste *glossy*, președintele Iohannis răspunde unui jurnalist că e foarte bine, mersi de întrebare, că zăpada e excelentă și invită pe toată lumea pe derdeluș, că-i tare bine. Nu-i greu să deduci că, din curtea spitalului, președintele a mers direct la Sibiu, la programul de schi. Eu, unul, m-am întrebat ce anume eveniment neașteptat, tragic, dintre cele care se întîmplă, din păcate, l-ar putea face vreodată pe dl Iohannis să renunțe la o zi planificată de schi. Ce calamitate ar trebui să se întîmple?

Sînt sigur că fanii dlui Iohannis vor replica imediat: și ce-ai fi vrut, domnule, să facă? E președinte, nu-i ministru, nu-i șef de ISU, nu-i șef de spital, nu-i doctor, ce putea să facă? Nu le-aș răspunde că alta ar fi fost părerea lor dacă am fi avut un șef de stat pesedist care ar fi făcut la fel. Dar le-aș răspunde: tocmai că-i președinte și că starea sistemului nostru de sănătate e dramatică, oare n-ar fi fost firesc să se implice cumva rapid? Să convoace, să pună presiune, să invoce, să ceară. Au murit, totuși, niște bolnavi incendiați într-un spital al statului a cărui bună funcționare el e obligat să o asigure. Bieții de ei, n-au ținut cont că-i week-end, e adevărat, dar dacă tot s-au găsit să moară vinerea, n-ar fi fost mai firesc ca șeful statului al cărui spital e cum e să lucreze sîmbăta aceea? În tradiția occidentală, de pildă, se spune că e foarte important ca națiunea să simtă că liderul ei politic îi este alături cînd suferă, cînd e înspăimîntată, cînd trăiește emoții puternice. Este, dacă vreți, un fel de dimensiune emoțională a democrației funcționale. Dimpotrivă, o democrație disfuncțională se simte ca o rupere emoțională între lideri și națiune – fiecare cu ale lui.

În fine, democrația noastră este un subiect în sine, nu alunec spre el. Cred că mai util este să continuăm reflecția în altă direcție: mi se pare un prilej foarte nimerit să contemplăm cum lucrează norocul și ghinionul în politică. Iar dl Klaus Iohannis mi se pare cel mai bun început al unei asemenea reflecții – el, omul politic cel mai norocos din istoria recentă a României, care va rămîne mereu în memoria colectivă prin acea vorbă rostită cu neașteptată expresivitate: „Ghinion!“. Nimeni nu se mai îndoiește că norocul și ghinionul au un rol major în orice biografie politică. Sigur că știința și priceperea sînt esențiale, talentul specific e bine să existe, abilitățile psihologice și capacitatea intelectuală fiind, de asemenea, foarte importante. Dar degeaba ai toate astea, dacă n-ai noroc! În politică, norocul și ghinionul nu se referă la cum este omul politic, ci la ce i se întîmplă: lebede albe, lebede negre...

Cum spuneam, cred că cel mai norocos om politic din istoria recentă a României este dl Klaus Iohannis. Nu e deloc empatic – incapacitatea sa de a se conecta emoțional la ceilalți și, în general, la realitate l-a destinat să fie ironizat în emisiunile de umor politic ca un fel de Robocop. E lipsit de minime calități oratorice. Nu a dovedit nici o inteligență remarcabilă. Nimic din viața lui pre-politică nu e, cît de cît, remarcabil. E, mai degrabă, inactiv („ficus“). Or fi hărnicia și priceperea mărcile rezervate nemților, dar neamțul nostru e comod și neimplicat. Nu poate însufleți nimic în jurul lui. Cam tot ce face dovedește un egoism bine zidit în aroganță. După manual, e lipsit de orice calități care ar putea atrage vreodată adeziunea maselor. Și totuși, uitați-vă la performanța lui electorală: în 2000 a intrat pe scena politică drept candidat al Forumului German la funcția de primar al Sibiului din postura de inspector școlar. A cîștigat. De atunci, a cîștigat în rafală Primăria Sibiului în 2004, 2008 și 2012. Apoi a candidat la alegerile prezidențiale din 2014 și din 2019 pe care, de asemenea, le-a cîștigat. Pe scurt, acest om a cîștigat toate alegerile la care a candidat (patru locale și două naționale) și nu a pierdut niciodată. Subliniez, toate acestea fiind alegeri uninominale: numele lui era singur pe listă pentru o singură funcție:; ori el, ori altul. Nici un alt tip de scrutin nu expune omul politic mai deplin votului popular. Așa cum e el, de 20 de ani, Klaus Iohannis a cîștigat de fiecare dată. Dacă te gîndești la lipsa lui de calități și la acest șir uimitor de victorii nu poți să nu rămîi uimit.

Cum de s-a întîmplat așa ceva? Iau cazul meu. Sînt ploieștean din naștere și bucureștean prin destin, admirator de departe al Ardealului, dar nu prea impresionat de legendele calităților nemțești. Nimic din afectul meu politic nu m-ar fi îndemnat să-l votez pe dl Iohannis. Nu mai spun că și în planul valorilor mă simt departe de domnia-sa. Am avut numele lui Klaus Iohannis pe un buletin de vot și ștampila în mînă de patru ori. L-am votat de trei ori din patru (în ambele tururi în 2014 și în turul final în 2020 – primul vot la ultimele alegeri mergînd către prietenul meu de atunci Toader Paleologu). Și nu doar că l-am votat, dar am dorit aprig să cîștige. La vremea acelor alegeri, am și scris în susținerea lui. Ei bine, aici a intervenit norocul. În destinul dlui Klaus Iohannis lipsa de calități politice a fost compensată din abundență de noroc. Strict electoral vorbind, a avut șansa unor contracandidați perfecți. Dl Ponta reușise să enerveze atît de multă lume în 2014, iar dna Dăncilă reușise să se acopere de un asemenea gros strat de ridicol, încît dl Iohannis s-a trezit în rolul său natural: ca să cîștige, nu trebuia să facă nimic.

Acum, nu e mai puțin adevărat că să nu faci nimic nu-i ușor. În politică mai ales. Candidatul este, în general, hiperactiv și cel mai adesea pierde pentru că a făcut ce nu trebuie, nu pentru că nu a făcut ce trebuie. Alegerile se cîștigă rar, cel mai adesea se pierd. Astfel, norocul l-a plasat pe dl Iohannis unde trebuia, cînd trebuia ca să-i fie drumul politic presărat exclusiv cu succes. Dlui Iohannis îi recunosc, totuși, o singură mare calitate. Nu știu cum face, dar nici un scandal nu-l afectează. Americanii numesc asemenea oameni politici *„teflon man“*: nu se prinde de ei nici o pată în oricîtă „grăsime“ s-ar găsi. Au parte de opoziții dure, comit greșeli care altora le-ar fi fatale, dar cumva lor nu le afectează cota de simpatie publică. Firește, spre exasperarea adversarilor. Dl Iohannis este un *„teflon man“*. Cotele de simpatie și încredere ale oricărui om politic român ar fi sîngerat abundent după acea scenă de pe pîrtie. Nu și pentru dl Iohannis. Spre ghinionul adversarilor săi, omul e un norocos. Cît de mult noroc are România cu domnia-sa, este o altă poveste...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Albă-ca-Zăpada și cei șapte pitici

La sfîrșitul anului 1937, după o premieră cinematografică de la Hollywood, Charlie Chaplin declara, pentru *Los Angeles Times*, că *filmul a depășit cele mai înalte așteptări pe care le aveam*.

Care film? Primul lungmetraj de animație din istorie: *Albă-ca-Zăpada și cei șapte pitici*.

Walt Disney a mizat pe filosofia lui de viață (una dintre acestea) – *If you can dream it, you can do it* – și în cazul acestei producții inspirate din cunoscutul basm al Fraților Grimm (și basmele lor au o istorie interesantă, va urma). Cu alte cuvinte, deși cei mai mulți specialiști și nespecialiști, inclusiv soția sa Lillian, erau de părere că ideea unui film de animație de lungmetraj nu va avea prea mult succes, Disney și-a urmat intuiția și visul. Și a riscat pe măsură, întrucît cea mai mare parte din bugetul de producție a desenului animat (buget de vreun milion și jumătate de dolari) a fost reprezentat de bani pe care nu îi avea, ci i-a împrumutat.

Cîrcotașii nu puneau la îndoială talentul lui Walt Disney și al echipei sale, ci invocau cel mai adesea faptul că publicul, mai ales cel adult, nu va avea răbdare timp de aproape o oră și jumătate să urmărească o poveste animată cu niște pitici. Aparent just, dar, de fapt, total eronat.

Premiera din decembrie 1937 s-a încheiat cu aplauze la scenă deschisă și cu recenzii de tipul celei a lui Chaplin citată mai sus.

Peste două luni, în februarie 1938, *Albă-ca-Zăpada* a ajuns și la public, cu tot cu cei șapte pitici, desigur, iar succesul de la premieră a fost reconfirmat din plin și materializat în încasări de vreo opt milioane de dolari încă din primele săptămîni. Suma reprezenta un record la acel moment, mai ales dacă ținem cont și de contextul economic din epocă; marea criză economică din anii ’30 încă nu se încheiase. Ca o încununare a reușitei, Walt Disney s-a ales și cu un premiu de onoare al Academiei Americane de Film.

Animația a fost relansată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1944, iar apoi au urmat diferite versiuni adaptate la evoluțiile tehnice din domeniu.

În 2008, Institutul American de Film a pus *Albă-ca-Zăpada și cei șapte pitici* pe primul loc în topul filmelor de animație din toate timpurile.

Totul, încă o dovadă că vorba lui Disney cu visul merită o șansă. Cel puțin una.

BARBURISME

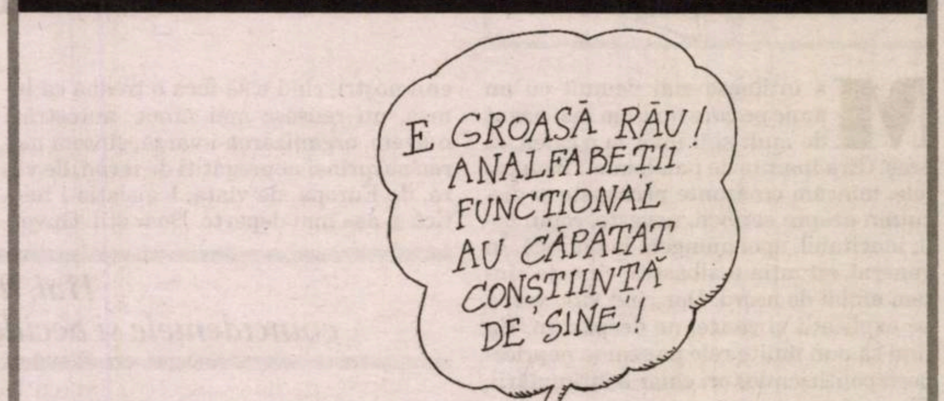
E GROASĂ RĂU! ANALFABEȚII FUNCTIONAL AU CĂPĂTAT CONȘTIINȚĂ DE 'SINE'!

Desen de Ion BARBU

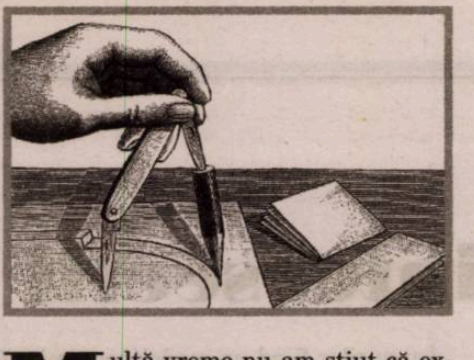

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Imagini emblematice ale pandemiei

Multă vreme nu am știut că expresia *O imagine valorează cît o mie de cuvinte* îi aparține, de fapt, lui Confucius, filozof chinez care s-a născut în anul 551 înaintea erei noastre. Învățămintele sale au marcat două mii de ani de istorie în China și în întreaga Asie, practic el a modelat spiritual un imens spațiu de pe glob. Secolul al XIX-lea, cu invențiile sale legate de captarea și difuzarea imaginii, a potențat într-un mod spectaculos și neașteptat asertiunea lui Confucius. Iar astăzi, o știre aproape că nu are valoare dacă nu este însoțită și de o imagine.

Un eseist și înalt funcționar de stat francez, Gabriel de Broglie, membru al Academiei Franceze, a publicat în 1982 la editura Plon o carte despre televiziune intitulată *O imagine valorează cît zece mii de cuvinte (Une image vaut dix mille mots)*. La acea oră, însă, televiziunea nu era încă total invadatoare, iar Gabriel de Broglie considera că tehnologiile aveau menirea de a servi omul și nu de a-l transforma într-un mutant.

De la izbucnirea epidemiei de coronavirus sîntem asediați de imagini tulburătoare, iar unele au devenit emblematice pentru acest episod siderant din istoria umanității. Deși sînt un om al cuvintelor, mi-am notat în „jurnalul meu de bord“ și impresiile puternice provocate de unele dintre aceste imagini, mai ales de cele fără echivalent în epoca modernă și susceptibile să anunțe o schimbare de paradigmă civilizațională.

Pe locul întîi, în ierarhia emoțională a memoriei mele, figurează o fotografie realizată pe 12 mai anul trecut de un jurnalist francez, Lionel Top, în curtea unei grădinițe din orașul Tourcoing din Franța. Vedem șase copii, fiecare aflîndu-se oarecum *prizonier* într-un pătrat trasat cu creta pe ciment. Nici unul dintre ei nu pare fericit, iar doi dintre ei se află parcă într-o stare de prostrație. Se vede clar că toți acești copii nu înțeleg de ce trebuie să păstreze „o distanță între ei“. Fotografia a suscitat multe reacții pe Twitter și pe Facebook și le-a lăsat un gust amar, sînt sigur, tuturor celor care au văzut-o. Și probabil că toți au avut aceeași reacție, și-au spus „dacă așa trebuie să ne imaginăm viitorul copiilor noștri înseamnă că putem spune adio ideii de civilizație“.

Crematoriul orașului nu mai face față cu incinerarea cadavrelor.

Din nefericire, sînt destul de numeroase fotografiile susceptibile să facă parte din categoria de *imagini emblematice ale pandemiei*. În martie anul trecut a provocat un șoc o fotografie făcută în orașul italian Bergamo în care vedem un șir de camioane militare. Șocul este provocat, de fapt, de explicație: ni se spune că, din cauza marelui număr de persoane răpuse de COVID-19, crematoriul orașului nu mai face față cu incinerarea cadavrelor și corpurile sînt transportate de armată spre crematoriile din alte orașe.

Imagini din centrul unor mari capitale ale lumii (New York, Paris, Londra) total pustii în plină zi sînt și ele năucitoare și amintesc de tablourile metafizice ale lui De Chirico. La fel și imaginile cu cadre medicale echipate ca niște cosmonauți îngrjind bolnavi de COVID, cu aeroporturi și cu gări pustii, cu sute de avioane obligate să rămînă inerte la sol, cu lungi cozi la centrele de testare sau cu cozi și mai lungi în fața unor centre de distribuire a alimentelor. Anul trecut, în luna august, am asistat la un spectacol de teatru și am rămas cu imaginea halucinantă a celor aproximativ două sute de spectatori *mascați,* avînd gurile și nasul ascunse în spatele măștilor sanitare. Ulterior, un actor mi-a mărturist cît de greu i-a fost să joace întrucît spectatorii, din cauza măștii sanitare, nu mai reacționau ca altădată, i se păreau inerți, aproape niște extratereștri.

Dacă multe imagini legate de pandemie m-au cutremurat și m-au emoționat, unele m-au făcut să surîd, ba chiar să rîd de-a binelea. Iată două exemple.

În aprilie anul trecut, cotidianul *Le Monde* a realizat o anchetă despre modul în care China a reușit să-și înfeudeze total Organizația Mondială a Sănătății. Ancheta este ilustrată cu o fotografie realizată pe 28 ianuarie 2020, cînd directorul general al OMS, Tedros Adhanom Ghebreyesus, a fost primit la Beijing de președintele Xi Jinping. Pe acesta din urmă îl vedem într-o poziție demnă, sigur de el, parcă *înfipt* cu picioarele în solul respectivei încăperi și în pămîntul țării sale. Interlocutorul său, însă, este nesigur, apare puțin aplecat, cu genunchii ușor îndoiți într-un fel de reverență, oarecum umil și cu un zîmbet de circumstanță mai larg decît cel afișat de președintele chinez. Este suficient să arunci o privire asupra fotografiei pentru a-i da dreptate lui Confucius, dar și pentru a înțelege natura relațiilor dintre Organizația Mondială a Sănătății și China.

A doua fotografie este mai recentă, a fost făcută pentru Agenția France Presse pe data de 31 ianuarie anul acesta și poată fi văzută pe siteul RFI. Ea reprezintă un grup de oameni cu măști sanitare pe față, unii fiind „înarmați cu aparate de fotografiat“, în fața pieții centrale de la Wuhan. O parte dintre *personaje* sînt experți ai Organizației Mondiale a Sănătății care, după ce au stat două săptămîni în carantină la Wuhan, își încep cu prima lor ieșire pe teren misiunea de a încerca să afle cum a apărut virusul. Cînd îi vezi pe acești experți asediați de jurnaliști, e imposibil să nu-ți spui că șansele lor de a afla ceva serios în astfel de condiții sînt egale cu zero. Imaginea mai spune multe despre cum sînt încadrate și controlate astfel de vizite în țările totalitare, și despre naivitatea unora care cred că o astfel de echipă de experți ar putea descoperi în China și altceva decît ceea ce deja sînt dispuși chinezii să-i lase să descopere.

Da, o imagine valorează cît o mie de cuvinte, cu condiția ca oamenii, după ce văd imaginile, să le traducă în cuvinte.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

■ ■ ■

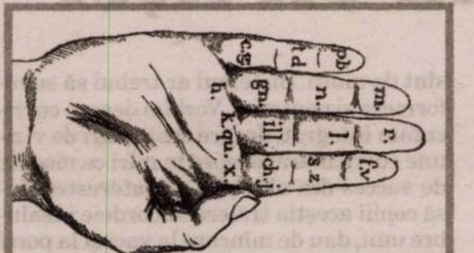

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

„Audiții“ ficționale

În filmul *Florence,* excelenta actriță hollywoodiană Meryl Streep reactualizează cinematografic un caz bizar din New York-ul primei jumătăți a secolului XX. Este vorba despre povestea „sopranei“ Florence Foster Jenkins. De ce folosesc ghilimele pentru cuvîntul *soprană?* Pentru că fix în acest detaliu se află unicitatea istoriei în cauză. Doamna Florence habar nu avea să cînte, era ceea ce, în limbajul modern, numim *o impostoare perfectă*. Și totuși – atenție! – ea a devenit o celebritate în epocă, a avut „fani“, cum s-ar zice, din nou, astăzi, a ajuns chiar să dea un concert, la finalul „carierei“, pe însăși scena sofisticatului și prestigiosului Carnegie Hall. O găsiți menționată, în prezent, în diverse surse, întrucît „a rămas“, cum ar veni, în istorie. Ce a dus la o asemenea anomalie, fie și într-un mediu mai permisiv cu experimentul artistic, de tipul celui american? Greu de explicat rațional. Aș observa că nici „sursele“ amintite și nici filmul (altfel, foarte bun) nu reușesc să aducă lămuriri absolute în raport cu neobișnuita situație. Strict speculativ, se poate broda o narațiune justificativ-analitică, lucru pe care îl încerc eu însumi aici, dar faptul în sine, trebuie admis, va constitui mereu un mister. O enigmă istoriografică, potrivită pentru declanșarea „scenariilor“.

Așadar, Florence, fiică a unui bogat avocat și, implicit, moștenitoarea unei averi impresionante, studiase, în tinerețe, pianul, instrument la care avusese, se pare, unele rezultate pozitive. Ambiția sa supremă a fost însă postura de solistă de operă, angajînd, în acest scop, o armată de specialiști care să o pregătească. Acum începe, cu adevărat, circul. Specialiștii respectivi (autentici: printre ei se numără nume faimoase de muzicieni de peste Ocean ai anilor interbelici) se arată „sensibili“ la donațiile finaciare extrem de generoase ale doamnei Jenkins, construind ipocrit, în jurul noii „soprane“, butaforii de legitimare și mitologizare. Toți îi spun că e o revelație muzicală, că va revoluționa scena operei mondiale, că are, în fine, geniu interpretativ, deși evită subtil să fie asociați public cu ea. Interesant, personajul se înconjoară și cu un cerc ciudat de adulatori (amatori în domeniul muzical) care o ridică, idiotic, în slăvi. Rolul cel mai important în conspirația „tăcerii“ și, deopotrivă, a „admirației“, din existența lui Florence, l-a jucat, cu precădere, ultimul său soț, St. Clair Bayfield, un actor englez ratat, care mituiește pe toată lumea, consecvent, cu scopul de a păstra vie minciuna „excepționalității“ derutatei lui consoarte. Nici o aluzie răutăcioasă nu trece de scutul protector.

Prin urmare, mistificarea ia proporții colosale, cuprinzînd, în derularea sa neverosimilă, „complici“ din toate mediile: servitori, vînzători de ziare, muzicieni, impresari, public (da, da, spectatori amuzați de prestația scenică deplorabilă a lui Florence o ovaționează totuși în final, participînd astfel la nebunia generală), oameni de radio, oameni de afaceri și alții. Ca atare, se asistă la înălțarea unei veritabile „piramide“ de falsificare a istoriei. Că falsificarea nu a funcționat în cele din urmă (au existat și jurnaliști care au scris adevărul, oricît de mult s-a chinuit St. Clair să-i oprească, pe propteaua sumelor imense de bani aruncate în joc, doamna Jenkins fiind declarată la un moment dat, oficial, „cea mai proastă cîntăreață de operă din toate timpurile“) constituie o altă poveste. Semnificativ mi se pare faptul că s-a putut închega o farsă de dimensiuni uriești. Și nu numai atît. Uimitor se dovedește, de asemenea, amănuntul că împricinata *nu a știut nimic, crezînd că reprezintă, realmente, o minune a operei.* Analiștii contemporani ai fenomenului susțin că „ignoranța“ în chestiune venea dintr-o curiozitate tehnică: *doamna Jenkins nu realiza că falsează!* Ea „se auzea“ cîntînd excepțional! Una era „realitatea“ din mintea („auzul“) sopranei și alta „realitatea“ de pe scenă. Florence o trăia doar pe cea dintîi.

Disjuncția de mai sus te pune, să recunoaștem, pe gînduri. Știm cu toții că ne scufundăm în „adevărurile“ noastre intime, *definind* în afară, *văzînd* carevasăzică în exterior, numai contururile „realităților“ experimentate deja în forurile noastre interioare, dar oare și *auzim altfel* sunetele universului înconjurător? Cazul Foster Jenkins sugerează că da și de aceea mă declar înspăimîntat. *Aud,* vai, atît de des, în societatea românească de azi, țipete terifiante din numeroase și copleșitoare direcții. Dacă ele sînt, Doamne ferește, triluri de privighetoare, iar mintea mea le deformează, tulburător, caracterul genuin? Opriți, vă rog, conspirația tăcerii! Treziți-mă neîntîrziat! Vreau să gust și eu din „muzica sferelor“, intonată, deduc, atît de armonios – de-a dreptul sublim – de actuala generație de români. Nu mă lăsați captiv în mistificare! Eliberați-mă, vă implor, din bucla temporală caragialiană a „simțitului“ enorm și „văzutului“ monstruos!

■ ■ ■

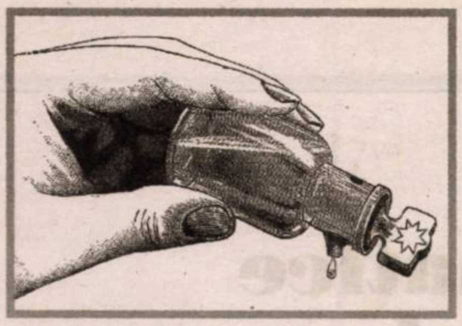

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Răscruci, răspîntii, intersecții

De multe ori cuvinte din aceeași limbă sau din limbi diferite au o semnificație de bază similară, trimițînd la același tip de referent, dar dezvoltă în timp conotații diferite și sensuri metaforice divergente, care le fac imposibil de echivalat. Un caz interesant este cel al cuvintelor care denumesc locul „unde se încrucișează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri“ – definiția din DEX pentru sinonimele *răscruce* și *răspîntie.* Între cele două cuvinte cu sens de bază identic nu există mari diferențe nici în dezvoltările metaforice, nici în ceea ce privește conotațiile stilistice. Principalul lor sens figurat este înregistrat de dicționare; în DEX, *răscrucea* este definită ca „moment hotărîtor în viața unui om, a unui popor etc.; cotitură“, iar *răspîntia* ca „moment hotărîtor în viața cuiva“. Cum se știe, dicționarele uzuale înregistrează sensurile figurate ale cuvintelor fără o marcare explicită a orientării lor spre o evaluare pozitivă sau negativă și deci fără indicații despre emoțiile pe care acestea le pot declanșa. Cred că sînt totuși indicii că sensul figurat al cuvintelor românești *răspîntie* și mai ales *răscruce* este marcat mai curînd negativ: a se afla *la o răscruce* presupune îngrijorare, anxietate, teama de greșeală; *momentul de răscruce* este unul dramatic, tensionat, în așteptarea unui viitor incert.

În vreme ce *răspîntie* este un împrumut din vechea slavă, deja prezent în primele scrieri românești (inclusiv în traducerile biblice: „Robii au ieșit la răspîntii...“), *răscruce* pare să fie un cuvînt mai nou, atestat de abia în secolul al XIX-lea, dar format tot din elemente vechi *(crucea drumului* avea de mult timp, în limbajul popular, același sens). Dicționarul purist al lui Laurian și Massim (1871-1876) recomanda pe *răscruce* ca înlocuitor (de origine latină, prin *cruce)* al lui *răspîntie*. Există, desigur, și alte cuvinte, cu sens mai general, care pot transmite același sens concret, în sintagme lămuritoare – *încrucișare de drumuri, întretăiere de drumuri* –, după cum există, în registrul popular, sintagma *furca drumului.* Cum s-a întîmplat în foarte multe alte cazuri, împrumutul modern, în secolul al XIX-lea, al unui termen latino-romanic – *intersecție* – a făcut ca *răspîntie* și *răscruce* să-și limiteze circulația, dar să-și accentueze valorile figurate. Noul cuvînt a devenit un termen tehnic, al descrierii obiective, în vreme ce denumirile mai vechi au fost simțite ca populare, ușor arhaice, poetice. În relatarea despre un accident, presa de azi nu mai recurge la cuvinte ca *răscruce* sau *răspîntie,* vorbind în schimb de *intersecție*. *Răspîntia* și *răscrucea* sînt folosite în continuare mai ales ca metafore clișeizate. În româna de azi, *răscruce* are și conotații suplimentare datorate titlului impus de tradiție – *La răscruce de vînturi* – pentru traducerea romanului lui Emily Brontë *Wuthering Heights*; de aici provin ecouri intertextuale și jocuri de cuvinte (ca *la răscruce de gînduri).*

Dacă încercăm să comparăm seria de sinonime din română cu termenii care denumesc aproximativ aceeași realitate în alte limbi – *carrefour* în franmceză, *crossroad* în engleză, *crocevia* din italiană etc. –, observăm că, dincolo de mici diferențe privind prototipul intersecției, există elemente comune, dar și destul de mari divergențe în metaforele asociate. Un contrast vizibil se poate stabili între românescul *răscruce* și termenul *carrefour* din franceză. Chiar sensul propriu al cuvîntului francez e ușor diferit: așa cum precizează *Trésor de la langue française informatisé* (TLFi), *carrefour* nu este o simplă intersecție, ci un loc mai larg, unde se întîlnesc mai multe drumuri care vin din direcții contrare. Din această accepție concretă se dezvoltă unele sensuri figurate comune cu cele din română („moment decisiv“), precum și unele sensuri negative contextuale, legate de viața marginală (cerșetorie, prostituție) din locurile intens circulate, dar predominante sînt metaforele pozitive, intersecția drumurilor fiind un model pentru locul de întîlnire, de confluență a unor culturi, limbi, idei etc. Între *răscruce* și *carrefour* echivalența figurată este redusă la minimum de o diferență de perspectivă: pentru primul cuvînt, dominantă este perspectiva omului ezitant și temător, care nu știe pe ce drum să o apuce. Celălalt cuvînt presupune o viziune de sus, în care drumurile duc către un punct comun, de întîlnire, schimb, interferențe.

Din motivele de mai sus, traducerea în română a unor sintagme care conțin *carrefour* (din franceză) sau *crossroad* (din engleză) nu sună (încă) foarte firesc. Se scrie și se vorbește tot mai mult de *răscruce de culturi,* dar riscul este ca formula să activeze mai curînd conotațiile predominant negative ale cuvîntului *răscruce* decît optimismul unei viziuni care valorizează interferențele, amestecul lingvistic și cultural.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Școlile nu ard în ziua cîrtiței

În școli nu se stă noaptea, oamenii nu sînt imobilizați la pat, nu există excedent de oxigen, motive care împiedică tragedii de felul celei întîmplate zilele trecute la Spitalul „Matei Balș“ sau în urmă cu o serie de luni în spitalul din Piatra Neamț. Dar atît. Nu arde fizic, deci nu e atît de vizibil, iar impactul emoțional asupra publicului nu e atît de puternic. Nu naște senzație. Nu naște empatie. Dar...

Am scris în mai multe rînduri despre deschiderea pe care online-ul o aduce, despre faptul că a obligat la o updatare a resursei umane, mă gîndesc mai ales la profesori aici, care au dezvoltat competențe noi, mai apropiate de nevoile actuale ale unei societăți tot mai informatizate, mai apropiate implicit de universul familiar copiilor noștri. Resurse diverse au fost descoperite, atractivitatea procesului a avut în multe cazuri, sînt convins, de cîștigat. Dar...

Într-un interviu recent, ministrul Învățămîntului, domnul Sorin Cîmpeanu, menționa o cifră impresionantă de elevi care probabil nu au avut acces la educația online. În jur de 510.000. Cifra e susținută de o anchetă a organizației Salvați Copiii, care evidențiază faptul că unul din patru elevi probabil nu a avut acces la școală online. Poate cifra nu e atît de mare, jumătate să fie, totuși evidențiază niște aspecte sociale îngrijorătoare, despre care probabil toți știm de multă vreme, dar mai mult nu facem nimic. Atenție, ministerul și administrațiile locale au făcut eforturile necesare pentru a asigura tablete tuturor elevilor care au solicitat și despre care s-a știut că nu au resurse pentru a-și asigura prin familiile lor condiții tehnice pentru participarea la școala online. Dar...

Cum mai aminteam într-un alt articol, situația e mai complexă. Există, pe de o parte, nenumărate cazuri (căci mai multe decît se pot număra în gînd înainte de a adormi) în care s-au solicitat tablete, dar apoi, cînd părinții au constatat că nu le pot înstrăina, fiindcă sînt cu titlu de folosință, nu le-au mai luat în custodie. Apoi, există situațiile în care dezinteresul este atît de mare – și mă refer iar la părinți, pentru că nu poate fi vorba despre copii, lesne de priceput – încît nici măcar nu au fost solicitate. Există enorm de multe cazuri în care copiii acestor părinți oricum nu frecventau școala, în condiții de sănătate publică și de prezență față în față, așa încît nici nu și-au pus problema să facă din participarea la orele online o prioritate. Unii dintre acești copii, în condiții de funcționare normală, frecventau totuși cursurile, unii învățau. Alții nu frecventau sau frecventau puțin, pentru că mediul din care proveneau îi construia deja într-un anumit fel. Unii dintre ei sînt în clase terminale, a VIII-a sau a XII-a, au la final de an un examen important, în condițiile în care au pierdut cel puțin un an de pregătire, șchioapă sau nu, dar mai bună decît nimic, în condiții de școală normală. Sigur, se vorbește despre orele remediale. Dar...

În nici un caz, orele remediale nu vor salva și nu vor putea acoperi pierderile pe care acești copii le-au acumulat deja, mă refer mai ales la cei care vor avea examen, în două-trei luni de recuperări mai mult sau mai puțin intense. Din păcate, acești copii sînt deja pe un drum al perdanților, lărgit de pandemie, existent deja dinaintea ei. Și pentru ei, o spun tangențial, e normal ca programele de examen să fie „scuturate“ puțin, deși nu în formula aberantă propusă de asociațiile de părinți (alt subiect, nu dezvolt acum). Dar...

Fondul problemei este altul. Și am mai scris despre el. Sîntem o țară săracă, se tot zice. Dar nu, totuși, atît de săracă. Însă vom sărăci mai mult ca țară, chiar dacă unii se vor îmbogăți mai tare, dacă nu facem ceva mai mult pentru a remedia fondul acesta viciat. Pentru a-i ameliora rănile. Există aceste realități sociale pentru care ar trebui găsite la nivel sistemic soluții. Da, pe părinții acestor copii probabil nu-i mai putem educa, astfel încît să le schimbăm mentalitățile și să le schimbăm radical modul de viață. Sărăcia naște sărăcie, însă. Nu-i vom putea integra, așa cum speră un anumit tip de discurs, într-un circuit eficient al muncii și al creșterii sociale. De ce? Pentru că ei trăiesc într-o buclă, ziua cîrtiței este pentru ei una mentală. Putem însă privi și gîndi proiectiv. Asumîndu-ne să îi ținem pe acești părinți într-o zonă a supraviețuirii decente, integrîndu-i pe cei care pot fi integrați în circuitul muncii și al protecției sociale cu efortul unor servicii specializate și, pentru că aici voiam să ajung, depunînd eforturile necesare pentru ca copiii lor să iasă din circuit. Va trece timpul pandemic. Dar...

Pentru acești copii, nu e suficientă întoarcerea la școală față în față. Îi vedem acum, prin aceste cifre îngrijorătoare, cît sînt de mulți. Sistemul ar trebui să se reformeze și pentru ei. Vorbim despre curriculum integrat, despre schimbări de viziune curriculară, despre te miri ce modele de succes din alte țări extraterestre. Însă copiii aceștia trăiesc în bordeie insalubre unii, dau de mîncare la vaci și la porci dimineața la 5, după-amiaza rînesc, merg la cîmp unii, stau în frig, încălziți cu focul de la cartoane sau de la lemne furate unii și așa mai departe. Așa, și...? Ce s-ar putea face, mă veți întreba, poate. Nu știu, zic la repezeală acum, poate sînt și soluții mai bune. Ce-ar fi însă dacă legislația ar obliga elevii (și pe părinți, prin cei ce aplică legea) să stea în școli pînă după-amiaza, dacă acolo ar primi mese calde, dacă li s-ar pune la dispoziție condiții pentru întreținerea igienei, desigur, dacă li s-ar asigura și activități educative, toate care să-i scoată din buclă, pas cu pas? Ce-ar fi dacă s-ar constitui, totuși, în zonele defavorizate acele campusuri care să permită asta, așa cum se proiecta prin legea învățămîntului din 2011?

Școlile, cum spuneam, nu vor ajunge să ardă. Însă ard zeci de mii de destine, poate, sau sute de mii, în focul mocnit al indiferenței noastre sociale, cîtă vreme nu găsim resursele financiare pentru a gestiona aceste inegalități. Care provin, în mare parte, dintr-o educație administrată inegal.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

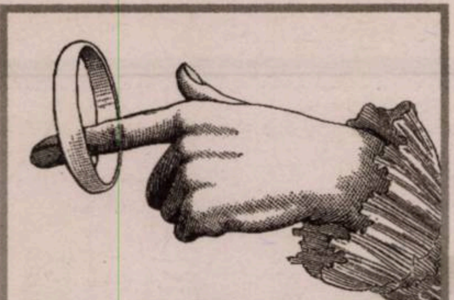

Selma IUSUF

legende urbane

Între generații

Domnul Stanciu are vreo 70 de ani. O prietenă m-a rugat să fac un comision și să-i predau acestui domn niște pulbere de șelac negru, la mare preț printre restauratorii de piane. Mi-a lăsat pachețelul, iar eu m-am întîlnit cu domnul Stanciu jos, în stradă, să i-l dau. Omul e mititel și vorbește cu una dintre cele mai blînde voci pe care le-am auzit. Stă pe undeva prin Militari și se ocupă cu diverse restaurări de mobilă veche de cînd se știe. Acum l-au mai lăsat puterile și nu mai are precizia din tinerețe, dar rămîne printre ultimii care mai fac așa ceva. Povestește că a lucrat pe aici, prin cartier, vreo douăzeci de ani la un oarecare profesor, dar n-am avut timp să-l descos și să-i aflu povestea întreagă. Data viitoare, mi-am promis.

Ziceam că mai sînt puțini ca el, atelierele unde se mai pot restaura mobila veche, ramele plesnite de tablouri sau vechile tapiserii cu ținte de bronz sînt din ce în ce mai puține. N-o să intru acum în corul căinărilor că se duc meșteșugurile vechi, dar se duc. A rămas o lume mică și doar cunoscătorii mai știu cine poate restaura cumsecade madonele de ghips cărora le-a cazut nasul, cine are piele bună de toval de pus pe scaunele florentine, unde se găsesc bumbi din bronz și cine îi mai aduce din Franța. Totul pare deja un moft în casele noastre măturate de valul alb de la IKEA, multe dintre piesele astea vechi care au reușit să scape rechinilor oportuniști din toate erele lîncezesc încă în case de bătrîni sau sînt luate cu toptanul de diverși anticari dubioși. Istoria noastră, care arată ca o electrocardiogramă în timpul unui infarct, a lăsat epoci întrerupte brutal, perioade asupra cărora n-am reușit încă să ne punem de acord și scurtcircuite masive în poveștile personale.

Recunosc că am fost tentată de nenumărate ori să învăț o asemenea meserie care mi se pare că, atunci cînd e făcută total, combină teribil istoria personală cu istoria mare, plus mulțumirea de a scoate ceva din mîinile tale. Ba chiar m-am încumetat să restaurez, chipurile, o măsuță din casă. Am zis că o șlefuiesc și o dau cu un soi de lac. Dincolo de cunoștințe, ai nevoie de răbdare. A ieșit un maclavais de neprivit, dar a rămas aspirația. O aspirație romantică, desigur, imaginea mea dînd cu pensulița pe o ramă barocă de tablou era la fel de ispititoare ca mica fermă de găini pe care o visez. O mică fermă de găini perfecte, fără găinaț foarte mult, alergînd pe copanele lor vesele într-o iarbă sterilă, fără gîngănii. La toată imaginea fermecătoare a restaurărilor au contribuit și o seamă de lecturi și filme pe care le-am văzut cu tineri englezi, francezi, nemți sau olandezi specializați în meșteșugurile astea vechi, peste măsură de *cool* cu antebrațele lor tatuate.

N-am de gînd nici să ridic vreo odă unui interbelic românesc, dar mă declar o iubitoare a caselor cu scrinuri. O veni și dintr-un complex al nomadului, habar nu am. Stră-străbunicii mei au ajuns pe aici doar cu hainele în spinare. Ce a urmat, un amestec de dezintegrări istorice și greșeli personale, a lăsat ramura asta a familiei fără multe urme materiale. O parte a familiei care se așezase în Constanța a avut prin anii ’20, povestea bunică-mea, un atelier de trăsurici și hamuri pentru cai. Casa lor, așezată pe faleza veche, a căzut odată cu malul. În ’40, au vîndut tot ce mai aveau ca să se îmbarce pe ultimul vapor care pleca cu turci și tătari dobrogeni la Istanbul. Cursa a fost anulată, iar oamenii au rămas cu boccelele și copiii mici în brațe. Și au luat-o de la început.

De aici, probabil, apetența mea pentru ancore masive, pentru mobile grele cu picioare de leu, pentru o oarecare stabilitate tradusă în ideea unei gospodării ieșite din timp și pentru oameni ca domnul Stanciu. Am urît mobila din anii ’80 pe care o aveam cam cu toții prin case, recamierurile în lada cărora se îndesau plăpumi, vitrinele lucioase cu bibelouri, precaritatea din blocuri. Am urît venitul de nicăieri și dusul niciunde. Stau între două lumi și nu știu pe unde s-o apuc.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Anamaria Prodan și Gigi Becali își fac reclamă reciproc?

Mă tot gîndesc la întrebarea asta de ceva timp. Recunosc cu sinceritate în fața colectivului (habar n-am care colectiv, dar trebuie să existe unul) că nu știu ce să răspund. Întrebarea depășește cu mult situația la care se referă. E prea subtilă. În realitate, doi cetățeni, de sexe diferite, amănunt nu lipsit de importanță în cazul de față, se ceartă gros pe seama unui jucător. Doamna – să-i zicem așa – era agentul fotbalistului, domnul – să-i zicem așa – era patronul echipei la care juca. Domnul a vîndut fotbalistul pe o sumă record în Italia, dar nu prin intermediul doamnei, ci al altui domn (știți, să-i zicem așa...). Mai mult, fotbalistul a fost convins să renunțe la serviciile doamnei. Această selectă societate, pradă nervilor iscați de bani, a decăzut într-un schimb de cuvinte inferioare și misoginisme cu iz medieval. Mai mult de atît, despre speță, n-am de zis. Doar de trecut cu un zîmbet stînjenit, ca după vederea unor persoane ieșite pe stradă în pielea goală. Dacă e de spus ceva, e despre fotbal, rămas un spațiu de joacă al copiilor bătrîni care se simt datori să se dea cu posteriorul de pămînt în văzul lumii de îndată ce nu le convine ceva. Naivi fiind, ați fi tentați să întrebați cum de aceste personaje de piață intră în posesia unor bani pe care dumneavoastră nici nu-i visați. Da, bună întrebare... Fapt e că acest sport, consumat în cantități colosale de populația planetei, drenează, în sferele în care chiar se învecinează cu un soi de artă, sume amețitoare. De curînd, spre exemplu, a fost dezvăluit salariul lui Messi pe ultimii patru ani: 555 de milioane de euro și ceva mărunțiș. Inspirați! Expirați! Ca într-o structură piramidală a paharelor de șampanie, banii curg la vîrf cu nemiluita și, încet-încet, se scurg spre jos. În cele din urmă, ceva-ceva ajunge și la etajele inferioare, unde oamenii sînt conform nivelului. „Ceva-ceva“ însemnînd, raportat la sătucul nostru, mult-mult. Așa ajung amputați de prepoziția acuzativă, orfani chiar și de un zaț de decență să învîrtă milioane. Hai, să fiți sănătoși! – cum ar zice unul dintre ei.

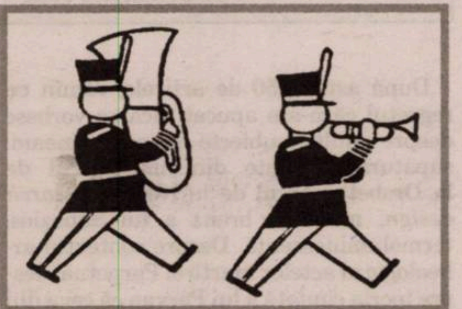

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Nevroza vacanței

Ne găseam pe o orbită existențială foarte precisă. Planeta majoră în jurul căreia gravita existența multora dintre noi era Vacanța. Pe lîngă ea, se găsesc și cîțiva sateliți naturali la care ajungem mai des. Pentru că ne sînt mai la îndemînă. *City Break, Weekend, Quality Time With Your Family, Going Out in the Nature With Friends.* Da, toate au nume englezești care dau bine. Se pot găsi și corespondente românești: „ieșire cu gașca la pădure“, „tură cu trupa la munte“ sau „o fugă pînă-n Vamă“. Evident, mai sînt și altele. Dar nu denumirile contează. Ci conținuturile la care se referă. Ruperea ritmului, evadarea din rutină, schimbarea de decor, gura de aer care te ajută să începi o săptămînă nouă.

De un an încoace, lucrurile s-au schimbat profund. Vacanța, planeta izbăvirii la care visăm un an întreg, a devenit foarte greu accesibilă. De fapt, nu vacanța în sine s-a îndepărtat de noi, ci un anumit fel de a o petrece. Pentru că n-au dispărut concediile, ci a scăzut simțitor posibilitatea de a călători în afara țării. Iar pentru unii, noțiunea de vacanță nu se poate defini în absența acestei posibilități. Pandemia care a învăluit întreaga omenire într-o ceață de teamă și frustrare a produs modificări adînci în felul în care trăim. Sigur, se mai poate călători chiar și acum. Avem deja poveștile prietenilor care au reușit să se strecoare „afară“ anul trecut, în vară și-n toamnă, sau acum, după revelion. Toți povestesc despre plaje pustii pe care te-ntinzi boierește, lume puțină la cîrciumi, liniște, „cu totul altceva decît în anii trecuți“. Cine n-a avut curajul să plece în călătorii, să prindă „ferestrele“ care s-au mai ivit ici și colo, stă și-nghite-n sec, pizmuindu-i cumplit pe ăia care n-au ezitat să profite de ocazie. Alții au redescoperit România, cu bunele și cu relele ei. Cu foarte bunele și cu foarte relele ei. Imaginea de ansamblu, însă, e că nu-i așa urît pe-aici. Poți face o vacanță minunată în România. Chiar dacă unii încă îi mai spun, cu un dispreț abisal, mai mult sau mai puțin mascat în toate chipurile, „Românica“.

Așa cum pe la sfîrșit de octombrie, dacă e vreme rea, încep să se-audă clopoțeii pe la radiouri și să se vorbească despre „sărbători de iarnă“ și „luna cadourilor“, exact așa începe și febra vacanței de vară, prin februarie. Cu cît e mai urît afară, cu atît mai mult crește febra asta. Oamenii postează în draci prin rețeaua socială fluvii de *„throwback pics“*, imagini nostalgice ale unor momente de fericire, sorbite cu nesaț, cîndva, nu foarte demult. Pe de o parte, cît se poate de firesc, recompun bucuria reală a unor momente pe care le-au trăit. Pe de altă parte, încearcă să arunce în direcția viitorului un conținut luminos din trecut, cu speranța că vremurile care vin vor mai conține momente la fel de frumoase. Clipe identice cu acelea pe care le-au fixat în fracțiunea de secundă înghețată în timp a fotografiei. Cu cît e viitorul mai întunecat, cu cît e mai generator de neliniște și îngrijorare, cu atît mai intensă e febra publicării acestor fotografii. E ca și cînd am aprinde nenumărate făclii pe care le-am arunca în bezna care ne stă înainte. Nu atît ca să vedem precis ce-i acolo. Ci ca să însămînțăm măcar un pic necunoscutul cu ce-a fost bun mai demult. În așa fel încît viitorul să ne aducă în cale poteci pe care le-am mai călcat.

Uneori, aflați în vacanțe, simțim că sîntem prea mulți, înghesuiți pe același petec de spațiu, undeva în lume, zîmbind automat, în speranța surprinderii fotografice a clipei de fericire. E aproape ca și cînd am pregăti o capcană pentru acea clipă de bine. S-o capturăm și s-o băgăm în colivia fotografiei. Simțim că vîjîiala noastră pe toată planeta a căpătat și o dimensiune patologică. Știm că sînt locuri care aproape că se scufundă sub invazia noastră. Dar fiecare dintre noi simte că are dreptul, poate un pic mai mult decît altcineva, să fie acolo. Îi urîm și, de multe ori, ne ferim de compatrioții peste care dăm în călătoriile astea. Așa cum ne încărcăm uneori, fără voie, cu o ură ascunsă adînc, nemărturisită, și față de „concurența“ internațională pe care o găsim la fața locului. Nu e foarte vesel să stai la coadă, să-ți aștepți rîndul pentru a-ți face o fotografie, care certifică faptul că ai fost în vacanță și că ai trăit clipe de fericire. Nu ne place s-o spunem direct, dar știm că fericirea asta a devenit un produs de serie, la fel ca pantofii, hainele și aparatele electrocasnice. La fel ca sculuțele inteligente cu care ne machiem, din ce în ce mai profesional, fiecare moment al existenței. Acum, ne-am dori cu asupra de măsură chiar și toate aceste mici nefericiri sau fericiri parțiale, oricum le-am numi, doar să plecăm, doar să știm că sîntem liberi să umblăm prin lume. Dar planeta vacanței de acest fel pare din ce în ce mai neclară și mai îndepărtată.

Firește că există oameni care nu împărtășesc un cuvințel din rîndurile de mai sus. Nu-i nimic. Ele nu sînt scrise nici ca să placă, nici ca să nu placă, nici ca să fim de acord, nici ca să pornim vreo dezbatere în contradictoriu. Sînt doar gîndurile unuia din mulțime, care se-ntreabă dacă vaccinul va funcționa ca pașaport, cîtă vreme vor mai rezista relaxarea și superficialitatea testărilor în țările care trăiesc în principal din turism, ce-o să se-ntîmple prin alte părți unde situația epidemiologică e dificilă, cum o să se resimtă inegalitatea între cei care se vor strecura mai ingenios spre o vacanță și alții care nu se vor descurca, cîtă vreme va mai rezista acest tip nou de zid împoriva emigrației, care e prețul pe care o să-l plătim cu toții pentru acest zid, cum vom gestiona imensa frustrare acumulată peste tot, iar dacă vor exista mici relaxări, cît de furibund vom lua cu asalt orice colțișor de lume vom avea la dispoziție? Nu?! Gînduri firești ale oricărui om aflat pe o plajă însorită, sorbind un cocktail și reflectînd la lucruri banale: cine sîntem, de unde venim, încotro ne ducem.

■ ■ ■

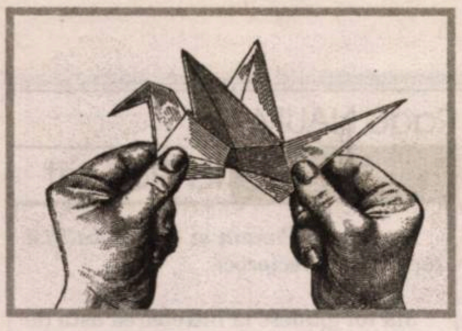

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Viața obișnuită

Are niște ochi mari și albaștri cu care își privește interlocutorii cu atenție. Deși nu pare să aibă cine știe ce studii, se vede că din trecerea prin viață a rămas cu destule învățături. N-a trăit deloc pe roze, dar la 85 de ani e încă vioaie și nelipsită de o oarecare cochetărie. Își povestește viața cu o simplitate cuceritoare:

„Dragii mei, să știți că am avut un om bun. A fost șofer de camion și făcea curse prin toată țara. Pe unde n-a umblat? Era om vesel și aducea banii acasă. Dar Domnul mi l-a luat la numai 61 de ani. N-a mîncat pensie deloc, săracul. S-a dus... ca și cum nici n-ar fi fost. Și de-atunci eu trăiesc așa, singură-singurică. Nu mă plîng totuși, mă descurc, încerc să o scot la capăt cu ce mi s-a dat. Mă am bine cu preoții de la biserica de aici, ei sînt tineri și mi-aduc mereu aminte ce le-am spus eu odată, că am contract cu Ăl de Sus pentru o sută de ani. Atîta vreau să trăiesc. În fiecare dimineață, după ce mă scol, fac gimnastică, fac așa... din mîini și din picioare. Seara mănînc pe la ora cinci, aia e ultima masă, și pe urmă ies la plimbare. Dau ocol așa, pe bulevard, și mă întorc pe la schele, prin sud, pe acolo. Iau aer așa, în fiecare zi. Seara deschid televizorul să mai aud ceva vorbă, să mai văd niște oameni că trăncănesc ceva pe ecran, ca să nu-mi fie urît. Am și o carte de rugăciuni, uite asta, din care mai citesc uneori. Și tot seara, nu mai mănînc, dar beau un ceai cu o felie de lămîie. Cică face bine. Înainte, cînd eram mai tînără, eram grasă, nici nu vă închipuiți cît. Uitați-vă aici, în poza asta. Eu eram, vă vine să credeți? Dar, cu vîrsta, am început să mănînc tot mai puțin. Cică fac economie *(rîde)*. Nu mai am poftă, chiar dacă-mi pui mai mult în farfurie, las acolo, nu pot.

Am și un băiat, dar vine cam rar pe la mine. Eu îl tot dăscălesc și-i spun să treacă mai des, să vadă măcar dacă mai trăiesc, dacă n-am murit cumva. I-am spus că, dacă mi-e rău, să nu mă ducă la spital, ferească Sfîntu', că poate mă iau la ăia cu COVID și nu mă mai vede. Mă înmormîntează cu două persoane sau cine știe cum. I-am spus că vreau să mor aici, în casă. Să mă ducă la biserică, nu la capela de la cimitir, că acolo-i jale. La biserică, aici, unde mă știu și preoții și-or să facă toate cele cuvenite. El se plînge că le are pe ale lui, griji, familie și că nu poate să vină mereu pe la mine.

Au luat o fată în grijă de mică, de la doi ani, n-au știut că-i bolnavă. Au descoperit prea tîrziu, cînd nu mai aveau ce face. Se dă cu capul de pereți, face urît, se leagănă singură. Acum a împlinit 18 ani și vor s-o dea înapoi pe lîngă familia ei, că știu a cui e. Să vedem, că și ăia sînt niște prăpădiți și niște bețivi, vai de lume. Fiu-meu și noră-mea au ținut-o fiindcă le-a adus niște bani. De fapt, de aia au și luat-o, pentru bani. Dar nebuna i-a smintit și pe ei. Știți cum e, cînd trăiești în casă cu un om, așa, bolnav, te molipsești și tu. De cînd au luat-o, n-au mai avut viață normală. Ce le-o fi trebuit, nu știu. Și nici mie nu-mi vine să mă duc pe la ei, s-o văd pe fata aia. Nu suport.

Cu nepoții mei naturali e altceva, că nu v-am spus poate, am și trei nepoți, mai mari decît fata aia. Toți trei băieți, că fiu-meu a tot vrut să facă o fată și au ieșit numai băieți. Ei, în schimb, nepoții mei, au numai fete, doi dintre ei, că celălalt nu-i însurat. O fată de un an, alta de trei și una de cinci luni. Eu, cum ar veni, le sînt străbunică. Uite, am aici poze cu ele. Dar nu-i văd nici pe nepoți și nici pe ele decît foarte rar, că trăiesc toți în Spania. S-au dus acolo să muncească. Lucrează, știți cum e... ce se găsește. Prost e că n-au nici unul carte de muncă, sînt plătiți la negru. La pensie nu știu ce-o să se facă, dar oricum cîștigă mai bine acolo. Cel mare și-a făcut casă aici, pe Gheorghe Doja, are și o curte... să le tot ajungă. Cu un salariu din România n-ar fi putut să facă așa ceva. E totuși o realizare. Și-a făcut-o singur și e și cu etaj. Le-am zis să-mi facă și mie apartamentul ăsta mai frumos. Uite, e scorojit peste tot și e așa de cînd trăia soțul meu, de atunci nu s-a mai făcut nimic, mobila și tot ce vedeți aici e dinainte de Revoluție. Le-am spus că tot lor le rămîne și să-l facă de acum, să mă mai bucur și eu de el, cît oi mai trăi. Mi-au răspuns că ei dărîmă tot, că schimbă tot, că-l fac așa cum știu ei din Spania. Adică nu-l pot renova cu mine în el, n-aș mai putea să stau aici cînd vor lucra. Nu știu ce să înțeleg din asta. Aștept și sper să le vină odată gîndul cel bun, că n-am ce face altceva *(zîmbește cu împăcare)*.

Vă spun că am ajuns la vîrsta asta și sînt sănătoasă, nu mă doare nimic, mă descurc, la anii ăștia. Să știți că n-am dorit niciodată răul nimănui și n-am făcut niciodată rău nimănui. Am încercat să mă înțeleg cu toată lumea. Cînd n-am putut... m-am dat la o parte, că fără înțelegere nu-i bine. Și uite că Dumnezeu m-a ajutat să ajung pînă aici. Preotul spune că ăsta e un dar. Acuma cred că v-am spus ce era mai important, n-am avut secrete cu dumneavoastră. Și ce secrete să am eu?

■ ■ ■

ready made

„În satele Mischiu și Moldovenești din județul Turda se găsește alabastru în cantitate mare. Elevii celor trei clase ale școalei de arte și meserii din Turda au un atelier de prelucrare cu strunguri a alabastrului, producând diverse obiecte decorative și utile de toată frumusețea. Directorul școlii d. Socrat Dimitriu a aranjat o succeasă expoziție cu asemenea obiecte și a fost deschisă dela 1 Iulie la 15 Iulie: lămpi, călimare, vaze, fructiere, servicii de scris, etc.“

Societatea de mâine, Anul III,
N-rul 43, Cluj, Duminecă
24 Octomvrie 1926

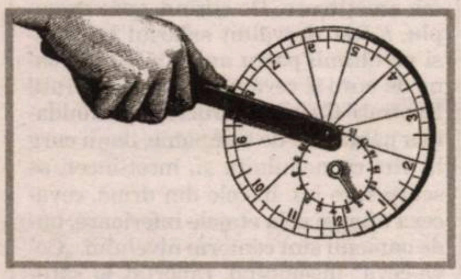

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

La urma urmei

Cu articolul de azi, rubrica de arheologie împlinește cinci ani. Trebuie să recunosc (nu știu cît e de rușinos) că mi-a adus foarte multă bucurie. A venit însă momentul să mă opresc. Dacă am avut vreun mesaj de transmis, legat de importanța acestei științe sau a protecției patrimoniului și n-am reușit în cinci ani, n-o să reușesc nici în zece. Între timp, văd că am început să mă autopastișez și asta nu-mi place. Mai bine să se întrebe cineva de ce nu mai scriu decît de ce scriu în continuare. Mulțumesc *Dilemei vechi* pentru sprijinul prietenesc pe care l-a dat arheologiei. Cînd am propus din senin această rubrică, știam că cer unei reviste culturale să rezerve o jumătate de pagină pentru o știință ale cărei detalii nu interesează decît o mînă de oameni (dar ce mînă! Rafael curat). Nu aveam de unde să scot argumente concrete că o rubrică de arheologie poate funcționa, deoarece nu cunoșteam alta de acest tip în presa de după '89. *Dilema veche* a fost însă curajoasă și a acceptat-o fără argumente.

Fiecare breaslă trebuie să se preocupe, firește, în primul rînd ca instituțiile ei de cercetare și învățămînt să meargă strună; dar în al doilea rînd, disciplina respectivă are nevoie, cred, să se întrebe dacă e suficient de prezentă pe harta publică a culturii. Nu în toată splendoarea și rigoarea ei academică – de păstrat pentru publicațiile și conferințele de specialitate –, ci ca o parte relaxată a zumzetului general creat zi de zi de oamenii cu capul pe umeri. Fiecare știință trebuie să fie acolo, fără *showmanship,* dar gata să răspundă la întrebări dacă vine vorba. Împiedicînd, măcar, ca aceste răspunsuri să apară bezmetic de unde nu trebuie. Sînt recunoscător deci revistei că a ajutat arheologia să fie ceva mai vizibilă. Sînt convins că în viitor această vizibilitate va crește.

Mulțumesc cititorilor care m-au ținut la suprafața apei. Anume celor care au meseria de arheolog, pentru răbdarea de a citi despre lucruri despre care poate ei înșiși au scris, mai științific decît am avut eu ocazia s-o fac aici, iar cititorilor cu meserii adevărate, pentru că prin nerăbdarea lor ocazională de a citi (și de a-mi trimite comentarii) au făcut ca ziua de joi să fie pentru mine ziua cea mai frumoasă din săptămînă. Le sînt recunoscător și celor care m-au contactat să-mi trimită ultimele informații care-mi lipseau despre tunelurile care leagă Carpații de piramide și surorii mele că a făcut posibil ca audiența nici unui articol să nu scadă sub un cititor.

Evident, nu mi-am închipuit niciodată că prin acestă rubrică o să contribui la progres sau așa ceva. Mai degrabă am sperat că o să ajut și eu ca decalajul între știință și public să nu devină mai mare. Nu e tocmai ușor de ținut pasul. În 2017 au fost publicate 2.200.000 de articole științifice, din toate disciplinele. Cît din ele ajunge la public? La elevi, la studenții din alte discipline? Nu mai știu ce personaj al lui Lewis Carroll îi zice undeva lui Alice: „Trebuie să alergi din toate puterile pentru a reuși să rămîi în același loc“. Am făcut deci și eu, ca și alții, un efort nu ca să deschid larg, cum ar trebui, ușa comunicării între specialiști și nespecialiști, ci ca măcar s-o țin cît de cît proptită, să n-o închidă de tot curentul de senzaționalism și irelevanță.

În ciuda acestui curent, refuzăm să stăm rău. În primul rînd, bogăția siturilor arheologice din țara asta este năucitoare. În al doilea rînd, pot numi zeci de arheologi români tineri care publică regulat (despre ele și nu numai) articole de un nivel excelent în jurnalele cele mai prestigioase din lume. Știu, bineînțeles, că arheologia e subfinanțată, insuficient reglementată legislativ unde ar fi cazul și suprareglementată unde n-ar fi. Știu că siturile arheologice trebuie protejate nu numai de vandalism, dar și de săpături prost făcute. Dar e important să facem și lucrul cel mai greu din lume, adică să ne gîndim și la lucrurile bune, pentru că motive de întristare o să fie mereu. Într-o dimineață la Çatalhöyük, înainte să coborîm în săpătură, Ian Hodder mi-a spus că într-o zi senină se poate vedea de-acolo în depărtare vulcanul Hasan Dagi. Așa auzise de la descoperitorul sitului, Mellaart. El, însă, nu-l văzuse niciodată. Poate nu prinsese în atîția ani nici o zi exagerat de senină sau poate Mellaart doar se lăudase. Cert e că poți fi trist și din cauza asta, pe cel mai celebru șantier neolitic din lume. (L-am admirat pe acest om din multe motive, dar și pentru acest moment de slăbiciune.)

După astea 250 de articole, rămîn cu regretul că n-am apucat încă să vorbesc despre multe subiecte la care țineam: săpăturile recente din amfiteatrul de la Drobeta, discul de la Nebra, *research design,* mîna de bronz a lui Sabazios, termoluminescență. Despre contextul arheologic al actelor martirei Perpetua, despre teoria ciudată a lui Pârvan că ceva din Zalmoxis a supraviețuit ca Theos Hypsistos. N-am vorbit despre înregistrarea săpăturii arheologice și fișele stratigrafice, subiect care ar fi fost singurul pe care îl stăpîneam realmente (dar nu e nevoie să explic de ce uneori nu mai ai nici un chef să te întorci la tema propriului doctorat). N-am vorbit nici, vai, despre mumiile de la Qilakitsoq, din peninsula Nuussuaq, la marginea fiordului Uummannaq. Invers, despre alte lucruri am zis cîte ceva, dar niciodată destul: despre arheologia preventivă, cea mai onorabilă formă de arheologie, despre cît de fericit ești alături de echipa ta pe șantier.

Cam asta ar fi. Doar primii cinci ani sînt de aur, cum știu cei care au studiat istoria romană; de limita asta treci pe riscul tău. Sigur, mai e și impresia, s-o recunoaștem, nițel ridicolă pe care o face cineva care, cînd lumea arde, scrie despre surcele de acum mii de ani. Am scris totuși, și anume din pasiune – dar niciodată să nu admiți asta, te faci de rîs definitiv. De altfel, nici nu ai nevoie de pasiune ca să înțelegi importanța arheologiei. La încheierea acestei rubrici, aș zice doar că arheologia e o disciplină a urmelor. Lucrul bun pe care ni-l spune ea – nici nu mai contează prin vocea cui – este că urmele nu se șterg niciodată.

Cătălin Pavel *este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal, *Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

dosar**DILEMA** VECHE

Coordonator: Matei MARTIN

D’ale bugetului

De unde vin banii și unde se duc

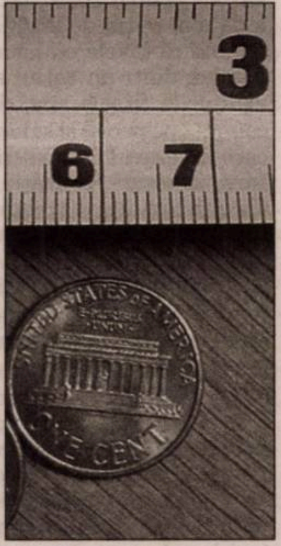

Texte și opinii de:

- Alexandra SMEDOIU (economistă, președinte CFA-România)
„Țară, țară, vrem buget. Responsabil!“
- Corina ȘUTEU (expert în management și politici culturale)
„Acolo unde se vor duce banii nu vom mai fi noi, cei de azi…“
- Victoria STOICIU (director executiv, Fundația „Friedrich Ebert“)
„Muncim ca să supraviețuim – și atît“
- Marian VOICU (jurnalist TVR)
„SRTV & SRR: media publice sau de stat?“
- Mircea KIVU (sociolog)
„De ce e mai grasă capra bugetarului“
- Lucian ANCU (cercetător)
„Cît ne costă că nu finanțăm cercetarea“
- Radu USZKAI (asistent univ., ASE București)
„Un veac de austeritate“

argument

De unde mai tăiem?

DILEMA VECHE

D’ale bugetului

De unde vin banii și unde se duc

Și anul acesta, bugetul e prezentat cu mare întîrziere: la momentul la care publicăm acest grupaj de articole, ar fi trebuit ca legea să fi fost deja discutată și adoptată. În schimb, nu avem decît informații vagi cu privire la direcțiile generale. Și, pe surse, se scurg diverse nemulțumiri ale unor miniștri care vor trebui să se descurce cu resurse mai mici decît speraseră inițial. Dincolo de adoptarea întîrziată și de tensiunile politice avem suficiente motive să fim moderat-optimiști. În primul rînd pentru că premierul a dat asigurări că vrea să construiască un buget echilibrat. Adică să mențină raportul dintre venituri și cheltuieli la cote rezonabile, să ofere mijloace suficiente pentru combaterea crizei sanitare și să găsească mijloace pentru a acoperi, acolo unde e cazul, efectele crizei economice. Două priorități au fost fixate de prim-ministrul Florin Cîțu: investițiile și sănătatea. Și două constrîngeri: să ne încadrăm într-un deficit de aproximativ 7% și o scădere economică de 4,4%.

Poate că aceste cifre nu spun mare lucru oamenilor de rînd. Cifrele sînt abstracte pînă în momentul în care încep să producă efecte. De pildă, pensia… Anul trecut, Guvernul a majorat pensiile doar cu 14%, în loc de 40%, așa cum fusese promis. Și e foarte probabil ca majorarea să fie, din nou, amînată: premierul sugerează că pensiile ar putea fi majorate doar cu rata inflației (cel mult 3%). Cheltuielile bugetare cu pensiile au crescut constant în ultimii ani, pe fondul dezechilibrelor demografice, al sistemului inechitabil, al unor angajamente politice demagogice și al deficitului la nivelul fondului național de pensii. Cum pot fi rectificate inechitățile fără să fie afectați tocmai cei vulnerabili?

Cheltuielile publice în creștere sînt punctul sensibil pentru economia românească în acest an. Iar banii europeni – marea speranță. Asta, cu condiția ca statul să creeze premisele ca aceste fonduri să fie folosite efectiv pentru relansarea economiei distruse de criza COVID. Dacă nu, acești bani vor rămîne doar pe hîrtie, ca o promisiune neonorată. Oricum, anul (de criză) 2021 ar putea să fie un moment de răscruce inclusiv pentru relația dintre stat și cetățean – și asta, pornind tocmai de la previzionarea bugetului. Logica echilibrului perfect între venituri și cheltuieli e bună doar pe termen scurt. Pe termen lung e perdantă.

Germania, de pildă, acceptă, pentru prima dată după decenii în care a produs excedent, un buget deficitar și o creștere a îndatorării. Dar face un efort suplimentar pentru a finanța pachete de ajutor pentru întreprinderile afectate de criză și pentru investiții masive în sănătate și în infrastructură. Iar Franța profită de relaxarea exigențelor UE în materie de responsabilitate fiscală pentru a regîndi finanțele publice. E pentru prima dată cînd se proiectează un buget „verde“ – și asta, pornind chiar de la planul de relansare economică. Toate cheltuielile de la bugetul de stat sînt supuse unei evaluări care indică impactul asupra mediului: (climă, resurse de apă, economie circulară, lupta împotriva poluării, biodiversitate). Pînă și măsurile de fiscalitate au fost reorientate pentru a încuraja folosirea energiilor regenerabile, reducerea gazelor cu efect de seră etc. O țară cu o economie încă subdezvoltată și cu resurse limitate, cu un buget de stat oricum împovărat, nu are marjă de manevră pentru asemenea inovații. Și poate că nici nu e cazul să-și restructureze legea finanțelor publice tocmai într-un an de criză. Însă ar trebui măcar să existe o reflecție politică serioasă pe această temă – și o prognoză care să depășească orizontul unui an fiscal. Pentru că bugetul de stat înseamnă mai mult decît aritmetica simplificatoare a veniturilor și cheltuielilor: e vorba de configurarea politicilor publice în diverse domenii, de strategia de dezvoltare a țării și, pînă la urmă, de oameni. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Alexandra SMEDOIU

Țară, țară, vrem buget. Responsabil!

Începe un an plin de speranță, după un 2020 extrem de încercat. Evoluțiile macroeconomice vor depinde însă, pe de o parte, de economia globală și, pe de altă parte, de modul de echilibrare a bugetului României. În 2020 am fost luați prin surprindere de criza economică generată de pandemia de COVID-19. Nimic ieșit din comun, am putea spune – întreaga economie globală a fost luată prin surprindere. Doar că România, spre deosebire de alte state europene, a fost prinsă pe picior greșit, cu un deficit bugetar nejustificat de mare după mulți ani de creștere economică.

„Ghinion“? Din păcate, nu.

Cum am ajuns aici? Dacă ne uităm la comportamentul bugetar al autorităților din ultimii ani, nici nu este greu de ghicit. Ca în celebra expresie „iarna nu-i ca vara“, am ajuns să ne uităm consternați la perioadele de declin economic, uitînd că, dacă nu ne-am pregătit din vară pentru iarnă, atunci vom fi mereu prinși pe picior greșit. Astfel, pe timp de „pace“ economică, au crescut foarte mult cheltuielile fixe din buget, adesea pe datorie. Cum știe orice manager financiar, odată costurile crescute, este foarte greu să le scazi, fără consecințe importante, precum pierderea forței de muncă, a clientelei, a încrederii partenerilor comerciali etc. Dacă analizăm economia României din 2000 încoace (hai să considerăm anii '90 drept o perioadă de încercare), constatăm, din păcate, o accentuare a acestei tendințe.

Prima lecție dură

Economia a început să crească mai organizat din 2000, comparativ cu evoluția oarecum haotică din deceniul precedent, cu siguranță și pe fondul procesului de aderare la Uniunea Europeană. Dar nu a știut unde să se tempereze. În contextul liberalizării contului de capital (în perioada de preaderare) și datorită programelor de sprijin de la UE, în țară au intrat mulți bani, însă nu au fost suficient de multe proiecte viabile de investiții. Băncile au relaxat creditarea, companiile s-au dezvoltat puternic pe bază de credit, persoanele fizice s-au îndatorat excesiv (și datorită creșterii salariilor), iar activele s-au scumpit (de exemplu, locuințele, datorită cererii mari și ofertei limitate). Piața imobiliară a luat avînt, dar s-a transformat într-o bulă care a afectat toți participanții – dezvoltatori, bănci, clienți.

În secolul vitezei,
cu toții ne dorim mai mult, mai repede.

În tot acest timp, au crescut și veniturile la buget, însă, din păcate, cheltuielile au crescut mai repede (deficitul a urcat de la 0,8% din PIB în 2005 la 5,5% din PIB în 2008), în special cele fixe, cu salariile și pensiile. Spun fixe pentru că aceste costuri, odată crescute, nu mai pot fi reduse. În același timp, banii de investiții au fost risipiți pe proiecte îndoielnice, calitativ, și la costuri exorbitante. Modelul de creștere economică urmat a fost cel bazat pe consum, nu pe investiții, iar politicile adoptate au fost pro-ciclice, de stimulare a economiei în perioada de creștere, în condițiile în care, în astfel de perioade, se recomandă realizarea de „provizii“ pentru perioadele mai puțin faste.

Dacă ne amintim anul 2008, atunci au fost acordate multe majorări de salarii în sectorul bugetar (rămîne de notorietate creșterea cu 50% a salariilor în Educație, care a trebuit și retrasă doar cîteva luni mai tîrziu). Și asta în timp ce, peste Ocean, criza se declanșase încă din 2007. Ceea ce, în prima fază, era numită de anumiți oficiali doar „o criză de nervi“ s-a transformat în cea mai neagră perioadă e economiei românești din perioada post-comunistă.

În 2009, economia a scăzut cu 7,1% (după creșterea de 8,5% din 2008), deficitul bugetar s-a adîncit la 9,5% din PIB, băncile s-au trezit cu expuneri imense pe o piață imobiliară în prăbușire, s-au pierdut nenumărate locuri de muncă, insolvențele au explodat. Și totul a culminat, în 2010, cu tăierea salariilor bugetarilor cu 25%, majorarea TVA cu 5 puncte procentuale și un împrumut de la FMI, CE și Banca Mondială, de aproape 20 de miliarde de euro, la schimb cu un program de austeritate extremă. Din nou, politici pro-ciclice, de data aceasta în sens invers – tăieri de resurse într-o perioadă în care economia avea cea mai mare nevoie, pentru că bugetul fusese golit, și chiar îndatorat, în cea mai bună perioadă a economiei de pînă atunci.

Istoria se repetă. Sau…?

Revenirea economiei a durat cîțiva ani și a fost extrem de dureroasă pentru marea majoritate a populației. Ceea ce s-a întîmplat din 2015 (anul în care deficitul bugetar a fost redus la minimul din 2005 – 0,8% din PIB) confirmă însă faptul că... istoria se repetă, într-adevăr. Economia a crescut tot mai viguros, cu un vîrf de 7% în 2017 (după alegerile din 2016, cîștigate cu un program electoral extrem de populist), dar și cu un deficit bugetar tot mai greu ținut în frîu. Așadar, din nou, cheltuielile au crescut mai repede decît veniturile, din nou politici prociclice (ajustări semnificative de taxe, majorări de salarii și pensii etc.) pentru stimularea aceluiași model de creștere economică, bazat pe consum. Ca să fim onești, o creștere a economiei pe datorie nu este un lucru rău, ci ajută la accelerarea unor dezvoltări care oricum ar fi avut loc, mai devreme sau mai tîrziu. În secolul vitezei, cu toții ne dorim mai mult, mai repede. Dar, dacă ne uităm la țări cu deficite mari (de exemplu, Statele Unite ale Americii), diferența vine din calitatea cheltuielilor publice. Atunci cînd acestea se duc în zone cu potențial de creștere, ele vor genera un efect de levier. Din acest punct de vedere, creșterile de salarii și pensii s-au văzut și la noi în consum, indicator care a susținut creșterea economică. Însă creșterea bazată pe consum are și ea limitele ei.

Mergînd mai departe, creșterea a continuat și în 2018 și 2019, la fel și cheltuielile sociale – salariile în sectorul bugetar au ajuns să fie cu aproximativ 60% mai mari decît cele din sectorul privat, iar cheltuielile de investiții, deși prevăzute la începutul fiecărui an în legea bugetului de stat, au fost de fiecare dată sacrificate pentru încadrarea deficitului bugetar în limita maximă admisă de 3% din PIB, prin tratatul de aderare la Uniunea Europeană.

Apogeul, din acest punct de vedere, a fost atins în 2019, cînd deficitul a depășit creșterea economică – 4,6% din PIB (creșterea economică a fost de puțin peste 4%), motiv pentru care Comisia Europeană a declanșat procedura de deficit excesiv împotriva României. Iar lucrurile nu s-ar fi oprit aici dacă nu izbucnea pandemia, fiindcă, pentru 2020, erau deja aprobate noi creșteri de cheltuieli, în perspectiva alegerilor parlamentare, cea mai importantă fiind majorarea pensiilor cu 40%.

În aceste condiții, criza provocată de pandemie ne-a luat din nou prin surprindere, deși economiștii avertizau deja, de ceva vreme, că urmează o perioadă mai puțin favorabilă pentru economiile lumii (înainte de a apărea primele semne ale pandemiei) și, implicit, pentru cea a României, mai ales ținînd cont de dezechilibrul bugetar accelerat. Astfel, 2020 a prins România într-o poziție net inferioară comparativ cu alte state în privința capacității de a sprijini economia. Deficitul a explodat în anul 2020, fiind estimat la aproape 10% din PIB, pe fondul măsurilor de susținere a economiei (amînarea/eșalonarea plății taxelor, șomaj tehnic, program redus de muncă, ajutoare de stat pentru telemuncă și altele asemenea). Toate aceste măsuri au fost finanțate prin intermediul datoriei publice, într-o perioadă cînd, din fericire, dobînzile reale sînt foarte scăzute, deci, teoretic, costul îndatorării este unul acceptabil.

Și totuși, există speranță...

Revenind însă la bugetul de stat, 2021 rămîne extrem de provocator, avînd în vedere că efectele pandemiei în economie se vor mai resimți cel puțin în prima jumătate a anului, astfel că o creștere semnificativă a veniturilor bugetare este puțin probabilă, cel puțin fără o majorare a taxelor și fără operațiuni majore din care statul să obțină venituri (de exemplu, listarea companiilor de stat). În paralel, cheltuielile „rigide“ (precum cele cu salariile și pensiile) rămîn extrem de ridicate, chiar dacă guvernul a anunțat înghețarea salariilor în sectorul bugetar în acest an, o măsură rezonabilă.

O analiză publicată de Comisia Europeană în toamna anului trecut ilustrează poate cel mai fidel situația bugetară a României. În 2020, salariile din sectorul bugetar au reprezentat aproximativ 12,5% din PIB, pensiile erau estimate la 13,4% din PIB (include și majorarea de 40% prevăzută pentru 2020), iar veniturile fiscale la mai puțin de 26,5% din PIB (presupunînd că taxele eșalonate vor fi plătite). Așadar, dintr-un calcul simplu, reiese că veniturile fiscale sînt cheltuite aproape complet pe pensii și salarii, în condițiile în care necesarul de investiții în infrastructură, sănătate, educație etc. este imens. Cu alte cuvinte, va trebui să sperăm că banii se vor întoarce în economie sub formă de consum. Pentru 2021, estimările Comisiei erau și mai sumbre, însă, avînd în vedere că, cel puțin pe moment, salariile sînt înghețate, iar majorarea pensiilor a fost temperată, se întrevăd șanse mai bune de a ține cheltuielile sub control.

În ceea ce privește zona de venituri, pentru 2021 nu se preconizează o creștere a nivelului de impozite și taxe. Însă, pentru a echilibra cît de cît bugetul, va fi nevoie de măsuri mai dure pe partea de colectare, precum și de completarea veniturilor fiscale cu cele nefiscale (de exemplu, venituri din vînzarea unor participații minoritare ale statului).

Cît privește utilizarea resurselor disponibile, o mare parte va merge în continuare către măsurile de susținere a economiei. De aceea, pentru a spori resursele, este esențial să beneficiem la maximum de fondurile europene pe care România le are la dispoziție prin programele existente, prin cele special lansate de Comisia Europeană în contextul pandemiei (cum este SURE – destinat atenuării riscurilor de șomaj pe durata crizei generate de COVID-19), dar și din programul de redresare Next Generation EU, în valoare totală de 750 de miliarde de euro, din care României i-ar reveni mai mult de 30 de miliarde de euro.

În 2021 vom putea să mergem cu un deficit mai mare de 3% din PIB (derogările CE rămîn în vigoare), însă este important să avem un calendar de diminuare a acestuia, cu o viziune pe termen mediu, care să aibă în vedere atît partea de venituri, cît și pe cea de cheltuieli.

În concluzie, profilul bugetar al României suferă cronic de o capacitate redusă de analiză și planificare, de lipsa unei viziuni pe termen lung și aplecarea pe soluții de moment, cu impact cel puțin incert și cu rezultate, de cele mai multe ori, nesatisfăcătoare. Pe baza noii experiențe acumulate, care a arătat, o dată în plus, calea corectă de urmat, poate că a treia oară va fi cu noroc.

***Alexandra Smedoiu** este președinte al Chartered Financial Analyst – România.*

■ ■ ■

DILEMA veche
D'ale bugetului

Corina ȘUTEU

Acolo unde se vor duce banii nu vom mai fi noi, cei de azi…

De fiecare dată cînd încep să scriu despre susținerea publică pentru cultură, mă găsesc în aceeași postură: a celui care încearcă, fără succes, să explice și să reexplice că nu doar despre cîte resurse financiare se alocă este vorba, ci despre de ce sînt ele alocate și, mai ales, despre cum sînt alocate.

Cultura este un drept prevăzut în Constituție. Avem dreptul să profităm de cultură, așa cum avem dreptul să avem (prin taxele pe care le plătim) servicii publice care, teoretic, asigură o mai bună calitate a vieții. Cultura este, și ea, în accepția europeană, cel puțin, un serviciu public.

Ca orice serviciu public, el trebuie să răspundă unor nevoi ale comunității, mai bine spus, ale comunităților din care este alcătuită o societate. Teatrele, muzeele, bibliotecile subvenționate de stat trebuie să dea acces și să angajeze participarea intelectuală și creativă a celor care le întrețin, adică cetățenii. Aceste instituții pot și trebuie să inspire, să stimuleze, să ofere o stare de bine, să ofere ocazia unei experiențe de trezire spirituală și de liant cu alți oameni. Franța definește susținerea publică a culturii ca pe obligația unui stat-națiune de a îngriji patrimoniul material și imaterial, pe cel creativ și intelectual și pe cel viitor (artele contemporane). Iar Marea Britanie și SUA au construit modalități fiscale de încurajare a susținerii artelor fiindcă, da, cultura este (o dovedesc orașele unde aceasta înflorește) un enorm motor economic pentru regiuni întregi: uitați-vă numai cum s-a golit o metropolă ca NY în perioada pandemiei.

Oare toate aceste adevăruri, atît de banale pînă la urmă, există în conștiința opiniei publice din România? Sau în conștiința decidenților, a oamenilor politici? Cu asta ar trebui să înceapă discuția despre traiectoria banilor pentru cultură. Motivele pentru care nu ne va fi niciodată foarte clar de unde vin banii și unde se duc în cultura subvenționată din România de azi țin de contextul național, local, dar și european și global.

Nu este trist,
este revoltător!

În primul rînd, pretindem, de la căderea comunismului încoace, că ne interesează starea patrimoniului. Cu toate acestea, monumente de mare valoare sînt lăsate în paragină, case sînt lăsate să se degradeze pentru ca în locul lor mafia imobiliară să construiască blocuri, lăcașuri de cult sînt lăsate pradă igrasiei sau devin obiectul unor restaurări improprii și frauduloase. Patrimoniul rural e neglijat, iar felul în care se angajează șantierele de restaurare nu beneficiază nici pînă azi de faimoasele „credite de angajament“, care ar permite restaurarea lor pînă la capăt și în continuitate, fără întreruperi și redepuneri de solicitări în fiecare an. Am văzut, în țară, șantiere ale unor biserici sau monumente întrerupte din lucru fiindcă schimbările de guverne și, mai ales, de miniștri ai Culturii, atît de frecvente, au reorganizat în fiecare an prioritățile de investiție. Nu este trist, este revoltător! În Moldova, fostele conace – potențiale destinații istorice, puține restaurate de proprietari cu mari sacrificii – nu pot beneficia de ajutor de stat. La fel, cimitirele evreiești și sinagogile pictate, ca să dau doar aceste exemple. La Tîrgu Jiu, grija pentru ansamblul Brâncuși a trecut prin peripeții tragi-comice, iar peisajul și galeriile romane unice în lume de la Roșia Montană stau încă în așteptare pentru a intra în patrimoniul mondial UNESCO. Toate acestea vorbesc despre cum se concretizează, de fapt, interesul de atîtea ori afirmat public pentru patrimoniul național…

În al doilea rînd, cultura ca instrument local pentru propagandă și/sau campanie politică a rămas cheia alocării resurselor financiare. Anumite orașe, precum Cluj, Sibiu, București, Alba Iulia, Arad, Timișoara, tind, încet-încet, să echilibreze evenimentele culturale cu cele doar în aparență culturale, dar, în fond, pur populiste. Este evident că, în această privință, Clujul este de departe cel mai avansat. Mai ales după criteriul alocării fondurilor pentru dezvoltare culturală sustenabilă. Dar susținerea culturii presupune o corelare între diversele inițiative și o gîndire strategică mult mai avansată la nivel național. Și o despărțire între experiența culturală (cea care hrănește și interoghează) și cea electorală (care vulgarizează sensul experienței creative).

În al treilea rînd, americanizarea produsului cultural în Europa, înclinația radicală spre forme de divertisment consumate de un public educat să „consume“, nu să „experimenteze“ reorientează radical raportul între artă și bani, între piață și creator, între ceea ce are valoare artistică fiindcă se vinde și ceea ce are valoare artistică fiindcă ne pune față în față cu noi înșine, în mod cathartic.

În fine, statul va investi în cultura de care să profite și la care să aibă acces cetățenii care plătesc taxe. Or, în România, cercul celor care plătesc taxe importante începe să fie populat de o comunitate tot mai puțin educată, tot mai simplist mercantilă și tot mai gălăgioasă și mai opulentă. Iar generațiile care vin, așa cum arată ele la o privire, poate, superficială, trăiesc din cultura imediată, dominată de judecăți insuficient argumentate, de imagini contrafăcute și de influența unor modele de pe *social media.* Pînă la urmă, nu-i așa, către acest public se vor adresa producătorii de cultură din viitor…

În concluzie: printre multe altele, pandemia a provocat și accelerat conștientizarea acestor adevăruri, la fel de importante ca primele enumerate de mine, la început. Mă tem că acelea, dacă avem curajul să ne uităm la ele cu luciditate, au devenit, de fapt, pentru o mare parte a societății, fie desuete, fie lipsite de sens. Și vor deveni tot mai mult așa. *„O brave new world, That has such people in't!“…*

Corina Șuteu *este expert internațional în management și politici culturale. A fost director al ICR New York și ministru al Culturii. Este președinte al* Making Waves, *Festivalul de film românesc de la New York.*

Lucian ANCU

Cît ne costă că nu finanțăm cercetarea

De fapt, cîți bani cheltuim cu cercetarea? Cheltuim puțin, cheltuim mult? Cheltuim cu cap? Fiecare român dă aproximativ o cafea pe lună cercetării. O cafea mai bună, nu din cele mai ieftine. E suficient? Ar fi mai bine să dăm două sau mai multe cafele în fiecare lună pentru acest domeniu? Atenți la sănătatea noastră, doctorii ne-ar recomanda să renunțăm la cîteva cafele, iar banii aceia i-am putea aloca bugetului pentru cercetare. Ne-am putea îmbunătăți viața în acest mod? Dacă e să luăm în considerare datele raportate de Banca Mondială, observăm că există o anumită corelație între bugetul cercetării și speranța de viață dintr-o țară. Prin urmare, se pare că ne scurtăm viața de două ori: o dată pentru că nu reducem cantitatea zilnică de cafea și încă o dată pentru că nu finanțăm cercetarea.

Cercetătorii pierd timp și nervi. Statul pierde cercetători.

Să fie nevoie de mai mulți bani pentru cercetare? Pentru ce anume? Unde se duc acești bani? Dacă e să evaluăm situația luînd ca referință scrierile lui Radu Paraschivescu, vedem că România e plină de academii, cît și de cercetători-inovatori. Oare stăm așa de bine? Din cîte citim, aceste academii private n-au probleme de finanțare și se descurcă și fără contribuția statului. Prin urmare, academii avem, cercetători-inovatori avem, unii dintre ei chiar medaliați la Geneva, și atunci care să fie problema? Este, căci cercetarea din România este (atît pe cît o mai putem identifica) o activitate pe cale de dispariție, ocupînd un loc marginalizat atît în bugete, cît și ca statut. Or, cercetarea ar trebui să fie „vîrful de lance“ și să tragă după ea educația universitară și preuniversitară și să ridice nivelul calificării forței de muncă. Cu cît nivelul cercetării este mai scăzut, cu atît mai puțin competitivă este și economia unei țări. Cu mici excepții, cercetarea românească este cam ca uitatul la televizor înainte de '89: avem programele noastre, dar preferăm să ne uităm la alții, că sînt mai de actualitate.

Dacă este să ne raportăm strict la procentul din PIB alocat cercetării în ultimii zece ani, observăm o tendință descrescătoare: de la puțin peste 0,25% din PIB în 2011 la aproximativ 0,15% din PIB în 2020. Această tendință se observă în ciuda declarațiilor pompoase din diverse documente strategice care țînteau 0,97% din PIB în 2020. Cu trecerea timpului. diferența dintre țintă și valoarea efectiv bugetată se lărgește, motiv bun pentru a evalua ținta asumată și a o muta la 1% din PIB în anul 2027, prin programul de guvernare. Optimism curat! Sau cum ar spune un amic: e bine cît se mai aspiră.

Comparînd cheltuiala României cu cercetarea la nivel mondial și raportîndu-ne la procentul din PIB pentru cercetare și la PIB per capita, care credeți că este nația cu care ne asemănăm cel mai mult? Bulgaria? Ungaria? Polonia? Nu, Mexic.

Pe lîngă cuantumul finanțării, un aspect important este modalitatea în care se face această finanțare. Competițiile de proiecte sînt „cafeaua“ sistemului de cercetare. Predictibilitatea și ritmul în care acestea sînt deschise sînt esențiale pentru formarea noilor generații de cercetători. În ultimul timp, competițiile s-au desfășurat cu precizia unui ceas deșteptător CFR, adică unul cît de cît precis dacă nu uiți să-l tragi în fiecare seară. Observăm că ceasul cercetării e în mîna unui maestru în digitalizare de mulți ani, căci acesta uită constant să-l tragă, iar predictibilitatea lansării granturilor a fost asemănătoare punctualității trenurilor pe timp de ninsoare. Pierdem ceva? Cercetătorii pierd timp și nervi. Statul pierde cercetători.

Și totuși, competițiile de mai sus sînt partea cea mai transparentă a finanțării în sistemul de cercetare. Două treimi din bugetul cercetării este cheltuit prin alte mecanisme. Avem alocări de bani pentru instalații de interes național, care se schimbă de la un ministru la altul. Aceste schimbări apar chiar dacă listele ar trebui să fie rodul deciziilor unor comisii de specialitate numite pe criterii meritocratice. Comisiile există, ba chiar sînt prea numeroase, doar că sînt consultative și se schimbă odată cu venirea unui nou ministru. Pînă una-alta, prin alocarea aceasta netransparentă și dependentă de factorul politic, jumătate din cafeaua pe care o dăm cercetării e vărsată pe jos. Bine că avem de unde! Dar poate ar fi mai bine să dăm banii pe mîna beneficiarilor, să-i lăsăm pe ei să se organizeze conform principiului lui Haldane și să nu mai introducem reforme la fiecare schimbare de guvern. Poate așa vor avea și cercetătorii grijă mai bine de cafeaua care li se dă.

Lucian Ancu *este doctor în fizică, cercetător specializat în fizica particulelor elementare. Printre altele, a participat la experimentul ATLAS (CERN) și DZero (Fermilab). De mai bine de un deceniu urmărește reforma sistemului de cercetare din România ca membru Ad Astra și pe site-ul micmic-anc.ro.*

Mircea KIVU

De ce e mai grasă capra bugetarului

În anii '90, una dintre întrebările frecvent utilizate în sondajele de opinie suna cam așa: „Ați prefera o slujbă sigură, cu un salariu modest, sau o slujbă bine plătită, dar nesigură?“. Evident, era vorba despre distincția dintre a lucra la stat sau la privat. Antiteza nu era întru totul falsă: în condițiile începuturilor capitalismului „de pradă“, domeniile în care inițiativa privată se făcuse vizibilă erau și cele mai rentabile, unde rata profitului era cu trei cifre. Evident, în aceste condiții patronii respectivi își permiteau să ofere angajaților salarii generoase.

Asta era percepția, dar nu și realitatea. Datele Institutului Național de Statistică spun că, în 1994, cîștigul salarial mediu net din întreprinderile proprietate publică era de 147.076 de lei (vechi), ceva mai mare decît în cele proprietate privată – 132.321 de lei. Deci, chiar în vremea Eldorado-ului, la stat se cîștiga mai bine (nu mult, cu 11%) decît la privat. E drept, nici cealaltă parte a dihotomiei nu era întru totul adevărată: în anii aceia în care întreprinderile de stat se închideau una după alta, locurile de muncă de acolo nu erau tocmai sigure.

Explicația faptului că veniturile sînt mai mari în sectorul public decît în cel privat stă în diferențele naturale dintre structura ocupațională a celor două sectoare: în general, ponderea angajaților cu calificare înaltă este mai mare în sectorul public (administrație, educație, sănătate etc.) decît în cel privat. Conform datelor recensămîntului din 2002, 19% din populația ocupată în sectorul public era formată din specialiști cu ocupații intelectuale și științifice; în sectorul privat, această categorie ocupa o pondere de numai 7%. Situația era inversă în cazul muncitorilor necalificați, aceștia reprezentînd 8% din angajații la stat și 10% din cei din privat.

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI
100
GUVERNATOR
CASIER CENTRAL
100
LEI UNA SUTĂ
ION LUCA CARAGIALE 1852-1912
UNA SUTĂ LEI

Pentru a spune dacă statul își plătește angajații mai bine sau mai rău decît privații, ar trebui să comparăm cîștigurile medii ale angajaților cu aceeași calificare din cele două sectoare: specialiști cu specialiști, muncitori calificați cu muncitori calificați, muncitori necalificați cu muncitori necalificați. Din păcate, statisticile oficiale nu ne aduc informații în acest sens. Și, oricum, nu ne-ar fi ajutat prea mult, pentru că, în funcție de orientarea ideologică, se poate susține că IT-iștii din privat sînt mai pricepuți decît cei de la stat, portarii la fel, sau dimpotrivă.

Mai degrabă decît realitatea obiectivă, percepția generală că statul plătește angajaților săi salarii (și beneficii salariale) exorbitante are la bază, în primul rînd, faptul că în privat salariul vine din buzunarul patronului, deci oricît de mare ar fi, nu afectează buzunarul celorlalți. (La o privire mai atentă, nu-i chiar așa, banii patronului venind de la noi, cei care îi cumpărăm produsele sau serviciile.) În cazul angajatului la stat, salariul vine de la buget, adică din taxele plătite de noi, ceilalți, deci avem motive să nu ne placă să fie prea mare.

Cred însă că problema principală a remunerării bugetarilor vine din modalitatea netransparentă, ca să nu zic arbitrară, în care sînt stabilite salariile, și mai ales ierarhia acestora. E greu de înțeles de ce contabilul dintr-o universitate cîștigă mai puțin decît cel de la minister, de ce brancardierul de la spitalul militar e plătit mai bine decît cel de la spitalul județean. Realitatea e că, de regulă, aceste ierarhii reflectă niște raporturi de forță. Unii sînt mai vocali cînd amenință cu greva (ba chiar o fac, tot mai rar, ce-i drept) decît alții. Alteori, pur și simplu, ministrul X are o poziție mai tare în partidul de guvernămînt decît ministrul Y și, evident, are tot interesul să-și motiveze subordonații.

Cum spuneam, e în natura oricărui șef să se facă plăcut subordonaților săi, mai ales că nu doar că nu dă de la el, ci mai degrabă, atunci cînd dă, primește și el ceva. Adesea, pentru a scăpa de corsetul reglementărilor privind salarizarea bugetarilor, diverși șefi inventează diverse sporuri, salarii excepționale, indemnizații de deplasare, bonusuri de merit și alte gadget-uri care fac plăcere angajaților. Nu poți să nu te întrebi, atunci cînd afli că Parlamentul plătește lunar angajaților săi milioane de lei drept spor pentru că o antenă cu misiune obscură le afectează sănătatea, cît ar putea costa mutarea utilajului cu pricina într-o regiune nelocuită.

Dacă în zona privată managerii sînt presați continuu, atît de piață, cît și de acționariat, spre reducerea cheltuielilor (și cel mai simplu de redus sînt cele salariale), șefii de la stat sînt împinși să crească salariile celor din subordine. Cît despre „acționariat“, atunci cînd există, este reprezentat de membrii consiliilor de administrație, remunerați cu o fracție din salariul managerului, deci nu au motive să se opună acestei tendințe.

Că este așa, ne-o dovedește evoluția ecartului dintre veniturile salariale de la stat și cele de la privat. Dacă, așa cum spuneam, primele erau, în 1994, cu doar 11% mai mari decît cele din urmă, în 2019 venitul salarial mediu net era la stat de 3.863 de lei , adică cu 61% mai mare decît cel din sectorul privat (2.396 de lei).

Dacă e adevărat că e firesc să existe statistic o diferență între veniturile de la stat și cele din companiile private, la fel de adevărat e că accentuarea arbitrară a acestor diferențe are șanse să alimenteze frustrările prezente în societatea noastră, și așa populată de prea multe antagonisme.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

■■■

Marian VOICU

SRTV & SRR: media publice sau de stat?

Periodic, Televiziunea și Radioul publice devin subiect de scandal. Motivele sînt diverse: sînt invocate bugetele uriașe, pierderile financiare, administrarea nerezonabilă a banului public, numărul enorm de angajați, audiențele mici, concurența neloaială făcută posturilor private pe piața publicității, nepotismul, propaganda în favoarea Puterii, cenzura, deciziile netransparente, sabotarea sau arondarea sindicatelor, programele irelevante. Periodic, odată cu schimbarea Puterii sau a majorității parlamentare, toate acestea sînt invocate ca argument în favoarea demiterii conducerii. De fiecare dată însă, după schimbarea consiliilor de administrație și investirea unor noi președinți-directori generali, scandalurile reizbucnesc.

Societatea civilă a cerut în nenumărate rînduri modificarea Legii 41/1994 în baza căreia funcționează cele două instituții, argumentînd că nu este adaptată standardelor UE, din care România face parte acum, că permite cenzura, arbitrariul, că prin cumularea funcțiilor de președinte și director general persoana aflată în fruntea SRTV sau SRR deține o putere prea mare, că modul în care sînt constituite consiliile de administrație (numirea de către partidele parlamentare, Guvern și Președinție a 11 membri, ceilalți 2 fiind aleși prin vot secret de salariați) face ca instituțiile să fie, de fapt, controlate politic. Puterea a ascultat propunerile și le-a pus în sertar. Opoziția a promis că, odată aflată la putere, va îndrepta lucrurile; după rocada politică, promisiunile au fost uitate.

În ceea ce privește TVR, după o perioadă de dezvoltare, în care s-au lansat TVR Cultural, TVR 3, TVR News, TVR Tîrgu Mureș și TVR Moldova, a început declinul financiar. TVR a început să înregistreze pierderi în urma modificării Codului Fiscal, care obliga instituția la plata TVA (TVR și SRR nefiind societăți comerciale, TVA era nedeductibilă pentru unele achiziții), a majorării contribuției către CNC de cinci ori, la 15% din încasările din publicitate, și a unor decizii care au dus, în opinia Curții de Conturi, la prejudiciu financiar.

În 2016, Parlamentul aprobă finanțarea directă de la bugetul de stat a celor două instituții și ștergerea datoriilor TVR, de circa 150 de milioane de euro. Taxa radio-TV este desființată, alături de alte 101 taxe non-fiscale, la inițiativa PSD, înaintea alegerilor parlamentare. Televiziunea și Radioul încetau să mai fie publice, în adevăratul sens al cuvîntului, devenind „de stat“. Taxele respective, deși cele mai mici din Europa (4 lei – SRTV, 2,50 lei – SRR), asigurau, cel puțin pe hîrtie, o oarecare independență față de Putere. Acum, bugetul depinde de majoritatea parlamentară și de Guvern. (Argumentul difuzorilor privați că taxa reprezintă un ajutor de stat a fost invocat și în alte state europene. În 2018, Curtea Europeană de Justiție a decis că taxa este conformă cu legislația europeană și nu reprezintă un ajutor de stat preferențial.)

Taxa reprezenta 67% din venitul TVR și 49% din cel al Radioului, diferența fiind asigurată de venituri din publicitate sau alocații bugetare pentru plata releelor și investiții. Bineînțeles, fie că vine de la bugetul de stat, fie că este încasată direct de la contribuabili, tot cetățenii plătesc. Pentru cele două instituții, diferența este, însă, majoră – bugetul putea fi folosit de putere ca instrument de presiune.

Ce se întîmplă în Europa? Modelul de finanțare rămîne taxa (în 2/3 din state), media fiind de 121 de euro pe an în țările membre EBU și 135 în statele din Uniunea Europeană (în România era de 10 euro anual). În 90% din state, și societățile comerciale plătesc taxa (Albania și Danemarca făcînd excepție). Numirea membrilor consiliilor de administrație este, în mare, aceeași.

Bineînțeles că filozofia și cuantumul finanțării nu garantează performanța, dar singura instituție care o poate evalua rămîne Parlamentul. Dar partidele parlamentare și grupurile minorităților naționale sînt reprezentate în consiliile de administrație, deci responsabile de felul în care sînt conduse instituțiile. Sau, cel puțin, nu pot pretinde că nu sînt la curent cu ce se întîmplă.

Unii președinți-directori generali au fost bine intenționați, alții mai puțin, unii s-au zbătut, alții au stat cu ochii pe ceas și pe portofel. Concurența a vrut privatizarea TVR2, închiderea TVR Info, o parte mai mare din piața de publicitate, politicienii au vrut închiderea TVR Cultural, oamenii de afaceri vor terenul din Dorobanți sau Molière. Prin reprezentanții pe care unii dintre ei i-au avut în consiliile de administrație, nu au urmărit decît aceste scopuri.

De curînd, dezbaterea privind situația din cele două instituții a fost reluată. Să sperăm că va fi o reformă de fond și nu de formă, una veritabilă, în beneficiul celor două societăți și, în primul rînd, al publicului.

***Marian Voicu** este jurnalist în TVR, a fost membru în CA al SRTV în perioada 2007-2010, ca reprezentant al salariaților. A publicat volumul* Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism *(Editura Humanitas, 2018).*

■■■

Radu USZKAI

Un veac de austeritate

© wikimedia commons

M-am născut în toamna lui 1987, într-un cartier muncitoresc din Brașov. În jurul meu erau puține semne care să facă remarcabil acest antepenultim an al regimului comunist. Poate doar posibilitatea ca Steaua să repete performanța din Cupa Campionilor Europeni, însă, așa cum spune una dintre mantrele preferate ale comentatorilor sportivi, belgienii de la Anderlecht și-au dorit mai mult victoria. Totuși, noiembrie '87 avea să rămînă în memoria colectivă și în istoria noastră recentă nu pentru incapacitatea echipei manageriate la vremea respectivă de Valentin Ceaușescu de a întoarce scorul de 3-0 de la Bruxelles, ci pentru revolta muncitorilor de la fabricile din orașul numit, odinioară, Stalin, împotriva fratelui cel mare, Nicolae. Exasperați de politica de austeritate dusă de regimul Ceaușescu, muncitorii de la „Steagul Roșu" au dovedit că acțiunea colectivă e posibilă și că ordinea spontană funcționează: pe 14 noiembrie, schimbul de noapte oprește munca, iar a doua zi, de dimineață, cîteva sute dintre ei pornesc spre sediul Comitetului Județean al PCR, unde li se alătură tovarăși de la „Tractorul" sau „Hidromecanica".

Cu salariiile din nou reduse, pîinea pe cartelă, apa caldă și electricitatea cu un program intermitent, muncitorii brașoveni îi provocau lui Ceaușescu cel mai mare șoc de la greva minerilor din Valea Jiului (1977) încoace: chiar și omul nou, cel pe spinarea căruia era pusă făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, mai are nevoie să mănînce ori să nu înghețe în apartamentele din cartierele brutaliste răsărite ca urmare a planurilor aberante și ineficiente economic de urbanizare și industrializare forțată.

Desigur, nimeni nu-i poate nega creativitatea lui Nicolae Ceaușescu în materie de politici de austeritate care, din punct de vedere culinar, dovedesc un spirit de-a dreptul protocronist: alimentația sa științifică (presărată deseori cu postul intermitent și produse pe bază de soia) mai că a devenit, azi, un trend de *wellness*. Apoi, reducerea dramatică a consumului de energie electrică ori carburant își găsește un ecou în planurile actuale de a salva lumea de capitalism prin „descreștere economică" *(degrowth)*. Totuși, oricît de genial i se spunea că este în Carpați, Ceaușescu n-a inventat austeritatrea la români – cel puțin nu în istoria noastră recentă. Aceasta începe cu celebrele „curbe de sacrificiu" din anii '30 ca urmare a Marii Crize, revine cu luminița de la capătul tunelului pe care o puteam vedea mai bine dacă strîngeam puțin cureaua, după cum repeta obsesiv Victor Ciorbea, și își găsește cea mai recentă încarnare în tăierea salariilor din sistemul bugetar și creșterea fiscalității, măsuri orchestrate de Guvernul Boc 2 și Traian Băsescu. Apoi, austeritatea la români pare a fi o afacere transpartinică și transideologică, cu o largă susținere atît în rîndul țărăniștilor, liberalilor, comuniștilor sau democrat-liberalilor care și-au zis o vreme conservator-populari, nu doar apanajul mult huliților „neoliberali", orice ar mai putea să însemne acest termen aproape golit de conținut în ziua de astăzi.

Au tăiat, dar au și furat: despre psihologia morală a austerității

Cercetători din domeniul psihologiei morale precum Jonathan Haidt tind să spună că modul în care ne traducem realitatea socială, politică sau economică este, într-o primă fază, unul intuitiv. La fel cum papilele gustative ne ajută să distingem între cele cinci gusturi de bază, intuițiile noastre morale, formate pe parcursul a milenii de evoluție biologică și socială, sînt structurate în jurul a cinci perechi de fundamente morale: grijă/vătămare, corectitudine/înșelăciune, loialitate/trădare, autoritate/subminare și sacralitate/degradare. Deosebit de relevant pentru tema noastră este cel de-al doilea fundament, acesta „evoluînd ca un răspuns la problema adaptativă a beneficierii de răsplata cooperării fără a fi exploatat".

Este de netăgăduit că austeritatea reprezintă una dintre traumele colective trăite de români în ultimul secol. Această traumă este dublată însă de faptul că aplicarea măsurilor de austeritate a venit de fiecare dată la pachet cu o distribuție inegală a sacrificiilor. În interbelic, celebra afacere Skoda s-a suprapus „curbelor de sacrificiu" cerute unei societăți care de-abia făcuse primii pași în modernitate. În anii '80, caviarul era în continuare nelipsit în cartierul Primăverii, anii '90 sînt dominați de somnul liniștit păzit de acronime precum SOV și FNI, iar figuri precum Monica Iacob-Ridzi ori Elena Udrea nu vor rămîne în istorie pentru contribuțiile aduse lumii tineretului și sportului ori turismului și dezvoltării regionale.

Dacă admitem că cel puțin cîteodată austeritatea este necesară (eu cel puțin cred că da, mai ales dacă o înțelegem, așa cum o definesc unii economiști, drept „o soluție de avarie, un set de politici publice dependente de un tip particular al unui eșec al statului"), atunci trebuie să fim atenți la ce fel de narațiune morală construim în jurul viitoarelor momente în care le vom cere celor mai vulnerabili să strîngă cureaua, căci altfel ne vom trezi cu niște oameni care vor prefera să poarte mai degrabă bretele peste cămăși verzi pentru că niște *trendsetter*-i vor începe să le gîdile din nou intuițiile morale despre corectitudine și înșelăciune.

Radu Uszkai *este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane al Academiei de Studii Economice din București și cercetător în cadrul Centrului de Cercetare în Etică Aplicată.*

Costul vieții în România

„Într-o analiză a costului vieții, România se poziționează în luna ianuarie 2021 pe ultimul loc între țările UE, pe locul 35 din 41 de state europene și pe locul 94 din 139 de state analizate pe plan mondial de către site-ul numbeo.com.

Poziția ocupată este surprinzătoare, dar și relevantă pentru zona din care facem parte, nu doar geografic, dar și ca nivel de dezvoltare, cu observația că sîntem relativ avantajați atunci cînd se calculează puterea locală de cumpărare.

Astfel, cu un index de 38,50 (referința 100 este costul vieții în New York), ne plasăm la costul vieții mai jos decît Bulgaria (40,92), Albania (40,25), Serbia (39,19) sau Bosnia și Herțegovina (38,56), dar ceva mai sus decît Macedonia de Nord (34,15), Rusia (33,17), Republica Moldova (32,68) sau Belarus (30,69). (…)

Clasamentul și poziționarea relative pleacă de la costurile din viața reală consemnate la alimente de bază, costul locuințelor, chirii, utilități, transport, haine, activități recreative etc. plus salariile nete raportate de un număr considerat a fi suficient de mare de contributori, datele fiind prelucrate de cel mai mare site de profil din lume. (…) Astfel, deși, per total, nu avem nici cele mai mari venituri și nici cele mai mici prețuri, ajungem să fim, din postura neașteptată de țară UE cu cel mai mic cost al vieții, pe locul 23 din 27 ca putere de cumpărare locală, ceea ce corespunde cu poziționarea potrivit nivelului PIB/locuitor ajustat cu nivelul relativ al prețurilor.

Poziționare pe care ar fi foarte util să încercăm să o păstrăm și să consolidăm calea optimă pe care am intrat spre convergența reală cu nivelul de trai european. Fără să forțăm majorări de venituri, care nu au corespondent în producția realizată, mai importantă fiind păstrarea unui nivel modic al avansului inevitabil al prețurilor spre uzanțele europene." (sursa: Marin Pană, cursdeguvernare.ro)

Victoria STOICIU

Muncim ca să supraviețuim – și atît

Se vorbește adesea despre veniturile și cheltuielile statului, dar v-ați întrebat vreodată cum arată cheltuielile unei familii din România? Datele publicate semestrial de către Institutul Național de Statistică privind veniturile și cheltuielile gospodăriilor din țara noastră ne arată o situație care, deși nu ne surprinde, este totuși îngrijorătoare.

În penultimul semestru al anului trecut, cheltuielile totale ale unei gospodării erau de 4.444 de lei pe gospodărie. Această sumă este desigur o medie statistică – multe, foarte multe familii au venituri mai mici decît media, așa cum altele au venituri peste această sumă. Problema cu mediile statistice este că dacă, de exemplu, Bill Gates s-ar alătura cititorilor acestui articol, în medie, toți cititorii ar deveni, statistic, milionari, fără ca situația lor efectivă să se schimbe în vreun fel. Dacă înțelegem însă aceste limitări ale mediilor statistice, putem opera cu ele în continuare.

Suma de 4.444 de lei disponibilă pe gospodărie este brută: din această sumă, 34% reprezintă taxe și impozite. Mai rămîn astfel disponibili 2.941 de lei per gospodărie, semnificativ mai puțin decît salariul mediu net pe economie la nivelul lunii iulie 2020, care era de 3.372 de lei. Se poate afirma că în medie o gospodărie românească cheltuiește echivalentul a un pic mai mult de două salarii minime pe economie – acesta e nivelul mediu de bunăstare al populației. Din banii aceștia, e logic că nu poți face nici mari economii, nici cine știe ce investiții, așa că marea lor majoritate (2.680 de lei) se duc pe consum. Cea mai mare parte a banilor din consum merge pe mărfuri agroalimentare și băuturi nealcoolice – 33,5% din total sau 897 de lei pe lună. Comparația cu statele Uniunii Europene nu ne avantajează – alocăm un procent mai mult decît dublu pe mîncare și băutură decît media europeană, care e de doar 13%, conform Eurostat. Ponderea cheltuielilor alimentare în structura consumului e un indicator al bunăstării unei societăți – cu cît ponderea e mai mică, cu atît bunăstarea e mai mare, însemnînd că oamenii nu muncesc doar pentru a-și asigura subzistența, banii fiindu-le suficienți și pentru satisfacerea altor nevoie decît cele biologice. În România, unde prețurile sînt europene și salariile asiatice, muncim pentru a supraviețui.

În România, unde prețurile sînt europene și salariile asiatice, muncim pentru a supraviețui.

Cheltuielilor pentru hrană li se adaugă o altă categorie semnificativă, pe locul doi ca pondere în totalul cheltuielilor, și care este legată și ea de stricta supraviețuire. E vorba de cheltuielile pentru locuință, electricitate, apă etc., care reprezintă 14,6% din total. Acest procent este însă mai mic decît media europeană (23%), fapt pentru care există mai multe explicații, dintre care nici una nu pune România într-o lumină favorabilă. Primul motiv pentru care cheltuim mai puțin e că marea majoritate a românilor (96%) stau în locuințe care sînt proprietate personală, cu alte cuvinte nu plătesc chirie. Ar părea un lucru bun, dacă nu ar veni la pachet cu o rată foarte mare de supraaglomerare a locuințelor. Numărul de metri pătrați care revin unei persoane în țara noastră e printre cele mai mici din Uniunea Europeană. Nu plătim chirii, dar calitatea locuirii e foarte scăzută. Și nu plătim chirii de multe ori pentru că nu ne permitem, nu pentru că nu vrem, în condițiile în care chiria sau rata pentru locuință ne-ar consuma cea mai mare parte a veniturilor.

Al doilea motiv pentru care nu cheltuim prea mult cu locuința este faptul că o mare parte a populației locuiește la țară, în zone fără apă curentă, fără gaze, iar uneori chiar fără electricitate. Apa din puț nu costă, iar sărăcia energetică înseamnă că nici nu plătești mult pe utilități – și nici confort nu ai.

Adunînd costurile pentru hrană și locuință, ajungem la aproape 50% din totalul cheltuielilor de consum, față de aproape o treime media europeană (36%). Așadar, jumătate din bani se duc pe cheltuieli care ne ajută să nu murim de foame și de frig. Nu e de mirare că cheltuielile pentru alte nevoi, care sînt perfect umane, dar nu neapărat legate de subzistența fizică, sînt extrem de reduse. Spre exemplu, înainte de pandemie, în anul 2019, românii cheltuiau doar 2% din banii destinați consumului pentru hoteluri, cafenele și restaurante, față de nici mai mult, nici mai puțin de 8,7% media europeană.

Structura cheltuielilor gospodăriilor românești contrastează nu doar cu media europeană, ci și cu necesarul unui trai decent. Pe lîngă structura cheltuielilor de consum efective, în România avem și ceea ce se cheamă „coșul de consum pentru un trai decent“. Potrivit acestui indicator, o gospodărie formată din patru persoane ar avea nevoie de 7.278 de lei net pe lună pentru un trai care presupune ceva mai mult decît simpla supraviețuire și care include și cheltuieli rezonabile pentru recreere, ieșiri în oraș, cultură etc. Este o sumă aproape 2,5 ori mai mică decît suma reală disponibilă pentru cheltuielile de consum ale gospodăriilor din România. Dar abia la un astfel de nivel al veniturilor am reuși să reducem la 21% cheltuielile cu alimentația, să ne permitem plata unei rate și a unei chirii pentru a evita supraaglomerarea sau să putem ieși din cînd în cînd la o cafea în oraș.

Conform unei legi intrate în vigoare anul trecut, coșul minim pentru un trai decent este principalul element de fundamentare a salariului minim și a politicilor salariale. Asta nu înseamnă în nici un caz că salariul minim trebuie dublat peste noapte, ceea ce ar fi nesustenabil, dar presupune că în procesul de stabilire a salariului minim se ține cont de armonizarea graduală a salariului minim cu coșul minim pentru un trai decent. Cu toate acestea, guvernul nou instalat după alegerile din decembrie 2020 a refuzat să ia în calcul acest indicator, raportîndu-se la alți parametri economici precum inflația sau productivitatea. Rezultatul? În anul 2021, salariul minim acoperă doar 49% din necesarul unui trai decent, față de 51% în 2020. Cu alte cuvinte, anul acesta ne vom îndepărta mai mult de obiectivul unui trai decent față de anul anterior. Adică: regres.

Tocmai pe fondul crizei este esențială menținerea puterii de cumpărare a populației. Experiența recesiunii anterioare ne arată că paradigma austerității a fost greșită. S-au dezis de ea toți apostolii săi, în frunte cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Dacă vrem să depășim cu bine această criză, provocată de pandemie, este nevoie să susținem cererea agregată prin menținerea veniturilor populației, altfel curba economică descendentă se poate transforma în abis. Să nu uităm că locurile de muncă și salariile angajaților depind de puterea de cumpărare a restului populației.

Cealaltă preocupare importantă ar trebui să fie legată de creșterea gradului de colectare la bugetul de stat și revizuirea priorităților bugetare. Legătura dintre veniturile și prioritățile bugetare pe de o parte și cheltuielile gospodăriilor pe de altă parte e una directă – bunurile publice gratuite pe care statul le oferă țin loc de venituri și scutesc gospodăriile de o serie de cheltuieli. Să luăm exemplul sănătății. În medie, o gospodărie din România cheltuiește 160 de lei lunar pentru sănătate, aproape 6% din total, în condițiile în care sănătatea este publică și teoretic gratuită. Dar pentru că România cheltuiește mai puțin de 5% din PIB pe sănătate, față de media europeană de 7%, românii trebuie să scoată bani din buzunar – bani care altfel ar putea merge pe recreere sau cultură, de exemplu. Plătim din banii noștri ceva care ni se cuvine de drept.

Problema structurii de cheltuieli a gospodăriilor din România și ponderea mare a cheltuielilor legate de subzistență nu sînt probleme individuale, așa cum par să creadă guvernele noastre, lăsînd oamenii să se descurce și piața liberă să le rezolve neajunsurile. În orice societate normală, sărăcia sau bunăstarea oamenilor sînt o problemă de politică publică și așa trebuie să fie și la noi dacă vrem „o țară ca afară“.

***Victoria Stoiciu** este coordonator de proiecte la Fundația „Friedrich Ebert“ România.*

* * *

EFIMIȚA: Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea ca de femeie, pardon să te-ntreb și eu un lucru: ce procopseală ar fi și cu republica?

LEONIDA (minunat de-așa întrebare): Ei! bravos! ș-asta-i bună! Cum, ce procopseală? Vezi, asta-i vorba: cap ai, minte ce-ți mai trebuie? Apoi, închipuiește-ți dumneata numai un condei, stăi să-ți spui: mai întîi și-întîi, că dacă e republică, nu mai plătește niminea bir...

EFIMIȚA: Zău?

LEONIDA: Zău... Al doilea că fieștecare cetățean ia cîte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate.

EFIMIȚA: Parol?

LEONIDA: Parol... Par egzamplu, eu...

EFIMIȚA: Pe lîngă pensie?

LEONIDA: Vezi bine; pensia e bașca, o am după legea veche, e dreptul meu; mai ales cînd e republică, dreptul e sfînt: republica este garanțiunea tuturor drepturilor.

EFIMIȚA (cu toată aprobarea): Așa da.

LEONIDA: Și al treilea, că se face și lege de murături.

EFIMIȚA: Cum lege de murături?

LEONIDA: Adicătele că nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile.

EFIMIȚA (crucindu-se cu mirare): Maică Precistă, Doamne! Apoi dacă-i așa, de ce nu se face mai curînd republică, soro?

LEONIDA: Hei! te lasă reacționarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească niminea bir! E aproape de mintea omului: de unde ar mai mînca ei lefurile cu lingura?

EFIMIȚA: Așa e... da'... (reflectînd mai adînc) un lucru nu-nțeleg eu.

LEONIDA: Ce lucru?

EFIMIȚA: Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?

LEONIDA (în luptă cu somnul): Treaba statului, domnule, el ce grije are? Pentru ce-l avem pe el? E datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...

EFIMIȚA (lămurită): Așa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gînd. (după o pauză de reflecție) Ce bine ar fi! unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ș-asta, republica! (Leonida începe să sforăie) Dormi, soro?... (Leonida sforăie-nainte) A adormit.

(I.L. Caragiale, *Conu Leonida față cu reacțiunea)*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:
● Formatori de opinie

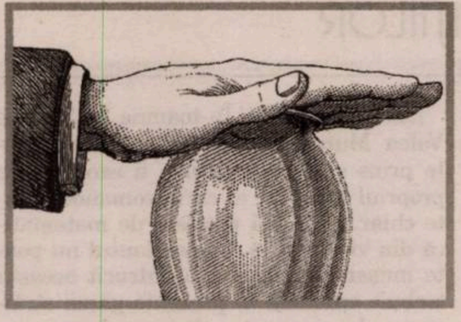

George BANU

scena lumii

Parabolele regăsite

Ceea ce definește parabolele e dimensiunea lor colectivă. Parabola se distinge printr-o situație atemporală care își manifestă impactul doar în anumite momente precise. Parabola este eternă, ea ne însoțește latent, dar capătă o pertinență extremă atunci cînd se stabilește un contact flagrant între sensul general pe care-l conține și contextul particular, istoric, propriu unei comunități. O fotografie ironică înfățișa un tînăr într-o gară așteptînd, ca șoferii de taxi, cu o pancartă indicînd numele persoanei: Godot. Trimisă lui Silviu Purcărete, el a răspuns concis: „Ca noi toți“. Nu știm nimic despre el, dar „sperăm“... Sperăm/așteptăm, căci în limbile latine cele două verbe se înrudesc. Godot devine parabola vremurilor noastre.

Acest Godot, al nostru, impersonal și anonim, funcționează în mod similar cu acela al lui Beckett: cînd își anunță sosirea iminentă, cînd o infirmă, cînd speranța pîlpîie, cînd decepția îi urmează. Azi, agitația suscitată de vaccinul așteptat seamănă acestei pulsații ce îi agită pe Pozzo și Lucky. Godot vine, se anunță, nu vine, dispare... totul e așteptare. Ca Felix Alexa care se întreabă: repet, nu repet? Scena e o întrebare? Și cum să nu evoc ipoteza lui Martin Esslin care își încheia prefața la *Teatrul absurdului* în anii ’60 spunînd că *Godot* nu a fost niciunde mai flagrant dorit ca într-o celebră închisoare americană. Pușcăriașilor de atunci le corespund deținuții care sîntem acum. Parabola se înrădăcinează în concret. Și, reciproc, ele produc un sens ce unește vechiul și noul.

Recent am inițiat un ciclu de conferințe la Biblioteca Națională a Franței. Împreună cu invitații – miracol, prezenți! –, ne aflam în fața unei săli complet goale. Și acest vid brusc mi-a evocat o altă parabolă, aceea a *Scaunelor* lui Ionesco. Îi percepeam material realitatea după ce-i intuisem neliniștea în retransmisiile unor concerte splendide unde, la sfîrșit, dirijorul se înclina, iar muzicienii își agitau instrumentele pentru a saluta un public absent. Un protocol ionescian. Dar dispozitivul era inversat, căci interpreții, conferențiarii intervin asemeni oratorului din final, însă „scaunele“ goale – cum, genial, a intuit-o Ionesco – defineau explicit așteptarea. Și într-un spectacol recent transmis la București, *Livada de vișini* pusă în scenă de Giorgio Strehler, „așteptarea“ rezultatului privind soarta proprietății se materializa prin scaunele reunite în sala de bal. Dar noi, azi, ce așteptăm? Această indeterminare e proprie parabolei ionesciene. Ca și celei beckettiene... de aceea parabola ne desemnează condiția. Plasați împreună între Godot și *Scaunele,* așteptăm ce? Un mesager exterior.

S-a impus flagrant, de la începutul pandemiei, parabola ciumei. *Ciuma* lui Camus a devenit de o actualitate intensă și în ea identificăm comportamentele actual adoptate: suspiciune față de ceilalți, prudență izolaționistă, cancerul fricii profund insinuate, prezența morții... anunțurile multiplicate, cifrele dezvăluite, teama generalizată. Și, de asemeni, incertitudinea cauzelor, neliniștea suscitată de necunoașterea lor. Virusul de unde vine? Cui i se datorează? Diseminat în lume, el rămîne, ca și „ciuma“, anonim și fără remediu. Parabola ciumei evocă de asemeni *Œdipe,* dar la Sofocle expansiunea ei e stopată prin identificarea și autoflagelarea regelui păcătos ca sursă a epidemiei. Viziune azi dorită: dacă am putea desemna un vinovat, ce consolare! Parabola își găsește contextul.

Ciuma conduce iremediabil către finalul tragic al lui Romeo și al Julietei căci, declanșată, ea perturbă strategia călugărului Lorenzo, iar Romeo, brutal claustrat, nu-i va afla la timp secretul și, astfel, ceea ce trebuia să fie o cununie se convertește în doliu dublu. „Ciuma“ însă suscită azi comportamente similare mai degrabă celor din *Decameronul:* la Boccaccio, tinerii amenințați de maladie îi răspund printr-o violentă febră a supraviețuirii și se retrag departe de oraș pentru a-și satisface setea de viață, contrariată de ciumă. *Petrecere pe timp de ciumă* – motiv parabolic adesea evocat. Pe el îl amintea Brook cînd organiza, în actul „așteptării“ din *Livada de vișini,* un bal dezlănțuit: terapie contra spaimei. Dar azi, toate acele întîlniri ilicite în hangare dezafectate, în spații marginale, nu îi asociază pe tinerii public repudiați personajelor lui Boccaccio? Eu îi înțeleg și îi iubesc. Ei nu capitulează și afirmă, cu o frumoasă și tragică formulă: „Mai degrabă sărbătoarea decît moartea“. Vocație sacrificială, vocație generațională. Parabola – e puterea ei – nu se limitează la o epocă, ci asociază epoci ca într-un ghem al duratelor.

Frecvente și repetate sînt deciziile actuale de a iniția proiecte. De a te pregăti pentru festivaluri, concerte, de a te dărui unor operații simbolice nedezmințite. Un prieten, Constantin Chiriac, reputat pentru angajamentul lui în realizarea programelor care i-au adus celebritatea, mi-a mărturisit recent: „Muncim pe rupte“. Afirmația lui mi-a confirmat curajul care îi e recunoscut, dar mi-a și evocat o altă parabolă, pe aceea a Meșterului Manole. A construcției fără persistență, a arhitecturii zidite ziua și năruite noaptea, a eternei reînceperi. Ceea ce se clădește azi, de asemenea, se plasează sub semnul unei condiții similare. Totul se edifică pe nisipuri mișcătoare și e amenințat de suprimare. Nici un orizont cert nu asigură soliditatea inițiativelor și totuși sacrificii au avut loc. Dar virusul, ca o vrăjitoare malefică, cere mai multe, „nu-i de ajuns“, mai multe victime, mai multe spaime. Podul de pe Drina, despre care vorbește Ivo Andric în romanul său, se dezmembrează de fiecare dată. Podul și mînăstirea ne confruntă cu aceeași neliniște actuală, orizontul împlinirii rămîne mereu îndepărtat.

Există o parabolă de care nu ne putem despărți și care ne e indispensabilă, parabola biblică a *Învierii.* Ea se constituie în germene de încredere refractară la capitulare. O „înviere“ după trecerea prin moarte. Moarte a cărei spaimă și a cărei realitate le resimțim, dar totodată, „cu moartea pre moarte călcînd“, asemeni lui Iisus, poate vom reînvia, după răstignirea prin care am fost țintuiți. O parabolă nu explicativă, precum celelalte, ci o parabolă prospectivă. O parabolă de încurajare.

În așteptare, acum, nu ne rămîn însă decît povestirile fiindcă, la fel ca Winnie, din *Ah, ce zile frumoase!,* îngropați în trecut, le derulăm nostalgic.

Parabolele se activează în contexte extreme și doar atunci le resimțim și le recunoaștem puterea. Ele ne ajută pentru că stabilesc legătura între epoci antinomice, extrem de îndepărtate și totodată violent actuale, dîndu-ne sentimentul că ceea ce trăim a mai fost trăit, că ne înscriem într-un cerc al existenței pe care parabolele îl confirmă și totodată ne permit să-i descifrăm sensul. Virusul a reînviat marile noastre parabole.

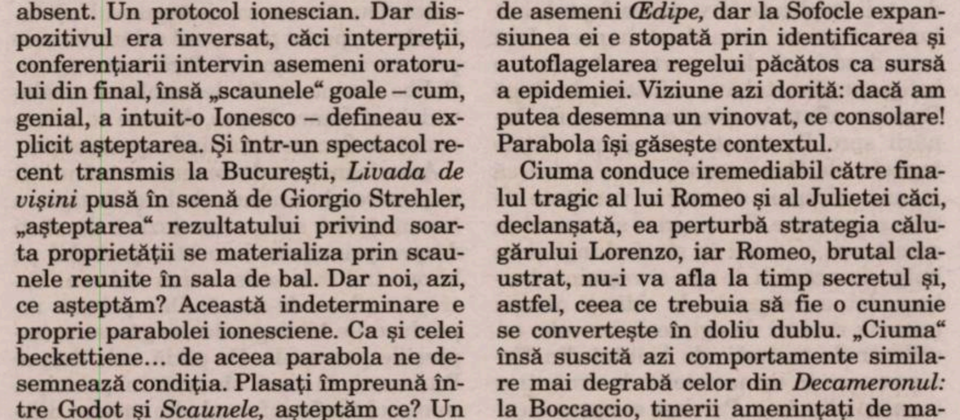

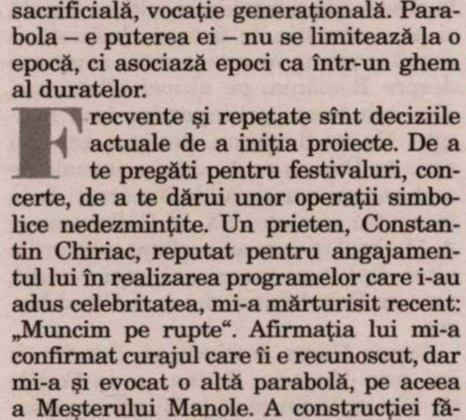

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Une lumière dans la ville, le lustre *(Paris, Ed. Arléa).*

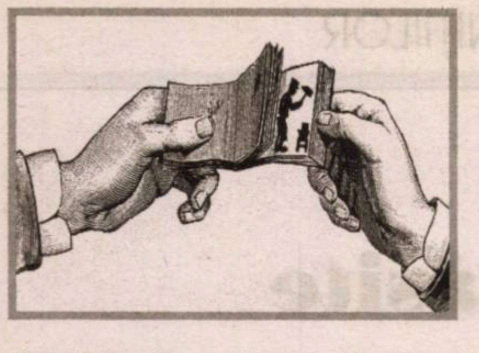

Marius CHIVU

feed**book**

Dilemele războiului

● Székely János, *Armata de Apus*, traducere de Marius Tabacu, Editura Curtea Veche, 2019.

Greu de imaginat că anul acesta voi avea parte de o revelație literară mai mare decît volumul lui Székely János cu povestiri din al Doilea Război Mondial! Dragomán György (n. 1973, Tg. Mureș), citat pe copertă, spune că este, probabil, cea mai importantă carte despre război din literatura maghiară; eu pot spune că *Armata de Apus* nu are echivalent nici în literatura română. Pentru că Székely János (1929-1992) este cel mai mare scriitor maghiar născut în România de care, poate, încă n-ați auzit.

Poet, prozator, dramaturg, eseist și traducător, Székely János s-a născut la Turda, s-a școlit la Tîrgu Mureș, absolvind Literele și Filozofia la Cluj în 1952. O vreme a lucrat ca lector la ESPLA, apoi ca redactor la revista *Igaz Szó* din Tîrgu Mureș pînă în '89. În tot acest timp, și-a publicat opera în Ungaria, iar ultimii ani de viață i-a trăit retras, refuzînd, rînd pe rînd, toate premiile maghiare atribuite (doar postum a putut fi premiat, și-ncă în două rînduri).

Depășind cu puțin 150 de pagini, *Armata de Apus* a fost publicată în 1979 și are o structură pe cît de inedită, pe atît de omogenă: o dedicație-prolog, urmată de șapte proze semi-biografice și o confesiune-epilog, încheiată cu un poem. Textele sînt, de altfel, grupate două cîte două, primul, scris în italice, fiind de fiecare dată o evocare personală din perioada 1944-1946 cînd, cadet la Școala Militară, Székely János a fost trimis pe frontul de vest unde a fost luat prizonier.

Inteligența și fina conștiință auctorială reies nu doar din forma cărții, dar și din conținutul ei, căci Székely János abordează deseori chestiunea scrisului, vorbind deopotrivă despre natura experienței personale și scrisul ca mecanism al memoriei colective, jucîndu-se strălucit cu convențiile literare: face avertismente, își ia măsuri de precauție, își provoacă și tachinează cititorul, căruia îi adresează și întrebări (doar aparent retorice), creează deznodăminte false, pe care tot el le devoalează, totul pentru a-i produce cititorului reacții intense și a-i stîrni reflecții de ordin moral. Căci Székely János nu se mulțumește doar cu relatarea evenimentelor – deseori crude, alteori absurde, uneori comice, alternînd compasiunea cu indignarea și oroarea –, dar ridică și chestiuni de etică privind sistemul militar și natura războiului, chestionează problemele conștiinței, ale responsabilității, subordonării și libertății în timp de răzoi, meditează pe marginea psihicului și comportamentului umane în situații extreme de dezumanizare sau chiar de supraviețuire cînd lașitatea, frica, regretul lasă urme nevindecabile. Straturile de semnificație ale textelor (a căror stilistică admirabilă este servită exemplar de traducerea lui Marius Tabacu) îi conferă acestei micuțe cărți o profunzime pe alocuri amețitoare.

Toate prozele ridică, subtil, o problemă de ordin moral, iar Székely János este un maestru al situațiilor complicate pînă la imposibil, situații care îți lasă gol în stomac, îți pun o piatră pe inimă și, totodată, își încețoșează mintea: un foarte nărăvaș cal de cavalerie este abuzat din cauza unei teribile boli ce iese la iveală abia după moartea lui; un cadet neîndemînatic se complace în a fi umilit și torturat de întreaga companie cu o supunere vecină cu bunăvoința ce trădează, pînă la urmă, o înțelegere superioară a vieții; un ofițer neamț de o ținută impecabilă lichidează, cu sînge rece și metodă, prizonierii care cedează marșului, dar asta (și) sub presiunea martorilor unei trupe în retragere; o singură pereche de bocanci, oferită unui dormitor întreg de prizonieri dintr-un lagăr, este trasă la sorți printr-un mecanism care face ca bocancii să-i revină celui dovedit a fi cel mai ghinionist dintre prizonieri; după ce fumul lagărelor de concentrare unde erau arși oamenii se împrăștie, în mijlocul peisajului distrugerii rămîne intactă doar o cușcă metalică – teribilă metaforă a absurdității războiului.

Dar vîrful absolut al cărții este proza „Cei omenoși“, cu o situație a cărei problematică privind sistemul militar și a cărei dilemă morală sînt, pur și simplu, irezolvabile, „armata fiind organizația stranie a unor indivizi predispuși la nesupunere, care se obligă pe ei înșiși la obediență cu ajutorul armelor“.

[Atenție, spoiler!] În toamna lui ⊠44, pe Valea Mureșului, un tînăr dezertor este prins și adus pentru a fi executat de propriul batalion, al cărui comandant este chiar fostul lui profesor de matematică din viața civilă. Comandantul nu poate mușamaliza execuția, întrucît aceasta trebuie ordonată în prezența gărzii străine care l-a capturat pe dezertor, dar o poate amîna cîteva ore pînă cînd, conform protocolului, poate preda comanda batalionului unui alt ofițer, pasînd, astfel, responsabilitatea execuției. Numai că noul comandant este chiar prietenul și vecinul de la țară al dezertorului, confruntat astfel cu aceeași imposibilitate sufletească și morală. Plutonul de execuție, format forțat, dar aleatoriu, din camarazii și consătenii dezertorului, refuză tragerea în ultima clipă, punînd întregul batalion în situația de a fi pedepsit prin decimare pentru nesupunere și conspirație. Dar asta numai în cazul în care comandantul nu ia asupra lui execuția, mușamalizînd, în speranța complicității tacite a gărzii străine aparent dispuse să nu dea curs denunțului de nesupunere de dragul îndeplinirii ordinului pe orice cale, mușamalizînd, așadar, și refuzul propriului pluton de a executa ordinul venit de sus, dar și inițiativa de a lua asupra lui responsabilitatea execuției, situație prin care, conform regulamentului, devenea el însuși criminal de război, urmînd să fie judecat ulterior de Curtea Marțială.

După ce oferă deznodămîntul, scrie Székely János: „Înainte de a încheia definitiv acest manuscris, aș dori să mai pun o întrebare. Nu dvs., stimați cititori (dacă vor fi cititori), ci lumii întregi, opiniei publice în general: aș vrea să fac o anchetă cu teste, cu chestionar, așa cum e la modă în zilele noastre. Iar întrebarea mea e următoarea: dvs. ce ați fi făcut?“.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Cînd America descoperă Europa

● James O. Noyes, *România, țară de hotar între creștini și turci: cu aventuri din călătoria prin Europa Răsăriteană și Asia Apuseană*, traducere din limba engleză și note de Eugen Popa, însoțită de ilustrații, Editura Humanitas, 2016, 352 de pagini.

Osul de colonist curios nu piere, chiar dacă tocmai a dat de un ditamai continent. Așa și cu James Oscar Noyes, ai cărui părinți nici nu s-au așezat bine în Lumea Nouă, că el a și pornit mai departe. Și cum America îi părea probabil deja prea familiară, imediat după ce a terminat medicina la Harvard s-a îndreptat către exoticul Imperiu Otoman. Aici tot unul de-al lui, un occidental, Mazar Pașa, pe numele lui de britanic și de botez Stephen Lakeman, comandant militar otoman la București și ulterior discret fondator al liberalismului românesc, îi făcuse rost de o slujbă – și anume de chirurg în armata sultanului, chit că turcii, musulmani fiind, nu acceptau intervențiile chirurgicale, după cum însuși doctorul nostru mărturisește.

Dar, oricum, profesia era pentru James Noyes mai mult o acoperire; de fapt, el făcea jurnalism, aparent ca hobby, în fapt ca preocupare de bază. În peregrinarea lui trimite relatări din Turcia, Palestina și Egipt pentru publicații americane precum *New York Tribune* și *Detroit Free Press*, pentru ca obiceiul să nu îi dispară nici cînd s-a întors acasă și a început Războiul de Secesiune; atunci a devenit corespondent de front la *Associated Press*. De pe urma acestei nelinişti ereditare, combinate cu o predispoziție la observație și înțelegere, ultima bazată și pe o educație de factură clasicistă, a rezultat prima lucrare a unui american despre România, pe atunci aflată mai ales sub forma principatelor încă neunite. Nu va fi ultima, desigur; am mai scris în *Dilema veche* despre jurnale de ambasadori americani la București de la începutul secolului XX, W. Culbertson și A. M. Owsley, care au prefațat memoriile altor diplomați americani, mai recenți, precum David Funderburk și Alfred Moses.

James Noyes descinde pe Dunăre în jos, prin Ungaria, Serbia, pe la Porțile de Fier și Vidin pînă la Rusciuc, actualul Ruse bulgăresc, unde fu martor pentru prima oară la mobilizarea de război. Se întîmpla în 1854, cînd în Valahia abia se consumaseră sîngeroasele preliminarii ruso-turcești ale Războiului Crimeii, mai ales prin luptele de la Cetate și Giurgevo – Giurgiu de astăzi. Tot pe atunci, un alt tînăr, de aceeași vîrstă cu James Noyes, părăsea Bucureștiul odată cu trupele ruse din care făcea parte, după o primă și ultimă ședere, de cîteva săptămîni, în țările române; îl chema Lev Tolstoi. Pe rus însă îl preocupau altele, ci nu spectacolul principatelor române, și n-a lăsat însemnări de pe urma călătoriei sale pe-aici.

Ne mulțumim cu mărturia lui James Noyes, care te duce cu gîndul la faptul că Războiul Crimeii a constituit la rîndu-i un fel de preliminarii pentru Primul Război Mondial, prin numărul mare de etnii implicate în virtutea faptului că lupta se purta între două imperii. Iată cum descria el doar partea otomană a beligeranților, tabăra militară de lîngă Rusciuc, aflată în așteptarea trecerii Dunării spre București: „Ca și pe ulițele înguste ale Rusciucului, n-am putut să nu mă minunez de marea varietate de rase și costume. Evrei, greci și armeni se amestecau cu turci în straie lungi și cu bulgari cu căciuli de oaie și veșminte barbare. Ici, o companie de ridicoli nizami preceda rînduri de egipteni, iar colo, escadroanele tuciurii ale beiului din Tunis veneau în urma cetelor de arnăuți și munteni din Asia. Privirea se oprea ba asupra unui șeic arab cu un grup alcătuit din războinici negricioși și dervişi, (...) ba asupra unei căpetenii circaziene, sălbatice și neîmblînzite ca un șoim de pe stîncile sale natale. Ofițeri francezi, englezi, unguri și polonezi complicau și ei acest tablou bizar al naționalităților“.

Tot acest tăvălug urma să traverseze teritoriile principatelor, trecînd peste un alt amalgam etnic, cel autohton. James Noyes remarcă în multe locuri „daco-romane“ prin care trece diversitatea populației întîlnite, printre alții fiind vorba de greci, ruși, italieni, austrieci, turci și țigani – despre ultimii autorul nostru scriind la un moment dat și o lucrare dedicată. Însă întîlnirea cu valahii majoritari este șocantă, pentru el, dar probabil și pentru majoritatea cititorilor de astăzi. După tocmirea surugiilor, care urmau să îl poarte de la Giurgiu la București, a pornit spre marginea orașului, spre ceea ce părea „cumpăna unei fîntîni“, dar care s-a dovedit apoi a fi „un fel de barieră“. „Am împietrit de uimire. Dintr-o gaură săpată în pămînt s-a ivit un om și ne-a cerut pașapoartele. Privind în jur, am observat două-trei ridicături conice ca niște mușuroaie de furnici, care aveau cîte o gaură largă într-o parte. «Ce-i cu movilele astea?», am întrebat. «-Sînt casele valahilor. Țăranii le numesc *colibe*. O să le vedeți peste tot în Principatele Dunărene», veni răspunsul“. Și într-adevăr, pe tot parcursul călătoriei sale prin țară, le remarcă fără întrerupere. Coliba devine un fel de emblemă a călătoriei lui James Noyes, de care se minunează de fiecare dată cînd o pomenește.

Americanul s-a documentat amănunțit la punerea în ordinea de bun de tipar a însemnărilor sale; vreo duzină de cărți despre principate i-au stat probabil pe birou cînd le-a scris, cîțiva ani mai tîrziu, în tihna de-acasă. Dar printre reproducerile bibliografice se găsesc și impresiile personale. De pildă, cele despre București, la care observă în principal comunul trafic infernal, din motive diferite de cele de azi: străzile erau pline fie de praf, fie de noroi, în funcție de data la care a plouat ultima oară. Remarcă, precum alți protestanți americani ajunși ulterior aici, superstițiile și primitivismul cultului „grecesc“, cum îl numește el; sau sărăcia alimentară a valahilor; lenevia bărbaților și hărnicia femeilor. Slujbaș totuși otoman, James Noyes identifică la valahi o aversiune generalizată la adresa rușilor, care în ultima sută de ani ar fi jefuit țara sistematic. Concepută ca o lucrare care să le arate americanilor tărîmuri îndepărtate și exotice, cartea lui James Noyes se întoarce să le arate românilor de astăzi cum au fost ei percepuți odată, pe vremea colibelor valahe pe deasupra cărora treceau armatele imperiale.

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

India Song

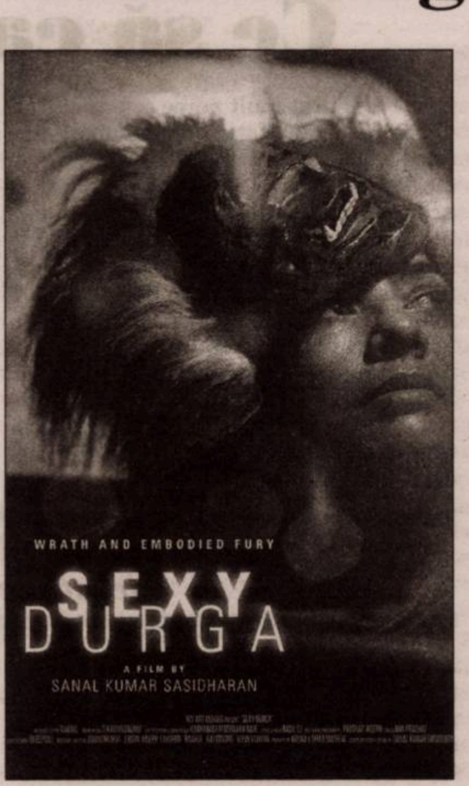

● *Sexy Durga* (India, 2017), de Sanal Kumar Sasidharan.

Se întîmplă tot mai rar ca în raza de acțiune a cronicarului de film să intre obiecte neidentificate. „N-am mai văzut așa ceva“ – iată un gînd care nu prea-i mai dă tîrcoale cronicarului chemat să ștampileze imagini care seamănă cu alte imagini care seamănă etc. Prea des în ziua de azi, totul se petrece ca și cum cineaștilor nu le-ar mai trece prin minte ideea simplisimă de a ne arăta *altceva,* ceea ce nu face decît să crească miopia generalizată care mătură prin societate. Ei bine, *Sexy Durga,* filmul indian care a triumfat la Rotterdam acum trei ani, se avîntă într-acolo, oferindu-ne nu atît lucruri nemaivăzute, cît lucruri știute, dar care acum ne sînt arătate *altfel*. De pildă, știm cu toții cum arată un control de rutină în trafic și mai știm – fiindcă ne plac filmele – că șansele ca acesta să se termine cu bine sînt infime. Dar oare știm cum arată un astfel de control pe o șosea indiană slab circulată, la ora la care pe străzi pare să mai umble doar pegra societății, cu polițiștii derapînd direct într-un abuz urît de putere? S-ar putea, dar probabilitatea e deja mai scăzută. O găselniță modestă de genul ăsta nu e suficientă pentru a face un film mare – dar e modul ideal de a ne scutura din letargia filmelor corporatiste, toate la fel, care ne asaltează azi sub oblăduirea giganților de *streaming.*

Pariul unui astfel de film e cunoscut; orice cineast non-occidental și l-a setat măcar o dată. Rezumat, ar putea suna așa: cum conciliezi o acțiune modestă, eventual concentrată în timp și spațiu – un drum de-o noapte, să zicem – cu observația socială pătrunzătoare, care să nu miroasă a detaliu pus cu mîna sau a eșantion sociologic convenabil? Sanal Kumar Sasidharan reușește doar pe jumătate, fiindcă minimalismul de la firul ierbii pe care-l adoptă s-ar putea să se autofaulteze. Să mă explic. Există două femei pe nume Durga în acest film. Una este o zeitate celebrată în secvențe stranii care deschid și închid filmul, smulse din mijlocul unei mulțimi implicate într-o sărbătoare stradală în care nu e clar cît la sută e bucurie colectivă și cît delir. Fibra documentară a filmului ne arată aici, în planuri aproape subiective, de parcă ar ține locul privirii cuiva, tot soiul de ritualuri tulburătoare, în care bărbați merg cu picioarele goale pe jăratic sau se lasă împunși cu cîrlige și legați de acoperișul unui camion, pendulînd în aer. A doua Durga este o tînără care se întîlnește cu un bărbat pe o stradă întunecoasă, apoi face alături de el autostopul, în ceea ce aduce cu o fugă de acasă. Cei doi sînt preluați de niște indivizi într-un minibus, și-astfel începe o serie interminabilă de șicane mai mult sau mai puțin agresive, în care cei doi părăsesc repetat dubița, merg o bucată de drum pe jos, apoi sînt iar ridicați de aceiași oameni, din lipsă de alternativă.

Sexy Durga, v-ați prins deja, nu e un caz simplu. Lăsîndu-se în voia unei povești încropite, improvizate, care-l menține mereu pe linia fragilă a unui „totul e posibil“, filmul pare decis să nu facă nici un joc – nici pe-al celor care și-ar dori o cursă nebună pînă la capătul nopții, în care lucrurile o iau complet razna, nici pe-al celor care anticipează o dezintegrare lentă pînă spre *horror* pur de atmosferă, în genul unui *Kinatay* (Brillante Mendoza, 2009). Pe de-o parte, lucrurile sînt prea sincopate: tocmai cînd dau impresia că se angajează pe un drum fără întoarcere se și opresc. Pe de altă parte, nu e niciodată clar ce-i cu oamenii din dubă: ar fi dispuși să meargă pînă la ultimele consecințe? Cînd femeia imploră să fie lăsați să coboare, un personaj întreabă revoltat: „Dar ce, te-am rănit cumva pînă acum?“, iar în replica sa, care merge dincolo de orice interpretare, stă agățat tot jocul pervers al acestor pungași. E de apreciat dezinvoltura acestui regizor, care nu simte că are de dat socoteală narațiunii edificatoare. Cînd prietenul Durgăi găsește un fel de macetă în portbagajul dubei, ne-am aștepta ca pînă la final – Cehov *oblige* – să o și vedem împlîntată în carnea vreunuia dintre tipi. Dar nici vorbă de așa ceva. La fel cum e de apreciat lucrătura cu camera, care intră în habitaclu și iese afară în pași de dans, iar uneori obține fulguranța grației – ca în acel cadru în care aparatul execută o piruetă, dînd la iveală o șosea goală și o noapte neagră, apoi dintr-odată apare trenul pe care cuplul trebuia să îl prindă, totul fără tăietură.

Astea fiind zise, e ca și cum Sanal Kumar Sasidharan ne-ar fi servit un preparat ultrarafinat și îndrăzneț, dar care în momentul îmbucăturii perfecte, care să culeagă din tot ce avem pe farfurie, are de pierdut tocmai la gust. Pe bucăți, filmul e admirabil. Luat împreună – nu tocmai, fiindcă arată mai mult ca un exercițiu de stil foarte îndemînatic, fără însă o reală adîncime sau justificare a asociațiilor pe care ni le solicită. Cu realismul timpilor lungi și al microgesturilor diminuat de un metaforism cam academic, *Sexy Durga* se oprește, la fel ca protagoniștii săi prinși într-o buclă infernală, undeva în mijlocul drumului.

Sexy Durga este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Albi vs. roboți, în colinde

● Schaffer/Barlow Project, *Winter Nights,* Ravencraft Productions, 2020.
● Poppy, *A Very Christmas Poppy,* Sumerian Records, 2020.

Continuăm seria cronicilor muzicale cu miză politică, semnalîndu-mi-se că au mai multă căutare decît recomandările oneste de albume pe care, la o adică, le poate face și algoritmul Spotify. Înainte să ieșim cu totul din sezon, recomand două EP-uri de Crăciun ale unor vedete asociate cu scena rock (deși în timpul liber se mai ocupă și cu altele). E vorba de reputatul chitarist republican Jon Schaffer și de inteligența artificială cu numele de scenă Poppy.

Trupele rock au fost în mod tradițional preocupate să publice materiale de Crăciun – poate pentru că balada rock are unele asemănări structurale cu colindul. Cel mai bun *cover-version* după un colind găsesc că e versiunea lui Dio la „God rest ye, merry gentlemen“, iar de-a lungul timpului numeroși reprezentanți ai genului au celebrat Nașterea Domnului cu albume emblematice – Rob Halford, Twisted Sisters, Bad Religion, Billy Idol ș.a.m.d.

SCHAFFER/BARLOW
PROJECT
WINTER NIGHTS

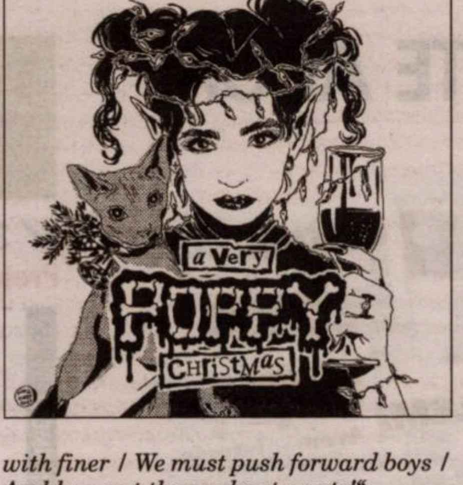

Cu EP-ul de Crăciun *Winter Nights,* chitaristul Jon Schaffer încerca să se înscrie în acest club distins, cu cîteva săptămîni înainte să ia cu asalt Capitoliul din Washington, înarmat cu un drapel și un spray anti-urs; asta explică oarecum includerea printre colinde a versiunii acustice a piesei „I Died for You“, aparținînd trupei sale de bază, Iced Earth. Evenimentele au declanșat indignarea virtuoasă a fanilor care, în cei 35 de ani de carieră ai chitaristului, n-apucaseră să observe titluri ca „Our Dying Republic“ ori versurile *„We're almost there my boys / I've never served with finer / We must push forward boys / And bayonet the yankee tyrants!“*.

S-a făcut vîlvă multă, pe pagina trupei se vorbește despre Schaffer ca despre Bin Laden, publicul a cerut înapoi fondurile Kickstarter din care s-a finanțat EP-ul de colinde, casa de discuri a eliminat toate albumele grupului din catalogul online (mai sînt cîteva în Cărturești, curînd vor avea preț de *memorabilia!*). Publicul a luat deja la puricat și versurile celuilalt proiect al lui Schaffer, Demons and Wizards, încercînd să-i decodifice versurile despre vrăjitori, demoni, vampiri și alte etnii de basm în care se ascunde codificat rasismul.

De partea cealaltă a spectrului politic, Illuminati au lansat-o în urmă cu vreo cinci ani pe cîntăreața cu chip și comportament de inteligență artificială Poppy – un experiment multi*(social)*media evoluînd spre un cult al personalității, o glorificare a narcisismului YouTube monetizat mai apoi într-o carieră muzicală oportunistă. Pînă recent, Poppy părea o dovadă în sprijinul teoriei conspirației QAnon (un copil-produs fetișizat), însă în 2020 ceva s-a schimbat, artista s-a reinventat ca proiect muzical industrial-rock surprinzător de matur. Noul *sound* e inspirat de scena asiatică Lolita-metal (Babymetal, Band-Maid), plus ceva din pasiunea pentru Nine Inch Nails, pe care artista o împărtășește cu rapper-ul nihilist Ghostemane, care îi e noul partener și producător, trecînd și el printr-o transformare stilistică similară pe materialele recente. Cei doi fac parte din generația care-și făcea temele între videoclipuri Marilyn Manson și desene animate japoneze, iar azi vedem rezultatul acelei hibridizări involuntare de culturi pop pe care teoria QAnon o pune pe seama elitei pedofile de la Hollywood (unde artista s-a și lansat). Pe lîngă albumul de cotitură de anul trecut ce i-a adus o nominalizare Grammy *(I Disagree,* recomandarea reală din spatele acestui articol, pentru cititorii în căutare de adevăruri ascunse), Poppy a scos de asemenea un EP cu balade de Crăciun – versiunea COVID a Crăciunului, după cum indică regretele din „I won't be home for Christmas“. Supremația albilor *versus* supremația roboților, în colinde.

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

America?! Ce să caute el în America?

Recunosc, au fost vremuri în care îmi doream foarte mult să ajung în America. Mai exact, în Statele Unite ale Americii. Motivele erau multe, însă cred că cel mai important a fost faptul că atunci cînd eram mică, în cei mai cumpliți ani ai dictaturii comuniste în care nu aveam de nici unele și nici o speranță că se va schimba ceva, America reprezenta pentru noi „paradisul occidental“. Desigur, Occidentul era și la doi pași de noi, în Germania sau Franța, însă acel Occident intangibil de peste Ocean nu se compara cu nimic, acolo era trai pe vătrai și binele aboslut, în vreme ce noi, aici, trăiam într-un întuneric de Ev Mediu. Prin anii ’70-’80 exista în România un adevărat cult al americanilor, care reprezentau o potențială „salvare“ națională care nu a venit niciodată (tatăl meu avea un coleg la editură care se simțea tot timpul urmărit de Securitate, însă, de fiecare dată cînd auzea un zgomot de elicopeter, se uita spre cer cu o sclipire de bucurie disperată – „Au venit americanii!“... și cîți alții ca el!), dar și un mod de viață total diferit la care aveam acces doar prin muzică (discuri sau benzi de magnetofon care se vindeau pe sub mînă) sau prin filmele de la video, dublate de Irina Margareta Nistor, unde fiecare *„Fuck you!“* devenea „Fir-ar să fie!“. Ca să nu mai amintesc faptul că toți cei care reușiseră „să fugă“ în America erau considerați niște eroi, America devenise cel mai rîvnit refugiu. Întîmplarea face că, în anul 1980, cei doi frați vitregi mai tineri ai tatălui meu, amîndoi arhitecți și necăsătoriți, dar cu două logodnice cu care colindau pe motociclete întreaga țară, au decis să depună o cerere de emigrare la Ambasada Statelor Unite de la București. Da, încă se mai putea, era o procedură absolut legală, chit că după aceea se transforma într-un azil politic. Cei doi frați au venit la taică-miu, inginer, căsătorit: „Anton, nu ai vrea să depui această cerere împreună cu noi?“. Taică-miu a stat și s-a gîndit – avea un copil mic, un job sigur la întreprindere, o mamă singură și posesivă care, cînd a auzit de America, și-a dus mînă la inimă, invocînd niște probleme cardiace inexistente, și a spus: „Antoane, dacă tu pleci în America, eu nu mai trăiesc mai mult de un an!“. Așa că taică-miu a spus pas și le-a urat mult noroc celor doi frați vitregi, care au așteptat aproape patru ani aprobarea cererii lor, timp în care nu au mai reușit să se angajeze nicăieri ca arhitecți, au lucrat prin fabrici ca muncitori necalificați și au fost luați mereu la întrebări de ce și-ar dori să plece din minunata noastră Republică Socialistă România. Pînă la urmă, în anul 1984 și-au luat zborul spre visul american, au primit cetățenie și și-au văzut de viața lor. Pentru noi, cei rămași, au devenit „americanii“. De multe ori, în familie, discutăm despre acest subiect – ce ar fi fost dacă tatăl meu ar fi acceptat să depună acea cerere de emigrare. În urmă cu ceva timp, aveam tendința să-i condamn pe ai mei pentru că nu au avut suficient curaj să o facă, mai ales că bunică-mea a mai trăit încă 25 de ani de atunci – aș fi fost o fetiță cu cetățenie americană de la șase ani, aș fi fost perfect adaptată, probabil că aș fi scris în limba engleză cu aceeași lejeritate cu care scriu acum în limba română. Și de multe ori mă întreb ce destin aș fi avut. Uneori, în viață, există o cruce a destinului de care nici măcar nu ești conștient sau pentru care nu ești responsabil, pur și simplu un tren trece pe lîngă tine, deși tu erai pe peron, doar îi faci cu mîna și s-a dus, ca acei copii amărîți pe biciclete care se opresc la barieră în haltele de pe la țară, la Chitila sau la Florești-Prahova – probabil că destinul meu a fost să rămîn și să mă chinui aici cu neputințele societății, cu neputințele mele. „Lasă, mamă, că dacă am fi plecat în America poate te-ai fi apucat de droguri... și ai fi fost moartă acum!“, zice mama, ca să-mi închidă gura și ca să-și justifice decizia de acum 30 de ani (drogurile reprezentau singura mare gogoriță a Occidentului „perfect“ american). Ce aș putea să-i răspund? Să-i explic că în America, cu o singură carte pentru copii de succes, te poți plimba prin toată lumea? Și să-i povestesc despre fata aia americancă, Michelle Cuevas, autoare pentru copii, pe care am cunoscut-o în urmă cu doi ani într-un turneu european, am băut un vin împreună la Green Hours. Era un pic obosită, între avioane, un pic confuză, era fata care aș fi putut eu să fiu în America... o scriitoare prinsă într-un mecanism de marketing, dar care se va întoarce la ferma ei liniștită din Montana unde va scrie o nouă carte care va fi tradusă în cinșpe mii de limbi, căci da, literatura pentru copii și scrisul în general, în America, pot fi un job, nu o chestie inutilă și complementară a existenței tale.

> *Nu mai am nici o curiozitate legată de America.*

De-a lungul timpului, mi-am dorit de nenumărate ori să ajung în America. În America lui Hemingway, a lui Salinger, a lui Truman Capote, a lui John Updike sau a lui Philip Roth. În America *Dulcelui bar* a lui Moehringer. În America din *Once Upon a Time* sau cea din *Thelma & Louise.* Am visat să văd New York-ul, apoi să fac un *road-trip* pe coasta de Est, să ajung pînă în Florida și apoi în New Orleans. Nu știu nimic despre America decît din cărți sau din filme, oare e suficient atît? America asta din capul nostru are legătură cu cea din realitate?

După vreo zece ani, frații vitregi ai tatălui meu s-au reîntors pentru prima oară în România și a trebuit să-i primim pe „americani“ cum se cuvine. Am mers la mici și la bere în Piața Obor, ei voiau să filmeze atmosfera autentic românească de aici și ne întrebau mereu dacă e *„safe“*. Apoi au revenit de mai multe ori încercînd să-și hrănească niște mici nostalgii, pe care nu le-ar fi avut într-o vacanță în Franța sau Italia. Cum ar fi papanașii de la „Robinson“ din Predeal. Habar n-am cum li s-a părut lor, la fiecare vizită, România, probabil că tot un Ev Mediu mai evoluat din care reușiseră să evadeze. De fapt, cred că momentul acela din anii ’80, de „fugă“, nu doar că le-a marcat existența într-un mod ireversibil, însă i-a făcut cumva să se simtă superiori nouă, celor care nu am avut curaj să fugim niciunde, cu alte cuvinte ei sînt oamenii „de succes“, noi, ceilalți, niște ratați (e valabil pentru mulți dintre cei plecați înainte de 1990). La un moment dat, la o masă din asta de „revedere“, am spus politicos, pentru că nu aveam ce spune în timp ce tăiam șnițelul în bucățele mici, că mi-aș dori să văd America. Unchiul meu mi-a răspuns rîzînd: „Dar nu pe banii mei!“. Am înțeles, după aceea, că a fost o glumă.

Anton, taică-miu, a ajuns totuși în America, într-o vizită de aproape o lună, la sfîrșitul anilor ’90. Cu toată anxietatea lui legată de zbor – a schimbat vreo trei avioane, ca să nimerească într-un hangar din Tennessee –, a vizitat Carolina de Sud și cea de Nord, a mers pînă la Washington și a văzut Casa Albă. În timp ce era plecat, bunica-mea, care trecuse binișor de 80 de ani și începuse să se sclerozeze, ne suna pe telefonul fix ca să vorbească cu el, iar mama îi explica calm că Anton nu e acasă, e în America. Pentru cîteva secunde, bunica rămînea mută de uimire, după care exclama: „În America?! Ce să caute el în America?“. N-a știut niciodată că ea a fost principalul motiv pentru care eu, nepoata ei, a pierdut acel tren și a rămas să facă cu mînă de la barieră, pe la Crivina sau Florești-Prahova. Însă, între timp, urmărind ceea ce se întîmplă în America liberă și democratică în ultimii ani, dorința mea de ajunge acolo a început să pălească pînă cînd aproape că a dispărut cu desăvîrșire. În momentul de față, nu mai am nici o curiozitate legată de America și mă gîndesc uneori că poate a fost mai bine că taică-miu nu a depus acea cerere de emigrare. Poate că într-adevăr nici ai mei și nici eu nu ne-am fi adaptat acolo, poate că nici măcar n-aș fi scris, poate că aș fi avut un job banal undeva prin Tennessee și le-aș fi interzis copiilor mei să se uite la filmele clasice Disney pe motiv că sînt pline de stereotipuri rasiale.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

„Cazul“ Mila

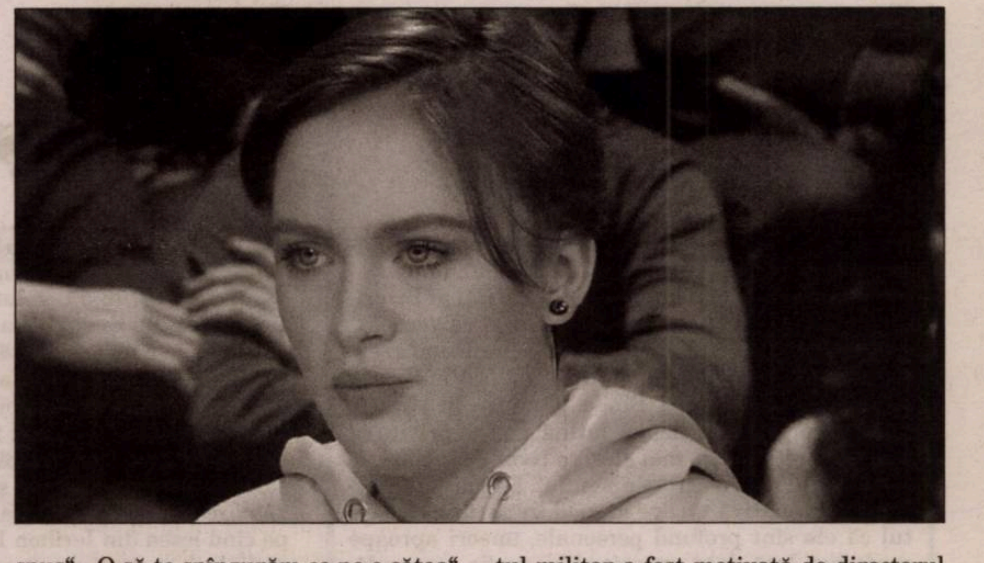

„Am trei pasiuni, toate la fel de puternice. Muzica, scrisul și machiajul artistic cu efecte speciale. Asta din urmă este cea mai recentă pasiune. Am început să mă machiez, ca orice adolescentă, pe la 11-12 ani, mai ales pentru că eram complexată de genele și sprîncenele mele, care sînt foarte deschise la culoare. Apoi am început să folosesc fondul de ten, pentru a-mi ascunde coșurile. De atunci am început să mă uit la tutoriale video de machiaj, nu că m-ar fi ajutat prea mult, căci nu m-au ferit de toate etapele unui machiaj prost (rîde)“ – așa începe interviul cu Mila, anunțat pe prima pagină a ediției din 21 ianuarie a revistei *Le Point*.

Dar cine este Mila și de ce redutabila revista franceză i-a alocat prima pagină, anunțînd că acest interviu este dat revistei în „exclusivitate“?

Pe scurt, Mila este cea mai amenințată adolescentă din Franța. Teribila ei poveste, care a propulsat-o în mijlocul unei întregi furtuni mediatice, sociale și politice, provocînd valuri uriașe la nivel național, făcîndu-l și pe președintele Emmanuel Macron să ia o poziție oficială în ceea ce o privește, a început în urmă cu un an, pe 17 ianuarie 2020.

Mila, cunoscută multor adolescenți din Franța, datorită contului ei de Instagram, un cont dedicat în special muzicii și modei, intrase anul trecut într-o discuție cu abonații săi, pe chesiuni amoroase. La un moment dat, una dintre abonați, lesbiană ca și Mila, i-a spus că ei nu-i plac fetele arabe – Mila replicînd că nici ei, pentru că arăboaicele nu sînt „stilul“ ei. Incitat de răspunsul adolescentei, un alt internaut a început să-i facă avansuri, din ce în ce mai grosolane, la care Mila a reacționat într-un mod ironic, ajungînd pînă la blocarea sa. Enervat, abonatul și-a instigat prietenii s-o insulte: *„salope“, „sale française“, „française de merde“, „sale pute“, „chiennasse“*. Injuriile cresc, adolescenta ripostează pe măsură, spiritele se încing, iar cînd este acuzată de rasism, discuția deraiază, iar Mila decide să abordeze tema religiilor, criticînd dimensiunea lor plină de ură, declanșînd, totodată o cascadă de acuze care o fac să posteze un video pe Instagram în care declară: „Detest religia, Coranul, nu este decît ură acolo, este totul de rahat – asta cred eu. Și nu e vorba de rasism, cînd critici o religie. Islamul este o religie, eu am spus ce cred despre religii, și nu mă veți face să regret ce am spus. Religia voastră e de rahat“.

Video-ul devine viral, iar de aici, bulgărele de zăpada o ia la vale. În cîteva ore, adolescenta a început să primească mii de amenințări cu moartea. Se declanșează o întreagă campanie de ură contra ei, fiind acuzată de islamofobie. I se fac publice datele personale și adresa liceului unde învăța. Amenințările cu moartea încep să curgă nu doar pe conturile ei de Twitter sau Snapchat, ci începe să primească și telefoane – sute și sute de amenințări pe minut.

„Te vom găsi și te vom omorî“, „Nenorocito, singurul, unicul dumnezeu este Allah, sper să arzi în iad pentru ce ai spus“, „O să te spînzurăm ca pe o cățea“, „Știm unde locuiești, o să mori!“

Se deschid două anchete: una contra Milei, pe motiv de incitare la ură, alta, în urma plîngerii depuse de Mila pentru amenințările cu moartea.

Prima este clasată rapid, pe 30 ianuarie 2020 – potrivit procurorului Republicii, Jérôme Bouvier, s-a demonstrat că „oricît ar fi fost de scandalos tonul declarațiilor Milei, acestea aveau ca scop unic exprimarea unei opinii personale cu privire la o religie, fără a se dori inducerea urii sau violenței împotriva indivizilor, în baza originii sau apartenenței lor la această comunitate de credință“.

În ceea ce privește ancheta privind amenințările cu moartea, în iulie anul trecut, avocatul Milei, Richard Malka (acesta este, de altfel, și avocatul în cazul *Charlie Hebdo*), a declarat că Mila primise 30.000 de amenințări cu moartea, nemaipunînd la socoteală mesajele injurioase.

În martie 2020, unul dintre autorii apelurilor la violență contra Milei este pus sub acuzare – acesta declarînd că își asumă pe deplin comportamentul, pentru că a făcut „treaba pe care judecătorii și poliția nu o fac“. Alți doi minori sînt depistați și acuzați pentru „furtul datelor personale din computer“. Un alt tînăr, de 23 de ani este condamnat, pe 1 octombrie 2020, la trei ani de închisoare pentru amenințări cu moartea la adresa Milei.

În paralel, prinzînd amploare, povestea Milei atrage atît atenția presei, cît și a mediului politic. Punînd paie peste foc, ministrul Justiției, Nicole Belloubet, a reacționat spunînd, pe de o parte, că „amenințările cu moartea sînt inacceptabile într-un stat democratic“, pe de alta că „să insulți o religie este un atentat la libertatea de conștiință. Este grav, dar nu trebuie să se ajungă la amenințări“.

Acuzînd-o de „lipsă de cultură juridică“, avocatul Milei, Richard Malka, a protestat imediat: „Mila nu a împiedicat pe nimeni să creadă în islam. Din contra, libertatea conștiinței Milei este aici în joc, căci ea are dreptul de a gîndi ce vrea despre islam și să-și facă publică opinia oricui, chiar și pe rețelele sociale“. Dezbaterile vizavi de dreptul de a blasfemia o religie s-au încins – Abdallah Zekri, delegatul general al Consiliului francez pentru cultul musulman, declarînd că „această fată știe foarte bine ce a făcut. Cine seamănă vînt, culege furtună“.

Pe 4 decembrie, și președintele Franței, Emmanuel Macron, a reacționat: „Aveți o tînără fată care critică islamul pe rețelele sociale, este hărțuită, nu poate nici măcar să intre într-o școală. (...) Asta înseamnă că am înnebunit cu toții“.

Totuși, o săptămînă mai tîrziu, Mila a fost exclusă și din internatul militar unde fusese primită, în ultimă instanță, pentru a-și continua studiile – asta după ce toate liceele refuzaseră prezența ei fizică la cursuri, fiind considerată o țintă pentru un potențial atac terorist, nedorindu-și, așadar, să-și asume responsabilitatea. Excluderea ei și din internatul militar a fost motivată de directorul instituției, care a spus că într-o discuție cu cîțiva prieteni, pe rețelele sociale, Mila a dezvăluit locul unde studia.

„Nu doar că nu mai pot merge la liceul meu, dar nici nu pot să mă duc în altă parte“ – a declarat anul trecut adolescenta, într-un interviu acordat site-ului Bellica.

„Acest caz denotă o renunțare generală, în special din partea sistemului de educație care nu mai ține cont de libertatea de exprimare. Tolerăm intolerabilul ca să nu provocăm valuri. Renunțăm la valorile republicane de frica de a nu deranja și, în final, ajungem să închidem gura victimelor și să închidem ochii cînd vine vorba de acțiunile agresorilor. Iar asta nu se întîmplă de azi, de ieri, nici măcar de cîțiva ani. Nu este vina profesorilor, deseori depășiți de situație, este consecința pierderii generalizate a reperelor în toată elita noastră intelectuală și politică“ – a acuzat avocatul său, Richard Malka.

În prezent, Mila stă izolată, sub consemnul tăcerii (o tăcere pe care i-ar fi sugerat-o și ministrul Apărării). Totuși, *Le Point* a reușit să-i ia un interviu – cine este, care sînt pasiunile sale, cum face față la toată presiunea la care este supusă.

Una dintre întrebările pe care jurnalista Peggy Sastre i-a adresat-o Milei se referea la nivelul de toleranță al noii generații – cum vede ea problema?

„Oamenii își apără pur și simplu cauzele care le convin. (...) Totul se face într-un siaj al modei și totul este extrem de ipocrit. Mișcarea LGBT, de exemplu. Pe de o parte, totul e bine, eu însămi fiind pansexuală, iar partenerul meu este un transsexual. Pe de alta, însă, totul a devenit excesiv. Trăim în totalitarismul, tirania, dictatura gîndirii. De exemplu, azi este suficient să te înșeli asupra genului cuiva, s-o faci, evident, fără intenție, ca lucrul ăsta să devină o dramă. Vorbind în general, de îndată ce apare un fenomen colectiv de apărare a unei cauze, devine foarte dificil să mai ai ceva contrar de spus, de criticat. Dacă o faci, cazi imediat în dizgrație.“

Cum e azi viața pentru Mila, adolescenta de 17 ani care trăiește de un an în izolare, fără prea multe perspective de revenire la o viață normală?

„Se împlinește un an de cînd mi-am pierdut viața. De cînd am impresia că sînt o moartă încă prezentă în lumea asta. Să văd că alții continuă să trăiască este, într-adevăr, extrem de dur. Să-i văd ieșind din casa lor, ieșind din mașinile lor... Eu ies doar din patul meu. Privarea de libertate – poate iar o să se glumească pe seama mea – mi-a făcut mult rău. Plîng foarte mult, în fiecare zi. Așa că, în cazul meu, COVID-ul a fost aproape o sursă de confort *(rîde)* căci toată lumea știe azi cum e să fii în pielea mea. Comparativ cu ceea ce ar fi putut fi fără pandemie, decalajul dintre viața mea și viața altora este, astfel, puțin mai restrîns.“

PUBLICITATE

adevărul își aduce
CASANOVA
Povestea furtunoasă
a amantului etern

De miercuri, 27 ianuarie
Memoriile lui Casanova
volumul 1

De miercuri, 3 februarie
Memoriile lui Casanova
volumul 2

PREȚ PACHET:
ziar + carte:
14,99 lei

Numai cu „Adevărul“,
la toate punctele
de difuzare a presei
GIACOMO CASANOVA
Memoriile lui Casanova
(VOLUMUL I)
(VOLUMUL II)
adevărul
CÂT E DE PERICULOS SĂ PUPĂM ICOANELE

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Teologul, muzician al Duhului

Mărturisesc că am o slăbiciune pentru Sfîntul Grigorie Teologul (329-390), unul dintre cei mai autoreflexivi Părinți ai Bisericii, care a reușit cu un firesc desăvîrșit să vorbească despre sine, vorbind, de fapt, despre Dumnezeu. Textele sale, mai ales *Cuvîntările*, au fost în Bizanț cele mai copiate după Biblie. Traduse în siriacă, arabă, georgiană, armeană, latină, au fost privite ca model de retorică și, mai ales, ca izvor de inspirație de-a lungul istoriei creștinismului. Dar nu atît partea lor normativă atrage în mod irezistibil, cît faptul că ele sînt profund personale, uneori aproape confesive. Iată doar un episod biografic care redă, prin cuvîntarea care-l surprinde, a XII-a în ordinea consacrată, formula sufletească și noblețea celui ce va purta, în tradiția răsăriteană, titlul de „Teolog“.

Sfîntul Grigorie rostește această *Cuvîntare* în biserica episcopală din Nazianz, cetatea natală, în prezența tatălui său, al cărui vicar acceptă să fie în iarna anului 372 sau în 373. Împărțirea Capadociei în două provincii, prin decizie imperială, diminuase jurisdicția Cezareei – centru al ortodoxiei niceene – tocmai pentru a-i limita influența. Sfîntul Vasile cel Mare, titularul scaunului Cezareei, răspunde acestei măsuri potrivnice prin crearea de noi episcopii și sfințirea ca arhierei a fratelui său, care va deveni Grigorie al Nyssei, și a prietenului său din tinerețe, Grigorie din Nazianz, care avea să se lase înduplecat să preia scaunul Sasimei, un tîrg din apropiere.

Din confesiunile sale poetice și epistolare, reiese că Grigorie nu s-ar fi hotărît vreodată să fie episcop al unui tîrg în care nu existau îndeletniciri mai nobile decît plata taxelor și punerea în aplicare a pedepselor corporale, dacă nu ar fi simțit sprijinul ferm al prietenilor săi. În urma unei ambuscade puse la cale de partida adversă, speriat, îndurerat, dezamăgit, Grigorie va renunța definitiv la ocuparea scaunului episcopal pentru care fusese hirotonit și se va retrage în singurătate. Amărăciunea pe care o încearcă va fi revărsată asupra prietenului său, arhiepiscopul Vasile, care părea a-l fi aruncat într-o situație umilitoare. Toată viață de pînă atunci a lui Grigorie fusese traversată de tensiunea dintre vocația contemplativă și voința celor apropiați de a-l aduce în viața publică, oferindu-i sarcina de a călăuzi și de a învăța. Așa cum asumase misiunea grea și înaltă a preoției după îndelungi ezitări, pentru a-și ajuta tatăl, devenise apoi episcop pentru a-și ajuta prietenul care îi era, de fapt, după cum avea să mărturisească, adevăratul maestru spiritual. Însă nici această retragere nu va fi ultima, căci Grigorie va ceda totuși rugăminților bătrînului său tată și va reveni la Nazianz ca primul episcop-vicar din istoria Bisericii.

După ceea ce putea părea un eșec, Grigorie se reîntoarce în cetatea sa ca fiu și moștenitor firesc al „grijilor părintești“, dar nu din slăbiciune, ci pentru a transmite experiența Duhului Sfînt căruia îi închinase întreaga sa viață. Pentru el, slujirea episcopală nu poate avea alt sens: Duhul este cel care l-a convins; Duhul este autoritatea în fața căreia se supune ca episcop; Duhul este muzicianul care știe să atingă corzile minții și ale inimii, astfel încît discursul să devină teologie, adică lucrare a lui Dumnezeu, chemată să mărturisească despre prezența Sa. Relația dintre instrument și muzician revine, în planul teologiei, la atribuirea unui rol bine definit celui care face ca muzica să fie auzită, adică celui ce trăiește teologia înainte de a-i da glas. Teologul este un mistagog, un învățător al tainelor dumnezeiești, pe care are datoria de a le descoperi și de a le face prezente în viața celor ce cred. Lumina strălucește pentru întreaga lume, dar, pentru aceasta, are nevoie și de cel ce o face cunoscută, așa cum și Duhul produce armonie atingînd strunele unui „instrument al lui Dumnezeu“. Avem aici un exemplu al felului în care, cu libertate inspirată, se poate face teologie la persoana întîi. O libertate pe care Sfîntul Grigorie a exercitat-o ca învățător și în care a văzut o condiție esențială pentru ca taina mîntuirii să lucreze în toți.

(fragment din introducerea
la Sf. Grigorie Teologul, *Cuvîntarea a XII-a*,
Studii teologice, 3/2009, pp. 197-207)

Petre GURAN

La școala lui Bartimeu

Scurta convorbire cu Bartimeu din Evanghelia după Marcu (Mc 10, 46-52), relatare identică cu cea din Evanghelia după Luca, unde însă nu i se dezvăluie identitatea (Lc 18, 46-51), dar diferită de episodul celor doi orbi din Ierihon relatat de Matei (Mt 20,29-34), construiește prin miracolul vindecării unui orb o subtilă și pătrunzătoare metaforă a cunoașterii: „Și pe cînd ieșea din Ierihon Iisus, ucenicii Lui și mulțime mare, Bartimeu orbul, fiul lui Timeu, ședea jos, pe marginea drumului. Și, auzind că este Iisus Nazarineanul, a început să strige și să zică: Fiule al lui David, Iisuse, fie-ți milă de mine! Și mulți îl certau ca să tacă, el însă cu mult mai tare striga: Fiule al lui David, fie-ți milă de mine! [...] Și l-a întrebat Iisus, zicîndu-i: Ce voiești să-ți fac? Iar orbul I-a răspuns: Învățătorule, să văd iarăși. Iar Iisus i-a zis: Mergi, credința ta te-a mîntuit. Și îndată a văzut și urma lui Iisus pe cale“ (Mc 10, 46-51).

Cunoașterea este vederea dincolo de limitele noastre fizice. În sensul acesta, toți ne naștem orbi și învățăm a vedea. Un exemplu clasic de vedere dincolo de evidențele constatate cu ochiul este forma sferică a Pămîntului. Experiența noastră empirică ne face să avem impresia că ne desfășurăm existența pe un plan. Observația lui Eratostene și calculul său făcut după diferența umbrei celor două obeliscuri amplasate de-a lungul Nilului la amiaza solstițiului de vară au dezvăluit gîndirii umane realitatea faptului că Pămîntul este o sferă. Abia 2.300 de ani mai tîrziu a venit confirmarea vizuală din spațiu, dar și noi provocări la adresa capacității noastre de a ne închipui lucuri nevăzute: dimensiunea aproape nesfîrșită a universului în afară și a materiei înlăuntru, adică pînă la abolirea noțiunii de spațiu.

Fragmentul din Evanghelia după Marcu ne dezvăluie însă despre cunoaștere mai mult decît metafora văzutului, anume prin detaliul etimologic al verbului grecesc *anablepo*, care înseamnă în primul rînd a privi în sus, și abia în al doilea rînd a vedea din nou. Cunoașterea este deci, dezvoltînd această metaforă, capacitatea de a-ți ridica privirea spre ceva superior, care se află mai sus sau dincolo de universul senzorialității noastre, care prin însăși natura ei materială este limitată.

Scurta parabolă pare a fi compusă din fragmente disparate. Astfel, ne putem mira de faptul că orbul îl numește pe Iisus „fiul lui David“, referință la demnitatea sa regală, mesianică, dar îi cere generic și modest, ca orice cerșetor, „să-l miluiască“. Totuși, își pronunță cerința cu o insistență care îi determină pe cei care erau împreună cu Iisus să-l certe și să-l îndemne să tacă. În cele din urmă, admis în fața lui Iisus, cerșetorul își precizează cererea, să-l vindece de boala ce-i răpise vederea. Aceste rupturi de sens în narațiune ne forțează să trecem dincolo evenimentul taumaturgic. Orbul este cel puțin bine informat, de vreme ce știe că despre Iisus Nazarineanul se crede că ar fi Mesia, dar poate că este de fapt mai mult decît o informație, o cunoaștere de altă natură, căci în momentul în care ajunge în fața lui Iisus i se adresează cu surprinzătorul apelativ *Rabbuni* (Învățătorule!). Apelativul acesta îl folosesc pe de o parte Apostolii, chiar și Iuda, pe de altă parte farisei și cărturari atunci cînd îl iscodesc cu întrebările lor. De aceea acest apelativ ne spune, enigmatic, ceva despre identitatea orbului, dincolo de starea lui actuală. Ce învățătură așteaptă orbul de la Iisus?

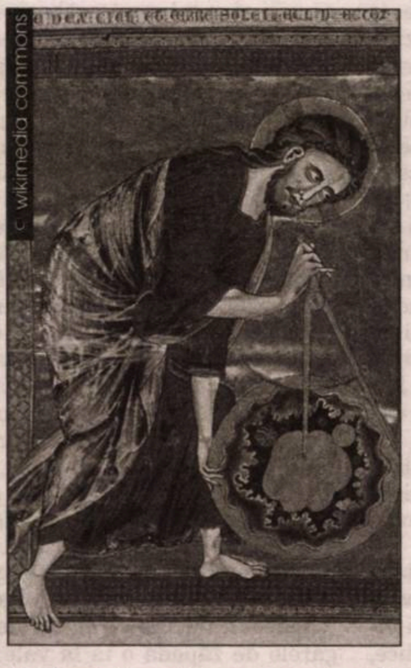

© wikimedia commons

Se mai impune o observație asupra textului: dacă, în alte cazuri de vindecare a unor orbi, Iisus a apelat la diferite forme de atingere sau chiar de cvasi-tratament, ca atunci cînd face o pomadă din țărînă și salivă, de data aceasta, deși orbul se afla în fața Lui, miracolul se produce fără atingere fizică (ca în cazul femeii cananeence și al sutașului), printr-o mobilizare psihică a puterii lăuntrice de transformare a materialității noastre (popular spus, prin credință): „Iar Iisus i-a zis: Mergi, credința ta te-a mîntuit. Și îndată a văzut și urma lui Iisus pe cale“.

Numele orbului, Bartimaeus, este de asemenea o ciudățenie în trei privințe: simplul fapt că textul evanghelic dă un nume orbului, în timp ce în majoritatea cazurilor de acte taumaturgice vindecatul rămîne anonim, apoi compoziția mixtă greco-hebraică a numelui, în cele din urmă dublarea numelui de traducerea lui explicativă, fiul lui Timeu. E inevitabilă trimiterea către dialogul platonic *Timaios*, care discută distincția între lumea fizică, inconsistentă, permanent supusă schimbării, percepută senzorial și de aceea superficial, și lumea eternă și imuabilă a formelor sau ideilor, cea pe care o percepe doar gîndul. Continuînd sugestia subtilei referințe platoniciene din Evanghelii, măcar și numai de dragul metaforei, trebuie să constatăm, în acord cu sensul tuturor minunilor evanghelice, că miracolul despre care e vorba nu este medical, ci spiritual, iar Hristos nu-i redă doar vederea fizică, ci îl învață să privească în sus, să vadă dincolo de aparențele lumii acesteia. Astfel încît, pentru această învățătură, care se însușește prin credință, Bartimeu îl numește pe Iisus *Rabbuni*, iar nu medic sau tămăduitor.

Această scurtă parabolă înfățișează paradigma învățării. Învățătura tradițională presupune un învățător, cu un ascendent moral atît de puternic încît ceea ce zice este garantat de statutul său moral și spiritual. Astfel, însușirea învățăturii presupune un act de credință, izvorîtă din încredere. În joc stă credibilitatea învățătorului. Rezultatul este apariția unei cunoașteri dincolo de simțuri, pe calea gîndurilor. Învățătorul învață pe învățăcel prin ceea ce este, nu prin ceea ce scoate din el (discurs, demonstrații practice), dar mai ales îi arată învățăcelului că ceea ce vrea să știe, știe deja, că ceea ce vrea să primească a primit deja.

Cunoașterea pe calea gîndirii (intuiție, deducție, inducție) este din altă categorie de nevoi ale omului decît deprinderea unei cunoașteri practice. Transmisiunea cunoașterii teoretice *(theoria* = viziune, contemplație) are un înțeles și un scop noetic *(nous* = minte, rațiune, înțelegere). Ea nu este de fapt necesară supraviețuirii pe pămînt, ci depășirii acestei stări. Cunoașterea la care aspiră Bartimeu este propriu-zis ezoterică, revelația identității Dumnezeului creator, a răspunsului la întrebarea „Cine este Dumnezeu?“. Pentateuhul este un caz de prezervare narativă a amintirii creației, deci a originii divine a ființei umane și a felului în care această amintire a traversat generațiile. Păstrarea acestei amintiri se face cu intervenție divină, de aceea această cunoaștere nu este numai sacră, ci și ezoterică. Este o cunoaștere care se activează prin credință. Evangheliile se ancorează în tradiția ebraică a cunoașterii ezoterice a Creatorului, prin invocarea genealogiei lui Iisus care urcă înapoi în timp pînă la primul om, Adam, pe care evanghelistul Luca îl numește „fiul lui Dumnezeu“ (Lc 3, 38). Această cunoaștere a Creatorului și, prin urmare, conștientizare a chipului și asemănării divine a omului a fost pentru cea mai mare parte a omenirii amenințată de uitare, de aceea noua misiune hristică este cunoașterea sau recunoașterea Tatălui: „Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine, și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut; dar de acum Îl cunoașteți pe El și L-ați și văzut... Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl“ (Ioan XIV, 7-9).

Insistența creștinismului pe cunoașterea divinității creatoare și paternale corespunde unei tradiții primordiale a omenirii, după cum au definit-o René Guénon sau Frithjof Schuon, care vorbește despre natura spirituală și creată a omului, și se regăsește în diferite expresii mitologice în toate tradițiile spirituale ale omenirii. Bartimeu la această vedere ajunge și de aceea se face ucenic al lui Iisus, acompaniindu-L de acum în drumul Său.

__Petre Guran__ este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.

Simona SAVA

Cum e să ai o meserie creativă în România?

– despre publicitate, via *manele –*

În trei romane pe care le-am citit de curînd, am întîlnit cuvîntul *churn*. Înseamnă a bate untul sau a ți se strînge stomacul, dar pentru mine are altă semnificație, mai puțin literară. Mă duce cu gîndul la jargonul firmei de e-commerce pentru care am lucrat recent, unde am învățat că *churn* se zice cînd un posibil client adaugă un produs în coșul de cumpărături digital, dar nu finalizează tranzacția. A sunat telefonul, a bătut vecina de la doi, s-a suit iar pisica pe dulap, ai făcut *churn*, iar compania a pierdut banii tăi.

2020 a fost anul în care am fost concediată de două ori. Prima dată în aprilie, la începutul pandemiei, cînd agenția de publicitate pentru care lucram de trei ani a făcut restructurări, apoi în decembrie, după două luni în care am scris despre *churn, SaaS, metrics, checkout* și *global growth*. Dar mai trecusem prin asta, aveam chiar un tipar care se repeta cu sfințenie: îmi dădeam demisia, data viitoare eram dată afară, și tot așa. Anul trecut am alăturat o nuanță nouă cuvîntului concediere: vine de la concediu.

© D. Trăsculețu

La prima, în aprilie, m-am simțit ca în vacanță. Abia începuse perioada de *lockdown,* eu lucram deja de peste zece ani în București, iar dosarul cu începuturi și sfîrșituri era grăsuț. Odată cu vestea proastă am primit și salarii compensatorii, așa că mi-am permis să stau acasă. Oricum, nimeni nu pleca nicăieri. Am citit, am scris și am avut liniștea unei pauze pe care nu mi-am îngăduit-o niciodată. Din 2007, de cînd lucrez cu normă întreagă, nu mi-am luat un concediu mai lung de zece zile și iată cum, în anul de grație, dar mai ales de dizgrație 2020, mi-am oferit unul de șase luni. Un semisabatic. Abia la sfîrșitul lui august am început să caut de muncă. Intrasem în panică, simțeam nevoia să aparțin, să fiu parte dintr-o echipă, să am o rutină, alta decît scris, citit, filme și sport în casă. Deși mai aveam bani pentru cîteva luni, am acceptat prima ofertă venită după două interviuri online. Tot 2020 s-a încăpățînat să-mi strice jocul de-a demisia și concedierea: o dată eu, o dată ei. Dar cine ține scorul?

În anul întîi de facultate, așteptam trenul în Gara de Nord. Primeam un pachet cu mîncare de la mama și, cum stăteam lîngă peron, am văzut o bucată de ziar care zbura, purtată de vînt, aproape de mine. Era din pagina cu anunțuri. M-am ridicat, m-am apropiat și am citit: „Studio de înregistrări, căutăm textier“. În clasele primare am scris poezii, am fost în tabere de creație și am luat premii la „Tinere condeie“, așa că mi-au sclipit ochii. Am sunat chiar atunci, de la telefonul public din Gară.

– Bună ziua, am văzut un anunț în ziar, pentru postul de textier. Mai e valabil? am întrebat cu sfială.

– Este, mi-a răspuns o voce feminină, dar să știți că textele sînt pentru manele.

Manele? S-arunce primul piatra cine n-a ascultat măcar una. M-am angajat să livrez personal zece texte pe care le-am scris de mînă, în camera de cămin din Grozăvești. Era 2004, în plină campanie electorală, așa că printre cele zece se număra și „Maneaua electorală“, al cărei refren sintetiza un adevăr încă valabil: „... iar cînd partidele vă dau vrăjeală, noi vă cîntăm manea electorală“. Sînt singurele versuri pe care mi le amintesc.

Studioul de înregistrări era într-un apartament de pe Șoseaua Olteniței, unde am ajuns cu teamă și cu un cuțit în geantă, din acela cu zimți și mîner din plastic, cu care abia puteam să tai o ceafă, nici vorbă să mă apăr de pericole care, spre norocul meu, n-au apărut. Doamna Claudia, o blondă slabă, cu ochelari de vedere și cearcăne adînci, a recepționat textele în hol. M-am dat la o parte să-i fac loc unui domn care tocmai intra. Purta un lanț gros și ochelari de soare. Nu țin minte să fi vorbit despre bani, dar eu îi planificasem deja în minte: urma să îmi iau primul telefon mobil, la mîna a doua. Neprimind nici o veste, am sunat din nou, de la public. Doamna Claudia mi-a spus că textele sînt bune, dar nu pot fi puse pe muzică. Nu mi-am luat atunci mobil, iar dacă vreodată, din întîmplare, auziți „Maneaua electorală“, să știți că de fruntea autoarei nu s-a lipit nici o bancnotă.

În anul trei, am găsit un job în Paradis. Așa se numea agenția de turism unde m-am angajat. Făceam rezervări pentru Albena pe vremea cînd românii abia descopereau, timid, litoralul bulgăresc. La început țineam rezervările în Word și scriam chitanțe în trei exemplare, cu o foaie de indigo între ele. Acolo am învățat cum e să cîștigi banii tăi, dar mai ales ce bine e să-ți permiți să economisești. După trei ani mi-am dat demisia, în plină criză financiară. Visam o meserie creativă. Citisem într-un ziar un interviu cu un *copywriter* și m-a fascinat ideea, asta voiam să mă fac. Dar în Paradis n-am avut doar revelația independenței financiare. Aveam grupul meu de pensionari care mergeau în fiecare toamnă la Albena, în extrasezon. Aveau nume din alte vremuri: Arcadie, Eufrosina, Temistocle, și în fiecare an grupul se micșora: cîte unul sau doi plecau în vacanța eternă, cu vedere la nori.

Cînd m-am dus la interviu, am găsit greu scara de bloc în care era sediul agenției. Încercasem cîteva străduțe în jurul Camerei de Comerț și tot nu nimeream. Se apropia ora și mi-am zis: dacă nu e pe strada asta, nu mă mai duc. Dar a fost acolo și, în cîteva luni, Paradisul s-a mutat într-o vilă cochetă în Cotroceni, cu mașină de spălat în sediu, o mare bucurie pentru mine, care încă locuiam la cămin. Țin minte ziua în care i-am spus șefei mele că vreau să plec, să mă angajez „în creație“.

– În plină criză?!

Ce-mi păsa mie de criză? Aveam un entuziasm cît casa, plus economii cu care mi-am plătit școala de publicitate. A doua zi m-a întrebat dacă nu cumva m-am răzgîndit. Nu mă răzgîndisem, ba din contra, îmi reproșam că stau de prea mult timp la căldurică, în zona de confort. Simțeam că locul meu e în publicitate, că nu am făcut lucrurile la vremea lor, că intru în campionat fără antrenament și de asta nu-mi găsesc locul în echipă. Cinci ani mai tîrziu, într-un restaurant intim din Cotroceni, mă întîlneam cu șefa Paradisului și, cu inima cît un purice, îi ceream o sponsorizare pentru un scurtmetraj pe care îl scrisesem la Master la UNATC și urma să îl regizez. Mi-a dat 5.000 de lei în plic, apoi ne-am mai văzut la premieră, la NexT.

În vara lui 2010, anul în care mi-am dat demisia din Paradis, am început să caut job-uri în comunicare. Mi-am dat seama devreme că singura șansă în fața a 300 de CV-uri duduind de experiență era o abordare creativă. Am făcut unul frumos, în Photoshop, cu o gagică din profil, cu o centură de scule la brîu, un fel de avatar care striga că sînt gata să mă apuc de treabă. Am trimis CV-ul, apoi am sunat, și așa am obținut un interviu pentru postul de Asistent Marketing la un brand de modă cunoscut. Am primit job-ul și, după două săptămîni în care o jună israeliană mi-a predat ștafeta, am rămas singură în departament. Eram departamentul de marketing și împărțeam o cameră cu departamentul de contabilitate, într-un apartament din Băneasa. Ilustrația din CV a fost profeție autoîmplinită, pentru că am făcut de toate acolo: administrare de site, comenzi, livrare, poze în magazin, design de vitrină, grafică pentru materiale promoționale, ba chiar etichete și riveți (capsele alea micuțe de la buzunar) pentru blugi cusuți la Buzău și vînduți sub brand-ul respectiv. Mai tîrziu, compania și-a extins afacerea și am avut bucuria de a-mi vedea creația pe un *mesh* imens pe fațada Magazinului Unirea: un logo făcut în Photoshop-ul piratat. Tot acolo am înțeles mecanismul promoțiilor, pentru că făceam pe bandă rulantă afișe cu X-uri care tăiau prețuri fantasmagorice, ca să lase loc celor reale, mascate de iluzia reducerii.

Salariul era mai mic decît în Paradis, unde crescuse constant în cei trei ani, dar îmi asumasem că nu pot trece de la o miuță direct în Liga Campionilor fără sacrificii. Mă grăbeam „să cresc“ și veneam deseori cu idei pe care i le explicam cu entuziasm patronului, dar avîntul meu se lovea de un zid căptușit cu aforisme descurajante: *You don't think... I think!* Dar nu m-am lăsat, începusem școala de publicitate, spre care plecam fluierînd, ieșind pe ușa din spate din Unirea, unde împărțeam biroul cu serverele, colege care ne cam bîzîiau. Pe la Sfîntul Valentin am fost concediată, pentru că am refuzat să stau peste program, dar deja eram îndrăgostită de publicitate și îi făceam avansuri.

Cu lecția învățată, că o abordare creativă deschide mai iute ușile, am trimis cutii cu bomboane directorilor de creație, garantînd că la fel de dulce scriu și eu, am anunțat o agenție că a cîștigat un *copywriter* care va fi livrat pe data de..., la ora cutare, ba chiar am trimis o scrisoare de amenințare, cu litere tăiate din ziar, de la un mafiot care-i caută un loc în creație nepoatei, adică mie, ca taxă de protecție. Campaniile au avut succes, pentru că am fost chemată la interviuri, dar rezultate zero. Nu primeam nici o ofertă.

La scurt timp, m-am angajat într-o agenție de apartament. Pregăteam materialele de tipar și făceam creație pentru flyere de farmacie și ecusoane pentru simpozioane medicale. Am continuat campania de autopromovare și așa am dat lovitura în Divizia A. Am marcat terenul cu săgeți din hîrtie lipite din fața ușii pînă la zidul de cărămidă din fața agenției. „Urmărește săgețile și vei descoperi viitorul tău. *Copywriter*“, scria pe un poster A3 cu mine, față și profil, alături de datele de contact. Am primit un test, apoi a venit și oferta. Salariul era mic, dar pe mine nu mă interesau banii, știam că vor veni odată cu succesul. Cînd mă voi afirma, voi fi confirmată.

Primul proiect a fost să verific o broșură pentru o clinică medicală privată și am citit de atîtea ori cele peste o sută de pagini încît, cu ochii împăienjeniți, simțeam din plin empatia față de client: aveam și eu contracții și mă calmam respirînd profund, așa cum erau încurajate gravidutele să facă. După aproape cinci luni în care lucrasem și cîteva proiecte interesante, pe unele le păstrez și acum în portofoliu, șeful m-a chemat la o discuție în birou. Mi-am pus repede pe listă creațiile de care eram mîndră. Simțeam că discuția este despre viitorul meu în agenție și eram optimistă. Șeful avea însă altă părere, că era timpul să ne despărțim. Mi-a părut rău, plănuiam să-mi fac părul rasta, iar acum nu mai puteam... aveam de mers iar la interviuri.

Și am tot mers... am lucrat în alte șapte agenții de publicitate, pe străzi cochete, în centru, sau ascunse prin apartamente sau clădiri industriale, spoite la interior. Am gustat din bucuriile meseriei de *copywriter,* în divizia A. Acum nu mai țin scorul, nu mai număr cine pe cine a lăsat. Mă bucur că am găsit ceva bun în fiecare loc în care am lucrat: prieteni, meciuri de fussball, idei, entuziasm, planuri de viitor, talent, site-uri cu adidași de firmă ieftini, promisiuni, visuri îngropate, capsatoare, căni și topuri de hîrtie atunci cînd una dintre firme și-a închis filiala din România și am rămas printre ultimii colegi cu care am împărțit coliva.

Există totuși *churn* și în creație, cînd ai de livrat o nouă rundă de idei, pentru că primele două nu au fost *wow* și simți că bați untul în putină, sau ți se strînge puțin stomacul așteptînd rezultatul, după prezentare.

***Simona Sava** este scriitoare și* copywriter.

Șerban GEORGESCU

Occidentul și Sfînta Imbecilitate

Nu sînt un expert nici în economie și nici în politică, dar unul dintre lucrurile pe care cred că le înțeleg din lumea pe care mă aflu este următorul: civilizația occidentală a reușit să se impună la scară istorică și să devină ceea ce este chiar și în ziua de azi (adică un model în care orice om din orice colț al lumii și-ar dori să trăiască) în baza unui principiu simplu: dreptul individului de a supraviețui și chiar de a se îmbogăți nu distrugîndu-l și furîndu-i averea semenului său, ci punîndu-și mintea la contribuție pentru a crea o afacere, cît de mică, din care să rezulte un produs (material sau imaterial) mai bun decît cel mai bun produs existent la un moment dat pe piață.

Așa cum foarte bine observa nu demult un gînditor contemporan din România, capitalismul nu este doar un sistem economic, ci și (sau poate mai ales) „o structură socială bazată pe un reglaj fin al relației individ-stat (...) care s-a dovedit a fi singura din istoria umanității capabilă să administreze relația dintre individ și stat, în așa fel încît să capteze creativitatea și spontaneitatea individului spre beneficiul întregii societăți“. Acest principiu al competiției pe baza creativității și nu a distrugerii (și care marchează despărțirea, pe care mulți am dorit-o definitivă, dintre capitalism și Evul Mediu) s-a dovedit a fi atît de eficient încît a adus bunăstare materială nu doar în Occident, acolo unde a fost gîndit și aplicat, ci și în multe alte țări ale lumii, care n-au înțeles și nu au asimilat niciodată acest principiu. Oricît de „sălbatic“, oricît de „inuman“ ar putea fi considerat de unii (din ce în ce mai mulți) în ziua de astăzi capitalismul, electricitatea, automobilul, telefonul mobil, Internetul, avionul, toate acestea și multe alte bunuri de care beneficiază în acest moment întreaga lume există doar pentru că Occidentul și capitalismul au creat condițiile pentru ca ele să existe. Nu Rusia, nu China, nu Turcia, nu Europa de Est, nu Coreea de Nord, nu Africa, nu Orientul Mijlociu, nu America de Sud care, toate acestea, deși au dovedit în nenumărate rînduri că nu au înțeles și nu au asimilat niciodată în totalitate principiul de bază de funcționare a capitalismului, beneficiază, cu asupra de măsură, de toate aceste creații capitaliste occidentale, ba chiar, unele din ele, fură cu nerușinare rezultate ale creativității occidentale pentru a emite ulterior pretenții de supremație mondială. Cu toate acestea, este vizibil pentru oricine, Occidentul a intrat într-o derivă care pare ireversibilă. Cum e totuși posibil așa ceva?

În *Legile fundamentale ale imbecilității umane*, o cărticică de 50 de pagini, scrisă în 1976 (și care a fost publicată în 2014 și în România, unde a trecut practic neobservată), economistul italian Carlo M. Cipolla propune o definiție surprinzător de simplă, concretă și concisă pentru imbecilitate. Pe scurt, Cipolla spune că un imbecil este acel om care, prin acțiunile sale, provoacă pagube (materiale sau imateriale – *n.a.*) celor din jur, *fără să obțină nimic în schimb*, ba chiar uneori provocîndu-și pagubă lui însuși. Sînt pe lume, spune autorul, atît de mulți imbecili încît aceștia constituie „una dintre cele mai puternice și întunecate forțe ce împiedică fericirea și progresul omenirii“. Acest grup eterogen de oameni, imposibil de determinat în termeni matematici, este totuși „*mai influent decît Mafia, decît complexul militar-industrial, decît comunismul – este vorba de un grup neorganizat, neconsfințit, care nu are nici conducător, nici președinte, nici reguli și care reușește totuși să opereze în perfectă armonie, ghidat parcă de o mînă nevăzută…*“. Și în orice categorie de oameni, indiferent de sex, religie sau naționalitate, fie că e vorba de șoferi, medici, măturători, studenți, oameni ai străzii, bogătași, profesori, analfabeți sau laureați ai premiului Nobel, există un coeficient *alfa*, mereu identic (dar „*mereu subestimat*“) de imbecili.

Succesul și, în definitiv, supraviețuirea unei civilizații, sugerează autorul, depind în mod esențial de modul în care civilizația respectivă reușește nu să elimine imbecilitatea – ceea ce este imposibil –, ci să țină sub control această entitate enormă, întunecată și imprevizibilă. Cît timp imbecilii nu au nici o putere și nici un instrument la îndemînă cu care să-și propage influența la nivel de masă, cît timp cei inteligenți sînt respectați, stimulați să creeze, protejați de influența imbecililor și recompensați (pe cît posibil) pe măsura meritelor lor, totul merge strună. Pentru că, da, dacă sînt lăsați în pace, oamenii inteligenți sînt capabili să tragă după ei societățile în sus, cu imbecili cu tot. Dacă însă acest mecanism de autoprotecție nu mai funcționează, civilizația respectivă se află într-un mare pericol. Este, în opinia mea, exact ceea ce se întîmplă astăzi cu civilizația occidentală: mecanismul de autoprotecție împotriva imbecililor nu mai funcționează.

Asistăm cu toții, în ultima vreme, la o degradare constantă a calității și nivelului de competență al oamenilor politici care conduc destinele națiunilor occidentale. Aproape toată lumea recunoaște asta și este vizibil cu ochiul liber pentru oricine. Întrebare: oare nu este momentul să începem să recunoaștem că votul universal, care a fost la vremea lui o victorie strălucită din punct de vedere al evoluției umanității, are o mare deficiență, și anume aceea că deschide, din ce în ce mai larg, calea imbecililor de pretutindeni de a alege în fruntea statelor, cu o precizie din ce în ce mai bună, de la scrutin la scrutin, pe acei oameni în care se recunosc și deci în care își recunosc, repet, cu o exactitate crescîndă și cu un „curaj“ pe măsură, simptomele propriei imbecilități și incompetențe? Oare nu așa s-a ajuns de la George Washington la Donald Trump? Oare nu așa s-a ajuns de la Winston Churchill la Boris Johnson și (poate mai puțin direct) de la Konrad Adenauer, Jean Monnet și Robert Schuman la Carles Michel?

Dar dintre numeroșii factori susceptibili de a fi contribuit, de-a lungul timpului, la blocarea acestui mecanism de autoprotecție al lumii occidentale împotriva propriilor imbecili aș vrea să mă opresc puțin asupra unuia dintre cei mai recenți din punct de vedere istoric: efectul toxic pe care procesul de integrare al țărilor ex-comuniste în structurile occidentale l-a avut și îl are asupra Occidentului însuși, prin amplificarea curentului anticapitalist preexistent aici. În euforia care s-a creat după 1989, Occidentul, cu desăvîrșire convins că prăbușirea sistemului politic și administrativ care l-a instituit înseamnă automat și „sfîrșitul comunismului“, nu a luat în calcul efectul devastator la nivel social și uman pe care acest sistem politic l-a lăsat în urmă în țările pe care le-a controlat. S-a considerat, în mod fundamental greșit, că, odată cu creșterea nivelului de trai, țările ex-comuniste, pe care Occidentul a încercat și încearcă în continuare să le integreze, vor înțelege și vor prelua sistemul occidental, bazat pe libertatea individuală și a inițiativei individuale. Nici acum, după mai bine de 30 de ani, Occidentul nu înțelege (sau se face că nu înțelege) pericolul mortal pe care îl reprezintă această eroare monumentală. (De altfel, ar fi suficient să ne reamintim cum, în perioada de preaderare a României la UE, liderii occidentali s-au așezat la aceeași masă și au „negociat“, de la egal la egal, fără să impună nici un fel de condiții speciale, cu personaje precum Ion Iliescu sau Nicolae Văcăroiu, despre care știau foarte bine cine sînt și de unde vin, și care s-au confirmat a fi maeștri în arta de a maimuțări democrația occidentală, ca să avem o imagine asupra nivelului de degradare la care ajunsese deja în acel moment Occidentul.)

Observ, inclusiv în mediile intelectuale din Occident (acel „*putregai frumos mirositor*“, după cum îl numea Cioran, încă din anii 1960), o preocupare frenetică de a explica rezistența fostelor țări comuniste față de principiile de funcționare ale lumii occidentale prin anumite „sensibilități“ ale acestora, prin dorința lor de a-și apăra „tradițiile“, identitatea, suveranitatea, familia etc. Se vorbește, cu mult succes la public, chiar de „aroganța“ cu care Occidentul a încercat să-și impună principiile în Est. (Dar care aroganță? Să ceri să fie respectate niște condiții elementare, de bun-simț, pentru funcționarea unei societăți, înseamnă aroganță? Sau poate este vorba de acea aroganță pe care un imbecil își închipuie că o vede, din instinct de conservare, atunci cînd are de-a face cu un om inteligent?)

Să-mi fie iertat, dar nu cred că țările ex-comuniste doresc să-și apere sensibilitățile, tradițiile etc. Ele doresc să apere, instinctiv, cu totul și cu totul altceva, și anume ceea ce bolșevicii au implementat și cultivat aici în mentalitatea colectivă, la adîncimi greu de imaginat, timp de zeci de ani: principiul, mentalitatea (tradiția?) de tip medieval potrivit cărora cei care au, au pentru că au furat de la cei săraci și că, din acest motiv, trebuie să le dea totul celor săraci, adică celor care nu fac nimic (în afară, eventual, de a se angaja ca salariat sau de a depune undeva o cerere de ajutor social). Asta este marea și sfînta „Sensibilitate“, marea și sfînta „Tradiție“ aici, în spațiul ex-comunist. Ceea ce ni se pare nouă, cetățenilor din societățile ex-comuniste, de neconceput, pînă în ziua de azi, este că propria inițiativă, spiritul întreprinzător, creativitatea, perseverența pot să producă bunăstare și bogăție, că la acea bunăstare și bogăție se poate deci ajunge și pe alte căi în afară de corupție și hoție. Și nu înțelegem, nu putem asimila acest principiu din mai multe motive:

1) Pentru că nu noi l-am creat, prin eforturile și suferința noastră *(eforturile și suferința noastră au fost inutile, așa cum se întîmplă întotdeauna în comunism și în orice alt sistem totalitar incapabil să capteze, să încurajeze și să protejeze creativitatea individuală);*

2) Pentru că sîntem convinși, ca urmare a „educației“ de tip medieval/diversionist pe care am primit-o de la comuniști (și de la continuatorii lor – în România, FSN-FDSN-PDSR-PSD), că e dreptul nostru „moral“, al tuturor, inclusiv al celor care nu creează nimic pe cont propriu, să beneficiem de aceleași drepturi și beneficii ca cei bogați pe care-i vedem la televizor, adică exact ca aceia care și-au pus mintea la contribuție și au creat afaceri din care rezultă beneficii sociale (plusvaloare, locuri de muncă etc.);

3) Pentru că am văzut cu ochii noștri, în zecile de ani de comunism pe care i-am trăit, că la bogăție nu se poate ajunge decît prin hoție și corupție.

Geniul politic al lui Lenin, ale cărui efecte dăinuie pînă în zilele noastre, a fost tocmai acesta, că i-a dezlănțuit pe cei care formează imensa majoritate a oricărei societăți (și anume imbecilii incapabili de a crea ceva pe cont propriu, în afară de pagubă), spunîndu-le: De azi aveți aceleași drepturi ca și cei bogați. Și că a obținut din asta ceea ce și-a dorit, anume să schimbe lumea. (În ce a schimbat-o s-a văzut.) Ceea ce a „reușit“ Lenin este, în fond, să anihileze (temporar) capitalismul prin revenirea la mentalitatea din feudalism, potrivit căreia cei bogați devin bogați doar pe spinarea săracilor și că deci, evident, ei, bogații, trebuie eliminați. Însă ceea ce ar trebui să priceapă cei care astăzi strigă pe toate drumurile sloganuri anticapitaliste și care nu mai pot de grija celor „defavorizați“ este că dacă, la vremea lui, Lenin a reușit să-i dezlănțuie pe imbecili împotriva unei clase aristocrate care își clădise averile, într-adevăr, exclusiv prin exploatarea la sînge a celor săraci, ceea ce încearcă ei, „anticapitaliștii“ de azi, să facă acum (și probabil vor reuși) este să-i dezlănțuie pe imbecili împotriva unei clase de îmbogățiți care și-a creat averile pentru că ei (sau cei pe care i-au moștenit) și-au pus mintea la contribuție și au creat, prin energiile și banii investiți în afacerile pe care le-au înființat, beneficii întregii societăți. Cu alte cuvinte, să-i dezlănțuie exact împotriva celor care le asigură locurile de muncă de care au nevoie pentru a supraviețui. Anticapitaliștii de azi se comportă ca și cum ar lupta împotriva unor îmbogățiți veniți din feudalism. Însă, dacă observăm cu atenție modul lor de a raționa, cei care par să vină din feudalism sînt chiar ei, „anticapitaliștii“.

Pentru că Bill Gates nu este și nu a fost vreun latifundiar sau vreun moșier și nu cred că a furat nimic de la gura săracilor, ba dimpotrivă. Bill Gates și-a pus mintea la contribuție și a creat, din aproape în aproape, da, un imperiu, dar nu cu arma și cu biciul în mînă, cum au făcut probabil unii moșieri din România la 1907 și, puțin mai tîrziu, comuniștii, ci plecînd de la principiul de bază al capitalismului: să supraviețuiești și să te dezvolți nu distrugîndu-l pe celălalt, ca în Evul Mediu sau în comunism, ci creînd ceva mai bun decît cel mai bun produs (material sau imaterial) existent la un moment dat pe piață. Beneficiile sociale incalculabile pe care le-a creat îi dau unuia ca Bill Gates chiar dreptul moral de a fi făcut (așa cum probabil a și făcut) anumite speculații, șmecherii, „hoții“ (cum ne-am învățat să spunem noi, ex-comuniștii) etc., ca să se îmbogățească și mai mult.

Rămîne de văzut dacă milioanele de „victime“ de pretutindeni ale capitalismului „sălbatic“, care în acest moment beneficiază de locuințe decente, mașini bune, telefoane mobile bunicele, care își permit să cumpere mii de tone de alimente (din care 40% aruncă direct la gunoi), care strîmbă din nas că uneori nu găsesc pachetul de unt cu procentajul de grăsime dorit și care își petrec serile privind „știrile“ la televizor printre sticlele goale de pe măsuța din față (pe care adesea nici nu catadicsesc să le dea la o parte ca să înțeleagă ce se întîmplă pe ecran), vor înțelege la timp că beneficiază de toate acestea nu doar pentru că muncesc pentru ele, ci în primul rînd pentru că au unde să muncească și că acele condiții în care muncesc au fost create de cineva în prealabil, prin inteligență și creativitate. Și că „anticapitaliștii“, ca și antivacciniștii, conspiraționiștii, „vestele galbene“, militanții „antirasiști“ care distrug statui ale unor personalități despre care nu știu nimic, invadatorii de la Capitoliu sau cei care restricționează accesul la filme precum *Pe aripile vîntului* sau *Pisicile aristocrate* au în comun un lucru: prin acțiunile lor provoacă pagube celor din jur fără a obține nici un fel de cîștig, ba chiar provocîndu-și singuri pagubă.

Să sperăm. În definitiv, pînă cînd nu vom vedea sau auzi despre primii americani sau francezi fugiți din disperare în China ca să culeagă bumbac, mai putem încă spera la un reviriment al Occidentului. Sau poate că nu?

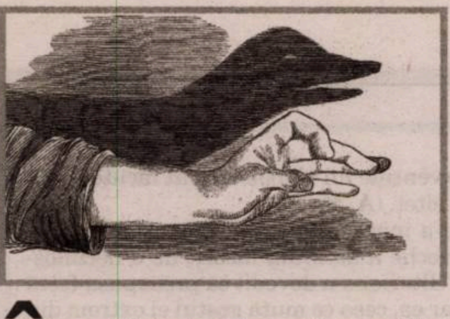

Iaromira POPOVICI

bazar

Obiecte veșnice

În copilărie și adolescență, în anii ’70 și ’80, aveam și foloseam, cum am mai spus, puține obiecte. Pentru cele mai mici nu existau opțiuni, erau două-trei tipuri din oricare dintre ele care circulau, de la cratițe (cum am mai scris) la haine. Cele mai complicate sau mai mari, gen mobilă, covoare, bibelouri, tablouri sau foarte rarele electrocasnice, în general se moșteneau, din generație în generație, și nu le schimbai aproape niciodată.

În schimb, le reparai. Nici n-aveai de ales, căci achiziționarea oricărei ustensile noi era nu doar costisitoare, ci și complicată. În România ceaușistă nimic nu se găsea ușor ori trebuia să umbli disperat, să ai pile la vînzătoare și să cumperi cu suprapreț. Chiar și la haine era așa, trebuia să-ți oprească măsura ta, dacă te cunoștea, și să vii la o anumită oră s-o încerci și s-o „achiziționezi“. Cuvîntul ăsta făcea parte din vocabularul de lemn al epocii, era unul dintre cele pe care le detestam. Iar obiceiul cu șpaga făcea parte din cotidiana corupție mică, valabilă și la Alimentara, unde vînzătoarea țin minte că-i spunea mamei s-o aștepte cu o sacoșă închisă la culoare la sfîrșitul programului. Și la doctor, unde dacă știai pe cineva intrai peste rînd și toată lumea vocifera, dar degeaba: dacă cineva din interiorul vreunei felii a sistemului îl susținea pe respectivul pacient, acesta se strecura.

Mobilele erau, cum spuneam, în general, moștenire de familie. E drept că erau pe atunci din lemn, mai masive și mai solide, și rezistau *à la longue.* La fel covoarele, le țin minte pe cele oltenești moștenite de pe la bunici. Precum și tablourile, celebrele peisaje standard sau coșurile cu fructe de la bunicii mei, cred că luate de bunica prin anii de dinaintea războiului (cel de-al Doilea Război Mondial), ori „serviciile bune“, cele care stăteau în vitrina din sufragerie. Nu i-am auzit pe bunicii mei să le fi schimbat vreodată, cred că tot ce și-a luat bunica a fost o lampă mirobolantă cu ciucuri de sticlă și un covor persan, pe care l-a acoperit cu un plastic ca să-l protejeze (ceea ce mi s-a părut ciudat). Precum și un cristal pentru masa din dormitor, care și el mi s-a părut nelalocul lui: acesta proteja fața de masă. Îl țin minte cît se poate de bine pentru că îmi înghețau coatele cînd îmi făceam lecțiile acolo, atît era de rece și neplăcut.

Mobilele erau, cum spuneam, în general,
moștenire de familie.

Electrocasnicele, pe atunci, aproape că nu se poate spune că existau. Bunicii mei nu au avut mașină de spălat și nici aspirator, am avut noi prin anii ’80, și una, și alta, în casa părinților. Mașina de spălat era românească și foarte mică. Era ca un lighean un pic mai mare cu un motoraș. Nu cred că se punea problema să-ți stoarcă rufele, darămite să le usuce, asta deja e o glumă bună, de aia existau sfori de rufe pe balcoane sau în fața geamurilor, ori la bucătărie. Aspiratorul pe care-l moșteniserăm și noi de la cineva, de la o prietenă plecată, pare-mi-se, era, cred, rusesc și arăta tare-mpovărat de trecerea timpului. Atît de-mpovărat încît își cam pierduse culoarea: nu îmi pot aminti dacă avea vreuna.

La bunici exista aparatul de radio, din cel foarte vechi și mare, ca o cutie, cu două butoane-n față, ca doi ochi ieșiți din orbite. Cutia aceea atît de vie ocupa un loc de cinste, și nu degeaba: reprezenta legătura noastră cu lumea largă, altfel de neatins. Puteai prinde, dacă-nvîrteai abil din cei doi ochi, Sofia, Belgradul, Budapesta, Istanbulul și mai ales Europa Liberă, sursa de informații reale a românilor prinși în comunismul ceaușist. Eram fascinați cu toții de postul ăsta, mai ales că era cel care ne scula dimineața, cu vocea lui Neculai Constantin Munteanu (cel puțin pe mine, cînd dormeam la bunici) în timp ce geamurile se deschideau larg spre lume, perdelele se trăgeau și aerul curat invada odaia. În timp ce undele invadau întreaga stradă, ba o luau ușor și spre Parcul Tineretului.

Aparatul de radio se-nvecina cu celălalt obiect magic, televizorul. Care data de pe la începutul anilor ’70, cred. Oricum, de pe vremea cînd „se dădeau“ *Daktari* și *Ce vrăji a mai făcut nevasta mea (Bewitched)* pe care mă duceam acolo să le văd. Televizorul era mic și pătrat, și insipid. Evident, alb-negru. Prindea programul 1 al Televiziunii Române și, greu, cu purici și fără sunet, uneori programul 2. Pentru mine era un mare miracol, veneam special de la mine de-acasă ca să mă holbez la el, duminica, s-o văd pe maimuțica Judy cum se scălîmbăia în cutia-minune și pe Samantha cum dădea din nas și schimba lumea tot din aceeași cutie. Dacă radioul n-a mai mers la un moment dat și i s-a adăugat (nu a fost înlocuit, a rămas la locul lui, doar că nu mai funcționa) unul mic, de noptieră, care prindea cu precădere BBC-ul în anii ’90, televizorul a rămas același. Ba chiar vestit în cartier, veneau vecinele special să vadă seriale. La fel telefonul cu disc, albmurdar, pe măsuța lui cu agenda cartonată alături, cu numerele tuturor celor care contau scrise-ngrijit cu pixul și dedesubt cu un ștergar alb brodat.

■ ■ ■

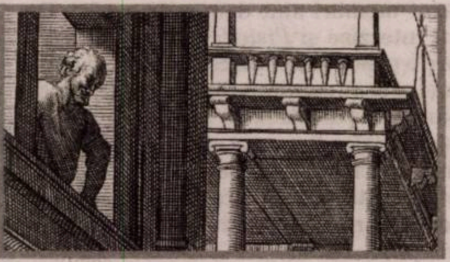

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Spatele contează

FREE SPEECH IN THE 21st CENTURY

© wikimedia commons

La un an de la debutul pandemiei, putem face bilanțul transformărilor la care am fost supuși atît noi, cît și spațiul urban și, nu în ultimul rînd, spațiul vieții private. Despre unele dintre acestea am mai scris, „la cald“, în alte articole. Acum a venit rîndul spațiului privat care devine public, în timpul ședințelor pe Zoom. Chiar dacă sistemul conferințelor la distanță exista și înaintea pandemiei, acestea aveau loc, de regulă, de la serviciu, din săli special amenajate în acest scop, și erau rezervate cu precădere adulților salariați. Restricțiile de circulație au făcut însă ca ele să se mute în casele fiecăruia, iar vîrsta utilizatorilor să scadă spre grădiniță. Astfel, o zonă de vizibilitate a locuinței, care apare în timpul ședințelor, chiar în spatele vorbitorului, a început să devină mai importantă decît altele. Cadrul strîns, definit de distanța focală a minusculului obiectiv al camerei de filmat, vorbește despre persoana care îl utilizează, tot astfel precum hainele vorbesc despre personalitatea omului, sau grafica unei coperți despre titlul romanului.

Încet-încet, pe măsura conștientizării importanței *a-ceea-ce-se-vede-în-Zoom,* fiecare dintre noi a făcut oarece efort pentru a arăta măcar o cameră ordonată, dacă nu mai mult. Tricourile agățate neglijent de ușa întredeschisă a dulapului, patul nefăcut au dispărut din cadru, fiind înlocuite de pereți cu postere sau biblioteci garnisite cu cărți. Dacă printre cărți, sau în fața acestora, apare un bibelou așezat cu grijă pe milieu, atunci este clar că participantul la sesiunea online se află în sufrageria părinților. Camera proprie este, cel mai probabil, într-o dezordine desăvîrșită, ascunsă de penumbra transperantelor coborîte, ori este folosită de fratele mai mic ce învață să înșire bastonașe online. O bibliotecă formată din cărți vechi, cu cotoare aurii, protejate în spatele unor cristaluri, vorbește despre *status,* despre ascendență, despre sublimarea calităților strămoșilor în persoana vorbitorului. Cuvintele acestuia, oricît de inepte, ar trebui respectate, căci sînt, poate, fraze ancestrale de înțelepciune probată, modulate nepriceput de Internet. O bibliotecă doldora de cărți de diferite formate, așezate și orizontal, și vertical, întesată de caiete de studiu, fără sticlă, denotă o relație directă, personală și frecventă a posesorului cu materialul bibliografic. În fața noastră se află, de bună seamă, un profesor sau un cercetător, sau și una, și alta. Autoritatea acestuia, oricum de necontestat, devine strivitoare. Vocea sa, cu timbrul oricît de firav, devine tunătoare, iar cărțile stivuite pînă în tavan amenință să se prăbușească peste ceilalți, să le invadeze spațiul domestic fîlfîind din coperți, ca păsările prin șemineul lui Hitchcock.

Un perete tapițat cu proiecte personale denotă un student sîrguincios, care iubește ceea ce face. Pentru el, arhitectura este a doua natură, se culcă cu gîndul la proiect și visează soluții. Profesorul se emoționează la vederea unui atare devotament și are tendința să fie mai indulgent, mai înțelegător. Dar camera video poate să fie orientată spre fereastră, caz în care interlocutorul se profilează ca o umbră lipsită de identitate, ca un martor ce încearcă să-și păstreze anonimatul. Este clar că nu dorește să piardă prea multă vreme pe Zoom. Uneori, la pervazul ferestrei sale apare o pisică, urmărind păsările de afară. Emoția provocată de micuțul animal blănos este vie, conversația se dezgheață, iar acest efect instantaneu ar trebui să dea de gîndit angajatorilor care, în viitor, ar putea deveni mai permisivi cu animalele de companie la locul de muncă.

Tablourile sînt frumoase. Nu neapărat cele cu rame baroce, aurite și decorate abundent, ci, mai ales, cele care aduc un pic de culoare ecranului cu fundal cenușiu al aplicației. Dacă aceasta se asortează, prin cine știe ce concurs de împrejurări, cu vorbitorul din dreptunghi, sau chiar și cu alții, atunci vom avea, cu siguranță, o discuție însuflețită și plină de optimism. Uneori, tablourile genealogiei ne scrutează cu răceală, parcă analizînd cîte parale facem. Situate, invariabil, mai sus decît camera de luat vederi, busturile de bărbați în redingote, decupate în spațiul întunecat al unui fundal înnegrit de gudronul folosit în compoziția culorilor ieftine ale secolului al XIX-lea, sînt, obligatoriu, dezamăgite de conversație.

În sfîrșit, peretele din spate poate să fie aproape sau departe. Dacă este aproape, detaliul primează. Dacă este departe, contează atmosfera locului, dar și familia. Adesea, aceasta se preumblă prin cameră fără nici un motiv, ca și cînd nu ar ști că încăperea este vedetă pe scena Teatrului Olimpic al lui Palladio, din Vicenza, acolo unde scena este amplificată de cinci coridoare închipuind străzi, într-un *trompe-l’œil* desăvîrșit. Și astfel, forțați de imixtiunea publicului în spațiul privat al locuinței, devenim scenografii unei scene pe care pășim ca performeri preț de 40 de minute sau mai mult, după care se trage heblu, doar pînă la următoarea sesiune.

Lorin Niculae *este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

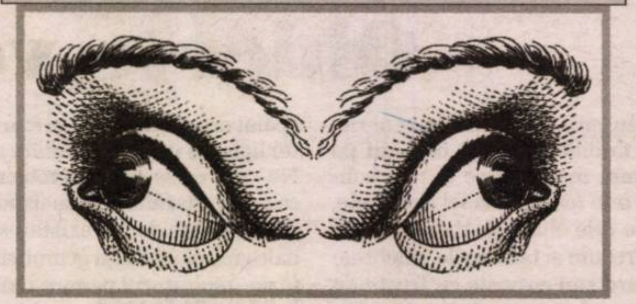

DIN CÎTE SE PARE, ÎN LUMEA DIGITALĂ EXISTĂ, ÎNTR-O FORMĂ SAU ALTA, FAMILII DE ANIMALE PLIMBÎNDU-SE ÎN AFARA CUȘTII FĂRĂ SĂ VREA

■ Din cîte se pare, un medicament pentru animale are efecte și în combaterea COVID-19, la oameni. Adesea, aceiași conspiraționiști care spun că vaccinul nu e bun cred fără rezerve în eficiența încă nedemonstrată științific a medicamentului respectiv. Nu mai au îndoieli, nu se mai întreabă care-s reacțiile adverse. Și dau năvală în farmaciile veterinare ca să și-l procure. Îți vine să zici că se înghesuie ca oile sau că se bat ca cîinii pentru a-l obține. (**M. M.**)

■ „Problema din mediul online este că algoritmii decid ce informație ajunge la noi, ceea ce conduce la o viziune binară simplistă a societății. Devine o chestiune de a fi cu noi sau împotriva noastră. Iar dacă ești împotriva noastră meriți să fii anulat *(cancelled).* Este important ca tot spectrul de opinii să fie reprezentat în societate, dar ceea ce avem acum în lumea digitală este comparabil cu mulțimea medievală care umbla pe străzi căutînd pe cineva numai bun de ars pe rug. Asta mă înfricoșează cu privire la viitor“ – actorul Rowan Atkinson, într-un interviu recent. (**M. C.**)

■ *Jia,* pictograma chinezească pentru „casă/locuință“, este alcătuită din radicalii *mián*-„acoperiș“ (desenat deasupra) și *shi*-„porc“ (situat dedesubt): „un porc aflat sub un acoperiș“. Așadar, nu e de mirare că în orice casă, familie, instituție, organizație, formațiune, mișcare sau partid – sub orice acoperiș – există, într-o formă sau alta, și cîte un porc. (**M. P.**)

■ Sala Albastră din clădirea Primăriei din Stockholm, unde în fiecare an cercetători de top, politicieni și familii regale se adună pentru banchetul Nobel, va fi folosită pentru vaccinarea cetățenilor Capitalei împotriva COVID-19. Sala de 1.500 de metri pătrați unde, an de an, este organizat cel mai important eveniment social din Suedia, va deveni în curînd unul dintre centrele temporare în care locuitorii Capitalei se vor putea imuniza împotriva noului coronavirus. Unii vor putea spune, cînd vor vedea apoi ceremoniile: „Și eu am fost acolo, la vaccin!“. (**A. M. S.**)

■ În Franța tocmai a fost definit un așa-numit „patrimoniu senzorial al satelor“, protejat prin lege. Bulgărele a început să se rostogolească din decembrie cînd un francez, exasperat că cocoșul vecinului, Marcel pe numele lui, îl trezește zgomotos mai des decît și-ar fi dorit, a împușcat pasărea. A fost condamnat la închisoare cu suspendare și amendat, ba mai mult, a lezat iubitorii de animale de pretutindeni, care au semnat o ditamai petiția pentru protejarea lor de astfel de acte. De aici s-a ajuns la legea prin care sunetele și mirosurile din spațiile naturale sînt înscrise în patrimoniul francez. De acum înainte, animalele din ogradă se pot deci manifesta în voie, sonor și chiar olfactiv. (**A. A. D.**)

■ Acum două săptămîni, un îngrijitor al grădinii zoologice Taronga din Sydney (Australia) a intrat în zorii zilei în cușca cimpanzeilor să facă curățenie. În timp ce lucra, a văzut unul dintre cimpanzei plimbîndu-se în afara cuștii, în zona unde urmau să vină peste cîteva ore vizitatorii. De bună seamă, scăpase din cușcă profitînd de neatenția sa. A alertat imediat personalul grădinii zoologice, dar s-a dovedit a fi degeaba. După ce s-a plimbat cîteva minute în libertate, pînă să ajungă la el echipele decise să-l captureze, cimpanzeul s-a întors singur, agale, în cușcă. Doar eu simt tristețea ascunsă între rîndurile acestei știri? (**S. V.**)

■ Am ascultat la un post de radio un fel de avancronică a unui film horror, despre care actorii implicați spuneau că ar fi primul horror românesc, motiv pentru care ei erau foarte fericiți că făceau parte din distribuție. Trecînd peste limbajul aparent degajat și de cartier, greu de înțeles din partea unor actori despre care se presupune că au trecut printr-o facultate serioasă și menționînd că, de obicei, povestea asta cu „primul“, „unicul“ sau „cel mai“ e întotdeauna discutabilă, s-ar spune că un asemenea film poate fi, în cel mai bun caz, primul film românesc horror cu intenție. Să nu uităm cîți au făcut pînă astăzi, în România, filme horror fără să vrea. (**A. M.**)

DACĂ E SĂ VORBIM PE MARGINEA TEXTULUI, S-A DOVEDIT CĂ EPOCA NE LEAGĂ DE STEREOTIPURI

■ Dacă e să vorbim despre eficiența campaniilor pentru vaccinare, în capitala SUA a apărut o inițiativă care ar putea fi mai atractivă decît orice discurs, statistică sau informație științifică. Astfel, militanții pentru legalizarea drogurilor ușoare din Washington au propus ca fiecare om care se vaccinează să primească, după vaccin, cîte un joint de marijuana. Bineînțeles, ambalat cu grijă, într-o pungă aseptică, pentru a fi respectate toate normele sanitare. (**S. G.**)

■ Un manuscris unic, dictat și adnotat de împăratul Napoleon I în timpul exilului său pe insula Sfînta Elena și care prezintă legendara bătălie de la Austerlitz din 1805, a fost pus în vînzare contra sumei de un milion de euro, la Paris. Conținînd 74 de pagini cu un scris dens, acest manuscris dictat fidelului său prieten, generalul Henri Gatien Bertrand, a fost corectat de Napoleon, care tăia anumite cuvinte și adăuga observații pe marginea textului. În total, fostul împărat francez a făcut 11 adnotări. Documentul este însoțit de un plan al bătăliei, desenat de împărat pe hîrtie de calc. Intervențiile lui Napoleon sînt făcute cu un scris mărunt și citeț. (**A. M. S.**)

■ O femeie și-a înjunghiat soțul după ce a văzut o fotografie mai veche a acestuia însoțit de o necunoscută frumoasă. Ulterior s-a dovedit că presupusa fostă amantă era chiar ea, ceea ce mută gestul ei extrem din sfera crimei aproapelui în cea a stimei de sine. (**M. C.**)

■ Se pare că epoca antibioticelor se apropie de sfîrșit. Doi microbiologi americani, Bonnie Bassler și Michael Silverman, laureați ai premiului „Paul-Ehrlich-și-Ludwig-Darmstaedter“ pentru anul 2021, au descoperit că, pentru a putea invada eficient un organism, bacteriile comunică unele cu altele și acționează coordonat, asemenea unei trupe de asalt. Prin urmare, pentru a combate o infecție, va fi suficient ca medicamentele viitorului să bruieze comunicarea interbacterială. Războiul informațional e operativ și la modă în toate domeniile vieții. (**M. P.**)

■ Biserica Gabola a apărut în Africa de Sud, în 2017, ca expresie a fuziunii dintre credință și băutură *(gabola* înseamnă „a bea“ în limba tswana), găsindu-și adepți și dincolo de hotarele Africii de Sud, în Canada, Elveția, Germania sau Brazilia. Întemeietorul ei, Tsietsi Makiti (autoproclamat „papă“), își ține slujbele în baruri și restaurante, de la un amvon improvizat pe care sînt înșirate sticle de gin și de bere, adresîndu-se unor credincioși mai mult sau mai puțin abțiguiți. „Alcoolul e singurul lucru care ne leagă de Dumnezeu, fiindcă atunci cînd sînt sub influența alcoolului, Sfîntul Duh se pogoară în mine“, spune el. Iar „arhiepiscopul“ Siphiwe Mafunisa vine cu o precizare: „Avem și membri care nu beau“, urmat (cu unele clarificări necesare) de o enoriașă, Portia Nzimande: „Numai Dumnezeu ne poate judeca. Noi ne simțim bine rugîndu-ne și bînd“. Alcooleluia! (**D. S.**)

■ Conducerea postului Disney a decis să nu permită copiilor sub vîrsta de șapte ani să urmărească clasicul desen animat *Peter Pan,* pe serviciul său de *streaming,* din cauza faptului că filmul ar putea conține stereotipuri rasiale. Principalul motiv pentru care *Peter Pan* a fost blocat este acela că prezintă un trib al nativilor americani ai cărui membri sînt denumiți „roșii“. De asemenea, vor fi interzise și *Pisicile aristocrate* pentru că acolo apare o pisică siameză, Shun Gon, ai cărei ochi oblici și dinți proeminenți au fost interpretați ca o caricatură a oamenilor din Asia de Est. Eu aș zice ca Disney să facă o treabă ca lumea și să-și interzică din start toate producțiile clasice, începînd cu *Albă-ca-Zăpada,* unde protagonista, din păcate, nu e negresă și apare clar o discriminare față de persoanele cu handicap, adică față de pitici. (**A. P.**)

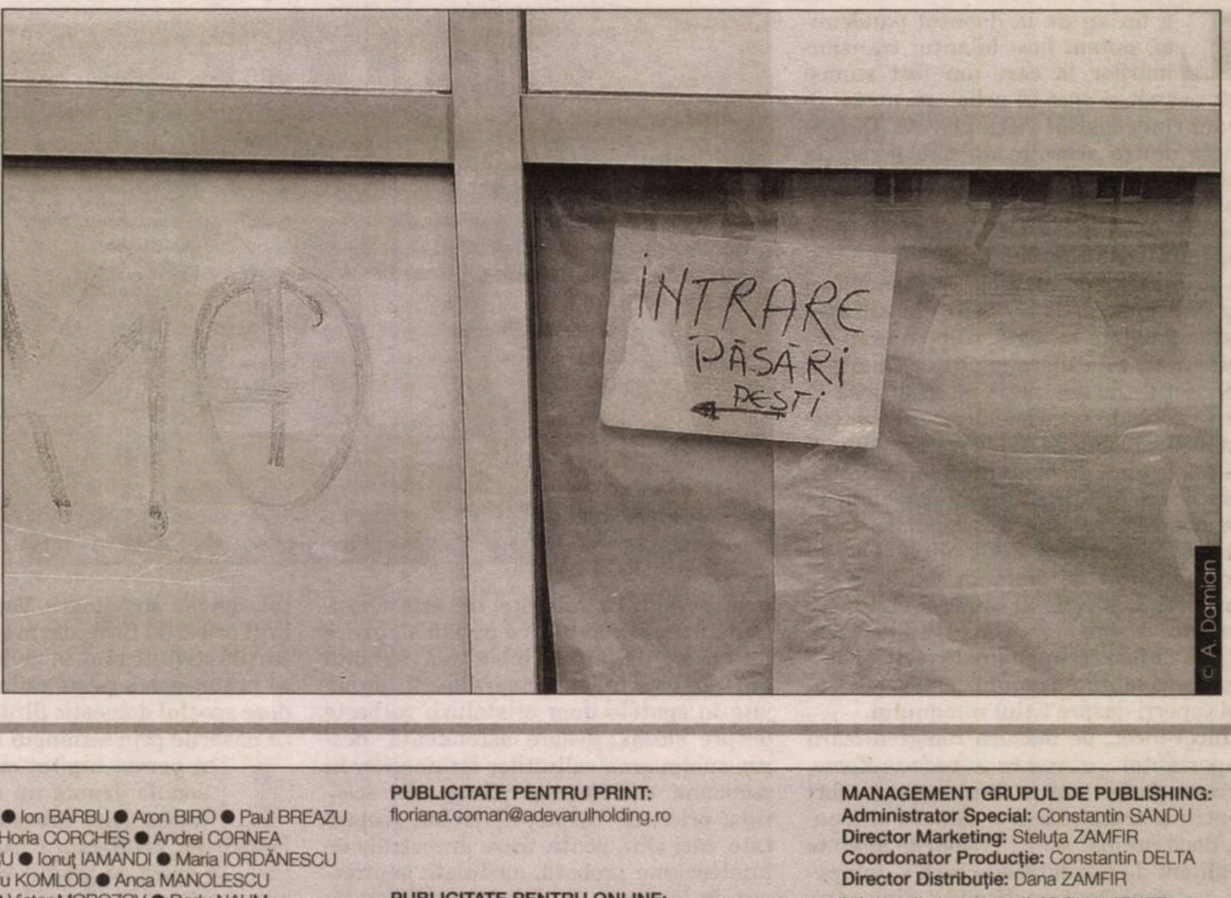

© A. Damian

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL ● Andrei PLEȘU
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.600
Tipărit la
Tipoart Idea Studio

Culturaacum

Supliment distribuit împreună cu revistele *Dilema veche, 22* și *Suplimentul de cultură*
ianuarie 2021

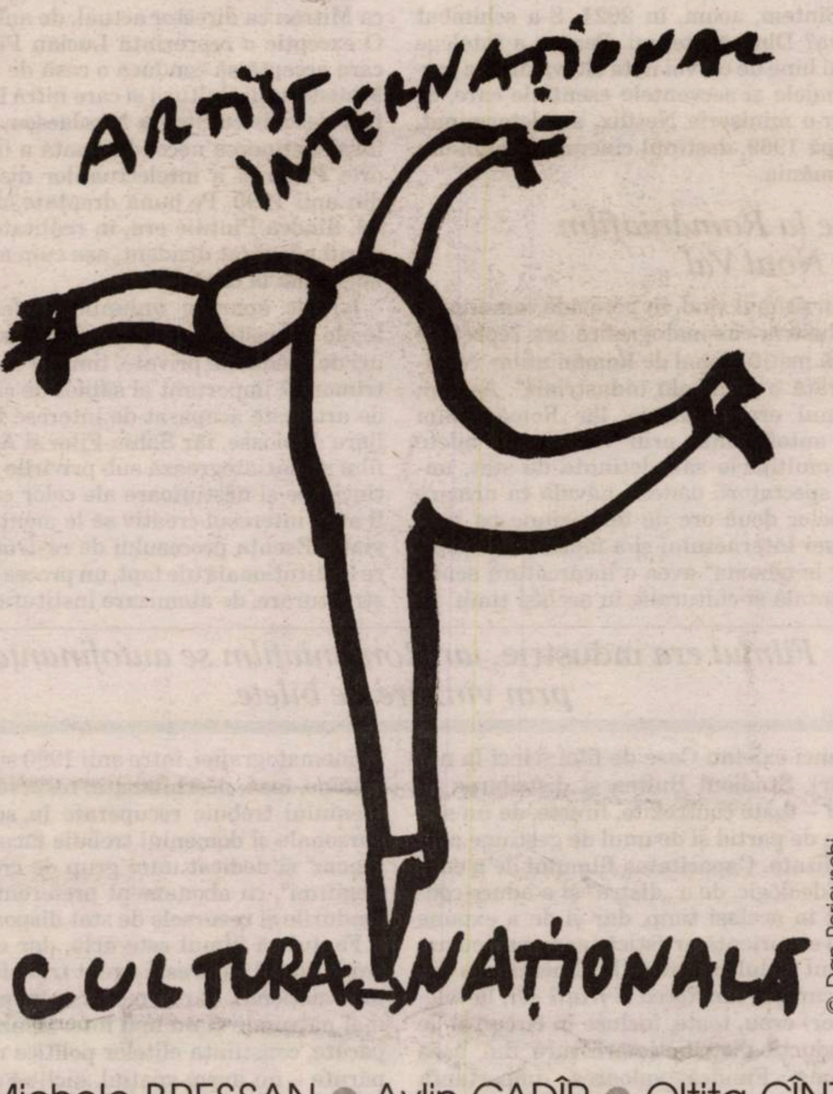

© Dan Perjovschi

Alexandru BINDEA ● Michele BRESSAN ● Aylin CADÎR ● Oltița CÎNTEC ● Péter DEMÉNY
Andrei DÓSA ● Gelu DUMINICĂ ● Robert Gabriel ELEKES ● Vasile ERNU
Belu-Simion FĂINARU ● Elias FERKIN ● Andreea GRĂMOȘTEANU ● HAJDU Tamás
Erwin KESSLER ● Ligia KEȘIȘIAN ● Róbert LAKATOS ● Evelin MÁRTON
MIHÓK Tamás ● Maia MORGENSTERN ● Cristian NAE ● Miklós ONUCSÁN
Theodor PALEOLOGU ● Dorotheea PETRE ● Pusha PETROV ● George PLEȘU
Ada SOLOMON ● Alexandru SOLOMON ● Sașa-Liviu STOIANOVICI ● Krista SZÖCS
Corina ȘUTEU ● István TEGLAS ● Nicolas TRIFON ● Cristian VASILE
Mircea VASILESCU ● Yigru ZELTIL

Acest supliment – distribuit în 10.000 de exemplare împreună cu revistele *Dilema veche, 22* și *Suplimentul de cultură* – face parte din proiectul „Starea culturii române în 2021“ inițiat de Asociația Culturală AltIași, realizat cu sprijinul Ministerului Culturii și co-finanțat de Goethe-Institut prin Centrul Cultural German din Iași și Institutul Francez din România. Prin acest proiect, Asociația Culturală AltIași urmărește prezentarea unor perspective inter- și multiculturale asupra stării culturii naționale în anul 2021, printr-o serie de contribuții – text, imagine și video – aparținînd unor personalități reprezentative pentru spațiul cultural românesc și pentru minoritățile conlocuitoare, contribuții ce vor fi disponibile în curînd și pe platforma www.culturacum.ro.

CulturAcum

Coordonatori de proiect: Marius CHIVU și George PLEȘU
Art director (supliment): Dan STANCIU
Tehnoredactare: Adrian DAMIAN

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Corina ȘUTEU

Cînd partea nevăzută decide totul

– industria filmului și cultura națională –

În noiembrie 2009, autoexilat în Argentina, criticul de film Alex. Leo Șerban își explica decizia de a renunța să mai scrie la *Dilema veche* și pe platforma *Liternet*, menționînd, printre alte argumente, lipsa de legitimitate pe care cinematografia o avea la nivelul recunoașterii sale ca generator esențial de valoare în cultura națională. Încep acest articol cu două citate revelatoare, fiindcă ele sintetizează sensul demonstrației pe care o propun.

Alex. Leo Șerban nota următoarele:

1) „Am avut totuși norocul să fiu martorul renașterii filmului românesc. Numai că, din păcate, perspectivele – și aici – sînt sumbre. Cînd doi dintre cei mai optimiști regizori români (Cristian Mungiu și Tudor Giurgiu) recunosc, în diverse interviuri, că filmul românesc a luat un start bun, dar va rata finișul din indolență sau incompetență instituțională, lucrurile sînt mai grave decît dacă ar spune-o un pesimist incurabil. Nu știu dacă românii mai sînt interesați să vadă filme românești bune; știu însă sigur că statul nu dă o ceapă degerată pe ele.“ *(Dilema veche,* noiembrie 2009)

2) „România nu are o tradiție cinefilă. Lucrul se vede în dublul standard cu care au operat oficialitățile în chestiunea cheltuirii banului public. Un festival precum «George Enescu», de pildă, are și a avut parte de o susținere aproape inerțială în virtutea faptului că poartă numele lui Enescu («cel mai mare compozitor român», nu?), că «toată lumea iubește Muzica» (chiar și aia simfonică, la o adică) și că «face să se vorbească despre România». Argumentele sînt un haloimăs de fapte indiscutabile (Enescu = «cel mai mare compozitor român»), de aproximări după ureche și de preconcepții hazardate. Un festival ca «George Enescu» este sprijinit – masiv – pentru că o cultură precum cea românească este încă, în mod la fel de masiv, una tradițională, gravitînd în jurul triadei canonice Muzică-Literatură-Pictură. În interiorul acestei idei despre «Ce este Cultura» există foarte puțin loc pentru arte mai recente – precum cinematograful, artele vizuale (deci pe alte suporturi decît pînza) sau dansul (deci nu baletul). Acestea se dezvoltă oarecum în marginea culturii oficiale, iar atunci cînd ocupă centrul, motivul este fie recunoașterea – imposibil de ocultat – din afară (vezi succesele filmelor Noului Val), fie scandalul para-artistic circumstanțial (vezi «Cazul poneiului roz»). Să nu ne prefacem că nu știm: dacă filmele lui Cristi Puiu, Corneliu Porumboiu, Cristian Mungiu, Cristian Nemescu și ale celorlalți *nu* s-ar fi întors încununate de cele mai mari distincții de la Festivalul de la Cannes, ele *nu* ar fi fost legitimate de *establishment*-ul cultural autohton! Validate, în cel mai bun caz, de critici – care, oricum, n-ar fi avut (nu au) nici o putere pentru a schimba ceva în percepția publicului... Este un caz perfect de cerc vicios: oficialitățile nu gustă neorealismul noilor filme, ca atare nu au nici un motiv să le sprijine; marele public, pe de altă parte, nu gustă nici el aceste filme, întărind politica oficială. Și unii, și alții sînt captivii unei paradigme desuete despre «Ce este Arta», perpetuînd prin asta un provincialism cultural în care Filmul nu este materie (nici măcar opțională) de studiu în licee. Cum să produci un public pertinent să guste și să judece filmele mai noi și mai valoroase din Cinema-ul românesc, dacă lucrurile sînt lăsate de izbeliște într-o brambură buruieneală instituțională. (...) Noul film românesc este brand-ul cultural cel mai prestigios, în momentul de față. Cu toate acestea, statul îl lasă la latitudinea (discreționară) a CNC-ului mereu-corupt și infinit-coruptibil, într-o jenantă farsă a «priorităților» culturale negociabile.“ *(Liternet,* noiembrie 2009)

Sîntem, acum, în 2021. S-a schimbat ceva? Din păcate, nu. Pentru a înțelege mai bine de ce, voi nota cîteva dintre personajele și secvențele esențiale care, ca într-o miniserie Netflix, au determinat, după 1989, destinul cinematografiei din România.

De la Româniafilm la Noul Val

În primul rînd, în perioada comunistă, industria cinematografică era reprezentată instituțional de Româniafilm, considerată o „centrală industrială“. Așadar, filmul era *industrie,* iar Româniafilm se autofinanța, prin vînzare de bilete în multiplele săli deținute de stat, unde spectatorii dădeau năvală ca urmare a celor două ore de televiziune pe zi, a lipsei Internetului și a faptului că „mersul la cinema“ avea o încărcătură sentimentală și culturală, în același timp. Pe atunci existau Case de film (cinci la număr), Studioul Buftea și distribuția în săli – toate controlate, firește, de un sistem de partid și de unul de gestiune centralizată. Capacitatea filmului de a educa ideologic, de a „distra“ și a aduce confort în același timp, dar și de a expune la o experiență artistică (personal, eu am văzut ciclul Bergman la Cinemateca din București, iar *Rocco și frații săi*, la televizor) erau, toate, incluse în circuitul de producție-distribuție-arhivare din acea vreme. Fiindcă valoarea, importanța emoțională și economică și impactul social pe care filmele îl au erau bine înțelese și, mai ales, folosite pragmatic și ideologic de regimul comunist.

Filmul era industrie, *iar Româniafilm se autofinanța, prin vînzare de bilete.*

Căderea comunismului a găsit acest sector într-o citadelă foarte bine articulată organizațional, în care fluxul de producție pornea de la așa-numitele Case de filme (care decideau despre ce se va scrie/filma și de cine anume) către execuția la Buftea (unde directorii de film erau producătorii executivi de astăzi). Primul lucru care s-a prăbușit, de fapt, după căderea comunismului a fost înțelegerea de către guvernanți a acestui domeniu în dimensiunea și valoarea sa ca sistem de producție. În realitate, a fost primul domeniu artistic cedat complet unui „baron“, iar acesta a fost Sergiu Nicolaescu. Istoricul acelei perioade post-'90 în ceea ce privește cinematografia este strîns legat de figura lui Nicolaescu, de rețelele sale de influență politică, de propriile sale convingeri și de propria sa etică profesională. El este adevăratul personaj principal al serialului despre care vorbeam mai sus, cel puțin între 1990 și 2006. El combina puterea și, mai ales, influența politică cu charismă, capacitate și intenție de producție bombastică – un realizator de Hollywood ad-hoc, poposit pe meleagurile noastre nostalgice și balcanice prin definiție. Nu cunoaștem pînă azi rolul său real în evenimentele din 1989, dar în cinematografia post-comunistă el este figura-cheie. Firește, lui i se adaugă alte figuri importante, cu variate forme și grade de influență: Adrian Sârbu și Radu Gabrea (cu Legea cinematografiei din 1992), precum și directorii primelor studiouri/case de filme post-'89, „eliberate ideologic“: Iulian Mihu, Mircea Daneliuc, Dan Pița, Mircea Veroiu sau Stere Gulea și Petre Sălcudeanu, ca primi directori ai CNC, sau Anca Mitran ca director actual, de ani buni. O excepție o reprezintă Lucian Pintilie, care acceptă să conducă o casă de film a Ministerului Culturii și care intră în conflict deschis cu Sergiu Nicolaescu, avînd însă susținerea necondiționată a lui Andrei Pleșu și a intelectualilor disidenți din anii 1990. Pe bună dreptate, de altfel, fiindcă Pintilie era, în realitate, singurul adevărat disident, așa cum a și rămas, pînă la capăt.

Își fac apariția uniunile profesionale ale cineaștilor și apar primele studiouri de producție private, timp în care patrimoniul important al sălilor de cinema de artă este acaparat de interese imobiliare dubioase, iar Sahia Film și Animafilm se dezintegrează sub privirile neputincioase și neștiutoare ale celor care ar fi avut interesul creativ să le mențină în viață. Esența procesului de restructurare instituțională (de fapt, un proces de destructurare, de atomizare instituțională) a cinematografiei, între anii 1990 și 2005, rămîne, însă, neschimbată: resursele domeniului trebuie recuperate în scopuri personale și domeniul trebuie făcut „autonom“ și dedicat unui grup de creatori „legitimi“, cu abonament preferențial la fondurile și resursele de stat disponibile.

Faptul că filmul este artă, dar este și *craft*, faptul că el este agent transformator emoțional, dar și motor economic nu mai pătrunde și nu mai interesează, din păcate, conștiința elitelor politice nou apărute – nu avem spațiul, aici, să analizăm de ce, mai mult decît am făcut-o deja.

În concluzie, acesta este spiritul care patronează sistemul cinematografic în care se impune, în 2005-2006, așanumitul Nou Val.

Insuficiențe și consecințe

Ceea ce aduc autorii acestui grup este, în primul rînd, un nou tip de conținut. Nu mai evadăm în metafora din *Reconstituirea* (Pintilie), *Secvențe* (Tatos), *Croaziera* (Daneliuc) și *Concurs* (Pița); nu ne mai amuzăm cu *Veronica* și *Fram, ursul polar* (Elisabeta Bostan), nu ne mai tulburăm istoric cu *Lăpușneanu* (Malvina Urșianu), ci ne lovim brutal de un *ciné-vérité à la roumaine*, tragic în *Moartea domnului Lăzărescu* (Puiu), plin de umor și tristețe în *A fost sau n-a fost* (Porumboiu), compus și plin de învățături în *4, 3, 2* (Mungiu). Acest tip de conținut nu se potrivește însă cu structura instituțională: greoaie, inflexibilă, învechită, gîndită în decadele de pînă în 2000 și, mai ales, desenată în favoarea unor generații care ieșeau din scenă și trebuia să-și asigure subzistența, cu atît mai mult cu cît guvernanții nu înțelegeau mare lucru, în continuare, din potențialul cinematografiei.

Între anii 2005-2015, cu excepția ICR-ului condus de Horia-Roman Patapievici, nici un demers de politică publică nu răspunde corespunzător și eficient necesităților domeniului și, mai ales, succesului internațional al filmelor de autor ale celor menționați mai sus, cărora li se adaugă (în ordine aleatorie) Anca Damian, Nae Caranfil, Radu Jude, Radu Muntean, Cătălin Mitulescu, Adina Pintilie, Tudor Giurgiu, Adrian Sitaru, Alexandru Solomon, Alexander Nanau și alții.

Avem, în 2016, cel mai vizibil internațional domeniu al cinematografiei de autor și totdată cea mai disfuncțională infrastructură. Petiții, cereri de demisie a directorului CNC, scrisori publice, toate curg către guvernanți. În 2016, ca ministru, încerc și reușesc, în urma unor eforturi consistente, să trec o ordonanță de urgență care redesenează elemente-cheie din sistemul legislativ în favoarea modernizării lui și adaptării la nevoile sectorului. Ordonanța este respinsă de președintele Iohannis, după trecerea prin guvern. Deși Nicolaescu nu mai este, rețeaua sa e vie și influentă.

Odată cu pandemia, insuficiențele sistemului rerăbufnesc. Sălile pentru distribuția cinematografului de artă sînt de mult sub asediu, împuținate drastic, o rețea fărîmițată de dezinteres și corupție. Acum sînt, oricum, închise. CNC-ul, prost organizat și insuficient dotat, continuă o politică preferențială și nu gîndește un plan de susținere a sectorului aflat în plină criză. Traficul de influență și teribila neclaritate a instrumentelor administrative și manageriale continuă să apese și să dezarticuleze comunitatea. Dar consecințele cele mai grave ale acestor treizeci de ani, a căror arhitectură instituțională de acompaniere a industriei cinematografice oglindește toxic, în continuare, momentul post-comunist, sînt trei.

În primul rînd, comunitatea cinematografică este, intern, profund scindată. Fractura de încredere nu se mai petrece între autorități și comunitatea creativă, ci în sînul acestei comunități, care s-a atomizat, a rupt punțile de comunicare și a deteriorat, fără cale de întoarcere, singura posesie reală pe care o avea: cea a credinței în valori umaniste comune. Petițiile sînt semnate în comun, dar dialogul intern e fragmentar și suspicios.

În al doilea rînd, modelul lui Nicolaescu, bine împămîntenit, a cărui eficiență s-a dovedit în armonie cu sistemul deteriorat de solidarități negative al post-comunismului, determină o dinamică *în oglindă*. Noii producători-realizatori-distribuitori se văd nevoiți să reproducă aceeași logică teritorială ca să supraviețuiască. Pentru breaslă, e funest. A fi sultan pare singurul posibil model de a face față unui context instituțional și administrativ ostil și neadaptat.

În fine, cinematograful de consum / de *box-office*, cel care se vinde foarte bine pe platforme online și nu numai, și care nu are nevoie de susținere publică, va repurta o victorie fatală asupra cinematografului de artă / de autor, fiindcă cel din urmă are nevoie de resurse pentru a experimenta, a risca artistic și a produce valoare spirituală. Nu în ultimul rînd, acest cinematograf are nevoie de un public educat, format, cu spirit critic activ.

Aparent, acum e prea tîrziu pentru a mai modifica asta. Ca să-l citez tot pe Alex. Leo Șerban, *social media* ne-a făcut victime ale „terorismului banalului“. Or, cu acest tip de terorism este foarte greu, dacă nu imposibil, de luptat.

Notă: titlul acestui articol este inspirat de titlul cărții lui Horia-Roman Patapievici.

Corina Șuteu este expert în politici culturale și fost ministru al Culturii. ●

Mircea VASILESCU

Zilele și supraviețuirile culturii

De zece ani, pe 15 ianuarie se sărbătorește Ziua Culturii Naționale, stabilită prin lege (nr. 238/2010), la inițiativa Academiei Române. Antropologii ne învață că, pentru a fi cu adevărat o sărbătoare, e nevoie ca oamenii s-o „internalizeze“, s-o simtă ca fiind a lor, iar pentru asta e nevoie de timp. Deocamdată, în fiecare an au loc tot felul de evenimente dedicate acestei zile; în primul rînd se mobilizează instituțiile culturale publice (biblioteci, muzee, teatre etc.), dar au loc și evenimente organizate de sectorul cultural independent, finanțate de AFCN. Presa scrie despre ele, televiziunile (în ale căror grile nu prea e loc pentru cultură în restul anului) transmit și ele cîte ceva.

Nu putem spune că nu există o anume efervescență în jurul acestei Zile. Unii spun că o asemenea Zi „impusă prin ucaz“ nu poate duce decît la un festivism oficial-instituțional; alții consideră că, totuși, e bine ca, măcar o dată pe an, să i se ofere publicului motive de reflecție asupra culturii. Vom vedea ce se va mai întîmpla, în timp. Mi se pare însă că dezbaterile în jurul acestei Zile sînt utile pentru că oferă bune indicii despre *percepția publică* a ideii de cultură națională. Și despre ce ar trebui să fie cultura în viața noastră de-a lungul celorlalte zile, nesărbătorești.

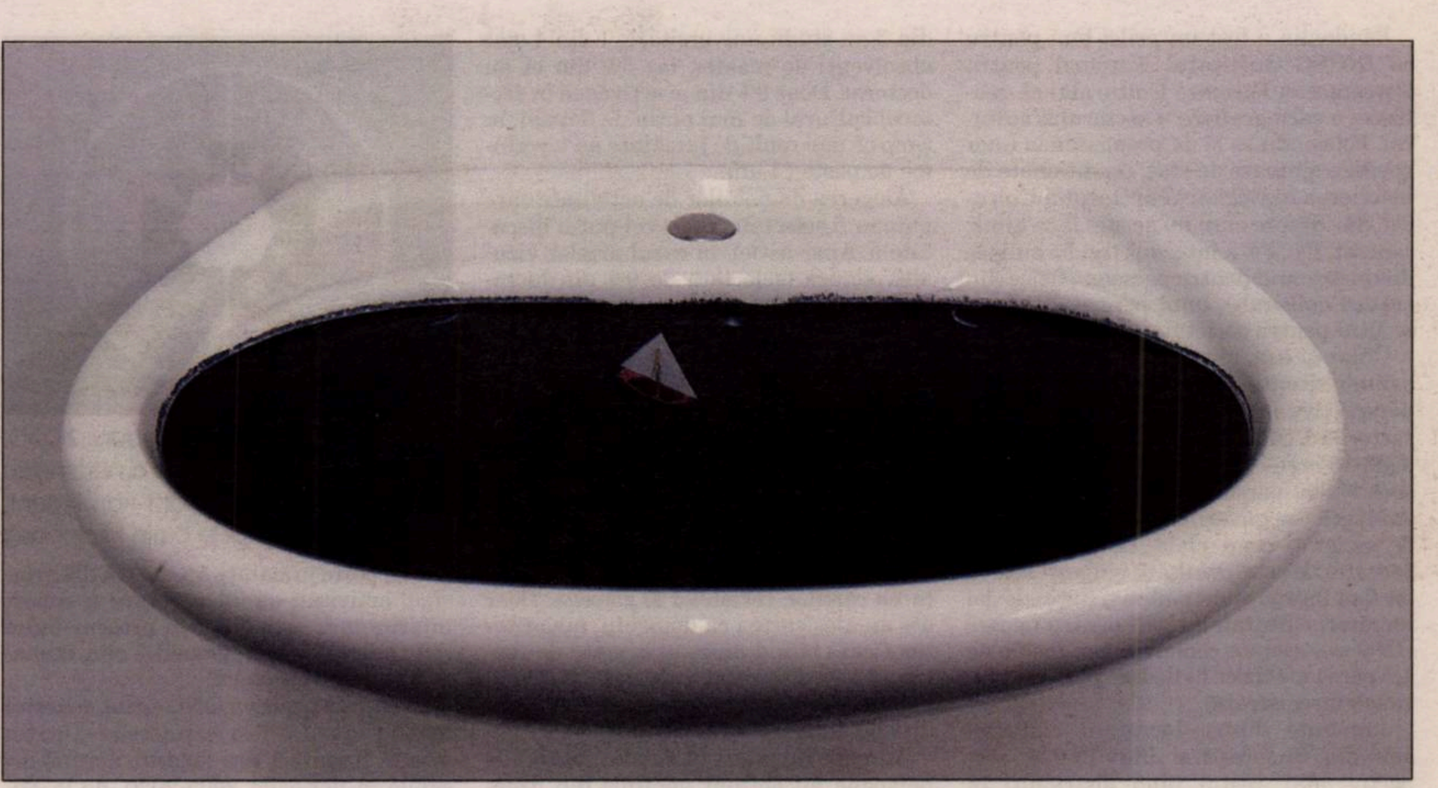

Belu-Simion Făinaru, *Black Sea*, 2005, chiuvetă, cerneală neagră, ceară, chibrit, hîrtie pergament (foto: Plan B, Berlin)

„Ce înseamnă, azi, cultura română?“ este o întrebare complicată, deși pentru mulți răspunsul pare implicit. Într-o carte pe care am publicat-o acum vreo doi ani *(Cultura română pe înțelesul patrioților*, Humanitas, 2018), încercam să pun în discuție această temă și schițam o ipoteză: „Intuiția, educația, fondul aperceptiv comun le dau oamenilor din același *in-group* sentimentul că înțeleg despre ce e vorba, fără să aibă nevoie de definiții, distincții teoretice ori precizări suplimentare. Căci răspunsul la eventuala întrebare «Ce este cultura română?» ar fi, poate, pentru cei mai mulți dintre noi, acela pe care l-a dat cîndva Roland Barthes la întrebarea «Ce este literatura?»: *«La littérature c'est ce qu'on enseigne».* E firesc ca majoritatea românilor să trăiască cu senzația că știu precis la ce se referă / ce conține această sintagmă din moment ce în școală li s-au predat anumite repere și cunoștințe care alcătuiesc un soi de «fond comun» al culturii române“.

Bunăoară, pe 15 ianuarie, Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, a publicat pe Facebook un text (preluat apoi de presă) în care scrie, printre altele: „Cultura românească este (sau era, pînă nu demult) națională, deoarece este produsul sevei spirituale a acestui popor român, coagulat la un moment dat într-o formă de unitate superioară numită națiune. [...] Cultura în ansamblul ei – aidoma muncii, rațiunii, educației, sentimentelor generoase – ne dă calitatea de oameni. Cultura națională, la rîndul ei, ne încununează calitatea de români“. Cu siguranță, foarte mulți dintre concetățenii noștri sînt de acord cu aceste generalități, marcat pe loc cu deja tradiționalul *like*. Alții consideră că pentru a defini cultura de azi nu mai sînt suficiente reperele date de Herder ori de Matthew Arnold, nici retorica însuflețită a altor vremuri.

De altfel, termenul *cultură* are o sumedenie de definiții, iar mie tocmai asta mi se pare pasionant: că e un termen în mișcare, deschis, mereu supus „revizuirii și adăugirii“. Cultura are numai de cîștigat din astfel de dispute intelectuale, dacă ele sînt argumentate. Problema este însă în ce măsură există astfel de dezbateri oneste. Mi se pare că, mai degrabă, avem de-a face cu un curent dominant care vede în cultură fie o sumă de trăsături „definitive“ ale identității noastre, fie un ornament, o floare la butonieră cu care să ne mîndrim la ocazii ori care să ne șlefuiască „imaginea țării în străinătate“.

Celelalte percepții asupra culturii – un domeniu viu și dinamic, care poate contribui la coeziunea socială, la (re) construcția comunităților umane, la creșterea calității vieții cetățenilor, care pune în dialog identitățile ș.a.m.d. – sînt în continuare neînțelese sau nebăgate în seamă de foarte mulți concetățeni de-ai noștri. Pentru că despre ele – vorba lui Barthes – nu ne învață la școală. Așa că mulți nu înțeleg că alte forme de expresie culturală în afara celei consacrate oficial sînt legitime și necesare și nu, nu „aduc atingere“ identității naționale. Și nici identitatea națională nu mai poate fi definită ca în secolul al XIX-lea. Și că tot farmecul constă *tocmai* în pluralismul reprezentărilor și percepțiilor asupra culturii.

Celelalte percepții asupra culturii sînt în continuare neînțelese.

Revizuire și completare legislativă

Dincolo de disputele de idei, oricît de interesante ar fi, problemele acute ale culturii de azi sînt de ordin practic. Pandemia a scos în evidență precaritățile sistemului nostru cultural: pur și simplu a arătat mai clar niște probleme care se știu de mult. După părerea mea, pentru a face cultura să funcționeze, e nevoie de o revizuire și o completare a legislației în domeniu. Legea sponsorizării, de pildă, e veche din 1994 (chit că a mai fost cîrpită ulterior). Solicitările de sprijin pe care sectorul cultural independent le-a adresat, în timpul pandemiei, Ministerului Culturii s-au lovit adesea de refrenul „n-avem bază legală“ sau de hățișuri birocratice imposibil de depășit.

Ne plîngem de ani întregi că „nu se mai citește“, dar n-am avut nici un program național pentru stimularea lecturii, iar o inițiativă legislativă de acum cîțiva ani a deputatului Ovidiu Raețchi, care prevedea anumite stimulente pentru industria cărții, s-a rătăcit prin sertarele Parlamentului. Despre „statul artistului“ tot aud de prin 1998, dar pînă acum nu s-a reușit o legiferare comprehensivă a profesiilor artistice. Și exemplele ar putea continua. Cine să facă o asemenea reformă legislativă „la pachet“, în mod integrat? Aleșii țării, desigur. Dar Parlamentul e plin de oameni care *nu înțeleg* astfel de lucruri; pentru ei, cultura e „ornament“ și „cheltuială de la buget“, iar țara „are alte priorități“.

Povestea cu „alte priorități“ o auzim de multă vreme și mi se pare doar o formă de a ascunde incapacitatea de a gîndi pe termen lung. Și aici ajung la altă problemă care mi se pare importantă: cum formăm publicul pentru cultură? Barometrele culturale realizate de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală au adunat, de-a lungul timpului, tot felul de date utile. Știm „cum stăm“. Dar mîine? Cîte politici publice s-au făcut pentru a crește accesul la cultură? Cîți politicieni au avut insomnii gîndindu-se că poporul care i-a ales are nevoie de instituții culturale (muzee, biblioteci etc.) funcționale și eficiente în comunități? Cîte programe pentru a stimula lectura printre copii și tineri au avut loc într-o societate în care curentul dominant (de la cetățeni pînă la elitele intelectuale și politice) pare a fi acela că tineretul conectat la Internet a luat-o pe drumul pierzaniei? Ca să nu mai vorbim despre procesul de educație. Oare școala creează un număr suficient de mare de oameni care să citească, să meargă la teatru, la muzeu, la concert și la expoziție, să aibă un nivel de cultură generală cît mai ridicat? Eu cred că nu.

Felul în care se predă literatura în școală, sub presiunea evaluării naționale și a bacalaureatului (pentru care se învață în sistem industrial, cu comentarii gata făcute și memorate), strică pofta pentru lectura de plăcere ori din pură curiozitate intelectuală. Orele de muzică și desen sînt mereu pîndite de eliminarea totală (cînd se mai pune în dezbatere vreo „reformă curriculară“) și apăsate de mentalitatea multor părinți care văd educația strict utilitar („io p-al meu nu vreau să-l fac pictor, că oricum n-are talent, vă rog să nu-i stricați media generală, da?“).

Și-atunci, de unde să capete copiii educație estetică, de unde să capete pasiunea pentru cultură, cum să înțeleagă că școala nu e doar un tunel la capătul căruia te așteaptă „piața muncii“? Și cine le poate explica adevărul simplu că, în viața lor de adulți, cultura (în diversele ei forme de expresie) îi poate însoți la tot pasul și le poate aduce satisfacții intelectuale și emoționale pe care nu le găsesc altundeva?

Sînt sceptic, așadar. Cultura română (națională, regională, locală, oficială, vie, alternativă, cu subculturi cu tot și indiferent cum am defini-o) e prizoniera unui regim „de supraviețuire“ din care poate ieși doar prin reforme legislative și instituționale, printr-o viziune de ansamblu care să genereze politici publice. Pentru asta, e nevoie de decizie politică, iar puterea de decizie se află la oameni crescuți în „spiritul“ discursului generos și nobil despre „adevăratele valori“, dar pentru care cultura e doar un mijloc de a (re)produce discurs generos, înălțător etc., etc. și care nu reușesc să facă legătura între un asemenea discurs și soluțiile practice pe care le presupune funcționarea unui sistem cultural sănătos.

Altminteri, mi se pare că, de ani buni, asistăm la o efervescență a creativității culturale în România: în toate domeniile, avem artiști foarte buni, există idei și proiecte, iar apartenența la UE și libertatea de circulație ne-au pus pe hartă și au permis un dialog cultural fructuos cu lumea. Dar ar fi timpul ca artiștii și creativitatea să capete un ajutor consistent și stabil, printr-o legislație favorabilă și prin instituții eficiente. Timp de 365 de zile pe an. Cer prea mult?

Mircea Vasilescu este eseist, traducător și profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Ultima carte publicată: *Cultura română pe înțelesul patrioților*, Humanitas, 2018 ●

George PLEȘU

Sectorul cultural din România

– o cartografie –

Pandemia a fost un prilej bun pentru ca INCFC (Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală) să realizeze o cartografiere a sectorului cultural. Folosindu-se și de promisiunea unor posibile ajutoare de stat, condiționate de înscrierea în Registrul Sectorului Cultural, dar despre care nu se știe încă nimic concret, INCFC a întocmit trei formulare distincte: unul pentru persoane fizice (lucrători culturali), unul pentru ONG-uri și altul pentru societăți comerciale.

Chiar și așa, cifrele sînt departe de a oglindi situația reală, însă oferă cîteva perspective interesante asupra situației sectorului cultural la zi. Astfel, în perioada 10 mai – 9 decembrie 2020, s-au înscris 6.606 persoane fizice, 1.179 de organizații neguvernamentale și 3.135 de societăți comerciale. La o primă observație, aceste rezultate singure relevă un fapt îngrijorător: sînt mai puțin de doi lucrători culturali înscriși pentru fiecare ONG și societate comercială (o medie de 1,5 persoane fizice la fiecare persoană juridică înregistrată).

Jumătate dintre lucrătorii culturali sînt din București și Ilfov (3.038, respectiv 363), restul fiind distribuiți în restul țării. În topul județelor sînt Cluj (298), Iași (228), Timișoara (193), iar cele mai puține înscrieri s-au înregistrat în Ialomița (12), Sălaj (20), Bistrița-Năsăud (21). Doar 4% din persoanele fizice înscrise nu au măcar studii liceale, 2 din 3 au studii universitare, 1 din 4 sînt absolvenți de master, iar 6% din ei au doctorat. Doar 8% din ei activează în sectorul cultural de mai puțin de doi ani, în timp ce mai mult de jumătate au o vechime de peste 11 ani.

Alegerea domeniilor de activitate care puteau fi selectate a fost cel puțin discutabilă. Apar astfel, în cazul artelor vizuale, pictura (selectată de 9% din lucrători), sculptura (3%) și fotografia (7%) ca domenii separate. Dacă aș fi un artist video, aș fi forțat să aleg probabil film (13%) sau audio-vizual (16%), iar dacă aș lucra cu arta noilor media aș alege opțiunea „Altele“, unde s-au regăsit 11% din respondenți. La fel, designul nu se află printre variante, cu toate că absolvenții de design grafic, de exemplu, lucrează în mai toate organizațiile, dar mai ales în cele care se ocupă cu editarea cărților, revistelor și ziarelor. Doar 4% au ales cartea ca domeniu, majoritatea (58%) bifînd muzica, urmată de teatru (19%). Educația culturală (12%) și patrimoniul (2%) completează lista gîndită de autorii chestionarului.

Aproape jumătate (46%) din cele 6.606 persoane au obținut venituri din drepturi de autor în ultimul an, iar 20% sînt angajați cu carte de muncă într-o instituție publică. Doar 2% din ele sînt angajate cu carte de muncă într-un ONG, iar 11% (deci peste 700) nu au obținut venituri în tot anul! Dintre PFA-urile înscrise, peste jumătate au cod CAEN principal activități de interpretare și suport interpretare artistică. Un procent infim (3%, adică 193 de persoane) sînt manageri sau antreprenori.

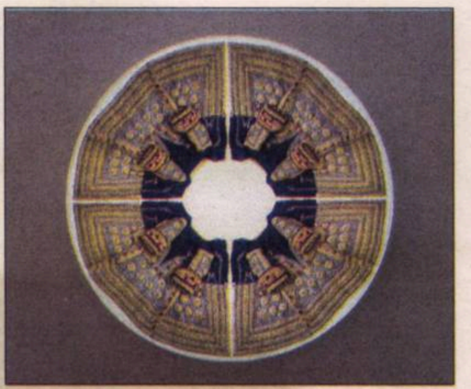

Pusha Petrov, *Zabunj*, 2020, format: lightbox cu diametru de 80 cm, autocolant translucent, printat digital în cutie luminoasă

În ceea ce privește ONG-urile, criteriul luat în calcul a fost obținerea cel puțin a unei finanțări din fonduri nerambursabile în perioada 2005-2020, de la Ministerul Culturii, AFCN, UMP, CNC etc. Din cele 1.179 de ONG-uri înscrise, doar 3 din 4 sînt active, cele mai multe fiind din București (273), urmate de Cluj (65), Timiș (30), Sibiu (18), Covasna (16), Mureș (15) și, surprinzător pentru locul ocupat de cel mai populat județ al țării, Iași (14). Doar 18% activează în mediul rural, majoritatea în Transilvania. Peste două treimi dintre ONG-uri au fost înființate în ultimii zece ani.

Financiar, situația este cu adevărat dezastruoasă: 3 din 4 ONG-uri nu au nici un angajat cu carte de muncă. Doar 296 ONG-uri au accesat 2 surse de finanțare și doar 8 dintre ele mai mult de 5 surse. 84% din ONG-uri n-au avut nici un venit în 2019!

În cazul celor 3.135 de societăți comerciale, după București vine județul Cluj, care depășește Ilfov, Timiș și Iași. Mai mult de jumătate dintre ele sînt înființate în ultimii șase ani, lista domeniilor de activitate bifate fiind deschisă de Muzică (1.399, adică 45%), Audio-vizual (22%) și Film (19%).

Acestea sînt momentan primele rezultate date publicității, INCFC urmînd să ofere pe parcursul anului un raport complet. Ca observație generală, atît pentru persoanele fizice, cît și pentru cele juridice, Bucureștiul și județul Ilfov reprezintă peste jumătate din sectorul cultural, iar Transilvania și Banatul domină autoritar restul țării. Din păcate, Moldova contează cultural doar prin Iași, iar restul Munteniei și Dobrogea punctează firav prin inițiativele din județele Constanța și Dolj.

George Pleșu este manager cultural și președintele Asociației Culturale Altlași ●

Ligia KEȘIȘIAN

Motorul culturii naționale

– în service –

Cultura națională în 2021 ar trebui să fie incluzivă, responsabilă social, bazată pe multidisciplinaritate și diversitate.

Acest nou deceniu stă cu siguranță sub semnul digitalului, orice criză globală și epocă neagră au adus cu sine inovație și progres necesar, evoluția apare de cele mai multe ori atunci cînd omenirea se confruntă cu un fel sau altul de damnare.

A trecut aproape un an de la începutul unei crize globale nemaitrăite de generațiile noastre, un an odios din punctul de vedere al sănătății, socialului, al limitărilor și restricțiilor impuse, dar o experiență care va inova și transforma definitiv accesul la cultură și trecerea în digital. Pentru prima dată, nu trebuie să călătorești fizic la un festival de film, într-o sală de cinematograf, la teatru, pentru a urmări un film sau o piesă de teatru. Din ce în ce mai multe muzee pot fi vizitate virtual, din ce în ce mai mulți artiști își împărtășesc munca în *social media* și pe platforme digitale.

Cultura a devenit într-adevăr mai accesibilă, trecerea în digital s-a întîmplat subit și iminent, însă aceste transformări trebuie să vină la pachet cu o abordare diferită a instituțiilor publice finanțatoare și cu accesul la tehnologie, informație și un discernămînt al publicului dezvoltat în prealabil.

Pe de altă parte, apare întrebarea ce se întîmplă cu umanitatea, atunci cînd la un eveniment cultural interacționezi doar cu ecranul rece și aseptic al vreunui gadget devenit un bun *sine qua non*. Și ce se întîmplă cu artiștii independenți care au refuzat să se alinieze trend-ului local al epocii și să se angajeze la marile corporații, practicîndu-și arta în *timpul liber*? Ce se întîmplă cu publicul din România, care era deja suficient de segregat și înainte de pandemie?

Din aceste perspective dezolante, consider că motorul cultural al țării se va îneca de cîteva ori înainte să repornească așa cum trebuie și acest lucru se va întîmpla din mai multe motive – din punctul de vedere al creatorului de conținut și de expresie, este destul de simplu: arta nu se naște pe stomacul gol. Sigur că mereu au existat voci care să susțină afirmația conform căreia, în cele mai întunecate epoci, creativitatea a șiroit din abundență și că arta adevărată se naște cel mai adesea din suferință. Acelea erau totuși vremuri și societăți în care artistul era ajutat de mecena, de patroni ai artelor, în care artistul nu avea de plătit chirie în capitala unei țări din Europa de Est și nu trebuia să creeze în același loc în care lucra, nevoit și să hrănească și să întrețină unul sau mai mulți copii prinși cu școala online, toate acestea încercînd să se reinventeze pentru a reuși să pună pîine pe masă.

Este o miză importantă pe care România ar trebui să și-o asume la scară largă.

Minorități și identități

Minoritățile poartă traume transmise din generație în generație – genocid, holocaust sau exil.

Este esențial, atunci cînd ne referim la cultura națională, să discutăm despre minorități și identități și voi face încerca să fac acest lucru nu în calitate de poetă, ci în calitate de manager cultural. Timp de nouă ani am lucrat pentru proiecte culturale care și-au propus să educe și să rafineze gusturile publicului larg în privința cinema-ului de autor și culturii minorităților din România și din Europa. Oamenilor le este frică de ceea ce nu cunosc, prejudecățile apar atunci cînd nu există informare și se transmit cu o viteză uluitoare, din individ în individ, devenind sursa rasismului, a urii, din care se trag multe alte probleme care infectează societatea.

Fiind eu însămi armeancă, sînt uluită de faptul că există în continuare, inclusiv în cercurile de intelectuali, persoane care nu fac diferența între armeni și aromâni sau care nu au habar despre genocidul din 1915. Ce așteptări să ai atunci cînd, în școlile din România (și nu numai), nu se oferă nici la istorie, nici la educație civică măcar, informații despre contextul în care au ajuns romii, armenii, aromânii, lipovenii etc. pe teritoriul României, care a fost parcursul lor începînd din acel moment, care sînt valorile și credințele lor.

Pe de altă parte, se propovăduiește toleranța, dar nu de toleranță este nevoie, ci de înțelegere și de acceptare, care nu pot apărea altfel decît organic, prin educație. Aceasta este o miză importantă pe care România ar trebui să și-o asume la scară largă.

Doar apropiindu-te în profunzime de oameni aparținînd unor culturi diferite poți elimina prejudecățile, avem nevoie de o cultură incluzivă și nu în mod forțat, ci prin înțelegere, educație și crearea unor contexte favorabile manifestării acestor două mari necesități.

Bucureștiul are șansa să devină un pol cultural regional, un *melting pot* autentic și onest, orientat către diversitate și multiculturalitate așa cum era Istanbulul, bineînțeles, înainte de epoca Erdogan. Există suficiente evenimente *mainstream* care se întîmplă în vestul României, există din abundență evenimente care încă mai promovează forme de pseudocultură cu geneza în epoca ceaușistă și destule evenimente care promovează ca fiind artă orice creație banală și lipsită de originalitate. Autoritățile publice au datoria să finanțeze proiecte culturale, considerînd cultura o prioritate.

Pentru prima dată după mulți ani (în care autoritățile locale au organizat cu sume exorbitante evenimente fără să țină cont de calitate, desegregarea publicului, valoare, exotizînd etc.), sînt optimistă că, după ultimele alegeri, instituțiile statului vor fi mai deschise în a susține evenimentele și arta celor care vor să aducă în spațiul public originalitate, valoare, abordări incluzive și responsabile civic și din punctul de vedere al mediului înconjurător.

(varianta integrală a textului va fi disponibilă în curînd pe www.culturacum.ro)

Ligia Keșișian este poetă, traducătoare și manager cultural. Ultima carte publicată: *Miss Houdini*, Charmides, 2019 ●

Oltița CÎNTEC

O transformare de viziune

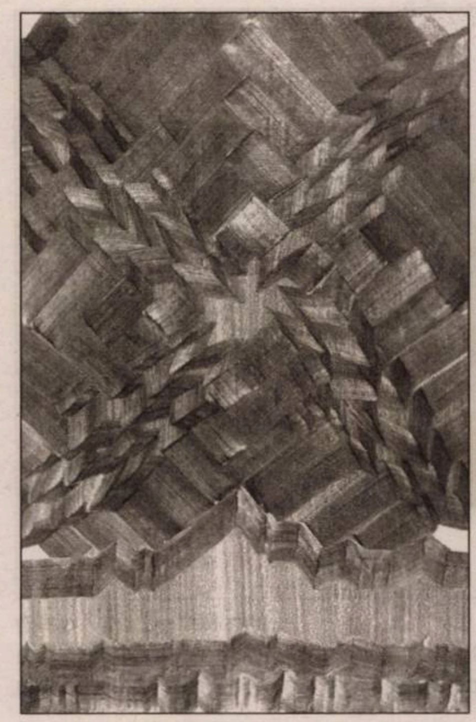

Róbert Köteles, *În drum* nr. 1

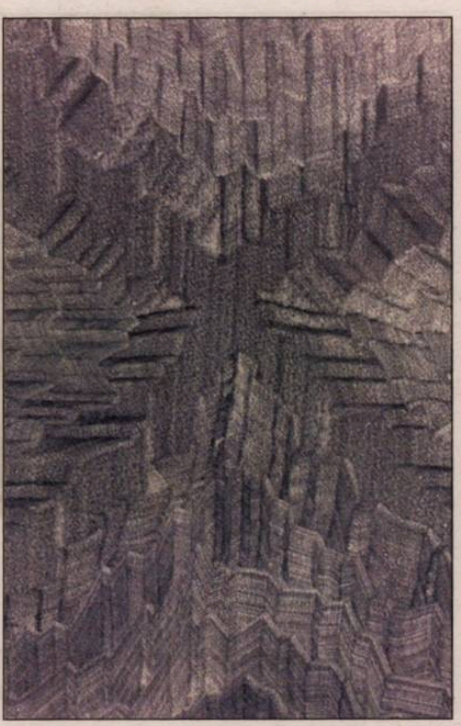

În drum nr. 2

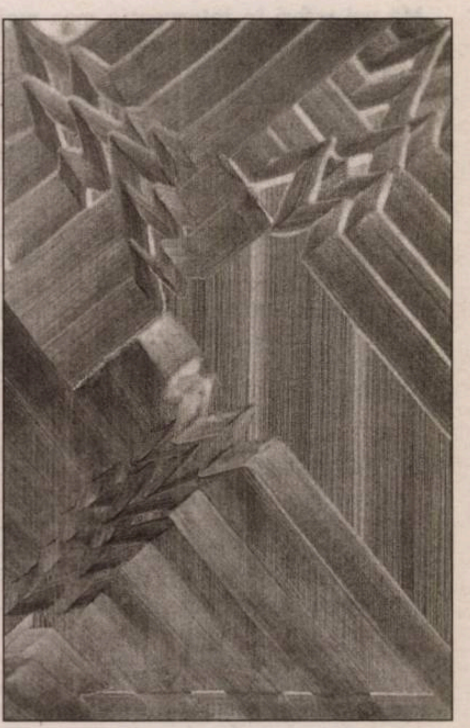

În drum nr. 3

E dificil de evaluat cît de mult bine a făcut decizia de acum un deceniu de-a declara 15 ianuarie Ziua Culturii Naționale. La o primă estimare retrospectivă, nu se profilează inițiative surprinzătoare, de impact cel puțin european, care să le așeze în perenitate. Molima festivismului și a conjuncturalului concretizate în bifare formală continuă să caracterizeze cvasi-majoritatea evenimentelor așezate sub prețioasa siglă, percepută de cei mai mulți ca o obligație de care trebuie să te achiți. Abundă proiectele lipsite de imaginație, plictisitoare, într-o horă a festivismului din care efectiv îmbietoare rămîn un mănunchi de manifestări. Nici unele nu lasă semne adînci, vin și trec. Nu insinuez că ar trebui renunțat la o zi națională a culturii române, doar că menirea ei merită o restructurare din temelii. Alte 364 de zile din calendar în care sectorul creativ ar fi tratat cu respect și imaginație ar stîrni efecte de mai trainică durată și relevanță. Iar ziua nașterii lui Mihai Eminescu, un poet mult mai puțin cunoscut în lume decît Gică Hagi, să devină momentul de bilanț critic al demersurilor de afirmare a culturii noastre în toate variațiile ei originale.

Simul et singulis

Simul et singulis, a fi împreună cu alții, dar a rămîne tu însuți, este deviza trupei de la Comedia Franceză, așezămînt echivalat ca etalon al teatrului de repertoriu. Fondată prin decret regal la 1680, „casa lui Molière“ e asimilată celui dintîi teatru național al continentului, al cărui trecut s-a ranforsat în conexiune directă și puternică cu istoria Franței. Peste tot în Europa, teatrele naționale au apărut ca reflex organic al nevoii de consolidare a statelor, delimitîndu-și rostul de-a agrega conștiința apartenenței la o națiune. Instituțiile de gen conservă ca nucleu de misiune pe de o parte dimensiunea de reprezentativitate pentru spațiul cultural în care funcționează, pe de altă parte, responsabilitatea de-a contribui în modalități artistice la clarificarea a ceea ce înseamnă identitate națională în diverse etape de evoluție statală și geo-politică.

La cîteva sute de ani după, într-un context internațional reconfigurat și în dinamică, sînt opinii care susțin că vocabula „teatru național“ e atinsă de desuet, prezentul solicitînd o abordare mai proaspătă. Dar cum nu e constructiv să anulezi ceva ce există deja, calea potrivită rămîne redefinirea din mers, prin ceea ce se întîmplă sub denumirea de pe fronton.

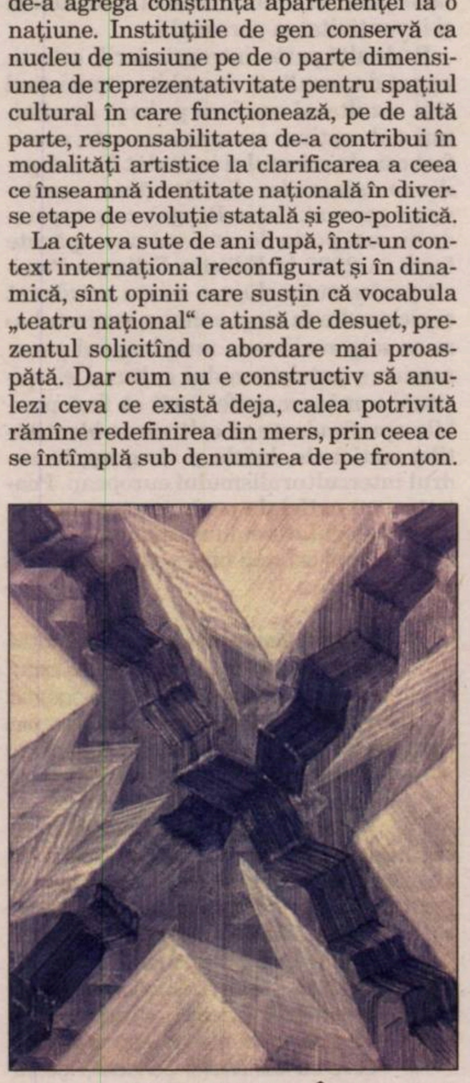

Róbert Köteles, *În drum* nr. 4

Deși puternicele legături cu trecutul mențin povara culturală a efigiei, în lume apar noi teatre naționale. Cel mai tînăr pare să fie National Theatre of Scotland, autodefinit ca unul care spune povești scoțiene tuturor, în orice loc unde artiștii săi sînt doriți, „pe *ferryboat*, în *pub*-uri. În pădure și clădiri de birouri. În submarine și piscine. Pe cele mai mari scene și în cele mai mici săli ale comunității locale“, în forme nemaivăzute. Teatrul acesta și-a asumat rolul de catalizator al propriului mediu teatral, dezvoltînd proiecte cu toți creatorii interesați, „reflectînd diversitatea contemporană a Scoției“. Naționalele europene sînt atașate unor clădiri somptuoase, poziționate ultracentral ca însemne ale statutului lor simbolic. Naționalul scoțian e *„a theatre without walls“*, pentru care prioritară e întîlnirea cu publicul în turnee, prin animarea oricăror spații frecventabile și plierea pe așteptările iubitorilor de teatru.

Ce mai înseamnă „teatru național“

În România există șapte Naționale în rețeaua Ministerului Culturii. Plus Teatrul Național Caracal! Acesta e finanțat de Primăria orașului și s-a reactivat în 2008, după 22 de ani de restaurare a edificiului de patrimoniu (inaugurat în 1901), pentru „a aduce prosperitate culturii locuitorilor Caracalului“, cum scrie pe pagina web. Are o trupă permanentă, de non-profesioniști, denumită Teatrul Municipal, dar găzduiește o grămadă de evenimente, printre care și un Festival Național de Teatru! Exemplul e elocvent pentru confuzia autohtonă din jurul vocabulei „național“, atribuită oficial cu lejeritate, și pentru incertitudinile în privința a ceea ce semnifică ea în 2021. Clarificarea stă în sarcina politicilor și a administratorilor culturali care le elaborează, dar, după cum se vede, operațiunea nu s-a calificat printre prioritățile recente. Calitatea vieții politice, criza de competență, incapacitatea statului de-a gestiona interminabila tranziție s-au tradus în absența unor direcții limpezi, în sincope de strategie, discontinuitate, în refuzul sistematic de-a asculta experții, culminînd cu așezarea culturii printre „neesențiale“, mai mereu la coada tuturor listelor. Dominantele au fost pașii înapoi, legislația stufoasă, birocrația constrîngătoare. Contradicțiile au culminat în pandemie cînd, ca în vremuri de instabilitate, puhoiul de probleme amînate la rezolvare a refulat public.

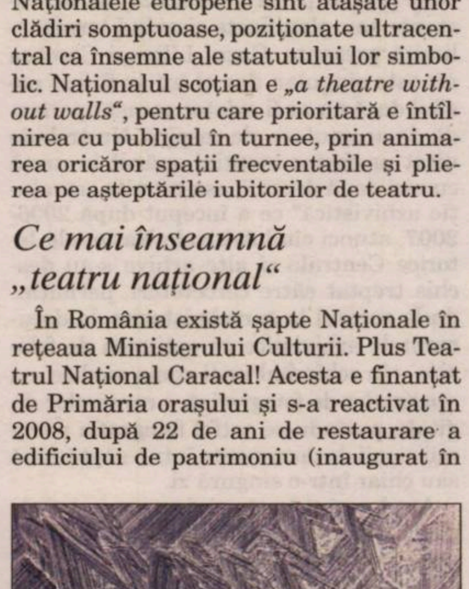

În drum nr. 5

O scenă națională e locul potrivit pentru dialogul dintre valorile consacrate și cele în curs de acreditare estetică, dintre formulele care-au trecut proba timpului și cele emergente. Într-o lume a diversității, acoperirea numelui național din titulaturi se face prin interes manifest pentru sondarea estetică a diferențelor, a temelor relevante, pentru stimularea varietății stilistice și plasarea pe frecvența actualității.

În plan pragmatic, conceptul impune diferențe substanțiale ca scheme de personal și stipendiere (inclusiv salarială) în raport cu instituțiile teatrale finanțate de autoritățile locale (un total de cca. 50), deși resursa umană are același nivel de competențe artistice, iar scopul este identic – producerea și prezentarea de spectacole. Privind cu atenție, devine evident pentru cine dorește să vadă că, în anumite cazuri, teatrele din grija autorităților descentralizate sînt mai creative decît suratele naționale. Umbra patronilor spirituali, a trecutului glorios, lipsa de viziune a unor manageri și dezinteresul ordonatorului principal în direcția reformării încetinesc schimbarea.

Național și multicultural

Teatrele de limbă maghiară și germană s-au deschis către toate publicurile, reprezentațiile lor jucîndu-se însoțite de supratitrare în limba română. Înțelegerea nuanțată a multiculturalismului face ca Teatrul Maghiar de Stat din Cluj-Napoca, Teatrul German de Stat din Timișoara, Secția Germană a Teatrului Național din Sibiu (unde sînt angajați permanent doi actori din Germania – Daniel Bucher și Valentin Spät) să participe la circuitul de valori naționale și europene. Compania Giuvlipen face, de cîțiva ani, primii pași pentru impunerea teatrului rom, deocamdată în forma unei companii independente, fără sediu, cu un program experimental. Dialogul artistic între majoritate și minorități etnice e un drum cultural cu circulație pe ambele sensuri.

A fi „național“ echivalează cu a pricepe rostul teatrului în prezent și a-l practica avînd spectatorul ca partener. A lua în serios atît misiunea de creație, cît și pe cea educațională, de modelare în forme emoțional-artistice a noimei termenilor naționalitate, cetățenie, europenitate. Inclusiv pentru românii din afara granițelor, fie cei din comunitățile istorice, fie din cele rezultate ca urmare a masivei emigrații economice din ultimele trei decenii. Integrați în țările adoptive, dar preocupați de rădăcinile lor, aceștia s-ar putea implica cu efect în ajustarea în străinătate a percepției generale asupra concetățenilor.

Cultura națională e egal cu a fi în sincronul vibrației europene fără a-ți anula propriul caracter. A fi o voce în conversația generală, a te profila prin originalitate. Scenele naționale se impun prin orientări și retorici scenice rezonante cu noile realități estetice. Teatrul e o interfață critică a societății, o cercetare din mers a noului în cele mai vitale forme ale sale. Teme actuale, texte inedite, premiere absolute, artiști în creștere de cotă, programe de pregătire a spectatorilor pentru formate inovatoare, coproducții cu operatori internaționali sînt direcții care ne vor individualiza în plan continental și vor revaloriza conținutul sintagmei „național“. Deocamdată, cultura română e, ca întreaga Românie, „în curs de…“.

Oltița Cîntec este critic de teatru ●

Cristian VASILE

Starea cercetării științifice

– în domeniul istoriei contemporane –

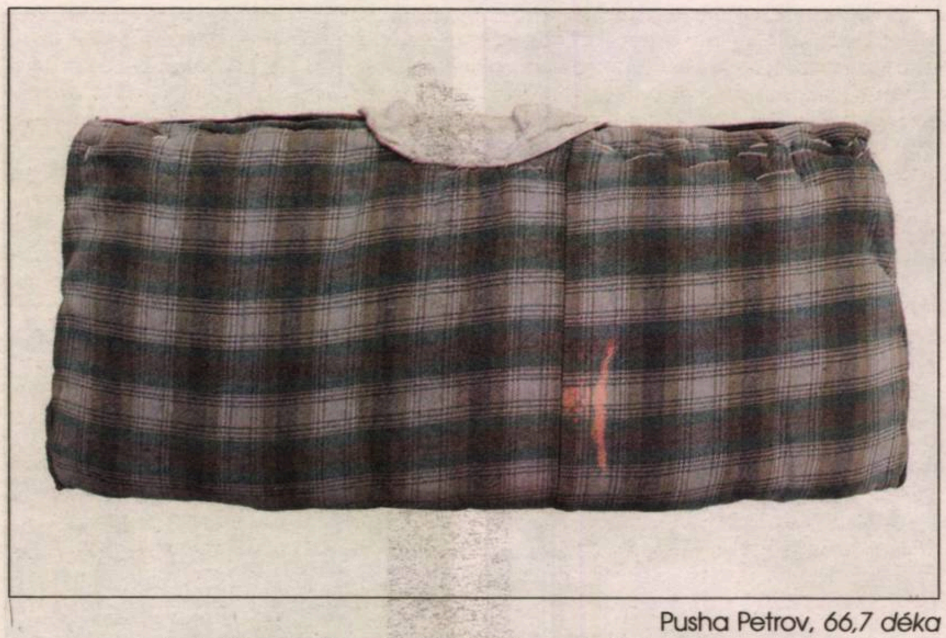

Pusha Petrov, *66,7 déka*
Seria *Pugasnić*, serie de 10 fotografii, 2019. Format: 75 x 100 cm
Tehnică și suport: Digigrafie pe hîrtie Hahnemühle Photo Rag 308g

Mă voi referi în intervenția mea mai mult la cercetarea circumscrisă științelor socio-umane și cu precădere la situația științelor istorice, iar perspectiva mea va fi aceea a unuia care se ocupă cu precădere de problematica istoriei contemporane, domeniu pe care îl cunosc mai bine.

La o primă vedere, acest sector cultural a fost extrem de afectat de pandemia care a lovit și România începînd mai ales din luna martie 2020. În primul rînd, cele mai multe arhive (centrale, județene) și biblioteci publice au fost închise pentru cercetători, iar atunci cînd au fost redeschise – pentru scurte perioade de timp –, capacitatea de primire a publicului studios a fost sensibil redusă, la fel ca și orarul de funcționare. În al doilea rînd, reducerea contactelor directe dintre doctoranzi, masteranzi, studenți, pe de o parte, și profesorii îndrumători/coordonatori a avut consecințe nefaste și efectele concrete poate se vor vedea cu adevărat peste cîțiva ani. Nici o ședință sau întrevedere pe Zoom sau pe alte canale media nu poate înlocui uneori interacțiunea directă, față în față. În plus, din cauza restricțiilor de circulație valabile în Europa și în America, s-a adăugat compromiterea mai multor stagii de documentare/cercetare, precum și a unor mobilități academice în străinătate. Toate acestea vor spori efectele negative și se vor reflecta probabil asupra calității publicațiilor și a comunicării la nivel științific, dar și asupra carierelor academice. Nu trebuie uitată nici întreruperea funcționării programelor Erasmus de schimb interacademic cu Marea Britanie, în urma Brexitului, eveniment care și el contribuie la reducerea comunicării științifice și educaționale, afectîndu-i inclusiv pe tinerii din România care ar dori să urmeze o carieră în domeniul științelor socio-umaniste.

Chiar dacă această pandemie a diminuat numărul conferințelor științifice, al colocviilor, al simpozioanelor (îndeosebi internaționale) și al stagiilor de documentare și a afectat editurile care tipăreau lucrări academice, criteriile de avansare/promovare au rămas aceleași pentru cadrele didactice universitare și pentru cercetătorii științifici. Nu întotdeauna conferințele stabilite deja înainte de martie 2020, care presupuneau prezența fizică, s-au transformat în evenimente academice transmise online, pe Zoom, Google Meet sau pe alte platforme. Iar cei mai afectați sînt cei aflați la începutul carierei academice, deoarece nu mai pot raporta astfel de activități la momentul (auto)evaluărilor. Evident, nici o nenorocire nu vine și nu va veni niciodată singură. Cursurile pentru elevi și studenți ținute doar în mediul online, de multe ori în mod precar, își vor arăta efectele negative peste un deceniu (sau mai devreme) în cazul viitoarei generații de profesori și cercetători.

O perioadă de acumulare

Dacă ar fi să identificăm cu tot dinadinsul și o parte pozitivă în toată această tragedie sanitară, care este însoțită și de o criză economică, adică o așa-zisă jumătate plină a paharului, aș vorbi despre o perioadă de acumulare, un interval – cuprins între martie 2020 și ianuarie 2021 – care a permis totuși unor cercetători din institute academice și unor profesori de la catedre universitare să lucreze mult timp de acasă, la propriul birou, și să se aplece asupra surselor, a documentelor deja colectate, strînse, fotografiate sau consultate online (atunci cînd Biblioteca Digitală a Bucureștilor – DigiBuc – și alte platforme similare chiar au funcționat).

Scriitoarea și istoricul Liliana Corobca mărturisea că a putut finaliza volumul *Panorama comunismului din România* (Editura Polirom) – o carte de referință, o foarte bună sinteză de istorie contemporană – tocmai *datorită* pandemiei, pentru că această epidemie a însemnat izolare și mai multă liniște. De multe ori nu a mai fost nevoie de deplasarea la locul de muncă, la institutul de cercetare sau la universitate sau în arhive/biblioteci pentru documentare, așa că a fost timp de lucru mai mult la biroul personal; un timp prețios pentru a finaliza lucrări restante sau planificate și avînd termene-limită presante. Cazul Lilianei Corobca nu este singular, dar el nu ar fi fost posibil dacă nu ar fi existat această perioadă de acumulare, de respiro. Nu trebuie uitat un factor esențial apărut în urmă cu nici două decenii: așa-numita „revoluție arhivistică“ ce a început după 2006-2007, atunci cînd Arhivele Naționale Istorice Centrale și alte arhive s-au deschis treptat către cercetători, permițîndu-le accesul la sursele istorice, la documentele arhivistice cu opțiunea de folosire – în schimbul unei sume modice – a aparatelor de fotografiat, a camerelor digitale, putîndu-se astfel fotografia poate mii și mii de documente într-o săptămînă sau chiar într-o singură zi.

Așadar sînt peste treisprezece ani de cînd această tehnologie avansată este pusă la treabă, însă în paralel s-a vădit o meteahnă a istoricilor: întîrzierea publicării rezultatelor cercetărilor efectuate în arhive. Istoricii au lăsat uneori impresia că s-au năpustit asupra documentelor recent declasificate fără a le exploata, fără a le publica întotdeauna. Aceasta este cumva și o autocritică, deoarece nici chiar eu nu am reușit să parcurg, să valorific sau să comunic conținutul unor documente în posesia cărora am intrat încă din 2006 sau imediat după aceea. Or, momentul martie 2020 – luna în care s-a decretat starea de urgență – a însemnat și închiderea arhivelor sau a celor mai multe dintre arhive. Pe de altă parte, condițiile stării de urgență și apoi starea de alertă au coincis – așa cum am anticipat – cu izolarea cercetătorilor în birourile lor de lucru. Munca la domiciliu a reprezentat mai mult timp pentru citit, scris și gîndit. În fapt, a însemnat definitivarea mai multor manuscrise sau a unor restanțe (editoriale) academice care, în condiții normale (adică fără epidemia de COVID-19), ar fi trebuit să mai aștepte.

Nici chiar eu nu am reușit să parcurg, să valorific sau să comunic conținutul unor documente.

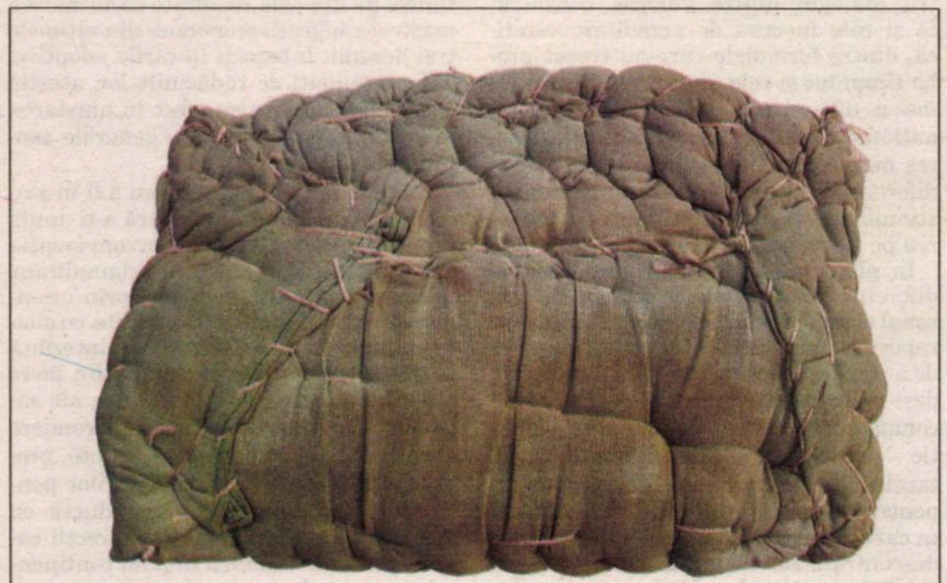

Pusha Petrov, *22,1 déka*
Seria *Pugasnić*, serie de 10 fotografii, 2019. Format: 75 x 100 cm
Tehnică și suport: Digigrafie pe hîrtie Hahnemühle Photo Rag 308g

Din punct de vedere editorial și publicistic, în ultimul an s-au vădit direcții de cercetare care s-au conturat datorită politicilor aniversative recente. În 2018, în contextul sărbătoririi centenarului Marii Uniri, au existat numeroase comenzi de stat privind evocarea unității naționale și a personalităților marcante din urmă cu un secol care au contribuit la realizarea României Mari. Celebrarea centenarului a avut mai degrabă un aspect fetivist, însă în efortul de scoatere la lumină a acestui trecut au fost angrenați și istorici profesioniști care au evitat abordarea patriotardă. În acel context, ei au scos la lumină documente provenind uneori din fonduri arhivistice prețioase, neglijate sau insuficient cercetate, surse istorice care au fost valorificate cu adevărat abia în anii din urmă.

Rezultatele acestor cercetări în arhive au purtat o puternică amprentă personală, deși documentarea s-a făcut dintr-un impuls venit din exterior care se dorea purtătorul de cuvînt al colectivității naționale. De altfel, trebuie spus că și în ultimul an, în timpurile pandemiei, s-au ciocnit în spațiul istoriografiei autohtone două tendințe, una individualistă și alta care a pus accent pe alcătuirea de lucrări colective, de tip lexicografic, după modelul inaugurat de academicianul Eugen Simion cu al său proiect de dicționar general al literaturii române, care inevitabil pune în umbră creația individuală și inventivitatea personală.

Pe de altă parte, întreprinderile colective pot da rezultate deosebite atunci cînd sînt rezultatul asocierii pe bază de afinități și de opțiuni comune asumate, cum a fost cazul proiectului intitulat *Enciclopedia imaginariilor din România* (coordonator general: Corin Braga), care cuprinde nu mai puțin de cinci volume, apărute toate în 2020 la Editura Polirom. Potrivit profesorului clujean care a coordonat enciclopedia în cinci volume, proiectul are ca scop realizarea unei imagini panoramice a patriotismului cultural și spiritual românesc astfel încît să facă posibile aprofundarea și cultivarea identităților naționale, locale și de grup, în cadrul interculturalismului european. Poate tocmai astfel de proiecte care nu resping dialogul și comunicarea cu exteriorul exprimă cel mai bine patriotismul istoriografic.

Cristian Vasile este cercetător științific în cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române (programul de cercetare „România și Europa în secolul XX"). Ultima carte publicată: *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974* (Humanitas, 2014). A mai coordonat, uneori în colaborare, volumele: *„Ne trebuie oameni!" Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană* (Cetatea de Scaun, 2017), *Centenarul femeilor din arta românească*, 2 volume (Postmodernism Museum, 2017-2018), *Erotism și sexualitate în „Epoca de Aur"* (Postmodernism Museum, 2018) și *Cultura de masă în „Epoca de Aur": Cîntarea României și Cenaclul „Flacăra"* (Postmodernism Museum, 2019) ●

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Cristian NAE

Diaspora permanentă

O bună parte dintre reacțiile conservatoare apărute recent în spațiul cultural din Estul Europei reclamă disoluția ideii de patrimoniu cultural național ca urmare a asaltului „globalizării“ uniformizante. În fața acesteia, temerea exprimată în repetate rînduri în spațiul public de către diverse voci este aceea că cultura națională este subminată, erodată sau chiar (în versiunile sale extremiste) întinată, producînd „degenerarea“ autenticității spiritului național. Pentru o asemenea paradigmă de gîndire, minoritățile culturale reprezintă, în cel mai bun caz, un corp străin care trebuie izolat – asemeni unui agent patogen –, oferindu-i autonomie culturală tocmai pentru a-l ține la distanță și a nu mai contamina corpul social. La rîndul său, diaspora este celebrată în măsura în care oamenii de cultură care au ales să emigreze au rezistat asimilării culturale.

Cred însă că o asemenea perspectivă este nu doar distorsionată, ci și inadecvată prezentului pe care îl trăim. Iar faptul că nu mă număr printre detractorii globalizării (cel puțin, nu sub această formă) se datorează convingerii mele profunde că transformarea culturală este, la modul general, inevitabilă, și că, din punct de vedere istoric, ea s-a produs, în diverse regiuni ale lumii, nu doar odată cu modernitatea, sau cu matricea colonială a puterii, ci și – la o scară mai puțin amplă, desigur – în perioade istorice anterioare ale civilizației umane. Mărturie stau elenismul, romanizarea, creștinarea, islamizarea etc.

În cele ce urmează, am să încerc să explic de ce cred că experiența diasporică, ce este caracterizată prin inadecvare perpetuă, nomadism și precaritate, reprezintă nu o excepție, ci mai curînd un model al producției artistice contemporane de pretutindeni, care ne poate permite să rezistăm critic derapajelor extremiste într-o epocă tot mai bîntuită de intoleranță. Și de ce cred că arta contemporană a inventat un nou tip de cetățean cosmopolit, care trăiește concomitent la intersecția mai multor spații, culturi și chiar perioade temporale și își extrage, din această situare *atopică*, resursele pentru analiza critică a stereotipurilor și prejudecăților culturale.

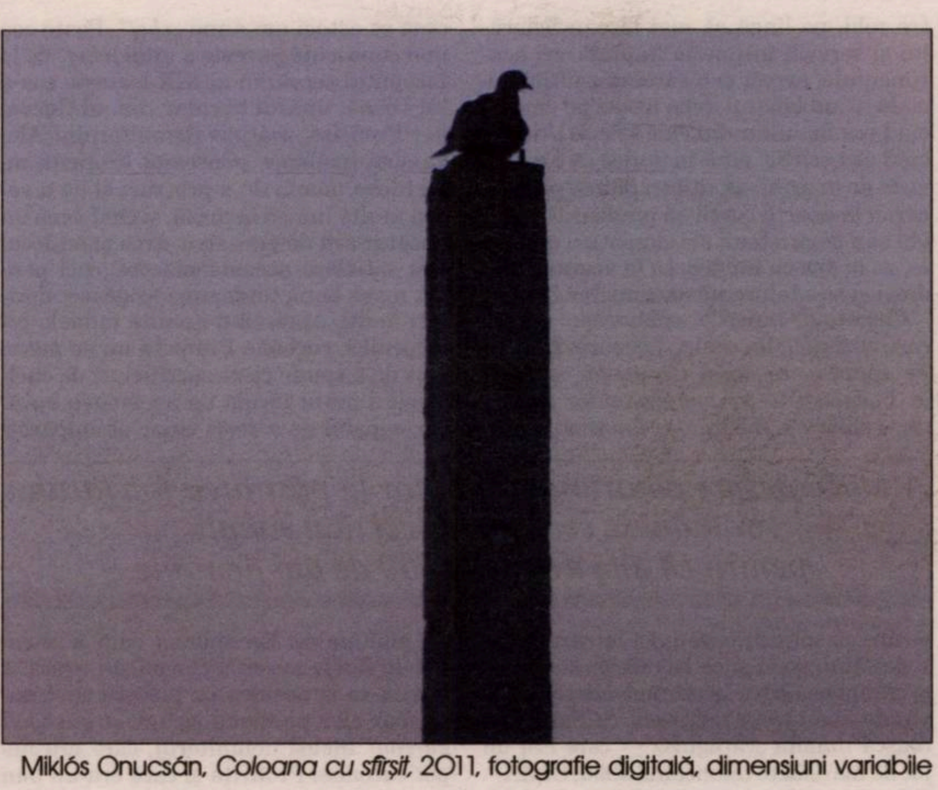

Miklós Onucsán, *Coloana cu sfîrșit*, 2011, fotografie digitală, dimensiuni variabile

Cultura națională, astăzi

Ideea potrivit căreia cultura, înțeleasă pe urmele lui Clifford Geerz ca un ansamblu de artefacte simbolice care încorporează valori și semnificații transmise istoric, ar fi asociată unui teritoriu geografic cu granițe ferm conturate și ar defini, în mod omogen, o anumită națiune a devenit, odată cu modernitatea, unul dintre punctele de sprijin ale statului-națiune. Provocarea timpului nostru este însă mai puțin aceea de a conserva straturile arheologice imateriale în care sînt sedimentate acele valori culturale proprii care ne individualizează ca națiune, ci mai curînd aceea de a ne adapta critic fluxului comunicațional global și a învăța din experiența mobilității culturale fără precedent ce caracterizează noul mileniu.

O asemenea cultură globală a devenit posibilă după 1989 concomitent cu eroziunea culturală a Europei (îndeosebi occidentale) și a influenței sale culturale în urma criticilor provenite din culturile pînă atunci marginalizate ale fostelor colonii. Toate aceste procese de critică culturală, importate mai întîi în discursul academic și ulterior exportate pe scară largă către instituțiile culturale din lumea occidentală, au accentuat viziunea iremediabil fragmentată asupra culturii și a noțiunii de tradiție pe care postmodernismul o celebrase. Ele au subliniat faptul că orice cultură este, în grade diferite, rezultatul contactelor, importurilor, imitației și hibridizărilor, și au transformat dezrădăcinarea și adaptarea culturală într-o condiție aproape firească a vieții contemporane.

Din această perspectivă, un scurt excurs istoric ne arată că rolul diasporei în constituirea artei moderne, inclusiv a celei din România, nu poate fi subestimat. A fost constitutivă genezei curentelor de avangardă în marile metropole europene și consubstanțială propunerilor de a înlocui politica națională cu utopicele rețele internaționale și, ulterior, transnaționale ale artiștilor. Curentele de avangardă, de la constructivism la cubism sau suprarealism, au depășit granițele naționale, extinzîndu-se în întreaga Europă. În perioada interbelică, suprarealismul, dadaismul și expresionismul nu pot fi concepute în România fără diaspora internă, prin intermediul artiștilor evrei sau germani. Iar abstracționismul lui Brâncuși nu ar fi fost posibil fără ca acesta să fi beneficiat de mediul intelectual fervent al Parisului și de întîlnirile cu artiști la rîndul lor interesați de redefinirea artei, precum Duchamp. După 1971, o serie de artiști români au ales de asemenea să emigreze. Puțini dintre aceștia au reușit să se integreze sistemului artistic internațional: Andrei Cădere, Paul Neagu sau Peter Jacobi, spre exemplu. Dar importanța unor artiști precum Cădere rezidă astăzi în egală măsură în distorsiunea pe care au produs-o elementelor culturale extrase din contextul cultural românesc și în maniera în care obiectele și gesturile lor au destabilizat discursul cultural occidental.

Traducerea culturală

Astăzi, contribuția statului-națiune la discursul artistic global este mult mai mică decît cea a metropolelor culturale, care condensează galerii de artă, colecționari și muzee importante. Privită din interiorul cîmpului artistic, cultura contemporană a devenit astăzi un spectacol global, susținut de un flux financiar fără precedent prin intermediul unor rețele instituționale complexe compuse din muzee, galerii de artă influente, tîrguri de artă și expoziții bienale. Funcționînd asemeni unor corporații multinaționale, acestea au contribuit la „curatorierea“ culturilor prin prezentarea lor în expoziții și colecții muzeale tot mai atente la multiplicitatea punctelor de vedere posibile asupra aceluiași artefact sau eveniment cultural. Totodată, au oferit un cadru în care culturile naționale își negociază prezența în discursul global. Arta contemporană creează astfel o înțelegere confruntațională asupra culturilor: mereu plurală, distinctă de multiculturalismul de fațadă, dar și de recursul la formule culturale stereotipe, esențializante. Din această perspectivă, astăzi este poate mai important cum ne gestionăm nu atît rarele momente de convergență cu discursul artistic dominant pe plan internațional la un moment dat, ci tocmai asincroniile, formulele hibride, „impure“ din punct de vedere formal sau stilistic, discursurile „inadecvate“, alteritatea, și cum ne negociem traducerea culturală.

De ce cred că arta contemporană a inventat un nou tip de cetățean cosmopolit.

Local, regional, contemporan

Sînt de părere că, începînd cu anii ’90, participarea artiștilor la discursul artistic global s-a produs prin înlocuirea progresivă a identității naționale cu cea transnațională, cosmopolită, specifică artistului contemporan. A fi contemporan reprezintă, astăzi, nu doar o manieră de a produce sau gîndi, ci și o legitimare valorică globală. Înseamnă astăzi tocmai capacitatea de a transgresa granițele culturii naționale și de a participa la circulația globală a artiștilor. Paradoxal, această circulație nu este posibilă decît în măsura în care particularitățile locale ale narațiunilor pe care artistul le construiește sînt supuse unui exercițiu de traducere culturală.

Pentru cultura românească contemporană, socialismul a jucat vreme de două decenii rolul unei asemenea moșteniri culturale capabile să ancoreze identitar proiectele artistice în context internațional și să le asigure totodată circulația în sistemul artistic global. În 2003, Dan Perjovschi și-a înlăturat de pe umărul stîng cuvîntul „România“, tatuat zece ani mai devreme în cadrul proaspăt înființatului festival de artă performativă *Zona* din Timișoara. Artistul însuși a declarat că înlăturarea lui nu a reprezentat o eliberare de cultura românească, ci o încorporare a sa, cerneala răspîndindu-se în corpul artistului. El poate fi citit însă și ca simptom al unei transformări semnificative a discursului artistic contemporan: de la identificarea artiștilor ca aparținînd culturii naționale se trecea la identificarea lor în discursul curatorial internațional drept reprezentanți ai unei identități regionale, est-europene. Pentru cultura occidentală, în decursul unui deceniu, socialismul începuse deja să devină o moștenire culturală exotică, suficient de interesantă pentru a-i asigura circulația într-un sistem artistic aflat în expansiune globală.

Spre sfîrșitul anilor 2000, socialismul a devenit deja un cadru cultural care permitea nu doar promovarea culturală a artiștilor din România în context internațional, ci și criticarea expansiunii globale a capitalismului, fiind experimentat cu nostalgie critică de artiști precum Mona Vatamanu și Florin Tudor, Șerban Savu, Ciprian Mureșan etc. Iar în ultimul deceniu, a părut să își piardă importanța, devenind o cultură străină tinerilor artiști, experimentată exclusiv prin intermediul imaginilor și al narațiunilor ce le însoțesc.

Concomitent însă, artiștii contemporani de astăzi au devenit, pentru a folosi o formulă utilizată de David Joselit, „cetățeni ai informației“, pentru care moștenirea culturală este experimentată la o scară mult mai vastă. Tinerii artiști care au ales să trăiască astăzi în România, ca și cei care au emigrat, trăiesc deja, virtual, într-o diaspora permanentă. Trăiesc, pe de o parte, într-o bulă a discursului critic, caracterizat prin acceptarea precarității (economice), dar și prin explorarea ei existențială pentru a-și extrage, de aici, resursele pentru a inventa modalități alternative de a-și construi propriul sine, mecanisme proprii de subiectivizare cît mai puțin aliena(n)te.

Pe de altă parte, ei trăiesc conectați la spațiul transnațional pe care îl fac posibil sistemul rezidențelor artistice, al expozițiilor internaționale și al proiectelor artistice comisionate. În ultimii ani, nomadismul artistic a fost dublat de existența ubicuă, în mai multe locuri simultan, pe care o permit comunicarea și cultura digitală. A duce cu sine bagajul lingvistic și cultural al unei minorități naționale nu mai înseamnă astăzi decît a multiplica interferențele culturale, a destabiliza șabloanele și identitățile culturale fixe. Este, poate, ceea ce Anca Benera și Arnold Estefan exprimau, metaforic, în lucrarea intitulată *Jus Soli*, prin imaginea celor trei steaguri deșirate și recompuse sub forma unor ghemuri de ață lipsite de trăsături distinctive, care combinau naționalitatea română, dobîndită prin locul nașterii, cu moștenirea etnică diferită a fiecăruia.

Cristian Nae este critic și teoretician de artă ●

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

Gelu DUMINICĂ

Contribuția romilor la cultura românească

În uzul comun, termenului de „cultură“ i se asociază înțelesuri care țin de obiceiurile de consum al mîncării, artei și muzicii. De foarte multe ori, specificitatea unei națiuni este dată și de aceste elemente, tocmai de aceea, atunci cînd vizităm alte locuri decît cele natale, pentru a înțelege mai bine poporul a cărui țară tocmai o vizităm, trecem în revistă cele trei elemente mai sus menționate. Sociologia ne oferă o definiție pe cît de largă, pe atît de simplă: orice se transmite non-genetic este parte a culturii. Cu alte cuvinte, modul în care relaționăm cu părinții, cu vecinii, cu minoritățile, viața religioasă, comportamentele, atitudinile și valorile pe care le avem în familie și în societate etc. sînt – și definesc – cultura acelei societăți.

Cultura românească nu este, în nici un caz, o cultură „pură“, așa cum este prezentată de naționalist-extremiștii trecuți și actuali. De fapt, nici nu cred că mai există așa ceva undeva în lume (poate doar în comunitățile izolate de aborigeni din zona Amazoniei care nu au intrat în contact cu nici o altă civilizație), pentru simplul motiv că globalizarea a adus cu sine și un schimb al elementelor culturale specifice. Astfel, bucătăria orientală a „împrumutat“ condimente Occidentului, O-Zone a făcut furori în Japonia și nimeni nu mai crede că Picasso nu este o valoare artistică a întregii umanități. Ceea ce noi definim drept cultură română actuală este, în fapt, o îmbinare a unor elemente specifice unor națiuni și popoare cu care acest spațiu a intrat în contact, „negociate“ cu ceea ce populația autohtonă promova drept element identitar. Astfel, în ciuda faptului că au origini turcești, sarmalele și chiftelele au devenit mîncăruri cu care ne mîndrim în fața străinilor, Transilvania are un stil de construcție a caselor profund diferit față de Regat și muzicile tradițional-populare combină elemente bulgărești, sîrbești, maghiare etc. în funcție de regiunea geografică.

Există totuși o minoritate care, mai mult decît să influențeze, a contribuit la păstrarea și dezvoltarea identității culturale românești, și aceea este minoritatea romilor. În cele ce urmează, voi încerca să explic pe scurt în ce a constat contribuția romilor la cultura românească, așa cum o definim noi actual.

Teatrul

Primii embrioni a ceea ce reprezintă arta teatrală românească sînt măscăricii pe care îi găsim menționați în hrisoavele curții lui Petru Cercel de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Aleși exclusiv din rîndul robilor romi, măscăricii au dăinuit, relativ cu aceleași roluri, pînă pe la finele secolului al XIX-lea, fiind consemnați și de I.L Caragiale într-un articol publicat în 1895 în *Gazeta Poporului*, intitulat „Măscărici și grămătici“: „Orice boier care se respectă mai avea încă un alt slujbaș intelectual, tot atît de neapărat unei curți boierești cu întinse relații sociale. Pe atunci, cînd nu se pomenea de viață publică și cînd elita socială și high-life se numea protipendadă, boierul, în loc de Capșa și de Bar, avea sindrofie și chefuri acasă, numa-n ișlicel și-n meși; în loc de Hugo, avea un taraf de lăutari și un măscărici. Slujba acestuia era să spuie caraghioslîcuri la chef, să păcălească pe musafiri și chiar pe stăpînu-său și să spună pe grecește cocoanelor ceea ce damele aud azi pe franțuzește la Hugo. Dar în afară de această îndatorire artistică, măscăricii, recrutați mai totdeauna dintre robi, pe lîngă că mai făceau boierului și servicii intime la împrejurări sentimentale, aveau și o sarcină politico-socială. Cînd boierul avea necaz pe cineva, cînd era mahmur din cine știe ce pricină, cînd era scîrbit pînă în suflet că l-a scos vodă de la ipolipsis, atunci punea pe măscărici la poarta curții să pîndească pe rival sau pe prietenii ori simpaticii acestuia, să le dea cu huideo, să le arunce murdării și să-i înjure năstrușnic.“

Cercetînd scrierile călătorilor străini care vizitau Muntenia, Lelioara Zamani ne spune – în eseul *Ceremonii și* loisir *la București în timpul domniilor fanariote* – chiar că „domnitorii fanarioți aveau și cîte un măscărici sau doi la curte, care îi desfătau pe ei și pe boierii lor cu glume și giumbușlucuri, susținînd adesea adevărate spectacole, îndeosebi cu farsa turcească numită „caraghioz“ – care era un joc de marionete (Șăineanu, 1900, CLXX)“. Odată cu accesul tinerilor boieri din Moldova și Valahia la programele de studii superioare oferite de universitățile din Paris, Berlin și Viena, spațiul românesc începe să intre în contact cu modelul cultural occidental. Astfel, unele locuri (de genul hanuri) oferă spectacole de teatru unde trupe occidentale de actori încep să vină și să joace, pînă cînd Vodă Caragea construiește, în 1818, primul teatru din spațiul românesc (Teatrul de la Cișmeaua Roșie).

A vorbi despre contribuția romilor la păstrarea folclorului românesc este, poate, cel mai simplu, pentru că aici avem cei 500 de ani de robie.

Din cauza statului lor de robi, măscăricii romi nu pot juca pe o scenă de teatru, devenind etalonul trecutului de care societatea modernă dorește să uite cît mai repede. Singura zonă în care aceștia se mai pot exprima sînt bîlciurile și tîrgurile populare, unde reușesc, prin jocul de actorie, mînuire a păpușilor și diverse scamatorii, să distreze lumea. Poate cel mai celebru personaj din teatrul popular pe care spațiul românesc îl are, Vasilache, era de fapt, conform spuselor lui Alecsandri, „Vasilake Țiganul“: „Astfel, Shakespeare a nemurit pe Falstaff, Molière pe Tartuffe, Cervantes pe Don Quijote etc. Astfel, poporul italian a încarnat grotescul în Pulcinello, francezul în Guignol, românul în Vasilake Țiganul, rușii în Hagi Alvat etc.“ *(Proză*, Editura pentru Literatură, 1967). Măscăricii romi robi au fost primii actori profesioniști din spațiul românesc. Din păcate, contribuția lor este, de cele mai multe ori, uitată de cei care ar trebui să o consemneze.

Arta culinară

Robii romi erau la dispoziția deținătorului pentru a face toate activitățile casnice și de distracție ale vremurilor (bucătari, curățenie, doici, îngrijitori de animale, cafegii, lăutari, măscărici și circari). Din dorința de a face o impresie cît mai bună la ospățurile pe care le organizau, mulți boieri investeau sume destul de mari pentru a-și instrui bucătarii romi la Istanbul (pîna la finele secolului al XVIII-lea) sau chiar la Paris. De la Istanbul, bucătarii robi romi au învățat să facă sarmale și chiftele, iar de la Paris, *coq-au-vin.* Odată întorși acasă de la studiile din domeniul gastronomic, munca lor era de a găsi armonia între ceea ce au învățat la marile școli de bucătari ale vremurilor și gustul pe care-l apreciau localnicii. Ceea ce unii făceau, fiind ceea ce astăzi am numi *„chef“*. Poate cea mai cunoscută poveste a unui *„chef“* de la începutul secolului al XIX-lea este cea a lui Dincă, tînărul bucătar rom al Cucoanei Profirița, mătușa domnitorului Alexandru Ipsilanti: „Cucoana Profirița nu pierduse mania de a prînzuri și de a vedea multă lumea la masă, și cînd avea un bucătar atît de măiestru, avea și mijlocul a-și satisface această plăcere, căci pentru masa bună totdeauna se găsesc doritori mulți. Apoi, cînd asculta laudele comesenilor cucoana Profirița nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiuri de cheltuieli a putut forma un asemenea bucătar, capabil de a servi chiar pe împărați cu mulțămire. Ea spunea cum îl cheamă; la finele mesei îl chema și-l arăta la lumea sa și surîdea cu plăcere cînd auze mai ales pe dame zicînd: *et quel joli garçon!* Însuși domnitorul, care era nepot cucoanei Profirița și care era un bun mîncău, venea nepoftit la mesele suculente ale mătușei sale și atît se simțea de mulțămit, încît după masa cerea să vină bucătarul, pe care după ce-l vedea, îl bătea pe umeri, și-l gratifica totdeauna cu galbeni și irmilici de aur“ (Gheorghe Sion, *Suvenire contimporane,* Polirom, 2014). Prin ceea ce reușea să facă în bucătărie, Dincă era considerat unul dintre marii bucătari ai vremurilor și tratat ca atare: „Putea, bunăoară, Louis-Étienne Maynard, franțuzul bucătar al lui Alexandru Vodă Ipsilante, să servească la masa domnească cine știe ce sosuri verzi, galbene, fistichii sau albastre, cînd Dincă-țiganul făcea o mîncare de «clapon cu cocanari» sau clapon, mă rog, cu migdale de Țarigrad, lăsau boierii toate sosurile și toate combinațiile francezului și mîncau din mîncarea lui Dincă pînă cînd îi ridicau pe brațe“ (G.I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor,* Fundația Culturală „Gheorghe Marin Speteanu“, 1998).

În Moldova îl găsim, tot în aceeași perioadă, pe *„chef“* Iordache: „Unul din aceste fenomene reprezentative de un pitoresc desăvîrșit a fost bucătarul din Șerbești (...). Peste toată forfota din jurul plitelor și al cuptoarelor domnea figura oacheșă a lui Iordache, țiganul, bucătar din moși-strămoși, căci neam de neamul lui, atîția cîți putea să-i numere privind în urmă-i, hrăniseră, ca și dînsul, cinstite burți ale multor generații de boieri Miclești, stăpîni ai Șerbeștilor. Iordache era meșter neîntrecut pînă și în arta de a găti cea mai rafinată bucătărie franțuzească, fiincă el era dintre fiii de bucătari de casă mare pe care stăpînii lor îi trimiseseră de tineri la școala celebrului *maître queux* al Roznovanului de la Roznov“ (Paul Emil Miclescu, *Bucureștii trăsurilor cu cai,* Litera, 1985).

Un alt exemplu ne face totuși să nu uităm soarta bucătarilor robi romi în societate: „Amfitrionul își juca reputația și amorul propriu pe un fel de mîncare exotic sau pe un sos inedit: în vremea Regulamentului Organic (1832-1835), un mare boier muntean și-a împușcat bucătarul țigan și a decapitat pe ajutorul lui deoarece îi rataseră o mîncare rară și scumpă“ *(O lume într-o carte de bucate: manuscris din epoca brâncovenească,* prefață și postfață de Ioana Constantinescu și studiu introductiv de Matei Cazacu, Editura Fundației Culturale Române, 1997).

Ce ar fi fost bucătăria românească fără contribuția robilor bucătari romi? Nu aș putea spune, însă aș putea paria că ar fi fost cu totul alta decît cea cu care ne mîndrim acum.

Muzica

De la mijlocul secolului al XVI-lea, studiind documentele vremurilor, se observă că deținătorii încep să tranzacționeze, cu sume mult mai mari decît pentru oricare alt bun aflat în posesia lor, o anume categorie de robi: lăutarii. Mai mult chiar, pentru a deprinde muzica vremii, le tocmesc instructori turci, ba chiar îi trimit la Stambul să învețe cîntecele otomane. Totul pentru a intra în grațiile turcilor care aveau o influență majoră în treburile statului în momentul în care aceștia le treceau pragul, la ospățuri. Romii robi au trebuit să-și uite propria muzică și să cînte ceea ce dorea cel care-i stăpînea. Dacă o făceau bine, trăiau și ei bine. Dacă nu era pe placul deținătorului, aveau parte de pedepse dure. Așa că ei exersau mult și „inventau“ melodii care ar fi fost pe placul celui care putea să facă diferența între o viață bună și chin.

A vorbi despre contribuția romilor la păstrarea folclorului românesc este, poate, cel mai simplu, pentru că aici avem cei 500 de ani de robie în care această meserie era făcută doar de robii romi. Performanța lor era chiar mai apreciată decît cea a tarafurilor aduse de la Istanbul, pentru simplul motiv că cele ale robilor romi reușeau să pună laolaltă melosul oriental cu „inima albastră“ a localnicilor. Mulți lăutari romi au devenit atît de celebri încît erau starurile vremurilor și se organizau turnee pentru ca lumea bună să-i poată auzi și vedea. Barbu Lăutaru a fost printre cei care au primit, în dar, chiar și libertatea.

Prima orchestră radio de folclor pe care România a avut-o a fost înființată de activistul rom Grigoraș Dinicu, iar printre cele mai mari nume ale folclorului românesc se regăsesc foarte mulți interpreți care sînt de etnie romă. Chiar și cei care studiau muzica cultă (Ciprian Porumbescu, George Enescu) au recunoscut că-și luau seva din muzica cîntată de romi (în cazul lui Porumbescu este vorba despre Grigore Vindereu), Enescu spunînd: „Lor, țiganilor, să le mulțumim că ne-au păstrat muzica, această comoară ce abia acum o prețuim; numai dînșii ne-au dezgropat-o, au trecut-o și dat-o în păstrare din tată în fiu, cu acea grijă sfîntă ce o au pentru ce le e mai scump pe lume: muzica“. Romii nu au cîntat pentru că „au muzica-n sînge“, ci pentru că au fost obligați să o facă vreo 500 de ani. Și pentru că trebuiau s-o facă foarte bine, în caz contrar primind, de mult prea multe ori, pedepse greu de imaginat.

Aș putea continua cu rolul pe care romii l-au avut în dezvoltarea economică a acestor regiuni, despre contribuția lor la războaiele pe care România le-a dus din 1877 pînă în prezent sau despre influența limbii romani în ceea ce numim acum limba română modernă. Sper să o fac cu o altă ocazie. Ceea ce mi-aș dori să înțelegem este că, de vreo mie de ani, romii și românii au trăit împreună și au făcut, deopotrivă, ca România de azi să fie ceea ce este. Pentru că este țara noastră în care toți ne simțim acasă.

Gelu Duminică este sociolog,
director executiv al Agenției
de dezvoltare comunitară
„Împreună“ ●

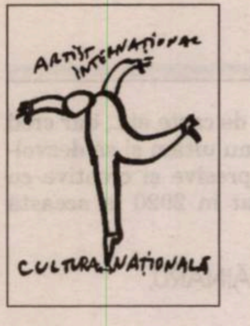

Diversitatea văzută dinăuntru

– anchetă –

Discursurile naționaliste cu accente xenofobe au devenit tot mai prezente în țările din Europa de Est, atît în media tradițională și în cea online, cît și în spectrul politic. În contextul redefinirilor constante ale noțiunilor de identitate, apartenență, naționalism, multiculturalism, e nevoie de o reevaluare a culturii naționale românești cu ajutorul unor perspective cît mai diverse. Ancheta de față își propune să înceapă această discuție.

1) În ce măsură originea etnică sau apartenența la o minoritate conlocuitoare ori la o comunitate culturală specifică (din țară sau din afara granițelor) au presupus un impact asupra formării și parcursului dvs. în carieră?

2) Se regăsește și / sau e important să se regăsească acest aspect al apartenenței culturale în activitatea dvs. artistică?

3) Descrieți într-un paragraf starea culturii române în acest moment din perspectiva domeniului dvs. de activitate artistică (film, teatru, literatură, arte vizuale, muzică).

Notă: Pînă la închiderea ediției, am primit aceste răspunsuri.

● Alexandru BINDEA, actor

1-2) Apartenența mea etnică la comunitatea armenească fiind destul de îndepărtată (bunicul din partea mamei), am simțit un fel de mîndrie că sînt puțin deosebit de cei din jurul meu. Paradoxal, acest sentiment m-a făcut să fiu foarte atașat culturii naționale, cultură pe care am considerat-o de căpătîi. Mai tîrziu, urmînd școala în limba italiană, am descoperit o nouă cultură, care de fapt nu este decît un fel de „rudă apropiată“ a culturii noastre naționale. Și pot spune că am adoptat-o, aceasta regăsindu-se din plin în activitatea mea artistică, teatru și cinema.

3) Din păcate, nu am prea multe speranțe în ceea ce privește cultura națională în 2021 și consider că o societate care lasă cultura la „și altele“, cînd se vorbește despre organizarea ministerelor, nu poate avea speranțe în viitor. Iar un guvern care nu face decît să certifice acest lucru pe zi ce trece nu îmi dă nici o speranță pentru 2021.

● Michele BRESSAN, fotograf

1) Parcursul meu derivă dintr-un contrast. M-am născut în Trieste, un fel de Twin Peaks burghez și lipsit de mistere, dintr-o mamă romîncă și un tată italian. În 1991, atunci cînd m-am mutat definitiv în România, s-a produs răsturnarea paradigmelor culturale și vizuale cu care crescusem și la care eram obișnuit să mă raportez. Cu siguranță, impactul pe care Bucureștiul anilor ’90 l-a produs asupra mea a fost imediat, un moment formator. Nu am simțit niciodată că aș face parte dintr-o minoritate etnică/culturală; poate doar în copilărie, atunci cînd colegii de școală din Italia îmi spuneau „*zingaro*“, iar copiii din Giulești, cu care petreceam verile din timpul vacanțelor la bunicii materni, mă strigau „italianu'“. Conceptul de minoritate cred că funcționează precum frica: ea există și funcționează doar atunci cînd o percepi și ți-o recunoști. Contextul românesc a ajuns să metabolizeze și „partea mea italiană“. Cea mai mare parte a lucrărilor mele este generată și direct relaționată de contextul românesc, așa cum se întîmplă și în cazul altor artiști români. Singura experiență profesională conectată originilor mele italienești a însemnat participarea, în 2011, la „Padiglione Italia nel Mondo“, din cadrul celei de-a 54-a ediții a Bienalei de la Veneția. Invitația a venit din partea ambasadei italiene din București, iar selecția presupunea expunerea unor artiști italieni (și de origine italiană) activi/rezidenți în afara Italiei.

2) Nu cred că este relevant ca *statement*. Cred că este un aspect care se regăsește la nivel de influențe, spre exemplu în anumite citate pe care le-am folosit și care includ imagistica de origine catolică.

3) Chiar dacă este aproape flatant să te afli în postura de a răspunde la o astfel de întrebare, voi încerca să n-o fac. Aș spune doar că niște lucruri se întîmplă, altele se confirmă, iar către altele încercăm să ne îndreptăm. Rămîne de văzut dacă este vorba despre un miraj sau dacă vom da și de apă.

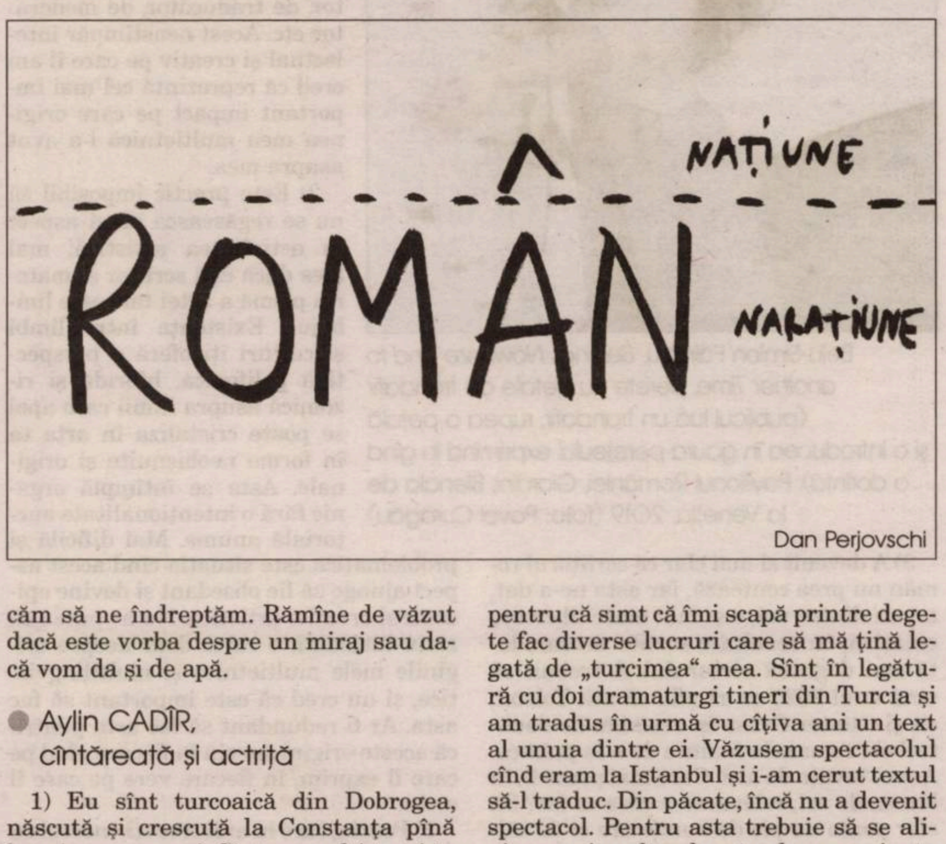

Dan Perjovschi

● Aylin CADÎR, cîntăreață și actriță

1) Eu sînt turcoaică din Dobrogea, născută și crescută la Constanța pînă la șaisprezece ani. Sîntem mulți turci în Constanța, dar nu aș putea spune că există vreun centru care să susțină dezvoltarea culturii noastre acolo. Cel puțin, eu nu știu de vreunul. Cei mai mulți sîntem deja asimilați. Cred că generația mea este ultima care mai știe să vorbească limba. Chiar eu, de cînd trăiesc în București, sînt tot mai alienată pentru că, nefiind aproape de rude și de prieteni turci, mi-e greu să întrețin tradițiile și limba. Dar cu un efort o fac totuși; la o scară mică, dar o fac. În ce măsură mi-a influențat cariera apartenența mea la etnicii turci, nu aș putea să zic cu exactitate. Probabil faptul că am crescut într-o familie modestă de musulmani destul de stricți m-a făcut să am o timiditate și un respect poate uneori prea mare pentru toți ceilalți din domeniu. Domeniu care, de altfel, a apărut în viața mea după optsprezece ani, noi în familie neavînd vreun obicei de a merge la teatru. Este o pasiune pe care mi-am descoperit-o singură cînd m-am rupt de Constanța. Tind să cred că felul în care am fost crescută mă face să am mereu tendința de a crede dintru început că oricine este mai bun decît mine. Sau poate că asta nici nu are legătură cu felul în care am fost crescută, ci pur și simplu așa sînt eu. Oricum, ca actriță, dar și în calitate de cîntăreață, nu am avut nici avantaje, nici dezavantaje din cauză sau datorită faptului că sînt turcoaică. Rareori a contat sau a făcut vreo diferență. Este mai degrabă la capitolul diverse sau curiozități de genul: „Uite, ea e turcoaică! Știi ceva în turcă?“. Dar nu am obținut vreun rol sau vreo cîntare pentru că sînt turcoaică.

2) În ciuda lipsei de „beneficii“, pentru mine este foarte importantă identitatea mea culturală. Și poate că tocmai pentru că simt că îmi scapă printre degete fac diverse lucruri care să mă țină legată de „turcimea“ mea. Sînt în legătură cu doi dramaturgi tineri din Turcia și am tradus în urmă cu cîțiva ani un text al unuia dintre ei. Văzusem spectacolul cînd eram la Istanbul și i-am cerut textul să-l traduc. Din păcate, încă nu a devenit spectacol. Pentru asta trebuie să se alinieze mai multe planete, dar experiența traducerii este una care îmi face plăcere. La fel, tot legat de identitatea mea culturală, am simțit nevoia în urmă cu ceva timp să susțin un concert de muzică turcească, pe care l-am denumit „Odaliscă“. A avut loc la Sala Amfiteatru a Teatrului Național și a fost o realizare importantă pentru mine. Am cîntat cîteva piese vechi din muzica așa-zis populară turcească, acompaniată, pe lîngă băieții din trupa mea, și de un prieten turc care cîntă la un instrument tradițional numit *baglama*. Piesele pe care le-am cîntat sînt piese cu care am crescut, pe care mi le fredona bunica, dar și piese mai noi, mai pop, pe care, împreună cu trupa, le-am rearanjat și le-am dat un *feel* mai *jazzy* specific trupei mele.

3) Domeniul meu principal de activitate este actoria și de la mine se vede așa: lucrurile funcționează pe principiul fiecare-pentru-el. Așa a fost mereu, dar anul pandemiei cred că va adînci treaba asta. Sînt deja actori, mai ales din zona independentă, obligați să facă alte meserii ca să poată supraviețui. A fi actor în România devine un lux, un privilegiu. În teatrul românesc văd dezbinare, văd artiști împărțiți pe grupulețe, văd cîteva oaze de cultură, văd individualități care aduc public mare, văd tineri cu privirea nesătulă gata să muște din scenă numai ca să joace, în general văd sete de joc și joacă, văd mulți nemulțumiți de dragul de a fi nemulțumiți, dar și nemulțumiți îndreptățiți să fie astfel, văd puține șanse pentru foarte mulți. Văd un public doritor de spectacole care să-i pună mintea la contribuție sau care să depășească limitele propriei imaginații, pentru că este un public care acum a avut timp și a văzut tot ce era de văzut pe Netflix, HBO GO, Amazon Prime și a avut acces la spectacole de teatru din lumea întreagă, la premiere la care, altfel, nu ar fi avut cum să ajungă. Nu știu, dar presimt că teatrul românesc nu va avea resursele să îi satisfacă dorințele decît foarte izolat și chiar mai puțin decît o făcea înainte de 2020, pentru că acum sînt și mai puțini bani la cultură. Asta considerînd că este, totuși, nevoie de bani ca să faci spectacole precum cele care au fost în *streaming* la Naționalul londonez etc. Lucrurile parcă merg împotriva conținutului valoros și cred că virusul ăsta va adînci diferențele între întîmplări substanțiale și simplul *entertainment*. Cred că ceea ce era un „*vibe*“ va deveni un fapt: în muzică, de exemplu, producătorii muzicali și artiștii începuseră (de cîțiva ani deja) să facă muzică pe bandă rulantă doar pentru a obține cît mai multe *view*-uri. Ceea ce acum devine normă. Nu e nimic rău în asta, dar ce fel de muzică iese dintr-un malaxor, dintr-o fabricuță de adunat *like*-uri?

● Péter DEMÉNY, scriitor

1) M-am format datorită acestei apartenențe. Odată, pentru că am crescut cu niște bunici din „generația Trianonului“ (bunicul născut în 1905, bunica, în 1912): au urît românii toată viața cu ura caracteristică unui tip de oameni („Domnu' Maniu e un om foarte cumsecade, dar e român“). Am încercat o viață întreagă (am 49 de ani) să scap de aceste prejudecăți și am reușit într-o mare măsură. Cînd președintele de origine săsească își bate joc de limba mea, îmi spun că e un gest politicianist, deși rămîne întrebarea oare de ce speră un om politic să aibă succes cu asemenea mîrlănii (desigur, pentru că există „piață“, cerință pentru așa ceva). Pe parcursul carierei mele, am fost un pod volant. Am absolvit secția maghiară-română la Cluj și am devenit scriitor și traducător. Am tradus volume de Ștefan Bănulescu, Daniel Bănulescu, Traian Ștef, Filip Florian, Pavel Șușară, Andrei Gazsi, versuri de Șerban Foarță, Ioan Es. Pop, Mircea Ivănescu etc., eseuri de Octavian Paler, Gabriel Liiceanu, Ștefan Borbély, Matei Călinescu, Liviu Antonesei etc. Am scris și scriu nenumărate articole despre literatura și cultura română, postări pe blog-ul *Adevărul* despre politica din România. Cît am fost membru în consiliul ICR, am organizat, împreună cu vicepreședintele Mihály Zoltán Nagy, „Diagonale“ interculturale și o conferință, „Bumerangul cultural“. La evenimente participaseră Mihaela Ursa, Doru Pop, Elena Dumitru, Béla Markó, Evelin Márton, Bedros Horasangian, A.G. Weinberger, Szabolcs Szonda etc. Din 2015 trăiesc la Tîrgu Mureș, aici organizăm în fiecare an o conferință bilingvă sub egida Uniunii Scriitorilor împreună cu Béla Markó. Cum și Kocsis Francisko trăiește aici, lucrurile sînt destul de simple. La Zalău, ajut cît pot în organizarea „Primăverii poeziei“, un festival bilingv, publicăm și o antologie.

2) Este foarte important, pentru mi-

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

ne, cel puțin. Mă trezesc mereu explicînd unui maghiar teme și motive din cultura română sau unui român, cele din cultura maghiară. Sînt cîțiva, nu destui, cu care pot discuta fără să explic ceva. Prin forța lucrurilor, între ei sînt mai mulți maghiari decît români, în ultimul timp personalități cu nume maghiare care lucrează în cultura română, cum sînt Andrei Dósa sau Mihók Tamás. Am cîteva volume scrise în română: *Ghidul ipocriților* (Polirom, 2013) și *Valurile libelulei* (Charmides, 2018). Un volum scris cu Doru Pop: *Pălăvrăgeala vagabonzilor* (Charmides, 2018). Și unul tradus în românește de Kocsis Francisko: *Splendidul mistreț* (Curtea Veche, 2020). Deci da, cred că activitatea mea artistică este un fel de interfață între cele două culturi.

3) Literatura română contemporană este una deosebită, și o spun fără false reverențe. O poezie superbă (chiar acum vom publica în revista *Látó*, al cărei redactor sînt, poemele formidabile ale Anastasiei Gavrilovici; opera lui Șerban Foarță este o bucurie în sine), proză consistentă (de la Florina Ilis la Veronica D. Niculescu, arcul este radiant), teatru tensionat, eseuri inteligente. Filmul, la fel: de la Radu Jude la Nae Caranfil și invers. Ce m-aș fi făcut fără Caragiale cînd scriam *Ghidul?* Dar fără Radu Paraschivescu? În același timp, literatura română este și un fel de oglindă pentru mine: cu un umor mult mai jucăuș și mai structural, cu o avangardă mult mai accentuată, îmi „vorbește“ mereu despre cum e să fii altfel.

● Andrei DÓSA, scriitor

1) Apartenența la comunitatea culturală în care m-am format (cea maghiară) mi-a oferit privilegiul unei duble perspective, al unei duble măsuri. Al înțelegerii precoce a relativității istorice, a felului în care variantele oficiale pun accentul pe anumite fapte și fenomene, alegînd ca pe altele să le omită. Din conștientizarea acestor eforturi de mistificare, înfăptuite de ambele părți, s-a născut un sentiment de îngăduință față de ele, ba chiar de compasiune față de variantele liniare și coerente înaintate de două națiuni mici, complexate de fenomenele macro care au măturat această parte a Europei în ultimele două milenii. Iar de aici nu a mai fost decît un pas pînă la conștientizarea faptului că existența mea simultană în două limbi (și implicit în două mentalități) atît de diferite ar trebui celebrată cu smerenie și o uimire continuă. Pe de altă parte, cunoașterea limbii maghiare mi-a oferit și un alt privilegiu, cel al accesului direct la o literatură bogată și complexă, de la care am avut și am în continuare multe de învățat și de însușit. Dacă nu m-ar fi fascinat, încă din liceu, poeți precum Attila József și Domokos Szilágyi, cu inventivitatea, forța mocnită a versurilor, cu tandrețea și adevărurile lor, strigate vehement, cu viețile lor trăite într-o febră și o căutare continuă, încăpățînată, poate că nu mi-aș fi dorit niciodată să fiu ca ei. Un vis adolescentin, din al cărui impuls inițial sper să păstrez ceva pînă la adînci bătrîneți.

2) Faptul că mă mișc relativ liber și că exist simultan în aceste două limbi, culturi, ar trebui să mă stimuleze la tot pasul, datorită tensiunile potențiale care se nasc din participarea la ele (cel puțin) în calitate de cititor. Pot spune că aceste două cîmpuri culturale, (mult prea) răzleț interconectate, îmi dau o mare libertate în realizarea de noi conexiuni, noi ciocniri, cel puțin la nivel de limbaj, poate singurul nivel la care un individ ca mine poate să acționeze, sperînd, în mod naiv poate, la un anumit impact, o anumită apropiere.

Belu-Simion Făinaru, *Belongs Nowhere and to another Time*, perete cu petale de trandafir (publicul lua un trandafir, rupea o petală și o introducea în gaura pereteului exprimînd în gînd o dorință), Pavilionul României, Giardini, Bienala de la Veneția, 2019 (foto: Pavel Curagău)

3) A devenit și mai clar că scriitorul român nu prea contează, iar asta ne-a dat, unora dintre noi, o și mai mare libertate creativă, cu rezultate sortite deocamdată mai degrabă sertarului. A trebuit să vină anul 2020 ca să aflu că atît Tolstoi, cît și Günter Grass își rescriau de două-trei ori romanele înainte de a le publica. Am ce învăța de aici. Care mai poate fi, în lumea de azi, relevanța a ceea ce fac? Să ofer poate un pic de bunăstare și de căldură, un strop de coerență și înțelegere, totul condensat în cîteva proiecte online și postări pe rețelele sociale. Posibilitatea sistării sau chiar a dispariției unor colecții de poezie și proză românească, din cauza contextului anului 2020, m-a învățat să renunț și mai mult la convingerea arogantă că fac ceva important. Cred că sînt pe drumul cel bun.

● Robert Gabriel ELEKES,
poet și dansator

1) M-am născut într-o familie multietnică în cadrul căreia se vorbeau mai multe limbi. Asta a însemnat că am învățat să mă mișc cu relativă ușurință dintr-o limbă în alta, să fiu confortabil cu schimbări subite de context și de registru lingvistic și cultural. În același timp, această existență între limbi a însemnat și imposibilitatea mea de a mă simți complet acasă într-o limbă și o cultură, să îmi clădesc o identitate stabilă și monolitică. Sînt o corcitură și zic asta cu mîndrie pentru că exact această identitate culturală și lingvistică fluidă (care inevitabil mi-a format și gîndirea, și valorile) a fost probabil cel mai important catalizator pe parcursul carierei mele de pînă acum, în cadrul căreia mi-am asumat diferite roluri, ca de exemplu de poet, de profesor, de dansator, de actor, de traducător, de moderator etc. Acest neastîmpăr intelectual și creativ pe care îl am cred că reprezintă cel mai important impact pe care originea mea multietnică l-a avut asupra mea.

2) Este practic imposibil să nu se regăsească acest aspect în activitatea artistică, mai ales dacă ești scriitor și materia primă a artei tale este limbajul. Existența între limbi și culturi îți oferă o perspectivă polifonică, hibridă și rizomică asupra lumii care apoi se poate cristaliza în arta ta în forme neobișnuite și originale. Asta se întîmplă organic fără o intenționalitate auctorială anume. Mai dificilă și problematică este situația cînd acest aspect ajunge să fie obsedant și devine epicentrul creației artistice. Nu aș putea să scriu niciodată o carte doar despre originile mele multietnice și multilingvistice, și nu cred că este important să fac asta. Ar fi redundant să fac asta pentru că aceste origini survin în fiecare gînd pe care îl exprim, în fiecare vers pe care îl scriu.

3) Poezia, care în anii trecuți, încetul cu încetul, a început să iasă din existența ei de nișă, prin evenimente noi și curajoase, performance-uri și o vizibilitate publică mai mare, a suferit o lovitură destul de gravă anul trecut prin schimbările sociale pe care le-a impus pandemia. A trebuit să se retragă iar în bîrlogul ei sau să se redefinească. La fel și editurile literare au avut un an 2020 foarte greu. Totuși, au fost publicate cărți de poezie și de proză importante, a fost un an foarte bun și pentru debuturi și am observat o tendință clară a poeziei contemporane de a se folosi de diferite moduri de exprimare multimedia, ca de exemplu videopoemul, care a fost pe val în 2020. Sper ca lucrurile să se întoarcă curînd la o anumită normalitate și să avem iar lecturi, festivaluri, tîrguri de carte etc., dar cred că e important să nu uităm și să dezvoltăm strategiile expresive și creative cu care ne-am adaptat în 2020 la această nouă realitate.

Belu-Simion Făinaru, *Black Milk*, 2017, masa părinților de sufragerie cu scaune, vase din porțelan, ulei ars de mașină (foto: Yahel Făinaru și Galeria Poterașu, București)

● Belu-Simion FĂINARU,
artist vizual

1) Originea mea e de român născut și crescut la București sub regimul comunist, aparținînd minorității evreiești din București și apoi, după emigrarea familiei mele în anul 1973 în Israel, am devenit un tînăr emigrant aparținînd comunității române evreiești minoritare din Israel. În perioada asta mi-am dezvoltat viziunea și simțămîntul puternic al unui emigrant care-și caută o identitate personală și autentică dezvoltînd o imagine a casei într-o permanentă stare de deconstrucție. În această noțiune simbolică a casei, nimeni nu e acasă și nimeni nu poate fi acasă avînd sentimentul puternic al unei case amenințate din exterior de distrugere. În această situație precară de evreu emigrant cu spirit de nomad, îmi dezvolt simțămîntul, viziunea absenței și a neantului tipică filozofiei și viziunii iudaice. Procesul artistic devine o călătorie internă și externă prin combinarea de obiecte și imagini, priveliști și amintiri în căutarea identității și a locului. Ca în lucrarea *„Black Sea“*, o chiuvetă de baie unde, ca într-un joc de copil, navighează o barcă fragilă și vulnerabilă pe valurile imaginației și ale amintirilor către tărîmuri îndepărtate și aventuri fermecătoare, dînd forma simbolică a spiritului aventurier al nomadului în fața necunoscutului. Procesul meu creativ e format prin descoperirea unei realități simbolice în viața de zi cu zi prin combinarea contrastelor și crearea unei realități bogate care provine din trecut și prezent, din sacru și secular, din spiritual și material, angajîndu-mă în crearea de forme simbolice, în căutarea hărții copilăriei mele, tînjind la un loc care nu este un loc. Acest simț al absenței și al neantului a fost baza instalației mele *„Belongs Nowhere and to Another Time“* expusă la Pavilionul României la Bienala de la Veneția din 2019, unde am fost ales pentru a reprezenta România. La Veneția și de-a lungul carierei mele artistice am folosit obiecte autentice pentru a mă implica în conceptul casei, identitatea personală și colectivă și componentele memoriei perturbînd funcțiile originare ale obiectelor sau inspirîndu-mă de la ele pentru a crea obiecte noi, creînd instalații artistice care subliniază contrastul în care un element îl anulează pe celălalt. Această tensiune plasează privitorul într-o situație unică, un moment metafizic și mistic similar unei eclipse de soare, dimensiunea mistică fiind esențială pentru a înțelege și descifra lucrările mele.

2) Apartenența mea culturală se regăsește în instalații artistice cu simțul domesticității amenințate, familialul care este destabilizat și încetează să mai existe, gînduri despre Holocaust și vieți care au fost exterminate, rămînînd doar obiecte care atestă un trecut plin, mărturisind în tăcere viața individului și o viață bogată de familie și comunitate, precum se găsește în instalația *„Black Milk“*, expusă recent în expoziția mea personală de la Muzeul de Artă Modernă din Haifa. Instalația e relevantă și pentru realitatea contemporană cînd structura familiei și „masa de familie“ nu mai sînt incontestabile, iar conceptul de casă nu mai este consensual, referindu-se și la dezastrele migrației contemporane, și la condiția umană marcată de întuneric și exil.

3) Arta vizuală românească și cultura română la începutul anului 2021, în mijlocul crizei pandemice, se găsesc în momentul în care legătura dintre memoria trecutului și promisiunea viitorului crapă. Acesta este momentul în care domesticitatea se

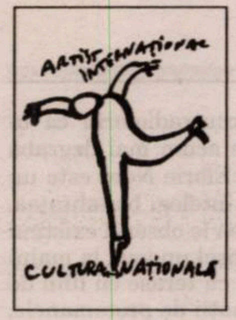

clatină și eșuează, umanismul se confruntă cu o criză în care valorile umane evidente se prăbușesc. În viziunea mea, rolul artei vizuale românești este de a ridica întrebări deschise despre starea contemporană de anxietate colectivă, națională și internațională în același timp.

● Elias FERKIN, actor

1) Nu am pornit cu gîndul că apartenența mea la o minoritate conlocuitoare ar fi trebuit să-mi influențeze în vreun fel cariera de actor, deși, din păcate, au fost momente cînd acest lucru mi-a afectat într-o oarecare măsură traseul artistic. Aici mă refer la faptul că uneori răspunsul la un casting, deși ajuns în ultima etapă, a fost: „Din păcate, au spus că nu ai față de român". Nu aș vrea să se înțeleagă că mă plîng de rezultatul casting-urilor, sînt oameni care nu văd etnia mea ca un filtru în luarea deciziilor în privința distribuirii mele într-un rol. Mi-ar plăcea să existe o mai mare acceptare a faptului că trăim într-un secol în care multiculturalitatea se desfășoară și se acceptă la nivel mondial, și în general nu mai există mentalitatea de a separa un actor de altul din cauza originii etnice sau apartenenței culturale.

2) S-a întîmplat de cîteva ori, este normal să poți contribui cu apartenența ta culturală la crearea unui act artistic atunci cînd rolul o cere, o fac întotdeauna cu bucurie. Pe viitor însă voi încerca să am un aport mult mai mare în promovarea valorilor mele culturale; sînt foarte puține lucruri care se știu despre istoria tătarilor și aproape nimic despre tătarii care conviețuiesc în prezent pe teritoriul României.

3) Referindu-mă doar la activitatea mea (film și teatru), consider că starea culturii române în momentul prezent este doar o senzație la nivel cognitiv. Ne putem doar imagina ce am putea face, ne putem aminti ce făceam sau ne putem gîndi cum să facem ce am putea face sau ce făceam odată. Starea culturii române este deocamdată aceea de hibernare forțată, iar revenirea va fi una grăbită, într-o mișcare de tip brownian, cu pași nesiguri și aglomerare de gînduri de a recupera un timp pe care nu-l mai putem recupera. Sper, totuși, că putem resuscita această stare și că ne vom întoarce la normalitatea de dinainte de această „normalitate" pe care o trăim acum.

● Andreea GRĂMOȘTEANU, actriță

1) Provin dintr-o familie cu origini puternice aromâne. Am o moștenire bogată, pe care nu o pot ignora și nici nu îmi doresc acest lucru. Aparțin acestei culturi care conține un fel aparte de a simți și a vedea lumea, ușor anacronică, aparent, pentru vremurile pe care le trăim: vorbește despre moralitate, despre legăturile cu trecutul, despre forța existenței în comunitate, despre intuiție, despre familie și puterea ei de salvare. Profesional, pentru mine a fost un cîștig. Sigur că acest fel de a privi viața mi-a influențat deciziile, mi-a creat un sprijin creativ și a existat, sub diferite forme, în tot ceea ce am făcut. Și mă refer aici la înțelegerea și interpretarea personală a acestei culture. Are un loc aparte în existența mea, nu mă constrînge, din contra, mă îmbogățește.

2) Uneori mi-ar plăcea să fiu mai activă în comunitate. Rădăcinile mele cer tributul conștiinței. Mi se întîmplă să aud un cîntec, o baladă și mă întorc direct acolo unde mintea mea găsește acest „acasă". E ceva din mine care își cere dreptul să existe atîta timp cît respir. Nu știu cît de important este acest aspect al apartenenței, de fapt. Nu pot cuantifica. E parte din mine.

3) N-am să judec anul ce a trecut. N-am să emit prejudecăți pentru anul acesta, mai ales în cultură. Cred că lucrurile cereau să se înnoiască. A fost nevoie de un asemenea stop pentru ca perspectivele să fie forțate nu să se schimbe total, dar măcar să-și schimbe unghiul. Sînt optimistă. Cred că după un final e întotdeauna un început. Oamenii sînt dornici să producă, au energie de investit. Încet-încet ne vom dezmorți și vom evalua cîștigurile. Sper într-o *stare de fapt*.

● HAJDU Tamás, fotograf

1) Originea și educația în spiritul apartenenței mele etnice sigur au avut un impact major în formarea mea. Prin anii '80 am avut un fel de avantaj etnic. În timp ce în România nu aveai acces la cultura autentică, prin prisma televiziunii și editurilor mult mai libere din Ungaria comunistă ne-am deschis ochii și apetitul spre cultură. Acest lucru l-am observat și la prietenii mei de naționalitate română din zona de vest a țării, vorbitori nativi de maghiară, învățată așa, la colțul blocului.

2) Inevitabil se regăsește, dar nu e conștient, adică ajunge accentul meu de maghiar din Ardeal, nu am nevoie de accente și în fotografia mea.

3) Nu avem o cultură sănătoasă. Fotografia, ca și arta, e aproape inexistentă. În România, de cîțiva ani nu mai există nici o revistă de artă fotografică, au dispărut și revistele de tehnică foto. Festivalurile de fotografie de la noi sînt niște adunări palide de prieteni, colegi și neamuri. La Festivalul Photo IS:RAEL, la care am participat în 2018, în luna în care a fost deschisă, expoziția a fost vizitată de peste 50.000 de oameni. Singura scenă pentru a expune ne-a rămas *social media,* dar e invadată de o generație disperată de *wannabe artist / wannabe influencer* și tinde să devină un mediu toxic.

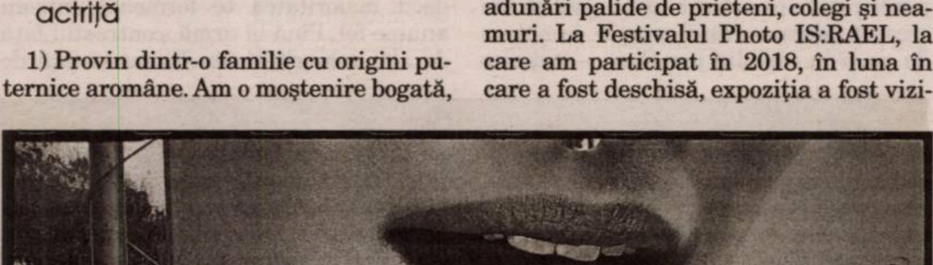

Michele Bressan, *Pelerinaje*, 2009-2015

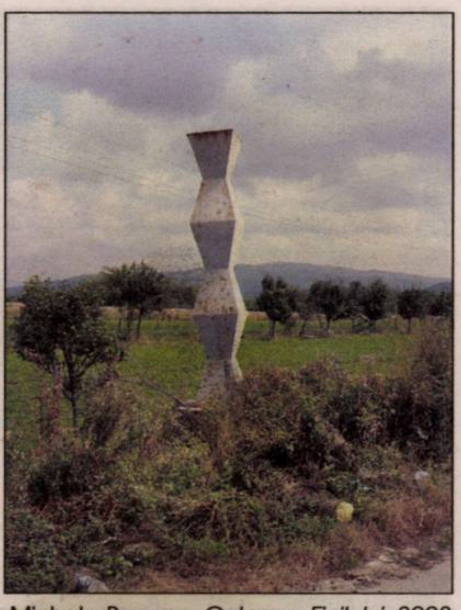

Michele Bressan, *Coloana Finitului*, 2008

● Róbert LAKATOS, regizor de film

1) La vîrsta la care se formează sistemul de valori de bază al unui individ am prins și perioada comunistă, în care mai toți cei care aveau ceva important de făcut cu cultura maghiară erau invitați la Securitate, ceea ce bineînțeles a provocat o lipsă de încredere în rîndul maghiarilor din România față de majoritari, dar am prins și explozia de libertate culturală după schimbarea sistemului, cînd în cultura maghiară a fost o întoarcere euforică spre valorile culturale tradiționale autentice – nu numai în Transilvania, ci și în Ungaria, fiindcă pro-sovieticii nici acolo nu priveau cu ochi buni valori culturale naționale tradiționale (pornind de la ideea că poporul maghiar e vinovat, deci trebuie reeducat). Atunci am început să ascult etno-jazz din Ungaria, bazat pe muzică tradițională din Transilvania (nu numai ungurească, ci și românească), și astfel mi-am format o identitate culturală nu numai națională, ci și regională (exemple pentru mine fiind Béla Bartók din lumea muzicii și, mai tîrziu, Serghei Paradjanov din lumea filmului), o cultură care doar după ce intri în profunzimile ei îți dai seama că nu e nici uni-națională, nici conservatoare. În ultimii ani, mulțumită atitudinii deschise a majoritarilor din lumea artei românești, a început o apropiere între minoritari și majoritari, ceea ce cu siguranță se va reflecta și în creațiile artistice.

2) Nu pun accent, fiindcă se regăsește oricum – poveștile mele, care încerc să aibă un mesaj universal, le plasez în mediul cultural pe care-l cunosc cel mai bine. E greu să creezi în altă cultură decît a ta, nu am făcut-o pînă acum, dar mă tentează să încerc.

3) Cred că cinematografia românească a cîștigat o poziție consacrată pe paleta culturală mondială. Mă tem că majoritatea politicienilor români nu-și dau seama ce aport important are cinematografia la îmbunătățirea imaginii României în lume fiindcă atunci s-ar investi mult mai mult în cinematografia românească, ce a demonstrat că există la noi o elită culturală autoreflexivă cu capacitate de analiză socială profundă prin artă.

● Evelin MÁRTON, scriitoare

1) Faptul că m-am născut într-o familie de maghiari din Transilvania, care nu au părăsit regiunea sau țara, a fost decisiv din punctul de vedere al formării mele. Am avut norocul ca, pînă la vîrsta de nouă ani, să trăiesc în aceeași gospodărie cu bunicii materni și străbunicii, ei au fost primii mei mentori în privința culturii căreia îi aparțin. În ceea ce privește formarea oricărui om, limba maternă este decisivă, fiindcă prin ea cunoaștem și percepem lumea, ne cunoaștem pe noi și ne dezvoltăm personalitatea. Școala (cu predare în limba maghiară) a fost următorul mediu care a avut un impact important asupra mea; probabil că deveneam alt om dacă m-aș fi născut, de exemplu, în Muheza, Tanzania. Limba maternă nu o cunoaștem instinctiv, o învățăm în tot timpul vieții noastre; cu fiecare carte citită, cu fiecare cîntec ascultat vom ști să răspundem mai în detaliu la eternele întrebări: cine sîntem, de unde venim, încotro ne îndreptăm.

2) Nu era de la sine înțeles că voi fi ancorată atît de mult în cultura maghiară, acest fapt se explică mai bine prin înclinațiile mele, moștenite sau apărute doar așa, din neant. Îndepărtarea de etnia mea nu mi s-a părut un drum posibil de urmărit. Existența mea de zi cu zi depinde de limba și, în mare măsură, de cultura maghiară, avînd în vedere că lucrez ca redactor radio (SRR, Redacția Minorități, emisiunea în limba maghiară), și de proză (al revistei *Helikon*, Cluj), și mai și scriu pe deasupra, tot în maghiară – din simplul motiv că așa mă pot exprima cel mai bine. Mai precis, scriind în maghiară mă pot apropia de ceea ce aș vrea să spun și de ceea ce sînt. Singura limbă în care mă simt aproape la fel de bine și în siguranță este româna, cu ezitările de rigoare, care întotdeauna mă dau de gol.

3) Din punctul de vedere al cărților care urmează să fie publicate în acest an, literatura va fi extrem de productivă, multe opere s-au născut sau au fost finalizate în „vremea izolării"; întrebarea este: vom avea un public interesat de ceea ce scriem? Anul 2020 a îndepărtat publicul de scriitor, întîlnirile online au creat o imagine ușor falsă despre acest interes – poate mă înșel, dar cred în continuare că întîlnirile fizice au un impact mult mai profund. În același timp trebuie păstrat și mărit pe cît posibil „publicul virtual" dobîndit în anii precedenți. Multe reviste sau publicații culturale/literare vor încerca în 2021 să-și dezvolte platformele virtuale, online, căci existența mai multor publicații a devenit precară, apariția lor „fizică" devenind imposibilă, în cele mai multe cazuri din motive financiare/de finanțare.

● MIHÓK Tamás, scriitor

1) Mi-am dat seama de importanța apartenenței mele etnice, mai mult ca oricînd, odată ce, mutîndu-mă la București, am ieșit din zona mea de confort – multiculturalismul specific transilvănean. Nici volume de poeme n-aș fi publicat și mai mult ca sigur că nu m-ar fi preocupat nici traducerile literare, dacă întîmplarea nu făcea să mă nasc într-o familie de maghiari din Bihor. Fără cîntecele de leagăn unguerești ale mamei, fără lecturile cu voce tare, din folclorul maghiar, ale bunicii din vacanțele de vară ale copilăriei, fără meciurile de fotbal „românii contra ungurii" *(sic!)* din fața blocului și fără să trebuiască să-mi chestionez identitatea față de unii profesori care-mi stîlceau numele voit, subconștientul meu ar fi avut altele mai importante de făcut. S-ar fi înfruptat, poate, din limbajul C++, însușit cu chiu, cu vai la profilul de mate-info al liceului pe care l-am absolvit.

2) De la grădiniță și pînă la doctorat, am urmat exclusiv programe în limba română (și engleză). Dar Biblia am citit-o în maghiară. Iar cînd vorbesc în somn, de cele mai multe ori primele cuvinte care se pot desluși din maglavaisul meu lexical avangardist sînt, potrivit prietenei mele, cele ungurești. Pot spune, deci, că maghiara am asimilat-o organic, iar româna sistematic. Dacă e sau nu important să se regăsească în mod fățiș factorul apartenenței culturale în literatura cuiva – nu știu. Dar cert e că la un

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

scriitor, oricît de abstract s-ar exprima el, nu are cum să nu-și lase amprenta cultural-identitară pe opera sa. Nu zic, uneori pentru depistarea unor asemenea „corpuri delicte“ e nevoie de niște detectivi literari care să fie și foarte buni cunoscători ai culturii cu pricina.

3) Starea literaturii române în 2021? Cîțiva scriitori extraordinari, de talie mondială. Infrastructură slabă, burse de creație foarte puține și, uneori, compromise.

● Maia MORGENSTERN, actriță

1) Din multe puncte de vedere. În primul rînd, mă aflu la confluența a două culturi: cea iudaică și cea română. Aș spune și cultura universală, dacă îmi este îngăduit, pentru că de foarte devreme părinții mi-au trezit interesul pentru ceea ce înseamnă pictura universală, teatrul universal, muzica în general. Am studiat la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică din București și arta mea s-a format cu dascălii teatrului și ai cinematografiei românești.

2) Eu sînt conducătorul Teatrului Evreiesc de Stat și cel mai important, acum, este să facem cunoscută întreaga tradiție, întreaga cultură evreiască. Sîntem păstrătorii unui tezaur, ai unei moșteniri culturale importante și, cred eu, poate insuficient cunoscute, din motive pe care le putem înțelege. Sînt răni și cicatrici încă nevindecate și poate o cale de a ne înțelege, de a ne cunoaște și de a ne vindeca este cultura. Teatrul Evreiesc de Stat din București este unul dintre foarte puținele locuri unde cultura evreiască, cu tot ce înseamnă ea, este o preocupare la nivel național. Acest teatru își face un titlu de onoare din a fi polul culturii evreiești, al diseminării culturii, tradiției și limbii idiș. Este o moștenire culturală prețioasă, dar și un semnal de alarmă. Riscăm să pierdem această moștenire culturală dacă nu-i vom acorda atenția necesară.

3) De-abia a început 2021, iar auspiciile sub care a pornit... Sîntem divizați ca societate, avem opinii divergente, nu de puține ori, dar, dacă ar fi să vorbesc despre un numitor comun, aș vorbi despre speranță, despre nădejdea de a ne reîntoarce la ce e important. Îmi aduc aminte ce mai oftam noi la începutul lui 2020, ce ne mai indignam că e prea mult, că ne risipim, că e exagerat!

● Miklós ONUCSÁN, artist vizual

1) Provin dintr-o familie mixtă, armeano-maghiară, și am fost botezat armeano-catolic. Mama era unguroaică și tata de origine armean, maghiarizat, și aveau ambii cîțiva strămoși fie șvabi, fie români. Tata mai vorbea armeana, noi, copiii, nu. M-am născut și am trăit pînă după absolvirea liceului în Gherla, fostul Armenopolis. Limba mea maternă este maghiara, limbă în care mi-am parcurs și studiile. Sînt de la naștere cetățean român, iar limba română am învățat-o în copilărie pe neobservate, jucîndu-ne, împreună cu fratele meu, cu copiii vecinului, care erau români. Din acest mozaic de origine, nu m-am ales cu o conștiință foarte ascuțită de apartenență etnică. Pot să spun despre mine că nu sînt etnic român, dar, de aici încolo, nu pot să îmi afirm cu tărie o anume apartenență etnică. Și, din acest motiv, nici nu cred că doar neapartenența la etnia română ar fi presupus vreun impact asupra formării sau parcursului meu. Nu pot să identific nimic manifest în mod conștient în acest sens.

2) Regăsindu-mă, așa cum am încercat să explic mai sus, mai degrabă într-o confuzie de apartenență, nu cred că activitatea mea artistică ar fi amprentată în vreun fel specific etnic. Cu toate acestea, am mai auzit păreri ale unor specialiști care identificau în lucrările mele unde ale gîndirii Orientului. Dacă este sau nu așa, nu știu și nu este un aspect care să mă preocupe în mod programat. Oricum, prefer să fiu încadrat ca „artist din România“ și nu ca „artist român“.

Miklós Onucsán, *Alte cercuri anuale,* 1998-2000, obiect (trunchi de lemn feliat și ștanțat), dimensiuni variabile (foto: Pavel Curagău)

3) Artele vizuale sînt un domeniu aflat în moarte clinică, complet nesocotit atît la nivel social, cît și politic, drept domeniu neesențial. Iar deciziile politice care ar fi trebuit să sprijine reanimarea acestui domeniu, mai ales în contextul noii crize provocate de actuala pandemie, nu au făcut decît să transforme niște presupuse ajutoare financiare destinate artiștilor în instrumente de propagandă politică, complet ineficiente în susținerea scenei culturale, dar cu un pregnant efect de umilire a artiștilor și lucrătorilor culturali.

● Theodor PALEOLOGU, eseist

1) În nici un fel. Sigur, numele pe care-l port este grecesc, dar procentajul de sînge grecesc care-mi curge în vene este destul de redus (am doi stră-stră-străbunici greci, unul din Lesbos, celălalt din Trieste). Și se găsesc mereu imbecili care să mă trateze de fanariot. Intenția este desigur ostilă, dar insultele au în genere efectul de a te face să te simți mîndru de ceea ce ești acuzat. Îmi place ideea că stră-stră-străbunicul meu a fost un colaborator al Ipsilanților, acest neam de eroi și de martiri. Eu nu împărtășesc, de pildă, deloc ideea că grecii epocii moderne ar fi niște degenerați. Mi se pare o prejudecată ignară, stupidă, xenofobă. Eu cred, dimpotrivă, în continuitatea elenismului din antichitate pînă în prezent. Nici în Franța nu mă consider un minoritar, pentru că însăși ideea de minorități naționale este străină filozofiei republicane. Consider, ca majoritatea francezilor de diverse origini, că fenomenul comunitarist este o pacoste. Cred că republica este și trebuie să rămînă *„une et indivisible“* și să combată orice manifestare de separatism de sorginte religioasă sau etnică. Faptul că eram un adolescent român venit în Franța a avut totuși un impact: m-a făcut să devin extrem de disciplinat și muncitor, tocmai pentru că nu m-am complăcut nici o clipă în rolul de străin discriminat, rețetă sigură a resentimentului și automarginalizării. Datorez enorm sistemului educațional francez și mă consider, în felul meu, un patriot francez.

2) Doar dacă considerăm „minoritari“ pe cei care cultivă lucruri considerate desuete în zilele noastre: cultura clasică, limba franceză, libertatea de gîndire și de exprimare, respectul pentru patrimoniu și tradiție.

3) Eu nu mă încadrez în nici una dintre categoriile evocate de dvs. între paranteze. Eu sînt profesor de filozofie, retorică și istorie intelectuală. Ar trebui, așadar, să vă vorbesc despre învățămîntul umanist și artistic din țara noastră. Nu țin să impun părerile mele nimănui și sper să nu supăr pe nimeni, dar sentimentul meu este că ne aflăm într-o situație absolut catastrofală. Este absurd să mai vorbim de reforme ale sistemului educațional. A reforma presupune că ai ceva de la care să pornești. Sincer, nu văd ce. Bănuiesc însă că întrebarea dvs. se adresează și fostului ministru al Culturii. Subfinanțarea era deja o imensă problemă pe vremea mea, dar lucrurile au mers de atunci din rău în mai rău. Și nu mă refer doar la bani, ci și la trogloditismul funciar al partidocrației românești. Mă și mir că a fost posibil să ajungă miniștri ai Culturii cîțiva oameni cu adevărat cultivați: ne puteți număra pe degetele de la o mînă și tare mă tem că vor rămîne degete nefolosite.

● Dorotheea PETRE, actriță

1) Cultural însemnînd mediul în care trăiești, crești și te formezi, atunci în ceea ce mă privește, cred că definitoriu pentru mine ca artist a fost faptul că am crescut într-un orășel pustiu jumătate de an și în cealaltă jumătate – stațiune turistică. Aparent contradictoriu ca univers, pentru mine acum mai degrabă doar contraintuitiv. Eforie Nord este un loc unde ai timp să înțelegi banalitatea, rutina și liniștea și să le observi existînd în opusul lor. Un orășel undeva la malul mării, în care crești cu terase cu linii de autoservire, cu formații de protomanele, Zorile din Galați, Generic, Azur, apoi manelele anilor 2000 și toate trend-urile, de la vestimentație la muzică, reluate în buclă, repetate la nesfîrșit de o mare de oameni în trecere, cu siguranță peisajul acesta mi-a dat o predilecție pentru anumite teme.

2) Îmi place banalitatea, îmi plac universurile statice, îmi place kitsch-ul, pentru mine are o măreție a lui, simt o tandrețe față de nimicuri și față de sentimentalismul ieftin, iar asta știu că se datorează faptului că provin dintr-o zonă precum Constanța, respectiv Eforie Nord, iar culturalul nesofisticat al acelor locuri m-a modificat iremediabil. Gusturile mele artistice au legătură cu starea pe care mi-o dau aceste orașe și mă simt inspirată de ele în continuare, în multe feluri.

3) Cu *disclaimer*-ul de rigoare legat de contextul pandemic care a înghețat aproape orice demers cultural în această perioadă, în ceea ce privește teatrul, cel puțin, lucrurile evoluează încet, dar pozitiv spre platforme de *streaming* și un public care începe să înțeleagă că un spectacol se poate consuma și online. Situația asta a accelerat un proces care oricum avea să se întîmple în următorii ani. În cinema, lucrurile nu au stat prea bine, majoritatea producțiilor au fost amînate, puse *on hold.* Desigur că nu au mai fost concursuri de proiecte și nici finanțări, dar partea bună este că cineaștii au avut mai mult timp, sper, să-și gîndească viitoarele proiecte. Mi-aș dori să învățăm să aducem mai mult suflet în comercial și să o facem la un anumit standard, cu subtilitate, să ne preocupăm mai mult de direcția asta decît de cea a experimentelor cinematografice, a filmelor „nișate“, de festival, care, bineînțeles, au importanța lor ca demers artistic. Visez la un *Breaking Bad* românesc, de exemplu, un concept la nivelul acesta. Mai sînt de aliniat planete și d.p.d.v. economic ca să ajungem aici.

● Pusha PETROV, artist vizual

1) Nu am stat vreodată să analizez acest aspect identitar asupra formării mele. Cînd mă autodefinesc, apartenența mea etnică nu e prima caracteristică la care mă gîndesc, dar e clar că locul și limba în care crești își lasă amprenta asupra ta. A trăi în România, a fi parte dintr-o mică comunitate care e puțin *altfel* decît majoritatea te formează într-un anume fel. Pînă la urmă, contrastul față de alte minorități din Banat și față de

VIGYÁZAT!
HULL A VAKOLAT
ATENȚIE!
CADE TENCUIALA

Miklós Onucsán, *Atenție, cade tencuiala!*, 2013, obiect (placă de marmură gravată), intervenție urbană, 52 x 40 x 3 cm (foto: Attila Kispál)

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

majoritate nu era atît de strident încît să îmi creeze conflicte interne, poate, dimpotrivă, m-a făcut să fiu percepută drept *specială*. Cu siguranță că prin apartenența mea la o comunitate etnică mi-am format anumite deprinderi, obiceiuri, gesturi care pentru mine sînt, de altfel, *„default setting“*. Simplul fapt de a vorbi o altă limbă își lasă amprenta asupra ta. Pe mine o astfel de apartenență m-a făcut să îmi dau seama mult mai tîrziu în viață ce înseamnă o *comunitate* creată în mod organic.

2) Demersul meu creativ gravitează în jurul vieții de zi cu zi și implicit am simțit nevoia să revizitez anumite gesturi și protocoale ce țin de spațiul în care am copilărit, pe care l-am simțit tot timpul ca pe o ancoră, un loc sigur. În mod cert, acest reflex s-a activat mult mai pregnant în momentul în care am început să studiez și să am colaborări în Hexagon. Cred că distanța teritorială reușește miraculos să clarifice astfel de porniri, însă în mod cert a contat și valul de întrebări pe care o școală franceză de artă ți le ridică. Prin urmare, am creat serii fotografice ce vin să evidențieze frînturi din viața comunității bulgarilor din Dudeștii Vechi, urmărind ca ele, în timp, să se interconecteze între ele. M-ar întrista dacă ajunge să fie definitoriu acest aspect în parcursul meu profesional, însă îmi asum acest demers prin care arhivez într-un mod creativ o comunitate ce dispare fără să-și fi pregătit exit-ul, dar sfîrșitul ne ia mai întotdeauna prin surprindere, nu-i așa?

3) În general, pe plan local, dacă lucrurile mergeau anevoios în domeniul artelor vizuale, odată cu 2020 totul oricum s-a resetat. Partea haioasă e că artiștii sînt obișnuiți cu o oarecare nesiguranță a zilei de mîine, ceea ce nu înseamnă neapărat că sînt mai bine pregătiți să facă față unei pandemii, însă starea de șoc e oarecum atenuată. Totul depinde de puterea fiecăruia de a se adapta la această nouă realitate. Prin urmare, *survival of the fittest*, ceea ce e des interpretat ca supraviețuirea celor mai puternici, dar e vorba, de fapt, de supraviețuirea celor care se adaptează cel mai bine la (noul) mediu. Dacă pînă acum, în așa-zisul spațiu cultural, se dezbăteau strategii pentru a atrage un public mai numeros, focus-ul în momentul de față e menținerea cifrei existente, modeste, de consumatori de artă. Nu e o surpriză pentru nimeni precaritatea mediului cultural, însă ca să închei într-o notă mai pozitivă, cred că intervențiile bine gîndite în spațiul public vor avea succes. Cred că lumea va prefera mai mult să descopere o intervenție într-o vitrină sau un parc sau chiar într-o pădure decît să se întoarcă într-un spațiu ermetic clasic. Anul 2021 vine cu o provocare mai mare în a oferi și a găsi realmente soluții acestui context sătul de online.

● Ada SOLOMON, producătoare de film

1) În cazul meu poate fi vorba doar de apartenența la o comunitate culturală specifică, respectiv cea est-europeană, și, dacă inițial aveam complexul provincialului în relație cu comunitățile culturale occidentale, în scurt timp, și grație și momentului extraordinar de glorie a cinematografiei românești de după anul 2000, am transformat acest complex într-un atu și am încercat să pun mereu în prim-plan identitatea mea româno-europeană. În adolescență chiar am suferit și am săpat asiduu în istoria familiei extinse să găsesc o picătură de sînge neromânesc, căci mi se părea că e neinteresant că sîntem români pursînge. Astăzi, mă mîndresc cu asta, mi-am găsit locul în lume cu cine sînt și ce sînt și îmi pare special că „neamurile“ mele au reușit asta.

2) Mă gîndeam că mie poți să-mi iei orice și mă descurc să supraviețuiesc, dar nu cred că aș putea s-o fac dacă cineva mi-ar lua limba română, dacă mi s-ar interzice să vorbesc, să citesc, să mă joc cu cuvintele în limba mea, deși stăpînesc binișor trei alte limbi. Deci da, e esențial să fiu eu însămi, cu identitatea mea, în lucrurile pe care le fac, dacă vreau ca ele să fie adevărate și dacă vreau să treacă granițele. Paradoxal, cu cît mai bine e conturată identitatea locală a unui produs cultural, cu atît sînt mai mari șansele sale de captare a interesului în afara cercului local. Nu mi-au plăcut niciodată produsele de serie, prefer unicatele, fie ele pline de imperfecțiuni.

3) Perspectiva domeniului meu de activitate, cinematografia, nu e nicicum mai bună sau diferită de cea a culturii române în general. Ca în orice criză, și acum problemele sînt mai vizibile decît în vremuri normale, iar ce văd este o percepție a autorităților (ca și a unei mari părți a cetățenilor) asupra culturii ca fiind mai ales divertisment și nicidecum vitamină esențială pentru sănătatea mintală a nației și pentru bunăstarea cetățeanului. Asta este, evident, o consecință a ani și ani de lipsă de investiții strategice și de resurse în domeniul educației în special și, subsecvent, în domeniul cultural. Ce am văzut însă remarcabil în ultimul an au fost cîteva insule de solidaritate de breaslă și între breslele artistice, momente de solidaritate care au făcut foarte bine în această perioadă de izolare și distanțare.

● Alexandru SOLOMON, regizor de film

1) Ca toată lumea, sînt un cockteil care rezistă unei singure etichete. M-am format ca bucureștean, din părinți intelectuali, evrei-români, într-un regim național-comunist. Toate aceste ingrediente au avut un impact asupra mea. Privind înapoi, majoritatea prietenilor părinților mei, pe lîngă care am crescut, erau evrei, dar cred că îi unea mai degrabă o solidaritate de destin precum și antisemitismul societății în care trăiau (manifest și violent în tinerețea lor, latent și perfid în ultimii ani). Lumea lor a dispărut, dar am rămas cu o sensibilitate crescută la discriminare, cu simpatii pentru cei diferiți de normă și cu antipatie față de autoritate.

2) Detest ideea de specific național în artă. Cred că e falsă, depășită și, de obicei, un reflex al xenofobiei. Inclusiv faptul că îmi adresați aceste întrebări mă irită. La început, în filmele pe care le-am făcut m-a preocupat să explorez și să înțeleg experiența istorică și bagajul identitar al părinților mei, al lumii din care provin. Era o etapă, una de autodefinire, de împărtășire a unor povești nespuse încă, de reacție la discursul cultural din acei ani. Am depășit-o. Aparțin realității care mă înconjoară. Nu simt nevoia să îmi clamez apartenența culturală, ea reiese oricum din ceea ce fac.

3) Anul 2020 a însemnat o turnură drastică în domeniul filmului. Realizarea filmelor, mai ales a documentarelor, presupune interacțiune cu lumea și lucru în echipă. Iar difuzarea filmelor se baza, pînă nu demult, pe socializare. Aceste lucruri au fost suspendate pe o perioadă nedeterminată. E posibil ca turnura spre online să fie deja definitivă. Am mai multe proiecte, încerc să (re)găsesc contactul cu ceilalți, cu realitățile lor care au devenit și mai îndepărtate din cauza izolării. Faptul că toată structura de finanțare/producție și distribuție a filmelor din România s-a prăbușit e descurajant. Ce să mai zic de răspunsul autorităților, de lipsa lor de idei și de iresponsabilitatea cu care tratează cultura (vezi și disputele în care a fost implicat recent ministrul Culturii). Aștept primăvara și minunata lume nouă.

Pusha Petrov, *P.L.*, seria *Pišćir*, 5 imagini, 2020, format: 100/100 cm.
Suport: digigrafie pe hîrtie Hahnemühle photo Rag 308 g

● Sașa-Liviu STOIANOVICI, muzician

1) Bănățean fiind, născut și crescut în Timișoara, am trăit o bună parte a copilăriei și adolescenței auzind – de multe ori chiar în familie – vocile diverselor neamuri (unguri, nemți, sîrbi) care alcătuiau țesătura multiculturală a orașului. Ca adolescent intrat „la arte“, mi-am bătut capul însă cu spații geografice și temporale ceva mai îndepărtate: impresioniștii și expresioniștii, fauviștii, școala de pictură de la New York, muzica rock ori cea cult-contemporană, experimentală, exercitau o fascinație mai mare decît *guslarii* care tot apăreau la emisiunile televiziunii iugoslave, cîntîndu-și litaniile. *(Guslar = interpret la guslă – instrument cordofon cu arcuș, din Balcani; guslarul se acompaniază cu instrumentul, în timp ce interpretează diverse cîntece epice.)* Deși eram atașat afectiv din copilărie de Iugoslavia și implicit de Serbia, unde locuiau rude de-ale noastre, fosta „Americă a Balcanilor“ m-a scuturat pentru prima dată cu putere în perioada facultății, odată cu descoperirea unor fotografii vechi de familie a bunicii unei verișoare de-ale mele. Într-una dintre imaginile acelea mici, cît să le ții în portofel sau în batistă, apărea „Baba“ Radmila, verișoară primară a bunicului meu Dragomir – atunci o copilă ce privea ușor încruntată spre obiectivul aparatului de fotografiat, așezată alături de părinții ei. În altă fotografie, cîțiva mustăcioși – unii vag amuzați – ședeau pe ulița satului în cine-știe-ce-zi-a-cine-știe-cărui-an al deceniului patru din secolul trecut. Fără să vrea, locuitorii celor două imagini m-au urmărit de atunci încoace pentru multă vreme. I-am dus cu mine, animați, în subsolul Muzeului de Artă din Timișoara, ori la Maastricht, în seara în care am pus pentru prima dată în scenă o *acțiune performativă* cu hrană, imagine și sunet. Publicului aflat în galeria de artă îi povesteam însă de altele, mai românești, în timp ce găteam mămăligă. Sîrbii pluteau tăcuți, pe un ecran lateral.

2) „Umbrele strămoșilor uitați“ – prima acțiune artistică în care am animat și proiectat imaginile găsite în satul sîrbesc al rudelor mele, e inspirată de filmul lui Paradjanov, de la care am luat titlul fără să clipesc, ca formă de eternă recunoștință. Proiectul a fost definitoriu pentru un anumit aspect al artei mele vizuale, într-o perioadă în care săpam

Pusha Petrov, *P.D.*, seria *Pišćir*, 5 imagini, 2020, format: 100/100 cm.
Suport: digigrafie pe hîrtie Hahnemühle photo Rag 308 g

ARTIST INTERNAȚIONAL
CULTURA NAȚIONALĂ

după strigoii unui trecut recent care nu-mi crease atîtea întrebări în vremea în care eram pionier al patriei noastre RSR. Din momentul în care m-am apucat însă de făcut muzică, ramura balcanică și-a transmis porunca: va fi ca puterea ei să iasă la lumină, prin cîntece, prin instrumente, prin povești. Acum, marcă sonoră a formației mele Balkan Taksim, slavismul și balcanismul, se combină, ca după o rețetă de extracție bizantin-otomană, cu doinirile oierilor de pe la noi, ale căror turme bătătoreau odată potecile Carpaților, ajungînd pînă la podul de pe Drina.

3) Oarecum claustrat, am urmărit evenimentele culturale din România anului trecut cu o jumătate de ochi. Ocupat pînă peste sprîncene cu finalizarea muzicii albumului de debut Balkan Taksim, prins în ițele ajustării graficii copertei discului, a traducerii textelor – poezii scrise în tot felul de limbi și dialecte –, mi-a rămas puțin timp pentru a mă bucura de reușitele culturale ale perioadei. Am ieșit rar, la cîte un eveniment de galerie, ori – în momente de relaxare – cînd au existat concerte. M-au bucurat toate, le-am perceput ca pe niște lucruri rare și prețioase, împlinite de oameni temerari.

● Krista SZÖCS, scriitoare

1) Am auzit-o adeseori pe mama, cînd eram mică, vorbind săsește, dar nu am reușit niciodată să vorbesc și eu, germana am învățat-o deja la maturitate, singură. Fiind cea mai mică dintre surori, nu am prins nici perioada cînd, în cartierul unde am crescut, mama spunea că a fost o mică comunitate de sași. Că sînt într-adevăr *săsoaică,* așa cum mă strigau vecinii, simțeam doar cînd mergeam în Moșna, la Gerda Tant, și mîncam *henklesch*. Era mereu minunat să mă întorc în locurile care au fost martore la un fel de ficțiune. Partea de unguroaică, de unde provine și numele de familie, nu am explorat-o nici 5%, nu pentru că nu mi-aș fi dorit, dar pentru că nu am avut sursele necesare pentru asta. Dar în România nu am simțit niciodată că originea mea etnică ar fi contat, nu am fost împiedicată sau avantajată în fața unor lucruri importante. În Germania, în schimb, chiar dacă aici e vorba despre naționalitate și nu de etnie, am simțit adeseori cum doar cuvîntul *româncă* poate schimba atît de multe perspective, cum se poate urmări cu privirea indiferența.

2) Paul Celan a scris în limba germană și a fost loial acesteia, chiar dacă în Germania nu s-a simțit *acasă*, iar prin asta a reușit să sublinieze aspecte fără de care poemelor lui le-ar fi lipsit o anumită conștientizare. A construit imagini care altfel nu ar fi fost asociate cu identitatea și limbajul. Pentru poezia lui, acest aspect nu doar că a fost important, dar a fost adjuvantul fără de care *arta* lui nu ar fi prins formă. În schimb, dacă scrisul sau arta cuiva nu necesită tratarea acestei probleme, iar direcția interiorului e alta către exterior, atunci acest aspect poate să lipsească și *produsul final* să nu aibă nevoie de explicații adiționale, ca un asterisc la final de pagină pe care dacă nu îl citești, textul rămîne o dilemă. În poezia mea nu se regăsește acest aspect, sau nu voluntar, și nu știu cum aș putea oricum să o fac și să fie relevant într-un timp în care am impresia că ne repezim să punem etichete.

3) E complicat să vorbești despre starea culturii române într-un an aflat încă în pandemie. S-au amînat tîrguri de carte, festivaluri, lansări, întîlniri care ajutau mult la o *migrare* necesară a literaturii. Totuși, s-au publicat cărți, s-au dat premii (online), avem edituri noi, se traduce, ceea ce demonstrează că, în ciuda oricăror impedimente, literatura poate să rămînă semnificativă chiar și în vremuri cînd multe dintre speranțe par că se duc, se răspîndesc în ninsoare. E nevoie, așadar, doar de o așteptare încordată și literatura, în special poezia, poate să fie iarăși mai aproape, la propriu, de cititori.

● István TEGLAS, actor

1) Trebuie să menționez că am ajuns să nu țin cont de acest aspect, nici pe plan profesional și cu atît mai puțin pe plan personal. Singurul impediment de-a lungul anilor, în ceea ce privește formarea mea artistică, a fost faptul că nu am fost în stare să-mi însușesc în totalitate o limbă – pe care trebuie să o vorbesc în diferitele proiecte artistice – într-un timp mult mai scurt. Pe de altă parte, lumea artistică trăiește într-o bulă și de-abia acum se trezește. O bulă care ne-a ferit de aproape orice fel de impact venit din afară în ultimele decenii. Această acceptare călduță a tuturor, sub umbrela aparentă a toleranței, nu e suficientă. Total paralel cu realitatea, sectorul cultural e incapabil să-și asume vreo direcție și/sau responsabilitate în a-și educa publicul. Toți sîntem la fel și vorbim despre nimic – ar putea fi un motto al lui. Nu mă refer, evident, la sectorul cultural independent, sau cel puțin nu la tot.

2) N-am simțit nevoia pînă acum să dezvolt proiecte care să implice doar acest aspect al apartenenței culturale specifice. Dar de-abia acum ajung la vîrsta la care toate astea contează cu adevărat. Mi se pare important să pot vorbi despre cine sînt, de unde vin și cum am ajuns aici. E vital să o facem cu toții, indiferent dacă sîntem de aici sau de „altundeva“, deoarece, dacă nu ne vom dezvolta mai departe împreună, traiul în comun va fi și mai complicat. În plus, arta și sportul nu trebuie să își închidă ochii, ci să își asume oamenii public la nevoie, indiferent dacă ei fac parte din minorități etnice sau/și sexuale.

3) Sîntem la începutul anului. Mi-e greu să-mi dau seama cum se vor derula lucrurile, din moment ce nu știm nici cînd vom fi vaccinați (actori/performeri). La cum se mișcă lucrurile în lumea artei, din lipsa de viziune, care deja își spune cuvîntul, dar și din lipsa de bani, starea culturii române reflectă perfect starea țării întregi.

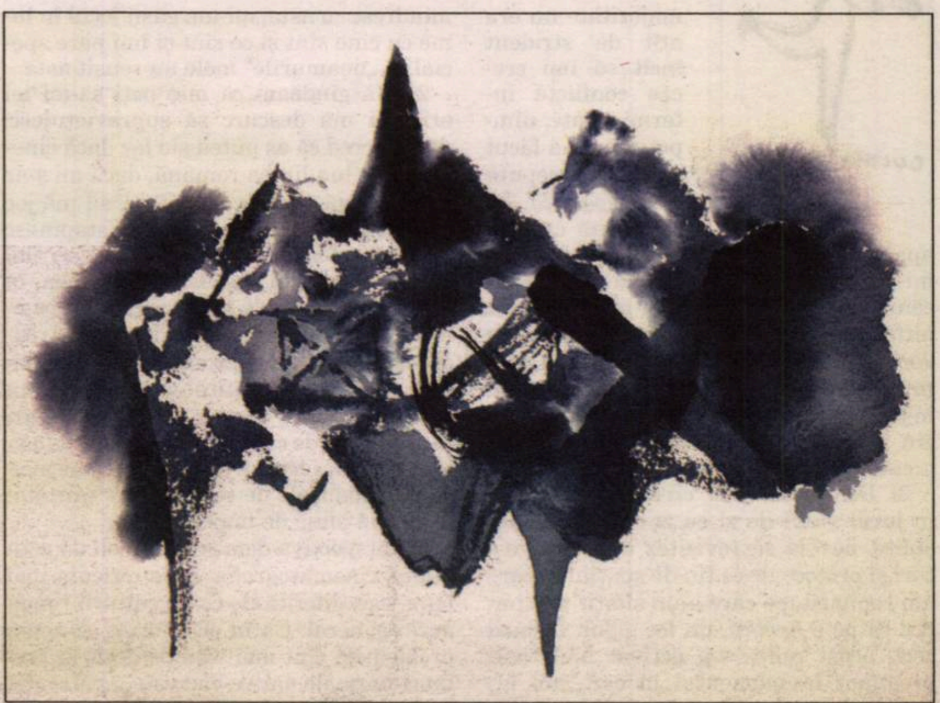

Róbert Kõteles, *Study for One II*, 2019

● Nicolas TRIFON, eseist

1) În parcursul meu, născut fiind la București în 1949, origina etnică, aromână, a intervenit relativ tîrziu, în anii '90, dar de atunci încolo a jucat un rol important inclusiv în relația mea cu România, țară pe care am părăsit-o definitiv în 1977 pentru a mă stabili în Franța. Înainte de decembrie 1989, relația mea cu România era dominată de revolta încă din tinerețe contra nedreptăților proprii regimului comunist. Schimbările care au intervenit după decembrie '89 nu au corespuns așteptărilor mele, ceea ce m-a condus cu timpul să iau o anumită distanță.

2) În anii '90 am început să public în franceză o serie de studii și de cărți de istorie și antropologie despre aromânii din Balcani care ulterior au fost traduse, întîi în sîrbă, apoi în română. De fapt, integrînd circuitul aromân, România devenea o țară printre celelalte din Balcani în care trăiesc aromânii. În măsura posibiltăților mele, am participat la diferitele activități culturale impulsionate de asociațiile noastre comunitare la București, Constanța, Salonic, Velingrad, Sofia, Voskopojë, Skopje. Practic, era vorba mai ales de participarea la colocvii, dezbateri de ordin istoric și politic, precum și la diverse activități: organizarea unei biblioteci publice de documentare aromâne la Paris, realizarea unor traduceri, editarea unor cărți. În ceea ce privește poezia, romanul, muzica sau dansul, am fost din păcate numai spectator.

3) Pe plan cultural, aromânii întîmpină anumite dificultăți în România. Autosubvenționarea, care de ani de zile joacă un rol motor în organizarea evenimentelor culturale impulsionate de asociațiile lor, are și ea limitele ei, iar accesul la spațiul public este blocat de absența unui statut aparte al aromânilor (de etnie, spre exemplu, sau de minoritate națională, ca în Macedonia de Nord sau Albania). Mai rău, avînd în vedere că, în discursul oficial, aromânii figurează în categoria „români de pretutindeni“, cererile lor punctuale se lovesc de obstacole suplimentare. Cît despre cultura română, mă voi limita la „starea“ ei din capitala franceză. În ciuda existenței unui public potențial numeros și de calitate, Institutul Cultural Român are, propriu-zis, mijloace foarte limitate. Principalele inițiative culturale sînt de ordin politic și aparțin ambasadei.

● Yigru ZELTIL, scriitor

1) M-am născut în contextul nu cel mai potrivit pentru a simți că pot să mă definesc identitar cu aceeași dezinvoltură luxuriantă pe care o au unele persoanele *queer*. Le admir, fiindcă simt că li se cuvine demnitate chiar și în cîmpul acesta social cu atîta alergie la alteritate, un corp social bolnav de normativitate. Își asumă riscuri mari cînd sînt atîția cărora poți să le perturbi „ordinea lumii“ fie și cu niște biete pronume. Așa că am ales literatura ca spațiu de eschivă, în care să-mi asum indecidabilul într-o manieră relativ acceptabilă social. Din păcate, nici cîmpul literar nu este tocmai un spațiu protector, ci un cîmp de luptă care necesită tactici. Mi-am dat seama analizînd atitudinile față de avangardă – cîndva „minoră“ și „nereprezentativă“ pentru că în ea au predominat minoritarii evrei, apoi menținută într-un minorat „estetic“ – și agenda conservatoare a multor autorități literare din țară.

2) Nu îmi permit să fac teatru social (față de poezia de pagină, are impact, dar și recul) sau să scriu biografist, așa că i-am făcut pe unii să creadă că doar fac un experiment literar „indigest“ și indiferent. Nu au sesizat că poezia din „ulei de palmier“ descrie și experiențe nevrotice de *closet*, supuse unor (auto)cenzuri, pe măsură ce observam că am intrat iar într-un război rece. Iar fiindcă n-am plămîni de portavoce, am lăsat loc ambiguității și bruiajelor. Poate voi contesta, în moduri mai limpezi, ce înțeleg alți oameni din realitate, modurile în care își lasă reziduurile arhetipale să le dicteze acțiunile, pînă ajung să tînjească după întoarcerea selecției naturale. Sau poate mă voi apuca de grădinărit, ca Derek Jarman.

3) Cunosc oameni care scriu ca într-o cafenea ce pune curcubeie pe pahare și dau inimi pe Instagram la Ocean Vuong (un premiat scriitor gay american de origine vietnameză, autorul romanului *On Earth We're Briefly Gorgeous*) sau Alok Vaid-Menon (persoană non-binară care practică activismul, arta performance și poezia *spoken word;* i-am tradus niște versuri acum cîțiva ani pentru site-ul „Traducerile de sîmbătă“) și oameni care scriu ca și cum noua stare de fapt e un *hybris* ce trebuie pedepsit – Dughin și Guénon să ne judece. Sînt extreme sociale pe care literatura de azi le reflectă. Vom vedea și pe mai departe polarizare, politizare, accelerarea conflictelor latente din sînul trecutei „belepoci“ neoliberale.

anchetă realizată
de Marius CHIVU și George PLEȘU ●

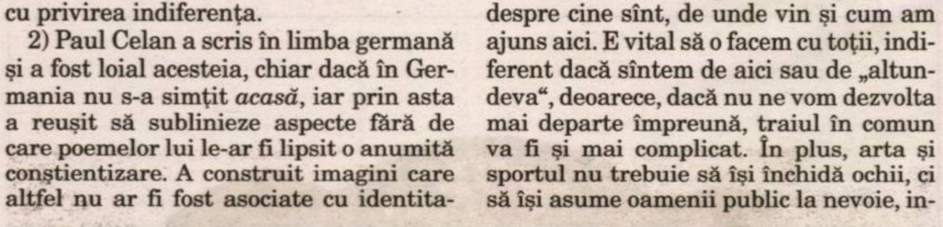

Róbert Kõteles, *În drum* nr. 6

Erwin KESSLER

Cultura, obsesia păguboasă a vieții culturale

Niciodată nu m-am simțit minoritar, din nici o perspectivă. Mi-e străină ideea unei vulnerabilități identitare ca vector constitutiv al conștiinței de sine, cu umbrela vindicativă și vehementă – dar de fapt protectoare – pe care o oferă aceasta, dînd o pîine ușoară minții, înjugată la o idee fixă.

Germana era *kitchen language* în familie. Doar sora bunicului, *Fräulein* Miezi, fată bătrînă și șovină, vorbea (mereu) germana, bolborosind absentă rugăciuni catolice printre nepoții nesuferiți, ortodocși fără știință. Cînd a murit, la 99 de ani, am scotocit cu verii mei în cufărul ei cu cărți, sperînd să dăm de comori. Erau doar broșuri DOX și romane sentimentale, în litere gotice. Trăise toată viața în altă lume. E drept, în școala primară am fost inițial surprins că nimeni nu înțelegea cuvinte precum *Platz, Speis, Schale,* pe care tatăl meu, mătușile și unchii le foloseau curent acasă. Treptat, nu le-am mai folosit nici eu. Nu a durut, nu mi-a ruinat viața. Le-am reînvățat apoi cu copiii mei, născuți în Germania.

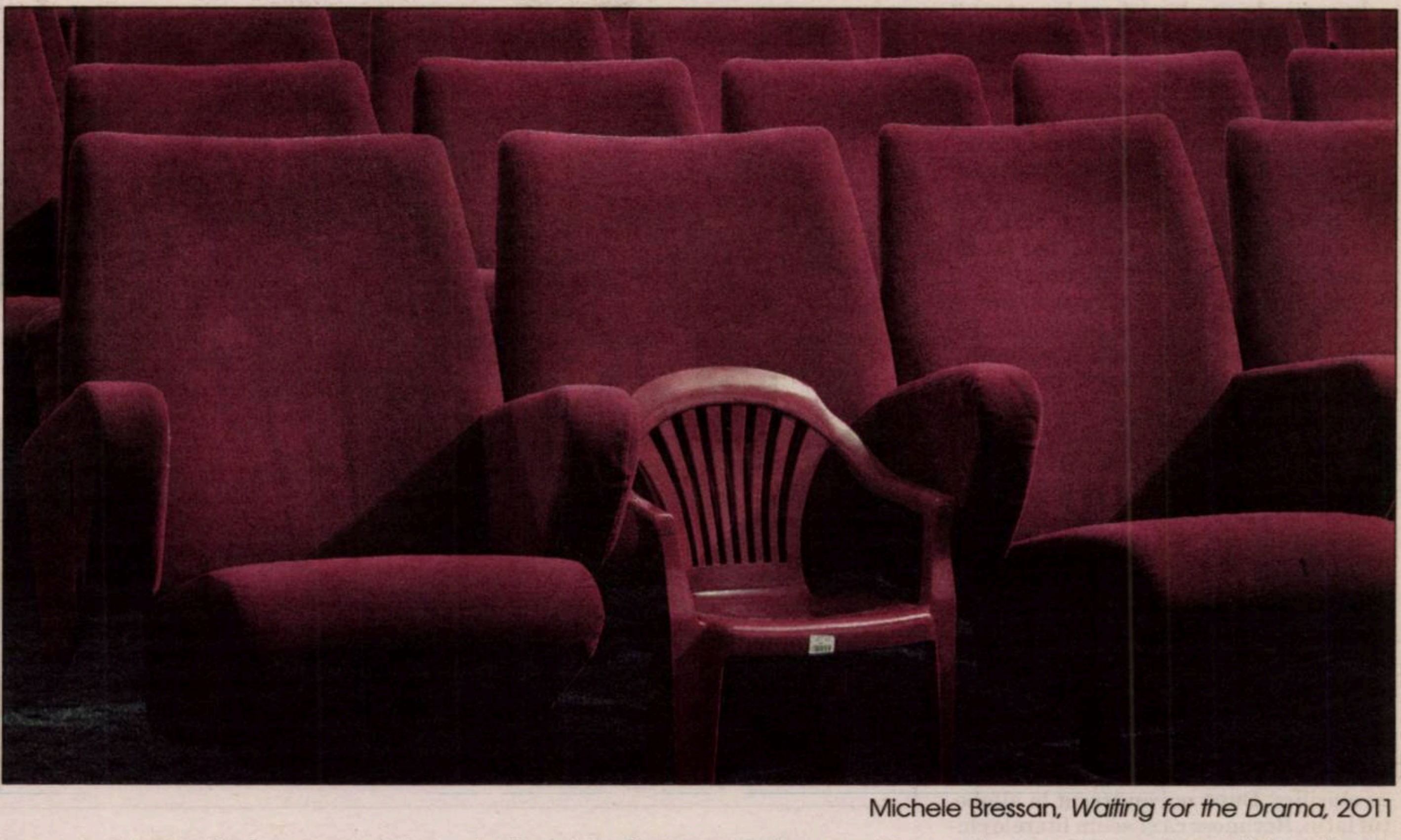

Michele Bressan, *Waiting for the Drama*, 2011

Mai mult decît limba, din familia germană am deprins aversiunea față de comunism și față de ocupanții ruși care îl aduseseră. Poveștile orbitau în jurul anilor buni, interbelici, și a ororilor comuniste postbelice. Numai că, sub comunism, partea română a familiei suferise chiar mai mult decît cea germană. Nici un ascendent lingvistic sau moral nu era adus de elementul minoritar. M-am simțit mereu eu, nu neapărat român. Crescut în comunismul ceaușist, o ideologie străină firii umane, favorabilă doar unei pături de activiști și securiști scelerați, dezmățul ideologic naționalist nu a făcut altceva decît să inhibe sentimentul de apartenență.

Niciodată nu m-am simțit minoritar, din nici o perspectivă.

Cumva, nu mă simțeam urmașul dacilor, chiar dacă odată la școală, la un bal mascat, m-am deghizat în Decebal (era un bal mascat pe teme istorice și nu voiam să mă deghizez în ilegalist), ocazie cu care m-am acoperit cu opregul cu fir de argint de la bunica mea romancă, singurul sentiment plăcut pe care l-am reținut și care mi-a marcat ulterior plăcerea de colecționar de artă populară românească.

Singura dată în viață cînd am fost pus în fața unei „crize“ identitare a fost în 1993, la Györ, în trenul care mă ducea la o conferință din Austria. Grănicerul ungur care a intrat în compartiment mi-a smuls pașaportul și bagajele și mi-a cerut să cobor din tren pentru că refuzam să îi răspund la torentul de cuvinte maghiare cu care mă copleșise și în care recunoșteam un singur cuvînt, pocit – *Cheșler*. Îmi maghiariza numele. Insista că eu sînt maghiar românizat care refuză să vorbească maghiara și că trebuie să fiu adus în fața autorităților. I-am spus (în germană, engleză, franceză) că sînt român etnic german și că, și dacă aș fi fost maghiar, treaba lui era doar să verifice pașaportul, nu competențele mele lingvistice. Pe scara vagonului, în stație, superiorul lui a sesizat expresia de triumf de pe fața mea atunci cînd i-am spus cît de bucuros sînt să pierd participarea la o conferință de istoria artei în favoarea unei conferințe de presă despre drepturile omului. L-a trimis pe malacul zelos să îmi pună bagajele la loc și am plecat spre Viena. Eram încîntat că sînt român, nu pentru că mi-ar fi adus vreun avantaj, ci pentru că era o condiție problematică. Tot atunci am sesizat cît de facilă este politica identitară și cît de sordid-profitabilă ar fi exploatarea traumei.

Nu m-am simțit minoritar nici în 1994, cînd am început să public în revista *22* articole critice de critică de artă (critica de artă la noi era eminamente necritică, apă de trandafiri, nu din cauza terorii ideologice comuniste, ci din pricina unei foarte umane îmbăloșări reciproce a artiștilor și așa-zișilor critici). Și nu m-am simțit minoritar nici atunci cînd am fost imediat atacat de bas-baritonii vieții culturale. Mi s-a reproșat ba că nu sînt bun român (fiind considerat de unii german nazist, de alții evreu conspiraționist), ba că sînt stalinist, ba că sînt ortodoxist, ba că am nu știu ce complexe și probleme fiziologice.

Recent, unii dintre aceștia au propus public, în scris, nu doar să fiu cenzurat, ci să mi se interzică să public, pentru că după atîția ani de publicistică am continuat să afirm impenitent că anumite instituții sînt ilegitime, că arta critică este critică, nu artă, că arta politică este propagandă, că militantismul artistic este o formă de terorism ideologic, că proiectele artistice ascund frecvent carierismul cel mai mediocru, că artiștii cumsecade și oamenii de bine ascund mitraliere sub fustele lor înfoiate de indignare și că o bună parte din istoria și teoria artei actuale este succesoarea aceleia din comunism și obnubilează sau distorsionează interesat întregi perioade și teme, exonerînd „munca“ artiștilor (care serveau regimul) pentru că aceștia erau profesioniști de treabă, pe care sistemul ticălos îi manipula.

Nici asta nu a durut și nu mi-a ruinat viața. Au acționat ca o minoritate dictatorială care își apără privilegiile sub masca omeniei. Deși păreau apărătorii bunului-simț majoritar, nu au găsit ecou suficient pentru a-mi cenzura libertatea de expresie. S-au dovedit minoritari.

Dar asta nu m-a fericit și nu mi-a înălțat viața. Pentru că de fapt nu cultura (națională sau nu) te ține în viață, ci viața bună, așa cum e ea aici sau aiurea. Nu ca protagonist al culturii naționale am edificat, împreună cu o echipă extraordinară, MARe/Muzeul de Artă Recentă, singurul muzeu de artă privat construit în România în mai bine de 100 de ani, ci pentru plăcerea foarte personală, a tuturor celor implicați, pentru dorința lor și a celor asemenea de a se simți bine, de a fi fericiți într-un loc în care frumosul, urîtul, binele, răul, sublimul, abjectul, toate se completează într-un sens profund dat existenței, nu culturii.

Obsesia păguboasă a vieții culturale este cultura, iar efectul acesteia este carierismul de care te izbești pretutindeni, carierism birocratic pentru care mulți își sacrifică viețile lor și ale altora, uitînd să își ofere și să ofere locuri și răgazuri în care să se simtă efectiv bine, nu să scrîșnească steril în locuri urîte, lipsite de viață. Faptul că MARe/Muzeul de Artă Recentă este trăit intens de vizitatorii săi, că aici se fac *selfie*-uri cu duiumul (știu, e îngrozitor de superficial, de subcultural, de condamnabil!), se filmează reclame comerciale și filme de acțiune internaționale (da, ce oroare, chiar acel film faimos, un veritabil brand la care vă gîndiți acum, crezînd că nu poate fi vorba despre el!), se joacă piese de teatru ca în orice teatru, se proiectează filme ca în orice grădină de cinema, au loc concerte ca în sălile polivalente, se țin petreceri corporatiste și dineuri diplomatice, și se vede multă, multă artă românească și internațională, mereu fiind ceva nou, toate acestea nu țin (așa cum bine ați sesizat!) de Marea Cultură Națională, ci de bunăstarea vieții de zi cu zi, de sentimentul că e bine să-ți fie bine într-un loc bun, chiar și într-o metropolă ca București.

Ei bine, acest sentiment cu totul necultural chiar mă fericește și îmi luminează viața. Exact așa cum mă fericește și îmi luminează ziua o postață de cosit, într-o dimineață de mai, sau un măr plin de fructe, tîrziu, în octombrie.

Erwin Kessler este istoric de artă și director-fondator al Muzeului de Artă Recentă (MARe). ●

Michele Bressan, *Untitled*, 2009

Vasile ERNU

Ж – Cum am aflat că vorbesc limba română

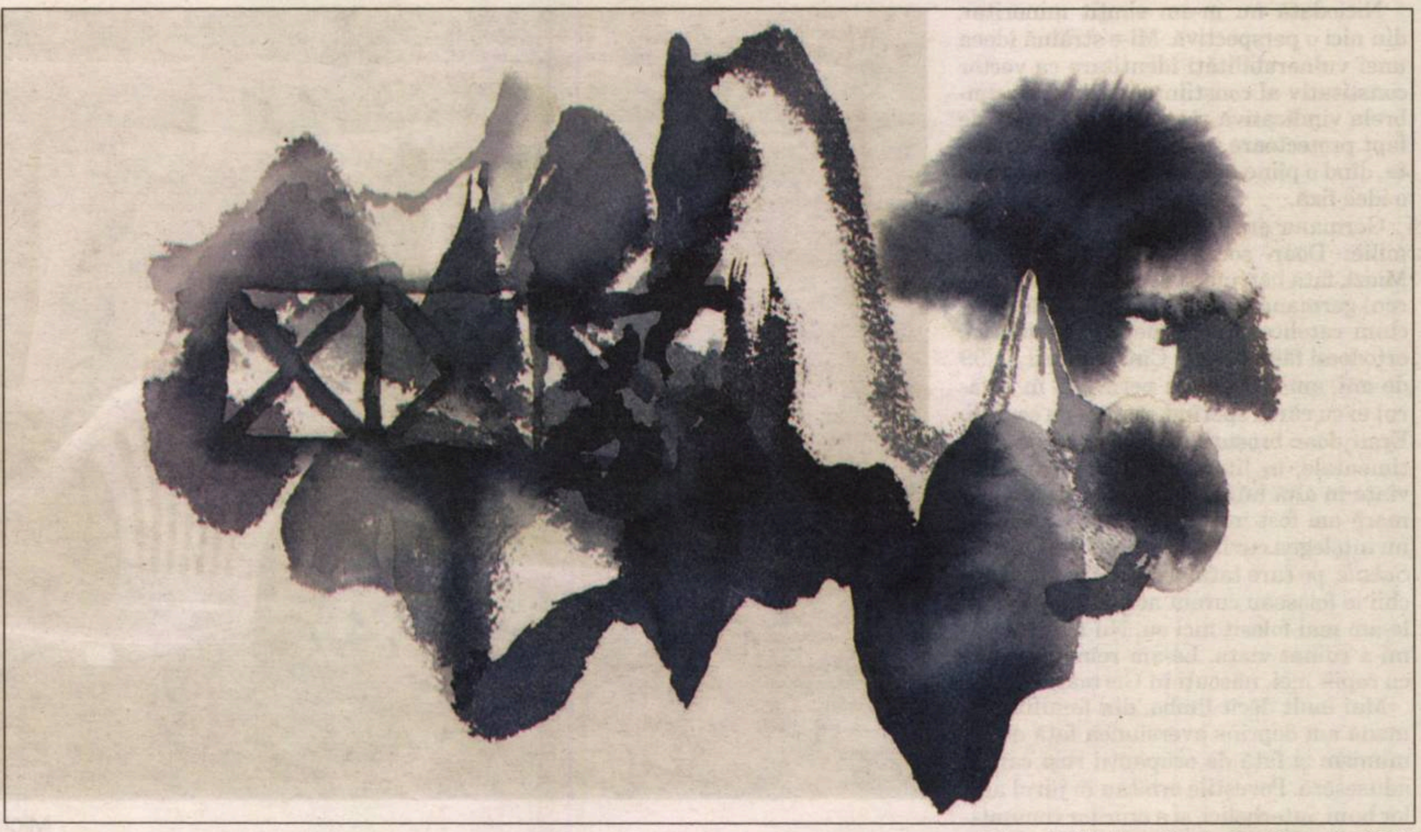

Róbert Köteles, *Study for One III*, 2019

În perioada pandemiei am lucrat mult la o nouă carte – *Sălbaticii copii dingo*. E o carte a adolescenței pe care mi-am petrecut-o în anii '88-'89 în Basarabia epocii sovietice. Una dintre problemele pe care mi le pun este legată de această devenire culturală. Ceea ce am înțeles este următorul fapt – cultura este un soi de umbră a educației, nu poți sări peste ea. Cultura este în primul rînd un rezultat al limbii folosite, al educației, al instituțiilor și materiei infrastructurii. A calității lor. Dar să o iau pe ocolite. Povestea experienței, că așa sînt scriitorii.

De mic am folosit sintagma „limba moldovenească“ pentru ceea ce vorbeau ai mei și ceilalți din jur. Era cea ce vorbesc și azi. Se vorbea în sudul Basarabiei o limbă foarte curată. Apropo. țăranii sînt cei care au salvat limba acolo, nu „elita“. Mai ales femeile, căci nu făceau armată: necunoașterea limbii dominante, rusa, a conservat perfect limba română. Elita intelectuală și urbanul s-au conformat primii cu „limba Puterii“. De ce? Nevoia de prestigiu, funcția limbii ca instrument de acces la resurse și creșterea în ierarhie etc. Asta așa, printre altele.

Sînt ultima generație care a scris cu litere chirilice. Am dat examenul, Bacul, cu chirilice. După noi au trecut la alfabetul latin. Recunosc că și acum literele chirilice îmi sînt mai intime decît cele latine. Mintea mea e construită pe fonetică chirilică. Ador literele – Ж, Ы, Я, Ь,Э,Ю. Literele latine le-am însușit citind Biblia și m-am împrietenit și cu ele de timpuriu. Sînt bine familiarizat cu războaiele limbilor, identităților etc. Și astăzi folosesc sintagma „limbă moldovenească“ deseori fără încărcătură ideologică, mai degrabă ca marcă retro a unei memorii intime. Nu fac distincție între „limbă moldovenească“ și „limbă română“ – sînt mărci convenționale. Așa e, oficial e limba română. Dodonismele identitare moldovenești sînt niște aberații. Dar primul șoc legat de această sintagmă a fost prin '82.

De mic am folosit sintagma „limba moldovenească“.

Contextul: pentru a păstra ruptura și a justifica diferențierea român-moldovan/basarabean, a existat o întreagă mașinărie ideologic-politică a sovieticilor, care a trebuit să inventeze identități și strategii politice, culturale și istorice de diferențiere. E o tehnică mai veche. Aici nu am spațiu s-o explic pe larg: cert este că limba moldovenească era prezentată lingvistic ca limbă diferită de cea română – o aberație. Haina literelor ajuta această diferențiere. Dar în mintea copiilor funcționa.

Povestea, șocul din '82. Știam să citesc deja bine cu ambele alfabete. Eram familiar cu ambele. dar „ale mele“, în capul meu de copil, erau cele chirilice. Ce era cu „latine“ îmi era străin. Foarte interesant cum mintea copilului face distincții care pot fi construite destul de ușor. În toamna cu pricina, anul '82, cred, în clasă a intrat un profesor înalt, îmbrăcat straniu – sacou cu mîneci scurte, cu pantaloni scurți, cu sandale de iarnă și vară –, cu o barbă mare și roșie și cu ochelari groși. S-a prezentat: Viktor Ghenadievici Grebenșcikov, profesor de istorie. Atenție: vorbea o limbă ca la Radio București. Puțin neobișnuit pentru un „moldovan“. Aveam să aflăm că omul nostru straniu avea enorm de multe studii – fusese repartizat la țară din întîmplare. Era orășean. Așa era în Est. Vorbea nenumărate limbi – mitul spune că peste zece limbi. El m-a învățat să deosebesc multe limbi – polonă de sîrbă, georgiană de armeană. El a fost primul care mi-a spus clar și fără echivoc: limba moldovenească și limba română sînt limbi identice. Punct. Cu argumente să priceapă și un copil. El a făcut posibil să se dizolve acest mister: de ce pot înțelege o limbă străină fără să o învăț și de ce pot asculta TVR și Radio România, care transmit într-o limbă străină. Proful cu barbă roșie mi-a descifrat misterul. Eram clasa a V-a, maximum. Ah, am uitat să vă spun: profesorul era un rus de la mama lui din Siberia, de pe Baikal, dar vorbea o română perfectă. Că așa-i în imperiu – necunoscute sînt amestecurile Babilonului!

Diferențierea

Acum să vă spun o istorie: istoria literei Ж. Cei care gîndesc doar în termeni identitari naționali nu pot înțelege anumite lucruri pentru că nu țin cont de istoria reală, factuală. Există o istorie a ideilor și una a materiei, care este la fel de importantă: istoria instituțională, administrativă. Noi uităm că Basarabia este în componența Imperiului Țarist din 1812, cînd angrenajul social-politic identitar încă nu era foarte bine conturat. Dar dincolo de limbă, religie și cultura țărănească – una care, bineînțeles, era unitară – au apărut procese foarte complicate. Dacă cele trei regiuni istorice au avut fiecare propria istorie, un întreg proces de emancipare și modernizare, Basarabia a trecut prin filtrul impus de Imperiul Țarist. Iar acest calapod implica un întreg angrenaj administrativ, cultură, infrastructură, relații sociale, politice și economice destul de diferite. Basarabia și-a trăit perioada modernă într-un cu totul alt tip de cultură socială, politică și economică. Acestea sînt fapte. Aceste fapte produc tipuri de cunoaștere și forme existențiale diferite.

Asta nu înseamnă că dispare ceea ce s-a acumulat de-a lungul istoriei de sute de ani, ci doar că se transformă, că apar mutații importante. Trecerea Basarabiei de sub administrația țaristă sub administrația României Mari e un moment important de regîndire și recalibrare a discursului identitar, adaptat la ideologia națională a României, o țară deja constituită cu care Basarabia, sau mai degrabă moldovenii, aveau, desigur, un bagaj cultural, religios și lingvistic comun. Basarabia, să nu uităm, a fost mereu un spațiu destul de amestecat din punct de vedere etnic, dar dominat de populația moldovenească. Din păcate, România Mare nu a avut prea mult timp la dispoziție și a făcut destul de multe greșeli care vor fi speculate de noua adminstrație sovietică. Administrația românească a lăsat puține urme, inclusiv din cauza felului în care și-a stabilit prioritățile.

După război, sovieticii au început un amplu proiect de diferențiere. Istoria, cultura, dar mai ales limba moldovenească trebuia să fie ceva distinct. Astfel, totul a fost reinventat pentru a construi această diferență. A apărut moldovenismul, o identitate locală, diferită de cea românească, cu accente pe conflict și deosebiri. S-au fabricat argumente, s-a introdus alfabetul chirilic, s-au inventat genealogii ciudate.

Ж este o literă ce reprezintă un sunet.

Cît de importantă a fost această mașinărie ideologică e greu de spus. Sigur a lăsat urme adînci, însă cea mai profundă diferență e legată de altceva. În primul rînd, de istorie, așa cum am spus mai sus. Basarabia a absentat în momentul „inventării poporului“ în forma lui modernă, în secolul al XIX-lea. Prin urmare, îi lipsea această sensibilitate, chiar dacă ea a fost transmisă pe diverse canale. Îi lipsea și sentimentul apartenenței la statul român modern. Și nu mă refer la elită, care s-a orientat foarte repede, ci la grosul populației, foarte suspicioasă față de diferitele forme de putere, reforme, statalități etc. Ea a văzut multe și a suferit multe.

Este apoi perioada sovietică. Mai puternică decît propaganda este istoria reală, trăită, care cuprinde socialul, economicul, administrativul, educația, infrastructura. Apartenența la țesătura socială, politică, culturală și economică a imperiului îți modelează altfel viața, sensibilitatea și gîndirea. Asta nu înseamnă că moldovenii nu sînt români, ci că sînt români care nu au trăit în spațiul românesc vreme de două sute de ani. Adică aproape de cînd știm noi România. Din cele șase generații rămase în memoria familiei, doar una s-a format parțial în spațiul statal românesc – 22 de ani a prins. În rest, toți au trăit după calapodul rusesc, țarist sau sovietic. Acestea sînt datele problemei și nu le putem ignora. Trebuie să ținem cont de ele, nu le putem schimba nici cu poezii, nici cu cîntece, nici cu lacrimi, nici cu zîmbete. Dar poate că acesta este și unul dintre marile noastre atuuri. În modernitate, diferența este mult mai fecundă decît repetiția, asemănarea, identicul.

Ce legătură au toate acestea cu Ж?

Ж este o literă ce reprezintă un sunet. E o literă inventată, inexistentă în alfabetul chirilic clasic. A fost inventată special pentru fonetica românească. Se pare că sunetul *gi* nu putea fi redat cu litere chirilice. Ca urmare, a fost inventat Ж, pentru a adapta literele chirilice la sunetele limbii române. Cînd vorbești, nu simți diferența între Ж și *gi*, dar ele sînt din materii diferite, arată altfel, practic sînt produse culturale diferite. Ж, pe care-l cunosc de mic, este pentru mine un semn drag. *Gi* este ceva învățat tîrziu, străin, dar apropiat, îmblînzit. Ж nu le spune nimic colegilor mei de generație din România, chiar dacă sună la fel ca *gi*, dar pentru mine el este intim. Sînt experiențe și materii diferite.

Vasile Ernu este scriitor. Ultima carte publicată: *Izgoniții*, Editura Polirom, 2020 ●

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **879** ■ 11-17 februarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

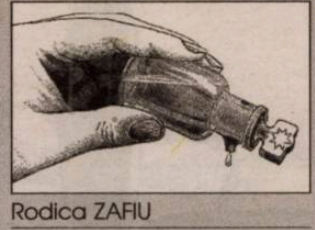

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (6)“

pagina 3

O RUBRICĂ NOUĂ

CONSTANTIN RUDNIȚCHI

„Viața de capital“

pagina 8

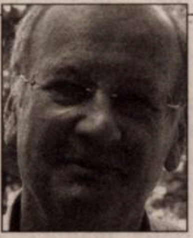

WOLF LEPENIES

„Continuitatea gloatei“

pagina 22

Datul cu părerea și formatorii de opinie

„Cel care te convinge să crezi în absurdități, acela te va determina să comiți și monstruozități.“

VOLTAIRE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană

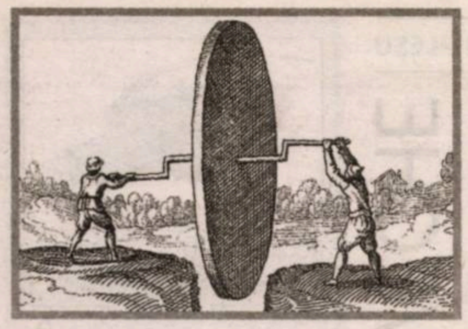

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O lecție rusească

Într-un text publicat pe blog-ul serviciului diplomatic al Uniunii Europene, șeful instituției, spaniolul Josep Borrell, încearcă să explice una dintre cele mai umilitoare călătorii pe care le-a făcut vreodată în cariera sa. „Am fost la Moscova pentru a vedea dacă Guvernul Rusiei este interesat de o discuție despre diferențele dintre noi și inversarea tendinței negative înregistrate în relațiile bilaterale. Reacția pe care am primit-o indică contrariul“.

Arareori vreun oficial european reușește să enerveze *establishment*-ul de la Bruxelles așa de rău încît să i se ceară demisia pe mai multe voci. Borrell a reușit.

A mers la Moscova din proprie inițiativă, după ce patru ani de zile o vizită la acest nivel nu mai existase. Absența contactelor formale, la nivel înalt, are întotdeauna semnificația unei răciri a relațiilor. Și motive pentru așa ceva au existat cu prisosință. Umbra președintelui Vladimir Putin a fost prezentă în anii aceștia în asasinate, campanii de dezinformare, manipulări externe și amestec în afacerile interne ale mai multor țări dintre care cazul cel mai discutat, dar probabil nu cel mai grav, este cel al Statelor Unite. Peste toate astea se adaugă reprimarea rușilor care îndrăznesc să spere la un viitor democratic și fără Putin.

Și totuși, Borrell a ales să nu vadă toate acestea sau să le treacă în plan secund, plecînd de la prezumția că e mai bine să negociezi decît să lași lucrurile să se degradeze. Rușii au avut grijă să îi pedepsească această bună-credință. Sau naivitate, dacă vreți.

Cu doar cîteva minute înaintea conferinței de presă comune pe care Înaltul Reprezentant al UE pentru Politică Externă și Securitate urma să o țină alături de gazda sa, ministrul de Externe Serghei Lavrov, Guvernul rus a anunțat sardonic expulzarea a trei diplomați europeni. Cei trei – un polonez, un suedez și un german – au fost acuzați că au participat la demonstrațiile de solidaritate cu Alexei Navalnîi, cel mai gălăgios și eficient opozant al lui Vladimir Putin. Navalnîi a supraviețuit anul trecut unei tentative de otrăvire, a fost tratat în Germania și, spre exasperarea președintelui Rusiei, a revenit în țară pentru a-și relua activitatea politică. Prompt, a fost arestat. Asta a dat naștere unei mișcări de protest fără precedent în ultimii ani care a fost întîmpinată cu o brutalitate fără precedent pentru Rusia ultimilor 10-20 de ani.

Expulzarea celor trei e mai puțin relevantă decît momentul în care ea s-a produs. Borrell a fost pus în fața acestei situații fără să poată avea o replică pe măsură. Un martor mirat la propria-i umilire și, indirect, a întregului bloc comunitar.

Un alt moment jenant al conferinței, exploatat instantaneu de propaganda Kremlinului, a fost acela în care Înaltul Reprezentant a lăudat fără rezerve eforturile rusești de cercetare și producție a unui vaccin anti-COVID. „Vești bune pentru umanitate“, a conchis Borrell. La scurt timp după conferință, autoritățile au publicat un videoclip în care aceste declarații erau precedate de imagini cu Navalnîi criticînd autorizarea prematură a vaccinului. Mesajul deloc subtil era că Navalnîi e atît de rău-intenționat încît pînă și patronii lui occidentali îl contrazic.

Josep Borell

Însă rușii nu sînt vinovați pentru întreg dezastrul. Presa internațională relatează că Înaltul Reprezentant i-ar fi spus anterior lui Lavrov că nici un stat european nu a propus noi sancțiuni împotriva Rusiei ca urmare a felului în care Guvernul de la Moscova își tratează Opoziția. Exasperați, alți diplomați europeni s-au simțit obligați să îl contrazică pe spaniol. S-au cerut sancțiuni, au zis diplomații. S-au cerut dinspre estul continentului. Balticii, Polonia, România – țări care au o experiență nemijlocită legată de conduita rușilor lăsați de capul lor. Era însă prea tîrziu și, probabil, analiștii de la MAE rus au rîs cu poftă observînd incoerența europenilor.

În cîteva ore de la conferința de presă, dinspre Bruxelles au început să sosească cererile privind demisia lui Borrell. În Parlamentul European, peste 50 de reprezentanți ai principalelor grupuri politice – deloc surprinzător, mulți estici printre ei – au semnat o scrisoare care îl acuză, printre altele, pe Înaltul Reprezentant că nu a părăsit imediat Rusia la vestea expulzării colegilor săi. În replică, diplomatul admite că a avut de învățat din această călătorie, dar nu a dat nici un semn că are de gînd să își asume responsabilitatea pentru eșecul ei demisionînd.

În absența unui gest unilateral de voință, poziția sa este aproape sigură. Pentru ca la vîrful serviciului diplomatic european să vină altcineva ar fi nevoie ca Ursula von der Leyen, președinta Comisiei, să ceară în mod direct acest lucru. Scenariul acesta este improbabil, iar europenii rămîn doar cu o lecție învățată în cel mai umilitor mod.

P.S. Vreau să remarc aici o schimbare de atitudine a Ministerului de Externe român, care în ultima perioadă a avut o atitudine principială, fermă și fără echivoc față de mai multe crize din alte state în care democrația și drepturile omului sînt supuse unor grele încercări. Mă gîndesc mai ales la atitudinea „alor noștri“ în cazul Belarusului, dar și la reacția fermă față de evenimente mai îndepărate de noi, cum sînt cele din Myanmar. Ca parte a unui popor care și-a obținut libertatea plătind un preț în vieți de oameni, o astfel de atitudine e nu numai necesară, dar și obligatorie. Pînă nu demult, România era mai degrabă evazivă sau tăcută în astfel de situații. Și asta era rușinos.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

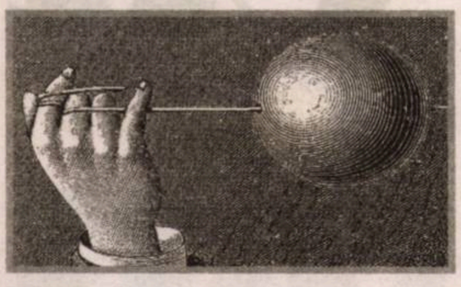

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cît costă Cuba libre?

Reformă importantă într-un stat comunist aflat în pragul colapsului. Cuba a anunțat intenția de a permite privatizarea unor sectoare importante ale economiei. După o lungă perioadă de stagnare, economia a înregistrat anul trecut o scădere de 11%. E cea mai gravă criză economică din ultimii treizeci de ani. Un stat sărac care depinde de importuri nu mai poate asigura cele necesare traiului pentru cea mai mare parte a populației. Cauzele sînt multiple. Economia oricum șubredă a statului insular a fost lovită de noile sancțiuni impuse de administrația Trump. Iar pandemia de COVID-19 a redus drastic veniturile generate de turism – o lovitură considerabilă pentru această țară atît de dependentă de valută. După devalorizarea monedei naționale și abandonarea sistemului dual de schimb, măsuri întreprinse de Guvern la începutul acestui an, guvernul comunist vrea să privatizeze cea mai mare parte a economiei.

Avînd în vedere cît de încet se mișcă orice încercare de reformă în Cuba, va mai trece mult timp pînă cînd privatizarea se va petrece cu adevărat: transferul proprietății de la stat la privat se poate hotărî peste noapte, dar nu se poate realiza efectiv decît peste niște ani. Suficient timp, deci, să ne gîndim la scenarii posibile. Două direcții, desenate în tușe groase.

Mai întîi, un vis frumos: *Cuba libre!* Odată cu liberalizarea, mii de mici întreprinzători își vor putea dezvolta afacerea, se vor asocia, vor investi bani și muncă în propriile afaceri. Șoferi de taxi, instalatori, vînzători, care lucrează, deja, pe cont propriu sau în cooperativă, vor înființa societăți cu răspundere limitată care vor crește odată ce tot mai mulți oameni vor avea nevoie și își vor putea permite serviciile lor. Hotelurile sărăcăcioase, odată renovate, vor fi introduse în marile circuite turistice și tur-operatori internaționali vor aduce mii și mii de vizitatori spre această destinație frecventată, pînă mai ieri, doar de o clientelă restrînsă; odată cu turismul de masă vor intra în țară bani, mulți bani: e capitalul care va permite dezvoltarea unor afaceri pe orizontală, dar și modernizarea infrastructurii acum părăginite. Investitori internaționali vor capitaliza afacerile locale: diaspora cubaneză din Florida se va reîntoarce în țară pentru a pune umărul la privatizare; *trader*-i americani vor cumpăra mari proprietăți pe care să dezvolte noi *resort*-uri de lux, vor veni rușii și își vor parca iahturile în porturile modernizate de firme din China etc. Angajații firmelor private vor cîștiga tot mai mult și vor consuma, la rîndul lor, tot mai mult. Faimosul sistem de sănătate cubanez se va privatiza și el: spitalele vor fi modernizate și echipate cu cea mai recentă tehnologie. Vor apărea școli private la tot pasul – de la grădiniță la universitate, oricine va avea acces la educație de calitate, căci fiecare va avea numai de cîștigat de pe urma transferului întregii economii de la stat la privat.

Celălalt scenariu e de coșmar. Un coșmar prin care au trecut multe foste state comuniste în primul deceniu de după prăbușirea URSS. Privatizarea pe repede-înainte, în contextul unui stat falimentar. În acest scenariu, *„Cuba libre“* e doar un slogan. După decenii de comunism, cîțiva tovarăși întreprinzători își iau destinul în propriile mîini și privatizează mica întreprindere de stat la care pînă nu demult erau angajați. Cu participarea angajaților, care acceptă să lucreze o vreme fără salariu în schimbul promisiunii de a primi bani mai mulți odată ce afacerea e pusă pe picioare. Doar că optimismul inițial nu se va confirma. Mulți întreprinzători lipsiți de educație economică și mai ales de mijloace nu vor reuși să-și susțină afacerea și vor lăsa în urmă întreprinderi falimentare și șomeri. Și în visul acesta apar miliardarii americani, oligarhii ruși și firmele-de-stat-dar-private *made in China,* doar că, de data asta, nu generează bunăstare: se bat pentru a cumpăra cît mai repede, cît mai mult, cît mai ieftin tot ce are statul de vînzare, plătind cuvenita șpagă la autorități și, în încercarea de a obține un profit economic sau politic, vor încălca principii elementare ale liberalismului. Prețurile locuirii vor crește vertiginos odată cu investițiile imobiliare. Apoi, prin gentrificare, mii de oameni de condiție medie se vor trezi săraci: nu-și vor mai permite să locuiască în anumite cartiere și vor migra către periferia orașului și a societății. Cuba va rămîne un stat dependent de capitalul străin. Va deveni o destinație turistică populară. Dar nu neapărat mai înstărită: cubanezii neinstruiți vor deservi, pe bani puțini, turiști bogați și nu vor avea parte de servicii sociale, de sănătate și de educație mai bune pentru că prea puțini din banii celor aflați doar în trecere prin Cuba vor intra în conturile statului pentru a susține toate aceste servicii. Refugiul, pentru mulți, va fi în mediul rural, acolo unde micile ferme vor asigura subzistența, nu și bunăstarea. Puțini, poate, vor reuși să construiască afaceri de succes cu angajați fericiți. Dar, pentru marea majoritate a cetățenilor, pentru angajații de rînd, pentru oamenii obișnuiți, nu prea contează dacă-i faliment de stat sau faliment privat: sărăcia are același gust.

Calea pe care a ales-o Guvernul de la Havana e firească: e clar că singura soluție e normalizarea relațiilor internaționale și liberalizarea economiei. Doar că nu orice e de vînzare. Și nu pe oricît. Întrebarea care se pune acum e cît costă *Cuba libre.*

■ ■ ■

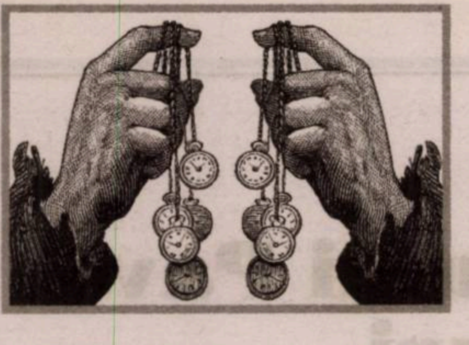

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Instantanee din istoria privirii

6. Odilon Redon și insomniile ochiului

Pentru a visa, privitorul nu are nevoie să adoarmă. Ca și Chagall, Odilon Redon și-a consumat destinul de pictor în umbra multicoloră a reveriilor... Dar, spre deosebire de Chagall, el nu avea nevoie să închidă ochii pentru a visa. (O experiență care, de altfel, ne este tuturor la îndemînă.) Chagall se scălda în imaginație ca într-un *somn* plin de fantasme. Redon face experiența imaginarului în stare de *veghe*. Și dacă reveriile lui Chagall vor fi fost o superbă *divagație* față de realitate, o îndepărtare de ea, cele ale lui Redon vor fi un salt în nevăzut, *cu realitatea văzută cu tot*. Chagall părăsea, nostalgic, lumea, Redon o ia cu sine, o „răpește“ (legată la ochi?), pentru a o restitui unei imprevizibile feerii.

A instala, între lume și sine, întunericul pleoapelor închise este, din punctul de vedere al lui Redon, la fel de vinovat pe cît de vinovat este a nu sta în fața lumii decît ca retină pură, cum voiau impresioniștii. A demisiona din zona vizibilului e în aceeași măsură de neîngăduit pe cît este de neîngăduit a trăi, parazitar, strict în limitele lui. Odilon Redon știa, ca și Goethe, ca și înțelepții din vechime, că misterele cele mari nu stau neapărat dincolo de vedere, ci se află mai curînd în chiar lumina ei, acolo unde nimeni nu se gîndește să le caute. Așa se explică admirația pe care artistul acesta, altfel iubitor de bizarerii și degustător de enigme, o avea pentru senzorialitatea radicală a lui Courbet. Căci în senzorialitatea aceea, el percepea forța explozivă a realului nud, înzestrarea miraculoasă a materiei de a iradia, prin pathos-ul prezenței ei, pînă spre hotarele spiritualității. Într-o asemenea viziune, s-ar zice că „spiritul“ nu e, poate, altceva decît materie în delir, materie „congestionată“ sub raza penetrantă a luminii. Dar pentru a înțelege în acest fel lucrurile, ochiul nu trebuie să fie organul uitării realului (ca pentru Mondrian) sau al evaziunii din real ca pentru Chagall). El trebuie să fie ceea ce îi cerea Redon: un rege al lumii, un astru absolut, plutind pe deasupra lucrurilor, cum o și face, la propriu, în cîteva dintre gravurile artistului *(Œil-ballon*, 1878, *Vision,* 1883). „Logica vizibilului“ – spune, la un moment dat, Redon – trebuie să fie adusă în serviciul invizibilului.“ În acest laconic imperativ se exprimă, simultan, cel puțin două adevăruri, amîndouă esențiale. Mai întîi că pictorul care își cunoaște vocația trebuie să rămînă mereu un *mediator,* un cavaler al hotarelor dintre două lumi: cea a senzațiilor imediate și cea a „universaliilor“, a tiparelor originare. Apoi, că lumile acestea două nu sînt – pentru ochiul inițiatului – decît una singură. La temelia lor stă aceeași ordine, aceeași structură: ordinea Logosului, a Rațiunii atotunificatoare. În asemenea măsură „atotunificatoare“, încît ea poate da seamă – fără să-l desființeze – și de „restul“ de Iraționalitate al lucrurilor. Odilon Redon mărturisește cu egală vigoare persuasivă și despre farmecele acestui „rest“, dar și despre demnitatea Întregului, în alcătuirea căruia el își găsește, în cele din urmă, sensul.

Odilon Redon și-a consumat destinul de pictor
în umbra multicoloră a reveriilor...

■ ■ ■

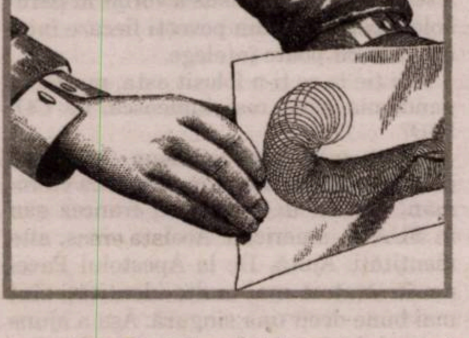

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Credință vs. rațiune sau credință vs. credință?

„Dialogul dintre cei ce cred și cei ce nu cred“, auzim că se spune adesea, spre a ne încuraja, presupun. Mă gîndesc însă că formularea e fie greșită, fie măcar induce în eroare. Mai bine am vorbi despre dialogul sau controversa dintre cei ce cred *într-un fel* și cei ce cred *într-alt fel*. *Controversa ori dialogul ar fi, așadar, între cei ce cred diferit.*

Necredință ca atare nu există în sens absolut, ci numai credințe diferite. Într-adevăr, chiar raționaliștii sînt obligați să admită că ceea ce numim viziunea științifică asupra lumii se bazează și ea pe un set de credințe implicite, admise fără demonstrație: de pildă, ei cred că există legi uniforme ale naturii, inteligibile și avînd o expresie simplă, eventual matematizabilă, că există cauzalitate, că Universul nu are, la scară macroscopică, porțiuni privilegiate (e izotrop) etc. Or, aceste credințe nu pot fi demonstrate rațional ori empiric. Unii merg chiar mai departe, precum Hawking, cu credința sa în „teoria finală“, în filigranul căreia ghicim un crez deist, pitagorico-platonician. Să amintim și de cazul „deplasării spre roșu“: cînd s-a constatat că spectrele galaxiilor îndepărtate sînt deplasate înspre roșu, s-a admis îndată explicația prin efectul Doppler, ceea ce a dus la presupunerea îndepărtării galaxiilor de noi și între ele. Dar la baza acestei ipoteze stă credința în uniformitatea în timp și spațiu a legilor naturii, ceea ce e indemonstrabil. Nimeni nu a explicat deplasarea spre roșu prin presupunerea alternativă (deloc absurdă în sine) că, la mari depărtări (sau în urmă cu mult timp), universul este (era) altfel decît în apropiere (acum), ori că legile naturii sînt altfel la distanță – iar asumarea explicației prin efectul Doppler a reprezentat un act de credință.

Știu, se va spune că asemenea credințe științifice sînt sau pot fi atestate experimental. E adevărat: existența îngerilor nu poate fi atestată experimental, în timp ce existența găurilor negre – da. Și totuși uniformitatea legilor naturii, la care mă refeream mai sus, nu poate fi atestată experimental, fiindcă însuși experimentul respectiv ar presupune fie această uniformitate, fie un alt principiu congruent cu ea. Așadar, la capătul drumului există un act de credință pură, chiar și atunci cînd știința admite și probează existența găurilor negre. Întrebarea deci nu este dacă oamenii cred sau nu, ci în ce anume cred: într-un Dumnezeu personal, în astrologie, în Tora, în darwinism, în uniformitatea legilor naturii, în Nostradamus, în medicina științifică, în șamani etc. Așadar, la baza tuturor construcțiilor noastre științifice, culturale ori teologice etc. stau, în ultimă instanță, niște credințe. Sînt însă aceste credințe (și altele) echivalente? În sens strict, numai în calitate de credințe – da. Altminteri, ele pot fi apreciate diferit în funcție de mediu, repere culturale, situație și, desigur, efect asupra celui care crede și a altora. Se aduc probe în unele cazuri, dar, așa cum sugeram înainte, trebuie să crezi mai întîi că probele sînt relevante, apoi care anume și după ce metodă sînt relevante, pentru a accepta probele. Pe de altă parte, și cei ce cred în miracolele relicvelor sau icoanelor obișnuiesc să aducă anumite probe pe care alții le resping cu totul. Firește, adesea credințele pot fi judecate dintr-o perspectivă etică sau utilitară, ceea ce nu le face la fel de dezirabile. Sub acest aspect, credința în medicina științifică este cu mult mai utilă decît cea în vrăjitoare. Totuși, adesea putem crede lucruri dezavantajoase chiar pentru noi înșine sau apropiații noștri, dar asta nu ne face mai puțin convinși că avem dreptate. Sînt oameni care au murit de COVID-19 fiind încredințați pînă la capăt că acest virus nu există. Cel care crede ferm în ceva aproape nu poate fi convins că nu are dreptate, oricîte probe i s-ar furniza; iar dacă este totuși convins, de fapt nu mai crede în ceea ce credea înainte, ci în altceva.

Cum putem atunci conviețui împreună sau dialoga dacă avem credințe diferite, ba chiar incompatibile uneori? Uneori nu putem și rezultă „războaiele“ religioase, indiferent sub ce formă le întîlnim. Dar, în general (din fericire), credințele marii majorități a oamenilor nu sînt blocuri compacte și omogene, ci *conglomerate* eterogene și complexe: cutare e cercetător într-un laborator de biologie, dar se cunună religios și nu numai din oportunism social; cutare consultă uneori horoscopul într-o chestiune foarte personală, dar altminteri crede în astronomie. Sînt oameni care cred în conspirația QAnon sau alte năzdrăvănii, dar altminteri sînt buni profesioniști. Cunosc un fizician remarcabil în SUA care, în același timp, este evreu ultraortodox. Contradicțiile acestea nu sînt noi. Istoricul Paul Veyne spunea că grecii antici știau că preoții „aranjează“ oracolele Pythiei, fiind corupți de politicienii diferitelor state, dar credeau totodată și că Pythia arată voința zeilor. În templul din Ierusalim, pînă la reforma lui Iosia din secolul VII î.Chr., oamenii se rugau și lui Iahve, și zeilor astrali, fără a vedea o contradicție. Creștinii din primele veacuri îi criticau pe păgîni fiindcă se închinau unor obiecte pe care, chipurile, le divinizau, dar ei înșiși venerau relicvele sfinților și credeau că există icoane nefăcute de mînă omenească. Politicienii noștri europeni credeau mai demult în „flacăra violetă“, iar apoi, unii dintre ei, au în crezut în „statul paralel“. Oamenii cred adesea, cumva simultan, în lucruri contradictorii, incompatibile, cum ar fi o lume în care miracolul este imposibil și o lume în care miracolul este posibil. Disonanța cognitivă este cu mult mai comună decît ne-am dori uneori și ea se întîmplă și celor mai știutori. Cunosc oameni care își dau seama că probele în favoarea darwinismului sînt covîrșitoare și totuși nu pot renunța la teleologie și chiar la creaționism. Faptul că există și au existat mari savanți teiști sau deiști nu demonstrează deloc că știința și religia merg sau pot merge împreună, așa cum se susține uneori, ci numai că noi, fie și cînd sîntem de profesie savanți (sau teologi, de ce nu?), sîntem inconsecvenți în credințele noastre, *care, repet, sînt în general conglomerate lipsite de unitate și nu blocuri*.

Desigur, există și excepții: printre acestea sînt fanaticii, fundamentaliștii, dar ei sînt puțin frecventabili. Ce ne deranjează la aceștia nu e că ei cred prea intens, ci faptul că ei cred prea consecvent și univoc, ceea ce îi face inflexibili, periculoși și poate chiar ne creează un straniu sentiment de culpabilitate (fapt ce explică, poate, atractivitatea fundamentalismului): noi, ceilalți, nu sîntem consecvenți, ceea ce în mod fals ni se pare a fi un defect, dar în realitate e adesea o calitate adaptativă.

Astfel, credințele noastre se armonizează prin faptul că anumite componente ale conglomeratului se regăsesc în foarte multe cazuri. Dar ele se deosebesc în măsura în care dominanta și cantitatea acestor componente ale conglomeratului variază. „Antinomiile credinței“ sînt de găsit în aproape fiecare dintre noi sau, mai bine, *sîntem aproape fiecare dintre noi* un cîmp de luptă pentru credințe diverse. De aici rezultă un lucru foarte bun pînă la urmă: dacă putem finalmente dialoga, aceasta se întîmplă *fiindcă sîntem eterogeni, divizați, incongruenți și inconsecvenți*. „Conglomeratul“ se fisurează, chiar se sparge relativ ușor, iar componentele sale se pot schimba în timp. Cumva, în cei mai mulți dintre noi există simultan „toți zeii“: trăiește în fiecare un întreg *panteon*. Din fericire.

■ ■ ■

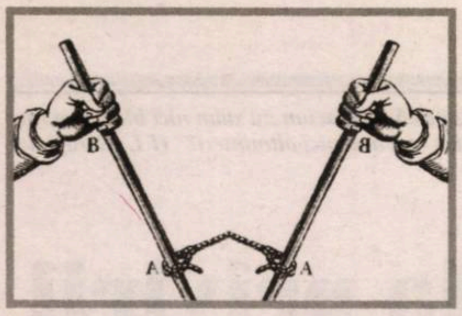

TÎLC-SHOW

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Învățăturile Apostolului Pavel despre virusuri

●●● dat fiind că nu ne-ntîlnim toată ziua cu o obsesie planetară precum virusurile, ar fi păcat s-o lăsăm să se risipească înainte de-a o stoarce de înțelesuri pînă la ultima picătură. S-o luăm așadar băbește, adicătelea filozofic. Pentru că, mă credeți sau nu, așa procedează filozofia – băbește. Cine-și dă ochii peste cap în admirație cultă atunci cînd aude de alde Platon sau Hegel, dar strîmbă cu superioritate intelectuală în fața „înțelepciunii băbești“ n-a înțeles nici „babele“, nici filozofii, dar nici copiii. Puși în fața lumii, cu toții își pun mîna la gură și se minunează. Apoi pun întrebări.

– De ce sînt atît de periculoase virusurile astea, maică?

– Pentru că nu sînt nici vii, nici moarte. Moarte nu sînt, pentru că se multiplică, se adaptează și au o structură relativ complexă. Dar nici chiar vii nu sînt, pentru că nu sînt formate din celule, ci din gene, nu cresc precum organismele vii și sînt incapabile să producă propria energie sau să se reproducă în absența unei „gazde“.

– Adică sînt un fel de strigoi, maică?

– Mai degrabă vampiri, că ăia îți beau sîngele. Ăia au nevoie de „vii“ pentru a se menține în activitate. De aia virusurile sînt „ale dracu’“ – pentru că își obligă gazdele să construiască alte virusuri. (Dacă tot veni vorba, sînt dracii „vii“?) Virusurile nu se reproduc, ci se înmulțesc. Sau, mai degrabă, sînt înmulțite chiar de către victimă.

– De ce-ar face cineva așa ceva, maică? Că nici măcar Hristos, care ne-nvață să ne iubim dușmanii, nu ne îndeamnă să-i și înmulțim! De ce și-ar face cineva rău cu mîna lui?

– Pentru că nu-și dă seama. Virusul îi sucește mințile și-l face să creadă că-și face un bine. Platon, bunăoară, era obsedat de diferența dintre ceea ce *pare* că e bun și ceea ce e *cu adevărat* bun. În cazul celulelor, virusul le modifică ADN-ul, care începe să creadă că e de datoria celulelor să-l multiplice. În cazul virusurilor din computer, îi alterează programele și îl reproduce de la o aplicație la alta. La fel în cazul ideilor virale, reproduse de milioane de ori. Mecanismul e același. E o idee „vie“ la propriu? Și da, și nu. Poate să dormiteze cu anii sau chiar cu mileniile, pînă găsește primele gazde pe care să le strice de cap. De acolo-ncolo, gazdele se-ntrec singure să-i asigure propagarea, cu cele mai bune intenții, desigur. Citește și dă mai departe. Click.

– Și ce legătură are asta cu Apostolul Pavel, maică?

– Păi, are, pentru că virusurile au tendința de-a deveni pandemice. Afectează o lume-ntreagă. Nu se opresc la frontiere, nici geografice, nici mentale. Pandemizarea amenință, așadar, confortul identitar, cum a făcut-o și creștinismul în momentul în care a început să se pandemizeze, adresîndu-se tuturor oamenilor. Pentru că asta înseamnă, de fapt, „pandemic“ – toți *(„pan“)* oamenii *(„demos“)*. De aceea creștinismul a stîrnit panică. Dar tot Apostolul Pavel ne-a învățat 1) că nu toate pandemiile sînt, prin definiție, malefice (mai rar, ce-i drept, dar și ideile bune pot deveni virale) și 2) că pandemia amenință doar lenea identitară, instalată confortabil în gîndirea binară, în alb și negru. Or, dacă creștinismul s-a viralizat a fost și pentru că a arătat nevoia depășirii gîndirii binare: Dumnezeu e Unul în Trei, Iisus e pe deplin și om, și Dumnezeu etc. Viralizarea politicilor identitare e dovada c-am uitat învățăturile apostolului.

– Ia-mă-ncet, maică, să n-amețesc. Explică-mi băbește, să pot înțelege.

– Păi, uite ce scrie în Faptele Apostolilor (21-23). În mai puțin de 48 de ore, Apostolul Pavel vorbește în cel puțin două limbi (poate trei) și se identifică în trei feluri, fără a renunța pentru o clipă la identitatea primară – aceea de mesager al lui Hristos. Întors la Ierusalim după ce propovăduise printre Neamuri, evrei și neevrei deopotrivă, Pavel este acuzat că vrea să strice Legea, că îndeamnă evreii să se lepede de Moise, să nu-și mai taie copiii împrejur, spurcă Templul aducînd în el greci etc. Urmînd sfaturile prietenilor, Pavel își rade capul dimpreună cu însoțitorii săi, se curățește și aduce jertfe „ca la carte“. Nu-i folosește prea mult, pentru că e încercuit de o mulțime furioasă și aproape linșat. E salvat pentru moment de un căpitan de cetățenie romană, dar grec. Pavel îi explică situația în grecește, ceea ce-l impresionează pe soldat și-l lasă să se adreseze mulțimii. Lor, Pavel le vorbește în „evreiască“, ceea ce-i face să-l asculte în liniște, și le spune: „Eu sînt iudeu …cunosc cu de-amănuntul Legea părinților noștri“. Dar cînd, la sfîrșitul cuvîntării, apostolul vorbește din nou despre propovăduirea printre Neamuri, adicătelea despre pandemizarea mesajului, mulțimea se înfierbîntă din nou. Li se părea că identitatea le era amenințată. Pavel e bătut iarăși, de astă dată de către soldații romani, pe care îi potolește invocînd o altă identitate – cea de cetățean roman: „Vă este îngăduit să bateți pe un roman care nu este osîndit?“. Romanii știau că *„dura lex sed lex“*, așa că se opresc imediat. Căpitanul grec îi mărturisește că și-a dobîndit cetățenia romană cu bani mulți, la care apostolul îi răspunde, cu o implicită mîndrie, că el a fost născut roman. A doua zi, adus în fața Soborului, Pavel profită de neînțelegerile dintre saduchei și farisei cu privire la învierea morților și se identifică drept fariseu: „Fraților, eu sînt fariseu, fiu de fariseu“.

– Și ce-nvățături desprindem noi de-aici, maică?

– Învățăm că identitățile nu se exclud una pe cealaltă și nici nu se anulează. Identitățile nu sînt „un joc cu sumă nulă“. Pot fi cetățean roman și iudeu. Pot fi fariseu, dar și creștin. Roman și european. European și american, și tot așa. Nu degeaba Iisus a zis: „Eu n-am venit să stric Legea, ci s-o împlinesc“. Și mai învățăm că fiecărui om trebuie să-i vorbești pe limba lui pentru a te putea face înțeles. Dacă se poate să-i vorbești pe limba lui atît la propriu (vezi pogorîrea Duhului Sfînt și vorbirea în limbi), cît și la figurat, cu atît mai bine. Dar dacă nu, atunci măcar la figurat. De aceea Platon a scris dialoguri și Iisus a vorbit în parabole – pentru că din povești fiecare înțelege atît cît poate înțelege.

– Și ție la ce ți-a folosit asta, maică, în pandemia asta, mai lumească, de COVID?

– Păi, uite, dacă ai două (sau trei) pașapoarte, poți intra în România ca român, ateriza în Franța ca francez sau în SUA ca american. Același virus, alte identități. Ajută. De la Apostolul Pavel am învățat că mai multe identități sînt mai bune decît una singură. Așa a ajuns apostolul pînă în fața împăratului Romei. *Do you speak English?*

– Lasă prostiile astea, maică! Mai bine dă Biblia aia-ncoace!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

Nancy și Ronald

Ea, actriță, sub numele Nancy Davis, născută Anne Frances Robbins.

El, actor, președinte al Sindicatului Actorilor Americani.

Hollywood și cunoscuta sa *listă neagră,* de pe la mijlocul secolului al XX-lea, pe care erau trecuți actorii, regizorii, scenariștii, muzicienii și toți cei din lumea divertismentului considerați a fi simpatizanți ai comuniștilor.

Ce legătură există între toate acestea?

Se leagă dînd startul la ceea ce a fost numită *cea mai mare poveste de dragoste din istoria președinților americani.* Așa o fi povestea, *the greatest,* nu știu să apreciez exact, dar o poveste reținută de istorie sigur este. Iar începutul ei este firesc și *hollywoodian* în același timp.

Nancy Davis începuse să aibă anumite dificultăți profesionale, nu mai primea roluri deoarece se pare că numele ei era trecut pe lista neagră amintită mai sus, or legături cu regimul comunist nu avea, nici simpatii. Trebuia să rezolve cumva situația incomodă în care se afla, astfel că s-a dus să vorbească cu liderul Sindicatului Actorilor, Ronald Reagan, pentru a încerca să lămurească problema. Atunci s-au și cunoscut personal, de fapt. Era anul 1951. Ce ironie indirectă, poate chiar simpatică: *imperiul răului,* împotriva căruia președintele Reagan a luptat cu îndîrjire, a fost cumva un mic *ajutor* ca să o cunoască pe femeia care avea să îi rămînă alături o viață.

Ce era totuși cu lista?

Pe lista neagră de la Hollywood exista într-adevăr o anumită Davis, dar era altă persoană. Pur și simplu, coincidență de nume. Domnul Reagan a ajutat-o pe mai tînăra colegă de breaslă să elucideze chestiunea numelor și să înlăture confuzia astfel încît cariera actriței Nancy Davis să nu mai fie afectată. Un an mai tîrziu, în 1952, cei doi se căsătoreau.

Restul este istorie. O istorie pe care cel mai bine au sintetizat-o chiar protagoniștii prin două replici.

Nancy Reagan: *Viața mea a început cînd l-am cunoscut pe Ronald.*

Ronald Reagan, la aniversarea a opt ani de căsătorie: *Mulțumită ție, împlinesc azi doar opt ani.*

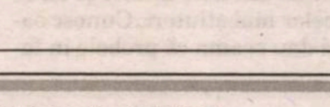

BARBURISME

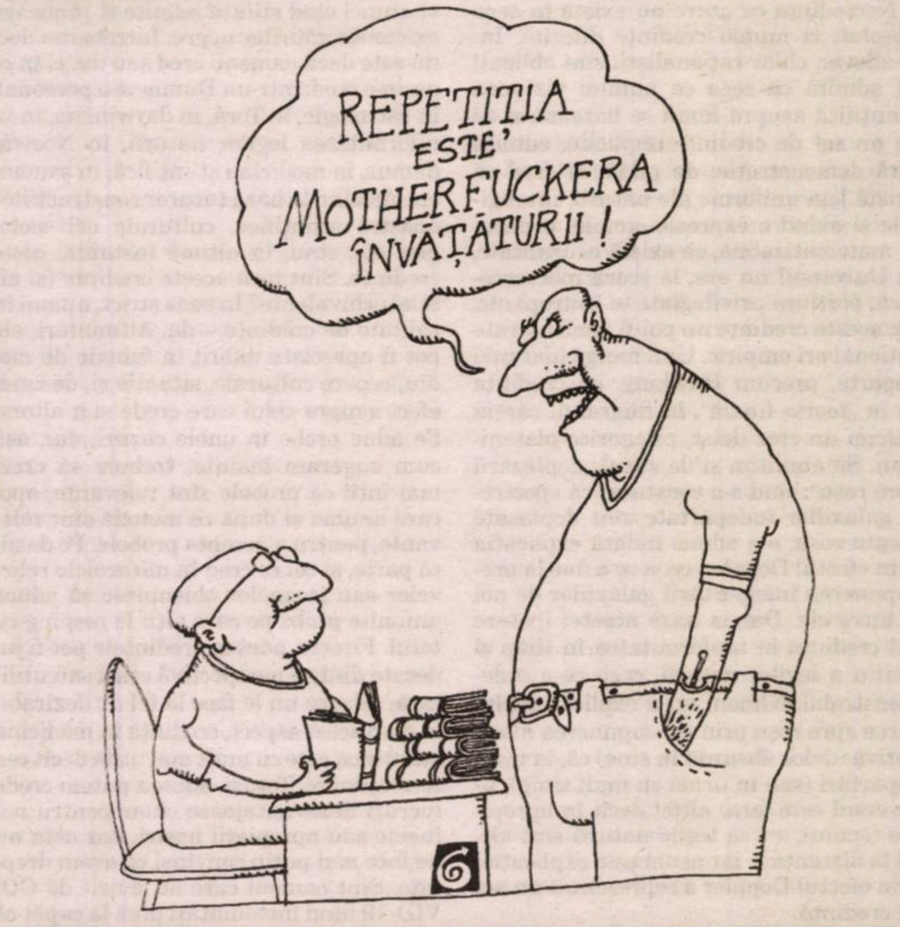
REPETIȚIA ESTE' MOTHERFUCKERA ÎNVĂȚĂTURII !

Desen de Ion BARBU

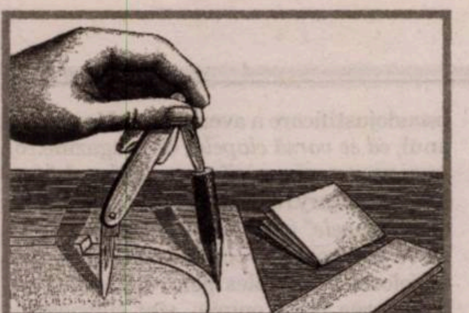

Matei VIŞNIEC

interogarea **europeană**

Lecţiile pandemiei: cînd coeziunea socială salvează vieţi omeneşti

Din două studii realizate la începutul acestui an rezultă că democraţiile occidentale nu au fost chiar foarte eficiente în lupta împotriva pandemiei. Un centru de reflecţie australian, Institutul Lowy din Sydney, prin analizele sale comparative, pune în lumină faptul că Uniunea Europeană, în materie de mobilizare pentru obţinerea unui vaccin, se situează în „coada plutonului“. Iar revista britanică *Te Economist* clasează o ţară ca Franţa în categoria „democraţiilor deficiente“. Iată tot atîtea concluzii oarecum şocante şi meritînd o analiză mai atentă.

Institutul Lowy redactează o listă cu zece ţări considerate campioane în ceea ce priveşte combaterea noului virus. Pe primele patru locuri se situează Noua Zeelandă, Vietnam, Taiwan şi Thailanda. Din acest grup de zece fac parte şi trei ţări europene, dar nu cele la care ne-am aştepta pentru că ele sînt Islanda, Cipru şi Letonia. Pe ansamblul celor aproape o sută de ţări luate în considerare, cea mai puţin performantă este Brazilia. România este situată pe locul 81, între Kuweit şi Africa de Sud, doar puţin mai sus de Franţa, care ocupă locul 73.

Sigur, astfel de ierarhii pot fi contestabile. Putem spune, de exemplu, că Islanda a avut noroc, fiind o insulă, la fel şi Taiwan şi Cipru. Şi totuşi, numeroşi alţi observatori constată că ţările asiatice parcă au fost mai rapide, mai disciplinate, mai inventive în contextul pandemiei.

„Occidentul ar avea numai de cîştigat dacă s-ar *asiatiza* puţin“, scrie editorialistul Franz-Olivier Giesbert în revista franceză *Le Point.* Sigur, nu în sens *chinez,* şi de altfel Institutul Lowy nici nu include China în lista celor 98 de ţări analizate întrucît consideră că datele oficiele furnizate de puterea comunisto-capitalistă de la Beijing nu sînt fiabile. În schimb, europenii ar avea numai de cîştigat dacă ar analiza modelul Coreei de Sud şi mai ales al *societăţilor coezive*. Iată un alt concept interesant vehiculat de experţii centrului de reflecţie australian. *Societăţile coezive,* spun ei, s-au descurcat mai bine, au recurs mai repede la un întreg arsenal destinat combaterii virusului şi nici nu au fost obligate să oprească economia.

Revista *The Economist* întocmeşte o listă de 167 de ţări în funcţie de multe criterii, unul dintre ele fiind regresul libertăţilor individuale şi publice în decursul ultimelor 12 luni pandemice. Libertăţile democratice au avut de suferit în aproape 70% din ţările de pe planetă, arată publicaţia britanică. Iar în unele mari democraţii, cu o lungă tradiţie în acest sens, apar semne neliniştitoare. Franţa, de exemplu, este situată pe locul 24, nu departe de Statele Unite.

În ceea ce priveşte Franţa, şocul cel mai mare resimţit în ultimul timp nu este legat de punerea între paranteze a multor libertăţi, ci de eşecul cercetătorilor francezi de a produce şi ei un vaccin. Revista *L'Express* recurge la termenul *fiasco,* chiar pe prima pagină, pentru a trata subiectul. Faptul că ţări precum Rusia şi China se pot lăuda acum cu vaccinurile lor şi că le utilizează chiar ca pe nişte arme diplomatice reprezintă o mare umilinţă pentru Uniunea Europeană. În primăvara anului trecut, Donald Trump, în Statele Unite, şi Boris Johnson, în Marea Britanie, se aflau sub focul multor critici întrucît minimalizau gradul de periculozitate a epidemiei de coronavirus. În mod paradoxal, însă, tot ei au fost cei mai rapizi şi eficienţi în mobilizarea mijloacelor financiare şi umane pentru crearea unui vaccin.

Dintr-un anumit punct de vedere, Uniunea Europeană trebuie salutată pentru poziţia sa morală în cursa mondială pentru crearea unui vaccin. Iar preşedintele francez Emmanuel Macron a încarnat cel mai bine această atitudine umanistă spunînd: „Este necesar ca vaccinul să fie un bun public mondial, altfel spus să nu fie supus legilor pieţei“. Opinia sa are şi o logică strict sanitară: dintr-o pandemie izbucnită într-o lume globalizată nu se iese decît dacă toată populaţia globului este pînă la urmă vaccinată şi scapă de virus.

În realitate, însă, cursa pentru găsirea celui mai bun vaccin în cel mai scurt timp a fost şi o goană după profit. Iar în ţările anglo-saxone, unde cercetarea este finanţată şi cu imense fonduri private (respectivii investitori asumîndu-şi deci şi riscul de a pierde banii), lucrurile au mers cel mai repede. Penuria de vaccinuri intervenită recent în Europa, unde în mai toate ţările dozele comandate iniţial se lasă aşteptate, ţine şi de acest joc al profitului. Pur şi simplu, vaccinurile merg în mod prioritar către cei care plătesc mai mult.

În prezent, francezii încearcă să descopere de ce un institut prestigios precum Institutul Pasteur sau o întreprindere transnaţională precum Sanofi au fost devansate de laboratoare mai mici din lumea anglo-saxonă. În urmă cu peste cinci decenii, generalul De Gaulle s-ar părea că ar fi pronunţat următoarea frază legată de sectorul cercetării în Franţa: „Cercetători care caută găsim. Cercetători care găsesc căutăm“.

Revenind la analizele legate de pandemie ale acestui *think tank* numit Institutul Lowy, concluziile sale merită reţinute şi în perspectivă, dat fiind că lumea de azi riscă să se confrunte şi cu alte crize, pandemii, catastrofe şi probleme globale. Citez din raport: „În general, ţările avînd o populaţie mai mică, societăţi coezive şi instituţii competente sînt favorizate pentru a face faţă unor crize mondiale precum pandemia“.

Mă gîndesc, inevitabil, la România şi mă întreb dacă dintre cele trei criterii evocate mai sus îl îndeplineşte măcar pe unul. Şi îmi spun că da, îl îndeplineşte în mod clar pe primul, adică pe cel ţinînd de un dat demografic natural. În rest, mai are nevoie de coeziune şi de competenţă.

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

■ ■ ■

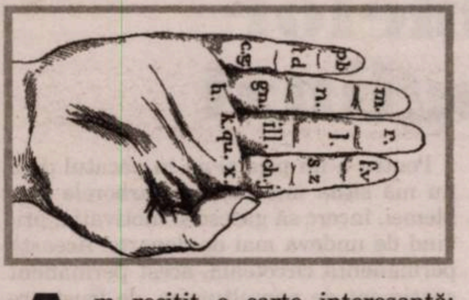

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Un model de reconstrucţie a trecutului

Am recitit o carte interesantă: *Scurta cronică a Annei Magdalena Bach*. Traducerea românească a textului a fost făcută de George Sbârcea (de asemenea, autorul prefeţei şi al notelor însoţitoare). Volumul a apărut la Humanitas, în 2007, şi reprezintă o biografie a compozitorului german Johann Sebastian Bach. Tehnic vorbind, cea care o scrie este doamna din titlu, Anna Magdalena, a doua soţie a marelui organist din Leipzig. Există însă controverse printre istorici. Bănuiala dominantă – devenită aproape certitudine în istoriografie – e că volumul ar fi fost de fapt redactat, abia în 1925 (aşadar, la 175 de ani de la moartea lui Bach), de o prozatoare britanică, Esther Meynell, fascinată pesemne de muzica şi personalitatea creatorului cantatelor laice. Meynell ar fi preferat anonimatul, construind biografia din perspectiva Annei, o figură mai degrabă enigmatică, puţin dezvăluită posterităţii compozitorului (deşi, straniu, unii specialişti consideră că ea a realizat, tacit, bucăţi muzicale celebre din opera lui). În sfîrşit, dilema identităţii reale a autoarei nu se va rezolva probabil niciodată. Ceea ce ar frapa la textul în chestiune rămîne acurateţea datelor şi informaţiilor biografice. S-ar pune prin urmare, firesc, întrebarea de unde ar fi ştiut romaniciera londoneză, la începutul secolului XX, nişte amănunte intime din existenţa unui neamţ – fie el şi notoriu, precum Bach – trăitor în Imperiul Prusac din prima jumătate a veacului al XVIII-lea? Impresie greşită. Cercetători noi au constatat că detaliile respective nu ar fi chiar atît de exacte pe cît par, dar că, această carte fiind cea mai citită biografie a lui Bach, ele au ajuns să funcţioneze drept *normă*. Sînt, cu alte cuvinte, percepute ca istoria factuală incontestabilă a vieţii importantului cantor (profesia „oficială“ a compozitorului în Leipzig, oraşul unde a petrecut mulţi ani şi unde, de altfel, a şi murit).

Bizareria mă determină să presupun ceva. Oare nu cumva găsim în istoriografie o pornire irepresibilă pentru asemenea „transferuri“ dinspre realitate (factualitate) către narativitate? Adică o predilecţie pentru reprezentarea ficţionalizată a lumii (devenită, prin frecventarea sa de către numeroase generaţii, încîntate la exerciţiul „romanţării“, „istorie“ fermă, aflată dincolo de orice dubiu analitic)? Personal, cred că da. Aflîndu-mă la Leipzig în urmă cu cinci ani (Lipsca – apropo de Lipsca, ştiaţi că vestitul nume de stradă bucureşteană, Lipscani, vine de la cuvîntul vechi *lipscan,* care însemna negustor sosit cu mărfuri din Leipzig, pentru comercializare, în acest punct nodal al capitalei noastre?), am vizitat şi biserica Sf. Toma, unde Bach a fost, spuneam deja, multă vreme, „cantor“ (organist şi instructor muzical al şcolii bisericeşti). Aici te uimesc două lucruri. Mai întîi, statuia compozitorului. Îl vedem, impozant, pe genialul Bach, elegant, aranjat, după moda momentului, cu perucă şi redingotă. Totuşi, un amănunt ciudat al sculpturii derutează. Cantorul, în pofida prestanţei, îşi arată buzunarele pantalonilor goale (scoase în afară) – semn al sărăciei lucii, idee pe care pedalează şi cronica Annei Magdalena (Esther Meynell). Privind casa alăturată, unde a locuit compozitorul pînă la moarte, eşti însă tulburat. Ai în faţă, dacă nu un palat, cel puţin un conac maiestuos! În al doilea rînd, în interiorul bisericii, produce confuzie cripta ce adăposteşte, prezumtiv, osemintele lui Bach. „Prezumtiv“, pentru că, iniţial, muzicianul ar fi fost înmormîntat într-un cimitir local, sub o piatră tombală nemarcată (!). Mai tîrziu, rămăşiţele i s-au transferat într-o altă biserică din zonă, bombardată de aliaţi. Ele ajung, finalmente, la Sf. Toma cu suspiciunea legitimă că ar putea să nu îi aparţină lui Bach. Inutil de precizat că biografia Annei ne spune, cu „exactitate“, şi ultimele cuvinte ale compozitorului înainte de a-şi încredinţa sufletul Domnului.

Individul apreciază aşadar mitologizarea, eroizarea trecutului. Odată intrat pe un astfel de făgaş de percepţie, istoria autentică se compromite pur şi simplu, nu mai deţine nici o şansă de „redresare“. Bach-eroul constituie un „mitem“ istoric infinit mai apetisant decît Bach-omul. Ne transportă, instantaneu, într-un univers dinamic, plin de culoare vitală. Tot aşa procedează alte, miliarde, de „imagini“ ale epocilor apuse, pe care le preferăm trecute, reconfortant (din punct de vedere psihologic), prin lentila deformatoare a imaginaţiei mai curînd decît consemnate, arid, în manuscrise deteriorate de colbul vremii. Ficţiunea conferă sens existenţei, istoria o aplatizează. Literatura este citită în clipele de fericire ale intervalului biografic, realitatea va fi trăită, încrîncenat, zi de zi. Textul ne eliberează, lumea ne capturează (cu asupra de măsură, am putea zice). *Scurta cronică a Annei Magdalena Bach* învaţă cititorul să practice separarea celor două planuri. Şi nici măcar nu e o învăţătură rea.

■ ■ ■

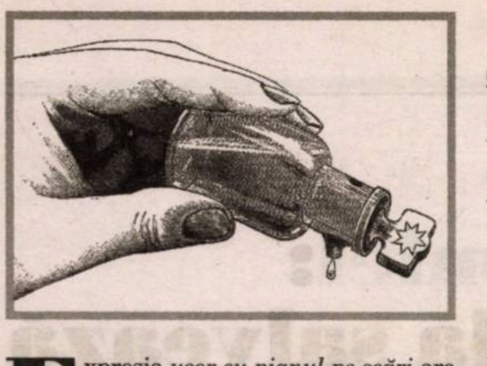

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Ușor cu pianul...“

Expresia *ușor cu pianul pe scări* are mii de atestări în Internet, multe dintre acestea trimițînd la titlul unui volum de cronici literare publicat de Marin Sorescu în 1985 (și reeditat între timp). În discuțiile stîrnite în jurul sensului și originii expresiei, unii comentatori se întreabă dacă aceasta exista dinainte sau dacă nu cumva s-a impus doar datorită volumului lui Sorescu. Pot depune mărturie că expresia glumeață circula în anii ’80 în limbajul colocvial și apărea chiar în presă; nu am notat însă, pe atunci, ocurențele ei, iar în revistele și cărțile scanate pînă acum de diferite biblioteci nu este încă atestată.

Expresia este o invitație la calm, prudență, temperare a grabei, realizînd un act pragmatic de tipul sfatului sau al avertizării: *„mai ușor cu pianul pe scări,* cînd vorbiți de «calitatea profesorilor»“ (edupedu.ro). Cel mai adesea este folosită, ironic, pentru a manifesta neîncrederea față de spusele interlocutorului. În cazul cărții lui Sorescu, rămîn deschise mai multe interpretări ale titlului, în general legate de dificultatea de a scrie cronici literare (destul de acide) despre autorii contemporani iritabili sau influenți.

Tendința vorbitorilor de azi este de a lega formula de ecouri din filmele mute, mai exact de o celebră comedie cu Stan și Bran (Laurel și Hardy), din 1932, cu titlul original *The Music Box*, cunoscută la noi ca *Pianul*. Dacă însă ținem cont de natura glumeață a expresiei și de registrul colocvial-argotic căreia aceasta îi aparține, vom presupune că aluzia cinematografică este un adaos ulterior, nu sursa directă a expresiei. Asupra originii acesteia aș lansa, cu prudența cuvenită, o ipoteză: tind să cred că elementul declanșator al inovației lingvistice a fost un joc de cuvinte. În terminologia muzicală românească pătrunsese, încă din secolul al XIX-lea, cuvîntul italienesc *piano,* pe care dicționarele noastre îl înregistrează ca termen de specialitate: „(indică modul de executare a unei bucăți muzicale) cu intensitate scăzută; încet“ (DEX). În italiană, adverbul, avînd sensul „încet, lent“, nu este restrîns la sfera muzicală. În franceză, unde a fost împrumutat cu mult timp în urmă, adverbul italienesc are, ca și etimonul său, un sens mai general („lent, încet, fără grabă“) și o aplicabilitate mai largă. În *Trésor de la langue française informatisé* se oferă exemple din literatură, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în care *piano* era folosit interjecțional, chiar repetat *(piano, piano),* de pildă pentru a-i cere unui copil să nu mai plîngă.

Chiar dacă dicționarele noastre curente înregistrează doar sensul muzical al adverbului, sînt dovezi clare că și în română acesta se folosea și încă se folosește ca interjecție, cu rolul de apel la liniștire, în situații de viață cotidiană. Un exemplu în care este clară preluarea directă din italiană apare într-o scrisoare din 1853, citată de Al. Marcu în articolul său „Simion Bărnuțiu, Al. Papiu-Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia“ (în *Memoriile Secțiunii Literare a Academiei Române,* 1934-1936): *„mai piano piano,* toate-și au timpul său“. Și Eugen Lovinescu folosește adverbul, repetat, într-o construcție echivalentă cu *încet-încet,* în *Pagini de război* (1918): „porunca înveninată: *Îmbogățiți-vă!*. O gură o culege și *piano, piano* ți-o strecoară cu dibăcie în ureche“.

În același timp, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, substantivul *pian,* desemnînd instrumentul muzical, avea foarte adesea în română forma *piano,* preluată ca atare din franceză, unde era o abreviere a împrumutului din italiană *pianoforte* (denumire care reunea două posibilități de interpretare, *piano* și *forte).* E posibil ca interjecția *piano!* („încet!“) să fi fost reasociată în română, prin joc de cuvinte, cu substantivul *pian(o),* după ce legătura etimologică nu mai era neapărat vizibilă pentru vorbitori. În acest fel, îndemnul *piano!* a fost reinterpretat, în glumă, ca „mai încet (mai ușor) cu pianul“, surpriză lexicală care putea fi dezvoltată prin aluzie la filmul comic cu Stan și Bran. Expresia mai are, de altfel, o dezvoltare ludică, printr-o pseudojustificare a avertizării: „Ușor cu pianul, *că se varsă clapele*“ (okmagazine.ro); „mai ușor cu pianu’ *că se varsă clapele*“ (rumaniamilitary.ro); „ușurel cu pianul *că se varsă clapele*“ (reno.ro). Din context se observă că expresia – cu micile ei variații – se folosește mai ales pentru a indica neîncrederea într-o opinie: „sînt suficient de multe cazuri cînd copii de 10 nu au făcut față exigențelor. Așa că *mai încet cu pianul, că se varsă clapele...*“ (g4media.ro). Pentru această variantă poate exista și o altă explicație, prin metaforă: în *Dicționarul de argou al limbii române* al Ninei Croitoru Bobârniche (2003), *pian* apare cu sensul „gură“, mai ales în expresia *a închide pianul,* „a nu vorbi“. E obișnuită în argou metaforizarea gurii printr-un instrument muzical *(muzicuță, ocarină, goarnă* etc.). Expresia *mai încet cu pianul, că se varsă clapele* ar putea fi astfel tradusă ca o amenințare, pentru a face pe cineva să tacă (clapele pianului fiind eventual, în continuarea metaforei, dinții). În *Dicționarul de argou al limbii române* al lui G, Volceanov (2006) este înregistrată și varianta *fugi cu pianul, că se varsă clapele!,* echivalată cu actul verbal de alungare – „pleacă!“. Varianta pianului purtat pe scară și cea a vărsării clapelor apar și contaminate, cumulate: „cum se zice: mai ușor *cu pianul pe scări, că se varsă clapele*“ (noi.md); „mai încet *cu pianul pe scări,* vedeți *că se varsă clapele!*“ (hotnews.ro); „păi întîi las-o tu mai moale *cu pianul pe scări, că se varsă clapele*“ (pescuitul.ro). Sînt și exemple de modificare a formulei prin adaptare la context, cu efecte uneori comic-absurde: „Ușor cu *fiscalitatea* pe scări!“ (piatafinanciara.ro); „morala: mai ușor cu *statistica* pe scări că se varsă clapele“ (campusnews.ro).

■ ■ ■

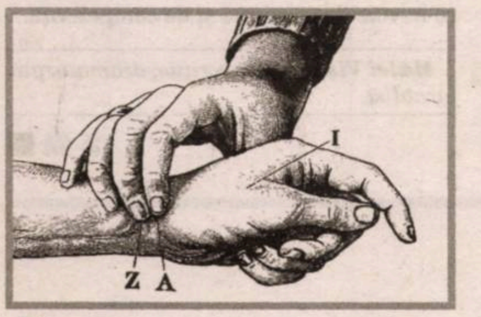

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Arborele problemelor și alte hărți sau oglinzi

În management există o procedură, o strategie de analiză a problemelor, care permite vizualizarea modului rizomatic în care se ramifică acestea, de la cauze indirecte la cauze directe, apoi la efecte directe, respectiv efecte indirecte. Vizualizarea ansamblului este importantă, pentru că te pune într-o perspectivă din care nu doar că găsești mai ușor soluții, dar nu riști să confunzi o „ramură“ cu alta – de pildă, o cauză cu un efect sau poate chiar o soluție cu o problemă.

Profesorii sînt o specie – o zic amuzat și mai degrabă afectuos, dar nu fără un oarecare necaz, totuși – care are înnăscută o genă a cîrcotelii și una a frustrării. Pe de o parte, îi deranjează sau îi enervează tot ce le cere să facă cineva care se află pe o poziție ierarhică superioară, pe de altă parte li se pare că toți aceștia sînt niște tîmpiți, niște incompetenți, niște inși lipsiți de viziune, aflați pe treapta respectivă ierarhică fără merite și care, fără îndoială, sînt mai proști ca profesorii de la catedră. Ah, și care muncesc, sigur, mult mai puțin.

M-am amuzat și eu oarecum, zilele trecute, la o caterincă de acest fel, pe care cineva, pe Facebook, o făcea vizavi de solicitarea primită de la inspectorat de a prezenta „oglinda claselor“ în cadrul unei inspecții tematice, probabil una care viza reînceperea în condiții bune a semestrului al II-lea. Caterinca, firește, era susținută de o serie de comentarii ale altora, care mai de care mai indignate, unele ajungînd să dezvolte obsesia lingvistică a „limbajului comunist“. Și ha-ha-ha, hi-hi-hi, ce proști sînt inspectorii, cum nu știu ei decît să fie „organ“ de „control“, cum nu știu decît să ceară „hîrțoage“ și cum se distrug astfel pădurile etc. Cînd zic că m-am amuzat, oarecum doar, mă refer la faptul că, desigur, am putut zîmbi la nivelul unei subversiuni superficiale, pe care o înțeleg, la adresa autorității și pentru că am suficient „organ“ de receptare a ironiei și de a fi autoironic, în general.

Desigur, în loc de „oglinda clasei“ s-ar putea spune „harta clasei“, să zicem, sau în alt fel. Dar, ca să revin la păduri și la arborele problemelor, de la care am pornit, caterinca respectivă ar fi putut lipsi dacă s-ar fi stat puțin la cîntărit și la situat chestiunea respectivă în schemă. Oglinda clasei, atunci, ar fi putut fi văzută nu ca o problemă, ci ca una dintre soluțiile la o problemă, odată cu identificarea cauzelor, a efectelor și a eventualelor rezolvări. Căci în toată țara, de la începutul anului școlar, s-a solicitat ca fiecare sală de clasă să aibă această „oglindă a clasei“, pe ușă și pe catedră, eventual, cu un scop foarte clar: evitarea deplasării elevilor, implicit evitarea cît mai eficientă a contactelor în condiții pandemice. Profesorul X, cînd merge într-o sală de clasă, nu poate ști exact dacă toți elevii se află în băncile lor, așa cum au început ziua de cursuri, în afara unui astfel de instrument. E pur și simplu o formă de a întări siguranța. Elevii sînt conștientizați în plus, iar profesorii au un mijloc de control. Nici nu știu dacă nu cumva acest mijloc a fost solicitat de DSP, fapt care mi se pare destul de plauzibil. În condițiile în care situația este cum este, în care se fac, totuși, eforturi substanțiale, din toate părțile, pentru a se desfășura un act educațional cît mai eficient prin revenirea în sălile de curs, cu asigurarea unor măsuri de siguranță crescute, să faci caterincă doar pentru că nu ai stat să pui chestiunea în cauză la locul potrivit în arborele problemei mi se pare puțin deplasat. La fel de bine se poate face astfel caterincă de circuitele din școli, cu săgețile sau indicatoarele simbolice care impun direcții și coridoare de deplasare, la fel se poate face caterincă de măștile pe care cu toții trebuie să le poarte în școli, deopotrivă elevi și părinți (pe loc aș putea scrie niște versuri de tip epigramă prin care să ridiculizez imaginea) sau de faptul că se calculează sutele de litri de dezinfectant de care e nevoie pentru a se asigura igienizarea pentru perioade medii de timp a școlilor.

Ironia, caterinca, bășcălia sînt instrumente sociale, fără îndoială, au un rol important în funcționarea acesteia și în evoluția ei. Dau seama adesea despre mecanisme de control, de constrîngere uneori, fiind mijloace de apărare în fața acestora, au cunoscut forme subtile în epocile totalitare și au contribuit decisiv la menținerea unei sănătăți fragile a societății. Au în ele, cum spuneam, ceva subversiv, care devine un motor sau mai bine zis un combustibil spiritual al societății. Pe de altă parte, mi se pare că au, în destule situații, relevanță în indicarea acelei gene a cîrcotelii, despre care aminteam la început, dezvăluindu-ne o serie de frustrări.

Pentru a nu pica și eu în păcatul de a nu mă situa mai atent în arborele problemei, încerc să găsesc și motivația, privind de undeva mai de departe. Această permanentă cîrcoteală, acest permanent sentiment de nemulțumire, de frustrare pe care îl găsim la masa profesorilor, poate nu este deloc unul specific breslei. Poate se găsește de fapt și la alte categorii sociale și profesionale. Este justificat, poate, de anii mulți, de deceniile de frustrări acumulate în lipsa unei așezări coerente a societății într-o formulă de echilibru, în care încrederea în așezarea corectă a valorilor s-a deteriorat, în care meritocrația a fost mai mereu doar un concept discursiv, în care s-a diminuat pînă la dispariție încrederea în autoritate, în instituții, în cei ce le administrează și le manageriază.

Mă gîndesc, cu strîngere de inimă, la faptul că educația este pusă sub semnul unui ideal educațional, formulat prin lege, și că programele școlare se deschid cu seturi de valori pe care le urmăresc, teoretic, în formarea educabililor. Toate însă par a se pierde într-o nebuloasă în cele din urmă, transformîndu-se în caterincă. E de lucrat mult la această problemă, iar identificarea corectă a cauzelor, asumarea lor la nivel sistemic, e primul pas înspre găsirea soluțiilor. O oglindă a sistemului, nu doar a clasei, ne-ar trebui. Desigur, am vedea că există așezare corectă în bănci în unele colțuri ale clasei, dar că există și debandadă, în altele.

■ ■ ■

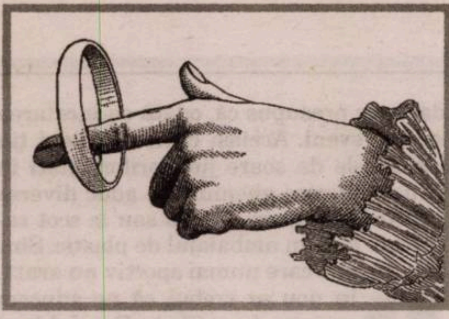

Selma IUSUF

legende **urbane**

Un an

Se face acuș un an de pandemie și se pare că ne-au dispărut poveștile mici pentru că nu mai vedem oameni. În același timp, coconul fals în care ne-am învelit a fost sfîșiat violent de întîmplări globale pentru că lumea a mers cumva mai departe. Le-am urmărit pe toate cu și mai mare aviditate: incendii, BLM, demonstrații, Trump, alegerile din State, alegerile de la noi, aventurile noii administrații, certuri ideologice și despicatul firului în patru.

Am încercat să nu mă plîng foarte des pentru că am avut totuși norocul să mă ocolească deocamdată traume majore. Sigur, mi-au lipsit ieșirile în Europa mare, dar nici într-atît încît să fac o dramă din asta. Pentru că nu este, pentru că sînt oameni care n-au plecat în viața lor niciunde, pentru că orice moft personal și hachiță manifestată public pare cu atît mai mult acum o dezchiloțire jenantă în timp ce restul lumii se prăbușește. Și pentru că, personal, sufăr foarte tare de sindromul „te plîngi, în timp ce copiii din Africa nu au ce să mănînce“. Mi-au lipsit, așa cum s-a întîmplat tuturor, întîlnirile lungi și fără de griji cu părinții mei, iar asta a durut. Pentru că mai avem doar cîțiva ani împreună, iar paranteza impusă ne-a luat din timp.

Dincolo de asta, se pare că izolarea a cam șters orice fel de inhibiții. Vorbim despre orice, iar enervările explodează ca artificiile. Dacă faci pîine, de ce faci pîine. Dac-o pui și pe Facebook, de ce o pui pe Facebook. De ce faci saramura cu roșii cînd e interzis s-o faci cu roșii?? Am aflat asta într-o discuție publică între maeștri într-ale gătitului. M-a trăsnit teribil de neplăcut gîndul că habar nu aveam ce tabuuri aș fi încălcat în caz că mă apucam să fac o saramură. De ce e Vali Vijelie în Zanzibar, cine e *influencer* și de ce ne-ar interesa orice ai avea matale de spus public. Discuția imposibil de nuanțată din care o mare parte dintre noi înțelegem doar că nu mai putem spune „negru“ în public și extindem generos ideea că nici Marea Neagră nu mai poți spune. Să nu mai spunem de al naibii Disney care ne-a interzis pisicile aristocrate punîndu-le în context. Imposibilitatea de a accepta că a venit o vreme în care lumea așa cum o știm e pregătită să rupă canoanele. Și că sexul/sexualitatea e fluid/ă. Cu exagerări de ambele părți, că așa se face. Global, pare că sîntem la un pas de implozie și de canapeaua psihanalistului. Care nici el n-o duce mai bine, deși material are pe îndestulatelea. Gălăgia publică e imensă și pare teribil de greu să te regrupezi ca să găsești un dram de echilibru. De cînd nu mai avem multe de făcut – în afară de slujbele celor norocoși că și le-au putut păstra –, despicatul firului în patru și judecata imediată a aproapelui sînt cele mai la îndemînă. N-am pretenția aici că am făcut mărețe descoperiri comportamentale și nici nu dau lecții pentru că nu mă califică nimic să fac asta. Sînt un om lovit de toate tarele ca restul lumii, suficient de prudent însă ca să scrie toate aceste *disclaimer*-e.

Sexul/sexualitatea e fluid/ă.

În anul ăsta excepțional care se împlinește acuș, fiecare a reușit să se retragă cînd și cînd în diverse activități care să-i domolească nervii și pulsiunile. Pe lîngă cîteva la care apelam și în nepandemie, am început să ascult *podcast*-uri. Iar unul ascultat recent m-a lovit în primul rînd prin tonul decent și domol în care doi oameni au discutat. Cei doi – un intervievator și anarhistul meu preferat, Noam Chomsky. Pe mulți probabil că omul, ajuns la 90 și ceva de ani și sclipitor la minte, îi enervează peste măsură cu viziunile dumisale politice. Singurul moment în care m-a exasperat pe mine a fost examenul la gramatica transformațională din facultate. În rest, sînt și un fan românesc al lui Bernie Sanders, ca să fie lucrurile clare. Dialogul civilizat, tonul așezat al vocilor, decența și deferența dialogului au oprit puțin motoarele turate la maximum care vibrau în mine. S-a vorbit de limitele cunoașterii umane, de gîndirea lingvistică (și nu numai) care se materializează în structuri și nu în linearitate, și de rostul vieții pe pămînt. Aici am ciulit urechea să văd ce are de zis taica Chomsky. M-a dezamăgit. Omul a zis cu bun-simț că sensul nostru pe pămînt e dat de ceea ce faci tu personal din existența asta limitată. Nimic divin, nimic filosofic. Cîta valoare dai vieții tale, atît e sensul. Și m-a lovit iar tristețea.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Am auzit o vorbă: „Numai antrenor de jucătoare de tenis să nu fii“. Chiar așa?

Mă tot întreb cum să zic ce am de zis ca să nu iau o rachetă-n cap. Da' nu una de tenis, mă-nțelegeți. De-aia nucleară. Deci... Aer în piept... Stău pe plin cîteva secunde... Expir... Și zic. Zic, zic, zic, zic, zic... Ah, nu pot să zic! Nu se poate. Nu. Nu și nu. Și totuși... Tactic, încep cu faptele. Sorana Cîrstea, bună jucătoare, nu cu performanțe pe măsura talentului (încerc să vă dau un pont aici!), la un meci din Australia, în timp ce stătea la umbră între *game*-uri (nu salivați, e vară la ei, n-au nici o vină), a aruncat o privire neagră către antrenorul ei din tribună, Adrian Cruciat, împotriva căruia a pornit o cruciadă verbală. „Taci din gură! Taci! Taci!“ Apoi s-a îndreptat către arbitra de scaun cerîndu-i, cu o atitudine aprozărească, să-i dea colaboratorului ei un avertisment. Năucită (poate și canicula o fi fost de vină – nici un pont aici), arbitra a rugat-o să repete, după care i-a pus în vedere că dacă îi dă lui un avertisment trebuie să-i dea și ei, conform regulamentului! În tenis, vezi bine, nu ai voie să comunici cu antrenorul în afara momentelor de *coaching*. Pe Sorana nu a impresionat-o perspectiva de a se autofaulta și a continuat să îl tot pîrască pe Cruciat, că vorbește tot timpul, că îi șoptește cînd jocul o aduce lîngă el etc. Bufeuri de genul ăsta (deși ăsta chiar e nemaiîntîlnit) se tot petrec. V-am povestit despre cum Putintseva și-a făcut prost antrenorul în auzul lumii. Simona Halep a avut și ea momentele ei de glorie. Darren Cahill a părăsit-o, apoi a revenit și a explicat ce se întîmplă. E despre nevoia de a te descărca, de a arunca toată zgura frustrării către cei de lîngă tine care se tranformă în saci de box. Acum, de ce asta se întîlnește cu asupra de măsură în cazul unor fete în comparație cu băieții, Cahill nu a spus. Aici una dintre explicații mă readuce la dificultățile din start. Poate fi și un soi de răsfăț obiectiv. Fetele par a spune: „Deja mi-e greu ca femeie aici, fiți, naibii, mai empatici!“. Vedeți, genul ăsta de remarcă te aduce în bătaia a două puști. Poți fi acuzat de misoginism și feminism în același timp. Că așa sînt timpurile. Cred doar că Sorana nu s-a întîlnit deocamdată plenar cu ea însăși și se tot caută în alții. Ei, dar și cînd/dacă s-o găsi acest gen de incident care a făcut înconjurul lumii va fi doar un strop de ulei într-un ocean albastru.

Emil BELU

Terapie celestă

Cum să-ți vindeci sufletul căzut în disperare? Cum poți lepăda haina grea a păcatului? Este omul capabil să ridice capul și să înfrunte destinul?

Desigur, soluții există, dar aflarea lor este o dramatică luptă interioară din care omul arareori iese învingător. Și crima, și prostituția – ca multe dintre căderile noastre nemărturisite – fac parte dintre ispitele diavolului, a cărui existență este de netăgăduit; se zice că Luther ar fi azvîrlit călimara după el.

La vremuri de răspîntii sufletești, o biblie apocrifă, literatura dostoievskiană, sugerează o cale.

Lumina ardea într-un sfeșnic strîmbat de alamă, așezat pe un scaun rupt. O încăpere mare, cu tavanul jos și tapet scorojit, mobilată sărăcăcios, pare, mai degrabă, locul ideal pentru o sinucidere decît pentru o mîntuire. Clipocitul apei din canalul ce trece prin spatele casei și umbrele aruncate pe tavan de lumina palidă a lumînării amplifică taina. Cînd sufletul ți-e încărcat de grele poveri, gesturile mari vin ca o eliberare: „Raskolnikov se aplecă pînă la pămînt și-i sărută piciorul“. La întrebarea Soniei privind semnificația gestului, Raskolnikov răspunse: „Nu m-am aplecat în fața ta, ci în fața întregii suferințe umane“.

Un ucigaș se apleacă în fața unei prostituate. Două ființe, două petice de neant își mărturisesc abisurile ontologice. În spate, viața cu nenorocirile ei, în față, o rază de speranță. Numai cei care au trăit coșmarul ratării mai cred în miracol.

Este omul capabil
să ridice capul și să înfrunte destinul?

„Natura umană pare, potențial, predispusă să învingă răul (...)“, crede Paul Evdokimov *(Dostoievski et le problème du mal,* editura Desclée De Brouwer, 1978), dar, cum se întîmplă adesea, drumul spre izbîndă e plin de provocări și obstacole, mult peste puterile bietului om. Cîteodată, nici nu vrem să căutăm poteca salvării, rătăcind în misterioase labirinturi sufletești, într-o speranță de mîntuire mereu amînată. Poate că în acest orizont al așteptării se ivește epifania vindecătoare a ființei răvășite, incapabilă să răspundă agresivității ursitei. „Situația creștinului e la fel de paradoxală ca a lui Don Quijote. E om și i se cere să fie Dumnezeu“, crede N. Steinhardt.

În *Crimă și pedeapsă* există un controversat episod, cel în care Sonia citește „Învierea lui Lazăr“. La cererea redactorilor revistei unde-și publica romanul, Dostoievski a modificat de mai multe ori capitolul incriminat. Atîtea modificări s-au făcut, că pînă la urmă varianta originală a manuscrisului s-a pierdut și poate era o bijuterie literară îndelung șlefuită, așa cum ne-a obișnuit scriitorul.

Protestele cititorilor au curs din toate părțile. Cum să citească o prostituată din Evanghelie? Așa ceva nu e posibil! Pravoslavnicul dorește ca persoanele care ating cărțile sfinte să fie nepătate, să aibă harul divin, să fie asemeni starețului Zosima sau părintelui Tihon. De unde atîta neprihănire? Unde să găsești atîta sfințenie?

Într-o lume a deznădejdii unde, recunoaștem sau nu, cu toții avem asumat un grad al păcatului, Evanghelia ar rămîne închisă pe veci în absența mîinilor curate care să o deschidă. Din fericire, gîndul îndreptării îi dă vinovatului puterea de a-și depăși teama. Izbînda, împotriva firii, cere renunțări și sacrificii, umilință și smerenie.

Cu mîinile tremurînde, Sonia deschise „Noul Testament“ la pagina „Învierii lui Lazăr“. Cu voce stinsă începu să citească: „Ci era bolnav unul, Lazăr din Betania, satul Mariei și al Martei, sora ei...“. Glasul i se frînse brusc, un nod i se puse în gît, abandonîndu-se pradă gîndurilor. Grave mustrări de conștiință o năpădiră. Lectura înainta tot mai greu. Gustul vieții adevărate încolți în sufletul vinovat. Încă nu-i totul pierdut! Cu greu, tremurînd din tot corpul, ajunse la ultimele rînduri: „Lazăre, vino afară!“. Simți cum i se taie răsuflarea, dar avu puterea de a continua: „Și mortul a ieșit la lumină, cu picioarele și cu mîinile legate în fișii de pînză și cu fața acoperită de o mahramă. Iisus le-a poruncit: «Dezlegați-l și lăsați-l să meargă...»“.

Închise cartea. Fiorul lecturii îi străbătu corpul firav, iar o ușoară convulsie era mărturia vizibilă a emoției. Fața lividă, scăldată în lacrimi, a Soniei părea pecetea vinovăției. Rememoră toată viața ei nefericită: sărăcie și mizerie, dar, mai ales, acea „jertfire în zadar“ pe care i-o reproșa Raskolnikov. O lungă rătăcire între viciu și virtute, în această lume unde totul e suferință: speranțe deșarte și idealuri ratate, sărăcie și bogăție, naștere și moarte. „Cum am putut! O, Doamne!“

„Mucul de lumînare pîlpîia, gata să se stingă în sfeșnicul strîmb, luminînd slab odăița sărăcăcioasă unde un ucigaș și o femeie pierdută citiseră împreună Evanghelia.“

(Citatele sînt din *Crimă și pedeapsă,*
Editura Minerva, București, 1975,
traducere de Ștefana Velisar
Teodoreanu și Isabella Dumbravă)

Emil Belu *este scriitor și trăiește în Canada.*

■ ■ ■

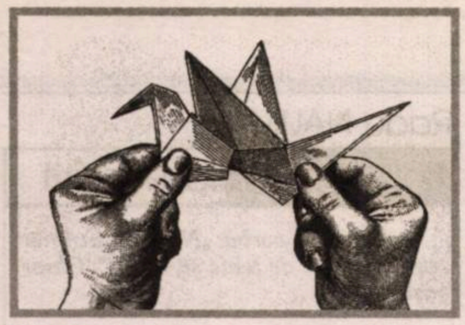

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Că așa-i în tenis

Serena Williams

© wikimedia commons

A început turneul de Grand Slam de la Melbourne. Într-o perioadă cu multe restricții care afectează sportul de performanță, cu deplasări problematice, cu permanenta amenințare a carantinării și cu terenuri fără spectatori, acest turneu a devenit, poate, un eveniment mult mai așteptat decît era în mod curent. Dar a început cu nemulțumirile unor jucători legate de condițiile carantinei pe care au fost obligați s-o petreacă imediat după sosirea în Australia. A fost o întreagă controversă amplificată și de descoperirea că primii clasați în ierarhia mondială au beneficiat de condiții mai bune decît ceilalți, că așa-i în tenis, cum ar spune Toma Caragiu. Aici, lucrurile încep să devină discutabile, dar cred că se leagă și de un fenomen care a început să se manifeste de ceva timp în general, în sportul de mare performanță și poate în tenis în special, fiindcă acolo e foarte vizibil. E vorba de tratamentul și de privilegiile care li se acordă jucătorilor, și nu doar strict celor din vîrful clasamentului. Dincolo de fireasca aură de campioni și de respectul publicului pentru talentul lor și excepționalul efort pe care-l depun, tenismenii care joacă în turneele importante au început să capete în ultimele decenii și un statut de vedete cărora pare că deseori li se cam caută în coarne.

Să ne aducem aminte că Năstase sau Țiriac nici măcar nu aveau antrenori. Poate că nici asta nu era normal. Dar astăzi, la turneele de fete cel puțin, asistăm la aparițiile antrenorilor personali pe teren, care nu rareori sînt făcuți cu ou și cu oțet de propriile eleve (a se vedea recentul scandal iscat de Sorana Cîrstea cu Adrian Cruciat), la fițele și ifosele unor jucătoare, care n-au vreo legătură cu sportul, ci, cel mult, cu spectacolul. Dar un spectacol telenovelistic, de joasă speță, ca privitul prin gaura cheii, la care spectatorii și telespectatorii sînt făcuți părtași. E un element care nu face decît să contribuie la degradarea atmosferei din jurul unui sport considerat odată al domnilor și doamnelor (nu degeaba comuniștii nu-l prea sufereau, mai ales în perioada lor de început).

Dar mai sînt și alte asemenea elemente, în răspăr cu ideea de sportivitate. De exemplu, felul în care copiii de mingi au fost transformați într-un fel de servitori ai jucătorilor, pe mai multe planuri. Adică nu doar că, pentru a fluidiza cursul partidelor, aleargă după mingi și le dau la mîna jucătorului care servește, dar, de ani buni, trebuie să-i ofere acestuia mai multe mingi spre alegere și să le prindă pe cele aruncate mofturos îndărăt, ca fiind mai uzate (??), deși ele oricum se schimbă o dată la opt ghemuri. Mereu m-am întrebat ce diferențe poate vedea un jucător, care abia își trage sufletul, între două mingi abia scoase din cutie. Bieții copii au mai primit și sarcina de a oferi și primi înapoi prosopul cu care tenismenii se șterg de transpirație (îh...). Obiceiul ăsta a fost curmat de pandemie, dar e de presupus că, odată cu încetarea ei, va reveni. Aceiași copii de mingi țin umbrelele de soare jucătorilor aflați în pauzele dintre ghemuri, le aduc diverse băuturi, pungi cu gheață sau le scot rachetele noi din ambalajul de plastic. Sînt alte gesturi care numai sportiv nu arată.

Din nou ar trebui să ne aducem aminte de o Chris Evert Lloyd sau de o Virginia Ruzici. Pe teren arătau ca niște doamne și jucau ca niște doamne, dar nu li se ținea prosopul și nici nu-și alegeau mingile de servit. Astăzi, Serena Williams sau Simona Halep arată ca niște atlete, lovesc mingea mult mai violent, dar sînt tratate ca niște prințese de porțelan. Nu cred că a fost deloc de apreciat ce li s-a întîmplat tenismenilor invitați anul acesta la Australian Open, care au fost ținuți închiși două săptămîni în camere de hotel cu geamuri blocate. Cred însă că pandemia, cu restricțiile ei, poate fi un moment de regîndire a unor lucruri. Adică ne dorim ca pe primul loc să fie spectacolul cu orice preț, chiar și dacă e degradant, să primeze partea de afacere bănească sau să iasă în evidență sportul în sine cu frumusețea și modelele pe care le poate crea? Desigur, se poate spune că cea de-a treia opțiune e o naivitate. Dar oare stridențele, inechitățile și răsfățul nu dăunează afacerii, pe termen lung?

■ ■ ■

ready made

„**Slăbiciuni** diferite: ca slăbiciuni prin excese, sgârciuri isterice, slăbețe de nervi, slăbiciuni bărbătești, neproductivitatea se înlătură prin **Robol Vértes tablete întăritoare**. 1 dosă dublă 320 Lei.“

Calendarul „Asociațiunii“ pe anul comun 1927, Sibiiu, 1927

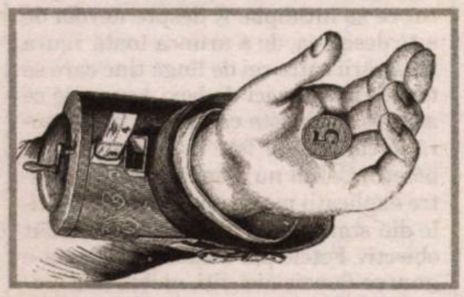

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

România, stat capturat. De „aristocrația“ bugetară

Societatea românească trece printr-un moment delicat. Politicile publice din ultimii ani au făcut ca piața muncii să fie deformată. Și mai mult decît piața muncii, mentalitatea muncii este viciată. În urmă cu doi-trei ani, atunci cînd salariile au început să crească atît în administrația centrală, cît și în cea locală, antreprenorii au constatat că o parte din angajații lor se duc să se angajeze la stat.

Fenomenul s-a extins și a ajuns într-o zonă aproape periculoasă. Aspirațiile tinerilor sînt astăzi angajarea la stat, nu antreprenoriatul și nici creșterea în carieră într-o companie privată. Cei mai mulți dintre ei își doresc un loc călduț la stat, cu un salariu bunicel, cu un program lejer și cu minime responsabilități. Sectorul privat nu poate oferi aproape nimic din toate acestea. România este unul dintre puținele state europene în care, în medie, salariile din sectorul public sînt mai mari decît cele din mediul privat.

Acum, nu facem decît să constatăm rezultatele. Procesul a început cu mai bine de un deceniu în urmă, în anii 2006-2008. Atunci, aparatul bugetar a căpătat proporții pe baza a două evenimente. Intrarea României în Uniunea Europeană și creșterea economică. Pătrunderea în Uniunea Europeană a fost un bun prilej pentru guvernul de atunci să umfle cu personal instituțiile pe care aderarea la Uniunea Europeană le presupunea. Guvernul a populat în exces instituțiile publice, iar creșterea economică i-a dat prilejul să crească salariile. Adevărul este că politicienii s-au putut abține foarte rar să transfere beneficiile creșterii economice către sectorul public. Nu este vorba doar despre măriri de salarii și angajări, ci despre inventarea sporurilor, despre oferirea de tichete de vacanță și, în ultimă instanță, despre construirea pas cu pas a sistemului de pensii speciale.

Doar în perioadele de recesiune se încearcă o ajustare a sistemului bugetar. În anul 2009, de exemplu, situația economiei românești era extrem de complicată. Deficitul bugetar crescuse, iar împrumuturile pe piețele internaționale se făceau la dobînzi-record, din cauza crizei pe care o traversa economia globală. De aceea, pachetul de măsuri adoptat, un împrumut de la Fondul Monetar Internațional și de la Comisia Europeană, acordul de la Viena cu băncile străine și deciziile de echilibrare a bugetului de stat, era obligatoriu.

Numai că eforturile făcute în perioada 2010-2012 au fost rispite destul de repede și în cel mai politicianist stil cu putință. Salariile bugetare au fost „reîntregite“, s-a renunțat la ideea ca pensiile de serviciu să aibă o componentă de contributivitate, a fost abandonat principiul care impunea ca pentru șapte ieșiri din sistemul public să poată fi angajat un om. De fapt, începînd cu anul 2015, „aristocrația“ bugetară primește tot mai multe beneficii, fără, însă, să se încerce măcar realizarea unei legături între creșterile de venituri cu indicatori de performanță specifici sectorului public. Totul culminează cu perioada 2017-2019, atunci cînd creșterea salariilor capătă și un nume de politică publică, *wageledgrowth,* care nu însemna altceva decît să crești salariile bugetare cît mai mult, fără a ține cont de sectorul privat, de productivitatea de la nivelul economiei sau de forța economiei de a achita nota de plată.

De exemplu, calculele profesorului Cristian Păun sînt relevante. Astfel, în anul 2017, creșterea economică a fost de 7,3%, iar cheltuielile cu salariile în sectorul public au urcat cu 22%; anul următor, economia a crescut cu 4,5%, iar salariile bugetare cu 23,7%, iar în anul 2019, produsul intern brut a crescut cu 4,2%, iar salariile cu 18%. Decalajul este evident.

Dar nu este vorba doar despre salarii mai mari și sporuri mai multe, ci despre un nou tip de mentalitate. Tot mai mulți bugetari au senzația că trebuie să își ia salariul doar pentru că vin la muncă. Dacă mai și lucrează vor bani în plus. Cele mai vizibile exemple sînt angajații din asistența medicală care primesc bani pentru campania de vaccinare, profesorii care sînt plătiți separat pentru așanumitele ore remediale, iar o parte din funcționarii de la Ministerul Fondurilor Europene vor primi salarii mai mari pentru a face în timp record planul național de redresare și reziliență, pe care tot ei nu au reușit să îl realizeze într-un an. Iar acestea nu sînt singurele exemple. Sînt multe alte domenii în care proiectele statului sînt executate, contracost, de alte instituții de stat. În felul acesta, aristocrația bugetară închide cercul. Nu are doar salarii mai mari, tichete de vacanță și sporuri, ci și comenzi de proiecte din bani publici, dar și case de vacanță ale instituției, spitale proprii sau case de pensii speciale.

Privilegiile trebuie apărate, iar cel mai eficient mod de a face acest lucru este ca sistemul public să devină un circuit închis. Astfel, să găsești un job la stat este tot mai dificil. Pilele, relațiile și cunoștințele funcționează la fel ca în epoca Ceaușescu, iar primii angajați sînt rudele și prietenii celor care lucrează deja în sistem. Privilegiile cîștigate în timp se vor păstra în familie și în felul acesta „aristocrația“ bugetară va captura statul. Politicienii prea slabi sau prea temători nu vor putea schimba nimic din această stare de lucruri.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Datul cu părerea și formatorii de opinie

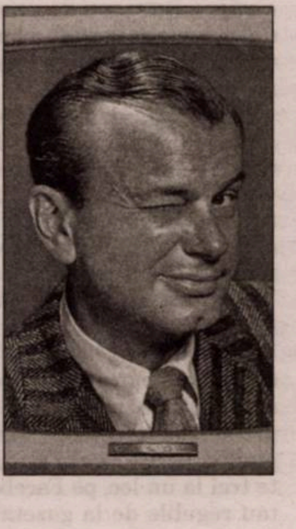

Texte și opinii de:

- Cătălin PRISACARIU (redactor-șef adjunct la *Newsweek* România)

„Ce-ți trebuie ca să fii un influențăr de succes în România“

- Marina CONSTANTINESCU (critic de teatru)

„Nopți și zile“

- Ioana BOT (profesor de literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai“, Cluj-Napoca)

„Expertiza în educația națională (cîteva reflecții și un exercițiu de fixare)“

- Cristina ȘTEFAN (redactor de carte, Editura Polirom)

„Influențează-mă dacă poți“

- Nicolae REDNIC (medic)

„Predictibilitatea opiniilor medicale“

- Radu CARP (profesor univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Unde ne situăm în prezent cu analiza politică în România?“

argument

Spune-mi cine te influențează...

DILEMA VECHE
Datul cu părerea și formatorii de opinie

Recunosc, pe vremuri, subiectul „*influencer*-i“ nu mă interesa, de vreme ce nu aveam nimic în comun cu ei. Nu mă intersectam cu sfera lor și nici sfera lor nu se intersecta cu a mea. În definiția sa de bază, un *influencer* este un individ care, după ce își cîștigă o notorietate pe rețelele de socializare, prin blog-uri sau vlog-uri, mizînd în special pe trend-uri muzicale, sfaturi *cool* despre tendințele modei, ale dietelor, sportului etc., este luat în vizor de diferite companii pentru care devine un soi de mesager pe bani – e plătit, adică, să le promovează produsele printre urmăritorii săi.

Ce se întîmplă însă de la o vreme, în special în România, e că unii dintre acești *influencer*-i, născuți și crescuți în spațiul lor virtual, în sferele lor benigne, pline de fluturași, clămpănind drăgălaș despre tot felul de lucrușoare drăguțe, au început să se insereze și în alte sfere, care le depășesc total competențele. Prind un subiect „tare“, la zi, și se lansează.

Cum n-au trac (și de ce-ar avea, cînd la butonieră au zeci de mii de urmăritori avizi să le dea *like* la orice postare), nu o fac într-un mod pașnic, ca simpli băgători de seamă, ci virulent, ca niște guru autounși. Nu vin cu păreri timide, ci cu convingeri vehemente care stîrnesc hoarda de urmăritori consolidată în viața lor roz de dinainte.

Brusc, cineva care pînă mai ieri vorbea despre rochițe și fundițe devine expert în probleme sociale grave. Îți spune, cu aplomb, cum stă treaba cu politica, sistemul de educație, sistemul de sănătate, transînd, în termeni inteligibili pentru gașca lui de urmăritori, subiectele serioase, încercînd să influențeze, de pildă, un vot politic, în același mod în care, pînă mai ieri, își îndemna fanii să-și cumpere o anumită cremă cosmetică. Vorba lor îndrăzneață, erijarea în *connaisseur*-i, totala lipsă de îndoială și, uneori, chiar și ridicolul în care se complac au devenit în scurt timp atractive și pentru televiziunile *mainstream* – avide de audiență. Și cum faci rating mai bine în România? Invitînd profesioniști, oameni buni în meseria lor, care și-au dovedit competențele de-a lungul timpului, sau cultivînd scandalurile de mahala? Și uite așa, niște fluturași care pînă mai ieri fîlfîiau benign pe plaiurile lor devin, peste noapte, formatori de opinie – sînt invitați în talk-show-uri, părerile lor sînt citate în jurnale, primesc invitații la întîlniri cu miniștri (pe care îi sfătuiesc cum să-și facă treaba).

Iar problema apare taman atunci cînd aceștia sînt luați în seamă. Cînd creează cercuri concentrice maligne (și știu exact cum să o facă, de vreme ce *influencer*-ii, precum publicitarii, nu recurg la rațiune, ci la simțire), deformînd moduri de gîndire, deraind de la bunul-simț și incitînd doar de dragul faimei – care azi e validată de numărul de *like*-uri.

Totuși, nu vorbim despre un fenomen ivit din senin. Din contra, era ceva de așteptat și care s-a consolidat în timp, într-o societate care a cultivat incompetența la toate nivelurile. O societate care a promovat încontinuu tupeul și cumetria, dar nu profesionalismul. Care a preferat să aplece urechea la cucută, nu la înțelepciune. O societate ușor dispusă să-și facă idoli din cei care știu să „pozeze“ mai fermecător.

Mai există așadar spațiu, în această societate, pentru vocile profesioniștilor sau sînt ei bruiați mereu de tot soiul de neaveniți? – este întrebarea pe care am adresat-o semnatarilor acestui Dosar, toți profesioniști în domeniile lor. De la jurnalism, politică, sănătate la educație și artă – ce te recomandă, de fapt, ca autentic formator de opinie? Cum se construiește un real formator de opinie, cum văd ei degringolada din spațiul public și cum sînt afectați de tot acest calabalîc al păreriștilor și al idolilor rețelelor de socializare? (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cătălin PRISACARIU

Ce-ți trebuie ca să fii un influențăr* de succes în România

Eram încă prea tînăr ca să pricep cum se putea ca, în publicația la care lucram amîndoi, un senect și faimos coleg să publice un comentariu în care-i lua apărarea unuia despre care scrisesem o investigație cu toate probele necesare. Îi lua apărarea mințind și folosindu-se de singurul argument pe care-l avea (și care, recunosc, pe vremea aceea putea fi mai tare decît cel al dovezilor factuale cu care îmi blindasem eu articolul): acela al autorității (prima lecție învățată).

Da, omul, acum ieșit din peisaj, era o autoritate. Cu înfățișarea lui de Gandhi local, pacifist, dar și cu o hîtroșenie bine jucată și dozată, de la amvonul oengeului pe care-l crescuse încă din zorii democrației românești, avea deja o sectă. Așa cum îi șade bine oricărui guru, tinerii îl iubeau și el îi iubea înapoi (hm...). Personajul împărțea verdicte morale, pornea campanii sociale și cruciade publice pe diverse teme menite să ridice jugul opresiunilor de un fel sau altul (sexiste, rasiale, lingvistice etc.) din țărișoara noastră.

Te încorsetau regulile de la gazetă?
E OK, ești liber să spui orice pe Facebook.

De ce și-ar fi folosit un astfel de om autoritatea nu doar ca să mintă, ci ca să mintă într-o publicație care, în același timp, difuza un articol plin de dovezi ale corupției individului apărat prin minciună de guru? De ce, deci, nu doar că mințea, dar o făcea și cu tupeu (a doua lecție învățată)? Din interes (a treia lecție învățată): gandhiul nostru era nu doar prieten cu persoana favorizată, ci și partener în niște proiecte oengistice pe bani mulți. Nici nu mai are importanță că, deja la acel moment, persoana în cauză începuse să frecventeze o televiziune pe care guru-ul o dădea des drept exemplu de manipulare, de mistificare, de jurnalism corupt etc. și nu a contat nici măcar că cetățeanul cu pricina curta intens un partid care a fost la un pas să-l pună ministru (de n-ar fi fost un dosar de incompatibilitate la mijloc, of!).

Din această mică istorioară se pot desprinde regulile de bază ale carierei de părerolog public (sau *influencer,* cum îi zice în zilele noastre) în România: 1) să fii o autoritate; 2) să ai tupeu; 3) să ai un interes (altul decît acela de a lumina poporul, firește; cu alte cuvinte, să fii într-un oarecare conflict de interese cu nobila misiune de a desluși misterele lumii unui public de bună-credință).

Cum veți fi observat, poate, apariția rețelelor sociale a schimbat cu totul noțiunea de „autoritate“. Caracteristica aproape exclusiv recunoscută pe aici ca furnizînd „autoritate“ este pura notorietate. Așa apare, deci, o egalizare uluitoare, care-i pune în aceeași clasă de „autorități“ pe Hagi, Pleșu, Bianca Drăgușanu, Florin Salam sau Mîndruță (sau Măruță; iar lista poate fi foarte lungă).

Există, desigur, oameni foarte calificați în domeniile lor de activitate (autorități profesionale, așadar) care nu doar că aleg să nu exprime public tot ce le trece prin cap, dar sînt și lipsite de caracteristicile esențiale ale unui părerolog de succes: tupeul și interesul. În categoria asta intră, de exemplu, cîte un cercetător român în nanochimie care lucrează într-un laborator de la Paris, să zicem (caz real), de care nu ați auzit niciodată, sau o sportivă extraordinară, o vedetă mondială, ca Simona Halep. Nici unul dintre cei doi nu ne spune nici cu cine să votăm, nici cine e vinovat de incendiul de la „Matei Balș“ și nici ce să credem despre transsexuali ori la ce filme e bine să ne uităm.

Cînd, însă, există tupeu și interes din plin, „autoritatea“ se creează foarte repede. Pînă acum vreun an, de pildă, cercul celor care auziseră de Oana Lovin era foarte mic (e adevărat, nu s-au făcut cercetări despre cercul celor o văzuseră pe Oana Lovin despuiată *via* videochat și care nu știau cum se numește ea în actele de identitate) și se reducea la rude și prieteni. Notorietatea domnișoarei își are originea într-o atitudine eroicomică afișată în Piața Victoriei pe la începutul lui 2020, cînd Lovin a pozat cu mîna dreaptă (în palma căreia strîngea o legătură de sparanghel – vezi scandalul plecării la muncă în Germania, de pe aeroportul din Cluj, în plină carantină națională, a cîteva sute de români) ridicată spre cer. Pe fundal se putea vedea clădirea Guvernului. A devenit, instant, „fata cu sparanghel“, fotografia ei s-a răspîndit viral pe rețelele sociale. Și s-a transformat la scurtă vreme în „videochatista cu sparanghel“, după ce s-a aflat că, pentru o vreme, practicase nobila artă a despuierii erotice la camera de luat vederi conectată la Internet.

Mulți și-au spus, atunci, că a doua formulă urma să îngroape personajul apărut peste noapte. Nici vorbă: promovată constant de posturi TV ca Antena 3 (care a și invitat-o în studio în *prime time)* și România TV, Oana Lovin a devenit o „autoritate“ în doar cîteva luni. Prezența ei la pelerinajul Sfintei Parascheva de la Iași din octombrie 2020, unde a incitat la nerespectarea restricțiilor anti-COVID, nu mai era nici o surpriză. Iar în acest caz, tupeul nu mai trebuie demonstrat.

Dar care să fie interesul? Judecînd după platformele media care au promovat-o intens și încă o mai fac, dar și analizînd părerile politice ale domnișoarei Lovin, nu e foarte greu de înțeles.

În aceeași clasă de „autorități“ pot fi introduși George Simion și Diana Șoșoacă: inexistenți pentru mass-media pînă la jumătatea lui 2020, au obținut aproape o zecime din mandatele parlamentare puse în joc la alegerile de acum trei luni. În acest caz, interesul este și mai clar (nemaifiind nevoie, nici aici, ca tupeul să fie dovedit): unul politic și pecuniar (cîteva zeci de membri AUR, partidul condus de cei doi, au ajuns parlamentari și beneficiază de indemnizații generoase din bani publici).

Iar *influencer*-ii tradiționali, jurnaliștii, au cam pierdut bătălia. Iar ei știu asta. Cîtă vreme cititorii, ascultătorii și privitorii erau conectați încă la canalele tradiționale mass-media (publicații scrise, radio, TV), lupta celor care se voiau remarcați era să ajungă într-o redacție. Visul suprem, desigur, era ca redacția să fie una TV.

Dezvoltarea Facebook (rețeaua socială cu cea mai mare tracțiune publică în România), însă, a schimbat cu totul datele problemei. Ai ceva de spus lumii? E simplu: poți scrie, vorbi și poți fi văzut, toate trei la un loc, pe Facebook. Te încorsetau regulile de la gazetă? E OK, ești liber să spui orice pe Facebook, oricît de bizar, buruienos sau, pur și simplu, stupid. Simți că nu-ți cunoști publicul? S-a rezolvat și asta: pornește un *„live“* de cîteva ore (tot) pe Facebook și îi vei cunoaște pe fiecare în parte din cei care te privesc mult mai mult decît e posibil să-ți fi dorit. E prea mic clubul celor care simt nevoia să-ți soarbă înțelepciunea? Banal: nu-ți mai plivi nici limbajul și nici ideile, iar bălăriile care-ți vor ieși din gură vor atrage multe rumegătoare.

Așa s-au născut părerologii schizofrenici: urlători pe Facebook și manierați în textele de la gazetă.

Așa au apărut părerologii (neasumat) politici: nu țin neapărat să-i laude pe unii sau pe alții, dar e trend-ul, mă-nțelegi, produce audiență, lumea vrea schimbare, să nu lăsăm adevărul (sau măcar niște dubii sănătoase) să strice un *reach* bun pe Facebook!

Ca orice cancer, și acesta a produs mutații: de la arătarea țipătoare care emite tîmpenii pînă la căutătorii de noduri în papură cu aere de analiști imparțiali de *think tank,* dar care se visează miniștri (unii au și ajuns, de altfel).

Cu toții, însă, dețin cele trei gene fără care n-ar fi părerologi de (mai mult sau mai puțin) succes: a autorității, a tupeului (fie și camuflat în pasivitate agresivă), a interesului *('cos we are living in a material world).*

---

* influențărul se dorește un hibrid între *influencer* și un personaj influent, nereușind să fie nici una, nici alta, de unde și futilitatea lui fluentă.

Cătălin Prisacariu *este jurnalist, redactor-șef adjunct la* Newsweek *România.*

DILEMA
Datul
cu părerea
și formatorii
de opinie

Marina CONSTANTINESCU

Nopți și zile

Cînd eram puștoaică și mă întorceam seara de la școală, încetineam pasul și căscam ochii pe la ferestrele oamenilor. Prin fel de fel de perdele, în semiîntuneric, mai degrabă decît în lumină, vedeam mișcări, gesturi, fragmente din mici trasee sau acțiuni. Ca într-un colaj fără prea mari modificări, treceam de la un geam, la altul. De la o perdea la alta. De la o poveste la alta. Nu am simțit vinovății de voyeurist, ci doar impulsurile unei curiozități care nu m-a părăsit niciodată. Ale unui atașament față de diversitatea omului și a umanității. Și ale unui tip de respect. Cînd drumul meu se despărțea de blocuri, continuam să duc mai departe nu doar imaginile, ci și firul dramatic. Construiam de fiecare dată pe ce am observat. Jocul acesta continuă și azi. Numai că acum aproape treizeci de ani am înțeles că ritualul meu era un fel de inițiere. De apropiere de ficțiuni, de mister, de teatru. Perdelele nu sînt altceva decît cortinele, convenția, deci, care marchează spațiul dintre realitate și imaginar. Dintre „aici“ și „dincolo“. În fapt, dincolo de orice fereastră este un spectacol. Dincolo de orice cortină este o lume. Nu obosesc să caut și să descifrez aceste lumi. Să am răbdare să descopăr cum a citit un regizor un text, ce și dacă a modificat, cum își construiește și își argumentează viziunea, cum aduce cu migală fiecare element, un actor, pe celălalt, cum citește ce este în pauza dintre cuvinte, în tăceri, cum conduce un actor spre un personaj, acela din desenul său, cum se însoțește cu un scenograf pentru spații, costume, lumini, altele și altele, cum se petrece taina înfăptuirii unei idei printr-un intermediar care este actorul. Care devine, el însuși apoi, protagonistul, cel expus, cel adulat sau, dimpotrivă, cel ce merge din întuneric spre Lumină. Nu am căutat pe nici o scenă spectacolul din capul meu. Cam ce cred eu despre un text, despre o relație, despre un personaj. Am cercetat cît de profund am putut adîncimile. Am memoria doldora de mii și mii de spectacole. Pe unele, destule, le pot reconstitui cap-coadă. Din altele mi-au rămas fragmente, senzații, mirosuri, obiecte, culori, vulnerabilități. Duc cu mine toate aceste povești și mă consider un om norocos. Un om care s-a lepădat de comodități, de lene, de sine însuși ca să plece, iar și iar, într-o aventură. Pe urmele a ceva, ale cuiva. Am coborît în infern. De atîtea ori. Am suit la ceruri. De atîtea ori. Am dormit prin trenuri împuțite, fără geamuri, am numărat catralioane de secunde prin gări, așteptîndu-l pe Godot să mă ducă în lumea celor care cuvîntă sau a celor care mișcă universuri cu trupul, cu mintea, care se joacă pe degete cu emoțiile mele, cu mațele mele, cu mine. Am stat ore prin aeroporturi, am trecut cu căruța prin apele ieșite din matcă, am auzit strigătul vîntului în cîmpuri fără de sfîrșit, am stat ore și ore cu regizoti, actori, scenografi ca să apuc un fir și să îmi fac un ghem de lînă. Cu toate consistențele materialelor diferite. Lîna mea de aur este firul esențial al existenței mele care m-a condus dintr-o poveste în alta. Am dărîmat atîtea obstacole ca să ajung la spectacol. Să intru în sală și să simt întunericul care mă ajută să mă despart de realitate, de toți ceilalți și care îmi ascute toate simțurile ca să pornesc spre ce se naște dincolo. În fața mea. Și firul începe să mă tragă. Uite așa, greu de explicat, încet-încet, devin imponderabilă și plec în căutarea lumilor din ceilalți.

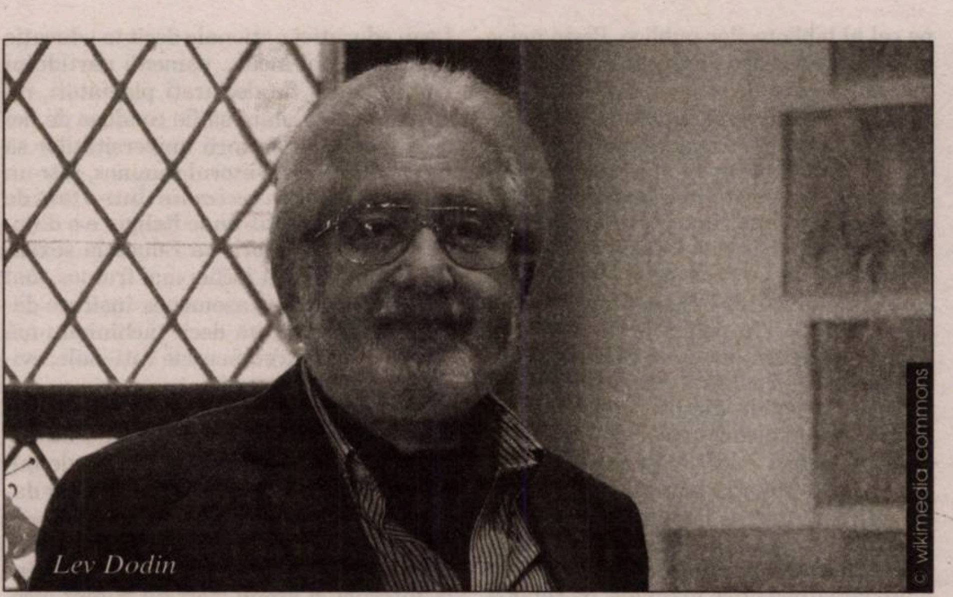
Lev Dodin

© wikimedia commons

Cineva m-a întrebat dacă îmi place Peter Pan. Cel care intră noaptea prin camere și, în plutirea lui magică, face ordine. Impune ordinea lui. Nu cred că mă interesează asta. Mă interesează ordinea sau dezordinea din celălalt. În ea vreau să mă vîr. Să o scormonesc. Să o deslușesc, poate.

Cînd eram tînără și mi se părea că m-am îndrăgostit, mă și vedeam cu bărbatul acela pe nisip, la malul mării, privind un răsărit. M-am îndrăgostit de cîteva ori. Nici pînă azi n-am apucat zorii zilei așa. În schimb, cîte apusuri, cîte înnoptări. Singură, cu lîna de aur pe care o pipăi și, dintr-o dată, deschid mii de ferești. Mii de nopți. Mii de spectacole. În care stau de veghe și ațipesc mereu înainte ca noaptea să se dea pe mîna zilei.

Am să-mi îngădui să pun mai jos cîteva fragmente dintr-o scrisoare pe care i-am scris-o acum cîțiva ani regizorului LEV DODIN. Este un fel de Manifest al meu despre Teatru. Despre Viață. Despre Împreună.

„DRAGUL MEU LEV ABRAMOVICI,

De ceva vreme, Maestro, este secolul douăzeci și unu. Ce ducem cu noi de colo dincolo? Care e drumul? Cum putem să mergem mai departe fără să știm ce e în urmă? Cine pe cine judecă? Alergăm umăr la umăr cu timpul și vrem să ajungem primii, înaintea lui. Unde? Gîfîim. Gîndim sofisticat și ne încurcăm în propriile trasee ca într-o junglă neprielnică. A elabora înseamnă și a înțelege. A încerca, măcar, să tinzi spre esențe. A fi preocupat de ordinea morală. Cui îi mai pasă? În această goană teribilă uităm complet să trăim. Să iubim. Să fim liberi. Compromisul e cel mai la îndemînă. Ne ispitește în fiecare ceas. Cedăm. Tot mai mulți și tot mai mult. Vîrtejul ne ia, ne ridică și ne duce sus. Sus este în sus? Ce este asta, «sus»? Amînăm mereu întîlnirea cu conștiința proprie. Ochii și mintea și sufletul tînjesc după altfel de acumulări, vanitatea împinge la contabilități de lumești fapte, succese, glorie, bani. Deșertăciune. Există momente în viață, experiențe, întîlniri – șanse, cu alte cuvinte – cînd cerurile se deschid și ceața se ridică. Ceața din mine, din tine, din noi. Atunci dăm cu ochii unii de ceilalți. Atunci ne vedem. Atunci sîntem altfel. Nu știu dacă mai buni. Dar altfel. Fiecare. Sîntem liberi. Atunci, pentru o vreme, contează ce se petrece pe lumea asta dincolo de «eu» și de «mine». Axul interior își îndreaptă cocoașa și redevine vertical. Atunci e fabulos.

E noapte. Nu ne-am despărțit de mult. Am văzut *Viață și destin,* spectacolul dumneavoastră după romanul lui Grossman, spectacol despre care am vorbit cîndva, cînd m-ați invitat la Sankt Petersburg. Nu pot să dorm. Filmul din spectacolul dumneavoastră și al unei trupe formidabile s-a mutat în mine. Cu tot cu bagaje, cu valize mici sau mari din lemn, cu sertare mici sau mari prin care stă povestea mea, a bunicilor mei, a dumneavoastră, a prietenilor noștri, a dușmanilor. S-a mutat în mine cu lașități sau cu forța de a-ți asuma destinul, cu tot ce se poate găsi într-o viață, cu reziduuri, cu amintiri, cu obiecte, cu fotografii. Din cîteva detalii se reface o lume. Din aproape nimic se naște teatrul. Pașii de vals și pașii morții își duc umbrele și corpurile printre obiecte, printre granițe fel de fel, prin bucurie, extaz, durere, prin aburii istoriei. Aici, Maestro, nu este vorbă despre disecții, despre teatru, despre actorie și regie. Este vorba și despre asta. Ba încă într-o manieră desăvîrșită. E cu mult mai mult, însă. Am intrat în mintea și în spiritul unui om preocupat de oameni. Findcă m-ați poftit în intimitatea ființei. Am intrat în laboratorul dumneavoastră, în felul în care el, Lev Dodin, vede omul în relație cu el însuși, cu istoria, cu chestiuni cruciale. Omul cu putințele și neputințele lui. Cu minciuna din el, cu trădările uriașe, cu rezistența sau cu absența ei în fața morții. Și a puterii. De orice fel. Am intrat, cu alte cuvinte, în viața unui artist care spune povești cu oameni despre oameni. Simplu. Îngrozitor de simplu. Am trăit pe aici zeci de ani ignorînd, de fapt, ideea de libertate. Lumina. Fie că am șoptit prin case, prin familii cîte ceva din ororile și erorile comunismului, că i-am plîns pe cei omorîți prin pușcării cumplite, la Canal și în spitale psihiatrice, fie că n-am știut nimic din toate astea. Am trăit privați, la urma urmelor, de o dimensiune umană fundamentală: libertatea. Or, acest spectacol-mărturie tocmai despre asta vorbește. Răvășitor. Fără patimă. De regulă, Maestro, discuțiile cam tranșează și separă istoriile. Holocaustul și Gulagul nu sînt intersectate în memoriile celor care se străduiesc, cum pot, să ține treze conștiințele. Se vorbește despre una sau despre cealaltă pată din existența umană mai degrabă exclusivist și intolerant. Ceea ce Grossman propune, iar dumneavoastră, Lev Abramovici, aduceți pe scenă este tocmai acel discurs moral în care prăpastia separă nu în funcție de sînge, de gene și de etnie, ci numai după ticăloșie. Fascismul și comunismul stau de aceeași parte a baricadei. Împreună cu totalitarismul, cu extremismul. [...] Ura față de om a fost, însă, la fel de uriașă și de covîrșitoare. Ca și în spectacolul acesta, am trăit cu toții pe aceeași scenă. În fața și în spatele gratiilor. Familiile și-au dus povestea mai departe. Unii prizonieri în temnițe comuniste sau hitleriste, alții, prizonieri în spatele Cortinei de Fier. Unii iubind, alții urînd. Unii semnînd pactul cu Mefisto, alții rezistînd. Ce este umilința și cînd ne atinge? Despuiați de tot și de toate, prizonierii din orice pușcărie, evrei sau anticomuniști, își cîntă povestea în spectacol. Instrumentele de suflat fac o fanfară care urmează moartea-îngheț din noi, din istoria la care, unii, am fost complici. Sau nu. E clarobscur. E noaptea din ființele păcătoase. Ce este fericirea, Maestro? Pe verticală sîntem singuri. Cu bagajul personal. Și cu conștiința individuală.

[...] Nu există o graniță trasată limpede între viață și teatru. Oamenii se plimbă și pe teritoriul ficțiunii, și pe cel al realității. Și își duc cu ei destinele. Spectacolele ne aduc împreună, însă. Împreună este atunci cînd îmi sparg lanțurile în care m-am încătușat și nu vreau să fiu singură. Împreună este atunci cînd îmi pasă. Cînd devoțiunea fantastică a acestor actori mă tulbură. Într-un fel, ceva din mine pleacă odată cu ei. Ceva din ei, din dăruirea lor, din disciplina lor, din inteligența lor, din venerația lor față de teatru și față de dumneavoastră rămîne, de fiecare dată, cu mine. Vă urmăresc ritualul: pășiți încet-încet pe scenă, pînă la rampă. Vă aplecați, salutați. Vă întoarceți, apoi, cu fața la actorii dumneavoastră. Îl priviți pe fiecare în ochi și îl aplaudați pe fiecare în parte. Ca un dirijor care își salută fiecare muzician din orchestră.

Mi-am permis să-mi petrec această noapte cu dumneavoastră, Lev Abramovici Dodin. În tihnă. Acum, apar stele pe cerul dimineții mele. Cu bine!“

***Marina Constantinescu** este critic de teatru, eseist și realizatoarea emisiunii* Nocturne, *la TVR 1.*

Viață și destin

DILEMA
Datul cu părerea și formatorii de opinie

Ioana BOT

Expertiza în educația națională

(cîteva reflecții și un exercițiu de fixare)

În anii din urmă, se adeverește foarte bine faptul că la fotbal, femei, politică, educație, medicină și – mai nou – la pandemii se pricepe tot românul. După cît ne ținem de pricepuți la cele esențiale, ar trebui să curgă lapte și miere pe toate autostrăzile, lupii să doarmă îmbrățoșînd miei pe treptele catedralelor, să avem lege de murături și, firește, să nu mai plătească nimenea bir (potrivit ideilor revoluționare ale unui expert în politică românească). Faptul că lucrurile din realitatea înconjurătoare (știți dvs., cea care ne lovește, dulce, în creștet, în fiecare dimineață) stau cu totul și cu totul altfel ne arată că, undeva, ceva nu merge. Cu priceperea noastră, vreau să spun. Sau, cum se zice acum, cu expertiza noastră. Cea super-mega-giga-extra-califragilistico-nemaipomenită, des auzită și mult slăvită. Desigur, cîtă vreme experții se găsesc pe sticlă și pe net (locuri de repede exprimare a tuturor, chemați și mai ales nechemați, pentru că, într-o matematică simplă, numărul celor din urmă îl depășește, mereu, pe al celor dintîi…), lucrurile nu au cum să stea altminteri. Așa cum, dacă toată lumea se pricepe la orice, nimeni nu se pricepe la nimic, iarăși e valabil că, dacă toată lumea vorbește devălmășit, nimeni nu mai ascultă pe nimeni. Iar experții – adevărații experți, cei ce dețin cunoașterea științifică a domeniului lor – se vor afla, mai mereu, în altă parte, neauziți de nimeni și, pe cale de consecință, neluați în seamă.

La educație (educația națională, cum îi zice și ministerului, care alta?), lucrurile stau tot astfel, de multă vreme (bună, rea…). Deși țara pare a fi (dacă ne luăm după imaginea ei în media) plină de experți în educație, procente enorme din tinerii nației sînt analfabeți funcțional și rezultatele de la testul Pisa ne dau, periodic, coșmaruri. Deși lungi șiruri de guverne, de toate culorile spectrului, au declarat educația un domeniu de securitate națională, numărul școlilor cu toalete în curte îl depășește de departe pe cel al bibliotecilor publice. Peste noi și prin școlile noastre au trecut multe și frumos trîmbițate (de experții invitați la presă, deh…) reforme ale învățămîntului românesc – eu, una, angajată umilă a „sistemului“, am numărat 14 mari reforme, după care m-am oprit din numărat și analizat, pentru că am, zilnic, ceva mai urgent de făcut: să îmi predau lecțiile, să îmi văd, adicătelea, de profesia ce-am visat și pe care am senzația că o exercit tot mai mult și tot mai des „în pofida experților“, așa cum, în anii comunismului tîrziu (sînt veche, am prins și asta…), exercitam aceeași profesie în pofida gîndirii controlate de sus și a manualelor unice. Uneori, mi se pare că tocmai experiența aceea, veche, din epoca de sinistră amintire, mă face să fiu reticentă față de lamento-urile despre „manualele proaste de azi“ (o materie bine stăpînită de un profesor motivat poate fi predată după orice manuale, ba chiar și în lipsa lor), despre „programa unică“ (oricine a transformat o programă unică de învățămînt politic obligatoriu într-una de ortografie și caligrafie, la clasa a V-a, mă va înțelege – dar cred că sîntem tot mai puțini!), despre profesorii slab pregătiți care ies din universitățile de azi (nu cred că generațiile vechi erau neapărat mai bine pregătite, dar eforturile partidului unic de a desființa elitele oricăror domenii generau reziliența ca un *„esprit de corps“*, al corpului profesoral, adică – unde și cît se putea).

Să nu fiu înțeleasă greșit, nu mi-e dor nici o clipă de vremurile comunismului apus (mă sperie rău de tot ardoarea nostalgică a celor care nu le-au cunoscut), mi-e dor în schimb de Legea Funeriu în forma ei dintîi (la care, cu modestele-mi puteri, am lucrat, alături de alții ca mine), perfectibilă – incontestabil, dar transformată, grație osîrdiei experților diverselor guverne, într-o pătură cîrpită rău, destinată să acopere ceea ce trebuie acoperit. Cred că avem, la ora actuală, mai mulți experți în modificarea Legii educației naționale decît în educație în sine. Astfel încît… oamenii partidului nostru să nu fie declarați plagiatori, inspectoratele școlare să fie conduse de noi și-ai noștri, iar rectorii universităților să ne conducă spre viitorul luminos, într-un infinit mandat, *în veci amin*. Într-o țară de mame adolescente, unde Religia e o disciplină mai obligatorie ca Educația sexuală, nu văd cum să închei mai frumos, mai în spiritul locului, asemenea înșirare dătătoare de speranță decît închinîndu-mă la cele sfinte. Argumentele raționale, evident, nu au trecere aici.

„România educată“ e reprezentată, astăzi, de situația pandemică, unde toată lumea face școală online (prin ordin de ministru, musai și de azi pe mîine), chiar dacă aproape jumătate din școleri (de toate nivelurile și vîrstele) nu au acces la online-ul cu pricina, o treime nu au acoperire la Internet și vreun sfert au curent electric mai degrabă uneori decît tot timpul... Luați-o ca pe o metaforă. Pandemia ne-a întors, tuturor, o oglindă înfiorător de tristă, despre starea educației și a politicilor ei. Cei care au acces la microfoane (și la butoane?) vorbesc frumos, în fraze pe care poporul le ascultă și le pricepe cam ca babele predica lătinească a popii, în Ardealul imperial. Dacă – profesori fiind ei înșiși – experții vorbesc astfel și în clasă, pot să îmi imaginez ce înțeleg elevii de acolo. Ce ne spun ei? De exemplu, că *„Pedagogia secolului XXI impune o schimbare radicală a abordării educației, unde profesorul să fie provocat să devină un lider cu o strategie bine-definită, bazată pe compasiune, reziliență și motivație, înțelegînd importanța adaptării cunoștințelor și aptitudinilor sale la tehnologia aflată în continuă dezvoltare“*. E un fragment dintr-un *(take your pic, this being a multiple choice test):* webinar, TEDx, talk-show cu experți sau curs de formare a formatorilor de lideri care să creeze experții de mîine ai minunatei noastre patrii. Mă opresc (cu spaimă?– nici eu nu mai știu, nu mi-s expertă în emoții, ci-n predarea lor prin intermediul literaturii, dacă se mai poate vedea nuanța, mie definitorie), mă opresc, deci, la citirea frazei despre obligația profesorului de a se adapta la tehnologie. Aș zice că ar trebui să fie invers – iar inventatorii de tehnologie să fie cei ce răspund nevoilor profesorilor. Și aș mai zice – promit, cu asta am și încheiat – că un profesor bun *(expert,* adică, în materia lui) trebuie să își predea bine materia chiar dacă în timpul orei sale tocmai a căzut curentul sau nu merge net-ul. În pofida accidentelor cotidianului, un profesor e bun nu doar prin ceea ce predă („…să le facilităm elevilor accesul la informația de ultimă oră!“, ce mai, „țato, mă-nnebunesc“ după atari obiective globale), ci și (mai ales) e bun prin felul cum predă, prin etica expusă vederii discipolilor, oră de oră, în paralel cu conținutul lecțiilor.

În această lume pe dos, unde nimic și nimeni nu e ce pare a fi, cel mai mult mă îngrijorează nu lipsa de expertiză a multora, ci absența civilizației dialogului: cel mai credibil e cel ce strigă mai tare, cel care face rating, dominînd un peisaj cufundat în cacofonie. Cel ce vorbește fără sens, dar folosește toate cuvintele-cheie la modă. Bolile discursului – cum demonstra Orwell, de pildă – sînt doar simptomele unor boli ale gîndirii. Recent, un student cu ochii plini de stele îmi recomanda – ca un partener al actului educațional care și-a înțeles menirea în aceste vremuri (și în cele viitoare) – să încerc să țin niște cursuri mai profesioniste, ca ale profesorului Xulescu, cu argumentul: „la dvs. înțeleg tot ce predați, e totul limpede, la dl profesor, în schimb, nu pricep nici jumătate, acolo e filozofie, e greu, sînt nume mari și cărți groase pe care ni le povestește foarte profesionist… dvs. ne cereți să citim noi înșine bibliografia, și să o mai și comentăm, în loc să ne cultivați expresia liberă a propriilor idei!“. Ce ar mai fi de spus? Invit distinșii cititori dilematici să identifice lista problemelor (de expertiză?) relevate de explicațiile studentului și să construiască, din ele, tot atîtea metafore ale situațiunii în care ne aflăm.

Ioana Bot *e profesor de literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

■ ■ ■

Cristina ȘTEFAN

Influențează-mă dacă poți

În vara anului 2018, o influensăriță de modă, *beauty & lifestyle* a dat startul unei frumoase inițiative de curățare a mediului. După ce-a fost pe plaja de la Corbu în căutarea „sălbăticiei și a liniștii“, dar a descoperit numai „oameni și gunoaie“, a pus piciorul în prag: așa nu se mai poate, trebuie să facem ceva! Cîteva săptămîni mai tîrziu, s-a înarmat cu saci și a pornit – pe plaja Vadu, de data asta – să strîngă pet-uri, farfurii, ambalaje, pe scurt, mult plastic. S-a pozat cu ele și a dat leapșa mai departe altor influensări din online-ul românesc, cu hashtag-ul #CleanRomaniaChallenge.

Pînă aici, toate bune și frumoase. Însă povestea din spate, se pare, e un pic diferită, și chiar a declanșat un întreg scandal la momentul respectiv. Unul dintre comentatori a dat-o de gol: aflat în aceeași zi la Vadu, bărbatul a observat-o cum aduce cu ea sacul plin de pet-uri pe care le-a împrăștiat pe plajă, filmîndu-se și pozîndu-se în timp ce le culegea (de pe o plajă altfel lipsită de gunoaie, susține el), mai tîrziu, cît timp a făcut baie și alte fotografii, a lăsat nesupravegheat un foc (aprins ca să ardă plasticele, a mărturisit candid influensărița), după care și-a strîns lucrurile și a plecat. Dar intenția contează, poate prin leapșa asta se mișcă ceva, s-a apărat fata. Tragem un semnal de alarmă, prin modelul personal, putem încuraja oamenii să pună umărul și să strîngă și ei gunoaiele lăsate de alții, altfel schimbarea are loc lent și anevoios, a subliniat ea într-o postare-răspuns pe blog, apoi a încheiat textul amintind publicului că în curînd urma să înceapă campania ecologistă Let’s Do It Romania, o acțiune națională anuală prin care voluntarii adună gunoaiele din spații publice.

„Cu alte cuvinte, totul n-a fost decît o mare mișcare de marketing?“, îmi vine să întreb. În esență, avem mare nevoie de educație ecologistă. La momentul respectiv, prin leapșa dată altor vedete, campania a transmis mesaje ample de curățare a mediului și, poate mai important, de bun-simț. O asemenea acțiune în *social media* e cu siguranță mai atrăgătoare decît un panou publicitar realizat de stat, cu mesajul sec „Nu arunca gunoaie!“. Let’s Do It Romania a anunțat că peste 338.000 de voluntari au participat la Ziua Națională de Curățenie din 15 septembrie 2018. Dar cîți oameni poate convinge doar o campanie și cum poate schimba ea mentalitatea unui popor? Și e-n regulă să pornim această schimbare tocmai de la o fotografie complet regizată?

Pînă una-alta, strîngerea gunoaielor din natură reprezintă, de fapt, doar vîrful aisbergului, și nu-i singurul lucru pe care-l putem face pentru mediu. Nici în timpul campaniei, nici după, n-am văzut nicăieri la acești influensări, de pildă, informații despre tipurile de plastic care pot fi reciclate. Nici mesaje ecologiste sau *zero waste* transmise în mod susținut, despre bureți de vase din materiale naturale, sacoșe textile pentru cumpărături, recipiente reutilizabile, despre cum să nu irosim mîncarea, să călătorim mai rar cu avionul sau să încercăm să folosim surse de energie regenerabilă și nepoluantă. E greu să reciclezi constant și să fii atent la mediu, știu. Să speli fiecare recipient, să-l strîngi separat, să-l duci la containerele speciale (deh, la noi, autoritățile n-au organizat direct în blocuri tomberoane dedicate). A fost nevoie de vreo zece ani și multe amenzi ca să învățăm să strîngem după noi mizeria cîinilor de pe stradă. (De fapt, încă lucrăm la asta.) Probabil o să ne mai ia încă zece ani și multe amenzi ca să pricepem și ce se face cu plasticul.

În plus, tocmai industria *fast fashion* promovată asiduu de un segment larg dintre influensări e un model nesustenabil pe termen lung, poluant, iresponsabil față de planetă și, în cele din urmă, față de viitorul nostru. Hainele făcute din materiale sintetice, pe care le aruncăm după scurt timp pentru că nu mai sînt la modă, dar și pentru că s-au deșirat, ajung la gropile de gunoi tot mai mari și mai toxice. Se aruncă în jur de 92 de milioane de gunoaie textile anual, notează BBC. Ceea ce mă face să mă întreb: nu-i oare și ceva ipocrizie într-o campanie ecologistă venită de la influensări de modă? Mai ales că, de cele mai multe ori, campaniile făcute de vedetele *social media* sînt plătite tot de giganții poluanți din lumea modei, cosmeticelor sau automobilelor, iar cele din online-ul românesc nici măcar nu sînt marcate, deseori, drept publicitate. Oare comunitățile strînse în jurul acestor oameni nu cer mai multă responsabilitate? Doi ani mai tîrziu, hashtagul #CleanRomaniaChallenge e ca și inexistent. Și, pentru că-n 2020 n-a avut loc acțiunea anuală Let’s Do It Romania, iată, n-am putut găsi nici măcar o postare sau vreun mesaj eco pe pagina influensăriței de la care am pornit discuția. Dacă nu-i campanie, nu-i nici spirit ecologist.

■ ■ ■

Nicolae REDNIC

Predictibilitatea opiniilor medicale

Un inginer din Baia Mare a murit de pneumonie COVID, stînd trei săptămîni acasă cu febră și dificultăți de respirație. Infecția aceasta nu este decît o răceală obișnuită, spunea, nu merg la spital, mai iau vreo boală de acolo. Internat de urgență, în cele din urmă, a fost prea tîrziu. Evaluarea medicală în etapele inițiale ale acestei boli crește mult șansele evoluției bune. Președinții Donald Trump și Jair Bolsonaro au descris COVID-19 ca o răceală ușoară, Gigi Becali i-a spus „un fleac“, iar Dan Bittman – „un altfel de gripă“. Nu știm în ce măsură aceste opinii au determinat bagatelizarea propriilor simptome de către inginerul băimărean. Nici dacă părerea lui despre asistența medicală a fost influențată de declarația Oliviei Steer: „Cîți dintre bolnavii de COVID au murit din cauza abordării greșite a corpului medical? Nu vom ști niciodată… Însă, cu certitudine, reflexul social al ocolirii medicilor se formează și se cimentează“.

© wikimedia commons

O profesoară din Constanța, în vîrstă de 40 de ani, a murit de cancer de sîn. Diagnosticată într-un stadiu incipient, a ales o terapie cu ceaiuri naturale citostatice. După doi ani, boala avansase mult și nu a mai putut fi ajutată. Persoanele tinere, cu educație și stare materială bune, optează cel mai des pentru medicina alternativă, considerînd că au competența necesară pentru a lua decizia potrivită. Steve Jobbs, după diagnosticul unei tumori pancreatice, a urmat nouă luni o terapie naturistă; cînd a cerut ajutor medical, boala avansase. Cine i-a influențat hotărîrea profesoarei constănțene e imposibil de precizat, în vacarmul opiniilor favorabile produselor acestei profitabile afaceri, medicina alternativă.

„Mulți m-au refuzat, cu argumentul click*-urilor;*
chiar dacă înțelegeau nocivitatea leacurilor găzduite.“

Medicii consultă zilnic bolnavi care au mai multă încredere în ceea ce citesc pe Google sau Facebook decît în recomandările profesioniștilor. Internetul a democratizat informația medicală, iar doctorii nu mai sînt percepuți ca unică autoritate. Motoarele de căutare pe net și forumurile oferite de rețelele sociale oferă o enormă cantitate de informații medicale, adevărate și false, inexacte și incomplete, iar aprecierea calității acestora depinde doar de consumator.

Peisajul opiniilor medicale false din țara noastră, comparat cu cel din alte părți ale lumii, nu este nici mai stufos, nici mai original. Numărul zvonurilor legate de COVID-19 în India sau Brazilia îl întrece cu mult pe al celor de la noi, iar antivaccinismul în Franța este mai răspîndit și mai vehement. Formatorii de opinii false sînt, ca peste tot, fie persoane antisistem, fie adepți ai conspiraționismului, fie promotori ai curelor terapeutice miraculoase. Extremismul politic asociază opinii împotriva ghidurilor medicale oficiale. Cu autoritate parlamentară, Diana Șoșoacă refuză vaccinarea și deconspiră complotul autorităților: „Atît am cerut: dați-mi și mie dovada că ați izolat virusul și că l-ați cercetat. Nimeni pînă acum nu a adus această dovadă. Sînt foarte multe întrebări“. Jurnalista Olivia Steer combină opinii antimedicale („Mamografie? Nu, mulțumesc!“) cu promovarea unor produse pentru sănătate. Arhiepiscopul Tomisului, Teodosie, consideră purtarea măștii în biserică, în contextul epidemiei de COVID-19, un abuz împotriva clerului și credincioșilor, iar utilizarea aceleiași lingurițe pentru împărtășirea tuturor ar fi de neevitat, fiind o cutumă de secole. Atitudinea unor clerici, nu mulți, dar cu influență locală, împotriva măsurilor antiepidemice lasă să se înțeleagă căutarea sănătății ca inversul celei a mîntuirii. Protestele antimască sînt conduse de energici apărători ai drepturilor omului, care transformă orice nemulțumire într-o discriminare. Cunoscutul actor Dorel Vișan recomandă cure naturale de creștere a imunității și dezvăluie consecințele catastrofale ale vaccinării: „Spuneau savanții că dacă vor umbla la ADN, cam prin anul 2035, femeile Pămîntului se vor steriliza. Și, atunci, va trebui să se întîmple un lucru, cum s-a întîmplat și în alte epoci, să vină străinii (extratereștrii!) să refacă viața“. Discursurile despre terapiile alternative năpădesc Internetul, purtate deseori de persoane influente pe canalele YouTube sau Facebook. Oamenii intră în farmacii și cer un anumit medicament pentru că o vedetă îl ia. Ceaiurile detoxifiante sau spirulina au puține posibile consecințe neplăcute, dar recomandarea unui antiviral în caz de herpes sau a unui antibiotic în cazul unei dureri de gît poate fi dăunătoare. *Influencer*-ii YouTube sau Facebook promovează un stil de viață, dar medicamentele, spre deosebire de poșete, decorațiuni interioare sau destinații de vacanță, nu sînt un trend.

În larma opiniilor medicale publice, cînd și unde ar trebui să se audă vocea doctorilor? Nu pot răspunde oricărei informații false apărute în media, dar care este pragul de la care intervenția medicilor este necesară pentru a corecta consecințele negative ale dezinformării? După sugestia președintelui Trump, că infecția cu SARS-CoV-2 s-ar putea trata prin injectarea în vene a unui dezinfectant, asemănător înălbitorului, a fost nevoie de apariția la televiziunea publică americană a unor medici care să arate pericolul unui astfel de tratament.

Doctorii nu vorbesc cu ușurință în public despre meseria lor. Deontologia îi împiedică să practice medicina ca pe o formă de comerț, iar reclama nu este bine privită. Instrucția îndelungată le dezvoltă abilități aparte în conversația privată, cu un pacient, dar nu însușirile necesare comunicării publice. Responsabilitatea, uneori ezitantă, a oricărei recomandări medicale este un inconvenient în discursul public al unui doctor, prin comparație cu siguranța superficială a opiniilor medicale ale nespecialiștilor. Energia necesară infirmării unei opinii greșite este cu mult mai mare decît cea utilizată pentru a o produce. Un ortoped bucureștean mărturisește într-o postare Facebook: „Am fost îndemnat să fac ceva împotriva ororii terapiei cu folie de aluminiu a unor boli osteo-articulare. Păi, am făcut! Am discutat cu responsabilii a zeci de site-uri care propagă asemenea neghiobii. Unii le-au eliminat, dar mulți m-au refuzat, cu argumentul *click*-urilor; chiar dacă înțelegeau nocivitatea leacurilor găzduite, preferau să mențină un trafic mare pe site. Ce aș putea face mai mult? Nu am nici o șansă în justiție“.

În ciuda acestor impedimente, prezența publică a doctorilor poate opri răspîndirea opiniilor false, infirmîndu-le și oferind surse sigure de informare. Prezența temelor medicale în emisiunile televizate sau radiodifuzate este controlată de codurile de reglementare a audiovizualului. Dezbaterile față în față, între formatori de opinii medicale false și medici, au rezultate imprevizibile. Prezența a doi interlocutori creează un echilibru fals, o pondere egală între opinia științifică și cea necalificată. Pe de altă parte, medicii nu ar trebui să aibă iluzia că, prezentîndu-i fapte sau argumente științifice raționale unui negaționist al infecției COVID-19 sau al protocoalelor de supraveghere a apariției cancerelor, l-ar putea convinge că greșește, cîtă vreme acesta nu vrea să cîștige dezbaterea, ci doar să ațîțe îndoiala. Prezentarea independentă a informațiilor corecte este mai utilă. Campania în desfășurare, privind vaccinarea anti-COVID, prin explicațiile televizate ale experților medicali, este mai eficientă în informarea populației decît o confruntare directă dintre un medic și o jurnalistă antivaccinistă cu abilități de comunicare în public.

În rețelele sociale, controlul opiniilor medicale este practic inexistent. Infodemia medicală de aici ar putea fi combătută prin prezența mai numeroasă a unor doctori printre *influencer*-i. Miss Franța 2013 este un medic cu sute de mii de fani pe Instagram, postînd consecvent și convingător informații medicale utile. Numărul doctorilor cu simpatii atît de largi pe rețelele sociale este însă mic. Colaborarea dintre medici, specialiști în comunicarea pe Internet și antreprenori ar putea aduce formule media adecvate informării pertinente a publicului.

A-ți exprima opinia înseamnă a oferi maniera ta de a gîndi, modul tău personal de a vedea lucrurile. Cînd vine vorba despre medicină, subiectivitatea părerilor persoanelor necalificate, dar cu prezență publică importantă, poate influența, în bine sau rău, atitudinea față de boală a oamenilor din fața ecranelor televizoarelor sau telefoanelor inteligente, din Baia Mare sau din Constanța. Diferența dintre afirmațiile medicilor și cele ale unor formatori de opinie necalificați nu stă în veridicitatea lor, ci în predictibilitate. Sînt medic, m-am vaccinat anti-COVID și îi îndemn pe toți să se vaccineze, conform recomandărilor științifice. ÎPS Teodosie, întrebat dacă e bine să te vaccinezi, a răspuns: „… iată, cum spunea Sfîntul Pavel, bine e și așa, și invers“. S-ar putea ca atît enunțul meu, cît și cel al înaltului prelat să fie adevărate, dar predictibilitatea lor diferă. Dacă se vor întîlni cu acest virus, cei care îmi ascultă părerea au 5% neșansa să se îmbolnăvească, iar cei care o urmează pe a lui, 50%. Caragiale, afirmînd că opiniile sînt libere, dar nu obligatorii, le avea în minte, fără îndoială, pe cele medicale.

Nicolae Rednic *este medic.*

■ ■ ■

© wikimedia commons

Radu CARP

Unde ne situăm în prezent cu analiza politică în România?

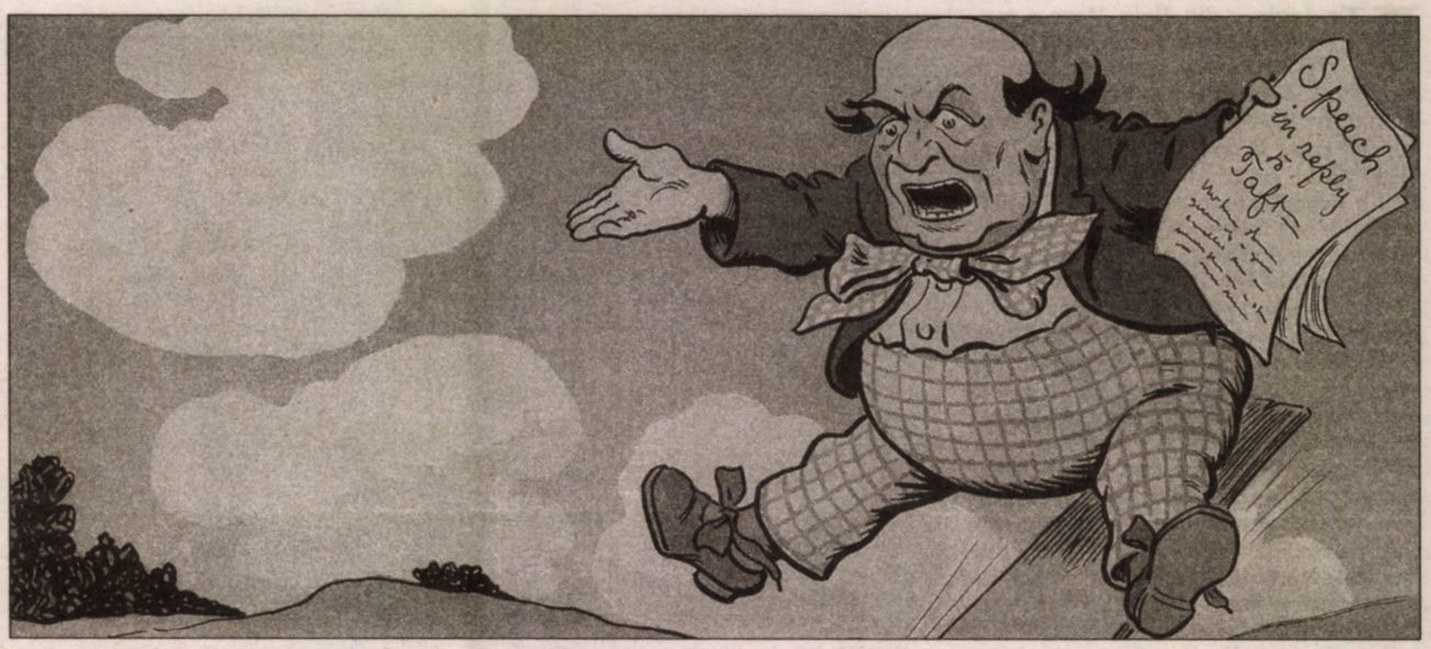
Speech in reply to Taft

Pentru a lămuri cum ne situăm acum în privința analizei politicii în spațiul public, ar trebui mai întîi să examinăm ce înseamnă acest spațiu public. Cum, de aproape un an, nu se mai pot organiza dezbateri publice pe teme de politică, toate acestea s-au mutat în online. Sînt însă mai greu de organizat și nu sînt, în general, accesibile publicului larg. La Facultatea de Științe Politice a Universității din București, unde predau, s-au organizat o serie de webinare accesibile publicului larg pe teme de politică, acestea sînt anunțate din timp și pe pagina de Facebook, dar desigur impactul este mai scăzut decît dacă s-ar organiza cu participarea publicului larg. La astfel de evenimente pot participa mai ușor jurnaliști care să preia ulterior din conținutul dezbaterilor.

În 2020 am participat la conferința *European Consortium for Political Research* care s-a desfășurat online la sfîrșitul lunii august. Am moderat un panel referitor la implicațiile politice ale pandemiei și am prezentat o lucrare despre felul cum pandemia a fost reflectată în scrierile gînditorilor politici. A fost o conferință cu totul atipică, am participat la acest panel și la altele aflat la Sighișoara, de pe un laptop. Frustrarea tuturor participanților a fost foarte mare, întrucît în online nu se pot angaja dezbateri reale, nu se pot schimba idei, nu poți avea conversații cu omologii din alte țări în pauze. O astfel de dezbatere, online sau chiar offline, nu poate avea loc și nu a avut loc în România, deși este extrem de utilă. Ar trebui găzduită de un portal de știri sau de un cotidian/săptămînal, or pînă acum nu au existat inițiative în acest sens.

Alegerile parlamentare din toamna anului 2020 au marcat o premieră, intrarea în Parlament a unui partid depre care foarte puțini dintre analiștii politici prezenți în media știau ceva. Acest fapt se datorează izolării celor promovați intens în acest rol de ceea ce se întîmplă cu adevărat în viața politică. Este o ilustrare foarte bună a unui concept pe care îl studiez în prezent: *„bubble democracy“* – fiecare actor din cîmpul politic, inclusiv analiștii, se află într-o bulă care nu mai comunică deloc cu alte bule. Personal, am urmărit cum a evoluat acest partid în diferite locuri din țară cu ocazia alegerilor locale și am realizat potențialul de creștere pentru alegerile parlamentare. În luna octombrie am postat pe pagina de Facebook un scurt comentariu în care afirmam că AUR va intra în Parlament. Puțini au fost cei care mi-au dat dreptate în acel moment. Ulterior alegerilor, nu a existat o dezbatere serioasă despre natura acestui partid și despre cauzele care au determinat un scor electoral consistent. Un număr infim de analize au fost publicate avînd la bază date sociologice.

Peisajul comentariului politic în România arată destul de fragil. Sîntem în urma altor țări care generează constant dezbateri politice de calitate în media. Explicațiile sînt numeroase, încerc să ofer doar cîteva.

În Occident, mai ales după al Doilea Război Mondial, au început să apară numeroși jurnaliști specializați în comentariul politic. În paralel, mulți scriitori au fost invitați să publice în presa scrisă: François Mauriac sau Umberto Eco sînt doar două exemple (tradiție continuată astăzi de Bernard-Henri Lévy, de exemplu). Pe lîngă scriitorii interesați de fenomenul politic, mai mulți politologi au practicat exercițiul comentariului politic de foarte bună calitate în presă: Giovanni Sartori, Maurice Duverger, Raymond Aron etc. S-a format astfel o triadă jurnaliști-scriitori-politologi, aflați în permanentă competiție între ei și cu publicul pentru a oferi comentarii profesioniste, de foarte bună calitate. Numărul publicațiilor a fost în continuă creștere, ceea ce a generat o competiție continuă pentru o mai bună calitate. Televiziunea nu a avut un impact foarte mare asupra analizei politice, comentatorii fiind invitați mai degrabă în jurnalele de știri decît în talk-show-uri interminabile la care politicieni și analiști stau la aceeași masă, fără a putea distinge uneori cine este omul politic și cine este cel care nu este implicat în politică.

Ideea de bază a lui Habermas din *Sfera publică și transformarea ei structurală* este că, pe măsură ce avansăm în modernitate, are loc o separare a rolurilor: patronul nu mai este autor sau redactor, redactorul nu mai este patron sau autor. În România s-a întîmplat exact invers; pe măsură ce am avansat în tranziție, patronii de presă, văzînd calitatea slabă a analizei politice de la propriile posturi de televiziune sau ziare, au început să creadă că oricine se poate exprima referitor la politică. Așa se face că uneori patronii de televiziune intervin în emisiuni de analiză politică, iar invitații achiesează la ideile patronului – pentru a fi în continuare invitați.

Analiza politică promovată în media este de slabă calitate în general întrucît cei care sînt chemați să se exprime nu au cunoștințe elementare despre cum funcționează sistemele politice sau, în caz de politică externă, cum se poziționează principalii actori globali. Desigur, nu se poate generaliza, apar și comentarii politice destul de valoroase. Marea problemă a tuturor comentariilor, chiar și a celor de bună calitate, este că nu se bazează pe lecturi în domeniu. Nu este nevoie să ai un doctorat în științe politice pentru a comenta politica, dar este nevoie să fii informat. Analiștii politici din România își extrag informația din sursele deschise, fără abonament. Marile cotidiene, săptămînale sau lunare din Occident sînt pe bază de plată pentru a accesa conținutul electronic. Puține redacții din România își asumă asemenea costuri care, de fapt, sînt foarte mici. Neexistînd o bază de date zilnică cu presa internațională, aceasta nu poate fi oferită nici analiștilor care sînt chemați a comenta un eveniment politic. Întregul sistem se bazează pe ideea „nu se investește nimic, nu se plătește nimic“. O investiție minimală în surse de informare și plata chiar simbolică a celor chemați să joace rolul de analiști politici ar stimula competiția pentru o mai bună calitate. Deocamdată, chiar și o asemenea idee pare cu totul hazardată.

Pe lîngă scrisul academic, intervin în spațiul public atunci cînd consider un eveniment cu adevărat relevant. Pentru cei interesați, descriu metoda de lucru proprie. În primul rînd, citesc presa internațională. Investesc lunar o sumă modică pentru a avea acces la *The Economist, Corriere della Sera, Espresso, Le Point, Le Figaro, Le Soir, New York Times, Der Standard, Die Zeit* și alte cîteva. Urmăresc atent ce scriu cîțiva autori: Marco DaMilano în *Espresso,* Pal Lendvai în *Der Standard,* Bernard-Henri Lévy sau Kamel Daoud în *Le Point,* Timothy Garton Ash în *The Guardian,* Timothy Snyder în *New York Times.* A se observa că, dintre numele menționate, majoritatea sînt autori cu opere traduse inclusiv în limba română. Abia după ce parcurg diferite perspective asupra unui eveniment în presa internațională încerc să îmi formez o opinie. Nu neapărat evenimentele politice demne de a fi consemnate țin de ceea ce se întîmplă în România. Criza politică din Italia îmi pare în prezent mult mai interesantă decît orice alt eveniment politic din România.

Pe lîngă aceste surse de informare, încerc să fiu la curent cu ce se scrie din punct de vedere academic legat de teme care se discută frecvent. Pentru a da un exemplu, sînt preocupat în prezent de felul cum sînt definite „partidele digitale“ (ori „liderii digitali“ – Mauro Calise vorbește de „Principele digital“) și de legătura acestora cu evoluția populismului. De asemenea, sînt preocupat de efectele la nivel strict politic ale pandemiei. Acestea sînt teme care se discută în prezent în marile democrații – a se observa faptul că în România am rămas la nivelul de comentariu care se bazează nu pe ce se discută la nivel global, ci pe disecția brută a știrilor dintr-o zi, preponderent legate de politica internă.

Dincolo de analiza politică propriu-zisă, există și o analiză strategică, mult mai complexă. Am practicat și practic analiza strategică, un tip de analiză care nu este destinată în general publicului. Lipsa de instrumente din analiza politică face ca analiza strategică să fie practicată în România de un număr foarte redus de persoane – însă aceasta este o problemă care merită o analiză separată.

Radu Carp *este profesor univ. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

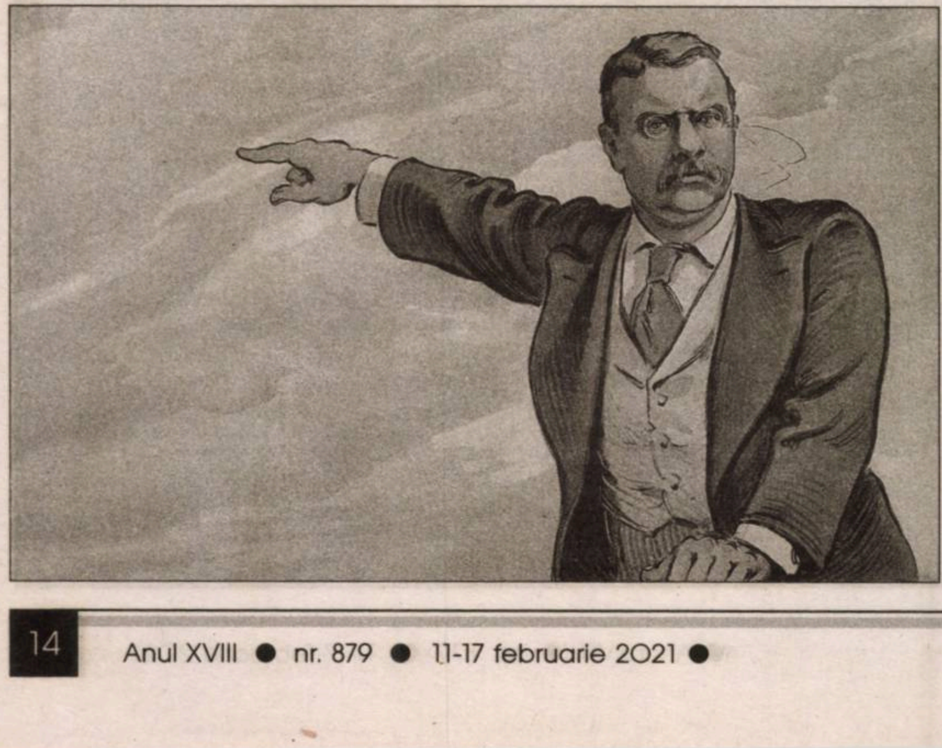

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Petre Stoica**

„E important să vorbim între noi“

– interviu cu Hélène ROOS, directoarea Institutului Francez din București –

Anul 2020 e un an pierdut pentru cultură, peste tot în lume, dar și un an al adaptării, al reinventării. Dumneavoastră ce-ați pierdut anul trecut? Și ce ați învățat?

Într-adevăr, 2020 a fost un an ambivalent. Pentru o perioadă destul de lungă au fost suspendate activitățile culturale, dar cu toții am încercat să profităm de această suspendare, am încercat să nu suferim prea mult și ne-am adaptat pentru a putea evolua. Ce-am pierdut în 2020? Am pierdut ocazii de a ne întîlni, dar am încercat să creăm alte oportunități de dialog, de pildă, în mediul online. Am călătorit mai puțin, dar nu ne-am pierdut speranța unor noi descoperiri. Pandemia ne-a făcut să ne gîndim mai mult decît oricînd la sănătatea noastră, la securitatea sanitară. Am crezut, mai întîi, că e doar o scurtă paranteză, apoi, cînd am constatat că situația se degradează și devine permanentă, ne-am dat seama că trebuie să continuăm, să evoluăm în ciuda pandemiei. Am cîștigat experiență, asta e sigur. Miza e să valorificăm această experiență în viitor.

© M. Barbu

În România, cultura nu a fost niciodată o prioritate pentru guvern. Cultura a fost unul dintre primele domenii închise la momentul instaurării stării de urgență. Și în Franța s-au închis instituțiile culturale, dar măcar acolo cultura e considerată un domeniu prioritar. Ce am putea învăța unii de la alții din felul în care e tratată cultura în pandemie?

Cred că avem ce învăța unii de la alții. Perspectiva asupra culturii poate fi uneori diferită, dar sînt și multe puncte comune. Modul în care e organizată societatea și felul în care statul acordă sprijin pentru creația culturală, angajamentul statului, potența financiară sînt diferite. Însă pandemia a lovit deopotrivă artiștii francezi și pe cei români. Cel mai dificil a fost pentru artiștii independenți, pentru cei fără contracte stabile. Ei s-au trezit brusc în situația de a nu mai putea susține reprezentații, expoziții, proiecții de film, deci au rămas fără venituri. A fost dificil din două motive: o dată pentru că nu au mai putut ține legătura cu publicul lor și, apoi, pentru că au rămas fără sursele de venit. E drept că în Franța există deja de mai multe decenii un sistem bine pus la punct asemănător cu asigurările de șomaj destinat așa-numiților intermitenți, adică artiștilor independenți, fără contracte stabile de muncă, ce lucrează cu intermitență, iar acest sistem a fost extins astfel încît să asigure acestor artiști venituri pe toată durata acestor restricții în ceea ce privește organizarea spectacolelor cu public, adică cel puțin pînă în august anul acesta. Însă chiar și așa, șocul a fost puternic. Sînt încă multe îngrijorări legate de viitor. Multe săli de spectacole nu știu cînd și în ce condiții se vor putea redeschide. Președintele Emmanuel Macron a lansat încă din primăvara anului trecut această reflecție europeană despre cum am putea apăra această bogăție comună, și anume cultura. Iar la Institutul Francez, cu mijloacele modeste de care dispunem, încercăm să dezvoltăm programe de susținere a creației artistice.

Institutul Francez reprezintă diplomația culturală a Franței și politicile culturale, în mod particular conceptul de excepție culturală. Ce poate face, concret, în România, pentru a le susține?

Ne înscriem într-o politică națională și în planul de acțiune al ambasadoarei noastre care vrea să susțină cultura și industriile culturale și creative. Unul dintre lucrurile pe care ni le arată această criză e acela că cultura sudează legăturile sociale. Și noi exact asta vrem să continuăm să arătăm la București, cu „Noaptea ideilor“, la Timișoara cu un *podcast* despre Europa… Mai sînt și alte mize, cum ar fi clima și protecția mediului, așa că am programat anul acesta trei conferințe, dintre care una e despre biodiversitate. Institutul Francez e un fel de incitator de idei. Și ar mai fi o chestiune care ne interesează, și anume tema incluziunii sociale. Egalitatea între femei și bărbați e doar unul dintre aspectele pe care vrem să le promovăm pentru a construi o societate mai puternică. Dar astea sînt mize societale globale deja, aspecte pe care le avem în comun și pe care încercăm să le urmărim peste tot în lume.

> *„Miza e să valorificăm această experiență în viitor.“*

Odată cu vaccinul putem spera la normalizarea vieții culturale. De unde ar trebui să înceapă? Și cum ne putem întoarce de la cultura consumată online în spațiul virtual la întîlnirile autentice de la teatru, cinema, săli de concerte etc.?

Vă dați seama că nu se poate reporni întregul sistem peste noapte! Nu e posibil ca, după ce la început de martie 2020 a înghețat totul, să ne prefacem, în iunie 2021, că această pauză nici n-a existat. Va trebui să facem la un moment dat un bilanț al acestor experiențe pentru a vedea unde vrem să mergem. Și să vedem care e amploarea pagubelor produse de această criză sanitară în sectorul cultural. Mulți artiști și-au întrerupt activitatea. Unii, poate, au abandonat cu totul arta lor. Trebuie să folosim pîrghiile care ne-au ajutat în mediul digital pentru a lărgi publicul, pentru a democratiza accesul la cultură și pentru a consolida veniturile pentru creatori și pentru circuitele culturale – mă refer la săli, la muzee, la instituții. Nu știm cum va continua povestea, dar, în orice caz, nu va reîncepe ca și cum criza nici n-ar fi avut loc. Cred că dezbaterea e indispensabilă. E important să vorbim între noi.

> *„Institutul Francez e un fel de incitator de idei.“*

Cinema „Elvira Popescu“ e foarte activ în promovarea filmului european. Care sînt liniile mari ale programului anul acesta?

Pentru noi, important e să păstrăm legătura cu publicul. Am făcut cîteva proiecții de film în aer liber și un program de cinema european de artă pe platforma online. Nu e simplu nici în mediul virtual, căci există deja mai multe inițiative de nivel mondial. Sala „Elvira Popescu“ promovează cinema-ul european și susține difuzarea filmului francofon în România. Prin tradiție organizam aici avanpremierele înainte ca filmele să intre în circuitul obișnuit de cinematografe. Sala noastră de cinema e un element din acest mecanism al difuzării filmelor. O piesă indispensabilă în mecanism pentru ca scenariștii să poată scrie, pentru ca realizatorii să poată regiza, pentru ca producătorii să poată strînge banii necesari unei producții. Întregul mecanism funcționează acum în ralanti: unele filme nu au mai apărut sau au fost difuzate doar pe anumite platforme, altele sînt în diverse faze întîrziate de producție. La un moment dat se vor produce blocaje, dacă vor apărea toate, deodată. Președintele Emmanuel Macron a vorbit și el despre importanța rețelelor de difuzare a filmului și de ce e atît de necesar să le păstrăm. În ceea ce ne privește, o să continuăm programul „Elvire chez vous“, apoi, imediat ce va fi posibil, o să facem proiecții în aer liber. De acum, și filialele noastre sînt echipate și pot face proiecții în aer liber. Și sperăm să putem deschide și sala, cît mai curînd.

Dar, pînă una-alta, am lansat o rezidență. Se numește *„Résidence de poche“*, e un spațiu dedicat creației chiar lîngă Sala „Elvira Popescu“. La concursul pentru această rezidență s-au înscris 78 de candidați.

Industria editorială a avut mult de suferit pe perioada crizei: tîrgurile de carte au fost anulate, multă vreme au fost închise librăriile, întreg sistemul editorial se mișcă lent. Cum funcționează sprijinul pentru traducere și publicare?

Avem două tipuri de programe. Unul e gestionat de Institutul Francez de la Paris și editorii români pot solicita sprijin în cadrul acestui program. Și, pentru că legăturile cu România în mediul literar sînt atît de importante, mai avem un program de sprijin pentru publicare menit să-i ajute pe editori să plătească traducerea. Traducerea e o muncă anevoioasă, adesea insuficient răsplătită, chiar dacă e esențială în această industrie editorială. În România există traducători foarte talentați și, la nivelul nostru, cu mijloacele noastre modeste, încercăm să susținem traducerea. Dar, cum spuneți și dumneavoastră, sistemul editorial e acum într-o situație dificilă în special din cauza difuzării. Librăriile au fost închise o perioadă. Apoi, în Franța, se pune problema concurenței neloiale cu marile lanțuri de magazine care vînd, și ele, carte. Și tocmai micile librării independente sînt puse astfel în pericol. Știu că și în România există cîteva librării minunate, cum sînt cele din lanțul Cărturești sau librăria francofonă Kyralina. Cred că ține de fiecare dintre noi să salvăm aceste instituții cumpărînd cărțile direct de la librărie în loc să apelăm la platforme online.

Cultura a fost lovită de criză peste tot în lume. Ce pot face rețelele institutelor culturale de tipul EUNIC pentru a minimiza efectele?

EUNIC este un instrument foarte bun care ne permite să aducem împreună diverse inițiative ale institutelor culturale străine din fiecare țară. Anul acesta, asigurăm copreședinția, alături de colegii de la Institutul Goethe, a *cluster*-ului din România. Și încercăm, alături de *cluster*-ele din Serbia și din Moldova, să lărgim rețeaua de sprijin pentru a putea fi mai eficienți. În plus, motorul franco-german funcționează la nivel european și în cultură. Printre altele, susținem dezbateri în cadrul saloanelor Insula 42 organizate de Corina Șuteu exact pe aceste teme legate de viitorul culturii.

interviu realizat de Matei MARTIN

Șerban AXINTE

pentru poezie

O viață posibilă

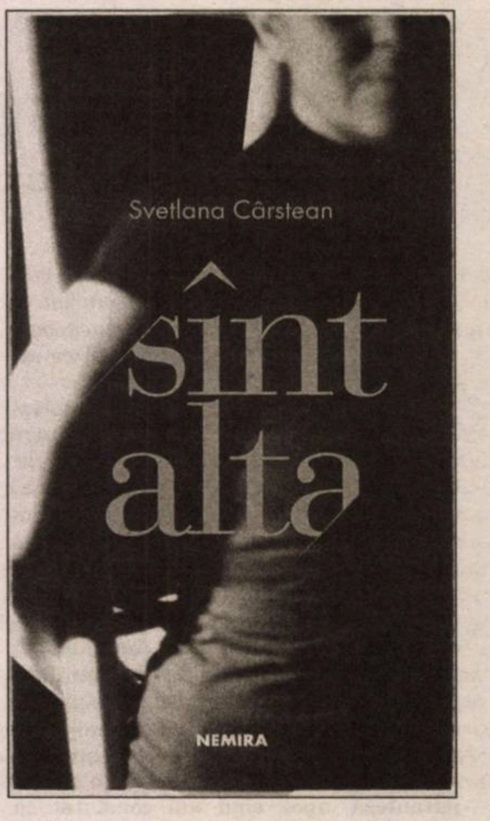

● **Svetlana Cârstean, *Sînt alta*, Editura Nemira, 2020.**

Cea mai recentă carte a Svetlanei Cârstean e un poem-fluviu, aerat, bine structurat,din care nu lipsesc contrastele voite ce scot în evidență pluralitatea vocilor lirice. Mai precis, există o singură instanță lirică ce-și conține contrariul. Din acest motiv, declarația de desprindere față de propria persoană e una fecundă din punct de vedere liric. A fi altcineva scoate la suprafață adevărata natură a ființei celei ce scrie. Nimeni nu se poate ascunde în opusul său, dar experiența dedublării adaugă noi valențe întregului. Svetlana Cârstean nu a scris o simplă carte, ci a parcurs o experiență de cunoaștere.

Cuvîntul „alta“ conține mai multe valențe: „Una e să vezi pescarii de la distanță / și alta e să te apropii de ei / și alta e să te alunge din preajma lor / și alta e să-nceapă ploaia / și alta e să vezi năvoadele pline cu apă / și nu de pești“. Poeta pornește de la o observație exterioară pentru ca mai apoi să se întoarcă spre sine. Pentru a fi altcineva e nevoie de imaginație, de sondare a conștiinței contrariului tău. Raportarea diferită la „frumusețe“ are efect asupra lumii observate, tot așa precum atomul își schimbă poziția în funcție de cel care îl privește. E aici o mică fenomenologie poetică: „Și cine sînt eu aici și cine nu sînt / și ce cunosc din mine și ce nu / și ce-mi scapă și ce țin în frîu / și nici o oglindă nu e suficientă ca să văd tot / mereu o oglindă între mine și mine / și numai ce văd fără să mă uit în oglindă / sînt eu“. Așadar, ceea ce e ascuns, ceea ce nu se vede reprezintă adevărata natură, mai ales că, în acest caz, nu e vorba despre perceperea realității de către cei din afară, ci despre controlul propriei lumi nevăzute. Această idee apare de mai multe ori în carte.

Poeta se extrage oricărei fixități. E o ființă în mișcare, în devenire. Din acest motiv, nici o ipostază nu poate fi statică: „I-am spus. / Sînt alta. / N-are nici un rost să-mi faci portretul / Sînt mereu alta“. Viața și relațiile sînt un joc al presupunerilor. O interesantă idee este aceea că instanța lirică are acces la lumea de aici și la cea de dincolo în același timp. De aici, o viziune globală asupra realității, cea supusă conceptului de realitate extinsă. Problematica dedublării apare și în povestea inamicului, cea care eliberează o doză puternică de poeticitate. Inamicul e tot un fel de contrariu al propriei ființe și se leagă de altă poveste, cea în care poeta strigă „sînt în pericol“.

Cartea Svetlanei Cârstean
mărturisește ceva
despre o viață posibilă.

În acest poem-fluviu există cîteva texte intitulate „Reguli“. Frazele imperative trădează o perturbare lăuntrică, o spovedanie indirectă. „Dintru“ este alt cuvînt-cheie al acestei cărți. Lucrurile și ființele provin dintru ceva/cineva: „Ale tale dintru ale tale / ale mele dintru ale mele / Ale mele dintru ale tale / Un aer care face cercuri pe dinăuntrul meu / ale mele dintru ale tale / ale tale devin ale mele / și invers“. O presupusă poveste de dragoste infirmată constituită pe principiul vaselor comunicante. La un moment dat revine problematica perspectivei multiple, de această dată într-o altfel de manieră: „poți oare înțelege o țară privind numai pe una din ferestrele ei / poți cunoaște o familie iubind numai pe unul dintre copiii ei“. Proiecția acelui „tu“, de cele mai multe ori marcat printr-o desinență, se află undeva la granița dintre realitate și ficțiune. Mai precis, este o entitate care se mișcă prin întreaga carte și produce efecte: „ești cel mai ambițios personaj al meu / nu vrei să dispari / te agăți de marginea cărții / ca de marginea patului / te zbați între realitate și ficțiune / vrei o moarte lungă eroică și fastuoasă / ești prea insistent pentru genul de texte pe care îl scriu / și mai ales crezi că dacă viteza motorului nu te-a ucis / nici cuvintele astea nu-ți vor pune capăt / ba dimpotrivă / la sfîrșit vei spune eu le-am spus pe toate / îmi aparțin“. Aflăm aici o splendidă textualizare a unei ființe. Personajul semiabsent sau semiprezent are dreptul de viață și de moarte asupra sa. E un *alter ego* al celei ce scrie doar că provine din umbra cuvintelor rostite de „ea“. Cel căruia îi aparțin cuvintele are, de fapt, totul.

Luată în ansamblu, cartea Svetlanei Cârstean mărturisește ceva despre o viață posibilă. Dar posibilitatea nu intră în conflict cu verosimilitatea. Poeta își asumă pluralitatea vocilor lirice, reducîndu-le la un discurs unic. Ea controlează o idee exprimată de la bun început ce se deschide ca o deltă. Și totul în folosul frumuseții și al poeziei.

Șerban Axinte *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

■ ■ ■

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Greu ca noroiul

BOGDAN COȘA
CÂT DE APROAPE SUNT PLOILE RECI
ROMAN
TREI

● **Bogdan Coșa, *Cît de aproape sînt ploile reci*, Editura Trei, 2020.**

Înaintezi cu greutate, la început, în romanul nou al lui Bogdan Coșa – ca în romanele rușilor din secolul al XIX-lea, unde toate personajele au cîte trei nume, din care vreo două sună cam la fel. E o dificultate de atribuire a perspectivei: personajele fac parte din aceeași familie, dar pînă la pagina 50 nu îți dai seama în ce fel trebuie să citești schimburile de priviri și, mai rar, de vorbe anodine pe care și le adresează. Mai toți sînt taciturni, reci unii cu alții, mai mereu plouă sau e noapte sau nu se arată soarele în gospodăria aceea tot mai decăzută de sub munți, așa de izolată moral că te aștepți să fie în sălbăticie – dacă n-ar trece mereu TIR-uri prin fața casei.

Romanul *Cît de aproape sînt ploile reci* filmează încet gesturi și tăceri, momente atît de goale de sens încît par ermetice și vrei să le cauți sensuri abisale. E o lume care întîrzie în familia aceea dintr-un sat brașovean nenumit, o viață care se scurge. Existențele cotidiene ale personajelor se epuizează în gesturi banale, care evocă, poate, cititorului emoții muzeale, dintr-o viață trecută, dintr-o copilărie petrecută la țară. Însă invers decît la iubitorii vieții la țară de la începuturile modernității românești, Duiliu Zamfirescu sau Ionel Teodoreanu, la Bogdan Coșa aceste emoții nu au luciul prospețimii, ci pe acela al patinei, al lucrului vechi, uzat. Mișcările zilnice au, de aceea, o consistență aparte, pentru că ele par să țină de o epocă deja stinsă. Ascuțitul coasei, strecuratul laptelui prin tifon, mersul în frig la veceul fără apă curentă, aruncarea zoaielor din lighean, toate evocă o lume aspră, în care totul îți opune rezistență. De aceea felul în care Coșa a ales să-și scrie cartea, ca pe o narațiune pe alocuri obscură, care fixează atenția cititorului pe detalii și îl face să uite de poveste, e unul atît de elocvent. Narațiunea este densă și, deși cartea e excelent scrisă, prin modul construcției ea opune rezistență la lectură, ca un aer prea tare sau un drum greu, plin de noroi.

Asta e și ceea ce se întîmplă cu eroii acestei cărți: bătrîna Aurelia, fiii ei Nae și Nuțu, fiicele Dana, Doina și Dumitrița, nurorile Sanda și Casiana, ca și toți ceilalți, își trăiesc cu greu viețile, se împiedică dureros de tot felul de nefericiri, de alegeri proaste, de ghinioane severe, care îi proptesc pe o cale de suferință și mizerie. În această familie numeroasă și obișnuită circulă tot felul de drame stinse, care se pot oricînd reactiva, rivalități amorțite, invidii pe jumătate uitate, care nu devin niciodată destul de acute ca să declanșeze o tragedie, dar completează tragedia și o duc, de fapt, dincolo de limită. Lipsa de șanse vine din sărăcie, cel mai adesea, dar și din ghemul de incompatibilități și neînțelegeri dintre oamenii chiar cei mai bine intenționați, agravate toate de lipsa posibilității de a alege. Începîndu-și viața la limita mizeriei, nu e vina lor că nu reușesc să o evite pînă la capăt.

Romanul *Cît de aproape sînt ploile reci* se diferențiază de vechiul roman rural, al anilor '60-'80, prin dezinteresul față de mitologii sau metaliterarități, iar de romanul anilor '90, prin evitarea satirei ideologice. Sigur că o femeie de la țară își găsește refugiul în emisiunile TV cu vedete care „erau acolo în fiecare zi, n-aveau să dispară și nu-i cereau nimic“, sau că un bărbat rămas fără loc de muncă îl regretă pe Ceaușescu; că altul care a făcut închisoare și a rămas pe drumuri după interzicerea braconajului de lemne – dacă nu e făcut pe scară mare de firme internaționale – devine alcoolic; sigur că o bătrînă redusă la cîteva automatisme seamănă cu „strămoșul comun al omului și al morunului, două sute de milioane de ani în urmă“. Dar asta nu le răpește personajelor acestora din complexitatea lor reală, nu le înghesuie într-o căsuță ideologică irespirabilă, nu le condamnă fără drept de apel.

Poate cel mai mare merit al romanului lui Bogdan Coșa este nu compasiunea față de această lume, ci viziunea post-ideologică pe care o aduce, renunțînd la mecanismul la îndemînă al pedalării pe tropi cunoscuți pentru a conjura fantome din creierul cititorului. Rămîne în loc o mare și nerezolvată întrebare.

Doris Mironescu *este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Orfeu sau filmul-alfabet. Infidelitatea oglinzii

● *Orfeu / Orphée* **(Franța, 1950), de Jean Cocteau.**

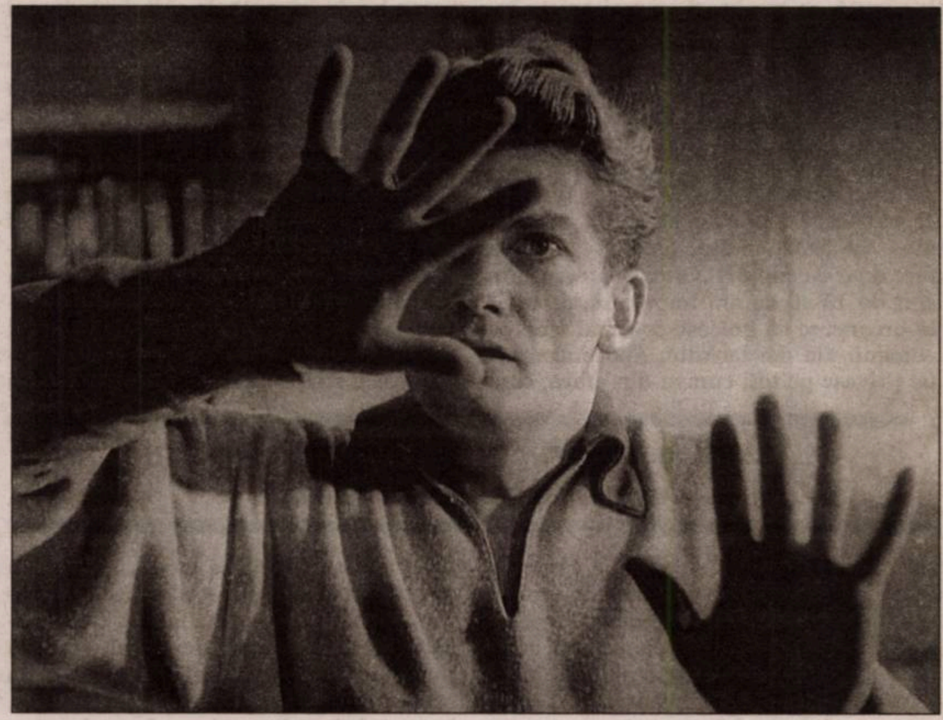

În viziunea lui Jean Cocteau, Orfeu este un celebru poet parizian care pătrunde în lumea de apoi căutînd Moartea, de care devine fascinat. Filmul abundă în referințe mitologice și reflecții ludice despre condiția artistului modern, dar și despre efemeritatea condiției umane. O capodoperă, însă ce ne-ar mai putea spune, în anul de grație 2021, *Orfeul* vechi de peste o jumătate de secol? De ce am dori să îl descoperim/redescoperim? Iată cîteva pretexte.

Este echivalentul în film al unui alt fel de limbaj pe care René Magritte l-a dat picturii secolului 20. Magritte credea că pictura trebuie să fie poezie, iar poezia trebuie obligatoriu să evoce misterul. La Cocteau, filmul e poezie în mișcare și idee în imagini. De altfel, pentru el poezia era „baza oricărei arte, o religie fără speranță“.

Magritte a creat acele tablouri-alfabete, în care insera cuvinte scrise caligrafic și cultiva absurdul și paradoxul *(Ceci n'est pas une pipe)*. Așa cum în tablourile belgianului relațiile dintre obiecte și stări glisează (norii ocupă locul unui iris uman, merele plutesc, statuile grecești au pete de sânge pe chip), Jean Cocteau creează aici un film-alfabet în care mari teme filosofice (viață, moarte, timp, destin, iubire, creație) devin interșanjabile, cuvintele fiind doar o convenție (altă nostalgie dragă suprarealiștilor *via* dadaism). Fiindcă Cocteau a eliberat mitul de canoanele sale antice și l-a inserat în mijloc de secol 20, astfel că jazz-ul, cafenelele, motocicletele, anarhia și designul fac parte fără stridențe din textura filmului. Fără ca mitul să își piardă cîtuși de puțin alura sacră.

Pentru măiestria de regizor a lui Jean Cocteau, de la rigoarea cu care echilibrează în cadru unghiuri imposibile și linii de fugă eratice la simțul ritmului interior al scenelor, felul cum parcă pictează pe pînza ecranului chipurile actorilor sau fluiditatea armonioasă cu care unește lumi altminteri ireconciliabile după logica uman, *Orfeu* este unul dintre exemplele cele mai clare că filmul poate fi el însuși un vehicul poetic privilegiat. Pentru lejeritatea cu care mari actori de scenă, ca Jean Marais sau Maria Casares, glisează prin cadru nerenunțînd nici o clipă la greutatea teatrală a posturii sau la artificialul jocului (și în mod paradoxal tocmai asta îi face mai umani). Desigur, a contat și bagheta magică a lui Cocteau, grație căreia protagoniștii par să sfideze legea gravitației.

Pentru că niciodată Moartea (Prințesa morții) nu a fost așa tainică, visătoare, tandră și vulnerabilă, pe marele ecran, ca sub chipul Mariei Casares. Dacă la Bergman, în *A șaptea pecete,* Moartea nu cîștigă jocul cu cavalerul Antonius în condiții de egalitate, aici Orfeu și Prințesa Morții (sau unul dintre chipurile ei, cum ni se spune în film) intră într-un straniu joc al seducției. Ca orice inițiere, ea este bazată pe sacrificiu, aici lupta cu timpul (căci adevărata moarte a unui poet nu poate fi decît uitarea). Ai putea avea chiar revelația perfecțiunii versului „nu credeam să învăț a muri vreodată“. Este firul de legătură între insolentul manifest suprarealist *Le sang d'un Poète* și mai echilibratul, dar sepulcralul *Testamentul lui Orfeu*. O triadă orfică ce ne face intimă propria mitologie a lui Cocteau.

Pentru plăcerea de a te lăsa captivat de trucurile vizuale ale lui Cocteau, un *clin d'œil* mai filosofic și mai sofisticat spre primul magician din istoria cinemaului, Georges Méliès. În materie de efecte speciale, *Orfeu* reprezintă un film etalon prin folosirea ingenioasă a mișcării inverse și a retroproiecțiilor. A fost o sursă de inspirație pentru David Lynch și iconicul *Twin Peaks*. Dar a inspirat și *Labirintul lui Pan* al lui Guillermo de Toro. A fost adorat și de cineaștii Noului Val, Godard, Rivette și Truffaut i-au recunoscut moștenirea, în special inventivitatea cinematică.

Fiindcă ai putea gîndi, precum Alice în Țara Oglinzilor, „nu e imposibil. E neposibil“. Ai nevoie doar de o pereche de mănuși ca să pătrunzi în oglindă. Poate merită să reflectezi un pic: cine ești dacă oglinda care te reflectă ar face asta o secundă în plus față de durata exactă a reflectării?

Pentru uimirea de a afla că *dincolo* cuvintele nu au sens. Pentru că ar fi putut fi unul dintre visele lui Luis Buñuel sau un preambul la *Alphaville*. Pentru că îți readuce în minte straniul mesaj profetic al lui Cocteau din 1962, adresat celor din anii 2000: „Sper că nu veți deveni roboți“. Pentru plăcerea de „a visa același vis“, precum personajele de pe ecran. Și, în sfîrșit, pentru că „visătorul trebuie să își accepte visele“.

Orfeu / Orphée este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O deconstrucție

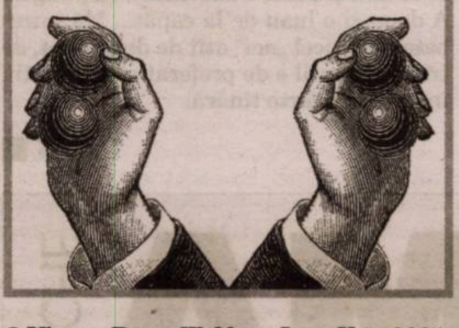

● **Viagra Boys, *Welfare Jazz*, Year0001, 2021.**

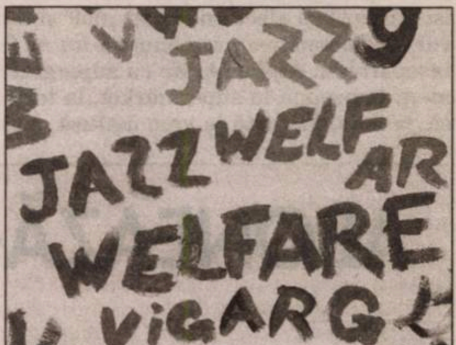

Bob, cîinele aducător de noroc, îți poate răspunde la orice întrebare – „Ce vrea să spună *Welfare Jazz?*“. „Lasă-mă-n pace!“ ar putea fi unul dintre cele cîteva răspunsuri plauzibile, de găsit pe site-ul unuia dintre cele mai captivante combouri din muzica suedeză a ultimilor ani. *„Support Capitalism Today! Buy the Merchandise!“*, țipă *header*-ul paginii oficiale, exact așa cum vocea lui Sebastian Murphy, parte Nick Cave, parte Iggy Pop, parte Mark E. Smith, parte Alan Vega, parte el însuși, întoarce pe dos machismele eterne ale rock'n'roll-ului, tribulațiile nouăzeciste ale *lad culture*, snobînd cu aceeași dezinvoltură și fetișurile mileniale. Chiar numele formației din Stockholm lucrează metaironic la ideea aceasta a unei masculinități niciodată fleșcăite. „Bărbații se află, în mod fundamental, la originea tuturor problemelor“, conchidea basistul Henrik Höckert într-un interviu acordat publicației *The Fader* în octombrie 2018: *„Beach ball, / Volleyball, / Naked girls, / And naked boys / Do the dance / Down on the beach / Smoking dope, / Shorts, shorts, / Cigarette, / Wiener dog, / Getting high in the morning, / Buying things off the Internet“*. Primul album al grupului Viagra Boys, *Street Worms*, cu minimalismul și absurdul lui nordic, dezbrăcat definitiv de potențialul violent din orice videoclip al The Stooges, dar și, forțînd lucrurile, al The Knife, de exemplu, lucrează cu instrumentar postmodern, relativizînd total sursa și ținta satirei.

Welfare Jazz, LP-ul lansat la începutul acestui an, semnalizează și el în aceeași cheie a deconstrucției. Îi vezi pe Sebastian Murphy cu pălărie Stetson pe cap și *bolo tie* la gît și pe australianca Amy Taylor, vocea punk din Amyl and the Sniffers, refăcînd cuplul John Prine – Iris DeMent pe *cover*-ul atmosferic și *lo-fi* al unei piese country dintr-un alt deceniu, un *love story* sudist, cu doi protagoniști incapabili să trăiască alt vis american decît cel al marginalului sincer: *„She thinks all my jokes are corny, / Convict movies make her horny, / She likes ketchup on her scrambled eggs, / Swears like a sailor when shaves her legs“* vs *„He's got more balls than a big brass monkey, / He's a wacked out weirdo, and a love bug junkie, / Sly as a fox and crazy as a loon, / Payday comes, and he's a'howlin' at the moon“*. În fond, pe *Welfare Jazz*, grupul suedez își citează masiv „eroii“ – toți acei muzicieni bărbați amintiți cîndva la început –, prin intervențiile bluesiste și rockiste, printr-o bombastică dementială, prin reciclarea eternului conflict heterosexual dintre răzvrătitul romantic, imposibil de îmblînzit, și feminitatea caldă, statornică, mînată neobosit de dorința de a-l pune pe acesta în lanțurile vieții domestice

Și „Ain't Nice“, și „Toad“, și „Into the Sun“, și „Girls & Boys“ mărșează la această schemă narativă atît de apăsat încît nu ai cum să nu vezi rînjetul indiscret al satirei (una nu lipsită de o oarecare empatie): *„Well, I don't need no woman tellin' me, / When to go bed and when to brush my teeth, / Girl, if you ain't my mama, please don't try to be, / Yeah, you can't change this old hound dog“*. Uneori, *happy-end*-ul la această (descom)punere în scenă sună ca în „To the Country“ – *„We could get a house together somewher' on the country, / You would be happier out th're where no one's in a hurry, / And I know I don't show it but I think that's what I want now, / Just you and me, the dogs, and no drugs to bring us down, no“*. Alteori, ca în amintita „In Spite of Ourselves“, transformînd proaspătul album într-o colecție de șarje cu adresă retro. Și reușind, admirabil, să evite pastișa prea groasă cu *groove* și personalitate.

Paul Breazu *este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Atunci cînd „eu“ devine „noi“

– în viața de cuplu –

Nu mă dau în vînt după ieșirile în cuplu, de obicei sînt previzibile și plicticoase, uneori e suficientă o singură persoană *single,* a cincea roată la căruță, ca treaba să se mai anime într-un sens bun sau, dimpotrivă, să se strice toată mecanica și armonia grupului – ăla singur are probleme, se îmbată criță, își plînge de milă sau cerșește atenție, vorbește prea mult sau tace stînjenit, flirtează cu vreo gagică cuplată, partenerul tipei devine gelos etc. Totuși, îmi place să observ cuplurile, iar în ultima vreme – din cauza vîrstei, asta e! – am de-a face doar cu cupluri „vechi“, oameni care sînt de 15-20 de ani împreună, de multe ori încerc să ghicesc ce-i mai ține pe oamenii ăia doi laolaltă. Apoi încerc să ne privesc pe toți cumva din afară, cum stăm la cîte o masă și bem vin sau cum ne plimbăm agale pe un drum ce pare să nu aibă vreun capăt, o plimbare inofensivă de duminică. Mă uit la noi prin ochii unui extraterestru de pe o planetă îndepărtată unde nu s-a inventat încă diviziunea celulară și începe să mi se pară absurd și curios cum de pămîntenii ăștia umblă o viață întreagă în perechi, doi cîte doi. Absurd mi se pare și cînd mai dau pe Facebook de cîte un profil dublu – Raluca și Mihai Gheorghiță – sau cînd întîlnesc pe cineva care are la profil o fotografie de cuplu, un el și o ea, eventual de la nuntă, momentul care a marcat, desigur, existența lor de cuplu. Păi, ce facem aici? Cu cine stăm de vorbă? Cu o entitate bicefală? Adevărul este că vine o vreme, în viața oricărui cuplu, uneori foarte devreme, alteori după mulți ani petrecuți împreună, cînd „eu“ devine „noi“, cînd individualitățile se diluează într-o ciorbă comună, călduță, a rutinei, a obișnuinței. Aș zice că nu-i nimic rău în asta, e firesc să fie așa, diferă doar modul în care acest „noi“ apare în ecuație. Sînt cupluri care își afișează cu afecțiune acest „noi“ și nu vor să demonstreze nimănui că nu ar fi inseparabili, cupluri lipite cu superglue, merg împreună la supermarket, la terasă, la bere, în vizită la vreo mătușă, a ei sau a lui, în vacanță, la spital, cînd unul are vreo problemă sau își face pur și simplu analizele. De altfel, și mica societate din jurul lor începe să-i ia ca atare, nu te mai întîlnești doar cu Raluca sau doar cu Mihai, te întîlnești cu Raluca și Mihai, uneori cu Mihai și Raluca. Au atîtea amintiri comune încît ele încep să se suprapună, pînă la identificare, cu vagi nuanțe personale (el a mîncat un croissant la micul dejun, ea a băut doar un suc de portocale), începe unul să-ți povestească cum a fost în *city break* la Roma, celălalt îi ia vorba din gură ca să-l completeze și sfîrșesc prin a se uita derutați unul la altul – Păi, ce facem, zic eu sau zici tu? Pe la sfîrșitul studenției, frecventam un astfel de cuplu, făceau totul, absolut totul împreună, de la baie în cadă la picturi pe pereții căminului, le plăcea aceeași muzică, se uitau la aceleași filme, beau vodcă cot la cot, iar a doua zi se trezeau la fel de mahmuri, cînd el pleca de două ori pe an la părinții lui, undeva în nordul țării, cu ea nu se mai putea înțelege nimeni, era ca un copil distrus, părăsit, jumătate de om. La vîrsta aia, ardeau niște etape și se sufocau unul pe celălalt, ca două plante care creșteau înlănțuite într-un ghiveci prea strîmt. Inevitabil, la un moment dat, s-au despărțit și le-a luat mult fiecăruia în parte să-și revină și să înceapă o altă viață. E straniu cum acel „noi“ rămîne înșurubat în creier mulți ani și cum te raportezi la „noi“ în continuare chiar dacă „noi“ nu mai există, e durerea-fantomă a piciorului amputat.

Mă uit la noi prin ochii unui extraterestru de pe o planetă îndepărtată.

Sînt însă și cupluri aparent total independente care își ascund acel „noi“, îl păstrează în intimitate, habar n-ai cine e soțul Ralucăi care iese la mall cu fetele sau cu cine e însurat Mihai cu care te uiți în fiecare duminică, la TV, la meciurile din Liga întîi. Sînt partenerii din umbră, însă asta nu înseamnă că „noi“ nu există. Am observat că, în astfel de cupluri, atunci cînd ies în lume împreună și încearcă să păstreze o distanță socială unul față de celălalt, unul e organizatorul și celălalt e executantul. Odată am fost cu un cuplu căsătorit într-o minivacanță la 2 Mai – ea a organizat totul pentru noi patru, a făcut rezervare la camere, a stabilit locurile unde vom mînca, s-a ocupat de rezervele de bere și vin, s-a trezit în fiecare dimineață mai devreme ca să ne pregătească tuturor micul dejun. „Program“ nu-și permitea să ne facă tuturor, doar soțului ei – „Acum ar fi bine să intri în apă!“, „Acum ar fi mișto să ne plimbăm pe faleză!“, „Acum n-ar fi bine să fumezi... mi-ai promis că te lași!“ și seara – „Acum noi ne retragem!“. Noi – celălalt cuplu – ne uitam unul la altul și ne întrebam cum de rezistă ăsta, un tip foarte simpatic, de altfel. După două zile, ne-am dat seama că de fapt îi face plăcere, fără „programul“ strict al nevestii-sii s-ar fi simțit complet debusolat.

„Acum n-ar fi bine să fumezi... mi-ai promis că te lași!“

Nu sîntem un cuplu cu copii, însă periodic ne întîlnim cu cupluri cu copii, s-a întîmplat de multe ori să mi-i paseze mie pentru că au observat că îmi plac copiii și am, implicit, o mai mare răbdare cu ei. Așadar, am împletit codițe, am spus povești și bancuri, am dat cu sclipici pe pleoape și am organizat sesiuni video pentru TikTok, am fost cu fetițe mici la toaletă ca să facă pipi, pentru că mama fuma liniștită o țigară, și chiar am înțeles, acasă nu are parte de asta. Am întîlnit și cupluri în care, odată cu apariția copiilor, cei doi parteneri se transformau în „mami“ și „tati“, chiar așa se adresau unul altuia, orice urmă de intimitate dintre ei dispăruse, de parcă actul nașterii ar fi fost suficient ca să-i legitimeze ca pereche, în aceste cazuri copiii nu mi s-au părut altceva decît o excrescență ciudată a cuplului. Însă oricît ai afișa sau ai ascunde acel „noi“, intimitatea, scînteia, oricum dispare cu timpul, n-ai ce face. „Noi“ distruge treptat relația sau o transformă, în cele mai fericite cazuri, într-una de camaraderie. Frate și soră, colegi de apartament, tovarăși de viață, tot aia e! Cea mai frumoasă formă de camaraderie e cea acceptată, atunci cînd cuplurile „vechi“, după ani sau zeci de ani de stat împreună, tot au ceva să-și comunice la un mod viu și inteligent, în afară de „Ce mîncăm azi?“ sau „Afară plouă!“. Și uneori reușesc să se ia la mișto unul pe celălalt fără ca nici unul dintre ei să se supere prea tare. Dar sînt frumoase și cuplurile care știu să împartă tăceri. Am văzut, prin vacanțe, cupluri occidentale în vîrstă, șifonate și șontorogite, care abia dacă se mișcau unul după altul, legați cu ață, între „obiectivele turistice“, apoi sucombau la cîte o terasă, el își lua o bere, ea un pahar de vin, se uitau la lumea care trecea sau la cîte un apus de soare și nu-și spuneau nimic. El sorbea o gură de bere, ea sorbea o gură de vin, întorceau capetele după oamenii din jur în același ritm, își terminau băuturile în același timp, sincronizîndu-se perfect, apoi mai rămîneau acolo, pe scaune, vreo jumătate de oră, ca un grup statuar. Însă o astfel de liniște a cuplului, plină de demnitate, înainte de despărțirea finală, doar o viață așezată și niște bani puși deoparte pot să ofere. Am muncit, am făcut o casă împreună, am crescut copii, am împărțit totul, acum sîntem doi oameni bătrîni și împliniți care se uită la un apus de soare pe o plajă din Croația. Cele mai multe dintre cuplurile de bătrîni din România sînt sărace și pline de amărăciune. Și pentru că o viață neîmplinită împreună i-a uzat, își umplu timpul cu mici conflicte domestice, acel „noi“ devine atunci o năpastă. Am avut niște vecini, un cuplu trecut de 80 de ani, în blocul de garsoniere în care am locuit – el țipa la ea în fiecare zi (era și surd, e adevărat), ea plîngea. A doua zi o luau de la capăt... Mă întrebam dacă acel „noi“ atît de deteriorat, de trist, de inutil e de preferat singurătății, însă eram foarte tînără.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume.. Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Avertizare sau amenințare?

Anul trecut, după retragerea sa de pe platforma HBO Max, pentru contextualizare, filmul *Pe aripile vîntului* a revenit, însoțit de avertismentul: „Acest film neagă ororile sclaviei“. În același spirit, după cîteva luni, și platforma Disney Plus a adăugat avertismente asemănătoare la începutul unor filme clasice de desene animate, notîndu-le drept „reprezentări culturale învechite“. De curînd însă, Disney Plus a mers și mai departe, blocînd accesul copiilor sub 7 ani la vizionarea unor filme precum *Pisicile aristocrate, Dumbo* sau *Peter Pan.*

Despre ce e vorba?

În virtutea lozincii cu tonuri patetice aflate pe site-ul companiei Disney, potrivit căreia „Nu putem schimba trecutul, dar trebuie să-l recunoaștem ca atare, să învățăm din el, pentru a putea merge mai departe, și împreună să creăm acel mîine la care azi doar visăm“, de mai multă vreme colecția filmelor companiei Disney se află într-un „proces de revizuire“, revizuire realizată de un „grup de experți externi“, prin care se dorește identificarea corectă și fără părtinire a acelor elemente rasiste și stereotipuri strecurate prin filmele de odinioară și contextualizarea lor.

Bunăoară, în *Pisicile aristocrate,* una dintre scenele blamate reprezintă un motan galben care cîntă, în toiul unei petreceri, folosindu-se de un set de bețigașe culinare chinezești. Potrivit avertismentului Disney, „Pisica este descrisă ca o caricatură rasistă a popoarelor din estul Asiei, cu trăsături stereotipe exagerate, cum ar fi ochii înclinați și dinții proeminenți. Deși cîntă într-o engleză cu un accent puternic, este interpretată de un actor alb și cîntă la pian cu bețișoare. Această interpretare întărește stereotipul «străinului perpetuu», în timp ce melodia prezintă și versuri care batjocoresc limba și cultura chineză, cum ar fi «Shanghai, Hong Kong, Egg Foo Young. Prăjitura destinului dă mereu greș»“.

În *Elefantul Dumbo,* elementul controversat e identificat în cîntecul ciorilor al căror lider se numește Jim Crow (numele generic dat legilor segregaționiste din SUA din 1878-1964): „Ciorile și respectivul număr muzical aduc un omagiu rasist spectacolelor de tip Minstrel, în care albii ironizau persoanele de culoare“. De asemenea, tot legat de *Dumbo,* în scena „The Song of the Roustabouts“, sînt reprezentați muncitori de culoare care cîntă „Cînd sîntem plătiți, cheltuim toți banii deodată“.

Cît despre *Peter Pan,* potrivit atenționărilor Disney, „Filmul înfățișează nativii americani într-un mod stereotip care nu reflectă nici diversitatea popoarelor native, nici tradițiile culturale autentice ale acestora. Îi arată vorbind într-un limbaj neinteligibil și se referă în mod repetat la aceștia ca «piei-roșii», ceea ce e considerat a fi un termen jignitor. Peter și prietenii săi se implică într-un dans, purtînd costume și podoabe capilare exagerate – o formă de batjocură și însușire a culturii și imaginilor popoarelor native“.

Lăsînd la o parte limbajul de lemn și ironiile care au venit în siajul acestor avertismente, lăsînd la o parte și acel iz de *„honni soit qui mal y pense“* (cîți dintre noi am remarcat pînă acum aceste detalii și, mai mult, cîți am rămas cu sechele rasiste în urma acelor scene?), se ridică totuși cîteva dileme: sînt aceste avertizări cu adevărat justificate sau sînt făcute de dragul trend-ului corectitudinii politice? Sînt cazuri în care notificările suplimentare dețin informații utile sau sînt folosite, mai degrabă, ca instrumente pentru a justifica un nou soi de cenzură, mult mai perfid? Se caută în mod voit nod în papură sau chiar se dorește o restabilire a unor adevăruri necunoscute?

Pe axa dezbaterii necesității unei contextualizări, dar la un pol total opus, am putea lua, de exemplu, controversa care s-a născut acum cîțiva ani în jurul pictorului francez Paul Gauguin.

Pe 21 septembrie 2017, cu ocazia lansării unui film care s-a dorit a fi biografic, *Gauguin – Călătoria în Tahiti,* ziarul *Jeune Afrique* a reacționat dur printr-un articol intitulat „Pedofilia este mai puțin gravă la tropice“.

Léo Pajon, semnatarul articolului, îl acuza pe regizorul filmului, Édouard Deluc (care s-a numărat, de altfel, și printre scenariști), că ascunde în mod voit detaliile despre deviațiile sexuale ale pictorului, denunțînd „incapacitatea francezilor“ de a accepta și de a se gîndi la violențele petrecute în fostele lor colonii. „Artistul, prezentat în film ca un străin care nu dorește să aibă nimic de-a face cu compatrioții săi, coloniștii francezi ai insulei, s-a comportat, în realitate, în mod identic cu aceștia, abuzînd de statutul său pentru a obține relațiile sexuale dorite. (...) Filmul, bineînțeles, nu spune nimic despre înclinațiile pedofile ale artistului. Neagă violența care s-a petrecut în aceste colonii prezentînd un paradis, desprins parcă din cărțile poștale, în care marele artist revine, în mod idilic, la izvoarele umanității. (...) Totul se petrece ca și cum faptele sale ar fi mai puțin grave doar pentru că s-au petrecut undeva departe, la tropice. Dar să ne imaginăm, pentru o clipă, că acțiunea acestui film, care romanțează povestea de iubire dintre un bărbat de 40 de ani, atins de o boală sexuală (sifilis), și o fetiță de 13 ani, s-ar fi petrecut undeva în Bretania.“

Dezbaterea privind viața personală a pictorului și înclinațiile sale pedofile nu s-a oprit acolo, născînd o aprigă controversă în ceea ce privește expunerea tablourilor sale. „Pentru muzeele din toată lumea, Gauguin asigură în permanență un succes de *box-office*“ – a titrat, în urmă cu doi ani, un articol din *The New York Times.* „Totuși, într-o epocă al cărei public este din ce în ce mai sensibil cînd vine vorba de chestiuni legate de gen, de rasă și colonialism, muzeele ar trebui să-și reevalueze patrimoniul.“

Cu alte cuvinte: ar trebui să-l renegăm pe Gauguin ca artist? Să-i reducem arta la biografie, să-i ardem tablourile sau, cel puțin, să nu i le mai expunem? Soluția acestei controverse a venit, din nou, prin contextualizare și avertismente, adică note scrise lîngă tablourile sale.

Astfel, spre finele anului 2019, într-o expoziție organizată de Galeria Națională din Londra, tablourile pictorului au fost însoțite de mici atenționări prin care se amintea publicului de înclinațiile sale pedofile: „Artistul a avut numeroase relații cu minore, fiind căsătorit cu două dintre ele, cu care a avut și copii. Gauguin s-a folosit, fără îndoială, de statutul său privilegiat, de om alb venit din Vest, pentru a-și asigura relațiile sexuale pe care și le dorea“.

Pe de altă parte, în ceea ce privește acuzațiile de pedofilie, istoricul Anne-Claude Ambroise-Rendu, autoarea unei *Istorii a pedofiliei din secolul al XIX-lea pînă în secolul XXI,* le-a demontat, declarînd pentru revista *Le Point* că lucrurile nu sînt chiar așa cum par. „Trebuie să fim atenți la viziunea noastră actuală asupra unor fapte care datează de mai bine de 100 de ani. Dacă începem să revizuim toate comportamentele de ieri ale indivizilor punîndu-le în context cu valorile pe care le avem noi astăzi, obținem o lectură anacronică a trecutului. (...) La sfîrșitul secolului al XIX-lea, legea pedepsea orice atac indecent asupra fetelor sub 13 ani, limita fiind ridicată la 15 ani în 1945. Aceasta înseamnă că pe vremuri o fată de 13 ani nu mai era considerată a fi un copil și că Gauguin nu trebuie condamnat în sine. Chiar dacă îl putem învinui pentru moralitatea comportamentului său, pentru că face parte dintr-un erotism colonial și pentru că a profitat de statutul său de alb, nu trebuie tratat totuși ca un pedofil.“

Bineînțeles, controversa privind expunerea tablourilor lui Gauguin (extinsă și la alți artiști, precum Balthus sau Schiele, ale căror opere au fost contestate tot în baza promiscuității vieților personale) este la alt nivel decît cea privind rasismul de care e acuzat motanul galben din *Pisicile aristocrate,* care se fandosește folosind bețigașe culinare chinezești.

Totuși, fondul problemei rămîne același: cum e făcută și cum e percepută această contextualizare? Fie că e vorba despre filme, cărți sau alte opere de artă care intră în vîrtejul controverselor, avertismentele prin care se dorește „contextualizarea“ au o natură pur informativă sau poartă în ele, mai degrabă, nuanțe punitive? Ne deschid aceste „avertismente“ apetitul educațional sau ne închid într-un țarc al (auto)cenzurii?

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul iți aduce
CASANOVA
Povestea furtunoasă a amantului etern

De miercuri, 27 ianuarie
Memoriile lui Casanova
volumul 1

De miercuri, 3 februarie
Memoriile lui Casanova
volumul 2

PREȚ PACHET: ziar + carte: 14,99 lei

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

GIACOMO CASANOVA
Memoriile lui Casanova
VOLUMUL I
VOLUMUL II
adevărul
CÎT E DE PERICULOS SĂ PUPĂM ICOANELE

Teodor BACONSCHI

Ucenicii lui Evagrie

În anii ’70 ai veacului trecut, cu ocazia inventarierii colecției de manuscrise a Muzeului Benaki, din Atena, s-a descoperit un codex (final de secol XIII, început de XIV) datorat copistului Damian și cuprinzînd, *inter alia,* 198 de sentințe atribuite „unor ucenici de-ai lui Evagrie“ (Ponticul). Manuscrisul mai cuprinde comentarii chrisostomiene la *Evanghelia după Matei* și un florilegiu de fabule ale lui Esop: un sumar făcut parcă să ateste că, în scriptoriile bizantine, mierea literaturii patristice putea fi depozitată în vasele înțelepciunii păgîne, potrivit îndemnului din epistola sfîntului Vasile cel Mare *Către tineri*. Analizînd sentințele discipolilor evagrieni, savanții n-au întîrziat să repereze în ele una dintre sursele de inspirație pentru *Capetele despre dragoste* ale sfîntului Maxim Mărturisitorul. Hermeneutica ulterioară, ca și studiul critic asociat editării sentințelor în *Sources chrétiennes,* (nr. 507/2007) prin rîvna lui Paul Géhin, au dovedit că spiritul și litera acestora nu reproduc, pur și simplu, textele Avvei Evagrie, ci le preiau destul de liber, introducînd variații lexicale și nuanțe spirituale specifice. De altfel, maestrul nu e amintit nominal, din considerente tactice (legate de condamnarea acestuia, alături de Origen și Didim cel Orb, în contextul Sinodului V Ecumenic, reunit în 553, la Constantinopol, sub auspiciile împăratului Justinian), ceea ce ne arată că autorii sentințelor erau discipoli cronologic îndepărtați de modelul lor, care trecuse din această viață în 399. Știm bunăoară din istoricul manuscriselor origeniene că un autor oficial repudiat pentru heterodoxie, dar strălucit prin influența sa intelectuală, putea fi transmis posterității sub alte identități, garantat ortodoxe. Ca și în cazul prolificului exponent al școlii exegetice alexandrine, Avva Evagrie – acest „doctor al pustiei“ – fusese prea convingător prin terminologia și doctrina sa ascetică pentru ca ecourile operei compuse de el să fie complet amuțite. În *Istoria lausiacă,* Paladie îl pomenește bunăoară pe „învățătorul său, Evagrie“ și se referă totodată la o „sinodie a lui Evagrie“, deci la cercul unor ucenici asumați ca atare: există oare vreo autoritate teologică sterilă, care să nu fi dat naștere unor succesive generații de fii duhovnicești?

Cu acordul editurii pariziene Cerf și erudiția neobosită a Ieromonahului Agapie Corbu – cel ce semnează traducerea, introducerea, notele și comentariile –, avem de curînd la îndemînă o minunată versiune românească a *Capetelor filocalice* atribuite ucenicilor lui Evagrie, într-o ediție ce cuprinde și textul original (Editura Sfîntul Nectarie, Arad, 2020, 283 p.). Un cuvînt final despre merituosul tălmăcitor și îngrijitor al recentei apariții editoriale: deși se ocupă acum de un text grecesc, Părintele Agapie Corbu este inițiatorul unui front teologico-filologic menit să integreze în cultura creștin-ortodoxă filiera pierdută a experienței spirituale de limbă siriacă. Face acest demers dintr-un colț de țară, sihăstrit, fără publicitate și pagină de FB, dar sub cele mai riguroase exigențe academice și – grație editurii partenere cu Editura Sfîntul Nectarie (Baroque Books & Arts) – sub cea mai elegantă formă tipografică. Eforturile sale ne aduc aminte că patria & limba maternă ale unui Ioan Damaschin reprezintă Atlantida creștinismului răsăritean și că arheologia acestui patrimoniu uitat are darul de a îmbogăți – cu texte esențiale – orizontul credinței contemporane. Poliglot și polimat, Părintele Agapie Corbu știe prea bine că lumea universitară occidentală e tot mai interesată de expansiunea spre Orient a primelor Biserici creștine, ortodoxe sau monofizite, dornică fiind să recupereze acel uriaș elan misionar, precum și zestrea lui de cultură urbană sau monastică, dramatic eclipsată (după secolul VII) de expansiunea islamului și valurile mongole. El face, prin urmare, operă de sincronizare, arătîndu-le celor interesați de istoria spiritualității că Biserica siriacă a produs nu doar capodopere de poezie liturgică, ci și valori din multe alte genuri literare. Vă invit așadar ca, pe lîngă *Capetele filocalice* ale ucenicilor lui Evagrie, să cercetați și seria *Philocalica Syriaca* din catalogul editurii arădene.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

A treia zi

„A înviat a treia zi, după Scripturi“ (I Corinteni 15, 4). În expresia centrală a credinței creștine, Sf. Pavel include referința la Biblia ebraică. Așa apare expresia și în Crezul creștin: cu mențiunea Cărții sfinte care anunță învierea. Cei mai mulți dintre noi luăm această mențiune într-un sens general, drept un fundal de la sine înțeles. Știm mai toți că, potrivit punctului de vedere creștin, întreg Vechiul Testament prefigurează, pregătește, simbolizează actul lui Christos. Unii cunosc interpretările în cheie anticipativă date de Părinți și autori creștini unor episoade biblice. Dar nu ne e deloc familiară tocmai referința directă, modul de semnificare propriu Scripturii și tradiției ebraice. Nu avem conștiința codurilor simbolice, a procedeelor literare, a subtilităților cu care ele pun în lumină tema celei de „a treia zile“. Nu avem în minte numeroasele comentarii din mediul evreiesc care au valorificat tema. Nu ne dăm seama în ce măsură Sf. Pavel, ca și evangheliștii, au făcut apel – pentru a rosti actul mesianic al lui Christos – la rețeaua de semnificații adunată în jurul celei de „a treia zile“ de mediul religios de origine. Nu sesizăm ce cunoaștere „tehnică“ au avut scriitorii Noului Testament privind stilul hermeneutic propriu tradiției ebraice. În fond, unii dintre ei erau membri ai acestei tradiții, îi foloseau vocabularul, depozitul simbolic, modurile de interpretare pentru a semnifica evenimentul Christos.

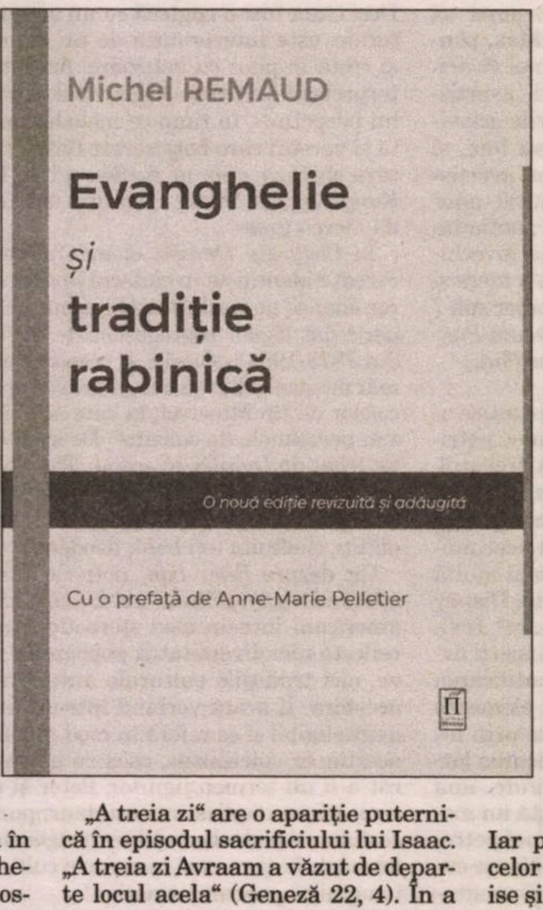
Michel REMAUD
Evanghelie
și
tradiție
rabinică
O nouă ediție revizuită și adăugită
Cu o prefață de Anne-Marie Pelletier

A trecut printr-o moarte simbolică sau reală spre o nouă condiție?

Tot acest soclu hermeneutic ne e evocat – și restituit prin cîteva exemple – de o carte prețioasă, tradusă de Monica Broșteanu și publicată anul acesta la Editura Pleroma: Michel Remaud, *Evanghelie și tradiție rabinică*. Specialist în exegeză rabinică și în legăturile ei cu Noul Testament, Michel Remaud analizează, pentru cîteva teme din Evanghelii, substanța pe care fiecare dintre ele o are în mediul ebraic. Ne arată constelația sensurilor care au fost propuse acolo și travaliul hermeneutic prin care au fost depistate.

Am să rezum aici analiza pe care el o dedică exegezei ebraice privind „a treia zi“. Exegeză expresivă din mai multe puncte de vedere. Întîi, pentru că folosește o tehnică hermeneutică numită „colier“ *(hariza).* Cînd se află în fața unei teme, exegeții caută celelalte situații și contexte biblice unde ea e prezentă. Caută concordanțele, analogiile de sens între aparițiile ei, cu ceea ce e coloratură proprie fiecăreia. Astfel pot suscita interpretări nebanale, savuroase spiritual, inevidente la prima vedere, dar prezente în adîncimea Textului. Pot trezi „armonicele“ temei, variațiile ei și mai ales nota dominantă care leagă în „colier“ aparițiile ei.

„A treia zi“ are o apariție puternică în episodul sacrificiului lui Isaac. „A treia zi Avraam a văzut de departe locul acela“ (Geneză 22, 4). În a treia zi de drum, patriarhul zărește muntele Moria – unde i se cere să-și aducă fiul jertfă lui Dumnezeu, unde Dumnezeu „vede și se face văzut“, loc marcat unde, potrivit tradiției, va fi întemeiat Templul. Episodul are un evident caracter de situație-limită (Avraam are de ales între iubirea fiului și iubirea de Dumnezeu), de situație paradoxală (Dumnezeu îi făgăduise descendența nesfîrșită din Isaac), de sugestie a unei altfel de vieți. Într-adevăr, după ce e înlocuit de înger cu berbecul pentru jertfă, Isaac dispare din narațiunea imediată. Nu se întoarce acasă alături de Avraam. E suspendat într-o hieroistorie, așteptîndu-și următoarea intervenție în mersul ei vizibil? A trecut printr-o moarte simbolică sau reală spre o nouă condiție?

În „colierul“ exegetic, episodul e asociat cu alte situații și formulări biblice. Cele mai importante sînt afirmația din Osea 6, 2: „După două zile ne va da viață; în ziua a treia ne va scula și vom trăi *în fața Lui*“ și evocarea dăruirii Torei (Ieșirea 19, 16): „Iar a treia zi, cînd s-a făcut ziuă, erau tunete și fulgere și nor des pe Muntele Sinai...“. Se adaugă, printre alte pasaje biblice, „semnul lui Iona“, evocat și de Iisus („Iona a fost în burta peștelui trei zile“, Iona 2, 1), precum și „a treia zi a Esterei“ (Ester 5, 1), cînd ea se înfățișează regelui și izbutește să-și scape poporul de la moarte. În toate există o situație încordată, extremă, orizontal „închisă“, care se rezolvă prin deschiderea dimensiunii verticale. „Într-un fel“, spune Michel Remaud, „există o singură a treia zi, aceea a dăruirii vieții.“

Procedeul exegetic al „colierului“ mai e expresiv prin ceva. El convoacă pasaje din cele trei părți ale Scripturii ebraice: Tora, Profeți, Scrieri. Astfel, o temă – *una* în sensul ei dominant – își descoperă nervurile care se întind în tot corpul Textului sacru. Textul apare ca o țesătură, ca o *textură* pe care tema o face să vibreze. El își manifestă astfel întregul, organismul sensurilor sale. Or, spune Michel Remaud, „metodele rabinice, de origine fariseică“ sînt astfel concepute încît „să aducă la lumină toate semnificațiile ascunse ale Scripturii“. Ele pot da seamă de acest întreg simfonic. Biblia creștină, cu cele două Testamente ale sale, reprezintă un întreg ordonat și dominat de revelația christică. Dar modul de organizare, principiul „întregului în vibrație“ se menține. Iisus cere și practică El însuși acest tip de hermeneutică, a întregului vibrant. În disputa cu saducheii care neagă învierea morților, unul dintre argumentele sale este: „Rătăciți, neștiind Scripturile“ (Matei 22, 29; Marcu 12, 24). Iar pe drumul Emausului, în fața celor doi ucenici „începînd de la Moise și de la toți proorocii, le-a tâlcuit lor, din toate Scripturile cele despre El“ (Luca 24, 27).

Două lucruri sînt de adăugat. Întîi, că cele mai multe exegeze rabinice apar și sînt consemnate după ce creștinismul își creează o literatură și intră în istorie. Ele sînt totuși legitime ca mărturii fiindcă dezvoltă, duc mai departe date și moduri vechi ebraice de interpretare. Apoi că, așa cum o prezintă Michel Remaud și cum e firesc să considerăm, fiecare temă își păstrează în mediul ebraic întreaga consistență, rotunjime, expresivitate. Nu e doar un „preambul“ pentru dezvoltarea ei creștină. Are, în orizontul propriu celeilalte credințe, o logică de sine stătătoare, bogată, împlinită. Pentru creștini, tema mesianică își află împlinirea în actul lui Christos. Tradiția ebraică – în durata ei precreștină și pînă astăzi – urmărește tema potrivit unei logici diferite și altei atmosfere religioase. Publicul european cultivat poate lua contact, de pildă, cu cercetări masive ale temei mesianice în iudaism (pe linie mistică) în lucrările lui Gershom Scholem și ale școlii lui, în cele ale lui Isaiah Tishby și Moshe Idel (amplu tradus în românește).

Căci ceva s-a schimbat în modernitatea tîrzie. Ceva extrem de prețios își face drum, de cîteva decenii, în mentalitatea instituțiilor religioase, ca și în mentalitatea comună. Anume că cele două credințe nu sînt de privit ca aflîndu-se în relații polemice, într-un raport de succesiune unde fiecare o minorează/discreditează pe cealaltă. În modernitatea tîrzie, cele două credințe, cu știința lor hermeneutică și încărcătura lor spirituală, pot fi interlocutori. Au despre ce vorbi. Își recunosc polul de convergență.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihai BUZEA

Muzici și faze

Mă mai uit, seara, la fiică-mea și la nevastă-mea care dansează pe muzica de la *Nancy Clancy* (un desen animat oarecum idioțel, american, cu oarecare deschidere spre limba franceză) și mă întreb: ce-a rămas? Ce-a rămas din muzica aceea care, vreme de vreo zece ani (aproximativ 1987-1997), a părut să fie sensul vieții, axul lumii, cum să zic... turnul magic din care se dădea ora exactă?

Dacă nu e prea clar ce vreau să spun, iată aici un mic parcurs istoric, deși, nó, cîte capete, atîtea istorii. La mine a fost cam așa: un coleg (să-l numim „Gurul“) apare-n clasă cu discul *Iris II* și de la el începe nebunia, în tot liceul. Majoritatea ne-am contaminat, ba mai mult, am contaminat și cartierele, pe vecinii de la bloc, pe copiii colegilor de muncă ai părinților, ba eu, unul, i-am molipsit – culmea! – și pe prietenii mei din Ghijasa de Sus (sat cooperativizat, unde se asculta numai formația Azur a lui Nelu Vlad), cu care mă vedeam doar vara. Restul se cam știe, chiar nu e subiect de articol; apare *Iris III,* trupa are probleme tot mai mari cu regimul comunist, le negociază cum poate (dar le negociază!), pînă la neuitatul concert din 20 decembrie 1989, de la Sala „Constantin Tănase“. Iese urît, intră-n acțiune elevii Școlii de Securitate Băneasa (îmbrăcați în haine civile), multă lume ia bătaie, dar tot binele spre rău, că toată lumea asta, și cea bătută, și cea nebătută, a ieșit din carapace a doua și-a treia zi – și gata cu regimul. Cu cel de la vedere, dar tot e ceva. Au fost multe istorii, știu. Asta-i doar una dintre ele.

Ceea ce generația dinaintea noastră cunoscuse în stil frondist (muzica decadentă a Occidentului putrid), noi am trăit ulterior în stil asumat. Mai rău: în stil hegemonic, aș zice. Cine dorea să-și afirme apartenența la clasa mijlocie trebuia să asculte rock – nu putea asculta altă muzică fără a suporta consecințele. Și așa apar două întrebări: care muzică rock? care clasă mijlocie? Erau anii ’90!

Spre deosebire de cei din alte părți ale țării, copiii Bucureștiului nu au avut acces nici la rock-ul iugoslav, nici la marele rock sovietic („mare“ pentru că era bicefal: cel „tolerat“ și cel hingherit); noi ne-am mulțumit cu rock-ul de limbă engleză, care era însă atît de mare (ăsta, cu adevărat mare!), încît fiecare și-a găsit nișa, fără prea mult efort. Era pentru toată lumea! Slăbănogii ascultau cel mai dur *metal*, habarniștii la engleză o țineau numai în *playback*-uri (să-i audă fetele), marginalii se lăudau cu trupe de care n-auzise nimeni și tot așa. Era o emulație care n-avea cum să se termine bine – și nici că s-a terminat bine. Cu „clasa mijlocie“, însă, era cu totul altă mîncare de pește, în primul și-n primul rînd pentru că atunci, la început, nu exista nici un fel de clasă mijlocie, cel puțin nu în accepțiunea de azi. Aș zice că se putea vorbi de două categorii, mari și late: educați și needucați. Educații, la rîndul lor, se puteau împărți iarăși în două: favorizați și nefavorizați. Iar nefavorizații puteau fi tehnicieni ai regimului (în sens larg, din moment ce „regimul“ avea totul, era singurul actor economic) sau nu. Această din urmă categorie („sau nu“) era dorită de noi toți, era idealul social spre care tindeam, era, cum să spun, *Our Shining City On A Hill,* dacă pot să mă exprim așa. În limbajul precis al zilei de azi, acest „sau nu“ s-ar putea numi antreprenoriat, dar atunci n-aveam un astfel de termen, era la ani-lumină în viitor. Ceea ce știam noi era că nu voiam să părem nici needucați (muncitori industriali, țărani cooperatori etc.), nici favorizați (securiști, nomenclaturiști, activiști), nici tehnicieni înregimentați (medici, ingineri, profesori), ci altceva. Dar prea puțini scăpaseră de înregimentare: avocații, pictorii, scriitorii (Rodica Ojog-Brașoveanu!), traducătorii… și, desigur, muzicienii. Aici ne-am prins noi urechile.

Iris

© wikimedia commons

Din moment ce eram consumatori avizi de muzică rock în limba engleză și din moment ce la altceva nu ne-a dus mintea, ne-am făcut din rock nu doar o pasiune, ci și un proiect de viitor. Nebulos, e-adevărat, dar tocmai de aceea cu atît mai periculos, cu atît mai înșelător; dacă voiai să fii om respectabil, îți făceai „trupă“, îți cumpărai „scule“ și începeai să „chinui bașii“ prin garaje, subsoluri, ateliere dezafectate și alte locuri post-industriale, unde domneau șobolanii. Nu era chiar rău, nu zic, dar cine plătea toate astea? Părinții, cine? Asta nu putea să dureze…

…și nici n-a durat. Din nenorocire pentru autopropușii regi ai rock-ului românesc de expresie engleză, imensa majoritate a părinților aparțineau acelei zone a *middle-class*-ului de care copiii lor voiau să scape: tehnicieni ai regimului. După ce s-a prăbușit toată mascarada „democrației originale“, odată cu Marea Inflație din 1993, banii părinților au devenit dintr-o dată necesari pentru alte cheltuieli, nu pentru carierele viitoarelor superstaruri. E, de-aici începe povestea mea de azi.

Ce s-a întîmplat cu noi? Ce se întîmplă cu oamenii care investesc totul într-un pariu de viață? Cu sportivii de performanță, de exemplu – deși nici fotbaliștii nu-s un exemplu rău? Nu știu, n-am de unde să știu; tot ceea ce pot face este să povestesc. Muzicile noastre-s de mult moarte, au mai rămas fazele. Dar au rămas doar în memoria unei fracțiuni de generație, e păcat să rămînă nespuse.

Unii dintre noi au făcut muzică, alții au ascultat muzică; unii au bișnițat muzică, iar alții – cei mai interesanți – au „tras“ muzică. Îi iau pe toți, la rînd ca la moară: făcătorii de muzică au fost cei care primiseră o solidă educație muzicală de mici, care cunoșteau (din familie? de la profesori particulari?) ce sînt notele și ce înseamnă descifrarea unei partituri; ei n-au pierdut nimic. Muzica a rămas cu ei pentru restul vieții, au schimbat doar felul în care făceau muzică – și, evident, scopul. „Eu cînt pentru mine, Mihăiță“, mi-a zis fiecare, și sînt convins că e adevărul. Nici ascultătorii de muzică n-au pierdut mai nimic; la drept vorbind, cred că au cîștigat. Există zeci de genuri rock și sute de „trupe“ cunoscute, a căror muzică este practic gratis. Nici ăstora nu le plîng de milă! Le plîng, însă, impostorii, celor care au făcut bișniță cu muzică fără să înțeleagă absolut nimic nici din acea muzică și nici din acel *vibe* al timpului, al vremii lor; au fost niște șmecherași care-au încercat să se strecoare în viitoarea clasă mijlocie, fără să aibă, însă, nimic din „patul germinativ“ al acestei clase. Eu sînt unul dintre impostorii reprezentativi ai Deceniului Rock. În cei ca mine, acel deceniu – magic, la drept vorbind – n-a lăsat nimic, sau mai exact nimic bun; n-a lăsat decît pizmă, ciudă, frustrare. Noi am ciocănit la porțile raiului și n-am fost primiți. *Losers!*

Dar splendizii perdanți au fost „trașii“. Cînd mai dispărea cîte-un bișnițar de la Romană și lumea se-ntreba de soarta lui, cineva spunea cu imens respect: „Cine, mă? Cap de Căcat? S-a tras tare pe muzici“, iar respectivul mărturisitor era, la rîndul lui, înconjurat de noi cu aproape la fel de mult respect și rugat să dea detalii. De obicei, inițiatul refuza, dar uneori lăsa să-i scape: „Înregistrează, și-a tras scule profesionale… a el te duci cînd vrei casete. Îți face preț, dacă ai intrare!“.

Am urmărit, cu răutatea eternului chibiț (chibiț pentru că *loser,* să ne-nțelegem!), destinul cîtorva mari „trași“ ai anilor ’90. Fără excepție, au avut parte de destine tragice. Internetul i-a distrus. Accesul democratic la „muzici“ a aruncat în derizoriu o întreagă subclasă care n-a putut (sau n-a vrut) să se adapteze; fie au rămas în mici bule puriste, fie au trecut la comerțul cu droguri și de acolo la pușcărie.

Nu pot să nu închei cu un citat din cartea* lui Ovidiu Verdeș, citat care explică impostura mea și a celor ca mine: noi nu ne gîndeam la nimic. Nici măcar la tîmpenii. Nimic nu ne trecea prin cap cînd ascultam muzici. Noi… sîntem ăi de-am rămas cu fazele (dar asta, altă dată): „Îmi puneam ce vroia mușchiu’ meu; piesele după care mă înnebuneam puteam să mi le pun de cîte ori aveam chef! Serios, dacă aveai scula ta și muzică bună, mare lucru nu mai trebuia să se-ntîmple: în fiecare zi parcă o luai de la capăt, da’ nu era nasol, fiindcă ascultai, te gîndeai la tot felu’ de tîmpenii, ți se părea că nu-ș’ ce și nici nu simțeai cînd trece timpu’!“.

---

* *Muzici și faze,* ediția a III-a, Editura Polirom, 2016.

Mihai Buzea *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Recrutorii, *Editura Polirom, 2019.*

© wikimedia commons

Wolf LEPENIES

Continuitatea gloatei

Asaltul asupra Capitoliului i-a lăsat pe mulți americani fără cuvinte. În istora țării lor nu a existat nici un episod asemănător – cu excepția „incendierii Washingtonului“ de către trupele britanice, în august 1844. Francezii, versați în sportul național al „ieșitului în stradă“, nu ar avea nici o dificultate să înscrie asaltul asupra unei clădiri guvernamentale pariziene într-un șir de întîmplări istorice similare – de la asediul reușit al Bastiliei, în 1789, pînă la tentativa eșuată a „vestelor galbene“ de a străpunge barierele Palatului Élysée, în noiembrie 2018.

Asaltul asupra Capitoliului poate fi comparat cu asaltul asupra Palatului Tuileries. Dar nu cu „capturarea Palatului Tuileries“ din 1792, prin care Revoluția Franceză a trecut de la faza moderată la cea radicală, ci cu asedierea de către „popor“ a Palatului Tuileries din 1848, care joacă un rol central în romanul lui Gustave Flaubert *Educația sentimentală. Povestea unui tînăr.* După evenimentele din 6 ianuarie, episodul din romanul lui Flaubert redat mai jos nu mai poate fi citit fără a vedea înaintea ochilor plebea care umblă triumfător prin rotonda Capitoliului cu șapca MAGA pe cap și ia în stăpînire, rînjind, mobila de birou, lăfăindu-se în fotoliul lui Nancy Pelosis, „Madame Speaker“ a Camerei Reprezentanților, cu picioarele puse ostentativ pe masă.

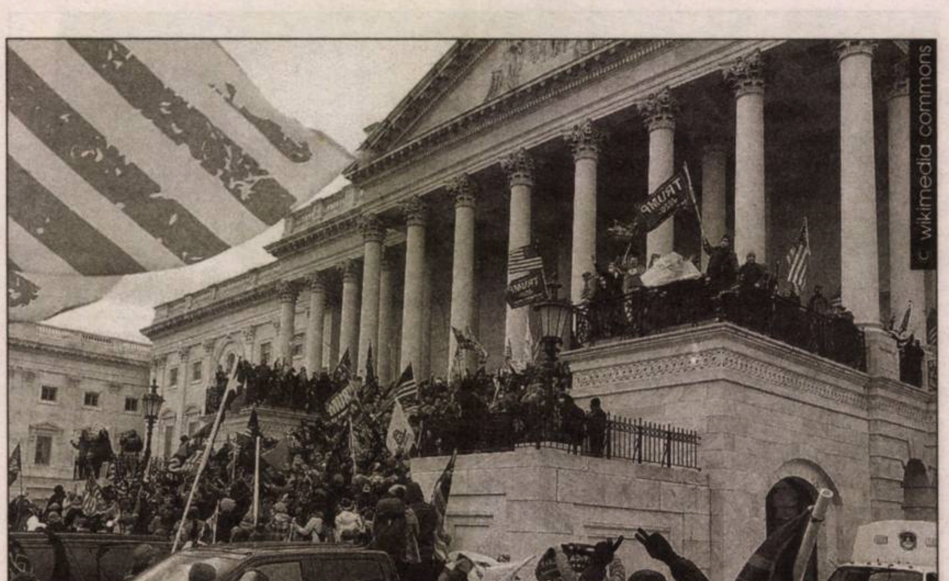
© wikimedia commons

> *„Odată ales un astfel de* «Strongman», *nimeni nu va putea estima ce o să urmeze“.*

Flaubert descrie sarcastic felul în care Frédéric Moreau, eroul *Educației sentimentale,* trăiește, împreună cu prietenul său Hussonnet, asediul din februarie 1848 al Palatului Tuileries: „Deodată răsună *Marsilieza.* […] Intra poporul, care se năpusti pe scară, zdruncinîndu-și în valuri vertiginoase capetele goale, căștile, tichiile roșii, baionetele și umerii atît de impetuos, încît oamenii dispăreau în această viermuială. […] Și, împinși fără voia lor, intrară într-un apartament unde, aproape de tavan, se întindea un baldachin de catifea roșie. Sub el, pe tron, stătea un proletar. cu barbă neagră, cu cămașa întredeschisă, cu un aer hilar ca o statuetă grotescă. Alții se urcau pe estradă ca să-i ia locul. «Ce mit!» – spuse Hussonnet – «Ăsta-i poporul suveran!».

Fotoliul fu ridicat pe deasupra capetelor și străbătu sala legănîndu-se. […] Ajunseră cu el la o fereastră și, în toiul fluierăturilor, îl aruncară. «Bietul bătrîn!» – spuse Hussonnet, văzîndu-l cum cade în grădină, de unde fu pornit spre Bastilia, și ars. Atunci izbucni o bucurie frenetică, de parcă ar fi apărut, în locul tronului, un viitor de fericire nemărginită; și poporul, mai puțin din răzbunare cît pentru a-și afirma stăpînirea, sfărîma, smulgea oglinzile și perdelele, lustrele, candelabrele, mesele, scaunele, taburetele, toate mobilele, pînă și albumele cu desene, pînă și coșulețele de tapiserie. De vreme ce erau învingători, nu trebuiau oare să se distreze? Calicimea se împopoțona în bătaie de joc cu dantele și cu cașmiruri. Franjuri de aur se înfășurară pe mînecile cămășilor, pălării cu pene de struț împodobeau capul fierarilor, panglici ale Legiunii de onoare deveniră cordoane pentru prostituate. Fiecare își satisfăcea un capriciu; unii dansau, alții beau. În camera reginei, o femeie își ungea părul cu pomadă; […]. Apoi furia deveni mai posomorîtă. O curiozitate obscenă îi făcu să scotocească toate cabinetele, toate ungherele, să deschidă toate sertarele. […] «Să ieșim de aici» – zise Hussonnet –, «oamenii ăștia mă dezgustă.»“. (Gustave Flaubert, *Educația sentimentală,* traducere de Lucia Demetrius)

Publicul CNN îl citește pe Flaubert cu stupoare… dar expunerea similitudinilor vizuale rămîne la suprafața fenomenelor, induce uneori în eroare și poate avea consecințe politice fatale. Purtătoarea de cuvînt a ministerului chinez de Externe, bunăoară, a comparat imaginile de la asediul Capitoliului din Washington cu acțiunile mișcării de protest din Hong Kong: ce reacții diferite poate suscita una și aceeași imagine! Aleksandr Lukașenko și Nicolás Maduro ar argumenta în același mod pentru a justifica înăbușirea mișcărilor populare din Belarus și Venezuela. SUA oferă „exemple“ de urmat – maliția e fără limite.

Asaltul Capitoliului a fost plănuit de Trump cu multă vreme înainte – pe 20 ianuarie 2017, în ziua învestiturii sale, al 45-lea președinte SUA proclamă cu o exaltare agresivă: „Washington înflorește, dar poporul nu se bucură de această bogăție. […] Asta însă se schimbă aici și acum. […] Luăm puterea din mîinile Washington DC și v-o dăm vouă, poporului. […] 20 ianuarie va rămîne în memorie ca ziua în care poporul a devenit din nou conducătorul acestei națiuni.“ Iar dacă Trump nu va fi reales în 2020, asta va reprezenta o tentativă a „Washington-ului“ de a-și recupera puterea din mîinile „poporului“. La așa ceva, poporul nu putea răspunde decît cu o revoltă – orchestrată, la o adică, de Trump. La finalul discursului său, Trump a cerut „loialitate absolută față de Statele Unite ale Americii“. Adică loialitate absolută față de cel care îi va reda Americii „măreția“.

În puținele declarații înregistrate pe care agitatorii din 6 ianuarie au fost dispuși să le dea „presei mincinoase“, au jucat un rol central trei concepte: *People, Pride* și *Patriotism.* Lui Trump i-a reușit pe deplin acapararea acestor concepte în folos propriu; dacă democrații vor să transforme succesul din alegeri într-o politică de succes, vor trebui să acorde un rol mai puternic „poporului“, „mîndriei“ și „patriotismului“ – în faptele și în discursurile lor.

Pentru a explica succesul lui Trump și al republicanilor, tot mai mulți comentatori subliniază rolul major avut aici de politica democrată. Filozoful Richard Rorty a prevăzut apariția unei figuri politice de tipul lui Trump deja în 1997, în cartea sa *Achieving Our Country* (a se vedea *Die Welt* din 7 noiembrie 2016). Greșeala democraților, spune Rorty, a fost că au neglijat o politică socială, menită să reducă inegalitatea economică din rîndurile unei majorități sociale, în favoarea unei politici identitare, care urmărea protejarea minorităților și respectarea diferențelor culturale. Urmarea: „Într-o bună zi, În America va apărea o fisură. O parte considerabilă a electoratului va ajunge la concluzia că «sistemul» a dat greș și va porni în căutarea unui bărbat puternic pe care să-l poată vota. El va promite că, după alegerea sa, le va închide gura birocraților slinoși, avocaților veroși, managerilor de fonduri cu salarii uriașe și profesorilor postmoderni. Odată ales un astfel de *«Strongman»,* nimeni nu va putea estima ce o să urmeze“.

Traducerea germană a cărții lui Rorty poartă un titlu adecvat: *Mîndri de țara noastră.* În amintirea lui Walt Whitman și a lui John Dewey, Rorty le recomandă „stîngiștilor“ americani, și mai ales Partidului Democrat, să facă mai mult pentru a consolida mîndria americanilor față de propria țară. În acest scop sînt necesare, pe de o parte, un „angajament emoțional“ din partea politicului și, pe de altă parte, elaborarea unei platforme politice, a unei „Carte a poporului“ *(People's Charter),* care să cuprindă reforme sociale concrete. Aici se află marea șansă a tandemului Biden-Harris, căci politica socială este în mod evident marea lacună a politicii îndelung promise de Trump.

Cei care au urmărit la televizor pe 6 ianuarie, pînă în zorii zilei de joi, evenimentele din Washington au avut dificultăți să țină pasul cu ritmul alert al evoluțiilor politice. După balotajul din Georgia, republicanii au pierdut și Senatul; Capitoliul a fost asediat și apoi evacuat, iar Biden și Harris au fost confirmați. Și mai spectaculoasă a fost transformarea anumitor „caractere sociale“: Mitch McConnell a devenit din nou „campion bipartizan“ – așa cum îl cunoscuse Joe Biden în timpul administrației Obama; republicani devotați orbește lui Trump, precum senatoarea surclasată în Georgia Kelly Loeffler, au relatat cu emoție în fața Senatului procesul de învățare pe care l-au parcurs și care i-a determinat pînă la urmă, într-al doisprezecelea ceas, să recunoască victoria lui Joe Biden; Mike Pence, curteanul cel mai supus de la curtea lui Trump, a citit dintr-odată Constituția Americii și a descoperit posibilitățile pe care aceasta i le oferă pentru a-l contrazice, în sfîrșit, pe stăpînul său. Ministrul Învățămîntului, Betsy de Vos, a trecut în revistă lungul șir de membri ai cabinetului care au părăsit, din stimă de sine, Guvernul Trump, scurtîndu-și cu temeritate mandatul, cu puțin mai mult de o săptămînă. După asediul Palatului Tuileries, „totul se sfîrșise“ – scria Flaubert în romanul său – „și toți simțeau acea stare plăcută care vine imediat după deznodămintele rapide, cînd, la fiecare dintre mansardele castelului, apărură valeții rupîndu-și livrelele. Le aruncau în grădină în semn că se lepădau de ele. Poporul îi huidui. Ei se retraseră“.

Marea întrebare e de ce nu l-au contrazis pe Trump republicanii tot mai revoltați de acum, în patru ani, nici măcar o singură dată? Putem să-i credem, cînd susțin că nu au fost de acord cu multe aspecte ale politicii lui Trump. În astfel de situații – scria marele economist american născut în Berlin Albert Hirschman, în cartea sa devenită clasică *Exit, Voice, Loyalty* –, poți fie să părăsești instituția *(Exit),* fie să încerci să o schimbi, prin critică *(Voice).* Dar nu vei fi capabil de nici una dintre aceste acțiuni dacă ești împiedicat de o loialitate excesivă. În discursul său inaugural din ianuarie 2017, Trump a cerut loialitate absolută – ceea ce a și obținut. Excesul de loialitate a dus la un blocaj al facultății critice în rîndurile anturajului de la Casa Albă, a cărui amploare nu a fost comparabilă decît cu obediența din regimurile totalitare.

Pe 6/7 ianuarie, sociologii au avut odată în plus ocazia să savureze elocvența unei teoreme sociologice numită de Robert K. Merton „consecințele neprevăzute“ ale acțiunii sociale cu scop precis. Trump a înscenat asaltul Capitoliului pentru a amîna – sau chiar a împiedica – alegerea lui Joe Biden și a Kamalei Harris. Doar că „insurecția“ – cum o numesc acum democrații și republicanii deopotrivă – a avut efectul opus: Biden și Harris au fost confirmați în noua funcție nu numai de democrați, cu majoritatea lor restrînsă din Camera Reprezentanților, dar de o majoritate vastă, mai presus de culoarea politică, din ambele Camere ale Congresului. Speranța lui Richard Rorty se poate adeveri: „Nimic din ceea ce a făcut o națiune nu trebui să împiedice o democrație constituțională să-și recîștige respectul de sine.“

Cariera politică a „celui mai mare președinte din istoria SUA“ după Lincoln e posibil să se fi sfîrșit; republicanii se află în fața unui dureros examen de conștiință, care ar putea duce la separarea de Trump. Dar asta nu înseamnă sfîrșitul „trumpismului“; unul dintre demonstranții din fața clădirii Congresului o dovedește cu prisosință: întrebat dacă va asculta îndemnul lansat în cele din urmă de Trump ca susținătorii lui să meargă acasă, răspunde: „Nici nu mă gîndesc. Nu-mi spune mie Trump ce să fac. Acasă e aici“.

Wolf Lepenies, *sociolog și politolog, fost rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin, este profesor emerit la Freie Universität Berlin.*

traducere de Matei PLEȘU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Durere și glorie

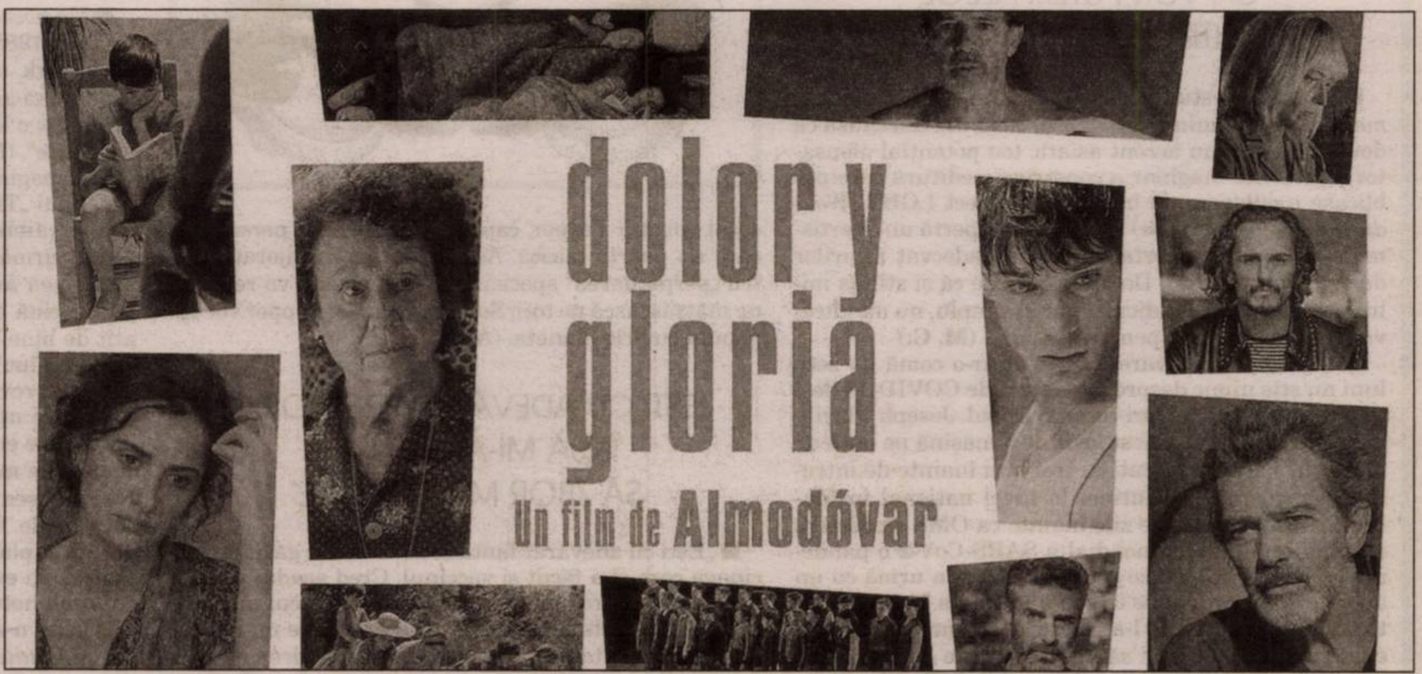

De ceva vreme, povestesc în rubrica aceasta filme. Și consemnez cîteva gînduri pe marginea unor secvențe care mi se par memorabile. Nu o fac de pe poziția unui critic de film, nici nu aș avea cum, căci nu am studii de specialitate și nici experiența necesară. Textele nu se vor un exercițiu hermeneutic, o analiză a limbajului cinematografic sau a tehnicii regizorale și nici o agendă a noilor filme apărute pe piață. Sînt doar povești despre oameni și întîmplări care, deși există doar în plăsmuirile autorilor de film, ar fi putut face parte din biografia reală a multora dintre noi.

Azi: *Pain and Glory,* film spaniol, regizat de Pedro Almodóvar, cu Antonio Banderas și Penélope Cruz în rolurile principale. E vorba despre un regizor, Salvador Mallo, și despre suferințele lui: dureri fizice insuportabile, moartea mamei, sentimente de vinovăție și eșecuri, teama de ratare în profesie, în relațiile cu cei apropriați, în propriul destin. Chipul pe care și-l vede acum în oglindă, unul înnegurat de depresie și singurătate, îl face să caute cu nesaț (și cu heroină) refugiul în vremurile copilăriei. O copilărie din care prind contur protecția mamei și dorința ca băiatul ei să învețe carte, casa ca o peșteră, în care lumina pătrundea doar printr-o fereastră improvizată în tavan, întîlnirea cu un tînăr analfabet pe care, la insistențele mamei, îl învață să scrie și să citească. Mai apoi, motivele tristeții și ale însingurării încep să prindă alte chipuri, de-a lungul altor secvențe de viață: un actor căruia nu i-a putut ierta, timp de treizeci de ani, eșecul unuia dintre filmele sale, o mare și unică iubire, înfrîntă de dependența de droguri a partenerului, și, în sfîrșit, revenirea mamei în viața lui și a poverilor pe care reproșurile acesteia i le-au pus pe umeri: „N-ai fost un fiu bun, Salvador“, îi spune ea direct, fără ezitare, cu puțin timp înainte să moară. (După terminarea școlii în sătucul copilăriei, Salvador a plecat la Madrid, ținînd departe familia de viața lui de adult, de ceea ce i se părea că ai lui nu vor putea înțelege și accepta niciodată: homosexualitatea, viața boemă, munca și sacrificiile făcute în numele artei.) Mama îi reproșează distanța și declară copilăria fericită a fiului său un subiect tabu pentru filmele lui. Copilăria, singurul timp senin din biografia lui, devine proprietatea mamei. Salvador îi cere iertare pentru că nu a reușit să fie fiul pe care ea și l-a dorit. Și îi promite că ultima ei dorință, aceea de a muri în patul ei domestic, îi va fi îndeplinită. Că în pragul morții va fi, deci, pentru ea, ceea ce nu a reușit în timpul vieții: un fiu bun. Dar nu reușește: mama moare, înainte ca el să își îndeplinească promisiunea.

La cîțiva ani după decesul ei, Salvador primește, printr-o întîmplare norocoasă, scrisoarea de mulțumire a tînărului pe care l-a învățat să scrie și să citească. O scrisoare pe care mama i-a ascuns-o multe decenii. Și scrisoarea face minuni: îi aduce aminte de vremurile în care a fost un copil bun și generos, de darurile minții și inimii lui, care au schimbat vieți, de drumul pe care pornise, pentru iertarea lui și a celorlalți. Copilăria și timpul ei fericit nu mai erau datorii neplătite, nemeritate: ci erau ale lui, îi aparțineau, contribuiseră din plin la ceea ce era acum, un regizor bun, pregătit să creeze primul film despre anii lui de început de viață.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

La cofetărie

Pentru mult timp, instituția cofetăriei a ocupat un loc important în viața mea. Făcea parte atît din ritualul cotidian, cît și din cel festivist. La un moment dat, spre sfîrșit de ani ’80, cînd lucrurile o luaseră accelerat la vale în România ceaușistă, căpătase chiar valențe de strictă supraviețuire.

În copilăria de prin anii ’70, cunoșteam vreo două, poate chiar trei feluri de cofetării. Era cea de pe Șoseaua Giurgiului, unde locuiam pe atunci, puțin mai sus de Șura Mare, unde întorceau troleibuzele 82 și 87. Pe acolo treceam aproape zilnic cu tatăl meu ca să ne cumpărăm în general tortulețe. Tortulețele astea erau niște chestii mici și pătrate din care puteau mînca vreo patru persoane: nici destul de mici cît să fie niște amandine (căci asta era de fapt conținutul lor), nici destul de mari cît să fie torturi în toată puterea cuvîntului. Partea cea mai ciudată cu ele e că unele erau, reglementar, maronii, dar altele erau verzi sau chiar mov. Copil fiind, nu vedeam nimic nefiresc în verdele tare al tortulețului. Însă mama, cînd tata și cu mine aduceam oroarea acasă, n-avea nici o îngăduință pentru alegerea noastră. Astăzi ne-am spune probabil că are E-uri și nu ne-am atinge de el.

Următorul nivel, să le zicem, de cofetării era cel din zona bunicilor mei, un pic mai spre centru, pe la Adesgo. Bunica mea, așa cum am mai scris, era casnică și făcea totul în casă, inclusiv deserturile. Nu erau punctul ei forte, gătea din cînd în cînd orez cu lapte ori griș cu lapte, de altceva nu-mi prea amintesc. Poate și de aceea simțea nevoia să mergem, din cînd în cînd, împreună, la cofetărie. Principalul motiv însă era să iasă din universul ei altfel închis, din care evada doar la țară, în satul ei de pe lîngă Cîmpulung-Muscel. (Vorbind și cu alții despre mamele sau bunicile lor casnice, am văzut că era de fapt un *pattern.*) Mersul la cofetăria situată pe undeva pe la Viilor, pe la stația de metrou Eroii Revoluției de azi, era, pentru bunica mea, aproape singura ieșire într-un loc neutru. Mai mergea în vizite, la rude ori prietene, și asta foarte rar. Dar în cazul ăsta nu făcea decît să schimbe un spațiu familiar cu altul. Exteriorul dușmănos, pe care, altfel, îl evita, putea fi înfruntat doar mediat de gustul unui joffre, al unei mascote și mai tîrziu al unei amandine, savarine sau *choux à la crème.* Doar atunci bunica mea ieșea din capoatele ei, elegante și ele, toate pe talie, și-și punea rochiile așijderea (căci își păstrase toată viața silueta), dresurile de culoarea pielii și pantofii comozi, dar eleganți, de oraș, își lua geanta asortată și o porneam, agale, pe jos. Eram chiar fericită în escapadele astea, iar prăjitura pe care o comandam în cele din urmă era materializarea, încununarea acestui sentiment.

*Erau niște chestii mici și pătrate
din care puteau mînca vreo patru persoane.*

Nivelul următor de cofetării erau centrul, zona Romană-Universitate. Acum îmi dau seama, vorbind cu alți colegi de generație care locuaiu, ca și mine, prin cartiere, că eram o privilegiată: puteam ajunge în zonele astea fiindcă aveam o mamă suficient de întreprinzătoare încît să aibă curajul să mă extragă din perimetrul mahalalei mele. Alții n-au ieșit din zonele lor, ca din sate altădată, decît cînd au ajuns la liceu. Mama mă ducea la cinematograful Doina, unde rulau filmele Disney de desene animate și la Teatrul „Țăndărică“, unde vedeam aceleași piese de 100 de ori. După teatru, cu gașca de părinți și copii, ne duceam ori la cofetăria teatrului, ori la Continental. Unde puteam mînca și înghețată, pe vremea aia alegeam ciocolata, totul se învîrtea în jurul ciocolatei. Cofetăriile astea din centru erau precum restaurantele la care ieșim acum, erau aproape singura formă de socializare, pe lîngă teatru și film, a părinților cu copii din vremea aceea. Nu erau locurile de joacă de acum, în care lucrurile sînt separate: copiii și părinții stăteau la grămadă, nu existau niște bile și tobogane uriașe unde să-ți lași progeniturile să-și facă de cap într-un mod *safe,* în timp ce tu și ceilalți părinți beți ceaiuri și sucuri la terasa inclusă în stabiliment. Aici stăteau cu toții la un loc, și era cumva mai bine: discrepanța între generații poate nu mai era atît de mare, copiii mai trăgeau cu urechea la dialogurile părinților. Și da, mai auzeau și lucruri nepotrivite, dar cu ocazia asta mai aflau și ei de-ale vieții. Și mai era ceva: nu considerau vîrsta de mijloc și bătrînețea ca pe alte specii, ca pe niște plăgi, ci ca pe ceva firesc.

Cofetăria a fost, după o vîrstă, cel mai adesea, locul de socializare cu colegii de școală. Cred că a început să devină un obicei de printr-a opta, cînd nu aveam decît o cofetărie de cartier la îndemînă, din aceea cu prăjituri în culori nelalocul lor. Dar era buna și ea. Începuseră flirturile și le trebuia un spațiu de desfășurare. Îmi aduc aminte că apăruse o nouă stea pe firmamentul gusturilor mele dulci: cartoful. Prăjitura cartof. Mi se părea chintesența tuturor deliciilor. Era, practic, făcut din resturi, intra cam totul în cartoful ăla și asta mi se părea formidabil. Lăsînd poetizările deoparte, îmi plăcea, pur și simplu, gustul.

Povestea cofetăriilor va continua.

Cu ochii-n 3,14

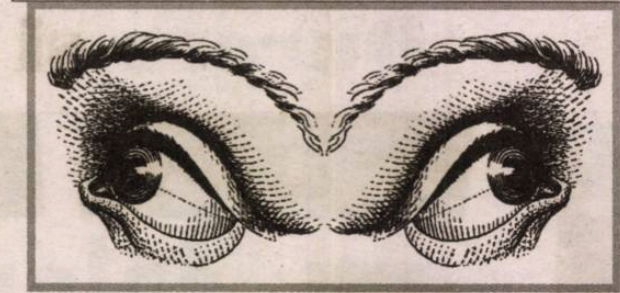

ÎN TIMP CE FAMILIA LIMITELOR A DEVENIT CEVA NATURAL, PATRU CHINEZI AU DECIS CĂ VOR PUTEA ALEGE DINTRE PATRU VERSIUNI

■ În timp ce studiourile Disney au pus un *disclaimer* desenului animat *Pisicile aristocrate* din cauză că două feline aveau accent asiatic (cu potențial ofensator), guvernul maghiar a constrîns o editură care publicase o culegere de basme cu subiect LGBT *(Wonderland is for everyone)* să pună pe copertă un avertisment asupra „comportamentului neadecvat rolurilor de gen tradiționale“. De unde se vede că și stînga militantă, și dreapta radicală, pur și simplu, nu au altceva mai bun de făcut pentru omenire. (**M. C.**)

■ Un adolescent care a ieșit dintr-o comă de zece luni nu știe nimic despre pandemia de COVID-19 deși a contractat de două ori coronavirusul. Joseph Flavill, în vîrstă de 19 ani, a fost lovit de o mașină pe data de 1 martie a anului trecut, cu trei luni înainte de intrarea în vigoare a carantinei la nivel național în Marea Britanie și cu zece zile înainte ca OMS să declare răspîndirea la nivel mondial a SARS-CoV-2 o pandemie. „Nici nu știu cu ce să încep. Dacă în urmă cu un an cineva mi-ar fi spus ce se va întîmpla în cursul ultimului an nu cred că l-aș fi crezut. N-am idee despre cum va ajunge Joseph să înțeleagă prin ce am trecut cu toții“, a declarat mătușa băiatului, Sally Flavill. Aceasta a relatat că familia băiatului a încercat să îi explice printr-un apel video că nu pot să fie alături de el în persoană din cauza restricțiilor impuse din cauza COVID-19, însă că nu au încercat deocamdată să îi povestească despre amploarea pandemiei. Filmele SF sînt întotdeauna greu de povestit. (**A. M. S.**)

■ O ilustrare tristă a limitelor și stupidității „inteligenței“ cibernetice a roboților, algoritmilor ș.a.m.d.: pe pagina Internet www.clujcapitala.ro, care găzduia o dezbatere aprinsă pe marginea recentei tragedii a bebelușului înecat la botez, apare subit o reclamă: „Botez All Inclusive 65 euro. La Conac gătim fabulos“. (**M. P.**)

■ Guvernul Marii Britanii a devenit acționarul unei companii producătoare de toalete, în cadrul unui program de capitalizare a firmelor pe timp de pandemie. Proiectul de stat *„Future Fund“* a devenit acționar, printre altele, al întreprinderii Propelair, un producător de toalete de ultimă generație. Un caz fericit, în care toaletele și-au găsit *fund*-ul. (**M. P.**)

■ Personalul din farmacii ar fi avut dreptul să se vaccineze încă din prima etapă. Însă, la unitatea de la mine din cartier, farmacistele au refuzat. „Vaccinul nu e ceva natural, e nesănătos“, îmi explică, doct, farmacista. Probabil, COVID-19 fiind o boală naturală, o fi mai sănătoasă... (**M. M.**)

■ Oamenii sînt în stare să facă aproape orice pentru a evita taxele suplimentare din aeroporturi: îndeasă genții unele în altele, le turtesc să pară mai mici, se îmbracă cu toate hainele ca să mai reducă din greutatea bagajului, totul pentru a păcăli cît de cît controlul de frontieră. Patru chinezi au decis că nu pot lăsa 30 de kilograme de portocale în urmă, așa că le-au dat gata în mai puțin de o jumătate de oră, chiar în aeroportul din Kunming, în sud-vestul Chinei. Taxa pe care ar fi trebuit să o plătească era de cîteva ori mai mare decît prețul portocalelor. Au scăpat de ea, dar s-au ales cu ulcer bucal și, probabil, nu vor dori să mai audă de vitamina C vreodată. (**A. A. D.**)

■ Hanson Robotics, compania din Hong Kong care a creat robotul Sophia, anunță că acesta va fi disponibil pe piață în 2021. Cumpărătorii vor putea alege dintre patru versiuni. Mai mult, Hanson Robotics vrea să prezinte alt robot, botezat Grace, specializat pentru domeniul medical, care să ajute în pandemia de coronavirus. Pe de altă parte, SoftBank Robotics a creat robotul Pepper, capabil să detecteze persoanele care nu poartă mască. Așadar, nu vă îngrijorați pentru „perpetuarea“ speciei: după ce virusul va reuși să ne mătrășească pe toți, Sophia, Grace și Pepper vor repopula cu brio planeta. (**A. P.**)

„EȘTI CU ADEVĂRAT PREISTORIC, ÎNSĂ MI-AR PLĂCEA SĂ ZBOR MAI DEPARTE“

■ „Ești cu adevărat fantastică, însă am găsit pe altcineva care și-a făcut și vaccinul. Cred așadar că este mai bine pentru amîndoi să reducem riscul și să ne protejăm“ – este mesajul de adio prin care un bărbat din Marea Britanie și-a justificat despărțirea de parteneră. Femeia părăsită a postat mesajul pe Twitter, numindu-l „cea mai tare despărțire din anul 2021“. Intuiesc deja o tendință de abordare pentru viitoarele anunțuri matrimoniale, în care certificatul de vaccinare va aduce un plus de calități. (**S. G.**)

■ Un os preistoric de acum 100.000 de ani ar putea să fi scos la iveală cea mai veche dovadă a folosirii simbolurilor de către om, spun arheologi din Israel. Pe un os de vită sălbatică au fost descoperite șase linii făcute de oamenii preistorici care ar putea avea o semnificație simbolică. Osul a fost descoperit în regiunea Ramle din centrul Israelului, într-un sit care a scos la iveală și alte lucruri, locul fiind probabil un punct de întîlnire sau o tabără a oamenilor care au trăit acum peste o sută de milenii. Se poate presupune că ei se adunau acolo pentru a tranșa și împărți ce vînaseră, iar osul în cauză ar aparține unei specii de vită sălbatică ce nu mai există în prezent. Chiar dacă este imposibil de spus ce era cu acele linii, întrebarea rămîne: cînd au fost primii oameni capabili de exprimări de natură artistică? (**A. M. S.**)

■ Un *tweet:* „Mi-ar plăcea să mă pot întoarce în timp în anul 1985 și să spun unui om de pe o stradă din New York că guvernatorul Arnold Schwarzenegger condamnă acțiunea președintelui Donald Trump de a fi condus o lovitură de stat asupra Guvernului Statelor Unite“. (**M. C.**)

■ Pe pagina de evaluare și comentarii TripAdvisor a hotelului „The Palms“ (cinci stele) din minunatele insule caraibiene Turks & Caicos, un bărbat britanic a postat următorul text acum cîteva săptămîni: „Eu și soția mea am sosit la acest hotel. Splendid hotel. Apă, piscină cu nisip, servicii excelente. Ne-am simțit atît de bine încît am decis ca eu (soțul) să zbor acasă ca să-l aduc și pe fiul nostru, Tom, să se bucure și el. Cînd am revenit, ceva părea ciudat. În cele din urmă, soția mea mi-a spus că s-a dus să facă un masaj în ziua în care eu plecasem să-l aduc pe fiul nostru, a fost sedusă de maseuză și au petrecut noaptea împreună. Nu reproșez hotelului nimic, este pe de-a-ntregul vina soției mele. Dar aș vrea să știți că asemenea lucruri se pot întîmpla în acest hotel“. Sînt curios cum va afecta această evaluare fluxul de turiști: vor da buluc sau vor ocoli hotelul? (**S. V.**)

■ Cînd n-ai ce face, o pagină de publicitate din ziarul *Libertatea* (vineri, 5 februarie 2021) îți recomandă un „mozaic cu diamante – *Castel de basm*“, ale cărui diamante „sînt marcate cu simboluri. Le adaptezi fără probleme și creezi propria ta capodoperă! [...] Arta decorării ornamentale îți va permite să experimentezi sentimentul împlinirii, elimină stresul și sprijină răbdarea“. Apoi, după ce răbdarea și-a găsit sprijinul și ai experimentat sentimentul împlinirii creînd propria ta capodoperă, poți merge mai departe, către un „pandantiv din hematit *Puterea credinței*“, despre care se spune: „harul transmis de cruce elimină emoțiile negative: stres, anxietate și griji“. Iar dacă nu le-a eliminat complet și au mai rămas, pe alocuri, cîteva griji, te ajută să scapi de ele a treia ofertă, „feliatorul *Nicer Dicer* 10 în 1“. Cu el, „tai instantaneu totul în cubulețe, felii, rondele“, în „bucăți ideal de egale“. (**D. S.**)

Elena Constantinescu, photography
Just stay!
BUCHAREST METROPOLITAN LIBRARY
MARCH 1st 2019
ATENTIE!
CADE TECUIALA!

© M. Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.600
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **880** ■ 18-24 februarie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

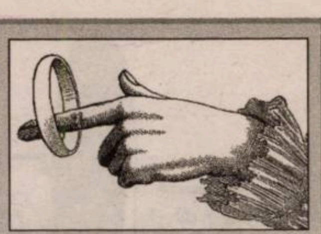

Selma IUSUF

legende **urbane**

7

ANDREI PLEȘU

„Publicul cititor“

pagina **3**

O RUBRICĂ NOUĂ

VALERIU STOICA

„La drept vorbind“

pagina **8**

OANA STOICA

„Căsnicie. Jocurile furiei“

pagina **17**

Petre Stoica

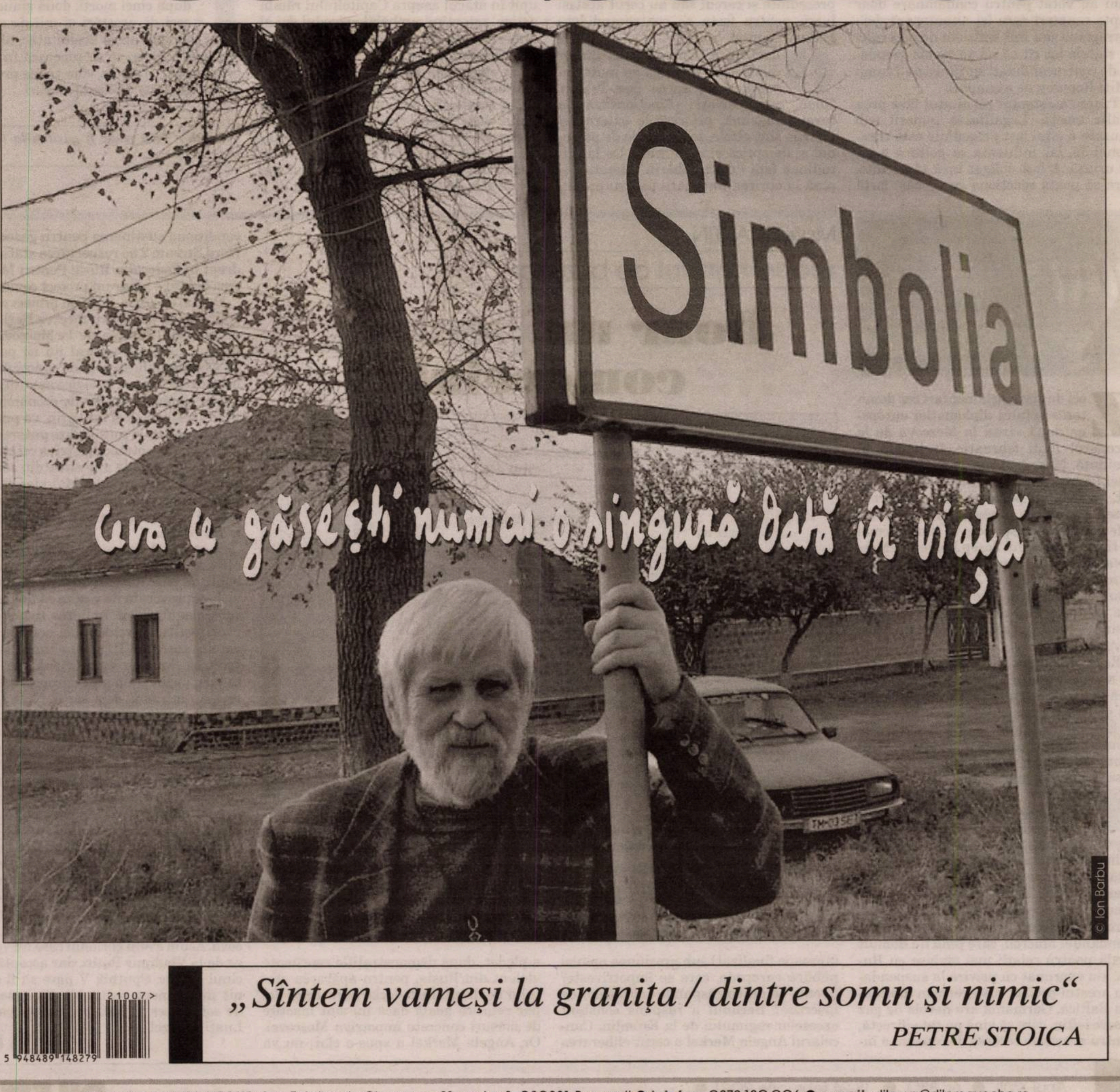

Ceva ce găsești numai o singură dată în viață

© Ion Barbu

„Sîntem vameși la granița / dintre somn și nimic“

PETRE STOICA

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

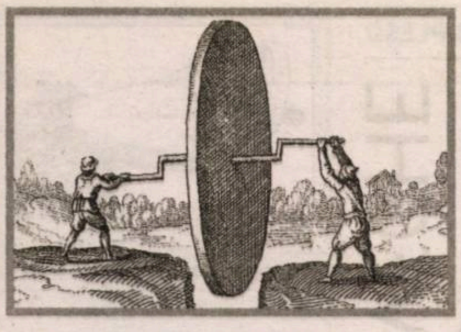

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Umbra lui Trump

La mai puțin de o lună de cînd a părăsit, fără entuziasm, Casa Albă, fostul președinte al Statelor Unite, Donald Trump, e un fel de fantomă. Eliminat de pe toate platformele relevante de *social media*, Trump emite uneori cîte un comunicat al cărui efect este aproape insesizabil comparat cu haosul pe care nu demult un banal *tweet* cu semnătura sa îl putea crea.

Retras în Florida la Mar-a-Lago, unul dintre cluburile sale de golf, Trump a asistat de departe la procesul deschis împotriva sa în Senat după ce declarațiile sale sfidătoare și ambigue cu privire la un prezumtiv furt al alegerilor au convins, pe 6 ianuare, o mulțime pestriță și violentă să atace Capitoliul. Acuzatorii nu au reușit să obțină o condamnare pentru că votul a fost dat pe linii mai degrabă politice. Era necesară o majoritate de două treimi, însă dintre republicani au votat pentru condamnare doar șapte senatori care își anunțaseră deja retragerea sau sînt suficient de puternici în statele lor cît să nu se teamă vreodată de contracandidați sprijiniți de Trump (Mitt Romney, de exemplu).

Trump a așteptat rezultatul fără prea multe emoții. Legalitatea punerii sub acuzare a unui fost președinte este chestionabilă, iar influența sa politică e încă uriașă. A fost obligat însă să asculte, fără să poată reacționa cu aceeași forță de altădată, acuzații grave care nu s-au oprit după anunțarea rezultatului. Mitch McConnell, liderul minorității republicane, a fost destul de clar în a afirma că fostul președinte poartă o responsabilitate pentru evenimentele de la începutul anului. La fel crede și senatorul Lindsey Graham, un aliat foarte influent al președintelui. Cei doi au votat împotriva condamnării, dar nu pretind că Trump e nevinovat. „Avem nevoie de o comisie de anchetă asemănătoare cu aceea care a investigat atacurile din 11 septembrie 2001. Trebuie să înțelegem ce s-a întîmplat și să avem grijă să nu se repete“, a spus Graham.

În timpul procesului, pe deasupra Mar-a-Lago a circulat un avion de mici dimensiuni, care a afișat un mesaj vizibil de departe: *„Convict Trump and lock him up“* („Condamnați-l pe Trump și închideți-l“) – un ecou ironic al anilor în care fostul președinte și cercul său au cerut același lucru pentru fosta sa contracandidată Hillary Clinton.

Odată cu încheierea procedurilor din Senat, America se mută încet-încet în epoca post-Trump. Noua administrație funcționează la turație maximă, prioritățile externe și interne sînt altele, schimbările de personal și de optică sînt radicale. De la atitudinea față de schimbările climatice și pînă la oprirea finanțării pentru proiecte excentrice cum e zidul de la granița cu Mexicul, nimic nu mai seamănă cu ceea ce era în urmă cu doar două luni.

Însă asta nu înseamnă că umbra fostului președinte nu va rămîne, pentru viitorul previzibil, unul dintre elementele importante ale vieții politice din Statele Unite. În continuare, o majoritate covîrșitoare a votanților republicani cred că alegerile au fost furate. În continuare, aproape întreg *establishment*-ul republican trăiește cu teama că va plăti un preț greu dacă îndrăznește să se împotrivească toanelor lui Trump. Concret, asta înseamnă că Trump poate decide oricînd să sprijine alți candidați decît cei agreați de conducerea partidului sau chiar, efect direct al necondamnării sale, să mai încerce o dată să ajungă la Casa Albă. De asemenea, potrivit presei americane, sînt semnale că toate acele grupuri marginale și violente care s-au reunit în atacul asupra Capitoliului rămîn active, așteptînd probabil episodul doi al unei revoluții care nu și-a consumat încă tot combustibilul.

Un efect al eliminării lui Trump de pe platformele de *social media* este și acela că, în aceste zile, intențiile sale sînt mai puțin clare. Înainte de alegeri, cercurile apropiate lui Trump sugerau că una dintre variante este ca președintele să se întoarcă într-o formă sau alta la fostul său rol de star de televiziune. S-a vorbit de o investiție într-o rețea nouă de stații TV după ce Fox News, postul care i-a fost cel mai apropiat în timpul mandatului, a ales să se îndepărteze de el spre final. Decizia Fox a fost una mai degrabă strategică decît sentimentală sau ideologică, pe măsură ce comportamentul tot mai straniu al lui Trump semnaliza îndepărtarea de al doilea mandat. Nimeni nu se asociază cu pierzători decît dacă nu are de ales.

Între timp, Facebook se pregătește să ia o decizie cu privire la o reîntoarcere a fostului președinte pe platforma sa. Orice decizie ar lua, va fi probabil aprig contestată din exterior, o sumă de organizații non-guvernamentale și chiar de angajați ai Behemoth-ului *social media* exprimînd deja opinii ferme împotriva unei eventuale decizii favorabile. Mai puțin ambiguu, Twitter, platforma preferată a lui Trump, nu dă nici un semn că ar intenționa să facă același lucru. Între timp, Parler, o platformă folosită în general de conservatori și extremiști de dreapta, revine și ea online. Parler trecuse offline după ce toți furnizorii importanți de servicii refuzaseră să mai aibă de-a face cu ea ca urmare a faptului că fusese folosită de participanți și organizatori ai atacului asupra Capitoliului.

La mai puțin de două luni distanță, după cinci morți, două sinucideri, zeci de arestări și mii de articole de condamnare a acelui atac, efectele indignării încep să se topească în *background*. Cu ce efecte, vom vedea probabil la următoarea rundă de alegeri.

Teodor Tiță *poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

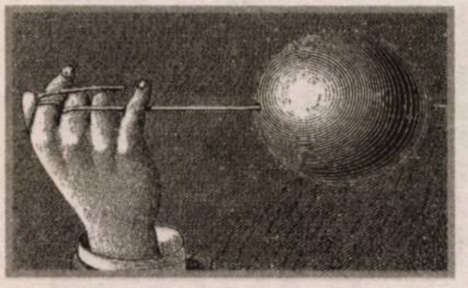

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Doar un proiect comercial

Zeci de europarlamentari cer demiterea șefului diplomației europene după vizita la Moscova de la începutul lunii februarie, încheiată în umilință. Ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov, a spus în cadrul întîlnirii că UE nu este un partener de încredere – Josep Borrell nu a găsit tonul și cuvintele pentru a-i răspunde. În plus, tocmai în timpul vizitei lui Josep Borrell la Moscova, Ruisia a expulzat trei diplomați europeni, acuzați că au participat la manifestațiile prin care se cerea eliberarea lui Alexei Navalnîi. Diplomația europeană e pusă la grea încercare de Moscova.

Relațiile dintre UE și Rusia sînt deja de multă vreme în derivă. Și cel mai grav e că Bruxelles-ul nu găsește o voce comună pentru a trata cu Moscova. În vreme ce Europa condamnă la unison derapajele lui Vladimir Putin, la nivel bilateral, fiecare stat își promovează propriile interese economice și politice.

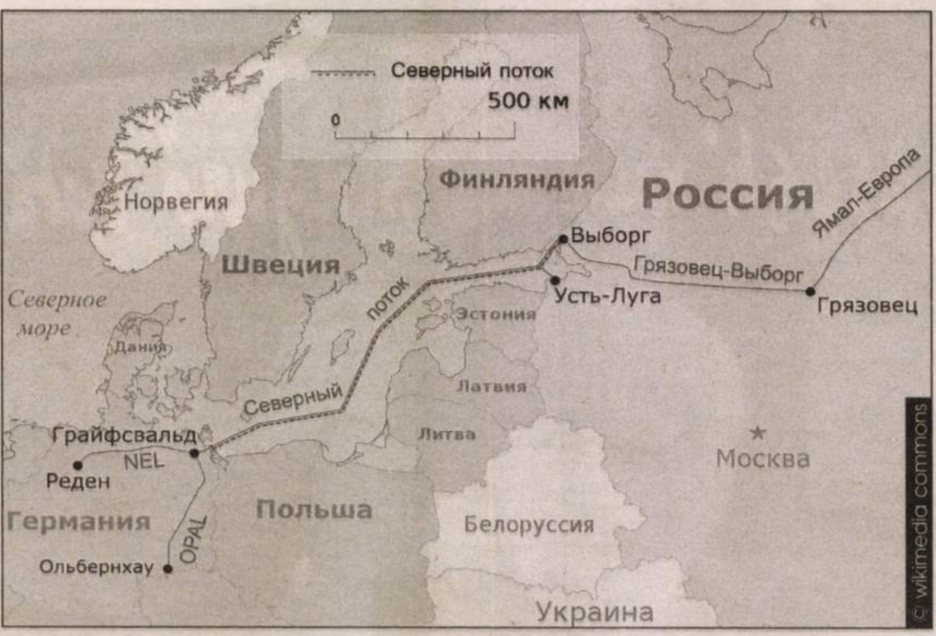

Tentativa de asasinat îndreptată împotriva lui Alexei Navalnîi, arestarea lui ulterioară, condamnarea într-un proces absurd, violența polițienească suscită tot mai multe îngrijorări – de unde și nevoia de a sancționa aceste derive. SUA cer deja de multă vreme abandonarea gazoductului Nord Stream 2. Recent, chiar și președintele Emmanuel Macron, care pînă nu demult pleda pentru relații mai strînse cu Rusia, s-a exprimat cu privire la suspendarea acestui proiect ruso-german din Marea Baltică. Germania are nevoie de gaz rusesc ieftin, care să vină pe ruta directă, pentru a susține cererea de consum a industriei. Dar oare cît timp va mai putea să susțină guvernul federal acest proiect (aproape finalizat) sub presiunea opiniei publice europene, care se împotrivește? Și cum va putea răspunde acuzațiilor de ipocrizie? Berlinul a răspuns constant exceselor regimului de la Kremlin. Cancelarul Angela Merkel a cerut eliberarea imediată a lui Alexei Navalnîi. Iar ministrul federal de Externe Heiko Maas a pledat, după demonstrațiile reprimate violent din Rusia, pentru apărarea statului de drept. Însă declarațiile celor doi par retorică goală dacă nu sînt însoțite de măsuri concrete împotriva Moscovei. Or, Angela Merkel a spus-o clar: nu va condiționa susținerea pentru gazoductul Nord Stream 2 de respectarea statului de drept în Federația Rusă. Pentru Merkel, gazoductul e „doar un proiect comercial“.

Odată construit gazoductul, e greu de presupus că Germania va mai putea renunța la investiție.

Numai că acest „doar un proiect comercial“ vine la pachet cu tăcerea Berlinului atunci cînd Puterea de la Moscova face excese: guvernul federal nu își permite să susțină aplicarea unor sancțiuni economice dureroase. În logica asta, dacă politicul rămîne decuplat de economie, Putin nu trebuie să-și facă griji: va putea în continuare să-și consolideze puterea prin violența îndreptată împotriva cetățenilor și va putea invada alte state din zonă fără teamă de represalii. Mai ales că, odată construit gazoductul, e greu de presupus că Germania va mai putea renunța la investiție.

Și ar mai fi un nivel – paradoxal și ironic – al acestei realități. Vă amintiți, probabil, de bășcălia generală de acum cîteva luni provocată de vestea că un institut rusesc ar fi reușit, înaintea tuturor marilor institute occidentale, crearea unui vaccin anti-COVID. Între timp, s-a dovedit că Sputnik V e eficient. Mai multe țări, inclusiv un stat european (Ungaria), au introdus deja serul. Nu e exclus ca în curînd vaccinul să fie aprobat și de Agenția Europeană a Medicamentelor. Acum, aproape toată lumea vrea vaccinul rusesc, mai ales că firmele occidentale livrează prea lent față de cerere. Se vorbește chiar despre posibila producție a vaccinului rusesc în Germania, sub licență. În cazul acesta, nici vorbă de voci critice: nimeni nu mai stabilește legătura între Sputnik V și Rusia lui Putin, unde opozanții sînt amenințați, bătuți și închiși. Acesta ar fi, în logica guvernului federal, „doar un proiect sanitar“, care nu trebuie legat de regimul de la Moscova. Acum avem germani care nu vor gaze de la Vladimir Putin, dar acceptă vaccinul rusesc. Sputnik V pare să fi devenit un element redutabil din arsenalul de *soft-power* al Moscovei: vreți vaccin? Luați și gaze!

■ ■ ■

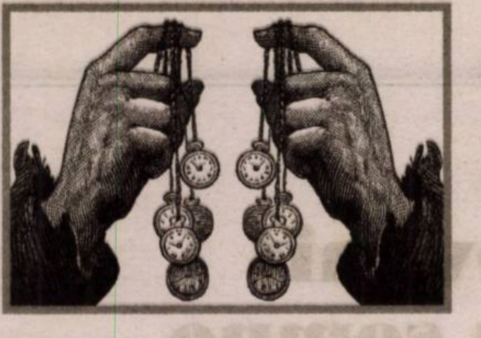

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Publicul cititor“

I. În marea lor majoritate, textele pe care le-am scris (cele despre artele plastice, de pildă, preluate în această rubrică de mai multe săptămîni) sînt, prin intenția și tonul lor, gîndite pentru public. În alt ev, o asemenea declarație ar fi părut futilă. Pentru public, de bună seamă! – s-ar fi spus. Ce alt rost poate avea o colecție de texte oferite spre *„publicare“?* Numai că, de la o vreme (cam de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cred), asupra tipăriturilor de tot soiul a început să bîntuie un fel de singurătate fudulă. A apărut „cartea de specialitate“, cartea care nu mai pretinde a fi *citită*, ci *consultată*, cartea-instrument, în care, de obicei, e vorba despre o sumedenie de *alte cărți*, mai mult decît despre experiențe trăite și reflectate în nemijlocirea luxuriantă a vieții și a interogației proprii. Cărțile nu mai sînt cărți, ci *„lucrări“*, iar autorii lor, departe de a mai accepta statutul (frivol...) al *„scriitorului“* (sau al *„eseistului“)*, devin – cu un cuvînt deopotrivă pretențios și vag – *„cercetători“*. Iar în sprijinul acestei noi categorii culturale, au apărut deîndată cîteva „dogme“ ajutătoare. De pildă, dogma ierarhizării drastice a „publicului cititor“. Nu poți mulțumi pe toată lumea – se spune. Orice autor se adresează, prin urmare, unui *anumit* public, optînd, de la bun început, pentru un nivel de accesibilitate adecvat, în mod exclusiv, publicului vizat. Dar acesta nu e decît un poncif, invocat, cu stîngăcie, în slujba unei cauze precare. Căci despre cei la care ne referim nu se poate spune că au un public anumit, ci, mai curînd, că nu au nici unul... „Specialiștii“ nu sînt „public“. Nici numeric, nici prin structură. Lucrurile s-ar limpezi, poate, dacă, în loc să vorbim de masa informă a „publicului“, am propune categoria *nespecialistului* pasionat, cultivat și inteligent. Pentru acest „nespecialist“ ar merita scrise toate cărțile lumii. A nu se înțelege că ne propunem să „deconstruim“ rostul contribuțiilor de specialitate. Nu vrem să scriem pentru necititori sau pentru amatorii de amuzament facil (deși nu-i putem nici ignora, nici disprețui). Dar preferăm să scriem în întîmpinarea celor care caută un interlocutor pentru interogația proprie, să scriem pentru a le întreține interogația, nu pentru a-i plictisi cu pedanterii anemice, cu etalarea pompoasă a unor „finețuri“ de nișă... În aceste condiții, scrisul e *un act de cordialitate și de politețe*. Cititorul căruia îi vorbim trăiește dincolo de inerțiile comode ale publicului de duzină, pentru care orice lectură de la magazinul ilustrat în sus e fastidioasă, dar și dincolo de „profesionalismul“ maniacal al savantului „de carieră“ (evident, nu ne gîndim, aici, la specialistul de ramură, angajat, în mod legitim, să lămurească, în spațiul științelor „exacte“, legități transpersonale). Nespecialistul pasionat și inteligent poate fi identificat ca o specie aparte în toate categoriile sociale și profesionale. Îl afli, uneori, unde te aștepți mai puțin și poți conta pe fidelitatea lui pînă la capăt. Iubirea lui de cultură e dezinteresată și definitivă, ca toate iubirile adevărate. Nimic impur, nimic egolatru, în atașamentul lui față de carte. Iar eventualele lui candori sînt mult mai fertile, spiritualmente, decît suficiența de „cunoscător“ a omului „de meserie“. Și chiar dacă nu el e cel care „face“ cultura, cultura *în el* capătă trup și *prin el* contaminează lumea. Nespecialistul acesta e *sarea culturii*. Dar care e, atunci, *sursa* culturii, „minereul“ ei? Evident, nu „specialistul“ singuratic, izolat în micul lui cerc de „experți“, nu „piața“ arhivarilor cuminți, tristă, chiar dacă eventual necesară, ci comunitatea celor care au ei înșiși vocația (și bucuria) lecturii, a comentariului, a comunicării. Aceasta este „rețeta“ esențială a înfăptuirii culturale: comunicatorul în căutare de interlocutor, pe de o parte, și nespecialistul pasionat, atent și disponibil, pe de alta. Restul e birocrație, lux colateral, alexandrinism sterp.

Cititorul căruia îi vorbim trăiește dincolo de inerțiile comode ale publicului de duzină.

Partenerul *inevitabil al oricărui scriitor:* *breasla* editorilor.

II. În marginea mărturisirii de mai sus, nu pot lăsa deoparte *partenerul* inevitabil al oricărui scriitor: breasla *editorilor*. Fără rețeaua lor, n-ar exista cărți, n-ar exista distribuția fertilă a valorilor, circulația omenescului, a policromiei intelectuale și sufletești din cuprinsul lumii. Și nu mă refer doar la casele de editură consacrate, celebre, instituții stabile ale vieții culturale. Mă refer și la entuziasmul discret și generos al unor făptuitori devotați, gata să investească, fără obsesia (firește, ușor de înțeles) a *profitului* imediat. Am primit, de curînd, două mostre ale unor astfel de instituții: Editura brăileană Proilavia și Editura Integral. Cea dintîi a publicat o autobiografie a marelui actor Constantin Codrescu *(Un timp prin care am trecut)*, iar cealaltă un volum despre (și cu) Liliana Tomescu, în „regia“ Marinei Spalas și a lui Sergiu Cioiu. Pentru mine, și dna Tomescu, și dl Codrescu sînt amintiri vii din prima tinerețe, cînd eu însumi visam să devin actor... De cîte ori îi văd, îi aud și îi evoc mă întreb, melancolic, în ce măsură generațiile mai noi mai au în minte portretele, performanța, anvergura unor asemenea maeștri și ale altora din aceeași fericită speță. Și le sînt cu atît mai recunoscător unor edituri care slujesc competent, respectuos și costisitor memoria unor astfel de personalități. Liliana Tomescu ne seduce din nou, înzestrată cum este cu un farmec în care senzualitatea se combină imprevizibil cu o iradiantă candoare, efortul profesional cu umorul, talentul cu hărnicia. Volumul care îi este dedicat nu face economie de imagini spectaculoase, de comentarii și reconstituiri de o caldă inteligență, totul în impecabile condiții grafice și tipografice. Iar Constantin Codrescu apare nu doar în ipostaza prestigiului său actoricesc, ci și în aceea a unui emoționant scriitor, a unui intelectual lucid, a unui martor tulburător al vremurilor și a unui dreptcredincios autentic. Sînt onorat să fiu contemporan cu asemenea modele și felicit, încă odată, editurile care s-au angajat curajos într-un asemenea, nobil, „impresariat“ spiritual...

■ ■ ■

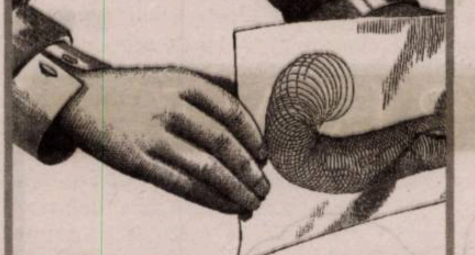

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Despre a nu „gîndi cu capul propriu“

Există o veche mantră a educatorilor, profesorilor, psihologilor, a specialiștilor în „dezvoltarea personală“ și – nu se putea altfel – a filozofilor, care sună ca un imperativ adresat restului lumii venite să le ceară sfatul și ajutorul. Ea sună astfel: „Gîndește cu capul propriu“. Se combat astfel, se spune, conformismul și gîndirea „de turmă“, se încurajează creativitatea, se respinge discursul autoritarist, apodictic, se afirmă dezvoltarea proprie, capacitatea de a rezolva probleme și așa mai departe. Cine ar obiecta? Și totuși...

Mă plimb într-o pădure, vara. Mi se atrage atenția în mod apodictic să nu culeg ciuperci ca să le mănînc, deoarece pot fi otrăvitoare. Deși n-am competența să disting ciupercile comestibile de cele otrăvitoare, mă opun acestui discurs autoritarist, îmi afirm creativitatea culegînd și apoi gătind ciuperci. Apoi le mănînc cu poftă și mor otrăvit, dar liber de „spiritul de turmă“.

Marea majoritate a medicilor din toată lumea, plus guvernele, susțin că vaccinarea anti-COVID e benefică, fiindcă salvează vieți, reduce rata infectărilor și produce minime efecte secundare. Eu fac parte dintre cei 21% din populația României (conform unui recent sondaj INSCOP și UBB) care nu cred în propozițiile de mai sus, fiindcă gîndesc „cu capul propriu“. Mai mult, fac parte dintre cei 17% care, în pofida nenumăratelor exemple și informații, cred că pandemia de coronavirus e reală, dar nepericuloasă, ba eventual chiar dintre cei 10% (conform aceluiași sondaj) care sînt de părere că pandemia e o minciună. Eventual, mai sînt și o persoană publică – actor, cîntăreț rock, politician, ba chiar medic – și am o oarecare audiență. Îmi susțin cu căldură pe Facebook ideile, deși ele merg împotriva curentului dominant, ba chiar fiindcă merg împotriva curentului dominant. Am o minte independentă. Protestez zgomotos împotriva majorității conformiste, care se ia „ca oile“ după ce spun autoritățile. Evoc libertatea de gîndire și de expresie, ba și contest dreptul statului de a mă obliga să port masca în public. Sînt convins că COVID-19 a fost creat într-un laborator și, la fel ca alți 35% din concetățeni, sînt convins că a fost creat pentru a ne fi implantate cipuri. N-am dovezi, dar asta nu contează: îmi clamez dreptul constituțional de a alege în ce să cred și ce dovezi să iau sau să nu iau în considerație. Denunț medicina oficială, principiul „discursului unic“ și ceea ce se numește acum biopolitica. Sînt și rămîn un om nonconformist și cu o gîndire independentă. Sînt un om liber să cred neadevăruri. Nu-i așa?

Și ce se întîmplă dacă, urmare a acestor neadevăruri, adopt o conduită imprudentă, mă infectez și mor?

Și ce se întîmplă dacă, urmare a acestor neadevăruri, adopt o conduită imprudentă, mă infectez și mor? Asta e. Ghinion! Dar dacă alții, care m-au ascultat pe mine și pe alții ca mine, eliberați grație acestui discurs din lanțurile conformismului de turmă, pățesc la fel și mor? Vor avea în continuare cei care i-au amețit și i-au convins de bazaconiile antivacciniste și antiștiințifice, vor avea tupeul și atunci să clameze că e preferabil să moară ca oameni liberi, care au „gîndit cu capul propriu“, decît să robească „spiritului de turmă“? Mă tem că, în multe cazuri, vor avea acest tupeu. Nu cred că vom auzi multe retractări și recunoașteri ale erorii.

Ce vreau să spun este că există foarte multe cazuri – de la mîncarea pe care o cumpărăm și o consumăm la regulile de politețe și pînă la anumite activități și tehnici specializate, cristalizate în practici – cînd *nu* trebuie să gîndim cu capul propriu, ba chiar lucrul cel mai dăunător și mai periculos din lume devine gîndirea proprie, în răspărul acelor practici colective cristalizate în conformisme. Nu luăm, în fiecare instanță și ceas al vieții, lumea de la început și e imbecil și imatur să cerem socoteală și explicații la fiecare gest. Practicile colective sînt de obicei acceptabile și ne salvează în 99% din situații.

Sigur, rămîne acel fatidic 1% din cazuri sau poate chiar mai puțin, cînd „gîndirea cu capul propriu“ în sfîrșit este binevenită, ba chiar, uneori, devine necesară pentru deblocarea unor situații critice, pentru deșteptarea din „somnul dogmatic“, pentru afirmarea personalității. Doar că, vai..

– Ce faceți, oameni buni, tocmai acum ați adormit?

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cînd logica a devenit sclava urii. Patru semne

În februarie 1947, Albert Camus a publicat un articol intitulat „Democrație și modestie“, în care spune: „Democratul, *înainte de orice* (s.m.), este acela care admite că un adversar poate avea dreptate și îl lasă, așadar, să se exprime, acceptînd să reflecteze la argumentele sale“. Camus pune în directă legătură democrația cu modestia și în alte locuri, fie în publicistică, fie în carnete, acest articol rămîne bibliografia de bază a ideii, căci aici el spune clar că democrația este „exercițiul social-politic al modestiei“. O va spune și în „Reflecții asupra unei democrații fără catehism“ din iulie 1948: „Regimul democratic nu poate fi conceput, creat și susținut decît de oameni care știu că nu știu tot. Democratul este modest...“. Nu mulți autori văd această legătură esențială dintre democrație și modestie mai clar decît Camus. Sigur că democrația, ca mod de organizare politică, nu este nici morală și nici justă, iar dacă ea are vreo legătură cu etica, aceasta este: democrat nu poate fi decît un om modest. Modest, firește, în sens socratic. Adică democratul este modest nu după port, nici după faptă, ci după încrederea în sine, în cîte știe și cîte poate. În plus, fiind mereu dispus să reflecteze, democratul este un om rațional. Democrația nu este nici religie, nici ideologie, nici sentiment – este un mod de organizare care, rațional vorbind, e cel mai puțin rău dintre toate cele posibile. Așadar, democrația ne apare ca fiind cuplajul dintre rațiune și modestie.

De altfel, Camus a devenit socialistul cel mai admirat de conservatorul care sînt încă de cînd am citit aceste rînduri, într-un alt text al lui intitulat „Dialog pentru dialog“, din 1949: „Putem face partidul celor care nu sînt siguri că au dreptate? Acesta ar fi partidul meu“. Îmi plac din ce în ce mai mult oamenii care articulează opinii sincer, dar nu foarte încrezător. În aceste vremuri îngrozite, nu prea-i mai găsești. Lumea spaimelor sanitare instituționalizate a schimbat oamenii exact în acest sens: i-a făcut tot mai siguri pe ei și, de aceea, tot mai puțin dispuși să practice, să ceară sau să prezerve democrația. Pe măsură ce frica socială e mai mare, oamenii devin tot mai siguri pe ceea ce știu și, invers, pe măsură ce vremurile sînt mai blînde, oamenii sînt mai dispuși să-și chestioneze propriile cunoștințe și propriile credințe. Mai pe șleau, vremurile bune, relaxate, sînt propice spiritelor dilematice; vremurile rele, încordate, nu prea.

Societatea românească trăiește o prelungită hemoragie, de te miri că mai există. Pe de o parte, de decenii i se scurg resursele materiale prin mecanisme care combină diabolic corupția cu incompetența. Pe de altă parte, îi pleacă cei mai merituoși dintre tineri *(brain drain)*. Dar cea mai amenințătoare scurgere din alcătuirea noastră comună nu este nici scurgerea banilor sau a realizărilor economice și nici scurgerea inteligenței, este drenajul spiritului dilematic. A dispărut complet din obișnuințele românului inteligent și instruit obișnuința verificării propriei așezări cu mijloacele cuplate ale minții și inimii. Reperele după care ne ghidăm viața și ne investim energiile sînt, mai degrabă, jaloanele cețoase ale spaimei decît criteriile menite exersării discernămîntului. Așa se face că logica și argumentul au devenit cîrje ale urii, din instrumente ale civilității. Avem darul gîndirii și, prin asta, al cunoașterii nu ca să comunicăm, nu ca să înțelegem, nu ca să putem discerne. Gîndim ca să-l răpunem pe cel care ne enervează. Gîndirea este planul prin care îl reprimăm pe celălalt. Gîndirea slujește găsirii celei mai eficiente strategii a desființării celuilalt. Mulțumim naturii că ne-a făcut capabili să identificăm și să distrugem dușmanul! E marele ei dar pentru contemporanii mei.

De mulți ani mă preocupă fenomenul urii publice, mai ales că am o bogată experiență a relației directe cu fenomenul. Nu mă interesează atît de mult cum apare, nici cum se propagă. Dar mă interesează mult cum se amestecă ura publică cu logica. Cum de logica, menită după toate cărțile să limpezească mintea și să liniștească sufletul, devine combustibil pentru bomba urii? Cum se poate înrobi logica la exercițiul strident al promovării și justificării urii? Convertirea logicii în susținător al urii este, cred, cel mai interesant fenomen al actualității. Îl studiez de ceva timp și sînt în măsură să ofer cîteva observații. Poate vor fi cuiva utile. Iată cîteva semne că ne aflăm în fața unui caz de logică folosită ca o sclavă a urii:

Primul semn este pretenția accesului exclusiv la argument. De cîte ori auziți spunîndu-se: „Eu am argumente, adversarul nu are“, să tresăriți căci logica urii începe să se desfășoare. Revenind la primul citat camusian pe care l-am reprodus mai sus, democratul este cel care e în permanență dispus, „înainte de orice“, să reflecteze la argumentele celuilalt. Glumind doar pe jumătate, va să zică celălalt le are mai degrabă decît nu le are. Ești logic cu adevărat dacă pleci mereu de la ideea că, pentru orice spune, celălalt are argumente (fie ele ușor sau greu discernabile) și vrei să reflectezi la ele. În România, activiștii urii logice încep, continuă și termină perorațiile despre adversari strigînd neîntrerupt „Eu am argumente, el n-are argumente, nu vedeți că n-are argumente, la mine sînt toate argumentele, la el nici unul...“. Cine se crede stăpîn exclusiv al logicii este, de fapt, o mașină a urii.

Al doilea semn este obsesia pentru revelarea sensurilor ascunse și pernicioase ale vorbelor adversarului. Dovada neadevărului susținerilor celuilalt prin *reductio ad absurdum* este una, dar răstălmăcirea sau manipularea acestor susțineri spre sensuri total anapoda, deliberat căutate ca să vină la socoteala furiei, e cu totul altceva. Deci de cîte ori auziți că cineva se referă la vorbele altuia începînd prin a rosti expresia „cu alte cuvinte...“ sau altele similare, traducînd astfel ce a vrut primul să spună, să fiți aproape siguri că începe o desfășurare logică a urii. Preferați întotdeauna să vedeți singur ce a susținut cel atacat și să judecați cu mintea dumneavoastră, astupîndu-vă urechea la ceea ce vi se spune „cu alte cuvinte“ că a vrut să spună cel pe care, la finele „raționamentului“, trebuie să-l urîm.

Al treilea semn este semeția cunoașterii. Inevitabil, unii știu mai mult, alții știu mai puțin. Inevitabil, unii sînt mai aproape de adevăr, alții mai departe de adevăr. Dar de cîte ori simțiți că unul se semețește și disprețuiește, vituperează ori etichetează, puteți fi siguri că logica urii e pe-acolo. Argumentul de autoritate este, desigur, legitim; dar argumentul propriei autorități este întotdeauna suspect.

Al patrulea semn este imediat vizibil în concluzie. Un raționament de logică toxică, pusă în slujba urii, are întotdeauna scopul de a justifica reprimarea celuilalt. Dacă finalul pledoariei zise „logice și argumentate“ este că e foarte bine/firesc/meritat să-l înjure lumea pe contraopinent, fiți siguri că tocmai ați plecat pe drumul gîndirii nefericite, care vă duce direct la ură.

Și vă scoate cu totul din democrație. Dacă asta mai înseamnă ceva pentru lumea de azi...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Acid acetilsalicilic

Nu știu alții cum sînt, dar eu în copilărie citeam toate denumirile care îmi cădeau sub privire, etichetele de pe produse, siglele magazinelor din stațiunile de pe Valea Prahovei, anunțurile diverse din Eforie Nord, tabelele din Gara de Nord și tot așa. O denumire de medicament mi-a pus oareșice dificultăți: acid acetilsalicilic. Dacă știam că totul pleacă de la banala scoarță de salcie, poate îmi ieșea mai repede pronunția. C-așa-i în istorie, uneori lucrurile aparent complicate sînt în esență cele mai simple.

Însuși Hipocrate, *părintele medicinei*, ne îndreaptă atenția spre ceea ce a devenit în timp acidul acetilsalicilic. Acesta folosea ceaiuri din frunze de salcie pentru ameliorarea durerilor. Nu mai zic de sumerieni și egipteni, deci cu multe secole înainte de Hipocrate, care au lăsat scris că salcia reprezenta un bun antiinflamator.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pulberea de scoarță de salcie a fost supusă pentru prima dată unui studiu clinic, în Londra. S-a confirmat astfel oficial că substanța pe care o conține salcia are efecte benefice în cazul anumitor dureri și că reduce febra.

Cercetări relevante s-au mai făcut apoi abia în secolul al XIX-lea, cînd Johann Büchner, profesor la Universitatea din München, a reușit să extragă ingredientul activ din scoarța de salcie, obținînd un fel de praf gălbui pe care l-a numit *salicină* (de la denumirea în latină a salciei). La sfîrșitul secolului, acidul salicilic deja se producea la scară largă. La fix pentru unii cercetători să observe și faptul că utilizarea îndelungată sau excesivă provoacă și efecte adverse, dar și pentru alții să găsească soluții la această problemă. Felix Hoffmann, chimist de top al companiei Bayer, a concluzionat că acidului salicilic îi trebuie alăturat încă un acid (acid acetic) pentru a diminua efectele iritante ale medicamentului. Așa s-a născut acidul acetilsalicilic, patentat de Bayer și numit *aspirină*. Din 1915 a început să se vîndă sub formă de tablete, fără prescripție.

Unul dintre pacienții căruia se pare că nu i-ar fi făcut prea bine medicamentul a fost țareviciul Alexei al Rusiei, care suferea de hemofilie. Cu toate acestea, pentru că doctorii imperiali nu cunoșteau efectele adverse în cazul acestei boli, i-au administrat aspirină moștenitorului tronului. Domnul Rasputin a sfătuit-o pe mama lui Alexei să oprească tratamentul, ceea ce se pare că a ajutat la îmbunătățirea stării țareviciului, care însă nu a avut oricum o viață nici prea sănătoasă, nici prea lungă.

Chiar și în prezent, studiile asupra aspirinei continuă. C-așa-i în medicină.

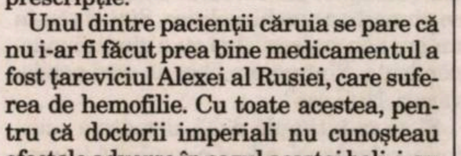

BARBURISME

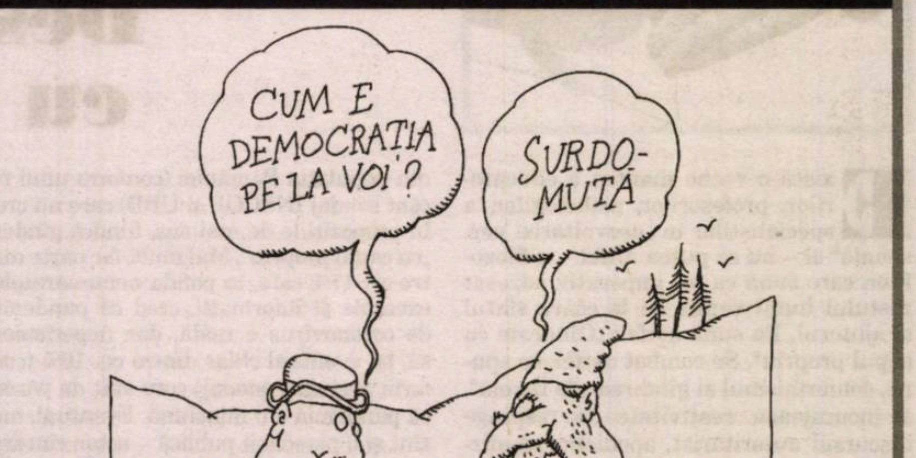
CUM E DEMOCRATIA PE LA VOI?
SURDO-MUTĂ
...UN TRIBUT LUI PETRE STOICA

Desen de Ion BARBU

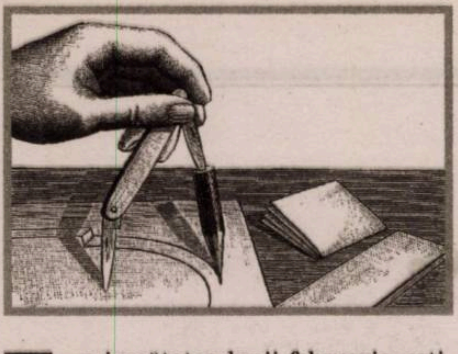

Matei VIŞNIEC

interogarea europeană

Despre eroi, statui şi demolarea democraţiei din interior

La jumătatea lunii februarie, cotidianul francez *Le Figaro* publica informaţii despre ce i se mai „întîmplă“ lui Winston Churchill în Marea Britanie. Mai precis, despre faptul că elevii unui liceu au cerut ca stabilimentul lor să nu mai poarte numele celui care, pentru întreaga lume, reprezintă încă simbolul rezistenţei împotriva lui Hitler. Motivul respectivilor tineri, pentru a-l *anula* pe Churchill (în spiritul actualului tsunami idologic numit *cancel culture)* este că ar fi fost rasist şi că ar fi vrut să conserve imperiul britanic. De altfel, statuile reprezentîndu-l pe Churchill au fost de mai multe ori vandalizate în ultimii ani în Marea Britanie.

Nu există nici cea mai mică îndoială că Winston Churchill a fost un personaj *complex,* cu lumini şi umbre, poate chiar cu mai multe *umbre* decît *lumini*. Este misiunea istoricilor să stabilească, dacă se poate efectiv face acest lucru, proporţia dintre acceptabil şi inacceptabil în ceea ce a făcut şi spus Churchill. Un lucru este însă sigur: într-un moment-cheie al istoriei, cînd democraţia risca să fie total lichidată în Europa şi barbaria nazistă risca să învingă definitiv continentul, Churhill a fost omul providenţial.

Dacă abordez acest subiect legat de Churchill o fac întrucît observ că în prezent, în lume, democraţiile au tendinţa de a-şi demola personalităţile providenţiale în timp ce dictaturile şi regimurile autoritare construiesc noi socluri pentru *eroii* lor. Este cazul, în Rusia, cu glorificarea lui Stalin. Mitul său creşte, ruşii cred sincer că Stalin a fost salvatorul naţiunii, în timp ce în Marea Britanie nişte elevi care nu au, după părerea mea, o viziune largă asupra istoriei vor să nu mai audă de Churchill.

La începutul lunii februarie, şeful diplomaţiei europene, Josep Borrell, a efectuat o vizită la Moscova pentru a testa voinţa ruşilor de a relansa dialogul cu Uniunea Europeană. Josep Borrell avea multe speranţe, îşi imagina chiar că va putea să aibă o convorbire cu opozantul Aleksei Navalnîi, aflat din nou după gratii din ordinul lui Putin. Josep Borrell nu doar că nu a obţinut nimic, dar a fost chiar şi umilit de către omologul său Serghei Lavrov. Unii responsabili şi deputaţi europeni i-au cerut chiar demisia lui Josep Borrell, reproşîndu-i că s-a lăsat umilit într-un mod inacceptabil şi că, de fapt, această umilinţă se răsfrînge asupra întregii Uniuni Europene.

Îmi pun următoarea întrebare: ar fi îndrăznit Moscova să umilească într-un mod atît de brutal un şef al diplomaţiei europene dacă Marea Britanie ar fi făcut în continuare parte din Uniune? În ceea ce mă priveşte, sînt convins că nu. Pentru ruşi, un diplomat european reprezentînd şi ţara care l-a dat pe Churchill ar fi avut o altă greutate. Cum ruşii respectă în primul rînd forţa şi au cultul personalităţilor puternice, cred că s-ar fi comportat altfel cu Josep Borrell dacă alături de acesta s-ar fi aflat şi umbra fostului premier britanic, singurul care i-a ţinut piept şi lui Stalin în anii cei mai întunecaţi ai Europei.

Anul trecut a apărut în Franţa, la editura Stock, o carte intitulată *Fenomenul Stalin*. Ea este scrisă de Vladimir Fedorovski, fost diplomat şi purtător de cuvînt al Perestroikăi pe vremea lui Gorbaciov. Între timp, el s-a reprofilat şi a ajuns autor de cărţi de istorie devenite, prin dimensiunea lor cam lejeră, dar spectaculoasă, *bestsellers* în Occident. Fedorovski explică în cartea sa cum, din 2009 încoace, ia proporţii în Rusia *neostalinismul*. Citez o frază din primul capitol, intitulat *Stalin superstar*: „Neostalinismul rus este prezent la toate nivelurile societăţii, civile şi militare, cu ramificaţii inevitabile spre nostalgicii comunismului, în mediile universitare precum şi în mediile de informare“. Vladimir Fedorovski mai scrie despre istoricii neostalinişti practicînd revizionismul istoric şi „relativismul“, în sensul atenuării crimelor lui Stalin. Discursul lor sună cam aşa: nu Stalin, ci Lenin a inventat Gulagul, nu Stalin, ci aparatul comunist de partid a fost vinovat de marea teroare din anii 1937-1938 etc.

Democraţiile sînt edificii fragile, dar nu toţi oamenii avînd şansa de a trăi într-un sistem democratic sînt conştienţi de acest lucru. Revista britanică *The Economist* a examinat configuraţia politică pe planetă în 167 de state şi a ajuns la concluzia că, în 2020, democraţia a înregistrat un regres istoric. Doar în 23 de ţări se poate vorbi de o democraţie veritabilă, ceea ce reprezintă doar 8,4% din populaţia globului. Chiar şi Franţa, din cauza restricţiilor de libertate impuse în context de pandemie, este clasată în categoria *democraţiilor deficitare*. Democraţiile au, evident, mulţi duşmani pe planetă, dar s-ar putea ca adversarii lor cei mai redutabili să fie interni. Ei poartă numele ignoranţei, al inculturii, al isteriei, al inconştienţei, al naivităţii, al spiritului de turmă, al orbirii…

Este totuşi stupefiant să constaţi că în Rusia statuile lui Stalin se multiplică şi că ruşii vin în mod sincer să depună flori la picioarele lui Stalin, în timp ce în Marea Britanie statuile lui Churchill sînt protejate de poliţie, iar unii vin să scuipe pe ele. Stalin a fost un dictator care a comis crime macabre. Churchill a fost un democrat căruia i se pot reproşa enorm de multe lucruri. Inversarea raporturilor dintre ei nu poate fi decît o farsă macabră a istoriei contemporane şi orice minte limpede are datoria de a i se opune.

Vladimir Fedorovski evocă în cartea sa un detaliu amuzant: la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial, Stalin a vrut să ia lecţii de călărie ca să poată deschide el, călare pe cal, marea paradă a victoriei. Dar calul s-a dovedit nărăvaş şi Stalin s-a trezit trîntit la pămînt, aşa că a renunţat şi l-a lăsat pe mareşalul Jukov să apară, pe cal, în fruntea Armatei Roşii învingătoare, în Piaţa Roşie. Poate că aici se ascunde o definiţie a dictatorului total: cineva căruia nu i se opune nimeni, decît, eventual, un cal…

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

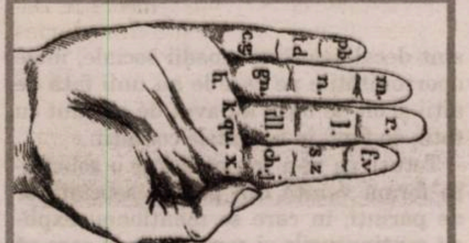

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Politica şi neuronii

Deşi nu sînt lingvist, mi-au atras atenţia, de vreo cîţiva ani, cărţile unui (altfel, faimos) cognitivist de la Universitatea California (Berkeley), George Lakoff pe numele lui. Între (multe) altele, acest profesor a scris două volume, aş spune eu, excepţionale: *Moral Politics / Politica morală* (1996, 2002) şi *The Political Mind. Why You Can't Understand 21st-Century American Politics with an 18th-Century Brain / Creierul politic. De ce nu poţi înţelege politica americană a secolului XXI cu mintea cuiva din veacul al XVIII-lea* (2008). Care este ipoteza de lucru a lui Lakoff în lucrările menţionate (complementare din punctul meu de vedere)? Ideologiile politice – în speţă, „stîngismul“ şi „dreptismul“ – au o sursă cerebrală, *neurală,* ca să fim foarte exacţi din unghi conceptual. Mai precis, noi, oamenii, ne formăm ca indivizi prin prisma unor reprezentări mentale, izvorîte din felul cum realitatea înconjurătoare ni se revelează în mod gradual. Reprezentările depind, direct, de experienţele noastre particulare, de capacitatea cognitivă a fiecăruia în parte, de evenimentele cu care ne confruntă propriile destine. În funcţie de ele, creierul uman se dezvoltă, iniţiind ceea ce numim „procesul de maturizare“. Se înţelege că fenomenul diferă de la o persoană la alta, varietatea lumii reflectîndu-se, nemijlocit, şi în existenţele individuale. „Diferenţele“ biografice (istorice, culturale, lingvistice, psihologice etc.) structurează construcţii neurale specifice la inşi sau la grupuri de inşi. Orice personaj (duplicat ori nu pe palierul comunităţii) „îşi activează“, aşa-zicînd, doar acei centri nervoşi legaţi necondiţionat de traiectoria vieţii sale.

Astfel, se naşte o hartă a creierului/creierelor, cu dominante neurale, dominante ce creionează, după Lakoff, „metafore“ şi „naraţiuni“ existenţiale. În interiorul metaforelor/naraţiunilor în cauză, încep să funcţioneze, alături de alte aspecte ale imaginarului, şi amintitele ideologii politice. Două (metafore/naraţiuni), neîndoios, cu variante şi subvariante reprezentaţionale, se impun la scară planetară, observă cognitivistul de la Berkeley: prima – „a tatălui autoritar“ *(the strict father model),* a doua – „a părintelui afectuos“ *(the nurturant parent model)*. Nu e greu să le distingem semnificaţiile. „Tătucul“ neînduplecat transmite ideea disciplinei, „mămica“ blîndă, dimpotrivă, sugestia toleranţei. În ambele cazuri, principiile semantice pot merge pînă la pragul excesiv – disciplină serveră *vs.* toleranţă haotică. Un pas ne mai trebuie pentru a atinge esenţa teoriei lakoffiene: metaforele/naraţiunile/reprezentările menţionate constituie, pe planul imaginar şi, implict, neural, *modele de guvernare*. Sub impactul lor, indivizii îşi configurează organizarea societăţii şi devin, ca atare, *fiinţe ideologice* („se ideologizează“ empiric, pas cu pas). Adepţii rigorii (care provin, de fapt, dintr-o metaforă a disciplinei, grefată pe o experienţă a autoritarismului) vor fi „de dreapta“, pe cînd cei ai flexibilităţii (ieşiţi din naraţiunea toleranţei – construite pe empirismul alegerii personale, neconstrînse de factori externi) se vor dovedi, invariabil, „de stînga“. Aşadar, atît conservatorismul, cît şi liberalismul derivă dintr-o arhitectură cerebrală, avînd rădăcini incontestabile în mediul neural.

Extrem de interesantă – fie şi prezentată succint –, paradigma hermeneutică a lui George Lakoff, să admitem. Totuşi, cel mai mult îmi place subtitulul – o veritabilă măsură de siguranţă academică – pe care profesorul l-a dat cărţii sale din 2008: *De ce nu poţi înţelege politica americană a secolului XXI cu mintea cuiva din veacul al XVIII-lea*. Eu l-aş adapta puţin la spaţiul autohton: *De ce nu poţi înţelege politica din Statele Unite ale Americii cu mintea cuiva din România*. Într-adevăr, geografia mentalitară poate răsturna complet, la limită, demonstraţia strălucitului lingvist. Cum se vor fi asamblat, de exemplu, reţelele neurale responsabile pentru generarea „ideologiilor“ (politice) la tinerii din ultimele trei decenii moldo-vlahe? Ce metafore dominante, ce naraţiuni centrale ne va fi oferit viaţa, în arcul carpatin, în acest interval? Lupul a venit acum, mai mereu, în blană de oaie (ceea ce vrea să însemne că „tătucul“ a jucat rolul „liberalului“ neconcesiv) şi oaia s-a transformat, pe neaşteptate, în lup fioros (adică „mămica“ duioasă s-a arătat, peste noapte, o conservatoare furibundă şi o autocrată irepresibilă). În plus, deopotrivă lupul şi oaia au jucat, cu un instinct al confreriei şi gregarităţii greu acceptabil la tipologii atît de opuse, în hora naţională a corupţiei. „Stînga“ şi „dreapta“ au ajuns noţiuni derizorii, iar „liberalismul“ şi „conservatorismul“ s-au suprapus pînă la anihilarea reciprocă (nu la intelectualii teoreticieni ai lor, ci la politicienii ca atare, desigur). Ideologiile au intrat, pe scena politică, inevitabil, în „moarte cerebrală“. Din perspectiva teoriei lakoffiene, însă şi a istoriei băştinaşe recente, aş concluziona deci, fără ezitări, că, la noi, politicienii nu au *creier*. *Politic,* se-nţelege.

***Codrin Liviu Cuţitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

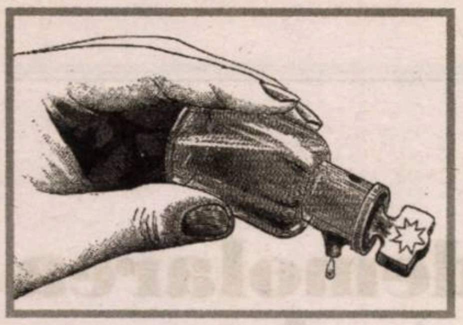

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Mocăciune“

În registrul familiar-argotic al limbii, modele și modelele se schimbă destul de repede, iar eventualele previziuni ale observatorului sînt riscante. Ne putem aminti cum, imediat după 1989, un tipar de superlativ prin repetare – *băiat de băiat* – s-a răspîndit contagios, preluat rapid de ziariști și de publicitari. Tiparul, descris atunci de mai mulți lingviști, părea să devină un mijloc stabil, gramaticalizat, de construcție a superlativului în registrul colocvial. Nu mai este însă productiv: moda pare să fi trecut, banalizată prin exces. Cam în aceeași perioadă s-a putut observa „resuscitarea“ unui sufix vechi *(-ciune),* interesant pentru istoricii limbii pentru că fusese emblema ridiculizată a uneia dintre școlile puriste din secolul al XIX-lea („ciunismul“ lui Aron Pumnul).

Furăciune – *„furt“;* bunăciune – *„persoană (de obicei femeie) atractivă“;* adevărăciune – *„lucru adevărat“.*

Terminația *-ciune* este bine păstrată de unele cuvinte românești, fie în cuvinte probabil moștenite ca atare din latină *(înțelepciune, rugăciune),* fie în derivate vechi *(amărăciune, deșertăciune, deșteptăciune, goliciune, plecăciune, stricăciune, vioiciune* etc.). Dicționarul-tezaur al Academiei a înregistrat și formele artificiale și efemere prin care se propunea românizarea împrumuturilor lexicale culte *(demonstrăciune, educăciune, operăciune, specificăciune* etc.), învinse de modelul adaptării în *-țiune* și mai ales în *-ție.*

În limbajul familiar-argotic, *-ciune* a început să fie folosit ca sufix de substantivizare și ca marcă de registru: *furăciune* – „furt“, *bunăciune* – „persoană (de obicei femeie) atractivă“, *adevărăciune* – „lucru adevărat“, *băbăciune* – „femeie bătrînă“. În cazul lui *mortăciune* – cu sensul „omor“ – poate fi vorba de crearea unui omonim sau de adăugarea unui nou sens la cuvîntul vechi și popular. Am mai scris despre unele dintre aceste inovații, înregistrate de noile dicționare de argou sau produse ad-hoc de vorbitori. Într-un articol consacrat acestor creații lexicale („Considérations sur les *ciunismes* en langue roumaine“, în *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie,* nr. 1-2, 2013), Silvia Pitiriciu discută și alte exemple, dintre care multe sînt creații efemere *(alergăciune, cafeciune, grăsiciune, tembeliciune),* observînd că le este comună o notă peiorativă.

Un cuvînt familiar-argotic neînregistrat de dicționare, probabil o creație relativ recentă, dar deja destul de răspîndită, este *mocăciune* – format de la adjectivul invariabil *moca* – „gratis“. Ca și în cazul celorlalte derivate, sufixul formează un substantiv, indicînd obiectul sau fenomenul înzestrat cu o anumită trăsătură. *Mocăciunea* este, așadar, o gratuitate, un lucru oferit sau obținut fără a se plăti: „berea era ieftină spre *mocăciune*“ (eva.ro); „au vrut *mocăciune* la concertul lui Bon Jovi!“ (mesagerulbn.ro); „românul amator de reduceri, pomeni, chilipiruri și *mocăciuni*“ (barikada.ro); „multe alte *«mocăciuni»* acordate nemeritat“ (ciclism.ro); „dispar chioșcurile de difuzare a presei, lumea vrea să citească *mocăciuni* pe Internet“ (catavencii.ro). În unele contexte, cuvîntul denumește (prin restrîngere) petrecerile, recepțiile, cocktailurile etc., unde cineva este invitat și pentru care deci nu plătește: „și-au adus și familiile *la mocăciune*“ (lool.ro); „iarna trecută, *la o mocăciune,* la lansarea oficială a Daciei Duster, m-am înecat cu un os de pește“ (adidobre.ro). Cuvîntul ajunge să intre și în expresii adverbiale, ca *pe mocăciune* (transformare a mai vechii locuțiuni *pe de-a moaca)* sau *la mocăciune* – ambele cu sensul „gratis, fără a plăti“: „se poate și *pe mocăciune...*“ (twitter.com); „șampoanele luate *la mocăciune*“ (culinar.ro). Lucruri primite gratis pot fi și așa-numitele „pomeni electorale“: „nu mă refer la interzicerea *«mocăciunilor»,* ci la definirea mult prea meschină (da, știu, mă repet) a mitei electorale“ (ziaruldeiasi.ro).

Ideea de gratuitate produce conotații ambivalente: în exemplele de mai sus, predominante sînt notele ironice și peiorative (la care contribuie și sonoritatea cacofonică a cuvîntului). Există totuși și contexte pozitive, în care se actualizează avantajele gratuității (sau ale prețului foarte mic) și caracterul glumeț al creației lexicale: „Mocăciune! Geacă de piele naturală, culoare maro. Impecabilă“ (okazii.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

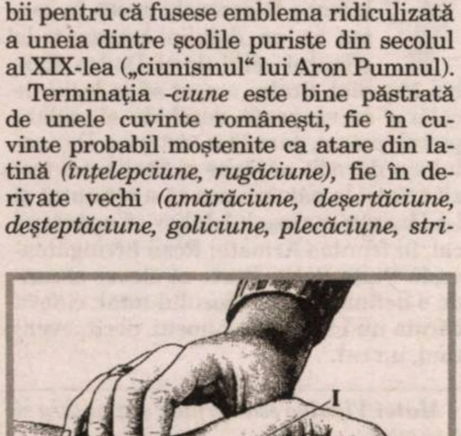

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Sindicate, asociații, anticorpi

Apărute în secolul al XIX-lea, în lupta pentru combaterea exploatării proletariatului de către capitalism, sindicatele sînt organizații care și-au căpătat în timp o funcționalitate specifică și au un rol important, dacă și-l respectă, în protejarea drepturilor membrilor. Desigur, spun subliniind, a drepturilor, nu a pretențiilor, deci într-o formulă de echilibru și de coerență. Orice societate liberă și prosperă se bazează și pe funcția sindicatelor în existența sa. Fără să intru în explicații prea detaliate și tehnice, nefiind nici eu specialist, amintesc în treacăt că altceva înseamnă sindicalismul, în accepțiune ideologică. Acesta impune o formulă ideologică, a acțiunii directe în direcția distrugerii sistemului capitalist, a pieței libere, cu scopul instituirii unei autogestiuni autarhice, autocratice. În formule extreme, înspre instituirea unor sisteme de tipul socialismului de breaslă și al corporatismului. Cu nuanța că trebuie distinse aceste formule de cea a socialismului, care propune controlul guvernamental asupra producției, înlocuind proprietatea privată, nu controlul de breaslă.

Așadar, sindicatele sînt organizații al căror rol este să apere drepturile membrilor, eventual să militeze pentru obținerea de noi drepturi, prin negocieri cu patronatul, să apere în litigii de muncă etc. Într-un fel, ele seamănă cu anticorpii unui organism, avînd rolul să-l țină cît mai sănătos, cît mai viguros, cît mai funcțional și mai fericit, la urma urmei. Dar nici sindicatele, nici anticorpii nu au rol decizional, nu stabilesc politicile organismului în dezvoltarea lui, eventual intră în negociere pentru optimizarea acestora. E simplu de înțeles mecanismul prin care o societate, dacă sindicalismul ar prelua puterea, s-ar ruina, căci nu ar mai exista satisfacția clientului, acesta fiind la mîna discreționară a sindicatului, dezinteresat de dezvoltare, de negociere. Evoluția ar stagna, apărînd în scurt timp haosul.

Mai nou, au apărut însă un tip de organizații care cumva seamănă cu sindicatele, și mă apropii aici de domeniul educației și de specificul său. Un fel de sindicate ale beneficiarilor, care le apără acestora drepturile. Asemeni sindicatelor, ele par să fie necesare, în logica apărării unor drepturi, a apărării intereselor beneficiarilor, în raport cu furnizorii. Aproape un fel de sindicate ale consumatorilor, dacă ar fi să compar cu piața comercială, numai că aici este vorba despre bunuri și beneficii educaționale, spirituale. Cu impact, însă, pe viitor, pe piața muncii, a serviciilor, a comerțului și a capitalului.

Seamănă cu anticorpii unui organism, avînd rolul să-l țină cît mai sănătos, cît mai viguros, cît mai funcțional.

Mă refer, cum poate intuiți, la asociații. Asociații diverse de părinți și de elevi, uneori coalizate în alianțe devenite tot mai puternice, care au căpătat influență la nivel național și încep să aibă un cuvînt important de spus. În principiu, cred că acestea sînt necesare, tocmai în logica aceasta a reglajului, a apărării unor drepturi, a negocierii cu decidenții, a influențării politicilor educaționale într-un sens pozitiv, al orientării spre valori ale viitorului din perspectiva unei prospectări eficiente a acestuia și a nevoilor profesionale pe care le va aduce.

Totuși, de cele mai multe ori, acestea au ca voci autoritare, ca lideri, nu specialiști în educație – nici nu ar avea cum, în cazul asociațiilor de elevi. În zilele noastre, în care mediile online facilitează dezbateri ample, însă adesea mai puțin specializate sau, ca să fiu rău, favorizează părerismul, deși sînt convins de bunele intenții generale ale acestor asociații, observ că uneori se lasă influențate la modul manipulatoriu de tot felul de grupuri de astfel de păreriști sau pur și simplu de un fel de idealism paradiziac, ca să-i spun așa. Vizînd abandonarea unor valori și a unor principii, în fond a unor competențe în formarea cît mai coerentă a elevilor, cu argumentul dificultății inutile sau al fericirii furate. Uneori, poate, avînd interese de moment, care sînt de înțeles în ordinea umanului (toți ne dorim ca alor noștri copii să le fie ușor și să aibă succes), în defavoarea unei viziuni de ansamblu și pe termen lung. Vocile lor sînt adesea puternice și influente, dar aduc deservicii principiilor educației consistente și coerente, echitabile.

De curînd – un exemplu care-mi este la îndemînă –, s-a pus în discuție necesitatea ca programele pentru examenele naționale să fie „periate“, să se elimine în acest an școlar din ele unele conținuturi și chiar competențe, pe fondul sincopelor pe care le-a produs pandemia, al învățămîntului online. Am fost de acord și eu că e de bun-simț o astfel de măsură, pe ici-colo am mai și explicat de ce, cît de mari sînt decalajele între medii sociale, între oportunitățile pe care le au unii față de alții și cît de mult au avut de pierdut cu toții, de fapt, în actualele condiții.

Totuși, ce m-a frapat a fost o solicitare fermă venită din partea asociațiilor de părinți, în care se menționau explicit conținuturile și competențele care să fie eliminate, precizîndu-se că această solicitare este fundamentată pe opiniile unor „specialiști“, adică profesori cu care s-ar fi dezbătut în cadrul unui webinar. Am aflat ulterior și cam ce discuții s-au dus în cadrul webinarului, cum voci ale unor profesori care nu cunoșteau și nu înțelegeau programele școlare aduceau argumente în favoarea eliminării unor conținuturi. M-am crucit citind lista de revendicări, care evidențiau o crasă necunoaștere a programelor școlare, a viziunii acestora. Cam în felul în care un profesor le cere încă elevilor de gimnaziu să construiască compuneri argumentative de apartenență la gen sau la specie, deși programa școlară actuală este departe de aceste formule, lăsate în urmă, devenite arhivă.

Ce vreau să spun, revenind la punctul de plecare: aceste asociații sînt necesare și respectabile în esența lor, dar rolul lor nu trebuie să fie decizional și în nici un caz nu ar trebui să își asume poziții vehemente, de autoritate. Pentru că, prin comparație, ele sînt eventual sindicale, Doamne ferește să ajungă să fie sindicaliste.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

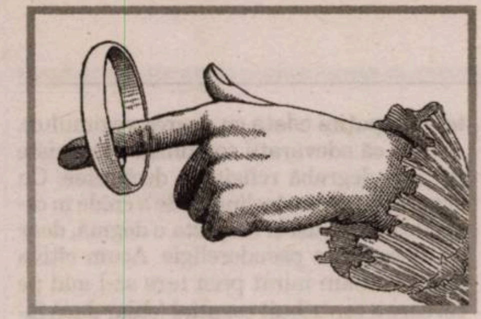

Selma IUSUF

legende **urbane**

O coadă

De cînd n-am mai văzut atîția oameni la un loc! Mă simt ca un pustnic parașutat brusc într-un oraș, amețit de vînzoleală, de prezența altora și de posibilitatea de a mă integra cîteva zeci de minute în universurile efemere ale unei cozi. Îi însoțesc pe părinți la vaccinare, sînt un șoarece mic cu urechile mari, gata să vadă, să miroasă, să asculte ce mai au oamenii de zis. Realizez încă o dată cît mi-au lipsit interacțiunile astea, cît de legate sînt poveștile mele de poveștile altora. Simt cum mă uit halucinată la ochii lor de deasupra măștilor, o privire devoratoare, insistentă, hămesită. Noroc că nu bagă nimeni de seamă, sînt un accesoriu. Îmi vine să-i iau pe toți în brațe, să-i întreb de sănătate, de copii, despre ce au mai făcut în perioada asta excepțională pentru noi toți, să mă strecor nevăzută în dialogurile lor șoptite, în secretele de familie, să...

„Dar să știți că sîntem și noi la coadă!“ Vocea unei doamne autoritare mă scoate brusc din agitația de cățel care vrea să fie băgat în seamă și mă aruncă în cotidianul pe care îl credeam pierdut sau, în cel mai bun caz, iremediabil alterat. Doamna are o mască din cele cu bușon pe o parte, păr gri zburlit și o fustă de stofă profesorală din cele care îmi dau și acum fiori. „Dar să știți că sîntem și noi la coadă“, îi spune unei alte doamne care vrea să ia formularele de vaccinare la completat. „Sigur“, îi spune cea admonestată, „nu vreau decît să completez hîrtiile.“ „Lăsați, că ne cheamă să ni le dea“, zice doamna cu mască cu bușon. Gata, îmi zic, am dat de polițaiul cozii. Ăsta e un personaj important în economia oricărei adunări de genul ăsta. Face, desface, comentează, întreabă, organizează gratis și prost – ai, n-ai nevoie. Evident că nu te chema nimeni să-ți dea formularul. Bușonul realizează greșeala, vede că e cît pe ce să rămînă fără coledzi și se repede la rîndul ei după prețioasele hîrtii.

Ziceam că în asemenea adunări dai, invariabil, de cîteva tipologii comune. Pe lîngă polițai, o să existe întotdeauna și nedumeritul suprem. Se învîrte ca o găină fără cap, dă să citească toate afișele, rătăcește hîrtii, buletin, telefon, se gîndește mult la fiecare rubrică de completat și pune întrebări. Ai apoi gașca celor care se subordonează imediat polițaiului autonumit șef la organizare. Ăștia o să aprobe în cor tot ce spune șeful (în general, tîmpenii) și tot ei sînt cei care îl vor detecta pe cel mai slab din grup ca să îl ia la șuturi. Există, de asemenea, și bufonul grupului, unul care e absolut convins că face cele mai bune glume de pe pămînt. Nu le face. Sînt atît de sărăcuțe că ți se zgîrcesc degetele de la picioare auzindu-le. Lui nu-i pasă, că are public. Cineva tot o rîde. Mai e personajul demn care nu se bagă, nu aude, nu vorbește. Apoi, public, mulțime, hahalere, domnițe și eu.

„Scrieți acolo Pfizer“, o aud iar pe doamna polițai cum dă indicații la completare unei bătrîne care nu părea să aibă nevoie de ajutorul ăsta. Vocea polițaiului se aude înăbușit de după masca strînsă pe figură. E un Darth Vader al micii noastre constelații din anticamera unui spital. Sînt sigură că în poșetă îi zumzăie discret sabia cu laser. „Păi, și la rapel scriem Pfizer?“, se aude o altă voce din colțul sălii. Vader e în culmea siguranței autorizate: „Păi, n-oți vrea acuma cu Moderna!“. Toată lumea fîșîie și completează formularele, o doamnă șușotește cu fiul ei și e întreruptă de polițaiul care le ascultase convorbirea: „Aaa, aveți cardiopatie ischiemică! Și eu am la fel. Plus tensiunea de un miliard (n-am reținut exact tensiunea, dar bănuiesc că era ceva ieșit din comun, genul ăsta de oameni se simt cel mai bine cînd nu se simt bine)“. Acum toată coada știe de ce suferă și polițaiul, și doamna necunoscută, care nu pare foarte fericită de această dezvăluire prea publică.

Darth Vader începe să mă scoată din sărite și-mi strică iremediabil așteptările optimiste legate de comunități, oameni, revederi, aglomerări ca-n zilele bune, flori, fete, filme și băieți pe care mi le construisem în cap. Vrea să vorbească cu un medic înainte de rapel, vrea la toaletă, se așază în dreptul ușilor automate care se deschid/se închid, se deschid/se închid ori de cîte ori se mișcă. Și uite că enervarea asta mă bucură. În fond, nu ne-am schimbat foarte tare.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Rațiunea a triumfat în cazul Colțescu?

Păi, ce rațiune să triumfe? Că nu e încă nimic decis. OK, probabil că arbitrul român care l-a indicat pe unul dintre oficialii unui meci din Liga Campionilor cu extrem de culanta formulă „negrul ăla“ și, pentru variațiune, „ăla negru“ va fi „limpezit“ de acuzația de rasism. Raportul inspectorului de etică și disciplină al UEFA îl disculpă. Dar chiar și așa, întrebarea rămîne. A fost sau nu rasism? Ca să putem răspunde, ar mai fi de adresat, în amonte, o alta: există grade de rasism? Păi, dacă da, atunci am putea zice că nu, adresarea lui Colțescu nu e direct raristă, dar și că da, e rasistă inconștient, prin neglijență. Adică e pe jumătate rasistă. Și atunci rasismul pe jumătate e iertat? Într-o lume civilizată nu indici pe cineva, mai ales dintr-o postură oficială, după culoarea părului (cum ar fi fost ca speaker-ul procesului de *impeachment* al lui Trump să-l fi numit „ăla cu părul de culoare incertă“), a urechilor (Obama și-ar fi luat-o grav) sau a orice altceva care îl poate pune într-o postură neplăcută. D-apăi să mai faci apel la culoarea pielii. Într-o anumită situație din viața mea, aflat printre cetățeni din Africa într-un spațiu universitar, mi-a fost adresat ceva de genul „Hei, albule!“. Deși nu există o istorie de rasism a mea sau a rasei mele pe baza culorii pielii, a fost o experiență neplăcută. De aceea îmi pot închipui ce pot simți alții, care au în familie sau în comunitate experiențe rele din această perspectivă. Bun. Acu' există și partea cealaltă a poveștii. Domnul Buruk, din echipa celui numit „negru“ de Colțescu, e considerat, și el, fără de vină după ce a fost auzit spunînd „în țara mea toți românii sînt țigani, dar eu nu îi gîndesc așa“. Pe bune?!!! Cum ar fi să spui că „în țara mea toți turcii sînt sărăcuți la minte, dar eu nu îi consider așa“? Ar protesta ambasada, s-ar sesiza niște organisme, ar sări domnul Erdogan, prompt să sancționeze rasismul, dar nu și alte forme de oprimare? În fotbal există o producție nelimitată de batiste de pus pe țambal. Dar fondul chestiunii nu va dispărea la ordin. În fine, bomboana pe coliva bunului-simț e postarea lui Colțescu: „Cînd se face dreptate, aduce bucurie celor drepți și teroare celor care fac rău“. Așadar, tuturor celor care au considerat că omul nu s-a comportat chiar ireproșabil atît am să le zic: huo, teroriștilor!

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Oboseala pandemică

Centrul European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor (o agenție cu sediul la Solna, în Suedia) a avertizat, încă de anul trecut, că *oboseala pandemică* afectează un procent din ce în ce mai ridicat din populațiile țărilor membre ale Uniunii. Cea mai recentă informare, publicată pe pagina de Internet a organizației, luni, 15 februarie 2021, trage un nou semnal de alarmă, în termeni foarte clari, asupra mai multor riscuri legate de evoluția pandemiei. Comunicatul se referă, pe de o parte, la nivelul de pericol pe care îl reprezintă apariția unor noi mutații și variante ale virusului. Pe de altă parte, se recomandă abordarea cu cît mai multă fermitate a gestionării măsurilor de *intervenție non-farmaceutică:* folosirea măștii, evitarea oricărui tip de aglomerare umană, organizarea minuțioasă a măsurilor de siguranță în desfășurarea activităților din domenii esențiale, a cursurilor din cadrul instituțiilor de educație, și limitarea la situații de absolută necesitate a călătoriilor dintr-o țară în alta. Toate astea sună cît se poate de „lemnos“. Dar termenii în care este redactată informarea nu lasă loc de interpretări. E cît se poate de limpede că agenția europeană vorbește despre riscurile sporite ale unui nou val al pandemiei.

Ultima parte a evaluării de risc pe care o face ECDC se referă la faptul că nivelul de *oboseală pandemică* în rîndurile populației trebuie considerat ca fiind o problemă de natură urgentă. Agenția europeană recomandă o atenție deosebită față de felul în care se comunică faptul că pandemia e departe de a da semne de stingere. „Așteptările publicului referitoare la posibilitatea unor măsuri de relaxare a restricțiilor au nevoie de o gestionare prudentă. Pentru a înlesni acest lucru, autoritățile ar trebui să facă eforturi sistematice în a se asigura că au o bună înțelegere a felului în care comunitățile percep pandemia…“ E nevoie de studii serioase ale stării de spirit și ale comportamentului uman, pe fondul acumulării unui nivel crescut al *oboselii pandemice,* un fenomen care duce la nemulțumire, neliniște și proteste publice la adresa măsurilor de restricție. Oricît de funcționăresc și birocratic ar suna toate astea, e evident că îngrijorarea crește simțitor peste tot. Iar asta se întîmplă atît la nivelul populației, care cere socoteală autorităților, cît și la nivelul guvernelor și administrațiilor, care trebuie să răspundă la întrebări și să gestioneze o situație extrem de complicată.

A trecut deja aproape un an de cînd molima a început să bîntuie în toată lumea. Trăim într-o civilizație în care ne-am obișnuit că totul se rezolvă foarte repede. Ei bine, de data asta nu s-a rezolvat. Dimpotrivă, îngrijorarea și nemulțumirea cresc. Pandemia a fost profund politizată peste tot, instrumentată economic în cele mai sofisticate și copleșitoare dimensiuni, transformată într-un fenomen atît de complex încît a devenit însăși viața noastră. Un fel de a fi. Încă acceptăm cu greu lucrul ăsta. Și e absolut firesc să fie așa. E o prăbușire a ceea ce mai rămăsese dintr-un mod de viață, o surpare a unor noțiuni și valori pe care mulți încă le mai percepeau ca avînd un nivel rezonabil de stabilitate. Încrederea în politicieni era, oricum, la cote foarte scăzute și înainte de pandemie. Un fond „minunat“, pe care să se ridice personaje sinistre, regimuri autoritare, specii noi de oportuniști crescuți la căldura naționalismelor radicale și a fundamentalismelor de toate felurile. Ca în orice moment de criză, cei care știu „să se orienteze repede“ și să facă profit n-au ezitat să-și fructifice talentele. Dacă în vremuri normale numim acest fenomen „mecanism de piață“, acum îl vedem ca pe o ticăloșie. Dacă pe timp de calm social unii percep noțiunea de *stat* ca pe un factor de oarecare stabilitate și echilibru, acum mulți îl văd ca pe un element opresiv care limitează libertăți în mod ocult. Lumea era dezvrăjită de cuvinte mari și înaintea pandemiei. Acum face urticarie la auzul oricărui discurs, fie el și unul bine intenționat și echilibrat.

E vremea ideală pentru orice regim cu adevărat opresiv să arate cu degetul spre lumea liberă. Să „demonstreze“ ce „nocivă“ și „ineficientă“ e democrația. Rachetele balistice cu încărcături nucleare ruginesc în silozuri. Asta e partea bună a lucrurilor. Poate singura. În schimb, cerul lumii e brăzdat de alt soi de rachete. Exact ca într-un război clasic, cu lovituri și contramăsuri, ne găsim în plin conflict planetar de narațiuni și contranarațiuni. Efectele obținute nu sînt de neglijat. Destabilizare, neliniște socială, absența încrederii în instituții democratice, lipsă de toleranță față de orice gest mai puțin inspirat al unei administrații, iritare extremă, creșterea nivelului de agresivitate în interacțiuni umane fără miză conflictuală, vulnerabilitate mare în fața dezinformării și, mai ales, îndepărtarea de idealurile lumii libere. Totuși, cele mai recente sondaje încă arată un nivel oarecum dătător de speranță al rezistenței cetățenilor Uniunii Europene în fața acestui fel complex de oboseală. Încă mai există oameni care fac diferența între oboseala pandemică și cea indusă de ofensiva dezinformării și a stîrnirii fricilor și stărilor de panică.

La noi, războiul politic s-ar putea să depășească atît „performanțele“ pandemiei, cît și pe cele ale dezinformării. E drept, nici alții nu stau grozav. Dar ăsta nu e un motiv să-ți permiți să fii idiot și lipsit de scrupule. Așa cum e clar că, de anul trecut încoace, nu s-au făcut doar gafe în gestionarea pandemiei. Cu toate astea, există un risc enorm. Unul cu care noi aproape că ne-am obișnuit. Întîi răfuiala politică și abia apoi, dacă mai rămîne timp, interesul național. Spunem, deja, mult prea des: „Noroc cu ăștia de la Uniunea Europeană!“. N-o să ne meargă la nesfîrșit.

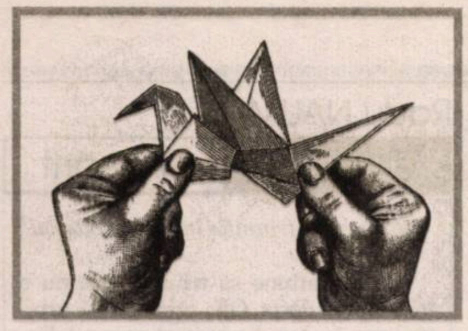

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Credinţa în comunism

Comparaţia dintre comunism şi o mişcare religioasă s-a făcut uneori de-a lungul timpului. Belu Zilber sau Vladimir Tismăneanu sînt doar doi dintre autorii noştri care şi-au pus astfel problema. Comunismul s-a insinuat în minţile oamenilor mai profund şi pe o scară mai largă decît s-a întîmplat cu ideologia altor regimuri dictatoriale sau ocupaţii străine. Foarte des s-a făcut observaţia că, în locurile în care s-a manifestat, comunismul a „spălat pe creier“ mase întregi de oameni.

Au existat armate întregi de activişti care credeau (cel puţin la început) şi propovăduiau ideile comuniste cu o convingere de tip religios. Făceau prozeliţi. Nu trebuie să uităm că ni se promitea un „viitor luminos“, nici mai mult, nici mai puţin decît un rai pe pămînt. Nu lipseau nici cărţile „sfinte“, precum *Capitalul,* nici „profeţi“, „apostoli“ sau „sfinţi“ precum Marx, Engels, Lenin sau Stalin, şedinţele erau ritualice, limbajul credincioşilor comunişti (aşa-numita *limbă de lemn)* era aparte, iar în discursuri, dincolo de formulele consacrate acestui limbaj, se folosea aproape întotdeauna şi un accent caracteristic. Asta făcea ca discursul comuniştilor să difere complet de vorbirea firească a oamenilor şi să sune ca o incantaţie specifică unui cult. Tonul acela e încă şi astăzi recognoscibil în cuvîntările unor politicieni. Cei care aparţinuseră cu tot sufletul acestui „cult“ nu s-au putut dezbăra de limbajul cu pricina nici după căderea comunismului (aici, poate că Ion Iliescu e cel mai potrivit exemplu).

„Religia“ comunistă trebuia să înlocuiască în minţile oamenilor orice alte idei. Era un sistem complet care mergea pînă la schimbarea adresărilor între oameni, de la *domn* la *tovarăş,* şi care trebuia impus împotriva oricărei rezistenţe. Aşa se explică probabil şi lupta comuniştilor cu religiile autentice. Era un fel de întrecere la acest capitol între ţările comuniste. Regimul lui Enver Hodja declara cu mîndrie, în 1967, că Albania a devenit primul *stat ateu* din lume. Icoanele sau crucifixurile erau interzise prin lege. În schimb, se impunea venerarea noului simbol care era secera şi ciocanul. În România lui Nicolae Ceauşescu se dărîmau biserici, iar cei înregimentaţi într-un fel sau altul în structurile de partid şi de stat nu-şi puteau boteza copiii, decît pe ascuns. Nici soldaţii nu aveau voie să intre (Doamne fereşte!) în biserică. În ultimii ani ai comunismului ceauşist de la noi, la radio sau la telvizor, cuvinte ca *Dumnezeu* ori *biserică* erau pur şi simplu interzise. De prin anii '70, cultul creştin începuse să fie înlocuit nu atît cu ideologia comunistă, cît cu acel cult al personalităţii, dedicat „marelui cîrmaci“ şi apoi şi soţiei lui, botezată „academician doctor inginer, savant de renume mondial“. Erau acei conducători care, după vorbele următorului şef al statului (pe care l-am pomenit anterior), „au întinat valorile comunismului“. Mulţi vechi membri ai „religiei“ de care vorbim nu vedeau cu ochi buni înlocuirea autenticului cult al comunismului cu noul cult al personalităţii cuplului prezidenţial. Pentru ei era un fel de erezie. De prisos să amintesc că numeroasele „erezii“, neconforme cu linia ideologică principală (care linie a oscilat şi ea mereu, în funcţie de necesităţile politice de moment), au fost pedepsite uneori chiar mai sever decît atitudinile exterioare sistemului, ale „duşmanilor de clasă“.

În ceea ce priveşte cultul personalităţii lui Ceauşescu, mi-aduc aminte cum prin anii '80, în drum spre şcoală, m-am întîlnit cu un profesor mai slobod la gură, care mi-a spus că îşi băuse cafeaua ascultînd „slujba de dimineaţă“. L-am privit atent, ca să mă asigur că se referea la ceea ce credeam eu. „Da, mi-a spus zîmbind, păi ce, aia de la radio nu-i o slujbă?“ Era 26 ianuarie, ziua de naştere a lui Ceauşescu, cînd în mod special radioul şi televiziunea (unice şi de stat) transmiteau numai spectacole, coruri şi recitaluri de poezie închinate „iubitului conducător“. Să nu uităm acele nesfîrşite emisiuni omagiale, ca nişte slujbe religioase. Chiar în acele vremuri realizam că peste ani, după ce totul se va fi terminat, vom ajunge să credem că aşa ceva nici n-a fost adevărat. Dacă nu făceai parte din acel sistem „religios“, lucrurile păreau şi atunci complet absurde.

Dar existau şi „credincioşi“ chiar dacă cei convinşi în mod absolut erau puţini (şi tot mai puţini odată cu uzarea regimului). Aş zice că adevăraţii comunişti erau nişte firi mai degrabă religioase decît atee. Cu siguranţă, aveau înclinaţia de a crede în ceva, de a-şi însuşi şi respecta o dogmă, doar că aleseseră o pseudoreligie. Acum cîţiva ani, nu m-am mirat prea tare să-l aud pe cel care a contribuit esenţial (chiar dacă fără voie) la căderea comunismului, Mihail Gorbaciov, făcînd legături de nefăcut între promisiunile socialismului şi învăţăturile lui Hristos. Pentru unul ca el mi se părea o evoluţie plauzibilă.

După 1989, mai ales, am descoperit că, măcar parţial, „omul nou“ a fost creat. Au rămas multe urme ale acelei „religii“ în minţile tuturor, fireşte, în proporţii foarte diferite. Destui au fost incapabili să-şi mai revină la normal, ca nişte mutilaţi mental. Se profilau printre ceilalţi ca un fel de membri ai unei secte ciudate. Recent am auzit o tînără preamărind realizările acelui regim, lăudînd viaţa şi societatea de atunci. Mi-am dat seama că prelua ce auzise de la părinţi. Dar aceştia nu-i dăduseră informaţii din realitatea concretă, ci mai degrabă îi transmiseseră credinţele lor din acea vreme. Iar de credinţe, omul se dezbară greu.

■ ■ ■

ready made

„Băiatul se apropie uşor de omul cu undiţa:
– Bună ziua, nene!
Acesta îl măsură cu nişte ochi înspăimântători. Apoi întoarse iute capul şi nu-i răspunse.
– Prinzi mrene?“

I.A. Bassarabescu, „Pescarul fără suflet“, în *Calendarul „Asociaţiunii“ pe anul comun 1927,* Sibiiu, 1927

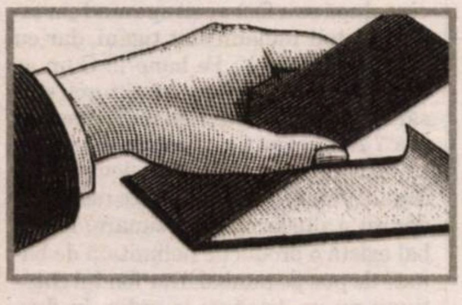

Valeriu STOICA

la drept vorbind

În semn de respect şi gratitudine

Cînd Sever Voinescu mi-a propus să scriu la *Dilema veche,* într-o rubrică bilunară, texte care să aibă o oarecare legătură cu lumea dreptului, i-am cerut un răgaz de două zile înainte de a da un răspuns. Nu a fost o formă de politeţe pentru a nu exprima un refuz abrupt, întrucît între prieteni sinceritatea nu are nevoie de tertipuri de temporizare. Adevărul este că această ofertă m-a pus într-o situaţie... dilematică. În ultimii ani, am încercat, pe cît mi-a fost voinţa de puternică, să fac ceea ce cred că ştiu mai bine şi ceea ce sigur îmi place. Inventarul tot mai limitat al îndeletnicirilor care se supun acestei duble condiţii cuprinde cercetarea dreptului civil, profesia de avocat şi aventura de podgorean. Gîndul de a avea un angajament stabil, cu o nemiloasă periodicitate, dincolo de sfera de interes pe care mi-am ales-o, e împovărător.

S-ar putea crede că povara nu este totuşi foarte mare de vreme ce urmează să scriu texte care au „o oarecare legătură cu lumea dreptului“, în care oricum mă mişc prin profesia de avocat şi preocupările doctrinare. Dar legăturile mele cu lumea dreptului nu sînt unele oarecare. De aproape cinci decenii m-am ferecat din ce în ce mai strîns în această lume. Chiar dacă reamintesc, ori de cîte ori am o ocazie serioasă, că libertatea nu e posibilă decît prin drept, legăturile mele cu această lume nu sînt doar de libertate, ci şi de dependenţă. De altfel, nici o formă de libertate nu este posibilă fără o doză de dependenţă.

Nu mă număr printre cei care s-au plictisit de profesia lor sau care nu mai suportă dependenţele inerente, create de aceasta. Moderată odată cu trecerea anilor, pasiunea pentru drept şi-a păstrat resursele de consecvenţă şi de perseverenţă. Nu numai în aşa-numitele ştiinţe exacte, ci şi în orice alt domeniu al cunoaşterii şi în orice artă nu se poate crea nimic nou decît prin continuarea sau negarea parţială a contribuţiilor anterioare, acumulate succesiv. Lumea dreptului este, în primul rînd, una a continuităţii, dar nu este lipsită de reaşezări periodice şi de inovaţii îndrăzneţe. Profesiile juridice – tot mai diversificate în zilele noastre – presupun cicluri de formare generală şi de specializare, confruntări practice repetate şi abilitatea de a găsi soluţii supuse exigenţei formulate înţelept de Portalis în cadrul lucrărilor pregătitoare ale Codului civil francez, intrat in istorie sub denumirea de Codul lui Napoleon: *nu viaţa este creată pentru drept, ci dreptul este creat pentru viaţă.*

Excesul rămîne întotdeauna periculos. În lumea dreptului, acest pericol are două principale înfăţişări. Prima dintre ele a fost descrisă, în spiritul sintetic şi exact al limbii latine, de către Cicero în „De officiis“: *summum jus summa injuria.* Nu de puţine ori dreptul dus la extrem generează maxima nedreptate. Pentru corecţia acestui exces au fost adoptate mai întîi soluţii particulare, aplicabile în cîteva cazuri concrete, iar apoi a fost formulată teoria generală a abuzului de drept. Într-o a doua înfăţişare, acest pericol nu se limitează la lumea dreptului, ci se întîlneşte ori de cîte ori raţiunea umană încetează să mai fie un reflex al raţiunii divine şi se lasă sedusă de iluziile nemăsurate ale pozitivismului, pierzînd orice legătură cu realitatea şi creînd astfel ficţiuni involuntare; satira lui Jonathan Swift în care se povesteşte călătoria lui Gulliver în insula zburătoare Laputa este poate cea mai potrivită descriere a acestei înfăţişări.

Nici carenţa nu este lipsită de pericol. Sîntem înconjuraţi de multe personaje ce „vor pîn' la mie, dar pot pîn' la şase“. Falşi specialişti, cu false diplome, ne dau lecţii despre orice şi ocupă orice funcţie. „Eseiştii“ s-au înmulţit peste măsură, degradînd în mod revoltător cel mai rafinat şi mai dificil gen intelectual, în egală măsură literar şi filosofic, ca şi cum Montaigne, Pascal sau Chesterton s-ar întîlni pe toate drumurile. Cine doreşte să fie cît de cît acceptabil în acest gen intelectual trebuie să fie mai întîi profesionist, cumulînd în măsura potrivită cunoaşterea teoretică şi experienţa practică. Apoi trebuie să aibă virtutea stilistică fără de care nici un text nu îşi poate merita numele de eseu. Neîndoielnic, se poate scrie în genul eseistic despre lumea dreptului, dar profesionalismul nu este suficient, mai este nevoie de ceva în plus, care scapă ambiţiei juriştilor de a formula definiţii, pentru a putea urca dincolo de limbajul specializat al acestora.

Oricît de mare ar fi riscul, există cel puţin un motiv care justifică înfruntarea lui. *Dilema veche* nu este un „săptămînal de tranziţie“, cum se autointitulează în registru ironic, sub semnul patronului spiritual (I.L. Caragiale) şi al fondatorului (Andrei Pleşu), ci unul de cultură, rezistînd aproape miraculos într-un peisaj în care întreprinderile de acest gen sînt puţine şi de scurtă durată (numai *România literară* se mai poate lăuda cu o asemenea performanţă, datorată în bună măsură lui Nicolae Manolescu). Cei care au făcut şi fac posibilă această revistă păstrează spiritul fondatorului (în care talentul lui I.L. Caragiale este dublat de vocaţia critică a lui Titu Maiorescu), fondator care are grijă să reamintească săptămînal reperul de urmat în arta eseului. Or, acestei reviste de cultură îi lipseşte perspectiva juridică, oricînd utilă, chiar necesară.

Sînt cîteva gînduri care m-au îndemnat să accept oferta lui Sever Voinescu şi care pot fi rezumate într-o expresie simplă: respect şi gratitudine pentru cultura juridică, pentru cultură, pentru Cuvînt.

***Valeriu Stoica** este avocat şi profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonator: Marius CHIVU

Petre Stoica

Texte și opinii de:

- Cosmin CIOTLOȘ (critic și istoric literar)
„Se poate mai mult?“
- Adrian MUREȘAN (eseist și critic literar)
„Arheologia blîndă a memoriei“
- Radu VANCU (scriitor și traducător)
„Despre sufletul obiectelor – trei observații“
- Larisa VASILE (masterandă)
„Căutări în singurătatea loială a bătrînului“

argument

Un potop de simpatii

Petre Stoica (15 februarie 1931 – 21 martie 2009), despre care scriam nu demult că este, probabil, cel mai mare poet postbelic pe care lumea încă nu l-a citit (fiind, alături de M. Ivănescu și Emil Brumaru, unul dintre cei mai prolifici, mai completi și mai constanți poeți din literatura noastră), a început să fie (re)descoperit în acești ultimi ani și de o nouă generație de cititori.

O antologie de poezie *(Singurătatea nobleței ei,* Cartier, 2017) și reeditarea între aceleași coperte a volumului de memorialistică și a jurnalului *(Amintirile unui fost corector. Însemnările cultivatorului de mărar,* Humanitas, 2019) – ambele cărți îngrijite de subsemnatul –, plus un album colaj cu versurile sale și fotografii din Jimbolia, orașul unde s-a mutat definitiv la mijlocul anilor ’90, album realizat de Ion Barbu *(Ceva ce găsești numai o singură dată în viață,* Societatea Culturală „Condiția Română“ din Petrila, 2017), o reeditare și o traducere *(Copleșit de glorie & Accablé par la gloire,* Vinea, 2018), toate acestea pare să fi făcut, cît de cît, dreptate unui poet & traducător care merită o posteritate pe măsura valorii sale.

Iar împlinirea a 90 de ani de la naștere, chiar săptămîna asta, e un prilej cît se poate de nimerit pentru a-l „revizita“ celebrîndu-i amintirea și opera, atît pe cea literară, cît și pe cea instituțională, Petre Stoica fiind artizanul Muzeului Presei „Sever Bocu“ din Jimbolia, deschis în 2007 și rămas unicul de acest fel la noi.

Cum am încercat să-l descriu și cu alte ocazii, Petre Stoica a scris ca nimeni altul despre obiecte și animale, despre timp și natură, despre singurătate și bătrînețe. O poezie deopotrivă a micilor miracole domestice și a marilor drame umane, care a conturat un univers al lucrurilor mărunte și al obiectelor vechi, al ființelor fragile și al personajelor dispărute, al tabieturilor personale și al manifestărilor naturii, al ritualurilor cotidiene și al micilor sărbători.

Poet din familia unor Leonid Dimov sau Emil Brumaru, Petre Stoica face figura unui boem anonim, deopotrivă domestic și oniric, intim și suprarealist, comic și grav, care descrie peisaje și scrie elegii în spații desuete și periferice. E un poet retro în mijlocul unui univers vintage, sensibil la schimbarea anotimpurilor, trecerea timpului, degradarea obiectelor, desfășurarea singurătății și apoi a bătrîneții. În ciuda instrumentarului banal și a cheii aparent minore, poezia sa are înălțimi și profunzimi care o fac să reziste impecabil. Cu o simțire de Bacovia și Blecher, și cu o privire de Bruegel și Magritte, Petre Stoica este un poet ceremonios și grav, uneori tragic, deseori metafizic, amestecînd stranietatea, delicatul și derizoriul cu fine tușe de umor.

Ne-a lăsat 26 de volume de poezie și mii de pagini de traduceri. Suficient pentru o nesfîrșită posteritate. (**Marius Chivu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA VECHE
Petre Stoica
Simbolia

Larisa VASILE

Căutări în singurătatea loială a bătrînului

Aş putea merge la nesfîrşit pe un fir imaginar, unde singurătatea bătrînului poet este mereu şi mereu tulburată de un copil care abia descoperă cuvinte şi înţelesuri. M-am mirat de pălăria lui de pai devenită laitmotiv pentru locuitorii Jimboliei în momentul descălecării lui la graniţa de vest? Sau poate de geanta mare, de piele, în care-şi purta cuvintele aşezate pe foile întotdeauna fidele şi pure confidente? Sau poate era chiar perioada cînd îi fuma pipa lui Magritte în versuri şi eu mă holbam insistent. Poate că strategiile culturale pregătite pentru micul oraş de graniţă îi amestecau gîndurile. Poate că am auzit oamenii strigîndu-l Petre, Pedro, Don Pedro, Don Pedro Pedrino, Petrică. Să fi tras cu urechea la discuţiile adulţilor, aparent rigide, printre care se afla şi el?

Singurul aspect ancorat în realitate a fost drumul casă – şcoală primară şi invers pe care-l parcurgeam cu aceiaşi paşi mărunţi şi nesiguri, zi de zi, în cele trei anotimpuri, mai mult sau mai puţin blînde cu mine. Dimineaţa, un drum de cincisprezece minute cu diferite dimensiuni temporale, trasee limitate de geometria perfectă a oraşului şi multiple opriri nevinovate la prînz. Treceam, şi aveam să conştientizez mai tîrziu, pe lîngă Fundaţia culturală româno-germană şi, totodată, locuinţa lui Petre Stoica, iar la capătul drumului intram în imensa curte a şcolii, care va deveni la scurt timp comună cu cea a Muzeului Presei „Sever Bocu“.

Port ghimpele vinovăţiei, o dojană pentru memoria care n-a păstrat nici măcar o frîntură din imaginea lui Petre Stoica, scriitorul pe care negreşit l-am întîlnit de-a lungul străzii Lorena sau în curtea şcolii pregătind meticulos viitorul spaţiu muzeal.

A trecut de atunci mult timp pînă să descopăr constructorul de strofe asimetrice, de cuvinte gazetăreşti sau constructorul de instituţii care îl vor purta viu pe umerii noilor generaţii. Acum pot să-i simt prezenţa în tot ceea ce a lăsat moştenire spaţiului cultural pe care l-a închegat timp de paisprezece ani – Simbolia, parte din Banatul copilăriei lui, dar şi a istoriei literaturii mereu înfometată.

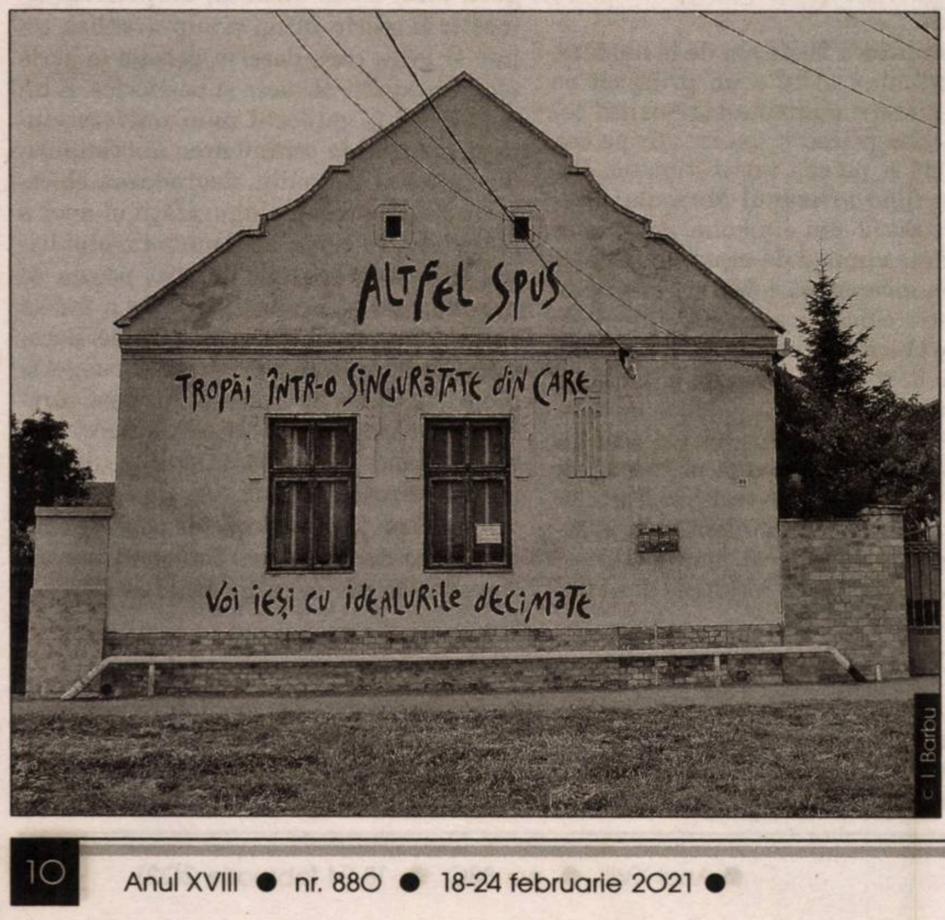
ALTFEL SPUS
TROPĂI ÎNTR-O SINGURĂTATE DIN CARE
VOI IEŞI CU IDEALURILE DECIMATE

© I. Barbu

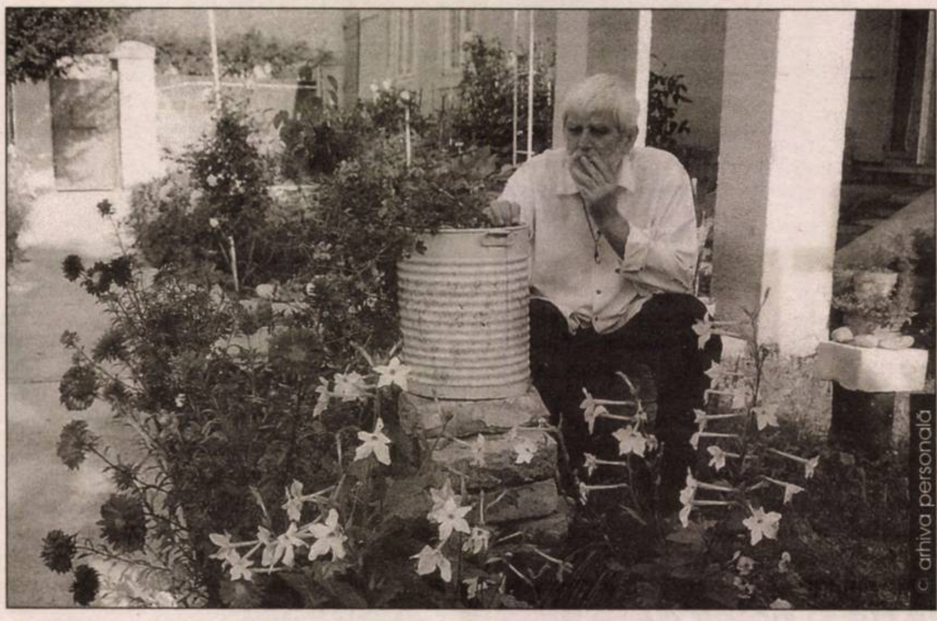

© arhiva personală

Aşa cum orice regret se poate estompa dacă găsim soluţii de remediere, am pornit la drum cu încercări naive, încercări cu nuanţe (poate) superficiale în paginile lucrărilor de licenţă şi disertaţie. Dar n-am renunţat.

Anacronic, într-o vie poezie

Petre Stoica, cel care a scris despre obiecte îmbibate în animism, într-un stil pe care l-a cultivat de-a lungul timpului şi l-a iubit, devine subiectul unei cercetări ample, o monografie a omului, poetului, publicistului, traducătorului şi bibliofilului. Şi un împătimit colecţionar de presă. A fost şi rămîne poet al lucrurilor, al faptelor, al cotidianului, care a crescut în grădina lui A.E. Baconsky.

Cu o notă informativă, recurg la o scurtă prezentare *wikipediană:* născut la 15 februarie 1931 în Peciu Nou, termină liceul la Timişoara, ca mai apoi să urmeze drumul spre Capitală pentru a studia în cadrul Facultăţii de Litere. Acceptă postul de corector la ESPLA şi devine tînărul poet cu debutul în revistele *Steaua* şi *Tînărul scriitor*. Trăieşte boema anilor '50 cu tovarăşi precum Nichita Stănescu, Modest Morariu, Grigore Hagiu, Matei Călinescu, Anghel Dumbrăveanu, Cezar Baltag, Mircea Ivănescu, Nicolae Breban. După ani în care a fost corector, redactor, traducător, scriitor, gazetar, iubitor de vechi, a ales să renunţe la agitaţia Capitalei în favoarea unui oraş de graniţă căruia să-i resuscite viaţa culturală.

Timp de paisprezece ani, pînă la plecarea sa într-o vie poezie, a înfiinţat şi îngrijit Fundaţia culturală româno-germană care-i poartă numele, o cafenea literară, a organizat evenimente de tot soiul, dar a şi publicat alte volume de poezie sau articole în diferite ziare. Iar visul lui, pe care n-avea curajul nici măcar să-l rostească, ci îl purta în imaginaţie ca pe un gînd intim şi ruşinos, a prins viaţă în 2007: înfiinţarea Muzeului Presei „Sever Bocu“. Un spaţiu prăfuit de comorile pe care le-a agonisit în ani şi apoi a fost luminat de poet şi de oamenii care i-au trecut şi încă îi trec pragul.

Am auzit oamenii strigîndu-l Petre, Pedro,
Don Pedro, Don Pedro Pedrino, Petrică.

Nu că o fundaţie culturală româno-germană ar fi ceva cu totul nemaivăzut, dar faptul că Petre Stoica era şi administrator, preşedinte, secretară, dar şi grădinar sau femeie de serviciu, la o vîrstă la care trebuia să-şi odihnească gîndurile, tocmai acest lucru o face să fie ieşită din comun. O instituţie fără angajaţi, cu scopul de a redescoperi valorile culturale, spirituale germane şi române din Banat şi a le promova prin intermediul evenimentelor organizate de marele poet. Fundaţia găzduia evenimente culturale, întîlniri şi expoziţii de mare amploare, acolo, printre rafturile cu mii de cărţi colecţionate într-o viaţă de om şi aduse din Bucureşti.

În vara anului 2003, Petre Stoica inaugurează la Jimbolia Cafeneaua literară „Apunake“, numele unui personaj îndrăgit din care recita cu multă pasiune în anii studenţiei. Cafeneaua literară era o mai veche obsesie care a avut un succes răsunător la scurt timp de la inaugurare, devenind punct de atracţie. Aici se organizau lansări de carte, cenacluri literare, expoziţii, întîlniri pentru oamenii care împărtăşeau opinii şi iubeau cuvîntul. Oameni care descopereau oraşul Jimbolia şi istoria lui.

Muzeul Presei îşi deschide porţile în 2007, cu doi ani înainte de plecarea lui Petre Stoica cu totul în poezie. Un spaţiu care aşază pe aceleaşi rafturi, fără vreo confruntare de statut, presa de pe teritoriul României şi presa diasporei, indiferent de limbă. „Presaţi de o realitate tot mai grăbită, captivi ai unui imperiu mediatic tot mai afundat în robia senzaţionalului efemer, vă invităm să punem împreună piatra unghiulară şi de temelie a unei instituţii ce a construit o lume în adevăr şi responsabilitate“, afirmă Petre Stoica în ziua inaugurării, privind deopotrivă spre reprezentanţii mass-media, cît şi spre ceilalţi devoratori de ştiri.

Muzeul Presei a fost un proiect care s-a măsurat în luni de muncă şi zeci de planuri schimbate, toate sub meticulozitatea poetului; întîlniri cu arhitecta Mihaela Şchiopu, planuri cu primarul oraşului, schiţe cu tîmplarii, căutarea altor obiecte vechi, logistica ziarelor şi să nu mai vorbim de interminabilii paşi birocratici. Dar iată că, în pofida parcursului anevoios, poetul a lăsat „un munte de valori“ unui oraş în care, la vîrsta senectuţii, a electrizat viaţa culturală, devenind amfitrionul Jimboliei.

Petre Stoica, protagonist într-o viaţa demnă de roman circular, unde traseul iniţial devine şi ultimul, a trăit mereu anacronic. Volumele de poezii sînt mărturiile trecerii poetului prin temporalitate şi spaţialitate, unde locul i-a definit statutul poetic. Ca un nomad, a ales alte şi alte cărări, dar toate au devenit simboluri ale lumii pe care a lăsat-o încleştată în cuvinte. De-a lungul timpului, a tras după el umbra locurilor, a oamenilor şi a lucrurilor – o umbră pe care a purtat-o cu atenţie şi a transpus-o meticulos în versuri.

Stilul poeziei lui îşi are originile în solemnitatea cugetării vieţii ca un spectacol, transformat adesea în banalul existenţial. A supravieţuit prin mărturisirea trecutului şi a prezentului, folosindu-se de cuvîntul izvorît din cotidian: mirosul prăjiturii cu mac, calendare ilustrate, crescătoria de iepuri, mărarul, iarba în mişcare, dansul stropilor de ploaie. Cîte şi mai cîte fire de banal.

Despre poetul şi poetica sa, criticul Alexandru Cistelecan consemna: „Amestec de ironie bonomă şi sentimentalism, de candoare şi blazare, intuind miracolul, dar parodiindu-l în acelaşi gest, poetica lui Petre Stoica s-a dovedit, cu tot aerul său inofensiv, una dintre cele mai fertile în spaţiul poeziei noastre contemporane, principiile sale reactivînd cu o mult mai mare eficienţă decît cele ale altor formule cotate la bursa criticii cu entuziasme nestînjenite“.

Ar putea fi cel mai mare poet postbelic. Am împărţit cîndva străzile, pe cînd nu ştiam că oraşul Jimbolia a devenit modul lui de a trăi literatura, de a-şi trăi cărţile, visul, dar şi somnul. Mă obsedează gîndul că numele lui încă are nevoie de susţinere intensă. Pornesc pe urmele lui cu încrederea că voi toarce firul vieţii muritorilor precum Clothos şi nu voi ţese pînza Penelopei.

***Larisa Vasile** este masterandă a Facultăţii de Ştiinţe Politice, Filosofie şi Ştiinţe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timişoara.*

DILEMA
Petre Stoica

Cosmin CIOTLOȘ

Se poate mai mult?

„Cînd se va scrie, biografia lui Petre Stoica va fi un *bestseller*“, nota Mircea Scarlat într-o amplă cronică din 1987. Douăzeci și doi de ani mai tîrziu, la moartea poetului, Matei Călinescu se arăta iritat (cu toată politețea inclusă, desigur) de indigența indiferentă a ferparelor: nimic despre cauza decesului, nimic despre uluitorul personaj care fusese autorul *Melancoliilor inocente*. Doar liste inerte de titluri, fotografii imprecise și evocări evazive. Lipseau pînă și „excesele alcoolice despre care Petrică însuși vorbea ca despre niște mari fapte de arme, cu consecințe aproape dezastruoase, uneori grotești, provocînd reacții hilare ca în fața unor culmi ale comicului“.

Degeaba. Impresia e că rîndurile acestea (publicate, totuși, într-un jurnal de mare rezonanță, fie și prin trauma medicală pe care o consemnează) au trecut neobservate. Peste alt răstimp, cînd, la Editura Humanitas, Marius Chivu reedita *Amintirile unui fost corector*, numele lui Petre Stoica a continuat să stîrnească printre cititori și bloggeri nedumeriri și reacții de un entuziasm inocent.

Cum se explică acest cvasi-anonimat? N-am nici cea mai vagă idee. Mai mult: îmi dau seama că e infinit mai ușor să glosăm la rece asupra impactului contextual al unui autor (vezi Mihai Zamfir despre Eminescu sau Eugen Negrici despre Marin Sorescu) decît să identificăm, rațional, chirurgical, motivele pentru care un poet foarte bun (și, pe deasupra, lipsit de faconda indigestă a ermetismului) rămîne, decenii în șir, inaudibil. Concret: ce i-a lipsit lui Petre Stoica pentru a atinge cota de simpatie publică a unor Mircea Ivănescu sau Emil Brumaru?

Nimic. Contabilicește nimic. Dimpotrivă: cu ambii, relațiile lui Stoica au fost mai mult decît cordiale, așa încît măcar prin contagiune posteritatea lui s-ar fi putut îndulci. Pe cel dintîi l-a și debutat, în *Steaua*, la finele lui 1957, laolaltă cu întregul grup boem din strada Gutenberg, imortalizat într-o faimoasă fotografie de tinerețe făcută acasă la A.E. Baconsky. Cu cel de-al doilea a purtat o mitraliantă corespondență, de curînd publicată la Editura Vremea: *Vom bea pînă la neputința sufletelor*. S-ar putea cita masiv din scrisorile lui Brumaru, redactate parcă într-o transă admirativă. Îi solicită cărți, le citește, doarme chiar cu ele sub pernă, îi complimentează grafia („un scris infernal de frumos“) și, din cînd în cînd, lasă să-i scape cîte o mărturisire. „Nu te supăra că te invidiez. Ai un calm, o încredere în gheara ta de poet care, vai, mie îmi lipsește. Te văd uneori pictînd pereți cu o liniște îngerească. Mîndria mea secretă este că, într-o perioadă în care toți se uitau cam peste umăr la tine, eu susțineam că ești unul dintre cei 3-4 poeți cu adevărat mari“, îi scria în noiembrie ’72. Pentru ca, amintindu-și-l peste ani într-un interviu, să forțeze un verdict inatacabil: „De fapt asta trebuie spus, domnule, că Petre Stoica a avut întotdeauna dreptate. Întotdeauna“.

Biografic, așadar, a lăsat urme ferme. Iubit de congeneri, ajutîndu-i ori de cîte ori a putut-o face, lăsîndu-se răsfățat de ei (să nu uităm, e unul dintre cei *cinci prieteni* din *Belgradul...* lui Nichita Stănescu), Petre Stoica a sedimentat, în plus, și o imagine legendară. Era, s-a înțeles din citatele de mai sus, și un personaj al lumii scriitoricești. În profilul acesta, distinct și distins, suspomenitele libații aproape că se efasează (toată generația lui le-a practicat). Ies în evidență, în schimb, alte extravaganțe tușante, de la alura de tip Hemingway la ceasornicul cu lanț de care atîrnau monede vechi, la amuleta de la gît, la brusca evadare din Capitală (întîi la Bulbucata, apoi la Jimbolia), la preocupările, cum s-a remarcat, „ecologiste“. Apropo de acestea din urmă, cineva își amintește cum, la un moment dat, Petre Stoica îi ceruse unui prieten, poet vienez, nici mai mult, nici mai puțin decît o roată de roabă! Răspunsul avea să fie unul pe măsură, austriacul trecînd prin vamă o roabă întreagă...

Și tot ce fac
încape în paranteze mici
© I. Barbu

Palmares

Să mai adaug și rolul de membru fondator al PEN România? Să mai amintesc implicarea civică de după 1990? Sau Muzeul Presei „Sever Bocu“ din Jimbolia pe care, retras în Banatul natal, poetul a ținut să-l înființeze? Să mai pun la socoteală premiile care i s-au conferit? Pe scurt: patru, cu tot cu cel de excelență, ale Uniunii Scriitorilor, trei ale Asociației Scriitorilor din București, Premiul Național „Mihai Eminescu“, ba chiar și unul acordat de Austrian Airlines. Firește că orice astfel de distincție are cîtimea ei de relativ, dar palmaresul e impresionant.

Traducătorul (mai ales din poezia germană și austriacă, dar, nu mai puțin, al unor *Cîntece africane* din 1975) e și el exemplar. Cît privește producția originală, ceea ce o caracterizează e, la fel ca în cazul lui Mircea Ivănescu, constanța superior valorică. Nu există, practic, între cele mai bine de 25 de volume de versuri ale lui Petre Stoica, eșecuri sau decepții. Nici măcar sub raport politic. Debutînd în 1957, cu *Poeme*, acesta se dovedește mai „curat“ decît va fi, fatalmente, trei ani mai încolo, Nichita Stănescu. „Curate“, de altfel (avea s-o remarce Luminița Marcu în lucrarea ei de doctorat), au fost, în aceeași perioadă, și intervențiile revuistice de tinerețe din *Gazeta literară*.

Las la o parte lista de recenzii (destule dintre ele sub semnături de autoritate), las la o parte și volumele în care acestea au fost topite mai apoi. De-ajuns să spun că Petre Stoica nu lipsește din nici o panoramă postbelică importantă. Eugen Simion îl include în *Scriitori români de azi (III)*, Eugen Negrici stăruie în două rînduri asupra lui în *Literatura română sub comunism*, Marian Popa îl discută (ticăit, dar fără vehemențe) în *Istoria*... lui *de azi pe mîine*, Nicolae Manolescu îl repertoriază prompt și-l convoacă probant pentru a explica, în cazul altor autori, subterfugiile personismului. O generație mai aproape de noi, Mircea Cărtărescu face trimitere la el în două rînduri ca la un „secondant“ al lui Mircea Ivănescu (ipoteză cam riscată, de vreme ce inclusiv cronologia o contrazice).

Odată ajuns aici, m-aș întreba mai degrabă cum a acționat poetica lui Petre Stoica asupra optzeciștilor. O afinitate cu Mariana Marin, cu Ion Monoran, cu Liviu Ioan Stoiciu și, poate, chiar cu Romulus Bucur mi se pare, de pildă, plauzibilă. N-aș paria, în schimb (căci demonstrația lui Cornel Ungureanu nu mă convinge), că Ioan Flora i-ar datora, structuralmente, ceva autorului *Casetei cu șerpi*.

De ce sînt sigur este că, în mod cu totul neașteptat, Florin Iaru speculează inteligent, într-un cunoscut poem din *La cea mai înaltă ficțiune* („Ce faci aici, Albă-ca-Zăpada? / – Trotuarul fac, lupule, numai trotuarul. / – De ce și pentru cine, puicuțo? / – Pentru nimeni – a răspuns fetița cu chibrituri – / pentru nimeni și pentru bunica...“), o mai veche serie de *concetti* datorate lui Petre Stoica. Despre ce e vorba? În 1981, în volumul *Prognoză meteorologică*, acesta insera un ciclu de-a dreptul dinamitard, „Epoca de aur“, care se deschidea, antifrastic, în plină distopie: „Albă-ca-zăpada face trotuarul / cei șapte pitici joacă handbal în șapte / așezați pe scăunele din plastic made in Europa / filozofii împletesc din sîrmă ghimpată ideologii / o bombă explodează sub patul lui Michelangelo / șuierul gloanțelor devine limbă universală / gramatica ei o învață copiii la grădiniță / corbii duc în cioc ramura de măslin / călăul cultivă trandafiri din soiul gloria dei / crește prețul murdăriei crescute sub unghii“. Că vigilența cenzorilor s-a lăsat înșelată de Iaru, era de așteptat. Că versurile lui Petre Stoica au putut trece nestingherite din dactilogramă în tipar, mi se pare... cum să zic? Aiuritor? Încîntător? Cîte ceva din amîndouă.

Cu atît mai mult cu cît cu ani în urmă, în 1968, mai păcălise o dată rigorile pudibonde ale sistemului, introducînd, în *Arheologie blîndă*, un personaj din familia lui Moș Nichifor Coțcariul, hîtru, sucit și, desigur, coroziv. Jocul e de astă dată geografic, iar numele real al portului poartă cu sine un mesaj infamant: „Vecinul nostru, rudă îndepărtată a mamei / a fost marinar la Pola. / Răsucindu-și mustățile îngălbenite de tutun / se laudă c-a stat pe catarg printre păsări, / că a făcut în Marea Adriatică baie – / toate fetele din portul vestit îl iubeau / doar pe el, bărbatul înalt, bărbatul spătos... / Despre orice s-ar vorbi la marginea șanțului / el amintește: «Să știți, am fost marinar»... / Celor ce rîd socotindu-l bătrîn mincinos / le arată pieptul cu pești și colaci de salvare / acoperite cu litere strîmbe: Pola – 1906. / Trec zile și anotimpuri să lase / urmele altor vremi. Tot mai des / îl aud pe vecinul nostru spunînd trecătorilor: / – Să știți, am fost marinar...“.

Atașant în gesturi, subversiv în atitudine, clarissim în formulări, delicat în recuzită, occidental în referințe, biografic în substanță, ludic în diatribe, experimental în trucuri, Petre Stoica e, în chip obiectiv, un mare poet. Se poate mai mult?

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

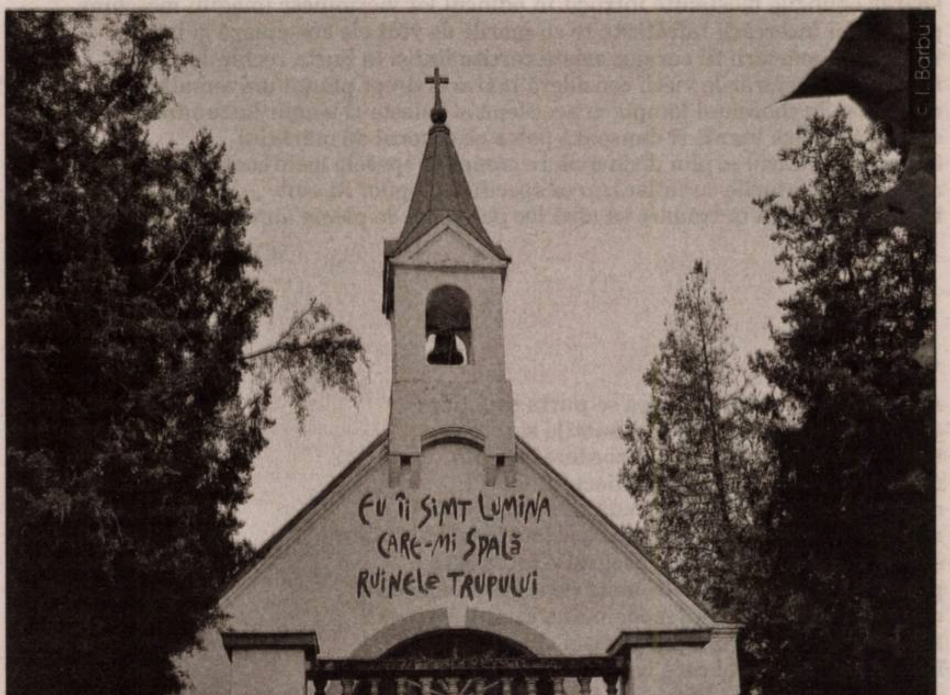

Radu VANCU

Despre sufletul obiectelor

trei observații

Trei lucruri aș ține să spun, foarte pe *fast forward*, despre poezia lui Petre Stoica în mica mea intervenție: unul privește așa-zisul ei exotism tematic; al doilea ține de inserția ei în istoria poeziei române; al treilea, de atitudinea de existență pe care o propune. E vorba, așadar, despre temă, funcție istorică, atitudine. Le iau pe rînd.

1) *Tema*. Nu exotismul tematic, pe care critica a insistat excesiv, e cel care face din poezia lui Petre Stoica ce este ea. Banatul acesta înțesat de lucruri colbuite de vreme, *bric-à-brac* fabulos, bazar a tot ceea ce se poate și nu se poate imagina în materie de domesticitate, are desigur exoticul lui acaparant. Însă în poezia puternică exotismul e un mijloc, niciodată un scop. Herța lui Fundoianu nu importă ca descripție a unei geografii aparte, ci ca extensie ostensibilă a unei vibrații sufletești aparte. Tîrgul moldav al lui Bacovia putrezește numai în sufletul lui, într-o geografie și o istorie care, deși n-au existat vreodată, ne sînt cel puțin la fel de importante ca acelea reale.

Culoarea lor specifică a fost doar *meraviglia* prin care poeții au știut să ne uimească la început, să ne facă să revenim la poeme – pînă cînd observăm, dincolo de coaja subțire de culoare, gemănările stranii de jumătăți de întrebări și de jumătăți de răspunsuri care dau cu adevărat viață poemelor.

Așa cum se întîmplă, de pildă, într-un poem din *Sufletul obiectelor* (1972): „Un rest dintr-o sticlă de lampă cu petrol / cioburile farfuriei de la nunta din anul trecut / un pantof cu limba aspră atîrnînd într-o parte / cana de ceai a copilăriei voastre sărmane / o potcoavă o cheie o furculiță un cui un lacăt o cutie de conserve o sapă tocită / și atîtea și atîtea obiecte / încă neidentificate de memoria mea // cine spune că aici este iadul bezna // ocolită de miracolul vieții / cine spune oare? / chiar acum o păpădie soarele acesta terestru / în mijlocul lor își revarsă lumina / sfîntă și plină de mierea tandreței // cine spune oare?“.

Așa funcționează, la modul ideal, poezia lui Stoica: obiectele construiesc patul germinativ al propriului lor suflet. Ce se vede e numai starea de germinație pentru ceea ce nu se vede. În jumătatea primă a poemului ne ia ochii desfășurarea melancolică a bazarului de obiecte fără utilitate practică – pentru ca median să izbucnească, izolată chiar și grafic, întrebarea cu adevărat răscolitoare: „cine spune că aici este iadul bezna“, reluată trunchiat și în final.

Asta e esențial în poezia lui Petre Stoica: nu culoarea obiectelor, ci sufletul lor interogativ și torsionat – pe care ele și-l nasc sub ochii noștri. Poezia lui Stoica este tocmai cronica, aproape naturalistă, a acestei nașteri.

2) *Funcția istorică*. În ce privește înserierea istorică a poeziei lui Petre Stoica în „marele lanț al ființei“ poeziei române, cred că cea mai exactă observație îi aparține lui Gheorghe Grigurcu – undeva, criticul observă că Stoica e veriga lipsă dintre Adrian Maniu și optzeciști: „Credem că locul său poate fi comparat cu cel pe care l-a ocupat Adrian Maniu în primele decenii ale secolului. După cum, în creația autorului *Salomeei,* G. Călinescu găsea, în embrion, «pe Camil Baltazar cu poezia sanatoriilor, pe tradiționaliști și chiar pe Lucian Blaga», în versurile lui Petre Stoica pot fi detectate, într-un mod la fel de indiscutabil, nu numai trăsăturile liricii steliste, al cărui reprezentant de frunte e îndeobște recunoscut, ci și poezia «prozaică» și ludică ce i-a urmat, post-suprarealismul, ironia, parodia, intertextualitatea, ajunse la mare cinste“.

Înțeleasă astfel, performanța poeziei lui Petre Stoica e cu atît mai spectaculoasă: ea face posibilă tranziția istorică de la modernism la postmodernism, ducînd pînă la ultimele consecințe premisele celui dintîi și inițiind premisele celui din urmă. Poezia lui Stoica are gene comune așadar și cu Maniu, și cu Cărtărescu – și, implicit, și cu o bună parte din douămiiștii de azi, care descind din Cenaclul de Luni.

Așa relaxată și colocvială și fără mari pretenții teoretice cum pare, ea contrage totuși în sine două epoci istorice, lichidînd-o pe una și inițiind-o pe cealaltă. O funcție istorică esențială, care numai poeziei puternice îi reușește.

3) *Atitudinea*. În fine, aș ține să plasez aici o observație poate stranie, dar cred că exactă: oricît de surprinzător ar putea să pară, poetica lui Petre Stoica ilustrează un model de existență venit din epoca presocraticilor. Entuziasmul cu care poetul se pune în ipostaza aprehendării lucrurilor, după ce modernitatea lui Mallarmé, *via* Valéry *et comp.*, făcuse un cap de afiș din eliminarea obiectului din lirism și a vocii autorului din operă; încercarea de a trăi lucrurile ca pe niște sentimente solidificate, de a găsi relațiile fundamentale ale vieții sufletești ca pereche la relațiile fundamentale dintre lucruri; pedagogia lui *a trăi* în defavoarea celei a lui *a cunoaște;* voința de a învăța din poezie secretul existenței superioare – toate consună cu modelul grec de *humanitas* anterior lui Socrate.

H.-R. Patapievici, în *Cerul văzut prin lentilă,* scrie așa despre presocraticii văzuți de poate cel mai empatic cunoscător al lor, Nietzsche: „Pentru presocratici, valoarea filozofiei nu stătea în sfera cunoașterii, ci în domeniul vieții: voința lor de a trăi utiliza filozofia pentru a realiza *in vivo* o formă de existență superioară. Prin ei, setea științifică de a cunoaște cu orice preț a fost temperată de criteriul valorii pentru viață: «căci ce aflau, voiau imediat să și trăiască». În acele timpuri virile, viața era un instrument de cunoaștere“.

Cu minime modificări (și aplicată nu la filozofie, ci la poezie), fraza lui Patapievici e aplicabilă perfect poeziei lui Stoica. Al cărei interes pentru „sufletul obiectelor“ tocmai de aici vine: din încercarea de a utiliza poezia pentru a realiza, *in vivo*, o formă de existență superioară.

***Radu Vancu** este scriitor, traducător, conferențiar la Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu și președinte al PEN România. Cea mai recentă carte publicată:* Psalmi, *Casa de editură Max Blecher, 2019.*

■ ■ ■

Petre STOICA

Poeme

Sfaturi pentru cel care vrea să-și schimbe modul de viață

Taie-ți unghiile ca în nopțile de germinație să nu zgîrii chipul soției
dacă suferi de podagră așteaptă revizuirea manualelor de botanică
fierbe ceai de sunătoare pentru orele cînd sosesc în vizită fantomele
retează capul curcanului ca acest mareșal senil să nu mai întreprindă niciodată nimic
construiește-ți un sicriu cu motor să poți ajunge la înhumare în condiții optime
fii familiar cu viespile care te înțeapă și nu le fura dreptul la opțiune
sparge oglinzile moștenite întrucît în adîncul lor viermuiesc imagini meschine
pe drumul încercării înfrățește-te cu morile de vînt ele croșetează și iarna
în fața îndepărtării fii curajos există certitudini și în burta rechinilor
în toate împrejurările vieții consideră mărarul drept plantă universală
nu te lăsa la cheremul lămpii cu acetilenă și golește-ți singur buzunarele
descalță-te fără teamă și dansează polca pe covorul de mărăcini
adună ban cu ban și plin de încredere cumpără operele mele complete
ascultă-mi sfaturile cu înflăcărarea specifică plopilor în vînt
iar încîntătoarea ta trădare să aibă loc pe vreme de ploaie autentică

(*Copleșit de glorie*, 1980)

Dialectică

Amintiți-vă pe vremea aceea se purta canotieră
au trecut însă cîteva veacuri subtile și totuși
în podul casei domnește o dezordine decentă
nu i se poate reproșa nimic liliacului faptul
că atîrnă ca o zdreanță putredă nici patefonului
nu i se poate șterge dintr-odată patima blazării moderne
și obiectele pier au și ele o geografie interioară
parcursă de cariile impulsionate de setea cunoașterii
cînd ele mor din pricina modei mîna dumneavoastră
le depune în cripta din podul casei și vine
îngerul un porumbel care veghează deasupra

spre deosebire de oameni obiectele uneori reînvie
cînd bunica îndrăgește cuvîntul majolica să zicem

(*Sufletul obiectelor,* 1972)

PETRE STOICA (15 februarie 1931, Peciul Nou, Timiș – 21 martie 2009, Jimbolia, Timiș) a absolvit Liceul „C.D. Loga“ din Timișoara în 1950 și Facultatea de Filologie a Universității din București, secția română-germană, în 1954. A fost corector la ESPLA și la Editura Univers (1955-1962) și redactor la revista *Secolul 20* (1963-1972). După Revoluție a luat parte la constituirea PEN Clubului din România și a fost membru fondator al Alianței Civice. A înființat publicația *Dreptatea literară* și a fost redactorul-șef al cotidianului *Epoca*. La Jimbolia, a înființat Muzeul Presei „Sever Bocu“.

Volume de poezie: *Poeme* (1957), *Pietre kilometrice* (1963), *Miracole* (1966), *Alte poeme* (1968), *Arheologie blîndă* (1968), *Melancolii inocente* (1969), *O casetă cu șerpi* (1970), *Bunica se așează în fotoliu* (1972), *Sufletul obiectelor* (1972), *Trecătorul de demult* (1975), *Iepuri și anotimpuri* (1976), *O nuntă de cenușă* (1977), *Un potop de simpatii* (1978), *Copleșit de glorie* (1980), *Prognoză meteorologică* (1981), *Întrebare retorică* (1983), *Numai dulceața porumbelor* (1985), *Tango și alte dansuri* (1989), *Visul vine pe scara de servici* (1991), *Piața Tien An Men II* (1991), *Manevrele de toamnă* (1996), *Insomniile bătrînului* (2000), *Vizita maestrului de vînătoare* (2002), *Veșnic absentă veșnic prezentă* (2002), *Pipa lui Magritte* (2005), *Unsprezece adnotări lirice la covoarele Șerbanei* (postum, 2013).

Alte volume: *Amintirile unui fost corector* (memorialistică, 1982/2018), *Caligrafie și culori* (publicistică, 1984), *Viața mea la țară / Însemnările cultivatorului de mărar* (jurnal, 1988/1998/2018).

Traduceri (selectiv): Georg Trakl, *59 poeme* (1967), *Poezia germană modernă* (în colab., 1967), *Poezia austriacă modernă. De la R.M. Rilke pînă în zilele noastre* (în colab., 1970), *Poeți ai expresionismului* (în colab., 1971), Yvan Goll, *Noul Orfeu* (1972), Ernst Toller, *Omul și masele* (1972), Johannes Bobrowski, *Poeme* (1974), Ernst Stadler, *Cuvîntare solemnă* (1975), *Roza vînturilor. Poeme din lirica secolului XX* (1977), Georg Trakl, *Tînguirea mierlei* (1981), Nikolaus Berwanger, *Trăiesc printre rînduri* (1981) și Georg Trakl, *Metamorfoza răului* (2000).

Distincții: Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1976, 1980, 1991, 2001), Premiul Asociației Scriitorilor din București (1971, 1974), Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu“ (1994), Marele Premiul „Ion Vinea“ pentru Poezie (1996), Premiul APLER pentru traducere în limba română (2004), Radio România Cultural – Premiul pentru Poezie (2006), Premiul Național „Tudor Arghezi“ pentru Opera Omnia (2006) și multe altele. De asemenea, a fost decorat cu Ordinul Național „Pentru Merit“ în grad de Cavaler.

DILEMA
Petre Stoica
Simbolia

„Eu sînt de asemenea un animal fricos”

interviu-colaj cu Petre STOICA

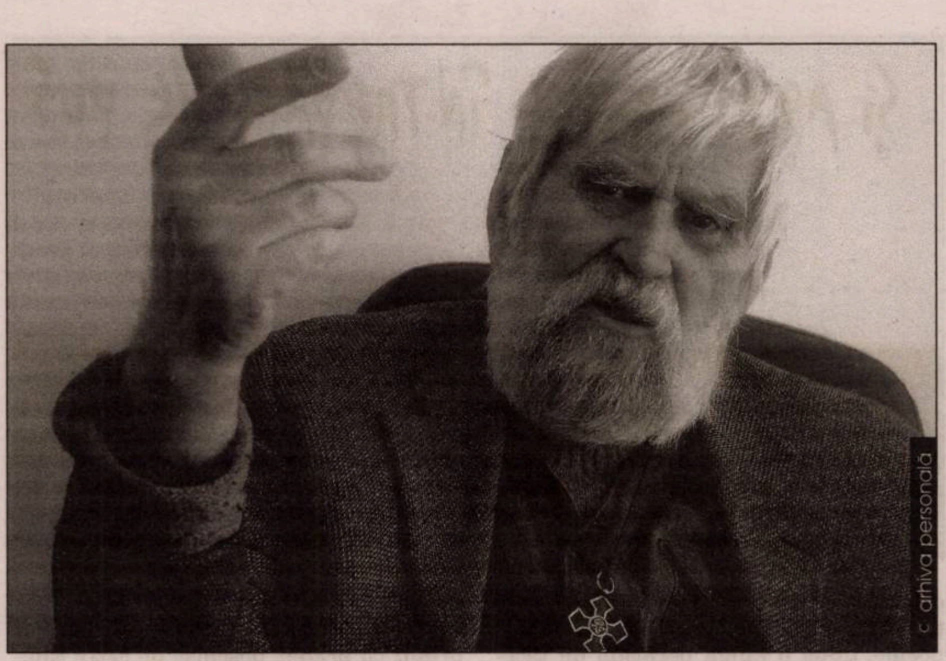
c arhiva personală

Ce fapt de viață v-a marcat destinul și a hotărît pe ce căi să porniți?

Aflîndu-mă în clasa a doua primară, inspirat, tata mi-a adus de la oraș cîteva cărți de basme. Tata și-a dat seama că lectura este o modalitate de a mă smulge din rele, pentru că nu-mi plăcea să merg la școală, mergeam pe cîmpuri, făceam tot felul de prostioare... Și a început să mă alimenteze cu cărți. Citindu-le fascinat, imaginația mea, alimentată abundent de miturile și întîmplările satului, se voia concretizată pe hîrtie! În fond, țineam să-mi imit părintele, care scria neîntrerupt, numai că stiloul lui, Parker, torcea altceva pe hîrtie: cifre contabile. La un moment dat, m-am pomenit autor de poezii în grai bănățean și de monologuri comice, kitsch-uri destinate serbărilor de la Casa de Cultură.

Hotărîtor pentru stilul meu literar a fost însă contactul cu poezia, mi-a pus-o la dispoziție biblioteca liceului, alcătuită cu mînă expertă. Aveam 14 ani și rafturile ei mă pofteau îmbietoare. Custodelui bibliotecii îi era însă străin cuvîntul „decadent“. Curînd devenisem clientul elegantelor librării și anticariate timișorene. Pornit la „vînătoare subtilă“, în 1945 am intrat în posesia unor tipărituri rarisime: *Scîntei galbene* de Bacovia și *Paradisul suspinelor* de Ion Vinea.

Cînd ați scris prima poezie?

În clasa a treia am scris o poezie eminesciană. Îmi amintesc un catren din ea: „Timpul trece cu grăbire, / Zilele se isprăvesc, / Eu mai scriu o poezie, / Căci nu știu cît mai trăiesc“. Îți dai seama ce pesimist puteam să fiu la 10 ani!

Ce reprezintă în poezia dvs. preferința pentru obiecte?

Toată viața mi-a plăcut, cum spuneam într-un vers, „să trăiesc uitat printre lucruri uitate“. Mi s-a spus de aceea că nu scriu o poezie de idei. Ce tautologie, ce idioțenie! De parcă poezia în sine nu este ea însăși o idee. Cred că cea mai mare contribuție a expresionismului în acest veac este ridicarea anodinului la rang estetic. Să vezi aura unei linguri sau iradierea lăuntrică a simplității omului constituie cuceriri demne de acest veac inventiv pentru poezie. Calea era deschisă de Baudelaire, însă numai veacul nostru a dat lucrurilor liberă trecere în poezie. Cu o singură excepție: Petrarca, cel care a cîntat pieptănul cu care se despăduchea Laura!

Dar la noi s-a născut prejudecata că dacă nu scrii o poezie abstractă, dacă nu apar anumite figurații, atunci poetul e un prozaic, unul de mîna a doua, a treia. E mult mai greu să trimiți un mesaj într-un limbaj inteligibil, și în același timp subtil, decît să umbli cu metafore. A scrie metafore este foarte ușor.

Vorbiți-ne despre umilele obiecte din podul bunicii dvs.

Podul bunicii era o lume a basmului, în care, odată intrat, rămîneai cu gura căscată. Găseai acolo de toate, de la sticluțele cu eticheta „Diana“ pînă la gramofonul cu pîlnie sau lustra cu scripeți, înlocuită cu lampa Petromax. Atinse de lumina ferestruicilor tăiate în tonul casei, obiectele primeau o aură violet-portocalie, dezvăluindu-le somnolența.

Spirite practice, bănățenii arareori aruncau obiectele ieșite din uz, găsindu-le întotdeauna locul dinainte stabilit. Potcoava tocită, bucșa crăpată, ghidonul bicicletei Record (cu care se plimba și Tolstoi), inelușul vreunui sărsam se adăugau cuminte altor fleacuri atîrnate de grinda podului, de stîlpul șopronului. Nu mai prezentau vreo valoare practică și totuși le păstrau, unii cu gîndul că le-ar mai putea fi de folos cîndva, alții încredințați că sînt relicve demne spre a le arăta urmașilor. În chipul acesta oamenii locurilor mele de baștină trăiau sentimentul durabilității, al unei mai domoale treceri a timpului.

Copil crescut în șesul fără prea multe locuri ale tainei (pădurea, zăvoiul, eleșteul), găseam teitorii de refugiu în perimetrul caselor masive, cu labirinturi și încăperi întunecoase. Prospectînd cu cei de o seamă cu mine podurile caselor, descopeream adevărate Semiramide. Scufundat pînă la inimă în grîul proaspăt treierat și orînduit prin despărțituri (pentru pîine, pentru negustorul de cereale, pe semănături), privirile mele curioase descopereau felurite lucruri mai puțin „contemporane“ mie. Cu acele fericite prilejuri se întîmpla să ascult relatări declanșate de însuși stăpînul obiectului intrat în raza contemplării: cu el, felinarul, ieșise într-o noapte, înainte de Primul Război Mondial, să urmărească nivelul apelor în curs de revărsare; cu el plecase odată să-l aducă pe doftor la căpătîiul bolnavului, și tot cu el, în serile de iarnă, pleca să joace farbel. În închipuirea mea, obiectul se însuflețea și, rămînînd singur, aveam sentimentul că-i aud respirația.

„Iubesc simetria, rotunjimea formei.“

Copiii întregistrează imagini străine maturilor sau rețin limbaje misterioase, care îi pot urmări vreme îndelungată. Nu stau oare reprezentările celor mici la temelia basmelor? Dacă admitem existența farfuriilor zburătoare (de astă dată o scorneală a copiilor cu mustăți), de ce n-am accepta și ideea existenței unui limbaj, a unui suflet al obiectelor? Dar să lăsăm animismul pentru altă dată...

Mărturisesc însă că am nostalgia obiectului uitat, prăfuit, singular, ce rareori își găsește perechea. Nimic mai firesc, avînd în vedere că epoca hiperindustrializată produce obiecte în serie, multiplicîndu-le pînă la sațietate. Altfel, prostul-gust, kitsch-ul, care își găsește inepuizabile surse de alimentare în masele plastice, invadează întreaga planetă. Aceste produse și-au pierdut individualitatea, tot așa cum omul erei tehnocrate riscă să-și piardă identitatea. Truisme? Poate. Cert e că „relațiile omului cu obiectele sînt din ce în ce mai trecătoare“.

Se fabrică obiecte ieftine, în ritm delirant, multe dintre ele, după o singură întrebuințare, luînd calea gunoiului. În locul paharului pictat, cu buza aurită, de la, să zicem, Băile Olănești – Vîlcea, a apărut paharul de plastic pe care îl azvîrlim în stradă de îndată ce ne-am potolit setea. Un prototip succedă altuia, o inventivitate o întrece pe alta, înainte ca între om și obiect să se fi realizat o intimitate, o legătură afectivă. Toate astea, vorba americanului Alvin Toffler, lasă „consecințe psihologice grave“. Odinioară omul crea pentru durată, nu pentru „folosit și aruncat“.

Sînt departe de a fi un dușman al civilizației industriale, de ale cărei roade mă bucur zilnic, dimpotrivă, o doresc în continuă dezvoltare, rațional însă, conform adevăratelor noastre cerințe.

În oglinda discului patefonului Columbia, răsucindu-se cu nonșalanța vremii care l-a produs, îl văd pe tatăl meu petrecînd pe veranda casei, cu prietenii. Și cîte nu văd? Benzile ascunse în pîntecul casetofonului n-o să ne arate niciodată nimic. Vor rezista ele timpului care, în setea de *mai nou, mai practic, mai ieftin,* nivelează totul în calea sa? O întrebare absurdă, dar numai pentru scepticii puși pe întrebări de felul: va supraviețui omenirea anului 2000? Toba de tinichea a copilăriei mele vestește însă și glorioasa trecere spre mileniul trei.

„Repetata retranscriere“

Dacă ar fi să vă revedeți opera, această operă în care, după opinia noastră, nu există poezii gratuite, ați schimba ceva?

De astă dată părerile noastre sînt în divorț. Am poeme mîngîiate de mucegaiul gratuității, deschideți, bunăoară, volumul *Pietre kilometrice* din 1963, care, culmea, unora le mai place și astăzi, poate pentru tonul puțin neobișnuit în epocă. Se află în tipăritura cu pricina versuri semănînd unor haine întoarse pe dos. Întrucît nu fac parte din categoria poeților demni de a fi reeditați, ce rost ar mai avea să repar o garderobă cu piese ciupite de molii?

Ați împlinit de curînd o vîrstă rotundă. Ce înseamnă pentru dvs. această sumă de ani?

Nu am renunțat la nici unul dintre „viciile“ tinereții, ba aș spune că viciul lecturii mi-a sporit. În privința scrisului, de-abia mă aflu pe drumul spre pisc. Evoluția mea a fost lentă (ce fericire!), fără explozii spectaculoase. Felicitările timide, premiile, traducerile peste hotare mi-au sosit la timp. Succesul brusc putea duce la vîrtejul pieirii – cazuri, cîte vreți.

Scrieți greu?

Scriu relativ greu, mai cu seamă după zile inactive sau de oboseală excesivă. În căutarea mea de a așeza cuvîntul la locul potrivit, se întîmplă ca acestuia, înfumurat și antipatic, să-i displacă vecinătatea altui cuvînt, considerîndu-l șchiop, chior, lepros. Apar rezistențe de lungă durată ce pot fi înfrînte printr-o metodă universală: repetata retranscriere. Te vezi transformat în muncitorul carierelor de piatră. Pînă la urmă strădania încăpățînată aduce satisfacție, inima cîntă triumful. Iubesc simetria, rotunjimea formei. Îi salut pe cei avînd curajul să afirme că stilul primează adevărului. O frază invadată de paraziții limbii, de expresii ruginite și căzute în desfrîu, mă îmbolnăvește. Le pot evita în scrisul meu? Regret vechile mele neglijențe stilistice, duhul lor de broască rîioasă mă urmărește și în somn.

Poemul are un nucleu magic în plasma căruia există multiple nuanțe de ton și culoare. Nu chiar întotdeauna te-ai fixat definitiv asupra nuanței ideale, apar astfel incertitudini născînd variantele, cred că fiecare poet înzestrat cu oarecare experiență trăiește o asemenea stare de nesiguranță, care e de natura inefabilului.

Este știut că sînteți unul dintre cei mai fanatici apărători și păstrători ai prieteniei literare. Cine vă sînt prietenii?

Ce întrebare balcanică! Am peste 1.000 de prieteni și ar fi o impietate să-l omit pe vreunul. Apoi gîndește-te că mîine seară mă duc la Casa Scriitorilor unde-l întîlnesc tocmai pe cel uitat la numărătoare. Ce să-i spun? Te întreb însă la rîndu-mi: l-a văzut vreodată Bacovia pe Blaga? Cred că nu, deși erau excelenți prieteni. În epoca asta, scriitorii se văd cam des între ei.

Ani în șir ați iubit și ați crescut iepuri. Undeva spuneați că ați început să le semănați. De unde pasiunea asta pentru niște animale fricoase?

Eu sînt de asemenea un animal fricos. Dar pasiunea pentru iepuri am avut-o din copilărie. La Bulbucata eram posesorul unei crescătorii extraordinare, de 800 de iepuri. Iepurii mi-au disciplinat viața. Cînd ai un animal, trebuie să ai o grijă foarte mare de el. Eu aveam un program foarte sever, pe care nu putea să-l deturneze nici cea mai frumoasă femeie din lume. Mă ridicam de la chefuri ca să plec să îngrijesc iepurii.

În ce animal credeți că vă veți reîncarna?

Într-un cal. Îmi plac foarte mult caii. Sînt frumoși, sînt harnici, sînt blînzi și sînt chinuiți de oameni.

Interviul de față este real, deși nu există ca atare, avînd la bază conversații cu scriitorul purtate de Dinu Flămând (Amfiteatru, *nr. 12/1977), D.R. Popescu* (Tribuna, *nr. 46/1980), Titus Crișciu* (Flacăra, *nr. 5/1982), Ion George Șeitan* (Orizont, *nr. 8/1982) și Robert Șerban* (Luceafărul, *octombrie 1999). A compilat Marius Chivu.*

DILEMA
Petre Stoica
Simbolia

Adrian MUREȘAN

Arheologia blîndă a memoriei

Înainte de a fi un memorialist, Petre Stoica este un excelent recuperator. Dimensiunea documentară, aproape gazetărească, a însemnărilor și a memoriilor sale este cu atît mai valoroasă astăzi, într-o epocă în care incursiunile criticii și ale istoriei literare scot la iveală probe menite să echilibreze pulsiunile și inflamările discursului *est-etic*, de care anii ’90-2000 au fost puternic amprentați.

Relectura *Amintirilor unui fost corector*, tipărite întîia oară în 1982 și cuprinse în recenta ediție îngrijită de Marius Chivu (Humanitas, 2019), prilejuiește, între altele, înțelegerea pe dinăuntru a unor procese complexe, precum sînt, de pildă, chestiunea traducerilor în România comunistă ori cea a eforturilor pe care critica și lumea literară românească le-au făcut, în siajul Obsedantului Deceniu, pe drumul extrem de dificil către autonomia esteticului.

Pe această filieră, mărturiile prețioase, și nu mai puțin picante, în spiritul cărora benignul și boemul ochi al poetului Stoica nu obosește a se entuziasma, sînt extrem de variate. Ele vizează nu doar dezvăluiri relevante pentru „semnele vremii“, din culisele unor traduceri literare (precum paternitatea acestora, adesea atribuită injust, cîtă vreme autorii autentici ai traducerilor erau indezirabili ori nu aveau drept de semnătură) ori ale corecturilor impuse unor capodopere ale romanului românesc, sub presiunea cenzurii (*Moromeții*, *Sfîrșit de veac în București* etc.), ci reușește să redea întreg suflul unei epoci. O epocă, surprinzător pentru amatorii de radiografii în alb-negru, destul de nuanțată și de pestriță, redată nu atît la firul ierbii, cît din unghiul celui care știe că nu are posibilitatea unei discuții (și nici nu insistă) asupra terorii aparatului represiv, precum o vor putea face memoriile ivite la noi după 1989. Fapt cu atît mai valoros și mai interesant astăzi, pentru că oferă o perspectivă a ochiului deja învățat cu regulile jocului.

Există viață și după nenorocirile aduse de sovietici în anii ’50: acesta pare a fi unul dintre mesajele mai mult sau mai puțin fățișe, și deopotrivă subversive, care animă memoriile lui Petre Stoica. În contra celor care, de la înălțimea unor tribune pretins academice, socotesc poezia lui Arghezi drept „o amărîtă de căcărează“ ori se delimitează, hîtri și cu pretinsă superioritate, de Dante, pe care îl consideră „slab“ și pe care îl supun odioasei demascări, în virtutea acuzației că „nu a descris clasa muncitoare și lupta de clasă“, se trăiește în răspăr gustul victoriilor infime. Simpla publicare a unor poeme, după o lungă perioadă de tăcere, echivalează cu un triumf de neegalat. Gustul victoriei este adus de către ucenic și apoi savurat alături de maestrul său (în cazul acesta, Ion Vinea), într-un ritual care va traversa, ca o marcă dramatică, climatul postbelic, dinspre tulburii ani ’50 pînă în evul disidențelor din deceniul al nouălea. Operațiunea a reușit, ucenicul redactor și corector a putut să treacă poeziile maestrului dincolo de persecuțiile efectuate de zînele cele rele ale tiparului, în iluzia atemporalității: „Poemele au apărut în luna octombrie, anul o mie nouă sute șaizeci și trei. Cu revista la braț, m-am avîntat spre [strada] Braziliei, trăind fericirea pe care azi, vai, o cunosc destul de rar. Toamnă de neuitat. Luminile zilei se voiau întîrziate, picurînd în suflet mierea anului în declin. Arborii străzii se despoiau în mătăsuri mărunte ce pluteau duioase deasupra streșinilor. Ajuns în fața poetului, am îngînat cîteva cuvinte, cuvintele izbînzii. Chipul său, arămit de soarele mării, purta unda emoției greu reținute. Cît timp a trecut de cînd se văzuse ultima dată tipărit cu versuri? Putea oare să-și mai aducă aminte?“.

Și ar fi atîtea întrebări de pus
© I. Barbu

Gustul victoriei este dat și de faptul că ucenicul reușește să salveze unele dintre bijuteriile maestrului (de această dată, boemul său director de conștiință, Dimitrie Stelaru), și chiar să redea întreg contextul recuperării, de pildă, a unui poem neprelucrat, care rezuma vizitarea cămăruței „futuriste“ de către acesta, brăzdată de felurite țevi și improvizată de către oropsiții studenți în subsolul de pe strada Armenească, în spiritul unei clandestinități anarhice. Deși nu era spațiu suficient, „îngerul vagabond“ va fi primit cu brațele deschise de către tinerii săi cititori și admiratori, pentru o bună bucată de timp.

Această serie a micilor izbînzi este contrapunctată și transferată apoi în planul superior-instituțional, ca un simbol al ideii că, în chip cumulativ și cu nenumărate eforturi, aerul poate redeveni, totuși, respirabil. În acest punct, exemplul oferit de revista *Steaua* și, în particular, prin figura lui A.E. Baconsky, este mai mult decît relevant: în paginile revistei „se milita pentru refacerea legăturii cu tradiția glorioasei noastre literaturi dintre cele două conflagrații mondiale“, pentru „publicarea valorilor uitate pe nedrept“ și „pentru descoperirea și încurajarea tinerelor talente orientate spre modernism“. Se lupta, așadar, împotriva dogmatismului, a agramatismului și a „imposturii drapate în plușuri strălucitoare“.

Jimbolia
© I. Barbu

Chiar dacă, în filigran, cititorul poate lua fără dificultăți pulsul unei lumi a traumelor colective și individuale, pe versantul căreia, de pildă, poetul Stelaru eșuează în multiple episoade psihotice și violente, sub efectul alcoolului, Dan Constantinescu, traducătorul lui Rilke, evadează temporar de la spitalul de boli nervoase, iar intelectuali străluciți ca Ion Vinea sau A.E. Baconsky sfîrșesc într-o cinică autoizolare, perspectiva memorialistului rămîne una relativ luminoasă, înveșmîntată într-o scriitură empatică și alchimică, menită să dizolve tensiunea și să alunge umbrele. Secretul acestei „blîndeți“ îl aduce cu sine chiar plăcerea pioasă și terapeutică a rememorării figurilor de mentori, deși nu se participă cu aceeași intensitate la devoalarea tainelor fiecăruia. Nu toți sînt zugrăviți cu același har narativ-descriptiv: raza de proiecție pare a-i privilegia pe mateinul Stelaru și pe sobrul și fascinantul Baconsky (cu accesele și alura verniană a unui veritabil căpitan Nemo), și mai puțin pe Vinea ori pe Adrian Maniu.

O altă resursă a blîndeții ochiului benign al lui Petre Stoica (boemul debutant își iese din fire o singură dată, pe firul evocărilor, și anume atunci cînd îi ia apărarea lui Negoițescu în fața lui Marin Preda, pe care îl apostrofează violent, spre însăși uimirea marelui prozator care renunță să-i dea o replică, însă îi livrează, în schimb, o lecție de omenie) o constituie și slăbiciunea sa pentru registrul *sapiențialului*, pentru fixarea pioasă în formule memorabile. Acestei slăbiciuni îi corespund, de altfel, și unele scăderi encomiastice ale stilului, mitologizarea excesivă, probabil intrată în atingere cu eternele reveniri ale „melancoliilor liceanului de altădată“: interesul pentru „pagini nemuritoare“ ori pentru soluții portretistice vetuste, precum cele folosite în cazul lui Adrian Maniu („neasemuitul făurar de verb românesc“, septuagenarul cu „frumosul său cap de medalie zămislită în ateliere cerești“) ori în cel al lui Sadoveanu („voievodul literelor românești“ etc.).

Un caracter sapiențial, aproape clasicizant, capătă, de pildă, evocarea figurii unui alt maestru, de către același student entuziast: „Ecourile cuvintelor, ale îndemnurilor sale izvorîte dintr-o înaltă moralitate, îmi răsună necontenit în inimă“. Sfaturile profesorului și esteticianului Tudor Vianu îl călăuzesc în tentativa de a face ca lumea „să devină mai dreaptă“. Deși nu lipsesc nici accentele critice („fără acel fascinant *Sfîrșit de veac în București*, locul lui Ion Marin Sadoveanu în peisajul literaturii române ar fi rămas periferic“; „Azi, *Ion Sîntu* anevoie ne mai poate convinge. Din această creație chinuită rămîn cîteva fragmente valoroase. Alături de personaje vii, acționează altele, neconvingătoare, puse în situații neverosimile“), totuși perspectiva uniformizatoare și dominantă este aceea a bucuriei trăirii nostalgice în preajma marilor mituri: „Pentru mine, maeștrii literelor românești au fost dintotdeauna niște zei, în fața cărora aș fi putut îngenunchea“.

Salturile prozei memorialistice survin, în chip firesc, prin sondarea poeticității, prin mînuirea expertă a intertextului ori prin cîteva excelente descrieri statice, aproape picturale, care reușesc a lega, asemenea unor fire invizibile, etajele diferite ale poveștilor rememorate.

Descrieri precum aceea în care autorul *Imposibilei întoarceri* izbucnește în plîns aflînd de la tînărul său interlocutor că soția lui Baconsky, Clara, moartă alături de soțul său la cutremurul din 1977, îi ținuse mereu partea în polemicile iscate între cei doi mari scriitori. Ca mai apoi camera cinematografică să se îndepărteze treptat de neconsolatul interlocutor al tînărului poet, care își presimte, la rîndul său, sfîrșitul, ca de o siluetă care preferă remediul tăcerii, revenind, ca un fatum, la intertextul din *Moromeții* și anticipînd moartea năprasnică a marelui prozator: „Stăteam amîndoi nemișcați la capătul aleii slab luminate, sub cerul vînăt. Era ceasul morților fără candelă și stele. Fața lui emaciată avea culoarea lemnului îmbătrînit în ploaie. Împinși de mîini nevăzute, pașii ni se despărțeau. Trecuse iarna, sosise luna lui mai, și... Din înălțimea lui, salcîmul se clătină, se împotrivi, bălăbănindu-se cîteva clipe, ca și cînd n-ar fi vrut să părăsească cerul, apoi deodată porni spre pămînt, stîrnind liniștea dimineții ca o vijelie; se prăbuși și îmbrățișă grădina cu un zgomot asurzitor... După aceea se făcu tăcere“. Iată un traseu (estetic) complet.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Foame**

„Arhivez niște stări pe care le traversez“

– interviu cu artistul vizual Mircea SUCIU –

***Mircea Suciu** (n. 1978) trăiește și lucrează în Cluj, din 2014 fiind reprezentat de galeria Zeno X. Practica lui artistică include diferite materiale și medium-uri, precum acrilic și ulei, pe care le combină adesea cu tehnici de monoprint. Lucrează cu imagini găsite în ziare, reviste și în mass-media, iar temele sale ating probleme socio-politice și psihologice, artistul fiind interesat de evoluție, istoria artei, identitate și alienare. A participat la mai multe bienale internaționale: Gwangju (Coreea de Sud), Praga, Istanbul, Vilnius și Timișoara. Expoziții de grup: Kunstmuseum Bochum, Muzeul Weserburg din Bremen, Muzeul Beelden aan Zee din Haga, Muzeul de Artă Contemporană Boulder, Espace Louis Vuitton din Paris, Fondation Francès din Senlis, Maison Particulière din Bruxelles, Centrul MODEM pentru artă modernă și contemporană din Debrecen și Mucsarnok Kunsthalle din Budapesta.*

Ne aflăm într-un context politic în care nu știu dacă mai avem contact cu referințele culturale de factură antropotehnică, precum cele înregistrate de istoria artei: tehnicitatea, inovația etc. Vreau să înțeleg mai bine modul în care tu te situezi față de tehnicitate și de suporturile reprezentării, în general, și cum ai ajuns la un anumit tip de limbaj tehnic.

Poate că perspectiva mea e simplistă, dar, urmărind traseul istoriei artei, observ că schimbările majore pornesc de la subiecte sau de la situații aparent minore. Tranziția de la Renaștere la baroc se face prin schimbări aparent minore, trecînd de la un tip de compoziție piramidală, rigidă, la un tip de compoziție dinamică. *Buffer*-ul dintre Renaștere și baroc e manierismul, în acest moment apar și simbolul flăcării, linia serpentinată, dinamica culorii și a compoziției. Dacă în Renaștere era utilizat un anumit tip de lumină, ușor dramatizat, în baroc se exagerează dramatismul, ceea ce influențează culoarea și textura ei. La fel s-a întîmplat și în impresionism, post-impresionism, pointilism. Schimbările sînt minore, teoretic.

După cum spuneam, simplific într-un mod extrem motivele care stau la baza evoluției abordărilor estetice și filosofice, dar vreau să spun că un motiv aparent banal – lumina – aduce schimbări radicale. Precizez că, în această discuție, preiau anumite secvențe din istoria artei și nu urmez parcursul „corect“. Fac referințe la anumite elemente care apar și care diversifică întreaga poveste și la lucrurile care mă interesează în mod direct, pe care le punctez așa cum le văd, în perspectiva interesului pe care îl am pentru tema *evoluției*. Revenind în prezent, cîteva exemple de artiști care m-au făcut să discut problema luminii și s-o transform în subiectul pricipal în expoziția de la */SAC* sînt Rembrandt, Carravagio, Degas.

Schimbi lumina, o așezi în altă parte și lucrurile s-au dat peste cap. Problema e valabilă și dintr-un punct de vedere filosofic sau un filosof ar putea să discute mai bine decît mine despre profunzimea acestor schimbări minore. Chiar dacă pictura sau experimentele mele sînt de factură „realistă“ sau abordează fotografia, alura dramatică, prezentă în imaginile mele, ține de influența pe care expresionismul o are asupra formării mele artistice. Cred că expresionismul e o stare de spirit, nu un curent artistic și cred că evoluează și există continuu.

În ceea ce mă privește, am început să lucrez de acasă, de cînd eram copil, și am avut norocul ca părinții mei să fie preocupați de istoria artei și să reușească să adune un număr mare de cataloage de artă. Amuzant este că cele românești, aproape toate, erau tipărite în alb-negru, ilustrațiile color fiind îngrozitoare. Nu știu, sincer, dacă are vreo legătură sau nu, dar m-au fascinat imaginea alb-negru și istoria artei văzută în alb-negru. Cred că mi-a rămas undeva în subconștient acest lucru, din moment ce sînt în continuare preocupat de simplificarea abordării, de volum și de lumină și sînt mai puțin preocupat de culoarea de tip pictural pur. La mine, culoarea e simbolică, e un adaos, devine un „efect special“. Nu vreau să fie efect special, dar e un surplus, un decupaj neintegrat.

Am fost mai mult un autodidact. Cînd am ajuns la școală, în Cluj, școala nu a reprezentat ceva radical, nu profesorii au declanșat schimbarea. Cunoșteam mai mulți artiști moderni decît colegii mei, fiindcă știam de ei de acasă. A fost foarte important pentru mine faptul că am traversat diverse momente, am făcut cópii după Amedeo Modigliani, Maurice Utrillo, Chaïm Soutine, Henri de Toulouse-Lautrec, în dorința de a învăța.

> *„Trăim într-o criză morală și etică.“*

Dar, pînă la urmă, vezi că lucrurile se sedimentează în timp. Astea sînt învățarea și cunoașterea limbajului, *mimesis* și *imitatio*. Am ajuns, încet-încet, la arta de după al Doilea Război Mondial, am făcut cunoștință cu arta americană și am rămas destul de atașat de unele abordări. Pentru mine, Robert Rauschenberg e un personaj important pentru felul în care a înțeles să distrugă compoziția clasică. Pur și simplu, nu a mai ținut cont de compoziția clasică, suprafața pe care el creează poate fi comparată cu un *moodboard*. Sînt adăugate imagini disparate, iar omogenizarea lor are loc prin intervenții gestuale de factură picturală. Îl menționez pentru faptul că aduce în discuție un nou mod, o nouă abordare a esteticii și tehnicii care mă stimulează în munca mea recentă.

Modul în care mă gîndesc la imagine (la *iconic)* nu urmează unitatea picturală de factură clasică. Dezvolt sau creez fragmente care par adăugate, asemenea unui colaj în care imaginea se află într-un raport de dialog, de complementaritate, ca într-o conversație cu o imagine de altă factură, de tip abstract – adică picturalitatea e în dialog cu imaginea de tip fotografic, integrat sau în disonanță.

Am fost și cred că sînt un desenator foarte bun, multă lume mi-a reproșat că nu știu să pictez pe cît de bine știu să desenez. Am devenit obsedat de ideea de a controla volumul. Inițial am folosit un diaproiector pentru a proiecta schițele pe pînză, dorind să grăbesc execuția, să controlez compoziția, detaliul. Tehnica asta, monotipia, e o greșeală de atelier. Aveam foarte multe printuri pe folie acetat, printuri monocrome și am hotărît să le prezint într-un show, adăugîndu-le culoare, pictîndu-le în spate, ca pe vitralii. Acrilicul nu se usucă total, rămîne lipicios și, la un moment dat, după ce le-am suprapus și le-am desprins, am văzut că se desprind tonuri. Mi-am zis să merg mai departe cu acest experiment și, în ani de zile, l-am perfecționat pînă am ajuns la, probabil, ce puteam să scot mai bun din tehnica asta.

După cum spuneam, sînt preocupat de controlul imaginii, sînt interesat să am control asupra imaginii, pînă în cel mai mic detaliu. Știu că, privind din perspectiva tradițională, ceea ce fac eu e discutabil sau mai puțin ortodox.

Am studiat cu o bursă Erasmus, la Palermo, și am intrat în contact direct cu restaurarea de pictură barocă. La un moment dat, m-am întîlnit cu Ami Barak și, văzîndu-mi intervențiile pe monotipii, mi-a spus că e ca și cum aș restaura fotografia. Remarca lui m-a făcut să adopt ideea de restaurare. În perioada respectivă, imaginile mele erau pline de accidente, tehnica pe care o dezvoltam era la început și, evident, imperfectă. Apăreau foarte multe spații aerate care spărgeau imaginea, plus gridurile respective. Am decis să le ascund, să corectez fotografia, s-o retușez.

Nu vreau să banalizez, dar lucrurile nu sînt așa de spectaculoase în spatele cortinei. Lucrurile sînt cu mult mai simple. Pînă la urmă, mi-am clarificat mie ceea ce vreau să fac și să duc mai departe. Relația dintre pictură și fotografie apare în hiperrealism, în America, în arta pop, Andy Warhol fiind unul dintre exemple, în arta italiană din perioada ’60 și după, acestea fiind doar cîteva exemple. Mi-am propus să continui relația aceasta și să îmi dezvolt propriul limbaj pornind de la niște corelații consacrate, precum realism, pictură, fotografie, inovație tehnică. Pînă la urmă, imaginea, deși pare că e o fotografie, e o monotipie, adică e o culoare acrilică ce a absorbit tonerul. Numesc tehnica aceasta și *underpainting*, pentru că pictez în spate, asemenea picturii pe sticlă sau vitraliu.

Te invit să ne apropiem de contextul în care ne-am întîlnit, expoziția de la /SAC. Sînt legături între expoziția „Hotel Empathy“ și „The light of recent events“ sau e un registru diferit de lucru? Expoziția de la /SAC poate fi receptată și ca o revenire pe scena din București, după mult timp. Nu ai expus de peste zece ani, iar acum, cînd o faci, propui tema autoportretului. Vii cu o temă nișată care, în mod tradițional, e asociată cu gesturile maturității și ale finalității.

Evident, sînt în recluziune, ca toată lumea. Mă deranjează cînd văd că lumea e într-un conflict, iar artiștii fac peisaj sau orice altceva. Ce Dumnezeu? Sînt subiecte pe care nu poți să le ratezi, așa cum e subiectul care definește momentul acesta. Aș spune că sînt *coronapaintings*. M-am apropiat de subiectul acesta din mai multe motive. În principal, imaginile din expoziție reprezintă stările de anxietate provocate de o stare socială locală și globală dramatică, provocată atît de pandemie, cît și de tensiunile sociale de tip rasial, politic naționalist etc. Lucrurile s-au acutizat, în prezent. Cu precădere după 2008, curatorii au ales să funcționeze după sisteme pe care le-au creat și să mizeze pe anumite teme: etnologice, politice, rasiale, de gen etc. Corectitudinea și recuperarea unor probleme legate de orientarea sexuală sau de rasă sînt lucruri musai de îndreptat.

Tema aceasta a apărut cumva ca un semnal de revoltă. O parte a interpretării imaginilor expuse ține de frustrarea unei entități geografice, care e discriminată. În acest context, ritualul spălării e un ritual al ștergerii, al anulării identității, e un act de disperare. Mă joc cu ideea de vinovăție catolică, dacă e să fiu sincer, e un act de negare. Vreau să mă spăl, să șterg ceea ce sînt, să mă reinventez. Arhivez niște stări pe care le traversez. Nu le critic, nu mă poziționez, eu doar le arhivez. Și sînt niște emoții articulate, care țin de o un anumit nivel de sinceritate.

Mă uitam la ipocrizia instituționalizată din jurul cazului lui Philip Guston. A început ca artist abstract, prin ’60, a renunțat la direcția abstractă pentru a aborda o imagine figurativă, de factură expresionistă, subiectul principal fiind personaje din Ku Klux Klan. În contextul acesta trumpist, i-au fost refuzate toate *show*-urile de către toate instituțiile itinerante prin care trebuia să fie prezentată expoziția, doar pentru că atinge niște teme fierbinți.

Am avut o lucrare la Frieze NY în 2018, care se numește *Humanity*. Era un personaj feminin pe o canapea, cu un chip colat, ca o mască, în fundal erau două fragmente din istoria americană, o gravură cu personaje care se mîncau între ele, una dintre primele gravuri ale coloniștilor care ilustrau canibalismul și, cealaltă, o linșare a unui personaj în Alabama. În timp ce montam lucrarea, am auzit pe cineva, probabil unul dintre directorii tîrgului Frieze, spunînd că speră să nu fie probleme cu lucrarea, neștiind că eu sînt artistul. Mă gîndeam că sînt în America și că e momentul să aduc în discuție lucrurile astea, mai ales că mișcarea BLM nu era încă formată sau era la început.

Cînd eram copil, ziceam că, în anul 2000, pe strada „Car Max“, o să ne dăm cu rachetele. Acum, în 2021, am intrat deja în alt secol și problemele acestea sînt la fel de prezente ca acum cîteva secole. Evoluția e la zero, practic ne confruntăm cu aceleași probleme dintotdeauna. Problemele sînt eterne. Noi discutăm despre evoluție, dar, practic, umanitatea nu a evoluat și nu evoluează. Se ține cu dinții de conservatorism. Ar trebui să numim și niște vinovați: unde ne sînt filosofii? Unde sînt oamenii de știință, cei care iau premiul Nobel și care scriu filosofie, economie, care lucrează în *think tank*-uri? Cred că trăim într-o criză morală și etică. Nu există o nouă poziționare filosofică, de factură revoluționară ultraumanisă, care să ne facă să ne gîndim serios la ceea ce se vorbea în *Star Trek,* în anii ’60. Sîntem niciunde. Automat, disperarea aceasta e ilustrată în tematica pe care o abordez, nu are cum să nu fie dezbătută, chiar dacă într-un mod subtil.

(varianta integrală a interviului poate fi citită pe dilemaveche.ro)

interviu realizat
de Silviu PĂDURARIU

Mai multe interviuri și materiale despre arta vizuală contemporană la unrestbucharest.com.

■ ■ ■

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Recuperare și înnoire

● Michel de Montaigne, *Eseuri*, Cartea întîi, traducere din franceză, cronologie și note de Vlad Russo, cu o prefață de Michel Onfray, Editura Humanitas, 2020.

Deși rubrica aceasta – mai exact, varianta ei care cade în responsabilitatea mea – este dedicată traducerilor din literatura universală, ficțiunii, consider că aceste două apariții recente despre care vorbesc astăzi merită orice derogare de la eventuale principii editoriale interne. Cred, și am înțeles lucrul acesta încă din primii ani de juniorat editorial, că nici o editură care-și respectă cu adevărat statutul și tradiția (cea modernă, de la Aldus Manutius încoace) nu poate neglija latura de „misionariat“ a acestei meserii. Consider, așadar, că o editură mare nu se face stînd cu ochii pe topurile zilei și ancorat în solul nisipos al actualității livrești.

În logica lui Bourdieu, pe piața bunurilor simbolice, o editură este prinsă între două logici economice: cea antieconomică, orientată spre acumularea de capital simbolic, și una pur economică, a ciclului scurt de producție. Atunci cînd una dintre logici prevalează strivitor asupra celeilalte, sînt toate șansele ca respectiva entitate editorială să fie una ratată. De aceea, actul retraducerii, al reeditării operelor fundamentale, actul „reciclării“ marilor cărți sînt probe pe care trebuie să le treacă un editor adevărat pentru a-și proba calitatea de „misionar“.

Aș adăuga că autorul acestei note despre două ediții cu totul speciale recent apărute în limba română nu este nici un cititor împătimit de Montaigne, nici un filozof capabil să cunoască „la literă“ dialogurile platoniciene, ci un simplu cititor al *Eseurilor* și al *Dialogurilor* și un vechi și pătimaș scormonitor prin anticariate.

Ediția în limba română a *Eseurilor* lui Michel de Montaigne era de ceva vreme o adevărată licornă pentru împătimiți și pentru căutătorii de comori prin anticariatele fizice și online. Cele două volume apărute în 1966, respectiv 1971, în traducerea Mariellei Seulescu, la Editura Științifică, fie nu se găseau, fie erau foarte scumpe. Iar cel care reușea să pună mîna pe ele și nu se înarma cu o răbdare anacronică și chinuitoare găsea de multe ori că limba română folosită de traducătoare se dovedește incomprehensibilă, mai ales unor generații care nu mai au nici urechea, nici gîndirea acordate la limbajul cronicăresc. Și mă refer aici chiar și la absolvenții recenți ai facultăților de filologie, unde se înghesuie întreaga materie în trei ani de studiu. Nu vreau să pun aici accentul pe inadecvarea unei asemenea alegeri lingvistice/stilistice precum cea făcută de Mariella Seulescu (iar acum vorbesc în calitate de umil traducător – nici nu-mi pot imagina ce chin presupune această traducere), ci, mai curînd, pe necesitatea existenței unei versiuni mai apropiate vremurilor.

Din acest punct de vedere, ediția de față, prin opera de traducere a lui Vlad Russo, își atinge ținta, ba mai mult: deși ea se dovedește complet inteligibilă și actuală, reușește să păstreze și un parfum lingvistic care să marcheze personalitatea originalului.

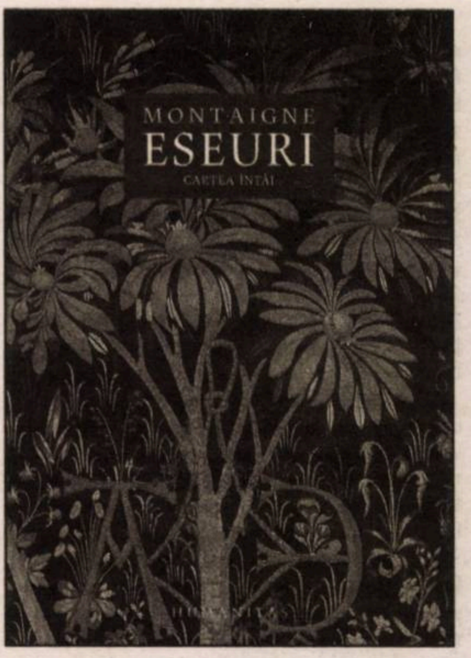

Avem de-a face, legat de Montaigne și nu numai, cu o discuție în care cele două tabere care se înfruntă își apără cu îndîrjire teritoriul: pe de o parte, puriștii, cu extrema deja marcată, în zona traducerii Mariellei Seulescu, cei care susțin perfecta echivalare, respectarea tuturor sensurilor etimologice și a implicațiilor posibile ale termenului „traducere“: trecere dincolo, strămutare a unui text dintr-o limbă în alta și, dacă e să mergem la cuvîntul *„translacion“* din franceza veche, strămutarea moaștelor unui sfînt dintr-o mînăstire în alta (strămutare adesea ilicită).

De partea cealaltă, avem tabăra inovatorilor/utilitariștilor, a celor care vor traducerea operelor aparținînd altor zone temporale într-o limbă română radical actualizată, aducînd mereu ca exemplu realizări similare din limba engleză.

Calea aleasă de Vlad Russo a fost una de mijloc, din ce îmi pot da seama: limba folosită de el reprezintă, într-adevăr, un *upgrade* față de cea utilizată acum o jumătate de secol de Mariella Seulescu, nefiind însă una atît de îndatorată dorinței de popularizare încît să evite exprimări și termeni care trimit cititorul înspre trecutul de unde ne-a parvenit originalul operei traduse. Îndrăznesc să cred că asta și era soluția ideală în cazul de față. Vorbim despre o operă care a trecut prin procese succesive de „traducere“ chiar în limba franceză, în încercarea de a o face accesibilă unui public aflat în continuă schimbare și înnoire.

> *Actul retraducerii marilor cărți e proba editorului adevărat.*

Așa cum arată traducătorul *Eseurilor* în nota asupra ediției, toate aceste eforturi de „traducere“ a operei în propria limbă au la bază diferite concepții asupra felului în care metamorfoza aceasta înnoitoare ar trebui să se înfățișeze: fie prin „corijări“ ale tipicului editorial de secol al XVI-lea (introducerea diacriticelor, corijarea punctuației și a ortografiei, introducerea paragrafelor etc.), fie prin „luminarea sensului“ care nu era accesibil decît filologului, prin înlocuirea cuvintelor al căror sens se schimbase sau se pierduse în negura vremii, neintervenind asupra sintaxei, fie, în sfîrșit, prin alterarea acestei sintaxe specifice autorului.

Traducerea lui Vlad Russo are la baza ediția Gallimard, din 2007, care, fără a fi una anastatică, revine pe cît posibil la original, păstrînd din modificări doar atît cît e necesar pentru ca lectura să fie posibilă. Ediția respectivă a fost confruntată cu cea mai recentă, din 2019, de la Robert Laffont, dar și cu traduceri precum cea a ediției din Everyman's Library, din 2003, sau a celei apărute la Bompiani, în 2012. Rezultatul este o traducere într-o limbă română foarte frumoasă, cu destul parfum arhaic încît să-i ofere bogăție, dar și perfect accesibilă unui cititor nespecializat.

Nu pot încheia fără să mă refer la un mic „război“ care s-a declanșat pe Facebook la subsolul anunțării acestei ediții: atîta timp cît o nouă traducere din Montaigne poate suscita asemenea patimi, războiul încă nu e pierdut.

● Platon, *Opera integrală*, volumul I, traducere, introducere generală, introduceri și note de Andrei Cornea, Editura Humanitas, 2021.

Cazul edițiilor Platon în limba română este puțin mai complicat și traseul acestor traduceri a urmat un drum mai sinuos de-a lungul deceniilor. Așa cum știe orice „animal de anticariat“ și, în fond, orice cititor care-și respectă statutul de intelectual, primele ediții demne de a fi numite serioase din opera lui Platon au început să apară prin anii 1970, în îngrijirea lui Petru Creția și Constantin Noica și au adunat în jurul lor o echipă *all stars* de filologi și de filozofi.

Nu e exagerat să spunem că editarea celor șapte volume din opera lui Platon a fost, pe lîngă act de cultură, și unul politic. Acestea au devenit volume de referință pentru oricine se iniția în filozofia antică, nu doar datorită traducerilor foarte bune, ci și datorită aparatelor critice, comentariilor ș.a.m.d. Respectivele ediții veneau să le înlocuiască pe cele semnate de Cezar Papacostea și Ștefan Bezdechi, corecte filologic, însă lipsite de accesoriile editoriale care au dat tot farmecul ediției Platon, *Opere*.

Așa cum s-a întîmplat în cazul Montaigne, acea ediție nu se mai găsește de mult nici în cele mai bine dotate anticariate. În momentul în care scriu această „cronică“ de ediție, cele șapte volume *PO* se pot găsi pe okazii.ro sau OLX la un singur vînzător. Atunci cînd se găsesc, volumele pot fi cumpărate doar disparat și de cele mai multe ori au prețul greutății lor în aur. Au mai fost încercări postrevoluționare de reeditare, dar de fiecare dată lipsea ceva: în cazul ediției îngrijite de Cătălin Partenie la Humanitas, aceasta s-a întrerupt la jumătatea drumului și, poate mai grav, era lipsită de note și comentarii. Apoi au apărut diverse ediții pe la edituri mai mult sau mai puțin specializate, precum Paideia, la edituri inactive sau lipsite de distribuție, precum IRI, ori, cum e cazul dialogului *Republica*, ediția 1998, la edituri cu un profil bulversant pentru cititorul de carte de filozofie (Teora).

Așa că această aventură numită Platon, *Opera integrală* vine să lege toate firele acestea care flutură în vîntul postrevoluționar și să ducă la bun sfîrșit munca începută în anii '70, în același timp corijînd din eventualele erori și carențe ale edițiilor *PO*. În primul rînd, ediția *PO* nu a fost niciodată dusă la capăt: în cele șapte volume nu se regăsesc nici *Banchetul*, nici *Legile*, nici *Epinomis*, nici *Scrisorile*. În al doilea rînd, acea operă de editare și de traducere a fost dusă la bun sfîrșit în condiții de izolare și de acces parțial la resursele bibliografice de ultimă oră.

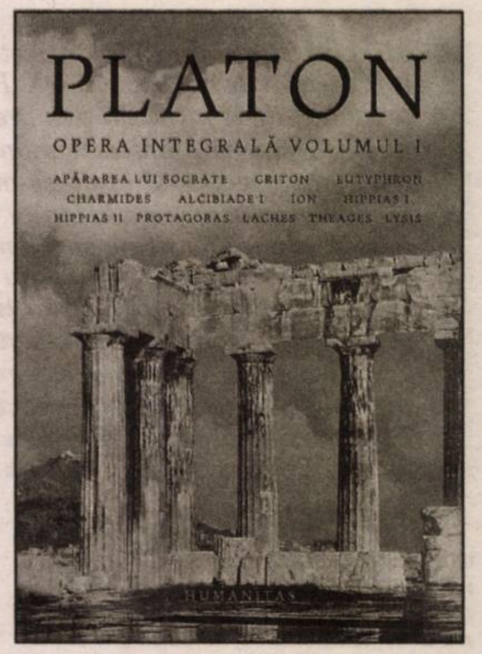
PLATON
OPERA INTEGRALĂ VOLUMUL I
APĂRAREA LUI SOCRATE · CRITON · EUTYPHRON
CHARMIDES · ALCIBIADE I · ION · HIPPIAS I
HIPPIAS II · PROTAGORAS · LACHES · THEAGES · LYSIS
HUMANITAS

Ediția de față are un singur traducător, care este și îngrijitor de ediție, autor al comentariilor și notelor și autor al *Introducerii generale*. Este vorba despre Andrei Cornea, scriitorul, eseistul și traducătorul care a fost cooptat în aventura *PO* odată cu volumul al IV-lea, dacă nu mă înșel, și care este părintele acelei ediții foarte rare din *Republica*, apărute la Teora în 1998, al cărei fericit posesor sînt (în 1998 s-a întîmplat ceva straniu la Teora, dat fiind că tot pe atunci au apărut două foarte frumoase ediții Jung). Andrei Cornea este și traducătorul lui Plotin în limba română, dar și al *Metafizicii* aristoteliene. Asumarea acestei „munci“ de către un singur om vine la pachet cu o coerență a traducerii tuturor dialogurilor, cu o concepție unitară asupra filozofiei platoniciene ce răzbate în traducerea anumitor concepte-cheie, dar și cu un plus de „eroism“.

În cazul traducerii, Andrei Cornea preferă varianta modernizării limbajului, păstrînd patina arhaizantă pentru redarea miturilor. Așa cum explică traducătorul în *Nota* sa, utilizarea de către Platon a aceluiași concept în situații diferite, cu valențe diferite, poate fi surprinsă mult mai ușor de către traducătorul unic, ce poate discrimina între diversele posibilități de echivalare. În plus, trebuie adăugat că, spre deosebire de *PO*, există acum un echilibru în partea de exegetică a volumului, fiecare dialog fiind însoțit de o *Notă introductivă* comparabilă ca spațiu cu celelalte.

Ediția proiectată va avea trei volume, care vor prezenta dialogurile platoniciene în succesiunea lor cronologică, așadar acest *POI* 1 cuprinde în mare dialogurile socratice, de tinerețe (în număr de 12), începînd cu *Apărarea lui Socrate* și încheindu-se cu *Lysis*, dialogul despre prietenie, incluzînd, așadar, cinci dialoguri în plus față de ediția *Platon. Dialoguri socratice,* apărută la aceeași editură, în 2015.

Aceste două prime volume din edițiile Montaigne și Platon vin, cred, în cadrul unei direcții inaugurate de Editura Humanitas în urmă cu cîțiva ani prin retraducerea lui Schopenhauer, urmată de noile ediții din Marcus Aurelius, Sf. Augustin și Seneca, lucru care-mi spune că există acolo o gîndire coerentă de recuperare și editare a operelor de bază ale civilizației occidentale.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

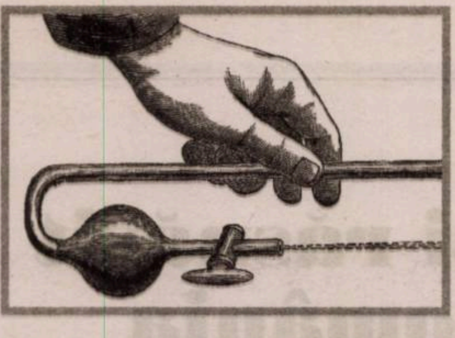

Oana STOICA

rosencrantz & co

Căsnicie. Jocurile furiei

● *Cui i-e frică de Virginia Woolf?* de Edward Albee, traducerea: Ionuț Grama, regia: Alexandru Mâzgăreanu, decorul: Andrada Chiriac, costumele: Alexandra Mâzgăreanu, muzica: Alexandru Suciu. Cu: Carmen Tănase, Adrian Titieni, Ioana Mărcoiu, Silvian Vâlcu. Teatrul Odeon.

Teatrele din București s-au redeschis la începutul lunii și au început să își prezinte premierele pregătite în perioada în care sălile de spectacole au fost închise pentru public. La Teatrul Odeon, Alexandru Mâzgăreanu propune o nouă variantă a piesei lui Edward Albee, *Cui i-e frică de Virginia Woolf?* Nu știu dacă ceea ce atrage la acest text, scris în 1962 și devenit celebru în 1966 prin filmul regizat de Mike Nichols, cu Elizabeth Taylor și Richard Burton, este tema – infernul casnic, hrănit și prin împărțirea rolurilor de gen în societatea anilor '60, cu plasarea femeii într-o zonă inactivă profesional, căci trimiterea din titlu la Virginia Woolf nu e gratuită –, mai degrabă, ar fi vorba despre partiturile generoase pentru actori.

Cum facem teatru, pentru cine și cu ce mize, acum, cînd a trecut aproape un an pandemic?

Două cupluri, unul matur, în jur de 50 de ani, altul tînăr, 30 de ani, se concurează în a(-și) provoca revelații neplăcute despre propriile căsnicii. Textul scrijelește iritant pe suprafața aparent impecabilă a familiei americane, scoțînd la iveală putreziciunea unor relații în care frustrările duc la ostilitate și nefericire. La un *after party* acasă la Martha și George, fiica rectorului unei universități din New England și soțul ei, profesor, un cuplu tînăr, nou venit în campus, Nick, și el profesor, și Honey, își pierd „inocența" maritală. Asta pentru că gazdele știu să-și tortureze invitații cu propriile războaie casnice, în care îi antrenează numai pentru a-i umili, și să îi prindă în jocuri crude prin care le smulg adevăruri inconfortabile și bine ascunse despre propriul mariaj. Cu nesiguranțe profesionale – femei poziționate în unica postură de soție aducătoare de avere / statut social, fără cariere personale, și bărbați ratîndu-le pe ale lor sau neîmplinindu-le încă – și cu dezamăgiri legate de copii și părinți, cele două cupluri se afundă în mlaștina resentimentelor și a șantajului. Agresivitatea domină noaptea, iar vorbele, gesturile, sexul devin arme care rănesc și umilesc. Peste toate planează Martha care, cu o furie mitologică îndreptată împotriva tuturor, scormonește cu fervoare în secretele și vulnerabilitățile celorlalți. Carmen Tănase merge cu Martha pe drumul deschis de Liz Taylor, o transformă într-o forță a naturii, de cele mai multe ori înfricoșătoare, nu tocmai subtilă și nici delicată, dimpotrivă, conștientă de latura ei grosieră, ba chiar plăcîndu-i să o arate și să o impună, ca pe o mască sub care își ascunde suferința de copilă fără mamă, ignorată de tată, și eșecul de a deveni părinte. Strivită și ea de masculinități dominante, Honey reacționează invers decît destructiva Martha, încercînd să atragă simpatia tuturor. Ioana Mărcoiu o întrupează ca pe o inofensivă soție decorativă, prinsă într-un mecanism în care tatăl și soțul o tranzacționează aproape ca pe o marfă, iar ceilalți (precum George) o tratează ca pe un copil. Silvian Vâlcu este un Nick sofisticat, destul de inteligent ca să se prindă repede că jocurile gazdelor sînt în mod real periculoase și suficient de vanitos încît să uite asta pe parcurs și să lase garda jos. Adrian Titieni îl conturează ceva mai apăsat decît în textul lui Albee pe George, refuzîndu-i personajului umilința la care îl supune continuu Martha și nevolnicia de caracter, și lăsîndu-i o anume demnitate distantă, înzestrîndu-l cu un ascuțit spirit de observație care îi asigură, în final, poziția de maestru al jocului. În interiorul intim creat de Andrada Chiriac, oarecum auster prin liniile verticale care forțează, parcă, o anumită traiectorie socială și profesională pe care personajele ar trebui să o urmeze și pe care, fatalitate, o ratează, spațiu dominat de o pictură impunătoare, de un roșu-sînge trasat nervos pe pînză, conflictele interioare și relațiile toxice ale personajelor au o cursivitate logică. Spectacolul lui Mâzgăreanu decriptează corect și coerent textul, chiar cu subtilitate pe alocuri (de exemplu, prin faptul că nu face din George o victimă), fără a aduce însă vreo perspectivă nouă printre numeroasele montări ale piesei (una chiar relativ recentă – 2019, la Teatrul Național „Radu Stanca" din Sibiu).

© M. Tulea

Întîmplarea face ca, în același timp cu premiera de la Odeon, Schaubühne Berlin să ofere vizionarea online a înregistrării (de uz intern) unei reprezentații din 2010 cu *Demoni* de Lars Norén, regia Thomas Ostermeier, cu Lars Eidinger *(Hamlet, Richard al III-lea)*, ca un omagiu adus dramaturgului suedez recent dispărut din cauza coronavirusului. *Demoni* pastișează piesa lui Albee: și aici sînt două cupluri care petrec într-o noapte, unul cu ascendent asupra altuia (vîrsta din textul american este înlocuită cu clasa socială), și aici sînt probleme cu copiii și părinții, absenți sau (prea) prezenți, și aici cuvintele, gesturile și sexul sînt arme de (auto)distrugere în relații care se înnămolesc, pur și simplu, și aici jocurile sînt o modalitate de a fenta suferința prin negarea ei sau prin a provoca durere (și) altuia, și aici ostilitățile scapă de sub control. La Ostermeier, însă, violența textului este conținută în spectacol, deviațiile ludice ale celor patru personaje sînt și vizuale, periculozitatea conflictelor și tendințele autodistructive se materializează în acțiuni scenice. Agresivitatea distrugerii casnice se transferă pe scenă și spectacolul este mai puțin despre patru oameni care stau pe canapea, beau și se persiflează cu cinism și mai mult despre un cîmp de bătălie pe care lupta se duce fizic, la propriu. Demonii sînt vii.

A trecut aproape un an de cînd viața noastră s-a schimbat și continuă să se schimbe. În teatru, sînt cel puțin două lucruri la care ar fi trebuit să ne gîndim pînă acum. Unul este legat de siguranța sanitară a artiștilor și a personalului tehnic, asigurată inclusiv prin integrarea restricțiilor în spectacole, chiar în text sau dramaturgia de scenă (în spectacole străine, create în pandemie și difuzate online, există soluții deștepte de respectare a restricțiilor sanitare). Asta în condițiile în care în teatre se joacă, în cele mai multe cazuri, fără mască și fără distanțare, iar personalul din instituțiile de cultură va fi vaccinat anti-COVID abia în etapa a treia, care începe în aprilie. Un alt lucru de gîndit vizează chestionarea artistică: cum facem teatru, pentru cine și cu ce mize, acum, cînd a trecut aproape un an pandemic? Pentru că nu putem relua teatrul de unde l-am lăsat în martie 2020. Sau putem, dar nu ne face bine.

© M. Tulea

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

■ ■ ■

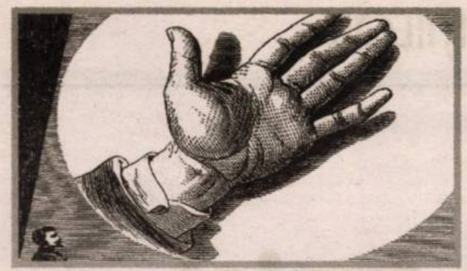

Adina POPESCU

portrete din mers

Un mare clan nășit și răsnășit care se numește România

– sau de ce urăsc nunțile –

La 13 ani am fost pentru prima oră la o nuntă, cea a verișoarei mele de la Cluj. A fost un mare eveniment în familie, ne-am adunat din trei colțuri ale țării, noi – eu și părinții mei – am călătorit o zi întreagă cu trenul, ai mei nu aveau mașină pe atunci, am ajuns obosiți praf ca să ne înghesuim în apartamentul de două camere al bunicilor mei, claie peste grămadă, unchi, mătuși și verișori, am dormit pe unde am apucat, pe canapele și saltele întinse pe jos, adulții au adormit mai repede sforăind, după cîteva *shot*-uri de pălincă. A doua zi, mama m-a îmbrăcat într-o bluză festivă cu mîneci bufante, dintr-o mătase verde, și o fustă neagră, scurtă, care se asorta cu niște ciorapi negri, cu lycra, arătam ca o adevărată domnișoară, ce mai, doar că nu reușeam să mă văd în oglinda cea mare de lîngă recamier pentru că se înghesuiau acolo verișoarele mele mai mari. Tot ca să se vadă. Apoi ne-am grăbit să ajungem la Sfat care cu ce a putut, noi am mers cu autobuzul pînă în centrul Clujului, după Sfat ne-am mutat la biserică, iar cînd a început la „sală“ nunta propriu-zisă, eram cu toții lihniți de foame. Mireasa era frumoasă și foarte tînără, avea 19 ani, doar cu șase ani mai mare decît mine. Era aceeași verișoară cu care îmi petrecem toate verile, care mă ducea în oraș, cu care stăteam cîte o oră la coadă la cinema „Republica“ pentru a intra la filmul *Liceenii*. Era frumoasă și totuși altfel, emoționată în rochia ei de mireasă umflată ca o conopidă, n-am reușit să schimb o vorbă cu ea pe parcursul nunții, mi s-a părut o străină. Nunta s-a desfășurat conform protocolului, mesele tinerilor și mesele bătrînilor, mai întîi aperitive, apoi sarmalele și friptura, mireasa a fost mai întîi furată, apoi „recuperată“, cei doi miri au tăiat tortul, taică-miu a fost mulțumit că „s-a dat“ mai mult muzică internațională decît populară. Eu mi-am petrecut întreaga noapte înșurubată la o masă „a familiei“, în bluza mea de mătase verde și în fusta cea scurtă, bîțîind din picior pe sub masă în ritmul muzicii și așteptînd să mă invite cineva la dans. Nu m-a invitat nimeni pentru că, deși aveam 13 ani, dar arătam cam de 16, nici unul dintre băieții frumușei de acolo de 18-20 de ani, parțial beți, nu s-ar fi încurcat cu o copiliță căreia, la o adică, nu ar fi avut ce să-i pipăie. În general, bărbații din Ardeal își cunosc limitele și sînt politicoși, nu se bagă ei la corupere de minore. Așadar, prima nuntă la care am participat a fost destul de plicticoasă și dezamăgitoare. Mîncarea, în schimb, a fost bună.

În urma nunții, verișoara mea a rămas cu niște casete video înregistrate la care nu s-a mai uitat niciodată. Ea și soțul ei împlinesc în curînd 30 de ani de căsnicie.

După prima nuntă, am fost la multe altele, în calitate de observator. Aveam un iubit care filma la nunți. Atunci m-am prins eu că există o întreagă „industrie“ a nunților, în care nu ești doar nuntaș, poți să fii filmangiu, lăutar, cofetar sau pur și simplu băiatul care montează cortul, grătarul, încălzitoarele de pe terasă, fata care aranjează lingurițele și florile. Prin anii '90, tot acest dichis era mult mai rudimentar decît acum, iar iubitul meu, cel cu camera, mă lua cu el ca să nu se plictisească singur între două scene cu mirii și cu nașii. Așadar, sîmbătă seara, eu mă îmbrăcam frumos și mă duceam la cîte o nuntă unde stăteam lipită de cîte o masă, masa pentru „anagajați“, care erau incluși „la meniu“ – invariabil, aperitiv, sarmale, friptură, tort, uneori pește sau fructe de mare, depinde de cît de „progresiști“ erau nuntașii, însă în general nu erau, își adaptau dorințele fanteziste în funcție de rudele mai sărace care așteptau slănina și țuica. Timp de un an, am fost la nunți de la țară, la Căminul Cultural, unde pe la ora trei a ieșit cu bătaie, pe fond de beție, am asistat la ședințe foto-video cu mirii pe faleza Brăilei – poziții studiate, văl care flutură în vînt –, însă am fost și la nunți mai *cool*, de intelectuali. Una memorabilă a fost o nuntă de aromâni la Casa Universitarilor, unde s-a dansat pe mese și s-au spart pahare, iar eu am nimerit, din lipsă de spațiu, fix la masa cu sora mirelui, o femeie cam ofilită, trecută de 45 de ani, pe care nu o voia nimeni și tot bîțîia din picior pe sub masă, în ritmul muzicii, cu speranța că acei bărbați de 20 de ani o vor invita la dans.

Era frumoasă și totuși altfel, emoționată în rochia ei de mireasă umflată ca o conopidă.

Treptat, după toate aceste experiențe, nunta la români a început să mi se pară o ceremonie stereotipă și am încercat să mă fofilez pe cît se poate în ceea ce privește nunțile prietenilor și ale rudelor, oricît de avangardiste ar fi părut ele la o primă vedere, știam că tot la sarmale și la „Ia-ți, mireasă, ziua bună!“ se va ajunge la un moment dat. O ceremonie care a plecat inițial de la niște rituri autentice și a ajuns să fie lipsită de orice urmă de autenticitate, ca multe dintre sărbătorile noastre naționale sau „de familie“, religioase sau nu. Pe lîngă că nunta e un prilej sigur de îmbuibare și de alcoolizare („mîncarea a fost bună“ a rămas în continuare un etalon, mai ales în orașele mici și la țară), un prilej de a-ți arăta opulența și bunăstarea – la nuntă se vine cu bemveul, se lipesc sutele de euro pe frunțile lăutarilor, se etalează burțile în cămășile albe, transpirate pe spate, și aurul de la gît sau de pe mîini –, nunta a rămas, desigur, în primul rînd o afacere. Și, în același timp, o „obligație“, în ceea ce privește „darul“ pentru tînărul cuplu care, la o adică, e cît se poate de pragmatic și trebuie să-și dubleze sau să-și tripleze investiția. Ce poate fi mai ipocrit decît atît? Ce jurăminte de iubire? Ce mai înseamnă „la bine și la rău“? Tînărul cuplu trebuie să plece în luna de miere în Maldive și eventual să le mai rămînă și de-o mașină, că așa e înțelegerea mutuală cu nuntașii. Vin, petrec și le alimentează bugetul de familie tînără, la început de drum. Acum vreo doi ani, am descoperit că un „obicei“ care mă șocase un pic în acei ani '90 în care toată lumea era pusă pe căpătuială e, de fapt, nepieritor, în Ardeal cel puțin există carnețele în care îți notezi cine ți-a venit la nuntă, apoi trebuie să „întorci“ participarea pe o perioadă de timp nelimitată, ai, n-ai treabă, ți-a intrat sau nu salariul sau pensia, trebuie să mergi la nuntă la fin, la finul finului și nepotul nepotului și să marci banul. Deci „afacerea“ ta a fost, de fapt, un împrumut fără dobîndă pe termen lung. Și sînt nunți din alea cu o mie de oameni, s-au construit niște săli polivalente la marginea satelor „tradiționale“ românești de nu-ți vine să crezi. Am cunoscut un cuplu care era împreună de zece ani, aveau și o fetiță de opt, însă nu se luaseră cu acte, că se înțelegeau bine și asta era tot ce conta, însă la un moment dat o duceau cam prost cu banii, aveau niște datorii și ce s-au gîndit ei? Să trîntească o nuntă! Și s-au scos, și-au plătit toate datoriile și au fost și-n luna de miere la niște băi în Ungaria, mai mult nu și-au permis, dar tot e ceva.

De curînd am văzut o statistică: sîntem pe primele locuri în Europa unde oamenii se căsătoresc cu acte în regulă și cu tot dichisul. Noi, ungurii, țările baltice și cipriotii. Iar legăturile multiseculare între nași și fini, socri, mătuși și nepoți care iau naștere sau se consolidează la nunți își pun amprenta asupra societății în care trăim. România nu e altceva decît un mare clan, nuntit, încuscrit, nășit și răsnășit și, la o adică, nici un fin și nici un nepot nu se lasă la nevoie, mereu se va găsi pentru el un loc călduț printr-un minister sau altă instituție, de preferat publică, fiindcă banii de la stat nu sînt împrumut pe termen lung. Sîntem o mare încrengătură de neamuri care au împărțit țuica și sarmaua, la răstimpuri, care ne reduce la o populație aleatorie, ce se mută de la o masă la alta, dar nu ne ridică la nivelul de cetățeni ai unei națiuni.

Uite, de asta mă „bucură“ pe mine pandemia – că le-a mai dat în cap ăstora cu nunțile lor! S-a împlinit deja un an cu mai puțin nași și mai puțini fini (și implicit mai puțini lăutari), dacă o ținem tot așa, poate ajungem departe.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Paul GABOR

Despre sociopați, cu dragoste

© wikimedia commons

Mă întreb de ce unii oameni au ochii tulburi și privirile acelea pierdute care intră prin tine și se înfig undeva, în spate, într-un perete indiferent, rece ca talpa mortului, de ce au în același timp un zîmbet tîmp agățat pe față ca un mărțișor demodat, cu firul deșirat în mii de scame? E profilul standard al nebunului care ți-ar mușca ficatul și s-ar uita la un film de desene animate cu Pantera Roz. Nu pot face altă analogie acum. Vorbeam cu un prieten care predă Sociologie într-un liceu din Constanța, eram curios și l-am descusut un pic. Mi-a sugerat să-i privesc cu atenție pe unii politicieni, pe fătucile care sînt împinse de la spate în funcții bugetare călduțe, să fiu atent la „emigranții“ care sar cu tupeu și dezinvoltură dintr-un partid într-altul, fără scrupule, să-i am în radar pe mitocanii care au capturat nemilos statul, pe politrucii bătrîni cu diplome false și pe cîțiva din noul val al politicii. Sînt la fel de tulburi și ei, au același zîmbet ticălos ca hienele din garniturile vechi ale administrației.

Iritarea cauzată de aceste fenomene nu mai este de multă vreme o preocupare pentru mine. Am devenit, din păcate, doar un spectator ineficient care analizează, își mușcă buzele și se întoarce plin de lehamite către frigider, acolo unde, cu ceva șanse, mai pot găsi o bere rece. Simt că încep să împrumut din trăsăturile acestor sociopați. Mi-e teamă că nu mă va mai impresiona nimic, că nu voi mai răspunde la stimuli. Mi-am descoperit chiar și motanul uitîndu-se cu milă către mine. Dar a început să mă turbeze lipsa de empatie. Atît cea a autorităților, cît și cea a omului de rînd care trăiește cu convingerea că lui nu i se poate întîmpla – aici revin cu gîndul la cerșetorul din Arad căruia i s-au confiscat banii –, că el nu poate fi acolo, jos, unde destinul te aruncă în genunchi și e foarte posibil să nu te mai ridici niciodată. Lipsa de empatie mă scoate din minți și devin irațional. Îmi permit acest lux, nu am de apărat nici un fel de postură, nu trebuie să-mi cosmetizez imaginea publică, nici nu mi-a trecut prin cap ideea nefericită de a candida pe undeva, măcar ca șef de scară de bloc. Pot fi irațional și lipsa de empatie a celorlalți să mă învenineze la nesfîrșit. Îmi asum acest risc. În plus, nu-mi pasă deloc de (pre)judecățile spectatorilor. Indivizii fără empatie îmi produc migrene și îmi accelerează ulcerul. E suficient să răscolesc cîteva zeci de minute printre comentariile online. Nu contează unde, nu contează subiectul articolului. Dacă discuția se centrează pe efectele Brexit-ului, apar imediat inși cu spume la gură care aruncă solemn în eter fraza deja clasică: „Să moară briții, oricum îs niște alcoolici care au cucerit lumea și au sărăcit-o!“. Dacă se dezbate vreun viol, cel mai sigur femeia fusese vinovată pentru că îndrăznise să meargă pe stradă cu o „fustă prea scurtă“. A născut o adolescentă? Normal, „i-a plăcut sexul, curva dracului“. O bătrînă a fost lovită de o mașină care trecuse în viteză: „Moartea o căuta pe-acasă și ea plecase să-și ia covrigi“.

A fost o vreme în care nu îți puteai pune fundul în avion și nu călătoreai prin Europa doar cu buletinul, de la București la Paris sau de la Cluj la Milano, era de neimaginat că puteai să iei micul dejun pe terasă-n Dorobanți, iar pe seară să-ți plimbi șlapii și unghiile date cu gel pe plaja din Zakynthos. Nu, nu era simplu deloc. Îmi aduc aminte că în perioada 2000-2002, abia ajuns în Spania, fără drept de ședere și de muncă, băteam pe la uși și întrebam dacă nu se găsește ceva de lucru și pentru mine. Deschideau spaniolii, se frecau la ochi pentru că nu prea auziseră ei accente ciudate prin sat, mai chemau un vecin și mă luau la întrebări. De unde sînt, cum am ajuns acolo, de ce nu m-am dus direct la plajă, unde ajungeau de regulă cei veniți de-afară în căutarea unui job, cum de limba română seamănă cu italiana și cu spaniola, unii știau că România e pe lîngă Moscova, alții o localizau prin fundul Turciei… Munceam la negru, nu am timp de povești despre cum se obțineau actele atunci. Am cărat pămînt, cărămizi, sute de roabe de ciment, am tăiat copaci cu drujba, am făcut paleți industriali în tură de noapte (pentru că ziua erau inspecții) și am spălat piscine cu soarele iberic înfipt în moalele capului. Au fost și perioade în care am trăit cu 1.000 de pesetas pe săptămînă (6 euro pentru cei care nu sînt la curent cu schimbul valutar de atunci). Cumpăram doar cutii de lapte și pachete de biscuiți. Aveam senzația că frec nisip în gură cînd mușcam din ei. Erau rotunzi, seci, subțiri, abia dacă trecuse oul prin ei, zahărul era mai mult o iluzie. Biscuiți „Maria“ se numeau. Făceam „mîncare de porci“ într-un castron de care îmi aduc aminte și acum. Nu o dată mi-am pus problema cerșitului atunci cînd nu mai aveam bani nici pentru autobuz pentru a străbate zonele industriale. M-aș fi așezat pe un trotuar cu un carton între picioare? Poate că nu aș fi făcut-o, așa îmi place să cred acum. Amintirile sînt amuzante. Am avut noroc atunci, găseam de muncă aproape la orice colț de stradă.

> *„Moartea o căuta pe-acasă*
> *și ea plecase să-și ia covrigi“.*

Dar dacă m-aș fi îmbolnăvit deodată de ceva grav? Sau dacă, după o tragedie familială, mi-aș fi pierdut casa, familia, dacă ai mei ar fi murit într-un accident sau într-un incendiu? Ce s-ar fi întîmplat dacă m-aș fi văzut deodată într-o situație de extremă vulnerabilitate care m-ar fi împiedicat să-mi caut de lucru? Mai mult ca sigur, aș fi fost obligat să mă duc într-o piață, într-o zonă aglomerată, și să întind mîna pentru a avea acces la un colț de pîine fără să fur sau să-i dau cuiva în cap pentru a-l ușura de portofel. Nu știu, sînt doar ipoteze, gînduri. Îmi permit, iarăși, luxul de a le avea. În România există zeci de mii de persoane care trec în fiecare zi prin situații-limită. Necunoscuți care suferă în tăcere, închiși între patru pereți fără posibilitatea de a ieși pentru a cere ajutorul cuiva, oameni singuri, suflete căzute în alcool, loviți de drame în fața cărora cei mai mulți dintre noi ar claca fără drept de apel… Cu ani în urmă, unui cunoscut i-au murit soția și copilul în vîrstă de șase ani. Fuseseră pe o plajă mai îndepărtată, aproape pustie. Le plăcea intimitatea, nu suportau să se lovească de oameni și de umbrele colorate la tot pasul. El a adormit pe pătură, băuse cîteva beri în plus. Nu i-a auzit pe cei doi care fuseseră luați de curent, în largul mării. Nu a auzit țipetele. Mediterana era agitată, iar zgomotul valurilor era foarte intens. Era singur cînd s-a trezit. A chemat Poliția. L-au găsit polițiștii dîndu-și cu două pietre mari în cap, plin de sînge, disperat. Bărcile patrulei de coastă au recuperat doar corpul soției. Copilul nu a mai apărut niciodată. Știu că a stat internat mai mult de o lună de zile din cauza rănilor. În spital a încercat să se sinucidă de două ori. L-au legat de pat. Și-a pierdut locul de muncă, nu a mai fost în stare de nimic. S-a întors în țară. Acolo avea casa părinților, la doi pași de Primărie. Dărăpănată, goală, devastată de hoți. Ai lui muriseră de ceva vreme. „Dă-l dracului de mincinos, ăsta e plin de bani, doar a venit din Spania. O face pe deșteptu', nici nu vrea să stea cu noi de vorbă“ – așa a fost privit cam o jumătate de an de vecinii din sat. Nu scotea un cuvînt, era doar mort pe dinăuntru. A găsit empatie într-o funie cu care s-a spînzurat de cea mai groasă cracă a nucului din curte.

Îi urăsc fără limite, cu exuberanță chiar, pe cei care nu sînt capabili să practice acest exercițiu banal: cel de punere pentru cîteva minute în pielea celuilalt. A celui lovit fulgerător de destin, a celui vulnerabil, a celui care întinde mîna după ajutor. Îi urăsc pe cei care nu știu să ne învețe empatia, disprețuiesc sistemul educațional care bagă pe gît doar informație și aruncă cu diplome și calificative gonflate, dar se șterge în același timp la fund cu concepte ca „empatie“, „bunătate“, „fericire“ etc. Cel care întinde mîna nu o face din plăcere. Cel care cerșește nu este sămînța răului din societate, ci rezultatul unei colectivități egoiste, castrate emoțional, este produsul unei nații cu sufletul congelat ca un stavrid în cambuza unui pescador de mare tonaj. Omul care ajunge să ceară bani în plină stradă poate fi sclavul unei mafii, poate fi orice vreți voi, moraliștilor de serviciu, dar nu este vinovatul principal sub nici o formă. Din acest motiv, cei care aplaudă umilirea publică a unor categorii sociale sînt ființe josnice, fără caracter, sociopați cronici, sînt candidații perfecți pentru a sprijini apucăturile fascistoide ale unor partide și instituții. Îmi scria Cătălina Dumitrescu, psiholog în Bruxelles: „Există o categorie a psihopaților care nu cunosc empatia și sînt promovați ca «modelul de succes» spre care ar trebui să tindem. Există o lipsă crasă de educație psihologică. A fi sensibil e perceput ca a fi slab, fără putere, departe de «modelul de succes»“.

Empatia este o componentă care se educă. Sigur, acolo unde nivelul sănătății emoționale a societății e unul crescut. Uneori îmi revin în memorie imaginile castronului cu „mîncarea de porci“. Mă bucur că eram singur atunci, ar fi existat pericolul ca cineva să-mi presare stricnină din prea multă dragoste.

***Paul Gabor** este scriitor și publicist. Cea mai recentă carte publicată este* Rapel, *Editura Herg Benet, 2020.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Montaigne, vechi și nou

Carte fundamentală a culturii europene, mai cu seamă prin statutul ei de *Ianus bifrons* la răspîntiile modernității, *Eseurile* lui Montaigne n-ar trebui să mai aibă nevoie de prezentare pentru a fi (re)citite. Încă din timpul vieții autorului s-au bucurat de o bună primire și, trecînd peste interdicția de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, au fost continuu editate, difuzate, comentate, instrumentalizate polemic sau degustate manierist. În orice caz, au fost citite și admirate pentru incredibila lor capacitate de a oglindi omul, uneori tatonant, alteori cu orbitoare claritate, în autoportretul celui care le-a scris.

La jumătate de veac de la prima lor traducere integrală în românește, Vlad Russo ne face un dar ales, invitîndu-ne să ne (re)apropiem de Montaigne înveșmîntat în haine noi, mai apropiate de sensibilitatea și de obișnuințele noastre. Prima carte a *Eseurilor,* apărută la Editura Humanitas (2020), este neîndoielnic un eveniment. Așa cum în Franța textul lui Montaigne are nevoie de „modernizare“ pentru a fi accesibil publicului pe care-l merită, și la noi, păstrînd proporțiile și fără a avea problema textului original, se impunea o nouă versiune. Există în scrierea lui Montaigne o viață, un ton, o privire, o bogăție și o sinceritate care s-ar cuveni să nu devină doar privilegiul cunoscătorilor merituoși ai francezei din secolul al XVI-lea. Efortul de transpunere este inevitabil anevoios, plin de capcane și, în cele din urmă, imperfect, dar are avantajul de a deschide o lume altfel sortită uitării.

Or, odată ridicată bariera pe care distanța în timp și evoluția limbii au constituit-o treptat, nu ne rămîne decît să plonjăm în apele îmbietoare ale *Eseurilor*. Esențial este să nu ne crispăm în fața referințelor vremii și ale educației clasice. Una dintre trăsăturile pregnante ale genului literar inventat de Montaigne este îmbinarea celor două lumi: a lui Socrate, Plutarh și Cato cu cea a lui Bertrand du Guesclin, Lorenzo de Medici, Étienne de la Boétie sau Lelio Capilupi. *Eseurile* reunesc biblioteca și viața, fiind proba, foarte personală, că poți să încerca să înțelegi ce trăiești făcînd apel la experiențele exemplare ale celor vechi. Aici Montaigne e, ca mai în toate privințele, deopotrivă vechi și nou: vechi prin raportarea la Antichitate ca la paradigma umanității, dar și nou, pentru că nu este adeptul fără rest al nici unei școli și nici nu propune o înțelepciune gata făcută. Proba bibliotecii este aplicarea sa la viața care rezistă oricărei sistematizări, la materia instabilă, la datul concret al experienței. Căci *Eseurile* sînt despre apele schimbătoare ale experienței, din care putem învăța doar înotînd. Dacă nu avem răbdarea de a le parcurge pe rînd, putem plonja, la alegere, în paginile răscolitoare despre prietenie (și dezamăgitoare despre căsătorie) sau în cele aspre despre „a învăța să murim“, în cele exotice despre „canibali“ sau în cele foarte instructive despre „rugăciune“ sau despre „vîrstă“. În toate îl vom găsi pe Montaigne observîndu-se cu minuție, realism, umor, dar și neîndurător, dezvăluindu-și gîndurile intime, îndoielile, neastîmpărul și curiozitățile, convins că „trebuie să dăm jos masca și de pe chipul lucrurilor, și de pe cel al oamenilor“, dar și că întotdeauna „cel mai vădit semn al înțelepciunii este bucuria statornică“.

S-a vorbit deseori despre cele trei „vîrste“ ale autorului: stoică, sceptică, epicureică, reflectate de-a lungul scrierii și completării *Eseurilor.* Aș fi, în cazul său, prudent cu orice interpretare prea sistematică, pentru că riscă să-l subordoneze altor prejudecăți și interese. De aceea, aș fi preferat ca introducere la frumoasa traducere românească ceva mai puțin tezist, ceva mai aproape de *Montaigne en mouvement* a lui Jean Starobinski, despre reabilitarea aparenței, sau de *Montaigne. La vie sans la loi* a lui Pierre Manent, despre redefinirea raportului cu adevărul în contextul „reformator“ al modernității, sau de *Montaigne. La splendeur de la liberté* a lui Christophe Bardyn, care nu ezită să-l apropie de gîndirea antică chineză. Dar ceea ce primează este textul și plăcerea de a-l citi, uneori identificîndu-ne, alteori confruntîndu-ne cu unul dintre cei mai ospitalieri autori din toate timpurile, cu adevărat un *„âme tendre“*, după cum îl numea Gide.

Petre GURAN

„În Hristos v-ați și îmbrăcat“

Un fapt divers amplu mediatizat readuce în dezbatere publică cultul creștinilor. De data aceasta, botezul. În termeni neutri, un prunc născut prematur a fost botezat în a șasea săptămînă de viață într-o biserică suceveană, la cererea părinților lui, și a decedat la 24 de ore după botez. S-a deschis o anchetă care cercetează dacă poate fi stabilită o relație de cauzalitate directă, unică, neechivocă între ritualul botezului și deces. Însă emoția publică a fost stîrnită de felul în care presa a relatat acest eveniment, astfel încît, la nici 24 de ore de la știre, exista o petiție publică prin care se cerea schimbarea ritualului de botez. Este vorba despre tripla imersiune totală în cuva baptismală a persoanei care se botează. În comentariile publice, surprinzător de virulente, acest ritual a fost taxat drept „barbarie medievală“. Teodor Baconschi a identificat două poziții extreme, cea a progresiștilor aderenți însă la religia laică a siguranței și cea a așa-zișilor fundamentaliști, care nu vor să audă de schimbarea ritualului. Dincolo de un gînd de compătimire sau o rugăciune pentru sufletul copilului, pentru părinții lui și pentru preotul slujitor, aceștia din urmă, pe lîngă tristețea lor personală, trebuind să facă față și indecentei curiozități mediatice, s-a deschis o dezbatere publică, inclusiv în sînul Bisericii, despre ritualul botezului. Astfel, a ieșit la iveală că există o tradiție regățeană a cufundării și o practică ardelenească a aspersiunii, că unii preoți nu se socotesc suficient de îndemînatici pentru a boteza, în schimb alții se simt în siguranță și cu apa rece, pentru a căli cu această ocazie copiii, că timpul botezului ar fi la opt zile, după ritualul circumciziei, sau la 40 de zile, după calendarul lăuziei, sau la 40 de zile după aceste termene pentru a introduce și o perioadă de catehumenat. Spre liniștea progresiștilor, schimbarea ritualului se petrece deja. În pofida protestelor fundamentaliste, adevărata întrebare nu este dacă se poate schimba ritualul, ci dacă există cu adevărat un ritual unitar sau dacă ritualul actual, cu toate variațiunile menționate, este acea normă imuabilă a cărei încălcare ne scoate în afara Ortodoxiei. Din această bruscă radiografie a cultului baptismal reiese tocmai o frămîntare autentică privitoare la sensul ritualului, iar adevărata linie de demarcație nu trece între acribie ritualică și iconomie pastorală, ci între sens operant al unui ritual asumat și cult inerțial cu accente social-economice.

În 1992 apărea și în traducere românească o carte a părintelui Alexander Schmemann, care parcursese deja două decenii de frămîntări în Ortodoxia diasporei, intitulată *Din apă și din Duh. Studiu liturgic al botezului*. În acest studiu, Al. Schmemann semnala criza conștiinței baptismale în Ortodoxia contemporană. Botezul devenise un eveniment privat, rupt de viața liturgică a parohiei, care se consuma integral la o vîrstă care nu produce amintiri și astfel este cu totul absent din viața creștinului, întrucît acesta nu a văzut nici propriul botez ca pe un eveniment semnificativ spiritual pentru el și arareori participă la un botez care să aibă o dimensiune liturgică (p. 28-29). Astfel, singurul aspect pe care teologii îl rețineau din Taina botezului era validitatea sa în ștergerea păcatului strămoșesc, în schimb operabilitatea sa spirituală era cu totul abandonată. Iată cum exprima Schmemann acest paradox între validitate și împlinire spirituală: „Validitatea este doar condiția împlinirii, dar tocmai plinirea este cea care contează. Botezul unui om ca Stalin a fost, fără îndoială, perfect valabil. Dar de ce nu s-a împlinit el în viața acestuia? Pentru ce nu l-a împiedicat să se adîncească într-o incredibilă oroare? Această întrebare nu este naivă. Dacă milioane de persoane, valabil botezate, au părăsit Biserica și continuă să o părăsească, dacă se pare că botezul nu a avut asupra lor nici un efect, oare nu am putea fi noi primii responsabili, noi, din pricina slăbiciunii, a opacității noastre, a minimalismului și a nominalismului nostru, din pricina trădării constante a botezului?“ (p. 71).

Apoi Alexander Schmemann aduce în atenția cititorului istoria ritualului baptismal și legătura cu ritualul pascal. În primele secole creștine, nu numai că se practica botezul adultului, dar acesta se petrecea în noaptea Învierii, astfel încît toată perioada celor zece săptămîni care preced Paștilor era construită pe un program catehetic. Pînă astăzi celebrările din Sîmbăta Mare păstrează urma ritualului baptismal, iar catehezele prebaptismale s-au transformat în Triod. Această suprapunere între sărbătoarea pascală și ritul baptismal sublinia astfel principala semnificație a botezului: experiența morții și Învierii lui Hristos. Chiar și după generalizarea botezului copiilor în Evul Mediu, structura rituală a botezului a rămas cea corespunzătoare botezului adultului, rolul activ al catehumenului fiind preluat de nași. În Biserica veche, botezul era cea mai importantă și frecvent celebrată taină după euharistie, ea reprezentînd un punct culminant în viața creștinului îndelung pregătit (trei ani de catehumenat) și a cărui amintire continua să-i ghideze viața. Jurămîntul de adeziune și fidelitate față de Iisus Hristos inclus în ritualul botezului evidenția faptul că orice îndepărtare de la sfințenia pe care o primea creștinul prin botez însemna o abjurare.

Al. Schmemann punea pierderea conștiinței baptismale pe seama „pseudomorfozei scolastice“ care a dus la înlocuirea teologiei patristice cu un raționalism de influență catolico-protestantă. În această teologie post-patristică, botezul a căpătat semnificația de ștergere a păcatului originar și, astfel, de condiție a mîntuirii. Legat de destinul sufletului după moarte, botezul a devenit încă din perioada medievală nu numai un pașaport pentru lumea de dincolo, întrucît ștergea toate păcatele individuale, ci și o garanție a bunăvoinței divine în această lume. Acest nou înțeles al botezului a fost condiționat de fenomenul socializării creștinismului întîi în Imperiul Roman, apoi în statele medievale încreștinate politic. Ce înseamnă această socializare? Preluarea de către creștinism a rolului de religie cu funcție socială, de liant comunitar. Botezul însemna astfel și intrarea în comunitatea politică, iar parohia asigura funcția de registru civil.

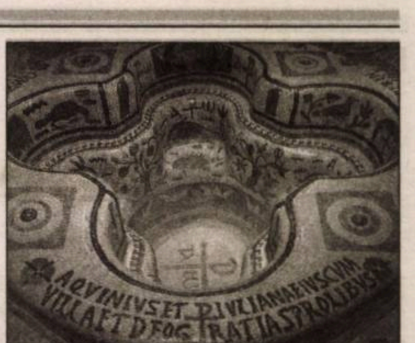

Acest trecut apasă asupra creștinismelor istorice și Al. Schmemann recunoaște că nu vede posibilă o revenire mecanică la practica botezului din Biserica primară, dar o reconstituire a sensului botezului, mai ales în măsura în care ea se regăsește în evhologhioanele de astăzi, merită întreprinsă pentru a depăși criza baptismală. Mai cu seamă că aceasta se află într-o evidentă legătură cu cealaltă criză a trăirii creștină, cea euharistică. De fapt, este vorba despre o reașezare a ritualului pe fundamentele catehetice pe care a și fost construit, astfel încît acesta să-i dezvăluie credinciosului tainele credinței sale și să-i permită o adîncire a acestora.

În acest sens, ceea ce este valoros și de prezervat cu orice chip în ritualul baptismal este semnificația identificării botezatului cu moartea și Învierea lui Hristos, prin urmare și forma rituală a acestei semnificații, tripla imersiune completă în apele botezului/mormîntul lui Hristos. În schimb, acolo unde se impune o reconsiderare este vîrsta de botezare. Dar și în această privință istoria apasă asupra conștiinței baptismale. De data aceasta este vorba despre istoria gîndirii eshatologice, prin identificarea hainei luminoase a botezului cu haina de nuntă din parabola nunții Fiului de Împărat, decesul pruncului nebotezat însemnînd lipsirea acestuia de haina de nuntă. În cadrul acestei eshatologii socializate, pruncii nebotezați nu ar avea acces la lumina Împărăției cerești întrucît nu au primit luminarea (termenul grecesc pentru botez) în această lume. Teama mamelor că pruncii lor, părăsind prea devreme această lume, nu s-ar putea bucura de fericirea deplină nici în lumea cealaltă este un considerent major în a nu forța înnoirea în nici o direcție. Așa cum admitea Al. Schmemann, botezul pruncilor trebuie raportat la existența unei familii creștine, autentic îmbisericite, care știe ce fericire caută pentru pruncul lor și care își asumă nu numai riscurile paradoxale ale botezului, ci mai ales greaua răspundere a păstrării în Biserică a celor botezați. Validitatea botezului nu este garanția împlinirii lui. Abordarea magico-religioasă a botezului riscă să compromită sensul adînc și mîntuitor al acestuia. Dar duhul htonian, care tot dă tîrcoale botezului, nu poate fi conjurat cu reforme administrative al ritului, ci cu o amplă cateheză, liturgică și baptismală, care să adune comunitatea euharistică în jurul catehumenului prunc, tînăr sau adult, împlinind nevoia de înnoire a trăirii creștine atît în cei credincioși, cît și în cei chemați.

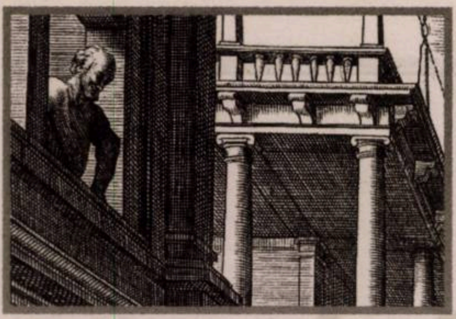

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Iisus și marțienii

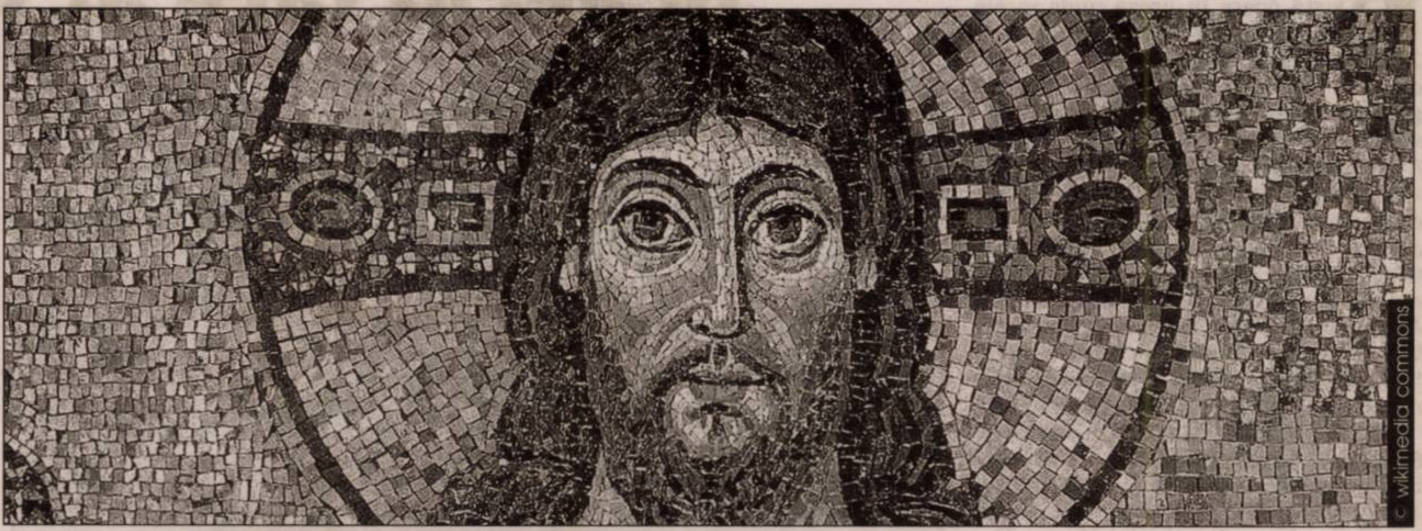

© wikimedia commons

Încă un pic și începem să ne pregătim de sărbătoarea Sfintelor Paști, cu speranța că anul acesta vom putea participa împreună la miracolul Învierii. Așa că o să vă repovestesc o snoavă culeasă de pe Internet, pe care vă rog să o citiți cu un grăunte de sare, căci ea nu trece nici testul de catehism, nici pe acela de logică discursivă. Însă există o rațiune pentru care o rescriu în aceste rînduri.

Așadar, în anul 2050, misiunile umane pe Marte reușesc să ajungă sub scoarța planetei roșii, să descopere apă în stare lichidă și, bineînțeles, marțieni. Aceștia sînt mici și verzui, cu ochii mari, dar, în esență, sînt tot oameni, lăsați de Dumnezeu să crească și să se înmulțească acolo, pe Marte. De fapt, sînt niște omuleți ceva mai pricăjiți, siliți să trăiască prin crevasele și grotele subterane ale planetei, acolo unde este ceva mai cald ca la suprafață. Fiind expuși la o lumină anemică, pielea lor e vineție, bătînd în verde, iar ochii mari, ca să vadă, totuși, ceva prin penumbra dominantă. Experții în limbaj descifrează rapid unul dintre graiurile de pe Marte și îl aduc pe Pămînt pe ambasadorul marțian. După un tur al planetei, urmează o întîlnire la nivel înalt, organizată de promotorii misiunii spațiale. Se discută politică, cultură, arte. Ambasadorul marțian, mic, verde și ochii lui mari, este ușor jenat de faptul că arta lor constă doar în niște picturi de rînd, pe pereții peșterilor, mult mai slabe din punct de vedere estetic și al rafinamentului plastic decît realizările similare de la Altamira. În plus, ei nici nu pot picta bizoni pentru că nu au și nici scene de vînătoare pentru că nu există vînat pe Marte, ci doar niște șopîrle care pot fi efectiv culese de pe jos cînd le e frig și nu pot reacționa. La arhitectură și urbanism sînt praf, în sensul propriu al cuvîntului, pentru că în subteran se poate construi cu foarte mare greutate, iar praful rezultat din orice proces de construcție trebuie evacuat la suprafață printr-o tehnologie greoaie și riscantă. Nu prea au clădiri pe Marte, folosindu-se mai mult de topografia existentă. Orașele lor nu oferă nimic memorabil, nimic care să se asemene, măcar puțin, cu Florența, pe care ambasadorul marțian avusese ocazia să o viziteze, un oraș pe care nu avea să-l uite cîte zile va avea, așa cum le mărturisise tuturor, cu lacrimi în ochi, în fața Porților Paradisului.

De jur împrejurul mesei rotunde, cu scaune înalte, reprezentanții Terrei se simt valoroși. Marțienii nu sînt decît niște oameni cam bătuți de soartă, azvîrliți, prin cine știe ce împrejurare, pe o planetă inospitalieră, niște rude sărace, fără potențial militar, deci întru totul benigni. Reprezentantul Terrei pe probleme de economie galactică întrevede deja deschiderea de noi piețe cu mînă de lucru ieftină la exploatarea metalelor de pe Marte, precum și în industria textilă, căci ambasadorul marțian, cît este el de ambasador, poartă doar niște zdrențe pămîntii. Așezat în scaunul înalt, tapițat cu piele de Cordoba, oaspetele aproape că nu se vede, fiind mai scund decît spătarul. Un chelner, care vine din spate să umple paharele cu apă, îl ratează din această cauză, în mod nepermis, pe ambasador, dar acesta clipește îngăduitor din ochii lui mari. Apa de pe Terra e așa de bună, zice el.

Din vorbă în vorbă, se ajunge și la religie, iar marțianul spune că există multe rituri, dar că unii marțieni sînt creștini și s-a bucurat că și pe Pămînt lucrurile stau la fel. Uluit, un înalt prelat care participa la întrevedere intervine cu precizarea că pe Pămînt sînt probabil mai mulți creștini decît pe Marte, care cred în Iisus Hristos și Îi așteaptă a doua venire de aproape două milenii. Este rîndul ambasadorului marțian să-și exprime uimirea. „Dar la noi – zice el – Iisus vine cam o dată la doi ani. Îl primim mereu bucuroși și Îi mai arătăm ce am făcut între timp. Îl ducem la grădinițe, unde Îi place să vorbească cu copiii, are povești grozave pentru ei, pe care noi le consemnăm cu atenție. Apoi Îl ducem să vadă ultimele atracții din oraș, iar El ne sfătuiește cum să construim mai bine și cum să ne ferim de necazuri. Ultima oară L-am dus în vizită la fabrica de ciocolată și am organizat o degustare. E drept că ciocolata de pe Marte nu este așa de gustoasă ca aceea de aici, dar Lui I-a plăcut. Îl cazăm la hotelurile noastre cele mai bune, chiar dacă acestea sînt doar niște grote ceva mai arătoase. Lumea se bucură cînd Îl vede pe stradă, iar El îi binecuvîntează pe trecători. Îi place, în continuare, să vindece și să tămăduiască, așa că Îl ducem și în spitale. De fapt, chiar El ne cere asta. E o atmosferă de sărbătoare, ori de cîte ori ne vizitează, așa că mă mir că la voi încă nu a venit a doua oară. Cînd a sosit pe Pămînt, voi cum L-ați primit?“

„Ciocolata de pe Marte nu este așa de gustoasă ca aceea de aici, dar Lui I-a plăcut.“

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

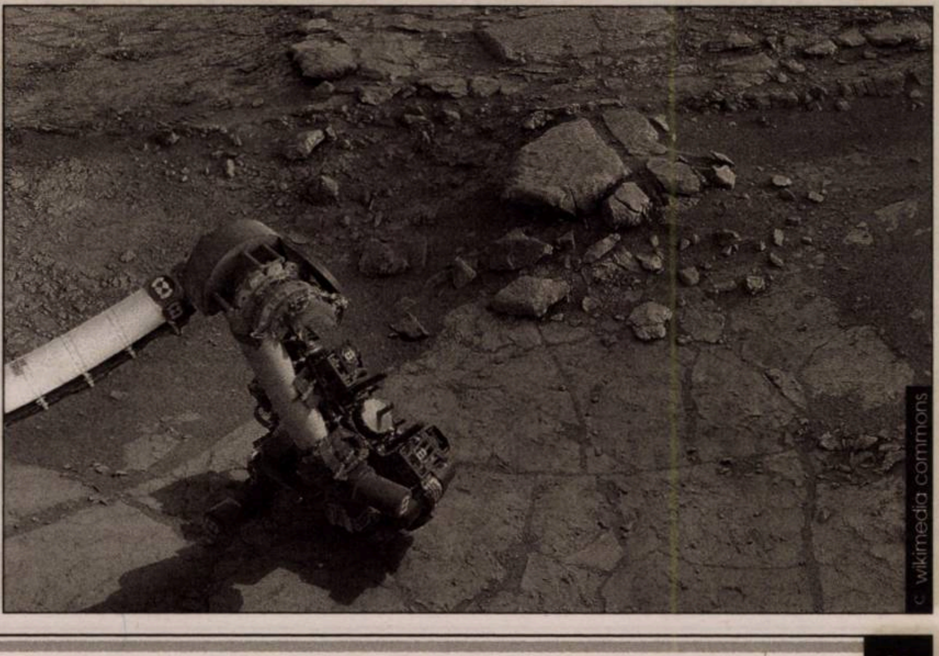

© wikimedia commons

PUBLICITATE

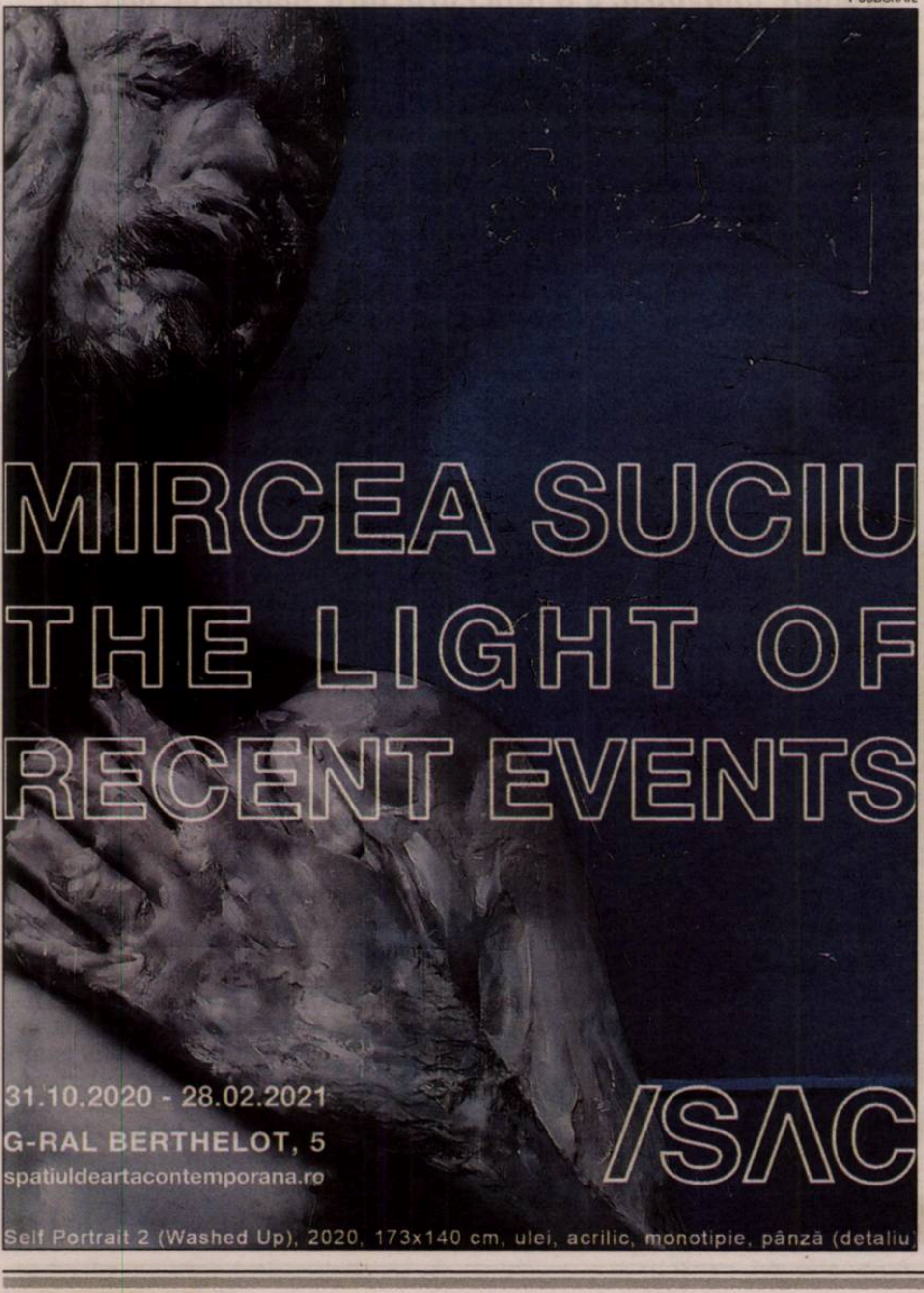

MIRCEA SUCIU
THE LIGHT OF
RECENT EVENTS
31.10.2020 - 28.02.2021
G-RAL BERTHELOT, 5
spatiuldeartacontemporana.ro
/SΛC
Self Portrait 2 (Washed Up), 2020, 173x140 cm, ulei, acrilic, monotipie, pânză (detaliu)

Ovidiu KOMLOD

onirodrom

Biblioteci în aerul tare al viselor

Există opere în proză unde visele sînt arhivate într-o bibliotecă – să-i spunem oniroteca –, bucurîndu-se de un lector specializat: registrele pline cu vise din povestirea Sylviei Plath, *Johnny Panic și Biblia Viselor* (1952), mina de vise uitate pe care s-a clădit Fantázia *Poveștii fără sfîrșit* (1979) a lui Michael Ende, secta vînătorilor – cititori *în*, dar și – *de* vise/suflete/fărîme din făptura adamică, puse cap la cap în lexiconul fabulat de Milorad Pavić în al său *Dicționar khazar* (1984) sau visele stocate în cranii de unicorn și citite pe pipăite din *La capătul lumii și în țara aspră a minunilor* (1985) de Haruki Murakami.

Sărbătorit recent la împlinirea celor 85 de ani, Ismail Kadare a dat cel mai bun roman de pe raft. Scris între 1976 și 1981, *Palatul Viselor* (apărut la Humanitas Fiction în traducerea lui Marius Dobrescu) înfățișează un infern, populat nu cu ființele înseși, ci cu visele lor. Tabir Saray-ul caută să transforme cele mai private aspecte din viața tuturor supușilor în proprietate de stat. Sîntem în plină decadență culturală și socială, un sultanat e pe cale să se descompună, cam cum era situația blocului comunist la începutul anilor '80. N-aș crede, însă, că prozatorul de atunci înfiera numai URSS-ul. Prin abrevierea SUO (Statele Unite Otomane), Kadare imaginează o hiperstructură statală, ce face ca Palatul Viselor, acest serviciu secret de informații și securitate onirice, să ne amintească, desigur, de KGB, dar și de CIA. De fapt, romancierul aruncă un ochi sever asupra țării proprii; ne găsim în inima capitalei Albaniei: Palatul corespunde, în Tirana, la ceea ce era atunci sediul Comitetului Central. În realitatea reală, vreme de patru decenii, mii de albanezi au trimis nenumărate „Scrisori ale Poporului“ către Enver Hodja, care nu erau nicidecum citite de dictator, ci meticulos catalogate și arhivate într-un departament special din cadrul Securității. La început, protagonistul kadarean e doar un funcționar anonim, între sute, poate chiar mii. Nu e de mirare că prima ediție a romanului, clasată rapid împotriva regimului și interzisă, purtase titlul extins de *Slujbașul de la Palatul Viselor* – versiunea definitivă apărînd imediat după emigrarea autorului în Franța (1990).

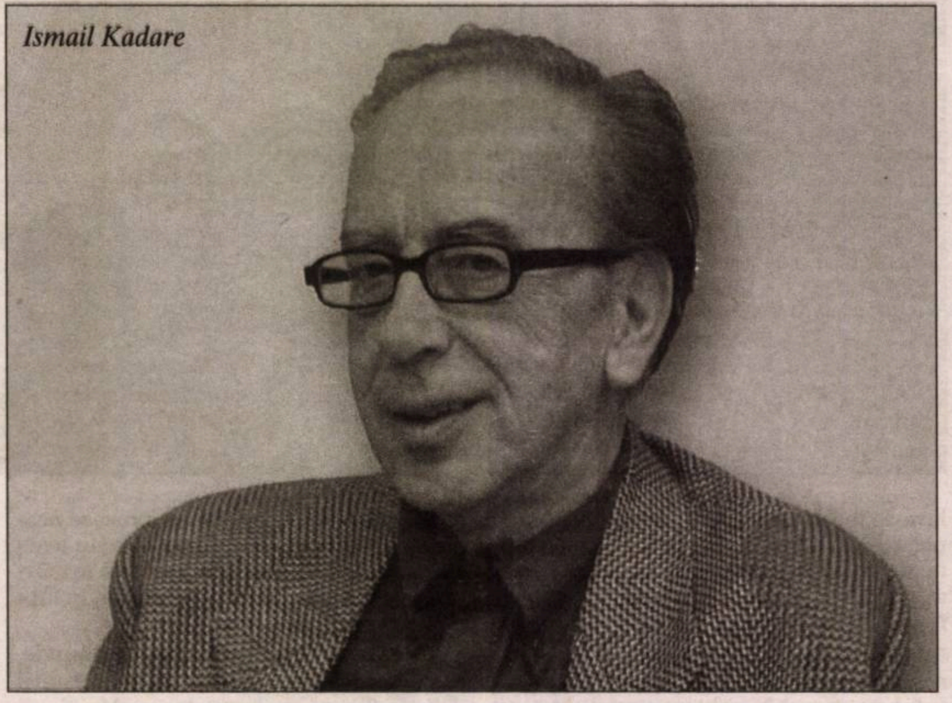

Ismail Kadare

Saray-ul dispune de 1.900 de secții, fiecare cu subsecții unde se face o preselecție neglijentă a viselor, inspectori putînd fi trimiși la fața locului. În fond, acest Palat tentacular se întinde pe întreg teritoriul administrativ imperial: sate și orașe, prefecturi, provincii sau pașalîcuri; la un moment dat, Mark-Alem, protagonistul care va fi avansat în funcție pînă spre vîrful ierarhiei funcționărești, își închipuie miile de oficii, uneori simple barăci, cu doi-trei slujbași prost plătiți, apoi localnicii cînd le aduc deja consemnate ori își dictează visele dimineața cu speranța unei recompense, întocmai ca pe niște note sau bilețele autoinformative.

Sectoarele Saray-ului sînt Primirile (unde, zi-lumină, curierii descarcă teancurile din căruțe), Înregistrarea (cu copiștii ce transcriu visele în dosare), Selecționarea și Interpretarea. Copil fiind, Mark-Alem își putuse imagina „faimoșii furnizori de vise ca pe niște mesageri divini“; în realitate, neo-Hermeșii lui Kadare sînt excesiv de tereștri. Apoi, sortarea debutează în sala de deparazitare. Acolo, visele neimportante, fără vreo legătură cu Statul, sînt considerate cele intime, legate de trup, ticluite în scopuri de promovare sau fabricate de agitatori. Pe fiecare masă de lucru, dosare. Un număr neprecizat de controlori. În alte săli, vise clasificate pe grupe: siguranța imperiului și a suveranului, politică internă, respectiv externă, viață civilă/socială, nelipsitele diverse – fiecare, cu subcategorii. Odată transferat la Interpretare, Mark-Alem află că se respinge analiza din popor sau cea din cheile de vise, pentru o muncă de creație. Accentul pus pe interacțiunea dintre simboluri. Obsesia unei eventuale erori. În caz de nevoie, fiecare sală posedă un raft cu dicționare și cîte un alt supraveghetor, întrucît Serviciul Verificare poate să intervină oricînd, iar subsectorul Interpretare dificilă, cu breasla experților analiști, va decripta fără rest visele încredințate. Scopul întregului mecanism: alegerea săptămînală a unui Mare Vis – pepită ce trebuie găsită cernînd bine tot balastul –, prezentat vinerea cu pompă sultanului de către șefi, care mai întocmesc rapoarte speciale zilnice și formulează predicții.

Cel din urmă cerc al infernului va fi constituit de Arhive, unde poți coborî pentru a consulta similarități. În aceste galerii labirintice remarci secțiunea Arheoviselor (aparținînd întemeietorilor imperiului), depozitul Marilor Vise (circa 40.000 de fișiere) și faptul că, deși sînt adunate într-o încăpere identică, doar suveranii dețin dosare personale proprii, așadar niște nocturnale. Mai există un așa-numit Tabir Secret, cu vise procurate grație metodelor specifice Statului: camere de izolare, interogatorii, anchete ale somnului, mărturii obținute cu forța, ba chiar inventate sub amenințări, ștergeri din memorie; totul, din credința sultanului însuși că „Allah aruncă visul premonitoriu deasupra Pămîntului la întîmplare, fără să-l intereseze unde se duce, pentru că, din slava lui, nu poate să se ocupe de asemenea nimicuri“, ceea ce sugerează că rolul Palatului Viselor e să ucidă comploturile înaintea nașterii lor – un fel de poliție a viitorului.

Kadare imaginează o hiperstructură statală, ce face ca Palatul Viselor să ne amintească de KGB, dar și de CIA.

Rămas într-o seară după program, lui Mark-Alem i se aduce un vis ce descrie infernul Statelor Moarte – asuprit(oar)e –, cu subtextul că ele pot renaște sub alte nume și forme pe fața pămîntului; pe vremuri, existau dosare speciale cu titlul „Vise negre – deliruri“, unde se colectau coșmaruri analizate numai de specialiștii cu experiență. La final, după ce se vede promovat șef peste maeștrii interpretării, aceluiași personaj i se cere, de sus, un raport la scara întregului imperiu. Pe de altă parte, dacă ziua nu face decît să *reviseze* prin lectură visele unor străini, el nu pare să-și amintească vreun vis al său. Insomniac incurabil, antieroul non-aventurilor din carte întruchipează un om *nou, fără însușiri,* dezindividuat, redus la condiția de birocrat. Realitatea viselor *altora* e mai reală decît a sa proprie.

Distopia lui Kadare este inclusiv un superb roman despre lectură. Protagonistul său, împreună cu toți funcționarii din Tabir Saray, poate fi considerat un șoarece de oniroteca. La rîndul nostru lectori, putem vorbi de o hiperlectură. Citind un text în care un personaj citește la nesfîrșit vise, îl transform într-un vis – dacă nu cumva mă prefac pe mine însumi într-o ființă numaidecît fragilă, citită, poate, de un altul. Să fie unul bun!

© wikimedia commons

***Ovidiu Komlod** este poet și prozator. Cea mai recentă carte publicată:* noapte-lumină, poeme, *Casa de Editură Max Blecher, 2017.*

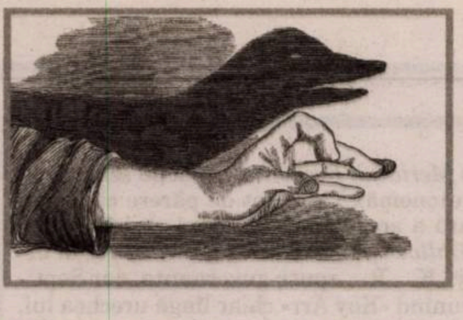

Iaromira POPOVICI

bazar

Cofetăriile din centru

La un moment dat, m-am mutat din Șoseaua Giurgiului în lumea bună: aproape de Romană. Deodată, toate locurile la care aspiram, care erau mai mult mituri decît realități, au ajuns la îndemînă. Trebuia doar să întind mîna și atîtea lucruri la care aspirasem erau acum accesibile.

Printre ele, desigur, cofetăriile. Aveam onoarea și privilegiul să mă situez în apropierea unui număr impresionant de asemenea stabilimente *mainstream*. Lîngă mine era „Casata“, puțin mai încolo mai noul „Ambasador“ și tradiționala „Scala“. Cu ele în preajmă, mă simțeam cumva asigurată: fericirea era la o aruncătură de băț.

Apartamentul în care ne mutaserăm nu era în mod special primitor. Era la parter, întunecos și friguros. Îl luaserăm inundat, de la vecinul de sus, un domn cu mustață care a rămas responsabil pe toată durata șederii noastre acolo cu agresiuni de genul ăsta. Și totuși, era în buricul tîrgului. Era un privilegiu să locuim acolo. Știam asta. Și mai e ceva: casele, în general, le simți. Or casa asta, în ciuda defectelor ei evidente, îmi plăcea, mi-era aproape.

Cînd am început să explorez împrejurimile, cred că prima oprire a fost la „Casata“. Țin minte și acum momentul. Nu mai sînt sigură ce am cumpărat, dar știu că descoperirea momentului a fost cataiful. Părea de neînțeles cum poate exista o asemenea prăjitură, doar din frișcă. Acel cataif a fost pasiunea mea o perioadă. Luam, de obicei, cîte patru prăjituri. Nu mai știu exact pe care, probabil o amandină, o savarină, un *choux à la crème* sau o tartă cu fructe, pe lîngă cataiful- revelație. Țin minte, în schimb, foarte clar, hîrtia perfect albă, fără nici un model, în care erau împachetate. Era rîndul meu, acum, să-i cumpăr și să-i aduc prăjituri tatălui meu. Eu aveam vreo 14 ani, eram în clasa a VIII-a și începeam să devin cît de cît mai responsabilă cu toate cele. Tatăl meu începea să fie bolnav. Țin minte momentul în care, într-o zi ploioasă, mergînd cu el pe stradă și ținîndu-i eu umbrela, i-am realizat fragilitatea. Și țin minte ce senzație dureroasă a fost: momentul în care realizăm că și părinții noștri sînt trecători.

La „Ambasador“ îi duceam pe băieții care-mi făceau curte și-i supuneam aceluiași ritual, ca unei probe inițiatice.

Cofetăria „Ambasador“, din holul hotelului cu același nume, ni s-a părut, cel puțin la început, din altă clasă, de-a dreptul *fancy*. Scaunele erau somptuoase, tapetul pretențios și chelnerițele mai pline de ele. De altfel, în general, relația, pe vremea aceea, cu lucrătorii din orice fel de „unitate de alimentație publică“ (cred că așa se numeau pe atunci) era una diferită de cea de azi: în nici un caz nu era valabilă maxima cu „clientul nostru, stăpînul nostru“, ci viceversa. Eram mereu conștienți că depindem de ei pentru supraviețuire, iar ei erau conștienți de asta. Deși, aparent, noi eram în poziția privilegiată, veneam cu banii noștri și-i investeam în serviciile lor, în esență nu era chiar așa. Ei știau că treaba merge cam oricum, chiar dacă se purtau bine și politicos cu noi, chiar dacă nu, pentru că nu era afacerea lor și nu depindea bunul ei mers de numărul de clienți și de mulțumirea acestora. Așa că, de multe ori, serviciile erau aproximative: vînzătoarele veneau cînd aveau ele chef, nu se stresau, nu vorbeau întotdeauna politicos, ci mai curînd sec și formal. Sigur, puteai să le faci reclamații, să scrii în condica de sugestii și reclamații, așa cum mama făcea adeseori. În funcție de ce fel de șef aveau, se luau chiar măsuri, de destule ori. Era și atunci o deontologie a muncii, o etică. Cert e că am rămas pînă-n ziua de azi cu un soi de stînjeneală, ca să nu-i zic frică în fața prestatorilor de servicii de toate felurile: mereu mă mir cînd chiar îmi aduc ce i-am rugat.

Dar depășind subiectul ăsta, la „Ambasador“ au avut loc cîteva dintre momentele importante din viața mea adolescentină: acolo m-am făcut soră de cruce cu o fată și cu un băiat din clasă cu care eram bună prietenă. Umblam cu ei pe străzi și prin muzee uitate și dezbăteam vrute și nevrute, evident că soarta lumii și problema morții etc. Ne-am făcut frați de cruce, din cîte îmi amintesc, fără sînge, cred că am scris un pact, pe care nu îl mai am. Am rămas prieteni foarte mult timp, dar, din păcate, nu veșnic.

Tot acolo am cunoscut-o pe una dintre cele mai bune prietene ale mamei mele, care a fost, apoi, și prietena mea de-o viață, prezentă în momentele esențiale. Am cunoscut-o, cred, la un tort *glacé,* unul din deliciile de la „Ambasador“, tort plus înghețată, desigur, o combinație neobișnuită pentru timpurile de atunci. Tot la „Ambasador“ îi duceam pe băieții care-mi făceau curte și-i supuneam aceluiași ritual, ca unei probe inițiatice. Aici se vedea ce comandă fiecare, ce subiecte de conversație abordează, dacă plătește la sfîrșit și cît lasă bacșiș. Toate, oricît de absurd ar părea azi, erau cîntărite cu o balanță invizibilă. Tot de acolo am plecat pentru prima dată în viața mea fără să plătesc, ca gest de frondă la adresa chelneriței care nu mai venea cu comanda. Ne-am ridicat și am ieșit demni, apoi am fugit cît ne-au ținut picioarele.

■ ■ ■

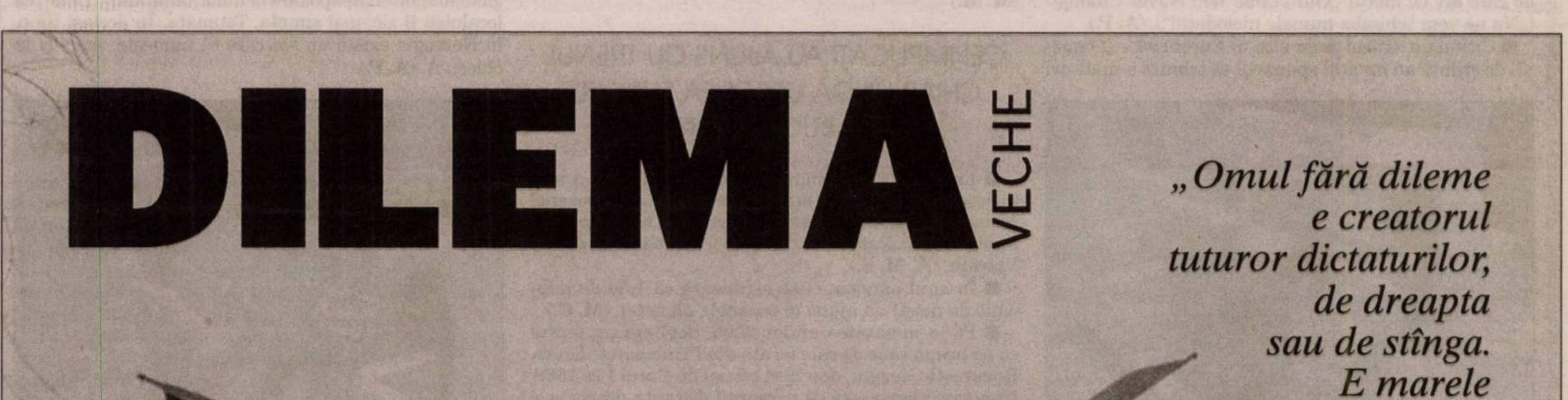

Cu ochii-n 3,14

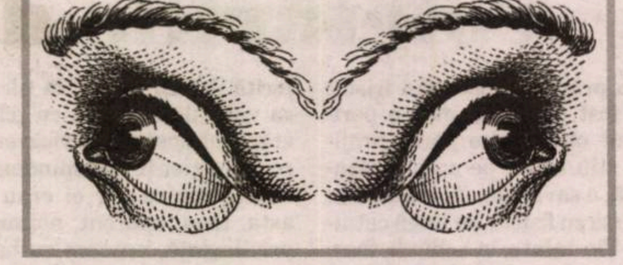

DACĂ PASAGERII CLANDESTINI AI NIMICULUI AU DESCOPERIT PRECIZAREA, ÎNSEAMNĂ CĂ REZULTATUL NU POATE FI DECÎT UN SCENARIU DESĂVÎRȘIT

■ În regimul comunist, cei care primeau un rezultat pozitiv la cererea de intrare în PCR puteau să aibă apoi o carieră mai bună, aveau acces la funcții de conducere, erau mai bine văzuți de către reprezentanții puterii politice și de către cei ai instituțiilor represive. Nu era însă un lucru cu care să te mîndrești cu adevărat. Astăzi, dacă primești un rezultat pozitiv la testul PCR (Polymerase Chain Reaction), înseamnă că ai COVID-19, devii „ciumat“, cum s-ar zice. Carevasăzică, PCR e mereu actual și menit să stîrnească fiori. (**A. M.**)

■ Lucruri dintre cele mai neobișnuite pot fi găsite în bagajele oamenilor. Cum ar fi 74 de cameleoni, dosiți bine în cutii de plastic și șosete. O adevărată avere, dacă stăm să ne gîndim că valorează aproape 40.000 de euro. Un bărbat îi furase din Tanzania și încerca să intre cu ei în Austria, planul fiind să fie vînduți pe piața neagră din Cehia. În ciuda faptului că pasagerii clandestini erau... cameleonici, razele X au depistat rapid ceva viu în bagaj. Trei dintre ei nu au supraviețuit, dar restul au fost transportați la grădina zoologică din Schönbrunn, Viena și îngrijiți. Comerțul de acest fel necesită permis și trebuie să respecte niște condiții, prin urmare bărbatul care îi transporta ilegal riscă o amendă de peste 5.000 de euro. (**A. A. D.**)

■ În Arizona există o localitate care se numește Nothing (Nimic). La intrarea în oraș e un afiș pe care poți citi: „Cetățenii loiali ai Nimicului sînt plini de speranță și credință în nevoia de muncă. Mulți ani, acești oameni au crezut în Nimic, sperînd în Nimic și lucrînd în Nimic“. Nimic a fost complet abandonat în 2005. În același timp, în Canada există orașul Dildo care are ca motto: „Our Name Will Naver Change“ („Nu ne vom schimba numele niciodată!“). (**A. P.**)

■ Citind un articol de pe site-ul Euronews – „Oamenii de știință au învățat spanacul să trimită e-mail-uri ca să ne avertizeze asupra schimbărilor climatice“ –, m-am gîndit că adevărata revoluție va fi abia atunci cînd vor învăța spanacul să meargă la poștă, să scrie cum trebuie adresa expeditorului și a destinatarului și să cumpănească îndelung dacă vrea să trimită scrisoarea simplu sau recomandat. Mai ales că tot oamenii de știință (alții) au descoperit acum ceva vreme că e-mail-urile poluează. (**S. G.**)

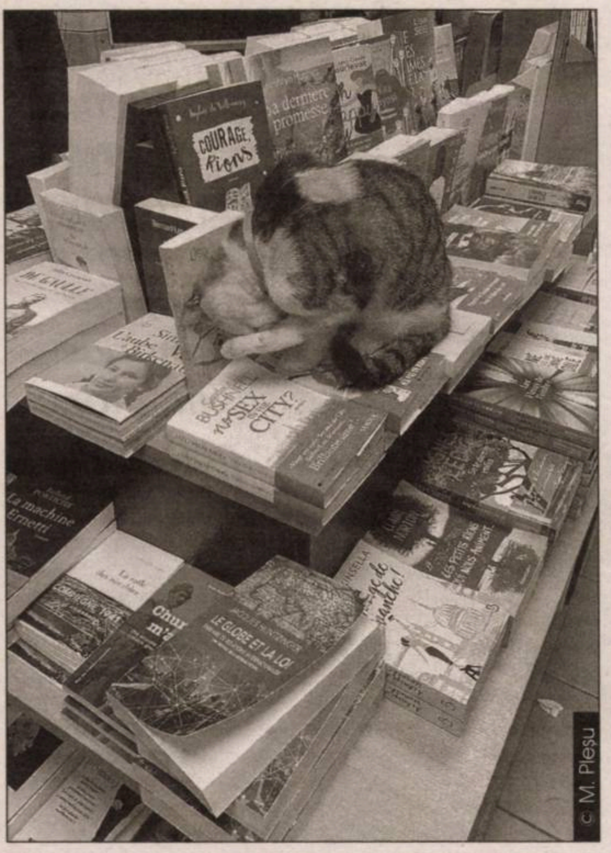

© M. Pleșu

■ Un avocat din statul american Texas a lăsat din greșeală un filtru care îl arăta ca pe un pisoiaș într-o ședință video cu un judecător. A încercat să-l scoată, dar n-a reușit. După ce s-a asigurat, panicat, că judecătorul îl aude, a făcut și precizarea: „Nu sînt o pisică“. „Îmi dau seama de asta“, i-a replicat sec judecătorul. Se pare că el nu s-a distrat, dar filmulețul a devenit apoi viral. (**A. M. S.**)

■ La un *Teleshopping,* reclama unui produs: niște pastile care (ni se spune) „îmbunătățesc bunăstarea generală“. Probabil, rezultatul nu poate fi decît foartebunăstarea generală. (**D. S.**)

■ În ghețarii tibetani există conservate boli vechi de mii de ani, iar încălzirea climatică ar putea trezi la viață bacterii și viruși necunoscuți. Vi se pare un scenariu cunoscut? (**M. C.**)

■ La televizor rulează o reclamă la salam de Sibiu cu „gust european desăvîrșit“. Ce înseamnă, pentru dvs., „gust european desăvîrșit“? Ce gust are Europa? (**M. M.**)

CEI IMPLICAȚI AU AJUNS CU TRENUL CHIAR LÎNGĂ URECHEA EUROPEI ȘI SE BUCURĂ GREU

■ Președintele haitian susține că a dejucat o tentativă de lovitură de stat. Numele lui este Jovenel Moise. Pe ministrul Justiției, care a vorbit despre cei implicați în această acțiune, îl cheamă Rockefeller Vincent. (**A. M. S.**)

■ În anul pandemiei se estimează că 1,56 de milioane de măști au ajuns în oceanele planetei. (**M. C.**)

■ Pe la jumătatea anilor 2000, deplîngeam faptul că pe prima linie de cale ferată din Principatele Unite, București-Giurgiu, deschisă oficial de Carol I în 1869, trenurile ajunseseră să parcurgă distanța dintre cele două orașe în mai mult timp decît la inaugurare. Din 2005, însă, trenurile n-au mai circulat chiar deloc pe această rută, fiindcă s-a prăbușit podul de la Grădiștea. Astăzi, ca să ajungi cu trenul de la București la Giurgiu există o rută ocolitoare, prin Videle, iar drumul durează peste două ore și jumătate. De mai bine de 15 ani, nerușinatele autorități române n-au refacut podul. La fel ca-n bancul cu Apolodor care nu știa dacă mai poate să facă podul pe spate. (**A. M.**)

■ Cunoașteți senzația de toropeală și desfătare, de plăcere difuză, însoțită de furnicături pe pielea capului care coboară spre ceafă și umeri, declanșată, bunăoară, atunci cînd ești pe adormite și cineva deretică încet prin preajmă, șușotește sau te scarmănă ușurel prin păr – un echivalent omenesc al torsului felin? Ei bine, e vorba de un fenomen cunoscut, studiat, care poartă un nume cu răsunet științific: ASMR (*Autonomous Sensory Meridian Response* – reacție senzorială culminantă autonomă). Unii sînt de părere că prima evocare literară a acestei senzații s-ar găsi în romanul *Doamna Dalloway* (1925) al Virginiei Woolf, în următorul pasaj: „K... R... spuse guvernanta, dar Septimus o auzi spunînd «Kay Arr» chiar lîngă urechea lui, rostind adînc și molatic, cu timbrul unui dulce instrument, dar cu o asprime de lăcustă în glas, ceea ce îi zgîrie voluptuos șira spinării și îi pompă în creier unde după unde de sunet [...]“. (**M. P.**)

■ Agitație mare: vine Sahara peste noi! E un fenomen meteo recurent, chiar dacă nu frecvent. Curenți de aer ridică nisipul fin din deșert și-l poartă spre sud-estul Europei, unde acesta se pogoară, odată cu precipitațiile. Ni se atrage atenția că praful ăsta saharian poate fi periculos, mai ales pentru persoanele care suferă de boli cardiovasculare. Bine că intrăm în panică o dată pe an, cînd vine peste noi nisipul din Africa. Dar nu sîntem îngrijorați de praful nostru neaoș, autentic românesc, pe care îl respirăm zilnic. (**M. M.**)

■ În vara anului 2020, un domn care se caracterizează a fi „artist“ a tras cu arcul cîteva săgeți într-un bizon de plastic expus în scop publicitar în fața unui restaurant de fripturi (Buffalo Grill) din Essey-les-Nancy, Franța. La începutul lui ianuarie, tribunalul corecțional din Nancy l-a condamnat la o amendă de 400 de euro pentru fapta sa, încadrată la „degradarea bunului altuia“. „Artistul“, care a venit la proces îmbrăcat în toreador, a spus că, deși decizia tribunalului e criticabilă, nu va face apel și va plăti amenda. Întrebat ce a fost în capul lui (bănuiesc că „artistul“ a căutat întrebarea asta cu lumînarea!), omul a spus: „Unul dintre obiectivele proiectului meu artistic (vînarea cu arcul a taurului de plastic a fost un proiect artistic – *n.m.*) a fost acela de a arăta că obiectele din plastic au drepturi și se bucură de protecție mult mai mare decît un animal în carne și oase. În completarea altor dovezi că așa stau lucrurile, de azi înainte avem și dovada artistică...“. Lume, lume, soro lume!... (**S. V.**)

■ În Noua Zeelandă există orașul cu numele cel mai greu de pronunțat din lume: Taumatawhakatangihangakoauauotamateapokaiwhenuakitanatahu. Doar că localnicii îi zic, mai simplu, Taumata. În același timp, în Norvegia există un sat care se numește, scurt și la obiect, Å. (**A. P.**)

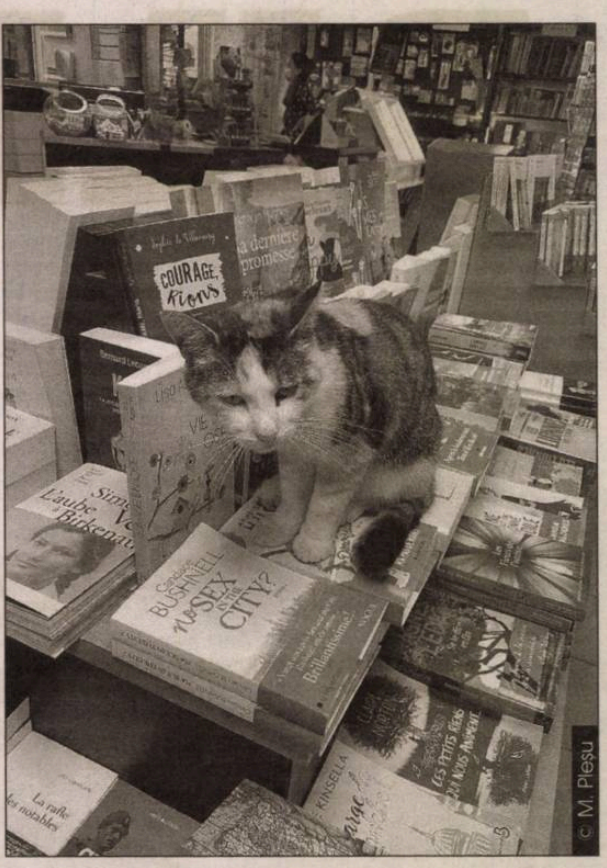

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **881** ■ 25 februarie – 3 martie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Dan Setlacec“

pagina **3**

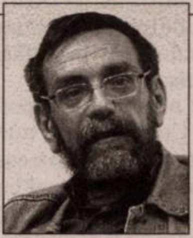

ANDREI CORNEA

„Partidul. Expoziția. Istoria“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„O poveste de insucces“

pagina **19**

Foame

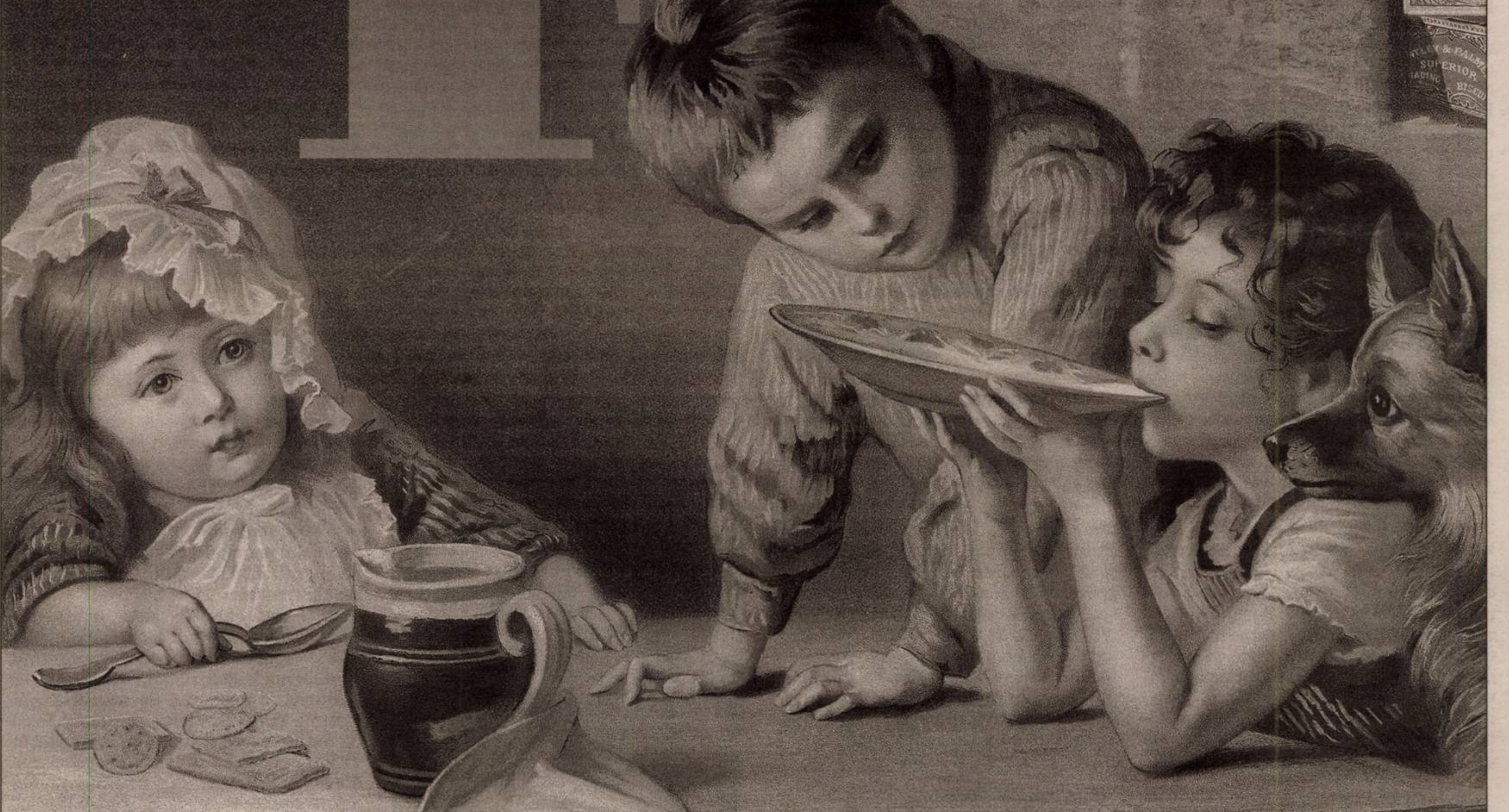

> *„Toți oamenii au dreptul să trăiască pe lume, iar a-i lăsa să moară de foame este o crimă socială.“*
>
> *VICTOR HUGO*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană

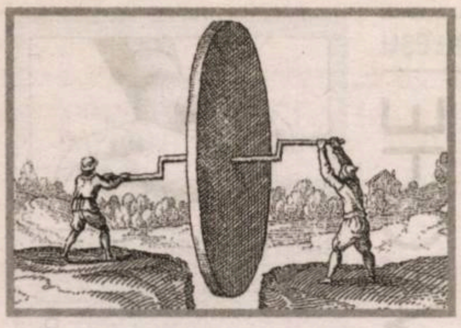

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O lege pentru Facebook

„Facebook reia distribuția de știri pentru publicul australian.“ Trăim într-o lume suficient de bizară încît o astfel de propoziție să fie titlul unui *breaking news.*

Problema e relativ simplă. Guvernul de la Canberra a ajuns la concluzia că gigantul fondat de Mark Zuckerberg trăiește în bună măsură de pe urma unor producții la care nu contribuie în nici un fel. Știrile distribuite pe platforme ca Google sau Facebook atrag atenția și, odată cu ea, și aproape toți banii din publicitate. În acest fel, redacțiile producătoare de conținut trec la coada lanțului trofic și se transformă într-un soi de semispectatori ai unui prînz pe care l-au pregătit, dar la care nu au decît acces limitat.

Australienii au fost primii care și-au făcut curaj să caute o soluție legislativă foarte strictă. Au pus pe masă un proiect suficient de ambițios încît Facebook să încerce să facă un exemplu din acea piață încercînd un fel de șantaj – oprirea instantanee a distribuției de știri. Gestul a fost atît de precipitat încît, în grabă, de pe platformă au dispărut și informațiile distribuite de organizații guvernamentale sau servicii de urgență.

Pînă la anunțul că s-a ajuns la un compromis grație unor concesii făcute de autorități, întreg mapamondul a încercat să ghicească cine va clipi primul. Pentru că dacă legea australiană care, în esență, obligă giganții tehnologici să plătească pentru a distribui link-uri se va dovedi un succes, e de prevăzut că acel model se va răspîndi rapid.

Nu doar *publisher*-ii australieni sînt frustrați de pierderea banilor din publicitate. Cazul este urmărit oriunde, de la București la Kuala Lumpur, iar sentimentul nu este nicăieri favorabil platformelor.

Acum zece ani, Facebook era văzut ca simbol al unei noi lumi în care construcția și întreținerea relațiilor interumane devine mult mai simplă. Astăzi este tratat ca un element toxic, iresponsabil și cinic ale cărui efecte negative tind să le depășească pe cele pozitive.

Anterior și mult mai timid, și alte state încercaseră soluții. În Marea Britanie, de exemplu, tocmai de teama unei intervenții a Guvernului, Facebook a acceptat să fie parte dintr-un contract-cadru prin care acceptă să cedeze editorilor o parte din veniturile obținute din *advertising.* Nu e clar cît va costa această schemă, martorii lui Zuckerberg refuză să furnizeze cifre, și nici dacă Facebook nu va decide la un moment dat că e prea scumpă și e mai simplu să procedeze ca în Australia. De asemenea, nu e clar dacă *publisher*-ii pot fi eliminați din acest aranjament așa cum se întîmplă uneori cu pagini de actori, politicieni sau simpli utilizatori care încalcă regulile ambigue și adesea aplicate inegal ale Facebook. Decizia australienilor de a înfrunta problema direct a fost pusă inclusiv pe seama intereselor holdingului de presă deținut de familia Murdoch (cei care dețin și Fox News în Statele Unite). Știrile pe această temă par să sugereze că interese private influențează masiv decizia Guvernului. Chiar dacă ar fi așa, problema reală rămîne – redacțiile produc conținut pentru care publicul plătește indirect bani către Facebook, cunoscuț îndeobște prin faptul că nu produce nimic.

Un alt argument împotriva Guvernului de la Canberra s-a auzit din zona teoriei economice și sună cam așa: dacă taxezi un bun, atunci acel bun se va produce în cantități mai mici. Așa se întîmplă, de exemplu, cu țigările sau cu industriile poluatoare. Cu cît sînt mai intens taxate, cu atît produc mai puțin. Deci răspunsul brutal al Facebook e firesc și orice economist ar fi spus, dacă ar fi fost întrebat, că probabil distribuția de știri pe platformă va înceta.

Argumentul e logic, însă nu are nici o legătură cu fondul problemei. Iar problema e că Google, Facebook și toate celelalte platforme și rețele sociale trăiesc și de pe urma unor produse la a căror creație nu contribuie în nici un fel. Mai mult, profitînd de diverse facilități sau scăpări ale legislațiilor naționale, ele plătesc taxe ridicol de mici pe piețele pe care activează. Altfel spus, angajatul Facebook intră pe o piață, ia banii de acolo și se duce cu ei liniștit acasă, unde îi folosește, printre altele, pentru campanii ipocrite de evanghelizare despre Internetul liber și alte lucruri asemănătoare. Statele au început de ceva vreme să observe lucrurile astea, însă numai cele mai puternice dintre ele au avut curajul să și facă ceva pentru a îndrepta măcar o parte din lucruri. Franța, spre exemplu, după un lung, foarte lung audit al activităților comerciale ale Facebook, a decis că trebuie să primească aproximativ 100 de milioane de euro reprezentînd taxe neplătite în ultimii ani.

Australia, Marea Britanie sau Franța sînt deocamdată doar teste pentru posibile modele de reglementare a marilor companii din zona de tehnologie. Nici unul nu e încă finalizat. Dar este cert că, mai devreme sau mai tarziu, guvernele lumii trebuie să își facă curaj pentru a-și apăra cetățenii și economiile. Iar asta trebuie să se întîmple asigurînd un cadru onest pentru respectivele business-uri, nu pedepsind Facebook pentru că a ocupat un spațiu pe care nu l-a ocupat nimeni înaintea sa. Acela ar fi un eșec la fel de mare ca cel din prezent în care, mizînd pe confuzia guvernelor, Facebook face ce vrea și ucide cu umbra sa industrii întregi.

P.S. În treacăt fie zis, faptul că nici una dintre aceste platforme nu provine din Uniunea Europeană ar trebui să ridice niște semne de întrebare foarte serioase comunităților de antreprenori și politicienilor de pe continent. Azi se pierde meciul pe terenul platformelor de comunicare în masă, mîine alte industrii vor avea drapele străine. Relevanța se pierde pas cu pas, nu peste noapte.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

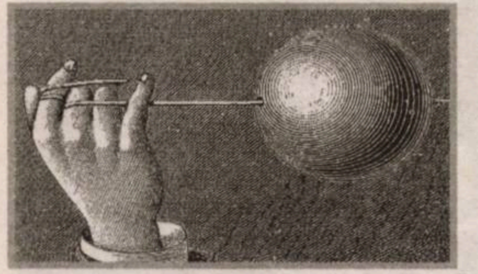

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Rap pentru libertate, libertate pentru rap

Manifestații violente au loc zilnic, de peste o săptămînă, la Barcelona, pentru susținerea rapperului Pablo Hasél. Artistul, condamnat în 2018 la nouă luni de închisoare, a avut termen pînă pe 12 februarie să se prezinte de bunăvoie la poliție pentru a-și executa pedeapsa. Cum termenul nu a fost respectat, el a fost ridicat de autorități în cadrul unei operațiuni spectaculoase, într-un campus studențesc, unde se baricadase. Condamnat pentru apologia terorismului și pentru insulte aduse Coroanei, Pablo Hasél a devenit o figură emblematică pentru apărarea libertății de expresie în Spania. Un personaj controversat, cu o biografie confuză, marcată de revoltă pe alocuri violentă, de o permanentă confruntare cu autoritățile și de asocieri poate involuntare cu grupări teroriste precum ETA ori GRAPO. În cîntece și pe Twitter e mereu vehement și acuzator. E marginal pînă la nesemnificativ din punct de vedere muzical, dar extrem de vocal și de provocator în relația cu statul.

> *Unde e linia de demarcație între apologia violenței, exprimată provocator și cu sarcasm, și incitarea la violență?*

Coroana e o țintă predilectă atît în cîntece, cît și în postările pe rețelele sociale. Pe regele (abdicat) Juan Carlos I l-a numit „hoț“, pe numeroși politicieni conservatori i-a făcut în toate felurile, pe polițiști i-a acuzat că sînt criminali etc. La momentul condamnării, numeroși artiști, printre care regizorul Pedro Almodóvar, actorul Javier Bardem și cîntărețul Joan Manuel Serrat i-au luat apărarea lui Hasél. Și Amnesty International s-a pronunțat în favoarea artistului: „Nimeni nu ar trebui să fie urmărit penal doar pentru exprimarea pe rețelele de socializare sau pentru cîntece, nici măcar dacă sînt de prost gust sau șocante. Expresiile care nu incită în mod clar și direct la violență nu pot fi incriminate“.

Aici e cheia acestui caz, aici e miza poveștii: unde e linia de demarcație între apologia violenței, exprimată provocator și cu sarcasm, și incitarea la violență? Și apoi: e nevoie să facem distincția între artist și activist sau, în cazul lui Pablo Hasél, cele două dimensiuni se confundă? Cît privește delictul de lez-majestate, lucrurile sînt ceva mai clare: presa a tot relatat despre corupția din jurul Casei Regale – de ce un artist n-ar avea voie să spună că regele e hoț sau tiran sau mafiot?

Cazul lui Pablo Hasél amintește de povestea unui alt rapper spaniol, Valtonyc, condamnat în 2018 la trei ani și jumătate de închisoare pentru „apologia terorismului“ și „insulte aduse Coroanei“. Acesta a fugit în Belgia imediat după confirmarea sentinței. Iar acum doi ani, un membru al trupei de rock Def Con Dos a fost condamnat la un an cu suspendare pentru că a postat pe Twitter niște glume (neinspirate) despre ETA și GRAPO între 2013 și 2014. Inițial, fusese achitat, după ce tribunalul a constatat că pîrîtul nu susține, nici în viața profesională, nici personal, grupări teroriste ori acțiuni violente împotriva statului și că postările de pe rețelele sociale aveau o intenție ironică și provocatoare. Însă Curtea Supremă a rejudecat cazul, susținînd că intenția este irelevantă din perspectiva Codului Penal și că doar conținutul mesajului, adică glorificarea terorismului, contează.

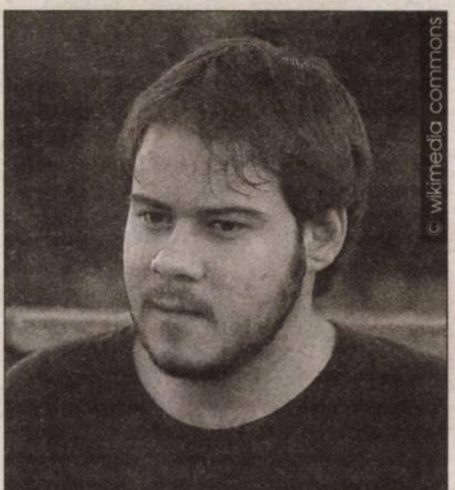

© wikimedia commons

Pablo Hasél

Pablo Hasél readuce în discuție toate aceste cazuri și mai ales relația dintre artiști și autoritate. Dezbaterea e deocamdată parazitată de pozițiile extreme, de manifestațiile violente și de un dialog paradoxal legat de încarcerarea artistului. Autoritățile au fost nevoite să explice, aproape scuzîndu-se, că aplicarea unei sentințe e o formă de manifestare a democrației. Dar oare o condamnare pe baza unei legi nedrepte e democratică? Pentru guvernul de stînga de la Madrid e, evident, un moment jenant. Și un punct de cotitură. Viceprim-ministrul Carmen Calvo pledează pentru nacesitatea „toleranței proprii unei democrații“ în ceea ce privește libertatea de exprimare. Guvernul a promis o reformă pentru ca „excesele verbale comise în contextul evenimentelor artistice, culturale sau intelectuale“ să nu intre sub incidența legii penale și să nu mai fie pasibile de pedepse cu închisoarea. Această reformă a Justiției ar putea începe chiar de la suspendarea delictului de lez-majestate, anacronic și irelevant în orice democrație avansată.

■ ■ ■

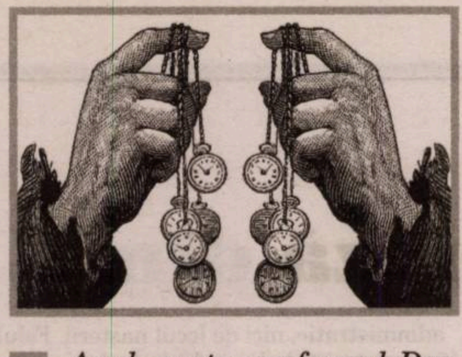

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Dan Setlacec

Anul acesta, profesorul Dan Setlacec ar fi împlinit 100 de ani. N-am putut participa la întrunirea comemorativă organizată de prof. dr. acad. Irinel Popescu pe 12 februarie, dar încerc să fac un tandru și recunoscător act de prezență, reluînd textul pe care l-am scris în 2009, cînd am aflat că marele slujitor al chirurgiei autohtone și al școlii de medicină românești ne-a părăsit. E un minimum pe care îl pot face, în amintirea unui om pe care am fost onorat și încîntat să-l cunosc încă din adolescență, ca pe un model de excelență profesională și omenească.

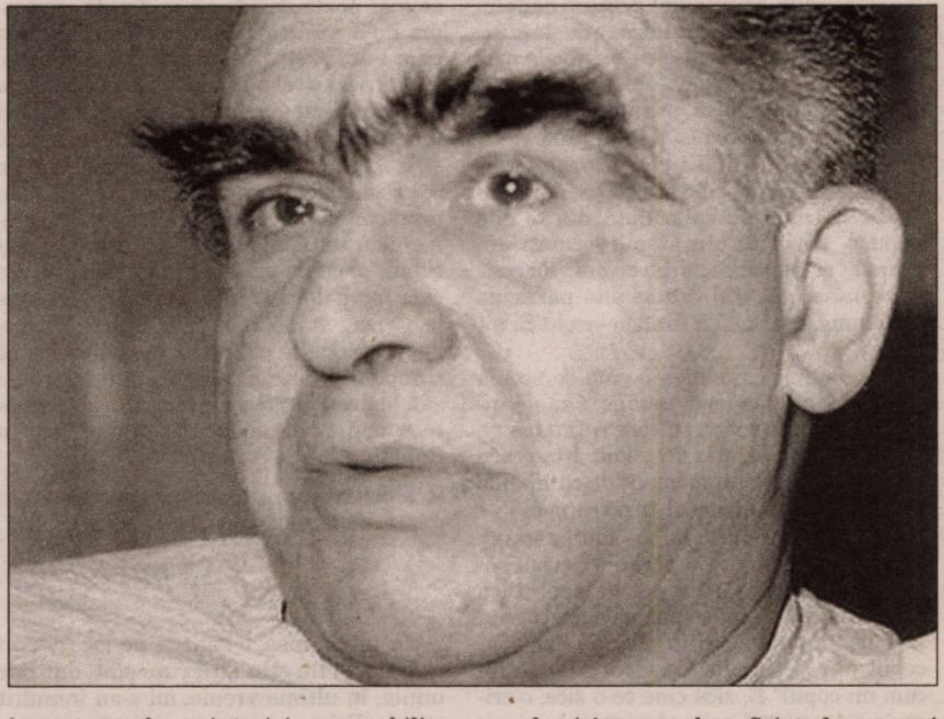

Profesorul Setlacec a fost unul dintre modelele adolescenței mele. Nu voiam să mă fac doctor, nu îi fusesem în preajmă îndeajuns (eram și prea tînăr...), ca să pot vorbi de o „comuniune de idei“, de simpatii și idiosincrazii împărtășite. Îl contemplam, așadar, de la oarecare distanță, cu admirația și afecțiunea timidă pe care le resimt uneori tinerii dinaintea unui adult impozant. Simțeam, în modul lui de a fi, o reușită umană și existențială, de natură să provoace cea mai vie și autentică emulație.

Îl întîlneam, de obicei, ca oaspete al părinților mei. Tata (medic chirurg el însuși) îi fusese „intern“ la Spitalul Colțea și rămăseseră, peste ani, într-o legătură cordială. Tot ce făcea Dan Setlacec îmi plăcea. Îmi plăcea, mai întîi, cum arăta: mă flatam, juvenil, că îi semănam la sprîncene și mă impresiona masculinitatea lui destinsă, tonică, ofensivă, dar străină de orice vulgaritate. Mînca voluptuos, bea cu convingere, rîdea cu aplomb. Rarisim, cînd alcoolul ajungea la o concentrație riscantă, profesorul eșua într-o bună dispoziție campestră și sfîrșea prin a mînca florile din sufragerie. Era, inevitabil – date fiind celebritatea și farmecul lui –, o țintă predilectă a atacurilor feminine, pe care le asuma bucuros, calm, suveran, fără fanfaronadă, dar fără fasoane inutile. Dincolo însă de asemenea virtuți conviviale, Dan Setlacec era, în plan profesional, o emblemă a seriozității, un reper absolut, un miracol. Toată lumea vorbea despre harul lui chirurgical, despre știința lui de carte, despre eficacitatea lui terapeutică. În plus, era de o moralitate inflexibilă, generos, dedicat, de o sobrietate monahală. S-ar fi putut sminti ușor, sub cortegiul de osanale care îl însoțea clipă de clipă. Era un mare medic, un mare profesor, un personaj de anvergură. Mai tîrziu, cînd am avut șansa să stau de vorbă cu el mai pe îndelete, fie în micul apartament din str. Mendeleev, fie la vreo cină amicală, am putut descoperi amplitudinea și profunzimea lecturilor sale, o curiozitate intelectuală dezlănțuită, un bun gust și o rigoare a judecății exemplare. Știa să fie sever, dar avea, deopotrivă, mari resurse de umor. Putea vorbi – spre neliniștea firilor diafane – extrem de buruienos, dar nimeni nu îndrăznea să-i conteste delicatețea de fond, bunătatea, necenzurată, a inimii.

Îl înfuriau în mod special trei dintre derapajele naturii umane (mai ales în varianta ei autohtonă): prostia harnică, impostura obraznică și iresponsabilitatea. Nu suferea stupiditățile pompoase, intrigile, lipsa de pregătire, șmecheria lucrativă, necinstea. Pe de altă parte, îl irritau la culme discursurile despre defectele, așa-zis structurale, ale românilor. Repeta mereu că el cunoscuse și o altă Românie, o Românie a oamenilor întregi, puși pe treabă, dezinteresați. Nu sîntem prost alcătuiți, ci, mai degrabă, prost administrați, prost conduși.

Profesorul Setlacec a sfîrșit, săptămîna trecută (23 iulie 2009), în precaritate materială, indigență fizică și tulburare sufletească. N-a fost academician, n-a beneficiat de onoruri publice pe măsura monumentalității lui. La slujba de înmormîntare, am văzut elita medicinei românești de azi, dar foarte puțini tineri, ceea ce m-a deprimat. Absența memoriei începe să fie, la noi, o boală cronică. „Nu veni!“ – mi-a spus Dan Setlacec cînd i-am telefonat ultima oară, ca să mă anunț în vizită. „Sînt prea multe trepte de urcat și o să-ți facă rău“ (tocmai fusesem operat pe cord deschis). Între timp, treptele dintre noi s-au înmulțit într-atît încît mă tem că n-am să le mai pot urca niciodată.

■ ■ ■

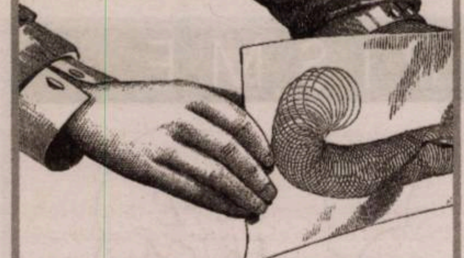

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Partidul. Expoziția. Istoria

Din cînd în cînd, PSD se plînge că are în mod nemeritat o rea reputație printre intelectuali și, în general, printre oamenii mai instruiți. Acuză pentru asta vechi erori și poncife de tipul „ciuma roșie“, asociată genealogiei sale postcomuniste. Recunoaște cu jumătate de gură erori trecute, dar, în ultimul timp, susține că a început un proces de reformă, în virtutea căreia agramații din jurul lui Dragnea au fost înlăturați; astfel, acum nimic nu s-ar mai opune de a fi considerat pe drept un partid frecventabil, social-democrat, chiar și de *intelighenția* atît de mofturoasă.

Numai că recenta reacție indignată a lui Marcel Ciolacu la mica expoziție de sculptură a absolvenților Universității de Arte, organizată de Clotilde Armand, primarul sectorului 1, în holurile primăriei, dovedește simbolic că PSD a rămas același partid antiintelectualist și grosier populist care a fost întotdeauna.

„Nu sînt critic de artă, dar nu știu cît de oportun este să fie femei dezbrăcate în holul unei instituții publice. (...) Doamna Clotilde nu a aflat pînă acum cu ce se ocupă primarul. Poate acesta este progresismul neomarxist. E o expozitie interesantă, eu aș merge dacă ar fi în altă parte, dar nu la primărie, acolo merg să plătesc impozite. (...) Românul intră în acel hol, își face cruce și pleacă: «O fi primăria, nu o fi?»“, a spus dl Ciolacu la un post TV, nu înainte de a-și face cruce.

E năucitor cum a reușit dl Ciolacu să combine în numai cîteva propoziții atîtea imbecilități – și un număr egal de poncife ale unei gîndiri primitive: pudibonderia demnă de epoca victoriană, dar lipsită de virtuțile acesteia, confuzia dintre viață și artă caracteristică celui mai frust mod de a judeca arta, precum și insinuarea complet absurdă, însă dragă conservatorilor noștri, de „progresism“ și „neomarxism“. Iar în final, o altă prețioasă excogitație: „femeile dezbrăcate“ miros a satanism, dar uite că vine ortodoxia într-ajutor prin semnul crucii, căci poporul și Biserica noastră au mijloace de a alunga piaza rea. Și să nu uităm, desigur, insinuarea naționalistă: „românul“ (nu „neromânul“, precum dna primar), după ce se închină, sigur va fi deranjat în cadrul îndeplinirii acțiunii sale cetățenești de bună plată a impozitelor.

E năucitor cum a reușit dl Ciolacu să combine în numai cîteva propoziții atîtea imbecilități.

Aproape n-ar mai fi nevoie, practic, de a contraargumenta împotriva dlui Ciolacu și, totodată, de a saluta inițiativa dnei primar, aceea de a scoate cumva arta din obscuritatea spațiilor consacrate, mai ales a celor academice, și de a o aduce în plină lumină, în locuri publice circulate, prezentînd-o publicului pentru evaluare și dezbatere în contradictoriu. Iar dacă unii se vor șoca într-o anumită măsură – foarte bine: e unul dintre scopurile artei acela de a scandaliza, de a pune în discuție unele convenții, de a genera discuții aprinse, de a rupe consensuri. O poate face mai izbutit sau mai puțin izbutit, dar simplul fapt că încearcă nu este reprobabil, ci lăudabil. Împrejurarea insolită că întîlnești o operă de artă modernă atunci cînd nu te aștepți, cînd te pregăteai să ceri un aviz pentru o construcție de la primărie sau să plătești o taxă, poate declanșa un proces prețios de reflecție. Măcar în felul acesta contribuabilul află că expoziția s-a deschis cu ocazia aniversării nașterii lui Constantin Brâncuși – un artist pentru care, cu siguranță, dl Ciolacu, dacă ar fi după gustul său, n-ar avea nici cel mai mic dram de apreciere.

Bineînțeles că dl Ciolacu și alți pesediști vor spune între ei (căci public nu prea cutează) că nu le pasă nici de artiști, nici de intelectuali, nici de cultură în general; că ei au de partea lor „poporul“. Fac însă un calcul greșit. Au „poporul“ (o parte a lui, cel puțin), dar rămîn un partid cu o reputație neștearsă de grosolănie, brutalitate și obtuzitate. Nu sînt agreați de oamenii cu profesii intelectuale nici chiar atunci cînd aceștia ar înclina poate, sub raport ideologic, spre stînga. Nu întîmplător sînt acum izolați pe scena politică și lipsiți de atractivitate, afară doar dacă la mijloc nu e vreun interes material nemijlocit. Baza lor de partid o formează oameni mai mult vîrstnici, cu școlaritate precară, cînd nu analfabeții funcțional. Firește, din păcate, aceștia sînt numeroși în România (grație și felului în care PSD a guvernat atîția ani). Dar asta nu-i chiar totul. Desigur, indiferent cît de grobian este, PSD rămîne cu un rol important în facerea istoriei țării – nimeni nu o contestă. Doar că va avea unul minor în scrierea ei.

■ ■ ■

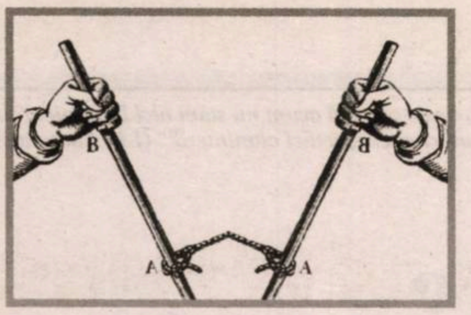

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Criză din criză din criză din...

●●● pentru că, dacă stăm să ne gîndim, crizele sînt precum nenorocirile: nu vin niciodată singure. Crizele sînt ca Matrioşele – păpuşile acelea ruseşti pe care le deschizi şi-nlăuntru găseşti una mai mică, în care mai găseşti una, şi tot aşa, pînă … Chiar, pînă cînd? În definitiv, un chinez bătrîn poate scrie un haiku pe un bob de orez, aşa că mă îndoiesc că n-ar putea sculpta din el şi-o păpuşă. Formată din atomi, formaţi din protoni şi neutroni şi electroni, formaţi din quarci *(quarks)* sau ce alte particule subatomice vor mai fi fiind pe-acolo. Şi tot aşa.

Crizele sînt ca oamenii: cine se scoală de dimineaţă, departe ajunge. Or, ele încep nu doar din clipa în care eşti adus pe lume, ci cu mult mai devreme. În greaca veche, *krisis* era un moment de cumpănă. În medicină, momentul în care boala se decidea dacă te duce la bal sau la spital. În viaţă, momentul în care iei decizii care te vor marca fără drept de apel. Încă dinainte de-a fi conceput biologic, copilul trebuie, de multe ori în ziua de azi, conceput pur şi simplu. Ca idee. „Hai să facem un copil!“ E, zică cine ce-o zice, o criză în adevăratul sens al cuvîntului – un moment de cumpănă, un moment în care trebuie să decizi. Şi nu doar pentru tine, ci şi pentru alţii. Aristotel spunea că orice potenţialitate adusă în actualitate ucide alte potenţialităţi. Copilul conceput astăzi ucide posibilitatea altui copil, conceput mîine. Dacă astăzi mă hotărăsc să merg la aprozar, să zicem, se poate să ucid posibilitatea de-a întîlni la bibliotecă iubirea vieţii mele. După cum, la fel de bine, aş putea-o întîlni la aprozar, tocmai pentru că m-am decis să merg la ora la care ei i s-a făcut poftă de căpşuni. Şi tot aşa.

Iaca de ce Al-Farabi avertiza că omul poate să înnebunească dacă se gîndeşte prea mult la toate aceste potenţialităţi. Nu se mai poate decide să se decidă, de teama de-a nu ucide taman potenţialitatea care i-ar rezolva toate crizele. Paralizează. Or, asta e cel puţin la fel de periculos ca a alerga bezmetic prin viaţă, sărind de la una la alta, şi-n încercarea de a avea totul sfîrşeşti prin a nu mai avea nimic. Iaca de ce crizele sînt, totuşi, binevenite – îţi dau un moment de răgaz, fără însă a te încremeni cu totul, aidoma măgarului lui Buridan, mort de foame, incapabil să se decidă între două căpiţe de fîn perfect egale. Criza e o răscruce care, oricît de repede ai alerga, te obligă să încetineşti şi să cumpăneşti: e mai bine s-o iau la stînga sau la dreapta? S-o ţin langa, drept înainte, sau mai bine să fac stînga-mprejur? În România sau în America? Şi tot aşa.

> *Criza asta îţi dă răgaz să gîndeşti, Să* te *gîndeşti.*
> *Să pui lucrurile în perspectivă.*

Un lucru, însă, e sigur – pe loc nu poţi rămîne. Şi nu ştiu alţii cum sînt, dar mie unuia, în ultima vreme, mi s-au înmulţit crizele. Prin urmare, am ajuns în situaţia uşurel paradoxală de-a alerga de la un moment de cumpănă la celălalt. Nu vă mai plictisesc cu crizele din România, că le ştiţi, nici cu cele din America, fiindcă au fost intens mediatizate. Pe urmă, a venit pandemia cu toate restricţiile. Pe urmă, a venit predarea online. Pe urmă, cine-a vrut a putut opta şi pentru predarea faţă către faţă, cîtă vreme se găseau şi suficient de mulţi studenţi doritori. Nici la profesori, nici la studenţi n-a fost înghesuială mare pe oportunitatea de-a reveni în campus, dar cîţiva profesori şi studenţi de modă veche s-au găsit. La început, a fost un sentiment straniu – să hălăduieşti printr-un campus aproape abandonat, pe coridoare pustii şi prin amfiteatre aproape goale – dar eram pe punctul de-a mă obişnui şi cu asta. Începusem să mă culcuşesc în criza educaţiei dinlăuntrul crizei pandemice, dinlăuntrul crizei ideologice, dinlăuntrul crizei Occidentului, dinlăuntrul crizei mondiale. Şi tot aşa.

Taman atunci, însă, în Texas, a mai venit o criză – cea a furtunii arctice. De la predatul faţă către faţă am fost anunţaţi că trecem înapoi la predatul online. De la predatul online am fost anunţaţi că nu vom mai preda defel. Pe urmă, a venit frigul – un frig de care Houston n-a mai avut parte de la începutul secolului trecut (-12° C). Una e să vină frigul şi ninsoarea în Montréal, unde le-aştepţi şi eşti pregătit, alta e să vină în Houston, unde de Crăciun, cu puţin noroc, poţi mînca în curtea casei. Pe urmă, s-a luat curentul. Şi Internetul. Şi căldura. Şi apa caldă. Şi apa rece. Pe străzi nu se mai putea circula, că erau îngheţate şi maşini de deszăpezire nu există. Oricum, n-aveai unde merge, pentru că magazinele erau şi ele închise. Aşa că nici mîncare nu prea ai. Şi tot aşa.

S-ar putea crede că-n crize din astea mare lucru nu se mai poate face, dar, vorba lui Sartre (a avut şi el zilele lui bune, mai ales cînd scria teatru), „sîntem condamnaţi la libertate“. Criza de aia e criză, că te confruntă cu cel puţin o alegere. Cu cel puţin încă o opţiune. Poţi alege, bunăoară, între partea plină şi partea goală a paharului. Asta nu mai depinde nici de mama-natură, nici de societate, nici de administraţie, nici de locul naşterii. Felul în care te uiţi la lume depinde de tine. Iar ca român trăit sub comunism, reflexele de odinioară ajută. Odinioară, te bucurai că „s-a băgat pîine“. Acum, te bucuri că ţi-ai amintit că şemineul chiar poate fi folosit să faci focul.

„Se putea şi mai rău“, îţi spui. Şi chiar se putea. Începi să te simţi bine doar privind flăcările şi trecînd în revistă nenumăratele feluri în care „se putea şi mai rău“. Începi să îţi numeri binecuvîntările (*„count your blessings“*, ar zice americanul). Te bucuri că ai cărţi şi că ai timp. Doar ai învăţat *Anatomia* lui Papilian la lampa cu petrol şi înainte de 1990. Acum n-ai lampă cu petrol, dar ai şemineu. E mai bine. Criza asta îţi dă răgaz să gîndeşti, Să *te* gîndeşti. Să pui lucrurile în perspectivă. „Trecută prin filtrul culturii“, spunea Constantin Noica (citat, dacă nu mă-nşel, de către Andrei Pleşu în *Minima moralia*), „orice durere devine suportabilă.“

Se putea şi mai rău. La urma urmelor, comunismul a durat mai mult. Mult mai mult, poate şi din cauza resemnării cu „se putea şi mai rău“. În *Abatorul Cinci*, faimoasa carte a lui Kurt Vonnegut, printre prizonierii de război înfometaţi şi înfriguraţi, înghesuiţi claie peste grămadă într-un vagon, se află şi un vagabond. E singurul care nu dă semne de disperare. „Mi-a fost şi mai foame“, spune. „Mi-a fost şi mai frig.“ „Crezi că asta e rău?“, întreabă cînd adoarme în picioare, strivit între alţi prizonieri. „Se putea şi mai rău“, mai spune. Şi moare.

Între timp, în Texas „s-a dat curent“. Şi căldură. Şi Internet. Apă încă nu „s-a dat“. Dar se putea şi mai rău. Aştept următoarea criză. Şi tot aşa.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Basmele Fraţilor Grimm

Scriam, într-un „Accent…“ trecut, că basmele Fraţilor Grimm au o istorie interesantă.

Pe la începutul secolului al XIX-lea, Clemens Brentano era cunoscut ca cel mai mare folclorist german. După ce a lansat o serie de cîntece populare, cu succes, acesta s-a gîndit că binevenite ar fi şi nişte poveşti din popor. În acest scop, le-a cerut ajutorul fraţilor Jacob şi Wilhelm Grimm, cărora le revenea rolul de a colecta istorisiri de tot soiul direct de la sursă, adică de la oameni. Cei doi erau proaspăt absolvenţi de Drept, dar erau pasionaţi de folclor şi filologie (pasiune insuflată şi de Clemens Brentano, care le-a fost profesor). Nu au ezitat, au acceptat propunerea şi s-au apucat de treabă.

Au invitat cunoştinţe, prieteni sau pur şi simplu povestitori amatori la ei acasă şi au început să îşi noteze din povestirile pe care aceştia le spuneau. Întîmplările erau din toate domeniile, toate categoriile sociale erau incluse.

Astfel, dintr-o sumedenie de naraţiuni, s-au născut *Prinţul fermecat*, *Albă-ca-Zăpada, Frumoasa din pădurea adormită* şi încă alte 46 de basme culese de Fraţii Grimm, apoi prezentate şi înmînate lui Clemens Brentano în anul 1810. Aparent, folcloristul a dus materialele la o mănăstire din Alsacia şi le-a lăsat acolo. Unde au stat mult şi bine, vreo sută de ani, se pare. Noroc că cei doi fraţi îşi făcuseră cópii ale lucrărilor.

Cam la doi ani după ce devenise evident faptul că Brentano nu va duce la final proiectul său de tipărire a basmelor, Fraţii Grimm au publicat propriile ediţii ale acestora. Au ales să le numească poveşti pentru copii, nu basme.

În total, au scos şapte ediţii ale poveştilor pentru copii în timpul vieţii, devenind atît de cunoscuţi şi apreciaţi încît în 1870, la scurt timp după ce au murit, unele dintre poveştile lor au fost incluse în programa şcolară naţională. La sfîrşitul secolului al XIX-lea, cartea semnată Grimm devenise a doua cea mai vîndută publicaţie din spaţiul german, după Biblie. Succesul s-a extins internaţional, iar opera celor doi fraţi a devenit sursă de inspiraţie pentru Walt Disney.

Altfel, lupta dintre forţele binelui şi forţele răului continuă.

Ca şi istoria.

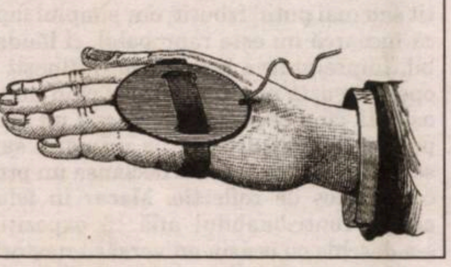

BARBURISME

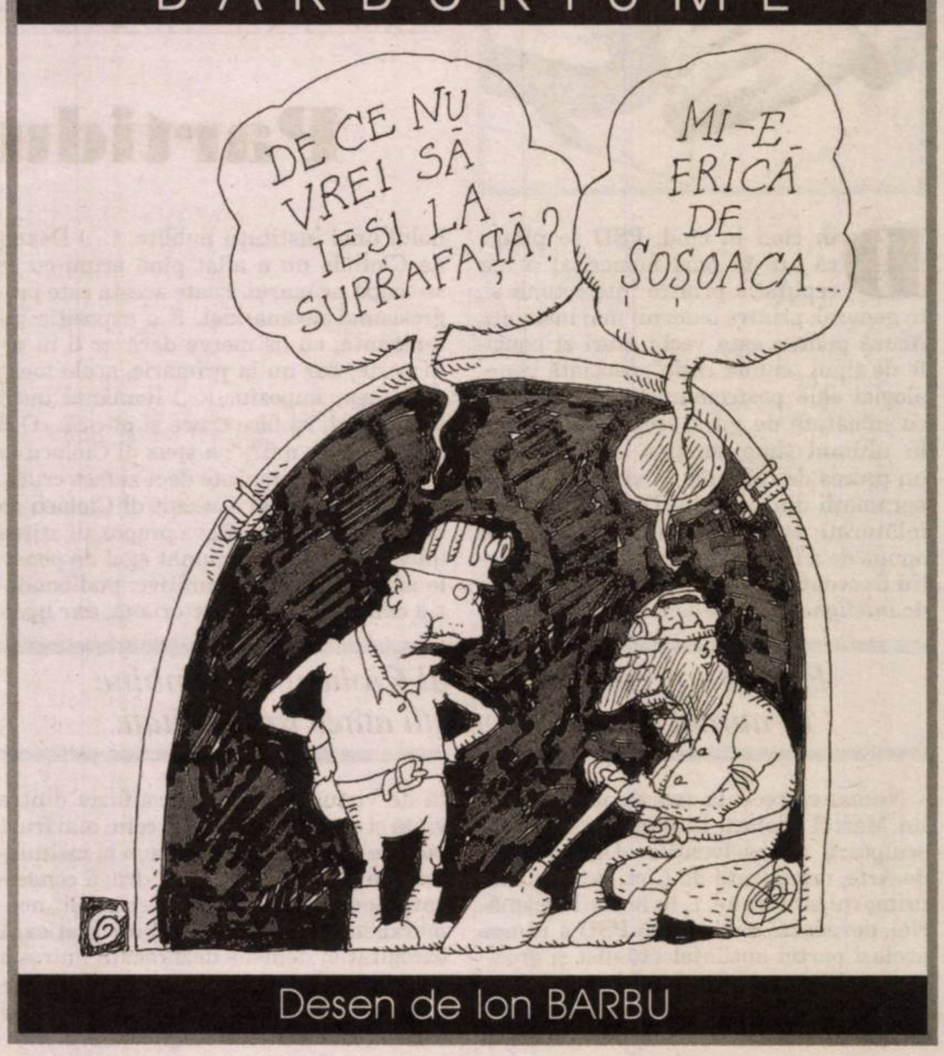
DE CE NU VREI SĂ IEŞI LA SUPRAFAŢĂ?
MI-E FRICĂ DE ŞOŞOACA...

Desen de Ion BARBU

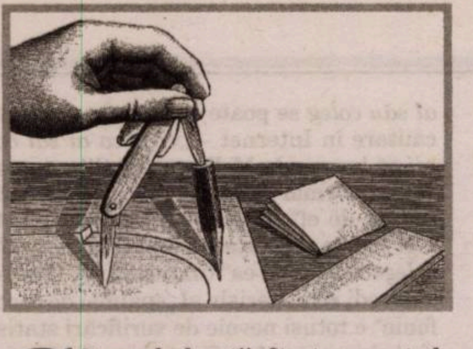

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

America is back, dar adversarii democrației rămîn redutabili

Cîteva declarații făcute recent de președinte american Joe Biden înseninează relațiile Uniunii Europene cu Statele Unite și furnizează puțin oxigen *taberei* democratice de pe planetă.

Pe data de 19 februarie, participînd prin videoconferință la o reuniune G7 și apoi la o reuniune pe teme de securitate, Joe Biden a ținut să precizeze că *America is back*. Mesajul este adresat în special Rusiei și Chinei, dar și Turciei, Iranului, Arabiei Saudite, precum și altor țări care au avut ca obiectiv în ultimul deceniu slăbirea Uniunii Europene și a relațiilor transatlantice, precum și demolarea democrației. China, în special, a încercat să demonstreze lumii că sistemul propus de ea este superior celui occidental întrucît ar fi mai reactiv față de problemele oamenilor și ar avea o mai mare capacitate de a le rezolva. Iar în context de pandemie, chinezii chiar au reușit să cîștige cîteva puncte în arena acestei confruntări.

Mesajul adresat de Joe Biden direct lui Vladimir Putin este și el fără echivoc. Biden l-a acuzat pe Putin că „atacă democrațiile“ și că încearcă să intimideze individual statele europene. În consecință, liderul de la Casa Albă reamintește că regula numărul unu a Alianței Atlantice rămîne în vigoare și că orice atac împotriva unuia dintre membrii Alianței va fi considerat ca un atac împotriva tuturor statelor membre.

America is back și în ceea ce privește lupta împotriva schimbărilor climaterice, pentru că Statele Unite au revenit în cadrul acordurilor de la Paris semnate în 2015. Washington-ul este dispus să reia și discuțiile cu Teheranul pe tema programului nuclear iranian, ceea ce nu înseamnă că americanii vor accepta vreodată ca ayatollahii să se doteze cu arma atomică, acest lucru i-ar conferi regimului integrist iranian o longevitate milenară.

Americanii sînt puși în fața aceleiași dileme pe care o au francezii în Sahel.

După *era* Trump (scurtă, dar dezastruoasă pentru echilibrul internațional), lucrurile par să revină „la normal“ pe eșichierul geopolitic. Trump se înțelegea bine cu Recep Tayyip Erdogan și, la insistențele președintelui turc, i-a abandonat pe kurzi, deși aceștia luptaseră cu brio împotriva Organizației Stat Islamic în Siria și în Irak. Joe Biden însă nu pare să fie prea prietenos cu Erdogan și, de altfel, în urmă cu mai bine de un an, a declarat într-un interviu că America ar trebui să sprijine Opoziția din Turcia pentru a scăpa „de regimul autocratic al lui Erdogan“. O schimbare de accent, semnalată de publicația *Courrier International,* este vizibilă și în raporturile administrației democrate cu Arabia Saudită. Casa Albă l-a snobat recent pe impetuosul Mohammed ben Salman și a subliniat că interlocutorul lui Joe Biden va fi regele și nu prințul moștenitor.

Toate aceste declarații, atitudini și semnale sînt salutate de aliații europeni ai Americii, deși în interiorul Uniunii dezbinarea rămîne principala vulnerabilitate. Germania, de exemplu, înainte de venirea lui Joe Biden la Casa Albă, a exercitat presiuni asupra europenilor ca să semneze un parteneriat economic cu China. Tot Germania continuă să construiască un gazoduct cu Rusia deși proiectul este criticat din multiple direcții, și la Washington, și la Paris. Divergențele interne ale europenilor rămîn un fel de blestem istoric și principalul aliat al autocraților și al dictatorilor care văd în consolidarea Uniunii Europene un pericol pentru statutul lor.

Joe Biden pare să-și modifice atitudinea și în privința unui alt dosar, o veritabilă dilemă, de fapt, cel legat de Afganistan. Predecesorul său a negociat cu talibanii și a promis retragerea tuturor trupelor străine din Afganistan pînă pe data de 1 mai 2021. Administrația democrată nu este însă mulțumită nici de acordul semnat cu talibanii și nici de modul cum respectă talibanii acest acord.

În privința Afganistanului, americanii sînt puși în fața aceleiași dileme pe care o au francezii în Sahel. În ambele cazuri, intervenții militare lansate în numele luptei antiteroriste și al unei construcții democratice s-au împotmolit. Și în Afganistan, și în zona subsahariană a Africii, o retragere brutală ar însemna ocuparea rapidă a terenului de către islamiștii radicali, altfel spus de forțe avînd ca scop final distrugerea Occidentului și a democrației de tip occidental.

Lupta dintre democrație și autoritarism a atins un moment „crucial“, a afirmat Joe Biden în discursul său de politică externă pronunțat pe 19 februarie în contextul Conferinței pe tema securității de la München. În această luptă împotriva celor deciși să lichideze democrația, cîteva state ale Europei occidentale sînt însă învinse în mod paradoxal la ele acasă, întrucît au permis proliferarea comunitarismului islamist. În Franța, de cîteva săptămîni, se vorbește mult despre orașul Trappes, situat la 45 de kilometri de Paris, după Versailles. Un profesor de filozofie a decis să-și suspende cursurile într-un liceu din oraș întrucît se simte amenințat. Motivul? A „îndrăznit“ să lanseze în presă semnale de alarmă legate de influența tot mai mare a salafiștilor în școli și, în general, în oraș. „Islamiștii au cîștigat bătălia la Trappes“, declară profesorul Didier Lemaire în interviurile sale. El descrie de asemenea cum în oraș, în sînul comunității musulmane, voalul islamic s-a generalizat, cum în majoritatea cafenelelor intră numai bărbații, cum majoritatea saloanelor de coafură nu mai sînt mixte etc. Detalii din viața de zi cu zi punînd în lumină structurarea treptată a unei societătăți paralele. „La Trappes nu mai sîntem în Franța“, a mai spus Didier Lemaire, reproșînd autorităților franceze refuzul de a vedea o anumită realitate.

Franța pregătește în prezent un proiect de lege împotriva „separatismului“, dar unii editorialiști regretă dispariția cuvîntului „islamist“ din text. Altfel spus, inamicul nu este desemnat, fără îndoială sub presiunea gîndirii politice corecte.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

■ ■ ■

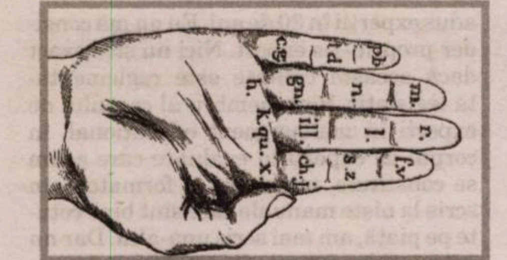

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Starea nației

Pentru vechii greci, *katabasis*-ul se referea la *coborîrea* cuiva în Infern și intra în opoziție cu *anabasis*-ul care, evident, semnifica reversul – *ieșirea* din universul întunecat al lui Hades. Înțelesurile celor două concepte au iradiat, în timp, spre diverse domenii: istoriografie („pasivitate“ *vs.* atitudine „activă“ a unei anumite comunități în istorie), filozofie („apatie“ *vs.* „dinamism“), psihologie („depresie“ *vs.* „vitalitate“) și armată („retragere“ *vs.* „înaintare“, se înțelege, pe plan militar). La noi, au pătruns în limbă cuvintele echivalente *catabază* și *anabază,* în primul rînd datorită lui Lucian Blaga, cel care le-a dat o dimensiune antropologică autohtonă. Circulația lor însă este destul de restrînsă, puțină lume știind astăzi ce înseamnă exact respectivele noțiuni. Teoreticianul „Marelui Anonim“ (Blaga) le aplica mentalitarului românesc. Spunea el că poporul carpatino-pontic s-ar dovedi mai degrabă „catabazic“ în existența sa milenară, „ascunzîndu-se“ mereu din calea valurilor de schimbare istorică și preferînd „stagnarea“ lipsită de riscuri majore, dar înclinată totodată către o lîncedă mediocritate. Voluntarismul „anabazic“ ne-a produs, constant, frisoane. Atunci cînd l-am practicat totuși, am făcut-o *in extremis* și doar din rațiuni de supraviețuire colectivă. Proiectul „anabazic“, pe spații largi și durate semnificative, ne-a lipsit cu desăvîrșire. Ne-am complăcut în „viețuire“, ignorînd „viața“. Am ales starea de imobilitate galeșă, jinduind, cuminți și molateci, la „treziri“ subite, transcendente, picate din cer.

Cinismul devine modus vivendi, *iar minciuna – lege de stat.*

Îmbătrînind eu și adunînd experiență („moldo-vlahă“), realizez cît de mult adevăr se află în această teorie. România nu e, în mod real, rea, dar, absolut enigmatic, *pare* astfel, uneori pînă în punctul în care, în postură de trăitor aici, ajungi să fii descurajat de-a dreptul. „România bună“ – corectă, onestă, principială, harnică, generoasă, inteligentă – domină pe toate palierele de ființare ale societății, paliere ce merg de la aspectul numeric al populației pînă la înțelegerea mecanismelor pozitive, autentice, de progres istoric. România în chestiune *nu se vede* însă sau *se vede* sporadic, ocazional, cu totul și cu totul excepțional. Momentele în care ea *apare* devin de aceea tulburătoare, capătă o aură miraculoasă, minunîndu-i pe creatorii și inițiatorii lor. Avem, cu alte cuvinte, „darul“ de *a ne suprinde* pe noi înșine în asemenea circumstanțe. Complet straniu, ne „decorporalizăm“ și apoi, privindu-ne „din afară“, rămînem muți în fața propriei noastre conduite exemplare. Nu ne vine să credem că ne putem ridica la un nivel atît de înalt. Vreți exemple? Istoria le furnizează spectaculos, din nefericire numai la intervale mari. Gîndiți-vă la timpurile recente. În ultimele trei decenii, am strîns deja o „listă“ de episoade ilustrative: 1989 (Revoluția), 1992 (vizita Regelui Mihai la București), 1996 (detronarea lui Iliescu), 1997 (campania pro-NATO), 2004 (înfrîngerea lui Năstase), 2014 (alegerea lui Iohannis), 2015 (dizolvarea guvernuluii PSD), 2017 (demonstrațiile pentru susținerea statului de drept și funeraliile monarhului).

În ciuda „clipelor astrale“ (Stefan Zweig) menționate, „istoria lungă“, pentru a folosi o celebră sintagmă a lui Fernand Braudel, rămîne, pe plaiul mioritic, foarte frecvent, la cheremul a ceea ce am numit, într-o împrejurare diferită, *kakistocrație* (guvernarea indivizilor celor mai răi dintr-o societate). Cum se explică paradoxul? Cu siguranță, prin intermediul amintitei „catabaze“. „România bună“, deși, repet, dominantă, își coagulează energiile cu intermitențe, permițînd astfel, bizar, imaginii sale răsturnate din oglindă, a „României rele“ – un construct meschin și, în esența lui, lipsit de anvergură –, să se arate cu nejustificată și impardonabilă obrăznicie. Un demon ascuns și foarte pervers subjugă spiritul *României veritabile,* lăsîndu-l perplex, aproape inert, dinaintea spiridușului șchiop, chior și cocoșat al *României aparente*. O națiune de inși preponderent principiali, dar catabazici, se supune periodic, inexplicabil, unei găști de impostori veroși, însă, vai, anabazici. Onestitatea se ascunde, benevol, în scorburi de copac ori fuge în pustie, pe cînd ticăloșia stă în capul mesei, cu sceptrul în mînă și rînjetul gros, de satisfacție sordidă, pe figură. Trecutul este astfel anihilat, reperele morale dispar, iar virtuțile sînt ridiculizate grobian. Cinismul devine *modus vivendi,* iar minciuna – lege de stat. Gura știrbă, fața asimetrică și mîinile cu gheare negre, ascuțite, dezvăluite de *această* Românie falsă, uzurpatoare, autolegitimată ca *reprezentativă* (desigur, în absența celeilalte), se transformă sinistru, la scară istorică, în ceea ce unii numesc *„brand*-ul de țară“. Să nu uităm deci intervalul 2016-2020.

■ ■ ■

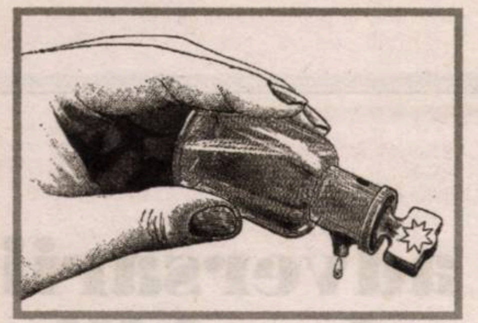

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Ai săi colegi“

Cu cîteva decenii în urmă, o anumită construcție gramaticală părea să fi dispărut definitiv din româna contemporană. Posibilitatea de a folosi posesivul înaintea substantivului *(a mea casă)* exista în limbă și fusese bine reprezentată în trecut, dar părea cu totul abandonată în vorbirea curentă, în favoarea ordinii substantiv-posesiv *(casa mea).* E drept, Gramatica Academiei *(Gramatica limbii române,* 1963) menționa și posesivul antepus, pentru că folosea ample exemplificări din scriitorii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Textele literare din manualele școlare și lecturile obligatorii conțineau numeroase exemple de adjective posesive antepuse – „Așa scrie românul *a sale fapte* mari“ (Alecsandri, *Dumbrava Roșie), „al meu* nume o să-l poarte / Secolii din gură-n gură“ (Eminescu, *Scrisoarea I), Ai noștri tineri...* (Eminescu) etc. Într-o descriere foarte atentă la uzul curent al vremii, *Structura morfologică a limbii române contemporane* (1967), autorii – Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Alexandru Niculescu – afirmau că „așezarea posesivului înaintea substantivului se întîlnește numai în poezie“. Ideea reapărea în foarte influenta *Gramatică pentru toți* a Mioarei Avram (ediția a II-a, 1997), într-o formă mai apăsat normativă: „Antepunerea adjectivului posesiv *(al nostru steag)* este permisă numai în poezie“ (p. 173).

Or, astăzi observăm o revenire surprinzătoare a vechii construcții, în registrul standard și în cel colocvial, în texte jurnalistice și în comentarii postate în Internet. În unele cazuri este perceptibilă o notă ironică, o distanță critică față de cei desemnați prin formulele atipice: *„ai mei vecini* nu mai au curajul să dea muzica tare“ (forum.softpedia.com); *„ai noștri jucători* țin mingea“ (gsp.ro), *„«ai noștri conducători* știau de situația coronavirusului, dar ei erau mai preocupați de alegerile anticipate», conchide fostul prim-ministru“ (mediafax.ro). În alte cazuri, tonul pare destul de serios: „s-a întors la genul muzical care i-a făcut populari pe *ai săi părinți“* (fanatik.ro); „a trebuit «să se asigure că *ai săi copii* sînt bine»“ (mediafax.ro); „o hotărîre judecătorească a dispus ca *ai săi copii* să se întoarcă la locul lor de reședință“ (juridice.ro). În același timp, construcția s-a păstrat în limbajul bisericesc, al cărui caracter conservator e bine cunoscut *(a Ta milă, ale noastre rugăciuni* etc.)

Pot fi avansate mai multe ipoteze explicative asupra fenomenului actual de răspîndire a construcției. Ne putem gîndi mai întîi la imitarea parodică, glumeață, a unei particularități arhaice: o cauză posibilă, dar care nu ar explica amploarea fenomenului. A doua cauză – pe care am crezut-o la un moment dat hotărîtoare – ar putea fi influența englezei, limbă din care azi nu numai că se preiau masiv cuvinte și expresii, dar se și copiază construcții sintactice, mai ales în limbajul tinerilor și în traducerile grăbite. Ne-am putea însă întreba cum de puternica influență franceză din secolul al XIX-lea nu a produs același efect, din moment ce și în franceză adjectivul posesiv se plasează înaintea substantivului. De fapt, e posibil ca efectul să fi existat, dar mai ales asupra limbajului cultivat, a registrului înalt, în care a întărit un uz mai vechi.

Cred că ambele explicații sînt parțial valabile, dar li se adaugă un al treilea factor, care pare să joace un rol neașteptat de important azi: schimbarea ordinii cuvintelor permite evitarea cacofoniei, obiect al unei ciudate obsesii naționale despre care am vorbit de multe ori. Posesivul intervine între inevitabilele cuvinte-instrumente gramaticale *că, ca* sau *cu* și cuvintele care încep cu silabele amenințătoare pentru unii vorbitori: *ca, co, că* etc. Frecvența cu care apar mai ales formulele *al său copil* sau *al său coleg* se poate observa la o simplă căutare în Internet – „vrea *ca ai săi copii* să lucreze la McDonald's“ (libertatea.ro); „e normal *ca ai săi colegi* să se delimiteze de el“ (hotnews.ro); „ducesa ar fi fost foarte afectată de faptul *că ale sale colege* rîdeau de ea“ (national.ro). Pentru a dovedi rolul decisiv al „spaimei de cacofonie“ e totuși nevoie de verificări statistice riguroase. Am făcut doar două mici investigații rapide și, desigur, superficiale. Am căutat pe Google construcțiile *ai săi colegi* și *colegii săi,* pentru a obține o imagine a frecvenței lor relative. Raportul – de aproximativ 2% pentru *ai săi colegi,* față de 98% pentru *colegii săi* – confirmă clara predominanță în limba actuală a posesivului postpus. Dacă însă restrîngem căutarea la contexte potențial cacofonice, raportul între *că ai săi colegi* și *că colegii săi* se schimbă: construcția cu posesivul pe prima poziție crește la aproape 40% din total. O altă dovadă este oferită de contrastul între două construcții posesive care desemnează obiecte. Formula *ai săi bani* (fără risc de cacofonie) este extrem de rară; în schimb, sintagma *ale sale cărți* are peste 9.000 de atestări pe Google: „întîlnirea cu romancierul american Nicholas Sparks, cu *ale sale cărți* de succes“ (adevarul.ro); „rupe granițe cu *ale sale cărți“* (aiciscriu.eu) etc.

Poziția posesivului pare așadar să ilustreze felul în care atitudinea vorbitorilor (în acest caz, teama de cacofonii) ajunge să influențeze – e drept, prin schimbări nu foarte profunde, ci de frecvență – trăsăturile gramaticale ale unei limbi.

■ ■ ■

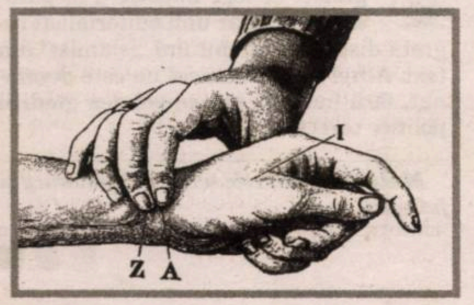

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

O formă de amărăciune umană

La 46 de ani, puține lucruri te mai pot uimi cu adevărat, dacă nu ai trecut prin viață fără să fii atent deloc, fără să asimilezi și să încerci să înțelegi. Te pot surprinde însă, desigur. Dar nu te mai iau, ca să zic așa, de pe picioare. Nu ești chiar bătrîn, însă ai trecut de tinerețea primă, așa că le privești, dacă te afectează încerci să intervii, dar nici nu mai ai impresia idealistă că poți schimba lumea, că poți schimba oamenii, că ești atotputernic necondiționat. Faci ce poți, te mai lupți, dar cu mai puțină patimă, s-au adunat în tine și bucurii, și dureri, iar pe cele de acum, dacă ai încercat, cum spuneam mai sus, să le înțelegi, pe cele din urmă, într-o (in)coerență a umanului, nu le mai lași să devină frustrări, le permiți să fie eventual amărăciuni, semn că totuși ești om.

Deși acest prim paragraf îl asum în raport cu întreaga mea viață, trebuie să îl aduc și pe terenul profesional, ușor-ușor. Au fost cîteva situații în care articolele mele au produs iritare, supărare, au produs reacții diverse, au generat rostirea de adjective sau chiar de acțiuni care să mă afecteze. Le înțeleg pe toate, pentru că sîntem oameni toți și ne apărăm cum putem, uneori argumentînd, alteori atacînd și, mai rar, poate chiar ucigînd, desigur, simbolic. Cu toate acestea, eu sper că nu mi-am făcut prin ce am scris dușmani în sensul concret al cuvîntului. Cînd am scris, am încercat să argumentez ce scriu și niciodată nu am fost condus de rele intenții. Nu sînt infailibil, știu, așa că probabil uneori am greșit sau am avut o perspectivă incompletă, parțială. Uneori, însă, mi-am pus problema să mă retrag de pe scenă, să nu mai scriu – obosit sau poate doar prea conștient de faptul că și cuvintele acestea sînt, inevitabil, supuse perisabilității, efemerității. Încă nu m-am retras, totuși.

Ultimul meu articol, în care mă referеam la asociațiile de elevi și de părinți, a provocat o astfel de reacție, destul de acidă, a unui lider. Nu îl numesc, pentru că nu am nimic cu domnia-sa, nu mă consider în război cu dînsul, ba din contra, sînt convins de bunele intenții pe care le are în calitatea sa de lider. Reacțiile au fost însă disproporționate emoțional în raport cu opiniile pe care eu le formulasem în articol. Am să încerc să explic de ce, sperînd să nu îmi atrag mai multă ostilitate.

Uneori argumentăm cu mai multă patimă, alteori cu mai puțină.

Trec, oarecum ușor, peste ironia cu care e construit comentariul, în ansamblul său. Cum spuneam, pot înțelege uman o reacție emoțională. Observînd că eu în articol mă referisem la faptul că aceste asociații nu sînt ale unor specialiști, domnia-sa îmi atrage atenția că de obicei nu au avut cereri punctuale, care să impună perspectiva specialiștilor, iar că în cazul pe care îl dădeam ca exemplu – propunerea de a se scoate din programele pentru examene anumite conținuturi și competențe – au avut susținerea unor profesori de limba și literatura română. Mi se impută faptul că am „dat de pămînt“ cu aceștia (14 la număr), cu care de fapt sînt coleg, informîndu-mă și că au în portofoliile lor olimpici naționali. Nu știu numele acestor profesori, nici nu contează. Pentru că nu despre anumite persoane era vorba.

Îmi pare rău, și o spun cu tot respectul, faptul că au în portofolii astfel de reușite nu înseamnă neapărat că înțeleg și cunosc programele școlare. Sau poate le cunosc, dar atunci au făcut propuneri oarecum ilogice. Am să dau un exemplu, ca să nu vorbesc pe deasupra lucrurilor. Se propunea scoaterea din programa pentru examen a textului dramatic. Dar textul dramatic este conținut de clasa a VII-a. Ce logică ar fi existat să fie scos? Nu mai spun că intrarea în liceu fără cunoștințe despre anumite conținuturi îngreunează enorm apoi parcursul elevului. Fără să pregătească circumstanțialele la gramatică nu e așa o tragedie, dar fără noțiuni fundamentale din domeniul literarurii e mult mai greu.

Mergînd mai departe, mi se atrage atenția că rolul acestor asociații, conform legii, este consultativ, nu decizional. Exact asta spusesem însă și eu, că au rol consultativ și că nu trebuie să încerce să forțeze decizii. Nu insist.

Mi se atrage atenția că în mediul rural școala online a fost cam pe butuci. Dacă mi-ar fi urmărit articolele, ar fi văzut că am scris în mai multe rînduri despre asta, susținînd și eu că sînt dezechilibre, inechități pe care trebuie să le luăm în considerare și să încercăm să le anulăm. Am susținut și nevoia degrevării programelor de examen, dar nu oricum.

Sînt ironizat, în ipostaza de așa-zis expert, căci, se spune, vedem unde ne-au adus experții în 30 de ani. Eu nu mă consider propriu-zis expert. Nici nu știu exact dacă această calitate este reglementată legislativ. Sînt membru al corpului de experți în management educațional, în corpul de experți în evaluare care acum se constituie, unde sînt și formator, am scris la niște manuale care sînt bine cotate pe piață, am mai scris una-alta. Dar nu mă consider expert, dacă asta face lucrurile mai puțin dificile. Uneori sînt consultat, în diverse probleme. Cît pot și cum știu, ajut. Îmi spun părerea. Mai și scriu articole, căci e o lume, sperăm toți, liberă, a ideilor, nu a bîtelor. Firește, uneori argumentăm cu mai multă patimă, alteori cu mai puțină.

În fine, nu înțeleg de ce mi se atrage atenția că nici nu ar fi bine să fie profesori în fruntea acestor asociații. E și opinia mea. Doar că, nefiind, nici viziunea, perspectiva pe care un profesor o are, nu poate exista la acel nivel.

Ca să închei. Nu sînt, de fapt, deranjat de reacție, poate ușor amărît pentru tonul ironic cu care sînt criticat. În rest, Doamne ajută să facem cu toții cît mai mult bine pentru copiii noștri, pentru elevii noștri, pentru educație în general și pentru viitorul nostru, al tuturora. Nu cu încrîncenări, ci cu negocieri și bun dialog. Nici în viețile noastre personale, nici în cele profesionale, pînă la 46 de ani, nu am observat să ajute încrîncenarea. De ce să ne încrîncenăm acum?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

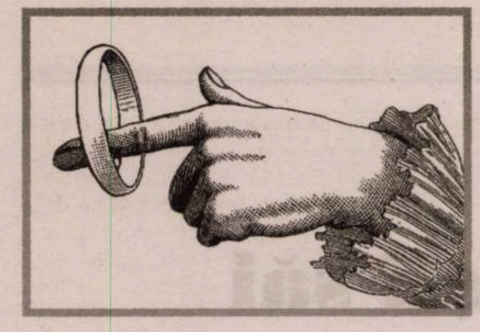

Selma IUSUF

legende urbane

Medii competitive

Cunosc oameni care se hrănesc din competiție. De orice fel. Înfloresc în mediile astea ca o plantă carnivoră supradimensionată. O văd: gura vegetală cu dinți mărunți, ascuțiți, petale colorate aproape indecent de un violet aprins, brațele lungi cu frunze cărnoase, ovale, care se unduiesc aproape imperceptibil pînă cînd încremenesc brusc, la apropierea unei muște inconștiente.

Competiția începe la școală cu bătălia pe note și calificative, premii și ce s-o mai oferi acum drept răsplată. De altfel, cred că perioada mea cea mai bătăioasă s-a consumat prin clasele întîi și a doua cînd țin minte că ieșeam pe jumate din bănci cu mîinile pe sus ca să răspundem primii la întrebările învățătoarei. Gigel are o sanie maro. Ce fel de sanie are Gigel? – ne întreba probabil învățătoarea. Zburam afară din bancă cu două degete pe sus, roșii la față, eu cu bentița strîmbată pe un breton incert, cu fundele alea obligatorii cusute pe ea zborșite în toate direcțiile: *Tovarășa! Tovarășa!* (se petrecea, desigur, înainte de ’89), țipam fiecare în speranța că femeia o să ne desemneze pe noi să spunem înțelepciunea: Gigel are o sanie maro. Satisfacția răspunsului bine dat! Mîndria care umplea pieptul uniformei pepit! Premiile la compuneri, olimpiade și la versificație explozivă despre mîndria de a aparține Școlii generale numărul 36 din cartierul Berceni!

Spiritul ăsta competitiv a început să se înmoaie încetul cu încetul, iar prin liceu s-a ofilit pe de-a-ntregul. Exista un oarecare grup care se pretindea a fi prea *cool* ca să mai fluture mîinile pe sus și de ăla m-am lipit și eu. Nu știu cît de *cool* eram, prea puțin, probabil, cert e că părea comod. Competiția se mutase însă pe haine, rochii și pantofi cu toc. Extenuant, vă zic. Am încercat un pic să joc în liga asta, dar nu m-au ținut puterile și nici salariile de profesori ale alor mei. Noroc că în grunge-rock-ul adoptat repede nu ieșeai dintr-o pereche de blugi și de bocanci.

În facultate, așijderea. M-am prelins cu un oarecare interes pe la cursuri și seminarii, la cele care chiar mi-au plăcut nu am lipsit aproape deloc, am priceput ce era de priceput, am citit ce era de citit și alte cîteva total pe lîngă, dar în ochii profesorilor mei eram una dintre umbrele fade așezate în fundul sălii. Mute ca moartea atunci cînd nu era musai să vorbești. Aveam colegi de serie care vorbeau necontenit la seminarii, care puneau întrebări din care vedeai dorința clară de comunicare cu profesorul și un interes aproape contondent pentru orice. Numai că, vedeți, nu era *cool* să te înfigi așa. Așa credea grupul loazelor pretins inteligente din care mă revendicam. Am rîs împreună de pulovărașele tricotate ale fetelor harnice venite din provincie, iar acum mi-e rușine de asta.

Competiția pentru orice m-a speriat dintotdeauna. Uite, acum îmi pare rău că nu existau și pe vremea generalei mele școli Waldorf și ce s-o mai fi inventat între timp, ca să lași copilul un pic mai liber, să-l ghidezi pe nesimțite spre ce i-o cădea lui bine, fără bicele notelor și ale mediilor și ale examenelor plesnind pe spate. Habar n-am ce s-ar fi ales de mine, probabil că nu mare lucru, dar măcar nu m-aș mai fi stresat atît. Căci, fir-ar să fie, sînt fundamental conștiincioasă. O să ar brazda pe care trebuie s-o ar pînă la capăt, ca o vită cuminte. Simțul datoriei e blestemul cu care o să mor.

Dar cîteva chestii nu am cum să le fac niciodată. N-o să mor cu capul pe birou în zeci de extra-ore de muncă doar ca să dau bine în ochii vreunui șef. În competiția asta nu mă bag. Și nici n-o să pot recita prin ședințe texte motivaționale despre cultura organizației, pentru că mă va buși rîsul. Nu pot să pun piedică cuiva ca să mă cațăr în spatele lui. Și nici ideile altuia n-am să le fur ca să le vînd ca pe ale mele. Înțeleg că așa se face. Dacă asta e competiția, ducă-se. Gigel are o sanie maro. După o grămadă de ani de semicompetiții, o să îi las pe alții să dea răspunsul corect. Hai, că e simplu.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum de-au ajuns japonezii la Rîșnov și cum se face că au apărut și concurenți români la sărituri cu schiurile? Putem să-i considerăm sportivi de nișă?

Da’ ce, japonezii n-or fi auzit de Dracula? Acu’, că a băut, că n-a băut sînge pe acolo, nu contează. Confuzia ar fi mai mică decît cea dintre Budapest și Bucharest, deja un *best stupider* global. Pe trambulina de la Rîșnov au avut loc etape din Cupa Mondială. Trambulina cea mai mică, participarea cea mai mică, dar eveniment grozav pentru... acu’ e acu’!... pentru cine? Pentru România n-aș zice, că România n-a știut de asta. Un internaut mă aprostrofa că nu dau importanță acestui concurs, la fel cum mă indignam eu că nimeni nu bagă în seamă poziția de lider în Turul Luxemburg a lui Edi Grosu anul trecut. Fiecare cu felia lui de țară. Ne-am obișnuit să credem că țara e ceva enorm, coerent, coordonat. Nici pomeneală! Țara e un arhipelag. Din fericire, nu Arhipelagul Gulag, ci unul creat din insulițe cu inițiativă, imaginație, entuziasm, gravitînd pe lîngă o masivă limbă de pămînt care așteaptă ca insulițele să îi dea de mîncare. Chestia e că steagul de pe catarg e pe această limbă. În rest, limbii nu îi pasă decît de propriile foale. Pensii speciale, sporuri, cumetrii, paranghelii. Kobayashi, japonezul care a sărit cel mai departe la Rîșnov, a venit, a cîștigat și a plecat fără ca mai nimeni să fi știut de capul lui, în afara acelei mici comunități care se simte că ar merita admirată. România organizează un mare concurs internațional! *Wow!* Cunosc sentimentul. Ai senzația că faci ceva excepțional și – pleosc! – nimeni nu bagă de seamă. Și așa ar trebui să fie. Pasiunea nu are nevoie de recompensă, de trîmbițări. Românii au făcut ceva. Săritori români au fost în concurs pentru că el se ținea la noi. Și gata. Lumea merge mai departe. E de bine pentru această comunitate care și-a propus ceva în viață. Cît despre țară, țara mare, e așa cum e. Ignorarea unor astfel de evenimente o va simți poate Iohannis la vreun summit, cînd ăia se vor lăuda cu ai lor, iar el va tăcea mîlc – nu că asta l-ar deranja. Sau Cîțu, care se va uita de jos în sus la cum ăia se tachinează pe teme de cicliști, schiori, rugbiști (deși aici va sughița un pic gîndindu-se la stadionul Arcul de Triumf care e centrul unui simpatic scandal oval), așteptînd să se treacă la secțiunea muzică rock. *Yeah, man! Bring it on!* Că nu degeaba am trecut de la mandolină la chitară electrică!

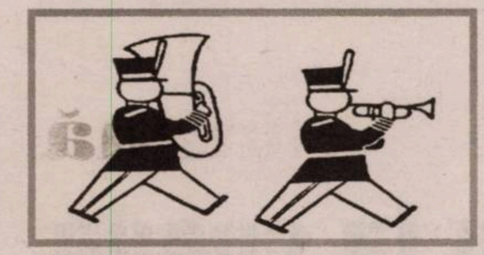

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Costumul gol

La un moment dat, pe parcursul fabuloasei povești din romanul *Maestrul și Margareta,* diavolul dă iama-n societatea comunistă a Moscovei anilor ’30. De distrat, se distrează copios. E interesat, mai ales, de o anumită grupare literară. Dar și de lumea birocraților din aparatul artistic de propagandă. Prezentîndu-se drept profesor de magie neagră, însoțit de o suită care e prin ea însăși un spectacol de pomină, diavolul se pune gospodărește pe încîlcirea ițelor din societatea moscovită. Caricaturizează și pocește tot ce prinde-n cale: atei convinși (pe ăștia are o pică teribilă), ticăloși, oportuniști, indivizi transformați în aparate umane ale ideologiei de stat. Ca să fie treaba oablă, pune și de-un mare, nemaivăzut spectacol, la Teatrul de Varietăți. O reprezentație unică, dar care-ntoarce publicul și apoi întreaga Moscovă pe dos.

Nedumerit la culme de fenomenele inexplicabile care tulbură ordinea și disciplina edificării idealului comunist, contabilul de la Varietăți se duce, totuși, ca un funcționar de neoprit în corectitudinea sa, să depună banii din încasări la *Comisia de vizionare*. E parte din misiunea lui zilnică. O rotiță din imensul mecanism care pune în mișcare corpul și încheieturile mărețului sistem sovietic. Supranaturalul întoarce totul cu susu-n jos, în cel mai palpabil fel cu putință. Dar contabilul nostru își vede de misiune. Pentru că, oricît ar fi de evident că se-ntîmplă fenomene uluitoare și complet de neînțeles, ideea de supranatural n-are cum să-ncapă în felul sovietic de a vedea lumea. Însă, odată ajuns cu greu la destinație, funcționarul de la Varietăți are parte de o întîlnire care îl năucește complet. În loc să dea peste temutul Prohor Petrovici, președintele *Comisiei,* dă peste costumul acestuia, complet golit de conținut, dar așezat la birou, vorbind, semnînd de zor vrafuri de documente, ca și cînd ar fi fost „umplut“ cu o ființă umană. Doar că nu e. În mod cît se poate de clar, un costum absolut gol pe dinăuntru vorbește, e puțin iritat de faptul că ceilalți sînt contrariați de ceea ce văd, gesticulează în toate felurile, ridică tonul, se comportă întru totul asemenea unei ființe vii, asemenea președintelui *Comisiei de vizionare*. Numai că ființa vie lipsește cu desăvîrșire. La birou e doar un costum, cît se poate de gol pe dinăuntru, care vorbește și mută de colo-colo vrafurile de hîrtii.

Mihail Bulgakov a început să scrie acest roman formidabil pe la sfîrșitul anilor ’20 și a tot lucrat la el de-a lungul următorului deceniu, într-o vreme de plină ascensiune și consolidare la putere a regimului stalinist. N-a trăit să-și vadă volumul tipărit. Foarte tîrziu, în a doua jumătate a anilor ’60, s-a publicat o variantă cenzurată, într-o revistă literară sovietică. Sub formă de volum, a apărut mai tîrziu, la Paris, iar la sfîrșitul anilor ’60, varianta integrală, care conținea și bucățile cenzurate, a fost publicată la Frankfurt. Diavolul n-a fost generos cu tipărirea poveștii despre isprăvile sale care-au tulburat Moscova. Însă din momentul în care romanul a ajuns în lume, călătoria sa în imaginarul milioanelor de cititori de pe toată planeta n-a mai putut fi oprită. Și dacă cineva mai crede azi (oricît de superficial și învechit ar suna) în *cărți fundamentale,* atunci *Maestrul și Margareta* este, fără îndoială, una dintre acestea. Un război uriaș și altele mai mici au trecut peste omenire, sistemul stalinist s-a prăbușit, deși cîte o mică redută mai rezistă pe ici, pe colo, ființa umană a plecat în explorarea spațiului cosmic, felul nostru de a vedea lumea s-a schimbat profund, însă galeria personajelor lui Bulgakov e încă plină de viață în universul gîndurilor celor care au ales să citească acest roman. Woland, Hella, Azazel și Koroviev, motanul Behemoth și Ivan Bezdomnîi, Yeshua Ha-Nozri și Pilat din Pont circulă și-și trăiesc viețile de personaje devenite arhetipuri.

În ultimii ani, de cînd lumea noastră tot încearcă să se reașeze, costumul gol, care era o minunată metaforă aducătoare de rîs în hohote, s-a alăturat celebrei galerii de personaje vii. Ba poate că a luat, pe rînd, fața fiecăruia. În cele din urmă, le-a depășit pe toate, lăsînd plutonul departe. Costumul gol a spart granițele metaforei și pe cele ale ipostazierii în lumea reală a unui personaj imaginar. A năvălit în viață și s-a multiplicat cu o viteză mai mare decît cea a virusului care bîntuie acum pe planetă. S-a instalat în existența obișnuită, înșurubîndu-se agresiv în orice breșă minusculă din zidul subțire și transparent care desparte adevărul palpabil de imaginație. A trecut „bariera imunitară“ a tuturor felurilor în care umanitatea separă ceea ce consideră că e „real“ de ceea ce definește ca fiind „ficțional“. Și, după ce-a hălăduit un pic în prospecție, s-a așezat triumfător, cu intenția vădită de a sta cît mai comod, mult și bine. De la o figură de stil care ironiza profund aparatul ideologic și lipsa de adevăr, ticăloșia și tirania funcționarului din sistemul comunist care slujește îndoctrinarea extremă și eliminarea oricărui conținut legat de libertate și demnitate individuală, costumul gol a trecut la faza *„reloaded“*. Golul cronic din interiorul său s-a umplut cu golul acut al lumii de azi. Un gol cu energii proaspete care pun costumul în mișcare și-l fac identificabil oriunde. Îl fac semnul distinctiv al unei lumi posibile care se apropie cu pași repezi.

Dacă azi contabilul de la Teatrul de Varietăți închipuit de Bulgakov s-ar trezi în lumea noastră, ar constata că e plină de costume complet goale, care țin discursuri, gesticulează, ridică tonul și răvășesc iritate hîrtiile de pe birouri, fac promisiuni electorale, predau de la catedre, vorbesc de la televizor, îți spun ce și cum trebuie să zici și să gîndești. După ce s-ar aduna de pe jos, contabilul n-ar mai avea nevoie să fie condus, ci s-ar îndrepta de unul singur, calm, spre ospiciu.

■ ■ ■

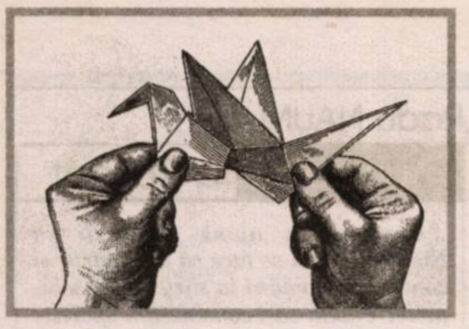

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Racoviță și urmașii săi

„Consecvent umanismului și rigorii științifice, în răgazul de numai cîteva săptămîni petrecute în Țara de Foc, Emil Racoviță a încercat să-i studieze, să-i înțeleagă, a întocmit cu ajutorul unui translator un dicționar de cuvinte ona. Un înțelept ona i-ar fi explicat că ei nu aveau lăcașuri religioase și nu se rugau spiritului lor, considerînd că zeul lor e cu adevărat bun și puternic și le vrea necondiționat numai binele, fără a cere jertfe și devoțiuni. Căci un culegător de scoici se va ruga zeului să aducă furtuna, pentru ca valurile să aducă la mal cît mai multe moluște, dar pescarul ona va cere zeului mare calmă. Deci ce fel de zeu ar fi acela care ar face pe plac unuia sau altuia numai pentru că îi înalță rugi?“

E un fragment din cartea alcătuită de Cristian Lascu și Helmut Ignat *Din Antarctica la Scărișoara, pe urmele lui Emil Racoviță* (Editura Humanitas, 2020) în urma unei călătorii în Antarctica.

Populația ona (sau yahgani) a dispărut. O singură bătrînă de pe o insulă din Canalul Beagle ar fi, se pare, ultima vorbitoare a limbii yahgani. Băștinașii aceia care aveau o credință atît de abstractă și de bun-simț în același timp au fost considerați multă vreme (chiar și de către Darwin într-o primă fază) un fel de suboameni, mai apropiați de condiția animală decît de cea umană. Iar asta, culmea, pentru că, spre deosebire de orice alte triburi cunoscute de pe întinsul întregii planete, ei nu păreau să aibă nici un fel de spiritualitate, nu aveau obiecte sau lăcașuri de cult. Iar o spiritualitate nepersonificată în vreun fel era ceva de neînțeles chiar și pentru creștini.

Racoviță a fondat știința numită biospeologie și a condus primul institut din lume cu această specialitate, la Cluj.

E adevărat însă că yahganii îi șocau pe cei care-i întîlneau prin condițiile lor de viață foarte primitive. Deși cunoșteau focul, trăiau în general dezbrăcați, fără să simtă nevoia să se acopere, chiar în zonele acelea friguroase, cele mai sudice din lume, ultimele înaintea Antarcticii.

După ce s-a întors din expediția cu Belgica, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Emil Racoviță a ținut conferințe în care le-a luat apărarea băștinașilor ona. Ei au continuat să fie însă persecutați și au murit pe capete și din pricina bolilor aduse de europeni, față de care nu aveau nici un fel de imunitate.

Cristian Lascu și Helmut Ignat au participat la o excursie polară cu o navă olandeză, în urma căreia, în 2015, s-a făcut un documentar în memoria lui Emil Racoviță, intitulat *Exploratorul*. Tot acea excursie a stat la baza cărții din care am dat citatul de la început. O carte pe care Cristian Lascu a scris-o, iar Helmut Ignat a ilustrat-o cu poze spectaculoase făcute în timpul călătoriei. Cei doi au redescoperit în acele zone din sudul îndepărtat urmele trecerii lui Racoviță, insula numită de acesta *Cobălcescu* (după numele celebrului său profesor de științe naturale), precum și vechile nume din Țara de Foc, legate de monarhia română, datorate exploratorului și întreprinzătorului Iulius Popper: munții Cordiliera Carlos de Rumania, Lacul Sinaia, Sierra Carmen Sylva sau Valea Popper. Numele au fost schimbate între timp de autoritățile argentiniene, dar la Ushuaia au rămas totuși un muzeu și un magazin de echipament sportiv care amintesc de Iulius Popper.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, România începea să aibă exploratori. Emil Racoviță a fost invitat să participe la acea expediție internațională organizată de guvernul belgian, pe corabia Belgica, în calitatea sa de biolog (cu referințe extraordinare), alături, printre alții, de navigatorul norvegian Roald Amundsen (cuceritorul de mai tîrziu al Polului Sud și al Polului Nord) și de Frederick Cook (care a susținut că ar fi fost primul om ce a ajuns la Polul Nord). Racoviță a fondat apoi știința numită biospeologie și a condus primul institut din lume cu această specialitate, la Cluj. Nu trebuie să pierdem nici o ocazie să amintim nume ca al lui sau al prietenului său Grigore Antipa. Ce oameni!

Iată însă că, la o sută de ani de la înființarea acelui institut, un alt speolog român cu descoperiri importante, Cristian Lascu, a mers pe urmele lui Racoviță. Poate fi un semn că „tribul“ exploratorilor și al cercetătorilor noștri continuă ștafeta și că nu vor ajunge la extincție, asemeni băștinașilor ona, cu toate că și credința lor (în știință) e cam la fel de abstractă.

■ ■ ■

ready made

„La noi palate nu-s,
Nici muzică aleasă…
Dar sunt la noi câmpii,
Sunt râuri onduloase,
Căsuțe albe sânt
Și păsări, care cântă,
Și inimi sunt la noi,
Sunt inimi, care sâmt…“

Elena Dobroșinschi, „Poezie“,
în *Calendarul „Asociațiunii“*
pe anul comun 1927,
Sibiiu, 1927

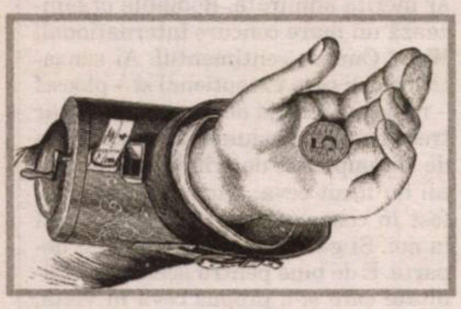

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

De ce ne place să stăm la coadă

Există o serie de tradiții culturale care traversează România de la comunism la capitalism. Printre ele se află și coada. Un fenomen de care românii nu se pot despărți nici astăzi, încît ai senzația că statul la coadă nu este un chin, ci aproape o plăcere.

De ce stăm la coadă? Și la ce stăm la coadă? Democrația a diversificat statul la coadă. Acum, avem deja tradiționala coadă la plata impozitelor și taxelor. Fie că este vorba despre impozitele și taxele locale, plătite la începutul anului și pentru care cei care se încadrează în timp primesc un bonus, fie pentru tot felul de operațiuni financiare legate de bugetul de stat. Dar nu bonusul pare a fi mobilul cozii, ci, mai degrabă, un soi de corectitudine ce se găsește în fibra unei părți a concetățenilor care insistă să își achite obligațiile față de stat în cel mai scurt timp posibil.

Coada este o tradiție culturală care vine din comunism. În ultimii ani ai epocii Ceaușescu, cîndva după 1980, atunci cînd regimul începuse să exporte tot ce se putea și să reducă importurile pînă aproape să le anuleze, marile orașe, în special, au început să cunoască fenomenul cozilor. În cartierele orașelor, la complexele alimentare, cozile deveniseră o obișnuință. Intraseră atît de mult în rutina cotidiană încît cetățenii se așezau din reflex, oamenii veneau cu scăunele pe care stăteau cît de cît comod, își țineau unul altuia rîndul și se întrebau dacă „astăzi se va băga ceva“, adică dacă magazinul va fi aprovizionat cu marfă.

Coada devenise, în anii comunismului, un fel de mijloc de socializare, se legau amiciții, se povesteau micile bîrfe de cartier și, uneori, se nășteau conflicte spontane care își găseau împăcarea în zilele următoare. Tot la coadă.

Coada românească
este diferită de cea occidentală.

Dar coada a rămas un fel de „sport național“ și în economia liberă. Chiar și după trei decenii. Românii stau, de multe ori, la coadă din vina autorităților. La începutul anului, mai mulți contribuabili au stat cuminți la coadă. Primiseră de la fisc niște decizii de impunere greșite și acum veniseră la administrația financiară să rezolve situația. Ciudat este că nimeni de la coadă nu se gîndise că funcționarii vinovați ar fi fost obligați să găsească o soluție fără să îi pună pe ei pe drumuri.

Unii au stat la coadă și pentru a-și plăti locul de parcare concesionat de la autoritatea locală. Se stă la coadă la bancă pentru a plăti ratele sau, uneori, se stă la coadă la automatul bancar pentru a scoate bani. Se stă la coadă la magazine aproape fără să ne mai mire că sînt funcționale prea puține case.

Se stă la pelerinaje, la telecabină sau la deschiderea unui magazin care oferă un hamburger gratuit. Și astăzi, coada continuă să fie un fenomen social, un loc unde se discută despre politică, poate despre sport și despre datoriile tot mai mari ale statului.

S-a vorbit foarte mult, în special în ultimul an, despre digitalizarea administrației în relația cu contribuabilii, persoane fizice sau companii. S-au făcut pași înainte, o parte din declarațiile fiscale ale companiilor se pot trimite online. S-a creat spațiul privat virtual, o platformă prin care persoanele fizice pot afla informații și pot face plăți către fisc.

Dar digitalizarea serviciilor publice și a celor private mai are mulți pași de făcut. Cea mai bună dovadă în acest sens este pragmatismul unui tînăr antreprenor. Mi-a povestit cum și-a transformat datele de pe cartea de identitate într-un QR Code pe care îl prezintă pentru a fi scanat la fiecare ghișeu la care îi sînt cerute datele personale. Este o soluție individuală de salvare, care nu rezolvă problema.

România are nevoie de soluții generale, integratoare, nu ca pînă acum, bucăți de baze de date care, precum un puzzle incomplet, nu se unesc niciodată unele cu altele, fie din cauza lipsei de interes, fie din nepăsare.

Alteori, stăm la coadă din vina noastră. Nu vrem să utilizăm mijloacele online, atîtea cîte sînt. Portalul ghișeul.ro, de exemplu, este încă o necunoscută pentru mulți contribuabili, *Internet banking*-ul a intrat cu greu în viața noastră, sîntem obișnuiți să ne plătim facturile la ghișeu și nu de acasă din fața calculatorului, online. Suportăm cozile în numele conservatorismului nostru digital și, uneori, împotriva tuturor progreselor, lente sau rapide, pe care le face statul sau le promovează firmele private.

Uneori, ne place coada. Este atît de balcanică, atît de veche, din alt secol, încît ne face să ne simțim din alte vremuri, nu atît comuniste, ci atunci cînd „timpul avea răbdare“. De altfel, coada românească este diferită de cea occidentală. La noi, convenția distanței este doar orientativă, totdeauna se va găsi o persoană nerăbdătoare, din spate, care să te preseze sau să îți sufle în ceafă. Și nu este vorba despre regulile pandemiei, așa se întîmplă „de cînd lumea“. La noi, se leagă rapid o conversație între cei care stau la coadă și astfel devine o adevărată supapă socială.

Nu avem studii serioase, sociologice sau economice, despre coadă. Putem bănui doar că tinerii sînt mai puțin dispuși să stea la coadă și că sînt mai obișnuiți să comunice online. Nu știm dacă urăsc coada. Putem doar bănui că ofensiva online și timpul le vor rezolva pe toate.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

Coordonatoare: Adina POPESCU

Foame

Texte și opinii de:

- Adrian CIOROIANU (istoric)

„Jocurile istorice ale foamei“

- Cosmin DRAGOMIR (jurnalist culinar)

„Morții de foame nu pricep înfometarea benevolă“

- Alexandra ION (antropolog)

„Foametea, scheletul care merge la pas cu civilizația“

- Vlad MACRI (jurnalist)

„Din cauza lui Ceaușescu mi-e foame și astăzi!“

- George G. POTRA (istoric)

„Amintiri despre foame“

argument

Foamea reală și frica de a muri de foame

Ultima ediție a raportului *Starea securității alimentare și a nutriției la nivel mondial,* publicat pe 13 iulie 2020, estimează că aproape 690 de milioane de persoane au suferit de foame în 2019 – o creștere cu 10 milioane față de 2018 și cu aproape 60 de milioane în cinci ani. Costurile mari și accesibilitatea financiară scăzută înseamnă că miliarde de persoane nu se pot hrăni cu mîncare sănătoasă ori bogată în nutrienți. Cele mai multe persoane care suferă de foame sînt în Asia, dar numărul acestora crește rapid în Africa. La nivel mondial, raportul preconizează faptul că pandemia de COVID-19 ar putea determina ca încă 130 de milioane de persoane să sufere de foame cronică pînă la sfîrșitul anului 2020. (Apariția unor noi zone în care persoanele suferă de foame acută în contextul pandemiei poate uneori determina creșterea acestui număr.) Asia găzduiește cel mai mare număr de persoane subnutrite (381 de milioane), Africa se află pe locul al doilea (250 de milioane), urmată de America Latină și Caraibe (48 de milioane). Prevalența globală a subnutriției – sau procentajul total de persoane care suferă de foame – s-a schimbat puțin la 8,9%, dar cifrele absolute au crescut din 2014. Acest lucru înseamnă că, în ultimii cinci ani, foametea a crescut odată cu populația planetei (sursa: unicef.org).

În același timp, în lumea occidentală, foamea pară să țină de domeniul trecutului, e un „subiect“ de Ev Mediu, aproape nimeni nu mai suferă de foame, s-au găsit variante de a hrăni și persoanele defavorizate, în fiecare țară civilizată există organizații care împart „supa populară“ la colț de stradă. Se consumă din ce în ce mai mult, se mănîncă în exces, de aici și apariția unei adevărate „epidemii“ de obezitate, inclusiv la copii, mai ales în Statele Unite, se aruncă din ce în ce mai multă mîncare. Pe de altă parte, noile mode și diete care impun anumite standarde corporale, dar și un mod de viață cît mai „sănătos“, îi determină pe cei cu dare de mînă să se înfometeze de bunăvoie ca să arate cît *mai fit,* adolescente care visează să devină modele suferă de anorexie. România începe să se încadreze și ea în trend, deși la noi nivelul de trai încă nu se compară cu cel din Vest și există încă destule familii care trăiesc la limita sărăciei. Totuși, în fiecare an, de Crăciun și de Paști, vedem știri cu oameni care cumpără în exces, își plimbă cărucioarele încărcate pînă la refuz cu mîncare prin supermarket-uri, apoi ajung la spital din cauza abuzurilor alimentare. O nuntă tradițională românească înseamnă în primul rînd multă mîncare, aproape orice petrecere se desfășoară în jurul unei mese îmbelșugate. După ultimul deceniu de foamete din regimul comunist, orice gospodină vrea să-și știe frigiderul plin cu de toate.

Foamea își are paradoxurile ei. În aceeași societate occidentală bine hrănită, la începutul pandemiei, una dintre marile frici ale oamenilor, pe lîngă cea de a se îmbolnăvi, a fost că „vor muri de foame“. Așadar, s-au năpustit în magazine ca să golească rafturile și să-și facă provizii. Chiar dacă a fost „eradicată“, foamea încă există într-un subconștient colectiv. O mare foamete globală apare în multe dintre scenariile SF apocaliptice, oamenii trăiesc cu senzația că foamea ne va doborî în cele din urmă și că va duce la extincția speciei. Și, precum se știe, dragostea trece la rîndul ei prin stomac. Cred că sînt destule argumente pentru un Dosar despre foame. Foamea noastră de secole sau de zi cu zi, privită din perspective istorice, antropologice și culturale. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian CIOROIANU

Jocurile istorice ale foamei

despre cum, flămînzi mereu, am pus *Perseverance* pe Marte

Interesant este că, în epoca de gheață – acum 15.000 de ani, să spunem –, puțini oameni trăiau, de fapt, pe gheață. Munții și înălțimile erau încărcate cu ghețari la proporții pe care azi nu ni le putem imagina, în schimb zonele joase ale continentelor, inclusiv prelungile plaje ale oceanelor (nivelul apei fiind cu mulți metri mai jos decît ce vedem astăzi), adică zonele cu temperaturi relativ moderate, erau pline de rîuri, delte, mlaștini, lacuri și mări interioare (precum, în Europa, Marea Caspică – atunci, spun savanții, de două ori mai întinsă decît azi). Diferența de temperatură dintre platourile montane și văi era suficient de mare încît din ghețarii munților să curgă fire de apă, ce se strîngeau în rîuri, fluvii, lacuri etc., iar evaporarea apei era limitată, date fiind temperaturile moderate.

Ei bine, se pare că povestea cît de cît „modernă“ a noastră acolo a început, între aceste întinderi cu ape și cîmpiile din jurul lor – printre care comunități relativ reduse și foarte dispersate de oameni trăiau din vînat și din cules. Conflictele pentru proprietate erau pesemne rare – pentru că oamenii erau puțini, familiile reduse, întinderile de teren păreau imense, iar condițiile de eternă mișcare cereau un consum considerabil de energie – și, în plus, nici nu exista noțiunea de proprietate a terenului.

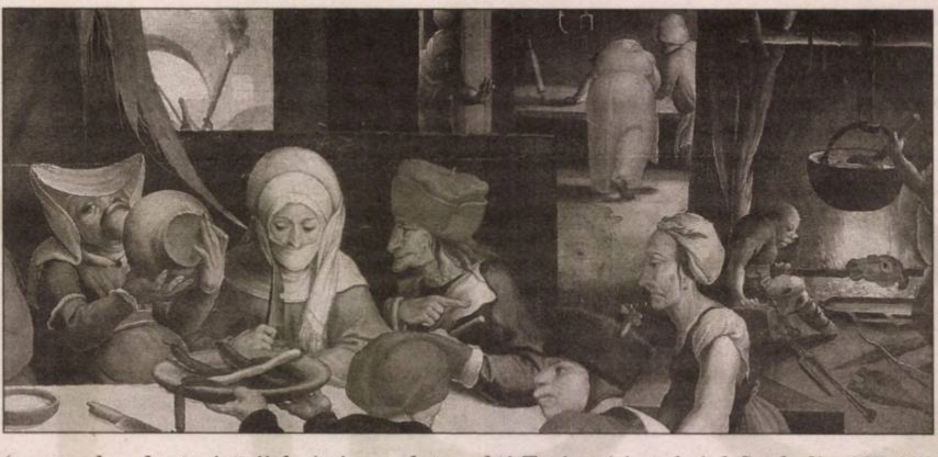

Arta și moda s-au născut (tot) din foame

Cu cca. 15.000 de ani în urmă, în (încă) epoca de gheață a Europei, cîțiva oameni au avut ideea curioasă – și cu incredibile consecințe, pe termen lung – de a desena pe pereții unor peșteri din centrul Franței, nordul Spaniei sau sudul rus al Uralilor de azi (peșteri în care, foarte probabil, își petreceau iernile) tot felul de animale: mamuți, bivoli, rinoceri, cai mai mari sau mai mici etc. Erau animale pe care ei le invocau în lungile seri de iarnă în care, se pare, mai făceau foamea – animale pe care doreau să le reîntîlnească în sezonul anual ciclic de vînătoare, iar desenele lor de pe pereții acelor „case“ sînt primele dovezi materiale că omul, pe lîngă vînător-culegător, mai putea fi și artist. De fapt, nu numai arta, ci și moda a venit printre noi tot ca o consecință a proteinelor dorite sau consumate: dovezi descoperite din Rusia pînă în țările nordice de azi dau indicii despre cum erau îmbrăcați stră-stră-strămoșii noștri europeni de acum 30.000-40.000 de ani: multă piele de animale argăsită (cu sare), blănuri, încălțări de piele, chiar și cușme pentru iarnă. Și, foarte important: hainele aveau și ornamente, din fildeș, din pietre sau din scoici – care fie aveau un rol pre-estetic, fie unul pre-religios (sau și una, și alta).

Foamea s-a rărit – dar am căpătat carii!

Cea mai mare revoluție din istoria de pînă acum a omului s-a petrecut pe măsura unei încălziri notabile a vremii, acum cca. 11.000 de ani. Pe fondul iernilor mai blînde și al unor primăveri mai calde și mai umede, un număr mic (inițial) de comunități umane au fost pionierele unei schimbări efectiv epocale. Pe undeva prin acel *Corn fertil* – din sud-estul Turciei de azi pînă în cîmpia dintre rîurile Tigru și Eufrat (Siria și Irak de azi) –, oamenii au dat startul „revoluției neolitice“, adică agricultura și creșterea animalelor. De exemplu, depozitele de resturi ale comunităților au crescut considerabil (semn al sedentarizării lor), iar paleta alimentară s-a îmbogățit: imaginați-vă că, de la un mileniu la altul, prin gropile de gunoi ale acelor proto-sate umane au apărut mai multe oase de animale tinere (cum ar fi mieii), ceea ce sugerează, logic, că acelea erau animale crescute, nu vînate. Dar fenomenul a fost mult mai vast: aproape simultan (la scara epocii post-glaciare, adică acum între 10.000 și 7.000 de ani), estul Mediteranei a devenit zona cultivată cu grîu, în zonele umede ale Chinei au apărut plantațiile cu orez, iar platourile joase ale Americii Centrale au început să foșnească a porumb. Nevoia de calorii nu ierta pe nimeni.

Sedentarizarea comunităților ca urmare a dezvoltării incipiente a agriculturii a avut consecințe ireversibile: pe de o parte, hrana a devenit notabil mai accesibilă (și mai predictibilă), iar condițiile sedentarizării au dus la familii mai numeroase (cultura pămîntului are nevoie de forță de muncă), familii care descoperă, printre altele, și ideea de proprietate. Odată cu proprietatea, au apărut ierarhizarea socială, specializarea în comunități (inclusiv proto-armata și proto-birocrația) și forme mai elaborate de artă, religie sau meșteșuguri. Odată cu aglomerarea oamenilor pe o suprafață limitată (și deseori închisă între ziduri), condițiile de igienă au involuat, iar primele epidemii au, desigur, legătură cu această sedentarizare. Este foarte posibil ca primul „oraș“ din istoria omului să fi apărut, cam în 9.000 î.Hr., în jurul izvoarelor din zona Ierihon (între Israelul și Iordania de azi). Odată cu dezvoltarea orașelor-cetăți, conflictele cu siguranță au devenit mai dese, dar și schimburile comerciale și proto-diplomatice. Din păcate, stomatologii de azi sînt și ei beneficiari direcți ai „revoluției neolitice“: odată cu extinderea culturii de cereale (și consumul de carbohidrați) au apărut și cariile dentare.

Ave, Caesar! – *și mult vin*

Cînd au început să scrie istoria Romei (de la începutul legendar din anul 735 î.Hr.), istoricii latini (precum Titus Livius, Strabon, cei doi Plinius ș.a.) au transmis mai departe imaginea imemorială a unor secole cu ierni aspre, cu rîul Tibru înghețat între maluri și cu păduri de mesteceni, dar, pe de altă parte, acest climat continental mai rece din secolele V-III î.Hr. aducea ploi mai dese asupra Greciei clasice și asupra nordului Africii (ceea ce va duce la dezvoltarea regatului Cartaginei și, ulterior, la transformarea zonei într-un grînar al lumii romane). Deja, în secolul I d.Hr., notele istoricilor dădeau de înțeles că vița-de-vie și măslinul erau comune în nordul Italiei, acolo unde, tradițional, nu apăreau în memoria locurilor.

Și un detaliu care ne interesează: ocuparea Daciei de către armata împăratului Traian (și războiul final, din 105-106 d.Hr.) s-au petrecut tot într-o perioadă climaterică a unor veri umede și ierni blînde. E clar că Dacia era dorită în primul rînd pentru aur, dar romanii au avut surpriza și a unui potențial agricol (datorită climei) cu bune rezultate (ceea ce a sporit colonizarea și a grăbit romanizarea). De unde știm că iernile erau mai blînde? Din însăși structura podului construit de Apolodor din Damasc peste Dunăre: imaginea lui, cu siguranță fidelă, de pe Columna lui Traian ni-l arată ca pe o structură de lemn pusă pe piloni înalți și eleganți din piatră cimentată. E cert că acel pod a durat peste 170 de ani, pînă la finalul stăpînirii romane – și pare logic că, în vremea construcției și a existenței podului, Dunărea din zona Porților de Fier de azi ar fi fost ferită de sloiurile de gheață care în mod normal curg din abundență în aval, în iernile mai grele. De exemplu, în anii în care Mircea cel Bătrîn ajungea la conducerea Țării Românești (a doua jumătate a secolului al XIV-lea) ar fi fost imposibilă construcția unui pod în acea zonă, Dunărea înghețînd anual în ceea ce se cheamă „mica glaciațiune“ din Europa de la finele Evului Mediu.

Iar finalul Imperiului Roman tot foamea l-a adus – nu cea a latinilor, ci a unor triburi diverse din Asia Centrală care, afectate de o serie de ani secetoși (înainte și după anul 300 d.Hr.), care le-au uscat pășunile pe care își duceau viața preponderent nomadă, au dat naștere unor mișcări de populații ce aveau să rămînă în istorie drept „marile migrații“ din secolele III-VIII d.Hr., care, printre altele, au dus la ruperea în două a lumii romane. În timp ce migratorii, alungați de secetă și de spaima unora de alții, începeau să vină de la Est spre Vest, cultura viței-de-vie a înaintat de la Sud spre Nord (în jurul aceluiași an 300 d.Hr., tot datorită unui climat mai cald și mai umed), ajungînd în zonele germanice sau britanice stăpînite de romani.

Liberté, égalité *și o pîine mai albă*

Predecesorii noștri de acum vreo 250 de ani au fost cu siguranță surprinși de cît de rece a fost luna martie 1785, pe toată Europa continentală și pe insulele britanice. Mai cu seamă în marea putere agricolă care era Franța acelei epoci, anul care a urmat după acea lună martie a fost secetos. A urmat apoi încă o iarnă grea și un an 1786 tot uscat, apoi din nou secetă în anul 1788 și o nouă iarnă dură în 1788-1789. Începînd cu 1785, în lipsa pășunilor, animalele de crescătorie au trebuit sacrificate – consumul de proteine a crescut brusc în acel an, dar a scăzut considerabil în următorii ani, pe fondul scumpirii cărnii. În general, se consideră că 55 de procente din banii păturilor inferioare ale lumii franceze se duceau anual numai pe pîine, dar aceasta într-un an normal. Ca urmare a secetelor din 1785-1788, procentul acestor cheltuieli pentru pîinea zilnică a crescut spre 88%, în condițiile în care păturile sărace mîncau o pîine de secară și de orz, și doar pătura superioară consuma frecvent pîine fină din făină albă de grîu (sau *brioșe).* Și de aici acea manipulare care o creditează pe Maria Antoaneta cu vestitele cuvinte aruncate țăranilor: „Nu au pîine? Atunci să mănînce brioșe!“ (fraza, care apare la J.-J. Rousseau, e pe nedrept atribuită reginei).

Vara anului 1789 a fost una normală, iar ziua de 14 iulie a fost caldă și însorită – tocmai bună pentru o răzmeriță în zona pușcăriei Bastilia, din estul Parisului de atunci. Și așa se face că, drept urmare a acelei revoluții ce a răvășit Franța (și, ulterior, cam toată Eurasia), s-a ajuns astăzi, în anii noștri, ca oamenii cu bani să mănînce pîine de secară, iar oamenii săraci să se mulțumească doar cu pîinea albă...

Viitoarele mari migrații

Cum spune istoricul H.H. Lamb (de la el, de la Lewis Dartnell și de la Frédéric Denhez am luat multe dintre detaliile amintite aici), ar fi greșit să punem în explicația tuturor evenimentelor din istorie un determinism al climei, dar ar fi în egală măsură greșit să nu ne dăm seama că acele variații climatice au grăbit sau poate au determinat eliberarea unor teribile presiuni din societate. În anul 1315, pe continentul nostru a fost o vară atît de rece și de umedă încît grîul pur și simplu nu s-a copt și a urmat o foamete groaznică, însoțită de un cortegiu de boli și de cazuri de canibalism, în special în Europa occidentală (unde cronicile sînt mai dese). Un secol mai tîrziu, după 1420, a urmat o succesiune de ierni reci și veri secetoase – și noi cazuri de canibalism, mai ales în Europa Centrală și Orientală, însoțite de atacuri ale haitelor de lupi, iarna, asupra muribunzilor din sate, din estul Rusiei pînă în vestul Angliei.

Foamea, la scara istoriei noastre, a fost mai mereu un rezultat al climei. Erupția unor vulcani din Islanda a influențat incredibil de mult, de exemplu, viața politică din partea europeană a Imperiului Otoman. Alteori, cîte un dictator paranoic a organizat înfometări regizate, dar a făcut-o tot ajutat de ierni dure, de veri secetoase și de imensa putere a foamei de a-l readuce pe om la stadiul de animal (vezi în Ucraina anilor 1930 sau în Republica Moldova după 1945 ș.a.).

Și rămîne de văzut, desigur, povestea viitoarelor mișcări de populații, din următoarele decenii și secole. Dacă Africa subsahariană continuă să se usuce, iar deșertul de acolo să se extindă, ce va putea opri acele sute de milioane de oameni afectați să pornească în noi migrații, conduse de aceeași veche și mereu reînnoită foame? Ce va putea stăvili fireasca foame de resurse nebănuite încă, pe măsură ce tot mai multe puteri astronautice vor ajunge pe Lună, pe Marte (vezi recentul rover *Perseverance)* și tot mai departe?

Altfel spus: foamea a fost mereu cu noi; dacă nu ne-am fi temut de ea, probabil că nu am fi ieșit niciodată din savanele, peșterile sau colibele începutului. Prezență tenace în lumea oamenilor, foamea ne-a adus pînă aici și cu siguranță ne va conduce pe mai departe.

***Adrian Cioroianu** este istoric, ambasador delegat permanent la UNESCO.*

Alexandra ION

Foametea, scheletul care merge la pas cu civilizația

Vasco da Gama părăsea pe 8 iulie 1497 apele Portugaliei în căutarea unui nou drum către bogățiile Indiei. Cîțiva ani mai tîrziu, Hernán Cortés și Francisco Pizarro plecau din Spania către Americi. În drumul lor, marii exploratori din preajma anului 1500 vor descoperi însă mai mult decît bogății, teritorii exotice și triburi „sălbatice“: vor afla limitele corpului uman. După zece săptămîni în largul mării, în lipsa alimentelor proaspete precum fructe sau legume, care nu puteau fi depozitate atîta timp pe vas, marinarii se îmbolnăveau inevitabil de scorbut. Scorbutul apare în urma carenței de vitamina C și, pentru cîteva secole, a fost boala marilor expediții pe oceanele și mările globului.

După cum scrie istoricul Jonathan Lamb în cartea *Scurvy: The Disease of Discovery,* marile expediții europene au cuprins două tipuri de descoperiri: „pe de o parte, desfășurarea hărții lumii și, pe de alta, scoaterea la lumină a ce era ascuns în senzațiile, pasiunile, boala călătorului“. Dacă călătoriile au permis apariția marilor imperii coloniale, care ulterior au reconfigurat Europa Renașterii, viața navigatorilor a fost marcată de malnutriție.

Primul semn al scorbutului era o letargie care îi cuprindea pe marinari, motiv pentru care inițial s-a crezut că de fapt cauza bolii este de natură psihologică, o melancolie, un dor de uscat. Treptat, însă, corpul spunea altă poveste: apăreau ulcerații pe piele, gingiile se înnegreau și rănile vechi se redeschideau (cf. Jonathan Lamb). În absența vitaminei C, corpul se dezintegrează, într-un proces foarte dureros. În același timp, bolnavul era cuprins de un sentiment intens de izolare și de dorința de a povesti tuturor în detaliu senzațiile lui, senzații exacerbate de boală, dar ajungea să fie convins că nimeni nu îl poate înțelege. Apăreau halucinații cu hrana care lipsea, dar și senzațiile deveneau mult mai vii, de la mirosul florilor la atingerea vîntului sau dorul de pămînt. Se estimează că aproape două milioane de marinari și-au pierdut viața astfel, mult mai mulți decît în războaiele pe mare, naufragii sau din alte cauze.

Deși boala apare menționată încă din Antichitate și era asociată unor episoade de foamete, cauza ei a fost corect intuită abia în secolul al XVIII-lea și a trebuit să mai așteptăm pînă în anii 1930, cînd Charles Glen King și Albert Szent-Györgyi au izolat, separat, vitamina C în laborator, un tratament pentru scorbut. Pînă atunci, cei puțini care erau vindecați aveau în general noroc. Un asemenea episod este relatat de J. Burnby și A. Bierman într-un număr al revistei *Revue d'Histoire de la Pharmacie:* în timpul expediției din 1536 care explora coasta atlantică a Canadei, navigatorul francez Jacques Cartier se îmbolnăvește împreună cu echipajul lui, dar sînt vindecați de către un trib de indieni cu „infuzie din scorță și frunze ale unui copac numit Ameda“, despre care se crede că este probabil *Thuja occidentalis.* Însă această vindecare este interesantă și pentru că, după cum povestesc cei doi cercetători, cînd un alt explorator a încercat să regăsească indienii și plantele peste 72 ani pentru a verifica tratamentul miraculos, nici unii nu vor fi de găsit.

Scorbutul nu este decît un episod dintr-o istorie lungă în care daimonul Foametei și-a împletit destinul cu cel al civilizației umane. Poate contrar așteptărilor noastre, inovațiile pe care le asociem acum cu „civilizarea“, de la apariția agriculturii la dezvoltarea orașelor sau industrializare, sînt și cele care au făcut ca oamenii să fie mult mai vulnerabili în fața foametei. Stresul nutrițional apare atît din cauza cantității, cît și a calității hranei. O hrană insuficientă sau de proastă calitate, fără mineralele și vitaminele necesare dezvoltării, va lăsa urme în corpul nostru, pe oase și dinți, care se deformează sub impulsul stresului. Viața în orașe, marile descoperiri geografice, pînă și marea ciumă par a fi fost marcate de foamete, iar rămășițele celor care au trecut prin aceste episoade ne arată urmele lăsate. Oasele sînt țesuturi vii, care răspund la stimulii interni și externi și se remodelează continuu. De cele mai multe ori corpul nostru este cel mai bun martor al trecutului, în oasele noastre păstrîndu-se, asemenea unei arhive, momentele bune, dar și cele stresante ale vieții noastre. Cînd arheologii și antropologii le descoperă pot reconstitui, măcar parțial, unele dintre aceste evenimente.

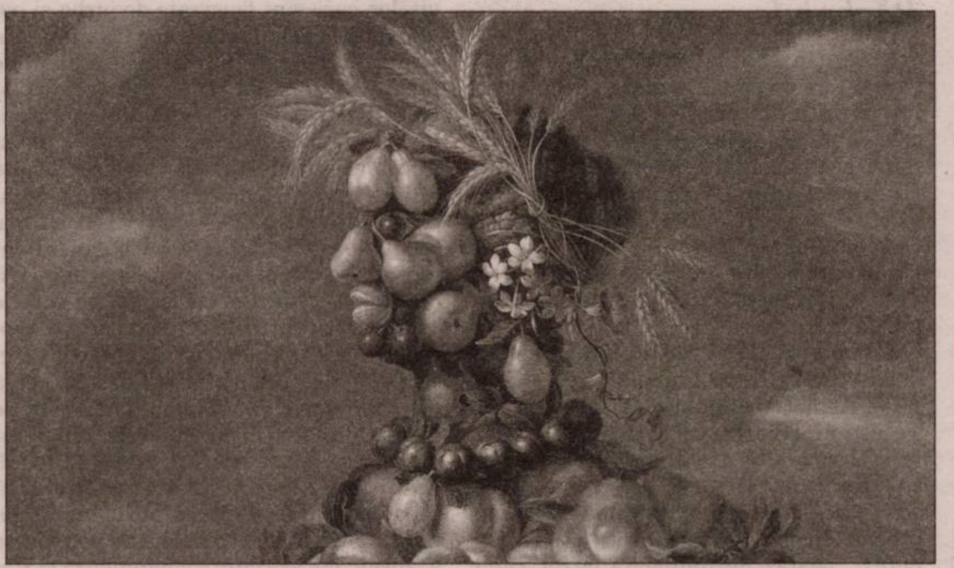

În Mexico City au fost descoperite acum cîteva zeci de ani scheletele a trei africani. Ei erau printre primii sclavi aduși în America în jurul anului 1500. Urmele lăsate pe scheletele lor vorbesc despre o viață marcată de stres și violență, cu oase fracturate și vindecate prost, sau răni de gloanțe. Pe lîngă toate acestea, datorită markerilor lăsați pe oasele craniene, care erau subțiate și cu zone spongioase, știm că ei au avut și o sănătate precară din cauza anemiei de fier sau a altei infecții. Similar, aveau leziuni în zona orbitelor *(cribra orbitalia)* (arstechnica.com).

Hrana bazată pe cereale, care sînt sărace în fier, a facilitat apariția anemiilor de fier. În special categoriile sociale defavorizate erau vulnerabile, în absența proteinelor animale care să suplimenteze dieta. În cazul bebelușilor, dacă mama era malnutrită, laptele ei era sărac și nu avea nutrienții necesari dezvoltării copilului. După înțărcare, pentru cei săraci hrana adecvată rămînea o problemă, copiii fiind vulnerabili și la infecții cu paraziți ai intestinului. Așa este cazul unor copii descoperiți în necropolele din zona Ravenna și Rimini în Italia secolelelor I-IV e.n. despre care scrie o echipă condusă de F. Facchini în *International Journal of Osteoarchaeology.* Anemia a lăsat pe corpurile lor zone poroase la nivelul suprafeței exterioare a calotei craniene, erodată, și alte zone similare în orbite, ca niște găurele adunate într-un *cluster.* Separat, la acești copii s-a identificat și hipoplazie dentară – șanțuri orizontale la nivelul smalțului dentar care apar în perioade de stres, cînd se oprește creșterea și dinții capătă un aspect vălurit. Trebuie menționat că, în sine, nici unul dintre simptome nu arată clar cauza bolii, deoarece diverse infecții sau carențe de vitamine provoacă același răspuns al corpului (și implicit urme pe schelet), însă luate împreună ele sugerează stres fiziologic puternic.

Dacă, în cazul anemiei, urmele nu ar fi fost foarte vizibile în exterior în timpul vieții, alte carențe modelau corpul mult mai profund, cum este cazul rahitismului. Rahitismul, inițial numit „boala engleză“, a fost descris pentru prima dată în 1645 ca boala care afectează copiii englezi – oasele se subțiază în lipsa mineralizării și se curbează, ducînd la aspectul specific de picioare curbate spre exterior, ca un arc. Oasele pieptului ies în afară și creșterea întîrzie. Cauza principala este carența de vitamina D, pe care corpul uman o absoarbe prin piele, de la soare. Însă în Anglia erei industriale și a aglomerărilor urbane, orașele au creat condițiile perfecte pentru manifestarea bolii: smogul de la cărbunii arși și plafonul de nori de deasupra orașelor, plus locuințele înghesuite ale celor săraci care nu lăsau să pătrundă lumina soarelui. În plus, copiii săraci aveau acces la mîncare proastă și lucrau toată ziua în interior, în fabrici și ateliere, neavînd timp să iasă deloc la soare. Se presupune că de rahitism suferea personajul „Tiny Tim“ Cratchit din *Colind de Crăciun* de Charles Dickens, care îl va face pe Ebenezer Scrooge să își schimbe viața.

În colecția patologică a muzeului Surgeons Hall Museum din Scoția întîlnim scheletul unui cerșetor faimos din Edinburgh-ul secolului al XVIII-lea, care suferea de osteomalacie (rahitism la adulți). Datorită picioarelor extrem de curbate nu se mai putea folosi de ele și folosea o placă de lemn, un fel de skateboard. Despre el se spune că a ajuns să conducă o revoltă a celor săraci și a celor din lumea din subterane, care ar fi adunat 10.000 de oameni. A murit la o vîrstă înaintată, căzînd beat dintr-o trăsură. Ca pedeapsă pentru bătăile de cap pe care le dăduse autorităților și datorită „diformității“ lui, cum era văzută atunci boala, a ajuns exponat de muzeu, obiect de studiu pentru medici și anatomiști.

Dacă toate aceastea au fost cazuri individuale, alte urme ale trecutului ne vorbesc de episoade de foamete care au marcat comunități întregi. La jumătatea secolului al XIX-lea, Irlanda a fost marcată de ceea ce a ajuns să fie numită Marea Foamete Irlandeză (1845-1852), unul dintre cele mai importante episoade de acest fel din istoria Europei. Foametea a apărut în principal ca urmare a distrugerii succesive a unor recolte de cartofi de către dăunători veniți din America, întrucît cartoful era principala sursă de alimentație pentru populația săracă irlandeză, de altfel acesta fiind o sursă bogată de nutrienți. Însă fără cartofi, foamea a făcut ravagii: mulți au murit, alții au ajuns în așa-numitele azile pentru săraci *(workhouses)* și o parte a populației a emigrat în SUA.

Azilele fuseseră create în urma unei serii de legi pentru săraci, printre care cea din 1838. Principiul din spatele lor era că aceștia trebuie forțați să iasă din sărăcia în care se complac și așa au apărut programe de muncă în aer liber sau în interior, în azile. În practică, însă, numai cei foarte disperați apelau la azile, deoarece condițiile de aici grăbeau de cele mai multe ori moartea. În timpul Marii Foamete, în Kilkenny Union Workhouse erau înscrise, în iunie 1851, 4.357 de persoane (cf. Jonny Geber și Eileen Murphy). În ultimii ani, arheologii au dezgropat schelete din gropile comune ale acestor azile de săraci, care au pus în evidență manifestările foametei, de la afecțiuni precum deficit de vitamina D la tuberculoză (Jonny Geber, *Suffering the Great Hunger: Scurvy and Tuberculosis as Reflected in Skeletons of Victims of the Great Irish Famine (1845-1852)*). Peste jumătate din victime au fost copii, iar Jonny Geber și Eileen Murphy au putut documenta efectele indirecte ale foametei pe scheletul lor, studiind, de exemplu, efectele scorbutului: „leziuni poroase la nivelul osului sfenoid, maxilarelor și ramusului mandibular, plăci de os poros în alveolele dentare și bolta palatină (datorată hemoragiilor), zone poroase la nivelul orbitelor, dar și zone de țesut osos nou format la nivelul femurului, tibiei și omoplaților“.

Alți cercetători s-au preocupat de Marea Ciumă (1346-1353) care a făcut ravagii în Europa, din cauza foametei. Conform unui studiu semnat de Sharon DeWitte și Philip Slavin despre victimele ciumei din Anglia, datele indică că ciuma a omorît selectiv, pe cei bătrîni sau vulnerabili, care sufereau deja de stres fiziologic. Cei doi cercetători arată că efectul combinat al unor recolte distruse de ploi torențiale, războaie și accesul inegal la mîncare în funcție de pătura socială au lăsat anumite categorii vulnerabile în fața ciumei.

„Trecutul este un schelet care merge cu un pas în urma noastră“, scria romancierul american Sherman Alexie. Se pare că, în cazul foametei, ea a însoțit pas cu pas civilizația în parcursul ei. Rămășițele celor din trecut nu vorbesc doar despre consecințele devastatoare ale lipsurilor din trecut, ci și despre cît de vulnerabili ne face civilizația în fața unor factori externi – iar coronavirusul ne-a reamintit acest lucru recent. Scheletele spun însă și povestea inegalităților sociale cu care trăim și că deși un fenomen precum foametea poate avea cauze naturale, efectele sale vor fi resimțite diferit de indivizi, ca ecou al factorilor sociali și culturali.

Alexandra Ion *este antropolog. A publicat recent volumul* Regi, sfinți și anonimi. Cercetători și oseminte umane în arheologia din România, *Editura Cetatea de Scaun.*

DILEMA
Foame

Cosmin DRAGOMIR

Morții de foame nu pricep înfometarea benevolă

„Un istoric al foametei din țările noastre rămîne să fie scris“, nota doctorul Ioan Claudian în volumul său *Alimentația poporului român în cadrul antropogeografiei și istoriei economice,* apărut în 1939 la București. Sîntem în 2021 și, din cîte știu eu, un astfel de studiu nu a fost întocmit încă. Au înșirat istoricii cronologii ale perioadelor de restriște alimentară, le-au pus pe căprării cauzele (economice, dezastre naturale – inundații, secete, înghețuri, invazii de lăcuste –, molime, războaie, explozii demografice etc.), au cercetat textele cronicarilor, dar bibliografia de profil tot suferă de lipsa unei enciclopedii a lipsurilor, de un breviar al penuriei, de un eseu al adaptabilității esofagiene a celor săraci lipiți pămîntului, de un index al mizeriei sau de un utopic ferpar al morților de inaniție. Istoriografia de resort se confundă de multe ori cu cea dedicată alimentației și își arată cu rușine osatura șubredă și vădita lipsă de carne, fie mușchi, fie grăsime boierească.

Monofagia

Despre hrană, mai precis despre problematica alimentației mai ales la țărani, au scris mai mult doctorii. Ei sînt cei cărora le datorăm cîteva opuri sau capitole consistente publicate în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a veacului următor, ani despre care fac referire aici, cu doar cîteva mici excepții. Constantin Caracaș *(Topografia Țării Românești,*1830), N. Manolescu *(Igiena Țeranului – alimentațiunea țeranului în deosebitele epoci ale anului,* 1895), I. Felix *(Despre hrana țeranilor,* 1901), Aurel Dobrescu *(Cum să trăim? Despre mîncare și beutură,* 1912), A. Ubreanu *(Îmbunătățirea alimentației țeranului român,* 1901, *Despre caracteristica alimentației țeranului Român,*1903, *Probleme sociale; nevoia întregirii hranei țăranului,* 1927), Grigore Bentato *(Problema alimentației pentru individ și comunitate,* 1939), Ioan Claudian – cu volumul menționat mai sus, Ioan Vaida *(Autori contimporani despre hrana în trecutul țăranului român,* 1940) sînt cîțiva dintre medicii care s-au ocupat de acest domeniu. Vorbesc de cei care au scris cărți și studii dedicate, nu doar capitole sau studii pentru publicistica vremii.

Toți concluzionează trist insuficiența substanțelor hrănitoare din meniul cotidian al țăranului român. Toți vorbesc despre monofagie (abuz al consumului de mămăligă, complementat, în zilele de dulce, de lactate, iar în cele de post de ceapă, usturoi și, dacă era, untdelemn). În rest, pîine și carne la sărbătoare și cîteva legume din cînd în cînd. Iar consumul exclusiv de mălai este cauza pelagrei, flagel care a răpus sute de mii de europeni. Atestată pentru prima dată în Spania în 1730, boala cuprinde întregul continent, face ravagii în secolele următoare și este eradicată prin anii 1960. Cazuri răzlețe mai apar chiar și în trecutul foarte recent, în aceste prime două decenii de după 2000.

Constatăm, însă, că moartea în masă survenită din cauza alimentației improprii este o constantă socială de care nu am scăpat. În timp ce tricoul lansat de Paris Hilton cu mesajul „Nu mai fiți săraci!“ este încă la modă, Programul Alimentar Mondial al Națiunilor Unite anunță că în 2020 au murit de foame aproximativ șapte milioane de oameni. Iar aceste date sînt din cele uzuale, statisticile devenind și mai tragice în anii de foamete.

Războiul

Există în serialul *M*A*S*H* o scenă care nu-mi dă pace. La marginea drumului, părinții alături de o vacă își privesc cele două fete deja mari care verifică de mine antipersonal o bucată de pămînt. Un copil se poate face oricînd, așa că o înmormîntare nu e chiar mare pagubă la casa omului corean în plin război. În cazul în care moare vaca, familia este pierdută și toți membrii ei vor muri, probabil, de inaniție.

„29 ianuarie 1917, Vaslui. Dragă Ienină *(n.e.* – diminutiv al numelui fiicei, Niculina), Astăzi ai împlinit un sfert de an. Tu nici nu știi: tătucul și măicuța ta sînt fericiți să te aibă așa drăguță și ți-au serbat ziua de azi. Poate că o să vrei odată să știi cum – iată: ieri toată după-masa am pregătit în onoarea ta o… colivă (p[entru] noi)! (…) Astăzi de dimineață, cu tot frigul de -15, m-am sculat și am frămîntat grîul, cu zahăr și nuci, am presărat pesmet, și, cu cafea amestecată cu cacao, ți-am scris pe «turta» ta de colivă un «Vivat, Ienina!»“ *(Raul Dona, Jurnalul unui medic militar, 1917-1918,* Editura Humanitas 2018, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu). Sîntem în plin război mondial, în timpul blocadei impuse de armatele germane și austro-ungare, într-un ianuarie în care Dumnezeu nu se mai uita la Moldova și înăsprise și mai mult acea iarnă de pomină. În timp ce la Vaslui încă se mai putea face chiar și o colivă, în Galați apare și un caz de antropofagie: „Cadavrul unei tinere femei decedată din cauza bombardamentului a fost găsit parțial descărnat. Cei din casă au spus că părțile lipsă au fost mîncate de cîinii de pripas, însă pe trup existau tăieturi precise ce se păreau a fi făcute de mînă omenească“ (Arhivele Naționale, Direcția Galați, fond Primăria orașului Galați, dosar 42/1917, fila 9, citat de adevarul.ro). Este, din fericire, un caz izolat. Și tot în *Adevărul,* dacă îmi aduc bine aminte, am citit în urmă cu cîțiva aniun reportaj la malul mării în care pescari bătrîni, rușinați pînă la culme, mărturiseau că, pe timpuri, au prins și au consumat delfini.

„Deși necivilizate, cele mai multe din aceste popoare sînt mai pretențioase decît noi în privința calității alimentelor.“

Natura

Ani de foamete cruntă tot întîlnim de la 1500 încoace. Perioadele sînt menționate de cronicari, alături de unele măsuri luate de domni și voievozi. Ele nu trec neobservate de călătorii străini. Moldova, care se mîndrea cu vitele robuste, dorite pe piața de export, ajunge, la mijlocul anilor 1700, într-o situație dramatică: „Boi nu sînt. Cîte doi oameni și adesea bărbatul și nevasta trag carul, în care se aduc lemne de vîndut sau pentru casă. Am văzut și un om de o parte și de alta un bou trăgînd carul“ (Franz Anton Graf Engel, în *Geschichte der Moldau und Walachey).*

Dar efortul fizic, înzecit acum, trebuie întreținut cu calorii. Burta nu știe nici carte, nici nu pricepe că e foamete. „Aceste catastrofe economice împingeau oamenii, la noi și pretutindeni, la acea hrană de foamete, pe care instinctul țăranilor înfometați se chinuia să o găsească pe undeva în jurul lor. Se produce totdeauna, în asemenea împrejurări, o coborîre a nivelului alimentar, spre nutrețul vitelor, care sînt frustrate de iarba și paiele lor în folosul stăpînilor flămînzi sau o regresiune spre buruienile și plantele inculte, uitate, din vremurile arhaice. Aceste resurse diferă, bineînțeles, cu climatul, cu flora regiunii respective. Avem informațiuni destul de precise despre alimentația de foamete a țăranului francez din secolul al XVI-lea și al XVIII-lea, care își potolea foamea cu buruieni culese de pe cîmp, mai ales din genul trifoiului, cu rădăcini, cu ferigă, pe care le completa cu turte de cereale rustice, sporite cu mult pămînt. Țăranii suedezi recurgeau, de preferință, la făina de coajă de copaci sau chiar la lemnul măcinat. Se întrebuința mai ales coniferele *(pinus, larix, picea),* mesteacănul, ulmul și fagul. Alături de această făină se utiliza și aceea de ghindă și cîteva buruieni de genul Rumex. E vechea hrană de necesitate a Nordicilor, așa cum o semnalează și Herodot și pe care anumite triburi hiperboreene o au ca regim de fiecare zi. Vecinii noștri Slavi de la Nord, care au o experiență recentă, în această materie, rezolvă această tristă problemă cu pîinea de paie și borșul de buruieni, din care nu lipsesc loboda, urzicile, trifoiul, ciupercile. Sîntem mai puțin informați asupra hranei de foamete a poporului nostru. Andreas Wolf, vorbind de foametea din Moldova, din 1795, ne spune că oamenii mîncau coajă de ulm. În însemnările relativ recente, care se referă la hrana de mizerie a țăranilor din anumite regiuni sărace din Ardeal, ni se vorbește de mămăliga de coceni de porumb tocați, de mîzga de pe copaci (Keleni, 1887). Barițiu, relatînd foametea din Transilvania din anii 1815-1818, adaugă o serie de buruieni: știr, limba-boului, măcriș, podbal. Pentru țăranul ardelean din această epocă, care avea o alimentație mai evoluată, aceste buruieni nu intrau, probabil, așa cum nu intră astăzi, în alimentația obișnuită. Dar țăranul român din Vechiul Regat a păstrat în alimentația lui toate acestea buruieni și încă multe altele: păpădie, ștevie, dragavei, cimbru, susai, untișor, grîuleț, barba-caprei, pur, ca să nu mai vorbim de mărar, hrean, lăptuci“ (Ioan Claudian). Lipsește din această înșiruire extrem de scurta domnie a lui Ștefăniță Lupu (1659-1661), poreclit Papură Vodă, pe cînd mamele își vindeau, de foame, copiii, iar lumea să hrănea cu… papură.

În Occident apare o întreagă bibliografie de profil. Massimo Montanari, în *Foametea și abundența, o istorie a alimentației în Europa* (Polirom 2003), citează din *Alimurgia – sau modul de a face mai puțin gravă foametea pentru alinarea săracilor* (1762) și din *De la ghindă și de la stejar și de la alte lucruri folositoare, la hrană și cultură* (1801).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, „mai mulți entomologi anglosaxoni se străduiesc zadarnic să-i convingă pe europeni de binefacerile consumului de insecte. Pesemne că fuseseră impresionați de consumarea lor confirmată în coloniile engleze, în America, în Africa și în Asia. Americanul Charles Valentin Riley, «prim entomolog» al statului Missouri, ne sfătuiește să mîncăm lăcuste pentru ca să luptăm împotriva invaziei lor, care decima culturile din Munții Stîncoși. În 1885, entomologul britanic Vincent M. Holt publica *Why not eat insects?* arătînd că ele ar putea sluji de completări la alimentația săracilor. Holt scrie, făcînd explicit referință la colonii: «Deși necivilizate, cele mai multe din aceste popoare sînt mai pretențioase decît noi în privința calității alimentelor. Ele ne privesc cu o mult mai mare oroare pentru consumul unui animal murdar ca porcul sau al stridiilor crude decît o facem noi față de ei cînd apreciază o mîncare gătită cum trebuie din lăcuste sau din viermi de palmier»“ *(Istoriile alimentației, ce va să zică a mînca?,* Jacques Attali, traducere de Dan Petrescu, Editura Polirom 2020).

În ianuarie 2021, Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentelor a declarat viermele de făină prima insectă sigură destinată consumului uman pe continent.

Adaptarea

Iată-ne însă în fața unor redescoperiri culinare care, deși au parte de un CV dramatic, au rămas pînă și în alimentația noastră contemporană. Este cazul nu numai al ierburilor din flora spontană (aș adăuga leurda și salicornia care fac carieră prin bistrourile acătării de la noi), dar și al cartofilor și porumbului care s-au răspîndit cu repeziciune în astfel de situații. Un alt exemplu grăitor este dat de inventivitatea celor care se adaptează la condițiile de sărăcie sau de lipsă a unor ingrediente esențiale. Două cercetări din anii comunismului efectuate în două localități de lîngă ape, în Romanați (astăzi cartier din Corabia) și Hamcearca (în Tulcea), descriu făina de pește. În Oltenia e făcută din obleți uscați la soare, în Deltă din puiet băgat în cuptor.

Înfometarea

În vechime, pe unele cărți de bucate apărea sintagma „potrivit pentru toate stările“. Își găseau în listele de bucate rețete și bogații, și cei mai puțin înstăriți. Comunismul aduce „egalitatea“ și mai apoi normarea. În 1978, Iulian Mincu tipărește *Alimentația rațională a omului sănătos,* iar raționalul devine rație. Reapar cartelele, limitările și începe înfometarea premeditată a populației. Direcția se vede, de la o poștă, în cărțile de bucate. Dacă în prima ediție, cea din 1936, Sanda Marin nota la o rețetă „se ia o găină grasă“, edițiile ulterioare schimbă, succesiv, ingredientul principal cu: un pui, o jumătate de pui, culminînd, în ediția din 1982, cu o pungă de tacîmuri. Iluzia bunăstrării se păstrează și din cînd în cînd mai trece de cenzură și cîte un preparat „burghez“, precum în *Almanahul literar și artistic* din 1983, între coperțile căruia regăsim și rețeta pentru o supă cremă de sparanghel, dar și cea pentru ochiuri în parizer.

Deceniile din urmă ne aduc un alt tip de paradox: înfometarea voită cu scop estetic. Pufoșenia boierească de pe timpuri este înlocuită la nivel aspirațional cu etalonul 90-60-90, ba chiar, în destule cazuri, cu anorexia autoimpusă.

Istoria nu greșește niciodată, vremurile sînt părtinitoare, istoricii sînt subiectivi, dar istoria doar consemnează faptele. Am însă vaga impresie că astăzi, mai mult ca oricînd, istoria se uită nedumerită la noi și la alegerile noastre.

Cosmin Dragomir *este jurnalist culinar, scrie la gastroart.ro și pregătește o enciclopedie a sarmalelor.*

■ ■ ■

Vlad MACRI

Din cauza lui Ceaușescu mi-e foame și astăzi!

Nimic din primele două decenii ale vieţii mele nu m-a predestinat pentru pasiunea gastronomiei. Am fost un copil hiperactiv, slăbănog, mofturos, care declara zilnic că nu știe ce este aia „foame“, și un adolescent cu totul dezinteresat de plăcerile farfuriei. Însă, pe la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, foametea care s-a așternut peste mai toată ţara m-a schimbat și pe mine. În bine, aș zice astăzi...

Penuria s-a instalat treptat, insidios. De la cvasi-dispariţia cafelei și a cărnii, trecînd prin raţionalizarea uleiului și zahărului, pînă la zvonurile apărute în iarna lui 1989, privitoare la iminenta desfiinţare a alimentarelor, de fapt a întregului comerţ cu alimente și hrănirea populaţiei urbane în stil nord-coreean, la cantine de cartier, am avut de-a face cu o lentă cădere în foame. Și una parșivă, menită a obișnui consumatorul cu lipsa: de pildă, brînzeturile nu s-au evaporat de pe galantare dintr-o dată, ci eșalonat, pe sortimente. Mai întîi nu s-a mai găsit cașcaval, dar oamenii s-au mulţumit cu telemea. Cînd a dispărut și aceasta din urmă, o vreme a mai rezistat în magazine brînza dulce de vacă; atunci cînd a luat și ea drumul cașcavalului, cumpărătorul era deja „vaccinat“, nici o dispariţie alimentară nu i se mai părea șocantă și inacceptabilă, mai ales că se mai găsea din cînd în cînd lapte (după multe ore de stat la coadă) și în multe bucătării bucureștene puteai observa, atîrnat deasupra chiuvetei, un tifon din care se scurgea zer și în care se închega „brînză zburată“. Am pomenit raţionalizarea alimentelor, era vorba despre cartele, un fel de vouchere *avant la lettre*, dar fără valoare financiară, doar atestînd dreptul omului dintr-un anumit oraș de a cumpăra, într-o lună, o cantitate fixă de alimente restricţionate: un litru și jumătate de ulei și un kilogram de zahăr (punct de pornire pentru nenumărate trocuri, de genul „Vecinico, dă-mi și mie o juma' de kil de zahăr, că e ziua lu' aia mică și am nevoie la tort. Îţi dau ulei la schimb“). Pînă și pîinea era supusă unui regim special: Ceaușescu, obsedat de ideea că ţăranii ar cumpăra-o de la oraș pentru a-și hrăni porcii, obliga orășenii să se prezinte la brutărie cu buletinul de identitate, ca să demonstreze că au domiciliu urban și nu rural. Brînza, făina, ouăle, orezul, carnea, fructele „exotice“ precum portocalele ori bananele (acestea nu apăreau în magazine decît la începutul iernii și nu prindeau luna ghioceilor), toate, deși neraţionalizate oficial, erau distribuite cu parcimonie și, implicit, supuse aceluiași dublu regim de înfometare: statul împuţina global mîncarea scoasă la vînzare, iar cumpărătorii, în acord cu gestionarii de „Alimentare“ (care își rezervau, bineînţeles, o cotă parte pentru vînzarea la negru, „pe sub mînă“), repartizau local, cu severitate „civică“, puţinul rămas, așa încît nimeni nu putea cumpăra cît avea nevoie, dar aproape toţi se întorceau acasă cu aproape atîta cît să nu sufere de inaniţie.

Mai întîi nu s-a mai găsit cașcaval,
dar oamenii s-au mulţumit cu telemea.

Și, ceea ce este cel mai greu de înţeles astăzi, nu prea conta cîţi bani aveai. Exista, bineînţeles, piaţă neagră, dar era mai greu, indiferent de cît de bogat erai, să cumperi pe atunci o pulpă de porc decît este astăzi să găsești cinci grame de marijuana.

Jurnal de student

„22 octombrie 1985. Dimineaţă, ore la Pitar Moș. După-masă, chiulit în Lido. Seara, aceeași omletă cu iaurt de care mi s-a acrit.“ Precizări: Pitar Moș este strada pe care se află Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Lido era o terasă care făcea parte din așa-zisul triunghi al Bermudelor (Lido, Cina, „Butoiaș“, ultimul fiind pe amplasamentul actualului „La Mama“, de lîngă Ateneul Român), iar omleta devenise o constantă a meselor mele din acei ani. Nu fiindcă ouăle ar fi crescut în copacii de pe stradă, ci fiindcă trăiam încă în prima etapă a tinereţii mele sub Ceaușescu: aceea în care am fost fiu de medic. În cea de-a doua (din 1988), am fost fiu de medic pensionar, iar diferenţa dintre cele două este, după cum bănuiţi, uriașă. Mai existau diferenţe: făceam eu parte din *middle-class*-ul socialist, dar una era să fii copil de chirurg și alta, de ftiziolog pediatru. Ftiziologia se ocupă cu tuberculoza, oftica mai pe înţelesul popular, iar această boală este îndeobște considerată una a săracilor. Asta înseamnă că tata nu primea nici plicuri groase cu bancnote, nici sticle de whisky. Cadourile erau eminamente agricole – cu subdiviziuni, zootehnică, piscicolă, pomicolă.

Tatăl meu nu a condiţionat niciodată actul medical de asemenea favoruri și încerca deseori să refuze darurile (din fericire, nu reușea!), dar oamenii percepeau ca pe un semn nefast refuzul unui ciubuc, acesta însemnînd pentru ei un diagnostic și un pronostic medical sinistre și subînţelese. Erau, bineînţeles, și medici care cereau pe faţă, conform celebrului banc în care doctorul îl întreabă pe pacient „Kent mai vii?“, iar acesta din urmă răspunde „Peste două săptămîni, că sînt din Tulcea“.

Mare parte dintre „donaţii“ erau ovicole. Ouăle veneau deseori pe la noi pe acasă, cîte zece-douăzeci, uneori mai puţine, întotdeauna „ecologice“, adică pline de găinaţ, dar savuroase și purtînd în mijloc un „portocăluș“, nu miezul palid, gălbui al ovulelor galinaceelor de astăzi. Iar iaurt se mai găsea din cînd în cînd. Astfel se năștea omleta fierbinte cu iaurt rece peste ea.

Cota lui Lefter

Imobilul bucureștean în care locuiam conţinea, în afară de *middle-class* socialist, și un pic de nomenclatură; din cauza aceasta, privitul pe vizor era pricină de nenumărate dezamăgiri, căci aprinderea becurilor de pe scară putea semnifica mult-așteptatul pacient, cu o găină sau un pește în sarsana, dar mult mai frecvent era urmată de ivirea angajaţilor de la casa de comenzi specială a Comitetului Central al PCR (aveam un membru al CC printre vecini), care cărau cartoane întregi de ouă și hălci de carne către un colocatar mult mai fericit decît noi. Multă salivă a mai curs pe ușa apartamentului nostru... Și pe colecţia de reţete franţuzești a maică-mii! În această carte se aflau pagini extrase din revista *Modes de Paris,* legate într-un volum măricel, cuprinzînd chestii chinuitoare precum kulibiac de somon, fazan cu mere la cuptor, raţă cu portocale, salată tahitiană cu ton crud. Iar mie îmi curgeau balele citind așa ceva, privind pozele color ale mîncărurilor și mîncînd omletă sau papanași fierţi, serviţi tot cu iaurt. Bine zicea Baudelaire în „Biata Belgie“: „Nici un restaurant. Consolare: citirea cărţilor de bucate“. Așa s-a născut pasiunea mea pentru gastronomie, trăind extazul masochist al comparaţiei dintre acele minunăţii franţuzești și banalitatea săracă a farfuriei ceaușiste.

Prin 1983 sau 1984 a apărut în viaţa noastră domnul Lefter. Era un cioban a cărui fetiţă fusese vindecată de tuberculoză în secţia de pediatrie condusă de tata. Pentru Lefter (Caragiale nu a murit!), om simplu, însănătoșirea fiicei sale fusese un fel de miracol, iar tata, un fel de Sfîntul Gheorghe. Era primăvară cînd a fost externată, iar Lefter s-a înfiinţat la noi cu un miel. Paștele bătea la ușă, iar carnea de miel era de negăsit, așa încît bucuria a fost uriașă. Eram cu toţii convinși că nu o să-l mai vedem vreodată pe Bunul Cioban, dar pe la mijlocul lui decembrie s-au aprins becurile de pe scara blocului și iată-l pe Lefter cu o jumătate de porc în braţe. Ritualul acesta semestrial (miel – primăvara, porc – iarna) a ţinut pînă în 1993, adică un an după moartea tatei. De nenumărate ori i s-a spus că nu e nevoie să se mai obosească venind cu asemenea plocoane, de tot atîta ori zîmbea și zicea: „Lăsaţi, lăsaţi, că nu-i supărare, dacă avem, cum să nu vă aducem și dumneavoastră?!“. Așa că am trecut la un fel de troc: puneam deoparte cîte ceva din bunătăţile primite din Germania, de la nașa mea de botez, ori din Franţa, de la verișoara mea; era „cota“ lui Lefter, ciocolată, cacao, ness, cafea. Omul le primea la fel de solemn și de nobil precum știa să dăruiască.

Povestea brînzei

În 1988, tata a ieșit la pensie, congelatorul s-a golit, frigiderul parcă a început să devină din ce în ce mai încăpător. Pe scurt, echilibrele macro-economice ale familiei noastre au fost zdravăn zdruncinate. Doar cele două vizite anuale ale lui Lefter ne mai aminteau vremurile bune. Și pachetele de la rudele plecate în Vest. Însă cele mai palpitante erau vizitele verișoarei mele pariziene, care, la rugămintea noastră, venea încărcată cu marea pasiune a familiei noastre, brînzeturile franţuzești. Camembert, Brie, Roquefort, Époisses, Bleu d'Auvergne... Adevărate minuni care se terminau prea repede!

De fiecare dată cînd intru într-un supermarket,
am trăirea primei vizite la muzeul Luvru.

În strania logică a comerţului socialist, deși nu se găsea banala telemea, apăruseră pe piaţa noastră imitaţii ale rafinatelor produse din Franţa. Exista un fel de Camembert de Prahova, care avea însă deseori un pronunţat miros de urină (noi îi spuneam „Urinambert“) și putea fi degustat doar ţinîndu-te de nas, precum și o replică a Albastrului de Auvergne sau mai curînd a Stilton-ului englezesc, „brînza de Homorod“. Mai uscată și mai sărată decît originalul, era totuși foarte bună și o cumpăram de fiecare dată cînd o găseam. Compatrioţii mei nu erau prea bucuroși de apariţia brînzei de Homorod. Ţin minte figura indignată a unei gospodine tradiţionaliste, care privea cu severitate galantarele raionului de lactate al magazinului „Leonida“, de pe Magheru, pline cu uriașe roţi de Homorod; unele erau tăiate, astfel încît biata femeie se uita cu groază la striaţiile de mucegai albastru dinăuntru. „Brînză aveţi?“, a întrebat-o pe vînzătoare. „Da, de Homorod!“, a răspuns aceasta. A urmat un pufnit dispreţuitor și replica finală: „Pe aia să ţi-o bagi dumneata în cur, tovarășo!“.

Dar cea mai originală brînză a acelor ani a fost una apărută întîmplător în viaţa noastră. Vecinii de la parter, care lucrau în Ministerul Agriculturii, făcuseră rost, în iarna lui 1988, de niște putini cu telemea de oaie, pe care le puseseră în balcon. Au uitat de una și au redescoperit-o cam pe la sfîrșitul lunii mai 1989, cînd mirosul puternic ajungea pînă la ultimul etaj. Știind că noi aveam un caniche, s-au gîndit că, decît să arunce brînza împuţită, mai bine să ne întrebe pe noi dacă nu cumva cîinele ar putea s-o mănînce. Am răspuns ferm: „Sigur! Mănîncă orice! Daţi-o încoace!“. Bietul căţel, nici măcar n-a gustat-o! Cinci kilograme de telemea accidental „franţuzită“ ne-au înveselit mesele. Mirosea zdravăn, e adevărat, dar avea o consistenţă de vis, onctuoasă, iar gustul picanţ era senzaţional. Din cînd în cînd, vecina ne mai întreba dacă nu cumva i s-a făcut rău cîinelui, iar noi, cu zîmbete nevinovate, îi răspundeam că brînza îi place la nebunie.

Apoi a venit iarna lui 1989, iar cîteva zile, în decembrie, parcă am și uitat să mai mîncăm. În ianuarie însă, în magazine au apărut pungi vidate cu *„grana padano“* italienesc. Adică un fel de parmezan. Purta menţiunea *„Donato dal governo italiano“*, așa încît multe gospodine tradiţionaliste, după ce se strîmbau și comentau că „seamănă cu săpunul“, cereau „o pungă de cașcaval Donato“. Pentru mine, ivirea acestui parmezan a fost clipa în care am simţit cu adevărat că s-a terminat coșmarul.

După 31 de ani

Deși am trăit doar 25 de ani în economia socialistă și 31 în cea de piaţă, tot prima perioadă îmi domină reacţiile psihologice prezente. Și astăzi, după atîtea decenii, de fiecare dată cînd intru într-un supermarket, am trăirea primei vizite la muzeul Luvru. Galantarele pline cu carne de toate felurile, sutele de sortimente de mezeluri ori diversitatea uluitoare a raionului de brînzeturi mă fascinează. Deseori rămîn *„bouche bée“* în faţa lor. Și salivez. Atunci îmi dau seama că din cauza lui Ceaușescu, a foametei pe care ne-a impus-o, am această reacţie. Și-mi amintesc magazinele goale de pe vremuri. Și parcă îl revăd pe acel cetăţean plin de umor care a intrat într-o „(F)alimentară“ a anilor '80, a privit vidul din rafturi și a ieșit zicînd „Ehe, dacă am avea și noi polonezi...“. Toţi știam că se referea la sindicatul „Solidaritatea“, al lui Walesa, dar omul avea o acoperire faţă de eventualii securiști: se referea la cîrnaţii „polonezi“.

***Vlad Macri** este jurnalist și scriitor. A publicat, printre altele,* Stufat ori estouffade? sau Există bucătărie românească?, *Editura Humanitas, 2008. Acest text face parte dintr-un volum,* Alfabetul Bucatelor, *aflat încă în lucru.*

■ ■ ■

George G. POTRA

Amintiri despre foame

Amîndoi bunicii mei dinspre tată, chiar dacă nu urmaseră decît clasele primare, aveau o neliniște în plus. Nu știau atunci, la declanșarea Primului Război Mondial, ce va face România, ce se va întîmpla cu România, în general, și cu relațiile dintre România și Austro-Ungaria, în special.

Dincolo de poziția oficială de neutralitate a țării, oamenii simpli au înțeles că țara și-a asigurat mîinile libere ca să intre în război, oricînd, pentru susținerea intereselor naționale, pentru reintegrarea în granițele țării a provinciilor românești ocupate de unele imperii vecine.

În cercurile politice și de presă se făceau speculații, apelîndu-se la o formulă sau alta. Nu le era greu să intuiască faptul că, dacă România se va alia Antantei, Austro-Ungaria va declara război împotriva României, că românii transilvăneni încorporați în armata austro-ungară aveau să fie puși în situația tragică de a lupta împotriva fraților români din Vechiul Regat.

. Pot ușor să-mi închipui starea de spirit a Mariei Potra, care rămînea singură cu trei copii, lipsită de mijloace, cu George, de 7 ani, cu Ioan, de 5 ani, cu Vasile, de 8 luni. Repet, fără mijloace.

Crăciun, soțul Mariei Potra, era un om harnic, muncise din greu, reușise să asigure pîinea zilnică a celor din casă, fără dificultăți grave atîta timp cît fusese pace, le dăduse copiilor hrana și hainele trebuincioase și spera zi de zi în mai bine. Și dintr-o dată rostul vieții, așa cum fusese, a fost frînt. Crăciun fusese singurul care aducea pîinea în casă. Maria nu avea o pregătire care să-i permită să se încadreze pe vreun post cît de cît. Pe vremea aceea, femeile erau în majoritatea lor casnice. Am motive să cred că lucrurile au mers cum au mers pînă la intrarea României în război, cînd situația a devenit infinit mai grea – restricții, lipsuri și, în cele din urmă, foamea.

Aproape întreaga Românie a fost ocupată. Bucureștii nu au făcut excepție. Trupele austro-ungare defilau în capitala țării noastre. Sărăcia s-a extins dinspre mediile rurale spre mediile urbane și dinspre acestea spre sate, unde, de bine, de rău, cel puțin un timp, localnicii mai aveau surse proprii de trai. Chiar și cei bogați au început să resimtă lipsurile. Din nefericire, societatea românească bucureșteană nu a dat exemplul decenței.

Nu știu ce a făcut bunica, cum a putut (dacă a putut) să le asigure celor mici hrana minimă de fiecare zi (pîinea sau mămăliga), nu știu dacă unii din ardelenii instalați în Vechiul Regat i-au dat o mînă de ajutor (dar pentru cît timp?), dacă atunci cînd a venit iarna i-au dat o cotigă de lemne pentru a-și încălzi odăile modeste pe care le aveau, dacă cineva a angajat-o pe undeva, fie chiar și pentru un timp scurt și cîțiva franci.

Tatăl nostru (George Potra senior – *n. red.*), al meu și al surorii mele Viorica, ne-a povestit de mai multe ori, în cuvinte potrivite vîrstei noastre, ce a trăit în acele zile. A făcut foame, n-a fost niciodată sătul timp de ani de zile. I-a fost mereu foame, cînd a mîncat ceva, dacă a mîncat ceva, n-a ales, nu avea o asemenea posibilitate, s-a îmbolnăvit de pelagră mîncînd mămăligă din mălai încins. S-a gîndit că sîntem copii și nu ne-a spus decît pas cu pas marile tristeți ale acelor zile. Tata și ceilalți copii din mahala – din Colentina, Pantelimon, Obor, din toate celelalte – alergau, da, da, nu este o metaforă, după o coajă de pîine, după un cotor de măr, după un chiștoc de țigară.

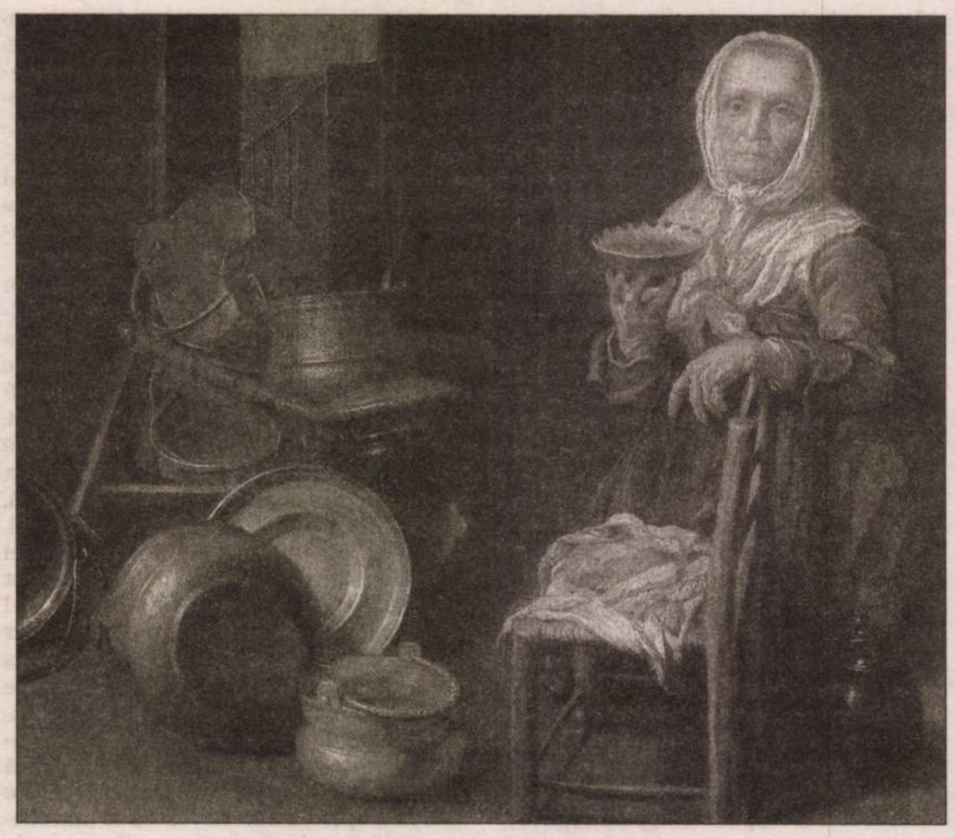

După ocuparea Bucureștilor în 1916 de trupele germane, foamea s-a generalizat. „N-am ucis – spunea tata – dar am făcut totul pentru a supraviețui. În Obor, în Grădinile lui Heliade, ocupanții germani amenajaseră mari depozite de furnituri militare – armament, hrană, medicamente. Ne strecuram pe sub gardul de sîrmă ghimpată, agățîndu-ne hainele (și așa niște zdrențe), furam o lădiță de marmeladă, conserve, pîine, alte lucruri la îndemînă, cu care nu știam întotdeauna ce să facem. Sentinelele din gheretele de control ne ocheau fără milă, nemții nu erau niște sentimentali, chiar cînd era vorba de copii. Trăgeau o dată, de două ori, de zece ori. De fiecare dată nimereau pe unul dintre noi. Atinsă de un glonț dum-dum, victima era aproape sfîrtecată, căci acest tip de armament, care va fi interzis mai tîrziu, era profund distructiv.“ Îl întrebam pe tata ce reacție avea după acest șoc, cum se comporta după aceea. Mi-a răspuns prompt, onest, fără nici un fel de rezerve: „Moartea o vedeam zilnic, mureau bătrîni și tineri, se murea nu doar pe front, ci și în spatele frontului. O bucată de pîine înghițită îți ajungea cîteva ore, o zi, dar foamea te răzbea din nou și te împingea să faci din nou ceva pentru a supraviețui. A doua zi furi din nou, a doua zi cerșești, faci orice îți cere cineva pentru un bănuț sau o coajă de pîine. Asta e, dragul meu, am făcut totul pentru a supraviețui. Am luptat pentru propria mea supraviețuire. Am dorit să supraviețuiesc, cu cît a fost mai greu, cu atît mai mult m-am încăpățînat să trăiesc. Moartea celui mai mic frate al meu, Vasilică, răpus de ftizie, scuipîndu-și plămînii în brațele mele, m-a îndîrjit. Cînd m-am născut eu, în martie 1907, alți doi frați ai mei fuseseră luați la Domnul, eu însumi am văzut lumina zilei la șapte luni și cred că nu mi s-au dat prea multe șanse, dar m-am încăpățînat să trăiesc și, acum, la 80 de ani, îți spun că, în ciuda tuturor celor prin care am trecut – două războaie, sărăcie, boală –, dorința de viață mi-a rămas vie. Oamenii normali își doresc și trăiesc viața cu încăpățînare, doresc să se împlinească prin cunoaștere, citind o bibliotecă sau vagabondînd prin lume, doresc să-și ridice o casă sau să pună pe picioare o livadă care să dea an de an bucuria înfloririi și a rodirii, doresc să cunoască dragostea, să-și întemeieze familii, să aibă la rîndul lor copii. Ani la rînd am murit în fiecare zi și am renăscut în fiecare zi. Pentru că am dorit, pentru că am luptat, pentru că am crezut în Cel de Sus“.

* * *

Legea reformei financiare – cunoscută în limbajul comun sub termenul de „stabilizare“ – a avut, timp de mai mulți ani, efecte grave asupra marii mase a populației. Nu-mi propun să fac post-factum analiza rațiunilor politico-economice care au condus direct la adoptarea acestei decizii și la evaluarea efectelor sociale globale. Știu că dintr-odată am dus-o mai greu. Lemnele s-au terminat și cantitățile acordate prin cote ne-au aruncat pe toți într-o cămăruță ca pe ultimii țigani. Tatăl meu și mama se rezumau la alimentele de bază, ca și bunica noastră, Male, care trăia cu noi, încercînd cu disperare să ne asigure minimul necesar.

Vara era mai ușor. Mîncam pîine cu roșii, dar nu cu brînză. Din cînd în cînd, rar, părinții mai tăiau o găină, cu precădere pentru copii. Dorința de a avea o bucată de carne nu putea fi satisfăcută, atît pentru faptul că piața era săracă, cît și pentru că oamenii nu aveau bani. Lipseau carnea, untdelemnul, zahărul, era o sărăcie lucie. Tot ce se dădea – și se dădea numai pentru acele familii care aveau pe unul din membri „în cîmpul muncii“ – era distribuit pe bonuri, pe cartelă, la cote minime, de lagăr.

Notez toate acestea pe care noi toți le suportam, dar părinții noștri – fără a ne-o arăta – încercau o adevărată disperare. De-a lungul întregii noastre vieți, atunci cînd eram copii sau mai tîrziu, în adolescență, neînțelegînd mai nimic (sau prea puțin) din „marea politică“, am văzut grija lor față de noi. Cum să nu remarci, chiar dacă erai copil, că la masă părinții ne spuneau nouă, căutînd să fie convingători, că au mîncat sau că vor mînca mai tîrziu. Ne era foame mereu și mîncam tot ce ni se punea în fața ochilor. Sărăcia din jur și dăruirea părinților – pe care le constatam – au făcut ca niciodată să nu facem nazuri, pe care le-ar fi receptat dureros.

Vreți să știți cum mîncam și ce mîncam? Eram fericiți cînd aveam „suficientă“ pîine, o puneam pe tablă la prăjit, apoi o ungeam cu untură (aveam norocul că Male ne adusese „ilegal“ din Oltenia un bidon de aluminiu umplut cu untură, care numai cu mare noroc a scăpat controlorilor și rechizițiilor de pe trenuri) și presăram deasupra ei sare sau zahăr. Mîncam cu poftă (sau mai bine zis cu foame), beam cîteva căni cu apă și două-trei ore eram „sătui“. Și apoi... Plîngeam de foame, spre disperarea părinților.

Seara se consuma uneori un adevărat ritual. Aveam ceai negru („rusesc“, ba chiar ne rămăsese din perioada războiului niște Horniman și niște Ridgeway), se punea pe un primus o oală de ceai, ni se așeza în fața fiecăruia o cană de ceai, două feliuțe de pîine neagră, o bucățică de zahăr și două-trei feliuțe de cabanos cît o monedă. Fiecare bucățică de zahăr se tăia în patru; gestul de a pune zahăr în ceai era sancționat verbal, ni se impunea să ținem sfertul de bucată în gură și să bem ceai, să mestecăm pîinea aceea, cel mai adesea cleioasă.

Ne păcăleam cu toții că am mîncat. Tata și mama ne îmbrățișau cu căldură, ne citeau una sau două povești, spuneau cu noi Tatăl Nostru sau altă rugăciune și ne culcau (ne culcam) unul lîngă altul, ca să nu simțim frigul, frigul dat de mîncarea insuficientă și de temperaturile joase. Așa a fost, poate uneori și mai rău, timp de cîțiva ani.

Eram răbdători, tata și mama ne cultivau spiritul de înțelegere, de respect pentru ceilalți, de compasiune pentru suferința altora; știam că mulți alții, mai ales din zonele care suferiseră de foamete, Moldova cu precădere, abia trăiau de pe o zi pe alta.

N-am fost tentați niciodată, nici în sinea noastră, să le reproșăm ceva. Știam că ne iubesc, știam că sînt generoși, știam că reprezentam totul pentru ei, știam că trebuie – creștinește vorbind – să acceptăm tot ce trăiam, că totul de la Dumnezeu vine, că trebuie, oricît de mici am fi, să avem demnitatea de a ne păstra în propriile suflete bucuriile și tristețile și mai ales să nu ne plîngem altora, al căror suflet era înnegurat de mai multe suferințe.

(fragmente din manuscrisul
Amintiri răzlețe. Clipe de viață
de George G. Potra,
ediție îngrijită de Ana Potra, 2020)

***George G. Potra** (1940-2015) a fost istoric, politolog, scriitor, arhivist, editor. Licențiat în istorie, a făcut studii postuniversitare în științe politice și studii postuniversitare în ziaristică, a fost director al Fundației Europene Titulescu, director științific al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale – România, membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România. A publicat ca autor sau coautor peste 50 de volume: ediții de documente, monografii pe probleme de politică externă sau de istoria culturii.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Răbdarea**

„Am o mare fascinație pentru ce poate să însemne viața“

– interviu cu Andrei GAMARȚ –

Mai puteți să vizitați expoziția lui **Andrei Gamarț,** Eclipsa, *pînă pe 1 martie, la Mobius Gallery. Prima dată am văzut ilustrații făcute de Andrei, apoi i-am descoperit picturile și poemele. Am vorbit cu el despre felul în care pictura și scrisul pot face casă bună împreună, despre un aer al timpului care se simte în lucrările lui.*

Bănuiesc că la început a fost desenul și că scrisul a venit după aceea. Cum v-ați „făcut“ artist?

Încă din școala de arte m-am decis că voi fi pictor. Îmi plăcea foarte mult atmosfera de acolo. Găseam un obiect de studiu în orice mic lucru. Cînd eram la *plein-air* în natură, răsfirați care și pe unde, mă bucuram să fiu singur în contact cu ceea ce văd, știind totodată că e cineva în preajmă și vede același cadru dintr-o altă perspectivă. Ajunsesem să am mai tîrziu, după ce am cunoscut operele vechilor maeștri, sentimentul unei comuniuni speciale cu o breaslă ai cărei membri sînt legați peste timp de niște idealuri absconse și luminoase deopotrivă. Au urmat apoi ani de studiu și practică în acest sens, la Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală“ și la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău.

De scris, în felul mai asumat, m-am apucat mult mai tîrziu, după ce am recuperat niște lecturi formatoare. Adevărul e că nu prea citisem în copilărie. Eram fascinat mai mult de imagini. Puteam să stau ore în șir să privesc o carte ilustrată, timp în care părinții mei își vedeau de treburile casei. Cred că te faci artist abia atunci cînd devii conștient de lume și de rolul pe care ți-l asumi să participi la înțelegerea ei. Zic rolul, presupunînd prin asta o credință de nezdruncinat în forța expresiei, dar și nesiguranța ce se dezvăluie prin comunicare. În fața lumii trebuie să fii și fragil, și puternic în același timp, iar cînd o chestionezi să faci parte din ea și totodată să stai în afară. Ajungi artist în timp. E un proces anevoios și de durată, cum ar șlefui cineva cu o bucată de piele piatra pînă ce aceasta ajunge să strălucească și să reflecte imaginea lumii în fațetele netede ale unui diamant.

În ce fel se combină literatura și pictura în biografia dvs.?

Pînă nu demult, literatura și pictura erau pentru mine două zone cît de cît distincte de refugiu și muncă. Chiar dacă în prima mea expoziție mai legată, *Kosmographia* (2001), scrisul, imaginea și sunetul colaborau fericit, a fost nevoie de multă aplecare asupra unui mediu de expresie și a celuilalt. Am debutat ca poet foarte devreme, prea devreme, aș zice, în 2001. Și nici măcar la a doua mea carte, *Măsura aproapelui* din 2004, nu am fost destul de copt, bazîndu-mă pe o intuiție și pe expresia unei literaturi admirabile și totuși desuete. Abia în 2005-2007, după ce am cunoscut mai îndeaproape scrierile contemporanilor mei, am înțeles cît de complexă este de fapt poezia și cît de necesar e ca ea să fie o voce a prezentului imediat. Cam pe atunci am înființat cu o gașcă de prieteni poeți (Hose Pablo, Vadim Vasiliu, Daria Vlas, Alexandru Cosmescu, Vlad Hatman, Corina Ajder) un grup poetic – HumanZone. Am încercat să fim subversivi în demersurile noastre, să facem lecturi publice ad-hoc prin parcuri și mijloace de transport public. Cu susținerea lui Dumitru Crudu, am pus bazele unui Club Literar de lecturi și dezbateri pe text (cum se făcea în București la cenaclul Euridice ținut de Marin Mincu) chiar în incinta Uniunii Scriitorilor. Încurajați de Irina Nechit, am realizat două spectacole-lectură, unul la Teatrul Național „Mihai Eminescu“ și altul la Teatrul Poetic „Alexei Mateevici“ din Chișinău. Cred că mai am pe undeva înregistrarea cu ce s-a produs atunci pe scenă. În 2007 am publicat cel de-al treilea volum, *Eu spun dragoste*, ce merită, zic eu, a fi menționat ca fiind ceva închegat și asumat, poate adevăratul meu debut în poezie.

Exact în aceleași împrejurări s-a întîmplat și cu pictura. Abia stabilit în București, găsind un mediu artistic atît de divers și viu, am realizat că am fost pînă nu demult într-un turn de fildeș, animat de povești și vise obscure ce nu reușeau să comunice clar o imagine a realității. Cred că la mine pictura și poezia, odată cu maturizarea, încep a se întrepătrunde organic, încît nu mai e cu putință să le separ.

În ce relație sînteți cu „realitatea“? Dar cu visul?

Îmi dau seama că nevoii de a comunica i se datorează toate căutările mele artistice. Realitatea și visul sînt pentru mine două părți ale aceluiași lucru. Ele funcționează ca niște vase comunicante, punînd la încercare balanța în favoarea uneia sau alteia. Viața, cel mai misterios act ce ni se dezvăluie în mișcare, din interior, este ceea ce le separă și le ține împreună. Am o mare fascinație și o curiozitate pentru ce poate să însemne viața. Mi-ar plăcea să o înțeleg ca un fizician și să o exprim ca un poet. Și ca un copil să mă bucur de ea.

Expoziția de acum, Eclipsa, *rimează parcă cu vremurile. Aduce un aer misterios și neliniștitor. Și surprinde o singurătate primordială. De la ce ați pornit? Cum ați construit „narațiunea“ expoziției?*

Lucrez la proiectul *Eclipsa* din 2017, cînd am creat prima imagine din această serie, inspirată de scena ce deschide filmul *Armoniile Werkmeister* de Béla Tarr. Tema luminii, în jurul căreia tatonam din 2013, după ce m-a marcat cartea lui H. Bergson *Materie și memorie,* și-a găsit atunci o continuitate. Făcînd o legătură abstractă dintre cele două, materie și memorie, mi-am zis că lumina este materia în starea ei pură, originară, punctul 0 al creației, iar uitarea, trecerea, mișcarea o reduc la formă. Și totuși, făcînd drumul invers, prin reamintire, materia poate reveni la starea ei de grație. Lumina este deci mediu și corp și relație. În *Eclipsa* am încercat să-mi îndrept atenția mai pregnant spre ce înseamnă relație. Mai exact, să experimentez vederea ca pe o acțiune conștientă ce face ca subiectul și obiectul să relaționeze, să își dezvăluie unul în fața celuilalt părțile lor nevăzute.

Probabil, din această cauză se resimte o neliniște și un mister în lucrările mele, fiindcă apelează la niște sensibilități comune oricărui om, dar dacă le privești cu atenție, te simți vizat în persoană. Imaginea devine astfel un intermediar, o oglindă în care, odată conștient fiind de actul vederii, îți apare propria reflexie îndepărtată, ceea ce evident te tulbură la o a doua privire. Trebuie totuși nuanțat că tema Eclipsei este cercetată aici pe mai multe paliere, într-o manieră fenomenologică: de la fizic la metafizic, de la psihologic la fiziologic, invocînd totodată limitele percepției și respectiv pe cele ale cunoașterii.

Întîmplarea a făcut să experimentez la propriu, la sfîrșitul lui 2017, eclipsa, în urma unui episod de pierdere bruscă a vederii. Lucram atunci la o pînză mare, foarte elaborată, căreia ulterior i-am spus *Orbirea* și am finalizat-o în abia 2018, după ce m-am reabilitat suficient. A fost o experiență foarte puternică. Am dorit să împărtășesc această experiență profund personală. Ca și cum un obiect străin ar veni de nicăieri, ar întuneca treptat lumea și ar pleca apoi de unde venise, lăsînd în urmă o imagine a lumii înnoită. Mi-am dat seama atunci ce înseamnă să vezi și am rămas cu convingerea că abia în întuneric văzul poate spera să devină viziune.

Expoziția e gîndită ca un traseu ce repetă gradual fazele eclipsei, dinspre prezență înspre absența luminii și revenirea în final la punctul ei maxim. Lucrările din expoziție, aidoma unor cuvinte într-un text, comunică între ele, fie anunță o schimbare de stare, fie se referă la un subiect comun, lucrări duble ce imită principiul stereoscopic. Peretele despărțitor semitransparent, ridicat pe mijlocul galeriei ca să creeze un culoar A-B, permite să se vadă dincolo de el imaginile și mișcarea vizitatorilor într-o vagă și ireală lumină, ca într-un vis.

Ce e important cînd vă apucați de ceva nou?

Un proiect nou înseamnă etape de pregătire, pornind de la imagine către idee sau invers, cercetare și muncă, evaluare și iarăși muncă. Nu știu dacă una e mai importantă decît alta. Ce este sigur important pentru orice proiect artistic la care lucrez este atelierul. Atelierul pentru mine nu e doar un loc de muncă sau un refugiu, e o zonă unde lucrurile încep să se ordoneze cumva de la sine, într-o liniște și un echilibru căutat. E acel loc departe unde te simți acasă. Dacă o pînză la care am pictat o lună păstrează pe suprafața ei bidimensională fiecare mișcare de penel, fiecare intenție sau șovăire, strat după strat, plus timpul, mici fragmente de viață, respirația, bătăile inimii, ce urme invizibile înregistrează an după an un spațiu unde pictez toate aceste imagini?

Cînd simțiți că ați găsit tonul și lucrurile încep să se lege?

La un moment dat îmi dau seama că lucrurile se leagă. La început lucrez intuitiv, din aproape în aproape, strîngînd cercul. Apoi, cînd iau distanță, observ ce anume le ține pe toate împreună. Abia atunci știu exact ce să fac și cu ce mijloace, astfel încît opera să se susțină singură, să se comunice autonom, dar să lase și suficiente deschideri de interpretare. Cînd o lucrare reușește să devină o enigmă și pentru mine, atunci o las în pace.

Ce vă interesează cel mai tare în ceea ce faceți?

Procesul în sine e fascinant. Cumva la limita dintre știință și crez. Sînt absorbit și totodată atent, urmărind dintr-o parte cum se desfășoară. Țin mult ca arta pe care o fac să comunice, să fie vie, unitară și complexă în simplitatea ei. Nu o văd ca pe un intermediar între mine și lume, un mijloc de expresie, ci mai degrabă ca pe un interlocutor, ca pe o entitate de sine stătătoare. Mă preocupă totodată și limitele picturii ca mediu, ce încearcă să reprezinte și prin asta să fixeze viața în plina ei desfășurare.

Cum lucrați?

Întîi de toate mă preocupă anumite imagini și starea pe care mi-o provoacă. Vreau apoi să înțeleg ce e așa special în ce am văzut, care e legătura și ce urmărește să-mi arate. Apoi extrapolez la ceea ce poate vedea altcineva, cercetez esența imaginii și funcția ei, mesajul ei subliminal. Nu prea fac poze acestor imagini văzute peste zi. Le păstrez și mi le reimaginez în memorie. Foarte rar fac schițe. Mai curînd îmi notez observațiile, ce și cum am văzut, în ce lumină, în ce situație, starea provocată, cum să o reproduc, la ce scară. Altfel, îmi urmez rutinele mele. Merg la atelier, cît îmi permite programul. Ideal ar fi să merg zilnic, dar puțini artiști își permit acest lux și eu nu sînt o excepție. Odată ajuns la atelier, ordonez mai întîi spațiul și apoi mă apuc efectiv de lucru. Se întîmplă să nu fac nimic productiv zile întregi, pînă să dau de ceva de luat în seamă.

a consemnat Ana Maria SANDU

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

„Cine-o face ca mine...“

● Niculae Gheran, Virgil Rațiu, *La spartul tîrgului. Interviuri și 75 de dedicații de la Arghezi la Zub*, Editura Școala Ardeleană, 2020.

Niculae Gheran

Virgil Rațiu

LA SPARTUL TÂRGULUI

Interviuri și 75 de dedicații de la Arghezi la Zub

În urmă cu cîțiva ani, *România literară* găzduia un articol care conferea morții lui Liviu Rebreanu o aură „jamesbondiană“: acesta ar fi fost, se spunea acolo, împușcat în Piața Victoriei de o patrulă la al cărei consemn autoturismul în care se afla romancierul a refuzat să oprească. Intrigat (o atare descoperire nu mă putea lăsa indiferent), am procedat ca la carte, solicitînd, bibliografic, părerea experților. Am scos, deci, din bibliotecă, toate volumele semnate de Niculae Gheran (nimeni, dar absolut nimeni nu-l știe pe Rebreanu mai bine!) și am început să caut. Nu peste mult, lucrurile îmi deveniseră clare. Clarissime. Pe atunci, nu știam termenul, azi l-aș folosi fără să ezit: *fake-news*. Episodul din fața Consiliului de Miniștri se petrecuse, numai că nu autorul *Cadrilului* îi căzuse victimă, ci regizorul predilect al acestuia, Soare Z. Soare. Probabil confuzia apăruse încă de-atunci, alimentată de rumorile trecătorilor. Adevărul, însă, pentru care Gheran aduce probe inatacabile e că Rebreanu s-a stins în patul lui, la Valea Mare, răpus de un cancer pulmonar. O atestă radiografiile (disponibile la Biblioteca Academiei) realizate de medicul curant al scriitorului, Vasile Tițescu, care indică „o tumoră cît o portocală“. Mai rămîne ceva de spus? Doar o întrebare: de ce n-a reacționat Niculae Gheran imediat după publicarea așa-zisei descoperiri? M-am întrebat și eu, s-a întrebat (de astă dată într-un interviu) Virgil Rațiu. Răspunsul mi se pare antologic și îi prevăd o veritabilă carieră de aforism: „Din două motive: o dată pentru că îmi pierdusem deja vremea citindu-l, al doilea că m-aș fi făcut de rîs polemizînd cu un ageamiu care, de bună-credință, ar fi avut datoria să se documenteze în prealabil“.

Cine, oare, dintre cei de azi,
o mai face ce-a făcut Niculae Gheran?

Replica definește complet conținutul acestei cărți, *La spartul tîrgului*, pe care, nonagenar, Niculae Gheran a acceptat s-o publice: are și umor, are și prestanță, e și vivace spiritual, e și edificatoare. Mai mult, ea denotă, în plan secund, o siguranță calmă, de mare carnasier al arhivelor, de care numai cei mai redutabili dintre specialiști se dovedesc capabili (nu altfel era, mi-amintesc, profesorul Paul Cornea atunci cînd venea vorba despre pașoptismul autohton). S-o spun franc: a-l pomeni, astăzi, pe Rebreanu fără a fi trecut prin Gheran e curată impostură. Exceptînd o ediție Brăescu și tetralogia memorialistică *Arta de a fi păgubaș* (deși...), totul, în viața acestuia, se leagă intim și superlativ de autorul lui *Ion*. De la cele două tomuri de monografie biografică, *Tînărul Rebreanu* (1986) și *Rebreanu, amiaza unei vieți* (1989), complinite recent de peste o mie de pagini de studii și contribuții adiacente, *Rebreniana* (2017), pînă la (și de fapt cu asta ar fi trebuit să încep) ediția critică, în 23 de volume, la care a lucrat decenii de-a rîndul, cu costuri și, bineînțeles, sacrificii ele însele amețitoare.

E, așadar, pe undeva firesc ca majoritatea interviurilor de-aici (de nu cumva chiar toate) să înceapă de la... sau să ajungă, măcar în treacăt, prin recurs, la monumentala ediție, singura *completă*, de altfel, dintr-un mare scriitor interbelic. Născut și trăit în Obor, cel mai „meridional“ punct al și-așa „meridionalei“ Capitale, Niculae Gheran a demonstrat, în profesie, o etică mai degrabă ardelenească. Pînă și încăpățînarea cu care s-a luptat pentru ca nici un cuvînt să nu fie rezecat sub tipar are ceva din aceea a memorandiștilor. Exemplul suveran, repovestit la răstimpuri, provine din bucătăria publicării lui *Ion*. O scenă colaterală, în care familia Herdelea intonează un cîntec, *Răpirea Basarabiei,* a fost punctul nevralgic. Epoca era cum era, așa încît politrucii momentului țineau cu tot dinadinsul ca titlul să fie modificat în *Răpirea*. Doi ani, cu toate insistențele superiorilor redacționali, editorul a ținut volumul în șpalturi, nefiind de acord cu o astfel de intervenție în text. Oricît de nesemnificativă va fi fost, ea vicia, totuși originalul. Îl „corija“ pe *Rebreanu*. Ceea ce, filologic vorbind, e inadmisibil. Soluția a constat într-un subterfugiu neașteptat de abil: știind că Gheorghe Pană (la momentul acela, numărul doi în Partid) nu cunoaște o boabă de rusă, Niculae Gheran a cerut o audiență în care, jucînd sublim la cacealma, s-a prezentat cu o ediție sovietică a romanului, în care, chipurile, sintagma ar fi apărut necenzurată. Bluful s-a dovedit cîștigător, așa încît lucrurile au mers o vreme ca unse, cel puțin din punctul de vedere al presiunilor politice (cu o singură piedică, de astă dată de nesurmontat: prezența numelui lui Iuliu Maniu în dedicația de la *Crăișorul)*. Adevăratele dificultăți țineau însă de laboratorul propriu-zis, care presupunea restabilirea originalului și curățarea tuturor erorilor tipografice apărute în decursul succesivelor reeditări. Una, flagrantă, provine chiar din *Pădurea Spînzuraților:* ultima ediție dintre cele douăsprezece cîte s-au tipărit antum conține un aberant „ca un cîntec de bolnav“ în loc de firescul (și autenticul) „ca un scîncet de bolnav“.

Pentru remedierea unor asemenea scăpări, nu se putea proceda altfel decît, cum hazliu conchide Gheran, „ca la poliție“: citind și recitind în paralel toate versiunile, cu o atenție aproape obsesivă la fiecare iotă. Am spus deja că *Pădurea Spînzuraților* a întrunit douăsprezece ediții. Să adăugăm la *Adam și Eva* șase, la *Răscoala* alte șase. Efortul e, se înțelege, imens, ducînd în unele cazuri (cum e cel al lui *Ion*) la nu mai puțin de optsprezece relecturi intensive. Admirabil în sine, devotamentul acesta e multiplicat de o mărturisire de care eu, unul, n-aveam știință și pe care, găsind-o mai presus de orice comentariu, îmi permit s-o citez integral: „O atare muncă de sacră imbecilizare n-aș fi făcut-o dacă în viața mea nu intervenea un incident. După repetate examene medicale și de laborator, rămăsese, prin eliminare, un singur diagnostic probabil: cancerul renal. Săturat de portocale și încurajări, de vizite prietenești, m-am închis în casă, făcînd tot ce omenește era posibil să uit de verdict. Compararea zecilor de ediții, literă cu literă, a fost atunci soluția ideală de a măcina vremea de dimineață pînă seara, cînd cădeam toropit de o muncă stupidă. Cum obștescul sfîrșit nu mai venea și cercetarea celor 23 de ediții ale primelor trei romane era pe terminate, mi s-au repetat analizele, descoperindu-se, slavă Domnului, o piatră opacă la raze, care explica toată explozia de sînge de pînă atunci, curmată în cele din urmă printr-o operație la spitalul Panduri“.

Satisfacții? Prea puține! În 1985, la centenarul scriitorului, tocmai Niculae Gheran a fost tăiat de pe lista invitaților. „Cel mai bun banc auzit de mine de la 23 August încoace“, avea să spună, cu umor nervos, Zoe Dumitrescu-Bușulenga despre o asemenea infamie. Să nu ne grăbim: după Revoluție, s-au întîmplat și altele, „mai boacăne“, vorba unui clasic, ceea ce suscită, în volumul de față, cîteva portrete ministeriale în acvaforte: Ion Caramitru (pentru care „principesa Margareta valora mai mult decît toți Rebrenii românilor“), Răzvan Theodorescu, Emil Boc. Scurt spus, cu toate pledoariile lui Gheran, tipărirea ultimelor volume ale ediției acesteia (repet: complete) s-a lovit cînd de vanitatea unora, cînd de dezinteresul altora. Un episod grăitor e cel care-l are în centru pe fostul finanțist Decebal Traian Remeș, care, surprinzător, s-a lăsat înduplecat, fără mare folos totuși. Replica lui, citată aici, în *La spartul tîrgului,* e lămuritoare: „Domnule Gheran, i-am mai aprobat lui Caramitru două miliarde, peste prevederile bugetare. Nu-mi cere să-i fac însă ordine în curte“. Cum zisa ordine nu s-a făcut, nici atunci, nici mai tîrziu, cel de-al douăzeci și treilea volum al seriei, înlăturat de Ministerul Culturii din programul de subvenții, a apărut (din nou, culmea...) grație unei fundații administrate de Dinu Săraru.

Mai nenorocoasă încă a fost soarta altor cîtorva proiecte conexe: de pildă, aceea a celor patru opuri de corespondență primită de Liviu Rebreanu. După un prim volum, obosit de tracasări administrative, editorul a decis să se oprească. Materialul există, munca brută a fost făcută, dar războiul de gherilă cu autoritățile nu-și mai avea rostul. Rămîne regretul, așa cum rămîne și pentru alte fire biografice încă neelucidate (o posibilă poveste de dragoste epistolară a scriitorului cu o aspirantă, prozatoare și ea, din Țăndărei).

Dincolo de aceste istorii încîlcite, *La spartul tîrgului* oferă o suită de portrete valorînd ele însele cît niște proze scurte (un Petru Dumitriu uman, surprins într-un acces de cavalerism față de Henriette Yvonne Stahl; un Virgil Teodorescu cîștigînd la loz în plic o mașină chiar înainte de a muri; un Ceaușescu surprins de legionarismului unuia dintre poeții săi favoriți, Vasile Militaru ș.a.), dar mai ales o serie de reflecții la acuitatea cărora puțini moraliști de meserie ajung într-o viață de om. N-am să le citez, deși cîteva ar merita-o din plin. „Fac o demarcație categorică între *patron de editură* și *editor,* ba chiar între *redactor* și *editor.* În trecutul îndepărtat, mulți dintre marii predecesori ai profesiei, precum Ioan V. Socec și urmașii săi, frații Șaraga, Leon Alcalay, H. Steinberg, Georgescu-Delafras proveneau din tată-n fiu din lumea producătorilor de carte, tipografi, legători, anticari, aș zice cu predispoziții genetice în promovarea literei. Majoritatea erau lipsiți de studii superioare, dar stăpîni pe o meserie ce presupunea gust artistic“, scrie, expert, dinăuntru, Niculae Gheran, cu exigența și melancolia unuia care a trăit atîtea.

Nu mult mai încolo, fără nici o cochetărie (îl știu a fi sincer), declară că, de-ar fi să ia viața de la capăt, n-ar repeta nimic. Și, mai ales, n-ar repeta chinul ediției Rebreanu. „Cine-o face ca mine, ca mine să pățească“, oftează chiar, într-un rînd. Îi înțeleg amărăciunea, dar, ca unul care a beneficiat indirect de această muncă, nu i-o pot împărtăși. Decît, poate, în prima parte a formulării. Cine, oare, dintre cei de azi, o mai face ce-a făcut Niculae Gheran?

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Imaginea-Dumnezeu

● *Servants / Servitorii* (Slovacia-România-Cehia-Irlanda), de Ivan Ostrochovský.

Un cineast îndrăgostit de propriile imagini e un cineast slab. Un film a cărui apetență pentru „imagini frumoase“ nu e motivată de nici o rațiune superioară, de nici o reflecție pătrunzătoare asupra cinema-ului, e un film care în fond ne spune: „Circulați, vă rog, nu e nimic de văzut“. Fiindcă o imagine frumoasă e acolo ca să ne seducă și să ne facă să glisăm pe suprafața ei, nu ca să ne invite la o chestionare serioasă a ceea ce vedem.

Cu *Ida* (2013) și *Cold War* (2018), polonezul Pawel Pawlikowski a inventat o modă, pe care am putea numi-o la rîndul nostru, după o expresie uzuală în cinema-ul occidental al anilor ’80, „moda retro“. Metoda lui era pe cît de eficientă, pe-atît de străvezie: compoziții vizuale foarte atent lucrate, acțiune găurită de elipse, dialog rar și sobru. Formatul strîmt al cadrelor alb-negru a devenit cartea de vizită a acestor filme plasate în trecutul comunist, care nu livrau analiză istorică, ci se mulțumeau cu o recreare, în termeni exclusiv estetici, a lumii de-atunci. Cu *Servitorii,* slovacul Ivan Ostrochovský se afirmă ca epigon umil al lui Pawlikowski. Rețeta e aceeași, iar paradoxul cu care ne confruntă filmul său măcina deja încercările polonezului. Pe scurt, deși pretinde un rechizitoriu al epocii, fie el și vătuit în spatele unei estetici asumate, aceste proiecte mizează în definitiv pe activarea unui sentiment de nostalgie pentru acea epocă. Ca și cum între scop și mijloace s-ar produce o fractură inexplicabilă. Aș zice că, în ambele cazuri, spectatorul rămîne la final nu cu dezgustul pentru teroarea timpurilor de-atunci, ci cu amintirea călduță a felului în care acele timpuri *arătau*. Un aragaz spartan, un interfon prăfuit, o mașină Volga neagră și lucioasă – toate lucrurile astea apar în filmul lui Ostrochovský mai puțin ca niște veritabile resorturi dramatice, și mai mult ca o abilă plasare de produse.

Fetișizarea artefactelor comuniste e doar unul dintre semnele care, în cazul acestor filme, ar trebui să ne dea de gîndit. Cînd un film ia forma unui șir de cărți poștale despre trecut, concepute de la adăpostul prezentului, înseamnă că undeva s-a produs un scurtcircuit, iar umbra revizionistă a acelei povești nu mai ajunge pînă la noi. Tablourile imaginate de Ostrochovský sînt mereu calculate pentru efect – și, ca orice tablouri, evacuează viața din ele în aceeași măsură în care pretind să o reprezinte. Ce deranjează e tocmai senzația că Ostrochovský caută acel loc ideal în care să așeze camera nu dintr-o convingere ontologică cu privire la cinema, ci dintr-o convingere publicitară cu privire la maximizarea efectului de-a lua ochii.

M-am ferit să vorbesc despre acțiunea filmului pentru că ea trece mai mereu pe planul doi. Ostrochovský e dispus să renunțe o vreme la ce avea de spus dacă găsește în drumul său o imagine frumoasă, chit că inutilă. Sîntem deci cîndva în anii ’80, între pereții unei facultăți de teologie în care circulă mesaje subversive, apeluri la grevă, documente în samizdat. Unul dintre tinerii admiși (Samuel Skyva) e foarte avîntat în rebeliune – seamănă, și nu doar fizic, cu Mugur Călinescu, tînărul botoșănean care s-a opus regimului comunist și despre care Radu Jude a făcut un film recent, *Tipografic majuscul*. Lucrurile sînt destul de neclare în privința funcționării acestui loc ermetic, iar filmul suferă de pe urma scenariului său schematic (scris, ca și la *Ida*, în colaborare cu Rebecca Lenkiewicz): de la atîtea goluri, era inevitabil ca povestea să devină nu doar aluzivă, ci de-a dreptul găunoasă. Nici nu-i de mirare că relația dintre acest tînăr și securistul care-l anchetează (Vlad Ivanov, care pare să fi prins rîcă pe seminariști odată cu filmul lui Daniel Sandu *Un pas în urma serafimilor)* nu prezintă nimic ambiguu, nimic care să o particularizeze, ci se rezumă la un joc de-a șoarecele și pisica cu detentă dostoievskiană, care s-ar fi putut petrece la fel de bine în alte țări și în alte timpuri. Decanul facultății, un bătrîn venerabil cu pete pe față, care ziua oficiază în sînul Pacem in Terris, o asociație preoțească sponsorizată de stat, iar seara ascultă Radio Europa Liberă, pare să fie singura încercare autentică a filmului de-a ieși din balta stătută a acestui universalism care face ravagii prin marile festivaluri europene de azi.

"VLAD IVANOV -
SCREEN INTERNATIONAL
DIN 26 FEBRUARIE ÎN CINEMATOGRAFE

Există o idee care scoate timid căpșorul la lumină spre finalul filmului: aceea a unui *body horror* în stadiu larvar, care se simte stînd la pîndă în spatele acestui lustru copleșitor organizat de Ostrochovský. Cu mai multă îndrăzneală, filmul s-ar fi putut lepăda definitiv de teritoriul verosimilității, în care oricum pare cantonat mai mult din obligație, și ar fi putut accepta aventura unui film de gen pe care nu-l anunța nimic. Ce vreau să spun este că slovacul are talent pentru a instaura un aer apăsător și rece, care pune stăpînire în mod neașteptat pe imaginile filmului, mergînd dincolo de cîteva simple detalii de film *noir.* E un cadru foarte frumos, în care un seminarist vorbește la Europa Liberă dintr-o cabină telefonică, apoi camera efectuează un traveling lateral lent, dînd la iveală o promenadă cufundată în ceață și două siluete care își fac apariția din fundul planului, la început abia ghicite, apoi tot mai pronunțate. Acolo am văzut un film care ar fi putut să existe. Păcat că filmul real cedează prea des bunei-cuviințe și primei idei care vine: căci ce altceva e opțiunea pentru Vlad Ivanov, *villain*-ul *passe-partout,* decît o lipsă de fantezie care ne lasă perplecși?

Servitorii va rula în cinematografele din România începînd cu 26 februarie.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Efecte psihotrope

● Stian Westerhus, *Redundance,* House Of Mythology, 2020.
● Bohren & Der Club of Gore, *Patchouli Blue,* Ipecac Recordings, 2020.

Am mai scris despre acești muzicieni de la marginile universului jazz, despre care puriști ca Mihai Iordache mă mai ceartă că îi încadrez în jazz deși n-ar trebui – e vorba de chitaristul norvegian Stian Westerhus și nemții Bohren & Der Club of Gore. Ne-au vizitat și unii, și alții, nu chiar la începuturile carierelor lor, dar sînt totuși ceva ani de-atunci, ne amintim ca prin ceață – altă lume, alt univers, oameni altfel mergeau în cluburi să vadă pe cineva cîntînd *live.* S-au scris și cronici despre asta, trebuie să fi fost adevărat.

Deși l-am prezentat atunci drept colaborator al unor veterani scandinavi ca Sidsel Endresen și Nils Petter Molvær, pe Westerhus l-am văzut *live* drept chitarist al grupului Ulver. Acea schimbare de anturaj explică forma pe care a luat-o noul său album (și precedentul), precum și faptul că e publicat la House of Mythology, casa de discuri a trupei menționate care trădase scena metal în moduri traumatizante pentru fani. O trădare de o gravitate similară săvîrșește și Westerhus față de scena jazz (pentru cei care consideră că n-a cîntat niciodată așa ceva, apelez la *reductio ad diplomum* – jazz scrie pe diplomele de licență și masterat ale chitaristului).

Westerhus Redundance

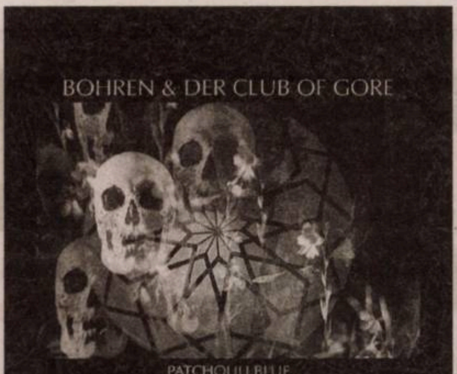

Consacrat drept torționar al chitarei, explorînd mereu limitele instrumentului, vremurile recente ni-l prezintă pe Westerhus tot mai tentat să-și folosească vocea – una cu pronunție neclară, oarecum bizară, apropiindu-se mai degrabă de bolboroseala răposatului Scott Walker decît de un cîntat cinstit pe note și refrene. Măsura în care își distorsionează vocea nu e la fel de extremă ca modul în care obișnuia să-și maltrateze chitara, iar adăugînd niște rudimente de secțiune ritmică și *beat*-uri digital pop iese chiar un album accesibil – un hibrid art-rock între Ulver, Scott Walker și ce știam despre Westerhus de mai demult (solo-uri bruște, stridente, de chitară în muzică ce nu pare gîndită pentru chitară). Am ratat albumul precedent care îi anunțase noua direcție, așa că *Redundance* a fost una dintre surprizele majore ale anului trecut, o nouă formă muzicală subordonată calificativului „psihedelic“.

Urmărind un efect psihotrop similar, însă cu alte instrumente și fără voce, Bohren & Der Club of Gore se vînd încă sub etichetele horror-jazz ori doom-jazz, deși sound-ul lor e încartiruit într-un omagiu Angelo Badalamenti cu mai mult contrabas și sintetizatoare. Au rămas la casa de discuri a lui Mike Patton așa cum i-am lăsat la cronica albumului precedent (a trecut destul de mult), însă au dobîndit mai multă experiență în magia neagră pe care o emană piesele lor, depășind condiția plictisului programatic. Nu s-a schimbat rețeta, e aceeași alternanță de pian morbid și saxofon văitat cu un fundal de bas solemn, tobe aproape inexistente – nu se mai recunoaște nimic din originile rock ale grupului (la chitară au renunțat în anii ’90). Totuși, noile piese reușesc în limitele austerității autoimpuse să țină auditoriul captiv, hipnotizat ori vinovat. Pe muzica acestei trupe apa curge mai încet la robinet, ninsoarea bate altfel, veiozele pîlpîie.

Prin asta, grupul se alătură unui club exclusivist de proiecte – vezi și Sunn O)))) – care mizează pe metodologie și pe tenacitatea picăturii săpînd în piatră. A recomanda o trecere în revistă a întregului lor portofoliu ar însemna a recomanda surmenarea, dar cred că noul album e cel mai melodios și mai plăcut al lor. Poate și cel mai puțin experimental, fără sunete neobișnuite ori ambianță drone, se cîntă melodii intense de la un capăt la altul, într-o atmosferă tenebroasă inspirată de *Twin Peaks* și poate de proiectele ambientale ale lui Mike Patton (albumul ambiental *Fantomas,* colaborarea cu Kaada).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

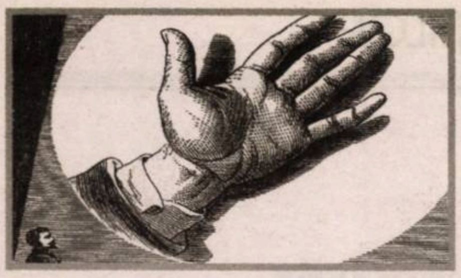

Adina POPESCU

portrete din mers

Oameni și bănci

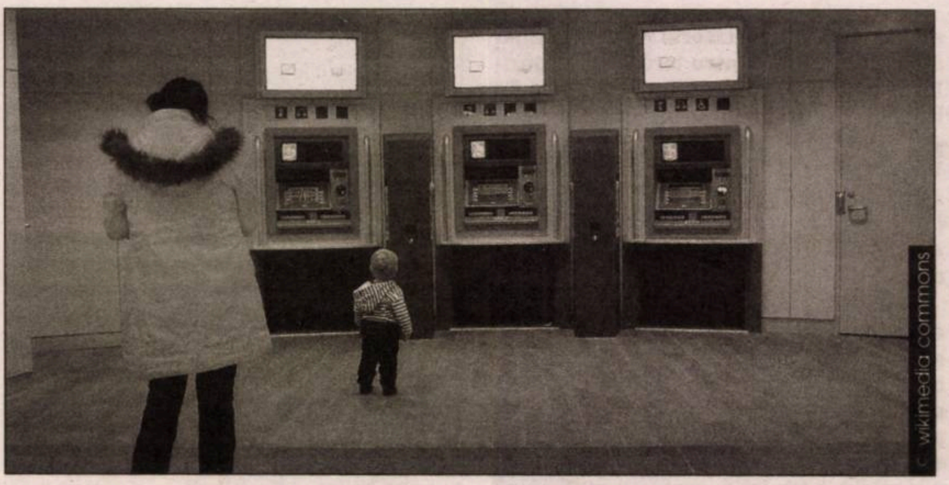

© wikimedia commons

Nu am o relație foarte prietenoasă cu băncile din România, adevărul este că în ultima vreme mă duc la bancă cu aceeași groază cu care merg și la poștă – deși a doua e o instituție profund marcată de tarele unui regim defunct, pe cînd prima ar trebui să fie – nu-i așa? – un bastion al societății capitaliste, un loc în care îți investești banii și privești cu încredere spre viitor. Așa o fi, în teorie, însă orice „sistem“ de acest gen, fie el comunist ori capitalist, e alcătuit în primul rînd din oameni și depinde de modul în care aleg ei să aplice niște proceduri. Am vaga senzație că oamenii care lucrează în cele mai multe dintre băncile din România nu doar că nu au profesia pe care și-au dorit-o, dar și că ne văd pe noi, ceilalți, cetățenii care apelăm la o bancă, în primul rînd ca pe niște platnici, răi sau buni, și mai puțin ca pe niște clienți. De aceea, m-am tot ferit pînă la vîrsta asta să-mi fac un credit din acelea care să mă îndatoreze la bancă pentru următorii douăzeci de ani, numai ideea de avea o relație atît de îndelungată cu acest „sistem“ mă sperie cumplit. Am avut credite, ce-i drept, dar mici. La un moment dat, m-am pricopsit cu un card de credit pe care mi l-a băgat o bancă pe gît, l-am luat, ce era să fac, doar nu era să refuz niște bani „gratis“ (apropo, educația economică a acestui popor, mai ales cea a generației noastre și a părinților noștri, e în general egală cu 0, sîntem suspicioși, naivi, dar și ușor de păcălit, nu ne-a învățat nimeni la școală, asta e, așa cum nu ne-au învățat nici cum „să citim“ o carte și să rămînem cu ceva din ea sau, în cel mai rău caz, să pricepem un manual de utilizare a unui obiect electronic, să vorbim în public și multe alte lucruri cu adevărat utile în viață). Banii i-am cheltuit atunci dintr-o prostie – eram într-o vacanță *low budget* de trei zile în Vama Veche și tocmai „se băgaseră“ primele bancomate, mi-am amintit că am un card de credit, iar vacanța mea s-a prelungit cu două săptămîni. La scurtă vreme după aceea, mi-am dat seama că nu-mi permit să rulez nici măcar suma minimă pe cardul de credit (sau uneori mi-a fost lene), așa că mulți ani am stat cu cardul gol, plătind doar o dobîndă destul de consistentă ca să nu rămîn datoare la bancă. Cred că era o relație convenabilă între bancă și client, mi-am plătit vacanța din Vama Veche de vreo zece ori. În fiecare lună stăteam la coadă la casieria unei agenții a băncii din apropiere, iar tipul din spatele ghișeului, pe care îl știam deja foarte bine, începuse să mi se pară atrăgător – era micul nostru *rendez-vous*, chiar dacă nu schimbam niciodată mai mult de trei cuvinte. Îl priveam cu o oareșce admirație de la distanță, un bărbat tînăr, îmbrăcat impecabil într-o cămașă albă, proaspăt bărbierit, cu obrazul acela de bebeluș pe care nu toți bărbații se străduiesc să-l obțină, ușor bosumflat, însă o bosumflare profesională care îi ședea bine, bărbatul „de viitor“, cu gesturi de robot, însă fine, angajatul perfect într-o bancă. Însă, odată, într-o sîmbătă seară, în Centrul Vechi, la o masă de tineri masculi *corporate* care își consumau gălăgioși beția de week-end, am zărit un tip care mi s-a părut cunoscut. De unde îl știu eu p-ăsta? M-am prins destul de greu – era bărbatul de la bancă. Neras, ușor abțiguit, într-o tricou oarecare, părea un ins cît se poate de obișnuit, ca noi toți, poate avea chiar și rate la bancă. Brusc, mi-am pierdut interesul. Cînd în sfîrșit am reușit să acopăr suma de pe cardul de credit și am vrut să renunț la card ca să scap de o mică „gaură neagră“, mi-a fost aproape imposibil. M-au plimbat de la o agenție la alta vreo două luni, am depus vreo patru cereri, m-au sunat de enșpe ori ca să-mi prezinte noi „oferte“ atrăgătoare, au încercat să-mi vîndă nu știu ce asigurare de viață – e o regulă, te sună insistent cînd au nevoie de tine, însă tu cînd suni ca să rezolvi o problemă, „vorbești“ cu roboți, iar timpul de așteptare la telefon e suficient pentru a face o tocăniță –, au făcut toate astea doar ca să mai tragă de timp, să mai apară vreun rest de dobîndă de plată, vreun comision de administrare, chiar și un leu în plus cu care să le fiu datoare. În momentul în care am lichidat cardul ăla nenorocit am simțit că am obținut o mare victorie.

Mi-am amintit această poveste zilele trecute, cînd a trebuit să deschid un cont pentru o societate comercială, din păcate și cei cu educație economică 0 ajung în astfel de situații. Și tot din păcate, am nimerit la aceeași bancă, în acest caz n-am prea avut de ales. În primul rînd am mers la agenția care nu trebuie, era una doar pentru persoane fizice unde era la lume de uitai că-i pandemie. Uneori mă întreb: ce treabă au toți oamenii ăștia la bancă? Ce probleme financiare, ce investiții care să nu suferă amînare, ce tranzacții imposibile? La intrare, o doamnă îi explica doct bodyguard-ului cam bătrîior: „Dom'le, ce-i așa greu de înțeles?! Dacă nu te vaccinezi n-o să mai poți merge nicăieri, n-o să mai poți munci nicăieri, nici măcar aici...“. Bărbatul care ar fi trebuit să asigure paza și protecția o privea cam speriat. Înăuntru, la ghișeu, o angajată tinerică țipa la o pensionară, ce-i drept cam surdă: „Ce nu pricepeți, doamnă? Îi datorați băncii 216 lei!“. Pe mine m-au trimis la agenția (și) pentru persoane juridice. Acolo, din motive de distanțare socială, coada era în stradă, am așteptat vreo jumătate de oră, toți „oamenii de afaceri“ din fața mea erau cam nervoși. Sau poate că era doar frig, un pic sub zero grade, la un moment dat am început și eu să dîrdîi de nerăbdare. În sfîrșit, m-am văzut în bancă, la căldură, și m-am postat strategic lîngă ușă. Toate ghișeele, adică două și unul cu afișul „Revin mai tîrziu“ sau ceva de genul ăsta, dar mai oficial, erau ocupate. Un „om de afaceri“ intrase pe un site dubios și se trezise cu contul gol. La celălalt ghișeu era o „persoană fizică“, un muncitor plin de var fugit din cîmpul muncii ca să-și plătească o rată. Nu știa să folosească aplicația, nu știa ce înseamnă banking online, nu știa cum să-și alimenteze contul la „aparatul“ de afară (și chiar dacă ar fi știut, au apărut reclamații curînd că „aparatul“ nu funcționează). Dar era musai să-și plătească omul rata că era ultima zi și mîine ar fi devenit rău platnic, l-ar fi urmărit portăreii etc. Cînd angajata de la ghișeu a făcut o greșeală și i-a transferat banii într-un alt cont decît în cel care trebuia, privirea omului, la început ușor hăituită, a devenit îngrozită de-a dreptul. „Și eu ce mă fac acuma? Că e ultima zi...“ În sfîrșit, mi-a venit și mie rîndul. Deschiderea contului pentru o firmă a durat fix o oră, cu tot cu verificarea amănunțită a actelor firmei, cîteva sute de click-uri ale domnișoarei de la ghișeu, printuri peste printuri, căci nimeni nu se gîndește la copacii planetei, activarea aplicației, mai întîi pe o tabletă „șmecheră“ a lor, apoi pe telefonul meu, introducerea codurilor primite pe SMS, cu opt cifre, o literă mare și un semn special. Eram conștientă că, în tot acest timp, cei care erau la coadă în urma mea, atît „oamenii de afaceri“, cît și „persoanele fizice“, mă priveau cu ură, blocasem un ghișeu pe termen nedeterminat. Întreaga agenție era orchestrată de două fete sub 30 de ani (a treia nu și-a mai făcut apariția). Amîndouă blonde, frumoase, serafice, cu picioare pînă-n gît, top-model, ce mai, cu măștile lăsate ușor sub năsucurile delicate ca niște butoniere. Și cu niște mutrițe îmbufnate și stresate, însă e clar că era o bosumflare profesională. Ce-o fi în mintea acestor fete? De ce or fi ales să facă ASE-ul? Le-or fi obligat părinții? Se vede de la o poștă că job-ul ăsta de la bancă nu le spune nimic... vedea-le-aș sîmbătă, la party, în Centrul Vechi!

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume....................Prenume....................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Institutul „Cantacuzino“

– o poveste românească de insucces –

Pe 6 februarie, întrebat de jurnaliști dacă există în cărți posibilitatea achiziționării vaccinului anti-COVID din Rusia sau China, premierul Florin Cîțu a făcut o afirmație cel puțin surprinzătoare: „Vom încerca să producem vaccinul la noi, în România, la «Cantacuzino»“. O inițiativă lăudabilă, fără îndoială, dar cît este de realizabilă în contextul în care Institutul nu mai are, de mai bine de zece ani, nici o arie funcțională de producție de vaccin?

INSTITUTUL NATIONAL DE CERCETARE - DEZVOLTARE
PENTRU MICROBIOLOGIE SI IMUNOLOGIE
"CANTACUZINO"
IC
INSTITUTUL CANTACUZINO

Mai precaut, generalul de brigadă Florin Oancea, comandantul Institutului, a declarat ulterior, la postul de radio DigiFm, că este „o hazardare să vorbim despre producția acestui vaccin în România. Pentru acest lucru e nevoie în primul rînd de acceptul unei companii producătoare și de aprobarea Agenției Naționale a Medicamentului, dar și de o linie de producție nouă“.

Pe de altă parte, Dragoș Damian, președintele Asociației Producătorilor de Medicamente Generice, a declarat, pentru Digi24, că „Nu e problema de aprobări, se vor da prin autoritățile europene pentru că se caută soluții pentru producția de vaccinuri, este vorba mai mult de infrastructură. (...) Pentru primele faze în cazul fabricării de vaccinuri – cultivarea celulelor care produc antigen, recoltarea și purificarea – trebuie un anumit tip de tehnologie care trebuie procurat“.

Bineînțeles, declarația premierului, în cazul în care se și concretizează, ar fi salutară, mai ales în vremurile noastre, iar readucerea Institutului „Cantacuzino“ la statutul său inițial, de producător intern de vaccinuri, ar fi o revanșă de nesperat pentru întreaga istorie de nepăsare care a dus la decăderea sa.

> *„Vom încerca să producem vaccinul la noi,*
> *în România, la «Cantacuzino»“.*

Totuși, cît de mult putem să ne mai încredem în vorbe? Căci, de-a lungul vremii, PSD-ul i-a făcut declarații de iubire, PNL-ul i-a făcut declarații de iubire, tehnocrații i-au făcut declarații de iubire. Iar declinul Institutului „Cantacuzino“ s-a petrecut tocmai în spatele acestor suite de declarații și promisiuni deșarte. Ce s-a ales din toate aceste iubiri la nivel declarativ?

După aproape douăzeci de ani de nepăsare cosmetizată cu discursuri, nu este oare povestea Institutului „Cantacuzino“ o veritabilă poveste românească de insucces? Un eșec neasumat de nici unul dintre ministerele la care a tot fost plimbat, de nici unul dintre mulții săi directori și manageri. Care toți i-au vrut binele și toți i-au ridicat osanale.

Prăbușirea a început după 1990, cînd, printr-o Hotărîre de Guvern (1247/1990), semnată de Petre Roman, Institutul e expulzat din grădina Ministerului Sănătății, devenind regie autonomă și urmînd să se susțină din venituri proprii. Autonomia asta era însă un soi de „adio, dar rămîn cu tine“, căci, potrivit Hotărîrii, tot Ministerul Sănătății numea atît directorul, cît și consiliul de administrație.

Primul efect al acestei decizii a fost distrugerea lanțului de comunicare dintre Institut și Sanepidele de județ și cele urbane – rolul acestei rețele fiind colectarea și transmiterea către Institut a tulpinilor de germeni patologici care circulau pe teritoriul României. Nemaifiind fonduri pentru susținerea acestei rețele, supravegherea epidemiologică la scară națională a fost sever obstrucționată.

Apoi a început treptat închiderea secțiilor de producție a vaccinurilor. În 1992 este închisă prima secție de vaccin, cea de vaccin antipolio – motivul invocat fiind eradicarea poliomielitei pe teritoriul României. Interesant e că, deși la momentul închiderii secției respective Institutul avea pe stoc o rezervă de vaccin antipolio pentru un an, conducerea de atunci a solicitat ajutorul OMS, care a trimis rezerve pentru România de vaccin antipolio pentru încă doi ani – vaccinul românesc fiind aruncat. A urmat închiderea secției de producție a vaccinului antirujeolic și cea pentru combaterea tusei convulsive.

Invocîndu-se lipsa de fonduri, Institutul primește în 1993, din partea Guvernului Văcăroiu, patru milioane de euro pentru reabilitare. Fondurile sînt însă folosite aiurea – unul dintre exemplele cras „Dorel“-iene fiind achiziționarea unei mașini de înfiolare din Germania. Ajunsă la Institut, instalatorul a constatat că nu încape în nici o sală a clădirii, drept care s-a luat decizia construirii unei anexe. Însă după construirea anexei, s-a constatat că aceasta era prea mare pentru a fi complet sterilizată. Mașina-minune a rămas nefolosită timp de mai bine de zece ani.

> *„Depunem eforturi pentru ca acesta să-și îndeplinească,*
> *în continuare, menirea și rațiunea pentru care a fost creat“.*

În 1994, printr-o nouă Hotărîre de Guvern, (HG 133/1994), din regie autonomă, Institutul „Cantacuzino“ s-a reorganizat ca institut de cercetare în subordinea Ministerului Sănătății, specificîndu-se în această Hotărîre că „Finanțarea cheltuielilor de funcționare și de investiții ale Institutului «Cantacuzino» se va asigura integral din venituri extrabugetare“.

În 2003, Institutul era deja pe ultima sută de metri în ceea ce privește producția de vaccin – de la 1 ianuarie 2004 urmînd să intre în vigoare normele GMP (norme europene de producție). Institutul nu avea resurse financiare pentru implementarea acestora (care prevedeau, printre altele, și reabilitarea clădirii). În urma protestelor angajaților, un fost ministru interimar al Sănătății, Ionel Blănculesu, face o vizită la Institut, vizită care se lasă cu promisiuni: „În două săptămîni va exista un plan de salvare a Institutului“ și, din nou, cu vorbe frumoase: „Nu ne vor ierta generațiile viitoare și istoria, dacă vom închide Institutul! Institutul este singura unitate din țară care produce seruri și vaccinuri și de aceea are o importanță majoră pentru sănătatea publică. În cazul calamităților naturale sau al unor conflicte armate, Institutul, prin natura activității, va reprezenta un punct strategic. De aceea nu putem lăsa ca o astfel de instituție, deja clădită de înaintașii noștri și de care am beneficiat cu toții de-a lungul timpului, să falimenteze“.

...Sau, poate, putem. Promisiunile ministeriale făcute pe 15 noiembrie 2003 s-au materializat doar în alipirea unui amendament la legea producătorilor, prin care s-a mai acordat ariei de producție a Institutului un termen de doi ani, timp în care trebuia să se găsească fonduri pentru ariile GMP.

Însă nici după doi ani de promisiuni nu se rezolvase nimic. În afară de mașina de înfiolat, în care s-au mai băgat ceva fonduri, ariile GMP rămăseseră tot doar un vis. Un vis care se transforma, din ce în ce mai mult, într-un coșmar – căci producția de vaccin a Institutului „Cantacuzino“ începuse să fie autorizată anual de către ANM, în baza acelui amendament (care a mai funcționat ca petic pentru încă niște ani). În urma unui control anual, organizat după un audit prealabil în care se specifica ce mai trebuie făcut (renovarea spațiului sau retehnologizare), Institutul încropea cerințele, iar ANM-ul oferea autorizația. Un soi de cîrpire a unei țevi sparte cu bandă adezivă.

Chiar dacă, în 2007, Ministerul Sănătății a împrumutat 11,5 milioane de euro de la Banca Mondială pentru renovarea Institutului în vederea implementării acelor norme europene, ariile GMP tot n-au fost înființate – banii fiind investiți în orice altceva, numai în ariile acelea nu.

În plus, chiar și producția minimală de vaccinuri încă existente începuse să fie subminată. În 2009 fusese luat în vizor vaccinul antigripal pandemic – Adrian Streinu-Cercel, pe atunci secretar de stat în cadrul Ministerului Sănătății, a susținut că România trebuia să importe de urgență 600.000 de doze de vaccin, de la GlaxoSmith Kline, asta cu trei săptămîni înainte ca Institutul să dea drumul vaccinului, deja produs, pe piață. Importul a fost atunci oprit, președintele Traian Băsescu ieșind la rampă cu declarația că Institutul „Cantacuzino“ avea la ora aceea suficient vaccin, un milion și jumătate de doze, controlate și aprobate deja de ANM. „M-a alertat declarația secretarului de stat Streinu-Cercel care prăvălea apocalipsa peste România și impunea importul imediat de vaccin antigripal“ – declara la acea vreme fostul șef al statului. „România nu va importa nici un vaccin, avem în acest moment la Institutul «Cantacuzino» un milion de doze, iar în zece zile putem avea încă un milion. Doar opt țări din Europa produc acest vaccin, iar România este una dintre ele.“ Streinu-Cercel a demisionat imediat după aceea.

În 2010, peticul înțelegerii dintre ANM și Institut a cedat, iar Institutul a fost nevoit să închidă definitiv linia de producție a vaccinurilor, fiind notificat pe 8 februarie 2010 că trebuie să sisteze întreaga producție.

În prezent, dintr-un institut „de importanță națională“ (cum e specificat în decretul regal prin care a fost înființat), din producător intern de vaccinuri și seruri (important și vital în vorbele guvernanților), a devenit un producător de suplimente alimentare, teste microbiologice și medii de cultură.

Pleiada de directori care s-au succedat la conducerea Institutului, faptul că statutul i-a fost încontinuu schimbat – din regie autonomă (care însemna autofinanțare de 90% și 10% surse venite de la stat), a devenit institut public de cercetare, apoi a fost pasat în administrarea Ministerului Educației (în 2014) apoi a revenit la Ministerul Sănătății (în 2016), apoi, aproape falit, a fost preluat de Ministerul Apărării Naționale (în 2017) –, toate denotă că declarațiile frumoase și osanalele primite de-a lungul vremii nu au fost decît praf în ochi. Totuși, în virtutea inerției, declarațiile au continuat să curgă (de acum, cu un ușor iz de prohod).

Chiar dacă nici după doi ani de cînd Institutul a fost preluat de Ministerul Apărării Naționale nu s-a reînființat vreo arie de producție a vaccinurilor, pe 29 martie 2019, comandantul Institutului de atunci, colonel dr. Petrișor Jalbă, declara că „Omagiem astăzi acest tezaur al cercetării românești (...) și depunem eforturi pentru ca acesta să-și îndeplinească, în continuare, menirea și rațiunea pentru care a fost creat“.

Cîteva luni mai tîrziu, în noiembrie 2019, Ludovic Orban declara însă că ia în calcul demilitarizarea Institutului. „Trebuie văzut dacă soluția de a militariza Institutul «Cantacuzino» a produs efecte sau nu. Dacă nu a produs efecte și nu se întrezăresc efecte pozitive, normal că îl vom demilitariza. Trebuie analizat cu mare atenție ce resurse financiare sînt necesare pentru a reporni producția la Institutul «Cantacuzino»“.

În 2021, anul în care Institutul împlinește 100 de ani, premierul Florin Cîțu a declarat și el că „Vom încerca...“.

Teodor BACONSCHI

Constantin cel capricios

Apoteoza rezervată cezarilor defuncți l-a vizat și pe Constantin cel Mare, celebrat ca sfînt, alături de mama sa, împărăteasa Elena. Marele om a fost înmormîntat în biserica Sfinților Apostoli din Noua Romă, într-un sarcofag central, care avea să fie flancat, precum discul solar, de mormintele Apostolilor, dispuse radial (se spera pe atunci că, printr-o miraculoasă arheologie pioasă, rămășițele ucenicilor lui Hristos vor putea fi adunate la un loc). Acest dispozitiv ceremonial creștin s-a combinat cu riturile de ridicare a împăraților decedați la rangul de făptură divină. Semn clar de sincretism între monoteismul emergent și politeismul decadent! Așa am fost „învățați“ de către erudiții moderni. Biografia fostului tetrarh, ajuns unic stăpînitor al imperiului pacificat *instinctu divinitatis* – după cum citim în inscripția aflată pe arcul de triumf dedicat lui, la Roma – a fost bricolată într-o cheie de „tranziție“. Constantin s-a botezat *in extremis,* n-a fost tocmai impecabil (date fiind uzualele crime dinastice) și a patronat o perioadă confuză, fiind el însuși un creștin „nominal“, plin de inerții – și poate de nostalgii – „păgîne“. Există un consens savant legat de convertirea lui „oportunistă“ și „superficială“. Și tocmai cu acest clișeu minimalizant – în contrast cu tradiția „hagiografică“ instituită prin Eusebiu de Cezareea – se confruntă cartea lui Paul Veyne, *Cînd lumea noastră a devenit creștină (312-394),* tradusă de Claudiu Gaiu, la Editura Tact (2010). Teza nonagenarului istoric francez e clară: Constantin nu s-a convertit dintr-un calcul politic (de vreme ce creștinii nu reprezentau pe atunci decît 10% din populația de circa 70 de milioane a Imperiului Roman), ci dintr-un capriciu imperial (la care avea dreptul). Un capriciu aparent megaloman – care a văzut în creștinism nu doar avangarda istoriei, ci și cadrul ei unificator, soteriologic, vectorial.

Autoinstituit ca un soi de „președinte“ al noii comunități ecleziale, declarat „episcop al treburilor din afară“, dar și „frate“ (niciodată „fiu“) al înaltului cler ortodox, Constantin s-a convertit *cu adevărat.* Botezul nu era pe atunci începutul credinței, ci un soi de încununare a inițierii catehumenilor, care dura mai mulți ani (și căruia nu avea de ce să i se supună, ca *pontifex maximus).* Învingătorul lui Maxențiu, de la Ponte Milvio, a încurajat noua religie (construind pretutindeni bazilici și oferind generoase donații), predica în fața propriei curți, a condus lucrările Întîiului Sinod Ecumenic, a instituit repaosul duminical, fără să atace cultele ancestrale, dar și-a asumat explicit, în fața unor supuși ultramajoritar politeiști, un discurs hristocentric.

Atunci cînd, ca istoric specializat în antichitatea romană, reinterpretează textele contemporane cu Edictul de la Milan, Paul Veyne reușește să transforme „capriciul personal“ al augustului Constantin cel Mare într-un macaz istoric fascinant. El insistă pe supoziția că, fără acest lider, creștinismul nu ar fi fost niciodată altceva decît o sectă, deci o minoritate cel mult tolerată, în ciuda faptului că deținea forța spirituală de a renova teologia imperială și de a nărui, prin propria vitalitate bine organizată, fațada coșcovită de scepticism a păgînismului, surclasînd simultan abstracțiunile (mai mult sau mai puțin contaminate de gnosticism) ale școlii neoplatonice. Nu de presupusa „nouă ideologie“ fabricată de Constantin depindea ascultarea maselor față de împărat și ordinea strămoșească a multietnicei Republici romane. Altfel spus, imperiul nu s-a salvat ca realitate politică întrucît împăratul a devenit adversarul politeismului, ci pentru că subiectul convertirii (ca urmare a faimosului vis *in hoc signo vinces)* a fost sincer convins că servește *ipso facto* decretul Providenței. În plină istoriografie demitizantă, agnosticul Paul Veyne afirmă senin că lumea noastră a devenit creștină dat fiind că împăratul Constantin cel Mare a fost – în mod obiectiv – omul lui Dumnezeu...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Milenarisme

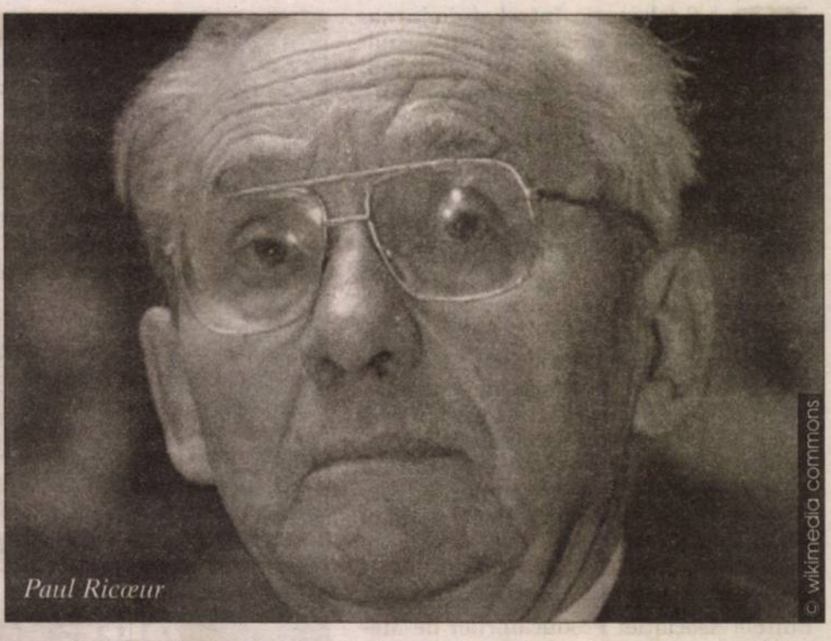

Paul Ricœur

© wikimedia commons

Electoratul e nemulțumit de clasa politică? E neliniștit de globalizare? E îngrijorat de descreștinarea Europei? E angoasat de pandemie? AUR rezolvă. Totul. Pandemia nu există, e doar o gripă mică, nu prea are nevoie de mască și vaccin. Pentru celelalte puncte, se știe ce anunță Sorin Lavric: „Vom schimba figurile, vom primeni limba, vom aduce bucuria de a fi români. Vom regăsi gustul mistic de a fi creștini în umbra oricărei catapetesme din bisericile din țară“. Și toate astea doar „în patru ani“. Ne așteaptă o epocă AUR, o societate perfectă, un *millennium*.

Fiindcă realismul nu-l încurcă, programul AUR cuprinde propoziții tari și scopuri mărețe. Apartenența României la Uniunea Europeană? Da, dar nu în rol colegial, ci de vîrf. Prima prioritate din program: „poziționarea României ca lider al Europei Centrale și de Est“. Printre altele, „ca lider european în cercetare și inovare, în special în IT“. „Poziționarea“ asta să fie un scop? Are în vedere ceva date și măsuri care să o facă accesibilă? Sau e doar gîndire deziderativă? Poate că pentru acel 3% din electorat, grație căruia AUR a intrat în Parlament, discursul triumfalist e asigurator, e totuna cu realitatea, e discurs performativ. Democrație? Poate. Dar fără pluralism, fără diversitate. „AUR își propune să fie rezultatul unificării forțelor românești care urmăresc să servească interesele poporului român.“ Păi, dacă e așa, în afară de AUR nu mai rămîne nimeni care să le servească. El ar fi „liderul“ – unicul – care, potrivit programului, „să ajungă să legifereze și să guverneze pentru aceste interese“. Cei care nu i se aliniază nu servesc așadar interesele? Poate nici nu sînt români, ba chiar poate că sînt oponenți: ai AUR și deci ai poporul român? Însă, dacă ascultăm de AUR, vom avea „o Românie mare în Europa“ și, mai presus de toate, o „schimbare de mentalitate“ generată de credința creștină. Fiindcă partidul știe ce e adevărata credință și ne-o poate preda tuturor.

Pe scurt, toate vor fi bune. Vom avea o societate perfectă: fără gust pentru liberalism, sub un partid unic, legiferator inclusiv în materie de norme religioase aplicate societății. În fond, pe post de program ni se servește un milenarism politico-religios. Nu o societate care negociază/construiește mereu, cu hopuri și reușite, viețuirea laolaltă a diversității. Nu un regim politic mereu amendabil. Ci o societate „izbăvită“ de crize, de opțiuni multiple, de atenția față de diferit. Una omogenă, „disciplinată“, „însănătoșită“ de AUR.

Da, se știe: în perioade de crize ample, *discursurile* cu iz milenarist au un public în creștere. Mai ales fiindcă asemenea discursuri absolutizează criza, o prezintă drept otravă fatală pentru colectivitate. Așa că societatea devine un pacient muribund pe care, în mod cvasi-miraculos, propagandistul milenarist îl va „salva“. În America lui Trump și în Polonia, de pildă, astfel de discursuri – impregnate religios – au avut destui aderenți ca să producă regimuri iliberale, ceva cam ca niște proiecte mesianice *plantate în istorie*. Și într-un caz, și în altul, credința e rechiziționată de politic, e folosită ca ideologie autoritară, brutală și fantastă. Tot astfel de milenarisme, mai violente, mai sîngeroase, propagă islamismul extremist. Și el vrea să fabrice – în istorie – societăți perfecte, omogene, normate de reguli religioase *așa cum le interpretează și le decretează grupul islamist în cauză*.

Or, religiile nu situează comunitatea perfectă în cadrul și în termenii istoriei. Religiile sînt realiste. Nu concep *eschaton*-ul ca moment ultim – fast, desăvîrșit, fericit – al istoriei. „Sfîrșitul istoriei“ e, în religii, o stare de dincolo de istorie. Christos spune: „Împărăția cerurilor s-a apropiat de voi“. Dar o spune ca să atragă sufletele către Sine însuși, nu ca să se instaleze în terestru. Respinge „împărăția“ ca realitate mundană, ca regim politic. Biserica și Bisericile au conștiința că fiecare credincios și comunitatea însăși sînt angajați pe un drum vertical. Pe urmele lui Christos, ele *refuză includerea* eschaton-*ului în istorie*. Pentru fundamentaliști, în schimb, *eschaton*-ul e gîndit în *continuitate de natură* cu istoria și cu temporalitatea. Societatea pe care o proiectează (sau vor să o impună) reprezintă realizarea lui.

Cei care studiază fundamentalismele au vorbit chiar despre „caracterul antitradițional“ al acestora, dat fiind că ele interpretează *selectiv ideologic* textele religiei respective, impun inovații – prezentate drept „adevărata tradiție“ – pentru a-și justifica mijloacele, autoritare sau violente, și obiectivele care sînt în primul rînd politice, nu spirituale.

Sigur că, potrivit doctrinelor monoteiste, economia divină include timpul și istoria. Divinul se revelează în timp și în istorie, lucrează în ele cu colaborarea oamenilor, dă sens timpului și istoriei. Dar le dă sens dîndu-le deschidere verticală, către El însuși. *Eschaton*-ul, condiția ultimă, e un zenit, stă polar deasupra istoriei. Fiecare moment al istoriei se raportează la el. El e orizontul în care credinciosul își situează viața, judecata de sine, libertatea, sensul.

A parcurge momentele istoriei cu conștiința verticalei, *a deschide* fiecare moment al istoriei spre zenit, a extrage de acolo seva de sens transcendent, iată înțelesul în care Părintele André Scrima vorbea despre un „profetism al sensului“, pe care creștinii ar avea îndatorirea să-l propună, nu să-l impună, semenilor.

În anii ’70 ai secolului XX, la Colocviile Castelli de la Roma, Paul Ricœur se întreba asupra unui fenomen apărut în modernitate: anume, tendința de a supune religia secularizării, de a seculariza religia. Și îl definea tocmai drept o temporalizare a mesajului creștin, care ajunge să gireze concepte ale veacului, precum ideologia și utopia. Cum s-a ajuns aici? O anumită gîndire modernă a judecat religia după propriile ei criterii, exclusiv istorice, temporale. Și, judecînd astfel, a putut acuza creștinismul că este o „ideologie paseistă“, fiindcă celebrează o Origine pe care acuzatorii o plasau automat în „trecut“. Drept apărare, creștinismul a putut fi tentat uneori să se repeadă spre viitor, înfățișîndu-se drept herald al celei mai revoluționare dintre utopii, cea milenaristă. Reacționînd așa, creștinismul consimțea, pe de o parte, să fie redus la „ideologie“ și, pe de altă parte, accepta să fie situat doar în dimensiunea istoriei. Adică se plia pe categoriile secularului, se judeca pe sine în cadrul lor. Iată de ce Ricœur spune: „Credința unei comunități religioase intră în procesul secularizării atunci cînd se lasă înscrisă în alternativa ideologiei și a utopiei și nu se mai înțelege pe sine decît în termenii acestei alternative“.

Astăzi, încercarea de valida credința mai ales prin istorie nu e dominantă. Totuși, în lipsa veghei spirituale, există mereu tentația de a converti „eschatologia verticală“ în „eschatologie orizontală“, care nici nu mai presupune depășirea istoriei „pe la capătul“ ei.

Ce ar însemna o credință liberă de secularizare, o credință în calitatea ei proprie? În termenii lui Ricœur, ea e conștiință a Originii și a *Eschaton*-ului în coprezență, reunite în zenitul care se boltește deasupra fiecărui moment al istoriei.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

Mihaela PETROV

Giorgio de Chirico – Nietzsche, pictura metafizică și arta suprarealistă

Expoziția *Giorgio de Chirico. Pictura metafizică*, ce a avut loc la Muzeul Orangerie din Paris între 16 septembrie și 14 decembrie 2020, nu a putut fi văzută decît de un număr restrîns de vizitatori. Din 21 ianuarie pînă pe 25 aprilie 2021, pictura metafizică este prezentată și în expoziția *Giorgio de Chirico. Magische Wirklichkeit* de la Kunsthalle din Hamburg unde, pentru a sublinia relația dintre „orașele pustii“ din opera lui De Chirico și actualitatea lor în timpul pandemiei, este anunțată drept „expoziția potrivită la momentul potrivit“.

De origine italiană, Giorgio de Chirico s-a născut la Vólos, un orășel din Tesalia, unde tatăl său era constructor de căi ferate. După moartea tatălui, călătorește în Italia și se stabilește pentru o vreme la München, împreună cu fratele său Alberto Savinio. Descoperă pictura romantică tîrzie – Arnold Böcklin și Max Klinger – și citește scrierile lui Nietzsche, *Ecce Homo* și *Așa grăit-a Zarathustra,* care îi vor influența pictura.

În 1911, De Chirico se află la Paris, unde expune la Salonul de toamnă, iar în 1913 se împrietenește cu Guillaume Apollinaire și pictează tablouri inspirate de poezia lui Rimbaud. André Breton intră în contact cu operele lui De Chirico în anul 1916 prin intermediul lui Apollinaire, care vede în pictura prietenului său o „pictură metafizică“. Giorgio de Chirico pictează *Portretul lui Guillaume Apollinaire* în anul 1914, un tablou care avea să fie considerat „premonitoriu“. Umbra profilului lui Apollinaire din tablou este marcată cu un cerc în dreptul tîmplei, o rană cu care poetul se va întoarce din război. În 1919, Breton vede în vitrina negustorului de artă Paul Guillaume tabloul *Le Revenant* (1914) sau *Creierul copilului (Le Cerveau de l'enfant),* titlu dat de Louis Aragon. Breton achiziționează tabloul, de care nu se va despărți pînă la sfîrșitul vieții. Cartea colorată în galben așezată în fața bustului dezgolit al unui bărbat pare să fie un omagiu adus lui Friedrich Nietzsche, ale cărui scrieri apar într-o primă ediție în limba franceză într-un volum cu coperți galbene, care face parte dintre obiectele expuse la Kunsthalle. Expoziția prezintă 35 din cele 60 de tablouri ale anilor 1910-1919, punînd totodată în valoare perioada premergătoare în care lectura scrierilor lui Nietzsche a reprezentat „firul conducător“ al viziunii lui De Chirico. Noua poetică a picturii metafizice este *transpunerea directă a lecturilor din opera lui Nietzsche,* explică Paolo Baldacci, comisar general al expoziției, relația dintre pictura metafizică și scrierile filozofului german.

În 1915, De Chirico părăsește Parisul pentru a se înrola în armata italiană. Internat la spitalul militar din Ferrara, pictează alături de Carlo Carrà și Giorgio Morandi, experimentînd împreună modalitățile de exprimare în pictură a „limbajului metafizic“. Printre suprarealiștii care vor fi inspirați de pictura metafizică se numără André Masson, Salvador Dalí, Max Ernst, Picabia, René Magritte și Picasso *(L'homme au chapeau melon assis dans un fauteuil,* 1915), Oscar Dominguez, Victor Brauner și alții.

Primul tablou din expoziția de la Hamburg este *Recompensa ghicitorului (La récompense du devin,* 1913), avînd ca pandant singura sculptură modelată în ghips de artist. Sculptura o reprezintă pe Ariadna *(Ariane endormie,* 1912), eroină a mitului antic în care Tezeu, omorînd Minotaurul, îi eliberează pe atenieni de tributul prin care, la fiecare nouă ani, șapte tineri și șapte tinere erau sacrificați monstruoasei creaturi închise de regele Minos în labirintul construit de către Dedal. Ariadna, fiica regelui Minos, îi dă lui Tezeu un ghem pe care eroul îl desfășoară în meandrele întortocheate ale labirintului, reușind astfel să iasă din construcția „fără ieșire“ a genialului arhitect al antichității. Cînd Tezeu pleacă din Creta, Ariadna îl însoțește, dar eroul o părăsește pe insula Naxos. Dionysos, zeul serbărilor orgiastice, al misterelor și al extazului, o descoperă și, cucerit de frumusețea tinerei „adormite“, o ridică la rangul de zeiță. În tabloul pictat de Giorgio de Chirico, statuia care o înfățișează „adormită“ este plasată în centrul unui peisaj citadin care amintește deopotrivă de clădirile piețelor din Italia și de cele din orașul Vólos. Umbrele negre ale clădirilor și cadranul ceasului de gară plasat pe un fronton sugerează momentul în care scurgerea timpului este abolită. Atmosfera calmă, „încremenită“ într-un anume moment al zilei, devine neliniștitoare. Ea este contrabalansată de „viteza mișcării“ unei locomotive cu aburi plasată în spatele unui zid care marchează linia orizontului, amintind de copilăria pictorului petrecută în apropierea gărilor și a căilor ferate. Alături, prezența a doi palmieri sugerează reînnoirea ciclică a naturii. Fascinația tabloului se datorează și construcției compoziției în care punctele de fugă perspectivale se suprapun sau se întretaie creînd un joc iluzoriu în care „realul“ și „irealul“, scurgerea timpului și timpul etern sau imuabil, mitul antic și amintirile din istoria personală sînt asociate în spațiul pictural împărțit în două registre. Intersectarea planurilor induce ochiul în eroare, amintind de drumurile care se întretaie ale labirintului construit de faimosul arhitect al antichității. Tabloul, rezultat al unei percepții „vizionare“ a realității exterioare, devine „imagine interioară“, păstrătoare a memoriei universale. Pictura este revelatoarea unei *realități magice (magische Wirklichkeit),* diferită de percepția obișnuită. În peisaje citadine asemănătoare, statuia Ariadnei „adormite“ este mereu diferit plasată, într-o serie de opt tablouri, cifra 8 avînd pentru De Chirico o semnificație deosebită. Ea apare de trei ori în anul nașterii pictorului, 1888, iar așezată orizontal devine semnul matematic al infinitului.

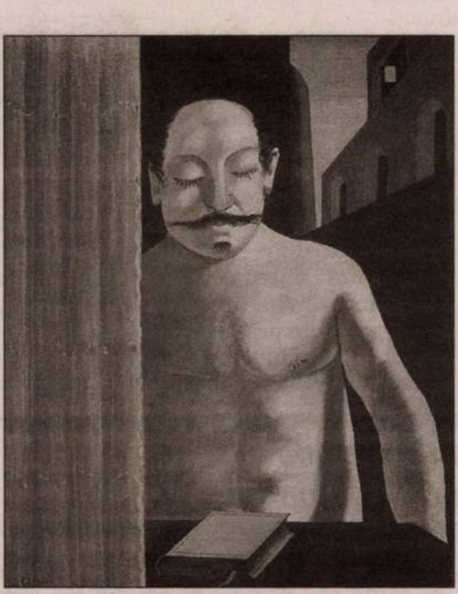

Giorgio de Chirico,
***Le Revenant**, 1914*

Inspirată de lectura scrierilor lui Nietzsche, Ariadna din pictura lui De Chirico este „dionisiacă“, urmînd să devină simbolul unei mutații în creația suprarealistă, scrie Didier Ottinger în *Suprarealism și mitologie modernă (Surréalisme et mythologie moderne,* Gallimard, 2002). Amintind de „inversarea sensului“ conferit prin tradiție mitului, de „răsturnarea idolilor“ sau a oricărui „ideal“ în *Ecce Homo,* creațiile suprarealiste aduc în prim-plan labirintul și figura hibridă a Minotaurului. Căile întortocheate ale labirintului sînt asemănate cu peregrinările sufletului în explorările psihice întreprinse de Sigmund Freud. Coperta primului număr al revistei suprarealiste *Minotaure* este realizată de Pablo Picasso, iar revista oglindește orientarea suprarealismului către universul mitologic din scrierile lui Nietzsche. Desenele lui André Masson reproduse în revistă exprimă o viziune tragică asupra lumii prin figura arhaică a Minotaurului, imagine a iraționalului și a forțelor ascunse în inconștient. Evocarea „nopții“ în suprarealism presupune „saltul“ în meandrele întunecoase ale labirintului, iar fabuloasa contrucție a lui Dedal devine o emblemă a gîndirii care refuză luminile pentru a se concentra asupra misterelor și a umbrei (vezi Didier Ottinger). Ochii închiși ai bărbatului din tabloul lui De Chirico *Le Cerveau de l'enfant (Le Revenant)* și cei acoperiți cu o pereche de ochelari negri ai unui cap plasat în prim-plan din *Portretul lui Guillaume Apollinaire* sînt apeluri la „lumea interioară“, urmate de „imnuri aduse nopții“ în tablourile lui Max Ernst *(La Révolution surréaliste,* 1923) și René Magritte *(Le Sens de la nuit*, 1927).

Fermentul unei „gîndiri mitice“ în operele *pictorului enigmei* avea să devină punctul de plecare pe care André Breton îl recunoaște în anul 1940 în creația suprarealistă: *„Întregul mit modern, care este încă în formare, se sprijină la origine pe operele lui Alberto Savinio și ale fratelui său Giorgio de Chirico, create în același spirit…“* (Paolo Baldacci, *Giorgio de Chirico. La métaphysique*, Flammarion, 1997).

■ ■ ■

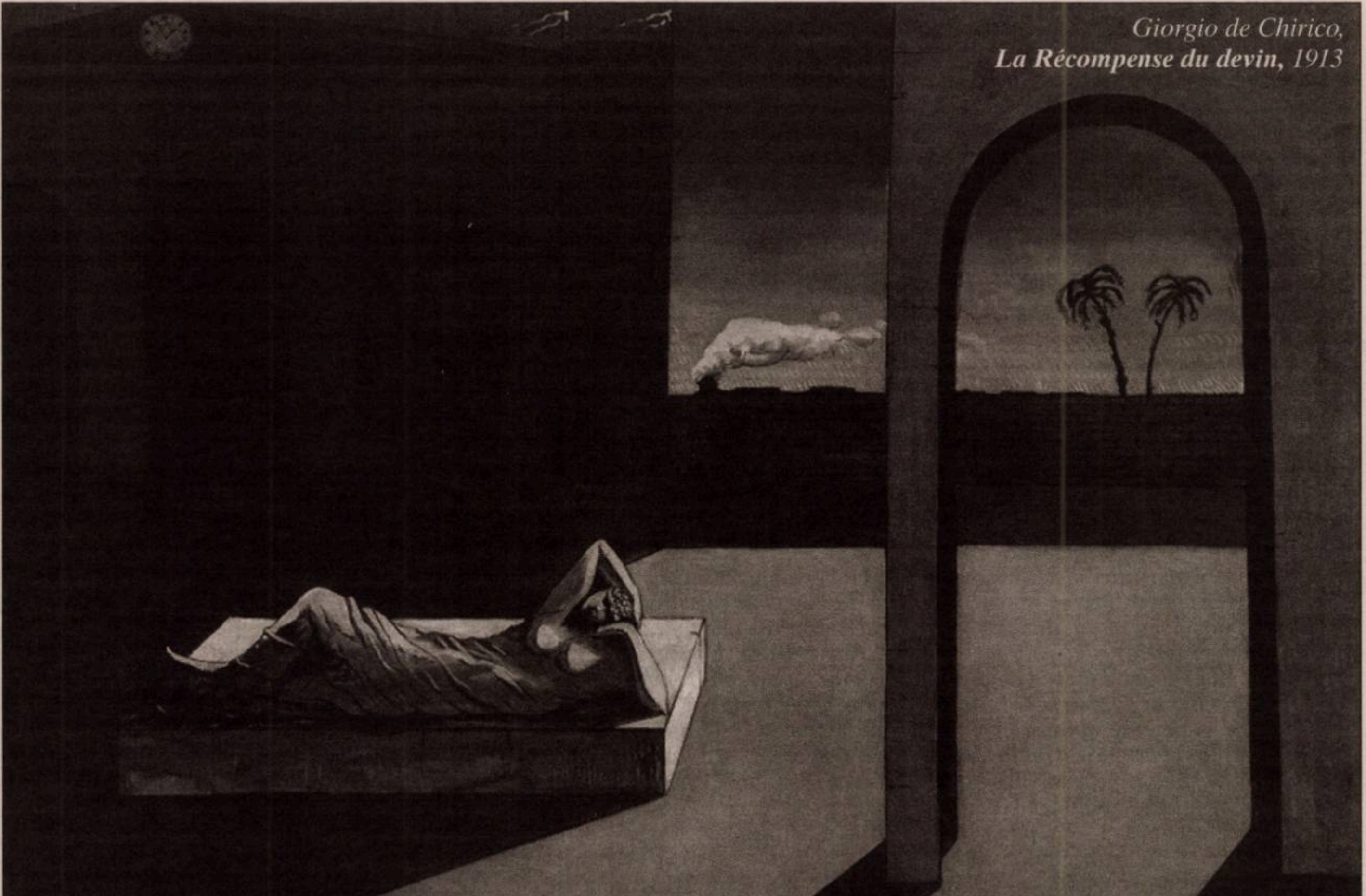

Giorgio de Chirico,
***La Récompense du devin**, 1913*

Cătălina DUMITRESCU

Despre invidia oamenilor-zei

Aud deseori oameni care spun că ei nu simt invidie, că nu cunosc acest sentiment. Lucru care e aproape imposibil, deoarece nici un sentiment omenesc nu ne este străin. Trăim întreaga gamă de emoții și sentimente. Invidia nu trebuie să fie neapărat malignă, adică starea de ură profundă pentru ce bunuri sau calități are altcineva, starea de pizmă și necaz pe succesul altuia. Invidia poate fi mai puțin nocivă, poate fi simțită precum o ușoară stare de disconfort în prezența acestora sau ca un sentiment de neputință și tristețe.

Majoritatea dintre noi am fost educați prin comparație.

Invidia care mușcă din interior, în forma ei cea mai urîtă, este atunci cînd suferința cuiva aduce o stare de liniște în cel care simte invidia – în loc să aducă compasiune și dorința de a ajuta –, aduce o stare de satisfacție că celălalt suferă, o calmare a stării de suferință interioară a celui care invidiază. Este necesar să înțelegem într-un sens mult mai larg ce înseamnă invidia în interiorul nostru și cum se manifestă.

Majoritatea dintre noi am fost educați prin comparație, am primit mesaje de genul „Ce notă a luat X? Tu de ce nu ai luat nota 10?“, „Ai văzut ce cuminte este Y, tu de ce nu ești?“, fapt care a dus la dezvoltarea stării de rivalitate în relațiile noastre, dar și a stării de invidie la adresa prietenilor care aveau rezultate mai bune decît ale noastre. Acolo unde educația s-a făcut prin comparație, efectele au fost cultivarea stării de suferință interioară, a mesajelor că nu sîntem suficient de buni, ceea ce afectează stima de sine, și a rivalității, ceea ce duce la o micșorare a stării de empatie și a compasiunii.

Admirația are la bază invidia – atunci cînd admirăm pe cineva, în straturile cele mai profunde ale sinelui nostru este depozitat sentimentul de invidie, doar că intensitatea lui face diferența dintre invidia care pe unii oameni îi sufocă, iar pe alții îi motivează să se mobilizeze pentru a avea la fel. Depinde în ce direcție merge. Poate fi motivantă sau poate fi distrugătoare. Atunci cînd admirăm pe cineva, în profunzimea eului nostru ne dorim să putem fi la fel de înzestrați, lucru care nu are efecte cauzatoare de suferință în interiorul nostru. Cînd nu putem păstra starea de admirație, iar ceea ce simțim devine copleșitor, respingem persoana pe care o admirăm, căutăm să o denigrăm, să îi anulăm calitățile pe care le are, dezvoltăm inconștient o stare de rivalitate care se manifestă prin căutarea de a ne poziționa superior acesteia. Ceea ce se întîmplă în interior este o nevoie de validare și prețuire a propriei persoane de către adulții care au contribuit la creșterea noastră și care ne-au privat în copilărie de această recunoaștere a identității copilului care am fost.

Cînd cineva simte starea de pizmă, de invidie la adresa celorlalți, ceea ce se petrece în interiorul său, de multe ori neconștientizat, este activarea traumelor din propria copilărie. Acolo unde un copil este invalidat și comparat cu alții, acolo unde i se impune să fie într-un fel ca să fie acceptat de adulții din familie, cînd este rușinat, copilul respectiv se va simți umilit, nedemn de a fi iubit, neacceptat și vinovat că nu este suficient de frumos, de deștept, de ascultător etc. Or, trăsăturile fizice cu care ne naștem nu sînt în puterea noastră de a le alege, nici capacitatea cognitivă, iar a fi ascultător înseamnă ca un copil să-și inhibe capacitatea de a explora, curiozitatea și îndrăzneala de a descoperi lucruri noi.

Atunci cînd mesajele sînt în felul acesta, copilul crește cu un sentiment că ar fi ceva profund greșit cu el, că ar avea un defect fundamental. Cînd simte așa, în structura sinelui caută să supracompenseze suferința prin dezvoltarea unor sentimente de grandoare de tipul „Tu știi cine sînt eu?“. Se pot observa în această categorie oamenii-zei, narcisici, egoiști, care caută să-i domine pe cei din jur, care denigrează și care nu admit succesul și reușita altcuiva. Nevoia de superioritate are la bază traumele suferite și se manifestă indiferent de înzestrarea cognitivă sau de pregătirea academică a persoanei. Se asociază cu narcisismul, cu posesiunea, cu nevoia de fală și se observă în nevoia de a avea lucruri scumpe și a se făli cu ele, în a face vacanțe sau a merge în locuri scumpe, în posesiunile exterioare, cum sînt hainele sau bunurile personale, în aspectul exterior îmbunătățit chirurgical. Toate acestea sînt arătate lumii pentru a fi invidiați pentru ceea ce au, la fel cum au simțit ei înșiși invidie față de cei din preajmă care aveau aceste lucruri. Mai este, de asemenea, o nevoie de reglare interioară, de a oglindi ceea ce am trăit și ceea ce am văzut la cei din jur, iar modul cum aceștia s-au raportat la succesul celorlalți îl preluăm și îi repetăm.

Invidia ia multe forme,
de unele nici nu sîntem conștienți
într-atît de obișnuiți sîntem cu ele.

Invidia se poate manifesta prin modul în care cineva comunică, prin furia pasivă, adică a fi ostil cuiva într-o conversație, prin răspunsuri insinuante sau răutăcioase, crude, în baza plăcerii sadice care se află în fiecare dintre noi. La unii oameni se manifestă printr-o intensitate crescută a modului de a comunica pasiv-agresiv, iar ca rezultat putem observa ostilitatea și nivelul de agresivitate al întregii societăți. Imediat după Revoluție era o reclamă la televizor care înfățișa un cuplu care se uita pe vizorul ușii cum o companie livra electrocasnice vecinilor. O reclamă care sublinia perfect starea de invidie în care societatea s-a dezvoltat, felul de a trage cu urechea sau de a privi la ce fac ceilalți, exact principiul „să moară capra vecinului“ sau „a te descurca“ și care ilustrează sentimentul de invidie atît de răspîndit.

Am întîlnit invidia în multe feluri, prin compararea cu ceea ce are celălalt, cum arată celălalt, cum gîndește, cum îmbătrînește, cum își petrece timpul, cu curajul cuiva de a lua decizii, curajul de a face schimbări, invidie pe stilul de viață ales, pe cei care au o voce, care iau atitudine și se implică. Invidia ia multe forme, de unele nici nu sîntem conștienți într-atît de obișnuiți sîntem cu ele, dar dacă vom face un pas în spate și vom căuta să privim mai aplecat asupra interiorului nostru, le vom observa, atît în comportamentul și modul nostru de a gîndi, cît și în al celorlalți.

Mulți dintre cei care se raportează cu invidie la cei din jur nu sînt dispuși să facă modificări în comportamentul lor, cum ar fi să depună efort mai mult, să învețe mai mult, să schimbe ceea ce le aduce suferință, doar se complac și așteaptă, cumva magic, să obțină diferite lucruri fără a fi dispuși să muncească pentru a le avea. Invidia este o stare de suferință psihică, iar atunci cînd nu sîntem conștienți de ea produce ravagii la nivel emoțional și ne afectează relația cu noi înșine, dar și cu cei din jur.

În mitologia greacă găsim povești în care zeii devin invidioși pe unii muritori, pe care îi pedepsesc cu puterea pe care o au doar pentru că sînt mai frumoși sau au un talent deosebit. Invidia este un sentiment ce se regăsește în fiecare om, doar că la unii oameni se manifestă într-un mod mai puțin vizibil, iar asta se întîmplă la cei care sînt într-o stare de cunoaștere internă înaltă, sînt reglați emoțional cu ei înșiși, capabili de introspecție și analiză profundă, și care își alocă timp pentru relația cu ei înșiși. La alți oameni, invidia se evidențiază prin manifestări pline de ură, de furie, de stări emoționale instabile, de renunțări, de comportamente insinuante, de bîrfă, ca mod de a trece prin viață.

Acolo unde gîndirea devine una de tip omogen și nu observăm diferențele care există între oameni, se va ajunge la o autoreglare defectuoasă, care va reflecta lipsa maturității emoționale. În interior sentimentele sînt amestecate, iar acțiunile sînt controlate de acest amestec de gînduri adverse, de valori contradictorii și angajamente contradictorii ale sentimentului prezent. Pentru a fi maturi trebuie să fim conștienți de unicitatea noastră, de separarea de alte persoane, e necesar să ne cunoaștem propria minte, propriile emoții, să fim capabili să ne diferențiem de cei din jur și să nu căutăm să ne trăim viața îndeplinind așteptările celorlalți. A fi conștient de unicitatea ta este un act al sănătății psihice.

Cînd nu reglăm sentimentele de frustrare și de invidie, acestea cresc riscul apariției diferitelor comportamente adictive care se pot manifesta prin starea de rivalitate dezvoltată la adresa celorlalți, prin afișare de bunuri materiale, erudiție, aspect exterior excesiv îngrijit, ca unică procupare, ceea ce duce la întărirea narcisismului, la consumul a diferite substanțe, la relații sexuale fără profunzime, superficiale. Devine, în acest fel, un efect al privării de o analiză profundă, proprie, care la nivelul chimiei creierului duce la diminuarea oxitocinei, hormonul iubirii, al atașamentului și al loialității. Pe termen lung, practicarea invidiei prin manifestarea acestor comportamente duce la cronicizarea hormonului stresului, care la propriu poate micșora centre importante ale creierului precum hipocampul, responsabil cu memoria și procesarea emoțiilor, avînd repercusiuni pe viață. Uneori, din nefericire pentru noi, decît să nu avem dreptate, mai bine murim, ne îmbolnăvim, rupem relații.

Invidia înseamnă multă suferință, care mușcă din noi la propriu și are consecințe pentru sănătatea noastră psihică și fizică. A căuta să o înlăturăm înseamnă a ne așeza într-un dialog onest cu noi înșine, în care să fim dispuși să ne acceptăm limitele, să acceptăm că întotdeauna vor fi oameni mai frumoși ca noi, mai deștepți ca noi, mai norocoși ca noi, iar aceasta nu înseamnă că noi nu sîntem buni și merituoși, ci că sîntem doar înzestrați diferit. Sînt o muncă și un reglaj interior care trebuie făcute. Altfel, după cum scria Viktor Frankl, nevroticul care rămîne neîmplinit într-un anumit domeniu valoric alege fie calea refugiului în supraevaluare, fie devalorizarea respectivului segment de viață.

Poate fi foarte bine observată invidia celor înalt erudiți și înzestrați, de la care există așteptarea de a fi reglați interior. Aici trebuie făcută o distincție, pentru a înțelege diferența dintre capacitatea cognitivă înaltă pe care o au și nivelul maturității emoționale. Se observă cel mai bine cum aceștia îi denigrează uneori pe cei vulnerabili sau anumite categorii care agață ceva în interiorul lor de care nu sînt conștienți, aspect care vine din zona nevrotică ce poate sta la baza structurii lor emoționale. Uitîndu-ne la persoane cunoscute, înalt intelectuale, dar care au derapaje publice care produc confuzie, vedem cum nivelul frustrării emoționale poate intra sub incidența nevrozei sau a imaturității întrucît nu au dobîndit capacitatea de a fi un adult responsabil, predictibil și atent.

Cu cît sîntem mai liberi în a decide și conștienți că sîntem unicii responsabili de felul în care alegem să ne trăim viața, cu atît vom simți mai puțină invidie la adresa celorlalți, vom avea un nivel al stimei de sine mai bun, vom fi mai centrați pe lumea proprie interioară și implicit deconectați de la a căuta să judecăm viața celorlalți. Vom avea nevoile emoționale satisfăcute. Iar atunci cînd simțim invidie, nu este un eșec moral sau o slăbiciune de caracter, ci doar efectul unor situații de viață pe care nu am avut șansa să le conștientizăm, dar care pot fi îndreptate. E vorba doar despre a fi atenți și mai prezenți în lumea noastră interioară. În această situație, controlul este la noi, el stă în modul cum ne raportăm la interiorul nostru. Nu există o victorie finală – este un triumf de fiecare dată cînd invidia este îndepărtată. Marele cercetător dr. Hans Selye a scris că ceea ce este în noi trebuie să iasă la suprafață, altfel s-ar putea să explodeze într-un mod nepotrivit sau să ajungem să fim copleșiți de frustrări, fără a mai găsi o cale de ieșire. A opta pentru cunoaștere și blîndețe este o mare putere.

Închei cu ceea ce doctorul Gabor Maté, un specialist imens pe care îl recomand spre a fi citit, afirmă, și anume că echilibrul unei vieți implică sănătatea fizică, integritatea emoțională, conștientizarea intelectuală și practica spirituală, pentru care nu există o rețetă universală, rămîne la latitudinea fiecăruia să-și găsească propriul drum și propriile credințe. Aș adăuga să nu uităm că adevărul e același pentru toată lumea, îl simțim în sinele nostru cel mai profund. Atunci cînd toate măștile purtate sînt date jos, el stă acolo și ni se arată în toată puterea lui și ne oglindește sinele nostru cel mai profund. Depinde de fiecare cum alege să fie prezent în propria lume interioară.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală.*

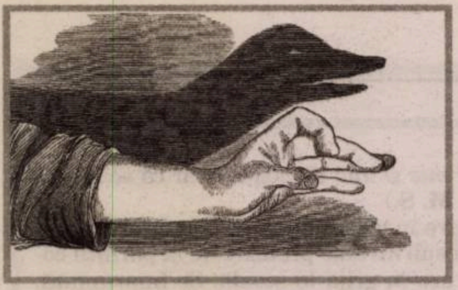

Iaromira POPOVICI

bazar

Liceu și ritual

În timpul liceului, mersul la cofetărie devenise un ritual de grup. Era o primă formă de existență să-i zicem tribală, un fel de atitudine hippie întîrziată. Cînd se terminau orele, la Școala Centrală, unde am învățat dintr-a zecea, era de la sine înțeles că vom merge la cofetăria Casata.

Pentru asta, trebuia să avem un grup, cît de mic (grupul putea fi format și din trei persoane), care să preia inițiativa și să pună întrebarea esențială: „Mergeți la cofetărie?“. Nu era vorba aici numai de cine merge cu cine, de prietenii și de flirturi. Era un fel de primă formă de existență cît de cît independentă în afara familiei, o formă de conviețuire colectivă parțială. Mersul la cofetărie nu era, evident, decît o parte a ei: întreaga zi la școală, cele șase ore pe care le aveam zilnic prefigurau deja acest ciudat *pattern*. Recunosc, cu rușine și nu prea, că, deși cei mai mulți dintre noi eram elevi buni (căci făceam parte dintre puținii privilegiați ai celor două clase de filologie din liceu, care erau, pe lîngă cele de la „Iulia Hasdeu“, cam singurle, din cîte știu, cu profilul ăsta din București), chiuleam mult de la ore. N-o spun cu rușine pentru că știu că sistemul de învățămînt era, în mare parte, de vină. Ca să intrăm la facultate, unde erau foarte puține locuri, noi fiind decrețe și facultățile umaniste fiind în general marginalizate, trebuia să trecem un examen greu. Ca să-l luăm, trebuia să facem meditații. Cu niște profesori care știau exact ce se cere, în general dinăuntrul sistemului.

Așa că, de trei ori pe săptămînă, eu, una, cel puțin, eram la meditații. Partea bună a acestei forme de învățămînt paralel era că, de multe ori, profesorii de acolo erau mai interesanți decît cei de la liceu. Și ce predau acolo și mai ales cum o făceau avea mai mare impact asupra noastră, a adolescenților cu creiere avide de informație ca niște bureți. Eu cred că cel mai mult am învățat din meditațiile astea decît din toate orele de la liceu. Contactul mult mai direct cu profesorul, pe care, practic, exagerînd, îl aveai la dispoziția ta, îl puteai întreba orice, era complet altceva decît o oră cu 30 de copii în clasă. Dacă aveai și șansa unor profesori speciali, cum am avut eu, te puteai considera un om norocos, care mai poate înțelege cîte ceva despre lume și viață. Pentru asta le sînt recunoscătoare veșnic Miei Morogan, Monicăi și lui Sorin Bottez și lui Mihai Marta.

Lăsînd partea frumoasă și poetică, pentru meditații aveai teme serioase. Îți trebuia tot timpul din lume să ți le faci. De la ele te bruiau însă celelalte activități obligatorii de la școală: trebuia, totuși, să treci clasa și acolo. Foarte puține dintre orele de la școală erau interesante. Unele erau de-a dreptul hilare, și altele palpitante: te întrebai ce aiureală va mai spune profesorul, dacă te va scoate la tablă și dacă te vei descurca acolo. Era complicat cu orele de matematică și fizică, erai mereu în dilemă dacă vei rămîne corijent. Mulți dintre noi am rămas, pe un trimestru, și am luat apoi o medie mai mare pe următorul. Odată am luat chiar 10 la fizică, deși veneam de pe altă planetă: pur și simplu, am știut să fac o problemă. Profesorii spuneau într-adevăr vrute și nevrute, vorbe-n vînt care azi ar intra în categoria de *bullying,* cu siguranță. La ora de economie politică, căci exista și așa ceva, era teroare absolută: trebuia să ai o ținută perfectă, să fii spălat pe creier și să nu spui nimic împotriva regimului, nici vreo aluzie prăpădită – un coleg a avut probleme din cauza asta.

Odată am luat chiar 10 la fizică,
deși veneam de pe altă planetă.

În condițiile astea, se chiulea mult, cum spuneam. De altfel, clasa a XII-a am făcut-o, practic, în curtea liceului. Băieții jucau fotbal, cam toți băieții din liceul nostru cam de fete abia făceau două echipe, iar noi – badminton. Jucam badminton și cîntam din Beatles. Eram (sau mai curînd ne doream să fim) niște hippie timizi, stîngaci și întîrziați. Idealiști cît cuprinde, adînciți în muzică și literatură, aproape inconștienți în privința epocii în care trăiam. În bula noastră punctuală, în acel moment la vieții, eram destul de fericiți. Deși era frig în case, deși începuseră problemele cu mîncarea, deși îi vedeam pe băieții în costume cenușii printre noi, deși nu aveam voie să vorbim orice și nu puteam pleca niciunde. Era cam ultimul moment al acestei existențe de cocon: părinții noștri încă duceau pe umeri urîțenia timpurilor și lupta, devenită acerbă, pentru supraviețuire.

Cum spuneam, finalul unei asemenea zile de școală, deloc de lepădat, aș putea spune, era mersul la cofetărie. Era simpatic și cum se proceda cu banii: nimeni nu avea destui și toți aveau cîte ceva. Banii se puneau la comun, luam unii de la alții, cîte 10 lei, cîte 5 lei, ba chiar 2 lei (așa erau banii pe atunci) și ne adunam o sumă cît să putem sta la o șuetă în fața unor profiteroale și a unor cataife. Aveam o prietenă cu care mergeam aproape zilnic și care era, practic, partenera mea de imaginat lumi: în fața prăjiturii, țeseam scenarii, ni le povesteam cu lux de amănunte. ■ ■ ■

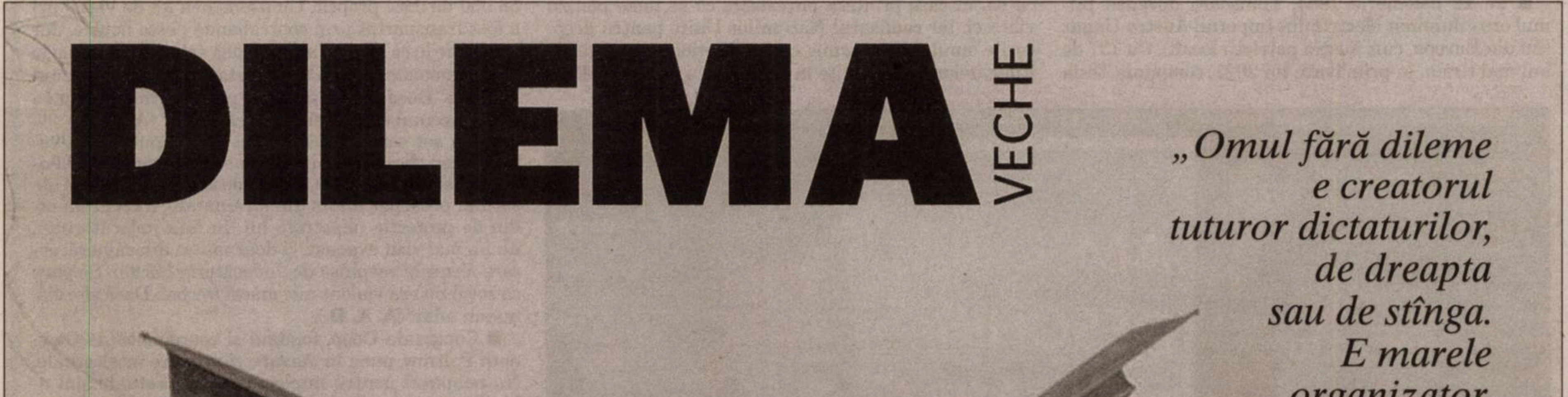

Cu ochii-n 3,14

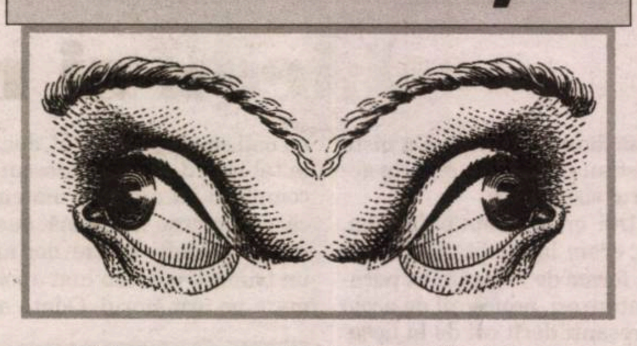

SĂ VEZI O IDEE PE GEAMUL LUI 2021, LA MAI BINE DE 50 DE ANI DE LA APARIȚIA COMPLEXITĂȚII, PARE O POVESTE DIN *O MIE ȘI UNA DE PROCEDURI*

■ Să vezi cîini albaștri care aleargă prin zăpadă poate să nu fie o fantasmă dată de vodcă sau de frig. O astfel de haită colorată a putut fi fotografiată în regiunea Nijni Novgorod din Rusia, iar controversatele imagini au devenit virale. Se pare că în apropiere exista o fabrică abandonată unde, în căutare de mîncare, cîinii ar fi putut ajunge în contact cu sulfat de cupru. Organizațiile internaționale pentru protecția animalelor au intrat în alertă și au cerut măsuri urgente, dar autoritățile rusești se pare că au prioritățile lor și nu se grăbesc. (**A. A. D.**)

■ „Maniheismul nu are oroare de vid cît de *totodată*. Gîndirea maniheistă interzice orice punere sub judecată a noțiunilor și legilor sale, decretînd nuanțările, ambiguitățile vitale, *ironos*-ul (româneasca distanță) și ironiile lui ori mic-burgheze, ori împăciuitoriste, intelectualiste, elitiste (cum se rosteau roșii), sau bolșevice, jidănești, decadente, dizolvante (cum rosteau brunii), într-un cuvînt, și pentru unii, și pentru alții, trădătoare. S-a observat cîți trădători sînt azi în lume de cum apare o idee antimaniheistă, o negociere între cei ireconciliabili?“ – Radu Cosașu, cîndva în trecutul apropiat. (**M. C.**)

■ La vremuri pandemice, reguli draconice. Pe geamul unui chioșc de difuzare a presei din sectorul 4 (unul dintre ultimele rămase în picioare după trecerea uraganului Băluță care le-a ras pe cele mai multe) sînt afișate aceste patru porunci fără echivoc: „Nu scuipați pe bani. Nu scuipați pe degete. Nu băgați degetele în gură. Nu-mi dați bani cu salivă că nu vă mai servesc“. Presa tipărită (cîtă mai e) are de luptat acum și cu scuipatul. (**D. S.**)

■ Pe 12 noiembrie 1884, Timișoara devenea primul oraș iluminat electric din Imperiul Austro-Ungar (nu din Europa, cum susțin patrioții locali). Cu 137 de ani mai tîrziu, în primăvara lui 2021, compania Tesla anunță inaugurarea primului dispozitiv de încărcare rapidă pentru mașini electrice *(Supercharger)* din România, tot la Timișoara. Despre destinul electric al orașului bănățean. (**M. P.**)

■ La mai bine de 50 de ani de la apariția cuvîntului „aselenizare“, salutăm, odată cu reușita recentei misiuni NASA pe Marte, nașterea unui nou cuvînt: „amartizare“. (**M. P.**)

■ Naivii care pînă mai ieri găseau în piesele lui Shakespeare poezie, filozofie, analiză profundă a complexității psihicului uman au fost salvați în zilele noastre de plasa ingenuității în care au căzut, generație după generație. Căci opera lui Shakespeare este, de fapt, despre „colonizare și supremația omului alb“ – revelația a venit din partea Disrupt Texts, un grup de profesori adepți ai culturii *„woke“* (trend menit să avertizeze lumea asupra diferitelor tipuri de discriminări). Mă întreb cine o fi fost avertizorul de integritate care a dus la deconspirarea bardului: Caliban? (**S. G.**)

■ Se pare că prințesa Latifa a fost închisă la ordinul propriului tată, șeicul Mohammed bin Rashid Al Maktoum, vicepreședinte al Emiratelor Unite Arabe și emir al Dubaiului. Ea ar fi încercat să fugă din țară în 2018, însă ar fi fost răpită și apoi readusă în Dubai. Apropiații fetei nu mai știu nimic de soarta sa de luni de zile și au făcut publice convorbirile telefonice cu ea, în care prințesa povestește că se teme pentru viața ei, iar comisarul Națiunilor Unite pentru drepturile omului a transmis că va chestiona autoritățile Emiratelor Arabe Unite în legătură cu acest caz. Pare o poveste din *O mie și una de nopți,* doar că se întîmpla în 2020. (**A. M. S.**)

■ O învățătoare în vîrstă de 40 de ani din Rîmnicu Vîlcea cere bani sub diverse pretexte de la părinții copiilor pe care-i are în grijă la școală. Se împrumută. Și fură din magazine. Femeia e o împătimită a păcănelelor și pierde sistematic banii prin sălile de jocuri. Sînt demarate mai multe anchete ale Poliției. Școala unde era angajată știa deja de cîțiva ani de patimile învățătoarei, însă de-abia odată cu investigația poliției a mobilizat o comisie disciplinară. În lipsa unor proceduri și a unei evaluări constante a cadrelor didactice, școala e un fel de loterie pentru elevi. (**M. M.**)

AM
DESCHIS
RIDICAREA
DODO PIZZA
dodopizza.ro

c Ș.M. Georgescu

ȚĂRILE FĂRĂ NUME AR TREBUI SĂ SCAPE DE CRIZELE INTELECTUALE

■ Bill Gates prevede că, în viitor, carnea artificială ar putea deveni o normalitate în alimentația oamenilor. „Țările bogate ar trebui să treacă la carne 100% sintetică, pentru ca emisiile de gaze cu efect de seră să scadă“ – spune Gates. În aceste condiții, putem la rîndul nostru să prevedem că multă lume va migra spre zonele mai sărace ale lumii: nici un sfanț, dar nici o masă fără carne. (**M. P.**)

■ Să trăiască cetățenii localităților Anus din Franța, Bacon (Șuncă) din Indiana, Boring (Plictiseală) din Oregon, Climax din Pennsylvania, Fart (Bășină) din Virginia, Fucking din Austria, Le Tampon din Saint-Pierre – Réunion, My Large Intestine (Intestinul Meu Gros) din Texas, No Name (Fără Nume) din Colorado, Pee Pee din Ohio, Sexi din Santa Cruz – Peru, Why (De ce) din Arizona! Locuitorii orașului Băicoi îi salută și nu se mai simt atît de singuri. (**A. P.**)

■ Autoritățile din China au arestat creierul unei înșelătorii de milioane de dolari care vindea soluție salină și apă minerală drept vaccin anti-COVID-19. Bărbatul, identificat drept Kong, studiase modul de ambalare a vaccinurilor reale înainte de a face mai mult de 58.000 de doze proprii. Un asemenea lot de vaccinuri a fost transportat prin contrabandă peste hotare, dar nu se știe în ce țară au ajuns. Kong este una dintre cele 70 de persoane care au fost arestate pentru infracțiuni similare. Dacă există *fake*-uri pentru orice pe lumea asta, vaccinul cum ar fi putut să scape? (**A. M. S.**)

■ Un soț care sforăie ar putea fi expulzat din cameră prin chemare în instanță. Asta a fost intenția unei femei din Iași, care, sătulă de crizele de gelozie ale soțului proaspăt întors din străinătate, a cerut un ordin de protecție împotriva lui. În fața judecătorului, nu l-a mai vrut evacuat, ci doar mutat din cameră, cerere absurdă respinsă de Judecătoria Hîrlău. Se pare că soțul nu era violent nici măcar verbal. Dacă sforăia, nu am aflat. (**A. A. D.**)

■ Compania Goop, fondată și coordonată de Gwyneth Paltrow, pune în vînzare vibratoare intelectuale. Nu neapărat pentru intelectuale; intelectuale sînt ele, vibratoarele. „Toate vibratoarele sînt atît de hipersexualizate. Vom încerca un produs un pic mai intelectual“, spune actrița, citată de *The New York Times* într-un articol cu un titlu brutal, deloc intelectual: „Gwyneth Paltrow vinde vibratoare“. Produsul este deja disponibil pe site-ul goop.com. Intelectualul acesta costă 95 de dolari. Paltrow, altădată celebră pentru rolurile ei din *Emma* sau *Shakespeare in Love,* un indiscutabil talent (dovada: *Proof),* intuiește corect tehnicile de marketing. Nu demult, Goop a vîndut formidabil o lumînare după ce Paltrow a spus că miroase ca vaginul ei. Acum speranțele companiei sînt investite și în vibratorul intelectual. Nu mă bag, nu știu industria, dar poate că cele/cei interesați de acest produs ar fi mai cîștigate/cîștigați dacă ar încerca chiar un intelectual decît un vibrator intelectual. În ceea ce îi privește pe Gwyneth Paltrow și Goop, știți cum e: *Let the cash come to me*... (**S. V.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **882** ■ 4-10 martie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

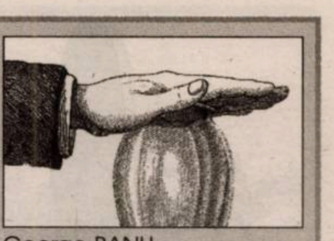

George BANU

scena lumii

15

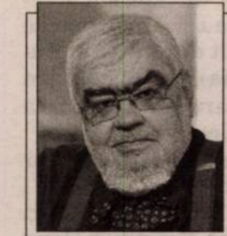

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (7)“

pagina **3**

CĂTĂLIN ȘTEFĂNESCU

„Cîntarea Terrei“

pagina **7**

ZENOBIA NICULIȚĂ

„Efectele pandemiei asupra minții“

pagina **19**

Mai avem răbdare?

© Ioana Moldovan

> *„Există o limită peste care răbdarea încetează să mai fie o virtute.“*
>
> *EDMUND BURKE*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÎRGU-MUREȘ

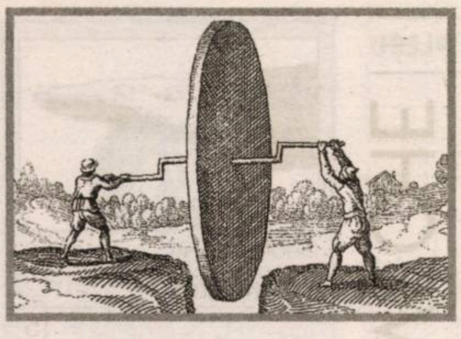

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Ceai și gloanțe

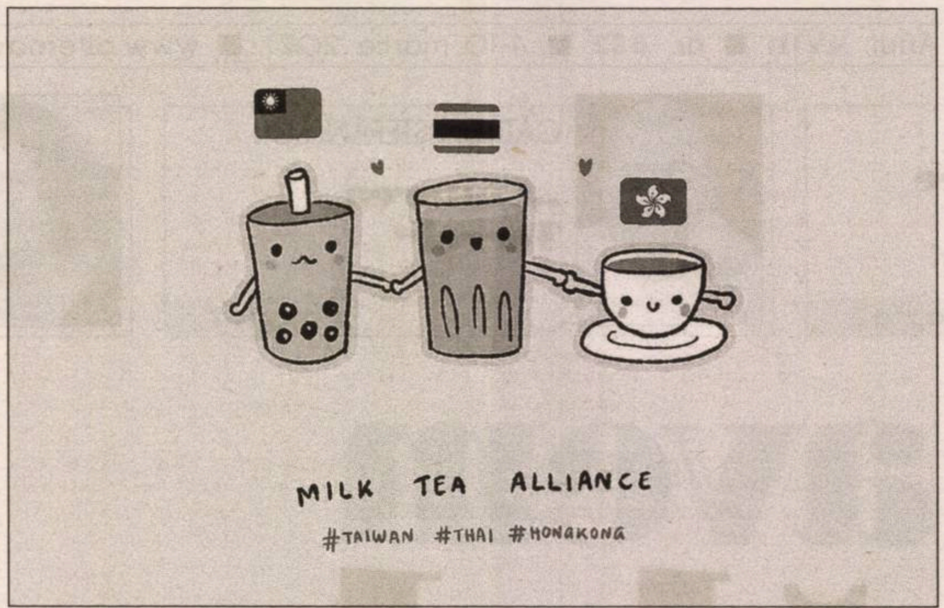

Primul semn că se schimbă ceva a venit vara trecută. La un protest din Thailanda, martorii au remarcat prezența unor afișe pe care se puteau zări drapelele Hong Kong-ului și ale Taiwanului independent. Aceea a fost prima manifestare fizică a Alianței „Ceai cu Lapte“ care, în esență, înseamnă că activiștii pro-democrație din mai multe state asiatice devin conștienți că mișcările pentru alegeri libere și drepturi civile din țările lor au trăsături comune.

„Acest curent îi va încuraja pe tot mai mulți oameni să dea dovadă de solidaritate internațională în fața amenințărilor cu violența care vin din partea guvernelor“, a explicat Joshua Wong, unul dintre liderii grupărilor antiguvernamentale din Hong Kong. Explicația pentru numele ales e banală – tinerii care activează sub acest steag au decis să folosească numele unei băuturi populare ca simbol al bunei înțelegeri și pentru a sublinia nevoia de dialog. Numele e menit, în același timp, să ridiculizeze brutalitatea autorităților. Ce fel de guvern este acela care se supără pe ceaiul cu lapte?

Alianța „Ceai cu Lapte“ a apărut în aprilie 2020, cînd o celebritate thailandeză s-a văzut confruntată cu nenumărate abuzuri online din partea naționaliștilor chinezi ofensați de sugestia că Hong Kong-ul ar trebui să fie independent. Hashtag-ul a coborît de pe Internet în viața reală și poate fi văzut ori de cîte ori în acea parte a lumii un guvern decide să intervină în forță împotriva propriilor cetățeni.

Iar cel mai recent și tragic exemplu este cel al Myanmar-ului, unde ceea ce părea o lovitură de stat militară acceptată cu resemnare de populație începe să semene tot mai mult cu un conflict civil de proporții. În primele zile după preluarea totală a puterii – în Myanmar, armata n-a fost niciodată în afara ei –, rezistența a fost mai degrabă scăzută. Însă de atunci numărul de oameni care și-au pierdut viața sub tunurile cu apă, bastoanele și gloanțele Guvernului a ajuns la cel puțin cîteva zeci.

Protestele au crescut în amploare și, odată cu ele, și hotărîrea autorităților de a le opri. Numai duminica trecută, 18 oameni au murit în timpul ciocnirilor cu armata și poliția. Între timp, Aung Sang Suu Kyi, cea mai cunoscută figură a mișcării pentru democrație din țară, a putut fi văzută pentru prima oară de cînd a fost îndepărtată de la putere. Autoritățile militare i-au permis să ia parte la un proces în care este principalul personaj doar ca să-i comunice că au găsit noi capete de acuzare.

La chemarea protestatarilor birmanezi, la sfîrșitul săpămînii trecute, din Taipei pînă în Melbourne au avut loc manifestații de solidaritate. Peste tot au putut fi văzute însemnele Alianței „Ceai cu Lapte“. În online, hashtag-ul #MilkTeaAlliance a fost folosit de milioane de ori.

Asemeni Primăverii Arabe sau revoluțiilor colorate din estul Europei, în Asia bate un vînt al schimbării. State care cu greu tolerează nesupunerea civică descoperă surprinse nu numai că cetățenii își fac curaj să spună „nu“, dar creează spontan rețele de solidaritate în numele unui obiectiv comun. Acela de a reforma societăți în numele unor principii universal valabile.

Însă dacă valurile pro-democratice care au măturat alte regiuni ale lumii pot servi ca precedent și model, ele sînt, în același timp, și un avertisment. Primăvara Arabă s-a dovedit, pînă la urmă, un eșec. În Egipt, de exemplu, dictatura decrepită a lui Hosni Mubarak a fost înlocuită cu un regim mult mai restrictiv și neplăcut – acela al generalului Abdel Fatah al-Sisi, asiduu practicant al sportului favorit al tuturor dictatorilor – reprimarea Opoziției și a oricărei urme de disidență relevantă. Cît despre estul Europei (Ucraina, Georgia), rezultatele pot fi calificate, cu o oarecare bunăvoință, ca fiind cel mult îndoielnice.

Însă nici unui regim autoritar nu ar trebui să i se permită să existe fără a i se spune adevărul în față. Și, cu riscuri uriașe, acești oameni din Myanmar, Hong Kong, Thailanda sau Taiwan fac exact acest lucru. Nu e puțin să contești o dictatură militară, un rege cu puteri aproape nelimitate sau un Behemoth cum este statul chinez. Chiar și folosind ironia de sub o umbrelă pe care scrie Alianța „Ceai cu Lapte“.

Curajul activiștilor din această parte a lumii îi va inspira probabil pe alții să lase teama și fatalismul la o parte. Indiferent dacă vor avea sau nu succes, în urma lor rămîne un anume model de comportament care va putea fi invocat și în alte momente sau spații atunci cînd va fi nevoie. Din afara granițelor Myanmarului sau ale Chinei nu poți decît să îi admiri. Sau măcar să le recunoști existența și validitatea argumentelor. Regimurile antidemocratice tînjesc după legitimitatea pe care ele, la rîndul lor, nu vor să o ofere altora. Și nimic nu le enervează mai rău decît să observe că oamenii pe care îi vor reduși la tăcere nu numai că vorbesc, dar sînt și auziți.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

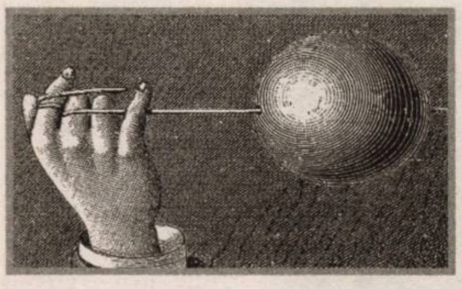

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cu pașaportul la cîrciumă

Europa se pregătește pentru al treilea val al pandemiei. Noile tulpini ale coronavirusului, mai contagioase și, se pare, mai perfide, se răspîndesc cu repeziciune. Numeroase state au înăsprit măsurile sanitare și restricțiile pentru a limita numărul de infectări. Odată cu lansarea campaniilor de imunizare putem spera la o normalizare a vieții. Însă, deocamdată, se vaccinează prea puțin, prea lent pentru ca efectele să fie vizibile. Nu doar oamenii, ci și statele se pregătesc pentru revenirea la normalitate. Comisia Europeană va prezenta luna aceasta un proiect despre care se discută deja de cîteva luni: un pașaport digital european de vaccinare. Nu e clar nici cînd va fi introdus și nici ce înlesniri îi va aduce acest pașaport titularului. Știm însă care e principiul care stă la baza acestui document: odată introdus, va permite autorităților să identifice cu ușurință persoanele imunizate prin vaccin și eventual să le excludă de la restricții. Pentru că virusul circulă liber, oamenilor li se cere pașaport.

Un asemenea pașaport există deja în Israel, unde o mare parte a populației a fost deja imunizată. Însă în Europa, ideea unui asemenea pașaport stîrnește deja controverse de ordin științific, etic și politic. Întîi de toate, nu s-a demonstrat, cu probe concludente, că persoanele vaccinate nu continuă să transmită coronavirusul. Prin urmare, la ce bun un pașaport care atestă vaccinarea dacă cel imunizat poate fi contagios?

În Germania, potrivit unui sondaj, majoritatea își dorește introducerea pașapoartelor vaccinale. Germanii văd în acest document o modalitate de a scăpa de numeroasele restricții impuse de pandemie. Odată adoptat, măcar cei vaccinați își vor putea relua, treptat, viața de dinainte de criză. În Franța, în schimb, realitatea socială e ceva mai complicată: potrivit unui sondaj de opinie, 77% din francezi nu vor ca accesul la restaurant, săli de sport etc. să fie condiționat de un pașaport vaccinal actualizat; în schimb, 59% și-ar dori ca un asemenea document să fie cerut la graniță pentru a permite accesul pe teritoriul național. Și francezii, și germanii au un grad ridicat de încredere în vaccin și în ideea că doar imunizarea colectivă, în masă, ne va scăpa de pandemie și de restricțiile pe care le impune criza sanitară. Diferențele apar însă în ceea ce privește utilitatea & utilizarea certificatului de vaccinare. Germanii văd în pașaport un instrument pentru redobîndirea libertății de a merge la teatru, la cîrciumă, în excursii; francezii consideră pașaportul o modalitate prin care autoritatea statului e exercitată inechitabil: doar cei vaccinați au voie la teatru, la cîrciumă, în excursii. E încă o ilustrare a faptului că mentalitar, cultural, sîntem foarte diferiți…

*Pentru că virusul circulă liber,
oamenilor li se cere pașaport.*

Deocamdată, pe fondul penuriei de vaccinuri, introducerea efectivă a unui asemenea document nu e posibilă. Campaniile de imunizare au început peste tot în Europa – cu performanțe diferite, în funcție de capacitatea administrativă, de infrastructura sanitară și de cantitatea de ser distribuită. Și președintele Macron, și cancelara Merkel au promis că pînă la toamnă toți cetățenii francezi și germani vor avea posibilitatea să se vaccineze. Între timp, promisiunile au fost temperate sau amînate spre sfîrșitul anului. Nu e clar cînd se vor materializa. Știm însă cu certitudine că e imposibil ca pînă la sfîrșitul anului să se ajungă la o imunizare de masă la nivel european. Oricum, în vreme ce state precum Austria, Grecia, Italia, Spania și Bulgaria susțin ideea unui pașaport de vaccinare, Franța și Germania rămîn rezervate. Cîtă vreme numărul celor vaccinați e redus, se consideră că adoptarea unui pașaport digital de vaccinare ar însemna implicit o recunoaștere a neputinței statului de a asigura imunizarea colectivă și ar introduce discriminări pentru o largă categorie de cetățeni nevaccinați. Ar mai rămîne apoi de rezolvat probleme de detaliu, dar deloc nesemnificative: ce se întîmplă cu state precum Ungaria ori Slovacia care, pe fondul penuriei, au acceptat să-și procure vaccinuri din Rusia și din China încă neomologate de Agenția Europeană a Medicamentelor? Sînt considerați imunizați sau nu cei care s-au vaccinat cu Sputinik V sau cu Sinovac? Pînă cînd nu se vor elucida și aceste chestiuni – și, mai ales, pînă cînd vaccinurile nu vor fi disponibile universal, pentru toți –, pașaportul vaccinal pare doar un document care ne împarte în categorii.

■ ■ ■

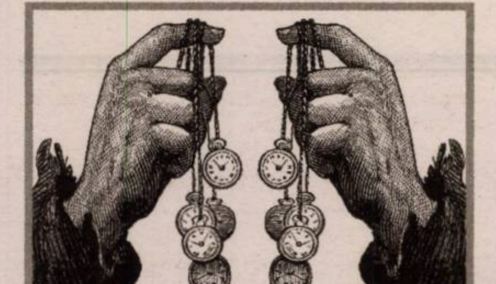

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

7. Arta vitraliului

Un edificiu decorat în frescă își izolează spațiul interior, așa încît nici un zvon din afară nu mai poate pătrunde în liniștea lui. Un edificiu vitrat e, dimpotrivă, asemenea unui plămîn uriaș, locul unui neîncetat transfer între *înăuntru* și *afară*. El trăiește prin ceea ce îi vine din exterior, iar exteriorul, la rîndul lui, își găsește justificarea prin ecoul pe care îl produce înăuntru. Pentru a „rezista“ lumii, omul trebuia, în epoca *romanică,* să se drapeze în opacitate. Acum, în evul *gotic,* el își poate permite să se investmînteze în transparență, lăsîndu-se „traversat“ de lume ca de o energie respiratorie, ca de o răsuflare. Iar lumea, lumea de care se lasă străbătut sufletul omului medieval e totuna cu lumina de care se lasă străbătute ferestrele înalte ale catedralelor. *„Prima substantiarum est lux“* – proclama prelatul Witelo, dînd glas unei străvechi tradiții de glorificare a luminii. Misteriile orientale, din care își extrăgeau substanța și misteriile grecești de la Eleusis sau Delphi, trăiau dintr-un neuzurpabil cult al energiei luminoase. Să ne amintim că Platon asimila majestatea Binelui suprem cu principiul solar și că întreaga tradiție neoplatonică a rămas în adorația acestui principiu. Se va face distincția între *lux* – lumina spirituală, sursă a tuturor lucrurilor – și *lumen,* lumina senzorială, palid reflex al celei dintîi. Termenul *claritas* apare și el, adesea, în scrierile neoplatonice. Din textele de secol VI rămase de la Pseudo-Dionisie Areopagitul, înțelegem că cele trei trepte ale desăvîrșirii pe care trebuie să le parcurgă omul demn de adevărata sa condiție (purificarea, iluminarea și unirea mistică) nu sînt decît trei momente succesive ale reabsorbției sufletelor în lumina originară. „Cel care se unește cu lumina devine el însuși lumină“ – va spune, în pragul veacului al XII-lea, Abatele Suger de la Saint-Denis (de al cărui nume se leagă debuturile vitraliului medieval).

Este esențial, pentru înțelegerea artei gotice, să putem reconstitui alcătuirea polifonică pe care entitatea luminii o avea, potrivit mentalității de-atunci a oamenilor. Pentru ei, lumina era, esențialmente, expresia sensibilă a forței imponderabile care susține universul. Pornind de la orice întruchipare materială, poți regăsi, dacă urci pe firul genezei ei, un nucleu originar de lumină. Solidele sînt lichide condensate, după cum gheața e apă solidificată, lichidele sînt gaze condensate, gazele sînt căldură materializată, iar căldura e lumină condensată. S-ar zice că la obîrșia oricărei pietre stă un sîmbure de lumină. Lumina e înțeleasă, prin urmare, ca fiind starea inițială a materiei, din care, prin condensări succesive, s-au născut toate cîte există. Vitraliul însuși nu e decît lumină devenită obiect, esență devenită substanță, nevăzut devenit vizibil, voal inefabil așezat asupra lumii pămîntești.

Ca principiu al tuturor lucrurilor, lumina devine, inevitabil, și simbol al *rațiunii* înseși. Și trebuie spus că nu e prejudecată mai mare decît asimilarea Evului Mediu tîrziu cu iraționalismul. Marcată de gîndirea aristotelică, dispusă să afirme, prin Toma de Aquino, că arta nu are altă finalitate decît binele omului sau – prin Meister Eckhart – că tot ceea ce există devine, prin mijlocirea prezenței umane, rațional, ideologia epocii de care ne ocupăm acordă Logosului din om puteri nelimitate. Omul poate concura Divinitatea însăși, de vreme ce, ca artist, e îndrituit să imite nu natura deja creată *(„natura naturata“),* ci natura creatoare *(„natura naturans“).*

Și mai avem de adăugat ceva foarte important: pentru trăitorii secolului al XIII-lea, lumina, principiu, cum spuneam, al lumii și semn al rațiunii universale, nu era mai puțin un simbol al *iubirii.* Nu rațiunea rece, nu intelectul fără combustie afectivă sînt sursa înțelegerii, ci elanul participativ, cugetul dublat de căldura emoției. Platon avea, prin urmare, dreptate să asimileze Binele suprem cu lumina solară; căci lumina solară nu e lumină rece, ca aceea selenară, de pildă, ci lumină care încălzește și dezgheață, lumină cu sediul în inimă...

Gustul medieval pentru strălucire, pentru culorile pure, pentru fastul veșmintelor e și el un mod de a omagia lumina. Ca și Binele, ca și Adevărul, Frumosul e tot lumină. Savanții n-au întîrziat să constatate, în acest sens, că pasajele descriptive din scrierile unui istoric cum este Froissart, caracteristic pentru amurgul Evului Mediu, înregistrează preponderent efectul reflexelor luminoase asupra scenei povestite. Două lucruri par să-l emoționeze în chip special: spectacolul policrom al corăbiilor pe mare, cu pavilioane lucind în soare, și scînteietoarele răsfrîngeri luminoase de pe armurile și lăncile unei armate de cavaleri în galop. La fel, Eustache Deschamps se arată captivat de lumina iradiantă a unei picături de ploaie, iar Olivier de la Marche de reflexul razelor de soare pe pletele blonde ale călăreților nordici. Așadar, sub diverse forme, mereu aceeași sensibilitate la *„lux“* și *„lumen“*, la magnificența luminii (incluzînd și efectele ei minore). E nevoia de sublimare neistovită a unei epoci, calificate drept „obscură“ printr-o greu de înțeles ironie a istoriei. În „noaptea“ ei – dacă a existat o asemenea noapte – s-a auzit, ca și în noaptea începuturilor, îndemnul fondator *„Fiat Lux!“*. Și atunci, s-au creat vitraliile...

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Clasicii – la ce bun?

Oare de ce mai avem nevoie de clasici? De clasici în general, dar mă refer aici mai mult la aceia *par excellence* – la cei greci și latini. Dar poate întrebarea justă ar suna mai dur: mai avem nevoie, de fapt, de ei? Sau îi conservăm degeaba pe un piedestal – ce-i drept, tot mai fisurat – printr-un gest reflex, un fel de genuflexiune culturală devenită de prisos, ba chiar cumva provocatoare la adresa culturilor lumii de azi? Unii, precum profesorul de la Princeton Dan-el Padilla Peralta, chiar cred că studiul academic al clasicilor ar trebui amendat profund, poate chiar desființat, și mai ales că e nocivă, chiar rasistă ideea că ei reprezintă fundamentul „civilizației occidentale“. Alții, chiar dacă nu au vederi atît de extreme, au observat că clasicitatea a fost adesea utilizată drept legitimare de puterile „albe“ imperialiste, de fascisme, de rasism, ba chiar, mai ales în ultimul timp, de supremațiștii albi. Desigur că utilizarea și legitimarea sînt una, dar nucleul e altceva. Unii, precum Peralta, îl privesc însă și pe acesta încruntați și-l cred și pe el dispensabil, deoarece ar fi imposibil de distins de folosirile sale „vinovate“.

Sigur, la clasici se referă continuu și s-a referit toată lumea de două mii de ani: Thomas Morus, cu comunismul său din *Utopia* inspirat de Platon, Machiavelli, cu marii legislatori în *Principele,* inspirat de istoricii antici, revoluționarii de la 1789 care citau „legile lui Minos“, fasciștii lui Mussolini și eugeniștii secolelor XIX-XX, care jurau pe Platon și Aristotel; din rădăcini clasice cresc Hegel și Nietzsche, Thomas Jefferson și Goethe, feminismul și democrația, republica și imperiul. Pentru Johann Winckelmann, nimic în artă nu mai putea depăși vreodată „măreția liniștită“ a Greciei, iar pentru John Stuart Mill bătălia de la Marathon era, în felul ei, un eveniment al „istoriei Angliei“. Ian Morris, un cunoscut antropolog, constata, cu destulă dreptate, că clasicismul greco-roman constituie „mitul fondator“ al Occidentului, după care însă se întreba, polemic, dacă „mai avem nevoie de acest mit“.

Fără îndoială, grecii și romanii erau cruzi, brutali și șovini, tratînd drept „barbari“ pe cei care nu erau ca ei. N-au de ce să ne inspire din acest motiv. Nu se dădeau îndărăt de la exterminarea inamicilor înfrînți, cum a făcut Alexandru Macedon cu Teba și romanii cu Cartagina. Femeile erau lipsite de drepturi politice la Atena și aveau un statut abia puțin mai bun decît al sclavilor. Simpla ipoteză că ele ar putea conduce treburile publice provoca rîsul într-o comedie a lui Aristofan. Inegalitatea de statut și avere era lege la Roma. Circul roman, cu hecatombele de animale și oameni, era sinistru. Guvernarea Imperiului devenise o „tiranie temperată de asasinat“. Dar mai ales sclavagismul clasicilor, atît de „banalizat“, s-ar cuveni să ne șocheze și, nu în ultimul rînd, lejeritatea cu care minți strălucite, precum Aristotel, încercau să-l justifice pe considerentul inegalității naturale dintre oamenii de origini diferite. Pe scurt, clasicii aveau o groază de defecte, inerente de altminteri „animalului-om“.

Dar asemenea defecte ale „animalului-om“ caracterizează toate civilizațiile – China, India antică, Americile precolumbiene, Africa. Sclavia a fost un fenomen general-uman – de la regii africani care își vînau supușii spre a-i vinde negustorilor portughezi pînă la mongoli care înrobeau orașe întregi (care scăpaseră de exterminare) și la otomani, unde pînă și marii demnitari ai statului erau sclavii sultanului. Despre cruzime, să nu mai vorbim. La fel stau lucrurile și cu inegalitatea în general, manifestată, de exemplu, în sistemul castelor din India – garantat religios și cu atît mai scandalos –, în șerbia din China, din Egiptul antic și din Rusia modernă. Și cum să caracterizăm fabrica de sacrificii umane pe care s-a întemeiat strălucitoarea civilizație aztecă pe care Cortez n-ar fi răpus-o fără ajutorul dat de triburile obligate la tributul de sînge pentru săturarea zeilor?

Însă, dacă defectele le întîlnim pretutindeni, remediile la opresiune le întîlnim rar și aproape numai la clasici, sau în cea mai mare măsură la ei. Unde au învățat oamenii (fie și numai bărbați) să formeze comunități care să se autoguverneze, dîndu-și singure și libere legi, în absența regilor, stăpînilor și preoților? În mica Grecia, lucru dovedit de persistența numelui acestor comunități *(polis)* în cuvîntul „politică“ și derivatele sale. Unde s-a impus egalitatea civilă și politică, desființînd privilegiile aristocratice și de avere? La Atena, iar rezultatul, din nou inseparabil de limbile moderne, se numește „democrație“. Unde a apărut o modalitate inedită de punere în discuție și sub lupa analizei a realităților omenești, naturale și divine? În Grecia din nou, și de acolo avem ceea ce numim cu toții „filozofie“. Unde a apărut dezbaterea în contradictoriu a unor teme de interes, fără preocuparea de a se supune principiilor autorității, ci numai căutării adevărului – dezbatere devenită atît de esențială în lumea contemporană? La cîțiva filozofi greci și de aceea numim de atunci această dezbatere, tot pe grecește, „dialog“. Am putea lungi lista, vorbind despre „cosmopolitism“ (a fi cetățean al lumii), de „istorie“, de „matematici“, de „logică“ sau, pentru a da și romanilor ce le revine, să amintim și alte vocabule inseparabile de limbile moderne, precum „republică“ și „justiție“. Cum se face că toate limbile pămîntului au echivalente locale pentru „rege“, „stăpîn“, „conducător“, „șef“, respectiv „supus“, sclav“, servitor“ etc., dar că în atîtea locuri s-a recurs neologistic la vechile cuvinte grecoromane (ori ele au fost calchiate) cînd au trebuit exprimate noțiuni precum „democrație“, „republică“, „dialog“, „politică“, dacă nu faptul că acestea toate fuseseră necunoscute în alte civilizații?

Într-adevăr, clasicii sunt „mitul fondator“ al Occidentului, dar au devenit și al restului lumii moderne, oricît s-ar simți contrariați unii, precum Padilla Peralta. De aceea ei nu pot fi șterși, uitați, anihilați prin eventuala reorganizare a departamentelor și prin modificarea programelor academice și nici prin simpla și vinovata neglijare, ca la noi. Ei supraviețuiesc fie și în felul nostru de a vorbi, de a vedea, de a gîndi, chiar și atunci cînd nu ne mai dăm seama. Pînă la urmă, libertatea noastră însăși a fost plantată cu folos și succes la Atena și la Roma, nu în Africa, China sau Noua Guinee.

Pe scurt, avem nevoie de clasici, nu pentru că n-am putea găsi și în alte locuri exemple mărețe de vitejie, de frumusețe, de morală, de înțelepciune, de civilizație, de tehnologii rafinate. Ci pentru că nicăieri peste toate acestea – vitejia, frumusețea, morala, politica, filozofia, civilizația etc. – nu nu s-a lăsat, în egală sau comparabilă măsură, grația libertății.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Publicul

Într-un articol recent (cel din nr. 880 al revistei noastre), dl Andrei Pleşu creiona portretul de grup al publicului alcătuit din „categoria nespecialistului pasionat, cultivat şi inteligent“. Specialiştii nu mai pot fi „public“ pentru specialitatea lor, căci ei sînt actorii. Însă nespecialiştii pasionaţi se constituie în „public“ şi pentru ei „merită să fie scrise toate cărţile lumii“, căci „ei sînt *sarea* culturii“, mai spune dl Pleşu.

Întîmplarea a făcut că am citit articolul fondatorului nostru imediat după ce am primit cel mai recent număr (cel din 2019) al revistei anuale *Études byzantines et post-byzantines,* editată de Societatea Română de Studii Bizantine. *Études byzantines*... este o publicaţie academică scrisă, validată şi circulată între specialişti. Acest număr, realizat în onoarea lui Peter R.L. Brown, cuprinde peste 300 de pagini scrise de 16 specialişti din Statele Unite, Israel, Austria, Marea Britanie, Italia, Rusia şi România, şi este intitulat *„Faith and Community around the Mediterranean“*. Toate contribuţiile sînt în limba engleză. În încheiere, revista publică un interviu pe care animatorul acestui număr, Petre Guran, îl ia celui onorat. Profesorul Peter Brown, astăzi în vîrstă de 85 de ani, este unul dintre cei mai importanţi cercetători ai antichităţii tîrzii şi ai Evului Mediu timpuriu, un savant în adevăratul sens al cuvîntului şi un autor influent în lumea ideilor „tari“ (adică nu în lumea Facebook şi altele asemenea). Încă din anii '60-'70 ai veacului trecut, Peter Brown a adus un suflu nou în specialitatea sa, evidenţiind relaţia dintre creştinism şi istorie în toate dimensiunile ei (politică, economică, socială) într-un fel nou. Era o vreme (nu sînt sigur că a trecut) în care studiul creştinismului era segregat. Teologii, în cetatea lor, se ocupau exclusiv de dogme şi de evoluţiile instituţiilor creştine. Istoria era lăsată într-un fundal îndepărtat, ca un decor vag, cu rolul unic de a marca mai degrabă calendaristic evoluţiile creştinismului. În altă cetate, istoricii (inclusiv istoricii religiilor) se ocupau de istoria lumii şi a omului, iar creştinismul era doar o religie ca oricare alta, fără mare importanţă în sine, dar importantă numai în cuplaj cu altele, un fel de ingredient care împreună cu alte o mie dă culoarea epocilor. În acest context academic şi intelectual, Peter Brown a lucrat recunoscînd rolul privilegiat al creştinismului în spaţiul european extins şi punîndu-l în dialog direct, frontal, cu istoria însăşi. În plus, Peter Brown este admirabil şi pentru că, spre deosebire de mai toţi savanţii pe care îi cunosc, el însuşi repune în discuţie, nuanţează sau chiar reformulează cercetări ale sale de mai înainte. Brown are tăria intelectuală şi morală de a deschide un dialog intens, uneori chiar contradictoriu, cu propria operă, ceea ce-l face mereu interesant.

Cum sînt un pasionat de studii bizantine şi un cititor indisciplinat al lui Peter Brown, am parcurs revista şi am fost încîntat. Cum sînt un nespecialist, nu am, fireşte, nimic important de spus în legătură cu cercetările publicate în revistă. Dar cred că ar fi ceva important de spus cu privire la relaţia dintre revistele de specialitate şi public. Acel public la care se referea dl Andrei Pleşu.

Publicul este o formă superioară de organizare a mulţimii; dacă mulţimea este o adunare de oameni care se ţine împreună prin contact fizic, printr-un adeziv al apropierii, publicul este o adunare de oameni care se ţine împreună prin informaţie, prin idee, prin – iată – hrănirea aceleiaşi pasiuni, spune undeva Gabriel Tarde şi cred că distincţia dintre mulţime şi public e de reţinut. Publicul românesc redevine tot mai mult mulţime, retrogradează cumva sub vremurile pe care le trăim. În lumea Facebook, publicul pentru care merita să scrii toate cărţile lumii nu se mai distinge. Nu sînt sigur dacă mai există sau nu. Îmi spun, totuşi, că dacă eu şi această revistă din mîna mea existăm, acest public nu a dispărut. Poate că, în vremuri potrivnice, el nu mai este atît de vizibil.

În orice caz, ce vreau să spun este că reviste precum *Études byzantines et post-byzantines* sînt decisive în formarea şi prezervarea unui public. În toate disciplinele umaniste, dar cred că şi în altele, nespecialiştii sînt ţinuţi aproape de domeniul pasiunii lor nu prin publicistica de popularizare, ci prin cea de specialitate. Pentru a se hrăni, pasiunea are nevoie de mai mult decît simpla informare în termenii culturii generale.

Pentru nespecialistul pasionat, pentru diletantul (de la italienescul *diletto),* pentru amatorul (de la italienescul *amare/amato)* studiilor bizantine, întîlnirea cu revista de care vă vorbesc este o bucurie din care trage multe foloase, cel mai important fiind acela că-şi ţine pasiunea vie. Dar circuitul revistelor de specialitate este strîmt şi ele devin, în fapt, intruvabile. Aşa că marea şansă a nespecialistului pasionat rămîne Internetul. Printre foarte puţinele beneficii ale transmiterii *ad infinitum* a informaţiilor prin lumea virtuală ar trebui să fie, teoretic, şi acesta: prezervarea şi dezvoltarea publicului. Totuşi, din cîte îmi dau seama, victoria deplină a Internetului asupra omenirii nu a dus deloc la lărgirea şi împrospătarea publicului, ci, dimpotrivă, a dus la lărgirea masei ignorante şi la creşterea agresivităţii ei. Decît să aducă nespecialiştii pasionaţi împreună, Internetul s-a dovedit a fi mult mai bun în strîngerea proştilor şi ignoranţilor în reţea, ceea ce le-a dezvăluit imediat că formează o majoritate solidă în orice chestiune şi, cu asta, le-a dat conştiinţa puterii lor. În loc să hrănească publicul, Internetul a dat muşchi mulţimii.

Nu în ultimul rînd, mă uimeşte prostul renume pe care îl au amatorii şi diletanţii în România. Publicul pentru care merită scrise toate cărţile lumii este, la noi, dispreţuit. Şi dacă observi atent, fenomenul este îngrijorător căci publicul este dispreţuit şi hărţuit tocmai de mulţime. Spre deosebire de toate limbile latine, dar şi de unele nelatine, în limba română vorbită azi amatorismul şi diletantismul sînt peiorative, sinonime perfecte pentru incompetenţă, prostie, ba chiar pentru impostură. Mă mir cum de o ţară a aproximărilor largi, a pogorămintelor şi a îngăduitorului „merge şi-aşa“ este atît de intransigentă cu amatorii şi diletanţii! În fine, nu e singurul şi nici neapărat primul lucru care să ne mire privindu-ne.

Unul din semnele de însănătoşire a societăţii româneşti va fi cînd mulţimile de azi se vor reconverti în *public.* Urmăriţi şi speraţi!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cîinele Fabergé – ochi din smaralde şi mustăţi din platină

„Am acum o colecţie de animale Fabergé atît de frumoasă încît este invidiată şi admirată de toţi cei care o văd“, declara regina Alexandra a Marii Britanii. Tocmai primise un cadou special de la soţul ei, regele Eduard al VII-lea.

În 1903, Carl Fabergé şi-a deschis la Londra singurul său magazin din străinătate. Alegerea oraşului nu a fost întîmplătoare. Monarhii britanici erau mari admiratori şi colecţionari de piese marca Fabergé, pe care regina Alexandra le cunoştea prin intermediul surorii ei, ţarina Marina Fiodorovna. Suveranei britanice nu i-a trebuit mult pînă să ajungă să îndrăgească operele de artă ale bijutierului rus, care de regulă este asociat cu cele mai cunoscute dintre creaţiile sale, ouăle decorative Fabergé. Doar că istoria Fabergé este mult mai complexă de atît şi a mers la pas cu o imaginaţie bogată, atît a artistului, cît şi a clienţilor. De data aceasta, au păşit pe domeniul regal de la Sandringham.

În 1907, regele Eduard al VII-lea l-a invitat pe Carl în Anglia şi i-a încredinţat o comandă specială, cadou pentru soţia sa: o serie de sculpturi în miniatură care să reprezinte animalele de pe domeniul de la Sandringham. Pe lîngă exemplare de rasă precum calul Persimmon (cunoscut campion din istoria curselor britanice), în comandă erau incluse şi animalele de la fermă, adică porci, vaci, găini şi ce s-o fi mai găsit pe acolo, prin ograda regală. Bijutierul şi-a adus cu el la reşedinţa britanică cei mai buni artizani într-o *vizită de lucru* şi, astfel, aceştia au avut ocazia să se inspire de la faţa locului. Au realizat apoi modele din ceară ale animalelor comandate pe care le-au dus în Rusia pentru a lucra piesele propriu-zise.

Agată, calcedonie şi cuarţ sînt cîteva dintre materialele folosite de meşterii bijutieri ai Casei Fabergé pentru a confecţiona miniaturile din preţioasa menajerie. Plus, desigur, multe pietre preţioase ca ochii din safire pe care îi avea un pîrş făcut dintr-o agată brunăalbăstruie şi ochii din smaralde ai cîinelui preferat al regelui, Cesar, un terier de Norfolk. Mustăţile regale îi erau din platină...

...în contrast total cu bronzul industrial şi cuprul folosite de Casa Fabergé peste cîţiva ani, la comanda istoriei Primului Război Mondial.

BARBURISME

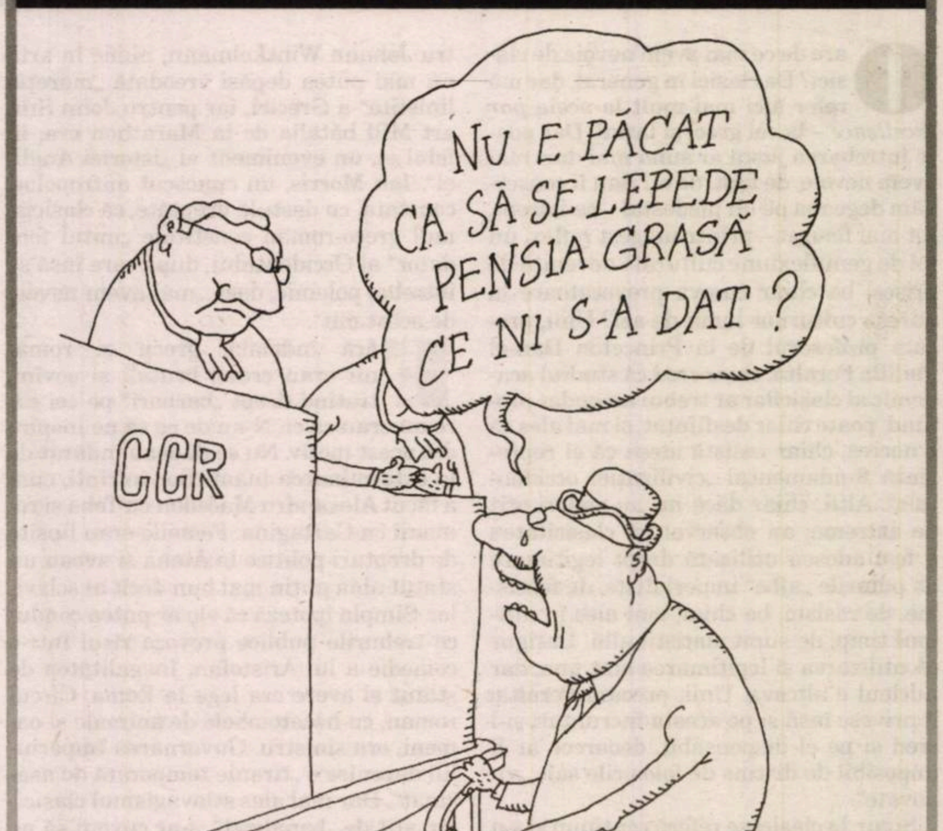

Desen de Ion BARBU

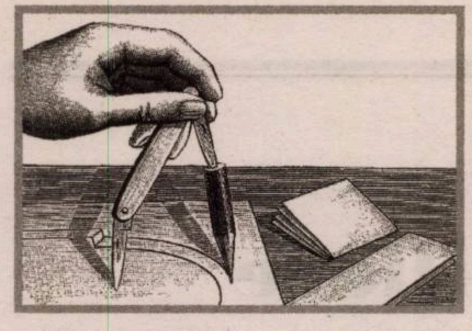

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Islamo-stîngismul în universitățile franceze

Nu este pentru prima dată că în Franța se discută despre islamo-stîngism. Fenomenul a mai provocat reacții și dezbateri, iar uneori este contestat și calificat drept o *fantasmă* a dreptei sau a extremei drepte. Cîțiva dintre membrii guvernului, cum este cazul ministrului Frédérique Vidal care are în grijă universitățile și cercetarea, consideră însă că islamo-stîngismul a început să *cangreneze* spațiul universitar și că trebuie examinat mai îndeaproape acest lucru. Doamna Frédérique Vidal a cerut chiar întocmirea unui raport în această privință, într-un moment cînd executivul pregătește și o nouă lege împotriva apariției, în sînul societății franceze, a unor forme de secesionism cultural.

Expresia *islamo-gauchisme,* ceea ce tradus în românește dă *islamo-stîngism,* este o invenție recentă, datînd din 2004, a unui sociolog și politolog francez, Pierre-André Taquieff. Termenul desemnează o anumită convergență de interese politice dintre extrema stîngă și islamiștii care vor să preia controlul comunității musulmane din Franța și să o oblige să trăiască conform preceptelor tradiționale ale Coranului. În mod *normal* aceste două curente nu ar fi trebuit să se întîlnească niciodată pe o platformă comună. Și totuși, Pierre-André Taquieff, precum și mulți alți observatori ai sferei social-politice, a observat cum în ultimele două decenii extrema stîngă ezită sau chiar refuză să condamne comunitarismul islamic (altfel spus apariția unei societăți paralele în Franța), iar uneori condamnă doar cu jumătate de gură (sau deloc) atentatele comise de fanatici islamiști. De fapt, extrema stîngă, în lupta ei împotriva statului capitalist și a democrației liberale, și-a găsit în islamiști un aliat și consideră că musulmanii din Franța formează clasa exploatată și prigonită (cum erau odinioară proletarii), deci nici o critică nu poate fi admisă la adresa lor.

Se cristalizează noi convergențe,
între extrema stîngă americană și universitățile franceze.

Au reușit oare islamo-stîngiștii să infiltreze universitățile franceze și să orienteze cercetarea în domeniul științelor sociale în conformitate cu criterii împrumutate de la extrema stîngă americană? Începe și Franța să aibă mișcarea sa *woke* și să adopte tehnici de reprimare intelectuală de tip *cancel culture?* Ministrul Învățămîntului universitar și-a propus să obțină un răspuns la aceste întrebări și din acest motiv a comandat un raport privind proporția neobișnuit de mare, în cîmpul cercetării, a temelor legate de gen, de rasă, de identitate, de epoca colonială. Sigur, în Franța nu există interdicții în privința unor astfel de studii (cum au apărut în unele țări ale Europei de Est, de exemplu în Ungaria sau în Polonia). Ministrul de resort Frédérique Vidal și-a pus însă o întrebare legitimă: cînd brusc se multiplică temele de cercetare legate de aceste subiecte nu avem cumva de-a face mai degrabă cu *militanți* decît cu cercetători obiectivi?

Demersul ministrului a provocat o reacție virulentă: peste 600 de universitari, profesori și cercetători au semnat o petiție în *Le Monde* cerînd demisia ei sub acuzația că ar exercita un fel de „represiune intelectuală“. Pe de altă parte, diverși comentatori au demolat în mai multe articole conceptul de *islamo-stîngism* considerînd că nu are nici o bază științifică.

De cele mai multe ori, polemicile din Franța sînt benefice pentru libertatea de expresie și pentru spirit în general, iar deseori ele au avut rezonanță în Europa și chiar în întreaga lume. De peste trei decenii asist la astfel de dispute interesante, necesare, susceptibile să creeze chiar noi instrumente mentale de analiză a fenomenelor culturale, sociale și politice. De data aceasta, însă, și mai ales pe fond de pandemie, am sentimentul că un vînt toxic suflă dinspre o nebuloasă extremistă care incită nu doar la dezbatere, ci la o revoluție conceptuală. Personal, consider că joncțiunea dintre extrema stîngă și islamul radical a fost operată în Franța, iar acum se cristalizează noi convergențe, între extrema stîngă americană și universitățile franceze. Noi dogme se profilează la orizont, iar cei care nu le vor adopta sau nu se vor supune noii viziuni asupra lumii vor fi măturați de ceea ce unii comentatori încep să numească *wokism* (de la *woke* – a se trezi). Acest curent își propune o totală dinamitare a conceptelor create pînă acum de civilizația occidentală, precum și o totală modificare a codurilor ei comportamentale. *Trezirea* înseamnă, pe scurt, debarasarea de structurile de dominație ale rasei albe (considerată dominatoare), adoptarea unui nou limbaj (neofensator) și a unor noi atitudini egalitariste. Această vastă reformă educațională și culturală ar urma apoi să pregătească o a doua etapă, de transformare economică a lumii.

Numeroși eseiști denunță în Franța această tentativă de distrugere a edificiului cultural universalist născut în secolul al XVII-lea (numit și al Luminilor). Mai ales doctrina legată de privilegiul intrinsec al omului alb este aspru criticată ca fiind o nouă formă de rasism. Doctrina se bazează pe unele argumente stupefiante, cum ar fi acesta: fiind alb, omul alb nici nu înțelege cît de privilegiat este și cît rău a făcut umanității datorită convingerii sale intime că ar fi superior tuturor celorlalte rase.

Dacă toate aceste dezbateri se vor putea derula în condiții de libertate de expresie și fără spectrul unor sancțiuni sociale și administrative (de gen *cancel culture),* ele vor îmbogăți mental și poate suflețește întreaga umanitate. Nu este însă sigur că acest șoc de idei se va produce în regim de seninătate. Unii filozofi și eseiști spun că *wokismul* are un aliat prețios într-un alt fenomen occidental, contorsionat și complicat, numit *ura de sine*. Iar cei roși de *ura de sine* nu au cum să facă față într-o confruntare de idei, nici măcar cînd acestea sînt stupefiant de primitive, și cu atît mai puțin atunci cînd au forța noutății și a fanatismului revoluționar.

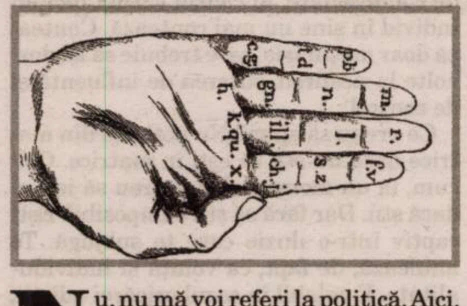

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Vocația dezinformării

Nu, nu mă voi referi la politică. Aici, se știe, dezinformarea, manipularea și minciuna au devenit mod de viață. Bieții noștri politicieni au picat în capacana definită, cu secole în urmă, de filozofii antici: cine minte sîrguincios nu va mai fi crezut atunci cînd spune adevărul. Așa și ei: dacă se întîmplă să mai fie și cinstiți din cînd în cînd, siliți, desigur, de împrejurări, nimeni nu le acordă măcar umbra minimei credibilități. Se pare că, din cauza înclinației sale irepresibile către înșelătorie, această meserie – *i.e.* de politician – a fost compromisă pretutindeni în lume și, cu precădere, în România ultimilor ani. Prin urmare, veți întreba, la ce te referi, domnule, aducînd vorba, atît de abrupt, despre „dezinformare“? Voi răspunde direct că mă refer la ceva mult mai grav, poate, decît „dezinformarea politică“, și anume la „dezinformarea mediatică“. Sînt un om suficient de bătrîn pentru a putea creiona, empiric, o imagine coerentă asupra a ceea ce s-a întîmplat, pe meleagurile moldo-vlahe, în patru decenii de istorie. Am trăit douăzeci și unu de ani în comunismul ceaușist și, pînă în prezent, încă vreo douăzeci și șapte în capitalismul „de tranziție“.

Am căderea să observ așadar, cu obiectivitate, cel puțin un lucru petrecut în intervalul menționat. În 1989, dintr-o societate închisă, sălbăticită și îndobitocită („nostalgicii“ care nu au cunoscut-o să se abțină de la fantasmagorii ideologice, iar cei care au cunoscut-o să depășească faza – firească, altfel – a idealizării/ficționalizării trecutului și să încerce să-și amintească detaliile suferințelor zilnice din acele vremuri), românii au pătruns într-o lume liberă, ce și-a arătat și ea, nu avem cum să negăm, foarte repede, partea urîtă. Totuși, în multitudinea de mizerii aduse, inevitabil, de struțocămila capitalisto-comunistă, am fost întotdeauna tentat să localizez și un aspect pozitiv: libertatea presei. În anii '90, ori de cîte ori îmi auzeam apropiații plîngîndu-se de deficiențele noului sistem, eu mă erijam în „vocea optimistă“ a grupusculului, evidențiind minunatele avantaje ale libertății de expresie și, atenție, de *informare*. Eram convins *(mea culpa* – naivitățile vîrstei nu m-au iertat) că, pe termen lung, mass-media va salva România, tocmai datorită libertății atît de neașteptat cîștigate. Avea să se manifeste, speram, ca stindard al reinventării neamului.

Ironic și tragic totodată, astăzi am ajuns să bănuiesc faptul că, tehnic vorbind, cu încă puțin efort, mass-media va reuși să pună patria, definitiv, la pămînt. Găsim, din fericire, și excepții. Le-am discutat cu alte ocazii. Acum mă interesează valul (tsunami-ul, mai corect zis) de presă autohtonă care și-a făcut din dezinformare (paradoxal, nu-i așa, dacă ne gîndim la însăși menirea sa istorică?) un nutrient principal. După ce am ieșit din administrația academică, am avut răgazul să urmăresc spectacolul știrilor băștinașe. Atît scrise, cît și audiovizuale. Mărturisesc că sînt îngrozit. Nu mi-am imaginat că situația ar putea degenera așa dramatic (sau „așa epic“, cum spun, mai nou, chiar bravii noștri realizatori de telejurnale). Efortul obținerii și transmiterii informației adecvate (corecte, nepărtinitoare, de interes public), principiu deontologic esențial în munca jurnalistică, reprezintă, pentru ziariștii actuali (mai ales din televiziuni), o chestiune opțională, dacă nu, de-a dreptul, un moft. Un episod (politic, juridic, internațional, cetățenesc, social, economic, academic ori cultural) capătă – și nu exagerez deloc – tot atîtea variante cîte jurnale de știri există.

Zapping-ul pe canalele de profil românești te poate de aceea bulversa. Participanții la un protest, de pildă, variază, în funcție de jurnalul ales, de la cîteva sute la cîteva zeci de mii. Declarația vreunui lider „se mișcă“ de la două fraze (trunchiate și ele) la ditamai paragraful (diferență ce justifică ulterior vinovăția sau, dimpotrivă, nevinovăția lui). Vîrsta unei persoane (agresor ori victimă) se schimbă, de la treizeci la șaizeci de ani (de unde și apelativele specifice fiecărui canal – „tînărul“ și, respectiv, „bătrînul“). În fine, pînă și datele unor evenimente diferă de la jurnalist la jurnalist... Culmea contradicției în informare însă am experimentat-o pe *același* canal, în *același* buletin de știri, în relatarea *aceleiași* prezentatoare. Se vorbea acolo despre extremismul limbajului incorect politic pe rețelele sociale. Crainica cita un fragment de pe Facebook, unde un individ ar fi scris: „Atenție, în zona X, o cioară iese dintr-o mașină cu un pistol, amenințîndu-vă că vă face sită!“. Numai că textul reprodus pe ecran era altfel: „Atenție, în zona Y, un borac *(sic!)* se dă jos de pe o motocicletă, cu o pușcă în mînă, spunîndu-vă că vă găurește“.

Mă tem, în concluzie, să nu se fi oprit roata istoriei: șansa omului de presă, ivită sublim odinioară, s-a transformat peste noapte, complet nemeritat, în realitatea boracului de tabloid.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

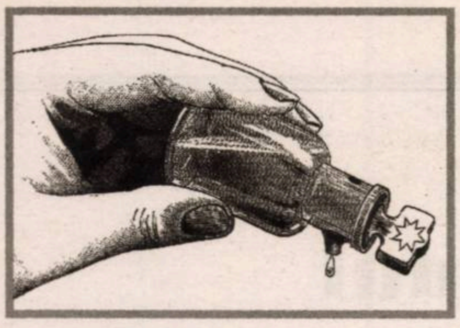

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Reziliență și reziliere

Termenul *reziliență* apare foarte des în discursul public din ultima vreme, avînd mari șanse să se răspîndească și mai mult datorită cuprinderii sale în titulaturile unor proiecte oficiale. Cuvîntul apare în documentele Uniunii Europene, de unde este preluat în politicile naționale și în articolele din presă: „Președinția Consiliului și Parlamentul European au ajuns la un acord provizoriu cu privire la Mecanismul de redresare și *reziliență*" (consilium.europa.eu); „Programul consultărilor interministeriale pentru actualizarea Programului Național de Redresare și *Reziliență*" (mfe.gov.ro); „Parlamentul European a aprobat Mecanismul de redresare și *reziliență,* conceput pentru a ajuta țările Uniunii să combată efectele pandemiei" (adevarul.ro); „am încercat să fundamentăm *reziliența* în ceea ce privește carnea de porc" (adevarul.ro) etc. Documentele europene au echivalat termenul englezesc *resilience,* în mod previzibil, cu *résilience* în franceză, *resilienza* în italiană, *resiliencia* în spaniolă, *resiliência* în portugheză etc. (europarl.europa.eu).

Înainte de a deveni un cuvînt-cheie al politicii economice internaționale, *reziliență* era folosit în română destul de rar, doar ca termen de specialitate. În DEX (încă din prima ediție, din 1975), cuvîntul a fost înregistrat cu sensul tehnic din domeniul rezistenței materialelor; în Internet apare mai ales cu utilizările din psihologie („Cum putem dezvolta *reziliența* copiilor", paginadepsihologie.ro), dar și din ecologie („*reziliența* la schimbările climatice", euractiv.ro). Indiferent de domeniul de aplicare, cuvîntul are un sens comun general, referindu-se la capacitatea de redresare (a unei persoane, a unui material, a unui sistem economic sau natural etc.) după un șoc, după o experiență traumatizantă și deformantă; desemnează deci capacitatea de rezistență și de revenire la starea de normalitate. În contextul actual, era de așteptat ca termenul „reparator" găsit de discursul politic să se răspîndească la fel de rapid ca terminologia pandemiei.

În DEX cuvîntul apare ca împrumutat din franceză. Termenul francez *résilience* este însă și el descris (în *Trésor de la langue française informatisé)* ca împrumut modern, din secolul al XX-lea, din engleză. Dincolo de posibila pătrundere în română și prin intermediar francez, cuvîntul este astăzi perceput, pe bună dreptate, ca un anglicism (adaptare a engl. *resilience),* pe care vorbitorii cunoscători de engleză îl raportează direct la forma și la sensurile din această limbă. La fel stau lucrurile și cu adjectivul *rezilient* (din engl. *resilient),* din aceeași familie lexicală. Dezavantajul formelor *reziliență* și *rezilient*, în română, este că ele nu se leagă în mod vizibil de alte cuvinte cu sens apropiat, care să le facă mai ușor de înțeles și de integrat în limbă. De fapt, situația este chiar mai neplăcută: *reziliență* poate fi asociat cu un termen juridic care ar putea deruta, deturnînd sensul pozitiv al „rezistenței" și al „redresării". Româna a împrumutat din franceză, în secolul al XIX-lea, verbul *a rezilia* (fr. *résilier),* termen juridic, cu sensul „a desface, a anula un contract, o convenție" (DEX), care și-a creat familia lexicală *reziliat, reziliere, reziliabil*.

Legătura dintre *reziliere* și *reziliență* nu este o simplă coincidență. Ambele cuvinte își au originea îndepărtată în aceeași formă din latină: verbul *resilire,* „a sări înapoi", derivat al lui *salire* – „a sări, a țîșni". Verbul latinesc *resilire* stă la baza verbului *résilier* din franceză și (direct sau prin franceza veche) a verbului *resile* din engleză. De la aceeași imagine (a mișcării bruște, a saltului înapoi) s-au dezvoltat, în cele două limbi, sensuri complet diferite. În franceză, încă din secolul al XVI-lea, dominantă a fost ideea de anulare a unei mișcări, pe cînd în engleză s-a dezvoltat mai ales ideea revenirii la starea inițială, deci a rezistenței prin elasticitate.

Interesant e că termenii discutați sînt legați etimologic de două cuvinte moștenite din latină *(a răsări și a sări),* a căror formă a fost supusă în timp transformărilor fonetice. Verbul *a răsări* provine dintr-o variantă neatestată, *resalire,* și este apropiat de sensul „a țîșni" al lui *salire,* moștenit în română ca *a sări*.

Probabil că nu sînt foarte mulți vorbitori derutați de asocierea între *a rezilia, reziliere, reziliabil* și *reziliență;* oricum, presiunea limbii engleze și cea a jargonului politicii internaționale au toate șansele să consolideze prezența termenului *reziliență* în română, cel puțin în terminologiile de specialitate și în jargonul politicii interne. Indignările față de noul termen la modă sînt deci lipsite de sens. Oricum, acesta nu pare sortit să intre în vocabularul cotidian.

■ ■ ■

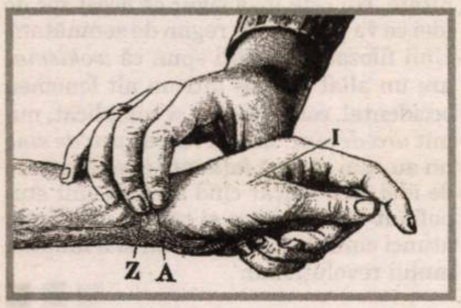

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum să ieși din matrice dacă nu știi că ești în matrice?

Mi s-a întîmplat zilele trecute ceva care mi-a schimbat perspectiva asupra propriului comportament. Nu este ca și cum nu știam deloc lucrurile respective, ci ca și cum brusc ai revelația că ceea ce știi chiar are exact semnificația pe care o știi și că trebuie să faci ceva în această privință.

Istoria e cam așa: prins cu altele, nu am intrat o vreme pe Messenger de pe telefon, nici pe Facebook. Văzusem că am notificări, dar le-am lăsat să aștepte pînă cînd am considerat că e timpul lor, cîndva mai spre seară. Printre altele, cineva îmi reproșa că nu răspund, deși sînt online. I-am spus că nu eram online. Avea dreptate însă: fiind logat în aplicație, eram online, chiar dacă nu o deschideam, deși eu știam că, nedeschizînd-o, se vede că sînt inactiv de *x* ore. Nu, eu apăream cu bulina verde, activ. Mi-a ridicat un semn de întrebare și am început să cercetez. Acum voiam cu tot dinadinsul să apar inactiv în perioada în care nu deschideam aplicația. Ei bine, deși nu o deschideam, nu deschideam nici Facebook-ul, nu apăream inactiv, ci activ. M-am iritat și am vrut să mă deconectez de la Messenger de pe telefon. Surpriză! Nu există această opțiune. De fapt, există, dar presupune să ștergi aplicația. Pas cu pas, constatam că, deși îmi dezactivez notificările, tot rămîn online, că deși mă deconectez de pe telefon, tot rămîn online, deși mă deconectez și de pe laptop, pe care de asemenea nu îl foloseam oricum în perioadele de stat departe de rețele, tot rămîn online. Cu intermitențe, dar din cînd în cînd apar. Sau apare că am fost activ de curînd. Am închis apoi adresa de e-mail care era conectată cu Facebook-ul, am dezinstalat niște aplicații pe care le bănuiam conectate cu el, inclusiv Instagramul. Cu chiu, cu vai, după ce am făcut o curățenie generală, inclusiv schimbări de parole, am reușit, în formula în care am ales să nu mai folosesc deloc telefonul pentru aceste aplicații, să intru doar de pe laptop, uneori, cît să verific ce mai e nou sau să postez eu dacă am ceva important de spus.

Mi-am dat seama însă, mai bine zis am conștientizat, cum mi se crease o adicție și cît de pervers își ramifica ea tentaculele, pentru a mă ține captiv. Cînd am stat mai mult de 24 de ore fără Facebook, am simțit o ușurare semnificativă, nu pentru că reușisem să controlez adicția, ci și pentru că deja constatasem cît e de inutilă, în aceeași măsură cu nocivitatea ei. Nu pierdusem de fapt nimic, decît ore întregi probabil de scrolat inutil, în gol.

Nu mai vezi răul
care crește în jurul aparentului bine.

În paralel, am început să mai și citesc una-alta despre, să văd niște documentare, să mă informez. Documentarul *Dilema socială* a fost semnificativ în ordinea clarificărilor la un cu totul alt nivel, unul planetar. Apelînd la oameni care lucraseră efectiv în dezvoltarea acestor platforme de *social media* (inclusiv la cel care inventase butonul de *like),* dar care la un moment dat au înțeles perversitatea cu care acestea se dezvoltă, producătorii reușesc să ofere o imagine de ansamblu asupra fenomenului adicției și manipulării prin aceste rețele. Repet, la nivel teoretic știam aceste lucruri, dar le ignoram. Facebook și Messenger? Instagram? Ce dacă au datele mele, la urma urmei? Ce dacă știu ce produse caut eu să cumpăr sau pe unde m-am plimbat? Ce dacă îmi livrează fluxuri de informație după un algoritm? Acum însă mi se lipiseră de scoarța cerebrală toate aceste evidențe și îmi dădeau fiori.

I put a spell on you, celebrul șlagăr din 1956, este una dintre temele documentarului despre care aminteam. *I put a spell on you / Because you're mine*... Articularea argumentației pe această melodie, atît de *touching,* este, firește, tot un produs media. Dar care susține cu acuratețe și ideile. Nu e despre dragoste, cum poate părea, ci despre dependență și manipulare. Reascultați și cîntecul, merită.

Toți intervievații din documentarul amintit subliniază scopurile inițiale pozitive pe care le aveau în vedere. Nici o adicție nu începe cu scopul declarat de a te face sclav. Îți propune ceva bun pentru tine. Nu e cazul să fac eu aici teoria adicției, însă mecanismul, pe scurt, e acesta. Apoi, nu mai vezi răul care crește în jurul aparentului bine. Trăiești sub semnul a două caracteristici ale ei: te ține dependent într-o ficțiune, o buclă mincinoasă, și te împiedică să te bucuri de realitatea concretă, care e fix lîngă tine.

Dar mai pervers decît adicția în sine e mecanismul uriaș care se dezvoltă apoi manipulatoriu. Concluzia documentarului nu este că rețelele *social media* sînt un rău în sine. Ci că au capacitatea de a scoate la iveală răul din lume, polarizînd societatea, printr-un uriaș și pervers mecanism de condiționare, în cadrul căruia nici un individ în sine nu mai contează. Contează doar mașinăria, care trebuie să își dezvolte la nesfîrșit puterea de influență și de control.

Ce vreau să spun? Nu poți ieși din matrice dacă nu știi că ești în matrice. Oricum, la un moment dat, e greu să ieși și dacă știi. Dar fără să știi e imposibil. Ești captiv într-o iluzie care te subjugă. Te anulează, de fapt, ca voință și individualitate. E valabil în cazul oricărei adicții, dar, în speța de față, experiența pe care am relatat-o mai sus m-a convins, încă o dată, că e nevoie să avem în școli un mecanism de educație prin care să încercăm măcar să limităm aceste efecte nocive. Singurul mecanism de această natură, cel puțin singurul pe care îl văd eu acum, este educația media. Care, îndrăznesc să spun, devine mai importantă existențial decît multe alte discipline. O educație media consistentă, serioasă și empatică, atentă la factorul uman și la sănătatea socială. De aceea, mă bucur că în curînd va demara proiectul pe care Centrul pentru Jurnalism Independent îl derulează în parteneriat cu Ministerul Educației și Cercetării, în urma căruia profesori de limba și literatura română din cîteva zeci de școli-pilot din țară vor fi pregătiți pentru a infuza curriculum-ul de specialitate cu elemente de educație media. E un prim pas.

Pînă la al doilea, să ne dorim să stăm cît mai departe de orice fel de adicții care ne îndepărtează de realitate sau care ne-o prezintă deformat!

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

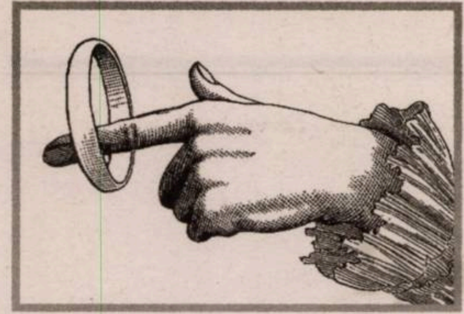

Selma IUSUF

legende **urbane**

Teritoriul nu e harta

Ba mi se pare că e mai degrabă invers, cel puțin așa a teoretizat-o prima oară Alfred Korzybski. Adicătelea omul a descoperit adevărul profund că harta – o abstractizare – nu e același lucru cu realitatea, bucata de teritoriu pe care o înfățișează. Precum cuvîntul nu e ceea ce indică. Cuvîntul *inimă* nu e inima, mai pe înțeleselea.

M-am gîndit la toate astea pentru că ceva din cotidian s-a bulversat iremediabil în perioada asta. În casele noastre, harta a devenit teritoriul. Abstracțiunea cu realul sînt tanda pe manda și au devenit una. Magritte cu reprezentarea pipei care nu e o pipă m-a făcut să rîd zilele trecute și să vorbesc iar singură: Ba da, domnule, de azi e o pipă! Lewis Carroll, care-și imagina într-una din cărți o hartă la scara reală a teritoriului, avea dreptate. Izolarea îndelungată a făcut din garsonierele sau apartamentele noastre mici ori temnițe mizerabile, ori niște ținuturi de uriași care merită a fi explorate. Pas cu pas. Centimetru cu centimetru. Sînt miliarde de lumi acolo. Harta și teritoriul.

Rămîi cu orele în fața bibliotecii. Te apuci să răsfoiești ce credeai că ai citit deja ca să descoperi că din cartea aia a rămas mai degrabă o impresie, un mănunchi de personaje estompate într-un șir de alte personaje. Mia și ceva de pagini a lui David Foster Wallace cu *Infinite Jest*-ul lui pe care nici acum n-ai dovedit-o îți arată burtoiul alb și pare că și-a făcut loc cu coatele în raft în ciuda unor amărîte mai subțirele strivite de-a dreapta și de-a stînga lui. Dintre pagini cad poze vechi; te uiți la imaginea ta de acum mulți ani ca la extratereștri, abia acolo e o abstracțiune. Cad flori presate, cotoare de bilete de la muzeu, o rețetă de brioșe și o cartelă de metrou. Îți cade în cap un morman de viață ofilită. Deschizi iar o carte și vezi acolo una dintre cele mai bune fraze scrise din literatura recentă (în traducere aproximativă): „Vizitele lui nu se terminau, se estompau în timp“. E Ian McEwan.

Așa cum stai cu orele în fața cărților, teritoriul necunoscut al spațiului de pe dulap îți cere un echipament special și un curaj nemaiîntîlnit. O scară, o cîrpă de praf și o cască tare în caz că ceva instabil ți se va prăvăli în creștet. Acolo minezi iar o bună parte din istoria personală și a familiei extinse. Din hîrtii aproape dezintegrate citești declarația la notar a doi tătari din Constanța care spun cu mîna pe inimă că un străbunic de-ai tăi e cine spune că e, că a fost supus al Imperiului Otoman și mai apoi integrat în Regat. Ce-o fi pățit omul ăsta care și-a rătăcit cumva identitatea, care păstrase teritoriul, dar pierduse harta? Le pun cap la cap și cercetez, mi-am promis, așa cum am promis atîtea altele și altele uitate fără părere de rău. Dau și de pașaportul din anii ’20-’30 al unei modiste din București intrate în familia noastră prin multiple alianțe. Frumoasa Jeni, care a lucrat la „Trei miei de aur și voaleta“, are bucle scurte, blonde, vălurite îngrijit cu fierul încins, gura mică-inimioară desenată cu un ruj aprins și o blană la gît. Jeni s-a călătorit ce n-a văzut pămîntul. Mă uit la vizele ștampilate mare și-mi imaginez ce o fi căutat la Trieste. În aceeași cutie, niște ani mai departe, cartea de muncă a lui Jeni ca asistentă la spital. Părul e albit, glamoarea dispărută.

Și tot așa, o iei pas cu pas spre jungla debaralei unde atîrnă liane de cabluri și tenișii care n-au mai văzut asfaltul de vara trecută. Îți zdrobești degetele de la picioare în aspiratorul-elefant, calci în iazul secat al unei găleți cu mop, e o lume întreagă acolo, destul de complicată dacă vrei să-ți bați capul. Și, ohoo, cît mai ai de străbătut și oaza bucătăriei, și farfuriile desperecheate, și ciorbele care cad în România în capetele copiilor, și mica terasă pe care tot ce era verde e acum mort-mort.

Și dacă scoți capul pe geam, teritoriul e tot acolo, dar harta aia n-o mai ai. Refaci în cap traseele de afară, magazin-acasă-slujbă, și pui acolo marcaje mentale ca să nu uiți: urmele tale de pași pîlpîie încă într-un verde fosforescent ca și cum ai fi călcat pe Marte (așa îmi imaginez eu că ar fi dacă pășești pe Marte). Teritoriul există, nu mai e nevoie de abstracțiune. Și nici de cuvinte.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Apar fotbaliști tot mai lăudați, Dennis Man, Radu Drăgușin, Octavian Popescu, Gabriel Simion... Cu ei se poate face primăvară în fotbal?

Întîi trebuie să se facă iarnă. O iarnă a rațiunii. Niște nume înșiruite nu fac nimic, nici primăvară, nici vară, nici cald, nici rece. Fotbalul de aici e în starea planetei la începuturile ei, noroi, negreală, fulgere, apă în suspensie, o nebunie. Oameni se ridică și dispar luați pe sus de elemente incontrolabile ale atmosferei în care trăiesc. Pentru ca fotbalul să iasă din această roată a nenorocului în care se dă peste cap de mai multe decenii trebuie să existe un plan, un scop. Ce vrem noi, dom’le? Vrem ceva sau e totul brambura? Pentru că și în Irak sau Afganistan se nasc, probabil, supertalente în tot felul de discipline, dar imensa majoritate n-au nici o șansă să depășească o viață tristă. Unii ar zice că e nevoie de reguli. Ei, aș! Reguli avem. Regula jucătorilor sub 21 de ani, doi obligatoriu pentru fiecare echipă de liga întîi în primul 11. Dar pentru că doar unul trebuie să rămînă pe teren tot meciul, celălalt e schimbat la primul aut. O rușine, o batjocură. Nu, e nevoie ca toți să se pună de acord, ceea ce e la fel de probabil ca o rachetă românească să ajungă pe Marte. Pentru că sîntem de pe planete diferite. Fiecare cu a mămițichii lui. Chiar și fotbaliștii care sînt atît de buni încît n-au nevoie de nici o regulă pentru a se impune ies de aici vraiște, perfect nepregătiți pentru un fotbal aspru și concurențial cum este cel din Vest. Cultura de la noi e atît de diferită de cea de acolo încît mai bine i-ar lăsa singuri iarna prin Siberia, s-ar descurca mai bine. Probabil că alte nații au un fel aparte de a-și pregăti copiii, poate există o rețea de *know-how,* niște valori, niște informații care se transmit de la unii altții. Ai noștri par a fi trimiși singuri în calea lupilor. Neadaptați, sînt marginalizați, cad în depresii nerecunoscute ca atare și se îndreaptă cuminți spre ratare. E un tablou negru? Păi, singur n-o să se coloreze. Dar poate că va fi bine. Poate că tot ce am scris pînă aici e greșit. Poate că o să închidem ochii și cînd îi vom deschide lumea va fi altfel. Hai cu Doamne ajută!

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cîntarea Terrei. De pe micul ecran, pe marea scenă a lumii

Ideea de *talent-show* apare pe la sfîrșitul anilor ’40. Evident, în Statele Unite ale Americii. Prin anii ’50, genul ăsta de spectacol de televiziune începe să cîștige teren. Deja răsar cîteva vedete importante, care fac istorie la Hollywood. În următorii douăzeci de ani povestea crește, prinzînd rădăcini serioase și-n Australia și Marea Britanie. Iar pe la sfîrșitul anilor ’80, decolează spre stratosfera ideii de succes, în care zburăm entuziast și-n zilele noastre. Ideea e simplă. Lărgirea bazei de selecție. Imensa mașină a mecanismului de distracție, a spectacolului de divertisment, are nevoie de mult combustibil. De fețe noi. (Nu întîmplător, unul dintre spectacolele din perioada de pionierat a *talent-show*-ului se chema chiar așa. *New Faces. Fețe noi.*)

Te plictisești să vezi la nesfîrșit aceleași figuri. E nevoie de dinamică și de diversitate, de povești de succes și de o galerie cît mai mare de personaje cu care publicul să se poată identifica. Să adormi liniștit că favorita sau favoritul tău au trecut de o etapă grea. Apoi să adormi de-a dreptul fericit că au cîștigat. Sau, dimpotrivă, să te perpelești nopți în șir că cel pe care l-ai susținut și l-ai votat a fost, în cele din urmă, „nedreptățit“. E un mecanism care s-a mutat în mai toate felurile în care vedem lumea. Important e să ne alegem un favorit și, undeva în adîncul nostru, să ne identificăm cu el. Să fim spectatori fideli ai acestor puneri în scenă și să trăim prin reprezentanți niște bucurii, niște stări la care nu putem ajunge altfel. Să simțim că, odată cu învingătorii, am ajuns și noi acolo unde, mai mult sau mai puțin în secret, ne-am visat. Amestecăm aici de toate. Judecata de valoare artistică, ideile de dreptate și justiție, obiectivitatea și subiectivitatea, categoriile estetice, emoțiile care ne pun în mișcare trăiri și manifestări intense, e un cuptor gigantic în care „punem pe foc“ tot ce ne cade-n mînă. Ca să simțim că... trăim. În fața telefonului, a tabletei, a computerului sau a televizorului. Iar de-aici încolo începe cursa înarmărilor cu dispozitive tehnice care arată spectacolul, adică „viața“, cît mai performant, cît mai „real“. O știm cu toții, pe proprie piele, fie că ne urmărim favoriții în *talent-show*-uri, fie că devorăm zile-n șir seriale și filme. Ne trebuie echipament de calitate, pentru a trece dincolo de ecrane. Pentru a păși în „viață“.

Cînd a-nceput pionieratul *talent show*-urilor în lumea capitalistă, mișcarea artistică de amatori prinsese deja contur, în forme specifice, prin paradisul clasei muncitoare din Uniunea Sovietică. În anii care au urmat după război, popoarele „eliberate“ și aliniate în marș eroic spre idealul comunist au început și ele propriile explorări în pepinierele de talente artistice ale fiecăruia. Aici, noi am luat startul prin 1976. Marele nostru *talent-show* s-a chemat „Cîntarea României“. Un grandios „festival al educației și culturii socialiste. O amplă manifestare educativă, politico-ideologică, cultural artistică de creație și interpretare, menită să îmbogățească și să diversifice viața spirituală a țării, să sporească aportul geniului creator al poporului român la patrimoniul cultural național și universal“. Putea fi urmărit, în etapele lui finale, în *galele laureaților*, la televizor. Sloganul acestui program cultural dedicat întregului popor era o metaforă cuprinzătoare, care trebuia să spună totul despre amploarea (absolut reală) a fenomenului: *„De pe marea scenă a țării, pe micul ecran“*. Această mișcare culturală imensă, a ceea ce numeam „artiștii amatori“, e încă departe de a fi fost explorată teoretic în adîncurile sale. Cert e că ea cuprindea întreaga suflare românească de la acea oră și că în anumite locuri, după cum era absolut firesc, a produs și *vedete* în toată regula, personalități care au lăsat urme adînci în istoria artelor de la noi.

În forme foarte diferite, *talent-show*-ul – care, iată, a ajuns spre venerabila vîrstă de 70 de ani – a cuprins întreaga planetă. S-a așezat în felul nostru de a fi, de a vedea lumea, de a percepe noțiunea de valoare. Ideile de „cultură de masă“ și *„pop culture“* care sînt și nu sînt „aceeași mîncare de pește“ s-au contopit într-un fel și au confiscat toată suflarea. Acum, odată cu rețeaua socială, fenomenul universal a inversat sloganul din național-comunismul românesc. La ora asta, direcția de proiecție e dinspre „micul ecran“ al terminalului inteligent de care dispunem spre *marea scenă a lumii.* Există și acum anumite rigori ideologice (care păreau specifice doar lumii comuniste) care s-au extins la scară planetară. Așa cum există tehnici, strategii, artificii estetice (care păreau specifice lumii capitaliste) devenite locuri absolut comune, indiferent de spațiul geografic și cultural în care se manifestă. Globalizarea a făcut ceva absolut firesc. A luat de la toată lumea, dar a și distribuit peste tot. Nu în mod egal, însă într-unul evident.

Pentru artiștii profesioniști a început, de ani buni, o cursă contracronometru. Cum să te adaptezi noului mers al lucrurilor? Cum să faci față schimbărilor fundamentale, asaltului asupra noțiunii de autoritate într-un anumit domeniu, cum să păstrezi esența unor procese de devenire personală și profesională care par acum niște glume prăfuite? Și, cine mai știe, așa or fi fiind. Niște glume vechi, pe care s-a așezat praful. Unii spun că orice formă de cultură de masă ucide însăși ideea de cultură. Poate că se înșală. Poate că nu. Asta nu înseamnă că vor să condamne lumea la ignoranță, în favoarea supraviețuirii unor inițiați. Nu despre asta e vorba. Ci despre cît de bizar e să vezi, în plină desfășurare, un fenomen de dimensiuni planetare, pe care-l poți concentra într-o metaforă simplă: e ca și cum toți pianiștii din lume s-ar repezi disperați să mai prindă, pe ultima sută de metri, un acordeon cu sclipici.

■ ■ ■

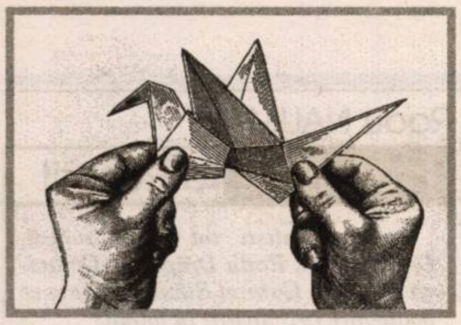

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Tigaia cu chiloți

Stau la coadă la *rîndul unic* de la un supermarket, ascultînd vocea înregistrată care dirijează cumpărătorii spre casele libere. În fața mea apare dintr-odată un tip fistichiu. Pe cap are o șapcă de tip „Dezbrăcatu'", poartă un sacou roșu, gros, de lînă, pantaloni de stofă în carouri și niște bocanci cu steagul Angliei imprimat pe bot. Are o ezitare și eu am o ezitare. Nu pare să observe privirea mea insistentă, se uită-n zare. Eu îl fixez pentru că am senzația că tocmai mi s-a băgat în față, la rîndul cel unic. Totuși, nu sînt chiar absolut sigur dacă nu cumva stătea pe acolo mai dinainte și nu l-am observat. Acest infim procent de incertitudine din mintea mea mă face să mă abțin să-i atrag atenția. Deși mă grăbesc, urăsc să mă comport ca un moralist din acela isteric sau paranoic, prefer să mai aștept cîteva momente, mai ales că individul nu are în mînă decît o singură tigaie mare, pe care vrea s-o plătească.

Ajunge la casă și, după cîteva secunde, vocea automată mă îndrumă și pe mine... la aceeași casă. Realizez că nu sînt decît vreo două sau trei deschise. Mă așez la capătul benzii, păstrez distanța, cum ar veni. Casierița, rotunjoară și jovială, vorbește deja cu fistichiul, ca și cînd l-ar cunoaște. O fi vreun nepot de-al ei sau fiul vecinei de bloc, îmi zic. Poate de aceea a și avut tupeul să intre în față.

„Am ascuns tigaia asta acum o săptămînă, să nu mi-o ia cineva", îi spune individul femeii.

„Păi, unde ai putut s-o ascunzi?"

„Aaa... tot acolo, pe raft, în spatele celorlalte. Era ultima și asta e tigaie de tigaie, nu-mi permiteam s-o pierd. Dar săptămîna trecută n-aveam bani."

Cîte perechi pot să încapă într-o tigaie?

Auzindu-l cum vorbește și uitîndu-mă bine la cum se prezintă și cum se mișcă, deja nu mai am nici o îndoială că, de fapt, a intrat în față. Lucrurile totuși trenează acolo, la casă, mai mult decît e normal. Un alt amănunt pe care nu l-am observat de la început: tigaia omului e plină ochi cu niște produse. Și e una destul de mare și adîncă, aproape un wok. Casiera tot încearcă să scaneze eticheta unei perechi de chiloți bărbătești pe care a pescuit-o din tigaie. În cele din urmă reușește, o dă deoparte și scoate o altă pereche de chiloți. Scanează și acea etichetă. Apoi scoate o a treia pereche, tot boxeri.

„Toate costă trei lei, o anunță fistichiul, care joacă nonșalant de pe un picior pe altul, schimbînd adică steagul Angliei de pe botul unui bocanc cu steagul Angliei de pe botul celuilalt bocanc.

„Da, dar sînt obligată să le verific pe toate, chiar dacă te cred și știu că e așa. Nu pot altfel, mă controlează ăștia cu camerele."

Trei lei o pereche? Îmi spun că omul ăsta a descoperit comoara cu chiloți din supermarket. Curios e și că fiecare pereche e altfel. Diferite și foarte colorate, ca și hainele lui. Problema e că nu se mai termină. Cîte perechi pot să încapă într-o tigaie? Par a fi de-a dreptul zeci. Incredibil! Le-o fi presat cumva idiotul? Și eu pierd vremea după el. De ce l-am lăsat înainte? Chiar că tigaia nu pare să aibă fund. Cînd cred că e ultima pereche, constat că de dedesubt mai apare una, și încă una. Mă aștept să se ivească și niște chiloți în culorile Angliei. Casiera se chinuie să netezească meticulos fiecare etichetă înainte de a o scana. La un moment dat îl întreabă: „Și pe ăștia i-ai ascuns pe acolo?".

„Ce? Chiloții? Doamne ferește! Ăștia erau la vedere. Sînt la ofertă. Sînt fericit că i-am găsit. Am rezolvat o problemă."

Aiurea, bombăn eu în gînd, probabil că ești cel mai mare traficant de chiloți din sud-estul Europei.

În sfîrșit, apare fundul tigăii. Aleluia!

Casiera o cîntărește în mînă, așa goală, ca pe o rachetă de tenis, o întoarce pe partea cealaltă, o studiază.

„Tigaie de tigaie, zici?"

„Mîhî! Costă 50 de lei."

„Păi, chiloții au făcut mai mult."

„Da, dar au fost mai mulți."

În sfîrșit, ia bonul și se îndepărtează mergînd legănat, ținîndu-și tigaia înainte, ca pe un mare trofeu.

Ajung în fața casierei și nu mă mai abțin: „A ascuns el tigaia, dar pe urmă s-a băgat și în față la coadă, n-a mai avut răbdare".

Femeia izbucnește în rîs și exclamă cu dezinvoltură: „Păi, n-ați văzut că era nebun?".

ready made

Fluidul Universal

„Cel mai nou esenț pentru alinarea durerilor și frecarea corpului e *Fluidul Universal* (esenț din flori mirositoare). Se folosește la junghiuri, reomatiism, la dureri de oase, de dinți și de cap, acest esenț e recomandat de toți medicii, reînoește și întărește atât mușchii, cât și nervile obosite."

Tribuna, Anul X, Nr. 50, Arad,
Duminecă 12/25 Martie 1906

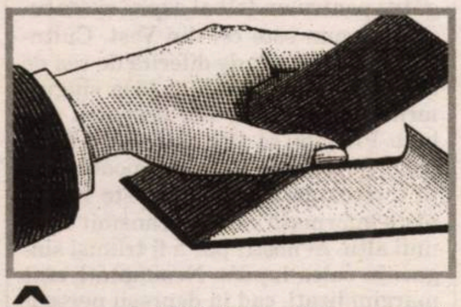

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Justitia est fundamentum regnorum

În anul 1998, Petre Balaș, judecător de carieră din Arad, detașat în funcția de secretar general al Ministerului Justiției, a propus alegerea unei devize, ca atribut identitar al instituției (ministerul și instanțele judecătorești au beneficiat în acea perioadă de spiritul gospodăresc al lui Petre Balaș, iar astăzi, cînd el nu mai este printre noi, îmi amintesc cu recunoștință de devotamentul său instituțional fără fisură și de eficiența sa administrativă fără sincope). Nimic nu mi s-a părut mai potrivit decît adagiul *justitia est fundamentum regnorum*. Deși își are originile în scrierile unor autori latini – Cicero, Salustiu și Virgiliu –, adagiul a fost formulat mult mai tîrziu. Împăratul austriac Francisc I l-a ales ca deviză proprie, ceea ce poate să pară paradoxal, dar nu a fost singurul autocrat cu pretenția de a înfățișa un sistem de guvernare întemeiat pe dreptate. De altfel, termenul german *Staatsrecht* își are originea în timpul domniei regelui prusac Frederic cel Mare. A mai trecut însă ceva timp pînă cînd conceptul de *stat de drept* a fost asociat indisolubil cu sistemul democrației constituționale. Adagiul era și este potrivit ca deviză a Ministerului Justiției, întrucît conține și un principiu de construcție instituțională, la fel de necesar atunci, ca și acum.

Justiția este fundamentul statelor în două sensuri esențiale. Mai întîi, însuși sistemul de guvernare și dreptul obiectiv, înțeles ca ansamblul normelor juridice, trebuie să se întemeieze pe ideea de dreptate și pe spiritul de echitate, ținînd seama de straturile semantice succesive și de criteriile rafinate și cristalizate în istoria gîndirii politice, de la Aristotel pînă la autorii contemporani. În acest sens general, termenul de *justiție* este sinonim cu acela de *dreptate*. Într-un sens special, justiția este, cum se știe, o putere a statului, cu organizare și funcții proprii, stabilite în Constituție. Sensul special nu se detașează de cel general, ci este impregnat de acesta. Puterea judecătorească și, într-o accepție mai largă, autoritatea judecătorească (în care este inclus și Ministerul Public), pentru a putea înfăptui dreptatea, trebuie să fie ele însele alcătuite pe temeiul acestei valori. Sub aspect intrinsec, instanțele judecătorești și parchetele nu ar putea funcționa eficient dacă magistrații și cei din structurile auxiliare ar avea sentimentul că sînt nedreptățiți unii față de alții, sub aspectul salarizării, al volumului de muncă sau al promovării. Sub aspect extrinsec, relația dintre sistemul justiției și societate ar putea genera sentimente de nedreptate, din perspective diferite: magistrații s-ar putea considera nedreptățiți în raport cu statutul celorlalte puteri ale statului (acest sentiment a fost foarte intens în perioada 1990-1996); demnitarii și parlamentarii ar putea aprecia că sînt defavorizați în raport cu magistrații; mai grav, cetățenii ar putea avea un sentiment de nedreptate și chiar de revoltă față de demnitari, parlamentari și magistrați.

Prea multă patimă și prea puțină rațiune însoțesc trei teme aflate astăzi pe prima pagină a agendei publice, teme aflate, într-un fel sau altul, sub semnul sentimentelor de nedreptate, intrinsecă sau extrinsecă, născute în legătură cu sistemul de justiție: pensiile de serviciu (impropriu denumite *speciale,* în cazul magistraților), desființarea Secției de Investigare a Infracțiunilor din Justiție (SIIJ), care funcționează în cadrul Ministerului Public, și amînarea *sine die* a concursului de admitere la Institutul Național al Magistraturii. Fără a diminua importanța primelor două teme, despre care poate voi scrie în viitor, totuși cea mai gravă problemă este imposibilitatea de organizare a concursului de admitere la INM în anul 2020 și riscul de a prelungi criza și în acest an. Cauza problemei este dublă: la începutul anului trecut, Curtea Constituțională a invalidat norma legală care delega CSM atribuția de a adopta regulile de organizare a concursului de admitere la INM, iar Parlamentul nu a respectat termenul de 45 de zile în care avea obligația să legifereze în acest domeniu. Cînd, în sfîrșit, legea a fost votată, intrarea ei în vigoare a fost amînată ca urmare a unei noi sesizări de neconstituționalitate.

Sentimentul de nedreptate generat de această situație are multiple nuanțe. Ineficiența Parlamentului a generat o criză de personal în sistemul instanțelor judecătorești și în sistemul Ministerului Public: există deja 550 de posturi de magistrat vacante, iar numărul va crește pînă la 1.000 dacă nu se va putea organiza nici în acest an concursul de admitere. Consecința este creșterea volumului de muncă pentru fiecare magistrat și a duratei de soluționare a dosarelor; cum se știe, amînarea dreptății echivalează de multe ori cu negarea dreptății, ceea ce nemulțumește, din perspective diferite, atît pe magistrați, cît și pe justițiabili. Discursul unor parlamentari lasă să se întrevadă o strategie periculoasă de diminuare a rolului INM în procesul de selecție și de formare profesională a magistraților, sub pretextul că o asemenea profesie presupune experiență de viață și practică îndelungată. Argumentul nu ține seama de realitatea specifică sistemului de drept continental care a generat și a consolidat soluția magistraților de carieră (judecătorii și procurorii sînt selecționați la scurt timp după terminarea studiilor juridice și formați în institute speciale), spre deosebire de sistemul anglo-saxon (în care magistrații sînt selecționați dintre juriștii care au experiență îndelungată în alte profesii). Soluția din sistemul continental nu este cea mai bună, dar nici o țară din acest sistem nu s-a aventurat să o schimbe. Ceea ce se dorește, de fapt, este abandonarea criteriilor de competență și de integritate, fără de care nu ar putea exista nici independența puterii judecătorești, nici autonomia Ministerului Public. Ne-am întoarce la situația existentă în perioada 1990-1996, cînd sentimentul de nedreptate era generalizat la nivelul întregii societăți. Or, fără dreptate, statele se clatină și se prăbușesc.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

dosarDILEMA VECHE

Coordonatoare: Anda DOCEA

Mai avem răbdare?

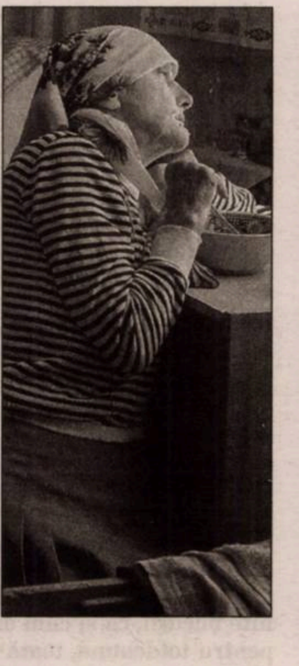

Texte și opinii de:

- Cristian DELCEA (redactor-șef și co-fondator *Recorder)*

„Timpul, sau dacă vreți putem să-i spunem și răbdare, e combustibilul cel mai important al *Recorder*-ului“ – interviu

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„A avea răbdare, a fi sau a nu fi răbdător“

- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor, editor și critic literar)

„Portocală în lumina lumînării“

- Gabriel CĂRTĂRESCU (elev la Liceul German „Hermann Oberth“, Voluntari)

„Condamnați la răbdare“

- Ioana MOLDOVAN (fotojurnalist)

„Ca fotograf, am învățat să aștept“

- Alina PAVELESCU (arhivistă și scriitoare)

„Timpul are întotdeauna răbdare“

- Oana DELEANU (șef de lucrări la UMF „Carol Davila“, medic primar pneumolog cu competență în somnologie)

„Ultimul an m-a pus față în față cu toate temerile mele profesionale“ – interviu

argument

Timpul, cea mai rîvnită bezea

DILEMA VECHE
Mai avem răbdare?

În anii ’70, cercetătorii de la Universitatea Stanford au încercat să testeze răbdarea unor copii de 4 ani printr-un experiment cunoscut drept *The Marshmallow Test / Testul bezelei*. Copiii puteau alege să primească prăjitura pe loc sau, dacă ar fi așteptat un sfert de oră, fără prezența adulților în cameră, să obțină două bezele. Studiile ulterioare experimentului au indicat că cei care au amînat momentul recompensei, mai ales cei care nu s-au gîndit la ea deloc, au avut în școală rezultate mai bune, s-au integrat mai ușor în societate și au devenit adulți cu un standard de viață ridicat, rezistenți la frustrare și cu mai mult autocontrol.

De la *Testul bezelei* s-a scurs o jumătate de veac, iar dorința de a obține un beneficiu pe loc, așa-numita *instant gratification*, a devenit o constantă în felul în care sînt caracterizați „milenialii“, adică generațiile născute în anii ’80 și în prima jumătate a anilor ’90. Pentru ei, progresul tehnologic a adus comunicarea și distracția la o apăsare de buton distanță.

Dosarul de față încearcă să afle dacă răbdarea mai este o virtute sau a devenit o atitudine, o tactică. Dacă opusul ei este impulsivitatea sau o spontaneitate care, uneori, ne poate duce mai aproape de ceea ce ne dorim. Cum ne-ar putea ajuta codul artelor marțiale, în care răbdarea este o formă de concentrare a forței, o pregătire plină de receptivitate pentru ce va urma, în a dobîndi o mai bună negociere cu sinele. Cum am ajuns de la amînarea recompensei la butonul de Netflix care îți permite să vezi un minut dintr-un film în 40 de secunde. Dacă pot fi create documentare valoroase cînd combustibilul este timpul și cum ar putea lupta presa cu nerăbdarea generală a publicului. Cît de importantă este așteptarea plină de neliniște pentru un fotojurnalist și modul în care, în momentele-cheie ale istoriei, lipsa de răbdare a schimbat o lume. Cum, pe lîngă răbdare, un medic bun are nevoie de perseverență și, mai ales, de empatie. Ne-am amintit de răbdarea rămasă captivă în anii copilăriei, cei în care se trăiește numai la timpul prezent, și am aflat cum adolescenții, condamnați la răbdare de pandemie, au găsit resursele de a se adapta.

Testul bezelei a fost reluat, recent, într-o formă ușor modificată. Copiilor li s-a promis recompensa, adică două prăjituri, numai dacă vor avea suficientă răbdare să aștepte atît ei, cît și un tovarăș de joacă pe care îl cunoscuseră acolo. Cei pentru care răbdarea a fost un sport de echipă se pare că s-au descurcat mult mai bine în atingerea scopului, adică mai multe dulciuri, decît cei care nu au cooperat. Motivația copiilor a crescut cînd între ei și cei din jur s-au creat conexiuni.

În documentarul *Pretend It’s a City / Să zicem că e un oraș,* realizat de Martin Scorsese, scriitoarea Fran Lebowitz, care nu folosește Internetul sau rețelele sociale – nu pentru că nu ar ști ce sînt, ci tocmai pentru că știe, după cum declară –, e de părere că poți înțelege cu adevărat doar oamenii născuți în același deceniu cu tine. Că cei care au crescut căutînd orice pe Google trăiesc într-o altă lume, a lor, în care au avut mereu acces la tot felul de aparate și nu a mai fost nevoie să-și adune cărți, viniluri și alte obiecte, în colecții uriașe. Părinții noștri, la rîndul lor, au crescut fără televizor. Așa că, poate, noțiunea de *instant gratification* a existat mereu, doar și-a schimbat înțelesul, de la o generație la alta. E posibil ca tocmai noi, cei născuți înaintea „milenialilor“, să fim cei care devenim nerăbdători mai ușor. Simțim că nu mai avem destul timp. (**Anda Docea**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
Mai avem răbdare?

Lucia TERZEA-OFRIM

A avea răbdare, a fi sau a nu fi răbdător

Oricine observă o felină îndelung pîndind o pradă, nemișcată, i-ar putea admira răbdarea cu care așteaptă momentul potrivit pentru a ataca fulgerător. O pisică nu se năpustește imediat ce zărește cîteva vrăbii scăldîndu-se în praf. Se strecoară tiptil în apropiere, privește intens, calculează, anticipează și abia apoi se aruncă asupra țintei alese. În cazul oamenilor, lucrurile se pot petrece la fel. Răbdarea strategică nu e doar un factor de creștere a șanselor de reușită a vînătorii, ci, nu de puține ori, devine parte din tactica diverselor înfruntări. De la ciorovăieli mărunte pînă la mari confruntări armate, răbdarea a făcut mereu parte din arsenalul învingătorilor. În codul artelor marțiale se precizează faptul că răbdarea nu trebuie confundată cu pasivitatea, fiind o formă de concentrare a forței, de încordare a puterilor, o alertă pregătitoare a următoarei faze, marcată de o maximă receptivitate față de cel mai mic semn dat de adversar.

Răbdarea nu este însă indispensabilă doar în situații de conflict. Utilitatea ei în viața cotidiană este pusă în evidență tocmai de consecințele nefaste pe care le atrage nerăbdarea. Confucius ilustrează această idee prin pilda țăranului neliniștit de faptul că holdele sale de grîu nu creșteau de la o zi la alta, văzînd cu ochii: „El s-a dus să le smulgă pe jumătate, să le tragă în sus, ca să le facă să crească mai repede. Seara a revenit năuc de pe ogorul său și le-a spus celor din familia sa: «Azi sînt foarte obosit, am ajutat firele de grîu să crească!». Fiii săi au alergat să vadă isprava, dar toate firele de grîu se uscaseră“.

Înțelepciunea orientală valorizează răbdarea, în calitatea ei de condiție a succesului oricărei acțiuni ce presupune efort de durată, complexitate, migală. „Cu timp și răbdare, frunzele de dud ajung să fie o splendidă eșarfă de mătase“ este o expresie prin care se aduce un elogiu așteptării calme. Așadar, cînd vorbim despre răbdare, un accent important cade pe așteptare, pe durată, deci pe felul în care este experimentat subiectiv timpul. Răbdarea nu se confundă cu așteptarea, nu se reduce la așteptare. Poți foarte bine să aștepți cu nerăbdare, cu neliniște, cu anxietate sau chiar cu groază. Indiferent dacă evenimentul care urmează să se producă e dorit sau înspăimîntător, oamenii își dezvăluie natura după felul în care traversează acest interval de așteptare. În orice situație, ideal ar fi să aștepți cu calm.

Calmul este semnul exterior al răbdării, dar calmul ce definește răbdarea nu este nici placiditate ori indiferență, nici docilitate, conformism sau supunere oarbă. Dincolo de suprafața ei liniștită, modestă, răbdarea conține o tensiune latentă, o conștiință vie, un palpit al emoției stăpînite, un acut sentiment al prezentului, dar și o înțelegere a contextului mai larg. Răbdarea este rezultanta unei negocieri creatoare între posibilele impulsuri contradictorii, tot efortul fiind subordonat unei generoase, pline de căldură încercări de armonizare cu situația dată și, de ce nu, chiar cu bunul mers al lumii.

Răbdării i s-a atribuit rolul de rădăcină a tuturor virtuților, dar ea este în primul rînd o atitudine. Este amprenta umană (aș zice omenoasă) pe care o poate avea orice activitate care presupune racordul între interlocutori. Oricît de ciudat ar părea, tocmai răbdarea este antidotul rutinei, al activităților executate mecanic. Cîteva exemple. Un profesor adevărat explică totul cu răbdare, cu interes față de cele spuse, ca și cum ar preda pentru prima oară acele cunoștințe, astfel încît fiecare curs devine o experiență irepetabilă, unică. La rîndul său, studentul numai dacă ascultă cu răbdare poate urmări pînă la capăt o demonstrație, a cărei importanță o va sesiza doar la sfîrșitul cursului. În acest fel, în pregătirea examenului va fi în stare să facă toate conexiunile, nu se va baza doar pe memorie. Un medic, prin consultarea cu răbdare a tuturor pacienților, le va descoperi nu doar boala, ci și individualitatea, astfel încît nu va aplica automat o schemă rigidă de tratament, un șablon neadaptat particularităților fiecărui caz în parte.

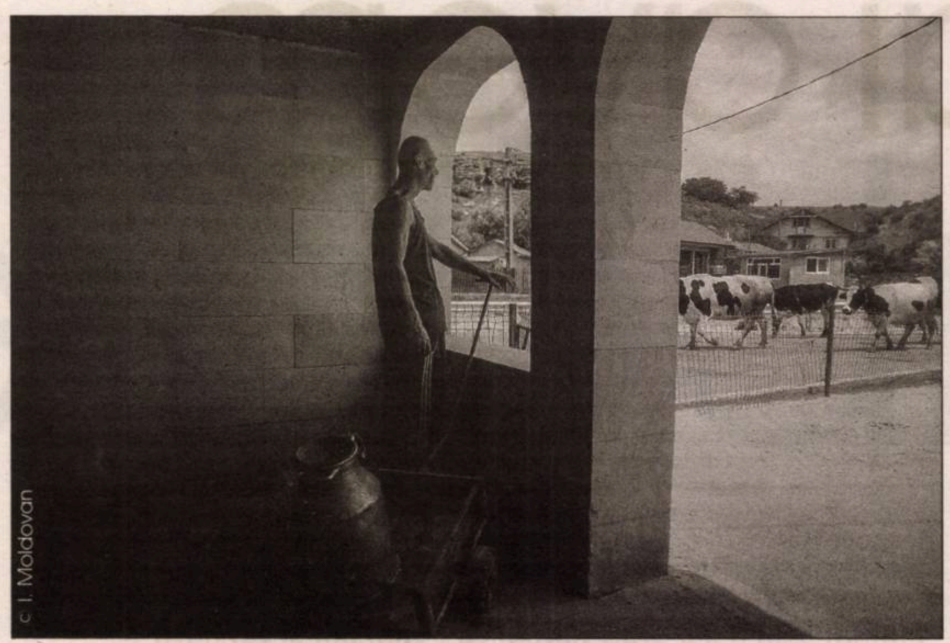
c I. Moldovan

Cuvîntul „pacient“ poartă în sine ideea de suferință, provine din verbul latinesc *pati* (a suferi, a îndura, a pătimi, a păți). Sinonimul neologic pentru răbdare este „pacientă“, iar nerăbdării anxioase i se mai spune „impacientă“. Pacientul este așadar un om bolnav, care rabdă o suferință. Fiind în grija unui medic, pacientul așteaptă vindecarea cu pacientă, deci cu răbdare, derivată din încredere și speranță. „Pacientul“ ar putea fi numit „răbdătorul“ sau „cel care rabdă“. Am făcut această paranteză pentru a sublinia faptul că răbdarea subîntinde ideea de disconfort, de neplăcere, de suferință. De la benignul inconvenient al amînării unei gratificări la necesitatea implacabilă de a răbda o atroce suferință terminală, situațiile în care e preferabil să ai răbdare sau să rabzi fără să îți pierzi firea prezintă o gamă de o varietate infinită.

Răbdarea conține o tensiune latentă, o conștiință vie.

Seneca atrage atenția asupra rolului avut de răbdare în decursul vieții, în confruntarea omului cu vitregia sorții: „Cînd cineva suportă cu mult curaj chinurile, se folosește de toate virtuțile. Poate că una singură iese la lumină și se vede mai bine: răbdarea. Dar acolo găsești curajul, din care pornesc ca niște ramuri răbdarea, îndurarea, suferința; acolo găsești înțelepciunea, fără de care nu se ia nici o hotărîre și care te îndeamnă să rabzi cît mai bărbătește ceea ce nu poți ocoli“. Cu vorbele lui simple de scutier, Sancho Panza îl avertizează pe Don Quijote: „Stăpîne, restriștile n-au fost făcute pentru dobitoace, ci pentru oameni, dar dacă oamenii le pun la inimă mai mult decît face, apoi se schimbă în dobitoace“. Comentînd vorbele lui Epicur: „Mînia fără măsură duce la nebunie“, Seneca face observația că izbucnirea acestei nebunii nu își găsește temeiul în motivul care a provocat mînia, factorul decisiv, cauza distrugerii echilibrului sufletesc fiind reacția supradimensionată în raport cu ofensa primită. Seneca recurge la o comparație sugesivă pentru a ilustra declanșarea acestei nebunii: „Nu interesează motivul din care se naște, ci sufletul în care năpădește, așa precum nu are importanță cît e de mare un tăciune aprins, ci pe ce cade. Căci oricît de mare ar fi el, o zidărie trainică nu se aprinde, pe cînd lemnul uscat și gata să ia foc hrănește o scînteie cît de mică și o face vîlvătăi“.

În aceeași logică, vedem că dimensiunea oricărui scandal e dată nu de gravitatea incidentului, cît de importanța acordată celor petrecute de către presupusa victimă. Felul subiectiv în care este resimțit evenimentul poate varia de la ignorare sau încercare pașnică de elucidare pînă la reclamarea lui ca dramoletă sau tragedie. O ofensă poate fi răbdată sau nu. În explicarea varietății reacțiilor, Schopenhauer aduce în discuție diferența dintre oamenii mîndri și cei vanitoși: „Omul *mîndru* are convingerea hotărîtă despre marea sa valoare, pe cînd omul *vanitos* are numai dorința de a deștepta în alții o asemenea convingere. (...) Mîndria este stimarea sa proprie provenită *dinăuntru*, prin urmare direct, pe cînd vanitatea e dorința de a o dobîndi *dinafară*, prin urmare indirect“. Vanitosul nu ezită să facă pînă și din condiția de victimă un prilej de paradă în folosul lui, încearcă să capitalizeze simpatie etalîndu-și zgomotos suferința pe care nu a putut să o rabde. El solicită întregului tîrg birul compasiunii, asemeni cerșetorului dornic să-și expună piciorul bolnav în piața publică și care, prin zemurile scurse pe caldarîm din ulcerul lui varicos, speră să obțină nu doar milă, ci și ceva bănuți la teșcherea. Vulnerabil la ofense este numai vanitosul, întrucît posibila șifonare a imaginii sale în ochii celorlalți echivalează cu o anulare de sine. Onoarea vanitosului este distrusă de orice critică, el nu rabdă nici o lovitură, nici o vorbă nesocotită spusă la adresa lui, pentru că nu își extrage forța din propria valoare, ci din părerile altora despre sine. Tocmai de aici rezultă intoleranța la opinii negative, indiferent dacă sînt întemeiate sau nu.

Pentru a ilustra felul în care omul echilibrat și conștient de valoarea sa ar trebui să reacționeze în circumstanțe adverse, Schopenhauer evocă două întîmplări atribuite lui Socrate: „Primind o dată o lovitură cu piciorul, răspunse cu sînge rece unuia, care se mira de aceasta: «Dacă m-ar fi lovit un măgar, aș porni oare jalbă contra lui?». Și altă dată, cînd îl întreabă unul: «Dar acela nu te înjură și te ocărește?», răspunsul lui a fost: «Nu, căci ceea ce zice el nu se potrivește cu mine»“.

Puterea de a răbda un rău sau decizia de a lua măsuri de retaliere cumpănite și moderate nu sînt singurele semne după care se poate aprecia forța spirituală a unui om. Un alt indiciu revelator al calității lui sufletești este felul în care face față succesului, mai ales celui venit pe neașteptate. Există eșecuri mai bine suportate decît realizările obținute prin jocul circumstanțelor favorabile. De multe ori sînt mai bine răbdate necazurile decît reușitele prea abrupte. Pare ciudată afirmația că un succes trebuie „răbdat“, cu toate acestea cei smintiți de succes nu sînt greu de găsit. Ajunși prin noroc în poziții de vîrf, unii sînt cuprinși de vertijul noii puteri dobîndite, neavînd substanța necesară pentru a corespunde acelui rang. O pălărie prea mare pe un cap mic arată foarte curînd ca tichia unui bufon. În loc să-i aducă stimă, „cascheta“ noii sale investituri devine motiv de dispreț. Orice succes facil devine impostură în momentul în care, cuprins de vanitate și autosuficiență, proaspătul victorios crede că deține deplin toate meritele, toate calitățile necesare și nici măcar nu încearcă să umple golurile dintre ampla robă cu care s-a trezit pe umeri și firava lui alcătuire interioară. A răbda orice succes înseamnă să te ferești de un abandon nătîng în brațele unei nemărginite bucurii, ca și cum din acel moment, pentru totdeauna, toată lumea este a ta și numai a ta. A răbda un succes înseamnă să nu te lași strivit de povara efemeră a gloriei, să știi să-i recunoști cu onestitate toate sursele, să vezi că, de fapt, povara nici nu e atît de grea pentru că se sprijină pe umărul tuturor celor care te-au ajutat să ajungi în acel moment în lumina orbitoare a unui podium. Ar mai fi și problema dependenței de beția succesului. Uneori, abonații la premii resimt perioada dintre două recompense ca pe o acră mahmureală, ca pe un chinuitor sevraj. Nu mai pot răbda viața obișnuită, cotidianul e searbăd, zilele în care nu au lauri pe cap sînt fără culoare, sălcii, mohorîte.

Cei care ignoră calea răbdării își revin foarte greu atît după un eșec, cît și după un succes. Cîtă vreme rătăcesc în zona trăirilor extreme, oamenii nu își aparțin. Sînt frunze purtate de vînt. Dar despre toate acestea cei vechi s-au pronunțat deja. Iată ce spune Seneca: „A-ți stăpîni bucuria și a-ți stăpîni durerea sînt lucruri egale: bucuria aceea nu e superioară acestei tării sufletești care-și înăbușă gemetele“. Idealul moral propus de el nu și-a pierdut actualitatea: „A avea asupra-ți stăpînire deplină. Neprețuit lucru e să fii al tău!“.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv. Cea mai recentă carte apărută:* Ferestre cu povești / Window Stories, *Editura Monitorul Oficial, 2019.*

■ ■ ■

„Timpul, sau dacă vreți putem să-i spunem și răbdare, e combustibilul cel mai important al *Recorder*-ului”

interviu cu Cristian DELCEA, redactor-șef și co-fondator *Recorder*

Jurnalismul se bazează în mare măsură pe curiozitate, iar curiozitatea e mai degrabă vecină cu reacția imediată decît cu răbdarea. Pe scala dintre răbdare și nerăbdare, cum se mișcă jurnalismul?

Cred că jurnalismul ar fi foarte sărac dacă ar fi numai reacție imediată și viteză. În anul în care am intrat în presă, în 2006, am văzut întîmplător la televizor un film documentar care m-a ajutat să-mi dau seama ce vreau de la meseria asta. Era un film documentar cu un subiect de mult epuizat: atentatele de la 11 septembrie 2001. Numai că filmul alegea din întreaga tragedie o singură imagine, o fotografie, și-apoi, de la ea, camera de filmat se ridica și ne arăta nouă, privitorilor, o panoramă foarte amplă și detaliată a societății americane post-9/11. Filmul se numește *The Falling Man* (link: https://www.youtube.com/watch?v=ME7oToyD9QE) și spune povestea unor jurnaliști americani care au încercat să identifice o victimă a atentatelor: un bărbat surprins în cădere, după ce turnul de nord al World Trade Center a fost lovit. *The Falling Man* face o punte între jurnalismul rapid – imaginea a fost realizată de un fotograf Associated Press la cîteva minute după ce primul turn a fost lovit – și jurnalismul contemplativ al revistei *Esquire*. Mi-au rămas în minte filmul ăsta și gîndurile de după el: nu-mi doream să fiu fotoreporterul care face fotografia, ci jurnalistul care, peste ani, spune povestea.

Recorder *a fost construit tot cu răbdare, cu un plan bine pus la punct, sau lucrurile au mai evoluat și de la sine, în timp?*

A fost construit cu răbdare, dar n-aș spune că a fost chiar un plan bine pus la punct. Andrei Crăciun, unul dintre oamenii alături de care am pornit pe drumul ăsta, spune foarte bine: „Am fost precum Columb, am plecat să găsim Indiile și am descoperit America“. Planurile noastre au fost, și sînt încă, într-o continuă schimbare. România de azi nu mai e cea din ianuarie 2017, cînd am început noi să gîndim *Recorder*-ul. Așa că planurile nu trebuie să fie strînse cu patentul. Dar răbdare a fost. Și cînd spun asta mă gîndesc mai ales la perioada de dinainte de *Recorder*. A fost răbdarea unor ziariști care au trecut prin toate etapele îndatoririlor dintr-o redacție, de la întocmit bursa transferurilor din Divizia A la fotbal la scris știri de coloană, la sunat 20 de oameni pentru a scrie un articol, etape pe care juniorii de azi nu prea mai au unde să le parcurgă.

Sînteți un site de presă care pune accentul pe explicarea informației pentru public. E vorba aici de răbdare sau mai intervin și altele, legate de felul în care doriți să vă faceți meseria?

Într-adevăr, timpul, sau dacă vreți putem să-i spunem și răbdare, e combustibilul cel mai important al *Recorder*-ului și asta ne dă un avantaj important. Nu avem fascinația *breaking-news*-ului, dar avem și noi fascinațiile noastre. De exemplu, lucrăm la unele materiale cu sentimentul/iluzia că nu oferim doar informație, ci lăsăm în urma noastră și un paragraf de istorie. Cînd sînt foarte optimist, îmi imaginez oameni din anul 2050 care vor găsi prin vreun colț al Internetului reportaje *Recorder* și vor cădea pe gînduri, așa cum fac și eu acum cînd găsesc cîte un documentar „Sahia“.

Pentru a ajunge la un documentar de trei ore despre istoria recentă a României, în care să fie prezenți mai toți actorii scenei politice și sociale, e nevoie de mult mai mult decît de răbdare în a căuta în arhive, a face interviuri, a pune totul cap la cap la montaj. 30 de ani de democrație *face singur dovada unei munci uriașe. Care au fost momentele cele mai grele în realizarea lui?*

Acest documentar a fost unul dintre puținele materiale produse de *Recorder* care au avut un *deadline* imposibil de amînat: aniversarea celor 30 de ani de democrație pica într-o duminică, 22 decembrie 2019. Lupta cu acest timp neîndurător a fost cel mai greu lucru. Știam ce aveam de făcut, știam cum trebuie să facem, dar simțeam, mai ales în zilele ultimelor retușuri, că timpul ne-a prins într-o menghină. Pe lîngă asta, a mai fost gîndul comun pe care eu și colegul meu Mihai Voinea l-am avut din start: că documentarul ăsta e *„once in a lifteme“*. N-o să ne mai întoarcem să reparăm, e acum ori niciodată. Și am fost amîndoi foarte atașați de acești ani pe care i-am trăit printre oamenii din fabrici și uzine, la bloc, privind mai tot timpul la televizor. Am și pus la finalul textului care însoțește filmul un fel de post-scriptum: *„Filmul acesta nu are pretenția de a prezenta adevăruri absolute. El urmărește transformarea României așa cum au văzut-o doi jurnaliști care s-au născut la jumătatea anilor ’80 și au deschis ochii într-o țară liberă“*. Cumva, ne-am înhămat la misiunea asta într-un mod destul de personal și ar fi fost dureros să eșuăm. Dorința de a face un film cît mai bun și timpul care ne biciuia de la spate au însemnat un stres pe care trupurile noastre și trupul comun al redacției *Recorder* încă îl resimt.

„Ritmul ăsta consumă timp și cere un rezervor mare de creativitate.“

Unii au scris că și-ar fi dorit să vadă și alți actori politici în documentar. Sau că ați alocat mult spațiu primilor ani de după Revoluție, iar unele momente, cum ar fi 10 august 2018 sau moartea Regelui Mihai I, nu sînt deloc prezente. La mai bine de un an de la apariția documentarului, ați fi vrut să fi luat alte decizii legate de conținutul lui?

Evident că, oricît de mult ne-am fi dorit să facem ceva perfect, filmul nu e perfect. Unele decizii – cum ar fi neincluderea momentelor în care Regele Mihai a luat contact cu România – ni le-am asumat de la început. Am fi putut să le bifăm rapid, dar cred că mai degrabă asta ar fi fost o impietate. Am explicat de cîte ori am avut ocazia că filmul nu trebuie văzut drept o cronologie a celor trei decenii. Noi l-am gîndit ca o poveste care urmărește transformarea societății românești din 1990 și pînă în prezent. Momentul „10 august“ nu este prezent cu subiect și predicat, însă valul de furie populară care între 2017 și 2019 a măturat din spațiul public o întreagă categorie de politicieni are alocat un spațiu semnificativ.

Urmărind reacțiile și miile de comentarii la 30 de ani de democrație, *este destul de clar că și-a atins unul dintre scopuri, poate cel mai însemnat: să atragă și „generația Tik-Tok“. Cum credeți că pot fi determinați oamenii să aibă răbdare cu un produs jurnalistic mai mult de 15 secunde?*

Datele pe care ni le furnizează YouTube arată că oamenii care au accesat acest material i-au acordat, în medie, 34 de minute și 36 de secunde. E bine, dacă ne gîndim la comportamentul obișnuit al consumatorului de presă, e rău, dacă ne amintim că filmul durează, de fapt, trei ore. Caut să mă obișnuiesc și eu cu generația Tik-Tok, dar deocamdată nu am o soluție în ceea ce privește nerăbdarea ei. Încerc să petrec cît mai mult timp cu nepoții mei de 9 și 6 ani, ne uităm des la filme pentru copii pe tot felul de platforme de *streaming*. Și mă contrariază faptul că de fiecare dată, după cîteva minute, unul din ei pune mîna pe telecomandă sau pe mouse și dă în față. Sare peste minute întregi, uneori se duce direct la final. Ei sînt mirați că eu opun rezistență, îmi spun că butonul ăla există acolo ca să dai în față. De ce nu l-am folosi? Mai nou, am văzut ceva și mai grav de atît. Netflix a introdus un nou buton pentru oamenii care nu au răbdare: butonul care mărește viteza de redare a filmului astfel încît să vezi un minut în doar 40 de secunde. Am încercat să mă uit în felul ăsta la un documentar despre Miles Davis și mi s-a părut catastrofal. Toate filmele au momente gîndite să-i dea privitorului o pauză de respirație, de meditație. În modul ăsta de *playback* nu mai ai nici o pauză.

Cum putem noi, presa, să luptăm împotriva acestei nerăbdări generale? Alegînd subiecte care chiar au relevanță pentru oameni și construindu-le cu grijă. Din păcate, în presa din România e mult balast de informații și multă dezordine în alcătuirea materialelor. Cîteodată noi încurajăm publicul să dea *skip*.

Transmite mai bine emoția un reportaj video? Sau publicul migrează din ce în ce mai mult spre conținut video din lipsă de răbdare? Trăim oare amurgul presei scrise?

M-am gîndit și eu la amurgul presei scrise la finalul anului trecut, cînd am publicat pe *Recorder* cel mai amplu material scris de cînd există publicația. E vorba de un articol documentat înainte de alegerile parlamentare (link: https://recorder.ro/pe-cine-alegem-catalogul-aproape-complet-al-viitorului-parlament/). Am vorbit atunci la telefon cu toți candidații care, conform sondajelor, prezentau șanse reale de a intra în Parlament. A rezultat un catalog cu răspunsuri de la 448 de politicieni. Materialul a fost bine primit, însă mai mulți cititori ne cereau, în comentarii, să publicăm variantele audio ale discuțiilor, pentru că, spunea cineva, „aș prefera să ascult în timp ce spăl vasele“. Am încercat să-i explicăm că, tehnic, ne-ar fi imposibil să urcăm atîtea fișiere audio pe site, iar el ne-a răspuns că va încerca să termine vasele mai repede ca să-i mai rămînă timp și de citit. Morala poveștii este că oamenii nu și-au pierdut neapărat dorința de a citi, de a fi informați, dar că vor să aloce tot mai puțin din timpul lor liber acestei activități. Iar toate formele de jurnalism se transformă în încercarea de a capta atenția. Faceți acest experiment: căutați primul buletin de știri prezentat de Andreea Esca în 1995 (link: https://www.youtube.com/watch?v=qFwhsVt2XG4) și comparați-l cu știrile PRO TV din seara asta. Pare că ritmul actual de vorbire al Andreei Esca are activat butonul de viteză, nu?

Reportajele Recorder *din campania electorală, de la mitinguri și alte evenimente, sînt, în mare parte, formate din detalii surprinse ca din întîmplare. Apar în ele oameni obișnuiți, cu reacții neregizate. Mi-l amintesc fără efort pe domnul în vîrstă care-și ridica în brațe motanul alb, la geam, ca s-o vadă mai bine pe Viorica Dăncilă la Focșani. Este vorba de instinct sau de răbdare în găsirea acestor cadre? Sau și de noroc?*

E bună observația. Tipul de jurnalism cu care *Recorder* a ieșit în lume, reportajul ăsta aproape observațional, cere multă răbdare și pe teren, și la montaj. Ne întoarcem la ce spuneam mai devreme: timpul pe care ni-l acordăm, față de alți colegi din presă. Poate că și un cameraman de la o televiziune de știri a surprins acel cadru cu pisica, dar a trimis caseta în redacție, omul de la montaj poate că era la final de tură și s-a mulțumit să aleagă primele cadre filmate corect și astfel s-a pierdut acel detaliu. E un detaliu care pe termen scurt nu contează, dar după ce trec niște ani în ritmul ăsta, publicul va ști că la *Recorder* s-ar putea să vadă evenimentele importante în niște culori și detalii mai interesante decît oriunde altundeva. Și diferența stă în acest mod de lucru: oamenii care au fost pe teren și au filmat chestia aia se întorc în redacție, revăd fiecare cadru și îl așază acolo unde trebuie. Ritmul ăsta consumă timp și cere un rezervor mare de creativitate.

Ce ați pierdut și ce ați cîștigat de cînd scrisul a devenit mai mult montaj, editare?

Am pierdut cititul liber. Nu cititul în vederea documentării, cititul ca formă de a pleca din lumea mea și a mă plimba printr-o lume străină de preocupările mele zilnice. Cînd scriam reportaje în *Adevărul,* simțeam nevoia să citesc literatură. Nu neapărat pentru a copia niște stiluri de scris, ci pentru a mă îmbiba cu un anumit tip de narațiune. Am cîștigat, în schimb, abilitățile de a povesti într-un mod cel puțin la fel de interesant ca actul scrisului. „O dimineață cețoasă de noiembrie în care cîțiva înalți prelați ies pe rînd pe ușile rotative ale unui hotel de lux și se urcă în limuzinele lor negre“ ar putea fi foarte bine un început de reportaj scris, dar este acum un început de videoreportaj *Recorder* (link: https://recorder.ro/documentar-recorder-catedrala-umilirii-neamului/).

Comenta cineva la unul dintre documentare că, văzîndu-l, aproape că-și dorește să facă o schimbare de carieră. Sînt destui tineri care se apucă de jurnalism avînd Recorder *drept reper. Ce i-ați sfătui?*

I-aș sfătui să experimenteze fără frică, pentru că la 18-20-25 de ani e timpul pentru așa ceva. Dar i-aș mai sfătui și să nu se îndrepte către meseria asta furați de mirajul vizualizărilor și al vedetismului. Dacă folosesc mai mult camera frontală decît pe cea de pe spatele telefonului, atunci presa nu e pentru ei. Jurnalismul vine cu misiunea aproape biblică de „a te face tuturor totul“, de a sluji comunității, nu propriului ego. La *Recorder* avem obsesia de a ne pune în postura omului la care ajunge informația, fie că e vorba de un text scris, video sau audio. Ne întrebăm mereu ce înțelege publicul din ceea ce facem, dacă îi este de folos materialul, dacă slujește binelui comun. Pe scurt, asta i-aș sfătui pe jurnaliștii aflați la început de drum: să nu-și desconsidere publicul.

interviu de Anda DOCEA

■ ■ ■

Alina PAVELESCU

Timpul are întotdeauna răbdare

M-am născut la începutul anilor '70. Am crescut, apoi am devenit adolescentă în cei mai terni și mai săraci ani ai regimului Ceaușescu. Poate că nu toți cei din generația mea au experimentat același mix de frustrare și așteptare despre care pot eu să spun acum că e cea mai pregnantă amintire de tinerețe, dar, cu siguranță, toți au crescut cu predici părintești despre prudență și răbdare. „Cu răbdarea treci marea“ era zicala favorită a mamei mele, repetată în chip de mantră ori de cîte ori i se părea că visurile adolescentine mi se înaripau peste măsură. În timp, așa cum se întîmplă cu virtuțile mult prea des invocate, aversiunea față de răbdare mi-a devenit atît de mare încît era suficient doar să aud pe cineva rostind cuvîntul ca să mă simt cuprinsă de cea mai furibundă nerăbdare. În mintea mea, răbdarea a fost multă vreme pur și simplu sinonimă cu a nu îndrăzni, a amîna la nesfîrșit să-ți trăiești viața. Cu inocența copilăriei, nici nu-mi doream, de fapt, să trec marea, ci doar să mă arunc în ea, convinsă că ăsta era singurul gest important. Restul avea să vină de la sine.

Pe la vreo doisprezece ani, citind dintr-o istorie a Revoluției Franceze, m-am pomenit invidiindu-i pe oamenii care îi fuseseră contemporani. Mă consideram o ghinionistă, fiindcă, iată, unii au avut parte, în răstimpul vieții lor, de atîtea lucruri pasionante, în vreme ce eu păream condamnată să trăiesc într-o buclă obscură a timpului, în care nu se întîmpla chiar nimic în afara ternei realități de fiecare zi a unui regim comunist ce amenința să dureze mult mai mult decît viața mea. Înarmată cu astfel de referințe istorice, cînd am ajuns cu lecturile la *Morometii* lui Marin Preda, fraza de început a romanului – „În Cîmpia Dunării, cu cîțiva ani înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, se pare că timpul avea cu oamenii nesfîrșită răbdare...“ – mi-a evocat exact ceea ce eram deja pregătită să îmi evoce: o lume cenușie, închisă, care se plictisea în rutina ei și din care unii, mai ales dintre cei tineri, visau să se salveze, așa cum visam și eu să mă salvez din lumea mea. Cu satisfacție și o doză bună de aroganță, am crezut că înțelegeam foarte bine ce dorise să ne transmită autorul. Peste ultima frază din primul volum al *Moromeților*, devenită între timp mult mai faimoasă – aceea cu timpul care, în cele din urmă, n-a mai avut răbdare – am trecut fără emoții, deși, acum îmi dau seama, ar fi trebuit să îmi dea cel puțin la fel de mult de gîndit.

Și chiar mi-a dat, dar abia peste încă cinci ani, cînd am ajuns să trăiesc eu însămi un fel de revoluție și să experimentez pe propria-mi piele diversele feluri în care se poate schimba o lume. Unele mi-au plăcut – dintre toate evenimentele cu care s-a nimerit să fiu contemporană, puține m-au făcut să mă simt atît de euforic fericită ca momentul zero al Revoluției din 1989 –, altele, mult mai multe, nu mi-au plăcut însă deloc. Iar sentimentul de timp care te fugărește a ajuns să mi se întoarcă împotrivă ca un bumerang. Și din nou am avut ocazia să mă gîndesc la timp, la răbdările și nerăbdările lui, după ce am devenit studentă la Istorie. Atunci am început să mă întreb dacă nu cumva asta era, în fond, însăși esența istoriei, o succesiune de răbdări și nerăbdări ale timpului, pe care noi, oamenii, nici măcar nu sîntem în stare să o înțelegem pe deplin. Totuși, de ce e timpul, această ființă șerpuitoare, cînd răbdător, cînd nerăbdător și mai ales de ce devine el, pe măsură ce îmbătrînește, tot mai nerăbdător, în vreme ce noi, oamenii, dimpotrivă, cu cît îmbătrînim, cu atît ne „răbdurim“ mai mult? Cine greșește aici: oamenii sau timpul?

La aceste întrebări, nu facultatea avea să-mi dea vreun răspuns, ci locul în care – paradoxal pe undeva, dacă pun la socoteală relația mea mai degrabă țîfnoasă cu răbdarea – am ajuns să lucrez după facultate: într-o arhivă. Cel mai vehiculat loc comun despre o arhivă este acela că ar fi un fel de cimitir al timpului. Timpul, însă, nu moare niciodată cu adevărat, ba mai mult, are chiar prostul obicei să se reactiveze exact atunci cînd oamenii îl credeau definitiv trecut. Mereu sub alte forme, e adevărat, dar niciodată modificat în substanță. E o realitate pe care n-ai cum să n-o înțelegi dacă îți petreci o bucată de vreme într-o arhivă. De aceea, astăzi înclin să cred că nu există cimitire ale timpului, ci, mai degrabă, sanatorii, *spa* ale timpului, locuri în care timpul se retrage din cînd în cînd, atît cît îi îngăduie oamenii. La rigoare, poți privi o arhivă exact așa, ca locul în care timpul vine să se odihnească puțin, să-și tragă sufletul înainte de a o lua din nou de la capăt, în jocul omenesc de-a răbdarea-nerăbdarea.

Nu există cimitire ale timpului, ci, mai degrabă, sanatorii, spa *ale timpului.*

Toate numele, cartea lui José Saramago – poate nu cea mai citită din multele pe care le-a scris, dar, cu siguranță, favorita arhiviștilor din lumea întreagă –, spune povestea unui funcționar al unei simbolice Arhive Generale, un bătrînel excentric și fixist, care se hotărăște să afle cît mai multe amănunte din viața unei femei oarecare, plecînd de la o simplă fișă de stare civilă. Unii au vrut să vadă în această poveste o reinterpretare modernă a labirintului lui Tezeu, o parabolă a amintirii (pentru om, singurul mod de a se salva din moarte), eu, însă, o invoc aici ca pe un argument al răbdării timpului. Domnul José, arhivistul obsedat de istoria femeii necunoscute, e un om ca mine, plictisit să trăiască într-o buclă în care răbdarea timpului frizează indiferența, cel mai jignitor dintre nonsentimente. Hotărît să-l înfrunte, pornește la a zgîndări ceea ce pare mort definitiv. Ce află pînă la urmă, pe drumul care îl conduce către cimitirul denumit – ce surpriză! – „Toate numele“, e iarăși o chestiune de interpretare, dar, pe fond, învățătura cea din urmă a domnului José e singura importantă în relația omului cu timpul: timpul are întotdeauna răbdare. Ne poartă încoace și încolo, ne amăgește, ne fugărește, ne plictisește, ne ignoră, ne adoarme vigilența, uneori adoarme el însuși, însă putem fi siguri că el, timpul, nu duce lipsă de timp și, în consecință, nici de răbdare. Doar nouă, oamenilor, ni se întîmplă cînd și cînd să simțim că am intrat în criză de timp. Atunci devenim nerăbdători. Chestie de perspectivă...

***Alina Pavelescu** e arhivistă și scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Sindromul Stavroghin, *Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

Ioana MOLDOVAN

Ca fotograf, am învățat să aștept

Aștept. Să bată vîntul. Să nu bată vîntul. Să cadă lumina fix în locul acela din cameră. O privire. Un gest. Un personaj care să facă un întreg din combinația de elemente din dreptunghiul la care mă uit de minute bune. Să meargă doctorița la culcare. Să se trezească soldații. Să găsesc subiectul ăla de care să mă țin cu anii. O abordare nouă. Un e-mail de răspuns la povestea propusă spre publicare. Să intre banii de la ultimul *assignment*. Mai aștept.

În 2002 îmi luam primul aparat pe film semiprofesionist. Voiam să fac poze, nu să devin fotograf. Eram în ultimul an de facultate la Marketing și visam la o carieră în publicitate. Dăm pe repede-înainte perioada în care nici n-am făcut atît de multe poze pe cît îmi doream, nici nu am intrat în *advertising,* pînă în 2008, cînd am ajuns pentru prima oară într-o fostă colonie muncitorească. Acolo a început să prindă contur ideea că vreau să fac fotojurnalism. A urmat o perioadă în care aveam în continuare un job stabil, dar de-abia așteptam timpul liber în care să fac foto. Din 2013 a încolțit un sentiment de nerăbdare care mușca, în fiecare zi, cîte puțin din liniștea sufletului și încrederea minții. Începusem să am mai multe proiecte și așteptam momentul în care să îmi fac curaj să îmi dau demisia. A durat aproape doi ani. Mi s-au părut o veșnicie. Cred că eram la jumătate de pas de depresie. Știam de la prieteni din domeniu că e greu, aproape imposibil, să trăiești din fotojurnalism în România. Dar, Doamne, cît îmi doream să fiu ca ei! Vedeam în viața lor doar libertatea pe care munca la birou mi-o îngrădise atîta timp. Azi, în dreptul numelui meu scrie fotojurnalist, deși nu îmi cîștig existența doar din asta. Iar pentru mine, motto-ul unui coleg fotograf de pe site-ul său, „Fotografia este rezultatul așteptării“, a căpătat multe valențe.

Am așteptat mult să ajung fotograf. Iar ca fotograf am învățat să aștept. Însă așteptarea e singura parte din răbdare care mi-e familiară sau la îndemînă. Liniștea din timpul așteptării, care definește răbdarea, mi-e străină.

Aștept momentul pe care sper să îl surprind într-o fotografie, pentru că mi-e clar că, fără așteptare, nu o să ajung niciodată la el. Cea mai mare provocare, cu orice proiect de fotografie documentară, este nivelul de profunzime pe care îl poți atinge spunînd povestea respectivă. Asta vine desigur cu accesul, care, la rîndul său, vine cu timpul dedicat subiectului. Preocuparea constantă este dacă reușesc sau nu să mă apropii suficient de mult pentru a surprinde acele cadre pe care știu că le vreau, cele pe care nu le văd sau la care nu ajung să fiu martoră decît dacă petrec mult timp pe subiect, dacă prezența mea ca fotograf, deși evidentă, devine în mare parte ignorată. Sînt cea mai fericită cînd ajung în punctul în care oamenii se simt confortabil cu mine, în sensul că se simt confortabil să facă lucrurile de parcă eu nu aș fi acolo. Și, atunci, aștept ca oamenii fotografiați să ajungă în acel punct. Dar așteptarea asta nu e una marcată de liniște. E o așteptare activă, atentă, concentrată, mereu în căutare de momente semnificative. Ba mai mult, e pe alocuri atinsă de întrebări despre relevanță, de incertitudini legate de atingerea profunzimii dorite, de frica ratării unor cadre. De multe ori, e o așteptare marcată chiar de nerăbdare.

Aștept momentul pe care sper să îl surprind într-o fotografie.

Îmi aduc aminte de vremea cînd făceam fotografie doar pe film. Faptul că nu îmi permiteam să trag filme „fără număr“ m-a învățat să aștept mai mult un cadru, să-l gîndesc mai bine înainte să declanșez. Mai țin minte însă și nerăbdarea de a vedea pozele după ce ieșeau filmele de la developat. Acea „surpriză“ pe care digitalul a trivializat-o. Departe de mine să nu recunosc meritele digitalului, în ritmul în care se lucrează azi și cînd nu vrei să dai o avere pe filme, e o comoditate binevenită. Îmi amintesc doar, cu drag, de momentul revelării fotografiilor de pe un film. Nici acum, pe digital, nu verific imediat fiecare poză, pe ecranul aparatului. Prefer să mă pierd în subiect. Desigur, uneori intervine ba nerăbdarea, ba curiozitatea, ba nesiguranța, și mai arunc un ochi.

Cînd vine vorba de răbdare, mai am mult de lucru. Atît în viața profesională, cît și în cea personală. Ca fotojurnalist, cel mai mult îmi doresc să am răbdare cu un proiect. Să învăț să îl aștept cu adevărat. Să-l las să-și ia timpul necesar, să-l cuprind, să nu mă grăbesc să-l termin, să-l văd publicat. Și mor de nerăbdare să găsesc o idee nouă, o abordare nouă, acel „ceva“ care să îmi zgîndăre curiozitatea și să-mi țină viu entuziasmul.

Mai vreau să reușesc să aștept și ca om, nu doar ca fotograf. Așa cum aștept cadrul dorit, să pot aștepta și momentul potrivit pentru o discuție. Așa cum aștept să bată vîntul, să aștept și să treacă impulsul de a răspunde la nervi sau supărare. Așa cum aștept un gest al unui personaj pe care îl fotografiez, să aștept și o vorbă caldă de la cineva drag. Cu (și în) liniște.

***Ioana Moldovan** este fotojurnalist* free-lancer *(www.ioanamoldovan.com).*

■ ■ ■

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Portocală în lumina lumînării

Scena se petrece cîndva prin anii ’80, probabil în 1987, și ea poate fi găsită în hipocampul meu, după o operațiune de forare în adîncime, prin straturi succesive de pliuri și amintiri care mai de care mai difuze, mai plăcute sau mai iluzorii. Dar atunci cînd naveta aceea spațială adaptată pentru explorarea corpului omenesc va pătrunde în hipocamp, ea va da mai întîi de memoria olfactivă a scenei: miroase a portocală, iar prin stratul acela gros și penetrant pătrunde un altul, la fel de puternic, dar lipsit de încărcătură afectivă: miroase a ceară arsă, a lumînare. Apoi naveta, care e identică cu cea pe care o știi din *Fantastic Voyage II,* aprinde farurile și ochii exploratorilor văd prin ochii mei de acum ceea ce vedeau ochii copilului de șapte ani: calitatea privirii e aceeași, pare că cei 35 de ani n-au schimbat prea multe legat de felul în care ființa respectivă se raportează la mediu sau la propriile emoții. Stau așezat pe un scăunel, lîngă o masă din holul care ne servea, nu știu de ce, pe post de sufragerie, poate pentru că era mai ușor de încălzit. Sînt așezat lîngă măsuța pe care stă televizorul mic, roșu, marca Sport, și țin în mînă o portocală la care desfac și curăț de ceva vreme. Nu aș putea explica de ce vreau să prelungesc activitatea respectivă, poate e vorba despre căldura pe care mi-o aruncă pe față lumina lumînării galbene, de cimitir, așezată într-o cană albă, poate e vorba de faptul că acea sferă de căldură e corespondentul uneia luminoase, mai mari, care-mi înghite capul și-l protejează. Știu că mai e ceva: sînt primele portocale pe care le văd în anul acela și, din acest motiv, coroborat cu frigul pe care-l resimt cu spatele, deși sînt încotoșmănat, știu că e iarnă, chiar decembrie, destul de devreme însă ca să nu existe nici un brad în jur. Poate că, de iarna trecută, am uitat cum se mănîncă o portocală sau, mai degrabă, e vorba despre niște apucături ciudate ale unui copil la fel de ciudat. Da, așa e... e prima portocală pe anul 1987 și încerc să-mi amintesc ce gust are. Nu e limpede, hipocampul – unde acum e naveta pe care o conduci tu – îmi aduce în minte doar mirosul, apoi mirosul poate atrage după el urma vagă a gustului, care-mi stimulează papilele, însă ce știu este că-mi place ca portocala să fie perfect curățată, lipsită de cămașa ei albă din țesătură fină, după ce o să scap de învelișul dur, portocaliu, care vine la pachet cu o anume tehnică de curățare (nu trebuie sub nici o formă să fie utilizat cuțitul, pentru că lama poate pătrunde prea adînc, poate răni portocala), destul de greu de pus în practică de către un băiat nervos, care-și roade unghiile. Odată ce reușesc însă o cît de mică breșă în armura plină de cavități minuscule (gîndul că ar fi o suprafață selenară ți-a venit acum sau e de atunci?), încep s-o lărgesc cu buricele degetelor pînă cînd obțin o breșă mai mare, destul de mare cît să încapă acolo un deget, care scormonește în ea încercînd să prindă marginea și apoi, cînd reușește, trage de ea cu destulă putere cît să ruleze epiderma groasă spre podul palmei. Dacă am obținut masa critică, încep să rulez cu destulă grijă încît fișia să nu se subțieze, trebuie strînsă cît mai multă epidermă într-o rolă, înainte să se rupă. Lucrez concentrat, cu fața din ce în ce mai aproape de lumînare, pe măsură ce arde și se micșorează. Îți dai seama și tu că sînt tot miros și senzații cutanate, plus o stare de bine pe care mi-o dă lumînarea (foarte mulți ani mai tîrziu, cărticica lui Bachelard *Flacăra unei lumînări,* citită înainte de *Psihanaliza focului),* senzație care se risipește însă dacă întorc capul spre stînga, unde siluetele celor doi adulți se conturează în lumina altei lumînări, așezate între fotoliile lor, dar cărora nu le văd chipurile. La picioarele lor stă un reșou rotund, a cărui suprafață incandescentă e un soare înaintea apusului de vară, cînd pare să ia foc tot cerul. Dar e o lumină rece, așa că nu mai întorc fața spre ei și spre soarele lor, ci mă concentrez să scot toată coaja, pe care o strîng într-o grămadă pentru că, pusă pe reșou, o să împrăștie un miros plăcut în toată casa, mirosul de iarnă. Cînd am scăpat de mantaua aia scorțoasă începe adevărata muncă: haina albă, din țesătură fină, care acoperă carnea portocalei, trebuie deșirată începînd de la unul dintre polii fructului, de la Polul Nord (gîndul îți zboară la cartea mare, cartonată, galbenă, cu Nansen, pe care ai citit-o de curînd), nu înainte de a extrage chiar polul de acolo, care va lăsa în locul lui un crater ce duce pînă în inima portocalei. Acel crater unde se întîlnesc capetele firelor albe este punctul de unde culegi fiecare fir și-l tragi în jos, pînă la Polul Sud. Mai sînt fire ce leagă transversal meridianele, niște paralele care mă încurcă, pentru că nu sînt regulate formal, așa că le dau mai puțină atenție pe parcursul cartografierii. Am început să mă încălzesc după orele petrecute în frig la Big Berceni, de cînd s-a anunțat că au băgat portocale și banane și pînă cînd am reușit să cumpărăm. Undeva, pe dulapul din sufrageria de alături, înghețată ca un frigider, sînt așezate pe ziar cele patru kilograme de banane pe care am reușit să le luăm. Dar pentru banane nu am nici un ritual, nu mă ajută corpul lor, în plus, trebuie lăsate la copt, acum sînt verzi. Înghit în sec și mă întorc la corpul portocalei care, privit în lumina lumînării, e aproape transparent, la fel și degetul meu. Din corpul acela se desprinde o bobiță de zeamă, care se scurge de-a lungul unei falii dintre două felii. O culeg cu limba și simt cum mă ustură stomacul. Răbdare!

E prima portocală pe anul 1987
și încerc să-mi amintesc ce gust are.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

Gabriel CĂRTĂRESCU

Condamnați la răbdare

Generația din care fac parte este acuzată adesea de lipsă de răbdare. Trebuie să fie ceva cu ea dacă s-a născut în epoca Internetului și a jocurilor video. A crescut într-o lume în care răbdarea joacă un rol mult mai puțin important. N-a fost nevoită să meargă fizic la bibliotecă, a putut să-și aleagă cărțile online. Mereu a reușit să găsească informație cu o simplă căutare pe Google. În ultimul an am fost acuzați și de răspîndirea virusurilor, pentru că n-am fi reușit să respectăm regulile de distanțare socială și n-am fi vrut să așteptăm pînă trece pandemia.

Sînt toate aceste lucruri adevărate? Chiar sîntem noi cei care răspîndesc virusul? Răbdarea e un lucru ciudat, dacă stăm să ne gîndim. Creierul nostru e făcut să caute confort și plăcere, iar răbdarea este mecanismul prin care sîntem motivați să simțim lipsa acestor două lucruri, știind că ele ne așteaptă în viitor. Dar ce se întîmplă cînd nu avem suficientă răbdare? Începem să riscăm mai mult și sîntem mai nefericiți. În loc să stăm cuminți, știind că vom primi ce vrem pînă la urmă, încercăm să grăbim procesul, adesea cu niște rezultate nedorite. Așa cum se zice, graba strică treaba. Dar de ce sînt unii oameni mult mai răbdători decît alții? E clar că nu ne naștem așa, e o abilitate care se dezvoltă în timp. Cînd eram foarte mic, așteptarea era cel mai mare dușman al meu. Orice voiam, voiam în clipa aceea. Îmi amintesc cum mîncam repede un baton de ciocolată și mi-am dat seama că nu așa se face, că e mai bine să-l mănînc încet și să mă bucur de gust. E una dintre cele mai vechi amintiri ale mele și probabil cele mai importante.

În timpul stării de urgență, gîndul că într-o zi vom putea ieși din nou din casă i-a ajutat pe mulți să suporte situația. Oamenii și-au găsit lucruri de făcut între patru pereți, familiile au petrecut mai mult timp împreună, iar școala s-a ținut online. Eu am avut noroc. Trăiesc lîngă cîmp și pădure. Cînd s-a închis totul, în pustiul acela, ieșeam zilnic să alerg. Apoi mă duceam într-un loc sălbatic dinspre șoseaua de centură, lîngă un pîrîu, unde stăteam și ascultam muzică. Chiar dacă mi-a lipsit mult socializarea în timpul acela, am avut timp să fiu doar eu cu mine, să mă gîndesc la lucruri, să citesc și să fac sport. După cîteva luni, cînd totul devenise mai relaxat, am început să-mi chem și prietenii din cartier în locul acela izolat. Vorbeam mult, ne-am adus și niște scaune, era plăcut. Mulți însă n-au avut acest noroc și-a trebuit să stea în casă toată perioada aceea. Cunosc puțini adolescenți care n-au respectat regulile, cei mai mulți chiar s-au temut că s-ar putea îmbolnăvi oamenii dragi din preajmă. Și-au interacționat cît mai puțin posibil, tocmai din frica de a răspîndi virusul. Am fost condamnați așadar la răbdare.

Pentru mine, școala online
a fost mai eficientă decît cea fizică.

Pentru mine, școala online a fost mai eficientă decît cea fizică, în mare parte datorită faptului că profesorii, cel puțin în prima parte a pandemiei, nu ne-au mai pus să scriem atît de mult. În schimb, am petrecut timp cu folos discutînd materia. În ce mă privește, n-am ținut niciodată minte mai bine scriind după dictare. Or, acum, materialele acestea primite direct pe care le-am analizat apoi în clasa virtuală mi s-au părut un cîștig. Multora nu le-a plăcut însă deloc școala online, din diverse motive. Unora le era dor de colegi, de atmosfera din viața reală, iar alții simțeau că nu se pot concentra ore în șir în fața unui ecran. Pentru profesori a fost de asemenea greu, pentru că mulți elevi făceau alte lucruri în timpul orelor. S-a tot vorbit de cazuri în care elevii intrau, se puneau pe mut, opreau camera și se jucau sau se uitau la seriale. Circulau tot felul de imagini în care, de pildă, cînd se făcea prezența, elevul striga un „Prezent“ amețit dintre pernele în care era scufundat.

Cu toții a trebuit să avem răbdare în lunile acelea. Apoi a urmat ieșirea din starea de urgență și-mi amintesc cît m-am bucurat că am putut să merg din nou în oraș. Vara m-am plimbat de cîteva ori prin Cișmigiu, cu cîțiva prieteni, nu-mi venea să cred că erau posibile aceste întîlniri. Apoi, din toamnă, cînd au crescut din nou cazurile, n-am plecat deloc din cartier timp de patru luni. Nici din casă n-am mai ieșit aproape deloc. A fost pentru mine cea mai grea perioadă din an. Vara se terminase, totul devenea mai urît, eu a trebuit să trec și printr-o intervenție chirurgicală, numai bine nu mă simțeam. Mă apucase un dor extraordinar de mulți prieteni de-ai mei, de colegi, și tot ce-mi doream era să vină momentul în care aveam să fiu din nou în oraș, ca să mă plimb pur și simplu, iar soarele să fie peste tot. Am trăit asta abia săptămîna trecută, în februarie adică, după ce s-au vaccinat părinții mei.

N-a fost ușor să aștept atît de mult. N-a fost ușor să simt că-s prizonier în casă și să știu că-n aceeași situație sînt foarte mulți oameni. Cu toate acestea, izolarea a fost singura soluție pentru a limita transmiterea virusului. Cred că a meritat să am răbdare și abia aștept ziua în care să putem aplica falsa regulă de cinci secunde, aia cu biscuitul care cade pe jos, în mijlocul orașului, fără să ne fie frică de COVID-19. De fapt, chiar și așa, nu aș recomanda regula asta.

***Gabriel Cărtărescu** este elev în clasa a XII-a la Liceul German „Hermann Oberth“, Voluntari, și a cîștigat premiul III la concursul național de eseuri pentru liceeni organizat de* Dilema veche *în 2019.*

„Ultimul an m-a pus față în față cu toate temerile mele profesionale”

interviu cu dr. Oana DELEANU, șef de lucrări la UMF „Carol Davila”, medic primar pneumolog cu competență în somnologie

Privind-o din afară, medicina pare a fi o profesie care necesită multă răbdare: anii de studiu sînt numeroși și dificili, se lucrează cu oameni aflați, poate, în cel mai vulnerabil moment al lor, se tratează boli a căror evoluție ridică uneori probleme. Din interiorul acestui domeniu, poate fi vorba numai despre răbdare sau sînt multe altele la mijloc, mai importante? Ce v-a chemat spre medicină? De ce însușiri credeți că este nevoie pentru a fi un medic bun?

Atunci cînd vorbim despre chemare, ne așteptăm să auzim răspunsuri de genul „dorința de a salva vieți“ sau „dorința de a cerceta și a descoperi lucruri care să-i ajute pe oameni“. În realitate, pe mine m-a mînat dorința copilărească de a călca în locuri care, la vîrsta de 6-7 ani, cînd am vizitat biblioteca și amfiteatrul Facultății de Medicină UMF „Carol Davila“ din București, mi s-au părut fantastice și sacre. Cred că 25 de ani din viața mea am crezut că numai „cei aleși“, o comunitate cu niște standarde înalte morale, cu un nivel de cultură greu de imaginat, un fel de Bălăceanu-Stolnici, intră în această lume. Pentru mine, ceea ce înțelegem astăzi prin VIP și „*influencer*-i“ erau oamenii care populau acele minunate săli.

Ca să fii medic, în primul rînd trebuie să ai răbdare, pentru că vreo 10-11 ani din viață, practic, noi nu am cîștigat (vorbesc de generația mea). Am trăit pe spinarea părinților, în cazul meu un inginer și o profesoară ajunși pensionari, care au fost împotriva alegerii mele de a urma Medicina, motivînd că nu voi avea o viață, nu voi cîștiga și voi avea cu greu un loc al meu din pricina nepotismului care există în domeniu. Dar pe lîngă răbdare și perseverență îți mai trebuie un lucru foarte important: empatie; pentru că lucrăm cu oameni care nu sînt fericiți, care au o problemă și care au un motiv (medical) de a fi frustrați. Altă piatră de încercare e atunci cînd pacienții și medicii ajung în stări conflictuale agresive care în alte țări nu există, nici măcar în trafic. Pe de altă parte, nici educația medicală pe care o primim noi, cadrele medicale, nu ne învață prea multă psihologie, nu ne învață cum să ne facem plăcuți de oameni, cum să ne adresăm, cum să-i facem să aibă încredere în noi, cum să reacționăm atunci cînd nu au încredere. Mulți dintre noi, din păcate, se consideră insultați atunci cînd un pacient dorește *second opinion*, pentru că noi, ca breaslă, sîntem foarte orgolioși. Și asta strică dacă vrei să fii un medic bun; măcar din cînd în cînd trebuie să mai lași orgoliul deoparte. Medicina ca profesie nu este despre tine, este despre alții.

Au fost momente, în cariera dumneavoastră, care să vă pună din greu răbdarea la încercare? Cum le-ați depășit?

Cel mai greu moment din viața mea a fost atunci cînd am terminat rezidențiatul și m-am trezit șomeră. Am lucrat timp de mai bine de un an ca voluntar în spital, iar serile mi le petreceam ca telefonistă și secretară în cadrul programului „Stop fumat!“, pentru a cîștiga niște bani. După un an am dobîndit cu greu, după moartea mamei mele, un post universitar și apoi am mai așteptat încă un an pînă cînd am avut integrare în spital. Deci, practic, pînă la vîrsta de 32-33 de ani, am fost o adolescentă întîrziată, locuind sub acoperișul părinților și mîncînd mîncarea pe care mi-o puneau ei pe masă. Au fost doi ani foarte grei, cu multe incertitudini, cu multă nesiguranță, fără distracții, fără prea multe lucruri care să mă încarce pozitiv, pentru că nu aveam bani și pentru că nu am înțeles să-mi fac slujba altfel și să fiu remunerată altfel decît în baza unui contract. Apoi au urmat alți ani grei pînă în 2015, cînd în sfîrșit salariul unui medic a ajuns la o sumă care să îi permită unui om să se întrețină singur, să ducă o viață cît de cît civilizată și să iasă din adolescență.

Oamenii au răbdare, în general, cînd se îmbolnăvesc? Vă ascultă, urmează ce le spuneți sau tendința e să nu mai fie atît de atenți, de îndată ce se simt mai bine?

Oamenii, în general, cînd se îmbolnăvesc cu adevărat sînt foarte speriați și panicați. Au tendința să pună viața lor și deciziile lor în mîinile tale, ceea ce iarăși este greșit. Pentru că fiecare trebuie să își facă și să își asume alegerile și fiecare pacient are cel puțin două opțiuni: aceea de a face ce îl sfătuiește medicul și aceea de a nu face ceea ce este sfătuit, fără a mai spune că, oricum, și din punct de vedere medical pot exista mai multe opțiuni. Spun „oamenii cînd se îmbolnăvesc cu adevărat“ pentru că, din păcate, datorită lui „doctor Google“ avem o mulțime de persoane care nu sînt bolnave sau grav bolnave, avem multe persoane care somatizează, dar care își doresc neapărat să se prioritizeze. Unii s-au prioritizat zeci de ani după cum știți, oferind recompense financiare, alții se prioritizează prin scandal și agresivitate în camera de gardă. Întotdeauna, într-o cameră de gardă, pacientul cu adevărat bolnav este ghemuit într-un colț si tăcut, iar cei care sînt cu gura mare sînt în general pacienții care nu au nimic și care, ca urmare a scandalului – pentru că personalul medical și așa este stresat și plin de anxietate și trebuie să fie capabil să-i consulte și pe ceilalți care urmează –, de multe ori în mod greșit sînt prioritizați în dauna celor cu adevărat bolnavi.

Într-adevăr, oamenii, odată tratați, cînd se simt bine, au tendința de a renunța la tratament. De aceea, în străinătate, de multe ori casele de asigurări plătesc cadrele medicale pentru a ține prelegeri și cursuri prin care să facă educație pacienților, pentru a-i stimula pe aceștia să aibă interacțiuni interumane (acum nu mai este posibil acest lucru), să-și împărtășească experiențele, să știe la ce să se aștepte de la boală și cum să acționeze. Din păcate, la noi nu există deloc timp pentru acest lucru, medicul îndeplinind, practic, atribuții de secretară, registrator, curier, recepționer. Guvernanții noștri nu au înțeles că, de fapt, ar fi mai ieftin să plătești un personal supracalificat precum cel medical pentru a-și face doar treaba pentru care s-a pregătit atîția ani și să plătești mai ieftin un personal mediu ca să facă celelalte activități. Pe de altă parte, este în cultura noastră să învinovățim pe altcineva pentru tot ceea ce ni se întîmplă rău, iar dacă moare cineva noi credem cu tărie că întotdeauna există un responsabil. Uneori așa este, alteori nu este așa, însă trebuie să fim foarte bine pregătiți ca să distingem între cele două; pentru că eu, de exemplu, nu i-aș explica nici manichiuristei cum trebuie să îmi îngrijească unghiile, și nici mecanicului cum trebuie să-mi repare mașina, în timp ce nouă, medicilor, ni se explică mereu de către cei fără educație medicală ce ar trebui să facem, unde am greșit.

Aveți și o carieră didactică, lucrați cu studenții, cu rezidenții. Cum sînt generațiile mai noi, formate în alte timpuri, cum se raportează la meseria de medic?

Într-adevăr, meseria de formator este de asemenea o meserie extrem de dificilă. Ca să explici un lucru, trebuie să-l cunoști tu foarte bine, a preda este, de fapt, ultima treaptă a cunoașterii. Pentru mine a preda este ceva minunat; dacă nu am putut schimba lucrurile așa cum am încercat de cînd m-am întors de la un stagiu din Germania, în 2010, pînă prin 2015-2017, cînd mi-am dat seama că este inutil să mă lupt cu Hydra, mi-a rămas doar varianta de a încerca să schimb sau să formez oamenii cît sînt tineri și impresionabili. Am întîlnit oameni de toate felurile, de la cei care nu știu nici ei ce caută în viața lor, darămite în a altora, și care probabil au ajuns la medicină împinși de părinți sau de dorința de a avea un anumit statut, pînă la oameni foarte implicați, responsabili și maturi. Să nu uităm că generația aceasta are ceva ce noi nu am avut: acces la informație pe toate canalele, pornind de la Google și YouTube și terminînd cu site-urile de specialitate.

De un an de zile trăim cu toții vremuri de pandemie. Cum v-a afectat acest virus, profesional și uman?

Cu siguranță, sînt oameni care au fost mai afectați decît mine, care au trecut prin boală, care au pierdut pe cineva drag, după cum sînt oameni care și-au pierdut afacerile, slujbele, au devenit șomeri și lipsiți de speranță. Pentru mine, cele mai înspăimîntătoare materii din facultate au fost virusologia și genetica, pentru că mi-au arătat cît de vulnerabili putem fi. Specialitatea de infecțioase a fost ultima pe lista mea de alegeri tocmai din pricina acestor spaime, pe care acum trebuie să mi le înfrunt. Ultimul an m-a pus față în față cu toate temerile mele profesionale, mi-a pus fizicul și psihicul la încercare și m-a lipsit de foarte multe dintre lucrurile profesionale și personale care mă încărcau cu energie pozitivă. Se pare că a devenit o modă să fii nefericit și frustrat și că singurele lucruri care sînt permise a fi pozitive sînt doar testele de PCR. A fost foarte dificil la începutul pandemiei să constat că pentru mulți oameni (inclusiv superiori ierarhic) eram deja un om mort, cu epitaful scris, și că pentru mulți apropiați am fost ca o ciumată. A fost foarte dezamăgitor să vezi că toți fugeau care încotro și încercau să-i împingă pe ceilalți, respectiv pe personalul medical, în calea urgiei, urmînd o mentalitate străveche, că zeii, ca să fie îmblînziți, cer niște sacrificii umane și gîndind: „Ce bine că aceste jertfe umane vor fi alții și nu noi“. Din punctul meu de vedere, aproape nimic nu a funcționat așa cum ar fi trebuit să funcționeze, nici la noi, dar nici peste hotare. Ca om cu o pregătire științifică, mi se pare incredibil ca după 100 de ani de la gripa spaniolă să ne luptăm cu aceleași arme, masca și carantina, ca în 1918-1919, mi se pare incredibil că nu ne-am pregătit pentru acest eveniment. Am trimis oameni pe Lună, dar nu am fost în stare să ne gîndim la niște metode prin care să ne batem cu un virus, deși în fiecare an ne-am confruntat cu epidemie de gripă.

Sînt oameni care au așteptat cu nerăbdare apariția unui vaccin și posibilitatea de a le fi administrat, dar și unii reticenți, care consideră că vaccinul a venit prea rapid, fără a fi testat suficient. Medicul ce poate sau ce ar trebui să facă în relația cu pacientul, în acest caz?

Vaccinarea anti-SARS-CoV-2 este un subiect delicat și care a polarizat societatea. Din punctul meu de vedere, un medic care trăiește în această pandemie, nebunie, isterie ar fi trebuit să citească zeci de pagini despre vaccinuri, despre tehnologia aceasta modernă, despre genetică și despre toate lucrurile aflate în legătură cu aceste produse care apar pe piață, chiar dacă nu este imunolog sau virusolog. De ce? În primul rînd ca să înțeleagă cum funcționează acest produs, să decidă în deplină cunoștință de cauză dacă dorește să și-l administreze sau nu, să-și asume această decizie, după care să explice fără părtinire (pe cît se poate) celor din jur ce a înțeles studiind atîta literatură de specialitate. Oamenii doresc să fie informați, pentru că este vorba de ceva care intră în corpurile lor pe o cale nenaturală (altfel se pare că nu contează prea mult ce băgăm pe gură și nici ce scoatem pe acolo). Oamenii nu-și doresc să audă sloganuri și nici să fie înjurați pentru că își permit să aibă o opinie. Cred că fiecare dintre noi are dreptul să își aleagă în cunoștință de cauză varianta care îi convine, însă după ce a ales să și-o asume, indiferent de ce se întîmplă în continuare – fie că se îmbolnăvește și face o formă severă, fie că i se întîmplă ceva de la vaccin (de exemplu, reacții adverse mai grave) –, să nu dea vina pe altcineva. Rolul medicului în acest context este de sprijin și de consiliere, indiferent de decizia pe care o ia pacientul.

V-a pus pandemia răbdarea la încercare?

Pandemia, pentru mine, este o perioadă de mari schimbări și încercări. Pînă în momentul de față, mi-am depășit toate rezervele fizice, psihice, toate rezervele de răbdare și de încredere pe care nici nu știam că le-aș avea. Încerc să înțeleg adevăratul sens al „acceptării“. Dacă un virus se poate transforma și adapta în atît de multe feluri, cu siguranță că sînt capabilă și eu să fac aceste lucruri.

interviu de Anda DOCEA

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Revistele culturale în anul pandemic**

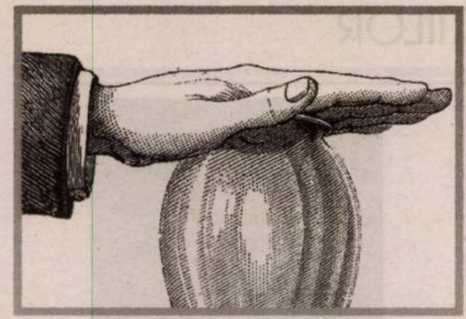

George BANU

scena lumii

Artiștii și temerea de teatru

În sfîrșit, s-a deschis o mare și așteptată expoziție după atîta izolare și absență. E consacrată lui Giorgio de Chirico. Citind catalogul, în ciuda convingerilor comun admise privind teatralitatea sa, descopăr cît de explicit el refuza observația privind dimensiunea teatrală a tablourilor sale metafizice. Ea îi repugnă și o exclude. El respinge orice referință la „decoruri de teatru… picturile mele nu au nici o legătură cu decorurile“, afirma pictorul excedat. Pictorilor le displace să fie asociați cu teatrul.

Cauza acestor rezerve? Extravaganța corporală, intensitatea vocală, cultul efectelor sînt simptomele scenei ce se află la originea rezervei pe care o suscită teatrul. Seducător, prin apetitul de spectacol, el e perceput ca fiind contrar „autenticității“ de la care se reclamă artiștii. Ce repugnă „artei“ cînd se detectează inserția teatrului? Fără îndoială, suspiciunea față de tot ce pare deliberat dirijat către succes sau pus în scenă ca o simulare. Un coeficient de inautenticitate e legat de teatru și de manifestările lui: „jucăm ca la teatru“, „masca ascunde chipul“, „rolul e dinainte scris“. La aceasta se adaugă prezența corpului care se află la intersecția artei și a vieții, el fascinează sau agasează. El e sursa acestei impurități de care doar teatrul dispune. Nici doar arta, nici complet viața. Corpul e materia pe care uneori spiritul o vizitează, iar alteori jocul o degradează. Și de el se tem pictorii. Există artiști care afișează o „teatralitate“ excesivă, împrumutată din teatrul timpului, ca Gustave Moreau sau marele Nicolas Poussin. Ei expun o gestică scenică, un abuz de afecte, un cult al posturii afișate. Teatru mitologic, imobil și retoric. Niciodată nu i-am putut iubi. Ei evocă fie tragedieni patetici, fie mituri ca Sarah Bernhardt. Toți prizonieri ai unui joc al extremelor. Teatrul ca exces și simulare. El e la originea refuzului moștenit din generație în generație. E oare o consecință a disprețului pentru teatrul din epocă sau, mai grav, o excludere generică a lui? Ciudat, artiștii îi iubesc pe greci sau pe Shakespeare, dar refuză teatrul concret, istoric. El e cel repudiat, și nu teatrul imaginar suscitat de texte.

Ce repugnă „artei“
cînd se detectează inserția teatrului?

Artiștii admiră textele, dar detestă spectacolul – acesta le e leitmotivul. Îl iubesc pe Hamlet, însă îi contestă reprezentările. Sau le imaginează ei înșiși, ca Delacroix. Or – descoperire legată de expoziție, la Orangerie –, dacă privim azi ambientele stranii ale lui De Chirico, ele trimit la spațiile lui Bob Wilson, el a detestat teatrul epocii, dar a avut intuiția unui alt teatru, un teatru prospectiv. Totuși, cum să nu regretăm dezinformarea unui plastician care ignoră că, în epocă, mari reformatori, asemeni lui Appia sau Craig, propuneau deja spații teatrale metafizice, dar și unii, și alții și-au rămas străini? Artiștii care refuză teatrul resping un model de reprezentare învechit, sclerozat, model constituit în timp și „indisociabil“ asimilat teatrului. Un teatru redus la stereotipia unor clișee rudimentare, unei practici standard. De aici provine distincția esențială între iubirea textelor și refuzul scenei. Textele rămîn imaginare, scena e cea care le degradează prin soluții concrete, marcate de aspirația la „spectacol“ și de ceea ce presupune ca supraexpunere. Cu el e asimilată „teatralitatea“ repudiată.

Dacă refuzul generalizat privește „teatralitatea“ ca postură plastică, în schimb e valorizat „citatul“ teatral: de la Watteau și celebrul personaj Gilles la Degas și balerinele sale, la Picasso și arlechinii lui sau la Chagall și actorii lui de bîlci, teatrul e aici prezent ca „motiv“ și ceea ce implică el ca discurs despre exercițiul interpretului. Pictorii, scriitorii sînt reticenți față de contaminările „teatrale“, dar, frecvent, ei restituie cu intuiție și perspicacitate practica omului de teatru. Căci nimeni mai just decît Daumier și Degas, Balzac și Zola, Proust și Ensor n-a dezvăluit „condiția“ artistului, sfîșiat între viață și scenă. Ne temem de „teatru“, spun ei, dar îi iubim „actorii“, embleme ale omului prins în jocul de oglinzi între sine și rol.

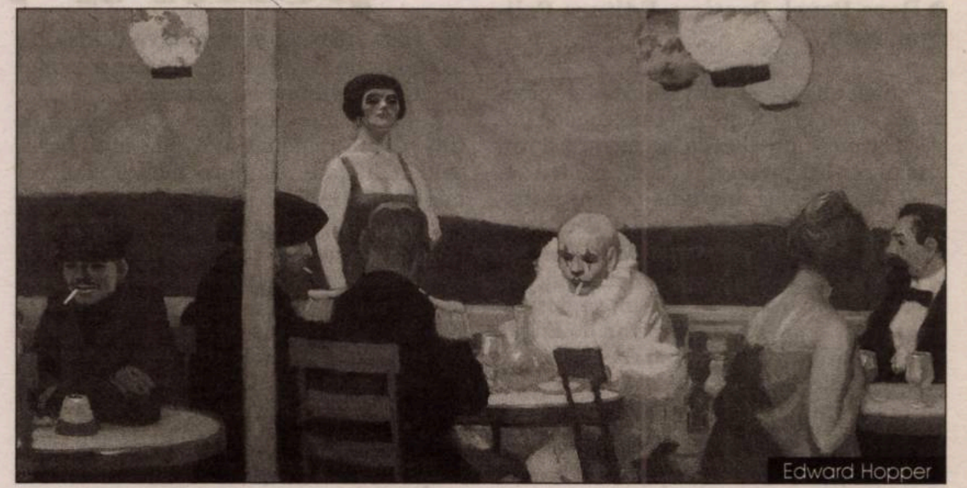

Edward Hopper

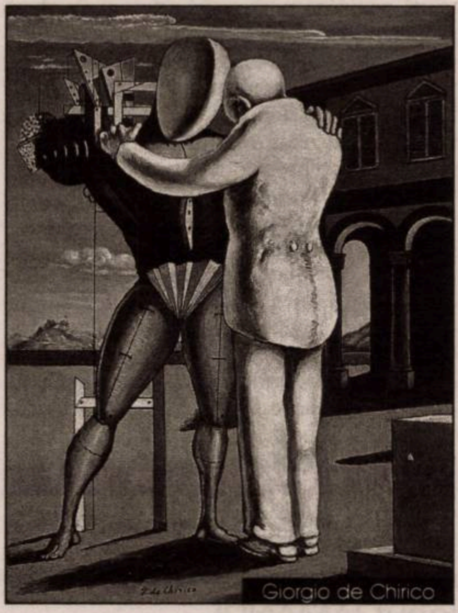

Giorgio de Chirico

Mișcarea inversă operată la sfîrșitul de secol trecut, aceea dinspre viață spre teatru, a produs efecte benefice nu doar în sensul canonic al unui plus de adevăr mimetic, ci mai profund, acela al unui adevăr de expresie. Cînd vocile n-au mai rezonat strident și murmurul s-a instalat pe scenă, cînd reprezentația a încetat să se afișeze retoric și s-a apropiat de cotidian, de palpitațiile lui secrete. Dar, de astă dată, riscul constă în a dilua teatrul, a-i retrage o anume elocvență proprie pentru a-i substitui o expresie minimală. De fapt, și în această tendință recunoaștem, din perspectiva opusă, suspiciunea față de reprezentație. Spectacolele lui Klaus Mikaël Grüber au sedus, dar au și iritat tocmai prin abuzul de intim, scena constituindu-se într-un loc repliat asupra lui însuși ce ignoră prezența publicului. Acesta e tratat ca un partener căruia i se oferă dreptul de a asculta și de a vedea prin efracție. De astă dată ne putem întreba dacă teatrul însuși nu a integrat suspiciunea artiștilor față de teatralitate pe care, la rîndul său, încearcă să o diminueze la maximum.

„Teatralitatea“ e considerată de artiști un păcat, o eroare cînd se insinuează într-un alt domeniu decît cel al scenei. De ce oare nici o operă de artă nu e descalificată prin comparația, de exemplu, cu muzica? Dimpotrivă, ea e astfel elogiată, unei opere în care se observă similitudini cu „muzica“ nu i se găsesc decît merite, în timp ce tabloul sau romanul marcat de „teatru“ sînt devalorizate. Abuzul „narativ“, adică „literar“, a fost criticat în pictură, dar nu a cunoscut niciodată indicele de refuz propriu „teatrului“, chiar s-au inițiat mișcări de recuperare ca, de exemplu, „noua figurație“. În ciuda acestor rețineri recurente formulate de pictori înșiși, la cîțiva dintre ei, ca Bacon sau Hopper, tocmai teatralitatea le exacerbează impactul. Diferită de la unul la celălalt, ei asumă cînd teatralitatea artaudiană a „suferinței“, cînd pe cea beckettiană a „singurătății“. La ambii putem identifica o „teatralitate“ constant asumată. Refuzul „teatralității“ nu e totuși general.

Bacon, Hopper nu refuză, ci admit prezența corpului, pe care o temperează sau o exclud majoritatea plasticienilor cărora le displac sîngele și vocea, lacrimile și rîsul. Ele dispun de o „realitate“ intensă pentru iubitorii scenei, dar suspectă pentru artiștii sceptici. De ce oare – întrebare ce revine – parabolele teatrului beneficiază de o admirație unanimă? *Livada de vișini, Personajele în căutarea unui autor, Godot, Scaunele?* Pentru că ele sînt cadre anonime în așteptare, proprie fiecăruia. Scena, însă, consideră unii, procedează la restrîngerea lor, la o materializare ce le reduce extensia la o „încarnare“. Cei care se îndoiesc de teatru îi denunță doar defectele, cei care îl admit și îl frecventează se satisfac cu ambivalența lui.

Teatrul, printre artiști, suscită un refuz ca artă, dar un respect ca practică. Ei au rezerve față de teatralitate, dar îi iubesc și îi salută interpreții.

P.S. O interogație ce mă privește: oare nu detest și eu „teatralitatea“ unor apariții feminine ce se afișează impudic pe scena urbană, la vernisaje sau cocktailuri? O „teatralitate“ adoptată nu de actori, ci de „imitatori“? Cînd teatrul contaminează comportamentele cotidiene e oribil. Expresie a unui narcisism supraexpus, manifestare a unui personaj civil ce își construiește o apariție socială și se distribue el însuși pe o derizorie „scenă mondenă“.

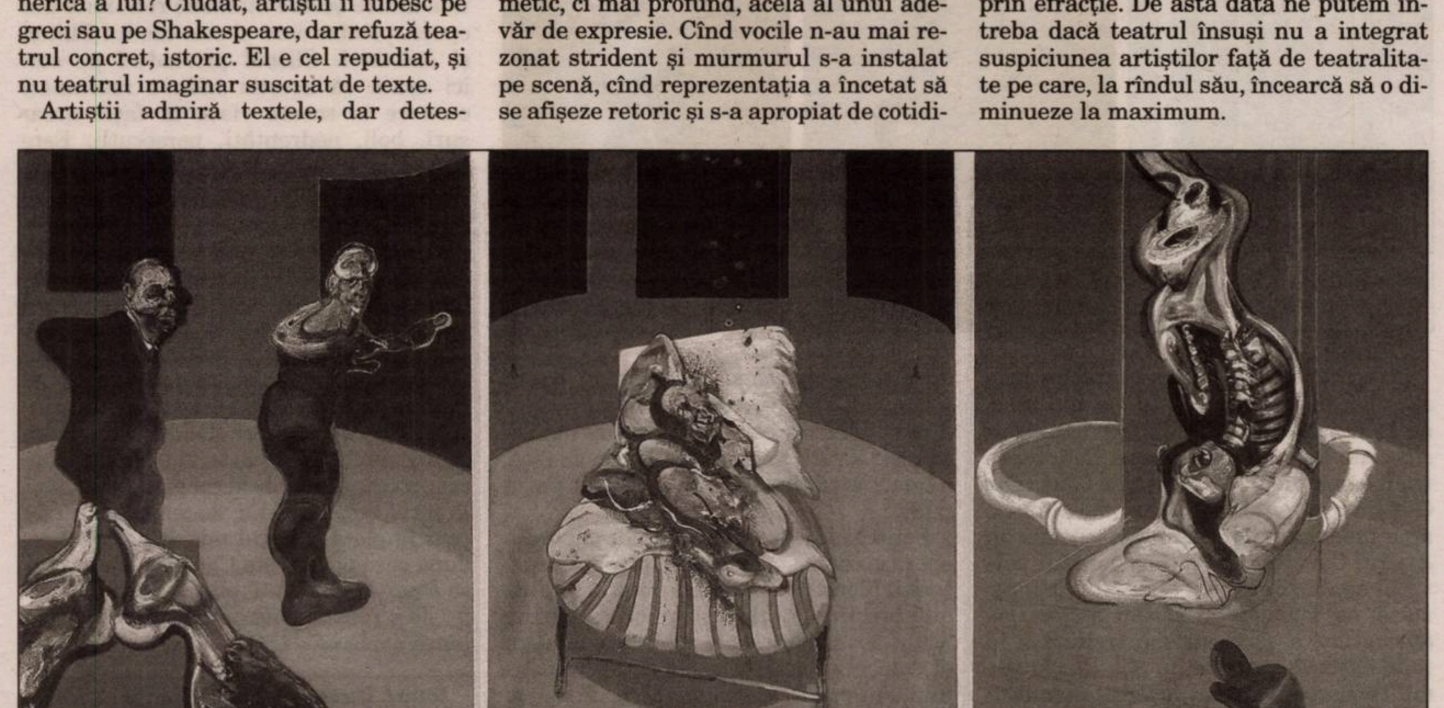

Francis Bacon

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Une lumière dans la ville, le lustre *(Paris, Ed. Arléa).*

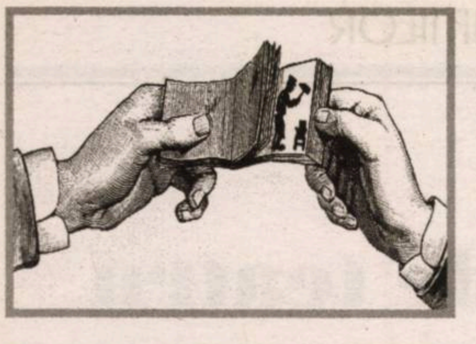

Marius CHIVU

feedbook

Elegie pentru vinovăție

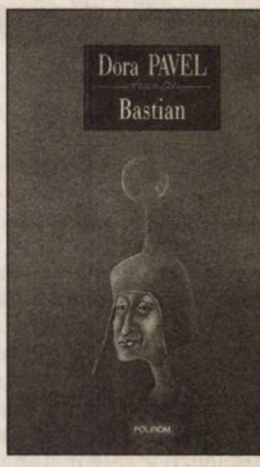

● Dora Pavel, *Bastian*, Editura Polirom, 2020.

Pentru cei care au citit și celelalte romane ale scriitoarei clujene și care, în mod implicit, cunosc predilecția acesteia, printre altele, pentru premisele „tari“, pentru temele vinovăției și dublului, pentru psihologism, devianță și farsă, pentru decadent, maladiv și macabru, acest nou roman este un „clasic Dora Pavel“. Romanul începe dostoievskian, continuă gidian, se dezvoltă kafkian și are un sfîrșit demn de Edgar Allan Poe într-o cheie shakespeariană – dacă-mi este permisă această suită comparativă vulgară, dar nu chiar nelalocul ei, dacă nu din rațiunile reducției simbolice, atunci măcar din considerentele captării atenției.

Romanul este confesiunea unui tînăr jurist de 25 de ani pe nume Gregor Carp, care, împreună cu fratele său geamăn, Bastian, de asemenea avocat, devin complicii omuciderii din culpă comise chiar de tatăl lor, medic legist văduv, care în scurt timp moare în urma a ceea ce pare a fi, dar nu e sigur, sinucidere. Pe măsură de crima accidentală paternă (lipsită de martori, urme și indicii, deci perfectă, dar nu și premeditată) rămîne nerezolvată și nepedepsită, conflictul moral filial crește pînă în punctul dispariției fizice izbăvitoare a tatălui, altă moarte perfectă, care declanșează în geamănul secund un profund complex al vinovăției: fiul decide să ia asupra lui crima tatălui, se autodenunță și încearcă din răsputeri să convingă autoritățile de vinovăția sa inexistentă. Astfel, ștafeta poverii confesiunii crimei trece dinspre complicitatea nesolicitată înspre preluarea unei false vinovății și asumarea deliberată a condamnării – un fel de vînzare a sinelui în chip de pătimire cu procură.

Este aici o ecuație morală complexă ce (răs)toarnă romanul în forma unui basm psihanalitic de sorginte biblică: fiul cel mic, om al Legii, se sacrifică în virtutea unei vinovății primordiale pentru a deveni salvatorul onoarei tatălui rătăcitor, după ce acesta (pare că) alege să-și absolve vina prin gestul laș al sinuciderii. Dacă, la Kafka, principiul declanșator al tra(u)mei este vina mai presus de orice îndoială, aici vina este mai prejos de circumstanțe, dar nu mai puțin probabilă și totodată reprobabilă („Ăștia te învinovățesc pentru că te învinovățești“).

„Asumarea unei vinovății grave care nu-ți aparține poate ascunde nevoia de a ispăși, prin ea, o altă vinovăție, mai profundă, nereperată de ceilalți, știută doar de tine“, ne oferă indiciul propriei sale acțiuni introvertitul și depresivul Gregor Carp, juristul violoncelist amator care pierde controlul asupra propriei farse și a unei partituri nu prea bine stăpînite, tînărul cu „interior zdrențuit și scîrnav“ a cărui existență deraiază după acest autodenunț de sine. Mai întîi, Gregor Carp pretinde că scoate la vînzare impresionanta casă a familiei (deopotrivă opulentă și putredă), expunîndu-se, astfel, unei forme de expropriere de sine / autoflagelare publică, pentru ca mai apoi să sfîrșească, previzibil, în sanatoriu. Căci ieșirea din lîncezeala existențială prin „dorința și plăcerea irepresibilă de a fi găsit vinovat, de a trăi o vinovăție demnă de atenția și de recunoașterea celorlalți“ nu poate rămîne netratată.

Relațiie dintre membrii familiei Carp, pe măsură ce aceștia prind contur, lasă loc speculațiilor psihanalitice, care pot reconstitui traseul, de-a lungul a trei generații, al unui complex patern: nereușind să împlinească proiecția paternă, fiecare bărbat se privește, la rîndu-i, în oglinda tatălui („legăturile de sînge pot deveni subit ireperabile“, teribila frază din Thomas Bernhard așezată ca motto, reluată inutil și în carte). Iată tema oglinzii care, departe de a deforma sau a multiplica borgesian, aici expune și revelează eșecul, adică vina. Ca și hipnoza, procedeu medical detestat de Gregor Carp, tragicul fiu prins și reflectat fără scăpare între două oglinzi, cea a tatălui și cea a geamănului mai mare, precum o copie al cărei destin este răscumpărarea originalului – în acest caz, a imperfecțiunii vinei.

Laolaltă cu anamneza și recuperarea trecutului, pacientul Gregor Carp ajunge să corespondeze cu un fost coleg, internat și acesta pentru un „împrumut“ identitar, scriindu-i apocrif unui fost profesor o scrisoare palimpsest invocînd două romane de Philip Roth, care însă au ca subiect implacabilul/hazardul existențial și absența lui Dumnezeu – acest episod, forțat și nenecesar, fiind, după mine, singura scădere a cărții.

Altfel, cartea dezvoltă două personaje secundare memorabile, ambele masculine (de altfel, faptul că Dora Pavel preferă vocea și psihicul bărbatului a devenit, de trei romane încoace, o marcă personală): bunicul August (cel care se amuză pe sine mimînd pierderi de memorie) și, mai ales, sasul Erwin Berg (melancolic meloman al degradării, un avatar decadent al lui Julien Ospitalierul, personajul liric din poemele lui Brumaru), și dezvoltă două episoade aparent secundare, atît de bune încît eu, personal, regret că nu și-au cîștigat existența ca proze scurte de sine stătătoare: închipuitele vizionări ale sasului din timpul înscenării vînzării casei și nașterea improvizată într-o galerie de artă dezafectată a defunctei între timp Linda Carp, prinsă pe stradă în timpul revoltelor din 21 decembrie '89.

Pe coperta a patra a cărții este citat universitarul italian Giovanni Magliocco cu o descriere a tipului de proză practicat de Dora Pavel: „un gotic hibridizat, ivit dintr-un psihism sumbru și fragmentat, dar nu mai puțin rezidual, remodelat și proiectat într-un nou organism paradoxal: ceea ce voi numi neurogotic“. Exact și ingenios acest termen pentru literatura Dorei Pavel care continuă să sondeze, cu un curaj tematic rar la noi, laturile ascunse, deci tenebroase, ale psihicului uman și să exploreze epic, deopotrivă cu suspans și *twist* climatic, anxietăți, obsesii și traume, oferind narațiuni deviante, deci riscante, dar atît de necesare într-un moment nu doar literar, dar și socio-politic tot mai prescriptiv/normativ, excesiv de precaut și, vai, moralizator.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Invazia stoicilor

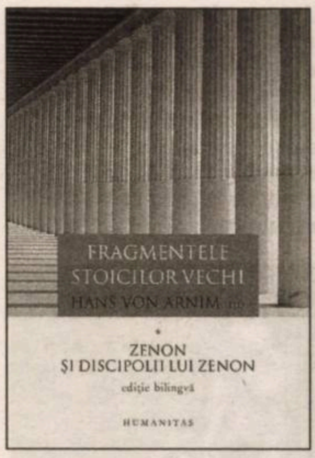

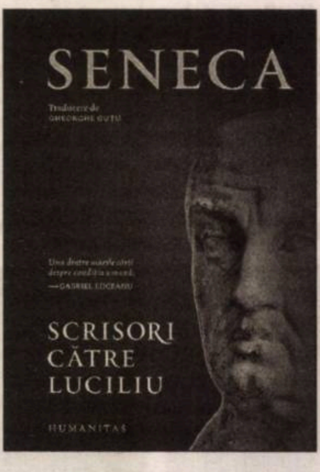

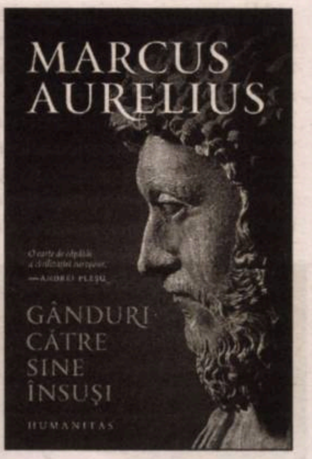

● Hans von Arnim (ed.), *Fragmentele stoicilor vechi. Zenon și discipolii lui Zenon*, Humanitas, 2016; Seneca, *Scrisori către Luciliu*, Humanitas, 2020; Marcus Aurelius, *Gînduri către sine însuși*, Humanitas, 2020.

Nu știu dacă e ceva premeditat sau nu, dar dacă tot am observat, îmi fac datoria de a marca aici recentele apariții relativ simultane, în românește, ale unor lucrări importante aparținînd unor gînditori stoici de la încheietura dintre ultimul mileniu al epocii vechi și primul mileniu al epocii creștine. Dincolo de reacțiile oficiale punctuale, care au dus la presărarea cu martiri a istoriei creștinismului timpuriu, condescendența cu care stoicismul larg răspîndit pe atunci a primit noua credință e poate una dintre explicațiile succesului răspîndirii acesteia. Probabil că stoicii nu i-au considerat pe creștini neapărat niște adversari; la această abordare îi predispuneau propriile lor concepții. Astăzi însă poate a sosit momentul să li se întoarcă favorul, iar filosofia dominantă, de inspirație creștină, să nu îi mai considere drept „ceilalți“, adversarii inconturnabili care văduvesc lumea de dimensiunea ei spirituală. În fond, stoicii pot spune și altceva, și anume că universul lor e atît de umil încît premerge lumii imateriale, o smerenie de care nu știu dacă mulți creștini sînt în stare.

De ce am trăit așadar senzația invaziei stoicilor în românește? În primul rînd, de la republicarea *Scrisorilor către Luciliu* ale lui Lucius Annaeus Seneca, în traducerea din 1967 făcută de Gheorghe Guțu. În paranteză fie spus, dacă tot nu apar traduceri noi – cum sînt cele ale lui Andrei Cornea din Platon –, măcar cele vechi să fie retipărite; și acesta ar fi cazul și cu Tucidide și al său *Război peloponeziac*, a cărui ultimă traducere în românește îi aparține lui N.I. Barbu și e din 1966, cu un an mai veche așadar decît cea a *Scrisorilor*... lui Seneca.

De asemenea, în librării a reapărut într-o nouă ediție și Marcus Aurelius, *Gînduri către sine însuși*. Scrierea împăratului roman a avut parte de mai multe traduceri în românește; primele sînt din secolul al XVIII-lea, iar pînă la cea de față, a lui Cristian Bejan, au mai fost cel puțin patru.

Seneca și Marcus Aurelius fac parte din epoca tîrzie a stoicismului, plasată de istoricii filosofiei în primele două secole ale erei creștine. La lucrările lor reapărute acum în românește s-ar putea adăuga și culegerea clasică a lui Hans von Arnim, *Fragmentele stoicilor vechi. Zenon și discipolii lui Zenon*, publicată în premieră de Humanitas în 2016 într-o ediție bilingvă, traducere de Filotheia Bogoiu (care semnează și studiul introductiv) și Cristian Bejan, traducătorul lui Marcus Aurelius. Este doar prima parte a *Fragmentelor...*, sînt încă așteptate versiunile românești ale următoarele două volume ale culegerii din 1903-1905 a lui Hans von Arnim.

Stoicii vechi, din prima perioadă a curentului filosofic – Zenon din Kition și discipolii lui Cleanthes din Assos și Chrysippos din Soloi – se adunau și discutau, în Atena secolelor IV-III, lîngă un portic zugrăvit: *stoa poikile* în grecește, de unde și numele de „stoici“. Formau una dintre școlile ateniene renumite din epocă, printre care și cele ale lui Platon și Aristotel. Clișeul privindu-i pe stoici arată că aceștia îndură resemnați ceea ce le scoate viața în față: necazuri, boli, nedreptăți, persecuții. Este însă doar o parte a reacției stoice. Faptul că pot ajunge la un echilibru cu dezechilibrele vieții nu înseamnă că stoicii nu reacționează la ceea ce îi deranjează. Modelul l-a stabilit primul stoic, Zenon însuși, după cum povestește Diogene Laertios în *Fragmentele...* lui von Arnim.

„Se mai spune că (Zenon) se ferea de îmbulzeală, așa încît obișnuia să se așeze la capătul băncii pentru a scăpa cel puțin dintr-o parte de neplăceri; și nici nu se plimba cu mai mult de doi sau trei însoțitori. Uneori percepea bani de la cei care se adunau în jurul lui ca aceștia, de teamă să nu fie puși la plată, să nu-l mai stingherească, după cum povestește Cleanthes în cartea sa *Despre bani.*“ Iată un mod *avant la lettre* de a practica distanțarea socială, reajunsă azi la modă.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

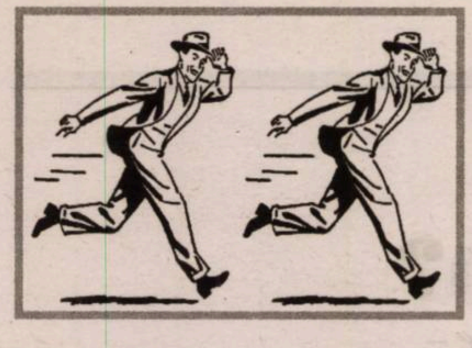

Andreea VLAD

dilematograf

Exilul interior

● *Nomadland / Ținutul nomazilor* (SUA, 2020), de Chloé Zhao.

Nomadland are o poveste simplă, foarte asemănătoare cu a multor altora în marea recesiune care a urmat crizei economice globale de acum un deceniu. Fern (Frances McDormand) și-a pierdut totul, casa, slujba, soțul iubit (în urma unui cancer). Nu poate nici să se pensioneze anticipat întrucît ar face-o în condiții dezavantajose pentru ea. Străbate așadar America în rulota ei, împărțită între slujbe temporare și întruniri regulate cu alți dezmoșteniți ai sorții, cum le spunem empatic-ipocrit.

Comunitatea acestor oameni umili și fără resurse materiale, dar liberi este închegată în jurul lui Bob Wells, un *trainer* adept al stilului de viață minimalist și critic acerb al capitalismului feroce (ne văd ca pe un cal de povară, care se istovește pentru ei pînă la moarte, spune el). Nu este singurul personaj din viața reală din film, mai este Swankie, bătrîna bolnavă de cancer care visează să ajungă pe tărîmul rîndunelelor pentru a-și lua adio sau Linda May, femeia cu părul nins, încă frumoasă, care a vrut să se sinucidă pentru că nu-și mai găsea de lucru din cauza crizei.

Filmul tinerei regizoare americane de origine asiatică Chloé Zhao se construiește lent, dar armonios din registre diferite și complementare. Pe de o parte, îmbină o apetență de documentarist pentru detaliu, filtru realist, acuratețe a caracterelor și claritate stilistică. Pe de altă parte, mizează pe un simț vizual foarte intimist și pe exuberanța pentru spațiile largi, remarcată și la excelentul ei debut *The Rider*. Ambele sale filme au în comun atenția pentru omul simplu, modest, dar cu bun-simț, confruntat cu drame personale atroce, pe care demnitatea, perseverența și curajul au puterea de a-l reconstrui interior. De a-l regenera și a-l reclădi pentru a-l face să renască. La limita dintre documentar și ficțiune era și rafinatul și covîrșitorul *The Rider,* care spunea povestea lui Brady (Brady Jandreau), tînărul cowboy care își riscă viața din pasiune pentru cai. Este un film inspirat din istoria reală a dresorului de cai Brady Jandreau, care a suferit un accident teribil din cauza unui cal, avînd implantată în cap o plăcuță metalică.

La fel ca protagonistul din *The Rider,* Fern este ea însăși un manifest al nevoii de revenire la origini, de reînnodare a legăturii organice cu universul. Acea lume, care acum ne pare atît de străină în simplitatea ei frustă, conține însă acel adevăr ultim, acea miză a esenței (adevărul simplifică lucrurile, cum ar fi spus un alt rătăcitor, Saint-Exupéry). Este o sete atavică pentru eliberare și un infinit dor de curgere (ca în scena în care Fern plutește goală în albia unui rîu limpede de munte, ca însăși curgerea vieții).

Deși conectată permanent la realitate (nici nu ar fi avut cum, date fiind condițiile extreme de viață în care trăiește), protagonista, un pelerin perpetuu (căreia marea actriță Frances McDormand îi insuflă putere interioară, vitalitate, dar și un anumit mister), plonjează mereu în trecut. „Tot ceea ce este amintit trăiește“, spune ea, deși recunoaște că poate și-a petrecut prea mult timp din viață amintindu-și. Deși la un moment dat îl cunoaște pe Dave (David Strathairn), care ar putea să-i ofere o fericire calmă și domestică, lipsită firește de pasiunea tinereții, dar bazată pe un devotament real, Fern pare o veșnic rătăcitoare și probabil așa va rămîne („Sînt singur... sînt singur... sînt singur...“, răspundea ecoul imaginat de același Saint Exupéry). Nu este vorba însă doar de un trecut personal, ci și de un trecut arhetipal. Fern este pentru unul dintre personaje o pionieră a acelei Americi a întemeietorilor, o parte a tradiției. Ea păstrează încă acea fericire a copilului interior, se poate rătăci în voie prin vestigiile unui trecut apropiat. Este un nou templu care vorbește despre sacrul din om, ca în scena scurtă, dar migălos coregrafiată a plimbării ei prin labirintul Marelui Canion.

Căci pentru acești oameni exilați în propriile abisuri, pustiirea spațiului vital (sau acea contaminare nocivă a Pămîntului cu nefericita rasă umană), în care Konrad Lorenz identifica una dintre cauzele degenerării speciei umane, are ca revers regăsirea primară cu energiile cosmice. Din fericire, talentata Chloé Zhao reușește să evite capcanele unei bioetici sau filosofii New Age facile, ajutată și de autenticitatea protagonistei sale, de frumusețea necăutată a cadrelor sale ample și de realismul abordării sale. Realism care nu exclude, ca și în *The Rider,* o anumită complicitate cu stelele. Așa cum îi explică un astronom lui Fern, stelele aruncă plasmă și atomi în spațiu, care ajung uneori pe Pămînt. „Hrănesc solul și devin parte din noi. E suficient să îți întinzi mîna și să privești o stea. Deoarece sînt atomi din stele care înainte au aruncat eonii ajunși pe această planetă. Iar acum ei sînt în mîna ta.“ O compensație, poate, pentru acea pierdere a capacității de contemplare care, pentru Konrad Lorenz, este echivalentă cu o altă tară a supercivilizatei umanități.

Nomadland / Ținutul nomazilor va intra pe marile ecrane din țară din 16 aprilie.

■ ■ ■

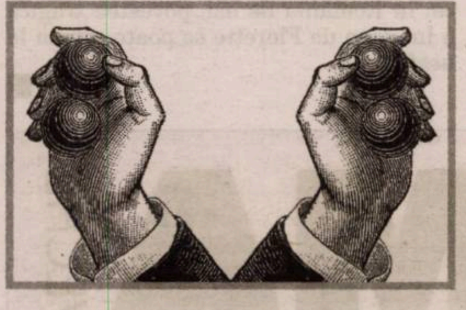

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Din (prea multă) izolare

● Nick Cave & Warren Ellis, *Carnage*, Goliath Enterprises Limited, 2021.

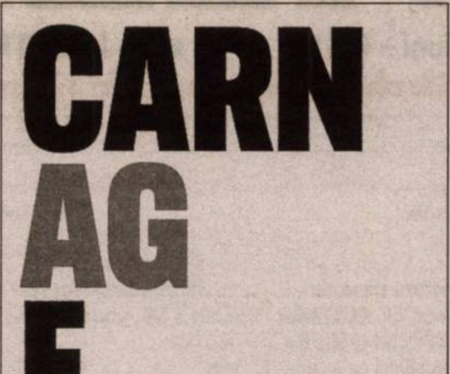

Cînd, acum doi ani, pe *Ghosteen*, nu mai era neapărată nevoie de Bad Seeds pentru a exista un album Nick Cave and the Bad Seeds, știai că binomul acela care a produs albumul amintit, vocalistul însuși și Warren Ellis, devenea suficient pentru a „desena“ *sound*-ul pe care vocea unui Cave mai penitent ca niciodată să se poată așeza atunci, pentru ca nici un obstacol să nu-i stea în cale. Pe undeva simptomatică – să presupunem că rock-ului i-ar fi greu astăzi să mai susțină introspecția –, alegerea stilistică a celor doi australieni, o ramă electronică ornată consistent cu *noise* și *drone,* străpunsă din cînd în cînd de piane și viori, pare justă. Cu atît mai mult cu cît ea vine de la muzicieni care au un portofoliu important de *soundtrack*-uri lucrate în tandem. Venit din 2016, de la începutul documentarului lui Andrew Dominik, *One More Time with Feeling,* un dialog își poate găsi astăzi, în consecință, sensul:

„– Cred că este evident, cîntecele tale au devenit din ce în ce mai puțin narative. Există un motiv pentru asta? Ce vreau să spun este că eu, personal, am nevoie de o schemă narativă a vieții, de ceva predictibil, de ceva care să aibă o logică internă...

– Da, cîndva, în acea lungă perioadă a vieții mele în care aveam nevoie de asta, scriam povești care păreau să aibă coeziune, progresie, logică. Dar nu mai cred deloc într-o narațiune cursivă. Nu mai cred deloc că viața trebuie să arate așa. Simt că există fracturi, momente în care timpul se comprimă, accidente stivuite peste alte accidente. Nu există neapărat o logică în toate astea. Sau poate că există una impredictibilă, angoasantă“.

„*What am I to believe? / I'm the balcony man. / When everything is ordinary until it's not, / I'm the balcony man, / I'm two hundred pounds of packed ice / Sitting on a chair and in the morning sun, / Putting on my tap dancing shoes, oh my lap dancing shoes / In the morning sun.*“ „Balcony Man“, ultima piesă a acestui album intempestiv, lansat digital pe 25 februarie anul acesta și scris, cum spuneam, de Cave și Warren – în fond, primul lor album care nu e (și) *soundtrack* –, este revelatoare pentru ceea ce înseamnă, cu plusuri și minusuri, LP-ul. La prima vedere, *Carnage* apare ca o creație de pandemie: o voce aflată în solitudine (NC) peste opt instrumentale deseori exasperant de improvizate (WE), perorînd diverse definiții și perspective ale izolării – „*I'm sitting on the balcony / Reading Flannery O'Connor with a pencil and a plan*“. Dacă timpurile distopice pot livra opere pe măsură, primul album de studio pe care apar semnăturile lui Nick Cave și Warren Ellis nu le conține. Dar *Carnage* păstrează, dincolo de schematismele și locurile lui (prea) comune, frumusețea aceea barocă pe care o poți regăsi constant în operele celor doi autori.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Mutat la țară?

– exemplul lui Jean de Florette –

Am nimerit întîmplător la TV peste un film franțuzesc de prin anii ’80, *Jean de Florette,* o ecranizare după un roman de Marcel Pagnol. În film, Gérard Depardieu, destul de tînăr, joacă rolul unui orășean (cu un handicap – e cocoșat) care evadează din „iadul“ citadin și se mută plin de entuziasm împreună cu familia la țară, în satul natal, unde își propune să facă agricultură, folosind „metode științifice avansate“ pe care le învățase de prin cărți. Acțiunea se petrece pe la începutul secolului trecut, iar satul, o așezare cam prăpădită, ascunsă printre dealurile din Provence, are mai degrabă legătură cu lumea lui Moromete de la noi decît cu cea plină de farmec din zona rurală a Franței, cu castele, podgorii întinse și case idilice. „Naturalismul“ filmului și asemănările cu satele românești – ce-i drept, din secolul XXI – mi-au dat de gîndit: localnicii, cei mai mulți dintre ei niște trîntori care își pierd vremea pe la crîșmă, bînd Pernod sau jucînd jocul lor cu bile, *pétanque,* îl primesc pe noul venit cu suspiciune, ba chiar cu dușmănie. Chiar dacă este teoretic de-al locului, îl consideră tot un venetic, rîd de el și de „metodele lui avansate“, îi deranjează faptul că e pus pe treabă, ba mai mult decît atît, îi bagă constant bețe în roate, sperînd că se va sătura repede de viața la țară și își va lua tălpășița, se va întoarce de unde a venit, după ce își va vinde proprietatea la un preț de nimic. Ba chiar doi dintre ei (unchi și nepot, deci într-o cîrdășie de „clan“) îi astupă pe ascuns unicul izvor de pe proprietate, așa că Jean de Florette e nevoit să care apă cu măgarul de la o distanță considerabilă pentru a-și iriga micile lui culturi. Întreaga zonă are oricum probleme cu apa, însă celorlalți nu le pasă prea tare, au doar niște vii cocoțate pe coame de deal din care produc vin pentru consum propriu. Însă omul nostru nu renunță ușor, se împrumută și se umple de datorii, tenacitatea cu care își urmărește visul – de a trăi „sănătos“, în mijlocul naturii, din roadele muncii lui, în ciuda faptului că este sabotat constant de consăteni – îți inspiră mai întîi compasiune, apoi admirație și îl va duce în cele din urmă la un final tragic. Jean de Florette moare încercînd cu disperare să dinamiteze solul stîncos al dealului pentru a ajunge la apă, deși izvorul îngropat se află la doi pași. (Există și o parte a doua a filmului, răzbunarea fiicei, „după 20 de ani“, ecranizarea unui al doilea roman al lui Pagnol, *Manon des Sources.)*

Povestea din film mi se pare grozav de cunoscută, ba chiar tipică, aș spune, pentru orășenii care se mută la țară în România zilelor noastre. M-a surprins doar faptul că astfel de lucruri se întîmplă aproape identic (și cu aceleași tipologii de oameni) sau, mă rog, s-au întîmplat acum mai bine de un secol și prin alte părți ale lumii, aparent mai civilizate, unde ne imaginăm că există vecini care se ajută între ei în micile lor comunități frumos închegate.

Ai dreacu’ bucureșteni!
Au bani, uite ce foișor și-au tras!

În ultimul an, în mare parte din cauza pandemiei care ne-a condamnat la o viață de interior, între cei patru pereți ai unor apartamente meschine de bloc, tot mai mulți locuitori ai orașelor mari, mai ales bucureșteni, visează să se mute la țară. Cînd părinții mei s-au mutat „la țară“ în urmă cu mai bine de zece ani (de fapt, într-un cartier al unui orășel de provincie care s-a transformat peste noapte în comună ca să aibă acces mai ușor la niște fonduri care nu s-au accesat, de fapt, niciodată), aveau cam aceeași viziune idilică a lui Jean de Florette, doar că nu voiau să facă agricultură, voiau doar să trăiască liniștiți la pensie, „în mijlocul naturii“. În primele luni s-au pomenit înconjurați de vecini săritori, fiecare voia să-i ajute cu cîte ceva, să bată un cui, să schimbe un acoperiș la noua casă etc., ca să se convingă treptat că bucureștenii mutați la țară sînt, de fapt, pentru localnici, doar niște vaci bune de muls, se pot scoate bani frumoși de pe urma lor. Totuși, îi preferă pe cei care au case de vacanță și nu locuiesc permanent acolo, pentru că, în schimbul unor sume de bani, au grijă de proprietate atunci cînd aceștia sînt plecați la casa lor „adevărată“. Ce înseamnă să ai grijă de proprietate? Să te folosești de ea ca și cum ar fi a ta, să le culegi bucureștenilor prunele și corcodușele ca să-ți faci țuică, să le mănînci zmeura din curte și după aia să le spui că „nu s-a făcut“, să-ți lași găinile libere pe terenul lor, că e mai bine să ciugulească pe-acolo decît la tine, să faci un grătar tot la ei, ca să nu faci mizerie la tine, să-ți speli mașina tot în curtea lor, că e mai bună presiunea la apă, să stai în foișorul lor ca să-ți bei cafeaua (Ai dreacu’ bucureșteni! Au bani, uite ce foișor și-au tras!), să faci toate aceste lucruri și să mai fii și plătit pentru asta. Dacă bucureșteanul se mută permanent la țară și începe să facă parte din „comunitate“, atunci apare o problemă – ce caută veneticul ăsta la noi în sat? (Mai ales atunci cînd are idei și vrea schimbări după „metode științifice avansate“.) Cu tenacitatea unui Jean de Florette, în vreo cinci ani, taică-miu a reușit pe ulița lui să „tragă“ canal (exista o problemă cu solul și fosele se umpleau foarte repede), nu doar pentru el, dar și pentru vecini, care au promis că vor contribui cu bani, fiecare cu „partea“ lui, dar pînă la urmă n-a mai contribuit nimeni. Apoi, profitînd de o precampanie electorală, a stat pe holurile primăriei pînă cînd a reușit să-l convingă pe primar să asfalteze și ulița lor, care nu era în plan. N-a fost bine, vecinii au ajuns repede la concluzia că era mai bine înainte, „cu pietricele“, ce ne trebe nouă asfalt? Mama aduna pet-urile de pe uliță, un vecin venea în fiecare seară beat și cu sticla în mînă, o gîlgîia repede ca să nu-l vadă nevastă-sa și o arunca pe unde se nimerea. Nevastă care profita de orice ocazie ca să împrumute 10 lei, 20 sau 50 „pînă la alocație“ (a copiilor), pe care ai mei nu-i mai vedeau niciodată înapoi. Și cînd nu mai îndrăznea să împrumute, se proptea pur și simplu în poarta lor și o uita Dumnezeu acolo, nu făcea nimic, nici măcar conversație, doar se uita în curtea altora ca la televizor. Oricum, la noi la țară povestea asta cu holbatul peste gard e sport național, nu poți să faci nimic pe lîngă casă fără să fii privit de undeva, așa că mai bine îți cumperi un teren izolat în vîrful unui deal.

Pînă la urmă, ai mei s-au mutat în aceeași zonă, într-o altă localitate, și au luat-o de la capăt – alți oameni, altă uliță de asfaltat, alți pereți în care noii lor consăteni ardeau de nerăbdare să bată cîte un cui. Apropo, orice „lucrare“ mai serioasă, realizată cu sprijin local, costă fix 1.000 de lei, dacă vrei doar să-ți cosească cineva iarba din curte nu vine nimeni, nu se bagă la treburi din astea mărunțele. În al doilea „sat“ – nu pot să-i spun altfel deși teoretic ar fi „stațiune turistică de interes local“ – au dat peste o babă care, la început, părea prietenoasă și bună ca pîinea caldă. Le aducea ouă proaspete de la găini și prăjituri, la un moment dat nici nu mai bătea la ușă, intra ca la ea acasă și mergea cu platoul de prăjituri pînă în dormitor, căci la țară nu există ideea de intimitate. Îl plăcea mai mult pe taică-miu că, deh, era bărbat, iar cînd taică-miu a încercat să impună niște limite, nu l-a mai plăcut nici pe el. În vreo doi ani s-a ajuns la un război în toată regula, cu amenințări și reclamații la primărie. Deși pare greu de imaginat, un astfel de vecin poate să-ți facă viața un iad.

Părinții mei sînt deja la a patra mutare, peste tot ura și dușmănia față de venetici sînt aceleași. „Țăranul“ român nu îl vede pe orășeanul mutat la țară ca pe un posibil ajutor în comunitate – de multe ori un om cu școală, el poate veni cu idei noi care să scoată satul din letargie sau dintr-o înapoiere de Ev Mediu –, ci ca pe un element colonizator, cotropitor, ce trebuie stîrpit. Probabil că, într-un mental colectiv, acesta se identifică cu turcul sau tătarul de pe vremuri care a venit să-i jefuiască și să le violeze femeile, iar cea mai bună soluție de a-l alunga este să dai foc la grîne și să otrăvești fîntînile, așa că, în România de azi, povestea tragică a lui Jean de Florette se poate repeta la nesfîrșit.

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume.................................Prenume.................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

TRAUMELE ȘI STRESUL PANDEMIEI

Zenobia NICULIȚĂ

Efectele nevăzute ale pandemiei asupra minții tale

Mai întîi ni s-a părut că o să fie o problemă îndepărtată, din Asia, despre care vom putea vorbi la o cafea, cu un aer înțelept, compătimitor și măcar un pic rasist. Pe urmă ni s-a părut că, dacă stăm ascunși și ne protejăm pentru o perioadă, vom scăpa repede. Astăzi, la un an de cînd am intrat în prima tură de izolare și blocaj, peisajul este foarte diferit de tot ceea ce ne-am imaginat. Am trecut prin diferite faze de șoc, negare, furie, deprimare, atît individual, cît și împreună, comunități și societate, ca un mare organism viu al cărui corp suferă.

Indiferent de locul și felul în care ne-am întîlnit cu efectele virusului, simțul realității, al timpului și al ritmului de viață ni s-a alterat dramatic. „Anul de ceață“, după cum a fost denumită această perioadă, ne-a expus la o explozie reală și mediatică a poveștilor de suferință și boală, care ne-au transformat în victime potențiale și indirecte ale unei traume globale. Pentru cei care au lucrat și au luptat în primele rînduri nu mai încape îndoială că pandemia a devenit traumatică la nivel global. Dar efectele sale sînt mai extinse decît cele vizibile în spitalele supraaglomerate. Chiar și aceia care nu vor dezvolta niciodată boala și nici nu vor avea pe cineva apropiat bolnav sînt deja afectați. Dincolo de anxietatea inevitabilă datorată unui patogen al cărui *pattern* de răspîndire nu-l putem înțelege prea bine și, în consecință, nu-l putem controla anticipativ, mintea și corpul fiecăruia dintre noi reacționează la stresul prelungit cu răspunsuri similare stresului posttraumatic. Gîndurile intruzive sau de tip *flashback,* starea de agitație și oboseală, tulburarea atenției, exploziile ocazionale sau repetate de furie, disocierea de ceea ce ni se întîmplă în prezent, capacitatea scăzută de memorare și învățare, apatia, deprimarea sînt simptome la care nimeni nu este complet imun.

Efortul mental de a trăi cu incertitudinea medicală, economică, relațională și socială devine, în timp, epuizant. Peste ritmul și așa nemilos al vieții hiperaglomerate și ultratehnologizate pe care o trăim se suprapun cerințele de vigilență cu privire la pericolele parțial previzibile ale unui nou virus care a sărit o barieră invizibilă dintre specii. Expunerea prelungită la aceste surse de stres generează oboseala pandemică, acea stare de epuizare inexplicabilă, însoțită de iritabilitate și apatie care contribuie la apariția fenomenului de *burnout,* cu efecte fizice precum inflamația, tulburarea sistemului imunitar, accentuarea simptomelor unor boli preexistente.

Există și un alt efect traumatic subtil și devastator pentru integritatea noastră psihologică: devastarea morală a celor care trebuie să decidă cine trăiește, cine are acces la îngrijire sau cine este lăsat în afara măsurilor de protecție. Această presiune asupra identității individuale și de grup nu este rezervată doar medicilor și asistentelor. Pandemia ne-a expus pe toți la dileme morale tulburătoare. Unele decizii pe care le-am luat au condus la expunerea sau îmbolnăvirea celor dragi sau a unor necunoscuți. Pentru ca locul nostru de muncă să fie asigurat sau afacerea să supraviețuiască, alții au ajuns în situația de a pierde sursa de venit pentru toată familia. Am ascuns unele informații relevante pentru a scăpa de stigma COVID-19. Am asistat neputincioși la decizii manageriale sau politice care au afectat zeci, sute, mii... Revolta sau tulburarea morală pe care am simțit-o ne-a demoralizat, ne-a activat sentimente de vinovăție și rușine și ne-a erodat compasiunea. În consecință, ne găsim tot mai des pradă unei epuizări mentale care ne lasă prea puține resurse pentru o cursă care nu mai e de mult un sprint, ci se dovedește a fi un maraton cu obstacole.

Unele decizii pe care le-am luat au condus la expunerea sau îmbolnăvirea celor dragi sau a unor necunoscuți.

Spațiul virtual, devenit aproape peste noapte loc de muncă, de interacțiune, de învățare și de joacă, abundă de materiale care propun soluții punctuale pentru diferitele probleme asociate sau generate de pandemie. Specialiștii din domeniul sănătății mentale recomandă să adoptăm sau să reluăm comportamentele de autoîngrijire, disciplina unui program de somn, exercițiu fizic, muncă și relaxare. O dietă sănătoasă, bazată pe ceea ce are nevoie corpul în loc de ceea ce ne cer emoțiile neconsolate, contribuie enorm la menținerea unui tonus psihic bun și crește rezistența la stres. Menținerea unor granițe ferme, dar rezonabile între zonele de muncă, odihnă și celelalte solicitări ajută semnificativ la diminuarea oboselii și menținerea resurselor personale. Educația emoțională, recunoașterea, tolerarea și acceptarea emoțiilor inevitabile asociate acestei situații nemaiîntîlnite reprezintă unelte cu care ne protejăm de efectele traumatice directe și indirecte ale pandemiei.

Dar, la finalul fiecărei zile, cînd simțim greutatea nevăzută a tuturor cerințelor pe care le aveam dinainte de pandemie și a celor pe care le-am căpătat în acest ultim an, știm că nu există soluții miraculoase. Reziliența, acea capacitate de a face față și a ne dezvolta în ciuda dificultăților și traumelor cu care ne confruntăm este o calitate care se construiește cu efort și fără scurtături sau rețete în cinci pași. Există, însă, o cărare aurită a drumului spre vindecare. Putem parcurge acest drum împreună, sprijinindu-ne atunci cînd ne e greu și permițîndu-ne să ne odihnim, pe rînd, cînd sîntem copleșiți. Dacă trauma este colectivă, atunci și vindecarea are nevoie să fie împărtășită. Altfel, normalitatea va fi redefinită de pandemie în moduri la care nici nu ne-am gîndit.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

Stela GIURGEANU

Sîntem oare puțin „luați“?

O femeie din Pennsyvania, SUA, a fost arestată și acuzată de acte teroriste, după ce, iritată de restricțiile sanitare impuse de pandemie, a tușit intenționat peste produsele dintr-un magazin alimentar. Un bărbat din Sheffield, Marea Britanie, s-a filmat în timp ce lingea un bancomat. Cîteva luni mai tîrziu, un altul, în München, Germania, a făcut același lucru. Primul a declarat că voia să demonstreze că nu există coronavirusul, al doilea, că voia să-l răspîndească.

Pentru a fenta prima carantină impusă în Spania, un bărbat a ieșit pe stradă îmbrăcat în dinozaur – totuși, Poliția nu s-a lăsat convinsă de argumentele invocate de Tyrannosaurus Rex, cerîndu-i să respecte carantina, ca orice alt umanoid. În virtutea faptului că în carantină puteai ieși pentru a-ți plimba animalul de companie, au apărut și întreprinzători care își închiriau cîinele vecinilor care nu aveau, dar și cei care au interpretat noțiunea de „animal de companie“, mulți ieșind să-și plimbe capra, găina, crabul sau ariciul. În România, un tînăr a ieșit pe stradă ca să-și plimbe peștișorul, dus într-o pungă cu apă.

Cînd s-a dat alarma pandemiei, primul lucru care a dispărut din magazinele din întreaga lume a fost hîrtia igienică. Cum oamenii cumpărau masiv baxuri peste baxuri, în multe țări s-a impus o limită pentru fiecare cumpărător. Așa că au început furturile. Ca să se păzească de hoți, patronii unui magazin din Japonia au decis să arunce un blestem asupra potențialilor tîlhari de hîrtie igienică: „Dacă cineva va fura din depozit, un monstru înfometat se va năpusti asupra lui și-l va mînca“. Mai apoi, poate tot în siajul fricii de penuria de hîrtie igienică, în Statele Unite a crescut vînzarea de bideuri.

A urmat penuria de măști medicale pe care la început oamenii și le încropeau – fie recurgînd la măști de gaze, fie învățînd de pe YouTube cum să și le confecționeze, din șervețele de hîrtie, împăturite strategic și garnisite cu elastice, sau chiar din coji de portocală sau avocado. Cînd stocurile de măști au fost suficiente, deveniseră deja desuete, căci lumea și-a îndreptat atenția către latura lor *fashion* – a apărut chiar și cea mai scumpă mască din lume, confecționată din aur și încrustată cu diamante, costînd peste un milion de euro.

Tot la capitolul „modă“, un cizmar din Cluj, Grigore Lup, a devenit celebru în întreaga lume cu o găselniță inedită: pantofii pentru distanțare socială. Ideea sa de a face pantofi numărul 75 (cu vîrfuri create din material de plută, îndeajuns de lungi încît să țină interlocutorul la distanța regulamentară) a fost salutară pentru afacerea sa, care începuse să scîrțîie, cizmarul începînd să primească din nou comenzi – de data aceasta și din alte țări.

O companie aeriană taiwaneză a venit cu ideea „călătoriei spre nicăieri“.

Stresul inoculat de pandemie a fost de altfel un motor pentru creativitate în ceea ce privește întreprinzătorii. În Tokyo, un grup de artiști a pus pe picioare o afacere în virtutea zicalei „cui pe cui se scoate“. Mai exact, ofereau celor dornici de a se elibera de stres 15 minute de experiență terifiantă: clienții erau închiși în coșciuge, înconjurați de personaje malefice care le spuneau povești horror, în timp ce le zornăiau la urechi lanțuri, îi împroșcau cu apă sau îi înghionteau.

„Pandemia este îngrozitoare, iar noi credem că oamenii s-ar putea elibera cît de cît dacă ar trage un urlet sănătos“, declara, pentru Reuters, Kenta Iwana, coordonatorul producției companiei Kowagarasetai.

Tot pentru „eliberarea de stres“, anul trecut, o companie aeriană taiwaneză a venit cu ideea „călătoriei spre nicăieri“. După toate procedurile de îmbarcare, pasagerii urcau în avion, unde stăteau cîteva ore, mîncau, după care plecau acasă. În doar cîteva luni, conceptul s-a dezvoltat, avionul urmînd chiar să decoleze, să-și plimbe preț de cîteva ore clienții prin aer, după care ateriza la loc pe aeroport. Deși la început ironizată, ideea a prins rapid și printre alte companii aeriene care au urmat exemplul – aeroporturi din Brunei, Japonia, Hong Kong sau Australia urmînd să organizeze asemenea călătorii.

Biletele nu erau deloc ieftine (prețul unui bilet pornind de la 180 de dolari), totuși, în ciuda stării economice precare, oamenii au fost dispuși să plătească, în vremuri pandemice, pentru tot felul de bizarerii – una dintre industriile care s-au bucurat de creșterile vînzărilor în vremea carantinei fiind cea de jucării erotice. În Norvegia, acestea au crescut brusc cu 65% față de anii precedenți, iar în Franța cu 153%.

Trăim, bineînțeles, o perioadă nefastă. Un stres global, o traumă colectivă – totuși, în puzzle-ul istoriei care va consemna acest răstimp, după ce apele se vor liniști, iar balanța se va echilibra, cred că un capitol aparte ar merita și acel mecanism ludic al minții noastre care ne ferește uneori de duritățile realității și care ne definește, ca oameni: stropul de nebunie materializat în creativitate – de care se pare că nu am dus lipsă. (Zilele trecute chiar, două tinere din Florida s-au deghizat în bunicuțe și au mers la un centru de vaccinare destinat oamenilor în vîrstă, încercînd să se vaccineze. Deja cu a doua doză.)

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Săracii cu duhul

Nu cred să fie cuvînt din Evanghelii mai defăimat decît „fericiţi cei săraci cu duhul“ (Mt. 5,3). Nu doar prin interpretări răuvoitoare îndreptate împotriva creştinilor, ci şi prin adoptarea expresiei ca un soi de eufemism pentru a numi, în genere cu dispreţ, diferite carenţe, mai cu seamă intelectuale. Iar aceasta în pofida unei mari tradiţii exegetice şi a locului pe care-l deţin „săracii cu duhul“ în Predica de pe munte: vorbind despre fericiri în relaţie cu „Împărăţia cerurilor“, Iisus se referă la ei înainte de a-i pomeni pe cei „blînzi“, „milostivi“, „curaţi cu inima“ sau „făcători de pace“. În *Evanghelia după Luca* (6, 20), unde apar din nou fericirile, săracii cărora le aparţine Împărăţia lui Dumnezeu nu au această particularitate, ci sînt prezentaţi în antiteză cu bogaţii insensibili şi lacomi. Matei însă nu insistă asupra acestei foarte concrete înfăţişări a săraciei ca indigenţă, foame şi marginalizare, pentru că, deşi este vorba şi despre ea, apartenenţa la Împărăţia pe care o vesteşte Iisus nu priveşte atît o categorie socială, cît o condiţie interioară de care săracii se aflau mai aproape decît alţii: încrederea în Dumnezeu, aşteptarea manifestării Sale în pofida situaţiei carente, la limita suferinţei şi a umilinţei.

O citire mai atentă şi inclusivă a textelor biblice referitoare la săraci ne poate ajuta să înţelegem cine sînt cu adevărat cei din prima fericire. În Vechiul Testament sînt pasaje în care se foloseşte expresia „săracii Domnului“ *(’anwe-Jhwh)* pentru a-i desemna pe cei care, vulnerabili socialmente şi fragili, se află sub protecţia divină: orfanii şi văduvele, străinii, cei lipsiţi de adăpost, nevoiaşii. Domnul porunceşte prin legea Sa să fie ocrotiţi şi le promite dreptatea. Iată cum este formulată aşteptarea mesianică în *Psalmul* 71 ca restaurare a dreptăţii: „Judeca-va pe săracii poporului şi va milui pe fiii săracilor şi va umili pe clevetitor“. Aceşti săraci nu vor fi „compensaţi“ pentru o viaţă de lipsuri şi suferinţă, ci restauraţi în demnitatea lor pentru răbdarea şi încrederea avute în făgăduinţa lui Dumnezeu. S-ar cuveni, poate, să reţinem şi faptul că accentul nu cade pe sărăcie ca stare materială, efect al nedreptăţii care a pătruns în lume odată cu păcatul originar: ea nu reprezintă o garanţie pentru mîntuire, ci o condiţie pe care Dumnezeu este chemat să o dezlege. Sensul ei este, în primul rînd, unul spiritual; e o tensiune, o aspiraţie, o menţinere a relaţiei cu Dumnezeu în pofida a tot; o intensitate a lui *a fi* pe fondul unei carenţe totale a lui *a avea*. Acest sărac în relaţie cu Dumnezeu devine, în Predica de pe munte, primul chip al fericirii promise.

Tradiţia patristică a văzut în „sărăcia cu duhul“ virtutea fundamentală a smereniei sau a „smeritei cugetări“. Însă şi această echivalare a fost apoi supusă interpretărilor echivoce şi distorsionante. De multe ori e nevoie să adăugăm că smerenia nu este nici falsă modestie, nici ascultare oarbă, nici puţină minte. Smerenia, în ochii celor pentru care cuvîntul lui Dumnezeu este hrană şi viaţă, are legătură tocmai cu sărăcia şi îl are ca model pe Fiul lui Dumnezeu care asumă chipul sărac al umanităţii bolnave în bogăţia inefabilă a persoanei sale divine. În omiliile Sfîntului Grigorie de Nyssa putem citi că *Fericirile* încep astfel ca o chemare de a ne „smulge“ din mîndrie, forma prin excelenţă a păcatului, şi de a-L urma pe Cel care „S-a făcut sărac de bunăvoie“. Căci există două feluri de sărăcie: una de care trebuie să ne îndepărtăm şi alta care ne aduce fericirea. Ambele sînt de ordin spiritual: eşti sărac, dar în sens rău, dacă îţi lipseşte cumpătarea sau înţelepciunea, aşa cum poţi fi sărac, însă în bine, dacă te lipseşti de păcat.

Mai există, totuşi, şi riscul bogăţiei interioare, al unei vieţi religioase care acumulează şi oferă confort lăuntric, ceea ce conduce la o autolimitare spirituală. Or, aşa cum scria cu acuitate Maria Skobţova, poetă rusă, convertită, care şi-a sfîrşit viaţa în lagărul de la Ravensbrück, Hristos „ne învaţă nu să fim moderaţi în iubire, ci să ne dăruim absolut şi fără măsură, punîndu-ne sufletul pentru prietenii noştri“. În iubirea sacrificială e o bucurie împreună cu o „libertate a renunţării“ de sine prin care Împărăţia devine deja prezentă aici şi acum.

Petre GURAN

Strecurătorii de ţînţari

Şcoala de la Buneşti

În reacţiile la articolul meu despre botez de acum două săptămîni am avut confirmarea observaţiei lui Teodor Baconschi că există o polarizare puternică a cititorilor între, pe de o parte, o poziţionare în sprijinul menţinerii, fără discuţie, a ritualului de botez, de fapt, mai larg, o respingere a oricărei dezbateri publice despre fundamentele şi expresiile culturale ale creştinismului, şi, pe de altă parte, o contestare a ritualurilor şi a practicii religioase din prezent ca fiind inacceptabile social. În mod interesant, ambele părţi recurg la argumentarea istorică, invocînd precedentul ca bază pentru susţinerea punctului lor de vedere. În cele ce urmează voi arăta nu numai că cele două poziţii extreme sînt eronate, ci că ele sînt identice în opoziţia lor faţă de esenţa, principiul ultim al creştinismului. La acest lucru se referă titlul acestui articol, care îmbină versetul Matei 23, 24: „Dar voi strecuraţi ţînţarul şi înghiţiţi cămila“ din diatriba împotriva fariseilor privitoare la excesul de ritualism, cu licenţa literară folosită de Nicolae Steinhardt, „strecurătorii de izmă“, pentru a desemna rigorismul religios *(Dăruind vei dobîndi*, Editura Mănăstirii Rohia, 2005, pag. 83).

Trebuie să convenim asupra surselor investigaţiei noastre. Deşi nu exclusiv, primordial este textul evanghelic, îi urmează, întrucît este în mod explicit menţionat ca punct de referinţă în Evanghelii, ansamblul de texte reunite sub numele de Vechiul Testament, în al treilea rînd ar veni oarecum la egalitate canoanele Bisericii primare, ale Bisericii imperiale şi Sfînta Tradiţie. Dacă primele categorii au la bază texte, chiar dacă există şi acolo discuţii despre autenticitatea şi autoritatea cîte unui fragment, ultima categorie, Sfînta Tradiţie, scapă în mare măsură unui control raţional, iar discuţia este mult prea largă pentru a fi concentrată în acest articol. De aceea îmi voi construi argumentarea deocamdată pe textele evanghelice.

Teza mea este că ritualul creştin este o semnificare ad-hoc a unui gest altfel anodin. Singura condiţie este ca gestul şi extensia lui materială să nu fie deja încărcate cu semnificaţii incompatibile, din alte contexte cultural-simbolice, deşi este important de observat că gestica şi materialitatea ritualului creştin sînt atît de simple şi general umane încît cu greu pot fi conotate negativ: a mînca o pîine împreună, a bea un pahar de vin împreună, a se spăla. În textele evanghelice, Tainele Bisericii sînt evocate numai metaforic. Nu există nici o prescripţie ritualică, ci doar fragmente narative, care din context capătă o anumită semnificaţie. Fixarea ritualică s-a produs de-a lungul secolelor şi a acceptat variaţii. Tocmai acest lucru e diferit în creştinism faţă de celelalte religii, că nu se defineşte întîi printr-un set de norme şi ritualuri, fundamentate printr-un mit fondator. Creştinismul se află la antipodul religiilor lui *homo religiosus*.

Termenul însuşi de „botez“ este definit antinomic prin cuvintele Sfîntului Ioan Botezătorul: „Eu unul vă botez cu apă spre pocăinţă, dar Cel ce vine după mine este mai puternic decît mine; [...] Acesta vă va boteza cu Duh Sfînt şi cu foc“ (Mt. 3, 11). Apoi, într-un dialog cu apostolii Ioan şi Iacov, Iisus denumeşte moartea sa pe cruce botez: „Nu ştiţi ce cereţi! Puteţi să beţi paharul pe care îl beau Eu sau să vă botezaţi cu botezul cu care Mă botez Eu? Iar ei I-au zis: Putem. Şi Iisus le-a zis: Paharul pe care Eu îl beau îl veţi bea, şi cu botezul cu care Eu mă botez vă veţi boteza“ (Mc 10, 38-39). Sîntem în miezul construcţiei metaforice a botezului, căci primul înţeles al „paharului“ şi „botezului“ este suferinţa şi moartea lui Hristos, totala predare în voia Tatălui. De aici derivă a doua lectură a răspunsului, care îi priveşte pe cei doi ucenici. Şi aceştia vor avea parte de suferinţa şi moartea lui Hristos. A treia lectură, naşterea normei ritualice: dacă primii ucenici au avut parte de moartea lui Hristos, toţi ceilalţi ucenici trebuie să aibă parte de moartea lui Hristos. În primele secole, martiriul creştinilor era denumit botezul focului, de care aveau parte cei mai mulţi dintre martiri catehumeni fiind, deci înainte de a fi primit botezul apei. Cu vremea, însă, nu toţi creştinii ajungeau şi în faţa unui botez al focului, dar toţi îşi doreau semnificaţia acestui botez şi, astfel, botezul cu apă a inclus şi semnificaţia botezului de foc. Din aceste jocuri de semnificaţie s-a născut diferenţa dintre ritualul apusean şi cel sirian. Botezul este rezumatul progresului omului întru credinţă, de la lepădarea de satana pînă la primirea triplei calităţi sacerdotale, regale şi profetice prin mirungere. Ultima taină din cele trei care compun botezul actual (botez, mirungere, euharistie) este deja intrarea în Împărăţia cerurilor şi participarea la nunta Fiului de Împărat. Astfel înţelegem că dacă ritualul semnifică, comunică, dar şi substituie realitatea (adică moartea şi Învierea), apoi trebuie menţinut într-o formă puternică, activă, care să marcheze conştiinţa creştinului. Despre această fază în formarea ritualului sîntem informaţi în Canoanele apostolice şi primele comentarii patristice despre botez.

Punctul de injoncţiune în formarea ritualului în complexitatea lui patristică îl reprezintă momentul în care creştinismul îmbracă într-o circumstanţă istorică (secolul al IV-lea şi convertirea familiei imperiale la creştinism) haina religiei, adică a sistemului de valori al unei societăţi prin care se conduce aceasta. În cadrul acestui proces de socializare a creştinismului, ritualul cu valoare de iniţiere mistică va căpăta şi valoare de ritual social, iniţial adeziune la grupul privilegiat, apoi direct intrarea în grupul uman. Botezul copiilor a însemnat în cele din urmă precumpănirea semnificaţiei sociale asupra celei mistice. Într-o lume însă în care valoarea socială a botezului dispare poate reveni în viaţa creştinilor funcţia lui de iniţiere mistică.

De multă vreme deja se vorbeşte, mai ales în comunităţile ortodoxe din diaspora, despre practicarea botezului, ba chiar şi a cununiei, în cadrul Sfintei Liturghii, cu două argumente majore. Primul că ceea ce se întîmplă cu catehumenul (prunc sau adult) sau cu cuplul care se cunună este important în primul rînd pentru Biserică. Dar cine este Biserica în acest caz? Este grupul de oameni adunaţi în jurul paharului euharistic, care formează deja un trup şi care îşi mai adaugă prin botez un mădular. Cum să nu-l privească pe trup faptul că i se adaugă un mădular? „Aşa şi noi, cei mulţi, un trup sîntem în Hristos şi fiecare sîntem mădulare unii altora“, le spune Apostolul Pavel Romanilor (Rom. 7, 5). Al doilea argument este că, prin această Taină, catuhemenul sau cel puţin părinţii lui trebuie să capete conştiinţa că sînt mădulare ale unui trup euharistic, fără de care botezul nu are operabilitate. Cu atît mai mult funcţionează aceste argumente dacă sînt practicate aceste Taine în cadrul marilor sărbători împărăteşti. Un botez fără comunitate euharistică este ca o nuntă fără mire sau mireasă!

Din această perspectivă, orice derogare sau recurs la un ritual secundar nu e acceptabilă decît în cazuri de dileme morale sau de sănătate fragilă a pruncului. Exemplific: atunci cînd în perioada comunistă o bunică, depăşindu-şi propria frică şi sfidînd conformismul laş al părinţilor, şi-a botezat nepotul pe ascuns a înfăptuit un act de curaj cu mare valoare spirituală, căci harul botezului, dînd naştere deja curajului haric, s-a întors asupra bunicii şi, prin ea, asupra întregii case („azi s-a făcut mîntuire casei acesteia“), iar copilul, deşi inconştient, s-a transformat într-o sursă de har pentru familie, fiindcă Dumnezeu în cele slabe îşi arată puterea. În cazurile unei sănătăţi precare, botezarea pruncului într-un ritual abreviat este tot un pogorămînt care ţine cont de suferinţa mamei care vede apropiindu-se moartea de pruncul ei şi este mai consolată că i-a asigurat acestuia cel puţin un destin ceresc mai bun. În mod evident, mila şi dragostea Dumnezeului evanghelic nu sînt condiţionate de botez.

În ce se aseamănă acrivia ritualică, adică rigorismul religios, cu reformismul raţionalist? Şi unii, şi alţii se referă exclusiv la gestul ritualic. Pentru primii, acţiunea harului este condiţionată de ritual, pentru cei din urmă ritualul nu este suplinit de har. Deci şi pentru unii, şi pentru alţii ritualul este mai puternic decît harul. Este exact perspectiva lui *homo religiosus* asupra sacralităţii, că numai o corectă reproducere a ritualului consacră un obiect sau o persoană. În creştinism este exact pe dos, ritualul este numai o reprezentare simbolică a realităţii harului, căci nu omul este făcut pentru sîmbătă, ci sîmbăta pentru om.

■■■

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Piscu

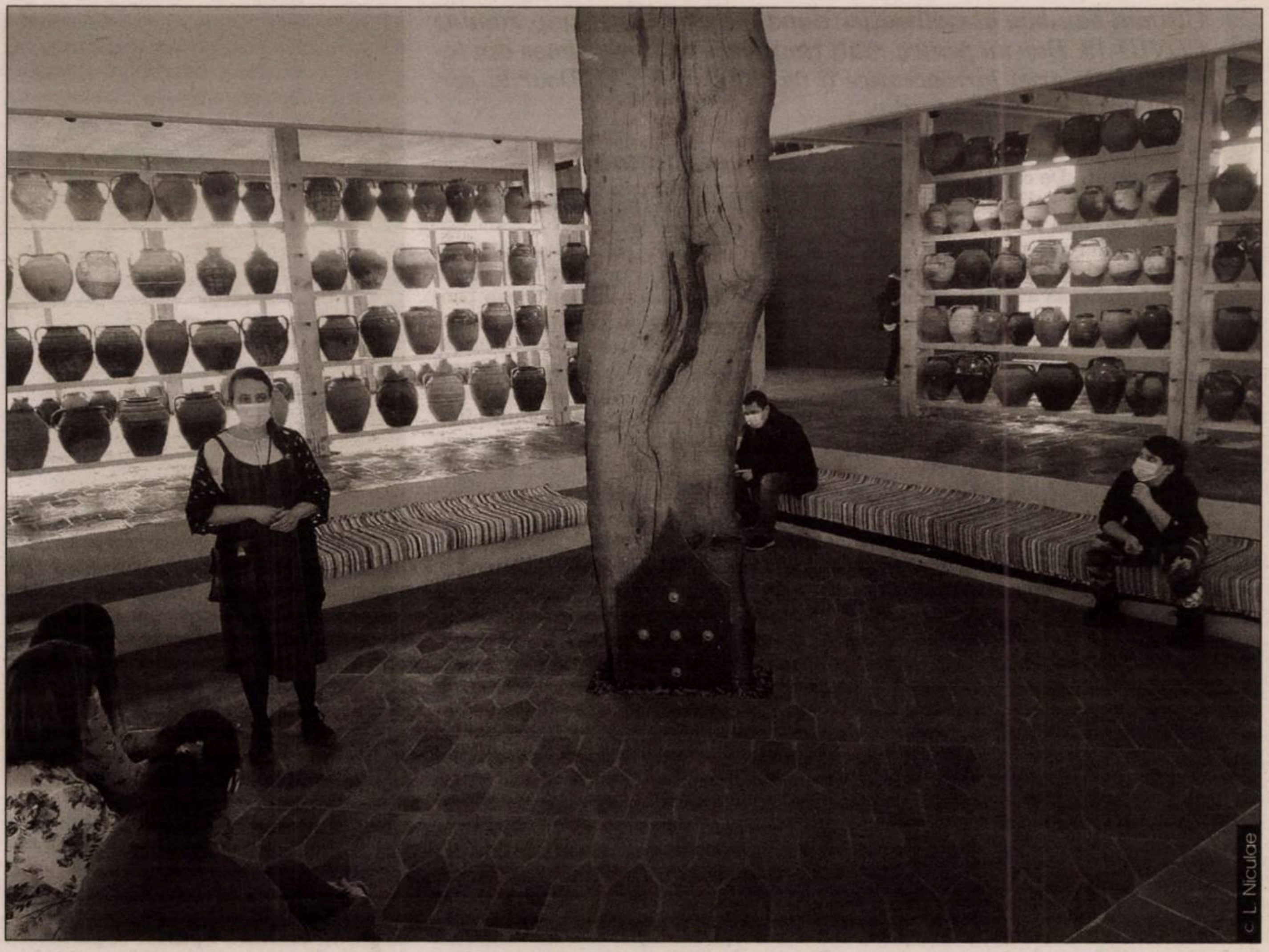

© L. Niculae

Piscu este un sat de lîngă București pe care nu-l vizitezi nici cînd pleci la munte, nici cînd te întorci de acolo. La dus ești grăbit și speriat să nu te prindă aglomerația pe DN1, ți-ai făcut o planificare strictă și trebuie să prinzi măcar puțin din ziua care se va sfîrși curînd. La întoarcere te bucuri că ai scăpat puțin de aglomerație, dar te îngrijorează intrarea în București, filtrul de poliție de la Fîntîna Miorița, gîtuirea traficului la Arcul de Triumf. După cinci-șase ore de schimbat viteza, pornit-oprit și mers în coloană, nu-ți mai arde să vizitezi sate, deși ai auzit, cu siguranță, măcar tangențial, despre Piscu. Ți-o fi trecut pe la ureche faptul că acolo este un sat de olari, unde o familie de artiști a înființat o școală și un muzeu, că este un sat cultural, ori că studenți la Arhitectură merg acolo cu profesorii lor și că arhitecți proiectează *pro-bono* în Piscu. Numai că astfel de știri pălesc în raport cu cele privitoare la ultimele evoluții politice, economice, militare și sanitare, iar ochii ni se fixează pe scoruri, rate și numere mari. Or familia de artiști și asociația lor au înființat doar o școală și un singur muzeu în Piscu. Prea puțin ca să „treacă sticla“ în mod repetat și la ore de maximă audiență.

Însă, dacă îți faci cumva timp și te desprinzi într-o sîmbătă dimineața din vîltoarea cotidiană pentru a merge la Piscu, acolo vei descoperi un aer de cleștar, cu miros de fîn. Vei putea admira șerpuirea lină a Ialomiței printre maluri nisipoase și alunișuri. Apa va fi albastră și curată, contrastînd cu galbenul vegetației, întocmai ca într-un tablou pictat doar pentru tine de cineva care ți-a dăruit tot sufletul său. Vei putea descoperi drumuri ascunse care coboară la luciul imaculat al apei și te vei putea bucura acolo de soarele care te încălzește și de vîntul care îți aduce miros de pădure și cîmp.

La stradă vei putea observa case vechi, construite cu modestia de secole sublimată într-o armonie greu de egalat, precum și case noi, desprinse parcă din povești, semn că Piscu este un sat pe unde au trecut niște arhitecți buni. Dar surpriza cea mai mare te așteaptă pe strada Cîmpului, acolo unde o clădire impunătoare, dar reținută, te face să te oprești. La intrare, o troiță frumos încrustată te așază, dintru început, într-o axiologie care generează, dar și descifrează simbolul. Ai pătruns, poate chiar fără să știi, în Muzeul-Atelier Școala de la Piscu, acolo unde logica vieții se relevă treptat, pas cu pas.

Ești întîmpinat de Adriana Scripcariu, istoric de artă, care, împreună cu soțul ei, sculptorul Virgil Scripcariu, au fondat Școala de la Piscu. De 11 ani, Școala Primară Agatonia îi învață pe copii nu doar manualul, ci și viața și frumusețea ei, în armonie cu locul, cu natura și cu istoria. Plină de generozitate pentru vizitatori, Adriana evocă sosirea la Piscu, recuperarea tradiției aproape pierdute a olăritului, crearea colecțiilor muzeului. Pornit ca proiect de atelier la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București, la grupa profesorilor Ștefan Ghenciulescu, Cosmin Pavel și Mihnea Simiraș, muzeul imaginat de studenți și dascăli și-a continuat drumul spre ființare prin grija și eforturile nerăsplătite financiar ale profesorului Cosmin Pavel, precum și ale unei echipe de voluntari care și-a dedicat timp, pricepere și dragoste pentru a reconfigura materia locului într-un spațiu al culturii, care condensează trecutul și îl proiectează către viitor.

> *O troiță frumos încrustată te așază, dintru început, într-o axiologie care generează, dar și descifrează simbolul.*

© wikimedia commons

Înconjurat de o prispă amplă pe toate cele patru laturi, centrul muzeului este un amfiteatru unde istoria prinde viață, iar ceramica veche vorbește oricui are puterea să o înțeleagă. În centrul acestuia, un copac secular, descoperit sub ape, sprijină acoperișul, înălțîndu-se, în chip simbolic, spre cerul albastru ce se întrezărește prin luminator. Pe jos, țigle vechi, recuperate din Transilvania, poartă amprenta unor mîțe jucăușe de acum 100 de ani.

În muzeu poți să discuți, poți să olărești împreună cu artiști, poți să atingi și să descoperi. La ieșire, te simți mai curat, mai bun și te gîndești că, dacă la Piscu s-a putut așa ceva, cele mai bune lucruri sînt posibile, ca pe vremea lui Gaspar, Baltazar și Melchior, cei trei regi care au urmat Steaua de la Răsărit. Magii încărcați de daruri au dat numele asociației fără de care nimic nu s-ar fi făcut, din ce s-a făcut la Piscu, pe malul Ialomiței, lîngă București, dar și în inimile noastre.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Petre M. IANCU

Despre zmeul COVID cel rău și Vaccin-Frumos care-l va răpune

Ultimul bau-bau al civilizației, după plecarea lui Trump, rămîne COVID-19. Dar nu pentru mult timp, căci Vaccin-Frumos din lacrima industriei farmaceutice îi va salva pe mulți. Doar la germani riscă să ajungă tardiv.

Iar germanii, pe bună dreptate, s-au enervat. „De ce să rămînem de căruță tocmai noi?“, s-au întrebat mulți nemți, căutînd febril în presă, ba chiar și la propria clasă politică un răspuns la această tulburătoare întrebare. În zadar au căutat să afle și secretul altor impenetrabile mistere. De ce nonagenarii renani trăind acasă, nu în cămine, abia au fost înștiințați că ar avea dreptul să se anunțe la vaccin, nu însă neapărat să îl și facă pînă hăt, departe, cine știe cînd? De ce UE nu-nțelege că, în pandemie, în competiția aprigă cu varii state naționale, nu s-a prea distins, că ar avea nevoie de mai mulți Feți-Frumoși ca Laura Codruța Kövesi, de mai multă democrație din cea veritabilă, nu clamată, de mai multă presă critică, nu și de abundenta ei birocrație?

Curat murdar! Pristanda numărînd doze de vaccin

Și cum au reușit britanicii, cu un premier ca populistul Boris Johnson, și americanii, care abia au scăpat de Make-great-America-first-Trump-again, să stea chiar binișor la capitolul vaccin? Dar israelienii să-nceapă să-și vaccineze liceenii? Și chiar românii, între care antivaxxeri înverșunați într-o proporție comparabilă cu a rușilor, cum de au izbutit să aibă șansa de a se imuniza, *in corpore,* la finele acestui an, dacă vor continua injecțiile în ritmul lor actual, cînd vecinii de la sud, bulgarii, vor avea de așteptat poate nu pînă la calendele grecești, ci, grație comisiei UE și doamnei von der Leyen, pînă prin 2040?

Vi se par halucinante aceste cifre, în condițiile în care unii își vor fi imunizat întreaga populație pînă prin martie-aprilie, iar Comisia Europeană și-a propus să-și fi făcut temele de casă pînă în septembrie, dar nici una dintre țările Uniunii nu e, conform Politico, prea aproape de a atinge obiectivul stabilit, de vreme ce „la viteza actuală de vaccinare... ar urma să fie atins abia în martie 2024“, cu țări ca *bella* Italia, care trebuie să-și accelereze campania de zece ori, Ungaria – de nouă, iar state parcă semieșuate ca Bulgaria – de aproape 30?

„Nu voi, stimabile, să știu de Europa dumitale“

Unirea Europei cu Africa subsahariană pare să facă, în acest ritm alert, sub bagheta comisarului european pentru sănătate, Stella Kyriakides, salutare progrese. La fel, integrarea Germaniei lui Merkel și Jens Spahn, ministrul federal al Sănătății, cu Ciadul și Republica Centrafricană, un pic mai iuți în a se pregăti să lanseze campania de vaccinare contra malariei decît în lupta contra zmeului zmeilor timpurilor noastre, COVID-19.

Rămîne doar de stabilit cui, oare, datorează Europa acest frumos succes. Cui să i se dea medalia pentru performanțe deosebite în procurarea rapidă și în suficiente cantități a vaccinurilor BioNTech-Pfizer, AstraZeneca, Moderna și cum îi va mai fi chemînd pe toți acești mirifici Feți-Frumoși?

Cum cui? Celei pe care, în 2016, o lăudau ca lider al lumii libere nu doar Barack Obama, fostul și, după unii, actualul președinte secret al SUA, ci și scriitorul israelian Amos Oz. Potrivit lor, Ileana Cosînzeana berlineză, Angela Merkel, rămăsese șefă pe tarlaua lumii libere, de vreme ce la Casa Albă se instalase Roș-Împărat-Trump, bau-baul politichiei mondiale, pe care spînul Biden l-a dat, în fine, jos, clamînd cu succes în presa mondială că nu s-a priceput să gestioneze CRIZA COVID, just scrisă cu majuscule.

Progres fără conservațiune și ce ne mai învăță istoria

Dar ce să vezi? Sub Trump și, în ciuda nefăcutelor lui, SUA au pompat sume uriașe în elaborarea vaccinurilor, mult mai substanțiale decît europenii. Iar apoi tot Roș Împărat i-a fericit pe americani dînd un ordin executiv de interzicere a exporturilor dozelor de vaccin. Prin urmare, deși Biden a pretins, fals, dar fără să i se contabilizeze în presa *mainstream* ca minciună, că administrația sa ar fi „pornit“, chipurile, „de la zero“, în bătălia contra COVID-19, americanii pot vaccina zilnic și fără probleme în mase mari, de multe săptămîni. Și au profitat, imunizînd pînă acum aproximativ 25 de milioane de oameni.

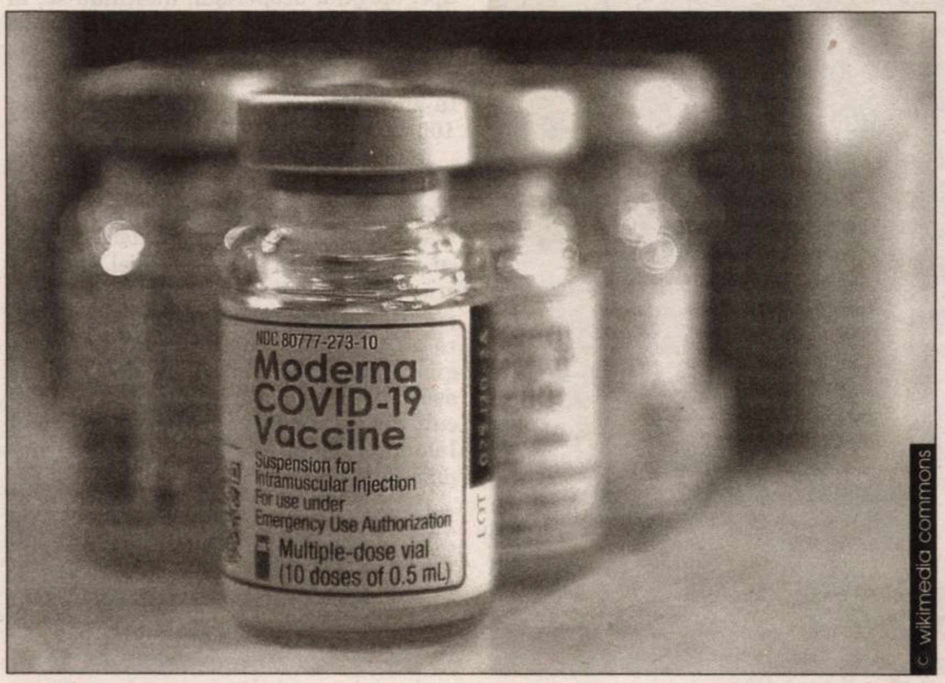
NDC 80777-273-10
Moderna
COVID-19
Vaccine
Suspension for Intramuscular Injection
For use under Emergency Use Authorization
Multiple-dose vial
(10 doses of 0.5 mL)

© wikimedia commons

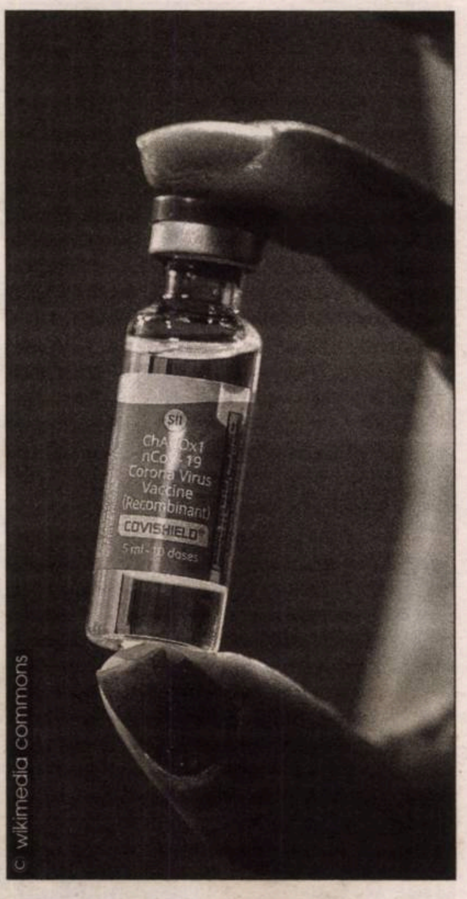

© wikimedia commons

Dincoace de Ocean, năzdrăvana Merkel, „din cosiță floarea-i cîntă, nouă împărați ascultă“, o pusese împărăteasă la Bruxelles pe tovarășa ei de partid creștin-democrat Ursula von der Leyen. Ca s-o așeze pe tronul de președinte al Comisiei Europene, crăiasa berlineză făcuse tandem cu balaurul parizian, Macron, care pare să fi contractat anterior o slăbiciune pentru doamna Uschi.

Nu contase că creștin-democrata nu fusese aleasă de europeni în 2019. Nu contase nici că o cam băgase pe mînecă la ministerul federal al Apărării, unde numai de glorie nu se acoperise. Dar stîrnise mila multora, nu doar în CDU. Și cum răspunderea democratică e admirabilă, sublimă, dar să fie la alții, von der Leyen fusese pedepsită cum se obișnuiește în orice birocrație care se respectă: cu o fulminantă avansare în funcție.

Alte „gogorițe și amăgitoare invențiuni antipatriotice“ pentru „uzul opiniunii publice“

N-a trecut mult și a apărut în acest basm cult căpcăunul, sub forma lui COVID-19. Brusc, frica a pus stăpînire peste omenire. Și orice stăpînire, oricît de ineptă, de rău mirositoare, în afară, bineînțeles, de a lui Donald Trump, a început să li se pară multora parfum. Popularitatea guvernului berlinez și a CDU a început să crească vertiginos, sporind în doar un an cu fabuloase procente. Cumnecum, în criza COVID, mai-marii Germaniei au reușit să acrediteze că s-ar fi descurcat perfect. Executivului german i s-a iertat rapid că a închis tardiv frontierele în fața pandemiei, că nu pregătise măști, căci nu le avea, c-a susținut o vreme, vai, că măștile n-au rost, ba chiar că s-ar putea să fie pernicioase. Și cîte și mai cîte.

Azi sînt amenințate să dea faliment vreo 50.000 de întreprinderi comerciale în Germania. Cine va plăti spartele oale economice ale *lockdown*-urilor gestionate prost? Nu știe nimeni.

Atît de bine văzută se simțea cancelara, pusă în fruntea bucatelor de atîta amar de vreme, încît își va fi uitat juruința guvernamentală, să-și „ferească de pagube neamul, să îi dedice poporului german întreaga forță, să-i sporescă ce-i e de trebuință și să se manifeste cu dreptate față de toți, făcîndu-și datoria, așa să o ajute D-zeu“. Așa că n-a avut probleme Mutti Cosînzeana să mai încerce să aurească un pic blazonul CDU și al Germaniei, ca și pe al împărătesei de la Bruxelles, pe spinarea poporului alegător. Care, suveran fiind, are dreptul să voteze cu toată forța sa guvernul, sporind tot ce îi e executivului de trebuință.

Despre prințipuri, trădare, deputății și interese: ale partidului și ale Europei

Ca atare, Merkel i-a dat dispoziție tînărului ei ministru al Sănătății să nu care cumva să nu o lase pe von der Leyen să se evidențieze în numele solidarității europene și să culeagă laurii victoriei, ca mare furnizor al serului care salvează Europa de pandemie. Dar von der Leyen, cum îi obiceiul la cîrma dregătoriilor care i se încredințează, a preferat să facă cinste numelui ei de crăiasă și l-a făcut de laien bucălaien. Și un pic de oaie.

Pentru că eurocrații zgripțuroi din subordinea ei au întîrziat să facă necesarele comenzi. S-au zgîrcit la preț. Au comandat prea puțin și nu de la cine trebuia. Și s-au speriat de tehnologia implicată de răcirea serurilor la minus 70 de grade Celsius în cazul vaccinului Pfizer, uitîndu-se cruciș, în plus, la producătorii din ogrăzile naționale străine. După cum pe drept se plîngea expertul guvernului federal, Lauterbach, dacă dozele de Moderna ar fi fost produse de francezi, nu de americani, se comanda net mai rapid și mai generos de la ei.

Concluzia într-o democrație, față cu atîta concentrată competență? Vrem capul lui Moțoc! Dar directoarea generală pentru sănătate a UE, italianca Sandra Gallina, a mîncat jăratec, în loc de usturoi. Recent, întrucît gura nu-i mirosea, aleasa crăiesei pusă vătaf peste șefia Direcției Generale pentru Sănătate și Securitate Alimentară a UE a deschis-o larg, declarînd răspicat și cu glas tare în PE ceva de genul că s-ar fi comandat ireproșabil de mult și de bine.

Halal! Mai avea puțin ambițioasa Joițica și se arăta indignată rău de bănuielile publice. La Bruxelles și la Berlin, ca și în varii alte capitale, domnește, iată, ca în România lui nenea Iancu, un gen de demagogie enorm simțitoare. Și sforăitoare. A-ți asuma răspunderea și a demisiona după un eșec grav pare mai greu decît i-a fost lui Harap Alb să scape de spîn și s-o ia de nevastă pe fiica lui Roș Împărat. Dar de ce persoana ar demisiona, cînd nimeni nu i-o cerea, doar progresul îl voia, presa o iubea, plînsul ne-neca, fericirea, na, țărișoara mea!

Și încălecai, dar nu pe orice șa, ci pe o năzdrăvancă marca Harley Davidson. Și vă spusei povestea așa, cum îmi dictă realitatea și conștiința mea.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la* Deutsche Welle.

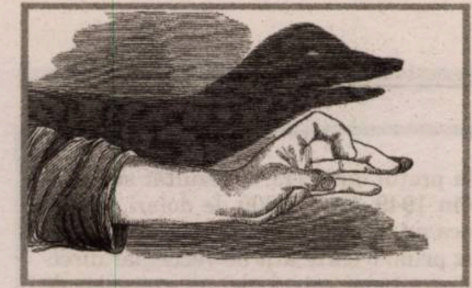

Iaromira POPOVICI

bazar

Un buchet de flori

Am primit, recent, un buchet imens de zambile roz. Zambilele sînt florile mele preferate, alături de trandafiri. Deși am spus asta sus și tare o viață, în general primeam lalele sau narcise. Buchetul ăsta l-am primit de la o doamnă, o prietenă și colaboratoare care m-a ajutat cu diverse ocazii, în mod constant și serios.

Nu-mi amintesc prea multe buchete remarcabile primite, deși cred că a fost unul cu un număr impresionant de trandafiri. Dar s-a ofilit cam repede. La cununia mea civilă, făcută pe vremea lui Ceaușescu, cred că aveam unul cu flori de cîmp, deși totul se estompează...

De ziua mea, în aprilie, primeam întotdeauna flori cu ghiotura. Era o invazie de flori, niciodată nu aveam vaze destule, mereu alergam să pun în apă, să tai sfori și cozi și să mai improvizez recipiente. Era un dezmăț și un măcel al florilor atunci. Nu le apreciam destul, în contextul ăsta. O singură dată le-am simțit cu adevărat, cînd mi-am serbat în sfîrșit ziua cu colegii de clasă la cofetărie, printr-a opta, cred, și mi-au adus toți flori. Școala mea era între „Șincai“ și Unirii și eu trebuia să ajung la Romană. Țin minte cum mi-am luat toate buchetele în spinare și am pornit-o agale pe Magheru, ca o florărie ambulantă. Îmi amintesc și acum privirile trecătorilor și mîndria mea (căci mîndrie a fost, și deloc stînjeneală).

Florile le știam din copilărie, din grădina bunicului. Le știam acolo vii, bine înfipte-n pămînt, cu suratele lor pe lîngă ele ciopor și cu insectele bîzîindu-le prin preajmă. Fie că erau gura-leului, dalii, cîrciumărese, petunii, margarete, lăcrămioare, ghiocei, trandafiri sau hortensii. Chiar cînd bunicul meu nu prea mai avea nimic prin grădină, cu excepția unor ardei și a unor roșii, cîțiva ghiocei supradimensionați tot scoteau, ca-n poeziile de școală, capul de sub zăpadă.

Asta era o variantă a florilor. Cea mai obișnuită era, însă, cea a buchetului cu trei sau cinci garoafe, de multe ori strict roșii sau albe sau roz, și de destule ori bălțate, o combinație între toate astea. Îmi amintesc, ca de o ciudățenie, exotica și rara prezență a celor galbene. Buchetul ăsta era, de obcei, destinat profesoarelor, cu diverse ocazii, de la începutul anului la 8 Martie. Mama alegea cu grijă garoafele, se conversa cu florăreasa, o întreba dacă sînt proaspete, era un întreg ritual, pentru ca, în final, buchetul să arate mai întotdeauna la fel, înfășat în aceeași hîrtie standard. Mi s-au părut mereu cele mai impersonale buchete posibile. Văd, cu vîrsta și cu înmulțirea înmormîntărilor din jur, că tot garoafele sînt materialul de bază al coroanelor mortuare. Varianta cealaltă erau freziile, galbene, mov și albe, cu mirosul lor agresiv. Cred că, în ultimă instanță, pentru buchetele astea situate undeva între șpagă și protocol, mai puteau fi folosite și calele, cele mai impersonale dintre toate: învățate și pline de ștaif, cel puțin așa mi se păreau atunci. Cînd, în sfîrșit, apăreau trandafirii în florării, pentru mine era sărbătoare.

© wikimedia commons

Noroc că existau, și pe atunci, tarabele florăreselor. Și femei care vindeau pur și simplu pe stradă, mai ales ghiocei, primele buchete, imediat ce apăreau. Ghiocei, violete și brîndușe. Brîndușele mi le culegeam și singură din poiana lor de la Cumpătu, din Sinaia. Era o poiană întreagă vîrstată cu ele, cum numai în *Twilight* am mai văzut, locul preferat al Bellei și al vampirului ei. De altfel, era și ăsta un ritual, aproape obligatoriu cînd mergeam la munte: culesul florilor din păduri, ca să facem „buchețele“. Nu ne gîndeam, pe atunci, că asta însemna moartea florilor. Pînă cînd, într-o asemenea expdiție întreprinsă tîrziu, pe la 28 de ani, cineva mi-a atras atenția că, de fapt, omor florile așa. Atunci mi-am adus aminte de tatăl meu, care nu suporta buchetele din florării și oferea numai flori în ghiveci.

Nu doar în situații oficiale, cînd aveai de-a face cu profesori, doctori sau funcționari în diverse instituții ale statului, duceai flori. Ci și cînd te duceai în vizită sau chiar la o întîlnire amoroasă. *Date*-urile de atunci, cel puțin unele dintre ele, erau mult mai ceremonioase. Respectivul viitor posibil amorez venea să te ia de acasă și, uneori, purta chiar costum. Jeanșii oricum erau mai greu de obținut decît un costum clasic, pe care ți-l putea face croitorul la comandă. Venea băiatul, chiar dacă avea pînă-n 20 de ani, repet, uneori (depindea de familia lui și de cum îl crescuse aceasta) chiar în costumul lui, altfel, de nunți și botezuri. De multe ori aducea și un buchet de flori, din aceleași garoafe care, pentru tine, erau oficiale și impersonale. Dar cînd amorezul tău posibil făcea un asemenea efort și se-mbujora tot cînd îți dădea buchetul, și transpira pe sub gulerul prea strîmt al cămășii, nu puteai decît să-i zîmbești încurajator. Deși în sinea ta te simțeai stînjenită.

La fel cum stînjenită m-am simțit prin clasa a zecea, cînd un băiat care mă plăcea mă aștepta în fiecare zi după ore cu cîte un buchet de flori sau măcar cu o floare. Nu se știe de ce, chestia asta mă făcea să nu mă simt deloc în largul meu.

Urmarea în articolul viitor.

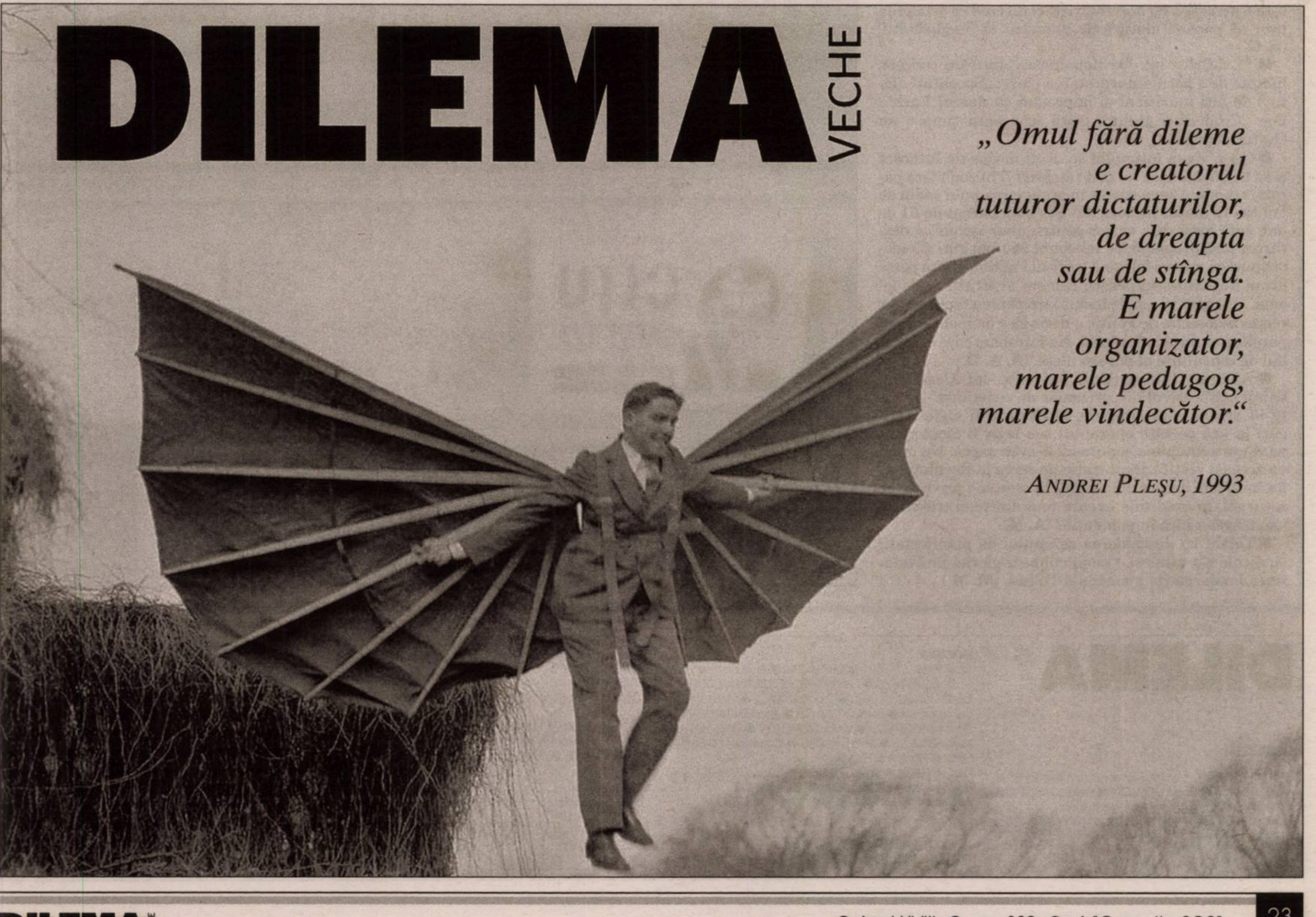

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

CINEVA A DESCOPERIT LÎNGĂ RÎU, APROAPE DE INIMA SINGURĂTĂȚII, O VORBĂ CARE AVEA DEJA CALIFICATIVUL DE „CULME”

■ Cineva l-a împușcat pe cel care-i plimba pe cei trei căței ai cîntăreței Lady Gaga și a furat doi dintre ei. Lady Gaga a oferit o jumătate de milion de dolari celui care-i găsește cățeii. Adică, dacă cineva îl prinde pe individul care l-a împușcat pe om, dar nu găsește și cățeii, nu primește nimic. (**A. M.**)

■ În Siberia a fost descoperită carcasa înghețată a unui rinocer blănos de acum 20.000 de ani în care organele erau intacte, iar pe pereții unei peșteri din insula Sulawesi (Indonezia) s-a descoperit ceea ce ar putea fi cea mai veche reprezentare a unui animal (e vorba de trei porci), datînd de acum 45.000 de ani. Dar, na, creștinismul încă pretinde că primul om a fost creat de o mînă divină acum 6.000 de ani. (**M. C.**)

■ Un sat din nordul Țării Galilor, în Anglesey, se numește Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwllll antysiliogogogoch. Numele înseamnă, de fapt, „Biserica Sf. Mary în luminișul pădurii de aluni de lîngă rîu, aproape de Sf. Tysilio al peșterii roșii“. Să trăiești acolo trebuie să fie o poezie! (**A. P.**)

■ O femeie s-a lăudat că „minunatul“ ei soț a plătit 1.500 de lire sterline pentru ca ea să omoare o girafă bătrînă la un parc zoo. A împușcat-o, apoi i-a scos inima și s-a pozat fericită cu ea, scriind sub fotografie: „Te-ai întrebat vreodată cît de mare este inima unei girafe? Sînt fericită pînă la Lună cu marele meu cadou de Sf. Valentin!“. Poate că apoi au mîncat-o și au trăit fericiți pînă la adînci bătrîneți. Sinopsis pentru un horror romantic. (**A. M. S.**)

■ Pentru a combate una dintre problemele omniprezente în societatea lor, probleme agravate din cauza pandemiei de coronavirus, premierul Japoniei, Yoshihide Suga, a decis înființarea unui nou minister, menit să gestioneze dificultățile cu care se confruntă cetățenii Țării Soarelui Răsare: Ministerul Singurătății și Izolării. La conducerea ministerului a fost numit Tetsushi Sakamoto, care se ocupă, în paralel și de combaterea scăderii demografice. Bănuiesc că este o persoană cu nervii tari, căci nu cred că este prea ușor să porți titulatura de ministru al Singurătății. (**S. G.**)

■ O vorbă a lui Joe Bonamassa dintr-un concert, înainte de a porni interpretarea piesei „Spoonful“ alături de alți muzicieni și împreună cu duetul Larkin Poe: „Cînd cinci ghitare cîntă în același timp e un Guitarmageddon“. (**D. S.**)

■ Dacă vi s-a întîmplat să aveți nevoie de Internet și să verificați dacă nu sînt rețele *wi-fi* în zonă fără parolă, ați putea avea succes în apropierea unui sediu de Poliție. În statul Illinois, din SUA, un bărbat de 61 de ani, care avea deja cazier pentru abuz sexual, a descărcat fără probleme pe telefonul său imagini și videoclipuri cu minori folosind *wi-fi*-ul Poliției, aflată peste drum de adăpostul pentru oameni ai străzii unde locuia. A primit 15 ani de închisoare pentru fapta sa, iar respectiva secție de Poliție a decis că e momentul să-și paroleze accesul la Internet. Ne întrebăm care o fi gradul de dificultate al parolei alese. (**A. A. D.**)

■ Amnesty International i-a retras lui Alexei Navalnîi calificativul de „prizonier de conștiință“ pe care i-l atribuise în ianuarie. Motivul ar fi niște instigări la ură pe care opozantul rus le-ar fi făcut cîndva. Cum s-ar spune, iepurașul n-avea șapcă. Nu cumva aceeași vestită organizație ne cerea la Revoluție să nu încălcăm drepturile omului în ceea ce-i privește pe securiști, în condițiile în care unii dintre ei traseseră sau trăgeau încă în populație? (**A. M.**)

■ Odată cu deschiderea sezonului de manifestații sindicale s-a atins și o nouă culme a gloriei protestatare: Jandarmeria a amendat Poliția. (**M. M.**)

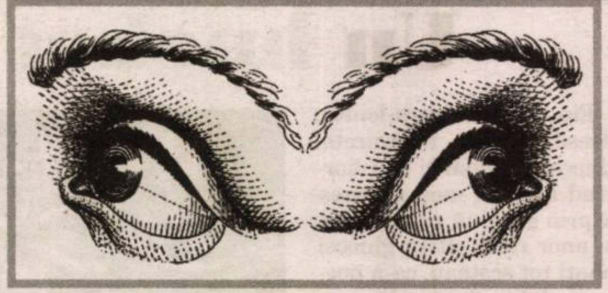

DE UNDE SE VEDE CĂ O CARTE VECHE PARE SĂ FIE O RECUPERARE A VECHIULUI GUST

■ Site-urile porno atrag lunar mai mulți consumatori decît platformele Netflix, Amazon și Twitter combinate. De unde se vede că sexul precedă, ca poftă, tentație și satisfacție, shopping-ul, arta și conversația. Nu că ar fi șocantă această constatare, dar merită reluată pentru toți cei care cred că sexul ar fi o activitate rușinoasă, imorală, inferioară. (**M. C.**)

■ Emoționante din cale-afară știrile mici, nebăgate în seamă, despre cărți împrumutate din biblioteci și returnate după decenii. Iată, de pildă, această știre: un locuitor dintr-un mic orășel din statul american New York a găsit în podul casei sale, printre vechituri, o carte de mult împrumutată de la biblioteca publică din orășelul învecinat. A dus cartea (o biografie a președintelui american Theodore Roosevelt) la bibliotecă și, după cercetări, s-a dovedit că cineva, al cărui nume nu-i spunea nimic omului nostru, a împrumutat-o cu 72 de ani în urmă. Data returnării înscrisă în fișă ar fi trebuit să fie 5 aprilie 1949. Pe vremuri, bibliotecile publice taxau returul întîrziat cu o mică sumă pe zi pentru întîrziere. Această măsură a fost de mult abandonată, dar totuși biblioteca a calculat cît ar trebui să achite cel care a returnat cartea dacă ar avea de plătit întîrzierea la prețul din 1949. A rezultat suma de 262 de dolari din 1949. Cam 2.600 de dolari, astăzi. Firește, biblioteca nu a taxat nimic, ba chiar a fost fericită că a putut primi o carte atît de veche, iar directorul a anunțat că nu mai există nici un exemplar de carte din acel timp în colecția bibliotecii. (**S. V.**)

■ Ciprian Teleman, ministrul Cercetării, Inovării și Digitalizării, a venit cu o propunere inedită. Acesta susține că în Poșta Română sînt angajați foarte mulți factori poștali, iar odată cu digitalizarea și îmbunătățirea serviciilor, aceștia ar trebui pregătiți pentru „altceva“. Fiind „o resursă umană foarte atașată de comunități, poștașii ar putea fi pregătiți să devină asistenți comunitari“, a declarat Teleman la Antena 3, potrivit Digi24. Întrebat ce ar însemna conversia factorilor poștali în asistenți comunitari, ministrul USR-PLUS explică: „Se întîmplă uneori, un exemplu puțin mai macabru, ca unele persoane să fie găsite decedate în locuință după o perioadă destul de lungă de timp. Or, avem acești factori poștali care cunosc foarte bine comunitățile și ar putea fi cei care să semnaleze lucruri neobișnuite“. De observat că, atunci cînd face parte din nume proprii (ca Teleorman sau, de ce nu, Teleman), prefixul „tele“ românesc vine din turcescul *„deli“* care înseamnă „nebun, diliu“. În altă ordine de idei, reforma pare să fie o recuperare a vechiului sectorist, care știe tot ce se întîmplă „prin cartier“. O posibilă convenție de lucru pentru noul poștaș al lui Teleman ar fi să sune o dată cînd vine ca simplu poștaș, de două ori cînd acasă e doar soția și de nenumărate ori cînd mortul din casă nu răspunde neam. (**M. P.**)

■ La Piața Progresul, pe un perete alb, o cugetare în care se îmbină filozoficul și gastronomicul (afișată cu litere mari de administrația pieței, spre luare la cunoștință): „Oamenii care adoră să mănînce sînt cei mai buni oameni“. Ceva îmi spune că autorul acestei cugetări nu este doar un înțelept al burții, pare să fie și un canibal cu experiență care, de-a lungul meselor sale, a consumat diferite feluri de oameni și a ajuns la concluzia că oamenii care adoră să mănînce au un gust mai bun decît aceia care adoră alte lucruri sau nu amestecă mîncarea cu adorația. (**D. S.**)

CIȚU
SALVEAZĂ
ECONOMIA
F.10.

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **883** ■ 11-17 martie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

23

ANDREI PLEȘU

„Instantanee din istoria privirii (8)“

pagina **3**

MIHAELA SIMINA

„Femeile la Jocurile Olimpice“

pagina **4**

Interviu cu OANA PELLEA

pagina **19**

Ce rost mai are?

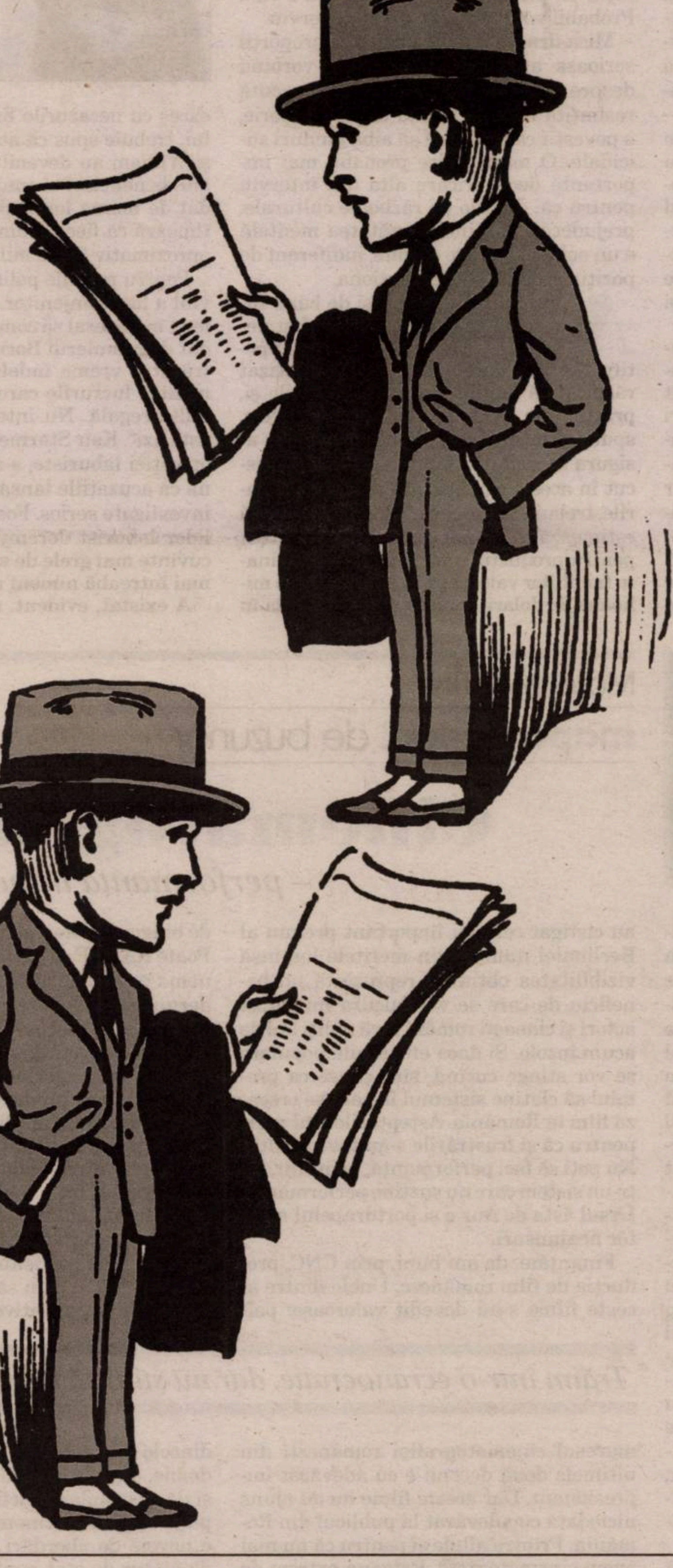

> *„Cultura este ceea ce face din om altceva decît o întîmplare a naturii.“*
>
> *ANDRÉ MALRAUX*

Biblioteca Județeană MUREȘ

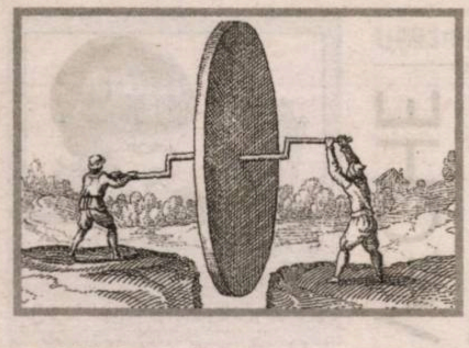

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

King and Queen of America

Cînd ducele și ducesa de Sussex au decis să se retragă din rolurile de membri activi ai casei regale britanice nu era greu de prevăzut că, mai devreme sau mai tîrziu, vor da detalii despre motivele care au dus la răcirea relațiilor cu restul familiei.

S-a întîmplat săptămîna aceasta, într-un interviu la televiziunea americană. Iar cea care a beneficiat de exclusivitate a fost Oprah Winfrey, probabil cea mai celebră personalitate TV din Statele Unite. Dacă Harry și Meghan au dorit să fie auziți, atunci toate condițiile au fost asigurate. În treacăt fie spus, e ironic cum cineva care se plînge permanent că beneficiază de prea multă atenție din partea jurnaliștilor nu ezită să folosească „o anumită parte a presei“ pentru a-și spune povestea.

Dată fiind atenția uriașă de care se bucură familia regală în toată lumea, nu doar în Regatul Unit, interviul a provocat o adevărată furtună. În primul rînd pentru că a fost încălcată o regulă nescrisă pe care regina Elisabeta a urmat-o destul de strict: „Nu explica și nu te plînge“. Meghan și Harry au explicat și s-au plîns.

Iar plîngerea cea mai gravă a fost legată de rasismul unora dintre membrii casei regale. Ducesa de Sussex a povestit cum a trebuit să răspundă la îngrijorări legate de culoarea pielii copilului pe care îl purta în pîntece. E greu să nu pui această poveste în contextul editorialelor prietenoase apărute prin toată presa britanică atunci cînd cuplul și-a anunțat căsătoria. Aproape fără excepție, acele texte salutau intrarea actriței americance în familia regală ca pe o dovadă că monarhia a pășit hotărît în secolul XXI. S-a vorbit mult despre toleranță, incluziune, modele demne de urmat. Toate cuvintele acelea care, folosite prea mult, încep să își piardă sensul au fost rostite.

Acuzația de rasism este foarte gravă în orice context dat, dar cînd e vorba despre o instituție cu o simbolistică atît de importantă atașată, ea e cu atît mai dăunătoare. Asta pare să fi înțeles și Oprah Winfrey, care s-a grăbit să precizeze ulterior că persoana preocupată de culoarea pielii lui Archie (primul născut al cuplului) nu era nici regina Elisabeta, nici soțul ei, prințul Philip. Cine? Nu e clar. Probabil vom afla într-un alt interviu.

Mica dramă regală a căpătat proporții serioase atunci cînd Meghan, vorbind despre senzația de singurătate acută resimțită în noul mediu după căsătorie, a povestit că începuse să aibă gînduri suicidale. O mărturisire probabil mai importantă decît oricare alta din interviu pentru că, dincolo de războaie culturale, prejudecăți și faimă, sănătatea mentală e un subiect cu care oricine, indiferent de poziția socială, poate relaționa.

A fost vorba, evident, și de bani. Încercînd să explice de ce a fost nevoie de tot felul de contracte (Spotify, Netflix), ducele de Sussex a precizat răspicat că familia i-a tăiat fondurile și, practic, n-a avut de ales. A fost nevoie, spune prințul Harry, de bani pentru a asigura securitatea familiei. „Am fost născut în aceste condiții, am moștenit riscurile, trebuia să fac ceva.“ Presa americană estimează că numai contractul cu Netflix pentru producția unor programe destinate familiilor valorează în jur de 100 de milioane de dolari. Înainte de a empatiza în exces cu necazurile financiare ale cuplului, trebuie spus că atît prințul Harry, cît și William au devenit, la vîrsta de 30 de ani, beneficiari ai unui fond fiduciar fondat de mama lor, Prințesa Diana. Se estimează că fiecare dintre cei doi a primit aproximativ 30 de milioane de dolari.

© wikimedia commons

Pentru mediile politice britanice interviul a fost stînjenitor. Conservatorii s-au ferit în general să comenteze. Tonul a fost dat de premierul Boris Johnson: „Am petrecut o vreme îndelungată fără să comentez lucrurile care se întîmplă în familia regală. Nu intenționez să schimb asta azi“. Keir Starmer, liderul centrist al opoziției laburiste, s-a mulțumit să spună că acuzațiile lansate de cuplu trebuie investigate serios. Foarte probabil, fostul lider laburist Jeremy Corbin ar fi avut cuvinte mai grele de spus, însă pe el nu îl mai întreabă nimeni nimic.

A existat, evident, și o poziție a republicanilor britanici (nu foarte mulți, nu foarte relevanți). „Monarhia a fost lovită de cea mai gravă criză de la abdicarea din 1936. Fie că e pentru binele țării, fie că e pentru binele membrilor mai tineri ai familiei regale, această instituție putredă trebuie să dispară“, a precizat „Republic“, grupul-umbrelă care reunește activiștii republicani.

Îndepărtați din familia regală, Harry și Meghan continuă, din refugiul american, să îi influențeze destinul poate chiar mai mult decît o făceau în calitate de membri activi ai instituției. Simplul fapt că toată presa mondială discută de cîteva zile acest interviu justifică, cumva pervers, importanța instituției.

Cei doi nu fac decît să mai ofere material pentru următoarele sezoane din *The Crown*, un serial-omagiu subtil dedicat familiei regale britanice pe care îl puteți găsi unde altundeva dacă nu pe Netflix.

Așa cum e gîndită succesiunea la tronul Marii Britanii, Harry și Meghan nu vor fi niciodată în locul Elisabetei și al prințului Philip. Dar vor putea oricînd să își aroge titlul simbolic de Rege și Regină ai Americii. Oprah a avut grijă să poată ocupa locul acesta.

Undeva, pe fundal, se aude Annie Lennox: *Yeah, it's the king of nothing / And the queen of rage / With a pile of confusion / Upon a glittering stage / You know we never did anything / To make ourselves feel proud / You know we never did anything / So let's play it loud.*

Teodor Tiță *poate fi găsit și la twitter. com/jaunetom.*

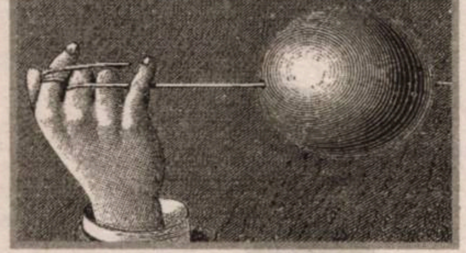

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cinematografie balamuc

– performanță împotriva sistemului –

De fiecare dată cînd un film românesc obține recunoaștere la un festival internațional, retorica e mereu aceeași: ziarele titrează encomiastic, autoritățile reafirmă performanțele cinematografiei românești, iar publicul larg, care oricum nu urmărește decît în mică măsură filme de artă, își simte încă o dată gîdilat orgoliul național. Probabil că doar cine lucrează nemijlocit în domeniul cinematografiei înțelege cu adevărat cît de paradoxale sînt aceste reacții. Pentru că, în cinema, performanța, acolo unde chiar există, e pe cont propriu, nu rezultatul unui sistem cultural bine structurat. Ba chiar orice premiu e cîștigat în ciuda sistemului. Filmele românești nu doar că intră în competiție cu producții ale unor cineaști talentați, care s-au bucurat de o susținere mult mai generoasă, obținută mai ușor, în țările lor, ele au mai fost și produse în condiții-limită de finanțare, într-un context total neprielnic (sau chiar nociv). Meritele, așadar, sînt personale. Doar beneficiile simbolice, dar aproape întotdeauna și capitalizabile, se împart.

Este și cazul filmului *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc*, distins recent la Berlin cu Ursul de Aur. Ada Solomon (producător), Radu Jude (regizor) și întreaga echipă a filmului au cîștigat cel mai important premiu al Berlinalei numai prin meritele lor, însă vizibilitatea obținută reprezintă un beneficiu de care se vor bucura numeroși actori și cineaști români încă mulți ani de acum încolo. Și dacă efuziunile populare se vor stinge curînd, sînt șanse ca premiul să clatine sistemul în care se creează film în România. Așteptările sînt mari pentru că și frustrările s-au tot înmulțit. Nu poți să faci performanță, la infinit, într-un sistem care nu susține performanța. Ursul ăsta de Aur e și portdrapelul acestor neajunsuri.

Finanțăm, de ani buni, prin CNC, producția de film românesc. Unele dintre aceste filme s-au dovedit valoroase: palmaresul cinematografiei românești din ultimele două decenii e cu adevărat impresionant. Dar aceste filme nu au ajuns niciodată cu adevărat la publicul din România. Printre altele și pentru că nu mai avem cinematografe. Rețeaua extrem de vastă de săli de cinema, distrusă aproape total după 1990, e o componentă esențială. Dar pot fi recuperate vechile cinematografe, transformate, între timp, în săli de bingo, discoteci și magazine de boarfe? Poate RADEF să eficientizeze sălile de cinema pe care le administrează, să le modernizeze, să le integreze în circuitul european care susține filmul de artă? Pentru asta e nevoie de subvenție. Și de competențe manageriale. Susținem (foarte timid) doar producția, dar nu avem și canale de difuzare. Cineaștii și casele de producție au inventat soluții alternative, mici festivaluri locale sau caravane cinematografice, ori – mai ales în ultimul an – platforme online de vizionare, cu programe curatoriate. Ele sînt pe cît de inventive și de costisitoare, pe atît de ineficiente. Nu ai cum să ajungi la publicul larg doar cu inițiative independente. Și, dincolo de neajunsurile produse de pandemie, dincolo de anularea festivalurilor și de suspendarea activității cu public în puținele săli de cinema încă funcționale, e nevoie de abordări sistemice. Schema de ajutor de stat pentru cultură, promisă de multă vreme de Guvern, dar încă nefuncțională, poate aduce mici reparații unui domeniu lovit din plin de măsurile restrictive. Dar astea sînt cîrpeli, nu soluții durabile pe care se poate construi o industrie cinematografică sustenabilă. Și asemenea soluții ar fi – ele au tot fost pomenite de cineaști la întîlniri cu ministrul Culturii, în petiții și scrisori deschise. În primul rînd, o mai bună accesare a fondurilor CNC. Și subvenții guvernamentale pentru promovarea filmelor de artă românești.

Trăim într-o ecranocrație, dar nu știm să ne uităm la filme.

Apoi ar mai fi necesară o lege a cinematografiei croită după modelul francez, care prevede cote de difuzare pentru producțiile autohtone și europene. E un principiu care a dat roade cam peste tot unde a fost aplicat. Difuzorii sînt obligați prin lege să transmită un număr minim de producții, astfel încît filmele de autor locale să nu fie dezavantajate pe o piață masiv dominată de superproducții comerciale americane. E, încă o dată, o modalitate de a aplica principiile excepției culturale.

În fine: trăim într-o ecranocrație, dar nu știm să ne uităm la filme. Anticipînd deja neînțelegerile și isteria pe care le va genera filmului lui Radu Jude odată ce va putea fi vizionat în România, nu greșesc susținînd că pentru formarea unui public de cinema e nevoie de mai multă educație vizuală & cinematografică.

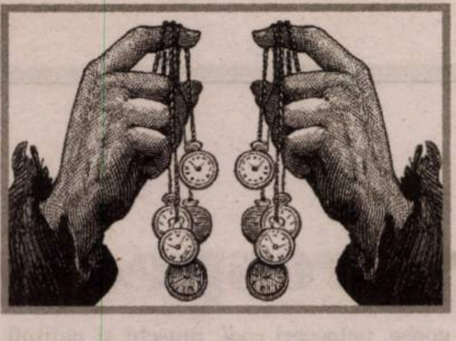

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instantanee din istoria privirii

8. Arta pre-romanică. Manuscrisele irlandeze din secolele VIII-IX

Cînd în deșertul lumii bîntuie – cum se întîmpla în Evul Mediu timpuriu – mari furtuni, omului i se oferă șansa de a descoperi latențele de creativitate ale interiorității. El pune, iată, în Irlanda veacurilor VIII și IX, temeliile unei civilizații a recluziunii, a singurătății monahale, adăpostită de încăperi sumbre, ca de o uriașă cochilie. Manuscrisele strălucitoare ale acestei epoci sînt, în fond, născute în ascunsul penumbrelor. Iar „secretul“ artei de care ne ocupăm este, în bună măsură, efortul ei programatic de a asigura o compensație spirituală lumii încă destructurate din jur. Ea încearcă să transforme, printr-o manevră cvasi-alchimică, umbrele în lumini, să introducă în haos principiul ordinii și în efemer – principiul duratei.

Paginile faimoaselor manuscrise miniate din nordul Angliei *(Lindisfarne* și *Dimma, Durrow* și *Kells)* preferă reprezentării cît de cît „realiste“, decorul abstract, arabescul, stilizarea extremă. Și e întru totul explicabilă această evadare în lumea conturului pur, a geometriei decorative, dat fiind contextul mai degrabă rebarbativ al ambianței concrete a epocii. Elementul figurativ este, în reprezentări ca acestea, redus cu zgîrcenie la strictul necesar, pentru ca excursul non-figurativ să se poată desfășura în voie. Realul pare hăituit de un adevărat demon al geometriei. Ființele vii par prinse în capcana unui sever labirint grafic. Detaliile fiziognomice sînt accidentale, asemenea unor reziduuri maximal simplificate. Realitatea nu e obiectul unor referințe imediate, ci al unor aluzii îndepărtate, în jurul cărora se țese, delirant, un bogat comentariu ornamental. Sînt imagini care pietrifică realul prin schematizare, în loc să-l reproducă pur și simplu: imagini heraldice, de un statism incoruptibil, imagini care evocă, uneori – pentru a invoca un repertoriu iconografic cu care sîntem încă familiarizați –, imaginile unui joc de cărți, imagini-emblemă, imagini-semn și nu imagini mimetice.

În veacul nostru, Paul Klee avea dreptate să declare că numai o lume fericită poate produce o artă imanentă, figurativă. Or arta luminos transcendentă a debutului Evului de Mijloc atestă un univers mai curînd nefericit, în care singura soluție de echilibru era speranța. Cu alte cuvinte, în divagațiile decorative ale liniei se întrevede o imperativă nevoie de uitare a lumii imediate, un efort de surdinare a dramei ei, echivalent, pe alte coordonate, cu efortul de transcendere a realului implicat în arta abstractă de azi...

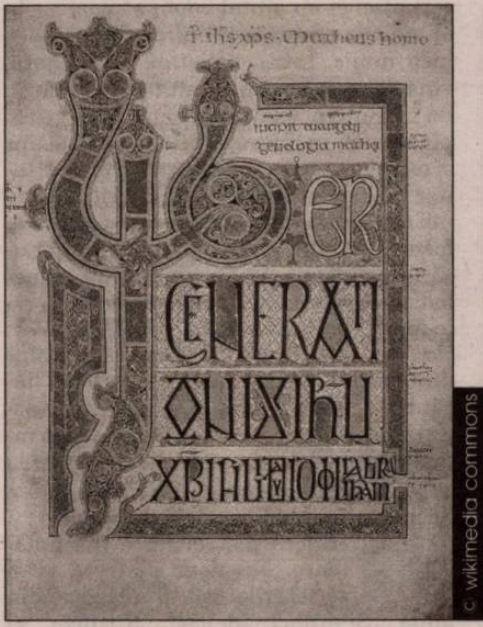

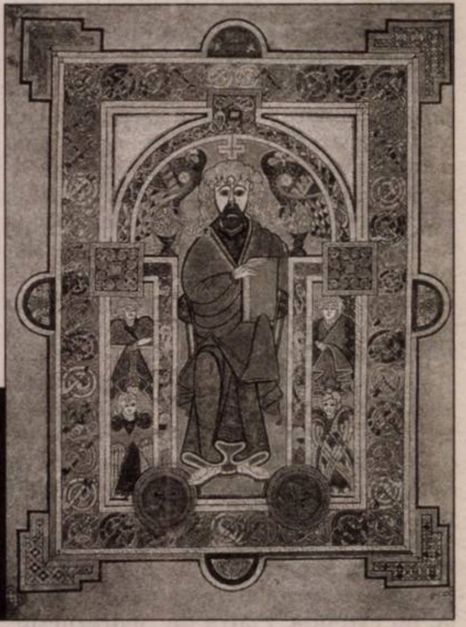

c. wikimedia commons

Mai aproape de centrul Europei, către Franța, realul e privit, totuși, cu mai multă „toleranță“. Stilizarea e mai puțin agresivă, desenul este mai relaxat, ductul conturelor – mai liber. Pînă și „ambalajul“ decorativ al literelor inițiale e mai aerisit, îngăduind mai multe spații goale. Elementele zoomorfe și florale sînt tratate mai respectuos, fără acel fanatism abstractizant cu care ne întîlnim în faimoasa *Book of Kells*. Iar o lucrare de tipul Evangheliei decorate de scribul *Gundohinus* în secolul VIII poate mărturisi, cu grafica ei elementară, și ceva despre resursele de senină *candoare* de care dispunea omul acelor vremuri. Nu lipsesc, de altfel, și alte episoade imagistice de o surprinzătoare „libertate“: de pildă, o copie de veac IX a unui manuscris din veacul al IV-lea, în care vedem un centaur, al cărui corp e alcătuit din însuși textul manuscrisului. Un procedeu amuzant, care anticipează s-ar zice, pe neașteptate, *caligramele* lui Apollinaire din pragul veacului XX. Și care demonstrează disponibilitatea pentru joc, pentru improvizație, a unui moment istoric ceva mai calm: momentul Carol cel Mare, a cărui domnie, iradiind din spațiul Aachenului (Aix-la-Chapelle pe atunci), a putut fi calificată drept o adevărată Renaștere...

Și iată, acum, unele dintre cele mai patetice imagini ale istoriei artei: cele ale Evangheliarului legat de numele arhiepiscopului *Ebbon din Reims,* frate de lapte cu viitorul împărat Ludovic cel Pios. În puține cazuri anatomia secretă a stării de inspirație este surprinsă mai spectaculos decît aici. Trupul fiecărui personaj se conturează printr-un soi de febră a liniei. Întreaga ambianță pare străbătută de tremurul supralumesc al unei radicale iluminări. Omul e definit, în asemenea imagini, ca o dramatică condensare de materie în jurul unui *vibrato* afectiv, ca o piesă de marmură adunată în jurul unui nucleu de fervoare. Pînă și activitățile zilnice, profane, apar integrate, prin arta arhiepiscopatului din Reims, într-o ordine mai înaltă, acea ordine care, încorporată în marea cupolă de la Aachen, a guvernat întreaga producție artistică a epocii...

■ ■ ■

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Inelul lui Gyges

Pandemia a scos la lumină, printre altele, și noi posibilități de impostură. S-a descoperit repede că e mai ușor să copiezi la un examen online decît la unul față-n față și mulți studenți au profitat – și nu numai la noi, ci, se pare, cam pretutindeni. Că vreo 45 de studenți la Drept au copiat la examen n-a surprins totuși prea mult, avînd în vederea „buna“ tradiție de impostură de la Facultatea de Drept (vezi cazul Ponta). Mai neobișnuit e că au fost prinși și exmatriculați. Sînt convins că majoritatea acestora se simt nedreptățiți, convinși fiind că pedeapsa a fost prea grea și că, de fapt, ei au avut doar ghinion că au fost prinși, fiindcă – nu-i așa? –, în fond, „toți copiază“. Ideea că poți trece examenele fraudulos, fie și la o facultate care îi pregătește pe cei care vor împărți dreptatea, nu pare a mai clinti conștiința morală a multora.

Mai de mirare a părut faptul că s-a trișat și la o olimpiadă de matematică neoficială, organizată de *Gazeta matematică,* desfășurată și ea online. Fiind neoficială, ea n-ar aduce beneficii premianților. S-a trișat totuși, pare-se, cu ajutorul părinților și chiar al unor meditatori, prezenți discret în afara unghiului de cuprindere al camerei video și rezolvînd în locul elevului unele probleme mai dificile. Dar de ce ai copia acolo unde nu obții nici un beneficiu? Ba obții, aș spune: măcar acela de a te grozăvi pe Facebook, urmînd a primi *like*-uri pentru frumoasele rezultate „proprii“ sau ale progeniturii. Oamenilor le place într-atît să fie lăudați încît, chiar și cînd știu că laudele vin pe nedrept, tot sînt satisfăcuți și în final se conving pe sine că, de fapt, cumva le și merită.

Dar de ce ai copia acolo unde nu obții nici un beneficiu?

Online sau nu, impostura a devenit „normală“: se trișează la luarea carnetului de șofer – cu un pericol imens pentru cel care o face și pentru ceilalți; se cîștigă posturi prin fraudă, se obțin doctorate și, în general, diplome universitare prin plagiat. Au fost falși medici cu diplome contrafăcute, care au „profesat“ ani de zile, tratînd bolnavi și prescriind rețete. (Unii pretind că și cu succes.) Multe CV-uri ale politicienilor sînt împănate cu rezultate inexistente sau cu falsuri și numai cîte un accident sau un denunț mai descoperă un colț din imensitatea fraudei.

Uneori speri că nu atît cine știe ce mustrare interioară, cît un pic de inteligență îi vor determina pe oameni să nu facă lucruri care le vor dăuna mai întîi lor înșile, cum ar fi obținerea unui carnet de șofer fals sau – o noutate azi – a unui certificat fals de vaccinare anti-COVID, cu care să călătorești mai înlesnit în unele țări, dar și cu un mare risc personal de îmbolnăvire. Dar se pare că nici acest risc nu-i descurajează pe oameni, iar speranța neroadă că „se vor descurca ei cumva“ întrece orice prudență.

În *Republica,* Platon pune un personaj să povestească următoarea istorioară cu tîlc: un păstor din vechime, Gyges, găsește un inel magic, care, pus pe deget cu piatra răsucită în sus, îl face invizibil pe posesor. Cu ajutorul inelului, Gyges reușește să se strecoare nevăzut la regele țării, îl ucide, îi ia nevasta și devine rege în locul lui. Cîți oameni, se întreabă personajul lui Platon, dispunînd de un asemenea inel, s-ar mai comporta moral, așa cum o fac în prezent, aparent numai din teamă de pedepse și de repercusiuni neplăcute? Și ce deosebire ar mai fi atunci între omul bun și cel ticălos, dacă ambii ar putea dispune după voie de cîte un inel magic în deget? Aparent, nici una. Ei bine, se pare că pe mulți pandemia și online-ul i-au apropiat de fericita „condiție a lui Gyges“ – imperfect, ce-i drept, căci uneori, vai, devin „vizibili“ și sînt prinși asupra faptului. Dar ce-ar fi dacă ar dispărea cu totul riscul de a fi descoperiți, dacă „inelul lui Gyges“ ar funcționa perfect? Oare ar mai exista vreunii care să reziste ispitei de a trișa, fie și puțin-puțintel, mai ales cînd ar vedea și ar bănui că pretutindeni alții o fac din plin și culeg apoi netulburați și fără concurență fructele faptelor? Cîți dintre ei? Cîți dintre noi?...

■ ■ ■

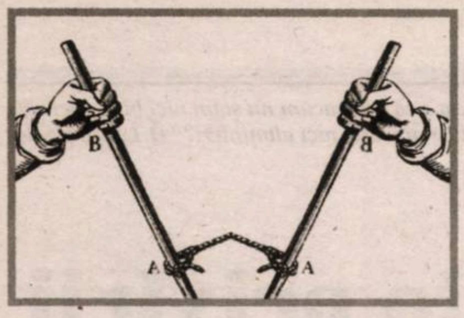

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Cu neruşinare, despre respect

●●● pentru că, haideţi s-o recunoaştem, în ziua de azi îţi trebuie o doză zdravănă de neruşinare pentru a vorbi, cu seriozitate, despre respect. Respectul a devenit un cuvînt ruşinos, unul pe care îl poţi folosi cel mult în băşcălie, dacă nu vrei să fii etichetat automat ca babalîc. Din fericire, neruşinarea e îngăduitoare cu orice fel de îndrăzneală, mică sau mare, aşa că voi îndrăzni şi eu, babalîcul. La urma urmelor, Diogene Cinicul îndrăznea să-i şocheze pe atenieni nu doar dormind în butoi sau umblînd c-o lumînare-n mînă ziua-n amiaza mare, căutînd „un om“, cum frumos ni-l înfăţişează istoriile ruşinoase din şcoală, ci şi masturbîndu-se în public, printre altele. Pe vremea aceea, însă, a fi neruşinat necesita, într-adevăr, o doză mare de îndrăzneală sau chiar de nebunie (potrivit lui Diogene Laertius, Platon l-a etichetat pe Diogene Cinicul „un Socrate nebun“).

Astăzi, neruşinarea nu mai presupune îndrăzneală, pentru că nu mai şochează pe nimeni. Neruşinarea a devenit regula, nu excepţia. Piatra nu „îndrăzneşte“ să cadă. Pietrei îi „vine“. Politicienii din ziua de astăzi nu „îndrăznesc“ să fie neruşinaţi. Lor le vine. Comentatorii neruşinaţi de pe platformele media nu „îndrăznesc“ nimic. Le vine. Studenţii de la Drept care au copiat la examen şi au fost exmatriculaţi n-au îndrăznit. Le-a venit, după cum le-a venit celorlalţi care le-au găsit scuze şi le-au luat apărarea. Într-o societate neruşinată, îţi vine să fii neruşinat. Profesorul Radu Gologan, preşedintele Societăţii Române de Matematică, a rămas în urma vremurilor: s-a declarat uluit de faptul că unii părinţi care-au protestat în stradă împotriva corupţiei şi-au ajutat copiii să copieze la olimpiada organizată online. N-a înţeles încă nimic. Într-o societate neruşinată, vina e întotdeauna în altă parte. Afară, nu înlăuntru. Uluitor acum nu e că se copiază cu neruşinare, uluitor e că mai sînt şi oameni care se ruşinează s-o facă. Uluitor nu e că un vlogger urmărit de sute de mii de oameni, cu păreri ferme despre reforma educaţiei, face o petrecere interzisă în pandemie, la care invită un manelist celebru (îmi cer, ruşinat, scuze că nu le-am reţinut numele) şi postează pe *social media* în direct. Uluitor e că mai sînt unii, puţini, care se miră că pe urmă flăcăul mai are şi neruşinarea să acuze societatea de ipocrizie. N-au înţeles încă nimic: pietrele de aia sînt pietre – pentru că, scăpate din mînă, nu se înalţă la cer. Scăpate din mînă, pietrele doar cad.

Metafora pietrei nu e întîmplătoare. Nu doar pietrele, ci şi societăţile pot fi scăpate din mînă. Şi-atunci (de)cad. Ruşinea se mişcă pe verticală. Spre deosebire însă de pietre, ruşinea are de ales: în sus sau în jos. Expresii precum *„Să-ţi fie ruşine!“* sau interogativul mai degrabă retoric *„Nu ţi-e ruşine?“* privesc de sus în jos, de la înălţimea unui piedestal etic, de pe care acuzatul ar fi *căzut*. Şi e o mişcare din afară înspre înlăuntru. Acuzatul se poate ruşina dacă acceptă şi recunoaşte valorile după care este judecat. Sau nu, dacă are altele sau nici unele. Atunci e (de) neruşinat, cum se zice c-ar fi fost Socrate. Socrate, însă, se putea ruşina. Pentru că *„a te ruşina“* sau *„a-ţi fi ruşine“* sînt expresii care indică o mişcare de jos în sus. Dacă mi-e ruşine, înseamnă că am căzut în propriii mei ochi şi mă uit în sus, întrebîndu-mă cum să mă caţăr înapoi. Nu în ochii altora, ci ai mei. Această mişcare e sora respectului şi opusul neruşinării.

De ce, în ochii societăţii de azi, a devenit o ruşine să vorbeşti, cu seriozitate, despre respect? Pentru că respectul presupune, automat, privirea „în sus“. Acceptarea ierarhiei, a faptului că cineva sau ceva e mai „sus“ decît tine. Or, asta contravine principiului egalităţii. Există în inima omului, spunea Tocqueville, două impulsuri spre egalitate. Unul e nobil, care te îndeamnă să devii la fel de bun ca aceia pe care-i admiri. E un impuls care te urneşte de jos în sus. Există, însă, şi un impuls corupt, „depravat“, care te-ndeamnă să-i tragi pe toţi de sus în jos, la nivelul tău. Şi-atunci îţi pierzi respectul – respectul faţă de părinţi, faţă de profesori, faţă de clasici, faţă de tradiţie, faţă de limbă, faţă de patrie, faţă de orice. Pentru că, după cum remarca şi Paul Woodruff, respectul nu se cîştigă, se acordă. Dacă-l refuzi din principiu, aluneci pe un tobogan cu o singură direcţie – în jos. Precum pietrele. Se cheamă că atunci te-ai scăpat din mînă.

Pare paradoxal, dar nu e: într-o societate neruşinată, neruşinaţii sînt primele victime ale ruşinării. Socrate nu putea fi ruşinat, dar se putea ruşina. Neruşinatul nu se mai poate ruşina, el pre sine însuşi, pentru că nu are un sistem de valori morale faţă de care să-şi măsoare căderile. Şi-a pierdut respectul. E gol pe dinlăuntru, şi-atunci tot ce-i mai rămîne e exteriorul. La exterior ţine cu dinţii. La imaginea sa publică. De aceea postează pe Instagram (Facebook e pentru babalîci, mi s-a spus) poze voluptuoase, maşini bengoase, petreceri *cool,* muşchi şi pantofi. Ne-ruşinatul e ex-centric şi dacă nu se masturbează în public. E ex-centric în sensul propriu al cuvîntului – şi-a pierdut centrul. E o circumferinţă fără centru. Şi-atunci cînd îi este atacată imaginea, cînd este ruşinat, suferă crîncen. Disperă, e deprimat, în cazurile tragice se poate chiar sinucide.

Tocmai de aceea, într-o societate în care respectul funcţiona, ruşinarea publică era o metodă eficientă de educare. Din afară înspre înlăuntru. Dar într-o societate care şi-a pierdut respectul, ruşinarea publică n-are nici un efect benefic. E doar o re-educare în abandonarea ideii de respect. E o ruşinare pe orizontală, nu pe verticală. Gîndiţi-vă la şedinţele de autodenunţare organizate de către comunişti. Tot ce-au reuşit a fost crearea unei societăţi neruşinate, lipsite de respect. De verticalitate. Aşa şi acum. Alte măşti, aceeaşi piesă.

De reţinut, însă: atenienii nu l-au omorît pe excentricul Diogene. L-au omorît pe Socrate. Vorba fostului meu şef de la Yale, Steven Smith: omorîndu-l pe Socrate, atenienii măcar i-au arătat respect. L-au luat în serios. S-au simţit ruşinaţi. Astăzi, pe Socrate nu l-ar mai băga nimeni în seamă, oricît ar da din gură. Diogene Cinicul, însă, ar deveni vedetă media, pînă cînd lumea s-ar plictisi şi de masturbările-n public. Şi-atunci, din disperare, Diogene s-ar îmbrăca la costum şi ar începe să spună, respectuos, „Sărut mîna pentru masă“. Poate aşa ar mai ieşi, din nou, în evidenţă. Nu degeaba a întrebat Oracolul din Delphi ce trebuie să facă pentru a ajunge cel mai faimos. Neruşinaţii n-au Oracol. Dar poate citesc *Dilema veche*...

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

Femeile la Jocurile Olimpice

Privesc o fotografie de arhivă care o înfăţişează pe jucătoarea de tenis Charlotte Cooper Sterry, prima campioană olimpică la tenis din istorie, purtînd o cămaşă cu guler cu revere (cum altfel?) şi o fustă lungă, strînsă în talie de o curea cu o cataramă-bijuterie supradimensionată. Şi mi-o imaginez cum juca echipată astfel.

Apare domnul Pierre de Coubertin, unul dintre iniţiatorii Jocurilor Olimpice moderne, şi spune că *o Olimpiadă cu femei ar fi inaplicabilă, neinteresantă, inestetică şi neadecvată.*

Primele Jocuri Olimpice de Vară moderne au avut loc la Atena în 1896 şi au descurajat participarea femeilor la competiţie – femeile trebuiau să îşi păstreze farmecul lor feminin, nu să se implice în activităţi bărbăteşti, ar fi fost justificarea oficială. Aşa o fi? Nu cred. Farmecul feminin şi sportul pot merge împreună de minune. Ceea ce istoria avea să demonstreze şi continuă să o facă.

Treptat, femeilor li s-a permis participarea la Olimpiadă la probe precum tenisul, golful, patinajul şi înotul, dar atitudinile de genul celor inspirate de comentariul lui Pierre de Coubertin, preşedinte al Comitetului Internaţional Olimpic, erau încă dominante. Aşa că, pentru a-şi croi un drum mai bun spre Jocurile Olimpice, un grup de femei, condus de Alice Milliat, a înfiinţat Federaţia Internaţională de Sport a Femeilor, în 1921. În acelaşi an, la Monte Carlo, s-a desfăşurat primul turneu sportiv internaţional feminin din istorie. Doamnelor li s-a refuzat colaborarea cu Comitetul Internaţional Olimpic, ba mai mult, forul sportiv le-a cerut să nu folosească titulatura de *olimpiadă* în competiţiile pe care urmau să le organizeze. Au ales varianta *Jocurile Mondiale pentru Femei,* iar prima ediţie a avut loc în 1922, la Paris. Competiţia s-a ţinut o dată la patru ani în perioada 1922-1934 şi a contribuit indirect, dar semnificativ, la accesul (neîngrădit) al femeilor la Jocurile Olimpice de peste ani.

Deja din 1928, cînd Pierre de Coubertin nu mai conducea Comitetul Internaţional Olimpic, ponderea femeilor în cadrul competiţiilor sportive de la Jocurile Olimpice a început să crească, ajungînd cam la zece la sută din totalul participanţilor.

Femeile au avut, însă, o cursă grea şi lungă de parcurs în continuare, pînă cînd prejudecăţile cu privire la includerea lor în Olimpiadă să dispară; fireşte, povestea s-a derulat concomitent cu schimbarea statutului femeii în societate.

Asta îmi aminteşte de o vorbă cunoscută, care spune că viaţa nu este un sprint, ci un maraton.

La fel ca istoria.

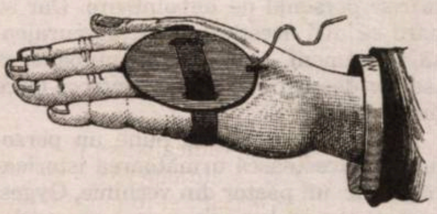

BARBURISME

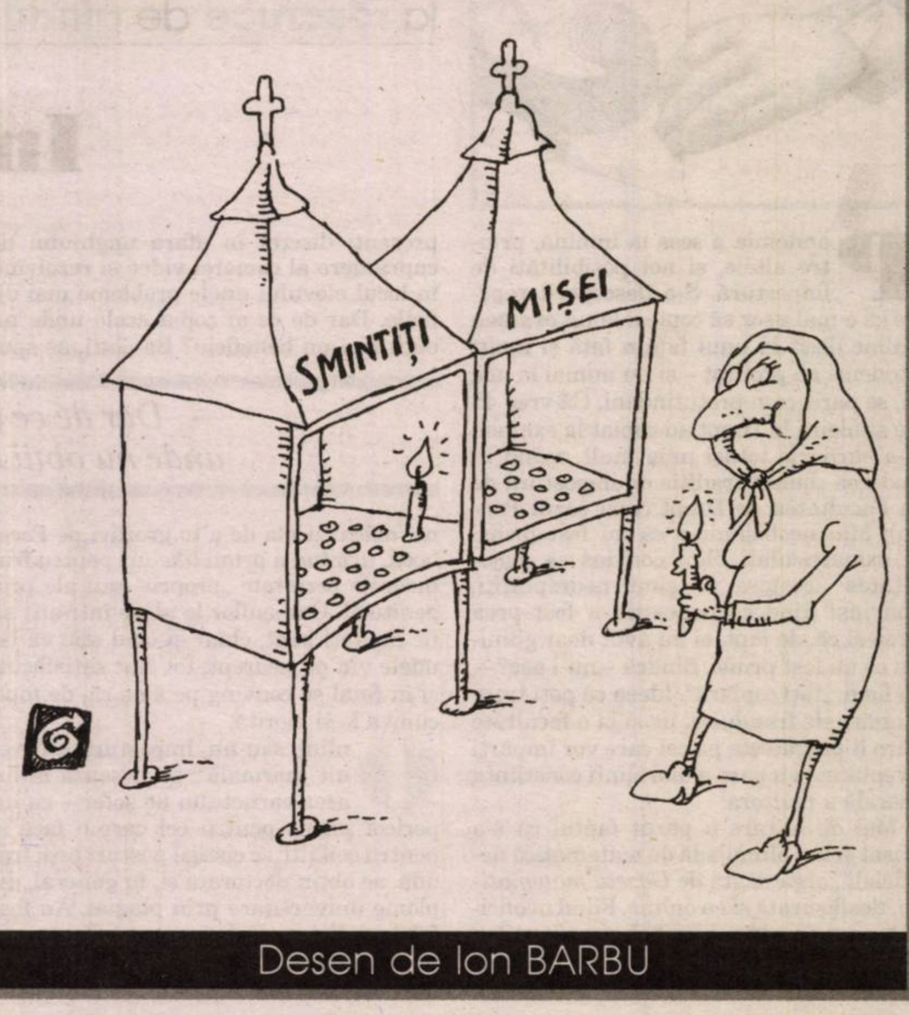

Desen de Ion BARBU

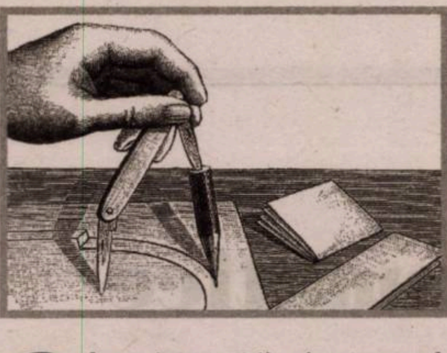

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Militanții pentru libertate: ușor de admirat, greu de ajutat

O lume întreagă îi privește cu *admirație*, de o lună și jumătate încoace, pe birmani. Ei manifestează aproape zilnic împotriva regimului militar instaurat prin lovitură de stat pe 1 februarie anul acesta. Zeci de birmani au căzut pînă acum sub gloanțele armatei, dar continuă să rămînă mobilizați, probabil spre marea stupefacție a generalului Min Aung Hlaing. Bunii cunoscători ai situației din Birmania, unde militarii au pus capăt unei tranziții democratice începute acum zece ani, spun că generalii nu se așteptau la o astfel de rezistență. *Admirația* externă le-a fost însă rareori de folos celor care și-au riscat viața pentru mai multă libertate.

De la căderea comunismului încoace s-au produs multe efuziuni internaționale foarte mediatizate în favoarea unor popoare sau mulțimi de manifestanți aflate, cu mîinile goale, față în față cu forțele armate ale unor puteri opresoare. Cîte articole admirative nu s-au scris despre contestatarii din Republica Belarus care, din august 2020, protestează împotriva menținerii la putere (în urma unor alegeri trucate) a lui Aleksandr Lukașenko! În primăvara anului 2019, lumea întreagă le trimitea mesaje de admirație și de sprijin moral algerienilor mobilizați împotriva eternizării la putere a președintelui Bouteflika. Spre deosebire de Birmania și de Republica Belarus, în Algeria presiunea populară a fost victorioasă, omul încarnînd opresiunea a plecat de la putere, fără însă ca sistemul să se schimbe.

Uneori, pe diferite meridiane ale lumii, victoriile *popoarelor* sînt iluzorii, fiind rezultatul unor subtile manipulări. Revoluțiile arabe au fost urmărite și ele cu admirație (neputincioasă) în urmă cu mai bine de zece ani. Egiptenii, în special, au fost aplaudați pe întreaga planetă cînd au avut curajul să iasă în stradă, să transforme Piața Tahrir de la Cairo în simbol al revoluției și să-l debarce de la putere pe Hosni Mubarak. Dar astăzi unii îl regretă pe fostul dictator întrucît actualul, mareșalul Al Sissi, a instituit un regim și mai represiv. În iunie 2009, admirația planetară s-a concentrat asupra iranienilor ieșiți pe străzi pentru a-și exprima furia tot după un eveniment electoral. La acea oră, exasperarea lor avea ca obiect menținerea la putere a președintelui conservator Mahmud Ahmadinejad.

Astăzi Hollywood-ul face filme despre jihadiști, inamicii numărul unu ai libertății.

Lumea liberă își exprimă spontan și cu mare generozitate admirația față de luptătorii pentru democrație fără să fie dotată însă cu un mecanism eficient de ajutorare a acestora. Admirația față de chinezii din Hong Kong care s-au luptat pentru menținerea unui statut democratic în provincia lor nu l-a împiedicat pe președintele Xi Jinping să-și impună controlul asupra fostei colonii britanice. Și nici admirația întregii lumi pentru curajosul Alexei Navalnîi nu l-a împiedicat pe președintele Vladimir Putin să-l pună pe opozantul său după gratii.

Există un concept, cel de *popor în pericol,* forjat de minți umaniste în căutare de mecanisme juridice susceptibile să exercite presiuni asupra regimurilor totalitare, dictatoriale sau autoritare. De mai multe ori, tibetanii și uigurii au fost calificați drept *popor în pericol*. Regimurile opresive se ascund însă în spatele unui contraconcept, cel de *neamestec în treburile interne*. În virtutea acestui principiu, scriitorul disident chinez Liu Xiaobo, deținător al Premiului Nobel pentru pace, murea în iulie 2017 în închisoare fără ca *admirația* lumii libere să-l fi putut ajuta cu ceva.

Premiile oferite luptătorilor pentru libertate sînt rareori eficiente. Anul trecut, Premiul Saharov creat de Parlamentul European a fost acordat opoziției democrate din Republica Belarus, dar regimul dictatorial al lui Lukașenko nu s-a clătinat. Nici în Birmania, pentru a reveni la punctul de plecare al acestui articol, faptul că șefa opoziției, Aung San Suu Kyi, este deținătoare a Premiului Nobel pentru pace nu o ajută în prezent cu nimic. Nici arma sancțiunilor, deseori adoptată de Occident împotriva unor regimuri opresive, nu duce, în general, la nici un rezultat. Cuba este un caz clasic de regim pe care sancțiunile americane decretate în 1962 nu l-au clătinat. Recent, Rusia a taxat drept *gest irațional* sancțiunile instituite împotriva ei de europeni și americani în urma încarcerării lui Navalnîi. „Cum puteți crede că poporul rus, atît de încercat în cursul istoriei sale, ar putea ceda în fața unor sancțiuni?“ – este argumentul invocat de Moscova.

Există, în istoria acestui fenomen – admirația occidentală față de eroii luptei pentru libertate –, și multe momente cinice sau toxice. Pe data de 2 martie a trecut neobservată o aniversare: Mihail Gorbaciov a împlinit 90 de ani. Cu peste 35 de ani în urmă, el era cel mai *admirat* lider rus în Occident. Se vorbea atunci de o veritabilă *gorbaciomanie* pentru cel care permisese căderea Zidului de la Berlin. Cînd acest atît de admirat lider sovietic le-a cerut însă occidentalilor ajutor economic pentru a moderniza Uniunea Sovietică și a evita o criză gravă, *admiratorii* lui din lumea liberă și bogată au spus *niet*. Între 1979 și 1989, cît s-au aflat trupele sovietice în Afganistan, Statele Unite au orchestrat o *admirație* internațională pentru *mujahedinii* afgani, numiți atunci „luptători pentru libertate“. În contextul Războiului Rece, oricine combătea Uniunea Sovietică era un erou al libertății și merita *admirat*, inclusiv prin filme hollywoodiene (sugerez amatorilor de producții de propagandă să vadă *Rambo 3).* Astăzi Hollywood-ul face filme despre jihadiști, inamicii numărul unu ai libertății, dar uită să precizeze că la originea lor se află *mujahedinii* formați și înarmați de americani în anii '90 ai secolului trecut.

Admirația exprimată în țări libere față de sacrificiile unor oameni aflați în luptă pentru libertate este ca o pasăre cu o singură aripă: ea se zbate, dar nu poate zbura.

■ ■ ■

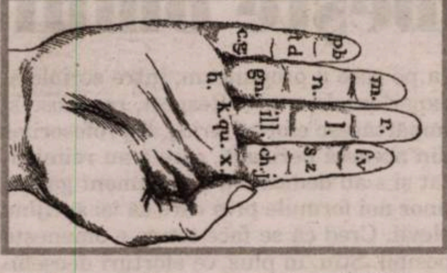

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Un film de groază

Am văzut recent (pe HBO) un film cu Robert De Niro și Anne Hathaway în rolurile principale, intitulat *The Intern / Stagiarul*. L-ați urmărit poate și dumneavoastră. De aceea, sînt convins că, la prima strigare, veți fi surprinși sau chiar șocați de ceea ce urmează să spun. Pelicula în cauză, deși clasificată drept „comedie“ (în realitate, vorbim despre o „comedioară“ cam slăbuță, cam răsuflată, cam sărăcuță, cam ieftină, aflată oricum mult sub nivelul unui gigant de talia lui De Niro și cel al unei actrițe talentate ca Hathaway), este de fapt un *horror movie,* o „poveste de groază“ cu o înfricoșătoare „stafie“ în rolul principal, cu o apariție „demonică“ paralizantă în prim-planul percepției spectatorului. Nu v-ați prins de ce (în cazul în care ați văzut și dumneavoastră filmul respectiv)? Păi, atunci am să vă precizez eu, pe șleau, fără anestezii inutile, motivul acestei bizarerii: protagonistul autentic din *The Intern* (2015) nu are nici în clin, nici în mînecă – bietele de ele – cu personajele simpăticuțe ce apar acolo, ci rămîne o construcție abstractă, ezoterică, inumană, ascunsă pervers sub faldurile atîrnînde ale sărăcăcioasei haine cinematografice, așa-zicînd „parabolice“. Îl am în minte, desigur, pe „strigoiul“ care bîntuie, de vreo două decenii, cu insistență batjocoritoare, atît Statele Unite, cît și Uniunea Europeană, răspunzînd la apelativul, aparent benign, de *corectitudine politică*. „Ea“, „corectitudinea“ în chestiune, reprezintă, maiestuos, personajul-cheie al filmulețului, iar formele pe care le ia, pe parcursul evenimentelor, se manifestă, pur și simplu, hidos, terifiant, vecin, cum observam deja, cu goticul, cu literatura și cu filmografia de tenebre.

Să vă relatez ce „se întîmplă“ în „narațiunea“ cinematică ar fi imposibil. Destul să precizez că „ne bucurăm“ de toată gama de aberații „corecte politic“, de la „bărbații emasculați“ *(pussified men* li se spune, cu ironie amară, în America, adică, într-o traducere „cuminte“, *bărbați puțificați)* la „femeile virile“ (care au preluat cîrma istoriei în mîinile lor „vînjoase“ și „păroase“) și la „copiii sanctificați“ (imbecilizați, mai precis, de alintătura/cocoloșirea fără margini, de educația golită de orice umbră de rigoare, de impresia falsă că viața ar fi un etern pom de Crăciun, de unde cad, cu nemiluita, perele mălăiețe, de convingerea indusă că trăiesc în Paradisul terestru, de unde suspinul și întristarea au dispărut pentru totdeauna). Deasupra tuturor plutește De Niro, odinioară „durul“ Hollywood-ului, „mafiotul“, tipul *„macho“,* „polițistul cinic“, *„hitman“*-ul, „fiara“ absolută, „bestia“ nestăvilită etc., acum mai „pusificat“ decît toți „masculii“ – *pussies* pe care i-am cunoscut în existența mea, metamorfozat într-un *zombie* delabrat al vremurilor prezente, într-un *mort viu* cu surîsul vag enigmatic menit să-l amintească pe geniul dramatic de altădată.. Vi se pare nesemnificativ? Ei bine, am să plusez și voi afirma răspicat că *acest model mentalitar, acest tip de gîndire „revoluționară“* a dus la radicalizarea democrațiilor apusene contemporane.

Susținătorii unor astfel de „devieri“ de la spiritul occidental tradițional nu sînt neaparat „proști“, „primitivi“ ori „needucați“, cum tindem, incorect, să-i caracterizăm. Se dovedesc mai degrabă *monomaniaci*. Doresc să-și privească (pînă și în „comedii“) universul ontologic exaltînd absurdul idiotic și grotescul pernicios. Sînt de un radicalism sfidător. Deși greșit, „filozofic“ judecînd faptele, se află, să admitem, în natura individului impulsul de a răspunde *extrem* la asaltul *extemelor!*.De a se radicaliza dinaintea radicalismului. De aceea, mi-e greu să anticipez viitorul... În urmă cu două decenii și jumătate, revenit de la studii din SUA, eram un apărător (moderat) al „corectitudinii politice“. O bănuiam „sursă“ de liberalizare a gîndirii – atît de necesară atunci în România. *Ethos*-ul său primordial, de altfel focalizat pe ideea actului civilizator într-un spațiu înclinat către discriminare și intoleranță concurențială, mi se revelează și astăzi generos, dar, din păcate, generozitatea nu mai poate fi acum suficientă. Mi-am dat seama rapid că *excesul* practicării comportamentului *corect politic* va schimba profilul inițial al ideologiei, transformînd-o într-o monstruozitate. Mai devreme decît aș fi crezut, ea a ajuns, iată, „o stafie“ a civilizației. „O stafie“ în spatele căreia se pitesc „fantome“ și mai odioase, posibilele reacții radicale opuse – spectrul războiului, al naționalismului, al izolaționismului. Să chemăm așadar „exorciștii“ (echilibrului) pînă nu va fi prea tîrziu. Ori măcar să strîngem în pumni, cu putere, „amuletele“ (rațiunii), de pe oriunde vor fi fost ele aruncate în ultimii ani.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

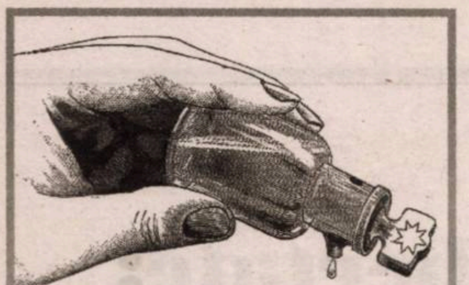

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Acțiuni și efecte dramatice

Există verbe care își actualizează sensuri diferite în funcție de focalizarea atenției asupra acțiunii propriu-zise sau asupra rezultatului ei prototipic. Unul dintre aceste sensuri poate fi dominant în uzul curent al cuvîntului; pentru a conduce către celălalt sens, e nevoie de informații suplimentare, furnizate de obicei de context. În lipsa unor asemenea informații se pot crea confuzii, iar acestea devin periculoase atunci cînd distincțiile semantice implică diferența dintre viață și moarte. Lipsa contextului și riscul de înțelegere greșită sînt caracteristice, în prezent, pentru titlurile jurnalistice și pentru anunțurile de *breaking news* ale posturilor de televiziune de știri.

Un exemplu de polisemie cu risc de confuzie e oferit de verbul *a împușca*. În DEX, acesta este definit în așa fel încît formularea concisă a semnificației de bază să acopere mai multe situații posibile: „a (se) omorî sau a (se) răni cu proiectilul tras de o armă de foc". În *Micul dicționar academic*, care tinde să separe cît mai mult sensurile unui cuvînt, prima definiție este o simplă descriere tehnică a acțiunii, fără referire la posibilele sale efecte: „a face să iasă prin explozie proiectilul unei arme de foc". Lucrurile erau mai simplu prezentate în vechiul dicționar al lui Lazăr Șăineanu (ediția a VI-a, 1929, reprodusă de dexonline.ro), care distingea între „a trage cu pușca" și „a (se) ucide cu o lovitură de pușcă". În uzul curent, verbul este folosit și pentru a desemna pur și simplu acțiunea, dar de cele mai multe ori implică efectul maxim, rezultatul letal. În lipsa altor precizări, informația că cineva *a fost împușcat* actualizează sensul *„a omorî* cu proiectilul tras de o armă de foc". Contextul poate totuși lămuri lucrurile, îndepărtînd presupunerea morții obligatorii, de exemplu prin indicarea repetitivității: „Agresorul este în spital, după ce *a fost împușcat de mai multe ori* de forțele de intervenție" (mediafax.ro). Pentru a evita ambiguitatea, stilul jurnalistic recurge adesea la formula „împușcat *mortal",* care explicitează efectul tragic. Pentru descrierea acțiunii, fără a anticipa asupra rezultatului ei, ar fi mai potrivite alte construcții (de exemplu, *a trage focuri de armă asupra cuiva),* dar acestea sînt formulări mai greoaie, neeconomice, pe care e greu de crezut că stilul jurnalistic ar ajunge să le aleagă. Titlurile de presă preferă formulele mai scurte și cît mai dramatice. Trecerea de la titlu la cuprinsul articolului poate totuși aduce surprize plăcute. De exemplu, după titlul sumbru și dramatic „Un vatman *a fost împușcat* de un șofer, în această dimineață, în București", ceea ce urmează e o descriere liniștitoare: „Vatmanul (...) a fost rănit superficial și a decis să-și continue tura, până la sfârșitul programului, iar abia apoi să se ducă la medic" (clubferoviar.ro).

> „*L*-au resuscitat *timp de 16 ore.*"

Oarecum asemănătoare (dar cu efecte emoționale de sens opus) este situația verbului *a resuscita,* pentru care rezultatul ar trebui să fie unul fericit, dar ale cărui folosiri sînt adesea concentrate asupra acțiunii și pregătesc surprize tragice. *A resuscita* este un sinonim modern, preluat din franceză, al verbului *a reînvia*. Din punct de vedere etimologic, este clar că verbul are un sens punctual și rezultativ, cu final pozitiv: cineva *a fost resuscitat* în momentul în care a revenit la viață. Or, un uz foarte răspîndit azi în mass-media, preluat din terminologia medicală (cu sensul „a aplica proceduri de resuscitare", „a încerca resuscitarea cuiva"), transformă verbul punctual într-unul durativ, descriind o activitate cu final incert. Medicina de urgență recurge la proceduri de resuscitare, încercînd să readucă la viață pacienți aflați într-o stare critică. Verbul *a resuscita*, folosit în aceste situații, a ajuns să denumească, împotriva sensului etimologic, consemnat în dicționare („a reînvia, a readuce la viață", *Dicționarul limbii române literare contemporane,* 1955-1957), doar aplicarea procedurilor, nu și rezultatul: *„A fost resuscitat* timp îndelungat" (adevarul.ro); „în ciuda eforturilor medicilor care l-*au resuscitat* timp de aproape o oră..." (fanatik.ro); „A murit după ce medicii l-*au resuscitat* timp de 16 ore" (romaniatv.net) etc. Și în acest caz există o cale de rezolvare a ambiguității – prin folosirea unor perifraze, a unor construcții mai ample: *„au continuat manevrele de resuscitare* timp de 50 de minute" (ardeal24.ro). Stilul jurnalistic preferă însă verbul simplu, în pofida confuziilor și a falselor așteptări pe care acesta le poate produce.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

■ ■ ■

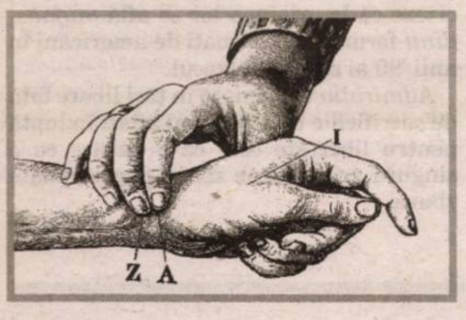

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Omul nu poate fi înlocuit de un ecran pe care zîmbește omul

Două filme, de fapt seriale, și două scene recent trăite de mine aduc în discuție ca punct de pornire în acest articolaș. Primul, un episod din *Black Mirror,* în care, într-o societate distopică, oamenii se pot bloca unii pe alții în realitate, cam cum blochezi pe cineva pe Facebook. E o proiecție ficțională terifiantă. Apeși pe un buton și l-ai blocat pe celălalt. Pur și simplu, nu îți mai percepe existența decît ca pe un contur de pixeli, nu ți se mai poate adresa, l-ai șters din universul tău. Sigur, povestea care se construiește în episodul respectiv, grefată pe această presupoziție futurologică, e la fel de înfricoșătoare, dar nu o deconspir aici, poate vreți, dacă nu ați văzut deja, să descoperiți singuri.

Al doilea, întregul serial *Minunata lume nouă,* recent apărut, după un roman al lui Huxley, care la rîndul său preia ironic titlul de la Shakespeare, cel ce o pusese în gura unui personaj feminin din piesa de teatru *Furtuna*. Romanul, ca și serialul, propune tot o distopie, în care o societate a viitorului funcționează în parametrii unei fericiri trasate matematic, de fapt genetic, și în care principiul fundamental este că fiecare om aparține tuturor celorlalți oameni. Dincolo de aspectul fizic, al unei sexualități poligamice la scară largă, chestiunea ține și de o interconectare prin intermediul unei rețele optice, fiecare om avînd o interfață fixată pe cornee, prin intermediul căreia este legat de toți ceilalți oameni și, implicit, este privat de intimitate. Firește, în acest context, cum șade bine unei distopii, lipsesc sentimentele (ele sînt controlate strict, unele fiind eliberate ocazional în cadrul unor orgii), fapt care în cele din urmă și sfredelește pe interior întreaga rețea.

Scenele trăite de mine ar părea, poate, fără legătură. În primul rînd, o experiență cu studenții de anul I cu care am, în acest semestru doar, ceva ore. Practic, ei sînt în a șasea lună de studii universitare. Ei bine, pentru că eu am propus în prima întîlnire să ne cunoaștem într-o manieră mai non-formală, prezentîndu-ne fiecare, spunîndu-ne și cîte o calitate, respectiv cîte un defect, am descoperit că ei nu se cunoșteau între ei. Aproape deloc. I-am întrebat dacă mai făcuseră vreun astfel de exercițiu. Din cele trei serii cu care lucrez, fiecare a cîte aproximativ 30 de studenți, doar o grupă dintr-o serie mi-au spus că făcuseră la un curs un exercițiu de intercunoaștere. Ceilalți, deloc. M-a mai frapat, în acest context, încă un detaliu. Mulți dintre ei, deși era un moment relaxat și fără nici o presiune, au avut un trac extraordinar. Cele două minute în care au vorbit li s-au părut foarte stresante multora. Unor băieți, bărbați, altfel, în toată firea, le tremura efectiv vocea. Și unor fete, să nu fiu înțeles greșit. I-am întrebat de ce sînt așa de stresați. Mi-au spus că nu sînt deloc obișnuiți să vorbească în public, că nu au acest exercițiu, că pe parcursul liceului aproape deloc nu au fost puși în situații de acest fel. Sînt studenți care au absolvit în anul pandemiei. Bac-ul l-au dat fără proba orală. Mi-au fost atît de dragi în emoția lor și mi-a părut, în același timp, atît de grav! Nu aveau exercițiul comunicării.

> *Oricînd îi poți închide sonorul și imaginea, dîndu-i un fel de* block.

A doua experiență, prin care voi încerca să leg lucrurile, am trăit-o astăzi, duminică. Am fost formator al unei grupe pentru corpul experților în evaluare. O grupă mixtă, cu profesori de limba și literatura română și de limbi clasice (l-am și avut ca partener de formare pe prietenul Alex Dudău, latinist), cooptați din 19 județe. Ei bine, printre altele, a venit și vestea că de mîine, luni, clasele terminale se vor întoarce la școală indiferent de rata incidenței îmbolnăvirilor, fie în format complet față în față, fie hibrid. M-a uimit vehemența unei colege dintr-un alt județ, care a afirmat că ea nu înțelege de ce nu e OK să stăm online, că ei nu i se pare deloc un dezavantaj școala online, că se muncește mult și eficiența e mai ridicată decît în cazul școlii față în față. Am fost uimit nu pentru că nu recunosc beneficiile aduse de școala online, am mai scris despre asta, nici pentru că nu sînt de acord că se muncește mai mult – profesorii depun un efort cel puțin întreit. Am fost uimit pentru că doamna profesoară părea că scapă din vedere importanța contactului uman propriu-zis, nemediat de o interfață virtuală.

Și-acum, sper că se întrevede legătura pe care o propuneam, între seriale și experiențele trăite. Respect, recunosc și împărtășesc efortul uriaș al profesorilor din această perioadă, care s-au reinventat și s-au dedicat cu devotament găsirii unor noi formule prin care să își sprijine elevii. Cred că se face tot ce e omenește posibil. Știu, în plus, ce eforturi deosebite de organizare se depun pentru organizarea în format hibrid al școlii sau în formatul față în față, cu respectarea regulilor de siguranță. Am prieteni directori care astăzi erau pur și simplu excedați. Imaginați-vă un mamut de instituție, cu clase de primar care vin integral la școală, cu clase de gimnaziu și de liceu terminale care astăzi s-a decis că vor veni de mîine în sistem hibrid, cu zeci de profesori care trebuie să predea față în față acestora, dar online celor din celelalte clase, cu unii dintre ei care poate își iau concediu medical etc. E ceva... greu!

Să nu ne imaginăm că e o minunată lume nouă descoperirea aceasta a online-ului. Cu toate eforturile, cu toate reușitele, nu va putea înlocui niciodată prezența umană. Zîmbetul față în față, emoția, contactul privirii directe nu pot fi înlocuite. Omul nu poate fi înlocuit de un ecran pe care zîmbește omul și căruia oricînd îi poți închide sonorul și imaginea, dîndu-i un fel de *block*. Nu vrem, sper, nici unul dintre noi, să intrăm în *black mirror!*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

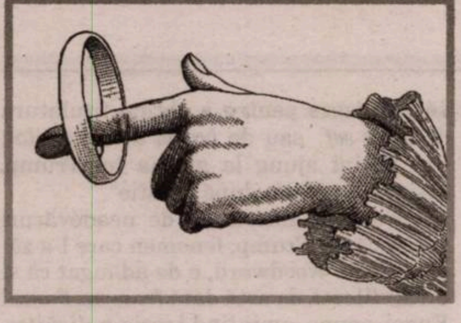

Selma IUSUF

legende urbane

Artă cu răpirea din serai

Am zis de nenumărate ori, priceperea mea în ceea ce privește artele plastice e cam egală cu gradul de culturalizare în muzica clasică. Mă rog, hai să spunem că în artele figurative aș mai avea ceva lecturi acolo, la bază, pe cînd muzica clasică o iubesc și o ascult lăutărește – după ureche. Întîmplarea bună a făcut că am crescut cu extrem de multe cărți în casă, și două au fost cele pe care mi le amintesc din cea mai mică copilărie: un tom imens numit *Istoria Artei* compilat de un rus, ceva (îmi scapă acum numele) și bizarul, etern-fascinantul *Tropice triste* al lui Lévi-Strauss pe care l-am mîzgălit încă de cînd nu știam să citesc, ale cărui ilustrații compun cumva mozaicul personalității mele timpurii. Indieni amazonieni cu bretoane brunete ca ale mele, sînii obosiți ai femeilor, privirea limpede a bunului sălbatic.

Cu *Istoria Artei* a sus-numitului rus, povestea de dragoste e și mai mare. Pînă să ajung la un anume grad de conceptualizare, am privit în detaliu toate rochiile bufante ale infantelor lui Velázquez, păpuși blonde în închisoarea unor haine pe care le găseam fabuloase și atît. Cuvîntul „închisoare“, pentru ele, mi-a apărut mult mai tîrziu. Le-am copiat pe hîrtie de calc și le-am colorat apoi cum am vrut eu. Am urmărit cu degetul pieptarele intricate din aur ale personajelor lui Rembrandt care mi-a provocat la vremea aia o indescriptibilă stare de melancolie prepuberă. Școala flamandă și olandeză a interioarelor luminate dintr-o ferestruică de sus, cu faldurile grele ale broderiilor căzînd peste mese, mi se părea la fel de ofertantă. Detaliile fine, fir cu fir, ale blănițelor de nurcă din capele stăpînelor casei, brațele rotunjoare, roz ale unei fete oarecare. Îmi amintesc că pur și simplu îmi plăceau. Și evident, ca orice copil și ca orice neinițiat total în ale artelor, trăgeam spre exprimarea figurativă realistă. Înțepeneala aproape bizantină a portretelor timpurii nu-mi spunea nimic, era un 2D meh. Capacitatea copilărească de apreciere se împotmolea undeva în pointillismul lui Seurat, iar de la păpușile deformate ale lui Toulouse-Lautrec o lua deja razna. Mintea mea limpede de la 5 ani vedea frumosul și în caii realist cambrați călăriți de frumoase amazoane ale unor pictori consacrați, dar și în carpetele cu răpirea din serai. Sau în alea cu cerbi la adăpat, păun pe cracă sau coșuri cu pui de pisici dolofani și moi țesuți la metru în Turcia. Minunate mi se păreau așa cum le vedeam prin casele diverselor turcoaice din Constanța! Cerul intens bleumarin străpuns de stele galben-strălucitoare din lînică moale. Minaretele subțirele din fundal, dramatismul perechii fugare pe un cal arab prins într-un galop pe viață și pe moarte, mătăsurile moi ale fetei fluturînd în goana aia, la fel ca pletele ei lungi și răvășite. Eram în extaz. Cumva, de inocența cu care priveam și un Vermeer, un Rubens, dar și demoazelele răpite din seraiuri, de asta mi-e uneori dor. Am rămas, în adîncul sufletului, un fan al carpetelor, la fel și al păretarelor cu micile lor îndemnuri cusute sincer cu ațică. Nici măcar nu e o admirație ironică, revenită să mă populeze după ce am înțeles cum să mă uit, ba chiar după ce am tresărit artistic în fața unor cuburi colorate de Rothko sau a unei stropșeli dramatice pollockiene.

Arta e emoție. Bună sau rea. Am regăsit-o zilele trecute cînd am reușit să vizitez un muzeu fix înainte de a le închide iar pandemia în București. În grupul nostru mic de adulți era și o pre-adolescentă extrem de isteață și curioasă. Mai mult decît lucrările expuse, i-am urmărit ei reacțiile. Copiii mor de plictiseală în muzee. I-am văzut peste tot tîrîți de părinți prin nesfîrșite galerii. Atunci cînd nu se opresc cu real interes în fața unei picturi super-realiste în care unui personaj i se taie capul și curg șuvoaie de sînge în roșu permanent, o să-i vedeți tîrșîind picioarele sau aruncîndu-se obosiți existențial pe vreo bancă. Și fetița mea a trecut indiferentă pe lîngă două pătrate negre – *Fără titlu* –, dar a interesat-o mult o pîine făcută realist dintr-o faianță albă glazurată. M-am văzut în ea acum mulți ani. În ochii amîndurora lucea inocența ca o foaie albă care aștepta să fie scrisă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cică, pentru prima dată în 129 de ani, FC Liverpool a pierdut cinci meciuri consecutive pe Anfield. Cum sună asta în Voluntari sau la Clinceni?

La vremea cînd aștern aceste rînduri (ah, iubesc acest clișeu, l-aș invita la un restaurant, dacă ar mai fi vreunul deschis!) și dat fiind că această preacinstită publicație respiră în ritmul pașnic al lecturilor, ideilor, excepționalelor dezbateri care au nevoie de timp, nepresate de termene ultralumești cum ar fi alergătura în iarbă a unor băieți în maieu și chiloți, tatuați, cu vocabular limitat și înjurături suculente, lucrurile au evoluat un pic, în sensul involuției. Cum între momentul întrebării, apoi al răspunsului și, în fine, cel al publicării planeta piruetează de mai multe ori, iar flăcăii aceia neastîmpărați nu vor să se adapteze la cursul lin și fin al inspirației și expirației noastre, mă văd în postura de a merge pe aer. Da, Liverpool, la momentul întrebării, era la cinci înfrîngeri consecutive pe teren propriu. Acum e la șase. Pînă cînd literele și cifrele ăstea virtuale vor sta pe un suport real, Dumnezeu știe ce va mai fi! Poate că ajungem la șapte, dacă Leipzig îi va fi făcut pocinogul în Champions League. Ce ne facem?! Cît despre Voluntari sau Clinceni, bănuiesc că dinspre aceste mega-urbe se vede totul bine, oricînd necazurile celor mari fiind muniție pentru cei mici, adică dacă și ei, dom'le, ce pretenții aveți de la noi?! Ai putea contraargumenta că ăia joacă în cel mai bogat (deci extrem de valoros) campionat din lume, dar nu o faci. Că vezi de la cine au luat bătaie. Dintre ultimele șase clasate în Premier League doar două i-au ratat pe copiii lui Klopp. Care, între aprilie 2017 și ianuare 2021, adunaseră 68 de meciuri fără înfrîngere pe gazonul propriu, ceva ireal! Acu', reversu', perversu'... De-a mirării? Da, dacă nu citești cărțile unora cu ceva minte care tot zic că atunci cînd ești pe val trebuie să schimbi, altfel riști să plonjezi direct în cap. Dar iată că și cei mai deștepți și groși la cont oameni din acest prim sport planetar au dificultăți în a citi cărți și dau impresia că se ghidează mai mult după cititul în stele. Și am senzația că de o vreme tot așteaptă, săracii, ca unele dintre ele să se alinieze. Ca ei să nu se alieneze. Să iasă din cărți de tot și să intre în curgerea dulce, molcomă a unor sfere mai înalte, de unde a pierit orice zbatere și împielițată concurență.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Bernie și mănușile lui

A devenit un soi de imagine a epocii. Mult dincolo de ceea ce numim „o memă“. Ce este o memă? *Dexonline* conține, deocamdată, o singură definiție: „mémă, *meme* s. f. Idee sau tipar comportamental care se răspîndește prin imitație în cadrul unui grup social. O idee, de obicei hazlie, materializată într-o imagine, un clip sau un text, care se răspîndește prin intermediul Internetului. Din engl. *meme*“. Cu alte cuvinte, un element tipic din arhitectura globalizării.

Mema *„Bernie și mănușile lui“* s-a născut la ceremonia de inaugurare a președintelui Biden, eveniment care s-a desfășurat în condiții cu totul speciale. Fără zecile de mii de spectatori de la inaugurările obișnuite, cu prezența strict limitată numeric a unui public purtător de măști, cu dezinfectarea microfonului după fiecare vorbitor, dar cu aceeași paradă a starurilor din industria de spectacol, obișnuită la toate ocaziile de acest fel. De data asta s-au urcat pe scenă Lady Gaga, Jennifer Lopez, Bruce Springsteen, Jon Bon Jovi, Eva Longoria, Tom Hanks, Garth Brooks, piese importante din artileria grea a artiștilor care-i susțin pe democrați. Dar vedeta absolută a zilei a devenit un domn care stătea cuminte în tribuna oficialităților, nebăgat în seamă de nimeni. Purta mască de protecție cît se poate de corect (totuși, trasă un pic cîș, spre stînga), era înfofolit într-o haină groasă, de iarnă, și avea niște splendide mănuși cu un deget, tricotate de o profesoară din statul pe care îl reprezintă în Congres. Era domnul Bernie Sanders, senatorul de Vermont.

Brendan Smialowski, un fotojurnalist care lucrează pentru France-Presse, este autorul fotografiei transformate imediat în ditamai mema. Din clipa în care a fost publicată, imaginea a fost „lipită“ în toate contextele posibile, de la „Cina cea de taină“ pînă la imaginile de la prima aselenizare. A pătruns, prin simpla ei existență, în capilarele artei contemporane, devenind o definiție a ceea ce numim astăzi, atît de tragi-comic în contextul pe care îl trăim, „viral/viralizare“. Un senior cunoscut ca „un tip *cool*“ (dar și ca un „pericol comunist“ pentru unii dintre republicani și susținătorii lor) asistă indiferent, poate mai degrabă ușor agasat, înfofolit în haine de iarnă, la ceremonia de inaugurare a celui de-al 46-lea președinte al Statelor Unite ale Americii. Nu-i pasă de eticheta vestimentară a evenimentului. La momentul cu pricina era foarte frig. Ei bine, omul s-a-mbrăcat exact așa cum știe cineva crescut în zone în care există iarnă adevărată că trebuie să te echipezi dacă stai în frig. Senatorului de Vermont probabil că nici nu i-a trecut prin minte să poarte un paltonaș la modă, care să-i exprime statutul de membru al Congresului, și să se înscrie în datele simbolice ale anvergurii evenimentului. El și-a luat o haină groasă, cu puf, și și-a protejat mîinile cu niște imense mănuși tricotate, care mai au și-un joc de modele decorative vizibile din avion.

În toată harababura aia, marcată de pandemie, desfășurarea Gărzii Naționale păzind clădirea Capitoliului (deunăzi luat cu asalt), amenințările serioase ale grupurilor radicale care-l susțin pe Donald Trump, totul pe fondul unei situații internaționale extrem de complicate, ei bine, într-un asemenea context, senatorul Bernie Sanders pare picat acolo din altă lume. Singurul care-l bagă-n seamă e Brendan Smialowski, jurnalist cu experiență și cu fler de meseriaș, format în ani buni petrecuți la Washington. Cu toate astea, Smialowski nu e deloc fericit că a dat lovitura cu fotografia asta. El amintește cu amărăciune alte imagini ale sale, mult mai izbutite. Unele dintre ele deținînd tot arsenalul de elemente care pot transforma o fotografie într-o imagine iconică, un succes recunoscut în lume, dar și în branșă. Genul acela de fotografie spectaculoasă pe care tu, cel din public, o ții minte. Iar colegii de breaslă ai fotografului se prăbușesc de admirație și invidie la adresa compoziției, a încadraturii, a surprinderii tuturor nespuselor care fac o fotografie să devină „o lucrare“. Aici nu e cazul de așa ceva. Nu e o imagine în care să colcăie virtuozități tehnice sau finețuri estetice. E „o chestie de conținut“. Lucru cu care unii dintre meseriașii școliți în moda veche nu sînt din cale-afară de mulțumiți, pentru că nu de aia au făcut ani de școală și de ucenicie. Dar, vorba lui Smialowski, „bună și-asta“, cîtă vreme a făcut o asemenea carieră.

Însă amestecul de context social, cultural, politic, deopotrivă cu metafora izvorîtă din această fotografie dau un rezultat care spune enorm despre ființe particulare, grupuri, comunități și, nu în ultimul rînd, despre omenire. Profesoara care a tricotat mănușile dăruite senatorului Sanders a mai făcut vreo trei perechi în afară de cele pe care le avea deja și le-a vîndut la licitații, cu sume cuprinse între 2.500-5.000 de dolari perechea. Toți banii au fost donați unor organizații caritabile. Anul acesta, la sfîrșit de ianuarie, profesoara a anunțat că a făcut o înțelegere cu o fabrică. „Mănușile Bernie“ trec la producția mare și vor putea ajunge în toată lumea. O parte din cîștiguri va fi rezervată, din nou, organizațiilor caritabile. Restul, firesc, e profit. Cum să ratezi o asemenea ocazie? Iar imaginea în sine vorbește din ce în ce mai limpede despre un senior cu păr alb (care poate fi oricine) aflat în mijlocul unui spectacol imens. O desfășurare nemaivăzută de lucruri bune și rele, cu toate nuanțele intermediare, cu simulare, ticăloșie, generozitate, naivitate, cruzime, manipulare, dezvrăjire, credință, speranță, minciună, adevăr, hidoșenie, frumusețe, tot ce poate scoate la iveală specia noastră. Un om cu părul alb, indiferent la eticheta spectacolului în desfășurare, privind absent spre măreția și deșertăciunea reprezentației. Dar învățat de vremurile pe care le-a trăit că, dacă se-anunță frig, lași conveniențele și te-mbraci gros.

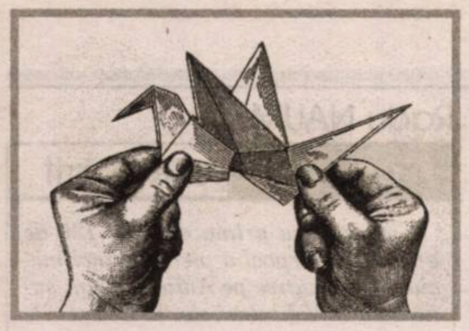

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Marele nepotrivit

Abia plecat de la Casa Albă, fostul președinte Trump pare să-și facă planuri pentru o revenire. Nici nu era de așteptat altceva din partea lui. La începutul lunii martie a ținut un discurs în fața fanilor săi, în Orlando, în care și-a acuzat succesorul, înșirînd în stilu-i caracteristic o mulțime de neadevăruri și cifre false.

Incredibila sa ușurință de a-și fabrica propria realitate i-a fascinat pe mulți, iar această „abilitate“ s-a potrivit cu o tendință mai generală a epocii actuale, care a și fost denumită *a post-adevărului*. E poate prea devreme ca să putem ști dacă se confirmă acele analize politice care, încă de la începutul mandatului Trump, spuneau că acesta va rămîne doar ca un exemplu de *așa nu*, sau dacă un asemenea stil de a face politică va continua și va ajunge să lase urme și mai serioase în istorie. Acum se poate însă cerceta mai la rece și mai în amănunt *fenomenul Trump*.

Faimosul reporter Bob Woodward, cel care alături de Carl Bernstein a realizat ancheta jurnalistică de la *Washington Post* în cazul Watergate, a scris recent o a doua carte despre Donald Trump. Prima – *Frica. Trump la Casa Albă* – descria primii doi ani de mandat ai lui Trump. Cea de-a doua, apărută spre sfîrșitul anului trecut, se intitulează *Furia*. Dincolo de mulțimea informațiilor obținute de la colaboratori ai lui Trump, ea se bazează pe ceea ce jurnalistul a aflat din cele 18 interviuri pe care le-a făcut direct cu președintele.

Cu autoritatea bătrînului reporter (mai în vîrstă cu trei ani decît Trump), care a avut o contribuție importantă la demisia lui Nixon și care este considerat un adevărat cronicar al tuturor administrațiilor prezidențiale americane de atunci încoace, Woodward a reușit să se apropie de Trump și să urmărească în amănunt felul său de a fi și de a lua decizii. De fapt, nu a făcut decît să demonstreze cu probe ceea ce foarte multă lume intuise de la început. Fiindcă, nu-i așa, Trump nu e deloc un tip greu de descifrat. Mecanismele lui psihologice sînt extrem de evidente, pot fi detectate, vorba aceea, de la o poștă (poate tocmai de aceea e atît de fascinant). Dar demersul lui Woodward merita oricum făcut.

Spre cinstea lui, Donald Trump a stat de vorbă ore în șir cu reporterul, cu toate că era conștient că nu va ieși o carte favorabilă pentru el: „Ar fi o onoare să obțin o carte bună din partea ta, dar asta probabil că nu se va întîmpla, dar și asta este bine. Mulțumesc, Bob“.

În unele conversații, Woodward și Trump se ceartă pur și simplu, reporterul cerîndu-i să recunoască că a greșit într-un caz sau altul, ori sfătuindu-l să-și ceară scuze public pentru a atenua o dispută politică păgubitoare, în vreme ce președintele se menține de fiecare dată nedezmințit pe poziții, susținînd că nu a făcut decît lucruri bune și importante. Nu chiar tot ce relevă această carte îi este defavorabil fostului președinte. Acesta pare să aibă un soi de candoare. Dorințele sale au fost să facă bine, hu a vrut să facă rău, dar aproape orice încercare i-a fost compromisă de propria personalitate supradimensionată și contradictorie. S-a autosabotat tot așa cum și-a subminat consilierii și colaboratorii de calitate pe care i-a avut, care s-au străduit să-și facă datoria și ar fi putut să-l ajute în mandatul său.

În fine, din carte reiese cum celebrele mesaje de pe Twitter, care l-au făcut atît de popular pe Trump în anumite medii, i-au adus în cele din urmă și cele mai mari prejudicii. Concluzia cu care încheie Woodward e simplă și evidentă, dar, cum spuneam, a ajuns la ea nu pe calea intuitivă, ci printr-o demonstrație laborioasă, desfășurată pe mai bine de 400 de pagini și, de aceea, greu de contestat: „Trump este omul nepotrivit pentru funcție“.

Dacă tot îl analizăm pe fostul președinte american, nu se poate omite că există și studii care au exprimat concluzii mai puțin elegante la adresa lui. De exemplu, Aaron James, profesor de filozofie la Universitatea Irvine din California și care s-a ocupat mult timp de teorii ale prostiei, a scris o carte intitulată *Assholes: A Theory of Donald Trump*. El a declarat, într-un interviu, că Donald Trump este „un tîmpit suprem, un supratîmpit (...). Înțeleg prin asta faptul că este un idiot care inspiră, în același timp, respect și admirație pentru stăpînirea artei prostiei, în ciuda competenței celor de o seamă cu el. Tîmpiții trebuie să rivalizeze pentru a obține titulatura de *idiot-șef* sau de *baron al tîmpiților*, dar puțini ajung la glezna lui Trump, înșiruind prostie după prostie“.

Apropo de înșiruirea de neadevăruri specifică lui Trump, fenomen care l-a zăpăcit și pe Woodward, e de adăugat că și un alt filozof, de astă dată francez, Pascal Engel, spune, amintind teoria *bullshiter*-ului a lui Harry Frankfurt, că „practicarea *bullshit*-ului nu constă nici în a face și nici măcar în a spune prostii, lucruri absurde sau stupide, ci în desconsiderarea sistematică nu numai a regulilor adevărului și falsului, ci și a valorii adevărului însuși“. Engel ajunge la concluzia că acesta e stadiul suprem al prostiei și că *„Ilustrul Gaudissart* de Balzac, personajele lui Daumier, *Omul de încredere* al lui Melville îl personifică pe prostul complex în ficțiune, iar Donald Trump, în realitate“. Dar iată că un individ despre care se poate spune așa ceva a ajuns să conducă cea mai puternică țară din lume.

■ ■ ■

ready made

„Cum ne putem feri de o boală lipicioasă? Mai bine este dacă *nu ne băgăm de fel într'o casă, unde știm că s'a înbolnăvit cineva de o boală lipicioasă.* Ce se poate întâmpla, dacă ne băgăm într'o casă unde este un astfel de bolnav? Peste vreo câteva zile ori ne îmbolnăvim și noi, tot de boala aceea, ori, dacă noi am scăpat, o putem lăți, da la alții și vedem că peste vreo câteva zile ni se înbolnăvește nevasta ori copilul.“

Dr. Vintilă,
„Feriți-vă de boalele lipicioase!“,
în *Calendarul „Asociațiunii“*
pe anul comun 1927,
Sibiu, 1927

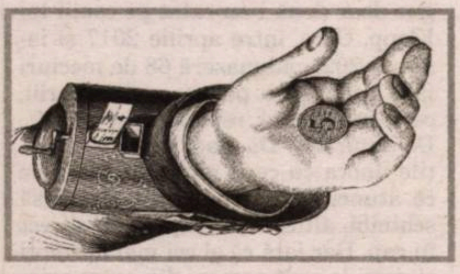

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

De ce este altfel Florin Cîțu

Este deranjant pentru politicienii de meserie, îmbătrîniți în zonele Puterii.

Actualul prim-ministru este un politician altfel. Florin Cîțu nu provine din activul de partid de la nivelul teritoriului, un fel de pepinieră „sulfuroasă“ de cadre. Organizațiile județene ale partidelor oferă de cele mai multe ori o susținere politică dubioasă și impun o serie de obligații netransparente pentru cei pe care îi propulsează în Parlament sau în guvern.

De altfel, Cîțu este proaspăt în politică, profilul său fiind cel al unui tehnocrat, cu o carieră în sistemul bancar întreruptă de povestea privind atacul speculativ asupra leului și de litigiul întins pe o durată de cîțiva ani cu banca angajatoare.

Indiferent de întîmplările profesionale, Florin Cîțu s-a îndreptat spre politică de pe o platformă solidă: a fost un specialist în piața valutară (se spune că arbitrajiștii din bănci nu își uită niciodată meseria) și, în același timp, un economist cu solide cunoștințe macroeconomice. Intrarea în politică a lui Florin Cîțu s-a făcut pe baza unei cariere de economist derulată sub două coordonate: a ocupat un nivel de management la o companie multinațională și nu a lucrat niciodată la stat.

În politica românească, aceste două atribute sînt „păsări rare“. Citiți CV-urile politicienilor români. Majoritatea și-au trăit experiența profesională fie în firme private mici, obscure, acolo unde au fost descoperiți de cei care i-au protejat și susținut, fie în companii sau instituții de stat. Este ironic că avem o mulțime de politicieni de dreapta, liberali, care au lucrat o lungă perioadă la stat. Florin Cîțu nu este dintre aceștia. El s-a format ca profesionist în sectorul privat, la o companie internațională. Această perioadă profesională și-a pus amprenta asupra viziunii politice a actualului premier. Ideile economice pe care Cîțu le avea înainte să intre în politică le susține și acum, cînd conduce guvernul. De altfel, Florin Cîțu a venit către PNL într-un moment în care partidul avea nevoie de oameni cu profilul lui, adică de economiști de dreapta nu doar în idei, ci și validați de traseul profesional.

Așadar, Cîțu a mers spre PNL într-un moment în care ambele părți aveau nevoie una de alta: partidul de profesioniști din domeniul economic, Florin Cîțu de o carieră politică, după ce job-ul din sistemul bancar intrase într-o fundătură.

Toate aceste lucruri din istoria profesională a lui Florin Cîțu reușesc să nu intre în contradicție cu ceea ce susține și încearcă să facă astăzi premierul Cîțu. Din punct de vedere bugetar, prim-ministrul caută soluții pentru echilibrarea cheltuielilor și veniturilor. Blocarea salariilor din sectorul bugetar și a pensiilor la nivelul anului 2020 pare o decizie simplă, dar care a presupus un fel de curaj politic.

De la preluarea mandatului de premier, mesajele economice ale lui Florin Cîțu sînt consecvente cu momentul și cu vechile idei enunțate din afara politicii. Florin Cîțu își respectă statutul de economist. El vorbește despre reforma administrației, despre restructurarea companiilor de stat cu pierderi sau despre mutarea centrului de greutate al bugetului de la salarii către investiții publice, despre utilizarea fondurilor europene sau despre prioritățile în ceea ce privește investițiile publice. Sînt teme care apar în discursul public, dar nu toate au fost și puse în practică. Florin Cîțu vorbește despre măsuri anticiclice și despre cum revenirea economică nu poate fi inhibată acum de creșteri de taxe sau impozite. Premierul vorbește și despre pensiile speciale sau despre sporurile salariale. Abordările sînt adecvate și tranșante, de cele mai multe ori.

Numai că, în ultimul timp, Florin Cîțu începe să înțeleagă că nu este suficient doar să enunți corect problema, ci este nevoie să găsești și soluții. Recent, premierul vorbea despre reducerea sporurilor salariale spunînd că, la nivel personal, și-ar fi dorit să se meargă mai departe cu restructurarea sistemului de sporuri din sectorul bugetar, dar, deocamdată, nu a existat voința politică necesară. Este o situație complicată. Premierul își dorește schimbări, numai că nu le poate face singur. Pentru a se întîmpla este nevoie de miniștri, de funcționari publici și de partide. Altfel, premierul poate enunța problemele, poate decide cîte ceva, dar nu le poate face pe toate.

Cu greu se poate găsi un personaj politic care să fie mai antipatizat de social-democrați, atît de politicieni, cît și de susținătorii lor. Și unii, și ceilalți simt că Florin Cîțu este un „corp străin“ în politică. Un fel de *outsider* care chiar își propune să schimbe ceva în administrație. Un profesionist intrat în politică, precum Cîțu, este deranjant pentru politicienii de meserie, îmbătrîniți în zonele Puterii, care știu să facă tot felul de compromisuri.

Cel mai sigur mod de a anihila un „corp străin“ este acela de a-l îngloba, de a-l include în obiceiurile comune. De aceea, riscul cel mare pentru Cîțu nu este acela de a nu reuși să facă lucrurile pe care le spune, ci de a deveni precum ceilalți politicieni. Un om perfect adaptat la sistem.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

Coordonator: Sever VOINESCU

Ce rost mai avem?

Texte și opinii de:

- Mircea PRICĂJAN (redactor-șef al revistei *Familia*)
„Provocarea înnoirii“
- Călin CIOBOTARI (redactor-șef al revistei *Dacia literară*)
„Țara, ba nu, lumea arde, iar ăștia fac reviste literare!“
- Carmen MUȘAT (redactor-șef al revistei *Observator cultural*)
„Nenorocul transformat în șansă“
- Cristian LUPȘA (unul dintre fondatorii revistei *DoR*)
„E imposibil să nu devii altcineva“
- Sebastian-Vlad POPA (directorul revistei *Infinitezimal*)
„Un singur corp“
- Vlad POJOGA (redactor-șef al revistei *Zona Nouă Magazine*)
„Unul dintre cei mai buni ani“
- Alex CIOROGAR (directorul revistei *Echinox*)
„Moartea și întoarcerea revistei culturale“
- Iulian BOLDEA (redactor-șef al revistei *Vatra*)
„Departe și aproape“
- Sever VOINESCU
„O propunere“

argument

Conștiința pentru sine a revistelor culturale

În iunie 2020, abia ieșiserăm din *lockdown* și revista noastră a publicat un dosar intitulat „Oamenii *Dilemei* în timpul molimei“, în care redactorii revistei au povestit cum au trecut prin cele două luni de spaimă și de recluziune socială, iar eu am povestit despre dificila supraviețuire a revistei noastre. Vă reamintesc – eu n-o să uit niciodată: pentru aproape două luni, revista a încetat să mai apară în formă tipărită, a încetat plata tuturor colaborărilor, a început șomajul tehnic pentru unii sau ajutorul guvernamental pentru cei care aveau contracte de drepturi de autor, iar pentru vreo zece zile revista chiar a încetat să mai existe. Scriam toți doar pentru site, în speranța că, totuși, n-o să murim de tot, cu acel gen de devotament pe care trebuie că-l are naufragiatul pentru pluta lui. Fapt este că toți colaboratorii au rămas alături de revistă atunci – cu o singură, minoră, excepție –, acceptînd să continue să scrie, deși nu au mai fost plătiți. Ciudat, poate, dar singurele amintiri amuzante de atunci sînt postările înțelept-satisfăcute ale unora care spuneau că gata, s-a terminat cu *Dilema veche,* era și normal, nu mai avea cum să supraviețuiască, adio! – acum e loc și pentru alții. Tot ce-mi amintesc din acea perioadă e de coșmar, mai puțin această jubilație infantil-cretină care, ciudat cum spun, acum mă amuză. Din acea sincopă ne-am revenit aproape miraculos, printr-un concurs de împrejurări care-mi dovedește din nou că *Dilema veche* are destin.

Acum, cînd știm mai multe despre virus și ne-am mai obișnuit cu el, ne-am strîns într-o zi la redacție și, încercînd o recapitulare a acestui an greu, ne-am întrebat cum l-or fi trecut celelalte reviste culturale. Am decis, astfel, să facem un Dosar în care să dăm cuvîntul colegilor noștri, căci fiecare revistă culturală are, sîntem convinși, mica ei poveste de supraviețuire. Aduse împreună, aceste povești vorbesc despre reziliența culturii și cred că, după un an ca acesta, reafirmarea culturii ca indestructibil pilon al rezistenței umane în fața a orice e importantă.

Am decis, astfel, să rugăm un număr de conducători de reviste culturale să ne spună cum au trecut publicațiile lor prin starea de necesitate de atunci și neîntreruptele stări de urgență de după. Am decis, nu doar din cauza constrîngerilor de spațiu tipografic limitat, să invităm în principal pe conducătorii revistelor care nu aparțin uniunilor de creație, pentru că acestea au un sistem de finanțare aparte care le asigură, practic, existența atîta vreme cît există un buget de stat în această țară.

Am socotit de asemenea că, dacă vorbim despre supraviețuirea revistelor de cultură, merită să extindem discuția asupra modului în care statul poate sprijini acest important segment cultural, cam neglijat, de altfel. Sînt încîntat că artiști de toate felurile (actori, scriitori, muzicanți, dansatori, pictori etc.) își ridică vocile și se luptă pentru libertatea lor de a se adresa publicului exercitîndu-și arta. Revistele culturale au susținut din plin demersul acestor creatori de cultură și era normal s-o facă pentru că asta este menirea lor. Însă revistele de cultură nu prea și-au pledat propria cauză. Nu-mi dau bine seama de unde această timiditate, dar oricum asta are puțină importanță acum. Eu cred că după acest an care ne-a pus pe toți în pericol și privind spre anii ce vin, mai ales după ce ni se înfățișează tot mai clar, revistele culturale românești ar trebui să ceară curajos un gen de parteneriat stabil cu statul, în temeiul obligației acestuia de a proteja și dezvolta cultura națională.

Acest Dosar ar putea fi un început. Glumind pe jumătate, în termeni marxiști, a sosit momentul ca revistele culturale să facă saltul de la conștiința de sine la conștiința pentru sine. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

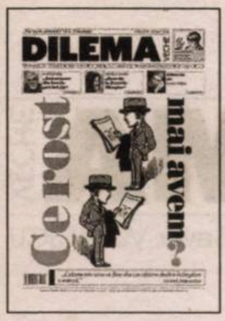

Mircea PRICĂJAN

Provocarea înnoirii

Cazul revistei *Familia* e diferit de acela al *Dilemei vechi* sau al celorlalte reviste literare care depind în mare măsură de public, de vînzări. Am putea spune că asta-i o fericire a noastră, că, uite, finanțați din bani publici fiind, am fost puși la adăpost în cea mai dificilă perioadă pandemică. Da, acesta poate fi un avantaj – știm că plasa de siguranță e bine-ntinsă sub noi, că nu ne vom strivi de pămînt decît odată cu țara-ntreagă. Pe de altă parte, situația asta privilegiată poate duce, într-adevăr, la un soi de blazare. În loc de giumbușlucuri la trapez, forțîndu-ne limitele, putem ajunge să ne legănăm lenevos și gingaș la înălțimi spre care tot mai puțini privesc, sub o cupolă oricum cam pustie.

Am avut parte, totuși, de-o provocare, deși amenințați cu dispariția n-am fost cu adevărat nici o clipă.

În urma alegerilor locale din toamnă, primarul care a transformat fața Oradiei în ultimele trei mandate a trecut la nivelul următor: a cîștigat, cu un scor foarte bun, conducerea județului Bihor. Era limpede pentru toată lumea, în primul rînd pentru cei foarte mulți care l-au votat, că Ilie Bolojan va aplica în administrația județeană exact metodele care au dus la succesul administrației locale. Așa se face că, odată cu toate instituțiile din subordinea CJ Bihor, inclusiv revista *Familia* a fost cuprinsă în planul de restructurare și eficientizare. Ce nu se aștepta nimeni era ca asta să însemne înglobarea revistei în organigrama altei instituții, anume Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai“. În acel moment s-a iscat rumoarea, ecourile ei ajungînd, după logica jocului „Telefonul fără fir“, la inculcarea ideii că revista *Familia* a fost nici mai mult, nici mai puțin decît desființată. Or, așa cum știm și așa cum știu inclusiv acei vocali manipulatori culturali, o revistă dispare doar atunci cînd nu mai are susținerea celor care o finanțează, că e vorba fie de o fundație, fie de o companie multinațională sau de un Consiliu Județean. Cum spuneam, în cazul *Familiei* a fost vorba de-o provocare – iar în cazul provocărilor contează întotdeauna să ai puterea de-a adopta o atitudine constructivă.

O transformare grăbită de situație, de vremuri, dar cerută, impusă chiar de vremurile acestea grăbite.

Este exact ceea ce am făcut noi, cei cîțiva rămași în echipa redacțională, după ce a fost clar cum se vor așeza lucrurile din prima zi a acestui an.

Conceptul pe baza căruia funcționa *Familia*, la fel ca multe alte reviste culturale din țară, în virtutea unui soi de inerție, trebuia schimbat. Opacitatea pe care sînt sigur că o simțeau mulți se cerea limpezită: revista trebuia îndreptată mult mai mult spre cititori. N-a fost un lucru greu, cum n-a fost nici tocmai nou în istoria îndelungată a revistei. Prima serie, cea inaugurată de Iosif Vulcan în 1865, deși n-a avut niciodată un program clar enunțat, a urmărit în mod clar scopul promovării literaturii și culturii în rîndul „familiei“ românilor transilvăneni. Pentru a face aceasta am urmărit două direcții, ambele la fel de importante. Am îmbrăcat revista în haine noi, mai atractive și moderne, apoi am căutat să-i diversificăm și dinamizăm sumarul. Am păstrat unele colaborări, am venit cu altele noi. Ne-am extins la modul sistematic, înființînd rubrici de autor, spre două zone ale literaturii prea des trecute cu vederea: cartea pentru copii (de Alex Moldovan) și cronica traducerilor (de Marius Chivu, cu aplecare în special asupra prozei scurte). Am urmărit și vom urmări pe mai departe lărgirea echipei de cronicari tineri, sagace și atenți la fenomenul literaturii momentului. Pe lîngă un debutant în critică, Radu Bejan, am (re)pornit la drum cu Ioana Cistelecan, Iulia Nedea, Marius Mihet, Dan-Liviu Boeriu și Mihók Tamás. De asemenea, am pus bazele unei echipe de colaboratori externi, căreia deja i se alătură nume noi. Unuia dintre aceștia, poetul Dan Mircea Duță, specialist pe Europa Centrală și Țările Baltice, i se datorează, în acest prim număr, două traduceri din limba cehă aparținînd unor autori din noul val: Anna Beata Háblová și Ondrej Macl. Mai mult, cu sprijinul lanțului de librării Cărturești am demarat proiectul a nouă topuri lunare de vînzări, pe nouă categorii diferite (în luna ianuarie, de pildă, bestseller la categoria Poezie este volumul *Sînt alta* al Svetlanei Cârstean, depășindu-l pe Eminescu însuși, clasat doar pe locul secund în chiar luna-n care toată România își amintește de el!). Am lansat, totodată, un site nou, întru totul occidentalizat, care va depăși ca anvergură varianta print, așa cum e firesc în vremurile de-acum...

O provocare, așadar; asta a adus pandemia revistei *Familia*. O transformare grăbită de situație, de vremuri, dar cerută, impusă chiar de vremurile-acestea grăbite. În condițiile date, am convingerea că am mai prelungit viața revistei cu încă o generație. Ceea ce nu e-un scop în sine, dar e-un argument de care trebuie să țină cont oricine are în mîini destinul unei astfel de reviste.

Mircea Pricăjan *este redactor-șef al revistei* Familia.

■ ■ ■

Călin CIOBOTARI

„Țara, ba nu, lumea arde, iar ăștia fac reviste literare!”

Din fericire, sub aspect financiar, revista *Dacia literară,* editată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași, în finanțarea Consiliului Județean Iași, nu a înregistrat „daune“ în complicata perioadă pandemică. Am fost, altfel spus, la fel de săraci ca de obicei, fără să putem plăti drepturi de autor colaboratorilor și fără posibilitatea vreunei investiții deosebite în infrastructura revistei. Am încercat să vedem jumătatea plină a paharului: atunci cînd ești obișnuit cu lipsurile, criza nu te poate lua prin surprindere!

Dificultățile au fost, mai degrabă, de altă natură. Așa cum se știe, o anumită punere la îndoială a utilității culturii, ca să nu mai vorbim despre scoaterea ei de pe orice listă de priorități, s-au resimțit și la nivelul moralului redacției. „Țara, ba nu, lumea arde, iar ăștia fac reviste literare!“ – iată un enunț care, chiar dacă nu era rostit în mod explicit, plutea din cînd în cînd pe deasupra Copoului, înfiorînd frunzele bătrînilor tei și sentimentele celor ce și-au asumat o existență de tip cultural. Au existat perioade în care aproape că îți era jenă să promovezi un eveniment cultural sau un material publicistic. Ba chiar ni se părea periculos, în contextul în care autoritățile locale anunțaseră la un moment dat măsuri drastice în sectorul cultural. Consiliul Județean tocmai alocase mai bine de zece milioane de euro pentru un spital de campanie și, bineînțeles, banii aceștia trebuia recuperați de undeva. Îmi amintesc cum, timp de cîteva săptămîni, angajații din subordinea instituțiilor subordonate CJ, în special cele culturale, evitau să mai vorbească despre viitor... Era luna mai și o primăvară superbă și inutilă contrapuncta starea generală de spirit.

A fost, cred, un test pentru societatea românească în ceea ce privește atașamentul ei real față de cultură, indiferent dacă vorbim despre cultură scrisă, vizuală sau de altă natură. Ar fi ieșit cineva în stradă, în semn de solidaritate, dacă statul ar fi închis sau ar fi mutilat organigramele instituțiilor de cultură? Am mari rețineri în a răspunde afirmativ. Cultura, se pare, e o activitate pentru „vremuri de pace“. În „vremuri de război“, lucrătorii în cultură devin cel puțin suspecți. Inutilitatea lor este strigătoare la cer, iar faptul că ei nu sînt o categorie esențială în clasificările statului din această nouă saga a vaccinării spune, din nou, multe despre vulnerabilitățile unui domeniu ce poate fi pus oricînd între paranteze.

Dificil a fost să facem revista de acasă, fără obișnuitele comunicări directe.

În plin *lockdown,* cînd aveai voie să ieși doar pe bază de declarație, cu motive strict enunțate, a trebuit să ajung la redacția revistei *Dacia literară* pentru a lua printurile numărului de primăvară, pe care le corectasem și le pregătisem spre publicare încă din februarie. Trebuia să aplic corecturile în formatul electronic și să încep să livrez textele în formă finală tehnoredactorului. Bineînțeles, nu aveam rubrică în declarație pentru așa ceva, iar contravenția (sau chiar infracțiunea) între „paginile“ căreia mă aflam era flagrantă. Acțiunea mea nu avea nimic eroic, deși, traversînd orașul pustiu la volanul mașinii, încercam să-mi procur acest sentiment. Toată aventura nu a durat mai mult de 40 de minute, însă amalgamul de stări contradictorii, teama de virus, teama de poliție (omul de cultură, fără vocația încălcării legii, are tendința să hiperbolizeze gravitatea a ceea ce face ilicit!), teama de necunoscut nu le voi uita niciodată... Am parcat în fața locuinței și am constatat că luasem dosarul greșit. Am stat indecis cîteva minute, apoi m-am dus acasă. Aveam să revăd redacția peste două luni...

Revenind, alte dificultăți au ținut de realizarea propriu-zisă a sumarelor numerelor de vară și de toamnă. Îngrijorarea generală, uneori dusă în zona panicii, a inhibat productivitatea multora dintre colaboratorii noștri. Pe de altă parte, simțeam că, editorial vorbind, nu este deloc în regulă să ne comportăm ca și cum tot ce se întîmpla „afară“ nu ar fi existat, ignorînd marele și singurul subiect al zilei: pandemia. Pentru o revistă cu apariție trimestrială e destul de dificil să reflecte subiecte de actualitate, însă criza a fost, din păcate, suficient de îndelungată încît să ne permită și nouă să o abordăm publicistic. Am cerut studenților mei de la Facultatea ieșeană de Teatru, ca temă de curs, să descrie ceea ce văd de la fereastra locuințelor-celulă, în săptămînile acelea cumplite în care nu-ți puteai părăsi domiciliul. Am constatat uimit că exercițiul acesta, aparent banal, genera profunde întoarceri spre sine; cei mai mulți începeau prin a descrie peisajul exterior propriu-zis și terminau cu elaborate investigații despre ceea ce simțeau, așadar cu relatări ale unor peisaje interioare pe care pandemia le făcea brusc vizibile. Textele erau atît de bune, încît au generat un dosar cu titlul „Dincoace de fereastră“, în fapt o sumă de mărturii aproape cu valoare de documente afective.

Dificil a fost și să facem revista de acasă, fără obișnuitele comunicări directe, fără interacțiunile uzuale dintre redactori și tehnoredactori, însă acum, contemplînd pîrjolul economic prin care au trecut colegi de la alte publicații, îmi dau seama că deja sîntem în zona „mofturilor“. Ne-am asumat online-ul și am încercat să-l integrăm pe Kogălniceanu în noile paradigme. Kogălniceanu online... Am trădat boema, însă sperăm să revenim la ea într-o bună zi... Deși nu știm dacă boema, în sensul adînc și intim al acestui cuvînt, va mai fi vreodată posibilă...

Călin Ciobotari *este redactor-șef al revistei* Dacia literară.

■ ■ ■

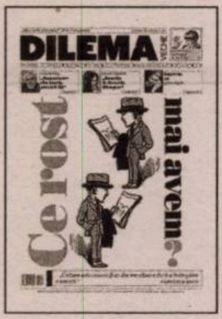

Carmen MUȘAT

Nenorocul transformat în șansă

Pentru echipa de la *Observator cultural*, 2020 a început sub cele mai bune auspicii: în fond, la sfîrșit de februarie, mai exact pe 29, sărbătoream 20 de ani de la apariția primului număr al revistei. Pentru o publicație independentă, care apare din fonduri private, douăzeci de ani de apariție neîntreruptă constituie o probă de rezistență, pe o piață media profund distorsionată de amestecul politicului și de succesive crize economice. Nici nu ne gîndeam, în ianuarie 2020, în febra organizării petrecerii aniversare și a pregătirilor pentru cea de-a paisprezecea ediție a Premiilor revistei, că pentru cei mai mulți dintre noi acelea erau zilele de pe urmă ale unei ere spre care astăzi privim cu nostalgie. Totul s-a precipitat începînd cu 11 martie, iar provocările personale, profesionale și redacționale nu au întîrziat să apară. Pentru că, brusc, ne-am văzut puși în situația de a ne reinventa permanent, de a găsi zi de zi soluții de supraviețuire, știind cu certitudine un singur lucru: că nu vom renunța la varianta tipărită a revistei, oricît de mult s-ar fi prelungit perioada de *lockdown,* în care am fost nevoiți să apărem doar online.

Sigur că se poate lucra foarte bine de acasă, mai ales cînd e vorba de redactare, paginare, corectură, sigur că tehnologia actuală ne ajută să comunicăm de la distanță prompt și eficient, sigur că pentru noi, cei obișnuiți cu izolarea în bibliotecă și în camera de lucru, consemnarea forțată la domiciliu nu a fost o dramă atît de mare, dar dispariția ediției tipărite a însemnat, printre altele, și regîndirea atribuțiilor fiecărui om din redacție și, mai ales, încercarea de a construi o comunitate de cititori/abonați pe care să putem conta. Pentru că fără această comunitate activă, care ar mai fi rostul unei publicații? Restricțiile ne-au obligat să găsim modalități de a ajunge și în varianta tipărită la cititorii noștri, cu ajutorul unei campanii online susținute, menite să promoveze ofertele noastre de abonamente. A fost, cu siguranță, un an „altfel“, în care am continuat, după două luni de activitate online, să apărem „pe hîrtie“ săptămînal. Dar decizia de a reveni pe piață în varianta tipărită am luat-o abia după ce ne-am asigurat că cititorii noștri își doresc să răsfoiască revista, nu doar să ne citească online. Campania de abonamente ne-a arătat că există un public interesat de *Observator cultural*, varianta pe hîrtie, căruia nu-i e indiferentă soarta revistei, iar astăzi, privind înapoi, aș vrea să le mulțumesc tuturor celor care au înțeles cît de importantă e solidaritatea și cît de mult contează fiecare abonament în parte. Eu cred că o comunitate de cititori e mai mult decît un număr de abonamente. E mai degrabă o șansă acordată, implicit, culturii contemporane. Renunțarea grăbită la bunurile culturale – indiferent dacă acestea se numesc presă culturală, spectacole de teatru, cinematografie, concerte, expoziții – și la cei care le produc are ca efect, pe termen lung, vulnerabilizarea democrației și transformarea unui întreg popor într-o masă de manevră. Dezbaterile din spațiul cultural, diferențele de opinii, înfruntările de idei, dialogul – chiar și atunci cînd se desfășoară în contradictoriu, dar cu argumente valabile – nu pot avea decît consecințe benefice asupra mentalității generale. În absența acestora, riscăm să asistăm la recrudescența unor discursuri de tip extremist, neo-fasciste și neo-comuniste, care proliferează pe fondul amneziei și indiferenței generale. Hannah Arendt spunea că atunci cînd nu mai putem face diferența între adevăr și minciună democrația este în mare pericol. Ceea ce s-a întîmplat pe fondul pandemiei actuale ar trebui să ne pună pe toți în gardă, cu atît mai mult pe noi, cei din presa culturală, fiindcă avem o mare responsabilitate în această privință. Și cred că, dincolo de provocările medicale și financiare cărora a trebuit să le facem față de-a lungul ultimului an, pentru noi, cei de la *Observator cultural*, una dintre cele mai mari probleme cu care ne-am confruntat a fost reacția anemică a comunității intelectuale la rinocerizarea unora dintre reprezentanții ei auratici.

Altfel, cred că pandemia aceasta este un mare nenoroc și, în același timp, o șansă de regenerare. Cel puțin noi, în redacție, așa am văzut-o și am încercat să ieșim din zona noastră de confort, să gîndim proiecte noi, în continuarea celor începute în anii trecuți. Așa am ajuns să organizăm online festivitatea de acordare a premiilor *Observator cultural*, la sfîrșit de octombrie, și am constatat că se poate. De-a lungul acestui an, am pus la cale dezbateri, lansări și dialoguri online și am continuat să reflectăm în paginile revistei un an editorial cu multe cărți-eveniment, deschizînd revista nu doar unor personalități recunoscute din țară și din afara granițelor, ci și unor tineri și foarte tineri și talentați scriitori (printre ei și eseiști, critici și teoreticieni literari), în care ne punem mari speranțe.

***Carmen Mușat** este redactor-șef al revistei* Observator cultural.

■ ■ ■

Cristian LUPȘA

E imposibil să nu devii altcineva

Cît de rău a fost? Depinde de indicatorii la care ne uităm. La mijloc de martie 2020 ne-a fost clar că vom pierde cel puțin 200.000 de euro din veniturile anuale, pentru că nu mai putem organiza evenimente. Ne-a fost la fel de clar că planurile de-a ieși mai des prin țară nu mai sînt fezabile. Pe de altă parte, ne-am dat seama că e cel mai bun moment pentru a ne îndeplini misiunea. Pentru a demonstra că avem o cultură organizațională solidă, care va putea oferi sprijin echipei și care va putea să transforme frica în curiozitate. Dacă nu știm ce urmează, oare nu poate urma ceva bun?

Nu e o întrebare nouă pentru noi. Cînd am pornit *DoR* în 2009, nu ne era frică. Nu știam ce facem, dar știam că nu ne ascundem după o rețetă, pentru că rețeta nu exista. Nu trebuia să fie „cumva“. Nu trebuia să fie „așa“. Nu trebuia să ne citească „cineva“. Era suficient să fie. Visam pe atunci, și eu, și colegii mei, la o altă formă de a relaționa: cu scopul muncii, cu produsul pe care ai ales să-l faci, cu echipa, cu colaboratorii, cu comunitatea de cititori. Pandemia a fost oportunitatea de a ne reînnoi aceste promisiuni.

Cu toate minusurile și amenințările – mai ales la buget –, n-am avut nici un dubiu că scopul nostru rămîne să spunem povești care să sprijine oamenii și organizațiile să devină mai buni/bune. Ce-am făcut încă din vara trecută e să adăugăm muncii noastre o misiune și mai precisă pînă la finalul lui 2021: de a fi ghid și sprijin pentru cum navigăm prin reconstrucția post-COVID-19.

Am luat însă și decizii ferme de business. La începutul lui 2020 tipăream 5.500 de exemplare din *DoR* la fiecare trei luni; returul era de 300-400 pe număr. În carantină, numărul de primăvară a rămas prin depozite și librării și ne-am dat seama cît de vulnerabil e modelul. Toate aceste realități ne-au reașezat prioritățile: am renunțat la abonamentul care include revista tipărită și am decis să ne concentrăm pe abonamente digitale. Am păstrat revista tipărită – care rămîne esența a ce facem –, dar ea poate fi cumpărat acum doar individual. Odată cu expirarea abonamentelor de print, tirajul s-a stabilizat în jur de 3.500.

N-am îndeplinit totuși majoritatea țintelor, ba chiar le-am depășit. Am publicat un număr record de povești, am crescut traficul pe dor.ro, am creat produse noi – *newsletter*-ul zilnic *Concentrat,* care ajunge la peste 10.000 de oameni –, am mutat evenimentele pentru comunitatea noastră pe Zoom, iar pariul pe care l-am făcut accelerînd transformarea digitală a dat roade: am crescut comunitatea de la 2.250 de oameni, unde era la începutul toamnei, la peste 5.000 la început de 2021.

Cu toate astea, au fost multe seri în care am venit acasă și m-am prăbușit direct în pat. Îmi simțeam corpul greu, mă dureau ochii, lucram de la 6 dimineața la 10 seara și tot nu părea suficient. În acele momente încercam să-i explic prietenei mele suma de stări emoționale conflictuale: furie neputincioasă, negociere cu pandemia („Hai că va veni un vaccin și va fi altfel“), tristețe adîncă („Cuvîntul anului trebuia să fie *siguranță*“), dar și momente de acceptare, în care reușeam să-mi reamintesc că a trăi fiecare zi e singurul control disponibil.

Mă uitam însă la cifre și știam că nu avem cum să începem 2021 cu aceeași echipă, pentru că nu ne permiteam. Din păcate, nici n-am reușit. Cam o treime au devenit, din angajați, colaboratori, ceea ce pe unii i-a îndreptat către alte job-uri, mai sigure. Mi-ar fi plăcut ca realitatea să fie altfel, s-o pot influența să fie altfel. N-am reușit, și mă doare. Resimt în continuare tensiunea creată de nevoia de siguranță și mi-am propus să fac tot ce pot ca acest gînd să nu ne amorțească puterea de a visa și de a crea, și ea o mică formă de control asupra a ceea ce ni se întîmplă.

Venim dintr-un an în care o pandemie ne-a arătat ce adversar de temut e haosul și am intrat într-unul în care ne uităm la un vaccin ca la o salvare. Riscul, cum scrie Ivan Krastev, e să ne apuce o pandemie de nostalgie, o dorință de a ne regăsi cum ne-am lăsat pe malul lui martie 2020. O întoarcere e imposibilă: trecutul e o țară străină, iar noi nu mai sîntem aceiași. Pînă la urmă, pandemia ne-a dat o șansă. Ne-a spus că nu mai sînt reguli, că nu mai sînt așteptări, că putem lua decizii curajoase: de a opri, de a pune deoparte, dar și de a lansa, de a încerca, de a „rata“. Pentru mine, perspectiva „ratării“ a rămas cea mai atractivă, pentru că adevărata creativitate înseamnă „ratare“ peste „ratare“ peste „ratare“. Pun „ratarea“ în ghilimele, pentru că sînt puține decizii fără cale de întoarcere, puține „ratări“ finale, deși tratăm adesea momentele de parcă așa ar fi.

Elena Ferrante spune, în *Viața mincinoasă a adulților,* că ar vrea să nu crească, să nu trebuiască să mintă și mai ales să se mintă pe sine așa cum fac adulții, ca să poată trece prin viață. Dar să crești, să mergi înainte nu e o alegere. E un dat. „E imposibil să te oprești din a crește“, scrie Ferrante. Însă cum crești și cum creezi și răspunzi unei crize e o alegere.

***Cristian Lupșa** este unul dintre fondatorii revistei* DoR.

■ ■ ■

Sebastian-Vlad POPA

Un singur corp

Să ne închipuim că un artist, sătul de conformism în arta contemporană, are ideea șocantă să-i pună Mona Lisei pe chip o mască medicală de unică folosință, ca s-o ferească de smog. Nenorocirea e că, a doua zi, un altul are și el, (și el), o idee șocantă, îi pune mustăți. Sigur că asta-i o glumă, dar amară, și mai ales: obligatorie. Pentru că între timp, de azi pe ieri, se va fi consumat aproape toată butaforia de adăugat la chipul Mona Lisei, aproape toată, dar nu toată, încă. Și, cu cît mai sătul artistul de conformism, cu atît mai priceput va fi să adauge acolo un lucrușor nou și amar, cum să te-nduri să nu? Dacă mai rămîne ceva după ce s-a spus ce s-a spus, fii necruțător. Ieri, un poet strivea limitele pudorii, alt poet ne surprinde azi spunîndu-ne ce număr poartă el la pantofi, adică ce n-a îndrăznit, din pudoare, să spună primul. Istoria pare naivă, dar se gospodărește bine și nu risipește nimic. Tot ce se poate spune trebuie spus și, mai ales, ce nu s-a spus *pentru că nu s-a spus* trebuie spus, ca nu cumva să nu se spună.

Anul 2020 n-a lăsat pe nimeni să-i scape prilejul de a avea ceva de spus. Curajul public de a fi oportun, ceea ce nu înseamnă altceva decît să rostești cuvintele zilei cu încrederea că banalitatea stridentă te așază în ordinea respectată a lumii, nu putea să nu-și trăiască gloria în anul 2020. Și-atunci, redacția publicației *Infinitezimal* a recurs la disciplina binecuvîntată de a nu avea nimic de spus în numele actualității, nici pe hîrtie, nici în relee. Am fost cu toții extrem de preocupați să nu care cumva să ne apucăm (și noi) să avem dreptate în legătură cu vreo provocare a zilei, mai ales acum să n-avem, și a fost bine. Să nu ne încolonăm, bătrînește, la jargon, așa ne-am spus între noi, în redacție, în 2020. Mai bine inventăm tabuuri decît să lăsăm să ne treacă toate cuvintele-cheie prin corp, e și o chestiune de imunitate. Să nu ieșim la raport, ne-am spus. Cînd istoriile se arătau teribile în țară sau altundeva, noi nu știam cum să tăcem mai mîlc, înfricoșați că am putea fi ispitiți *să ne pricepem* și noi la terapiile lumii bolnave de azi. Am editat un singur număr din *Infinitezimal*, al șaisprezecelea, către sfîrșitul anului, de 216 pagini, și l-am intitulat *Discretul*. Ne-am gîndit că e destul un singur corp de hîrtie într-o vreme în care corpurile se ating cu precauție. (Acum un an intitulaserăm un număr, al paisprezecelea, *Corpurile nu se ating).*

Într-o zi, cîțiva dintre noi am făcut baie în Neajlovul rece.

Cineva a reclamat, la un moment dat, numărul mic de premii literare acordate scriitoarelor în România și i s-a răspuns să-și vadă de treabă. N-am bîrfit deloc întîmplarea acesta, ba am constatat că istoria în care trăim face ofertă egală de oportunități pentru ambele părți conlocutoare și te invită să alegi liber în care șuvoi al ei să intri, sub deplină protecție. Însă ce dă unicitatea și miracolul istoriei în care trăim este că rămîne binevoitoare și dacă-i întorci spatele.

Într-o zi, Dodo a spus: „Nu pățesc nimic dacă rămîn în caiet“.

Laur a scris, într-o zi: „Va reveni campionatul de fotbal din Germania pe 16 mai. Urmează fotbal fără spectatori. Nu m-aș grăbi să mă întristez. Ba chiar mă tem că urmează cel mai splendid fotbal. După cum era de așteptat, am înlocuit studiul la *Impromptu* opus 90 nr. 4 de Schubert cu Hanon obsesiv și niște Czerny. Șaisprezecimile de la mîna dreaptă mă omoară“.

Apoi a apărut o vorbă care putea să pară misterioasă, „beneficiarii colonialismului“, dar n-a părut. Prin preajma zilelor de 11, 12 iunie, redacția *Infinitezimalului* nota în jurnalul ei că în orașele americane sînt dărîmate zilnic statuile lui Cristofor Columb. Văzînd noi acestea, am dat o serie de parastasis, în regim secular, pentru Cristofor Columb, dar nu la 40 de zile, ci mai des. A fost bine. L-am pomenit de fiecare dată și pe sfîntul urît și negru, Cristofor, căruia zugravii români i-au schimbat adesea capul de cîine cu un cap de miel, încercînd să-i îmblînzească chipul, să-l apropie de oameni. Dar ciudat, nici un zugrav nu și-a dat seama că botul îndulcit, presărat cu dințișori foarte mulți și plăpînzi pe conturul prelung de mandibulă ovină, și ochiul prea rotund și lăptos în locul ochiului sticlos de cîine, deasupra cărora țîșnesc două urechiușe ascuțite, îl fac pe Cristofor să arate și mai înspăimîntător. Cum e posibil să nu-ți dai seama? Cum e posibil!

Sebastian-Vlad Popa *este directorul revistei* Infinitezimal.

Vlad POJOGA

Unul dintre cei mai buni ani

2020 a fost, probabil, unul dintre cei mai buni ani ai *Z9Magazine*. Poate părea straniu, însă pentru a explica mai pe larg cum s-a putut întîmpla asta și felul în care condițiile externe nu numai că nu au afectat, ci au ajutat aparițiile din anul precedent, trebuie să prezentăm pe scurt contextul în care a apărut și s-a dezvoltat revista noastră.

Începută în 2012 sub numele de *Zona nouă*, ca extensie a cenaclului fondat la Facultatea de Litere din Sibiu de Radu Vancu și susținută de Centrul Cultural Interetnic Transilvania, cu aportul decisiv al lui Dragoș Varga, revista a fost, în primii ani, una studențească. Textele, fie ele articole, poeme, proze, recenzii, erau scrise de studenți, grafica era făcută de studenți, distribuția direct de către studenți. Odată cu trecerea anilor, acești studenți care formau echipa inițială au terminat, bineînțeles, facultatea, masteratul, unii chiar și doctoratul. Astfel, de-a lungul timpului, redacția revistei a ajuns să fie în multe locuri din România și străinătate și revista să continue să apară.

Ceea ce inițial fusese o revistă literară clasică s-a transformat ulterior într-o serie de antologii. Avînd periodicitate trimestrială și, din 2015, bianuală, *Zona nouă* a publicat antologii de traduceri din tineri scriitori spanioli, americani și britanici, iar în paginile revistei s-au regăsit, anual, traduceri din invitații festivalurilor internaționale de literatură ale Sibiului, *Z9Festival*, dedicat poeților născuți după 1980 și *Poets in Transylvania*. Așadar, anul 2020 nu a fost unul special în ceea ce privește condițiile de publicare a revistei, noi fiind obișnuiți cu această dispersare a colaboratorilor mai degrabă decît cu un spațiu concret în care să fim prezenți (de altfel, *Zona nouă* nu a avut niciodată o redacție propriu-zisă). În afară de efectele evidente pe care pandemia le-a avut asupra fiecăruia dintre noi, activitatea revistei nu a fost influențată de situația externă. Strategia editorială, însă, da, din două motive. Primul, acela că nemaiputînd să ne folosim de revistă ca de un *companion* al festivalurilor, pentru că acestea s-au anulat, bineînțeles, am avut timpul și spațiul de a ne pune în aplicare idei mai vechi, avute încă din 2016, odată cu publicarea unui număr dedicat Școlii de la New York. Al doilea, acela că Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu a putut să ne pună la dispoziție fonduri dintr-unul din proiectele sale, redirecționîndu-le dinspre evenimente înspre publicații și permițîndu-ne astfel să achiziționăm drepturile de autor pentru două numere speciale, unul dedicat Harlem Renaissance, celălalt dedicat Black Arts Movement.

> *Nemaiputînd să ne folosim de revistă ca de un companion al festivalurilor, pentru că aceastea s-au anulat, bineînțeles, am avut timpul și spațiul de a pune în aplicare idei mai vechi.*

Miza principală a acestor numere o reprezintă spațiul de discuție care sperăm să se deschidă odată cu traducerea unor autori care, în majoritatea lor, sînt pentru prima dată transpuși în limba română. Astfel, în numărul 1-2/2020, se pot găsi poezii, eseuri și fragmente de proză scrise de Countee Cullen, W.E.B. Du Bois, Langston Hughes, Zora Neale Hurston, James Weldon Johnson, Nella Larsen, Alain Locke, Claude McKay, Bruce Nugent și Jean Toomer. Pe lîngă cîteva nume cu care sîntem convinși că publicul român este deja familiarizat, am putea spune că e pentru prima dată cînd se încearcă o perspectivare mai amplă a mișcării supranumite și *The New Negro Movement*.

În mod similar, am ales tot zece autori și autoare în numărul dedicat „Black Arts Movement“, una dintre cele mai relevante și rezonante mișcări sociale și culturale din a doua jumătate a secolului XX. Așadar, în numărul 3-4/2020 al *Z9Magazine,* puteți citi texte de Maya Angelou, James Baldwin, Amiri Baraka, Nikki Giovanni, June Jordan, Audre Lorde, Haki R. Madhubuti, Ishmael Reed, Sonia Sanchez și Ntozake Shange. Sîntem conștienți, în cazul ambelor numere, că pe lîngă unele limitări legate de drepturile de autori (concret, avem exemplul lui Gwendolyn Brooks ale cărei drepturi de autor, ni s-a comunicat, nu sînt disponibile pentru traducere în nici o limbă a lumii), există anumite limite impuse de spațiul revistei, de decupajele efectuate de-a lungul timpului de un canon inerent fiecărei mișcări literare, și ne asumăm posibilitatea ca unii cititori să ridice problema unor autori și autoare care au rămas pe dinafara acestor numere. Poate că ar fi chiar constructiv, pornind tocmai de la conversația și procesul nostru de educare în ceea ce privește cultura neagră, să abordăm (sau să fie adresate) și aceste chestiuni.

Nu în ultimul rînd, după cum insistăm să repetăm cu fiecare ocazie, trebuie menționată ipostaza de simple motoare lingvistice de traducere pe care am încercat să o asumăm în cadrul acestui proiect. Din acest motiv, am încercat să rămînem cît mai fideli textelor din engleză, alegînd să nu traducem numele celor două mișcări nici pe copertă, nici în celelalte locuri în care apar, și să păstrăm unele structuri cît mai aproape de original.

Vlad Pojoga *este redactor-șef al revistei* Zona Nouă Magazine.

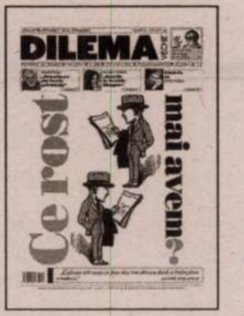

Alex CIOROGAR

Moartea și întoarcerea **revistei culturale**

Discuția pe care ați deschis-o e, într-adevăr, interesantă și, bineînțeles, importantă, însă și mai fascinantă este, cred, această narațiune a supraviețuirii pe care, vrînd-nevrînd, trebuie, totuși, să ne-o livrăm, în cele din urmă, nouă înșine. Spun că e fascinantă, în primul rînd, pentru că ea relevă aparatele ideologice ce susțin practicile noastre culturale curente. Noțiunea de supraviețuire ar implica, deci, o viață de după moarte sau de după catastrofă. A supraviețui înseamnă, pe scurt, a viețui cu asupra de măsură. A trăi, așadar, o viață suplimentară. Faptul e, repet, simptomatic pentru că indică nevoia conservării unor gesturi intelectuale. Motiv pentru care mi se pare că întrebarea mai bună pe care ar trebui să ne-o punem e, de fapt, următoarea: chiar mai are nevoie societatea actuală de revistele culturale (nu doar românești)? De ce nu putem renunța, totuși, la o deprindere care – cel puțin din punct de vedere tehnologic dacă nu și altfel – se vede din ce în ce mai amenințată azi de obsolescență? Condițiile de posibilitate care au dat naștere ideii de revistă culturală au dispărut, fiindcă acea lume a încetat pur și simplu să (mai) existe.

Voi încerca să schițez în continuare un răspuns adresat acestor dileme relatînd cîte ceva despre cazul *Echinox*. Și aș începe prin a nota, chiar dacă în treacăt, că istoria postcomunistă a revistei pare a fi, întru totul, o dramatică poveste de supraviețuire. În fapt, destinul acesteia a fost dintotdeauna unul dificil și, de ce nu, special. Cu toate acestea, mărturia mea vizează, desigur, numai perioada pandemiei, și asta dintr-un motiv suficient de simplu: numai în ianuarie 2020 am preluat, în mod oficial, conducerea revistei, ștafetă pe care am preluat-o de la actualul decan al Facultății de Litere din Cluj-Napoca (Universitatea „Babeș-Bolyai“), conf. univ. dr. Rareș Moldovan. Culmea e doar că povestea revistei *Echinox* în anul pandemiei (deja putem vorbi, totuși, de anii pandemiei) e, în ciuda vicisitudinilor de toate soiurile, una plină de optimism. Sau cel puțin așa îmi place mie să cred. Anul 2020 reprezintă, într-adevăr, un moment crucial pentru istoria presei noastre culturale, dar și pentru momentul nostru atît de bulversat.

Modul în care am abordat conducerea revistei e clădit pe nu mai puțin de trei piloni și aceștia reflectă, în cele din urmă, cele trei poziții pe care le-am ocupat de-a lungul traiectoriei mele profesionale pînă în acest moment. Am lucrat, înainte de toate, într-o corporație multinațională care m-a învățat ce înseamnă o adevărată cultură organizațională. Deprinzi abilități care sînt ușor transferabile (și cu succes, aș zice) în orice alt mediu ce presupune munca în echipă. Pe de altă parte, cunoscînd îndeaproape cîmpul literar românesc – tocmai pentru că, în ipostaza de critic literar, am scris și am urmărit evoluția literaturii contemporane, timp de mai mult de zece ani, prin publicarea unor cronici, eseuri și recenzii pentru diferite reviste și jurnale din țară –, mi-a fost ușor, într-un fel, să mă retrag într-o poziție de coordonator, ca să zic așa, al unor activități mai mult sau puțin similare. Am făcut, deci, un pas în spate și cred că tocmai această distanțare mă ajută să privesc acum cu un ochi limpede și detașat dinamica scenei noastre culturale. În sfîrșit, cred că mai trebuie spus aici că nici experiența pe care am acumulat-o ca administrator al unei societăți comerciale nu e de prisos. Ba chiar dimpotrivă. Ca director al editurii OMG am fost nevoit să gestionez multiple planuri de desfășurare. Și sigur că revista *Echinox* nu are decît de cîștigat dacă o tratăm, de aici în continuare, ca pe un soi de mică afacere.

Dincolo de toate acestea, revista *Echinox* este, însă, și va rămîne mereu, revista studenților. Nu e revista mea, așa cum nu a fost nici a foștilor ei directori. Sigur, ea nu se adresează doar studenților, dar e realizată de aceștia. Revista *Echinox* nu ar putea exista fără ei, fără membrii redacției și fără eforturile lor – uneori gargantuești – pentru care îi felicit din nou și le mulțumesc. Ce am făcut în pandemie? Aș zice, foarte simplu, că am reușit să reinventăm revista. Am adus-o în secolul XXI. Pentru că am avut răgaz să facem asta. Probabil am fi realizat mult mai puține într-o lume normală. Dar iată că în cele cîteva luni ale stării de urgență am reușit să actualizăm imaginea revistei – atît online, cît și pe hîrtie. E vorba de un nou design, dar și de o nouă structură, una mult mai simplă, bineînțeles. Am ales fonturi și dimensiuni noi, am finisat pînă și faimosul logo (mamutul Echinox). Am împărțit noi funcții, roluri și proiecte în redacție și am implementat cîteva instrumente de colaborare. Și am reușit, totuși, să tipărim și să distribuim nu mai puțin de trei numere de revistă foarte bune, și asta într-un timp relativ scurt. În comunicarea internă a unei mici familii – cum e și *Echinoxul* –rezidă, cred, eficiența și excelența acesteia.

Trebuie menționat și următorul lucru: avem, cu siguranță, sprijinul financiar al Universității clujene. Cu alte cuvinte, existența revistei nu e nici mai mult, nici mai puțin amenințată decît cea a instituției de care depinde. Răspunsul e, cred, implicit, pentru a mă întoarce la întrebarea de la care am plecat. Avem, cu siguranță, nevoie în continuare de aceste reviste culturale. Însă, într-o epocă a anxietăților climatice și a crizelor de toate felurile, aceste reviste – ca toate celelalte obiecte, de altfel, care ne formează – trebuie reinventate în sens planetar și ecologic, inversînd, deci, direcția global-economică a „capitalocenului“. Nu pot decît să sper că, prin discuțiile critice și proiectele artistice pe care le propune, revista *Echinox* va deschide noi spații de gîndire, vizualizare și actualizare a unui asemenea viitor, să zicem, sustenabil.

***Alex Ciorogar** este directorul revistei* Echinox.

Iulian BOLDEA

Departe și aproape

Și noi, redactori la revista *Vatra,* am trăit și trăim, am supraviețuit și supraviețuim încă într-un timp al pandemiei, al izolării și distanțării fizice. De altfel, scriitori, jurnaliști, intelectuali siliți la recluziune au relevat, în cărți publicate anul trecut, neliniști, interogații și emoții ale *lockdown*-ului *(Pandemia veselă și tristă*, de Florina Ilis, *Pandemia nebunilor. Confesiuni în stare de urgență*, de Liviu Cangeopol, *Povestiri despre epidemii și vaccinuri* de Alexandru Toma Pătrașcu, *Jurnal din vremea pandemiei*, de Tiberius Vasiniuc, *Lumea de mîine. Ce urmează după pandemie?*, de Olivia Toderean, Sergiu Celac, George Scutaru, *Bucureștiul, sub dictatura coronavirusului,* de Cora Muntean, *Pandemie… și alte povestiri*, de Cosmin Baiu etc.). Am trăit dureros, eu și colegii mei de la revista *Vatra,* momentele de restrîngere a relaționării directe, de limitare, într-o ambianță impregnată de știri alarmiste din mass-media și de informații deconcertante de pe rețelele de socializare. Cu atît mai mare, mai imperioasă a fost dorința noastră de a scrie, de a comunica în modul acesta, imperfect și indirect, cu cititorii noștri, într-o stilistică a urgenței, care să depășească și să compenseze solitudinea, distanțarea, izolarea, stări-limită care accentuează și mai mult nevoia de a fi aproape de semeni. În condiții de izolare, de restrîngere a socializării, am reușit să edităm la timp toate numerele revistei, cu dosarele tematice programate pentru anul 2020 („Teatrul românesc, azi“, „Mircea Martin – 80“, „Secolul 21 – între istorie recentă și futurologie“, „Cornel Ungureanu – țintă fixă“, „*Distant reading* – o nouă paradigmă de cercetare literară“, „Sorin Alexandrescu – schiță de portret“, „Gabriela Adameșteanu – țintă fixă“). În același timp, și pentru noi izolarea a reprezentat o lungă așteptare a întoarcerii la normalitate. Impunerea stării de urgență și apoi a celei de alertă, ce limitau mișcarea, sociabilitatea, au modificat tempoul existenței noastre, au alterat mentalități, au reformulat conduite și habitudini, generînd noi abordări ale *apropierii*, ale raportului direct cu ceilalți. Sensul vieții, în rutina cotidianului, s-a modificat radical, impresia noastră dominatoare fiind a unei derulări nedefinite a secundelor, copleșitoare, cu forța unei apăsări continue, persistente. Interogațiile, așteptările, metabolismul nostru cognitiv alterat, metamorfozele, gesturile, gîndurile, toate acestea s-au intersectat cu lecturi febrile prin care o stare de revoltă subliminală, ca o întoarcere spre interioritate, releva absurdul, scepticismul, neputința de a înțelege lumea în acest avatar nefericit al ei. De aici nevoia noastră de confesiune, de mărturisire, prin care eul se cufundă, ca într-un ireductibil joc de oglinzi, în apele amintirii despre sine și despre alții, printr-o nevoie de adaptare la criză, de confruntare ezitantă cu o realitate a iluziei, construită, de fiecare dintre noi, din incertitudini, suferințe și dileme ale clipei și ale Istoriei. Fluxul zilelor și al știrilor, periclitarea echilibrului afectiv au marcat dureros, și pentru noi, această ambianță a claustrării, în care am fost privați de dialog, de comunicare, de îmbrățișare sau de întîlnirea cu celălalt. Am resimțit, dureros, și noi, erodarea gesturilor mărunte, rutina solitudinii, inserția ideologiilor în teritoriul fluctuant al pandemiei, am utilizat diferite platforme online, pentru realizarea proiectelor noastre *(Poezia 3G: versuri peste gen, granițe, generații*, *Poeți în dialog*, întîlniri cu cititorii, lansări de carte și dezbateri). Am resimțit și noi presiunea *fake-news*-ului, iminența jocurilor de putere și iradierea malefică a teoriilor conspirației, sub zodia unor reacții emoționale paradoxale, a unor temeri și decizii inexplicabile, într-un timp al stărilor celor mai contradictorii (optimism nejustificat, scenarii apocaliptice, accese de panică irațională, refuzul drastic al contactului cu ceilalți sau, din contra, sfidarea măsurilor de distanțare fizică, neîncredere sau revoltă). Informațiile furnizate de mass-media erau fie abundente și irelevante, fie abstrase, sibilinice. Am trăit într-un timp al crizei, al depărtării, în care scrisul se străduia să păstreze o logică a echilibrului ființei, într-o etică a nerenunțării și un spațiu fragil compensatoriu. Povestea revistei *Vatra* în vremea pandemiei nu diferă, poate, de experiențele celorlalte reviste de cultură românești. Important este că, dincolo de toate aceste dificultăți și restricții, dincolo de confiscarea sau limitarea posibilității stringerii de mînă și a unui dialog direct, am reușit să publicăm la timp numerele revistei, să participăm (online) la evenimente culturale, să ne îndeplinim obligațiile asumate în proiectele culturale pe care le derulăm. Am trăit, sub zodia urgenței și a asediului provocate de pandemie, un sentiment al speranței, un orizont al așteptării, în oglinda timpului precar în care ne e dat să trăim și să scriem.

***Iulian Boldea** este redactor-șef al revistei* Vatra.

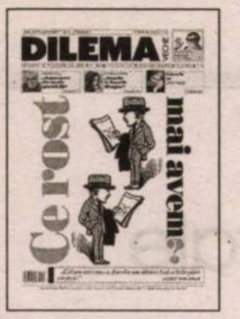

CE ROST MAI AVEM?

Sever VOINESCU

O propunere

Cînd aud dezbateri culturale care folosesc termenii „cultura vie“ și (dacă există una vie trebuie să existe și una moartă) „cultura moartă“ sau „cultura independentă“ și (dacă există una independentă trebuie să existe și una dependentă) „cultura dependentă“ mă crispez. Cam toate dezbaterile sau discursurile purtate în acești termeni sînt menite să sugereze superioritatea unora față de alții – evident, viul și independentul e superior mortului dependent – și, prin asta, să justifice o anumită reorientare a finanțărilor. Cum ideologia pătrunde insidios în orice facem și gîndim în zilele noastre, discuțiile de acest gen subîntind întotdeauna convingeri ideologice. Or, criteriul ideologic în discuțiile culturale nu clarifică, ci obnubilează. Măcar asta ar fi trebuit să înțelegem din deceniile comunismului.

Mie nu mi-e clar dacă după criteriile acestea, la modă astăzi, revistele culturale românești sînt „vii“ sau „moarte“, „independente“ sau „dependente“. Sau, poate, unele sînt „vii“, altele „moarte“, unele sînt „independente“ și altele „dependente“. Sau, ca joc al minții doar, există și unele „vii“, dar „dependente“, și altele „moarte“, dar „independente“? Lăsînd gluma la o parte, precizez imediat că orice ideologie este, de fapt, o ipostaziere maximală a bunului plac, se poate deduce lesne că revistele care ne plac sînt „vii“ și „independente“, iar cele care nu ne plac sînt „moarte“ și „dependente“.

Cred că e mult mai util dacă recunoaștem că toate revistele culturale de la noi sînt parte a culturii scrise românești. Și, cînd vorbim despre prăbușirea culturii scrise în ultimele decenii, e necesar să vorbim deopotrivă despre cărți și reviste. În România, cînd spunem că nu se mai citește, trebuie să avem în vedere deopotrivă că nu se mai citesc cărți și reviste de cultură. Știm deja că piața românească de carte este cea mai săracă din toată Europa. Țări cu o populație mult mai mică decît a noastră – și vorbesc de țări din jurul nostru, precum Ungaria sau Bulgaria, nici prin cap nu-mi trece să ne comparăm cu Olanda sau Norvegia! – au o piață de carte cu mult mai mare decît a noastră în valoare absolută. Piața românească a revistelor culturale este încă și mai șubredă.

Or, în lipsa unui program național pe termen lung care să susțină consumul de cultură scrisă, lucrurile nu se vor putea niciodată remedia. Mai clar, cred că trebuie să încetăm să așteptăm de la stat susținere pentru o revistă sau alta (de aici prostia de a le considera pe unele „moarte“, deci de nesusținut, și pe altele „vii“, deci de susținut) și trebuie să așteptăm, de nu chiar să cerem, susținerea culturii scrise în ansamblul ei. Mai precis, nu neapărat susținerea scrisului, cît susținerea cititului.

Cum ne sprijină statul

În esență, sistemul prin care statul român sprijină revistele culturale care nu aparțin uniunilor de creație este simplu. O dată pe an se alcătuiește un juriu numit de ministrul Culturii care are misiunea de a împărți o sumă stabilită prin lege revistelor culturale din această categorie. În prima fază operează un set de criterii birocratice, de natură juridică și fiscală, pentru a se stabili care anume reviste se califică pentru această finanțare. Apoi, juriul împarte celor calificați suma de bani folosind un punctaj care se referă la activitatea publicistică propriu-zisă a fiecărei reviste. După aceea, revistele prezintă spre decont documente financiare care arată cheltuielile ce se pot acoperi legal cu suma primită și vin banii. Fără să fie foarte mare (de pildă, în cazul nostru, ajutorul respectiv acoperă costurile de funcționare pentru patru-cinci săptămîni), sprijinul este întotdeauna binevenit. Este mult mai bun decît nimic!

Totuși, acest gen de finanțare nu ajută deloc la rezolvarea marii probleme cu care se confruntă presa noastră culturală. Problema cea mai mare pentru revistele culturale de la noi nu este, din cîte îmi dau seama, tipărirea și apariția, ci distribuția. Pur și simplu, revistele culturale nu ajung la publicul potențial cărora le sînt destinate. Cu alte cuvinte, dacă statul ar vrea să ajute presa noastră culturală nu ar trebui să se concentreze pe sprijinul producției, ci pe înlesnirea distribuției.

Rețelele de distribuție a presei în România sînt într-o jalnică precaritate de decenii. Pandemia și, mai ales, cele două luni de *lockdown* au pus la pămînt și ceea ce mai exista. Cîteva rețele private, precum Inmedio, sînt gura de oxigen care ne mai ține în viață, dar ele au un specific de business țintit și sînt foarte departe de a acoperi spații de piață largi. Pe scurt, nu mai sînt chioșcuri (ședințele periodice de analiză a distribuției sînt un lung prilej de depresie pentru mine, căci ele încep întotdeauna cu anunțul închiderii altor puncte de difuzare a presei), iar costurile de distribuție, mai ales cele de transport în țară al publicațiilor, cresc necontenit. Efectul e clar: revistele de cultură nu mai ajung la public. Sigur că nu se mai citește – aud peste tot lamentația aceasta. Dar unul dintre motivele cele mai importante pentru care nu se mai citește este că accesul la revistele de cultură al potențialilor cititori este tot mai limitat. Revistele de cultură au tiraje infime nu pentru că nu mai sînt cititori, ci pentru că nu mai ajung la ei. De fapt, nici nu prea avem cum să știm dacă publicul ar mai citi sau nu din moment ce revistele nu circulă.

Sigur că, din punctul de vedere al birocrației de stat, formula de ajutor mai sus descrisă este cea mai comodă. Practic, statul e un ghișeu unde mergi cu hîrtiile și primești banii, dacă hîrtiile sînt în regulă. Statul stă pe scaun, verifică hîrtii și dă banii pe care legea îl obligă să-i dea. Ca să intervină acolo unde chiar e nevoie, acolo unde intervenția sa, cu o vorbă la modă, chiar ar face diferența, e nevoie de ceva mai mult efort. Nu neapărat financiar, cît birocratic. Și de viziune. Și de o bună cunoaștere a fenomenului revistelor culturale.

Cum problema cea mai mare pentru cele mai multe reviste de cultură nu este să se tipărească, ci să ajungă la cititori, statul ar trebui să ajute la netezirea drumului de la tipografie la cititor. Sigur, e nevoie de mai multă imaginație, de mai mult curaj și de un efort funcționăresc mai mare și niciodată funcționarii nu sînt fericiți să facă mai mult decît fac. Salarii socotite nemotivante sau frica de controale ce devin tot mai complicate pe măsură ce actul birocratic e tot mai complex inhibă orice pornire spre ceva mai mult decît o operațiune de genul „Dă-mi chitanța, ia banii, semnează aici, mi-am făcut datoria, te-am ajutat“. Dar, dacă înțelegem că ceea ce e de salvat este o parte a culturii naționale, poate că reticențele merită depășite. Ceea ce spun este că e nevoie de o gîndire *out of the box*. Ministerul Culturii ar trebui să sprijine distribuția acestor reviste și nu tipărirea lor. E nevoie de finanțarea pieței, înainte de finanțarea producției.

Cum ar fi bine să ne sprijine statul

Un fost ministru al Culturii francez spunea că Ministerul Culturii trebuie să fie, de fapt, un Minister al Economiei Culturii. Exact ce face un ministru al Economiei într-o economie liberă ca să mențină economia funcțională în termenii libertății și responsabilității ar trebui să facă un ministru al Culturii în domeniul de exercitare a autorității sale. Astfel, un ministru al Economiei Culturii ar trebui să aibă grijă de trei lucruri: să asigure libertatea creatorilor de cultură scrisă și să susțină piața culturală, să susțină circulația/distribuția culturii scrise. La noi, ministrul Culturii are un rol unic și, iertat să-mi fie, rudimentar: dă bani. De altfel, performanțele unui ministru al Culturii așa se și măsoară: cîți bani a dat și unde.

După părerea mea, obiectivul sprijinului de stat acordat revistelor culturale care nu aparțin uniunilor de creație (acestea au, legal, un alt regim de susținere financiară) ar trebui să fie foarte concret, anume să nu existe nici o localitate din țară în care să nu fie puse în vînzare reviste de cultură. Ca redactor-șef al unei reviste de cultură, aștept acel ministru al Culturii care își propune o Românie plină de puncte de difuzare a presei unde să se găsească spre vînzare reviste culturale. Firește, succesul sau insuccesul lor ar urma să fie direct determinat de cititori. E dureros, desigur, dar pe undeva drept ca o revistă de cultură să dispară pentru că nu se vinde, dar e scandalos și inacceptabil ca revistele de cultură să nu aibă posibilitatea reală de se oferi cumpărătorilor potențiali.

Nu sînt deloc de părere să statul ar trebui să (re)înființeze o companie de distribuție de presă. Nici vorbă! Ar fi un eșec garantat, căci statul nu e în stare să conducă profitabil și sănătos din punct de vedere economic așa ceva. În plus, ar fi o competiție incorectă pentru cei cîțiva distribuitori care operează în diferitele regiuni ale țării. Însă ar putea face altceva. De pildă, s-ar putea adopta o lege care să spună că trebuie să existe cîte un punct de difuzare a presei la fiecare 10.000 de locuitori, iar în localitățile urbane sau rurale sub 10.000 de locuitori un singur punct de difuzare. Primăriile ar putea fi obligate prin lege să scoată la licitație suprafețe de cinci metri pătrați în domeniul public în zonele cele mai aglomerate ale localității (piețe, parcuri, colțuri de străzi circulate etc.), unde să se înființeze chioșcuri de difuzare a presei. Aceste spații vor fi atribuite companiilor de difuzare a presei ale căror costuri să fie parțial subvenționate (chirie, salariile chioșcarilor, utilități etc.), cu condiția ca punctul de difuzare să vîndă numai presă scrisă. De asemenea, statul ar putea subvenționa și/sau o parte a costului de transport al presei scrise spre aceste puncte. Astfel, revistele culturale ar putea scoate tiraje mai mari și o grămadă de cititori potențiali ar putea descoperi bucuria întîlnirii săptămînale sau lunare cu această formă de cultură scrisă.

Sigur că publicul revistelor de cultură este restrîns. Facem produse de nișă, indiscutabil. Dar nișa aceasta este foarte departe de a fi epuizată acum. În România sînt încă multe zeci de mii de potențiali cititori care nu cunosc sau nu pot ajunge la revistele care i-ar hrăni intelectual din simplul motiv că nu le au sub ochi, nu se întîlnesc niciodată cu ele. Dacă statul ar facilita cumva întîlnirea aceasta dintre cititorul potențial interesat și această formă de cultură scrisă, ar fi ceva extraordinar nu doar pentru revistele culturale, ci și pentru – scuzați vorba mare – cultura națională însăși.

P.S. Anticipez că una dintre reacțiile pe care le voi primi de la cititori va fi: „Dacă nu se mai poate în print, că oricum nu se mai poartă, treceți online“. Le răspund de pe acum că nivelul audiențelor online ale publicațiilor culturale nu va „monetiza“ niciodată în timpul vieții noastre cît de cît semnificativ (nici pe departe suficient!). Cît despre ideea de a lucra cu *paywall*, uitați! Dacă îmi spuneți asta chiar nu știți nimic despre comportamentul consumatorului român de Internet. Versiunea online a revistelor de cultură este extrem de importantă, dar nu poate fi decît un complement al vînzărilor din print în structura veniturilor. În orice caz, articolul meu s-a referit exclusiv la problema revistelor culturale în formă tipărită. Dacă vă pasionează tema, vorbim și despre viața online a revistelor culturale cu următorul prilej.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Admirație și admiratori**

András FORGÁCH

Dosarele mamei mele

(avanpremieră)

La trei decenii după căderea comunismului, în timp ce investiga trecutul familiei sale, András Forgách descoperă un fapt îngrozitor. Mama lui, de care-l legase o iubire autentică, fusese informatoare a regimului Kádár; ea dăduse informații nu doar despre cunoștințe întîmplătoare, ci și despre prieteni, rude și chiar despre propriii copii. În Dosarele mamei mele, *András Forgách îi dă cuvîntul mamei dispărute, lăsînd-o să-și asume trecutul, dar și dînd viață unor zone ale memoriei afective pe care politica și istoria nu au reușit să le umbrească.*

ANDRÁS
FORGÁCH
Dosarele mamei mele
„O scrisoare de dragoste care ar trebui citită de toată lumea."
THE HERALD
PANDORA M
Anansi

Există lucruri pe care le putem înțelege doar dacă ni se întîmplă nouă. Nu există nici o altă modalitate de a le descifra. Doar trăirea propriuzisă ne oferă înțelegerea a ceea ce s-a întîmplat în realitate. Dacă fantezia noastră este suficient de îndrăzneață, putem să ne facem o idee, însă putem să înțelegem doar dacă ni se întîmplă cu adevărat. Acest lucru este valabil chiar și în cazul în care nu putem sau nu vrem să exprimăm ce s-a întîmplat sau pentru că nici nu poate fi exprimat, pentru că formularea nici măcar nu se compară, ba mai mult, omoară, anihilează experiența dobîndită.

Un astfel de eveniment a fost și moartea mamei noastre. Moartea mamei este un eveniment astral. „S-a rupt ultima verigă a lanțului“, i-a telegrafiat marele scriitor maghiar celebrei actrițe. La ce verigă se referea oare scriitorul? La cea care-l legase de umanitate? Cea care-i dăduse un sens vieții? Sau cazul în care medicul te informează că ai cancer sau afli că cineva la care ții foarte mult, prietenul, iubita, are cancer. Medicul a spus că. Pe de altă parte, adevărul este că. Iar tu nu faci decît să stai și să privești în gol. Sau avionul cu care călătorești e pe cale să se prăbușească. Atunci cu siguranță vei înțelege. Chiar dacă nu vei mai apuca să povestești. Varianta mai fericită e atunci cînd te afli într-o mașină care la unu noaptea părăsește drumul și se dă de trei ori de-a berbeleacul pe cîmpul înzăpezit. Liniște. Nu se aude nici un zgomot. Tăcere mortală. Apoi cineva începe să se miște. Rîsete isterice. N-a pățit nimeni nimic, nici măcar o zgîrietură. Începînd de atunci, privești lumea altfel. Nu simți nevoia să vorbiți despre asta, dar știi ceva ce pînă atunci nu știai.

Sau dacă o ființă amabilă, deșteaptă, minunată, matușa ta, la care ai apelat de mai multe ori pentru a primi sfaturi, se trezește într-o bună zi și nu știe cine e. Și atunci înțelegi ce este Alzheimer-ul. *În zîmbetul ei s-a întipărit experiența unei vieți, corpul își mai amintește de persoana care a fost, chimia continuă să-și facă treaba, scheletul exterior rămîne întreg, doar că ea, dintre toți, nu știe cine este.* Cu toate că întreaga ei lume se află la un braț distanță, se ascunde în fiecare mișcare a ei, i s-a întipărit din punct de vedere chimic în trup, vibrează în fiecare gest și frază. La suprafață nu i se observă absența. Ține în același fel cartea în mînă și citește aceeași pagină luni la rînd. Citește la fel de frumos ca întotdeauna, la lumina veiozei. E minunată. Rîde zgomotos, dar nu-și mai aduce aminte cum o cheamă. Este ea, și totuși nu este ea. Dacă ați cunoscut-o și ați iubit-o, atunci veți înțelege dintr-odată. Conștiința acestui fapt te lasă fără cuvinte. Dacă nu ați cunoscut-o și nu ați iubit-o, atunci e doar un caz trist, o știre în ziar, o curiozitate.

Sau dacă într-o bună zi (mă rog, într-o zi nu chiar atît de bună) afli că mama ta a fost racolată de regim. Ești sunat de o cunoștință care a dat din întîmplare de urma acestei informații. I-a căzut în mînă un document. Un început tipic pentru astfel de scenarii. Sună telefonul, vestea te izbește în moalele capului. Aici mai intervine un mic detaliu, departamentul III/I nu este tocmai același lucru cu departamentul III/III. Poți s-o întorci cum vrei, oricum nu-i pasă nimănui. Ia stați un pic, nu numai că nu este același lucru, *e cu atît mai mult același lucru*. Mama mea a fost agent sau informator. N-a fost. Ba a fost. Nu. Ba da. Bine, nu a fost informator, ci spion. Nu un spion adevărat, dar pe aproape. Nici, nici, a fost colaborator secret, *cs*. Un șurub minuscul, ultima rotiță dințată a unui aparat opresiv și meschin. Piesa care n-a putut fi niciodată suficient de mică. Și care n-a putut fi suficient de neînsemnată. Și o singură clipă modifică fiecare clipă pe care ai petrecut-o împreună cu acest șurub minuscul, cu această piesă minusculă, fiecare clipă pe care ai trăit-o alături de acest *c.s., n.c.* (colaborator secret, nume de cod). De parcă legile perspectivei și gravitației s-ar modifica de la un minut la altul. Cînd colo, ce să vezi, se pot modifica. Dar acest lucru nu modifică doar clipele petrecute împreună. Toate celelalte clipe devin și ele lipsite de apărare, sînt dezgolite, anihilînd ce-a fost înainte și ce va fi după, lichidează momentele de intimitate ale unei familii, primele întrebări, primii pași, primele cuvinte, gusturile savurate împreună, sărbătorile petrecute împreună, Crăciunul, stropitul fetelor cu parfum de Paști, prima zi de școală, ziua în care primești carnetul de note, farsele, poveștile, minciunile copilăroase, micile minuni, pagodele și dragonii chinezești de hîrtie deschizîndu-se în apa fierbinte, veselia, tristețea, partidele de cărți, iubirile, sorbitul împreună din ceaiul cu lapte, tonul cu smîntînă, langoșile de pe malul lacului Balaton, cubulețul de marțipan din vîrful cuțitului, Kellog's Crispy Cornflakes, *Spărgătorul de nuci, Lacul lebedelor,* marile certuri, marile crize de plîns, febra fînului, Thomas Mann, marile ocazii cînd s-a făcut dreptate, marile ospeții, respirația zgomotoasă, durerea de dinți, excursiile, faptul că noaptea i-a turnat ulei fierbinte în urechi, că i-a masat tîmpla, i-a cîntat cîntece de leagăn în ebraică și maghiară, descoperirea lumii, albumele de fotografii, zumzetul noptatic al gîzelor, Schubert, Toscanini, toate sunetele tuturor pieselor muzicale pe care le-am ascultat vreodată, toate micile pauze dintre note, inclusiv liniștea. Totul devine suspect, mai ales frumusețea, totul devine banal: generozitatea, sacrificiul de sine. Totul devine valabil în raport cu altceva și despre asta nu se poate vorbi.

Însă nici nu se poate să *nu* vorbești despre asta.

„În sufragerie se adunase o societate pestriță: de la regizori de film și de teatru pînă la muncitori necalificați, toată lumea era prezentă. Oaspeții reprezentau o secțiune transversală a societății de atunci și toate astea sugerau o considerabilă toleranță etnică și culturală. Ei bine, cine asigură condițiile pentru existența așa-numitei „universități volante“ înființate de frații Forgács? Mama lor, bineînțeles, care din cînd în cînd restabilea ordinea în lumea rezervelor de alimente, a vaselor și a covoarelor. În alte privințe, lasă lucrurile să se desfășoare de la sine. Era o femeie deosebit de energică, însă deloc autoritară. În personalitatea ei se contopeau în mod armonios rafinamentul și hărnicia. Nici pînă în ziua de azi nu știu cum a reușit să-și facă timp pentru toți și pentru toate. Mi-a brodat și mie odată o minune de mărimea unei brichete. A lucrat la ea mai multe luni la rînd: auriu, argintiu, albastru, verde și roșu. Reprezenta o pasăre a paradisului care, potrivit legendei, zboară necontenit, doar în clipa morții coboară pe pămînt. Asta era imaginea ei despre mine? Sau acesta a fost felul în care s-a imortalizat pe sine? Toate astea vor ramîne pentru totdeauna fără răspuns, căci pe plan emoțional, a fost cît se poate de laconică. Cu toate că în această relatare am rămas fidel principiului discreției și mă refer la oameni fie folosind prenumele, fie trecîndu-i sub anonimat, nu mă pot abține să evoc numele ei cu rezonanță vetero-testamentară: Avi Shaul Bruria. Poate că prin intermediul personalității sale am ajuns să apreciez pentru prima dată distincția și manierele rafinate, prin ea mi-au devenit accesibile, pierzîndu-și caracterul protocolar. În mod unic, dar în același timp caracteristic ei, avea convingeri de stînga, cu toate că se întîmpla rar să vorbească despre vederile ei politice. De cele mai multe ori, își extrăgea vocabularul din viața practică și din poezie.“

Astfel a scris despre ea prietenul meu Dönci, mort de multă vreme, care venise dintr-o cu totul altă lume decît mine, ca-n cele din urmă să devină chitaristul formației underground Európa Kiadó.

* * *

Multă lume a admirat-o pe Bruria, astfel că ceea ce scriu aici va fi pentru ei o palmă cît toate zilele, va fi dezamăgitor și de o tristețe incomensurabilă. Așadar mama noastră este acest colaborator secret, această persoană operativă. O, dar bineînțeles că vor fi unii care nu vor fi deloc surprinși de asta. Eu v-am spus de la bun început, vor zice ei, știam eu că așa stau lucrurile. Haideți să urlăm. Să plîngem. Să ne adunăm și să discutăm. Să discutăm despre toate astea încă o dată. Să discutăm de zece ori, de o sută de ori, de o mie de ori. Să citim toate dosarele. Pînă la urmă eu de ce trebuie să citesc toate dosarele astea? Unul este dosarul de recrutare, celălalt e dosarul ei operativ. Să învățăm o nouă limbă, un nou vocabular, să facem cunoștință mai îndeaproape cu lumea care ne respinge în mod elementar, care ne face părul să ni se ridice pe mînă, care ne îngheață sîngele în vine, care ne face să ne trezim îngroziți în miezul nopții, o lume atît de inconforabilă și pe care pînă acum am privit-o de la o distanță atît de confortabilă. Aceia au fost întotdeauna alții. Oameni pe care îi judecăm cu atîta ușurință. Cei care fac cancer sînt întotdeauna alții. Cei care mor în accidente de mașină sînt întotdeauna alții. Și acum, iată, ne-a intrat pe sub piele, e mai rău decît un tatuaj, pentru că e invizibil.

Și încă un lucru rău. *Deodată, te gîndești – provocat de suferință, ori durere, ori rușine, pentru că și acum, cînd scriu asta, mă apucă adesea criza, în cele mai imprevizibile momente, mă îmbujorez de rușine și încerc să o atenuez cu ceva – că totuși este ceva excepțional. Dar faptul că nu este ceva excepțional face parte din tragedie. Unele cazuri seamănă între ele decepționant de mult. Sînt atît de banale. Aproape toate încep la fel și se termină la fel.* Fiecare poveste în parte este impregnată de monotonia documentelor, de jargonul idiot al serviciilor secrete și al statului. Totul este asemenea unui fetus diform închis într-un borcan cu spirt. Uleiul de pește. Pe care ea mi-l administra cu lingura în fiecare seară, obligîndu-mă să-l înghit. Acum, mirosul de hîrtie mucedă îmi umple camera. Am intrat adineauri și am simțit că mă înec. Toate scrisorile, toate plicurile, toate dosarele, toate albumele foto, toate gențile, toate amintirile, pînă la ultima, trebuie scoase încă o dată la lumină și cercetate, una cîte una. Stau aici, în mijlocul mirosului muced, miroase exact ca vechiul nostru dulap de haine. Miros din vremea copilăriei. Hîrtiile vechi, scrisorile par-avion, ziare îngălbenite, tăieturile din ziare, broșurile, ilustratele, fotografiile, certificatele și actele de identitate. Pînă acum au zăcut într-o dezordine controlată, răsfirate prin toată locuința. Umblu de colo-colo prin apartament, le adun, le duc pe toate la mine în cameră. E a doua oară cînd mă apuc de asta, vrînd să înțeleg ce s-a întîmplat. Prima oară m-am apucat la zece ani după moartea mamei. Așa s-a născut *Zehuze*. Atunci am început să fac ordine în haosul acela de nedescris. Dar nu am reușit niciodată să fac ordine cu adevărat.

În același timp, în mod pervers, această întorsătură are și un avantaj. Aruncă o lumină nemiloasă asupra poveștii propriei vieți. Faptul că totul este revalorizat, trebuie să fie revalorizat, te obligă să cîntărești încă o dată greutatea fiecărui lucru, pentru a putea cerceta de la o distanță de trei pași viața trăită cu prea multă implicare, datorită căreia corelațiile mai largi au fost dificil de perceput. S-ar putea spune că este o șansă. Dacă e ultima sau prima, asta nu contează.

(fragment din Dosarele mamei mele *de András Forgách, traducere din limba maghiară de Andrei Dósa, în curs de apariție la Editura Pandora M, colecția „ANANSI. World Fiction“)*

■ ■ ■

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Ce nu se vede

● **Andreea Răsuceanu, *Vîntul, duhul, suflarea*, Editura Polirom, 2021.**

Tot mai mult în ultima vreme observ ieșirea romanelor românești din epoca autoficțiunii, în care s-au aflat în ultimii douăzeci de ani. Nu că recursul la amintiri personale și jocul cu subiectivitatea nu au dus la rezultate excelente, cel mai important fiind refacerea pactului romanului cu realul, regăsirea mizei politice a scrisului, problematizarea acută a prezentului. Dar, după ce a lucrat spornic la refacerea legăturilor literaturii cu societatea – mult timp neglijate de către scriitori tentați de autonomia geloasă a esteticului, fie simbolic, fie livresc –, autoficțiunea pare să își fi încheiat misiunea și să trebuiască să lase locul unui roman mai ambițios, care poate explora în moduri mai diverse și mai originale spațiul social contemporan și istoria lui mai recentă sau mai îndepărtată. În această tendință se înscrie și ultimul roman al Andreei Răsuceanu, *Vîntul, duhul, suflarea,* apărut în decembrie trecut la Polirom.

Romanul se folosește de metafora vîntului din titlu pentru a indica faptul că domeniul de care se ocupă este cel al impalpabilului, al diafanului și subtilului. Lucrurile care se petrec în roman au consistența fumului, pentru că refuză precizia, deși sînt cît se poate de concrete: „Multe lucruri nu se pot explica pe lume, fie pentru că nu se pot vedea, nu se pot auzi sau nu se pot atinge. Durerea nu o poți vedea, i-a zis călugărul, nu-i așa? Nici pe cea sufletească, nici pe cea trupească“. *Vîntul, duhul, suflarea* vorbește despre dureri sufletești, despre regrete și reproșuri, despre doliu și timiditate, despre rușine și ură. Însă aceste afecte subzistă, cumva, suspendate în aer, izolate de cauzele lor directe sau cel puțin de desfășurarea lor narativă. De altfel, romanul e compus din episoade greu de reconstituit în curgerea lor epică, din glose la gesturi cețoase ale unor personaje numite, uneori, doar cu inițială și din imagini care înrămează mici narațiuni obscure, cu sensul la urmă. O femeie, abandonată de soțul ucis în cursul unei tentative de trecere frauduloasă a graniței sub comuniști, își rememorează copilăria din anii ’50, chinuită de severitatea sadică a unei mame adoptive dure. Un fiu culege din amintire scenele dureroase în care, în timpul comunismului tîrziu, s-a simțit lovit de neatenția sau ostilitatea unei mame confiscate de propriile suferințe și incapabile de empatie maternă; mai tîrziu, încearcă să-și vindece vechile traume inclusiv printr-o vizită la CNSAS. În a treia secvență a cărții, un copil de boier moldovean, bolnav de *rheumatismus,* își tezaurizează, în preajma alegerii lui Cuza, impresiile trezite de o fetiță cu care petrece mult timp la conacul tatălui său din satul gălățean C.

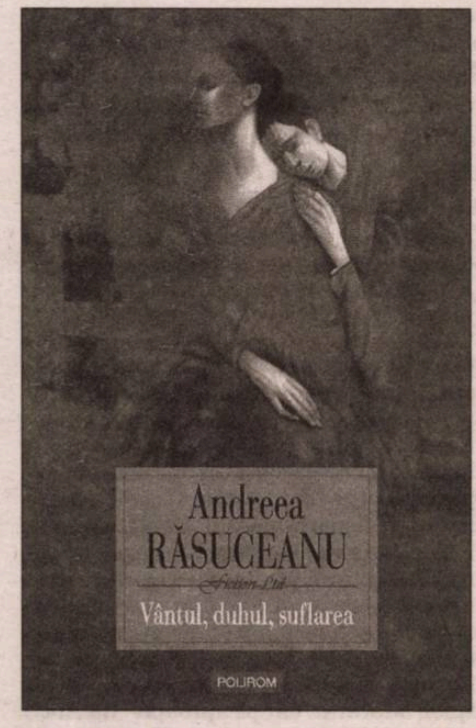

O emoție face ca un moment întreg să se fixeze multidimensional în memorie.

După cum se vede, fiecare episod este construit polemic față de o anumită viziune cu privire la prioritatea răului de proporții istorice față de nefericirea privată. În anii ’50, cruzimea pedagogică a unei mame fără vocație face mai mare pagubă în psihicul unei fete decît aparatul represiv al regimului comunist. De altfel, Dej însuși își face apariția, pe drezină, în satul acesteia pentru o sindrofie tovărășească și nu lasă în urmă decît amintirea unei vagi asemănări fizionomice cu Jack Lemmon, actorul american. Povestea fiului de sluger Mihalachi înregistrează și scandalul scrisorilor caimacamului Vogoride din 1857, și dubla alegere a lui Cuza, și mișcarea separatistă ieșeană din 1866, și împăcarea lui Carol cu foștii separatiști, dar toate acestea sînt elemente de fundal la povestea despre durerile de oase ale unui băiețel fragil și despre curiozitățile lui față de corpul feminin.

Consecințele la nivelul epicului sînt notabile. Episoadele se succed anticronologic, în virtutea asocierilor contextuale, poetizante ale amintirilor. Experiențele personale sînt hiperdimensionate. O emoție face ca un moment întreg să se fixeze multidimensional în memorie, cu lumina, mirosul și învelișul său sonor. Istoria pe care o redă cartea este, astfel, o istorie 3D, bricolată în tot chipul ca să recupereze cît mai mult din haloul senzorial al clipelor. În *Vîntul, duhul, suflarea,* Andreea Răsuceanu enunță un veritabil program, o pledoarie pentru ceea ce nu se vede la scara istoriei, dar afectează o existență. E un program fascinant, ambițios, care completează fericit peisajul literaturii actuale.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

■■■

Adrian MUREȘAN

Mistificțiuni salutare

Mircea Anghelescu – 80

Pe Mircea Anghelescu l-am întîlnit prima oară la cursurile doctorale pe care le deschidea cu verbu-i caracteristic, provocator și grav, la fel ca-n predicile lui Meister Eckhart, apăsînd pe fiecare cuvînt, cu avertismentul: „Bună ziua... Este deja prea tîrziu“. S-a dovedit a fi, asemenea lui Mihai Zamfir, un excelent mobilizator de oaste. Îi cunoșteam deja textele din *România literară*, pe care o citeam regulat, de cîțiva ani buni. Mă impresionase în acele cronici deplina sa deschidere către scriitorii mai tineri, nu doar către numele consacrate ale literelor noastre. A scris cîteva texte comprehensive și despre reprezentanți ai generației mele clujene, de curînd botezate de către Alex Goldiș, drept *douămiicinciste*. Mai tîrziu, la susținerea în catedră, mi-a atras atenția să nu exagerez, pe versantul cercetării mele doctorale, în a asocia în chip iremediabil resurecția efectului (în dauna semnificației) cu figura lui Steinhardt. Să mă feresc de driblinguri periculoase și de suprainterpretări, să îmi triez bine resursele. S-ar spune că îmi intuia excelent febrilitatea căutărilor, mai vechile porniri pasional-eseistice, și căuta să mă echilibreze. Nu pot spune că nu mi-au fost de folos acele sfaturi, din contra, mi-am recitit, nu o dată, teza (și mai apoi cartea) avînd în minte acele observații-far. Mircea Anghelescu mi-a oferit, atunci, chiar de la începutul luminoaselor noastre dialoguri academice, nu doar un cec în alb (prin încrederea și, aș spune, prietenia cu care m-a întîmpinat în acest mediu bucureștean pînă atunci în mare parte străin mie), ci și o hîrtie de turnesol. Ulterior m-a îndemnat să public mai des în presa noastră culturală, mi-a spus că sînt un tînăr înzestrat pentru critică și că e nevoie acolo (și) de semnătura mea, mai ales în acest context al împuținării tot mai vizibile a numărului criticilor noștri de întîmpinare, retrași ori migratori adesea înspre sferele cercetării (strict) academice.

Deschiderile cronicilor sale către universul textelor memorialistice, către orizontul recuperator al istoriilor literare ori către narațiunile traumatice se împleteau cu excelenta ancorare în prezent, cu grija delimitării față de iluziile și capcanele de orice fel, de la cele literare pînă la cele specifice cercetărilor doctorale. Arma cea mai puternică a profesorului și a criticului mi s-a părut, citindu-l ori ascultîndu-l vorbind, tocmai *realismul* viziunii sale, dublat în chip firesc de valorile echilibrului, ale prudenței, și de o ineluctabilă charismă. Sînt aproape sigur că a produs fascinație în jurul său, printre generațiile trecute care l-au avut drept profesor ori în raport cu acei tineri ori cercetători cu care a intrat în contact, și știu că acest fapt nu s-a datorat doar alurii sale dandy, amintind de rolurile unui celebru actor român grizonant, cu mare succes în special în rîndurile publicului feminin (spre a nu lăsa loc de discuții hermetice, mă refer la Ion Dichiseanu). L-am simțit pe profesorul Anghelescu ca fiind un intelectual interesat nu numai de tangența specificității cu literarul în cercetările doctorale, ci și de gestionarea resurselor ori de aspectele *tehnice* ale comunicării cu studenții. Îl defineau promptitudinea cu care răspundea mail-urilor acestora și solidaritatea stimulativă pe care o degaja în raport cu ei. Răspunsurile sale erau mereu bine cumpănite. Dacă pentru noi era „deja prea tîrziu“, cum ne spunea, stimulîndu-ne, în schimb, acorda timp fiecăror întrebări, nedumeriri, ezitări. L-am resimțit, totodată, ca pe un excelent complement al profesorului coordonator al tezei; de o parte, se afla Mihai Zamfir, cu suflul său inspirator, care reușea, cu tactul și cu erudiția binecunoscute, să biruiască asupra ezitărilor mele intelectuale, iar de cealaltă, era profesorul Anghelescu, care se preocupa de aspectul tehnic, de organizarea materialului, de proporționalitatea referințelor, de mobilizarea noastră generală. *Esprit de finesse* și *esprit de géométrie*. De altfel, Școala doctorală de la Literele bucureștene nu duce defel lipsă de asemenea profesori. În cadrul sesiunilor de comunicări, dialogurile cu Ion Bogdan Lefter durau, de exemplu, pînă seara, în felul lor pasionant, polemic, incitant.

Ce am învățat sau ce am folosit din experiența întîlnirilor livrești ori doctorale cu Mircea Anghlescu? Voi da, aici, din rațiuni de spațiu, doar un exemplu, pe care îl consider suficient de relevant. În cartea mea *Vîrstele subversiunii* i-am împrumutat și adaptat cu folos, în urma unei lecturi pasionante a unuia dintre studiile sale, preocupările legate de termenul de *mistificțiune,* în accepția luminoasă, adversativă, pe care istoricul literar a avut-o în vedere: „În literatură însă, mistificările nu sînt doar «altceva decît pretind» să fie, niște contrafaceri care, odată dovedite, își pierd orice valoare. Pentru a putea înșela gustul și competența unor cititori, fie și numai pentru o clipă, aceste mistificări – termenul francez *supercherie* e mai cuprinzător și mai sugestiv, avînd și o nuanță de sfidare, de provocare – trebuie să inspire prin ele însele încredere, să sugereze calități pe care le-ar avea și originalul“. Era subliniată astfel incompatibilitatea noțională cu, de pildă, procesul *plagiatului:* „mistificările presupun creația efectivă a unor texte, o participare, fie și de un tip aparte, la procesul literar, pe care îl reflectă și-l îmbogătesc în același timp – pe cînd plagiatul este o operațiune artizanală care acoperă un furt, iar rezultatul său nu mai privește defel literatura“ (vezi *Mistificțiuni. Falsuri, farse, apocrife, pastișe, pseudonime și alte mistificații în literatură,* Editura Compania, 2008).

Dacă, de pildă, aș echivala în frazele de mai sus ale lui Mircea Anghelescu „literatura“ cu Dumnezeu, „mistificțiunile“ cu teologumenele, iar „plagiatul“ cu erezia, aș putea dobîndi o idee destul de clară asupra contribuției steinhardtiene în zona eseului teologic și asupra relației pe care acesta o dezvoltă în interiorul sau la periferia dogmei, pe traseele insolite ale existențialismului creștin, nicidecum, însă, în vecinătatea ereziei. Între altele, este doar una dintre probele irefutabile ale unei influențe salutare, pentru care sînt extrem de recunoscător.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

■■■

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Un western în plus

● ***News of the World* (SUA, 2020), de Paul Greengrass.**

Ce se mai poate stoarce pentru zilele noastre din șablonul împămîntenit al western-ului? Nu mare lucru, dacă e să ne uităm la ultimul film al lui Paul Greengrass. Pornind de la o premisă fordiană – o fetiță crescută de un trib indian trebuie condusă la casa ei de albi, undeva la mare distanță –, ce vedem e un *road movie* dintre cele mai prăfuite. Deja în 1956, cu crepuscularul *The Searchers,* John Ford ne punea în fața posibilității ca un astfel de copil – jucat, acolo, de Natalie Wood – să nu mai poată fi reintegrat în „civilizație“; iar dacă în final ne oferea un mesaj optimist, o făcea în cel mai pur stil fordian – ambiguu, ambivalent și cu condiția să avem o înțelegere foarte laxă a termenului „optimist“. Cinci ani mai tîrziu, în magnificul *Two Rode Together,* același Ford răsucea cuțitul, arătîndu-ne o cacealma de misiune de recuperare a unor prizonieri albi din tabăra indienilor, care se soldează cu preluarea unui copil sălbăticit. Dar odată reîntors între „noi“, gloata americană n-are timp să-l înțeleagă – să-i lase timp să se „ajusteze“, adică –, preferînd să-l linșeze undeva departe de acoperămîntul oricărei legi.

Deci ideea că indienii sînt niște barbari însetați de sînge, monedă curentă pentru multă vreme în western-ul clasic, își pierdea încă de pe-atunci din fundament. Nu e nimic nou în povestea lui Greengrass, care alege să ne arate triburile de la distanță, mărșăluind prin ploaie și praf, asemenea unor spirite blînde. Dar e ceva profund dezagreabil în această bunăcuviință artificială a filmului, care pare să updateze politicile rasiale fără a-și lua timpul de-a le examina sau provoca, măcar puțin mai adînc. Povara știută a omului alb e aici contrabalansată de personajul lui Tom Hanks, un veteran din Războiul Civil care-și cîștigă traiul citind presa din orășel în orășel. Pîinea lui Dumnezeu, acest individ – susținut de privirea compătimitoare, aproape bolnăvicios de tristă, în care Hanks intră tot mai bine pe măsură ce îmbătrînește – e acolo pentru a îmbrățișa toate cauzele pierzătoare, și nu pare capabil să înmagazineze vreun gînd rău în corpul lui tot mai tocit de vreme.

Nici aici nu e nimic nou, ba chiar, îmi vine să zic, e un regres – fiindcă western-ul de odinioară, mai ales prin figura din ce în ce mai îmbătrînită a acelui golan superb pe care-l purta din film în film John Wayne, a știut să se joace, în cele mai bune momente, și cu nuanța, și cu ironia. Cu nuanța, pentru că de la un timp – și mai ales în *The Searchers* – devenise tot mai complicat să-ți dai seama dacă un tip ca Wayne îl joacă pe omul bun sau nu, și probabil că în ultimă instanță rezolvarea acestei dileme nici nu mai conta. Cu ironia, pentru că realizatorii de western au înțeles potențialul tragi-comic al acestor corpuri pentru care vremea nu are milă, dar care perseverează totuși în violență, culminînd cu bătrînelul jucat de Clint Eastwood în *Unforgiven* (1991), care avea mari dificultăți pînă și să se urce în șa, darămite să mai nimerească ținta. Or, tuturor acestor zăcăminte de subtilitate li se face aici cu ochiul – îl vedem la un moment dat pe Hanks ținîndu-se cu o mînă de șold –, doar pentru a fi mai apoi abandonate în drum.

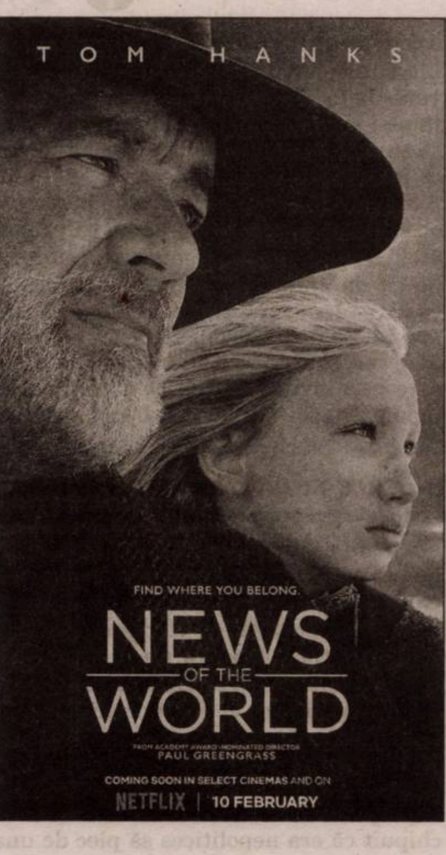
TOM HANKS
FIND WHERE YOU BELONG.
NEWS OF THE WORLD
FROM ACADEMY AWARD-NOMINATED DIRECTOR PAUL GREENGRASS
COMING SOON IN SELECT CINEMAS AND ON
NETFLIX | 10 FEBRUARY

Bun, mi se va spune, dar lucrurile astea sînt chichițe. Și-ntr-adevăr, peste toate s-ar putea trece dacă Greengrass ar manifesta ceva prospețime la nivel formal sau tematic. Însă nu e cazul. Ce deranjează cel mai tare e senzația că această excursie se vrea primejdioasă doar pentru că așa scrie la carte, și nu dintr-o necesitate internă. Vedem cum Hanks se duelează cu un trio de bandiți într-un peisaj stîncos, vedem cum îi ține piept unui exploatator veros, vedem cum căruța în care o transportă pe fată se face praf într-o prăpastie. Dar pare că toate aceste lucruri sînt doar găselnițe de criză, scornite de mintea obosită a unor scenariști – același Greengrass, împreună cu Luke Davies – care habar n-au cum să mai accelereze puțin niște ape stătute. Și că veni vorba de personajul fetei, jucat de tînăra Helena Zengel (care s-a putut vedea în România în recentul *System Crasher),* e poate cel mai revigorant truc al filmului: Zengel are într-adevăr o lucire sălbatică în ochi, iar mutismul fetiței, care nu cunoaște boabă de engleză, pare a fi singura provocare reală a acestui traseu, în măsura în care îi protejează trauma și ne-o face inaccesibilă. Păcat că traiectoria acestei relații între cele două personaje nu-și lasă libertatea de a se avînta pe teren necunoscut, ceea ce face ca lucrurile să fie cît se poate de previzibile – după primele zece minute de film știm deja cum se va termina totul și am da orice pentru ca așteptările noastre să fie contrazise. Însă *News of the World* face parte dintr-o serie de filme tot mai cuminți, care urăsc să iasă din zona de confort, oferindu-ne iar și iar aceleași povești transpuse dintr-un decor sau un gen în altul, fără alt țel decît evazionismul cel mai inofensiv.

News of the World este disponibil pe Netflix.

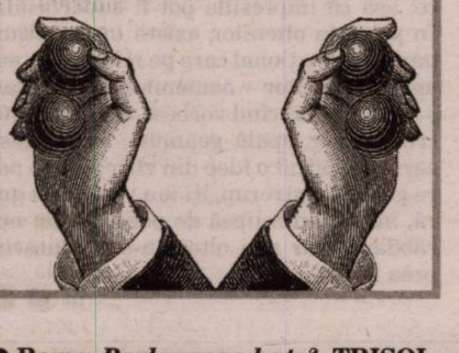

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Eșichierul folkist

● **Rome, *Parlez-vous hate?*, TRISOL, 2021.**
● **Cinder Well, *No Summer*, Free Dirt Records, 2021.**

Recomand muzica folk ca pe șerbetul necesar pentru a reseta gustul între două feluri de mîncare. Cursurile de educație senzorială spun însă că și tacîmurile mai schimbă gustul mîncării, așa că recomand aici două albume folk care sună radical diferit, în primul rînd din pricina felului în care sînt acordate și construite chitările, ori a faptului că unul are voce masculină, iar celălalt feminină, dar să nu fim heteronormativi tocmai în muzică, spațiul cu cea mai fluidă libertate de exprimare din istorie.

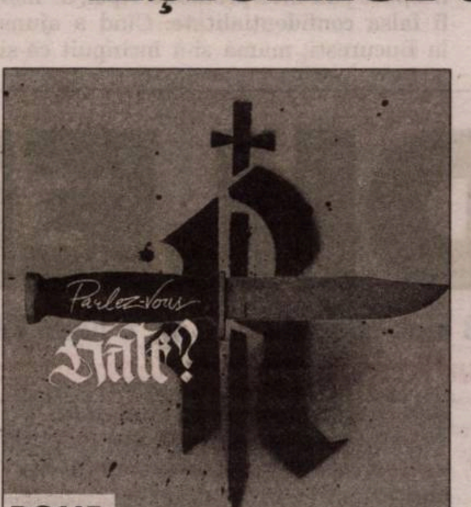

CINDER WELL
NO SUMMER

Rome e proiectul lui Jérôme Reuter din Luxemburg – cetățenia îl îndreptățește să aibă în muzica sa unele poziții politice despre istorie, Spațiul Schengen, Uniunea Europeană, relația bătrînului continent cu SUA. Trăind în Italia, a conceput un album despre sacrificiul soldaților italieni în al Doilea Război Mondial, ceea ce i-a atras eticheta de fascist; în timpul înregistrărilor la *The Dublin Session* a cochetat cu terorismul irlandez; pe albumul *Flowers from Exile* a fost comunist, iar piesa de anul trecut „On Albion's Plain“ a fost interpretată drept o glorificare a Brexit-ului, poate a „Europei cu mai multe viteze“. Categorisirile astea, bazate pe recunoașterea unor cuvinte-cheie în absența capacității de a detecta ironie și asocieri semantice, au fost pînă recent apanajul algoritmilor de inteligență artificială, dar mai nou s-au impregnat în judecata umană colectivă, sentențioasă ca mod de mimare a democrației, un soi de frenologie a secolului XXI.

În consecință, noul album a fost intitulat sugestiv *Parlez-vous hate?* ca să mai zgîndăre și ce rămăsese nezgîndărit. Al doilea hit al albumului, „Born in the E.U.“, e o parodie ideologică la Bruce Springsteen și totodată completează un ciclu de piese dedicate condiției europene – vezi, pe materialele precedente, „A Farewell to Europe“, „Evropa Irredenta“, „Secret Sons of Europe“, „Uropia o Morte“, „Who Only Europe Knows“. (Je)Rome a colindat și consultat tot continentul, cîntă în trei limbi, iar pînă să intre în malaxorul clasificărilor *social media* a avut o bogată carieră de folkist *agent-provocateur* paneuropean. Interviurile sale trădează o afiliere stîngist-pacifistă, însă cine mai are timp de detalii... Produsele ideologice nu își pun singure etichetele, există auditori însărcinați să le aranjeze pe rafturi.

Tot de pe partea stîngă a „eșichierului politic“ vine și Cinder Well, proiect al californienei Amelia Baker descoperind muzica irlandeză de cînd amicii de la Lankum au convins-o să se mute la Dublin, pînă trecea mandatul lui Trump. Acolo a compus acest album pe ulițele dintre un pub și o biserică, cu un trifoi după ureche și o doză de Guinness în buzunar. Lidera proiectului mărturisește că muzica sa e încărcată ideologic, începuturile carierei sale ținînd de scena punk anarhistă din California – care nu are totuși nimic de a face cu sound-ul proiectului de față, rezultat al interesului academic al artistei pentru folclorul european (scandinav și celtic, pe acest album). E muzică de maximă sensibilitate, cu un sound imaculat prin care auzi rămurele frîngîndu-se sub greutatea unui pițigoi și susur de ploaie prin streșini. O piesă a fost compusă într-o cabană din Alaska, alta înregistrată în biserică, altele în condiții de carantină, așadar izolarea și solitudinea sînt teme-cheie iar sound-ul este minimal, aproape lipsit de acompaniament. Vibrația cîntecului religios se întrepătrunde cu educația senzorială a naturii rurale – s-au strecurat și o baladă baptistă, și o prelucrare după „The Cuckoo“, piesa consacrată de mama folk-ului Apalașilor, Jean Ritchie.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum (mai) purtăm o conversație? (1)

Mama mea îmi povestea că atunci cînd s-a mutat de la Cluj la București, la începutul anilor ’70, imediat după terminarea facultății și primirea repartiției, a fost nedumerită de felul în care purtau o discuție bucureștenii. Adică de modul repezit în care comunicau, de parcă ar fi fost mereu pe picior de plecare, de faptul că vorbeau exclusiv despre ei înșiși, fără să-i intereseze prea mult ce aveau ceilalți de spus, de întrebările de complezență la care nici măcar nu așteptau un răspuns. Însă ce i s-a părut cel mai neplăcut era modul abrupt, total neanunțat, în care încheiau conversația – „Hai, pa!“ –, apoi îți întorceau pur și simplu spatele. Păi, așa ceva ar fi fost de neconceput în Ardeal.

Această jelanie conversațională are ceva duios, de alint.

La Cluj, o conversație dura cu orele, nu se grăbea nimeni nicăieri, dacă de pildă te întîlneai întîmplător cu cineva pe stradă, la o trecere de pietoni, se schimba de o sută de ori semaforul (și doar se știe că acolo semaforul se schimbă o dată la un secol, îmbătrînești pînă apuci să treci strada) pînă cînd unul dintre partenerii de discuție dădea vreun semn că ar vrea să se urnească din loc. Iar întrebările nu erau deloc de complezență, interlocutorul te întreba pe rînd de toate rudele, ce mai face nepoata de la București?, cum o mai duce nenea Grigore? etc., chiar dacă v-ați întîlnit exact în același loc în urmă cu două zile, apoi, după ce termina cu rudele, începea cu vecinii și tot așa, te prindea noaptea la trecerea de pietoni. Celălalt continua să întrebe, din politețe, dar și ca să aibă ce bîrfi mai tîrziu cu o altă cunoștință cu care s-ar fi întîlnit tot întîmplător, totuși asculta cu atenție, se implica afectiv în conversație și în poveștile unor necunoscuți, căina atunci cînd era de căinat, se bucura pentru succesul fiicei de la facultate sau pentru că se simte ceva mai bine tata-mare. O banală conversație la Cluj avea un rol pur și simplu terapeutic și niciodată nu se termina abrupt, neconcluziv, ba dimpotrivă, avea mai multe false finaluri, cînd ziceai că e gata, poți să-ți vezi în sfîrșit de drumul tău, tot se mai găsea cîte ceva de spus. De fapt, eu am învățat să port o conversație civilizată, după toate regulile bunei cuviințe, în vacanțele mele de vară de la Cluj, chiar dacă eram nevoită să-i salut pe toți oamenii în vîrstă cu „Sărut mîna“, inclusiv pe bărbați, ceea ce în București mi s-a fi părut total aiurea, chiar dacă mai tîrziu, cînd mai crescusem deja, mi-am dat seama că pronumele de politețe e obligatoriu, indiferent de cît de apropiat te simți de persoana cu care te conversezi. Îmi amintesc de un episod, de prin clasa a III-a, cu un băiat care mă cam plăcea (dar și eu pe el) și care m-a invitat la film, la Cinema „Republica“, apoi a insistat să mă conducă acasă, în cartierul Gheorgheni. Pe drum ne-am tot conversat și, pentru că atunci cînd am ajuns în fața blocului bunicilor mei era cît se poate de clar pentru amîndoi că discuția noastră nu se încheiase, m-am oferit eu să-l conduc acasă, pînă în Piața Cipariu, iar el a fost de acord. Cînd am ajuns la el acasă, parcă-parcă nu prea aveam ce să ne mai spunem, epuizaserăm toate subiectele intersanate pentru niște puști de 10 ani, însă băiatul și-a închipuit că era nepoliticos să plec de una singură spre casă, așa că m-a condus din nou, și uite așa am urcat și am coborît împreună „dealul“ Gheorgheniului de vreo cinci-șase ori. Deși eram copil, îmi dădeam seama că numai la Cluj se putea întîmpla așa ceva, la București cînd mă conducea vreun coleg pînă la scară și nu se mai dădea plecat, rămînea înțepenit acolo, conversația noastră se rezuma la: „Ieși mai tîrziu afară?“, „Îhî“, „Pot să vin și eu și să te sun la interfon?“, „Nu știu, faci cum vrei... Hai, pa!“. Da, la București orice conversație era altfel, însă ajunsesem să fiu perfect adaptată în ambele orașe. Acasă, încercam să nu par chiar obraznică în conversațiile cu adulții, însă dacă nu le răspundeam cu aplomb eram considerată un copil bleg, fără tupeu și fără șanse de a reuși în viață, așa că uneori mai scoteam și limba sau mai băgam cîte un „mă“ sau „bă“ de control, le întorceam spatele colegilor cu „Hai, pa!“ sau intram în jocurile pline de falsă afecțiune cu prietenele mele: „Ce mai faci, fatăăă? Ce bine îți stă cu rochia asta, fatăăă!“. La Cluj, preluam accentul cîntat încă din gară, parcă eram născută acolo, știam exact momentul cînd e cazul să mai bag cîte un „ioi“ apreciativ sau, din contra, depreciativ, eram politețea întruchipată. Cam așa fac și acum, deși nici clujenii nu mai sînt ce-au fost, au început și ei să se grăbească, dacă nu i-aș cunoaște atît de bine aș zice că s-au „bucureștenizat“, au început să-și mai înghită din cuvinte și să te întrerupă atunci cînd nu e cazul. Însă în orașele mici din Ardeal este fix la fel ca în copilăria mea, conversațiile durează la nesfîrșit și încep spontan în cele mai nepotrivite locuri, dacă mergi într-o vizită, la masă, unde nu prea ai ce căuta neinvitat, gazda insistă de vreo zece ori „Hai, no, să-ți mai pun niște sarmale!“, pe un ton cîntat-plîngăcios de parcă ar suferi cumplit că pleci de la ea nemîncat, iar tu răspunzi politicos tot de zece ori „Săru’ mîna, nu-mi mai trebe!“, e un întreg ritual aici. Iar cînd, în sfîrșit, te ridici de la masă, obligatoriu zici „Săru’ mîna pentru masă!“.

Mama mai remarcase încă ceva atunci cînd aterizase în anii ’70 în orașul cel mare și străin din sud: orice conversație se baza pe un conflict, iar dacă nu exista unul trebuia inventat, de fapt interlocutorii pîndeau orice sîmbure de conflict ca să-l transfome în esența discuției pentru că cineva trebuia să aibă întotdeauna dreptate. O conversație însemna, de fapt, să-l domini pe celălalt, să stabilești ierarhii, ca într-o relație de cuplu care nu funcționează fără ca cei doi să se certe tot timpul. Tîrziu și-a dat seama că nu e nici o problemă în a ridica tonul într-o discuție pentru a-ți impune punctul de vedere, ba chiar e indicat, pentru că altfel nu te ascultă nimeni. În Ardeal, un posibil conflict într-o conversație se rezolvă imediat cu „Dă-i pace!“, e ignorat cu bună știință, asta nu înseamnă că nu mai există, într-o formă latentă, căci mereu rămîn lucruri nespuse sau interpretabile. Apoi, ar mai fi falsa confidențialitate. Cînd a ajuns la București, mama și-a închipuit că-și va face repede prieteni pentru că toate persoanele cu care se conversa îi făceau din prima destăinuiri personale. Viața aici era „transparentă“, un cuvînt la modă acum. La Cluj, ea fusese educată să păstreze un secret, să nu împărtășească lucruri care nu se spun. Și-a imaginat că toate aceste confidențe bucureștene erau, de fapt, dovezi de prietenie și de încredere. Nimic mai fals, după ce distribuia „informația“ – cîți amanți, cîte avorturi, cine cu cine etc. –, noua sa „prietenă“ abia dacă o mai saluta pe stradă.

Crescînd între două lumi conversaționale total diferite, am avut probleme reale de a face față cu brio unei conversații abia cînd am ajuns în Moldova, aici deja nu mai aveam repere și nu știam ce se așteaptă de la mine, așa că de cele mai multe ori preferam să tac și să ascult, ca să nu fac vreo gafă. Totuși, am observat că după formulele de introducere clasice – „Să trăiești!“, „Ce mai faci?“, „Merge treaba, merge?“, cei doi interlocutori începeau să se plîngă pe rînd de cît de prost merge, de fapt, treaba și nu doar treaba aia, dar și alte treburi, iar concluzia conversației era că, de fapt, nu merge nimic. Sincer, n-am văzut nicăieri oameni care să se plîngă într-un mod atît de special precum moldovenii, începînd de la a-și plînge de milă într-un mod îndelung exersat și care se lasă cu niște căinări și îmbărbătări ale interlocutorilor nu știu cît de sincere, însă absolut fabuloase, și sfîrșind prin a se plînge, în general, de mersul lucrurilor, de vreme și de vremuri, într-un mod aproape filosofic. Toată această jelanie conversațională are ceva duios, de alint. Însă vizitele mele în Moldova au fost puține și sporadice, așa că impresiile pot fi superficiale. În privința oltenilor, există un neastîmpăr conversațional care pe mine, una, mă agită îngrozitor – oamenii ăștia nu stau o clipă locului cînd vorbesc, fac și alte lucruri, merg, spală geamuri, împăturesc sarmale, prind o idee din zbor și li se pare genială, întrerup, îți iau vorba din gură, însă nu din lipsă de politețe, din nerăbdare. Dar nici olteni n-am cunoscut prea mulți.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Am ales să fiu un om fericit“

– interviu cu Oana PELLEA –

***Oana Pellea** nu are nevoie de nici o prezentare. Este o doamnă desăvîrșită a teatrului românesc. Pe scenă și, de curînd, și online. Iar această nouă abordare pe care a descoperit-o recent, teatrul online, este și motivul pentru care am rugat-o să ne ofere acest interviu. Un interviu plin de candoarea și seninătatea care o caracterizează, căci, indiferent de personajele pe care le interpretează, Oana Pellea rămîne un om autentic, un om senin, un om care știe să se bucure mereu de viață.*

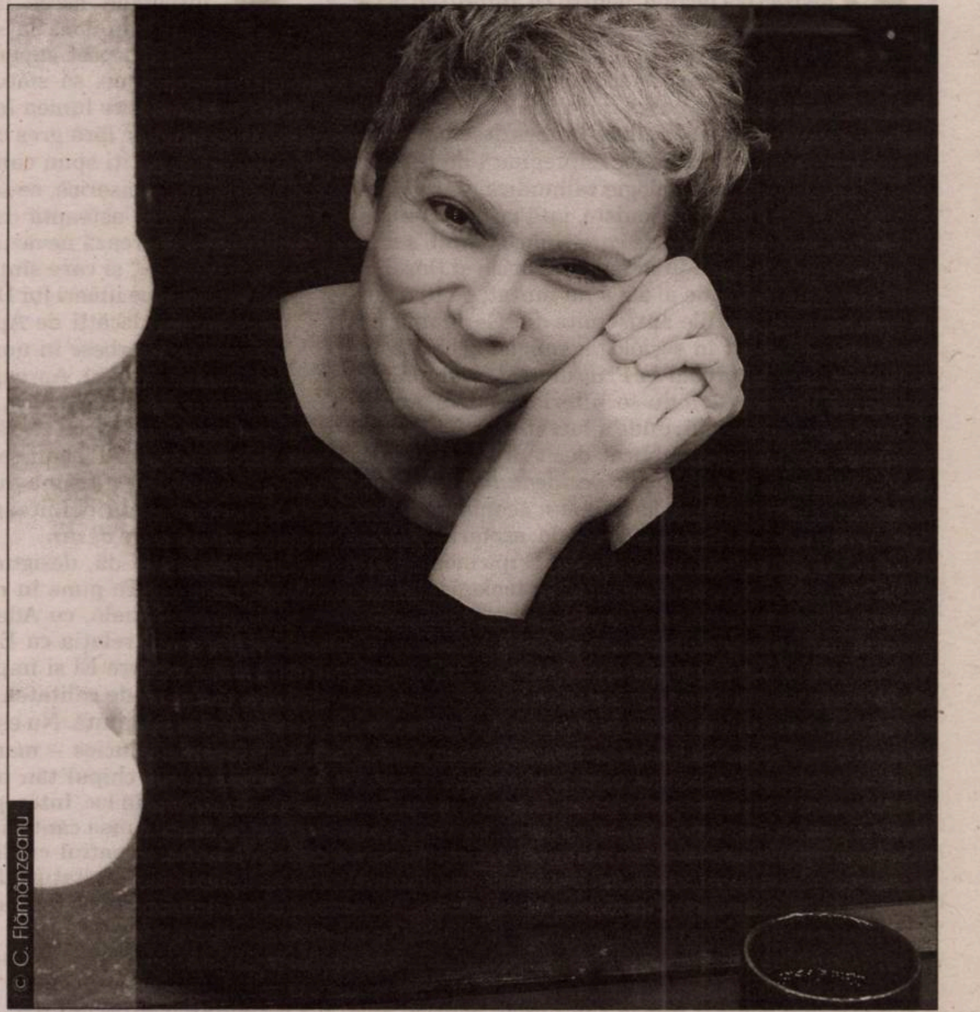
© C. Flămânzeanu

Nu pot începe acest interviu fără să vă fac o mărturisire. De fiecare dată cînd citesc sau văd un interviu cu dumneavoastră, sau pur și simplu vă aud numele, primul cuvînt care îmi vine în minte este „seninătate“. Sînteți un om senin?

Dar ce frumos! Mă bucură mult că îmi spuneți asta... Este un mare compliment, mai ales că vine în aceste zile, cînd seninătatea chiar este ceva extrem de rar. Răspunsul scurt, la întrebarea dumneavoastă, este da, sînt un om senin. Însă această seninătate vine ca o lecție, la toate experiențele mele de viață. O viață care m-a învățat că fericirea este, în fapt, o alegere personală, că putem schimba orice vrem să schimbăm, că e în puterea noastră să o facem, să trăim cum alegem noi să trăim. Eu am ales să fiu un om fericit, iar primul pas spre această fericire este seninătatea. Cînd te împaci cu tine însuți, te împaci de fapt cu viața, cu lumea din jurul tău. Iar eu consider că fiecare zi a vieții noastre trebuie trăită din plin, ca o zi de vacanță.

Dar cînd această vacanță este impusă? Mă refer, bineînțeles, la pauza impusă de restricțiile sanitare artiștilor. Teatrele închise, sălile de spectacol închise...

Te readaptezi, Te reinventezi. Ușor nu este, pentru că, în acest răstimp de distanțare fizică, nouă ne-a fost luat dialogul, am fost privați de prezența fizică a principalului nostru interlocutor, publicul. Un actor, un artist care evoluează pe scenă, are nevoie de interacțiunea directă cu publicul, de energia pe care această interacțiune o degajă. Și nu pot spune că, în toată această perioadă, am fost ferită de momente de întristare și suferință cauzate de această lipsă. Doar că am considerat că trebuie să merg mai departe și că pot să mă reinventez. Și totul depindea de mine să o fac. Am descoperit comunicarea „altfel“, am învățat, alături de echipa mea GOONG, tehnici de spectacol online – montaj, sau sunet, sau lumină, să combinăm un desen cu mișcarea scenică. Și m-am trezit că sînt, din nou, într-o vacanță, de data asta într-un nou continent virtual, cu altă cultură, cu alte obiceiuri. Pe care le-am deprins treptat, le-am asimilat.

Cu alte cuvinte, această distanțare impusă de pandemie nu v-a ținut departe de teatru.

Din contra, pot spune chiar că am muncit foarte mult în pandemie. Pe de o parte, am avut și marele privilegiu ca, fiind actriță la Teatrul Național din București, să am acea perioadă de grație din vară, cînd am putut juca pe acoperișul teatrului, la Amfiteatru. În timpul verii, chiar am avut și o premieră, *Jurnal de România. 1989,* în regia lui Carmen Lidia Vidu. Pe de alta, am colaborat, după cum v-am spus, online, cu platforma Raiffeisen Art Proiect, pentru Stagiunea virtuală.

Nu v-ați închistat niciodată în convențional, din contra, ați căutat mereu experimentul. Cum a fost experiența creării de teatru online?

În primul rînd trebuie să spun că datorez acestei bănci, pe care o consider una dintre puținele și rarele bănci care au o aplecare reală asupra culturii române, faptul că susține în principal texte din dramaturgia și literatura românească, ceea ce mi se pare fabulos. De altfel, colaborarea mea cu Banca Raiffeisen este îndelungată, se întinde pe niște ani, vorbesc despre spectacolul *N(Aum),* o producție a Asociației GOONG, sprijinită de Raiffeisen, *Idolul și Ion Anapoda, Frumos e în septembrie la Veneția* – spectacol care se joacă de cîțiva ani, cu casa închisă. Cel mai recent proiect, *Cuvintele dintre mine și tine,* disponibil pe platforma Raiffeisen Art Proiect, mi-a dat ocazia nu doar să intru aplicat în universul unor „domni“, care pentru mine înseamnă mult, dar și să fac o plecăciune în fața lor. Este vorba despre patru episoade de teatru-eseu, dedicate lui Marin Sorescu, Mihai Eminescu, Caragiale și Nichita Stănescu, eseuri pentru care m-am documentat mult și despre ei, ca oameni, trecînd de granița operei lor. Iar călătoria asta, la nivel personal, m-a îmbogățit enorm.

De ce ați ales să faceți această călătorie cu acești scriitori?Mai fac ei azi rating?

I-am ales pentru că fac parte din unele dintre cele mai importante întîlniri din viața mea. Cu Marin Sorescu și Nichita chiar m-am întîlnit fizic, cu Eminescu, prin iubire, iar Caragiale este autorul meu preferat din dramaturgia românească.

Cît despre „rating“, pe de o parte chiar aici a fost și pariul. Ce a fost remarcabil și cred că ne-am atins scopul e că foarte multă lume mi-a spus, după ce au urmărit primele episoade, cel cu Sorescu și Eminescu, că au simțit acești autori la alt nivel, aproape tangibil. Și asta a fost miza: să le redau umanitatea. Ceea ce am și spus în episodul dedicat lui Eminescu... noi l-am omorît, făcîndu-l mit, transformîndu-l în statuie, punînd această distanță între noi și el, uitînd, cum spunea Nichita, că el a fost un om. Iar eu m-am străduit, în toate cele patru eseuri, să aduc, să readuc omul viu din spatele legendei – și cred că așa putem să ne reîndrăgostim de toți cei patru. „Rating-ul“ ți-l faci dacă reușești să redai valorilor strălucirea lor autentică. În plus, am simțit că fiecare dintre ei și-a „cerut“ episodul, și-a înfăptuit eseul. Pentru că, intrînd în universul fiecăruia, amprenta e pusă în primul rînd de ei, și sper ca fiecare episod să poarte personalitatea fiecăruia. Poate și pentru asta, episodul cu Caragiale este o combinație între teatru și bandă desenată. Iar aici trebuie să spun că echipa cu care lucrez este absolut remarcabilă și îi datorez enorm. O echipă sudată și îndrăgostită de acest proiect, începînd de la proiectul *Caragiale e de vină,* punctul zero al existenței noastre în online.

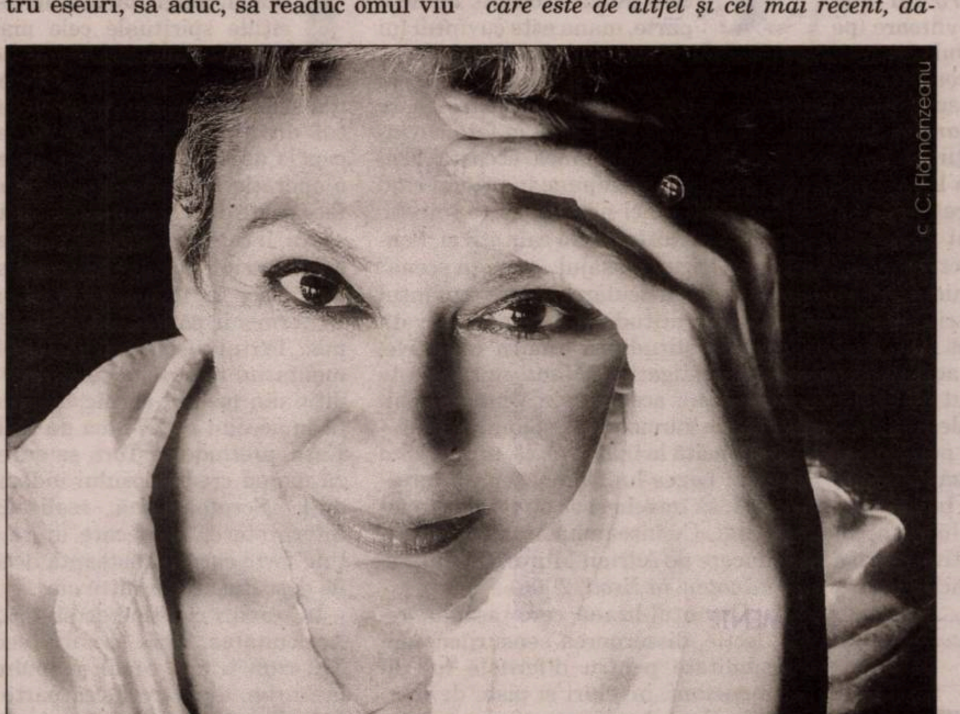
© C. Flămânzeanu

Vorbind despre episodul cu Caragiale, care este de altfel și cel mai recent, dacă Sorescu, Nichita Stănescu și Eminescu au un filon poetic, ați găsit, totuși, poezie și în dramaturgia lui Caragiale?

Cu siguranță există această poezie și în piesele lui Caragiale. Căci este un dramaturg care studiază caracterele pînă la esența lor de umanitate, iar lupa aceea pe care o pune asupra personajelor nu este doar acidă, „Simt enorm și văd monstruos“, dar are și un filon de umanitate, aproape înduioșătoare, arătînd slăbiciunile general umane, dar fără să le judece. Nu se poate ajunge la o asemenea genialitate a exprimării universului uman decît iubindu-ți personajele. Iar iubirea este, pînă la urmă, poezie.

Nu asta este și esența unui bun actor? Să-și iubească personajele cărora le dă viață?

Evident. Întotdeauna trebuie să găsești ceva de iubit la personajul din fața ta, altfel nu-l poți asimila, nu te poți îmbrăca în haina existenței lui.

Jucați pe scenă, jucați online, nu v-ați lăsat înfrîntă de această pandemie...

Să mă las înfrîntă? Nu v-am spus? Eu sînt într-o vacanță în viața mea! Fiecare lucru nou mă provoacă, mă învață, mă duce mai departe. Dacă ai acest exercițiu de a-ți creiona, de a-ți face pas cu pas realitatea, ajungi să ți-o creezi întocmai cum ai vrea tu să fie. Și, cred că realitatea pe care o trăiești este rezultatul atenției pe care ți-o îndrepți asupra unor lucruri. Depinde înspre ce anume îți îndrepți atenția, pentru că asta va deveni realitatea ta. Cum aș putea, așadar, să-mi îndrept atenția către catastrofă? Am preferat să privesc mereu partea plină a paharului și să am grijă ca paharul să fie mereu plin, iar dacă nu e plin... am avut grijă să mi-l umplu cu frumos, cu gînduri bune, cu generozitate, bucurie, mult soare și multă iubire.

a consemnat Stela GIURGEANU

■ ■ ■

Teodor BACONSCHI

Să luăm aminte

L-am descoperit pe Jacob Taubes (1923-1987) abia de curînd, fără să mă simt vinovat de respectiva lacună, pentru că autorul cu acest nume a rămas nemeritat de puțin cunoscut în cultura occidentală a veacului 20. Am trăit însă bucuria de a întîlni un spirit înalt, jucăuș, sobru și provocator, capabil să privească mișcarea ideilor de foarte sus, cu o atitudine de sfinx. Taubes descindea dintr-o veche familie rabinică impregnată de tradiția hasidică: mistică și filologie talmudică, dar și liberalism vienez cu note sioniste, iată pe scurt fundalul cultural-genealogic de care tînărul Jacob s-a folosit de-a lungul studiilor sale la Zürich și Basel, în Elveția neutră, unde ai săi s-au mutat, pentru a se apăra de persecuțiile antisemite din Germania nazistă. Specializat în sociologia religiei și studii iudaice, Taubes a predat la Princeton și Columbia University (NY), cazîndu-se ulterior la Universitatea Liberă din Berlin, unde a lucrat pînă la sfîrșitul vieții. Antum nu a publicat decît dizertația de la Zürich despre *Escatologia occidentală* (susținută în 1947, la numai 24 de ani) și o seamă de studii răzlețe. S-a bazat pe tradiția orală, ezoterică. Și era probabil comod, în sens academic. După moartea sa, au mai fost publicate cartea despre teologia politică paulină, un opuscul despre teologia post-copernicană și „scandaloasa“ corespondență cu Carl Schmitt, sprijinitorul nepocăit al celui de-al III-lea Reich, dar nu mai puțin strălucitul jurist & constituționalist care a marcat hermeneutica filosofică a veacului trecut prin teoriile sale despre stat, suveranitate, starea de excepție și teologia politică. Nu știu cine anume din echipa Editurii Tact l-a prizat în original pe Taubes, însă țin să-i mulțumesc pentru introducerea acestuia în circuitul românesc. Acum, semințele ideatice ale acestui nonconformist tobă de carte și totodată sătul de sterilități strict erudite vor putea fertiliza științele politice de la noi, demonstrîndu-le celor prea grăbiți să distrugă „trecutul“ seducția speculativă (și chiar justețea) tezei schmittiene potrivit căreia conceptele politicii moderne sînt concepte teologice secularizate.

Cele trei volume traduse sînt: *Escatologia occidentală, Teologia după revoluția copernicană* și *Teologia politică a lui Pavel.* Toate arată că gîndirea lui Taubes s-a născut matură și nu a suferit fluctuații dramatice, pentru că ea l-a condus din start în zona ideilor majore, cu impact în durata lungă. El îi face bunăoară dreptate lui Gioacchino da Fiore, abatele calabrez, franciscan minorit (și mai apoi repudiat ca eretic) care a istoricizat dogma trinitară, anticipînd simultan Reforma, Revoluțiile moderne de filon puritan și spiritualismul idealismului german. Gioacchino da Fiore nu s-a mulțumit cu învățătura tradițional eclezială care face din persoana lui Iisus Hristos unicul punct de intersecție dintre transcendența divină și universul uman. El a proiectat Treimea în timp, după modelul împărățiilor succesive din cartea profetului Daniel: o epocă a Tatălui (sau a supunerii din frică) – de la Adam la Hristos; o epocă a Fiului (sau a supunerii din iubire) – de la Noul Testament la 1200 și o viitoare (pe atunci embrionară) epocă a Sfîntului Duh, care va dura pînă la sfîrșitul timpului. Taubes consideră că primul apocaliptic antimundan a fost însuși Sfîntul Pavel, mai ales cel în *Epistola către Romani,* comentată și de Karl Barth, printre mulți alții, așa cum susține că acest filon s-a prelungit pînă la Marx și Kierkegaard. A fost (preventiv și apoi reactiv) modul în care omul occidental a amortizat șocul trecerii de la cosmologia ptolemaică (perfect redată la Toma de Aquino și Dante) la cea copernicană, cînd distrugerea modelului cristalin-concentric al lumii a proiectat conștiința occidentală direct în „teroarea spațiilor infinite“. Pentru a gestiona această „teroare metafizică“, Occidentul a renunțat la doctrina augustiniană a celor două cetăți și a deschis epoca utopică a împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, în cadrele unei progresive „mundanizări“, adică ale fenomenului numit „secularizare“. În termeni gioacchiniți, sîntem încă în epoca Sfîntului Duh, care suflă unde voiește... E și acesta un motiv pentru a urma recomandarea de lectură făcută aici.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

„Ce este aceasta?“

Există inși pentru care religia înseamnă acces la regatul certitudinilor. Se simt promovați într-un post superior, abilitați să proclame, să sfătuiască, să decidă, să judece lumea întreagă și vecinii. Cunosc fără greș care e credința corectă: îți spun cum se cuvine să stai în biserică, ce scăderi au semenii, ce te așteaptă dacă nu ții post, cum lucrează nevăzutele, care sînt „cei buni“ și care sînt „cei răi“. I-au luat de pe umeri lui Dumnezeu problema Judecății de Apoi. Și nu numai atît. Vorbesc în numele Lui, cu autoritatea Lui. Aproape că i se substituie. N-au întrebări, nu trebuie să caute, să reflecteze, să gîndească. Știu. Andrei Pleșu le-a făcut un ascuțit portret într-una dintre scrisorile către Gabriel Liiceanu ale volumului *Despre destin*.

Credința îți dă, desigur, un reazem absolut. Te pune în relație intimă, existențială, cu Adevărul ultim, viu. Dar relația cu El e de tip cale, drum către El și împreună cu El. Ești atras de calitatea, de bogăția Lui nemărginită. Nu ești – în calitate de credincios – mandatat să dai divinului chipul tău particular, limitat, oprit în loc. Interogația, cercetarea, tensiunea căutării nu-și au oare locul în spațiul credinței? Nu țin ele tocmai de statura Interlocutorului? De natura relației care te leagă de El?

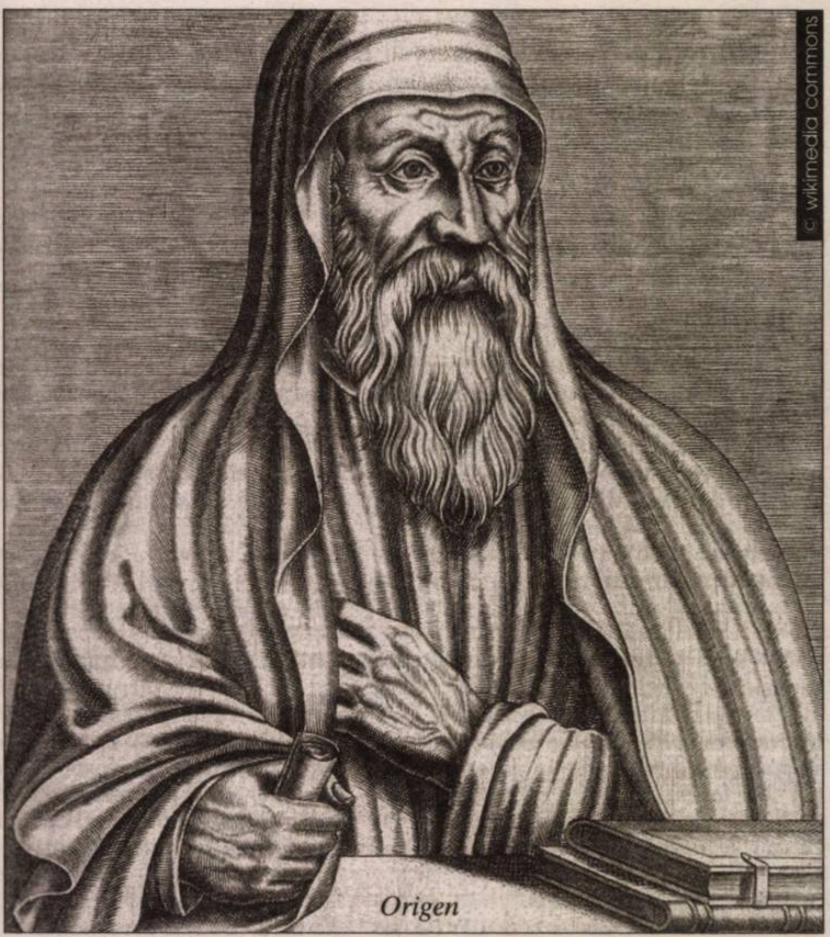

Origen

Există gînditori creștini care au pus accentul pe această atitudine a credinței: pe interogație, pe bucuria înțelegerii fine, dispusă să insiste, să cerceteze, să propună diferite înțelesuri, să meargă tot mai departe. Alexandrinul Origen (185-253), hermeneutul îndrăgostit de cuvîntul lui Dumnezeu, interpretează, de pildă, în *Omilii la Exod,* episodul manei. E hrana cerească pe care poporul eliberat din robia egipteană o primește în pustie.

Exod 16, 14-15: „Iată, se afla pe fața pustiei ceva mărunt, ca niște grăunțe, și albicios, ca grindina pe pămînt. Și văzînd fiii lui Israel, au zis unii către alții: «Ce e asta?». Că nu știau ce e. Iar Moise le-a zis: «Aceasta e pîinea pe care v-o dă Dumnezeu să o mîncați»“.

Comentînd pasajul, Origen face o dublă asociere. Pe de o parte, mana este cuvîntul lui Dumnezeu, prezent în textul sacru. Pe de altă parte, mana indică – prin nume și contextul unde apare – care e atitudinea potrivită în fața cuvîntului divin. A mînca această hrană-cuvînt presupune în primul rînd să-i identifici natura, să te întrebi, să reflectezi asupra calității ei. Pentru Origen, pasajul „pune în scenă“ tocmai articularea între cuvîntul divin și atitudinea umană adecvată lui. E atitudinea uimirii receptive, a investigației. „Mana se tîlcuiește «Ce este aceasta?»... Chiar semnificația numelui“ – spune Origen – „te incită la învățare, ca, atunci cînd auzi Legea lui Dumnezeu, să cercetezi, să întrebi și să spui celor ce învață: «Ce înseamnă aceasta?»“ (traducere de Adrian Muraru, *Omilii și adnotări la Exod,* 2006).

Cuvîntul-hrană cere, așadar, reflecție, discernerea sensurilor, sensibilitate pentru diferitele lui dimensiuni, niveluri și piste de înțeles. „Dacă dorești să primești cuvîntul lui Dumnezeu“, adaugă Origen, „să știi că el este fin și foarte subtil, ca sămînța de coriandru. Căci are în el și ceva de legume, hrănitor pentru cei neputincioși... are și ceva riguros, rece: de aceea este ca neaua. Are însă foarte multă strălucire și dulceață.“ Cuvîntul divin e departe de a fi unidimensional, univoc, formulă seacă, sentință banal aplicabilă. E, dimpotrivă, plin de mulțimea sensurilor, greu de ele. E de o „subtilitate“ care interzice suficiența cititorului. El are consistența alimentului și limpezimea luminii intelectuale, noetice. E rece și înflăcărat. Cuprinde rigoare (rigoarea judecății, a criteriilor, a dreptății) și totodată suavitatea sensurilor ultime. Dar ca să-i sesisezi natura e potrivit să-i dai ocol hermeneutic, să-l întrebi îndelung, să-l degusți stăruitor. Nu să-i aplici grăbit certitudinile în care ești instalat.

Iată, în religii, unul dintre exercițiile spirituale cele mai de seamă: a scruta, a comenta cuvîntul divin, a intra în intimitatea sensurilor lui. El însuși, cuvîntul divin, îl îndeamnă pe credincios la acest dialog. Departe de a fi o operație facultativă, comentariul face parte din condiția vie a textului sacru, îi este coextensiv; cercetarea, comentariul actualizează, pentru credincios și în credincios, textul. În termenii părintelui André Scrima: „Textul suscită comentariul; comentariul re-suscită textul“. O tradiție din mediul ebraic, consemnată în secolul al XVI-lea de R. Iosef Karo, pretinde că Tora se adresează mereu credinciosului îndemnîndu-l: „Scrutează-mă, realizează-ți interpretarea“, „Fiecare literă conține forțe care nu așteaptă decît să fie descătușate de către om“.

În cercuri creștine de studiu, din Antichitatea tîrzie ori din secolul XX, cum a fost cazul grupului de la Antim, din care făcea parte André Scrima, studiul nu însemna doar asimilarea unui corp de doctrină. Însemna și cercetare personală: puncte de vedere noi, înțelesuri de pus la încercare în cadrul doctrinei respective, trepte de interpretare pentru ea. Nu o învățătură căreia să i te supui își doreau participanții, ci o învățătură cu care să colaborezi, pe care să o dezvolți, împreună cu care să te dezvolți. Părinți și autori creștini ca Origen, Evagrie, Grigore de Nazianz disting, în prelungirea dreptei doctrine afirmate de Biserică, un cîmp de chestiuni care cer dezbaterea, interpretarea, investigația personală. În prefața la lucrarea *Despre principii,* Origen declară apăsat că adevărul se află în perimetrul Scripturii și al tradiției Bisericii. Dar la fel de apăsat spune că el este de *căutat* acolo, e de discernut pe toată scara sensurilor lui. Scripturile, spune el, au fost puse în așa fel în pagină încît să stîrnească pofta de cercetare, să atragă în straturile lor de înțeles pe cei îndrăgostiți de înțelepciunea christică. Ele însele cer tratament hermeneutic. De aceea Origen nu face în școala sa expunere dogmatică, ci antrenament de hermeneutică spirituală: ceva de tipul *exercitium,* nu *definitio,* spune părintele profesor Teodor Bodogae, traducătorul în românește al lucrării (în Origen, *Scrieri alese,* vol. III, 1984). Face „teologie în căutare“, „o teologie de exercițiu“, ba mai mult, o „teologie care fierbe în toate direcțiile“, potrivit lui Henri Crouzel, important specialist în gîndirea lui Origen.

A medita împreună cu textul, a-l „mesteca“, a intra în intimitatea lui: asta urmăreau studiul, exegeza. A te sonda pe tine însuți față în față cu textul, a te lăsa călăuzit și modelat de el: asta face parte din drumul împreună cu Interlocutorul divin.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

„Geoparcul Oltenia de sub Munte va avea valoarea pe care noi i-o dăm“

– interviu cu geologul Florin STOICAN –

***Florin Stoican** (n. 1976) este președintele asociațiilor Kogayon (www.kogayon.ro) și Parcul Natural Văcărești (parcnaturalvacaresti.ro), care au făcut studiile și demersurile pentru înființarea Parcului Național Buila-Vînturarița și a Parcului Național Văcărești, precum și directorul Geoparcului aspirant UNESCO Oltenia de sub Munte, situat în județul Vîlcea, între Horezu și Băile Olănești (www.buila.ro). Florin Stoican este și membru al Grupului Român de Sedimentologie, precum și al Societății Geologice din România.*

© arhiva personala

© F. Stoican

Care-i povestea Geoparcului aspirant UNESCO Oltenia de sub Munte de care, în ultima vreme, se vorbește tot mai mult?

Ne bucură interesul tot mai mare pentru proiectul Geoparcului UNESCO Oltenia de sub Munte. Interesul naște discuții, discuțiile scot la iveală idei și oportunități. Proiectul nostru este unul al societății civile locale (Asociația Kogayon din Costești), proiect de dezvoltare sănătoasă a locurilor dragi, printr-un model testat și aplicat deja cu succes în alte 161 de geoparcuri din 44 de țări.

Conceptul de geoparc este cel despre care noi credem, după ce am studiat mai multe din lume, că se potrivește cel mai bine cu specificul regiunii noastre și mai ales cu ceea ce ne dorim noi de la aceasta ca viitor mai bun pentru comunitățile locale, pentru vizitatori și pentru patrimoniul ei. Oltenia de sub Munte a fost, e și va fi la locul ei, indiferent cum o numim și împărțim noi. Întrebarea e ce facem cu ea.

Ce înseamnă, de fapt, un geoparc și ce întrebări ridică un asemenea statut?

Geoparcul este mai mult un concept de dezvoltare decît o zonă cuprinsă în niște hotare. Pînă la urmă, ce sînt granițele? Niște convenții omenești. Dacă vrem să avem o viață sănătoasă, prosperă și cu viitor, noi, oamenii, trebuie să înțelegem că sîntem parte a naturii, nu stăpînitorii ei. Tot modelînd natura și extrăgînd resurse din aceasta, am cam uitat că și noi, *Homo sapiens*, sîntem o specie parte a biodiversității și că aceasta e clădită pe geodiversitate. Iar acestea sînt pe-aici de sute de milioane de ani înainte ca noi să ne fi pus primele haine pe noi. Iar plantelor și animalelor vii sau fosile nu cred că le prea pasă de granițele noastre, indiferent de care sînt acestea: geografice, politice, economice, sociale, etnice, culturale, religioase. Așa că rămîne doar întrebarea referitoare la noi: ce facem noi cu ele, cu granițe sau fără? Noi credem că ar trebui să învățăm și să dărîmăm granițele, chiar dacă am muncit atîta să le construim și fortificăm. De cine ne despărțim prin ele? Doar pe noi pe despărțim, unii de alții!

Geoparcul este despre istoria pămîntului, despre rezultatele evoluției lui din ultimele sute de milioane de ani, despre viețuitoarele care-l populează la ora actuală și, nu în ultimul rînd, despre oameni și interacțiunea lor cu geodiversitatea și biodiversitatea. De asta ne și place acest concept, fiindcă e unul integrator.

„Împreună cu natura“

Ce presupune, concret, constituirea unui geoparc?

Geoparcul se bazează în primul rînd pe inițiative și parteneriate locale, adică pe adunarea oamenilor locului la aceeași masă, pentru a găsi împreună cele mai bune soluții pentru ei, oaspeți și locurile gazdă pentru toți. La asta lucrăm de aproape 20 de ani, fiindcă lucrăm cu oamenii locului – încet, dar sigur. Nu credem în impunere, a trecut vremea urîtă a colectivizării forțate.

Am construit încet un parc național: Buila-Vînturarița este cel mai mic din cele 13 ale țării, dar este parcul nostru, deci pentru noi este cel mai minunat din universul cunoscut. Este al tuturor celor ai locului care se mîndresc cu el și al celor care vin să-l vadă și se bucură de el. Da, are granițe și reguli, dar astea sînt fiindcă mai avem de învățat cum să trăim împreună cu natura, nu în luptă cu ea. Am făcut zona mai cunoscută decît era, am deschis o fereastră nouă iubitorilor de natură, am creat o nouă șansă și o perspectivă de dezvoltare a regiunii, au apărut oportunități pentru comunități de a face și întrezări ceva acasă la ei, în loc să plece în lume.

Ce este în neregulă cu regiunea și ce s-ar putea face?

Noi simțim că zona se pustiește, comunitățile îmbătrînesc, monumentele cad în paragină, poveștile se pierd. Am adus oameni din toate colțurile lumii să ne vadă locurile, să ne cunoască și să ne asculte poveștile, ne-am găsit sprijin în foarte mulți prieteni, am atras experți și parteneri care ne sprijină în crezul nostru, am pus umărul la educația copiilor locului, a viitorului zonei. Vrem să punem numele Oltenia de sub Munte acolo unde îi e locul, între destinațiile de top ale României, ca exemplu de comunitate dezvoltată prin cunoașterea, evaluarea, promovarea și valorificarea deșteaptă și sănătoasă a patrimoniului natural și cultural local.

Deși sîntem inimoși și curajoși, facem ce putem, cu cine putem. Știm că geologic, geografic, biogeografic, istoric și cultural, Oltenia de sub Munte ține de la Olt și pîn' la Jiu, din Carpați la Dunăre și chiar dincolo de ele. Și noi am vrea să facem mult mai multe, mult mai bine și mult mai repede, dar asta ține de noi toți, de cît de mulți ne așezăm la masa oltenească, cea joasă, rotundă și cu trei picioare, de ce punem pe ea și de cum ne înțelegem să folosim spre binele comun ce avem împreună.

Care sînt, de fapt, limitele geografice ale Olteniei de sub Munte?

Pînă una-alta, granițele puterilor noastre se limitează la partea vîlceană a Olteniei de sub Munte, la 41 de sate situate între două orășele (Horezu și Băile Olănești) și cele patru comune (Vaideeni, Costești, Bărbătești și Stoenești) de la poalele Căpățînilor, cu parcul național în mijloc. Nu am trasat hotare noi pentru geoparc, pentru că el nu este arie protejată și nu impune reguli și restricții, el este în limitele administrative ale celor șase localități, adică 63.558 ha, de aproape 15 ori mai mare decît parcul național.

Care sînt cifrele definitorii ale acestui geoparc?

În aceste localități viețuiesc (în scriptele oficiale) 24.366 de suflete, iar ce vrem noi să facem va influența în bine alți 33.695 de oameni din cele 11 localități din jur, la fel de olteni de sub munte ca și ceilalți. Cu toții se bucură de privilegiul de a trăi în mijlocul unei bogății uriașe: 40 de geosituri identificate, de la chei și peșteri la trovanți și situri paleontologice cu faună de 150 milioane de ani, zeci de situri pentru biodiversitate, de la păduri primare neatinse de secure, peisaje de-ți taie răsuflarea, cotloane cu specii rare la nivel european și 65 de situri cultural-istorice de valoare, printre care deja două mîndrii locale UNESCO: mănăstirea și ceramica de Horezu. E mult, e puțin? Noi atîta putem duce și așteptăm cu brațele și mintea deschise pe oricine dorește să ni se alăture.

În ce termeni se poartă dialogul / negocierea cu UNESCO?

Cei la UNESCO, unde am trimis scrisoarea de intenție, ne-au spus că e mai ușor să extinzi un geoparc, dacă oamenii care-l susțin dovedesc că merită asta, decît să-l înființezi. Ei vor veni să evalueze dacă sîntem în stare să îndeplinim criteriile – multe, dar sănătoase – pentru a ne alătura deja marii familii de geoparcuri internaționale UNESCO. Statutul acesta e unul global, deci care nu ține de efemeritatea legilor și politicilor naționale, evaluat foarte obiectiv de către experți internaționali, deci fără subiectivismul mîndriei locale pe cîntar și nici nu e bătut în cuie, trebuind să dovedim la fiecare patru ani că merităm să rămînem în această rețea.

Iar ca să ajungem acolo trebuie în primul rînd să dovedim că ne dorim asta, că știm să ne prețuim patrimoniul în integralitatea lui, că lucrăm împreună la și cu o strategie de dezvoltare a regiunii, că vrem să ne promovăm ca destinație într-un mod unitar și că știm să ne valorificăm cît mai sustenabil ceea ce avem de la natură și de la strămoși. Restul vine de la sine din partea UNESCO: recunoaștere, etichetă de încredere, sprijin, exemple, modele, promovare, deschidere, parteneriate, oportunități.

De ce e important statutul de Geoparc Internațional UNESCO?

De fapt, pentru noi este mai important traseul de ajungere la statutul de Geoparc Internațional UNESCO Oltenia de sub Munte, fiindcă acest parcurs ne va arăta cine sîntem, cîți sîntem și ce vrem la aceeași masă. Important însă este și ce facem mai departe cu acest statut. Fiindcă geoparcul e o convenție, la fel ca granițele lui. Pînă la urmă, chiar dacă raportăm totul numai la oameni, orice lucru de pe lumea asta are valoarea pe care noi, oamenii, i-o dăm. Deci și Geoparcul Oltenia de sub Munte va avea valoarea pe care noi dorim să i-o dăm. El e deja acolo. Ce facem însă noi cu el?

Cine și cum poate sprijini acest demers de obținere a statutului?

O poate face oricine donînd 3,5% din impozitul pe salariu. Nu știm ce ar face statul cu acest impozit, dar știm ce vom face noi: conservarea, promovarea și dezvoltarea zonei în folosul comunităților locale, vizitatorilor zonei și naturii. Pînă acum, din aceste donații am înființat parcul Buila-Vînturarița, am construit două refugii turistice și am amenajat infrastructura parcului, am educat peste 5.000 de copii în programul Ranger Junior, am protejat pădurea virgină Comarnici, introducînd-o în catalogul național, am scos vînătoarea din pacurile naționale ale României.

Cine vrea să ne ajute să facem mai multe, mai bine și mai repede poate accesa http://kogayon.ro/ro/doneaza-2 unde va găsi formularul, detaliile de completare și depunere.

interviu realizat de Marius CHIVU

■ ■ ■

Academia și macaralele

Clădirea Academiei Militare „Ferdinand I“ a fost construită între anii 1937-1939 după planurile arhitectului Duiliu Marcu și este înscrisă în Lista Monumentelor sub numărul B-II-m-A-19320. Amplasamentul ce preia cornișa este situat în axul Bulevardului Eroilor, iar perspectiva principală întărește statutul impozant, preluat și de compoziția simetrică, riguroasă ce se proiectează nemijlocit pe cerul bucureștean al apusului. Statuia, piațeta, largo-ul Pieței Cotroceni, toate sînt acolo pentru a sugera funcțiunea și, odată cu ea, importanța instituției în societatea autohtonă. Chiar și volumul axial, rotit față de axul bulevardului, pentru a da profunzime compoziției, este acolo cu același scop: pare că totul este organizat ca un careu pentru raport – toți soldații, organizați în regimente identice, sînt în linie, așteptînd împietriți trecerea în revistă, pe care, pe drumul înspre casă, orice locuitor al Drumului Taberei o parcurge ca un oficial de seamă în fiecare seară. Intrată în cotidian, clădirea Academiei face deci parte din acel peisaj habitual bucureștean, fără a intriga privitorul și fără a-l face să-și pună întrebări privind legitimitatea amplasării și imaginii. Este parcă un ordin, care, avînd în vedere că nu se discută, devine axiomatic: cam așa ar trebui să fie instituția care formează cadrele militare. De fapt, este doar un exemplu care ar putea argumenta sondajele de opinie privind încrederea românilor în instituțiile statului, unde Armata ocupă un constant loc doi după Biserică. Adică, altfel spus, doar Dumnezeu este deasupra Armatei.

În ultimele săptămîni însă, bucureștenii au observat că ceva se întîmplă cu poziția Armatei în societate, poziție exprimată simbolic pe cornișa de la Răzoare: într-adevăr, ceva a apărut deasupra Armatei. Şi cineva construiește. Deasupra Academiei au apărut macarale. Simbol, oare, al modului în care, pe căi ascunse, lucrează Dumnezeu sau interese mai lumești scăpate de filtre își afirmă superioritatea la propriu față de Armată? Înclinăm să credem că a doua variantă este mai plauzibilă, dintr-un motiv foarte simplu: Dumnezeu nu ar fi afectat perfecțiunea unei simetrii. Doar omul este capabil de impulsuri constructive (a se citi distructive) de moment, care să-i pună în piatră amprenta sa individuală. Macaralele par a face însă doar un joc mult mai simplu de culise. Chiar dacă distingi cauza, nu vezi efectul. Pentru aceasta trebuie să urci dealul la Răzoare și să constați că pe Trafic Greu ies din pămînt mai multe tronsoane de blocuri de locuințe. Apoi, refăcînd mental demersul, realizezi că macaralele sînt doar niște surle și trîmbițe ce anunță ceva mult mai puțin efemer.

Peste cîteva luni, așadar, cineva de la nivelul *penthouse*-urilor, susținut de statutul de finit al spațiului său vital, va putea spune, fără echivoc, că se află deasupra educației militare, mai precis în partea din stînga sus, controlîndu-i rigoarea onorului la drapel dintr-o confortabilă loja. Pentru că, de ce nu, controlul asupra Armatei poate fi benefic din considerente evident democratice, istoria arătînd ce se întîmplă cînd lipsește…

Lect. dr. arh. Dragoș NEGULESCU

■ ■ ■

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Războiul care îngheață vieți

Cold War, film polonez din anul 2018, regizor Pawel Pawlikowski, cu actorii Tomasz Kot și Joanna Kulig în rolurile principale. Povestea din film (inspirată de biografii reale, cele ale părinților regizorului) începe în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, în Polonia, ani în care comunismul aduce suferință și restricții în viețile oamenilor, epuizați deja de sărăcie și de teama de moarte. Doi tineri, Wiktor, muzician, și Zula, cîntăreață, încearcă să își găsească rostul și să-și trăiască povestea de iubire printre ruine, amenințările sistemului opresiv, interdicțiile noii puteri, trădările comunității și informatorii care le invadează viața privată. Sînt obligați să compună și să interpreteze spectacole omagiale închinate lui Stalin, să își spioneze prietenii, să își toarne la Securitate iubiți, părinți, vecini. În timpul unui turneu în Estul Europei, Wiktor îi propune Zulei să treacă ilegal frontiera dintre Berlinul de Est și cel de Vest. Zula, însă, nu ajunge la punctul de întîlnire. Wiktor ajunge în Franța. Reușesc să se vadă, scurt, de o parte sau de alta a Cortinei de Fier, în Paris sau în Iugoslavia. În fine, Zula reușește, printr-un mariaj de compromis cu un italian, să ajungă în Occident, alături de iubitul ei. Dar viața de aici, total străină de cea de acasă, într-o limbă și cu obiceiuri cu totul necunoscute, o face pe Zula nefericită. Se reîntoarce în Polonia și, ca să scape de consecințele fugii ei ilegale, se căsătorește cu un membru important al Securității. Wiktor o urmează, dar el este condamnat de autoritățile comuniste la 15 ani de închisoare.

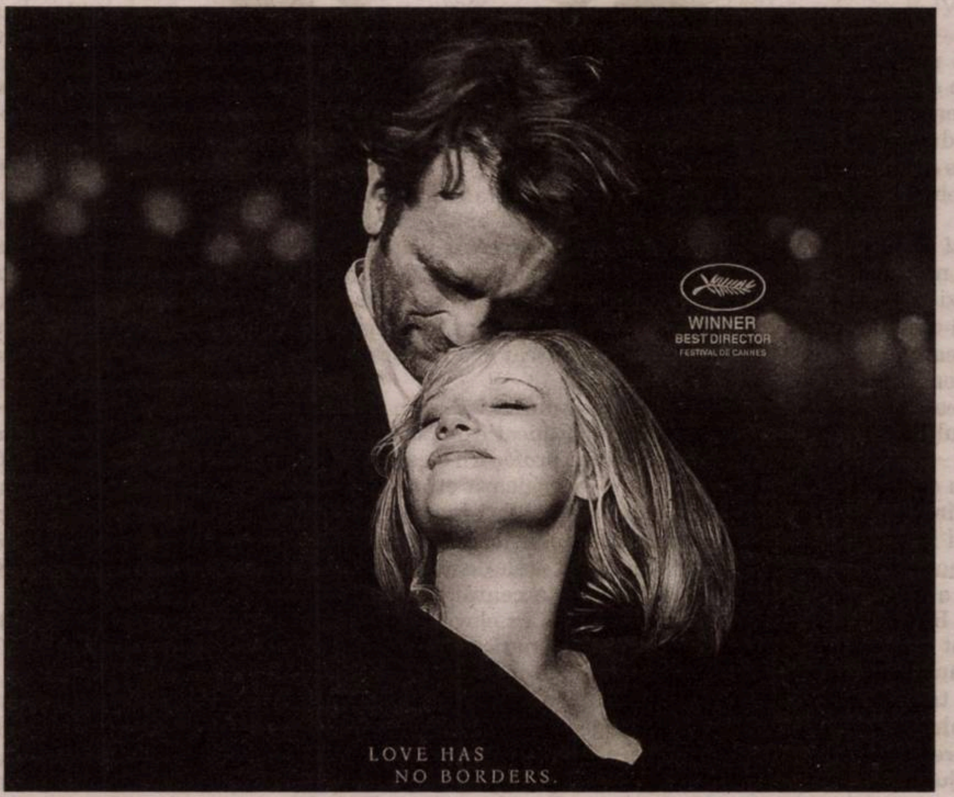

Este povestea a doi oameni pentru care emigrarea nu a fost o opțiune, printre multe altele, pentru un trai mai bun, ci o soluție de supraviețuire: doi oameni obișnuiți, pentru care țara natală devenise iadul. Prețul pentru o viață normală, anonimă în fond, singura pe care și-au dorit-o, ajunsese mult prea mare: gînduri și speranțe schimonosite, profesie și aspirații măcelărite, viață intimă desfășurată în văzul și urechile informatorilor, iar corpurile și talentele lor folosite în spectacole grotești. Wiktor și Zula nu și-ar fi dorit să părăsească Polonia. Cel puțin, nu *fugind* de ea. Și nici nu au pus ochii pe Occident ca pe un „acasă", ci ca pe un loc în care să își tragă sufletul, între două războaie, cel mare, abia încheiat, și cel rece, care abia începuse. Pentru Zula, boema pariziană, indiferentă la cruzimile care se petreceau dincolo de granițele Vestului, și limba străină de cea în care se născuse nu erau decît un alt spectacol în care trebuia să joace pentru a supraviețui. Pentru Wiktor, nici o lume, oricît de prosperă, nu ar fi putut să devină bună, fără iubita lui. Și se întorc acasă, dar acasă nu mai există. Sînt clipe în film în care te întrebi de ce traiul liber, sub alte stele decît cele întunecate din Polonia, nu-i face fericiți. Și în care speri că vor trece amîndoi peste barierele străinătății și o vor lua de la capăt. Îți spui că o viață trăită în libertate este oricum, în orice condiții, mai bună decît cea trăită în comunism. Dar dezrădăcinarea, izolarea de comunitatea în care te-ai născut și te-ai format, trecutul pe care trebuie să îl socotești mort și îngropat, toate vin la pachet cu emigrarea ca soluție de supraviețuire, ca fugă. Și îți dai seama că nu poți să începi o viață nouă cu bucăți de biografie sfărîmate.

Trăiești, deci, un război rece, între cruzime și indiferență, între opresiune și ignoranță. Un război rece, căci rece trebuie să fi fost, din moment ce, pentru toți cei care l-au declanșat, viețile, carnea și sîngele celor pe care i-au „mobilizat" n-au fost decît niște instrumente fără suflu, fără biografie.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Cum nu mai sîntem singuri

Ne-am obișnuit să fim cu toții în legătură, tot timpul, să nu mai fim, practic, aproape niciodată cu adevărat singuri. Cînd mergem pe stradă, cînd sîntem singuri acasă, cînd călătorim, ba chiar și cînd dormim și visăm, e mereu cineva care știe de noi. Care, dacă nu-i pasă cu adevărat de noi, măcar e interesat de cîte una din trăsnăile vieții noastre de zi cu zi.

Dacă ți-ai schimbat coafura și pui asta pe Facebook sau pe Instagram, se va găsi, de cele mai multe ori, cineva din noianul de prieteni, măcar un speriat care să aprecieze (sau, după caz, să critice) și să facă un comentariu. Oricît de nesărat și de nelalocul lui ar fi (și este, în cele mai multe cazuri) comentariul, cineva tot te bagă-n seamă. Cineva de pe lumea asta, chiar dacă e vorba de o clipă, tot are o vagă (și, de multe ori, falsă) idee de existența ta. Dacă ai făcut o tartă formidabilă și o scoți din cuptor, nu trebuie decît să-i faci o poză și cel puțin încă un om de pe lumea asta va ști de ea: dacă nu îi va simți gustul, măcar și-l va putea imagina. Dacă pisica ta s-a așezat cu burta-n sus pe calorifer într-o poziție în care n-ai mai surprins-o pînă atunci și tu postezi fotografia cu ea, imediat alt iubitor ori posesor de pisică se va simți vizat și implicat. La fel dacă ești bolnav, ori chiar la spital: pune-ți piciorul în ghips pe Facebook și mesajele de compasiune vor curge gîrlă. Chiar și moartea își are locul în contextul ăsta: îți jelesc morții oameni de care nici nu-ți mai amintești.

De asemenea, cu telefonul mobil la tine poți să-i auzi ori să-i vezi cam în orice clipă pe toți cei pe care-i cunoști. Te simți singur între Universitate și Romană? O suni pe mama ta și-i împărtășești sentimentul ăsta. I l-ai împărtășit, eventual i-ai și trimis o poză roz-violacee cu apusul dintre cele două blocuri din fața puțin spre dreapta – gata, *blues*-ul a trecut. Nu mai ai o mamă pe care s-o suni? Nu-i nimic. Găsești tu ceva, un înlocuitor. Ai o verișoară plecată-n Canada care la ora aia e liberă și conectată, căci, ce să facă, stă acasă cu copilul, spune-i ei, atunci. Important e să comunici, să-ți verși cuiva necazul. Nu mai ai nici o rudă? Trebuie să ai măcar vreun fost coleg de liceu care arde gazul pe computer lucrînd pentru PFA-ul lui de acasă. Sună-l pe el. Chiar dacă nu are cine știe ce chef de tine și, de fapt, nici nu te ascultă, totuși, poate că măcar se simte flatat că cineva din altă viață îi face confidențe și-ți împrumută urechea lui.

Există și rețele de dating *online, despre care știu destule povești, dar indirecte.*

Nu ai nici pe așa cineva la dispoziție, nu-i nimic. Întotdeauna există grupurile. Pe Messenger, pe WhatsApp. Ceva mai lipsit de profunzime și mai mîncător de timp nu există. Dar, decît să te-nghită gaura neagră a depresiei, decît să te prăbușești în genunea ei, mai bine schimbi trei banalități și 40 de emoticoane pe grup. Măcar te prefaci că ai sentimentul apartenenței, nu? Acolo nimeni nu-i atît de stupid încît să spună cu adevărat ce gîndește, decît în cazuri cu adevărat excepționale, de viață și de moarte, iar existența se prefigurează ca un mers continuu la bere și schimbat glumițe.

N-ai nici măcar un grup? OK. Pe WhatsApp există tot soiul de persoane care țin să-ți împărtășească din înțelepciunea lor, forwardînd ce le trimit alții. În general, e vorba de cuvinte cu tîlc, desigur puține și cu multe poze, fie pe tema COVID-ului (asta în ultimul an), fie pe cea a credinței, virtuții, iubirii, morții și a conspirațiilor de toate felurile. Acolo poți găsi dintr-un click înțelepciunea milenară pe temele fundamentale ale omenirii. Și tot dintr-un click o poți împărtăși cui vor mușchii tăi, făcîndu-le și altora un pustiu de bine.

Dacă, prin absurdul absurdului, nu ai nici asemenea cunoștințe, rămîn întotdeauna relațiile „de afaceri". Cel puțin o dată la două saptămîni te sună cîte cineva pentru o factură uitată sau pentru o updatare a serviciilor, a abonamentelor. Mereu cineva vrea să-ți ofere ceva mai bun, e foarte preocupat de confortul tău de consumator în această lume acerbă, face și diverse sondaje în legătură cu asta, cărora tu trebuie să le răspunzi, desigur, consumînd din timpul tău. Dar nu ești singur. Big Brother e cu ochii pe tine și pe nevoile tale.

Desigur, există și rețele de *dating* online, despre care știu destule povești, dar indirecte. Poți să-ți curmi singurătatea cu oameni cunoscuți acolo. Dintre care unii, culmea, ți se arată că sînt la o aruncătură de băț de tine. Cu unii poți chiar avea ceva în comun.

Altfel, rămîn metodele clasice: dacă nu mai suporți tristețea singurătății, îți comanzi ceva printr-una din firmele de curierat. Dacă nu poți fi în apropierea unei persoane, măcar îți va bucura simțurile vreun obiect, de cele mai multe ori rapid consumabil: o pizza, o șaorma, o șampanie, o ciocolată, un buchet de flori. Ba chiar o carte, o rochie, un mixer. Practic, orice. Orice-ți dorește inima, ceva care să fie colorat, să miște și să te scoată din tunel. Bașca venind cu un contact uman minim, la pachet: curierul, cu care mai schimbi cîteva politețuri și bacșișuri.

Cu ochii-n 3,14

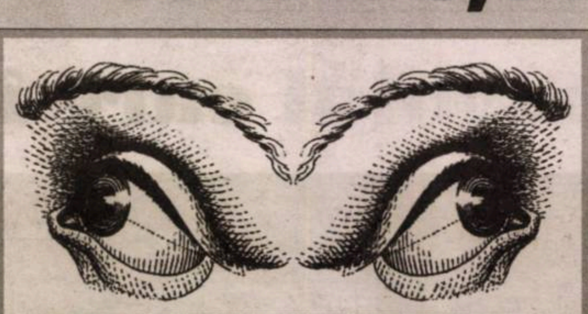

CUI I-AR FOLOSI O NOUĂ SENSIBILITATE DUPĂ CE UN VAL DE AMPLE DEZBATERI A FOST NEVOIT SĂ RĂMÎNĂ FĂRĂ ECHIVOC?

■ Un proiect de lege propus de doi parlamentari PNL le va permite grădinilor zoologice să vîndă animalele „în surplus“ unor unităților autorizate, pentru sacrificare. Apariția pe piață a unor produse din carne de urs, mistreț, ovine sau bovine exotice ar fi acceptabilă, dar cui i-ar folosi, la o adică, mezeluri de girafă, maimuță sau ghepard? (**M. P.**)

■ „Din cauza tehnologiei, a *social media* și a supraabundenței distribuirii, acum nu mai poți minți. Acum poți fi prins. Tinerii de azi postează lucruri personale în fiecare zi. Azi există o nouă sensibilitate tocmai pentru că nu-ți mai e teamă să te expui exact așa cum ești. Nu ne mai putem întoarce la vremea părinților noștri cînd demnitatea depindea de discreție. Acea lume s-a dus“ – scriitorul Bret Easton Ellis, într-un interviu recent. (**M. C.**)

■ O scriitoare olandeză a renunțat la contractul de traducere a operei Amandei Gorman (tînăra poetă de culoare care a devenit un star mondial la ceremonia de învestitură a președintelui Joe Biden) după ce un val de critici a denunțat faptul că nu a fost ales un traducător de culoare. Marieke Lucas Rijneveld, devenită anul trecut cel mai tînăr laureat al premiului internațional Booker pentru romanul său *The Discomfort of Evening,* a fost aleasă pentru a traduce opera lui Gorman de editura olandeză Meulenhoff. Absurdul nu are sex și nu e nici alb, nici de culoare. (**A. M. S.**)

■ La o tarabă de mărțișoare, tatăl, grijuliu și responsabil, către fetița sa: „Să te gîndești cîte mărțișoare îți trebuie și cui vrei să dai“. Gînditoare, fetița începe să numere pe degete: Miruna, Ana, Ionel... Tatăl intervine prompt: „Păi, Ionel nu e fetiță“. Copila, pufnind o revelație: „Ah, uit mereu!“. Bănuiesc că, la alt nivel, această discuție ar fi putut genera ample dezbateri privind discriminarea de gen. (**S. G.**)

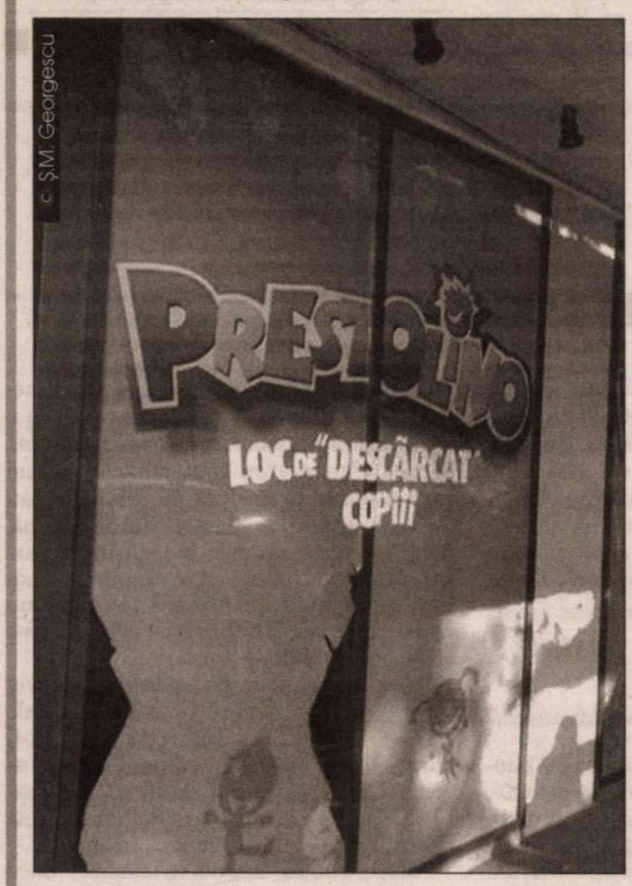

■ Cea mai veche fotografie păstrată pe pămînt american datează din anul 1839, cînd fotograful Robert Cornelius și-a făcut un *selfie* pentru care a fost nevoit să rămînă nemișcat peste zece minute în fața aparatului. Acum, *selfie*-ul este un gest esențial în comportamentul uman, care însă a pierdut de mult abilitatea de a sta nemișcat și a nu face nimic timp de zece minute. (**M. C.**)

■ Mai nou, rasismul există și în matematică. Departamentul pentru Educație din statul american Oregon a încurajat recent profesorii să se înscrie la un curs de instruire care încurajează etnomatematica pentru a combate supremația albă. În programul cursului există o listă despre modurile în care „cultura supremației albe“ ar fi „infiltrat orele de matematică“, printre acestea numărîndu-se „accentul pe obținerea răspunsului corect“ sau „cererea ca elevii să arate ce au muncit“. „Concepția că matematica ar fi pur obiectivă este fără echivoc falsă și acest lucru este cu atît mai adevărat în cazul predării“, notează un document privitor la curs. Să înțelegem de aici că unu plus unu nu mai fac neapărat doi sau că depinde de culoarea pielii elevului care e scos la tablă? De pildă, dacă elevul e eschimos, unu plus unu pot face chiar și cinci? (**A. P.**)

DIN CAUZA VREMII, E DE IMAGINAT CĂ CEEA CE VEDEM ÎNTR-UN DULAP (ÎN PRIMELE 24 DE ORE) A ÎNCEPUT SĂ SE MIȘTE DOMESTIC

■ 1 martie fără ghiocei. E criză: pur și simplu, nu-s pe nicăieri. Întreb florăresele din piață și de la colț de stradă. N-au. Insist. Pînă la urmă, mi se explică: au fost, dar au trecut. Au apărut prea devreme anul ăsta, din cauza vremii. Încălzirea globală ne încurcă pînă și-n cele mai elementare gesturi culturale. (**M. M.**)

■ Șeful serviciului secret județean al Poliției din Suceava a fost reținut de DNA pentru luare de mită și complicitate la activitatea unei „fabrici“ de permise auto. E de imaginat că, nemulțumit de anvergura secretelor locale – precum albastrul de Voroneț, adevărata rețetă a ciorbei rădăuțene sau încăperile ascunse ale casei memoriale „Ciprian Porumbescu“ din Stupca –, colonelul Timu s-a apucat, pentru un strop de adrenalină, de afaceri ilicite. (**M. P.**)

■ La o farmacie nouă, doamna din spatele ghișeului mi-a propus să-mi facă un card de fidelitate, ca să am reduceri. Deși am portofelul burdușit cu asemenea carduri de la farmacii, am acceptat încă unul. Apoi, doamna mi-a întins o revistuță. Mi-a spus că acolo voi descoperi medicamentele cu discount. Adică să ne cumpărăm medicamente după ceea ce vedem în revistă? – am întrebat. A pufnit și ea în rîs. Apoi, ajuns acasă, m-am trezit cu mai multe SMS-uri primite pe mobil, fiecare cu cîte o serie diferită de numere care, cică, ar fi codurile de activare ale noului card. Ce să fac cu ele? Uffff! (**A. M.**)

■ Probabil că cea mai scumpă băutură pe bază de măr din lume a fost primită prin poștă de o femeie din China. Cu mențiunea că ea plătise peste 1.500 de dolari pentru un alt fel de produs *Apple,* și anume un iPhone. Pachetul, care a fost lăsat într-un dulap cu cifru și nu adus direct de curier, conținea însă o cutie de carton, pe care scria „iaurt de mere“. Problema a fost investigată și fie cineva de la firma de curierat a făcut înlocuirea, fie femeia a plasat comanda pe un site-fantomă. Astfel de „schimburi“ s-au mai întîmplat, se pare. Cu cîțiva ani în urmă, în locul telefonului, un indian a primit o cutie de săpun. Pariem că era cu miros de măr. (**A. A. D.**)

■ Pe 31 martie studioul Warner Bros. va lansa filmul *Godzilla vs. Kong*. Titlul e sugestiv: un film în care se bat cei doi monștri (tiranozaurul și gorila) deveniți vedete planetare datorită Hollywood-ului. Se așteaptă ca filmul să fie un colosal succes financiar după ce *trailer*-ul a fost vizionat de peste 26 de milioane de ori în primele 24 de ore după ce a fost postat pe YouTube. Noi continuăm să facem săptămînal *Dilema veche*... (**S. V.**)

■ Un indian, declarat mort de medici după un grav accident de motocicletă, a prezentat semne de viață pe o masă de autopsie chiar înainte de începerea examinării post-mortem. Cînd să se apuce de treabă, patologul a văzut cum „cadavrul“ a început să se miște. Tînărul de 27 de ani, din orașul Mahalingapur, a avut noroc de două ori într-o zi. (**A. M. S.**)

■ Brăila are multe nume de firme demne de atenție, așa încît vom petrece acolo trei săptămîni. Pornim: Auto Prudent SRL, Zgomotor SRL, Granit Artificii SRL, Stăpân Pe Volan Company SRL, Voxneon SRL, Aparent Serv SRL, Necesar Prod SRL, De Toate Com SRL, Evrica SRL, Happy Fursec SRL, Suav Exim SRL, Consens SRL, Bunea Zinc SRL, Ailerua SRL, Avem Com SRL, Alege Com SRL, Disident Com SRL, Mire Și Mireasă SRL, Incipient Company SRL, Chanti Ezoteric SRL, Superior SRL, Florile Barocco SRL, Gloriosa Prod Com SRL, Cojanabil SRL, Palme Com SRL, Dor Și Jale SRL, Fasonatu Trans SRL, Infinit Prod Com Exim Special SRL, Bestial Serv SRL, Soarele Meu SRL, Fan Zidar Com SRL, Pilot Distinct SRL, Domestic SRL, Mariusspuneceva SRL, Vocile Câmpiei SRL, Credibil Com SRL, Eretupinab SRL, Detergent La Robinet SRL, Bicicleta Reparată SRL, Ce Se Poartă SRL, Opus Temeinica SRL, Virusul Anihilat SRL. (**D. S.**)

Meniu Online
© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.450
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **884** ■ 18-24 martie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Ovidiu KOMLOD

onirodrom

22

ANDREI PLEȘU

„Despre domni“

pagina **3**

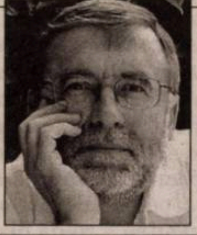

MATEI VIȘNIEC

„Napoleon și bătălia ideologică“

pagina **5**

LORENA ENACHE

„Poetul în fața mulțimii“

pagina **15**

Admirația

„Admirația este suprema bucurie a înțelegerii.“

ALBERT CAMUS

MURES
TÂRGU-MURES

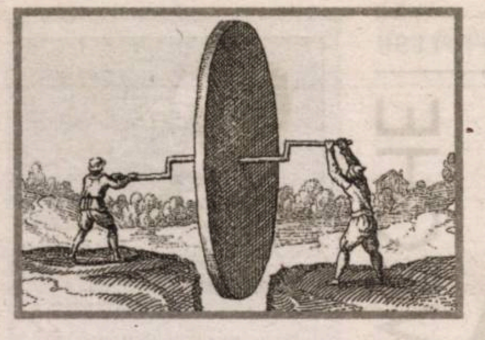

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Problemele altora

■ Guvernul afgan s-a văzut pus în situația de a renunța la o bizară interdicție referitoare la dreptul tinerelor fete de a cînta în public. Agenția France Presse nota că interdicția punea capăt unei tradiții locale care făcea ca adesea, la evenimente publice, să fie prezente și coruri de fete. Știrea privind instituirea interdicției a provocat o neașteptată și solidă reacție de respingere. Numeroase femei afgane au protestat pe *social media* folosind *hashtag*-ul #iammysong („sînt cîntecul meu“).

Ministerul Educației de la Kabul a bălmăjit în cele din urmă o scuză neconvingătoare și a renunțat la impunerea interdicției. Totuși, în condițiile apropiatei retrageri a trupelor americane din țară, controversa a alimentat temerile privind revenirea la putere a talibanilor. Afganistanul este deja una dintre țările în care drepturile femeilor sînt limitate. O revenire a islamiștilor radicali la putere ar însemna că aceste drepturi vor dispărea cu totul.

■ În Polonia, coaliția de dreapta care conduce țara își pune destul de serios problema supraviețuirii. Polonia Unită, unul dintre partidele care o compun, e nemulțumit că parte din banii din Fondul de Reziliență pe care Uniunea Europeană îl pune la dispoziția statelor membre provin din împrumuturi. Polonia Unită are dubii că UE are dreptul legal să împrumute și mai mulți bani decît o face în prezent. În plus, există problema datoriei comune care ar rezulta din aceste împrumuturi. În discursul Puterii din Polonia s-a întors marota de la precedenta criză financiară privind riscul de a plăti „datoriile Greciei“. Însă motivul principal al nemulțumirii partenerului junior din coaliția de la Varșovia este faptul că UE poate tăia oricînd finanțarea pentru Polonia dacă o majoritate a statelor constată încălcări grave ale principiilor statului de drept.

Riscul este real și frustrant pentru polonezi. Varșovia și Bruxelles-ul se văd adesea puse pe poziții contrare ca urmare a comportamentului politicienilor din coaliția poloneză de guvernare. Conservatori și autoritariști, martorii lui Kaczynski se încăpățînează să intre aproape permanent în conflict cu Uniunea Europeană. De această dată însă, Partidul Lege și Justiție, cel mai mare din coaliția de guvernămînt, pare să fie totuși rezonabil, fiind mai preocupat de fondurile ce ar urma să vină de la UE decît de principii și frici bune pentru vremuri mai liniștite. Însă discursul pe care l-a practicat și legitimat ani de-a rîndul, preluat acum și de parteneri, riscă să arunce țara într-o criză politică profundă și păguboasă.

■ În afară de fostul președinte Trump, singurul politician relevant de pe pămînt care nu a dat semne că înțelege că la Casa Albă s-a produs o schimbare e liderul Coreei de Nord, Kim Jong-un. Statele Unite încearcă de săptămîni întregi să ia legătura pe canale diplomatice cu Phenianul pentru a relua discuțiile pe temele care țin agenda bilaterală ocupată de ani de zile: dezarmare, pace în penisula coreeană sau măcar prevenirea unor gesturi nesăbuite.

Ei bine, Coreea de Nord nu dă semne că e disponibilă. Faptul că o astfel de știre a devenit publică nu face decît să scoată în evidență exasperarea și îngrijorarea americanilor cu privire la intențiile regimului de la Phenian. Singurul semn că guvernul nord-coreean e conștient de ceea ce se mai întîmplă în restul lumii e o declarație a surorii lui Kim Jong-un, Kim Yo-jong, care a avertizat America și Coreea de Sud să renunțe la exercițiile militare comune pe care Phenianul le vede ca pregătiri de invazie. „Dacă vreți ca în următorii ani să dormiți în pace, abțineți-vă“, a avertizat sumbră doamna Kim.

■ În Australia, News Corp, gigantul media deținut de familia Murdoch, și Facebook au semnat un contract care obligă compania americană să plătească pentru conținutul distribuit pe rețeaua sa. News Corp e a doua companie australiană care semnează un astfel de contract de compensare, efect al unei controversate legi adoptate recent de Parlamentul de la Canberra. Facebook încercase fără succes să prevină adoptarea legii. Ca să fie mai convingător, eliminase de pe platformă toate link-urile către site-urile instituțiilor de presă australiene. Tipul acesta de șantaj nu a făcut însă decît să întărească convingerea politicienilor că influența uriașă a rețelelor sociale trebuie pusă cumva sub control.

News Corp are pe piața australiană un semimonopol. 70% din conținutul consumat acolo provine de la unul dintre titlurile sale. Unii analiști au speculat că legea care pune Facebook la plată e un fel de cadou al mediilor politice australiene pentru familia Murdoch. Cumva ironic, următorul pas pentru News Corp este să răspundă întrebărilor unei comisii de anchetă care vrea să afle dacă nu cumva dominația sa asupra pieței locale media este mult prea mare. Adică exact situația în care se afla Facebook în urmă cu puțin timp.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cinema în criză?

Gala premiilor César de anul acesta a fost o catastrofă! A fost cea mai urîtă ceremonie din istoria acestui eveniment – aproape toată presa culturală franceză a căzut de acord asupra acestui lucru. Imaginea tristă a unei săli pe jumătate goale *(pandémie oblige!)*, oferta relativ redusă după un an prost, protestul radical al actriței Corinne Masiero, care s-a dezbrăcat pe scenă purtînd pe piele sloganul *„No culture no future“*, discursurile depresive ale participanților și, peste toate, o senzație de sfîrșit de lume sau cel puțin de sfîrșit de film prost.

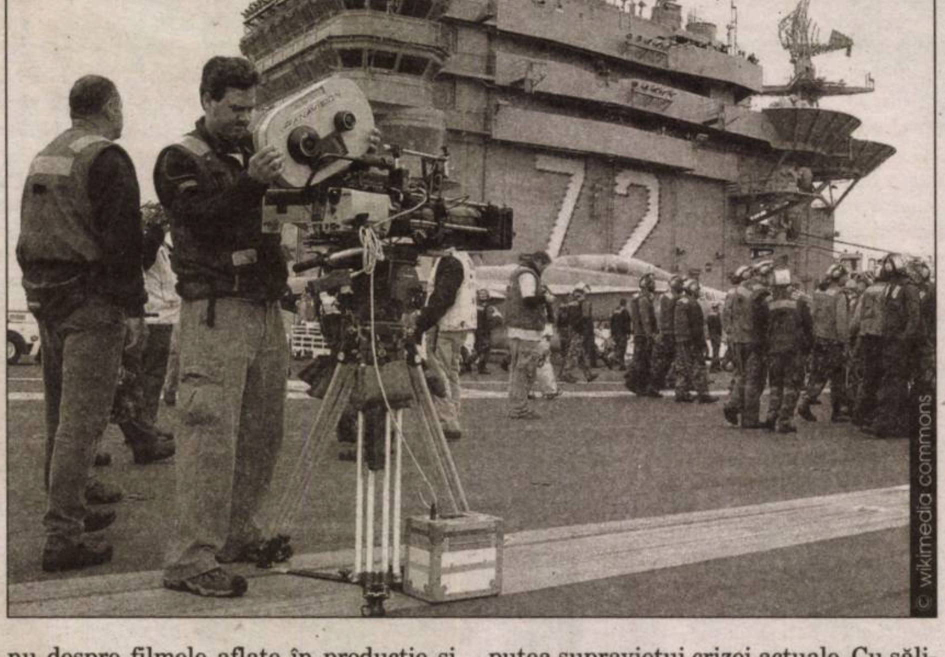

© wikimedia commons

E adevărat: în 2020 s-au vîndut de trei ori mai puține bilete decît în anul precedent. Dar e și o veste bună. De paisprezece ani, lungmetrajele franceze nu au obținut mai multe vizionări în cinematografele din Hexagon decît filmele americane. Ei bine, în 2020, filmele franceze au atins 29,2 milioane de bilete vîndute, față de doar 26,6 milioane cîte au atins filmele americane. Această cifră se explică, desigur, prin prezența redusă a filmelor americane în anul precedent. Dar e și un semn al atractivității filmului francez. Mulți s-au plîns de angajamentul scăzut al statului în susținerea cinematografiei. Aici, ar trebui totuși adăugat că cinematografia franceză atît de lovită de actuala criză sanitară continuă să fie bine finanțată de guvern: se estimează că numai în 2020 statul a subvenționat producția și difuzarea de film cu 1,2 miliarde de euro. În mai 2020, guvernul de la Paris a anunțat prelungirea măsurilor de acordare a indemnizațiilor de șomaj pentru artiștii intermitenți ai artelor spectacolului pînă în august 2021. Sînt ajutoare indispensabile pentru susținerea unui sector al economiei considerat esențial.

Însă nu doar despre finanțare e vorba, nu despre filmele aflate în producție și amînate pe fondul crizei, ori despre sutele de săli de cinema închise (temporar) din cauza restricțiilor, ci și despre cum arată viitorul acestei industrii. Și, aici, cam toți cei care au participat săptămîna trecută la Gala César înțeleg foarte bine mizele. Chiar și într-o țară precum Franța, care promovează excepția culturală și sprijină diversitatea inclusiv prin legi care privilegiază filmele autohtone și europene, competiția cu superproducțiile americane e tot mai mare. Noile platforme de difuzare online, lansate înainte de 2020, dar a căror evoluție a fost accelerată de criza sanitară, ne fac să ne gîndim cum va arăta această industrie în viitorul apropiat. Mulți se întreabă chiar dacă industria americană, hollywoodiană, va putea supraviețui crizei actuale. Cu sălile închise, sau deschise cu intermitență, sau cu un număr limitat de locuri, e clar că producții care se bazează strict pe încasări din bilete (și care nu beneficiază de subvenție) precum cele americane nu au cum să continue. În logica pur liberală se conturează astfel trei scenarii. Primul ar fi unificarea etapelor de distribuție: pînă acum, filmele intrau mai întîi în sălile de cinema, fiind disponibile plătitorilor de bilete pentru cel puțin două luni înainte să fie revîndute canalelor TV, platformelor online etc. Lansarea simultană în sală și în *streaming* ar încuraja platforme precum Netflix, Apple, Amazon să investească în producții cinematografice și în promovarea lor. O parte din banii astfel investiți s-ar întoarce și către (unele) săli de cinema. Un al doilea scenariu ar fi achiziționarea sălilor de către producătorii dominanți: în anii ’50 ai secolului trecut, Justiția americană a condamnat o asemenea fuziune și statul a reglementat domeniul astfel încît condițiile concurențiale să permită dezvoltarea pieței. În contextul de acum, asumarea controlului asupra producției și a difuzării nu mai pare o tendință monopolistă, ci mai degrabă o modalitate de a asigura funcționalitatea sistemului. Cum o inversare a trend-ului actual de consum online e puțin probabilă chiar și în condițiile în care pandemia va înceta rapid, ne așteptăm la o transformare a felului în care funcționează industria cinematografică americană în sensul hibridizării consumului.

Dar în Europa? Cît timp va mai putea fi susținut modelul francez, dominant în Europa, de încurajare a cinematografiei? Și ce impact au aici transformările de pe piața americană? În ceea ce privește viitorul sălilor de cinama, totul va depinde de evoluția obiceiurilor de consum. Și, pe termen mai lung, de disponibilitatea guvernelor de a susține difuzarea, adică de a subvenționa sălile. (Evident, aici e o relație sensibilă, pentru că, dacă apetența pentru mers la cinematograf nu va crește odată cu încheierea crizei sanitare, nu poți pretinde statului să plătească pentru a întreține săli de cinema goale.) Platforme precum Netflix sau Amazon ori inițiative mai mici, independente, sînt o provocare, dar și o șansă pentru filmul european. Disponibilitatea și accesul facil la (aproape) orice film nu garantează neapărat și șanse egale ca filmul de artă (francez ori european) să fie accesat. Pentru că algoritmul privilegiază consumul și va promova ceea ce e deja accesat. Inițiativele europene, micile platforme specializate ori de nișă nu-și ating nici ele audiența potențială și, în competiția cu giganții, rămîn în urmă. Pentru a menține o bună cotă a filmului european (și a garanta supraviețuirea) e deci nevoie de mai mult decît doar de întreținerea micilor rețele de difuzare online…

■ ■ ■

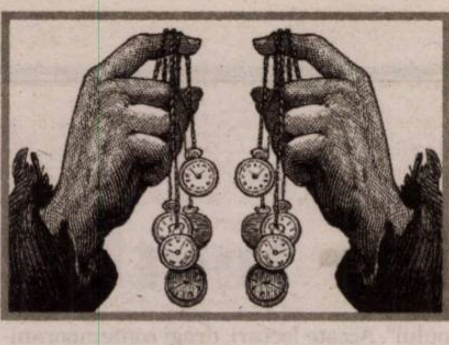

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Despre domni

Am avut norocul, încă de tînăr, să întîlnesc întruchipări ale unui tip uman pe cale de dispariție sau care dacă, prin miracol, reapare pe scenă e respins ca un corp străin de toate cercurile sociale și profesionale de la noi. Mă refer la ceea ce numim (încă) un „domn“ sau „o doamnă“. Am avut, de pildă, norocul să cunosc personal pe cîțiva dintre participanții la întîlnirile de la Mînăstirea Antim ale „Rugului Aprins“: Părintele Benedict Ghiuș, Părintele Marcel Avramescu, Părintele Andrei Scrima, Alexandru (Codin) Mironescu și fiul său Șerban. La ei mă gîndesc cînd invoc portretul acelui „tip uman“ inactual astăzi. „Domni“ erau și Constantin Noica și Nicolae Steinhardt, și Alexandru Paleologu și doctorul Eusebiu Munteanu, și unchiul meu Vladimir Nicolescu și majoritatea profesorilor mei de liceu, și mulți alții din generația lor. În ambianța deacum cuvîntul „domn“ sună puțin obosit: are o iradiere ușor vetustă, ușor pompoasă, ușor inadecvată. Ce (mai) înseamnă, de fapt, „să fii domn“? Pentru a răspunde, cel mai ușor îmi este să-mi reamintesc chipurile și firea celor amintiți mai sus. Erau foarte diferiți unul de altul, erau personalități puternice, bine profilate, greu de adunat sub aceeași „categorie stilistică“. Dar ceva îi unea: erau, toți, niște domni! Se îmbrăcau cuviincios, cu bun gust, dar fără ostentație, vorbeau îngrijit și expresiv, erau atenți la interlocutor, știau să asculte, erau bine crescuți și bine școliți, aveau *„l'usage du monde“*, dar și înțelegerea supralumescului, știau cel puțin două limbi străine, erau mari cititori, știau să se poarte și în societate, și la masă, și la biserică, și între prieteni. Prezența lor răspîndea o atmosferă de amenitate, politețea lor era firească și plină de grație, aveau haz, aveau naturalețe, aveau o înnăscută distincție. Sobrietatea lor nu era niciodată sermonizantă sau țeapănă, umorul lor nu era niciodată trivial, chiar cînd își îngăduia să fie riscat. Erau, pe scurt, o „companìe“ aleasă, agreabilă, nutritivă. Aveai ceva de învățat de la fiecare cuvînt rostit de ei, de la fiecare gest, de la fiecare atitudine. Te simțeai privilegiat să fii în preajma lor, să fii „situat“ în vecinătatea unei reușite de cultură și de civilizație, a unor modele născătoare de emulație. Stăteai față-n față cu o galerie de domni adevărați. „Domni“, ca într-un pasaj shakespearian, în care se spune despre „King John“ că este *„Lord of his Presence“*, „Domn în Ființa sa“, stăpîn pe sine, întreg, indiferent de titluri și împrejurări.

Nu voi pretinde că această specie a dispărut cu totul. E plină, oricum, lumea de personaje pestrițe, care nu ezită să proclame cu morgă: „Sînt un domn!“ sau „Sînt o doamnă!“. Dar, date fiind amintirile mele, îmi este tot mai greu să identific cazuri de „domnie“ autentică. Mă uit la politicieni: sînt, preponderent, necultivați, proști vorbitori, de o vulgară suficiență, lipsiți de orice autoritate în afara autorității funcției lor. Lacomi, șmecheri, rudimentari, ineficienți. Mă uit la unii profesori: pregătiți mediocru, inculți, victime garantate ale locului comun, ale unei gîndiri pedagogice de lemn, ale unei grave carențe de vocație. Mă uit la unii reprezentanți ai clerului: confiscați de o evlavie standardizată și de comodități omiletice adormitoare, somnolenți ideatic și camuflîndu-și platitudinea printr-un arogant discurs despre smerenie, supărați pe Occident, pe cultură, pe intelectuali, pe catolici, pe budiști și pe tot ce e neortodox pe suprafața pămîntului, lipsiți de subtilitate duhovnicească și încremeniți în docilitate ierarhică, sub pretext că „fac ascultare“. Mă uit și la unii intelectuali: „luminați“, adică bucuroși să ignore orice tradiție, gata să creadă în OZN-uri mai curînd decît în Dumnezeu, siguri pe inteligența și pe amplasamnetul lor „spiritual“, mereu la curent cu ultima modă, mereu „corect“ orientați politic, fără nedumeriri, fără penumbre, fără întrebări reale (căci mai toate răspunurile sînt livrate prompt de „știință“).

Erau personalități puternice, bine profilate, greu de adunat sub aceeași „categorie stilistică“.

Poate sînt depresiv. Poate sînt într-o criză de iubire a „aproapelui“. Dar fapt e că nu prea mai am cu cine sta de vorbă. Nu pentru că am eu un nivel de conversație „boreal“. Ci pentru că nu mai găsesc „oameni cu care să bîjbîi în același întuneric“ (Andrei Scrima) și care să mă însoțească, în bîjbîiala mea, ca niște domni. Întîlnesc mai curînd inși zăvorîți în propriile lor certitudini, autiști inabordabili, „doctrinari“ agresivi, certăreți impenitenți, bombănitori previzibili, scandalagii, țoape. Mi-am greșit generația…

Un mare sfînt (scuzați, catolic!), François de Sales (1567-1622), pare să-l fi impresionat atît de mult pe celebrul Henric al IV-lea al Franței încît, de la înălțimea prestigiului său regal, i-a dedicat următorul portret: „O pasăre rară! Evlavios și învățat! Dar nu numai atît: e și un gentilom. Combinație rară“. Evlavios, învățat și domn. Eu văd în jur ori evlavioși neînvățați, ori învățați lipsiți de evalavie. Iar despre „domni“, nici nu poate fi vorba…

(text regăsit în numărul din 25 mai 2015 al **Dileme vechi)**

■ ■ ■

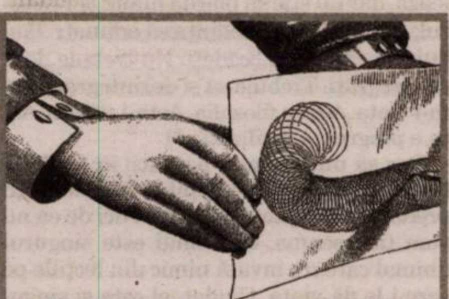

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Decalog ameliorat

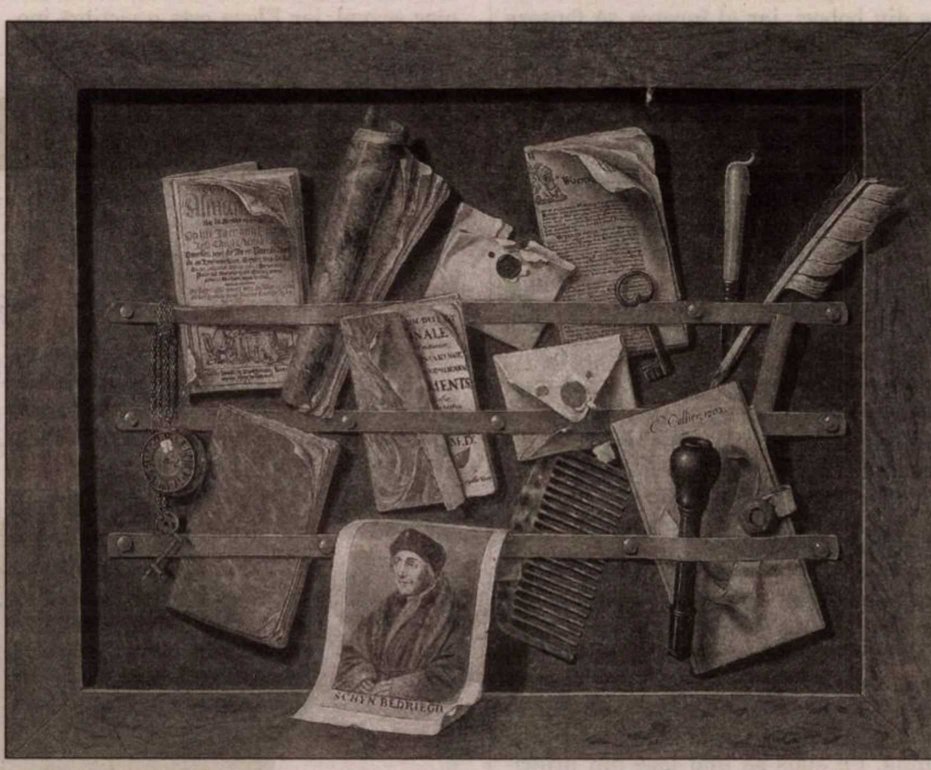

„Să nu-ți vinzi scrisul pentru cauze mizerabile.“

Am fost întrebat acum vreun an-doi, în cadrul unuia dintre acele sondaje bizare pe care le propun revistele culturale în căutare disperată de subiecte: „Ce-ai face dacă prima poruncă a Decalogului ar suna: *Să nu scrii?*“. Adică dacă – oroare – ar sta scris, special pentru noi, scriitorii, „Să nu scrii“ în loc de străvechiul „Să nu ai alți dumnezei în afară de mine“. (Pe asta din urmă socot că am respectat-o, fie și într-o manieră negativă: n-am nici un Dumnezeu, ca să spunem așa.)

Primul impuls: Aș păcătui.

După un moment de reflecție: Aș cîrti: cum poate Dumnezeu să-mi ceară în scris (tablele Legii) să nu scriu? E un Dumnezeu absurd, fiindcă contradictoriu. (Sau un Moise absurd, dacă a transmis rău mesajul.) Or, cum absurdul și Dumnezeu – spun unii înțelepți – nu conviețuiesc, rezultă că Dumnezeu nu există. Și totuși...

După un al doilea moment de reflecție: Aș nuanța. Și totuși, poate că absurditatea nu-i decît aparentă. Poate că interdicția nu e totală, ci doar parțială. La urma urmelor, există porunca „Să nu ucizi“ și totuși chiar legea permite să ucizi, de exemplu în războaie și în autoapărare. Ceea ce interzice Dumnezeu este să ucizi fără sancțiunea legală a statului. Căci, dotate cu sancțiunea acestuia, uciderile au fost, pretutindeni, nenumărate. Probabil că porunca respectivă ar trebui tradusă: *să nu asasinezi*. Oricum, dacă un act mai grav, uciderea, este îngăduit într-un anume sens, în pofida interdicției formale, atunci cu atît mai mult pentru un act mai puțin grav, scrisul, interdicția formală trebuie suspendată. *A maiore ad minus* se cheamă pedant această manieră de deducție. În plus, dacă porunca „Să nu scrii“ ar înlocui prima poruncă, „Să nu ai alți dumnezei în afară de mine“, înseamnă că politeismul e implicit admis și ceea ce un zeu admite, altul interzice. Alerg la Hermes, zeul hermeneuților, care va îngădui scrisul.

După un răstimp. Evrika! Porunca „Să nu scrii“ ar putea însemna să nu scrii murdar, defăimător, injurios, mizerabil; să nu corupi lumea prin scrisul tău. Și neapărat să nu plagiezi. Și chiar să nu fii grafoman. Să scrii dacă și atunci cînd măcar tu crezi în ceea ce scrii.

Observație: În acest sens și numai în acesta, aș putea respecta porunca. Notez însă că, față de situația prezentă, nu s-ar schimba mai nimic, deoarece, implicit, conținutul ei este cuprins, prin interpretare, extensie, metaforă și alte figuri, în celelalte porunci – „Să nu mărturisești strîmb împotriva aproapelui“, „Să nu iei numele Domnului în deșert“, „Să nu furi“ etc. De exemplu, „Să nu iei numele Domnului în deșert“ poate fi înțeles ca „Să nu relativizezi valorile autentice vrînd să faci pe deșteptul“, „Să nu furi“ devine „Să nu plagiezi“, iar „Să nu fii desfrînat“ poate fi tradus „Să nu-ți vinzi scrisul pentru cauze mizerabile“.

Concluzie melancolică: Dacă porunca cea nouă nu-i absurdă, atunci e inutilă.

Scriu deci și semnez:
Andrei Cornea

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

O lecție sau poate chiar lecția

Într-una din puținele zile dintre o carantină teatrală și alta, am văzut premiera *Lecției* de Eugène Ionesco, la Teatrul Nottara. Îl apreciez pe Felix Alexa, mă bucur de cîte ori am ocazia să-i văd spectacolele, așa că am trecut peste reticențele sanitare și am mers în sala teatrului de pe Magheru. Cum nu sînt critic de teatru, nu voi scrie aici părerea mea despre spectacol. Despre piesa lui Ionesco, însă, aș spune cîteva lucruri, cu atît mai mult cu cît mi se pare că are o foarte interesantă actualitate.

În general, teatrul lui Eugène Ionesco nu e generos cu cititorii săi. Nu e deloc „literaturizabil“, dacă-mi permiteți cuvîntul. Poți sta în fotoliu și citi ore-n șir dramaturgia scrisă de Shakespeare, Cehov, Ibsen, O'Neill, nu mai vorbesc de cea a unui Tennessee Williams, atît de sentimentală și de lirică. Piesele acestor autori au tot ce e necesar unei lucrări literare: personajele au psihologii bogate, au destine care adesea se intersectează cu istoria, au o epică, conflicte, întîmplări, „stări“ una după alta, simți în ele sarabanda necesității și a întîmplării. Piesele lui Ionesco, însă, privite ca litere ordonate în pagini, nu au nici un sens. Nu oferă nimic. Cititorul pieselor sale are cam aceeași experiență ca aceea a cuiva care nu știe notele muzicale și răsfoiește știmele unei simfonii de Beethoven. Portativul încărcat cu semne muzicale este departe de a fi muzică; textele dramatice ale lui Ionesco sînt încă și mai departe de a fi teatru. Așa cum muzica lui Beethoven este doar ceea ce se aude cînd o orchestră execută partitura simfoniei, teatrul ionescian există doar cînd actorii, aflați într-o regie, aflați într-o scenografie, joacă piesa scrisă pe hîrtie.

Performanța lui Ionesco este, astfel, excepțională, căci el e unul dintre cei foarte puțini (de nu cumva singurul) care poate produce teatru la modul absolut, ducîndu-ne la punctul zero al teatrului, adică acolo unde teatrul se naște, practic, din nimic, acolo unde teatrul există singur, fără nici un fel de prealabil, eliberat de literatură, eliberat de retorică – un teatru de cea mai înaltă puritate. Un teatru 100% viu, real, de o realitate palpitantă, tocmai pentru că este 100% efemer. Ei bine, găsind astfel un adevăr dintre cele tari, Ionesco ne arată că teatrul de înaltă puritate este deșertic și dezesperant; la Ionesco, absurdul și absolutul sînt același lucru. Purificînd teatrul la cel mai înalt grad, Ionesco începe să construiască o ontologie. Toți marii dramaturgi ai lumii spun lucruri esențiale despre viață; cîțiva – și Ionesco e printre ei – spun ceva important despre existență.

Personajele ionesciene sînt schematice, cu psihologie incertă, relațiile dintre ele sînt minimale, în sensul că vorbesc unele cu altele, dar nu interacționează. La Ionesco nu există suflet, nu există ură sau iubire, nu există prietenie sau invidie, nu există fericire și nici umilință. Toate acestea, împreună, alcătuiesc materia primă a teatrului dintotdeauna, și exact pe toate acestea, împreună, le dă deoparte Ionesco. „Stările“, cele pe care orice actor serios e înnebunit să le joace și să le stîrnească, par un fel de balast numai bun de abandonat pentru Ionesco. Ar fi un teatru rece, deșertul ar fi de gheață, dacă nu am descoperi imediat că, în forma lui cea mai pură, teatrul este profund tragic, dureros.

Ei bine, suferința pe care aparenta ariditate a materialului o produce cititorului pieselor lui Ionesco e nimic față de dificultățile pe care le are regizorul care vrea să-i monteze piesele. Cum la Ionesco nu există, practic, personaje în sens dramatic, ci doar sumare schițe tip, precum Bérenger, sau figuri fără nume, precum Profesorul, Eleva, regizorul trebuie să le creeze din nimic. Personajele din textele dramatice ale lui Ionesco sînt contururi ale vidului. Ca să rămînă în marea convenție a teatrului mai mult sau mai puțin stanislavskian, regizorul este obligat să le „încarce“, să le dea psihologie, trecut, linie destinală. La rîndul lui, actorul simte nevoia să joace, deși textul ionescian aproape că interzice așa ceva. Astfel, ceea ce vedem pe scenă de cîte ori se joacă o piesă de Ionesco nu e niciodată ceva scris de Ionesco, ci e ceva cu totul creat de regizor. La limită, aș spune că toate montările de Ionesco sînt mari trădări ale sale, dar mă întreb dacă nu cumva tocmai asta este lecția ascunsă pe care el o dă: teatrul pur e o trădare! Sau, mai precis, o luare în posesie a ceva ce nu e al tău – regizor – și nici chiar al tău – spectator –, ci a fost cîndva și într-o oarecare măsură al cuiva, zis autor...

Niciunde mai mult decît în *Lecția* – poate doar în piesele mai tîrzii, cele pe care Matei Călinescu le numește „onirice“, precum *Pietonul aerului* sau *Setea și Foamea* – nu găsesc înțelesul clar al acestui dialog pe care Ionesco povestește că l-ar fi avut cu Brâncuși, cînd i-a fost prezentat marelui sculptor în zorii anilor '50, Ionesco fiind încă nimeni în ierarhiile pariziene, iar Brâncuși fiind deja Brâncuși: *Brâncuși:* „Cu ce te ocupi?“ *Ionesco:* „Scriu piese de teatru.“ *Brâncuși* (provocator, cum era adesea cu noii veniți): „Urăsc teatrul.“ *Ionesco:* „Și eu. De-aia scriu piese...“

Reîntîlnirea mea cu textul *Lecției* mi-a prilejuit, însă, și un alt gînd. Unul care vine direct în vremurile noastre. Probabil că replica cea mai cunoscută a piesei este „Aritmetica duce la filologie și filologia duce la crimă“. Întreaga piesă este, de altfel, o paradă strălucitoare de (anti)logică. Este o probă impresionantă că logica practicată fără inimă este absurdul însuși, de nu chiar crima însăși. Toate tiradele pedagogice ale Profesorului sînt logice. El încearcă să aducă Eleva în „sistemul“ său de cunoaștere, acolo unde informația se combină logic. Există o lectură foarte răspîndită a acestei piese în care Profesorul e un satrap dement (am auzit de montări în care e Stalin, Hitler) sau doar un fel de maniac sexual, iar Eleva este o victimă inocentă trimisă chiar de părinți în „gura lupului“. Aceste lecturi, dragi contemporanilor noștri, țin să expună tirania intelectual-sexuală denunțînd relația dintre profesor (mascul) și elevă (femeie), care este cumva un fel de exemplu paradigmatic al relației abuzive. Ele spun răspicat – de fapt, strigă – că școala-i praf, familia-i praf, relațiile de mentorat în tipar clasic sînt praf.

Dar, văzînd piesa montată de Felix Alexa, am realizat (chiar dacă nu asta a fost intenția regizorului) că ea pune în discuție ceva mult mai important. Nu e vorba de relații (de altfel, e absurd să postulezi relații în piesele prin esența non-relaționale ale lui Ionesco). E vorba despre statutul cunoașterii omenești. Atenție: nu cuvintele ucid, ci filologia, adică știința omenească despre cuvinte, ucide! Matei Călinescu atrage atenția că, odată cu *Lecția,* Eugène Ionesco începe să abordeze tema răului în lume. Răul în istorie (așa cum pare a se citi această piesă astăzi) e doar o subtemă a răului în lume. Nu spun că lectura uzuală a piesei nu se susține. Ce spun, însă, este că piesa pare că vrea mai mult decît i se dă. Nu e o piesă despre femei subjugate într-o societate macistă și nici despre Hitler și Stalin, e o piesă despre răul care se ascunde în cunoaștere. O cunoaștere fără suflet, fără sens, abstractă cît să fie prestigioasă, dar foarte periculoasă pentru că e amorală. În fond, filologia vine din aritmetică, nu-i așa? Mai înainte de lecția de filologie, Profesorul predase Elevei lecția de aritmetică și Eleva s-a dovedit excelentă la adunare, dar incapabilă să facă scăderi. O generație care acumulează, dar nu știe să piardă nimic. (Profesorul: „Aveți mereu tendința să adunați. Trebuie să știți și să scădeți. Nu trebuie doar să integrați. Trebuie să și dezintegrați. Asta-i viața. Asta e filozofia. Asta-i știința. Asta e progresul, civilizația.“)

Dar să nu devenim patetici: în fond e o lecție doar, una dintre miliardele de lecții predate și receptate pe lume. Nici de ea nu vom ține seama, căci omul este singurul animal care nu învață nimic din lecțiile pe care i le dă viața. Ciudat, el este și singurul care le poate pricepe. Supremă ironie!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Florile (ne)tăiate din Cișmigiu

Există întîmplări care dau culoare istoriei, o însuflețesc, îi (re)creează atmosfera și (ce bine!) există oameni care lasă scrise aceste întîmplări. Este cazul Piei Alimăneștianu, născută Brătianu, pe care o putem citi în cea mai recentă apariție din colecția „Istorie cu blazon“ de la Editura Corint, *Prin Cetatea lui Bucur. Trecutul viu* (ediție îngrijită de Monica Pillat).

Eu m-am oprit prin Cișmigiul interbelic, la niște lalele. De fapt, la toate florile.

Grădinarul Turcu, cel mai în vîrstă dintre îngrijitorii parcului pe atunci, ajunsese printr-o circumstanță a istoriei pe frontul de la Verdun în Primul Război Mondial. A stat destul de mult timp printre francezi, suficient cît să cunoască unele dintre principiile acestora. Un alt grădinar, pare-se unul faimos, din Paris i-a expus din filozofia lui legată de flori: *O floare se naște, trăiește și moare ca orice ființă omenească. Pentru ce să le tăiem înainte de a fi murit, să se fi uscat?*

Teoria grădinarului francez corespundea la fix și cu ce gîndea și simțea grădinarul nostru încă dinainte de a ajunge prin Franța. Turcu se necăjea tare cînd trebuia să taie florile înainte de a se fi veștejit. Șefii de la Casa Grădinilor îi porunceau de multe ori să taie din boboci, iar el încerca să fenteze cumva ordinul găsind tot felul de scuze.

Într-o zi a venit un nou șef, mai tînăr și de neclintit în decizii, domnul Marinescu. Ce trebuia tăiat, tăiat să fie. Ghinionul grădinarului Turcu, perioada coincidea și cu un episod mai nefericit pentru tufele de lalele din Cișmigiu, cînd acestea începeau să pălească, așa că i s-a cerut să le taie pe toate. Nu l-a lăsat sufletul să o facă și a doua zi a fost concediat, fără prea multe discuții. Sau *floricele*.

Peste vreo lună s-a întîlnit întîmplător cu domnul Marinescu în Cișmigiu. Grădinarul Turcu privea cu tristețe în jur, la plantele pe care le îngrijise atîta amar de vreme și îl mîhnea starea în care le vedea, neudate la timp și nesăpate. Nu a ratat ocazia de a-i semnala fostului șef contrastul cu imaginea grădinii de pe vremea cînd el o îngrijea. Domnul Marinescu i-a răspuns că din cauza încăpățînării l-a concediat.

Mă mir de ce te-a învățat francezul. Se poate să nu fi știut că o plantă slăbește dacă-i lași florile să se usuce pe tulpină?, a adăugat acesta. Apoi i-a întins mîna, i-a spus să mai lase din principiile franțuzești la o parte și să revină la slujbă. Grădinarul Turcu a acceptat.

O dilemă rămîne (ce bine!) în istorie: mai bine tai din flori înainte să se ofilească, în ideea de a le preveni sfîrșitul, sau dai o șansă fiecărui boboc în ideea de a încuraja un nou început?

BARBURISME

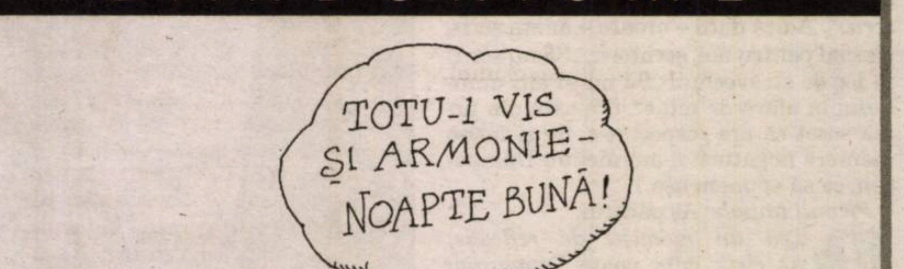

Desen de Ion BARBU

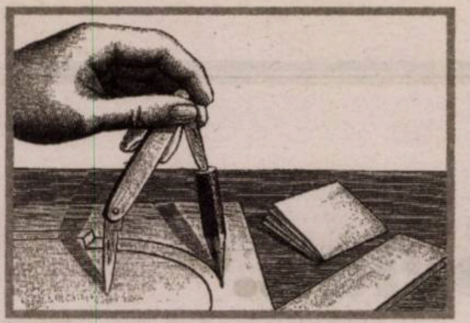

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Napoleon și bătălia ideologică legată de comemorarea morții sale

Merită celebrat Napoleon cu ocazia trecerii a două sute de ani de la moartea sa? Iată o întrebare care declanșează dispute, polemici și efervescență politico-mediatică în prezent în Franța. Napoleon a devenit însă un mit mondial, deci dezbaterea este de natură să traverseze frontierele Hexagonului.

Un istoric francez, Jean Tulard, afirmă că de la moartea lui Napoleon au apărut mai mult de o carte pe zi despre el. Altfel spus, de pe data de 5 mai 1821, cînd fostul împărat la francezilor își dădea ultima suflare pe insula Sfînta Elena, unde fusese deportat de britanici, au apărut în lume mai multe studii despre Napoleon decît zilele care s-au scurs de atunci. Zilele le putem calcula repede: pe 5 mai 2021 se vor fi adunat 73.000 de zile de la moartea lui Bonaparte. Numărul cărților ar fi acum de 84.000 și ele continuă să apară, scotocind tot mai adînc și mai critic în evenimentele și culisele epocii napoleoniene. Chiar și englezii, marii învingători ai lui Napoleon, sînt obsedați de el, iar la British Library pot fi consultate 13.000 de studii dedicate celui numit de ei cînd *Boney,* cînd *Napsy*.

A fost Napoleon o figură prefigurîndu-l pe Hitler sau un mare reformator așteptat ca un fel de Mesia în toată Europa? A fost el un aventurier extrem de norocos, pornit de la zero și care a devenit la 40 de ani stăpînul Europei, sau un monstru militar și politic responsabil de moartea a un milion de oameni doar în țara sa?

Controversele în jurul unor importante evenimente istorice și în jurul unor mari personalități nu sînt noi în Franța și nici în alte țări europene. În prezent, însă, împotriva lui Napoleon sînt coalizate (iar în unele privințe pe bună dreptate) mișcări și curente feministe, antirasiste, decolonialiste, de tip *woke* și *cancel culture,* plus diverse personalități politice excedate de prea multă *napoleonomanie*.

Cel puțin una dintre deciziile sale îl plasează pe Napoleon fără drept de apel în boxa acuzaților, și nu întîmplător unii militanți cer chiar și retragerea rămășițelor sale pămîntești de la Domul Invalizilor. Pe 20 mai 1802, Napoleon, la ora aceea avînd titlul de prim-consul, semna un decret de restabilire a sclaviei în colonii, după ce aceasta fusese abolită în 1794 de Revoluția Franceză. Unii istorici și oameni politici semnalează și cîteva circumstanțe agravante: Napoleon a înăsprit chiar condițiile de viață ale sclavilor, iar Franța a fost singura țară din lume care a restabilit sclavia. Un editorialist de stînga francez, Laurent Joffrin, fost director la *Libération,* consideră că acest „gest“ a reprezentat „marea trădare a lui Napoelon“. Dacă ținem cont că Napoleon este un produs al Revoluției Franceze, precum și de faptul că Révoluția Franceză este produsul unui secol de reflecție umanistă, restabilirea sclaviei apare într-adevăr ca un fapt de neînțeles.

Francezii au tendința de a-i ierta multe lucruri lui Napoleon.

Francezii au tendința de a-i ierta multe lucruri lui Napoleon: de exemplu, megalomania sa, faptul că a lăsat în urma sa o Franță epuizată sau marile sale erori strategice cum au fost campania din Spania și campania din Rusia. Diversele sondaje și anchete pun în lumină faptul că Napoleon rămîne personajul lor istoric favorit, și abia după el se situează Regele Soare, Jeanne d’Arc sau De Gaulle. Marele public îi admiră dimensiunea romantică, juriștii recunosc că și astăzi unele dintre legile date de el sînt valabile. Mulți oameni politici văd în Napoleon încarnarea geniului francez și nu de puține ori, în momente de criză, francezii spun: „Ah, dacă am avea din nou un Napoleon!“.

În fața acestei tabere de adulatori se află însă alta, care îl acuză de rasism, de sexism, de despotism, de militarism, că ar fi fost un colonizator insensibil la suferințele oamenilor. Universitarul francez Louis Georges Tin, președintele de onoare al Consiliului reprezentativ al asociațiilor oamenilor de culoare din Franța, acceptă faptul că Napoleon trebuie să figureze în programele școlare și că epoca napoleoniană trebuie predată elevilor. În nici un caz însă, subliniază el, statul nu trebuie să-l comemoreze în mod oficial pentru că acest lucru ar fi echivalent cu o „apologie a crimei“.

Probabil că, din acest motiv, și președintele Emmanuel Macron rămîne evaziv și nu și-a precizat încă intențiile legate de bicentenarul morții lui Napoleon. O mare expoziție îi va fi dedicată împăratului, la Paris, în luna aprilie. S-ar putea ca, din cauza epidemiei, inaugurarea ei să fie amînată. Clasa politică scrutează însă gesturile președintelui, mai ales că i se reproșează un anume autoritarism de inspirație bonapartistă. Va veni oare Macron la inaugurarea expoziției? Probabil că unii militanți își ascut deja săgețile și le înmoaie în otravă pentru a trage în el dacă „îndrăznește“ să confere o notă prea solemnă și națională comemorării.

Uluitor mi se pare, în orice caz, acest tablou politic, cultural și mediatic: două tabere se află față în față, puternic înarmate ideologic și dispunînd de solide argumente istorice, gata să se înfrunte și chiar să se aneantizeze din cauza lui Napoleon. Iar între cele două tabere, stafia lui Napoleon se plimbă cu mîinile la spate, enigmatică și solemnă, simbol al tuturor contradicțiilor posibile concentrate într-o singură persoană, într-un singur personaj al istoriei.

Ceea ce fascinează și derutează, cred, în continuare în privința acestui „star al istoriei“ (cum scrie *Le Figaro)* este tocmai acest amestec de bine și de rău, de geniu și de orbire, de aspirație spre libertate și de cinism. Napoleon reprezintă o mie de calități și o mie de defecte amestecate între ele și care, la fiecare pas făcut de el, s-au asociat în diferite proporții inspirîndu-i deciziile. El a avut ambiția de a schimba cursul istoriei în Europa și în lume, dar uneori a mers și împotriva istoriei, de exemplu atunci cînd a restabilit sclavia.

■ ■ ■

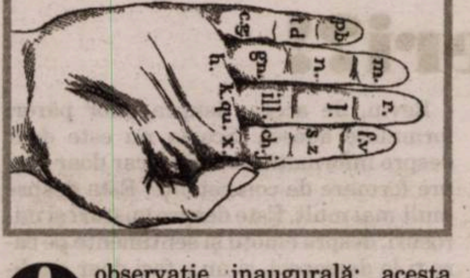

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Bietul domn Ioanide

O observație inaugurală: acesta nu e un articol feminist, ci unul, sper eu, de bun-simț. Am recitit o carte care m-a fascinat cu ani în urmă și care acum, culmea, m-a lăsat aproape rece. E vorba de *Bietul Ioanide* a lui G. Călinescu. Dacă, odinioară, îi găsisem acestui roman majoritatea virtuților epice cu putință, situîndu-l într-un *Top ten* al ficțiunii autohtone, actualmente mi-a aruncat în ochi tot felul de defecte stilistice și de construcție. În sfîrșit, nu este locul aici să insist asupra chestiunii. Vreau doar să mă opresc la un aspect, să spunem, cultural al textului, care, deși complet nesesizabil pentru mine în trecut, astăzi m-a urmărit, deranjant, pe parcursul întregii lecturi, ajungînd, în cele din urmă, să mă enerveze de-a dreptul. Am în vedere reprezentările lui Călinescu legate de feminitate. În mod indiscutabil, *Bietul Ioanide* vine dintr-o tradiție patriarhală, destul de solidă și în prezent, dar cu atît mai cimentată în epoca interbelică, tradiție dominată de clișeele și marotele străvechii civilizații masculine eroice. În plus, scriitorul însuși – cam misogin, după cum atestă izvoarele biografice – judeca, aparent, prin intermediul unor grile foarte conservatoare, poziția și funcția femeii în societate.

Femeile călinesciene apar – mai întotdeauna – în postura creaturilor mediocre, decorative și marginale. Singura lor calitate plauzibilă – care, de altfel, le și scoate temporar din starea de prostrație – e admirația necondiționată pentru excepționalitatea bărbatului dominator. Gravitarea în jurul principiului masculin asigură femeii sens vital și, uneori, cînd abilitățile ei idolatrice devin suficient de intense, asigură și strălucire personală (strălucire „preluată“ – *nota bene* – de la astrul central, plasat în interiorul personalității virile). O astfel de „stea“ relativ strălucitoare e Elvira (soția arhitectului Ioanide – arhitect văzut *ab origine* ca monstru sacru, geniu incontestabil, erou civilizator etc.). Doamna Ioanide se manifestă ca un personaj pozitiv – ultrapozitiv, aș adăuga, după standardele înalte ale sarcasmului călinescian –, fiind creionată de scriitor în culori duioase, lipsite de tușele tăioase ale altor figuri epice feminine. Și, totuși, ne spune autorul, doamna în chestiune interpretează totul doar prin „psihologia ei, care era radical deosebită și în orice caz mai elementară“ (decît a lui Ioanide, *n.m.*). Oricît de mare ar fi efortul feminin, ieșirea dintr-un anumit contur tipologic („elementar“) rămîne, ca atare, o imposibilitate ontologică.

Elvira îl supără pe marele arhitect cu lucruri de nimic, determinîndu-l să nu-i vorbească săptămîni întregi (exceptînd, desigur, cazurile de forță majoră, cum ar fi dejunul familial unde bărbatul „venea […] invitat de doamna Ioanide, mînca fără a spune nimic, cu ochii de obicei înfundați într-o revistă, turna amabil apă ori vin și în paharul lui, și în al doamnei Ioanide, căreia îi răspundea printr-un da ori nu sobru cînd era întrebat dacă mai vrea ori nu dintr-un fel, și se purta, într-un cuvînt, ca un om binecrescut față de o persoană străină silită a mînca la aceeași masă a unui restaurant, din cauza aglomerării“). Un motiv este, de exemplu, nasturele rupt de la cămașă. „Ioanide găsise cămașa fără un nasture și, fiind grăbit, luase singur un ac cu ață, nu fără ostentație, și-și cususe nasturele sub ochii doamnei Ioanide. Furios, trăgînd concluzii din această pasivitate (a doamnei Ioanide – surprinsă mai curînd decît pasivă, *n.m.*), Ioanide întări nasturele peste orice trebuință“. Sau, altădată, absența ceaiului și a lămîii („Prin interogații violente, aflase că lămîia putrezise și fusese aruncată. Lui Ioanide faptul i se păru îngrozitor. În el văzu o ilustrație meschină a unei incompatibilități sufletești, lipsa totală de atenție, de devotament“) care declanșează drame de proporții.

Un episod vechi (cînd Ioanide, internat într-un sanatoriu cu un picior rupt, primește de la Elvira un pachet cu mere roșii – mere care, vai, se ating accidental de feliile cu unt, murdărindu-se – și aruncă toate alimentele la gunoi) stăruie în subconștientul arhitectului ca o veritabilă traumă domestică, diabolizînd personalitatea stăpînei casei. Singura ipostază validă a Elvirei este cea de supunere și execuție (primind nemulțumirea sau asigurînd liniștea masculului, prin supravegherea constantă a copiilor și aducerea cafelei în birou, atunci cînd genialul arhitect lucrează). De notat faptul că, în roman, acest cuplu trece drept unul modern, liberal, emancipat și, nu în ultimul rînd, intelectual… Cei dintre dumneavoastră care ați aștepta ca Elvira să fie revoltată de misoginismul soțului ei și să facă gesturi de emancipare ați fi, probabil, surprinși să o auziți vorbind în intimitate: „Bietul Ioanide! medita doamna Ioanide reintrînd în iatacul său. Muncește necontenit. Ce om superior! Supărarea lui este fără nici o răutate, cu ea își face rău lui însuși! Mă bucur că i-a trecut“.

■ ■ ■

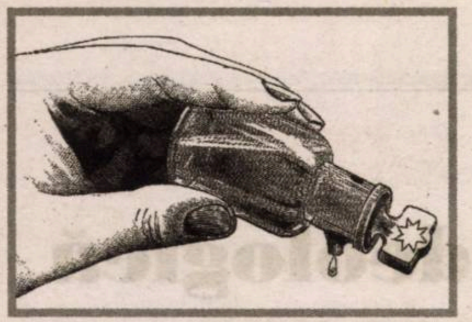

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Degrabă vărsătoriu...“

Citatele celebre, care circulă desprinse de sursă, cu nesfîrșite variații și adaptări la situații noi, au, printre altele, meritul de a menține în conștiința vorbitorilor fapte de limbă arhaice. În română, multe asemenea citate devenite clișee autonome provin din teatrul lui Caragiale și din poeziile lui Eminescu, în genere din texte studiate în școală și deci ușor de recunoscut de majoritatea vorbitorilor. Interesantă este mai ales cariera – independentă de sursă – a citatelor: foarte puțini mai citesc cronica lui Grigore Ureche, dar formula „degrabă vărsătoriu de sînge nevinovat“ supraviețuiește foarte bine. Chiar dacă predarea istoriei literare în școală s-a îndepărtat de modelul cronologic și de teme ca „arta portretului la cronicari“, iar istoria limbii mai este studiată doar în facultățile cu profil filologic, celebra formulă se menține în uz. Faptul se datorează în primul rînd lecțiilor de istorie în care este evocată figura lui Ștefan cel Mare, dar multe reluări au fost prilejuite și de disputele din spațiul public, în primul rînd de cele legate de sanctificarea domnitorului.

Provin din teatrul lui Caragiale
și din poeziile lui Eminescu.

Recontextualizările și parafrazările formulei sînt în general creații de autor, jocuri de cuvinte ingenioase care apar în texte semnate (în presa online sau pe blog-uri), dar și în comentarii anonime; voi indica în exemplele care urmează doar sursa din Internet, fără a preciza numele sau pseudonimele autorilor. Uneori, formula este păstrată ca atare, dar i se adaugă contexte noi și completările impuse de acestea; „fiu de căpetenie securistă, *degrabă vărsătoriu de sînge la colectivizare*“ (impact.ro). În contextele contemporane, violența este mai ales metaforică și simbolică: „vreun critic firoscos și *degrabă vărsătoriu de sînge delicat*“ (amfiteatru.com); „degrabă vărsătoriu de sînge *de mic întreprinzător român*“ (arhiblog.ro).

Cele mai multe parafrazări renunță la termenul *sînge* și reinterpretează verbul *a vărsa*. Sînt previzibile combinările cu alte lichide, în acțiuni care își pierd cu totul agresivitatea: „Mă știți că sînt *degrabă vărsătoriu de bere*“ (cristianchinabirta.ro); „degrabă vărsătoriu *de lacrimi*“ (agenda.liternet.ro). *A vărsa* este adesea metaforizat ca verb al rostirii (tipic pentru registrul colocvial-argotic): „primarul *degrabă vărsătoriu de vorbe*“ (radiotop.ro); „degrabă vărsătoriu *de sudalme*“ (goodreads.com); „personajul *degrabă vărsătoriu de ocări în public*“ (tribuna.ro); „biblioteca înseamnă, în acest moment istoric, un spațiu în care se vorbește în șoaptă, cu oameni care studiază și personal *degrabă vărsătoriu de «șșșt»-uri*“ (epale.ec.europa.eu). Comunicarea poate fi „vărsată“ și în scris: „popor mic, dar *degrabă vărsătoriu de comentarii pe Facebook*“ (vice.com), „un jurnalist iute la mînie, (...) *degrabă vărsătoriu de cerneală nevinovată* pe toți pereții virtuali ai mediei autohtone“ (presamil.ro).

„Turistul de rînd,
degrabă comentatoriu pe interneți.“

În alte cazuri, parafrazarea se depărtează și mai mult de contextul inițial, prin compliniri imprevizibile: „degrabă vărsătoriu *de prime*“ (prosport.ro); „degrabă vărsătoriu *de șpagă*“ (ziaruldeiasi.ro); „iute la controale și degrabă vărsătoriu *de amenzi*“ (constanteanul.com).

În toate transformările ei, formula cronicărească păstrează două trăsături vechi ale limbii române: una fonetică, cealaltă lexicală și gramaticală. Forma *vărsătoriu* păstrează terminația treptat devocalizată și ulterior pierdută a sufixelor nominale moștenite din latină (și extinse analogic): *-arius, -torius*. Forme ca *morariu, rotariu, măcelariu, vărsătoriu, datoriu,* normale în limba mai veche și parțial păstrate regional, s-au redus la *morar, rotar, vărsător* etc. Cele păstrate ca nume de familie sînt adesea pronunțate astăzi într-o manieră nepotrivită cu etimologia lor, cu accent pe *i* din terminație (care ar trebui să fie doar o semivocală). Un arhaism lexical și deopotrivă gramatical este reprezentat de adverbul *degrabă,* cu sensul „repede, imediat“. Româna standard îl mai folosește doar în construcții care exprimă preferința, în sintagma *mai degrabă;* vechiul uz e totuși păstrat în texte bisericești și în variante regionale, cu mai multe atestări actuale din româna vorbită în Republica Moldova (*„degrabă* vă promit că o să aflați“, news.click.md).

Rezistența și flexibilitatea formulei sînt dovedite cel mai bine de parafrazările care păstrează din *vărsătoriu* doar terminația veche, înlocuind cuvîntul cu altele, adaptate unui nou context: „splendidul exemplar, *degrabă făcătoriu de flotări* și demolator de audiențe“ (ziaristii.com); „degrabă *scriitoriu* de răutăți“ (gzt.ro); „turistul de rînd, *degrabă comentatoriu pe interneți*“ (zoso.ro).

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

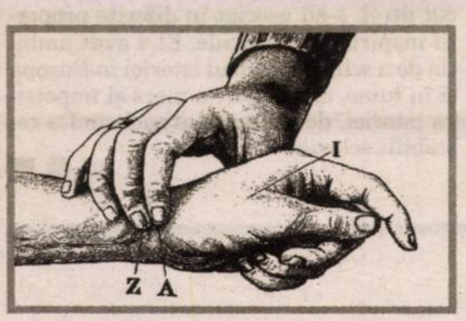

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

O, cînd va fi un cîntec de alte primăveri?!

Vorbesc cu o prietenă, a fost de dimineață cu familia ei la pădure: voiau să caute ghiocei. N-au găsit, probabil n-au nimerit locul potrivit sau au fost culeși toți și puși pe piață. E profesoară și prietena mea, momentan în concediu de îngrijire a copilului. Și ne aducem aminte de alte timpuri.

E exact un an de cînd am intrat în pandemie. Primăvara trecută nici nu ne-am dat seama, buimăciți de rapiditatea evenimentelor. Ne-am trezit doar că s-au dus zilele, săptămînile, anotimpurile. Acum e a doua primăvară.

În multe școli, primăvara se stabilea săptămîna *Școala altfel*. De ce? Pentru că, obosiți toți, elevi și profesori, aveam ocazia atunci să mai ieșim împreună din sălile de clase și să respirăm aer proaspăt, revitalizant. În săptămîna respectivă se făceau excursii, se ieșea în parc, se vizitau muzee, aflate uneori în aer liber, se mergea la Grădina Botanică și la cea zoologică, se vizita orașul uneori, dacă aveai un prof interesant, cum e colegul de istorie Bogosavliev, care-și făcea orele pe la zidurile vechi ale cetății sau pe la diferite monumente.

Ne aflăm acum însă, în pandemie, în imposibilitatea de a mai face lucrurile acestea care sînt atît de firești, atît de necesare pentru interconectarea umană, pentru tot ceea ce înseamnă, de fapt, umanul.

Desigur, repet, nu blamez online-ul, se pot face multe lucruri frumoase în fața ecranelor, excursiile virtuale ne pot duce în locuri în care n-am putea ajunge fizic, și e doar un exemplu, căci paleta de opțiuni e enormă, virtualitatea ne-a adus practic la ușa degetelor și a ochilor un sac fără fund de opțiuni. Dar dacă, totuși, între acestea nu se află și cele adresate sufletului sau nu destule dintre acestea?

Eu nu pot să nu văd
tristețea acestui context!

Cîți dintre noi oare, copii spre adolescență, nu ne-am îndrăgostit prima dată la școală, în planul realității, nu al unei virtualități pixelate, primăvara? Eu am făcut-o printr-a VIII-a și, pentru că Loredana, căci așa o chema, locuia undeva lîngă pădure, mergeam adesea să o conduc pînă acasă, dar ne pierdeam printre copaci, prin poiene unde ea mă învăța nu știu ce figuri de judo, căci era tare pasionată de respectivul sport. Ați trăit ceva asemănător? Ei bine, copiii noștri nu o vor face, cel puțin o parte dintre ei. Ei stau în fața ecranelor. La școală, dacă se duc, poartă măști și păstrează distanțe. Nu-și văd zîmbetele pe viu, să se poată îndrăgosti de ele, nu-și simt parfumurile, devin străini de atingeri sfioase sau prietenești. Mă gîndeam deunăzi ce repede s-a asumat salutul acesta al atingerii pumnilor, în locul strîngerii mîinilor de către băieți. Voi risca să zic și eu acum „pe vremea mea“. Căci da, pe vremea mea descoperirea salutului prin strînsul mîinilor, între noi, băieții, echivalase cu trecerea de la o etapă a vieții la alta. Ne simțeam mari, bărbați aproape, orgolioși. Mîna strînsă îți transmite efluviul energetic și-l preia pe al interlocuturului într-un pact care de cele mai multe ori stabilește tacit și percepția celuilalt: îl simți cu mînă fermă sau moale, tremurată sau puternică. Mă îndoiesc că atingerea pumnilor, care nu m-aș mira să înlocuiască de tot strînsul mîinilor, are aceeași forță persuasivă.

Eu nu pot să nu văd tristețea acestui context!

Este adevărat, ne străduim să facem lucrurile cît mai bine, conștienți de necesitatea restricțiilor. Facem călătorii virtuale, proiectăm lecții interactive și accesăm platforme, aplicații, fel și fel de resurse media. Bravo nouă! O facem însă din interiorul unor peșteri mici, al unor chilii care au la intrare ecrane, interfețe pixelate.

N-avem ce face, momentan aceasta e singura soluție și trebuie să o aplicăm cît mai eficient. Putem transmite multă informație, o putem face mai eficient decît știam și o făceam în urmă cu un an și jumătate, poate.

Dar cum e să știi, de exemplu, că din doi ani din viața copilului tău, tocmai cei de pe la 14-16 ani, lipsesc exact primăverile?

Revin, de aceea, asupra unor păreri formulate adesea. Școala nu este doar despre informație și nici măcar doar despre formare de competențe. Este despre mult mai mult. Este despre gusturi și mirosuri, despre emoții și sentimente pe care ți le descoperi, și nu o faci doar studiind, ci interacționînd uman. Față în față, pe viu!

Nu mai pot să aud despre beneficiile școlii online! Ele sînt aplicabile și față în față, tot ce am cîștigat în această perioadă poate fi aplicat bine-mersi în școala normală, față în față, unde poți duce laptop-ul cu tine și-i poți vedea pe patru elevi așezați umăr la umăr, lucrînd, la același laptop.

Nu, nu e normal, nu e bine, nu e firesc ce trăim! Nu e o altă înălțare pe o treaptă superioară a umanului, printr-o evoluție firească. E un moment de coșmar, de fapt, în care uităm ce înseamnă căldura umană, schimbul sandviciurilor, salutul cu mîinile strînse și, poate, primul sărut.

Primăvara aceasta s-au împuținat mărțișoarele, iar ghioceii, dacă s-au dat, s-au dat online. Să ne dorim însă, așa mi-ar plăcea, cu toții, să vină, vorba poetului, un cîntec de alte primăveri, în care să stăm zîmbind față în față, cu bunele și relele, dar nu ascunși, izolați în spatele unor pixeli nenorociți.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

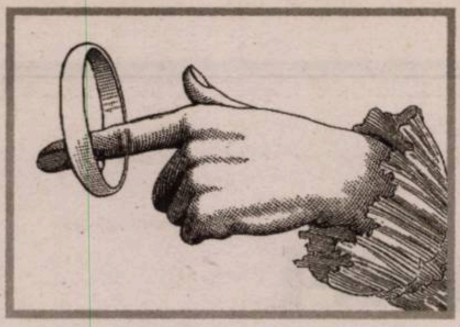

Selma IUSUF

legende urbane

Dispute verbale

Sînt un fel de George (cel din *Seinfeld)* al disputelor verbale. Mă descurc teribil de prost în asemenea situații, iar replica aia deșteaptă îmi vine abia după ce părăsesc locul disputei. *L'esprit de l'escalier* îi spune acestei afecțiuni debilitante care te face să visezi cu ochii deschiși la o replică genială venită întotdeauna prea-prea tîrziu. De obicei, după ce ai închis ușa și ești deja pe scări. Te perpelești și te canonești că nu l-ai zdrobit pe adversar cu întorsătura aia de frază care îți pică numai cînd tot freamătul gîlcevii se va fi stins. În scris, mai ai timp să învîrți frazele și să cauți cu atenție buba sensibilă a adversarului în care să lovești, pe viu, însă puțini sînt cei cu adevărat agățați de verb.

Probabil că fac parte din categoria aia a tocilarilor (cuvîntul englezesc *nerd* îmi pare că îi descrie mai bine) care se blochează în fața unei adevărate rafale de cuvinte ca găina în plasa de rafie. Dacă cineva țipă la mine, simt nevoia urgentă să mă așez, în fața unor izbucniri verbale violente îmi vine să mă întorc și să închid ușa. Oi fi și eu vreun fulg de nea întîrziat, ca generațiile astea noi care se șifonează din orice. Sau poate că imposibilitatea asta de a mă contra cu cineva oi fi moștenit-o de la maică-mea. Care rămîne celebră în familie după una dintre cele mai savuroase replici inventate vreodată. Era, de o vreme, deranjată la telefon de o persoană care nu putea să priceapă că numărul e greșit, că acolo nu există familia pe care o căuta și cu care avea, cert, ceva probleme de rezolvat. Și sună persoana respectivă o zi, două, trei, o săptămînă, cu o agresivitate crescută, pînă cînd mamei i se termină rezervele de răbdare și diplomație și o amenință așa la telefon: „Domnule, dacă nu încetezi, să știi că s-ar putea să te înjur!“. Teribilă perspectivă, monșer. Ce să zic, d-aia oi trăi și eu undeva la marginea posibilităților, a probabilităților, a neîntîmplatului cît pe ce să se întîmple, pentru că obișnuiam să le povestesc alor mei vise pe care era cît pe ce să le visez. „Era cît pe ce să visez un păianjen“, le spuneam, în hohotele de rîs ale unor adulți care nu pricepeau clătinarea scurtă pe muchia unei întîmplări încă în proiecție.

De aia, zic, mă feresc de disputele verbale pentru că performez teribil de prost. Știu că n-am sorți de izbîndă, așa că mă feresc. Cu vorbitul în public am reușit să mă împac încetul cu încetul, dar nu stăpînesc încă arta celor cărora le place evident să se audă. Dincolo de toate, însă, nu-mi refuz niciodată un loc de spectator. Sînt chibițul care se poate amuza pînă la lacrimi sau se poate emoționa la fel, important e să fiu dincolo de cercul de lumină al scenei. Povesteam că am asistat la scene diverse la coada de vaccinare cu ai mei, și că acolo gradele de nemulțumire ale lumii erau dintre cele mai diverse. Îmi amintesc un domn care nu se găsea neam strigat de pe listele alea cică alfabetice făcute oricum într-o logică ce ne depășea pe toți. Și se pornește omul să strige jumate indignat, jumate în glumă (pentru că era din categoria celor care îți vor spune un banc, vrei, nu vrei): „Da' ce faceți, domnule, l-ați strigat pe Popescu, pe Georgescu, pe Ștefan cel Mare, pe Miron Costin, numa' io nu-s pe listă“ – s-a indignat personajul. „Da' cum vă numiți, domnule?“, îl întreabă o cucoană de la coadă. „Ureche, doamnă, Ureche“, zice ăsta, și se pare că nu glumea. Omul era ca peștele în apă în mulțimea respectivă, mai mult, pentru cineva în căutare permanentă de spectatori, își găsise scena perfectă. Îl vedeai cum caută din ochi un cîrlig de care să se agațe, o flăcăruie din care să facă apoi un rug strălucitor, o scînteie care să-i aprindă praful de pușcă și să explodeze într-un milion de steluțe colorate, într-un milion de cuvinte. L-am invidiat pe domnul Ureche și pe toți cei ca el. Uite unul căruia nu-i vine replica pe scări, dimpotrivă, are un răspuns înainte să deschizi tu gura.

Selma Iusuf *este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

FCSB 2 concurează cu CSA Steaua în Liga a treia. Păi, cîte Stele există?

Păi, una. „Decît“ una. Aia care se și numește așa. Sigur, mai există și Steaua Roșie Belgrad sau Steaua Speranței Siliștea (nu Gumești). Dar dacă vorbim de „Steaua aia“ (formulare din categoria „negrul ăla“), Steaua *aia* care a ridicat cupa *aia* în competiția *aia,* atunci tribunalul a hotărît că, da, Steaua e numai una, *aia* a Armatei. Deși – și aici începe distracția – dacă tastezi Steaua pe motoarele de căutare ale site-urilor de fotbal, prima care apare – na, beleaua! – e FCSB. Și abia apoi CSA Steaua. La UEFA, echipa din prima ligă, cea a unicului Gigi, e numită tot Steaua, ceea ce cred că provoacă niscaiva supraîncălziri neuronale celor de la MApN. Rivalitatea dintre cele două e deja de poveste. Pe scurt, a fost așa: Armata n-a mai putut să-și țină echipa, așa că i-a predat-o, treptat, apoi printr-o adunare care a intrat în analele bizareriilor, unui cetățean cu bani pe care unii au crezut că îl pot controla. Adică el cu „combustibilul“, ei cu volanul. Cam cum s-a întîmplat, zice legenda, cînd „tovarășii“ l-au înscăunat pe Ceaușescu, făcîndu-și cu ochiul complice: „Las' că-l manevrăm noi!“. În cele două cazuri s-a întîmplat la fel. „Prostul“ i-a păpat cu fulgi cu tot. Ei, de atunci, în cazul Steaua, e tot o ceartă. Armata vrea să-l ușureze pe Becali de cîteva zeci de milioane pentru că i-ar fi purtat abuziv numele și, în plus, nu-l lasă să joace pe noul Ghencea (construit din bani publici), iar patronul de la FCSB se răzbună trimițînd toți jucătorii pe care îi poate legal muta de la prima echipă la liga a treia pentru a opri promovarea Stelei. Sună obositor, nu? Așa și e. De aproape două decenii se desfășoară, în toate contorsiunile ei, această luptă absurdă și extenuantă, umplînd de lehamite un popor de fani. Ceea ce ne demonstrează cu repetiție că în această speță (era să zic în această țară) nu există limită, morală, responsabilitate și simț al ridicolului. Iar pentru absența ăstuia din urmă chiar că nu există iertare!

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Încrîncenarea

Cea mai mică scînteie cu putință ajunge să aprindă o ditamai pălălaia. Lumea e pusă pe harță. Din ce în ce mai mulți sîntem gata, în orice moment, să luăm la palme pe cineva. Șicanările în trafic, provocările și lăbărțarea nervozității în gesturi de o mitocănie abisală fac parte din desfășurarea firească a zilei. Dacă n-ar fi pe străzi ceva puștime zgomotoasă și cîțiva turiști curajoși care încă se mai încăpățînează s-ajungă pe-aici, prin cețurile Balcanilor, ai zice că te-ai rătăcit în platoul gigantic al unui film despre o distopie. Molima trebuia s-ajungă, pînă la urmă, și la nivelul ăsta de bulversare a ființei. Să uităm de boală și să-ncepem să ne urîm între noi. Deși încă sîntem foarte departe de rezultatele spectaculoase ale potențialului pe care-l deținem la capitolul ăsta. Ne hărțuim pe chestii mici. Purtăm, nu purtăm mască. Ne vaccinăm, nu ne vaccinăm. Dacă da, am fentat programarea la vaccinare sau am așteptat să ne vină rîndul? Chestiile cu adevărat grele ne-au ocolit pe mulți dintre noi pînă acum. Dacă n-am pierdut în pandemia asta un cunoscut, un prieten apropiat sau o rudă, dacă n-am rămas fără serviciu, dacă n-am trecut într-un fel sau altul prin bolgiile sistemului nostru de sănătate, sîntem norocoși. Niște norocoși vocali. Dar, pînă la urmă, mai bine așa. Decît la doi metri sub pămînt sau prin răgăliile nesfîrșite ale depresiei, mai bine zgomotoși, atotștiutori și mîndri.

Totuși, rezervele de răbdare sînt departe de a ni se fi epuizat. Noi secretăm, într-o glandă ascunsă (nemenționată în nici un tratat de anatomie), o uriașă cantitate de răbdare. E o formă de adaptare la mediu pe care am dezvoltat-o de-a lungul istoriei. E arma noastră secretă. Avem atîta răbdare încît am putea-o exporta cu mare succes și în cantități enorme, chiar dacă omenirea ar coloniza alte planete. Și-atunci de ce sîntem atît de isterici și gata mereu să sărim la scandal, să ne luăm la bătaie? Pentru că tocmai răbdarea asta colosală, pe care o conținem, ne întărîtă să fim așa. Știm, undeva în adîncuri, că avem de consumat colosal de multă răbdare, pentru a ne apuca să facem ceva, să ducem un lucru la bun sfîrșit. Iar chestia asta ne pune pe jar. Ne irită îngrozitor. Ne face să ne pierdem mințile și să ne umplem de cruzime. Dacă e vorba de chestii mici, un scandal, un caft, o înjunghiere, o bătaie de copii, cu tot cu mame și alte neamuri pe lîngă ei, atunci ne băgăm. Nu-i problemă. Imediat sărim. Participăm cu toată ființa, cu toată dăruirea. Dacă e vorba de un proiect măreț, de lucruri și mecanisme mari, care mai trebuie să și funcționeze, atunci intervine răbdarea. Ne gîndim temeinic înainte să facem ceva. Contemplăm toate posibilitățile. Și, mai mereu, dăm peste zidul transcendent al zădărniciei. Atunci, nu ne mai băgăm. Îi lăsăm pe alții să se lupte cu posteritatea și cu lumea lăsată moștenire generațiilor viitoare. Noi scoatem o carne de la garniță, o murătură de la borcan (cum să lași posterității așa ceva? Că se strică...), o țuică bună, și ne punem pe hermeneutică.

Dar chestia asta ne și încrînceneaază. Pentru că, dimineața, cînd ne trezim mahmuri, dăm de aceeași realitate pe care am driblat-o ieri. În cazurile astea, uneori, mergem la biserică. Mai ales dacă e sărbătoare. Dumnezeu e un partener bun și vechi, pentru că El, întotdeauna, „e sus și vede“. Și, dacă vede, a observat că avem cele mai bune intenții. Deci, cu conștiința, ne-am scos, cum s-ar spune. Acum, mai avem de rezolvat cîteva lucruri referitoare la fapte. Că, fiind sus și văzînd, Dumnezeu trebuie să le fi observat și pe astea. Aici procedăm ca-n viață. Dăm ceva și se rezolvă. Sau sperăm că se rezolvă. Iar ăsta e alt moment care ne pune cărămizi serioase la temelia încrîncenării. Pentru că atunci cînd mergem la slujbă o facem și cu ură față de ăia care nu merg, ăia care sînt altfel, ăia care ne trag mereu în jos, ăia din cauza cărora trebuie să ne ducem noi acum la biserică și să ne rugăm fierbinte și încrîncenat să iasă lucrurile. Să se rezolve. Să ne meargă treburile. Și să fim sănătoși. Alții, treaba lor, să se descurce, dacă n-au ales calea asta. Că noi, pînă la urmă, ne descurcăm, totul se rezolvă. Mai pune și Dumnezeu o vorbă bună, mai contribuim și noi unde trebuie, că oameni sîntem, și-o rezolvăm cumva. Facem să fie bine. Cu toate că, zilele astea, am fost și mai încrîncenați decît de obicei. Avem senzația că toată ființa ne e în pericol doar pentru că unii s-au trezit să aibă păreri și să ne spună că, dacă sîntem majoritari, nu-nseamnă că avem dreptate întotdeauna. Și nu putem să hotărîm pentru toată lumea după cum avem noi chef. Nu se poate? La noi acasă? În credința noastră? Asta ne încrînceneaază îngrozitor. Ne uităm în jur cu și mai multă ostilitate. Și orice suspect ne intră-n colimator devine imediat vinovat și condamnat. Pentru că nu ne putem permite să ne jucăm cu chestiile astea.

Rîndurile de mai sus nu se adresează, sub nici o formă, celor care cred cu seninătate în ce doresc dumnealor. Dimpotrivă, sînt o formă de reverență față de toți cei care privesc credința pe care o au, datinile, obiceiurile, ca pe ceva de preț din ființa lor, și nu ca pe ceva împotriva altora. Rîndurile de mai sus nu se adresează celor care iubesc oamenii și prețuiesc din adîncul sufletului respectarea demnității lor, indiferent dacă împărtășesc sau nu aceleași credințe, datini și obiceiuri. Rîndurile de mai sus nu se adresează celor care au intrat în Postul Mare senini, iubitori, rugîndu-se pentru ei înșiși, dar și pentru alții, care fie nu știu, fie nu pot, fie sînt, pur și simplu, indiferenți față de lucrurile astea. Rîndurile de mai sus nu se adresează celor care au această extraordinară căldură interioară, această putere miraculoasă de a fi senini în a dialoga, în fața Divinității, cu propriile lor slăbiciuni și îndoieli. Acești oameni sînt cei care, fără să știe, într-un anumit fel, salvează lumea.

Cătălin Ștefănescu *este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

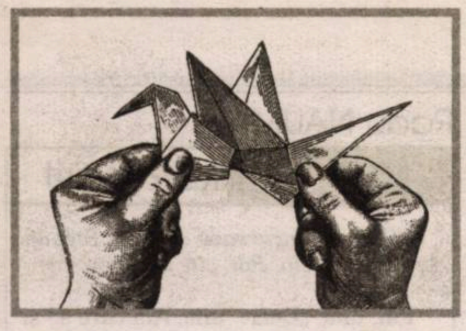

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Luminile rafinăriei

Două locuri mă impresionau, mai ales pe întuneric, în vremea cînd eram copil și mă plimbam cu bunicul de mînă prin Cîmpina natală. Unul era lacul de formă oarecum ovală, pe malul căruia era un restaurant. Bunica îmi spusese că acolo se înecaseră mulți oameni, mai ales bețivii care ieșeau amețiți din local. Desigur, ea glumea, măcar pe jumătate, dar mie îmi rămăsese întipărită în minte această idee groaznică. Priveam luciul întunecat al apei în care se oglindeau luminile restaurantului, cam ca în pictura lui Van Gogh *Noapte înstelată pe Ron,* și mă temeam să nu cumva să disting pe acolo vreun cap de bețiv pe cale să se înece, horcăind după ajutor. Mă intrigau și conductele care intrau atunci în lac, lungi ca picioarele unui păianjen, ceea ce, bineînțeles, nu făcea decît să-mi sporească angoasele. Însă acea oglindă întunecată a apei în care se afundau țevile, mai ales cînd nu erau nici un fel de valuri, îmi semăna și a smoală. Îmi părea o suprafață de o consistență incertă, care ascundea adîncimi insondabile, o adevărată limită a unui tărîm cu care n-aș fi vrut să am de-a face.

Abia de curînd am aflat că lacul are într-adevăr o faimă sinistră și că, legat de el, circulă tot felul de legende, care mai de care mai înfricoșătoare. Una zice că, înainte de fiecare înec, lacul vuiește, ceea ce, după spusele unora, ar însemna că cere o viață.

Mic fiind, probabil că-mi trăgeam bunicul de mînă să plecăm cît mai repede de acolo. În apropiere era însă cel de-al doilea loc special, magic. Astăzi, dacă mă gîndesc bine, îmi dau seama că astfel de plimbări nocturne, prin acea zonă îndepărtată a orașului, nu se puteau întîmpla decît extrem de rar, dar poate tocmai de aceea nu le-am uitat. Amintirea lor e marcată de un fel de încețoșare, pricinuită nu de trecerea timpului, ci mai degrabă de memoria exactă a viziunii mele de atunci. Imaginea aceea nu prea clară a unui copil nedumirit bine asupra unor lucruri pe care le vede. Care era cel de-al doilea loc? Ei bine, un fel de balaur colosal, un aparat complicat și enigmatic, ceva ce numai adulții puteau construi și înțelege: rafinăria.

Dincolo de masivul zid de cărămidă puteam zări mulțimea de coșuri, turnuri de tablă, cazane și tuburi îmbîrligate, scărițe și ceasuri, toate luminate de miliarde de beculețe, mai ceva decît pomul de Crăciun. Era ca un misterios castel metalic, enorm, labirintic și tulburător. Chiar mai teribil decît o locomotivă cu aburi, fiindcă văzusem una pe linia ferată din apropiere, trăgînd după ea o mulțime de vagoane-cisternă și bunicul îmi spusese că tocmai ieșise din burta rafinăriei. Carevasăzică, rafinăria putea înghiți fără probleme un tren întreg cu locomotivă cu tot. Unde mai pui că în acel întreg univers de mațe metalice erau locuri pe unde ieșea fum sau pufăiau aburi. De jur împrejur mirosea a petrol sau a gazolină, iar eu inspiram cu voluptate acea aromă seducătoare. Cred că bunicul îmi spunea că nu e sănătos, dar ce știa el, eu adoram și mirosul de smoală cu care se reparau străzile, și pe cel de păcură cu care se stropeau ulițele neasfaltate, și pe cel de petrosin cu care se spălau podelele de lemn.

Cîțiva ani mai tîrziu, am aflat că străbunicul unui bun prieten de-al meu a fost chemat la un moment dat să repare o piesă importantă din rafinărie, pentru că doar el mai știa cum fusese montată. M-am mirat, pentru că nu-mi imaginasem că un sistem tehnic atît de spectaculos putea avea nevoie de asemenea reparații „subiective“. Adică funcționarea acelui monstru mecanico-chimic, ce părea autonom și perfect, putea depinde de experiența unui singur om, a unui om anume. Era un ins mititel, făcut din carne și oase, care știa pe unde să gîdile dihania de metal cît un oraș ca s-o repună în funcțiune.

Dacă lacul mă înfiora pur și simplu, rafinăria, pe lîngă teamă, îmi impunea și admirație. Eram încîntat să descopăr că există pe lume așa ceva, că pot fi martor la misterioasa ei desfășurare. Dar ce mi-a venit să scriu despre asta tocmai acum? Lacul e la locul lui și, bineînțeles, nu mă mai sperie. Restaurantul de pe mal continuă și el să fie tot acolo, renovat și cu un nume nou, de-a dreptul distractiv: *New Lac.* Rafinăria, însă, tocmai a intrat în faliment. De vreo zece ani nu mai pufăie și nu mai miroase. A împlinit 126 de ani de existență. În prima parte a secolului trecut a jucat un rol esențial în dezvoltarea orașului. Devenise inima Cîmpinei. A primit vizita kaiserului Wilhelm al II-lea și pe cea a generalului Mackensen. Și-a revenit din distrugerile aproape complete provocate de fiecare dintre cele două războaie mondiale. A supraviețuit comunismului fără nici un fel de investiții și a trecut cu bine și prin tumultuoasa perioadă post-comunistă. Dar iată că pînă și rafinăriile dau faliment. A cumpărat-o o firmă despre care se presupune că o va vinde pe bucăți. Adică s-ar putea ca, în curînd, în locul spectaculosului balaur metalic, atins acum de rugină, să apară un mare mall sau vreun cartier rezidențial.

■ ■ ■

ready made

„Duelul îl provoca de-obicei un mic incident: un ochi de găină nesupărat, ajungînd în imediată apropiere cu-o talpă de ghete, făcea patru ochi roșii…“

Emil Isac, „Duel“, în *Adevărul,*
Anul XXXIV, no. 11352,
Marți, 5 Aprilie 1921

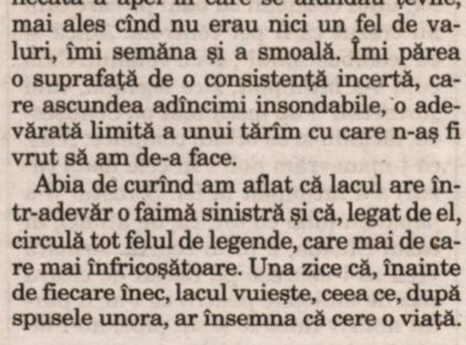

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Cine amenință independența magistraților?

Proiectul de lege privind desființarea Secției pentru Investigarea Infracțiunilor din Justiție (SIIJ) nu a fost avizat favorabil de către Consiliul Superior al Magistraturii (CSM). La solicitarea ministrului Justiției, proiectul a fost totuși aprobat de către Guvern și trimis spre dezbatere în Parlament. Surpriza a fost dublă: anterior, CSM avizase negativ propunerea de înființare a acestei secții în cadrul Ministerului Public, iar politicianul care este astăzi ministru blama la acea dată pe cei care promovaseră și, respectiv, votaseră inovația instituțională în lipsa avizului pozitiv al CSM. Dincolo de cheia ironică în care pot fi interpretate, faptele ascund atitudinea de neîncredere a magistraților față de puterea executivă și de cea legislativă: orice inițiativă a acestora din urmă este percepută ca fiind ostilă. Citite în această cheie, cele două avize negative ale CSM nu mai sînt o dovadă de inconsecvență, ci una de consecvență. Orice inițiativă a Guvernului sau a Parlamentului privind Justiția ascunde o capcană, deci trebuie să fie respinsă. CSM s-a opus atît la înființarea, cît și la desființarea SIIJ cu același argument: executivul și legislativul vor să subordoneze Justiția sau, mai direct spus, politicul atentează la independența Justiției. Ceața suspiciunii devine și mai densă, pentru că este alimentată și din cealaltă perspectivă: ori de cîte ori un ministru sau un parlamentar este investigat penal, acesta vocifereazǎ că procurorii și judecătorii acționează la comandă politică, abdicînd de la datoria lor de a afla adevărul și de a face dreptate, pentru a deveni instrumentele unor răfuieli politice sau ale *statului paralel,* sintagmă la modă, împrumutată din alte zări, împreună cu un pachet de tehnici pentru manipularea opiniei publice. Cercul vicios al suspiciunii tinde să înlocuiască funcția de cooperare loială între puterile statului și funcția de control reciproc în limite constituționale.

România nu este *altfel* nici din acest punct de vedere. Sistemul democrației constituționale nu este nicăieri un *perpetuum mobile*. Alterarea raporturilor firești dintre cele trei puteri este o boală de sistem, dar nu una incurabilă. Principiul împărțirii puterii – formulare extinsă a principiului separației puterilor în stat – a fost o descoperire a teoriei politice, pe cît de simplă, pe atît de ingenioasă. Această *teoremă* de construcție instituțională este condiția necesară, dar nu suficientă pentru orice sistem de democrație constituțională. Viabilitatea unui asemenea sistem depinde nu doar de arhitectura instituțională, ci și de actorii care se află la fiecare intersecție a liniilor ei de forță. La nivel național, acești actori sînt magistrații, parlamentarii și demnitarii. Performanța puterilor statului și raporturile dintre ele depind de competența instituțională și de integritatea acestor actori. Tensiunile și conflictele dintre cele trei puteri pot fi evitate sau, dacă deja s-au produs, pot fi rezolvate numai dacă magistrații, parlamentarii și demnitarii au competență instituțională și integritate. Oamenii îmbolnăvesc instituțiile și tot ei le pot vindeca.

Înființarea și, apoi, desființarea SIIJ au avut ca motivație oficială apărarea independenței Justiției, dar magistrații le-au perceput ca fiind amenințări împotriva independenței lor. Nu s-a contestat necesitatea unei structuri specializate pentru investigarea infracțiunilor din Justiție, ci s-a discutat modalitatea optimă de a situa această structură în cadrul Ministerului Public, astfel încît să se prevină folosirea ei pentru a subordona Justiția. Au fost invocate argumente mai mult sau mai puțin convingătoare pentru situarea acestei structuri instituționale în cadrul DNA sau în afara acesteia. Dacă argumentele sînt construite numai la acest nivel, riscul este să se transforme această structură într-o minge de ping-pong, cu consecința ineficienței ei totale. Pînă la urmă, calitatea profesională și integritatea procurorilor care lucrează într-o asemenea structură sînt mai importante decît locul în care este situată aceasta.

Teama magistraților de a fi controlați prin declanșarea unor investigații împotriva lor sub pretextul săvîrșirii unor fapte de corupție este justificată pentru că au fost cazuri în care, după îndelungate perioade de urmărire penală sau chiar de judecată a unor procurori sau judecători, în dosarele respective s-a dispus clasarea sau achitarea. Dar traumele psihologice, afectarea gravă a reputației și blocarea carierei sînt efecte dureroase și ireparabile. Nu ar fi fost posibile astfel de cazuri dacă procurorii și judecători care le-au instrumentat nu ar fi săvîrșit erori profesionale sau, chiar mai rău, abuzuri.

Este un bun prilej de reflecție chiar pentru magistrați. Oricît de discutabile ar fi aproximările statistice, este ușor de imaginat că erorile profesionale sau abuzurile ar putea fi săvîrșite și în alte dosare, în care cei urmăriți sau judecați nu sînt magistrați. Dacă magistrații se tem de ei înșiși, acest sentiment se amplifică la nivelul societății și erodează grav credibilitatea Justiției. Dacă magistrații săvîrșesc erori sau abuzuri cînd urmăresc penal sau judecă alți magistrați, este probabil că acestea sînt mai numeroase în cazurile în care este vorba de persoane obișnuite, care nu se bucură de mijloace constituționale de protecție atît de puternice, cum sînt inamovibilitatea și independența. CSM și organele de conducere ale instanțelor judecătorești și cele ale parchetelor sînt responsabile, în egală măsură, pentru absența atît a analizei nuanțate a cauzelor care generează erorile și abuzurile judiciare, cît și a programelor necesare pentru înlăturarea sau diminuarea acestor cauze, indiferent dacă victimele sînt magistrați, parlamentari sau simpli cetățeni.

Pe bună dreptate, o prietenă – care a fost mai mulți ani judecător – mi-a replicat după precedentul articol că magistratura nu trebuie să fie doar o carieră, ci și o vocație.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Admirația

Texte și opinii de:

- Radu VANCU (scriitor)
„Numai cine admiră știe să vadă îngerii din literatură“
- Moni STĂNILĂ (scriitoare)
„Între documentare și apropiere“
- Adrian MUREȘAN (eseist)
„Admirații sîngeroase“
- Adina ROSETTI (scriitoare)
„Acest obscur obiect“
- Constantin VICĂ (lector universitar)
„Arză-l focul, dascăl?“
- Gabriel H. DECUBLE (traducător)
„Cum ne-a ferit credinciosul Eckhart de demonii lui Goethe“
- Simona TACHE (psihoterapeută)
„A-ți plăcea de cineva“
- Maurice MUNTEANU (stilist)
„Doamna cu Teckel-ul“

argument

Multe oglinzi

DILEMA VECHE
Admirația

Într-o lume care e atît de mult centrată pe individ, o temă ca „Admirația“ redimensionează lucrurile și le așază într-o altă perspectivă. Privirea își schimbă direcția și se îndreaptă spre celălalt, care e diferit. E ca și cînd într-o casă care a fost încuiată multă vreme deschizi toate ușile și ferestrele și aerul de afară pătrunde în interior. O lași să respire și primești oaspeți. La care ții, care îți plac, pe care îi prețuiești.

Într-o după-amiază însorită, stăteam de vorbă cu un om apropiat la mine în bucătărie. Îmi povestea ceva serios și, după ce l-am ascultat, mi-a venit să-i spun cît se poate de simplu: „Știi că te admir, nu?“. L-am luat prin surprindere și nu e cel mai sentimental personaj. S-a fistîcit puțin, e clar că nu se aștepta la o astfel de declarație. „Pe mine?“, a răspuns el. Părea mai degrabă genul de replică ce n-are ce căuta între niște oameni maturi, care se cunosc bine și vin de departe. Dar mi-am dat seama că, în prietenie și în amor, mi-a fost imposibil să nu integrez acest sentiment, pe lîngă multe altele, desigur. Și nici n-am reușit să construiesc ceva în afara lui, dacă nu simțeam o anumită fascinație față de persoana de lîngă mine. M-am și despărțit, uneori, din același motiv, pentru că neîncrederea celuilalt, camuflată bine, pîndea la fiecare colț de masă și asta era extrem de nedrept și de obositor.

Fiecare temă de revistă are, în cazul meu, și o latură autoreferențială. Trebuie să mă fi intersectat cu ea, să mă fi preocupat și să vreau să aflu mai multe, în așa fel încît să se închege o narațiune mai amplă.

„Admirația“ de acum e făcută din multe oglinzi. Neașteptate, spectaculoase, emoționale, literare, muzicale. Obiectul ei poate fi un mare și discret poet, o doamnă cu un Teckel cunoscută pe o bancă în Cișmigiu, Goethe pentru discipolul său absolut, Eckermann, tăcerea unor copii cînd sînt întrebați pe cine admiră, despre cum poți să devii profesor din admirație, înainte de orice alte motive altruiste, evocarea unui coleg de școală, căruia îi scrii numele pe tablă. Ce înseamnă limitele acestui sentiment, ce ne apropie și ce ne desparte de scriitorii pe care îi citim, așa cum face Cioran în *Exercițiile* sale *de admirație?*

Am întors subiectul pe multe părți și nu am deloc pretenția că l-am fi epuizat, din contra, fiecare om de pe acest pămînt are, cu siguranță, propria istorie privată legată de acest sentiment. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA VECHE
Admirația

Radu VANCU

Numai cine admiră știe să vadă îngerii din literatură

Spune Platon undeva că, la modul ideal, puterea trebuie dată numai celor care nu o vor. Fiindcă numai ei nu se vor lăsa corupți de putere. Tot astfel, la modul ideal, ar trebui să-i admirăm numai pe cei care nu vor să fie admirați. Fiindcă numai ei nu se vor lăsa corupți de admirație. Am văzut, ca toată lumea, oameni smintiți de nevoia de a fi admirați, organizînd din răsputeri în jurul lor infrastructuri ale unei admirații cît mai publice, cît mai gălăgioase, suspect de festive – și care, atunci cînd agenții acestei celebrări perpetue mai ostenesc și își trag sufletul, nu pregetă să treacă ei înșiși la istovitoarea muncă a autocelebrării. E, foarte probabil, o formă a nevrozei de succes, demonstrînd fără exces de subtilitate cît de nefericiți sînt oamenii care nu admit să nu fie admirați clipă de clipă. Și, în același timp, e o demonstrație a faptului că nevoia de admirație e o adicție la fel de toxică și de distructivă ca oricare alta.

În ce mă privește, am avut norocul să cunosc, la sfîrșitul adolescenței, pe unul dintre rarii oameni plasați la capătul opus al spectrului: unul din specia stranie a celor care nu suportă să fie admirați. Unul dintre cei care iau admirația ca pe o insultă. Sau ca pe o calomnie. Și care, dimpotrivă, nu înceta să se calomnieze el însuși, secundă de secundă – cam în același fel în care Agamben îl descrie pe Josef K. drept un autocalomniator perpetuu. Mă gîndesc, bineînțeles, la Mircea Ivănescu. Într-o lume a vanităților hipertrofiate, cum e cea a poeților, în care aproape fiecare dintre noi nu contenește să lustruiască la propria statuie, la propriul mit, citindu-și cu ochi înduioșați propria posteritate, comportîndu-ne secundă de secundă ca și cum ne-am scrie cu fiecare gest necrologul glorificator, Mircea Ivănescu era unul dintre foarte puținii care procedau cu totul dimpotrivă: susținea (cu reală tristețe, de altfel) că ceea ce scrie nu este poezie, era convins că o viață de căutare neîncetată a frumuseții nu-l dusese mai aproape de ea și, atunci cînd îi fusese decernat titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Sibiu, în practic cel mai scurt discurs de recepție pe care l-am auzit eu vreodată (vreo șase rînduri cu totul), mulțumise pentru „cu totul disproporționata desfășurare de forțe, în nici un caz justificată de eventualele mele încercări literare“. (Cam acesta fusese tot discursul, așa că s-ar putea să exagerez atunci cînd spun că erau șase rînduri încheiate: e mult mai plauzibil să fi fost doar patru.)

De altfel, în ultima lui ieșire publică, la lansarea antologiei din poemele lui îngrijită de Matei Călinescu la Polirom, în 2003, la librăria Humanitas din Sibiu, îi consiliase (ce spun eu, aproape îi implorase) pe „eventualii tineri scriitori“ din public (nici acum nu știu sigur dacă nu cumva se referea și la mine, cînd l-am întrebat după aceea direct, între patru ochi, a evitat răspunsul) să abandoneze complet orice iluzie privitoare la literatură, și de fapt să abandoneze complet literatura – fiindcă el, după o viață întreagă de construit iluzii ținînd de literatură, îi poate asigura că literatura nu salvează nimic. Matei Călinescu a zîmbit reținut – nu se putea înțelege dacă aprobator sau doar ca amuzament în fața a ceea ce putea să pară doar o cochetărie a unui bătrîn mare poet. Sau, mai degrabă, amîndouă: fiindcă Matei Călinescu scrisese, în același an 2003, cartea de doliu după moartea fiului său Matthew, în cele patruzeci de zile în care tradiția spune că durerea trebuie metabolizată, așa încît știa el însuși cît se putea de bine că literatura nu salvează nimic – dar că, în același timp, fără literatură, adică fără cartea de doliu, despărțirea lui de Matthew ar fi rămas numai durere pură, lipsită de posibilitatea de a genera vreun sens consolator, sau vreun sens moral, sau orice alt sens.

Peste vreo 15 ani, cînd am citit jurnalul de intrare în moarte al lui Matei Călinescu, ținut după ce aflase că are cancer, am simțit același lucru: că Matei Călinescu nu cere literaturii vreo formă de salvare, întrucît știe că e iluzorie – dar îi cere să-l ajute să construiască un sens în miezul non-sensului. Cere frumuseții din literatură și din muzică, fiindcă ascultă multă muzică în acei ani terminali, să funcționeze ca un fel de îngeri – care nu salvează nimic, dar anunță cîte un sens, uneori înspăimîntător, cu vorba lui Rilke, alteori mîngîietor.

E exact ce face și poezia lui Mircea Ivănescu, în inima căreia se află tot o traumă fondatoare: nu moartea fiului sau propria moarte, ca la Matei Călinescu, ci sinuciderea unui frate mai mare (diferența de 11 ani dintre ei îl situează la jumătatea distanței dintre o figură fraternă și una paternă). Îi cere poeziei să funcționeze tot ca un înger – nu să salveze, dar să construiască un sens. La care (și asta e iluzia ei esențială) să poată participa atît supraviețuitorul, cît și mortul. Matei Călinescu observă, în prefața acelei antologii de la Polirom despre care am vorbit mai sus, că acel „noi“ în numele căruia vorbește adesea poemul ivănescian este un plural care include probabil pe amîndoi frații Ivănescu – și pe cel sinucis, și pe cel supraviețuitor. Aș zice, continuînd metafora pe care am folosit-o mai sus, că acest „noi“ e, pentru poezia lui Ivănescu, un înger pronominal – construind sens și continuitate a prezenței acolo unde prezența și sensul au dispărut.

Exact prezența concretă a acestui înger pronominal, pe care o simți și tu, cititorul, veghind neîncetat asupra aproape fiecărui poem al lui Ivănescu – exact ea e cea care face din scrisul lui poezie cu adevărat mare. Abia cînd am înțeles asta (și mărturisesc că n-am înțeles-o de la bun început, că n-am știu să văd îngerul încă de la prima citire), admirația mea pentru literatura lui Mircea Ivănescu a căpătat sensul ei real. Abia atunci, ca să spun așa, admirația mea a căpătat propriul ei înger. Care m-a făcut să înțeleg cu totul altfel eventualele mele încercări literare – și să cer literaturii să construiască, la fel ca la el, sens, continuități și prezențe acolo unde nu mai era decît lipsă de sens, fractură și absență radicală.

Ba chiar mai mult: tot ce am citit de atunci încoace, tot ce am cerut de atunci încoace nu numai literaturii scrise, ci și celei citite a avut exact aceleași exigențe. Toată literatura pe care am citit-o (atîta cîtă e) am înțeles-o și am verificat-o după criteriul decisiv al construirii de prezențe și de continuități. Cîtă vreme făcea asta, era literatură pentru mine. Dacă nu o făcea, putea fi literatură pentru altcineva – pe mine nu mă mai interesa. Fiindcă era literatură din care îngerul nominal pe care-l căutam era absent.

Cum spun, am avut înțelegerea asta decisivă numai atunci cînd admirația mea pentru Mircea Ivănescu a căpătat propriul ei înger. Ceea ce e totuna cu a spune că numai admirația face literatura. Numai cine admiră știe cu adevărat să vadă îngerii din literatură.

Radu Vancu *este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Psalmi, *Casa de editură Max Blecher, 2019.*

■ ■ ■

Moni STĂNILĂ

Între documentare și apropiere

Cu mult timp în urmă citeam romanul lui Gabriel García Márquez *Generalul în labirintul său*. Nu trag niciodată cu ochiul spre final, de teamă să nu descopăr vreun pic din cursul poveștii. De multe ori, nu citesc nici măcar textul de pe coperta a patra, dacă primul rînd face simțită o posibilă demascare.

La finalul acestui roman, Márquez are un cuvînt de mulțumire pentru cei care l-au ajutat cu documentarea. Acolo e și cineva din corpul diplomatic, care a făcut un zbor cu elicopterul special pentru documentarea romancierului. La vremea respectivă, scriam încă pentru *Timpul de dimineață* din R. Moldova și m-am plîns acolo într-un text. Am zis: „Ia, dom'le, ce acces la documentare au greii altor țări“. Și nu mă gîndeam neapărat la mine, alege orice scriitor celebru din România, că avem, și întreabă-l cît l-a ajutat statul. Fie și doar la documentare.

Dar la noi există altceva, prieteni și înțelegeri. Așa că m-am trezit scriind despre Brâncuși. Știam că, indiferent cum voi aborda subiectul, tot vor exista plîngăcioși, pentru că noi, poporul mioritic, sîntem specialiști în toate domeniile. Noi știm cum se face țuica de prune, cum se pune gresia, care sînt marile conspirații mondiale și, mai ales, cine a fost Constantin Brâncuși. (Și eu, înainte de o documentare destul de temeinică, trăiam, ca majoritatea, cu convingerea că Brâncuși a vrut să ne dea atelierul, iar „noi“ l-am refuzat. Bine, nu-i de loc așa, dar asta nu ne anulează statutul de specialiști în toate.)

Acum vine momentul, destul de jenant, în care trebuie să recunosc că în Moldova nu ajung toate cărțile. Și am găsit eu cîte ceva despre Brâncuși prin biblioteci, dar nu destul. Aici a mai completat și Internetul, dar ajutorul mare nu a venit cu elicopterul de la corpul diplomatic, ci cu Poșta Română de la Adrian Botez. A fost singura cale ca materialele pentru documentare să parcurgă 140 de kilometri în două săptămîni.

Și a început. Exact ca la Alexandru și Ion, personajele mele din *Colonia fabricii,* am simțit cum mă „împrietenesc“ cu Brâncuși. Și aici începe admirația. Bine, norocul meu că nu trebuia să scriu despre un personaj antipatic. Însă ce m-a frapat de la bun început și m-a făcut să mă atașez tot mai mult de Constantin Brâncuși a fost modul în care spunea o poveste în patru feluri diferite. Și, în nici una dintre ele, el nu ieșea mai bine. La biografii lui, cei care l-au cunoscut în timpul vieții, apar multe contradicții asupra aceleiași întâmplări. Cum și-a rupt piciorul, cum a fost dat afară din funcția de paracliser ș.a.m.d. Și fiecare biograf îți spune povestea cu convingerea că deține adevărul.

Evident că prima mea senzație a fost una de deznădejde. Aoleu, ce mă fac? Cum mă apuc eu să reinventez personajul, că nu scriam tocmai ficțiune. La *Colonia fabricii* mi-a fost ușor. Aveam documente și doi părinți care să îmi povestească despre Ion și Alexandru, pe care eu doar vag mi-i aminteam.

M-am apucat să trimit mail-uri pe la vreo doi brâncușologi, dar n-am primit răspunsuri. Așa că am pus cap la cap povestirile ca să trag singură concluziile. (Mai ticăia și ceasul de la editură, de la Adrian, care mă tot întreba cum merge treaba.) Și, în loc să mă enervez, m-a prins și mai mult dragul de Constantin Brâncuși. Hai să dau și un exemplu: în anii lui grei, de tinerețe și foame la Paris, a lucrat ca paracliser la biserica românească de acolo. Dar nu după mult timp, chiar după Paști, a fost dat afară. Și el a spus unor prieteni că s-a certat cu preotul pentru ciubucul de la enoriașe. Apoi altor prieteni, că era așa de frumoasă icoana Maicii Domnului, încît nu se îndura să îi stingă lumînarea cînd încuia biserica, iar parohul s-a temut că îi va da foc la biserică. Altui biograf i-a spus că în noaptea de Înviere, în loc să tragă clopotele, mai ales că era și episcopul acolo, el s-a apucat să mănînce din ouăle și pasca aduse de credincioși. Și așa mai departe, mai erau cîteva variante. Am avut răbdare cu documentarea, pînă am ajuns la momentul (doar vreun an mai tîrziu) în care parohul respectiv s-a ocupat la biserică de organizarea unei licitații ca să îl ajute pe Brâncuși. Or Brâncuși avea multe calități, dar iertător nu prea era, așa că am optat pentru povestea în care nu se certa cu parohul. Fiindcă i-am tot regăsit peste ani, în bună legătură.

Și ăsta e un simplu exemplu. Biografiile lui Brâncuși, alăturate, au o sumedenie de povești diferite. Și tocmai aici cresc din nou cotele admirației. Fiindcă nu îl interesa ce părere vor avea ceilalți despre el, dar nici nu simțea nevoia să pozeze. Din contra, am ajuns la concluzia că răspundea la întrebările indiscrete după cum presupunea că și-ar dori celălalt să stea lucrurile. Iar această apucătură a lui m-a ajutat să înțeleg ceva mai mult despre el, decît să mă aleg cu o simplă cronologie. Cine era omul Brâncuși, ce fel de fire avea? Asta te preocupă mai mult cînd scrii un roman biografic decît anul în care a fost dat afară din Salonul Independenților.

Și vezi cum documentarea se transformă în poveste și legătură, și nu mai simți greul, ci satisfacția, prietenia, admirația. Chiar și pentru apucăturile urîte, că nu citești viețile sfinților. Dar te bucuri să-l descoperi. Aici e punctul la care trebuie să ajungă documentarea: să nu te îngrozească, ci să te bucure. Și, vrei, nu vrei, personajul respectiv intră atunci în realitatea ta, exact ca un bunic care nu a mai trăit să îți vadă nașterea, dar cu care simți conexiunea, fie și doar prin ADN. Și gata, știi deja că, pe pomelnicul cu cei plecați din familie, de acum va fi prezent și Constantin.

Moni Stănilă *este scriitoare. A publicat volumul* Brâncuși sau cum a învățat țestoasa să zboare, *iar în 2020,* Țipă cît poți, *Editura Polirom.*

■ ■ ■

DILEMA
Admirația

Adrian MUREȘAN

Admirații sîngeroase

Religiile mor din lipsă de paradoxuri, notează Cioran în *Exercices d'admiration*. Poate că tocmai de aceea, cu un surîs complice, singurul tip de lectură preferat, în acest volum apărut în 1986, este acela care întreține cu obstinație echivocul. Inamicii admirației sînt răbdarea și moderația, combustibilul ei sînt excesul, insolitul, spectacularul. Raționamentul dominant este următorul: dacă nu ne-ar irita permanent, am mai avea răbdarea oare să-l citim pe cutare scriitor? Prin urmare, în cîmpul admirației autentice, sugerează Cioran, nu există răbdare, iar virtutea moderației trebuie judecată în termenii unei insulte. Certitudinile sînt păguboase și înșelătoare: visul unui artist de a se face înțeles reprezintă o capcană, o neșansă, un obstacol în receptare. Celebrele cuvinte ale lui Thomas More, *I trust I make myself obscure,* capătă astfel o stranie redimensionare.

Iată cum se naște, aproape imperceptibil, un soi de blestem al admirației: „Alegerea, luarea de poziție e o fatalitate de care nimeni nu scapă; fiecare din noi trebuie să opteze pentru o nonrealitate, pentru o eroare, ca niște fanatici ce sîntem, ca niște bolnavi, ca niște apucați: asentimentele, adeziunile noastre sînt tot atîtea simptome alarmante. Cine se confundă cu ceva, cu orice, dă dovadă de porniri morbide: nu există salvare și nici sănătate în afara ființei pure, la fel de pură ca vidul..." (traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 2003). Angelica și naiva admirație trebuie prin urmare contrabalansată, de-a lungul contorsionistelor „exerciții", de către demonul *reproșului:* în acest echilibru instabil constă adevărata miză, aceea care face ca jocul *borgesian* să poată merge mai departe. Lui Joseph de Maistre i se reproșează tendința excesivă de disculpare a Providenței și apologia deșănțată pentru tradiție, în defavoarea trezirii ori educării simțului critic. Pe Fitzgerald îl trădează excesul de autocompătimire. Lui Valéry și afinilor săi nu li se iartă mania de a-și explica și comenta propria operă (de care, pe meleagurile noastre, era cîndva acuzat și Rebreanu) ori cultivarea unui interes excesiv pentru limbaj, în materie de poezie (mai veche meteahnă franțuzească), ceea ce ar echivala în chip flagrant cu promovarea unui biet intermediar al gîndirii la rangul de unic obiect al gîndirii ori de substitut al absolutului. Spre a-i ieși licența, admirabilul stilist se prevalează de orice complicități cu sfera unui domeniu pe care îl servește, de fapt, cu sfințenie, concurîndu-i, mai mult ori mai puțin voluntar, pe cei mai mari specialiști în materie de decriptare a etimonului spiritual specific unui autor comentat, ascunzîndu-se însă pe după teorii ontologice și reluînd cvasi-mașinal teza inferiorității vehiculului în raport cu „încărcătura". Un argument, și totodată un punct de vedere cu care un filolog ori un stilistician nu vor fi niciodată întru totul de acord este acela că marile opere (iar aici este chemat în ajutor Dante) ar fi fost create, spune Cioran, tocmai *în pofida* limbajului.

Joseph de Maistre

c. wikimedia commons

Odată revărsată albia reproșurilor, impulsurile admirative pot să-și (re)cucerească, la rîndul lor, dreptul la existență (și la consistență); de pe celălalt versant, de Maistre, mai adineauri beștelit pentru „fardul doctrinar", este reintegrat în vecinătatea marilor mituri: „A transfigurat neroziile catehismului și a dat locurilor comune ale Bisericii savoarea extravaganței". Valéry, nu mai puțin, ilustrează totuși, pe lîngă insolitul talent al previziunilor politice, și o versiune net îmbunătățită a așa-zisului narcisism, acesta nefiind unul de melodramă ori de jurnal intim, ci aparținînd unui eu abstract, „departe de complezențele introspecției sau de impuritățile psihanalizei". Beckett este insul dezintelectualizat și admirat pentru discreția sa „supranaturală", Eliade pentru curiozitatea vastă, balzaciană, care „n-a încetat să mă farmece", Borges pentru dezinvoltura cu care se mișcă în domenii dintre cele mai variate, de la tangoul argentinian și pînă la mitul eternei reîntoarceri. Michaux este elogiat pentru „cruzimea" desăvîrșită a artistului, cum scria cîndva, într-un eseu, Steinhardt cu privire la Proust, a artistului în urma căruia „nu mai există alb: Michaux l-a secătuit, l-a ucis".

Rețeta existențialistă a lui Cioran apare acum în toată splendida ei violență. Ce noimă poate avea, se întreabă moralistul, o pledoarie care nu chinuie și nici nu deranjează, *un elogiu care nu ucide?* Există, prin urmare, și mutații ale acestui virus, pe lîngă tulpina „autoadmirației" ori a admirației de sine, și anume „admirația-ură", pe care, ne asigură filozoful, de Maistre i-o purta lui Napoleon: detestîndu-l, în taină își dorea de fapt să-i semene. După cum există și acele inevitabile înduioșări pe care simțămîntul admirației le lasă în urmă, ca în cazul „șirului modelor literare sau filozofice" care se hrănesc din irezistibila nevoie de a adora. *Cine n-a fost hagiograf măcar o dată?* se-ntreabă Cioran. Astfel că paradoxurile se țin lanț: un sceptic va găsi oricînd pe unul mai sceptic decît el, spre a-l venera. Scuturînd din toate încheieturile bastioanele bunului-simț, Cioran nu face decît să-l reabiliteze.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

■ ■ ■

Adina ROSETTI

Acest obscur obiect

Mai multe perechi de ochi m-au privit cu mirare și a urmat o tăcere neașteptată, după gălăgia veselă de dinainte. Copiii nu știau cum să răspundă la întrebarea mea. Există vreo persoană pe care o admirați? Poate fi oricine: o vedetă de la TV, o figură istorică, cineva din familie... Tăcere.

Scena de mai sus s-a repetat de cîteva ori la atelierele pe care le-am ținut pe marginea volumelor *Nesupusele.* Ideea de la care am plecat, împreună cu alte patru scriitoare de cărți pentru copii, a fost să aducem la lumină poveștile unor femei excepționale din România, unele dintre ele mai puțin cunoscute, dar care ar putea fi „modele" sau surse de inspirație pentru copii – fete și băieți deopotrivă. Chiar și noi, scriitoarele, am fost la început sceptice cînd ne-am propus să documentăm și să scriem poveștile a 100 de astfel de eroine. Eram convinse că numărul e nerealist și că nu-l vom putea atinge. Pe parcursul documentării, lista noastră comună a crescut la peste 200 de nume, iar cel puțin pentru mine personal, întreg procesul s-a transformat într-un exercițiu de reînvățare a unui sentiment destul de puțin încercat pînă atunci: admirația.

Cam asta am simțit cînd am citit, de exemplu, jurnalul Martei Trancu-Rainer, prima femeie chirurg, care a condus trei spitale de campanie în timpul Primului Război Mondial, pansînd răniți la lumina lămpilor de buzunar și tremurînd cu fetița în brațe în adăposturi antiaeriene, în timpul raidurilor din Capitală. Tot admirație am simțit și pentru Lizica Codreanu, ajunsă la Paris în 1919 cu doar cîtiva bani în buzunar, o adresă și visul de-a deveni dansatoare în orașul în care pulsa inima avangardei artistice. Admirația m-a cuprins și aflînd cum Alina Șerban (actriță, regizoare și activistă de etnie roma) a făcut, la 17 ani, cerere pentru o locuință socială, pentru a putea da examen la Facultatea de Teatru, lucru care părea de neimaginat în situația ei. Același sentiment de admirație mi l-au provocat alegerile mereu curajoase ale regizoarei de teatru Gianina Cărbunariu, încăpățînarea de neînfrînt a poetei Ana Dragu, care se luptă să aducă speranță în lumea copiilor cu autism, îndrăzneala Sofiei Nădejde, o simplă femeie care i-a răspuns unui bărbat important, Titu Maiorescu, contrazicîndu-i teoria „creierului mai mic", care ar fi justificat drepturile restrînse ale femeilor. Aș putea continua, nu doar cu exemplele din carte, și nu doar cu personaje feminine, dar aș depăși spațiul articolului...

Cei doi ani petrecuți citind și scriind despre aceste „nesupuse" mi-au adus aminte cît de important și cumva nobil e sentimentul ăsta, al admirației pure, care nu așteaptă nimic în schimb, ci doar te înalță ușurel pentru cîteva clipe, făcîndu-te să crezi că binele există și poate fi atins.

Cam asta am încercat să le spun copiilor de la ateliere, după momentele de lectură din carte, dar tăcerea care s-a lăsat după întrebarea de la început m-a cam descumpănit. Apoi, timid, au început să se audă glasuri. Cei mai mulți dintre ei și-au amintit de vreun *YouTuber* cu milioane de *subscriber*-i. Alții – de sportivii preferați. Vocea unei fetițe, care probabil citea mult, a rostit numele unui scriitor. Cîțiva copii și-au „nominalizat" părinții sau bunicii. Fără zorzoanele false, dar obligatorii, ale poeziilor de 8 Martie (că tot sîntem în „Luna Femeii"...), mai mulți copii au declarat că-și admiră mamele pentru că muncesc foarte mult și au grijă de ei. Și pentru că sînt și ele, în felul lor, niște „nesupuse", adică nu se dau bătute, deși le e greu. A fost foarte emoționant, și pentru mine, și pentru ei, să constatăm că nu e nevoie de fapte mărețe pentru a fi demn de admirat, uneori ajung și lucrurile „mici", precum iubirea și grija constante.

Cei care menționaseră *YouTuber*-i, vedete sau sportivi celebri, au explicat că îi admiră pentru succesul lor, ceea ce m-a făcut să-i rog să definească acest concept strălucitor. Succesul, au explicat, înseamnă să reușești în viață. Să obții bani și celebritate, două lucruri importante, care generează admirația celor care visează, într-o bună zi, să devină ca tine. Admirația ca dorință de a ajunge tu însuți „obiectul admirației". Drumul pînă acolo, însă, e neclar pentru ei, iar școala nu-i ajută în această privință, nu le oferă nici modele, nici instrumente cu care să pornească la drum în lumea reală.

Cît despre mine, cei doi ani în care am adunat povești pentru *Nesupusele* au fost un exercițiu care m-a reînvățat să privesc cu mai multă atenție în jurul meu, să văd micile gesturi frumoase și micile detalii care de multe ori îmi scăpau, prinsă în obișnuința de-a observa tot ce nu merge, ce e strîmb sau demn de dispreț. Nu reușesc întotdeauna să găsesc motive și obiecte ale admirației, pentru că, desigur, răul iese mai ușor în evidență și deseori umbrește totul în jur. Dar, poate și pentru că scriu povești pentru copii, am nevoie să cred că nu e totul pierdut, nici în cele mai negre momente. Și îi admir enorm pe scriitorii care picură speranță în poveștile lor, și reușesc să facă asta fără morală sau ostentație, fără intenții didactice, simplu și firesc, așa cum, pînă la urmă, ar trebui să curgă lucrurile și în viața reală.

***Adina Rosetti** este scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este* Cronicile Domnișoarei Poimîine II. În căutarea lui Akum, *Editura Arthur, 2021.*

■ ■ ■

Constantin VICĂ

Arză-l focul, dascăl?

Vorbeam, mai deunăzi, cu un coleg, profesor, și îmi spunea, dar era mai mult decît o opinie, era un regret întemeiat pe fapte și date, că profesia cea mai lipsită de stimă și decăzută în ierarhia așteptărilor sociale este cea de profesor. Dintre categoriile socio-profesionale, cea a profesoratului nu e doar desuetă și lipsită de atractivitate, pentru oamenii mai tineri, ci și denigrată pentru slabele sale rezultate. Cercul vicios e destul de evident: după 30 de ani de subfinanțare și pîrjolire politică a pămîntului educației, otrăvită de-a dreptul prin gradul mare de dezinteres și corupere a sistemului, întotdeauna în derivă, devalorizarea și deprofesionalizarea au mers mînă în mînă. Deriva aceasta produce derizoriul existenței. Dacă de-a lungul istoriei statului modern român, inclusiv în perioada comunistă (cu excepția ultimilor ani), a fi profesor sau profesoară era un statut rîvnit, pentru beneficiile sale sociale și chiar financiare, acum absolvenții foarte buni, chiar în domenii sociale și umaniste, preferă să fugă văzând cu ochii de sistemul public de educație, la toate nivelurile sale. De aceea pare aproape o minune să mai poți admira pe cineva care își face din educare o menire. Sau care își urmează menirea împotriva evidenței raționale că intrarea pe porțile școlii va produce multă frustrare și regret. Fapt care se vede și din fața camerelor web, mecanisme pîlpîitoare care ne mediază mai adecvat alienarea deja instaurată în lumea educației românești.

Există profesori buni, profesori slabi, profesori exigenți, profesori superficiali, profesori iubiți, profesori detestați. De cele mai multe ori, aceste predicate se atribuie împreună, căci uneori cel detestat de elevi sau studenți s-ar putea să fie doar prea exigent, cel considerat slab să fie iubit de aceiași elevi și studenți pentru că nu le face viața grea etc. În genere, cei buni au așteptări mai înalte de la educabili, din simplul motiv că se poate, minții aproape nimic nu-i pune limite, dar se învrednicesc și să le împlinească, împreună cu partenerii de joc mai mici (în vîrstă sau în experiență), ceea ce-i face iubiți. Desigur, multe combinații de calități și virtuți pot exista, însă e clar că în ultimii ani sînt din ce în ce mai puțini cei cărora le-am putea atribui.

Educația e treabă de coautorat, iar profesorii pe care îi admirăm au lucrat alături de noi, cu noi, la opera numită autonomie intelectuală și morală. Așa cum se întîmplă și-n istoria artei, nu întotdeauna numele le este reținut sau lăsat la vedere, din tot felul de considerente. Vorbim mai des despre medicul, psihologul sau duhovnicul nostru decît despre profesorii care ne-au supervizat procesul autonomiei. Dacă medicul are o intervenție salutară în momentul critic, profesorului nu i se recunoaște rolul salvator, poate și pentru că școala nu a fost niciodată un caz sau o situație „de viață și de moarte“. Nu este, în sensul vieții biologice, dar pare că omul se vrea mai mult decît animalul uman, se vrea persoană. Pe cît de simplu în concept, pe atît de greu în fapt. Medicul acționează cînd e vremea intervenției, psihologul asistă omul în dezamorsarea traumei, duhovnicul mediază-n transcendent, dar ce face profesorul? Cîte puțin din toate acestea, fără a le rosti așa, și mai mult decît atît. În principiu, profesorul face posibile persoanele autonome, adică eliberează omul din natură, sau de sub tutela unui zeu sau a altuia, creînd existența și-n planul mai înalt al gîndirii proprii și al cunoașterii de sine. Orice profesor bun este cel care îți îndreaptă corect privirea critică către tine însăți sau însuți. Chiar dacă e profesorul de matematică sau tehnologia informației.

Îmi place să glumesc spunînd că am ajuns profesor dintr-o răzbunare, o răzbunare a sorții împotriva celui care a fost elev și student enervant, lipsit adesea de respect pentru profesorii săi. Dar dacă aș fi serios, aș recunoaște că motivul pentru care am ales calea profesoratului vine din admirație. O admirație care a crescut în timp pentru cîțiva dintre profesorii mei. Nu a contat domeniul sau vîrsta lor, ci felul în care s-au dăruit celorlalți și procesului despre care scriam mai sus. Un termen care nu spune nimic este cel de „model“, și nu poți avea admirație pentru modele, care se pot abstractiza atît de ușor și care doar aproximează realitatea fiind totuși pe deasupra ei. Admirația este și era pentru alte ființe, plasate în timp și spațiu ca mine, apariții luminoase în constelația vieții, întru totul reale. O admirație care nu te ține la distanță și care nici nu te captează precum fluturele atras de flacără în doctrinele mistice. Un sentiment care aduce și încîntare, dar e mai mult decît atît. E o garanție pentru practicile vieții, de la contemplare la acțiune, o garanție a faptului că nu ești singur pe lume, că exiști dincolo de organism și de nevoie. E o admirație care acționează asupra ta permanent și la care te întorci chiar și cînd ei nu mai sînt aici, printre noi. Dar ei își continuă forța de atracție și îndemnul implicit de oriunde ne-ar privi de fiecare dată cînd îi gîndim. Nu doar ca un filtru moral sau ca o evaluare, ci ca un companion pe drumul pe care ai luat-o. E un drum fără sfîrșit și plin de regrete, dar e singurul în care te regăsești împlinit. Nu rămîn monumente, plăci memoriale sau alte dovezi palpabile în urmă, și nici nu trebuie să privești înapoi retrospectiv în acest sens. Ci privește în tine și recunoaște: oare ai fi fost cine ești dacă nu ai fi avut alături pe nimeni dintre cei care te-au învățat să fii?

***Constantin Vică** este lector universitar la Facultatea de Filozofie și cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

■■■

Alexandra FLORESCU

Prin ochii mei înveți ce simt

You and I

Povestea mea de dragoste cu muzica *live* începe cu Grimus, o trupă din Cluj care-și ia numele de la romanul de debut al lui Salman Rushdie. Nu am altă poveste nici pe departe la fel de personală cu vreo legendă a muzicii descoperită pe eternul MTV, apoi văzută pe scenă cu reverența distantă cuvenită pentru figurile ieșite din ecranul tuturor posibilităților.

Și asta pentru că prin exercițiu de admirație nu înțeleg distanță și idealizare, exercițiul de admirație pentru mine a însemnat că trupa asta a devenit ca o linie roșie care marchează etape și schimbări personale. Aș putea foarte ușor să-mi scriu jurnalul din 2008-2016 cu datele concertelor Grimus în loc de convenția zilnică și aș avea un tablou complet. Să am trupa mea *feel good* și ritualul de a merge la toate concertele lor avea sens mai ales cînd abia descopeream cu adevărat Bucureștiul. Așa că, datorită lor, am o hartă afectivă extrem de diversă a locurilor pe care altfel nu le-aș fi bifat, poate, niciodată. Iar ritualul ăsta l-am împărțit cu toți prietenii. Deși la majoritatea am preferat întotdeauna să merg singură, ca să fie timpul meu cu mine și cu ei.

In a glimpse

Primul lor concert de la MȚR, după ce albumul de debut, *Panikon,* ieșise pe primul loc într-un top realizat de *Dilema veche* (2008), a fost și prima dată cînd i-am văzut. Pînă prin 2011 știu sigur că am mers la peste douăzeci de concerte, pe vremea aia încă număram. Apoi postam mementouri cu #fărănumăr și probabil, pînă în 2019, s-au strîns spre patruzeci.

I feel so alive in your eyes

Am văzut zeci de alte trupe și la nici una nu m-am simțit cu adevărat parte din muzică. Fiecare concert era și nu era la fel. Știam toate versurile, știam că spre jumătatea concertului solistul o să coboare printre noi și o să danseze și cînte cu noi în brațe. Știam că el, Bogdan, o să încerce să se urce peste tot, să ne vadă pe toți, să cînte lîngă toți, să facă din muzică o experiență cît mai intimă pentru zecile sau sutele în mijlocul cărora dansa și cînta. Și mai știam că, la final, toată sala o să cînte „Umbre“ din toate puterile.

I will be the waves of an ocean

Al lor a fost ultimul concert pe care l-am prins în iconica Lăptărie a lui Enache. I-am ascultat în grădina Cișmigiu, în Cărturești Verona, în Casa Universitarilor, în IOR, în Izvor, la Grădina cu filme, la Monteoru. În Expirat, Colectiv, în Club A, Control. Ringul meu de dans *en miettes*.

Cînd a venit Salman Rushdie în România, în 2008, a ținut o conferință la Ateneu și ei au fost invitați să cînte. Eram acolo.

Cînd au avut un *Guerilla session* în Energiea, am cîștigat o invitație și eram acolo (singura chestie pe care am cîștigat-o vreodată pe Internet).

Cînd au filmat un videoclip în Silver Church pentru al doilea album, eram acolo.

Am decis de pe o zi pe alta să plec singură în Vama Veche și, după ce am ajuns, am văzut un afiș pe un stîlp că aveau concert peste două zile acolo. Eram acolo.

It's a solitary time of our lives

În 2012 urma să mă mut la Paris un an. Aveam avion dimineața devreme. În seara de dinaintea plecării mi-am pregătit bagajul, mi-am pus o rochie cu paiete și am plecat la MȚR. Ultima noapte de Grimus spre prima zi de Paris.

Într-un an, de ziua mea, M.C. era la Cluj, l-a văzut pe Bogdan la o terasă, m-a sunat și mi l-a dat la telefon să-mi spună la mulți ani.

Illusions have no flaws

Cînd dau căutare #grimus prin arhiva mea *social media,* văd vreo 12 ani din viața mea. Văd totodată harta mea personală a Bucureștiului. Locuri în care n-am fost decît o dată să îi văd pe ei: Wings Club, un bar obscur fără nume undeva lîngă Basarab, Carul cu Bere. Cu siguranță, altele pe care le-am uitat.

Admirația nu e un exercițiu de distanțare, nici de o coerență și continuitate perfecte, admirația mea pentru Grimus a însemnat un anumit tip de fidelitate și a dus la un colaj de momente, amintiri, poze, versuri. Multă vreme, ei au fost ritmul meu.

#fărănumăr continuă odată ce lucrurile vor reveni la normal. Iar în 2028 o să sărbătorim cumva împreună povestea asta.

Nimeni nu se va atinge de noi.

***Alexandra Florescu** este traducătoare și PR la Editura Nemira.*

■■■

Gabriel H. DECUBLE

Cum ne-a ferit credinciosul Eckhart de demonii lui Goethe

Pe pajiștea din dosul morii, sub cer clar,
Tu născocit-ai jocuri iar și iar.
Din albul voal, legat meșteșugit,
Cea mai rotundă minge-ai făurit.
Mi-ai aruncat-o mie, eu iute înapoi,
Și o prindeam cu-ndemînare,
Gustînd euforia pură, amîndoi.
De mingea năzuia, zburînd, în zare,
Ea tot în zbor se îndrepta spre tine, înapoi.

Părea că intră-n joc și soarele cel blînd,
căci ne jucam senini, netulburat.
Iar mingea pildă deveni curînd
Zorului meu de-a reveni la tine de îndat'.

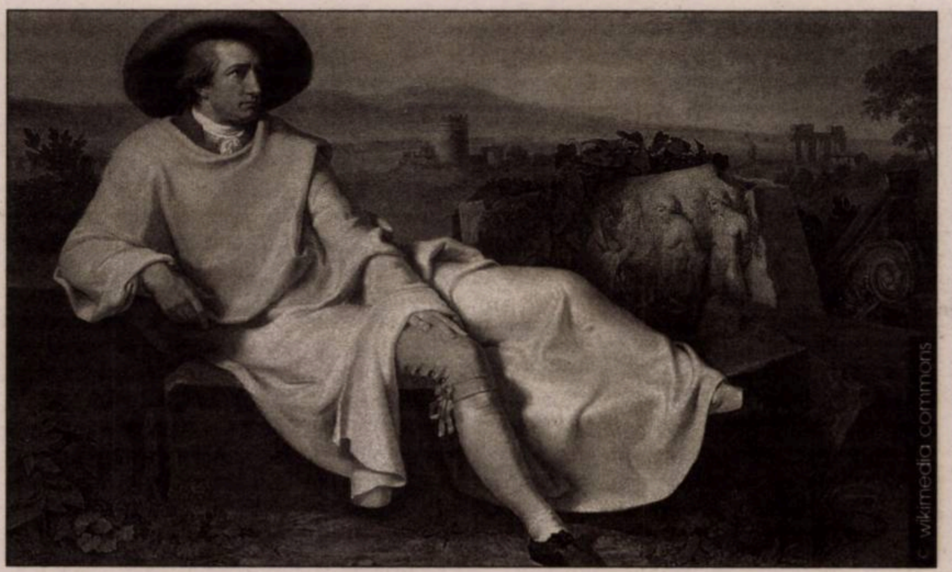

© wikimedia commons

Astfel de versuri – am tradus aici, inedit, poezia *Mingea,* respectînd ingenuitatea originalului – trebuie să-l fi mișcat întrucîtva pe „olimpianul“ Goethe, din moment ce, la 10 iunie 1823, l-a invitat pe autorul lor, Johann Peter Eckermann, să-l viziteze la Weimar și să-i devină nu doar ucenic într-ale scrisului și ale speculației diletante pe tărîmul opticii, mineralogiei sau botanicii, ci și: confesor, corector, redactor, editor, secretar improvizat, cititor cu voce tare, tovarăș de plimbări, aranjor de pernă sub cap, ciuca ironiilor, comesean necomplicat și, în genere, copil drag *(„liebes Kind“).* Peste ani, legătura dintre cei doi devenise atît de strînsă, încît Goethe își alinta protejatul cu apelativul „credinciosul Eckhart“, asemuindu-l unui îndrăgit personaj de basm – în principiu, cel care avertizează oamenii să nu se avînte în locuri unde spiritele naturii le pot face rău – și îl copleșea cu favoruri: bilete gratis la teatru sau la concerte, invitații la dineuri cu ștaif, misiuni confidențiale pe lîngă capete încoronate, „lipeli“ cu diverse dame de condiție bună etc. Ba chiar, în 1825, i-a procurat și un doctorat la universitatea din Jena, ca să nu resimtă excluziunea socială în preajma sa, acolo unde roiau intelectualii titrați. Tradus în legislația României de azi, gestul lui Goethe ar fi fost lesne încadrabil la articolul 291, Cod Penal, infracțiunea de trafic de influență. Dar în Marele Ducat de Saxa-Weimar-Eisenach, altele erau legislația și moravurile începutului de secol XIX.

În relația dintre cei doi,
Goethe a fost un tiran și un profitor.

Cine (re)citește, în zilele noastre, *Convorbiri cu Goethe în ultimii ani ai vieții lui* trebuie să se lepede de toate reprezentările etic-juridice pe care le-a asimilat. Altfel, riscă să prejudicieze materialul lecturii. E ca și cum ai intra cu aerul infestat de afară într-o cameră etanșă, în care au fost păstrate pergamente vreme de două mii de ani: S-ar face țăndări instantaneu. Mult mai nimerită ar fi rememorarea a tot ceea ce însemna devoțiunea luterană – Eckermann provenea dintr-o astfel de familie –, cu tot cu fantastica interiorizare a credinței propovăduită de luteranism. Altminteri, nu poți înțelege de ce, deși aciuarea pe lîngă Goethe era aproape un sport printre tinerii vremii – îl încercase, de exemplu, și Schopenhauer, fără succes –, doar Eckermann a fost cel care i-a putut intra în grațiii titanului de la Weimar.

Și n-a fost ușor. În ultimul an de viață, Goethe era tot mai ursuz, l-a și repezit pe Eckermann de cîteva ori, ceea ce ne poate indica un *pattern* comportamental pe care acesta l-ar fi retușat pentru anii dinainte, cu un scop bine determinat. De ce? Deja fragmentele de început ne oferă cheia interpretării: să spui despre un om că ai ce învăța de la el chiar și atunci cînd tace înseamnă că ai pătruns sensul profund al comunicării, că știi să receptezi dincolo de cuvinte, să decodezi limbajul corpului, în toate dimensiunile sale – kinestezică, olfactivă, termică etc. Dintr-o dată, Eckermann nu mai pare atît de ingenuu, ci chiar un maestru al pedagogiei. Raportul pare că se inversează paradoxal, iar Eckermann este cel care scoate la iveală – moșește de-a dreptul – tot ce e mai bun în Goethe, pentru că are de la natură ceva ce lipsește năbădăiosului său elev-maestru: răbdarea sfinților.

Sînt nenumărate impulsurile intelectuale pe care, în ani, Eckermann i le-a dat lui Goethe. În schimb, invers e mai ușor de contabilizat: aproape nici unul genuin. În superbia sa și sub pretextul că i-ar antrena talentul, Goethe i-a întins permanent capcane celui pe care-l considera învățăcel, poate pentru a vedea cît suportă. Acest lucru devine evident în momentul în care îi cere să scrie un pastel de iarnă despre castelul Tiefurt, adică ceva ce el însuși nu făcuse și n-ar fi făcut niciodată. Nu se alege nimic din această probă absurdă, pentru că Eckermann nu îi dă curs, dar importă aici discrepanța dintre cinismul lui Goethe și devoțiunea lui Eckermann. Acesta din urmă ar fi avut, la orice moment, suficiente motive să fluture batista din depărtare, dar n-a făcut-o. A stăruit în devoțiune.

Citind *Convorbirile* lui Eckermann într-un context mai larg, de exemplu, ca parte a ediției de *Convorbiri* întocmită de Woldemar von Biedermann și publicată între 1889-1896, în care sînt adiționate multe alte surse – scrisori, jurnale, memorii, în principal ale secretarului Friedrich Wilhelm Riemer și ale cancelarului Friedrich von Müller –, surse care acoperă, dar cu mari disproporții de la an la an, aproape în întregime biografia poetului (1755-1832) și din care se profilează un cu totul alt portret – de arțăgos sclipitor, om de lume afabil, prezență energetică, dar și vag manipulatoare –, ne dăm seama că Eckermann a filtrat mult. De ce va fi făcut-o, ne-am lămurit. *Acest* Goethe era creația lui, a devoțiunii sale, în același mod în care *acel* Eckermann „bun la toate“ era creația lui Goethe.

Concluzia ar fi că, pentru a nu cădea în opusul ei, în resentimentul prometeic, admirația trebuie să se reinventeze zi de zi, proteic. Iar în acest punct, Eckermann a triumfat. Exegeții germani sînt de acord că, în relația dintre cei doi, Goethe a fost un tiran și un profitor. Lui Eckermann, ucenicia pe lîngă Goethe nu i-a folosit la nimic – în tot cazul, a fost, pînă la urmă, total deturnat de la planul său inițial –, pe cînd, fără el, două dintre scrierile goetheene fundamentale *(Faust II* și *Poezie și adevăr)* n-ar fi existat azi. Eckermann a murit în mizerie – ridiculizat de contemporani precum Heine, tocmai pentru lirica și pentru devoțiunea sa, ambele, zice-se, naive – și n-a apucat nici măcar să vadă scrierea sa de căpătîi tradusă în zeci de limbi și publicată în milioane de exemplare, iar întrebarea care îmi stăruie în minte nu este cîți Goethe poate produce o cultură în timp, ci cîți Eckermanni. (Regulile pluralului românesc s-ar putea dovedi, în acest caz, înșelătoare.)

***Gabriel H. Decuble** este scriitor și traducător, directorul departamentului de limbi și literaturi germanice, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Johann Peter ECKERMANN

Convorbiri cu Goethe

„Pe vremea aceea am auzit pentru întîia oară de numele lui Goethe, procurîndu-mi, pentru început, un volum din poeziile sale. Am citit și am răscitit cîntecele lui, simțind o încîntare pentru care nu găsesc cuvinte ca să o descriu. Mi se părea că abia atunci începeam să mă trezesc și să devin cu adevărat conștient și că în cîntecele acelea se oglindeau toate simțămintele mele, simțăminte care pînă acum îmi erau necunoscute. În afară de asta, nu mă loveam de nimic care să-mi fi părut straniu sau savant în așa măsură încît capacitatea mea omenească de a gîndi și de a simți să nu-l fi putut înțelege și nu întîlneam nicăieri nume de zeități străine și învechite al căror tîlc să nu-l fi cunoscut. Găseam, dimpotrivă, inima omenească și toate năzuințele ei, cu fericirile și durerile ei, găseam întreaga fire germanică limpede ca lumina zilei, precum și o realitate pură înfățișată într-o blîndă transfigurare.

Săptămîni și luni în șir am trăit în lumea acestor cîntece. Apoi, am izbutit să capăt *Wilhelm Meister,* după aceea biografia lui și, în cele din urmă, operele sale dramatice. Pe *Faust,* însă, ale cărui hăuri ale naturii și stricăciunii omenești mă făceau la început să mă înspăimînt, dar a cărui fire plină de tîlcuri și de taine mă atrăgea necontenit, îl citeam neabătut în zilele de sărbătoare. Admirația și dragostea mea creșteau cu fiece zi; nopți și zile întregi zăboveam copleșit citind aceste opere; ajunsesem să nu mai gîndesc și să nu mai vorbesc despre nimic altceva decît despre Goethe.“

„Am continuat să-l citesc pe Schubart, mi-a spus astăzi Goethe; e, fără îndoială, un om de seamă și, dacă interpretezi pe limba ta cele scrise, găsești multe lucruri excelente. Teza principală a cărții sale e să arate că există, în afara filozofiei, și un alt criteriu de judecată, și anume acela al bunului-simț, și că arta și știința au înflorit, independent de filozofie, cel mai bine acolo unde forțele naturale omenești s-au putut desfășura cît mai liber. Aceasta înseamnă cu adevărat a da apă la moara noastră. Întrucît mă privește, am căutat întotdeauna să nu mă las prins în mrejele filozofiei, punctul de vedere al bunului-simț fiind și al meu, așa că Schubart confirmă ceea ce am spus și am făcut o viață întreagă.

Ceea ce nu-mi place la el e că unele lucruri le cunoaște mai bine decît le exprimă și că, prin urmare, nu procedează totdeauna absolut corect. Și el, la fel ca Hegel, amestecă religia creștină cu filozofia, deși ea n-are ce căuta acolo. Religia creștină este o înjghebare puternică, de sine stătătoare, care a ajutat mereu, într-o epocă sau alta, omenirea decăzută și suferindă să se ridice. Și, odată ce-i recunoaștem această influență, înseamnă că stă deasupra filozofiei și n-are nevoie de sprijinul acesteia. Tot așa, nici filozoful n-are nevoie de autoritatea religiei pentru a putea dovedi anumite învățături, cum e, de pildă, aceea a continuității eterne. Omul e bine să creadă în nemurire; el are dreptul acesta, care corespunde firii lui, după cum e îndreptățit să se bizuie și pe făgăduieli religioase. Cînd însă filozoful încearcă să scoată dovada nemuririi sufletului nostru dintr-o legendă, lucrul acesta e neconvingător și nu înseamnă mare lucru. Convingerea continuității noastre izvorăște, după mine, din noțiunea de activitate; căci, dacă sînt neîncetat activ pînă la sfîrșitul vieții mele, și natura are obligația să-mi hărăzească o altă formă de existență dacă cea de față nu mai e în stare să-mi satisfacă spiritul.

Am simțit cum, la auzul acestor cuvinte, inima îmi zvîcnește de admirație și iubire.

Niciodată, mi-am spus, n-a fost exprimată o învățătură care să îmboldească la fapte mari mai mult decît aceasta. Căci unde e omul care să nu vrea să stăruie și să activeze neobosit pînă la sfîrșitul zilelor sale cînd găsește în această stăruință chezășia unei vieți veșnice?“

(traducere de Lazăr Iliescu, Editura pentru Literatură Universală, 1965)

Simona TACHE

A-ți plăcea de cineva

Prima oară cînd m-am îndrăgostit de cineva pentru felul în care se uita la mine a fost pe la începutul clasei a VIII-a. Îl chema Paul, era blonduț cu ochii albaștri și foarte tăcut, așa, nu prea ieșea în evidență. Într-o zi, din pură întîmplare, m-am uitat mai atentă la el și am văzut că mă privea într-un fel. Ca și cum ar fi fost îndrăgostit. În clipa aia m-am îndrăgostit și eu. A durat pînă ne-a despărțit viața și am plecat amîndoi la liceu. Nu a știut niciodată, nu s-a întîmplat nimic mai mult decît ce era în mințile noastre. Iar în mintea mea, din momentul în care s-a produs declicul, el a devenit mișto în multe feluri. Îmi plăcea să îi scriu numele pe tabla clasei, folosindu-mă de diverși cetățeni din lumea artistică pe care îi chema tot Paul. Pînă-n ziua de azi, dacă iubesc un bărbat, mă îndrăgostesc și de numele lui. De Paul nu mai știu nimic de zeci de ani, din momentul în care drumurile ni s-au separat. Dacă cumva ar ajunge la el acest text, sînt sigură că ar fi șocat de mărturisire.

Am ajuns să îmi amintesc această iubire de fetiță încercînd să răspund la întrebarea „Avem nevoie să fim și admirați, într-o relație? Avem nevoie să îl și admirăm pe cel pe care-l iubim?“. Eu cred nu că avem nevoie să admirăm și să fim admirați într-o relație, ci că, practic, fără astea două nu se poate. În sensul ăsta, chimia corpului nostru ne și ajută, în perioada în care se întîmplă îndrăgostirea, bombardîndu-ne cu dopamină, adrenalină și noradrenalină, care ne fac să îl poleim cu praf de stele pe subiectul atracției. Uneori, se consumă totul în această primă etapă, după care ne întrebăm ce naiba era totuși atît de special la celălalt, de ni se înmuiau genunchii numai cînd ne aminteam că există.

Cînd o poveste trece însă de faza dorinței și a atracției maniacale, iar latura ei sexuală se mai domolește, începe să se construiască atașamentul. Nevoia de atașament e, de departe, cea mai importantă nevoie emoțională a ființei umane. Avem nevoie ca persoanele de atașament să ne vadă, să ne audă, să ne înțeleagă, să ne accepte cu ce avem mai puțin bun și să ne placă pentru ce avem bun. Și să rămînă acolo, pentru noi, așa cum noi rămînem acolo pentru ele, chiar și cînd e greu. Ceea ce am descris e iubirea în varianta de cursă lungă, în care predominante sînt sentimente ca siguranța, echilibrul, liniștea și încrederea. Chimic, organismul s-a obișnuit deja cu dopamina, adrenalina și noradrenalina. Nu mai vrem să îl izbim de pereți, sexual, pe subiectul iubirii noastre, dar, cînd ne uităm la el, ne inundă oxitocina, vasopresina și endorfinele. Iar admirația și nevoia de admirație sînt tot acolo.

Nu putem iubi pe cineva de care nu ne place. A-ți plăcea de cineva = a-l admira. Atunci cînd un cuplu vine în terapie, unul dintre aspectele la care se uită terapeutul e dacă cei doi au ajuns cumva să simtă dispreț unul față de celălalt. Dacă măcar unul dintre ei a ajuns acolo, terapia nu va funcționa, iar relația nu va putea fi salvată. Disprețul este opusul admirației. Iubirile se termină atunci cînd cei doi nu se mai plac, iar relațiile devin imposibile cînd apare disprețul.

Avem nevoie să admirăm și să fim admirați și în prietenie, căci ce e oare prietenia dacă nu tot o formă de iubire? Fiecare dintre noi e bun la anumite lucruri, fiecare avem anumite *skill*-uri pe care celălalt nu le are. Pentru că el are altele. Iubirea se hrănește și din recunoașterea și ținerea în lumină a tuturor acestor părți bune ale fiecăruia dintre noi. Nu ne putem bucura că avem ochi frumoși sau talent la pian, dacă știm asta doar noi. Ne e important să fim văzuți de cei care ne sînt importanți. Nu trebuie să ne valideze tot universul ca să ne fie bine (dacă simțim presiunea asta, ar fi bine să vizităm un psiholog), dar e normal să avem nevoie de validarea oamenilor esențiali din viețile noastre.

Absolut toți cei cărora le-am pus, înainte să scriu, întrebarea de la care a pornit acest text mi-au spus că nu ar putea iubi niciodată pe cineva fără să-l și admire. Cei mai mulți au precizat că e o treabă cu dublu sens. Doar cîțiva au afirmat că nu țin să li se întoarcă admirația. Eu cred că e doar o negare a unei nevoi esențiale, o consecință a ceea ce ni s-a tot spus de mici: că a dori să te admire alții e lipsă de modestie. Și că, în general, a avea nevoi e echivalent cu a fi un om slab.

Mă gîndesc să vă liniștesc, în încheiere, în privința felului în care mă îndrăgostesc. Între timp, nu mi se mai face un gol în stomac doar pentru că cineva se uită la mine cum se uita Paul în clasa a VIII-a. Dar, pe lîngă compatibilități, o anumită chimie și – obligatoriu! – valori comune, am în continuare nevoie și de asta. Și e în regulă să am. Pentru că a avea nevoi, chiar și pe aceea de a fi admirat, e sinonim cu a fi om. Și, de fapt, nimic nu ne face mai frumoși și mai oameni decît a ne accepta vulnerabilitățile. Și pe ale noastre, și pe ale celorlalți.

***Simona Tache** este fostă jurnalistă, scriitoare, psihoterapeută.*

Maurice MUNTEANU

Doamna cu Teckel-ul

Unul dintre ritualurile copilăriei mele cuprindea mersul la cinema sau la teatru. Făceam asta fie cu mama, fie cu bunica Alexandra, fie cu mătușa mea Nanette. Tata nu era mereu prezent, munca la aeroport nu se împăca prea bine cu mersul la cinema.

Cei care au copilărit la mijlocul anilor '80 înțeleg prea bine de ce spun *ritual* cînd mă refer la tipul ăsta de activități. Desigur, mai erau și petrecerile de apartament, și serile în care mă dădeam jos din pat, pentru că îmi expirase ora de socializare, seri în care mă uitam pe gaura cheii la cei mari și mă enervam că nu prind sensul bancurilor spuse, bancuri cu aromă politică, evident.

Revenind la cinema & teatru, mai exista o chestie: ori de cîte ori vremea o permitea, ne opream după aceea în Cișmigiu – dacă eram cu mama ne așezam undeva pe lîngă debarcader, dacă eram cu bunica Alexandra ne opream pe o bancă aproape de ieșirea către Șipotul Fîntînilor, iar Nanette prefera aleea principală, îmi spunea că vrea să vadă lume. În timp ce discutam despre, să spunem, Vivien Leigh în *Ship of Fools* sau despre interpretarea dramatică a Florinei Cercel din *Vassa Jeleznova*, pe care am văzut-o de vreo trei ori la Național, eram foarte atent la ce se întîmplă în jur și începusem să recunosc anumiți cetățeni, obișnuiți ai locului – o doamnă care fuma țigarete BT și avea un Teckel pe care îl chema Pic apărea cel mai des. Dezvoltase un fel de complicitate cu Nanette, o chestie care mi se părea curioasă, aproape clandestină, pînă să îi prind sensul – Nanette îi mai aducea doamnei, din cînd în cînd, pachete de țigări Kent, iar doamna scotea pe furiș, dintr-o geantă maro din piele tăbăcită, în forma unei tolbe vînătorești, cîte o sticlă de Magie Noire – primul meu contact cu trocurile obișnuite ale vremurilor.

Țin minte că odată m-au luat la restaurant la Monte Carlo – „Dar să nu îi spui Claudiei!“, deși mama nu ar fi avut nimic împotrivă, chiar am întrebat-o recent și a început să rîdă în hohote. Acolo mi s-a deschis o lume nouă, diferită de lumea restaurantelor de pe litoral, din Olimpul pe care îl știam pe dinafară, sau a tavernelor în care ajungeam iarna, la munte, de revelion. Oamenii erau diferiți, nu știu dacă erau mai veseli sau mai triști, mai urîți sau mai frumoși, dar erau diferiți. Doamna cu Teckel-ul avea, în ziua aceea, un fel de geantă din plasă transparentă, fără formă, tipul de sacoșă purtată azi de tinerele fashioniste. Semăna într-un fel cu Nanette, dar nu pînă la capăt – amîndouă purtau ojă roșie și foloseau pudră (o chestie care o irita groaznic pe bunica Alexandra), dar doamna cu Teckel-ul nu își coafa părul, în vreme ce Nanette mergea aproape zilnic la coafor.

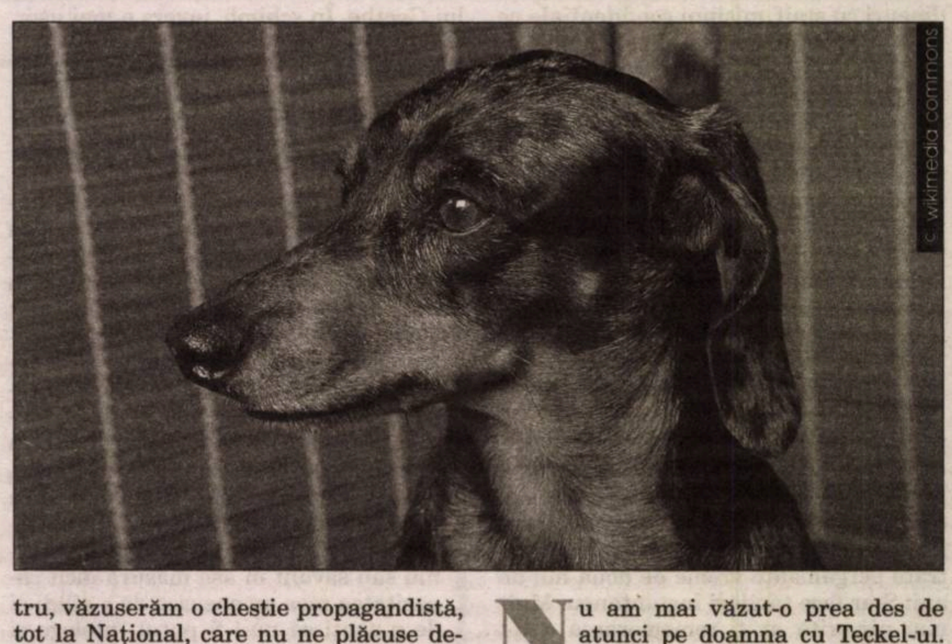

c. wikimedia commons

Îmi aduc aminte cu precizie matematică ziua de aprilie. Noi veneam de la teatru, văzuserăm o chestie propagandistă, tot la Național, care nu ne plăcuse deloc. Așa că micul moment de respiro de la Monte Carlo a picat ca o vacanță la Paris. Doamna cu Teckel-ul mirosea tot a Magie Noire și era într-o formă de zile mari; spun asta pentru că în general o găseam foarte tristă. Avea niște brățări fixe, late, ce păreau din chihlimbar, care scoteau un sunet hipnotic ori de cîte ori își aprindea țigara. S-a vorbit despre vacanța de vară – doamna cu Teckel-ul nu obișnuia să meargă la Olimp, închiria o cameră la Eforie Sud, la niște cunoștințe. Am prins ceva și despre un inginer din Cluj, despre un ceas elvețian extraplat primit cadou și despre o relație incertă cu un bărbat nehotărît – „Trebuie să îl uiți, dragă!“, m-a trezit vocea tabagică a lui Nanette.

Nu am mai văzut-o prea des de atunci pe doamna cu Teckel-ul. După ani și ani, Nanette mi-a spus de ce era atît de tristă în permanență – îi murise o fiică în urma unui avort ilegal.

***Maurice Munteanu** este stilist la revista ELLE.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Proști, prostie**

Lorena ENACHE

Poetul în fața mulțimii

– conduita în lectura publică –

Să spunem că activez cumva în domeniul literaturii și frecventez adesea spectacole diverse. Am avut ocazia să observ cîte ceva din spatele unei scene cu 20 de oameni, dar și din spatele a 20.000 de mîini ridicate în aer. Iar după ce am văzut priveliștea din *backstage,* m-am întors printre oameni, să mă bucur de spectacol, indiferent de natura acestuia. Ca să fiu mai concretă în ceea ce privește plăcerea mea de a privi munca unui individ/grup așezat pe o scenă, concentrînd toate energiile din jurul său în microfonul-punte între gură și inimă, am uneori supărarea absurdă că, atunci cînd susțin un moment sau un discurs în fața unui public ori în fața unor prieteni, nu am superputerea de a mă transpune totodată și printre ei, fiind nevoită să rămîn în integritatea corpului meu, nereușind să mă observ pe mine din afara mea.

Acum, că mi-am prezentat calitatea sub care mă adresez, să îmi fac cunoscute și intențiile cu care am scris acest articol: de unde să culegem măreția poeților care ajung în fața unei mulțimi? Că din atitudinile și energiile lor, mai rar. Bineînțeles, există cîteva excepții, acestea neavînd nevoie de confirmări externe că stăpînesc respirația tuturor și emană vraja necesară recitării poemelor. Din păcate, din motive de evoluție și tehnologie, istoria nu ne-a lăsat filmări ori înregistrări audio cu Ovidius, să zicem, dar sînt sigură că nu și-l închipuie nimeni altfel decît triumfînd în recitarea poeziilor sale, folosindu-se întru totul de prilejul adunării oamenilor în jurul său.

Realitatea (din perspectiva mea) este că majoritatea evenimentelor literare se întîmplă doar ca să fie bifate, pentru orgoliul unor organizatori, pentru prestigiul evenimentului în sine. S-a creionat un univers în care scriitorii trăiesc ei pentru ei, își recită unii altora, vechile adunări dintre prietenii scriitori, care se întîlneau pentru dezbaterea noilor texte și a ultimelor bîrfe literare, s-au transpus în evenimente publice, festivaluri, conferințe. Și nu ar fi nimic greșit aici, sîntem mulți care am vrea să ne auzim poeții preferați povestind de-ale vieții la un pahar de vin, chiar în cadrul unui festival de literatură. Și acum ne-am gîndit fiecare la niște poeți plăcuți în discurs, care au ceva de spus și ne țin cu mintea concentrată pe subiectul discuției lor. Numărabili pe degetele de la o singură mînă, în țara noastră.

Nu aducem în vedere nevoia de țipete, de jonglerii, de anumite gesturi de *performance,* cum foarte bine și cu mare spor se practică în străinătate (la noi mai timid, adesea stîngaci, sărăcăcioase, chiar degeaba, iar manifestările reușite nu ajung mai niciodată în prim-planul discuțiilor). Nu invoc scandalul momentului ori crize de vanitate desfășurate în fața iubitorilor de poezie (Bacovia, Bukowski ori Silvia Grădinaru sînt exemple concrete).

Un prieten poet mi-a spus la un moment dat că un poem bun se citește singur, autorul poate numai să îl reprezinte corporal. Adică, încerca prietenul meu să îmi spună, cel mai adesea, un poem bine scris poate fi citit pe orice tonalitate, sub orice stare, oricărui public, poemul va rămîne impresionant; valoarea lui va fi aceeași chiar dacă îl va recita o balerină în timp ce măsoară podeaua în șpagat, chiar dacă va fi citit de o prezentatoare a știrilor de dimineață. Am avut o perioadă în care l-am crezut pe cuvînt. Cînd ajungeam în cadrul unor recitări de poezie și nu îmi convenea neapărat maniera în care auzeam poemul, închideam ochii și eram atentă numai la cuvintele care ieșeau din boxe și aterizau pe scalpul meu. Și o perioadă a mers. Pînă cînd am conștientizat următorul lucru: *să scrii bine și să reciți prost e cea mai ușoară metodă de a fi poet.* Confortabilă. La îndemîna oricui. Ca o femeie îmbrăcată în rochie de seară (imaginați-vă ceva splendid, imperial), dar purtînd converși, pentru că atît s-a putut. Și, pînă la urmă, contează mai mult să se simtă ea bine.

Acaju, Iași

c A. Popa

Dar nu.

Contează *să îi faci pe ceilalți să se simtă bine.* Din momentul în care ai încuiat ușa casei și ai pornit spre evenimentul la care vei citi unor oameni, indiferent cîți vor fi, indiferent că îi cunoști, că îți înțeleg limba, că unii sînt acolo din motive formale și probabil ar fi preferat ceva mai animat, din acel moment ei contează mai mult decît tine, chiar prin prisma momentului tău. Atitudinea *ei au venit pentru mine, nu invers* este foarte bună și o susțin puternic pentru încrederea în sine. Dar trebuie conștientizat că oamenii au venit pentru momentul tău, că poate pentru unii există o solemnitate a clipei, pe care ar fi decent din partea ta să nu o îmbraci în lenea de a deschide gura, în oftaturi deloc simpatice, în cuvinte moșmondite ori trimiteri vagi către evenimente care nu prezintă interes decît pentru tine.

Cînd te afli în fața unui public, chiar dacă nu ești maestru de ceremonii, cam tot ce spui trebuie să trezească emoție, să provoace expresii faciale, de orice tip.

Am primit adesea contraargumente: da, dar unii sînt mai timizi, unii nici nu au nevoie de prezență de spirit la cît de bine scriu, nu sînt toți făcuți pentru asta. Așa este, dar poți îmbunătăți acest aspect. Poți lua lecții, poți exersa singur în oglindă, cu sunete de cafenea pe fundal (le găsești pe YouTube), poți să faci o mie de exerciții pe zi, să țipi poemul și apoi să îl șoptești, să îl pictezi, să îl reciți purtînd trei ținute diferite, să te înregistrezi etc. Există atîtea variante confortabile cu sinele prin care poți ajuta publicul să păstreze momentul tău în memorie ca pe ceva mai mult decît o înșiruire de versuri rostită pe un ton plictisit, tremurat ori, mai rău, rostită numai pentru sine.

Demnitate, respect, charismă

Bineînțeles, vor interveni detalii de personalitate, de introversie, de abilități de comunicare în public și de cele mai multe ori se ridică simpla întrebare: *dar pentru ce atîta efort?* Pentru demnitatea proprie, în primul rînd. Urmează imaginea pe care o creezi în momentul apariției și imaginea cu care publicul se duce acasă și povestește mai departe despre onoarea sau oroarea de a fi fost martor la momentul tău.

Apoi respectul pentru cei din jurul tău, indiferent că este o lansare de carte ori o citire într-o cafenea, cum foarte bine se obișnuiește în ultima perioadă în toată țara, trebuie respectat un cod vestimentar și comportamental. Lejeritatea discursului nu înseamnă neapărat cufundarea în propria zonă de confort. Cred că putem fi de acord că o zonă de confort comună tuturor este liniștea sau mimarea acesteia. Însă nu putem lăsa apatia să ne strîngă de gît cînd decidem că vom onora o invitație la un eveniment la care trebuie să luăm cuvîntul.

Și mai există cîteva efecte subtile ale unei apariții și prestări exemplare ca poet în cadrul unui eveniment: creezi precedente, creezi așteptări, educi *in absentia,* ridici ștacheta, conturezi o nouă schemă a aparițiilor scriitorilor în lume.

În cele din urmă, charisma, mult prea ușor considerată un dar cu care te naști, eu consider că este o opțiune. O opțiune pe care ești, uneori, nevoit să o alegi. Ori dacă nu ești – voi folosi un cuvînt ușor vulgar – *apt* să adopți o atitudine charismatică și să o suprapui personalității proprii, există atîtea exemple în istorie care îți vor demonstra că pînă și cei mai ursuzi artiști (vezi Alfred Hitchcock) au înțeles că, pînă la urmă, manifestarea artistului în fața unei mulțimi pornește din și se termină cu respectul pe care acesta îl are pentru publicul său.

Un exemplu concret, și probabil ușor de asimilat zilele acestea, este scriitoarea Fran Lebowitz, protagonista seriei Netflix *Pretend it's a city,* episoade din care se poate observa cu ușurință că naturalețea unei firi cinice poate cuceri cu ușurință în momentul în care îmbrățișează exercițiul aparițiilor în public. Pentru că nimeni nu face artă (doar) pentru sine, iar vindecarea pretins atinsă prin actul creator nu are loc fără validarea publicului. Pretinsa rană rămîne acolo, pînă vor veni oamenii și o vor îmbrățișa unul cîte unul, cicatricea se va forma peste ei și se va crea un nou strat de piele peste care un nou proces vindecător va avea loc în următoarea lucrare. (Am scris aceste ultime rînduri dîndu-mi compulsiv ochii peste cap.)

În concluzie, această atitudine lejeră, un comportament de tip trening față de public, a cam închis aerul din camera poeților. Pentru evitarea unor comportamente emfatice, exagerat nobile, care pun calitatea poemelor pe plan secund, cei din comunitate (majoritatea) preferă, de cele mai multe ori, să poarte un tricou spălăcit, călcat direct în mașina de spălat, părul puțin ciufulit, de amorul artei, ating întinderi vocale ca abia treziți din somn cînd sînt întrebați ceva, evită contactul vizual cu publicul, cel pentru care vorbesc, de altfel, adoptă o atitudine pioasă și în același timp arogantă în timp ce flutură microfonul și susțin că treaba cu poezia nu e chiar așa.

Mama, nu tocmai un filosof și chiar foarte departe de poezie, m-a învățat că, pentru orice apariție în fața unor oameni cu care nu locuiesc sub același acoperiș, trebuie să mă pregătesc măcar 30 de minute. Adică un minimum de o jumătate de oră în care să-ți exersezi respectul față de societate prin viitoarea apariție.

Poezia nu e sărăcie, suspine și așteptarea miracolului. Poezia nu e, în general, orice am așeza după predicat. Dar cu atît mai puțin imaginea dezolantă pe care ne-o lipesc pe retină și ne-o afundă în urechi mulți poeți contemporani.

Dacă poeții noștri scriu atît de bine și de apropiat sufletelor, iar poezia este la fel de facilă și gustoasă ca prima gură de apă dimineața pentru mulți dintre ei, atunci lansez un îndemn de bun-simț: să ne concentrăm *și* pe prezența de spirit, pe demnitatea aparițiilor și, eventual, pe calitatea interacțiunii cu publicul.

***Lorena Enache** (n. 1996) este poetă, fondatoarea proiectului de poezie performativă Cozy Poetry Night și organizatoare de evenimente cu lectură de poezie. Cea mai recentă carte publicată:* pH 2.1, *Editura Paralela 45, 2018.*

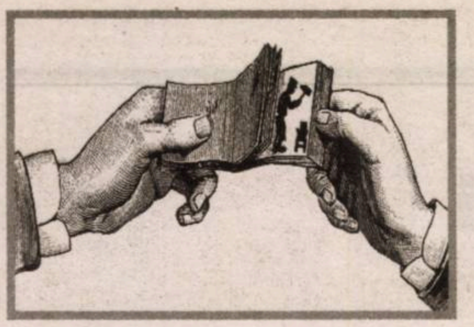

Marius CHIVU

feedbook

Pielea Celuilalt

Victor Ieronim Stoichiță
Imaginea Celuilalt
Negri, evrei, musulmani și țigani în arta occidentală în zorii epocii moderne 1453–1800
seria de Autor
HUMANITAS

● Victor Ieronim Stoichiță, *Imaginea Celuilalt*, traducere de Anca Oroveanu și Ruxandra Demetrescu, Editura Humanitas, 2017.

„Mă interesează «imagini», adică interpretări figurate, forjate înainte de înflorirea disciplinei numite astăzi antropologie... Într-o anumită măsură, demersul meu este inspirat de interogările apărute odată cu studiile postcoloniale. Datorez mult familiarității pe care am dobîndit-o în decursul anilor cu limbajul imaginilor și modul de a le interpreta. Și totuși, toate acestea nu sînt suficiente. Ochii mei s-au deschis și, sau mai ales, pentru că acest travaliu a fost o călătorie, nu una strict științifică, ci umană și existențială. Nu sînt, fără îndoială, nici singurul, nici primul care a trecut prin această experiență. Hugo de Saint-Victor vorbea deja despre ea în secolul al XII-lea și reiau una dintre celebrele sale aserțiuni în numele unei aspirații, mai degrabă decît din perspectiva unui parcurs încheiat: «Este plăpînd cel căruia patria îi mai este încă dragă; este deja puternic cel ce are ca patrie întregul pămînt, iar desăvîrșit este cel pentru care lumea întreagă este un exil». Român stabilit în Elveția, împrumut acest citat de la Tzvetan Todorov, bulgar care a trăit la Paris, care l-a găsit la Edward Said, palestinian stabilit în Statele Unite, care l-a găsit, la rîndul său, la Erich Auerbach, german exilat în Turcia", anunță/mărturisește Victor Ieronim Stoichiță (n. 1949), cel mai important critic de artă de origine română, în debutul acestei cărți, subintitulate „Negri, evrei, musulmani și țigani în arta occidentală în zorii epocii moderne 1453-1800", care a avut la bază cinci conferințe susținute la Luvru în toamna lui 2014.

„Diferența există, alteritatea se construiește", rostește criticul o aserțiune-mantră în scurta introducere, unde vorbește despre privirea care totodată explorează, construiește și inventează pe cel Diferit, Neasemănător, Distinct, Divergent, Inegal, purtătorul unor atribute deopotrivă fascinante și amenințătoare, ce suscită, în același timp, curiozitate și teamă, dorință și respingere. În imaginarul occidental al Celuilalt, la baza căruia stă pictura începutului de secol XV, negrii, evreii, musulmanii și țiganii sînt concepuți într-un raport care leagă multiple diferențe, fiecare devenind obiectul unui amestec de percepții, prejudecăți și fantasme, obiectul unei contaminări complexe și continue, astfel că, de-a lungul analizelor ni se relevă o alteritate „interconectată".

Cum ar fi imposibil, și oricum inutil, să rezum aici splendidele analize ale lui Victor Ieronim Stoichiță (recomand cu tărie toate cărțile sale apărute în seria de autor de la Humanitas, cea mai recentă fiind bijuteria grafică *Despre trup – anatomii, redute, fantasme)*, o să expun, în chip de captare a atenției și trezire a interesului, cîteva aspecte interesante, inedite, semnificative.

În marile narațiuni picturale în formă de triptic ale Judecății de Apoi create de pictorii nordici către 1500 (Memling, Rubens), personajele cu piele neagră sînt distribuite de asemenea în postura celor care acced la mîntuire, mesajul trimis fiind că diferențele etnice (deși culoarea închisă a pielii este încă percepută ca un atribut al păcatului) nu afectează nici damnarea, nici mîntuirea. Așa cum, în aceeași perioadă, Diferitului i se acordă și atributele frumuseții, o serie de sculpturi înfățișînd „Venere negre" provocînd imaginarul estetic și erotic al epocii. Dar, de departe, cea mai interesantă analiză însoțește tablourile inspirate de mitul Andromedei, prințesa etiopiană născută cu piele albă și, prin urmare, repudiată pînă în momentul în care-și poate dovedi rasa printr-o pată neagră rămasă pe corp – situație ce-mi amintește romanul lui Philip Roth *Pata umană*, în care un negru născut alb își ascunde identitatea de rasă doar pentru ca, ulterior, să se găsească în postura de a nu-și putea invoca rasa atunci cînd e acuzat, pe nedrept, de rasism.

În arta creștină, evreul se revelează doar în momentul în care ignoră și neagă mesajul christic, astfel că inventarea evreului începe odată cu reprezentările picturale ale trădării „roșcatului" Iuda. Vîrful acestui capitol îl reprezintă felul în care Rembrandt destramă canonul identitar în numele unei abordări duale, realizînd la 1661 un autoportret cu trăsăturile Apostolului Pavel, așadar se autoprezintă reprezentîndu-l pe Celălalt: „Este vorba nu despre Sine, nici despre Celălalt; este vorba despre relația Sinelui cu Celălalt și a Celuilalt cu Sinele; este vorba despre reversibilitatea lor, despre oscilația dintre ele, despre fluctuația lor", conchide criticul.

Capitolul dedicat imaginarului musulman este dedicat cu precădere demersului sultanului Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului în 1453 și artizanul căderii Imperiului Roman de Răsărit, cel care, trecînd peste interdicțiile islamice ale reprezentării chipului, își comandă un portret occidental, realizat cu greu, trei decenii mai tîrziu, de Gentile Bellini. Povestea portretului este fascinantă, iar analiza compoziției – revelatoare sub privirea lui Victor Ieronim Stoichiță, care, pe final, se ocupă de reprezentările și simbolistica turbanului în pictura occidentală.

În fine, capitolul dedicat țiganilor începe cu o miniatură din 1484 („Aflăm că armata de cerșetori adunată în fața orașului Berna era formată din «negri păgîni și botezați». Este dificil să le dai un nume. Chiar și în zilele noastre, vocabularul se dovedește a fi, de cele mai multe ori, insuficient și incomod. Trebuie să-i numim boemieni, gitani, țigani, romi, *sinti, manouches?* Sau pur și simplu nomazi?") și continuă cu reprezentarea Fecioarei Maria în costum de țigancă și cu „asimilare anacronică" a țiganilor introduși în scena Exodului biblic.

Concluzia acestei minunate cărți: revenind din tărîmul Celuilalt, nici un privitor/cititor nu mai este cu totul și cu totul Același.

Îl puteți asculta pe Victor Ieronim Stoichiță vorbind inclusiv despre această carte în arhiva emisiunilor All You Can Read *disponibilă pe starcast.ro/podcasturi/all-you-can-read.*

■ ■ ■

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Vara romană a domnului Gazzarra

● Gianfranco Calligarich, *Ultima vară în oraș*, traducere de Cerasela Barbona, Editura Polirom, 2021.

Gianfranco Calligarich a publicat *Ultima vară în oraș* în 1973 și, de atunci, atît romanul lui, cît și el au apucat-o pe căi nebănuite: Calligarich a devenit scenarist TV, în anii cînd televiziunea nu era încă în totalitate comerț, apoi a virat-o înspre teatru, fără a înceta vreodată să scrie și să publice, dar și fără a învesti actul acesta al publicării cu prea multă *energeia*. În același timp, romanul lui a devenit din ce în ce mai cunoscut în medii intelectuale și boeme, cu ajutorul receptării entuziaste a Nataliei Ginzburg, a vîndut 17.000 de exemplare într-o singură vară, devenind o carte despre care mai mult se vorbea decît era citită, apoi a dispărut. Recent, Editura Bompiani a redescoperit acest roman-cult și l-a relansat ca atare, drept care, din fericire, a urmat și o avalanșă de traduceri în străinătate, unde tonul l-a dat Gallimard. Ca urmare a acestei avalanșe avem acum posibilitatea de a citi și în română acest roman existențialist, estival, citadin și atît de atemporal.

Antieroul acestui roman e un personaj al rezolvărilor precoce sau, în funcție de perspectivă, al începuturilor ratate: e un alcoolic care nu mai bea (ca să nu moară), un intelectual care-și pierde zilele și nopțile acompaniind alți alcoolici activi, un îndrăgostit care nu poate face dovada carnală a iubirii, ziarist improvizat și fantomă a Cetății Eterne pe care n-o părăsește nici în crunta lună august, cînd orașul e pustiu și n-ai măcar pe cineva de la care să te împrumuți. Stilistic, Calligarich e îndatorat lui Fitzgerald și lui Hemingway tînărul, printr-o proză din care au fost scuturate absolut toate podoabele, un dialog pe cît se poate de viu și foarte important în economia cărții, dar, și acesta este, cred, aspectul esențial, mai ales prin specularea unei atmosfere de final de lume, cînd viața trebuie băută pînă la ultima picătură, iar unica iubire posibilă nu poate fi decît o sursă de disperare. Da, *Fiesta*...

Roma lui Calligarich și a lui Leo, eroul lui de 30 de ani, e un oraș al căldurilor și ploilor torențiale, cetatea ruinelor și a turiștilor printre care se strecoară spiritele rătăcitoare ale boemilor locali, dipsomani, poeți, prozatori, pictori, arhitecți, regizori. Alcoolul curge în valuri, se fumează la fel de mult și se bat apropouri literare destul de străvezii. Arianna, misteriosul personaj feminin, e bucățică ruptă din Maga lui Cortázar sau din Holly Golightly. Frumoasă, fragilă, exuberantă, anxioasă, „isterică", cu totul imprevizibilă, merge tot timpul cu *Swann*... la ea, plînge pe neașteptate, e impenetrabilă și duioasă atunci cînd nu mai era cazul.

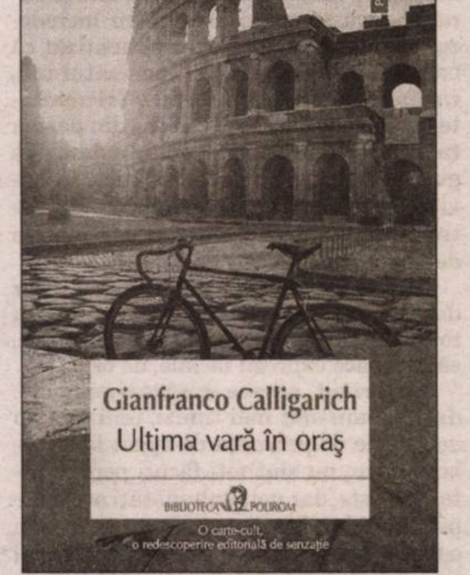

Relația ei cu Leo, care umple ultima vară în orașul părăsit de toată lumea, e un joc al nehotărîrilor, subminat de impotența *(Fiesta*, din nou) protagonistului.

Dar Leo Gazzarra al lui Calligarich, ca și tragicul dipsoman Graziano, sînt mai mult decît niște ocheade literare. Generația lor (bărbați de treizeci de ani în anii 1960) este una post-„dolce vita", e o generație care se trezește la viață și pune la îndoială valorile celei precedente, a războiului. Sînt tineri care își irosesc viața tocmai pentru că au văzut la tații lor, veniți de pe front, încrîncenarea cu care s-au aruncat în „construcție", în cultul sublimator al obiectului. Lipsa lor de ambiție e o negare a ambiției generației tatălui de a farda lumea după ce aceasta își arătase fața hîdă în război. Esențiale îmi par pasajele în care Leo își descrie tatăl, tăcerile lui, demnitatea lui masivă și sensibilitatea care izbucnește cu ocazia despărțirii de fiul său care pleacă la Roma ca să-și facă o carieră.

Toate acestea fac ca *Ultima vară în oraș* să fie ca vizionarea unui film din anii '70, cu același parfum de bar înecat în fum de țigară și alcool învechit pe mochetă, cu poezia orașului înnegurat și cu oamenii lui fantomatici grăbiți să-și piardă cît mai repede viața. *Ultima vară în oraș* este, în fond, un roman despre singurătate, despre acea singurătate ca un hău aflat la îmbinarea dintre tinerețe și maturitate. Foarte bună traducerea Ceraselei Barbone.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

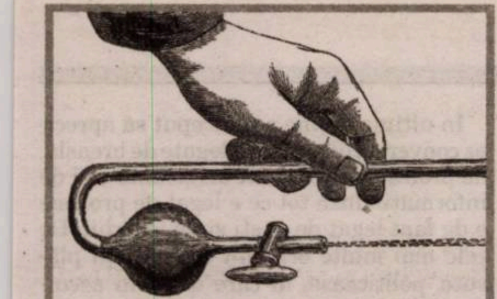

Oana STOICA

rosencrantz & co

O moștenire de familie: „vina“ de a fi fată

● *Gen, roz* de Mihaela Michailov. Cu: Teo Dincă, Oana Jipa, Nicoleta Lefter, Maria Sgârcitu. Regia: Luiza Mihăilescu. Scenografia: Ruxandra Manole. Coregrafia: Maria-Luiza Dimulescu. Muzica: Maria Sgârcitu. *Lighting design:* Radu Apostol. Centrul Educațional de Teatru Replika.

Cu o zi înainte de 8 martie, în ultima seară în care teatrele au fost deschise în București înainte de reinstaurarea restricțiilor sanitare, la Centrul Educațional de Teatru Replika a fost o premieră. *Gen, roz* este un poem performativ de Mihaela Michailov, în regia Luizei Mihăilescu, adresat adolescenților (nu doar fete) și care sabotează festivismul artificial al „lunii femeilor“. Florilor, cadourilor, cuvintelor „frumoase“ și atitudinii curtenitoare față de femei în fiecare martie li se opune un spectacol tăios ca un bisturiu și fragil ca un fluture, care dezvăluie uriașul arsenal de misoginie pe care stereotipurile de gen, revelate în această perioadă în varianta lor inofensivă, îl conțin. *Gen, roz* integrează în poem fractura dintre rolurile de gen, hărțuire, violență domestică, abuz și viol în familie și în afara ei, sarcini/avort în cazul minorelor, dar și modul în care societatea răspunde acestor probleme. Sînt inventariate rateurile instituțiilor statului în ocrotirea victimelor agresiunilor și eșuarea mentalității oficiale într-o atitudine stigmatizatoare la adresa acestora prin poziționarea în favoarea agresorilor și a discriminării de gen. Lipsa condamnării violatorilor unor victime minore pe motiv de consimțămînt al acestora din urmă, lăsarea în libertate, eventual chiar în același domiciliu cu victimele, a unor agresori domestici, respingerea plîngerilor privind abuzul din partea partenerului sau refuzul instituțiilor de a ajuta femeile bătute de soți sînt situații specifice unui misoginism internalizat la nivelul statului. Fiecare referință generală de acest fel din text trimite la cazuri concrete care au ajuns în atenția publică (precum cazul Caracal, fata incendiată de hărțuitorul lăsat în libertate, fetițe de 11-12 ani considerate vinovate de provocarea propriului viol sau că au avut relații sexuale consensuale etc.), fără însă a le investiga documentar. Căci textul Mihaelei Michailov prezintă latura afectiv-psihologică a statisticilor și cazuisticii, arată cum este deformată identitatea unei fete de violența de gen, cum banalizarea abuzului îi cangrenează existența. „În țara în care te-ai născut,/ agresorul e mînă în mînă cu judecătorul. / Și cînd agresorul zice: / că tu, tu l-ai provocat, / pentru că tu, tu aveai un șort prea scurt, / pentru că tu, tu purtai o fustiță instigatoare, / judecătorul zice și el: / «E relevant cu ce se îmbracă fetița. / De ce n-a fost atentă fetița cu fustița? / Fetița, fetița e vinovată!» / Și toți rînjesc sfidător și urlă amenințător! / Haită de violență statală! / Haită de violență educațională! / E vinovată fetița!“.

© E. Gâgeanu

Gen, roz e un spectacol care ar trebui văzut și dezbătut cu toate adolescentele. Ca să învețe să nu mai tacă.

Insert: pe 4 martie, la Berlinală, Ursul de Aur pentru Cel mai bun scurtmetraj a fost acordat documentarului *Nanu Tudor*, regizat de Olga Lucovnicova (Republica Moldova), în care artista își înfruntă unchiul care a abuzat-o în copilărie. Într-un interviu pentru cotidianul *Libertatea*, regizoarea spune că a crescut într-o lume în care „tema abuzului asupra copiilor era tabu“.

Poemul Mihaelei Michailov nu se rezumă să identifice elementele care generează misoginia și abuzul asupra femeilor, ci le conectează și revelează modul în care ele se coagulează într-un țesut social toxic, susținut și de femei și care se transmite intergenerațional, în familie. „Bunica mi-a spus într-o zi: / «Bărbatul trebuie să fie puțin mai frumos ca dracul! / Și dacă nu te bate, e om bun». / Pe bunica ta, bărbatul n-a bătut-o. / Mă uitam la bunicul dimineața și voiam să-l întreb: ești mai frumos ca dracul? / Dar nu-l întrebam. / Uneori urla. Din nimic. / Uneori spărgea. Din nimic. / Uneori mi-era frică de furia lui cățărătoare. / S-a tăcut și s-a dat mai departe / TĂCEREA. / Bunica i-a spus mamei mele: / «Fă-te că nu vezi, nu răspunde, nu riposta!» / Și mama n-a răspuns. / Și mama n-a ripostat“. Prin vocea unei naratoare adolescente, poemul ia forma unei declarații de sororitate pentru toate femeile în devenire.

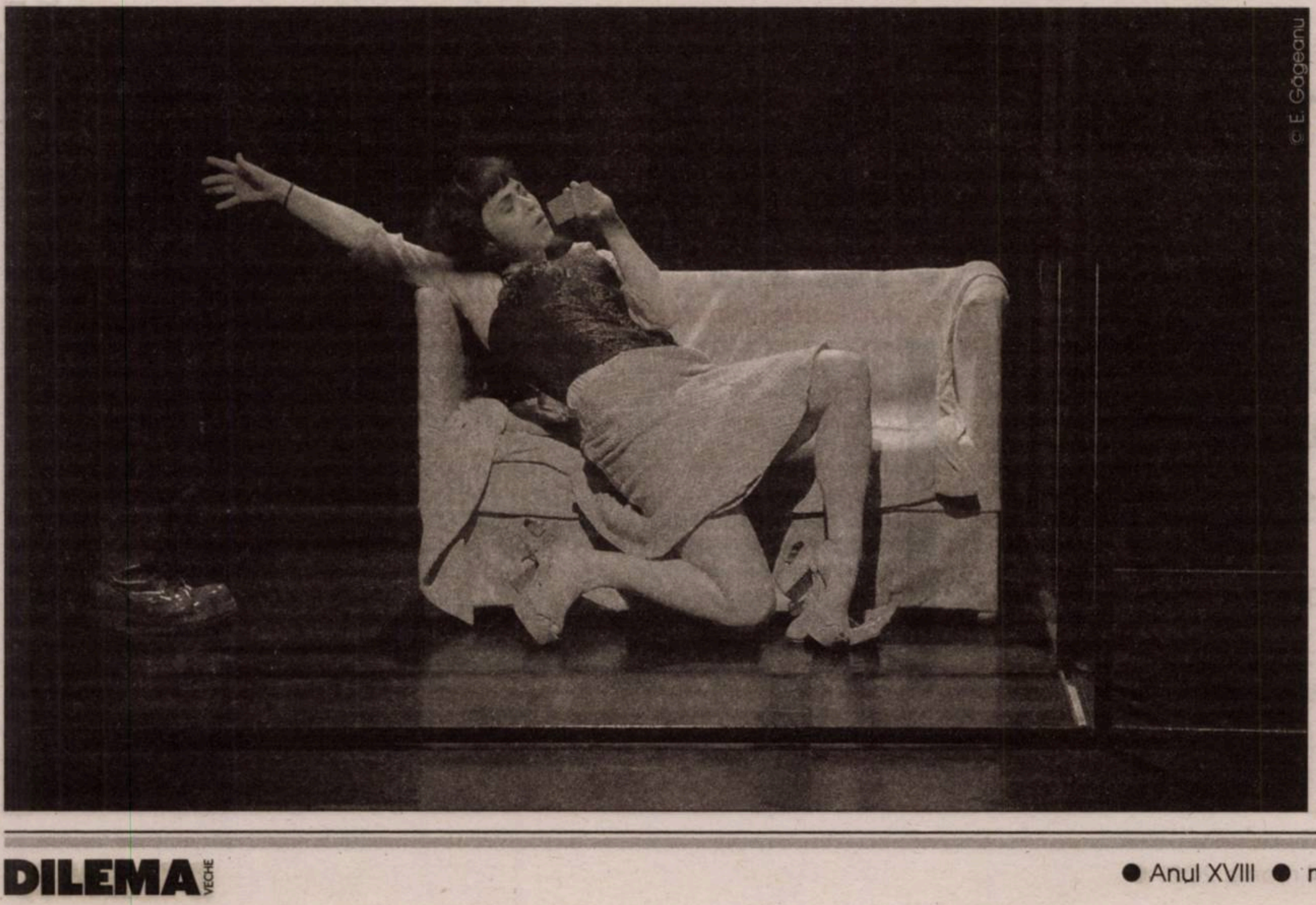

© E. Gâgeanu

Un text poetic este dificil de redat scenic pentru că teatralitatea lui se construiește într-un alt tip de paradigmă decît a unuia dramatic. Regizoarea Luiza Mihăilescu pare să fi riscat cu acest text, doar că tînăra artistă, care face un masterat la Royal Holloway University of London sub conducerea lui Katie Mitchell (*Miss Julie* în FNT 2018, *Orlando* și fabulosul *Anatomia unei sinucideri*, ambele prezentate online în timpul carantinei globale), ține bine în mînă instrumentele unui discurs scenic performativ. Pe scenă sînt delimitate două spații, unul domestic, cu trei capsule în care se derulează, pe mutește, viața casnică a femeilor, și altul gol, în care adolescentele își verbalizează emoțiile. Regizoarea creează o lume stratificată generațional, un creuzet în care feminitatea se dezvoltă printre ghimpi de interdicții, fără cuvinte. Bunica (Nicoleta Lefter) împletește și tace, transmițînd reflexele vinei și îndurării și împărțind îmbrățișări compensatorii, mama (Maria Sgârcitu, de la ea vine muzica) are gesturi scurte și autoritare, cu aceleași automatisme ale rușinii și tăcerii, însă vorbește atunci cînd se eliberează, iar fetița, despicată în două (Teo Dincă, Oana Jipa), singură cu „imperfecțiunile“ ei de femeie în formare, e și tăcere, și cuvînt. În timp ce universul familial se derulează în fundal, în spațiul gol din prim-plan, fetița este prima din familia ei care își face curaj să ridice vocea. *Gen, roz* e un spectacol care ar trebui văzut și dezbătut cu toate adolescentele. Ca să învețe să nu mai tacă.

La nivel global, una din trei femei, adică aproximativ 736 de milioane, a fost victima violenței fizice sau sexuale și una din patru tinere între 15 și 24 ani a fost victima violenței partenerului (studiu OMS, 2021). În Uniunea Europeană, 110 milioane de persoane sînt victimele hărțuirii în fiecare an (studiu al Agenției pentru Drepturi Fundamentale ale UE, 2021). În România, o treime dintre tinere sînt hărțuite, inclusiv în universități (studiu al Grupului „Inițiativa acționăm pentru siguranță în universități“ și Centrului FILIA, 2021). A fi fată nu ar trebui să fie o vină pentru care să fii pedepsită.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum (mai) purtăm o conversație? (2)

Dacă mă enervează ceva cu adevărat într-o conversație este atunci cînd celălalt nu ascultă. Taică-miu a căpătat acest prost obicei, mai ales de cînd a mai îmbătrînit – nu ascultă decît ceea ce-i convine. Încep să-i povestesc ceva ce consider că l-ar interesa, nu orice fel de tîmpenie, și-mi dau seama că e cu mintea în altă parte, mă uit la mama și ridic din umeri, chiar spun cu voce tare: „Degeaba... n-ascultă!“. Iar taică-miu devine brusc atent și zice: „Ba ascult, ascult, dar tu nu înțelegi că n-aud ce zici?“. Măcar el are o scuză a vîrstei, are 72 de ani, s-ar putea spune că aude „selectiv“. Însă celor din generația mea sau celor mai tineri nu le mai găsesc nici o scuză. A nu asculta într-o conversație mi se pare nu doar o dovadă de impolitețe, spune ceva și despre caracterul omului. Omul care nu ascultă e egocentric, se consideră superior celui cu care ar trebui să poarte un dialog, alături de el te simți insignifiant și inutil, așa că mai bine taci. Aveam un amic cîndva în studenție, băiat bun, de altfel, dar care, atunci cînd ne întîlneam la un pahar, vorbea încontinuu, poate și din cauza asta alesese Facultatea de Drept, îi plăcea să se audă vorbind. Orice. De la amintiri din copilărie care nu interesau pe nimeni la opiniile lui despre fotbal sau despre mașini, deși nu avea nici măcar permis de conducere. Omul era ca un televizor, vorbea de unul singur ore în șir. Însă eu chiar mă străduiam să-l ascult, să nu pierd șirul, să dau din cap în semn de aprobare, să punctez conversația cu replici specifice de tipul „Hm, așa deci!“ sau „Mda, ai dreptate!“, pentru ca partenerul de „conversație“ să nu se simtă prost. De fapt, era prieten de multă vreme cu iubitul meu și cred că el mă căra la întîlnirile lor doar ca să joc acest rol de ascultător. Astfel, iubitul meu își permitea să fie cu gîndurile în altă parte, să fie prezent și absent în același timp. „Nu înțeleg de ce vă mai întîlniți, dacă tot nu aveți ce comunica...“, am zis eu, la un moment dat. „Păi, el mă tot sună și nu pot să-l refuz la nesfîrșit.“ Ca un fel de plată pentru faptul că-l lăsam să vorbească, studentul la Drept insista mereu să facă cinste. Cînd ne despărțeam, spunea de fiecare dată, ușor abțiguit: „A fost excelent cu voi... simt, așa, că m-am descărcat! Cînd ne mai vedem?“. Iubitul meu pleca acasă total relaxat, iar eu eram stoarsă ca o cîrpă.

Adevărul este că mereu am fost un bun ascultător, poate și din cauza asta mi-am ales profesia pe care o am. Și poate din cauza asta nici nu cred foarte mult în psihoterapeuți, simt mai degrabă nevoia să ascult decît să împărtășesc, eu joc fără să vreau rolul terapeutului. N-am fost dintotdeauna așa, cînd eram mică îmi plăcea să vorbesc fără șir și să mă dau în spectacol, dar cred că ascultarea într-o conversație poate fi educată și e de bun-simț să fie așa. De aceea îmi cade foarte prost cînd celălalt nu mă ascultă, mă întrerupe, nu mă lasă să-mi termin ideea sau se uită în altă parte, mi se pare o lipsă de respect, acel om nu-mi va fi niciodată prieten. Mai ales că am învățat cu timpul să adaptez orice subiect conversației în sine. De multe ori mă dedic atît de mult conversației, de dragul ei și al regulilor pe care le impune, încît nu mai văd decît persoana din fața mea, îmi place să-i surprind privirea, reacțiile, schimbările de dispoziție... Cu timpul, s-a dovedit o afacere păguboasă, mai ales cînd am călătorit alături de prieteni pentru că nu mai puteam fi atentă la ce se întîmpla în jur. Dacă mergeam la Paris, de pildă, nu mai era descoperirea Parisului, a orașului în sine, ci era o conversație cu Mihaela în metroul din Paris sau o discuție cu Mihai pe Champs-Élysées pe care o puteam purta la fel de bine și pe bulevardul Magheru. De ce mai eram la Paris? Așa am început să călătoresc de una singură, pentru că nu mai eram obligată să conversez sau să schimb impresii cu nimeni. Însă și o astfel de opțiune are la un moment dat un revers, la un moment dat poți să te simți prea singur, mai ales seara, cînd te oprești la o cîrciumă ca să bei un pahar de vin și brusc îți vine să dai din gură. Ceva, orice.

Așadar, mă enervează lipsa de ascultare, mă scot din minți conversațiile între mai mulți oameni care vorbesc unii peste alții și trebuie să ridici vocea ca să te faci auzit sau să renunți, însă și tăcerile mă descumpănesc. Să stai față în față cu un om și să te chinui să găsești un subiect comun de discuție – iar eu de fiecare dată fac asta, ca și cum ar fi „de datoria mea“ să umplu cu vorbe distanța dintre noi doi – mi se pare iarăși obositor. De obicei, mi se întîmplă cu prieteni vechi care au cu totul alte profesii și interese, nu mai avem ce să ne spunem, ne leagă doar niște amintiri comune, parcă dintr-o altă viață. Și atunci, băgăm la greu amintirile alea în conversație: „Mai ții minte cînd...?“, pînă se epuizează și amintirile și ajungi să fii alături de un om de care încă ești legat afectiv, însă nu mai ai ce să-i spui. Am o singură prietenă din copilărie și adolescență pe care o simt exact la fel, chiar dacă nu vorbim cu anii, cînd mă sună simt de fiecare dată că o luăm de la capăt sau că avem un limbaj comun.

În ultima vreme am început să apreciez conversațiile călduțe legate de breaslă, de profesie, măcar sînt un schimb util de informații, însă tot ce e legat de profesie e de fapt legat de găști și de ierarhii. De cele mai multe ori, sînt conversații plăcute, politicoase, în care oamenii ascultă și dau sfaturi, dar cam atît, nu comunică efectiv, nu rezonează unul cu altul. Pe de altă parte, sînt oameni excepționali pe care îi cunosc și îi admir pentru ceea ce fac, însă într-o conversație mă plictisesc. Oameni dedicați unei profesii cu care nu am nici o treabă, care caută, se (re) descoperă, vor să împărtășească, să se lase cunoscuți, dar de fiecare dată cînd îi întîlnești îți spun exact aceleași lucruri. Atunci, aș prefera ca în locul mesei de la o terasă unde bem niște beri sau împărțim o pizza și ar trebui să comunicăm pentru că de asta ne-am întîlnit, să fim doar niște foci, pe malul unei mări, una lîngă alta, relaxate și întinse la soare, să facem parte din aceeași colonie, fără să ne mai spunem nimic.

Rareori mi s-a întîmplat în ultima vreme să mă întorc acasă după o seară în oraș și să mă simt mai bogată, mai fericită în urma unei conversații, să simt că am cîștigat ceva. De cele mai multe ori, sînt conversații bifate, am aflat amîndoi cîte ceva unul despre celălalt, am aflat de fapt că sîntem oarecum bine, deși amîndoi aveam anxietăți, depresii cărora le facem față fiecare cum poate, nici o rețetă nu e valabilă pentru celălalt. Totuși, întîlnirile între oameni rămîn calde atîta timp cît sînt față în față, oamenii trebuie să-și poarte tovărășie unii altora, căci alfel n-ar fi decît niște foci abandonate pe un mal. Iar pandemia asta ne-a întors pe dos, imaginîndu-ne că ne-am putea satisface nevoia de comunicare adresîndu-ne unor imagini de pe un ecran. Mama mea tot insistă ca atunci cînd ne conversăm – ea locuiește la Breaza, eu la București – să ne și vedem, iar eu refuz constant. La început, îmi spunea că sînt retrogradă, toată lumea „se vede“, nu-i așa? Însă eu aș vrea și să simt omul, nu doar să-l văd, și asta nu se poate decît în imediata lui apropiere. Știu că „ne vedem“ nu mai are chiar același sens ca acum 20 de ani, să zicem și că poate nici nu mai are aceeași importanță, însă în medicină, de pildă, nu poți pune un diagnostic corect decît dacă pipăi omul, îl palpezi, și poți doar să-ți dai cu presupusul de ce ar fi bolnav un om de pe Marte. Însă despre conversațiile online voi povesti data viitoare.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Paul GABOR

Dumnezeu la Cotroceni

Caut prin agende, prin sertare, răsfoiesc printre sutele de foi de hîrtie care își dorm somnul dulce prin cutiile mele cu vechituri, sper să dau de numărul de telefon al lui Dumnezeu. Măcar o adresă de e-mail să găsesc. Sau un număr de cutie poștală, un post-restant, un fax amărît, anost și decrepit, ceva asemănător. Vă mai aduceți aminte de vederile de la mare, de cele cu delfinul de plastic, pe care le așteptau mătușile și bunicii? I-am scris cîteva rînduri și nu găsesc calea prin care acestea să ajungă acolo, sus, la poarta raiului. Nici în Sf. Petru nu prea mai am încredere, mi-a șoptit mie cineva că și el s-a pricopsit cu sindromul liftierului și nu prea mai urcă pe oricine acolo. Poate cu ceva șpagă, mă gîndesc… Aș vrea să-i propun lui Dumnezeu să ne fie președinte. Să-și ia inima în dinți și să candideze pentru fotoliul acela confortabil de la Cotroceni. O fi obosit după ce a plămădit apele, pămîntul, cerul și oamenii. Mai ales oamenii, efortul este imens: să creezi atîtea ifose, atîta ignoranță, invidie, ticăloșie și dispreț nu este un lucru simplu. Cred că îi va prinde bine un mandat de cinci ani înconjurat de flori și de arbori, de băieții înalți și frumoși din garda palatului, se va odihni în sfîrșit și va putea să admire în tihnă poporul acesta minunat care veghează la pacea Grădinii Maicii Domnului. Cu două mandate consecutive, sufletul său își va găsi liniștea eternă de care are nevoie pentru a mai construi și alte lumi, poate mai bune, mai fericite, mai înțelepte. Noi, cei veniți din coasta lui Adam și din exuberanța infinită a Evei, nu prea mai ascultăm învățăturile vechilor cărți, ni s-a cam scorojit bunătatea, sîntem doar pe față creștini blajini și degrabă ocrotitori ai binelui, ne place masca ipocriziei de zi cu zi. Ni se așază perfect pe față, ca o mănușă de catifea, e moale și caldă, nu ne deranjează. Preoții, săracii de ei, sînt din ce în ce mai ocupați cu treburile lumești, au uitat de cele sfinte, de pogorîre, de lumină și de sfințire. Unii au în minte doar limuzine și conturi pline, se cațără pe cisterne și fac spectacol gratuit pentru masele însetate de apă la sticluță, alții alunecă în scandaluri cu carne tînără, au uitat de peșteră, de iesle, de daruri, își duc traiul doar în hardughii de vile cu două etaje… Deh, oameni, suflete goale, nu-i putem năpăstui laolaltă. Pînă nu se răzgîndește, pînă nu-și întoarce fața de la noi pentru totdeauna, aș vrea să-l aduc pe Dumnezeu la Cotroceni. Îl simt că e dezamăgit. E trist. În ceea ce ne privește, planurile sale nu cred că au reușit pe deplin și nu aș vrea să meargă în alte părți pentru a mai sădi alți meri, pentru a mai întrupa alte Eve care vor mușca din fruct sub îndemnul hipnotic al vreunui șarpe dispus să facă glume proaste. Nu-l vreau pe Domnul și mai dezamăgit pentru că sînt convins că amărăciunile lui sînt mult mai grave decît ale mele, ale noastre, ale pămîntenilor nemernici. Fac un apel public: dați-mi o adresă, un buton pe care să apăs pentru a-i trimite invitația să candideze. Putem face și o campanie pe change.org, abia acum mi-a venit ideea. Să strîngem *like*-uri pe Facebook, să *șeruim* cu rîvnă și bucurie pentru un candidat ideal.

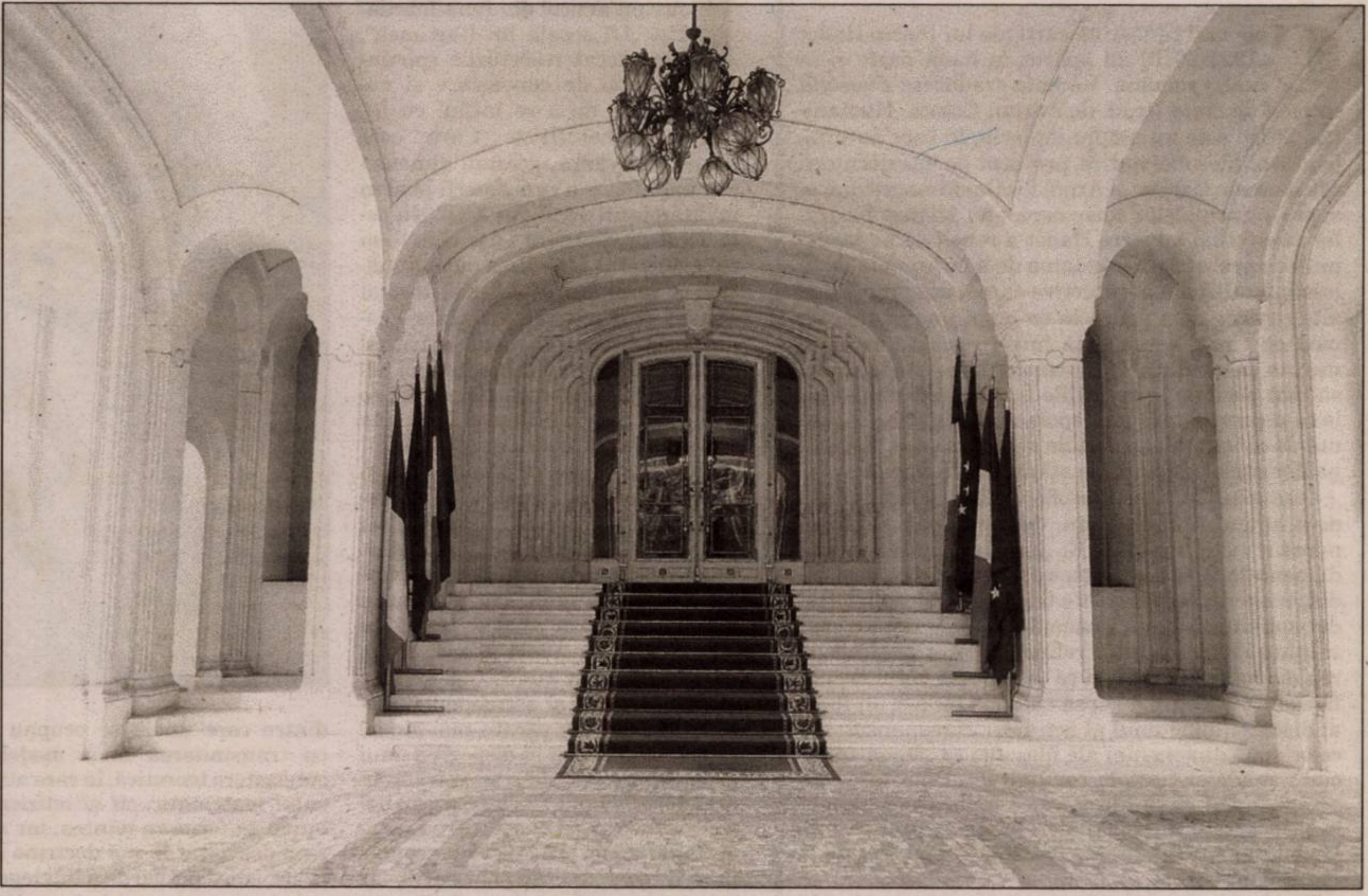

Ar trebui să împrumute ceva din zîmbetul lui Iliescu, din parșivenia bolșevicilor care au preluat hățurile și ne-au adus în *democrație,* din cînd în cînd să arunce cîte un „Măi, animalule“ în camera de filmat, să adopte o atitudine țeapănă de geolog și să hăhăie gutural ca un matelot bătrîn abțiguit de cuburile de gheață din pahar, nu ar fi deloc rău să pozeze teutonic, cu o grimasă studiată pe față și cu un aer absent, profesoral. Nu te poți aventura într-o campanie electorală românească coborînd din nori, neprihănit, înțelept, echidistant, făcător de bine la nesfîrșit fără să ceri nimic la schimb. Dumnzeu ar trebui să exerseze populismul și demagogia, să știe să intre pe sub pielea românului care se lasă prostit pe față, să promită măriri de pensii, birturi mai multe, alcool mai ieftin, fleici pe gratis și vacanțe subvenționate în Grecia și Turcia, vouchere, titularizări pe viață, să tripleze salariile bugetarilor, să mai pună stele pe umerii generalilor și să înființeze cîte o fabrică de doctorate în fiecare cătun al patriei. Să aibă orice țopîrlan dreptul de a fi demnitar în statul român, așa cum se întîmplă astăzi. Nu e recomandabil să strice firea lucrurilor. Să nu fie denaturată ordinea strămoșească. Pentru că așa ne-a lăsat cu limbă de moarte Decebal: „Fiți șireți, dacii mei, șerpuiți, introduceți-vă peste tot și-n toate, dați din coate, urcați-vă pe cadavre pînă veți ajunge acolo unde trebuie!“. Dumnezeu ar trebui fie ca o șopîrlă, să ia culoarea pietrei dacă e nevoie, să ia culoarea țuicii de prună dacă trebuie neapărat și să meargă printre oameni, să-i laude, să le cînte în strună și să împartă geci și pixuri în campanie.

Ar trebui să împrumute ceva din zîmbetul lui Iliescu, din parșivenia bolșevicilor.

Odată desăvîrșită lucrarea lumească, după ce mimetismul a avut loc și s-a produs instalarea la Cotroceni, sînt absolut convins că va pocni din degete și apele se vor desface iarăși în două lăsînd loc înțelepciunii divine să-și exercite puterea asupra acestei nații atît de asuprite de propriile sale beteșuguri. Îl văd ca prin vis cum va pronunța cîteva cuvinte de la microfonul prezidențial și se va retrage după aceea pentru a-și pregăti următorii pași. Dintr-o singură privire își va alege premierul, miniștrii, va curăța Parlamentul de loaze și va așterne liniștea peste țară. Nu vor mai arde din senin spitale și arhive, CV-urile demnitarilor vor fi complete și publice, se va redeschide dosarul revoluției din ’89 și va coborî din cer sfîntul punct al optulea din proclamația de la Timișoara, chiar și dosarul din 10 august va fi readus în instanță și procurorii care nu au avut grijă de proceduri vor fi chemați să dea socoteală. Minerii vor afla în sfîrșit că panseluțele nu se plantează cu tîrnăcopul în fața la Intercontinental, sindicaliștii vor învăța ce este măsura și ce înseamnă bunul-simț, nu vom mai avea agronomi la Cultură și Educație, amantele vor sta și ele la locul lor, nu vor mai ocupa funcții pentru care nu sînt deloc pregătite, polițiștii nu vor mai sălta oameni de pe stradă și nu vor mai urina peste ei în plină noapte la marginea Bucureștiului, examenele la Drept și oriunde se vor da *pe bune*, vom încerca din răsputeri să nu mai umplem sistemul de *tudorei* și de magistrați care ies în stradă alături de antivacciniști pentru a instiga la nerespectarea legii, sînt absolut convins că Dumnezeu ne va scăpa de *șoșoci,* de țoape prost coafate care apar de nicăieri pentru a conduce instituții, de bizoni agramați care și-ar da duhul în fața unei dictări de zece fraze și ne-ar mai aduce un pic de pace în trafic, mai ales în perioadele de mare excitație rutieră, atunci cînd ne înghesuim către Valea Prahovei și Marea Neagră înjurîndu-i cu spume la gură pe cei care nu s-au gîndit să-și facă concediile prin alte părți ale lumii. Ar mai fi nevoie și de puțină rigoare și printre esențialii care se bulucesc să se vaccineze în perioada asta. Poate că, în milostenia sa nemărginită, Dumnezeu ne va lumina și ne va învăța că esențialii sînt bătrînii, cadrele medicale, profesorii și vînzătoarele de la supermarket. Abia după aceea urmează purtătorii de epoleți și de grade, băieții din servicii, din divizii, din departamente, din tot felul de odăi secrete și neștiute de nimeni, poate că e timpul să mai desecretizăm și noi metehne și proaste apucături, să ne arate noul oaspete de la Cotroceni cum e cu transparența asta instituțională.

Mă ofer să-i fiu consilier onorific pentru o perioadă. Am o propunere pe care doar o minte luminată și un spirit liber o poate pune în practică. Doamne, dacă mă asculți și dacă invitația mea trece de nesuferitul de Sf. Petru, iată ce îți propun pentru o curățire spontană de loaze și ticăloși. E doar aritmetică de bază. Simplă. În fiecare județ al României există cam 1.000 de oameni care trag sforile: șefime, directori, primari, baștani de tot felul, bogătani, baroni etc. Ei și prietenii lor. Ei și familiile lor. Să rotunjim: 5.000 de inși în fiecare județ. Cam 200.000 de oameni în toată țara. Adaugă, Doamne, și viermuiala din București. Că acolo sînt mai mulți. Să stabilim că se ajunge la 250.000 de oameni care au format de-a lungul anilor o patrie a lor, o mafie proprie, o încrengătură care îi sufocă pe ceilalți, pe cei mulți. Dacă tot ai să vii la Cotroceni, pocnește din degete și fă o lege prin care băieții ăștia vor fi dați brusc la o parte. Așa, peste noapte. Fără milă, fără compasiune, fără pic de empatie pentru averile pe care le-au strîns și nu pot fi justificate. Fă, Doamne, un fel de joc al Talionului la nivel civic și moral. Că am cam avea nevoie de asta. Ne-am cam săturat de etica omenească și de judecata care ni se aplică din tribunale. Vino măcar pentru un amărît de mandat și fie-ți milă de noi, de păcătoșii ăștia care nu mai știm în gura cui să ne mai uităm, nu mai știm minciunile pe care să le mai ascultăm. Eu mă voi trezi în curînd din vis pentru că am un *deadline* pentru revistă. Dar sper ca propunerea mea să fie luată în serios.

***Paul Gabor** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Mediterana din mine, *Editura Ratio et Revelatio.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Filosofia ca exercițiu spiritual

Cele mai cunoscute cărți ale lui Pierre Hadot (1922-2010) au apărut în bună parte și în limba română. Recenta traducere *Filosofia ca mod de viață* (trad. de Adrian Cotora, Humanitas, 2019) este un amplu interviu, în care autorul, istoric al filosofiei antice, provocat de interlocutorii săi, Jeannie Carlier și Arnold I. Davidson, revine asupra principalelor teme care i-au jalonat biografia intelectuală. Pierre Hadot a reușit să ne transmită cu acuratețe necesitatea de a ne apropia de filosofia antică din perspectiva care îi era proprie, cu alte cuvinte de a vedea în ea o opțiune pentru un mod de viață, actualizată într-o serie de exerciții menite să conducă la o transformare existențială, să facă posibile „dispozițiile interioare“ compatibile cu aspirația spre înțelepciune: meditația, examenul de conștiință, exercițiile de imaginație, disciplina dorințelor, dobîndirea stăpînirii de sine etc.

Discursul, la care filosofia antică a fost redusă de-a lungul timpului, era, de fapt, doar o componentă a vieții filosofice. El „justifica“ opțiunea fundamentală, îi oferea temeiul teoretic, dar, deși indispensabil, nu reprezenta finalitatea filosofiei. Hadot subliniază la un moment dat că „există o cauzalitate reciprocă între reflecția teoretică și alegerea modului de viață“ și că „am putea vorbi despre filosofie ca despre o elipsă cu două focare: un focar al discursului și unul al acțiunii“, corespunzătoare celor două dimensiuni ale filosofiei ca „fenomen social“: școala și viața în comunitate. Prioritatea însă aparținea vieții filosofice ca realizare a filosofiei prin „exerciții spirituale“, expresie preluată de Hadot din spiritualitatea creștină și mai ales de la Ignațiu de Loyola.

Problema care se naște imediat ce avem sub ochi cele două elemente – filosofia și exercițiile *spirituale* – privește relația dintre filosofie și religie și, mai ales, cea dintre creștinism și filosofia antică. Cel dintîi aspect, intern filosofiei antice, nu este abordat frontal, dar detaliile evocate ne ajută să înțelegem care era sensul căutării înțelepciunii la antici și raportarea la zei. Pe de altă parte, Hadot mărturisește că nu-i place neoplatonismul de după Porfir, adică tocmai acea exegeză în care au fost introduse elementele de ritual și în care „credința“ a dobîndit un loc eminent. În privința relației cu creștinismul, interpretarea sa susține că exercițiile antice au fost asimilate de spiritualitatea creștină care a privat astfel filosofia de ceea ce îi conferea vitalitatea. Treptat, redusă la construcția conceptuală și la discurs, filosofia a fost asumată strict funcțional de către teologie, iar prin evoluția universității medievale a ajuns să fie în cele din urmă practicată ca o profesie intelectuală fără semnificație existențială. Iată de ce, în lumea de astăzi, după cum spunea Thoreau, „avem profesori de filosofie, dar nu filosofi“.

Se știe că în primele secole creștine a existat o progresivă asimilare a filosofiei în paralel cu o constantă delimitare față de conținutul și de metodele ei. Dacă filosofia era percepută ca un mod de viață, aceasta poate justifica într-un sens asumarea termenului și aplicarea lui la viața spirituală ca realizare a credinței. Dar a existat, începînd cu Iustin Martirul și Filosoful, și o definire a creștinismului ca „adevărata filosofie“, ca împlinire a unei căutări prezente în școlile antice, mai ales în platonism. Se realiza astfel o continuitate între cea mai înaltă formă a *paideiei* grecești și revelație. Totodată, atracția față de exercițiile filosofice de factură stoică s-a manifestat pînă tîrziu, dacă ar fi să ne gîndim numai la adaptările bizantine ale *Manualului* lui Epictet. Cu toate aceste dovezi istorice, am putea oare vorbi de o substituire a filosofiei ca mod de viață odată cu „triumful creștinismului“? Mai degrabă o parte din răspuns se găsește în zona eludată de Hadot ca fiind străină de spiritul filosofiei antice, adică în neoplatonism, care a continuat în Bizanț ca o construcție a unei religiozități filosofice. Nu era oare tendința internă filosofiei de a se raporta la un adevăr revelat în texte precum *Oracolele caldeene* un simptom independent, concurent și totodată o paradoxală convergență cu iudaismul elenistic și creștinismul?

Petre GURAN

De ce mergem la școală?

Într-un articol din luna februarie, „La școala lui Bartimeu“, am evocat resorturile spirituale ale setei de cunoaștere și nevoia omului de a se întîlni cu întrebările metafizice. Care este totuși relevanța acestei dimensiuni metafizice a cunoașterii pentru învățămîntul secolului XXI? Nu este acest „învățămînt“, așa cum l-am experimentat încă din a doua jumătate a secolului al XX-lea, tocmai opusul perspectivei învechite despre sacralitatea și rostul spiritual al cunoașterii? Nu celebrăm noi astăzi prin știință tocmai libertatea de a ne îndoi de orice, dreptul de a pune sub semnul întrebării orice tradiție?

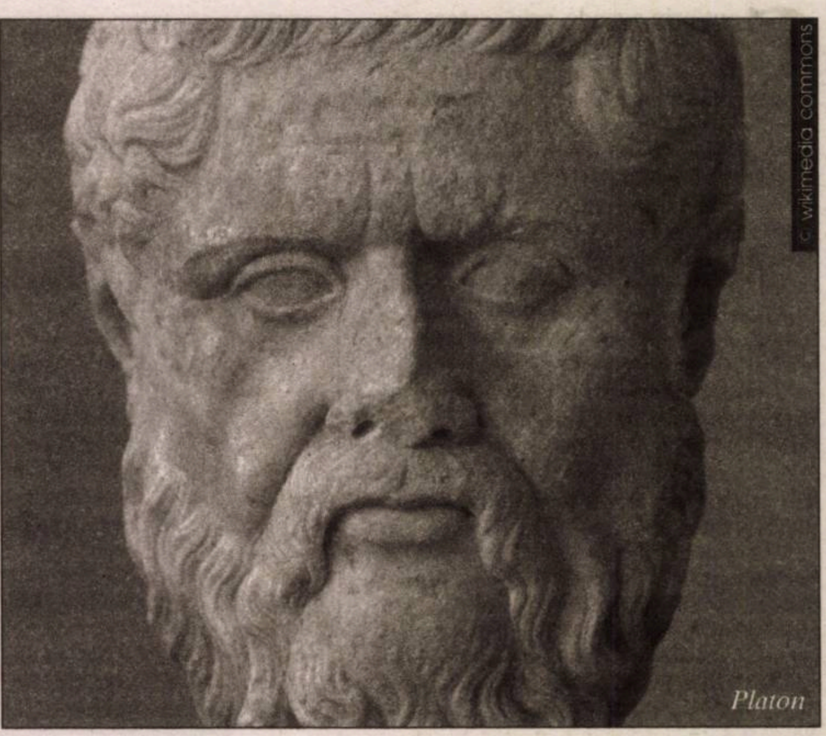
© wikimedia commons

Platon

Pentru a vedea ce rămîne din aceste întrebări, trebuie să revenim puțin în trecut, încercînd să înțelegem originile școlii moderne. Școala, ca să denumim generic orice activitate mai mult sau mai puțin instituționalizată care se ocupă cu formarea intelectuală a unui tînăr, își are originea cunoscută (despre școlile de scribi și astronomi sumerieni nu știm, din păcate, mai nimic) acum 2.500 de ani în dispoziția unui grup de atenieni de a se antrena în arta persuasiunii. Cei care aveau nevoie de acest meșteșug pentru a atrage de partea lor și a înflăcăra grupuri mari de oameni erau politicienii, iar cei care erau dispuși să vîndă arta de a vorbi s-au numit sofiști. Oarecum în opoziție cu meșteșugul politicienilor, s-au afirmat căutătorii de adevăr sau iubitorii de înțelepciune, filosofii. Dar pentru a căuta adevărul era nevoie de răgaz, în grecește *scholé,* adică dispoziția de a investi timp în această căutare, de multe ori renunțînd la venitul și confortul pe care le oferă o activitate lucrativă.

Fie odihnindu-se în grădina lui Akademos, fie plimbîndu-se în jurul templului lui Apollon Lyceus, doi atenieni, Platon și Aristotel, au făcut din filosofie o instituție, în care se preda antrenarea minții în capacitatea de a reflecta asupra cauzelor adînci ale lucrurilor, de a căuta în cele din urmă sensul existenței și particularitatea naturii umane. Această ultimă căutare este marea lecție pe care o lăsase Socrate, profesorul paradoxal al atenienilor, care nu-i învață nimic din ceea ce nu știau deja. Socrate este însă condamnat între altele pentru ateism, fiindcă supusese judecății omului adevărul religiei.

Foarte pe scurt, în lumea aceasta premodernă, așa cum ne-o înfățișează istoricii și antropologii, religia este totul, este începutul și sfîrșitul existenței individuale, dar este mai ales modul de funcționare a societății; religia este sistemul cultural, ansamblul normelor de comportament, de la rațiunea lor profundă pînă la modul de a gestiona ieșirea din normă, anormalitatea. Școala socratică irumpe în istoria omenirii ca un spațiu de libertate față de norma societății. Esența libertății socratice este tocmai disponibilitatea de a rezista dominației consensului social.

Diversificarea reflecției în curgerea timpului s-a transformat în „școli“ și tradiții filosofice. Școlile lumii antice au funcționat ca mici comunități de învățători și ucenici, dintre care unele se ocupau doar cu transmiterea unor modele de cunoaștere teoretică, în care atît calculul matematic, cît și muzica trebuiau să formeze mintea, iar altele s-au dezvoltat în noi doctrine spirituale, adică noi căi de a înțelege sensul vieții, cum e cazul comunităților neoplatonice. Formalizarea școlii în cele șapte arte liberale, regrupate cîte trei într-o primă etapă, *trivium,* și într-o a doua etapă cîte patru, *quadrivium,* a produs prima deplasare de la căutarea deschisă ca dragoste de înțelepciune, dar nu certitudine a posedării acesteia, către *studium,* care înseamnă în latină efort către ceva, dorință, zel și, în cele din urmă, părtinire. A studia e un angajament pentru o cauză. Istoria ar trebui scrisă fără patimă, în schimb discursul în agora trebuie să fie pătimaș pentru a atrage. Iată că dintotdeauna școala a căutat să se orienteze către piața muncii! Trebuie să avem în vedere însă că, la acea vreme, de această școală avea parte o infimă parte a omenirii. Restul lumii făcea „școală acasă“, deprinzînd ritmul naturii, cunoașterea universului vegetal, coabitarea cu universul animal și cu cel uman, în cele din urmă sensul vieții și rostul misterios al regulilor socio-religioase prin observare și imitare a părinților, a bătrînilor, a conducătorilor familiei, clanului sau tribului.

Revenind la școala antică și la prelungirea ei tardo-antică, aceasta a permis transmiterea patrimoniului de gîndire al lumii greco-romane, fără de care nu ar exista civilizație europeană contemporană, fără de care modernitatea nu ar fi devenit o ipostază finală a umanului, în viziunea antropologiei foucaldiene. Micile comunități de învățători și ucenici au meritul, chiar și în cea mai modestă formă, de a fi predat de la o generație la alta o cunoaștere sau, mai exact, o metodă de cunoaștere, care conținea în nucleul ei aspirația către libertate. Dar din cînd în cînd, asemenea mici comunități au fost în stare să răscolească din nou conștiința de sine a omului, să repună în discuție relația dintre individ și grupul uman și să plaseze, în cele din urmă, individul deasupra grupului. Un astfel de maestru a fost învățătorul din Nazaret, care în numai trei ani de învățătură a creat energia spirituală care a umplut într-un secol bazinul Mediteranei de mici comunități de căutători ai vieții veșnice.

Dincolo de orice alte definiții posibile, din punct de vedere politic, social sau religios, creștinismul primelor secole a funcționat ca o comunitate de învățătură. După edictul de toleranță din 313 și treptata apropiere dintre Imperiu și Biserică, dar mai puternic după oficializarea creștinismului ca religie a Imperiului, această dimensiune didactică și anagogică a fost preluată în sînul societății creștine de acele grupuri de feciori și fecioare care și-au zis monahi. Concentrarea vieții lor de meditație pe un set de texte – a căror cantitate și diversitate a variat, dar nu s-a redus niciodată la o singură carte –, în căutarea unei realități dincolo de orizontul percepției fiziologice, i-a antrenat în gîndirea speculativă. De aceea, nu este de mirare că din rîndul acestor monahi s-au format școlile filosofice constantinopolitane în vremea renașterii macedonene, în secolele IX-XI, a căror tradiție a continuat neîntreruptă pînă la căderea Constantinopolului, predînd Occidentului în pragul Renașterii întreg patrimoniul literaturii grecești. Tot în sînul monahismului s-au născut universitățile occidentale în secolele XII-XIII, deschizînd acea fantastică predispoziție spre investigarea naturii umane, a universului fizic și a limitelor imaginarului. *Universitas studiorum* este leagănul ideii moderne de universalitate a ființei umane, de unitate a genului uman. De atunci încoace, fiecare secol a adăugat încă o treaptă la ceea ce se percepe astăzi ca o singură umanitate pe întreg globul pămîntesc, formată din oameni de egală demnitate antropologică, cu un destin unic și comun, călătorind printre astre spre un țel asupra căruia principiul sacru al libertății de gîndire nu ne permite să cădem de acord.

■ ■ ■

Jospeh S. NYE, Jr.

Cauzele posibile ale unui război SUA-China

Atunci cînd Wang Yi, ministrul de Externe al Chinei, a pledat pentro o revenire la normal a relațiilor bilaterale cu Statele Unite, răspunsul unui purtător de cuvînt al Casei Albe a fost că SUA vede această relație ca pe una de competiție acerbă, care impune o poziție de forță. E evident că administrația președintelui Joe Biden nu anulează pur și simplu politicile lui Trump.

Unii analiști cred – invocîndu-l pe Tucidide, care punea Războiul peloponeziac pe seama fricii pe care Sparta o nutrea față de creșterea puterii ateniene – că relația sino-americană intră într-o perioadă de conflict în care o hegemonie instalată e erodată de un competitor tot mai puternic.

Eu, unul, nu sînt atît de pesimist. Părerea mea este că interdependența economică și ecologică reduce probabilitatea unui război rece real – și cu atît mai mult a unuia cald – dat fiind că ambele țări au bune motive să coopereze în multiple domenii. În același timp, erorile de calcul sînt mereu posibile, iar unii întrevăd pericolul unei alunecări somnambule spre o catastrofă, așa cum s-a întîmplat și cu Primul Război Mondial.

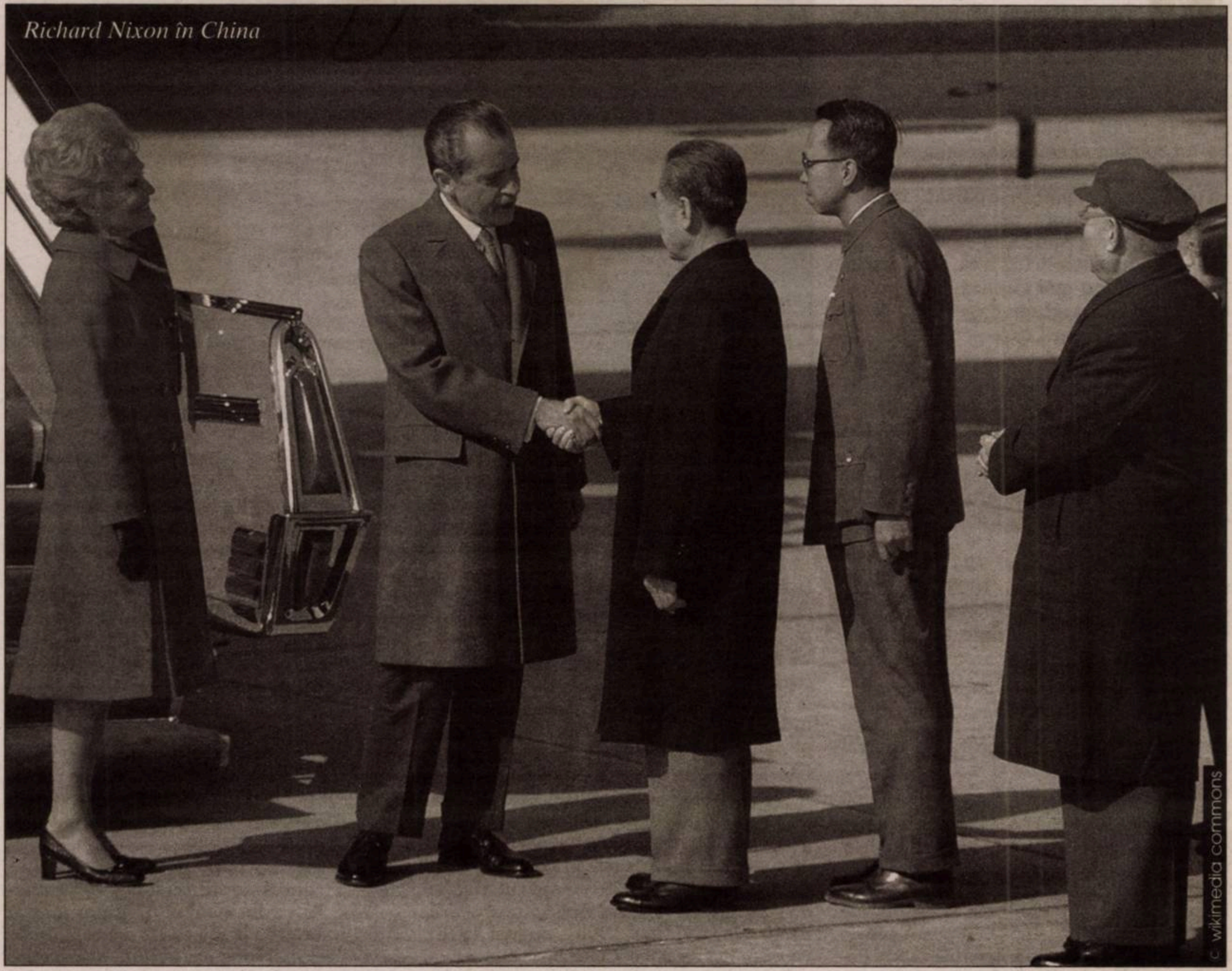

Richard Nixon în China

© wikimedia commons

Istoria abundă de estimări greșite cu privire la evoluția echilibrului puterilor. De exemplu, președintele Richard Nixon a vizitat China în 1972, dorind să contrabalanseze ceea ce el percepea ca pe o creștere a amenințării sovietice la adresa unei Americi în declin. Dar ceea ce Nixon interpreta ca pe un declin era, de fapt, revenirea la normal a unei participări americane la „productivitatea mondială" augmentată artificial, în urma celui de-al Doilea Război Mondial.

Nixon a proclamat multipolaritatea, dar ceea ce a urmat a fost sfîrșitul Uniunii Sovietice și episodul monopolar al Americii, cu douăzeci de ani mai tîrziu. Astăzi, unii analiști chinezi subestimează reziliența Americii și prezic predominanța Chinei – dar și asta se poate dovedi a fi o periculoasă eroare de calcul.

Supraestimarea sau subestimarea puterii chineze sînt deopotrivă de periculoase și pentru americani – iar în SUA se află grupări motivate economic și politic să pluseze în ambele direcții. Măsurată în dolari, economia chineză reprezintă două treimi din mărimea celei americane, dar mulți economiști se așteaptă ca SUA să fie depășită de China cîndva, în anii 2030, în funcție de modul în care sînt estimate ratele de creștere ale SUA și Chinei.

Unii întrevăd pericolul unei alunecări somnambule spre o catastrofă.

Vor recunoaște oare liderii americani această evoluție într-un mod care să le permită o relație constructivă – sau se vor lăsa copleșiți de frică? Își vor asuma oare liderii chinezi mai multe riscuri sau vor învăța împreună, chinezi și americani, să coopereze în producția de bunuri publice globale, în contextul unei redistribuiri a puterii?

Să ne amintim cele două cauze enumerate de Tucidide ale războiul care a sfîșiat antichitatea greacă: ascensiunea unei noi puteri și teama pe care puterea instalată o nutrea față de această evoluție. A doua cauză e la fel de importantă ca prima. SUA și China trebuie să evite teama exagerată care ar putea provoca un nou război rece sau cald.

Chiar și în cazul în care China depășește SUA și devine cea mai mare economie a lumii, venitul național nu este singura măsură a puterii geopolitice. China se află cu mult în urma SUA în materie de *soft power,* iar cheltuielile militare ale SUA sînt de aproape patru ori mai mari decît cele ale Chinei. Chiar dacă capacitățile militare ale Chinei au crescut în ultimii ani, analiștii care studiază în detaliu raporturile de forțe militare au ajuns la concluzia că R.P. Chineză nu ar fi capabilă să elimine, bunăoară, prezența SUA din Pacificul de Vest.

Pe de altă parte, SUA erau odinioară cea mai vastă economie comercială și cel mai mare creditor bilateral al lumii. Astăzi, China este considerată cel mai important partener comercial de către cca. 100 de țări, față de 57 de țări pentru care această poziție e ocupată de SUA. China planifică să acorde în următorii zece ani credite de peste o mie de miliarde de dolari pentru proiecte de infrastructură, în cadrul proiectului Noul Drum al Mătăsii, în vreme ce SUA și-au redus contribuțiile. China va acumula putere economică prin simpla anvergură a pieței sale, precum și prin investițiile în străinătate și prin ajutoarele de dezvoltare pe care le acordă. E probabil ca puterea însumată a Chinei să crească, în raport cu SUA.

Ambele tabere trebuie să se ferească de calcule eronate.

Cu toate acestea, echilibrele puterilor sînt greu de evaluat. SUA se vor bucura în continuare de anumite avantaje de putere pe termen lung, în contrast cu zonele de vulnerabilitate ale Chinei.

O primă temă e cea geografică. SUA sînt înconjurate de oceane și de vecini care, cel mai probabil, îi vor rămîne favorabili. China are granițe comune cu paisprezece țări, iar disputele teritoriale cu India, Japonia și Vietnam îi limitează atît puterea *soft,* cît și pe cea *hard.*

Energia e un alt aspect, unde SUA se află în avantaj. Cu zece ani în urmă, SUA depindeau de energia importată, dar revoluția gazelor de șist a transformat America din importator de energie în exportator. În același timp, China a devenit în mai mare măsură dependentă de importurile de energie din Orientul Mijlociu, ceea ce presupune rute lungi de transport maritim și tematizează relațiile problematice cu India.

SUA beneficiază și de avantaje demografice. America e singura mare țară dezvoltată care își menține, în previziuni, poziția actuală de a treia populație ca mărime a lumii. Chiar dacă rata de creștere a populației SUA a încetinit în ultimii ani, ea nu va deveni negativă, ca în Rusia, Europa sau Japonia. În același timp, China se teme, pe bună dreptate, că „va îmbătrîni înainte să se îmbogățească". India o va depăși curînd, ca țară cu cea mai numeroasă populație, iar forța de muncă a Chinei și-a atins deja punctul de vîrf în 2015.

America rămîne un lider și în materie de tehnologii-cheie (bio, nano, IT) – vitale pentru creșterea economică în secolul al XXI-lea. China investește masiv în cercetare și dezvoltare, și concurează cu succes în anumite domenii. Dar cincisprezece din topul 20 mondial al universităților de cercetare se află în SUA – în China, nici una.

Cei care proclamă *Pax Sinica* și declinul american omit să ia în considerare întregul spectru al resurselor de putere. *Hybris*-ul american e întotdeauna un pericol, dar la fel e și teama exagerată, care poarte duce la o reacție disproporționată. Periculoasă e, de asemenea, ascensiunea naționalismului chinez care, combinat cu credința într-un declin american, poate determina China să-și asume riscuri tot mai mari. Ambele tabere trebuie să se ferească de calcule eronate. În fond, cel mai mare risc cu care ne confruntăm este, de cele mai multe ori, propria noastră capacitate de a greși.

***Joseph S. Nye, Jr.** este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump.

© Project Syndicate, 2021

www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

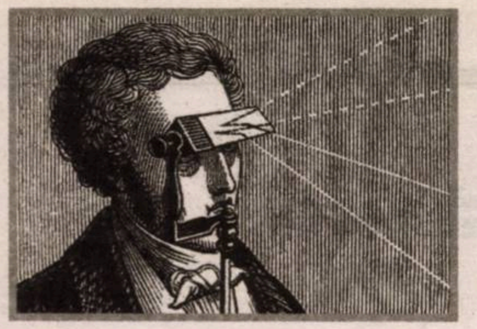

Ovidiu KOMLOD

onirodrom

Atelierul din umbră

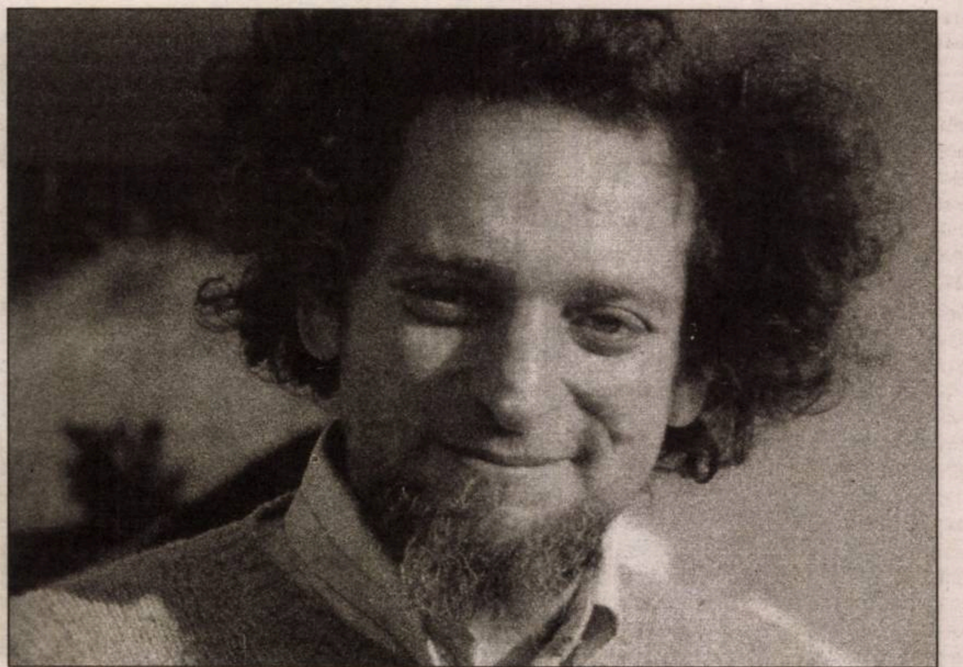

Mă gîndesc la Georges Perec în fiecare început de martie, luna în care s-a născut în urmă cu 85 de ani și cea în care a murit, în urmă cu 39. Devenit la 30 de ani membru al OuLiPo, trece în 1971 printr-o psihanaliză cu Jean-Bertrand Pontalis pentru a-și rezolva un conflict rămas neasumat, complexul adică nedesfășurat, legat și de faptul că prozatorul își pierduse părinții în copilărie – tatăl pe front, iar mama deportată la Auschwitz. Apucîndu-se să-și noteze visele, ajunge la concluzia că, pînă sau de la un punct, nu mai visează decît provocat și, mai ales, textual. Experiența de visător apare ca pură experiență a scrisului, fascinația unui text care se produce singur. Visul e perceput drept gata scris: un pre- sau hipo-text. Or asta înseamnă că transpunerea sa e de la bun început o transcriere, o hiperscriere. O traducere. Nicidecum, așadar, o „cale regală“ de acces la inconștient sau alte fantasme, ci doar încă o cale retorică de acces la masa de cititori.

La Boutique obscure. 124 rêves (Denoël, Cause commune, 1973) este una dintre cărțile cele mai desăvîrșite ale lui Perec. Jurnal de vise atipic, autobiografie nocturnă, butic fără canapea cu suveniruri onirice, opera unui stilist ce pare să-și caute fiecare cuvînt, fiecare virgulă contînd, pînă și ea fiind cuvînt. Greu de crezut că visătorul acesta nu rescria totul. Anumite cuvinte și construcții sînt prea complexe pentru a fi putut fi notate la cald ca atare. Textul e constrîns. Eul se vede astfel deposedat, impersonalizat, redat numaidecît laconic. Asistăm la deconstrucția subiectului, înghesuit în apartamente pline de lume și esplanade ticsite cu polițai („*flics*“). Toposul oniric nu mai face diferența între interior și exterior, public și privat, fragmentele erotice putîndu-se desfășura în văzul tuturor. Visele nu există decît povestite, în diverse forme și formule: simplă relatare, poem, cîteva cuvinte aparent fără noimă, cîteva episoade aparent fără vreo legătură, piesă de teatru, scenariu de film – la persoana I, a III-a sau a II-a.

Mai mult, cum cartea nu e paginată, ea se măsoară efectiv în vise. Ca și cum încă visate ar fi fost niște pagini, ele sînt cele numerotate, nu paginile volumului pe care-l citim. Totul ne face să credem că pe copertă Georges Perec ar fi trecut ceva de genul *Titlu generic. Număr de pagini*. Mai departe, cuprinsul se constituie defalcat pe ani-capitole, iar detaliatul index final încearcă să traseze și să adune laolaltă cuvintele-cheie, liniile de fugă, modalitate prin care onirograful își clasează singur oferta din spatele tejghelei, încropind un fabulos instrument pentru comparații tematologice. Cu titlu de contraexemplu, dacă în *La Révolution surréaliste* (1924-1929) au apărut abia 49 de relatări de vise, *La Boutique obscure,* tot în cinci ani (mai 1968 – august 1973), va număra de 2,5 ori mai multe!

Primul vis transpus e cît se poate de lucid: „Ca de la sine înțeles, visez și știu că visez ca de la sine înțeles că sînt într-un lagăr. Bineînțeles, nu e vorba chiar de un lagăr, e o imagine de lagăr, un vis cu lagăr, un lagăr-metaforă, un lagăr despre care știu că nu e decît o imagine familiară, ca și cum aș avea mereu, fără oprire, același vis, ca și cum nu aș avea niciodată alt vis, ca și cum nu aș avea niciodată nimic altceva de făcut decît să visez acest lagăr“.

Imensa traumă de-a fi evreu cu mamă exterminată se traduce prin repetiție. Visul e de fapt un coșmar conștient, însă visătorul suprapune această certitudine peste realitatea lagărului, ce riscă, astfel, să ia proporțiile celei reale – de parcă subiectul ne-ar semnala instantaneu că se află într-un vis obsedant, în care sîntem aruncați și noi, ca martori muți. Formula completă pe care trebuie s-o înțelegem este următoarea: Perec știe că visează un lagăr concentraționar.

Unica excepție notabilă de la prezentul narațiunii se dovedește analepsa din visul n° 57, datat martie 1971 (adică din urmă cu fix o jumătate de secol), cel mai lung din volum, o povestire în toată regula. După ce regimul trecutului se insinuase deja în rememorarea prezentului oniric („Amintirile din viața petrecută la maharajah încep să se estompeze: eram omul de încredere, servitorul personal al maharajahului“), urmează un pasaj efectiv cu amintiri în vis, conținînd o punere în abis, un procedeu atît de tipic pentru Georges Perec: „Altădată […] maharajahul mi-a înmînat o decorație. Era o placă de argint dreptunghiulară, mare cam cît o bancnotă de 10 franci, ondulată într-un mod foarte complex: ne-o putem imagina împărțită în – să zicem – douăsprezece pătrățele, fiecare fiind rînd pe rînd o scobitură și o ridicătură; fiecare scobitură și fiecare ridicătură fiind la rîndul lor împărțite în douăsprezece scobituri și ridicături, și așa mai departe…“.

Nu mai rămîne absolut nici o diferență între visul visat, visul narat și visul citit, după cum din start fusese inoperabilă trihotomia clasică eu nocturn – eu diurn – eu scriptural. Pînă la urmă, doar ultimul supraviețuiește, în imaginația și pe ochii lectorului.

Acest *La Boutique obscure* vine de la faimoasa Via delle Botteghe Oscure din Roma, al cărei nume se leagă el însuși de un fapt nelămurit: în Evul Mediu, acolo își aveau sediul numeroase activități meșteșugărești exercitate în tot atîtea încăperi întunecoase, pentru că fără ferestre. Gîndindu-mă cum să traduc în română un titlu precum *La Boutique obscure,* după ce o primă variantă, *Buticul întunecos,* a părut imediat nepotrivită, chiar dacă păstra formatul original, după ce următoarea, *Buticul din umbră,* a scos la iveală conotațiile peiorative ale substantivului „butic“, datorită alăturării cu o sintagmă capabilă să cuprindă ambiguitatea din franțuzescul *„obscure“* (întunecos, dar și nedeslușit), am ajuns la *Atelierul din umbră*. Pentru că, mai mult decît un magazin cu articole de serie mică, așadar o încăpere deschisă unei clientele (pare incredibil, însă Perec e primul autor care să-și fi publicat un jurnal de vise în timpul vieții, punîndu-și-le, iată, singur în vînzare), prin *„boutique“* se înțelege, în acest caz, mai curînd locul în care se produce (adică visează/scrie/traduce) opera unui artizan. Care, dacă editorii noștri nu ar fi atît de înguști în alegeri, de mult ar fi trebuit tradusă integral în limba română. Să fie într-un vis bun!

***Ovidiu Komlod** este poet și prozator. Cea mai recentă carte publicată:* noapte-lumină, poeme, *Casa de Editură Max Blecher, 2017.*

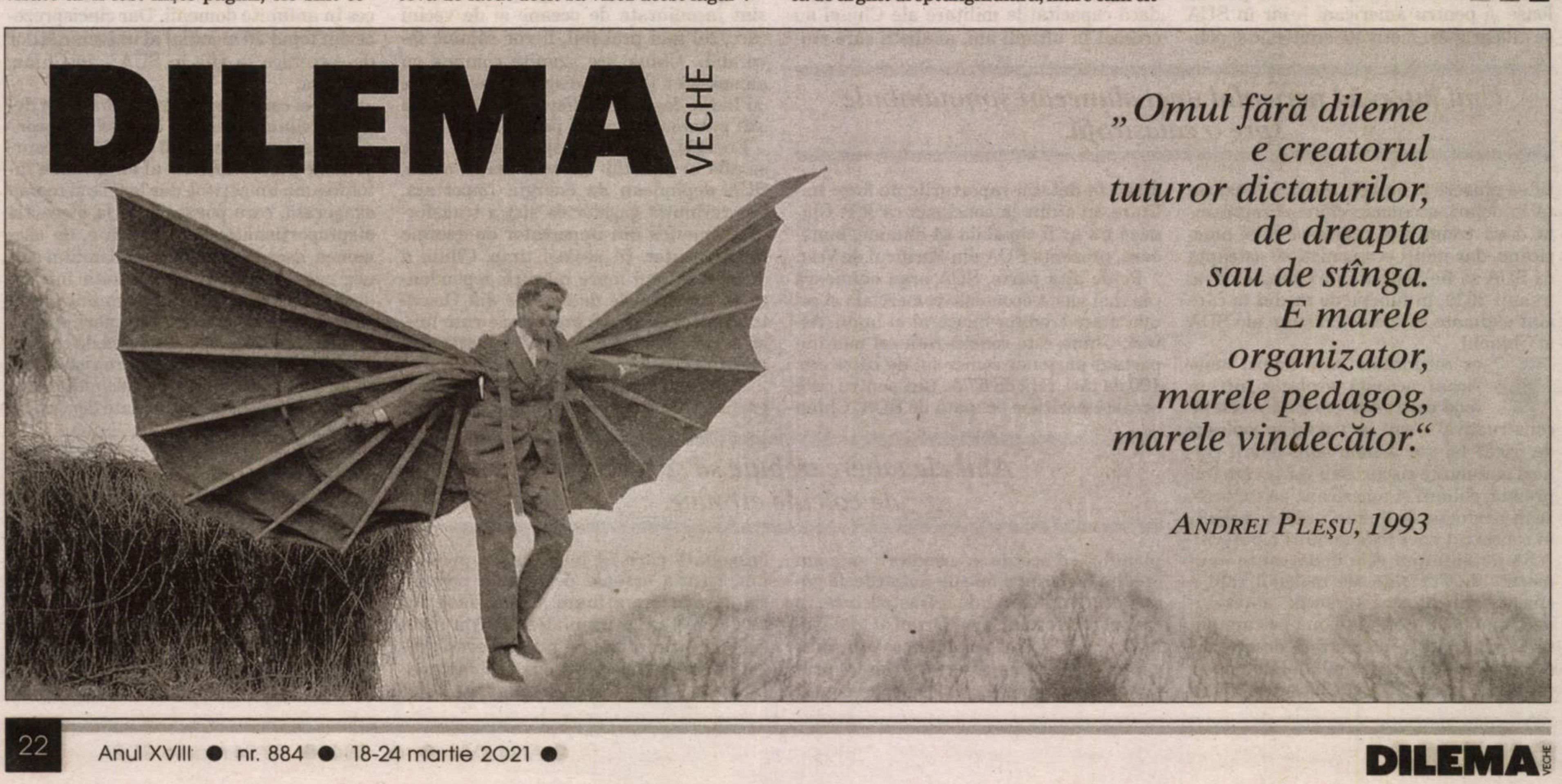

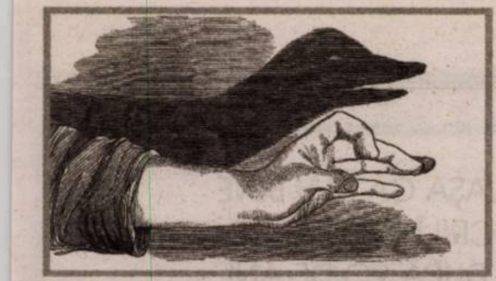

Iaromira POPOVICI

bazar

Dating, în anii ’80

Prin anii liceului și facultății, dacă „îți plăcea de“ de cineva, ieșeai cu ea sau cu el. Îți dădeai întîlnire, de cele mai multe ori, undeva-n oraș, pe teren neutru. Mai puțini erau cei care veneau să te ia direct de acasă. Acest „a-ți plăcea de…“, cu rădăcini mai curînd prin școala generală, era termenul vîrstei pentru atracție. Mi-e și frică să spun „atracție sexuală“, pentru că, pe la vîrstele preadolescentine, deși simțeam din plin asta, nu știam cum s-o denumim. Eram analfabeți în materie de sex, aș zice, nu ni se făcea nici un fel de educație sexuală. Cam singurul lucru pe care-l auzisem prin familie, (desigur, în afară de cel cu barza) era că masturbarea face rău. N-am auzit în familia mea chiar varianta cu orbirea, dar, totuși, era ceva de care trebuia dacă nu să te ferești, măcar să nu abuzezi.

„De“-ul ăla nelalocul lui din „a-ți plăcea de“ era suficient de neliniștitor. În urma lui, dacă cineva ți-l includea în vreo declarație, rezulta o asemenea întîlnire, *a date*. Sîmbăta sau duminica după-amiaza spre seară, te întîlneai cu respectivul, de obicei la ceas la Universitate sau în dreptul Teatrului Național. Cu varianta în fața cofetăriei Casata. Nici metrou nu era pe atunci, ca să spun la ieșirea din metrou. N-am fost niciodată o stăpînă a timpului, am avut mereu o relație deficitară cu el. Drept urmare a acesteia, la întîlnirile astea ajungeam ori prea devreme, ori prea tîrziu. Uneori, cînd eram foarte interesată de cineva, intram atît de tare în priză încît mă pregăteam riguros prea din timp. Ajungeam cu vreun sfert de oră mai devreme la locul întîlnirii. Cu foarte puțin înainte să se apropie ora reală, mă îndepărtam discret de locul faptei și apăream nonșalantă cu vreo zece minute după. Nu trebuia să te arăți prea interesată, trebuia să te dai *cool* și zen.

Alte întîlniri mă tulburau într-atît încît întîrziam nepermis. Nu era ca acum, dacă întîrziai nu îi puteai trimite persoanei respective un SMS confortabil cu un emoticon haios ca să nu se enerveze și, mai grav, ca să nu plece. Căci atunci, dacă respectivul pleca, era bun plecat. N-aveai unde și cum să-l mai anunți că, în cele din urmă, totuși ai sosit. E adevărat, existau, din loc în loc, telefoane publice, dar nu era deloc ușor să suni de acolo. Multe dintre ele nu funcționau, te trezeai că se blocase fisa-n ele sau era firul rupt. Altele erau ocupate, trebuia să stai la coadă cînd ți-era lumea mai dragă. Și, de cele mai multe ori, nu aveai fise, trebuia să te duci să schimbi banii. Pînă să faci tu toate aceste operațiuni, iubirea vieții tale se și pierduse într-o lume ostilă și-ndepărtată – în sensul în care nu mai aveai cum să dai de el pe loc ori în scurt timp, nu aveai cum să-i ceri scuze, nici cum să-i lași un mesaj siropos cu unșpe emoticoane. Nici măcar să-l localizezi. Tot ce puteai face, în cazul în care găseai un telefon disponibil, funcțional și făceai rost de fise, era să suni acasă la el, să strîngi din dinți și să te-nhami la acerba umilință de a vorbi cu părinții lui, pe care să-i rogi să-i transmită că ai întîrziat, că-ți ceri scuze și că-l rogi să te sune înapoi. Asta dacă aveai norocul să dai peste o mamă iubitoare și-nțelegătoare și nu peste o scorpie care ți-ar fi închis rapid telefonul cu un „Nu-i acasă!“ apăsat și acru la auzul numelui preaiubitului tău. Mai departe, dacă ratai întîlnirea, totul depindea de bunăvoința respectivului.

Desigur, asta e varianta extremă. Varianta cea mai probabilă e că amorezul te-ar fi așteptat. Ți-ar fi zîmbit condescendent și superior și nu ar fi adus în discuție subiectul neplăcut, dar deja expirat, al nefericitei tale întîrzieri. Apoi ați fi pornit, amîndoi, pe Magheru-n sus, vorbind apăsat despre cărți, filme și muzici. De la asemenea *date*-uri am aflat de The Police, de *The Game*-ul lui Queen, *Wish You Were Here*-ul lui Pink Floyd, *Noaptea* și *Aventura* lui Antonioni, *Pădurea de mesteceni* a lui Wajda și *2001: O odisee spațială,* printre altele. Filmele le-am văzut împreună cu *date*-ul la Cinematecă, după care le-am dezbătut cu patimă. Ca apoi să ajungem la cofetăria Scala, Casata sau Ambasador, la celebra savarină ori amandină sau la fel de celebrul profiterol, unde să ne eternizăm într-o conversație cu nuanțe de care pe care. De fapt, o tatonare a atracției dintre noi și o stabilire tacită a relațiilor de putere: care pe care îl place mai mult.

După care, în penumbra serii, mergeam umăr la umăr, amușinînd micile gesturi de intimitate. Începute, de fapt, la film. Acolo, în întunericul sălii, pe fondul zgomotului de semințe sparte, cotul lui înainta spre cotul tău, odată cu suspansul filmului. La un moment dat, cineva rupea pisica și mîinele se atingeau, se făcea faimoasa și tacita trecere spre un alt tip de intimitate. Astăzi, după gestul ăsta, s-ar fi scris pe Facebook că sîntem într-o relație. Atunci, te ducea, cum am scris deja, la cofetărie. Apoi te conducea pînă acasă (pe jos, de cele mai multe ori) și-ți promitea că te va suna (de pe telefonul fix, cu fir și cuplaj) a doua zi.

■ ■ ■

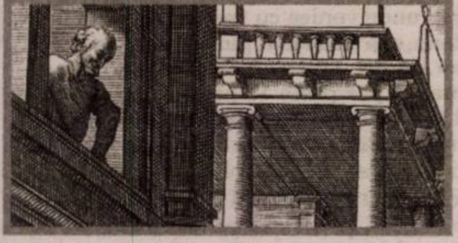

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul lui Epimeteu

Filosoful italian Rosario Assinto distinge între orașul lui Amfion și orașul lui Prometeu. Primul stă sub semnul lirei muzicianului, capabilă să miște pietrele din loc prin frumusețea melodiei. Este orașul arhetipal, imagine a cosmosului, a armoniei și bunei guvernări. Al doilea se așază sub semnul progresului științei, obiectivității și competiției. Nu despre ele aș vrea să discut acum, ci despre al treilea oraș, al lui Epimeteu. Potrivit vechilor greci, relele Pămîntului i se datorează titanului Epimeteu. Acesta a împărțit darurile lui Zeus animalelor, astfel încît omul a venit pe lume relativ neajutorat, lent și cu simțurile slabe. După ce fratele său, Prometeu, a mai restabilit întrucîtva echilibrul, dăruindu-i omului focul și ascuțimea inteligenței, tot prin Epimeteu a venit și sancțiunea divină, căci el a deschis cutia Pandorei, lăsînd să se răspîndească toate tarele firii umane.

Orașul lui Epimeteu se dezvoltă haotic. Avizi, oamenii construiesc numeroase clădiri, pentru a le vinde pe bani mulți. Uită să construiască și străzi, iar infrastructura nu mai face față de mult timp. Clădirile strălucesc, dar le lipsește orice semnificație culturală; seamănă cu depozite uriașe, golite de orice noimă sau frumusețe. Privite îndeaproape, ele nu au suflet. Se așază una lîngă alta fără a stabili nici o relație, anulîndu-se reciproc, într-o devălmășie care îți taie răsuflarea.

Reginele străzilor sînt mașinile. Ele gonesc cu viteză, atunci cînd se poate, adică foarte puțin. Mai mult stau în coloane nesfîrșite, fumegînd nervos, căci orașul lui Epimeteu le pune în cale numeroase piedici, guri de canal, gropi, denivelări și lucrări edilitare care nu trebuie făcute, dar care știu cum să întoarcă un serviciu, căci orice gură trebuie să mănînce. De fapt, reginele sînt cam rupte la amortizoare, bucșe, pivoți și bascule, ca să nu mai vorbim de combustibilul botezat care le umple rezervoarele. Totuși, ele ocupă și trotuarele, nelăsînd pietonilor multe alternative.

Locuitorii acestui oraș sînt peste măsură de grăbiți și nervoși. Au și motive. Oriunde ajung, ei trebuie să aștepte. Au de făcut drumuri inutile, plimbă hîrtii de colo-colo, nu-și văd capul de treabă. Toți ceilalți locuitori îi enervează peste poate, iar altercațiile se țin lanț. Ei sînt învrăjbiți iremediabil: muncitori *versus* intelectuali, salariați *versus* pensionari, pietoni și bicicliști *versus* automobiliști, elevi contra profesori și tot așa. Cu toții sînt înnebuniți de fumul greu care pune stăpînire pe oraș dimineața, chiar înainte de răsărit, și seara, imediat după ce se întunecă, pentru că orașul lui Epimeteu face bani buni din arderea deșeurilor de proveniență locală sau de import. Se arde orice, de la bulendre și biblioteci la probe biologice și organe extirpate, membre amputate, infecții, felurite alte deșeuri spitalicești, importate în mașini frigorifice. Totul fumegă în acest oraș, de la mașini la case și de la fabrici la instituții.

Nu în ultimul rînd, orașul lui Epimeteu demolează într-un ritm care îi va șterge întreaga memorie în următorul deceniu. Nu că i-ar păsa. Absența amintirilor înseamnă mai multă libertate, căci regretele te pot încetini, bulversa, pune pe gînduri. Îndeletnicindu-se voios în ultimul centenar cu îngurgitarea propriului trup, orașul are deja experiența de a-și savura propria pieire și de a jubila atunci cînd, pe locul unei venerabile clădiri, construită de strămoși din dragoste pentru oraș și urmașii lor, apare un morman de beton, sticlă și fier, agregate într-o formă doar puțin mai ordonată decît ar fi făcut-o un cutremur. Negîndu-și tradiția și alergînd după muștele grase și cu spinare verde, pe care le confundă, din nepricepere, cu fluturii, orașul s-a uitat de mult pe sine, aidoma unui amnezic care nu-și mai recunoaște nici părinții și nici casa.

Cu pîntecele plin și grătarul sfîrîind alături, prin gălăgia vioaie și înjurăturile groase, pentru locuitorii săi nici nu mai contează faptul că instituțiile de cultură se prăbușesc una după alta, într-o apocalipsă a identității care va spulbera ultima cariatidă și ultimul capitel, dar și nenăscutele opere viitoare, într-un oraș care a uitat ce a fost, habar nu are ce a devenit și nu are nici o îngrijorare pentru ce va fi. Întocmai ca greierele care își mănîncă propriile aripi, urbea renunță senin la orice ar putea să o înalțe, alegînd să se zbată în loc să zboare, uitînd cu desăvîrșire că, odinioară, făcea asta cu naturalețe. Doar este orașul lui Epimeteu, căruia îi cer iertare, căci realizez că l-am nedreptățit crunt în acest articol. Așa cum o arată însuși numele său, titanul regretă răspîndirea viciilor printre oameni, în timp ce locuitorii orașului au încetat să mai distingă binele de rău, cultura de incultură, frumosul de urît. De fapt, orașul lui Epimeteu este chiar orașul meu.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

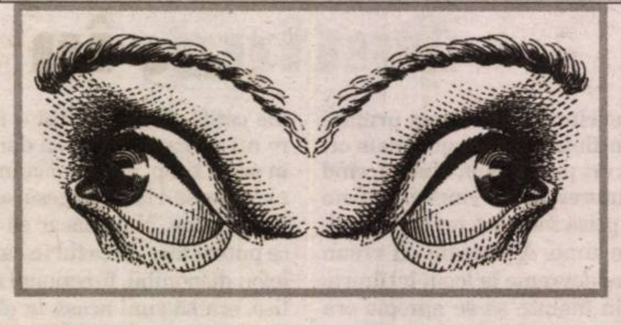

O MARE ÎNTREBARE SE EXTRAGE DIN ÎNTREBAREA: NU CUMVA DEZVOLTAREA E O ÎNTREBARE?

■ O mare întrebare circulă pe Internet: cei care s-au vaccinat cu Astra Zeneca pot face rapelul cu alt vaccin împotriva COVID-19? Pare să fie o întrebare pentru celebrul Radio Erevan. În aceste condiții, răspunsul nu poate fi decît unul singur: rapelul poate fi făcut și folosind niște pitoane, cîteva carabiniere și o coardă de alpinism. (**A. M.**)

■ Nicu Covaci, liderul trupei Phoenix, susține că a fost infectat cu SARS-CoV-2 deja în ianuarie 2020. „Din păcate, totul este o manevră. «Dezbină și domină», asta e formula. Este un război planetar bine gîndit și mult mai ieftin. (Cu bombe, cu tunuri, tancuri costă bani.)“ – crede Covaci despre pandemia de COVID-19. Pe măsură de ieftin e și leacul cu care Nicu Covaci pretinde că s-a tratat: „Am folosit și acel medicament care se extrage din prună, care te dezinfectează“ *[țuicomicină – n. red.]*. (**M. P.**)

■ Într-o pagină de publicitate a ziarului *Libertatea* de vineri, 12 martie 2021, este prezentat amatorilor, spre cumpărare, ceasul *Amour Éternel*, „proiectat de către artista franceză Juliette Weygand și semnat cu inițialele ei“, care „atrage privirea prin designul armonios și *complicitatea brățării*“. Apare însă, în mod logic, întrebarea: nu cumva brățara ceasului e complice la comiterea unor infracțiuni (neprecizate în text)? În acest caz, aș recomanda prudența și poate că un nume mai potrivit pentru un asemenea produs ar fi fost *Ceasul Rău*. (**D. S.**)

INTERZISA
ARMAREA ALARMELOR
AUTO

c S. Voinescu

■ Lou Ottens, inginerul olandez care a inventat caseta audio și a ajutat la dezvoltarea tehnologiei pentru CD (compact disc), a murit la 94 de ani. În 1982, cînd Philips a prezentat un CD-player, el a spus: „De acum, casetofonul convențional este depășit“. Întrebat despre cariera sa, a spus că cel mai mare regret al său este că Sony, și nu Philips, a creat *walkman*-ul. Se încheie o epocă, să vedem ce urmează. (**A. M. S.**)

■ O întrebare tulbură omenirea: în istorica zi în care au probat împreună niște rochii, Kate a făcut-o să plîngă pe Meghan sau Meghan a făcut-o să plîngă pe Kate? Iată unul dintre motivele pentru care îmi vine să cobor la prima... (**S. V.**)

„SCUMPA MEA DOAMNĂ, O SINGURĂ PERSOANĂ POATE FI LEGATĂ DE SCHIMBĂRILE DIN STRUCTURA UNUI POEM CUMINTE“

■ „Scumpa mea doamnă, mi-am dat seama abia acum că mi-am uitat bastonul în casa dvs. după vizita de ieri, fiți atît de bună și înapoiați-l semnatarului acestei scrisori! *Marcel Proust* P.S. Vă rog să mă iertați pentru deranj, tocmai mi-am găsit bastonul.“ – Proust către Prințesa de Clermont-Tonnerre. (**M. C.**)

■ Și în Republica Moldova există cîteva nume de familie mai neobișnuite: 105 persoane se numesc Mortu, pe 75 le cheamă Bucă, numele Bou îl poartă 271 de persoane, Pisică – 52, Purcică – 61 (o singură persoană se numește Porcu). În schimb, 109 sînt Guzgan, 184 – Rachiu și 6 au numele Stînă. În privința prenumelor, cinci femei din Moldova se numesc Argentina și una Islanda, pe una o cheamă Rîndunica și pe alta Păsărica, iar un băiețel e strigat Lenin. (**A. P.**)

■ Pămîntul are mai multe în adînc decît știau oamenii de știință. Noi cercetări indică un nucleu ascuns în miezul solid al Pămîntului – un miez al miezului interior. Natura exactă a acestuia este un mister, dar poate fi legată de schimbările din structura fierului la temperaturi și presiuni extreme, informează *Live Science*. Sună poetic descoperirea asta. (**A. M. S.**)

■ În 1942, Charles Pearce, redactorul secțiunii de poezie a revistei *New Yorker,* a refuzat publicarea unui poem scris de un emigrant rus, poem inspirat de eroul de benzi desenate Superman, pe motiv că n-ar fi fost pe placul cititorilor. Redescoperit însă recent, poemul a fost publicat în 2021, cu mare mîndrie, în suplimentul literar al ziarului *Times.* Emigrantul rus era Vladimir Nabokov. (**S. G.**)

■ În 2012, un cetățean din orașul vest-german Schwelm stătea cuminte în casă și mînca un *wurst,* cînd s-a trezit imobilizat de un tîlhar care a dat buzna peste el. Mascat, tîlharul a furat ce a avut de furat și, la ieșire, nu s-a putut abține să ia o mușcătură din cîrnatul neterminat. La începutul anului 2021, s-au recoltat probe ADN unui deținut de origine albaneză din Franța, închis pentru infracțiuni comise cu violență. Ei bine, ADN-ul recoltat de criminaliștii germani din *wurst*-ul din Schwelm s-a potrivit cu ADN-ul albanezului închis în Franța. Morala e simplă, mai ales că vine din copilărie, ca îndemn al tuturor mamelor către toți copiii lor: mănîncă tot! (**S. V.**)

„AȘA CĂ MAI BINE ÎMI SCRII ÎN ETAPA A DOUA, DUPĂ 20 DE ANI CU PRESUPUSE PROBLEME ESENȚIALE“

■ „Dragă George, dacă vreodată mă vei suna, cred că voi leșina cu telefonul în mînă. Iar dacă voi leșina, n-o să mai apuc să vorbesc cu tine. Așa că mai bine îmi scrii. Nu leșin de la o scrisoare. Cu dragoste, de la Nancy R., Philadelphia“ – scrisoarea din anii ’60 a unei fane către George Harrison. (**M. C.**)

■ Zarvă mare în jurul informațiilor legate de vaccinare publicate de Ministerul Sănătății. Informații publice, solicitate încă de multă vreme de reprezentanți ai societății civile și de jurnaliști au fost în sfîrșit publicate, în ciuda rezistenței unor birocrați și decidenți. Am aflat, astfel, că nu doar militarii s-au vaccinat în etapa a doua, odată cu „esențialii“, ci și, uneori, membri ai familiilor acestora. Și că la un centru de vaccinare din Lehliu-Gară s-ar fi vaccinat personal civil și militar care urmează să execute misiuni în afara teritoriului național. Adică angajați ai unei structuri de informații. Cred că e un bun material pentru un serial de spionaj, cu agenți care se întîlnesc la bufetul gării din Lehliu purtînd cu ei, în valize, dosare (neapărat cu șină!) ultrasecrete... (**M. M.**)

■ Este celebru printre împătimiții serialului *Seinfeld* episodul în care cei patru protagoniști uită unde au lăsat mașina, într-o mare parcare a unui centru comercial. O caută preț de cîteva ore, la finalul cărora ni se dă de înțeles că peștele colorat cumpărat de unul dintre ei și purtat într-o pungă cu apă nu a supraviețuit. Viața bate filmul și în privința uitării locului de parcare. Un bărbat de 62 de ani din Germania și-a căutat vreme de trei săptămîni mașina parcată într-un oraș unde venise cu treburi. Aparatul de taxat nu funcționa, așa că a lăsat pur și simplu mașina la parterul unei clădiri. Ulterior, nu a mai știut care imobil era. A luat la pas peste 15 parcări publice și a cerut sprijinul autorităților. Un localnic a reușit să-i găsească mașina, în parcarea unui hotel central. Cele trei săptămîni de „cazare“ pentru autovehicul l-au costat 437 de euro, dar managerul hotelului a pledat pentru anularea taxei pe neatenție. Recordul în domeniu este deținut tot de un neamț. Acesta și-a regăsit mașina uitată după 20 de ani, în 2017, numai pentru că imobilul în al cărui garaj parcase urma să fie demolat. (**A. A. D.**)

■ Emil Boc, primarul municipiului Cluj-Napoca, a declarat că s-a vaccinat cu o doză AstraZeneca din lotul cu presupuse probleme și a ținut să precizeze că se simte bine: „Nu am avut nimic, în afară de simptomele obișnuite ale unei răceli sau simptomele pe care le-am avut în copilărie la vaccinare“. Iată cum dl Boc și-a păstrat din perioada copilăriei nu doar statura, dar și o sănătate de invidiat. (**M. P.**)

■ Alte nume de firme din Brăila: Cosmic Impex SRL, Azur Inovativ Pavaj SRL, Pe Sârme SRL, Secret Prod SRL, Auto Șoferilă SRL, Cerințe Minimale Securitate Fizică SRL, Unique Toma SRL, Coloreria SRL, Funest Etern SRL, Lângă Casă Aliment SRL, Final Neconvențional SRL, Lanul Auriu SRL, Plutobruna SRL, Decoart Bucuria Sufletului SRL, Proparadox SRL, La Trei Îngeri SRL, Crevetele Trăznit SRL, Atipic Plus SRL, Pact Optic Cial SRL, Contemporan Serv SRL, Grupul De Izolatori SRL, Uragan Trade SRL, Conceptul Frumuseții SRL, Octombrie SRL, Frumos Peisaj SRL, Micul Visător SRL, Surplus SRL, Noi Și Tu Centru De Zi SRL, Artizan Electric SRL, Lemnărie La Florin SRL, Extins Com SRL, Milionarul Com SRL, Silențios Com SRL, Paradis Funerare SRL, Construcții De Veci SRL, Evoluție SRL, Magnetic Optim SRL, Piese Auto Esențiale SRL, Apreciat Dent SRL, Laurențiu Fluturaș Trade SRL, Fureur Rouge SRL, Fii Mecanic SRL. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale) FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **885** ■ 25-31 martie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

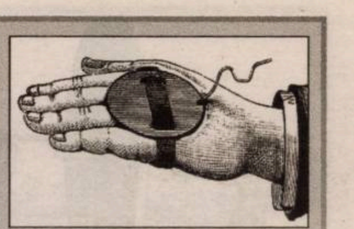

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

4

ANDREI PLEȘU

„Înjurătura la români“

pagina **3**

ANCA MANOLESCU

„Critica ritualismului“

pagina **20**

MIHAELA PETROV

„Belladonna și «imaginea realului increat»“

pagina **21**

Prostie, substantiv comun

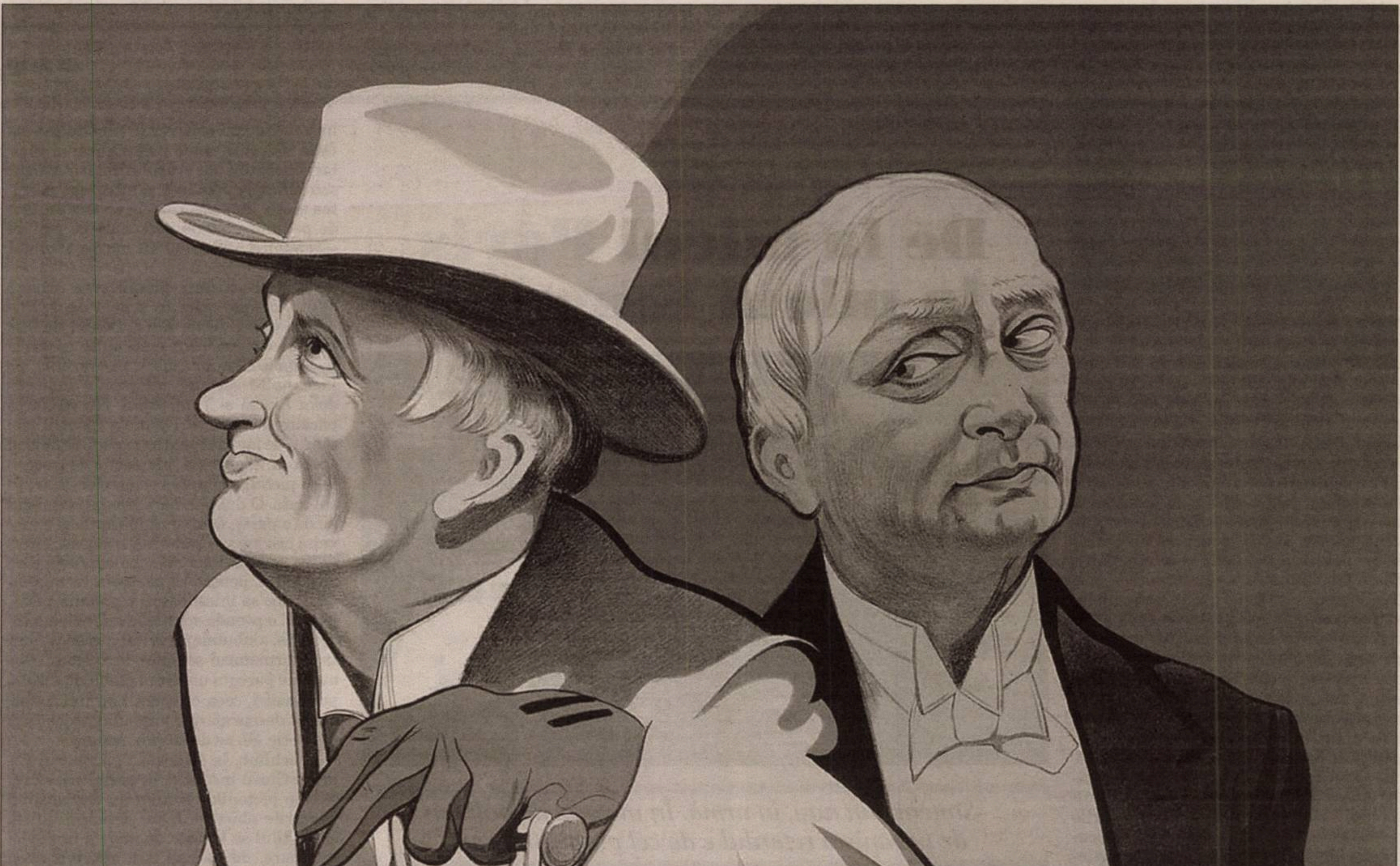

„Doar două lucruri sînt infinite: universul și prostia omenească, iar de cea din urmă sînt foarte sigur.“

ALBERT EINSTEIN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ

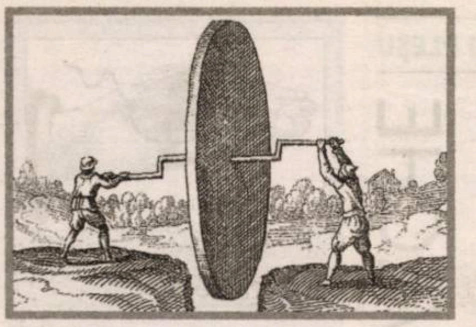

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Un naționalism al vaccinului

În mulțimea de știri care conțin cuvîntul „vaccin“, două sînt de natură să sublinieze o tendință care trebuie ținută minte pentru crizele care vor veni după ce pandemia va deveni istorie.

Prima dintre ele, trecută aproape neobservată, vorbește despre solicitarea pe care 80 de state din lumea a doua și a treia au făcut-o în interiorul Organizației Mondiale a Comerțului pentru a li se permite fabricarea vaccinului anti-COVID. Concret, aceste state solicitau ca, strict în cazul serului respectiv, să se dea o dispensă legată de brevetul pentru vaccin. Altfel spus, cereau dreptul de a-l fabrica fără să mai plătească drepturile aferente către marile companii occidentale.

N-a fost cine știe ce dezbatere. Uniunea Europeană, Statele Unite, Elveția și Marea Britanie au respins scurt ideea, explicînd că o reducere a veniturilor companiilor care dețin drepturile ar putea să le determine ca, pe viitor, să investească mai puțin în inovare. Or, investiția masivă în cercetare (adevărat, uneori cu sprijin guvernamental) este motivul pentru care azi, deși în cantități insuficiente încă, avem vaccinuri.

Liderii inițiativei au fost India – unul dintre cei mai mari fabricanți de medicamente din lume – și Africa de Sud. Sudafricanii și-au susținut cererea amintind unul dintre cele mai tragice și cinice episoade din istoria recentă a omenirii – refuzul companiilor de Pharma de a permite fabricarea de medicamente esențiale pentru tratarea HIV-SIDA în anii ’90. Și atunci a existat o cerere asemănătoare căreia sectorul Pharma i-a rezistat cu îndîrjire. Pînă la rezolvarea situației, peste 11 milioane de oameni au murit. Cu zile.

A doua știre, mai aproape de noi, privește conflictul din ce în ce mai zgomotos dintre Uniunea Europeană și Marea Britanie plecat de la stocurile de vaccin produs pe continent de anglo-suedezii de la AstraZeneca. Zilele acestea, disputa privește o fabrică din Olanda, neacreditată încă, dar despre care britanicii cred că ar putea să primească interdicție de export, ceea ce le-ar afecta într-o oarecare măsură campania națională de vaccinare.

Presa internațională relatează despre telefoanele pe care premierul Boris Johnson le dă liderilor europeni pentru a încerca să oprească o eventuală decizie defavorabilă Londrei. Însă, după cum mărturisesc diverși diplomați europeni sub acoperirea anonimatului, conflictul se adîncește și pe baza suspiciunilor reciproce alimentate de Brexit. De altfel, Guvernul britanic emite tot felul de zgomote și acuzații încercînd să picteze un tablou din care UE iese ca o organizație mare și rea, invidioasă pe succesul Marii Britanii. Unele dintre argumentele britanice sînt parțial valabile. E greu de uitat cît de importantă a fost stupida declarație a președintelui Franței, Emmanuel Macron, referitoare la ineficiența vaccinului produs de AstraZeneca pentru persoanele în vîrstă. O declarație nefundamentată științific, dăunătoare și perfect inutilă care nu a făcut decît să alimenteze ulterior un întreg val de suspiciuni legate de serul respectiv. Macron nu și-a cerut scuze niciodată pentru cuvintele spuse atunci. Între timp apar noi studii care subliniază discret și de la distanță poza iresponsabilității politice.

Pe de altă parte, ce nu spune Guvernul de la Londra este că nici un vaccin produs pe teritoriul său nu a fost exportat și că diverse produse necesare fabricării serului au interdicție la export. Cu alte cuvinte, britanicii se comportă ca un copil singur la părinți care, odată lăsat afară la joacă cu ceilalți, vrea toate jucăriile pentru el. Gîndul că, în perioade de criză majoră, UE și UK pot colabora onest a murit înainte să se nască.

Adăugați la poza de mai sus și ceea ce e probabil cea mai rațională explicație pentru conflictul în creștere dintre cele două părți – sînt funcționari europeni care spun, din nou sub protecția anonimatului, că AstraZeneca nu a reușit să își proiecteze corect nevoile și capacitatea de producție și s-a grăbit să promită mai mult decît poate livra. Însă acest detaliu nu prea mai contează într-un conflict care are acum o viață proprie și se autoalimentează cu fiecare declarație venită de la Bruxelles sau Londra.

Nu o spune nimeni, dar Marea Britanie, acum și în viitor, nu este un partener pentru Uniunea Europeană, ci un concurent care nu ezită să devină ostil imediat ce își percepe interesele afectate. Complexitatea instituțională, dublată și de o placiditate în comunicarea publică, fac din UE un actor aflat în permanentă defensivă. Dar nu chiar lipsit de instrumente de răspuns și apărare.

De altfel, cele două situații descrise succint mai sus sînt un avertisment și pentru viitor. În orice situație de criză gravă, toate declarațiile privind solidaritatea, comunitatea de valori și alte bla-bla-uri rostite cu morgă serioasă devin ridicole. Nu există așa ceva. Panica la nivelul guvernelor duce în cel mai bun caz la cinism, în cel mai rău la decizii iraționale de pe urma cărora se pot înregistra cel mult mici și meschine victorii politice. În timpul acesta, criza avansează și din ea scapă cine poate.

Ca să nu închei totuși pe un ton pesimist, vreau să remarc încă o dată situația totuși bună a României. Să ne închipuim cum ar fi fost gestionată această criză dacă Bucureștiul trebuia să concureze pe piața liberă a vaccinurilor. De fapt, nu trebuie să facem cine știe ce exercițiu de imaginație. Priviți un pic spre Republica Moldova.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

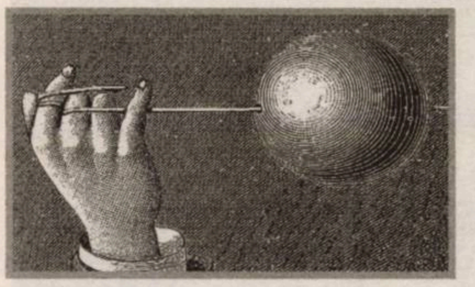

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

De la micul Paris la micul Stambul

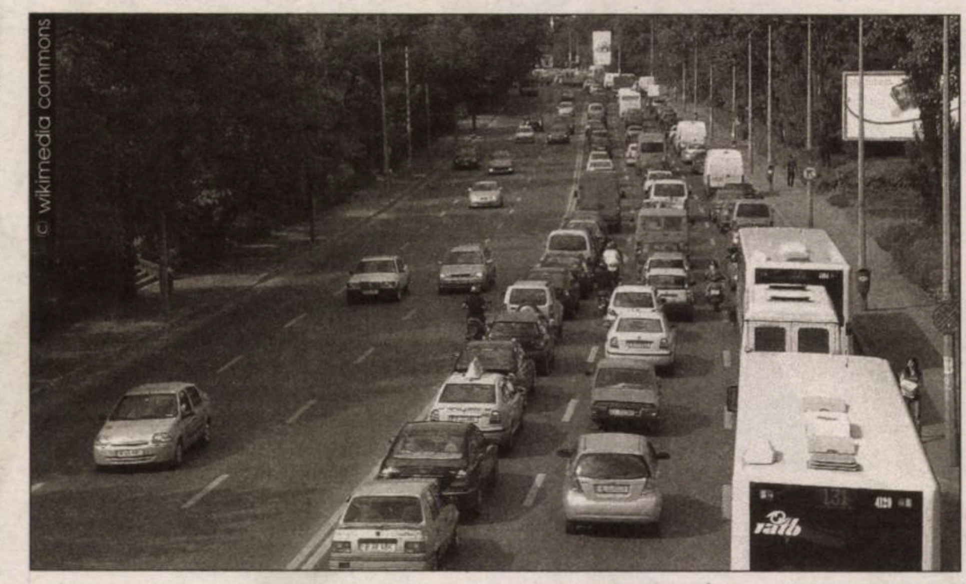

Sîntem, din nou, în urmă. În materie de politici de urbanism retardul e de cel puțin 50 de ani.

De ani întregi, edilii Capitalei par să fi urmărit un singur lucru: fluidizarea traficului auto. Și – dacă e să ne luăm după studii – au eșuat spectaculos: București e capitala europeană cea mai aglomerată și cu cel mai congestionat trafic. Cumva, toate energiile și resursele au fost îndreptate pentru a facilita deplasarea cu mașina personală. De-a lungul bulevardelor au fost îngustate trotuarele și s-au defrișat spațiile verzi pentru a crea locuri noi de parcare ori pentru a lăți benzile de circulație. Și, cu toate acestea – sau tocmai de aceea –, orașul s-a transformat într-o imensă parcare aproape golită de sens și de civilizație. Sîntem, din nou, în urmă. În materie de politici de urbanism, retardul e de cel puțin 50 de ani. Aplicăm, acum, măsurile pe care le-au încercat alte orașe mari și pe care le-au abandonat, între timp. În vreme ce Bucureștiul e năpădit, la propriu, de mașini, alte orașe, cum ar fi Parisul, sînt restituite pietonilor. Anne Hidalgo promite „Parisul în 15 minute“. Un concept în care traversările pe distanțe lungi, cu mașina, sînt înlocuite cu plimbări de scurtă durată în cartiere. E o adevărată luptă împotriva mașinii și pentru transportul pietonal sau alternativ.

Printre altele, primarul a decis pietonalizarea unor străzi centrale și a creat zeci de kilometri de piste dedicate bicicliștilor. Criza generată de COVID-19 și restricțiile antipandemie au accelerat transformarea orașului. Din cele 85.000 de locuri de parcare stradale, Anne Hidalgo intenționează să desființeze 60.000. Scopul e lărgirea trotuarelor sau înființarea unor noi piste ciclabile. O altă măsură de descurajare a traficului auto: viteza maximă de deplasare a mașinilor în oraș va fi de 30 km/h, cu excepția cîtorva bulevarde și a șoselei periferice, unde se permite deplasarea cu 50 km/h (față de 70 km/h cît e acum). Asta înseamnă revoluție în trafic. Pentru zona centrală, misiunea e probabil fezabilă – deja funcționează parțial. Însă nu e clar cum va putea livra ce a promis locuitorilor din cartierele mărginașe. Mulți o acuză de eco-populism, pentru că, în absența unei restructurări a transportului în comun, orașul de 15 minute e o utopie. O metropolă de dimensiunea Parisului nu are nici o șansă să funcționeze ca Oslo, de pildă, unde pietonalizarea unor largi porțiuni ale orașului chiar a scăzut semnificativ poluarea și a crescut calitatea vieții. Însă prioritățile au fost mutate de pe autovehicule personale pe pietoni – tendința e clară și va marca evoluția orașului.

La București, planificarea urbană merge exact în sensul opus. Primarul sectorului 4, Daniel Băluță, vrea să construiască mai multe pasarele pietonale. Cea mai mare va traversa, pe mai multe sensuri, intersecția bulevardelor Șincai și Tineretului. Nu vă lăsați păcăliți de cuvinte. Pasarela „pentru pietoni“ e, de fapt, tot pentru mașini. Primarul speră că, degrevînd intersecția de trecerile de pietoni, va putea să accelereze traficul auto. O dublă eroare, spun urbaniștii: pe de o parte, pentru că mașinile și tramvaiul oricum vor trebui să oprească, alternativ, pe cele două mari bulevarde; pe de altă parte, pentru că pasarela va îngreuna, în loc să înlesnească, circulația pietonală. E o pseudo-soluție la o problemă inventată: ambuteiajul evitat aici se va muta la următorul semafor, iar pietonii vor avea de parcurs un drum mai lung deasupra șoselei, ceea ce constituie încă o formă de descurajare a mersului pe jos. E și inestetic. Și, pe deasupra, scump…

În schimb, la sectorul 6, primarul Ciprian Ciucu încearcă, în premieră, să restituie pietonilor trotuarele descurajînd parcările abuzive. E un demaraj dificil, căci edilul se lovește de inerția unui sistem care, de decenii, s-a străduit să-și acopere propria neputință tolerînd parcarea neregulamentară a mașinilor pe trotuare. Însă, cîtă vreme nu se vor găsi soluții unitare la nivel de oraș, pașii mici spre normalizare întreprinși în sectorul 6 vor rămîne doar un experiment social. Iar Bucureștiul, în loc să redevină micul Paris, va semăna tot mai mult cu micul Stambul.

■ ■ ■

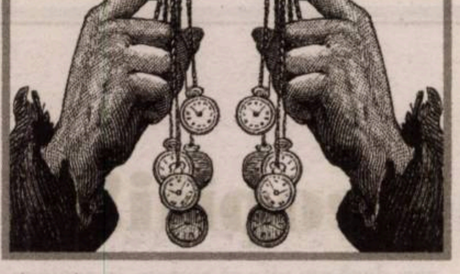

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Înjurătura la români

Articolul de mai jos a apărut acum zece ani, în Adevărul. *Îl reiau cu sentimentul că pare scris... mîine.*

Românii cred despre ei că sînt relativiști și cumsecade. Chiar dacă se înfurie, le trece repede. Iau lucrurile în ușor, fac bășcălie, se pupă „piața endependenți“. „Să mă ierți și să mă iubești, că toți sîntem români, mai mult sau mai puțin onești!“ – iată emblema tandrei solidarități naționale. Ceea ce însă nu se consumă întotdeauna în fapte se consumă, adesea, cu mare tapaj, în vorbe. Dacă urmărești viața publică de azi, dacă te uiți la televizor și citești ziarele, descoperi că voluptatea sudălmii radicale, terfelirea buruienoasă a adversarului, bălăcăreala groasă sînt de rigoare. În nici o țară civilizată „elitele“ conducătoare, elitele în general, nu vorbesc așa. Niciodată. Cu nici un prilej. La noi, nu e de mirare că pînă și cetățeanul obișnuit, forumistul crîncen, publicistul harnic sau moderatorul glandular au adoptat același model. Cine nu i se supune se umple, la rîndul lui, de toate dejecțiile imaginabile.

Constat că au fost instituite, spontan, cîteva reguli stricte, valabile și pentru „elite“, și pentru „popor“, și pentru prieteni, și pentru dușmani.

1) A-ți exercita spiritul critic în termeni civilizați e pierdere de vreme: formule de genul „afirmația dvs. mi se pare falsă“, „ați făcut o greșeală cu consecințe potențial primejdioase“, „decizia dvs. sună iresponsabil“, „obiecțiile dvs. sînt superficiale și, după părerea mea, rău intenționate“ n-au ce căuta într-o dezbatere publică. Și nici argumentele la obiect. Despre adversar trebuie să spui că e „aproape nebun“, „o legumă politică“, „un bețiv“, „un linge-preșuri“, „o țigancă împuțită“, „un golan“, „un mahalagiu“, „un nesimțit“, „dracul însuși“, „Hitler“, „Mubarak“, „fascist“, „comunist“, „securist“, „neamț“, „arab“, „tătar“ ș.a.m.d.

2) Atacul nu trebuie să se limiteze la subiectul în discuție. Dacă oponentul are altă părere decît tine în – să zicem – chestiunea irigațiilor, trebuie să-i umbli la figură și biografie. Să te legi de burta lui, de înălțimea lui, de vîrsta lui, de rochiile soției, de numele lui, de copii și prieteni, să-l faci turnător, evreu, ungur, țigan, lingău și, în general, tot ce-ți aduce în gură sau în condei furia strămoșească a „țăranului valah“.

3) Dacă cineva îți atacă dușmanul, trebuie musai să *nu* se atingă, în același timp, de cei la care ții. Dacă dai în Guvern, dar dai și în Opoziție, ești un amărît de portocaliu ipocrit, ale cărui critici sînt, de fapt, laude ascunse. Te faci, mă-nțelegi, că te răfuiești cu X, dar ăsta nu e decît un pretext ca să-i demolezi opozanții. Rămîi lingău, pupincurist, lichea. Dacă ai fi băiat de comitet, luptător adevărat, om dintr-o bucată, ai da cu bîta numai spre nord, nu spre toate direcțiile. Ori-ori! Și, oricum, nu te cred: probabil că dai în ăia de la putere fiindcă simți că se scufundă corabia. Dar atunci de ce înjuri și Opoziția? Oportunistule! Vrei să ne încurci! Ne iei de proști! Boule! Porcule! Mori dracului și lasă-ne!

4) Dacă te hotărăști să devii critic, ascute-ți limba și ia drept repere pe criticii „profesioniști“, pe procurorii neamului, pe miștocarii zburdalnici, pe campionii intransigenței: pe „noi“, care ne-am prins de mult cum stau lucrurile.

Pe scurt: fiți cîinoși! Tulburați apele! „Agitați materialele!“ Instituiți băltoaca, mlaștina, confuzia! Faceți din curaj – sminteală și din absenteism – înțelepciune! Dați la cap, „la gioale“, sub centură! Nu iertați pe nimeni, iubiți-vă pe voi înșivă! Urîți-vă unii pe alții!

P.S. Recunosc, uneori și eu sînt român... (2021)

■ ■ ■

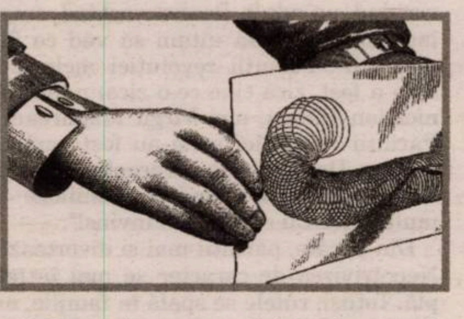

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

O glumă tare, tare proastă

© wikimedia commons

Omul, ne spune Aristotel, este prin ființa lui, spre deosebire atît de zeu, cît și de fiară, un animal social; omite să ne spună însă că socialitatea lui e, de cele mai multe ori, aceea a animalului domestic – a vitei. De aceea, oamenii prețuiesc de obicei mai mult egalitatea decît libertatea, pentru că egalitatea ține de ființa noastră gregară, care e esențială, instinctivă, primitivă și dominantă, în vreme ce libertatea este produsul ființei noastre individuale, suprapuse, excepționale, accidentale și foarte tîrzii filogenetic.

Vanitatea, conformismul, servilismul, obediența ori invidia și resentimentul – iată trăsături de caracter sau pasiuni criticate de moraliștii din toate timpurile. Dar trebuie spus că viciile respective nu sînt ceva rău luate în sine: de fapt, reprezintă numai reacții naturale și pozitive ale animalului gregar dinăuntrul fiecăruia dintre noi și, în acest sens și din acest punct de vedere, ele sînt necesare vieții. Fără ele grupurile nu s-ar putea nici forma, nici consolida, nici nu ar dura, și însăși specia noastră ar fi dispărut (dacă ar fi apărut vreodată).

Pentru a constitui și menține un grup, membrii săi trebuie să practice un viguros conformism și o solidaritate temeinică, tinzînd să devină cît mai egali între ei, de vreme ce distincțiile prea puternice pot compromite coeziunea grupului. Vor dori să se îmbrace asemănător, să aibă preferințe culinare sau sociale similare, vor avea idei comune, vor iubi și vor urî similar ființe și lucruri. Ei vor trebui, de asemenea, să asculte de regula grupului, ba chiar uneori să accepte să i se supună necondiționat. (Cînd, după un timp, se întîmplă ca unii dintre ei să redevină liberi, resimt uimire și oroare pentru acțiunile lor impuse de regula grupului căruia i-au aparținut și vor avea tendința să creadă și să afirme că „altcineva“, nu ei, a fost acela care a acționat prin intermediul lor.) Vor resimți neîncredere, dispreț, chiar ură pentru grupuri rivale. Vor afla în schimb printre egali solidaritate și protecție, ba chiar putere – aceea a fiarei colective căreia i s-au supus. Se vor revolta împotriva aceluia dintre ei care, printr-un noroc, prin forță sau prin viclenie, a reușit să-i domine; se vor coaliza împotriva lui și, dacă vor reuși, îl vor nimici, restabilind egalitatea.

Să mai amintim și că autori precum Gustave Le Bon cîndva, apoi Sigmund Freud și Elias Canetti au vorbit cu multă dreptate despre regresul intelectual al masei, despre infantilizarea acesteia. Așadar, ceea ce numim „vicii“ morale nu-s decît tropismele firești și salutare, în felul lor, ale fiarei gregare primitive care trăiește în noi, prin noi și dincoace de noi. Majoritatea ziselor sentimente „negative“ i se datorează, dar numai atunci cînd le examinăm în cheie morală, adică individuală.

În asemenea cazuri și în multe altele de același tip observăm deci că ființa gregară se impune ca o entitate autonomă și cvasi-incontrolabilă. În schimb, ființa individuală, a cărei esență constă în libertate, e molestată.

Întîi, omul cu calități personale distincte se vede nevoit să le camufleze, atunci cînd devine membru într-un grup pentru a obține anumite drepturi sau avantaje sau, pur și simplu, fiindcă acest grup îi conferă un anume *status.* Egalitatea pe care o obține e adesea otrăvită, impunîndu-i mai ales lui, care e mai altfel decît majoritatea, o egalizare, o plecare a capului ce-i schimonosește sufletul și-i golește spiritul. Evident, devine mai puțin liber. Unii cedează repede, găsindu-și felurite compensații și scuze, alții se ascund, căutînd libertăți interzise, alții se revoltă, încercînd să schimbe regulile. Rar reușesc (și atunci sînt eroi); dar, în majoritatea cazurilor, animalul gregar e biruitor. De obicei, cel ce sfidează grupul, dacă nu poate fi asimilat, e alungat.

Pe de altă parte, grupurile tind să-și selecteze drept membri oameni cît mai adaptabili la colectiv – prin fire mai conformiști, mai obedienți, mai servili, oameni la care ființa individuală e mai anemică. În fond, fiind mediocri și șterși ca însușiri, aceștia constituie statistic majoritatea unei populații, astfel încît alegerea nu e complicată. Luați individual, oamenii nu sînt nici buni, nici răi. Dar luați împreună, *en masse,* ei vor forma o „conjurație a mediocrilor“ care devine opresivă pentru oricine iese în evidență prin anumite calități de excepție, mai ales dacă aceste calități sînt mai mult decît simple excentricități. Romanii aveau un proverb adecvat acestei situații: *Senatores homines honesti, Senatus bestia* („Senatorii sînt oameni de treabă, Senatul e o fiară“). Iar liberalul clasic John Stuart Mill observa cu îngrijorare: „Tendința generală de evoluție a lucrurilor în întreaga lume face din mediocritate puterea dominantă în rîndurile oamenilor“.

Defectele maselor (sub raportul moralei individuale) sporesc continuu prin ceea ce se numește în tehnică *„feedback“* pozitiv: prietenia devine spirit de gașcă, bucuria – delir colectiv, înțelegerea – supunere. La scara istoriei, obținem astfel regimurile neliberе (și neliberale) cu vocație socialistă (marxiste sau fasciste) sau pe cele comuniste, așa cum le-a cunoscut secolul XX, dar, parțial, fenomenul se regăsește și în regimurile postcomuniste și, nu arareori, în forme *soft,* chiar în democrațiile liberale postmoderne de azi. „Oricum, fericitul beneficiar al tuturor acestor regimuri egalizatoare“, scria H.-R. Patapievici, „are o singură lozincă: Egalitate, Egalitate! Putere! Putere! Evanghelia sa ne anunță: «Noi vom instaura egalitatea radicală, uniformitatea deplină, forța absolută! Noi vom dărîma toți munții, vom umple toate mările, vom egaliza toate formele de relief, vom instaura egalitatea ireversibilă!».“ Cine ar susține că un asemenea „fericit beneficiar“ mai poate fi un om liber (chiar dacă se crede astfel) ar face o glumă tare, tare proastă!

(fragment adaptat din *Miracolul. Despre neverosimila făptură a libertății* de Andrei Cornea, Humanitas, 2014)

■ ■ ■

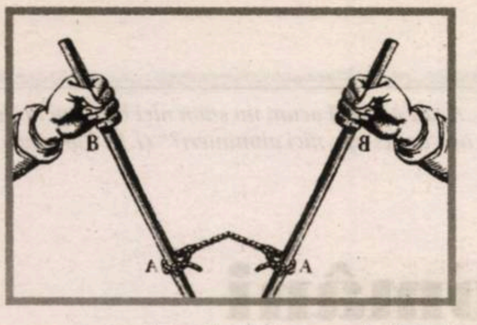

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

„Mai încet, că ne aud copiii!“

●●● pentru că oricine a avut părinți sau oricine este părinte va fi auzit sau/și folosit expresia asta: *„Mai încet, că ne aud (văd) copiii!“*. E un reflex condiționat de cîteva milenii de civilizație, la care nici nu mai trebuie să te gîndești – îți „vine“. Nu e nevoie de cărți de specialitate, de filozofie sau psihologie, pentru a înțelege că 1) unele lucruri nu trebuie făcute sau spuse în fața copiilor și 2) că prezența copiilor le impune adulților un anumit comportament și un anumit limbaj. „Între patru ochi“, adulții ajung să își spună multe, și nu-ntotdeauna bune. Din păcate (la propriu), între patru ochi, adulții ajung să se urască, să se înjure, să țipe unii la alții, și cîte și mai cîte. Din fericire (la propriu), prezența copiilor îi „civilizează“ aproape automat. Prin firea lucrurilor, copiii funcționează ca un fel de ajutoare ale lui Dumnezeu. Pentru că și copiii, și Dumnezeu ne aud și ne văd. Ne observă. Și știm asta. Din acest punct de vedere, copiii chiar au un avantaj față de Doamne-Doamne. Pe Dumnezeu îl poți ignora, uita sau refuza, dar ia de-ncercați să faceți asta cu un copil! Ipoteza în sine vă face să pufniți în rîs, nu-i așa? Vedeți?

Conștiința vederii de către altul funcționează ca o frînă morală. Adam și Eva, după ce cunosc deosebirea dintre bine și rău (în parte doar, că nu termină mărul), se ascund la auzul lui Dumnezeu plimbîndu-se prin grădina Raiului, chiar dacă își acoperiseră deja „părțile rușinoase“, cele de nevăzut în public. Frunzele de smochin, însă, nu sînt de-ajuns pentru a-i scăpa de frica de a fi văzuți goi, după cum cinstit mărturisește Adam – și pe bună dreptate. De aceea, Dumnezeu le face haine din piele (trup) înainte de a-i izgoni din Rai în lume. În lume trebuie să fii îmbrăcat.

Cînd Iustin Martirul îi scrie împăratului roman Antoninus pentru a încerca să-l convingă să oprească prigonirea creștinilor, îi atinge coarda sensibilă – filozofia – pomenindu-i, din capul epistolei, pe „filozofii“ săi fii „naturali“, Verissimus (cel mai adevărat) și Lucius (lumina), dar și pe Pius (pietatea), „fiul adoptat“. După ce îi explică de ce creștinii sînt adevărații filozofi ai secolului al doilea, îl roagă să nu păcătuiască precum atenienii care l-au ucis pe Socrate. Spre finalul epistolei, trece însă de la argumentele filozofice la cele practice. Împăratul n-are a se teme politic de vreo „amenințare“ creștină, pentru că împărăția creștinilor nu este „din această lume“. Mai mult, pentru că doar creștinii pot fi creditați ca fiind buni cetățeni (o idee reluată vreo trei secole mai tîrziu de către fericitul Augustin). De ce? Pentru că un creștin se știe supravegheat neconteni. Cetățeanul roman de rînd poate fi tentat să încalce legea cînd știe că nu e văzut de nimeni. Creștinul, însă, știe că e văzut întotdeauna de Doamne-Doamne.

Ideea supra-vegherii morale nu e apanajul creștinătății. Ea pare a fi perenă. Înainte de Iisus, Socrate avea un *daimon* care îl sfătuia nu ce să facă, ci ce să *nu* facă. Nu îl împingea, dar îi punea o frînă. Ideea, ca orice idee, nu dispare cu totul nici în modernitate. În *Teoria sentimentelor morale,* Adam Smith vorbește despre „observatorul imparțial“ care s-ar afla pitit în fiecare dintre noi, cel care ne impune o anumită conduită morală. În celebrul desen animat din 1940, Jiminy, greierașul-conștiință a lui Pinocchio (în traducere, „ochiul lui Pino“, prescurtare de la Giuseppino, diminutivul italian al lui Iosif, soțul Fecioarei Maria), îndeplinește același rol. Pinocchio, însă, nu a devenit celebru datorită lăuntricului Jiminy. El a devenit celebru pentru că toți rîvnim să putem *vedea* cînd cineva minte – le crește nasul, bunăoară.

În psihologia contemporană, ideea vederii de către altul se mută dinafară înspre înlăuntru. Omul, nu Dumnezeu, a (re)devenit măsura tuturor lucrurilor. Și-atunci „celuilalt“ dinlăuntrul fiecăruia dintre noi nu-i mai spunem cum îi spuneam, ci Jiminy. Un greieraș simpatic, cu joben, papion și umbrelă pare a fi mai ușor de acceptat decît un bătrîn cu barbă albă privind încruntat de pe un norișor. Pare-se că fiecare generație e sortită să redescopere, într-un fel sau altul, dialectica dintre sinele intern și cel extern *(forum internum* și *forum externum).*

Dacă nu crezi că te vede Doamne-Doamne, trebuie să îți reamintești că te văd copiii.

Și cu asta ajungem – în sfîrșit! – la intelectualul public. (Înțeleptul a zis să te apropii încet de miezul plăcerilor.) „Public“ e aici cuvîntul-cheie. Pentru că intelectualul se definește prin… intelect *(sic).* Adicătelea, prin *înlăuntru,* nu prin *în afară.* Gîndirea e cel mai intim atribut al omului. Nu actele fiziologice sînt cele mai private (de aceea avem toalete/bude publice), ci gîndirea. Gîndirea e întotdeauna privată, nu publică. Expresia „intelectual public“ ar fi, așadar, un oximoron, dacă am uita că sîntem, în egală măsură, și înlăuntru, și în afară.

Dacă nu crezi că te vede Doamne-Doamne, trebuie să îți reamintești că te văd copiii. Copiii cărora trebuie – e musai! – să le servești drept exemplu. Asta intră atît în fișa postului de părinte, cît și în fișa postului de intelectual public, pentru că între cele două n-ar trebui să fie nici o deosebire. Ce face (sau ar trebui să facă) părintele dacă nu să-și educe copilul cum crede mai bine? Ce face (sau ar trebui să facă) intelectualul public dacă nu să-și educe publicul? Cum? Mai întîi de toate, prin puterea exemplului. Și nu mă refer aici neapărat la toaletele publice de care e plin Internetul cu știri despre cine, cum și cu cine. Mă refer la certurile „intelectuale“ făcute publice.

Om sînt, păcătos sînt („dintre care cel dintîi sînt eu“). Știu și ce-i invidia, știu și ce-i disprețul, știu și ce-i dezamăgirea sau disperarea. Dar încerc să-mi reamintesc de fiecare dată că sînt „în fața copiilor“, la propriu și la figurat. În decembrie ’89 eram, tehnic vorbind, un adult. Realist vorbind, eram încă un copil. Mă uitam să văd ce fac „părinții“. Părinții revoluției mele (c-a mea a fost, zică cine ce-o zice) n-au fost nici Ion Iliescu, nici Virgil Măgureanu. Părinții revoluției mele au fost oameni precum Doina Cornea, Corneliu Coposu, Marcel Petrișor, Dumitru Stăniloae și mulți alții. Cu ei toți „am învins!“.

Din păcate, părinții mai și divorțează. Nepotrivirea de caracter se mai întîmplă. Totuși, rufele se spală în familie, nu în fața copiilor – vă rog! Copii fiind, ne puteți sminti.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Aurora Cornu, Jacques Chirac și puțină dulceață de cireșe amare

Pe lîngă paginile de istorie (și de literatură) trăite și scrise alături de Marin Preda, Aurora Cornu a avut parte și de alte întîmplări istorice, iar una dintre acestea se leagă (nici urmă de literatură aici) de conflictul din Orientul Mijlociu dintre Irak și Iran din anii ’80.

După ce a divorțat de Marin Preda, Aurora Cornu s-a stabilit în Paris, unde l-a cunoscut pe viitorul ei soț, tot român imigrat în Franța, Aurel Cornea (coincidența de nume și chiar de prenume este cel puțin interesantă). Acesta era inginer de sunet la televiziunea franceză Antenne 2, iar în 1986 a fost trimis împreună cu alți colegi pentru a relata din zona de conflict din Orientul Mijlociu, unde a fost capturat și luat ostatic de o grupare pro-iraniană în Liban.

Premierul de atunci al Franței, Jacques Chirac, s-a implicat, cum era firesc și în fișa postului, în eliberarea cetățenilor statului său, iar implicarea acestuia s-a dovedit una de succes, chiar dacă procesul a durat vreo zece luni.

Exact în ziua de Crăciun, pe 25 decembrie 1986, premierul Chirac, alături de alți membri din Guvernul francez, îl așteptau pe Aurel Cornea pe Aeroportul Paris-Orly. Acesta fusese eliberat din captivitate cu o zi înainte și deja o sunase pe soția sa pentru a o asigura că este bine.

„Mă bucur să vă văd. Nu îmi vine să cred. Mi se pare că visez“, i-a spus jurnalistul Antenne 2 premierului francez la Orly.

Ulterior, cei doi aveau să își spună mai multe, în cu totul alt cadru. Domnul prim-ministru Jacques Chirac și soția acestuia au fost martori (un echivalent al nașilor la noi) la cununia religioasă a Aurorei Cornu și a lui Aurel Cornea de la Biserica Ortodoxă din Paris. Iar aici, da, parcă este și puțină literatură-n istorie.

Și ar mai fi și ceva arhitectură în istoria Aurorei Cornu, undeva foarte aproape de satul unde s-a născut: mănăstirea din comuna Cornu, județul Prahova, pe care aceasta a ctitorit-o. Construcția, inspirată de un desen semnat de Horia Damian, nu a fost simplu de ridicat, dar locul pe care s-a înălțat oferă o priveliște (văzut, verificat) care justifică efortul, mare parte din el susținut de nepotul Aurorei Cornu din Cîmpina, Adrian Horjea.

Ca un detaliu, de la același nepot din Cîmpina pleca spre mătușa din Paris, pe diferite căi, de fiecare dată cînd era posibil, un borcan cu dulceață de cireșe amare, preferata ei.

Bine, poate și unul cu dulceață de mure.

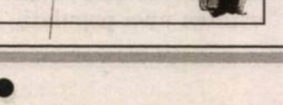

BARBURISME

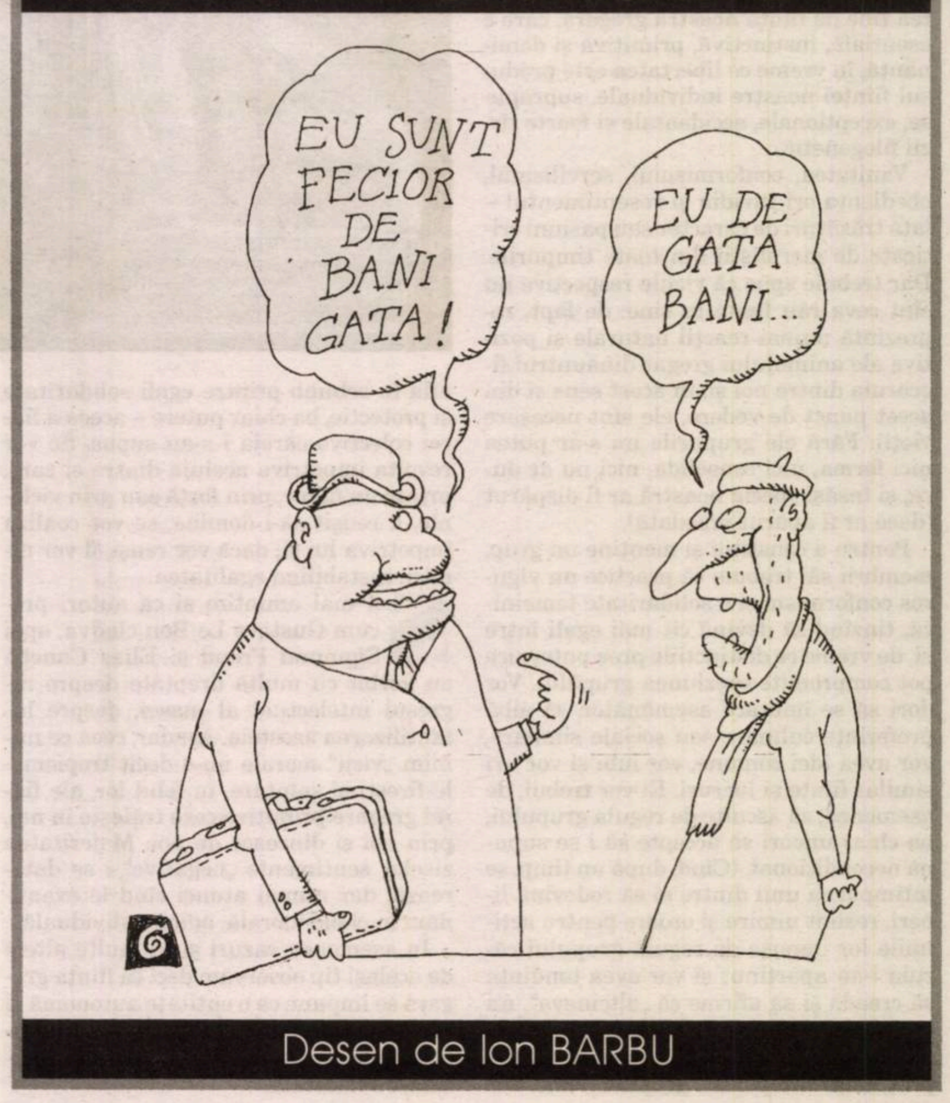
EU SUNT FECIOR DE BANI GATA!
EU DE GATA BANI...

Desen de Ion BARBU

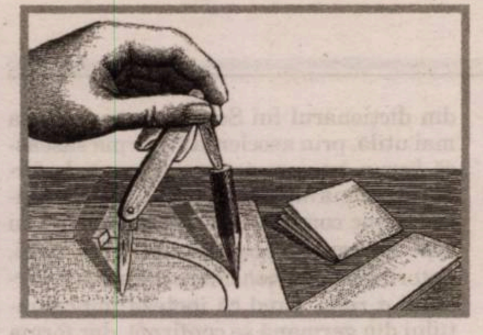

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Cum va fi lumea de după COVID?

Reflecțiile și dezbaterile legate de lumea post-COVID au început de acum un an, chiar de la intrarea umanității în prima carantină. Subiectul este și mai des abordat acum, cînd se vede totuși o ieșire din tunel datorită vaccinurilor.

Pandemia se înscrie în seria de mari cataclisme mondiale din ultima sută de ani. Și de fiecare dată s-a pus aceeași problemă: cum să imaginăm o lume în care să nu se reproducă răul aflat la originea dezastrului precedent? Lumea de *după* prima conflagrație mondială a fost configurată în 1919 la Congresul de pace de la Versailles și încarnată simbolic de Societatea Națiunilor cu sediul la Geneva. În ciuda cumplitei epidemii de gripă spaniolă care a secerat atunci mai multe vieți decît războiul, criteriile de organizare a *noii lumi* au iradiat dintr-o mare idee politică: dreptul fiecărei națiuni de a-și decide soarta, principiu impus, de fapt, de Statele Unite ale Americii.

Lumea de *după* al Doilea Război Mondial a fost configurată în comitet restrîns, încă din decembrie 1943, printr-o întîlnire la Teheran, de către Stalin, Churchill și Roosevelt. Ulterior, Organizația Națiunilor Unite, cu sediul deplasat pe pămînt american, la New York, a încarnat din punct de vedere instituțional noua arhitectură mondială.

Al treilea „cataclism“ al secolului trecut, de data aceasta cu valențe pozitive, a fost căderea comunismului începînd cu 1989. Ceea ce are în comun acest enorm tsunami cu cele două războaie mondiale și cu pandemia actuală este *imprevizibilitatea*. Nimeni nu a prezis prăbușirea sistemului comunist la începutul acelui ultim deceniu al secolului XX, după cum nici pe 28 iunie 1914, cînd s-a produs atentatul de la Sarajevo, nimeni nu credea că el va duce la prăbușirea a patru imperii. După cum nici în 1936, cînd la Berlin erau organizate Jocurile Olimpice, nimănui nu i-ar fi venit să creadă că următoarele, prevăzute în septembrie-octombrie 1940 la Tokyo, urmau să fie anulate din cauza unui nou război mondial. Lumea de *după* căderea comunismului nu a fost structurată prin nici o conferință de pace, dar a însemnat *globalizarea,* iar politologul american Francis Fukuyama a teoretizat-o în 1992 prin conceptul de *sfîrșit al istoriei:* el credea că rătăcirile și necazurile omenirii au luat sfîrșit și că democrația și liberalismul au învins definitiv pe planetă.

Nu este greu de observat că niciodată, în ultima sută de ani, perioadele *post-cataclism* nu s-au derulat așa cum ar fi vrut umanitatea. De unde și concluzia că nici acum, după pandemie, lucrurile nu vor merge cum le-am dori. Sînt utile toate discuțiile despre necesitatea inventării unui nou model cu alte practici economice, comerciale, industriale, financiare asociate cu o mai mare preocupare pentru ecologie, protecție și sănătate publică. În ceea ce mă privește, din cîte am aflat pînă acum despre oameni (din cărți și din observații adunate timp de o jumătate de secol), sînt însă sigur că perioada post-COVID (dacă vom scăpa de viruși!) va fi una haotică, imprevizibilă, periculoasă, conflictuală, irațională, impulsivă. Altfel spus, *normală*. Că vrem, că nu vrem, omul rămîne o ființă excesivă și contradictorie, iar societățile umane sînt mai degrabă capabile să inventeze inteligențe artificiale decît o inteligență umană colectivă.

Milioane de oameni au descoperit ce înseamnă umilitatea.

Ceea ce nu înseamnă că trebuie să fim pesimiști. Unele eșecuri sînt de folos. Pandemia, prin numeroasele traume provocate, a demonstrat că trebuie reevaluat, de exemplu, rolul statului. Uniunea Europeană, care dă lecții de democrație, morală și ecologie întregii lumi, și-a dat seama că nu a fost capabilă să creeze un vaccin propriu, deci își va restructura sectorul cercetării. Într-un mod sau altul, milioane de oameni au descoperit ce înseamnă umilitatea: se credeau stăpînii lumii, își puteau permite să sară în orice moment într-un avion ca să petreacă două-trei zile într-un minunat colț de lume, dar acum n-au unde să bea o cafea în cartierul lor pentru că toate unitățile comerciale neesențiale sînt închise.

Vom avea din nou, după COVID, o *perioadă nebună* oarecum similară cu dezlănțuirea de creativitate și de poftă de a trăi de după Primul Război Mondial, spun unii comentatori. Acea perioadă, numită și *les années folles,* a început prin 1920 și s-a stins zece ani mai tîrziu odată cu marea recesiune economică izbucnită în America și care a ajuns în Europa în 1931, facilitînd, printre altele, ascensiunea la putere a nazismului. Dacă, printr-o minune, întreaga planetă va fi vaccinată peste un an, ar fi o nebunie ca toată umanitatea să se pună pe un fel de chef monstru, uitînd complet că virușii sînt, de fapt, consecințele unui mod de viață.

Într-un registru mai realist, perioada post-COVID este văzută de alți experți ca un nou război rece între Statele Unite și China. El a început, de fapt, înainte de apariția virusului, dar pandemia l-a exacerbat. Francis Fukuyama nu mai decretează astăzi sfîrșitul istoriei, ci afirmă că în cursul vieții sale nu a cunoscut nici o perioadă „cu un grad de incertitudine mai mare“ decît aceea care începe acum. Că *hiperglobalizarea* s-a oprit odată cu această pandemie, iată o altă evidență. Mai puțin vizibili sînt, deocamdată, *noii îmbogățiți de război*. La fel ca în cursul cataclismelor precedente, și pandemia a generat noi oportunități, iar în anii următori numeroase societăți și persoane vor binecuvînta pandemia întrucît i-a făcut milionari sau chiar miliardari.

A existat, în istoria medievală a Europei, un război în urma căruia s-a născut națiunea franceză. El a durat o sută de ani. Poate că pandemia este anul unu al revelației că oamenii, pentru a evita alte dezastre, ar trebui să-și gîndească viitorul ca membri ai unei unice națiuni avînd în comun măcar un minister global al Sănătății.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

---

ph
d
cg
b
gn
n
m
r
f.v
ill
l
s.z
ch
k.qu
x

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Penurie teratologică

Colegul meu de la Catedra „Izvoarele Metafizicii“, lector doctor Salvador Claunella, m-a sunat recent și m-a apostrofat din primele secunde ale convorbirii: „Nu mai vreau să tac. Îți citesc, de decenii, cum să le zic, *fiziologiile academice* și sînt profund nemulțumit. Creezi *outsider*-ilor impresia că lumea universitară ar fi complexă, cu tipologii diverse. Nimic mai fals. De cînd mă știu, în Universitate – și am, știi bine, peste treizeci de ani de activitate didactică aici, deși am rămas doar *lector* –, eu nu am cunoscut decît două categorii de profesori: *monștrii sacri* și *valeții* lor. Aș vrea să mă înțelegi corect – această dualitate a oferit echilibru și coerență sistemului dintotdeauna. Așa cum, în regnul animal, există două tipuri de personalități, *alfa* și *beta*, iar dihotomia respectivă asigură supraviețuirea speciilor, stabilind din start rolurile de *lideri* și rolurile de *executanți*, în spațiul academic, s-a constituit, pesemne *ab origine*, relația dialectică – i-aș spune, ca specialist, *hegeliană* – *stăpîn-sclav,* adică *monstru sacru-valet*. Fiecare îl determină și condiționează pe celălalt, iar instituția trăiește prin fluxul sangvin născut din raportul lor antagonic, precum un mecanism funcțional pe baza principiului vaselor comunicante. Tot ce trebuie să știi atunci cînd sorții te aduc în sfera universitară este căreia dintre cele două clase îi aparții – prin temperament, pregătire, inteligență și, nu în ultimul rînd, charismă personală. Dacă ești valet din naștere, însă bănuiești că în tine se ascunde un monstru sacru, mai devreme sau mai tîrziu vei lua șuturi în fund de la toți și vei cădea în mizerie. Dacă, dimpotrivă, ai natură de monstru sacru, dar, dintr-o nefirească înclinație către recluziunea comodă, vrei să pozezi în valet, vei suferi fie oprobriul public, fie dezgustul de sine, ambele catapulte spre aceeași tristă mizerie. Nu ezit deci să afirm că succesul unei cariere academice depinde de capacitatea titularului ei de a-și recunoaște și asuma, timpuriu, atît identitatea, cît și postura în interiorul elaboratei arhitecturi“.

Claunella s-a oprit din perorație pentru a marca, parcă, scurtul interval de suspans, apoi a hohotit sarcastic în telefon: „Ha, ha, ha, știu ce gîndești acum! Îți zici că valeții stau cuminți în umbra stăpînilor și, cînd le vine apa la moară, le dau la oase pentru a le lua locul. Se mai întîmplă și astfel, nu neg, dar inutil. Ce observam mai devreme e incontestabil. Nu poți deveni monstru sacru dacă te-ai născut sclav, și nici viceversa. Asemenea răsturnări de situații reprezintă prilejurile demascării protagoniștilor și aruncării lor inechivoce în amintita mizerie. Calitatea monstruos-sacră nu depinde de grad ori vîrstă. Stăpînul nativ iese la iveală chiar și din asistentul tînăr, complet neexperimentat, pe cînd instinctul servituții cronice va sta în picioare și la profesorul trecut prin toate etapele meseriei universitare. Pozițiile în cauză nu țin de revoluții, evoluții sau involuții. Au caracter transcendent, vin pe filieră ontologică, nu pot fi inversate, mutate, modificate. Monstrul sacru ajunge, vrînd-nevrînd, pe un palier principal, central, iar în jurul lui încep să graviteze, ca niște licurici bezmetici, valeții academici. Și unii, și ceilalți vor fi, repet, cîtă vreme nu-și trădează menirea, fericiți. Vor ține sistemul în stare de funcțiune, vor da sens spațiului universitar. Și nici măcar nu va fi nevoie de tensiuni pentru stabilirea categoriilor. Ele vin natural, lucrurile sînt așezate, cum spuneam, de la sine, în ordinea lor atavică. De aceea, stimate coleg, consider că așa-zisele tale disecții tipologice pe trupul tăbăcit al gigantului universitar arată ca niște maimuțăreli de copil răzgîiat, deoarece pierzi din vedere esențialul – dihotomia de structură a mecanismului. Totuși, nu am sunat numai ca să te critic. Să fiu sincer, am o problemă imensă. În cei treizeci de ani de profesie universitară, am fost un servitor perfect. Am stat, fără pretenția vreunei promovări imediate, la cheremul unor stăpîni din cei descriși adineauri. Am profitat enorm, firimiturile căzute de la masa lor dovedindu-se mai mult decît îndestulătoare, de benefice, pentru mine“.

După un nou moment de pauză, Salvador Claunella a continuat solemn: „De cîțiva ani nu mai întîlnesc monștri sacri. *Vai, Universitatea nu mai produce figurile providențiale ale trecutului!* Nu găsesc cui să mă închin, cui să slujesc. Mă simt ca un orfelin pierdut într-o lume de sclavi fără direcție. Sînt deznădăjduit, fără busolă. Mai am doisprezece ani pînă la pensie și am ajuns al nimănui. Asta este motivul pentru care am sunat. Oricît ai fi tu de ocolit de strălucire, simt puțintică energie în tine. În lipsă de altceva, sînt așadar nevoit să te întreb dacă ai acepta să fii *monstrul meu sacru.* Te asigur că voi fi o slugă loială și devotată“. Am răspuns speriat, cu o pițigăială de *valet* în glas: „Sigur că da! Vreau să fiu monstrulețul tău!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

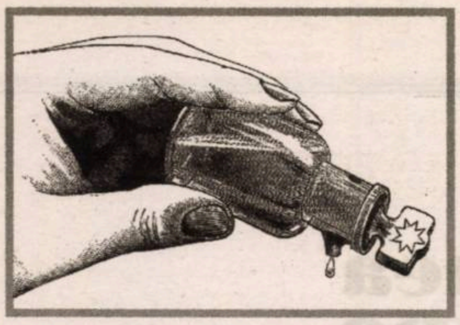

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Hei-rup

E greu de crezut, dar interjecția *hei-rup* lipsește din majoritatea dicționarelor noastre. Dintre cele vechi, o înregistrează doar *Dicționaru limbii românești* al lui August Scriban, din 1939, în forma *herup*. Dintre cele noi, doar *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* (DOOM) din 2005 și *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI) din 2007, ambele în forma *heirup,* fără cratimă. Interjecția este totuși extrem de cunoscută și frecventă în uz, fapt dovedit și de apariția derivatelor sale colocviale – *heirupism* și *heirupist* – pe care lingviștii le-au semnalat și care au fost înregistrate de Florica Dimitrescu în *Dicționarul de cuvinte recente* (DCR, 1997) și de George Volceanov în *Dicționar de argou al limbii române* (2006).

Interjecția apărea mult mai rar în scris în urmă cu un secol. Am găsit doar două atestări ale sale în presa interbelică disponibilă în format electronic: în ziarul *Unirea* (nr. 44, 1928) și în *Progres și cultură* (nr. 8, 1934), unde erau evocați muncitorii care „își pierd puterile *descrescendo,* ridicînd greutăți în «*hei-rup*» șapte ceasuri la zi“. Absența din dicționare și foarte rarele atestări mai vechi arată destul de clar că *hei-rup* este unul dintre cuvintele lansate într-un moment cultural identificabil, de un text cu circulație intensă. În cazul de față, este vorba de o piesă corală din 1948 a compozitorului Mauriciu Vescan, intitulată chiar *Hei-rup* (Premiul de Stat în 1952) și funcționînd ca instrument al propagandei oficiale din anii de instaurare a regimului comunist în România. Repetarea obsesivă a interjecției („Hei-rup, hei-rup, hei-rup, bum!“) și asocierea cu textul explicit propagandistic – „Hei-rup, hei-rup, cad stînci de fier / În lupta dusă de brigadieri“; „Hei-rup, hei-rup, suim, suim / O lume nouă noi toți zidim“ –, apoi, desigur, difuzarea intensă a melodiei, ca marș mobilizator (asociat cu șantierele vremii – Bumbești-Livezeni, Salva-Vișeu etc.), au făcut din *hei-rup* un simbol al eforturilor demonstrative, exagerate, cu entuziasm obligatoriu și rezultate nesemnificative. În limbajul colocvial, *hei-rup* s-a substantivizat, fie cu sensul mai general de efort colectiv de scurtă durată – „Ce ziceți, mai facem *un hei-rup?*“ (facebook.com) –, fie cu sensul, marcat peiorativ, de efort exagerat, adesea făcut în ultimul moment, din lipsă de organizare rațională sau din interese demagogice: *„Hei-rup* legislativ“ (hotnews.ro); „Guvernul face *hei-rup* cu creșterea salariilor“ (realitatea.net) etc. Este de altfel și sensul preluat de derivatele sale ironic depreciative: *heirupism* („activitate în asalt, grăbită“, DCR; „zel, entuziasm exagerat la locul de muncă sau într-o activitate desfășurată în echipă“, Volceanov 2006) și *heirupist*.

Interjecția apărea mult mai rar în scris în urmă cu un secol.

Scriban definea forma *herup* ca „strigăt al hamalilor cînd vor să rîdice împreună o greutate“; în DEXI, explicația sensului de bază al interjecției este foarte generală și de aceea nu tocmai adecvată: „cuvînt care exprimă un îndemn de a face ceva“. Mai clar e definit sensul substantivului provenit din interjecție: „efort susținut făcut cu scopul de a încheia la termen o acțiune, o activitate etc.“. Indicațiile asupra originii interjecției sînt și mai sumare. Explicația din dicționarul lui Scriban pare a fi cea mai utilă, prin asocierea cu forma săsească *herup,* pe care autorul o leagă de forma germană *herauf*. În DEXI, este indicată laconic compunerea interjecției *hei* cu *rup* – pe care, în absența altor informații, autorii par să-l considere o formă a verbului *a rupe*. Cred că ipoteza împrumutului din germană se confirmă, dar forma la care ar trebui să ne raportăm este cea a interjecției *hau ruck* – înregistrată de multe dicționare, cu explicația potrivită perfect cu uzul din română: ca interjecție folosită pentru a ritma un efort, pentru a sincroniza mișcările mai multor inși implicați într-o acțiune, de obicei în ridicarea și deplasarea unui obiect greu. Interjecții bisilabice cu aceeași funcție există în multe limbi, cu diferite variante – de exemplu, în engleză – *heave-ho,* în franceză – *ho-hisse* etc. Din compararea unor informații din Internet, care ar mai trebui, desigur, verificate, s-ar părea că forma germană *hau ruck* a trecut în mai multe limbi din Europa Centrală: în slovenă, sîrbă și croată strigătul de ritmare a efortului este *oruk,* iar în cehă există chiar forma *hej rup.* Din punct de vedere fonetic, schimbările *hau-hei* (și prin apropiere de o altă interjecție, deja existentă) și *ruk-rup* sînt minore și previzibile. *Hei-rup* și-ar datora deci forma originii sale germane, iar sensurile noi – perioadei comuniste. O ultimă observație: DOOM recomandă scrierea fără cratimă a cuvîntului; ritmarea rostirii și cea a mișcării sînt totuși mai clar indicate de separarea celor două silabe.

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„Emoție necunoscută, unde te duce ea“

Scriu textul acesta, mai de nișă, conștient că poate interesa mai degrabă profesorii de limba și literatura română, deși fenomenul ar trebui să fie mai profund observat, pentru că efectele lui depășesc cu mult orele de limba și literatura română, situîndu-se într-o dimensiune a general-umanului, vizînd modul în care societatea în ansamblul ei, ca identitate națională, își construiește valorile și își pregătește membrii pentru a fi niște ființe superficiale, mecanice și lipsite de interioritate sau, din contra, preocupate de propriul univers interior, de autocunoaștere și de percepție a alterității.

Deunăzi, într-o discuție cu cineva (nu dezvălui contextul, pentru că va deveni la un moment dat oricum public), am fost determinat să mă gîndesc la motivele pentru care un elev ajunge să iubească poezia sau să se îndepărteze de ea, la relevanța pe care o are în acest proces educația instituționalizată, școala.

Refăcînd traseul empatiei mele cu poezia, mi-am dar seama că două au fost momentele importante în parcursul educației preuniversitare: o profesoară din liceu, pe care am avut-o doi ani, Cornelia Vlad, care era la zi cam cu tot ce se scria atunci și găsea mereu ocazii să ne vorbească nu doar despre textele clasice, obligatorii, din programa școlară, ci și despre literatura zilei, citită la cald. Apoi, căci pe ea nu am mai avut-o la clasă dintr-a XI-a, abia într-a XII-a, profesorul cu care luam ore în particular, de fapt un prieten de familie, Dumitru Cârstocea, care pur și simplu m-a făcut să mi se pară fascinante universurile marilor poeți din programa școlară, Bacovia, Blaga, Barbu, Arghezi, Nichita Stănescu. Eram uluit, după cîte o ședință cu el, de ceea ce descopeream în textele alea poetice, erau revelații despre mine, despre lume, despre uman în general.

Ce vreau să spun? Dacă nu aveam ocazia să întîlnesc oamenii ăștia doi, probabil poezia rămînea pentru mine un loc obscur și lipsit de importanță, probabil literatura în general rămînea o chestie nesemnificativă, de divertisment (deși a contat, ca să fiu corect pînă la capăt, biblioteca părinților mei, dar asta în zona de proză doar), probabil că traseul meu profesional ar fi fost cu totul altul, mai puțin reușit.

„Niciodată n-am să te pot iubi altfel
decît așa: deasupra tuturor lucrurilor.“

De poezie e destul de greu să te apropii dacă nu ai în preajmă oameni providențiali, care să ți-o releve. Sigur, contează și propriul tău organ, dar el e unul mai ciudat: poate rămîne total nefuncțional, pe post de apendice inutil, dacă nu ți-l hrănește cineva cu hrana potrivită. Profesorii sînt cei care pot să o facă, în speță cei de română, uneori și cei de limbi străine sau, mai rar, de științe umaniste în general, dacă sînt cititori de poezie. Însă, cel mai adesea, nu o fac. De ce nu o fac e întrebarea care se naște, înainte de ultima parte a pledoariei mele, în care voi încerca să spun de ce eu cred că e important să o facă.

În linii mari, aș spune că sînt două motive majore și am să încerc să le analizez succint și, probabil, schematic. Primul este legat de programa școlară. Aceasta este foarte restrictivă, în cea mai mare parte a ei sau, mai bine zis, la clasele care chiar contează, cele superioare de liceu. La gimnaziu mai există posibilitatea să alegi liber texte literare, deci să vii, chiar și cu propunerile din manuale, cît mai aproape de literatura contemporană. Dar adresîndu-se unor vîrste mici, e imposibil să aduci în discuție complexitatea marii poezii, a celei de substanță, care sondează în profunzime și nuanțat diversitatea umanului. O faci, dar mai pe deasupra lucrurilor, ca să o parafrazez pe poeta Angela Marinescu, care într-un poem superb are versul ăsta: „niciodată n-am să te pot iubi altfel / decît așa: deasupra tuturor lucrurilor“. În clasa a IX-a, programa e mai permisivă. Dar e un loc de trecere acela, și ca vîrstă, și ca abordare a spațiului literaturii. Dintr-a X-a încolo, programa e concentrată pe setul de autori canonici, între care se pot număra fix șapte poeți, ultimul, în diacronie, fiind Marin Sorescu, dar în fapt fiind Nichita Stănescu, pentru că pe Sorecu toată lumea îl abordează ca dramaturg. În aceste condiții, profesorii se axează strict pe parcurgerea programei. E firesc, pe de altă parte, ca programa să pună în valoare marea literatură, clasica, validată de reperele critice și ale receptării. Însă faptul că se studiază astfel, în vreo patru ani de liceu, aproximativ zece texte poetice nu e deloc în favoarea dezvoltării organului amintit. Și asta mai cu seamă pentru că aceste texte se „studiază“. Nu se gustă.

Celălalt motiv este, cu teamă o spun, faptul că majoritatea profesorilor de limba și literatura română nu sînt iubitori și cititori de poezie. În cel mai bun caz o abordează tehnic, prin prisma autorilor canonici, și cam atît. Nu citesc poezie contemporană, sînt străini de fenomen, eventual mai răsfoiesc vechi tomuri de opere complete ale canonicilor.

Și, ca să merg spre final, la urma urmei de ce ar fi important să facem din poezie ceva mai mult decît strict un set de zece poezii „studiate“ în școală? Pentru că, în această limită a pachetului canonic concentrat, ea nici nu ajută la nimic. De aia! Pentru că poezia este despre mult mai mult, așa cum spuneam la început, este despre o nevoie continuă de a-ți înțelege complexitatea și de a ți-o dezvolta, despre nevoia de a-i înțelege pe ceilalți cît mai nuanțat, este despre dimensiunea umanului în cel mai profund sens al său, nu în cel de mecanică a existenței organice cotidiene. Dar pentru a se ajunge la acest nivel, care, în termenii aceia ai valorilor identitare, înseamnă o societate mai profundă, mai robustă spiritual, este nevoie de spații ample ale desfășurării, nu de cîteva poezii decerebrate în scheme pentru comentarii. Este nevoie de profesori care să simtă nevoia ca, în limitele programei școlare, să aducă cumva nelimitarea poeziei, pînă în contemporaneitatea ei. Se poate face asta? Se poate, știu profesori care o fac, fără să neglijeze programa școlară. Cu scopul de a le arăta elevilor că o emoție necunoscută te poate duce undeva unde nu bănuiai. Și o parafrazez aici, trimițînd spre titlu, pe poeta Ruxandra Novac, al cărei volum, *Alwarda,* vă invit să îl citiți. Sigur vă va duce undeva!

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

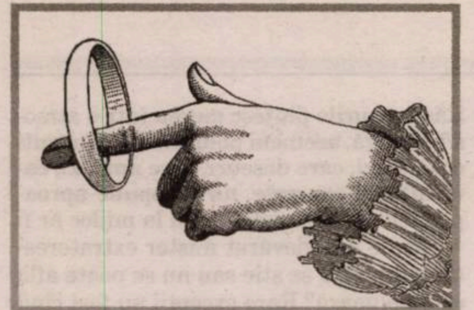

Selma IUSUF

legende urbane

Nişte realitate

Pe holul blocului miroase a pișat și a ceapă. Mă izbește direct în frunte, apoi săgeata mirositoare cotește cumva brusc în jos, undeva în zona aia din spatele nasului unde încîlcește într-un nod dureros toate terminațiile nervoase. Ghemul sensibil pulsează și explodează apoi în miriade de senzații. Pe românește, pute, pute rău.

Mă uit în jos, pe scară, unde se foiesc două umbre negre. Sînt doi oameni ai străzii, un el și o ea, omul cu femeia lui. Mirosul ăla nu era nici urină și nici ceapă. E mirosul hăituielii, al unei disperări care fierbăluiește necontenit în oamenii ăștia, e miros de frică, lipsă, haine vechi, lucioase de atîta jeg, pute a indiferența celorlalți și a viață care nu se lasă prinsă din urmă de unii ca ei.

Scot mai bine capul pe ușă, el mă vede și începe să frece de zor treptele. „Plecăm imediat“, face, înainte de a spune eu orice, „am vărsat ceva aici, șterg și plecăm“, zice. Afară burnițează ca naiba într-un martie capricios. „Nu trebuie plecați nicăieri“, apuc să zic, iar omul scoate capul din treptele alea nenorocite și se uită la mine. Arată ca unul care a tras la galere pe întuneric toată viața. Ca un sălbăticit pe o insulă pustie, ca un miner din minele de sare victoriene, ca Mick Jagger cu plete alb-gălbui, băgat într-un palton de căpătat cu trei numere mai mare. *Maybe then, I'll fade away / And not have to face the facts / It's not easy facing up / When your whole world is black.*

Se uită la mine cumva de jos în sus, îi văd ochii negri, pungile și cearcănele vinețiii de sub ei, pletele soioase, gîtul subțire, ridat, cu mărul lui Adam ascuțit și neobișnuit de mare. Și mai jos, cîteva trepte mai jos, e consoarta lui, are o mască bleu cîndva trasă sub bărbie și un păr alb strîns într-un soi de coc la ceafă. Foșnește ceva în niște pungi, pare că strînge în grabă un picnic pus acolo, pe scări, rîd nesăbuit la cuvîntul nenorocit care mi-a venit în minte –„picnic“. „Șterg și plec“, repetă Mick Jagger. N-a vărsat nimic, nu șterge nimic, e un mod de a cîștiga ceva timp în fața unor oameni care l-or fi dat de nenumărate ori afară, l-or fi amenințat cu poliția și alte asemenea cînd cetățenii cumsecade de la bloc se trezesc cu homeleșii la ușă. „Stați un pic“, zic, și mă gîndesc repede ce să le dau. E modul meu de a rezolva rapid cazna asta, rușinea că la mine acasă e cald și am pînă și mașină de spălat vase și covoare pe jos, săpun lichid la baie și nenumărate tuburi de cremă de mîini. Îi întind niște bani. Păstrez o distanță întinsă pînă la plesnire între mine și el; nefericirea se ia, boala se ia, mirosul se ia, ghinionul se ia. Ne atingem indirect prin banii ăia, sîntem o Capelă Sixtină răsturnată pe aici, pe jos, în mundan, un dumnezeu se întinde să dea viață, nu știu care dintre noi om fi el, zeul ăsta, dar facem schimbul. „Mulțumesc“, zice omul, „să vă dea Dumnezeu sănătate“, uite, mă trezesc gîndind, nu eram nici eu, nici el, nimeni n-a dat viață nimănui, doar niște bani nenorociți, să fie primit. Trebuie să mai fac ceva pentru ei, intru la loc în casă și ies cu un pulovăr de lînă. Miroase frumos, i-am dat și cu balsam, al naibii, „luați-l“, zic, o să țină de cald. Omul dă să refuze, dar femeia lui îl îndeamnă din spate, „hai, ia-l, că prinde bine“, zice. Are o voce răgușită, cineva i-a luat la rindea corzile vocale, sună ca o rablă în ralanti, sună nevorbită, dar ce știu eu.

„Bogdaproste“, mulțumește omul, „să știți că o să vă las niște cărți la ușă.“ „Nu e nevoie“, bîigui, în dialogul ăsta stupid, în sceneta în care mă simt din ce în ce mai prost. „Ba da, sînt ale lui Antonie Plămădeală“, zice omul, „am mai multe.“ Of, că nu te-au ajutat, mă trezesc iar gîndind și intru iar în casă și apuc o mînă de măști. „Luați-le și p-astea, să nu vă dea amendă“, mă aud vorbind, iar perechea se bucură pentru măștile astea mai abitir ca de bani. Sînt negre, să mi se asorteze la tricouri, n-o să se mai vadă jegul pe ele cînd le-or purta ei de un milion de ori.

„La revedere“, zic și închid ușa. Pe toc, răbojul scrijelit al faptelor bune se înalță pînă la cer, ca un copil care nu s-a mai oprit din creștere.

Selma Iusuf *este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Va fi vreodată VAR pe stadioanele românești? Și, dacă va fi, se vor termina problemele?

Va fi, va fi. De fapt, pe la noi au fost cam toate cîte au fost pe lume, doar că un pic mai tîrziu. Sau mult mai tîrziu. Sau inacceptabil de tîrziu. Cum e cu autostrada prin Carpați, așa și cu VAR-ul pe la frați. Frați întru „ba pe-a mamei domniei-tale“. VAR, adică Video Assistent Referee, adică ochii electronici ai unui sărman om cu fluier, există mai peste tot prin lumea civilizată sau mai puțin civilizată. La noi, cei de la federație și liga profesionistă a fotbalului au zis că va fi de acum un an. Rezultatul? Va fi peste un an. Cică. Chestia e că fiecare a dat vina pe cealălalt cînd a fost să se afle cine e responsabil pentru doi ani de iluzii pierdute și de scandaluri cu nemiluita. În plus, pînă de curînd s-au tot certat pe cine dă banii. Acum, că s-au pus, sub presiunea publică, de acord, aflăm, proștii de noi, că implementarea e o treabă atît de complicată încît arbitrilor le trebuie o jumătate de an (și o jumătate de milion de euro) ca să se specializeze în a judeca la video o fază controversată, cu toate monitoarele și reluările posibile. O chestie pe care o poate face nea Ion de la televizorul lui care trebuia schimbat de mult, cu o bere în mînă și fără nici un *„training“*. Poate doar cu un trening, pe el. Dacă rușii și americanii lucrau în ritmul ăsta ne uitam încă la stele și la Lună precum oamenii din Epoca de Piatră. Ai senzația că stimabilii judecători ai meciurilor vor fi antrenați pentru a ajunge pe Marte. Nu-i vorbă, cîteodată chiar că par de acolo... Așa e cînd te iei prea în serios, riști să decolezi către penibil. Și, da, vor fi, vor fi. Tot scandaluri, la o adică. Așa e peste tot. VAR nu e o treabă infailibilă. Tot oamenii judecă, și nu toți orbii nimeresc Brăila. Dar vom fi mai aproape de adevăr, asta contează. Poate de asta a și trenat atît implementarea VAR în ajutorul celor care împart dreptatea. Că cine-mparte...

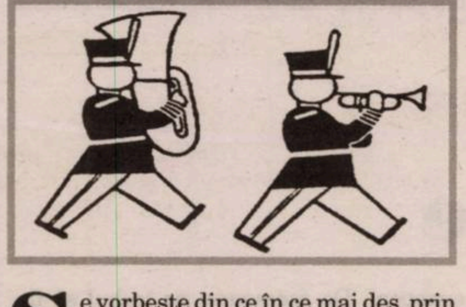

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Mămăliga explozivă

Se vorbește din ce în ce mai des, prin felurite cotloane sau luminișuri ale rețelei sociale, despre faptul că sîntem aproape de o nouă „explozie a mămăligii“. Eventualii cititori mai tineri pot fi ușor contrariați la întîlnirea cu o asemenea sintagmă. S-o lămurim: e vorba despre starea în care noi, românii, *cel mai răbdător și ospitalier popor din lume,* sîntem scoși din sărite. Ne „ieșim din pepeni“. Facem scandal. Facem revoluție. Nu mai suportăm opresiunea și dăm de pereți cu ăia care ne împilează. Ideea e că, deosebit de blînzi fiind de felul nostru, îi suportăm pe opresori foarte multă vreme. Iar mămăliga e un indiciu simbolic, cît se poate de transparent, care te duce cu gîndul spre un popor pașnic, sedentar, pus pe armonia cu natura, și gospodărirea darurilor pe care aceasta, deopotrivă cu Divinitatea, i le oferă. Un neam de oameni la locul lor, care nu deranjează pe nimeni. Dar nici să nu faci în așa fel încît să le „ajungă cuțitul la os“. Că nu e bine. Atunci, blînzii ăștia se ridică și fac prăpăd. Mămăliga, o fiertură minunată, o mîncare foarte des întîlnită pe plaiurile noastre, complet lipsită de potențial inflamabil, explodează de-a dreptul. E o metaforă, desigur. Dar în felul ăsta arătăm noi cine sîntem cu adevărat. Cum facem cînd ne supără cineva. Însă, pînă s-ajungem acolo, lucrurile sînt mai complicate. Exact așa răspundem la orice întrebare pe care ne-o adresează cineva venit aici de prin alte părți și vrînd să afle ceva despre spațiul ăsta: „Hm... Păi, cum să-ți explic... E mai complicat...“.

Toată treaba pleacă de la măști și de la cîrciumi. Poți să ne faci orice pe lumea asta. Să ne supui la cazne mărețe, să ne pui biruri grele, să ne batjocorești în toate felurile. Da' nu ne-nchide cîrciuma. Și nu ne pune măști, ca la carnaval, „să ne umilești“. Pîn-aici, frățicule! Că există riscul major să explodeze mămăliga. Ei bine, generații peste generații am crezut că mămăliga e o chestie profund românească. Așa cum am crezut și despre sarmale. În ultimii ani, ne-am prins că e cazul s-o lăsăm un pic mai moale cu *„Very traditional. Only here you can find this type of meal“.* Mai au și alții, în variantele lor. Chestia e că, de vreun an, am observat că nici mămăliga explozivă nu e marcă înregistrată românească. Ba mai mult, altora le-a sărit muștarul destul de urîțel, mult înainte de a se iți la noi în vocabular glorioasa sintagmă patriotică „Botnița lu' Arafat“. La alții, mămăliga a explodat cu scandal mare pe străzi, cauciucuri incendiate, bătăi crunte, urlete, spargeri de vitrine, războaie cu polițiștii. Culmea, și pe-acolo lumea e supărată foc pe-nchiderea cîrciumilor și pe obligativitatea de a purta măști peste tot, în afara locuinței. La noi, aici, la țară, s-au adunat niște pîlcuri de compatrioți, cu steaguri și icoane, aducînd aminte lumii că noi sîntem români și că o să fim aici pe veci stăpîni. Dar prin alte părți, prin alte capitale cu nume sonore, ăia au ieșit cu miile, și-au făcut scandal mare. La urma urmei, cui îi place să-i închizi cîrciumile? Cui îi tihnește să nu se poată fîțîi pe planetă, cînd și unde dorește, înjurînd în timpul ăsta globalizarea? Cui îi place să trăiască ani la rînd cu masca pe față?

De ceva vreme, s-a-ntețit un pic și jarul mîrîielii de la noi. Îmbrăcăm și pe-aici haina universală a oboselii pandemice. Și, cum ne place să fim mereu la modă, sau „să recuperăm“, ne-nscriem și noi în corul mondial de bombăneli. Mai modestuț, așa, pentru-nceput, dar neuitînd să avertizăm că nu e de joacă. Imediat băgăm la înaintare chestia cu explozia mămăligii, din care să se înțeleagă că am cam ajuns la limită și că s-a pornit cronometrul bombei din *polenta*. Iar ticăitul acestui ceas ar trebui să bage răcori în ăia care se fac vinovați de enervarea noastră. Că doctorii sînt niște hoți și niște idioți, toți în cîrdășie cu bogații lumii, care țin morțiș să ne bage cipuri în cap și alte boli în oase. Cu ce scop? Să ne îndobitocească. (Aici ar merge un emoticon de-ăla cu rîs cu lacrimi.) Să ne transforme în sclavi. Și să duduie industria de medicamente ani în șir de-acum încolo. De parcă pînă acum ar fi fost în criză. Dar noi ne-am prins. Chiar înaintea altora. Mult înaintea altora. Însă, mai lenți fiind, ne pornim mai greuț. Da' și cînd om începe noi să fremătăm, ar trebui ca lumea să se pregătească pentru un suflu al exploziei care o să spargă geamurile pe tot continentul.

Nimeni nu știe cum se face că mămăliga n-a explodat de foarte mulți ani. A mai sărit niște păsat, ici și colo, dar s-au găsit unii șmecheri să dea focul mai mic și să mestece cu nădejde. Așa că lucrarea a bolborosit liniștită la foc mic. N-a explodat mămăliga că sîntem o țară de comedie neagră cînd e vorba de șosele și autostrăzi. Nici cînd a fost vorba de corupția cruntă. Nici în cazul neobrăzării abisale a politizării Justiției și funcțiilor publice. Și nici atunci cînd dă pe dinafară cel mai odios clientelism. N-a explodat nici la miile de povești sinistre din spitale. Așa cum n-a explodat năzdrăvana nici la cele mai urîte umilințe și cazuri grave de batjocură la care a fost supus blîndul popor în ultimii treizeci de ani. Mai sare cîte o picătură de păsat, după ce mor oameni cu zile prin spitale, în timp ce ni se spune că avem de toate, nu-i nevoie să-i ducem prin alte țări ca să-i salvăm. Imediat se-nvîrte iscusit cu făcălețul, apoi se pune un capac, pînă cînd fiertura se domolește, se desprinde de vas și se așterne cuminte și aburindă pe fundul de lemn. De-atunci încolo, faci ce vrei cu ea. Te distrezi. Vorba ardelenilor: „Numa te joci...“. O tai cu ața, faci forme, o-ndopi cu brînze și smîntîni de toate felurile, o-neci în sosuri și-n mujdeiuri, devine cea mai prietenoasă întîlnire și te-nvăluie în căldura ei galbenă și molcuță. Bagi o țuică și uiți de toate. Rămîne masca, netrebnica. Și imediat identificăm dușmanul: „Cum să mînci și să bei, bre, cu mască? Eee... Să vezi ce revoluție le tragem noi ăstora!“.

Cătălin Ștefănescu *este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

■ ■ ■

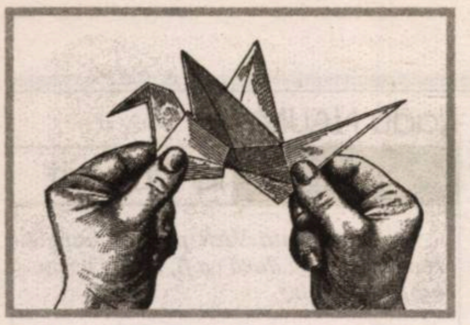

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Nedumeriri

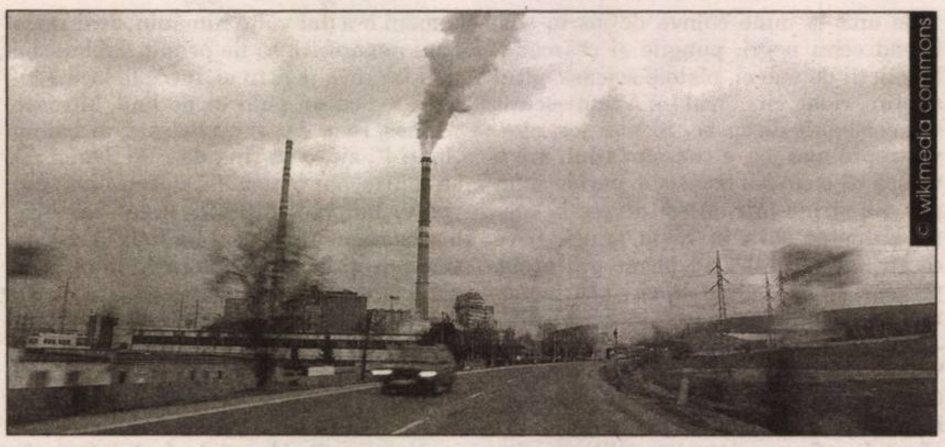

© wikimedia commons

Dacă tot avem în revistă un Dosar despre prostie, aș semnala niște lucruri care mi-au atras atenția în ultima vreme. Sigur, ele nu reprezintă decît un grăunte de nisip de pe o plajă extrem de întinsă.

O știre recentă spunea, de exemplu, că tot mai mulți cetățeni ai unor țări europene demonstrează împotriva restricțiilor impuse în pandemie. E dreptul și libertatea lor. Bineînțeles, guvernele impun restricțiile, iar guvernele sînt prin definiție nesuferite. Dar dacă nu ar impune aceste restricții ar fi nu doar nesuferite, ci și iresponsabile. Poate că mai corect ar fi ca oamenii ăștia să demonstreze direct împotriva COVID-19, să se revolte adică de-a dreptul contra naturii (care i-a creat). Ce o fi în mintea lor? Poate că emoțiile și spiritul de turmă (neimunizată) duc la obturarea rațiunii? Altfel...

Acum cîteva săptămîni a apărut știrea că lacul IOR din București s-a înroșit. Chiar așa. Imaginile televizate arătau apa cea roșie. Organizații de mediu, preluate imediat de presă, au început să acuze autoritățile și pe nemernicii de poluatori care nu sînt niciodată trași la răspundere de nimeni. Unii au emis ipoteza că e vorba de o poluare intenționată, de aruncarea unor deșeuri sau, mai probabil, că în lac s-ar fi deversat mai multe mașini de vidanjare. În mijlocul Capitalei, ca într-un sat fără cîini? Au apărut și reprezentanții autorităților care au spus candid că n-au habar ce s-a întîmplat, dar că vor studia problema și că vor lua în calcul și varianta cu vidanjele. Nimeni nu și-a pus problema cum se poate comite așa ceva într-o zonă în care scrie mare pe toate gardurile că este supravegheată video. Și nimeni nu și-a imaginat cam de cîte cisterne ar fi nevoie ca să schimbe culoarea unui lac de o asemenea mărime. Și, iarăși, nici jurnaliștii, nici cei de la ONG-urile ecologiste, nici reprezentanții autorităților nu s-au întrebat de ce apa s-a făcut roșie, de ce nu maronie sau măcar tulbure? De ce pescărușii, rațele sălbatice și cormoranii au continuat să înoate, să prindă pești fără nici o tulburare? Oare astfel de păsări ar mai sta și într-o hazna? Cîteva zile, lumea a fost indignată și speriată. Mamele care își mai plimbau copiii prin parc îi țineau cît mai la distanță de lacul cel spurcat. În fine, a venit și răspunsul oficial din partea autorităților de mediu: apa se înroșise datorită apariției unor alge pe nume *Crysococcus.* O plantă care se dezvoltă în fiecare primăvară timpuriu. Carevasăzică...

Tot legat de poluare, de luni de zile, dacă nu chiar de ani întregi, periodic, în București se dă alarma. Stațiile care înregistrează calitatea aerului semnalează depășiri mari la unele substanțe nocive. Presa informează imediat, organizațiile ecologiste acuză, iar autoritățile dau din colț în colț: ba că n-au oameni destui, ba că n-au aparate, ba că de vină e iarna, ba că traficul, ba că încălzirea cu lemne care încă mai există, ba că unii agenți economici sau că gropile de gunoaie, ori niște locuri unde probabil se ard deșeuri... Răspunsurile plutesc mereu într-o atmosferă vagă, asemeni poluării. Care agenți economici, care deșeuri, care amenzi, care măsuri concrete, nu ne spune aproape niciodată nimeni. Parcă la mijloc ar fi vorba de un adevărat mister extraterestru. Chiar nu se știe sau nu se poate afla cine poluează? Rare excepții au fost cînd au ars batalurile de porci de la o fermă din Periș, și atunci ni s-a explicat. În rest, nu mi-e clar dacă ei sînt proști sau ne iau pe noi ca fiind așa. Ce-i drept, există și extrema cealaltă, din care tot la fel sîntem luați, cînd ni se spune, de exemplu (într-o știre preluată aproape identic de nenumărate instituții mass-media), că Bucureștiul a devenit la un moment dat cel mai poluat loc de pe Pămînt, judecînd după media poluării din Bangladesh care e considerat cea mai poluată țară etc.

Bucureștiul e poluat într-adevăr și uneori aerul miroase urît, dar locul lui e, potrivit clasamentului grupului elvețian de referință IQAir, al 51-lea între capitalele lumii. Între cele europene stă, bineînțeles, mai rău, întrecut în sens negativ doar de Sarajevo, Skoplie, Sofia, Belgrad Atena, Varșovia și Tirana. Nu e deloc bine, dar a te da drept buricul Pămîntului, fie și la poluare...

■ ■ ■

ready made

„Unele din aceste fabrici, bazându-se mai mult pe speranța unor debușeuri fantastice (vânzări ca din povești), decât pe forțe financiare solide și organizare științifică, au încetat încurând sau stagnează (tânjesc).“

Ing. Flaviu Șuluțiu,
„Viitorul industriei noastre“,
în *Calendarul „Asociațiunii“*
pe anul comun 1927, Sibiiu, 1927

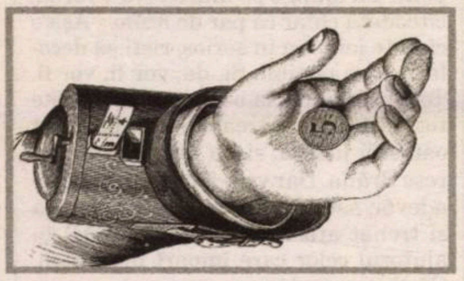

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Patru agende

Programul european de redresare și reziliență este, fără îndoială, o șansă istorică. Nu sînt vorbe mari, este o realitate. Niciodată România nu a avut la dispoziție 80 de miliarde de euro (planul de redresare și reziliență plus alocările din bugetul multianual) pentru a-i cheltui și a-i investi în dezvoltare.

Evident, este vorba despre bani mulți. Atît de mulți încît puțini români pot percepe ce înseamnă aceste sume. Oamenii, spun experții, pot înțelege indicatorii financiari doar în măsura în care ei înșiși au încasat o sumă de bani. Adică un cetățean plătit cu salariul mediu nu va putea ști cu adevărat ce înseamnă un miliard de euro. Dacă a luat un împrumut de 100.000 de euro, de exemplu, va înțelege ce înseamnă suma respectivă. Și, bineînțeles, își poate imagina, în consecință, valoarea de utilizare a unor sume de cîteva ori mai mari. Ridicînd nivelul, managerii unor companii mari administrează bugete care pot ajunge pînă la milioane sau chiar zeci de milioane de euro.

O paranteză destul de lungă arată că oamenii au experiențe diferite raportate la bani, iar cînd vine vorba despre miliarde de euro chiar și întrebuințarea banilor poate fi greu de înțeles.

De fapt, programul național de redresare și reziliență scoate în evidență mai mult ca niciodată modul diferit de raportare a actorilor publici în fața banilor. Cum se spune, pretențios, „agenda“. Este diferită, iar acest lucru se vede clar acum, cînd miza sînt fondurile din noul program european.

Politicienii sînt interesați de două lucruri: să vehiculeze sumele mari, miliardele, și să distribuie banii. În ultimele săptămîni, i-am auzit vorbind despre miliarde de euro și despre cum se vor împărți aceste fonduri către diverse domenii și pe diverse axe, cerute de regulile europene. Nu este nimic greșit, doar că opinia publică așteaptă informații mai detaliate, care să coboare pînă la proiecte concrete, care vor fi finanțate. Dar politicienilor le place această ambiguitate. Transmit mesajul că și-au făcut treaba, că au împărțit banii în folosul țării și după aceea pot sta liniștiți.

Politicienii din opoziție sînt, din păcate, jalnici. Ei amenință că, dacă planul național nu va fi supus aprobării Parlamentului, vor bloca creșterea contribuției financiare a României la Uniunea Europeană. Trebuie spus că o creștere a contribuției este esențială pentru România și chiar pentru Uniunea Europeană, pentru că programul de redresare și reziliență a fost gîndit în legătură cu o creștere a contribuțiilor tuturor statelor europene, nu doar a României. În aceste condiții, a condiționa aprobarea creșterii nivelului contribuției României de trecerea planului național prin Parlament (altfel, o cerință justificată) este un șantaj politic de duzină. Pentru că afectează România și nu puterea politică.

După ce politicienii au împărțit banii, vine rîndul administrației să își facă treaba. Respectiv, administrația locală sau centrală trebuie să scrie proiectele care să aducă efectiv banii împărțiți de politicieni. Pare simplu, dar de la intrarea României în Uniunea Europeană lucrurile s-au împotmolit de fiecare dată la proiecte și programe – în general, la birocrația administrației.

De altfel, administrația are o agendă a ei privind fondurile europene. Funcționarii sînt interesați de banii europeni, în primul rînd, prin prisma salariului lor. Adică angajații din sectorul public care lucrează cu fonduri europene au avut, de-a lungul timpului, sporuri de salarii plătite din fonduri europene.

Bugetele europene multianuale au fost perfecte pentru funcționarii din România, pentru că au lăsat de pe un an pe altul ceea ce nu puteau sau nu voiau să facă. Astfel, s-a ajuns la comoda situație în care timpul trece, leafa – din fonduri europene – merge. Nu a existat nici o presiune ca absorbția fondurilor europene să crească sau ca programele să fie lansate la timp. Nu a existat nici o monitorizare a performanțelor administrației locale sau centrale cu privire la fondurile europene. De aceea, există riscul ca noul program național de redresare și reziliență să fie tratat cu aceeași nepăsare și lentoare de funcționarii care vor trebui să scrie proiectele, iar rezultatele să fie asemănătoare cu cele de pînă acum, adică o rată scăzută a absorbției.

A treia agendă este cea a publicului. Cetățenii își doresc sau ar trebui să își dorească utilizarea cît mai multor bani europeni. De asemenea, ar trebui să fie informați despre folosirea fondurilor. Probabil că mijlocul cel mai eficient de comunicare cu publicul este prin pancartele afișate obligatoriu la locul în care are loc o construcție sau o investiție. În felul acesta, românii pot vedea că metroul, pensiunea sau hotelul în care se cazează, rețeaua de apă sau rețeaua de gaze din comuna lor, sala în care fac sport, toate au fost construite cu bani europeni. Dar cîți dintre cetățeni se uită la panourile construcțiilor pe lîngă care trec?

În fine, a patra agendă este a mediului de afaceri. Companiile se așteaptă ca programele cu fonduri europene să ajungă pînă la capăt, adică pînă la fi executate, pentru că astfel banii rămîn în economia românească. Doar o parte, pentru că unele materii prime și echipamente folosite în investiții provin din import. Așteptarea mediului de afaceri este legitimă și deja reprezentanții întreprinderilor mici și mijlocii au atras atenția că fondurile alocate acestor firme sînt mai mici decît de obicei, ceea ce este un motiv de nemulțumire.

Așadar, fiecare își dorește, din rațiuni diferite, fonduri europene. Dar esențial este rezultatul final și anume: cîți bani, cîte proiecte, ce rezultate. Restul sînt vorbe.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Prostie, substantiv comun

Texte și opinii de:

- ● Ioana BOT (profesor universitar, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)
  „Prostia, închipuri vechi și vederi nouă“
- ● Cătălin PRISACARIU (jurnalist)
  „Prost să fii, noroc de guvernare să ai“
- ● Valentin Radu ARSENE (psihoterapeut)
  „Răul e o formă de prostie“ – interviu
- ● Radu PARASCHIVESCU (scriitor)
  „Bă, ești prost?“
- ● Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar)
  „O listă“
- ● Adina POPESCU
  „Făt-Frumos era prost?“
- ● Mircea VASILESCU (profesor univ., Facultatea de Litere, Universitatea din București)
  „Marmelada digitală și mica tiranie a prostelii“

argument

Vast program

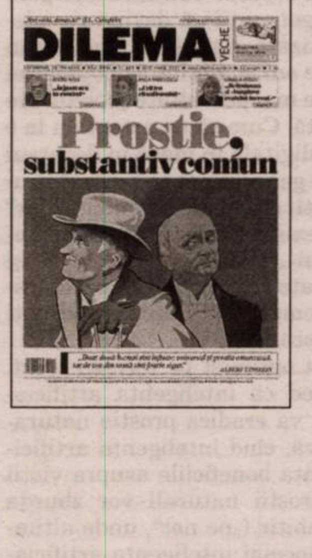

A ataca subiectul prostiei e o întreprindere delicată și „vastă“ (ca să citez termenul folosit de președintele De Gaulle). Delicată e pentru că se poate presupune, în mod firesc, că acela care vorbește despre prostie se crede deasupra ei. Iar așa cum spune scriitorul Jean-Claude Carrière, tîmpenia cea mai mare e tocmai să te crezi inteligent. A trage chiar și niște simple concluzii despre prostie e, de asemenea, un demers care se poate încadra în faimoasa definiție a lui Flaubert, potrivit căreia prostia constă în nevoia de a trage concluzii. Și, în orice caz, cînd pomenești despre defecte omenești, există totdeauna riscul să superi pe cineva, mai ales că zicala spune că *prostul se simte jignit înainte să-i vorbești*. „Vastă“ ar putea fi orice discuție și analiză a subiectului în cauză, pentru că prostia nu e doar eternă, ci și infinită, după cum spunea Einstein (observați ce des apelez la formulări celebre, pentru a-mi crea o bună acoperire.) Dimensiunea problemei e scoasă în evidență și de cele aproape 70 de sinonime ale cuvîntului „prost“ care se găsesc numai dintr-o primă căutare. Așa că, pentru a nu intra de-a dreptul în infinitate cu această întreprindere pe care o încercăm aici, trebuie cumva să ne limităm pretențiile.

Trebuie, bineînțeles, și să avem unele puncte de reper, să știm de la ce pornim (și parcă nimic nu definește mai clar chestiunea cu pricina decît proverbele sau folclorul – experiența populară e, la acest capitol, de-a dreptul neprețuită). Dincolo de constatările etern valabile însă, ne-am propus să facem un instantaneu al fenomenului în zilele noastre. O fi prostia veșnică, dar formele ei de manifestare se pot schimba în funcție de conjuncturile istorice. Prostia își are și ea modele ei. Evoluțiile lingvistice pot da seama, la rîndu-le, despre cum se modifică percepțiile asupra prostiei.

În zilele noastre, mai greu găsim „proști“ ca aceia din tulburătoarea nuvelă a lui Rebreanu, dar îi putem descoperi, în schimb, printr-un simplu click, chiar și acolo unde ne așteptăm mai puțin. Știm deja cu toții că Internetul și rețelele de socializare nu facilitează doar răspîndirea fără precedent a cunoștințelor umanității, ci și reliefarea prostiei omenești la o scară nemaiîntîlnită. Fenomenul își are unele explicații.

Un alt revelator al prostiilor de toate felurile s-a dovedit a fi nefericita situație cu care ne confruntăm de mai bine de un an. Ca fenomen extrem și complet nou pentru actualii trăitori de pe glob, pandemia a stîrnit o mulțime de reacții negîndite și a scos la iveală prostii populare și prostii elitiste deopotrivă. S-a dovedit că atît oamenii mai puțin educați, cît și specialiștii pot fi vulnerabili. Și unii, și alții pot spune sau pot face prostii, ceea ce nu înseamnă că sînt neapărat proști (proștii permanenți sînt totuși rari).

De fapt, nu știm dacă, în timp, cantitatea de prostie e variabilă pe glob, dar în urma testelor IQ s-a observat că inteligența variază oarecum ciclic. În România, de exemplu, studii de specialitate spun că un moment de vîrf al inteligenței medii a populației a fost în 1989. A urmat o scădere dramatică, în primii ani de după căderea comunismului, iar apoi s-a constatat o creștere destul de constantă care durează pînă astăzi. Destul de constante au fost însă, în ultimele trei decenii, și prostiile politice ale căror victime am fost cu toții. Necazul e că prostia poate face rău, ba chiar răul – spune un colaborator al nostru – poate fi considerat o formă de prostie. De remarcat și că inteligența nu e totuși opusul prostiei. Ba, uneori, după cum observă cercetători de seamă ai problemei, inteligența nu numai că nu e un obstacol în calea tîmpeniei, dar ea poate lucra chiar întru sporirea acesteia. În orice caz, după cum spunea Umberto Eco, prostia e cu mult mai fascinantă decît inteligența. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

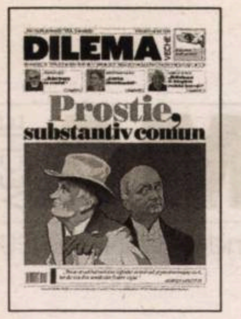

Mircea VASILESCU

Marmelada digitală și mica tiranie a prostelii

„Rețelele sociale dau dreptul la cuvînt unor legiuni de imbecili care altădată vorbeau doar la bar, după un pahar de vin, fără să dăuneze colectivității. Erau imediat reduși la tăcere, în timp ce acum au același drept la cuvînt ca și un laureat Nobel. E o invazie a imbecililor.“ Aceste cuvinte ale lui Umberto Eco, rostite în 2015, s-au *viralizat,* cum se spune: de atunci încoace, sînt reluate și redistribuite masiv pe rețelele sociale sau citate de lideri de opinie și influensări. Ce ironie, totuși: Umberto Eco a scris mult (și esențial) despre mass-media și comunicare, a coordonat o enciclopedie multimedia în anii ’90 (cînd mulți intelectuali umaniști habar nu aveau cum funcționează computerele și Internetul, dar erau convinși că vor duce la „moartea culturii“), e autorul unui fundamental *Tratat de semiotică,* ba chiar și literatura sa de ficțiune conține multe teme din sfera comunicării. Dar a ajuns să fie pomenit „în masă“ tocmai cu aceste fraze spuse jurnaliștilor imediat după ceremonia în care i se acordase *laurea honoris causa* la Universitatea din Torino (pe care o absolvise în îndepărtatul an 1954, cînd un computer ocupa o cameră întreagă). Conferința pe care a ținut-o cu acea ocazie avea ca temă *sindromul complotului*. Căci nimic nu e întîmplător, nu-i așa?

Probabil că succesul online al acestor fraze se explică prin prezența cuvîntului *imbecili.* Un cuvînt tare, pe lîngă care nimeni nu poate trece nepăsător; nici măcar imbecilii înșiși, care cred, desigur, că Eco se referea la „ceilalți“... Sînt convins că Profesorul a intuit că așa se va întîmpla, căci a folosit cuvinte pe placul publicului larg. Dar nu spunea nimic nou. Prin 1996, scrisese că marea problemă a Internetului va fi cantitatea enormă de site-uri, bune și rele, și propunea *decimarea informației,* pentru a separa grîul de neghină. Dar cine să-l ia în seamă? Pe atunci, lumea digitală abia ajunsese la genunchiul broaștei și predomina un soi de euforie tehnologică: oamenii vor comunica mai bine, cunoștințele se vor transmite mai ușor, conectarea la rețea va șterge granițele și va da tuturor acces la informație. Se imaginau mari biblioteci virtuale, se făceau predicții despre viitoarele „comunități online“, *Being Digital* (1995) a lui Nicholas Negroponte devenea un *bestseller,* iar Derick de Kerckhove, fost asistent al lui Marshall McLuhan, scria despre *Connected Intelligence* (1997). Un important sociolog italian, Alberto Abruzzese, publica, în 1996, o carte al cărei titlu parafraza celebrul slogan din *Manifestul partidului comunist: Analfabeti di tutto il mondo, uniamoci!* („Analfabeți din toată lumea, să ne unim!“). Cu un ton cam prea încrezător pentru gustul meu (căci întrevedea, grăbit, semnele civilizării și democratizării), Abbruzzese anunța care va fi noul personaj principal al lumii digitale: „Este vorba despre analfabetul care renaște din secularara, și totuși umana, deci pieritoarea activitate a scriiturii“.

Iată-ne ajunși, după un sfert de veac, într-o relație de iubire-ură cu lumea digitală. Pe de o parte viața noastră a devenit tot mai condiționată de Internet și de *smartphone,* de pe urma cărora avem o mulțime de avantaje, pe de altă parte se discută tot mai des și mai apăsat despre problemele create de rețelele sociale și de giganții *hi-tech.* Între acestea – răspîndirea în cantități enorme și cu viteză uriașă a diferitelor manifestări ale prostiei omenești: de la știri false și teorii ale conspirației pînă la vulgarități mărunte și imbecilități – cum să le zic? – *pure, genuine,* neîntinate de vreo urmă cît de mică de gîndire. „Analfabeții“ lui Abruzzese și „imbecilii“ lui Eco întind marmelada digitală pe o felie de pîine, mușcă din ea și-apoi le oferă cîte-o mușcătură (chiar nesolicitată) și amicilor cu care au ieșit la joacă pe maidanul online. Problema e că rețeta marmeladei nu mai e cea de odinioară. Cu alte cuvinte, o mulțime de oameni – indiferent de nivelul studiilor formale și de numărul de diplome – au intrat în era comunicării și a *sharing*-ului fără să fie pregătiți pentru asta și se comportă ca niște copii prinși de mămica asupra faptului cu un sever „Ce faceți acolo?“: „Deh, ne prostim și noi...“. Da, e adevărat că rețeta marmeladei a ajuns foarte sofisticată și e creată în laboratoarele giganților *hi-tech,* care ne studiază comportamentele, ne fac profiluri psihologice, ne urmăresc drumurile și popasurile, preferințele și gusturile, ne condiționează și ne manipulează. Dar e la fel de adevărat că săvîrșim cu toții o gravă eroare de percepție atunci cînd continuăm să vedem în Google, Facebook și ceilalți *doar* niște firme „de tehnologie“. Căci ele nu lucrează numai cu informaticieni care introduc în computer șiruri complicate de cifre și litere, ci și – mai ales – cu psihologi, sociologi și alți fini cunoscători ai indivizilor și societății, care contribuie decisiv la tot ce produc aceste companii pentru miliarde de utilizatori. Documentarul *The Social Dilemma* e, din acest punct de vedere, interesant: cîțiva protagoniști ai afacerilor din Silicon Valley povestesc cum au construit, ca niște mici Frankenstein-i, monștrii creatori de dependență pentru a monetiza impulsul omenesc de a arde gazu’ „pe net“; și cum erau conștienți de efectele nefaste ale creațiilor lor, dar *we did it;* și cum au tot dezbătut în jurul butonului *like* și pînă la urmă l-au pus, așa că, pe scurt, „voi credeți că apăsați pe *like* pentru că așa vreți voi; nu, ci pentru că așa am vrut noi“. Momentul de *prise de conscience* al foștilor manageri e destul de convingător în a transmite mesajul că o lume-ntreagă se lasă manipulată și controlată – deci, prostită – de sofisticatele invenții ale unui grup restrîns de specialiști și investitori care urmăresc să facă profit. „50 de persoane au luat niște decizii care influențează viața a două miliarde de oameni“, zice la un moment dat Tristan Harris, care a lucrat la Google. Numai că – paradoxal? – chiar și acest discurs generat de criza de conștiință a unor oameni care „au creat Sistemul“ nu face decît să alimenteze convingerea multora că o mînă de oameni lucrează la „noua ordine mondială“ care ne va transforma în sclavi, cu cipuri implantate după ureche etc., etc. La o asemenea convingere nu poți să răspunzi în nici un fel, căci n-are o bază rațională, ci stă doar pe emoții și credințe; iar rețelele sociale cu *acest* material lucrează, cu emoțiile.

E un fapt însă că, pentru prima dată în istorie, oamenii iau cunoștință *direct* unii de alții și de emoțiile lor, pe scară largă, peste puterile obișnuite de înțelegere ale unei biete vieți omenești. De exemplu, Facebook „te lasă“ să ai 5.000 de „prieteni“; dar cîți dintre noi sînt ca Alexandru Macedon, despre care se zice că-și știa toți soldații după nume? Și totuși, o mulțime de oameni rezonabili – și deloc imbecili – au luat rețelele sociale în serios și-și pun pe ele viața, detaliile personale, bucuriile, tristețile, pozele de la mare, amorurile, ambițurile ș.a.m.d. Ba chiar și disprețul față de rețelele sociale și față de „ăștia care ne controlează“ tot acolo îl pun. Și n-au nici o tresărire cînd scriu „Bill Gates ne bagă cipuri“ în programul Microsoft Word creat de Bill Gates ori cînd postează „Facebook ne manipulează“ fix pe Facebook. E la mijloc doar sofisticarea mijloacelor prin care „ăștia“ ne modifică, pe nesimțite, comportamentul și ne fac să ne imbecilizăm încet, dar sigur?

„Ăștia“ ne modifică, pe nesimțite, comportamentul și ne fac să ne imbecilizăm încet, dar sigur?

Întrebarea e mai veche, a pus-o Nicholas Carr într-un articol publicat în 2008 în *The Atlantic* – *„Is Google Making Us Stupid?“* – care a făcut mare vîlvă atunci și a fost reluat și amplificat într-o carte (apărută și în românește la Editura Publica, *Superficialii. Efectele Internetului asupra creierului uman).* Carr o citează în cartea sa pe Patricia Greenfield, psiholog la UCLA, care a făcut cercetări asupra diverselor medii de comunicare și a ajuns la concluzia că expunerea tot mai mare la imagini ne dezvoltă inteligența vizual-spațială, dar ne slăbește capacitatea de a înțelege limbajul abstract, capacitatea de analiză, gîndirea critică, imaginația și reflecția. Ne prostim în raport cu anumite standarde ale cunoașterii, așa cum au fost ele transmise de cîteva mii de ani. Dar asta o spusese încă și mai dinainte Giovanni Sartori, în cartea sa *Homo Videns. Televisione e post-pensiero* (prima ediție a apărut în 2000). Varianta românească de la Humanitas are subtitlul „Imbecilizarea prin televiziune și post-gîndirea“ (și uite cum contribuția editorului român „rimează“ cu formula lui Eco...). Sartori scria – într-o vreme cînd nu existau *smartphones* și tablete, nici YouTube, Instagram etc., ci doar bătrînul televizor – că expunerea copiilor la o sumedenie de imagini *înainte* de a învăța scrisul și cititul va duce în timp la „modificări antropogenetice“: specia umană, cu alte cuvinte, se va prosti.

Dacă punem cele de mai sus alături de un studiu *(Flynn effect and its reversal are both environmentally caused)* realizat în 2018 de doi economiști norvegieni, Bernt Bratsberg și Ole Rogeberg, care demonstrau că IQ-ul umanității e în scădere de ani buni, am putea trage concluzia că rețelele sociale, cu tehnicile lor sofisticate de a ne face dependenți de *like*-uri și inimioare animate, nu sînt decît bomboana de pe o colivă pusă la fiert mai demult. Mă întreb însă dacă – dincolo de problemele reale și serioase pe care le pun – Facebook și celelalte rețele sociale trebuie privite ca o fatalitate, ca niște „entități“ care vor dăinui mereu și ne vor subjuga definitiv. Cred că nu. Rețelele sociale pot face implozie oricînd, trase la fund exact de ceea ce traficheză: schimbătoarele emoții ale oamenilor. Mica tiranie a „prostelii pe Facebook“ s-ar putea să-i plictisească la un moment dat pe tot mai mulți. Umanitatea își creează reguli adecvate noii lumi digitale, e nevoie de timp și de resurse educaționale pentru ca noile generații să devină cu adevărat alfabetizate digital. În fond, acum *numai* 150 de ani, majoritatea populației din țările cele mai dezvoltate și civilizate era analfabetă. Cum să ne așteptăm la o alfabetizare digitală în masă în decursul unei singure generații și în contextul unei evoluții atît de rapide a tehnologiilor? E adevărat, există o diferență importantă: analfabeții „clasici“ erau tăcuți și își vedeau de viața lor, pe cînd imbecilii digitali sînt zgomotoși și veșnic preocupați de viețile altora...

Nu sînt optimist pe termen scurt. Și cred că inteligența artificială nu va eradica prostia naturală. Dimpotrivă, cînd inteligența artificială își va arăta beneficiile asupra vieții oamenilor, proștii naturali vor zburda încă și mai abitir („pe net“, unde altundeva?), căci tocmai inteligența artificială îi va fi scutit de unele griji cotidiene și vor avea mai mult timp liber. Și nici mica tiranie a prostelii („postați, postați, tot va mai rămîne ceva“...) nu-și va epuiza prea curînd rezervele. Dar trăiesc cu speranța că nu s-a pierdut iremediabil rețeta tradițională a marmeladei...

***Mircea Vasilescu** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din București.*

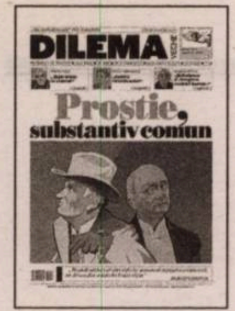

Ioana BOT

Prostia, închipuri vechi și vederi nouă

„Vai de sufletelul nostru
Care cînd să fie mare
Ni se cocoșă ca prostul
Proștilor dînd ascultare...“
(Eugen Jebeleanu)

„Națiune, fii deșteaptă!“
(Patronul...)

Prostia, ca și derivatul ei adjectival *prost* par cuvinte ușor de folosit – dacă e să judecăm după frecvența utilizării lor. Ele ne ajută să ne diferențiem bine de ceilalți, oricare ar fi ei (proști sînt numai ceilalți, nu noi), să ieșim basma curată dintr-o situație stînjenitoare („Ce prost am fost!“, spun, și capacitatea mea autocritică se presupune că surclasează gafa mea dinainte, gata, m-ați iertat, nu e puțin lucru să admit că sînt prost...), să numim cu un singur cuvînt de dispreț o clasă altminteri greu de definit (antivaxerii? niște proști inculți! adepții vaccinului? proști și îmbrobodibili de către agenturi! autorii doctoratelor pe bune? proștii, nu știau că se poate și altfel! autorii doctoratelor plagiate? niște proști, domnule, nici să plagieze bine n-au știut! stînga *intello?* proștii: se fac că nu știu ce crime a făcut comunismul! dreapta conservatoare? niște proști înfumurați, insensibili la binele poporului... lista poate continua, în funcție de temele zilei, la exercițiile generale de părerologie).

Dar această capacitate a prostiei de a explica lucruri, caracteruri și pozițiuni din cele mai diverse o face, la urma urmei, oarecum ubicuă, o reduce la o dimensiune unică: prost e celălalt în raport cu mine, carele – pe cale de consecință – sînt, se va înțelege, deștept. În miezul acestei dileme despre definirea prostiei, nu pot pentru ca să nu observ o deplasare hotărîtă a cîmpului semantic al prostiei, survenită – m-aș aventura să aproximez – în ultimul secol.

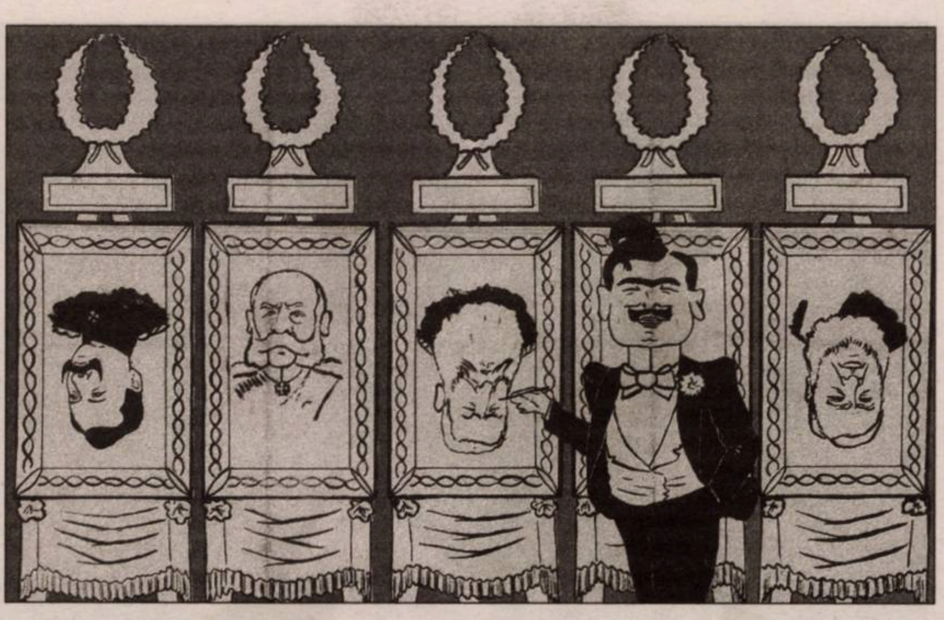

Înainte vreme, prost era cel ce nu înțelegea mersul lumii (nevasta bocind viitoarea cădere a drobului de sare, de pe poliță în capul copilului din copaie – la Creangă), prost era cel ce nu putea deosebi între sensul literal și figurat al cuvintelor (Moartea înșelată de Ivan Turbincă – la același, deși aici tare mă tem că e vorba de o întreagă filozofie a limbii, ascunsă de vederea proștilor într-o poveste cu tîlc, pentru că proștii nu știu tîlcui lumea...). Proștii (lui Rebreanu) erau cei ce nu știau cum să ia trenul, cum să intre în modernitate din mers, cei ce rămîneau de căruță. Proști au fost cei ce n-au știut să profite nici de oferta de oportunism a comunismului (dacă erai deștept, te mai și plăteau pentru scăderile tale de caracter!), nici de oferta de victimizare a postcomunismului (că numai proști se pot numi cei ce nu și-au luat „cefertica-tul de revoluționar“, mai ales în orașele țărișoarei unde revoluția s-a amînat din cauza vremii improbabile și a vremurilor nefericite). Proștii – pe scurt – erau definiți de ceea ce nu știau: sensuri, ocazii, prilejuri, ordine (ale superiorilor reali) și ordinea (cosmosului). Mai mult, prostul nu își cunoștea – într-o limitare de-a dreptul ontologică – propria prostie: el nu știa că era prost, chiar dacă (vorba cîntecului) „bun odor la casă-a fost!“.

Dar, spuneam, tot mai abitir mi se pare că „de-așa vremi (ale înțelegerii prostiei) se-nvredniciră cronicarii și rapsozii“, în vreme ce proștii de azi *știu*. Știu ce nu știu și (indiferent de pricina neștiinței lor) știu, în schimb, cum să compenseze asta, cu o abilitate care ar fi admirabilă, dacă nu ar fi ea însăși periculoasă. Prostia – în accepția ei originară, străveche, de la daci moștenită și de romani altoită – s-a deplasat discret, dar esențial, spre impostură. Căci impostura este, azi, arta de a ascunde ceea ce nu știu prin forme goale, dar blindate sub aspect etic: dreptul la opinie (invocat adesea spre a exprima liber prostii... vezi antivaxerii anterior invocați), dreptul la liberă determinare (în numele căruia fac ce vrea mușchii mei, chiar dacă ei vrea prostii), dreptul la lene (studentul meu care nu citește invocînd libertatea lui confesională – cartea necitită era scrisă de un autor catolic, or el e FOARTE ortodox – nu e decît un impostor jmecher, adaptînd la mediul academic, permisiv și neatent, românesc, prostii transoceanice), dreptul la impunerea deciziei mele în detrimentul altora. Iar dacă – în poveștile de demult („mai de demult...“) – prostul suferea de pe urma propriei prostii (au nu se plîngea Moartea lui Ivan Turbincă de dureri de fălci și de măsele...?), astăzi, de pe urma prostiilor impuse de cei erijați în impostorii unei culturi democratice suferă... ceilalți. Nu ei, niciodată ei, cei proști (în sensul originar, mă iertați pentru precizare, al termenului). În urma manifestării dreptului de a nu purta mască al unui prost cu ifose, se îmbolnăvesc alții, oameni cuminți altminteri, cu frică de medici și cu mască reglementară. În urma dreptului de a interpreta liber (căci ce e libertatea decît un drept divin, democratic și ețetera?) definiția plagiatului, nu suferă plagiatorul, ci eventualii lui viitori elevi, studenți, pacienți. Pe scurt, suferă ceilalți. Cum suferă ei? Ei bine, aici mi se pare că răsucirea de direcție semantică e cel puțin spectaculoasă, pentru că răspunsul la această întrebare se impune, parcă, singur: ceilalți suferă ca proștii. Ca și cum proștii sînt, de fapt, tocmai ei.

***Ioana Bot** e profesor universitar, predă literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

■ ■ ■

Radu PARASCHIVESCU

„Bă, ești prost?”

Întrebarea e pe buzele multora și vine la pachet cu sora ei mai mare: „Bă, ești nebun?“. Această a doua marcă a stuporii are de la o vreme, mai ales în scris, și o variantă stricată cu bună știință: „Bă, ej nebun?“. Dacă pui urechea, deslușești în ea ecouri dintr-o mirare caragialescă: „C'ești copil?“. Limba evoluează, așa ni se spune. Prin urmare, nu e cazul să ne mire felul în care „copil“, „prost“ și „nebun“ ajung să semnaleze același lucru – mirarea candidă – pe mai multe paliere. Iar în unele cazuri nici măcar nu e vorba de mirare, ci de simularea ei. De mimarea surprizei, în situații în care informația nu surprinde. Sau are relevanță zero. Sau e ambalată și transmisă stîngaci.

E adevărat, totul a început de la uimirea neprefăcută. Cu puțini ani în urmă, „Bă, ești prost?“ încă exprima uluiala în fața ignoranței. Cînd președinta croată Kolinda Grabar-Kitarovici a felicitat naționala Franței pentru cîștigarea Cupei Mondiale din 2018 (4-2 în finală cu Croația, de aici colindul Kolindei), ea a ajuns în fața lui Adil Rami, căruia nu a găsit ce alt compliment să-i facă în afară de „Frumoasă mustață“. Simțindu-se obligat să răspundă amabilității prezidențiale și intuind că „Nici decolteul dumneavoastră nu-i de colea“ ar fi fost o încălcare a protocolului, fotbalistul a recurs la gentilețea turistică: „Îmi place Mykonos“. În apropierea lui, coechipierul Olivier Giroud, vîrful de atac care nu marcase nici măcar un gol în toată Cupa Mondială, i-a șuierat tardiv: „Bă, ești prost? Mykonos e în Grecia, nu în Croația“. Rami n-a încercat s-o dreagă, mulțumindu-se poate să gloseze în gînd despre farmecul confuziei. Cu atît mai mult cu cît relieful Kolindei Grabar-Kitarovici avea anumite asemănări cu cel al Pamelei Anderson, pe atunci perechea (și nu de puține ori victima) fundașului mustăcios.

„Mykonos e în Grecia, nu în Croația“.

Aceeași întrebare figurează ca titlu al unui scurtmetraj românesc realizat de Cătălin Palavescu. Filmul e jucat – mai bine sau mai rău – de copii (cu o excepție adultă în rolul unei diriginte) și ascunde în cele două minute și un pic de proiecție bascularea de la compătimire la invidie. În film, cîțiva copii își șicanează un coleg aparent sărac cu duhul și-l pun mereu să aleagă dintre două monede. Colegul alege invariabil moneda mai mică, fapt care stîrnește rîsul disprețuitor al celorlalți. Jocul e același zi de zi în curtea școlii, iar amuzamentul, pe măsură. La un moment dat, diriginta îl ia deoparte pe copil și-l întreabă de ce procedează așa, cînd logic ar fi, își dă seama oricine, să aleagă moneda mai mare. („Nu știi că este mai valoroasă? Iar în felul ăsta n-o să mai rîdă nici ei de tine.“) Copilul se uită în jur, se vede înconjurat de colegii deștepți, dintre care o zgîtie filmează întîmplarea, și-i răspunde dirigintei: „Știu că este mai valoroasă. Dar de cîte ori credeți că mi s-ar fi oferit șansa să aleg dintre cele două dacă aș fi ales din prima moneda mai mare?“. Pe urmă copilul „prost“ scoate din buzunar o pungută cu monede și o așază în palma dirigintei, sub ochii colegilor „deștepți“, cărora probabil că le trece pofta de filmare. Diriginta e redusă la un *„wow“* mai degrabă mimat decît rostit, iar noi sîntem tentați să îngînăm, de data asta admirativ, titlul scurtmetrajului: „Bă ești prost?“.

Lucrurile nu se opresc aici. Întrebarea continuă să promoveze dintr-o ligă în alta. Din liga stuporii netrucate în cea a admirației și – mai departe – în a falsei minunări. Această ultimă reacție se înregistrează cînd cineva te pune în posesia unei informații mai degrabă prisoselnice, dar pe care o împachetează în așa fel încît să-ți asigure scurtătura spre extaz. Nu se mai știe cine a pus-o în circulație cu acest sens. Mulți arată spre personajele din *Las Fierbinți,* unde „Bă, ești prost?“ funcționează de multă vreme ca un tic de folosință universală. Din serial, întrebarea a făcut fără probleme pasul în lumea reală – printre altele, fiindcă serialul *este* lumea reală. „Gică și-a luat mașină.“ „Bă, ești prost?“ „Marcel a divorțat.“ „Bă, ești prost?“ „Ana n-a prins bursa de un an.“ „Bă, ești prost?“ Și tot așa. Cum spuneam, întrebarea produce efectul cel mai bun ca reacție la o informație neesențială. Cu două-trei luni în urmă, eram în studioul unei emisiuni de sport, într-o pauză de publicitate. Pe ecran rulau inevitabilele reclame la medicamente, majoritatea inepte. Una dintre ele vorbea despre un produs care are „peste cincizeci de miliarde de UFC-uri“, moment în care colegul de platou s-a trezit întrebînd din reflex: „Bă, ești prost?“.

Pe de altă parte, faptul că „Bă, ești prost?“ e totuna cu „Bă, ești (ej) nebun?“ nu înseamnă că prostul și nebunul sînt la rîndul lor sinonime.

***Radu Paraschivescu** este scriitor.*

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

O listă

Pus să aleagă între frumusețe și prostie, Bulă a ales prostia pentru că frumusețea e trecătoare. Prostia nu este doar eternă, are o infinitate de fețe. Deschid o listă foarte incompletă a speciilor de slujitori ai Prostiei, cu speranța că va fi completată și adăugită. Poate și combătută.

Șmecherul. Le știe mereu pe toate și se descurcă. Oriunde. Are soluții și găsește scurtături în orice ar face. Evident, pînă la urmă toate ies prost. De vină sînt întotdeauna ceilalți.

Tupeistul. Totul i se cuvine. Are mereu dreptate și are toate drepturile din lume. Evident, nu are nici o îndatorire și nici nu greșește. Se bagă mereu în față oriunde s-ar afla. Guiță violent dacă este apostrofat și sare la beregata oricui nu se dă la o parte. Din cauza lui se produc și cele mai multe accidente rutiere. Nu sfîrșește mereu prost, dar cînd se întîmplă, e un semn că selecția naturală încă funcționează.

Zvonerul (accepțiunea Divertis). Conspiraționist sau nu. Poate fi cointeresat de alții sau nu. Sinapsele din creier pot dudui – dar duc aproape mereu spre concluzii greșite. În general, dăunătoare.

Răspîndacul (accepțiunea Divertis). Din punct de vedere mental a rămas la vîrsta copilăriei, cînd vecinul cu o clasă mai mare (dar nu mai mult de a III-a) știe mai bine ce se întîmplă decît orice profesor. Se hrănește cu informațiile zvonerului și le trîmbițează pe oriunde. Apariția Facebook-ului a fost pentru el o mană cerească.

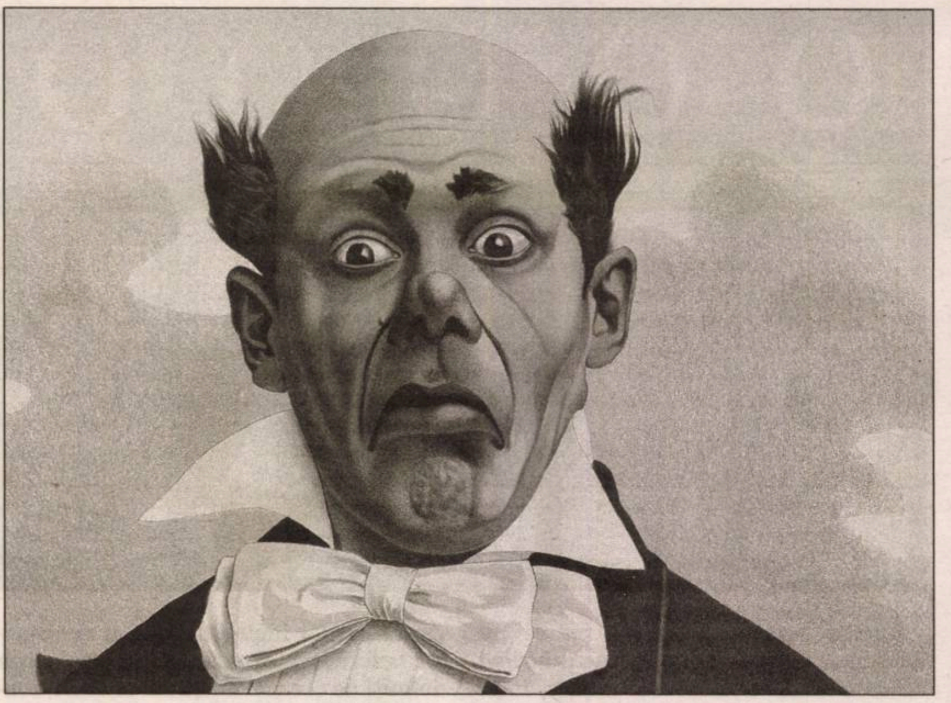

Păreristul. Spre deosebire de binomul zvoner-răspîndac, se pricepe la orice. Are siguranța semidoctului. Eventual și o diplomă la o non-școală. Dușmanii lui naturali sînt experții adevărați, care îi subminează autoritatea și îi încurcă tîmpeniile. E rudă cu comentatorul, cel care nu muncește, dar îi critică intens pe toți cei care o fac.

Fudulul. Nimeni nu mai e ca el. Se crede special și se poartă urît cu toți cei din jur. Dușmănește pe oricine nu îi recunoaște măreția.

Harnicul. Puțini sînt mai potriviți pentru o catastrofă deplină. Pricepe greu – și, de regulă, greșit. Dar cînd începe să facă ceva e greu de oprit. Harnic, poate distruge capodopere făcute de alții fără să se întrebe dacă ce face e bine sau nu.

Insistentul. Vede că merge spre dezastru, dar nu se lasă. Nu ascultă de rațiune. Merge înainte, accelerînd spre prăpastie, pentru că altceva nu știe și pentru că e sigur că, pînă la urmă, totul va fi bine. E coleg de echipă cu harnicul.

Cîrpaciul. Deviza lui este „Lasă-că-merge-și-așa“. Alt principiu este „Lasă-că-ne-înțelegem-noi“. Prezent în toate domeniile, din construcții, instalații și agricultură pînă la nivelurile înalte ale țării. Reușește să tragă în jos dezvoltarea normală a unei țări.

Rigidul. Pentru el, litera legii (oricare ar fi aceea) este sfîntă. Probabil că simte că nu e foarte dăruit și de aceea, odată ce a învățat ce are de făcut, orice nu se potrivește la punct și virgulă trebuie respins, tăiat, aruncat. Pe vremuri se zicea că nu are circumvoluțiuni, ci urme de la șapcă. Acum se regăsește oriunde e nevoie de roboți umani.

Trăgătorul de concluzii. Generalizează pripit și amestecă la grămadă cauze, efecte, diverse probleme și aspecte. Cam cum fac eu acum.

Este, cum scriam, o listă incompletă. Special însă nu îi includ aici pe cei cu un coeficient natural de inteligență mai scăzut, crescuți cu bunsimț și care se uită să vadă ce fac cei mai buni și încearcă, pe cît pot, să îi imite. Și care au învățat și respectul față de cei din jur. Vorba lui Forrest Gump, *„Stupid is as stupid does“*.

Adrian Stănică *este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar și profesor onorific la Universitatea Stirling, Marea Britanie.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

Făt-Frumos era prost?

Prostia e prezentă în diferite forme în mitologia populară românească, începînd chiar cu miturile cosmogonice în care dracul, ambițios din fire, însă nu prea deștept, se ia de multe ori la întrecere cu Dumnezeu, însă nu reușește să cîștige. În principiu, dracul e invidios pe creațiile lui Dumnezeu, se apucă să „creeze“ și el, însă tot ce face îi iese prost. De pildă, se apucă să facă o casă, însă nu-i face uși sau ferestre, așa că trebuie să intre în ea pe horn, încearcă să-l atragă pe om în casa lui, însă omului nu-i place, așa că, înciudat, dracul îi dă casa lui Dumnezeu. Acesta îi face uși și ferestre, casa devine astfel un loc plăcut, iar dracul mai că nu crapă de ciudă. Se spune că, la început, Pămîntul a fost neted, iar dracul a fost cel care a făcut munții cei înalți ca să ajungă în cer, la Dumnezeu, și să-L dea jos de pe tronul lui de aur, însă n-a reușit. „Văgăunile tot dracul le-a făcut, căci văzînd că altfel nu-l poate doborî pe Dumnezeu, s-a gîndit, în mintea lui proastă, să scormonească Pămîntul pînă s-a nărui și așa s-ar distruge și creațiile lui Dumnezeu“ (Marcel Olinescu – *Mitologie românească).* Apoi, dracul, invidios că Dumnezeu l-a făcut pe om, a încercat să-și facă și el omul său, însă i-a ieșit o maimuță și așa au apărut maimuțele pe lume. Tot dracul cel nepriceput a zămislit jumătățile de om, doar ca să încurce lumea și să demonstreze că e în stare de ceva. Aceștia erau niște pocitanii, proști de dădeau în gropi și nu erau buni la nici o treabă, aveau cîte șapte mîini și șapte picioare, însă nu știau să le folosească, mai mult se încurcau cu ele și alergau de colo-colo, călare pe niște iepuri șchiopi. Neamul lor s-a stins repede. Deși țăranii români se temeau de draci și îi credeau oarecum isteți sau mai degrabă șmecheri – am zice noi astăzi –, totuși ajunseseră la concluzia că erau ușor de păcălit, un bun exemplu în acest sens e basmul cu Dănilă Prepeleac. Se pare că femeile îi păcăleau cel mai ușor, nu degeaba se spune că femeia e dracul gol. Însă și mai deștepte decît femeile, în general, în relația cu dracii cei proști erau babele, în mod special, există nenumărate povești cu draci păcăliți de babe, așa că se spune din nou că „babele sînt mai draci decît dracii“.

Nici primii oameni pe care i-a făcut Dumnezeu se pare că nu au ieșit prea deștepți. Aceștia se numeau Blajini sau Rohmani și „sînt niște oameni ca noi, românii, dar îs mai mici la făptură și la stat și puțintei la minte, ca și copiii“. Nici la a doua încercare a lui Dumnezeu, oamenii nu au ieșit cum trebuie, au ieșit prea mari și așa au apărut pe lume urieșii. Urieșii nu doar că erau proști, dar mai erau și răi și făceau numai blestemății, așa că Dumnezeu a dat un potop care i-a nimicit pe toți. Oamenii deștepți și pricepuți la toate care trăiesc astăzi pe Pămînt au ieșit abia din a treia încercare, însă și această deșteptăciune e relativă, dacă ne gîndim că la început au fost Adam și Eva (prezenți și ei în miturile creaționiste din mitologia populară românească), și se știe ce s-a întîmplat mai departe.

Și în basmele populare românești întîlnim nenumărate exemple de prostie și nepricepere. Făt-Frumos, eroul arhetipal, „întrupează frumusețea trupească, frumusețea sufletească și vitejia fără seamăn“ (Marcel Olinescu), însă nu se spune nimic despre vreo istețime ieșită din comun. De altfel, observăm că el aproape niciodată nu se descurcă de unul singur în misiunile sale și are mereu nevoie de ajutoare și de „consilieri“, dintre care cel mai important e Calul năzdrăvan. Cam din toate basmele reiese că IQ-ul calului e ceva mai mare decît cel al eroului – vorbește cu grai omenesc, îl sfătuiește în diferite situații, în plus are în dotare, în urechea dreaptă, diferite obiecte magice (gresie, pieptene etc.) care îi salvează pielea eroului. Făt-Frumos se mai bazează și pe ajutor din partea reginei albinelor sau a reginei furnicilor, de multe ori greșește drumul sau se rătăcește pe la răscruci unde îi ațin calea diferite zîne deghizate în babe (s-a reținut că babele sînt deștepte, da?) care îi arată calea cea bună, uneori destul de criptic: „Dacă o iei la dreapta te vei căi, dacă o iei la stînga tot te vei căi!“. În plus, la întoarcerea din misiune, Făt-Frumos se lasă de multe ori păcălit de falsul erou, adoarme în locuri nepotrivite și i se fură paloșul (vezi Greuceanu, în paloș stătea toată puterea sa, nu într-o minte ascuțită) sau limbile tăiate ale balaurului din traistă și atunci nu mai poate să-i demonstreze împăratului (roșu sau verde) că el este cel care a îndeplinit misiunea (și tot calul îl scoate și din acest impas). Însă mai prost decît Făt Frumos e zmeul care, deși e mare, e cam nătîng și se lasă ușor păcălit de oameni, e stereotip – fură aceleași domnițe, mănîncă cît șapte și adorme cu capul pe masă, își aruncă mereu de departe buzduganul cînd se întoarce acasă pentru a-și anunța prezența, așa că eroul are timp berechet să se pregătească de bătaie, luptă fără nici o strategie, are doar trei tactici mari și late – „în buzgduane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă dreaptă să ne luptăm?“, nu-i de mirare că Făt-Frumos îl bagă în pămînt pînă la gît și îi taie capul. Cea care dă cu adevărat dovadă de istețime, în încercările ei inventive și pline de șiretlicuri de a-și răzbuna fiul și onoarea familiei, este Muma zmeului... să nu uităm, însă, că e femeie și mai e și babă pe deasupra!

■ ■ ■

Sinonime

Autosuficient, bătut în cap, bleg, bolovan, bornat, bou, cap pătrat, cap sec, capsoman, credul, cretin, dăștept, dobitoc, dus cu pluta, fără cap, fixist, fraier, găgăuță, gogoman, hăbăuc, idiot, ignorant, imbecil, incult, inept, îndobitocit, limitat, mălai mare, mărginit, motîntan, motîntoc, mototol, naiv, nătărău, nătăfleț, nătăntol, nătîng, nătîntoc, năuc, neevoluat, neînvățat, nerod, nechibzuit, neghiob, neîndemînatic, nepriceput, nepregătit, nesăbuit, nesocotit, netot, nulitate, pilaf, praf, prostănac, prostovan, pulbere, stupid, tare de cap, tălîmb, tembel, tîmpit, tolomac, tont, tontălău, tufă de Veneția, vită, zevzec.

Și-or mai fi și altele…

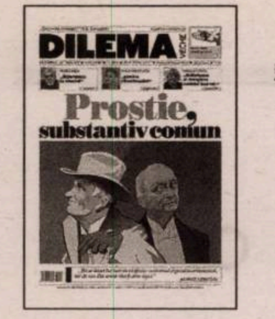

„Răul e o formă de prostie”

interviu cu Valentin Radu ARSENE

Prostia e o chestiune care ține mai degrabă de conjunctură sau poate fi și o caracteristică permanentă a cuiva? Altfel exprimat, prostia e o problemă de comportament sau ține mai curînd de lipsa inteligenței?

Ca să vorbești despre prostie este un lucru foarte riscant pentru că ești în mare pericol să faci pe deșteptul. Prin urmare, o să abordez subiectul asumat, relaxat și cu o notă de umor. Ca să vă răspund la întrebare, ar trebui să încerc mai întîi o definire a termenului, lucru dificil pentru că nu este unul științific, operațional, ci mai curînd literar. Cu toate acestea, voi explora cîteva posibile înțelesuri din punct de vedere psihologic.

Sensul cel mai comun al prostiei este acela de deficit, care denotă o lipsă sau o încadrare sub standarde. Dintre deficite, cel mai evident este cel al capacității cognitive de procesare a informației. Aceasta ar fi prostia măsurabilă prin teste de evaluare. Dar în psihologie nu există termenul de prostie ca simptom sau categorie clinică și, prin urmare, nu se poate pune un astfel de diagnostic.

Mai pot fi deficite ale capacității de memorare, de atenție, ale voinței, ale motivației etc. Afectarea acestor capacități, deseori, nu este însoțită și de un deficit cognitiv. De exemplu, în cazul dislexiei, care este o tulburare de învățare, inteligența cognitivă este în standarde normale. Cu toate acestea, mulți dintre cei care suferă de afectarea acestor capacități au o încredere de sine scăzută și trăiesc intens senzația că sînt oameni proști. Un alt deficit des întîlnit este cel al capacității de a înțelege ce simțim, de a decoda corect emoțiile, sau empatia cognitivă scăzută.

Sensul prostiei cu adevărat interesant este cel reprezentat de patologia caracterială care se recunoaște la indivizii fuduli, vanitoși, prin lipsa dilemelor, a îndoielii, certitudinea excesivă, lipsa umorului și agresivitate, în principiu cei care cred că știu. Aceștia sînt nevroticii care au găsit o formă de a reduce discrepanța dureroasă față de propriul simptom. Deși sînt conștienți de propria tulburare, i-au găsit o utilitate care servește atingerii propriilor scopuri prin manipulare machiavelică.

De asemenea, prostia ar putea însemna și acele zone oarbe pe care le avem cu toții și care ne fac să insistăm cu aceleași tentative de soluții la aceleași probleme, deși în nenumărate rînduri și-au dovedit inutilitatea. Prin urmare, multe dintre aceste încercări devin factori de menținere și consolidare a problemelor.

Rezumînd, prostia poate fi înțeleasă ca o condiție biologică, poate fi consecința traumelor, o afectare caracterială evidentă prin rigiditate și fundamentalism agresiv, un deficit de educație și o orbire perceptivă. Dacă de primele forme de prostie am putea fi scutiți, de a reacționa prostește nu scapă nimeni. O reacție nepotrivită, irațională este indicatorul că provocarea pe care o trăim ne depășește capacitățile de adaptare și este o invitație la creștere și dezvoltare. De asemenea, problemele care se încăpățînează să rămînă în viața noastră, situațiile supărătoare ce se repetă, ne oglindesc propriile obtuzități de conștiință. Și acestea trebuie explorate și cunoscute pentru a nu rămîne niște proști neputincioși și generic supărați pe destin.

Cum deosebim prostia de inversul ei și care ar fi, de fapt, acest antonim al ei?

Dacă depășim cadrul de înțelegere prostie *versus* deșteptăciune ca referire la capacitatea de procesare cognitivă, atunci cred că opusul la prostie este adaptabilitatea sau, chiar mai mult, disponibilitatea la schimbare. Darwin a emis principiul cum că nu speciile cele mai puternice sau cele mai inteligente supraviețuiesc, ci cele mai adaptabile. Din acest punct de vedere, adaptabilitatea reprezintă capacitatea de a integra flexibil schimbările de mediu, de a mobiliza resurse, de a stabili relații sănătoase și de a depăși evenimentele traumatice. Disponibilitatea pentru schimbare este o condiție fundamentală pentru creștere și viață în general. În lipsa ei apar stagnarea, degradarea și moartea.

Ar mai fi o formă de prostie de care nu am pomenit anterior: neiubirea de sine. Cine nu se iubește este foarte vulnerabil să fie prostit cu flatări și false dovezi de iubire, și riscă să facă multe lucruri stupide pentru puțină validare și apreciere. Exemplele sociale sînt numeroase și foarte vizibile, pentru că prostia are o aversiune viscerală față de discreție. Prin urmare, reversul acestei obnubilări sufletești ar fi sentimentul valorii, al demnității, al senzației de ființă care merită să fie iubită.

Există grade ale prostiei și ea poate merge pînă la patologie?

Așa cum ziceam, în psihologie nu există o categorie clinică denumită prostie, dar, într-un spirit de glumă, voi adăuga niște criterii de evaluare pentru a formula un posibil diagnostic care ar suna așa: tulburare de prostie majoră, episod recurent sever, în remisie parțială sau, ceva mai dramatic, prostie în fază terminală.

Patologia deficitului cognitiv apare ca urmare a unor afecțiuni neurologice ereditare, de dezvoltare sau de îmbătrînire, dar și în dependențe, prin intoxicare cu diverse substanțe.

Dacă patologia deficitului suscită în mod îndreptățit reacții de ajutor pline de compasiune, nu același lucru se poate spune despre patologia caracterială. Pactul cu boala fără nebunie înseamnă o viciere profundă a valorilor sănătoase. Acest tip de prostie nu este benign, ca acela al prostiei autocritice. Prostia vicioasă urmărește să evite schimbarea de sine, care este resimțită ca fiind prea dificilă sau cu un cost de efort ce nu se vrea plătit. Prostul agresiv trăiește în realitate sentimente de lipsă de valoare, neputință și foarte multă frică. El se ferește de aceste trăiri prin încercarea de a prosti realitatea, iar efortul pentru creștere este întîmpinat cu disprețul șmecherului care vrea să ardă etape.

Aș zice că există o prostie naivă, chiar candidă, dar periculoasă, este prostia rău intenționată. Răul e o formă de prostie pentru că omul inteligent nu simte nevoia să rănească, deoarece îi lipsește rigiditatea intenției care trebuie impusă, are îndoieli asupra propriei necesități și importanțe.

Tîmpenia se vindecă? Există remedii?

Dacă tîmpenia este o formă de prostie, pe care o putem traduce ca un deficit, ca un dogmatism sec, ca un blocaj în idei fixe, fundamentalism, gîndire irațională, gîndire magică, infantilism emoțional, ei bine, toate aceste lucruri pot fi tratate prin educație, prin expunere la cultură și cunoaștere, prin dezvoltare personală și terapie psihologică. Terapia cognitiv-comportamentală, de exemplu, își centrează intervenția pe dezvoltarea unei gîndiri critice sănătoase, raționale, care să depășească erorile de interpretare la care sîntem toți vulnerabili și care duc concluziile gîndirii spre rezultate distorsionate sau chiar stupide.

Psihoterapia, în general, ar putea fi comparată cu un vaccin care crește imunitatea la tîmpenie, o modalitate de a scăpa de propria prostie, adică de propria autoiluzionare inconștientă, sau de propriile blocaje care ne împiedică să fim flexibili și să evoluăm. Aceste metode ne vor feri, de asemenea, să fim victime naive ale politicienilor și marketingului fără scrupule.

Prin urmare, prostia poate fi o cauză, un simptom sau un mecanism de a face față. Deci prostia poate fi utilă creșterii în măsura în care doare, și chiar necesară uneori, cînd realitatea este insuportabilă pentru oricîtă inteligență am avea.

Credeți că numărul tîmpeniilor sau al tîmpiților de pe glob e constant?

Nu pot spune dacă tîmpenia este o condiție indispensabilă umanității și constantă în timp, ca un rău necesar, dar tind să cred că omenirea nu va scăpa de prostie pentru simplul fapt că Universul este în expansiune și, odată cu el, necunoscutul, dar și aspirațiile noastre.

Imaginați-vă că pe o foaie de hîrtie am desenat un cerc mic. Atît conținutul, adică aria lui, cît și perimetrul lui, adică contactul cu exteriorul, sînt mici. Lîngă el, imaginați-vă acum că am desenat un cerc de trei ori mai mare, a cărui arie este și ea mult mai mare, adică elementele pe care le conține sînt mult mai multe, dar de asemenea și perimetrul lui, adică contactul cu exteriorul, este mai mare. Astfel, putem vedea că atunci cînd cantitatea de cunoaștere este mai mare, contactul cu ceea ce este necunoscut este mai mare și, prin urmare, la fel este senzația de a fi prost.

„Democratizarea“ dreptului la opinie prin rețelele de socializare are darul de a scoate în evidență prostia omenească?

Voi încerca să răspund printr-o analogie. Dacă am un sac cu nisip, iar deasupra lui pun niște pulbere de aur, pot să fiu conștient de valoarea a ceea ce posed. Dacă însă le amestec bine, rămîn doar cu un sac greu de nisip. Altfel spus, fără criterii de valoare amestecul devine gri, tern și nevaloros. În absența reperelor sănătoase, nu poate exista un dialog real între vîrful și baza piramidei, cea din urmă avînd puterea brută de a se impune cu ușurință.

Ne putem feri de prostie?

Da, ne putem feri, dar nu putem fi complet imuni. Putem evita prostia gratuită prin antrenarea gîndirii critice ca ultimă redută a originalității, prin păstrarea capacității de reflectare la sine, prin cultivarea relațiilor pentru a ne oglindi în alte conștiințe și prin a ne menține deschiși la *feedback,* mai ales la cel care nu ne flatează. În aceste moduri, putem asuma greșelile pentru a le transforma în experiențe de învățare și creștere.

Și ar mai fi ceva, omul iubit poate fi oricum, dar nu prost. Termenul în sine este unul lipsit de iubire. El ține de domeniul trăirilor negative cum ar fi durerea, neputința, supărarea și ura. Fie că îl folosim cu furie către ceilalți, fie că ni-l adresăm cu obidă, nu este util sau constructiv.

***Valentin Radu Arsene** este psihoterapeut, membru al Institutului pentru Studiul și Tratamentul Traumei.*

interviu de Andrei MANOLESCU

Prostia surprinsă de oameni deștepți

■ „În politică, prostia nu e un handicap.“ (Napoleon Bonaparte)

■ „Orice prost poate ști, scopul este să înțelegi.“ (Albert Einstein)

■ „Prostul cel mai prost e prostul alterat de filosofie.“ (Lucian Blaga)

■ „Prostia este o suferință nedureroasă a inteligenței.“ (Emil Cioran)

■ „Un prost găsește totdeauna unul mai prost care să-l admire.“ (Nicolas Boileau)

■ „Să fii prost, egoist și să ai o sănătate bună sînt trei cerințe pentru a fi fericit, deși dacă prostia lipsește, celelalte nu mai contează.“ (Gustave Flaubert)

■ „Prostia este infinit mai fascinantă decît inteligența, inteligența are limitele ei, prostia nu.“ (Umberto Eco)

■ „Nu este nici o rușine să te naști prost, rușine e să mori prost.“ (Marin Sorescu)

■ „Proștii se plîng că nu sînt cunoscuți de suficient de mulți oameni, înțelepții se plîng că nu cunosc suficient de mult oamenii.“ (Confucius)

■ „Un prost învățat e mai prost decît un prost neînvățat.“ (Molière)

■ „Știu că sînt prost. Dar cînd mă uit în jur, prind curaj.“ (Ion Creangă)

■ „Împotriva prostiei, chiar și zeii luptă în zadar.“ (Friedrich von Schiller)

■ „Dacă ataci replica unui prost, riști să te trezești cu prostul întreg în discuție.“ (Nicolae Iorga)

■ „Prost nu e cel ce nu înțelege unele lucruri, cît de multe, ci acela care le înțelege pe toate pe dos.“ (Nicolae Iorga)

■ „Tîmpitul get-beget, autentic, este așa în permanență, în diferite domenii, nu neapărat în toate: poate fi tîmpit la muncă și pe stradă, dar nu și în familie, sau invers. Cel complet tîmpit, indiferent de cadru, este o specie rară. Stalin, pe lîngă faptul că era un nebun genocidar, era și tîmpit pe linie.“ (Aaron James)

■ „Inteligența nu este un obstacol în calea tîmpeniei crase, ea poate chiar să contribuie la acest aspect, băgîndu-i tîmpitului în cap ideea că le este superior celorlalți.“ (Aaron James)

■ „Prostia devine constantă și sistematică abia la vîrsta adultă.“ (Aaron James)

■ „Prostul se face vinovat de nerespectarea adevărului.“ (Pascal Engel)

■ „Cel ce dispune de credințe adevărate și de informații corecte nu are, în fond, decît un singur lucru de spus, și anume adevărul. Dimpotrivă, imbecilul are la dispoziție un stoc infinit de prostii.“ (Sebastian Dieguez)

■ „Dacă faceți să dispară posibilitatea erudiției și a marilor idei complexe, ca religia, textele sacre, ritualurile tradiționale ale popoarelor, atunci prostia iese în relief. În epoca noastră, renunțînd la filozofiile comune, oamenii au fost constrînși să își expună mai intens prostiile.“ (Tobie Nathan)

■ „Prostia face parte din darurile lui Dumnezeu, dar nu trebuie să facem abuz de ea.“ (Papa Ioan Paul al II-lea)

■ „Mi s-a întîmplat să spun prostii, desigur, dar cea mai mare tîmpenie este să te crezi inteligent.“ (Jean-Claude Carrière)

■ „Populismul mobilizează indivizi a căror judecată este încețoșată de emoții și ale căror pasiuni, uneori defecte esențiale, le întunecă capacitățile cognitive.“ (Pierre de Senarclens)

Cătălin PRISACARIU

Prost să fii, noroc de guvernare să ai

Prostia este inadecvare, cel puțin cînd o raportezi la scop și mijloace. Ești prost dacă ratezi ținta, ești la fel de prost dacă îți dai cu stîngu-n dreptu' încercînd să nimerești ținta. Veți spune că există și obstacole de netrecut care te pot împiedica să atingi un obiectiv și că nu doar prostia te descalifică din cursă. Și ați avea dreptate. Dar noi nu despre greșelile forțate de adversar vom vorbi, ci despre cele neforțate (decît de propriile limite – de caracter, neuronale sau volitive).

Dacă aceasta este, pe scurt, definiția obiectului de studiu, vom putea conchide destul de repede că, în politica românească de după 1990, proști au fost doar cei care și-au propus și altceva decît raptul.

Să explicăm. Și să începem, cronologic, cu primele două mandate iliesciene din perioada 1990-1996. În primii șase ani de post-ceaușism, ex-comuniștii conduși de Ion Iliescu au consolidat puterea unei cleptocrații constituite integral din foști nomenclaturiști PCR. Secondat de la Palatul Victoria ba de idolul în pulover de la APACA, Petre Roman, ba de Hagi al finanțelor, Nicolae Văcăroiu, fostul tovarăș de la Editura Tehnică a fost aproape să ducă România în era trocului, la pachet cu colega de suferință de peste Dunăre, Bulgaria, care schimba castraveții pe cartofi și gogonelele pe mălai pentru supraviețuire.

Între 1992 și 1994, foștii comuniști ceaușiști au permis existența infamiei numite Caritas, schema Ponzi care a ruinat mii de oameni. Celebrele falimente ale Bankcoop (îngropată oficial în mandatul CDR, în 1999, dar ucisă încă de la începutul anilor '90) și Bancorex au fost tot opera regimului iliescian.

„Privatizarea“ în masă, prin cupoane primite de angajați, nu a făcut decît să amîne, uneori cu efecte fatale, investițiile necesare în fabricile și uzinele comuniste, dar a crescut o clasă nouă de profitori. În aceasta intrau, pe de o parte, „patronii“ care beneficiaseră de ieftinele cupoane ale muncitorilor debusolați și, pe de altă parte, hienele de serviciu care vînduseră mii de tone de bunuri, echipamente, utilaje și terenuri ale foștilor coloși industriali ai Epocii de Aur. Această strategie poartă tot marca guvernărilor președintelui care făcea să răsară soarele cu apariția sa.

Mărturii ale unui Petre Roman sau Theodor Stolojan, actori politici ai vremii, așa cum au fost îndosariate de presa ultimelor trei decenii, te pot face să crezi că la originea acestei crime economice din primii ani de după '90 a stat ignoranța proaspetei democrații. Sau prostia, ca să rămînem în chestiunea pe care o dezbatem. Însă, măi, animalule, noi știm că, pentru tovarășul Ion Iliescu, proprietatea privată era un moft, iar noii îmbogățiți ai veșnicelor meandre ale concretului erau nu doar tolerați, ci mîngîiați pe cap: constituiau, împreună cu foștii securiști, noul ecosistem care se voia doar un ceaușism cu față umană.

Așadar, efectele perestroikăi iliesciene nu au fost nicidecum rezultatul prostiei, ci chiar scopul propus al regimului: controlul unei societăți ieșite dintr-un fenomen Pitești la scară națională și care se voia liberă. Dar care era ținută în lanțurile cinice ale sărăciei, disperării, lipsei de orizont, dezamăgirii, ratării. Totul, în noua lume democratică în care oamenii își pierdeau slujbele, casele și orice urmă de sens.

Certificatul de naștere al prostiei politice în România de după '89 este datat 1996. Ca de multe ori după aceea (2004, 2008, 2020?), o alianță politică de guvernare a dat noi sensuri și exemplificări prostiei de la vîrful statului. Probabil că diamantul coroanei pe care a purtat-o Convenția Democratică din România a fost finala prezidențială din toamna lui 2000: între ex-tovarășul Ion Iliescu și extremistul Corneliu Vadim Tudor, crescut uluitor în preferințele electorale pe fondul eșecului total al partidelor care formau CDR de a ridica țara din prăpastia în care o lăsase PDSR. Au rămas pînă azi în folclorul istoriei recente glumele referitoare la cei 15.000 de specialiști ai Convenției, unghiuța premierului Radu Vasile, o nouă mineriadă (care a ridiculizat forțele de ordine), scandalul de corupție „Țigareta 2“ în care era implicat fiul președintelui Emil Constantinescu.

Puțini își amintesc că tot atunci au fost puse bazele incredibilului jaf de la Porțile de Fier, printr-o „retehnologizare“ decisă de Călin Popescu Tăriceanu, în calitate de ministru al Industriilor. Un demers care a fost completat de inventarea, între 2000 și 2004, a „băieților deștepți“ ai contractelor de energie luată ieftin de la Hidroelectrica și de la alte companii de stat și revîndută la prețuri de multe ori mai mari prin doar un SRL cu un fax și o secretară.

Ela fel de adevărat că guvernarea CDR a fost înțesată de foști nomenclaturiști, de ex-securiști și de întregi herghelii troiene care au sabotat efortul partidelor de coaliție, dar aerul general era că instituțiile erau conduse de amatori în cel mai bun caz entuziaști. I-am intervievat acum vreun an, pentru o investigație referitoare la preluarea rafinăriei Petrotel de către Lukoil, pe Victor Ciorbea și Ilie Șerbănescu. Primul mi s-a prezentat ca un soi de salvator al patriei în mandatul de premier, al doilea a povestit un episod ridicol: primise un portofoliu al reformei în Guvern, dar nu avea nici măcar buget, ci doar un birou și o secretară.

Prostia în guvernarea Convenției Democratice din România a fost stelară. Și mai rău decît că a ratat patru ani de administrare eficientă este că a cimentat o rivalitate politică cu efecte devastatoare: cea dintre Traian Băsescu și PNL. Primul episod post-CDR al acestui conflict politic a fost ieșirea de la guvernare, în primăvara lui 2007, a PD, ceea ce a dus la întărirea relației dintre PNL-ul condus de Tăriceanu și PSD, partid care i-a sprijinit parlamentar pe liberali, deveniți minoritari.

A fost doar preambulul constituirii unei alianțe oficializate între cele două partide, PNL și PSD, care a preluat puterea la începutul lui mai 2012: USL (Uniunea Social-Liberală). Iar USL 2.0., adică alianța dintre PSD-ul lui Liviu Dragnea și ALDE condus de Tăriceanu, cîștigătoare zdrobitor la parlamentarele din 2016, a dus nivelul politicii de stat din România atît de jos încît Bucureștiul ajunsese să fie tratat la Bruxelles drept subiect de sancțiuni dure, se invoca inclusiv articolut 7 din Tratatul UE, care duce la suspendarea dreptului de vot al unei țări.

În ce a constat, așadar, prostia politică cea mai relevantă din ultimul deceniu românesc? În amestecul doctrinar toxic care a permis atît apariția USL, cît și a alianței dintre PSD-Dragnea și ALDE-Tăriceanu. Principalele consecințe ale mandatului USL au fost, pe de o parte, creșterea masivă a influenței economice și strategice a Chinei în România (cu Ponta premier, România i-a promis Chinei cedarea reactoarelor 3 și 4 de la Cernavodă, lucrări de infrastructură și dezvoltarea rețelei 5G) și, pe de alta, transformarea lui Liviu Dragnea într-un jucător politic național foarte puternic. Această a doua consecință a dus și la catastrofa guvernării PSD-ALDE dintre 2016 și 2019, cu două mărci inconfundabile: un discurs antieuropean agresiv și un asalt feroce împotriva Justiției, menit să-l salveze pe Liviu Dragnea de pușcărie.

Și așa închidem cercul: pot fi acuzați Ponta și Dragnea de prostie? Dimpotrivă: ambii s-au folosit cu șiretenie de slăbiciunile politice ale adversarilor doctrinari pentru a-i coopta în proiecte politice care nu doar să folosească intereselor de jaf ale celor doi șefi ai PSD, dar să și discrediteze liberalismul, atîta cît era.

Distribuirea stupizeniei între corifeii dreptei, singurii care trebuie să și-o asume, se va discuta la nesfîrșit: unii vor arăta cu degetul spre un Băsescu însetat de putere care trebuia oprit, fie și printr-o alianță cu PSD, alții vor indica niște liberali slabi de înger și frustrați din cauza succesului unui marinar charismatic.

Ne putem întreba, la nici un an și jumătate de la dispariția naturală a alianței PSD-ALDE, printre scandaluri mai mici și mai mari în coalița de guvernare PNL – USR-PLUS – UDMR, dacă vom apuca să discutăm despre adecvarea la scopuri și mijloace a noii majorități. Dar, pentru asta, ar trebui să înțelegem, mai întîi, care sînt scopurile, dincolo de lozinci.

***Cătălin Prisacariu** este jurnalist, redactor-șef adjunct la* Newsweek România.

Prostia în proverbe (selecție)

- Prostul întîi o croiește și apoi o gîndește.
- E mai bine sa taci și să dai impresia că ești prost decît să vorbești și să înlături orice dubiu!
- Prostia înseamnă să faci același lucru în mod repetat, așteptînd rezultate diferite.
- Nu e locul, ci e dobitocul.
- Nu-i mai bagi minte nici cu pîlnia.
- Cu proștii și cu foarfecele să umbli ușor.
- Prostul nu se lasă pînă cînd nu spune tot ce știe.
- Cînd rîde prostul, înțeleptul suspină.
- Deștept de-i crapă capul.
- Prostul nu le știe, dar le nimerește.
- Prostul cere și deșteptul adună.
- Prostul se simte jignit înainte de-i vorbești.
- Omul prost se mînie repede.
- Prostul nu e prost destul dacă nu e și fudul.
- E prost ca noaptea.
- Boieria și prostia cu mare cheltuială se țin.
- Dă-i pace că e boul lui Dumnezeu.
- Prostul cară lemne la pădure.
- Prostul cară apă cu ciurul.
- Norocul aleargă după prost și prostul fuge de el.
- Prost să fii, noroc să ai.
- E prost ca o ciubotă.
- Omul prost crede tot.
- Înalt ca bradul, prost ca gardul!
- Mama proștilor e mereu gravidă.
- Prostul crede pe oricine mai prost decît dînsul.
- Înțeleptul nu spune ce știe, iar prostul nu știe ce spune.
- Caută-i pe viteji în temniță și pe proști printre popi. *(proverb rusesc)*
- Deșteptul făgăduiește, iar prostul trage nădejde.
- De omul prost rîd și cîinii.
- Dacă prostia ar durea, mulți s-ar tăvăli în chinuri.
- Românul are șapte vieți, dar moare de prost.
- Prostul taie tăieței cu barda.
- Dracu' zace în inima prostului.
- Cîinele moare de drum lung și prostul de grija altuia.
- Zece deștepți nu pot să dezlege ce a legat un prost.
- Din beție te trezești, dar din prostie nu.
- Prostul rîde fără să știe de ce.
- Toți proștii răstoarnă pămîntul.
- Prostului nu-i fura traista, că și-o pierde singur.
- Cu alifia nu se lecuiește prostia.
- Prostul umblă cu capul în traistă.
- Prostu-i prost și în ziua de Paști.
- Înțeleptul adună și prostul risipește.
- Prostul face ce vede și ce aude crede.
- Prostul umblă cu capul între urechi.
- Prostul intră rîzînd și iese plîngînd.
- Prostul chibzuiește, dar n-o nimerește.
- Cine vorbește mult, vorbește și prostii.
- Prostul citește în stele și dă în gropi.
- Prostul dă foc casei ca să ardă șoarecii.
- Prostul întîi vorbește ș-apoi se gîndește.
- Un plugar prost se ceartă și cu boul de la plug!
- Pentr-un boț de mămăligă, rîde prostul de se strică.
- Prostul se cunoaște după vorbă și șiretul după ochi.
- Un prost poate cîștiga bani, dar numai un înțelept îi poate păstra. *(proverb scoțian)*
- La ce e bună înțelepciunea acolo unde domnește prostia?
- Prostul, cînd îl bagi în seamă, se înalță în sus de-o palmă.
- Prostiile spuse de un om bogat trec drept lucruri înțelepte.
- Să dai sfaturi unui om prost este ca și cum ai da sare unei veverițe.
- Prostul cînd s-a făcut împărat, mai întîi pe tată-său l-a spînzurat.
- Prostul încearcă gîrla-n glumă și se-neacă înadins.
- Mare este grădina Ta, Doamne, poarta deschisă și proștii sar gardul.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Monstruos și monștri**

„Încerc să rămîn lucid și să nu mă las fermecat de film“

– interviu cu Cătălin CRISTUȚIU –

*Pe **Cătălin Cristuțiu** l-am cunoscut în urmă cu mulți ani. Pe vremea aceea scriam la revista* Re:publik, *iar el o citea. Am vorbit la o ediție a Festivalului Anonimul despre filme și cărți. Între timp, el are un palmares impresionant și a semnat montajul la multe dintre titlurile românești. De curînd, cel mai nou lungmetraj al lui Radu Jude, la care a lucrat, a primit Ursul de Aur la Berlin, așa că mi s-a părut un moment bun să-l întreb pe Cătălin care e povestea lui legată de film în general.*

© A. Bundă

De ce ați ales montajul? Cum v-ați imaginat partea asta din facerea unui film cînd v-ați dus la facultate și ce credeți acum, după ce ați lucrat foarte mult?

A fost în mare parte hazard – prin clasa a zecea, părinții au început să mă preseze (pe bună dreptate) să aleg o facultate. Dintre opțiunile expuse, mi s-a părut că Dreptul este cea mai bună și am început să fac meditații la istorie. Experiența a fost foarte neplăcută – prima dată am făcut meditații cu un profesor care stătea foarte departe, prin Titan. După cîteva luni, mi-a dat cadou o carte scrisă de el. Era despre cum incidentele din martie 1990 de la Tîrgu Mureș fuseseră o provocare maghiară ca să ne fure Ardealul. La vîrsta aia nu pot să zic că aveam cine știe ce conștiință politică, dar ajutat de faptul că profesorul era și nesuferit, am decis să întrerup colaborarea. Următorul profesor era foarte simpatic, însă mă simțeam la fel de prost făcînd meditații la istorie, așa că m-am hotărît să renunț la Drept. Nu aveam idee ce altceva aș putea să fac. Singurele lucruri care mă interesau aveau legătură cu arta, însă simțeam că nu am nici un talent. Așa că am luat la rînd toate facultățile de artă și am concluzionat că, spre deosebire de Conservator sau de Arte, Facultatea de Film era singura la care puteai să intri fără să ai vreun talent. Nimeni din familia mea nu avea nici o legătură cu lumea artelor, dar am ajuns în cele din urmă la cineva din facultate care putea să mă pună cît de cît în temă. Este vorba de Sorin Botoșeneanu, cu care m-am văzut de cîteva ori și care mi-a sugerat să încerc la secția „Multimedia, montaj, sunet“. În 1998, cinematografia nu era într-o stare funcțională și opțiunile erau ori publicitate, ori TV, iar ca monteur era mai ușor să-ți găsești de lucru.

„Facultatea de Film era singura la care puteai să intri fără să ai vreun talent.“

Nu îmi imaginam mare lucru, iar faptul că am ajuns să fac o meserie care să-mi placă a fost pur noroc. Nu cred că la 18 ani sîntem pregătiți să alegem ce vom face în următorii 50 de ani.

Auzim de multe ori replica: „E un film făcut la montaj“. Ce înseamnă mai exact?

Sînt mai multe ocazii în care se spune asta, de cele mai multe ori imprecis. Îmi aduc aminte că în facultate, cînd se vorbea de filme de montaj, era de obicei vorba de *Koyaanisqatsi* sau de alte filme documentare, care se bazau pe montaj pentru a transmite o idee, neavînd voce din off.

Se mai spune că este făcut la montaj un film care nu are o poveste strict cronologică, ca *L'Année dernière à Marienbad* sau *Pulp Fiction*. Însă nu cred că este corect – deși filmele respective pot să fie forte bine montate, nu cred că structura ține de montaj, în sensul în care ele au fost concepute așa, nu sînt filmate normal și „deconstruite“ la montaj.

În ultimii ani se folosește termenul de filme de montaj cînd este vorba de filme făcute din material de arhivă sau din *found footage*, cum este *Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu*.

Cum negociați filmul pe care un regizor îl are în minte cu ceea ce ajunge să se vadă pe ecran?

Încerc să înțeleg cît mai bine direcția pe care regizorul și-o dorește, încerc să rămîn un partener de discuție și de lucru cît mai lucid și mai apropiat ca tip de privire de un spectator. Diferența majoră dintre filmul ideal și cel real se produce la filmare. La montaj este mai mult timp și nu există alte presiuni, deci putem experimenta diferite lucruri, pînă ajungem la filmul din mintea regizorului, versiunea post-filmare.

Care a fost cel mai provocator proiect la care ați lucrat?

Sînt multe proiecte care m-au provocat creativ. Primul film de lungmetraj la care am lucrat, *California Dreamin'*, a fost o provocare pentru că a trebuit să-l termin în absența regizorului Cristian Nemescu, decedat în timpul montajului. Mi-a fost greu să găsesc o cale de a monta filmul fără a-l îndepărta (involuntar) de viziunea lui Nemescu.

A fost o provocare și o plăcere să lucrez cu Silviu Purcărete la *Undeva la Palilula*, un film care încorpora elemente vizuale și mijloace narative din alte medii.

Lucrul cu Ivana Mladenovic e o provocare – își gîndește proiectele de ficțiune ca și cum ar fi documentare și, în consecință, ajungem să construim o poveste (semi) ficțională prin mijloace proprii documentarului.

„Nu pot să mă implic emoțional într-un film, nici ca spectator, nici ca cineast.“

Fiecare film de debut este o provocare, pentru că este de o importanță crucială pentru cariera regizorului; eu trebuie să îi ajut pe regizorii debutanți să-și facă filmul pe care l-au visat, dar să le semnalez ce nu funcționează, fără a-mi impune gustul personal.

În final, aș spune că fiecare film la care lucrez cu Radu Jude este o provocare; la fiecare proiect, Radu adoptă un stil diferit, testează limitele limbajului cinematografic. A fost o provocare să montăm filme realiste, filme inspirate din cinematograful de gen, filme construite exclusiv din fotografii, filme care încorporează imagini de arhivă, filmare TV sau filme cu structură atipică. Mai mult de atît, interesul lui crescînd pentru montaj este cea mai mare provocare.

Cît de mult contează implicarea emoțională într-o poveste cînd o montați și relația cu un regizor? Poate fi vreodată ceva „clinic“?

Nu pot să mă implic emoțional într-un film, nici ca spectator, nici ca cineast. Nu am plîns în viață mea la un film, deci îmi este greu să mă raprtez la tipul ăsta de relație cu cinema-ul.

La montaj nici nu cred că e sănătos, încerc să rămîn lucid și să nu mă las fermecat de film – cred că un ochi critic e util pînă-n ultimul moment.

Cîtă artă și cît meșteșug e în ceea ce faceți?

Cred că în orice artă există și partea de meșteșug, în diferite proporții. Îmi este greu să trasez o limită sau să cuantific arta în funcție de tehnică. Trebuie să înțelegi o mizanscenă, să înțelegi cît timp durează decodarea vizuală a unui cadru, ce trebuie enunțat la nivel narativ și ce nu, ce omisiune poate crea confuzie și care poate tensiona povestea, ce asocieri de cadre pot aduce ceva în plus față de simpla progresie a poveștii. Toate aceste lucruri fac parte din meseria mea și îmi este greu să stabilesc care dintre ele sînt artă și care meșteșug.

Ce vă sare în ochi prima dată cînd vedeți un film? La ce vă uitați?

Mă uit la tot și caut să ascult tot, iar la fiecare film îmi sare altceva în ochi. Admir mizanscena la Renoir, eleganța dialogurilor la Rohmer, spiritul critic la Godard, felul în care Edward Yang filmează orașul, cum Howard Hawks își înghesuie personajele în cadru, admir prezența actorilor lui Pedro Costa, tăieturile Verei Chytilova și ale lui Hitchcock, tehnicile narative folosite în filmele regizate de Marguerite Duras.

Cît de important e pentru dvs. să fii conectat la fenomenul cultural mai larg, la ceea ce înseamnă nu doar film, ci și literatură, muzică?

Nu cred că știu altă cale. Am fost întotdeauna interesat de literatură și de muzică, iar o cunoaștere a artelor și a istoriei este de mare ajutor atît în lucrul la filme, cît și în receptarea lor. Cred că filmele lui Pedro Costa nu pot fi înțelese fără o minimă cunoaștere a istoriei Portugaliei și a coloniilor sale, cred că Chaplin merită privit nu numai pentru virtuozitatea sa de actor, ci și în tot tabloul politic al epocii cînd și-a turnat fiecare dintre filme. La fel cu filmele lui Lubitsch făcute după implementarea codului de cenzură hollywoodiană, în 1931. Iar pentru montaj, îmi folosește să fi fost expus la ritmul lui Dos Passos, frazele lui Proust, elipsele lui Hemingway, asiduitatea Svetlanei Aleksievici sau la finețea lui Graham Greene.

De curînd, filmul lui Radu Jude Babardeală cu bucluc sau porno balamuc *a primit Ursul de Aur la Festivalul de Film de la Berlin. Semnați, ca la toate filmele lui, montajul. Vă așteptați? Ce ați spune despre film?*

Trebuie să spun că nu m-am așteptat la acest premiu. Filmul este foarte atipic, din multe puncte de vedere, începînd cu structura în trei părți care nu au legătură între ele, stilistic vorbind.

A fost foarte important că juriul a fost format exclusiv din regizori, din oameni cu o profundă înțelegere a cinema-ului (și a montajului), deschiși la propuneri aventuroase.

Filmul este un experiment, o mostră de libertate cinematografică, o ocazie de a folosi montajul la maximum pentru a crea o dezbatere de idei. În afară de partea „meșteșugărească“, aș spune că este un film important din punct de vedere politic, în această perioadă de polarizare și de reviriment al dreptei și al influenței politice a Bisericii.

Cum lucrați cu Radu Jude, dată fiind această relație îndelungată deja, iar el fiind un regizor prolific?

Este o plăcere să lucrez cu Radu la fiecare film, ne-am împrietenit de la primele colaborări și comunicăm foarte ușor; și nu numai cu Radu, ci și cu Ada Solomon, producătoarea tuturor filmelor lui, devenită și ea bună prietenă. Mai important însă decît camaraderia este stimulul creativ – la fiecare film ridică noi întrebări, legate de stil, de modul de a discuta istoria, de montaj ca artă specifică cinematografului.

a consemnat Ana Maria SANDU

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

Ploaia cu diacritice

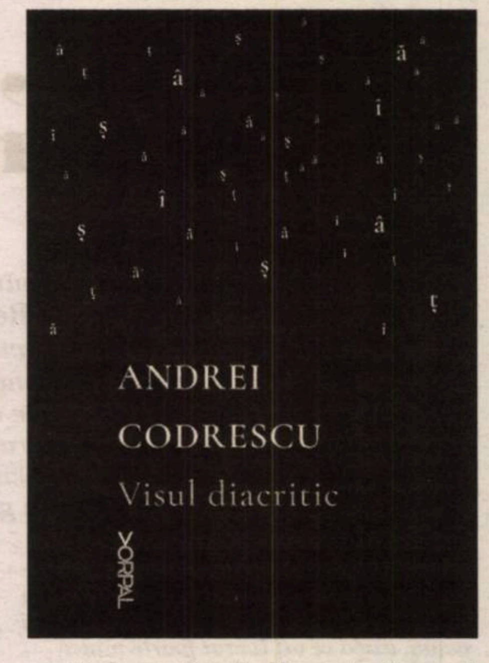

● Andrei Codrescu, *Visul diacritic*, Editura Nemira, 2021.

Visul diacritic al lui Andrei Codrescu este o carte a interferențelor, greu de atribuit unui gen anume. Acest aspect mi se pare a fi unul dintre cele mai importante atuuri ale cărții. Interferențele creează spații noi, provocatoare pentru exploratorii spiritului, dincolo de taxonomii. Poveștile despre fiecare etapă a formării artistice sînt ele însele poeme în proză ce intră în dialog cu poeziile scrise în limba română de-a lungul timpului. Din acest motiv, chiar și textele mai puțin reușite de la începutul carierei scriitoricești ale lui Codrescu (pe vremea cînd semna Andrei Steiu) au ceva de spus, și prin ele însele, dar și prin acele poeme în proză retrospective prin intermediul cărora se interconectează. Contextul creează valoarea și rezistența în timp. Din poemele de început citez cîteva versuri foarte bune: „Trebuie să ridic gulerul și să trec / înalt cît tuburile de orgă, / prin toamnă. / Bate un vînt dinspre Ave Maria“ („Seara“). Contribuția lui Cosmin Ciotloș este esențială pentru recuperarea primelor poezii ale lui Andrei Codrescu. Prin cercetările sale, el este cel care dă tonul acestei aventuri numite *Visul diacritic*. Criticul oferă în postfața cărții unele lămuriri cu privire la provocările sale de a-l smulge din uitare pe poetul român Codrescu, care a semnat în adolescența sa cu mai multe pseudonime. Căutarea suplinește întotdeauna uitarea. Același lucru se întîmplă și în cazul discursului auctorial retrospectiv. Poetul este un narator al vieții și creației sale. Timpurile se amestecă, nu mai există granițe între prezent, trecut și viitor.

Autorul mărturisește că: „Aceste poezii scrise direct în limba română vin însoțite de povești. Mai bine zis, vin însoțite de viața mea. Viața mea a pus și pune în scenă un joc ciudat: cu cît mă îndrept mai mult spre bariera subțire a morții, cu atît revine mai îndîrjit trecutul. Îmbătrînesc în prezent, mă îndrept spre viitor, dar mă trezesc în trecut“.

Datorită unui montaj bine pus la punct de naratorul mai sus amintit, toate etapele poetice se regăsesc în armonie. Textele din a doua jumătate a vieții scriitorului fac trimiteri subtile la cele din adolescență. Cartea este un tot ce conține în sine și un germene al unui viitor probabil. Mai mult, povestind despre cărțile sale în limba engleză, Codrescu vorbește despre compatibilitățile și incompatibilitățile cu limba sa maternă. Explică unele aspecte intraductibile ce se regăsesc în ambele limbi.

Interesant este destinul cărții *Femeia neagră a unui culcuș de hoți*. În anul 1965, a întîlnit-o la Roma pe poeta Renata Pescanti Botti. Aceasta i-a oferit volumul ei de poezii, *Poesie scelte*. Codrescu a scris pe marginile late ale cărții poezii în limba română ce interferau cu cele ale Renatei, care erau slabe din punct de vedere valoric. A intervenit asupra textului italian, cu tăieturi și desene cu pix negru. Acea carte cu poemele lui Andrei Codrescu pe margine s-a pierdut la scurt timp, pentru a fi regăsită după o jumătate de secol într-o împrejurare atipică și fericită. Cartea-obiect a apărut la scurt timp la Editura Vinea, cu o prefață de Ruxandra Cesereanu.

Instrumentul negru, ce conține poeme foarte bune, reprezintă o altă perioadă de creație. Se simte influența poeziei americane la mai multe niveluri. Pe cît a crezut că se desparte definitiv de limba română, cu atît i-au apărut mai multe provocări de a scrie în limba maternă. Bineînțeles, la distanțe mari de timp unele de altele. Astfel, a scris *Poeziile la două mîini,* împreună cu Carmen Firan și, ulterior, *Submarinul iertat,* împreună cu Ruxandra Cesereanu. Această carte a avut succes la public și la critică. Așa s-a produs definitiv relansarea lui Andrei Codrescu, în calitate de scriitor român. În *Visul diacritic* sînt incluse și altfel de texte, cum ar fi răspunsuri la diferite anchete. Ele sînt scrise într-o limbă română atît de expresivă, de parcă Andrei Codrescu nu ar fi lipsit nici o clipă din cultura de origine. Scriitorul mărturisește că: „Limbile mele nu s-au armonizat sau contopit de la început. S-au încăierat des și de multe ori violent, în cîrteli nevrozate de expresie, filosofie și tehnologie“. Apropo de tehnologie, ei îi datorăm titlul acestei cărți la modul literal. În America nu avea la dispoziție tastaturi care să conțină diacriticele românești. Nu putea în acest fel să-și redacteze textele cu adevărat în limba română. Dar acest sens literar ce, pînă la urmă, derivă dintr-un factor minor trimite spre un cu totul alt sens, mult mai înalt. Ploaia de diacritice de pe coperta cărții, la care se adaugă confesiunile sale despre limba maternă, o putem interpreta ca pe un dar revelatoriu venit de deasupra lui și dincolo de alegerile sale. Prin această carte, se tranșează definitiv problema dacă Andrei Codrescu este și un scriitor de limbă română sau aparține doar spațiului american. Între și/și *versus* sau/sau, prima opțiune este cea adevărată.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

■ ■ ■

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

La jumătatea drumului

● Ștefan Andronache, *Conachi. Repere biografice, bibliografia scrierilor, documente comentate,* Junimea, 2020.

O nedumerire: dată fiind remarcabila energie pe care Ștefan Andronache a investit-o în reconstituirea profilului lui Costache Conachi, ar fi fost de preferat ca toată această documentare bio-bibliografică (de 200 de pagini în cap) să fie exploatată mai abil. Ca aparat critic, de exemplu, al unei necesare ediții de *Opere*, de care, exceptînd o intruvabilă încercare basarabeană din 1978, Conachi n-a avut parte. Cele două volume postdecembriste, *Visul amoriului* (2000), respectiv *Ibovnică slăvită* (2018), sînt, totuși, doar niște antologii. Care au rolul lor, mai curînd jovial, dar care nu pot ține locul unei întreprinderi temeinice, complete și definitive. La aproape 250 de ani de la naștere, logofătul ar fi meritat-o, cred. Cum cred și că Ștefan Andronache ar fi putut-o realiza fără mari eforturi. Jumătatea mai anevoioasă a drumului, cea care ține de arhivistică, a parcurs-o deja. Mai rămînea să adauge corpusul de texte, să pieptene ce e de pieptănat, să regleze cîteva scăpări (nu doar de frapă) și să elimine din redundanțe.

Spun asta pentru că prezentele *Repere* promit, ele însele, un *alt* Conachi. Diferit de cel care, vorba cuiva, exprima impecabil „obediența față de eros“: și anume unul capabil să se definească biografic independent de Zulnia (pe numele real: Smaranda Negre) lui. Istoria e îndeobște cunoscută: din varii rațiuni, cei doi și-au trăit dragostea răbdător, de la distanță. Ba mariajul ei, ba încăpățînarea prudă a surorii lui Conachi le-au stat în cale. Se vor regăsi după aproape un deceniu de așteptare, dar pentru numai trei ani: la 12 octombrie 1831, „7 ciasuri din zi fără zece minute“, Zulnia se va stinge în brațele neconsolatului boier. „Pe năsălii răstignită zaci, draga mea Smărăndiță, / Căci de pe pămînt la ceriuri au zburat a ta ființă“, avea să scrie poetul trei zile mai tîrziu, pecetluind fără s-o știe în memoria criticii un portret unidimensional.

Exact pe acesta vin să-l întregească, diversificîndu-l și rotunijindu-l, actualele contribuții ale lui Ștefan Andronache. În primul rînd, printr-o cronologie minuțioasă, însoțită de, în al doilea rînd, șaisprezece restituiri cu parfum inedit (în principal scrisori, oficiale sau de uz privat). Personajul se animă, leapădă giubeaua, dă de pămînt cu ișlicul și ivește gusturi aproape occidentale. Aflăm că, scîrbit *à la* Ștefan Gheorghidiu de pretențiile unei foste ibovnice, el decide să-i dăruiască acesteia un sat întreg din preajma Tecucilor; că l-ar fi cunoscut pe Pușkin la moșia unor rude ale soției; că, săpînd o fîntînă în sol arid, a dat peste un craniu de mamut pe care l-a trimis la Iași, la Cabinetul rarităților; că, pentru ctitoria lui de la Țigănești, a contractat un „zugrav“ pe nume Mafie (amănuntul pare inventat de Pynchon!); că la 1838 a amenajat o fabrică de far-

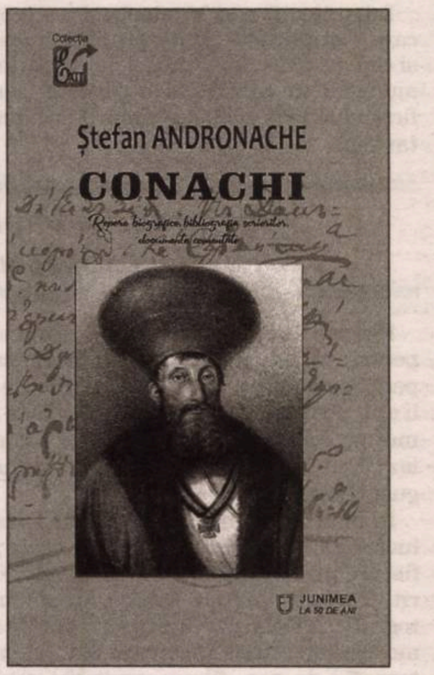
Colecție
Ștefan ANDRONACHE
CONACHI
Repere biografice, bibliografia scrierilor, documente comentate
JUNIMEA
LA 50 DE ANI

furii; și alte asemenea detalii aproape romanești. Cîștigăm, datorită lor, un Conachi rizomatic, complex, amplu sub raportul sensibilității. Cu momente de rafinament și cu căderi rușinoase. Dintre cele din urmă, rețin furia nici măcar pamfletară pe care o revarsă într-o epistolă către vechilul său, un anume Toader Obreja: „Iar tu, măgariule și dobitocule, nimică nu-mi scrii, nici de câți ai scos din temnici primăvara, nici de câți roi au roit, nici în ce stări s-au pus stupii, nici câți s-au pus în temnici, înțelegîndu-se (în)viderat că ești un dobitoc di esli. Și îți deschide ochii că ți-oi da o bătaie di ți-oi strica ciolanile“. Moment nefast, rămas pe hîrtie... Compensat sau, oricum, contrabalansat de grija cu care altădată contracta cu un tîmplar pentru niscai piese de mobilier „înbrăcate cu nuc, care înbrăcăminte la tot lucru să fie cu desăvîrșit meșteșug și iscusință (în)cît să fie lucru întocmai a acelui mai meșter neamț stoler“. Sau de vădita pasiune de oenolog care dirijează aproape farmaceutic proporțiile cupajelor dorite. Sau de tandrețea cu care deplînge (dimpreună cu pereții, bineînțeles) absența fiicei, Cocuța, din casa în care tocmai revenise de la București. Sau de tremolata razie europeană pe care-o întreprinde pentru a se asigura că fiului său vitreg nu i s-a întîmplat nimic acolo, în străini. Sau de disponibilitatea peisagistică în virtutea căreia *rescrie* în versuri *descrierea* epistolară a unui colț de natură...

Cu atîtea latențe emoționale, cum să fie Conachi doar un poet al amorului? S-ar cuveni să-l recitim. Dar de unde, din ce ediție?

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Știma apelor

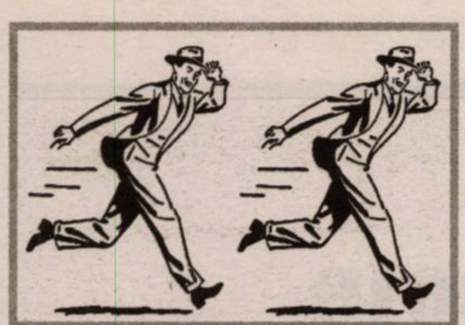

● *Undine* (Germania, 2019), de Christian Petzold.

Undine
TRAILER

Undine (Paula Beer) lucrează în Berlin ca istoric conferențiar și ghid. Deține un mic apartament în Alexanderplatz, este licențiată în istorie și lucrează ca *freelancer.* Tipologia clasică a femeii frumoase, inteligente și de succes. Succes care se clatină total cînd este părăsită de partener, Johannes (Jacob Matschenz), pentru o altă femeie.

Undine este clădit în ansamblu pe o estetică a minimalismului, cu o poveste de dragoste plasată perfect în modernitate, dar cu discrete accente supranaturale calate pe forța atemporală a mitului. Căci Undine este întruchiparea unui străvechi mit german. Dacă omul pe care îl iubește o trădează, ea va trebui să îl ucidă și să revină în apele din care se trage. Dar această naiadă contemporană nu este la capătul misiunii sale terestre, căci îl întîlnește pe scafandrul industrial Christoph (Franz Rogowski), un bărbat interesant și atipic. O dragoste autentică, senzuală, inocentă, dar și fascinată de ea însăși, plină de nerv, curiozitate și o mare încredere se naște pe ruinele celei vechi.

Undine, cel mai nou film al regizorului german Christian Petzold, marchează o turnură stilistică în creația unuia dintre cei mai importanți cineaști europeni. Dacă în desăvîrșite opere de maturitate ca *Phoenix, Barbara* sau *Transit,* Petzold construiește modele dialectice ale istoriei, de la tragedia nazismului la perfidul comunism sau drama perpetuă a imigranților, în *Undine* germanul pare atras mai degrabă de o dimensiune mai ludică și mai liberă a cinema-ului. Filmul funcționează și ca un preambul pentru această nouă direcție, primul dintr-o trilogie inspirată de puternicul romantism german.

Pentru acest rol, talentata Paula Beer a cîștigat premiul pentru Cea mai bună actriță la la Berlinale 2020, unde filmul a cîștigat și Premiul criticii internaționale.

Chimia dintre protagoniști, vizibilă și în *Transit,* potențează această iubire care este la fel de mult vrajă și incantație. Pentru marele poet romantic german Novalis, iubita era „abreviația universului, iar universul elongația iubitei mele“. Undine este astfel și principiul firesc cosmogonic, care afirmă viața, dar și un mister de nepătruns pentru profani. În cel mai pur spirit romantic, ea este acea entitate absolută care aduce cu sine nostalgia armoniei paradiziace și credința aproape mistică în refacerea ei. O poartă de intrare către o altă lume, poate a vîrstei de aur, dar și o speranță strălucitoare. Imagine atavică, dar și acel arhetip colectiv pe care Jung îl identifica cu nostalgia perenă a umanității pentru *numinos.* „Visăm la călătorii prin univers. Nu este oare universul în noi?“, spunea același Novalis acum două secole și ceva.

La fel ca apa, ideal mediu al onirismului, legătura dintre cei doi charismatici eroi este pe cît de profană și volatilă, pe atît de profundă, un basm aproape metafizic. Așa cum mărturisea regizorul într-un interviu, Undine se află sub povara blestemului de a trăi numai prin bărbați. De altfel, fără să fie în mod explicit un adept al feminismului, personajele memorabile din opera cineastului german sînt întotdeauna femei. Că este vorba de Barbara, profesoara care visează să emigreze în Germania de Vest pentru a-și reclădi viața, sau de Nelly, evreica scăpată ca prin minune de gazare, dar și de enigmatica Marie din *Transit* (interpretată de aceeași Paula Beer), Petzold este un veritabil arhitect al eternului feminin. De care se lasă ademenit în aceeași măsură în care își captivează spectatorii, prin farmecele protagonistelor sale. Nu de puține ori, îți dorești să o urmezi sub ape pe Undine, ca și muritorul Christoph, și să-i asculți cîntul și povestea. În fond, una dintre cele mai stranii istorii de dragoste este a sirenei lui Andersen, care înțelege mai bine decît muritorii că un sărut este echivalent cu durerea unui pas pe cioburi de sticlă. Și că spuma valurilor poate fi o altă declarație de dragoste, efemeră, dar și definitivă.

Și în legendele românești există acest miraculos arhetip feminin. Credința populară spune că fiecare apă are cîte o știmă, acea creatură sălbatică, jumătate femeie, jumătate pește, care seduce cum respiră. Căutarea va rămîne în Christoph, că e convențional numită Undine sau altfel. „Tînjesc după bancurile acoperite de lotuși din Acheron“, cînta o altă naiadă celebră, poeta antică Sappho.

Fără să se ridice la echilbrul clasic și anvergura marilor filme ale lui Petzold, *Undine* este mai mult un exercițiu de stil. Farmecul său vizual și de stare datorează mult chimiei – aproape o alchimie – dintre tinerii actori principali.

Undine a intrat pe ecrane și în mediul digital din 19 martie.

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Un aer retro și, pe undeva, avangardist

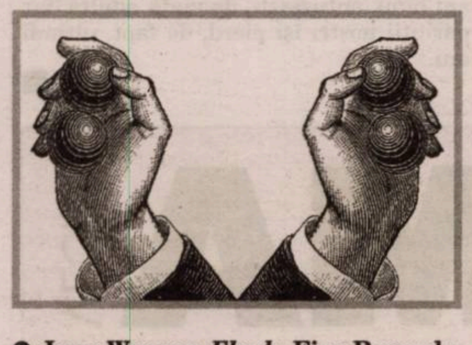

● Jane Weaver, *Flock*, Fire Records, 2021.

Ca să încep prin a o parafraza chiar pe autoarea acestui album lansat pe 5 martie 2021 de o casă independentă britanică ce, în trecut, a avut legătură cu debutul unor Pulp, Teenage Fanclub sau Spacemen 3, *Flock* ar putea fi muzică pop pentru vremurile astea *post-new-normal,* produsă în urma „unei complicate diete cu vechi cîntece de dragoste libaneze, muzici sovietice pentru exerciții aerobice din anii ’80 și punk australian“. Dincolo de bombastica piaristă a unui comunicat de presă, cel mai proaspăt LP al artistei britanice născute acum 49 de ani la Liverpool se revendică de la un curent eminamente local, *psihogeografizabil* într-o accepțiune în care ni-l putem imagina pe Jacques Derrida bîntuit de stafia unui Guy Debord hoinărind situaționist într-un text de Simon Reynolds despre diversele intervale pop în care ar putea coabita Broadcast și KLF, The Teardrop Explodes și Kate Bush, Stereolab și Jarvis Cocker. Peste toate acestea tronînd, să zicem, întreaga arhivă Finders Keepers, atipicul *label* la care obișnuia să-și scoată JW albumele pînă acum.

Depășind conceptualismul excentric al discurilor anterioare, Weaver se dedică complet, pe *Flock,* unor formule pop *groove*-iste care funcționează impecabil în tandem cu vocea sa, invocînd ba *girl group*-urile din anii ’60 („Heartlow“), ba un Prince prins în perioada The Revolution („The Revolution of Super Vision“), ba un continuum *glam* care îi poate reconfigura ireproșabil pe Marc Bolan și Alison Goldfrapp („Stages of Phases“), ba o destul de plauzibilă transfigurare pe axa Sally Oldfield – Kate Bush („Sunset Dreams“), ba o proiecție strălucitoare în care regretata Trish Keenan va renaște cîndva din visul hauntologic al

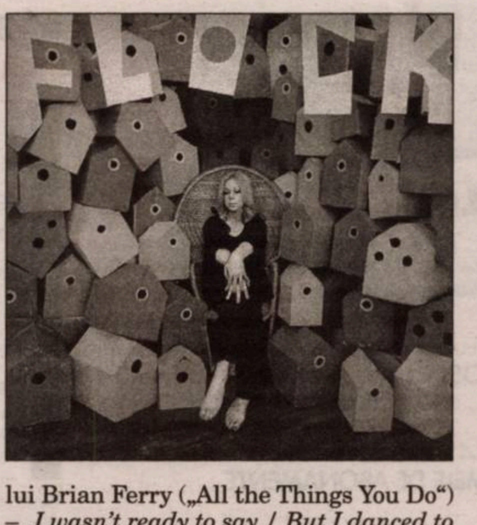

lui Brian Ferry („All the Things You Do“) – *„I wasn’t ready to say / But I danced to your beat for / Sixteen hours, / I’m camouflaged at the scene, / Can’t you see / Just a glimpse, / Scene of the crime / But I long for the view / Where I’m gonna stay. / I’ve been to the lions, / Hunted for the game. / They are not ready for you, / And you are the revolution, / Continuation, / You who have super visions“. Flock* devine, în esența sa, un mix îmbătător și colorat de referințe din pop-ul progresiv, care, aranjate perfect de geniul colajist al lui Jane Weaver, se transformă într-o operă provocatoare, aptă să lucreze în spațiul acela de disjuncție temporală (tr)adus de Mark Fisher și de amintitul Reynolds în muzica pop.

Flock, *cel de-al unsprezecelea album de studio al muzicienei Jane Weaver, poate fi ascultat și cumpărat, în format fizic – vinil – și digital, de pe pagina de Bandcamp a artistei britanice, la adresa janeweaverfire.bandcamp.com/album/flock.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

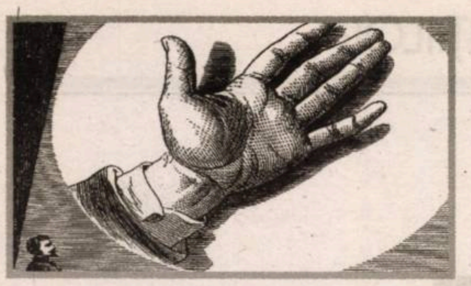

Adina POPESCU

portrete din mers

Minunatul an 2019

Anul 2019 a fost cel mai frumos an din viața mea. Au mai fost ani fericiți, mai ales cei din copilărie, ani senini, în prima parte a tinereții, ani buni în care mi-a mers totul din plin (dar și mulți ani banali, serbezi, lipsiți parcă de orice fel de conținut, sau ani pur și simplu săraci în care nu mi-am permis să merg nici măcar pînă la mare... de aceea îi pomenesc aici, doar într-o paranteză, însă și aceștia parcă au fost mai tonici în felul lor față de 2020). Însă nici unul nu se compară cu 2019, acum îmi dau seama că parcă a fost un dar nesperat din partea unei providențe în care cred, înainte de tot ce a urmat. Pe măsură ce mă îndepărtez de acel 2019, mi se pare de fapt din ce în ce mai luminos și regret că nu m-am bucurat îndeajuns de fiecare moment al lui, însă așa se întîmplă atunci cînd lucrurile ți se pare „normale“, ți se par că vin de la sine, nu mai ai timp să fii recunoscător pentru prezent și nici nu te mai interesează vreun viitor.

În februarie 2019 evadam pentru prima dată din iarna românească și zburam spre locuri mai însorite și cu temperaturi mai rezonabile. Îmi imaginam că un astfel de „lux“ nu și-l permit decît oamenii bogați, însă scurta noastră escapadă extrasezon ne-a costat surprinzător de puțin, așa că ne-am propus să repetăm experiența în fiecare iarnă, pe mine m-a ajutat fantastic să depășesc depresia care se instalează de regulă prin decembrie, cînd se întunecă la 4. N-a mai fost cazul de atunci, anul acesta depresia hibernală și-a atins apogeul. Momentul în care, în zorii zilei, avionul a început să coboare spre aeroportul din Catania, iar în fața noastră a apărut vulcanul, cu vîrful lui teșit, acoperit de scame de nori și de fum – ca unicul punct stabil al unei planete „fluide“, în mișcare –, mi s-a părut de-o irealitate care mă urmărește și astăzi. Ireale mi se par acum și terasa de pe acoperiș a pensiunii unde am stat în Siracuza, inundată de soare și invadată de șopîrle mici și verzi, dincolo de ea era doar marea, prînzul improvizat din piața de pește din Ortigia, cu turiști puțini, fugiți din țările lor viforoase de mai la nord, care își împărțeau vinul la carafă, stridiile și măslinele într-o fraternizare totală, de parcă ar fi fost ultima zi din viața lor și nimic n-ar mai fi contat după acea, Taormina cu șirurile ei lungi de trepte care coboară muntele pînă la mica plajă unde noi, oamenii, ne-am transformat în șopîrle și ne-am întins la soare, la 22 de grade în februarie, am rămas acolo pînă cînd umbra a început să se lase și ne-am întors cîntînd pe străzi „Ionel, Ionelule“, liberi, fără nici un fel de restricție de noapte-bună, doar un taximetrist s-a uitat un pic ciudat la noi, dar poate că avea rude în România. Eram pentru prima dată în Italia.

În martie am fost la Bratislava, la un mic festival de film, am prins din nou o zi caldă, strada care cobora din orașul vechi pînă la Dunăre era un festival, pub-urile erau pline de americani care vizitau Europa sau de britanici în *city-break*-uri ieftine prin Europa de Est, care se îmbătau progresiv cu o bere perfectă la un euro, asiaticii le făceau tăcuți poze. Ireală mi se pare din nou seara pe care am petrecut-o la subsolul unei cîrciumi care arăta ca o discotecă perfect conservată din anii ’80, avea chiar și glob din acela cu oglinzi, am fost la o masă veselă cu producători de film și selecționerii unor festivaluri care își făceau planuri pentru următorii cinci ani, „Să veniți neapărat la Doclisboa! Vremea la Lisabona, în octombrie, e absolut perfectă... și avem multe petreceri, o să vă placă!“. Toate aceste festivaluri în acest moment nu mai există în forma lor „clasică“, există pe hîrtie, există pe rețele, există ca să continue și să bifeze ediții, însă, practic, au dispărut. A doua zi am luat un autobuz și într-o oră am fost la Viena, tot pentru prima dată, și mă gîndeam, privind un cîmp pustiu și perfect ordonat: „Ce mișto e să călătorești așa prin Europa, nici nu simți cînd intri dintr-o țară în alta, nu simți granițele...“, iar la Viena am nimerit la pensiunea unui turc, aflată la primul etaj al unei case de secol XIX, cu tavane înalte și camere uriașe, iar turcul a mers în vîrful picioarelor pe coridor ca să nu mă deranjeze cît timp am tras un pui de somn ca să recuperez noaptea pierdută, m-am simțit acolo ca în casa unei mătuși îndepărtate de la Viena care mă aștepta, apoi am ieșit în oraș, m-am rătăcit la metrou – iar eu nu m-am rătăcit în metrouri mult mai complicate –, însă și cînd am ieșit la suprafață, am nimerit chiar lîngă catedrala Sfîntul Ștefan și totul mi s-a părut fabulos, toată acea aură imperială pe care o regăsești la scară mai mică în orașele din Ardeal, toată decența orașului, mai puțin găștile de ruși bogați care veniseră la shopping, pînă cînd am sucombat într-un local periferic, recomandat de un prieten, în fața unui șnițel cît roata carului, plin de vienezi și de pendule încremenite, cu toții făceau parte dintr-un decor. În același martie, am ajuns la Paris, pentru prima dată la Salon du Livre, cu o gașcă foarte simpatică de jurnaliști din presa culturală, am revizitat librăria Shakespeare unde mi-am făcut și niște poze la o mașină de scris arhaică și am căutat cele mai bune meniuri de 10 euro din Cartierul Latin, pe o vreme cîinească, am rîs în metrou ca nebunii, erau acolo om lîngă om, etnie lîngă etnie, performance-uri de tot felul, metroul din Paris e cel mai mare spectacol urban pe care l-am văzut vreodată, iar noi am tot rîs și am povestit pînă cînd a încercat să ne agațe un compatriot care se întorcea de la muncă: „Ce face fetele? Io mi-s din Dorohoi!“. Tot în 2019, la Paris, l-am întîlnit la tîrg pe Orhan Pamuk, l-am ascultat *live* povestind despre Nobelul lui și despre Muzeul Inocenței și din nou mi s-a părut ireal pentru că îl iubesc pe Pamuk, pentru mine e un fel de rock-star al literaturii contemporane și nu mi-am imaginat că îl voi vedea chiar în fața mea, fără să mă îmbulzesc sau să plătesc un bilet, ca pe un autor „oarecare“, ca mine, ca tine, vorbind atît de firesc și de sincer în fața unui public de o sută de oameni. Eram în rîndul 3.

Iar anul 2019 abia începuse. Din martie pînă în iulie, m-am „relocat“ tot pentru prima oară, mi-am petrecut trei luni pe teren la Gherla și în satele din împrejurimi, am sosit cînd nici nu înmuguriseră bine copacii și ne-am întors în plină vară, cînd vegetația deja explodase. Niciodată nu am simțit atît de intens primăvară, cu fiecare etapă a ei, niciodată nu am fost mai atentă la semne, de la nori la zborul păsărilor, niciodată n-am văzut apusuri atît de frumoase ca dintr-un apartament închiriat pe un deal, în spatele blocului începea pădurea și căprioarele veneau pînă în parcare. Și niciodată n-am simțit atît de bine Ardealul și pe oamenii ei dragi pe care îi iubeam oricum din copilărie, toată lentoarea lor, felul lor de a vorbi care pentru mine are un rol terapeutic, îmi amintesc că-mi scriam rubricile pentru revistă și că mă simțeam fericită, o fericire pe care n-o mai trăisem pînă atunci, domestică, așezată, e adevărat, dar totuși o formă de fericire. Și că mă tot gîndeam că trebuie să schimb ceva fundamental în viața mea care oricum e scurtă, ca a voastră, a tuturor, ca să mă simt în permanență așa. M-am reîntors în iulie în București, care mi-a dat pur și simplu în cap – torid, putrefact și mai ales zgomotos, Bucureștiul e un oraș care țipă, te asurzește, te anihilează. Așa că am fugit din nou, la mare, în Bulgaria, am mîncat scoici și am băut lichior de mentă bulgăresc care mi-a întors mațele pe dos, am străbătut satele pustii din Dobrogea lor, Dobrogea noastră, visînd la o bojdeucă de acolo, o casă pe pămînt, plină de soare, am înotat într-o mare ca un lac în golful din Kavarna, ne-am tot mutat între Șabla și Krapeț, am mîngîiat măgari și ne-am întors năuci în București în septembrie, vara se terminase.

În octombrie 2019 am plecat singură la Roma tot pentru prima dată și nu mi-a plăcut, din șapte zile am stat patru, am avut ploșnițe în patul de la pensiune și o serie de mici evenimente nefericite care m-au determinat să mă întorc. Ce n-aș da acum pentru alea trei zile de care mi-am bătut joc! Ce n-aș da să mă întorc în timp, în 2019, și să mai trăiesc anul ăsta încă o dată! Gîndiți-vă la anul vostru 2019, e un an fictiv, la mine s-a nimerit așa, poate fi 2018 sau 2016, poate să fie și un an care nu s-a inventat încă, însă gîndiți-vă că cel puțin pe acest continent care se numește Europa au fost timpuri ideale... se vor întoarce probabil sau nu, rămîne de văzut. Însă ceea ce mă enervează cel mai tare este că pînă să apucăm să trăim un nou „2019“ pierdem niște ani, copiii pierd niște ani de școală firești, de socializare și de formare, noi pierdem niște ani buni, entuziaști, de viață adultă, iar părinții noștri își pierd, de fapt, ultimii ani.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ
CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - **65** LEI ✓ 6 luni - **110** LEI ✓ 12 luni - **175** LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Ionuț-Tiberiu BALAN

Oamenii locului

Cei mai mulți dintre oameni sînt condamnați la uitare. Fie că e vorba de cîțiva ani – iar, în unele cazuri mai rare, zeci, sute de ani –, prea puțini au fost cei care au sfidat timpul. Mormintele celor mai mulți dintre aceia care au ridicat orașe, au susținut comunități sau pur și simplu au reprezentat o mică rotiță importantă din marele sistem au fost lăsate pradă mucegaiului, vîntului, ploilor, zăpezilor, pînă au ajuns așa cum le știm astăzi: niște pietre de pe care cu greu mai putem citi cîte ceva, nevizitate de ani, rămase drept dovadă a trecerii unui timp pierdut.

Obișnuiesc să vizitez cimitire în fiecare oraș prin care trec. Unele dintre ele par a fi parcuri în care te regăsești, asculți liniștea și-ți imaginezi poveștile acelora ce nu mai au glas. Altele par a fi muzee, iar, trecînd printre morminte, îți oprești privirea asupra epitafurilor, le citești cu interes, pronunți numele celui care odihnește acolo și te cuprinde o bucurie sub forma unui fior, de parcă l-ai fi cunoscut dinainte, iar clipa în care ai ajuns la mormîntul omului nu e decît o reîntîlnire într-un altfel de context. Nu e prietenul tău odihnindu-se acolo, dar ar fi putut fi. Și mai sînt cimitirele triste, locuri prin care nu se trece, cu ziduri înalte din vîrful cărora răsare sîrma ghimpată, cu porți nemișcate și lacăte ruginite. Cele mai multe cimitire triste sînt cele ale comunității evreiești – astăzi o comunitate aproape complet dispărută din peisajul multicultural bucovinean de odinioară. Dacă cimitirul evreiesc de la Gura Humorului din secolul al XVIII-lea a fost cuprins de iarba înaltă, avînd un destin mai puțin tragic, la Vatra Dornei au răsărit din morminte mici păduri, pietrele funerare au alunecat unele peste altele, iar cărările nici nu mai există, cimitirul fiind definitiv închis. La Cîmpulung Moldovenesc pasc oile și caprele oamenilor din zonă, fiind ferite de privirile trecătorilor printr-un zid de beton care înconjoară în cea mai mare parte cimitirul. Aici, ultima evreică, supraviețuitoare a lagărelor de concentrare din Transnistria, Rica Herling, a murit în 2016, la 103 ani. Astfel, cimitirele evreiești rămîn părăsite, pradă vegetației sălbatice, neîngrijite, închise definitiv, uitate.

Obișnuiesc să vizitez cimitire
în fiecare oraș prin care trec.

Oamenii care s-au stabilit în sate și orașe, fie datorită comerțului, precum armenii și evreii, fie datorită imigrației și colonizării, precum germanii și maghiarii, au devenit, cu timpul, oameni de-ai locului. Ulterior, au murit și au fost îngropați în satele și orașele care le-au devenit „acasă“. Spiritul multicultural poate fi și azi resimțit în micile orașe bucovinene, unde clădirile evreiești se ridică în jungla de beton modernă, printre blocurile adeseori obositoare vizual și banale, poate fi resimțit în satele bucovinene ale colonizatorilor germani, unde bătrînii satului îți pot vorbi ore întregi despre cei care au plecat înapoi „în patria lor“, au fugit din fața prigoanelor ori au murit. Deși multe dintre comunitățile care-au stat la dezvoltarea satelor și orașelor au dispărut, spiritul lor a rămas tocmai în moștenirea primită: sinagogi, biserici catolice, evanghelice, simple case, drumuri de piatră și cimitire.

Unul dintre orașele care s-au dezvoltat rapid în urma anexării Bucovinei de către Imperiul Habsburgic a fost Vatra Dornei, unde s-au așezat în primii ani ai secolului al XIX-lea colonizatorii germani, constituind și dezvoltînd în timp comunitatea catolică dorneană. Mai tîrziu, spre finalul secolului al XIX-lea, în Dorna au ajuns și evreii. Ca să ne putem imagina impactul pe care l-au avut aceste două comunități asupra orașului, aflăm că la 1930, conform recensămîntului, la aproximativ 12 ani de la unirea Bucovinei cu România, peste 30% din populația Dornei era reprezentată de germanii catolici și de evrei. Mai apoi, în urma Holocaustului românesc, evreii au dispărut aproape complet. Mulți dintre ei, bătrîni, copii, femei, indiferent de vîrstă, ocupație sau sex, au fost urcați în Trenul Morții care avea ca țintă lagărele din Transnistria. Unii au murit pe drum, în urma condițiilor infernale, a lipsei apei și a hranei. Alții au murit în lagăre și foarte puțini au fost cei care au scăpat. În 2008 mai locuiau în oraș doar opt evrei. În prezent, nici un evreu nu mai trăiește la Vatra Dornei. Germanii, pe de altă parte, au fost duși înapoi în Reich în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, conform planului autorităților germane de a-i readuce în patrie. Mărturia trecerii lor pe meleagurile Dornei n-a rămas numai prin clădirile de importanță în dezvoltarea Băilor, ci și prin cimitirul catolic, un loc pe unde astăzi se mai trece, se mai aprind lumînări și se mai aduc coroane. Deși germanii au dispărut la rîndul lor, comunitatea catolică a rezistat datorită căsătoriilor mixte dintre populația băștinașă și colonizatori.

Cimitirul catolic, spre deosebire de cel evreiesc din localitate, este funcțional și îngrijit. Cele două cărări principale care traversează cimitirul dintr-un capăt în altul sînt deszăpezite constant după ninsorile mai puternice, iar în fiecare vară se cosește iarba. Aici, în „cimitirul-muzeu“, se odihnesc oamenii locului: primii colonizatori ajunși în tîrgul dornean, ctitorii Bisericii Catolice, notari, avocați, ingineri, soldați, preoți, profesori și oameni simpli.

La intrarea sudică a cimitirului, aproape de poartă, sub o cruce de metal grea și lipsită de ornamente, își duce veșnicia Maria Chrsch, președinta *„societății a femeilor romano-catholice Vatra Dornei“* și membră a Comitetului de inițiativă și construcție a Bisericii. Moare în 1955, după aproape nouă decenii de viață. Mormîntul ei, din căpătîiul căruia se ridică crucea scundă de care atîrnă o plăcuță subțire de metal peste care i-a fost întipărit cu litere mici numele, e bine ascuns între pietrele funerare din marmură neagră, astfel încît un simplu trecător nu va putea să-l observe.

La Vatra Dornei au răsărit din morminte
mici păduri.

Aproape de cărarea centrală, la cîțiva pași de capelă, două chipuri surprinse, puțin speriate și obosite, dar cu privirile blînde, ne opresc în loc. Aici și-au găsit liniștea Luise și Franz Astalosch, părinții a opt copii dintre care supraviețuiesc doar trei: Blanka, Samual și Francisc. Luise Astalosch, mama lor, îi va lăsa orfani devreme, murind în 1922, atunci cînd tînărul Francisc nu avea decît șapte ani. Viitorul părinte Francisc Astalosch va urma Școala Primară de cinci clase la Vatra Dornei, Seminarul din Iași și Seminarul Arhiepiscopal din București. Franz Astalosch moare la 1938, în timpul penultimului an de studiu al fiului său în cadrul Academiei Teologice de la București. Va fi urmărit de Securitate vreme de 18 ani din cauza unchiului său, scriitorul George Astalosch, mutat definitiv la 1971 în Franța. Nenorocul va face ca Părintele Astalosch să fie îngropat departe de părinții săi, în cimitirul catolic din Cîmpulung Moldovenesc, la sfîrșitul mileniului doi, în 1997.

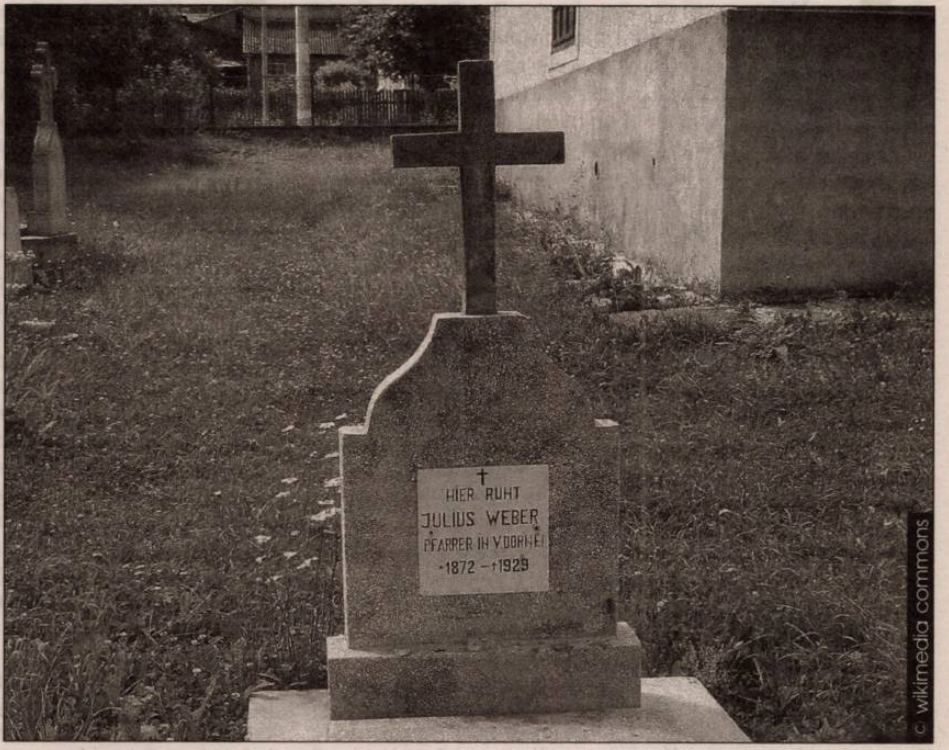

© wikimedia commons

Tot aproape de capelă se află un mormînt neobișnuit. Orientat spre nord, nu spre vest, privind orașul, nu răsăritul, se odihnește fostul primar pe timp de război între 1917-1918 și preot la Vatra Dornei între 1915-1929 Iulius Josef Weber. Născut la Pașcani (sau Dorohoi, după unele surse), în 1872, ca fiu al unui muncitor de la Compania de cale ferată Lemberg-Czernowitz-Jassy Eisenbahn, urmează cursurile Seminarului diecezan „Sfîntul Iosif“ din Iași, unde este hirotonit preot în 1898. În anul 1911, își dă doctoratul în filosofie și teolofie la Colegiul Germanicorum Hungaricum din Roma – Universitatea Pontificală Gregoriană, moștenitoarea Colegiului Roman fondat de Ignațiu de Loyola. În urma pagubelor produse de război, se vede nevoit să cumpere, în 1921, două clopote noi pentru Biserica Catolică din localitate. La doar 57 de ani trece la cele veșnice și e îngropat în cimitirul catolic dornean.

Eduard von Bayersfeld-Bayer, notarul cezaro-crăiesc al comunității catolice de la Vatra Dornei și casierul Comitetului de construcție a Bisericii Catolice, și-a găsit liniștea veșnică aici, în cimitirul de la poalele munților. La nivel local, a reprezentat unul dintre cele mai importante personaje în apariția unei sucursale parohiale independente față de parohia de la Iacobeni, o localitate la 12 kilometri de Dorna, dar și în construcția Bisericii Jubiliare Împăratul Franz Joseph I, actual numită „Schimbarea la Față a lui Iisus“, o adevărată capodoperă arhitecturală, ridicată după ani de luptă și strîngeri de fonduri, atît de la oamenii de rînd, cît și de la înalte personalități, precum Johann al II-lea, principe al Liechtenstein-ului vreme de 71 de ani, și Arhiducele Eugen Ferdinand de Austria-Teschen, ultimul Mare Maestru al Cavalerilor Teutoni din dinastia de Habsburg. Notarul Eduard von Bayersfeld-Bayer moare la 11 aprilie 1905, cu patru luni înainte de sfințirea bisericii – 6 august, același an. După un veac, mormîntul lui a căzut pradă mucegaiului, doar marmura neagră pe care îi este trecut numele a rezistat. Acolo unde ar fi trebuit să fie fotografia lui n-a rămas decît un spațiu gol care ne lasă nouă, trecătorilor, libertatea de a ni-l imagina.

Michel și Karolina Pop sînt îngropați, de asemenea, în micul cimitir catolic de provincie. Personaje importante în comunitatea locală, Karolina Pop, alături de familia sa, a donat primul clopot al viitoarei biserici, pe cînd Michel Pop a fost cenzor al Comitetului de construcție, donînd 100 de florini în anul 1900. Tot atunci, Michel Pop moare, ca anul imediat următor și soția sa, Karolina, să-i urmeze drumul veșniciei, fără să mai apuce vreunul dintre ei sfințirea clopotului și finalizarea lucrărilor Bisericii, la 1905.

Aici, în cimitirul *oamenilor locului*, zac eroi (căci eroul este erou în ochii celui pentru care se luptă), precum Maxsa Iler, soldat austriac mort la 25 de ani în Primul Război Mondial, și Alexandru Pedimonte, student român căzut pe Tisa la 24 de ani în cel de-al Doilea Război Mondial, în 1944. În cimitirul *oamenilor locului* există poezie. Pe spatele pietrei funerare a răposatului Reuți Victor, soția i-a scris următoarele rînduri: *Unde ești? Te-aud mereu la geam / Cum vii tiptil cu pasul tău ușor / Cu degetul cum bați încetișor / Tresar… mă scol… alerg, nimic! / Doar măru-și scutură sfios un ram.* O poezie care se recită singură, într-un colț îndepărtat al minții, unde *oamenii locului* sînt încă printre noi, vii, tineri și pregătiți să ridice un tîrg dintr-un sat, un oraș dintr-un tîrg…

***Ionuț-Tiberiu Balan** este student al Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Facultatea de Litere, Departamentul Jurnalism.*

Teodor BACONSCHI

Trup și carne

Prologul *Evangheliei după Ioan* (1.14) anunță întruparea Logosului divin în Iisus Hristos: „Și Cuvîntul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui". „Trup" redă în română termenul grecesc *sarx,* care desemnează „carnea". A fost preferată această echivalare mai sobră și lipsită de echivoc, tocmai pentru că *sarx* implică o concretețe ignobilă, viscerală, cvasianimalică: natura în toată nuditatea ei lipsită de glorie și transcendență. În greaca veche, la Homer (unde apare adesea sub forma plurală a „cărnurilor"), la autorii tragici și apoi la Platon găsim asocierea „carne și oase" (valabilă pînă azi). Textele descriu carnea *lividă, bătrînă, viguroasă* sau *sfîrtecată.* Epictet (1,3.5) notează că oamenii se deosebesc de zei tocmai prin „carnea lor mizerabilă". În același registru depreciativ se înscrie voluptatea carnală *(he kata sarka hedone)* opusă plăcerii psihice sau spirituale. După cum ne amintește Ceslas Spick, *Septuaginta* a tradus prin *sarx* vocabula ebraică *basar* – care s-ar traduce prin „făptură" (orice creatură vie, fie om sau animal). Prin extensie, în LXX, *sarx* numește persoana umană, compusă din carne – elementul „portant" – și sînge (ca vehicul vital).

Antropologia biblică decurge din referatul antropogoniei, așa cum apare în cartea *Genezei:* partea trupească și perisabilă a omului e modelată din țărînă, iar scînteia lui de viață e aprinsă prin „suflul" divin. Vechii evrei și apoi diaspora alexandrină, unde textul sacru e tradus în greacă – primind un plus de „spiritualitate" –, vedeau insul ca pe un vas de lut animat, de unde și consecventul lor dualism, care corespunde, în plan etic, dihotomiei bine-rău. Evident, partea inferioară, pieritoare, creată și impulsiv josnică a „cărnii", e mereu devalorizată, în contrast cu *pneuma,* văzută ca reflex celest, sursă de energie și temei al accesului la eternitate. În *Ioan* (8, 15), Iisus le reproșează fariseilor că „judecă după trup", adică orbecăie în cele lumești, opace și trecătoare, înșelătoare și perverse.

În corpusul paulin (care precedă redactarea *Evangheliilor* canonice), *sarx* apare frecvent, cu diverse conotații nu tocmai unitare: el primește o semnificație neutru-biologică, dar și una spațială, precum în *Coloseni* 2,5 („Căci deși cu trupul sînt departe, cu duhul însă sînt împreună cu voi"). Tot Sf. Pavel vorbește despre Fiul Lui Dumnezeu, „cel născut din sămînța lui David, după trup". În alte contexte, *carnea* e trecătoare ca iarba, tot așa cum rămîne sediul desfrînării, sursă a faptelor dezaxate, mereu răzvrătită, precum un sclav nerușinat, pe scurt: o povară, un blestem, o matrice a răului, degradării și morții. Într-o notă qumranică sau protoencratită, Apostolul nu ezită să prezinte „carnea" ca simbol palpabil al firii umane viciate de păcatul originar, de vreme ce „trupul *(sarx)* poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului, căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi" *(Galateni* 5, 17). Nici catalogul „faptelor trupului", care urmează versetului amintit, nu pare să-i dea acestuia vreo minimă demnitate: „adulter, desfrînare, necurăție, destrăbălare, închinare la idoli, fermecătorie, vrajbe, certuri, zavistii, mînii, gîlcevi, eresuri, pizmuiri, ucideri, beții, chefuri și cele asemenea acestora"...

Opoziția dintre *ta sarkika* și *ta pneumatika* se dovedește radicală și insolubilă. A fi „trupesc" înseamnă a lupta cu Dumnezeu, prin ignoranță, invidie, furie și blasfemie. Și totuși, așa cum aminteam la începutul prezentelor notații, Iisus Hristos Se *încarnează* (dacă e să rămînem fideli originalului). El nu coboară într-un trup aparent (așa cum aveau să afirme adepții ereziei dochetiste), ci de-a dreptul în această nefericită, dacă nu cumva respingătoare condiție carnală, mereu stigmatizată, bunăoară, în cercurile neoplatonice. Știm că autorii biblici au scris într-un context care include dinamica și semantica unor limbi vii, dar știm și că statutul sacru al textului ne recomandă o lectură filologic respectuoasă față de original, chit că exegeza nu se limitează la nivelul literal. Cuvîntul divin *încarnat* instaurează parcă o mai intensă proximitate ontologică între umanitate și mijlocitorul ei teandric.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Critica ritualismului

În două articole recente, dl Petre Guran se referea la raportul între semnificația spirituală, mistică a botezului și aspectul lui de ritual. Cu acribie savantă și finețe interpretativă amintea că împrejurări istorice și modificări de mentalitate au putut conduce uneori la inversarea dreptului raport. Cînd creștinismul preia și rolul de religie oficială, de religie a Imperiului, actele vizibile – împlinite după un tipic care ajunge să fie socotit imuabil – tind, cîteodată, să lase în umbră eficacitatea interioară, comunicarea verticală de har. Ba mai mult, pentru unii credincioși, rețeta rituală, corect urmată, ar decide asupra împlinirii spirituale a tainei, și-ar subsuma-o, dacă nu cumva ar înlocui-o. Azi creștinismul e mai ușurat de haina lui socială, ceea ce – spune dl Guran – ar fi un prilej să fie repusă în lumină semnificația centrală a botezului, caracterul lui de „inițiere mistică".

Rûmî

© wikimedia commons

Articolele sale atrag atenția asupra unei teme importante în orice tradiție spirituală. Pretutindeni există tensiune între credința vie și ritualism. Există ispita de a reduce relația cu divinul la gestică ceremonială, la procedură bătută în cuie, la act pe cît de precis detaliat, pe atît de exterior. Și în orice tradiție există critică a ritualismului, opoziție față de el, redresare a raportului între trăirea spirituală și cultul exterior. În tradiția ebraică, tema e centrală, e dezbătută tumultuos de-a lungul textelor biblice, străbate întreaga viață a comunității.

Acolo, experiența pustiei și a itineranței înseamnă – simbolic, dar și existențial – dialog intim al omului/poporului cu Dumnezeu. Înseamnă întîlnirea lor nupțială, aventură unitivă. „Iată, Eu o voi atrage și o voi duce în pustiu și voi vorbi inimii ei" (Osea 2, 14). Cînd postura sedentarizării prevalează, cînd omul se instalează în certitudini și rețete de cult, Dumnezeu dă năvală peste el, îl amenință rectificator, îl dislocă din simulacrul de sacru pe care omul l-a fabricat pentru a-l dezvolta mai ales pe orizontala socială. Dumnezeu își interpelează interlocutorul cu pasiunea unui îndrăgostit. Vrea să-și imprime cuvîntul și suflul pe inima profundă, spiritual receptivă, pe „inima de carne" a omului. „Voi lua din trupul vostru inima cea de piatră și vă voi da inimă de carne. Pune-voi înăuntrul vostru Duhul Meu și voi face ca să umblați după legile Mele și să păziți și să urmați rînduielile Mele" (Iezechiel 36, 26-27). Da, există prescripții, reguli comportamentale, există ritual și proiect al templului, decretate de sus. Dar toate sînt suport simbolic, destinat să semnifice – nu să înlocuiască – suflul Duhului care vizează adîncul uman, transformarea inimii în loc nemărginitor al infinitului divin.

În *Omilii la Exod*, Origen are o observație foarte fină. Tablele Legii, lista esențială a poruncilor primită de Moise pe Sinai, nu încep cu proclamarea unei norme, nici cu indicații rituale. Încep cu expresia de sine a libertății divine, a lui Dumnezeu eliberatorul: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din pămîntul Egiptului și din casa robiei" (Exod 20, 2). Credinciosul și comunitatea trebuie să facă față acestui Dumnezeu eliberator, să se mențină, ca ființe libere, în aerul libertății Lui. Poruncile nu sînt decît indicații ajutătoare pentru această postură. Nu sînt garanții, chitanțe de achiziție pentru bunul raport cu divinul. Biblia ebraică pune puternic în lumină două funcții: preotul și profetul. Primul împlinește un ritual care pune umanul în comună vibrație cu lumea cerească, dar care poate risca să decadă insidios în ritualism și sedentarizare. Profetul rostește chemările la întîlnirea cu Dumnezeu, cu libertatea și misterul lui.

Lupta împotriva ritualului autosuficient e continuă în Biblia ebraică. De la reticența lui Dumnezeu de a-și stabili prezența într-un sanctuar stătător (II Regi 7, 4-6) pînă la strigătele Lui furioase împotriva unui ceremonial împlinit doar cu buzele (Isaia 1, 1-16), tema revine iar și iar. Or, în această luptă, credinciosul îi stă alături lui Dumnezeu. Tradiția și experiența religioasă ebraică au curajul de a se concentra pe acest efort, nu se dau în lături să-i îndure interpelările, să-și rafineze conștiința spirituală pe tăișul Textului. Mai tîrziu, în gîndirea rabinică, anumite interpretări privesc ritualul drept „împodobire" a omului pentru a fi plăcut lui Dumnezeu. Într-un pasaj midrașic, poruncile și elementele de ritual al rugii sînt asemănate cu niște ornamente, ca în împrejurarea în care „un rege i-a spus soției sale: «Împodobește-te cu toate bijuteriile ca să te doresc»". Semnificația ritualului e aici nupțială, pasionat unitivă.

Islamul cunoaște și el, desigur, tensiunea între credința vie și ritualism, între verticala mistică și orizontalizarea socială a religiei. Mohammed Arkoun, un important specialist în civilizație musulmană, vedea fundamentalismul actual ca avîndu-și rădăcinile în etapa, foarte timpurie, de „etatizare a islamului", cînd noua revelație e folosită pentru legitimarea puterii temporale și dominație asupra societății. Profetul, spune Arkoun, „punea în operă o ordine politică imediat și adecvat articulată cu semnificația raportului trăit cu Dumnezeu". Însă, curînd, Omeiazii și succesorii lor organizează un stat imperial foarte vast, unde prescripțiile credinței sînt transformate în cod juridic, în „Lege religioasă" cu întrebuințare seculară. Se construiește un „islam oficial" care recurge la operația inversă: „sacralizează și transcendentalizează" legea seculară, formulată în termeni religioși. Creativitatea simbolică, libertatea interpretărilor Cărții, ritualul subsumat elanului unitiv nu dispar, desigur. Ele sînt lotul vieții de credință, mai ales al unor contemplativi și al confreriilor mistice. Poezia și doctrinele misticii musulmane alcătuiesc o vastă literatură (din care au tradus, la Editura Kriterion, Lumința Munteanu și George Grigore). Iată un pasaj din *Cartea înlăuntrului* a lui Rûmî (secolul al XIII-lea), spiritual și poet mistic celebru: „Rugăciunea prescrisă are un început și un sfîrșit, iar orice lucru care are început și sfîrșit e corp... Dar sufletul rugăciunii e lipsit de condiționări și e nemărginit, nu are nici început nici sfîrșit... Sufletul rugăciunii pregătește ființa pentru cufundarea în Dumnezeu. Acolo toate formele rămîn în afară. Nu mai e loc atunci în suflet nici măcar pentru Gabriel care e spirit pur".

În ceea ce privește spațiul indian, amintesc, fără a insista asupra unor lucruri binecunoscute, că ceea ce risca să ajungă uscat ritualism vedic a fost echilibrat prin apariția *Upanișadelor*, care se concentrează pe actualizarea sinelui adînc și identitatea lui cu Sinele absolut (Radu Bercea a tradus, însoțite de un studiu introductiv, cîteva dintre *Cele mai vechi Upanișade).*

În creștinism, comunicarea harului, suflarea Duhului Sfînt sînt teme centrale, puternice, omniprezente. Din ele se hrănesc reflecția, ritualul, viața credinței. Așa fiind, nu vom fi oare atenți la faptul că, și în alte tradiții, ritualismul nu are ultimul cuvînt, că suflarea Duhului își arată și acolo nemărginirea, că și acolo credincioșii refuză să-i zăgăzuiască libertatea?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■■■

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Belladonna și „imaginea realului increat“

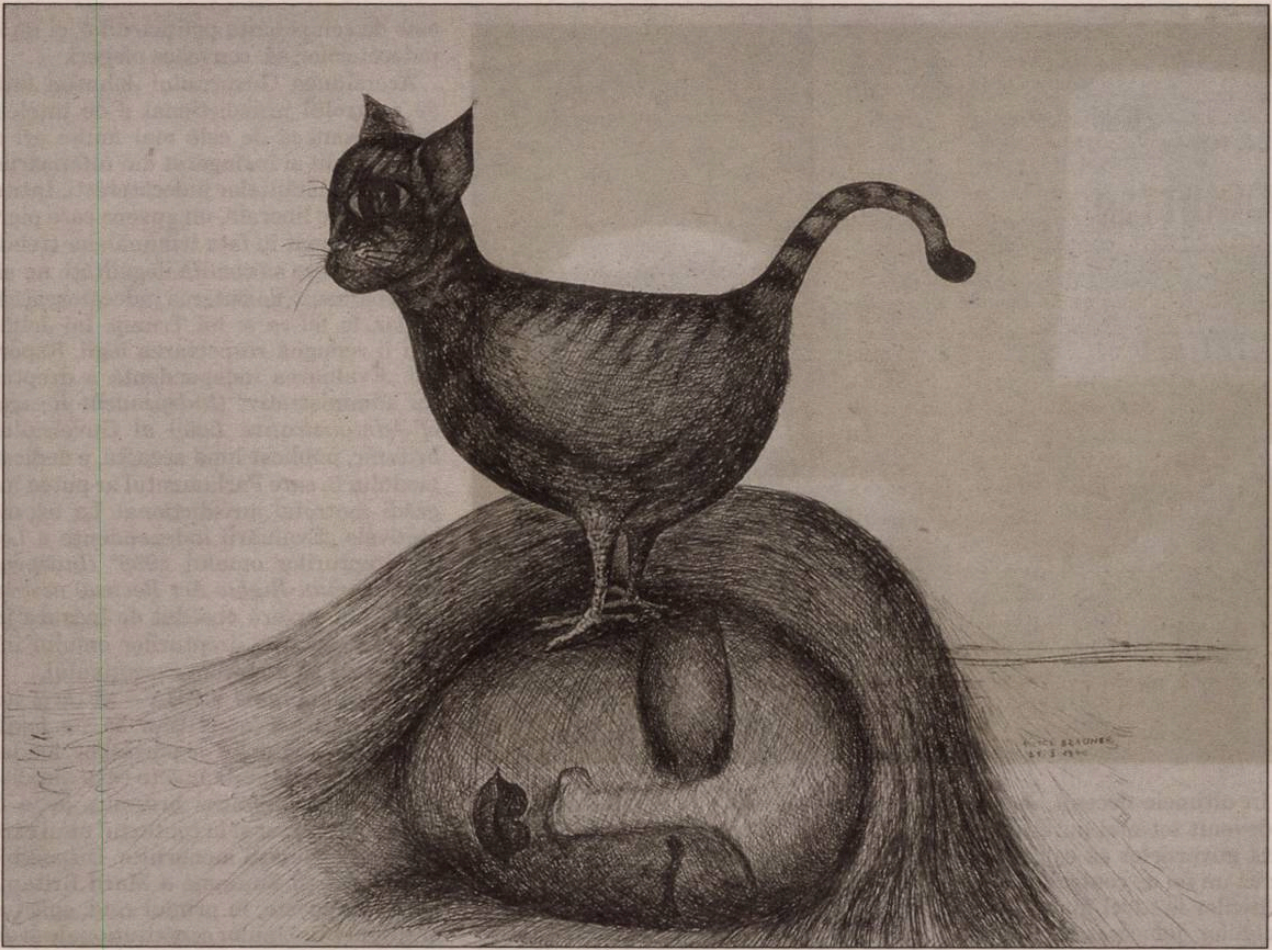

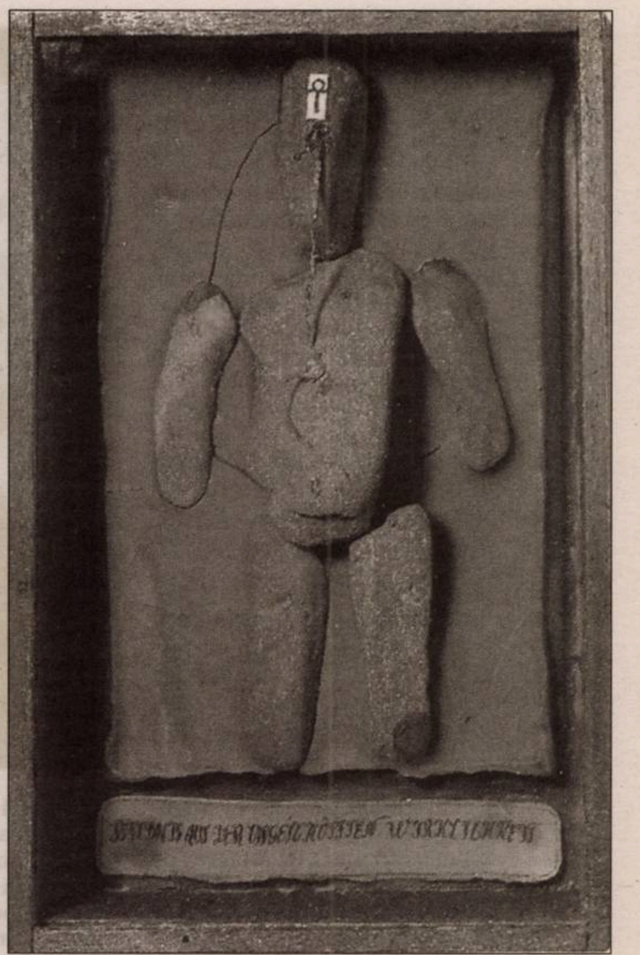

Interesul manifestat de suprarealiști pentru ocultism și fenomene magice este oglindit în opera lui Victor Brauner începînd cu anul 1930, cînd pictorul se află pentru a doua oară la Paris. Pornind de la ideea că în toate regnurile Naturii fiecare lucru are o marcă specială menită să arate valoarea acestuia în univers, artistul imaginează în pictură corespondențe între părțile corpului uman și elemente preluate din Natură, din regnurile mineral, vegetal și animal. Folosită în operațiile magice, una dintre plantele pentru care suprarealiștii manifestă un viu interes este Mandragora, a cărei rădăcină este asemănătoare corpului omenesc (André Breton, *L'Amour fou*, 1937; Pierre Mabille, *Le Merveilleux*, 1940). În povestirile romanticului Achim von Arnim *(Isabella von Ägypten*, 1812), rădăcina mandragorei este „omulețul“ învestit cu *forțe supranaturale*.

În 1939, Mircea Eliade publică în *Universul literar* eseul „Mătrăguna în România“ și, cîțiva ani mai tîrziu, „Mandragora și miturile nașterii miraculoase“, în limba franceză, în revista *Zalmoxis* („La mandragore et les mythes de la naissance miraculeuse“, 1940-1942). Considerată plantă erotică, mătrăguna este și o plantă medicinală cu însușiri terapeutice. Potrivit tradiției populare românești, mătrăguna putea fi culeasă numai de fecioare în nopțile cu lună plină, în zilele dintre Paști și Înălțare. Însoțit de un descîntec și de „filtrul“ sau fiertura frunzelor și a rădăcinii, culesul plantei avea rolul de a „fermeca“ și a aduce belșugul și fecunditatea, dar și nenorocul sau chiar nebunia. După felul cum era culeasă, „pe dragoste“, „pe măritat“ – *Mătrăgună, / Doamnă bună / Mărită-mă într-o lună* – sau „pe urît“ – *Eu te iau, / Pe ce te iau? / Pe urît, / Nu pe plăcut* –, mătrăguna era considerată *benefică* sau *malefică*. „Planta trebuie culeasă departe de sat, ca să nu se audă nici cocoș cîntînd, nici mîță mieunînd“, scrie Mircea Eliade citînd recomandările „meșteroaielor“ în prepararea farmecelor. (Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Humanitas, 1995) Socotită plantă afrodiziacă și otrăvitoare, cunoscută și sub numele de doamna-codrului, împărăteasa buruienilor sau doamna-mare, într-un dozaj nepotrivit, ea poate să ucidă. Mircea Eliade o numește „iarba vieții și a morții“. Folosită ca talisman, Mandragora (Belladonna) îndepărtează maleficiile care ar putea să apară în viitor.

Victor Brauner realizează în 1939 desenul intitulat *Mandragora (La Mandragore)* în care „mătrăguna“ și cocoșul cu cap de pisică sînt asociate într-o compoziție care amintește de „miracolele“ descrise în cărțile de magie populară. Personajul feminin din desen domină creația anilor 1939-1942, prefigurînd *vizionara, magiciana, somnambula*, căreia Brauner îi conferă calități deosebite. Într-un alt desen, capul unei femei adormite este alăturat „cocoșului cu cap de pisică“ care, în tabloul *Piatra filozofală* (1940), este asociat cu o piatră strălucitoare. Referirea la magia populară are rolul de a accentua caracterul „miraculos“ al imaginii create. Pentru Victor Brauner, creația este o formă de înstrăinare. Departe de a fi imitație, ea reprezintă o realitate diferită de cea percepută prin simțuri, o „altă“ realitate. Plimbîndu-se pe malul rîului Durance, în apropierea localității Celliers-de-Rousset, artistul descoperă frumusețea pietrelor pe care le observă în albia rîului și care îi inspiră crearea unui obiect, *Imaginea realului increat* (1943), al cărui titlu în limba germană, *Bildnis aus der unerchöpften Wirklichkeit*, trimite la „realul increat“ din poetica lui René Char cu care pictorul corespondează în anii exilului. Într-un carnet din anul 1953, pictorul descrie întregul proces al creației a ceea ce el numește un „personaj fundamental“: *„Îmi amintesc că în anul 1943 mă plimbam prin albia unui torent secat ce-mi dădea o impresie de pustiire și de măreție a spațiului, avînd senzația că mă aflu într-o lume cu alte legi și structuri geologice, pe care tocmai o descopeream. Am zărit deodată un personaj culcat, alcătuit din pietre așezate în așa fel încît i se puteau recunoaște capul, corpul, brațele și picioarele. Am avut impresia că făcusem o mare descoperire și sentimentul straniu de a fi surprins o făptură omenească în metamorfoza trecerii de inerția elementelor sale conferite de natură și că nu era nevoie decît de o intervenție din partea mea pentru a-i reda viața sau a-l însufleți.“*

Pietrele găsite în albia rîului sînt asamblate pentru a alcătui un corp omenesc și lipite cu ceară de albine într-o cutie. Punîndu-i pe frunte o etichetă pe care desenează simbolul *Ankh* (simbol al vieții în hieroglifele egiptene), Brauner „conferă viață omulețului din piatră“ pe care-l numește *personaj fundamental, imagine a realului increat*. Din „realul increat“ ia naștere imaginea, printr-un act de *re-creare*.

„Actul meu inocent, dictat de sentimentele mele, a deschis gîndirea și după ce am reflectat îndelung am luat ceara de albine pe care am topit-o pe fundul cutiei, iar după ce am introdus în ceara caldă fragmentele acelei ființe din piatră, ele au rămas fixate (pentru totdeauna) în stratul din ceară de albine, rezultatul fiind o mică sculptură arhaică de o mare frumusețe, cu acea perfecțiune a eroziunii și a proporțiilor pe care nu o au decît pietrele care s-au aflat de nu se știe cîtă vreme (în natură) sub acțiunea forțelor naturale. Obiectul meu purta inscripția «Bildnis aus der unerschöpften Wirklichkeit».“ Odată cu descoperirea „Realului increat“, artistul conferă acțiunii sale creatoare o puternică valoare de evaziune: *„Prin imaginație, am putut surprinde traiectoriile creației, ale vieții în trecerea de la non-ființa-obiect la subiect. Și am avut sentimentul unei mari puteri magice pe care o practicam, amplificînd-o pe un sentiment de magie, adică acela de a încerca transmutarea materiei prin voință, o voință venită de la providență. Este o separare de artă, dar cu un caracter mistic, și cu toate că știam că pietrele vor rămîne pentru totdeauna nemișcate, am creat pentru imaginația mea un personaj fundamental care ar putea primi viață sau cel puțin ar putea avea o influență asupra vieții.“*

Pictura absoarbe poezia, iar „uniunea“ lor reprezintă acel punct suprem unde imaginarul și realul, trecutul și viitorul, viața și moartea nu mai sînt percepute în mod contradictoriu. *Imaginea realului increat* amintește procedeul introdus în artă de Marcel Duchamp prin crearea obiectelor *ready-made*. *Realul increat* devine *„objet trouvé“*, iar intervenția artistului constă în a conferi „asamblării“ descoperite în Natură calitatea operei de artă. Oglindind echilibrul care stă la baza legilor Naturii, forma umană pe care Brauner o descoperă într-o întîmplătoare „asamblare“ reprezintă o punte aruncată între lumea misterioasă și necunoscută a „realului increat“ și „imaginea“ creată de artist. Produs al Naturii, ansamblul, în care Brauner vede contururile unei figuri umane, devine „obiect“, produs al creației artistului care-i conferă autonomie: *„Forma primitivă și esențială se afla acolo, nu aveam decît să iau un fragment (sau fragmente) păstrînd felul cum erau așezate și să le unesc între ele astfel încît să desprind acest personaj și să-l fac să devină autonom, pentru ca el să-și poată găsi individualitatea existenței.“* – Victor Brauner, 1953 (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). Din „realul increat“ ia naștere „imaginea creată“, *un adevăr liric incontestabil*. Pentru Brauner, poezia atinge acel „punct suprem“ prin care *viața și moartea, realul și imaginarul, trecutul și viitorul, comunicabilul și incomunicabilul încetează să mai fie percepute în chip contradictoriu*.

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011.*

Nicholas Reed LANGEN

Grațierea prezidențială în SUA, o încurcătură din vremea monarhiei

USA TODAY
ACQUITTED

Donald Trump și-a păstrat cele mai grave ofense la adresa democrației americane și a președinției SUA pînă spre finalul unicului său mandat prezidențial, cînd a refuzat să recunoască victoria în alegeri a contracandidatului său și a îndemnat mulțimile să ia cu asalt Capitoliul. Dar și ultimele sale acțiuni – prin care a profitat din plin de privilegiul prezidențial al grațierii – au fost la fel de scandaloase. Trump și-a petrecut ultimele douăsprezece ore ale mandatului său distribuind într-o veselie clemențe prezidențiale pentru mai bine de 140 de persoane – printre care și Steve Bannon, fostul său consilier strategic, un escroc dovedit. Contrariat de eșecul strădaniilor sale de a răsturna rezultatele alegerilor, Trump s-a delectat pe cinste cu această ultimă prerogativă regală.

Faptul că președinții dispun de astfel de puteri inexplicabile e cel puțin curios. Părinții fondatori ai Americii au respins monarhia absolută și ornamentica ei (precum titlurile nobiliare), și totuși, puterea de a grația provine tocmai dintr-o putere monarhică – prerogativa regală a clemenței.

În forma ei originală, această prerogativă le dădea monarhilor britanici autoritatea cvasi-discreționară de a-i ierta pe cei condamnați pentru crime. Asemenea grațierii prezidențiale, ea nu-i disculpa pe vinovați în totalitate, prin anularea condamnării, ci îi salva de efectele ei cele mai severe – cel mai adesea, pedeapsa cu moartea. În teorie, această prerogativă era un instrument benign, care remedia injustiția și punea în lumină mărinimia regală; în realitate, ea deschidea adesea calea unor abuzuri.

Justiția britanică a devenit tot mai puțin dispusă să permită guvernelor să calce în picioare esența principiilor democratice.

Presupunînd că fondatorii Americii înțeleseseră acest pericol, refuzul lor de a aplica controale mai eficace asupra executivului pare naiv. Ei au crezut sincer că învestirea Congresul cu puterea de a-l destitui pe președinte ar constitui „o garanție puternică“, după cum a spus James Monroe. Dar Monroe nu a luat în calcul senatorii aserviți unui demagog sau obligați unor loialități partinice tribale, cum e cazul majorității vaste a republicanilor care l-au susținut pe Trump cu ocazia celor două proceduri de destituire.

Pentru a reda puterii de grațiere menirea ei inițială, americanii ar trebui să observe modul în care tribunalele Marii Britanii au erodat treptat practica utilizării de către executiv a celor mai multe prerogative de putere regale (dacă nu a tuturor), supunîndu-le unui control jurisdicțional tot mai extins.

În anii 1980, Camera Lorzilor (ale cărei funcții judiciare au fost transferate în 2009 nou întemeiatei Curți Supreme a Marii Britanii) a considerat că, doar pentru simplul fapt că un ministru din guvern se baza pe o prerogativă de putere, ea nu este „din acest unic motiv […] imună în fața controlului jurisdicțional“, și a decis că este de competența tribunalelor să decidă dacă prerogativa poate fi revizuită. Tribunalele însă au evitat să-și asume prea multă autoritate, iar în cazurile în care prerogativa se referea la „politici la nivel înalt“, vizînd chestiuni de politică externă sau conflicte militare, ele nu se grăbeau să intervină.

Și totuși, în ultimele decenii, Justiția britanică a devenit tot mai puțin dispusă să permită guvernelor să calce în picioare fără nici un fel de control, prin invocarea „politicilor la nivel înalt“, însăși esența principiilor democratice. De fapt, decizia Curții supreme a Marii Britanii din 2019, într-un caz fundamental legat de Brexit – *Cherry Miller (No. 2)* –, demonstrează cît de precară a devenit o prerogativă inviolabilă.

În acest caz, tribunalul a fost întrebat dacă suspendarea prelungită a Parlamentului – propusă de prim-ministrul Boris Johnson cu scopul evident de a impune o variantă de Brexit nesusținută de Parlament – este legală. Fără să țină seama de faptul că dizolvarea și convocarea Parlamentului este o prerogativă de putere arhetipală a executivului, judecătorii au decis în unanimitate că suspendarea depășește „limitele legale ale puterii“, deoarece obstrucționează capacitatea Parlamentului de a-și „exercita funcțiile sale constituționale ca organ legislativ și… [de control] al executivului“.

În ziua de azi e un lucru obișnuit ca legislația să permită miniștrilor să „amendeze, abroge sau să substituie“.

În timp ce tribunalele Marii Britanii au restrîns treptat raza de acțiune a prerogativelor, pronunțîndu-se pe teme odinioară intangibile, guvernele britanice au căutat să obțină noi puteri neîngrădite. În ziua de azi e un lucru obișnuit ca legislația să permită miniștrilor să „amendeze, abroge sau să substituie“ porțiuni ale legii adoptate sau ale unor legi aferente, dacă asta servește scopului general al legislației sau obiectivelor extinse ale Guvernului. Mai mult, astfel de dispoziții sînt adesea însoțite de clauze menite să limiteze sau să „excludă“ capacitatea Justiției de a revizui deciziile luate de miniștrii care exercită aceste puteri.

Această sete de putere a atins un vîrf toamna trecută, cînd Guvernul Johnson a propus un proiect de lege a pieței interne *(Internal Market Bill / IMB)* cu privire la reglementările naționale după Brexit. Deși mulți membri ai Guvernului au proslăvit Brexit-ul ca pe o oportunitate de a restabili „suveranitatea“ Parlamentului, proiectul de lege propus intenționa să eludeze cu totul legislativul, acordîndu-le miniștrilor puterea de a guverna prin decrete. Proiectul avea ca scop și evitarea controlului jurisdicțional pentru toate deciziile luate de miniștrii în funcție, permițîndu-le acestora să ia decizii care încalcă drepturile omului și, strigător la cer, chiar legea internațională.

Din fericire, cele mai odioase prevederi ale proiectului de lege au fost abandonate în cele din urmă, înainte ca proiectul să devină lege – nu în ultimul rînd datorită obiecțiilor vehemente ale președintelui SUA Joe Biden. Dar indignarea provocată de IMB nu l-a împiedicat pe Johnson să meargă mai departe. În proiectul său legislativ de abrogare a Legii alegerilor parlamentare la termen fix *(Fixed-Term Parliaments Act 2011)*, bunăoară, Guvernul a inclus o dată în plus o clauză de excludere, comunicînd tribunalelor că este de competența politicienilor, și nu a judecătorilor, să convoace alegeri.

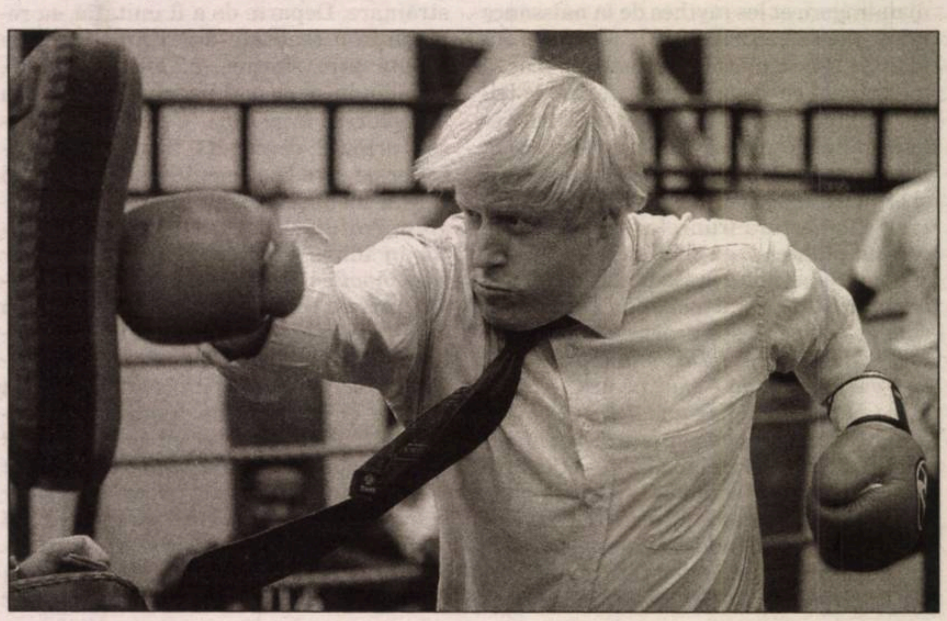

Aversiunea Guvernului Johnson față de controlul jurisdicțional e de înțeles, ținînd cont că de cele mai multe ori a ieșit terfelit și însîngerat din înfățișările înaintea instanțelor judecătorești. Într-o democrație liberală, un guvern care pierde permanent în fața tribunalelor trebuie să înceteze să comită ilegalități, nu să se debaraseze de puterea judecătorească.

Dar, la fel ca și lui Trump, lui Johnson îi repugnă respectarea legii. Raportul „Evaluarea independentă a dreptului administrativ“ *(Independent Review of Administrative Law)* al Guvernului britanic, publicat luna aceasta, e dedicat modului în care Parlamentul ar putea îngrădi controlul jurisdicțional. La fel, directivele „Evaluării independente a Legii drepturilor omului 1998“ *(Independent Human Rights Act Review)* scot la iveală un guvern obsedat de măsura în care respectarea drepturilor omului interferează cu ambițiile executivului.

Curtea supremă a SUA – ai cărei judecători conservatori tind să fie loiali „intenției originale“ a părinților fondatori – ar face bine să învețe ceva din disponibilitatea Justiției britanice de a fi inovatoare, chiar și în contextul unui executiv cu înclinații monarhice. Disponibilitatea Curții Supreme a Marii Britanii de a recunoaște, în primul rînd, spiritul și scopul principiilor constituționale și de a folosi totodată o interpretare coerentă și consecventă a legii îi sporește capacitatea de a răspunde adecvat unor provocări neașteptate.

Nesocotirea flagrantă de către Trump a intenției originale a grațierii prezidențiale a fost doar una dintre multele provocări cu care acesta a confruntat sistemul politic stabilit prin Constituția SUA. Iar Johnson îi seamănă îngrijorător de mult. În fața unor astfel de amenințări, tribunalele și parlamentele trebuie să-și amintească de adevăratul lor țel: prevenirea exercitării necontrolate a puterii executive.

Nicholas Reed Langen *este editorul publicației* LSE Public Policy Review *și scrie despre Constituția britanică pentru revista* The Justice Gap.

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

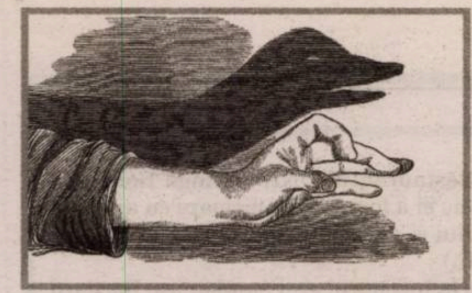

Iaromira POPOVICI

bazar

Singura lume pe care o știam

În copilăria mea, totul se întîmpla într-un loc. De călătorit, puteai călători, la țară, la munte, la mare. Pe atunci mi se părea suficient, mi se părea departe. Noțiunile de aproape și departe erau complet altele decît cele de acum.

Oricum, nu mi-am imaginat, mult timp, o lume în afara celei în care trăiam: de la Adesgo spre Șoseaua Giurgiului, cu ocol, uneori, prin Parcul Carol.

De la Adesgo spre Şoseaua Giurgiului, cu ocol, uneori, prin Parcul Carol.

Pe traseul autobuzului 75, tramvaielor 12 și 17, troleibuzelor 82 și 87. Străbătut de cele mai multe ori pe jos, ori combinat. O porneam de pe strada bunicilor mei de pe lîngă Adesgo și ajungeam pe la Cuțitul de Argint. Acolo era o bifurcație, un punct interesant: pe lîngă tramvaiul 17, cel mai de-al locului, care mergea pe bulevardul principal, de pe o străduță laterală venea și concurența lui, tramvaiul 12. Tramvaiul 12 știam că vine de peste mări și țări, fusesem odată cu el cred că spre gară, nici nu mai știu, și mi se păruse o complet altă lume: străzile erau mai înguste și mai umbroase, era precum un soi de evadare ca în *La țigănci* a lui Eliade. Tot în stația lui 12 se găsea un zid cu o gaură în el, în care se vedea ceva luminos. Tata, însoțitorul meu în de cele mai multe ori în aceste călătorii, spunea că acolo se găsește o comoară. Și mereu dădeam tîrcoale în jurul respectivei deschizături imaginîndu-ne povești. Dar am găsit odată și niște hîrtii creponate colorate acolo, cred că și o bilă transparentă, nu știu exact de unde apăruse, dar știu că am fost atît de fericită.

De la comoară alergam împreună cu tatăl meu spre unul dintre cele două tramvaie. Mersul cu tramvaiul era o posibilă aventură. La început, cînd eram foarte mică, mai existau taxatoarele, și cumpărai bilet de la ele, ceea ce-mi plăcea la nebunie. Biletele costau 15 bani și 25 de bani, parcă. De la ele înaintai, măcar pînă la ușa din mijloc, pentru că de obicei erau aglomerate. Tramvaiele se legănau în întunericul serii (căci cam asta era ora la care călătoream) pînă ajungeam pe la Viilor, treceam prin dreptul cofetăriei unde ieșeam din cînd în cînd cu bunica mea și prin dreptul străzii care ducea la o mătușă de-a noastră, cea cu dulceața și găluștile de prune.

Deși erai semi-sardea, legănatul era plăcut, te țineai îndîrjit de bara de fier și te aflai sub ocrotirea părintelui. Legănatul era arar întrerupt de niscaiva evenimente aproximativ neașteptate: uneori, se mai urca vreun pasager abțiguit, care mirosea a băutură sau chiar se clătina, stîrnind protestele celor din jur. Părinții mei mă țineau departe de scandalagiu, lumea se ferea din calea lui, era o situație tragicomică la care participam destul de îngrozită: era una dintre puținele manifestări ale răului din jurul meu, căci altfel trăiam într-o lume protejată.

Un alt moment palpitant era cel în care se urcau controlorii. În general, pe ușa din față. Din cîte îm amintesc, erau și pe vremea taxatorilor oameni fără bilet, cred că din cei care se urcaseră pe ușa de la mijloc, nu mai sînt sigură care era tipicul. Dar știu că era dramatică urcarea controlorilor, care opreau autobuzul sau tramvaiul și făceau mare tam-tam în jurul lor, ca și cum ar fi fost vreo brigadă intergalactică, aș zice azi. Pe mine mă speriau mai rău decît bețivii.

Opreau autobuzul sau tramvaiul și făceau mare tam-tam în jurul lor, ca și cum ar fi fost vreo brigadă intergalactică.

Coboram, apoi, de multe ori la Șura Mare, cu o stație înainte de casă. Și o porneam iar pe jos, cu tatăl meu, printr-o zonă ce era și mai fascinantă pentru că aici se aflau, în sfîrșit, magazine. Mai întîi una dintre celebrele cofetării despre care deja am scris, cea cu tortulețe în culori imposibile. Apoi urma tutungeria, de unde tatăl meu își lua țigări și chibrituri (ale căror pachete le colecționam eu), dar care, pentru mine, era un rai: acolo se găseau o serie de mici obiecte inutile și chiar jucării. Alimentara, unde se tăia parizerul și, în copilăria mică, chiar și șunca. Biserica, unde știam doar că se trece pe sub masă în Joia Mare. Pîinea, de unde cumpărau mereu cîte una proaspătă pe care o lăsam mereu fără colț...

În cele din urmă ajungeam acasă, fericiți că străbătuserăm, iar, lumea. Cam singura lume pe care o știam. Doar la televizor, la filmele de seară, vedeam că mai există și alte lumi. Dincolo de marea, muntele și țara la care puteam ajunge. Dar, cumva, ce vedeam acolo părea mai curînd imaginar decît real, nu percepeam neapărat spațiile din filme și seriale ca pe niște realități geografice, ci, mai curînd, ca pe niște ficțiuni plăsmuite pentru personaje. Mă fascinau, dar, pînă la o vîrstă cel puțin, nu le consideram obiective de bifat.

Abia după ce cîteva persoane din apropierea mea, din familie chiar, au emigrat, definitiv (atunci așa era, cuvîntul ăsta te lovea în moalele capului), am realizat, tot copil fiind, că exista și o altă lume dincolo de lumea noastră închisă în care puteai, practic, ajunge. Și, culmea, din care nu te mai puteai întoarce. Dar din care puteai comunica și trimite diverse obiecte reprezentative pentru ce se întîmpla pe acolo. Obiecte ce s-au dovedit de-a dreptul miraculoase.

■ ■ ■

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."
ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

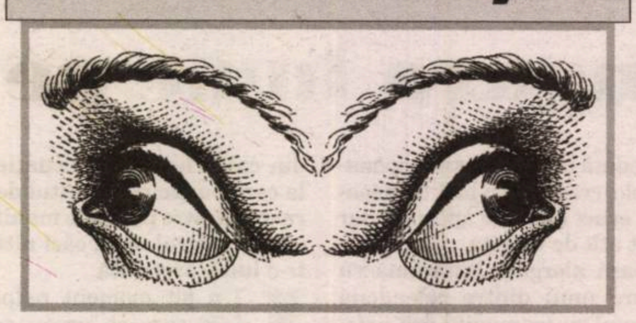

NU CUMVA PLANETA NOASTRĂ S-A ÎMPUȚINAT ATÎT DE MULT ÎNCÎT HOȚII DE ÎNĂLȚIME (PESTE 100 DE PERSOANE) S-AU REVOLTAT RECENT, PENTRU PRIMA DATĂ ÎN ISTORIE? CÎT TIMP A TRECUT DE CÎND SE PRESUPUNE CĂ NIMENI NU VORBEȘTE LEJER?

■ Tot văd reclama aia la telefonie și Internet și mă întreb dacă au ajuns corporatiștii să ia lecții despre telecomunicații de la ciobani sau dacă nu cumva rețeaua respectivă este destinată în special ciobanilor strămutați la oraș. (**A. D.**)

■ Un sfert din speciile de albine de pe planeta noastră au dispărut din anii ’90 încoace. O să mîncăm miere din clei îndulcit și fructe din rumeguș, și vom pune în vaze flori de plastic. (**M. C.**)

■ „Populația unei specii de păsări pe cale de dispariție din Australia s-a împuținat atît de mult încît exemplarele rămase au început să-și piardă cîntecul.“ Este vorba despre „mîncătorul de miere regent *(Anthochaera phrygia)*, odinioară prezent din abundență în sud-estul Australiei“. Pentru că nu mai au cu cine să „vorbească“, aceste păsări au ajuns să învețe cîntecele altor specii. E o știre tristă, oricum ai lua-o. (**A. M. S.**)

■ Citind titlul unei știri – „Hoții de catalizatoare dau tot mai multe lovituri“ –, primul gînd m-a dus înspre o societate din romanele lui Pascal Bruckner, unde hoții nu fură doar frumusețea, ci și evenimente generatoare de acțiuni și, de aici, brodînd mai departe, m-am gîndit cum ar fi să existe, bunăoară, niște tîlhari care să fure coronavirusul din omenire. Citind însă știrea, am revenit cu picioarele pe pămînt, căci hoții din realitate sînt mult mai pragmatici, iar catalizatoarele tîlhărite sînt, de fapt, niște piese auto. (**S. G.**)

■ Copiilor le place să doarmă în căsuțe construite în copaci sau în alte locuri la înălțime, dar prea puțini se pot lăuda că se dau jos din pat folosind un tobogan furat dintr-un parc de distracții și personalizat. Un bărbat de 30 de ani din Washington a fost arestat după ce un tobogan de aproape 200 de kilograme a fost găsit, tăiat și prelucrat, în dormitorul fiului său, pe un pat supraetajat. Făptașul era suspect într-un furt de catalizatoare auto, dar, cînd i-au percheziționat casa, detectivii au dat nas în nas cu toboganul uriaș, vopsit, din verde, în albastru. (**A. A. D.**)

■ Peste 100 de persoane care participau la o petrecere privată într-un apartament din București au fost amendate cu 226.000 de lei, ca urmare a nerespectării restricțiilor impuse pentru combaterea pandemiei. Mie, uneia, adevărata știre, de natură imobiliară, mi se pare următoarea: peste 100 de persoane au încăput într-un apartament din București! Cum s-or fi îndesat acolo? Cu buldozerul? (**A. P.**)

■ Sindicaliștii din Poliție s-au revoltat și au venit cu exemple de polițiști care au salvat vieți omenești. L-au acuzat pe premier că nu știe ce înseamnă să fii un polițist bun. E adevărat, cu toții avem lacune în a ști asta. Sîntem poate niște ignoranți. Dar, din păcate, cu toții am aflat mai demult de cîți polițiști e nevoie pentru a schimba un bec. (**A. M.**)

■ Un angajat al Studiourilor Buftea, Ștefan Chirian, susține că a descoperit recent bogata filmotecă a președintelui Republicii Socialiste România. Pe lîngă filme hollywoodiene, colecția ar conține și numeroase imagini inedite din viața dictatorului. Printre titlurile preferate de soții Ceaușescu se numărau producții precum *Mad Max, Atlantic City, Ben-Hur, Taxi Driver, Toți oamenii președintelui* și *Duzina de ticăloși*. „Am găsit și filme din seria James Bond și pelicule franțuzești cu Alain Delon sau Jean-Paul Belmondo, cum ar fi *Borsalino*. Un fel de HBO și Netflix privat, *avant la lettre*. (**A. M. S.**)

■ Pentru prima dată în istorie, un restaurant francez cu meniu exclusiv vegan a fost recompensat cu o stea Michelin. Restaurantul ONA de lîngă Bordeaux are un *chef* femeie și a fost pus pe picioare cu ajutorul *crowdfunding*-ului și al unui împrumut de la o bancă ecologistă. (**M. C.**)

■ La un an de la începutul erei pandemice, Bernard Pivot: „Cît timp a trecut de cînd ni se spune că săptămînile care vin vor fi dificile și decisive?“. (**S. V.**)

■ Un bar din București propune un cocktail mortal, intitulat AstraSeneca. Se administrează în doze de 30 de mililitri și conține, în proporții egale, absint Pernod (alcool 68%) și lichior Stroh 80 (alcool 80%). Efectele adverse ale acestui cocktail nu sînt specificate. Se presupune însă că, după administrarea dozei de rapel, pacientul uită cu totul de pandemie. (**M. M.**)

■ Isteria efectelor secundare ale vaccinurilor anti-COVID-19 capătă noi și noi dimensiuni. Reacțiile adverse – pînă nu demult temute – sînt acum idealizate. Redau o conversație tipică post-vaccinare, din ultimele zile: „Te-ai vaccinat?“ „Da.“ „Și? Ai avut vreo reacție adversă?“ „Nu.“ „Aoleu, sper să aibă totuși efect vaccinul“. În plus, nimeni nu discută tema conținutului alcoolic al vaccinurilor. AstraZeneca are 2 mg de alcool pur (etanol) per doză; cu tot cu rapelul, 4 mg. Transformat în vodcă (de tărie 40%) ar însemna 10 mg de vodcă… o vodcă mică, foarte mică, dar injectată direct intramuscular. Păi, ce-ar spune musulmanii? Și nimeni nu vorbește despre efectele secundare culturale ale acestui vaccin: de la o vreme, cînd mă gîndesc la foștii directori ai postului TVR Cultural, orice aș face, nu-mi vine în minte decît un singur nume: Daniela Zeneca-Buzura. (**M. P.**)

■ Alte nume de firme din Brăila: Patriot Serv Com SRL, Crud Copt SRL, Virtute SRL, Pescarul Inventiv SRL, Relevant Grill Mod SRL, M & D Jovial SRL, Ocazional SRL, Pasiune Pentru Cunoaștere SRL, Lejer Trans SRL, Mavga Veșnic SRL, Serele Lui Stan SRL, Apogeus Group SRL, Vopsitotal SRL, La Flori Frumoase SRL, Ultimul Doom SRL, Ultimul Cuvânt SRL, Afaceri Potrivite SRL, Al Șaselea Simț Record Label SRL, Zmeogen SRL, Respect Serv SRL, Context De Conjunctură SRL, Măcelaru Mustăcios SRL, Transatoria Sus Pălăria SRL, Epico Tic SRL, Ager Cereale SRL, Agigea Voiage SRL, Discret Taxi SRL, Opulent Story Events SRL, Text Concept SRL, Orizont Fresh SRL, Pădurea De Stupi SRL, Bunici Respectabili SRL, Fascinația Impex SRL, Tunet Impex SRL, Calea Către Rai SRL, Viața Veșnică SRL, Viața Permanentă SRL, Altă Lumină SRL. (**D. S.**)

NON STOP
“LA JET”
SPRE JETOANE

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **886** ■ 1-7 aprilie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

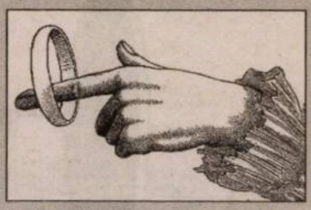

Selma IUSUF

legende **urbane**

7

ANDREI PLEȘU

„A «vizita muzee»...“

pagina **3**

CONSTANȚA VINTILĂ

„Epidemii, vîrcolaci, strigoi...“

pagina **12**

ANA-AURELIA HUȚANU

„Monstrul, un portret-robot“

pagina **22**

Monștri

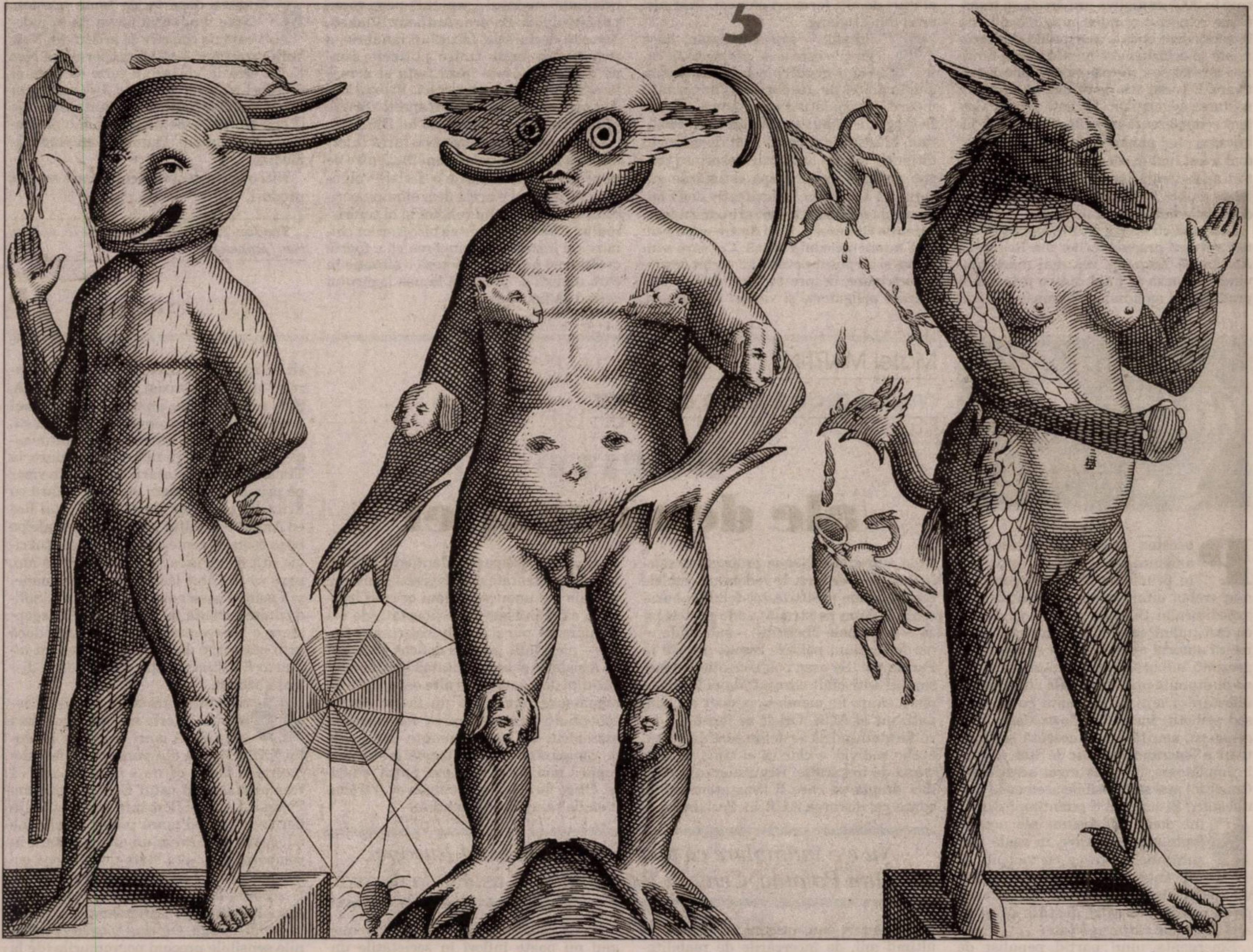

„Simț enorm și văz monstruos.“

I.L. CARAGIALE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

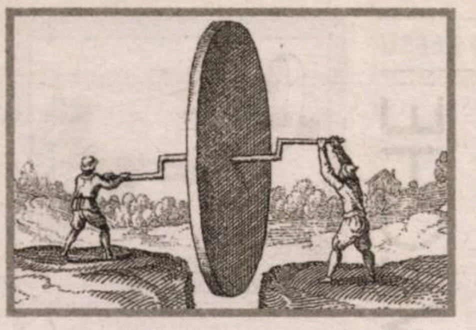

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Made în China. Cu sînge

Nimeni n-a apucat încă să numere cîte magazine de haine aparținînd unor brand-uri occidentale au fost închise în China în ultimele săptămîni, dar estimările cele mai conservatoare încep de la cîteva sute. Și nu numai că au fost închise, dar au fost și șterse de pe hărțile de pe Internet, astfel încît să fie mai greu de găsit.

Între timp, diverși oficiali guvernamentali și tot felul de vedete locale bat voios toba naționalismului și se întrec în dovezi de loialitate față de statul chinez pe care îl pictează ca pe o victimă a ipocriziei occidentale. Așa se face că presa chineză, citată în diverse monitorizări, s-a umplut de referințe istorice care fac trimitere la conduita Franței în Algeria, la tratamentul aplicat de britanici populațiilor colonizate sau la colaborarea dintre Hugo Boss și regimul nazist.

© wikimedia commons

Dispariția de pe harta comerțului chinez a unora dintre producătorii vestici de îmbrăcăminte vine după ce o parte dintre ei au decis să se alăture unei inițiative non-guvernamentale intitulate „Better Cotton“. Apărută în 2005, inițiativa urmărește să transforme comerțul mondial cu bumbac într-o întreprindere etică – companiile sînt încurajate să achiziționeze bumbac de la furnizori care folosesc metode sustenabile de cultivare. E vorba atît de mediu, cît și de bunăstarea angajaților. O licență „Better Cotton“ semnalizează clienților finali că la fabricarea unui produs de îmbrăcăminte mediul a fost luat în considerare, iar producătorii au fost tratați corect. Asta exclude orice fel de muncă forțată. Acest ultim detaliu a deranjat *establishment*-ul chinez.

Începînd cu martie 2021, licența BCI a fost retrasă producătorilor din Regiunea Autonomă Xinjiang, cea mai mare provincie chineză și unul dintre principalii producători mondiali de bumbac. Decizia a fost luată ca urmare a „numeroaselor acuzații privind utilizarea muncii forțate și alte încălcări ale drepturilor omului“. BCI a precizat că va continua să lucreze alături de alți fermieri chinezi. Însă nici unul din Xinjiang.

Xinjiang – sau Turkestan, dacă vreți – este acea provincie în care guvernul chinez desfășoară un amplu proces de „reeducare“ a minorității uigure, o populație musulmană pe care Beijingul o bănuiește de lipsă de loialitate. Mărturiile care au ieșit de-a lungul ultimilor ani de acolo par desprinse dintr-o distopie-clișeu. După estimările guvernului american, aproximativ două milioane de uiguri au trecut prin centrele de detenție chinezești. Unii dintre ei nu s-au mai întors niciodată acasă. Cei care s-au întors și au putut povesti au vorbit despre îndoctrinare, despre tortură, despre sterilizare obligatorie și violuri repetate și, așa cum atrage atenția BCI, despre muncă forțată pe plantații de bumbac.

Atît de grave sînt aceste mărturii încît guvernul american nu s-a ferit să pronunțe cuvîntul „genocid“ prin vocea ministrului de Externe Anthony Blinken. Această declarație, făcută în ianuarie, a reprezentat unul dintre puținele semne de continuitate între fosta și actuala administrație americană. Primul oficial care rostise cuvîntul respectiv fusese Mike Pompeo, predecesorul lui Blinken.

China, evident, se apără cu furie. Internarea a milioane de oameni în „centre de instruire vocațională“ e o decizie voluntară și rostul ei e acela de a elimina pericolul extremismului religios și al terorismului. Cumva, în mintea birocraților chinezi s-a instalat convingerea că e foarte credibil să propui ca ipoteză o situație în care uigurii se prezintă la ușa lagărului cerînd să fie reeducați.

În urmă cu o săptămînă, Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Europeană anunțaseră sancțiuni împotriva unor oficiali chinezi bănuiți că au un rol activ în evoluțiile din Xinjiang. China a replicat sancționînd la rîndul ei mai mulți politicieni occidentali. Analiștii citați de presa internațională remarcă o nervozitate peste măsură a oficialilor de la Beijing în fața a ceea ce pare să devină un front comun al Occidentului care pare tot mai hotărît să nu mai tolereze derapajele Chinei în numele comerțului liber și al profitului. Probabil aceasta este și explicația pentru care reacția la anunțul BCI a fost atît de virulentă. Brand-uri ca H&M sau Nike plătesc prețul pentru o tîrzie trezire la realitate a politicienilor.

În ceea ce o privește, Uniunea Europeană s-a raliat acestor eforturi la doar trei luni după ce Bruxelles-ul și Beijingul se puseseră de acord asupra unui tratat comercial care fusese îndelung criticat de activiștii pentru drepturile omului. Consecvența nu e chiar principala trăsătură de caracter a birocraților europeni.

Cumva departe de toate acestea, Nike a anunțat că va da în judecată un colectiv de artiști din New York care, împreună cu rapper-ul Lil Nas X, au scos la vînzare o serie de pantofi de sport al căror design a fost modificat astfel încît să conțină un citat din biblie (Luca 10, 18), o pentagramă și o picătură de sînge uman. Pantofii s-au vîndut imediat.

Nici o veste despre locul în care au fost produși.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

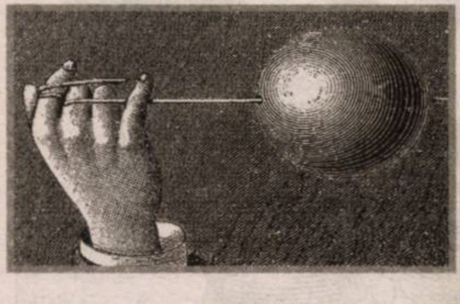

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Derive ale democrației

Povestea tristă cu mesajul de amenințare și insulte antisemite primit de Maia Morgenstern n-ar trebui uitată odată cu identificarea expeditorului. Și, chiar dacă se va dovedi cu certitudine ceea ce se bănuiește, anume că autorul amenințărilor și insultelor prezintă tulburări psihice, n-ar trebui să ne mulțumim prin a echivala această manifestare a antisemitismului cu un episod psihotic. Insultele aduse Maiei Morgenstern, actriță binecunoscută și directoare a Teatrului Evreiesc de Stat, nu sînt întîmplătoare. Ce a favorizat acest atac? Cum (de) mai sînt posibile asemenea manifestări? Și cum pot fi preîntîmpinate?

Sînt două dimensiuni ale acestei fapte, ambele grave, în egală măsură: amenințarea cu violența și caracterul antisemit al insultelor; și două niveluri la care ar trebui tratat cazul: pe de o parte, de către Justiție și, pe de altă parte, de către societate.

Emergența unui partid populist de dreapta, antieuropean și antidemocratic, care, prin liderii săi, promovează inclusiv la tribuna Parlamentului un discurs pro-legionar, a încurajat tot felul de extremiști pînă acum neștiuți să iasă la suprafață și să-și propage mesajele încărcate de ură. Îi vedem pe rețelele sociale, unde postează tot felul de bazaconii, îi găim pe stradă, unde protestează – în numele libertății! – sub egida unei formațiuni politice recent intrate în Parlament. Se prea poate ca autorul mesajului antisemit adresat Maiei Morgenstern să nu fie membru, ci doar un simpatizant al AUR. Oricît ar încerca liderii formațiunii să se delimiteze de gestul acelui individ, e clar că ei sînt, de fapt, sursa de inspirație. Revirimentul extremei drepte pe care îl constatăm acum, odată cu intrarea AUR în Parlament, a fost pregătit sau, oricum, favorizat, în ultimii ani, de încercările de reabilitare a unor lideri precum Corneliu Zelea Codreanu și prin promovarea unui discurs xenofob și antieuropean. Ca să nu mai vorbim de discursul negaționist, prezent și el în spațiul public și niciodată sancționat. Asemenea derapaje au fost mai mereu tratate mai degrabă ca excese verbale ale unor politicieni oricum logoreici, ca manifestări ale libertății de exprimare ori, pur și simplu, ca accente exotice – niciodată, însă, ca delicte. Deficitul de legislație și incapacitatea instituțiilor statului de a sancționa alte derapaje asemănătoare reprezintă un factor care a contribuit la amplificarea fenomenului extremist. Nu există nuanțe sau grade de comparație aici, nu există gesturi ori replici „mai mult“ sau „mai puțin“ odioase. Orice formă de extremism ar fi trebuit să fie sancționată ca atare.

Nu e o întîmplare că tocmai state din estul Europei, precum Polonia, Cehia și România, sînt, astăzi, în derivă.

Un alt factor e apatia civică: extremismul nu poate înflori în societățile unde există o societate civilă puternică și activă, care urmărește și sancționează derapajele, care își apără valorile, care se solidarizează cu victimele, care încearcă să integreze, nu să izoleze factorii extremiști. Pandemia – de fapt, izolarea – pare să fi erodat această vigilență. Și în ultima vreme am văzut la tot pasul manifestări ale extremismului: la Pitești, vajnicii luptători antivaccin și antimască proferează sloganuri antimaghiare, la Timișoara, protestatarii l-au luat în vizor pe primarul (german) strigînd „Afară cu Fritz din țară“, iar secretarul de stat Raed Arafat e insultat pe rețelele sociale pe baza etniei și confesiunii sale. Spiritul civic, atît de viguros în urmă cu cîțiva ani, pare să fi slăbit lăsînd spațiu de manevră pentru asemenea manifestări… Solidaritatea creată în jurul Maiei Morgenstern e binevenită, însă mă întreb dacă ar fi existat și dacă victima atacului infam ar fi fost mai puțin celebră decît distinsa actriță.

O societate care nu a reușit să integreze istoria recentă, problema celor două mari orori ale secolului XXI, e fragilă din punct de vedere democratic. Poate că nu e o întîmplare că tocmai state din estul Europei, precum Polonia, Cehia și România, sînt, astăzi, în derivă. Cea mai mare problemă rămîne educația. Aici, avem un enorm retard în comparație cu alte state din Europa occidentală, care au integrat, în manualele școlare, lecții consistente despre fascism, Holocaust și extremismul de dreapta ori de stînga. Or, cînd tocmai chestiunile sensibile precum pogromurile (de la Iași, de la București) sînt ocolite de manualele noastre de istorie, nu e de mirare să apară negaționiști și antisemiți.

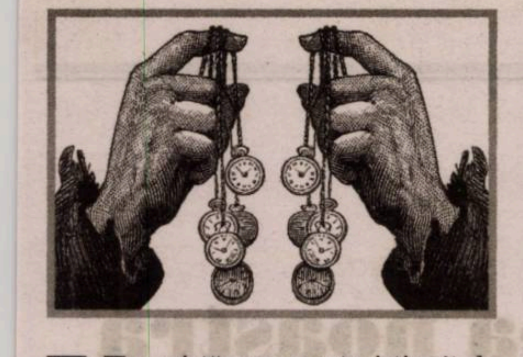

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

A „vizita muzee“...

– cîteva însemnări din anii ’70 –

Nu există program turistic cît de cît pretențios care să nu propună „clienților“, între altele, *vizitarea* unui muzeu local. Din punctul meu de vedere, cuvîntul „a vizita“ simplifică și falsifică gestul „cultural“ care ni se propune. De cele mai multe ori, trecerea turiștilor printr-un muzeu capătă însușirile unui *protocol* post-meridian, cu tot alaiul lui de zîmbete amabile și gesturi complezente: domnii se gătesc cu sărbătorească eleganță, doamnele se machiază grijuliu, copiii sînt somați să se poarte cuviincios... Momentul e solemn, manierele sînt festive. Iar cînd membrii clanului se împrăștie dezordonat prin unghere imprevizibile, o voce autoritară nu întîrzie să proclame precipitat: „Veniți încoace repede! Uite un Rembrandt!“. Și vin cu toții repede, de teamă să nu piardă ocazia. Sufletele mai sensibile oftează admirativ, „știutorul“ grupului dă explicații („Magnific!“, „Zici că se uită la tine!“, „Nu degeaba e un geniu!“), în vreme ce copiii, uitați pentru o clipă, își explorează sîrguincios nările. Și vizita continuă: „Vai, El Greco!“, „Oh! Tizian!“, „Formidabil! Un Rubens!“, așa încît, pe nesimțite, dirijați de magia secretă a marilor nume, „respinși“ din capodoperă în capodoperă, oaspeții ajung la ieșire și pornesc spre casă sau spre următorul episod din program, cu sentimentul tonifiant că și-au făcut datoria.

© wikimedia commons

Din păcate, tocmai verbul „a vizita“ (un muzeu) semnalează radicala inadecvare în care ne complacem în raporturile noastre cu arta. E imposibil să trecem cu vederea conotația de ritual comunitar, de „uzură“ socială și familală, de gesticulație formală pe care orice „vizită“ o presupune. Vizităm, duioși, cîte o mătușă singuratică sau vreun personaj cvasi-oficial, surîzînd dulceag, sau cu morga obosită a lui „așa se cade“. Nu o dată vizităm tocmai persoane care ne sînt străine sau indiferente, vizita fiind, în acest caz, tocmai expresia – reparatorie – a unei nemărturisite înstrăinări... „A fi în vizită“ e „A nu fi acasă“, a ieși din sfera *autenticității* private, pentru a-ți face o *datorie* de ordin public... Cu o asemenea psihologie, parcurgem muzeul nu ca pe locul privilegiat al unor întîlniri îmbogățitoare, ci ca pe un mausoleu fudul, care ne flatează propria fudulie. Cu alte cuvinte, muzeul devine, din grădină înviorătoare, un spațiu mai curînd funerar, o „instituție“ a semeției solitare, iar muzeografii – o castă de funcționari cuminți, din sfera „relațiilor publice“.

În teritoriul artei, ca și în teritoriul vieții, tipul *musafirului* nu e recomandabil. A trăi ca „invitat“ în lume riscă să reducă aventura existențială la o îndeletnicire de salon și comunicarea cu semenii și cu sine la un exercițiu vid, de „conversație uzuală“. „Musafirul“ pendulează între stinghereală opacă și suficiență nonșalantă. Și una, și cealaltă exclud *receptivitatea* reală, disponibilitatea interioară, dialogul fertil. Ce alt model ar fi preferabil „musafirului“? Poate acela al *pelerinului?* Pelerinajul înlocuiește *protocolul* prin *ceremonie*. E *în* lume, dar privește *dincolo* de ea, ia viața drept *parcurs* laborios, orientat spre un orizont al *înțelegerii,* nu al *acomodării*. Pelerinul *nu se instalează* în postura lui, ci *caută,* apelează la comuniune și speranță. El nu *vizitează* lumea, ci *se lasă vizitat* de provocările ei, pentru a se situa curajos în propriul destin.

Pe scurt: să nu „vizităm“ muzee, ci să ne lăsăm vizitați de ele. De data asta, verbul „a vizita“ e acceptabil. Căci, spre deosebire de oameni, arta nu face niciodată vizite de protocol...

■ ■ ■

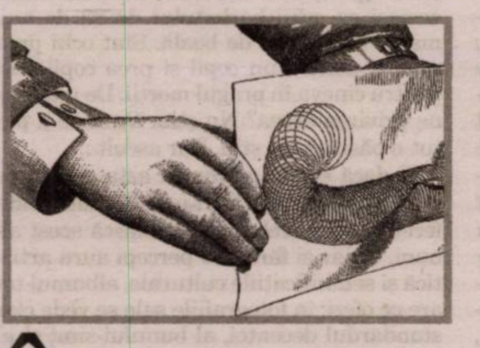

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Imprevizibil

În timpul pandemie, foarte multă lume se plînge de imprevizibilitatea nouă a vieții: părinții și elevii sînt supărați că nu știu dinainte structura anului școlar – structură care se modifică mereu. Patronii de restaurante și hoteluri nu știu cînd vor putea deschide; mai rău, pe neașteptate se trezesc că trebuie să-și închidă afacerile abia deschise, parțial sau total. S-a dus facilitatea de a-ți planifica vacanța de vară cu multe luni înainte! Cine știe dacă cifrele infectărilor în țara respectivă sau în a ta vor permite vacanțele? Cine știe dacă vaccinările vor înainta destul de repede pentru a permite o anumită certitudine în general, legată de mersul afacerilor? Apoi, mutațiile virusului – mai imprevizibile decît orice – pot surveni oricînd, ridicînd aproape brusc rata infectărilor, diminuînd – cu cît? – puterea vaccinurilor abia inventate și folosite, și umplînd din nou secțiile ATI.

Mulți se supără pe guverne că nu oferă mai multe certitudini. Dar cum ar putea înțelege guvernele și specialiștii atît de bine situația încît s-o stăpînească și s-o anticipeze precis, cînd totul – și mai ales virusul – e „nou“? Există incertitudinile pandemiei, ale efectelor sale medicale și psihologice, există apoi incertitudinile economiei. Totul se arată azi cu geometrie variabilă.

Niciodată, în timp de pace, lumea modernă n-a fost frămîntată de atîtea incertitudini ca în aceste timpuri. Niciodată previziunile pe care în continuare statisticienii și casele de sondaje le tot difuzează (căci asta le e meseria) n-au părut mai derizorii, mai puțin verosimile. Nu neapărat în sensul că nici unele nu se vor adeveri în viitor – în mod sigur, *unele* se vor adeveri –, dar în sensul că e aproape aleatoriu *care* dintre ele se vor adeveri.

Am face bine să nu ne mai plîngem, noi, copiii răsfățați ai postmodernității!

Pe de altă parte, imposibilitatea de a planifica timpul și viețile într-o măsură satisfăcătoare și chiar pe termen scurt a fost o caracteristică normală a societăților omenești timp de milenii. Ea a fost regula. Să ne gîndim la războaiele aproape continue cu rezultate incerte, la capriciile distrugătoare ale vremii, cînd foametea devenea aproape de neocolit, la insecuritatea socială permanentă, la bolile care loveau pe neprevăzute și față de care nu exista nici vaccin, nici leac. Aveau mult sens recomandările înțelepților stoici (Epictet) de a te concentra pe ceea ce îți aparține – adică viața interioară –, abandonînd obsesia pentru ceea ce nu depinde de tine – demnități, averi, noroc, prieteni etc. Asemenea recomandări și altele, nu foarte diferite, lansate de marii dascăli religioși, exprimau pînă la urmă și disperarea omului de a nu fi în stare să-și planifice viața nici pentru cîteva săptămîni, ca să nu mai vorbim de luni sau ani. Luați, de pildă, spusa lui Iisus: „Nu vă adunați comori pe pămînt, unde molia și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură...“. Veacuri de-a rîndul, recomandarea a putut fi luată literal, dar de prin secolul al XIX-lea – cel puțin în Occident –, ea a devenit metaforă. Căci banii puși la bancă nu mai pot fi nimiciți de rugină, iar bunurile, asigurate fiind, nu mai sînt stricate și nu se pierd nici dacă sînt furate. Cu excepția celor două mari războaie mondiale, viața omului „modern“ a devenit previzibilă, chiar prea previzibilă, suspină unii. Asigurările de sănătate și de accident, concediile plătite, pensiile asigurate de state, salariul minim, pacea îndelungată, pe de o parte, tehnologiile tot mai avansate în toate domeniile, care au eliminat atîția factori de incertitudine, pe de altă parte, au planificat viețile noastre într-o măsură pe care strămoșii noștri nu puteau decît s-o viseze și s-o pună pe seama unor zei.

Așa că am face bine să nu ne mai plîngem, noi, copiii răsfățați ai postmodernității! Ei, da, ne e dat să trăim azi într-o oarecare măsură (nu foarte mare, totuși) ceva din imprevizibilul care dădea regula pe timpuri. Sîntem nevoiți, pentru o vreme, să ne adaptăm la noi împrejurări, poate să ne căutăm rădăcinile interioare, poate să exersăm virtutea răbdării în fața unui viitor imediat capricios. Sute de generații au trăit astfel și, curios, a fost cu un anume folos. Căci incertitudinile vieții i-au determinat pe oameni să caute compensații de stabilitate și durabilitate în artă, în cunoaștere și spiritualitate și au lăsat în urmă monumente „mai perene decît bronzul“, vorba lui Horațiu.

Noi, în afară că ne tot căinăm că nu ne putem planifica școala și concediile și ne vărsăm nervii pe guvernanți, pe doctori, pe vecini și, eventual, pe prietenii patrupezi, ce altceva vom mai ști să facem? Și, mai ales, ce fel de „monument“ peren vom lăsa în urma noastră?

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

O inserție a altei lumi în lumea noastră

Niciodată scrisul la gazetă nu mi-a făcut mai mare plăcere decît atunci cînd am avut ocazia să împărtășesc cititorilor mei din bucuriile mele. Nu ezit, așadar, să scriu aceste rînduri, căci mult m-am bucurat să primesc albumul *Dinu Lipatti. Muzicianul în imagini,* editat anul acesta de Institutul Cultural Român.

De cum am privit coperta, din a cărei penumbră pianistul mă lasă să-i văd mîinile și ochii, mi-au venit cîteva gînduri despre Dinu Lipatti. Mi-am adus aminte că, de cîte ori am avut ocazia să întîlnesc melomani în afara țării (am întîlnit destui în multele mele călătorii) și le-am spus că sînt român, numele lui Dinu Lipatti venea imediat în discuție. Da, mai degrabă Lipatti decît Enescu. Pe măsură ce am început să cunosc lumea largă a muzicii, am putut foarte repede să-mi dau seama că în jurul lui Lipatti există un adevărat cult care se perpetuează misterios de la o generație de iubitori de muzică la următoarea. Aparent, greu de explicat pentru că Lipatti a trăit puțin (doar 33 de ani) și a murit demult (decembrie 1950). Înregistrările sale au fost, pentru multă vreme, foarte puține și aproape intruvabile. În plus, au fost făcute într-o perioadă în care tehnologia sunetului era de-a dreptul rudimentară în comparație cu ceea ce a devenit în ultimele trei-patru decenii. Abia recent s-a putut alcătui un catalog mai consistent al înregistrărilor cu Lipatti. Iar catalogul se tot completează. Puține și slabe calitativ, aceste înregistrări sînt, totuși, aur pur pentru melomani. Atît de venerate sînt, încît periodic apar știri că s-a mai găsit cîte una, dar de cele mai multe ori se dovedește ulterior că nu e Lipatti. Misterul posterității lui Lipatti este șocant pentru mine. Cum de poate fi atît de iubit un artist din alte vremuri pentru care nu există nici un interes comercial sau ideologic în ziua de azi? Într-o lume în care nu există decît propagandă, PR, lobby, manipulare, scandal și spaime, cum de persistă o admirație publică pentru cineva ca Lipatti?

Teza mea este că fascinația pentru Lipatti se menține peste ani pentru că apare tot mai clar miza superioară a existenței sale – o miză care depășește determinațiile lumii noastre. Muzica lui este doar un semn, ceva ca o invitație spre altceva, vorba poetului, mult mai înalt și mult mai curînd. Firește, nici prin cap nu-mi trece să pun la îndoială că muzica a fost vocația lui Dinu Lipatti. Spun, însă, că cineva care face muzică *așa* cum a făcut Dinu Lipatti are pe lumea asta o misiune mai mare decît aceea de a cînta foarte bine. Cu asemenea oameni, muzica e doar introducerea spre o altă lume către care, de altfel, numai muzica te poate duce. Scuzați blasfemia (pentru cei mai religioși) sau patetismul (pentru cei mai recenți), dar părerea mea e că Lipatti a făcut în lumea noastră oficii de înger.

Cred că acum, în 2021, avem deja distanța necesară ca să putem întrevedea mai clar miza trecerii prin lume a acestui om. Eu cred că Dinu Lipatti a fost un fel de inserție a transcendentului în imanent. Mă gîndesc, deopotrivă, la arta lui și la suferințele lui, la traseul destinului său și la genul de om care a fost (avem, slavă Domnului, destule mărturii).

În orice caz, fie că sînteți de acord cu mine sau nu, faptul că Dinu Lipatti există încă, atît de viu și de adevărat, în inima atîtor melomani răspîndiți în toată lumea, din Australia în Canada și-n Japonia, este pentru mine un semn că, totuși, lumea noastră nu e chiar surdă la chemările altor lumi, că materia nu e complet inertă în fața spiritului. Cine se mai poate îndoi că spiritul învinge materia după ce ascultă ultimul său recital? Cînd știi ce dureri avea, ce boală îl cuprinsese, cînd știi că a murit peste nici trei luni, cînd știi care era condiția lui medicală în acea seară de septembrie 1950 și îl auzi cîntînd (de pildă, Partita Nr. 1 BWV 825 de Bach), nu mai poți avea vreun dubiu că tirania materiei se va răsturna curînd.

Sigur că, de la distanța pe care o avem astăzi, putem să ne permitem și visări contrafactuale. Astfel, observăm imediat că Lipatti era din aceeași generație cu Sviatoslav Richter și Arturo Benedetti Michelangeli. Cum să nu te gîndești că, dacă ar fi trăit cît măcar speranța de viață a generației sale, Lipatti ar fi fost indubitabil o celebritate de același nivel? Cu atît mai mult cu cît „pianismul“ lui Lipatti e atît de diferit de al acestor doi legendari – cît de complementari ar fi fost în contextul sensibilității acelei generații! De asemenea, știindu-i valoarea și integritatea, nu poți să nu te gîndești cît de mult ar fi însemnat un Lipatti viu și celebru în anii comunismului pentru muzica și pentru societatea românească. Nu cred că s-ar mai fi întors în țară, ca și Enescu. Spre deosebire de acesta, însă, cred că ar fi avut un trai confortabil, căci ar fi fost fără dubii unul dintre cei mai căutați soliști ai lumii. Un Dinu Lipatti desfășurînd o lungă carieră de anvergură mondială în exilul românesc din anii comunismului ar fi contat enorm. În fine, visări...

Nu închei fără să spun cîteva cuvinte despre *Dinu Lipatti. Muzicianul în imagini.* Sînt 117 pagini de documente și fotografii impresionante – foarte multe inedite – grupate în patru capitole care acoperă părți din viața și posteritatea artistului: anii formării și afirmării în România; anii parizieni; povestea de dragoste dintre Dinu Lipatti și soția lui, Madeleine; discografia Lipatti. Fiecare capitol este însoțit de un text explicativ și fiecare fotografie este legendată minuțios. Textele sînt, toate, atît de bine și de competent scrise încît mi se pare că titlul *Muzicianul în imagini* face cumva o nedreptate autorilor acestor capitole: Ștefan Costache, Monica Isăcescu, Orlando Murrin și Mark Ainley. Muzicianul este prezentat nu doar în imagini, ci și în texte redate bilingv care dialoghează adecvat cu fotografiile și sporesc valoarea întregului.

În ceea ce mă privește, *Dinu Lipatti. Muzicianul în imagini* mi-a oferit ocazia să trăiesc o experiență audiovizuală ce va rămîne pentru mine memorabilă, căci mi-a determinat importante redefiniri. Am răsfoit albumul ascultînd înregistrări cu Dinu Lipatti. Am privit fotografiile în timp ce muzica umplea orice gol în jurul meu. Am fost cuprins de o asemenea senzație a deplinului, încît am înțeles imediat că experiența audiovizuală împlinită cu adevărat nu e cu clipuri în care se mișcă aluziv-erotic trupuri, culori și lumini energizate de un *beat,* ci cu fotografii alb-negru cu Lipatti în timp ce-l asculți cîntînd Bach, Mozart sau Schubert. În fine, merge și cu Chopin – iertată-mi fie maliția...

La pagina 82 a albumului există o fotografie din anul morții. Chipul lui Lipatti e palid și obosit. Degetele mîinii drepte stau încordate cu precizie pe clape, dar asta nu te poate păcăli. Oricine a trăit măcar o noapte de nesomn din cauza unei suferințe ce l-a făcut să simtă, în singurătate sublunară, moartea pe-aproape înțelege imediat ce se întîmplă cu omul din această fotografie. E o fotografie care mă leagă pentru totdeauna de Lipatti, care îmi dă completă încredere în el, căci Cioran avea dreptate: nu poți avea încredere decît în cei care au trăit măcar o dată o boală ce i-a apropiat de moarte. Am privit îndelung această fotografie și, pe măsură ce-o priveam, mi se părea că în ea e ceva ce mai văzusem. După un timp, am înțeles: am răsfoit albumul înapoi, la pagina 54. Acolo se află o fotografie a lui Dinu Lipatti la 2 ani. Ochii! Incredibil aproape, ochii copilului drăgălaș de 2 ani sînt exact, dar exact aceiași ca ochii bărbatului de 33 de ani, matur și cotropit de boală. Sînt ochi prea maturi pentru un copil și prea copilăroși pentru cineva în pragul morții. De unde vine privirea aceea? Nu știu. Cum de a putut-o păstra? Nu știu. Dar ascult...

Și dacă există pe lumea asta cineva pe care arta și viața lui Lipatti îl lasă indiferent, tot ar trebui să răsfoiască acest album. Chiar și fără să-i percepi aura artistică și semnificațiile culturale, albumul tot are ce oferi: în fotografiile sale se vede clar standardul decenței, al bunului-simț și al nobleței omenești.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ping-pong istoric

Povestea cu sportul care unește (oameni și națiuni și orice ar mai fi cazul) nu este ficțiune.

Și nu de puține ori s-a transformat în istorie. O pagină de istorie de acest fel a fost scrisă acum 50 de ani la masa de ping-pong. Co-autori: Statele Unite ale Americii și Republica Populară Chineză. Ediție îngrijită de Campionatul Mondial de Tenis de Masă, Japonia, 1971.

Pe fondul Războiului Rece, relațiile americano-chineze erau... înghețate. Cu alte cuvinte, lipseau cu desăvîrșire din 1949.

În timp, lucrurile s-au mai schimbat. Raportul prezidențial anual al SUA din februarie 1971 afirma disponibilitatea țării de a stabili contacte cu statul chinez: *Noi sîntem pregătiți să stabilim un dialog cu Pekinul.* Apoi, la fix, s-a marcat un punct esențial pe tabela diplomației.

În timpul Campionatului Mondial de Tenis de Masă de la Nagoya, Japonia, un sportiv american, Glenn Cowan, s-a urcat aparent întîmplător (aproape nimic nu-i întîmplător în diplomație) în autobuzul echipei chineze. Cel mai mare jucător de tenis de masă chinez, Zhuang Zedong, l-a întîmpinat cu o strîngere de mînă și cu un cadou, un tablou cu Munții Huangshan. A doua zi, americanul a întors gestul, oferindu-i sportivului din China un tricou pe care era inscripționat un simbol al păcii și versul semnat Beatles *Let it be*. Ales neîntîmplător. Momentul a fost surprins de fotografi și a devenit subiectul de discuție al turneului. Adevărata știre, însă, a urmat peste cîteva zile, cînd Mao Zedong a invitat echipa de sportivi din SUA într-o călătorie oficială în China. Invitație acceptată.

Pe 10 aprilie 1971 a început vizita de o săptămînă a echipei americane de tenis de masă în China. Se anunța astfel o nouă etapă în relația SUA-China. Cele două echipe au jucat mai multe meciuri demonstrative, sub deviza *Friendship First, Competition Second*. Astfel, prietenește, chinezii i-au lăsat să cîștige și pe americani, care nu excelau la acest sport.

Pe 14 aprilie, președintele Nixon deja anunța că Statele Unite ale Americii relaxează restricțiile de călătorie și de comerț impuse Republicii Populare Chineze.

A urmat, în luna iulie, vizita secretă în China a consilierului de Securitate Națională Henry Kissinger, care a pregătit călătoria președintelui Richard Nixon din 1972, prima vizită din istorie a unui președinte american pe teritoriul Chinei continentale.

Ping-pong-ul politic și diplomatic americano-chinez a continuat mult timp și continuă și astăzi, dar aceasta-i altă istorie. Care, după ultimele evoluții, pare că nu se scrie la masa de ping-pong.

BARBURISME

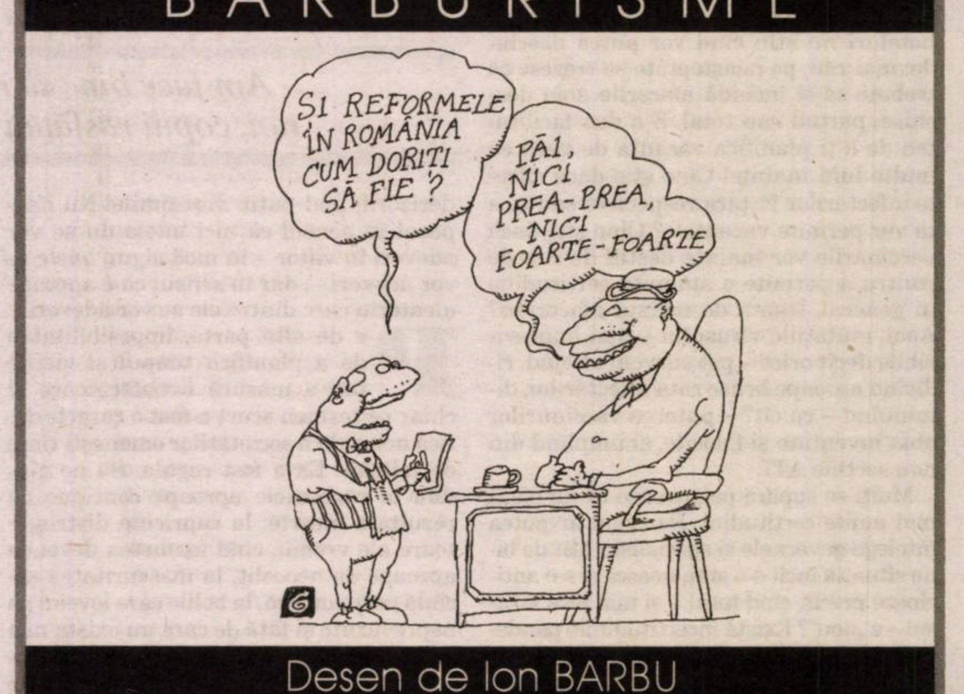
SI REFORMELE ÎN ROMÂNIA CUM DORITI SĂ FIE ?
PĂI, NICI PREA-PREA, NICI FOARTE-FOARTE

Desen de Ion BARBU

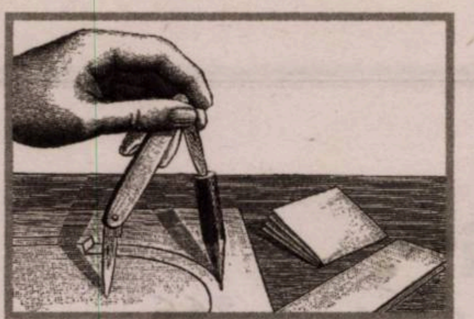

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

China, Statele Unite și capcana lui Tucidide

„Istoria se repetă“ este una dintre cele mai *repetate* fraze în eseurile și editorialele legate de actualitate. Ca și cum ea ar ascunde o explicație pentru dramele umanității, pentru incapacitatea omului de a învăța ceva esențial din trecut, și anume că erorile nu trebuie repetate.

Experți avizați ne avertizează aproape zilnic că Statele Unite sînt în război economic cu China și că nu este exclusă o înfruntare militară între cele două mari puteri. După războiul rece dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică, război care a marcat a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-ar părea că începe acum altul, între Statele Unite și China, și că el va marca prima jumătate a secolului al XXI-lea. Dacă primul război rece a avut ca principal teren de conflict Europa, al doilea se mută în spațiul asiatic. În cursul primul *mare război rece,* ne mai spun specialiștii, Berlinul a fost simbolul principal al înfruntării, în sensul că aliații occidentali au făcut tot posibilul pentru ca partea vestică a orașului să rămînă liberă și democratică. Simbolul noului mare război rece este Taiwanul și s-ar părea că americanii sînt deciși să facă tot posibilul pentru ca această provincie chineză insulară să rămînă, tot așa, liberă și democratică.

„Cine nu este cu noi este împotriva noastră“, iată o altă frază des repetată în cursul tuturor războaielor, fie ele *reci* sau *fierbinți*. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, destul de multe țări au vrut să se sustragă acestui tip de presiune și s-au declarat *nealiniate,* adică nici cu sovieticii, nici cu americanii. Cu fraza de mai sus i-a iritat în mod sistematic pe europeni fostul președinte american Donald Trump. El a cerut cu insistență Uniunii Europene să se alinieze în mod clar politicii americane, să refuze tehnologia 5G chineză, să evite dependența economică de China, să nu contribuie la vastul șantier al *Noului Drum al Mătăsii* – o încercare a chinezilor de a construi infrastructuri internaționale pentru a-și facilita exporturile și investițiile. Europenii, dat fiind că influența lor diplomatică internațională este în scădere, s-au simțit mereu lezați în orgoliul lor din cauza acestor presiuni, deși nu tot ce spunea Donald Trump în legătură cu China trebuie aruncat la coș.

Statele Unite sînt în război economic cu China și nu este exclusă o înfruntare militară.

„Nu vă vom forța să alegeți între China și Statele Unite.“ Această frază a fost un cadou pentru europeni, din partea lui Joe Biden, adus în bagajele noului șef al diplomației americane, Antony Blinken, care s-a deplasat fizic pe 22 martie la Bruxelles. Faptul că s-a deplasat, în context de pandemie, pentru a discuta cu omologii săi din cadrul Alianței Atlantice, are forță de simbol. Altădată astfel de călătorii erau banale. Acum, cînd mai toate reuniunile la nivel înalt se fac prin teleconferință, o călătorie reală, faptul că un responsabil politic se urcă într-un avion și apoi coboară din el, capătă o aură mediatică enormă.

„Refacerea blocului occidental.“ De la venirea la putere a democratului Joe Biden la Washington, mesajele Americii către europeni îi fac pe mulți editorialiști să reia această veche formulă. Ea căzuse în desuetitudine. Cuvîntul *bloc,* atunci cînd vorbim de geopolitică, este geamăn cu *înfruntare*. *Blocul comunist* și *blocul capitalist* nu s-au menajat în a doua jumătate a secolului trecut și s-au înfruntat și militar, pe diverse *cîmpuri de bătălie,* cum au fost Coreea și Vietnamul. Conceptul revine însă în actualitate ca o cometă, pentru că, după cum spuneam la început, istoria are această nefastă tendință de a se repeta. Statele Unite au nevoie de aliați pentru a *bloca* ambiția Chinei de a deveni prima putere mondială pe toate planurile și de a impune apoi reguli pe planetă. Pe lîngă europeni, în acest *bloc antichinez* mai sînt invitați să intre Japonia, Coreea de Sud, Australia, India.

Cercetătorul american Graham Allison a inventat, în 2017, o tulburătoare expresie, „capcana lui Tucidide“, pentru a vorbi despre rivalitatea dintre Statele Unite și China. La prima vedere, avem motive să ne mirăm: ce caută în acest context numele unui istoric grec care a trăit în secolul al IV-lea înaintea erei noaste? Ei bine, dat fiind că istoria se repetă, devine actual și ceea ce spunea Tucidide despre războiul din Peloponez, și anume că puternica dezvoltare a Atenei a creat o spaimă viscerală în Sparta, ceea ce a făcut ca războiul dintre cele două cetăți grecești să devină inevitabil. Graham Allison a scris și o carte (tradusă în franceză în 2019) intitulată *Destined for War: Can America and China escape Thucydides's Trap?*. Pe scurt, Graham Allison consideră că nici China și nici Statele Unite nu doresc un război, dar că se *îndreaptă* totuși spre conflict. Aceasta este deci *capcana lui Tucidide* – o ecuație geopolitică tot mai greu de rezolvat pașnic, adică prin apel la rațiune, prin concesii reciproce, prin crearea unor noi reguli.

În cartea sa, Graham Allison dă și alte exemple de conflicte izbucnite în ultimele cinci secole întrucît puterile respective sau liderii respectivi nu au știut să evite *capcana lui Tucidide*. Cînd, pe 28 iunie 1914, murea la Sarejevo, în urma unui atentat, moștenitorul tronului habsburgic, nimeni nu-și imagina în Europa și pe planetă că acel eveniment putea fi declanșatorul unei măcel de proporții gigantice, industriale, inedit în istoria umanității. În Europa se mai produseseră astfel de atentate fără ca ele să declanșeze conflicte majore. Ceea ce s-a întîmplat în 1914 la Sarajevo s-ar putea întîmpla în viitorul apropiat în Taiwan, spun observatorii tensiunilor dintre China și Statele Unite. După ce a adus sub ascultare provincia Hong Kong, fostă colonie britanică dotată cu un statut democratic special, președintele Xi Jinping pare să-și propună același lucru și cu insula rebelă Taiwan. Pentru China comunistă, o eventuală declarație de independență a Taiwanului ar fi pretextul unei invazii imediate. Ce va face în acest caz America? Va atrage un întreg *bloc* în capcana lui Tucidide?

Astfel de întrebări mă trimit cu gîndul la unele tragedii ale grecilor antici, piese unde, la sfîrșit, toată lumea moare, dar nimeni nu este vinovat, cu excepția unui singur element cosmic: destinul.

■ ■ ■

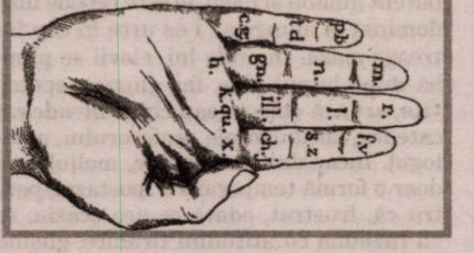

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Traume vestimentare

Am un amic, Timon Șlefuțeanu, profesor universitar, care se îmbracă elegant. Poartă papion și costume fine, pe care le asortează cu pantofi din piele scumpă. Unii îl acuză pe Timon că nu ar avea proprietatea rigorilor vestimentare, apărînd, atît în amfiteatru, cît și la piață, în frac. Se sugerează că, în spatele compulsiei de *dandy,* s-ar ascunde o anumită presiune emoțională, vecină cu psihopatia. Cei răi de gură pretind chiar că nu s-ar mira să-l vadă pe Șlefuțeanu decompensîndu-se într-o bună zi. Și-l imaginează răsărind pe coridoarele pline cu oameni, aranjat ca un prinț, dar înarmat cu un topor. Cu o grimasă de păpușă mecanică, va lovi atunci sîrguincios, susțin ei, în dreapta și în stînga. Trecerea cursurilor online a pus capăt speculațiilor, dar, deunăzi, am primit un mesaj alarmant de la colegul nostru. „Codrine“, scria el acolo, „vreau să te văd pe Zoom. Simt că o iau razna. Tu analizezi nevrozele prizonierilor lagărului academic și, de aceea, mă poți ajuta.“ M-am conectat la ora stabilită. În ecranul calculatorului s-a ițit un Șlefuțeanu descompus, lipsit de eleganța care-l consacrase. „Nu mai rezist, am halucinații, trebuie să vorbesc cu cineva care mă înțelege!“, și-a început Timon tirada. „Sînt disperat. De cînd predau în regim online, nu mai am forța să mă îmbrac exemplar. Eleganța nu reprezintă pentru mine un moft, ci o formă de terapie. Sînt traumatizat de trei decenii și doar așa reușesc să-mi țin angoasele în frîu. Ca tînăr preparator, am ieșit, în 1990, în Germania, alături de două colege de Catedră mai în vîrstă. Un profesor a avut grijă de noi. Ne-a plimbat, ne-a hrănit, ne-a bibilit. Într-o seară, ne-a invitat la cină, la el acasă. Și neamțul, și nevastă-sa erau îmbrăcați ca pentru concertul de Anul Nou. Lumînări pe masă, argintării și cristaluri. Felul principal: *fondue au fromage suisse*. Introduceam niște țepușe metalice, cu crutoane înfipte în vîrf, într-un castron imens, în care, la flacără de lămpiță, se topea, prin fierbere, brînză în vin. Deodată, soția profului se ridică și spune: «Am o surpriză pentru voi! Niște hăinuțe strînse de vecinii noștri ca ajutoare. Auzind că avem invitați români, au insistat să vi le dăm vouă». Odată o văd pe babă că merge sprintenă în podul casei, de unde se întoarce cu un sac gigantic de boarfe. Avea aerul enigmatic al matroanei versate, alunecoase, aflate pe punctul de a-ți oferi domnișoara cea mai selectă din stabiliment.“

Șlefuțeanu a făcut o pauză, apoi și-a reluat povestea: „A vărsat conținutul sacului în mijlocul sufrageriei. S-a format un morman sumbru, moale, de culori incerte. «Luați, probați!», a zis. Colegele mele s-au repezit ca doi hultani asupra rufelor. Și leii smulg hălcile de carne din trupul antilopei vînate cu mai multă grație decît trăgeau ele de fiecare elastic. Scoteau, cu grăbire, din movila textilă, diverse orori pe care și le așezau, cochet, pe deasupra hainelor proprii. Am apucat să percep pe retină cîțiva chiloți îngălbeniți, deșirați, asimetrici și un costumaș de sugar cu o gaură arsă în piept (făcută pesemne de un fier de călcat, dar care mie mi-a părut a fi urma unui glonț). Am amețit și am căzut cu capul în castronul cu brînză *fondue*. Din fericire, m-a extras la timp profesorul, apucîndu-mă hotărît de freză, aidoma apașului gata să ia scalpul unui inamic. Am rămas cu halucinații și anxietăți. M-am vindecat întrucîtva doar atunci cînd am avut inspirația să ies din spirala care cauzase marasmul – din *tabloul vestimentar,* cum ar veni. Am început să-mi pun înaintea ochilor, exclusiv, haine frumoase și elegante care, treptat, au șters viziunile *horror* ale acelei seri. Vreme de treizeci de ani, m-am îmbrăcat constant ca un lord englez. Nu din vanitate, ci de nevoie. Terapeutic. Și a venit această nenorocită de pandemie! Am încercat să supraviețuiesc. M-am luptat cu bărbăție. Nu doream să fiu anihilat de un virus. Am umblat în casă, un timp, pus la patru ace. Din păcate, m-au reclamat la Jandarmerie niște curieri care veneau pe la mine cu diverse comenzi. Cică n-aș fi respectat carantina, fiind singurul lor client care așteaptă livrările împopoțonat și nu în pijama (ca toată lumea), semn clar că aș fi sosit proaspăt de la petreceri cu iresponsabili fără mască. Jandarmii i-au crezut, mi-au ars o amendă de mi-au sărit capacele, ba și niște perechi de palme, la protestele mele absolut justificate, și au hotărît să mă verifice periodic. Carantina a fost, pentru mine, arest la domiciliu, cu vizite regulate ale ofițerilor de probațiune. Am căzut în prostrație. Mă arăt acum, la ușă, numai în chiloți îngălbeniți, deșirați, asimetrici... Halucinațiile nu au întîrziat să apară. Așa cum vedea Macbeth pumnalul urmărindu-l, eu văd un costumaș de prunc neînțărcat, cu o gaură în piept, dansîndu-mi macabru în fața ochilor. Mă cuprinde pe după gît cu pantalonașii lui prevăzuți cu papucei... Nu mai rezist. Am luat toporul din debaraua cu scule. Am hotarît să mă apăr. Orice-ar fi!“.

■ ■ ■

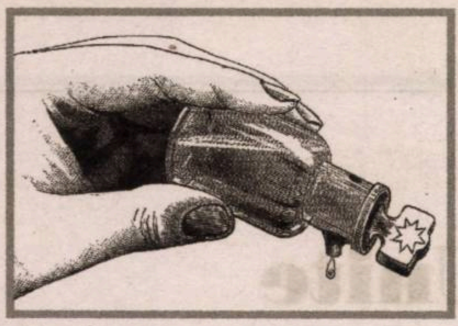

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Facultățuri“, „calitățuri“, „sănătățuri“...

În limba română sînt unele substantive feminine care au o terminație specifică neutrelor *(-uri*, ca în *deal-dealuri).* E vorba de substantive care denumesc materii – *carne, verdeață, mîncare, dulceață, mătase, iarbă,* cu formele de plural *cărnuri, verdețuri, mîncăruri, dulcețuri, mătăsuri, ierburi* – sau de noțiuni abstracte – *treabă, lipsă, vreme, finețe, politețe, delicatețe,* cu pluralul *treburi, lipsuri, vremuri, finețuri, politețuri, delicatețuri* etc. În aceste cazuri, pluralul nu indică o simplă multiplicare a singularului, formele în *-uri* denumind fie tipuri, varietăți sau sortimente ale diverselor materii, fie actele concrete prin care se manifestă o abstracție. În multe situații, pluralul tipic neutrelor se află în concurență cu un alt plural (mai vechi, popular), normal pentru feminine: alături de *treburi, vremuri* sau *dulcețuri,* dicționarele consemnează și formele *trebi, vremi, dulceți* etc.

Pluralul în *-uri* are adesea o valoare expresivă, adăugînd sensului de bază o notă familiară și ironică. De exemplu, forma *străinătățuri* (plural neinclus în dicționarele curente, dar foarte răspîndit în registrul colocvial) este marcată stilistic în raport cu singularul *străinătate* și cu pluralul (acceptat de normă) *străinătăți:* „a ajuns în stradă prin cele *străinătățuri*“ (directmm.ro); „milioane de români plecați în *străinătățuri*“ (b1.ro); „ți-ai întors piciorușele de prin *străinătățuri*“ (libertatea.ro) etc. Pluralul *bunătăți* produce o concretizare a abstractului *bunătate,* fiind folosit pentru a desemna „binefaceri, mîncăruri, bogății“ (DOOM); forma *bunătățuri* (atestată la scriitori din secolul al XX-lea) e marcată afectiv și clar specializată pentru domeniul culinar.

Procedeul formării unui plural expresiv în *-uri* este destul de productiv astăzi. După modelul abstractelor terminate în *-ețe* sau *-ate* care au deja un plural în *-uri,* se pot crea noi forme, marcate afectiv și ironic. Uneori, ceea ce pentru un vorbitor de azi apare ca o creație expresivă, un joc cu formele gramaticale, reprezintă de fapt refacerea unei forme vechi. Astfel, *frumusețuri,* folosit cu valoare afectivă în anunțuri publicitare – „flori, funde și *frumusețuri*“ (monitorulsv.ro) – sau marcat ironic și depreciativ în alte contexte – „succesul tratamentului (...) nu ține de faima clinicii, reclamă sau alte *«frumusețuri»*“ (empatio.ro); „tot felul de «compoziții» de beton, și alte *frumusețuri*“ (stiri.md) –, reia sau reface o formă veche, prezentă la Miron Costin, în descrierea Italiei: „pentru mare iscusenii și *frumusețuri* a pămîntului aceluia, i-au zis raiul pămîntului“ *(De neamul moldovenilor).*

Unul dintre pluralele colocviale foarte des folosite astăzi, dar încă neînregistrate în dicționare, este *tandrețuri* (cu aproape 40.000 de apariții pe Google): „*tandrețuri* pentru femei“ (infomusic.ro), „*tandrețuri* în văzul lumii“ (alephnews.ro); „două nume grele ale muzicii românești, *tandrețuri* în direct la TV“ (evz.ro), adesea în expresia *(a fi) în tandrețuri:* „a apărut pe net *în tandrețuri* cu o altă fată“ (stirileprotv.ro). Am întîlnit de mai multe ori și forma *facultățuri,* clar marcată ludic și ironic, cu o notă mai slabă sau mai puternică de depreciere: „noi și rudele noastre cu *facultățuri* de fițe“ (dilemaveche.ro); „acum mi-au plecat toți, ba prin *străinătățuri,* ba pe la *facultățuri…*“ (wordpress.com); „mai dau pe acasă de pe la *«facultățuri»*“ (albascout.ro); „se vede că are multe *facultățuri*“ (forum.softpedia.com) etc. Alte forme de plural sînt creații ad-hoc care apar mult mai rar, prin extinderea ludică a unui tipar gramatical – „să vorbim despre *egalitățuri, diversitățuri*“ (temacontratema.blogspot.com) –, sub influența altor cuvinte din contextul imediat sau prin asociere cu sinonimele lor parțiale: *amabilitățuri* pare imitat după *politețuri* („Un scurt schimb de *amabilitățuri...* civilizate, decente și academice“, agenda.liternet.ro; „obișnuitele *amabilitățuri* oficiale“, 7iasi.ro).

Anumite forme sînt mici ciudățenii lexicale: *calitățuri* („analize de *finețuri, calitățuri* și prețuri“, adelicii.ro; „Nici un defect, numai *calitățuri...* Nici nu știu de ce te cobori printre noi“, forum.softpedia.com), *activitățuri* („după cum vezi, nu ducem lipsă de *activitățuri*“, wordpress.com) sau *sănătățuri*, plural folosit în deformările ironice ale unor titulaturi oficiale („ditamai secretarul de stat de la *Sănătățuri*“, ieseanul.com; „direftor la Direcția de *Sănătățuri*“, bzi.ro), dar și în urări amicale: „Pînă una alta, *sănătățuri*. Și noroace“ (wordpress.com); „mult spor, noroc, baftă, *sănătățuri!*“ (instatus.info).

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Rege, tiran sau molîu?

În cartea *Arhetipurile masculine,* a lui Robert Moore și Douglas Gillette (trad. Ramona Bențe, Editura Daksha, București, 2019), cei doi autori vorbesc despre un prim filon al personalității masculine în ipostaza de Rege. Mi-a venit în minte pentru că mi se pare o bună metaformă pentru a cuprinde ipostazele profesorilor, deci scoțînd-o din tiparul masculinității, unde o situează cartea amintită.

Mi-a venit ideea de la cîteva situații pe care le-am trăit. De pildă, cînd am fost admonestat că în unele postări de pe Facebook nu foloseam literă mare la început de enunț. Cînd eram criticat uneori prin comentarii la articolele scrise, pentru că aveam poate o abordare prea colocvială (în opinia criticilor). Că foloseam termenul *prof* în loc de profesor sau alte cuvinte din limbajul colocvial care, mi se sugera sau mi se atrăgea atenția, „nu cadrează“. De obicei, cei ce mă criticau aveau statutul de profesori. Amuzant a fost de cîteva ori, dar asta doar ca o paranteză, că mi se atrăgea atenția asupra scrierii corecte cu „â“, nu cu „î“, fapt care nu-mi este imputabil, ține de alegerea revistei, care a menținut vechea ortografie. Dovadă că respectivii nu citeau revista, nu erau familiarizați cu această opțiune, veche de nu-i mai vezi capătul.

© wikimedia commons

Care e însă legătura? M-am gîndit la ipostazele profesorilor, cum apar aceștia în fața elevilor și ce efecte provoacă. Deși nu este un subiect cu totul nou, am mai scris despre el și am tot propus tipologii, acum mi-am dat seama că tiparul arhetipal propus de cei doi autori ai cărții la care fac trimitere este nu doar plastic, ci și acurat, surprinzînd polii slabi ai ecuației, aflați la baza triunghiului, respectiv vîrful acestuia, poziția dezirabilă.

În fața elevilor, profesorul apare ca un rege. Cel puțin la început. El este cel de la care așteaptă îndrumare, așteaptă un fel de iluminare a vieții lor, o forță la care să se conecteze pentru a-și găsi ei înșiși apoi forța, prin care să se situeze în lume cît mai stabil, cît mai siguri pe ei, cît mai liberi și mai autonomi, dar și mai capabili.

Dacă elevul privește inițial profesorul ca pe un rege, în multe situații ajunge să descopere, de fapt, că are în față un tiran. În termenii autorilor amintiți, fiecare arhetip, deci și regele, are doi poli slabi, disfuncționali, cum spuneam, umbre ale ipostazei plenare, iar cel dintîi care se află la baza triunghiului regelui este tiranul. În paranteză spun și că, în analiza propusă de carte, fiecare individ conține în sine atît polii slabi, cît și vîrful triunghiului. Dacă în copilărie se manifestă cu precădere unul dintre polii slabi, maturitatea trebuie să aducă accederea la ipostaza plenară, iar persistența într-una din ipostazele slabe devine un adevărat dezastru pentru cei din jur, dar și pentru sine însuși.

Tiranul, așadar, este cel care manifestă nevoia excesivă de control și de autoritate obținută prin forță. În fapt, subjugat de teamă și de nesiguranță, el încearcă să dețină controlul prin anularea celor care-i sînt sub tutelă, prin atrofierea tendințelor acestora de manifestare a individualității, prin umilirea lor, prin zeflemisirea lor, prin luarea lor peste picior, prin pedepsirea nejustificată sau excesivă în raport cu greșeala făcută. Căci tiranul nu urmărește să corecteze, de fapt, el este înfometat de nereușitele supușilor, în fața lor putînd să-și manifeste cruzimea. Lipsit de sentimente, el își satisface ego-ul prin desconsiderarea și degradarea celor aflați sub puterea lui. Este un abuzator prin excelență.

În fapt, tiranul se teme de prospețimea noului și de tot ceea ce aduce el. Pentru că în nou el vede uzurparea propriei poziții, inevitabil proces, căruia încearcă să i se împotrivească. Respinge argumentele elevilor care nu concordă cu propria opinie, desconsideră interese care nu sînt manifestate de el însuși, disprețuiește talente pe care nu le are. Narcisist, el nu este capabil să-și valorizeze elevii, oglindindu-i, pentru că este prea preocupat să fie el valorizat. Nu-i vede pe ei, cerînd în permanență să fie el văzut. Profesorul tiran poate ajunge pînă la forme extreme, cele care presupun admonestare prin pedepse corporale.

De cealaltă parte se situează molîul. Aparent amabil și lucid, el este repede însă dominat și ajunge să i se urce în cap întreaga clasă. În orele lui, elevii se plimbă după bunul plac, fac glume nepotrivite, aruncă obiecte sau chiar invadează catedra, documentele profesorului, catalogul. Incapabil să se apere, molîul este doar o formă temporară a ipostazei, pentru că, frustrat, odată ce are ocazia, se va răzbuna cu atitudini tiranice, glisînd spre polul său opus. Dacă are ocazia, își va dezlănțui dimensiunea tiranică. Sau o manifestă în anumite momente, trecînd de la o ipostază tiranică la una de molîu și invers.

Vîrful triunghiului însă este regele. Sau, mai bine spus, Regele. Este profesorul care știe că în fața sa se află elevi care au nevoie de îndrumare, de sprijin, care au nevoie să acceseze energia și forța vieții prin intermediul lui, fără a fi puși în ipostaza de a se umili, ci în cea de a-și descoperi propria identitate și propriile puteri. El nu este un stăpîn absolut, este conștient că puterea pe care o deține este temporară, dar nu se teme de asta, fiind un servitor, în fapt, al unei voințe și cauze transpersonale. El administrează energiile nu în propriul folos, al propriei forțe și imagini, ci în beneficiul celorlalți, din care derivă, în fapt, și binele său.

În fiecare dintre noi există tiranul, molîul și regele. Accesarea uneia sau a alteia dintre ipostaze este singura alegere.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

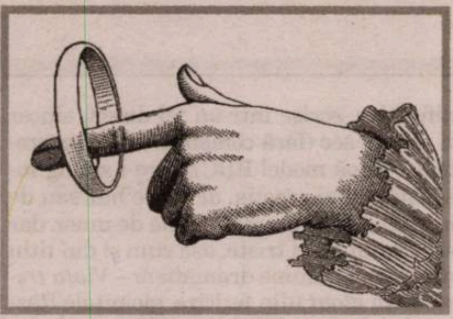

Selma IUSUF

legende **urbane**

Regatul Bucătăriilor Unite

Am de gînd să înființez o micronațiune. Mă gîndesc de ceva timp la asta, mai ales de cînd mulți dintre noi am fost nevoiți să stăm mai mult prin case. RBU, Regatul Bucătăriilor Unite, o să aibă capitala la mine în bucătărie, cu provincii prin living și prin bibliotecă. Mi se pare absolut normal, regina voi fi eu, o să am nenumărate tiare din forme de prăjituri, coliere prețioase din dopurile sticlelor de vin și un sceptru-polonic de la Tefal. Va fi o monarhie absolutistă luminată cu accente de stînga în zilele bune, sexo-marxiste în alea și mai bune. M-am apucat să scriu și Constituția, care are o singură frază: „Toată lumea e liberă să facă ce vrea, cu excepția momentelor în care nu vreau eu“. Poate, în timp, o să fac și un Parlament, doar de distracție, așa, pentru că nu o să semnez nimic din inițiativele care mi se trimit de acolo fără o ceartă zdravănă la mine, în anticameră (hol). Supușii mei vor fi ăi din familie și prietenii vaccinați pe care o să-i fac oricum conți și duci, pentru că toată lumea o să aibă un rang și o să fim esențiali.

Voi înființa diverse fundații regale pentru ca fiecare să-și justifice paharul de vin, ciorba de lobodă sau prăjitura cu mere primită în RBU. Fundația serenissimă a monitorizării frigiderului va reveni fără drept de apel fantomei prietenoase a pisicii mele gri. O altă instituție regală se va ocupa de aprovizionarea de la Mega în orarul strict dictat de pandemie. O să avem și o Zi Națională a Pandemiei în care toată lumea din regat va fi nevoită să doarmă cu măști FFP2. Vor fi excepții de la regulă; eu, suverana, și restul supușilor care or mai dori, dar va fi obligatoriu, orișicît.

Mă preocupă într-atît ideea micronațiunii mele, încît nu mai pot dormi noaptea. Mă gîndesc și la heraldica de pe drapelul nostru. Să fie două cuțite de pîine, din alea cu zimți, încrucișate într-un cerc de lauri, să fie doi pui proaspeți de la magazin care să țină cu copanele lor gălbioare motto-ul regatului scris pe o bandă curbată: *Probis pateo?* Sau un avocado din cele nobile, copt la perfecțiune și aproape imposibil de găsit, cu un nimb de raze deasupra: *Nihil sine guacamole?* Vom vedea, mai aștept propuneri, cei care vor veni cu idei mai bune ca ale mele își vor pierde capul, bineînțeles.

Sigur că aș fi vrut să fac micronațiunea într-o zonă mai mare decît apartamentul meu, ca de pildă pe o arie de două străzi de la cîrciuma preferată, dar aștept un context mai favorabil. La urma urmei, ar fi rușinos pentru domnul Bode să bage o regină la dubă. În fond, un regat e un regat, oriunde o fi el, iar suverana e prea comodă ca să aibă probleme cu legea altor națiuni. O să avem și o Zi a Șireturilor Desfăcute, o Zi a Mîinilor Murdare de Cocă și Ziua Tuturor Sfinților Uitați, cînd ne vom aminti de toți cei care nu au o zi de nume.

Vor fi proceduri stricte și un ceremonial fastuos la intrarea în Bucătărie. Voi fi întîmpinată cu surle și trîmbițe, pajii vor sufla asurzitor în pîlnii verzi de plastic, iar eu mă voi așeza la prezidiu în capul mesei rotunde pe un jilț formidabil de la IKEA.

În treacăt fie spus, în lume chiar există cîteva zeci de micronațiuni. Într-una am și fost, se află la Copenhaga, e cam cît parcul Cișmigiu, și-i zice Christiania. Cam delăsători oamenii acolo, n-au suverană și cam consumă, dar, da, se poate și așa. Nu e chiar o micronațiune, e un soi de societate internațională care se autoguvernează, unde am mîncat cea mai bună mîncare vegetariană. E posibil să-i înglobăm pe partea asta în RBU. Iar deunăzi am citit despre Ladonia, altă micronațiune cu regină, creată în Suedia de un sculptor pe care au încercat să-l asasineze fanaticii islamiști din cauza unor desene cu Mahomed.

Dincolo de toate, însă, sînt convinsă că Regatul Bucătăriilor Unite va fi ăl mai bun din lume. Toată lumea e liberă să adere și să mă accepte ca regină. În zilele bune, putem face și cu schimbul. Sau inventăm Ziua În Care Și Tu Poți Fi Rege. Ne înțelegem noi. Înscrierile se primesc pe mail.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Sperăm (din nou) după meciurile cu Macedonia de Nord și Germania că naționala de fotbal va începe să joace mai onorabil?

Depinde de ceea ce înțelege fiecare prin onorabil. Fotbalul e altfel decît romanele cu cavaleri. Onorabilitatea, pentru mulți, stă scrisă clar pe o tabelă sub forma unor cifre despărțite de o liniuță. Dincolo de care poți glosa, pentru impresia artistică. Aici e ca la război, istoria va ține doar cu învingătorii. Dar, atenție, nu ăia de o zi. Va reține că am cîștigat 3-2 cu Macedonia de Nord și că am pierdut 0-1 cu Germania. Ce va putea fi onorabil peste două decenii, cînd oameni nenăscuți azi vor auzi din gura vreunei prezentatoare, nenăscută încă nici ea, despre aceste scoruri reci? Poate că un Mirel Rădoi, părăsit de freza-banană și atacat de fire albe, va putea dezvolta aceste rezultate, dar tînărul de atunci va rămîne doar cu ideea că am bătut scurt o echipă a unei țări pe care va avea dificultăți să și-o reprezinte (nu-i neapărat vina lui, țara în cauză și-a schimbat numele de mai multe ori) și că am pierdut logic la o formație mult mai bună. Și cam atît. Din perspectiva vremurilor, aceasta e „onorabilitatea“ primelor două meciuri ale preliminariilor Cupei Mondiale din Qatar. Și va mai afla ceva tînărul nenăscut din acea secvență de „a fost odată ca niciodată“. Rezultatul meciului cu Armenia din seria celor trei partide. Eu nu vi-l pot spune, e dincolo de acește rînduri. Dar e simplu de perceput și el, oricare ar fi, de undeva din viitor. Dacă vom cîștiga, tipul își va zice: „Normal!“. Dacă vom termina egal sau vom pierde, va zice: „Ca întotdeauna!“. Și dacă va fi așa, pleosc! Pînă la urmă, onorabil în toată această afacere, ca și în toate celelalte, e să ți se poată spune de către unii cu care n-ai nici în clin, nici în mînecă: da, nene, n-ai trăit degeaba! Ți-ai organizat bine viața, ai luptat ca un leu, ai răsturnat munții și ai lăsat o urmă pe nisip. Fotbalul de la linia orizontului nu e despre a juca frumos sau urît, despre a cîștiga cu orice preț sau despre a pierde cu fruntea sus. E despre ceea ce rămîne în picioare după ce a bătut vîntul timpului. Și dacă ce rămîne se va putea vedea din depărtare, atunci își vor putea pune un surîs onorabil pe față și viii, și morții. Dacă nu, nu.

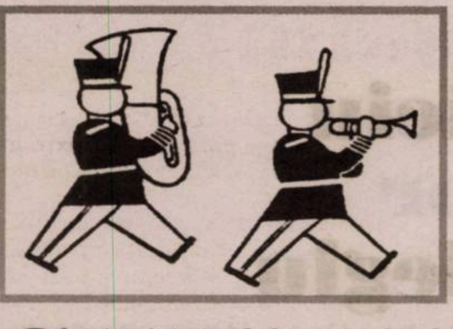

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Balaurul cu șapte capete

Ce-ți mai rămîne de făcut atunci cînd, în repetate rînduri, ca membru al unei societăți, ești tras pe sfoară, taxele și impozitele pe care le plătești nu se regăsesc în calitatea vieții, ți se jignește inteligența și ți se ia-n bășcălie demnitatea? Îți mai rămîne mîndria. O mîndrie care, rănită fiind, fuge ca un animal hăituit și-și găsește adăpost în adîncul „pădurii“. Se hrănește cu ce poate și-și linge rănile. Înțelegeți, vă rog, prin metafora *pădurii,* toată puzderia de narațiuni radicale „salvatoare“, aberante și ridicole care ne înconjoară la tot pasul. Ce faci atunci cînd, batjocorită din toate părțile, mîndria îți sîngerează abundent? Te refugiezi și-ți cauți alinarea în pădurea cu povești, departe de urîțenia realității care te-a făcut să suferi. Iar în pădure intri pe mîna duhurilor care-ți șoptesc la ureche și-ți îndrumă pașii exact într-acolo unde vor ele să te duci. În sălașul lor. Nu te vor devora. Ci te vor transforma într-o altă ființă. Îți vor obloji rănile și-ți vor întări zidurile cetății minții cu contraforți groși, pe care nimic nu-i va mai clinti din loc. Atunci cînd vei fi „vindecat și pus pe picioare“ te vor trimite înapoi, însetat de răzbunare, în lumea din care ai venit. Iar tu te vei comporta asemenea unei fiare. Vei mușca în toate direcțiile și vei fi convins, pînă în adîncurile ființei tale, că „legea junglei“ e singura pe care o merită specia din care faci parte.

E clar că, într-un fel hibrid, complet nou și croit pe măsura vremurilor în care trăim, ne găsim într-o formă de război. Sînt fronturi de toate felurile, unele văzute, altele nevăzute, aproape întreaga planetă a devenit un teatru de operațiuni. Pandemia, pe cît de reală, e profund politizată, pînă la un nivel de cinism greu de imaginat. Se împart la vedere zone de influență, au loc manevre economice de dimensiuni colosale, iar conflictul s-a extins și în spațiul cosmic. Luna și Marte sînt doar două dintre teritoriile pentru care se află într-o competiție tensionată unii dintre semenii noștri. Totul are aspectul unei harababuri universale, dar e destul de clar că ne găsim în mijlocul unui conflict de amploare, care va stabili paradigma de existență a speciei noastre pentru epoca următoare. Războiul convențional, deși nu e complet exclus, are o doză destul de mare de oboseală morală. E foarte costisitor în ansamblul său și prezintă dezavantajul enorm al faptului că ocuparea unor teritorii vaste e aproape imposibil de conceput și de menținut în condițiile actuale. Evident, niciodată să nu zici „Niciodată!“. Habar n-avem ce întorsătură pot lua lucrurile în orice moment. Dar vremea în care ne găsim acum e foarte diferită de alte epoci istorice. Decorul și condițiile sînt altele. Însă ființa umană nu s-a schimbat atît de mult pe cît ne-ar plăcea să credem. Deposedează-ne de curent electric, de apă și de hrană pentru cîteva săptămîni și-o să vezi de ce sîntem în stare noi, oamenii.

Aici, la noi acasă, deși ne găsim în cea mai bună formă istorică de pînă acum, n-am prea reușit să ne ridicăm la înălțimea unora dintre momentele prielnice pe care le-am trăit de niște ani încoace. Pe de altă parte, n-am reușit să recuperăm, în profunzimea înțelegerii simbolice, niște teritorii pe care le considerăm românești, dar sînt părți ale altor state. Dimpotrivă, deși avem garanții de securitate fără precedent, cu toate că am aderat la o uniune în care ne-am visat să fim membri, țara se depopulează în urma unui exod ale cărui dimensiuni reale nici măcar nu ne sînt cunoscute. La nivelul interacțiunilor zilnice între membrii majorității din societatea noastră se discută frecvent despre „singura șansă e să pleci la muncă afară“ sau despre „cine vrea să realizeze ceva pleacă de-aici“. E foarte adevărat că există și progrese evidente pe care le-a făcut societatea românească, dar ele sînt deseori considerate prea lente sau insuficiente. Deși am sperat o vreme că sîntem feriți de pericolele fundamentalismului, că am scăpat ca prin minune de amenințarea unor forme de autoritarism, cu toate că încă avem (doar din punctul acesta de vedere!) o poziție mai bună decît Ungaria sau Polonia, semnele de la orizont nu anunță deloc lucruri bune. Avem deja niște simptome alarmante, iar fondul nostru a demonstrat nu o dată că e gata să se sucească urgent în altă direcție.

Comunismul ne-a învățat, pînă la pătrunderea în intimitatea fibrei noastre, să ne mulțumim cu „hrana spirituală“ a propagandei. Stalinismul și „Epoca de Aur“ au desăvîrșit procesul, pentru că lecțiile ni le făcuserăm noi de mai multă vreme. Oricîtă nevoie adîncă am simți că are societatea românească de partea bună a fiecăruia dintre noi, ceva ne ține în loc, ne trage înapoi sau ne înrăiește. Luptăm de ani mulți cu acest balaur. Ducem lupta asta încă din adîncul basmelor, pînă în cea mai concretă particulă vie a prezentului. Cum reușim să-i tăiem un cap balaurului, cum crește altul la loc. Milioanele de români care muncesc în străinătate ar putea fi o salvare, un import de civilizație contemporană, cu toate bunele și relele ei. Dar cu sîmburele acela de putere a credinței într-un ideal care îmbină firesc bunăstarea personală cu preocuparea pentru starea societății în care trăiești. Românii plecați în străinătate continuă să existe aici în mai multe feluri, exercitînd o presiune serioasă și o împingere de la spate a lumii de acasă. Însă generația asta va obosi și va abandona, la un moment dat. Copiii acestor oameni nu vor mai fi la fel de români ca părinții lor, ci vor aparține mai mult societăților în care s-au mutat sau au trăit. Cîtă energie vom mai avea atunci să ridicăm paloșul și să mai scurtăm, cînd o fi nevoie, măcar cîte un cap al balaurului care bîntuie prin pădurile minților noastre? Ce bine-ar fi să înțelem cît de importanți sînt și copiii noștri de aici, de acasă. Căci ei vor duce greul tuturor oboselilor și renunțărilor noastre.

■ ■ ■

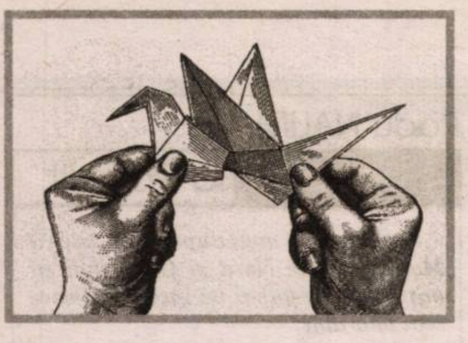

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

„Viața trece ca un glonț“

Rareori istoria mare, cea legată de războaie, întîlniri și înțelegeri importante între regi sau șefi de stat, se intersectează cu istoria personală, trăită de oamenii fără putere politică. Povestea vieții lui Dorian Galbinski face excepție, are asemenea întretăieri. Reporterul și redactorul cu cel mai îndelungat stagiu din secția română a BBC World Service (aproape patru decenii) și-a scris recent memoriile, publicate sub titlul *Viața trece ca un glonț – memoriile unui reporter BBC* (Humanitas 2021). E o carte savuroasă, în care viața unui om, a unei familii, a unui întreg grup de prieteni și cunoscuți se împletește, cum spuneam, cu evenimente istorice importante.

Născut în 1944 într-o familie evreiască din Constanța, Dorian Galbinski își trăiește copilăria și adolescența în comunism, un regim de pe urma căruia are de pătimit ca mai toată lumea, chiar dacă nu se confruntă neapărat cu cele mai mari rele posibile în acea vreme. Tînăr, deschis și destul de poznaș, se bucură de relaxarea survenită în anii ’60, începe facultatea de Istorie la Iași, dar după un an emigrează împreună cu familia în Israel.

La 20 de ani nimerește dintr-odată într-o țară despre care nu știa mai nimic, o altă lume, la a cărei descoperire îi face părtași și pe cititorii memoriilor sale, care pot afla și înțelege mai bine despre cine, cum și de ce emigra în Israel în acele timpuri, în ce fel arăta și cum se popula noua țară care abia se forma. Dorian Galbinski lucrează o vreme într-un kibutz, uimit de multe lucruri noi, dar printre care recunoaște cu neplăcere și ceva similitudini cu ceea ce lăsase în urmă, în România comunistă. Nici nu apucă însă bine să învețe noua limbă și să se familiarizeze cu noua sa viață, că este înrolat în armată și, după cîteva luni de instrucție, se trezește luptînd de-a dreptul în Războiul de Șase Zile, ca tanchist. Asistă la scene de luptă, trage cu tunul tancului, se aventurează să folosească mitraliera contra aviației inamice, spre groaza camarazilor săi care se ascund sub tanc, ia un prizonier egiptean pe care, în mijlocul deșertului, îl tratează cu Coca-Cola și ciocolată... În unele momente, te-ai putea gîndi că ai în față un adevărat roman de aventuri, de ficțiune, dacă n-ar fi tonul ce denotă o desăvîrșită autenticitate.

Avînd în vedere și profesia lui ulterioară, Dorian Galbinski nu poate fi decît un martor extrem de valoros al evenimentelor complicate pe care le-a trăit, într-o perioadă cu multe schimbări. Cele mai multe dintre lucrurile povestite au calitatea de a nu mai prea fi fost relatate de nimeni în România. Cititorul poate descoperi situații și fenomene sociale foarte puțin știute.

După cinci ani petrecuți în Israel ca soldat, muncitor și funcționar la bancă, se mută la Londra, în urma cîștigării unui concurs de reporter la secția română a BBC. Angajatorii sînt impresionați de vocea sa radiofonică. Acolo își va împlini adevărata vocație.

În a doua jumătate a cărții, autorul povestește viața sa în această a treia țară în care a trăit. O altă lume, diferită și de România, și de Israel, un loc în care din nou are ocazia să participe la evenimente ieșite din comun, cum ar fi vizita perechii Ceaușescu la Buckingham, la invitația reginei Elisabeta a II-a, ca translator. Cunoaște demnitari comuniști ca Ștefan Andrei sau Paul Niculescu-Mizil, face traduceri pentru Margaret Thatcher, ba chiar bea o bere cu prințul consort Philip.

Perioada de după Revoluție, în care revine periodic în România, e și ea înfățișată din postura unui jurnalist cu experiență, deja obișnuit cu lumea occidentală, care poate compara și analiza în profunzime toate transformările din țara natală (pe care o găsește într-o stare mai dezolantă decît o lăsase în anii ’60).

Cartea e înțesată de întîmplări, nu neapărat „istorice“, unele mărunte, dar semnificative, scrise într-un fel direct, sincer și uneori sec (fără comentarii și interpretări – după model BBC), care-i smulg însă cititorului reacția, de mare haz sau de întristare. Da, e o carte plină de umor, dar și cu întîmplări triste, așa cum și din titlu răzbate un anume dramatism – *Viața trece ca un glonț* (din fericire, gloanțele Războiului de Șase Zile l-au ocolit pe autor).

Viața plină de întîmplări, experiența de reporter la poate cea mai serioasă instituție mass-media din lume și talentul autorului au dus la această carte de memorii extrem de interesantă. Aș zice că nimic din ceea ce povestește Dorian Galbinski nu-i plicticos sau fără tîlc, indiferent despre ce fel de întîmplări e vorba, mari sau mici. Iar dincolo de toate se întrevede destul de clar firul unui destin, în mijlocul unei istorii pline de întorsături.

ready made

„Domnul Mareșal Antonescu reamintește îndemnul făcut în anul trecut, de a nu se lăsa necultivată nici o întindere din pământul nostru lucrându-se toate terenurile virane atât dela orașe cât și dela sate. […]

Ce se poate face prin muncă, inițiativă și pricepere o dovedește exemplul dat de directorul școalei nr. 5 din Ghika Sat d. Dumitru Popescu, care cultivând un teren de 3000 metri pătrați, a reușit să fabrice 10.000 kgr. marmeladă de dovleac și roșii.“

Societatea de mâine,
Anul 19, No 1 și 2, București,
Ianuarie și Februarie 1942

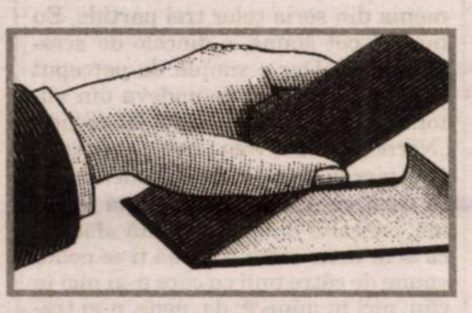

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Pensia de serviciu a magistraților nu este un privilegiu

Discursul public despre așa-numitele pensii speciale este reluat periodic, cu intensitate crescută, dar rezultatele concrete sînt încă neînsemnate. Legea adoptată recent prin care au fost înlăturate indemnizațiile pentru limită de vîrstă acordate parlamentarilor este o victorie simbolică, fără reale influențe bugetare pozitive. Doar cîteva sute de persoane beneficiau de această indemnizație. Bugetul asigurărilor sociale este împovărat, pînă la sufocare, de sutele de mii de pensii cu caracter special, de care beneficiază alte categorii profesionale. Reforma reală va fi realizată doar atunci cînd întregul sistem public de pensii va fi așezat pe temeiuri echitabile, în primul rînd pe principiul contributivității. Regula este de bun-simț, nefiind necesare cine știe ce sofisticate cunoștințe economice pentru înțelegerea ei.

Tot de bun-simț este și ideea că regulile presupun excepții. Diversitatea fascinantă și amețitoare a vieții ar fi sacrificată dacă ar fi supusă unor reguli rigide, excesiv de constrîngătoare. Excepțiile salvează nuanțele și păstrează cromatica vie a peisajului social. Nu sînt ușor de găsit tonul potrivit și suplețea persuasivă pentru a deschide o breșă în tulburarea emoțională care a fost generată și întreținută în ultimul timp în legătură cu pensia de serviciu la care sînt îndreptățiți magistrații. Totuși, efortul merită să fie făcut pentru că miza discuției este chiar independența Justiției. Acest principiu intră în concurență cu principiul contributivității, pentru a scoate la lumină soluții flexibile, rezonabile, prin care nici unul dintre ele nu este înlăturat, dar prin care se găsește echilibrul dintre principii, în lumina ideii de echitate. Pensia de serviciu a magistraților este soluția care se înfățișează nu doar ca o excepție de la principiul contributivității, ci și ca rezultat al jocului dintre acest principiu și principiul independenței Justiției, joc arbitrat de principiul echității.

O explicație este utilă pentru a da conținut concret acestui raționament care poate să pară prea abstract. Magistrații nu sînt doar salariați. Fără a contesta importanța socială a fiecărei profesii și fără a face o ierarhie mai mult sau mai puțin arbitrară a activităților din sectorul public și din sectorul privat, ar fi extrem de grav ca magistrații să fie priviți doar ca salariați sau ca simpli funcționari. Cei care doresc să li se facă dreptate – și nu sînt puțini cei nedreptățiți – nu merg nici la vreun magazin, nici la vreun ghișeu, ci într-o curte de judecată. În filozofia Justiției s-a vorbit despre trei modele succesive de magistrat: modelul jupiterian presupune că judecătorul oficiază ca un zeu, care deține cheile dreptății; modelul prometeic acreditează ideea că dreptatea se desprinde din fapte, iar judecătorul trebuie să se înalțe către cer pentru a găsi lumina dreptății; modelul lui Hermes acordă judecătorului rolul unui mesager aflat la intersecția unor lumi diferite (lumea faptelor, lumea regulilor de drept, lumea jurisprudenței, lumea doctrinei, lumea părților și a celorlalți participanți la procesul judiciar etc.), pe care le poate pune în armonie prin înțelegere și comunicare. Această imagine a modelelor succesive de magistrat exprimă mai mult așteptările pe care le au cei care apelează la Justiție decît reprezentarea de sine a magistraților. Mai simplu spus, cei care vor să li se facă dreptate cer de la magistrați mai mult decît ei înșiși ar putea da. Dar magistrații nu sînt nici zei, nici eroi. Dificultatea profesiei lor este tocmai tensiunea permanentă dintre calitatea lor de oameni, cu slăbiciuni și defecte, și virtuțile morale și profesionale pe care le pretind de la ei ceilalți membri ai comunității.

Dacă lucrurile stau așa, orice comunitate trebuie să găsească echilibrul dintre ceea ce le cere și ceea ce le dă magistraților. *Do ut des* nu este expresia unei relații mercantile, cum pare la prima vedere, ci a unei relații echitabile care sintetizează beneficiile reciprocității. Pe cît de facilă, pe atît de falsă este părerea că magistrații ar trebui să aibă virtuțile zeilor sau ale eroilor. Ispitele de tot felul îi pîndesc și pe ei. Este adevărat că salariul și pensia de serviciu nu alcătuiesc cel mai puternic zid de apărare împotriva acestora. Cum s-a spus, oricît de mare ar fi salariul, mita poate fi întotdeauna mai mare. Tot atît de adevărat este însă faptul că un statut profesional cu bogate incompatibilități și severe autocenzuri trebuie să conțină și cîteva elemente materiale, care să asigure demnitatea necesară unui asemenea statut.

Pensia de serviciu a magistraților nu este un privilegiu. Excesele pot crea însă impresia că este vorba de un privilegiu. Este excesiv ca pensia de serviciu să fie mai mare decît salariul, pentru că în baza de calcul sînt incluse tot felul de sporuri; cazurile individuale, în care cifrele sînt evident exorbitante, sînt folosite de cei care fac extrapolări grăbite într-o argumentație tendențioasă. Este excesiv ca în calculul vechimii în muncă pentru acordarea pensiei de serviciu să fie avute în vedere și perioade în care nu a fost exercitată în mod efectiv profesia de magistrat. Este excesiv ca magistrații care și-au abandonat profesia să revină în magistratură o perioadă de cîteva luni sau de cîțiva ani numai pentru a beneficia de pensia de serviciu. Nu în ultimul rînd, vîrsta de pensionare este problematică; tocmai cînd au dobîndit maturitatea profesională, magistrații se pensionează.

Corecțiile legislative sînt necesare, dar trebuie să fie făcute cu înțelepciune, pentru a nu avea efecte perverse, cum este valul de cereri de pensionare stîrnit de propunerea intempestivă privind creșterea vechimii în magistratură și a limitei de vîrstă pentru acordarea pensiei de serviciu. În primul rînd magistrații au interesul să fie adoptate aceste corecții legislative, pentru a împiedica manipularea opiniei publice de către cei care urmăresc chiar înlăturarea pensiei de serviciu, nu din considerente de echitate, ci pentru că se tem de o Justiție independentă, cu magistrați competenți și integri.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

dosar **DILEMA** VECHE

Coordonator: Matei PLEȘU

Monștri

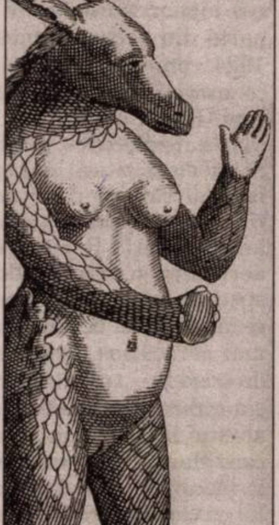

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“)

„Epidemii, vîrcolaci, strigoi, de ieri și de azi“

- Anca CRIVĂȚ (profesor la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București)

„Și ei se trag din Adam?“

- Alexandru OFRIM (conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București)

„Spectacole cu monștri“

- Cristian N. ISPIR (dr. în istorie medievală al King’s College, Londra)

„Monstruosul medieval: oglinda unei epoci“

- Ana-Aurelia HUȚANU (doctor în psihologie)

„Monstrul, un portret-robot“

- Bogdan POPA (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“)

„Un castel pentru un monstru“

- Adina POPESCU

„Cui îi e frică de căpcăuni, brehne sau de Babaluca?“

- Dan STANCIU

„Cum se face un monstru (ocolind metoda Frankenstein)“

argument

Bîzdîganii, ceasuri rele

DILEMA VECHE
Monstri
„Sînt enorm și văz monstruos.“
I.L. CARAGIALE

Animalitatea, una dintre trăsăturile cele mai pregnante ale monstrului, este bine ilustrată de numeroasele sale sinonime „zoologice“: lighioană, fiară, jivină, jiganie, bestie, dihanie (o calchiere după *animal*-ul latin, *dyh*-ul slav însemnînd, ca și *anima*, în latină, „suflare“) – dar și un derivat al „dihaniei“, cu adevărat monstruos, *bîzdîganie* (din *bez*-dihanie / *fără*-suflare), adică o „făptură neînsuflețită“, care amintește de o definiție recentă a monstrului din filmele *horror*: *„a beast who is all body and no soul“* (J. Halberstam).

Din definiția clasică a monstrului de inspirație animală fac parte: excesul de corporalitate – în sensul diformității, al nefirescului alcătuirii și al supradimensionării (uriașii, ciclopii), cruzimea („lipsa sufletului“) și voracitatea, lăcomia, apetitul monstruos (monstrul pantagruelic, de tip „haplea“, cu replica, în lumea bîlciului, a mîncătorului de pietre, pisici, broaște ș.a.m.d.). Chiar și „monstruozitatea“ păcatului originar a fost interpretată adesea, în perioada modernă timpurie, în termeni de pură lăcomie: Eva ar fi poftit, literalmente, la un măr!

Numele latinești *(monstrum, portentum, prodigium)* și cel elin *(téras)* pentru „monstru“ trimit cu toate la o *„arătare* a unui *semn* divin“. „Monștrii, semnele, prodigiile, augurii sînt numiți astfel pentru că ei par să prezică *(ostendere),* să arate *(monstrare)* și să prorocească lucruri viitoare […]“ (Isidor de Sevilla, *Etymologiarum sive originum libri XX).*

Vorbind de „arătare“ (un alt sinonim pentru „monstru“), lăcomia naște monștri și în plan vizual. Jean Baudrillard vorbește despre „obscenitatea vizibilității nemijlocite“, iar Linda Williams evocă o „frenezie a vizibilului“, în care groaza se combină cu curiozitatea și plăcerea. L. Daston și K. Park observă, la rîndul lor, cum monstruozitatea stîrnește oroare, repulsie, dar și *plăcere* – un amestec de trăiri care amintește, chiar dacă în alt registru, de definiția experienței numinosului: *„mysterium tremendum et fascinans“* (Rudolf Otto). Epifaniile ca formă de „monstruozitate“ sacră.

O definiție aparte a monstruozității o întîlnim la Aristotel: „Chiar și cel care nu le seamănă părinților săi e deja, într-un anumit sens, o monstruozitate; căci în astfel de cazuri *natura* s-a îndepărtat, într-un fel, de tipar“ *(De Generatione Animalium).* Cu alte cuvinte, o natură excesivă, ieșită din matcă, mai puternică decît zestrea umană a părinților e deja un semn de monstruozitate.

Monstrul e încarnarea unei transgresiuni ontologice; răsturnarea ordinii naturale, încălcarea delimitărilor firești, suprapunerea contrariilor, hibrizii grotești – mortul-viu, bărbatul-femeie, struțo-cămila, alcătuirile de tipul „jumătate om, jumătate animal“ – sînt, cu toate, ipostaze ale monstruozității.

Merită amintit și un monstru popular al zilelor noastre – mic, de buzunar, dar nu mai puțin redutabil: *„ceasul“ (montre,* în franceză, provine din același etimon latin ca și „monstru“, fiind „cel care *arată* ora, timpul“). „Nu vă miră aderența aceasta ciudată a omului modem la ceasornic? Nu vă înspăimîntă continua verificare a timpului prin săgețile ceasornicului?“, se întreba Mircea Eliade în *Oceanografie,* în anul 1934. (Puteți înlocuiți „ceasornic“ cu *„smartphone“.)* Ceasul (sau telefonul mobil, care i-a preluat funcția) a devenit *arătarea* care ne captează, înspăimîntător, privirile și ne transformă „din curioși în curiozități“ (Barbara M. Benedict), din oameni în *„smartphone zombies“ – all body, no soul.* (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA VECHE
Monștri

Alexandru OFRIM

Spectacole cu monștri

La începutul anilor ’70, cînd pe un teren viran de lîngă piața centrală a orașului meu din nordul țării a apărut un cort mare, decorat cu panouri pictate, am crezut că sosise un circ. Eram în clasa I și în drumul de la școală spre casă, trecînd pe lîngă cort, n-am rezistat ispitei de a intra, mai ales că aveam o monedă de 3 lei pentru bilet. Un moment am fost dezamăgit: nu vedeam nici un animal viu. Apoi s-a instalat uimirea: de jur-împrejurul unei încăperi erau rafturi ce etalau tot felul de ciudățenii. Îmi amintesc că m-a surprins cel mai tare mulțimea cilindrilor de sticlă cu copii foarte mici și diformi (pe atunci nu știam că sînt fetuși umani). Mă mirau mulajele de ceară înfățișînd copii lipiți (gemeni siamezi), mîini cu șase degete sau plămîni înnegriți însoțiți de o avertizare privind urmările fumatului. Mai zărisem și un pitic care părea să supravegheze locul și care nu m-a lăsat să intru într-un al doilea compartiment al cortului, interzis copiilor. Am ieșit de acolo amețit și contrariat, propunîndu-mi să revin a doua zi ca să privesc mai pe îndelete. În ziua următoare cortul dispăruse și niciodată n-a mai revenit în oraș. Multă vreme am rămas nedumerit asupra celor văzute.

Prin 2001, aflîndu-mă la Biblioteca Națională din Paris, am trecut pasarela peste Sena, într-o pauză, pentru a mă plimba în Parcul Bercy. Aici am găsit întîmplător Muzeul Artelor de Bîlci (*Musée des Arts Forains).* În niște foste hale de vin erau expuse tiribombe, călușei, trenulețe, flașnete, standuri de tir, diorame, rulota femeii cu barbă și multe altele. Erau aici cam toate vestigiile colorate ale unei lumi dispărute, cea a spectacolului de bîlci de pe la 1900, așa cum trebuia să fi fost și la Tîrgul Moșilor din București.

Tot aici am găsit reconstituirea unui *Panopticum* – o expoziție ambulantă de bîlci – alcătuită din două încăperi. Într-un sector teratologic erau expuse manechine din ceară cu diverse monstruozități, borcane cu fetuși umani și fotografii ale unor oameni cu anomalii fizice. Sectorul de anatomie patologică plin cu mulaje de ficați distruși de alcool sau de organe sexuale prezentînd semnele sifilisului era rezervat adulților. Atunci mi-am dat seama de ce piticul nu mă lăsase să intru în a doua încăpere și că ceea ce văzusem în copilărie fusese un asemenea *panopticum* care poposise și în orașul meu. Tot atunci am înțeles de ce o astfel de expoziție itinerantă (vestigiu din perioada interbelică) era tolerată încă în anii ’70 de către regimul comunist de la noi: pentru discursul ei medical, igienist și moralizator, împotriva ravagiilor alcoolului, fumatului și bolilor venerice. Pentru sensibilitatea de azi expunerea în spațiul public a ciudățeniilor și a diformităților monstruoase este de neconceput. În 1971, un asemenea spectacol încă nu scandaliza pe nimeni, se înscria în seria acceptabilelor atracții de bîlci. În plus, monstruosul de tip senzațional era folosit ca „momeală“ pentru a atrage un anumit public în vederea administrării unor lecții igieniste, într-un cadru de divertisment popular.

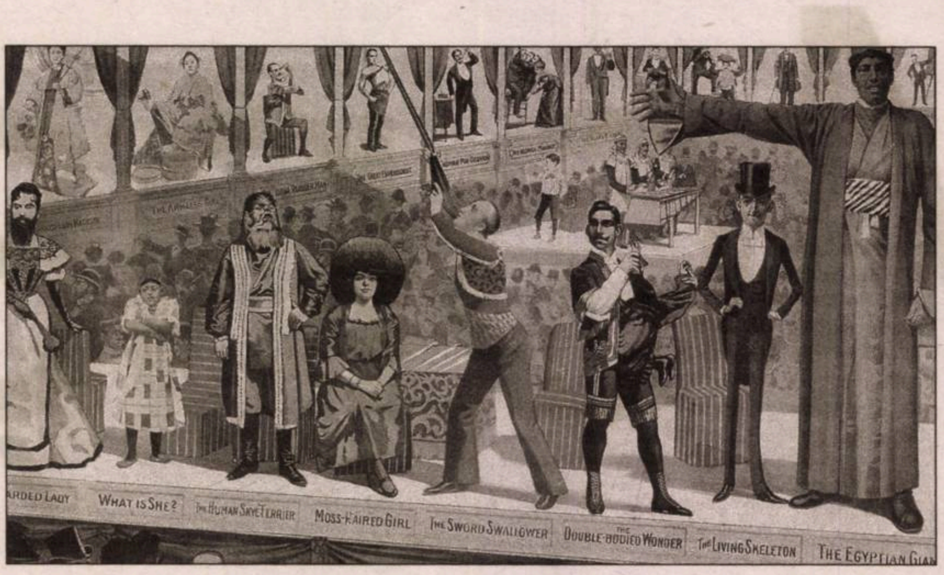

Corpul monstruos este ambiguu, stîrnind fascinația, repulsia amestecîndu-se cu atracția. Din cele mai vechi timpuri, anomaliile corporale au fost interpretate ca mărci ale monstruozității. Antichitatea greco-romană a interpretat nașterea copiilor cu malformații congenitale ca pe un prodigiu, o manifestare a mîniei zeilor, un avertisment adresat oamenilor. Cei mai mulți erau uciși după naștere sau abandonați în locuri pustii. Copiii care manifestau ulterior tulburări de creștere aveau mare căutare pe piața sclavilor. La Atena exista *Kerkopon Agora* (Piața Cercopilor) specializată în vinderea sclavilor cu diformități. Spectacolele cu „monștri“ făceau parte din cultura divertismentului antic. În imaginile de pe vasele pictate grecești apar sclavii pitici sau schilozi care participă la banchete, ca dansatori, bufoni și animatori. Și la Roma erau vînduți astfel de sclavi, la *Teraton Agora* (Piața Monștrilor). Quintilian spune că se plăteau sume imense pentru sclavii cu diformități anatomice. Unii împărați romani colecționau sclavi cu corpuri bizare, urîți și diformi. Commodus ar fi prezentat la un banchet doi cocoșați pe un platou de argint, acoperiți de muștar. Heliogabal avea o trupă de opt pitici și opt giganți care dansau la banchete. Piticii erau puși să lupte în arena gladiatorilor, în pauze, ca interludii burlești. Aristocrații le-au urmat exemplul și și-au făcut propriile colecții de „monștri“, pentru uzul privat, dar și pentru expunerea publică. Aceste strategii de punere în scenă a corpurilor anormale nu trădează doar fascinația pentru diferit, ele evocă și dorința spectatorilor de a-și valida propria „normalitate“. Se urmărea evidențierea perfecțiunii fizice, a frumuseții elitei aristocratice prin punerea în contrast cu acești sclavi purtători de dublă stigmă: socială și corporală.

Creștinismul nu a exclus copiii cu malformații din comunitate și a interzis uciderea lor. În Renaștere și mai ales în perioada Luminilor au loc schimbări importante în percepția anomaliilor corporale: acestea nu mai sînt puse pe seama supranaturalului, a pedepsei divine, ci a „capriciilor naturii“ *(lusus naturae).* Monstruozitatea corporală devine „curiozitate“. Nobilii erudiți colecționau în cabinetele de curiozități obiecte insolite, dar și fetuși umani sau animale cu malformații și cereau artiștilor să picteze pitici, giganți, hirsuți sau femei cu barbă. Din curțile aristocratice, ciudățeniile umane au ajuns în circuitul distracțiilor populare. „Monștrii umani“, inițial expuși ocazional la colțul străzii sau în taverne, intră pe mîna unor antreprenori care organizează spectacole în timpul marilor bîlciuri urbane din secolul al XVII-lea. *Penny shows* de la Bîlciul Sf. Bartolomeu din Londra atrăgeau mari mulțimi, dornice să privească aceste corpuri nemaivăzute. Expunerea teratologică și convențiile ei scenice se instituționalizează sub forma spectacolului de bîlci, cu public plătitor în căutare de senzațional. În timpul verii aceste spectacole se alăturau și circurilor itinerante, avînd o viață nomadă, dar petreceau iarna în orașe, în barăci transformate în expoziții de curiozități.

În SUA, o distracție ieftină putea fi găsită la așa-numitele *dime museums* („muzee de 10 cenți“), care expuneau nu numai artefacte bizare, mulaje de ceară, diorame, ci și pitici, microcefali, albinoși. În 1841, Pineas Tylor Barnum fondează *The American Museum* în Manhattan, o combinație de muzeu, circ și teatru. *Freak show* este cadrul în care corpul monstruos dobîndește o vizibilitate maximă. Acest „Disneyland al teratologiei“ – după expresia istoricului francez Jean-Jacques Courtine – a pus bazele „civilizației spectacolului“, a marcat nașterea industriei divertismentului de masă. Barnum a pus la punct formele moderne ale publicității, promovîndu-și „spectacolele cu monștri“ în ziare, afișe, fluturași, cărți poștale, panouri cu imagini menite să șocheze privitorii. În clădirea de pe Broadway, orășeanul își petrecea duminica în familie, cu copiii, pentru a o vedea pe Annie Jones, „femeia cu barbă“, pe celebrul pitic Tom Thumb, pe gemenii siamezi Chang și Eng, pe „omul-leopard“ (un suferind de depigmentarea pielii, bolnav de vitiligo), dar și pe „femeia-sirenă“ sau alți falși monștri creați cu ajutorul cartonului și ghipsului – „efectele speciale“ ale timpului de atunci.

Holbatul, privirea fixă sînt forme de comunicare nonverbală, comportamente socio-culturale. Privirea intensă, curioasă și interogativă este un impuls firesc al ființei umane atunci cînd se află în fața unui fapt neobișnuit și ciudat. Oamenii cu infirmități, cu diformități, cu trăsături spectaculoase nu puteau scăpa privirii celorlalți. Însă, la capătul unui lung „proces de civilizare“ (Norbert Elias), nevoia noastră de a privi insistent la lucrurile neașteptate a fost prohibită social, prin regulile de bună purtare („Nu e politicos să te holbezi!“). La mijlocul secolului al XIX-lea devine necivilizat și grosolan să te uiți lung, pe stradă, la persoanele cu dizabilități și diformități. Iată de ce au devenit atît de populare „spectacolele cu monștri“, deoarece ele ofereau permisiunea de a privi nestingherit în schimbul achitării taxei de intrare.

La începutul secolului XX se produce o modificare a atitudinilor față de corpul neobișnuit. Teratologia științifică propune explicații raționale și face din „monstrul“ uman doar un specimen patologic, prezentat în termeni medicali, ca purtător al unei deficiențe genetice sau endocrine. Persoanele cu anomalii fizice sau psihice obțin compasiune, ies treptat din atenția publică și ajung în spatele porților închise ale spitalelor și azilurilor. Distracțiile populare cu expunerea „monștrilor“ în văzul tuturor devin spectacole de prost gust, sînt dezavuate și denunțate pentru caracterul lor imoral și obscen. În Franța, de exemplu, spectacolul de bîlci și *panopticum*-ul decad spre a dispărea definitiv în anii ’50.

Și la noi bîlciul a fost în centrul divertismentului popular al secolului al XIX-lea, iar spectacolele cu „monștri“ constituiau una dintre atracțiile lor principale. V. Bilciurescu, în *București și bucureșteni de ieri și de azi* (1945), arată că nu mai rămînea maidan neocupat în oraș: „care avea la îndemînă o maimuță, o femeie cu barbă sau un vițel cu cinci picioare îl ocupa și gata negoțul“. Sau alții, mai înzestrați, aveau „o «panoramă» sau vreo comedie, un fel de maghernița improvizată din scînduri sau sub un cort, în care expuneau femei cu barbă, copii lipiți, înghițitori de foc și de săbii, fakiri“. Însă marea ocazie de distracții era Tîrgul Moșilor, în săptămîna dinaintea Rusaliilor. În anul 1902, după sistematizarea aleilor, acest loc de tîrg își pierde o parte din vechea atmosferă de bîlci. În 1924, compania vieneză Luna Park aduce atracții noi, mecanizate și electrificate. Roata cu lanțuri, *montagne-russe*, mașinuțe electrice, platforma rotativă ce amețește doritorii sînt tot atîtea senzații tari, al căror val de adrenalină mătură interesul pentru simpla expunere a anormalității. Reporterii vremii descriu aerul trist și dezolant din jurul vechiului spectacol de bîlci devenit desuet: „L-am revăzut anul acesta, ceva mai prăfuit, mai sărăcăcios, mai meschin. O umbră de tristețe – tristețea vremurilor grele – s-a strecurat și-n veselia tumultuoasă a acestui bîlci unic în felul său [...] Atletul care sfarmă lanțurile, omul-șarpe, femeia-păianjen, vițelul cu patru capete, copilul cu cap de gorilă și toți cîți exploatează infirmitățile sau prostia omenească sînt la posturile lor“ (Ion Tic, *Realitatea Ilustrată*, 1932).

Lionela „femeia-leu“ este descrisă șarjat de Sașa Pană într-un text apărut în revista *Unu* (1932): „are cîte opt degete cît patricienii la mîinile cu care își cîștigă onest existența, se tîrîie animal apocaliptic și între picioarele păroase ca laba de urs bănuești sexul firidă care își dorește între vizitatori masculul. Lionela e femeia-leu, e *fea* sau Ileana Cosînzeana, e femeie și iubește sau poate a și iubit iar azi trăiește din amintiri retrasă în Cernica ei care sînt Moșii“. În romanul *Întîmplări din irealitatea imediată* (1938), Max Blecher evocă un *panopticum*: „Impresia generală și elementară de spectacular devenea o adevărată teroare îndată ce intram într-un panopticum cu figuri de ceară. Era o spaimă amestecată cu un inel de vagă plăcere și oarecum, cu senzația aceea bizară pe care o avem fiecare cîteodată de a mai fi trăit cîndva într-un anumit decor. [...] Îmi rămîne în viață, o dorință unică și supremă: să asist la incendiul unui panopticum; să văd topirea lentă și scabroasă a corpurilor de ceară, să privesc înmărmurit cum picioarele galbene și frumoase ale miresei din cutia de sticlă se încolăcesc în aer și prind între pulpe o flacără adevărată care să-i ardă sexul“.

Astăzi n-a mai rămas decît cenușa amintirii din toate aceste spectacole.

***Alexandru Ofrim** este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

Dan STANCIU

Cum se face un monstru

(ocolind metoda Frankenstein)

Păi, ar trebui mai întîi să vedem ce se înțelege prin monstruozitate, iar pentru a-i fixa aria de cuprindere s-ar cuveni să aflăm opinia unui expert, zoologul francez Isidore Geoffroy Saint-Hilaire (1805-1861): „Monstruozitatea este o anomalie congenitală foarte gravă care face dificilă îndeplinirea uneia sau mai multor funcții și care produce, la indivizii afectați de ea, o conformație defectuoasă aparentă a exteriorului, foarte diferită de aceea pe care o prezintă în mod obișnuit specia lor“. Pe urmă, cu definiția destul de limpede a lui Saint-Hilaire în minte, ne putem întreba ce fel de monstru vrem să facem. Un evantai de oferte primim din partea altui expert, Louis Guinard (1864-1939), care, în al său *Compendiu de teratologie. Anomalii și monstruozități la om și la animale* (apărut în 1893, la Paris), încearcă o clasificare a monștrilor și îi împarte în două mari clase, fiecare clasă avînd ca subdiviziuni ordinele, fiecare ordin – triburile, fiecare trib – familiile și fiecare familie – genurile. Cele două mari clase ar fi: 1) monștri *unitari* sau simpli; 2) monștri *dubli* sau compuși. Spre exemplificare, ne vom apleca asupra clasei monștrilor *dubli,* care se subdivide în două ordine: monștri *autozitari* și monștri *parazitari.* Ordinul monștrilor *autozitari* este alcătuit din trei triburi, tribul I, tribul II și tribul III, fiecare dintre ele fiind compus din cîte două familii. Tribul II (din nou, spre exemplificare) se compune din familia monștrilor *sycefalieni* și familia monștrilor *monocefalieni.* La rîndul ei, familia monștrilor *sycefalieni* se subîmparte în trei genuri: *Janiceps, Iniope* și *Synote.* Ca să avem o imagine, la genul *Janiceps,* capul monstrului prezintă o conformație care amintește cu exactitate de aceea a ființei mitologice Janus.

Ajuns aici, simt o adiere de lehamite urcînd spre mine dinspre cititor, așa încît am să las baltă clasificarea lui Guinard, ca să nu rătăcim prea mult prin labirintul aberațiilor anatomice. Și ne vom îndrepta, cu pasul sprinten, către un teratolog practician, Camille Dareste (1822-1899), care spune, în lucrarea sa *Cercetări asupra producerii artificiale a monstruozităților sau Eseuri de teratogenie experimentală* (apărută în 1877, tot la Paris): „Am produs anomalii și monstruozități prin utilizarea a patru procedee: 1) poziția verticală a oului; 2) aplicarea parțială pe coaja oului a unei substanțe impermeabile la aer; 3) evoluția la temperaturi întrucîtva superioare sau întrucîtva inferioare temperaturii de incubație normale; 4) încălzirea inegală a oului“. Cum a procedat? „La început am folosit clocitoarea Vallée, binecunoscută de toți fiziologiștii care locuiesc la Paris. Aceasta este un aparat cu circulație de apă caldă, amintind de aparatele imaginate de Bonnemain pentru încălzire și întrebuințate de obicei la încălzirea apartamentelor și a serelor. Căldura este produsă prin combustia uleiului dintr-o lampă Locatelli. Apa caldă ajunge în rezervorul superior și încălzește aerul dintr-un sertar unde sînt așezate ouăle.“ Perfect, am zice, cu o singură, dar esențială observație: un asemenea procedeu nu va duce, la capătul tentativelor noastre de teratogeneză, decît la apariția unor monștri aviari (care nu-s nici ei de lepădat, măcar pînă cînd luăm avînt). Și cred că ne-am dori ceva mai amplu ca dimensiuni, un monstru care să întreacă, în anvergură și complexitate, găina cu trei tîrtițe sau potîrnichile siameze. Reținem, însă, de la Dareste, „aplicarea parțială pe coaja oului a unei substanțe impermeabile la aer“, „evoluția la temperaturi întrucîtva superioare sau întrucîtva inferioare temperaturii de incubație normale“ și lampa Locatelli, poate ne vor fi de folos curînd.

Acum, pe drumul către monstrul complex, ne oprim cîteva clipe la Johannes Kepler (1571-1630) pentru a citi, în *Tertium interveniens,* relatarea unei întîmplări de mirare: „Din cîte își aduc aminte oamenii, un lucru vrednic să fie pomenit s-a petrecut în Flandra unde, în fața unui mare număr de persoane, un prunc a cărui alcătuire nu avea vreun cusur a căzut dintr-o vacă gravidă. A fost crescut și (potrivit vechii datini) s-a luat hotărîrea ca el să devină slujitorul lui Dumnezeu pentru a ispăși păcatele tatălui său, care a fost osîndit la moarte după ce îl recunoscuse drept fiu. Despre acest copil s-a scris că semăna în toate privințele cu o adevărată făptură omenească, doar că nu se putea împotrivi pornirii de a paște iarbă“. (În paranteză fie zis, povestea lui Kepler ne-a reamintit un vers de Gellu Naum: „poate că totul se petrece într-o vacă“.)

Apoi, de la Kepler la Ambroise Paré (1510-1590) nu e decît o aruncătură de băț, deci vom arunca bățul ca să ne apropiem de cauze: în capitolul I al scrierii sale *Despre monștri și minunății,* faimosul chirurg și anatomist din secolul al XVI-lea înșiră treisprezece cauze ale monștrilor, a cincea dintre ele fiind imaginația. Și îndată, ca prin farmec, pare că treaba s-a urnit din loc după ce admirabilul Paré ne-a pus în brațe unealta imaginației. S-o apucăm bine și să intrăm cu ea în chestiune.

Vom începe ca latinii, *ab ovo,* adică ne vom procura de undeva un ou. Însă nu orice fel de ou, nu unul din care s-ar ivi, cînd i-a venit sorocul, vreo pasăre grăbită să piară pe limba ei, fie aceasta – pasărea, nu limba – pițigoi, scatiu sau mierlă, întrucît (cel puțin teoretic) un monstru nu poate ciripi. Ne trebuie neapărat un ou de telescop. (Îndeobște, telescopul nu e ovipar, dar pentru noi va face o excepție.) Cînd monstrul nostru va ieși din acest ou, întreaga perspectivă ni se va lărgi, vom desluși dintr-o privire întruchipările ascunse, vom simți enorm și vom vedea monstruos. Urmînd procedeul lui Dareste, aplicăm pe coaja oului, în cîteva straturi, o substanță impermeabilă la aer (se recomandă zeama care curge din cuvîntul „neam“ sau sinonime ale lui răcnite) și o lăsăm să se usuce într-un loc întunecos și rece – de pildă, într-un demagog. După un timp (cam cît ar fi nevoie pentru a fi schimbate scutecele vorbitorului), scoatem oul din demagog și-l așezăm cu grijă, pe un pat de ignoranță, într-un sertar. Se recomandă sertarul intelectului care adesea e îngust, acolo oul nu e în pericol să se clatine, fiindcă orice clătinare l-ar sparge. Încălzim sertarul cu o lampă Locatelli (în lipsa ei putem folosi, cu aceleași rezultate, lampa Diogene) la o temperatură superioară incubației normale. Și așteptăm. Nu mult, o vreme, una mică. După ce vremea asta a trecut, vom auzi un zgomot gros, ca tropăitul unor cizme pe un orizont, și coaja oului în lături se va da, parcă împinsă de un suflu rău. Am reușit, monstrul s-a întrupat, uite-l cum se agită vesel, țopăind în patru labe (plus coada care îi tot crește) și vrînd să plece din sertar. Ce fel de monstru am creat? Rămîne de văzut.

■ ■ ■

Adina POPESCU

Cui îi e frică de căpcăuni, brehne sau de Babaluca?

Colecția de monștri din mitologia românească nu este la fel de complexă și de terifiantă precum cele din mitologia nordică sau a Greciei antice, însă conține multe făpturi fabuloase cu totul aparte. De pildă, căpcăunii sau căpcînii, care nu au nimic de-a face cu simpaticul Shrek, se pare că au fost, de fapt, niște oameni care au trăit în vremurile de odinioară, alături de uriești. Aveau doi obraji, unul de om și altul de cîine, iar principala lor ocupație era să adulmece și să vîneze oameni obișnuiți pe care, odată capturați, mai întîi îi îngrășau cu miez de nucă, cu pîine și cu mălai dospit, făcut în țest, după care îi găteau copți în spuză în cuptorul încins. Căpcăunii erau „tare urîți la vedere, aveau numai un ochi în frunte și altul la ceafă, o nară de cîine și una de om, iar gura mare pînă la ureche. Unii aveau 3, alții 5 picioare. Nu puteau vorbi, ci răcneau ca fiarele“ (Marcel Olinescu, *Mitologie românească).* Interesant este faptul că, în imaginația poporului român, aceste bestii erau asimilate popoarelor migratoare care veneau în valuri succesive pentru a-i prăda pămînturile, așadar, la un moment dat, căpcăunii și-au luat tălpășița și s-au tot dus către soare-răsare pînă cînd nu s-a mai auzit nimic despre ei. „Doar unii care s-au mai întors din robia lor ori a tătarilor spuneau că ar fi văzut căpcăuni amestecați cu tătari prin părțile Crîmului“ sau se pare că ar fi fost zidiți în niște dealuri de către însuși Alexandru Machedon.

În basmele populare românești nu există dragoni, în schimb avem balauri cu trei, șapte sau chiar și cu douăsprezece capete. Balaurii iau naștere din șerpi obișnuiți, însă procesul e unul lung și complicat – într-o anumită zi de primăvară, o dată la șapte ani, toți șerpii se strîng într-o văgăună din munte unde nu a călcat picior de om, acolo își varsă balele, iar din balele lor amestecate și vrăjite se face o piatră scumpă. Șarpele cel mai puternic îi învinge pe ceilalți și înghite mărgica, după care pleacă pe coclauri alți șapte ani și se transformă treptat în balaur. Cum arată un balaur? „Gura îi era largă de putea cuprinde un om întreg și semăna cu cea de la șarpe sau de la crocodil. Ochii îi erau bulbucați ca la broască. Nările semănau cu cele de la cal și puteau zvîrli foc și pară asupra celui cu care se lupta. Avea patru sau mai multe picioare, așa cum au șopîrlele, dar avea gheare de leu. Coada îi era lungă ca la șarpe, dar așa de puternică, încît cu o lovitură ucidea un taur.“ Balaurii pot fi uciși cu destul de multă ușurință de voinici precum Făt-Frumos, pe Tărîmul Celălalt ei se hrănesc cu pui de pajură pe care îi salvează, în ultima clipă, tot eroul și astfel pajura se simte obligată să-l scoată la suprafață. O figură cu totul originală în basmele noastre este gheonoaia, zgripțuroaica sau scorpia, mai ales că aici povestea are și o morală, căci doar fetele încrezute, neascultătoare, fudule și rele sînt prefăcute drept pedeapsă în astfel de făpturi îngrozitoare la vedere. „Ele își au moșia lor undeva la marginea lumii și cine îi încalcă moșiile e vrăjit, prefăcut în stană de piatră sau înlemnit, ori mîncat fript.“ Pentru că sînt atît de urîte și de rele, oamenii din popor cred că gheonoaiele nu se pot mărita decît cu Dracul, cu care au copii la fel de urîți. În mod previzibil, pot fi ucise tot de către Făt-Frumos.

Niște făpturi curioase și rar pomenite în povești sînt brehnele, duhuri mărunte asemănătoare unor spiriduși care se ascund prin scorburi de copaci sau prin tufișuri și nu fac alt rău decît că-i sperie pe cei proști sau fricoși. Brehnele sînt pocite pentru că sînt alcătuite din membrele amestecate între ele ale animalelor, păsărilor și insectelor, „unele au cap de broască, trup de pasăre și gheare de șopîrlă“. Tot un duh necurat, însă de data asta mult mai puternic, este și Samca sau Avestița, aripa Satanei. Rolul ei este acela de a sta de veghe la paturile femeilor care nasc și de a mări chinurile facerii, uneori le omoară copiii sau îi îmbolnăvește de samcă sau spasm. „Samca este o femeie îngrozitoare la vedere, cu părul capului rar, dar lung pînă la călcîie. Are ochii roșii ca de foc și-i joacă în cap, ca niște lămpașe bătute de vînt. Mîinile îi sînt schimonosite și schimonosit îi e și trupul ei care nu stă un minut locului, ci se sucește și se strîmbă întruna. Mereu bolborosește cuvinte ce nu se pot înțelege.“ Tot niște babe la fel de hidoase sînt și Ciuma sau sora ei, Holera (de aici și expresia „urîtă ca ciuma“), poporul român a încercat de-a lungul timpului să personifice diferite boleșnițe sau alte nenorociri pentru a găsi căi de a lupta împotriva lor. Norodul Halelor – „slugile dracilor“, alte duhuri care le aduc oamenilor numai necazuri – e foarte numeros, fiindcă numeroase sînt și păcatele oamenilor. În general, Halele îi pot îmbolnăvi pe oameni de epilepsie (sau ducă-se-pe-pustii) și de dambla. „L-au lovit Halele!“, se spune despre cel lovit de dambla. Crasnicul sau Crîsnicul se pare că este un drăcușor născut din împreunarea unei femei cu Diavolul. „La înfățișare seamănă cu un purcel și cum e născut, dă buzna prin casă guițînd și sărind la neamuri să-i muște. După ce îi mușcă pe toți ai casei, se ascunde înapoi, unde a fost zămislit.“ În afară de duhuri, mai există și sperietorile, făpturi nevăzute care nu fac alt rău decît că sperie copiii, născute fiind din imaginația lor sau mai degrabă din aceea a părinților care, pomenindu-le, reușesc să-i astîmpere. Nu știm cît de urîte sînt acestea, însă numele lor sînt fabuloase: Bîja (care se ascunde în focul din sobă pentru a-i face rău copilului), Bau Baul, cu înfățișare de lup, al cărui suflet face „bauuu!“, Babîcul sau Babaluca, Bîca – cea care dă brînci copiilor ca să cadă și să se lovească, Bolea – un soi de spiriduș care gîdilă copiii, Caua – „o arătare lungă, fără început și fără sfîrșit“ care întinde o mînă de negură ca să fure copiii, Didiu – un moș cețuros cu care se sperie copiii ca să nu iasă afară, în frig, în toiul iernii, Goața sau Gogul care răpește copiii și îi bagă în sac. Toți acești mici „monștri“ au bîntuit, de fapt, copilăria noastră, a tuturor.

■ ■ ■

Constanța VINTILĂ

Epidemii, vîrcolaci, strigoi, de ieri și de azi

Epidemiile au speriat întotdeauna omenirea prin rapiditatea cu care au semănat moartea. Nu te poți apără de ceva ce nu cunoști și care pare a fi trimis de Dumnezeu pentru multele păcate presărate în viața de zi cu zi. Asta credeau oamenii din secolele trecute, asta mai cred încă mulți dintre noi; pandemia în care ne afundăm cu fiecare zi, fără să știm cînd vom scăpa, readuce la lumină iraționalitatea spiritelor adormite. Să luăm un exemplu dintre multe altele. În iarna anului 1785, Moldova și Valahia sînt străbătute de o epidemie de gripă, *peri-pleumonie*, cum este numită în documente. Boala se propagă cu repeziciune de la unii la alții și ucide într-un ritm galopant familii întregi, speriind comunitățile. Episoade sezoniere de gripă apar în societățile noastre contemporane și nu ne mai sperie atît de tare. Dar, în secolul al XVIII-lea, majoritatea populației trăiește în locuințe insalubre, prost încălzite, iar igiena nu este încă legată de sănătate, așa cum nici dieta nu aparține cîmpului medical; cît despre doctori... doar Dumnezeu și mila lui nemărginită pe care o invocă și cei bogați, și cei săraci. Cînd cei din jur se îmbolnăvesc peste noapte, tușesc, se sufocă și apoi mor, semenii lor se gîndesc la evenimentele monstruoase recente, la blestemele și păcatele părinților, vecinilor, rudelor. „Oamenii au intrat într-o părere“, scrie documentul din 16 aprilie 1785 care relatează despre epidemia de gripă. Intrînd la păreri, „cum că ar fi ieșit strigoi“, și temîndu-se de morții blestemați, „au pus de au dezgropat pe unii, arzînd și trupurile lor, dîndu-le pe apă“. Dolj, Mehedinți, Olt, județe din sudul Valahiei, sînt cele mai afectate de epidemia de gripă, dar și regiunile bîntuite de strigoii pe care populația îi consideră responsabili pentru moartea grabnică a semenilor lor. Domnul fanariot Mihai Suțu (1783-1786) se arată indignat de practică, dar mai ales de slaba implicare a autorităților locale, laice și religioase, în îngrădirea unor astfel de comportamente: „Ni-am mirat domnia mea, de ce să îngăduiești dumneata (episcopul de Rîmnic – *n.n.*), cît și ispravnicii, pe locuitori, a avea acest fel de *idee nebunească*, și cum să se cuteze la o faptă ca aceasta, care este și împotriva legei“. El cere episcopului de Rîmnic, ispravnicilor și doctorului trimis la fața locului să-i facă pe oameni „să înțeleagă“ că strigoii nu sînt decît „păreri nebunești“. Nu știm cum și dacă cele trei importante figuri ale autorității centrale i-au convins pe oameni să nu mai dezgroape morții și să-i treacă printr-un ritual menit a transforma haosul în ordine. Știm însă că strigoii fac parte din credințele populare și că bîntuie cu periodicitate lumea rurală. De altminteri, preoții primesc odată cu hirotonisirea și misiunea de a „cerceta de ceea ce zic unii cum că morții să fac strigoi“ și, cu blîndețe, „să le dea învățătură ce să facă“. Tudor Pamfile, Ioan-Aurel Candrea sau Otilia Hedeșan au cercetat credințele populare născute în jurul strigoilor, vîrcolacilor sau pricolicilor. O cercetare istorică își așteaptă încă cercetătorul care cu delicatețe și pasiune să „dezgroape“ morții-strigoi de prin arhive și să-i includă într-o analiză comparabilă cu ceea ce a oferit Carlo Guinzburg în a sa *Istorie nocturnă* sau Keith Thomas în *Religia și declinul magicului*. Pînă una-alta, să revenim la strigoii noștri. Preoții sînt trimiși să învețe poporenii că trupul celui mort n-are cum să se prefacă în strigoi. După cum scrie la Pravila cea Sfîntă, la glava 378, „trupurile cele moarte își iau cu ele sufletele“ și n-au cum să zboare peste sate să fure laptele vacilor și liniștea sătenilor. Dar, scrie aceeași Pravilă, trupurile celor „afurisiți“ nu se topesc și nu putrezesc pînă cînd nu obțin iertarea celor pe care i-au supărat în timpul vieții. Or, această portiță deschide ușa speculațiilor, multelor speculații...

Două decenii mai tîrziu, tot în timpul primăverii, pe fondul unei alte epidemii de friguri, sătenii din Stroești, județul Argeș, speriați de moartea fulgerătoare a unora dintre ei, s-au gîndit că vîrcolacii au revenit printre ei. Așa că au dezgropat două trupuri, un bărbat și o femeie, și în frunte cu preoții satului le-au „cetit molitfe, au turnat osfeștanie pe dînsele și le-au îngropat la loc“. Dar, pentru că moartea încă făcea victime, spaima sătenilor i-a împins să dezgroape iarăși unul dintre cadavre care noaptea, în haina vîrcolacului, dădea tîrcoale pe la casele lor. Cadavrul femeii este cel redezgropat și, mai întîi, sfărîmat, apoi ars și îngropat. De vîrcolaci n-au scăpat, dar povestea despre vînătoarea de vîrcolaci s-a răspîndit prin satele din jur și a ajuns apoi la urechile episcopului de Argeș, Iosif. Episcop luminat, Iosif al Argeșului s-a coborît printre săteni să le aducă aminte că „săpătorii de cadavre“ sînt pedepsiți de Pravile și vor fi excomunicați dacă se mai dedau la astfel de practici. Ba mai mult, inițiatorii acestui episod „păgîn“ sînt pedepsiți cu 200 de toiege aplicate la tălpi, în piața publică și în văzul tuturor.

Dar cum de au ajuns strigoii strigoi și vîrcolacii vîrcolaci? Prin ce metamorfoze înspăimîntătoare trupurile bieților creștini căpătau aspecte de fiare neîmblînzite și colindau nopțile, zburînd deasupra satelor și înfricoșînd popolația? Multe sînt cauzele acestor transformări, inventariate de etnologi, dar poate cea mai importantă se leagă de moartea rea. În vizitațiunile sale canonice (1746-1747) de-a lungul Valahiei, mitropolitul Neofit Cretanul (1738-1753) culegea informații despre starea Bisericii și spiritualitatea enoriașilor. Asupra unuia dintre cazuri insistă îndelung, tocmai pentru a-l oferi drept exemplu și lecție tuturor creștinilor: într-unul din satele vizitate a aflat povestea unor săteni care au jurat strîmb, pierzîndu-și sufletele pentru o bucată de pămînt; sperjurii și familiile lor pînă la cîteva generații au fost pedepsite de divinitate cu morți groaznice, trupurile lor nefiind primite nici măcar la porțile cerurilor: trupurile neputrezite așteptau încă iertarea, scrie mitropolitul Neofit. Or, de aici, din aceste morți cumplite și blestemate, apăreau strigoii și vîrcolacii plecați nopțile să se răzbune și să-și găsească liniștea. Un tribunal al Inchiziției care să inventarieze, să judece și apoi să pedepsească astfel de închipuiri fantastice n-a existat în țările române. Biserica ortodoxă „n-a vînat vrăjitoare“, ci s-a acomodat vremurilor și credințelor, aflîndu-se deseori printre enoriașii căutători de spirite rele și metode de îmblînzire a morții.

***Constanța Vintilă** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Tinerețile unui ciocoiaș, *Editura Humanitas, 2019.*

Bogdan POPA

Un castel pentru un monstru

În 1983, în Republica Socialistă România a fost construit un castel pentru un monstru. Monstrul nu a locuit niciodată acolo. De fapt, monstrul nu a existat, iar castelul a fost între timp închis.

Paragraful de mai sus, oricît de surprinzător, este perfect logic și corect din punct de vedere istoric. Monstrul era o creație literară, desigur Dracula, contele vampir din romanul publicat în 1897 de scriitorul irlandez Bram Stoker (1847-1912). Castelul era un hotel construit în Pasul Bîrgăului, în satul Piatra Fîntînele, cu turn, curte interioară și etaje strîmbe.

Pare că lumea de astăzi a fost „dezvrăjită“, deși anumite programe de televiziune îi caută încă pe Sasquatch sau Yeti prin păduri și munți. Totuși, în zilele noastre, monștrii și-au pierdut capetele multiple care scuipau foc, trupurile de șarpe cu gheare de leu sau vocile ce imitau cîntece duioase, ademenitoare și mortale. Cei mai mulți au căpătat o înfățișare perfect umană, iar unii au chiar maniere aristocratice și cunoștințe alese, dar toți și-au păstrat neatinse comportamentele ilegale, imorale, lipsite de empatie, diabolice. Unii au devenit dictatori, alții au rămas la expediente.

Bram Stoker a creat un astfel de monstru aristocrat. *Dracula* nu a fost un roman care să deschidă un gen literar nou. L-au precedat *Vampirul* de J.W. Polidori (1819) sau *Carmilla* de Sheridan Le Fanu (1879), pentru a da doar două exemple. L-au precedat rapoarte ale medicilor militari austrieci sau relatări ale călătorilor străini care asistau sau aflau de cazuri de vampiri sau strigoi în satele din Europa de Est și de Sud-Est prin care se întîmpla să treacă.

Spre deosebire de alte scrieri literare sau oficiale, cartea lui Bram Stoker a fost tradusă în cîteva zeci de limbi și ecranizată în cîteva variante remarcabile. Mitul „Dracula“ a devenit obiect de studiu pentru literați, istorici, geografi. Monografiile, volumele colective de studii, conferințe și periodicele științifice dedicate temei Dracula acoperă orice domeniu, inclusiv studiile despre filme, cultura populară, turismul cultural sau de masă, subculturile vampirice actuale și, nu în ultimul rînd, studiile de gen. La originile unui asemenea proces academic a stat succesul comercial fulminant, ce nu dă nici astăzi semne de oprire.

Intriga pare simplă: un conte vampir încearcă să se mute din Transilvania în Anglia. De acolo este nu doar gonit, ci urmărit pînă la castelul său și pentru a fi ucis. Altfel spus, ființa supranaturală, venită din Munții Carpați (în secolul al XIX-lea) aproape necunoscuți alpiniștilor și turiștilor obișnuiți, fermecătoare și crudă, era o amenințare pentru civilizația occidentală. Toate cunoștințele contelui vampir despre Londra și Marea Britanie erau doar o fațadă pentru intenții malefice. Prin urmare, monstrul trebuia învins înainte de a fi fost el capabil să infesteze iremediabil o lume (aparent) bine ordonată. (Probabil fără legătură cu Dracula, unul dintre cele mai cunoscute postere folosite de propaganda britanică în Primul Război Mondial arăta un umanoid acoperit cu păr, capabil să poarte o bîtă și o cască germană și de a silui o tînără pùră.)

Notele de lucru ale lui Bram Stoker, cunoscute de la începutul anilor 1970, au fost în cele din urmă publicate integral în 2008. Acestea demonstrează clar faptul că scriitorul irlandez s-a documentat masiv, citind istorie, geografie, lucrări de folclor, relatări de călătorie și chiar mersul trenurilor. Textul lui Bram Stoker îngloba atît de multe elemente reale – fapte și denumiri istorice și geografice, descrieri de peisaj sau de gastronomie – încît pentru mulți cititori nu a mai contat faptul că scriitorul le transformase, prin transpunerea în contexte inadvertente, în ficțiune.

Ceea ce deosebește cazul Dracula de alte scrieri cu monștri a fost încercarea de a da personajului literar o identitate reală. Vlad Țepeș este astăzi un erou atît de venerat al istoriei românești, încît politicieni de carieră și protestatari împotriva deciziilor acestora îl folosesc deopotrivă în spațiul public. Încercările de a-i separa pe cei doi Dracula (istoric și fictiv) dau roade în spațiul academic, nu însă și printre mulți dintre cititorii și cinefilii care își regăsesc proiecțiile pozitive sau negative ale propriei imaginații în povestea monstrului aristocrat. Şi este firesc să fie așa: este de ajuns să ne gîndim la Jules Verne.

Şi totuși: ce rost avea să fie construit un hotel-castel în România anilor 1970-1980?

Răspunsul este o combinație între cultura populară occidentală și precaritatea financiară a unui regim politic din multe puncte de vedere monstruos. Nu este aici locul de a discuta relele și bunele deceniilor în care România a construit în zadar socialismul. Dar numai contextul epocii poate furniza răspunsul la întrebarea de mai sus. Vizitele turiștilor occidentali au fost permise din nou după 1955. Ghizii români ai acestora s-au confruntat cu întrebări la care nu puteau răspunde. Numele Dracula nu le spunea nimic, un castel pe drumul dintre Bistrița și Vatra Dornei (spre mînăstirile din Bucovina) nu exista. Treptat, romanul lui Bram Stoker le-a devenit cunoscut prin intermediul turiștilor, mulți veniți special pentru contele vampir. Un hotel-castel răspundea imaginației occidentale și, în același timp, aducea devize unui regim politic românesc, întemeiat pe politici contradictorii. Necunoscut în țară, Dracula garanta sosirea turiștilor din Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii.

Nemurirea (fizică) pare a fi rămas ultima mare frontieră a omenirii, iar vampirul care străbate secole fără să se plictisească este o întrupare a unui asemenea vis. Dar vampirul rămîne un monstru – iar monstrul, chiar dacă are castelul său, nu este niciodată „acasă“. El vine mereu din afară, pentru a silui o lume ordonată, sau rămîne „pe dinafară“ pentru a nu perturba o lume ce trebuie controlată. În felul său, mitul Dracula vorbește despre acei monștri care sînt, de fapt, oameni obișnuiți.

***Bogdan Popa** este doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București. Este autorul, printre altele, al volumului* Educație fizică, sport și societate în România interbelică, *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.*

DILEMA
Monştri

Cristian N. ISPIR

Monstruosul medieval: oglinda unei epoci

Este greu de crezut că monștrii au putut exista vreodată dincolo de ficțiune și limbaj metaforic. Că Europa a fost populată, păzită și bîntuită de creaturi monstruoase care i-au determinat, într-un anumit sens, istoria. Că monstruosul ocupă același spațiu ca și ceea ce i se opune, anume normalul, anodinul, familiarul.

Cîndva, monstrul întruchipa fluiditatea Creației. Ne este greu să înțelegem acest lucru nouă, care am crescut în umbra unui sistem de idei – raționalismul modern – ce presupune existența unor categorii bine demarcate, cu grad zero de porozitate. Pentru moderni, monstrul este o abatere de la normalitate, o patologie și o curiozitate pe care știința și rațiunea le pot explica pe de-a-ntregul. Recunoașterea monstruozității implică excluderea ei. Categoria monstrului și-a pierdut adîncimea în modernitate. Monstrul se zbate între ficțiune și reducționism modern, de tip medical-evoluționist. Monstruosul fascinează, dar rămîne la limita extremă a normalității. Și ocupă în același timp o mare parte din spațiul fictiv. Nu este de mirare că micile și marile ecrane sînt adesea dominate de creaturi monstruoase, supereroi pop și inamici pe măsură, pokémoni, zombie și hibrizi care ne țin cu sufletul la gură, încremeniți între fascinație și groază. Rolul lor, însă, este să ne îngrozească, nu să reprezinte ceva, dincolo de ei înșiși.

Pentru omul premodern, monstrul este mult mai banal, mai prezent, mai „de-al casei“. În epoca premodernă, monstruosul reprezintă un mod de înțelegere a realității, o întruchipare a hibridității unei epoci. Monstrul este în același timp prezent și absent, după colț și pretutindeni, în comunitate, dar și la neamurile îndepărtate. Un cronicar englez din secolul al XIII-lea, pe nume Roger de Crowland, putea scrie, cu cea mai mare seriozitate, că la 1214 în apele Tamisei au fost pescuiți o mulțime de pești cu forme neobișnuite, unii dintre ei fiind „înarmați cu scut și coif, asemenea unor osteni“. Mai tîrziu, în secolul al XIV-lea, autorul lucrării *Le Roman de Perceforest* transformă acești pești monstruoși în veritabili luptători, pe care cavalerul Bethides, eroul poveștii, este nevoit să-i ucidă cînd îi vede ieșind din mare pe două picioare.

Orice monstru este un hibrid, o ambiguitate, un spațiu incert în care pulsează energii contradictorii. Situat între lumea naturală și cea supranaturală, monstrul mediază, comunică, dă măsura realității. În *Oedipus Rex*, Sfinxul, creatură hibridă cu cap de om, trup de leu și aripi de vultur, face trecerea de la ignoranță la cunoaștere și permite accesul la putere. În *Odiseea*, Ciclopii se situează la antipodul lumii civilizate, urbane, elene, în calitatea lor de reprezentanți ai unei lumi preistorice și rudimentare, diametral opuse așteptărilor oricărui grec.

Corpul monstrului medieval se declină prin încrucișare și disproporționalitate. Creaturile monstruoase ale Evului Mediu nu sînt niciodată decupate dintr-o singură țesătură, ci sînt rezultatul unor compilații. Inorogul, deși foarte iubit de țesătorii din Evului Mediu tîrziu, este o fiară de temut. În veacul al VII-lea, enciclopedistul Isidor de Sevilla descria inorogul ca fiind „o creatură cu patru picioare și cu un corn în frunte. Este foarte puternic și împunge tot ce atacă. Se luptă cu elefanții și îi învinge împungîndu-i în burtă. Atît de puternic este inorogul, încît nu poate fi prins de vînători, decît dacă se folosește un șiretlic: atunci cînd o fecioară iese în calea unui inorog și îi oferă sînul, toată înverșunarea acestuia dispare. Inorogul își lasă capul la sînul ei și astfel poate fi prins“.

Văzut dintr-un alt unghi, monstrul este un hibrid în care se întîlnesc și conviețuiesc mai multe planuri ale ființei – dar cu un preț. Monstrul este, după cum indică și sensul etimonului latinesc, o arătare, un *monstrum*, un semn de rău augur, o minune. Monstruosul reprezintă un risc, acela de a întîlni obiectul rîvnit în ipostaza lui înfricoșătoare. Poate fi sirena care îi duce la pierzanie pe tovarășii lui Ulise sau, ca să revenim în Evul Mediu, Melusina lui Jean d'Arras, care se dovedește o soție ideală cîtă vreme soțul nu știe că la căderea nopții ea se preschimbă într-o femeie cu trup de șarpe. Dacă dorința se plătește, atunci dihania încasează birul.

Universul medieval, la fel ca și cel antic, este populat de creaturi monstruoase, a căror existență este de cele mai multe ori recunoscută și temută. Există monștri marini, tereștri, aerieni, infernali și mai ales endemici. La capătul fiecărui tărîm cunoscut locuiește o creatură monstruoasă necunoscută, pe care nimeni nu a întîlnit-o, dar despre care circulă vești prin viu grai sau prin lucrările scrise, accesibile unei minorități cultivate. Întorcîndu-se din Orientul Îndepărtat, călătorii europeni medievali precum călugărul franciscan Odoric din Pordenone sau diplomatul Giovanni da Pian del Carpine au lăsat Occidentului jurnalele lor de călătorie, adevărate enciclopedii de creaturi monstruoase situate dincolo de granițele lumii cunoscute. Făpturi antropofage, rase monstruoase, așa numiții *Blemmyae* (creaturi fără cap, a căror față stă în piept), cinocefalii (oamenii cu cap de cîine), sciapozii care se apără de soare stînd pe spate și făcîndu-și umbră cu singurul picior, uriaș, din dotare.

Pentru omul medieval, monstrul ocupă un spațiu liminal, între două lumi reale, și menține echilibrul dintre acele lumi. În *Infernul* lui Dante, monstrul, în ciuda caracterului său înfricoșător, este garantul unei lumi abominabile, dar necesare în plan existențial. În al doilea cerc al Iadului, Minos judecă sufletele celor nousosiți, încolăcindu-și coada de șarpe în jurul trupului. Hărțile medievale îi avertizează adesea pe cititori că la capătul lumii cunoscute se află dragoni, lei sau alte lighioane: *hic sunt dracones*.

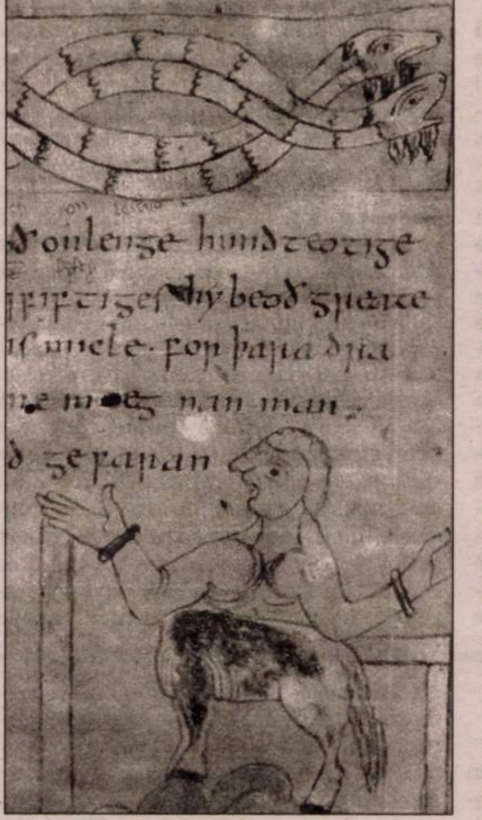

Creaturile grotești din manuscrisele medievale ne amintesc că universul în care se mișcă omul medieval, acel *Lebenswelt* husserlian, este un spațiu fermecat, unde fiecare prezență conține în sine o ierarhie de interpretare, fiecare sens fiind ireductibil la un altul, cel literal la cel alegoric, iar cel anagogic la cel tropologic. Chiar și pagina de manuscris este un univers fermecat: textul, simbol al ordinii și civilizației, coexistă alături de inițiale grotești, făpturi care populează marginea paginii, hibrizi și ciudățenii polimorfe care apar și dispar de la o foaie la alta. Ne lipsește codul pentru a înțelege rolul acestor creații pe care spiritul modern le reduce la ideea de bizarerie, fantezie și capriciu artistic. Pentru unele manuscrise, cercetătorii au reușit să elucideze legătura semantică dintre text și imagine. Dar acest demers nu explică pe deplin sensul monstruosului în epoca premodernă. Pagina de manuscris medieval este ea însăși o monstruozitate, atît în sens premodern, cît și în sens modern. Este un hibrid, un mănunchi de potențialități care poate să se transforme oricînd într-o lighioană sau alta. Pentru noi, modernii, coala de manuscris medieval se înfățișează sub aspectul unei fiare incomprehensibile, o creatură multicefală, un inorog care nu se lasă prins cu mijloace moderne precum gen, text, imagine. Textul este el însuși o imagine, iar imaginea conține în ea textualități multiple.

Cititorul modern rămîne uimit în fața paginii de bestiar în care sînt catalogate și descrise făpturi neobișnuite, insolite – *insolitae* este unul dintre epitetele preferate folosite în aceste lucrări –, precum hidre, satiri, vasiliști, alături de fiare ale pădurii și animale de gospodărie. Un bestiar copiat în Anglia la sfîrșitul veacului al XII-lea plasează grifonul, lighioană mitologică moștenită din antichitate, între leopard și elefant. Fiecare monstruozitate a naturii își explică existența prin recurs la întreaga Creație. În universul medieval, nu este loc pentru hazard. Fiecare creatură are propria sa treaptă pe *scala naturae*, scara ființei. Noțiunea de normalitate, făurită în Renaștere și rafinată în Epoca Luminilor, nu înseamnă foarte mult pentru omul premodern. În fața grotescului, omul medieval rămîne fascinat. Monstruosul nu este atît o abatere de la normalitate, cît o mărturie a diversității creației și a puterii creative a divinității. Prezența monstruosului demonstrează că oricît ar încerca omul să reducă universul la cîteva categorii de interpretare, acesta îi scapă mereu, deoarece monștrii, prin definiție, nu pot fi prinși sau îmblînziți. O lecție nu doar pentru omul medieval, ci și pentru cel modern, care a izgonit monstruosul din natură pentru a-l zăvorî în noțiuni strîmte precum cea de fantastic, fals sau fictiv.

***Cristian N. Ispir** este membru asociat al Centrului de Cercetare în Istorie la Université de Lorraine și asistent universitar la University College London. Autor al blog-ului biblonia.com.*

Postul cel Mare (Quaresmeprenant) – portretul unui monstru

Părțile trupului

„Creierul din aceeași plămadă și de aceeași mărime ca fudulia stîngă a unei căpușe de parte bărbătească. Ventriculul creierului ca un piron. Ieșindurile vermiforme ca un mai. Membranele ca o glugă de călugăr. Gîtlejul ca o targă de zidar. Obrazul ca un bostan. Mădularul bărbăției ca un cimpoi. Rețeaua vaselor minunate ca un căpăstru. Sfîrcul țîțelor ca un bocanc. Timpanele ca o morișcă. Tîmplele ca un șomoiog. Ceafa ca un fanar. Nervii ca o cișmea. Omușorul ca o țeavă. Cerul gurii ca o macara. Scuipatul ca uleiul de rapiță. Amigdalele ca niște ocheane. Gura ca o boltă de biserică. Beregata ca un coș cu struguri. Stomahul ca un chimir. Pilorul ca o furcă de fier. Artera cea mare ca o custură. Gîtul ca un ghem de cîlți. Bojocii ca o pelerină de canonic. Inima ca un patrafir. Mediastinul ca un căuș. Pleura ca o scoabă. Arterele ca o mantie bearneză. Diafragma ca o scufie cu cocardă. Ficatul ca o secure cu două tăișuri. Vinele ca o răsadniță. Splina ca o capcană de potîrnichi. Mațele ca un năvod. Bășica fierii ca o găleată. Măruntaiele ca o mănușă. Mezenterul ca o mitră episcopească. Mațul-subțire ca un clește. Mațul-orb ca un pieptar. Mațul-gros ca un ulcior. Mațul-curului ca un șip călugăresc. Rărunchii ca o mistrie. Șalele ca un lacăt. Porii ureterului ca un cuier. Vinele rărunchilor ca două țevi. Vasele spermatice ca foile de plăcintă. Prostata ca o ulcică. Bășica udului ca o arbaletă. Gîtul bășicii ca o limbă de clopot. Mirachul ca un fes albanez. Sifachul ca o mînecă. Mușchii ca niște foaie. Vinele ca laba gîștei. Încheietura oaselor ca o turbincă. Oasele ca niște pesmeți. Măduva ca o desagă. Zgîrciurile ca o broască țestoasă. Gîlcii ca un cosor. Bătăile inimii ca niște ghionți. Puterea de viață ca o plesnitură din degete. Sîngele, iute ca niște bobîrnaci. Udul ca un hughenot. Prăsila lui era un sac de cuie.

Cap. XXX *(Despre Postul cel Mare și părțile trupului său)*

François Rabelais,
Gargantua și Pantagruel (traducere de Alexandru Hodoș, EPLU, 1967)

Anca CRIVĂȚ

Și ei se trag din Adam?

Există teme despre care este dificil să vorbești fiindcă sînt aride: în privința lor, cercetătorul e ținut ca, din puține și firave elemente, săpînd ca în piatră, să construiască o argumentare credibilă care să se impună cu limpezime privirii cititorului. Există, dimpotrivă, teme care-l conduc pe cercetător într-un teritoriu de o bogăție luxuriantă prin care acesta își croiește drum cu dificultate chiar din pricina bogăției înseși: cum să constrîngi abundența faptelor investigate să încapă într-o definiție, cum să le clasifici, cum să le identifici sensul? Reflecția asupra monstruosului și a monștrilor face parte din această din urmă categorie.

Mai întîi, este dificil să circumscrii cîmpul de referință: oare vorbim despre monștri reali (în perspectivă biologică) sau imaginari (monștrii propuși de mitologie, de literatură sau de artele vizuale, de pildă)? Presupunînd că am putea izola, în rîndul umanului, o categorie aparte a monștrilor, care ar fi statutul lor din punct de vedere juridic? Dar din punct de vedere teologic? Se limitează monstruozitatea doar la aspectul exterior? Unde situăm monstruozitatea morală, de care biologia nu ar putea da seamă? Dacă definim monstruosul ca pe o abatere de la normă – poziție care întrunește, pînă la urmă, consensul celor care se apleacă asupra acestui obiect de studiu –, care este norma, avînd în vedere că aceasta se modifică după epocă și după spațiul geografic? Dacă monstruosul este o abatere, aceasta este o eroare ori are un sens?

Aceste cîteva întrebări, unele încă valabile în vremea noastră, nu sînt deloc noi. Ele au fost puse, implicit sau explicit, încă din vechime. La Roma, Legea celor XII table (451-449 î.Chr.) dispune uciderea copilului născut cu o diformitate manifestă, ceea ce amintește, desigur, de un vechi obicei spartan. Din textele clasice rezultă că – aflăm dintr-un studiu al lui Antoine Leca („*Corpus contra formam humani generis. Note sur le monstre en droit romain*", în *Le „monstre" humain: Imaginaire et société*, Aix-en-Provence, Presses Universitaires de Provence, 2005, http://books.openedition.org/pup/6812) –, deși numeroși autori mărturisesc că valurile Tibrului au înghițit mulți nou-născuți în privința cărora pontifii decideau că sînt făpturi monstruoase, totuși aceia care prezentau diferite diformități păstrînd însă o înfățișare umană nu erau eliminați, dar nu puteau figura între oamenii liberi. De ce trebuia ca, în anumite cazuri, să se pronunțe pontifii? Pentru că nașterea unui monstru era, conform artelor divinatorii, o prevestire funestă pentru cetate. Odată cu instaurarea creștinismului, dreptul de a-și condamna la moarte sau la expunere propriii copii a fost abolit.

Pe de altă parte, sursele antice nu propun doar o perspectivă asupra monstruozității indivizilor. Cartea a VII-a din *Naturalis Historia* a lui Plinius cel Bătrîn (23-79) oferă, pe lîngă enumerarea unor abateri individuale de la „norma" naturală, și un întreg catalog de populații monstruoase situate, de regulă, la marginile lumii. India, în special, e bogată în astfel de „rase monstruoase": oameni cu cap de cîine, monopozi care se deplasează prin sărituri rapide și își țin umbră cu propriul picior, alții cu ochii pe umeri sau lipsiți de gură... Deși a fost acuzat adesea de credulitate, Plinius își ia măsura de precauție de a nu garanta pentru aceste fapte; pentru toate cazurile îndoielnice – care nu sînt puține, după cum arată chiar și scurta noastră selecție – el atribuie întreaga responsabilitate surselor sale grecești. Cum explică savantul existența acestor monștri? Prin puterea naturii care, în ingeniozitatea ei, e capabilă să creeze întregi populații monstruoase spre propriul amuzament și spre uimirea omenească. Textul plinian are consecințe pe termen lung: nu doar Antichitatea tîrzie și Evul Mediu perpetuează – prin cosmografi, geografi, enciclopediști călători, paradoxografi, autori de ficțiune – această moștenire. Îi regăsim încă în *Cosmographia* umanistului Sebastian Münster publicată în germană în 1544. Înaintea lui, Cristofor Columb, convins că ajunsese în Orientul descris de Marco Polo la sfîrșitul secolului al XIII-lea, era întrucîtva stingherit pentru că nu găsea monștrii promiși de un atît de îndelungat șir de texte.

Creștinismul primea, așadar, o moștenire bogată în privința monstruosului. Ca în multe alte privințe, și aici reflecția Sfîntului Augustin (354-430) din *De civitate Dei* deschide perspective surprinzătoare. Există populațiile monstruoase? Episcopul Hiponei e rezervat. Totuși, afirmă el, nu trebuie să ni se pară absurdă existența acestora, pentru că, de vreme ce există cazuri izolate de monstruozitate, nu ar fi surprinzător ca, în mod simetric, la nivelul umanității să existe populații monstruoase. Descind și acestea din Adam? – se întreabă el (XVI, 8). Nu trebuie crezut chiar tot ce se povestește – își răspunde –, dar dacă totuși ei există, ori nu sînt oameni, ori dacă sînt oameni, adică ființe raționale și muritoare, atunci descind din Adam. Se înțelege miza acestei întrebări: dacă Adam e și strămoșul lor, sînt susceptibili de a primi Evanghelia, botezul, mîntuirea... În orice caz, consideră Augustin, dacă există, aceste populații monstruoase nu reprezintă un fapt împotriva naturii, ci rezultatul voinței divine care constituie natura întregii Creații (XXI, 8). Rolul lor? Acela de a contribui la diversitatea, frumusețea și ordinea lumii, în interiorul căreia discordanța e doar aparentă, „iluzie optică" a unei priviri ce nu vede întregul. Ridicînd însă ochii spiritului și contemplînd întreaga Creație, ceea ce ni se înfățișează este desăvîrșita ei armonie *(De ordine*, II, 11).

Pe urmele augustiniene calcă și Isidor (560/570-636), episcopul din Hispalis (Sevilla), canonizat în 1598. În cadrul *Etimologiilor*, enciclopedie extrem de influentă pînă la sfîrșitul Evului Mediu, cartea a XI-a vorbește despre om: mai întîi în normalitatea sa (anatomia și vîrstele de la naștere la moarte). Apoi despre *portenta*, făpturile monstruoase. Sfîntul Isidor prezintă o clasificare a acestora: monștrii creați de Dumnezeu, cei individuali (și aici apare o subclasificare în funcție de dimensiuni, numărul și poziția organelor atinse de anormalitate etc.) și populațiile monstruoase de la marginile lumii. Primii constituie (așa cum afirmase deja divinația antică) un sistem de semne; prin intermediul lor Creatorul îi poate avertiza pe ceilalți muritori asupra unor evenimente funeste. Despre rasele monstruoase, în privința existenței cărora și Isidor e prudent, sîntem îndreptățiți să credem că împărtășește opiniile Sfîntului Augustin. În plus, enciclopedistul introduce în această clasificare și monștrii mitologici, odraslele ficțiunii. Cum e posibil? Aplicîndu-le doctrina evhemeristă: Geryon, de pildă, uriașul cu trei trupuri ucis de Heracles, e doar întruchiparea imaginară a trei frați care se înțelegeau atît de bine încît păreau că au un singur suflet în trei corpuri (XI, 3, 28). Acest procedeu simplist, calificat de istoricii religiilor drept „raționalism elementar", contribuie, printre alte strategii isidoriene, la perpetuarea mitologiei păgîne între creștini.

Amuzament al naturii, limbaj „cifrat" al divinității, element insubstituibil al frumuseții și ordinii Creației, pură ficțiune omenească – tot atîtea chipuri ale monstrosului pe care le putem interoga în încercarea de a ne cunoaște mai bine pe noi înșine. Dar vom găsi un răspuns?

Anca Crivăț*, profesor la Departamentului de Limbi și Literaturi Romanice, Clasice și Neogreacă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București, este traducătoarea și editoarea în limba română, între altele, a* Etimologiilor lui Isidor de Sevilla *(cărțile XI* – Despre om și monștri, *XII* – Despre animale).

Mădularele

„Are degetele de la picioare ca un țambal. Unghiile ca un sfredel. Picioarele ca o cobză. Călcîiul ca o măciucă. Pulpele ca o viță sălbatică. Genunchii ca un butuc. Coapsele ca un coif. Șoldurile ca o coarbă. Pîntecele încheiat în nasturi, cum se purta mai demult, și petrecut peste piept. Buricul ca o lăută. Celelalte părți ca o plăcintă. Mădularul rușinos ca un papuc. Desagii ca o damigeană. Fuduliile ca niște lopeți. Perineul ca un clarinet. Gaura șezutului ca o oglindă de cleștar. Bucile ca o furcă. Rărunchii ca un gavanos. Prapurul ca o masă de biliard. Spinarea ca un arc încordat. Șira spinării ca un cimpoi. Coastele ca o vîrtelniță. Coșul pieptului ca un polog. Spata ca o piuă. Pieptul ca o harmonică. Țîțele ca un corn de vînătoare. Subțiorile ca un joc de șah. Umerii ca o targă. Brațele ca o glugă. Degetele ca niște grătare mănăstirești. Oasele mîinii ca niște picioroange. Brațele pînă la cot ca niște seceri. Coatele ca niște greble. Mîinile ca o țesală. Gîtul ca o ceașcă. Bărbia ca o strecurătoare. Mărul lui Adam ca un ciubăr de care atîrnau două gușe de aramă, rotunde și frumoase, ca un ornic de soare. Barba ca un felinar. Bărbia ca un dovleac. Urechile ca două mitene. Nasul ca o cizmă pe un blazon. Nările ca o scufie. Sprîncenele ca niște frigărui. Sub sprînceana stîngă avea o aluniță ca o oală de noapte și de aceeași mărime. Pleoapele ca o cobză. Ochii ca un toc de pieptene. Nervii văzului ca o țeavă de pușcă. Fruntea ca o ulcea. Tîmplele ca o stropitoare. Obrajii ca două copite. Fălcile ca două ulcioare. Dinții ca niște tîrnăcoape. (Unul din ei se găsește astăzi la Colonges-les-Royaux, în Poitou, alți doi sînt la Brosse în Saintonge, la ușa pivniței.) Limba ca o harfă. Gura ca un sac. Fața crestată ca un samar. Capul răsucit ca un cazan de fiert rachiu. Țeasta ca o tolbă de vînătoare. Încheieturile ca niște inele de năvod. Pielea ca o zeghe și găurită ca ciurul. Părul din cap ca o perie de șters cizmele. Părul de pe trup, precum am am spus."

Cap. XXXI *(Tot despre mădularele Postului cel Mare)*

Obiceiurile

„Cînd scuipă, azvîrlă panere întregi de vrăbii. Cînd își suflă mucii, scoate pe nas numai țipari afumați. Cînd plînge, pică din ochii lui rațe fripte cu sos de lacrimi. Cînd tremură, aruncă pe jos ficați de iepure. Cînd nădușește, sudorile lui sînt scoici în unt proaspăt. Cînd strănută, împroașcă butoaie de muștar. Cînd tușește, dă din el coșuri de pîine. Cînd sughiță, icnește grămezi de lăptuci. Cînd cască, scapă printre dinți străchini de fasole frecată. Cînd suspină, oftările lui sînt limbi de vițel afumate. Cînd sforăie, zboară pe sus castroane cu mazăre bătută. Cînd îl apucă greața, varsă picioare de porc cu hrean. Cînd vorbește, scoate pe gură valuri de postav călugăresc (în loc de mătase purpurie, din care ar fi dorit Parysatis să fie țesute cuvintele celor ce vorbeau fiului său Cirus, regele perșilor). Cînd răsuflă, îi ies din adîncul bojocilor tejghele întregi cu iertări de vînzare. Cînd clipește din ochi, cad pe jos pișcoturi și minciuni. Cînd se supără, îi țîșnesc din gît cozi de dihor. Cînd clatină din cap, pornesc căruțe cu roți ferecate. Cînd strîmbă din nas, se strică vremea. Cînd mormăie, începe Curtea să judece. Cînd tropăie din picioare, amînă plata datoriilor pe cinci ani. Cînd face un pas înapoi, cad din văzduh prepelițe fripte. Cînd îi lasă gura apă, se duce și-și coace pîinea în cuptoarele seniorilor. Cînd e răgușit, cheamă să-i joace cadînele. Cînd pîrțîie, ies din el botfori de vită încălțată. Cînd îi e greață, varsă cizme de piele de Cordova. Cînd se scarpină, face legi noi. Cînd cîntă, scutură fasolea în căldare. Cînd își face nevoile, dă din el dovleci și mînătărci. Cînd își iese din fire, bate cîmpii.

Cînd n-are ce face, se gîndește la neaua de mai-an. Cînd are vreo grijă, o dă s-o mănînce cîinii.

Cînd prinde o broască, o jumulește de păr. Cînd doarme, visează cai verzi pe pereți. […] se trudește nefăcînd nimic, și nefăcînd nimic, ostenește. De teamă să nu tabere asupra lui scrumbiile, cu care se află într-o veche dușmănie, doarme cu ochii deschiși ca preoții Cibelei, coribanții și iepurii din Champagne. Mușcă rîzînd și rîde mușcînd. Ajunează ca să nu mănînce; nu mănîncă fiindcă ajunează. Rumegă bănuieli și se adapă cu aiureală. Se scaldă în vîrful clopotniței și se usucă în apă curgătoare. Pescuiește în văzduh și prinde din zbor raci uriași. Umblă la vînat pe fundul mării și săgetează în goană, sub apă, cocori, țapi sălbatici și căprioare. Scoate ochii tuturor ciorilor care îi cad în laț. Nu se teme decît de umbra lui, se joacă cu ciucurii de la brîu și din pumn face măciucă. Scrie pe piele de vițel cu pană de gîscă, profeții și calendare."

Cap. XXXII *(Unele obiceiuri de-ale Postului cel Mare)*

François Rabelais,
Gargantua și Pantagruel (traducere de
Alexandru Hodoș, EPLU, 1967)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Partidul e-n toate**

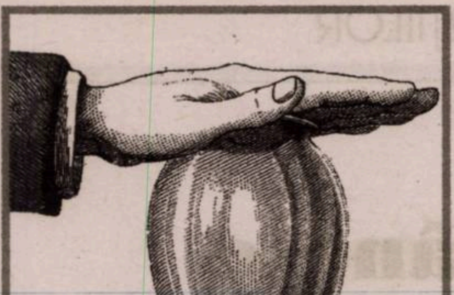

George BANU

scena lumii

Peter Brook și tăcerea

Brook e născut la schimbarea de solstițiu, pe 21 martie. În ajun l-am întîlnit cîteva ore... Mie, unui român, voia să-mi vorbească despre Rusia și relația cu originile părinților săi, despre exilul lor și persistența ascunsă a lumii lăsate în urmă. Tatăl său, în Lituania, care atunci aparținea Rusiei, se angajase în mișcarea revoluționară, de partea celor care au pierdut – menșevicii –, dar, printr-un miracol, obținut și grație unui bacșiș important, i s-a permis să plece, însă cu obligația, contrasemnată, de a nu reveni niciodată. Exil definitiv – „părinții vorbeau rusește doar noaptea între ei, ca să nu-i audă cei doi băieți“, a căror integrare în lumea Angliei trebuia să fie absolută, căci Rusia le era complet interzisă. Brook va descoperi Moscova doar la începutul anilor ’50, cînd prezintă acolo *Hamlet,* cu Paul Scofield. Reîntoarcere în plin stalinism, încă. Și, povestește el, într-o zi telefonul sună și, cînd o voce necunoscută îl interoghează – părinții, rudele –, el se enervează, dar interlocutorul își explică interesul, deloc polițienesc, spunînd: „Sînt vărul dumneavoastră“. Surpriză intensă căci Brook ignora cu totul ramura familială rămasă în Rusia. „Corespondența era periculoasă și, din prudență, nimeni nu a scris. De altfel, cînd mama a fost interogată, nimeni nu a bănuit, din fericire, existența surorii sale de la Londra. O șansă“, îi explica vărul său. Amintirea lui Peter despre riscurile epistolare pe timp de teroare îmi evocă episodul scrisorii lui Cioran din anii ’50, cînd cei care au primit-o și transmis-o au sfîrșit în închisoarea de la Pitești. Ca prietenul familiei noastre, Theodor Enescu, expertul absolut al lui Luchian. Pușcărie pentru un mesaj parizian.

Brook și-a întîlnit vărul după ce-i văzuse un spectacol admirabil cu *Ploșnița* de Maiakovski și, îmi spune el, „dacă aș fi rămas în Rusia aș fi făcut un asemenea teatru, grotesc și direct“. Vărul i-a fost asistent marelui regizor Meyerhold, care l-a montat ca nimeni altul pe Maiakovski, și, într-un fel, acesta continua tradiția maestrului asasinat undeva în Siberia. Cu Brook, demult, am văzut, împreună, cîteva minute din celebrul *Revizor* și atunci el își manifesta entuziasmul pentru interpretul lui Hlestakov, Garin, „actorul cu cel mai bun ritm pe care l-am văzut“. Cîteodată doar o apariție episodică e suficientă unui ochi expert ca al său pentru a sesiza geniul unui actor. Nu-mi amintesc de interpret, dar îmi amintesc uimirea lui Brook.

Azi, Brook, mai des ca pe oricine, îl evocă pe Meyerhold. În spectacole precum *Qui est là* sau, mai recent, *Why,* unde regizorul rus apare ca o victimă a criminalității politice, unde îi auzim vorbele și îi deplîngem destinul. Brook, acum, tot la stalinism revine, la sinuciderea lui Maiakovski și la asasinarea lui Meyerhold. Cu o formulă ce mă tulbură prin pertinența sa, el îmi spune: „Meyerhold este Socrate al teatrului modern“. Cîtă tragedie în această mărturie de iubire pentru victima eroului său emblematic! El uită însă dogmatismul lui Meyerhold însuși, repede convertit la cauza bolșevică, sancțiunile pe care le-a distribuit și obligația impusă lui Evreinov, colaboratorul său co-genial, de a părăsi Rusia și a se refugia la Paris. Împreună, ei au realizat spectacolul emblematic, gigantic, consacrat *Ocupării Palatului de Iarnă.* Meyerhold, cu puțin timp înainte, semnase cel mai fastuos spectacol imperial, *Bal mascat* de Lermontov, la Teatrul Alexandrinsk pe care, recent, l-a reconstituit actualul său director, Fokin. Meyerhold s-a asociat Puterii care l-a asasinat, dar Brook pare surd la aceste precizări ce relativizează imaginea „martirului“ său. El îl „sanctifică“. Coincidență semnificativă: tot lui Meyerhold îi dedică marele Kantor *Azi e aniversarea mea,* ultimul său spectacol neterminat. Meyerhold, un erou al teatrului nostru.

La Moscova, Brook s-a preocupat atunci, în tinerețe, în anii ’50, de cel mai celebru eșec al regiei moderne, *Hamlet*-ul lui Gordon Craig, artistul complet opus lui Stanislavski pe care acesta, în ciuda diferendelor care îi disociau, l-a invitat la Teatrul de Artă, sanctuar al teatrului modern. Craig a imaginat o scenografie antirealistă construită pe baza unor paravane care trebuiau să se deplaseze în funcție de dinamica acțiunii. Și azi le privim cu admirație, Antoine Vitez le-a copiat pentru *Hamlet*-ul său, dar, atunci, ele s-au prăbușit și cortina a coborît pentru a camufla dezastrul. Pe Brook, acest naufragiu îl pasiona și, îmi povestește el, pe un ger moscovit, a făcut în fața teatrului un lung interviu cu unul dintre colaboratorii lui Craig. „Pasionant“, dar interviul, în mod inexplicabil, s-a șters. Îi sugerez că poate sub efectul intervenției intransigente a KGB-ului, constant performant tehnologic. El surîde și nu exclude ipoteza.

Între apostolul modernității, Craig, și martirul terorii, Meyerhold, se situează figura lui Stanislavski, care l-a invitat pe primul și l-a adăpostit pe al doilea. Stanislavski, artistul generos care și-a deschis teatrul și brațele adversarilor săi ireductibili. „Eu pe el îl iubesc.“

Brook a vrut să pună în scenă *Trei surori,* dar la Paris, din cauza unei programări excesive a piesei, a abandonat și s-a resemnat cu *Livada*... Rusia era mereu prezentă, dar altfel. Natasha, soția lui, o va juca pe Liubov. Brook își amintește că, citind *Război și pace,* și-a dorit ca soție o Natașa pe care, accidental, a întîlnit-o la un bal și i-a cerut mîna. Viața imită arta. Ea o va distribui, cîteva decenii mai tîrziu, în Liubov, care se reîntoarce de la Paris pentru a-și asuma sacrificiul Livezii. Despărțire definitivă de Rusia. Dar, ultim adagiu, Brook o va asocia lui Michel Piccoli pentru un spectacol consacrat corespondenței dintre Cehov și Olga Knipper – rezonanță moscovită!

Fata lui Brook se numește Irina, ca Irina din *Trei surori.* Rusia nu dispare.

Odată, cînd, entuziast, i-am vorbit lui Brook despre Gorbaciov, el mi-a temperat elanul: „Georges, te înșeli. Gorbaciov nu va reuși. Rusia iubește țarul dictator. Ivan cel Groaznic, Boris Godunov, Stalin...“. Atunci, scepticismul său mi s-a părut abuziv reacționar, azi îl consider lucid realist. Putin domnește inebranlabil peste Kremlin. Iar Brook îl evocă pe Meyerhold, figura emblematică a terorii. Contrastele Rusiei.

Părinții lui Brook sînt evrei de origine, evrei ruși. Și, știind asta, am fost surprins cînd ne-am întîlnit într-o noapte de Înviere la Biserica Rusă de pe strada Crimeea. Niciodată nu m-am simțit mai aproape de el.

Înainte de a-l părăsi în ajunul aniversării a 96 de ani, cînd am rămas singuri, departe de tehnicieni și de însoțitori, el mi-a murmurat: „Știm din ce e făcută materia. Dar nu știm din ce e făcută tăcerea“. Și atunci, evident, mi-au revenit în minte cuvintele prințului danez: *„The rest is silence“.* Vor fi oare ultimele cuvinte dinaintea tăcerii ale artistului care se stinge și care, ani de zile, mi-a adus bucuria teatrului?

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Viață și teatru pe scena lumii, *Editura Polirom, 2021.*

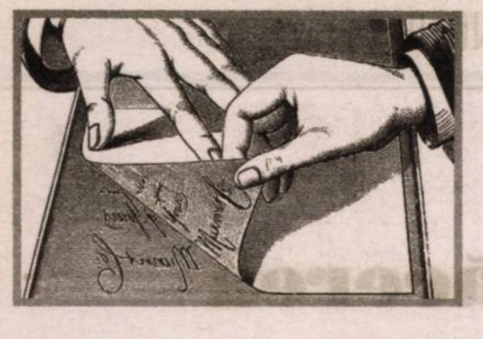

Ruxandra BURCESCU

cartea **nevăzută** a lunii

Feminismul românesc al anilor '70

● **Mathilde Niel, *Drama eliberării femeii*, Editura Politică, 1974.**

Ce s-ar fi întîmplat dacă Hitler ar fi fost femeie? Nu este doar un exercițiu de istorie contrafactuală. Așa cum aflăm de la profesorul universitar Brian Ford, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, Oficiul Serviciilor Strategice al Marii Britanii a conceput un plan de a-l feminiza pe Hitler. Potrivit lui Ford, într-un interviu acordat publicației *The Telegraph*, acest lucru urma să se întîmple prin adăugarea de estrogen în alimentația zilnică a dictatorului. Un Hitler devenit femeie, au considerat britanicii, ar fi fost mai puțin agresiv, mai puțin dornic de război și mai deschis către pacea pe care o doreau Aliații. Altfel spus, temutul dictator ar fi putut fi neutralizat prin transformarea sa în femeie.

Societatea a considerat întotdeauna că femeile sînt mai puțin combative și mai deschise către compromis – acest fapt nu este, neapărat, un compliment. Este o atitudine care merită analizată, așa cum face autoarea Mathilde Niel treizeci și ceva de ani mai tîrziu. Cartea sa, *Drama eliberării femeii*, apărută în 1968 și tradusă în românește în 1974 la Editura Politică, este prima carte feministă publicată în România. Trecînd cititorul prin diferite stadii istorice ale omenirii, Mathilde Niel oferă o imagine de ansamblu asupra feminității – de la brutalitatea Paleoliticului la societățile matriarhale ale Neoliticului, de la Grecia Antică unde femeia, închisă în gineceu, nu reprezenta nimic mai mult decît o mașinărie de făcut copii, la societatea medievală unde femeile erau acuzate de vrăjitorie și arse pe rug. Cea mai mare parte a cărții este dedicată aspectului istoric, dar ultimele două capitole se ocupă de problema feminității în perioada modernă. *Drama eliberării femeii* este deosebit de interesantă din perspectiva apariției ei în România în societatea comunistă. De asemenea, așa cum vom vedea în continuare, prefața cărții, semnată de Ecaterina Oproiu (care este și traducătoarea scrierii lui Mathilde Niel), este cel puțin la fel de interesantă.

Una dintre temele centrale ale *Dramei eliberării femeii* este raportarea la maternitate. La o analiză a rolului femeii în societate, în oricare perioadă istorică, apare acest element comun. În societatea neolitică, maternitatea era mistificată, iar femeia era asociată unei divinități deoarece se credea că ea singură are puterea de a crea noi ființe, fapt care a dus la apariția societăților matriarhale. În Antichitate, cînd oamenii începeau să înțeleagă rolul bărbatului în reproducere, maternitatea ne apare ca nimic mai mult decît o slăbiciune – bărbatul este acela care creează ființa nouă, iar femeia este un simplu receptacul. Ulterior, creștinismul nu a echilibrat raportul de forțe deși una dintre temele sale centrale este maternitatea. Însă, din nou, este vorba despre o maternitate mistificată întocmai precum în societățile neolitice. În fapt, singura femeie care merită respectul este Fecioara Maria, iar nașterea fără păcat nu este accesibilă nici unei alte femei.

Cu toate progresele care s-au înregistrat ulterior, rolul femeii în societate a rămas unul periferic pînă acum o sută de ani. Iar maternitatea a fost folosită pentru a înlesni acest rol periferic. Nașterea, un fapt biologic, a devenit scopul suprem impus de societate femeilor. De la țăranii medievali pentru care scopul femeii era de a aduce pe lume mînă de lucru și pînă la regine, al căror rol era producerea de moștenitori, societatea a redus orice posibilă contribuție a femeii la rolul său biologic. În timp ce bărbatul era liber să se instruiască și putea accede către transgresarea limitelor biologice și înfăptuirea progresului, maternitatea, așa cum era înțeleasă, a atîrnat ca o piatră de moară de gîtul femeii. Cu alte cuvinte, scopul bărbatului putea fi el însuși, în timp ce femeia a fost nevoită să caute sensul existenței sale în afara sa, întotdeauna în altă persoană – soț, copii.

Femeile sînt mai puțin combative
și mai deschise către compromis.

Ei bine, cum a fost posibil ca o astfel de carte, în care autoarea critică folosirea maternității pentru a defini femeia, să treacă de aparatul de cenzură al societății ceaușiste, la doisprezece ani de la semnarea Decretului 770? Cum a fost posibil ca o scriere despre feminism să apară într-o societate care, de doisprezece ani, trecuse ovarele femeilor în proprietatea statului? Pentru a înțelege acest lucru trebuie să acordăm atenție atît prefeței, cît și personajului care o semnează. Un *om total* al comunismului, Ecaterina Oproiu (dramaturg, critic de film, magistrat, scriitoare, traducătoare și publicistă, distinsă în anul 1971 cu Ordinul „Meritul Cultural“ clasa a II-a „pentru merite deosebite în opera de construire a socialismului“) își arogă un rol esențial în descifrarea cărții. Aflăm, astfel, din prefață, că „țara noastră se află în mod indubitabil în familia țărilor dezvoltate în foarte multe privințe, inclusiv în felul cum abordează problema femeii. Trăim într-o țară în care Constituția proclamă răspicat egalitatea cetățenilor, indiferent de sex; o țară în care femeia poate să aleagă și este aleasă. Politica partidului este o politică nu numai de grijă față de femeie în general și față de femeia-mamă în special“. Vorbind despre egalitate și grija Partidului pentru femeia-mamă, Oproiu rezolvă rapid contradicția dintre ideile lui Mathilde Niel și cele ale societății ceaușiste. Desigur, România anilor '70 era o țară dezvoltată care, din cauza politicii de import duse de Nicolae Ceaușescu, ajunsese să folosească broaște pe post de teste de sarcină în spitale, așa cum aflăm din documentarul lui Florin Iepan, *Children of the Decree*. Era și o țară în care femeia putea alege – între riscul unui avort ilegal, care îi punea în pericol viața, sau nașterea forțată. Grija față de femeia-mamă era un alt pilon esențial al societății, în special față de mamele care nu aveau cu ce își crește cei minimum patru copii impuși de planul de producție umană. În societatea demnă a anilor '70, muncitoarele din fabrici erau supuse, la grămadă, controalelor ginecologice improvizate la locul de muncă pentru a se monitoriza care e însărcinată și vrea să ascundă acest fapt Partidului, așa cum povestește medicul ginecolog Adrian Sîngeorzan în documentarul lui Florin Iepan.

Întorcîndu-ne la scrierea lui Mathilde Niel, remarcăm și cîteva idei favorabile societăților comuniste, ceea ce, probabil, a contat în decizia de publicare a acestei cărți în România. Astfel, autoarea notează că „anumite consecințe ale dezvoltării capitalismului au frînat această evoluție“ (a statutului juridic și social echitabil al femeii) și face o serie de comparații între țările din Europa de Est și țările occidentale vizavi de procentajul de femei care studiază sau practică meserii precum arhitectura, medicina sau avocatura. Comparațiile sînt favorabile țărilor din Europa de Est și critică statutul patriarhal al țărilor occidentale. Cu toate acestea, nu lipsesc din cartea sa criticile la adresa socialismului și comunismului. Autoarea notează că Sylvain Maréchal, „precursor al socialismului și al comunismului, a exclus femeia din *Societatea Egalilor*“ prin redactarea unui proiect de lege în anul 1801 care interzicea femeilor să învețe să citească. În ceea ce privește Uniunea Sovietică, Mathilde Niel remarcă faptul că în guvernul sovietic de la momentul respectiv nu exista decît o singură femeie într-un post-cheie. Vorbind despre marxism, autoarea critică faptul că *lupta de clasă* a subordonat lupta femeii pentru eliberare, minimalizînd-o. Mathilde Niel ia, de asemenea, o poziție diferită față de Simone de Beauvoir care susține că eliberarea femeii poate interveni doar prin îmbrățișarea cauzei proletariatului. Cu luciditate, Niel susține că a îmbrățișa o altă cauză decît idealul echității sociale dintre femeie și bărbat nu face decît să subordoneze femeile partidelor de stînga conduse de bărbați. Astfel, ne lovim de alte semne de întrebare. Dacă antiteza dintre raportarea autoarei la maternitate și raportarea societății comuniste a fost rezolvată într-un paragraf, pentru criticile aduse marxismului Oproiu dedică o întreagă pagină. În realitate, explică Oproiu, lupta de clasă nu numai că nu minimalizează lupta de eliberare a femeii, ci „o maximizează, în sensul că îi dă cea mai înaltă perspectivă“. Sub pretextul dezbaterii, Oproiu continuă, sugerînd în mai multe paragrafe că Niel nu cunoaște profunzimile marxismului căruia i se datorează, în principal, ridicarea gradului de conștientizare privind drepturile femeilor.

Drama eliberării femeii împreună cu prefața sa poate fi citită ca o metonimie a societății comuniste din anii '70. Pe de o parte, avem o scriere a unei autoare din *Occidentul decadent* care conține atît critici, cît și păreri favorabile idealului comunist, dar care, în principal, se remarcă printr-un discurs echilibrat și lipsit de patos. Pe de altă parte, avem o prefață plină de patos care preia selectiv ideile autoarei occidentale și le epurează de înțelesurile nedezirabile pentru *omul nou*. Reinterpretarea ideilor lui Mathilde Niel în prefața semnată de Oproiu este evidentă în pasajul despre grija pe care Partidul Comunist Român o acordă femeii-mamă. Dacă autoarea critică mistificarea maternității și reducerea scopului femeii în societate la scopul biologic, Oproiu contracarează cu „importanța“ și „grija“, sugerînd că nu doar că nu există nici o contradicție între ideile autoarei și statutul femeii în România ceaușistă, dar că România, prin politicile sale, îndeplinește toate condițiile pentru a fi considerată un exemplu pozitiv de reușită a feminismului comunist. De vină pentru micile scăpări patriarhale sînt „inerțiile milenare“ și „intelectualii de avangardă misogini“, probleme cu care comunismul se luptă ieșind învingător.

Astăzi sîntem conștienți că societatea românească a anilor '70 era departe de a fi o societate favorabilă emancipării femeii. Însă, întocmai precum Ecaterina Oproiu rescrie ideile lui Mathilde Niel și le golește de orice conținut negativ, societatea comunistă găsește rapid rezolvarea faptului că un guvern condus de bărbați decide că importanța femeii există în măsura în care aceasta poate îndeplini planul cincinal de copii. Nu mai avem de-a face cu o maternitate mistificată de religie sau morală, ci cu o maternitate adusă la rangul de carieră. Femeile nu nasc, ci construiesc omul nou al comunismului, sînt asemenea unor arhitecți și meseriași fără de care industria nu poate funcționa. Maternitatea capătă valențe industriale nu doar prin prisma planului de producție impus de decretul 770, ci și prin prisma terminologiei. Avortul nu este, ca în discursurile actuale ale mișcărilor pro-*life*, o crimă sau un păcat. Este tot o formă de inegalitate capitalistă deoarece femeile sărace nu se pot bucura de aceeași libertate de a alege ca femeile burgheze. Interzicerea avortului devine, astfel, o cărămidă la construirea egalității și nicidecum o metodă de limitare a libertății ființei. Și, în final, datorită eliberării comuniste, femeia nu se mai află sub tutela patriarhatului familial. Ea este o ființă liberă, la fel de liberă precum bărbatul comunist și amîndoi aflați sub tutela statului. Autoritatea „capului familiei“ este înlocuită cu autoritatea tătucului națiunii. Astfel este înfăptuită egalitatea dintre sexe, iar România se poate lăuda cu un progresism superior statelor occidentale.

Trebuie să recunoaștem ingeniozitatea modului în care prăpastia dintre comunism și ideea de egalitate a sexelor a fost adusă la o nivelare aparentă. În fapt, societatea românească comunistă era mai apropiată de gineceul Greciei Antice decît de perioada modernă. La fel cum, în Sparta, femeile primeau respect exclusiv din perspectiva faptului că puteau produce soldați, în România ceaușistă respectul era rezervat mamelor-eroine care produceau omul nou. Însă absurdul acestei situații a fost cosmetizat prin decuparea femeii din rolul casnic, familial, și implantarea ei în rolul statal. A fi mamă nu mai avea nimic de-a face în aparență cu rolul tradițional. Maternitatea suferă o mutație dinspre familie înspre stat. Ovarele devin, astfel, instrumentul muncii, iar mamele-eroine – fruntașe ale planurilor cincinale. În schimb, refuzul de conformare, avortul, nu mai reprezintă o încălcare a autorității *pater familias*, ci o modalitate de subminare construcției comunismului. O trădare de stat, am putea spune.

Ecaterina Oproiu își încheie prefața afirmînd că lectura cărții lui Mathilde Niel este „acut necesară“. Eu aș încheia spunînd că atît lectura cărții, cît și a prefeței sînt acut necesare pentru a înțelege incompatibilitatea dintre un curent care denunță tarele unei societăți discriminatorii și radicalism. În momentul în care orice astfel de curent devine subordonat unor mișcări radicale, el se golește de nuanțe și de conținut. În momentul în care libertatea individuală devine mai puțin importantă decît scopul colectiv, avem de-a face cu o deformare a ideilor propuse. Cu o contorsionare a lor care nu doar că ratează esența, dar le transformă în hibrizi monstruoși. Astfel ajungem în situația în care nu doar că justificăm oroarea prin nevoia colectivă, dar îi și punem pantofi de cristal și o trimitem la bal ca imagine a succesului.

Ruxandra Burcescu *este jurnalistă* freelancer.

Victor MOROZOV

dilematograf

O tînără adevărată

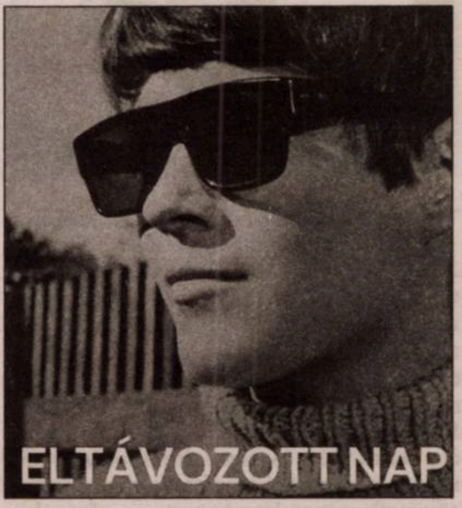

● ***Eltávozott nap / Fata* (Ungaria, 1968), de Mártha Mészáros.**

În canonul cinematografiilor comuniste, numele Márthei Mészáros e un loc comun, un brand. E ușor de înțeles de ce fie și numai observînd contrastul instaurat între filmele ei, dedicate în bună măsură ipostazelor feminine dintre cele mai diverse, și societatea patriarhală în care sînt obligate să evolueze. Dar dacă această filmografie își păstrează intact suflul de noutate, asta e și pentru că lumea descrisă de Mészáros ne devine pe zi ce trece tot mai străină. Aș zice că marele atu al acestui cinema ține de modul cît mai șters, cît mai inaparent în care înscrie aceste destine singulare în experiența mult mai largă a colectivității, a clasei muncitoare, a diverselor organizații și instituții ale statului comunist, de la uzine la plenare de partid. Sînt apropieri logice pe care, în epoca individualismului de sorginte capitalistă, tindem să nu le mai operăm – și tocmai aici e de găsit forța acestui cinema suspendat între doi poli: dorința de a-ți asuma pe deplin viața și nevoia de a coabita cu toți ceilalți. Cînd o femeie conține în ea acești poli, lucrurile devin deodată mai prețioase (pentru că mai rar întîlnite în cinema) și mai intense (pentru că pe deasupra supuse unei priviri de bărbat, împotriva căreia trebuie să se emancipeze).

Fata este primul film al lui Mészáros: o poveste despre o tînără dintr-un azil de fete din Budapesta, care primește într-o bună zi vești de la mama sa dispărută și pornește în căutarea ei, într-un sat de departe. Sînt multe lucruri de admirat la acest debut, dar nici unul mai uimitor decît libertatea pe care narațiunea pare să și-o acorde cu de la sine putere, ori de cîte ori simte că se apropie de un făgaș prea convențional. Simplu spus, *Fata* este un film de *faux départs:* toate pistele pe care ne îndeamnă să ne angajăm se dovedesc a fi iluzii sau fundături. În scenele de început o vedem pe Erzsi (Kati Kovács) la orfelinat: în sala de mese, responsabila instituției ține un discurs de mulțumire, într-o limbă de lemn profesorală. Am putea crede că ne aflăm în fața unui alt film comunist care descrie mersul unei organizații – situațiile de compromis, solidaritatea, competiția, toate aceste idei mai mult sau mai puțin prăfuite, pe care un Pál Gábor (aici, regizor asistent) în *Angi Vera* sau un Krzysztof Zanussi în *Illuminacja* le-au putut rafina la extrem, fără însă a le elibera de încărcătura lor greoaie, apăsat ideologică. Nu e cazul *Fetei*, care ne pune în fața unui astfel de eveniment doar pentru a se îndepărta de el mai cu convingere.

Ce urmează este incursiunea tinerei Erzsi în casa de la țară a mamei. Mama este o femeie între două vîrste de o frumusețe irinapetresciană, îmbrăcată toată, de la batic la fustă, în negru, și care-și poartă hainele sărăcăcioase cu o demnitate dostoievskiană: pe scurt, o apariție, în sensul profund al cuvîntului. Pînă la final nu o vom înțelege pe această femeie – luptele ei, dramele ei ne vor rămîne opace. Vom ști doar că trăiește, ascuns, alături de bărbatul ei, de un fiu și de o bunică, și că își dorește să păstreze secretul. În fond, secvențele din sat – începînd cu ritualul mesei, petrecut în tăcere, cu camera scrutînd în stînga și-n dreapta după o vorbă care nu va veni niciodată, trecînd printr-o frumoasă scenă între cei doi tineri care prind să chiuie, sacru și profan, într-o livadă și culminînd într-un bal cîmpenesc tratat mai degrabă din priviri mustrătoare decît din pași de dans – produc o fascinație bîntuitoare. Priviți acest cadru luat de la oarecare depărtare, cu o biserică a cărei turlă se pierde într-un val subțire de ceață și cu tinerii atent costumați care se adună în tăcere – e ceva care l-ar face și pe Tarkovski să ridice din sprîncene.

Vorbeam mai sus despre ideea de *faux départ*. Cel mai bine se vede la lucru în interacțiunile cu bărbați ale lui Erzsi. A socoti aceste prezențe masculine care se chinuie să i se bage pe sub piele drept o șleahtă de masculi condamnabilă în bloc, a te aștepta ca Erzsi să îi măture cu un rever al mîinii, înseamnă a nu înțelege cum funcționează feminismul lui Mészáros și nici narațiunile ei, care găsesc transcendența acolo unde nu te-aștepți. Mă gîndesc la tipul care o abordează pe Erzsi la ieșirea din sat, pe o șosea pustie, și începe să-i recite în franceză o fabulă din La Fontaine – nu doar un act straniu, ci un gest complet, care cuprinde, vorba lui Barthes, ca un supliment al sufletului –, apoi dispare definitiv, la fel de repede și de brutal cum apăruse. Mă gîndesc la tînărul care o acostează pe Erzsi pe un pod, apoi, văzînd că e neimpresionată, amenință să se arunce în rîu, iar cînd aceasta îl șicanează, mizanscena ne-arată un cadru cu silueta lui sărind în apă. Mă gîndesc, în fine, la omul cu care se întîlnește de două ori pe tren și care tot încearcă să aprindă o conversație: a doua oară, Erzsi îl urmează jos din tren, apoi merge în camera lui – pe perete tronează un poster cu o femeie de culoare – și, după o partidă de amor, îl părăsește pe nepusă masă, spunîndu-i că e un băiat drăguț.

De altfel, unul dintre cele mai percutante momente din film survine atunci cînd, în casa mamei, toată familia se așază în fața televizorului, unde se transmite un reportaj despre concursul Miss Univers, iar o cameră se apropie lasciv de corpul unei participante. E o inserție aproape insignifiantă și totuși definitorie, pentru că dezvăluie o privire ascuțită. Integrînd lecțiile noilor valuri care scutură cinematografia mondială în acei ani, *Fata* aduce în prim-plan o lejeritate, o prospețime a interacțiunilor, o voluptate a non-spusului, în aceeași măsură în care sapă adînc în riturile și metehnele unei societăți aflate în plin avînt. Filmul lui Mészáros nu imobilizează nimic, ci, aidoma unei fotografii mișcate, colecționează straturi distincte alcătuite din muguri de acțiuni, pe care le eliberează într-o splendidă cronică despre feminitate, resemnare, eșec, lăsîndu-le să înflorească după bunul plac.

Fata e disponibilă pe MUBI, în cadrul unei retrospective dedicate Márthei Mészáros.

■ ■ ■

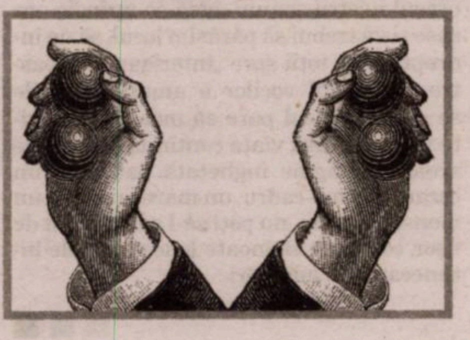

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Progresii pop

● **Steven Wilson, *Future bites*, Caroline International, 2021.**
● **The Pineapple Thief, *Versions of the truth*, Kscope, 2021.**

STEVEN
WILSON
THE
FUTURE
BITES

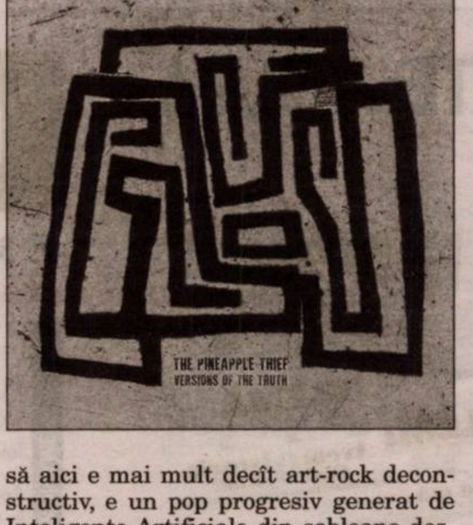

Cu muzica lui Steven Wilson am o relație în care iritarea alternează cu admirația – pînă acum cele două faze alternau între perioade diferite, proiecte diferite, acum a reușit însă să le stîrnească pe același album, un experiment *deepfake* în care nu e clar care, dintre prog-rock și disco, e subiectul măsluirii și care e metoda.

Nu îmi dau seama cît de popular e Wilson prin părțile noastre – cine își ia lumina de la premiile Grammy poate l-a remarcat pe listele de acolo în urmă cu vreo zece ani, în infama categorie Best Surround Sound Album care îi elogia mai degrabă talentele de inginer de sunet. Mare parte a carierei sale a prestat astfel de servicii, alterînd, uneori iremediabil, sound-ul unor trupe (Anathema, Opeth, portofoliul casei de discuri Kscope). Recent ne-a vizitat la festivalul Artmania, unde și-a declarat blasfemic preferința față de pop și muzica ABBA, sugerînd ambiții de Eurovision după aproape 30 de ani în care a condus o revoluție a rockului progresiv ca lider al grupului Porcupine Tree. E vorba de sortimentul prog-rock englezesc, alternativă la cel de peste Ocean poate mai cunoscut la noi – Dream Theater, Rush etc. (totuși cele mai bune materiale românești de gen sînt tributare tulpinii britanice, vezi trupa byron).

Temele noilor piese – demența digitală, narcisismul și alte simptome ale epocii *deepfake* – nu dau doar mesajul, ci și meta-statutul de album rock ce pare să fi fost interceptat de hackeri chinezi și remixat clandestin într-un fel de pop brit-asiatic. Recenziile compară materialul cu alte schimbări radicale de direcție, însă aici e mai mult decît art-rock deconstructiv, e un pop progresiv generat de Inteligențe Artificiale din șabloane descoperite în creierul lui Wilson prin intermediul cine știe cărei tehnologii experimentale de la Elon Musk. Piesele sînt vii, învață din iritarea ascultătorului devenind gradual plăcute. Protagonistul încearcă să construiască alianțe și cu garda veche, avîndu-l invitat pe Elton John să recite cîteva cuvinte; în același timp, face un pariu cu viitorul și cu industria muzicii deficitului de atenție.

„Pînă îmi fac eu de cap, preluați voi sound-ul care mă caracteriza“, așa pare să-i fi instruit Wilson pe cei de la The Pineapple Thief, pe care i-a atras în portofoliul Kscope destul de devreme, încît grupul să pară destinat a umple golul rămas în urma destrămării Porcupine Tree. De altfel, Gavin Harrison, toboșarul porcilor spinoși (mai recent și al legendarilor King Crimson), are pe noul album The Pineapple Thief un aport imens, tobe fragile cu eleganță post-jazz, dar mai simpliste structural – acea strategie *less is more* cu care Wilson și-a instruit colaboratorii e demonstrată aici prin spețe de manual. E o formă de rock ergonomic care se poate mula pe diverse tipuri de auditoriu, în care instrumentele nu se înghesuie să cînte deodată, intră și ies din scenă conform unor roluri dramatice mai degrabă decît urmînd partituri. Refrenele sînt fundamental prietenoase, ușor de confiscat în remixuri pop. The Pineapple Thief substituie cu succes și pe recent destrămații Anathema, albumul fiind angajat să mențină în viață un *soft*-rock intubat prin secțiile ATI ale industriei muzicale, prea nestrident ideologic încît să atragă atenția ascultătorului surescitat politic.

Nu știm cînd vor mai da tîrcoale astfel de muzicieni premiilor Grammy. „Wet Ass Pussy“ și *misecuvinismul* TheWeeknd stabilesc acum prioritățile într-o decompensare clinică a industriei, deși secțiunea rock e încă decentă la Grammy (dar conține la fel de puțin rock ca noul album Steven Wilson, e posibil ca aceasta să și fie miza materialului).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Orașul ascuns

Pentru că sînt un fan al serialului *Familia Shtisel* de pe Netflix, despre viața și micile drame ale unor evrei ultraortodocși din Ierusalim, într-o dimineață de duminică m-am trezit fredonînd prin casă cîntecul religios care e atît de frumos interpretat în film de către unul dintre personaje – „Ve'Afilu B'hastarah“. Melodia mi-a zumzăit în cap toată ziua, iar spre după-amiază am ieșit la o plimbare prin cartier care urma să se sfîrșească la o terasă, cu o bere binemeritată care nu avea, însă, cum să se prelungească după ora șase, abia intrase în vigoare noile restricții. Am luat-o, ca de obicei, pe străduțele care duc spre centru și care îmi plac atît de mult, cu case vechi, blocuri de trei-patru etaje interbelice și curți în care pomii începeau timid să înmugurească. Aici, Bucureștiul are aerul unui tîrg de provincie tihnit, se simt anii mai buni, de bunăstare, pe care i-a trăit odinioară orașul. Tocmai traversam strada Popa Petre ca să ne continuăm plimbarea mai departe, pe Toamnei, cînd am crezut că mintea îmi joacă o festă auditivă: de undeva de foarte aproape, din spatele zidurilor vreunei case, se auzeau voci puternice de bărbați care cîntau Ve'Afilu B'hastarah. Ne-am oprit ca să ascultăm, era ca și cum ficțiunea din serial se transformase brusc în realitate și nu, nu eram la Ierusalim, eram la București, într-o duminică în care – am aflat ulterior – evreii sărbătoreau Pesah-ul. Cîntecul se revărsa în stradă ca o explozie de bucurie în vremuri apăsătoare în care aproape nimeni nu mai sărbătorește nimic, iar cu toată atmosfera de primăvară timpurie din jur mi s-a părut un soi de revenire la viață. Tare mult mi-aș fi dorit să mă alătur acelor evrei necunoscuți care cîntau – mi i-am imaginat pe toți, mai multe familii adunate într-o sufragerie, în fața unei mese pline – și să sărbătoresc alături de ei, chiar dacă sărbătoarea nu-mi aparține, nu are nici o importanță, important e spiritul ei. Apoi, cîntecul s-a stins, în urma lui a rămas doar un ecou, însă am plecat mai departe cu senzația că am asistat la un mic miracol citadin.

Era ca și cum ficțiunea din serial se transformase brusc în realitate.

Întotdeauna am fost convinsă că un oraș mare precum Bucureștiul are mai multe învelișuri, mai multre straturi, vizibile și invizibile, unele nebănuite. Mai întîi e învelișul exterior, înșelător, cel pe care îl percepem cu toții în fiecare zi și pe care îl detestăm – praf, mizerie, trafic, fojgăiala de oameni de tot felul. Dincolo de el sînt straturile „de interior“, de dincolo de porți și de ziduri, alcătuite din viețile și destinele oamenilor care se tot întretaie. Sînt straturile comunităților pe care nu le cunoaștem, începînd de la cele etnice sau religioase și sfîrșind cu breslele, cu asociațiile de proprietari. Și cartierele, inclusiv cele noi, rezidențiale, în care nu oricine are acces, căci sînt păzite și închise cu bariere, își au straturile lor, sînt niște mici orașe în sine. Noaptea, orașul își mai leapădă din învelișurile de peste zi, însă capătă unele noi – este timpul bețivilor, petrecăreților, al insomniacilor, al celor care lucrează în tura de noapte și care merg la culcare în zori. Ca să fiu mai concretă, de pildă lumea lucrătorilor la salubritate mi se pare un înveliș aparte nu doar din punct de vedere olfactiv, miroase într-un anume fel, dar și ca ritm, ca dinamică – circuitul mașinilor care colectează gunoiul de pe străzile orașului, huruitul specific, bărbații agățați de mașină care urcă și coboară din mers, masculinitatea lor aproape primitivă, tomberoanele trase și împinse pe asfalt ca într-un dans, în urma lor rămîn femeile care mătură trotuarele, hîrșîitul măturilor din nou pe asfalt care sună cu totul altfel decît măturile domestice, din locuințele noastre, în plus mai există un strat adiacent al celor care trăiesc din și printre gunoaie, căutătorii de pet-uri, de cartoane, cei care strigă prin mahala cu o voce atît de muzicală „Fier vechi cumpăăr!“, un alt ministrat pe cale de dispariție.

Vacarmul vocilor a amuțit, străzile se golesc, orașul pare să moară puțin cîte puțin.

În momentul în care lucram la un documentar despre comunitatea chinezească din București, care este una extrem de discretă, deși are peste 10.000 de membri, am devenit conștientă pentru prima dată de orașul ascuns. Atunci am nimerit pe la diferite cine festive sau „de afaceri“ în niște restaurante, de fapt mai multe niște bombe unde atmosfera era exact ca în China de acasă, despre care ceilalți locuitori ai orașului habar nu aveau, pentru că nu exista nici măcar o firmă la intrare, nimic vizibil în stratul exterior. Unul dintre aceste localuri era pe un drum secundar care ducea la „Dragonul Roșu“, avea o sală specială pentru karaoke care m-a lăsat mască. Aici se adunau, seara, cîte 20-30 de chinezi între două vîrste care cîntau pe rînd, în mod disciplinat (se știe că asiaticii sînt înnebuniți după karaoke), niște cîntece total necunoscute pentru mine, un fel de muzică ușoară de prin anii '80 interpretată de niște dive de-ale lor gen Angela sau Mirabela, pe niște plasme uriașe de pe pereți curgeau versurile – semne din alfabetul chinezesc care mie nu-mi spuneau nimic –, pe fundal erau un soi de videoclipuri kitsch cu pagode, păduri luxuriante și cascade. Între două cîntece se mînca și se socializa, un chinez mi-a mărturisit, într-o limbă română extrem de aproximativă, că mîncarea din localul acela era exact ca în sudul Chinei (tot felul de creveți și alte fructe de mare ciudate înotau în sosurile lor dulci-acrișoare), însă era necăjit că aici, la București, nu prea găsește „delicatesa“ supremă, carnea de cîine, care lui îi place atît de mult. Odată am participat și la o nuntă, într-un alt restaurant din ăsta semiclandestin, a treia casă pe stînga de sub un pod, iar aici, pentru că mireasa era romîncă, au fost invitate și cîteva rude din partea ei care mîncau conștiincioase tot ce li se punea în față, ca la orice nuntă românească la care e obligatoriu să te îmbuibi, însă nu știau ce mănîncă și își tot dădeau cu presupusul. Două mătușici s-au ciondănit vreo jumătate de oră pe tema unui pește întreg învelit în zahăr caramel, nu știau dacă e fel principal sau desert.

De cînd cu acel documentar, am devenit mult mai atentă la ce se ascunde dincolo de învelișul exterior al orașului și, de fiecare dată cînd mă plimb pe străzile pe care le pomeneam la începutul textului, îmi place să surprind frînturi de imagini din interioarele caselor pe lîngă care trec (la bloc e puțin probabil să-ți poți arunca o privire în apartamentele altora), din încăperi aflate la parter sau la demisol, mă bucur cînd storurile sînt ridicate sau cînd draperiile care ar trebui să confere intimitate sînt date la o parte. În general, văd multe obiecte și mai puțin oameni, dar și acestea spun cîte ceva despre straturile suprapuse ale orașului: o pendulă încremenită a stat la ora opt – oare ce s-a întîmplat la ora opt de n-a mai întors-o nimeni? –, o masă pusă, tăcîmurile și paharele sînt la locurile lor, imaculate, se așteaptă musafiri probabil, o cameră plină de jucării, o mică sală de forță improvizată, cineva vrea să-și antreneze mușchii, să arate bine. Cînd am noroc, mai văd și cîte un bărbat în șort și în maiou, lungit pe o canapea, uitîndu-se la televizor, sau mai văd și cîte o pisică, lor chiar le place să facă parte din învelișul vizibil, să cerșească atenție.

Ajungem la terasa care e plină ochi, e prima duminică cu adevărat caldă și oamenii au ieșit chiar dacă doar pentru cele cîteva ore care ne sînt permise. Aici simți orașul exterior din plin, cum respiră, cum trăiește, orașul nostru comun, însă se apropie ora șase și va trebui să părăsim locul, să ne îndreptăm cu toții spre „interioarele“ noastre. Vacarmul vocilor a amuțit, străzile se golesc, orașul pare să moară puțin cîte puțin. Totuși, viața continuă dincolo de această imagine înghețată parcă pe un ecran, un stop-cadru, un mare oraș e ca un monstru marin, nu poți să-l adormi atît de ușor, continuă să înoate leneș în apele întunecate din adîncuri.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ......, Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„Arta nu e un moft!“

– interviu cu Corina VASILE, director de comunicare, Raiffeisen Bank –

De un an de zile, proiecte culturale, spectacole de teatru, de muzică, orice act cultural care implica interacţiunea artistului cu publicul, toate au fost supuse sincopelor. Actori şi muzicieni s-au trezit brusc într-o paralizie, uneori totală, alteori parţială – fiind nevoiţi, pentru a supravieţui, atît financiar, dar şi sufleteşte, să migreze în spaţiul online. Una dintre iniţiativele culturale care au venit în sprijinul artiştilor a fost lansarea anul trecut, la începutul lunii iunie, a unei platforme online – Raiffeisen Art Proiect – Stagiunea Virtuală. De ce s-a implicat o instituţie bancară, cum a fost creată platforma şi cum se situează o afacere din domeniul financiar în raport cu arta şi cultura sînt cîteva dintre întrebările pe care le-am adresat directoarei de comunicare de la Raiffeisen Bank, doamna ***Corina Vasile.***

c M. Mocanu, adevarul.ro

Cum, de ce şi pentru cine a apărut această platformă online de „Stagiune virtuală“?

Platforma a apărut şi dintr-o necesitate – căci era clar că fizic toate iniţiativele culturale care implicau interacţiunea artiştilor cu publicul erau blocate –, dar şi în siajul implicării Raiffeisen în sprijinirea actelor de cultură din România. O implicare care durează de aproape 20 de ani. Pot spune chiar că Raiffeisen Art Proiect a fost primul program de mecenat din România şi a sprijinit proiecte artistice din diferite zone culturale, dacă e să amintesc doar Festivalul Internaţional „George Enescu“, Festivalul Internaţional de Teatru de la Sibiu, Gala Premiilor UNITER, Festivalul Internaţional de Muzică de Cameră SoNoRo. De asemenea, am sprijinit şi proiecte care promovează patrimoniul cultural al României, printre care Via Transilvanica şi Cronicarii Digitali.

Platforma Raiffeisen Art Proiect – Stagiunea Virtuală a avut la bază dorinţa de a crea un *hub* cultural online, un punct de intersecţie, care să ofere, pe de o parte, artiştilor posibilitatea de a-şi continua proiectele sau de a crea unele noi, în pofida restricţiilor, pe de alta, posibilitatea publicului de a rămîne conectat la viaţa culturală. Pe cît posibil, am încercat şi ne-am dorit să menţinem viu focul creator. Şi ne-a bucurat enorm succesul pe care îl au proiectele derulate deja pe această platformă – avem vizualizări nu doar din România, ci şi din alte ţări europene, Germania, Olanda, Danemarca, Austria, dar şi SUA sau Iran.

De unde implicarea unei instituţii bancare în susţinerea domeniului cultural?

Vorbim, pe de o parte, de o tradiţie a întregului grup, pe de alta, chiar am făcut sondaje printre clienţii noştri, la nivel local, întrebîndu-i pe ei care ar fi proiectele pe care ar vrea ca noi să le susţinem, iar arta şi cultura au fost sus plasate în preferinţele publicului nostru. Desigur, am ştiut de la bun început că, dacă ne angajăm în această direcţie, trebuie să fie un angajament pe termen lung pentru că altfel nu prea ai cum să faci ceva relevant, să construieşti şi parteneriate şi să răspunzi în mod corect unor aşteptări. Există şi întrebarea: de ce ar veni oamenii pe o platformă sau la proiectele susţinute de o bancă? Pe de o parte, validarea vine din valoarea partenerilor culturali, pe de alta, şi încrederea că atunci cînd susţinem un proiect o facem pe termen lung, pentru că avem încredere în el.

Cum alegeţi totuşi proiectele pe care le susţineţi?

Nu ne erijăm în specialişti în domeniu, dar criteriul de bază a fost şi este să susţinem proiecte de artă şi cultură românească. Şi la fel de importanţi sînt partenerii – căci noi căutăm parteneri pe termen lung, tocmai din nevoia de a construi şi de a adăuga substanţă unui proiect cultural. Un factor la fel de important în modul cum alegem proiectele îl joacă şi nevoia publicului de a avea acces la acel proiect.

> *„Doar printr-un act de cultură se pot împărtăşi emoţii şi idei, şi astfel se formează criteriile unei comunităţi.“*

Vorbind despre accesibilitate, vorbim şi de noua platformă. În cît timp aţi creat-o şi care sînt direcţiile în care aceasta este construită?

Tehnic, nu a luat foarte mult să o creăm, a durat în jur de o lună, iar mai apoi activarea ei a fost realmente facilă, pentru că deja aveam parteneri foarte experimentaţi pe zona culturală, care au iubit proiectul de la bun început şi ne-au furnizat, la început, materiale pe care deja le aveau în arhivă, precum spectacole de teatru de la Teatrul Act. Apoi, la scurt timp, au apărut idei noi de proiecte, create în special pentru platformă – aici am avut un o serie de filmuleţe video dintr-un proiect pregătit de Oana Pellea şi echipa ei, pe un text în premieră absolută de Matei Vişniec (un spectacol care se afla în repetiţii cînd a izbucnit pandemia). Idei de proiecte au venit şi din alte zone, precum cele de la partenerii noştri vechi, SoNoRo. Am discutat cu ei cum să facem un format hibrid, între un spectacol *live*, transmisiuni online şi filmări pe care le puteam pune pe platformă. Cu alte cuvinte, cînd există dorinţă şi pasiune, poţi găsi formule creatoare şi online, formule care cumva i-au însufleţit şi pe ei, şi pe noi, dar şi publicul nostru.

Care sînt secţiunile acestei platforme?

Avem Teatru, Muzică, Explorator şi Conversaţii. În ceea ce priveşte secţiunea „Explorator“ este o secţiune care reflectă călătoria, căutarea, curiozitatea. Cînd am făcut platforma, am pornit de la partenerii pe care îi aveam şi am încercat să o construim în jurul proiectelor derulate deja de mulţi ani. Ne-am gîndit la un fel de „proiecte de intersecţie“, adică proiecte care nu acoperă doar domeniile standard culturale, dar au o şi o componentă culturală de descoperire a unor aspecte ale culturii naţionale destul de importante – ne-am gîndit aşadar la Via Transilvanica, acesta nefiind în sine un proiect cultural, dar e drumul care uneşte şapte regiuni diferite, etnografic şi istoric, şi care, parcurs, oferă călătorului posibilitatea de a descoperi tot felul de lucruri mai puţin cunoscute, din cultura locului prin care trece. La fel, tot în această secţiune, avem un proiect extrem de interesant care se numeşte „Cronicari digitali“, un proiect Zaga Brand împreună cu Institutul Naţional al Patrimoniului, care ţinteşte, în special, publicul tînăr, publicul de Instagram, dacă doriţi, tineri cărora le aducem în atenţie valori ale patrimoniului românesc, mai ales arhitectura din toate zonele ţării.

Dacă cineva vrea să vă propună un parteneriat, cum vă poate aborda?

Operaţional vorbind, avem o platformă pe care primim aplicaţii de proiecte, şi acolo cel care propune proiectul trebuie să pună anumite date pe marginea cărora facem o evaluare primară, vedem dacă se potriveşte cu portofoliul nostru. Încercăm, din cînd în cînd, să testăm şi domenii în care n-am mai fost, dar aici mergem totuşi pe proiecte mici. Scopul nostru este să testăm şi, în măsura în care lucrurile merg bine, să continuăm o colaborare pe termen lung.

După ce vom reveni la normal, veţi continua platforma?

Noi aşa ne dorim. Concluziile, după aproape un an de funcţionare, ne indică acest fapt: şi noi, dar şi partenerii noştri am descoperit că această platformă poate fi complementară unor spectacole *live.* De pildă, la spectacolele *live,* poţi adăuga elemente suplimentare de conţinut, cum ar fi interviuri cu artiştii sau *making-of*-ul spectacolului, dar şi multe alte informaţii.

Cînd pandemia pare a fi singura noastră problemă, cînd toate resursele se duc înspre eradicarea pandemiei, este arta un moft?

Categoric, arta nu este un moft! Nu trebuie să uităm că arta şi cultura ne îmbogăţesc, ne întregesc ca oameni. N-au un rol pur decorativ sau de divertisment, cultura este un act educaţional, care conferă un spaţiu comun dezbaterilor, dezvoltînd ideile şi creativitatea şi spiritul critic. Doar printr-un act de cultură se pot împărtăşi emoţii şi idei, şi astfel se formează criteriile unei comunităţi. Şi toate aceste criterii stau la baza dezvoltării acelei comunităţi.

Chiar dacă, pe termen scurt, poţi avea impresia că arta nu contează, pe termen lung, lipsa de cultură şi de act creator duc la dereglaje sociale – după cum putem vedea, după o perioadă de un an, nevoia din ce în ce mai acută a oamenilor de a se reuni în jurul unui spectacol. Chiar dacă este pe scenă sau virtual. Însă arta şi manifestările culturale nu trebuie trecute niciodată la capitolul „şi altele“.

a consemnat Stela GIURGEANU

PUBLICITATE

Dominique Nobécourt
Jérôme Nobécourt
Misterioasa viaţă a lui
NOSTRADAMUS
adevărul
Hai, la treabă!

adevărul
îţi prezintă
POVESTEA
CELEBRULUI
ALCHIMIST

Numai cu ziarul
Adevărul, la toate
punctele de presă

Preţ
ziar + carte:
29,99
lei

De luni, 5 aprilie

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Manuscrisele lui Eliade

În decembrie 2019, inițiativa colegului și prietenului Eugen Ciurtin de a „salva manuscrisele lui Eliade“, la care m-am alăturat împreună cu Radu Vancu, Cosmin Ciotloș, Dana Jalobeanu, Bogdan Crețu și Cătălin Cioabă, s-a bucurat de o largă susținere publică și părea să fi condus, dincolo de soluția de moment, la conștientizarea anvergurii și urgenței problemei „arhivei Eliade“ din deceniile românești. O nouă licitație, anunțată pe 7 aprilie a.c., ne lasă să înțelegem însă că lucrurile nu s-au îmbunătățit cu nimic. Dimpotrivă. Iată de ce reiau aici apelul și argumentele sale, în speranța că nu va fi irosită nici o șansă de a constitui, în fine, o veritabilă *arhivă Mircea Eliade* la București.

Autor al singurei ediții critice a unei opere a lui Eliade, Eugen Ciurtin a prezentat riguros în mai multe rînduri, atunci și foarte recent, istoricul fondului de manuscrise lăsate în custodia familiei din țară și ajunse, în împrejurări neclare, în posesia lui Mircea Handoca. De curînd, profesorul Sorin Alexandrescu, în calitate de unic moștenitor al lui Eliade, a făcut precizări referitoare la situația în discuție. Dar problema pe care o semnalez alături de colegi și de toți cei interesați de opera lui Eliade privește, de fapt, două chestiuni esențiale: 1) manuscrisele lui Eliade trebuie să se afle într-o arhivă publică spre a fi studiate și 2) fără accesul la ele nu poate fi alcătuită nici o ediție demnă de încredere și nici o biografie completă. Pare a fi simplu, însă ceea ce s-a întîmplat, cu rare excepții, în ultimele trei decenii cu volumele apărute sub numele lui Mircea Eliade care cuprindeau scrierile de tinerețe dovedește contrariul. În raport cu anvergura operei eliadești și impactul cultural și academic pe care l-a avut în a doua parte a secolului al XX-lea, editarea sa în limba română rămîne, ca proiect global, un regretabil eșec. Alți autori, dintre care mulți de importanță locală, au avut o soartă mai bună și pot fi citiți astăzi în ediții integrale, întocmite onest, pe baza cercetării manuscriselor.

Eliade însuși amintește de proiectele românești rămase neîncheiate sau inedite, asupra cărora ar fi vrut să revină, fie și pentru a le scrie istoria... Sarcina aceasta ar putea fi asumată *sine ira et studio* de cei care ar avea acces la manuscrisele păstrate în țară, pe care Constantin Noica, deținător al unei delegații amicale, își propusese să le editeze și pe care nimeni nu pare să le fi văzut vreodată în afară de Mircea Handoca. După decenii de publicații haotice și sub standardele minime, situația în care ne aflăm astăzi, cu loturi de texte și documente puse treptat în vînzare, este mai mult decît gravă, riscînd să îndepărteze pentru totdeauna perspectiva unei ediții critice integrale și, în fond, a cunoașterii biografiei, cu toate umbrele sale, și a genealogiei unei opere intelectuale care a reușit să participe la întemeierea internațională a unei discipline: istoria religiilor. Fondul despre care vorbim îi privește însă pe toți cei interesați de literatura lui Eliade, de istoria politică a anilor ’30-’40, de cultura română în genere.

Ce este de făcut? E nevoie de două ingrediente: bunăvoință și responsabilitate instituțională. Manuscrisele lui Eliade rămase în țară nu pot face obiectul doar al unor pledoarii și petiții. Salvarea lor nu se poate obține numai pe bază de bune intenții și de emoție. Ceea ce semnalează fiecare în dreptul său e o situație care impune o intervenție promptă și coerentă din partea celor care pot decide. E nevoie, cred, de colaborarea tuturor pentru ca fondul existent să fie readus la lumină și redat interesului public, inclusiv prin digitalizare. Nu ar fi cinstit și, de ce nu, lăudabil să spunem că putem astfel începe în cultura română editarea riguroasă și integrală a unui autor care interesează încă librăriile internaționale, la 35 de ani de la moarte și 100 de la debutul său? Beneficiile vor fi, cu siguranță, mai mari decît costurile. Altfel, Eliade va continua să fie, și din nevrednicia noastră, „prizonierul istoriei“.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

Petre GURAN

Educația națională și sfîrșitul școlii

În tabloul foarte general al sensului școlii, descris în articolul anterior, sînt multe detalii de completat, cum ar fi rolul școlii în alianță cu monarhiile renascentiste în ridicarea limbilor vernaculare la rang de limbi oficiale și de cultură, sau rolul școlilor în alianță cu monarhiile luminate în formularea ideilor naționale și formarea națiunilor moderne, în cele din urmă cu un impact devastator, rolul școlilor în propagarea ideilor revoluționare și în declanșarea violențelor sociale fără precedent din secolul XX. Este destul pentru a ne aminti că școlile și profesorii lor nu sînt inocenți în bilanțul unei umanități rătăcite în căutarea armoniei universale. Cu cît s-au dezvoltat școlile, cu cît au acoperit o proporție mai mare din societate, cu atît a devenit poziția lor mai importantă în eșafodajul politic.

De fapt, de la principii renascentiști încoace, statul a perceput din ce în ce mai clar miza politică a școlii și și-a manifestat generozitatea interesată față de aceasta. Statele naționale au făcut din finanțarea învățămîntului un obiect de preocupare guvernamentală. Prin școala gestionată de puterea politică au trecut toate revoluțiile modernității. Prin școală, cu zelul revoluționar de neînvins al învățătorilor, a șters statul francez graiurile locale și chiar limbi regionale din memoria provincialilor francezi. Așa a dispărut provensala. Prin școală au fost convinși tinerii soldați ai Franței, ai Germaniei și ai altor state europene să-și dea viața pentru patrie, dar nu înainte de a omorî pentru patrie. Prin școala sovietică sau a celorlalte țări socialiste, „șoimii“ și „pionierii“ patriei au învățat să pună interesul partidului mai presus de orice altceva, inclusiv mai presus de părinți și de familie.

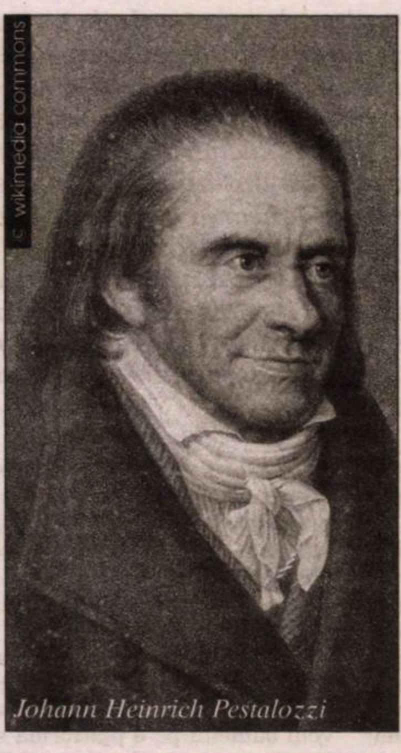
c. wikimedia commons
Johann Heinrich Pestalozzi

Deriva ideologică, socială și economică a școlii a continuat de-a lungul secolului XX, învățămîntul public devenind pe rînd mecanism de ascensiune socială (iar lipsirea de școală mecanism de blocare socială – în comunism), instrument de control al populației, mijloc de mascare a șomajului (e mai cunoscut cazul francez în aplicarea unor asemenea politici publice), mecanism de deservire a unui sistem clientelar. În statul-națiune, educația nu mai este prerogativa părinților sau a familiei și nu a mai avut ca scop să perpetueze în copii ceea ce sînt părinții, ci dimpotrivă, să ajute copiii să nu mai fie ceea ce au fost părinții lor. Degradarea socială și antropologică a stării țărănimii sau a meșteșugului urban a creat un antagonism între meserie și aspirație. Obsesia ascensiunii sociale și a performanței individuale a făcut ca părinții ei înșiși să-și dorească ca copiii să se înstrăineze de ei, iar nimic din ființa lor nu mai putea avea valoare pentru progenitură. Școala a permis ca această ruptură socială și etică să se producă.

Pe de altă parte, școala a devenit apanajul și resursa economică a profesorilor-specialiști. Dincolo de declarațiile de bune intenții, dintr-o sumară observare a sistemului de învățămînt gestionat de stat reiese că școala nu mai are ca scop să educe, ci să dea un loc de muncă și un statut social profesorilor. Organizați în sindicate, înregimentați politic, aceștia negociază cu statul interesul lor de grup, de castă socio-profesională. Nu poți desființa o școală fiindcă atentezi la dreptul la muncă și la dezvoltare personală al profesorilor. Piramida administrativă a unui minister al Învățămîntului poate să ignore cu desăvîrșire elevul, fiindcă fiecare eșalon birocratic își are procedurile sale, indici statistici de performanță, obiective pe termen scurt, mediu și lung, astfel încît, la urmă, rostul școlii devine însăși existența ei. Iar în vîrful sistemului birocratic tronează reforma perpetuă, întocmai ca revoluția continuă. Ea produce noi instituții, noi eșaloane birocratice, noi obiective și noi indicatori. Nu se știe ce și de ce trebuie reformat. Dar dacă nu s-ar face reformă, cum ar avansa societatea? Teorii și contrateorii pedagogice, metode noi și metodologii, în cele din urmă metodică și modul psiho-pedagogic, tot atîtea cuceriri birocratice ale progresului care îl fac invidios și mîndru în același timp pe Marius Chicoș Rostogan. Ca în gluma din comunism despre locul întîi într-un rînd la o coadă fără rost, care însă nu poate fi abandonat fiindcă circumstanța e excepțională și irepetabilă, tot așa și școala va continua dincolo de orice raționalitate, fiindcă nimeni nu va îndrăzni să desființeze o instituție atît de complexă și cu un impact social atît de mare. Am avut deja ocazia să argumentez că, cel puțin la nivel universitar, soluția pentru a depăși impasul instituțiilor intangibile social constă în finanțarea directă a studentului (printr-un voucher de studii pe care îl poate depune oriunde socotește că va primi instrucțiunea dorită) și nu a instituției de învățămînt superior.

Care mai este rostul școlii astăzi? Mai poate ea să se rupă din acest mecanism birocratic cu atîtea ramificații sociale și cu un asemenea impact economic și politic? Dacă a putut da faliment Banca Lehman Brothers, probabil că și sistemul de învățămînt poate ajunge la limita raționalității economice și sociale. Mulți analiști au anunțat deja sfîrșitul școlii. De la Allan Bloom, *The Closing of the American Mind. How higher education has failed democracy and impoverished the souls of today's students* (1987) pînă la Mihai Maci, *Anatomia unei imposturi. O școală incapabilă să învețe* (2016), criticile extrem de dure la adresa pedagogiei contemporane în ansamblul civilizației occidentale sau într-o țară particulară au curs gîrlă. Intuiția însă absolută a hibei de concepție se regăsește în clasicul și vizionarul eseu al lui C.S. Lewis *The Abolition of Man* (1943), care dezvăluie că noua pedagogie, prin exaltarea subiectivismului și a relativismului, aruncă în derizoriu sistemul de valori morale al umanității, desființează omul în definiția sa premodernă. Codul axiologic al umanității este numit de către C.S. Lewis simbolic „Tao“ – calea, arătînd că aceasta se regăsește în majoritatea civilizațiilor istorice. Antropologia socială contemporană, formulată cu desăvîrșită virtuozitate de Michel Foucault, pare a-și fi propus să arate că definiția umanului este supusă schimbării de la o epocă la alta, că umanul este o convenție socio-istorică. Într-o lume marcată de schimbare, nici o convenție socio-istorică nu rezistă. E calea deschisă spre abolirea oricărui trecut.

Pe linia de front a fragilității cognitive a ceea ce numim noi știință se află tocmai cei care, de la Aristotel încoace, se ocupă de lucrurile adevărate, vizibile, palpabile sau măsurabile, de materie = *physis*, deci fizicienii. Ei știu mai bine ca oricine ce înseamnă schimbare de paradigmă în știință, ce înseamnă să aproximezi pînă la denaturare și ce înseamnă să schematizezi o cunoaștere de tip fizico-matematic pînă o transformi în zaț ideologic al scientismului. Raportate la această cunoaștere în continuă transformare, manualele școlare care descriu „adevăruri“ științifice imuabile sînt cea mai desăvîrșită formă de obscurantism.

Impasul axiologic este grav. Cunoașterea orfică a devenit informație, căutarea înțelepciunii a devenit știință, circumscrisă de manuale și închisă în bibliografiile de specialitate, iar formarea tînărului – un discurs despre raționalitatea politică a educației. Însăși întrebarea birocratică „Cum educăm copiii noștri?“ este complet lipsită de sens în măsura în care copiii individului X nu sînt și copiii individului Y și ai nimănui altcuiva din sînul unei societăți liberale, iar diferențele de sistem de valori între cei doi, acceptabile social, sînt determinante și inalienabile. Nimeni nu se poate erija în persoana care are în răspundere și sub autoritate formarea unei generații, cu excepția situației în care aceasta s-ar numi Procust. Soluția birocratică pare, în contextul diversificării sistemului de valori, o educație *à la carte,* lăsînd cît mai multă libertate și inițiativă societății civile, luînd deciziile importante cît mai aproape de individul părinte sau individul student și în interacțiune cu el.

■ ■ ■

Mihai BUZEA

Căciula de nutrie

Am avut și eu căciulă de nutrie în anii ăia, 1984 și 1985, dacă nu mă înșel: Doamne, cît am urît-o! Înghețam de frica iernii, nu atît de frig (deși era foarte frig în apartamente, desigur, dar frig ne era la toți), cît de frica mersului la școală cu căciula-n cap. Nici nu apucam bine să intru-n curtea interioară că începea un fel de revoluție a veseliei, o răscoală a bunei-dispoziții, o zaveră a chinuirii aproapelui, o rebeliune a voioșiei, o descătușare anticomunistă: „Veniți, bă, la un fotbal pe zăpadă!“. La semnalul celor de a opta răspundeau nu numai cei din clasele a opta – și erau mulți! –, dar și cei de-a șaptea, de-a șasea și chiar pitici de-a cincea, dacă aveau credință-n ei și frați mai mari, care să-i apere *după;* pentru că, evident, mingea miuței pe zăpadă era căciula mea de nutrie. Să nu credeți că m-am lăsat ușor: am încercat și cu amenințarea, am încercat și cu bătaia, am încercat și cu miloaga – nimic n-a mers. Căciula mea era o atracție irezistibilă pentru toată floarea cea vestită a golanilor din școala generală numărul 129, cartierul Berceni. De ce? Nu știam. Constatam doar consecințele, pe pielea mea; mai exact, pe pielea capului meu, care era nu numai frecat gospodărește cu zăpadă – în timp ce fugeam plîngînd să-mi recuperez căciula din mijlocul învălmășelii –, dar și bine umplut cu „castane“ cînd încercam să fac pe arțăgosul și să-mbrîncesc pe careva. N-aveam nici o șansă, n-am avut nici cea mai mică șansă: ei erau toți, eu eram unul.

c wikimedia commons

Totuși, de ce? Ce aveau cu căciula mea de nutrie? Că doar toți copiii aveau căciuli, ba vreo două ierni la rînd am rămas cu căciulile pe cap la ore, atît era de frig în clase. (Profesorii și mai ales profesoarele stăteau la fel, cu paltoane, cu căciuli și cu mănuși. Întreg cartierul fusese decuplat de la rețeaua de termoficare! Nu, nu-i adevărat: nu fusese decuplat, doar că prin rețea nu mai circula nici o picătură de apă, nici caldă, dar nici rece, zile la rînd, uneori și cîte două săptămîni.) S-ar putea crede că o perioadă atît de grea ar fi trebuit să nască solidaritate, dar de unde: dacă părinții noștri n-au fost în stare de Solidaritate, cum am fi putut fi noi, niște copii, niște decreței spălați pe creier?! Mă rog, ei, ceilalți copii, n-au fost în stare. Eu aș fi fost, dar eu eram ăla cu căciula de nutrie. „Să tăbărîm, să tăbărîm!“

L-am întrebat pe taică-meu, purtător al aceluiași model de căciulă, l-am rugat să-mi explice ce-aveau copiii cu mine. Habar n-avea („Sînt proști, nu-i băga în seamă. Nu te juca cu ei!“). Aș fi dat curs cu plăcere sfaturilor părintești, doar că eu nu mă „jucam“ cu nimeni, ci ei jucau fotbal cu căciula mea – ba într-o zi, cînd au venit cu crosele la școală, au jucat și poarca! Paranteză: pentru cine a uitat, „poarca“ era un fel de baseball primitiv, foarte popular printre copiii blocurilor, pentru că bețele puteau fi – și erau – folosite și la bătaia de după meciuri. Nu este nici o greșeală: le-am zis cînd „crose“, cînd „bețe“, pentru că erau făcute din foștii brazi de Crăciun, mai exact din tulpinile lor, cojite, cioplite și lustruite. Cine n-avea crosă de poarca pînă spre sfîrșitul lui februarie era un mare fraier! Am închis paranteza.

Cu toate suferințele tînărului Buzea, bătrînul Buzea – care era pe-atunci mai tînăr decît sînt eu acum – n-avea nici un fel de problemă: propria lui căciulă de nutrie nu-i pricinuia vreun necaz, nici la serviciu, nici pe drum, nici cînd mai avea treabă prin delegații. Din contra, îl făcea respectat: căciula de nutrie era un marker identitar al clasei mijlocii (ar trebui să scriu „clasei mijlocii“, că e vorba de cei mai crunți ani ’80 – de unde pînă unde clasă mijlocie, în accepțiunea de azi?! –, dar urăsc ghilimelele), cel puțin la categoria de vîrstă a lui taică-meu. Cine era prosper, cine era elită, cine „avea cu ce“ purta căciulă rusească de iepure, din cea cu urechi („ușancă“ îi spuneau cei care se pricepeau, eu n-am cunoscut atunci cuvîntul acesta), care trebuia obligatoriu să fie neagră, nu știu de ce. Cei care nu erau nici elită, nici *middle-class* optzecist rămăseseră la portul căciulii de astrahan, model „Nea Nicu“ – populară printre bărbații recent urbanizați și printre cei care credeau sincer în național-comunismului Conducătorului Iubit. N-am să merg atît de departe încît să pretind că portul căciulii de nutrie era un gest de frondă – da’ de unde! – sau (mai haios) că asta a fost Rezistența Prin Cultură cu care am luptat, taică-meu și cu mine, împotriva regimului; pretind însă că portul ei marca desprinderea de țărănimea devenită clasă muncitoare, dar marca totodată și băltirea în *middle-class*-ul tehnocrat, ultima etapă înaintea accederii în elită: nomenclaturiști, aprozariști, securiști, gestionari, ghizi ONT, benzinari, activiști, magazioneri, secretari de partid, responsabili la centrele de butelii de aragaz sau tovarăși cu agitația. Dar ultima etapă de parvenire era una generațională.

Pe scurt, tinerii au dreptate chiar și cînd n-au, iar copiii cu atît mai mult. Bine mi-au făcut golanii din curtea școlii! Ei au văzut ceea ce eu nu puteam să văd, sau mai exact au simțit, instinctiv, ceea ce eu chiar n-aș fi putut să simt: destinul ce mă aștepta. Ei ar fi devenit muncitori în fabrici și uzine (deci hoți din avutul obștesc, ca toți muncitorii epocii), iar eu aș fi devenit cel menit să-i hăituiască, într-un fel sau altul: activist, securist, inspector cu protecția muncii, propagandist, brigadier artistic sau orice altă meserie prinsă sub denumirea generică de „lătrău“. Ce altceva putea face cu viața lui un elev bun la română și slab la matematici, dacă n-ar fi căzut comunismul în Europa? Nu, vorbesc serios: ce altceva ar fi putut face?!

Am pornit-o și eu pe calea cunoașterii cu capul plin de istorie națională. Cei mai viteji și mai drepți. Lupta de veacuri. Neatîrnarea. Poporul român. Continuitatea. Nu-i deloc nevoie să bat mai departe apa-n piuă, deoarece este evident ce vreau să spun. Pe urmă vine Revoluția, vine Neagu Djuvara înapoi în România, își publică seria lui de cărți de dezvrăjire și mă lasă-n pielea goală, metaforic vorbind: în ce puteam să mai cred? Dacă tot ce mi se predase la școală era minciună – și era –, atunci ce rost mai avea să fiu român? Ca să ce? Alte popoare puteau să cînte, tot metaforic vorbind: „Venim de departe și mergem departe / Tocmai în zare, sus la castel“, dar eu din ce departe veneam și spre ce departe puteam să mă duc? Spre care castel? De unde castel, în țara lui Mitică? Un ungur sau un polonez, da; ba chiar și un bulgar sau un sîrb, că și ăștia au avut imperii medievale. Dar eu?

Pe urmă am lăsat să treacă timpul și m-am mai gîndit o dată. Am recitit ce scrisese Djuvara și am revăzut cu alți ochi acei *Les Trente Glorieuses* (ai românilor extracarpatici) de care vorbește el: 1829-1859. În acei 30 de ani s-a schimbat totul: limba, scrierea, economia, autopercepția, raporturile de putere, obiceiurile, hrana, tunsoarea, mersul (da, da, mersul!), s-a schimbat pînă și căciula. Păi? Ișlicurile și calpacele nu numai că dispăruseră, dar fuseseră și uitate, le fuseseră uitate și denumirile... Dacă nici ăsta nu este un salt istoric, atunci nu știu ce e!

De cînd a dispărut Uniunea Sovietică au trecut tot 30 de ani. Gata, nu mă mai mint singur: nu 9 noiembrie sau 22 decembrie 1989 au fost decisive, ci 12 decembrie 1991, iar comunismul n-a murit la Berlin sau la București, ci acolo unde se și născuse, adică la Moscova. Mie mi se pare că acești 30 de ani (1991-2021) sînt pe deplin comparabili cu *Les Trente Glorieuses* djuvarieni. S-a schimbat totul. Nici un bărbat nu mai poartă căciulă de nutrie sau de astrahan, deși sînt silit să admit utilitatea ușancei, fără de care nu se poate, mai ales la munte sau în zonele viscolite (hai, că-n Banat te mai descurci fără ea, dar în Bărăgan sau în Secuime?!). Înțeleg și eu că, aparent, fac pe nebunu’ („Cum, bă, Mihăiță, s-a schimbat totul? Tu nu vezi că tot *ăștia* ne conduc? Că tot *ăștia* sînt în capu’ mesei, cum erau și atunci?“), dar cred că am dreptate. Înainte de 1829, românii erau nimic, iar la 1859 erau o națiune (săracă și de rîsul Europei, dar o națiune). Înainte de 1991, românii nu existau pentru nimeni, nici măcar pentru bulgari, iar acum românii sînt niște europeni săraci, periferici, corupți și cam nefrecventabili, da, dar sînt. Aici e chichița. Sînt. Românii există, au ieșit din starea de „nimic“. E de bine.

c wikimedia commons

Mihai Buzea *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Recrutorii, *Editura Polirom, 2019.*

Ana-Aurelia HUȚANU

Monstrul, un portret-robot

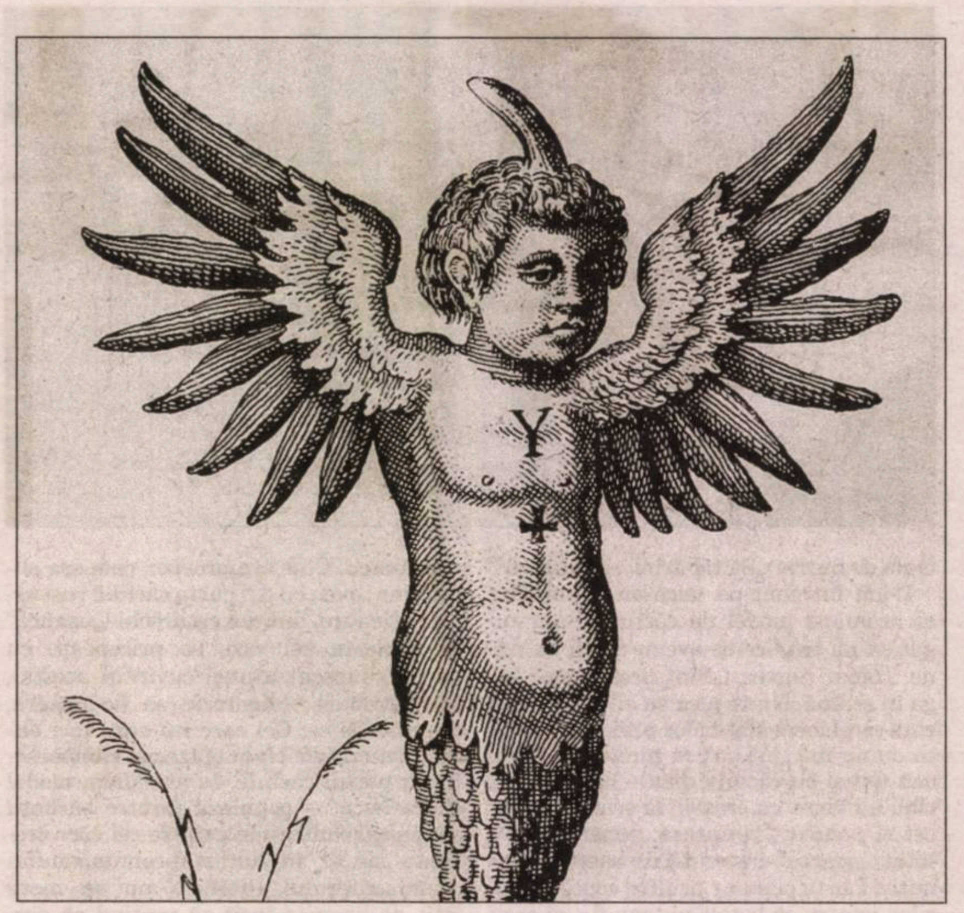

Latinescul *monstrum* desemna în trecut ceva nenatural, neplăcut – o defecțiune a naturii. Astăzi, semnificația termenului s-a îndepărtat din ce în ce mai mult de natura fizică și înclină puternic înspre psihopatologie, semnalînd prezența unor tulburări severe de personalitate. În limbaj comun, monstrul este un om cu mari defecte morale, crud, degenerat, denaturat. Monstrul este *lipsit de empatie*, de acea formă de intuire a realității prin identificare afectivă care ne ajută să ne transpunem în locul celorlalți și să simțim bucurii și tristeți alături de aceștia. Anna Freud menționa, în *Normal și patologic la copil* (1965), „trecerea de la viziunea egocentrică asupra lumii și asupra celor din jur a copilului mic, pînă la empatie, reciprocitate și asociere cu cei de-o vîrstă“ care în unele situații, din diverse motive, nu se mai produce, astfel încît adultul păstrează în continuare o perspectivă centrată pe sine și pe trebuințele sale.

În evoluția firească a lucrurilor, normele morale ale vieții de familie sînt acceptate de copil datorită figurilor parentale investite afectiv cu care acesta se identifică. Reciproc, și părinții se identifică la rîndul lor cu copilul într-un mod narcisic, manifestînd „simpatie pentru ciudățeniile sale și empatie instinctivă față de dificultățile și particularitățile sale. Propria lor implicare emoțională alături de copil îi oprește să îi impună cerințe care sînt peste orizontul de înțelegere al copilului sau, în mod evident, dincolo de capacitatea sa de a li se supune. În acest fel, acasă, i se acordă fiecărui copil nu doar beneficiul vîrstei, ci și beneficiile datorate personalității sale specifice și ale poziției sale specifice în cadrul familiei“. Evident, cu timpul, „această stare de fapt se poate transforma într-un handicap, în măsura în care conduce copilul la a aștepta ca pe un drept al său faptul de a-i fi arătată o toleranță similară și în viața de mai tîrziu“. Cu toate acestea, „instanțele Eului imatur au nevoie de această indulgență pentru a iniția și crește atitudinea lor pozitivă, receptivă la mediu“.

În mediile în care această indulgență nu este echilibrată realist sau lipsește cu desăvîrșire, iar individul nu dispune de resurse compensatorii proprii, dezvoltarea empatiei devine problematică. Ea corelează invers proporțional cu *sadismul*, cu acea „perversiune sexuală în care satisfacția e legată de suferința sau umilirea produse unei alte persoane“ și care transcende domeniul sexualității pentru a se exprima pulsional în viața de zi cu zi prin „numeroase manifestări latente, în special infantile“ care uneori se perpetuează și în acțiunile întreprinse mai tîrziu de adult recunoscute în DSM-5 ca tulburări parafilice de sadism sexual chiar și atunci cînd este negată prezența impulsurilor, fanteziilor sau a interesului sexual semnificativ și susținut pentru suferința fizică și psihologică a altor persoane. Specialiștii în domeniul sănătății mintale abilitați pot diagnostica acești indivizi cu tulburare de sadism sexual în ciuda negării intereselor sexuale deoarece comportamentul cu motivație parafilică ce provoacă altora suferință, vătămare sau risc de vătămare semnificative, manifestat în mod repetat, este considerat a constitui o dovadă a prezenței sadismului sexual.

Persoanele lipsite de empatie sau deficitare la acest capitol nu sînt capabile să perceapă intern suferința unei alte ființe, putînd produce la rîndul lor durere altora fără rețineri și fără remușcări dacă estimează că nu există alte costuri – la nivel de imagine, de exemplu, care constituie un punct nevralgic fiindcă adeseori monstrul este și *narcisist*. Cu totul altceva decît ceea ce numim *stimă de sine ridicată*, tulburarea de personalitate narcisistă este descrisă în DSM-5 ca fiind „un tipar pervaziv caracterizat prin sentimente de grandoare (în fanteziile proprii sau în comportamentul real), nevoie de admirație și lipsă de empatie față de ceilalți“. Debutează la vîrsta de adult tînăr și se manifestă în diverse situații în unul sau mai multe feluri. De exemplu, narcisistul are un sentiment exagerat al importanței de sine, este preocupat de fantezii de succes, putere, strălucire, frumusețe sau dragoste ideală, crede că este special și unic, putînd fi înțeles doar de cei asemeni lui sau cu statut înalt, afiliindu-se doar persoanelor sau instituțiilor importante, are nevoie constantă de admirație excesivă, are sentimentul că este îndreptățit să obțină anumite favoruri, profită de relațiile interpersonale, exploatîndu-le cu nerușinare în funcție de interesul său, este lipsit de empatie, incapabil să recunoască sau să identifice sentimentele și nevoile celorlalți, adesea îi invidiază pe ceilalți sau crede că este invidiat de ei și are o atitudine arogantă, de superioritate.

Triada neagră a personalității, așa cum este descrisă de Minna Lyons, cuprinde *narcisismul, machiavelianismul* și *psihopatia*, cu accent pe reaua voință din partea celui ce le manifestă. Narcisismul, după cum bine știm, este caracterizat prin grandiozitate, mîndrie, egoism și lipsă de empatie. Machiavelianismul, după numele celebrului autor și politician renascentist Niccolo Machiavelli, a devenit sinonim cu manipularea și exploatarea celorlalți, cu absența moralității, cu răutatea și interesul oportunist. Al treilea unghi al triadei, psihopatia, este aici descrisă succint ca un comportament antisocial continuu, impulsivitate, egoism, răutate, lipsă de remușcări și de trăsături afective pozitive.

Dacă narcisismul și machiavelianismul sînt, din păcate, destul de des întîlnite, tolerate și chiar încurajate în spațiul politic și mediatic unde își au admiratorii lor, psihopatia este de departe cea mai periculoasă și mai de evitat componentă a triadei mai sus amintite. Psihopații, pe lîngă empatie scăzută, prezintă niveluri elevate de impulsivitate, fiind, în plus, mari amatori de senzații tari. În combinație cu absența cenzurilor morale, avem de-a face cu persoane care nu se dau înapoi de la a comite fapte extrem de reprobabile în baza unor justificări centrate pe viziunea lor distorsionată despre sine și despre viață în raport cu ceilalți. Monstrul, așadar, înclină cel mai mult balanța în această direcție.

Și pentru că am pomenit de spațiul public și mediatic, nu putem omite din portretul-robot al monstrului tocmai pe *dictator*. În jurul acestuia se creează un sistem deosebit de intruziv prin care se preia – sau încearcă să se preia – controlul total asupra modului de *gîndire* al individului, asupra *comportamentului* său și asupra *sentimentelor* sale (Ficeac, 2001). Aparatul construit în acest scop este preocupat mai mult de *conformismul public* denumit și *supunere* decît de *complezența fără presiune*, dar tînjește după adorație și acceptare totală. Secolul al XX-lea a permis manifestarea a două regimuri totalitare de o atrocitate greu de conceput, unul de extremă dreaptă (nazismul) și unul de extremă stîngă (comunismul) care, în ciuda diferențelor declarate propagandistic și a rivalității lor în lupta pentru putere și influență, sînt mult mai asemănătoare între ele decît cu orice alt regim echilibrat.

Dictaturile și ambițiile dictatoriale nu au dispărut, din păcate, odată cu secolul trecut și nici ideile care le-au alimentat. Le știm ca atare, dar îndepărtate, în Africa, în Asia și în America de Sud, și privim cu îngrijorare cum încearcă să se insereze din nou pe bătrînul nostru continent care ar fi trebuit să fie mult mai înțelept și cu lecțiile istorice învățate. Spațiul public, devenit implicit mediatic, este în continuare inundat de nostalgii socialiste sau legionare în care se preamărește un trecut glorios puternic romanțat cu intenția deconectării individului de potențialul realist al prezentului care este rescris pe măsură ce se manifestă. În acest context dezorganizat și dezinvestit, un monstru lipsit de empatie, sadic, narcisist, machiavelic pînă la limita psihopatiei și dincolo de ea poate prospera peste haosul produs. *„Chaos is a ladder.“* Pe treptele ticsite de trepăduși, postaci și idioți utili se cațără un urs flămînd de putere care, în urcușul său fără oprire, trîntește, distruge, dezbină sau cel puțin denigrează pe oricine și orice îi stă în cale, fie el oponent politic, stat autonom sau un vaccin concurent.

Monstrul găsește întotdeauna *justificări* pentru comportamentele prin care îi pune în pericol pe ceilalți. Nu ia în considerare beneficii sociale îndepărtate dacă interesul său momentan nu este servit. Nu tolerează ideea de disconfort, nici măcar temporar, pentru a-i proteja pe cei vulnerabili cu care în grandomania sa nu poate empatiza și care îi provoacă rușine, considerîndu-i o pată pe propria imagine. Necazul altuia nu îl privește, nici chiar atunci cînd îl provoacă. „Cu siguranță au făcut ei ceva ca să merite ce li se întîmplă!“ este gîndul din spatele ochilor săi reci. Pentru monstru, *nu există reguli*, acestea sînt create doar pentru ceilalți. Sustrăgîndu-se de la ele, el caută să se „descurce“ mai ușor, disprețuindu-i pe „fraierii“ și pe „oile“ care le respectă.

Privind schița realizată după trăsăturile descrise, constat cu uimire că recunosc în ea și pe autocratul nemilos, și pe abuzator, dar și pe *anti-masker*. Pentru cei care nu cunosc semnificația acestui ultim termen, el se referă la cel care se opune declarat purtării măștii în contextul pandemic actual și fie nu o poartă deloc, fie o poartă sporadic, necorespunzător (fără să acopere simultan și nasul, și gura), fie poartă o mască decorativă, din material subțire, neconform, care nu limitează transmiterea stropilor potențial virali și care protestează împotriva acesteia de cîte ori i se oferă ocazia.

Prin ce s-ar deosebi ei cînd nici unul nu poate empatiza cu cei în suferință? Toți trei produc rău fără mustrări de conștiință, savurînd senzația de putere și superioritate pe care comportamentele lor antisociale – conștientizate sau nu – o stimulează. Se simt speciali, mai presus de lege și de conduita morală, în baza unui ego flambat și distorsionat. Răstălmăcesc lucrurile în avantajul propriu și se poziționează ca victime îndreptățite atunci cînd nu li se dă satisfacție interesului lor individual deoarece contravine flagrant celui social. Deosebit de vocali și de intenși, aceștia discreditează cu tot felul de sofisme și fracturi logice eforturile celorlalți de a se proteja de efectele nocive produse de ei. Și autocratul, și abuzatorul, și *anti-masker*-ul pot explica în detaliu de ce procedează în acest mod și de ce modul lor de a proceda este, din punctul lor de vedere, cel mai bun și singurul valid, ignorînd complet efectele comportamentelor lor pe care nu și le asumă. Și unii, și alții se ghidează după reguli proprii, sustrăgîndu-se de la cele în beneficiul societății în ansamblu dacă nu-i servesc personal și pe moment. De reflectat.

***Ana-Aurelia Huțanu**, doctor în psihologie, este psiholog clinician și psiholog la Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Neamț.*

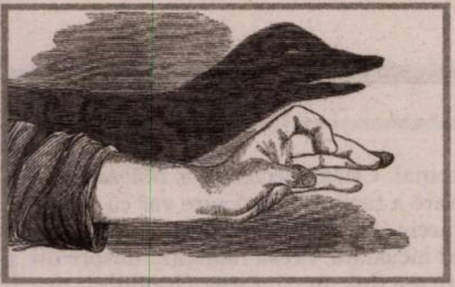

Iaromira POPOVICI

bazar

Lumea de dincolo

La un moment dat, pe la sfîrșit de ani ’70, oameni din jurul nostru au început să dispară. „Să dispară“ nu în sensul în care au fost răpiți de alieni, ci pentru că unii dintre ei au emigrat definitiv în alte țări.

Cred că prima care a dispărut din peisaj, cînd eram foarte mică, a fost nașa mea Zizi. Ea era fata vecinei de vizavi a bunicilor mei, prietenă de-o viață cu ei, mai ales în condițiile în care aceasta își crescuse fata singură, pentru că bărbatul ei murise în închisorile comuniste. Prietena bunicilor, pe numele ei Elizabeta Roșca, trebuise să se angajeze muncitoare la Adesgo ca să-și crească fiica. Oca, fiindcă așa-i spuneam eu doamnei Roșca, venea zilnic la bunicii mei. Relația lor era mai mult decît de familie. Mama și unchiul meu au crescut împreună cu nașa mea Zizi, ca frații. Iar Oca a fost pentru mine o doua bunică.

Cert e că marea iubire a lui Zizi, Mircea, un inginer nu mai știu de care, emigrase cu cîțiva ani înainte, împreună cu mama lui. Eu îmi petreceam destul timp din copilăria mică cu Oca: ea-mi asigura contactele cu exteriorul, era mai mobilă, era „femeia de lume“, în timp ce bunica mea rămăsese femeia de casă, cea pentru care tot ce se afla dincolo de casă și curte era ostil. Oca mă ducea în parc și-n diverse plimbări prin oraș, care depășeau zona strictă despre care povestisem în articolul precedent. Depășeau zona Adesgo – Giurgiului – 11 Iunie. Cînd ieșeam din teritoriile familiare, aveam aceeași senzație ca atunci cînd navigam cu tramvaiul 12: de irealitate, de suprarealitate, de pășire într-o lume mai curînd mitică.

Oca mă ducea în zona bulevardului Carol și a Căii Moșilor (zonă în care, mai tîrziu, aveam să locuiesc și care avea să-mi devină atît de familiară), cam pe strada Sf. Ștefan și pe alte cîteva străzi care „izvorau“ din ea. Îmi plăcea totul pe acolo, țin minte pomii uriași, casele vechi, blocurile interbelice. Aveam cu claritate senzația că pășeam pe o altă planetă. Senzație întreținută și de poveștile Ocăi, despre niște personaje pe care nu le cunoscusem vreodată și păreau imaginare, deși erau cît se poate de reale: Mircea și mama lui. Mama lui era „de familie bună“, chiar aristocrată, nici nu mai știu, și cît de bogată se putea pentru vremurile alea. Prin zona Sf. Ștefan mai era o casă a familiei respective, de care avea acum grijă Oca, nu mai știu detaliile. Dar știu că a fost prima mea legătură conștientă cu „lumea de dincolo“. Cu Occidentul. Cu lumea care nu făcea parte din blocul comunist. Cu lumea interzisă.

Ce înțelegeam cînd eram mică din poveștile Ocăi? Că Mircea și mama lui erau într-un loc din care nu se mai puteau întoarce. Sună de-a dreptul transcendental, dar de fapt locul respectiv era ori Frankfurt, ori Paris. Cred că Mircea trăia la Frankfurt și lucra la Paris. Dar lipsa de acces și, pe atunci, lipsa de cunoștințe despre locurile respective le făceau să pară așa. La care se adăuga, pe lîngă imaginile din filme sau din cărțile pentru copii pe care le citeam pe atunci, propaganda regimului privind Occidentul: îmi aduc și acum aminte și-mi vine să rîd (deși, de fapt, ar trebui să-mi vină să plîng): ni se spunea, nici nu mai știu unde, pe la școală, că, în Occident, dacă ți-era rău pe stradă și te prăbușeai, nimeni nu te ridica... Eram îndoctrinați cu imaginea unei lumi reci și crude, lipsite de altruism și empatie.

De parcă noi, pe vremea aia, știam ce sînt alea empatie și altruism. În minunata societate socialistă multilateral dezvoltată nu prea vedeam așa ceva. Ci dimpotrivă. Vedeam lașitatea oamenilor care, în caz de vreun conflict minor, cum ar fi unul în autobuz, erau aproape necondiționat de partea autorităților și nu a celui oprimat care îndrăznea să deschidă gura. Vedeam cum, în general, fiecare era pentru el și familia lui: pentru că nu se găseau destule și totul se obținea cu efort, oamenii își depuneau proviziile cu greu obținute doar în propriile vizuine. Pentru că statul era, pînă la urmă, dușman, cetățenii lui se ocupau doar de propriile bătături și nu de cele comune: acolo erau scoși cu forța la munci zise patriotice și detestau, în cea mai mare parte, lucrul ăsta, precum și orice idee de colectivitate și comunitate. De asta a fost atît de greu și după ’89 să căpătăm oarece spirit civic, să învățăm că spațiul public e tot al nostru și să facem ceva pentru alții.

Cert e că Oca mă ducea într-o lume care parcă, tot ca-n *La țigănci*, făcea legătura cu lumea de dincolo. O lume fantastică, minunată și controversată, *the promised land* unde nu credeam că vom avea acces vreodată. Analizînd toate astea retrospectiv, îmi dau seama măcar puțin cum au luat ființă miturile despre tărîmul celălalt.

La un moment dat, Zizi însăși, pînă atunci personaj real, a devenit unul fictiv. A dispărut. S-a dus după Mircea al ei, pe lumea cealaltă. O lume cît se poate de reală, însă: a emigrat în Austria, mai întîi, la Klagenfurt, unde avea o mătușă. Au ajutat-o și originile ei germane. Acolo se putea nu doar întîlni cu Mircea al ei, ci chiar căsători. Ceea ce s-a și întîmplat, după un timp. Dar despre asta și altele în articolul viitor.

■ ■ ■

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul fără clar de lună

© L. Niculae

Atunci cînd, pe 28 martie 2021, intrară în vigoare restricțiile de circulație a persoanelor în vederea combaterii pandemiei, orașului îi deveni clar, cu o luciditate dureroasă, că, după ce pierduse joaca nevinovată a copiilor, meciurile de fotbal și baschet organizate de tinerii din cartier pe terenurile de sport, zîmbetele topite într-o îmbrățișare ale îndrăgostiților, săruturile furate grăbitei clipe în vreo stație de autobuz sau în parc, plimbările sub teii înmiresmați, bucuria întîlnirii prietenilor dragi veniți de departe, petrecerile și sărbătorile care adunau și țineau familiile aproape, comunicarea directă dintre profesor și elev, spectacolele de teatru, comuniunea cathartică cu actantul, concertele tămăduitoare și evenimentele stradale care adunau pe loc o mulțime curioasă în jurul unui mim sau păpușar, muzica de pe stradă și procesiunile, restaurantele și cafenelele, dar și soarele și vîntul, aromele și parfumurile grădinilor, excursiile și taberele care te scoteau din cotidian doar pentru a-ți arăta, la întoarcere, cît de frumos este orașul tău și care te făceau să tînjești după *acasă*, acel cuvînt fundamental care nu are sens decît în relație cu lumea, renunțînd de nevoie la fețele locuitorilor, la rîsete, la joacă, la alergată, la educația pe care copilul o alege pentru că îl simte aproape pe maestrul său, la experimentele din laboratoarele de fizică și chimie, la truda de o viață a trupelor de teatru și orchestrelor, ai căror membri s-au împuținat într-un an de restricții mai mult decît în ultimii zece, la nevoia de împodobire și îmbrățișările nepoților de către bunici, la bucuria unei cafele băute tihnit într-o piață învăluită de muzică, la naturalețea relației directe și apropiate dintre medic și pacient, la ritualurile religioase importante, la activități economice care, dincolo de produsele și serviciile oferite, întrețineau familii și le dădeau speranța de mai bine, la chiriașii rămași fără muncă, siliți să părăsească urbea, la sportul făcut seara, pe răcoare, după serviciu, care lungea viața multora dintre cei, nu puțini, a căror zi de lucru însumează măcar zece ore, păstrînd doar îmbulzeala din magazine în timpul programului scurtat al acestora, traficul înnebunit de frica unei posibile contagiuni sau întîrzieri după ora admisă, viața virtuală și iubirea fără sărut, școala în pătrățele doar pentru elevii cu suficiente mijloace pentru a se transforma într-unul, munca fără colegi și distracția solitară, privarea copiilor condamnați la sedentarism de interacțiuni și entuziasm, dar încercînd, eroic, să salveze ce se mai putea salva din ceea ce îi făcuse pe locuitori să fie mîndri de el, să-l iubească și să-l dorească, găsind nu numai leac bolii, ci și servicii și activități care să le înlocuiască, măcar provizoriu și pe termen scurt pe acelea la care fusese silit să renunțe, acum ucisese, aidoma lui Marinetti, și clarul de lună, acea legătură cosmică ce îi apropia pe oameni de astre, cîntată de Verlaine, Debussy și Fauré, pentru cine știe cîtă vreme...

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

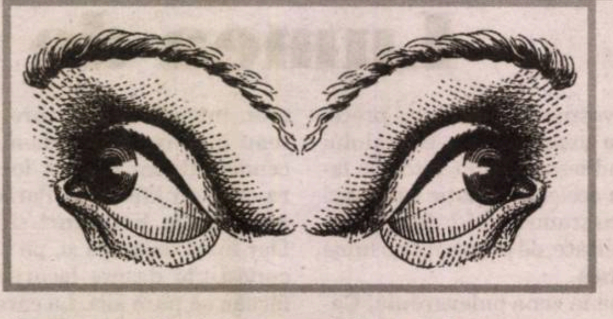

VREMEA A ELIBERAT SPECIILE CARE STAU ÎN ÎNTUNERIC PENTRU ORICE SUFLU NOU, DESCOPERIT ÎN LOCURI PE CARE NU LE-AU VĂZUT NICIODATĂ

■ Luni, 22 martie 2021, vremea a fost frumoasă în Siberia. Cer senin, o temperatură de 12,1° C la ora 11, vînt moderat dinspre nord-est, care sufla cu 18 km/oră. E vorba de satul Siberia (128 de locuitori, 64 de femei și 64 de bărbați) din componența comunei Crespina Lorenzana (provincia Pisa, regiunea Toscana, Italia). (**D. S.**)

■ După ce scanez produsele, la o casă inteligentă dintr-un supermarket, plătesc cu cardul, primesc pe telefon SMS-ul de confirmare din partea băncii, însă casa inteligentă se blochează și nu-mi scoate bonul doveditor. Chem un asistent și abia apuc să-i spun problema, că acesta dă ochii peste cap, aplică un upercut violent casei inteligente: „Știu, așa face, se tot blochează“, după care o mîngîie duios: „Trebuie să-i dăm puțin timp“. Și, într-adevăr, după tratamentul asistentului, casa a eliberat bonul, ceea ce mi-a dat un imbold să-i mulțumesc (cerîndu-i totodată scuze, în minte, pentru abuzurile la care a fost supusă). (**S. G.**)

■ O cercetare publicată în revista *Proceedings of the Royal Society B* arată că păsările de sex masculin au probleme cu învățarea cîntecelor pe care speciile le folosesc pentru a atrage sexul feminin, cu alte cuvinte își uită cîntecele. Motivul ar putea fi schimbarea habitatului din cauza intervenției omului și scăderea numărului de păsări din sălbăticie, așa că păsăroii nu mai au de la cine să învețe cîntecele „din bătrîni“, drept urmare nu mai au succes la păsărele, ceea ce le afectează capacitatea de reproducere. Cercetătorii spun că 12% din păsările pe care le-au studiat nu mai reușesc să reproducă cîntecele propriilor specii, iar 27% au cîntat, după ureche, cîntece diferite față de cele originale, care nu au mai avut efectul scontat. Știrea e pe bune și mi se pare halucinantă – mi-e rușine că fac parte dintr-o specie care nu cîntă decît întîmplător, dar distruge treptat totul. (**A. P.**)

■ Opozantul rus Alexei Navalnîi, care execută o pedeapsă de doi ani și jumătate într-o colonie penală, și-a comparat luni viața sa cotidiană de deținut cu cea a unui Stormtrooper, soldații imperiali din *Războiul Stelelor*. „Imaginați-vă zona din jurul cazărmii: zăpada, bărbații îmbrăcați în haine negre de închisoare, cu cizme și căciuli de blană, care stau în întuneric cu mîinile la spate și dintr-un difuzor montat pe stîlp se aude în toată zona: «Fii glorios, Patria noastră liberă». O adevărată încîntare“, descrie opozantul, într-o postare pe Instagram, atmosfera din colonie. Expresivitate, expresivitate, dar și un fior rece pe spate. (**A. M. S.**)

■ Cu atîtea parole, PIN-uri, confirmări și reconfirmări de parolă prin aplicații și SMS-uri și scanări de retine, și iar PIN-uri pentru orice rahat de plată online cu cardul, încep să cred că statul la coadă de la ghișeul băncii este muuult mai relaxant. (**A. D.**)

■ Numele Rădoi ne-a invadat zilele trecute. A fost nelipsit de pe buzele cetățenilor și din mass-media. Au vorbit despre el știriști, comentatori TV, politicieni, miniștri. Rădoi a făcut, Rădoi a dres. S-a spus că Rădoi ar fi adus un suflu nou, dar și că nu se mai poate cu Rădoi, că e de prea multă vreme înfipt în funcția lui, că trebuie schimbat. Rădoi e rău, Rădoi e bun... Rădoi în sus, Rădoi în jos. Însă Rădoi sînt chiar doi. Unul e Mirel, altul e Ion. Unul e antrenorul naționalei de fotbal care a tocmai a disputat două meciuri importante, altul e sindicalistul de la metroul bucureștean unde tocmai s-a oprit circulația. Jos Rădoi! Trăiască Rădoi! (**A. M.**)

■ După ce a fost găsit într-un microorganism de pe fundul Gropii Marianelor, dar și într-o bucată de gheață din calota glaciară, microplasticul a fost descoperit recent și în placenta fetușilor umani. Viitorul va fi de plastic și va fi în noi. (**M. C.**)

SECTOR 4
Strada
Idilei

© D. Stanciu

■ Turism vaccinal. Criza vaccinurilor redesenează traseele de vizitare a țării. Oameni care vor cu tot dinadinsul să se vaccineze urgent descoperă locuri pe care nu le-au văzut niciodată. Presa relatează despre un bucureștean care s-a dus, în căutarea Graalului, tocmai la Bucecea. În tot acest haos e și o parte bună: ironia. (**M. M.**)

DE FAPT, PENTRU A PRIMI NUMELE, TREBUIE SĂ MERGEM ÎNCET CĂTRE DESTINAȚIE

■ Traducerea în islandeză a romanului *Dracula* de Bram Stoker s-a dovedit, o sută de ani mai tîrziu, a fi fost de fapt o rescriere a originalului în funcție de ce anume și-ar fi dorit traducătorul să se întîmple în roman. Ceea ce nu știu dacă a fost neapărat un lucru rău. (**M. C.**)

■ Aproape 150 de oameni din Dîmbovița au reușit să încaseze ilegal de la stat 1,6 milioane de lei după ce au pretins, cu acte false, că sînt artiști afectați de pandemie. Potrivit polițiștilor, ei ar fi folosit documente falsificate pentru a solicita și primi indemnizații de la Agenția de Plăți și Inspecție Socială, în perioada noiembrie 2020 – ianuarie 2021. S-ar putea să fi trăit un moment istoric, în care statutul de artist independent să fi fost, în sfîrșit, unul profitabil. Din păcate, n-a ținut mult, fiindcă falșii artiști au fost prinși. (**A. M. S.**)

■ O mostră de apetit monstruos din secolul al XVIII-lea britanic, cînd foamea era încă foame: în ianuarie 1790, într-un han din Windsor, „un bărbat a ales o pisică de 9 pfunzi, s-a repezit cu sălbăticie la capul vietății, pe care l-a sfărîmat din cîteva mușcături dibace, și apoi a mîncat-o, cu blană cu tot“ *(Sporting Magazine)*. O lună mai tîrziu, pe 3 februarie 1790, același bărbat, devenit între timp celebru, sub numele *„the cat-eater of Windsor“*, a dat o nouă dovadă de bestialitate, de data aceasta față de sine însuși: „și-a retezat dintr-o dată, cu un cosor aflat la îndemînă, una dintre mîini“; motivul declarat mai tîrziu, pentru publicația *Public Advertiser,* a fost „o sinceră aversiune față de muncă“. În Anglia, pînă și brutele sînt excentrice. (**M. P.**)

■ Doi specialiști în fizica fluidelor de la University of California din Santa Barbara au studiat atent chestiunea vărsării cafelei din ceașca ținută în mînă în timpul mersului. Într-adevăr, este una dintre cele mai mari probleme nerezolvate ale omenirii. Studiind atent legătura dintre frecvența pasului și oscilația cafelei în ceașca ținută în mînă, specialiștii au putut vedea că oscilația crește în amplitudine cu fiecare pas pînă (aproximativ) între al șaptelea și al zecelea pas cînd, ciudată treabă, oscilația cafelei începe să scadă. Fenomenul e de tot misterios și continuă să fie cercetat. Pînă atunci, cei doi cercetători au comunicat sfaturile lor bazate pe stadiul – intermediar, desigur – al cercetării. Dacă vrem să nu vărsăm cafeaua din ceașcă în timp ce mergem cu ea în mînă trebuie să mergem încet, să privim ceașca în timpul mersului și să nu ne oprim ca să ne legăm șireturile în timp ce transportăm ceașca plină de cafea. (**S. V.**)

■ Dacă la noi, în Vaslui, o pisică blocată pe acoperișul unui bloc de patru etaje a reușit recent să mobilizeze un întreg echipaj de pompieri pentru a o salva, surata ei de pe meleaguri britanice a ținut în loc un tren de mare viteză din Londra. Autoritățile căilor ferate au fost nevoite să le pună rapid la dispoziție pasagerilor un alt tren către destinație, dar și să convingă pisica să se îndepărteze de liniile de înaltă tensiune. Operațiunea a avut loc seara și a durat peste două ore și jumătate, timp în care o pubelă a fost trasă lîngă tren, pe post de platformă de coborîre pentru pisica înspăimîntată. Ce au avut în comun cele două pisici este rapiditatea cu care s-au făcut nevăzute, printre oameni, de îndată ce au coborît de unde se cățăraseră. (**A. A. D.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **887** ■ 8-14 aprilie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

18

ANDREI PLEŞU

„Melancolia lui Andreescu şi pămîntul stihial“

pagina **3**

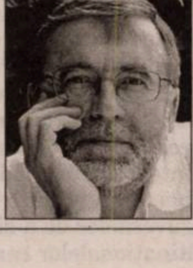

MATEI VIŞNIEC

„Rusia noastră cea de toate zilele...“

pagina **5**

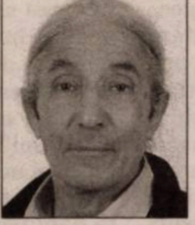

Interviu cu

BOUALEM SANSAL

pagina **21**

Partidul e-n toate

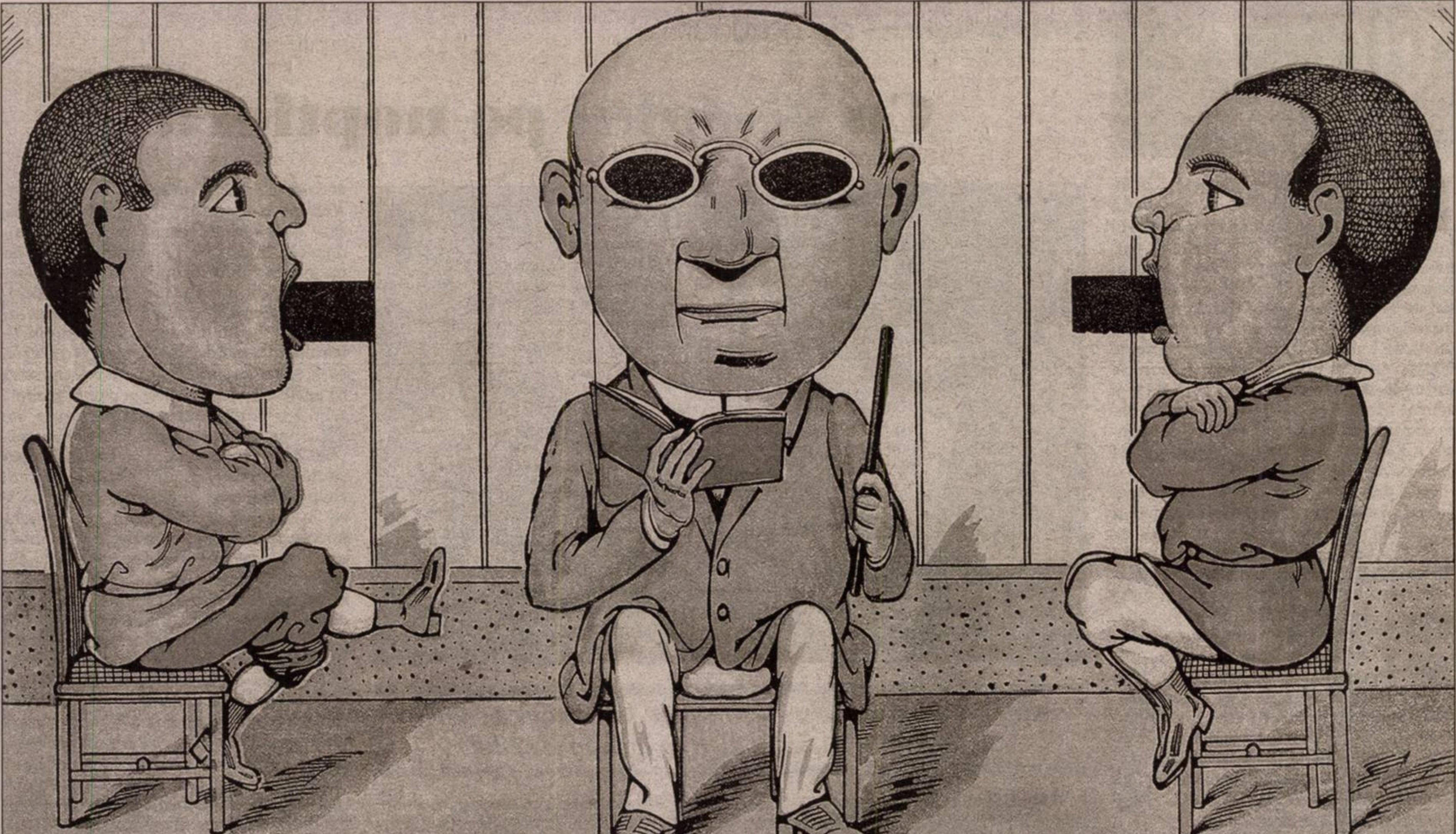

> *„Politica e mai periculoasă ca războiul. În război mori o singură dată. Pe cînd, în politică, poţi muri de mai multe ori.“*
>
> *WINSTON CHURCHILL*

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

TÂRGU-MUREŞ
MUREŞ

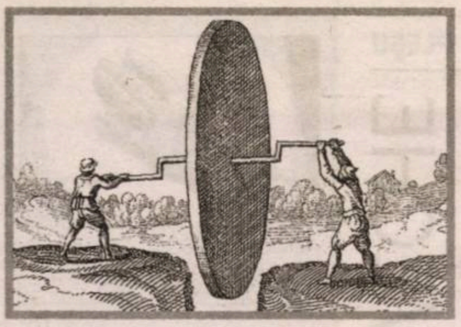

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Taxe, paradis, pandemie

Ideea unui nivel global minim obligatoriu al impozitului plătit de corporații nu e neapărat nouă. La finalul lui 2019, ipoteza căpătase un pic de consistență după ce Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare anunțase că lucrează la o proiecție privind efectele unei astfel de inițiative. OECD explica atunci că e nevoie de o plasă de siguranță care să ofere guvernelor garanția că vor reuși să pună capăt tentației multinaționalelor de a-și ascunde profitul folosindu-se de paradisuri fiscale.

Zilele trecute, ideea a revenit cu forțe proaspete după ce ea a fost menționată într-un discurs al secretarului american al Trezoreriei, Janet Yellen. „Competitivitatea înseamnă mai mult decît grija pentru felul în care se descurcă companiile americane pe piața internațională de fuziuni și achiziții. Ea înseamnă și că trebuie să ne asigurăm că guvernele au sisteme fiscale stabile capabile să colecteze suficiente venituri pentru a putea investi în bunuri publice esențiale, că pot răspunde la crize și că povara finanțării guvernului este împărțită cinstit“, a spus doamna Yellen la un eveniment organizat de Chicago Council on Global Affairs.

Declarațiile secretarului Trezoreriei vin pe fondul eforturilor pe care noua administrație americană le face pentru a repara economia națională grav afectată de efectele pandemiei. Președintele Biden a anunțat și a reușit să treacă prin Congres un uriaș plan de redresare economică în valoare de aproape 2.000 de miliarde de dolari. Pentru comparație, efortul asemănător făcut de Uniunea Europeană are valoarea aproximativă de 672 de miliarde de euro, semnificativ mai puțin și mai puțin curajos.

În acest moment, administrația caută bani pentru a finanța acest program. Soluția evidentă este creșterea taxelor, dublată de o mai bună colectare. La prima parte însă, Guvernul întîmpină deja o opoziție fermă din partea mediului de afaceri și a republicanilor din Congres. Propunerea lui Biden este ca impozitul plătit de companii să crească de la 21% la 28%, adică mai puțin decît nivelul existent înainte ca fostul președinte Trump să opereze o reducere ale cărei efecte economice benefice au fost mult sub așteptări. La asta se adaugă și efortul de eliminare a păcătoasei practici de ascundere a profiturilor. Deja, în special în domeniul tehnologiei, mai multe state începuseră să adopte legi care forțau companiile să plătească măcar o parte din profit acolo unde acesta era realizat. O tendință despre care nu se vorbea mai deloc în urmă cu ceva vreme tinde să devină practică curentă și asta este, probabil, o grijă comună a Guvernului și corporațiilor americane.

Declarațiile doamnei Yellen pot fi interpretate, așadar, și în cheia unei tentative de a ține sub control dorința guvernelor de a-și lua revanșa în fața multinaționalelor care, ani de-a rîndul, legal sau ilegal, și-au exportat profiturile. Un astfel de val ar crea, peste tot în lume, o barieră fiscală uriașă ale cărei efecte asupra dezvoltării, comerțului liber și inovării sînt imposibil de prezis. Iar paradisurile fiscale sînt o problemă care ar merita o atenție mult mai mare. Tax Justice Network, o asociație de *advocacy* britanică ce militează pentru o legislație mai strictă în privința impozitelor plătite de corporații, estima la finalul anului trecut că guvernele lumii pierd anual 427 de miliarde de dolari în profituri dispărute prin jurisdicții exotice. Doar în insulele Cayman ajung în fiecare an 70 de miliarde de dolari din care nu se vor construi niciodată spitale, autostrăzi sau școli.

Soluția evidentă este creșterea taxelor,
dublată de o mai bună colectare.

Comparația foarte potrivită făcută de TJN este cu nevoile mondiale în sistemul medical. Miliardele dispărute ar putea plăti 34 de milioane de salarii anuale de asistente medicale. Problema pare să preocupe și Bruxelles-ul, deși atribuțiile sale în domeniu sînt relativ scăzute.

„În fiecare an, din cauza a șapte paradisuri fiscale din UE, guvernele altor state membre ale UE pierd peste 40 de miliarde de euro. Nu putem permite perpetuarea acestei situații și am convingerea că, în contextul Mecanismului de Redresare și Reziliență, presiunea asupra guvernelor în cauză va crește. Comisia ar trebui să fie foarte clară: dacă paradisurile fiscale din UE nu își reformează sistemul fiscal, planurile lor de redresare și reziliență nu vor fi aprobate“, declara în noiembrie Paul Tang, europarlamentar olandez și proaspăt șef al unei subcomisii dedicate problemelor de fiscalitate.

Însă discuția aceasta e abia la început. Între timp, ori de cîte ori citiți despre cum statul român nu are bani pentru infrastructură sau auziți pe cîte cineva plîngîndu-se că România se împrumută prea mult, amintiți-vă că o parte din produsele și serviciile pe care le consumați sînt impozitate în Irlanda, Cipru sau Olanda. Nu știu cît contează asta, dar poate ar fi bine ca și acesta să fie un criteriu de selecție. Măcar pînă cînd Janet Yellen convinge guvernele lumii că impozitarea onestă e în interesul tuturor.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter. com/jaunetom.*

■ ■ ■

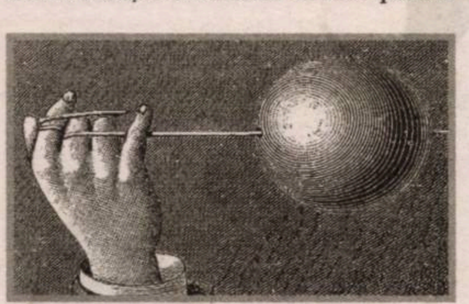

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cu pistolul pe noptieră

E greu să uiți imaginile astea! În fotografiile publicate de mai toată presa europeană apare premierul bulgar Boiko Borisov. E prăbușit pe pat, întins de-a curmezișul, învelit într-un cearșaf șifonat din pînză. Pe noptiera albă, de lemn, e un pistol. Iar în sertarul întredeschis al noptierei se văd cum stau îndesate teancuri groase de bancnote de 500 de euro și niște lingouri de aur. Se întîmpla anul trecut, în iunie. Borisov a acuzat atunci un *kompromat*, o înscenare organizată de adversarii politici pentru a-l compromite. Dar a recunoscut că doarme cu pistolul lîngă el.

Cînd premierul unei țări spune că doarme cu pistolul lîngă el poți să bănuiești că tocmai a trecut printr-o lovitură de stat. Sau că țara e în război. Nu e cazul Bulgariei. Bulgaria e însă o țară măcinată de corupție, în care clanurile mafiote ajung, uneori, și la confruntări armate. Nu știm dacă imaginile sînt autentice ori contrafăcute, dar ele sînt verosimile. Potrivit Transparency International, Bulgaria e cea mai coruptă țară europeană. Percepția asupra corupției e neschimbată de douăzeci de ani: cei mai mulți bulgari văd corupție la toate nivelurile statului. Și lupta împotriva corupției a fost tema centrală în campania pentru alegerile legislative din Bulgaria.

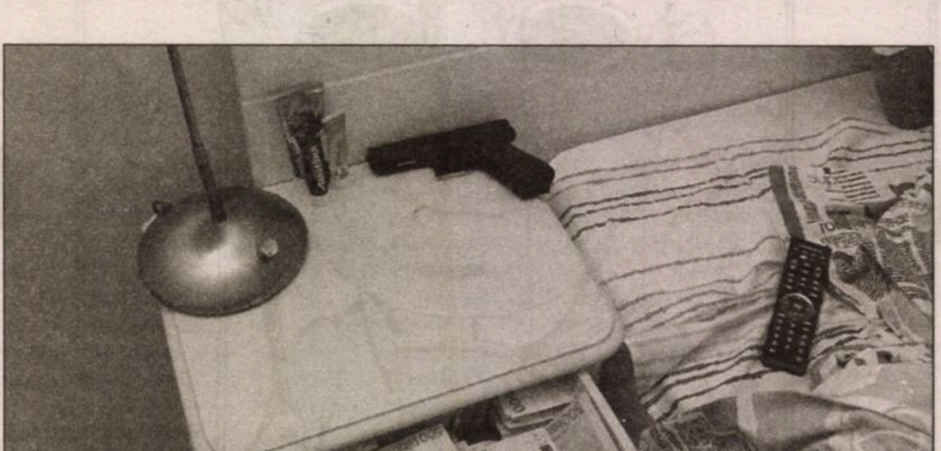

Nu poți lupta eficient cu corupția dacă nu ai, pe lîngă
voință politică, și un guvern legitim și stabil.

Boiko Borisov e la putere din 2009. Și se va menține probabil la guvernare și în noua legislatură. Partidul său, Cetățenii pentru Dezvoltarea Europeană a Bulgariei (GERB), a cîștigat alegerile legislative de duminica trecută cu aproximativ 26% (rezultate parțiale). Pe locul al doilea se plasează o nouă formațiune condusă de o vedetă media, Stanislav „Slavi“ Trifonov. E un partid populist, declarat antisistem, cu o denumire îndrăzneață: „Există un astfel de popor“ (ITN), care a făcut campanie denunțînd incapacitatea administrativă a statului și corupția. Partidul lui Slavi a obținut aproximativ 18% din voturi. Partidul Socialist Bulgar (BSP) se plasează pe locul al treilea, cu 15%. Partidul Bulgaria Democratică (pro-european, de orientare liberală) a obținut cam 9% din voturi. Au mai intrat în Parlament partidul etnicilor turci și alianța „În picioare! Jos Mafia!“. În schimb, partidul de extremă dreapta VMRO, aliat al formațiunii lui Borisov, se pare că se află sub pragul electoral de 4%.

Cu o scenă politică atît de fragmentată e greu de prevăzut ce va urma. GERB are nevoie de cel puțin doi aliați pentru a obține majoritatea. Însă partidele mici, care s-au format tocmai pe valul de indignare împotriva Guvernului și avînd un program anticorupție, au declarat deja că nu vor intra într-o alianță cu Borisov. Socialiștii, în schimb, exclud cooperarea cu aceste noi formațiuni de sorginte liberală. Iar partidul lui Slavi, ITN, nu vrea să se alieze cu socialiștii, pe care-i consideră parte a vechiului sistem politic corupt.

Cu atîtea incompatibilități e de așteptat ca negocierile pentru formarea unui nou guvern să dureze săptămîni bune. Și nu e exclusă nici varianta alegerilor anticipate. Boiko Borisov a sugerat crearea unui guvern tehnocrat, transpartinic, însărcinat cu misiunea de a scoate țara din criza actuală. Obiectivul, după Borisov, ar fi depășirea crizei sanitare pînă la sfîrșitul anului. Însă nici această variantă nu are suficientă susținere: radicalii lui Slavi nu vor accepta să gireze o nouă oligahie, fie ea și constituită din experți. Și dacă anticorupția e un slogan care prinde bine – probabil că întrunește unanimitatea –, aplicarea unor măsuri concrete se amînă pentru o dată neprecizată: nu poți lupta eficient cu corupția dacă nu ai, pe lîngă voință politică, și un guvern legitim și stabil. Probabil că, prin diverse birouri, niște funcționari cu mare putere de decizie și cu influență în cercurile politice își freacă palmele, voioși: pentru ei nu s-a schimbat nimic, au trecut și alegerile astea, afacerile continuă. Iar Boiko Borisov poate dormi liniștit, cu pistolul pe noptieră.

■ ■ ■

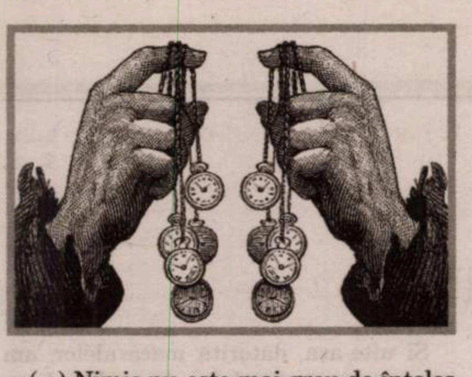

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Melancolia lui Andreescu și pămîntul stihial

(...) Nimic nu este mai greu de înțeles și de pictat decît pămîntul și, în general, decît consecințele naturii. Pentru că nimic nu e mai nenatural. Reproducerea pămîntului e piatra de încercare a oricărui peisagist, tot astfel cum înțelegerea materiei este piatra de încercare a filozofului. (...)

Pămîntul, masa organică grea, e categoric vocația absolută a lui Andreescu, *cheia* talentului său. Și aceasta nu pentru că, statistic, el ar fi pictat mai mult pămînt decît alții sau pentru că l-ar fi pictat întotdeauna mai bine. Nu în surprinderea *aspectelor* felurite ale pămîntului se distinge pictorul român, ci în realizarea temeiului său stihial (...). Poți reproduce pămîntul – cum fac pictorii de la Barbizon și nu numai ei – ca pe un simplu leagăn al fertilității, ca pe un soclu peste care se înalță barocul vegetației. Alții, mai puțin sensibili la suculența „pămîntului-mumă“, gustă pitorescul accidentelor care survin în structura sa: bolovanul, rîpa, tufa rebelă, neregulatul sub toate formele. Există în peisajul flamando-olandez un adevărat cult pentru acest pitoresc al accidentelor. Or, pămîntul lui Andreescu nu e nici primordialmente fertil, nici „accidentat“, spectaculos, dispus să surprindă neîncetat privirea. E un pămînt „esențial“, fără a deveni prin aceasta, ca la Cézanne, abstract. E pămînt înțeles ca *materia prima*, ca sub-strat, ca sub-stanță a lumii. Riguros vorbind, el nici nu este pămînt în sensul obișnuit: e *„pămîntitate“*, lut originar, în care orice formă își poate afla odihna. Întru aceasta, e instructiv de urmărit capacitatea lui Andreescu de a revela „pămîntitatea“, lutul, chiar și acolo unde nu pămîntul propriu-zis e obiectul pictat. Colibele din *Margine de sat* (Muzeul de Artă din Ploiești) sînt, de pildă, simple întruchipări geologice, pete minerale prinse inextricabil în metabolismul terestru. Există o pămîntitate a siluetelor umane din *Tîrg de Drăgaică,* o pămîntitate a cărnii *Nudului șezînd,* a trunchiurilor de arbori din *Pădure de fagi vara,* în sfîrșit, o pămîntitate a cepelor, a fînului, a frunzelor și a peștilor din naturile moarte; sau, iată, o pămîntitate a cerului. Nu vrem să spunem că la Andreescu totul pare făcut din pămînt, cum totul la Mantegna pare din piatră. Materia feluritelor obiecte pictate nu *imită* pămîntul, ci îl lasă doar să se simtă, să transpară în adîncul ei, așa cum transpare *firea* în tot ce există. Pămîntul, ca întreg organic, e, de altfel, aproape sinonim cu firea. Iată de ce el poate subzista în orice întruchipare, fără a-i umbri specificitatea: iarba e iarbă, lemnul copacilor e lemn și sclipirea ochilor e sclipire. Doar că în toate se simte destinul secret al lutului, procentul de pămîntitate care intră, irevocabil, în marea rețetă cosmică.

Comunicînd simpatetic cu materialitatea tandră a pămîntului, intuindu-i căldura aproape animală, Andreescu va fi în chip firesc atras spre cercetarea toamnei tîrzii. Ar fi deplasat să vedem în această împrejurare proba unei opțiuni strict sentimentale, de natură să definească un pictor atît de auster ca pe un intimist de duzină, ca pe un șansonetist minor. E vorba, în realitate, de o opțiune mai adîncă, provocată de intuiția șanselor cognitive sporite pe care toamna le oferă firii contemplative.

Toamna e anotimpul în care, asemeni unui plămîn uriaș, pămîntul pare să aducă înlăuntrul său, printr-o enormă inspirație, toate energiile atmosferei circumterestre. Despuiat de excesele vegetale ale verii, oferindu-se nud privirilor, pămîntul pare dispus toamna, mai mult decît oricînd, să-și livreze secretele, să-și dezvăluie metabolismul. E ceea ce intuia o elită de inițiați ai lumii grecești cînd instituia faimoasele ceremonii chtonice *(chthon* = pămînt), derivate din cele, mai cuprinzătoare, ale orfismului. Misterele chtonice erau serbări patronate de „specialiști“ în problemele toamnei și ale iernii, adoratori ai zeiței Demetra, cea care face ca forțele subterane să devină, la suprafața pămîntului, viață, după ce vor fi dospit în miezul lui. Chtoniile – serbările chtonice – erau, prin urmare, ceremonii ale marilor ritmuri naturale, întruchipate în substanțialitatea terestră, în egală măsură mormînt și leagăn al lumii vegetale.

Desigur, nu vom cădea în ridicolul unei nemijlocite afilieri a lui Andreescu la șirul – anonim, de altfel – al inițiaților în cultul lui Chthon. Dar ne rezervăm dreptul de a constata afinități de structură între interesul intuitiv al pictorului pentru un anotimp anumit și „specializarea“ de tip magic a vechilor inițiați. Înțelepciunea lor le dădea convingerea între altele că, după cum vara stă sub semnul impulsurilor solare, toamna tîrzie, mergînd către iarnă, cade astrologic sub regia lunii. Iar luna a fost întotdeauna considerată, alături de Saturn, simbolul melancoliei creatoare, atît de caracteristică lui Andreescu însuși.

Asistăm, prin asemenea considerații, la treptata alunecare a discursului andreescian de la consemnarea consistențelor lumii la comentariul virtualităților, al „ascunsurilor“ ei. Reflectînd asupra pămîntității, pictorul ar fi putut-o percepe ca pe o limită și nu ca pe o lege a spiritului și ar fi eșuat astfel în bisericoase lamento-uri în jurul „pămîntescului“. Andreescu nu este, însă, un moralist. Îngîndurarea lui nu e nici sentențioasă, nici tristă. Pămîntul ca pămîntitate n-are opacitatea unui obstacol, ci transparența unui mister. Or, tocmai intuirea pămîntului ca mister, ca „fire“ în toate lucrătoare, face din Andreescu un peisagist în sens major și nu un boem vînător de picanterii grădinărești, cum sînt atîția dintre confrații lui – chiar cu renume. Peisagistul adevărat știe mai bine decît oricine că dinaintea naturii nu trebuie să stai ca un pețitor dinaintea farmecelor unei nubile, ci ca Oedip dinaintea Sfinxului: o vezi bine numai dacă adulmeci în ea o taină. Iar taina poate avea multe chipuri, dar în mod sigur nu pe acela al pitorescului.

(fragment din Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, *Humanitas, 1992)*

■ ■ ■

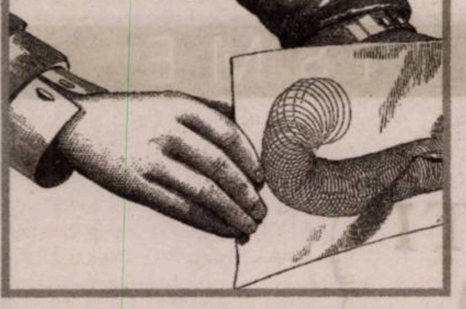

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Blestemul pămîntului 2.0

Uimitor cît de mult influențează modele socio-politice contemporane cercetarea științifică, altminteri prezentată drept o chintesență a obiectivității. Și desigur, ultima modă e dată și drept cea mai „adevărată“.

Mai demult eram învățați că inventarea agriculturii și domesticirea animalelor au fost nu numai o „revoluție“, dar mai ales una binefăcătoare în istoria omenirii: au marcat o treaptă esențială a progresului omenirii, o primă afirmare a capacității omului de a modela natura și peisajul și nu doar de a fi modelat de el. Agricultura nu numai că ne-a dat mai multă hrană, dar, pornind de la ea, am învățat treptat să organizăm spațiul și timpul, am dezvoltat calendarele, arhitectura, diferite meșteșeșuguri, precum țesutul, olăritul, prelucrarea metalelor, am inventat diferite mijloace de transport. Trecînd de la meteorologie la astronomie, omul a început să cerceteze astrele, căci, vorba lui Ovidiu, „pe cînd celelalte animale privesc aplecate țărîna“, omului creatorul său „i-a dat un chip înalt și i-a poruncit să vadă cerul și să-și înalțe vederea la stele“ *(os homini sublime dedit caelumque videre / iussit et erectos ad sidera tollere vultus.)*

Se pare că acest marș triumfal al civilizației amorsat odată cu inventarea agriculturii nu mai e la modă azi printre unii antropologi, precum cunoscutul Jared Diamond, ba chiar sună nu foarte „corect politic“. Apare astfel o nouă narațiune care vede „revoluția agricolă“, declanșată pentru prima dată în Orientul Mijlociu, acum aproximativ 8.000 de ani, nu ca pe un progres major și binefăcător, ci aproape ca pe o „catastrofă“.

Aflăm mai întîi că oamenii paleoliticului superior care, la sfîrșitul glaciațiunii, se ocupau cu vînarea marilor animale al Pleistocenului, trăiau mai mult și erau mai sănătoși decît urmașii lor neolitici care cultivau plantele. Încă nu începuse epoca bolilor transmise de animalele domestice, căci acestea nu existau, iar turta din făină de grîu urma să fie mai săracă în calorii și proteine decît fleica friptă de bizon. Culegătorii-vînători munceau mai puțin (nu mai mult decît 20 de ore săptămînal în medie, au făcut unii socoteala), spre deosebire de strănepoții țărani care roboteau mai mult decît dublu. Dar și mai grav era faptul că – ne zic savanții – vînătorii-culegători aveau o societate egalitară, iar mamutul vînat era împărțit în hălci egale la toate gurile. Nu tot așa, cîteva mii de ani mai tîrziu. Arheologii au descoperit că așezările agricultorilor vădesc deosebiri tot mai marcate între locuințe, sugerînd diferențieri sociale și de avere tot mai pronunțate. Odată cu agricultura așadar se nasc proprietatea privată (blestemul omului, vorba lui Rousseau), diferențiarea socială, conducătorii și supușii, probabil sclavia; urmează războaiele intertribale, exploatarea extensivă a solurilor și sărăcirea lor, epidemiile, distrugerea treptată a habitatelor naturale ale unor animale. Pe scurt, primii trăiau mai mult, mîncau mai bine, erau mai sănătoși, mai egali între ei și viețuiau în armonie cu natura pe care o exploatau cu măsură; nu mai vorbim că erau mari artiști, pictînd admirabil pe pereții peșterilor. Urmașii lor agricultori trăiesc puțin, sînt bolnavi, au războaie, diferențe sociale și economice și distrug sistematic mediul. Civilizația, prin urmare, e păcătoasă și vinovată încă de la începuturile ei.

Este tulburător să vezi cum, aproape pe neașteptate, regăsesc acești savanți moderni, mulți dintre ei necredincioși, vechile mituri: fericita vîrstă de aur, sau „epoca lui Saturn“, cînd oamenii nu arau și nu secerau, dar culegeau totul din abundență. De asemenea, ei redescoperă „blestemul“ aruncat asupra plugarului, așa cum îl citim în cartea Genezei („Blestemat va fi pămîntul din cauza ta. Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale; spini și pălămidă îți va rodi el...“). Regăsesc astfel și ideea armoniei rupte dintre om și natură în urma unei „greșeli“ existențiale, care se asociază strîns cu cultivarea pămîntului. Mai mult, asociază agricultura cu începutul conflictelor fratricide între oameni, nu altfel decît Biblia, care, s-ar zice în urma acestor descoperiri arheologice, știa ea ce știa cînd l-a făcut pe Cain, ucigașul fratelui său, „lucrător de pămînt“.

Putem glosa destul asupra acestor potriviri între știința antropologică și arheologică nouă și vechile mitologii, dar o întrebare îmi pun de îndată, la care – o spun cu sinceritate – nu știu să răspund: oare potrivirile în cauză vor să confirme (nu în literalitate) acele mitologii arhaice, sugerînd cumva eternul lor adevăr antropologic de profunzime, de atîtea ori disprețuit sau neglijat de știința mai veche? Sau, de fapt, respectiva potrivire nu poate decît infirma esența teoriilor contemporane, sugerînd caracterul lor „mitologic“ și indicînd cît de lipsite de obiectivitate sînt acestea și cît de mult s-au pliat ele pe obsesiile sociale, politice și ecologice ale timpurilor noastre?

■ ■ ■

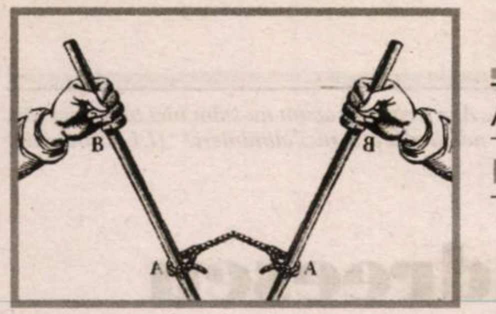

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Soluția? Beruf!

●●● pentru că se vorbește *ad nauseam* despre reforme. Avem nevoie de reforme în Educație, în Sănătate, în administrația publică și în Justiție. Trebuie reformate clasa politică, Uniunea Europeană și NATO, Facebook și Twitter ș.a.m.d. Ce mai tura-vura, avem nevoie de o reformă a lumii, dar mai cu seamă de una a întregii României! Așa e, avem. Iată un punct de consens, poate singurul într-o societate românească țăndări de-a lungul unor multiple linii de fractură, întretăiate în cele mai ciudate moduri cu putință, mai cu seamă de cînd cu pandemia care funcționează ca o lupă care ne ajută să ne vedem mai bine problemele. Vacciniștii se urăsc cu antivacciniștii (și invers), dar își pot da mîna cînd vine vorba despre, să zicem, reforma Educației. Micii antreprenori îi urăsc pe corporatiști și împreună pe lucrătorii la stat, dar se pot coaliza cînd vine vorba despre restricțiile din pandemie etc. Odinioară, nivelul de educație, de venit, credința religioasă sau simpatiile politice erau „predictori", cum le spune în literatura de specialitate, pentru felul în care oamenii se poziționează politic de-o parte sau de alta a unei linii de fractură societală. Acum, „predictorii" ăștia nu mai pot prezice nimic. Nici în America, nici în România.

Sîntem țăndări, fără nici o noimă, precum o ceașcă scăpată din mînă, pe podea.

Și-atunci facem planuri de reforme. Încercăm să lipim la loc măcar cîteva cioburi, cu speranța șchioapă că măcar am avea o ceașcă ciobită din care să ne putem bea ceaiul. Poate c-a sosit timpul să privim problema în cu totul alt fel. În budismul zen, bătrînul înțelept meditează cu o ceașcă de porțelan, veche de cîteva sute de ani, în mînă. Cu cît ceașca e mai veche și porțelanul mai de calitate, cu atît mai bine. Iar atunci cînd „vine momentul", înțeleptul lasă prețioasa ceașcă din mînă și-o face țăndări. Nu, nu-i scapă din mînă, cum ne-am scăpat noi pe noi. Nu. O lasă să cadă intenționat. Dar nici nu dă cu ea de pămînt. O *lasă* să cadă. Discipolii se grăbesc să adune cioburile și să le realipească cu aur. Dintr-o dată, ceașca, prețioasă oricum, și-a înzecit valoarea. De ce? Pentru credința că taman în ceea ce pare accidental (bețele de chibrituri dintr-o cutie scăpată din mînă, bunăoară, nu vor cădea la fel niciodată) se pot întrevedea deopotrivă trecutul, prezentul și viitorul. (Vezi discuția despre „sincronicitate" în prefața lui Jung la *I Ching* sau *Yi Jing, Cartea Schimbărilor.*)

Care ar fi, în cazul unei societăți românești țăndări, „aurul" care să o lipească la loc, nu doar pentru a obține o societate ciobită, ci una chiar mai valoroasă? Răspunsul, ca toate răspunsurile bune, e simplu: *Beruf! Beruf* ar putea rezolva și reforma din Educație, și pe cea din Sănătate, Justiție etc. Nu glumesc cîtuși de puțin. V-ați întrebat vreodată de ce nemții au reputația de buni meseriași, pe care te poți baza, indiferent dacă vorbim despre mașini sau instalatori, tîmplărie sau rachete, filozofie sau muzică? Dacă vă mai amintiți, pînă și Iohannis a jucat cartea bunului meseriaș german în campania electorală cu sloganul *„România lucrului bine făcut!"*. Și nu doar românii sînt convinși că nemții sînt „meseriași". În America, reclamele la orice produs *„made in Germany"* sînt rostite de o voce cu un puternic accent nemțesc. Cum se explică o asemenea reputație internațională? Prin *Beruf*.

Heidegger (neamț) spunea că nu omul vorbește limba, ci limba îl vorbește pe om, iar în germană *Beruf* înseamnă deopotrivă „meserie" sau „profesie", dar și „vocație" sau „chemare". Simplu spus, limba îl învață pe neamț că nu te faci tîmplar, fizician, medic, profesor sau om de afaceri dacă nu ai totodată o chemare pentru asta, o vocație. Se aplică inclusiv politicienilor. Max Weber (alt neamț) are un discurs – care s-ar cuveni să fie obligatoriu pentru oricine simte chemarea de a intra în politică – intitulat chiar așa: „Politicul ca *Beruf*". Iată o idee cît se poate de simplă și totuși atît de ignorată în ziua de azi: nu te apuci de nimic, profesional vorbind, dacă nu simți totodată și o chemare, o pasiune pentru meseria aleasă. Nu „Cîți bani aduce?", nu „Se caută meseria?", ci doar atît: „Mă pasionează?", „Aș face asta și neplătit?".

După ce am intrat la Medicină, am fost trimis în armată, la Zalău. N-a fost lesne, dar nu mi-a părut rău. Am învățat multe, printre care și lecția *Beruf,* înainte de a cunoaște cuvîntul, de la un băiat care intrase la TCM (Tehnologia Construcțiilor de Mașini). Omul avea o pasiune: macaralele. Nu, nu e nici glumă, nici metaforă. Restul lumii vorbea despre fete, chefuri, ba chiar și despre religie. Eram de la Medicină Cluj, TCM Sibiu și Teologie București, dar nimeni nu vorbea nici despre medicină, nici despre construcțiile de mașini. Doar omul ăsta vorbea despre macarele, desena macarale, știa totul despre diferitele tipuri de macarale, visa macarale și era într-o permanentă căutare de auditoriu. Nu prea găsea clienți, dar eu îi ascultam cu gura căscată explicațiile. Nu, nu mă interesau macaralele, mă fascina pasiunea lui. *Beruf*.

Și uite-așa, datorită macaralelor, am avut puterea să mă las de medicină, cu diploma-n mînă, ca să-mi urmez chemarea. „De meseria asta nu-ți bați joc", îmi zicea tata, medic și el. Avea dreptate. De nici o meserie nu-ți bați joc, dacă e *Beruf*. Nu, nu sînt idealist, dimpotrivă. Sînt cît se poate de pragmatic. Un meseriaș va ieși întotdeauna în evidență, indiferent de cîte nulități roiesc în jurul lui. Va fi căutat. Va avea o reputație care-i va face invidioși pînă și pe nulitățile care avansează cu PCR-ul (Pile, Cunoștințe, Relații, pentru neștiutori), PCR-ul care n-a murit cu PCR-ul ălălalt. Poate chiar vor rîvni să fie aidoma lui (sau ei). Cînd copilul își va vedea părinții pasionați de ceea ce fac, în loc să ofteze cînd merg la „muncă", atunci cînd își va vedea profesorul pasionat de materia pe care o predă, va vrea și el (sau ea) să facă ceva de care e pasionat, ba să mai fie și plătit pentru asta! Și-atunci restul complicatelor reforme ar veni, cu toatele, de la sine.

Saint-Exupéry spunea că nu trebuie să-i înveți pe oameni cum să facă scînduri și parîme și catarge pentru a construi o corabie. E suficient să le arăți oceanul și să-i înveți să fie pasionați de ceea ce-ar putea afla dincolo de orizont. Restul vine de la sine. Nu degeaba Iisus l-a mustrat pe cel care și-a îngropat talantul (de acolo, etimologic, vine și cuvîntul *talent),* în loc să-l înmulțească.

În limba română nu avem *Beruf,* dar avem expresia admirativă *„E meseriaș!"*. S-o ascultăm cu atenție. S-o lăsăm și noi să ne vorbească, doar limba nu-i vorbește numai pe nemți.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Statuia Libertății și Canalul Suez

„Accentului" de aici (pe istorie, se-nțelege) îi place să se agațe de ce-i mai interesant, mai surprinzător și, poate, mai puțin cunoscut în istorie, chiar dacă-i din partea mai *soft*. Sau mai ales dacă-i astfel. Așa că fără a diminua, de exemplu, importanța unor evenimente *hard* precum Războiul din Suez din 1956, izbucnit ca urmare a naționalizării canalului de către liderul Egiptului, Nasser, „Accentul" se agață de o statuie care trebuia să fie a Suezului, dar a devenit a... Libertății.

Prin 1869, înainte de finalizarea construcției canalului, sculptorul francez Frédéric-Auguste Bartholdi le-a propus autorităților egiptene să realizeze o sculptură care să fie așezată la intrarea din Marea Mediterană a Canalului Suez. *Egiptul aducînd lumină Asiei* era denumirea sugerată de sculptor pentru statuie. Inspirîndu-se de la conceptul Colosului din Rhodos, Bartholdi avea în plan să dea formă unei statui care să înfățișeze o femeie îmbrăcată în haine egiptene, ținînd în mînă o torță ce ar fi putut îndeplini rolul unui far pentru navele care traversau canalul. Din varii motive, ideea artistului francez nu s-a materializat, iar Canalul Suez a fost inaugurat fără nici o statuie care să îl vegheze. Nici o mare pagubă, cu sau fără statuie, Suezul este, așa cum s-a evidențiat și zilele acestea, una dintre cele mai importante și solicitate rute comerciale din lume.

Sculptorul nu a renunțat însă definitiv la proiectul său. Dacă Egiptul nu avea *să lumineze* Asia în acest fel, lumina tot avea să își găsească locul cumva, pe undeva. S-a întîmplat cîțiva ani mai tîrziu, în 1886, cînd Frédéric-Auguste Bartholdi a inaugurat o lucrare adaptată, dar asemănătoare cu cea propusă pentru Suez, într-un port din New York: *Libertatea luminînd lumea*. Pe scurt, *Statuia Libertății*. La realizarea acesteia a fost convocat și domnul Gustave Eiffel, care s-a ocupat de structura de rezistență din oțel a lucrării. Statuia, care reprezenta cadoul făcut de Franța Statelor Unite ale Americii la 110 ani de la cîștigarea independenței, și-a păstrat făclia în mîna dreaptă și a primit o placă în mîna stîngă pe care este inscripționată data ratificării Declarației de Independență a SUA *(July 4, 1776)*.

Pînă la urmă, istoria le așază pe toate. În portul potrivit.

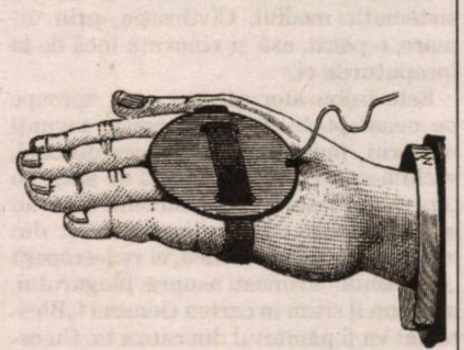

BARBURISME

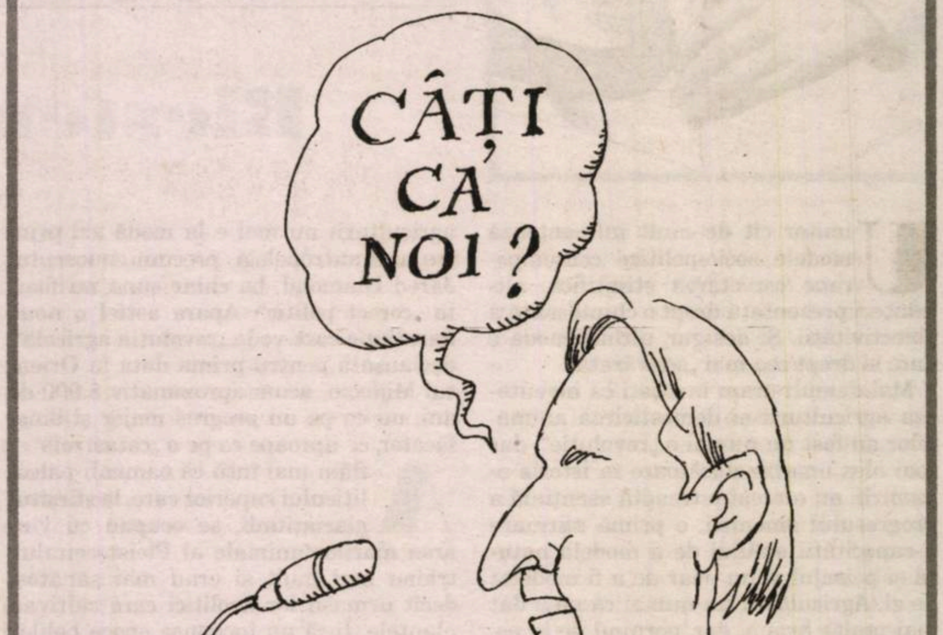

Desen de Ion BARBU

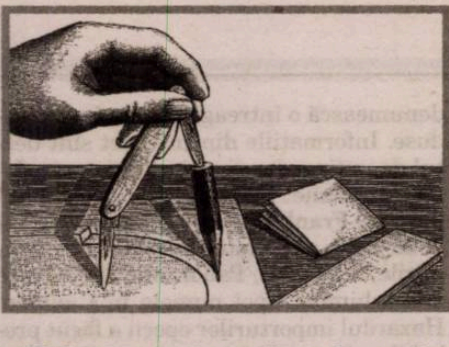

Matei VIŞNIEC

interogarea **europeană**

Rusia noastră cea de toate zilele...

Ciudată mai este iluzia francezilor că ar putea avea o influenţă asupra Rusiei! Sînt mulţi ani de cînd urmăresc cu un enorm interes această *saga* diplomatică, dar şi culturală. Hélène Carrère d'Encausse, secretara perpetuă a Academiei Franceze şi specialistă în istoria Rusiei, afirmă că dintotdeauna „cuplul franco-rus a fost unul pasional“. Multe evenimente istorice pot oferi argumente în sprijinul acestei teze, de exemplu faptul că ruşii nu s-au supărat în mod iremediabil pe francezi după ce Napoleon i-a invadat în 1812 şi le-a incendiat capitala. Dimpotrivă, Franţa le-a oferit atunci o ocazie nesperată ofiţerilor ruşi de a-şi lua revanşa în felul lor, strălucind în saloanele pariziene, iar armatei ruse, care a campat alături de Paris, de a demonstra că era mai „civilizată“ decît cea franceză…

În ultimii douăzeci de ani, relaţiile lui Vladimir Putin cu preşedinţii francezi au avut uneori un caracter „pasional“. Din anul 2000, cînd a fost ales preşedinte al Federaţiei Ruse, Putin a avut ocazia să-i cunoască destul de bine pe Jacques Chirac, pe Nicolas Sarkozy, pe François Hollande şi pe Emmanuel Macron. Relaţiile cele mai bune au fost cele întreţinute de Putin cu Chirac. Ei ar fi ajuns chiar la o anumită relaţie de prietenie, de încredere reciprocă, spun cei care au avut acces în culisele respectivelor întîlniri şi discuţii. În 2003, de exemplu, Putin a apreciat enorm faptul că Franţa nu a fost de acord cu intervenţia militară americană în Irak.

Cu Nicolas Sarkozy „relaţia pasională“ a fost mai grea la început, Sarkozy s-ar părea că s-a arătat în primul dialog cu Putin cam prea impetuos, iar Putin n-ar fi ezitat să-l ameninţe pur şi simplu. Din punctul de vedere al lui Putin, preşedintele Sarkozy era „omul americanilor“ întrucît a decis revenirea Franţei în Alianţa Atlantică. Şi totuşi, ulterior, s-a produs un mic miracol, cei doi oameni au început să se aprecieze, Nicolas Sarkozy a acceptat chiar ca Franţa să construiască două nave de război de tip Mistral pentru ruşi.

> *„Putem obţine unele rezultate, sau cel puţin putem evita divergenţele serioase.“*

Iar în 2008, în plină criză între Rusia şi Georgia, Sarkozy a reuşit (cel puţin aceasta este versiunea franceză) să-l calmeze pe Putin.

Lucrurile au început să ia o turnură mai dramatică în anii cînd François Hollande a fost preşedinte. Şi probabil că între Hollande şi Putin nu a circulat niciodată nici un curent pozitiv. François Hollande l-a iritat profund pe Putin oprind livrarea navelor Mistral către Rusia, dat fiind conflictul din Ucraina şi anexarea Crimeii. Nu este însă greu de observat că atîta vreme cît Rusia a fost într-o perioadă de „convalescenţă“ economică şi militară, după perioada Elţîn, francezii s-au înţeles mai bine cu Putin. Iar după ce Putin i-a redat Rusiei statutul de mare putere în tradiţia imperială, raporturile cu Parisul s-au fragilizat.

Emmanuel Macron a avut şi el ambiţia de a arăta că poate fi un interlocutor privilegiat al preşedintelui rus. În mod simbolic, la începutul mandatului său, i-a oferit lui Putin onoarea de a fi primul şef de stat străin primit la castelul de la Versailles, cu mare pompă. Contextul internaţional, mai ales de la izbucnirea războiului din Siria în 2011, a devenit însă atît de complicat încît eforturile lui Macron de a crea noi punţi între europeni şi ruşi au avut efectul valurilor care se sparg de ţărm. Şi Putin s-a schimbat între timp, devenind un veritabil ţar, şi Uniunea Europeană a pierdut din prestigiu şi forţă în urma Brexit-ului. Iar războiul rece dintre China şi Statele Unite, despre care mulţi specialişti cred că va marca următoarele decenii, plasează Rusia într-o poziţie favorabilă, de potenţial aliat pentru fiecare tabără.

Cum de la începutul anului, situaţia s-a tensionat din nou în estul Ucrainei, iar noul preşedinte american Joe Biden pare să fi adoptat o linie dură faţă de Putin, presa franceză relansează ideea că Macron ar putea avea un rol de jucat, că ar putea media reluarea dialogului dintre occidentali şi ruşi. *Sleepy Joe,* cum îi spuneau republicanii lui Joe Biden întrucît la ora campaniei electorale părea cam adormit, a devenit, scrie presa anglo-saxonă, un fel de *Sniper Joe*. Pe Xi Jinping l-a catalogat ca fiind un om total insolubil în ideea de democraţie, iar în Putin vede un „ucigaş“.

Cuvintele nu au însă chiar o mare importanţă în războaiele diplomatice şi deseori liderii internaţionali îşi dau mîna după ce se împroaşcă reciproc cu noroi. Important, acum, ar fi ca toată lumea să se înţeleagă fără ca Ucraina să devină un spaţiu de înfruntare între Statele Unite şi Rusia.

Rusia şi China îl „testează“ în prezent pe Biden în Ucraina şi respectiv în Taiwan, spun experţii în geopolitică. Credibilitatea noii politici a Washington-ului, care doreşte să federeze democraţiile de pe planetă şi să pună mai mult accent pe drepturile omului, depinde de capacitatea americanilor de a-i ajuta pe ucraineni şi de a proteja independenţa Taiwanului – iată o idee tot mai des exprimată în presa franceză. Pentru a-i „testa“ pe americani, Putin a decis să programeze manevre militare în apropierea frontierei cu Ucraina, ca o demonstraţie de forţă, iar Xi Jinping trimite, tot în acest spirit, avioane militare să survoleze insula rebelă.

Iată, într-o singură frază, strategia preşedintelui francez Emmanuel Macron faţă de Rusia: „Dacă menţinem în permanenţă dialogul, putem obţine unele rezultate, sau cel puţin putem evita divergenţele serioase. Ceea ce va necesita ani de zile, poate decenii întregi, dar trebuie să o facem în numele păcii şi al stabilităţii în Europa“. Această logică ascunde multă înţelepciune. Ruşii au de partea lor spaţiul, dar şi timpul. Ei nu se grăbesc, Putin poate aştepta ca în toate ţările occidentale cu care are litigii să vină noi preşedinţi sau şefi de guvern pentru a găsi acorduri mai favorabile intereselor Rusiei. În Europa, el o apreciază doar pe Angela Merkel întrucît se menţine la putere din 2005. Iar pe Macron îl va aprecia doar dacă mai cîştigă o dată prezidenţialele, în mai anul viitor.

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

■ ■ ■

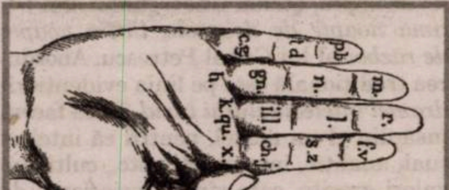

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Amărăciunea lui Nostropello

Întrucît nu ne-am mai văzut *face-to-face* de multă vreme, din cauza pandemiei, prietenul meu Brotanni Nostropello – profesor, cumva predestinat, la *Istoria numelor proprii* – mă sună frecvent să vadă ce mai fac. Ultima dată părea extrem de abătut. „Bătrîne“, mi-a zis, „sînt foarte trist că nu m-am născut cu vreo două-trei decenii mai tîrziu. Resimt asta ca pe o nedreptate ontologică. Fiumeu e în clasa a V-a şi face Biologia cu o doamnă, Nuzza Traumella. Cică ea le cere elevilor să o apeleze pe numele mic – *Nuţa* sau chiar *Nuţi*. Ăştia mici – nişte ticăloşi – au protestat, urlînd că nu le place numele. «Şi cum aţi vrea să mă cheme?», i-a întrebat profa, firesc, nedumerită. După cîteva clipe de gîndire, pramatiile au început să strige: «*Buuţaa, Buuţaa* ori, mai biinee *Buuţii*. Buţi, Buţi, Buţi!». «OK», a acceptat doamna, «*Buţi* rămîne.» «Dar nu ne place nici numele de familie – *Traumella*», a plusat un şmecher. «Şi cum să-l schimb?», a replicat Buţi, presupun, consternată. *«Troootineeellaaa!,* au zbierat ăia la unison. «Trotinella, Trotinella, Trotinella!» Şi s-a bătut palma, cum ar veni. Doamna de Biologie este, de acum înainte, pentru fiarele respective, *Buţi Trotinella*. Forma de adresare – nu trebuie să insist – va fi, invariabil, cu *tu*. Ce vremuri, Codrine! Să tot faci şcoală azi. Un deliciu. Mă simt profund frustrat cînd îmi amintesc gimnaziul trăit de mine pe la mijlocul anilor '80 şi, cu precădere, orele de Biologie, pe care le ţinea unul poreclit *Apocalipsus*. Nu-i vorbă că şi numele lui adevărat transmitea aceiaşi fiori! *Schingea Călău* îl chema. Habar nu am care era numele şi care era prenumele. Teroarea institută de tip în clasă ne adusese în pragul compulsiilor paranoice. Mueream, cu toţii, de frică. Dîrdîiam.“

„Odată“, a continuat Brotanni după o scurtă pauză anamnetică, „eu şi colegul meu de bancă, Licurin Retarpatu, am intrat, cu o seară înainte de ora de Botanică, în disperare mistică. Ne-am întîlnit la el acasă şi am hotărît să ne rugăm împreună să nu fim ascultaţi a doua zi de Schingea Călău Apocalipsus. Pentru a fi ascultată, credeam noi, rugăciunea trebuia să urmeze un ritual sacrosanct, pe care, în absenţa cunoştinţelor teologice, l-am inventat *ad-hoc*. Am aprins douăzeci şi una de lumînări (la vremea în cauză, reţii, sînt convins, lumea nu ducea lipsă de ele în casă, curentul electric oprindu-se, pentru economii naţionale, cîteva ore pe zi) şi le-am aşezat pretutindeni în camera lui Licurin. Auziserăm că numărul ăsta, douăzeci şi unu, ar fi fost miraculos, că ar fi avut mare trecere la Bunul Dumnezeu. Ne-am pus în genunchi şi, trîntindu-ne, repetitiv, cu feţele la pămînt, într-o serie nesfîrşită de mătănii, ne tînguiam ca două bocitoare: «Scapă-ne mîine, Doamne, te implorăm, de Apocalipsus! Scapă-ne, Doamne, de Apocalipsus mîine la şcoală! Te rugăm, îndură-te!». Mama lui Retarpatu a auzit, dintr-o cameră alăturată, ţipetele şi a venit speriată peste noi. Cînd a deschis uşa, poc, a lovit lumînările din prag. Au căzut, desigur, pe jos şi s-a aprins covorul. Nebuneală, pături aruncate pe podea, salturi maimuţeşti printre mobile, fum şi aşa mai departe. Iar apoi – *apoi*, bătrîne! – a urmat adevărata scrîşnire a dinţilor, vorba Bibliei. O cafteală parentală epopeică, magistrală. Eu, faţă de Licurin, am încasat chiar două bumbăceli. Am luat-o pe cocoaşă, mai întîi, de la nenea Retarpatu acolo, loco, iar, ulterior, cînd am ajuns acasă, de la nenea de taică-meu, numit şi Palmă Grea...“

„În ziua următoare, la şcoală, aveam amîndoi ochii umflaţi. Din fericire, toată clasa era paralizată de spaima Călăului şi nimeni nu ne-a dat atenţie. În recreaţia dinaintea orei de Botanică, un coleg, Socrate Varzămică, s-a pierdut cu firea într-un aşa hal încît, în transă, teleghidat parcă, a plecat din bancă şi s-a ascuns în dulapul cu materiale didactice de lîngă catedră. Nu a mai ieşit de acolo. A intrat Apocalipsus şi a izbit catalogul pe masă de s-au cutremurat ferestrele. În aer mai plutea doar damful discret al micţiunii spontane. Ce să vezi? Sare direct la *N* şi *R*, mîrîind: «Nostropello şi Retarpatu, la tablă, lîngă planşa cu flori!». Îl mîniasem, în mod evident, pe Dumnezeu cu rugăciunea noastră obraznică. Schingea ne-a spart, pur şi simplu, cu *pistilul, mojarul* şi *stamina*. Nu puteam nici să respirăm, darămite să vorbim. (Oricum, fiind noi ocupaţi cu ritualurile, nici nu învăţaserăm nimic!) Apoplectic, Apocalipsus ne «popea», precum Vodă Lăpuşneanu. Atunci, atunci, prietene, s-a produs Apocalipsa! Dulapul cu Socrate Varzămică a început deodată să se clatine. S-a prăbuşit peste catedră în doi timpi şi trei mişcări. Ghiveciul cu flori din vîrful lui mi-a aterizat direct în cap, după care a căzut pe parchet şi s-a spart. Proful a căscat ochii cît cepele şi s-a năpustit asupra mea, urlînd: «Ce-ai făcut, nenorocitule? Ai ucis o floare nevinovată!». A urmat cel de-al treilea caft sălbatic pe care îl primeam în mai puţin de douăzeci şi patru de ore...“

■ ■ ■

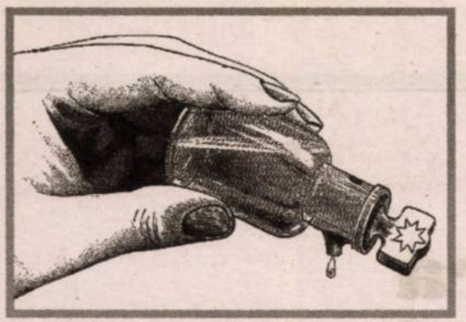

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Tonomat

Am descoperit cu surprindere, săptămîna trecută, că termenul *tonomat* și-a extins mult sensul, în vorbirea unor contemporani ai noștri: denumirea aparatului automat care reproducea la comandă piese muzicale este folosită, fără ezitare, pentru a desemna automate de alimente, băuturi etc. Declarații ale poliției și articole jurnalistice au vehiculat intens desemnarea improprie: „Prins că a spart *tonomatul* de la Unirii după o postare pe Facebook“ (gandul.ro); „au fost sparte mai multe *tonomate* din zona Unirii“ (revista22.ro); „Cum au distrus cîțiva protestatari din București o stație de autobuz, *un tonomat de băuturi răcoritoare* și un ecran electronic“ (g4media.ro); „distrug și jefuiesc două *tonomate cu mîncare și sucuri*“ (newsweek.ro); „Vitrine, mobilier stradal, *tonomate de alimente*, stații de autobuz, geamuri ale unor mașini, distruse“ (ziaruldeiasi.ro) etc. De altfel, în Internet se pot găsi și alte variante de extindere: pentru automatul de cafea și chiar pentru cel de bilete – „cafeaua de la *tonomat*“ (YouTube); „cum cumperi bilet de tren de la *tonomat*“ (ibidem).

Am întîlnit totuși în aceste zile și articole scrise cu grijă pentru corectitudinea lingvistică, în care în titlu și în text apăreau doar „automate cu mîncare“, „automate stradale“, sensul impropriu ivindu-se doar într-un citat din comunicatul Poliției București: „două *tonomate* sparte și golite de alimente“ (digi24.ro). Au fost și reacții critice, în comentariile unor cititori care indicau termenul corect – *automat* – sau dezvoltau ironic tema „tonomatului cu mîncare“: „cred că nu avea în playlist manele, din această cauză a fost vandalizat“ (reddit.com).

Dicționarele noastre indică sensul exact al termenului: „aparat cu discuri muzicale care se schimbă automat prin introducerea unei fise, folosit mai ales la baruri și restaurante“ (Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme,* 1986); „pick-up semiautomat care se declanșează cu ajutorul unei monede sau al unui jeton și care are un sistem selector de discuri“ (DEX). Extinderea semantică s-a produs pe baza unor elemente comune (introducerea de monede, distribuirea automată), în condițiile în care tonomatul fusese deja o prezență în viața cotidiană de la noi și, desigur, în condițiile necunoașterii obiectului de către noile generații. Se poate vorbi de o familiaritate a celor mai în vîrstă cu tonomatul, existent încă din anii ’60 în restaurante din România comunistă – în care, în schimb, automatele de mîncare și băutură au fost cel mult o apariție meteorică. În epoca noastră, însă, mijloacele electronice de reproducere a pieselor muzicale au aruncat în uitare tonomatul. Sensul propriu al cuvîntului era totuși destul de puternic acum aproape 15 ani, atunci cînd a fost folosit metaforic de către președintele Băsescu, pentru a-i caracteriza depreciativ pe ziariștii care nu își exprimă propriile opinii, ci „cîntă pe bani“, reproducînd ceea ce li se cere prin comandă politică sau patronală.

Dincolo de folosirile improprii actuale, cuvîntul *tonomat* merită atenție și din punctul de vedere al originii sale. Automatul muzical este denumit, în foarte multe limbi, printr-un împrumut lexical din engleza americană – *jukebox*. Româna pare a fi singura limbă care folosește termenul *tonomat* – pe care dicționarele noastre îl dau ca provenind din germană. În germană, termenul curent este însă *Jukebox* (Wikipedia și Duden online). De fapt, originea denumirii românești este într-adevăr germană, dar puțin mai complicată: *tonomat* este rezultatul unei antonomaze, mai exact al procesului de transformare a unui nume de firmă într-un substantiv comun care ajunge să denumească o întreagă categorie de produse. Informațiile din Internet sînt destul de puține, dar confirmă existența firmei germane Tonomat, din Neu Isenburg bei Frankfurt, care producea în anii 1953-1965 automate muzicale cu denumirile Teleramic, Panoramic etc. și care și-a schimbat apoi numele în Canteen. Hazardul importurilor epocii a făcut probabil ca în română tocmai numele inițial al acestei firme să devină substantiv comun. Cuvîntul a fost inclus încă din 1966 în ediția a doua a *Dicționarului de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca. În *Dicționarul limbii române* (DLR), termenul este ilustrat printr-un citat din revista *Viața Românească,* din 1970: „Urcam pe terasa restaurantului – unde era café-barul și *tonomatul* – puneam fiecare cîte cinci monede de cîte un leu“. Se poate adăuga, din aceeași perioadă, un citat din romanul *Maria și marea* (1973), al lui Radu Tudoran: „Chelnerul pusese pe masă un pumn de monede pentru *tonomat*“. Există totuși o atestare și mai veche, care poate ilustra răspîndirea termenului: în revista *Teatrul,* numărul 5 din 1962, este descris spectacolul de revistă *Șapte note potcovite,* de la Teatrul „Constantin Tănase“, în care era inclusă și melodia *Tonomat,* de Elly Roman.

Oricum, a denumi astăzi *tonomat* orice fel de distribuitor automat e comic și iritant pentru cei care cunosc sensul propriu al cuvîntului – și inutil pentru ceilalți, de vreme ce simplul *automat (de cafea, de alimente* etc.) își poate îndeplini foarte bine funcția în comunicarea cotidiană.

■ ■ ■

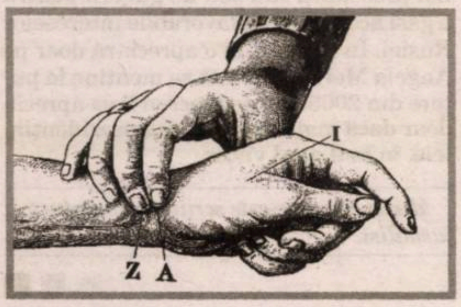

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cine vrea să trăiască într-un film coreean?

„E multă suferință în lume, / dar și în filmele coreene.“ Așa începe un poem din volumul *Dmitri: genul cinic* al lui Dmitri Miticov, pe care îl recomand din start, pentru că veți avea multe de învățat, inclusiv despre educație, din această carte cu o caligrafie impecabilă a gesticulației interioare. Dar dacă el folosește aici versurile mai sus citate într-o cheie cinic-ironică, eu am să mă folosesc de ele pentru a radiografia, desigur, destul de superficial în aceste rînduri, un fenomen educațional. Veți înțelege, sper, pe parcurs, legătura.

De cîțiva ani buni se vorbește în domeniu despre faptul că viziunea educațională, la nivel de finalități ale educației, scopuri și ideal educațional, ar fi dezvoltarea personală. De altfel, conceptul este formulat explicit și în legea învățămîntului, în paragraful care identifică idealul educațional românesc. Nimic mai frumos și mai nobil, aș zice.

Fac un salt și mă raportez, punctual, la simulările din acest an școlar, pentru a vedea cum se reflectă acest obiectiv în plan concret, al realizării, înainte de a mă ridica iar puțin înspre o încercare de surprindere mai generală a problemei. La aceste simulări, cele mai mari probleme le-au ridicat exact cerințele care țin de paradigma dezvoltării personale, aș zice. Astfel, la bacalaureat, cerința care viza argumentarea necesității implicării civice a fost o piatră de încercare. Mai întîi, pentru că efectiv elevii nu au știut ce înseamnă implicare civică. Mulți au confundat-o cu implicarea statală sau cu respectarea legislației. Dincolo, la evaluarea națională, itemii care solicitau o opinie despre valoarea lecturii cu voce tare și cel care solicita compararea fragmentului de text dat cu alt text literar citit sau studiat. Ambii itemi din sfera aceasta, a dezvoltării personale. Așadar, deși finalitatea procesului educațional ar trebui, teoretic, să fie tocmai dezvoltarea personală, exact la acest nivel apar sincopele, problemele. De ce? Am mai multe răspunsuri, printre care faptul că profesorii se focalizează strict pe transmitere de informație este cel mai simplu și mai incomplet.

În fapt, dacă faci o mică cercetare (iar eu am făcut una mai amplă, o am încă în curs), conceptul în sine, din perspectivă pedagogică, nu este suficient teoretizat, nu este circumscris. Lipsa acestei circumscrieri teoretice este o problemă și cred că ar fi necesar să se lucreze în acest sens, cu o atentă implicare din partea științelor educației, dar și a psihologiei.

Simplificînd la maximum, aș spune că pașii dezvoltării personale ar fi cunoaștere, autocunoaștere și acțiune pozitivă asupra sinelui. Pentru a explica, trebuie să fac un ocol. Cele mai îndepărtate cercuri ale acestuia țin de un mental colectiv foarte păgubos și de centrarea educației exclusiv pe cunoaștere. În privința mentalului colectiv, aș spune că el este viciat de o tendință excesivă de a îi privi pe ceilalți cu ochi critic, de a-i judeca, de a-i anula. Bîrna din ochiul nostru, ascunsă de paiul din ochiul celuilalt. Celălalt e prea gras sau e slab de-l bate vîntul, cutare e iar borțoasă, cu burta la gură, X e într-un fel, iar Y e în alt fel. Slavici, în *Gura satului,* a prins memorabil acest mental colectiv. Nu ne întrebăm care sînt de fapt realitățile din spatele judecăților noastre și nu vedem, adesea, firescul din ceea ce poartă celălalt ca însemn. Apoi, obsesia transmiterii cunoștințelor. Sîntem tributari unui sistem educațional care perpetuează, încă, transmiterea de informație. Mai puțin integrarea acesteia într-un sistem de valori, apoi interiorizarea ei printr-un filtru al umanului, care să permită și educarea propriului caracter și a propriei personalități într-o formulă de creștere pozitivă.

Aplicat puțin pe domeniul limbii și literaturii, am ajuns să am o viziune destul de amară cu privire la tot ce înseamnă cultivarea valorilor pozitive în școală. Sîntem, din punct de vedere cultural, tributari exprimării suferinței, angoasei, durerii, fricii. Toate acestea se justifică din punct de vedere cultural. Pentru că o operă de artă este adesea expresia unei traume profunde sau pentru că, mult mai simplu, literatura își propune să surprindă umanul aflat la limită, altfel ar fi plictisitoare, ternă. Știți bine ce spunea Tolstoi, nu e cazul să repet. Dar cînd trec în planul educației, aceste expresii ale limitei umanului devin perturbatoare ale unui proces echilibrat de dezvoltare personală, dacă nu sînt interpretate în manieră potrivită. Operele literare (și mă gîndesc mai ales la cele pe care le găsim în canonul școlar) nu evidențiază explicit, aproape nici unele, valori ca recunoștința, bucuria, echilibrul interior, ci din contra, teama, rușinea, competitivitatea sau perfecționismul, durerea etc., toate acestea fiind extrem de dăunătoare pentru dezvoltarea personală, dacă sînt percepute în sine ca valori, iar actul interpretativ nu se duce spre o redimensionare a lor, situare în estetic și analiză ca punct de plecare spre respingereaa lor în planul dezvoltării personale. Să iau un exemplu, Ștefan Gheorghidiu, din *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* al lui Camil Petrescu. Abordarea tradițională este pe linia evidențierii *dramei intelectualului lucid*. Dacă facem însă din el un model, pentru că intelectual, analitic, introspectiv etc., cultivăm valori greșite, care sînt interiorizate de elevi. Nu observăm acolo patologia. Gelozia, invidia, orice sentiment dus la extrem formează, în fapt, tablouri clinice. Frustrarea hipersensibilă, isteria. Incapacitatea de a accepta lumea și omul de dincolo altfel decît el îl proiectează prin propria voință. În fapt, blocajul în asemenea obsesii îl împiedică în primul rînd pe el să evolueze și să fie un practicant al bucuriei vieții. Gestul final, cînd, în urma experienței războiului, lasă în urmă tot, nu este nici el, de fapt, salvator. Este doar o formă de resemnare și de superioritate.

În fine, ce vreau să spun (pentru că aș putea duce argumentația și pe o seamă de alte texte) este că îmi doresc o schimbare reală de paradigmă. Nu schimbarea autorilor, nici a operelor literare, ci a perspectivei. O altă manieră de interpretare, în acord cu o paradigmă a dezvoltării personale. Iar începutul ar trebui să vină de la programele școlare, cele care urmează să fie scrise, pentru liceu. Și de la manualele școlare care le vor orienta profesorilor demersul. Pentru că drama din filmele coreene și din literatură nu trebuie să sufoce viața, în care e bine să vedem totuși pozitivul, dacă nu vrem să fim îngenuncheați de ea.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

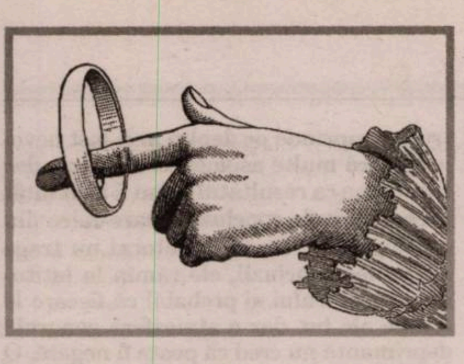

Selma IUSUF

legende urbane

Mai cu moț sau mai fără

N-am pomenit națiune mai autodestructivă ca poporul român. Și, înainte să mă scuture cineva că de ce aș spune tocmai eu asta, că alteritate, că numele nu se termină în -escu și că mai bine tac, zic din prima că nu mă exclud din oala comună în care conviețuim. Adicătelea nu-s mai brează. Forța cu care se poate autodemola românul n-o are nici cel mai mare dușman al său. Oricare o fi ăla, că rolurile se schimbă pe măsură ce identificăm noi și noi amenințări la fibra națională.

Dincolo de natura umană care ne face pe toți să reacționăm sau să ne comportăm în tipare recognoscibile oriunde pe globul ăsta, atîta hărmălaie și Gică-contra, mai rar. Pune aici trei oameni (și cînd spun trei chiar mă gîndesc la unu-doi-trei oameni, nici mai mult, nici mai puțin) să construiască ceva, că în următoarele zece minute ori își scot ochii unul altuia, ori se aliază doi să-l sape pe al treilea (ah, Miorița, dar nu), ori se apucă de conspirații în cruciș și-n curmeziș de nu mai știi care bîrfește pe care, ori se lasă cu un scandal fără nici o legătură cu proiectul comun care ar fi trebuit să-i unească, de-i găsești a doua zi îmbufnați, cu mîinile strînse cruciș la piept și cu toată treaba neîncepută lăsată baltă.

De la trei oameni în sus se dezlănțuie iadul. Păi, de ce credeți că atîta lume ridică în slăvi tot ce ține de o vagă organizare militară cu epoleți și uniforme? Spitale cu comandă militară, minunat, vaccinare cu aprovizionare de popotă, așijderea? Pentru că avem și ceva instinct de conservare, domnule, și avem impresia că, la cît haos putem produce, numai biciușca lovită de carîmbul cizmei ne mai poate ordona. Armata și cu popa sînt de zeci de ani prin topul feluritelor sondaje, pentru că n-avem cum să ieșim din satul mic în care ne-am săpat tranșeele existențiale. Și din Țepeș și cine știe ce alte icoane semisfinte săpate în creiere de generații de manuale proaste de istorie.

Cu noi, românii, rațiunea și argumentul au prea puțină valoare. Aici e nevoie de sentiment, de sfîșiatul cămășii pe piept, de poveste frumos spusă, ca pentru copii. Păi, dacă te ții de toate astea, o să vezi ce suflet frumos și sensibil avem. O să te îmbrățișăm cu lacrimi și o să te pupăm umed, ca bețivii. Serios, cineva trebuie să facă avioane și acrobații cu lingurița prin aer ca să putem înghiți niște piure de morcovi care face bine la ochi și la sănătate, în general.

Am văzut și eu deunăzi cîte discuții au iscat imaginile de la Miercurea Ciuc cu oamenii care sărbătoreau Paștele catolic aliniați acolo, la sfințitul bucatelor. Păi, n-am început imediat cu autodistrugerea? Extraordinar, au zis unii, ăia cum pot și noi nu? Noi de ce ne îmbulzim la moaște, iar secuii stau acolo, ca la careu, aliniați la bombeul pantofilor? De aici pînă la a spune că sfinții lor sînt mai buni decît ai noștri n-a fost decît un pas. După aia, normal, interpretările s-au rafinat și, după ce ne-am autodistrus singuri în fața unor imagini, am rămas să ne păruim tot între noi pe principii, nuanțe și pe istoria ortodoxiei.

E teribil de obositor să trăiești și să muncești în România, oricum. O pandemie ne-a mai lipsit de pe cap ca s-o luăm razna cu toții public, fățiș, cu urlete din toate părțile. Atîtea lecții primite nesolicitat, în public, n-am mai văzut în viața mea. Sînt absolut convinsă că am făcut-o și eu, am spus doar că mă revendic din acest popor infantil și născut furios. Grabnic în a-l călca pe cap pe ăla mai mic, mai nevoiaș, mai de la coada haitei sau un pic mai neted la minte și incredibil de abil în a se replia la cel mai mic semn de pericol.

E posibil acum să fi ajuns cu toții la capătul puterilor, cu vocile stinse de atîta țipat, cu hainele răvășite pe spinare, suflînd greu și neștiind încotro s-o apucăm. De fier să fii, cocoțat confortabil în turn de fildeș să fii, și tot nu scapi de talciocul zilnic desfășurat pe tarabe. Ne sfîșie interior duzini de mini-Șoșoace și, al naibii, nimeni nu vrea să recunoască.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Victor Pițurcă, fost atacant, a fost criticat pentru stilul prea defensiv pe care l-a imprimat echipei naționale. Mirel Rădoi, fost fundaș, e criticat pentru stilul prea ofensiv indus aceleiași echipe naționale. Adică e mai bine să pierzi stînd cu toată echipa în poartă sau e mai bine să pierzi cu echipa alergînd pe iarbă la voia întîmplării? Și care ar fi totuși soluția ca să cîștigi?

A, vast program! Adică ar fi posibil să pierzi, dar să cîștigi? Da. De 2-3 ori da! S-o luăm de la firul ierbii. De ce ne uităm – cei care ne uităm – la fotbal? Simplu zis, pentru că ne place. Se poate să ne uităm și dacă nu ne place, atunci cînd e vorba despre echipe românești, e precum cu copiii, îi iubești oricum, cu urechile mai mari, cu coșuri, împedicați sau bîlbîiți, dacă sînt ai tăi. Aceea e o iubire de bază, simplă, fără dimensiune verticală. Iubirea cu mii de culori vine odată cu strădania lor, cu creșterea bună, cu devenirea. Deci poți iubi naționala de fotbal a României, dar nu și dacă ea nu se iubește pe sine. Dacă ea nu iubește fotbalul, avem cu toții, și noi, și ea, o problemă. Aici intervine discuția de bază: a pierde cu perspectiva solidă a unor victorii viitoare e mai bine decît a cîștiga inestetic, cinic, fără vreun orizont? Eu zic că da. Doar că, venind la cazul nostru, nu sîntem în nici una dintre aceste situații, că altfel ar fi fost simplu. Rădoi spune că i-ar conveni să primească goluri multe, doar să dea cu unul mai mult decît adversara, dar o dată s-a întîmplat așa, o dată invers. Și nu contra unor mari oponenți. Perspectiva bună nu se vede. Poate o vede Mirel, dar noi nu sîntem în mintea lui. Critica principală a demersului său este că nu adaptează jocul la fotbaliștii pe care îi are. El crede că avîntul, curajul, apetența ofensivă vor oferi fotbal plăcut și victorii constante într-o bună zi. Deocamdată a realizat doar prima parte. Acum la meciurile României, altădată de o urîțenie rară, se pot uita și spectatori din alte zări. Dar nu se știe cum, cînd și cu cine va putea să susțină o bătălie pe tot terenul pe care să o și cîștige, cînd la Erevan prestația defensivei noastre a prilejuit o nouă baterie de poante radioului local. Într-un scurtmetraj de Spielberg, un echipaj de pe un bombardier se întoarce din misiune. La aterizare nu coboară o roată. Mitraliorul de pe burta avionului urmează să fie strivit. Groază, lacrimi, cuvinte de adio. Și tocmai cînd să se întîmple fatalitatea apare o roată de desene animate care o înlocuiește pe cea defectă. Și dispare – puf! – exact după ce omul e scos din oul său de pexiglas. Așa și noi cu naționala. Deocamdată sîntem de Tom și Jerry, așteptîndu-l pe Popeye. Și să nu-mi spuneți: spanac!

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Sperietura a trecut

Nu pandemia. Dar sperietura s-a cam dus. Poți să ne faci capul calendar acum, cu lipsa de locuri în secțiile de terapie intensivă. Degeaba. Multora nu le mai e frică. A trecut deja mai mult de un an de cînd pe unii i-a luat tremuratul. Vedeau că nu-i de glumă cu ce se-ntîmpla. Și, mai ales, cu ce s-ar fi putut întîmpla dacă omenirea ar fi pierdut meciul cu virusul. Alții au intrat și ei în vibrație, pe parcurs, mai tîrziu, în funcție de cît de aproape a trecut pe lîngă ei fiorul rece al morții unor cunoscuți. Sau chiar au fost loviți ei înșiși de molimă, scuturați mai zdravăn, ori defilînd cu noroc prin boală. În așa fel încît să exclame apoi vitejește: „Eh, hai, că n-a fost decît o gripă...“. Iar pe unii, cum se spune pe românește, nu i-a durut nici măcar „la bașcheți“ de toată tevatura asta.

Vreme de un an, am avut timp să citim sau să auzim enormitățile tuturor deștepților care întotdeauna știu ei mai bine ce e de făcut. Așa cum am văzut și cît de amețitor poate fi cinismul unor politicieni sau al indivizilor care dețin alte feluri de putere. Apelurile disperate la rațiune și moderație s-au întretăiat cu valul de propagandă și de știri false. În cele din urmă, poți acum să ne spui orice. Cu mare greutate mai are vreun efect. Oboseala, loviturile fulgerătoare abătute asupra unora care și-au pierdut rude, prieteni, locuri de muncă, și-au văzut afaceri și visuri de-o viață năruite, indiferența, prostia și cruzimea altora, manipularea, comunicarea publică neinspirată, tocirea discursurilor, toate ne-au tăbăcit și ne-au făcut să pierdem forma de teamă care-ți pune în funcțiune instinctele de apărare. Sperietura a rămas în urmă. Iar asta, în sine, e o veste bună. Dar odată cu sperietura s-a pierdut în ceață și speranța că învățăm ceva din experiența prin care am trecut. Natura, universul, divinitatea (ia fiecare ce-i trebuie din enumerarea asta) au dat un avertisment serios. Lumea a fost nevoită să se oprească la un moment dat. A fost un prilej istoric de a ne trage răsuflarea și de a privi în jur. De a vedea ce am făcut, ca specie, pe planeta asta. N-a mers. Ca întotdeauna. Am depășit momentul și ne-am repezit mai departe. Și-am făcut-o așa cum o s-o facem și de-acum încolo. Furibund. Pentru că altfel nu mai știm.

Sperietura nu înseamnă, aici, ceva care-ți îngheață sîngele și te face să paralizezi în fața pericolului. E un prilej de gîndire. O șansă de a te opri și de a contempla momentul și starea în care te găsești. E ocazia de a evalua cine ești și ce poți în mod real. E o ieșire de sub spectacolul continuu al fiecărui minut, al fiecărei secunde din „normalitatea“ pe care ți-o oferă epoca în care trăiești. Numai că instinctul scenei a devenit mai puternic în ființa umană contemporană decît cel de apărare. Odată opriți din spectacol, singurul lucru pe care ni l-am dorit a fost reluarea lui cît mai grabnică. Pe cît se poate, „exact așa cum a fost“. Nu ne-am dat nici o șansă. Așa cum nu i-am dat nici lumii în care trăim. Iar adevărul e că mirarea ar fi fost să facem altfel. De ce ne-am fi comportat acum în alt mod decît am făcut-o în alte momente, în alte epoci? Pentru că acum credem că s-a schimbat ceva fundamental. Că scurtarea și aneantizarea distanțelor, comunicarea instantanee, nivelul dezvoltării tehnologice, revelațiile neuroștiințelor, forța fabuloasă a statisticii, toate astea ne plasează pe un palier diferit de conștiință față de strămoșii noștri. Fie ei chiar și ăia din secolul trecut.

Realitatea pare să demonstreze că ne înșelăm. Dar ce preț mai punem azi pe noțiunea de *realitate?* Ne găsim în plin cosmos al realităților fiecăruia dintre noi. Iar luxul de a călători printre galaxiile ideii de „posibil“ are un preț exorbitant. Pe care nu-l percepem. Pentru că și ideea de „preț“, la rîndul ei, plutește în aceeași imponderabilitate în care stau agățate în aer toate celelalte idei. Trăim bucuria imensă a jocului cu realitatea, cu toate elementele din alcătuirea noastră, aidoma primilor oameni care zburau în spațiul scăpat de gravitația terestră. Învățau lucruri noi pentru „sens“ și „direcție“, părăseau în multe moduri felul *pămîntean* de a fi. Astronauții știu însă, oricît ar sta acolo, în spațiu, că la un moment dat vor reveni în lumea lor de acasă. Cel puțin deocamdată. Încă ne mai despart niște ani de zborul fără planificare de întoarcere dinspre o anumită destinație cosmică. Însă ființa contemporană nu mai poate reveni la ea însăși. A pornit de mult, cu mintea, pe drumul destinației fără întoarcere, spre care nu a plecat, deocamdată, cu trupul. *Frontiera,* în absolut toate accepțiunile sale, ba chiar și în cele pe care încă nu le știm, e singura noțiune care ne mai fascinează pe toți. Așa că n-o să ne oprească din călătoria asta o (deja banală) pandemie.

Ce vom face acum, cînd sperietura a trecut? Vom năvăli înapoi în viețile noastre, fără prea multe gînduri pentru cei care au plătit cu viețile lor prețul acestui moment important din parcursul nostru. Va fi „doar istorie“, prilej de filme, muzee ale pandemiei și miliarde de meme care vor curge ca globulele roșii în sîngele Internetului. Sperietura a trecut și nu ne-a învățat nimic. Pentru că noi, azi, am uitat aproape complet chiar și ideea de *sperietură*. E o componentă a lumii vechi, în care trauma juca un rol esențial. Azi ne găsim în epoca driblării traumei, pînă la dispariția ei. Învățarea de orice fel prin presiune traumatică asupra ființei s-a încheiat. Nu vom mai înțelege un eveniment, așa cum e pandemia, ca pe un avertisment al zeilor sau al naturii. Nici măcar ca pe unul al lumii pe care o traumatizăm, la rîndul nostru, pentru a scăpa de propriile traume. O vom așeza în paradigma vastă a momentelor de instabilitate a sistemului. Și vom spune că a fost doar o turbulență. O scuturare în zborul nostru spre progres. Ne mișcăm repede. Vaccinurile abia încep să arate ce pot. Sperietura a trecut. Despre pandemie, însă, nu știm.

■ ■ ■

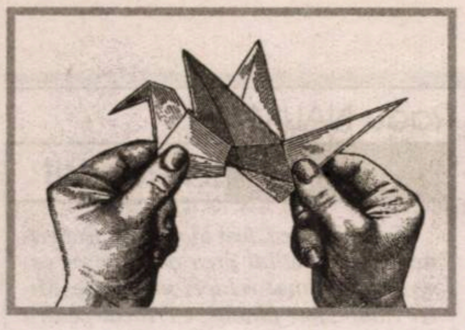

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

România noastră

O parte dintre noi sîntem poate deja sătui de obsesiile identitare și de complexul legat de cum ne văd străinii, de veșnica întrebare cu care aceștia sînt întîmpinați de jurnaliștii noștri ori de cîte ori se ivește ocazia: „Ce părere aveți despre România?“. Dar dincolo de asta există totuși o problemă de fond: cum este, de fapt, România noastră actuală și cum ne împăcăm noi înșine cu ea? Ce are bun și ce are rău cu adevărat, trecînd peste falsele impresii, peste fălniciile naționaliste ori scîrbele cotidiene? Mai multe răspunsuri destul de concrete pot fi găsite în recenta carte a cercetătorului Mirel Bănică, scrisă în urma unei călătorii de o lună și jumătate prin țară *(Prin România. Carnete de drum,* Editura Polirom, 2020).

Mirel Bănică povestește cu tristețe, cu umor, cu furie sau cu nostalgie despre tot ce a văzut în această călătorie prin aproape treizeci de orașe mai mari sau mai mici, o excursie făcută în amintirea vechilor circuite pe care multe familii (printre care și a lui) obișnuiau să le facă prin țară, cu mașina, în perioada comunistă. Observațiile obiective ale specialistului, antropologului, care este Mirel Bănică se împletesc cu nostalgiile și viziunile sale subiective, pe care și le asumă ca atare. Cititind cartea, se vede că e destul de chinuitor să-ți vizitezi propria țară, atunci cînd chiar o iubești. Fiindcă țara despre care vorbim continuă să fie una chinuită. Călătoria nu e nici senină și nici fericită, decît rareori. Ce pare să fie neplăcut în această lungă preumblare nu e neapărat felul în care arată orașele, cît delăsarea, nepăsarea, plictiseala, lipsa de scop, inițiativele strîmbe și dezvoltările urîte detectate de autor cu multă pricepere. O energie scăzută sau prost canalizată se degajă din multe locuri vizitate. Sigur, poate că nici n-ar fi de așteptat altceva, atunci cînd iei la rînd o serie de muzee locale. O știm cu toții, nu de puține ori stîrnești mirarea dacă nu chiar iritarea unor muzeografi, obișnuiți mai degrabă să nu fie deranjați de vizitatori. Dar, bineînțeles, apar și surprize plăcute: o colecție Victor Brauner descoperită la Tulcea sau Muzeul de Istorie neașteptat de interesant, găsit în același oraș și care, după cum scrie Mirel Bănică, „este de departe unul dintre cele mai frumoase, mai bine întreținute, mai inteligente muzee pe care le-am putut vizita în periplul meu“. Asemenea descoperiri interesante apar și la Iași, la Cluj, la Sibiu, la Sfîntu Gheorghe, la Oradea și în multe alte locuri, fie că e vorba de mari investiții sau de o simplă cafea bună. Aș spune, însă, că tonul general e dat de descoperirile neplăcute, de clădirile frumoase, istorice, aflate în stadii avansate de degradare, de conversațiile spontane cu localnici care au mai degrabă un ton pesimist și, nu în ultimul rînd, de dificultăți în a găsi cazări decente și surse de alimentație sigure. Cele mai dureroase observații sînt poate cele de la Băile Herculane, unde autorul confirmă, ca martor avizat, ceea ce tot auzim de multă vreme, și anume că stațiunea înființată încă de pe vremea romanilor se duce în continuare de rîpă, sau cele de la Tîrgu Jiu ori Hobița, unde nimeni nu găsește soluția de a pune în valoare cu adevărat ce a lăsat Brâncuși, ba mai mult, unde se pare că niște „instalații“ create de sculptor continuă să fie tratate cu o neglijență imbecilă și impardonabilă. Nu m-aș abține aici să amintesc din nou vorbele atribuite chiar lui Brâncuși, într-o vizită pe care ar fi făcut-o prin locurile natale: „V-am lăsat săraci și proști, vă găsesc și mai săraci, și mai proști“.

În fine, autorul cărții face unele paralele interesante, cum ar fi cea între Brăila sa natală și Drobeta-Turnu Severin, două orașe reconstruite sub guvernarea generalului Kiseleff, asemănătoare din multe puncte de vedere, chiar dacă aflate la multe sute de kilometri depărtare unul de celălalt.

Una peste alta, țara văzută de Mirel Bănică, pe care uneori o privește cu ochi înțelegători, alteori cu asprime, nu e doar țara subiectivă a lui Mirel Bănică, ci și România noastră, pe care bine o recunoaștem în carte, cu multe ale ei, bune și rele. Sigur, pentru a o cuprinde pe deplin ar fi fost nevoie de încă multe asemenea călătorii, dar s-ar putea ca rezultatul să nu fi ieșit mult prea diferit de concluziile care reies din acest periplu. De fapt, autorul nu trage asemenea concluzii, ele rămîn la latitudinea cititorului și probabil că fiecare le are pe ale lui, dar o atmosferă generală deprimantă nu cred că poate fi negată. O țară nehotărîtă, oprită de pe un drum total nefiresc, care a fost comunismul, dar care nu și-a găsit sau nu e încă în stare să se avînte cu curaj pe o cale firească.

Ar mai fi de spus ceva ce sper că nu intră neapărat în contradicție cu intențiile autorului: dincolo de cunoștințele științifice și de abilitățile scriitoricești incluse din plin, cartea poate deveni un foarte bun ghid de călătorie. Mergînd pe urmele lui Mirel Bănică, vei ști ce să cauți și ce nu.

■ ■ ■

ready made

„Iscusitul și harnicul nostru stupar dl R. Simu, cu cunoscuta-i dibăcie și îndemânare, a vorbit acum despre cultura albinelor și a îndemnat poporul la îmbrățișarea acestui ram folositor și aducător de câștig. [...]

Pentru lățirea acestui ram pe o treaptă mai rațională, comitetul central a procurat o coșniță mobilă, după sistemul cel mai bun, precum și recvizitele neapărat de lipsă, pe cari, prin exmisii săi le-a dăruit membrului «Reuniunei» dlui v.-notar A. Muntean, cu deobligamentul, ca să nizuiască pentru răspândirea acestui ram de economie.“

Bunul Econom, Anul IX,
Nr. 16 și 17, 15 Iulie 1908

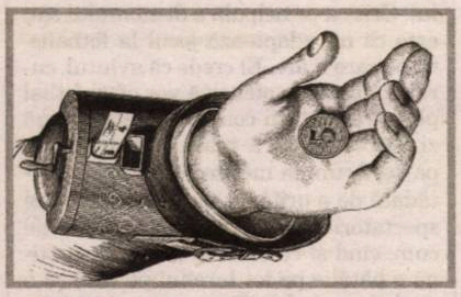

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Starea naționalismului economic românesc

Un sondaj de opinie realizat de INSCOP și publicat recent testează părerea românilor asupra unei teme delicate pentru societatea de astăzi, și anume naționalismul economic. Rezultatele sînt relativ îngrijorătoare, pentru că arată că un curent pe care îl bănuim, îl vedem și îl simțim în România este mai prezent decît ne-am putea aștepta la o privire superficială. Rezultatele cercetării arată că, într-o măsură semnificativă, între 30% și 40%, românii cred că România nu are autostrăzi din cauza străinilor, că lemnul este tăiat ilegal de companii străine sau că resursele naturale exploatate de firmele străine ar trebui să revină în administrarea statului.

Chiar dacă întrebările nu există explicit sub această formă în sondajul de opinie, putem fi siguri că printre naționaliștii economici există răspîndită ideea că România este o „colonie“ sau că firmele străine fac profituri exorbitante pe piața locală, pe care le transferă în țările de origine. În ultimii ani, publicul românesc a fost încărcat în mod constant cu idei așa-zis naționale sau chiar patriotice. Politicieni și analiști au criticat de nenumărate ori (pentru că repetiția este mama învățării) investitorii străini demonizîndu-i, acuzîndu-i de practici fiscale incorecte sau chiar de corupție. Problema este că o bună parte din afirmații nu sînt acoperite de dovezi reale sau de măsuri concrete, dar, în pofida lipsei probelor, afirmațiile au pătruns în mentalul colectiv și au rămas înfipte acolo. Cum putea fi altfel dacă România este prin excelență țara vorbelor și prea puțin a faptelor și a logicii? Teoria străinilor vinovați este comodă pentru toată lumea. Cine mai stă să se gîndească la adevăr?

De exemplu, atunci cînd politicieni aflați la putere acuză companiile multinaționale că scot profituri din țară fără să fie impozitate, nimeni nu vede realitatea. Și anume aceea că există directive europene, preluate în legislația locală, sînt reguli fiscale specifice în legislația românească, există agenția fiscală aflată în subordinea premierului. Astfel, eventualele abuzuri fiscale ale investitorilor străini pot fi controlate și amendate.

În urmă cu cîțiva ani, Darius Vâlcov cerea conducerii Băncii Naționale a României să fie mai patrioți. Probabil că pe unii dintre români i-a „uns pe suflet“ această idee, alții au jubilat pe rețelele sociale, doar că foarte curînd s-a dovedit că „patrihoții“ vorbesc cu mare lejeritate despre patriotism. Din păcate, o parte dintre români cred mai mult în discursurile patriotarde, cred în patriotismul vorbit și expus public prin lovituri cu pumnii în piept și nu observă doza de patriotism din criticile făcute cu bună credință.

Este ciudat să vezi astăzi români care cred că marile companii privatizate, în care s-au făcut investiții, care au reușit să se consolideze pe piață, ba chiar să obțină și profituri bune, ar trebui să se întoarcă la stat. Ei uită sau nu știu (însă neștiința nu este o scuză) că Sidex înainte de privatizare pierdea un milion de dolari pe zi, că Petrom înainte de a fi privatizată era „căpușată“ de o serie de oameni de afaceri români, că Dacia nu avea nici o șansă să rămînă pe piața europeană fără investitorul francez care a preluat-o, că băncile de stat au fost devalizate înainte de privatizare și s-au dezvoltat după vînzarea lor. În multe cazuri, investitorii străini au preluat companii de stat care aveau pierderi, datorii la bugete și la furnizori, trăiau din subvențiile de la stat și din ștergerea repetată a datoriilor. Un economist român a calculat că, în 30 de ani, statul român a plătit subvenții către companiile publice între 22 și 25 de miliarde de euro. Adică fiecare român a plătit în această perioadă, prin buget, cel puțin 1.000 de euro pentru companiile de stat neperformante.

Este clar că firmele străine nu funcționează impecabil în România. Dar, dacă ele scot profituri din țară fără să fie impozitate, instituțiile statului pot descoperi tranzacțiile și le pot penaliza. Dacă unele companii străine nu au construit autostrăzile, contractele lor trebuiau reziliate. Dacă unele companii nu și-au îndeplinit obligațiile de investiții asumate prin contractele de privatizare, instituțiile statului aveau toate pîrghiile pentru a le controla. Așadar, înainte de a-i face pe străini vinovați pentru toate relele din economie, românii ar trebui să înțeleagă că instituțiile statului au la îndemînă toate mijloacele pentru a corecta erorile sau abuzurile comise de „străini“. Înainte de a vedea paiul din ochiul străinilor ar trebui să vadă bîrna din ochii noștri.

Între analfabetismul funcțional și naționalismul economic este o relație direct proporțională. Cu cît cetățenii sînt mai puțin informați, cu cît au mai puțini ani de școală, cu atît sînt mai seduși de cei care le spun că România este o colonie, de patrihoți și de populiști care le „vînd“ ideea că nu au putut construi o autostradă pentru că nu i-au lăsat străinii. Astfel, se ajunge să se ceară în stradă libertatea de a merge la mall după ora 18.

Pandemia a resuscitat naționalismul economic în Europa. Dar forma sub care se manifestă este cu totul alta decît în România. Statele din Europa de Vest au descoperit, de exemplu, cît de dependente sînt de producția din China și au lansat programe de relocare a companiilor europene pe continent. Cu rezultate modeste, dar preocuparea există. De asemenea, Uniunea Europeană a luat măsuri pentru a putea să oprească achiziția unei companii locale de către un investitor din afara Uniunii Europene. Vorbim despre un alt nivel, un alt standard.

În România, creșterea naționalismului economic este profitabilă pentru multă lume. Pe de o parte, politicienii își ascund propria neputință în spatele străinilor. Pe de altă parte, naționalismul rău înțeles, inclusiv cel economic, se alimentează din informații trunchiate, din analfabetism funcțional și din conspirație. Naționalismul exagerat poate strica o construcție economică și politică realizată în ani de zile.

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

Partidul e-n toate

Texte și opinii de:

- Cristian VASILE (istoric)
„Selecția cadrelor pentru domeniul cultural științific în comunism“
- Cristian PREDA (decanul Facultății de Științe Politice, Universitatea din București)
„Depolitizarea, o retorică foarte populară“ – interviu
- Alexandru GABOR (publicist)
„Nu poți face un acvariu dintr-un borș de pește stricat“
- Sebastian ZACHMANN (jurnalist)
„Gol superb marcat de partid“
- Camil-Alexandru PÂRVU (conferențiar univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)
„Iluziile depolitizării“
- George BUTUNOIU (*head-hunter*)
„Omul de la partid“
- Elena CALISTRU (președinte al asociației Funky Citizens)
„Of, agenția mea!“
- Septimius PÂRVU (expert în sisteme electorale)
„De ce migrează primarii?“

argument

„Sistemul“, bată-l vina…

DILEMA VECHE
Partidul
e-n toate

În decembrie 1989, Partidul Comunist Român avea în jur de patru milioane de membri. Aproximativ 18% din populația țării. Adeziunea se făcea individual și benevol, însă parcursul era deja trasat de la „centru“. Calitatea de membru al partidului unic era aproape o precondiție – uneori explicită, alteori doar subînțeleasă – pentru a obține mai repede o locuință, pentru angajarea într-un post mai bun, pe scurt, pentru a avansa în viață. Mai ales în ultimii ani ai comunismului, pe fondul inflației de adeziuni, carnetul de membru era în același timp esențial și inutil. Odată cu Revoluția, același document a devenit un stigmat. Nu-i de mirare că mulți au ales să-și ardă ritualic carnetul de membru, în piața publică.

Instaurarea democrației și a pluralismului politic a conferit apartenenței la un partid sau altul relevanță. În primii ani de după Revoluție, adeziunea la un partid sau altul era o chestiune de identitate definită, uneori, prin alteritate. Ești „cineva“ și pentru că ai intrat în cutare partid. Ești angajat politic, deci participi, activ, la democrație. Dar maturizarea partidelor și rafinarea doctrinelor nu au adus claritate în viața politică. Alianțele de conjunctură și rutina vieții parlamentare au făcut ca afilierile ideologice să nu mai conteze. Relevante sînt doar relațiile de obediență din interior, disciplina, contribuția adusă la consolidarea partidului. Sistemul electoral proporțional a consacrat această responsabilitate față de lideri, de care depinde poziționarea pe listele electorale, și nu față de alegători, care votează, abstract, o listă.

Transferurile dintr-o tabără în alta, atunci cînd partidul ori alianța aflată la putere se clatină, fragilizează democrația și erodează încrederea în partide: există deputați și senatori care au trecut prin patru partide aflate în cîmpuri ideologice diferite: e oportunism, e detașare față de voința electorală, dar e un fenomen sancționat doar moral, nu politic.

La nivel local, fenomenul e încă și mai extins. Primari care au căpătat o anumită notorietate – uneori, pe baza unor performanțe administrative vizibile, alteori doar prin demagogie ieftină – își schimbă partidul în funcție de cine guvernează pentru a asigura accesul comunității respective la fondurile controlate de la București. Tot oportunism e și acesta, chiar dacă mai benign, căci încurajat de un sistem de atribuire a fondurilor aflat sub comandă politică.

Însă nu doar funcțiile elective și posturile grele sînt subordonate, ci și pozițiile administrative mai puțin vizibile. Un documentar realizat de Recorder a arătat, recent, cum „omul de la partid“ e împins pînă și-n posturile care cer competență și nu obediență. Lecția e devastatoare: competența e irelevantă dacă nu e dublată și de o afiliere la partidul aflat la putere. Ba chiar competența e cu totul irelevantă: pentru a obține un post bine plătit și cu influență e suficient să fii membru de partid.

Apoi, mai e mentalitatea că nu ești angajat politic dacă nu intri în partid. Ca și cum apartenența la un partid ar fi singura formă de activism politic. Această atitudine, care se manifestă uneori sub formă de reproș voalat, s-a instalat mai ales printre reprezentanții partidelor așa-zis „noi“, construite inițial pornind de la mișcări civice de opoziție. Partidele derivate din fenomenul #rezist, aflate acum în spectrul Puterii, operează cu același tip de clivaje ca partidele „vechi“. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cristian VASILE

Selecția cadrelor pentru domeniul cultural-științific în comunism

Practici informale similare legate de favorizarea cuiva, inclusiv la numirea într-o funcție, au traversat regimurile politice. Sistemul comunist a adus însă ceva nou: o draconică verificare prin dosarul de cadre, din care nu lipseau autobiografia și cercetarea partinică a candidatului la o funcție în PMR / PCR sau în aparatul de stat.

Numirile de la institutele de cercetare

Mihai Ralea și alți autori interbelici au tot vorbit despre celebrele „intervenții“ ale prietenilor și cunoștințelor odată ce se întîmplă ca cineva din cercul lor apropiat să ajungă în funcții de decizie. În comunism, tot acest sistem a cunoscut transformări și a ajuns să fie numit *Pile, cunoștințe, relații* – o abreviere a titulaturii partidului unic, PCR. Ralea – un supraviețuitor al mai multor regimuri, ocupînd și funcții înalte – a devenit deputat și după război din partea Frontului Plugarilor, formațiune membră a BPD, bloc ce reunea forțele prosovietice din jurul PCR. Peste puțin timp, Ralea ajungea la conducerea Institutului de Istorie și Filosofie și apoi a celui de Psihologie. Partidul Național Popular (PNP) – considerat un paravan „intelectual-civic“ al PCR – i-a avut pe lista de candidați pentru alegerile din 1946 inclusiv pe Andrei Oțetea, Petre Constantinescu-Iași și G. Călinescu, toți trei ocupînd după 1948 poziția de director al unui institut de cercetare din domeniul umanist.

Institutul de Istoria Artei a stat de la începuturile sale sub semnul personalității profesorului George Oprescu, care a ocupat diverse funcții de conducere după 1945 în birocrația cultural-artistică agreată de autorități. Inițial, în toamna lui 1944, presa comunistă își exprimase rezerva față de opțiunile estetice și artistice ale profesorului de istoria artei. Cu toate acestea, G. Oprescu a luat poziție de timpuriu în favoarea Partidului Comunist: la 16 februarie 1945 a semnat alături de un grup de profesori universitari o scrisoare prin care acuza Guvernul Rădescu pentru dezastrul moral și politic pe care l-a adus și solicita instituirea unui cabinet prosovietic. A fost importantă pentru menținerea sa în diverse poziții de conducere relația apropiată cu Mihai Ralea, ministrul Artelor (între 1945 și 1946), aderarea la sus-amintitul Partid Național Popular, precum și donațiile sale în interes public, cu motivația accesului mai lesnicios al „maselor populare“ la creațiile artistice.

Facultatea de Filosofie și noile sale cadre

Leonte Răutu, șeful Direcției de Propagandă a CC al PCR/PMR, a devenit *profesor* de filosofie (de marxism-leninism) și șef de catedră la Facultatea de Filosofie, avînd un rol decisiv în selectarea profesorilor, viitorii săi „colegi“. În 1948, Ministerul Învățămîntului a emis o decizie prin care s-a stabilit o nouă organizare a sistemului educațional după modelul din URSS. În anul 1948-1949, instituțiile din învățămînt superior au fost încadrate cu personal didactic după anumite norme tranzitorii. În contextul epurărilor masive de la nivelul corpului profesoral, operate mai ales începînd din toamna lui 1947, ministerul de resort, în acord cu alte departamente/ministere, putea să numească suplinitori de catedre de conferințe, decani și rectori, persoane cu *reputație științifică* de specialitate din afara catedrelor didactice ale învățămîntului superior sau să transfere personalul didactic de la o facultate la alta. Prin aceste norme, profesorii epurați/pensionați au fost înlocuiți, în multe cazuri, mai ales în domeniul științelor sociale, cu demnitari comuniști, politruci, foști lectori de la învățămîntul de partid, neavînd deloc *reputație științifică*.

În raport cu Secția de filosofie de dinainte de 1948, noua Facultate de Filosofie avea un profil diferit, alt plan de învățămînt, cu alte catedre și alți profesori. La Catedra de marxism-leninism au fost numiți: Leonte Răutu însuși, Gheorghe C. Stere, Sorin Toma, Constanța Crăciun, Constantin Nicuță (profesori), Eugen Rodan, Paul Niculescu-Mizil, Vasile Dinu ș.a. (conferențiar). Cum au fost selectați profesorii pentru catedrele facultății? Cu prilejul unei expuneri din 5-8 ianuarie 1949, Leonte Răutu preciza în fața activiștilor PMR că de selectarea și confirmarea propunerilor de profesori (la Filosofie, la catedrele de marxism-leninism și economie politică) se ocupă chiar Gh. Gheorghiu-Dej și Ana Pauker. Răutu le cerea secretarilor județeni mai multă vigilență: „Unele județene au trimis [propuneri de] profesori. [Comitetul județean de partid] Iași, de pildă, a trimis pe cineva pe care nu [îl] putem aproba. Se vede că tov[arăș]ii nu s-au interesat îndeajuns. *Aici* [subl. n.] tov. Gheorghiu, tov. Ana *i-au văzut* [subl. n.] pe fiecare profesor aproape“. Nu este foarte clar ce înțelege Răutu prin *aici;* cu alte cuvinte, dacă desemnează sau nu Facultatea de Filosofie a Universității „C.I. Parhon“ din București, cu catedrele și profesorii propuși (și dacă cei doi lideri ai PMR au *văzut* doar dosarele politice ale candidaților sau i-au *văzut* în persoană pe profesorii *in spe).* Sau, mai probabil, desemnează *locul* (București) unde se decide cine va fi profesor universitar predînd la Filosofie marxism-leninism și economie politică, pe baza analizării dosarului de cadre.

Cel mai probabil, au existat mai multe sesiuni de selecție a cadrelor didactice. Grație mărturiei profesorului Paul Cornea (membru al UTC încă din ilegalitate), aflăm cîteva amănunte despre recrutarea profesorilor pentru materia *socialism științific:* „Odată cu reforma învățămîntului, în 1948, nu mai știu cînd exact, am fost chemat la Leonte Răutu. Facultatea de Litere și Filosofie practic nu mai exista. (...). Erau mai mulți chemați. Stătea de vorbă pe rînd, cu fiecare dintre noi. Nu îi mai țin minte pe ceilalți. Cred că era chemat odată cu mine și I.N. Bălănescu. Poate mai era și altcineva, nu mai știu. Am intrat la el, iar Răutu – într-o dispoziție jovială – mi-a spus: *«Uite, tovarășe Cornea, noi încercăm să schimbăm situația din învățămînt și avem nevoie să pregătim lucrurile. Prin urmare, aș vrea să știu la ce catedră vrei să predai dumneata: la Socialism științific sau la Literatura română?»*. Iar eu am răspuns imediat: *«La Literatura română!»*. Răutu m-a privit cu curiozitate, nu a zis nimic, a făcut acolo un semn, pe hîrtiile pe care le avea, a bifat și mi-a fixat destinul. (...). Am refuzat să predau la socialism științific, deoarece eu apreciam că era o materie prea ideologizată pentru mine“. Așa a devenit un profesor respectat la Facultatea de Filologie (Litere), însă prima opțiune putea fi Filosofia extrem de ideologizată.

Funcția politică te face profesor universitar

Gradul de ideologizare a Facultăți de Filosofie este dat de funcțiile politice ale *profesorilor:* șef al Direcției de Propagandă și Agitație, membru al CC al PMR, deputat în Marea Adunare Națională (Leonte Răutu); prim-vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție și deputat, procuror general (Gheorghe C. Stere); redactor-șef la *Scînteia* și membru al CC al PMR (Sorin Toma); președintă a Uniunii Femeilor Democrate și membră a Prezidiului MAN (Constanța Crăciun). Constantin Nicuță pare singurul cadru didactic universitar cu o oarecare îndreptățire academică pentru a fi integrat în rîndurile corpului profesoral. Nicuță fusese asistentul lui Petre Andrei (profesor de sociologie la Universitatea din Iași). Totuși, diverse mărturii consemnează imaginea unui profesor Nicuță profund schimbat cu timpul, care arăta „groaznic“ în comparație cu profilul de dinainte de 1944. Ca și alți „ieșeni“ (Andrei Oțetea, Constantin Balmuș), Nicuță a devenit după 23 august 1944 membru al PNP și s-a transferat de la Universitatea din Iași la Universitatea din București. Dintre cadrele didactice ale Facultății de Litere și Filozofie din București a fost recuperat la puțin timp și Alexandru Posescu; de fapt, cel din urmă și C. Nicuță par să fie singurii profesori ai vechii facultății de Litere și Filosofie (Secția filosofie) care au supraviețuit în noua structură (un procent infim de 3,5%).

Cristian Vasile *este cercetător științific dr. habil. la Institutul de Istorie „N. Iorga“, Academia Română. Cea mai recentă carte publicată:* Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974 *(Humanitas, 2014). Recent a coordonat volumul intitulat* „Ne trebuie oameni!“ Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană *(Cetatea de Scaun, 2017). Are în pregătire o carte despre* Cercetarea umanistă din institutele Academiei între 1948 și 1965.

■ ■ ■

Partidul e-n toate
E-n cele ce sînt
Și-n cele ce mîine vor rîde la soare
E-n holda întreagă
Și-n bobul mărunt
E-n pruncul din leagăn
Și-n omul cărunt
E-n viața ce veșnic nu moare.

George Lesnea

Sebastian ZACHMANN

Gol superb marcat de partid

E toamna anului 2000. Sfîrșit de septembrie. Ora 2 noaptea. Într-un cazinou din centrul Capitalei își face apariția președintele Ligii Profesioniste de Fotbal (LPF), Dumitru Dragomir, alintat Mitică. Tensiune, ruletă și fum de țigară. Mitică se încălzește pentru meciul carierei: dimineață îl va înfrunta pe Gino Iorgulescu pentru încă un mandat în fruntea Ligii. Mitică *versus* Gino. Mitică e mîhnit. Presa îi acordă lui Gino statutul de mare favorit.

În aceeași noapte, în același cazinou, intră principalul sponsor al echipei Steaua București. Numele său: Gigi Becali, la acea vreme o stea mediatică în devenire. Îi dăm cuvîntul domnului Gigi Becali: „Mitică mi-a spus că e «curățat» și că nu mai are nici o șansă. Eu, fiind prieten cu Hrebenciuc, mi-am permis și am fost la ușă la el și i-am spus despre Mitică. Erau 14 cluburi împotriva lui. Hrebenciuc a sunat la Năstase și a rezolvat problema. Năstase a schimbat totul pînă dimineață“. La ora 2 noaptea, 14 cluburi din 16 erau pro-Gino. Dimineață, după ce s-a sunat de la partid, 11 cluburi din 16 au votat pro-Mitică și doar 5 cu Gino. S-a sunat. S-a votat. S-a cîștigat.

Puțin context politic: în toamna anului 2000, la putere gîfîia încă alianța CDR. Însă PSD, pe atunci înregistrat în catastife ca PDSR, cîștigase detașat alegerile locale, iar peste două luni avea să-și spulbere adversarii la parlamentare și prezidențiale. Ion Iliescu era reales președintele României, iar Adrian Năstase era uns premier. Viorel Hrebenciuc devenea marele sforar al partidului de guvernămînt, deci al țării. O scurtă paranteză: Adrian Năstase îl numește șef al Corpului de Control al Guvernului pe un tînăr jurist pe nume Victor Ponta. Victor Ponta devine acționar al echipei de fotbal FC Național, club condus de Gino Iorgulescu. Timpul trece.

E toamna anului 2013. Tot PSD e la putere, însă în alianță cu PNL. Marele USL. A doua zi sînt alegeri pentru șefia LPF. Cine se înfruntă? Mitică *versus* Gino, o reeditare a finalei din urmă cu 13 ani, tranșată prin golul superb marcat de Viorel Hrebenciuc în prelungiri. Dar sforile nu se mai trag în crucea nopții la cazinou. Între timp, România a aderat la NATO și UE, gusturile s-au mai rafinat. Cu o seară înainte de alegerile pentru LPF, cei mai importanți șefi de club se strîng într-un restaurant scump din apropierea Arcului de Triumf, dar mai ales din apropierea reședinței lui Liviu Dragnea, la acea dată vicepremier în Guvernul Ponta. Da, Ponta, fostul acționar din clubul lui Gino. Gino, candidatul la șefia LPF.

S-a promis. S-a votat. S-a cîștigat.

La ceas de seară (încă nu era de actualitate expresia „noaptea, ca hoții“), la masa ștabilor din fotbal s-au așezat doi invitați-surpriză. Cine credeți? Victor Ponta și Liviu Dragnea. Premierul și vicepremierul României. Peste ani, Adrian Porumboiu, patron al echipei FC Vaslui în 2013, a povestit că binomul Ponta-Dragnea a promis în acea seară o amnistie fiscală de 140 de milioane de euro cluburilor de fotbal. Cu o singură condiție – nerostită, dar pricepută de absolut toată lumea: Gino să fie ales președinte a doua zi. În zori, Gino a devenit șeful LPF, după 17 ani în care a domnit Mitică. Scorul: 11 la 7. S-a promis. S-a votat. S-a cîștigat. Gino e și azi președinte. Ponta și-a încheiat cariera politică, iar Dragnea e acolo unde suporterii l-ar fi vrut pe Mitică Dragomir: „la brutărie“.

Încă o paranteză politică: cina cea de taină din ajunul alegerilor LPF a fost condimentată cu puțin grai moldovenesc, marca inconfundabilului Gheorghe Ștefan, alintat Pinalti, taman din cauza accentului pitoresc. Politic, Pinalti era titular în echipa președintelui Traian Băsescu, însă fotbalistic, ca staroste al clubului Ceahlăul Piatra Neamț, se aliase cu Victor Ponta, rivalul oficial al Cotroceniului. „Gheorghe Ștefan mi-a zis direct «Mînca-ți-aș gura, ti fac»“, povestea, mai tîrziu, Mitică Dragomir. Așadar, Gino Iorgulescu a reușit performanța de a convinge și dreapta, și stînga politică. Imparțial, ca tot românul.

În anul 2000, cînd a debutat meciul Mitică-Gino, fotbalul românesc aplauda la scenă deschisă cîntecul de lebădă al generației de aur și cerea, disperat, încă un bis care n-a mai venit niciodată. România atinsese sferturile de finală la Campionatul European, cu Hagi pe teren pentru ultima dată sub tricolor. Apoi am ratat trei turnee finale, iar la Europeanul din 2008 am fost eliminați de rezervele Olandei. Ne-am calificat, cu șansă, la Euro 2016, unde am pierdut rușinos în fața Albaniei. Zilele trecute abia am învins Macedonia de Nord și am pierdut categoric în fața Germaniei și jenant contra Armeniei, un meci care ne-a compromis șansele pentru Campionatul Mondial din 2022. Oricum, la Mondiale n-am mai fost din 1998, cînd România era guvernată de Victor Ciorbea. Unele meciuri chiar nu se pot cîștiga la partid. Hai, ai noștri!

***Sebastian Zachmann** realizează emisiunea* Insider politic *la Prima TV.*

■ ■ ■

Alexandru GABOR

Nu poți face un acvariu dintr-un borș de pește stricat

Ultima dată cînd am intrat în sediul central al ICR se întîmpla în vara lui 2012, după ordonanța de urgență care viza trecerea instituției de la patronajul prezidențial sub controlul așa-zis parlamentar. Era o zi toridă de vară și ne-am improvizat atunci, o mînă de oameni, niște papioane pentru a sta cîteva ore în fața sediului din Aleea Alexandru, fără vreo speranță că lucrurile se vor îndrepta. Asentimentul era că se demolează, prin ucaz politic, munca de ani de zile a unor oameni cu o dedicare minunată. Astfel, ICR-ul devenea încă o victimă secundară a conflictului dintre Guvern și Palatul Cotroceni.

În sistemele politice cu legitimitate duală, coabitarea ne confirmă că balcanismul poate submina și instituțiile cu adevărat de interes național. Diplomația culturală nu este altceva decît o completare a politicii externe. În același timp, diplomația culturală facilitează și impune prezența bunurilor culturale și simbolice pe scenele internaționale. Într-un context galopant al globalizării culturale, a nu avea o diplomație activă și performantă înseamnă o condamnare la minorat, mai ales pentru o cultură secundă.

În ultimii zece ani, ICR a avut cinci președinți, ale căror mandate s-au încheiat înainte de termen, majoritatea fiind de aproximativ doi ani. O astfel de instabilitate instituțională nu poate avea altă consecință decît șubrezirea construcției, chiar în ipoteza unor președinți cu intenții bune. Nu are sens să amintim acum toate nesăbuințele din mandatele ce s-au succedat rapid. Nu doar gafele au marcat perioada ultimilor ani, dacă se recitesc rapoartele Curții de Conturi și se analizează cîteva schimbări la nivel de conducere. Politizarea ICR a îmbrăcat două forme majore, numirile politice la nivel de vîrf, întîi de toate, și apoi controlul bugetului ICR în funcție de simpatii și antipatii politice. Astfel, proiecte în derulare au fost uneori subfinanțate sau anulate. Pentru publicul larg, toate aceste evoluții nici nu mai contează. Ar fi injust totuși să decretăm că toată activitatea rețelei ICR și a celor 18 reprezentanțe externe a picat orice test de relevanță. Unele birouri externe s-au salvat și au continuat proiectele de valoare începute anterior, însă acest lucru s-a petrecut *în pofida*, nu cu ajutorul centralei ICR.

O astfel de instabilitate instituțională nu poate avea altă consecință decît șubrezirea construcției.

Diplomația culturală se definește ca un teritoriu interdisciplinar de graniță, aflat la intersecția dintre politicile culturale și teoria relațiilor internaționale. Ea este un instrument de *soft power* ce consolidează apropieri culturale sau, alteori, sondează teritorii noi. Clasicii acestei discipline nu sînt încă tălmăciți, iar singurul curs de diplomație culturală este găzduit, meritoriu, de Facultatea de Științe Politice a Universității București. Privind înapoi, la ICR se disting două paradigme. Prima perspectivă poate fi numită nombrilistă – ea ne spune, în esență, că românii au inventat caloriferul și misiunea ICR e să facă cunoscut lumii întregi acest fapt. A doua perspectivă a fost cea liberal-concurențială – există o piață globală a bunurilor simbolice și dialogul cu profesioniști ne ajută să integrăm artele și industriile creative în trend-urile globale ale lumii culturale. Prima perspectivă a fost deseori însoțită de un vădit clientelism cultural. A doua a avut, măcar în intenții, idealul meritocrației. Ceea ce poate fi subliniat aici este că tensiunea dintre ele nu s-a redus la elemente identitare. Ambele consideră identitățile culturale ca fiind primordiale, însă decupează diferit aceste felii. Cea de-a doua perspectivă a fost, și încă rămîne, un pariu plin de curaj. Dacă ne uităm doar la lumea filmului și a valului de regizori care culeg premii internaționale, acesta e singurul pariu pe care îl putem face, *i.e.*, a miza pe performanță culturală. *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc,* semnat de regizorul de Radu Jude, este cea mai recentă atestare că filmul românesc continuă un parcurs în zodia excelenței.

Diplomația noastră culturală poate fi reformată, fără nici o îndoială. Mă despart aici de fatalismul celor care cred că renașterea instituțională a ICR-ului este imposibilă. Nu putem însă reconstrui un acvariu dintr-un borș de pește, spre a împrumuta o metaforă de la Adam Michnik. Totul poate fi reluat de la fundații, cu pasiune, migală și ceva determinare. Primul pas ar fi reașezarea ICR sub patronajul Președinției și suprapunerea celor două mandate. Al doilea pas ar fi un consens *politic* că diplomația culturală merită a fi eliberată de influența jocurilor politice mărunte. E singura cale prin care rețeaua de instituții aflate sub aripa ICR se poate reinventa. În acest moment nu avem, iar acest lucru nu poate fi decît regretabil, semnale că partidele politice înțeleg gravitatea situației ICR.

***Alexandru Gabor** este publicist, doctor în politici publice. A fost consilier la Ministerul Culturii în 2016 și a lucrat pentru o scurtă perioadă la ICR, în anul 2010.*

■ ■ ■

DILEMA veche
Partidul e-n toate

George BUTUNOIU

Omul de la partid

Omul de la partid își planifică și el o sîmbătă cu familia și cu prietenii, să meargă la pădure, să frigă cîțiva mici și să bea bere la aer curat. Ultimul week-end cînd a apucat să ajungă în afara orașului a fost acum o jumătate de an, dar nu a putut să mai coboare din mașină, că venise ploaia. Și era și frig, toamnă tîrzie, deja. Acum omul de la partid a pus deja berea și undițele în mașină, bagajele sînt făcute, mîine la prima oră pleacă spre Singureni, că peștele se prinde mai bine de dimineață.

Dar vineri seară, după nouă, chiar în timpul filmului, sună telefonul și-l trezește din somn. Adormise deja, că e ostenit, nu a mai apucat să vadă sfîrșitul unui film de ani buni. Aude că mîine dimineață trebuie să fie la partid, apoi vor merge la o manifestație spontană. A uitat să întrebe pentru ce sau împotriva a ce vor manifesta. De fapt, nici nu s-a mai gîndit să întrebe, că nu-l interesa defel. Și-a anunțat familia că el nu mai merge mîine, dar că să se ducă fără el. După care s-a băgat trist în pat și a adormit din nou.

Omul de la partid merge la partid, se duce unde este trimis, fie că e vară, e ger, ploaie sau poluare. Se suie în mașină și merge prin sate sărace, bătînd din poartă în poartă, să vorbească cu alegătorii. Are două sandviciuri la el, dar întotdeauna și o conservă, în caz că. În satele sărace nu sînt restaurante la care să te oprești să mănînci, așa că e mai sigur să iei cu tine tot ce ai nevoie. În satele sărace, cîinii de la partidul rival umblă întotdeauna dezlegați, așa că trebuie să fii cu ochii în patru și cînd mergi pe uliță, dar, mai ales, cînd bați la poarta omului. Dacă vezi că țăranul iese cu o furcă în mînă, o sapă, o greblă sau doar cu un vătrai, trebuie să treci automat la planul B, așa cum ți s-a făcut instructajul la partid.

Pe omul de la partid îl părăsesc jumătate din prieteni, e înjurat pe stradă, i se zice „huo“ și e scuipat pe haine, pe cap sau chiar între ochi, în funcție de dexteritatea scuipătorului, dar și de cea a omului de la partid de a se eschiva. De cele mai multe ori nu e nimerit, într-adevăr, pentru că omul de la partid și-a format deja reflexele de a fanda eficient cînd vine scuipatul.

În satele sărace, cîinii de la partidul rival umblă întotdeauna dezlegați.

Dar, iată, partidul a ajuns la guvernare! Au trecut ani și ani și ani, într-adevăr, însă a ajuns! A meritat efortul, își spune omul de la partid. L-au pus într-o funcție importantă și acuma poate și el să-i pună pe alții în alte funcții importante. Și voi vă așteptați ca omul de la partid să spună nu, îmi propuneți voi funcția asta, dar eu știu că sînt alții mult mai buni decît mine, chiar și mai deștepți, cu vorbire aleasă și cultură generală, care vorbesc limbi străine cu accent americănesc, elegant îmbrăcați, așa că îi las pe ei să ocupe funcția, că îs mai competenți și e mai bine pentru țară.

Voi rîdeți ținîndu-vă de burtă de omul de la partid, scrieți toate măscările despre el pe Facebook, îl arătați cu degetul cînd îl vedeți la televizor și ziceți că uite ce bou, în timp ce stați comod în fotoliu, cu o bere în mînă și cu o plăcintă în cealaltă, iar el e cu umbrela în ploaie, la miting, pe lîngă Intercontinental. Și apoi vă așteptați să se dea frumos deoparte și să vă cheme politicos ca să ocupați postul, fiindcă sînteți educat, aveți experiență în multinaționale, vorbiți frumos engleza și aveți costume elegante? Seriooos?

Ei bine, deși e greu de crezut, sînt mulți, foarte mulți chiar, cei care nu numai că sînt convinși că așa ar trebui să facă omul de la partid, ci sînt chiar uimiți și dezgustați că nu o face. Și spun că da, vezi, am avut dreptate cînd spuneam ce spuneam despre el...

Ei bine, vă garantez eu că omul de la partid nu va face asta. Fiindcă el face ceea ce este în natura umană să facă și să nu facă. Și eu nu îl condamn atît pe el că nu se dă deoparte din postul pe care l-a pus partidul, și nici pe prietenii lui și pe ceilalți oameni de la partid, semianalfabeți și săraci cu duhul, pe care i-a pus pe celelalte posturi, cît vă condamn pe voi, cei educați la universități bune, care lucrați la firmele curate din *office buildings,* care vorbiți engleza cu accent american și încă două limbi, care mergeți din doi în doi ani la Festivalul „George Enescu“ și chiar la Operă, din cînd în cînd, care aveți costume Dormeuil și mirosiți frumos a Fahrenheit, că nu vreți să știți că singurul mod în care cei ca voi pot să ajungă în acele posturi este să-i luați locul la partid, mai întîi. Da, așa este, știm cu toții că e caca la partid, e urît în satele sărace și nu sînt restaurante în care să mănînci un St. Jacques sau un *foie gras* cînd te duci acolo în campanie, și nici măcar un *steak* de Doamne-ajută. Că nu ți-ai lăsa vreodată week-end-ul de shopping la Milano sau de schi la Poiana Brașov, fiindcă te cheamă partidul la miting. Dar altă metodă de a ajunge la puterea de decizie în stat încă nu s-a inventat în democrațiile din partea aceasta de lume în care sîntem. Și da, dacă știți că sînteți la fel de deștepți și de bine intenționați ca Nicușor Dan, dar nu vreți să faceți ce a făcut el de nebun timp de zece ani, pînă să ajungă unde a ajuns, măcar aveți decența să tăceți dracului din gură...

***George Butunoiu** este* head-hunter, *conduce una dintre cele mai vechi firme de recrutare din România. A lansat* Politoscop, *o cercetare a profilurilor individuale ale politicienilor români, și ține blog-ul de gastronomie și* savoir-vivre *Restocracy, unde urmărește cele mai bune restaurante din București.*

■ ■ ■

Elena CALISTRU

Of, agenția mea!

cum au devenit structurile guvernamentale loc de politizare

Cînd am văzut prima dată reportajul Recorder.ro despre angajările de la Apele Române, mi s-a pus un nod în gît. Nu știu de ce a atins atît de multă lume povestea aceea, însă dacă ar fi să extrapolez, sînt cîteva motive de indignare. Primul este acela că îți dai seama cît de răspîndită este practica aceasta de a aduce pe cîte un prieten, o rudă, o relație, ceva în instituții ale statului. Apoi, este felul în care șeful instituției respective răspunde la întrebările jurnalistului: un amestec dezarmant de misecuvinism (normal că pot aduce pe cine vreau!) și de uimire că firescul lui nu e firescul tuturor (dar ce-am făcut? nu e așa peste tot?).

Dacă ne uităm la ce se întîmplă cu resursa umană la nivel de agenții, comiții, comitete și alte asemenea, ne dăm seama că fenomenul politizării este poate chiar mai răspîndit decît în ministere sau în administrația locală. De ce? O posibilă explicație ar putea fi aceea că aceste structuri sînt în eșalonul doi de vizibilitate – deconcentratele, subordonatele, coordonatele sînt deseori comasate, reorganizate și răzgîndite. Pe acestea guvernanții le tot schimbă nu doar la reorganizările guvernamentale, ci și cînd mai vin noi atribuții peste noi ca țară sau cînd mai trebuie făcute niște împărțeli politice care dau cu virgulă. Uneori, pare că varianta cea mai simplă în guvernarea de coaliție nu este de a negocia un compromis, ci de a inventa mai multe posturi (a se vedea discuția despre „spargerea“ conducerii TVR în două). În felul acesta, coaliția împarte „frățește“ posturi și se mai asigură și control reciproc. Păcat că ne costă.

Problema cea mai mare este că, departe de ochii publicului și în ceața atribuțiilor mereu în mișcare instituțională, se pierd ușor unele personaje care nu au nimic de a face cu obiectul muncii pentru respectivele instituții.

Straturi și straturi de interese, pierzîndu-și urma și loialitățile.

De ce sîntem aici?

E vechi păcatul și nu sînt guvernările actuale primele vinovate. Însă aș îndrăzni să spun că deprofesionalizarea administrației publice s-a accentuat, iar acest lucru se vede mai ales prin agenții guvernamentale și structuri care ar fi trebuit să fie hiperspecializate. Trei elemente au contribuit la asta, în valuri succesive.

În primul rînd, România a avut un corp de profesioniști sau măcar de funcționari care s-au specializat în anii grei de negocieri de aderare la Uniunea Europeană. În ei s-au investit resurse, formare, au fost parte din momente în care, vrînd-nevrînd, au ajuns să știe politici publice cum trebuie. Odată cu aderarea, voința politică de a menține acest corp profesional a scăzut și mulți dintre ei au luat și drumul instituțiilor europene.

Apoi, în timpul măsurilor de austeritate generate de criza financiară, spațiul public era plin de conversații despre comasarea sau desființarea unor astfel de instituții. La acel moment, numărătorile arătau undeva la vreo 300 de subordonate și coordonate (fără să punem la socoteală structurile lor teritoriale). De voie sau de nevoie, cu sau fără o strategie, o parte din posturi au dispărut. Repopularea lor post-criză nu a urmat neapărat o strategie de umplere a golurilor lăsate de acea perioadă de înghețare a angajărilor.

Al treilea val de deprofesionalizare a venit odată cu numirile din ultimii ani. Tonul a fost dat în 2017, după victoria răsunătoare a celebrului „Program de guvernare“. Atitudinea de tip „moșia mea“ din spatele OUG 13 s-a răsfrînt și în alte zone, structurile guvernamentale, la nivel central sau deconcentrat, fiind primele acoperite într-un păienjeniș de numiri politice. Tot aceea a fost perioada în care mulți profesioniști din sistemul public și-au luat tălpășița, exasperați că s-au trezit cu cîte un șefuleț care habar nu avea cu ce să mănîncă domeniul peste care fusese numit. Înmulțiți exasperarea inginerului-avertizor de la Apele Române că o angajată nu știe cum să determine malul drept și malul stîng al apei cu nenumărate alte domenii.

O poveste fără sfîrșit?

Din păcate, reflexul împînzirii instituțiilor cu oameni loiali nu va dispărea prea curînd fără o schimbare de atitudine. Dimpotrivă, imaginați-vă straturi și straturi de personaje cu pregătire discutabilă așezîndu-se cuminți într-o cultură organizațională mai trainică decît orice coaliție guvernamentală. De multe ori, după ce unele personaje sînt aduse în astfel de structuri prin flic-flac-uri cu interimare, detașare, delegare, consiliere și alte asemenea, ele tind să se permanentizeze. Se inventează un post, se deschide un concurs cînd e nevoie și, așa, ce era temporar devine o improvizație permanentă. Straturi și straturi de interese, pierzîndu-și urma și loialitățile.

Printre ele, rătăciți, sînt și profesioniști. Statistic vorbind, e imposibil să nu existe și dintre aceștia. Însă fără un recensămînt și o cartografiere a instituțiilor și funcțiilor publice, a structurilor și a competențelor necesare, ei vor continua să fie excepții de tip „cineva trebuie să facă și treabă“. Pe aceștia trebuie să îi identificăm, să îi cultivăm și să ne asigurăm că măcar vor rămîne acolo.

***Elena Calistru** este președinte și co-fondator al asociației Funky Citizens.*

■ ■ ■

DILEMA
Partidul
e-n toate

Depolitizarea, o retorică foarte populară

interviu cu Cristian PREDA

Actualul guvern s-a format greu, după îndelungi negocieri între partenerii de coaliție. Și nici acum nu au fost atribuite toate posturile de secretari de stat, din toate ministerele. De ce credeți că e atît de lent acest proces?

Pandemia încetinește totul. Asta e neîndoielnic. Pe de altă parte, este vorba despre o situație nouă. Nu am mai avut – în cei 30 de ani de politică democratică – un scrutin precum cel din 2020, în urma căruia un partid care a gestionat singur un guvern minoritar să alcătuiască apoi o majoritate cu alte două formațiuni. PNL a trebuit să cedeze poziții, iar USR-PLUS și UDMR să și le împartă după un algoritm pentru care nu se pregătiseră. Asta explică, dar nu justifică întîrzierile în numirea unor secretari de stat. La cele deja amintite se mai adaugă puțină indolență și – pe ici, pe colo – și lipsa de persoane calificate. Un responsabil politic mi-a zis de curînd: ne-am uitat atent la ce oameni avem și am realizat că nu sînt prea mulți care să facă față onorabil în poziții ministeriale, așa că mai căutăm pînă să numim. E un semn de onestitate.

Se vorbește foarte adesea despre depolitizarea instituțiilor publice. Nu pentru prima dată: mereu, după alegeri, majoritatea a vrut să „depolitizeze“. Care sînt șansele să depășim logica partizană în atribuirea funcțiilor importante din instituții și agenții de stat?

Se vorbește despre depolitizare fiindcă e o retorică de mare succes printre români, încă din secolul al XIX-lea. Iar ea a fost folosită și de spirite democratice, și de unele autoritare, și în numele tehnocrației, și într-o perspectivă mitologică, de cei care s-au înfățișat ca salvatori. Ca să dau un singur exemplu: patriarhul Miron Cristea a fost pus de Carol al II-lea în fruntea unui guvern care promitea că „va despoliticianiza viața administrativă și gospodărească a statului“. Peste cîțiva ani, și comuniștii promiteau o înnoire radicală fără partidele vechi, cărora le-au zis „istorice“, tocmai pentru a întări ideea că sînt cu totul depășite. Revenind în zilele noastre, să spunem că deocamdată ce e vizibil în vremea coaliției PNL-USR-PLUS-UDMR este mai multă politizare, iar nu depolitizare. Prefecturile, de pildă, nu mai sînt apolitice. Iar direcția școlilor – ca să luăm un singur exemplu – a rămas politică: deși ni s-a tot repetat că școala are nevoie de neutralitate, directorii au fost schimbați – aplicîndu-se algoritmul politic – în plină pandemie.

„Preferăm, struțo-cămila cu care ne-am obișnuit.“

Dacă USR și-a construit reputația, cel puțin în prima fază, recrutînd doar membri care n-au mai activat în nici un alt partid, PNL a atras și oameni politici de prin alte partide. „Oamenii noi“ au ajuns astfel într-o coaliție cu „oameni vechi“ de prin PSD, PDL etc. Cum pot fi asimilate aceste elemente?

E bine să vină în politica democratică și persoane care au stat deoparte sau care, foarte tinere fiind, descoperă pasiunea binelui comun acum. E o iluzie să crezi că înnoirea poate fi completă. Așa că e natural să avem un mozaic, cu persoane mai experimentate și cu novici. La drept vorbind, USR e deja „vechi“, după un mandat de patru ani în Camere. Singurii „noi“ sînt, de fapt, acum extremiștii de la AUR. Din punct de vedere guvernamental, este, de fapt, irelevant dacă un ministru a avut sau n-a mai avut responsabilități. Problema-cheie, dincolo de retorici, e capacitatea de a decide în interesul general.

Ce contează mai mult pentru un deputat sau senator în logica actualului sistem electoral: responsabilitatea față de partid sau responsabilitatea față de alegători?

Partidele au confiscat reprezentarea. Asta e cert. Independenții nu pot intra în Parlament. Ne-a arătat-o, într-un mod dramatic, candidatura lui Valeriu Nicolae, căruia i-au lipsit 17 voturi ca să devină deputat, dintr-un total de circa 17.000. Într-o asemenea cultură politică, cine vorbește contra propriei tabere, asumînd mandatul ca responsabilitate non-partizană, e stigmatizat. Cît am fost patru ani în PDL, apoi patru luni în PMP, am simțit-o din plin. Nu prea mai vrea nimeni să repete un asemenea parcurs și cu atît mai puțin s-o facă din vreme, nu cu două luni înainte de scrutin. Așa că mă bate gîndul să construiesc o platformă de independent în perspectiva alegerilor din 2024...

Ce lipsește în sistemul politic românesc pentru ca guvernele să fie mai stabile?

Cultura compromisului. Știu că sună prost pentru multe urechi. Dar așa stau lucrurile. Noi avem un sistem electoral care fragmentează reprezentarea, adică nu dă unui actor (partid sau cartel de partide) majoritatea care să-i îngăduie să guverneze singur. Așa că se fac în mod inevitabil coaliții. Acestea sînt fragile fiindcă, din prima zi a guvernului, partidele sînt interesate să nu iasă prost în comparația cu partenerii lor din Palatul Victoria și din Parlament. Așa că miza nu e efortul comun, ci zădărnicirea – discretă sau fățișă – a acțiunii miniștrilor ce vin din celelalte partide. Coalițiile fără compromis sînt circ. E drept că sînt ideale pentru presă, care are zilnic subiecte, fiindcă discordiile ies ca ciupercile după ploaie. O schimbare a modului de scrutin în sensul trecerii la majoritar n-a fost posibilă. Acest mod, propus la referendumul din 2007, e pe potriva culturii noastre politice bazate pe confruntare, negarea absolută a capacității adversarilor etc. Preferăm, însă, struțo-cămila cu care ne-am obișnuit.

***Cristian Preda** este profesor și decanul Facultății de Științe Politice, Universitatea din București. A fost europarlamentar pînă în 2019. Recent a publicat volumul* Tiranul cu nas mare și cu suflet foarte mic. Lirică politică, sloganuri electorale și versificații satirice de campanie de la 1834 pînă în zilele noastre, *Editura Polirom, 2020.*

---

a consemnat Matei MARTIN

■ ■ ■

Camil-Alexandru PÂRVU

Iluziile depolitizării

După orice schimbare de guvern, presa scoate la iveală numiri aberante pe posturi de conducere sau prin instituțiile coordonate de oamenii de partid. Apar și reacțiile publice de revoltă, în special cererea *depolitizării* acestor numiri. Ne deranjează că partidele premiază oameni servili și incompetenți și nu respectă un nivel minimal de expertiză pentru numirile în diverse funcții; constatăm prea des cu indignare că, dimpotrivă, ele deleagă fără discernămînt potentaților locali promovarea fidelilor cu o indiferență totală pentru cerințele postului. Ne deranjează să aflăm cît de înrădăcinat și răspîndit este clientelismul – prea multe posturi sînt dependente de partide, de la directori de școli la consilii de administrație și pînă la poziții minore în schema de personal în numeroase instituții publice.

Pentru că este evident că partidele sînt angrenate în practici clientelare și sînt capabile să transforme instituții-cheie în simple iurte tribale, revendicarea depolitizării pare a fi singurul lucru de bun-simț. Din păcate, pe cît de evident este sentimentul de revoltă, pe atît de neclar e ce anume ar trebui să înlocuiască situația de azi. Într-adevăr, partidele își bat joc de inteligența noastră de cetățeni. Dar, dacă tot vorbim despre inteligență, ce așteptări avem, de fapt? Se suprapun de multe ori, în revendicarea depolitizării, mai multe confuzii care nu au cum să ducă la soluții de durată.

În primul rînd, vorbim de iluzia „celor 15.000 de specialiști“. Celebra formulă a lui Emil Constantinescu din 1996 s-a transformat rapid într-un eșec răsunător, dar ne urmărește și azi. Ne purtăm ca și cînd ar exista undeva un rezervor de oameni capabili care doar așteaptă să fie numiți de partide în locul clientelei de partid. În realitate, România nu a prea format în ultimele decenii *public servants.* Experții în administrația publică formați în străinătate au cam rămas acolo. Chiar și atunci cînd acești oameni există, nu e clar ce anume li se cere din partea publicului și ce ar trebui să facă substanțial diferit de ceea ce fac deja oamenii de partid aflați în posturi. Sigur, vrem ca funcționarii să se poarte mai politicos, dar ce alte așteptări avem de la ei? Funcția publică este esențială pentru funcționarea unui stat modern, dar noi ca societate încă nu am dezvoltat un vocabular propriu al interesului general pe care acești oameni sînt presupuși a-l urma și traduce în practică. Care este binele comun pe care ar trebui să-l realizeze instituțiile și politicile publice? Cum percepția publică asupra funcționarilor și a „bugetarilor“ în general este catastrofală și este întreținută de partide, de presă și chiar de asociațiile societății civile, e ușor să acuzăm fără discriminare toți funcționarii și instituțiile statului menite să traducă în măsuri concrete interesul general. Acesta din urmă este oricum greu de definit chiar și în societățile mult mai mature decît cea românească.

Este evident că partidele sînt angrenate în practici clientelare și sînt capabile să transforme instituții-cheie în simple iurte tribale.

Apoi, este iluzia transferului facil de expertiză din alte domenii. În ultimii ani, alternativa rapidă la problema politizării clientelare a instituțiilor a părut să fie aducerea unor oameni din corporații sau din ONG-uri, în speranța că acele medii sînt mai competente decît partidele politice. La pachet, a venit și convingerea că statul trebuie guvernat așa cum se guvernează o firmă și că astfel am scăpa de clientelism, de corupție și de ineficiență. Însă interesul public presupune o altă construcție instituțională, un alt tip de responsabilitate în luarea deciziilor, astfel încît experiența din mediul privat sau activist nu poate aproxima decît rareori ceea ce ar trebui să facă veritabilii *public servants*.

Vine apoi iluzia că problemele sociale complexe au soluții evidente. Revendicarea exasperată a depolitizării se bazează de multe ori pe o imagine confuză despre expertiză – unde expertul e omul care pur și simplu se pricepe să rezolve problemele, știe soluția, tranșează fără milă și rămîne insensibil la presiuni politice. Însă problemele sociale sînt în realitate mult prea complexe pentru a avea soluții univoce; însăși recunoașterea unei probleme că *este* o problemă nu e deloc consensuală. Experții nu pot ignora interese legitime ale unor grupuri (sociale, profesionale, etnice, religioase etc.). Instituțiile publice nu pot fi reduse la modelul pastoral al eroului salvator care își impune voința superioară și care obține prompt disciplina perfectă din partea executanților săi. Dimpotrivă, instituțiile, cetățenii și partidele trebuie să participe la negocierea echitabilă și deliberarea asupra interesului public. Este un proces deosebit de complex și de anevoios, dar este logica de funcționare specifică unei democrații solide.

În realitate, ieșirea din impas depinde tot de partide, nu de iluziile de mai sus. În fond, depolitizarea unora e repolitizarea altora. Partidele sînt esențiale pentru democrație, făcînd legătura dintre societate și instituțiile politice, structurînd deliberarea publică și recrutînd personal politic pentru guvernarea centrală și locală. Pînă la un punct, ele trebuie să numească oameni și să guverneze. Dar reformarea partidelor este un proces necesar și de durată care în nici un caz nu se rezolvă prin invocarea repetată a iluziilor de mai mai sus.

***Camil-Alexandru Pârvu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Septimius PÂRVU

De ce migrează primarii?

O poveste despre guvernarea-bazar și lipsa de principii

În septembrie 2014, înainte de alegerile prezidențiale, Guvernul a emis o ordonanță de urgență care permitea aleșilor locali să-și schimbe partidul o singură dată, într-o perioadă de 45 de zile. Deja celebra OUG 55/2014, apărută în Monitorul Oficial sub semnăturile lui Victor Ponta, Gabriel Oprea și Liviu Dragnea, era motivată de faptul că USL nu mai funcționa, iar organizarea administrației locale avea de suferit. Efectele au fost foarte vizibile: una dintre cele mai mari migrații politice, cu 552 de primari, aproape o cincime din total, și peste 4.800 de consilieri locali și județeni care au înaintat astfel de cereri. Majoritatea politicienilor migratori s-au îndreptat către PSD.

În 2017, fără prea mare grabă, Parlamentul a respins OUG prin lege, după ce fusese declarată neconstituțională de Curtea Constituțională. Dar nici nu mai conta, avînd în vedere că achizițiile noi făcute de PSD organizaseră alegerile din toamna anului 2014 și chiar alegerile din 2016. În fapt, miza a fost cîștigarea prezidențialelor, pe care Victor Ponta le-a pierdut în cele din urmă. Dar PSD avea nevoie de primari care să aducă voturi.

În 2016, președintele CJ Caraș-Severin, liberalul Sorin Frunzăverde, a fost condamnat definitiv pentru că și-ar fi folosit funcția publică pentru a obține beneficii; în același dosar a fost condamnat și fostul vicepreședinte, Ionesie Ghiorghioni. Poate părea că lucrurile nu se leagă, mai ales că vorbim de lideri ai unor partide diferite, care erau și teoretic certate la acel moment. Motivul pentru care au fost condamnați cei doi este că au încercat să determine primari din județ să aducă mai multe voturi pentru candidatul PNL; dacă partidul nu ar fi cîștigat, nici primarii nu ar fi primit bani. Aceste două fragmente explică unul dintre principalele motive pentru care aleșii locali schimbă partidul: au nevoie de fonduri, iar aceste decizii se iau de politicieni de la nivel central sau județean, care pot cere primarilor ajutor electoral (sau de altă natură) în schimb. Merită spus că primarii care au migrat către PSD în 2014 pare că au primit mai mulți bani în ultimele luni ale anului comparativ cu cei care nu și-au schimbat culoarea politică.

Cu siguranță, migrația politică nu este un fenomen nou. Politicienii au schimbat partidul în funcție de interese și în perioada interbelică, și după anii '90, în perioada comunistă nu prea aveai unde să te duci. În istoria politică recentă, avem dovezi numeroase de politicieni care fac ping-pong între diverse formațiuni, în funcție de interesele de moment. Despre ideologie nu prea are rost să vorbim, în condițiile în care avem politicieni trecuți prin toate partidele, de toate culorile, cu oprire cîteodată și pe la stația independenței.

Iar cauzele migrației sînt diverse. În unele cazuri, avem divergențe ideologice sau principiale sau conflicte cu partidul din care fac parte. Cîteodată, partidele exclud membri pentru că nu mai urmează linia politică. Discutăm, desigur, și despre lipsă de principii și integritate. Dar cauzele reale țin cel mai mult de accesul la putere și la resurse. Scopul unui partid politic este acela de a obține puterea și de a-și propune să organizeze guvernarea la nivel central sau local. Pentru asta are nevoie de resurse și trebuie să pună în aplicare promisiunile de campanie – de multe ori deșarte și fără acoperire reală bugetară – sau să ofere beneficii comunității pentru a fi ales din nou. Toate partidele politice care au fost la putere în România post-decembristă au folosit resursele publice discreționar pentru a se menține la putere și pentru a cumpăra bunăvoința alegătorilor și clienților politici. Dacă nu ești la putere, nu ai nici bani.

Iar unul dintre principalele mijloace prin care primarii au fost ținuți captivi în acest joc al migrației și resurselor a fost alocarea de fonduri pentru investiții publice – drumuri, școli, dispensare, terenuri de sport – prin decizii clientelare, care au favorizat aleșii din partidele aflate la putere. Din 2013, acest mecanism s-a numit Programul Național de Dezvoltare Locală, care a fost lăudat de premierul Viorica Dăncilă că ar fi scos țara din noroi. Dar surse de finanțare similare au existat și înainte, majoritatea fiind reunite sub guvernarea PSD într-un singur program dezvoltat ca principala sursă de fonduri pentru comunitățile locale care nu ar fi reușit să semneze contracte din fonduri europene, fiind un program implementat exclusiv din bani românești. În realitate, programele naționale de investiții au fost caracterizate de lipsă de transparență, alocări realizate pe criterii neclare, presiuni făcute de primari și de afaceriști locali, care au înfundat în unele cazuri și mai mult comunitățile în noroi. Programul prin care guvernanții au promis proiecte de aproape 50 de miliarde de lei a devenit un amestec de proiecte implementate corect și de alocări defectuoase, dublate de achiziții aranjate tot de firme conectate politic sau care au dosare penale.

Toate partidele politice care au fost la putere în România post-decembristă au folosit resursele publice discreționar pentru a se menține la putere.

Guvernanții au tot promis bani, dar istoria din ultimii ani ne arată că nu toate fondurile promise au fost disponibile, iar bugetele pentru PNDL au fost suplimentate din Fondul de Rezervă (un alt mecanism cu tendințe clientelare) sau prin rectificări. Per ansamblu, eficiența implementării poate fi pusă sub semnul întrebării, avînd în vedere că potrivit unor date publicate de Ministerul Dezvoltării în anul 2020, din etapa a II-a au fost recepționate doar 12% din proiectele propuse spre finanțare. Mai mult, Curtea de Conturi a atras atenția în cel mai recent raport de audit că există pe listă proiecte foarte vechi și a sugerat ministerului să facă ordine în portofoliu. Experiența proprie cu aceste date mi-a arătat că este foarte greu să pui cap la cap lista de proiecte aprobate cu cea de proiecte implementate și, în general, orice ține de indicatori privind PNDL.

Un calcul făcut prin 2010 arată că trei sferturi din primării, majoritatea de comune, erau falimentare, adică nu puteau colecta bani din taxe și impozite locale nici măcar pentru a plăti angajații proprii. Orice discuție despre reorganizare administrativă s-a soldat cu un eșec, pentru că nici un partid nu vrea să piardă mandate și surse de voturi, plus resurse pentru clientela locală. Alternativa pentru aceste comunități rămîne să apeleze la fondurile alocate de Guvern, cu destinație specifică. Cu alte cuvinte, Guvernul determină primarii să aleagă partidul care are cele mai mari șanse la putere și să candideze din partea acestuia sau să își schimbe mandatul prin mecanisme ilegale, după cum am văzut în 2014. Aceste proiecte sînt și multianuale, deci dacă un primar nu trage lozul politic cîștigător, proiectul poate avea o soartă mai puțin fericită.

Subiectul migrației este în general tratat la modul populist și partidele se trezesc să pună tema pe agenda publică mai ales cînd sînt în opoziție. De altfel, au și existat declarații politice în acest sens: este în regulă dacă plec de la putere pentru opoziție, dar nu și invers. Înaintea alegerilor locale din 2020, președintele Iohannis s-a pronunțat împotriva traseismului, dar, în practică, PNL a atras vizibil primari în vederea depunerii candidaturilor, fără prea multe probleme morale. La fel au făcut și alte partide precum Pro România sau PMP. Miza atragerii primarilor înainte de alegeri este cu atît mai mare cu cît alegerile parlamentare, poate mult mai importante, sînt organizate mereu după cele locale, ceea ce înseamnă că partidul care cîștigă la locale atrage automat sprijin și la parlamentare.

Legislația este diferită cu privire la diferitele tipuri de politicieni în funcții publice, fiind permisivă cu migrația în rîndul parlamentarilor, care nu au nici un fel de piedici în a schimba partidul. În schimb, la nivel local, aleșii își pot pierde mandatul pe cale politică: primarii sau președinții consiliilor județene prin demisie din partid, iar consilierii locali sau județeni prin pierderea calității de membru al partidului pe a cărui listă au fost aleși. Dar trecînd dincolo de lege, schimbarea trebuie să vină în primul de la partide, care să impună reguli interne puternice împotriva migrației constante și pe care să le pună și în practică, nu doar să le afișeze declarativ înainte de alegeri. Politicile de cadre ale celor mai multe partide nu au fost și nu sînt tocmai favorabile acestei filozofii. Nici relaxarea legislației privind înființarea partidelor nu a ajutat prea mult: chiar dacă au apărut multe partide noi după 2015, politicienii roiesc tot în jurul partidelor mari, care le oferă acces sigur la putere.

Trăgînd totuși o linie, nu putem ignora faptul că migrația unor primari este justificată în măsura în care poate deveni singura cale de a asigura fonduri pentru dezvoltarea comunității. Principalii vinovați pentru această situație sînt guvernele care au întreținut guvernarea de tip bazar, bazată pe negocieri și prietenii, lipsă de predictibilitate și de eficiență și au funcționat după un slogan pe care l-au folosit cu mîndrie unii lideri populiști din America Latină: pentru prieteni totul, pentru dușmani legea. Un prim pas ar fi ca programele naționale de investiții să fie consolidate, transparentizate și făcute accesibile tuturor comunităților, indiferent de culoarea politică. De exemplu, în 2007, un primar de la putere lua de trei ori mai mulți bani decît unul din opoziție, iar între 2012 și 2016 de două ori mai mult. Desigur că asta nu ar rezolva problema pînă la capăt, întrucît caracterul clientelar al guvernării nu stă doar într-un criteriu de alocare a banilor, dar ar fi un început excelent.

***Septimius Pârvu** este expert în sisteme electorale și buna guvernare. Citiți mai multe despre migrația primarilor pe www.expertforum.ro/primari-migratori și www.expertforum.ro/harta-clientelism.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Politețe**

„Camera foto a înlocuit cu succes carnetul de însemnări“

– interviu cu artistul vizual Teodor GRAUR –

***Teodor Graur** (n. 1953) a participat anul trecut la expoziția de grup „Sensul sculpturii“, curatoriată de Liviana Dan la Kunsthalle Timișoara, noua sa preocupare pentru „sensul fotografiei“ exprimîndu-se și prin revizitarea & editarea arhivei fotografice personale. O mică selecție din această arhivă poate fi vizitată pe site-ul ArsMonitor.ro, sub forma unei expoziții de jpg-uri și ediții limitate intitulată „Teodor Graur. Unboxing“.*

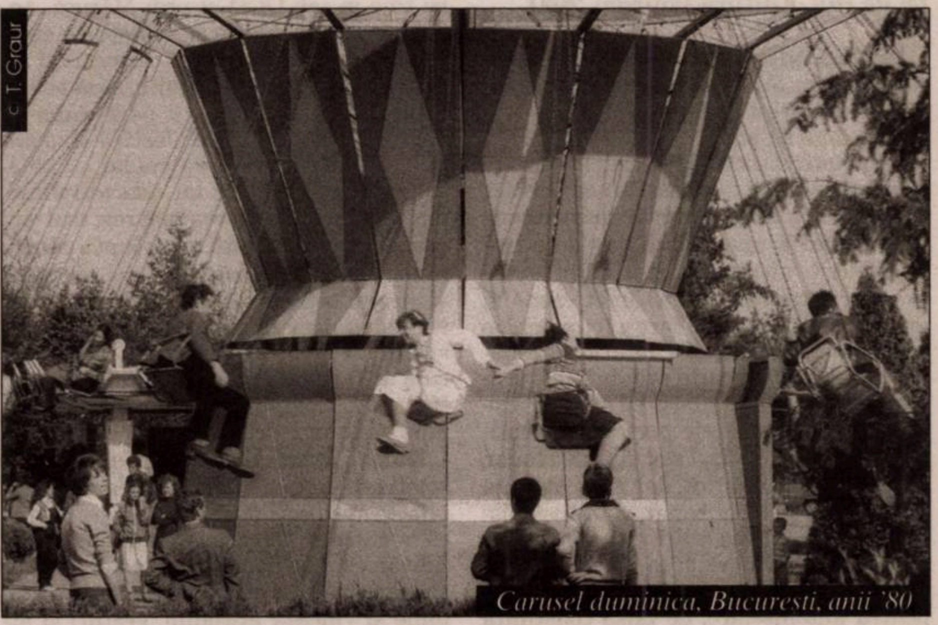

Carusel duminica, Bucuresti, anii '80

Să vorbim despre o latură puțin cunoscută și promovată de dvs. – fotografia. Cînd ați început să folosiți fotografia, cînd ați descoperit-o și care a fost prima cameră foto?

Am început să lucrez fotografie în 1981, în momentul cînd am avut prima cameră: un Zenith TTL, aparat reflex performant, cu vizare prin obiectiv, produs în URSS. Pe vremea aceea, a fotografiei analogice, tehnica era mult mai complicată, începînd cu luarea imaginii, fiind necesară reglarea expunerii, în general, manual, în funcție de mai mulți parametri. Apoi se trecea la prelucrarea materialului negativ (ori pozitiv, după caz), prin developare și fixare, iar, în final, se realiza copierea în procesul pozitiv și transpunerea imaginilor pe un suport de hîrtie fotosensibilă, de asemenea, printr-un proces similar de prelucrare chimică a acesteia. Trebuia să ai cunoștințele necesare și, mai mult decît atît, acces la un laborator, de cele mai multe ori improvizat, fiindcă întregul proces de prelucrare se desfășura pe întuneric, cu o sursă slabă de lumină filtrată, pentru protecția materialului fotosensibil.

Amintesc aceste lucruri pentru a sublinia marea diferență față de fotografia digitală de astăzi, care este la îndemîna oricui. Eu citisem literatură tehnică de specialitate, înainte de a poseda primul aparat, și mă documentam permanent. În timpul școlii, am avut doi colegi care practicau fotografia, pe care îi urmăream cu interes și, atunci cînd veneam în contact cu vreun fotograf oarecare, discutam probleme de meserie. Am început deci, cu mare entuziasm, să iau imagini din mediul citadin, grupuri de oameni, scene, peisaj, vederi generale, acasă și în călătorie. (Din perioada de început datează imaginea caruselului în mișcare, cînd făceam sesiuni de fotografie, duminica, în parc.) Curînd, am primit noi echipamente, obiective și accesorii, la camera standard, ceea ce a avut ca rezultat o sporire a pasiunii și, bineînțeles, continuarea acestei munci.

Privind fotografiile la care vă referiți, pot fi înțelese ca un demers încheiat, care a aparținut emergenței, sau e un proces care a început în trecut și care, în acest context, și-a regăsit utilitatea?

De-a lungul anilor (al deceniilor, eh), intensitatea pasiunii pentru fotografie a fost variabilă, avînd în vedere focalizarea interesului pe diferite medii: pictură, instalație, video și pe proiecte și programe, precum sînt lucrările „Star“, „Grey“ și altele. Am crezut întotdeauna că fotografia, această practică de a lua imagini, e un proces continuu – are doar un punct de pornire, nu și de final, prin utilitatea și versatilitatea acestui medium, atît de general și, totodată, atît de personal, în mod paradoxal. Și totuși, la un moment dat, cu aproximativ zece ani în urmă, atunci cînd am „focalizat“ pe construcție, sculptură și instalație, am refuzat, cu pragmatism, imaginea narativă, anecdotică, iluzionistică, adică ceea ce constituie un apanaj specific pictorilor, capacitatea lor de a seduce privitorul, de a-l iluziona, prin tablou. Recent, am reflectat la această poziție, în contextul crizei generale provocate de pandemie. În situația frecventă a izolării, a retragerii și a diminuării drastice a contactelor umane, recomandate de autorități și specialiști, artiștii și autorii au de trimis tot felul de mesaje către semeni: imagine și text, ceva ce poate fi ușor decodat, înțeles, prizat. Deci o nouă utilitate pentru fotografie.

Cum vă situați față de fotografiile redescoperite: ajută doar la rememorare sau devin materiale noi de lucru?

Astăzi, pe lîngă faptul că am reluat exercițiul luării de imagini din mediul înconjurător, datorat, printre altele, și smartphone-ului dotat cu o cameră performantă, aflat permanent în buzunar, am revizitat, în contextul restricțiilor pandemiei, arhiva fotografică personală. Ce sentimente s-au activat odată cu această acțiune? Mai întîi o nostalgie firească și inevitabilă – oamenii au întotdeauna sentimentul că, pe vremea tinereții lor, lucrurile mergeau perfect, așa cum părinții și bunicii cred că „înainte era mai bine“, deși a fost vreme de război ori dictatură comunistă –, pe de o parte, și constatarea surprinzătoare, în același timp, că marea majoritate a fondului de imagini cercetat este încă valid și nu a căzut în desuetudine. Privind aceste fotografii luate cu treizeci de ani în urmă, am simțit aceeași emoție ori plăcere, același sentiment de satisfacție pe care îl aveam după ce realizam *pozitivul* în obscuritatea camerei de lucru, pe vremea cînd așteptam cu nerăbdare scoaterea materialului final la lumina zilei. Concluzia acestui test este că eu, cel de acum, nu m-am schimbat/alienat prea mult emoțional, în ciuda vîrstei. Această bancă de imagini poate furniza, pe de altă parte, un material de lucru valoros pentru producerea de noi lucrări, ceea ce se poate realiza prin mai multe metode: colaj, recompunere, reluare și *re-enactment,* fără a adăuga și alte tehnici, precum pictura și instalația, ca să ne limităm la mijloace tradiționale.

Odată am realizat un proiect, „Persona“, folosind numai fotografii de amatori, găsite la talcioc. Erau două categorii: tipul de „poze de familie“, pentru albumul de amintiri, kitsch, unde subiecții căutau să iasă în evidență pentru a rămîne în memorie, și, prin contrast, erau fotografiile de bun gust, în care personajele erau întotdeauna pe planul secund, iar cadrul și fundalul erau elemente principale. Selecția pieselor a fost singura mea intervenție. Fotografiile din prima categorie nu au reușit să-și atingă scopul, erau anonimi, oameni uitați de lume, finalmente, pe cînd lucrările artistice, realizate probabil întîmplător, aveau șansa de a fi apreciate de către orice privitor.

Fotografiați situații la întîmplare sau ca un investigator? Încerc să aflu ce anume preferați și cum raportați acest demers la pictură, sculptură și instalație.

Atunci cînd te ocupi cu imaginea/fotografia, efectuezi preluarea acesteia în toate ipostazele. În trecut, pictorii utilizau carnetul de schițe, pentru însemnări rapide, pentru a memora elemente necesare în lucrările elaborate ulterior, în atelier. Camera foto a înlocuit cu succes carnetul de însemnări; din mulțimea imaginilor stocate, unele vor putea rămîne ca lucrări de sine stătătoare, lucrări finalizate, altele vor fi doar ajutor pentru memorie sau vor declanșa noi căutări pentru opere viitoare. Hazardul joacă un rol în luarea imaginii și tocmai de aceea poate fi provocat. De exemplu, obișnuiam să înregistrez vederi fără să privesc prin vizor, deci la întîmplare, uneori cu rezultate interesante. Fotografia este un medium paradoxal: spre deosebire de pictură, sculptură și alte medii și genuri artistice, unde un autor angajează o manieră de lucru personală, precum desenul, tușa sau tăietura, după caz, care sînt recognoscibile, fotografia nu are, aparent, nimic particular care ține de „amprenta“ autorului. Imaginea cu care acesta lucrează este totuși – prin procesul selectării cadrului, a subiectului, a distanței și spațiului descris, și multe altele – filtrată de viziunea sa, care poate să conducă chiar la un stil. După părerea mea, ușurința cu care se obțin, astăzi, înregistrări de calitate ale imaginii, ca și prelucrarea ulterioară a acesteia, sînt consecințe ale democrației. Astfel, fotografia de amatori are o pondere cu mult mai mare decît aceea produsă de profesioniști. Aceștia au acum sarcina și provocarea de a găsi noi formate și produse, în contextul actual al democratizării totale a producției imaginii.

În această perioadă ați scanat și ați digitalizat imaginile – tehnic vorbind, condiția materială a suporturilor imaginii a fost înlocuită de una bazată pe calcul, electricitate și tactilitate. Cum priviți turnura tehnologică și întreg fenomenul digitalizării?

În ceea ce privește digitalizarea fotografiei, în primul rînd, nu văd o problemă. E doar o chestiune de rezoluție. Din moment ce ochiul uman nu distinge între o imagine analogică, în care granulația materialului fotosensibil dă finețea detaliilor, și una digitală, digitalizată, unde densitatea pixelilor face același lucru, această revoluție, de fapt, a turnurii tehnologice poate trece fără stres. Ar fi ca o digitalizare a poeziei: noi citim și recităm mereu la fel, chiar dacă știm că undeva, la bază, este un algoritm care structurează matematic opera literară. Digitalizarea accelerată a întregului domeniu vizual ar fi un fenomen dramatic în sine, dar să nu uităm că totul se reduce la codarea și decodarea mesajului transmis online și acest lucru se face deja de multă vreme, cu succes. Condiția digitală a imaginii, comparativ cu cea analogică, tradițională, devine, prin urmare, starea de normalitate. Un singur lucru care ar impieta, actualmente, normalitatea vieții și a artei este siguranța comunicării, esențială, după cum se vede, în noile condiții ale turnurii. Aceasta se află, astăzi, în fața unui nou prag: sistemul de comunicare tip 5G, care a început să fie introdus în lume și care ridică tocmai problema securității datelor. Cu privire la evoluția și efectele acestei tehnologii nu pot să mă pronunț, deocamdată.

Varianta integrală a interviului e disponibilă pe www.dilemaveche.ro.

Mai multe interviuri și materiale despre arta vizuală contemporană la unrestbucharest.com.

interviu realizat
de Silviu PĂDURARIU

Din România, 1989

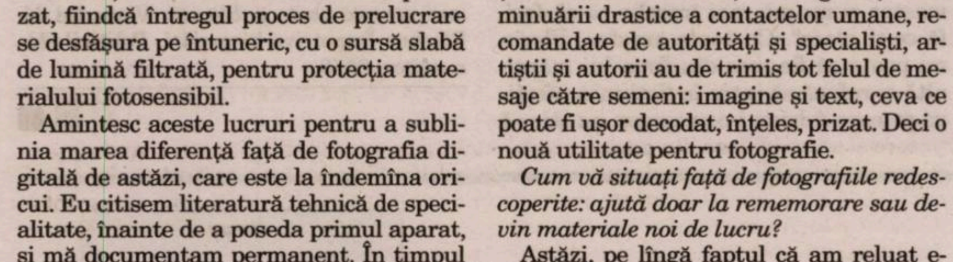

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Un erou al falsei conștiințe

● Adrian Schiop, *Să ne fie la toți la fel de rău*, Editura Polirom, 2021.

În 2013, Adrian Schiop publicase valorosul roman *Soldații. Poveste din Ferentari,* carte care o prefigurează și pe cea apărută anul acesta. Era un cocktail Molotov de exotism social (cartierul Ferentari, interlopi, săraci, foști pușcăriași), critică de *insider* a stîngii *intello* bucureștene și o cronică a unei relații gay de o mare densitate afectivă și imprimînd un frison etic puternic. Autoficțiunea crudă în primul rînd cu sine pe care o livra Schiop era, poate, ingredientul esențial care făcea din *Soldații* o carte atît de bună: tensiunea, drama și prăbușirea veneau acolo nu de la obișnuitele pertractări sentimentale sau nefericiri sexuale ale eroilor, ci din mintea analitică, dar incapabilă să se scruteze pînă la capăt, a protagonistului, care dovedea mari resurse de premeditare și cruzime, și se folosea pentru asta de o mare și recunoscută capacitate pentru autoînșelare, de falsa conștiință a celui care face răul mințindu-se că de fapt e vorba de un bine.

Tot despre o relație gay este și recenta *Să ne fie la toți la fel de rău;* de astă dată, însă, obiectul atenției erotice nu mai e un fost pușcăriaș rom, ci un polițist TF, Florin. Acesta este un individ conformist, fără orizont, insuficient de *damaged,* pentru care pînă și homosexualitatea descoperită în adolescență a fost o monedă de schimb folosită fără complicații atunci cînd a fost nevoie. Florin cere vin, pepsi și țigări cînd vine noaptea, în schimb spală vasele. Un tip zgîrcit, limitat, care își ține în șah OCD-ul prin Măruță, Antena 3 și Diva, Florin se protejează excesiv, retezînd legăturile și performînd sexual doar în anumite limite, ceea ce naratorului-erou, Adrian, îi pare semn de narcisism și de sărăcie afectivă și morală: „pe undeva era ceva ciudat cu băiatul ăsta: pe lîngă că nu iubea/ura/invidia, nici nu dădea/cerea (mă rog, mai ciupea...), n-avea ambiții și nu lupta pentru nimic; nu-și făcea așteptări sau speranțe și nici nu te încuraja să-ți faci, iar ajutor îți dădea doar dacă-l cereai explicit, cu subiect și predicat – pe scurt, trăia ca și cum ar fi venit deja postapocalipsa, cînd tot ce mai contează e confortul de bază, mîncare, sex, culcuș și iarna căldură".

Numai că naratorul, Adrian, trăiește relația sa erotică în alt mod, bazat pe artefacte ale afecțiunii și analiză psihologică nemiloasă. Dacă, pe planul aparenței, Adrian este un homosexual pasiv, submisiv, care trăiește cu nostalgia vieții de familie și vînează atitudini, gesturi și atmosferă care să i-o hrănească, în planul mai adînc, relația pe care o propune el este a unui intelect dominant, care îi cedează partenerului doar cît e nevoie ca acesta să-și lase garda jos și să poată fi lucrat psihologic, decodat, dezarmat. Așa că Florin reprezintă pentru el, mai degrabă decît un obiect (prilej) de afecțiune, o problemă care trebuie rezolvată, iar aparenta sa opacitate, inerție, banalitate este doar o piedică în plus, un fel de camuflaj. Ascultîndu-i poveștile banale, observîndu-l îndelung, Adrian descoperă că celălalt e vulnerabil la beție, că reacționează infantilizant la tratamentul neglijent, ostil și superior, ca din partea unui tată rău. Momentul pare să fie declanșatorul de care era nevoie, Florin picînd într-o perioadă negativă la serviciu care îi schimbă și comportamentul sexual: „și cînd mi-am băgat-o în gură mi-a zis blank Nu mai sînt master și nu mă mai întreba ce să faci, fă ce-ți place". Cu toate acestea, Florin nu poate să fie scos din firea lui mărginită și refuză să intre în ficțiunea afectivă pe care Adrian i-o propune: nu știe să ofere nimic în schimb, nu îl ține vreodată în brațe, nici măcar nu se oferă să-i cumpere medicamente atunci cînd are nevoie. De aceea, e rejectat cu violență, atît pentru lipsa de performanță sexuală din ultimul timp, cît și pentru un pachet de țigări însușit. Dar, desigur, este vorba tot de o falsă conștiință, Adrian prefăcîndu-se mai meschin decît este, ca să scape de povara de a-l reactiva emoțional pe Florin și ca să își justifice propria zgîrcenie afectivă prin zgîrcenia celuilalt.

POLIROM
Adrian Schiop
Să ne fie la toţi la fel de rău
proza

Dincolo de asta, este un roman al pandemiei, din păcate insuficient dezvoltat, cu informații interesante despre umilirea carantinaților din zona Brașov de către un antreprenor mizerabil, capitalist de junglă, sau despre terasa doamnei Jana din Ferentari, și cu o nouă vizitare a calului de bătaie al lui Schiop încă din cartea anterioară, stînga extremă-bibelou, fascinată mai mult de bling-ul exotic al ideologiei la modă decît de vreo compasiune reală pentru cineva, sub forma unui student la Drept la Cluj care crede în comunismul chinez și în *extinction rebellion* (căutați pe Google). *Să ne fie la toți la fel de rău* este mantra lui, dar și un semn vinovat și plin de regret al eșecului erotic, al nepotrivirii și despărțirii din această carte.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Carbon

● Primo Levi, *Sistemul periodic*, traducere de Vlad Russo, editura ART, colecția „Cărți Cult", 2019.

Memorialistica este una dintre cele mai bogate specii literare, de la *Confesiunile* lui Rousseau încoace. Semnalmentele ei puteau fi găsite, desigur, și pînă la apariția operei filosofului genevez, dar abia de la el subiectivismul și adevărul personal au căpătat valoare în sine. Iar printre aceste lucrări memorialistice, una dintre cele mai spectaculoase este *Sistemul periodic* a lui Primo Levi.

În această autobiografie, autorul nu e doar interpretul întîmplărilor personale. El asociază oamenii pe care-i rememorează, etapele din viața sa, semnificațiile unor evenimente cu cîte un element al Tabelului lui Mendeleev. Asocierile rezultate sînt perfecte pentru că scriitorul italian nu e expert doar în propriile amintiri, ci și în chimie. Cunoaște atomii ca pe niște rude și prieteni, îi știe amănunțit și în potență, și în act. Iată, de pildă, gazele inerte, care traduse *mot-à-mot* din Tabel, ar trebui știute ca „Noul", „Ascunsul", „Inactivul", „Străinul". Ele sînt ca niște oameni care trăiesc discret printre noi și pentru care îți trebuie o dexteritate aparte pentru a-i observa și contacta. „Lui Barbarico i se potrivește mănușă asemănarea cu gazele inerte", scrie Primo Levi despre unul dintre „unchii" din copilăria sa. Barbarico „studiase medicina și devenise un medic bun, dar nu-i plăcea lumea. Mai bine zis, îi plăceau oamenii, mai cu seamă femeile, pajiștile, cerul: nu însă și efortul, zgomotul căruțelor, uneltirile în vederea carierei, datul din coate pentru pîinea cea de toate zilele, obligațiile și scadențele". În capitolul „Fier" îl descrie pe prietenul său Sandro Delmastro, rezistent la tot felul de vicisitudini, fizice sau sociale. În capitolele, „Plumb" și „Mercur", transformate în povestiri cu doar cîteva tangențe diafane în propriile amintiri, Primo Levi își permite să leviteze cîteva momente deasupra autobiografiei, dar tematica „mendeleeviană" le integrează perfect în carte. Preferatul meu este ultimul capitol, unde încercatul nostru chimist închipuiește viața unui atom de carbon, element fără de care viața nu ar exista. Traseul acestui carbon, întins pe sute de milioane de ani, trece prin roci sedimentare, plămînul unui șoim, apele unei cascade, printr-o frunză de viță-de-vie, printr-un pahar de lapte băut de Primo Levi și prin mîna cu care el a scris chiar paragrafele despre carbon.

De la Primo Levi, supraviețuitor al Auschwitz-ului, ne-am putea aștepta la o firească prevalență în memoriile sale a evocării experienței cumplite a Holocaustului. Așa a și fost, în cărțile sale precedente cu profil autobiografic, *Mai este oare acesta un om?* (1947 și 1958) și *Armistițiul* (1963). Dar în *Sistemul periodic,* publicat în 1975, atomii acestei experiențe sînt prinși, ca în chimie, în molecula organică a propriei vieți. Abia acum, la treizeci de ani de atunci, ei par metabolizați, asimilați, convertiți. Apar și dispar firesc într-un proces văzut în toată secvențialitatea lui. Atît cît au apărut, mi-au provocat (aproape) inevitabila comparație a fascismului cu comunismul de la nivel european. În mintea celor ce au trăit irumperea comunistă a apărut destul de rapid impresia că nu va dura mult, că nu are cum să dureze, e prea nefiresc și contra naturii. Primo Levi scrie însă că, prin 1942, „credeam ce credeau pe atunci toți italienii umiliți: că nemții și japonezii erau de neînvins, că și americanii erau, și că războiul avea să continue tot așa încă vreo douăzeci sau treizeci de ani, un impas sîngeros și interminabil". Ceea ce însemna, în cazul italian, tot atîția ani de discriminări, legi rasiale, umiliri și suferințe. Recepția aceasta subiectivă a duratei unui fenomen ieșit din comun – regim totalitar, război sau pandemie, nu contează – mi se pare semnificativă, ea are impact asupra reacțiilor și ajunge în unele cazuri să influențeze chiar durata la care se referă. O altă comparare a perioadelor de totalitarism pe care mi-a sugerat-o lectura autobiografiei „chimice" a lui Primo Levi pornește de la observația că regimurile fasciste au durat mai puțin decît cele comuniste: 12 ani în Germania și aproximativ 20 de ani în Italia, spre deosebire de cele patru-cinci, pînă la șapte decenii ale comunismului în țările din estul Europei. În schimb, fascismul stă mai bine la perioada de incubație. Comunismul s-a instalat oarecum brusc, prin impunere și violență, fascismul a evoluat mai lent, nu lipsit de accelerările lui, desigur, dar pe o perioadă ceva mai mare; tehnicile fasciste au fost de *boa constrictor,* cele comuniste de viperă. În acest sens, în *Sistemul periodic* găsești paragrafe care descriu apariția și dezvoltarea practicilor fasciste, receptarea lor, reacțiile oamenilor la ele. E instructiv, de asemenea, de comparat tipologia reacțiilor din Italia fascistă cu cele din Germania nazistă. Acestea din urmă sînt descrise în cărți precum *Defying Hitler* de Sebastian Haffner (pseudonim al jurnalistului Raimund Pretzel, există și o traducere în romînește, dar nu i-am reținut titlul) sau *The Last Jews in Berlin* de Leonard Gross.

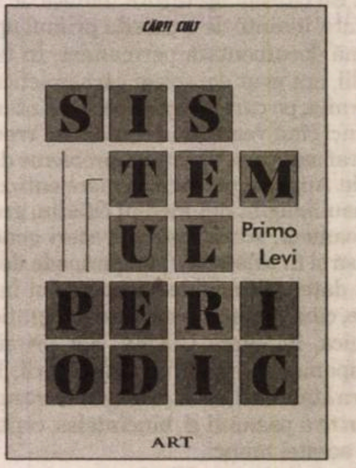

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Vis orwellian

● *DAU. Natasha* (Rusia, 2020), de Ilya Khrzhanovskiy și Jekaterina Oertel.

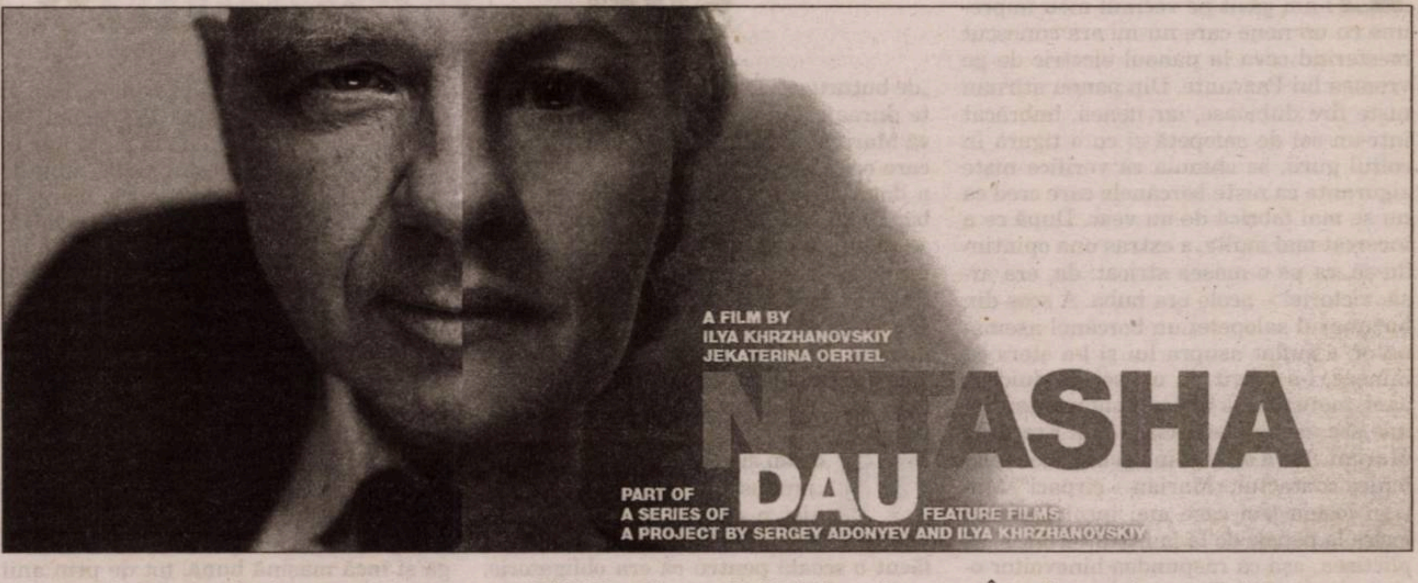

Înainte de a vorbi despre *DAU. Natasha,* un preambul este necesar: filmul este strîns dependent de contextul său. Este în primul rînd un experiment social, un performance antropologic. Seria de filme *DAU* și de evenimente conexe, gîndite de regizorul Ilya Khrzhanovskiy, a pornit de la povestea savantului Lev Landau, care făcea experimente cu radiații sub atenta oblăduire a tătucului Stalin.

DAU a fost gîndit inițial ca un simplu lungmetraj, iar filmările au început în 2007. Clădirea enormă a unui bazin de înot abandonat din Harkov (Ucraina) a devenit centrul acestui proiect, fiind transformată în cel mai mare platou de filmare contruit vreodată în Europa. Aici a fost reprodus în cele mai mici detalii un institut de cercetare sovietic, care apoi a fost populat cu cercetători, artiști, chelneri, securiști și oameni obișnuiți, izolați de lumea exterioară, într-un univers paralel în spațiu și timp. Sute de oameni și-au abandonat viețile timp de doi ani și s-au mutat fizic și psihic în această reconstituire meticuloasă a URSS-ului din perioada 1938-1968.

Au rezultat astfel 700 de ore de filmare, transformate pînă acum în 15 filme. Primele două dintre acestea, *DAU. Natasha* și *DAU. Degeneration,* au fost proiectate la Festivalul de la Berlin în 2020. „Primul proiect cinematografic despre izolare, filmat în izolare, pentru oameni aflați în izolare“, așa a fost descris universul *DAU* de către Ilya Khrzhanovskiy, co-regizor alături de Jekaterina Oertel.

DAU. Natasha o are ca protagonistă pe Natasha (Natasha Berezhnaya), gestionară la cantina unui institut secret de cercetare nucleară din Rusia stalinistă. Personajul Natashei vine dintr-o lungă tradiție cehoviană: este pe rînd nostalgică și exuberantă, visează la o familie, dar acceptă o lungă relație cu un bărbat căsătorit, este simultan pasională („Nu doar să treci prin viață, ci să te ardă“) și romantică cu la fel de multă verosimilitate („Dragostea nu trece, se întîmplă o dată pentru totdeauna“, îi spune tinerei sale colege, chelnerița Olga (Olga Shkabarnya), care îi inspiră ba o tandrețe maternă și nevoia de a o proteja, ba accese de gelozie).

Pînă cînd toate măștile cad, după o aventură de o noapte cu un cercetător francez, Luc (Luc Bigé). Într-o intensă criză de luciditate, Natasha se oferă spectatorului așa cum e: fragilă, hipersenzitivă, conștientă că e extrem de singură și fără mari speranțe de viitor, sufocată între o muncă banală și concesiile pe care bănuim că le face sistemului (de exemplu, o relație mai mult forțată cu unul dintre șefii institutului, Blinov).

O psihodramă vizuală răscolitoare, dar în același timp greu de privit (la proiecțiile de la Berlinală, în 2020, o parte dintre jurnaliști și spectatori au părăsit sala), în aceeași măsură în care este și un experiment de sumbră inspirație orwelliană, *DAU. Natasha* este la fel de imersiv pe cît îi dai voie să fie. Compoziția cadrelor, montajul febril, deseori eliptic și aparent accidental, lungile durate ale secvențelor (pliate pe durata ritmului interior al personajelor), febrilitatea jocului și libertatea improvizației au puternice accente experimentale, pliate însă pe un cadru realist în tradiția marelui cinema rus.

Coșmarul femeii terorizate de sistem, dar și de tentația propriilor abisuri are însă o altă cheie stilistică decît în *Sfioasa,* excelentul film al cineastului ucrainean Serghei Loznitsa. El a recurs la o redare intermediată a suferinței prin stilistica unui coșmar. Creierul operează într-un mod diferit față de registrul diurn, într-un mod vizual, simbolic, intuitiv, astfel că orice excese ale absurdului, bizarului sau grotescului au fost permise în visul coșmaresc al eroinei lui Loznitsa. Natasha trăiește în schimb un coșmar cu ochii deschiși din momentul în care este anchetată de securistul Azhippo, interpretat chiar de un fost securist rus (Vladimir Azhippo), din cauza aventurii cu cercetătorul străin.

În psihoterapie se practică cu succes terapia repetiției de imagini, un proces care implică rescrierea activă a coșmarului de către pacient. Felul cum a fost gîndită secvența anchetei (care ocupă și cea mai mare parte a filmului, peste 30 de minute) este o astfel de recreare autentică, viscerală și brutală a unui coșmar diurn. Zguduit de realitatea suferinței totale văzute pe insula Sahalin, unde a făcut un reportaj care ulterior avea să devină cartea omonimă, Cehov nota: „Regret că nu sînt sentimental, altfel aș spune că în locuri precum Sahalinul ar trebui să mergem să ne închinăm“. Un astfel de loc ar putea fi, peste timp, institutul de cercetare nucleară al lui Lev Landau, care a inspirat proiectul *DAU.* Loc unde era posibil să rostești, asemenea securistului din film, „Nu avem nevoie de un motiv ca să te omorîm“.

DAU. Natasha poate fi văzut pe TIFF Unlimited, începînd cu 7 aprilie, unde este programată și miniseria *DAU. Degeneration,* din 21 aprilie.

■ ■ ■

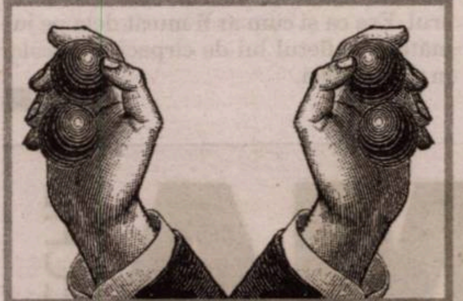

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Rodion Ladislau Roșca. Un fel de omagiu

4 aprilie 1953 – 27 martie 2021

Există o scenă la începutul documentarului *Imagini din vis,* regizat de Sorin Luca – o filmare de arhivă cu Rodion G.A., formație clujeană activă între 1977 și 1985, peste care se suprapun piesa „Alpha Centauri“ și obișnuitele voci triumfalist-clișeistice din radio-ul epocii:

„– Și pentru că am ajuns aici, spune-mi, care este stilul grupului Rodion G.A.?

– Este foarte greu să-l încadrăm în tiparele atît de cunoscute ale rock-ului. Și nici n-aș vrea să-l încadrez undeva. O fac mai bine ascultătorii care ne scriu și ne spun că preferă stilul nostru, pe care-l denumesc «stilul Rodion G.A.»!“

Cel care îi răspundea reporterului era Rodion Ladislau Roșca, fondator și lider al trupei, om a cărui muzică, la o distanță de trei decenii de la momentul acela lipit de tremurul și granulația peliculei vechi, era recuperată – după o încercare eșuată a casei independente Roadrunner Records – cu ajutorul colectivului bucureștean Future Nuggets. Apoi, la vreun an distanță, era pusă pe un disc de vinil și un CD numit *The Lost Tapes* de un *label* englez, Strut Records, care are în portofoliu reeditări esențiale pentru muzica ultimilor 50 de ani. Benzile acelea pierdute și regăsite, puse în mișcare de două bătrîne magnetofoane Tesla, au fost o revelație pentru toți cei care le-au ascultat, de aici sau de dincolo.

Cîndva în 1981, grupul Rodion G.A. contribuia cu două piese pe cel de-al cincilea volum al celebrei serii a Electrecordului *Formații rock* – „Acolo unde e mister“ și „Amintiri“ –, care, chiar dacă semănau doar vag cu ceea ce urma să iasă la suprafață mult timp mai încolo, sunau diferit de tot ceea ce propunea rock-ul local în momentul acela. Era fără doar și poate „stilul Rodion G.A.“, amprentat definitiv de tot ceea ce căuta în muzică ex-centricul Rodion Ladislau

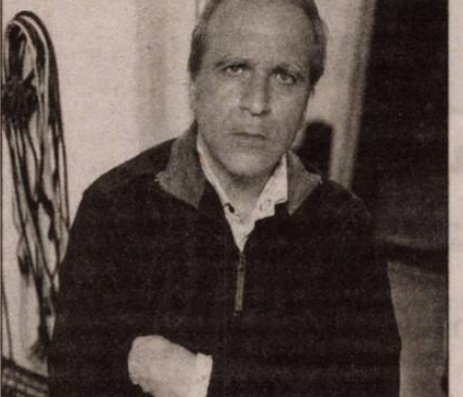

Roșca. Acele două piese, cîteva înregistrări la radio, precum „Imagini din vis“, „În liniștea nopții“ sau „Uneori“, și o înregistrare a TVR-ului pentru programul de Revelion al anului 1982, „Stele și lumini“, sînt cele doar cîteva documente care au rezistat pînă la descoperirea, printre multele sertare din casa din Așchileu Mare în care locuia cel căruia prietenii îi spuneau Rodi, a aceluia în care stăteau ascunse benzile de magnetofon despre care vorbeam mai devreme. Benzi ce se vor transforma în *The Lost Tapes, Misiunea Spațială Delta* (Strut Records, Marea Britanie, 2014), *Behind the Curtain* (BBE, Marea Britanie, 2014) și *Rozalia* (Inversion, Marea Britanie/Germania, 2018), *release*-uri tîrzii, prea tîrzii, după cum credea chiar omul care le-a creat, ce ne oferă privilegiul de a-l asculta pe unul dintre cei mai importanți, extravaganți și „greu de încadrat în tipare“ muzicieni români.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Omul bun la toate sau „cîrpaciul“ român

La puțină vreme după ce m-am mutat în casa în care locuiesc acum, l-am găsit pe vecinul meu împreună cu un nene care nu-mi era cunoscut meșterind ceva la panoul electric de pe vremea lui Pazvante. Din panou atîrnau niște fire dubioase, iar nenea, îmbrăcat într-un soi de salopetă și cu o țigară în colțul gurii, se chinuia să verifice niște siguranțe ca niște borcănele care cred că nu se mai fabrică de-un veac. După ce a încercat mai multe, a extras una opintindu-se, ca pe o măsea stricat: da, era arsă, victorie! – acolo era buba. A scos din buzunarul salopetei un borcănel asemănător, a suflat asupra lui și l-a șters cu mîneca, l-a privit cu un soi de duioșie, apoi, meticulos, a înlocuit siguranța. Nenea era vreun electrician? Nu. Era doar Marian. Așa a apărut în agenda mea telefonică contactul: „Marian – cîrpaci“. Marian locuia trei case mai încolo, tocmai ieșise la pensie de la punctul termic și se plictisea, așa că răspundea binevoitor oricărei solicitări. Ți se spărgea o țeavă în baie? Îl chemai pe Marian care, la nevoie, era și instalator și atunci scotea din buzunarul salopetei vreun robinet chinezesc de unică folosință pe care îl cumpăra de la Obor, „de pe platformă“. Aveai o problemă la aragaz, suspectai o mică scurgere de gaze, ceva? Las’ că bagă Marian un ochi și te rezolvă. Voiai să dai găuri în perete cu bormașina, la ore tîrzii, ca să-ți instalezi niște rafturi? Marian se prezenta la apel, mai ales că Marian iubea bormașina – sculă de bază în gospodăria oricărui român, avea grijă de ea mai ceva ca de un copil. Pe la zece seara începea Marian un solo de bormașină de mai mare dragul. Primăvara, trebuia tăiată vița din curte, Marian abia aștepta să se urce pe o scară cam șubredă și, într-un echilibru precar, cu un forfecoi mare în mînă, să facă hîrști-hîrști. Marian era modest, nu cerea niciodată mult, doar ne ajutăm între noi, ca între vecini. Dacă n-aveai bani, te păsuia pînă data viitoare sau se mulțumea cu un pachet de țigări, un mare fumător era Marian ăsta, tot ce făcea, făcea cu țigara în gură (chiar și la mica scurgere de gaze), iar țigările sînt scumpe, nu oricine și le permite. Vecinul meu, care era mai prieten cu el decît mine, avea o altă tehnică – îl invita pe Marian pe la el și-l îmbăta periodic cu vin „de buturugă“ de la via noastră din curte, te durea capul de la el o săptămînă. Însă Marian nu refuza nimic, bea destoinic care orice meseriaș care se respectă, iar a doua zi se prezenta mahmur la treabă. Băiat bun și săritor Marian! Frecase menta toată viața la punctul termic, iar acum muncea pe brînci mai ceva ca-n tinerețe, fără să-și dea seama cît de mult rău făcea, de fapt, „munca“ sa societății noastre de acum, în care avem atîta nevoie de specialiști, de oameni care știu să facă doar o șaibă și atît, dar să o facă impecabil.

Marian și atîția alții ca el sînt un „produs“ al regimului comunist, n-au avut de ales, n-au cunoscut altceva. S-a născut în anii ’50, a făcut o școală pentru că era obligatorie, s-a angajat în cîmpul muncii pentru că așa trebuia. Marian nu s-a întrebat niciodată ce și-ar fi dorit să facă cu viața lui, însă a profitat de o oarecare îndemînare nativă și de priceperea la meșterit ca să facă de toate. Deși se baza teoretic pe oameni ai muncii, regimul comunist a desființat nu doar breslele, a „desființat“ excelența în România, a încurajat mediocritatea și astfel a apărut o generație de cîrpaci. Oameni care, de fapt, nu sînt buni la nimic. Și care și-au educat și copiii în același spirit al lui „merge și așa“.

Petrică e mai tînăr decît Marian, n-a prins mai mult de cinci ani de comunism și oricum era prea mic ca să-și aducă aminte ceva, ține minte vag că a fost făcut șoim al patriei. Petrică își face toate concediile în Grecia și în Croația, e om umblat, știe cum e prin alte părți ale lumii și strîmbă din nas atunci cînd serviciile plătite din banii lui sînt proaste, cînd camerista îi face curat de mîntuială în camera de hotel sau cînd ospătarul întîrzie nepermis de mult cu comanda, face scandal, că doar el e șmecher, e român. În orășelul lui de provincie, dacă ai o rablă de mașină străină de prin anii ’90 cu care îți cari cartofii de la piață (iar în orășelele de provincie sînt multe rable de mașini) și n-ai bani de service, mergi la Petrică. Îi dă două ciocane și ți-o rezolvă! Are service ilegal la el în curte, toate lumea îl știe, inclusiv polițiștii locali, dar îl lasă în pace, trebuie să mănînce și omul o pîine și să meargă în concediu în Grecia, nu-i așa? Petrică nu-ți dă chitanță, bon, nimic, că n-are de unde, dar pleci cu mașina ca nouă, mai faci zece mii de kilometri cu ea pe drumurile pline de hîrtoape ale patriei. Iar dacă, la un moment dat, mașina chiar își dă duhul pentru că și-a trăit traiul, îți vinde Petrică alta cu douăj’ de milioane, lei vechi, ieftin ca braga și încă mașină bună, tot de prin anii ’90, adusă din Germanica. Inclusiv Petrică schimbă mașinile ca pe șosete. Face învîrteli, nu plătește taxe la stat, nu nimic, doar trebuie și omul să mănînce o pîine. Toată lumea știe că și taică-su, Dumnezeu să-l ierte, avea service tot în curtea aia, încă de pe vremea lui Ceașcă. Așadar e service de încredere, oamenii sînt „meseriași“ din tată-n fiu, tatăl lui Petrică a reparat tractoare la fabrică, de la el a moștenit Petrică marele lui talent. Iar curtea lui Petrică e plină de rable zi și noapte, și de bărbați care mai stau aici la o berică, la o tacla, că așa e în provincie, viață tihnită. Petrică e însurat și îi place să le povestească mușteriilor cum i-o trage nevesti-sii. „Parcă s-a mai mai îngrășat Viorica!“ „Daa, a făcut un cur... numai bun s-o iau pe la spate!“

Dacă pe oamenii ca Marian îi pot înțelege – nu e vina lor că au ajuns niște cîrpaci și, în plus, cei mai mulți dintre ei au intenții bune și chiar vor să-și ajute semenii –, în privința celor ca Petrică, consider că vina le aparține în totalitate. Marian e muncitorul prost, dar obedient și disciplinat în felul lui, Petrică e muncitorul prost, dar șmecher, care fentează de fapt munca și își face propriile lui legi în fabrica asta numită România care, de mai bine de 30 de ani, funcționează la limită și dă rateuri. Dacă generația lui Marian e pe cale de dispariție, generația lui Petrică o duce bine-mersi, prosperă pentru că e încurajată și uneori aplaudată la scenă deschisă, ăia mai fraieri apelează la cei șmecheri, dorindu-și în sinea lor să devină cu toții un fel de Petrică, un om de afaceri „independent“, cu un service ilegal și cu o nevastă cu fund bombat.

Pe la zece seara începea Marian
un solo de bormașină de mai mare dragul.

Mă întreb dacă această „meserie“ de cîrpaci mai există și în alte țări ale lumii (bănuiesc că există variante ale ei în toate țările din fostul bloc socialist) sau românul e inventiv și întreprinzător, chiar îi place să meșterească, să repare, să dreagă lucrurile în felul lui, cu alte cuvinte are „cîrpăceala“ în sînge. Părinții mei s-au mutat în casa de vacanță a unui inginer trecut binișor de 90 de ani care nu se mai putea deplasa din București și nu mică ne-a fost mirarea cînd am descoperit în podul casei un mic atelier de meșterit ceva, orice, doar ca să treacă timpul și să-și nu-și piardă omul abilitățile profesionale. Atelierul putea fi un mic paradis pentru generația de băieți care a crescut cu cărțile lui Jules Verne sau cu cărți de genul *Sfîrlează cu fofează*. Am găsit acolo mii de cuie, șurubele și piulițe, de toate formele și mărimile, un polizor improvizat dintr-un ventilator căruia i s-a atașat un disc, un uscător de păr transforat în triplu ștecher, cîteva zeci de mixere, aspiratoare și alte electrocasnice stricate care aveau diferite etichete lipite pe ele: „e bună bobina“, „e bun motorul“ etc., din fiecare se putea folosi cîte ceva la o adică, șurubelniță cu mîner de la periuța de dinți și cîte și mai cîte. Nu-mi dau seama cum de domnul inginer a putut să se despartă de așa ceva, să-și abandoneze atelierul. Era ca și cum ar fi murit deja pe jumătate, sufletul lui de cîrpaci era acolo, în podul casei.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Vaccin.live

– interviu cu Gabriel CÂRJEA, fondator Media Defender –

Pe 15 martie, odată cu debutul celei de-a treia faze pentru vaccinare, am accesat, la fel ca mulți alții, cu avînt, platforma oficială pentru a mă programa. Trecînd peste micile bombăneli – blocarea platformei timp de cîteva ore, faptul că, pînă am reușit să o accesez, listele de așteptare erau deja pline cu mii de înscriși –, iritarea reală a fost lipsa unor informații esențiale, precum tipul de vaccin folosit în fiecare centru, dar și faptul că, odată înscris pe lista unui centru, nu mai puteai vedea dinamica listelor din alte centre – bunăoară, n-aveai cum să afli dacă vaccinarea mergea mai rapid la un alt centru decît la cel la care te-ai programat. Totuși, am găsit aceste informații pe un site independent – vaccin.live, un site realizat pro bono de o companie de IT din Sibiu. Cine sînt cei din spatele acestui site, ce i-a mînat pe ei în luptă și cum comentează, în calitate de specialiști, modul în care a fost realizată platforma oficială – sînt cîteva dintre întrebările pe care le-am pus unuia dintre fondatorii firmei Media Defender, ***Gabriel Cârjea.***

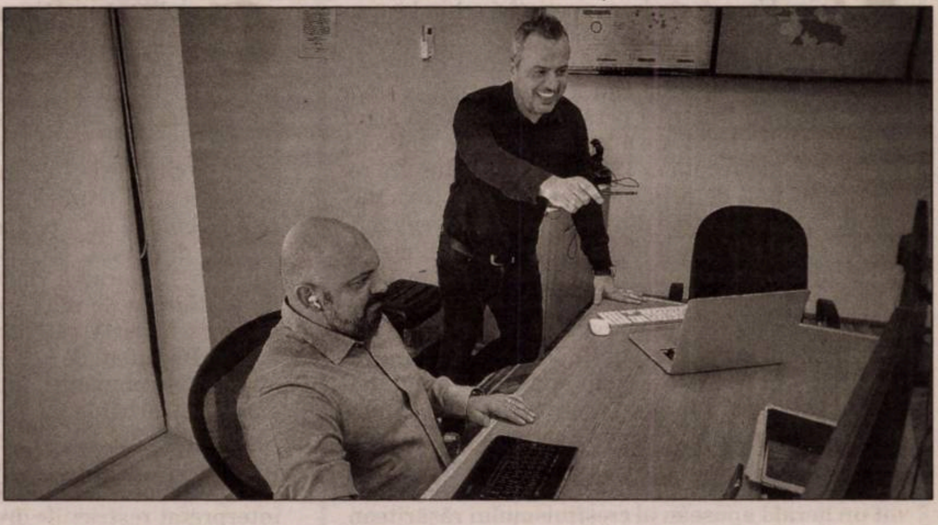

În primul rînd, cine sînteți?

Atît eu, Gabriel Cârjea, cît și Traian Oprean, sîntem prieteni foarte buni și foști colegi la Liceul Teoretic „Brukenthal“ din Sibiu din anul 2000. Încă din timpul liceului am început să colaborăm pe diverse proiecte în domeniul IT. Personal, în afară de experiența în domeniul managementului de proiecte informatice, sînt activ și în zona de management financiar-contabil și logistică cu afaceri în mai multe domenii de activitate. Traian Oprean are o experiență de peste 20 de ani în domeniul informatic și e cunoscut în industria IT din Sibiu și Cluj pentru management de proiecte informatice și arhitectură IT, fiind, printre altele, și certificat UiPath în automatizări RPA (Robotic Process Automation) și un pasionat al *blockchain*-ului. Împreună am pus bazele Media Defender SRL în anul 2013 și de atunci derulăm diverse proiecte informatice pentru clienți importanți din România și din străinătate, în special din Germania. Împreună cu biroul subsidiar din Iași și alți colaboratori, echipa completă ajunge la peste zece persoane. Pe lîngă servicii digitale clasice (website personalizat, *responsive*, CMS-uri și servicii SEO), oferim soluții sofisticate de gestionare date clienți și date operative, cu integrări multiple și automatizări cu ajutorul AI. Printre proiectele de menționat sînt: LexBook *(software* profesional pentru avocați), MUC Cargo – AHTS (gestiune complexă cargo aerian), Reportical (generare de rapoarte *media clippings),* Keukenbladen *(order management* – ERP). În prezent avem în dezvoltare aplicații pentru gestiunea clienților și a fluxurilor de documente în cadrul birourilor de audit financiar și contabilitate precum și proiecte bazate pe *blockchain.*

Cum v-a venit ideea pentru site-ul vaccin.live? (Şi de ce v-ați înhămat la așa ceva?)

Ideea de a automatiza, respectiv de a crea un sistem de notificare aparține CTO-ului Traian Oprean. Totul a pornit de la necesitatea de a programa membri ai familiei care se încadrau în categoriile active în luna ianuarie. Observînd că e necesară în permanență accesarea platformei oficiale pentru a verifica dacă au apărut locuri noi pentru vaccinare, am considerat că pierdem foarte mult timp pentru acest lucru și de aici ideea de a dezvolta un sistem de notificare automat. După ce vaccin.live a devenit viral în spațiul IT din Sibiu, Cluj-Napoca și Iași, am decis că acest proiect poate avea un impact pozitiv asupra populației care dorește să se vaccineze și poate veni în sprijinul autorităților și să contribuie la eforturile comune privind combaterea și prevenirea pandemiei actuale. Deși nu avem date certe în acest sens, noi credem că e posibil să fi contribuit indirect și la stimularea interesului pentru vaccinare tocmai prin funcțiile suplimentare pe care le afișăm, prin faptul că notificăm noutățile țintit pentru fiecare centru de vaccinare sau județ și, nu în ultimul rînd, prin faptul că persoanele pot alege tipul de vaccin pentru care se înscriu, o informație care pentru unele persoane are o importanță majoră în decizia de a face sau nu vaccinul.

Care au fost informațiile pe care le-ați vizat?

Inițial urmăream strict informațiile privind locurile libere disponibile într-un anumit centru de vaccinare. Odată cu introducerea sistemului cu listele de așteptare am preluat și noi aceste informații. În acest moment, pentru fiecare județ se afișează numărul de locuri disponibile, dimensiunea listei de așteptare, tipul de vaccin utilizat în fiecare centru pentru programări viitoare (valabil în momentul afișării). O noutate introdusă recent e faptul că afișăm și un trend, o tendință a listelor de așteptare: utilizatorul poate observa dacă lista de așteptare are un trend ascendent (adică numărul persoanelor înscrise pe liste crește) sau descendent (adică numărul persoanelor înscrise pe listele de așteptare este în scădere). Acest indicator trebuie tratat cu precauție, întrucît nu dispunem de date certe privind numărul de programări efective în acel centru, noi putem doar compara situația soldului la un anumit interval, ceea ce, de exemplu în cazul unui trend descendent, indică fie faptul că pe acel centru se fac programări sau că sînt persoane care anulează rezervarea pe lista de așteptare respectivă.

În cît timp ați realizat acest site și cîți oameni au lucrat la el?

Dezvoltarea inițială a durat aproximativ o săptămînă, însă se lucrează permanent la optimizarea și actualizarea informațiilor afișate. Pagina https://vaccin.live a fost lansată pe 24.01.2021. Pentru dezvoltare a fost nevoie de cinci persoane: un manager de proiect, trei programatori și un designer web. În acest moment mai este direct implicat și personalul care se ocupă de suport, adică la solicitări de clarificări sau privind modul de funcționare sosite prin e-mail și telefon.

Este o muncă pro bono, *ceea ce e destul de rar în zilele noastre, și oricine poate accesa site-ul în mod gratuit. Care e timpul alocat și care sînt resursele pe care le investiți în acest site?*

Nu am făcut o estimare concretă a tuturor resurselor implicate, cum facem în cazul unui proiect comercial. Avem, evident, costuri directe, servere închiriate special pentru acest proiect, datorită traficului foarte mare, servicii plătite pentru transmiterea de SMS-uri și e-mail-uri în masă. Din punct de vedere al resurselor implicate, toți membrii echipei sînt entuziasmați de succesul pe care îl avem, de faptul că putem ajuta un număr așa de mare de persoane cu informații utile, așa că nu stă nimeni să „contorizeze“ orele de muncă. Se lucrează în paralel cu sarcinile pe care le avem pentru alte proiecte în derulare. În funcție de actualizările necesare și de funcționalitățile noi introduse, sînt persoane implicate și în afara orelor normale de program, se lucrează oricum de mult timp în sistem *„home-office“.*

Am avut și ședințe de lucru după miezul nopții, atunci cînd au apărut probleme sau modificări la platforma oficială, pe care am dorit să le transpunem în cel mai scurt timp, pentru a nu crea confuzie în rîndul utilizatorilor noștri. Efortul e mare, ne sacrificăm și zilele de week-end, dacă trebuie, însă „recompensa“ maximă, care ne dă forță în fiecare zi să o luăm de la capăt, să verificăm că toate datele sînt corecte, să îmbunătățim în permanență informațiile afișate, o reprezintă *feedback*-ul uriaș, miile de mesaje de încurajare, de mulțumire și de apreciere pe care le primim. Atunci cînd și o singură persoană ne transmite că a reușit să se programeze pentru vaccinare datorită nouă, orice urmă de oboseală dispare, luăm un espresso și mergem mai departe. Proiectul este susținut financiar strict din donațiile pe care utilizatorii le transmit prin https://www.buymeacoffee.com/vaccin.live.

Cum adunați datele?

Am construit un script care citește informațiile publice de pe platforma oficială și le grupează/sortează în funcție de județ și centru de vaccinare. Menționăm că preluăm doar informații accesibile oricărui utilizator al platformei oficiale, nu avem acces la alte informații sau baze de date, nu avem acces la informații referitoare la persoanele înscrise în această platformă (date personale, date privind programarea pentru vaccinare etc.). Aceste informații sînt apoi republicate pe platforma https://vaccin.live într-un mod centralizat și ușor de citit. Pentru fiecare centru de vaccinare, unde nu sînt locuri libere în momentul afișării, utilizatorul își poate înregistra adresa de e-mail și numărul de telefon mobil, pentru a fi notificat în momentul în care la centrul respectiv apar noi locuri pentru vaccinare. De asemenea, notificăm toți utilizatorii înscriși atunci cînd apar centre noi în județul pentru care au cel puțin o înregistrare pe cel puțin un centru de vaccinare (din județul respectiv). Inițial informațiile erau afișate pe mai multe hărți, în funcție de categoria persoanei care dorește vaccinarea, în acest moment această funcție nu mai e necesară, întrucît nici platforma oficială nu mai face diferențiere pe categorie la afișare, alocarea efectivă a locurilor se face după algoritmul stabilit de către centrul de vaccinare, așa cum a fost comunicat pe platforma guvernamentală.

Cîte vizualizări aveți zilnic?

Pînă în acest moment am înregistrat un trafic de peste 830.000 de vizitatori unici cu peste 4,5 milioane de vizualizări. În ultimele 15 zile avem o medie de 270.000 de vizualizări zilnice. S-au înregistrat peste 150.000 de înregistrări pentru notificare și am notificat peste 50.000 de persoane prin e-mail și SMS pentru noi locuri de vaccinare disponibile sau pentru noi centre de vaccinare deschise.

Vorbind despre educația digitală din România, cît de accesibilă este, din punctul dvs. de vedere, platforma oficială – este ușor de accesat, e... „prietenoasă“? Care ar fi punctele forte, dar și cele slabe ale acestei platforme?

Pentru a analiza corect platforma oficială trebuie să o descompunem în două părți: una este ceea ce vede utilizatorul *(front-end)* și alta este sistemul care stă în spatele interfeței *(back-end).* Chiar dacă nu putem decît intui ce se află în spatele platformei, simplul fapt că se lucrează cu date sensibile ale populației (CNP, serie și număr de buletin, informații medicale etc.), operatorul care a dezvoltat și întreține acest sistem (în acest caz, STS) trebuie în primul rînd să asigure siguranța datelor și imposibilitatea unor afișări în spațiul public a acestor date. Apoi, scopul în sine al platformei, rezultatul urmărit, este în esență facilitarea programării cît mai rapide și corecte a populației la vaccinare pentru a putea, cu toții, să oprim această pandemie și nu de a cîștiga un „concurs“ de design și funcționalitate. Cu siguranță, există tot timpul loc de mai bine sau cum, spunem noi în domeniul IT, *nice-to-have.* Da, informațiile pe care noi le afișăm puteau fi afișate în alt mod de la început în platforma oficială, este o chestiune de *front-end,* de interfață, dar sîntem conștienți că prioritățile colegilor de la STS se concentrează pe corecta funcționare și utilitate, cum spuneam, de a facilita vaccinarea cît mai multor români în cît mai scurt timp posibil. Din declarațiile publice reiese că se vor afișa în viitorul apropiat mai multe informații, de exemplu tipul de vaccin și estimarea individuală a persoanei din lista de așteptare, cîte locuri mai are în față, respectiv cînd se estimează că va urma să fie programată. Oricît se încearcă a se critica platforma oficială, din punctul nostru de vedere, platforma arată cu mult mai bine decît alte încercări de digitalizare a instituțiilor și serviciilor publice din România și pentru acest lucru noi îi felicităm pe colegii de la STS.

interviu realizat
de Stela GIURGEANU

Teodor BACONSCHI

Înapoi la izvoare

E greu să măsurăm impactul mobilității interconfesionale asupra dialogului ecumenic. Uneori, cînd un creștin își schimbă confesiunea, o face nu atît pentru că a găsit în alt orizont eclezial adevărul deplin, cît pentru că s-a supărat cu vreun episcop sau a strîns veninul unor prea omenești frustrări personale. Sînt însă sigur că trecerea la Ortodoxie a Părintelui John Anthony McGuckin (petrecută în 1989) nu s-a produs din resentiment față de prima sa apartenență (romano-catolică), ci mai curînd din convingerea că *regula fidei* a vremurilor apostolice se păstrează cel mai fidel în aria creștinismului oriental. Născut în 1952, membru al Academiei Regale de Istorie din Marea Britanie, profesor la universitățile Columbia și Oxford, viitorul savant în studii patristice și bizantine a fost din tinerețe monah și ulterior preot, îmbinînd vocația erudiției cu aceea a slujirii lui Dumnezeu și a semenilor. Ca om de catedră și autor prolific, Părintele McGuckin – care oficiază azi sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române – a devenit un herald apusean al creștinismului răsăritean. Un asemenea scop fusese desigur asumat de mulți alții, din felurite generații, fie după exodul produs ca urmare a catastrofei revoluționare bolșevice, fie (în cazul unui Olivier Clément) prin refuzul vidului metafizic generat de nihilismul modern. Rolul cultural al acestor „convertiți“ s-a dovedit considerabil, pregătind la nivel simbolic reunificarea postcomunistă a Europei. Era nevoie de ei, pentru că nu doar URSS avea (cu toate argumentele) o presă proastă, ci și spațiul bizantin, caricaturizat de raționalismul iluminist (pe linia lui E. Gibbon) și nefericit moștenitor al unui mileniu de polemici teologice între Noua Romă și Roma papală. Nu trebuie să ne mire că Samuel Huntington a exclus din definiția geopolitică a Occidentului întregul spațiu ortodox, așa cum se cuvine să ne bucure faptul că teza lui a fost infirmată (cel puțin în cazul Greciei, României și Bulgariei).

John Anthony McGuckin a publicat cărți esențiale despre sfinții Simeon Noul Teolog, Chiril al Alexandriei, Grigorie de Nazianz, după care s-a lansat în redactarea unor sinteze despre spiritualitatea ortodox-bizantină în ansamblul ei polimorf. Din această ultimă categorie face parte *Biserica ortodoxă de Răsărit* (tradusă de Mihai Moroiu pentru Editura Baroque Books & Arts, după originalul, apărut tot în 2020, la Yale University Press). Scris cu acribie a surselor și fluență stilistică, volumul cuprinde zece secțiuni cronologice, de la fundamentele ecleziale ale creștinismului primar, trecînd prin perioada clasic-patristică, Biserica imperială bizantină, expansiunea misionară (spre popoarele slave), epoca dominației islamice și a emancipării națiunilor aflate sub turcocrație, pentru a evoca spre final cumplitele suferințe din anii ateismului marxist-leninist, formarea noii diaspore occidentale, principalele personalități teologice din vremurile recente și „viața de zi cu zi a Bisericii Ortodoxe“. Panorama cinematică a două milenii de tribulații, victorii și renașteri se încheie cu un postludiu despre „rolul Ortodoxiei în ambianța postmodernă“ și cu anexa unui stimulant comentariu pe marginea Crezului de la Niceea, în care Noica repera *originea* civilizației din care facem parte, chiar dacă alunecăm tot mai des pe tobоganul urii de sine.

Într-o notă explicativă, Ieromonahul Agapie Corbu (consultantul științific al colecției de titluri „bizantine“ din catalogul editurii bucureștene) observă judicios că, deși volumul se adresează cu precădere publicului occidental, n-ar fi exclus ca și cititorul „născut“ ortodox să descopere în text faptul că și-a însușit (nu neapărat conștient) o bună parte din stereotipurile apusene ostile față de tradiția răsăriteană. Aici nu e vorba despre „echipa“ cu care ținem, de vreme ce nu ne aflăm în galeriile rivale de pe hipodromul din Constantinopol... E vorba despre cunoașterea *sine ira et studio* a bogatului trecut spiritual care ne-a făcut posibili și care ne oferă poate un viitor, dincolo de actuala contestare ideologică a „eurocentrismului“.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Sărbătoarea în vreme de coronavirus

© wikimedia commons

Catolici și evrei și-au celebrat anul acesta Paștele altfel decît de obicei. Măsurile anti-COVID-19 au impus restrîngeri ale adunărilor sărbătorești, portul măștii, distanță sanitară, restricții orare de circulație. Ceremonialul binecunoscut al reunirii în sărbătoare a trebuit să fie – temporar – modificat, diminuat, strîmtorat. Pentru unii, tulburarea rînduielilor de mult știute și de mult practicate a făcut ca bucuria sărbătorii să pălească. Decuplați de la *obișnuitul* ei, au fost descumpăniți, întristați, au simțit că sărbătoarea le e întrucîtva „furată“. Totuși cei mai mulți – responsabili religioși și majoritatea credincioșilor – s-au adaptat. N-au interpretat restricțiile drept un dictat al autorității laice asupra religiei, drept o amenințare seculară împotriva libertății religioase. Dimpotrivă, au respectat regulile sanitare, simțindu-se în mod firesc solidari cu semenii lor în efortul de a mărgini/depăși pandemia. Nici n-au socotit că a te abate – temporar – de la obișnuitul mers al celebrărilor ar însemna împuținarea sărbătorii, pierdere a eficacității ei spirituale. Dimpotrivă. Au căutat ca – tocmai prin adaptările liturgice care iau în seamă precauțiile anti-COVID-19 – sensurile sărbătorii să fie subliniate. Să fie înțelese și trăite poate chiar mai ascuțit, mai proaspăt, mai atent, dată fiind ieșirea din obișnuit.

„În ceea ce privește Săptămîna Sfîntă, care e cea mai importantă pentru noi, de doi ani totul s-a schimbat“, spunea o tînără catolică din Lyon. „Trebuie să o sărbătorim *altfel*.“ În multe zone franceze, restricțiile orare nu au permis, anul acesta, celebrarea nocturnă a Paștelui. Părintele Charles-Marie Rigail de la Universitatea Catolică din Lille are în grijă mulțimea unor studenți descumpăniți. A hotărît, alături de mulți alți preoți, să sărbătorească Învierea în zori, „începînd de la șase și jumătate ca să fie încă puțin întuneric“. „Biserica speră să urmeze astfel exemplul primilor creștini care se adunau la răsăritul soarelui și să regăsească acea bucurie a comunității“, spune Părintele Hugues de Woillemont, secretar general și purtător de cuvînt al Conferinței Episcopilor Franței. Femeile mironosițe nu au venit ele „pe cînd se lumina de ziuă“ la mormînt (Matei, 28, 1)? Trecerea de la întuneric la lumina zorilor care, pentru primii martori ai Învierii, însoțește descoperirea mormîntului gol – a mormîntului golit de moarte – e un cadru potrivit, sugestiv, pentru celebrare. „În această perioadă dificilă, trebuie să sărbătorim viața care e mai tare ca moartea“, argumentează un alt ierarh catolic. Mari acte premergătoare Paștelui – precum Spălarea picioarelor și Drumul Crucii – au avut anul acesta manifestări reduse, mai modeste decît în timp normal. Dar nu amploarea lor e importantă, adaugă P. Hugues de Woillemont. Important, spune el, e să ne amintim și să amintim credincioșilor sensul liturghiei pascale și al Postului mare *(cf. Le Figaro,* 24.03.2021).

> *„Anul acesta trebuie să ieșim din Egipt fără a ieși din casă.“*

Astfel de adaptări cer inventivitate spirituală, cer reflecție asupra însemnătății de căpătîi a Paștelui. E o dovadă de creativitate și de libertate a credinței să găsești acele modificări, acele accente care nu atenuează consistența sărbătorii, ci îi marchează altfel, dar pregnant, sensurile, îi susțin trăirea. Nu era vorba aici de „invenții“ supuse unor mode sociale, de reamenajări agreabile ale liturgicului menite să atragă publicul. Era vorba despre responsabilitate liturgică în vremuri severe, cînd e nevoie ca puterea sărbătorii pascale să fie – cu și mai multă intensitate – prezentă, operantă, dătătoare de sens și de speranță.

Paștele evreiesc e celebrat de obicei prin largi reuniuni de familie și de prieteni în jurul amintirii – actualizate – a unui eveniment biblic fundamental: eliberarea din robia egipteană. Așa se declară Dumnezeu cînd, prin Moise, dă poporului Tablele Legii: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din pămîntul Egiptului și din casa robiei“ (Exod, 20, 2). De Pesah, evenimentul eliberator e adus în prezență, e trecut în conștiința generației tinere. Rînduiala sărbătorii – suita de rugăciuni și gesturi rituale, alimentele cu precisă încărcătură simbolică – stîrnește întrebările copilului, la care părintele oficiant rostește, cu comentarii, narațiunea biblică privind eliberarea poporului. În ultimii doi ani, asemenea reuniuni ale familiei extinse, ale bucuriei larg deschise nu au mai fost posibile. Restricțiile de circulație și de adunare, carantina i-au ținut în loc pe oameni, au mărginit celebrarea la cercul familiei mici. Dar nu au restrîns însemnătatea evenimentului celebrat, puterea lui de a lucra eliberator asupra conștiințelor. „Anul acesta trebuie să ieșim din Egipt fără a ieși din casă“, declara, în 2020, oficialul Consiliu al instituțiilor evreiești din Franța. În bucuria înaltă a sărbătorii e loc așadar și de umor, e loc și de bună dispoziție. Chiar în vremuri severe de coronavirus. E loc și de un cuvînt de spirit, atunci cînd spiritul sărbătorii este prezent, este înțeles.

În fond, sărbătorile credinței se împlinesc atunci cînd ating interioritatea umană, cînd o fac să iasă din mărginirile ei, cînd o transformă și o cuprind în actul dumnezeiesc. Paștele mai cu seamă presupune o astfel de împlinire, de vreme ce semnifică „trecere“ radicală, includere a omului într-o condiție nouă, într-o viață fremătînd de sensuri verticale. El implică dislocare din „mereu la fel“, trezie, poftă de creativitate.

De-a lungul Evangheliilor, Christos pregătește neconteniт ucenicii și mulțimile tocmai pentru *noutatea* Paștelui Său. Îi dislocă din rutina evlaviei seci, din confortul gîndirii mulțumite de ea însăși, din moțăiala care vede în tradiție doar repetiție exterioară. Le contrariază obișnuințele, certitudinile plane. Predica de pe Munte scandează strămutarea gîndirii, plasarea ei pe verticală: „Ați auzit că s-a zis celor de demult... Eu însă vă spun vouă...“ (Matei 5, 21-48). Christos se străduiește să trezească înțelegerea spirituală față de sacrificiul care îi va integra pe credincioși vieții Sale. „Sămînța semănată în pămînt bun este cel care aude cuvîntul și-l înțelege...“ (Matei, 13, 23). Christos nu numai că împlinește actul pascal, ci îi și indică semnificațiile, calitatea, rostul. Actor și hermeneut al Paștilor Sale, Christos se adresează cu divină insistență înțelegerii celor apropiați. „După ce le-a spălat picioarele..., le-a zis: Înțelegeți ce v-am făcut Eu?... Deci dacă Eu, Domnul și Învățătorul, v-am spălat vouă picioarele...“ (Ioan, 13, 12-14).

A ieși – temporar – din obișnuitul sărbătorii, a o parcurge pe un traseu cu accente ușor, dar expresiv schimbate poate înviora atenția, poate trezi gustul pentru *noutatea* neștirbită a actului pascal.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

„Norma ne ține bine în frîu. Timpul revoluțiilor eliberatoare a luat sfîrșit“

– interviu cu scriitorul Boualem SANSAL –

Algerianul **Boualem Sansal** *este ceea ce convențional numim un scriitor angajat. A fost distins cu premii prestigioase (Premiul Păcii, Marele Premiu al Academiei Franceze). A refuzat să scrie sub pseudonim și a refuzat exilul. Scrie distopii despre totalitarism, sfîrșitul istoriei sau fundamentalismul islamic, cum este și ultimul său roman,* Trenul de Erlingen sau Metamorfoza lui Dumnezeu. *Am stat de vorbă pe îndelete cu un spirit lucid al unor vremuri care nu îi permit să fie doar martor.*

De ce metamorfoza răului, care inspiră romanul dvs., pare nesfîrșită? Binele are, de cele mai multe ori, o singură formă.

Știinta, învățîndu-ne că totul se transformă, că totul este relativ, că universul are o istorie, că este captiv într-o mișcare de expansiune și contracție perpetue, cu alte cuvinte, că este, asemenea omului, supus unui proces de naștere, evoluție entropică și moarte, a pus la grea încercare credințele noastre fundamentale, toate de sorginte religioasă, bazate pe ideea Marelui TOT, imuabil și perfect, căruia îi spunem Dumnezeu, care va fi creat omul după chipul și asemănarea Sa. Dacă totul se transformă, dacă totul este muritor, dacă totul este relativ, Dumnezeu este accidental, viața devine nimic mai mult decît un epifenomen, iar ceea ce noi numim binele și răul sînt doar convenții elementare, pe care viața în societate le face necesare – nu mai poartă în ele nimic absolut. În fața acestei perspective tulburătoare asupra universului, religiile, care explicau atît de bine lumea, dau înapoi, se adaptează sau resping afirmațiile științei și se radicalizează. Metamorfozele care se desfășoară sub ochii noștri au deja consecințe apăsătoare în societățile și viețile noastre. Cum va fi lumea de mîine? Popoarele o resping deja și vor suprasolicita religiile și partidele conservatoare, pentru a reuși să-și păstreze credințele, dar fără nici un rezultat, căci această evoluție este una entropică, adică ireversibilă, și este susținută de oligarhiile puternice ale imperiului consumerismului și ale imperiului islamic, aliate azi, dar mîine își vor declara război căci, in fine, doar unul poate trona. *Trenul de Erlingen* este un avertisment, ne spune că procesul a început deja.

Trăim acum sfîrșitul timpului sau al istoriei, cel la care vă referiți în cartea dvs.?

Sfîrșitul timpului și al lumii fac parte din istoria umanității. Planeta noastră este într-un permanent pericol, oricînd un meteorit poate să o lovească, transformînd-o într-un infern. Este ceva ce s-a petrecut de mii de ori, ultima dată antrenînd după sine extincția dinozaurilor care stăpîniseră Pămîntul vreme de 230 de milioane de ani. Istoria noastră datează de cîteva mii de ani, o nimica toată, dar existența ne este deja amenințată din toate părțile: încălzirea climatică, poluarea, epuizarea resurselor, suprapopularea, ideologiile mortifere, nepăsarea instituțiilor. Situația este atît de gravă încît putem începe să discutăm despre sfîrșitul nostru. Există vreo țară astăzi care să fie liniștită cu privire la viitor? Guvernanții se prefac că ar fi, dar popoarele, care au o sensibilitate instinctuală, simt pericolul și se panichează.

Liberul-arbitru are vreun loc în marasmul universal descris de romanul dvs.? Omul este sortit unei căderi fără sfîrșit?

Liberul-arbitru este o himeră. Trăim în societate, urmînd legi și reguli care constrîng, din ce în ce mai represive. Norma ne ține bine în frîu. Nemulțumiților le rămîne o singură alegere – să devină disidenți ai ordinii înstăpînite sau să se exileze din societate. Dar la ce mai servește liberul-arbitru dacă nu putem acționa tocmai împotriva ordinii prestabilite? Ceea ce este periculos, gînditorii liberi au o soartă tragică în dictaturi, însă pericole există și în țările așa-zis democratice. Unele ucid fizic, celelalte civic. Rezultatul este, în fond, același. Timpul liberului-arbitru, ca și cel al revoluțiilor eliberatoare, a luat sfîrșit. Crezînd că se eliberează, umanitatea s-a întemnițat singură și nu mai știe cum să iasă. Este prețul pe care a acceptat să-l plătească pentru a trăi în pace. Odată domesticit, animalul nu mai poate trăi în libertate și pericol.

Care este de fapt sursa totalitarismului?

Islamul se definește el însuși ca o totalitate, este Credință și Lege în același timp, iar acestea li se aplică tuturor. În plan economic, este ultraliberal, îmbogățirea este licită, fără nici o limită, inclusiv, așadar, tot ceea ce se dobîndește prin Jihad; în plan social, islamul consideră că inegalitățile sînt dorite de Dumnezeu care „dă cui vrea și ia de la cine vrea“. Cuvîntul lui Dumnezeu, consideră unele școli islamice, este complex și poate fi interpretat, dar numai urmînd metode extrem de stricte, agreate de savanții musulmani, ceea ce a permis, după secole de dezbateri – violente, de fiecare dată –, cîțiva pași în direcția modernizării. Alte școli, numite literaliste, interzic orice interpretare a Coranului și a *hadith*-urilor; este cazul salafismului, foarte activ peste tot în lume sub impulsul monarhiilor petroliere din Golf, care pe lîngă literalismul împins pînă la absurd, practică Jihadul, cu alte cuvinte, calea cuceririi și exterminării celor desemnați de Coran: evreii, creștinii, idolatrii etc. Sursa totalitarismului este de căutat în popoare care, din pricina naivității, ignoranței, indiferenței, tăcerii și lipsei de caracter, duc la apariția dictatorilor. Popoarele slabe îi atrag așa cum pămîntul atrage fulgerele. Un popor rezilient nu poate fi supus.

Este globalizarea un chip al promisiunilor false care dau senzația de adevăr?

Globalizarea a început odată cu epoca trocului, cînd țăranii au început să schimbe între ei produse, dincolo de granițele satului. Progresul în producția de bunuri, transport, telecomunicații și servicii financiare a făcut restul, a organizat bursele și a interconectat piețele, ceea ce a dus la o extraordinară creștere a bogăției din lume. Globalizarea a devenit un rău pentru că țările, împinse de comercianții și bancherii lor, au colonizat alte țări pentru a se înstăpîni asupra resurselor și pentru a le aduce locuitorii într-o stare de sclavie. Răul a crescut direct proporțional cu concentrarea capitalului în mîinile cîtorva oligarhii care dețin monopolul și care au o anvergură planetară. Aceste companii dețin o putere mai mare decît cea a multor state. În domeniul informatic, al Internetului și comerțului online, companiile care alcătuiesc GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon și Microsoft) își consolidează zi de zi dominația pe care o exercită asupra lumii. Twitter își permite să-i cenzureze pe șefii de stat și să-și impună propria normă peste tot în lume. Consumatorii sînt complicii consensuali ai giganților web-ului. Cine poate să se dispenseze azi de Facebook, Twitter sau Instagram? Omul modern a ales: preferă să trăiască în virtual, în această lume pe ecran, unde noțiunile de libertate și de demnitate nu mai au nici o semnificație.

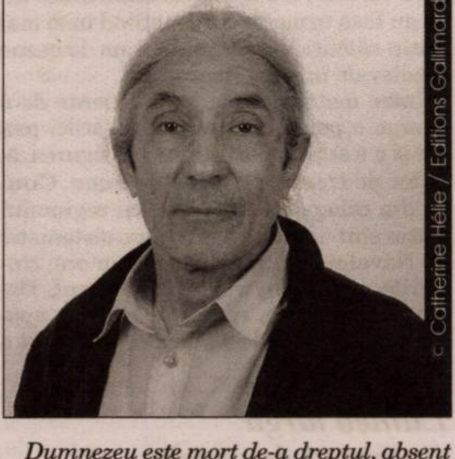

© Catherine Hélie / Editions Gallimard

Dumnezeu este mort de-a dreptul, absent sau foarte abil deghizat? Care este masca sub care apare cel mai des în lumea profană?

Din tot ceea ce știm, Dumnezeu nu li s-a arătat niciodată oamenilor. Recurge la intermediari pentru a le vorbi: îngeri (Gabriel, Mihail, Rafael, Uriel), profeți (Avraam, Moise, Iisus, Mahomed), la Fecioara Maria etc. Nouă, bieților oameni, care nu sîntem nici îngeri, nici sfinți, nici profeți a te miri ce, nu ne este dat să vedem decît chipul deseori hidos al negustorilor de credință și al celor care vor să ne guverneze în numele propriilor zei. Dacă este să ne încredem în cărțile religioase, Dumnezeu l-a creat pe Satana pentru a-i ispiti pe oameni și pentru a putea distinge între credincioși și ipocriți. Cred că Satana s-a prins în joc, că lucrează de capul lui și că i-a ieșit foarte bine, căci răul a scufundat lumea. Politeismul grec ne-a învățat că ce se întîmplă între zei nu diferă prea mult de ceea ce se întîmplă între oameni – zeii Olimpului își petreceau zilele complotînd unii împotriva celorlalți, pedepsindu-se în feluri dintre cele mai spectaculoase. Noi vom fi doar amărîții ostatici ai concurenței veșnice între Dumnezeu și Satana.

În romanul 2084 – Sfîrșitul lumii *spuneați: „Într-o lume născută din religie, orice mesager este un profet“. Cum să-i recunoaștem pe falșii profeți?*

Arborele îl recunoaștem după rod, iar profetul, după cuvinte. Un profet care ordonă uciderea infidelilor și a apostaților, care pornește războaie și-și ia prada, nu poate fi un profet adevărat sau, dacă este, atunci este profetul unui zeu fals. Problema zilelor noastre nu mai este aceea de a distinge credincioșii adevărați de cei falși, ci de a distinge zeii adevărați de cei falși și de a vedea care sînt intențiile unora și care ale celorlalți. Religiile ne-au complicat substanțial viața, care ar fi mult mai simplă și mai solidară dacă nu am avea de rezolvat decît propriile probleme.

Putem vedea în pandemie un alt chip al sfîrșitului istoriei?

În pandemie văd mai presus de toate neglijența criminală a celor care ne conduc și lăcomia nebună a Big Pharma. Văd de asemenea starea de supunere a populației, care acceptă docil tot ceea ce i se impune: restricțiile, nedreptățile, disprețul, falimentul propriilor țări. Nu pandemia este cea care le va schimba. Așa e omul, se va supune mereu tiraniilor care i se prezintă (stalinismul, nazismul, fascismul, islamismul etc.) și, fără acei rari eroi curajoși, care au știut să le denunțe și combată, aceste dictaturi ar fi încă prezente. Pare că supunerea voluntară este condiția naturală a omului. La Boétie era convins de asta, iar eu îi împărtășesc judecata. Cînd islamismul a declanșat război împotriva algerienilor, provocîndu-le suferințe teribile, am crezut că algerienii se vaccinaseră o dată pentru totdeauna contra islamismului, ba chiar am crezut că se vor îndepărta pînă și de islam. Gravă eroare de gîndire din partea mea. După zece ani de război civil, după 250.000 de morți și atîta distrugere, algerienii sînt mai dependenți ca niciodată de islam și de cele mai retrograde manifestări ale acestuia, salafismul, wahhabismul, takfirismul și islamul revoluționar al Frăției Musulmane. Am respins dictatura militară, dar nu și pe cea a islamiștilor – asta intrigă. O explicație ține poate de faptul că militarii nu aduc decît dictatură și plictis, în vreme ce islamiștii aduc în plus și promisiunea unui paradis plin cu fecioare, în care ne putem împlini toate fanteziile sexuale.

Credeți, asemenea compatriotului dvs. Kamel Daoud (care a avut un turneu și în România), că dreptul de a reflecta cu privire la propria religie a devenit deja un risc și în Occident, așa cum se întîmplă în țările arabe?

Occidentul nu o știe încă, însă este deja islamizat. Islamul, cu toate variantele sale, s-a instalat solid la periferiile acestuia și i-a modificat încetul cu încetul codul genetic. Ca în țările arabe, și în Occident este interzisă criticarea islamului și a profetului său, la fel cum este interzis să-i împiedici pe musulmani să-și trăiască credința. Mai mult, este interzis să-i șocăm purtînd cruci, kipa sau alte însemne păgîne. Este o lege veche, cunoscută de toți: minoritățile sînt cele care domină, atîta timp cît se afirmă ca atare și se arată gata de confruntare.

Kamel Daoud a afirmat și el că civilizația umană este condamnată la moarte. Cauza este oare „gîndirea slabă“ despre care vorbește Vattimo? Este alienarea omului ireversibilă?

Susțin ceva mai mult: civilizația umană a murit deja. Civilizațiile trecute (egipteană, persană, chineză, greacă, romană, arabă etc.) au produs lucruri extraordinare și au știut să reziste uzurii timpului. Egiptul faraonic a durat mai bine de 3.000 de ani, iar vestigiile sale sînt încă prezente, în picioare, atrăgînd mase considerabile de turiști uimiți. Grecia și Roma au supraviețuit atîta și ne-au lăsat nenumărate minuni. Europa, care le-a moștenit, a știut la rîndul ei să dea naștere la lucruri grandioase, mai ales în domeniile științific și tehnic. Dar ce va rămîne din toate acestea și din ceea ce produce civilizația actuală? După numai cîteva secole de existență este uzată pînă la os. Ce aventuri îi mai rămîn de trăit, care să-i dea energia necesară pentru a se proiecta în viitor? Nu mai există decît una: aventura spațială. În ziua cînd oamenii vor ajunge să trăiască în mod permanent pe Lună, Marte sau pe sateliții lui Jupiter, umanitatea se va schimba cu desăvîrșire și va da naștere unei civilizații surprinzătoare, vreme de milenii, universul fiind infinit și resursele sale inepuizabile.

Amos Oz amintea de „permanenta infantilizare a umanității“.

Subscriu. Pentru a completa, ar trebui adăugat că guvernanții nu se mai comportă ca fiind persoane care poartă responsabilitatea, ci mai degrabă ca paznici de creșă, bone care le zîmbesc unor copii răsfățați, pe care îi păcălesc. Toți s-au prins în joc, popoarele fac pe copilul alintat, pentru a avea mai multe bunătăți și gadgeturi, iar guvernanții fac pe părinții atenți. Cel mai rău este atunci cînd cei doi se joacă de-a prietenii.

(interviu obținut prin amabilitatea Editurii Humanitas)

a consemnat Andreea VLAD
traducere de Anca DUMITRU

Petre M. IANCU

Deținutul de conștiință Navalnîi și conștiința lumii libere

Ne-a asurzit pandemia? Ne-a amorțit surmenajul iscat de restricții simțul moral? Mai avem conștiința să reacționăm? Mai e lumea liberă s-o facă? Ar fi mare nevoie să auzim uriașul vaiet al victimelor tiraniilor.

În Myanmar, tirania militară ucide zilnic protestatari pașnici. A omorît pînă acum cu sutele. E mare pericolul destabilizării întregului spațiu al Asiei de Sud-Est. Dar Consiliul de Securitate ONU e paralizat. N-ar putea reacționa chiar dacă ar vrea. Îl blochează eficient dreptul de veto al unor regimuri totalitare sau dictatoriale precum China comunistă și Rusia lui Putin. Iar Kremlinul, care controlează prin FSB, serviciile sale secrete postkaghebiste, tot ce mișcă în această țară tocmai îl ucide cu zile, după gratii, pe Alexei Navalnîi.

Torturarea „curată“ a lui Navalnîi

Principalul opozant al dictatorului rus a intrat în greva foamei. Izolat în colonia penitenciară în care e torturat, Alexei Navalnîi, curajosul deținut de conștiință al Rusiei lui Putin, acuză puternice dureri de spate și de picior. Navalnîi cere regimului de la Moscova să respecte legea și să-i permită, prin urmare, să fie tratat de medicul pentru care optează el, nu torționarii. Cei din urmă se rezumă să-i ofere cîte un ibuprofen, analgezicul fiindu-i acordat cu îndoielnica mărinimie cu care li se aruncă și cîinilor din cînd în cînd cîte un oscior.

În răstimp, disidentul rus e schingiuit prin ceea ce eufemistic se numește „tortură curată“. E o formă de maltratare care nu lasă urme pe corp, nefiind însă mai puțin sălbatică decît alte forme de cazne medievale înfricoșătoare.

Între metodele cele mai eficiente de a sparge o personalitate, de a o stîlci psihic și a o schimonosi sufletește figurează, la loc de frunte, privarea de somn. Ciracii din colonia penitenciară ai regimului Putin sînt acuzați că îl trezesc sistematic pe Navalnîi, noaptea, din oră în oră, chipurile ca să-l controleze pe deținut. Deloc de mirare că, spre a se proteja, opozantul, în vîrstă de 44 de ani, a început o grevă a foamei.

Lumea largă și tăria ei de ureche

Dar îi auzim oare strigătul de luptă și de durere, în Vest? Le percepem oare pe ale celor arestați samavolnic, pentru că au ieșit în stradă, în Rusia, ca să protesteze contra samavolniciei arestării și condamnării lui Navalnîi în repetate procese-spectacol, nu mai puțin înscenate și trucate decît faimoasele piese de teatru judiciare intentate spre deliciul lui Stalin? Nu sîntem prea departe ca să auzim ecoul vaietelor victimelor lui Putin?

Nu ne asurzesc dezmințirile prea puțin convingătoare ale regimului rus, pretinzînd că l-ar trata corect pe deținut, omul care a supraviețuit în Rusia unui atentat cu arma de distrugere în masă Noviciok? N-am obosit prea rău după un an de pandemie, după monumentale nerozii și inadecvări, cu efecte catastrofale greu de estimat, cum ar fi birocrația care a întîrziat procurarea de vaccinuri, cum e închiderea prea îndelungată a școlilor, cum e punerea pe butuci a unor branșe economice întregi în *lockdown*-uri prost gestionate și mult mai prost gîndite?

Nu ne mută mințile din loc revărsările de ură violentă din *shitstorm*-urile din rețelele de socializare? Nu ne-a smintit oare, definitiv, corectitudinea politică, determinîndu-ne să tragem cu toate armele din dotare în false ținte, toate maximum de „progresiste“?

Reacția Vestului și prețul ei

Ar fi util să ne dezmeticim și să nțelegem că represiunea exercitată de tiraniile răsăritene nu se petrece undeva departe, astfel încît nu prea are treabă cu noi. Are loc pe un glob care a devenit un sat. Ne privește deci îndeaproape, atît personal, cît și colectiv, atît direct, cît și indirect. Libertatea e indivizibilă.

E imperativ, deci, să ne asumăm nu doar răspunderea de a vedea și auzi ce se petrece în realitate, într-un cătun în care, dacă ne tot astupăm urechile, riscăm să suportăm prigoana și noi, ci și să reacționăm eficient la crime, astfel încît să nu mai fie răsplătite, ci să li se poată pune capăt.

Esalutar, prin urmare, că Departamentul de Stat american a admis, cel puțin, prin vocea purtătorului său de cuvînt, realitatea faptului că „Navalnîi“, după cum a spus textual Ned Price, reluat de BBC, e „deținut politic“. Și că „Statele Unite vor căuta să ceară socoteală responsabililor ruși vinovați pentru atentatul asupra vieții lui și pentru represiunea la care sînt supuși susținătorii lui pașnici care au ieșit în stradă“.

E bine, totodată, că diplomația americană mai promite „să continue să-l sprijine pe Navalnîi și să ceară eliberarea lui“. Dar după 21 de ani de tiranie și crime putiniste, observatorii lucizi ar avea motive să fie sătui pînă peste cap de vorbe meșteșugite. Și să vrea să vadă și de la americani, și de la europeni fapte. De pildă, o înăsprire și o extindere sensibilă a sancțiunilor impuse țarului și mafiotei oligarhii ruse, în frunte cu nașul kaghebist. De pildă, sancțiuni de amploare împotriva dictaturii militare birmane.

Nu de alta, dar apeluri incandescente la conștiința lumii libere au lansat în van, de mai bine de un deceniu, dacă nu de două, prea mulți credibili analiști locali ai fenomenului rusesc, victimizați și morți, ca Nemțov, sau încă vii, fiindcă au plecat, ca Gary Kasparov și Mihail Hodorkovski.

În ciuda lor, Germania a continuat, iresponsabil, să urmărească transpunerea proiectului Nord Stream II, iar SUA să fie ispitită să continue să adopte, ca sub Barack Obama, poziția echer față de tiranicii dușmani ai Americii.

Fie că realizăm consecința nepăsării și inadecvării noastre față de dictaturi, fie că nu, ar trebui să fie clar că nescultarea avertismentelor lor a avut, are și ar mai putea avea un preț piperat. Unul a cărui natură este să crească necontenit.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la* Deutsche Welle, *Bonn.*

■ ■ ■

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Maria IORDĂNESCU

Iasă-ți copiii să vină la tine

Fericit ca Lazzaro

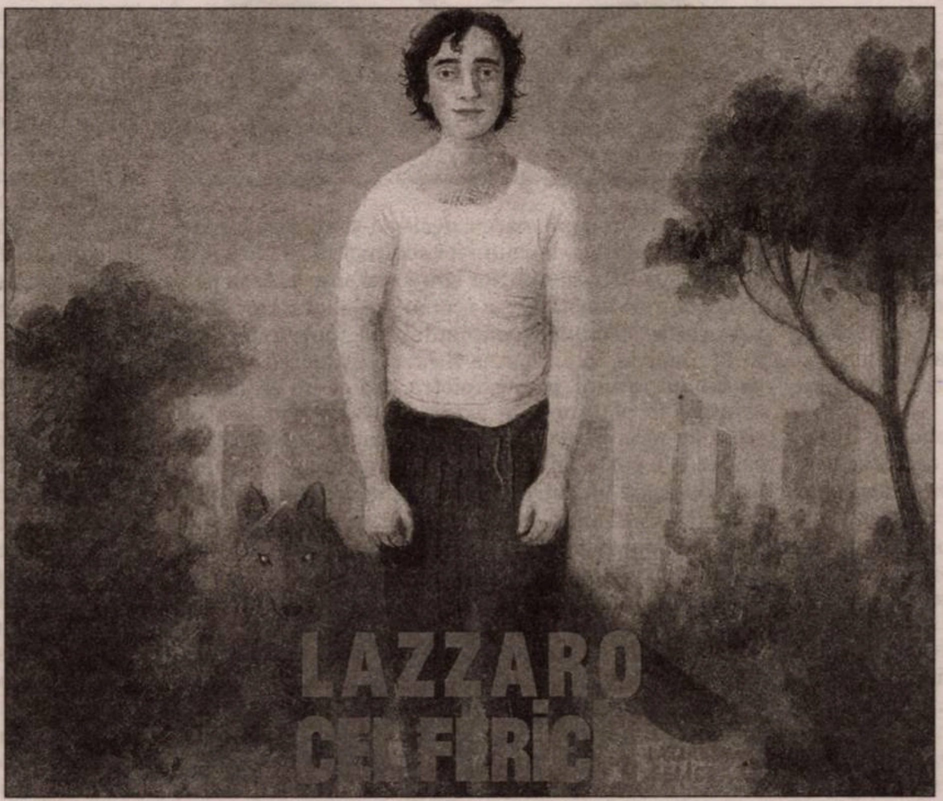

Lazzaro felice, film italian din 2018, regizat de Alice Rohrwacher, cu Adriano Tardiolo în rolul principal. Lazzaro este un adolescent care trăiește într-un sat numit *Inviolata*, în mijlocul unei comunități de țărani săraci, care cultivă tutun pentru stăpîna acelor locuri, marchiza Alfonsina de Luna. Oamenii trăiesc izolați de lumea modernă, sînt ținuți în sclavie, veșnic înfometați și veșnic îndatorați marchizei, în locuințe comune, fără școală și fără spitale, fără apă și fără lumină (povestea filmului pornește de la un fapt real, găsit de regizoare în presa italiană, despre proprietara unei fabrici de tutun arestată după ce poliția a descoperit condițiile inumane în care lucrau angajații de pe plantațiile ei de tutun). Lazzaro este un muncitor harnic, ascultător, atent la ceilalți și la nevoile lor, gata să ofere celor din jur ori ajutor, ori un strop de cafea pregătită de el, ori grijă pentru bătrînii comunității. Generozitatea și sacrificiul sînt îndeplinite fără gesticulație inutilă, fără surîsuri sau cuvinte amabile, ci firesc, în tăcere: pe chipul lui blînd nu citești nici bucurie, nici tristețe, nici îngrijorare, nici fericire, doar ochii larg deschiși către oamenii și locurile care îl înconjoară. Fiul patroanei îi transmite false semnale de prietenie (îi sugerează chiar că ar putea fi frați), doar pentru a-l atrage într-o șmecherie pusă la cale pentru a sustrage bani de la mamă. Lazzaro îl crede și îl slujește. Fără să judece, fără să întrebe, fără să se păzească, fără să pună la îndoială cuvintele noului său prieten. Aventura se termină cu venirea poliției (care descoperă comunitatea și condițiile teribile în care trăiește) și cu arestarea patroanei. În acele momente, Lazzaro cade de pe o stîncă și se trezește ani mulți mai tîrziu, după care pornește spre cel mai apropiat oraș, în care își regăsește cîțiva dintre foștii consăteni, peste care trecerea timpului și a sărăciei a lăsat urme. Doar chipul lui Lazzaro a rămas același, tînăr, fără umbre, fără cearcăne. Își reîntîlnește și vechiul prieten, fiul patroanei, pe care este gata din nou să îl slujească.

Cele mai multe comentarii despre film vorbesc despre inegalitate, despre sărăcie *versus* bogăție, despre lumea nemiloasă a capitalismului care nu dă nici o șansă celor aflați la periferia societății. Este, desigur, un mesaj important al filmului. Dar ar fi prea puțin și prea la îndemînă: Lazzaro nu este un revoluționar, nu urmărește un program de schimbare a lumii, nu împarte oamenii în buni sau răi, după clase sau avere. Este, mai curînd, Lazăr cel înviat de Iisus din morți, ori Lazăr, slujitorul bogatului, cel pe care acesta, din iad, îl roagă să-i povățuiască familia cum să ducă o viață cumpătată. Lazzaro nu se plînge, nu înfierează, nu adună venin nici cînd propria comunitate îl socotește o piază rea sau o gură în plus de hrănit, nici cînd biserica își închide porțile în fața lui, nici cînd lumea străină, pradă prejudecăților, îl agresează. Lazzaro are încredere în cuvînt și în oameni. Iar lumea lui, așa cum o vede el, fără alb și negru, fără îndoieli și fără gînduri ascunse, este o lume care ne-a fost dăruită cîndva, dar pe care am pierdut-o.

Măsura frumuseții filmului și a complexității lui o găsim și în cuvintele regizoarei Alice Rohrwacher: „Am vrut să spun povestea cuiva care nu este în căutarea propriei fericiri, ci a fericirii pentru ceilalți. (…) Poate că amintirea inocenței lui Lazzaro este și frumoasă, și dureroasă, pentru că este amintirea lumii originare, cu tot dorul de început, o lume de care am fost despărțiți, dar de care încă ne putem aduce aminte“.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

Cărți poștale din lumea cealaltă

Cînd nașa mea Zizi a ajuns în Austria, la mătușa ei, cînd a pășit victorioasă în lumea de dincolo, a dat semn. A început să ne scrie. Nu, nu pe WhatsApp, nici pe Facebook, nici măcar pe e-mail. De mînă, pe hîrtie, cu pixul.

Da. Pe vremea aceea se mai scria, în mod bizar, de mînă. Ba mai mult de atît, se scria doar de mînă, toată lumea scria de mînă. Fie că era vorba de un bilet lăsat membrilor familiei prin care îi informai că ai plecat să stai la o coadă, fie de un bilețel trimis în ore unei prietene în legătură cu un băiat care te place, fie de un raport la serviciu, fie de o lucrare la școală sau de seminar la facultate, fie de o filă din jurnalul personal, fie de o scrisoare. Fie chiar de o notă de observare a unei persoane de către unul dintre securiștii vremii. Sigur că exista, și atunci, o variantă mai oficială: documentul dactilografiat. Bătut la mașină. Rapoartele și lucrările cu adevărat oficiale, articolele de ziar și științifice, chiar și turnătoriile mai serioase, presupun, erau dactilografiate. Nu degeaba aveam noi la pensionul nostru comunist (Școala Centrală) cursuri de steno-dactilo. Ca niște vajnice reperezentante ale sexului frumos și mai ales slab, eram pregătite să devenim secretare. Să ajungem, cînd ne va veni timpul, una dintre doamnele acre cu coc și taior de nylon de prin birourile instituțiilor oficiale.

Dar, pînă atunci, cu mult înainte de atunci, am început să primesc cărți poștale de la nașa mea Zizi cea curajoasă și emigrată din amor. Cărți poștale și nu scrisori închise. Cred că era o tactică – așa se spunea și cred că așa era – pentru că scrisorile erau deschise și citite. De fapt, se vedea: plicurile veneau uneori desfăcute (sau prost refăcute). Știu cum sună asta în zilele noastre, cînd orice poveste similară cade-n teoria conspirației. Dar atunci chiar așa se-ntîmpla. Aveai rude în lumea cealaltă? OK. Voiai să comunici cu ele? Și mai OK. Dar condiția era ca schimbul tău de mesaje să fie deschis. Trăiam într-o mare comunitate, nu-i așa, și ce făcea unul știau toți, căci așa era *fair*. De asta conținutul cărților poștale trebuia să fie cît se poate de benign: în primul rînd, nici un fel de referiri la lumea de aici și la cît de greu începuserăm s-o ducem; apoi, nici o judecată de valoare despre lumea de acolo, ca să nu iasă prea bine; și, pe urmă, nimic mult prea personal – de pildă (și acum nu mă refer la cazul meu, eram copil cînd se petrecea povestea), nici un fel de detalii intime, sexuale. Sexul era ca-n filmele socialiste: protagoniștii se alergau un pic, apoi se țineau de mînă și-n cele din urmă își întemeiau o familie, care era celula de bază a societății.

*Aveai rude în lumea cealaltă? OK.
Voiai să comunici cu ele? Și mai OK.*

Așa că, întorcîndu-ne la oile noastre, primeam cărțile astea poștale de la Zizi destul de regulat, o dată la o săptămînă, zece zile. Cărțile poștale în sine erau delicioase, pentru ceva timp au fost niște arici antropomorfizați, în diverse ipostaze și costume, de la cele de excursionist, de pildă, la cele de îndrăgostit (exista și o aricică, și apoi un pui de arici etc.). Textele de pe dosul lor îmi spuneau, în general, că Zizi e bine, pe unde a mai călătorit și apoi ceva simpatic despre mine. Oricum, pînă la urmă, erau doar cîteva rînduri.

Dar ritualul primirii lor era mai interesant. Eram mereu cu ochii la cutia de scrisori. Fie la cea standard, de fier, de la parterul blocului părinților mei, fie la cea din lemn, mai mare decît norma, care se deschidea în față, făcută de bunicul meu. Îmi dădusem seama că exista, pe undeva, o lume secretă, cu care se putea comunica, și ardeam de nerăbdare să-i primesc și să-i citesc semnele. Era o posibilitate, o deschidere în universul închis în care trăiam. Apăruse o breșă, o crăpătură în edificiul lumii familiare care, pînă la un punct, mi se păruse de nezdruncinat. Nu realizam încă toate neajunsurile societății în care viețuiam, dar simțeam cumva închiderea ei. Și prezența unui altundeva mă intriga.

Din ce primeam de acolo, nimic nu se arunca. Totul se colecționa. Într-o lume a penuriei, pînă la urmă (toate se găseau greu), a colecționa era un mod de viață. Așa puteai exersa posesiunea. Nu aveai, în general proprietăți semnificative (puțini aveau case în proprietate și puțini mașini, nici măcar electrocasnice nu prea aveai, căci nu prea existau), încît orice lucru „al tău“ însemna ceva. Așa, cînd te întîlneai cu alții asemenea ție, puteai să-ți scoți colecția din sertarul ei și să faci schimburi. Colecția de cărți poștale era una dintre ele. Dublată de cea de timbre: cele scoase cu grijă de pe scrisori erau completate de cele pe care le puteai achiziționa din plicurile tematice de la poștă și, dacă mai țin bine minte, de la chioșcurile de ziare. Le luai, le deschideai înfrigurat – uneori aveai norocul să dai peste un timbru cu adevărat prețios (în limitele momentului) – și apoi le așezai cu grijă și pe categorii în clasor.

După ce primeai cărțile poștale, după ce le puneai în cutiuța ta secretă, te pregăteai pentru următorul moment esențial: răspunsul. Dar despre asta în alt articol.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

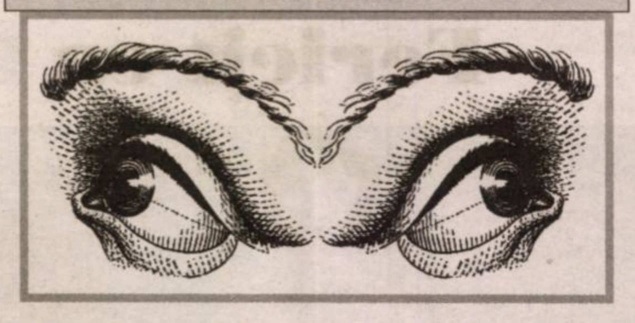

PUTEM ESTIMA CĂ O PICĂTURĂ DE SÎNGE VERDE A ÎNCEPUT DEJA SĂ DEA LA O PARTE REPERTORIUL CLASIC

■ Glorious Lighting SRL, o firmă chineză producătoare de aparate de iluminat, are deja 500 de angajați, la fabrica deschisă în Brăila. Putem estima că, peste cîțiva ani, tot mai mulți brăileni vor vorbi chineza – o chineză de baltă, suficientă însă pentru a schimba un bec sau pentru a monta o lampă. (**M. P.**)

■ Cică firma Nike a cîștigat un proces prin care se interzice unei companii concurente să mai producă „Pantofii Satanei“, o marcă din care urmau să fie vîndute 666 de perechi care conțineau cîte o picătură de sînge în fiecare talpă. Nike susține că acei pantofi de sport personalizați îi încalcă marca. Adică Nike producea potcoave? Fiindcă nu poți să nu te întrebi dacă nu cumva clienții aveau copite. (**A. M.**)

■ Pe prima pagină a unui pliant publicitar introdus de careva în cutia mea de scrisori, un titlu verde te lovește peste ochi: „Kaufland îți urează un Paște Fresh“. Adevărat a-mprospătat! (**D. S.**)

■ Cristiano Ronaldo a aruncat banderola de căpitan al echipei în semn de protest după ce nu i-a fost validat un gol în meciul împotriva Serbiei, cînd scorul era 2-2. Un lucrător al stadionului Rajko Mitici din Belgrad, acolo unde a avut loc meciul, a luat-o și a donat-o unei organizații specializate în ajutorarea copiilor grav bolnavi. Organizația a început deja licitația. Important e cine se enervează. (**A. M. S.**)

■ Să ai o poveste de spus urmașilor despre ziua nunții nu e puțin lucru, mai ales dacă e una cu totul atipică. Un cuplu care a decis să-și oficieze căsătoria pe malul unui lac din Nevada nici nu a bănuit că va trece pe lista invitaților și un scafandru. Asta pentru că mirele emoționat a scăpat verigheta, care a căzut printre scîndurile pontonului și a ajuns în lac. Apa fiind limpede, inelul putea fi zărit strălucind sfidător pe fundul lacului, printre pietre, așa că un scafandru a intrat în acțiune și a extras bijuteria din apa extrem de rece. Pentru a face acest lucru, a fost nevoit să dea la o parte un rac și apoi să tragă încet inelul folosindu-se de un cui. Pe meleagurile noastre, un tînăr pompier din Timiș a găsit o modalitate originală, chiar dacă mai puțin palpitantă, de a-și cere iubita de soție: a scris întrebarea pe acoperișul unei clădiri, folosind furtunurile din dotare. Răspunsul a fost unul pe măsura gestului. (**A. A. D.**)

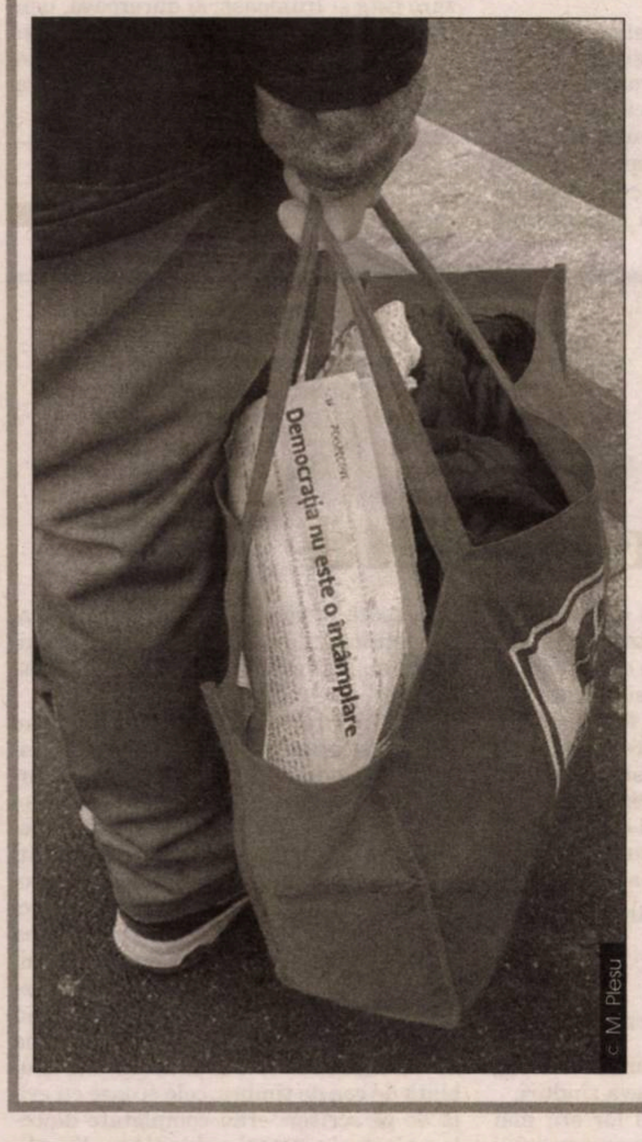

c. M. Pleșu

■ O școală de muzică din New York, Special Music School de la Kaufman Music Center, a decis să interzică două compoziții din repertoriul clasic care îi aparțin lui Claude Debussy: *„Golliwogg's Cakewalk“* și.*„Le Petit Nègre“*. În 1908, compozitorul își exprima astfel admirația pentru *cakewalk*, un dans popular la acea vreme printre americanii de culoare, pentru ritmurile sale exotice și inovatoare. În 2021, același compozitor este considerat deplasat și rasist. Un fel de „unde dai și unde crapă“. (**A. P.**)

■ În 1624, părintele iezuit Martín de Roa scria despre soarta negrilor față cu Învierea: „Unii sînt bruni în țările lor și, ajunși în altele, își păstrează tenul; cu atît mai mult cu cît această culoare nu e în ei vicioasă, ci naturală. Rezultă de aici că e mai verosimil ca ei să învieze cu această culoare, neafectați de imperfecțiunile care o însoțesc îndeobște; căci carnația, și trăsăturile chipului, și contururile corpului vor fi atît de agreabile, vor avea un asemenea luciu, atîta grație și strălucire, încît vor produce în această frumoasă Cetate a Cerului o varietate pe cît de admirabilă, pe atît de plăcută și recreativă. Negrul nu va fi obscur, ci viu și lucios, cum e culoarea lignitului, străbătută de vine de sînge și pătrunsă în toate părțile de o luminozitate mai strălucitoare decît cea a Soarelui, care îi va da o grație de necrezut. Și negrul nu e un lucru nepotrivit frumuseții; căci ea constă nu atît în culoare, cît în suavitatea coloritului, care poate fi tot așa de bine negru și alb, fiind delectabil pentru privire. Fiecare va învia cu umoarea pe care o avea trăind pe pămînt; la fel se va întîmpla cu culoarea: nu toți vor avea tenul cel mai frumos, ci pe cel care va conveni fiecăruia. Așa va fi cu negrul pentru cei cărora el le era natural pe lume“. (**M. C.**)

■ Trei lăutari celebri, Cornelia Catanga, Nelu Ploieșteanu și Gabi Luncă, au murit de curînd în urma infecției cu coronavirus. Știam deja că virusului COVID-19 nu-i plac chinezii, italienii, americanii – oamenii, în general. Acum știm că nu-i place nici măcar muzica lăutărească. Dumnezeu să-i odihnească. (**M. P.**)

■ O ciocolată veche de 121 de ani comandată de Regina Victoria a Regatului Unit a fost găsită intactă în cutia originală, în podul unui conac englezesc. Ciocolata făcea parte dintr-un lot comandat de regină pentru a oferi cadouri soldaților britanici care au luptat în Africa de Sud. Ciocolata aparținea aristocratului englez Sir Henry Edward Paston-Bedingfield și pe capacul cutiei este scris și un mesaj din partea reginei: „Vă urez un An Nou fericit“, însoțit de inscripția „Africa de Sud 1900“ și de un portret al suveranei. (**A. M. S.**)

ÎN AL DOILEA RÎND, UN NUME NU PREA CONTEAZĂ CÎND, PARDON, ATÎTA GRAȚIE ȘI STRĂLUCIRE VOR PRODUCE CURÎND UN MESAJ

■ Turismul vaccinal atinge un nou nivel: Rusia promovează deja vaccinul Sputnik V pe rețelele sociale. E o mică revoluție în distribuție și vînzări. În primul rînd, pentru că Rusia va vaccina și cetățeni străini. În al doilea rînd, pentru că Sputnik V e activ pe Facebook – la fel ca o marcă de larg consum. (**M. M.**)

■ În siajul controverselor din jurul vaccinului anti-COVID-19 produs de compania AstraZeneca, Agenția Europeană pentru Medicamente a aprobat cererea companiei de a schimba denumirea acestuia în Vaxzevria. Chiar dacă, de la Shakespeare citire, un nume nu prea contează, nu pot să nu mă întreb: dacă tot au decis să facă această mutare, de ce n-au mizat pe un nume mai seducător – de pildă, Faizăr sau Mondena? (**S. G.**)

■ La jumătatea lunii februarie, două fete și un băiat din Alaska au plecat să petreacă cîteva zile la o cabană izolată, în pădure. Într-o seară, una din fete a mers la toaletă. În curte. Privata se afla cam la 40 de metri de casă. Cînd, pardon, s-a așezat a avut cea mai mare surpriză din viața ei: ceva a mușcat-o direct de, pardon, fund. A ieșit urlînd de durere. Băiatul, alarmat de strigătele ei, a sosit imediat cu o lanternă. A cercetat locul și a găsit în groapa privatei un urs care, cînd a ridicat capacul, l-a privit, de jos, candid. Nu știu dacă obișnuiți să vă uitați înainte să vă așezați sau nu; eroina acestei știri nu obișnuia, de bună seamă, însă, de acum înainte, sigur se va uita. (**S. V.**)

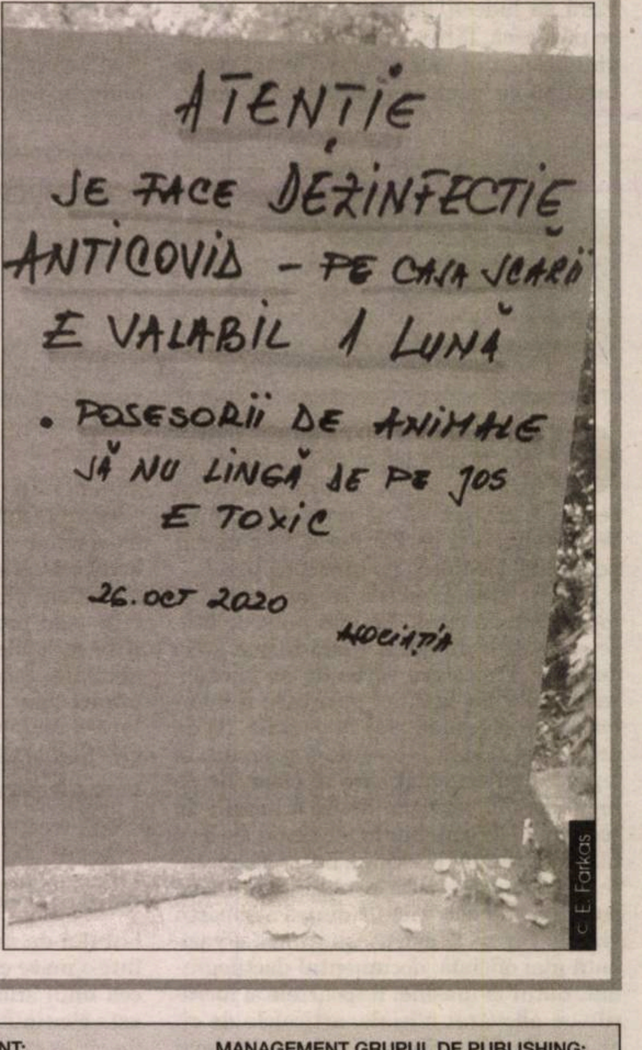
ATENȚIE
SE FACE DEZINFECȚIE
ANTICOVID – PE CASA SCĂRII
E VALABIL 1 LUNĂ
• POSESORII DE ANIMALE
SĂ NU LINGĂ DE PE JOS
E TOXIC
26. OCT 2020
ASOCIAȚIA

c. E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **888** ■ 15-21 aprilie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

MATEI VIȘNIEC

interogarea **europeană**

5

ANDREI PLEȘU

„De ce nu merge“

pagina **3**

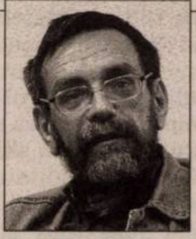

ANDREI CORNEA

„Oamenii sînt diferiți“

pagina **3**

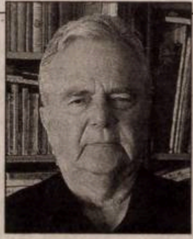

ALEXANDRU CĂLINESCU

„De la galanterie la impolitețea agresivă“

pagina **10**

Politețe

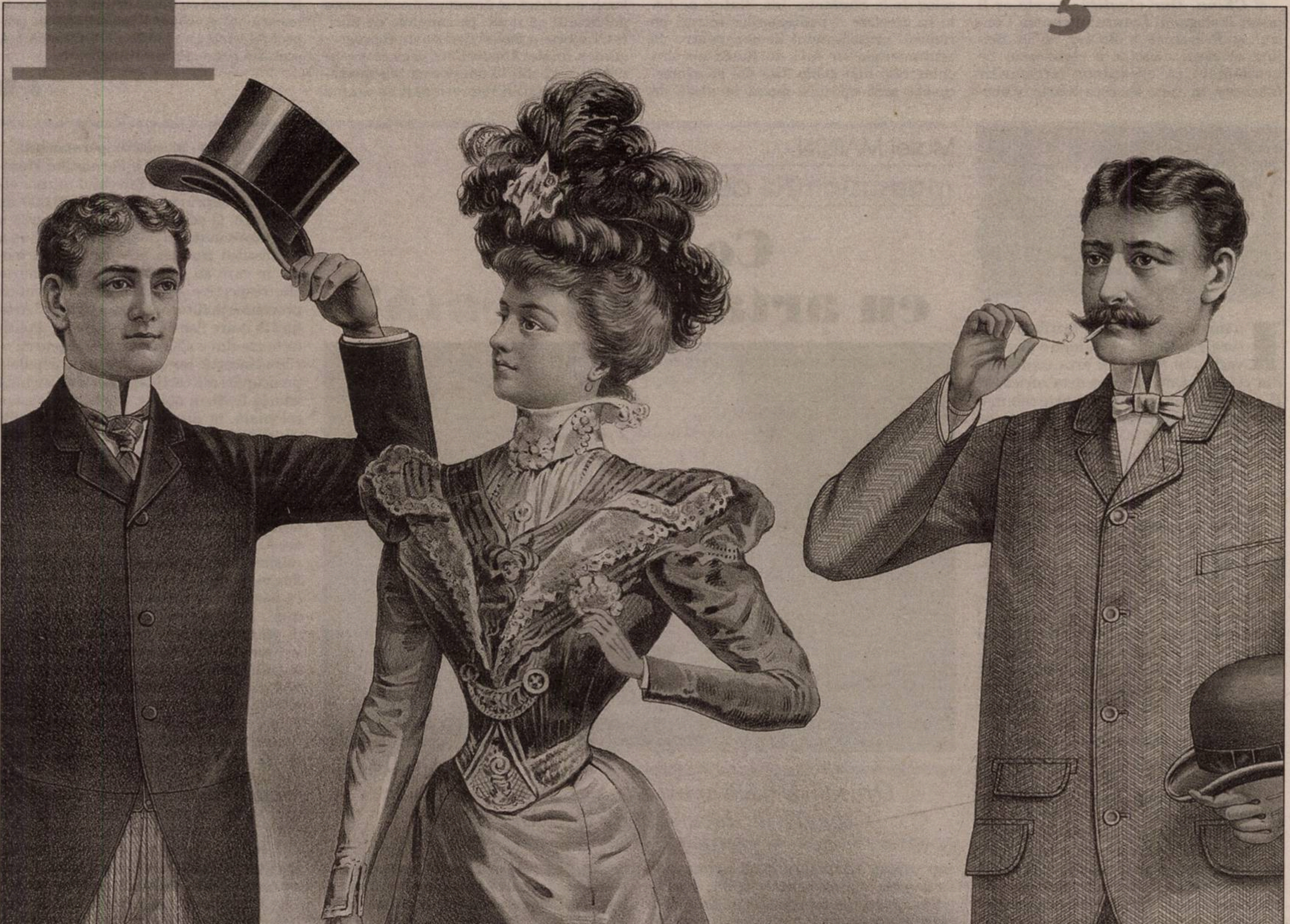

„Politețea este o negare condiționată și sistematică a egoismului.“

ARTHUR SCHOPENHAUER

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

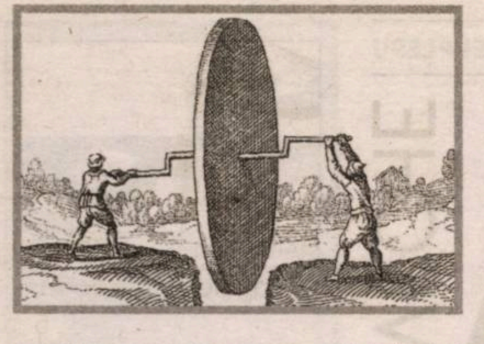

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Viață. Dar complicată

■ ***Germania. Dar normală.*** Folosind acest slogan, partidul „Alternativa pentru Germania“ (AfD) va pune pe agenda alegătorilor propunerea de abandonare a Uniunii Europene după următoarele alegeri parlamentare.

Adoptat la sfîrșitul săptămînii trecute, programul AfD mai propune și renunțarea la restricțiile impuse de pandemie. Decizia a fost luată în cadrul unui congres desfășurat la Dresda cu participarea a sute de persoane – evident, fără respectarea măsurilor de protecție impuse de Guvern.

Într-o țară cu populație majoritar proeuropeană, ideea ieșirii din UE pare mai degrabă curajoasă, însă AfD speră să capitalizeze pe exasperarea germanilor după mai bine de un an de pandemie marcat de o performanță îndoielnică a Guvernului. Ca principal partid de opoziție, AfD ar dori ca la alegerile din septembrie să își îmbunătățească scorul, însă, cel puțin pînă în acest moment, electoratul e mai degrabă indiferent în fața tentativelor de seducție venite dinspre extrema dreaptă. În fapt, AfD pierde puncte în sondaje, ceea ce ar putea explica și propunerile adoptate la Dresda.

■ ***China. Dar cinstită.*** Acesta ar fi putut fi sloganul Centrului pentru Control și Prevenire a Bolilor de la Beijing al cărui director a recunoscut pe neașteptate că eficacitate vaccinurilor fabricate în țara sa este foarte scăzută. Sînt două soluții, a spus Gao Fu, la o conferință în Chengdu, un oraș din sud-vestul țării. „Fie mărim dozele, fie folosim un mix de seruri obținute cu ajutorul unor tehnologii diferite“.

Performanța produselor chinezești era cunoscută în Vest, însă e pentru prima oară cînd probleme sînt recunoscute la acel nivel în China. Minunea n-a durat foarte mult pentru că, pe măsură ce declarațiile oficialului începeau să capete tracțiune pe Internetul chinezesc, Guvernul a intervenit imediat pentru a remedia problema. Mai întîi a șters comentariile legate de subiect, apoi l-a forțat pe bietul domn Gao Fu să își retragă spusele. „A fost o neînțelegere“, a explicat încă directorul CDC-ului chinez în paginile *Global Times,* un fel de tabloid naționalist chinez, folosit adesea pentru a preamări realizările regimului lui Xi Jinping.

■ ***Cehia. Dar nervoasă.*** Președintele Cehiei, Milos Zeman, a anunțat demiterea unui al doilea ministru în mai puțin de o săptămînă. Deținător pînă de curînd al portofoliului Externelor, Tomás Petrícek se va alătura astfel fostului său coleg de la Sănătate, Jan Blatný, pe lista în creștere a politicienilor intrați pe radarul președintelui Zeman pentru că sentimentele lor față de Rusia nu sînt chiar cele mai calde. Cei doi se remarcaseră prin opoziția fățișă la ideea de achiziționare a unui vaccin anti-COVID oferit produs în Rusia. Sputnik-V nu este aprobat de Agenția Europeană a Medicamentului, iar scandalurile par să se țină lanț în toate statele europene care au decis să îl achiziționeze. Luna trecută, Slovacia și-a pierdut guvernul după ce s-a aflat că premierul negociase în secret cumpărarea a două milioane de doze de Sputnik. Ulterior, slovacii s-au plîns că serul era de o calitate mai slabă față de cel oferit altor state. În replică, rușii au strigat *„fake-news“* și au cerut returnarea produselor.

■ ***Monarhie. Dar enervantă.*** BBC a refuzat să facă public numărul plîngerilor pe care le-a primit în urma deciziilor editoriale pe care le-a luat după anunțul privind moartea Prințului Philip. Ceea ce se știe deocamdată e că un număr de britanici exasperați de nenumăratele relatări despre „extraordinara viață pusă în slujba serviciului public“ a Prințului au decis să își facă cunoscută nemulțumirea. Vineri, aproape toate canalele BBC au tratat subiectul dispariției soțului reginei Elisabeta. Cele care nu au făcut-o, cum e cazul BBC Four, au afișat un anunț prin care cereau publicului să mute pe canalele de știri. Între efecte a fost și decizia de reprogramare a finalei *MasterChef,* ceea ce a contribuit probabil la enervarea telespectatorilor mai puțin impresionați de drama prin care trece familia regală. Începînd cu ziua de sîmbătă, programele au revenit la normal.

■ ***Poliție. Dar rasistă.*** În statul american Minnesota, un bărbat de culoare a fost împușcat de poliție după ce fusese oprit pentru o încălcare a regulilor de circulație. Întîmplarea a avut loc într-un orășel din apropiere de Minnneapolis, unde este în desfășurare procesul fostului polițist Derek Chauvin acuzat de uciderea lui George Floyd, un alt african-american suspectat, la rîndul său, de o infracțiune minoră. Emoția provocată de imaginile cu moartea lentă a lui Floyd sub genunchiul polițistului au dus anul trecut la cele mai mari și violente manifestații antirasism din ultimii ani din Statele Unite. Există temeri că scenele de atunci s-ar putea repeta pe fundalul unei tensiuni care a rămas la cote foarte înalte. În zona în care a avut loc ultimul incident a fost declarată o interdicție de circulație pe timp de noapte care a fost prompt ignorată de protestatari. La calmarea spiritelor nu ajută în nici un fel explicațiile oficiale. Din primele declarații rezultă că polițista implicată, o veterană cu peste douăzeci de ani de experiență, a vrut să îl imobilizeze pe suspect folosind un pistol cu electroșocuri. A scos din greșeală unul cu gloanțe.

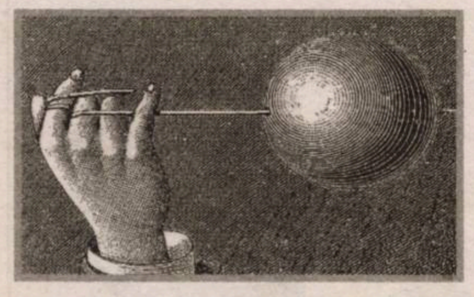

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Ce facem cu arta confiscată?

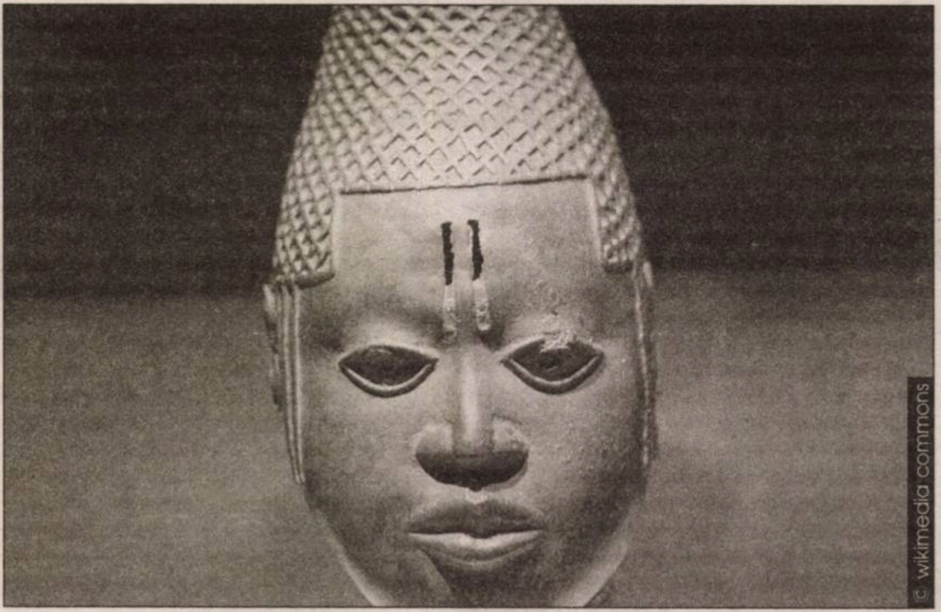

© wikimedia commons

Oricum, și dacă ar exista o voință politică reală, munca de documentare ar dura decenii.

Inaugurarea unei noi instituții culturale la Berlin reaprinde o discuție veche: ce facem cu arta confiscată din colonii? Cum tratăm arta africană? Humboldtforum este unul dintre cele mai mari proiecte culturale din Germania de după reunificare. Un vechi palat al familiei de Hohenzollern, complet distrus în timpul războiului, a fost reconstruit pentru a găzdui un muzeu al culturilor extra-europene. Noua instituție își propune să devină un spațiu al dezbaterii (un forum), nu doar un loc de conservare și de expunere. În expunerea permanentă, Humboldtforum a preluat colecțiile a patru mari instituții, în principal artefacte de la Muzeul Etnologic și de la Muzeul de Artă Asiatică. Humboldtforum va mai găzdui o expoziție permanentă despre istoria orașului Berlin, cîteva spații dedicate expozițiilor temporare și un laborator de cercetare sub egida Universității Humboldt.

Deocamdată, pe fondul pandemiei, muzeul nu a intrat încă în circuitul turistic și nu a fost deschis publicului larg. Însă polemica iscată trezește un viu interes în rîndul opiniei publice. În centrul acestei dezbateri e colecția de bronzuri din Benin, aflată în expunerea permanentă. Obiectele au fost răpite din palatul regal (pe teritoriul actual al Nigeriei) în timpul unei sîngeroase expediții britanice din 1897 și revîndute apoi către mai multe muzee europene. Nimic nefiresc în acele vremuri: militarii, misionarii, funcționarii și diplomații au adus în Europa obiecte de cult africane. Cel mai adesea, aceste obiectele au fost obținute prin violență sau șantaj. La Berlin, muzeul etnografic deschis la jumătatea secolului al XIX-lea a început să fie populat cu artă africană. Spre sfîrșitul secolului era o adevărată competiție între muzeele europene: cine deține cea mai mare colecție, cele mai scumpe obiecte etc. Se estimează că 80% din patrimoniul cultural al Africii se află, astăzi, în Europa. Felul în care statele din Europa tratează obiectele de artă obținute prin rapt în perioada colonială a devenit o chestiune tot mai arzătoare. În joc e și reputația muzeelor. În cazul de față, a Humboldtforum. În urmă cu patru ani, istoricul de artă Bénédicte Savoy a demisionat din consiliul consultativ al instituției susținînd că muzeul ar trebui să stabilească proveniența obiectelor din patrimoniu, să restituie bunurile confiscate și de-abia apoi să le includă pe cele rămase în colecția permanentă.

Colecția etnologică a Forumului Humboldt (preluată și de la vehiul muzeu etnografic) cuprinde în jur de 500.000 de exponate. O echipă de istorici de artă a fost însărcinată cu misiunea dificilă de a reconstitui traseele acestor obiecte, modul în care au intrat în colecțiile muzeelor respective. Dar cum să documentezi proveniența tuturor acestor obiecte? Arta furată n-are fișe de proveniență… Politica muzeului e să nu expună obiecte cu origine incertă. Iar una dintre principalele preocupări ale cercetătorilor e să includă istoria fiecărui obiect, inclusiv povestea colonială, în discursul muzeal. Anumiți istorici spun că e prea puțin. Alții, dimpotrivă, că e prea mult. Ei se tem că expunerea e impregnată de penitență. În loc să vorbească despre nașterea și evoluția civilizațiilor africane, muzeul riscă să devină un manifest anticolonial. E, spun acești critici, o deturnare periculoasă a misiunii asumate inițial de Humboldtforum. În fine, mai sînt și cei care spun că penitența și autocritica nu folosesc la nimic și că singurul lucru pe care îl are de făcut Germania, în spiritul reinstituirii justiției e să restituie toate bunurile confiscate în vremea colonialismului. Dar asta ar duce la subțierea pînă la epuizare a unor importante colecții de artă – cum e cea deținută de Humboldtforum. Oricum, și dacă ar exista o voință politică reală, munca de documentare ar dura decenii.

Problema este cum și mai ales cui vor fi retrocedate aceste bunuri. Realitatea politică e acum diferită de cea de dinainte de colonizare, hărțile s-au modificat substanțial, unele state au dispărut făcînd loc unor țări noi. Chestiunea retrocedării presupune deci recunoașterea acestei istorii tumultuoase și angajează riscuri politice. Și, dacă Franța a făcut progrese substanțiale în demersurile reparatorii, Germania pare că se afundă în dezbateri teoretice pasionante, dar sterile.

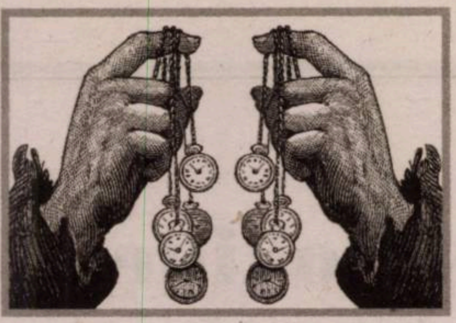

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

De ce nu merge

– privire și de jos în sus –

Mă simt mereu vinovat cînd, dintr-un motiv sau altul, se întîmplă să reiau la această rubrică texte mai vechi. Ca acesta, de pildă, apărut în 2005. Dar vinovăția e însoțită și de un soi de panică (justificatoare). Cînd un comentariu de-acum 15-16 ani se potrivește încă, fără nici o modificare, cu realitatea curentă, înseamnă că ne pîndește o fatală „încremenire în proiect“! Și atunci am, poate, dreptul să-mi spun ca repetiția ar fi nu doar îngăduită, dar chiar necesară. Și încă ceva: e prea simplu să localizăm, mereu, sursa disfuncționalității numai la nivelul „șefilor“. Ar fi de încercat și un diagnostic la nivelul „omului-masă“, al cetățeanului obișnuit. Vezi mai jos...

Lucrurile nu merg. Sau dacă merg, merg greu. Sau se urnesc cu întîrziere. Sau merg aiurea. De ce? De ce sîntem atît de problematici, de lenți, de inadecvați? De ce, cînd ajunge la putere, Opoziția tinde să fie la fel de ineficientă ca Puterea cu care se lupta pe vremea cînd era în opoziție? E poporul neguvernabil? E democrația inaptă (la noi) să aducă la vîrf competențe reale? Sîntem singurii „specialiști“ din lume în furatul căciulii proprii? De ce nu merge nici sub președintele X, nici sub Y, nici sub Z, nici sub partidul Alfa, nici sub partidul Omega? De ce sîntem mereu victimele unei „moșteniri grele“? Toată lumea își pune aceleași întrebări, chiar dacă livrează răspunsuri diverse. Unii vorbesc de ghinionul nostru *istoric*, alții – de felurite *conspirații* planetare, alții – de *„sistemul* ticăloșit“, alții – de Soros, de Securitate, de „elitiști“ sau de mafioți. Nu știm răspunsul adevărat. Și, de fapt, nici nu-l căutăm în mod autentic. Opoziția are explicații partizan-propagandistice, iar Puterea zice, de regulă, că, dimpotrivă, lucrurile merg. Sau că or să meargă: imediat sau mîine sau cel tîrziu poimîine. Din cînd în cînd, avem – e drept – aerul că „ne descurcăm“. Dar în realitate nu facem decît să improvizăm, să cîrpim, să salvăm aparențele. Lucrurile nu merg.

Atrag doar atenția asupra unor insuficiențe de care trebuie să scăpăm, dacă vrem ca lucrurile să meargă.

Poate că ar trebui, între altele, să renunțăm la căutarea unor cauze prea „complexe“ și să ne pierdem, astfel, în speculații. Poate că ar trebui s-o luăm mai de jos, de la detalii și trivialități curente. În ce mă privește, cred, de pildă, sincer, că lucrurile ar merge mai bine dacă cetățeanul român ar vorbi cu voce mai scăzută în cîrciumi și pe stradă. Dacă ar da casetofonul mai încet, cînd se plimbă cu el prin pădure sau în limuzină, dacă n-ar fi atît de priceput să transforme orice closet public într-o hazna „ancestrală“. Lucrurile ar merge mai bine dacă am înjura mai puțin, dacă n-am mai scuipa pe jos, dacă am ceda mai grațios trecerea colegilor de trafic și pietonilor. Ar fi mai bine și dacă emisiunile de divertisment de la mai toate televiziunile n-ar semăna, prea des, a bordel sau a ciondăneală de mahala sau dacă, în general, realizatorii TV n-ar fi gata să dea pe post orice dejecție, de dragul rating-ului. Ar fi mai bine, pentru toată lumea, dacă politicienii, gazetarii și omul de rînd ar vorbi mai corect românește. Dacă n-am abuza de telefoanele mobile, dacă ne-am spăla mai des, dacă am citi mai mult. Lucrurile ar merge mai bine dacă polițiștii s-ar strădui, mai des, să nu mai fie milițieni, dacă profesorii și-ar recăpăta (și onora) prestigiul, iar elevii și-ar recupera hărnicia și candoarea. Ar fi cu siguranță mai bine dacă sfiala ar redeveni o virtute mai prețioasă decît tupeul, dacă am roși de rușine mai des decît roșim de furie. Încet-încet, am putea ajunge și la exigențe mai înalte și mai țintite. Am constata că lucrurile merg prost cîtă vreme un șantier sau un proiect nu progresează decît dacă sînt vizitate, electoral, de președintele țării, de prim-ministru, de oficialități locale. (Și nici atunci...) Că e semn rău dacă vămile funcționează arbitrar. Și dacă numirile în funcții înalte se fac pe bază de interese private sau de partid. Ai mereu sentimentul că răsplătirea lui X sau asocierea lui Y sînt, pentru decidenți, infinit mai importante decît onoarea politică și decît interesul național. E mai urgent să cadorisești un vechi coleg de liceu, de afaceri sau de gașcă decît să te asiguri de buna funcționare a unei instituții vitale; e mai urgent să satisfaci o „relație“ decît să rentabilizezi un minister. Lucrurile ar merge mai bine dacă noii numiți n-ar reuși, cu atîta ușurință, să stîrnească dorul de cei vechi. Ar fi mai bine dacă s-ar găsi cineva să-i șoptească cîte unui politician că nu se spune „problemele care le-am analizat“ și „promisiunile care le-am făcut“, fiindcă atunci ar trebui să spunem „mama pe care m-a născut“, sau „ideile pe care mi-au venit“. O să ziceți că asta e un moft. Că nu probleme de limbă are Guvernul. Eu zic că are: greșita utilizare a limbii semnalează neglijență, defect de comunicare, *formație lacunară*. Revoluția română a fost și o revoluție împotriva unei elocuții exasperante, cu „pretin“, „avengură“, „prevéderi“ și puzderie de dezacorduri. Evident, nu am meschinăria să fac paralele răutăcioase: atrag doar atenția asupra unor insuficiențe de care trebuie să scăpăm, dacă vrem ca lucrurile să meargă.

O ultimă melancolie: dovada că lucrurile nu merg e că, în loc să-mi văd de ale mele, mă trezesc, săptămînă de săptămînă, în situația de a comenta efemeride. Sînt condamnat – ca toată lumea – la derizoriu. Ceva – cu România și, probabil, cu mine însumi – nu e în regulă.

■ ■ ■

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Oamenii sînt diferiți

Oamenii sînt diferiți. De exemplu, unii, zilele astea, au ghinionul să se sufoce prin secțiile ATI, alții defilează sub ferestrele respectivelor secții, cerînd zgomotos ridicarea restricțiilor de circulație. Unii umblă pretutindeni cu mască de protecție, alții zbiară că vor libertatea de a nu purta masca. Unii sînt medici și se chinuie să-și salveze pacienții. Sînt epuizați, adesea neputincioși. Alții invocă „dictatura medicilor“ și umplu Internetul cu acuzații absurde. O doctoriță din Oradea pretinde că pacienții sînt omorîți în spitale cu oxigen. Ca urmare, mulți pacienți, aflați pe punctul de a-și da literalmente sufletul în spitale, refuză tratamentul cu oxigen. Colegii ei din Colegiul Medicilor o mustră părintește și atît. Nu iau în concret apărarea medicilor insultați de dumneaei și acuzați de crimă, printr-o sancțiune. Mai multe televiziuni îi acordă respectivei timpi de interviu, în care ea își debitează ineptiile și, implicit, incită la nerespectarea prescripiilor corecte, cînd nu la răzbunare împotriva medicilor „asasini“ din spitale.

Unii oameni au inventat și au pus la punct aceste vaccinuri aproape miraculoase, care pot salva omenirea. Alții, tot oameni și ei, se străduiesc cu toate mijloacele să le discrediteze. Pandemia poate fi lichidată în cîteva luni, printr-un efort general, dar marele public trebuie să coopereze. Va coopera, cînd sînt atîția induși în eroare de *fake-news*-uri? Unii se bazează pe știință și pe fapte, dar destul de mulți cred orbește că vaccinurile sînt ultima invenție în otrăvirea sau manipularea populației mondiale. Alții nu mai știu ce să creadă și ezită să se vaccineze, impresionați de cîte o știre de presă și incapabili să înțeleagă statistica. Dar, în timpul așteptării, unii dintre ei se infectează. Și totuși, sînt destui care continuă să nege faptul că s-au îmbolnăvit de COVID-19. Am auzit de oameni care s-au vindecat de pe patul de moarte și tot nu cred. Necazul e că, din cauza necredinței acestora, mulți alții mor sau vor muri, indiferent de ce cred sau nu cred.

În timpul așteptării, unii dintre ei se infectează.

Eu zic că e nevoie de atitudini ferme. Dacă iei măsuri de restricție, asigură-te că sînt respectate. Nu admite demonstrații cu mii de oameni fără mască. Pur și simplu, nu le admite. Nu înțeleg de ce autoritățile la noi sînt așa de reticente cînd e vorba despre impunerea „pașaportului verde“. Nu înțeleg de ce nu i se poate cere celui care vrea să intre într-un local sau la un concert un asemenea „pașaport“, din care să rezulte fie că s-a vaccinat, fie că a făcut boala, fie că e recent testat negativ. Discriminare? Da, pozitivă. Ca simplă măsură de precauție sanitară pentru comunitate. Cine e „necredincios COVID“ n-are decît să-și consume între patru pereți sau în parc frustrarea zadarnică. Dar, dacă vrea să călătorească, să fie silit să respecte dreptul celorlalți la sănătate, altminteri să nu se urce în avion sau să doarmă la hotel, sau să stea pe plajă, chiar și în țară. Nu înțeleg de ce oamenii noștri politici au devenit atît de timizi cu iresponsabilii, cu instigatorii la nerespectarea regulilor, cu antivacciniștii. De ce nu spun clar, ca să priceapă toată lumea – răuvoitori sau doar imbecilii? Ce anume? Că acești *anti* au devenit, după teroriști și într-un mod mult mai subtil, inamici publici ai momentului și că, la nevoie, trebuie îngrădiți. Faptul că mulți dintre ei nici nu înțeleg ce fac nu e o scuză.

Televiziunile iau foc în momentul cînd responsabili din Sănătate de la diverse niveluri greșesc. Și, sigur, unele greșeli sînt impardonabile, chiar dacă ar trebui să recunoaștem că presiunea psihică și fizică uriașă oferă unele circumstanțe atenuante. Dar tendința de a criminaliza implicit corpul medical și a se respinge cu furie orice decizie care se ia de către autorități pentru îngrădirea pandemiei este inacceptabilă. Există o campanie publică ce se abate dezechilibrat asupra oficialităților bine intenționate (chiar dacă nu întotdeauna fără gafe) săptămînile astea, nu asupra negaționiștilor COVID și a smintiților care tratează COVID cu „rețete miraculoase“ și care acuză spitalele de genocid. Iar instituțiile care ar trebui să reacționeze o scaldă. Între timp, gloate instigate și organizate de AUR și de alții își urlă nestingherite „libertățile“ pe străzi, în total dispreț la adresa celor care mai încearcă să-i salveze pe bolnavii cu răsuflarea aproape pierdută. Restul stăm și ne uităm la televizor.

Da, oamenii sînt diferiți.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Exact ca o furtună de citokine...

Pentru ca omenia din noi să nu fie cu totul înghițită de omenescul din noi e necesar să ne distribuim înțelept solidaritatea de care sîntem în stare. Cu cine ții? Cu cine ții aproape? Există o vreme cînd trebuie să ții cu cîte un partid și există o vreme cînd trebuie să ții cu oamenii, cu semenii tăi. Tot secolul XX ne-a învățat că dacă și atunci cînd trebuie să ții cu oamenii ții tot cu partidul, barbaria triumfă. Uneori, partidul face bine. Dar alteori, partidul ucide. La început metaforic, lichidînd oamenilor individualitatea, și mai tîrziu, Doamne ferește, fizic, la propriu. Cine nu a învățat lecțiile istoriei, se spune că e condamnat să le repete. Sîntem o generație care nu prea pune mîna pe cartea de istorie, asta se știe...

Nu eu și nu noi, cei din jurul acestui colț de revistă, am ideologizat lupta cu COVID-19. Am acceptat, însă. Am acceptat că lupta cu COVID-19 este o luptă a „unui partid“ (adică a unei părți) împotriva „celuilalt partid“ (adică a celeilalte părți). O parte dintre noi – desigur, cei buni, alerți, responsabili, civici – se luptă cu cealaltă parte dintre noi, cu ceilalți – desigur, cei răi, tîmpiți, iresponsabili, inconștienți. Noi, de fapt, nu luptăm cu COVID-19, ci luptăm cu alți oameni. Medicii și toți cei ce le sînt sprijin direct în actul medical luptă cu virusurile. Doar ei! Noi, ceilalți, luptăm cu alți oameni. Există, însă, o limită. Undeva trebuie să ne oprim. Cu siguranță există un punct pe care dacă-l depășim, mergînd pînă în pînzele albe cu „partidul“, participăm, de fapt, la un act de barbarie și nu la mai binele omenirii, cum credem. Acest punct este coșmarul trăit aievea. Cînd un semen de-al nostru trăiește, coșmaresc, o experiență-limită, orice-ar fi, trebuie să fim cu el, chiar dacă „partidul“ ne împinge în altă direcție. Iată, de pildă...

A. locuiește la 100 km de București. Mama lui a fost operată într-o zi de joi, la Spitalul „Foișor“. Transplant osos în urma unui cancer. Operație grea. Vineri seară, pe la ora 5, a primit telefon de la spital. I s-a spus să găsească repede o ambulanță, să vină urgent, chiar în acea seară, să o ia pe mama ei de acolo și s-o ducă la un alt spital. Pînă la urmă, tot ea a trebuit să găsească și spitalul. Privat. Căci „la stat“ n-a primit nimeni pacientul în starea în care era. La privat, însă, adică pe bani, da...

B. nu are încă 50 de ani și abia merge. Are nevoie urgentă de operație la coloană. Nu are bani s-o facă „la privat“, așa că a așteptat o programare la stat. Știți cum e: acte, trimiteri, dosare, consulturi, ceva cozi, zile, săptămîni. În sfîrșit, a obținut-o: trebuia operat într-o vineri, la prînz. La „Foișor“. Cînd s-a dus să se interneze i s-a spus că totul s-a amînat. Pe cînd? Nu se știe, va fi anunțat. Unde? Nu se știe unde. Doctorii au repetat indicația: dacă nu te operezi repede, paralizezi. B. a plecat năuc. Clătinîndu-se, la propriu. De fapt, dramele omenești sînt exact asta: trecerea de la modul figurat la modul propriu...

C. fusese operat chiar în acea zi. Stătea amorțit și amețit, cu drenaj și branule, în secția ATI de la „Foișor“. Deodată, o agitație teribilă a cuprins pe toată lumea în jur. Firesc, s-a speriat și el. Nimeni nu-i spunea nimic. Oricum, nici nu avea mintea suficient de limpede să priceapă. Peste vreo trei ore a fost ridicat, cu tot cu drenaj și cu branulele în vene, și scos în stradă cu targa. I s-a spus că merge la alt spital, pentru că la „Foișor“ vin cei bolnavi de COVID. A vrut să vorbească cu doctorul care făcuse operația. I se părea firesc că doar el putea spune dacă, la cîteva ore după operație, poate fi transportat așa. Dar nu a mai putut vorbi cu el. Ambulanța nu a putut intra în curtea spitalului din nu se știe ce motiv, așa că targa pe care C. era întins a fost scoasă pe trotuar, unde parcase ambulanța. Lumea se holba, jandarmi împingeau pe unii care urlau ceva în fața târgii, alții filmau. Totul se filma. Trăim în veacul în care totul se filmează. Unii sînt foarte fericiți din pricina asta...

Acest gen de mărturii sînt de negăsit în acea presă în care, de obicei, găseai zeci de mărturii ale unor oameni loviți de nenorociri. Nenorociri care loviseră, însă, în vremea guvernărilor PSD. Acest gen de mărturii se pot găsi doar în cealaltă parte a presei – cea care nu publica niciodată vreo mărturie cînd nenorocirile loveau în vremea guvernărilor PSD.

Ideologizarea vieții și morții, a bolii și a sănătății, a spitalului, a virusului și a vaccinului este crima în masă a veacului nostru. Așa cum virusul dezvoltă tulpini noi, neașteptate, Răul lucrează în istorie tot mai sofisticat. Noile tulpini ale virusului, se zice, știu să evite vaccinul. E ca și cum îi respectă puterea, se înclină și încearcă alte căi: „Pe drumul ăsta m-ai învins, nu mai pot lucra cu proteina asta, OK, recunosc, mă retrag, încerc să asediez organismul omului pe altă cale“. La fel și Răul, acum: „Am înțeles, poate că nu mai merge să lucrez prin indivizi charismatici care spun că salvează lumea de inamici vizibili și lesne exterminabili, încerc altfel, încerc cu indivizi care spun că vindecă lumea de o boală, că luptă cu un inamic nevăzut“. Ideologizarea luptei anti-COVID a dus la scene precum cele de la „Foișor“. Dar aș vrea să fiu clar: nu repet aici clișeul cu depolitizarea Sănătății. Barbaria de la „Foișor“ n-a avut loc (doar) pentru că partidele își pun clienții șefi de spitale. Știu că asta e lectura pe care sîntem îndemnați s-o avem și că mulți dintre noi o înghit cum înghite guguștiucul grăunțele aruncate-n parc. Nu e vorba despre asta. Politizarea instituțiilor de sănătate este o problemă reală și gravă, dar la „Foișor“ a fost vorba despre ceva mai adînc. Acolo a operat radicalismul pe care l-a născut în noi lupta cu COVID. Acest radicalism înseamnă că e acceptabil să murim de orice, numai să ne ferim de COVID. Operațiunea de la „Foișor“ asta este: orice alt gen de bolnav trebuie dat la o parte, poate și muri, important e să scăpăm de COVID.

Anul din urmă, în dimensiunea lui rea, despre asta a fost. Ici-colo s-a mai putut rosti acest adevăr. Modul în care ne-am organizat, mai ales în primele trei-patru luni de la declanșarea pandemiei, a fost exact așa: nu mai există nimic decît COVID, nu mai contează nimic altceva, COVID sintetizează toate relele lumii și, în consecință, nimic nu-i rău dacă e împotriva COVID. Acea mentalitate n-a dispărut. Iar cazul „Foișor“ este exemplar. Pericolul să ne pierdem omenia sub acest radicalism anti-COVID este imens. Acea presă și acei politicieni care ne opresc să fim solidari cu A, cu B și cu C din exemplele de mai sus pe motiv că șeful de la „Foișor“ e prieten cu Firea și, decît să fim solidari cu acești oameni, mai bine o urîm și mai vîrtos pe Firea, comit o atrocitate. În cheie omenească, este o ticăloșie de mare, sufocantă anvergură. Dacă acceptăm că ce s-a întîmplat la „Foișor“ este din cauza unui prieten de-al PSD care sabotează măreața luptă cu COVID a ministrului „Vlad-minune“, deja ne-am pierdut inima. Atunci, nu văd de ce nu am accepta și explicațiile cuplului Arafat-Bănicioiu de după Colectiv. Și acolo, același Arafat ne spunea că ar proceda exact la fel și a doua oară, nu are ce să-și reproșeze. Și ne-a închis gura cu curajul lui de bărbat de acțiune. Și atunci, și acum.

Dacă după „Foișor“ nu sîntem solidari cu A, B și C de mai sus și rămînem solidari ba cu USR, ba cu PSD, ba cu Arafat, ba cu Cîțu, ne-am pierdut complet sufletele. Și, credeți-mă, asta nu înseamnă deloc că luptăm cu COVID. Asta înseamnă că luptăm împotriva noastră. Exact ca acei anticorpi din faimoasa „furtună de citokine“ declanșată de SARS-CoV-2. Sistemul imunitar acționează atît de furios și de radical sub impulsul virusului încît ajunge să ucidă „orbește“ organismul pe care este menit să-l apere.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Aproape trei secole de reviste

La New York există un cunoscut club de carte, Grolier Club, care găzduiește o expoziție ce ar încînta, cred, mulți privitori și ar inspira, poate, unii organizatori: *Revistele și experiența americană*. Arhiva editorială îi aparține unui colecționar privat, doctor de profesie, care a început să colecționeze reviste de prin 1972, cînd era student. În vreo jumătate de secol, domnul doctor Steven Lomazow a adunat 7.000 de titluri de reviste, în total în jur de 83.000 de ediții. O comoară editorială, nu doar prin cantitate, cît mai ales prin conținut.

Expoziția, disponibilă parțial și online, cuprinde publicații din toate domeniile, cu subiecte diverse, de la teme majore din istoria politică a Statelor Unite ale Americii pînă la artă, sport ori materiale umoristice sau cu specific monden.

Unele dintre piesele de rezistență ale expoziției sînt edițiile *The American Magazine,* prima revistă americană publicată din istorie, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, și *The Ladies' Magazine* apărută din 1828, considerată a fi prima revistă editată de o femeie, Sarah Josepha Hale (autoarea poeziei pentru copii „Marry Had a Little Lamb“).

Doctorul Steven Lamazow a avut norocul să pună mînă și pe numărul de debut al primei reviste publicate vreodate de un afro-american în țară, *The Mirror of Liberty* (1838), dar și pe cîteva dintre primele ediții ale *The Atlantic Monthly,* predecesorul publicației *The Atlantic* din zilele noastre.

Plus, prima apariție *Vogue,* din 1892, cînd revista era un săptămînal relativ modest ilustrat. *The National Geographic Magazine, Time, The New Yorker* sînt doar alte cîteva titluri ale căror ediții de început (și nu numai) se găsesc în expoziție.

Pe lîngă titluri sonore de publicații, colecționarul și-a completat arhiva și cu nume de autori cu răsunet, de exemplu Ernest Hemingway. Prima lui povestire publicată se găsește într-o revistă literară de liceu din 1916. Ca detaliu, conform *The New Yorker,* Ernest Hemingway a cîștigat la un moment dat echivalentul de azi a 13 dolari pe cuvînt pentru a scrie scurte reportaje din călătoriile sale în Europa.

Proprietarul colecției punctează că revistele ar putea fi privite ca un analog al Internetului de astăzi, în sensul în care acestea stimulau formarea de comunități de oameni, precum o fac rețelele sociale din prezent. De reținut.

Și totuși, chiar treisprezece dolari pe cuvînt? Hemingway...

BARBURISME

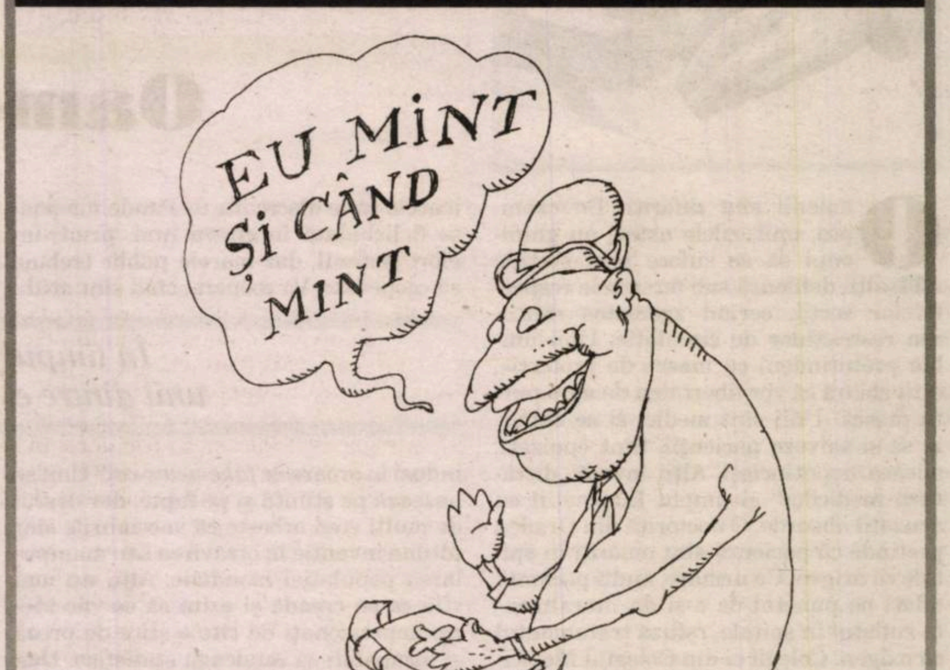

Desen de Ion BARBU

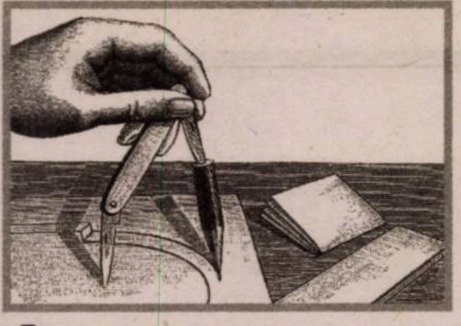

Matei VIŞNIEC

interogarea europeană

Comuna din Paris sau cînd învinşii sînt învingători

În urmă cu 150 de ani, Parisul era scena unor evenimente revoluţionare cu o imensă rezonanţă internaţională. Timp de 72 de zile, parizienii au experimentat o formă de democraţie directă şi de republică proletară numită Comuna din Paris. Totul a început pe 18 martie 1871, cînd parizienii şi Garda Naţională numărînd 200.000 de oameni s-au răzvrătit atît împotriva prusacilor victorioşi cu cîteva luni în urmă în faţa lui Napoleon al III-lea, cît şi împotriva guvernului republican care făcuse pace cu prusacii.

Franţa comemorează în prezent Comuna din Paris pe fond de polemici, cum este cazul şi cu bicentenarul morţii lui Napoleon. Dacă omagierea lui Napoleon suscită rezerve, critici şi chiar proteste în rîndurile stîngii, glorificarea Comunei din Paris irită în rîndurile dreptei. Aceste polemici sînt însă un savuros spectacol intelectual şi merită atenţie, mai ales că uneori trec dincolo de graniţele Hexagonului.

În ceea ce priveşte Comuna din Paris, ea a fost o revanşă morală a francezilor într-un moment dramatic al istoriei lor. Napoleon al III-lea, cu emfază şi naivitate, a căzut în 1870 în capcana geopolitică întinsă de Otto von Bismark, care avea nevoie de un război cu Franţa pentru a-i uni pe germani în jurul unui ideal. Învins în septembrie 1870 la Sedan, devenit prizonier al nemţilor, Napoleon al III-lea a ieşit din scenă cu capul plecat spre stupefacţia întregii Europe. Nordul Franţei a fost ocupat, Parisul a început să fie asediat de prusaci. Rezistînd asediului prusac, Parisul şi-a atras însă simpatia Europei… Bismark însuşi şi-a dat seama că devine odios în faţa lumii civilizate dacă continuă să bombardeze „Oraşul luminilor“ şi a acceptat pacea propusă de noul regim republican al Franţei. Numai că Parisul nu s-a consolat doar cu pacea şi a „inventat“ ceva cu totul nou în istoria umanităţii: o revoluţie radicală, cu elemente utopice, devenită apoi un mit durabil al stîngii. Printr-un fel de piruetă istorică spectaculoasă, Parisul a eclipsat victoria lui Bismark şi şi-a mai construit un etaj mitologic prin ceea ce francezii au numit *La Commune.* Dacă ar fi să utilizăm termenii de astăzi, pe fondul acelei înfrîngeri militare *de moment,* Franţa a triumfat în istorie *pe timp lung* cu o victorie mediatică.

În ziua intrării armatei în Paris, aleşii Comunei au discutat timp de două ore despre cultură.

Pe 28 mai 1871, ultimii comunarzi mureau executaţi în cimitirul Père Lachaise. Comuna era lichidată, dar construcţia sa mitologică tocmai începea. Toate revoluţiile socialiste ale secolului al XX-lea, precum şi unele mişcări recente cum a fost cea a „vestelor galbene“ în Franţa, s-au inspirat din insurecţia pariziană a celor 72 de zile. Marx i-a primit cu braţele deschise la Londra pe comunarzii exilaţi şi a scris rînduri memorabile despre *Comună*. Analiza sa, o broşură de 35 de pagini intitulată *Războiul civil din Franţa,* tradusă în numeroase limbi, a circulat intens în Europa şi în Statele Unite. Deşi comunarzii nu au reuşit să-şi pună în pratică programul de reforme, el este celebrat şi astăzi pentru ideile lansate atunci: egalitate între bărbaţi şi femei, emancipare, autogestiune, naţionalizări, şcoală gratuită şi obligatorie, abolirea cenzurii… Pe scurt, Comuna din Paris a fost considerată ulterior drept embrion al comunismului, prima experienţă de dictatură a proletariatului, laborator al *progresismului* pus în practică, o demonstraţie că totala schimbare de paradigmă economică şi socială este posibilă.

Polemicile în jurul acestei „experienţe“ au început chiar atunci, în plină derulare a evenimentelor şi în timp ce comunarzii incendiau Parisul ca să încetinească înaintarea trupelor trimise de guvernul republican refugiat la Versailles. Distrugerile provocate în mai 1871 de tactica comunarzilor au fost enorme, ca şi unda de şoc mediatică în Europa şi în restul lumii întrucît tehnica fotografică era deja destul de evoluată. După înfrîngerea Comunei s-a dezvoltat timp de cîţiva ani şi un *turism macabru:* lumea venea să viziteze Parisul distrus. O agenţie turistică londoneză a lansat „moda“ organizînd vizite ghidate pentru cei doritori să contemple ruinele Palatului Tuileries şi ale Primăriei pariziene sau resturile Coloanei Vendôme doborîte de comunarzi în urma politicii lor de *denapoleonizare* a capitalei franceze.

Scriitorii francezi de atunci au polemizat şi ei. Cei mai mulţi au fost ostili Comunei. Flaubert o considera „ultima manifestare a Evului Mediu“. George Sand exclama: „Ce bestie imorală este mulţimea!“. Alexandre Dumas-fiul a avut cuvinte dure faţă de femeile angajate de partea comunarzilor şi spunea despre ele că „seamănă a femei doar cînd sînt moarte“. În mod paradoxal, însă, comunarzii au inclus în programul lor şi reforme privind cultura, ei doreau ca toată populaţia să aibă acces la cărţi, la teatru, la muzică. Chiar în ziua intrării armatei în Paris, aleşii Comunei au discutat timp de două ore despre cultură. Iar feminismul francez îşi are rădăcinile moderne tot în zilele Comunei, pentru că niciodată într-o revoltă nu mai fuseseră implicate atît de multe femei, atît în dezbateri, cît şi pe baricade.

Revista franceză *L'Obs* a publicat o interesantă dezbatere pro şi contra legată de Comuna din Paris între un istoric, Pierre Nora, şi un lider al stîngii radicale, Jean-Luc Mélenchon. Primul consideră că insurecţia comunarzilor nu a adus mare lucru naţiunii franceze. Al doilea consideră că momentul Comunei este prima „revoluţie cetăţenească modernă“ printre altele întrucît a pus problema suveranităţii politice a poporului, aceasta fiind în continuare prima chestiune a democraţiei.

În 1871, şi alte oraşe franceze s-au răzvrătit şi au decretat *comuna,* dar numai Comuna din Paris a rămas în memoria lumii printr-o uluitoare lecţie filozofică şi revoluţionară, precum şi printr-un mesaj mai larg ţinînd de ironia Istoriei: ecoul în timp al acelor evenimente ne avertizează că, după unele înfrîngeri, învinşii sînt de fapt învingători.

***Matei Vişniec** este scriitor, dramaturg şi jurnalist.*

■ ■ ■

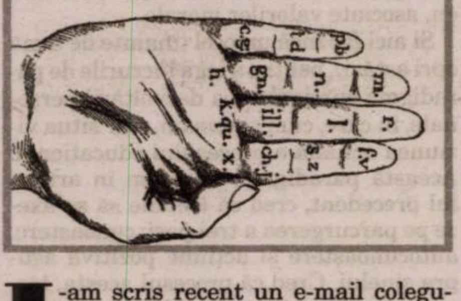

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Wow

I-am scris recent un e-mail colegului meu Teneneu Manase, profesor de lingvistică americană, bursier – încă de dinainte de pandemie – la o universitate americană. Nu mai aveam veşti de la el de aproape un an de zile. Teneneu a răspuns cu un mesaj tulburător: „Dragul meu, nu mă găsesc în cea mai bună formă, însă nu din cauza pandemiei. Virusul nu m-a lovit, slavă Domnului! Ba am reuşit să mă şi vaccinez, prins în trafic pe autostradă. Era acolo, blocat, un transport gigantic de seruri Pfizer. Întrucît condiţiile de păstrare nu mai puteau fi respectate în timpii presupuşi de ambuteiaj, oficialităţile statale au decis să folosească lotul farmaceutic la faţa locului. Au trimis un elicopter cu doctori şi asistente care au vaccinat toţi şoferii doritori, captivi în criza rutieră. Am fost doritor, bineînţeles. Ei, de voie, de nevoie, m-au înregistrat în baza de date şi ulterior mi-au făcut şi rapelul. Cu Moderna, fiindcă stocurile de Pfizer se epuizaseră. Am acceptat schimbarea pe proprie răspundere, precizînd personalului medical speriat că, în tinereţea mea carpato-danubiană, am avut atîtea bacterii şi viruşuri, încît nu se va putea inventa vreodată vaccinul sau combinaţia de vaccinuri care să mă pună la pămînt. Am avut dreptate. Testat demonstrativ de Asociaţia Epidemiologilor Americani, prezentam aniticorpi suficienţi pentru un regiment întreg. M-au lăsat să înţeleg că, pe cazul meu, se va putea revoluţiona imunologia internaţională. După două săptămîni de la testare, au venit nişte echipe de televiziune la Universitate să-mi ia interviuri. Eram o curiozitate a naturii şi insistau să afle ce mîncasem, în copilărie, în România. Am plusat şi eu, trebuie să admit. Le-am spus că mîncatul ca mîncatul, dar băutul să fi văzut cum a fost! Am declarat, foarte serios, că, încă din scutece, supsesem de la mama şlibovită, mama fiind o campioană a concursurilor de alcooluri tari. Nu a dat bunul Dumnezeu o zi în viaţa mea de elev, am adăugat, de la ciclul primar pînă la cel liceal, să nu o deschid cu patru şnapsuri. Reporteriţele strigau, înnebunite, *wow, wow, wow!,* îndesîndu-mi microfoanele în nas. Mi-au difuzat comentariile la ştirile de maximă audienţă, aducîndu-mi un fel de notorietate de Frankenstein local. Asta însă nu m-a deranjat. Mi-ar fi plăcut, recunosc, să mă bănuiască vampir, dar m-am mulţumit şi cu monstrulică. Altele au devenit probleme pentru mine aici...

M-am împrietenit cu cîţiva profesori, patrioţi înfocaţi. Mă cucerise pasiunea cu care vorbeau ei despre excepţionalismul american. Mă îndrăgeau, probabil datorită seriei de *wow*-uri cu care reacţionam la fiecare poveste despre SUA. *Wow, wow, wow!* Mă băteau pe umăr şi îmi repetau că eram de-al lor, ceea ce mă onora. Într-o zi, mi-au spus că se făcuse vremea să mă prezinte americanilor adevăraţi. Am plecat într-un fel de excursie în afara oraşului. Ne-am oprit într-o poiană unde au răsărit, ca la comandă, indivizi solizi, cu puşcoace în mîini, pregătiţi parcă pentru asalt. Erau băieţii de la organizaţia White Supremacy. Colegii m-au prezentat drept băiatul alb din România, care făcuse armata obligatorie şi folosise tot felul de arme, inclusiv mitraliere (într-o conversaţie anterioară, menţionasem acest amănunt din tinereţe). Tipii au început să exclame *wow, wow, wow!* şi au tras mai multe rafale în aer, chiuind *yeehaw*. M-au dus apoi la o ceremonie specială, într-o bisericuţă de lemn, ascunsă printre copaci. Acolo, unul dintre ei s-a însurat cu... puşca lui, iar ceilalţi au asistat, sobri, la ritual. A urmat, desigur, o şedinţă de trageri masive. În paralel, m-am apropiat şi de nişte tinerei din Departament, care îmi vorbeau înflăcărat despre idealurile liberale al Americii. Mă fascinau, la rîndu-le, cu informaţiile pe care mi le furnizau. Şi cu ei o ţineam, teleleu-tanase, pardon, teneneu-manase, numai în *wow*-uri de extaz. *Wow, wow, wow!* Inevitabil, mi-au comunicat că sînt de-al lor şi că trebuia să le cunosc mai bine tovarăşii de idei. Înainte să mă dezmeticesc, m-am trezit îmbrăcat ca un iepuraş *Playboy,* defilînd, într-o mare de indivizi de sex incert, costumaţi la fel de exotic. Toţi urlau, nebuni de fericire, *wow, wow, wow!* Mă aflam la o demonstraţie LGBT. Toate ca toate, dar, avînd eu popularitate de Frankenstein local, am fost urmărit, se pare, de jurnalişti pe parcursul ambelor escapade. Au apărut poze şi filmuleţe cu mine, din amîndouă împrejurările, atît în presă, cît şi pe Internet. Conservatorii m-au numit neo-marxist şi m-au altoit cu bîte de baseball. Progresiştii mi-au zis fascist şi m-au azvîrlit, simbolic, de pe soclul statuii lui Thomas Jefferson, pe care urmau să o dărîme. Acum zac în spital cu diverse traume, înspăimîntat atît de privirile ucigaşe aruncate de asistenta-şefă, despre care am auzit că e republicană, cît şi de căutătura feroce a doctorului curant, despre care ştiu că e democrat. Sînt pierdut, bătrîne!“. Am terminat de citit mesajul stupefiat. N-am putut decît să şuier defazat: *Wow!*

■ ■ ■

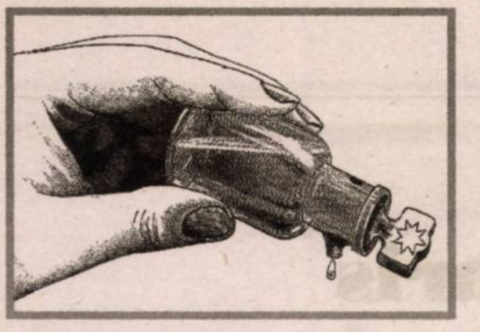

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Țestoasa

Faptul că limba maternă ne modelează parțial înțelegerea realității e o idee importantă (cunoscută ca „ipoteza Sapir-Whorf“) a lingvisticii antropologice. Chiar dacă nu este vorba de o condiționare totală, pentru că gîndirea poate depăși barierele limbii, descoperind și denumind lucruri noi și stabilind alte legături decît cele înscrise în vocabular, influența unei limbi date asupra gîndirii poate fi identificată în cazuri particulare, atunci cînd comparăm modul în care limbi diferite decupează în mod diferit realitatea. Pentru vorbitorii români neinteresați de biologie și de clasificările riguroase ale regnului animal, *broasca-țestoasă* este asociată spontan, sub influența denumirii sale curente, cu *broasca* obișnuită sau cu *broasca rîioasă:* lucru care probabil că nu le-ar trece prin minte celor pentru care nu este nici o legătură lingvistică între *turtle* și *frog* sau *toad* (în engleză), între *tortue* și *grenouille* sau *crapaud* (în franceză), între *tartaruga* și *rana* sau *rospo* (în italiană) etc. Din punctul de vedere al clasificărilor științifice, animalele respective aparțin unor încrengături diferite ale regnului animal: broasca țestoasă e o reptilă, broasca obișnuită și broasca rîioasă aparțin clasei batracienilor. Dicționarele noastre actuale fac această distincție, chiar dacă, din rațiuni strict lingvistice (mai exact, etimologice), termenul compus *broască-țestoasă* este definit în interiorul articolului *broască*. Dicționarele mai vechi, mai interesate de accesibilitatea definiției decît de rigoarea științifică, se comportau în acest caz la fel ca vorbitorii obișnuiți, astfel încît *țestoasa* devenea un fel de batracian: „soiu de broască al cării corp e acoperit cu o țeastă de solzi din care se prepară bagaua“ (L. Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române,* ediția a VI-a, 1926, reprodus de dexonline.ro); *„broască țestoasă* (sau *cu troacă),* un fel de broască mai mare (chiar mai mare de un metru) al cărei corp e apărat de un țest, troacă ori carapace“ (A. Scriban, *Dicționaru limbii române,* 1939). La I.-A. Candrea, în *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“* (1931), *broasca-țestoasă* era, totuși, definită ca „soi de reptilă“.

Româna nu este singura limbă care apropie cele două feluri de vietăți: asocierea există în limbile germanice (cu excepția englezei, în care s-a impus termenul *turtle,* provenit, cu mare probabilitate, din fr. *tortue).* În germană, broasca țestoasă este numită *Schildkröte,* termen compus din *Schild,* „scut“, și *Kröte,* „broască (rîioasă)“; compuse similare există în daneză, norvegiană, neerlandeză etc. Legătura este răspîndită și în spațiul balcanic, din moment ce cuvîntul albanez *breshkë* și forma din meglenoromână *broască* înseamnă tot „broască țestoasă“. Apropierea dintre cele două tipuri de animale pare să se fi datorat asemănărilor dintre forma capului și mai ales ochilor bulbucați (a se vedea reprezentarea în desenele animate a Țestoaselor Ninja), poate și mediului de viață comun (acolo unde țestoasele acvatice erau mai răspîndite).

„Soiu de broască al cării corp e acoperit cu o țeastă de solzi din care se prepară bagaua.“

Sintagma *broască țestoasă* (în care adjectivul *țestos* este un derivat din *țest,* moștenit din latinescul *testum)* are atestări destul de vechi: apărea deja în lexiconul slavo-român al călugărului Mardarie Cozianul (manuscris din 1649), apoi în dicționarul latin-român lui Theodor Corbea (circa 1691-1697): *testudo,* „broască țăstoasă“; *chelydrus,* „broască țăstoasă de mare“; *testudineatus,* „molatec, închitinelatec, ca broasca țăstoasă“. În primul dicționar românesc modern, *Lexiconul de la Buda* (1825), compusul apărea alături de sintagma *broască cu țest*. De altfel, denumirea carapacei – *țest de broască* – are atestări la fel de vechi, de pildă la Dosoftei, în *Viața și petreacerea svinților,* 1682-1686: „și-i era pielea ca de *țăstul de broască*“ (citat în *Dicționarul limbii române*, DLR, Litera Ț). Asocierea lexicală pare așadar destul de veche, fiind răspîndită în limbajul popular. Celelalte denumiri populare și regionale ale *țestoasei – broască cu troacă* și *broască cu covată* – reflectă un imaginar preponderent casnic, gospodăresc.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

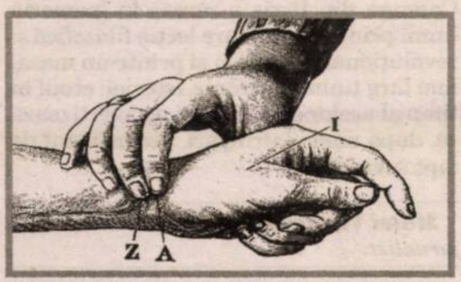

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum să ajungi la fericire? (I)

Veți vedea, împing această argumentație cu dificultate, de la o etapă la alta, pentru că și eu mă aflu în procesul înțelegerii ei. Nu mi-e rușine (dar despre rușine, data viitoare, ca să dau un *teaser)* să o recunosc, mă pot ierta pentru ușoarele imperfecțiuni, sincope, aproximări succesive.

Discuția despre valori îmi roade încă sau tot mai adînc, de fapt, gîndurile. Scriam săptămîna trecută despre prezența lor în paradigma curriculară a dezvoltării personale și despre faptul că atît ele – valorile –, cît și paradigma în care teoretic le inserăm sînt prea nebuloase, prea puțin delimitate conceptual și metodologic, nu mai spun didactic, fapt care ne blochează încă (acesta fiind însă doar unul dintre motive) în obsesia transmiterii de cunoștințe, a interpretării prin prisma unor mentalități defectuoase ori, în cel mai bun caz, înspre formarea unor competențe de prim nivel, pe care le simt insuficiente în raport cu dimensiunea asumării unor valori pozitive.

Cîteva ocoluri fac, iar. În studiul său despre valori, Tudor Vianu, probabil cel mai atent observator al acestora, stabilește, după o nuanțată analiză și teoretizare a conceptului în sine, opt categorii de valori, pe care le ordonează ierarhic, aș zice piramidal. Încerc o reconstrucție foarte sintetică și incompletă aici, din amintiri, căci volumul nu mi-e la îndemînă, dat împrumut cuiva și nerecuperat. Așadar, pe de o parte, Vianu vorbește despre două categorii mari, *valorile-mijloace* și *valorile-scopuri*. După cum le spune și numele, valorile-mijloace sînt cele care ne ajută să accedem la categoria superioară a valorilor-scopuri. Glosez puțin: dacă faci din valorile-mijloace valori-scopuri, rămîi la un nivel de reprezentare a vieții destul de precar și care te poate secătui. Este exact drumul greșit, invers: a acumula pentru a face mai multe lucruri pe care le dorești, astfel încît să ajungi la fericire, la împlinire. Mecanismul corect e invers însă, și presupune să ai valorile-mijloace doar ca intermediatoare sau susținătoare ale procesului de împlinire a sinelui, care presupune, în primul rînd, o formă de autenticitate onestă. Dobîndind-o, valorile-mijloace nu mai devin scopuri, ci ceea ce sînt, mijloace. Odată ajuns la scopul autenticității sinelui, nu mai ai nevoia acumulării de mijloace pentru a-l găsi, ci poți face ceea ce vrei pentru a avea ceea ce dorești să ai. Știu, pare cumva paradoxal, dar nu e. Categoriile de valori propuse de Vianu sînt: economice, vitale, juridice, politice, teoretice, estetice, morale și religioase. Cum se vede, spre vîrful piramidei se află valorile-scopuri, iar spre bază, valorile-mijloace. Între valorile-scopuri, cele estetice nu sînt chiar primele, ci abia pe locul al treilea. Pe locul al doilea se află cele morale. Nu discut aici subiectul atît de sensibil al celor religioase, deși ar merita o discuție în sine și ele, redimensionate într-o perspectivă nu dogmatică, ci strict spirituală. Poate altcîndva. Dar punctez din nou faptul că valorile estetice sînt sub cele morale.

În domeniul științelor educației, problematizarea valorilor a fost obiect de interes pentru cîțiva pedagogi, dar oarecum tangențial. P. Popescu-Neveanu și, mai recent, C. Cucoș au trecut în revistă caracteristicile conceptului, Cucoș stabilind și o serie de categorii cu aplicabilitate pedagogică. El afirmă că „valoarea educațională este acel raport optim, de adecvație, dintre mijlocul (forma, condițiile) de realizare a educației și finalitatea (ținta) acesteia – formarea individului (pentru umanitate). Orice opțiune, care facilitează o punere în concordanță a celor două componente educaționale interne (mijloace și scopuri), dar care se armonizează și cu exigențele valorice externe (ale spațiului social, cultural, economic etc.), este în mod inerent și o valoare educațională“ *(Pedagogie,* Editura Polirom, 2006, p. 127). Foarte pe scurt, așadar, el pune conceptul de valoare pedagogică în raport cu scopurile, cu finalitățile și cu idealul educațional al unei societăți.

Odată ajuns la scopul autenticității sinelui, nu mai ai nevoia acumulării de mijloace pentru a-l găsi.

În programele școlare pentru liceu, de limba și literatura română, sînt normate o serie de valori și atitudini care ar trebui să orienteze demersul didactic. Nu le citez acum pe toate, pentru a salva spațiu, dar sintetic ar fi: formarea gustului estetic, stimularea gîndirii autonome, reflexive și critice, formarea unor reprezentări culturale (naționale și universale), atitudine pozitivă față de comunicare, toleranța și flexibilitatea față de argumentele celorlalți, atitudinea pozitivă față de limba maternă. Cum se vede, oarecum cu ușurință, majoritatea sînt asociabile, dacă ne raportăm la piramida lui Vianu, valorilor estetice. Doar stimularea gîndirii autonome, reflexive și critice, respectiv toleranța și flexibilitatea față de argumentele celorlalți ar putea fi, cred eu, asociate valorilor morale.

Și aici fac încă un ocol (înainte de a mă opri astăzi), pentru a lega lucrurile de paradigma curriculară a dezvoltării personale, în care, cum spuneam, s-ar situa viziunea actuală a procesului educațional. Această paradigmă, afirmam în articolul precedent, cred că trebuie să se axeze pe parcurgerea a trei pași: cunoaștere, autocunoaștere și acțiune pozitivă asupra sinelui. Cred că procesul acesta, trecut prin filtrul teoretic al lui Vianu, presupune tocmai parcursul de la nivelul valorilor estetice la cele morale. Dar și că, pentru acest parcurs, respectiv pentru clarificarea a ceea ce sînt valorile morale raportat la autocunoaștere și la acțiunea asupra sinelui, este necesar sprijinul conceptual și acțional al științelor educației și al psihologiei, de asemenea.

Pentru a încheia astăzi, mă raportez la ceea ce văd în programele școlare: mai întîi, valorile pe care acestea le enumeră par a se opri la nivel de cunoaștere și eventual autocunoaștere, mai puțin la acțiunea asupra sinelui. Apoi, dincolo de faptul că există acest set de șapte enunțuri despre valori și atitudini, poziționate la începutul programelor, ca deziderate, în desfășurarea pe competențe și pe conținuturi sau în reperele metodologice nu se mai pomenesc valori care ar trebui promovate, descoperite, asumate, decît la nivel de cunoaștere și raportat la domeniul estetic. Despre acestea, însă, în episodul următor.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

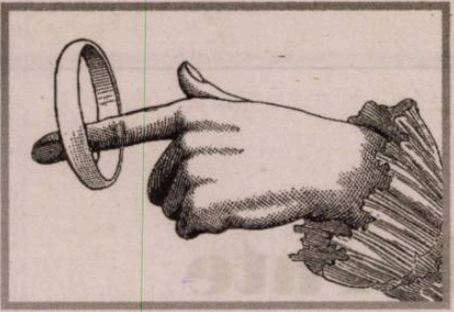

Selma IUSUF

legende **urbane**

Citit în pandemie

Mi-e și rușine să spun cîte cărți am putut duce la capăt în anul ăsta extraordinar care ni s-a întîmplat și continuă să ni se întîmple tuturor. Căci e un an nefiresc, nu mai ajunge la final, iar plutirea într-un timp dilatat mi-a zburătăcit mințile fără putință de focalizare într-o cursă lungă și atentă, așa cum presupune însoțirea cu o carte.

Banalitatea lecturii a devenit altceva. Mi-e dor de vremurile în care cartea mea și cu mine parcurgeam împreună un drum prietenesc cu intrări și ieșiri din realitate, cu izbucniri de furie uneori, cu altele de admirație sinceră alteori. În perioada inocentă a lecturii, ce se întîmpla în carte era un soi de realitate și punct. Fără discuție. În perioada în care s-a adăugat și măsura critică, autorul era certat, boscorodit sau adulat și invidiat sincer pentru construcție sau vreo întorsătură de frază. Important e că ne aveam constant una pe alta într-un parcurs asumat, într-un joc al unei tovărășii sincere, cu toate urcușurile și coborîșurile lui. Cititul era sincer, atent, total, apoi critic, ca o afundare în burta unei mări calme sau ca un zbor frenetic al regelui pescar care atinge cu aripa în viteză vreun val mai răsărit. Important e că treceam de mînă pe oriunde ar fi trebuit să ne ducă scriitura sau puterea mea de înțelegere. Era bine.

Chiar comparată cu perioadele bune ale maturității unui cititor versat, anii din copilărie în care am descoperit lectura rămîn de neegalat. Nerăbdarea și anticiparea în fața unui volum nou. Mirarea, minunea, nopțile nedormite în care am trăit fiecare aventură, fiecare călătorie, devenire, noroc și nenoroc ale personajelor mele. Toate paginile pătate cu măr, cu dulceață, cu omletă, cu cireșe și cu strugure în după-amiezele de vacanță în care citeam lungită într-o rînă. M-au zburătăcit din visare bunicile ale căror sfaturi bune ziceau că o masă se mănîncă așezat pe scaun și concentrat la hrana pe care o bagi în gură. M-a zburătăcit maică-mea care-mi spunea că ar trebui să-mi fac mai întîi temele și tata care îmi aprindea întotdeauna o lumină atunci cînd mă prindea zgîrcită deasupra unei pagini pe aproape întuneric. O să-ți strici ochii, era refrenul. Mi i-am stricat.

Cititul se întîmpla firesc și nu era vreun motiv de laudă. Mi-am dăruit timp de calitate și am lenevit în el, în sute și mii de reverii, într-o fantastică evadare pe care n-o găseam nici în jocurile de pe stradă extrem de agitate la care participam cu toată ființa și cu toate corzile vocale de-am ajuns de pomină printre vecinii din Berceni.

În anul asta lung, n-am renunțat complet la citit, dar toate lecturile mele au fost în general scurte și de actualitate. Un articol ici, o știre mai lungă comentată colo, ceva păreri ale unor persoane pe care le prețuiesc, pandemie, pandemie, pandemie. Dacă înainte cititul meu se petrecea într-o linie stabilă, între pereții luminați ai unui tunel în care cunoșteam toate stațiile, acum m-am trezit brusc în mijlocul unui cîmp fără granițe atacată necontenit de un stol de grauri flămînzi. Sincer, în condițiile astea, cine se mai poate concentra? Cine a putut pune telefonul deoparte și s-a putut retrage în liniștea necesară pe care o cere prietenia unei cărți? Cine a putut ignora televizorul din cealaltă cameră? Dar bingănitul de *breaking news?* Dacă există așa oameni, felicitările mele. La fel celor care spun că s-au regăsit în perioada asta și că și-au descoperit uluitoare resorturi interioare.

Căci eu le-am pierdut. Mă uit la teancurile de cărți pe care nu le-am deschis și mi-e milă de mine și de lumile nedescoperite de acolo. În schimb, am rupt Netflixul și am văzut toate filmele și serialele noi pe măsură ce apăreau. Nimic n-am reținut din ele. Toată informația care a trecut prin cristalinul ochilor mei s-a risipit imediat după final. Nimic, zero, vid.

Ca să răspund la întrebarea care plutește în text: trei. Trei cărți am citit în pandemie.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cine cîștigă și cine pierde în „meciul“ dintre Serena Williams și Ion Țiriac?

„Depande“, cum ar zice un șahist de Cișmigiu – un alt sport mort, șahul public, ca multe altele. Depande la ce se luptă, nenicule! În ring nu i-aș băga. Unul nu face vîrsta, celălalt, categoria. La tenis cîștigă Serena. La bani, nea Ion. La vorbe sprintene nu e nici o luptă, că în arena asta intră doar celebrul purtător de mustață pe oală, Serena e ocupată să-și umple contul. Trimisul ei la trînta publică e soțul, Ohanian. Care dă cu ce poate și el în oponent, între două schimburi de scutece. De fapt, hai să n-o mai plimb, nu e un meci. Nici măcar un „meci“. Cei doi nu trăiesc în aceleași lumi. Mai ales cea a lui Țiriac e la miliarde-lumină de noi. Cînd ai ajuns să trăiești mult, să fii plin de bani, să ai timp de dat și să nu faci parte din vreo familie regală, atunci suprapunerea dintre gînduri și vorbe se poate apropia de perfecțiune. Spui cam tot ce-ți vine la gură. Țiriac e unul dintre cei mai liberi oameni de pe planetă. Poate să se lege de greutatea mezinei Williams și să o acuze de indecență (probabil că pentru ochiul lui suprasolicitat e obositor să vadă o asemenea masă în mișcare) fără să se teamă de vreo justiție corect politică. Cine, ce poate să-i facă? A, da, Serena nu participă la turneul lui Țiriac de la Madrid, dar pun pariu că venerabilul a calculat instinctiv pierderea și i s-a părut suportabilă. Și-apoi, știți ce? Nici nu contează cine cîștigă disputa asta tabloidală. Cui îi pasă? Din cînd în cînd presa mai scoate o știre, unii cititori or mai zîmbi sau s-or încrunta și gata. Grangurii cei mari care manevrează cît pot și ei lumea vor continua să vîneze mistreți și cîteodată – mmm – căprioare cu cel mai cunoscut Ion din galaxie, pe Serena va continua să o doară în, ăăă, antebraț de spusele acestui nene cam trecut, iar noi vom continua să avem alte pisici de biciuit, cum zic francezii. Ia, ia, ia... ia stați puțin! Băi, ăștia mai au voie cu astfel de proverbe? Ei, uite, asta dezbatere!

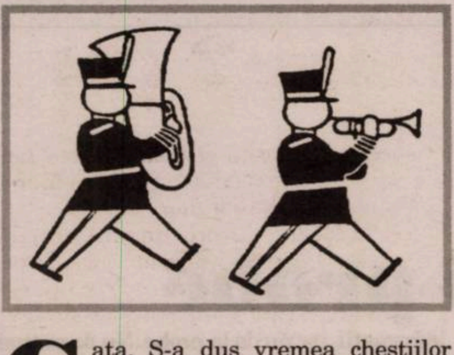

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nimeni nu mai are grijă cu pianul pe scări

Gata. S-a dus vremea chestiilor previzibile. E un timp al improvizației. Al îndrăznelii, care sare tot mai des gardul din ce în ce mai scund al tupeului. E libertatea pornită pe drumul explorării propriilor limite. Evident, din exercitarea ideii de libertate deplină, în teritorii în care existau pînă acum constrîngeri precise, se nasc și consecințe neașteptate. Unii se grăbesc să le plaseze urgent în categoriile „bine“/„rău“. Adevărul e că încă nu știm mai nimic despre lucrurile foarte noi pe care le facem. N-avem distanță în timp față de ele. Și habar n-avem cum vor funcționa societățile noastre, odată ce noile forme de înțelegere a libertății vor face parte din modul firesc de a fi. Nu știm, bunăoară, ce-o să se întîmple dacă fiecare dintre noi va fi liber să aleagă și să se declare (prin urmare să și fie recunoscut și acceptat public) drept ceea ce consideră el/ea/etc. că este, din punctul de vedere al genului. Discuțiile despre gen și sex au acum cu totul și cu totul alte dimensiuni ale definirii. Drepturile copilului sînt alt meteorit picat fix în moalele capetelor posesoare de figuri uluite, din societățile nedeprinse cu spiritul critic și cu lucrul continuu la îmbunătățirea propriei condiții. Mișcarea de emancipare a femeilor continuă neabătut. Minorități de toate felurile își cer drepturi refuzate sau de-a dreptul călcate în picioare, de secole. Un imens val uman vine dinspre țările sărace, aducînd cu sine un flux de ființe care își cer dreptul de a pătrunde și de a trăi în *lumea liberă*.

E o penurie mondială de lideri cu viziune. După cum e o secetă universală în esența ideii de *viziune*. Și, cît se poate de firesc, în absența aspirațiilor care ne-ar putea uni măcar de formă în gîndurile despre lumea în care vom trăi, bîntuie o anxietate planetară, sosită la pachet cu iritare și intoleranță la orice fel de schimbare. Cu cît consumăm mai multă informație de proastă calitate, cu atît avem senzația că știm mai bine ce se întîmplă în jur. De fapt, nu reușim decît să fim mai nervoși. E lucru cunoscut, am ieșit din viețile noastre, ne-am așezat pe canapele comode și pe scaune de birouri, uitîndu-ne la ce ni se întîmplă ca la un film. Starea de spirit a unei zile îți e dată de înghițirea știrilor de dimineață. Marfa pe care o citești e aidoma unui salam contemporan dintre cele mai ieftine, făcut din chimicale și (în cel mai bun caz) din resturile de proastă calitate, rămase de la procesarea cărnii. Salamurile astea creează dependență, sînt considerate ca fiind bune, pentru că sînt doldora de potențiatori de gust. Exact așa e și cu știrile de la micul dejun. Informația curată a devenit scumpă. Aidoma produselor bio de la hipermarket. Da, e o discuție întreagă și cu bio-ul ăla. Dar în ceea ce privește presa sănătoasă, aia pe care merită s-o citești, deseori trebuie să plătești un abonament sau să știi să găsești marfa mai curată, care încă se distribuie gratuit. Ideea e că, dacă ești nevoit să scoți bani buni din buzunar pentru a mînca sănătos, cam așa e și cu informația de calitate. Deseori trebuie să plătești ca să ai acces la ea.

Și chiar dacă plătești, nu există nici o garanție că ieși mai luminat din treaba asta. De cele mai multe ori te-alegi cu senzația că știi. O senzație care nu te face nici mai calm, nici mai senin. Dimpotrivă. Uneori îți pornește toate motoarele stărilor de nervozitate. Te face să-i disprețuiești pe majoritarii care înfulecă „salamul chimic“ al ticăloșiei și lipsei de scrupule dezlănțuite în firescul lumii libere. În lumina ideii de libertate pot face băi de soare, cît poftesc, toate ideile și toate ființele. Aici începe aglomerația. Ca pe plajele care arată ca un furnicar de oameni. Nu mai e loc să pui o batistă, dar tu te înghesui să-ntinzi un cearșaf. Deși, dacă ai mai merge o bucată de drum, ai găsi un loc unde poți respira în voie. N-o faci. Pentru că așa ne e felul. Cei mai mulți dintre noi vrem să ne mirosim, la propriu, semenii. Să ne frecăm de ei, să ne înghesuim. E doar unul dintre cotloanele ființei noastre în care sălășluiește felul animal de a fi. Ne grupăm în colonii imense și ne așezăm la soare. Stările pe care le avem sînt extrem de amestecate, iar comportamentul seamănă izbitor cu cel al altor animale care viermuiesc în grupuri mari. Într-o anumită măsură ne face plăcere că sîntem acolo. Dar există și o iritare egală cu plăcerea asta. Într-un fel, ne place să fim cu ceilalți. Pe de altă parte i-am mușca, să se dea mai încolo. Femelele și masculii din alte cupluri ne incită. Puii aleargă peste tot și urlă din adîncul plămînilor, e un vacarm în care plutesc feromoni, gînduri alandala, nesațuri cu greu stăpînite, zîmbete și încruntări, sunete și mirosuri de toate felurile, o supă fierbinte și nevăzută ne conține pe toți. Nu e obligatoriu să fii pe o plajă, la propriu, pentru a trăi așa ceva. E o stare de fapt a oricărei aglomerări umane, a oricărei colonii, indiferent de mărimea ei. Și, deseori, indiferent de condiția socială.

În tot acest timp, prădătorii din larg nu stau cu înotătoarele încrucișate. Nu așteaptă ca vreunul din noi să intre în apă ca să se repeadă și să ne înghită. Prădătorul uman are alte tactici. Interesul lui e să ne adune pe plajă, să viermuim pe-acolo pînă la paroxism și dincolo de el. Prădătorul acesta se hrănește din numărul cît mai mare al exemplarelor vii din colonie. De orice fel va fi fiind colonia asta. Fie că e vorba despre cele enorme, fie că e cazul celor foarte mici, „de nișă“. Ce se observă în zilele astea e că nimeni nu mai pune prea mare preț pe nici o formă de camuflare. Nici prada, nici prădătorul. Nimeni nu mai are grijă cu pianul pe scări. Cu cît devenim mai sofisticați tehnologic, cu atît mai mult ne întoarcem la ideea și la starea de colonie animală. Fascinant peisaj!

■ ■ ■

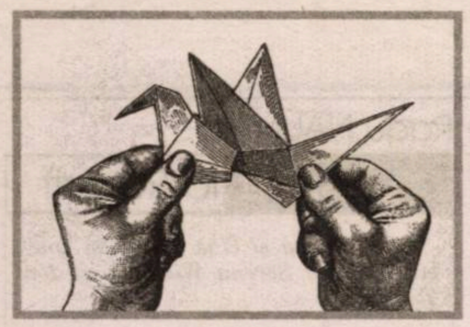

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Prejudecăți spulberate

Procesul prin care alegem o carte dintr-o librărie, concertul, filmul sau piesa de teatru pe care să le vedem ține de o mulțime de factori, uneori foarte subtili, dacă nu chiar subconștienți. De exemplu, mărturisesc că am ocolit de fiecare dată nenumăratele romane scrise de Haruki Murakami care se găsesc prin librării. M-am gîndit poate, în primul rînd, că e puțin probabil să rezonez cu un scriitor dintr-o cultură atît de îndepărtată. Mi-am zis și că, după ce mi-a plăcut deja un japonez (fie el și trăitor în Anglia) – Kazuo Ishiguro, care a scris *Rămășițele zilei* –, e mai mult ca sigur că un al doilea mă va dezamăgi. Apoi, titlul celui mai cunoscut roman al lui Murakami – *Pădurea norvegiană* – mi s-a părut curios pentru un japonez. Nu mai zic că, în ultimii ani, am auzit multă lume pamîndu-se după el și... știți cum e cu pomul lăudat.

Despre un alt japonez, dirijorul Seiji Ozawa, am avut impresia, în ignoranța mea, că a apărut cam din senin, pe la începutul anilor 2000, tocmai la conducerea Operei din Viena. A dirijat celebrul concert de 1 ianuarie de la Musikverein și în cîțiva ani a dispărut la fel de brusc.

Văzînd însă într-o librărie cartea de discuții dintre Murakami și Ozawa *(Pur și simplu despre muzică*, Editura Polirom, 2018), prin același complicat și obscur proces al alegerilor despre care pomeneam, am devenit dintr-odată interesat. Și am descoperit o bijuterie. Citind-o, mi-am dat seama că judecasem complet greșit. Nu avusesem habar că Seiji Ozawa a fost discipolul favorit al lui Leonard Bernstein, dar și al lui Herbert von Karajan (ce ar fi putut să-l recomande mai mult?). A condus orchestrele din Toronto și San Francisco, apoi, timp de 29 de ani, a fost directorul celebrei orchestre din Boston, pentru ca ulterior să fie numit dirijor principal la Opera din Viena (pe vremea cînd manager era Ioan Holender). Apoi, un cancer l-a determinat să-și întrerupă pentru o vreme activitățile. Am aflat că ignorant și chiar ostil în ce-l privește a fost și publicul de la Scala din Milano, care l-a huiduit pur și simplu (s-ar putea spune că *din principiu),* la primele sale apariții în această sală, cînd a dirijat *Tosca* de Puccini, cu Pavarotti, în 1980. Ozawa îi povestește scena lui Murakami, cu mult haz. Drept consolare, i s-a spus atunci că nici un dirijor nu a apărut la Scala fără să fie huiduit, nici chiar Toscanini. Ozawa crede că a avut totuși un noroc: „Adevărul este că membrii orchestrei erau de partea mea. Cîteodată, huiduie și ei publicul. Chiar am asistat la așa ceva. (…) Huiduielile au încetat după cîteva zile. Au devenit din ce în ce mai slabe, apoi, într-o zi, au dispărut complet“.

Murakami este un meloman desăvîrșit, un om care știe cum să asculte un concert. Pare că poate face foarte bine diferența între diverse interpretări ale aceleiași piese și știe cînd o bucată e cîntată mai bine sau mai prost, deși, după cum spune el însuși, e un „profan absolut“, adică nu se pricepe, tehnic, la note și la partituri. Asta face ca întrebările și, în general, discuția sa cu maestrul Ozawa să fie de o natură universală și inteligibilă pentru toți „profanii“ iubitori de muzică. Așa aflăm, de exemplu, despre deosebirile de stil și de eficiență dintre Bernstein și Karajan, despre diferențele de sunet, de ritm sau de calitate dintre diverse orchestre ale lumii, despre cum sînt orchestrele permanente și cum sînt cele care se adună doar din cînd în cînd, despre cum s-au modificat interpretările în funcție de schimbările tehnologice (trecerea de la sistemul analog la cel digital). Ozawa și Murakami ascultă înregistrări și le discută. Disecă și analizează muzica lui Gustav Mahler și redescoperirea ei de către Leonard Bernstein. De asemenea, întorc pe toate părțile concertul nr. 3 pentru pian și orchestră de Beethoven. Ozawa explică și felul în care Brahms face să „dispară“ respirațiile suflătorilor.

Doi japonezi comentînd un domeniu considerat ca fiind prin excelență o valoare a culturii occidentale e lucru rar și cît se poate de interesant. Nu lipsesc nici miciile istorii legate de obiceiurile și viața unor mari dirijori și interpreți sau întîmplări amuzante din cariera maestrului Ozawa. El mărturisește cum, pe vremea cînd era tînăr și sărac, a șterpelit trei dintre multele baghete personalizate ale lui Eugene Ormandy și a fost prins, sau cum a stat înghesuit cu Richard Burton și Elizabeth Taylor într-o lojă ascunsă, la un concert dirijat de Leonard Bernstein, și nu a prea înțeles ce-i spuneau cei doi actori, fiindcă nu știa bine engleză.

Într-un capitol în care povestește experiența participării la cursurile unei academii de vară din Elveția înființate de Seiji Ozawa, Haruki Murakami își dezvăluie forța scriitoricească, dacă se poate spune astfel. Descrie într-un mod memorabil cele cîteva zile din vara anului 2011 în care Ozawa și colaboratorii săi (foarte renumiți și ei) reușesc, într-un cadru idilic, să cizeleze muzica produsă de o serie de studenți selecționați. Ca un adevărat spirit rector, Seiji Ozawa pare că transcende acolo vîrsta și dificultățile fizice ale corpului.

Cred că voi începe să citesc și romanele lui Murakami.

(Trebuie să mai spun că o asemenea carte specială nu putea fi savurată pe deplin fără buna traducere, direct din japoneză, a Mihaelei Albulescu.)

■ ■ ■

ready made

„Eri, la orele 7 seara, a avut loc la d. Christache Ganea o întrunire Suliotistă care a făcut un complect fiasco.

N'au asistat de cât câte-va haimanale, muncitori și căruțași, veniți pentru băuturică.“

Lupta, Anul I, No. 3, Mercuri,
12 Ianuarie 1905

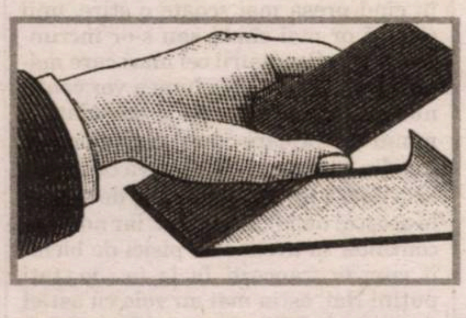

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Adevărul între informații și probe

Procesul judiciar este, în primul rînd, un proces de cunoaștere. Judecătorii nu au acces direct la faptele deduse judecății. Prima dimensiune a procesului judiciar este una cognitivă. Sintagma *faptele deduse judecății* este echivocă. Părțile au reprezentări diferite asupra acestor fapte. Fiecare propune un scenariu și rareori există identitate sau măcar o vizibilă similaritate între scenariile construite de părți. De cele mai multe ori, scenariile sînt contradictorii, deși faptele ar trebui să fie aceleași. Diferențele de reprezentare (în terminologia juridică, reprezentarea are numeroase sensuri; în acest context este relevant sensul cognitiv al termenului, adică *imaginea* faptelor) sînt cu atît mai mari cu cît faptele deduse judecății sînt mai complexe. În fiecare proces, judecătorii se confruntă cu multiple imagini ale acelorași fapte, imagini care sînt rareori complementare. Altfel spus, ele pot fi unite într-o reprezentare coerentă a adevărului numai pe temeiul probelor, iar nu al unor simple informații.

Diferența esențială dintre informații și probe este dată de modul de raportare la adevăr, ca noțiune cognitivă. Criteriul informației este cunoașterea, indiferent de cantitatea de adevăr conținută. Probele conțin informații, dar sînt raportate mult mai strict la criteriul adevărului, adică la concordanța dintre reprezentarea pe care ele o oferă și faptele la care se referă. Această distincție dintre simplele informații și probe este măsura asemănării și a diferenței dintre jurnaliști și judecători. Și unii, și alții sînt – sau ar trebui să fie – preocupați de adevăr. Este ceea ce aseamănă cele două profesii. Diferența constă în aceea că jurnaliștii trebuie să prezinte *informații* credibile, obținute din cel puțin două surse, spre a evita riscul știrilor false, în timp ce judecătorii trebuie să se bazeze pe *probe* pentru a ajunge la adevăr. În acest scop, ei trebuie să stăpînească metodologia procedurală sintetizată în norme legale care sînt rodul gîndirii și al experienței juridice din zorii modernității și pînă astăzi. Regulile privind admisibilitatea, administrarea, evaluarea, interpretarea, acceptarea sau înlăturarea probelor constituie un ghid procedural obligatoriu pentru judecători, dar utilizarea lui eficientă în orice proces judiciar presupune și înțelegerea legăturilor subtile dintre acest ghid procedural și metodologia științifică. Pînă la urmă, epistemologia juridică este o formă particulară a epistemologiei generale, dar și mai mult decît atît, pentru că regulile probatorii trebuie să fie dublate de acuitatea intuitivă spre a vedea miezul faptelor și de prospețimea reflecției asupra propriei experiențe profesionale, reflecție la care este dator fiecare judecător spre a ocoli capcanele ce pot fi ascunse în versiunile înfățișate de părți.

Aflarea adevărului este indispensabilă în orice proces judiciar, dar în procesul penal problema dobîndește dimensiuni speciale ca urmare a gravitații faptelor deduse judecății și a severității sancțiunilor. Acestea din urmă au, în cele mai multe cazuri, caracter de pedeapsă, adică se aplică, de regulă, în considerarea persoanei făptuitorului, și numai rareori a patrimoniului acestuia. Este motivul pentru care standardele probatorii sînt mai înalte în procesul penal decît în procesul civil. S-ar părea totuși că misiunea judecătorilor în procesele penale este simplificată, întrucît există un efort prealabil, desfășurat în faza de urmărire penală, pentru aflarea adevărului. Procurorii verifică mai întîi temeinicia, adică adevărul acuzațiilor împotriva unei persoane, iar instanța de judecată este sesizată numai dacă probele administrate, cu respectarea metodologiei procedurale, duc la concluzia temeiniciei acuzațiilor.

În realitate, misiunea judecătorilor este mai grea în procesele penale, pentru că nu mai este vorba doar de o confruntare între scenariile faptice construite de persoane private, ci de o confruntare între un scenariu înfățișat de o autoritate publică (Ministerul Public) și altul prezentat de către inculpat. Există tentația periculoasă de a se da credit din start scenariului prezentat de autoritatea publică. Eforturile probatorii ale acuzatului ar putea fi privite superficial, doar cu respectarea formală a regulilor procedurale, fără ca probele să fie analizate în profunzime. Or, fără o asemenea analiză, nu este posibilă examinarea critică a scenariilor prezentate de acuzare și de apărare cu privire la faptele deduse judecății. O astfel de analiză este cu atît mai necesară cu cît, în faza de urmărire penală, investigația începe de la informații, iar nu de la probe. Nu de puține ori există pericolul transformării, cu orice preț, a informațiilor în probe, chiar cu prețul sacrificării garanțiilor procedurale. Informațiile nu sînt suficiente nici dacă ar fi o imagine fidelă a faptelor; ele trebuie să fie întotdeauna filtrate critic și validate prin probe, cu respectarea metodologiei procedurale. Este explicabil că procurorii sînt contrariați cînd, deși au informații credibile despre o anumită faptă penală și autorul ei, nu reușesc să obțină probele care să confirme informațiile respective. Sentimentul de frustrare este firesc într-o asemenea situație, dar nu este un temei pentru a forța limitele cadrului procedural în care trebuie să fie admise, administrate și evaluate probele. Informațiile nu se transformă pur și simplu în probe, ci trebuie să fie validate prin probe. Judecătorii trebuie să aibă priceperea probatorie și curajul profesional pentru a cenzura scenariile întemeiate mai mult pe informații decît pe probe. Comoditatea de a lua totul de-a gata, adică de a prelua necritic scenariile din rechizitorii, este pericolul cel mai mare pe care trebuie să îl înfrunte și să îl învingă judecătorii în drumul spre adevăr în procesele penale. Pe acest drum, adevărul nu mai este însă doar o noțiune cognitivă, ci și o valoare morală.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Politețe

Texte și opinii de:

- Alexandru CĂLINESCU (critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași)

„De la galanterie la impolitețea agresivă“

- Laura Carmen CUȚITARU (conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană)

„How do you do?“

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„O înfățișare delicată a forței: politețea“

- Liliana POPESCU (profesor universitar la SNSPA, București)

„Corectitudinea politică, de la neoconservatori la neolegionari“

- Vera ULARU (specialist în comunicare)

„Prin relația cu clientul“

- Ionuț Tiberiu BALAN (student al Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Facultatea de Litere, Departamentul Jurnalism)

„Ghidul viitorului jurnalist – politețea adaptivă“

- Anda DOCEA

„De ce dai *«seen»* și nu răspunzi?!“

argument

Noua politețe

În piesa *Bădăranii*, a lui Carlo Goldoni, unul dintre personaje, Lunardo, dă parcă replica vremurilor pe care le trăim: „Nu vă mai pierdeți timpul cu politețea“. O replică potrivită, dacă ne uităm în jurul nostru: în planul public, în politică sau mass-media, în online, în interacțiunile dintre oameni – a devenit politețea o *rara avis* sau s-a metamorfozat?

Căci astăzi eticheta de odinioară nu mai pare a fi întru totul valabilă, fiind considerată, din ce în ce mai mult, ba desuetă, ba o inhibitoare a personalității, ba, în unele cazuri, un soi de blasfemie, o deraiere de la corectitudinea politică. În plus, trăind într-o societate în care totul se desfășoară pe repede-înainte, comunicarea online, care presupune mesaje scurte, omițînd de cele mai multe ori formulele de politețe pentru a eficientiza transmiterea acelor mesaje, favorizează „trasul de șireturi“.

Ce înseamnă, totuși, politețea?

În Europa, în epoca Iluminismului, „buna purtare“ și codurile galanteriei erau un simbol al elitei, al oamenilor rafinați. Eticheta interzicea afișarea emoțiilor puternice în public, pentru a nu jena auditoriul, impunea un anumit cod vestimentar (adecvat situației în care te găsești) și, bineînțeles, un limbaj elegant. Probabil, una dintre cele mai bune definiții ale politeții a dat-o Lordul Shaftesbury, politician, filosof și scriitor din secolul al XVIII-lea: „Politețea poate fi definită drept abilitatea cu care ne folosim cuvintele sau cu ajutorul căreia acționăm pentru a face oamenii din jur să aibă o părere bună nu doar despre noi, ci și despre ei“.

Cu alte cuvinte, nucleul politeții de odinioară este pînă la urmă respectul. Nu ipocrizia, deși, e drept, politețea poate fi acuzată că poartă măști, prin faptul că „noblețea obligă“. Adică purtarea politicoasă nu este întotdeauna în acord cu sentimentele pe care le nutrim față de interlocutori. Pe de altă parte, preferăm un politicos ipocrit sau un bădăran autentic?

Dilema pe care conceptul de politețe o ridică astăzi ține totuși de schimbările de mentalitate.

Pe de o parte avem modul de adresare. Dacă pe vremuri formulele de politețe erau un semn al respectului, azi vorbitul per tu cu oricine, indiferent de rang, este folosit în mod curent. De cîte ori nu vi s-a întîmplat, de exemplu, să primiți un telefon comercial, în care operatorul spune un scurt și zglobiu „Salut!“, după care vorbește cu un ton familiar, preferînd să folosească prenumele în loc de nume?

Vine acest mod de abordare din comunicarea online, este proastă creștere sau s-a format în siajul ideii de „egalitate“? – azi nimeni nu ne e superior, nici ca rang, nici ca intelect, nici ca realizări. Bunăoară, găsim de cuviință să ne adresăm de la egal la egal și în virtutea dezinvolturii – ea însăși un sindrom al noilor vremuri: dorința excesivă de a-ți arăta autenticitatea, în formă brută, este ca un soi de manifest, drept care foarte mulți se comportă în societate cum ar face-o în propria ogradă. Chiar dacă ograda nu le e decorată cu prea multă grație și eleganță.

În schimbarea vechilor coduri ale bunelor maniere a intervenit și corectitudinea politică. Mai precis, valul extremist. Azi, cînd galanteria unui bărbat față de o femeie poate constitui serioase motive pentru declanșarea unui proces de hărțuire sexuală, mai e acceptabil ca un bărbat să deschidă ușa unei femei sau să-i ofere locul, într-un spațiu aglomerat? Ca să nu mai vorbim despre formulele de adresare pentru persoanele trans. „Ideologia genului“, după cum punctează criticul și istoricul literar Alexandru Călinescu, „a creat o serie întreagă de probleme în ceea ce privește folosirea pronumelor personale: pentru a desemna o persoană trans trebuie uneori să faci o adevărată acrobație“.

În toate aceste ipostaze, cum ne mai raportăm la politețe? Mai e o valoare, un indice al nivelului de civilizație sau e un soi de scorțoșenie cu care ne pierdem vremea și pe care trebuie s-o transformăm pentru a se integra noii normalități? (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alexandru CĂLINESCU

De la galanterie la impolitețea agresivă

De cîte ori, în istoria modernă, s-au produs mișcări revoluționare, politețea a fost socotită o practică reacționară. Revoluția Franceză a introdus tutuiala obligatorie, a prohibit apelativele „doamnă“ și „domnule“ înlocuindu-le cu „cetățean“, „cetățeancă“. Mai mult, s-au înregistrat inițiative pe care actuala *cancel culture* le-ar îmbrățișa cu entuziasm: pe 26 aprilie 1794, toți directorii de teatru au primit ordin să înlocuiască în piesele din repertoriu, inclusiv în piesele clasice (Molière etc.), cuvintele indezirabile cu termeni „civic corecți“. În secolul XX, totalitarismele încearcă la rîndul lor să submineze ordinea socială prin eliminarea formulelor de politețe: devin obligatorii apelativele „tovarăș“, „camarad“, iar activiștii de partid se simt în poziție de forță cînd își tutuiesc interlocutorii. Studenții angrenați în revolta din mai '68, precum și tinerii din mișcările antisistem ale epocii refuză și ei codurile de politețe „burgheze“. Putem identifica aici nu doar o atitudine de frondă, ci și expresia unui ideal egalitarist, rezultînd și din devalorizarea conceptului de ierarhie.

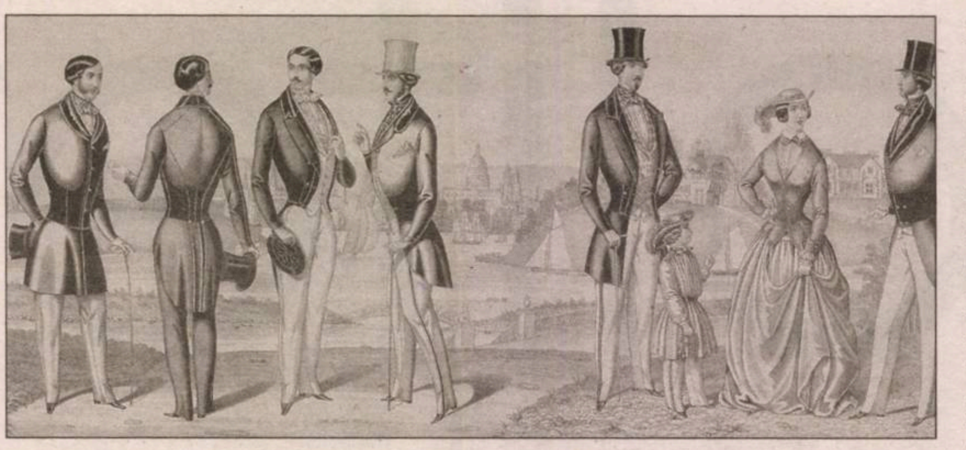

Nu știu dacă acum trăim o stare revoluționară, dar avem a face în mod cert cu un recul al politeței. Una dintre cauze este ofensiva neofeminismului. Gesturi simple care țineau de o politețe elementară au ajuns să intre în categoria „hărțuire sexuală“. Se știe că mulți profesori occidentali, americani îndeosebi, se tem să rămînă cu o studentă în cabinetul lor ca să nu riște acuzația că ar fi făcut gesturi nepotrivite ori ar fi rostit cuvinte cu conotații erotice. Nu sînt bine văzute nici gestul bărbatului de a ține ușa pentru a lăsa să treacă o doamnă (acesta ar fi semnul că bărbatul nu vrea s-o scape din ochi pe femeie nici măcar o secundă) și nici obiceiul conform căruia bărbatul intră primul, înaintea doamnei, în restaurant (acesta din urmă e socotit o rămășiță a societății patriarhale). În lumea corectitudinii politice, politețea a ajuns să fie o posibilă culpă. Autoare a unei cărți de referință, *Galanterie franceză* (Gallimard, 2006), Claude Habib consideră că feminismul a aruncat galanteria în comă. O completează o reputată istorică, Mona Ozouf: galanteria s-a redus astăzi la niște gesturi mecanice și indiferente, ea nu poate fi concepută decît într-o lume în care există ierarhii; or în lumea noastră, ce tinde către confuzia dintre sexe, galanteria trece drept o insultă la adresa egalității.

Presiunea corectitudinii politice creează situații cărora nu le putem găsi o justificare logică. La origine aflîndu-se tot o revendicare feministă, apelativul *„mademoiselle“* a fost eliminat din limbajul administrativ în Franța, în 2012, prin decizie a Consiliului de Stat. Nu era o premieră: tot din motive de „sexism“ fusese ostracizat în Elveția, în Québec și în Luxemburg. Ideologia „genului“ a creat o serie întreagă de probleme în ceea ce privește folosirea pronumelor personale: pentru a desemna o persoană trans trebuie uneori să faci o adevărată acrobație. În virtutea principiului egalității dintre femei și bărbați gramatica franceză este supusă unei cumplite torturi, se schimbă reguli, se feminizează cu frenezie nume de meserii (ajungîndu-se nu o dată la aberații lexicale) și se încearcă impunerea monstruoasei „scriituri incluzive“; nu am aici spațiul necesar pentru a explica în ce constă această aberație, fapt este că, în pofida avizului categoric negativ al Academiei Franceze și al instanțelor superioare ale statului, scriitura incluzivă continuă să fie practicată, chiar și în unele universități... Să fie aceste aiureli o formă de manifestare a prețuirii și respectului față de femei? Mă îndoiesc profund...

Lovituri puternice a primit politețea din pricina noilor modalități de comunicare precum și a rețelelor de socializare. A purta o corespondență scrisă a ajuns o practică totalmente marginală, ceea a ce a antrenat și dispariția formulelor de politețe proprii genului epistolar. „Neticheta“ (termen creat de Virginia Shea, *Netiquette,* 1994) se reduce la cîteva automatisme rudimentare, tipice pentru ceea ce un ziarist american (Howard Rheingold) a numit „sociabilitatea de substituire“. Sau, cum ar veni, „politețea cu înlocuitori“. În ceea ce mă privește, atunci cînd trimit un e-mail refuz să încep cu „Bună ziua“ și să închei cu „O seară bună“; folosesc tot formulele corespondenței „clasice“ știind că am toate șansele să par ridicol și defazat. La fel, n-aș scrie în nici un caz, într-o postare pe Facebook, „io cred că“ în loc de „eu cred că“, și „tre să“ în loc de „trebuie să“: aș avea senzația că îi desconsider pe eventualii mei cititori. Dar aceste rețele de socializare (cuvîntul „socializare“ se potrivește aici ca nuca în perete) au avut și alte consecințe, mult mai grave: acutizarea agresivității verbale și proliferarea vulgarităților. Cine „navighează“ pe Facebook are toate șansele să intre în zonele în care primează injuria groasă, insulta nerușinată, țîfnele de mahala. Vedem, astfel, cum impolitețea cîștigă, în permanență, teren.

„Politețea înseamnă să ai încredere în inteligența celuilalt“, spune undeva Roland Barthes. E o definiție care ține de o altă epocă și de o altă mentalitate. În fapt, s-ar părea că nu ne mai pasă nici de ce crede, nici de ce spune celălalt. În consecință, nu ne mai dăm osteneala să fim politicoși.

***Alexandru Călinescu** este critic și istoric literar, profesor de literatură franceză la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată este* Instantanee cu final deschis, *Junimea, 2020.*

Laura Carmen CUȚITARU

How do you do?

Existența, în limba engleză contemporană, a unei singure forme de pronume personal, *you,* atît pentru singular, cît și pentru plural, îi face pe vorbitorii de limbi cu forme distincte de număr să creadă că, în țările anglofone, toate lumea își spune cu *tu*. Românii intră în această categorie. Nu o dată am auzit, ceremonios expusă, prejudecata conform căreia democrația reală din aceste țări se vede (și) din faptul că egalitatea e clar exprimată lingvistic prin pronumele *you.* Nimic mai fals. Dacă ne uităm la istoria limbii, vedem că, dimpotrivă, *toată lumea își spune cu dumneavoastră*.

Engleza veche (450-1150) dispunea mai multe pronume personale, dintre care le voi enumera doar pe cele care ne interesează și doar în nominativ: singularul *Þu (tu),* dualul *git (voi doi)* și pluralul *ge (voi toți).* Ulterior, în engleza medievală (1150-1500), singularul devine *thu / thou*, forma de dual dispare, iar pluralul este *ʒe/ye (ʒou/you* fiind forma de acuzativ). Engleza modernă (1500 pînă în prezent) cunoaște forma unică *you*.

Explicația acestei evoluții trebuie căutată într-un eveniment care a schimbat viața, limba și cultura anglo-saxonilor în cele mai profunde moduri cu putință: Cucerirea Normandă din 1066. Sub influența limbii franceze, devenită limbă oficială, în care pronumele *vous* se extinde către singular, *thou* începe să piardă teren în favoarea lui *ye*, inițial ca semn de respect față de superiori. Ulterior, uzul se extinde în adresarea către cei egali sau străini, pentru ca, spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, pluralul să devină forma generală, în care nominativul *ye* și acuzativul *you* se contopesc.

Totuși, un timp, cele două forme coexistă și alternează în opoziții binare. În societatea engleză mai veche, foarte sensibilă la apartenența de clasă, *thou* era folosit cînd te adresai unui inferior social. Recurgeai însă la *you* cînd aveai de-a face cu un interlocutor dintr-o clasă superioară; *thou* arată familiaritate, *you* arată distanță; *thou* e semn de dispreț, *you* e semn de admirație; cei din clasa de jos își spun între ei *thou,* cei din pătura superioară – *you*. *Thou* spune părintele copilului, soțul soției, profesorul elevului, iar conjunctura inversă presupune folosirea lui *you* – cel puțin în public, pentru că, în privat, soția i se poate adresa soțului cu *thou*. În *Hamlet* găsim un dialog relevant între două santinele de la castel: gata să preia garda de la miezul nopții, Bernardo îi spune camaraderește lui Francisco – „Du-*te* la culcare“. Imediat însă îi pune și o întrebare profesional-oficială: *„Ați* avut o tură liniștită?“. Diferența de registru este evidentă. În engleza modernă, *you* se va generaliza. *Thou* va rămîne limitat la registrele poetice și biblice, prin definiție arhaice.

Adresarea este uniformă în cărțile de gramatică și nuanțată în limba vorbită. Unele dialecte englezești încă rețin o distincție de număr între o formă de singular *tha* și una de plural *ye / you*. În Statele Unite, nevoia de distincție gramaticală a dus, în nord, la crearea unei forme dialectale *yous(e),* unde *-s* e obișnuita marcă de plural a substantivelor; în sud a apărut *y'all (you all),* iar în vestul Pennsylvaniei și Munții Apalași avem *you-uns*. O formațiune relativ nouă, primită favorabil de vorbitorii de pretutindeni, este *you guys*.

Mai există un aspect interesant, demn de semnalat. Am văzut că, în engleză, pluralul a început să fie folosit în locul singularului în diverse contexte, sub influența limbii franceze. Mergînd cu investigația mai departe, ne putem întreba de ce au recurs francezii la așa o substituție. Lingviștii secolelor trecute semnalează un fenomen de *analogie* cu un vechi obicei de pe vremea romanilor, acela de a folosi pronumele de plural *nos (noi)* în loc de singular *ego (eu)*. Substituția nu s-a petrecut numai în franceză, ci în toate limbile romanice din Apus (limba română, deși romanică, face excepție: noi am compus forme speciale – *dumneata, dumneavoastră* etc.).

Impunerea formelor de politețe a început peste tot de sus în jos, de la clasele superioare, educate, pînă la oamenii din păturile inferioare. Viteza de răspîndire și adoptare a noului mod de adresare a depins de cît de dese au fost relațiile interumane. Aceia care tutuiau pe toată lumea erau disprețuiți. Să mai observăm că, în aceste limbi, distincția formală se menține și azi în funcție de registru. În schimb, în engleză (cel puțin în cea literară), forma de singular a dispărut.

Adresarea respectuoasă nu poate fi redusă la simplul pronume personal, ci presupune (mai ales în societatea britanică) un întreg sistem, foarte complex, de reguli de politețe, în care sînt incluse saluturi, mulțumiri, rugăminți, urări, invitații, scuze, complimente. Toate aceste formule trebuie neapărat înțelese în context cultural, altfel riscăm să fim inadecvați. Să răspundem, de pildă, complet defazat, *Fine, thank you!* la formula *How do you do?* Sau să fluierăm a pagubă, asemenea lui George Costanza în *Seinfeld,* atunci cînd îi răspunde femeii care îl invită la *a cup of coffee* că e prea tîrzie ora. Aceasta este însă o cu totul altă poveste.

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

Lucia TERZEA-OFRIM

O înfățișare delicată a forței: politețea

Ca orice alt comportament admirabil, politețea dobîndește valoare doar atunci cînd se manifestă în absența oricăror constrîngeri, expresie a unei opțiuni libere. Politețea veritabilă e apanajul oamenilor care ar avea prea puțin sau nimic de pierdut dacă ar fi nepoliticoși.

Pentru a-și merita numele, politețea trebuie să fie un dar, reflexul unei bunăvoințe senioriale și nu complezența interesată a unui subordonat, menită să îmbuneze un superior. Comportamentul de supunere, oricît de protocolar ar reuși să stilizeze obediența, nu poate fi confundat cu politețea. Buna purtare față de șefime e recomandabilă, dar nu e altceva decît o formă de prudență, un instrument de largă utilitate, aflat în slujba păstrării liniștii sociale. Politețea adevărată este surprinzătoare și emoționantă tocmai prin gratuitatea ei.

Lui Ludovic al XVI-lea i se atribuie verdictul „Punctualitatea este politețea regilor“. Un rege nu prea ar avea ce să pățească dacă ar întîrzia la o întrunire, dar poate avea bunăvoința să dea de înțeles că timpul curtenilor nu e mai puțin prețios decît timpul său, deci nu trebuie irosit. Un rege nu are nevoie să-și demonstreze supremația făcînd uz de tertipul așteptării umilitoare, dimpotrivă, își etalează noblețea prin tratarea supușilor apropiați cu o subînțeleasă considerație, ca și cînd aceștia i-ar fi egali.

Noblețea nu e altceva decît capacitatea de a-i înălța pe ceilați, este mîna întinsă pentru a ajuta pe altcineva să urce o treaptă mai aproape de locul de cinste. Esența nobleței este chiar puterea de a înnobila, dată de harul de a-l pune pe celălalt în cea mai bună lumină. Iradiind cu generozitatea unei surse inepuizabile, politețea regală este ipostaza *nec plus ultra* a uneia dintre formele politeții aristocratice: privilegiul de a face daruri care nu pot fi întoarse.

Nu e vorba de oferirea unor lucruri exorbitante, ci de susținerea unui lux imaterial, dar de o importanță incalculabilă: protejarea imaginii de sine a celui ce depinde într-un fel sau altul de cel aflat în poziția favorizată. Vasalii gravitează în jurul seniorului pe orbita curtoaziei lui. Nesocotirea imperativului de a fi prevenitor cu subordonații poate duce la ruptură. Transpusă în mediu burghez, această încălcare este mucalit surprinsă de scriitorul scoțian Saki: „O doamnă pe care a părăsit-o bucătăreasa nu își va putea nicicînd redobîndi locul în societate“. Mai aproape de noi, Creangă evocă rolul taumaturgic al unui gest deopotrivă afectuos și solemn, prin care Vodă vindecă suferința și repară nedreptatea făcută de un boier samavolnic. Printr-un sărut cu valoare de simbol purificator, celui neputincios și năpăstuit i se restaurează demnitatea și i se restituie sentimentul valorii personale: „Du-te și spune sătenilor dumitale, moș Ioane, că, pe unde te-a scuipat boierul, te-a sărutat domnitorul țării și ți-a șters rușinea“.

Pe lîngă rolul de a remedia dezechilibre afective produse de alții, un monarh are datoria de onoare de a oferi, prin comportamentul său, un model de evitare a degenerării unui conflict iminent. Una dintre cele mai grele „figuri“ ale politeții este stăpînirea de sine, prin care orice afront poate fi placat cu eleganță. Punerea la punct subtilă e cea mai eficientă.

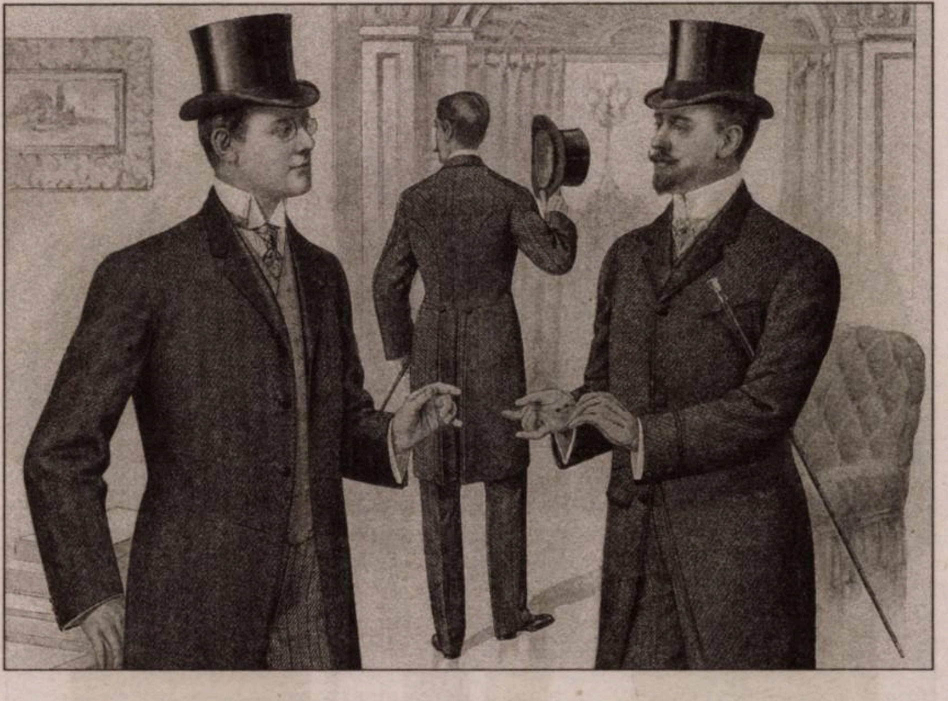

Un astfel de gest al Regelui Soare, despre care memorialistul Saint-Simon spune că ar fi fost *„la plus belle action de sa vie“*, este spectaculos în simplitatea lui. Scos din fire de ducele de Lauzun – care își arătase brutal nemulțumirea față de o hotărîre a sa prin ruperea în două a sabiei și printr-un răspuns insolent –, regele deschide geamul și își aruncă pe fereastră bastonul. Se întoarce apoi spre duce și cu un ton afabil îl informează că nu și-ar fi putut niciodată ierta să rupă bastonul pe spatele unui *gentilhomme.*

În varianta ei aulică, politețea este alimentată de idealul cavaleresc de a nu tolera oprimarea celor mai slabi și de impulsul de a lua apărarea celor amenințați de orice putere strivitoare. La limită, ei trebuie protejați chiar de propriile imbolduri violente. Luînd forma curtoaziei aristocratice, politețea este un mod de a arăta că nu pui interesele celorlalți mai prejos de ale tale. Acorzi atenție mai întîi nevoilor lor, faci un bine fără să dai importanță faptului că acel lucru presupune, dacă nu o uitare de sine, cel puțin o ieșire din zona obișnuințelor, a comodității, și treci sub tăcere propriul disconfort rezultat.

Politețea e uvertura altruismului. E adevărat că are un *sound* ce se face auzit discret, jucat pe claviatura micilor gesturi cotidiene, dar vibrația lui intră în rezonanță cu valorile profunde care fac posibilă conviețuirea. În primul rînd ar fi convingerea că în sinea fiecăruia ar putea exista substanța comună a unei umanități inalterabile, în numele căreia oamenii ar încerca să interacționeze firesc, deschis, pașnic, indiferent de deosebirile vizibile, care au uneori anvergura trăsăturilor ce despart decisiv speciile.

Această politețe a inimii e prea puțin răspîndită. De aceea a fost nevoie de coduri de comportament, de manuale de bune maniere, care se pot deprinde prin simplu dresaj și se pot aplica, birocratic, asamblate într-un mecanic *usage du monde.* Revoluția Franceză aruncă în dizgrație vechiul cod de comportament, politețea e condamnată ca privilegiu aristocratic. Pînă și cuvîntul *politesse* ajunge să fie interzis alături de apelativele *Monsieur* și *Madame*. Disprețul vechilor ierarhii sociale și etosul pretins egalitar al burgheziei în ascensiune nu sînt decît expresia unei arzătoare dorințe de a uzurpa locul hegemonic al aristocrației în materie de *bon ton* și *savoir-vivre*.

Puterea economică a noii clase dominante nu este suficientă cîtă vreme noilor îmbogățiți le lipsesc elementele de paradă, ornamentul, capitalul simbolic reprezentat de distincție. Consumul ostentativ se cere însoțit de celebrarea satisfacției vanitoase generate de poleiala imaginii sociale. Apartenența la noua elită nu este certificată decît prin efortul de rafinare a manierelor. Pentru burghezia aflată în ascensiune, imitația moravurilor *à l'Ancien Régime* a fost singura modalitate de a concura finețea conduitei vechilor aristocrați, pe care de fapt continuau să îi invidieze.

Ca orice imitație, eticheta burgheză are linie de caricatură. Regula devine dogmă, nuanța nu e sesizată, suplețea aplicării formulelor e erezie, contenanța se transformă în crispare, iar sensul fundamental al fluidizării contactului interpersonal este deturnat în constipată distanță.

Un spirit aristocrat nu poate decît să ia în rîs scrobeala burgheză. O altă sursă de amuzament este eșecul sistematic al filistinului de a pricepe rostul nonșalanței, al grației naturale, căreia italienii îi spun *sprezzatura.* Distanțarea vag ironică față de regulile aplicate îi este străină noului catehizat într-ale bunelor maniere, care nu are dexteritatea interpretării lor în cheie ludică. Prea preocupat de noua sa importanță, burghezul se ia cu adevărat în serios, valoarea sa centrală devine solemnitatea, pretinde adresare accentuat protocolară, inventează mici rituri de autocelebrare a reușitei sociale. Apariția acestei specii noi de distincție greoaie nu va face decît să determine în rîndul nobilimii o și mai destinsă raportare la vechile canoane ale politeții.

Noii aspiranții la distincție practică arta de a se pune pe sine în valoare printr-o temătoare distanțare de „vulg“, iau un aer de rezervă superioară, sînt indisponibili, intransigenți, severi, disprețuitori și reci cu cei de condiție inferioară. Burghezul trebuie neapărat să pară important, este gata să-și cumpere titluri, în timp ce aristocratul își permite intermitențe în arborarea însemnelor de rang.

Nici un sociolog nu a observat cu finețea lui Proust această dinamică a baletului social reglată de jocul normelor de politețe. El surprinde eschiva spiritului aristocratic față de ofensiva mimetică a noilor îmbogățiți. Vicontesa de Marsantes „îndepărtase din felul ei de a fi tot ceea ce oamenii din popor numesc «maniere» și-i dăduse o simplitate desăvîrșită. Nu se temea să îmbrățișeze o femeie sărmană și nenorocită și-i spunea să se ducă să ia un car de lemne din pădurea castelului. [...] A fi o mare doamnă însemna să joci pe marea doamnă, adică, pe de-o parte, să simulezi simplicitatea. E un joc care costă foarte scump, cu atît mai mult cu cît simplicitatea e încîntătoare numai cu condiția ca ceilalți să știe că ai putea să nu fii simplu, că ești adică foarte bogat“. În cazul celor de viță nobilă, cu cît rangul era mai înalt, cu atît se manifestă cu mai multă căldură amabilitatea, bunătatea sau măcar o atenție afectuoasă față de cei care nu se bucură de o naștere la fel de ilustră. Iată ce spune naratorul despre principesa de Parma: „Avea pentru fiecare acea încîntătoare politețe pe care o au cu inferiorii oamenii bine crescuți și, ca să fie de folos, își împingea mereu scaunul ca să lase mai mult loc, îmi ținea mănușile, îmi oferea toate aceste servicii, nedemne de burghezele țanțoșe, și pe care le fac bucuros suveranii, sau instinctiv și din înclinare profesională, foștii servitori“.

Referindu-se la același personaj, Proust semnalează că lucrurile sînt ceva mai complicate, în definitiv naturalețea, simplitatea nu erau decît un hieratic artificiu de imagine al unei principese „ocupată cu opere de binefacere, de o amabilitate atît de umilă încît îți dădeai numaidecît seama din ce orgoliu semeț își trăgea obîrșia această amabilitate“.

În castelul său, fiecare nobil reface în mic regatul. Orgoliul aristocratic de castă, indiferent de importanța titlului nobiliar, își are sursa în sentimentul co-participării la misiunea monarhului de a orîndui mersul lumii. În acest sens, dictonul despre punctualitatea regilor poate fi interpretat într-un registru mai larg decît cel al unei grațioase politeți dictate de respectul față de timpul curtenilor. Poate că această corectitudine are rol de legitimare și include tîlcul unei responsabilități superioare față de buna funcționare a lumii. Punctualitatea regelui e semnul rigorii indispensabile în exercitarea prerogativei sale fundamentale: conectarea pămîntescului la ordinea sacră.

Să ne amintim că, în timpurile străvechi, marele conducător al imperiului persan avea și atributul de stăpîn al timpului cosmic, de inițiator al mișcării astrelor. Pentru că mecanismul trebuia urnit ritmic, în fiecare dimineață, Marele Rege avea obligația rituală de a da ordinul ca soarele să răsară. De îndată ce comanda era pronunțată, soarele își făcea apariția. De-a lungul anului, soarele nu se ivește la linia orizontului în fiecare zi la aceeași oră, la același minut, la aceeași secundă, astfel încît excepționala punctualitate sacerdotală a regelui era unicul garant că mecanica celestă poate fi ținută sub control, cu exactitate absolută, zi de zi, an după an. Dacă regele nu s-ar fi trezit la timp exista pericolul ca soarele să nu știe ce să facă. Trebuia evitat cu orice preț haosul. Cine știe ce s-ar fi întîmplat dacă soarele, nepoliticos, s-ar fi apucat să răsară de capul lui...

***Lucia Terzea-Ofrim** este conferențiar univ. dr., predă cursuri de antropologie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În prezent este lector de limba română la Universitatea din Tel Aviv. Cea mai recentă carte apărută:* Ferestre cu povești / Window Stories, *Editura Monitorul Oficial, 2019.*

Liliana POPESCU

Corectitudinea **politică**

de la neoconservatori la neolegionari

Corectitudinea politică are deja o istorie în România. Încă din 1994, Horia-Roman Patapievici publica un articol intitulat „Comunismul american“ în revista *22*, „[A]gentul patogen s-a travestit în haine dragi mentalității americane, și anume în straiele luptei împotriva tuturor discriminărilor, ale luptei pentru drepturile tuturor minoritarilor; s-a deghizat, adică, în corectitudinea politică. Corectitudinea politică este, în fond, comunismul american“.

A fi corect politic însemna să acorzi și să respecți drepturi ale minorităților – fie femei *(sic!)*, persoane cu altă orientare sexuală decît cea care conduce la reproducere, grupuri etnice, persoane cu dizabilități, alți minoritari. Gabriel Liiceanu, Nicolae Manolescu, Adrian Papahagi, Cătălin Avramescu și mulți alți intelectuali care au dominat scena culturală românească în deceniile post-1990, toți bărbați, au cultivat în diferite forme perspective critice asupra corectitudinii politice, legînd-o de „comunism“. „Situarea corectitudinii politice în paradigma simbolică a comunismului românesc a devenit în ultimele două decenii un clișeu ritualic al neoconservatorilor români“, scrie Mihai Iovănel.

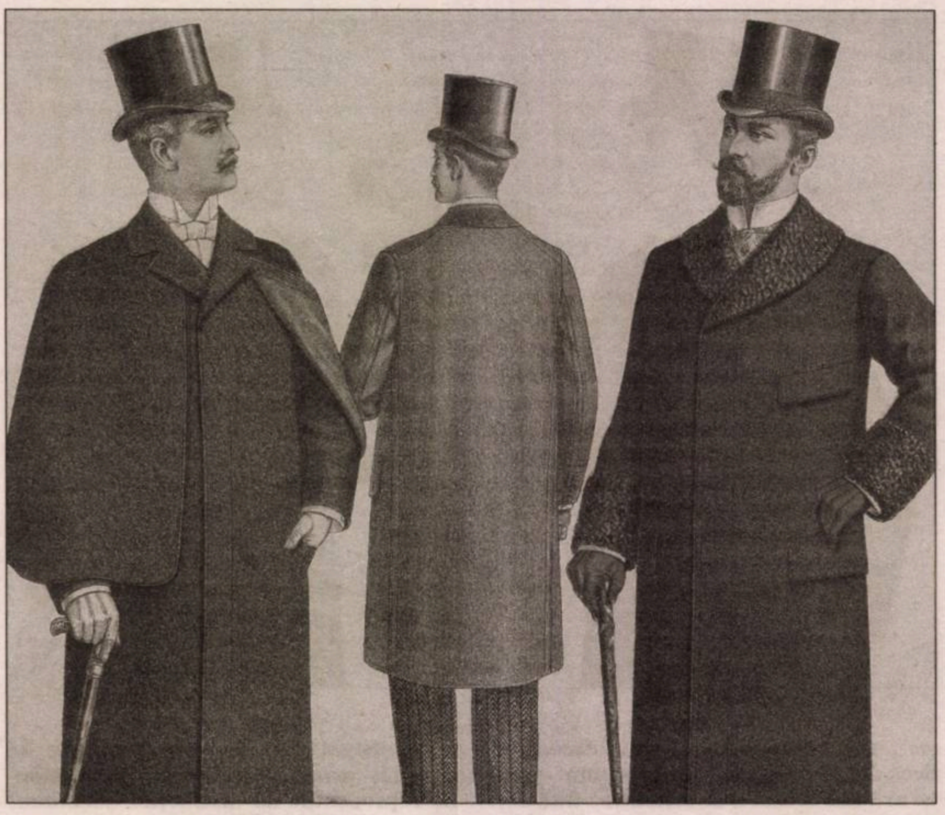

De ce este legată corectitudinea politică de „comunism“ de către neoconservatori? Pentru că termenul „comunism“ are conotații negative, multiplicate exponențial după decembrie 1989, ca semn al unei respingeri integrale a tot ceea ce s-a întîmplat în România în intervalul 1945-1989. Atitudinea fundamentală are în subtext mesajul „Comunismul este rău, capitalismul este bun“. Bizar mesaj, întrucît el aduce aminte de expresia satirică a lui George Orwell din *Ferma animalelor*, *„Four legs good, two legs bad“*.

Cîți oameni au citit din neomarxiști precum Antonio Gramsci, Georg Lukacs, Herbert Marcuse și alții?!

Criticii „corectitudinii politice“ resping valoarea egalității, egalitatea în drepturi, care e o valoare liberală fundamentală, afirmată cel puțin de la Revoluția Franceză, consfințită în documente internaționale majore precum Declarația Universală a Drepturilor Omului sau Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Pentru a asigura egalitatea în drepturi, avînd în vedere structura patriarhală a spațiului public, e necesară „acțiunea afirmativă“. În avangarda mișcării postbelice pentru egalitate în drepturi au fost SUA. John F. Kennedy (democrat) a înființat Comisia pentru egalitate de șanse de angajare încă din 1961. Lyndon Johnson a continuat prin măsuri afirmative care au inclus minoritățile rasiale, apoi femeile. Țările nordice în Europa sînt, de asemenea, pioniere în aplicarea practică a principiului egalității în drepturi. Spațiul public românesc post-1990 s-a dezvoltat ca unul patriarhal, dominat de valorile și structurat pe modurile masculine de a percepe, înțelege și acționa. Politicile UE au sprijinit mișcarea emancipatoare internă, contracarînd întrucîtva impulsurile tradiționaliste autohtone.

Adepții incorectitudinii politice pretind „a fi de partea bună a istoriei“, pentru că sînt „anticomuniști“. Ne amintim: „comunist rău, anticomunist bun“. De aici mai e un pas pînă la legitimarea neolegionarismului. Este ceea ce s-a și întîmplat în ultima jumătate de an în România: ascensiunea la putere a formațiunii Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), atacurile antisemite directe (cazul Maia Morgenstern), manifestările violente din preajma locuinței primarului minoritar al Timișoarei (care ne trimit cu gîndul la practici gen „Noaptea de cristal“). Tot ce e anticomunist este considerat legitim de către „disidenții corectitudinii politice“, este încărcat moral pozitiv, este aprobat și legitimat social. Evreii sînt „jidani“ și sînt răi prin natura lor, afirmă Mihnea Codrescu, unul dintre autorii website-ului Incorect Politic. „Familia lui Iisus Hristos a fugit din Palestina, în timp ce regele jidanilor de atunci, Irod, a provocat în țară una dintre, dacă nu prima acțiune bolșevică cu care, mai apoi și pînă în zilele noastre, sînt obișnuiți despoții jidovi“. Evreii erau comuniști de pe timpul lui Iisus, adică! Ar fi de rîs dacă nu ar fi de plîns, chiar de jale. Astfel folosite, cuvintele devin arme, fără ca ele să aibă acoperire în realitate, fără corespondență cu realitatea. Ele contează în măsura în care coagulează o comunitate de încredere într-un ansamblu de idei false, dar care creează o siguranță de turmă. Adevărul nu mai înseamnă corespondența cu realitatea. Adevărul înseamnă doar că o mulțime de oameni, anxioși în fața celui diferit, a Celuilalt, cad de acord asupra unei anumite interpretări a realității, indiferent de cît de greșită sau inumană este ea.

Corectitudinea politică este, mai nou, echivalată cu „neomarxismul“. Virtutea cuvîntului „neomarxism“ rezidă în faptul că 1) marxismul este mult mai puțin cunoscut decît „comunismul“ și 2) atitudinea generalizată din ultimii 30 de ani față de Marx a fost negativă, fiind considerat rădăcina „comunismului“. Neomarxismul e și mai puțin cunoscut, mai abscons. Cîți oameni au citit din neomarxiști precum Antonio Gramsci, Georg Lukacs, Herbert Marcuse și alții?! 0,001%?! Pentru scopurile politice ale celor care folosesc cuvîntul „neomarxism“ e cu atît mai bine, pentru că auditoriul va asculta și li se va supune. Ba încă îi va considera deștepți. Așa, e simplu să impui formula „neomarxism rău, antineomarxism bun“.

„Neomarxismul“, ca termen ideologic, nu e o invenție locală, românească, ci e preluat din zona neoconservatorismului american. O serie de reprezentanți ai partidelor de dreapta din România (PMP, Alternativa Dreaptă, Partidul Nouă Republică, AUR etc.) vorbesc despre neomarxism. Ce vrea el să însemne, acest „neomarxism“ resemnificat? Înseamnă că majoritarii care sînt și au fost privilegiați social și politic riscă să-și piardă o parte din poziții, întrucît corectitudinea politică vine să confere drepturi și șanse noi minoritarilor. Este un artificiu foarte uzitat acela de a aduce de peste Ocean exemple extreme de situații în care majoritarii au fost năpăstuiți în favoarea minoritarilor. Universitățile americane și cele vest-europene, dar nu numai, au politici de șanse egale, astfel încît la o pregătire similară dau întîietate în angajare femeilor sau afro-americanilor sau persoanelor cu dizabilități etc. Este o măsură reparatorie minimală pentru inechitățile structurale care persistă de secole. Este esența noțiunii de „acțiune afirmativă“. Sensibilitățile criticilor corectitudinii politice sînt atinse foarte ușor. Ei nu reacționează deloc la lezarea intereselor profesionale ale minoritarilor. Mihai Iovănel dă un exemplu elocvent. Poeta Medeea Iancu a recitat la Botoșani un text feminist (în 2018) care a folosit polemic un vers vechi al lui Marius Ianuș. Dacă Ianuș fusese apărat în *România literară*, Medeea Iancu a fost pusă la punct în aceeași revisă a Uniunii Scriitorilor, pentru că „avusese imprudența «impardonabilă» de a scandaliza cu aceleași cuvinte care lui Ianuș îi fuseseră apărate invocîndu-se autonomia estetică“. Minoritarii înțeleg foarte bine această situație pentru că au trăit episoade similare.

„Ideologia de gen“ este o altă invenție, ea însăși ideologică. Criticii corectitudinii politice contestă legitimitatea distincției dintre sex și gen, invocînd cazuri de persoane *transgender* și posibilitatea schimbării de sex. O minoritate infimă a oricărei populații e alcătuită din persoane *transgender* și bunăstarea lor depinde de înțelegerea societății. A fi *transgender* nu e o alegere. Nu voi intra aici în detalii, ci voi sublinia doar faptul că necunoașterea fenomenului conduce la dezvoltarea unor temeri care sînt instrumentalizate politic. Una dintre cele mai malefice consecințe ale acestei instrumentalizări este încercarea de a împinge și a le închide pe femei în zona rolului reproductiv. Astfel, femeia devine femelă și este idoliatrizată în rolul ei de mamă, de purtătoare de grijă, de îngrijitoare. Separarea tradițională bărbat-aducător-de-pîine-în-casă și femeie-purtătoare-de-grijă-a-familiei este fixată prin nerecunoașterea diferitelor tipuri de masculinități și feminități, a complexității ființelor umane, a multiplelor roluri pe care le avem și pe care simțim să ni le asumăm. Sîntem puși cu toții în cutia rigidă a gîndirii binare. Există multe femei care își asumă roluri masculine, așa cum există mulți bărbați caracterizați prin trăsături și roluri asociate femininului.

Este uimitor cît de dificil este pentru o majoritate să vadă în femei nu doar obiecte sexuale și animale de reproducere, ci oameni, dotați cu toate calitățile umane, dar parțial diferite și adesea complementare. Este uimitor cum multe femei interiorizează ele însele diferența ca inferioritate (uneori, mai rar, ca superioritate). De altfel, definiția mea preferată a feminismului este „acea concepție conform căreia femeile sînt oameni“. Nu e deloc deplasată, avînd în vedere că în Evul Mediu a existat o dispută intelectuală legată de întrebarea „Sînt femeile oameni sau nu?“. Mai tîrziu, romantismul le-a asimilat fie îngerilor, fie demonilor. Mai aproape de noi, Emil Cioran considera că „Femeile sînt niște nulități simpatice“. Azi, neoconservatorii și neolegionarii încearcă încătușarea lor în roluri reproductive strîmte, ignorînd calitățile lor de ființe complexe și ceea ce vor femeile ca oameni.

Opoziția majoritate-minorități cu care operează criticii corectitudinii politice e una falsă, întrucît orice majoritate este alcătuită din minorități. Ea este și periculoasă întrucît țintește o falsă definire a democrației ca simplă „putere a majorității“. Un regim democratic nu înseamnă dictatura sau tirania majorității, ci doar folosirea regulii majorității în procedurile sale. Protecția drepturilor minorităților este parte a fundamentelor regimului de democrație liberală pe care l-am construit în ultimii 30 de ani. Compromisul, îmbinarea intereselor, consensul și nu impunerea cu forța sînt metode proprii de guvernare democratică.

Mișcarea criticilor corectitudinii politice în România a devenit deja amenințătoare, la propriu (episodul care a țintit-o pe Maia Morgenstern e grăitor). Discursul AUR indică și el faptul că România riscă să alunece spre o politică tot mai contondentă, extremă, neolegionară. Întrebarea care se pune este dacă vrem să trăim într-o societate democratică, în care conflictele și interesele se rezolvă prin dialog și compromis, sau într-o societate șoșoacă în care se țipă, se amenință, se iau oameni la bătaie, se instigă la ură și se dau simionice capete în gură în loc de soluții negociate.

***Liliana Popescu** este profesor universitar la SNSPA București.*

Anda DOCEA

De ce dai „seen” și nu răspunzi?!

Am încercat să rezist fără să-mi schimb telefonul obișnuit, cu butoane, cu un smartphone cît de mult am putut. Bănuiam că, de îndată ce aș fi fost prezentă tot timpul online, el ar fi devenit o adevărată extensie a mea. Am cedat acum cîțiva ani, după o seară care mă prinsese la serviciu, așteptînd răspunsul la un e-mail. Acesta stabilea, practic, planul meu și al întregii echipe de filmare pentru a doua zi. Ar fi urmat să fac cît mai repede niște programări, iar dacă așteptam să ajung la calculatorul de acasă, după o oră și jumătate în trafic, ar fi putut fi prea tîrziu. De atunci, telefonul mi-a dat mobilitatea și rapiditatea dorite, dar mi-a răpit o felie generoasă din timpul liber, atenție și liniște.

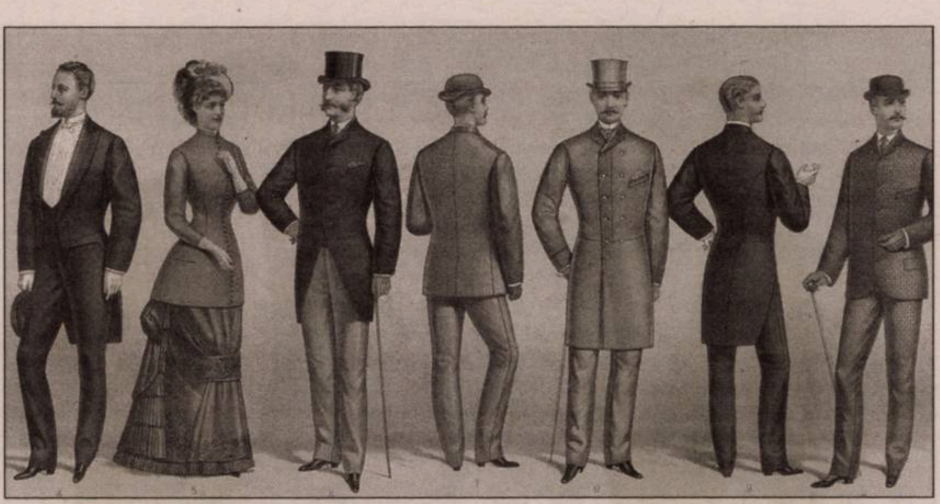

Dacă în viața reală există, măcar la nivel formal, un cod al bunelor maniere, minime reguli de politețe pentru a nu deranja, a nu insista inutil, a respecta anumite ore decente pentru o conversație, ele se estompează pînă devin de-a dreptul invizibile în online. Cei care, la o adică, nu și-ar permite să vină non-stop la tine în birou sau la ușă, să te oprească pe stradă sau să te sune, la adăpostul tastelor și al luminii albastre se simt plini de elan și de îndrăzneală. Dacă ghinionul face să te aibă în lista de prieteni pe o rețea de socializare, sentimentul lor de îndreptățire devine atît de puternic încît orice moment este potrivit pentru a-ți trimite un „bună“ urmat de pauză sau un mesaj emis cuvînt cu cuvînt, așa încît să primești un semnal sonor după fiecare.

Din păcate, în aplicații este mai dificilă o blocare selectivă a sunetului, așa încît să filtrezi doar ceea ce contează pentru tine. Cunosc însă oameni care nu au instalată nici un fel de mesagerie pe telefon. Care au notificările dezactivate, în ideea că vor fi sunați pentru lucrurile cu adevărat importante. Dar dacă ai o meserie care mai ales acum, în pandemie, depinde exclusiv de online, acest lucru este aproape imposibil de realizat. M-am gîndit, prin urmare, la un set de reguli, un fel de „cod de bună purtare online“, care ne-ar face viața ceva mai săracă în notificări inutile. Nu mai trebuie să precizez că demersul este unul subiectiv, bazat pe experiența mea din presă, și că lista rămîne deschisă, cît o mai exista Internetul.

– dacă folosiți o rețea de socializare pentru a aborda pe cineva nu înseamnă că puteți să marcați cu *enter* fiecare propoziție sau să lăsați să treacă o oră între începutul și finalul unui mesaj. Ideal ar fi ca el să fie compus în avans, cu introducere, încheiere, subiect și predicat, fără amănunte inutile, și emis o singură dată, la fel ca un e-mail (chiar dacă utilizați *chat*-ul pentru rapiditate sau pentru că, uneori, nu aveți încotro);

– faptul că scrieți online și nu sunați nu înseamnă că nu există niște ore normale, decente, între care ar fi de preferat să vă încadrați. Dacă faceți parte din grupul celor care se trezesc la 5 e mai mult ca sigur că majoritatea oamenilor nu vă împărtășește pasiunea, iar dacă lucrați cu plăcere în creierii nopții nu vă bazați pe faptul că cineva (pe care-l vedeți activ online) vă va da un semn pe loc. Poate omul se uită la un film sau a adormit cu calculatorul deschis. Util ar fi să țineți cont și de perioadele definite, în viața offline, drept week-end-uri, concedii sau sărbători. Dacă omul vă răspunde la o urare, nu e un moment bun să strecurați o referire la ce-l așteaptă pe e-mail la întoarcerea la serviciu – va vedea și singur!;

– ideal ar fi să nu existe greșeli de ortografie, punctuație, gramatică, litere lipsă sau inversate etc., dacă vreți să fiți luat drept profesionist. Nu arde dacă trimiteți mesajul o oră mai tîrziu, cînd aveți timpul necesar pentru a-l mai citi o dată. O încurcătură gramaticală nu e chiar sfîrșitul lumii, dar cînd greșiți numele persoanei căreia îi trimiteți mesajul, data sau ora evenimentului pe care tocmai îl promovați, cînd uitați să atașați documentele sau fotografiile necesare sau cînd reveniți în primele minute să mai adăugați/modificați/eliminați ceva, dați dovadă de neglijență, superficialitate și, da, lipsă de politețe, fie aceasta și online. Scuze precum „am multe pe cap“, „m-am grăbit“, „e o zi cumplită“ nu-și au locul nici în viața reală, nici în scris, unde parcă sînt și mai evidente;

– formulele de adresare sînt și ele o chestiune delicată. Am observat, greșind la rîndul meu, că diverși colaboratori mult mai tineri decît mine sînt deranjați de folosirea persoanei întîi în abordare, între oameni necunoscuți. Cel mai bine este ca primul mesaj să evite o introducere prea „prietenoasă“, chiar dacă aceasta este uneori la îndemînă, în lumea fără granițe a Internetului. O vîrstă apropiată a interlocutorului nu este o scuză, iar dacă începutul se face cu stîngul poate fi mai dificil s-o dregeți pe parcurs;

– există puține șanse ca un e-mail să se piardă în neant, iar oamenii care depind de online își cam verifică și categoriile *Spam, All Mail* sau *Others*. Nu este productiv să reveniți cu un e-mail pe aceeași temă, în scurt timp. Dacă toată lumea ar proceda așa, destinatarul nu ar mai primi zeci, ci sute de mesaje zilnic. Nimeni, oricît de binevoitor ar fi, nu își poate aloca suficient timp dintr-o zi lucrătoare pentru a le răspunde tuturor – și așa ajungem la ultimul punct;

– într-o lume online în care regulile fragile din viața reală devin de-a dreptul invizibile, în care nimeni nu mai poate dispărea cu adevărat și ajungem să primim zece notificări sonore pentru același mesaj (plus „completările“ lui), în care oamenii cred automat că avem programul, interesele și stilul lor de viață fără să știe nimic despre noi, există un singur drept pe care ni-l putem aroga, de cîte ori este necesar: acela de a nu răspunde. Tăcerea, în online, offline și în restul lumilor posibile, constituie și ea un răspuns.

■ ■ ■

Ionuț-Tiberiu BALAN

Ghidul viitorului jurnalist – politețea adaptivă

Înainte de a începe jurnalismul, presa mi se părea un domeniu atît de îndepărtat de visurile mele încît nu m-aș fi gîndit vreo secundă că voi ajunge în poziția în care să-mi doresc să fac parte din ea. Și iată că am ajuns. Sînt în anul al treilea, iar oamenii care mi-au fost (și-mi sînt) profesori și mentori m-au determinat să nu renunț. Imediat voi termina și tot ce am învățat m-a făcut să realizez că jurnalist nu te naști, ci devii. Poți să ai o anumită orientare spre scriere, cuvintele să-ți curgă șuvoi, dar jurnalismul urmează niște reguli. În manualele de jurnalism, regulile sînt stricte și devin obligatorii pentru jurnalistul de la începutul drumului. Însă cele care te ghidează cu adevărat sînt regulile nescrise, cele care încep să intre în reflexul „viitorului jurnalist“ prin exercițiul permanent al scrierii și al contactului cu oamenii (fie și telefonic sau prin e-mail) ca apoi să nu mai fie nevoie de vreun manual, ci doar de intuiție. De ce se pot intui regulile ulterior? Pentru că jurnalismul, la fel ca orice domeniu, este într-o continuă schimbare. Supunerea în fața unei reguli fără a pune întrebări și urmînd-o orbește este exact opusul comportamentului jurnalistic și funcționează doar la început, atunci cînd încă nu avem o imagine bine definită asupra jurnalismului, ci una îndeajuns de vagă. Aici nu vorbesc despre revoltă, despre radicalizare, ci despre a pune întrebări, a fi curios. Asta am învățat. Intrînd în contact cu tot mai mulți oameni în diversele „teme pentru acasă“ pe parcursul celor aproape trei ani, am fost nevoit să mă adaptez. Adaptarea nu se predă, nu există vreun curs prin care să ni se impună reguli stricte de comportament, dar se pot generaliza niște recomandări după care să te ghidezi în contactul cu alți oameni.

Primele cîteva clipe dinaintea unui interviu au fost (și au rămas) cele mai tensionate în cazul meu, pentru că trebuie să-l observ pe cel din fața mea, să-l acomodez în poziția de intervievat și să-l determin să se exprime cît de liber dorește întrucît îl ascult cu interes, sînt acolo și nu fac interviul din obligație, ci din pasiune, vreau să aflu o poveste. Nu vrem un personaj crispat în fața întrebărilor, ci unul care să se simtă bine. Însă aici se întinde tacit o capcană. Comportamentul politicos cu care sîntem obișnuiți în situațiile de întîlniri cu persoane cunoscute intervine în conduita jurnalistică și apar greșelile. Dacă într-o discuție între prieteni, din simțul politeții, nu îl întrerupem pe cel dinaintea noastră atunci cînd deviază de la subiect, ci tindem spre a continua pe linia nouă impusă, în cadrul unui interviu devierile de la întrebare periclitează finalizarea interviului. Politețea amicală în această situație devine periculoasă, iar personajul interviului nostru trebuie oprit. Însă cum îl putem opri astfel încît să nu îi lăsăm impresia că nu ne interesează ce spune? În funcție de personaj și de modul lui de a răspunde, nu există o cale concretă care să fie eficientă la fiecare caz în parte. Personal, prefer să îl las să-și termine răspunsul, ca apoi să-l întreb cît de subtil posibil dacă e cu putință să reia cîteva puncte importante întrucît răspunsul său este unul complex și îmi e teamă să nu fi înțeles greșit. Moment în care, de obicei, personajul conturează cu entuziasm un scurt rezumat sau reia complet întrebarea. După finalizarea interviului, comportamentul jurnalistului este extrem de important în relația lui viitoare cu personajul. În punctul acesta, ca tînăr jurnalist, reacționez stîngaci, intru în sfera hiperpoliteții, promit să-l contactez cît de curînd în viitorul apropiat, promit să-i trimit interviul și repet la nesfîrșit aceleași replici. Acum, privind cu „ochiul rece“, pot să observ stîngăciile pe care le comit dintr-o dorință de a urma o conduită politicoasă modelată în funcție de persoana dinaintea mea, însă pentru a-mi schimba comportamentul, pura observație e numai primul pas.

Deși este o politețe adaptivă neîndeajuns de exersată, fără un contact permanent cu oameni din exterior, care să mă scoată din sfera confortului, nu va exista evoluție în comportament. Într-adevăr, profesorii ne-au ghidat în limitele putinței, însă experiența este cea care marchează și modifică reflexele tînărului jurnalist. Ce trebuie urmărit constant? Reacțiile politicoase echilibrate, întrucît hiperpolitețea poate să influențeze răspunsul personajului în cazul unui interviu (ori unei declarații), iar lipsa politeții sau politețea falsă, mecanică, fără vreo urmă de emoție reală față de cel dinaintea noastră, îl va pune pe cel intervievat în situația în care răspunsurile lui să fie la fel de robotice precum comportamentul nostru. Jurnalistul complet este cel care poate să determine o persoană la implicare maximă printr-o politețe adaptivă, echilibrată, pe cînd tînărul (viitor) jurnalist este cel ce încă experimentează și lucrează pentru a atinge acest punct.

***Ionuț-Tiberiu Balan** este student al Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, Facultatea de Litere, Departamentul Jurnalism.*

■ ■ ■

Vera ULARU

Prin relația cu clientul

În urmă cu doi-trei ani, administram paginile de Facebook ale companiei pentru care lucram. Fiind în plină campanie de promovare a unui credit destinat micilor agricultori, postările sponsorizate adunau destul de multe comentarii și mesaje de la cei interesați. Răspundeam pe rînd, cît mai simplu și concis, dădeam detalii unde era cazul, puneam întrebări dacă nu era clar. Mulțumeam de fiecare dată și arătam disponibilitatea pentru detalii. Pe lîngă cei interesați, se strîngeau și comentarii de la persoane care n-aveau legătură cu creditarea. Care erau nemulțumite de guvernare sau spuneau că țara e plină de hoți, „deci sîntem cu toții așa“. În unele cazuri, puține și extreme, lăsau și cîte o înjurătură. Încercam să răspund acolo unde era cazul, pe cele nepoliticoase le ignoram complet sau le ștergeam.

Mediul online oferă această posibilitate, ca oamenii să își exprime diverse curiozități, opinii, chiar frustrări fără rezerve. Am încercat să îmi imaginez dacă vreunul dintre cei care comentau, ajuns față în față cu colegii mei, la ghișeu, ar fi fost mai rezervat sau ar fi avut aceeași „îndrăzneală“. Internetul scurtează timpi, ne scutește de drumuri, dar e și un spațiu unde impolitețea își găsește mai ușor locul.

Cu toate astea, clienții au de multe ori poveștile lor și le aduc cu ei, chiar și acolo unde este o relație de vînzare-cumpărare. Cea mai bună școală despre cum să mă comport cu clientul am avut-o în studenție, cînd lucram ca *promoter*, pentru o agenție de publicitate. Da, eram una dintre persoanele acelea pe care le găseai la raft în supermarket și încercau să te convingă să alegi un produs anume sau să îl degusți, chiar, după caz. Și mie mi se păreau uneori agasante, dar uitîndu-mă în urmă a fost o școală foarte bună.

Mediul online oferă posibilitatea ca oamenii să își exprime diverse curiozități, opinii, chiar frustrări fără rezerve.

Training-urile de la agenție era foarte serioase. Ne povesteau despre avantajele produsului, făceam repetiții și jocuri de rol. Fiecare primea sugestii de adresări și *feedback* pentru felul cum ne comportam. Învățam pe bune ce înseamnă „clientul înainte de toate“. Aveam *target* de vînzare și, uneori, bonusuri dacă îl depășeam. Plecam de acolo cu poezia bine învățată.

Pentru ce nu mă pregăteau acele *training*-uri erau poveștile clienților. Am ascultat atît de multe persoane care povesteau despre pisicile lor dragi, care le așteaptă acasă nerăbdătoare, cînd promovam mîncare pentru pisici într-un hipermarket. Povești despre copii, cînd promovam iaurturi, și despre medici dentiști mai mult sau mai puțin buni, cînd promovam pastă de dinți, încît sfîrșeam tobă de informații în domenii diverse, la final de zi. Despre discuția de aproape 15 minute cu o doamnă, a cărei pisică o aștepta acasă în fața ușii, îmi amintesc și astăzi. A cumpărat mai multe cutii de mîncare pentru pisici, iar a doua zi a revenit să mai cumpere, pentru că pisica era fericită. Locuia singură, doar cu pisica.

Interacțiunile cu atît de multe persoane m-au ajutat să învăț cînd să insist și cînd să mă retrag. Cînd să repet „poezia“ și cînd să tac. Îmi dădeam seama, la final de zi, că multe dintre acele persoane aveau nevoie să fie ascultate. Și poate că nu conta că eram eu sau altcineva, pentru ele importantă era relația. Rețeta care funcționa cel mai bine era să fiu amabilă tot timpul, prietenoasă doar atunci cînd mi se răspundea cu prietenie și mereu dispusă să ascult. Sigur, după cîteva ore de stat în picioare lîngă frigiderul de lactate, nu-mi ieșea tot timpul să-i ascult pe clienți, însă politicoasă eram de fiecare dată. Cînd mi-am dat seama că există o legătură între experiența pe care o are clientul în relația cu mine și rezultatele mele, am început să am vînzări și mai bune. Îmi era clar că e important produsul, cu ambalajul său cu tot și reputația firmei producătoare, însă ce mai putea să influențeze o părere pe jumătate formată, uneori, era prezența *promoter*-ului. Modul în care mă adresam, înțelegerea pe care o aveam față de anumite temeri sau frustrări ale celor cu care vorbeam. Întîlneam oameni sceptici, care se îndoiau că produsele erau de calitate sau se temeau că nu erau, deși era vorba de produse premium, în general. Cu ei îmi părea cel mai greu.

Pe vremea aceea nu știam despre *customer experience,* acest domeniu nou, care se ocupa de studiul experienței clienților, despre care am aflat mai multe în urmă cu doi-trei ani. Ana Iorga, specialist în neuromarketing și fondatoarea Buyer Brain, mi-a explicat ce se întîmplă în creierul unei persoane, atunci cînd i se vorbește mai mult sau mai puțin frumos: „Există în creierul nostru niște neuroni-oglindă care ne ajută să îi înțelegem pe ceilalți. Cu ajutorul lor empatizăm și învățăm. Aceștia practic reproduc activitatea sau atitudinea pe care o vedem în fața noastră. Sînt foarte importanți în procesul de învățare – așa învață copiii – și după aceea, la adulți, atît în procesul de învățare, cît și în cel de reproducere. Cînd țipă cineva la mine, automat mă enervez, spre exemplu. De asta e important să zîmbim, să vorbim frumos, pentru că automat și ceilalți vor fi mai dispuși să zîmbească“.

Dacă ne dă cineva ceva, automat simțim impulsul să facem la fel.

Dacă ne privește cineva de sus sau se poartă urît cu noi, creierul privește această situație ca pe o amenințare, ca pe o situație care nu este bună pentru noi. Atunci tendința e să plecăm, să ieșim din acea situație, chiar dacă intenția era una de cumpărare, spune Ana Iorga. „Legat de politețe, mai este un principiu care spune că dacă ne dă cineva ceva, automat simțim impulsul să facem la fel. De aceea există magazine care pun bomboane la intrare, spre exemplu.“ În același timp, dacă i se vorbește frumos, clientul este mai predispus să răspundă la fel, chiar să ia decizii de cumpărare în favoarea noastră, explică Ana Iorga.

În ultimul an, m-am gîndit la cei care lucrează în relație directă cu clientul. Care stau zilnic cu masca pe față și cu teama de îmbolnăvire prezentă (care mă gîndesc că e inevitabilă, fiind expuși). Poate chiar cu teama pierderii locului de muncă, în unele cazuri, sau cu presiunea *target*-ului. M-am întrebat cum reușesc ei, în perioada asta, să se mențină zîmbitori și amabili.

***Vera Ularu** este specialistă în comunicare.*

Andrei MANOLESCU

Jocuri „elegante“

Sportivilor li se cere fairplay. Chiar dacă nu-i perfect sinonim cu politețea, *fairplay* e un concept apropiat și cu un rol similar celui pe care politețea îl are în societate, acela de a păstra o atmosferă plăcută și civilizată într-un cadru unde are loc o confruntare sportivă. Lăsînd la o parte acele sporturi în care ideea de fairplay e frecvent călcată în picioare, să ne amintim ce se întîmplă uneori și în sporturi considerate elegante, bunăoară tenisul. Talentatul nostru Ilie Năstase are o contribuție de-a dreptul istorică. Pe vremea lui, lovirea rachetei de pămînt trecea aproape neobservată. El însă le arăta fundul spectatorilor, se oprea pur și simplu din joc sau, într-un meci de la US Open cu un adversar pe măsură din toate punctele de vedere, John McEnroe, îi dădea peste ochi tichia arbitrului de fileu (pe atunci exista și un asemenea arbitru). De altfel, în cartea sa de memorii, celebrul campion Rod Laver scria că, din momentul în care în tenisul mondial au apărut Jimmy Connors, Ilie Năstase și John McEnroe, acest sport „a încetat să mai fie o lume a gentlemenilor“.

Între timp, în ciuda sancțiunilor tot mai aspre, lucrurile au evoluat. În 2009, la exact 30 de ani după circul făcut de Năstase în meciul cu McEnroe, tot la US Open, într-o semifinală cu Kim Clijsters, Serena Williams i s-a adresat arbitrei de tușă cu vorbele: „Dacă aș putea, aș lua această minge, ți-aș băga-o pe gît și te-aș ucide“.

Șase ani mai tîrziu, la Toronto, australianul Nick Kyrgios i-a spus lui Stan Wawrinka, adversarul său de dincolo de fileu: „Iubita ta s-a culcat cu Kokkinakis. Îmi pare rău să-ți spun asta, amice“. Rafael Nadal, un exemplu de fairplay, a refuzat ulterior să mai intre pe teren într-un meci demonstrativ cu Nick Kyrgios.

Într-un alt sport (sau poate, mai bine zis, joc) considerat al gentlemenilor – snooker-ul –, manifestările nesportive sînt, cel puțin deocamdată, mult mai discrete. Sînt cazuri de genul celor în care Ronnie O'Sullivan revine la masa de joc deși, cu bilele rămase pe postav, nu mai are nici o șansă să cîștige. De asemenea, de neuitat e meciul de campionat mondial din anul 2015, în care același Ronnie O'Sullivan a jucat în ciorapi, lăsîndu-și pantofii deoparte. Îl jenau. Oficialii au discutat atunci amendarea sa pentru „încălcarea codului bunelor maniere“, dar în cele din urmă l-au iertat.

De amintit e și o scenă mai veche în care Neil Robertson, foarte tînăr, la începuturile sale ca jucător profesionist, l-a învins pe „marele“ Steve Davis, de șase ori campion mondial și un adevărat domn, aflat la apusul carierei. Nu că l-a învins a fost problema, ci că ultimele lovituri ale lui Robertson, după ce deja matematic cîștigase meciul, au fost ca într-un joc demonstrativ, umilitoare pentru adversar.

Ei bine, în snooker, așa ceva nu se face.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Ovid S. Crohmălniceanu**

Mirella PATUREAU

Avignon 2021 sau dreptul la speranță

În miezul zilei de 25 martie, mult așteptata conferință de presă a Festivalului IN de la Avignon, transmisă de la Fabrica, sediul magic al atîtor zile și nopți de teatru, ne-a proiectat brusc într-o falie privilegiată a timpului. Întîlnirea, deschisă de directorul festivalului, Olivier Py, părea în afara timpului nebun pe care-l traversăm astăzi, ni se promitea un program „normal“, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat în jurul nostru. Și încercînd o vreme să fac abstracție de tot, am urmărit absolut fascinată conferința de presă, avalanșa de super-spectacole în perspectivă, după cura de spectacole-surogat pe Internet. Un festin după un post gri spre negru de un an de zile. Fără să uit totuși avalanșa de știri despre pandemie și ghearele ei tot mai strînse în jurul nostru, în viața reală. Nu-i nimic, haideți, o porție de vis, o porție de utopie... Nu asta ar fi oare și definiția teatrului, mai mult, a festivalulu? Și citez aici din cuvîntul de deschidere al lui Olivier Py, un soi de utopie, mereu reîncepută, cu fiecare festival, cu fiecare spectacol: „De la constituirea lui, festivalul este o utopie care invită la alte utopii, mai întîi artistice, dar și intelectuale, politice și sociale. Utopia aceasta nu este numai constituirea pentru o lună de zile a unei cetăți magice, înfierbîntate de artă și gîndire, ci, de asemenea, reunirea celor care își amintesc de viitor și cred în el... Nu putem afirma nimic despre viitor, putem doar spera. «La ce avem dreptul să sperăm?» mi se pare o întrebare întotdeauna prezentă într-o operă de artă“.

Aproape jumătate din spectacole sînt semnate de femei.

În Franța, revolta oamenilor de teatru răbufnește. Mișcarea, începută pe 4 martie prin ocuparea Odéonului parizian de către 50 de sindicaliști, s-a propagat în valuri, ajungînd în momentul de față la peste 100 de spații teatrale sau culturale ocupate. O banderolă pe fațada Odéonului anunță: „Nu mai jucăm, ne luptăm!“. Cele 50 de persoane, din toate categoriile din jurul spectacolului, sindicaliști CGT, sindicat legat tradițional de partide de stînga ca Partidul Comunist și, mai nou, LFI, La France Insoumise, „Franța nesupusă“, ocupă zi și noapte teatrul. Niciodată mai mult de 50 de persoane pentru a fi respectate normele sanitare, se doarme în cabine, pe hol, pe saltele sau în saci de dormit, statuile lui Racine și Corneille sînt înrolate și ele în mișcare, poartă veste galbene sau drapelul roșu al sindicatului.

Revendicarea de breaslă inițială, legată de statutul unic al „intermitenților din artele spectacolului“, s-a lărgit, căci doar deschiderea pur și simplu a sălilor se dovedește un pariu riscant, și a devenit o revendicare mai largă, socială și politică. Roselyne Bachelot, ministru al Culturii, a venit în primele zile, a ascultat argumentele lor și a promis să le transmită mai departe. De atunci e la spital, în ATI, și situația sanitară se agravează pe zi ce trece.

Cîteva precizări sînt necesare aici. Trebuie amintit că toate aceste teatre sau spații culturale ocupate nu funcționează cu trupe permanente, singurul teatru cu o trupă permanentă fiind Comedia Franceză, care are un statut special, a creat un site extrem de frecventat și prezintă spectacole online. De altfel, teatrul continuă să funcționeze în surdină, ca peste tot în lume, cu repetiții, punînd adesea actorii și tehnicienii în pericol, dar cu speranța că vor ieși curînd la lumina reflectoarelor. Pentru orice eventualitate, spectacolele sînt filmate pentru site-ul teatrului sau ținute în așteptare. De altfel, la Odéon, în momentul cînd teatrul a fost ocupat, Christophe Honoré repeta cu Chiara Mastroianni, deși premiera era deja amînată, dar sperînd să facă turnee la vară sau în toamnă. Mulți actori continuă să fie activi, ca dovadă aceste spectacole care există deja și care ni se promit pentru Avignon. Protestul vine din partea celor rămași în afara sistemului, dar aici intervine, de asemenea, și solidaritatea profesională.

Teatrele și sălile de spectacol au fost închise din martie trecut, cu o scurtă pauză în timpul verii, și definitiv închise pe 28 octombrie. În martie trecut, principala revendicare, satisfăcută, de altfel, a fost prelungirea perioadei albe, adică prelungirea pînă în august 2021 a drepturilor la șomaj. Este vorba de situația, unică în Europa și, cred, în lume, a „intermitenților din spectacol“, care, datorită specificului activităților lor, au dreptul la un ajutor de șomaj timp de un an de zile dacă au 507 ore de muncă declarate în ultimele 12 luni. Situația generală a lumii spectacolului nu s-a schimbat însă și se cere prelungirea perioadei „albe“ pînă în august 2022. Este vorba doar de categoria zisă a „intermitenților din spectacol“, în jur de 120.000 de persoane. Sînt lăsate deoparte multe alte categorii din jurul lor, ghizi, conferențiari în muzee și alte locuri culturale, lucrători în restaurație din teatre sau din evenimente etc., care nu au dreptul la acest statut și care, de altfel, nu au putut profita de milioanele de euro de care au beneficiat alte sectoare culturale. Se adaugă, deci, alți lucrători din jurul culturii, cu o situație precară, sau elevii și studenții din conservatoare aflați la început de drum în carieră. Apare însă o altă exigență, care include categorii și mai largi: protestul împotriva noii legi a ajutoarelor de șomaj în general, care va intra în vigoare pe 1 iulie 2021 și care prevede diminuarea ajutoarelor lunare, într-o perioadă dificilă pentru toată economia.

© wikimedia commons

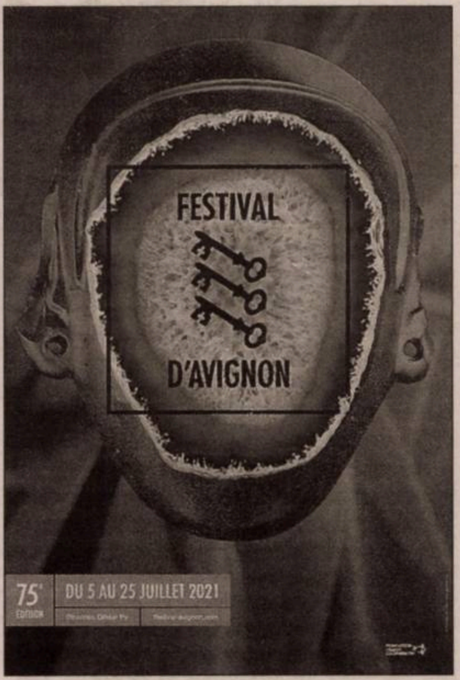

Conferința de presă de la Avignon, care e la rîndul său un spectacol în sine, a debutat cu o venire la rampă a cîtorva reprezentanți ai celor uitați în umbră, categorii precarizate de COVID-19 și rămase în afara sistemului interimarilor, și s-a încheiat cu o invitație la o agora publică, în fața Fabricii, pentru a doua zi. A urmat apoi partea oficială, scurte cuvîntări ale unor reprezentanți politici locali și ale unor mecena, un program bine reglat, ca la orice inaugurare oficială. Roselyne Bachelot, aflată în spital la acel moment, a intervenit cu un video, un moment de un umor straniu, dar inevitabil memento COVID, mereu la pîndă. Olivier Py a intrat în sfîrșit în inima subiectului, cine vine și cu ce, adică trei salve, fiecare de vreo zece spectacole, cu fragmente video. Cîteva cifre: 46 de spectacole pentru 21 de zile (5-25 iulie). 40 de lecturi, 70 de dezbateri și expoziții. 80% sînt creații, dintre care 29 co-producții cu festivalul. Aproape jumătate din spectacole sînt semnate de femei. În privința numărului de spectatori, cifra este mai greu de evaluat, căci nu se cunoaște pentru moment capacitatea sălilor unde se va juca, mai ales pentru sălile închise precum cea de la Fabrica sau spațiile în aer liber, cum ar fi Curtea de Onoare a Palatului Papal, complet renovată. Olivier Py evită sau refuză să se gîndească la cazul unor trupe invitate din străinătate, mai previzibile pentru Belgia, dar deocamdată un pariu riscant pentru o trupă invitată din Africa de Sud. Și aici trebuie subliniat optimismul – sau inconștiența – organizatorilor, care nu prevăd nici o soluție de amînare sau, Doamne ferește, de anulare. Olivier Py rămîne, spune el, optimist și rezonabil. Festivalul trebie să aibă loc, cu orice preț, este simbolul viu al revenirii la teatru, la viața normală.

Tema festivalului este *„Se souvenir de l'avenir“*. Să ne amintim de viitor... titlu sub care se va desfășura, de altfel, o conferință cu Edgar Morin pe scena Palatului Papal, pe 13 iulie, cînd filozoful va împlini rotunda vîrstă de 100 de ani. Olivier Py amintește că au ezitat între „Utopie, distopie“, „A evita apocalipsa“ sau „Vis comun“ – toate acoperind perfect acest pariu imposibil, dar teribil de tentant.

Trebuie să recunoaștem, meniul e fabulos. Festivalul se va deschide în Curtea de Onoare cu *Livada de vișini* în regia lui Tiago Rodriguez, cu Isabelle Huppert în rolul principal. Christiane Jatahy, specialistă în teatru/video, propune *Entre chien et loup* – nu chiar între cîine și lup, în franceză aceasta e o expresie pentru a defini momentul zilei între amurg și noapte sau în pragul dintre noapte și zori –, după *Dogville* de Lars von Trier, la Vedène, o sală în afara Avignon-ului; Caroline Guiela Nguyen cu *Fraternitate, o poveste fantastică,* la Fabrica, sau Fabrice Murgia (neuitatul regizor belgian, cu al său *Chagrin des ogres – Jalea căpcăunilor,* de acum aproape un deceniu) cu *Ultima noapte a lumii* de Laurent Gaudé. Apoi un ciclu Molière, *Cerul, noaptea, sărbătoarea* (care reia o frază de Jean Vilar, *„Le ciel, la nuit, la fête“*), jucat de Nouveau Théâtre Populaire, sau Pia Menard cu *Oricum am puține amintiri*. Din Grecia sînt așteptați Pantelis Dentakis cu un spectacol după Philippe Miniana, *Micuța într-o pădure profundă,* și mai ales Dimitris Papaioanniou, una dintre marile revelații ale festivalului de acum cîțiva ani, care trebuia să vină anul trecut cu un spectacol de dans, dar a preferat de astă dată un duo, *Ink,* jucat în imensa sală de la Fabrica. Cît despre directorul festivalului, Olivier Py, el a pregătit o serie de lecturi și interpretări după *Hamlet,* personaj și subiect care-l bîntuie de ani de zile. Nu vreau și nu pot să fac un catalog complet, sperînd totuși să mă regăsesc în vara asta, fugind de la un spectacol la altul, amintindu-mi deja de viitor...

Cît despre Festivalul Off, cu peste 1.500 de spectacole, imens tîrg teatral, care cu forfota sa multicoloră dă tonul și gustul special orașului festivalier, e greu de prevăzut pentru moment dacă va putea să aibă loc vara aceasta. Și pentru că, în general, în secțiunea OFF se joacă în spații mici și greu de controlat. Problema e: dacă IN-ul va reuși să se păstreze pe linia de plutire, ce se va întîmpla cu sutele sau miile de actori ai OFF-ului, lipsiți de reprezentație, pe străzile și piețele din jur care mai păstrează încă amintirea mișcărilor de protest ale intermitenților din spectacol din anii din urmă? În orice caz, vara riscă să se anunțe animată.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

„Sfîrșitul înseamnă nebunie“

● Daša Drndić, Trieste, traducere de Octavia Nedelcu, Editura ART, 2021.

M-am întrebat pe parcursul lecturii acestui roman, și nu o dată, care a fost intenția inițială a scriitoarei croate Daša Drndić, ce imagine a stat la originea romanului ei și cît de mult s-a alterat ea pe parcurs, cît au contaminat-o „documentele“ terorii pe care le reproduce în *Trieste*. Pentru că e evident că nu avem de-a face nici cu un roman, nici cu un simplu „documentar“ despre Holocaust, ci cu o combinație la care se adaugă multe alte impurități de-ale istoriei. Deși romanul se deschide cu imaginea unei bătrîne care-și așteptă (vom afla în final, odată cu împlinirea perfect circulară a cărții) fiul care i-a fost răpit după naștere, ceea ce interesează pe autoare și implicit pe tine, cititorule, în această carte este chiar materia albă care umple acest cerc trasat cu linie punctată. Iar acolo, în cerc, se află tăcerea pe care istoria a numit-o Holocaust și pe care Daša Drndić se încăpățînează s-o răscolească și s-o tulbure, în ciuda unei înțelegeri *sans mots* că poate ar fi bine să nu mai vorbim despre acele lucruri. *Trieste* devine astfel mărturie, document „inoportun“, „inadecvat“ și un sfredel care vrea să retrezească durerea.

Prima jumătate a romanului reface aventura biografiilor bunicilor și părinților Hayei, născuți cu toții în timpul păcii fragile a Imperiului Austro-Ungar: evrei poligloți, mici negustori sefarzi a căror origine se află undeva, demult și departe, în Spania Inchiziției. Peste Gorizia/Gorica, orășel învecinat cu Trieste, trec încoace și-ncolo armatele Primului Război, iar orașul devine martor al înfruntărilor sîngeroase dintre austrieci și italieni. Introducerea aceasta, biblică sau „de basm“, acumulează însă o tensiune cu reglaj fin, o acumulare premonitivă de trăsături textuale care indică iminența unui Rău mai mare. Cu toate acestea, expunerea simplelor date de către autoare nu face altceva decît să creioneze portretul de grup al unei familii fericite (nașteri, căsătorii, înmormîntări) care își trăiește viața în centrul maelstromului (apariția cămășilor negre, nașterea fascismului, legile rasiale italiene), fără a avea însă prea mult de suferit. Pînă în 1944, cînd tînăra Haya, vînzătoare la o tutungerie, se îndrăgostește de un frumos ofițer nazist, care o lasă însărcinată și apoi o părăsește, nu înainte de a se justifica șoptindu-i la ureche că ar fi pe deplin conștient că numele Tedeschi e nume de evreu. Fiul lor, Antonio, dispare din cărucior și aici începe coșmarul.

Misterul acestei dispariții va fi dezlegat în cele din urmă, dar el nu mai face obiectul romanului, așa cum Haya e nevoită să facă un pas în spate și să lase locul istoriei. Dar nu înainte ca Daša Drndić să facă și ea un pas în lateral, ca gest ce pecetluiește despărțirea de orice sentimentalism, și să-și condamne eroina, laolaltă cu întreaga ei familie: „Familia Tedeschi trăiește în continuare în iluzia ignoranței. Cei care știu ce se întîmplă nu vorbesc despre asta; cei care nu știu nu pun întrebări; cei care întreabă nu primesc răspunsuri. Nici atunci și nici în prezent“. Ce anume știe familia Tedeschi, dar nu vrea să recunoască? Sau ce anume nu știe familia Tedeschi? Ei bine, ce nu știa familia Tedeschi era că în jurul lor erau exterminați fără prea mare discreție circa 9.000 de evrei (ale căror nume se găsesc listate în romanul *Trieste* între paginile 193-255), că la periferia orașului care-i găzduise pe James Joyce și Italo Svevo funcționa o mică fabrică de exterminare, că noaptea zgomotul motoarelor ascundea țipetele evreilor torturați, că prin Trieste treceau trenurile groazei, care alimentau camerele de gazare din cele mai notorii lagăre de concentrare.

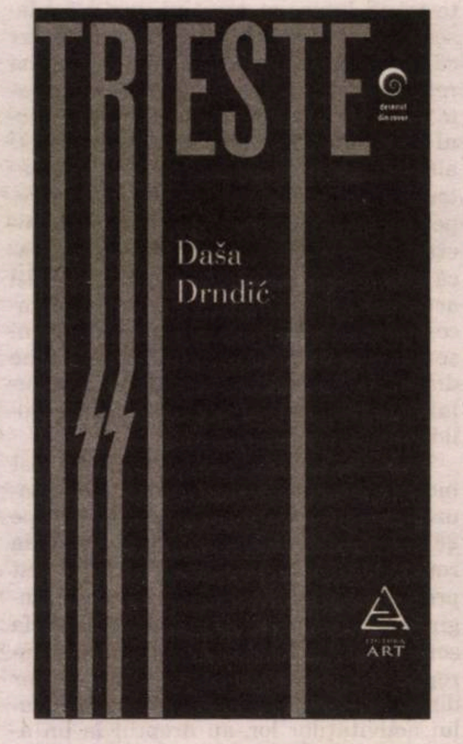

De altfel, dacă în *Trieste* se găsește vreo izbucnire care să străpungă aparent impenetrabila armură obiectivă a Dašei Drndić, atunci ea este îndreptată împotriva așa-numiților *bystanders,* a privitorilor neimplicați, sau a celor care, deși nu au făcut parte din mașinăria nazistă de ucis, au acceptat compromisul cu ea (aici apare pasager și numele lui Herbert von Karajan). De la lagărul de concentrare și exterminare de la San Sabba, privirea autoarei pare a se îndepărta pentru a cuprinde cît mai mult, în căutarea unui *pattern,* trecînd în revistă biografiile unora dintre cei mai importanți călăi naziști din lagăre, majoritatea dintre ei nepedepsiți. Iar de aici pare să transpară dorința de a găsi *planul* Răului, deși e evident că așa ceva nu există, ci e un produs aleatoriu, o descătușare de energie inexplicabilă. Legătura dintre local (San Sabba) și general (Treblinka) o face figura frumosului ofițer Kurt Franz, figură din păcate reală. Daša Drndić utilizează tot felul de materiale în încercarea ei de a recrea oroarea: transcrieri din procese, decupaje din interviurile lui Lanzmann, declarațiile martorilor supraviețuitori, fotografii, schițe biografice. Încet-încet, monstruozitatea pare a crește odată cu fiecare victimă înghițită de cuptor, cu fiecare descriere a gropilor comune care musteau de carne putrefactă și din care ieșeau viermii precum firele de iarbă, cu fiecare copil al cărui craniu e zdrobit de cizma unui ofițer cuprins de frenezie.

La toată această grozăvie acumulată există un singur contrapunct: literatura. Dacă oroarea e destrămată de ceva, acel ceva este *The Wasteland,* poemul ale cărui versuri traversează ținutul fertil al putrefacției. Pe lîngă poemul lui Eliot, Daša Drndić folosește, pentru a îmblînzi grozăvia, citate din Borges, Bernhard, Umberto Saba (al cărui vers dă și titlul acestei cronici), Montale sau Pound.

Am lăsat în suspensie o întrebare cu care deschideam această cronică: ce a vrut oare Daša Drndić (de la a cărei moarte se împlinesc din păcate trei ani), ce a urmărit ea prin *Trieste?* De ce această acumulare nemiloasă de orori? Iar cheia cred că se găsește în acest pasaj poate ușor de trecut cu vederea, de la pagina 114: „Deși numele lor au fost șterse de pe lista victimelor de război și de pe monumentele funerare, o dată pe an, vizitatori necunoscuți depun flori pe mormintele lor marcate numeric (mormîntul lui Wirth are numărul 716) și execută salutul nazist. Pînă în zilele noastre“. E foarte multă uitare și e la fel de multă fascinație în fața Răului, iar cele două stau împreună ca două boabe ntr-o păstaie. (Excelentă traducerea Octaviei Nedelcu.)

■ ■ ■

G. CĂLINESCU

De ce nu se citește?

Conform recentului studiu Eurostat, românii se află pe ultimul loc în Europa în ceea ce privește lectura cărților, aproximativ 70% din români necitind nici măcar o singură carte anul trecut, bulgarii și grecii situîndu-se după noi la distanță de douăzeci de procente. Cu această ocazie, reproducem un text al criticului ***G. Călinescu*** *(1899-1965) publicat în* Jurnalul literar, *nr. 2 din 1939, preluat de colegul Cosmin Ciotloș din ediția* Opere, *vol. 4, îngrijită de Nicolae Mecu.* ***(M. C.)***

În ultimii doi ani numărul de cititori de cărți literare românești de oarecare ținută a continuat să scadă în așa fel, încît putem afirma că azi la 10.000 de locuitori n-avem decît un cititor. Comparînd România Mică de altădată cu România Mare de azi e cazul de a ne întrista.

Servitorii unguri din Capitală dau un procent de cititori de cărți (firește unguerești) mai mare decît intelectualitatea română. Vor fi multe cauze. Vom enumera cîteva ce ni se par probabile:

1) Familia română nu are nici o stimă de cariera intelectuală. Părinții doresc ca copiii să devină miniștri, deputați, oameni cu avere, cu „situație“. Tinerii sînt dar crescuți în acest spirit ostil culturii.

2) Părinții, fiind ei înșiși necititori, văd în lectură o cheltuială și o oboseală și sînt scandalizați cînd peste „grelele materii ale programului“ se mai recomandă odraslelor citiri „suplimentare“.

3) Profesorii (nu toți, dar foarte mulți) nu citesc, sub diferite pretexte, nimic. Rar am văzut la un profesor secundar o revistă literară. Unii chiar interzic școlarilor citirea revistelor. Îndeosebi școalele de fete (cu toate că se pretinde că sportul e acela care îndepărtează de la cultură) sînt cu totul în afara oricărei preocupări literare. În genere (sînt și exceptii) profesoarele nu citesc.

4) Manualele școlare sînt alcătuite cu informații arbitrare despre literatura noastră și uneori cu ton polemic față de scrisul contemporan.

5) Sub felurite pretexte (moralitate, bun-simț, puritatea limbii etc.) persoane și publicații care au autoritate asupra publicului ridiculizează sistematic pe toți scriitorii contemporani, deplîngînd decadența literelor, deși sîntem într-o epocă înfloritoare și oricum foarte importantă sub raportul preocupărilor măcar teoretice.

6) Scriitorii se boicotează unii pe alții prin reviste, bîrfindu-se, fără rațiuni critice. Publicațiile recenzează numai ceea ce convine grupurilor. Aproape nici o revistă nu dă un tablou total al cărților apărute.

7) Critica derutează pe cititor, întrucît atunci cînd un critic declară că o carte e slabă, ceilalți o vestesc genială, din spirit de contradicție, și invers. Cititorul a pierdut orice încredere în critică.

8) Criticii erau înainte profesori universitari (Maiorescu, Ibrăileanu, Dragomirescu) și înrîureau de-a dreptul asupra viitorilor profesori. În epoca aceea universitatea citea și studenții sufereau prestigiul de neînlăturat al profesorilor lor. Azi criticii, deși meritoși, fiind simpli publiciști sau profesori secundari la școli unde nu poți impune lecturi înaintate, n-au suficientă suprafață socială.

9) Tinerii țin prea mult să devină iluștri cu orice chip și prea puțin să se convingă întîi că pot crea. Ei primesc cu dispreț, ba chiar cu ură, orice aviz al criticului, și se unesc împreună scoțînd publicații semnate de nume atît de nouă și necunoscute, încît publicul rămas cu adorațiuni pentru Coșbuc, Goga, Brătescu-Voinești, Sadoveanu se sperie și nu mai citește.

10) Editorii, făcînd ei înșiși reclama cărților, fără a consulta niciodată pe critici, au obișnuit publicul cu ideea că o carte e o distracție pentru după-amiază. Azi mulți cititori socotesc carte proastă aceea care nu e veselă și lesne de citit. Literatura însă cere pregătire și finețe și dă emoții mai complicate.

11) Editorii, văzînd în tipărirea de cărți o simplă „afacere“ și fiind informați în mod insidios că „se cer“ cărți de tineri, au început o goană (uneori concursuri) după autori noi și rezultatul a fost o ploaie de volume fără nici o valoare care a prăbușit orice încredere în literatura română.

12) Există un snobism care odată era al unei clase închise și acuma e al burghezilor. Lumea „bine“ afectează a nu cunoaște literatura română și se întreabă dacă e posibil să găsești interes într-un autor român. Numărul de cărți și reviste franceze care se desfac la noi e scandalos de disproporționat. *Les Nouvelles Littéraires* și *Marie-Claire* se găsesc pe masa aceluia care n-a cumpărat niciodată o revistă română. Propaganda franceză izbutește, iar *Luna cărții române* lasă pe toți nepăsători. Cu toate acestea cărțile străine ce se citesc sînt foarte ades mai proaste decît cele române.

■ ■ ■

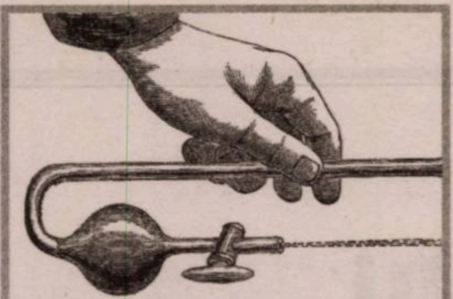

Oana STOICA

rosencrantz & co

Deziluzia fascinației

● ***Yellow. The Sorrows of Belgium II: REX*****, text: Peter van Kraaij, Steven Heene, Margit Niederhuber. Regia: Luk Perceval. Muzica: Sam Gysel. Scenografia: Annette Kurz. Filmare și editare: Daniel Demoustier. Cu: Peter Seynaeve, Chris Thys, Lien Wildemeersch, Bert Luppes, Maria Shulga, Oscar Van Rompay, Philip Leonhard Kelz, Valéry Warnotte. Nederlands Toneel Gent, Belgia (NTGent).**

Atacurile recente la adresa actriței Maia Morgenstern și a Teatrului Evreiesc de Stat (TES) au readus în atenție recrudescența discursului fascist în societatea românească (atacurile au fost precedate de prima condamnare în România pentru negarea Holocaustului, a lui Vasile Zărnescu, și de inaugurarea la Iași a bustului poetului Octavian Goga, cel care, în calitate de prim-ministru al României, în 1938, a retras cetățenia română a peste 200.000 evrei). TES a reacționat prin difuzarea gratuită a înregistrării spectacolului *O lecție de bune maniere* de Jean-Claude Grumberg, regia Alexandru Berceanu, care inventariază retorica antisemită în literatura și presa începutului de secol al XX-lea. Arhiva de texte sinistre și în bună parte absurde, care a pregătit calea fascismului, este prezentată sub forma unei lecții oferite de o profesoară (Maia Morgenstern). Rigidă și pedantă, fără a exclude însă o doză de cabotinism, ea devine un personaj caricaturizat, deformat de discurs și de emoțiile din spatele acestuia (ura), iar asta o face, într-o oarecare măsură, comică. Acest comic degrevează discursul de încărcătura lui dramatică, îi maschează potențialul periculos în malițiozitate inofensivă. Unde au dus glumele antisemite și confuzia dintre libertatea de expresie și *hate speech* știm cu toții.

Unde au dus glumele antisemite și confuzia dintre libertatea de expresie și hate speech *știm cu toții.*

O lecție de bune maniere

© O.M. Nae

Am vizionat online de curînd un spectacol creat de regizorul Luk Perceval despre fascism (următoarea vizionare online va fi pe 12 mai, bilete pe www.ntgent.be, cost 12 euro, subtitrare anunțată deocamdată în limbile germană și neerlandeză, posibil să fie adăugată și cea în limba engleză). Perceval a fost comisionat de NTGent (teatru belgian condus din 2018 de regizorul elvețian Milo Rau) pentru o trilogie privind momentele inconfortabile din trecutul Belgiei. Prima parte, *Black. The Sorrows of Belgium I: Congo,* vizează trecutul colonial al țării, cu dezastrul umanitar produs în Congo sub domnia regelui Leopold al II-lea. Cea de-a doua parte, *Yellow. The Sorrows of Belgium II: Rex,* vorbește despre fascinația nazistă a flamanzilor în timpul celui de-al doilea război mondial, materializată prin Rex (Rexist Party), un partid naționalist catolic. Cea de-a treia parte, *Red*, care analizează atacurile teroriste din Bruxelles în 2016, nu a fost încă creată. Cum teatrele au fost mai mult închise în ultimul an, *Yellow* a fost prezentat online, în format cinematografic (Perceval spune că varianta pentru scenă va fi semnificativ diferită de cea înregistrată), mai mult film decît teatru, foarte intens vizual. Cea mai mare parte din film este alb-negru, o expresie a distanței istorice (unghiul din care se privește e plasat în prezent), dar și o sugestie a transării rigide a lucrurilor, fără nuanțe. Finalul filmului, care tratează prezentul, este color. Piesa lui Peter van Kraaij ficționalizează cazuri reale, creînd o poveste narativ coerentă despre o familie flamandă, susținătoare a nazismului. Fiul pleacă pe frontul de Est în armata germană, sora are un iubit soldat, tatăl și mama sînt cuceriți de ideologia nazistă. Fratele tatălui adăpostește însă o evreică și aici se rupe coerența adeziunii familiei la nazism. Filmul e plin de simboluri: steagurile (fără zvastică, Perceval nu agreează explicitarea imaginilor) flutură în vînt, multe și la unison, ninsoarea cade monoton și continuu, adunîndu-se în timp și îngropînd totul sub ea (trimitere la Rusia, unde armata germană a eșuat, dar și la curgerea timpului care arhivează informații și determină schimbarea perspectivei asupra evenimentelor), o coregrafie corală, cu un step bătut milităros, care amintește de paradele armatei germane (muzica originală este cîntată *live* în spectacol și bine conectată la dramaturgia de scenă, de la elementele repetitive, sacadate, care însoțesc narațiunile militare, la un *sound* hipnotic pentru glorificarea fascismului). Perceval setează relația dintre flamanzi și nazism în termenii fascinației care excede rațiunii (aici este discutabilă această abordare: se poate pune fascismul pe seama fascinației și dacă da, asta nu înseamnă că se acordă circumstanțe atenuante celor care au ucis în numele acestei ideologii?). Otto Skorzeny, ofițer SS austriac, și Léon Degrelle, șeful Rex, discută despre întîlnirea cu Hitler. Raportarea la Hitler este una de adorație pură prin care se subliniază „umanismul“ personajului idolatrizat. Actorii Philip Leonhard Kelz și Valéry Warnotte sînt excepționali în precizia adorației – ochii umezi, vocea ușor tremurată, o oarecare stîngăcie în a vorbi despre idol, dar și nevoia de a se declara contaminați de „măreția“ acestuia, iar scena din saună, în care unul îl masează pe celălalt în timp ce vorbesc despre Hitler, este de-a dreptul senzuală. Acest tip de relație între cetățean și Putere, setată erotic, implică o adeziune totală care se fracturează pe măsură ce soldații flamanzi descoperă că sînt tratați ca persoane de categoria a doua în armata nazistă (nu primesc echipament de iarnă pentru a face față climei din Rusia), ba chiar sînt agresați (umiliți, hărțuiți, torturați – pedepsiți cu consecințe fizice grave – pentru „vina“ de a fi de altă etnie decît cea germană). Dezvrăjirea are loc treptat, este însoțită de rușine și de sentimentul eșecului. Perspectiva finală, a prezentului, aduce în imagini colorate aceleași personaje așezate în jurul unei mese (țara/identitatea), gîrbovite, înfrînte de istorie. „Acum știm că a fost greșit“, șoptește unul dintre ele. Spectacolul debutează cu imnul Germaniei, *Deutschland, Deutschland über alles,* cîntat întîi cu infinită și „dreaptă“ adorație, ulterior din ce în ce mai disonant și agresiv, și se încheie cu imnul flamand îngînat, o timidă tentativă de recuperare a identității naționale și a demnității personale. *Yellow* este spectacolul deziluziei unei națiuni, al recunoașterii orbirii.

Retorica extremistă și discursul urii se fac tot mai auzite în ultimii ani. Dacă am uitat istoria, poate că e timpul să ne-o reamintim.

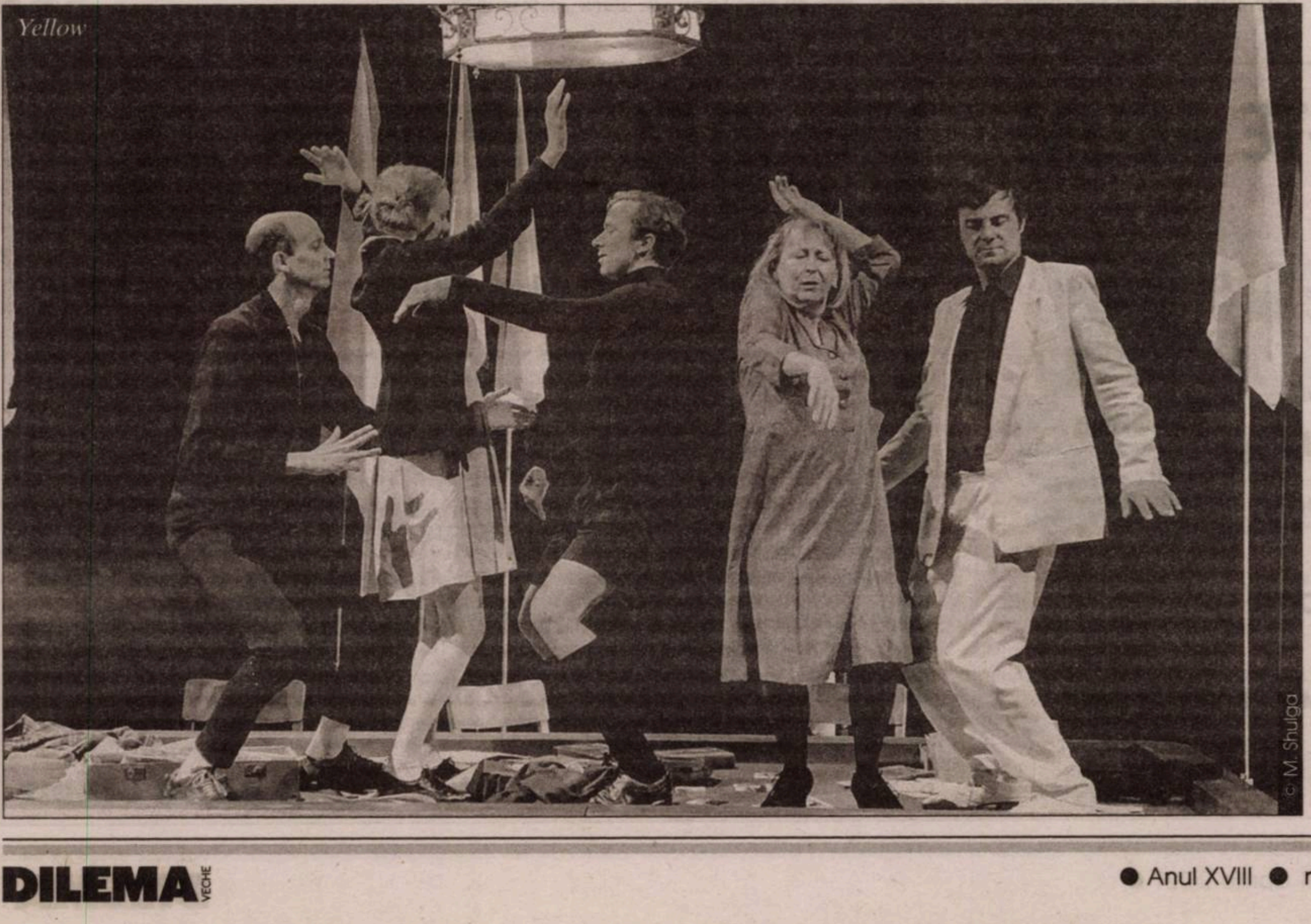

Yellow

© M. Shulga

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

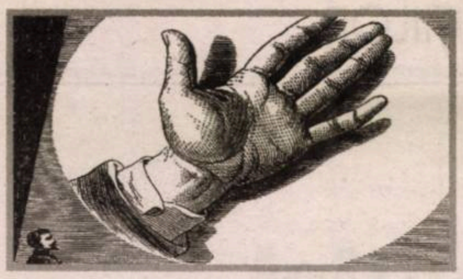

Adina POPESCU

portrete din mers

Copiii celorlalți

Nu știu voi cum sînteți, însă eu am o greață profundă față de tot ce are legătură cu fosta Securitate și cu nomenclatura regimului comunist. Nu pot să-mi explic de unde vine, e pur și simplu o senzație de respingere, mai ales că știm cu toții că acest sistem n-a murit, n-a fost condamnat, nu s-a tras o linie clară între *înainte* și *după*, ba dimpotrivă, toți marii securiști au făcut afaceri după 1990 și au dus-o bine-mersi. N-am trăit eu mari grozăvii la viața mea, eram doar un copil la schimbarea de regim, copilul unor amărîți de ingineri fără pile și relații, care au supraviețuit și ei cum au putut în comunism, stînd la cozi și bucurîndu-se de niște mici iluzorii momente de libertate – traseele montane din Munții Bucegi pe care taică-miu urla, cînd ajungea într-o poiană mai izolată, „Jos comunismul! Jos tiranul!“ și nu-i răspundea decît ecoul de prin rîpe sau sejururile la Venus și la Neptun unde ne dădeau la restaurant niște lături pe post de mîncare, iar cu chiflele de la micul dejun puteai să-ți spargi capul (despre toate astea am scris în cartea mea cu vacanțele comuniste care sper să apară în vara acestui an). Au fost niște lași – aș putea să-i judec acum –, lași pentru că s-au complăcut cu regimul în sine, însă totuși nu pot să-i judec pentru că nu au cunoscut altceva și își imaginau că regimul comunist era etern. Pot să-i admir, în schimb, pentru că și-au păstrat o verticalitate: nu au fost parte activă a regimului, nu au turnat pe nimeni, mama chiar i-a luat apărarea unui coleg german de la întreprindere care cerea repatrierea, tatăl meu a devenit membru de partid foarte tîrziu pentru că nu se putea angaja altfel la o editură. Am rămas, în schimb, cu o traumă – faptul că turnătorii și securiștii păreau să fie pretutindeni, faptul că pînă și băncile din parcul Herăstrău aveau ochi și mai ales urechi ca să ne asculte, faptul că maică-mea îl trăgea pe taică-miu de mînecă pe stradă atunci cînd înjura printre dinți regimul comunist – „Taci, Antoane, că te leagă!“ și mie mi se făcea frică. Poate și din cauza asta am fost un copil timid și am rămas un om timid care nu cere prea multe de la viață, care nu vrea funcții și nu încearcă să se impună ca lider nicăieri. Poate că dacă n-aș fi trăit acești zece ani în regimul comunist aș fi fost altfel, un om mai îndrăzneț, cu mai multă inițiativă, cu o minimă educație financiară, însă am rămas cu o frică față de tot ce presupune autoritate și mai ales față de relația cu statul român. Statul care te persecuta și te urmărea, statul cu care trebuie să fii într-o deplină cîrdășie ca să-ți atingi scopurile, statul care nu te mai „leagă“, dar te ignoră atunci cînd nu are nevoie de tine. Cu statul român eu nu pot stabili nici acum o relație de încredere.

Ce poți să spui la faza asta? Că tu n-ai avut noroc în viață fiindcă n-a fost tac-tu securist?

Înainte de 1990 eram toți la fel – copiii în uniforme și uniformizați. Copiii din „sistem“. Se bănuia doar la școală că tatăl lui cutare era securist – și ai grijă ce vorbești! –, se știa că tatăl colegei mele de bancă lucra în „minister“ (al Învățămîntului), așa că avea mereu cele mai noi și mai frumoase rechizite, se știa că tatăl lui Mihai era colonel în armată, maică-sa era casnică, Mihai venea mereu la școală cu cîte un ochi vînăt, vai de capul lui de cîtă militărie avea parte la el acasă! Totuși sistemul își îngropa propriile reziduuri, măgării și rahaturi, iar copiii erau copii și cu toții cîntau imnul țării la careu, în fiecare dimineață, înainte de începerea orelor. După 1990 au început să apară treptat diferențele, la început prin mici detalii – blugi de firmă, bani de buzunar, tupeu, știai deja care-s copiii noilor îmbogățiți peste noapte. În anii mei de liceu existau deja două clase sociale distincte, copiii aduși la școală cu BMW-ul sau cu alte mașini „străine“, uneori cu șofer, și cei care veneau pe jos sau cu autobuzul din comune precum Voluntari sau Pantelimon (era totuși un liceu cu renume). A apărut fata populară care dădea petreceri la vila ei cu piscină și toți băieții încercau să-i intre în grații ca să fie invitați. Erau copiii care făceau cinste periodic, la bar sau la biliard, în vreme ce noi, ceilalți, aveam în continuare bani de cîte o merdenea, în pauză. Erau copii care știau deja că vor studia mai departe în străinătate, în vreme ce noi, ceilalți, bîjbîiam, nu știam ce vom face mai departe în viață, nu exista nici un Internet, nu știam nici măcar că puteam aplica la o universitate din Vest. Erau copii care mergeau în fiecare vară în Italia sau în sudul Franței, iar noi, ceilalți, nici nu îndrăzneam să ne gîndim că am putea ieși din țară, în vacanță, ne făceam veacul tot pe la Costinești sau Neptun. Am avut o amică prin clasele primare, o fată mediocră din toate punctele de vedere. În timpul regimului comunist, tatăl ei era ospătar, șef de sală la un restaurant de lux, recomandat și străinilor care ne vizitau patria. Ei aveau apartament cu patru camere pe Moșilor, noi avem cu trei, mă jucam cu fata asta și aparent între noi nu existau diferențe, am fost și la ea acasă, aceeași mobilă, același televizor alb-negru inutil, probabil că aveau video, noi nu. După 1990, tatăl ei a început din senin o afacere cu produse de carmangerie, i-a mers foarte bine. Astăzi locuim în același cartier, însă nu ne întîlnim niciodată. Vila ei prevăzută cu sisteme de alarmă are veșnic porțile închise, pe ele nu intră decît o bonă și posibil grădinarul, după ce tastează un cod, observ uneori cîte o mașină cu geamuri fumurii care iese pe poartă, trăim în același cartier, totuși în lumi diferite. Pentru că în 1990 au luat naștere cele două lumi complet diferite regurgitate de fostul regim comunist, lumea celor cu șanse și a celor fără șanse.

Iar toți acești copii, ai celor care au făcut parte din sistem – securiști, funcționari prin ministere, gestionari la Alimentara, șefi de sală pe la restaurante, directori de întreprinderi falimentare, poeți care au pupat în cur regimul, turnători – au crescut, s-au ridicat. Prin propriile lor eforturi? Mai degrabă printr-o susținere parentală necondiționată, nu-ți lași copilul la greu, într-o lume ostilă și rea, capitalistă. Nu-l abandonezi și mai ales nu-l scupi în afara „sistemului“.

Nu, nu mi se pare corect să judeci oamenii în funcție de „greșelile“ părinților (în măsura în care se pot numi greșeli...) sau de trecutul familiei, însă în toată viața mea adultă m-am lovit de ei, de copiii celorlalți. Copiii foștilor securiști, informatori, nomenclaturiști, ai oamenilor „bazați“, cu pile & relații. Mulți erau copii OK, la fel la mine, idealiști și pozitivi, părea să pornim în viață cu aceleași șanse, însă brusc îmi dădeam seama că ei reușeau acolo unde eu și mulți ca mine – copiii nimănui – nu reușeau. Deveneau oameni de succes, în vreme ce noi ne străduiam să ne plătim rate la casă și tot entuziasmul tinereții se ducea naibii, totul era doar deziluzie. I-am regăsit zece-douăzeci ani mai tîrziu, aceiași copii OK, pozitivi și idealiști, însă pe picioarele lor, cu funcții și cu bani puși deoparte, cu alți copii „asigurați“, în vreme ce eu și alții ca mine încă ne zbatem la o margine a unei vieți decente. Gîndiți-vă și sigur aveți și voi „cazurile“ voastre, liceu, facultate, biznis, un fost coleg care trăiește bine-mersi la Londra sau la New York, se implică uneori la un mod ipocrit în problemele de aici, o ia ca pe o datorie morală... sau oameni care intră în politică, ignorîndu-și cu bună știință problemele din familia fără de care n-ar fi fost astăzi ce sînt, afișînd o falsă onestitate. Nu, nu poți să judeci... dar ce poți să spui la faza asta? Că tu n-ai avut noroc în viață fiindcă n-a fost tac-tu securist?

Anul trecut am făcut o primă vizită la Sighet, cînd am ieșit din memorial mi-a venit pur și simplu să vărs, atît de multă informație, atît de multă durere au fost copleșitoare chiar și pentru mine care îmi doresc să recuperez comunismul lucrurilor mici. Dar m-am bucurat că în muzeu erau multe cupluri cu copii, alți copii, alte generații, copii foarte mici, de 3-4 ani, care nu înțelegeau încă nimic, dar tropăiu în fosta închisoare, se jucau în celula lui Iuliu Maniu. Dacă voi, copiii celorlalți, vă veți da la un moment dat la o parte, poate că măcar acești copii, ai nimănui, vor reuși.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Anomia globală

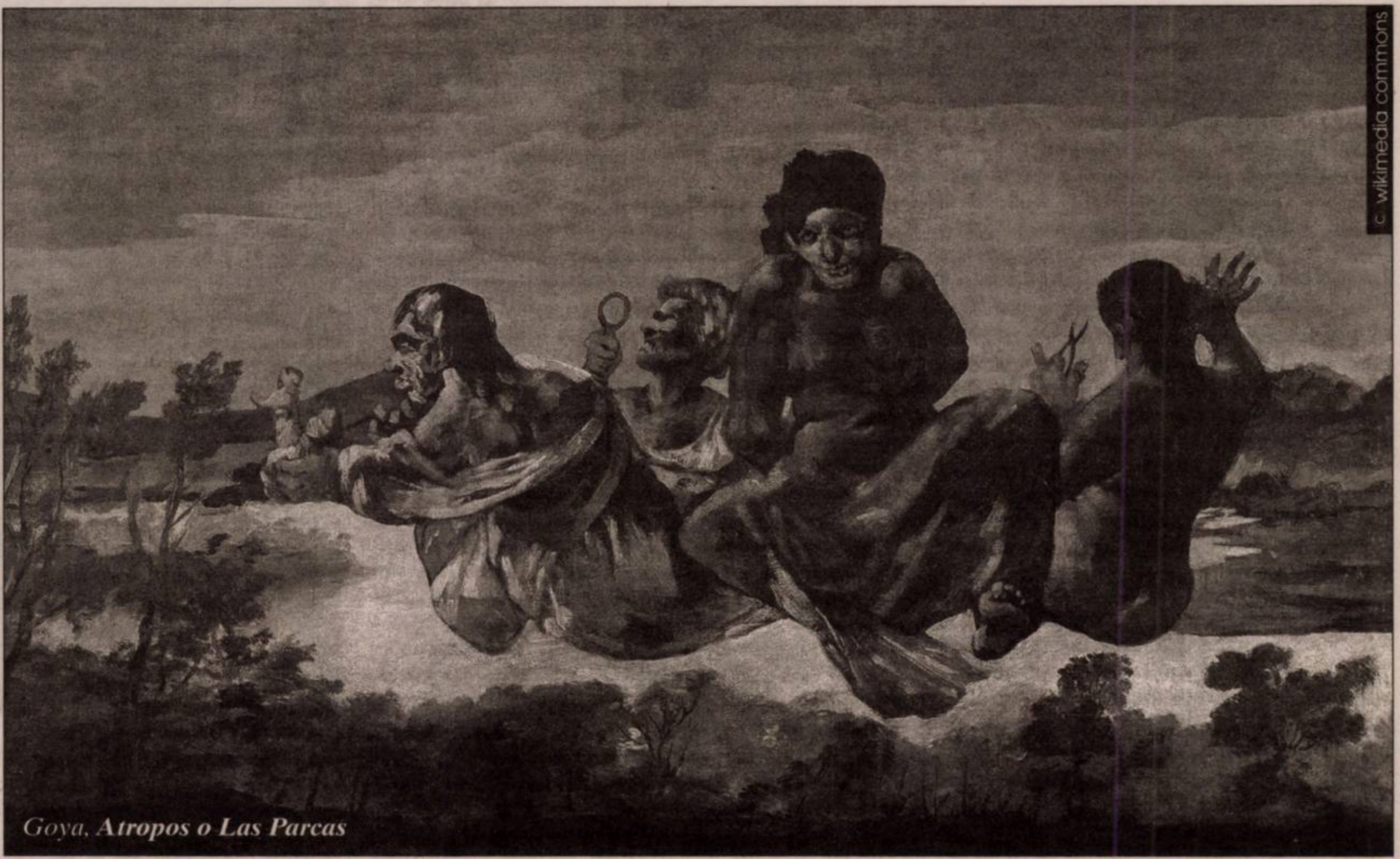

Goya, *Atropos o Las Parcas*

c. wikimedia commons

În partea dreaptă, cu spatele la privitor, stă Atropos, zeița absolută a morții, ținînd în mînă foarfeca cu care taie firul vieții. În stînga, Klotho, cea care în mitologie țesea firul vieții, cuprinde în palme un prunc. În fundal, Lachesis privește printr-o lupă, măsurînd timpul. În prim-plan, un om captiv, cu mîinile legate la spate – „Atropos“ sau „Las Parcas“ este una dintre cele 14 picturi negre, pictate de Goya între 1819-1823, cînd artistul, obosit, sătul și deziluzionat de mișcările politice și sociale din Spania, s-a retras pentru cîțiva ani din societate, într-o casă cumpărată la marginea Madridului. „Quinta del Sordo“ (Casa surdului) a fost, de altfel, nu doar un refugiu, ci însăși „pînza“ pe care artistul a pictat toate cele 14 picturi, inițial murale – dintre care „Atropos“ se desprinde ca un soi de concluzie a perioadei sale „negre“, o perspectivă sumbră asupra umanității: destinul nu-i aparține omului, liberul-arbitru e doar o himeră, sîntem, de fapt, cu toții legați, cu mîinile la spate, de către cele trei Moire.

Lăsînd însă deoparte teoriile filosofice și interpretările artistice, cei mai mulți oamenii au în sine conștiința liberului-arbitru. A autonomiei. Teoretic, trăind într-o societate construită în baza unor valori și norme democratice, acceptate și însușite în mod firesc de membrii săi, libertatea de a-ți decide destinul și de a-ți construi o viață în armonie cu acele valori îți aparține, este de la sine înțeleasă.

Ce se întîmplă însă cînd firescul se transformă în nefiresc? Cînd într-o astfel de societate, bine așezată, toate aceste norme și valori care îți garantează libertatea și siguranța autonomiei dispar brusc? Nu mai sînt valabile. Cum reacționezi cînd realitatea relativ stabilă în care trăiești se schimbă peste noapte? Cînd habitudinile se dezintegrează, cînd drepturile pe care le aveai în mod curent au fost suspendate? Cînd simți, deodată, sub platoul consecvenței, existența unor plăci tectonice care au început să se miște în oscilații din ce în ce mai mari, care par de neoprit?

În 1893, sociologul francez Émile Durkheim patenta termenul de „anomie“, una dintre teoriile de bază ale sociologiei, termen care descrie o societate din care dispar brusc toate regulile, normele și valorile după care indivizii s-au ghidat pînă în acel moment, înlocuite fiind de unele noi, impuse și incompatibile cu aspirațiile și nevoile revendicate ale indivizilor.

Anomia definește, pe scurt, starea unei societăți supuse unei crize, fie ea de natură politică, economică sau sanitară. Descrie efectele schimbărilor bruște și radicale asupra indivizilor din acea societate aflată în derivă – căci valorile comune de dinaintea crizei nu mai sînt valabile, dar nici altele noi nu s-au cristalizat îndeajuns de mult pentru a fi general acceptate și consimțite.

Durkheim a arătat că asemenea episoade, asociate perioadelor de criză, provoacă nu doar nemulțumiri și lipsă de încredere în liderii care, impunînd decizii într-un mod considerat a fi dictatorial, își pierd autoritatea, dar și depresie în masă, un sentiment de deconectare, atît față de societate, cît și față de sine, o stare de derută, de pierdere a sensului vieții.

Perioadele de anomie generează conflicte în masă și, prin contestarea autorității, provoacă instabilitate, cauzînd și puternice perturbări identitare, inducînd în cele din urmă o senzație de inutilitate – individul fiind covîrșit de ideea că mîinile îi sînt legate la spate, precum în pictura lui Goya, de Moire hîde și atotstăpînitoare.

Avem, într-adevăr, liber-arbitru sau această noțiune se dovedește a fi doar o himeră? – este întrebarea care bîntuie măruntaiele unei societăți anomice, întrebare care ne-a bîntuit ca o Gorgonă, întreaga planetă, de mai bine de un an, pandemia fiind un puternic catalizator pentru o stare globală de anomie.

Dacă la început, în primele luni, a domnit frica, o frică generalizată, instaurată și de fluxul uriaș de informații, terifiante, contradictorii, false, în timp aceasta s-a metamorfozat – generînd, pe de o parte, atît furie contra autorităților, invocîndu-se „minciunile“ sau „exagerările“ acestora, cît și furie contra celor care „se supun“. Pe de altă parte, acea frică inițială a insuflat o stare de responsabilitate civică excesivă, severă și categorică. Etichetele fiind puse, oamenii au început să se urască și, învrăjbindu-se, majoritatea s-a divizat în tabere pro și contra restricțiilor sanitare, fiecare avînd de partea sa adevărul absolut, fiecare fiind un convins apărător al liberului-arbitru.

Avem, într-adevăr, liber-arbitru sau această noțiune se dovedește a fi doar o himeră?

Pe 20 martie, în mai multe țări din Europa au avut loc proteste simultane ale activiștilor antirestricții sanitare, cel mai mare și cel mai violent fiind în orașul Kassel din Germania, unde au participat mai mult de 20.000 de oameni. Protestatarii s-au bătut nu doar cu jandarmii, dar și cu grupuri de antiprotestatari, în timp ce scandau „*Wir sind das Volk*“ – sloganul protestelor din 1989, care au dus la căderea comunismului din Germania de Est. O oarecare asemănare și cu protestul din București, cînd, în dimineața zilei de 29 martie, pe la ora 1, pe Bulevardul Magheru, protestatarii scandau sloganul mișcării Rezist, din 2017 – „Ieșiți din casă, dacă vă pasă“.

Bineînțeles, toate aceste nemulțumiri, toate angoasele, toate furiile unei omeniri care a obosit și care este, după mai bine de un an de restricții cauzate de pandemie, cu nervii întinși la maximum n-aveau cum să nu fie valorificate politic. Cînd pe fondul unei nemulțumiri generale apare un „lider“ care promite „revenirea la normalitate“, chiar dacă respectivul nu are, de fapt, nici un plan concret, cu siguranță va găsi adepți. Tot pe acest val de revoltă s-a cățărat și curentul antivaccinist – vaccinurile ne omoară, ne bagă cipuri, ne schimbă ADN-ul. La protestul din Germania, pe pancarta unuia dintre protestatari scria, ca un soi de jalnic silogism „Cînd unul din zece mii moare de COVID și o țară întreagă este închisă și o ia în jos, n-ar trebui ca întregul proces de vaccinare să fie oprit imediat, dacă unul din zece mii moare din cauza vaccinului anti-COVID?“. La fel, în Elveția, în timpul unui marș la care au participat cîteva mii de oameni, s-au ținut mai multe discursuri ale antivacciniștilor pe același tipar – „Vaccinurile ne omoară“.

Totuși, la mitinguri nu au participat doar conspiraționiști și antivacciniști, ci și oameni care pur și simplu s-au săturat – într-un reportaj, pe site-ul BBC, făcut în timpul protestului din Londra, o doamnă a spus că, deși a avut COVID, deși știe că este o boală groaznică, „acest *lockdown* este mult prea mult“.

Într-adevăr, este mult prea mult. Revenind la protestele care au avut loc acum cîteva săptămîni în România, una dintre lozincile cu care nimeni nu poate să nu fie de acord a fost „Jos pandemia!“. Nimeni nu se bucură de restricții, cu toții am obosit și, dacă e să avem un punct comun în această tornadă de emoții, de schimbări și metamorfoze hîde ale realității noastre de dinainte de pandemie, este nevoia de revenire cît mai rapidă la acele norme și valori care ne protejează ideea de liber-arbitru. Măcar la nivel social.

Cum o facem?

Întrebat care este mecanismul pentru ca o societate să funcționeze în parametri normali, Émile Durkheim a răspuns: „O conștiință colectivă“ – o sumă de norme, credințe și valori, un mod comun de înțelegere. Dar cum anume ajungi la acest numitor comun într-o societate anomică și dezbinată? Probabil, privind soluțiile care au funcționat.

În Suedia, una dintre țările care s-au împotrivit multă vreme restricțiilor sanitare, nu se poate institui starea de urgență, potrivit Constituției, și multă vreme aceste restricții (limitarea numărului de persoane la reuniunile publice sau purtarea de măști) au fost doar la nivel de recomandare. Cu toate astea, la finalul anului trecut, în decembrie, mai multe institute și școli au fost închise. Mai mult, pe fundalul creșterii numărului de infectări, la începutul anului 2021, pe 8 ianuarie, Parlamentul suedez a votat, de urgență, o lege epidemiologică temporară, prin care s-a acordat Guvernului autoritatea de a impune măsuri restrictive coercitive, amenzi și sancțiuni pentru nerespectarea restricțiilor, pînă atunci doar recomandate.

Recent, Stefan Lofven, premierul Suediei, a declarat că „Situația este foarte serioasă. Răspîndirea infecției este la un nivel înalt.“ Drept care Guvernul suedez a luat decizia amînării relaxării restricțiilor sanitare pînă cel puțin la data de 3 mai.

„Israelul pare că a părăsit pentru totdeauna pandemia“ – a declarat, pe 18 martie, Yuli Edelstein, ministrul Sănătății din Israel, una dintre țările care au avut cea mai rapidă și sistematică schemă de vaccinare anti-COVID: 50% din populație este deja vaccinată și cu a doua doză, iar numărul celor infectați e în scădere vertiginoasă, țara începînd să revină la normal – sălile de fitness, hotelurile și teatrele fiind redeschise.

În 1824, Goya a ales să iasă din izolare, părăsindu-și refugiul tenebrelor, „Casa surdului“, și, lăsînd în urmă toate angoasele pictate în cele 14 tablouri negre, a revenit în societate. Ce vom alege noi, după 14 luni de pandemie?

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Maria Skobțova sau fidelitatea în jertfă

O constantă a stilului credinței în lumea ortodoxă face din trecutul fondator un orizont de nedepășit. E aici o fidelitate plină de sens față de exemplaritatea vieții și a gîndirii celor care au devenit încă din vremea lor chipuri ale tradiției. Cînd prezentul lor e spiritualmente mai actual decît prezentul de după ei, avem o formă perenă și eficace a sacralității originilor, dar și o tendință – paradoxală pentru o religie a cărei vocație istorică e constitutivă – de a nu mai acorda timpului capacitatea de a fi creator, de a participa înnoitor la marele corp al tradiției. E ca și cum fidelitatea s-ar traduce printr-o imitație sau reluare manieristă a modelelor, neîncrezătoare față de orice ar părea că iese din canon. În tensiune cu această forță inerțială a modelului – valid, dar nu exclusiv –, s-a conturat profilul uneia dintre cele mai nonconformiste figuri ale spiritualității ortodoxe, maica Maria Skobțova sau, după numele său de sfîntă, Maria din Paris (1891-1945).

Într-o meditație despre sensul și formele monahismului, ea nota cu acuitate profetică în lumea în care mijeau negurile războiului: „Am putea spune că noutatea se definește prin faptul că, *fie că vrea, fie că nu,* monahul contemporan nu se mai regăsește în spatele zidurilor solide ale unei mănăstiri, în tradiții precise și încremenite, ci pe toate căile lumii, fără posibilitatea de lua drept reper vechile tradiții. Și vai celui care nu acceptă aceste căi și răscruci ale lumii: acela nu va putea nici să mențină vechiul, nici să creeze noul. (...) Pentru monah nu mai există actualmente decît o singură mănăstire: lumea întreagă“. Cea care scria aceste rînduri fusese o poetă rusă, de convingeri revoluționare, căsătorită de două ori, cu trei copii, care își trăia exilul la Paris, unde își redescoperea credința „în mijlocul vagabonzilor și săracilor“, îmbrăcînd în 1932 haina călugărească.

Viața Mariei Skobțova face să pălească cele mai palpitante și neverosimile aventuri, iar, pentru ochiul credinței, devine o parabolă a imprevizibilității lui Dumnezeu. Cine și-ar fi imaginat că pasiunea literară și revoluționară, aproape anarhică, a poetei din Sankt-Petersburgul „epocii de argint“ va prinde chipul dăruirii totale pînă la moartea în lagărul din Ravensbrück? Cine va fi crezut că primul său soț, el însuși figură a saloanelor petersburgheze și militant menșevic, avea să emigreze la Roma în criza postrevoluționară, să se convertească la catolicism și să devină preot la Colegiul *Russicum?* Cum se poate asimila faptul că tocmai cel care trebuia să o condamne în 1919 ca președinte al tribunalului militar alege să o scape și se va căsători cu ea, plecînd apoi împreună în exil pînă la Paris? Fiul lor, Iuri, avea să urmeze modelul de iubire sacrificială al mamei și să moară în alt lagăr, plătind pentru ajutorul pe care îl oferea evreilor în Parisul aflat sub ocupație. În 2004, Patriarhia ecumenică le va înscrie cu venerație numele amîndurora, mamă și fiu, în actul solemn de canonizare.

La tunderea în monahism, primind o haină prea largă ce aparținuse unui călugăr caterisit, Maria Skobțova devine o nouă *Marie* după modelul Mariei Egipteanca, chipul prin excelență al ridicării din abisul păcatelor la înălțimea convorbirii cu Dumnezeu. Numai că, spre deosebire de modelul ascezei în deșert, fidelitatea maicii Maria se va manifesta ca jertfă a inimii și a trupului în „deșertul lumii“: „Fiecare trebuie să aleagă între confortul și dulceața unui loc de viață la adăpost de vînturi și furtuni, și spațiul fără limite al veșniciei în care totul e nedefinit și mișcător, afară de un singur lucru: Crucea“. Crucea pe care Maria Egipteanca nu a putut să o îmbrățișeze decît luptîndu-se în pustie cu sălbăticia patimilor; crucea pe care Maria Skobțova o trăiește ca mamă, printre nefericiți, săraci, bolnavi, prigoniți și, în cele din urmă, printre femeile din lagăr, unde reușește să brodeze un fular, dedicat debarcării în Normandia și inspirat de faimoasa tapiserie din Bayeux. E o viață de o intensitate care îți taie respirația, în care providența ia forma luptei corp la corp cu îngerul. Dar maica Maria nu voia „să fie o amintire“: „Pentru toți voi fi o chemare“!

Iubirea nebună de aproapele. Viața și învățăturile maicii Maria Skobțova, trad. de Maria-Cornelia și diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2008.

Petre GURAN

Prăbușirea autorității

„In neurosis the ego suppresses part of the id out of allegiance to reality, whereas in psychosis it lets itself be carried away by the id and detached from a part of reality.“

(S. Freud, *Neurosis and Psychosis,* 1924)

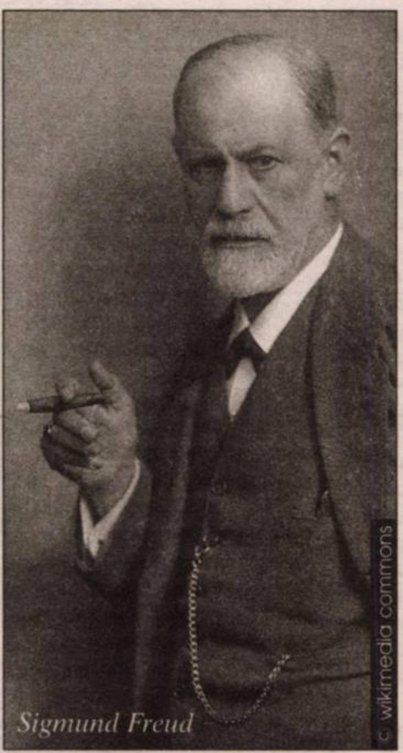

Sigmund Freud

© wikimedia commons

Un fenomen ciudat este descris sub multe forme în societățile democratice ale Occidentului, din care facem parte și noi, românii, cu extensia lui transatlantică. Anume faptul că cei care sînt investiți să conducă sau să îndrume destine individuale sau colective se bucură tot mai puțin de încrederea celor conduși. Nu este vorba în acest fenomen doar de conducerile politice alese, ci de tot ceea ce înseamnă serviciu public (administrativ și birocratic, educațional și medical, cultural și spiritual) care încadrează viața cotidiană a omului. Contestarea autorității a devenit un fel de cuvînt de ordine: alegătorii contestă autoritatea conducătorilor aleși, subordonații contestă autoritatea șefilor de servicii, elevii împreună cu părinții lor contestă autoritatea dascălilor, pacienții contestă autoritatea medicilor, copiii contestă autoritatea părinților lor, credincioșii contestă autoritatea îndrumătorilor lor spirituali. Sigur că libertatea de opinie și de expresie a individizilor, rolul de gardian al democrației asumat de presă, avînd pe cale de consecință drept de investigație, au rezervat criticii pătimașe un loc central în societatea democratică. Oricine are voie să critice pe oricine, ceea ce presupune să-i conteste autoritatea. Aceste acte de executare în efigie, cînd se constată că au fost bazate pe judecăți greșite și nedrepte, sînt rareori reparate prin gesturi publice care să restaureze credibilitatea. Cum mai poate cineva avea încredere atunci în persoane care sînt permanent criticate, a căror autoritate este permanent chestionată?

A*utoritate,* neologism provenit prin franceză din latină *(auctoritas),* desemnează primordial puterea legitimă și acceptată sau chiar învestită de o largă majoritate a unei societăți, ceea ce-i permite să funcționeze fără ajutorul nemijlocit al forței coercitive. Autoritatea se extinde asupra fiecărei componente a expresiei sale sociale, îmbracă întregul organism social într-o aură care permite buna funcționare a unei societăți. Autoritatea conducătorului harismatic, cît și a celui birocratic (Max Weber), se prelungește în fiecare executant al dispozițiilor acestuia. Sursa autorității poate varia, de la divinitate pînă la popor, dar schema generală este un izvor vizibil al autorității într-un vîrf de piramidă socială, care se coboară printre straturile succesive ale construcției sociale pînă la cele mai simple expresii ale acesteia. Paradigma acestei structuri a fost dată inițial de autoritatea tatălui cap al familiei *(pater familias)* care conține în sine un contract și o învestire de încredere pentru asigurarea condițiilor necesare supraviețuirii grupului familial (hrană și îmbrăcăminte).

În gîndirea juridică romană, *auctoritas* s-a deosebit de *potestas,* atît prin origine (divinitatea sau Senatul în cazul celei dintîi), cît și prin expresia de natură generală și principială (cum este o lege față de o măsură cu caracter individual și imediat). *Potestas* se manifestă ca *imperium,* calitatea de a da porunci executabile imediat, de aceea *potestas* se bazează pe coerciție. Numai că *potestas* lipsită de *auctoritas* este fragilă în măsura în care depinde de un raport de forțe, care prin jocul circumstanțelor se poate schimba. În prelungirea acestei distincții judiridice romane, odată cu încreștinarea Imperiului, în grupul din jurul episcopului Romei s-a produs o a doua distincție între *auctoritas* ca fiind o expresie a puterii rezervată clerului, în timp ce *potestas* i-ar rămîne statului. Astfel, clerul prelua din atribuțiile simbolice ale Senatului roman. Această viziune nu a fost acceptată de împărații de la Constantinopol, unde continua să existe un Senat și o aparență a instituțiilor republicane. Cauza profundă însă a respingerii acestei distincții este faptul că *potestas* nu poate funcționa fără *auctoritas*. Corpul social care deține *auctoritas* cenzurează pe cel care exercită *potestas*. Totuși, pe această distincție s-a construit diarhia medievală, care a cuprins în cele din urmă și spațiul Imperiului Roman de Răsărit. Sfîrșitul acestei viziuni s-a produs prin instalarea statului modern, Leviathanul lui Hobbes. Corpul social al suveranului a preluat rolul de sursă a autorității, iar corpul vizibil al suveranului a exercitat puterea. Sursa reală însă a autorității a continuat să fie o schemă socială extrasă din autoritatea lui *pater familias* sau prin acapararea autorității deținute anterior de cler. În cadrul revoluțiilor europene, clerul a fost sistematic persecutat pentru ca funcția sa de manifestare a autorității să fie preluată de către alte categorii sociale (judecătorul, funcționarul, pedagogul, notarul, medicul sau farmacistul, iar în secolul XX inginerul și diversele categorii de tehnicieni). Statul modern și revoluționar a schimbat modul de transmitere a autorității, noul principiu de selectare a autorității fiind meritocratic.

Anihilarea purtătorilor tradiționali ai autorității și politicile de egalizare a condițiilor sociale au dus treptat la aplatizarea piramidei sociale. Analogia piramidei este foarte sugestivă întrucît, așa cum apa curge mai încet pe un plan mai puțin înclinat, așa și autoritatea se difuzează mai greu într-un corp social mai puțin piramidal. Într-un sistem meritocratic, autoritatea tehnocratului depinde de credibilitatea sistemului de selecție. Lungă vreme, în marile state ale Occidentului, prestigiul școlilor publice și al sistemului de selecție în funcția publică a asigurat autoritatea tehnocratului. Însă chiar ideea de școală de elită și sistemul de privilegii pe care îl promitea au căzut victime unui nou puseu de egalitarism. Contestarea mecanismelor de selecție meritocratică în Occident s-a produs din perspectiva teoriei discriminării minorităților (sociale, rasiale, de gen etc.). Astfel, meritocrația a fost văzută și ea ca un privilegiu sau chiar un mecanism de reproducere a unei elite închise și exclusiviste. Excesul de antidiscriminare a produs efectul opus celui dorit: în loc să deschidă meritocrația a desființat-o, iar cine nu poate susține un examen poate să invoce eventual un motiv de discriminare. Singurul element de diferențiere socială a rămas puterea economică.

România, deși este o copie a Franței din punct de vedere al concepției birocratice, s-a confruntat cu cauze specifice care au dus la degradarea mecanismului meritocratic, e vorba de corupția ideologică în comunism și de corupția economică în post-comunism. În cele din urmă, produsul final antimeritocratic al sistemelor de educație și selecție s-a confruntat cu o dublă solicitare. Din exterior, publicul așteaptă totuși performanță; din interior, conștiința propriei inadecvări adîncește efectul contraperformant. Un clovn îmbrăcat în hainele împăratului se transformă într-un monstru. Urmarea acestor răsturnări dincolo de timpul carnavalului s-a oglindit în sănătatea mintală a noilor clase conducătoare: nevroze și psihoze. Aceste observațiile de natură socială asupra slăbirii autorității în societate sînt confirmate de profesorul de psihiatrie Aurel Romilă: „Dacă socoți societatea ca o fracție, atunci o să observi la mijloc un strat subțire, care e al oamenilor normali. Crucea normalilor e că sînt foarte puțini, au devenit o minoritate fragilă, din care se tot desprind în sus și în jos. Cei de sub acest strat, de dedesubt, sînt depresivii. Aproape o treime din populație suferă într-o formă sau alta de depresie. Însă nu pentru ei mă îngrijorez eu, ci pentru cei de deasupra stratului fin al normalității, pentru psihopați, care au ocupat toate posturile-cheie în țară“ *(Formula AS,* interviu 2014). Formularea doctorului Romilă are ea însăși structura unei contestări. Astfel, contestarea a devenit simptom al unui tip de societate care consideră autoritatea în sine ca pe un păcat.

Unde va duce acest fenomen social? Cum se va rezolva această criză? Sînt întrebări fără răspuns din partea mea deocamdată. Dar era necesar întîi să descriem prăbușirea autorității ca pe un fenomen istoric cu totul nou și misterios.

■ ■ ■

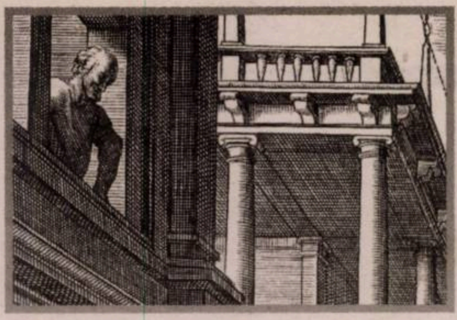

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Unde fugim de zgomot?

Prin definiție, orașul este zgomotos. Străzile principale sînt pline de mașini care turează motoarele, claxonează, virează, tamponează, parchează și garează, făcînd o gălăgie asurzitoare care este, de fapt, nimic, pe lîngă decibelii ciocanelor pneumatice, excavatoarelor și tasatoarelor motorizate folosite la lucrările edilitare. La această confuzie generalizată se adaugă răcnetele șoferilor exasperați, sirenele Salvării și Poliției, precum și reclamele sonore. Cu timpanele sparte, orășeanul se refugiază în pacea căminului care, din fericire, se află într-o „zonă liniștită a orașului“, așa cum obișnuiesc să clameze agenții imobiliari pentru cîteva mii de euro în plus, preț de pornire. Și, într-adevăr, odată ce ai închis ușa în urma ta, e liniște. Te schimbi și pui Bach. Nu Mozart, nici Beethoven, ci Bach. Doar Bach mai ajută, oarecum. Te scufunzi în fotoliul favorit și exact atunci cînd ultima vertebră lombară se instalează în pernele moi, intră bormașina. Spun „intră“ pentru că o face ca și cînd ar fi repetat această intrare în scenă în ultimele luni pentru a obține o sincronizare atît de precisă. Spun „intră“ și pentru că, uneori, un spiral prea lung pătrunde literalmente în apartament, doborînd fotografia cu ramă de argint a soacrei pe care aceasta o studiază cu atenție la fiecare vizită. Acum, rama îndoită, geamul spart și hîrtia șifonată vor sugera o neatenție vecină cu delăsarea și indolența specifice unui ginere din noua generație, ahtiat de jocuri pe calculator și prea necopt pentru însurătoare. Mai spun „intră“ și pentru că, de fapt, bormașina dă tonul. Tocmai s-a terminat intervalul de liniște de prînz și sculele, care au așteptat nerăbdătoare startul, pornesc în forță. Dalta izbește în serii scurte, urmate de bubuiturile ciocanului care îndepărtează resturile. Flexul retează cu eficiența frezei dentare, în registru acut. Circularul taie într-o frenezie a modificărilor interioare vecină cu nebunia, căci oricine cumpără un nou apartament dorește o schimbare totală, nimic din amenajările fostului proprietar nu trebuie să dăinuie, totul trebuie să fie nou, curat și proaspăt, așa cum se cuvine. Casă nouă înseamnă gresie nouă, faianță nouă, uși și ferestre noi, adică minimum două luni de bocăneală zilnică, de zgomot, mizerie și praf. Iar o scară de bloc poate avea și 40 de apartamente. Poate avea și 60. Efectele unei amenajări se fac simțite de toți vecinii. Simultaneitatea unor astfel de operațiuni înseamnă plecarea în bejanie a fericitului posesor de apartament în „zonă liniștită“, spre zări mai blînde din punct de vedere acustic. Din nefericire, parcurile nu mai reprezintă, de mult, oaze de liniște, căci administrația acestora și-a înzestrat lucrătorii cu suflante și mașini de tuns cu motoare pe bază de benzină. Ele au înlocuit rapid tîrnurile din nuiele, al căror zgomot ritmic avea în el ceva liniștitor.

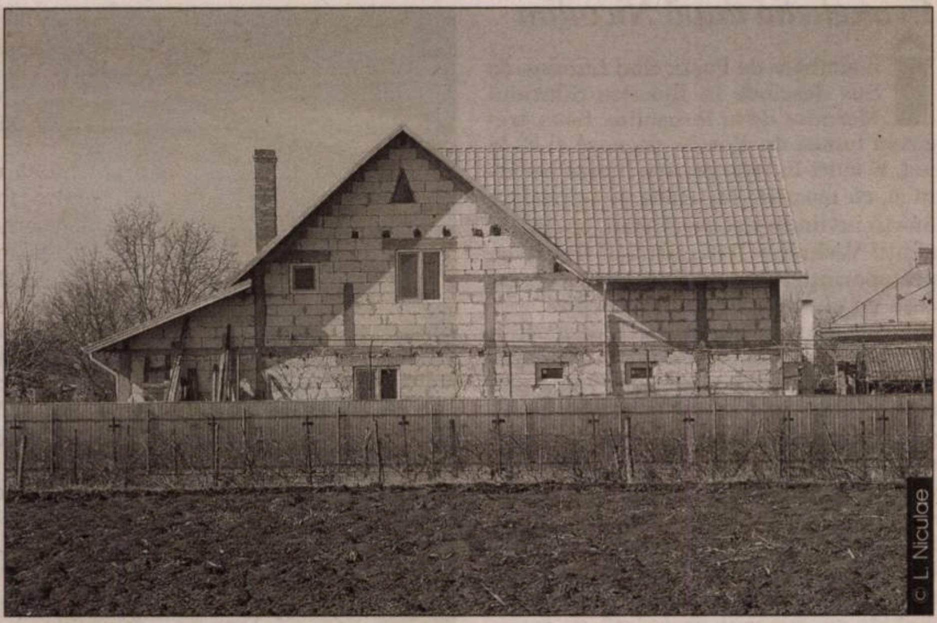

© L. Niculae

Așa se face că orășeanul cu fantezii sămănătoriste se urcă la volanul bolidului și o ia spre munte, pentru că la mare știe că sînt megafoane pe plajă și discoteci sub hotel. Încă mai reține cum a reușit să închidă un ochi abia la 5 a.m., atunci cînd a avut lipsa de pricepere și a rezervat în Mamaia centru. Totuși, el nu mai caută stațiunile montane, sufocate de SUV-uri și ATV-uri, acolo unde ceilalți orășeni reușesc, cu o uluitoare rată de succes, să polueze mai ceva ca acasă. Se duce la țară, la satul subcarpatic, ultimul bastion al liniștii, acolo unde sunetele diafane ale frunzișului sub adierea vîntului se împletesc cu piuitul puilor și mugetul firav al vițeilor. În definitiv, pentru cine are urechi să audă, combinarea acestor sunete ancestrale poate genera linii melodice complexe, ritmate de fîșîitul discret al cosașilor pe dealuri. Numai că, și aici, coasa a fost înlocuită de motocoasă. Drujbele iau pauză foarte rar și toți vecinii s-au mecanizat din cap pînă în picioare. La fiecare trei case, o betonieră electrică învîrte agregatele pe muzica vioaie a meseriașilor care, dacă tot au o muncă grea și anevoioasă, măcar ceva vesel să asculte și ei. Țăranii dărîmă sobele pentru a instala centrale termice, apoi cară sobele vechi la marginea satului, aruncîndu-le în vale, spre albia rîului. Încărcatul și descărcatul caselor vechi, descărcatul și montatul materialelor noi articulează o simfonie a disperării, iar orășeanul realizează că nu are scăpare, că liniște nu mai există nicăieri, că, de fapt, zgomotul este noua liniște.

Resemnat, deschide portbagajul și scoate bormașina, căci trebuie să dea jos tencuiala umflată și să perie cărămida, pentru că mîine vin meșterii, la dat față.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Radu Sergiu RUBA

Pogorîrea lui Iisus la iad

Evanghelia după Nicodim

În sîmbăta de Paști, cînd Lumina de Sus descinde în Biserica Sfîntului Mormînt de la Ierusalim, Iisus, trecut în lumea de dincolo, pogoară și El la iad. E mort în trup pentru lumea aceasta și, cu moartea lui, calcă pe împărăția morții înviindu-i pe patriarhii, profeții și sfinții Vechiului Testament în frunte cu protopărinții Adam și Eva. Urcă după aceea cu ei, spun unii, de-a dreptul spre rai. Alte surse afirmă însă că pe mulți îi sloboade o vreme pe pămînt ca abia apoi să-i îndreptățească a se înalța. Într-o pictură a bisericii Chora din Constantinopol, de trupul lui Iisus în ascensiune dinspre iad, se văd oameni agățați și atîrnați cu disperare ca și pe ei să-i poarte spre lumină. Înseamnă că nu toți cei din întuneric se bucură de mîntuire cu prilejul acestei descinderi. Cercul dialectic al ființării concrete a lui Dumnezeu se închide cu învierea precedată de trecerea prin moarte. A gustat moartea și a învins-o, biruind totodată și lăcașul morții, anume iadul.

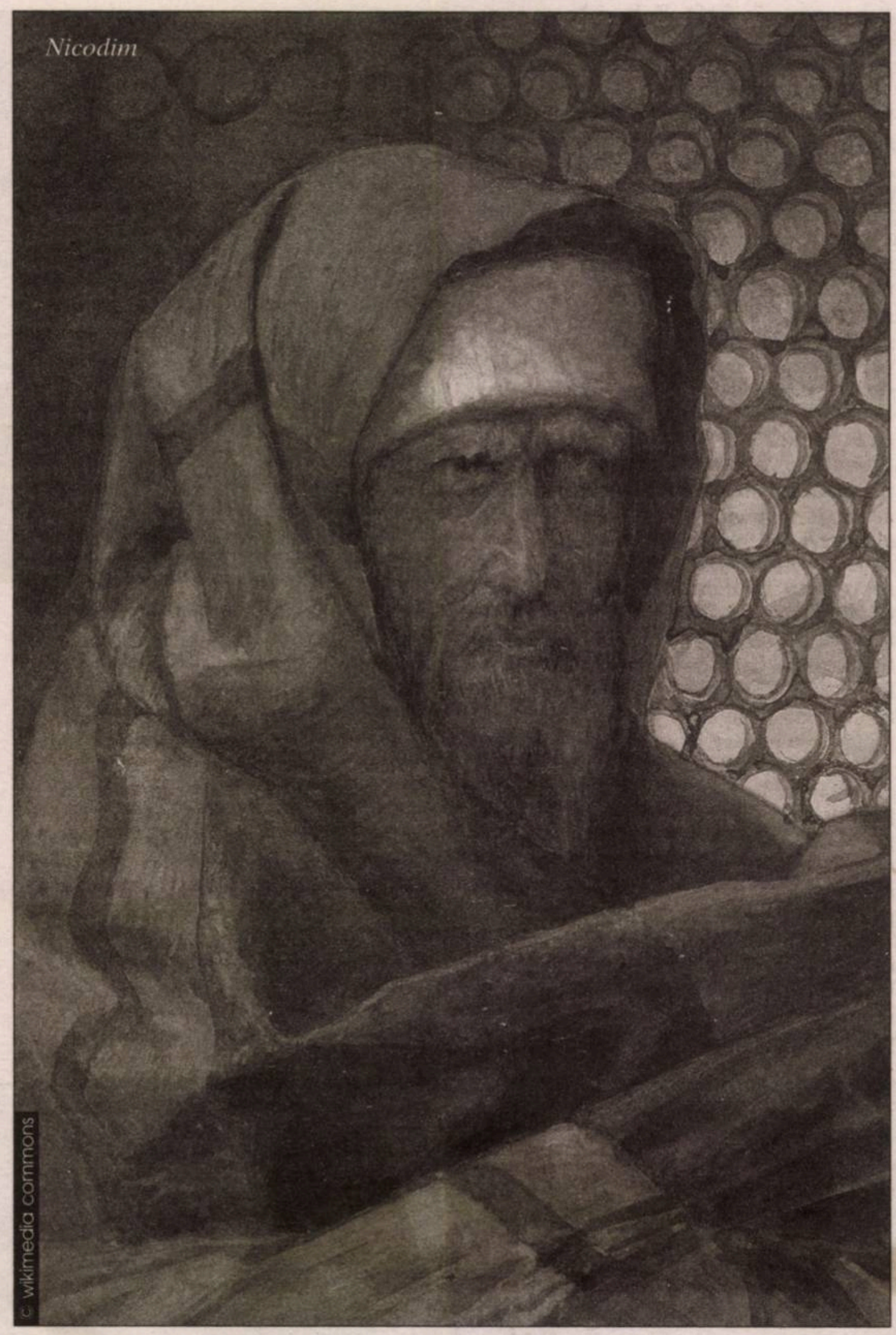
Nicodim

© wikimedia commons

Documentul care oferă cea mai spectaculoasă descriere a coborîrii în iad este Evanghelia apocrifă a lui Nicodim. Structura canonică a Noului Testament, cu cele douăzeci și șapte de cărți, a fost stabilită treptat, în primele secole de credință creștină, și definitivată în două concilii africane, de la Hippona (393) și Cartagina (397). Evangheliile lui Nicodim, Petru, Toma, Iuda, Evanghelia Păcii lui Ioan, Evanghelia arabă a copilăriei lui Iisus nu au fost preluate de canon rămînînd în afara acestuia și fiind considerate apocrife, adică false, neautentice. Ele nu pot fi apreciate astfel decît în raport cu canonul fiindcă nu contrazic efectiv doctrina creștină. Într-adevăr, cea a lui Nicodim nu oferă o viziune asupra întregii vieți a lui Iisus comparabilă măcar cu cea a Evangheliilor sinoptice unde Mîntuitorul este prezent mai cu seamă după vîrsta de treizeci de ani, cînd își începe peregrinările și propovăduirea.

Scriptura după Nicodim debutează cu denunțarea lui Iisus la Pilat și cu judecarea sa. Textul redă numeroase tentative ale lui Ponțiu Pilat de a le impune mai-marilor iudeilor evidența nevinovăției lui Iisus, sînt demontate acuzațiile, sînt admise opiniile altor iudei care se situau de partea învinuitului. Are loc și un dialog între procurator și acuzat: Pilat îl întreabă: „Ce este adevărul?“. Și Iisus îi zice: „Adevăr din cer“. Pilat reia: „Dar pe pămînt nu există adevăr?“. Iar Iisus îi răspunde: „Privește cum sînt judecați cei care spun adevărul de către cei puternici pe pămînt!“.

> *„Cine ești tu, cu înfățișarea asta de tîlhar, și de ce cari pe umeri o cruce?“*

Intră în joc diversiunea, iar aceasta, în combinație obscură cu confuzia și cu reglementările diplomatice care dădeau drepturi largi codului penal al locului, înving. Iisus este crucificat între tîlharii Dismas și Gestas. Pe primul, cel care are revelația nevinovăției Fiului lui Dumnezeu, îl expediază de pe cruce direct în rai chiar în acea zi. Trupul lipsit de viață al Mîntuitorului este luat, cu aprobarea lui Pilat, de Iosif din Arimateea și îngropat într-un mormînt care-i aparținea. Dar puternicii iudeilor îl arestează pe arimateean vineri, după execuție, închizîndu-l într-o casă fără ferestre, pecetluind lăcașul și punînd paznici în jur. Urma să fie judecat după sabat. Însă curînd după miezul nopții dintre sîmbătă și duminică, Iosif simte că temnița sa este ridicată în aer, luminată puternic, iar el este luat de Iisus, dus mai întîi să-i vadă mormîntul gol și să nu se îndoiască de înviere, iar apoi depus acasă la el, în Arimateea, sub cuvînt de a nu se mișca de acolo decît după patruzeci de zile. Între timp, în ziua de duminică, membrii sinedriului se pregătesc să-l judece și să-l condamne pe Iosif. Deschid temnița și o găsesc goală, dar cu pecețile la locul lor. Ies la iveală de asemenea dovezile învierii celui răstignit. Se fac manevrele cunoscute: mituirea pentru minciună sau tăcerea paznicilor mormîntului, mesaje false răspîndite în mulțime. Dar din Galileea apar la Ierusalim trei bărbați înstăriți și cu carte care dau mărturie despre cuvîntul lui Iisus în fața discipolilor săi pe muntele Mamilch și înălțarea lui la cer într-un nor din același loc. Este adus în sinagoga din Ierusalim și Iosif din Arimateea cu mărturia lui de netăgăduit. Cutremurul se citește pe fața preoților și judecătorilor iudeilor, dar nimic în ei nu se clintește. Vădesc însă cu toții o preocupare insistentă de a găsi contraprobe ale celor întîmplate.

> *„Amin! Amin! Chiar astăzi, îți zic ție, vei fi cu mine în rai!“*

Personajele iadului

Pogorîrea la iad e formulată în două versiuni, una greacă, barocă, predominant transcendentală, și una latină, conectată mai generos la lumea de dincoace. În ambele viziuni, împărăția tenebrelor are doi stăpînitori: Satana, fără chip, dar prezumabil ca fiind antropo- sau zoomorf. Dispune de mobilitate, dinamism, e activ, neastîmpărat. Apoi Iadul. Acesta, numit și „Căpcăun nesătul“, e personificarea hăului care-i înghite pe oamenii trecuți dincolo. Ciudat e faptul că acesta îi avea ca locatari pe toți vizionarii și eroii Vechii Legi. E adevărat că, la evrei, Tora e foarte tăcută în privința lumii de dincolo. Ținta ei este lumea de aici, „Olam Ha Ze“. S-ar putea însă ca localizarea în infern a lui Adam, a patriarhilor și profeților să fie doar o ipoteză creștină a destinului celor ce încă nu cunoscuseră mîntuirea prin Iisus. Iată cum vine acesta în lumea de jos: „Atunci Împăratul slavei îl apucă de creștet pe arhisatrapul Satana și încredințîndu-l îngerilor Săi zise: «Legați-i mîinile, picioarele, gura și grumazul cu lanțuri de fier». Apoi îl dădu Iadului zicînd: «Ia-l și păzește-l cu strășnicie pînă la a doua mea venire!»“. Iar Iadul îi impută Satanei: „Tot ce-ai cîștigat prin lemnul cunoașterii ai pierdut prin lemnul crucii“.

Iisus îl ia de mînă pe Adam, iar în urma lor se întinde întreg alaiul sfinților veterotestamentari pînă la rai. Acolo le ies înainte doi bătrîni care se vede că nu muriseră. Erau Enoh și Ilie. În timp ce înviații se recunosc cu nemuritorii, Evanghelia propune, acolo, la poarta raiului, o imagine care, turnată în film, ar sparge toate ecranele: „Pe cînd vorbeau ei așa, s-a apropiat un alt bărbat, mai necioplit, și cărînd pe umeri o cruce. Sfinții părinți l-au întrebat: «Cine ești tu, cu înfățișarea asta de tîlhar, și de ce cari pe umeri o cruce?». Acela a răspuns: «Într-adevăr, cum ați spus, eu eram tîlhar și hoț în lume. De aceea iudeii, după ce m-au prins, m-au osîndit la moarte pe cruce împreună cu Domnul nostru Iisus Christos. Văzînd minunile pe care le-a făcut răstignit, am crezut într-Însul. Am strigat către El și am zis: „Doamne, să nu mă uiți cînd vei împărăți!“. Și îndată El mi-a zis: „Amin! Amin! Chiar astăzi, îți zic ție, vei fi cu mine în rai!“. Și purtîndu-mi crucea am ajuns la rai, unde l-am găsit pe arhanghelul Mihail și i-am zis: „Domnul nostru Iisus Christos, răstignitul, m-a trimis aici. Du-mă așadar pînă la poarta Edenului“. Cînd a văzut semnul crucii, sabia de foc mi-a deschis și eu am intrat. Apoi arhanghelul mi-a zis: „Mai așteaptă puțin, căci îndată trebuie să sosească și Adam, întîiul părinte al neamului omenesc împreună cu cîțiva drepți. Veți intra odată“. Și cum v-am zărit am venit să vă întîmpin»“.

Este, desigur, tîlharul Dismas. În varianta latină, el coboară în iad învăluit în lumină, dar tot cu crucea în spinare, vestind acolo iminenta sosire a lui Christos. Aceeași versiune descrie și revărsarea înviaților îngăduiți o vreme în lumea de aici, o mulțime de vreo douăzeci de mii de oameni coborînd din muntele Amalech în Galileea, înveșmîntați în alb, cîntînd imnuri și slăvind pe Dumnezeu. Iar doi dintre cei înviați, Carinus și Leucius, dau mărturie scrisă sub jurămînt în fața sinedriului de la Ierusalim despre pogorîrea lui Iisus la iad și aducerea lor la viață. Depoziția lor a avut un anume efect, după cum ne spune Nicodim: „Atunci s-au tulburat cu toții și au ținut doliu de patruzeci de zile și patruzeci de nopți așteptînd cu înfrigurare răzbunarea lui Dumnezeu. Dar Cel de Sus, plin de iubire și îngăduință, nu i-a pierdut îndată, ci le-a lăsat vreme îndestulătoare pentru pocăință. Și n-au fost găsiți vrednici să se întoarcă la Domnul“.

Radu Sergiu Ruba *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de poezie* Nu înțeleg ce mi se întîmplă, *Editura Charmides, 2017.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Iar despre „lumea mică“

Sînt zile în care pur și simplu te afunzi în „lumea mică“. Cea a treburilor de zi cu zi, mărunte, dar necesare. Cea a oamenilor întîlniți ocazional. O lume în care bunicul meu, Tache, îmi părea expert. Mult mai tîrziu am aflat că și el făcea parte, de fapt, din „lumea mare“. Că îl iubiseră destule femei și că făcuse războiul. Că avusese opțiuni politice certe. Că fusese dat afară de la serviciu în vremuri grele și, totuși, supraviețuise, cu doi copii.

Dar eu nu știusem de la început toate lucruruile astea. Îl luasem direct ca pe un reprezentant al „lumii mici“, o lume confortabilă, care o ascundea cumva pe cea mare. Care punea un strat de protecție între mine și „lumea mare“. Cînd udai florile, sau te duceai la cumpărături, sau chiar făceai vin în curte, zburdai vesel în „lumea mică“. Sau cînd veneau la tine vecinele, doamna Neos sau doamna Feli, să se uite la televizorul antic, dar încă funcțional, și să-ți ceară cu împrumut vreo unealtă, sau domnul Nicolescu pur și simplu să pună țara la cale, erai băgat, iarăși, în „lumea mică.

Am rămas și eu, de acolo, dependentă de lumea asta. Mi-a plăcut mereu strada, pe vremuri spuneam că e biroul meu. Dădeam chiar telefoane de acolo, pentru reportaje, pe vremuri. Era ca și cum puneam la cale reportaje din inima posibilelor reportaje nescrise. Țin minte și acum cum mergeam și vorbeam la telefon. Nici un birou nu m-ar fi ajutat să vorbesc la fel.

O prietenă a mea despre care am scris de destule ori era cerșetoarea blondă de la Romană. Avusese un accident și rămăsese fără picioare, fusese infirmieră. Știa tot ce mișcă în zonă și-mi recomanda cel mai bun cappuccino la proaspăt înființatele *fast-food*-uri. Tot pe stradă fuseseră, pe vremuri, doamna cu maieuri și doamna cu pulovere. Doamna cu maieuri chinezești de bumbac era tot pe linia bunicului meu: el ne crescuse, cumva, în cultul tarabelor și al micului comerț ieftin. Eram mulțumită de cîte ori cumpăram ceva de acolo, mai negociam, mă încadram în regulile și limitele „lumii mici“.

Era ca și cum puneam la cale reportaje din inima posibilelor reportaje nescrise.

Doamna cu puloverele aparținea unei alte epoci și era ceva mai de lux. Azi nu s-ar numi de lux, dar pentru vremurile de atunci era. Nu era totul la stradă, se afla într-o casă. Exista chiar o perdea după care te puteai retrage ca să încerci puloverul ales. Puteai să iei cîte pulovere doreai, dacă erai client fidel, și să te duci cu ele acasă, să le probezi pe îndelete. Și, dacă nu-ți veneau, să le aduci înapoi. „Lumea mică“ era permisivă cu fidelii ei.

Din lumea mică făceau parte și cei de altădată. De pildă, colegii părinților mei care lucraseră la Studioul „Sahia“. Mama, cînd mergeam cu ea prin zona Magheru, nu doar că-i saluta pe toți, cînd îi întîlnea, ci se oprea chiar să stea de vorbă cu fiecare. Povestea asta îți dădea un sentiment de siguranță, te făcea să crezi că trăim într-un univers familiar, în care toată lumea se cunoaște cu toată lumea, centrul Bucureștiului e un mare sat. Oamenii ăștia făceau parte din „lumea mică“ pentru că, de fapt, nu-i cunoșteam cu adevărat. Țineau mai mult de mitologii și povești, știam de ei indirect. Așa că era ușor să am de-a face cu ei, nu treceam niciodată la „chestiuni esențiale“.

Era o suprafață confortabilă a „lumii mici“. Ca atunci cînd te duceai la un spectacol de operetă sau te uitai la un film de serie B. Era un grad confortabil de previzibilitate a discuțiilor, nimic nu depășea sfera așteptărilor. Chiar dacă, să zicem, venea vorba despre moarte. Felul în care se pomenea subiectul era, cumva, *light*. Se murea, OK, mergem mai departe...

Aici intra și doamna de la piață, din Amzei, care vindea ridichi, ceapă, morcovi. Știam „totul“ despre viața ei. Dar, de fapt, nu știam nimic. Glisam cu grație pe suprafața lucrurilor. Doamna de la librăria „Papirus“, care ne lua mulți bani pe nimicuri și ni le recomanda pe cele mai scumpe. Era un ritual, știa asta: dacă nu am fi acceptat convenția, nu am fi intrat și nu am fi purtat interminabile conversații despre obiecte de papetărie.

La fel, doamna de la fosta cofetărie „Casablanca“, fostă angajată la „Ambasador“ pe vremuri. Ne spunea despre neajunsurile cu casa, despre familia ei. Noi eram buni ascultători, între două sucuri și-o înghețată. Ea era mulțumită, căci avea clienți, și protocolul cu clienții fideli ăsta era. Intram și-n subiecte aparent personale.

În pandemie, mult timp, s-a-ntîmplat ceva interesant cu „lumea mică“: a devenit, o vreme, *mainstream*. Pentru că cea mare a fost oficial închisă. Și așa, practic, am reconștientizat-o. Am etichetat-o și am delimitat-o. Mi-am dat seama de calitățile ei. Dar și de limitele ei. Evident că-și are rostul ei, dar n-o poate înlocui pe cea mare. Pe cea în care treci de pojghița suprafeței. În care pătrunzi și în gravitatea lucrurilor, plonjezi în adîncuri mai întunecate.

Cu toate astea sau, mai ales, pe acest fundal, am savurat-o mai cu plăcere. Și m-am bucurat de ea. M-am bucurat că există, că e vie și că te poți adăposti măcar un timp, la umbra ei, de intemperii.

■ ■ ■

Alex GHEORGHE

Despre frică și speranță

Cînd îți este frică te întorci în locul unde te-ai simțit ultima dată în siguranță. Singurătatea este o apropiere de moarte, iar moartea înseamnă iremediabilul. Vara trecută, în plină pandemie, am plecat într-o excursie solitară pe un munte din Creta. Într-un sat mărginaș din extrema estică a insulei, între Irapetra și Sitia, am locuit zece zile într-o căsuță dintr-un complex de construcții vechi de 300 de ani din piatră naturală, fără prize în cameră, fără Wi-Fi, cu excepția unui spațiu comun în care oamenii se adunau pentru a-și încărca telefoanele într-un prelungitor vechi cu opt prize și a primi o scurtă porție de Internet. Noaptea savuram bezna din mijlocul versanților și mersul poticnit și nesigur al cuplului de italieni care locuiau în căsuța de lîngă mine. Se îmbătau de trei seri încoace privind puzderia de stele de sub abisul nesfîrșit al cerului și căutau baia din cînd în cînd trecînd prin fața băncuței pe care stăteam. E amuzant să vezi un om beat încercînd să treacă nevăzut prin întuneric...

Sînt două tipuri de turiști: cei care se grăbesc să vadă cît mai multe locuri frumoase și cei care revin la unul singur. Turiștii care voiau să „atingă“ cît mai multe puncte turistice importante petreceau maximum două zile în Aspros Potamos, apoi plecau „la mai bine“. Nu aveau acea tristețe care rămîne ca o dîră de parfum în urma celor care pleacă din locuri în care s-au simțit bine. Prea mare chinuială fără de toate la îndemînă. Era un astfel de loc în care reveneau cei care căutau neantul uitării de sine, reconectarea cu propriile instincte și poate un străin căruia să îi împărtășească un mare secret. Fiecare om avea o poveste de spus și cineva se găsea să-l asculte pentru ca apoi să uite pentru totdeauna povestea acelui loc.

Femeia era din Germania și se cunoștea foarte bine cu administratorii căsuțelor. Tunsă scurt, cu părul cărunt, purta ochelari cu ramă vernil, era subțirică și nu foarte înaltă. S-a îmbrățișat bucuroasă cu grecoaicele vesele de la cazare cînd s-au revăzut. Înțelegea greaca, dar răspundea în limba engleză. Ajunsese cu o zi în urmă după ce plătise 70 de euro taxiul din Heraklion (aproximativ două ore de mers din capitala insulei pînă în Aspros Potamos), spre uimirea grecoaicelor care enumerau cîte și mai cîte ar fi făcut ele cu banii ăia.

Cînd îți este frică te întorci în locul unde te-ai simțit ultima dată în siguranță.

Ne-am reîntîlnit în ziua următoare la micul dejun pregătit de gazdele noastre, Dimitra și Eli. Aș fi putut să mă lipsesc, mai mîncasem un mic dejun pe faleză.

– Ai venit singur aici? mă întreabă curioasă una dintre ele.

– Da, este prima dată cînd călătoresc singur.

Observ că doamna din Germania își ridică privirea spre mine din cealaltă parte a mesei.

– Călătorești singur aici, la fel ca Eveli, mă înștiințaseră grecoaicele și astfel a început povestea.

– Întotdeauna! spune abrupt nemțoaica.

– Cum întotdeauna? întreb, observînd verigheta. Soțul dumneavoastră unde este?

– Acasă, se bucură pentru mine, spune rîzînd. Fac asta în fiecare an, de zece ani încoace. L-am luat o singură dată cu mine ca să îi fac cunoștință cu fetele, să îi arat locurile mele „speciale“. Am vrut să vizualizeze locurile și oamenii despre care îi povestesc de fiecare dată la întoarcere.

– Mai iubești un om de lîngă care vrei în mod constant să pleci?

Nu știu ce a am zis asta. Întrebarea m-a surprins și pe mine, mi-a scăpat. Nu-mi stă în fire să dau buzna în spatele scenei, a fost ca un fulger din senin. Eveli și-a ridicat privirea, fixîndu-mă uimită. După cîteva ezitări a răspuns:

– Da. Cred că da.

Apoi s-a ridicat de la masă mulțumind pentru companie. Două zile mai tîrziu, mă trezesc și aduc pernele la aerisit pe băncuța din fața camerei, cînd Eveli se oprește lîngă mine. Îmi spune că s-a gîndit mult în ultimele zile la întrebarea pe care i-am adresat-o și că dorește să îmi spună ceva. Parcă era în transă. Determinarea ei m-a contrariat și m-am lăsat purtat în poveste.

– Acum 27 de ani eram însărcinată cu al doilea copil al nostru. Soțul meu m-a înșelat, știam și cu cine. M-a deranjat că bărbatul pe care îl vedeam ca pe un stîlp de sprijin pentru mine își cerea scuze în fiecare zi în loc să își asume cu demnitate greșeala pe care o făcuse. Devenise un om slab înaintea mea, omul acela nu era bărbatul meu. Am fost în stare de șoc un an de zile. Am dus sarcina pînă la capăt, dar copilul s-a născut cu probleme psihice. După un an de zbucium interior nu mai puteam să-mi fac gîndurile să tacă. Terapia nu m-a ajutat, mai rău m-a afundat în propriile-mi vinovății. Am știut că trebuie să iau o decizie. Linia dintre sănătate mintală și nebunie este foarte subțire, iar eu eram aproape de limită cînd am decis să rămîn cu el.

– De ce ați ales să rămîneți?

După o ezitare care masca o emoție puternică, își înghite lacrimile și-mi spune:

– Pentru că omul ăsta mă accepta așa cum eram!

Adesea, ceea ce numim „dragoste“ este numai frică. Un orizont incontrolabil și imprevizibil. Dispare un reper și o vreme mergi fără busolă, nimic nu are legătură cu nimic. O inerție ciudată care nu-ți stă în putere te ține blocat într-o dimensiune amorfă. Cînd îți este frică te întorci în locul unde te-ai simțit ultima dată în siguranță, acolo unde știi că vei fi întotdeauna acceptat așa cum ești, lîngă persoana iubită, înapoi acasă, la ultima carte care ți-a alinat amărăciunea acum niște ani, la memoria celui care erai cîndva în tinerețe.

Întorcîndu-mă din satul pescăresc înapoi pe munte, eram amorțit și nostalgic la gîndul că în ziua următoare aveam să plec spre altă parte a insulei. Ieșeam din trista mea inerție cînd flacăra intermitentă a unei lumînări îmi atrage privirea, prin întuneric, spre camera vecină. Savuram un pahar de Metaxa privind nemișcat prin ușa din plasă la italienii care dormeau dezbrăcați și îmbrățișați ca și cum n-ar mai fi fost nimeni pe lume.

***Alexandru Gheorghe** este jurist, specialist în protecția datelor și implementare a programelor de securitate cibernetică.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

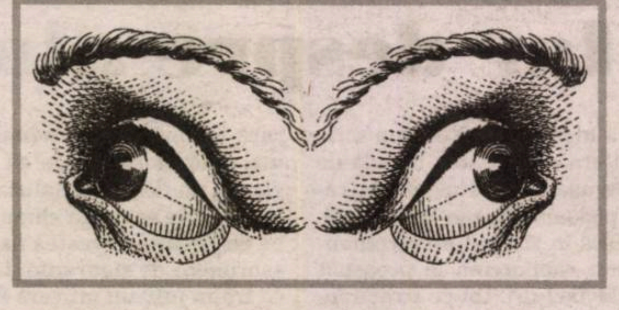

CE FACI DACĂ PENTRU A IEȘI DIN CASĂ VA TREBUI SĂ AFLI, PRINTRE ALTELE, CE SE ÎNTÎMPLĂ ULTERIOR ÎNTR-UN ASTFEL DE LOC?

■ O publicație online își îmbie cititorii cu un titlu tulburător: „Ce faci dacă nu-ți mai pornește calculatorul?“. Groaza că un asemenea coșmar se poate transforma în realitate mă face să citesc articolul cu mare atenție. Găsesc sfaturi legate de cum să scapi de viruși periculoși sau despre ce aplicații pot epuiza hard-ul sau despre cum oscilațiile de tensiune pot arde diverse componente esențiale. Însă nimic, absolut nimic despre cea mai frecventă cauză pentru care nu-ți pornește calculatorul. Așa că reiau aici ce m-a sfătuit, aici, un reparator foarte priceput: înainte de orice, asigură-te că e băgat în priză. (**M. M.**)

■ Nevoile animalelor de companie nu constituie un motiv bine întemeiat pentru a ieși din casă peste ora permisă, de aceea va trebui să le obișnuiți să își facă nevoile în intervalul orar legal“, a declarat Raed Arafat la Digi24. De acord cu el, însă doar dacă experimentează mai întîi pe propria lui piele: dacă îl apucă după ora opt seara, să se țină pînă dimineață. (**A. P.**)

■ Într-o pagină de publicitate a ghidului TV distribuit împreună cu ziarul *Libertatea* de vineri, 9 aprilie 2021, un produs de teleshopping, „pisica interactiv“, prezentat astfel (cu frumoase dezacorduri în gen): „Pisica interactiv este format din pluș moale, se comportă ca o pisica adevărat!“. Și afli despre el (despre acest produs cu numele „pisica interactiv“) că are șase funcții: „cerșit – așezat – plimbare – înclinare – cosit – întindere“, dintre care cel puțin una, funcția a cincea („cosit“), ar putea naște semne de întrebare. (**D. S.**)

■ Clubul de fotbal Waasland-Beveren, din Prima Ligă belgiană, a anunțat că a fost jefuit. „Hoții au furat mai multe tablete, dar și multe băuturi alcoolice, printre altele“, a scris clubul pe Facebook. „Au gustat și supa de la cantină, despre care știm că e gustoasă“, au mai scris ei pe pagina oficială a echipei Waasland-Beveren. (**A. M. S.**)

■ Un articol din *Der Spiegel* mi-a reconfirmat că a fi „victimă a modei“ nu e un răsfăț conceptual, ci o realitate atroce. În Germania, în sud-estul landului Hessen, un bărbat a jefuit, cu lejeritate, o bancă, fără ca nimeni să-și dea seama ce se întîmplă, pentru că purta o cravată extrem de urîtă. „Toată lumea s-a concentrat pe cravata sa urîtă și n-a acordat nici o atenție feței“ – a declarat unul dintre polițiștii care investighează cazul. În articol se dau, de altfel, și cîteva semnalmente ale cumplitei cravate: nu doar că era stridentă, dar avea și stilul anilor ’80. (**S. G.**)

■ Dacă vreți să faceți o investiție cu bani puțini, dar care să vă îmbogățească ulterior, uitați de bitcoin și de alte monede virtuale. Cumpărați o carte, de preferință una magică. O ediție de colecție din *Harry Potter și piatra filosofală,* de J.K. Rowling, tipărită în 1997 și achiziționată atunci contra unei lire, valorează acum 30.000 de lire. Apărută în doar 500 de exemplare, cartea le-a făcut o surpriză celor patru fiice ale unei profesoare care o cumpărase cu aproape douăzeci de ani în urmă și le-o lăsase moștenire. Trăind într-o casă plină de cărți și cu o mamă care le-a încurajat mereu să citească, moștenitoarele nici nu bănuiau ce avere adună praf pe un raft, pînă nu s-au adresat unei case de licitații. Cărțile conțin uneori comori și la propriu, nu doar la figurat. (**A. A. D.**)

■ Călătorind în Senegal în anul 1455, Alvise Ca’ da Mosto nota în jurnalul său: „Negrii, bărbați și femei, veneau în goană să se uite la mine, ca și cum aș fi fost o minune. Li se părea foarte neobișnuit să vadă un creștin într-un astfel de loc, căci nu văzuseră nici unul vreodată și se mirau de albeața mea nu mai puțin decît de veșmintele mele, căci nu mai văzuseră lînă. Unii îmi atingeau mîinile și brațele, scuipau și-mi frecau pielea cu salivă ca să vadă dacă albeața ei era adevărată sau falsă; cînd au înțeles că am pielea albă, au fost stupefiați“. (**M. C.**)

ÎNSEAMNĂ CĂ, ALTFEL, ORICE CARNE SIMBOLICĂ ESTE DE NEOPRIT?

■ Zilele astea, în București, nu e voie să mai circuli după ora 22 în timpul săptămînii și după ora 20 în zilele de vineri, sîmbătă și duminică, nu-i așa? Înseamnă că pe străzi sînt, teoretic, foarte puține mașini, nu-i așa? Sînt doar cazurile excepționale, cei care au servicii de noapte, mașinile de poliție, pompierii și Salvările. Ei bine, tocmai la Salvări voiam să ajung. Sirenele lor sînt concepute să facă auzite aceste vehicule în trafic, astfel încît mașinile celelalte și pietonii să știe să le facă loc, să le dea prioritate, nu-i așa? Înseamnă că dacă nu e circulație, dacă străzile sînt aproape pustii, ca în aceste nopți de pandemie, sirenele nu-și mai au rostul, nu-i așa? În aceste condiții, întrebarea e: de ce se aud prin București sirene de Salvări toată noaptea? (**A. M.**)

■ Declarația unui protestatar antirestricții și „antipandemie“ de la Drobeta-Turnu Severin: „Nu mai pot să fur, nu mai pot să fac o șmecherie… nevastă-mea nu mai iese la treabă!“. Vă rog, dragi guvernanți, ridicați restricțiile și lăsați-i să ne fure în liniște, altfel devin oameni cinstiți și se duc naibii țara asta, rîul, ramul! (**A. P.**)

■ „Băi, ticălos trist! Pînă și căcatul meu e mai valoros decît orice ai putea tu gîndi vreodată“ – Beethoven către un critic muzical, în anul 1814. (**M. C.**)

■ În plin post al Paștelui, Internetul colcăie de carne, de lighioane și de alte nefăcute: Ștefan Știucă impresionează din nou juriul de la *Vocea României,* Betty Salam lansează, alături de tatăl ei, Florin Salam, o nouă piesă, iar Brigitte Pastramă, care deține, împreună cu soțul ei Florin Pastramă (vărul lui Tudor Cioară), un chioșc cu pleșcavița și șaorma în Fundeni, face scene de gelozie din cauza Alinei – nurlia servitoare a familiei. (**M. P.**)

■ Prostituatele din Belo Horizonte, oraș din sud-estul Braziliei, au început o grevă simbolică, organizînd manifestații pentru a cere să fie incluse în grupurile de populație care trebuie vaccinate cu prioritate împotriva COVID-19. „Sîntem în prima linie, ținem economia și ne asumăm riscuri. Trebuie să fim vaccinate“, a declarat, la începutul săptămînii, Cida Vieira, președinta Asociației Prostituatelor din Minas Gerais. Și au dreptate. (**A. M. S.**)

■ Spectacolul creierelor arse de ideologie care se manifestă liber spre edificarea „lumii noi“ este de neoprit. Impresionată de procesul uciderii lui George Floyd, care are loc în aceste zile în Statele Unite, cîntăreața Cher a scris pe Twitter că nu-și poate reprima gîndul că, dacă ar fi fost acolo, ar fi putut opri crima. Frumos, nu-i așa? Ei bine, nu! Un val de indignare i-a cuprins pe mulți dintre fanii ei. Aceștia i-au reproșat că promovează figura „albului salvator“, ceea ce e îngrozitor de rasist. Sigur, e și comic, pentru că Cher este de decenii o activistă înfocată a stîngii progresiste americane și tocmai această stîngă, în versiunea BLM, o judecă acum. Însă, dincolo de neplăcerile cîntăreței cu propriul ei trib ideologic, rămînem cu tulburătoarea concluzie, poate condamnabilă moral, dar perfect corectă politic: există oameni, dintre cei „noi“, care cred că un negru aflat în pericol de moarte poate fi salvat doar de un alt negru; dacă-l salvează un alb, e rasism. (**S. V.**)

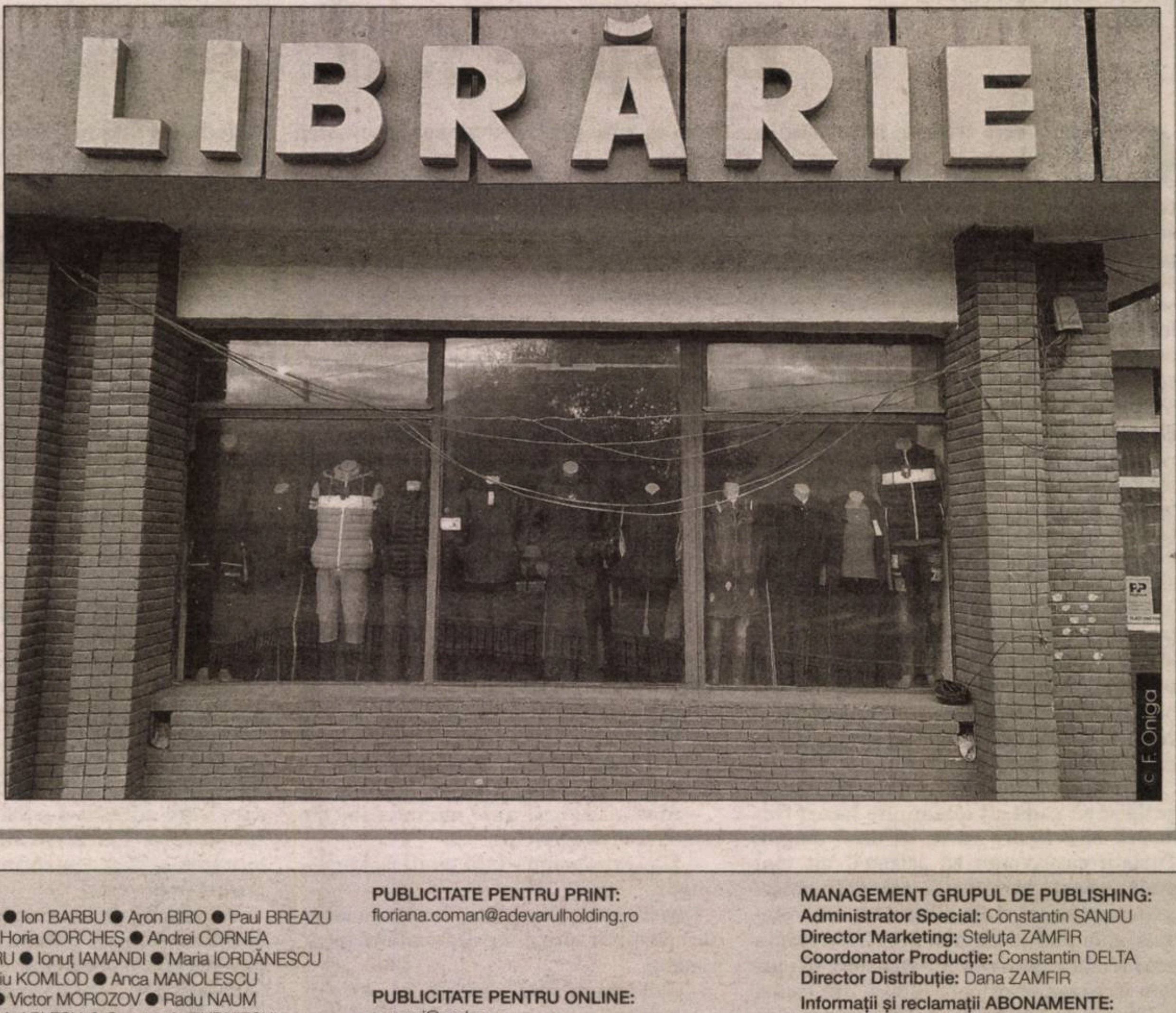

© F. Oniga

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu KOMLOD ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **889** ■ 22-28 aprilie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

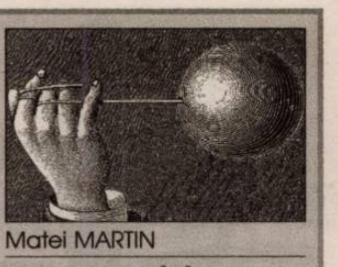

Matei MARTIN

mapamondul
de buzunar

2

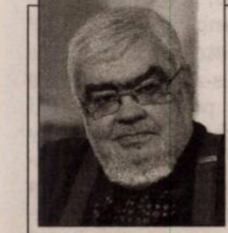

ANDREI PLEȘU

„Cum trebuie să fie un om politic?“

pagina 3

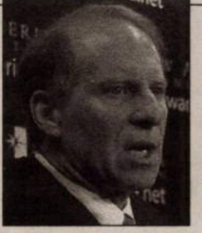

RICHARD HAASS

„Lumea în care trăim: o scurtă introducere“

pagina 15

CĂTĂLINA DUMITRESCU

„Te rog nu mă mai răni“

pagina 22

Ovid S. Crohmălniceanu

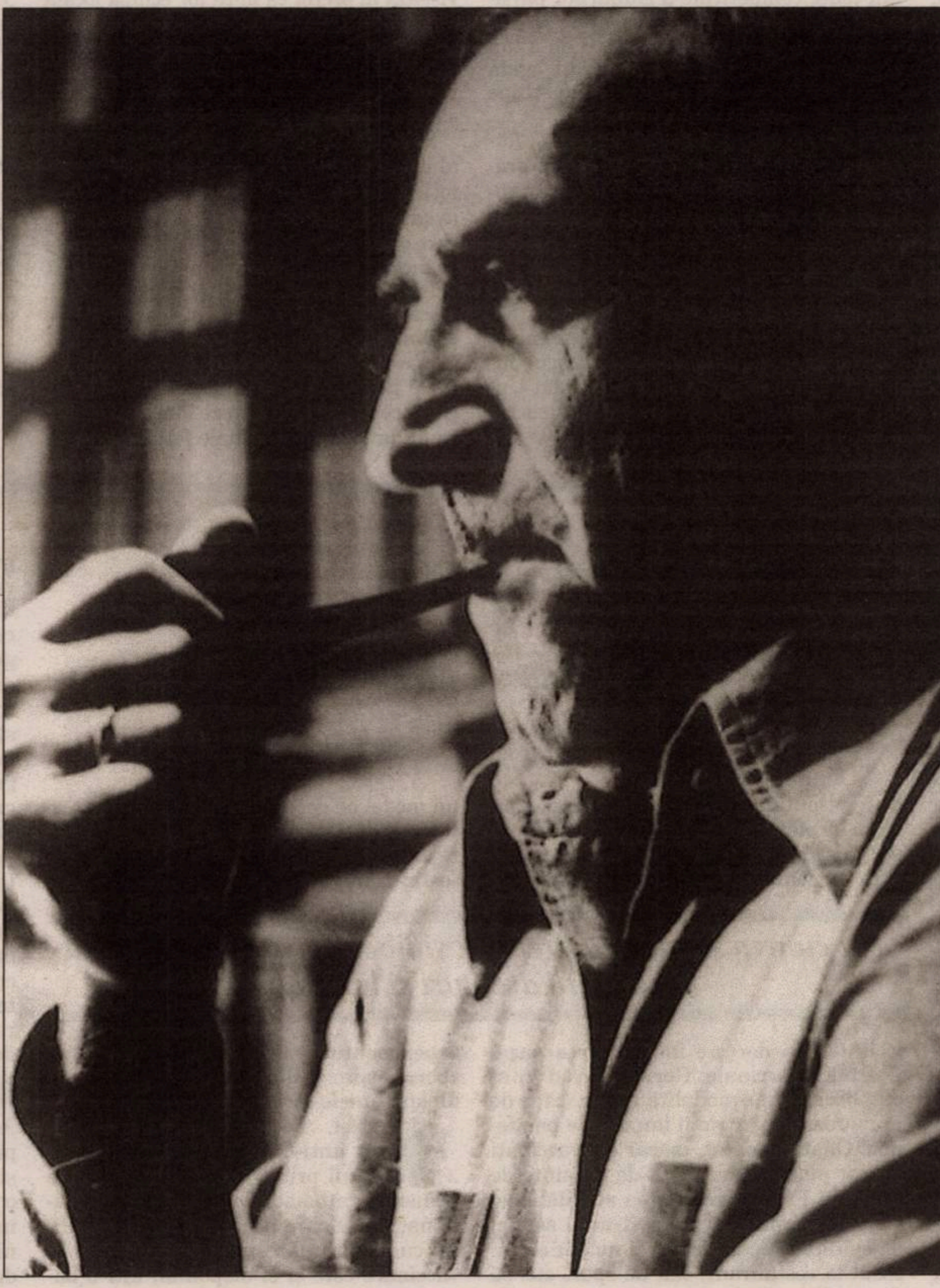

© Muzeul Național al Literaturii Române

> *„Am oroare de bilanțurile literare.“*
>
> *OVID S. CROHMĂLNICEANU*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
Mureș
Târgu Mureș

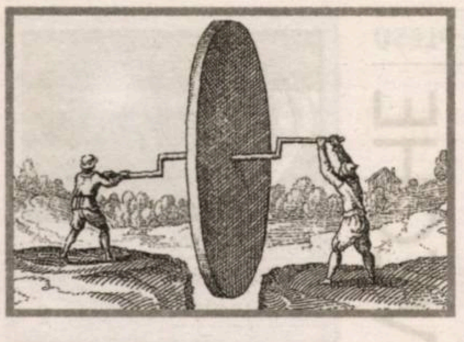

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

You will walk alone!

© wikimedia commons

Zilele astea sînt rare momentele în care premierul britanic, președintele Franței și premierul Italiei exprimă spontan aceeași opinie despre un subiect. Și dacă vă gîndeați la criza sanitară, războiul din Ucraina sau la umbra tot mai mare a Chinei în afacerile internaționale, nu e vorba despre nici una dintre temele astea. Subiectul este fotbalul, unul dintre puținele lucruri care mai unesc o Europă care își caută activ și stupid motive de atomizare.

Concret, 12 dintre cele mai importante cluburi ale continentului au anunțat că doresc crearea unei noi competiții care să rivalizeze cu Champions League. Așa-numita Super Ligă are mai degrabă caracteristici americane decît europene – vor fi 20 de echipe care vor participa, iar dintre fondatori (se așteaptă ca alte trei cluburi mari să se alăture acestei liste) nu va retrograda nici unul. Cinci locuri vor fi rezervate accesului, pe criterii neclare încă, pentru echipe din afara nucleului principal.

Scrisoarea care anunța fondarea SL este semnată de reprezentanții Manchester United, Manchester City, Arsenal, Chelsea, Tottenham, Liverpool, Barcelona, Real Madrid, Atletico Madrid, Inter Milano, AC Milano și Juventus. Lipsesc de aici cluburi din Germania și Franța, însă, potrivit inițiatorilor, se discută și cu echipe ca Bayern München, Borussia Dortmund sau Paris Saint-Germain.

Un detaliu semnificativ este faptul că trei dintre cele 12 cluburi fondatoare au proprietari americani, iar acționariatul altora e mai degrabă internațional decît local.

Logica demersului e pur financiară și ocolește ostentativ structurile oficiale care se ocupă cu organizarea competițiilor la nivel național, european sau internațional. De altfel, unele dintre cele mai dure reacții împotriva ideii de Super Ligă au venit din partea UEFA, FIFA și a ligilor naționale.

Deja s-au vehiculat mai multe posibile măsuri de răspuns. Între ele, eliminarea din toate competițiile a cluburilor participante sau chiar interdicția aplicată oricărui jucător al acestor cluburi de a lua parte la vreun meci organizat sub egida UEFA sau FIFA (altfel spus, adio echipe naționale).

Pentru structurile care conduc fotbalul, amenințarea SL este gravă. Pe lîngă scăderea importanței competițiilor pe care le organizează, există și riscul plății unor despăgubiri și desființarea actualelor acorduri comerciale care aduc miliarde de euro din drepturile de televizare și sponsorizări. Nu e chiar așa mult entuziasm, de exemplu, pentru o finală de Champions League între o echipă din Norvegia și una din Ungaria. Apoi, desființarea *de facto* a structurii piramidal-meritocratice pe care se bazează fotbalul european înseamnă că majoritatea echipelor vor fi condamnate să trăiască într-un veșnic nivel secundar. Să ucizi speranța a milioane de oameni care visează în secret că mica lor echipă locală va străluci într-o zi și numele ei va fi cunoscut de o lume întreagă e cumva mai grav decît diversele combinații financiare după modelul Robin Hood inversat – să iei de la săraci ca să dai la bogați.

Stefan Szymanski, economist și autor al unei cărți despre modelul economic al fotbalului, avertizează că succesul SL va avea consecințe serioase. „Enervarea pe care o vedeți este perfect justificată. Ceea ce face întreg sistemul funcțional e acest principiu al promovării și retrogradării. Dacă el dispare, dispar și foarte multe cluburi europene. Deci reacțiile nu sînt exagerate", spune Szymanski în *Politico.*

De partea lor, organizatorii Super Ligii, încearcă să acrediteze ideea că singura lor preocupare e binele fotbalului. Citat în *Gazeta Sporturilor,* Florentino Perez, președintele Real Madrid și șeful SL, a explicat astfel: „Tot ce fac este pentru binele fotbalului. Super Liga nu este pentru bogați, are scopul de a salva fotbalul. Dacă sistemul curent ar continua, fotbalul va dispărea, pînă în 2024 ar fi deja mort. Fanii își pierdeau interesul pentru fotbal, avem nevoie de o schimbare. Cei din categoria de vîrstă 16-24 nu mai sînt interesați de fotbal. Fotbalul trebuie să se adapteze noilor generații".

După primele calcule, rețeta financiară a SL, sprijinită de banca americană JP Morgan, spune o poveste contabilă rece – 3,5 miliarde de euro s-ar împărți între cluburile participante pentru investiții în stadioane și alte cheltuieli (inclusiv acoperirea pierderilor generate de pandemie). Cîștigătorul Super Ligii ar urma să primească aproximativ 400 de milioane de euro, adică de aproape trei ori mai mult decît cîștigătorul Ligii Campionilor.

Un sondaj făcut în Marea Britanie arăta că 80% din public are măcar un vag interes în ceea ce privește fotbalul. Premierul Boris Johnson a intuit direcția vîntului și a condamnat ideea înființării Super Ligii. La fel și președintele Franței, Emmanuel Macron, premierul italian Mario Draghi și reprezentanți ai cabinetului spaniol. Aceștia din urmă au fost un pic mai rezervați, cerînd căutarea unui compromis.

Alipsit din corul acesta Comisia Europeană de la care unii observatori așteaptă o intervenție pe temeiuri de practici neconcurențiale, însă, cel puțin deocamdată, e improbabil ca de la Bruxelles să se intervină pe o asemenea temă. Paradoxal, apariția unei Super Ligi europene de fotbal construită în dauna intereselor naționale ar putea să convină unor federaliști europeni cu vederi mai largi.

Cert este că imnul Liverpool care spune fiecărui jucător și suporter că nu va rămîne niciodată singur e bruiat acum de altă piesă printre ale cărei sunete se aude distinct o casă de marcat.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

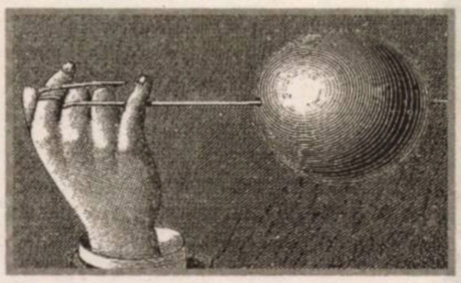

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Pașaport de vaccinat

În Europa, ritmul vaccinării e în creștere. Vîrful celui de-al treilea val al pandemiei nu a fost depășit peste tot, dar perspectivele sînt acum mai degrabă optimiste. Cele mai multe state occidentale și-au fixat drept obiectiv să vaccineze pînă la 70% din populație pînă la toamnă. Unele state vor atinge această țintă; altele, cu o capacitate administrativă redusă, ori pe fondul deficitului de infrastructură sanitară, nu vor reuși. Dar, oricum ar fi, viața economică își reia încet cursul. Și tocmai pentru a susține această normalizare a vieții urmează să fie introdus un pașaport sau certificat care să ateste imunizarea: un document care permite celor vaccinați să se deplaseze, din nou, liber. Un asemenea pașaport există în Israel, unde o mare parte a populației a fost deja imunizată. Însă, în Europa, introducerea acestui document stîrnește controverse de ordin științific, etic și politic. Principalul reproș e legat de accesul la vaccin: nu poți introduce reguli noi bazate pe imunizare dacă o mare parte din populație nu ajunge la vaccin. Apoi, mai e îngrijorarea legată de legitimitatea acestei măsuri: nu cumva se încalcă drepturi și libertăți sub pretextul că ni se oferă drepturi și libertăți?

În Germania, potrivit unui sondaj, majoritatea își dorește introducerea pașapoartelor vaccinale. Germanii văd în acest document o modalitate de a scăpa de numeroasele restricții impuse de pandemie. Odată adoptat, măcar cei vaccinați își vor putea relua viața de dinainte de criză. În Franța, realitatea socială e ceva mai complicată: potrivit unui sondaj de opinie, 77% din francezi nu vor ca accesul la restaurant, săli de sport etc. să fie condiționat de un pașaport vaccinal; în schimb, 59% și-ar dori ca un asemenea document să fie cerut la graniță pentru a permite accesul pe teritoriul național. Guvernul de la Paris și-a asumat însă riscul de a adopta, în premieră europeană, un model de certificare electronică a testelor de depistare COVID-19 și de atestare a vaccinării. După cîteva săptămîni de testare, măsura a fost introdusă la nivel experimental doar la controlul anumitor zboruri spre și din Corsica, apoi spre și dinspre unele țări extra-europene.

Nu cumva se încalcă drepturi și libertăți sub pretextul că ni se oferă drepturi și libertăți?

Astfel, fiecare persoană testată anti-COVID primește rezultatul prin SMS, iar rezultatul e transmis automat și către o bază de date națională care poate emite un certificat cu rezultatul testului. Certificatul de vaccinare este și el disponibil într-o bază de date națională și „descărcabil" pe aplicația mobilă. Autentificarea se face prin intermediul unui cod de bare pe care autoritățile îl pot verifica cu ușurință. Un pașaport electronic, portabil, ușor de folosit, deci util…

Însă ce funcționează bine la nivel experimental și la scară mică nu e sigur că va funcționa și la nivel național ori continental. Guvernul încearcă acum să discute cu companiile aeriene pentru a integra aplicația în procesul de *check-in*. Însă ariile de utilizare sînt mult mai vaste. O comisie interministerială analizează posibilitatea introducerii acestui certificat la intrarea la concerte, festivaluri și tîrguri. O veste bună și una proastă pentru organizatorii de evenimente: pe de o parte, prin introducerea unei asemenea măsuri se permite redeschiderea unui sector lovit din plin de restricții. Obligația de a verifica „pașaportul" spectatorilor la intrarea în sala de spectacol e o sarcină ingrată pentru majoritatea instituțiilor culturale. Guvernul de la Paris exclude implementarea acestuia în baruri sau restaurante – o inechitate destul de greu de explicat.

Sînt și alte necunoscute în ceea ce privește introducerea și utilizarea acestui pașaport vaccinal. De pildă, dacă va fi sau nu folosit în școli și universități. Situația e diferită de la o țară la alta: pe alocuri, procesul de învățămînt în școală nu a fost întrerupt nici măcar în perioadele de vîrf ale pandemiei. În alte părți, școlile au fost închise și s-a făcut educație de acasă. În alte state s-au găsit formule hibride. Se va introduce o formă de control a pașaportului vaccinal și la școală? Chiar și la clasele primare – obligatorii?

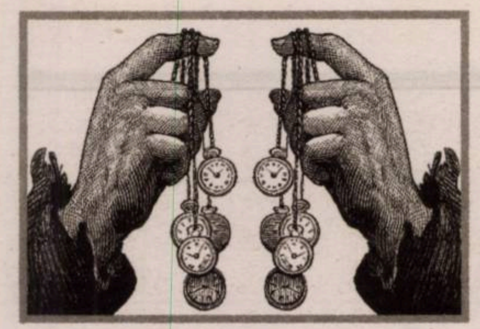

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cum trebuie să fie un om politic?

Lee Hamilton, jurist american, membru al Congresului vreme de peste 30 de ani (din partea Partidului Democrat), a încercat să dea răspuns unei întrebări asupra căreia ar trebui să zăbovească, poate, și politicienii noștri: „Care sînt atributele unui bun om politic?“. M-a amuzat să pun fața-n față imaginea ideală, propusă ca soluție la această întrebare, cu realitatea nemăsluită a scenei publice autohtone. Cum ar trebui să fie și cum este politicianul român?

Este de la sine înțeles că un politician adevărat trebuie să fie un bun *comunicator*. Adică: să fie accesibil, ușor de abordat cînd i se cere un comentariu, disponibil, fără discriminare, dinaintea oricărui interlocutor, capabil să asculte și să dialogheze, înzestrat cu abilități retorice minimale: claritate, cordialitate, umor. La noi, lucrurile sînt mai simple. Politicianul obișnuit nu stăpînește decît stilistica discursului vid și pe aceea a agresivității. Or vorbește mult și spune puțin (sau nimic), ori se răstește la preopinent, fie el gazetar sau adversar politic. Cînd mai mulți politicieni sînt adunați laolaltă, vorbesc tare, toți odată, pe o claviatură restrînsă, de la bășcălie ieftină la injurie groasă. Să precizăm și că buna cunoaștere a limbii materne nu face parte, pentru „ai noștri“, din calificările obligatorii ale unui bun comunicator.

O altă calitate socotită potrivită pentru rolul de parlamentar sau de ministru este, după Lee Hamilton, conștiința că *nu este instalat pe viață în postul cu pricina*. Mai devreme sau mai tîrziu, va fi inevitabilă o retragere, o ieșire din peisaj. Or, la noi, fiecare demnitar se comportă, aproape candid, ca unul care ne va păstori veșnic. Nu-i dă prin cap că nici el, nici „rețeaua“ loialităților din jur nu au stabilitatea eternității. Vremea contestației, a bilanțului, a evacuării mai mult sau mai puțin blînde nu intră în calculele demnitarului român. Lui nu i se poate întîmpla să fie luat la întrebări. Nu lui! De unde aerul suficient, suveran, impenitent al comportamentului său. Cînd o pățește, are două soluții: se declară ori victimă politică, ori cotropit de boli drastice, necesitînd tratament imediat și prelung.

Politicianul inteligent – mai spune congresmanul american – trebuie să renunțe, măcar strategic, dar dacă se poate și sincer, la ideea că are întotdeauna dreptate. *Infailibilitatea afișată non-stop* nu convinge. Ba dimpotrivă, te face antipatic. În patria noastră, dimpotrivă, treci de prost dacă „cedezi“, dacă asumi posibilitatea de a fi în eroare. E musai să fii clipă de clipă victorios, îndreptățit, stăpîn pe situație. Incapacitatea de a admite că, uneori, poți greși și că nu e nimic rușinos în asta coincide și cu o altă caracteristică a politicianului nostru, în contrast cu portretul ideal sugerat de Lee Hamilton: *necunoașterea limitelor proprii*. A limitelor personale și a limitelor tehnice impuse de funcția deținută. E nerealist să crezi că poți face mai mult decît îți îngăduie anvergura proprie și pîrghiile puterii pe care o deții temporar. Pentru a fi eficient, este, de asemenea, important să știi bine regulile și modul de funcționare a „sistemului“ din care faci parte, astfel încît să-l poți folosi adecvat pentru a-ți realiza obiectivele. Pe scurt, e esențial să știi pe ce butoane ai de apăsat, pentru a atinge rezultatul scontat. La noi, știința „butoanelor“ e departe de a fi sofisticată. Tot ce trebuie să știi se reduce la o scurtă listă de „relații“ și numere de telefon. Reguli? A se slăbi! Nu sîntem sclavii lor! Sînt și ele făcute de oameni ca noi! Scopul scuză mijloacele! Cu asemenea „machiaverlîcuri“ nimic nu e imposibil. Cine nu face uz de ele „nu știe politică“.

Nu se prea vorbește despre faptul că omul politic trebuie să dispună și de o bună condiție fizică, de un rezervor energetic bine garnisit. Trebuie să reziste la stres, să aibă o putere de concentrare promptă și intensă, să nu se irosească, în timpul mandatului său, în prea multe „angajamente“ colaterale. Pe agenda unui om politic responsabil nu e prea mult loc pentru hobby-uri. În ce mă privește, nu-mi plac politicienii-colecționari (ceasuri, bijuterii, terenuri, case, mașini, lucrări de artă), sau cei care, hodoronc-tronc, se reped să vadă un meci de fotbal prin străinătăți, sau să joace handbal, sau să participe la curse de automobil. În asemenea cazuri, are loc, de fapt, o răsturnare culpabilă de priorități: munca politică e cea care devine un hobby, în vreme ce bunăstarea personală, capriciile private, „pasiunile“ centrifugale, *„loisir“*-ul devin axa mobilizatoare a fiecărei zile.

Inutil să adăugăm că lista lui Hamilton și a oricărui om de bun-simț include, printre virtuțile obligatorii ale politicianului, *onestitatea, credibilitatea,* motivația profesională autentică. Cu onestitatea stăm… acomodant. (Vorba lui nenea Iancu: „Toți sîntem români…“.) Credibilitatea are de a face, din punctul meu de vedere, cu o *competență dovedită*, într-un domeniu sau altul. Cu alte cuvinte, normal este ca, atunci cînd intri în politică, să ai deja în spate un inventar de isprăvi durabile. Trecerea din anonimat direct la instanță decizională nu e sănătoasă… Cît despre motivație, ea trebuie să se susțină prin altruismul spontan al implicării tale publice. Și pofta de onoruri sau obsesia carierei pot „motiva“ aprig efortul de a da din coate, ambiția de a parveni. Dar dacă vrei să faci politică bună trebuie să ai „strania“ înclinație de *a face bine altora*. Celorlalți. Și să pornești la drum cu o viziune, adică orientat spre o țintă utilă și înarmat cu un instrumentar funcțional. Restul e „ambîț“ primitiv, mitocănie făloasă, impostură.

Dacă e să rezumăm în două cuvinte toate atributele de mai sus, am putea spune că un adevărat om politic nu trebuie să aibă decît două calități, necesare, de altfel, în orice meserie: *bunătatea* și *inteligența*. Carevasăzică, ți se cere să-ți meargă mintea (ceea ce e altceva decît să fii „băiat dăștept“) și *să-ți placă să ajuți*. Să-ți ajuți aproapele, departele, țara. Să fii un om „ales“, nu doar prin rutina mașinăriei de vot, ci prin fire și prin uitare de sine. E greu? E ușor? Nu știu. Din păcate, privind în jur, mi se pare cvasi-imposibil…

(Decembie 2015. Degeaba.)

■ ■ ■

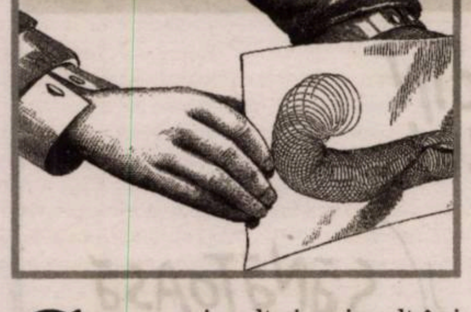

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Temă cu variațiuni

Ceea ce mai mult și mai mult îmi provoacă deznădejdea cînd văd întîmplările recente din politica noastră nu sînt faptele însele, nici acuzațiile, nici chiar insultele, deși ele adesea sînt urîte. Nici măcar nu mă mai impresionează așa de mult faptul că protagoniștii principali par să ignore aproape cu totul în fapt marile suferințe și supărări ale oamenilor la vremea unei pandemii foarte departe încă de a fi depășite. (M-am blindat deja de ani buni contra nesimțirii politicienilor.) Toate acestea sînt rele destul, dar în sine n-ar putea răpi speranța unui progres, după „război“, a unei lecții în fine asimilate – poate nu în imediat, dar măcar peste cîteva luni sau ani.

Nu, lucrul cel mai sumbru mi se pare sentimentul de *déjà-vu*. Asistăm cel puțin noi, cei mai în vîrstă, la o reprezentație – devenită adesea farsă de bîlci, spectacol cu saltimbanci mediocri – repetîndu-se iar și iar, cu mici variante conjuncturale și de personaje. Actori mai buni sau mai răi intră sau ies în roluri parcă prestabilite. Temă cu variațiuni. Anii 1990, 2000, 2010 chiar stau mărturie. Ce vedem mereu? După ani de luptă politică și civică contra marelui partid de stînga, ajuns prea corupt, slăbit și discreditat, în fine o coaliție „de centru-dreapta“ ajunge la putere, purtată pe balonul unor imense așteptări. Lumea așteaptă reforme, corerență, viziune. Aș! După un timp nu prea lung, înțelegerea dintre aliați începe să se destrame și coerența visată devine o amintire. Protagoniștii – pînă de curînd aliați și prieteni politici – își proptesc mîinile în beregatele celorlalți, mai ceva ca șuții din ganguri. Își cară pumni de zor și se lovesc peste, dar mai ales sub centură. Și mereu reapar aceleași roluri principale, jucate mai bine sau mai rău de actorii momentului.

Avem mereu rolul cuiva care se crede Mesia, „vindecătorul“ major al societății. Megalomania sa nu e dublată decît de amatorism politic și inadecvare administrativă. În trena lui umblă numeroși adepți, altminteri foarte de calitate, dar care se lasă amăgiți de aparențe. Pînă la urmă pierde, e aruncat afară și se declară „învins de sistem“, iar un cor de bocitoare îi plîng sacrificiul și jură răzbunare. Într-un alt rol e cineva care are complexul inferiorității, nu foarte rar la liderii mici de statură. Nesigur pe sine și ambiționînd să-și domine partidul, uzează impulsiv de puterea pe care o are și, în loc să panseze rănile unor orgolii rănite, toarnă sare peste ele. În spatele megalomaniei unuia și al complexului celuilalt se strîng oștile partidelor respective, deși ambele știu bine că ar fi avut războaie mult mai serioase de dus în acel moment și adversari mult mai autentici. Dar se cred obligate de o solidaritate de gașcă să reacționeze excesiv și să taie punțile colaborării. Deși toți înțeleg bine că cearta lor conduce direct la naufragiul ambelor părți, dau impresia unor somnambuli, incapabili să se trezească înainte de a cădea de pe acoperișul pe care umblă. Prevalează o logică a suspiciunii reciproce de trădare și pactizare cu „adversarul“, ațîțată desigur de presă. Sigur, se mai încheie uneori mici armistiții (cum probabil că se va mai întîmpla și acum), dar războiul se reia peste cîteva săptămîni sau luni, pînă cînd coaliția se face praf, iar marele partid de stînga, chipurile reformat și înțeleptit, redevine arbitrul situației de criză generală, înainte de a prelua direct puterea. Între timp apăruseră și niște personaje în rolul bufonului, gălăgioase, puse pe scandal, șovine și conspiraționiste, care se umflă electoral imens la un moment dat, în bună măsură pe seama naufragiului celor „buni“. Ele sînt distribuite în rolul, și el prestabilit parcă, al extremistului.

Vă rog să puneți dumneavoastră nume pe roluri și să precizați corespondențele între personajele care azi se perindă pe la televiziuni și fac postări pe Facebook și cele de ieri sau de alaltăieri, care se foloseau și ele de televiziuni, dar și de ziarul tipărit. Tehnologiile se schimbă, viețile noastre se trec, dramele individuale se consumă cu folos sau nu. Dar în politica țării, totul pare că se învîrte în cerc: mereu „noi“ și „ai noștri“ sperăm la reforme decisive, mereu le lăsăm neterminate, mereu cădem învinși „de sistem“, mereu „reformiștii“, „democrații“, „europenii“ se încaieră ca orbii, își aplică lovituri de băieți de cartier, se probozesc în sudalme de mahala, se acuză de trădare și de pactizare cu adversarul. Publicul se împarte, prietenii se ceartă, taberele devin ireconciliabile. În realitate, și unii, și alții am mizat greșit, iar fructul tîrziu este, mereu, amărăciunea, cînd nu cinismul. Și mereu, chiar dacă pierd unele bătălii, „ceilalți“ cîștigă inevitabil. Iar bufonii au și ei parte de un mare succes de etapă, spre disperarea noastră. De aceea am ajuns să putem prezice finalul și unele întorsături importante ale intrigii. Surprizele sînt tot mai rare. Ne-am săturat. Am vrea să ieșim din sală, dar e imposibil. În teatrul ăsta prost, care nu știe decît să rejoace la nesfîrșit o singură farsă, avem abonament obligatoriu.

■ ■ ■

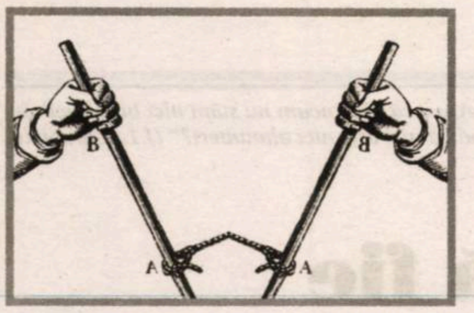

TÎLC-SHOW

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

În-credere

●●● pentru că, deși s-a vorbit mult despre efectele secundare ale vaccinurilor anti-COVID, n-am auzit încă pe nimeni vorbind despre vreun efect secundar benefic. Nu știu dacă vaccinul Johnson & Johnson provoacă tromboze, dar știu sigur că mie mi-a dat idei. Mărturisesc că mă interesa mai puțin vaccinul și mai mult dovada de vaccinare, pentru a putea reveni în țară fără teama de a fi carantinat sau blocat pe undeva, la plecare sau la întoarcere. Vă imaginați, așadar, dezamăgirea pe care-am simțit-o cînd mi s-a înmînat un cartonaș tipărit, pe care erau scrise cu pixul, de mînă, numele, data nașterii, data vaccinării, numărul lotului de vaccin și locația. Cu pixul! De mînă! Păi, asta puteam face și eu, cu o imprimantă și-un pix! Am cerut, respectuos, „ceva mai oficial“, dacă se poate cu o ștampilă. Ceva care să inspire o birocratică seriozitate și, prin urmare, încredere în Europa. Omul s-a uitat la mine nedumerit și, dac-ar fi știut cum, probabil s-ar fi crucit. „Păi, asta e dovada oficială! Alta nu este.“ Nu l-am crezut. Văzusem o dovadă de vaccinare din Franța: frumos tipărită, frumos ștampilată, pe o întreagă coală A4, cu tot felul de cifre și nume pe care nimeni n-ar avea răbdare să le parcurgă. Tocmai de aceea, impunea respect și încredere. Din cîte-nțeleg, și cele din România sînt la fel de impunătoare. Aici, am întrebat în stînga și-n dreapta. Degeaba. Indiferent unde se vaccinaseră și cu ce, toți americanii primiseră același cartonaș scris de mînă, cu pixul.

Efectul secundar s-a făcut simțit dendată. Am realizat brusc una dintre diferențele majore dintre America și Europa, în general, și România, în particular – încrederea! Nu e o diferență economică. Dar e una care explică *și* diferențele economice. Mi-am amintit cît de șocat am fost prima oară cînd am văzut că-n America poți plăti cu cecul orice, de la zarzavaturi la case sau iahturi. Cum vine asta? – m-am întrebat ca tot românul proaspăt ieșit din comunism, învățat că toată lumea „fentează sistemul“ cît de mult poate, ba-i mai fentează și pe cei din jur. Oricine pune mîna pe carnetul meu de cecuri îmi poate falsifica semnătura! Mi-am amintit de căruțele de bani plătite în România pentru notarizarea traducerilor diplomelor de facultăți și masterat sau pentru vînzarea-cumpărarea apartamentelor. În America, dacă vrei să notarizezi ceva, orice (de obicei pentru Europa), mergi la bancă. Dacă e banca unde ai contul, nu plătești nimic. Dacă e o altă bancă, plătești o taxă de cîțiva dolari, indiferent de numărul de pagini, de limba în care e redactat documentul, dacă e tipărit sau scris de mînă. Și e de bun-simț. „Notarul“ cu pricina pune o ștampilă (singura ștampilă pe care am văzut-o de cînd sînt în SUA) și semnează că i-ai declarat pe propria răspundere că e adevărat ce scrie acolo. Dacă ulterior se dovedește c-ai mințit, e faptă penală. Nu-ți trebuie studii superioare pentru asta. Vînzările-cumpărările de mașini sau case se fac și ele tot prin semnătură de mînă, cu pixul. Pe-ncredere. Notarii din România ar muri de foame în America. Aviz amatorilor!

Diferența dintre o societate bazată pe încredere și una clădită pe suspiciune e uriașă pentru că pleacă de la premise diferite despre natura umană și, implicit, despre relațiile interumane. În primul caz, se pornește de la premisa că oamenii sînt, cu rare excepții, corecți. Nu sînt „puși“ pe înșelătorie și furtișag. În celălalt, e invers. Prezumția este una de vinovăție. Cel de lîngă mine vrea să mă fure, să mă-nșele, „să-mi tragă țeapă“. Asta se vede din clipa în care plătești într-un restaurant c-o carte de credit. Pretutindeni în SUA (și-am colindat nițel), dai cardul chelnerului, el îți aduce nota, scrii de mînă bacșișul, semnezi și-ți recuperezi cardul. Pretutindeni în Europa (și-am colindat-o nițel) e invers. Nu lași cardul din mînă. Chelnerul vine la masă *(„pay-at-the-table“)* c-un aparat (POS) prin care îți treci cardul. Într-o societate, oricare va fi fiind aceea, încrederea se cîștigă greu și se poate pierde repede. Dovadă, Canada, unde sistemul american de plată a fost abandonat în favoarea celui european, pentru a preveni eventualele fraude. Schimbarea a fost salutată ca un semn de progres. Îngăduiți-mi să o privesc taman pe dos.

Neîncrederea e toxică și poate otrăvi rapid și ucide orice relație atinge. Cupluri care și-au declarat iubire veșnică se destramă, frați și surori se ceartă pe moșteniri, relațiile de serviciu se umplu de ură, orice gest sau cuvînt e automat suspect, simpatiile politice ascund interese meschine ș.a.m.d. Regimul Terorii din timpul Revoluției Franceze, cînd au fost ghilotinați zeci de mii de oameni, a pornit de la neîncredere, și la fel au pornit și crimele nazismului sau ale comunismului. Dar tot neîncrederea a dus și la prăbușirea lor. Pentru că, lăsată de capul ei, neîncrederea nu poate construi, ea poate doar distruge. Inclusiv relația cu Doamne-Doamne. *„Adevărat vă spun că, dacă ați avea credință cît un grăunte de muștar, ați zice muntelui acestuia: «Mută-te de aici colo», și s-ar muta; nimic nu v-ar fi cu neputință“* (Matei 17:20). Cum încă n-a văzut nimeni munții mișcîndu-se de colo-colo, iar pe apă nu merg decît nebunii întru Hristos la Vodolazkin, dar nici aceia, după cum constată critic-înțelegător privitorii, *„n-au învățat încă să fugă“*, se cheamă că avem, ca oameni, un deficit major la capitolul credință. Avem însă și o soluție simplă: *„Cred, Doamne! Ajută necredinței mele“* (Marcu 9:24). Altfel spus, nu unde îți este inima, ci unde vrei să îți fie (etimologic, *„credo“* vine de la *„kerd-dhe“*, literal „a-ți pune inima“).

Aici, însă, nici măcar nu mai e vorba de religie. Aici e vorba despre un elementar bun-simț. Pe cînd colinda America pentru a-i înțelege viitoarea ascensiune, tînărul Alexis de Tocqueville s-a folosit de serviciile unui căruțaș și a început să-l descoasă cu privire la credință. Omul, simplu după vorbă, după port, i-a spus doar ceva de genul: *„Dom'le, pe mine nu mă interesează în ce crede omul, dar mă interesează să creadă. Că dacă nu crede-n nimic, eu cum să am încredere-n el să-i dau un dolar?“*. Și uite-așa s-a născut America – pe încredere. Pe credit, atît la propriu, cît și la figurat. Așa că, dacă mai auziți vreun pragmatic, uns cu toate alifiile, vorbind cu dispreț despre creduli, amintiți-i că ăștia, credulii, cîștigă atît Împărăția Cerurilor, cît și Războaiele Mondiale sau un nivel de trai invidiat de-o lume întreagă. Fără ștampile.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Discuții la gura sobei

În istorie-i important să te faci înțeles. Să ajungă mesajul cum dorești la receptor. Și se aplică la orice nivel, în orice epocă, indiferent de mijloacele de comunicare.

Să privim spre președintele Franklin Delano Roosevelt. De fapt, să îl auzim: „Vreau să vorbesc cîteva minute cu poporul Statelor Unite despre domeniul bancar“. Așa a început prima sa intervenție națională la radio în martie 1933, la cîteva zile după inaugurarea în funcția de președinte. Poporul avea într-adevăr nevoie de cîteva vorbe (bune) care să-i redea măcar parțial încrederea în sistemul bancar puternic zguduit de Marea Criză Economică. În contextul închiderii unor bănci (nu puține, vreo patru mii), cetățenii își retrăgeau masiv economiile din conturi, ceea ce punea în pericol întregul sistem financiar al țării. Chestiunea a fost ținută cumva sub control prin votarea în Congres a unei legi *(Emergency Banking Act)* care permitea guvernului federal să verifice activitatea fiecărei bănci. Între timp a fost declarată *vacanță bancară*, fapt ce oprea temporar orice activitate bancară.

Înainte cu o zi ca băncile să se redeschidă, președintele FDR a vrut să le ofere un plus de încredere americanilor. La radio.

Stînd lîngă un șemineu, în Sala de Recepție Diplomatică *(Diplomatic Reception Room)* de la Casa Albă, președintele le-a vorbit simplu, relaxat și accesibil cetățenilor circa 13 minute. Le-a explicat situația și le-a garantat că *este mai sigur să își păstreze banii într-o bancă redeschisă decît la saltea*. Mai mult de 60 de milioane de americani l-au ascultat. Ulterior, de-a lungul mandatelor sale, FDR a avut 30 de intervenții de acest fel, numite inspirat de jurnalistul Robert Trout *fireside chats – discuții la gura sobei*, într-o traducere aproximativă. Istoria i-a oferit din plin președintelui american situații pe care să le transforme în *discuții la gura sobei* cu poporul, iar dacă luăm în cosiderare milioanele de scrisori care ajungeau la Casa Albă ca urmare a mesajelor transmise de FDR la radio, putem spune că metoda sa de comunicare a funcționat foarte bine. În plus, a fost o noutate. Pînă atunci, de regulă, președinții se adresau publicului prin purtători de cuvînt sau jurnaliști.

Nu a spus-o la radio FDR, ci în primul său discurs de inaugurare, dar este bine de repetat și de amintit prin orice mijloc de comunicare (și mai ales în gînd): *Singurul lucru de care trebuie să ne fie frică este frica însăși.*

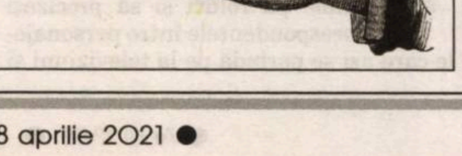

BARBURISME

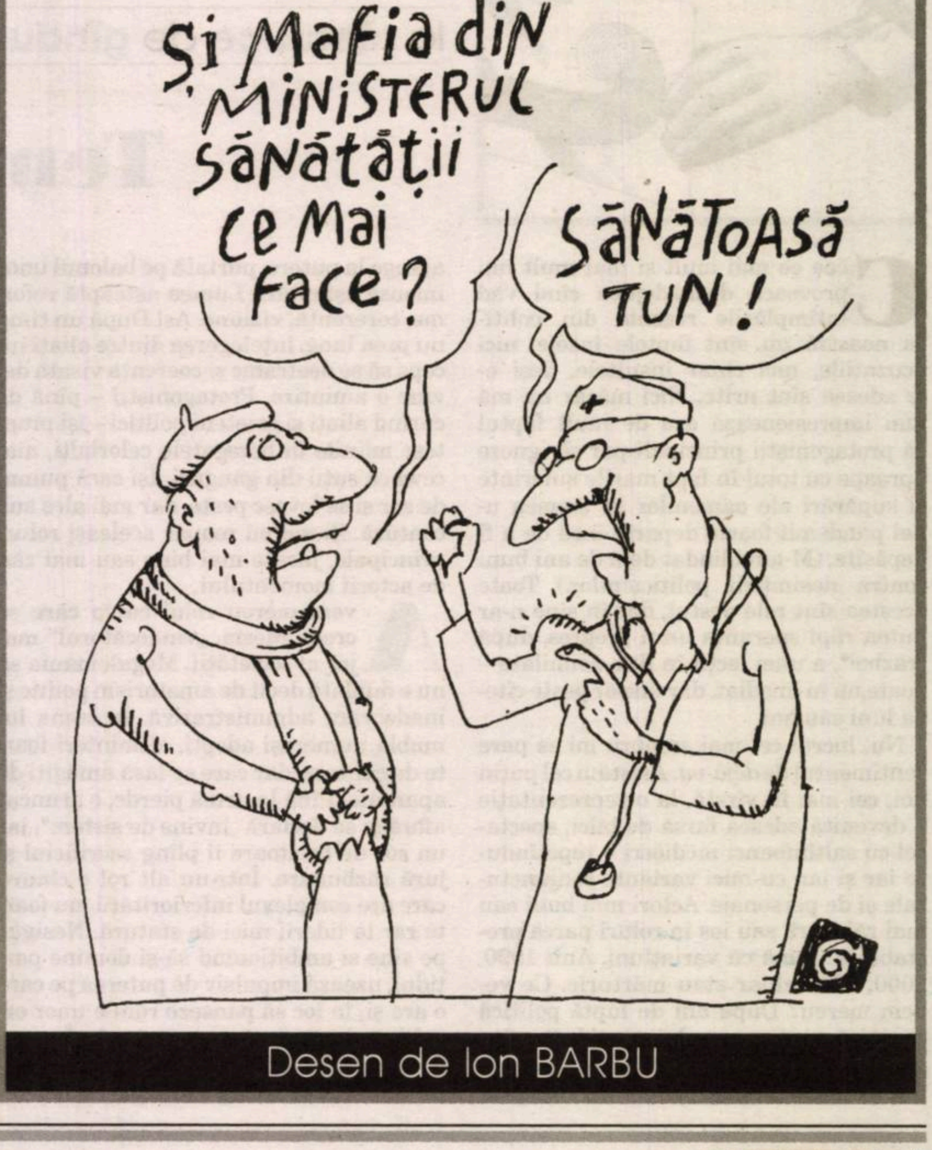
Și Mafia din Ministerul Sănătății ce mai face?
Sănătoasă tun!

Desen de Ion BARBU

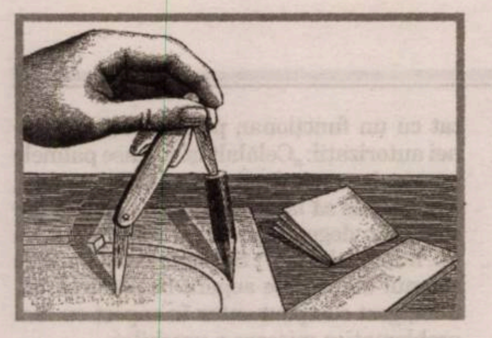

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Fotoliul și canapeaua sau cum funcționează diplomația europeană

Japonezii se salută în mod tradițional înclinîndu-se unul în fața celuilalt. Înclinarea este însă foarte bine codată, iar la o privire foarte atentă se simte ierarhia: cine se află cu o treaptă mai jos, din diferite motive ținînd de vîrstă sau de condiție profesională și socială, se înclină cu cîțiva milimetri mai mult.

În diplomație, fiecare astfel de milimetru contează, ca și respectarea unor reguli protocolare, cu atît mai mult cu cît fiecare gest al liderilor politici este astăzi filmat din zeci de unghiuri și difuzat de numeroase medii de informare. Uniunea Europeană a înregistrat la începutul acestui an două astfel de eșecuri mediatice. Unul, în februarie, cînd responsabilul cu diplomația Josep Borrell nu și-a pregătit bine vizita efectuată la Moscova, și al doilea în aprilie, cînd președinta Comisiei Europene, Ursula Von der Leyen, a fost victima unei „afront protocolar“ la Ankara. Ciudat cum două puteri care ar jubila în cazul unei destrămări a Uniunii Europene îi pun în situații „delicate“ pe înalții responsabili de la Bruxelles.

Pe data de 5 februarie, Josep Borrell dădea o conferință de presă la Moscova împreună cu omologul său Serghei Lavrov fără să știe că, exact în acea zi, trei diplomați europeni, un german, un suedez și un polonez, erau expulzați din Rusia. Ulterior s-a spus că Josep Borrell ar fi fost umilit de ruși, inclusiv prin faptul că unii jurnaliști din sală i-au pus întrebări destinate să devieze dialogul de la problemele grave ale momentului, printre ele arestarea lui Navalnîi. Revenit la Bruxelles, Josep Borrell s-a declarat nu atît umilit, cît „agresat“.

La Ankara, pe 8 aprilie, Ursula Von der Leyen a descoperit cu stupoare că serviciul de protocol pregătise doar două fotolii pentru executivul european, și nu trei. Așa că presa internațională a difuzat imaginea a doi bărbați, președintele turc Recep Tayyip Erdogan și președintele Consiliului European Charles Michel, așezați unul lîngă altul pe fotolii, în timp ce doamnei von der Leyen i s-a oferit o canapea. O parte a presei europene s-a scandalizat, diverși lideri europeni au protestat. Din păcate, aceste două lecții ar trebui asumate altfel: Uniunea Europeană are liderii pe care îi merită.

Nu sînt singurul pro-european convins dezamăgit de mecanismul de desemnare a liderilor de la Bruxelles, a celor avînd de fapt misiunea de a reprezenta Uniunea Europeană, de a fi purtătorii de cuvînt ai unui proiect unic în istoria omenirii. Din numeroase motive, din 1995 încoace Uniunea Europeană, în loc să-și plaseze la Bruxelles niște personalități foarte puternice, face tot posibilul ca respectivii responsabili să nu-i eclipseze pe liderii de la Paris, de la Berlin sau de la Londra. Între 1985 și 1995, de exemplu, nici unui șef de stat nu i-ar fi trecut prin minte, într-un context protocolar, să-l plaseze pe o canapea pe Jacques Delors. Francezul Jacques Delors a fost, în acei ani, în mod unanim apreciat pentru calitățile sale, forța sa, tactul său, autoritatea sa naturală. Și chiar dacă era doar președinte al Comisiei Europene, i se rezerva o primire de șef de stat.

Din 1995 încoace, însă, s-a produs în sînul Uniunii o defecțiune meschină. Desemnarea principalilor responsabili de la Bruxelles, cei urmînd să încarneze imaginea umană a Uniunii Europene, se face în urma unor tîrguieli de culise. Cum Londra a ieșit acum din joc, tîrguielile se fac mai ales între Berlin și Paris. Iar persoana „ideală“ trebuie să fie, pe cît posibil, mai „ștearsă“ decît președintele francez și decît cancelarul german. Îmi amintesc de ceea ce îmi mărturisea cîndva un critic despre un director de teatru care era și regizor: „Are grijă să nu invite niciodată un regizor mai bun ca el să monteze spectacole în teatrul său“. Nu trebuie să ne mire deci dacă responsabilii europeni sînt „agresați“ mediatic sau la nivel de protocol. De la Jacques Delors încoace, nici unul nu a fost o personalitate puternică, un talent excepțional. Mai toți au avut profilul unor tehnicieni sau chiar al unor birocrați.

Cînd Jean-Claude Juncker a fost desemnat în 2014 în funcția de președinte al Comisiei Europene, presa britanică a fost stupefiată și l-a considerat drept un „pericol“ pentru Europa. Juncker n-a fost însă în nici un caz un „pericol“ pentru țara sa de origine, micul ducat de Luxemburg, căruia, dacă e să ne luăm după diverși observatori avizați, i-a conservat statutul de paradis fiscal. Între 2004 și 2014, portughezul José Manuel Barroso a avut o imagine ceva mai bună, încerca în orice caz să arate că lucrează cu pasiune pentru proiectul european. Cînd, la încheierea mandatului său, a fost cooptat de banca Goldman Sachs, unii s-au panicat la Bruxelles și au cerut chiar examinarea parcursului său de către un comitet etic, atît de brutal a fost virajul său „profesional“.

La începutul lunii aprilie, revista britanică *The Economist* analiza operațiunea de vaccinare a populației în cadrul Uniunii Europene și își punea următoarea întrebare pe prima pagină: *What has gone wrong?* Iar una dintre concluzii era că doamna Ursula von der Leyen a administrat atît de prost aprovizionarea cu vaccinuri a Uniunii Europene încît, dacă ar fi fost prim-ministru, la ora aceasta ar fi trebuit să demisioneze.

Revenind la cele două momente penibile în care s-au aflat responsabilii europeni în februarie și aprilie: din ce spune presa franceză rezultă că doamna Ursula von der Leyen s-a supărat mai mult pe Charles Michel decît pe Recep Tayyip Erdogan în urma incidentului de Ankara. Ceea ce înseamnă că unele eșecuri externe își au rădăcinile în labirintul de contradicții și disensiuni interne. Ce uluitor gest ar fi fost acela dacă Charles Michel i-ar fi cedat fotoliul doamnei von der Leyen și dacă s-ar fi așezat el pe canapea! Sigur ar fi intrat în felul acesta în istorie.

■ ■ ■

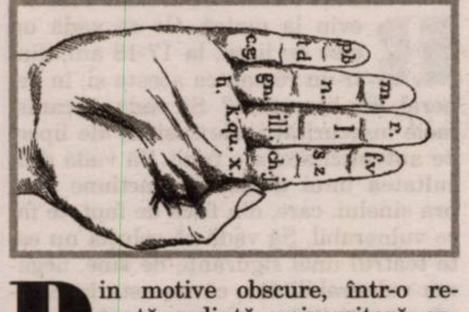

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Cu viteza inteligenței

Din motive obscure, într-o recentă ședință universitară online, l-am „botezat“ pe colegul meu de la Biblioteconomie, Epurigă Sloibătrîn. I-am zis, complet aiurea, *domnul Epurigă Dordeducă*. Lumea a rîs, iar eu mi-am cerut scuze stingherit. Fusese o eroare neintenționată, bizară însă, cum spuneam, prin imposibilitatea explicării ei. De ce tocmai *Dordeducă?* Inevitabil, după întîlnire, am primit un lung e-mail de la Epurigă. „Stimate domnule profesor“, scria el acolo, „mai mult decît să mă amuze, modul în care m-ați apelat astăzi m-a pus foarte serios pe gînduri. Dumneavoastră aveți perfectă dreptate. Chiar ar trebui să mă cheme *Epurigă Dordeducă* în loc de *Epurigă Sloibătrîn*. Ca să înțelegeți de ce, trebuie să vă fac un scurt istoric al numelui meu neobișnuit. Tata se numea *Epurlică Sloibătrîn*. Bunicul, mare vînător, avea convingerea că iepurele de cîmp ar fi cel mai inteligent animal. Iuțeala lui fizică ar trăda, considera bătrînul, și o iuțeală a minții. De aceea, fascinat de agilul animal, și-a botezat singurul fiu, pe taică-meu, *Epurlică*, sperînd, neîndoios, ca împricinatul să împrumute de la iepure nu numai identitatea, ci și presupusa deșteptăciune. Aș! Tata a fost, mă scuzați, un prostovan și jumătate, dar – poate pentru a-și copia propriul părinte ori poate pentru a se răzbuna, cumva subliminal, pe el – a decis să-și numească cei trei băieți cu similare variațiuni ale denumirii urecheatului din livadă. Eu am devenit astfel *Epurigă*, un al doilea frate, *Epurlan* și cel de-al treilea, mezinul, *Epulache* – singurul așadar din familie fără *r* în interiorul prenumelui, *r* care să atenueze întrucîtva violența lexemului ca atare. Acesta din urmă, săracul, a suferit cel mai mult. Vă dați seama la ce bătăi de joc a fost supus de-a lungul copilăriei și adolescenței? A emigrat în Canada, în mare parte, și pentru a scăpa de ridiculizările autohtone. Doar că, peste Ocean, ce să vedeți? A ajuns în partea francofonă, unde toți îi pronunță numele *Epulaș*. *Epulache* e acum *Epulaș*. O tragedie!

Dar să revenim la mine. Dintre toți, se pare, numai eu am preluat ceva din profeția onomastică a bunicului. Adică m-am născut inteligent. Am ascuțime și, mai ales, iuțime de minte. Nu mă dau aici mare (veți vedea imediat de ce), chiar îmi fuge mintea cu viteza unui urecheat. Creierul meu este un *epurig*. Destinul a nimerit-o. Ei, dar, din păcate, mă cheamă și *Sloibătrîn*. O sugestie, să recunoaștem, a înțepenirii, a nemișcării, a adormirii – ce mai, trebuie zis pe șleau – a prostiei! Dacă prenumele, prin datul sorții, mi-a influențat, decisiv, mobilitatea intelectuală, atunci și numele de familie va avea un impact undeva, în personalitatea mea, mi-am spus încă de tînăr. Nu am greșit deloc. Intrînd în lumea universitară, am realizat rapid încotro iradia malefic *Sloibătrîn*-ul. Înspre capacitatea mea de studiu și cercetare. Da, domnule profesor, chiar acolo, în inima vieții academice, cum ar veni. Am înțeles că nu voi putea fi niciodată erudit, cel puțin întratît de erudit pe cît ar trebui să fie un profesor, fie el și de Biblioteconomie. Nu am reușit niciodată să citesc suficient, să învăț așa cum ar fi fost necesar. La capitolul acesta am rămas un... *sloibătrîn*. Vreau totuși să mă înțelegeți exact. Pare aberant că un om atît de inteligent, cum sînt eu, un *epurig* carevasăzică, nu poate să studieze aproape deloc, înțepenind, după cîteva minute de lectură, cu orice (fel de) carte în față și devenind un *sloibătrîn*. Este, accept. Totodată însă e și perfect explicabil. Tocmai inteligența excesivă, *epurigul,* determină prostrația studiului, *sloibătrînul*. Ca să fiu precis, după primele pagini citite, mintea mea o ia la fugă, prefigurînd – corect sau incorect, habar n-am, întrucît nu am terminat vreodată, în viața mea, o carte întreagă – argumentația autorului, nemaiavînd răbdare să treacă prin toate stadiile acumulării de informații. Creierașul meu țîșnește, speriat, dintre paginile volumelor, precum urecheații poznași dintre răsadurile cu varză. Epurigă îl abandonează, egoist, pe Sloibătrîn.

Pofta lecturii dispare, la mine, nu cu *viteza luminii,* ci cu *viteza inteligenței*. Istețul Epurig l-a ucis pe potențial-eruditul Sloibătrîn. Sînt deci un sfertodoct briliant. Cel mai deștept ignorant de pe fața pămîntului. Ca atare, ați intuit perfect identitatea mea de profunzime: *Dordeducă*. Ăsta sînt în lumea cercetării – un *epurigă* cu *dordeducă*. Acela care, prin ascuțimea minții, paradoxal, și-a tocit abilitatea de a studia. Dacă-mi schimb numele de familie, mă voi integra, în sfîrșit, în eul meu de adîncime. Și fiica mea, *Epurania*, va fi, cred, fericită. Prea o simt – și pe ea –, la școală, a fi *Sloibătrîn,* paralizată de contraste... Nu prea știu însă, vă spun sincer, cum va reacționa Epulache în Canada. Mi-a scris cumnată-mea că ar fi traumatizat de noul apelativ, *Epulaș,* și că l-a apucat... un dor de ducă înapoi în România, unde ar vrea să-și regleze conturile cu nenorocita lui familie.“

■ ■ ■

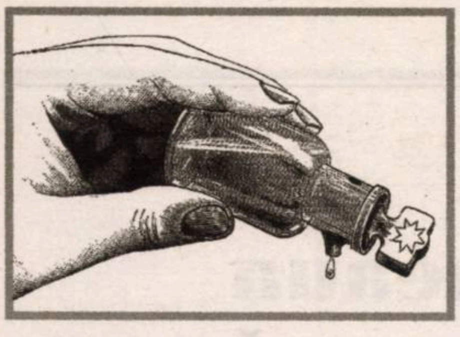

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Mișcatul din urechi

Lexicul și frazeologia corupției au o istorie respectabilă. În vechile texte românești nu apar doar termeni ca *mită, mîzdă, rușfet,* cu derivatele lor *(a mîzdi, mituială, rușfetar* etc.), ci și expresii glumețe, de exemplu *a unge osia,* atestată în cronica lui Miron Costin, în relatarea despre mituirea unui pașă de către domnitor: „și-i *unsesă osiia* și pașii Matei vodă“. *A unge* (pe cineva) sau, și mai explicit, *a unge osia* (cuiva) sînt metafore destul de clare: pentru a funcționa bine, un mecanism trebuie lubrefiat. Dintre expresiile mai tîrzii, curente în a doua jumătate a secolului al XX-lea, cît se poate de transparentă era și *a deschide ușa cu piciorul,* eufemism bazat pe o metonimie: din ansamblul unei situații (a veni cu brațele pline de cadouri), este reținut doar un detaliu, suficient pentru a face să se recunoască întregul. Mai neclară este, în schimb, originea expresiei *a mișca din urechi,* formulă înregistrată de dicționarele noastre actuale și definită în DEX ca „a sugera cuiva că îi dai un bacșiș; a da cuiva un bacșiș“. De fapt, chiar definiția sugerează o posibilă explicație, pentru că pune în prim plan un semn discret al înțelegerii. Imposibil de realizat pentru majoritatea oamenilor, evocînd mai curînd mișcările animalelor, acesta ar putea fi interpretat tot ca un rezultat al unei metonimii: ca reprezentînd semnul discret făcut cu capul, pentru a indica mita pregătită sau potențială. Descompunerea metonimică a acțiunii și atribuirea unei anumite autonomii părților corpului e un procedeu frecvent în limbajul popular, familiar și argotic *(a arunca un ochi, a-și lua picioarele la spinare* etc.).

Expresia are o prezență notabilă în literatură. A fost evocată și ilustrată de Arghezi, în *Poarta neagră* (1930): „În drum către etuvă, noul deținut «cu situație», disperat, cade la învoială cu conducătorul. Operația se cheamă «a mișca din urechi». Scăpat de toaletă, el trebuie să-și asigure un pat cu saltea și un anturaj; într-altfel, e silit să doarmă «la carantină», pe scînduri, în societatea pungașilor și spărgătorilor de profesie, care peste noapte îl devalizează. *Mișcînd din urechi*, i se dă ce cere“ (p. 38-39). Pasajul pare să indice sursa argotică a formulei, folosite în mediul interlop și al locurilor de detenție. Presa epocii dovedește însă că expresia avea deja o circulație mai largă. În ziarul *Țara de mâine* (Cluj, 17 mai 1931) se vorbea despre „obiceiuri și sisteme păcătoase, cari trebuiesc stîrpite cu ultima energie“ și pentru care reprezentativă ar fi fost „expresia îndulcită – hoții, că sînt hoți, și au și ei pudoare... profesională – *«a mișca din urechi»*. Cetățeanul (...) trebuie, de multe ori, să facă această *mișcare din urechi,* pentru a i se «aranja chestia cum va fi mai bine»“. În altă gazetă, se indică sumar echivalența *„a mișca din urechi* – bacșiș“ *(Unirea,* Blaj, 28 ianuarie 1933). I. Ludo, în *Răscoala traficanților* (1946), comentează în ton polemic limbajul corupției: „Astăzi, bacșișul este unul din cuvintele cari au cele mai multe sinonime în limba română și cuvîntul mult mai bogat în sinonime decît echivalentul lui în oricare limbă din lume: șperț, mită, șpagă, ciubuc, plocon, peșcheș, *«mișcă din urechi»,* «dacă nu curge, pică», «tramvaiu», «să trăiți, coane!» – sînt numai o parte din expresiile de artă cu care se făcea legătura sufletească dintre funcționar și Șmil sau Ion“ (p. 19). În fine, în *Groapa* lui Eugen Barbu (1957), expresia apare într-un dialog purtat cu un funcționar, pentru obținerea unei autorizații: „Celălalt își frecase palmele pătate de cerneală și rîsese. – De, se face, dar trebuie *să miști din urechi*. Și făcu un semn din degetele uscate. – *Mișc!* Cum să nu, numai să scap!“. Se poate presupune că semnul din degete sugera numărarea banilor, gest complementar în raport cu mai problematica mișcare a urechilor.

În prezent expresia nu mai este foarte des folosită, dar atestările ei nu lipsesc: „Dacă pînă să dai, lucrurile erau așa de complicate că nu le mai descurca nici papa de la Roma, după ce *ai «mișcat din urechi»*, totul devine simplu, se rezolvă în zece minute“ (republica.ro); „binențeles, patronul respectiv știe *să «miște din urechi»* ca să obțină avize de construcții“ (monitorulsv.ro); „desigur că și eu foloseam arahaica metodă de *«mișcat din urechi»* și nu mă duceam niciodată cu mîna goală“ (blogosfera.md); „tipul n-a fost fraier cînd *a mișcat din urechi* în fața cui trebuie, așa că i s-au eliberat toate patalamalele de funcționare“ (infobrasov.net) etc.

Poate că nu trebuie să căutăm o explicație perfect rațională a legăturii dintre mituire și urechi. E posibil să fie vorba, ca în alte cazuri, de o completare glumeață și ușor absurdă, care particularizează o situație, derutînd și îndepărtînd de sensul cuvîntului de bază. În acest caz, expresia s-ar baza doar pe sensurile colocviale ale verbului *a mișca* – echivalent cu „a acționa“, „a face ce trebuie în contextul dat“.

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum să ajungi la fericire? (II)

„*Run, Forrest, run!*“ e replica prin care celebrul film *Forrest Gump* vinde visul american într-o formulă contemporană. Dar nu la el vreau să mă refer, ci la momentul în care o rostește Tyler Durden. Vocea naratorului avertizează înainte: „Pe termen lung, speranța de viață a oricărui om scade la zero“. Apoi, în plină noapte, Tyler Durden îl scoate afară dintr-un magazin pe vînzător și îi pune pistolul la ceafă. Schimonosit de frică, omul – sau viețuitoarea, ar fi mai corect, în context – plînge implorînd milă. „Ai să mori“, îl avertizează Tyler Durden. Apoi îi verifică portofelul, se uită la acte, găsește un carnet de student. „Ce ai studiat?“ Printre lacrimi, cu frica cea mai cruntă probabil în oase, omul spune că a studiat biologie, mai mărturisește și că îl interesa să devină medic veterinar, să se ocupe de animale și „alte chestii“, dar că a abandonat, era prea greu, era prea mult de studiat. E o scenă în care Chuck Palahniuk, autorul romanului după care David Fincher face filmul *Fight club,* ține tensiunea cu mare șmecherie, nelăsîndu-te să intuiești finalul: Tyler Durden îl eliberează pe amărîtul care tremură în genunchi cu pistolul la ceafă, dar îi pune condiția de a-și relua studiile și de a-și continua visul. De a fi el însuși, nu o rotiță a sistemului universal în care și-a abandonat identitatea. Tyler Durden pare a transmite mesajul: du-te și fii autentic! Seamănă cumva a mesaj biblic și anarhismul lui Palahniuk este contrazis de această scenă. Iisus nu e mai puțin anarhic atunci cînd distruge, în templu, tarabele negustorilor de animale. „Faceți negoț de suflete“ e, de fapt, mesajul lui Iisus, dar și al lui Palahniuk. Chiar dacă, în cele din urmă, mecanismul pus la punct de Tyler Durden cade și el în același păcat al societății care anulează și uniformizează identitățile și autenticitatea, devenind la fel de distrugător, scena despre care vorbesc e încă din epoca ingenuității conceptului: fii autentic, nu-ți abandona valorile, nu fi o rotiță, luptă (cu tine și cu sistemul) pentru a fi ceea ce vrei să fii.

Vorbeam în articolul trecut despre valori, despre situarea acestora pe o axă ascendentă, în termenii ierarhizării lui Vianu, despre faptul că programele școlare amintesc principiul valorilor, dar nu îl operaționalizează aproape deloc. Și spuneam că valorile morale sînt superioare celor estetice. Spuneam, de asemenea, că drumul pe care îl văd eu în a face operațională paradigma curriculară a dezvoltării personale este de la cunoaștere spre autocunoaștere și spre acțiune asupra sinelui.

Autocunoașterea nu este în sine o mare realizare. Nu e mare chestie să constați că ești, de exemplu, leneș. Sau să recunoști că te vulnerabilizează rușinea în fața prejudecății colective, în fața judecății la care te supune societatea sau grupul. Sau chiar individul. O mare chestie este, în schimb, să îți depășești lenea pentru a-ți urmări scopul în acord cu propria autenticitate (care sigur nu este situată în lene, ci într-un ideal). Sau o mare chestie este să nu permiți rușinii să te anuleze, pentru că e extraordinar de puternică restrictiv, pentru a judeca în termeni de prețuire a sinelui dacă ai greșit sau nu în acord cu propriile valori și cu propria identitate, fără a violenta însă, în manieră vulgară sau agresivă, alteritatea (individul, societatea). Poate că pentru asta e nevoie să-ți afirmi tenacitatea sau să-ți recalibrezi acțiunile, dar fără să te lași înfrînt de frică și de rușine.

Ce vreau să spun? Mai știți, spre exemplu, romanul lui Călinescu, *Enigma Otiliei?* Mă folosesc, iar, de un studiu de caz. Cu mai multă sau mai puțină simpatie, uzul comun interpretativ, în canon preuniversitar, a perpetuat direcția analizei romanului din perspectiva „balzacianismului fără Balzac“ și a situării Otiliei în clișeul „eternului feminin“. Social, o disoluție a unei societăți, burghezia, care nu putea susține balzacianismul, pentru că nu-i mai conținea resorturile mecanice. Caracterologic, poziționarea Otiliei într-o formulă clișeică, așa cum spuneam, ușor sau mai mult chiar depreciativă. Sigur, cu simpatia față de acest „etern feminin“ pe care o presupune misterul de care masculinitatea se lasă sedusă. Dar, per ansamblu, Otilia văzută ca un fel de „vrăjitoare“ modernă, mai mult sau mai puțin interesată, mai mult sau mai puțin „șireată“ în acțiunile ei afective sau pragmatice. Privirea lui Felix din final, care o judecă și o banalizează pe femeia care nu i se mai pare, după ani, misterioasă. În fapt, în ordinea autenticității, Otilia și Pascalopol sînt singurele personaje autentice, în acord cu ele însele, din roman. Și nu e deloc de mirare că Otilia îl alege pe Pascalopol, în ciuda vîrstei sale: aș zice că îl alege nu doar pentru ce-i poate oferi în plan concret, ci pentru că îi simte în primul rînd autenticitatea, calibrată perfect într-o siguranță de sine. Nici nu cred că a contat prea mult statutul lui economic, în fond nici ea, Otilia, nu era săracă. Mustind de insecurități și de falsitate, toate celelalte personaje ale romanului sînt de fapt sub semnul nefericirii și al lipsei de autenticitate. Felix e, însă, în această ordine, cel mai trist personaj. Cel cu care îți vine să empatizezi. De ce? Pentru că el este un produs al educației. Nu are, de fapt, acces, pentru că nu este ajutat, la autocunoaștere și la acțiune asupra sinelui. Nimic mai trist decît imaginea lui finală, de om cu succes profesional (probabil măcinat de obsesia perfecționismului), însurat din conveniență, incapabil să priceapă nici la maturitate altceva decît niște clișee.

Revin la matcă. Ce să vadă un elev de liceu, la 17-18 ani, dintr-un roman ca acesta și, în general, din literatură? Să vadă mecanismele insecurității, ale rușinii, ale lipsei de autenticitate, ale fricii. Să vadă dificultatea unui demers de acțiune asupra sinelui, care, din frică de fapt, te face vulnerabil. Să vadă că soluția nu este teatrul unei siguranțe de sine, negarea vulnerabilității, că nu asta înseamnă autenticitate, ci asumarea chiar și a imperfecțiunii tale, fără să faci din ea însă un bici al autopedepsirii. Să vadă curajul asumării, curajul eșecului chiar. În fine, să te întorci dinspre partea întunecată înspre partea luminoasă. A lumii, a ta, a trăirilor tale, al relaționării tale cu ceilalți. Prin acțiune asupra sinelui, cu blîndețe, dar și cu încredere.

Într-un fel sau în altul, toate aceste lucruri aș vrea să le văd cumva enunțate în viitoarele programe școlare. Nu doar ca principii generale, ci ca obiective operaționale sau într-o formulă operațională cel puțin. Experimentarea literaturii în paradigma dezvoltării personale, urmărind stări, emoții, profiluri, goluri, imperfecțiuni, care pot oferi cunoaștere, dar și autocunoaștere, imagine de sine realistă, așteptări corecte de la existență, mecanisme psihologice de acțiune asupra sinelui. E o filosofie complicată aceasta, poate. Dar care cred că merită puțină reflecție.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

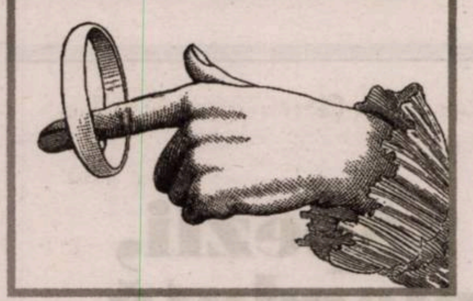

Selma IUSUF

legende urbane

În trecere

Ați observat cum unii oameni schimbă total atmosfera unui loc, a unei încăperi, a unei case, în momentul în care pășesc acolo? O casă părăsită, dezolantă în muțenia și ruina ei, o să înceapă să respire din nou în prezența Neobositului. Neobositul e cel care va avea întotdeauna ceva de făcut, un proiect, un plan, un munte de cucerit, un ocean de scotocit, o sarcină, o misiune, un sens și un drum. Dacă neobositul trece pragul căzut al unei case, același prag îl va trece cu el și un iz de speranță. Dacă însă un contemplativ ca mine va trece același prag, dintre zidurile în ruine, zdrobite de oțetari îndărătnici, vor izbucni vaiere teatrale de fantome inventate pe loc.

Ați observat cum cineva poate răsturna cu susul în jos atmosfera unei încăperi chiar dacă bagă doar un cap pe ușă? Există oameni care pot lumina totul în jur, brusc, ca atunci cînd un soare iese neașteptat dintre norii groși, oameni care pot ridica ancora unei tensiuni mocnite prin simpla lor prezență. Ăștia sînt rari și trebuie prețuiți. Tot așa, de partea cealaltă, unii trag după ei trena neagră a nemulțumirii și pot băga o cinstită adunare de suflete echilibrate și relativ vesele într-o adîncă mofluzeală sufletească. Ăștia-s mulți și nu prea ai cum să-i eviți.

Sînt persoane cărora le simți prezența și fără să le vezi. Una dintre bunicile mele umplea casa cu un soi de urgență, și o simțeam din cel mai îndepărtat ungher. Ceva mă făcea să îmi îndrept spatele, să-mi rînduiesc hainele și părul și să dau aparența unei preocupări de moment onorabile, nu visarea dezlînată căreia mă dedam, nu tăierea frunzelor la cîini, nici frecatul mentei și nici neonoranta scotocire prin dulapul ei vechi din care înșiram noi și noi surprize. Bunica asta arunca sentimentul de urgență ca pe buzdugan, înainte de a ajunge acasă, cu toții o simțeam de la colț, ba pînă și pisicile încolăcite lenevos pe pernele ei își căutau de treabă.

Bunica ailaltă apărea ca un foc de artificii. Prezența ei răsturna din temelii ordinea lucrurilor din încăpere. Părea că scaunele o iau razna și tropăie mărunt din toate cele patru picioare, divanele se dislocau și zbîrnîiau din arcuri la frecvențe joase, capacul cuptorului se închidea și se deschidea cu zgomot. Era acolo un Poltergeist sufletesc care te lăsa leșinat, istovit, dar extrem de fericit, cu toți obrajii pupați și răspupați de ființa asta care intra și ieșea din viețile noastre ca un uragan.

Am cunoscut apoi persoane care îngheață locul în care pășesc. O gheață mortală, implacabilă, prezența lor se insinuează pas cu pas, un grad mai jos, două grade mai puțin, apoi trei, patru. Mîinile și picioarele ți se răcesc fizic, apoi și sufletul. Obiectele din încăpere se vor retrage în sinea lor de obiecte și te vei trezi într-o încăpere mobilată cu concepte. Alți oameni o să umple spațiul de acreală. Cum să vă spun, întreaga încăpere se va umple de corcodușe verzi, o să dați din mîini și din picioare ca să scăpați de ele, dar în zadar, ele se vor revărsa multe, din ce în ce mai multe, o să acopere tablouri și canapele, o să treacă de clanțele ușilor, acreala se va acumula în valuri. Singura scăpare, din cîte am observat, e un acut simț al umorului.

Și apoi, de regulă, prezența mamelor înmoaie toate contururile. Obiectele par blurate, iar casa se relaxează cumva. O simți ca pe cineva care și-a ținut răsuflarea mult timp, un soldat în misiune, cu pereții drepți, ușile încuiate, care acum expiră cumva ușurat și mai dă drumul la curea. O casă în care apare o mamă e molcuță, bleagă și fericită. Bine, nu toate mamele, nu toate casele, dar așa simt că ar trebui să fie.

Să vă uitați cu atenție ce se întîmplă cu încăperile atunci cînd cineva le pășește pragul. De acolo începe o poveste. Cît despre mine, de la o vreme, orice loc în care intru își mărește la infinit spațiul și granițele și mă trezesc din ce în ce mai des ca un bob mic de mazăre într-un univers expandat. Ca Alice în fața unei cești de ceai de mărimea unei vedre.

■ ■ ■

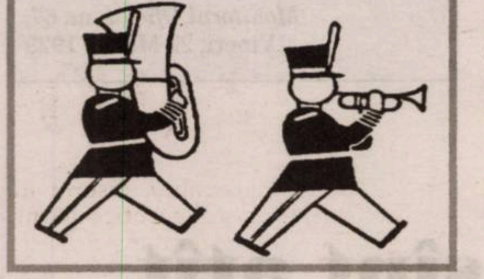

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Multe nuanțe de gri

Între alb și negru s-a dezvoltat o lume. A apărut un univers. Un cosmos de griuri. Diferențele între ele sînt insesizabile. Au trecut de limita cuanticii. Se găsesc în altă ordine a lucrurilor. Una în care limba și limbajul au devenit același lucru. Vorbim și scriem într-un fel nou. Citim într-un fel nou. Iar atunci cînd vorbești, scrii, citești altfel, rezultatul firesc și imediat e că lumea se vede altfel. Devine altceva. Sîntem limba pe care o vorbim. Așa vedem lumea, așa o percepem. Cînd înveți o limbă străină, înveți și un alt fel de a vedea lumea. Pătrunzi într-un alt univers cultural, lucru care nu e ca și cum ai vizita un muzeu viu, ci o experiență fundamentală, de viață, de cunoaștere, prin „mutarea“ într-un „loc“ din care vezi lumea într-un mod diferit de cel în care ai văzut-o pînă atunci. Nu e suficient să știi cum se spune *pîine* în italiană, germană sau maghiară. Așa cum poți să mai știi alte cîteva zeci sau sute de cuvinte și niște elemente de legătură cu ajutorul cărora alcătuiești fraze. Pătrunderea într-o limbă, uneori chiar și în cea proprie, în care te-ai născut, e un fenomen complicat care modifică natura ființei. Pur și simplu pentru că începi să „vezi“ din ce în ce mai mult. Sigur că *a vedea* nu înseamnă automat și *a înțelege*. Dar asta e altă poveste.

Felul în care vorbim și scriem azi e rezultatul unui proces drastic de simplificare, început binișor de mai multă vreme, nu așa cum am fi tentați să credem, odată cu computerele și cu inteligența artificială. Iar *simplificarea* însăși are mai multe trepte de înțelegere, situate în „căsuțe“ de semnificație care se găsesc pe „străzi“ diferite. De îndată ce „bucheа cărții“ a intrat în lumea largă, lucrurile au pornit-o pe tot soiul de căi. Unii și-au văzut de treabă și au plonjat în adîncuri, mereu mai departe, mereu mai spre abis. Cei mai mulți s-au mulțumit, după cum era firesc, să înoate la suprafață, să facă pluta, să se simtă minunat în această formă de cunoaștere și în acest fel de a zări un sens spre care să te îndrepți. Fenomenul popularizării de orice fel, pornit cu mulți ani în urmă, a modificat și a „luminat“ miliarde de indivizi. Nu e deloc de mirare că noi, oamenii, am și numit „Iluminism“ una dintre epocile pe care le-am traversat. Într-un fel esențial, atunci au început descătușarea, popularizarea, descoperirea acestui „continent“ profund fascinant, dar presărat cu nenumărate surprize. Nu toate sînt unele plăcute. Dar e normal să fie așa, aidoma oricărei întruchipări a unui ecosistem. Ținta este viața însăși. Prețul plătit e pe măsura înghesuirii pe drumul spre această țintă. Iar Babel e, cu siguranță, o metaforă strălucită pentru acest proces lung și ramificat în atîtea direcții.

Scrisul și cititul au fost, la un moment dat, secrete din zona sacrului. Comori inestimabile. Cîtă vreme se aflau în mîinile celor foarte puțini, valoarea lor era imensă. Pentru că însemnau, pur și simplu, putere. Dar cum pulsația ascunsă a oricărui secret e ca un suflet încătușat care tînjește să trăiască liber măcar o secundă, aceste mari comori au devenit, inevitabil, accesibile. Inițiații n-au pierdut toată puterea, dar au fost nevoiți să accepte schimbarea unor raporturi. Sînt lucruri care s-au petrecut lent și care au avut o mulțime de chipuri. Procesul nu s-a încheiat nici azi. Și cine știe dacă se va încheia vreodată. Pentru că nu toată lumea care știe să scrie și să citească e în cunoștință de cauză atunci cînd e vorba despre ce pot face aceste achiziții de preț. Iar problemele și „tainele“ legate de „cod“ sînt foarte accesibile acum, dar, cu toate astea, nu pentru absolut oricine. Așa se face că marile secrete de odinioară, comorile care însemnau putere imensă sînt azi lucruri dintre cele mai banale și pătrunse în rutina existenței. O importantă parte din populația planetei știe să scrie și să citească. Încă mai sînt ființe umane, nu puține, care nu știu. Așa cum există o sumedenie de oameni care știu, dar care folosesc aceste achiziții la nivelul la care un urs furnicar folosește un băț pentru a scoate furnicile din mușuroi sau din scorbura unui copac. Scrisul și cititul sînt accesibile, cel puțin teoretic, pentru absolut toată lumea acum. Ele au ieșit de multă vreme din zona sacrului. Sacrul însuși a ieșit din propria constelație de înțelegere. Deocamdată, nivelul de popularizare a marilor comori ne ține doar la stadiul utilizării lor elementare. Nuanțele dintre „alb“ și „negru“ nu sînt o diversificare a puterii de a vedea și de a înțelege. Ci, dimpotrivă, o rămînere în urmă la un nivel utilitar imediat al acestor achiziții.

În mod paradoxal, popularizarea, eliberarea în lume a „secretelor“ a produs „catedrale“ și monumente culturale de toate felurile, profund impresionante, dar nu ne-a făcut mai ușoară calea spre adevăr. Ci a transformat-o într-o junglă în care încă rătăcim. Un spațiu invadat de nuanțe, pe cît de spectaculos, pe atît de alienant. Și, chiar în absența unui adevăr definitiv, griurile între care trăim nu sînt nici măcar o dovadă a diversificării capacităților noastre de percepție. Ci doar o obișnuire cu lumina din ce în ce mai puțină. Sau, poate, rătăcirea asta e o formă de adăpostire. Un mijloc de protecție împotriva unei lumini orbitoare. Cine poate ști? Îmbogățirea noastră cu achiziții de toate felurile e un lucru minunat. Putem să salvăm vieți care odinioară n-aveau nici o șansă, putem comunica miraculos la distanță, putem să ne avîntăm, la propriu, spre stele. Dar toate astea sînt descoperiri colosale. Nu mari momente de înțelegere. Popularizarea, în sensul ei cel mai larg, nu ne-a făcut, deocamdată, mai buni. Nici mai pregătiți pentru ce urmează. Dimpotrivă. Facem ravagii în jur și ne devastăm habitatul. Așa arată etapa asta. Cu cît identificăm mai multe nuanțe, cu atît sîntem mai porniți pe distrugere. Cum o arăta etapa următoare? O mai avea cine să participe la ea?

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Super Liga Europei vs *Champions League? Ce mai e și asta?*

Ce era de așteptat. Vorba unui text din *The Atlantic*, e ca în fabula cu scorpionul pe care broasca îl trece rîul, ceea ce nu îl oprește să o înțepe mai apoi. Pentru că pur și simplu nu se poate opri, e în natura lui. Așa și cu 12 dintre cele mai bogate cluburi de fotbal din Europa. S-au adunat, au făcut socoteli și le-a rezultat că dacă fac ele o ligă a lor ar încasa, doar pentru participare, de patru ori mai mult decît cîștigătoarea Ligii Campionilor. Dar pentru asta plebea trebuie exclusă. Îi dăm bani (promisiune), dar să stea deoparte. Super Liga ar aduna doar 20 de formații cu un buget total de vreo 10 miliarde de euro care ar primi o sumă de start între 4 și 6 miliarde de la JP Morgan, banca potrivită pentru a vinde gogoși (vezi criza din 2008). Sigur, e departe de cele 100 de miliarde ale fotbalului american, dar pentru început e bine. În plus, spre deosebire de NFL, fotbalul tradițional e global, deci oportunitățile sînt planetare. Super Liga e despre bogați care vor să devină și mai bogați. În povestea asta nu există nici un Robin Hood, ci răul cel mai mic care pentru mulți e UEFA. Forul european a reacționat brutal, amenințîndu-i imediat pe schismatici cu excomunicarea. Sigur, englezii sînt obișnuiți cu asta, doar anglicanismul a fost creat pentru ca Henric al VIII-lea să se poată tăvăli în cîte paturi voia. Unul dintre jurnaliștii de la *Sky Sports* a citat reprezentantul unuia dintre cluburile trădătoare: „Patronii noștri sînt interesați de mărirea profitului, mai puțin de fotbal“. Răspunsul șefului UEFA, Ceferin: „Ne-au scuipat în față!“. Și ce să vezi? În păruială s-au băgat Macron și Boris. Probabil că Mutti Merkel răsfoia un catalog cu vile de lux pentru apropiata pensie și n-au vrut s-o deranjeze. Ambii au luat ferm partea UEFA, ceea ce – eeee!... – ne arată că proiectul Super League e o amenințare la Europa, nici mai mult, nici mai puțin. Chiar și la cea terfelită de Brexit, căci sîngele șpriț nu se face. În spatele multora dintre cluburile cu dor de ducă există interese americane, iată o explicație. Manchester United, Arsenal și Liverpool sînt deținute de yankei, familia Agnelli, care are Juventus, deține marca Jeep. E o răscruce babană a celui mai popular sport din lume, pe care unii vor să-l mute de la „cel mai bun să cîștige“ la „cel mai hun să cîștige“. Cel mai prădător, pîrjolitor, terminator. Într-un cuvînt, cel mai bogat. Jocurile Foamei? Nu, aici Huxley îl bate pe Orwell. Jocurile îmbuibaților. Pe locuri, fiți gata, nimiciți!

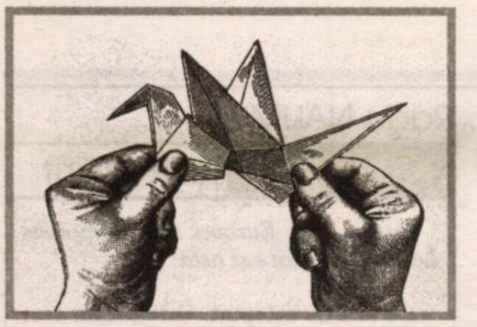

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ultimul împărat al zăpezii, căprioara și cheia pierdută

A fost o iarnă în care, din cauza pandemiei, nu s-a mai putut schia în Alpi. Stațiunile au fost în general închise și cei care nu erau localnici, mai ales, n-au putut merge acolo în vacanță. În România s-a schiat totuși, iar sezonul se dovedește a fi destul de lung. Nu e neapărat o surpriză, în mulți ani se schiază în martie și chiar în aprilie, la Azuga, Predeal sau Poiana Brașov, iar pe platoul Bucegilor nu există an în care să nu se schieze în aprilie, ba, uneori, e destulă zăpadă și în mai. Cei de la cîmpie nu sînt neapărat obișnuiți cu lucrurile astea, iar discuțiile lor despre vreme sînt ingenue. Pe la sfîrșitul lui februarie, la Azuga era un soare puternic și zăpada se topea de peste tot, iar cîțiva schiori care se pregăteau să urce într-o mașină cu număr de Brăila se felicitau că tocmai au prins „ultimul tren“, convinși că „de mîine s-a încheiat, nu se va mai putea schia“. O lună mai tîrziu, în aceeași stațiune ningea din greu și erau minus șase grade. Atunci am auzit alți turiști, probabil din București (schiori mai de ocazie), care se mirau teribil, zicînd că „anotimpurile s-au dat peste cap“, că „nu mai poți pune bază pe nimic, nici măcar pe vreme“.

Peste alte două săptămîni, la jumătatea lunii aprilie, ningea iarăși. Era în mijlocul săptămînii. Telegondola funcționa, dar la ora la care am ajuns eu nu era nici un client. În sus, spre creasta muntelui, pîrtia Sorica se desfășura în fața ochilor în toată splendoarea, albă și pustie, ca de zahăr. I-am întrebat pe cei de la telegondolă dacă totul e în regulă. Prea nu era nimeni. Eram ultimul mohican pe schiuri? M-au asigurat că zăpada e bună și că nu vor închide instalația, condițiile de funcționare fiind standard. Mi-am luat un abonament de patru ore și am urcat. Singur cuc. Pîrtia fusese bine bătută de utilaje și era tare. Știam că, spre prînz, zăpada urma, inevitabil, să se înmoaie, așa cum se întîmplă primăvara tîrziu, astfel că era de preferat să-mi fac turele cît mai repede, la primele ore ale dimineții. Și m-am pus pe treabă, ca și cum aș fi fost la sala de sport. Dar liniștea și pustietatea mă deconcertau. Toată pîrtia era a mea. Așa ceva nu mi se mai întîmplase. Era ca și cum aș fi fost ultimul supraviețuitor al unui cataclism atomic, beneficiar al iernii nucleare posterioare unui conflict devastator. Sigur, servanții telegondolei nu se puneau la socoteală. Ei erau la datorie și nu aveau voie s-o abandoneze nici morți.

Pînă la catastrofa nucleară însă, m-am gîndit că un pericol mult mai banal se putea ivi din pădure. Cu o zi înainte auzisem că un urs tocmai omorîse un turist singuratic, chiar pe la Azuga. Urșii au ajuns anul ăsta de multe ori și pe pîrtiile amenajate. Fiind așa pustiu, poate că ar fi fost chiar mai multe șanse să dau peste Moș Martin. Mi-am propus să fiu mai atent, măcar să-l văd de departe. Apoi mi-a dat prin cap că, atunci cînd nu vezi oameni pe care să-i ocolești, îți inventezi singur un urs. N-a fost urs, dar o căprioară tot mi-a tăiat calea, speriindu-mă grozav. Ajuns jos, după această primă tură stranie, am văzut că telegondola nu mai mergea. Nu era nici o mișcare. Sigur, mi-am zis, m-au păcălit. Sau poate deja au murit cu toții, că parcă la prima urcare nici unul nu arăta prea bine. În timp ce mă apropiam temător de stație, l-am auzit dintr-odată pe un mecanic îndemnîndu-mă: „Haideți, haideți, poftiți în cabină“. Am intrat și atunci telegondola a pornit. Deci o opreau cît eram pe pîrtie și o porneau doar cît să mă urce pe mine, doar pentru mine, ultimul om de pe planetă neconvins pe deplin de adevărul încălzirii globale. Frumos. M-am simțit ca un împărat, ca ultimul împărat. Se spune că în țările mai puțin dezvoltate există cîte o stațiune de schi, cu o singură pîrtie și o singură instalație de urcare. E un tipar. Ei bine, aici era o stațiune cu o singură pîrtie și o singură instalație funcțională, dar și un singur schior.

După a doua coborîre, am observat totuși că mai veniseră încă alți trei domni, ceva mai în vîrstă, cu o mașină cu număr de București. M-am bucurat. Au început să apară și pe la noi pensionari care schiază. Ne-am occidentalizat. Și mai mult, domnii aceștia schiau neașteptat de bine. Numai că, la un moment, dat, s-au oprit undeva jos. Păreau să aibă o problemă. Am aflat ceva mai tîrziu – cel care-i adusese își pierduse cheia de la mașină. Rămăseseră în clăpari pe dinafara automobilului și se învîrteau în jurul lui, neștiind ce să facă. Un ghinion care le ruina ziua. Am fost atent și eu peste tot pe unde am trecut, în speranța că le-aș putea găsi cheia. După alte cîteva ture, am văzut că domnii umblau cu o sîrmă pe lîngă geamul ușii șoferului, ghidați video prin smartphone de un mecanic din București, pe care-l sunaseră. Încercau să deschidă ușa, în speranța că poate cheia fusese cumva încuiată înăuntru. Nu izbuteau însă cu nici un chip să deblocheze încuietoarea. Le-ar fi fost de ajutor un hoț de mașini, un „specialist“. Nu puteam să-i ajut și-mi părea tare rău de ei. Nici mecanicul de la telegondolă, care le procurase sîrma, nu mai știa ce să facă. N-am mai aflat cum or fi rezolvat problema. Am plecat de acolo avînd pe retină imaginea lor, plouați (începuse să plouă), aplecați asupra portierei, privind dezamăgiți în interiorul mașinii unde le erau pantofii de stradă. Ciudată zi!

■ ■ ■

ready made

„Pe această moșie sunt locuri de arătură, fânețe; la Olt este zăvoi, iar pe culmea dealului este puțin tuferiși. […]

Vie nu există pe această moșie, deoarece via din deal este pe cureaua de moșie Stroescu.“

Monitorul Oficial, nr. 67,
Vineri, 22 Martie 1929

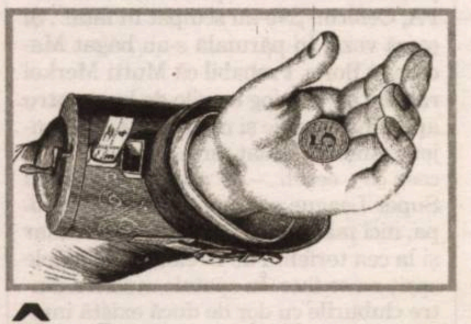

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

De ce în România sînt atît de multe salarii mici și minime

În România, salariile sînt mici. Este un refren pe care îl auzim de trei decenii, un veșnic motiv de nemulțumire și de reproșuri. Tema este doar parțial corectă, pentru că, pe de o parte, rareori se face o analiză cuprinzătoare a motivelor pentru care salariile sînt mici, iar, pe de altă parte, este promovat cu insistență mitul că salariul minim încasat pe statul de plată este, de fapt, completat de o sumă de bani plătită „la negru“, fără a fi contabilizată.

Cifrele arată că în economia românească există un fenomen al utilizării excesive a salariului minim. Un sfert din angajații din România primesc salariul minim, adică aproape 1,3 milioane de salariați. Imensa majoritate a acestora lucrează în mediul privat, în sectorul bugetar fiind doar 80.000 de angajați care cîștigă salariul minim și pentru aceștia au fost inventate sporuri.

De altfel, România este, la nivelul Uniunii Europene, economia cu cea mai mare pondere a angajaților plătiți cu salariul minim din totalul salariaților. Imediat după România se află Portugalia (17%) și Croația (15%), iar țările cu cele mai mici procentaje sînt Malta, Belgia și Suedia, cu niveluri de sub 3%. Există o explicație pentru diferențele atît de mari, la nivel european, în ceea ce privește ponderea crescută a lucrătorilor cu salariu minim? Nu sînt răspunsuri bazate pe o analiză documentată, dar intuitiv se pot evoca structura și tradiția economiilor în cauză.

Extinzînd cifrele de analiză, să spunem că Bulgaria (332 de euro), Ungaria (442 de euro) și România (450 de euro) sînt statele cu cele mai mici salarii minime din Uniunea Europeană. În ultimul deceniu, România a avut cea mai agresivă creștere a salariului minim din UE, făcută, în mulți ani, fără vreo legătură cu productivitatea muncii, fără vreun algoritm logic și predictibil, ci doar sub imperiul comenzii politice. Astfel, anul trecut, România a depășit Ungaria la nivelul salariului minim, dar diferența este nesemnificativă, iar ea trebuie pusă și pe seama evoluției monedelor naționale, leul și forintul, în raport de moneda europeană, euro.

Toate datele arată că România are un salariu minim mic și mulți lucrători plătiți la acest nivel. De ce se întîmplă așa? Cea mai facilă explicație este aceea că o parte din bani sînt plătiți de angajatori „la negru“ sau „la gri“. Nu se poate spune că fenomenul nu există, dar cît este de extins? Poate există un fel de optimizare fiscală, prin care patronii micilor companii găsesc metode să scoată bani din firmă cu costuri cît mai mici, pentru a-și ajusta veniturile, dar amploarea fenomenului este nedefinită. Este un fenomen marginal sau unul generalizat? Nu știm, iar instituțiile statului ar trebui să ofere un răspuns pentru a înlătura speculațiile.

În același timp, să nu uităm că în economia românească între 80% și 90% din companii sînt incluse la categoria microîntreprinderi sau IMM-uri. O bună parte din ele sînt firme care asigură existența asociaților și familiilor lor. Nu sînt companii cu pretenții de dezvoltare, ci de subzistență. În aceste condiții, angajații, care de cele mai multe ori sînt chiar membrii familiei, primesc salariul minim. Aici se concentrează o parte din salariile minime din economia românească.

Micii patroni se mulțumesc cu atît de puțin pentru că încearcă să plătească impozite și contribuții cît mai reduse către bugetul de stat sau bugetul sănătății. Mulți o fac nu din rea-voință, ci din cauză că rata de profit pe care o obțin este extrem de mică. Sînt, de fapt, firme ai căror proprietari nu au alte veleități decît supraviețuirea de pe o zi pe alta.

Dacă obiceiul completării salariilor minime cu plăți „la negru“ sau „la gri“ ar fi un fenomen de masă, așa cum se vehiculează în spațiul public, ar trebui ca instituțiile statului, ANAF și Inspecția Muncii, să constate și să ia măsuri. Adică să micșoreze zona de evaziune.

Dar pentru a explica motivele pentru care economia românească utilizează pe scară atît de largă salariul minim trebuie să privim mai în profunzime. Vom vedea că o bună parte a economiei românești produce o valoare adăugată redusă. Industria este axată, în general, pe lohn, asamblează diverse produse pentru companii europene. Este cazul industriei auto sau, de exemplu, al celei de produse electrocasnice. La fel este și situația în comerț, un domeniu cu o pondere importantă în economia autohtonă, în care, prin definiție, se lucrează cu marje reduse de profit. Aici apar și angajații din companii mari cu salariul minim.

Cu puține excepții, economia românească este una a valorii adăugate reduse, a profiturilor mici, este o economie de execuție și prea puțin axată pe inovare, cercetare și dezvoltare de produse sau aplicații de noi tehnologii, domenii în care astăzi ratele de profit sînt substanțiale și în care, implicit, se plătesc salarii mari.

De fapt, efectele de astăzi sînt rezultatele unor decizii luate în urmă cu două decenii. Atît în ceea ce privește atragerea investițiilor străine și a structurii economiei, cît și cu privire la sistemul de învățămînt. Abandonul școlar timpuriu, analfabetismul funcțional, desființarea învățămîntului profesional, numărul relativ redus de studenți și libertatea de a lucra în Uniunea Europeană au fost factori, mai puțini vizibili, care au contribuit la situația de astăzi. De aceea, atunci cînd românii se plîng că au salarii mici ar trebui să se întrebe ce fac ei pentru a schimba această situație.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonator: Marius CHIVU

Ovid S. Crohmălniceanu

Texte și opinii de:

- ● Mircea CĂRTĂRESCU (scriitor)
„Croh într-o poză voalată“
- ● Mihai IOVĂNEL (critic literar)
„De la A la Z“
- ● Adrian MUREȘAN (critic literar)
„Apel în așteptare“
- ● Ioana PÂRVULESCU (scriitoare)
„Un om insolit“
- ● Adrian G. ROMILA (scriitor)
„Parabole futuriste“

argument

Crohmălnicescul „hm“ etern dubitativ

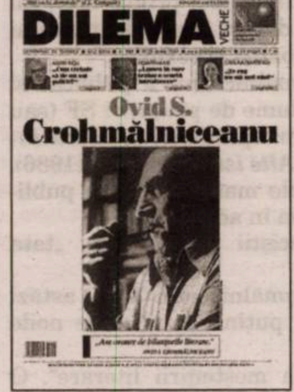

Titlul acestui argument îi aparține lui Radu Cosașu, care, aflînd că pregătim acest Dosar la centenar, mi-a și dictat frazele următoare la telefon:

„Pudic, Moise Cahn nu ne-a lăsat multe detalii despre acest straniu pseudonim literar – ce caută acest gutural și totdeauna expresiv «hm» printre atîtea vocale și consoane, prescurtate la un mai simplu Croh (provenind de la o stradă din ghetoul Varșoviei). Inutil, «Hm»-ul se ținea după el. În ’53 scrisese un text foarte decis «Pentru realismul socialist». În *Istoria sa critică*, Nicolae Manolescu scrie că nu i se va trece peste asta. La urma urmei, de ce? Nu era, totuși, un Novicov, lozincard, bolșevic rudimentar, brutal și incult. Ce s-a întîmplat cu obsedanta urmă a urmei? În ultimul deceniu al lui 1900, la împlinirea a 80 de ani, adică la mai mult de patruzeci de ani de la realismul socialist, studenții săi îl omagiau unanim în *Dilema*, Manolescu scria că studiile lui despre Barbu, Arghezi, Blaga, Bacovia, Rebreanu sînt fundamentale pentru înțelegerea literaturii române și nimeni nu putea trece peste *Desantul* din ’83, antologia prozelor studenților săi din cenaclul unde-i învățase ce-i poezia și democrația gustului critic, acel «hm» crohmălnicesc etern dubitativ, care devine ipoteză de lucru la propriul destin. Asta în plină dictatură a maniheismului românesc – cu Binele și Răul majusculate, incomunicabile, aflate la baza tuturor fascismelor și comunismelor. Într-o istorie încă nescrisă a maniheismului românesc, nescrisă pînă azi de nici un intelectual comunist sau anti, fiindcă îi enervează orice evoluție în orice armonie a contrariilor, Croh ar fi un capitol somptuos în toate contrarietățile lui.“

Briliant și spectaculos în dualismul său, criticul literar Ovid S. Crohmălniceanu (16 august 1921, Galați – 28 aprilie 2000, Berlin) a predat la Filologia bucureșteană între 1948 și pînă la pensionarea din 1991, cînd s-a stabilit la Berlin, colaborînd cu Facultatea de Limbi Romanice a Universității din München. De-a lungul vieții a fost redactor(-șef) al mai multor reviste prestigioase (*Contemporanul, Viața Românească, Gazeta literară*), a format nenumărate generații de profesori, a scris cîteva cărți fundamentale – marcînd, într-o amplă manifestare contradictorie, și dogmatismul realismului socialist din anii ’50, și expresionismul deceniului următor, și optzecismul postmodernist (*Literatura română între cele două războaie mondiale, Literatura română și expresionismul, Cinci prozatori în cinci feluri de lectură, Evreii în mișcarea de avangardă românească* ș.a.) –, a fost autor de proză scurtă SF, mare cinefil (a colaborat la revista *Cinema*), a condus Cenaclul Junimea, prefațînd faimoasa antologie *Desant ’83* care a lansat o generație nouă de prozatori.

Dacă astăzi este doar un nume de referință în mediul academic, asta este și din cauză că posteritatea nu e foarte generoasă cu criticii literari. Acest Dosar (cu extensia din pagina 16) își propune deopotrivă să-l evoce, să-i reviziteze opera și să-l omagieze la centenar. (**Marius Chivu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mihai IOVĂNEL

De la A la Z

Anecdote. Volumul de memorii *Amintiri deghizate,* publicat în 1994 la Editura Nemira, este o sursă fabuloasă de anecdote literare (nu toate vesele) din comunism (cu incursiuni în perioadele de dinainte și de după). Personaje sînt Camil Petrescu, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu, Mihail Sadoveanu, Paul Celan, Marin Preda ș.a. Iată o scenă din jurul lui 1970, în care Zaharia Stancu, președintele de atunci al Uniunii Scriitorilor, se folosește de arta repetiției împotriva lui Nicolae Breban: „Stancu a început aparent calm, ridicînd treptat, dar nu prea mult, vocea, frazarea sacadată și pivotarea ei obstinată pe un cuvînt fiind lăsate să-și facă principalul efect: «Da, i-a retezat preopinentului vorbirea, dumneata, tovarășe Breban, vrei să te caci în capul meu. Asta vrei, tovarășe Breban. Să te caci în capul meu. Bine, cacă-te în capul meu. Pentru asta v-a trebuit dumneavoastră președinte. Ca să vă căcați în capul lui. Cacă-te, da, cacă-te, tovarășe Breban!». Pe măsură ce repeta propoziția scandaloasă, tot fără să treacă peste un anume prag diapazonul vocii, dădea mereu semne mai vizibile ale unei mînii clocotitoare. Vorbitorul nu făcea decît să și-o stăpînească, să-i lase stricta expresie sonică, păstrînd comic o tăietură ceremonioasă prin repetatul «tovarășe»“.

Berlin. În 1992 a emigrat în Germania, la Berlin, unde a murit în 2000.

Cosmopolitism. Deși de-a lungul perioadei realist-socialiste (1948-1960), Crohmălniceanu a fost un tovarăș de nădejde, a călcat nu o dată în străchini. Astfel, articolul „Pentru calitate în nuvelistica noastră“, publicat în 1949, a declanșat o întreagă campanie în presa vremii, în care Crohmălniceanu era criticat pentru cosmopolitism (una dintre cele mai periculoase acuzații din epocă era „ploconirea în fața Occidentului“). Însuși Leonte Răutu, șeful propagandei, s-a deranjat să-l atace în broșura *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale* (1949). După această afacere, potrivit lui Dumitru Micu, lui Crohmălniceanu i s-a spus o vreme Crohmopoliteanu.

Dialectică. Tot Dumitru Micu, care l-a cunoscut bine pe Crohmălniceanu, îi evocă astfel inteligența speculativă: „Era, poate, mintea cea mai ascuțită pe care o cunoscusem pe viu pînă atunci. Inteligențe tot atît de mari sau superioare (Caragiale, Călinescu, Arghezi, Camil Petrescu) mi se mai revelaseră doar prin lecturi. Crohmălniceanu analiza cu o luciditate incomparabilă, sesiza raporturi și contradicții nebănuite, surprindea amănunte revelatorii neobservate de nimeni, opera asocieri și disocieri deconcertante. În discuții, dacă porneau de la aceeași premisă, dovedea pe oricine, chiar și pe Călinescu. Preluînd datele introduse de preopinent, le răsucea astfel încît infirma tocmai prin ele teza pentru a cărei validare fuseseră invocate. Pe Nichifor Crainic, de pildă l-a constrîns logic să admită că, prin antisemitism, ortodoxismul gîndirist infirma spiritul creștinismului. Era invincibil pe teritoriul raționalității“ (Dumitru Micu, *Sfîrșit și început de mileniu. Rememorări,* Editura Muzeul Literaturii Române, 2010).

Enciclopedism. Crohmălniceanu era o enciclopedie ambulantă, avînd cunoștințe întinse în cele mai variate domenii culturale și științifice. Nicolae Manolescu ne povestea la un curs că n-a putut să-l prindă niciodată cu versuri din poezia europeană sau americană pe care să nu le recunoască imediat.

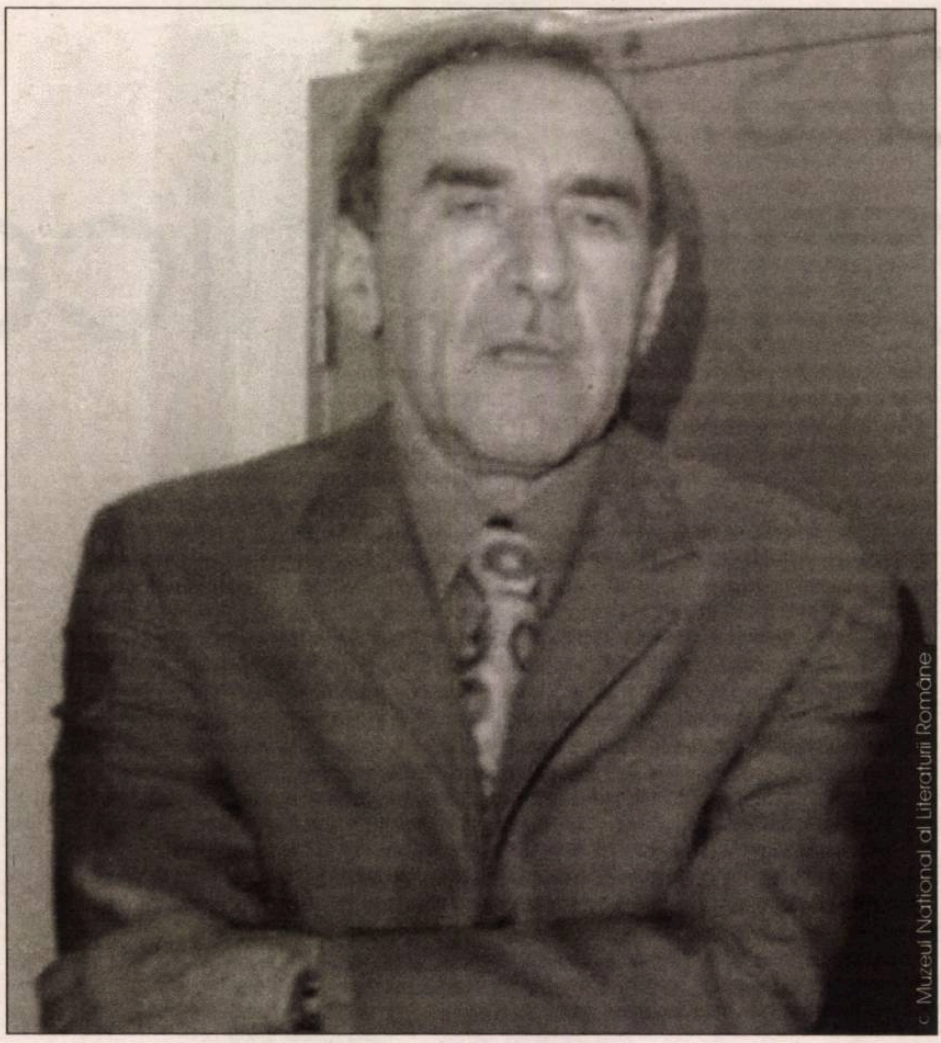

© Muzeul Național al Literaturii Române

Facultate. Deși a ajuns profesor la Facultatea de Filologie din București, ca profesie de bază Crohmălniceanu era inginer – absolvise, în 1947, Facultatea de Construcții a Institutului Politehnic din București.

Galați. Crohmălniceanu s-a născut în urmă cu 100 de ani la Galați. Numele la naștere era Moise Cahn.

Holmes. Într-un portret publicat în prefața la ediția din 2012, scoasă la Humanitas, a volumului *Amintiri deghizate*, Ioana Pârvulescu îl compara cu Sherlock Holmes: „Îl vedeam mai degrabă desprins dintr-un «roman detectiv» scris de sir Arthur Conan Doyle la sfîrșitul secolului 19 decît din secolul de aur spaniol: trenciul, pipa stinsă și pălărioara în carouri nu cred că erau întîmplătoare în ținuta lui, te trimiteau la Sherlock Holmes și, dacă l-ai fi întrebat ce personaj de roman vrea să fie, s-ar fi simțit probabil grozav în Baker Street, cu un doctor Watson alături, analizînd cu atenție cine știe ce misterioasă afacere. De altfel, marii autori ai literaturii polițiste, deși nu erau la vedere, ocupau un spațiu important în biblioteca extrem de bine organizată a criticului. Scotea uneori cărți din raft și îți arăta însemnările de pe margine. Avea codul lui: exc (excelent), fb (foarte bine), b (bine), apoi vax și, cel mai rău, kk“.

Istorie literară. Cea mai bună istorie literară a perioadei interbelice este *Literatura română între cele două războaie mondiale*, publicată în trei volume masive între 1972 și 1975. Ar trebui reeditată.

Junimea. Așa se numea cenaclul studențesc condus de Crohmălniceanu între 1971 și 1990. Cam toți optzeciștii au trecut pe acolo. Era specializat în proză, dar existau și excepții – Cărtărescu a citit în cadrul său *Levantul*. Crohmălniceanu a îngrijit și prefațat volumul colectiv *Desant '83,* manifestul prozei optzeciste.

Lenin. Realismul socialist a intrat în declin din 1960. Crohmălniceanu a avut ghinionul să publice chiar în acel an una dintre ultimele cărți de critică realist-socialist, intitulată *Pentru realismul socialist*. La spartul tîrgului, cum s-ar zice. Unul dintre cele trei studii din volum îi este dedicat lui Lenin.

Metodă. În *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură* (1984), Crohmălniceanu citește pe Sadoveanu prin Northrop Frye, pe Liviu Rebreanu prin Georges Poulet, pe Hortensia Papadat-Bengescu prin Freud, pe Camil Petrescu din punct de vedere naratologic, iar pe Mateiu Caragiale prin stilistica lui Leo Spitzer.

Nina Cassian. Aceasta a fost bună prietenă cu Crohmălniceanu. Criticul a scris pozitiv despre volumul ei de debut, *La scara 1/1* (1947), fiind apoi atacat furibund în presa comunistă, care socotea că volumul ilustrează formalismul burghez și cîntă în strună capitalismului. Tatăl Ninei Cassian i-a găsit criticului pseudonimul Ovid Crohmălniceanu-Sache, transformat ulterior în Ov. S. Crohmălniceanu.

Oportunism. Dumitru Micu: „Abandonînd, după trîntelile suportate în jurul lui 1950, atitudinile de frondă, Crohmălniceanu a devenit, în anii următori, un critic semioficial, dispus a îndeplini, oricînd i se cerea, funcția de portavoce a forurilor ideologice. Argumenta plauzibil orice, în funcție de conjuncturi și circumstanțe, adopta succesiv atitudini ireconciliabile, motivînd-o pe fiecare cu atîta subtilitate încît dădea inconsecvenței aparența perfectei continuități. [...] A fost, pînă în 1989, membru în biroul Uniunii sub toți președinții, membru în biroul de partid al aceleiași Uniuni fără întrerupere, pînă la dezagregarea organizației de bază. La facultate s-a înțeles cu toți șefii de catedră: cu Vitner, cu Ivașcu, cu Piru, cu Marcea, cu Bălan. Găsea limbaj comun cu marea majoritate a scriitorilor – exceptînd doar gruparea constituită în jurul lui Eugen Barbu –, se conforma (s-a conformat, mai precis, pînă al exacerbarea extremă a naționalismului izolaționist, în ultima perioadă ceaușistă) oricăror directive. [...] Militant «pentru realismul socialist» [...], criticul avea să comenteze, după 1970, cu înțelegere, cu pătrundere, poezia lui Voiculescu, Gyr, Cotruș, Crainic, pentru ca, mai tîrziu, sub hegemonia în învățămîntul umanist a metodelor formale, să discute competent despre tropi, semioză, cîmp semantic, narator, naratar. Exeget marxist al creației lui Arghezi și Blaga, intolerant față de gîndirea idealistă, îndeosebi față de misticism, în jurul anului 1960, el avea să studieze, 15-20 de ani mai tîrziu, scrierile patristice și să-mi demonstreze... științific posibilitatea miracolului“.

Protocronism. Una dintre tacticile criticilor care susțineau protocronismul în anii '70-'80 (Edgar Papu, Mihai Ungheanu, Paul Anghel ș.a.) era să-i acuze pe criticii din tabăra adversă (reprezentată în principiu de echipa de la *România literară)* că nu sînt patrioți. Crohmălniceanu, care s-a opus de la început protocronismului, a atacat în 1979, la unul din colocviile revistei *Luceafărul* dedicate protocronismului, tocmai această tactică: „Vreau să preîntîmpin o echivalare a noțiunii de protocronism cu noțiunea de patriotism. Protocronismul a comportat discuții în contradictoriu. Asta nu înseamnă că cine nu susține protocronismul nu este patriot“.

Ronț. Acesta era numele pe care îl purta cîinele criticului. Potrivit Ioanei Pârvulescu, era „un cocker spaniel de o culoare rară, [...] maro-închis“. Mircea Cărtărescu l-a evocat și el pe Ronț: „Scriind odată despre Crohmălniceanu, am vrut să-i fac o plăcere amintindu-i în articol și cîinele, pe mult-iubitul lui Ronț. «Dragă», mi-a spus profesorul, zîmbind, cînd ne-am întîlnit apoi prima dată, «ai scris minunat despre Ronț, doar că i-ai greșit rasa, culoarea și sexul!»...“.

SF. Crohmălniceanu a publicat și două volume de povestiri SF (sau de ficțiuni speculative), *Istorii insolite* (1980) și *Alte istorii insolite* (1986). Sînt printre cele mai bune texte publicate în România în acest gen.

Tata. Optzeciștii îi spuneau „tata Croh“.

Uitare. Crohmălniceanu este astăzi un autor prea puțin cunoscut de noile generații.

„**V**alorificarea moștenirii literare“. O sintagmă-cheie din perioada care a urmat morții lui Stalin în 1953. Privea recuperarea autorilor cu probleme ideologice din trecut. Aceasta trebuia făcută cu spirit de răspundere, separîndu-se grîul de neghină. Crohmălniceanu a participat prin monografii la recuperarea lui Liviu Rebreanu (1954) și a lui Lucian Blaga (1963).

Ziar. A debutat în 1944 în ziarul *Ecoul* cu un articol despre poetul american Vachel Lindsay.

Mihai Iovănel *este critic și istoric literar. Cea mai recentă carte publicată:* Istoria literaturii române contemporane 1990-2020, *Editura Polirom, 2021.*

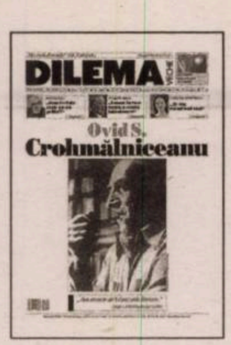

Ioana PÂRVULESCU

Un om insolit

Unul dintre regretele mele este că nu mi-a dat prin minte, pe vremea cînd lucram la *România literară*, să-i iau un interviu lui Ovid S. Crohmălniceanu. Aș fi început chiar de la nume. E greu de crezut că cineva, mai ales cineva cu spiritul lui ludic, și-ar alege de bunăvoie un nume atît de scrobit, care ar putea veni chiar de la *crohmală*, „scrobeală“. E drept că imposibilul pseudonim fusese născocit oarecum în joacă: în tinerețe, în urma unui pariu (făcut cu o femeie), Moise Cahn afirmase că va impune un *nome de plume* din cinci silabe, cu una mai mult decît Călinescu. Pariu cîștigat. Totuși, de ce Crohmălniceanu, plus Ovid, nu Ovidiu (cum spun studenții), plus S., care nu e inițiala tatălui?

L-aș fi întrebat pe Profesor, desigur, tot felul de lucruri despre viața literară pe care o cunoscuse cît se poate de bine, în momente delicate, și nu m-aș fi sfiit să pun și întrebările previzibile ale jurnalismului de azi. Între altele, și de ce n-a scris roman sau care e, din perspectiva lui, topul propriilor cărți. Asta m-ar fi interesat pentru că nu mi-e clar ce gîndea despre ceea ce scrisese „de la tinerețe pîn' la bătrînețe“, iar o critică a criticii pe opera proprie poate oricînd oferi surprize. Sînt deci nevoită să fac aici topul meu, amestecînd nepermis genurile literare, netinînd cont de mizele cărților și, desigur, aplicînd criterii asumat subiective.

Pe locul întîi, cîștigătoare categorică este, pentru mine, *Amintiri deghizate*. Acesta e romanul lui, de fapt, iar personajele sînt scriitori pe care îi știm din istoria literaturii: cei mai mulți interbelici: Hortensia Papadat-Bengescu, Arghezi, Ion Barbu, Camil Petrescu, Sadoveanu, Călinescu, pe care autorul i-a cunoscut „în carne și oase“, dar și mai puțin canonicul, dar nu mai puțin interesantul Felix Aderca, apoi Paul Celan, prietenul de-o viață Marin Preda, tenebrosul Caraion „cel negru“ și alții. Cartea beneficiază de toate calitățile omului care a scris-o: te învață să rîzi și să admiri. Să admiri *și* datorită rîsului. În lumea de azi, rîsul este de cele mai multe ori batjocoritor, plin de un imposibil aer de superioritate, cînd nu de-a dreptul rău sau prostesc. La memorialistul Crohmălniceanu e un rîs admirativ, afectuos, și poate că această capacitate a fost trăsătura principală a omului. Cei disprețuiți nu meritau bucuria și mîngîierea rîsului, erau, dimpotrivă, ucigașii lui.

În această carte, scrisă spre sfîrșitul vieții, se amestecă nostalgia și bucuria amintirilor de tinerețe cu critica și istoria literară, cu înțelegerea omului și a operei, în forma aceea simplă, tranșantă, care apare abia către *exitus*. Fără să-ți dai seama, din *Amintiri*... înveți firesc lucruri esențiale ca de la un profesor ideal. De pildă, la Ion Barbu, cel de care se tem toți studenții, după prezentarea laturii de Don Juan a poetului, se afirmă: „Greșesc cei care-i conceptualizează prea mult versurile, ignorîndu-le nota pronunțat senzuală“. Dar și o trăsătură mai ascunsă, pe care cititorii i-o atribuie în genere lui Arghezi și n-o văd la Barbu: „Dumnezeul învățăturii creștine îl umple integral. Ion Barbu a fost cel mai credincios mare poet al nostru“. Asta explică de altminteri la el și scurtul lui episod legionar. (Adaug că cele două caracteristici, senzualitatea și mistica, nu sînt atît de depărtate cum par: poezia de dragoste cea mai intensă este cea care se naște din erotismul total, intens, al verbului, în mistica nupțială.) Nu lipsește, în finalul fiecărui capitol, concluzia de care însăși viața autorului se apropia: boala și moartea sting scurta lucire a celor care fac istoria literaturii, dar care sînt, și ei, niște bieți oameni. Este morala Ecleziastului.

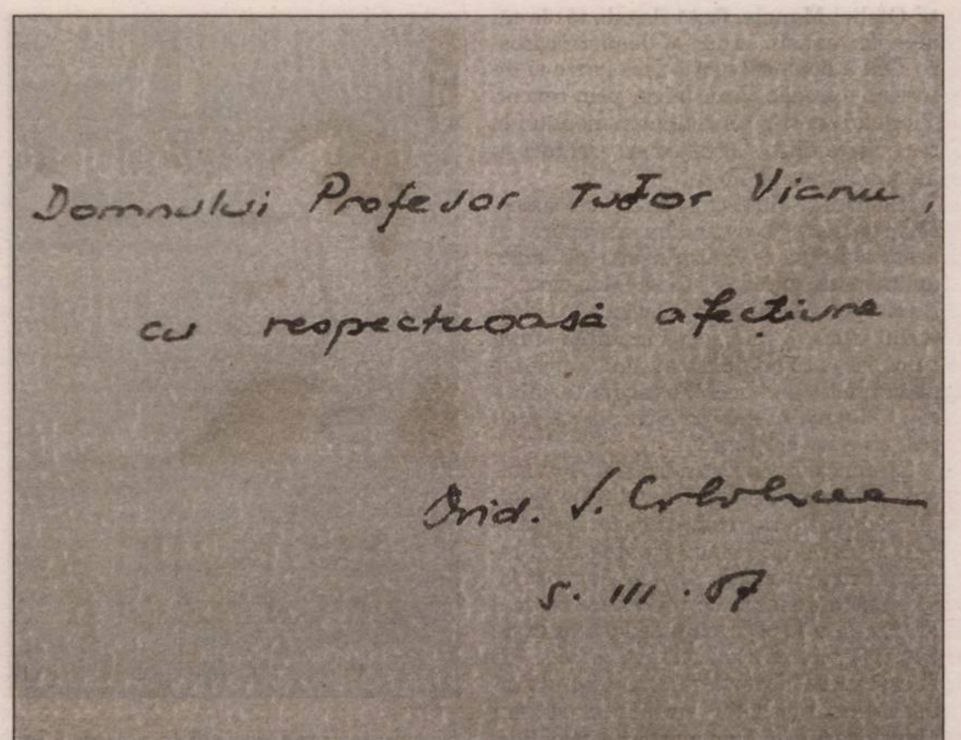
Domnului Profesor Tudor Vianu,
cu respectuoasă afecțiune
Ovid. S. Crohmălniceanu
5. III. 57

Medalia de argint o are, pe podiumul meu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, publicată între 1966-1975, cînd șurubul cenzurii era mai puțin strîns. Cele trei volume dedicate Interbelicului sînt construite dintr-o cercetare și asamblare uriașe, „inginerești“, din citirea temeinică nu numai a cărților, ci și a unor colecții întregi de reviste interbelice și a tot ce se poate pe temă, montate într-o expunere clară, bine dozată, fără surplusuri, o construcție care rezistă la cutremure. Dintre cele trei volume, în care intră publicistica, proza, poezia, dramaturgia și critica, cel mai atrăgător este, aș spune, cel despre poezie. Lucrul se explică pe de o parte prin extraordinara cultură poetică a autorului, care face legături cu literatura europeană demne de marii critici interbelici, dar și prin faptul că în discutarea poeziei erai mult mai liber: cenzura nu se amesteca aproape deloc. La cenaclul Junimea, care era de proză și i-a format pe marii prozatori optzeciști, se citea uneori și poezie. Mereu eram uimită să constat că amfitrionul se pricepea la poezie la fel de bine ca la proză, știa o mulțime de versuri franceze pe dinafară (alcătuise și o antologie) și te învăța într-o replică mai mult decît un întreg curs universitar.

Și pentru că am pomenit de cursuri, pe locul trei aș pune o carte mai puțin citită a lui Ovid S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*. I-am fost studentă Profesorului, în anul IV, iar la baza cursului nostru a stat această carte care atunci se elabora. Ea aplică cîte o metodă teoretică și critică pe proza unui autor interbelic român, pe baza afinităților dintre opera respectivă și metoda aleasă: Sadoveanu e discutat din perspectiva arhetipurilor (Northrop Frye), critica profunzimilor (Georges Poulet) e aplicată pe Rebreanu, psihanaliza devine grila de analiză pentru Hortensia Papadat-Bengescu, naratologia pentru Camil Petrescu și stilistica lui Leo Spitzer pentru Mateiu Caragiale. Cursul lui Crohmălniceanu, încheiat cu un memorabil examen (mie mi-a căzut „Infernul viciilor“ la Mateiu Caragiale!), a fost unul dintre cele mai bune din toată facultatea (comparabil la noi, la „Filo“, doar cu cel al lui Paul Cornea, al Profesorului Mihai Zamfir și cu seminarele lui Florin Manolescu). La examen îmi mai amintesc că a discutat degajat cu o studentă, de față cu toți cei care ne aflam în sală, despre *Rusoaica* lui Gib I. Mihăescu, carte interzisă în acea perioadă și imposibil de găsit în librării sau biblioteci, oferindu-se chiar să i-o împrumute. Era un gest de curaj care ne-a impus. De altminteri, atît la cenaclu, cît și la cursuri, Profesorul a rostit numai cuvinte de om liber, pe care le-ar fi spus și astăzi.

În fine, nu pot să nu acord o mențiune plină de admirație celor două volume de proze SF, *Istorii insolite* și *Alte istorii insolite*. Dacă mă gîndesc bine, insolit este și adjectivul care se potrivește omului care le-a scris. Așa era. Nu excentric, deloc straniu, nici boem: doar insolit, la fel ca numele pe care și-l alesese. Nu sînt o cunoscătoare a genului SF. Crohmălniceanu însă era, formația lui științifică îl ajuta la asta, după cum în biblioteca lui era și o solidă literatură polițistă, proprietarul ei nefiind, se vede, de acord cu opinia detectivului matein. Dar prozele din cele două volume atît de banal intitulate mi s-au părut extrem de ingenioase, captivante și incredibil de actuale. N-ai zice că sînt scrise în comunism. La fel ca poezia, SF-ul îngăduia libertatea.

„N-am de gînd să expun aici o listă a necazurilor breslei...“

În bibliografia lui Crohmălniceanu intră și vreo două cărți cu care nu s-ar lăuda azi, scrise în anii '50. Pe una dintre ele mi-am cumpărat-o de la anticariat: *Cronici literare (1954-1956)*, apărută la ESPLA în 1957. Prima surpriză a fost dedicația, din 5 martie 1957: „Domnului Profesor Tudor Vianu, cu respectuoasă afecțiune“. De obicei dedicațiile din acei ani făceau concesii limbii de lemn și oamenilor de lemn. Dar a lui Crohmălniceanu e frumoasă: prin omul căruia i-o adresează, prin „Domnului Profesor“, iar nu „Tovarășului“, prin sobrietate și ton suficient de cald, însă nu lingușitor.

Articolul de deschidere, dedicat cronicarilor literari, este, de asemenea, în registrul ceremonios și îmbibat de cultură occidentală care i-a adus lui Crohmălniceanu și un proces „de înfierare“, între altele pentru că e estetizant, cosmopolit și îi place mai mult „parfumul exotic al lui Apollinaire și Malraux decît sudoarea muncitorească“. Iată: „Asumîndu-mi obligația unei cronici literare, cer îngăduința, înainte de a porni la lucru, să țin măcar o scurtă pledoarie în favoarea acestei îndeletniciri, despre care se aud mai des cuvinte de ocară, decît vorbe de laudă. Cititorii nu trebuie să se alarmeze; n-am de gînd să expun aici o listă a necazurilor breslei...“ Este invocat doar Zoil, pentru cunoscători, adică intelectuali. Tonul acesta domină în toate cronicile, dar, din cînd în cînd, ca în mai toate cărțile obsedantului deceniu, apar și fraze scrise cu altă cerneală, cea a cenzurii. Las altora grija să le sublinieze, mie îmi ajunge să văd că sînt puse *à contre-cœur*. Din toate textele se vede însă clar că gustul criticului merge spre adevărata valoare. Pe cei nuli și doar pe ei îi desființează, cînd e posibil, cu propriile arme. Pe Radu Tudoran sau pe Marin Preda îi laudă cel mai tare. S-a vorbit mult despre limbajul esopic al prozei scrise sub cenzură. E sigur că și critica a avut unul, și Crohmălniceanu l-a avut, atunci, pe al lui.

M-am gîndit adesea la oamenii de calitate care au să-și reproșeze cîte o cedare în fața terorii istoriei – cîte o lașitate, o tăcere, o greșeală (fie și de gust), o trădare sau cine știe ce lucru reprobabil, care le întunecă, puțin sau complet, destinul –, m-am gîndit la ei ca la niște victime, cu un alt soi de nenoroc decît al victimelor *en titre*, cele persecutate fățiș. Oameni care, fără întorsătura nenorocoasă a istoriei, ar fi fost impecabili, admirați, iubiți de toată lumea, dar care, în condițiile date, sînt nevoiți să poarte povara unei umbre mai mari decît ei, prea mari. Pe Crohmălniceanu vîrsta de 20 de ani l-a prins în 1941. Se poate un moment istoric mai neinspirat pentru o asemenea vîrstă? Anul 1941, apoi războiul, anul 1947, 1948, deceniul obsedant. Fără deceniul șase, ba mai mult, fără comunism, Crohmălniceanu ar fi fost un profesor stimat fără rezervă și, cosmopolit cum s-a dovedit de la început, de la articolul cu care a debutat, despre poetul american Vachel Lindsay (din cercul lui Carl Sandburg și Edgar Lee Masters), ar fi făcut carieră internațională, cu dese plecări în străinătate, cu admiratori de toate vîrstele. Istoria nu l-a băgat la închisoare, ce-i drept, dar l-a lovit și pe el, în alt mod, mai fin și mai pervers. Istoria, cînd e rea, joacă feste tuturor. În fața ei nimeni nu rămîne nepedepsit. Diferă numai pedeapsa.

Pentru generația mea, pentru toți cei care au frecventat cenaclul Junimea – ne socotea puțin copiii pe care nu-i avusese –, Ovid S. Crohmălniceanu a fost un nume cu noroc. Poate că, puțin, și noi am fost un noroc pentru el.

Ioana Pârvulescu *este scriitoare și profesor universitar. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Prevestirea, *Humanitas. În pregătire, ediția a doua din* Alfabetul doamnelor.

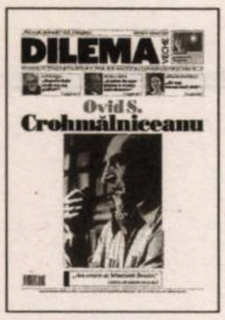

Adrian MUREȘAN

Apel în așteptare

Indicele de noutate documentară al *Amintirilor deghizate,* așezate în pagină de un Ovid S. Crohmălniceanu autoexilat la Berlin în debutul anilor '90, este cu siguranță unul foarte ridicat. Evocările sînt, la tot pasul, intersectate de ancadramente surprinzătoare, de anecdote, lămuriri ori chiar revelații de ordin literar. În plus, traseele sînt desenate cu mîna unui prozator cu adevărat înzestrat.

Portretele ori medalioanele astfel decantate sînt de cele mai multe ori izbutite, iar, între ele, cîștigă în complexitate acelea dedicate „canonicilor“: Camil Petrescu, G. Călinescu, Ion Barbu, Tudor Arghezi. Discuția pare că pornește, adesea, dintr-un punct înalt, de la chestiuni foarte „serioase“, aproape docte, precum acelea ale fluctuațiilor estetice ale jurnalului, ca specie literară, spre a coborî fără întîrziere în sferele cotidiene ale adevăratelor interese, omenești, mult-prea-omenești. De aici provine, probabil, într-o primă accepție, și miza anunțatei *travestiri*, a deghizării preventive a autorului. Această tranziție se consumă, însă, extrem de fluent și de abil, cu o admirabilă ipocrizie. Interesează, prin urmare, nu atît fals-clamatul substanțialism camilpetrescian, cît sociabilitatea și mondenitatea exagerate ale eului biografic: nu cumva reprezentau acestea carcasa unei interiorități ascunse și nebănuite?

„E derutat și, într-o măsură, de-adevăratelea scrîntit“.

Din culisele acestui univers al bîrfei superioare, se întrezărește noul portret, inevitabil misterios: scriitorul își ascundea, de fapt, cu bună știință episoade întregi ori elemente-cheie din aventuroasa-i biografie, fusese căsătorit înainte de război, asemenea eroului său, Ștefan Gheorghidiu, și divorțase în împrejurări „nelămurite“. Este invocat aici, spre deliciul și spre incitarea publicului, inclusiv aspectul antilevantinismului structural pe care Camil Petrescu l-ar fi întreținut cu obstinație, aflîndu-se, între scriitorii noștri interbelici, cum scrie Croh, „la distanța cea mai mare de Isarlîc“.

Apariția impunătoare a lui Ion Barbu este receptată, simultan și derutant, ca descindere a unei „zeități extrem-orientale, enormă și intimidantă“, dar și ca desfășurare hedonist-teribilistă a „băietanului etern“, cu veleități de Don Juan autohton. Savuroase sînt și descrierile exercițiilor retorice întreprinse de G. Călinescu, din timpul mult gustatelor sale conferințe: „Vorbitorul făcea publicul să uite, pentru o oră și ceva, limba de lemn cu imbecilizantul ei ecou repetitiv în urechi. (...) Prin licărul batjocoritor al ochilor, apropierea sprîncenelor, mari ca niște streșini de casă maramureșeană, și lăsarea mîinii să cadă moale în jos, a lehamite, anula un adjectiv admirativ pe care-l acorda și imprima astfel elogiului rostit o turnură ironică, descalificantă. Călinescu recurgea adesea la această comedie fizionomică și gesticulație ajutătoare, ca să iasă din situațiile dificile ale epocii. Avea un dublu limbaj, oficial și conspirativ. (...) Împingea pîntecul lui apreciabil înainte, ridica brațul în aer, pleca fruntea lăsînd să-i cadă peste ea o șuviță de păr sur și recita...“.

Pînzele epice astfel întreținute de Croh vrăjesc și dezvrăjesc, traversînd diverse registre, de la senzaționalism și proză thriller (cum este episodul sordid al morții Ofeliei Manole, fostă ilegalistă) la tăieturile realiste, crude și demistificatoare. Din a doua categorie face parte și interesul aproape clinic (bizar prin revenirile sale) pentru consemnarea modului în care cîțiva dintre acești mari scriitori și-au dat obștescul sfîrșit:

„Doamna Călinescu, plînsă, m-a așteptat la ieșire. Voia să știe cum mi se părea că arată suferindul. «Surprinzător de bine», am răspuns, mințind-o ca să-i dau curaj.

George Ivașcu, care l-a văzut în sanatoriul Otopeni cu o seară înaintea sfîrșitului, scria că și-a păstrat pînă a închide pentru totdeauna ochii o «acută luciditate». «Plîngea în hohote, nu voia să moară», mi-a povestit mie“.

Lămuririle, contextualizările, dezvăluirile prețioase ori chiar revelațiile de ordin istoric-literar completează acest tablou general, colorîndu-l parcă de o lumină existențialistă. Aici, de fapt, își face simțită apariția cu precădere criticul literar, și o face în chip seducător. Este descrisă maniera fascinantă în care Arghezi „sucea“ frazele, fără a atenta la integritatea normelor sintactice, și sînt atenționați acei comentatori ai lui Barbu cantonați în rigiditatea unei analize hiper-conceptualizate *(critici-lăcătuși* îi numea Steinhardt) că demersurile le vor fi falimentare dacă vor ignora nota pronunțat senzuală a versurilor acestuia: „O bună parte din lirica barbiană nici nu e de conceput în afara unui pansexualism neascuns“.

Sînt lămurite și deslușite, în maniera vaselor comunicante, și unele episoade din biografiile literare ale unor scriitori apropiați ori învecinați. De pildă, reluînd cazul Ion Caraion și examinarea acestuia de către Croh, un istoric literar postdouămiist va putea conexa informațiile: aflat la finalul anilor '60 în grațiile lui Ceaușescu, pe care îl va și vizita, alegîndu-se cu multiple beneficii, Caraion dobîndește, într-o perioadă suspect de scurtă, posibilitatea de a „trimite sume serioase și familiei, acasă, la Buzău“ ori de a încheia traduceri neverosimil de repede pe care urma să le trimită la tipar, primește un apartament „în Colentina“ și încă unul pentru soacra sa, în proximitate. Poate că pentru Croh e o surpriză și ține de necunoscut, poate nu, însă este evident că formulele în genul: „a făcut nu știu ce combinație“ ori „era o adevărată minune de unde scotea atîția bani“ rezonează eufemistic.

„Dacă, fără voia mea, cineva iese totuși din aceste pagini nedreptățit, îi cer iertare.“

Cînd Croh scrie că amicul său „muncea enorm“, ar fi trebuit să menționeze aici inclusiv notele informative semnate de zelosul delator „Artur“. Astăzi știm de traducerile realizate în colaborare cu N. Steinhardt (care nu avea, pe atunci, drept de semnătură și care îndeplinea de regulă faza primă a procesului, tălmăcirea urmînd a fi „stilizată“ de către poet), la fel cum știm și de rușinoasa delațiune în urma căreia prietenului său îi este confiscat *Jurnalul fericirii,* denunț urmat apoi de o notă informativă care mi s-a părut mereu extrem de stranie, prin faptul că trăda un soi de atitudine distrată, de jubilație abia reținută, parcă teribilist-avangardistă. Se încheia prin redarea gîfîită a confesiunii subiectului îngrozit de consecințe, care se tînguie, nevoind să facă rău nimănui dintre cei cărora le-a înmînat manuscrisul spre lectură și repetînd deznădăjduit că nu, nu poate deveni „turnător“ pentru nimic în lume, peste care se aștern aceste cuvinte uluitoare ale informatorului „Artur“: „E derutat și, într-o măsură, de-adevăratelea scrîntit“.

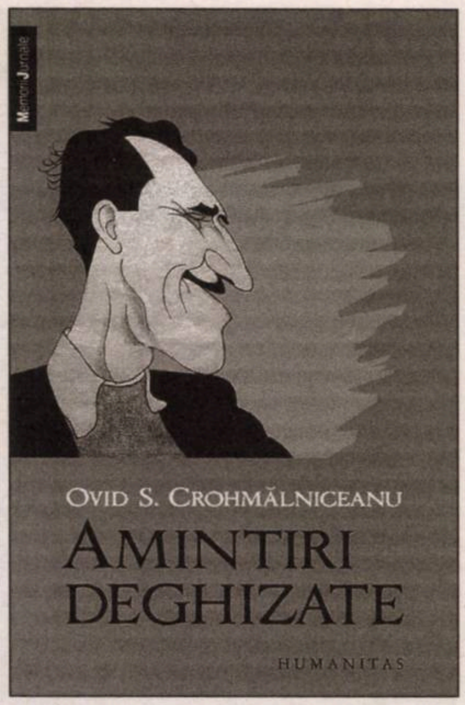

Din aceeași pulbere stilistică pare a se întrupa și reacția surprinsă de Croh în discuțiile amicale cu Caraion, ceea ce întărește supoziția lipsei de caracter a unuia și aceluiași: „Chiar și la adresa amicilor, cînd nu erau de față, se simțea împins să lanseze remarci glumeț-malițioase. O dispoziție comică îi stîrnea îndeosebi N. Steinhardt: „A! Nicu, Nicu!“, izbucnea cînd cineva rostea numele lui“. Tot din medalionul dedicat lui Caraion în *Amintiri deghizate* aflăm că mărturia poetului cu privire la dureroasa sa detenție ar fi stat și la baza unora dintre scenele romanului *Cel mai iubit dintre pămînteni:* „Scena de o comicărie sinistră, cu deratizarea, Marin Preda a imaginat-o ascultînd asemenea întîmplări fioroase pe care le trăise Caraion. Lui, fostul deținut îi istorisise o mulțime. Lecția despre «cosor», din cîte părți se compune acesta și cum trebuie folosit, de la el a auzit-o, știu sigur“.

Există, însă, și o altă miză a cărții lui Crohmălniceanu, oricît ar vrea autorul să o camufleze sau să o îmbrace în mătăsuri ultrafine. Mai exact un risc, căruia nu i se poate sustrage, întrezărit adesea în momente în care, aproape din senin, memorialistul devine (și) analist politic. Este vorba de riscul ori provocarea (neasumate fățiș) ale *identificării,* ale sugestiei întrezăririi, printre rînduri, a propriei sale biografii contorsionate politic. Recurența anumitor observații ori preocupări nu este tocmai inocentă, ca de exemplu atunci cînd remarcă, spre a pleda ulterior cauza respectivă: „Unii îl acuză azi pe Camil de «colaboraționism»...“ sau, în alt capitol, despre Arghezi: „Unii îl judecă foarte aspru azi că s-a dat la sfîrșitul vieții cu puterea“. Însă adeziunea la comunism a aceluiași Camil Petrescu, scrie mai departe Croh continuîndu-și pledoaria, nu fusese, de fapt, una de conjunctură, întrucît acesta nutrise mereu „o sinceră ură împotriva ierarhiilor umane bazate pe ordinea plutocratică burgheză“. În plus, subliniază memorialistul „deghizat“ privind ca-ntr-o oglindă, va fi și marginalizat treptat de către partid, pentru că refuzase să se conformeze semnării unei scrisori mincinoase.

Ajungem prin urmare într-o tensiune periculoasă a cărții, pe care nu știm dacă Croh a prevăzut-o, dar pe care deducem că a avut-o în vedere, adică și-a asumat-o. Sînt, de fapt, riscurile unui deloc discret elogiu de sine, pus în slujba unei vizibile tendințe de disculpare cu privire la trecutul său politic, înspre care converg majoritatea evocărilor. Acestei tendințe de scoatere în evidență a propriilor sale merite memorialistul îi cedează tot mai des, cu o înduioșătoare imprudență, precizînd că el se află la originea acordării unei „pensii de stat“ prozatoarei Hortensia Papadat-Bengescu, că el i-a oferit o idee salvatoare lui Ion Barbu, aflat într-un chinuitor impas de ordin financiar, că el i-a criticat pe proletcultiștii Beniuc și Deșliu. Tot el s-a aflat la originea sărbătoririi lui Sadoveanu la 70 de ani, în 1950, asumîndu-și toate riscurile pentru această admirație „naționalistă“. Același i-a asigurat revenirea publicistică lui Felix Aderca în sumarul revistei *Viața Românească* și l-a salvat, totodată, pe Caraion de la un gest necugetat pe care urma să îl facă în fața lui Ceaușescu etc. etc.

Nu știu dacă Croh s-a imaginat pe sine în această ipostază insolită și contabilicească de veritabil *salvatore della patria,* dar scrisul său, cel puțin, asta mărturisește. Dorința enormă de *a compensa* greșelile trecutului răzbate astfel printre rînduri. Riscul este ca un cititor malițios sau rău intenționat să înțeleagă că toate aceste amintiri sînt „deghizate“, dar în cu totul alt sens: adică au rolul unor contextualizări menite doar să însoțească o tendință constantă de disculpare. Deși mărturisește, admirabil, în *Cuvîntul înainte,* că: „Dacă, fără voia mea, cineva iese totuși din aceste pagini nedreptățit, îi cer iertare“, straniu este că regretele – concrete, obiectuale – nu intră aproape defel în intențiile celui „deghizat“.

Singurul moment care îi prilejuiește, de altfel, o pornire autocritică adîncă ține mai degrabă de orgoliu și nu are nimic de a face cu regretul de a fi semnat texte reprobabile în anii '50. Este vorba despre antipatia pe care i-o poartă lui Zaharia Stancu (dintre cei evocați, este singurul „caz“ tratat cu dezgust și cu sarcasm) și care îi provoacă o străfulgerare la Congresul Scriitorilor din 1956, unde este acuzat pentru ieșirea nervoasă și cedează, semnînd un bilet prin care își retrăgea cuvintele: „Mi-a fost silă de mine cînd s-a citit textul. Cedasem unei rațiuni pe care aveam să o aud apoi invocată mereu spre a justifica compromisurile cele mai întristătoare“.

Atît. Este singurul reproș pe care Croh și-l aduce, sieși și scrisului său. Îți vine să te-ntrebi, de curiozitate și fără fantasme justițiare, parafrazîndu-l pe Ionesco, dacă dorința de spovedanie înseamnă oare spovedanie. În cazul lui Croh, nu putem ști. Confesiunea lui – aceea completă – rămîne un apel în așteptare.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

DILEMA
Ovid S. Crohmălniceanu

OVID S. CROHMĂLNICEANU

Mircea CĂRTĂRESCU

Croh într-o poză voalată

În vara lui 1975, pe o vreme foarte fierbinte, am dat proba scrisă de literatură română pentru admiterea la facultate. Amfiteatrul „Odobescu“, plin ochi, avea toate ferestrele deschise, încît zgomotul bulevardului intra în sală cu putere. M-am nimerit lîngă Romulus Bucur, un băiat din Arad, purtător de mustață și de oarecare manierisme în grimase și gesturi, cu care am găsit imediat un teren comun: era poet ca și mine, mare amator de poezie americană, nepăsător ca și mine de examenul ce ni se părea o formalitate – ne simțeam deja studenți la Litere, căci, dacă nu noi, cine? Țin minte că, pe cînd fetele și băieții din amfiteatru citeau încă frenetic din manuale, topiți de emoții, noi am pălăvrăgit în largul nostru, vreo jumătate de oră, despre e.e.cummings și William Carlos Williams. Peste cîteva luni aveam să fim colegi de armată afurisit de grea, și abia după un an aveam să începem cursurile cu adevărat.

Murmurul din sală s-a oprit brusc cînd ușa s-a deschis și a intrat un bărbat mai în vîrstă, puțin adus de spate, cu un cap mare, sprîncene groase, ochi pătrunzători și mustață englezească foarte subțire, ce îi dădeau un aer jovial, căci zîmbea, arătîndu-și dinții lungi și galbeni. Mie mi s-a părut foarte distins la-nfățișare, unul dintre acele chipuri care nu sînt complete fără o pipă. Tot Romulus a trebuit să-mi spună cine era profesorul ce ținea subiectele în mîini, pregătindu-se să le scrie pe tablă. Pîn-atunci nu văzusem nici un scriitor, critic, universitar sau pe oricine care-ar fi fost „ceva“. Ai mei erau „oameni mici“, cum îmi tot spunea mama, viețuiau și ei pe lîngă alții. Cu examenele astea ajunsesem, practic, prima dată în centrul orașului.

Era, desigur, Crohmălniceanu, cel pe care-l știusem pîn-atunci (căci făcusem oarece eforturi să-i rețin numele kilometric) sub forma unei cărți despre literatura interbelică. Ovid S. Crohmălniceanu. Să vezi cu ochii tăi un om care pîn-atunci fusese o carte a fost o experiență incredibilă pentru mine. Întors cu spatele spre sală, criticul a scris, fără o vorbă, subiectul pe tablă: „Poezia română contemporană“. Romi și cu mine ne-am uitat unul la altul cu superioritatea pe care-o ai doar la 19 ani: eram doctori în poezia de-atunci, îi știam pe toți ca pe buzunarele proprii. Ne-am pus pe scris despre Dimov, Nichita Stănescu și Mircea Ivănescu, pe cînd tipul celălalt de lîngă mine, din partea opusă lui Romi, începuse cum îl învățaseră și pe el la școală: „În lumina documentelor Congresului al XI-lea al Partidului...“.

Necunoscutul de-atunci avea să-mi fie, de-a lungul sfertului de secol care-a urmat pînă la moartea sa, un foarte drag susținător, îndrumător și prieten, unul dintre cei trei-patru oameni care mi-au influențat în cele din urmă soarta. Am învățat foarte mult de la el și de la lumea pe care el o făcea pe-atunci posibilă prin faptul că, duminică de duminică, aduna-n jurul său Cenaclul Junimea, al tinerilor care scriau literatură – proză, mai ales – pe atunci, în facultate. La Junimea m-am dus ca poet și am rămas ca prozator. Sînt convins că niciodată n-aș fi scris proză fără experiența de un deceniu de mers săptămînă de săptămînă la Croh, ceea ce-nsemna nu doar la Croh, ci și la Nedelciu, Cușnarencu, Crăciun, Sorin Preda, Iova, Cristi Teodorescu, Ioana Pârvulescu și alți cîțiva, oameni pe care am ajuns foarte repede să-i admir și să fac ucenicie la ei.

Junimea a fost cel mai deștept loc pe care-l știu pînă azi. Discuțiile erau acolo profesionale și foarte tehnice, iar textele (Dumnezeule, cînd a citit Mircea Nedelciu „Cădere liberă în cîmpul cu maci“!) erau de multe ori strălucitoare și proaspete, o proză demnă de Noul Roman francez sau de postmodernii americani.

Croh, tata Croh, era în centrul întregii povești. El vorbea ultimul și, ascultîndu-l cum îți discută povestirea, înțelegeai și tu, în fine, ce-ai vrut să spui în ea. Dintr-o privire, mergea la esențial, intra în miezul problematicii textului tău. Vedea imediat ce ține și ce nu ține acolo, iar tu vedeai odată cu el și plecai acasă știind ce trebuie schimbat. Era ceva ingineresc în felul lui de abordare: desfăcea povestirea ca pe un angrenaj sau cum desfac armurierii o armă în toate piesele ei, fără multă vorbă, arătîndu-ți de ce nu percutează. Apoi monta totul la loc, notînd pe o foaie cîteva recomandări, de care nu aveai cum să nu ții seama. Rar am văzut un om mai priceput în discuțiile concrete, pe text, fără vorbe mari, laude și bătaie sterilă de cîmpi.

După ședințele de cenaclu mergeam cu toții fie la Havana, peste bulevard, unde beam cîte-un cocktail din rom de trestie de zahăr și felii de lămete, înghesuiți în spațiul minuscul și continuînd discuțiile pasionate (fiindcă eram atunci cu toții alcătuiți, arcimboldian, din cărțile pe care le citiserăm: mîncam toți literatură pe pîine), fie-l conduceam pe profesor spre casă, în lumina strălucitoare a duminicilor cu bulevarde pustii.

Drumurile astea de fiecare duminică mi-au rămas în minte limpezi ca niște fotografii: fiecare dintre noi, junii din Junimea, încercam să mergem cît mai aproape de Croh, pentru că el povestea continuu tot felul de întîmplări cu scriitori, de cele mai multe ori comice, iar pentru noi, niște puști care abia intram în lumea literaturii (și-aveau să treacă ani pînă să intrăm și-n lumea literară), poveștile astea erau un fel de dovadă a apartenenței noastre la scriitorimea română, înainte de-a fi publicat orice și de-a-nsemna cît de cît ceva. Croh ne lua în serios, cum îi lua pe Preda, pe Breban, pe Ivasiuc, autori „adevărați“ pe care-i știam doar după nume. Prin poveștile lui, revărsa asupra noastră lumina, dar și ridicolul și mizeria unei lumi cu care, n-o știam pe-atunci, era mai bine să nu prea ai de-a face.

La Croh am citit, de-a lungul anilor, încurajat de el și de colegii mei prozatori, toată *Nostalgia*, povestire cu povestire, și aproape tot *Levantul*. Pe amîndouă le scrisesem doar pentru ei, nu pentru publicare, căci în privința asta erau slabe speranțe. Regretatul Dan Goanță traducea „*It's a long way to Tipperary*“ într-un mod original: „E un drum lung pînă la tipărire...“. Am citit la Croh și din *Travesti*, pe care l-am terminat cu ajutor din partea lui: am stat într-o zi ore-ntregi la el acasă, tot încercînd să scoatem ceva din textul meu, scris cînd de mînă, cînd la mașina de scris, ale cărul linii nu voiau și nu voiau să conveargă la final. Pînă la urmă, am schimbat total ultima treime din carte după sugestiile lui, și cartea, de bine, de rău, a reușit să se-ncheie. Cînd mi-am făcut primul volum de versuri, el m-a dus la Preda, directorul Editurii Cartea Românească, cu o recomandare generoasă, astfel că am putut debuta acolo.

Dar nu e asta. Croh ar fi putut să nu facă nimic concret pentru mine și tot ar fi rămas un om important în devenirea mea. De-a lungul timpului, mi-a dat cîteva cărți esențiale: *Terra Nostra* de Fuentes, *V* și *Curcubeul gravitației* de Pynchon și multe altele. Mi-a dat cîteva sfaturi cînd aveam mai multă nevoie de ele (toți îi atribuie lui Leonard Cohen fraza „*There is a crack in everything, that's how the light gets in*“, dar eu o știam de la Croh, din anii '80, ca un fragment de înțelepciune talmudică). Mi-a scris scrisori lungi din Berlin și felicitări-colaj migălite foarte artistic. Mă uimea și mă intimida încrederea pe care mi-o arăta mereu, mai curînd ca unui nepot decît ca unui autor tînăr. Am fost cu el la Paris, la redacția revistei *La Quinzaine littéraire*, unde m-a prezentat, cînd mi-a ieșit prima traducere în franceză, lui Maurice Nadeau și lui Alain Bosquet. M-a încurajat în momentele mele cele mai dificile, în care aproape toți erau împotriva mea. Cu generația mea, Croh și-a spălat vechi păcate și a făcut mult bine. Toți tinerii autori care-au trecut pe la Junimea (vai, ne-au părăsit între timp mulți dintre ei!) stau bucuroși mărturie pentru asta.

Eram la Berlin în ziua cînd a murit. Trebuia să-i fac chiar atunci, pe 27 aprilie 2000, o vizită. De cîte ori trecusem prin Berlin mersesem și pe la el, ne plimbaserăm prin parcul din preajma locuinței lui, vorbind despre cenaclu și despre literatură. Mi-a răspuns la telefon soția sa, cu o voce ca din mormînt: „Domnul profesor nu e acasă, e la spital. Nu-l puteți contacta“. În aceeași noapte au murit amîndoi.

De-atunci mă tot străduiesc să le povestesc „cum era Croh“ celor care nu l-au cunoscut, dar, firește, fără nici o speranță să le pot arăta altceva decît o biată poză voalată. Cum era, în definitiv, Caragiale? Cum era Camil Petrescu? Cum era Blecher? Dacă n-am trăit lîngă ei, n-o să știm niciodată.

***Mircea Cărtărescu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată: volumul de versuri* Nu striga niciodată ajutor, *Editura Humanitas, 2020.*

Ovid S. CROHMĂLNICEANU

Dragă Leo,

Alex Leo Şerban și Ovid S. Crohmălniceanu au avut un schimb epistolar. Aceasta este una dintre scrisorile trimise în 1996, cînd profesorul locuia la Berlin. Crohmălniceanu avea 75 de ani în momentul scrierii acestei scrisori.

Mulțumesc pentru felicitările cu ocazia aniversării mele. Sînt foarte mișcat că nu m-ai uitat, de altfel primisem cartolina ta și a lui Nina. Din tăieturile de ziar pe care mi le-ai trimis și din *Dilema* am urmărit cu adevărate palpitații voiajul mirobolant pe care l-ai făcut. M-a bucurat grozav. E exact ceea ce-ți place ție mai mult și un adevărat dar ceresc să-ți vezi împlinite cîteva din visurile tale, s-ar fi zis himerice. Din unele menu-uri, de care pomenești, deduc că ficatul tău s-a restabilit, că nu mai ai nici un motiv de temeri, iată iar o mare bucurie pentru mine.

Leo dragă, te admir, nici nu poți să-ți închipui cît de mult. Din multe motive, și menționez aici doar cîteva. Întîi pentru că ți-ai păstrat în vremurile astea de „tranziție“ (atît de împuțite), frăgezimea de invidiat a sufletului, puterea de a face numai ce-ți place ție cu adevărat și a rezista sirenelor, aplicate a te trage către atîtea alte lucruri, pe care persoane mai „chibzuite“ s-ar îndrepta.

Te admir și pentru fantastica ta energie. Să colinzi un continent, să te descurci în acea lume necunoscută și fascinantă, să reușești a face atîtea contacte, a pune o încăpățînare cuceritoare în urmărirea „*lubies*“-urilor tale (vezi episodul cu *Vertigo* și *Positif*) – mă cuprinde amețeala! (Adevărat *Vertigo!*)

Pune-te puțin în pielea mea. Am ajuns să consider o aventură un voiaj cu cîteva metrouri prin Berlin, în căutarea unui anume magazin de mobile. Sînt fericit cînd plouă și am un motiv serios să nu ies din casă, și tu străbați fluierînd orașele americane! Îți admir, deci, și invidiez, tinerețea.

În sfîrșit, admir cum știi să relatezi pe un ton de badinaj (dar nu fără remarci erudite și fine) aventurile tale intelectuale. Ai ajuns o enciclopedie cinematografică pe două picioare și adusă permanent „la zi“. Fiindcă ai amintit de dragostea mea pentru cinema, află că n-am fost pînă acum, la Berlin, decît la un singur film, al lui Ujică. E adevărat însă că înghit două, cel puțin, pe seară, la televizor. Dar ce programe jalnice! La cîteva săptămîni doar cîte ceva memorabil, ieri seară, de pildă, Bresson, *Journal d'un curé de campagne*. (Nu-l văzusem pînă acum.) Tot amîn să-mi cumpăr un video și să iau de la bibliotecă o mulțime de filme care merită într-adevăr văzute. Amînarea, cum bănuiești, e legată de motive economice.

Întîi am tot așteptat, o bucată de vreme (lungă), ca soția mea să capete pensia, apoi mi-a apărut înaintea ochilor fantoma unui stipendiu lunar pentru o lucrare științifică, pe care am propus să o realizez împreună cu Profesorul Heitmann. S-a aprobat, mi-ar asigura existența cu oarecare largheţe pe vreo patru ani – nu știu dacă voi mai trăi atît – *[Avea să moară, într-adevăr, în mai puțin de patru ani – n.r.]*, de aici curajul de a ieși din Căminul unde locuiam, de a închiria un apartament foarte frumos, de a-l mobila și de a părăsi și plasa „ajutorului social“. Dar pînă acum n-am încă semnat contractul, au apărut piedici din cauza vîrstei mele (deși era cunoscută la aprobare), asigurările de boală se refuză unor oameni de peste 65 de ani, în fine situația nu e prea roză și pînă nu voi vedea contractul semnat, nu mai am curaj să fac cheltuieli. Mă întreb, ce dracului am venit eu să caut la Berlin și de ce n-am rămas acasă?

Dacă voi porni să fac lucrarea despre *Cercul literar din Sibiu și balada germană*, am să pot spune că am și eu un rost. Micile succese (colaborările la *Europe* și la *Quinzaine littéraire*, o *Istorie insolită*, transmisă de postul de radio WDR) sînt chemate să mă amăgească un pic că nu vegetez pur și simplu.

M-am bucurat mult de tot de mesajul primit de la Nina. Eram chiar mîhnit că de cînd mă aflu în Occident nu mi-a dat nici un semn de viață. Iată că acum îmi propune să reluăm corespondența cu care a început vechea noastră prietenie. Am o adresă a ei, dar nu știu dacă mai e bună, fiindcă între timp am aflat că s-a căsătorit și, probabil, și-a schimbat locuința. Fii bun, te rog, și scrie-mi care e adresa ei acum.

Într-o epistolă viitoare am să-ți comunic ce-am mai văzut prin Berlin, tot m-ai făcut tu colaborator anonim la *Dilema*. Ruth și cu mine te sărutăm.

Prof. Dr. M. Cahn (Crohmălniceanu),
Berlin, 30.09.96

Croh

Adrian G. ROMILA

Parabole futuriste

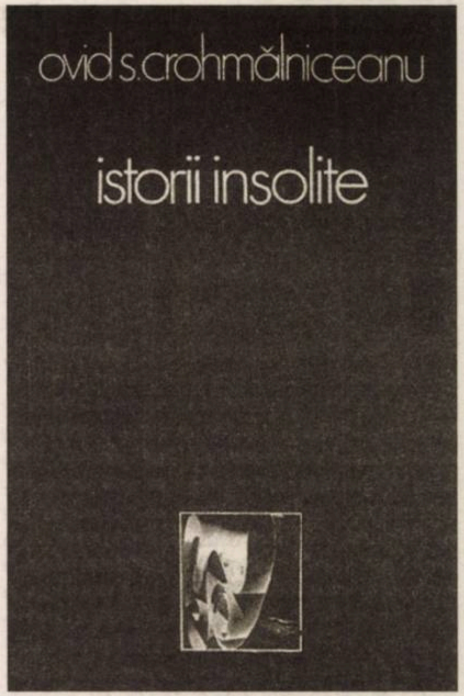

Singularitatea ficțiunii lui Crohmălniceanu are mai multe paliere. Unul e de găsit în interiorul propriului scris: un istoric literar, care dăduse cărți importante după ce renunțase la „amiciția“ realist-socialistă (vorbesc de ce-a urmat după 1963, cînd i-a apărut monografia dedicată lui Blaga), s-a apucat să scrie proză. Nu că ar fi fost ceva inedit, aveam deja literați aulici care abordaseră cu succes beletristica. E-adevărat, Croh (cum îi ziceau cunoscuții) a făcut-o în doar două plachete, una apărută în 1980 *(Istorii insolite)*, cuprinzînd douăsprezece povestiri, alta în 1986 *(Alte istorii insolite)*, cu zece. Un alt palier al singularității invocate aici ar fi cel al genului în care a exersat ficțiunea. Spre deosebire de cenacliștii săi de la „Junimea“ (Cărtărescu, Nedelciu, Crăciun, Cușnarencu ș.a.), Croh a scris literatură SF sau de anticipație, un gen prin care, probabil, a căutat originalitatea necesară între atîția performeri tineri, care l-a protejat de cenzură și care, implicit, i-a asigurat libertatea în raport cu eventualele compromisuri estetice. În sfîrșit, cel mai important palier îmi pare caracterul profund livresc al literaturii sale, în siajul logic-textualist al unei paradigme în plină afirmare. Mă gîndesc la experimentele narative postmoderne din jurul său, Mircea Nedelciu publicase *Amendament la instinctul proprietății* în 1983, *Caravana cinematografică* a lui Ioan Groșan apăruse în 1985, ieșise și celebra antologie *Desant '83*, ca să amintesc doar trei dintre bornele epocii. Exact acesta e decupajul tușant pe care-l operează Croh în blocul genului SF/de anticipație și aceasta e perspectiva din care aș vrea să-i privesc aici textele.

Cronologic și spațial, povestirile lui Croh au toate datele unor proiecții care să le permită o evoluție în deplină libertate, de neimaginat în prezentul auctorial. Nu cred că e vorba numai de respectarea unui protocol al fandomului, dimpotrivă, compensarea fantasmatică a cotidianului optzecist autohton a jucat un rol important. Plasată într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, foarte avansat tehnologic și informațional, proza lui se desfășoară înăuntrul unui areal american, asiatic sau vest-european, locuri cu o mare deschidere în mișcare și expresie (numele personajelor, cele mai multe englezești, franceze sau germane, contribuie și ele la asta). Călătoriile rapide pe mapamond și între galaxii (inclusiv cu mașini ale timpului), existența unei piețe bursiere și posibilitatea plăților prin carduri, existența societăților de asigurări pe viață și a barurilor cu strip-tease și Martini, amenințarea jafurilor bancare, consumul de heroină și LSD, oportunitatea vacanțelor exotice și a unei prese critice sînt tot atîtea elemente care oferă nu doar cadrul firesc al unei lumi viitoare (din care, evident, comunismul glorios lipsește), ci și alternativa estetică necesară pentru un prezent frustrant.

Narațiunea se concentrează pragmatic pe derularea simplă a subiectului, cu rare interese tipologice, psihanalitice sau descriptive. E o retorică albă, golită de grosimea tropilor sau de vreun interes pentru experimente formale, iar portretele precise, peisajele extinse sau incursiunile introspective sînt rare. E o penurie intenționată a mijloacelor expresive și a unei problematici existențiale, în favoarea unei „logicizări sistematice a imaginației“, cum afirmase chiar autorul undeva. Mai toate povestirile sale sînt mici parabole despre raportul universului uman cu alteritatea propriilor reprezentări și cu cea a unor lumi din trecut, din viitor sau din cosmos, atunci cînd nu mixează explicit pe teme legate de text/literatură/referință/interpretare. Specificul decorului spațial futurist, de obicei plin de incredibile cuceriri ale științei și tehnicii, pierde treptat teren în favoarea metaliterarului dus adesea pînă-n limitele cele mai aride. Dacă ar fi să pun cîteva accente generale, aș zice că primul volum e mai centrat pe „logicizarea imaginației“, iar al doilea, pe jocurile livrești.

În volumul din 1980, doar trei povestiri trimit explicit la literatură. „Un capitol de istorie literară“ imaginează un viitor în care mașinile de scris sînt programate să producă perfect capodopere și cărți mediocre, făcînd inutilă prezența criticilor literari, înlocuiți, la rîndul lor, cu mașini specializate în comentat texte. Cibernetizarea scrisului într-un lanț de mașini interconectate asigură producția literară automatizată și-i lasă pe oameni să-și vadă liniștiți de alte treburi. În „O recenzie științifică“, vechea civilizație a omenirii distrusă cîndva de o catastrofă e reconstituită ipotetic după vagi mărturii rămase în anul 7455, descoperindu-se cît de simplist operau indivizii de odinioară cu noțiuni binare de tipul frumos-urît, mic-mare, nobil-ticălos etc. „Doamna Bovary în secolul XXX“ inserează fragmente din romanul lui Flaubert într-o narațiune despre un viitor în care un personaj feminin analog așteaptă un vizitator intergalactic sau un eveniment major în univers care să-i schimbe existența anostă. Celelalte bucăți ale volumului sînt bine reprezentate de povestirea inițială, „Ceilalți“, unde un astronaut care fusese trimis către o planetă îndepărtată constată șocat că, mergînd spre destinație, se întoarce înapoi pe Pămînt. În infinitatea universului, proiecțiile în oglindă și similitudinile perfecte sînt oricînd posibile, de unde și inversarea cu pricina.

Volumul al doilea navighează aproape în totalitate printre referințe de genul legendă/sursă/mit/scris/real/carte/bibliografie/interpretare. „Scrisori din Arcadia“ recompune secolul al XVIII-lea într-o lume viitoare hiperestetizată, unde oamenii au pus frumosul mai presus de tehnologie, evacuînd din vocabular pînă și cuvintele ce desemnează noțiuni tehnice. În „Hermeneuții“, erorile succesive în interpretarea mesajelor dintre Pămînt și o civilizație din Alpha Centauri duc la un război planetar. În „Cele zece triburi pierdute“, o parte a omenirii se salvează de la un cataclism cosmic călătorind în trecut, iar povestea lor e reconstituită din surse livrești identificabile în prezentul real al autorului. Savantul din „Cu sînge rece“ testează teleportarea pe fondul unei crime involuntare și provoacă o dilemă cu privire la cine e, de fapt, protagonistul menit să dea viață unui scenariu de film. Scriitorul din „Criza de imaginație“ are probleme cu propria identitate după ce și-a privit reflexia în oglindă și a citit manuscrisul unei fete în care el însuși e personaj.

Cu pronunțate note ironic-parodice, proza lui Crohmălniceanu amintește mai degrabă de Borges, Huxley și Culianu decît de corifeii SF incluși de un Ion Hobana sau Alexandru Mironov prin antologiile de gen (o asemenea antologie, de pildă, l-a plasat pe Croh între Vladimir Colin și Constantin Cubleșan). Aș zice că e vorba la el de o cerebralizare a posibilităților fantasticului, și mai puțin de un fantastic științific propriu-zis. Oricum, prin puternica predispoziție metaliterară, povestirile lui dau seama din plin și de pulsația prozei românești din anii '80, și de particularitățile unui ficționar poate mai puțin evident.

Adrian G. Romila *este critic literar și prozator. Cea mai recentă carte publicată:* Efectul îndelungat al pasiunilor de tinerețe, *Editura Junimea, 2020.*

Ovid S. CROHMĂLNICEANU

Altă ipocrizie literară

Nu numai genul „polițist“ este o victimă a „ipocriziilor literare“, așa cum îmi permiteam să remarc de curînd. Alta se dovedește a fi cel „științifico-fantastic“, dacă ne dăm osteneală să-i examinăm puțin statutul, la noi, fără prejudecăți.

Aici ipocrizia literară îmbracă însă o formă mai subtilă. Scrierile științifico-fantastice nu sînt vehiculate oarecum pe sub mînă și savurate acasă, în secret. Colecțiile cu o asemenea literatură stau expuse fălos la lumina zilei, există autori „serioși“ care-și recunosc public slăbiciunea pentru lecturile științifico-fantastice, ba se mai și recenzează prin reviste, din cînd în cînd, cîte o carte de anticipație. Tacit, totuși literatura de science-fiction e considerată bună „pentru copii și tineret“. I se recunosc chiar anumite virtuți educative; trezește la spiritele neformate încă interesul pentru universul marilor probleme ale matematicilor, astronomiei, fizicii, chimiei sau biologiei, cultivă gustul visării lucide cu ochii larg deschiși către viitorul omenirii etc... Dar oamenii maturi nu sînt prea dispuși să asculte astfel de basme puerile.

Ipocrizia literară constă nemijlocit în reacția prezentată mai sus și iată pentru ce: întîi, nu e deloc adevărat că lumea adulților a pierdut răbdarea să urmărească istorisiri fantastice, construite pe extrapolarea unor ipoteze științifice îndrăznețe. Dimpotrivă, mă simt împins să afirm exact contrariul. Mi se pare că tocmai acestea sînt singurele forme sub care maturii continuă să-și satisfacă o nevoie adîncă de a asculta basme, resimțită și după ce copilăria a luat sfîrșit. Curiozitatea stîrnită imediat de orice privește așa-numitele OZN-uri e o dovadă grăitoare. Faptul are o atare evidență încît marele filozof Jung a scris în 1961 o carte, *Ein moderner Mythus (Un mit modern)*, unde analizează fascinația exercitată asupra omenirii contemporane de „farfuriile zburătoare“.

În al doilea rînd, mulți literați de la noi ignoră dezvoltarea formidabilă pe care au luat-o, peste tot aproape, scrierile de anticipație. Ele au devenit utopiile secolului XX și atacă în chip mai curajos ca alte cărți problemele grave sociale, politice, psihologice, morale, sexuale și filozofice ale vremii noastre. Anticipația constituie, de multe ori, pretext pentru speculații critice ascuțite asupra prezentului și dilemelor lui fundamentale. Din rîndul autorilor de science-fiction, după Jules Verne și H.G. Wells, s-au impus în ultima vreme numeroase nume, ajunse la o solidă prețuire mondială pentru talentul lor artistic incontestabil și forța vizionară, ca H.P. Lovecraft, Ray Bradbury, Clifford Simak, Robert Heinlein, Stanislav Lem, René Barjavel, Gérard Klein, pentru a cita doar pe cei mai notorii. Scriitori cu un mare prestigiu cîștigat în alte domenii literare simt o tentație mereu crescîndă de a aborda tărîmul anticipației: Franz Werfel sau Ernst Jünger, Dino Buzatti, Italo Calvino, Michel Butor. În Statele Unite, hotarele dintre science-fiction și ultimele producții de prim ordin ale romanului american actual tind să se șteargă complet cu *Nova Express* de William Burroughs, *Gravity's Rainbow* de Thomas Pynchon ori *Crash* de J.G. Ballard. O situație asemănătoare pornește să se contureze și în alte părți. Cea mai însemnată și mai răspîndită revistă de critică din Franța, *La Quinzaine littéraire*, și-a închinat recent în întregime un număr acestei simptomatice mutații.

În al treilea rînd, fapt puțin cunoscut, noi avem o producție de science-fiction destul de evoluată, consonantă cu tendințele amintite și realmente prețuită peste hotare. A o considera în continuare o materie artistic „marginală“, destinată exclusiv minorilor, e o lipsă de informare, ascunsă sub aere savant estetizante, adică tot o ipocrizie literară.

În sfirțit, să admitem că trebuie să fi păstrat ceva infantil în tine ca să guști scrierile de science-fiction. Le scade aceasta automat valoarea? Riguros vorbind, chiar și din punct de vedere strict estetic, lucrurile stau cu totul altfel. Oare legătura dintre sufletul copilăros și poezie mai este un secret pentru cineva? Nu trebuie să păstrăm neapărat destulă libertate a imaginației ca să trăim efectiv emoțiile artistice? De ce am condamna atunci solicitarea la visarea trează din literatura de anticipație, în numele esteticii înalte, fără a plăti un tribut serios ipocriziei literare?

(text apărut în rubrica „Faptele și vorbele“ din revista Flacăra, *1976)*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Paște literar**

Richard HAASS

Lumea în care trăim: o scurtă introducere

Este diplomat cu experiență, fost consilier politic și fost președinte al Council of Foreign Affairs. ***Richard Haass*** *(n. 1951) a fost consultant senior al președintelui George W. Bush pentru Orientul Mijlociu și a lucrat împreună cu secretarul de stat Colin Powell. A primit numeroase medalii și premii. Fragmentul de mai jos face parte din volumul* Lumea în care trăim: o scurtă introducere, *aflat în curs de apariție, în traducerea Ancăi Dumitru, la Orion, imprintul de nonficțiune al Editurii Nemira.*

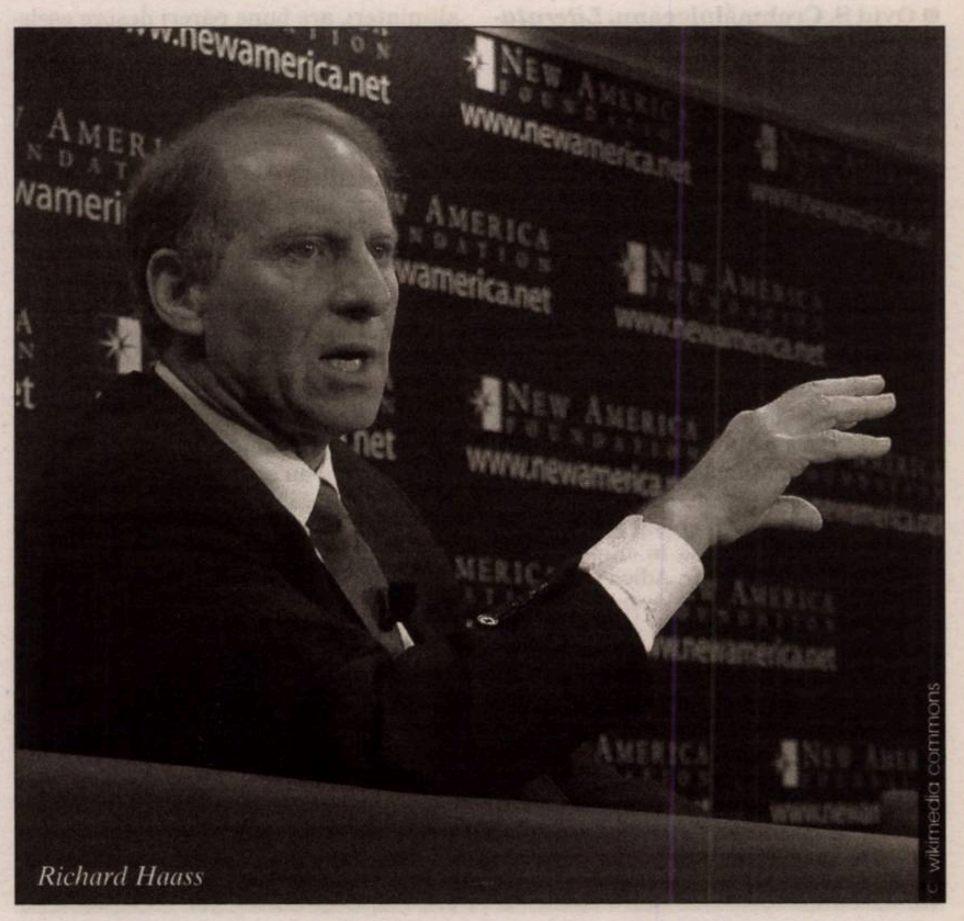

Richard Haass

© wikimedia commons

S-au scris și s-au spus multe despre ordinea liberală a lumii sau ordinea bazată pe reguli. Această formulă se referă la un set de aranjamente internaționale – ONU, la început, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, apoi GATT, precursorul Organizației Mondiale a Comerțului – care au fost create la finele celui de-al Doilea Război Mondial. Aceste instituții au fost înființate pentru a facilita rezolvarea pașnică a disputelor, pentru a promova comerțul liber și dezvoltarea, pentru a încuraja investițiile și comerțul transfrontaliere.

Această ordine a fost liberală în sensul clasic (prin opoziție cu apelul contemporan la politic) – țările care au participat erau predilect democratice; ordinea era voluntară, bazată pe reguli și deschisă tuturor țărilor. Balanța puterii și pacea erau menținute de Statele Unite în colaborare cu aliații săi din Europa și Asia și susținută de forțe militare convenționale și de arme nucleare. Înfrînarea și controlul înarmării au contribuit la menținerea balanței puterii și la succesul neutilizării armelor nucleare. Comerțul liber a contribuit la întărirea aliaților și le-a oferit stimulente potențialilor inamici pentru a nu acționa disruptiv.

Rusia (fosta Uniune Sovietică) și China au ocupat o poziție neașteptată în raport cu această ordine. Ambele sînt membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU, membre ale Băncii Mondiale, ale FMI și WTO și fac parte din Grupul celor opt și din Grupul celor douăzeci. (În 2014, Rusia a fost exclusă din G8 în urma anexării Crimeei.) Pe de altă parte, au arătat un interes limitat sau deloc în susținerea drepturilor omului, în efortul de a deveni mai liberale sau democrate ori în sprijinirea altor țări în această direcție. Rusia a violat cîteva dintre elementele de bază ale unei ordini mondiale liberale, inclusiv respectarea granițelor altor țări și drepturile necombatanților dintr-o zonă de război, în vreme ce China ignoră legislația internațională cu privire la Marea Chinei de Sud și implementează politici economice și comerciale care sînt incoerente cu ce se aștepta de la ea atunci cînd a fost primită în WTO.

Această ordine liberală este acum fragilă, ca rezultat al declinului puterii relative a Americii și al pasului în spate pe care îl face în ceea ce privește rolul în lume pe care l-a jucat pînă acum. O China extrem de autoritară, asemenea Rusiei, tinde să contribuie și ea la această direcție. Autoritarismul este în creștere și nu doar acolo unde ne-am fi așteptat – în China și Rusia –, ci și în Filipine, Turcia și în estul Europei. Comerțul global a crescut, dar rundele recente de negocieri s-au terminat fără acorduri, iar WTO s-a dovedit a nu fi capabilă să ofere soluții sau direcții pentru multe dintre provocările actuale, inclusiv barierele bazate pe taxe, cele care nu presupun taxe, problema subvențiilor de stat, a speculei valutare și furtul de proprietate intelectuală. Resentimente privitoare la exploatarea de către Statele Unite a dolarului, prin care încearcă să impună sancțiuni, sînt din ce în ce mai mari și există îngrijorări cu privire la datoriile acumulate ale țării. Aliații Americii încep să devină nesiguri de gradul de siguranță pe care Statele Unite l-ar avea într-o criză și nu privesc unilateralismul cu ochi buni.

Consiliul de Securitate al ONU are o prea mică relevanță în toate conflictele din lume, iar tratatele internaționale nu au reușit să dea un răspuns pertinent provocărilor care s-au ivit odată cu globalizarea. Lumea a exprimat din nou opoziția față de orice fel de genocid și și-a afirmat dreptul de a interveni atunci cînd guvernele nu pot să își îndeplinească responsabilitatea de a-și proteja cetățenii, dar vorbele nu au fost transpuse în fapte. Tratatul de neproliferare nucleară permite unui număr de cinci țări să dețină arme nucleare, dar sînt nouă țări care au deja (și multe altele care le vor urma acestora, dacă chiar vor dori).

Rusia a violat cîteva dintre elementele de bază ale unei ordini mondiale liberale.

Există dificultăți majore în reglementarea achizițiilor și utilizării noilor tehnologii care au aplicații militare, de la robotică la inteligență artificială și drone. UE, de departe cea mai vastă structură regională, se confruntă cu dispute legate de migrație, de politici economice și de împărțirea responsabilității între propriul organism și membrii săi. Pe tot globul, țările devin tot mai reticente în fața primatului Statelor Unite. SUA pe de altă parte, sînt divizate politic și tensionate din punct de vedere militar în urma lungilor războaie din Irak și Afganistan și par să fie mai puțin dispuse să promoveze ordinea liberală a lumii așa cum o făcuseră de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial.

Hiperpatriotism ostil

Reapariția mișcărilor etnice și naționaliste a contribuit la subminarea ordinii actuale. Cînd naționalismul se transformă într-un hiperpatriotism ostil țărilor străine și cetățenilor acestora, devine periculos și are ca efect subminarea ordinii. Un astfel de naționalism poate conduce spre politici externe agresive și devine o scuză în intervențiile în numele unui anume grup etnic care se întîmplă să fie în altă țară. Exact asta putem vedea în comportamentul Rusiei față de minoritățile ruse din țările vecine, Ucraina fiind un exemplu dramatic. Merită să spunem că acest naționalism extrem și violent s-a născut din ceea ce a fost destul de unanim considerat o umilire a Rusiei, prin pierderea Războiului Rece și extinderea NATO.

Poate părea ciudat că acest lucru se întîmplă într-un moment cînd există forțe globale foarte puternice. Dar exact în acest aspect putem afla explicația: popoarele își afirmă identitatea națională în fața forțelor asupra cărora simt că au un control limitat și de care se simt amenințate, economic, politic, cultural. Opoziția tot mai puternică față de comerțul liber, imigrația și entități care acoperă spectrul, de la UE la ONU, pot fi explicate ca urmare a acestei tensiuni. Ceea ce subliniază această tendință este că tensiunea dintre naționalism și ordinea lumii nu a fost deloc soluționată de procesul de decolonizare de după al Doilea Război Mondial. Dimpotrivă, naționalismul este o forță de temut, una care este din ce în ce mai puternică și care se află în tensiune cu ideea de toleranță între societăți și de relații pașnice între țări.

De ce anume se întîmplă aceste lucruri? Ordinea actuală a lumii a trebuit să facă față unor schimbări de putere: emergența Chinei, apariția mai multor medii de putere (Iran și Coreea de Nord, de exemplu), respingerea unor aspecte importante ale ordinii, apariția unor actori nestatali (de la cartelurile de traficanți de droguri la rețelele teroriste) care pot reprezenta o amenințare serioasă a ordinii dintre state. Pe scurt, puterea este mai diluată și se află mai mult ca niciodată de-a lungul istoriei în mai multe mîini…

Între timp, conducerea eficientă lipsește. Instituțiile nu au știut să se adapteze. Nimeni, azi, nu ar contura un Consiliu de Securitate ONU așa cum este cel actual, dar, cu toate acestea, o reformă reală nu este posibilă, deoarece aceia care și-ar pierde influența ar bloca orice schimbare. Eforturile de a construi cadre eficiente care să vizeze problemele globalizării, inclusiv schimbările climatice și atacurile cibernetice, nu au dat rezultate. Decizii ale guvernelor europene sau ale UE au creat o presiune masivă asupra guvernelor locale, au deschis granițe și UE cu totul…

Ținînd cont de toate aceste schimbări, o revenire la vechea ordine mondială va fi imposibilă. Va fi și insuficientă, dacă ne gîndim la toate noile provocări. Odată ce acest lucru este asumat, cei care au interesul de a păstra elementele centrale ale ordinii liberale ar trebui să înceapă să le întărească și să le suplimenteze cu măsuri care răspund la schimbarea dinamicii puterii și problemelor globale. Statele Unite și partenerii lor vor trebui să instituie acorduri de stocare a armelor și control al înarmării, vor trebui să întărească statele slabe care nu pot controla terorismul, cartelurile și grupările criminale și vor trebui să contrabalanseze puterile autoritare care se infiltrează în procesele democratice. Argumentele că încercările de a integra China și Rusia în ordinea existentă a lumii au eșuat nu trebuie să devină pretextul respingerii unor viitoare eforturi de a le include în crearea și menținerea ordinii viitoare a lumii, căci parcursul secolului XXI va reflecta tocmai aceste procese. Astfel de eforturi vor fi un amestec de compromis, stimulente și frînări. Relațiile vor fi un amestec de concurență și cooperare, cu obiectivele gemene ca primul să nu intre în conflict sau să nu primeze asupra celui din urmă.

Țările vor trebui să colaboreze pentru a gestiona problematica globalizării, inclusiv, dar nu limitat doar la schimbarea climatică, comerț, proliferare. Toate acestea vor determina nevoia unei noi ordini, nu a retrezirii vechii ordini. Eforturile de limitare, de adaptare și, poate, de răsturnare a efectelor schimbărilor climatice trebuie să fie mult mai ambițioase. WTO va trebui să ajungă să gestioneze tipul de problematici ridicate de aproprierea de tehnologii de către China, provizioanele de subvenții pentru companii domestice, folosirea barierelor nontarifare în comerț. Trebuie să se instituie o legislație a spațiului cibernetic și a spațiului cosmic. Toate acestea la un loc cer acum un consens. O astfel de abordare este ambițioasă, dar necesară.

■ ■ ■

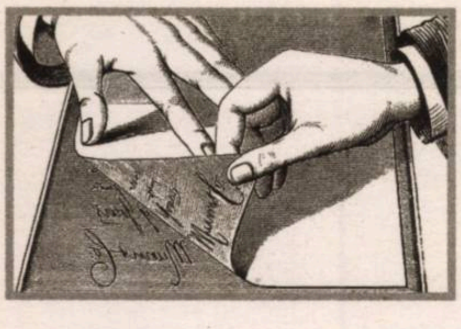

Cosmin CIOTLOȘ

cartea **nevăzută** a lunii

O epocă

– în multe feluri de lectură –

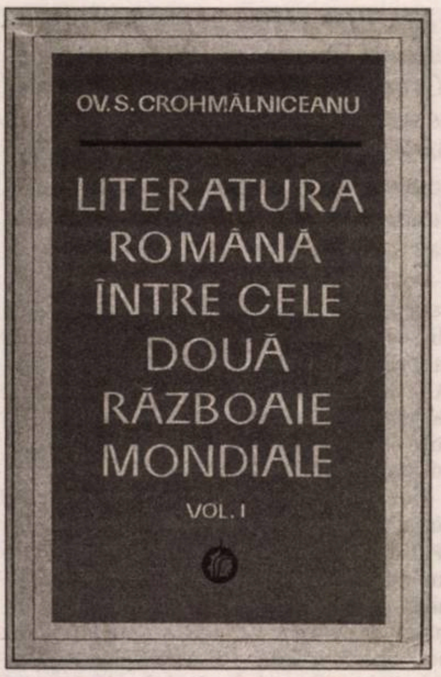

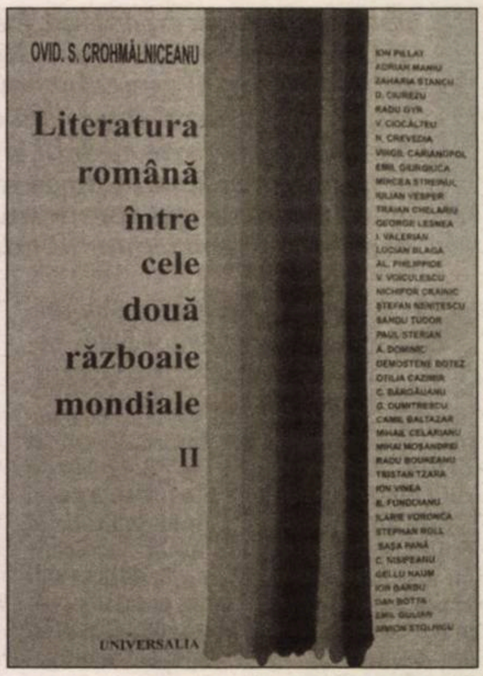

● **Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, ediția a doua, Editura Universalia, 2003.**

E, pînă la urmă, ceea ce se întîmplă cu toate sintezele susceptibile de exactitate: se impun apăsat, înfundat, în sol moale, cu o anumită discreție care, ferindu-le de scandaluri, le și diminuează aura. Toți am învățat, într-un fel sau altul, din panorama lui Crohmălniceanu, fie în școală, fie consultînd-o de plăcere. Nu știu cîți, însă, ar invoca-o rapid între istoriile literaturii noastre în rînd cu (sau măcar într-o „ligă“ apropiată de) acelea semnate de Lovinescu, Călinescu sau, mai de curînd, Manolescu ori Zamfir. De ce? Cum de o resimțim altfel?

O explicație (vor fi cu siguranță și altele) vine din faptul că, în chip evident, aici obiectul e prioritar. Adică *literatura română,* așa cum a fost ea *între cele două războaie mondiale.* Nu așa cum *ține s-o vadă* sau așa cum *vrea s-o redefinească* criticul. Intenția e limpede încă din titlu, care evită deliberat tocmai cuvîntul-cheie: istorie. Nu una care să intrige sau să provoace. De altfel, își amintește Geo Șerban în prefața ediției a doua, ea s-a ivit dintr-o necesitate didactică. Altfel spus, nu dintr-un orgoliu canonizator. Ovid S. Crohmălniceanu nu „trage linie“, nu „își încununează cariera“, ci mai degrabă deschide, altruist și informat, o perspectivă. În 1972, cînd apărea primul dintre cele trei volume, situația interbelicului nostru era cît se poate de tulbure. Trecuseră abia cîțiva ani de cînd o faimoasă antologie de poezie fusese retrasă din librării și dată la topit din rațiuni ideologice. În plus, destui dintre autorii de primă (sau primă și jumătate) mînă incluși aici fuseseră, pînă spre mijlocul anilor '60, interziși. A discuta despre ei echivala cu un gest de curaj. Că, spre deosebire de alții, mai tineri și mai slab protejați politic, Crohmălniceanu și-l permitea, e altă discuție.

> *Toți am învățat, într-un fel sau altul, din panorama lui Crohmălniceanu.*

N-aș redeschide-o. După cum n-aș îmbrățișa observația lui Nicolae Manolescu, conform căruia (în 2008), capitolul introductiv, generic, investigînd principalele direcții, ar fi viciat de prea marea atenție acordată revistelor socialiste. Ceea ce, continuă criticul, ar conduce la impresia că epoca ar fi fost un teatru de luptă între comuniști și fasciști. Bine zis, „impresie“. În realitate, secțiunea conține, în ordine, medalioane despre: *Sburătorul* lovinescian (18 pagini), *Contimporanul*, *Integral*, *Unu* (15 pagini), *Gândirea* (17 pagini), *Cuvântul literar și artistic*, *Criterion*, *Axa*, *Iconar* (6 pagini), *Viața Românească* de după război (18 pagini), *Cultura proletară*, *Bluze albastre*, *Era nouă*, *Reporter*, *Cuvântul liber* (15 pagini) și, în sfîrșit, fugitiv, alte publicații literare amprentate de cîte o personalitate, cum sînt *Cetatea literară* (Camil Petrescu), *Bilete de papagal* (Arghezi), *Capricorn* (Călinescu) și altele. Distribuție, zic eu, rezonabilă. Pe care tocmai *democrația de fond* a perioadei a permis-o.

Să ignorăm, însă, numeroasele devieri extreme ale scriitorilor din epocă și să ne imaginăm, în numele unui purism estetic idealizant, că spiritul echilibrat al lui Lovinescu a avut exclusivitate mi se pare neserios. Cel puțin din partea cuiva care, altminteri, are bune păreri despre eseistica neconcesivă și decopertantă a Martei Petreu. Vor fi fost Eliade, Cioran, Horia Stamatu, Aron Cotruș, Brătescu-Voinești niște lovinescieni? Să fi împărtășit tînărul Jebeleanu convingerile liberale ale sburătoriștilor? Ar fi prea simplu. Inocentînd perioada, riscăm să explicăm păcatele anilor '50 printr-o serie de etichete tabloidale, punînd, de pildă, ultimii ani ai lui Sadoveanu sub semnul oportunismului etanș și uitînd că, totuși, scriitorul a avut întotdeauna simpatii stîngiste (explicabile, cum s-a mai spus, psihanalitic, prin afinitatea față de familia modestă a mamei). Sau că, lucru și mai grav, numele lui s-a aflat pe listele negre ale legionarilor, care nu s-au sfiit să facă odioase gesturi de veritabil linșaj în efigie, tăindu-i un roman cu toporul și obligîndu-l să-și secretizeze aparițiile publice.

Mai mult decît atît, dacă *Literatura română între cele două războaie mondiale* ar fi o carte tendențioasă „mai peste marginile iertate“ (în cuvintele altui critic), atunci ne-am putea întreba cum de autorul ei i-a rezervat totuși trei pagini generoase unui poet ca Radu Gyr (politicește compromis pînă peste cap) în care vorbește inclusiv despre „aplecarea către fantezia feerică de inspirație gracilă“ și în care singura sancțiune ideologică se produce printr-un *innuendo* memorabil: „din atîta tăvălire prin ierburi, poezia lui Radu Gyr a devenit efectiv «verde», coborîndu-se pînă la marșuri legionare“.

Undercover & *credibilă*

Să revenim la cele strict literare. Spuneam că această istorie *undercover* e una dintre cele mai solide și mai credibile din întreaga literatură română. Crohmălniceanu, se vede, știe carte, citește, se documentează, investighează (să nu uităm: *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură* încîntă tocmai prin subtilitățile interpretative de o redutabilă originalitate) și scrie, pe deasupra, foarte bine. Reluînd-o acum, m-au surprins mai puțin demarcațiile temperamentale pe care le trasează (volumul dedicat prozei are ceva de caleidoscop, superior fiind, prin aceasta, tradiționalelor repartiții bi- sau tripartite), sensibila telescopare cronologică ori gestul, profund, urban, de a-și cita înaintașii sau partenerii de dialog critic (Manolescu și Simion, în primul rînd).

> *„În Mihail Sadoveanu literatura română și-a găsit mai degrabă marele ei rapsod decît un prozator propriu-zis“.*

Mi-a atras în schimb atenția excepționalul dozaj al formulărilor. Cine nu-și amintește oare un titlu ca „Miracolul arghezian“, urmat de această primă frază, definitorie: „Nu atît apariția lui Tudor Arghezi este miraculoasă, coincizînd cu înnoirile aduse de mișcarea simbolistă, cît treansformarea fundamentală pe care a suferit-o prin el poezia românească“. Sau, la autorul *Fraților Jderi*, acest debut care sună convingător, așa *debatable* cum e: „În Mihail Sadoveanu literatura română și-a găsit mai degrabă marele ei rapsod decît un prozator propriu-zis“. Nu e numai cazul celor mari. Tuturor, mai proeminenți sau mai eterați, Ovid S. Crohmălniceanu le rezervă una sau două astfel de tușe din care profilul se încheagă de la sine. Înzestrat cu instinctul anecdoticului, criticul face și oficiu de biograf miniaturist. La G. Ciprian, de exemplu, după ce inventariază succesul inclusiv internațional al *Omului cu mîrțoaga* (Berlin, Praga, Berna, Paris, toate în numai trei ani de la premiera locală), el ține să adauge, *en passant:* „venise pe lume cu picioarele strîmbe. Era să fie mîncat de o scroafă furioasă, realizînd astfel primul său «rol mut», care izbuti să provoace groaza spectatorilor“. Despre alt dramaturg (și, desigur, prozator), G.M. Zamfirescu, aflăm că era „născut într-o mahala bucureșteană a cartierului Basarab“ și că, elev, „compunea piese istorice și polițiste, *Peneș Curcanul, Stejarul din Borzești, Meșterul Manole, Mimodrama, Regele apașilor, Trandafirul roșu, Celula nr. 13, Tîndală criminal*“. Cum să-i scape devoratorului de *polare* și marelui *poseur à la* Sherlock Holmes care era Crohmălniceanu astfel de detalii?

Mai departe: din aceea că G. Călinescu (căruia, totuși, îi greșește anul nașterii!) a copilărit în Botoșani, deci a înțeles pe dinăuntru „sufletul moldovean“, criticul trage explicația reușitelor monografice în cazurile Eminescu și Creangă. Destinul tragic al lui Fundoianu se va distila și el dintr-un amănunt de post-adolescență: vizitîndu-l pe Arghezi la Văcărești, tînărul poet își va afla admirația recompensată, în *Poarta neagră*, cu un creion al cărui grafit e îmbibat de acizi: „Și miercuri, o vizită cumplită. Un tînăr cu pleoapele înnodate de o ușoară conjunctivită, care-i pune în jurul ochilor două cercuri de jumări. Fața leproasă, păr mare, unsuros, de culoare dubioasă, dat pe ceafă. Din cînd în cînd, floaca frontală se lasă pe ochi ca o perdea“. Altundeva, toate complicațiile înrudirii dintre Anton Holban și E. Lovinescu (de neuitat palinodia rostită de acesta la mormîntul nepotului) sînt contrase în numai cîteva rînduri: „aceasta l-a împiedicat să-și publice un volum de versuri compromițătoare; actul s-a petrecut spre sfîrșitul războiului, cînd criticul, mobilizat, făcea controlul tipăriturilor și, în această calitate, i-a refuzat viza cenzurii militare“. În sfîrșit, altcuiva, unui poet cu irizări levantine, Crohmălniceanu îi face onoarea de a admite că, în cele mai faste momente ale sale, acesta îl anunță pe Dimov.

Apogeul acestor „flotări“ bio-bibliografice e atins cu Ibrăileanu. Aici, autorul *Literaturii* renunță la mica focalizare de tip CV, preferînd să-și încheie intervenția cu un paragraf mai curînd liric: „*Adela* e romanul vieților neîmplinite dintr-o eroare grosolană și a neputințelor omenești de a o descoperi. Aceasta îi împrumută muzica stinsă și deprimantă cu care continuă să te urmărească după ce l-ai citit“. Curioasă opțiune și, în context, contrastantă. De fapt, Crohmălniceanu rămîne fidel metodei. Sugestia trimite și ea la un episod, ultimul, din viața criticului ieșean: cel în urma căruia, la insistențele lui, acesta va fi incinerat pe muzica andantelui din Simfonia a șasea de Beethoven, derulată repetitiv în martie '36 în fața unei asistențe din rîndurile căreia n-au lipsit nici Ralea, nici Rosetti, nici Philippide, nici Sevastos, nici Al. O. Teodoreanu. Sînt, așadar, insinuate delicat secvențe de „mică istorie“ pe care, aici, criticul și le „deghizează“ așa cum, peste ani, după Revoluție, își va „deghiza“ amintirile într-o carte binecunoscută.

Vocația de portretist o animă pe aceea, presupus uscată, de specialist. Căci dacă însușirea de a cunoaște exemplar o epocă e, ca să spun așa, elementară pentru istoricul literar, aceea de a-i surprinde „chipul“ în întreaga lui expresivitate nu e rezervată chiar orișicui. De la *grosplan* la pliuri și de la osatură la firul de păr din sprînceană, imaginea e plauzibil balansată. Că unora li se arată larghețe, iar alții sînt sever înghesuiți într-un alineat ține de natura oricărui desen retrospectiv. Dar totdeauna, în *Literatura română între cele două războaie mondiale,* Bacovia va fi Bacovia, Rebreanu va fi Rebreanu, H. Papadat-Bengescu va fi H. Papadat-Bengescu. Niciodată asimilabili, aceștia, cu Ștefan Nenițescu, Mihail Celarianu, George Lesnea, Mircea Gesticone, V. Monda, B. Jordan, Aureliu Cornea și ceilalți.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Editura Humanitas, 2017.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Copiii lui Sitting Bull

● ***Songs My Brothers Taught Me* (SUA, 2015), de Chloé Zhao.**

Luna aceasta, MUBI prezintă filmul de debut al regizoarei Chloé Zhao, care e în cărți pentru a triumfa la Oscar cu *Nomadland:* iată o ocazie pentru a-i vedea la lucru meșteșugul artistic, care încă de aici promitea apariția unui talent genuin. Zhao combină, în *Songs My Brothers Taught Me,* observația antropologică de precizie, lăsată să fermenteze discret grație unei dramaturgii care se strecoară printre întîmplări mici, de zi cu zi, cu o prezență constantă a actorilor neprofesioniști, chemați să interpreteze roluri care, în loc să-i separe de viața lor obișnuită, se confundă cu ea în bună măsură. Rezultă o senzație de intimitate cu cele povestite, care degajă iluzia unui adevăr eliberat în aer scenă cu scenă: pe urmele regizorului Jean Vigo, am putea spune că ce face Zhao intră în categoria „ficțiunilor documentate“, dar chiar și așa parcă tot am rata ceva – sentimentul că astfel putem pătrunde, pe urmele camerei sale de filmat, într-o lume mai mult sau mai puțin autarhică, pe care n-am văzut-o niciodată așa. Cînd cinema-ul reușește să schimbe unghiul, propunînd o contra-imagine împotriva unor clișee insuficient scuturate, se cheamă că misiunea sa fundamentală a fost îndeplinită.

Songs My Brothers Taught Me se petrece în Rezervația Pine Ridge din Dakota de Sud, acolo unde și azi mai trăiesc urmașii unor căpetenii sioux de odinioară precum Sitting Bull sau Crazy Horse. E parte din magia – sau blestemul – acestui loc, de care Zhao trebuie că e pe deplin conștientă, ca spectatorii să fi plutit în aerul său uscat de cînd e cinema-ul printre noi, fără a-l fi văzut niciodată cu-adevărat. Cînd Zhao ne dezvăluie rezervația, știe prea bine că peste acele cadre cu case șubrede și mașini cu tabla îndoită orice cinefil va așeza, ca într-o supraimpresiune născută din reflex, CinemaScop-ul larg și lustruit al westernurilor clasice, cu luptele lor avîntate și eroii lor de neuitat. Problema acelor westernuri, desigur, e că făceau invariabil parte din narațiunea omului alb, orchestrată de el și pentru el; adesea indianul, dotat cu tot soiul de costume fistichii, nu era mai mult decît un simplu element de decor. Zhao e politică doar pe margine: numele lui John Wayne, bunăoară, apare în film ca parte a unui vers dintr-o melodie de radio, care nu trimite la nimic mai larg. Ce vreau să spun e însă că filmul nu poate funcționa decît readucînd la viață fantomele acestei mitologii și apoi inversînd datele de pornire.

E vorba despre doi frați, adolescentul Johnny Winters (John Reddy) și sora sa mai mică Jashaun (Jashaun St. John), confruntați cu moartea fulgerătoare a tatălui lor, împătimit al rodeo-ului și figură mitică prin părțile locului – mai multe neveste, cîteva rînduri de copii –, pe care nu o vom vedea niciodată, dar care va pluti asupra acestei povești ca un spectru greu. Multe synopsis-uri vorbesc despre dilema dureroasă a lui Johnny, declanșată de această absență a tatălui: mai poate pleca spre Los Angeles în compania prietenei sale, așa cum plănuia, lăsînd-o deci pe Jashaun singură cu o mamă care cînd e, cînd nu e acasă? Ce-i drept, filmul adaugă atît de multe straturi narative în marginea acestei decizii, încît devine tot mai complicat să-i localizezi centrul de greutate. Dar m-aș hazarda să zic că puține relații au funcționat mai bine pe ecranele americane ale ultimului deceniu decît această legătură tandră între frate și soră, care insuflă filmului cam tot ce-i trebuie pentru a-l transforma într-un studiu de personaj memorabil: multă tandrețe, ceva poezie și un lung șir de gînduri imposibil de transpus în cuvinte. E suficient ca pe ecran să apară Jashaun pentru ca imaginile să dea piept cu un val de emoție de pe creasta căruia totul se vede mai ascuțit: camera îi scrutează în repetate rînduri chipul trist, care dă la iveală un suflet de copil ce a văzut prea multe pentru vîrsta sa, fără a-i smulge din misterul impenetrabil care e doar al său.

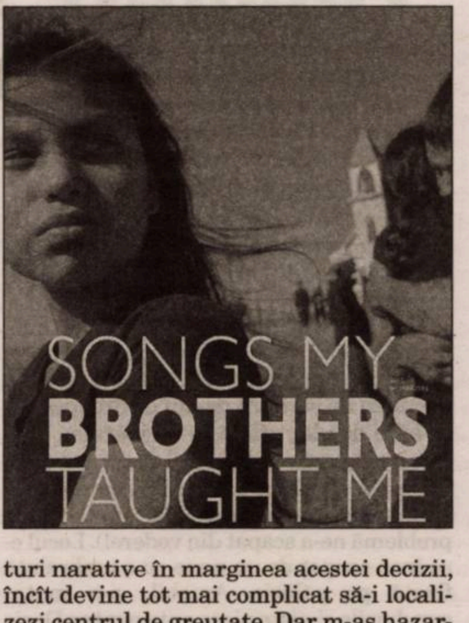

M-am topit de fiecare dată cînd am văzut-o pe Jashaun; mi-am dat seama că în tăcerile ei pline de sens, rod al unor dureri care sînt prea puternice pentru a fi rostite, stă înscrisă trauma unei comunități suspendate între două temporalități neclare și captivă unei lipse de perspective. Încă mai există oameni care călăresc în filmul lui Zhao, la fel cum există și albi cu pălării de cowboy și mustăți lungi, cărora nu știu dacă aș vrea să le aflu opțiunile politice. Ca orice fragment de lume care se încăpățînează să întîrzie cu progresul, fără a înțelege prea bine dacă o face din rezistență sau din abandon, rezervația filmată de Zhao descoperă o melancolie care nu prea are pe unde să se scurgă, astfel că se acumulează sensibil. Melancolie de-a dreptul malickiană, într-atît de clar este faptul că, în toată filmografia sa (care mai cuprinde și *The Rider*, un alt film frumos despre Midwest-ul invizibil), Zhao a oscilat între *no man's land*-uri, *nomadland*-uri și aceste faimoase *Badlands*, decorul comun al debutului său și al debutului lui Malick. Ca orice anchetă etnografică ce se respectă, *Songs My Brothers Taught Me* se lovește de o dificultate teoretică: pe măsură ce explicitează și luminează zone de umbră, apar noi și noi întrebări, mereu mai spinoase. Forța filmului e să nu se grăbească cu răspunsurile, evitînd să-și bramburească traiectoria cosmică pe care o descrie prin peisajele vaste ale terenului de investigație – iar cu tăcerile sale, croite după asemănarea tăcerilor lui Jashaun, fiecare e liber să facă ce vrea.

Songs My Brothers Taught Me este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Din tavernă și cabană

● **Brendan Perry, *Songs of Disenchantment: Music from the Greek Underground,* Holy Tongue Records, 2021.**
● **Steve von Till, *No Wilderness Deep Enough,* Neurot Recordings, 2021.**

Bătrînețe, haine grele, dar și muzică de o profunzime emoțională tot mai rară în epoca *deepfake,* ne demonstrează doi pionieri importanți ai istoriei rock, post-rock, pe-lîngă-rock, exponenți ai unor forme de experimentalism accesibil. E vorba de Brendan Perry, cunoscut ca lider al avangardiștilor *world music* Dead Can Dance, și Steve von Till, coordonator al grupului muzical organizat Neurosis. Mă rog, ambele trupe au o conducere bicefală, însă articolul de față recomandă materiale solitare recente ale celor menționați, carierele lor solo fiind la fel de aproape de inimile fanilor ca și discografiile trupelor de bază. Au puține în comun cu trupele principale – cît au e mai mult în sens conceptual; și vocal, desigur, căci e vorba de voci inconfundabile, care pe materialele solo capătă spațiu de exprimare mai larg, împărtășit doar cu un minim necesar de instrumentație. Originile rock/punk ale celor doi cu greu se mai întrezăresc în aceste piese, preocuparea principală e stîrnirea de emoții cu mijloace reduse, ceva ce să se poată cînta și într-o cafenea, dacă va mai fi să fie.

Steve Von Till

Despre Dead Can Dance am scris cu ocazia relansării trupei după un hiatus de lungă durată. Din fericire, relansarea nu a pus frînă carierei solo a lui Brendan Perry – deși albumele lui sînt destul de rare (unul pe deceniu), a fost mereu activ, ușor de prins în turnee *live,* mereu pe drumuri, energic și impozant în voce. Cel mai recent material al său e o surpriză – deși mare parte din carieră îi este legată de experimente *world music,* e pentru prima dată cînd dedică un album întreg unui specific regional: genul *rebetiko,* folk popular al Greciei urbane, lăutăria lor de terasă și ouzo, inspirată de ritmuri dansante anatoliene, cenzurată sub regimul Metaxa datorită asocierii cu consumul de hașiș, dezavuată de comunismul grec pentru vina de a fi muzică reacționară. Înarmat cu un bouzouki, ingredientul-cheie al genului, și ceva percuție tabla ori din palme, Brendan Perry invocă demonii muzicii *rebetiko* – „Bring me a cup of wine“, „The hash-den owner“, „Christos, play the bouzouki!“. Probabil e primul album de gen înregistrat cu versuri în engleză, cîntecele sînt culese din folclor și modernizate minimal, la nivelul ingineriei de sunet. Un album bizar care în esență e alcătuit din cîntece vesele, aici subtil încetinite – de vocea gravă, de vîrsta artistului, de hașișul consumat pe tîrnațul unde și-o fi petrecînd pandemia.

Cu Steve von Till nu e întrutotul corect ce am spus la început, că experimentalismul său ar fi accesibil. Proiectul Tribes of Neurot e o pompă de zgomot fractalic, albumele Neurosis au reinventat muzica metal, Harvestman e o colecție de distorsiuni generatoare de angoase, însă albumele solo sînt mult simplificate, ni-l prezintă ca poet-recitator (a și publicat recent o retrospectivă a versurilor sale), cu suficientă melodie, încît să treacă drept asortimente de balade. Contrastează cu albumul lui Brendan Perry – aici e muzică iernatică, tristă, meteorologică, cu țurțuri, nămeți și suferință generală, abstractă, fără culoare politică, ce nu poate fi alinată cu rezoluții. E muzica unui metalist retras la țară, care nu mai știe ce s-a întîmplat în lume și încă dispune de spațiul mental necesar ca să mediteze la deșertăciunea deșertăciunilor. Un element de subtilă noutate sînt inserțiile electronice peste chitara rece și vioara tînguită – nimic ritmat, doar un plus de vibrație, ceva anorganic care intră în rezonanță cu melodia organică. Hai, moșule, lasă-ne, ar fi o posibilă reacție uzuală în zilele noastre la astfel de muzică – albumul se recomandă așadar celor care vor să audă ce are de zis moșul.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Un televizor Sport, romanțe și o butelie rusească, în tîrg la Vitan

– cum „recuperăm“ anii ’90? –

Vorbeam zilele trecute cu Mirel Bănică despre bazarurile și tîrgurile de vechituri de prin anii ’90, tot acel kitsch sublim apărut peste noapte într-o țară marcată de sărăcie care plonjase în „economia de piață“. E o lume aproape dispărută, îngropată, ca și cum nici n-ar fi fost. O lume incredibilă și absurdă în felul ei. Am scotocit după acest text pe care l-am scris în aceiași ani ’90 despre tîrgul de la Vitan. Dincolo de partea amuzantă a lui, cred că are o valoare de document, anii ’90 merită „recuperați“, cu bune și cu rele, așa cum fost ei.

Duminică dimineața, în jur de ora nouă. Același autobuz 135 și de data aceasta plin ochi, cu inevitabilele mici conflicte legate de cine și de ce stă pe scaun și comentariile de rigoare. Se pare, totuși, că nimeni nu vrea „să coboare la prima“, căci mașina se golește instantaneu la o singură stație, foarte aproape de capăt. Mulțimea, deja nervoasă și apatică, se scurge pe strada care duce spre talcioc. Eu și Radu, prietenul pe care îl însoțesc, ne lăsăm purtați de val și ne pomenim pe malul Dîmboviței, simțind o adiere răcoroasă, ca briza de la mare care ne dă o stare de bună dispoziție. Nu știm de unde și pînă unde se întinde tîrgul de la Vitan. Deja am reperat primii comercianți cu marfa întinsă de-a dreptul pe asfalt, pe ziare și folii din plastic, ceea ce probabil că vom face și noi, primele telefoane furate, purtate din mînă în mînă, în scopul vînzării, primele piese auto ruginite, înșirate pe capote de mașini și astea niște rable, cu afișe lipite pe parbriz: „An de fabricație 1982, stare de funcționare excelentă!“.

Radu mă informase cu cîteva zile înainte că vrea „să-și mărite“ televizorul Sport moștenit de la un unchi și alte cîteva vechituri care-i ocupă prea mult loc în casă, dar nu știa unde. În tîrg la Vitan, am propus eu, iar el a insistat să-l însoțesc. „Dacă scot mai mult de cinci sute de mii, fac cinste și dacă nu, tot fac cinste!“ Puteam să-l refuz? Prin urmare, iată-ne pe amîndoi cu două rucsacuri în spate care conțineau „marfa“: televizorul, fără antenă, două aparate foto, un Smena și unul chinezesc, două aparate de radio, un Gloria și altul care semăna cu o stație de emisie-recepție folosită probabil în al doilea război mondial, o pereche de role „de firmă“, colecția de discuri, o butelie de camping rusească, fără gaz, un set de carioci cu douăzeci și patru de culori.

Mai întîi trebuia să ochim un loc bun, la umbră căci se anunțase o zi caniculară, dar și cu „vad comercial“. Am descoperit o porțiune de bordură destul de dreaptă, fără bălți de ulei, aflată în vecinătatea unei camionete care putea sluji drept paravan între noi și soare, în cazul în care soarele ar sta mereu în același loc (dar această problemă ne-a scăpat din vedere!). Locul era însă ocupat de un nene cu o umbreluță fixată pe pălărie. Amabil, și-a mutat șuruburile și niște piese auto pentru Dacie ceva mai încolo, pe aceeași bordură. Radu a curățat locul de coji de semnințe, a întins cele două ziare pregătite de acasă și și-a înșirat marfa într-un mod cît mai atractiv.

Nenea cu umbreluță s-a repezit la discuri și, după ce s-a uitat cu atenție, și-a ales unul cu Vasile Lupu, „romanțe de neuitat“. „Zece mii? Uite că vă fac eu safteaua! Da’ nu trebuia să veniți cu ele aici, trebuia să mergeți la talcioc la Obor. Aicea oamenii vin mai mult pentru mașini și piese. D-asta m-am cărat și io cu ruginiturile astea!“ După aceea, omul s-a arătat foarte încîntat de achiziționarea discului, „Știți, io sînt un mare romantic!“, dar a realizat că are o mare problemă, „N-am unde să-l ascult, că mi s-a stricat pickup-ul! Acu’ trebe să vînd toată marfa, ca să-mi iau unu’ nou!“.

Între timp, prin fața „tarabei“ noastre se perindau cei dintîi clienți. Televizorul a avut mare succes: l-am vîndut după primul sfert de oră. Un cuplu tînăr, amîndoi în bermude, maiouri și șlapi, care ne-au destăinuit că marele lor vis este să aibă în camera lor închiriată de pe Șoseaua Chitilei un televizor. Ne-au înduioșat așa de tare, că am lăsat televizorul de la patru sute de mii la trei sute cincizeci. Trebuia însă „probat“, iar nenea cu umbreluță ne-a trimis la unica priză de pe o rază de un kilometru, la o terasă cu bere la halbă și mici. Aici, băiatul de la grătar ne-a informat scurt: „Vă costă douăzeci de mii să băgați la priză și haideți mai repede, să nu vină patronu’!“.

Cînd ne-am întors la bordura noastră, soarele trecuse binișor de camionetă, iar singurul petic de umbră mai rămăsese doar în dreptul unei roți. Între „taraba“ noastră și a amatorului de romanțe se înghesuise o tanti care vindea niște tricouri chinezești, niște punguțe de cadouri cu slipici și o impresionantă pereche de coarne de cerb care au atras mulți clienți cu ghiuluri și burți revărsate peste șorturi. Tanti nu prea îndrăznea să rostească suma, un milion, în schimb îi păcălea cu tricourile cu imprimeuri cauciucate, trei la cincizeci. Am înțeles că „podoabele carpatine“, cum le zicea ea coarnelor, făceau parte din strategia de piață. Și noi vindeam rolele tot cu un milion, dar în afară de cîțiva puștani care căscau gura la ele și-și înghionteau părinții și de un ins care ne oferea două sute de mii, căci „io n-am ce face cu ele, le iau pentru roți, că-s din silicon!“, nu atrăgeau pe nimeni. În schimb, am vîndut aparatul de radio Gloria unui tip cu mustață, foarte guraliv, care ne-a povestit cum niște indivizi de la el din cartier au un post de radio pirat, la care dau non-stop „manele și lăutărească, cele mai noi piese“. Un moșuleț care căra după el, tot în scopul comercializării, patru bibelouri și cinci mileuri, „făcute de soția, cu mînuța ei“, s-a arătat interesat de celălalt radio, cel preistoric. A vrut să vadă dacă merge și, ca un făcut, vechitura n-a prins nici un post, a început doar să piuie prelung de ne-a asurzit pe toți. „Uite, tataie, că prinde posturi de extratereștri!“, a rîs nenea cu umbreluță. Pînă la urmă, moșul l-a tot sucit și a reușit să intre pe calea undelor în direct cu un meci de fotbal din divizia B. Toată bordura noastră, dar și cea de vizavi, a devenit brusc atentă, iar bătrînelul nu-și mai încăpea în piele de bucurie, „Nu-i așa că se vede că eram electronist amator în tinerețe?“. S-a rugat de noi să-i dăm radioul contra o balerină și un mileu. Și el ne-a înduioșat destul de tare, așa că am acceptat tîrgul.

Atunci a venit proprietarul camionetei, care a plecat cu mașina și am rămas total cu ochii în soare, lac de transpirație și invidiindu-i pe cei cu umbreluțe pe pălărie, coifuri din ziare etc. Cineva a mai întrebat dacă aparatul Smena e în stare de funcționare și iar nenea de alături l-a luat la rost: „Ați văzut Smena care să nu meargă?“. Clientul i-a răspuns că avea și el pe timpuri un Smena cu care făcea poze la mare, dar l-a scăpat în apă și după aceea n-a mai mers. A mai zis că ar vrea să-l ia dacă mai stăm cel puțin o jumătate de oră ca să cumpere mai întîi niște planetare, căci pentru asta venise. Între timp, am vîndut aparatul chinezesc, unui puști de vreo paișpe ani care a fost așa de bucuros, că ne-a tras și pe noi (cu tot cu coane de cerb) în poză (aparatul avea un film înăuntru) ca să ne aibă ca amintire. De butelie s-au interesat mulți, dar n-a cumpărat-o nimeni, fiindcă era rusească, nu poloneză, și am dedus că polonezele sînt cele mai bune.

Pînă la urmă, muiați de tot de căldură, n-am mai rezistat și ne-am decis să strîngem. Radu și-a numărat banii, scosese în jur de șase sute de mii. Am aterizat la prima terasă, care nu era alta decît cea cu priză, am comandat bere și mici. Băiatul de la grătar ne-a întrebat dacă nu mai vrem să probăm vreo „sculă“: „Dacă consumați aicea, priza e din partea casei!“. A rîs, am rîs și noi, apoi am început să facem fotografii cu Smena, iar Radu s-a decis să nu mai vîndă aparatul, redescoperindu-i multiplele-i calități. Pe scurt și ca să închei, am petrecut una dintre cele mai tonice duminici din acest an; probabil că, dacă stai cîteva ore printre vechituri, începi să te simți ca nou!

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....

Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,

Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....

Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....

în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI

✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro

✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Șoșoanele doamnei Șoșoacă

Pentru că purta o mască de protecție neconformă, senatoarea Diana Șoșoacă a fost oprită, pe data de 13 aprilie, să intre la ședința care avea loc în sala Comisiei juridice a Parlamentului – ceea ce a declanșat furia doamnei, acel gen de furie burzuluită cu care ne-a obișnuit de la primele sale apariții. Senatoarea a împroșcat cu tot felul de acuze, de la violența inumană cu care a fost călcată pe picior (pentru care a și sunat la 112!) pînă la abuzul de putere, declarînd ulterior că „în România s-a instaurat dictatura“, că „în Rusia e mai multă democrație decît în România“ sau că pînă „și în China e democrație“. Bineînțeles, nu ca la noi, unde doamna a declarat dictatură.

Aceste declarații, aceste acuze bombastice, fără alt temei decît orgoliul personal al punerii în fason, oportunismul prin care senatoarea Diana Șoșoacă se dă victimă a autorităților hapsîne și năprasnica sa dorință de afirmare, printr-o gălăgie de mahala, nu sînt un circ ieftin, ci, din contra, unul cu un cost piperat. Pe de o parte, erijîndu-se în salvator al oprimaților de pretutindeni, doamna prinde contur public și adepți, pe de alta, aruncă în derizoriu concepte precum democrația și drepturile omului. Concepte care, într-adevăr, au fost puternic zdruncinate de-a lungul a mai bine de un an de criză mondială, dar din cauze reale, nu din cauza unor smiorcăieli răzgîiate și șoșoane folosite în scop personal.

Bunăoară, un caz recent: la începutul lunii aprilie, Darren Manaog Peñaredondo, un bărbat din provincia Cavite (Filipine), a fost oprit de poliție pentru că încălcase restricțiile sanitare impuse de *lockdown* și ieșise din casă după ora 18, ca să cumpere apă. Ca să-l pedepsească, polițiștii nu i-au dat doar o amendă, cum prevedea legea, ci au decis, cu de la sine putere, să-l oblige să facă 100 de genuflexiuni, alături de alți oameni prinși și ei pe stradă după ora respectivă. Dacă nu se sincronizau, oamenii trebuia s-o ia de la capăt. Bărbatul a ajuns acasă în dimineața următoare, pe la ora 6. După ce a zăcut o zi întreagă, neputînd să se miște, Penaredondo a făcut un infarct și a murit. Chiar dacă familia a acuzat poliția de abuz, iar șeful poliției a declarat, la scurt timp, că a declanșat o investigație, subliniind că asemenea tratamente sînt inumane și că, dacă acuzațiile se dovedesc a fi întemeiate, vinovații vor fi pedepsiți, un om a murit din cauza beției de putere a unor oameni ai legii.

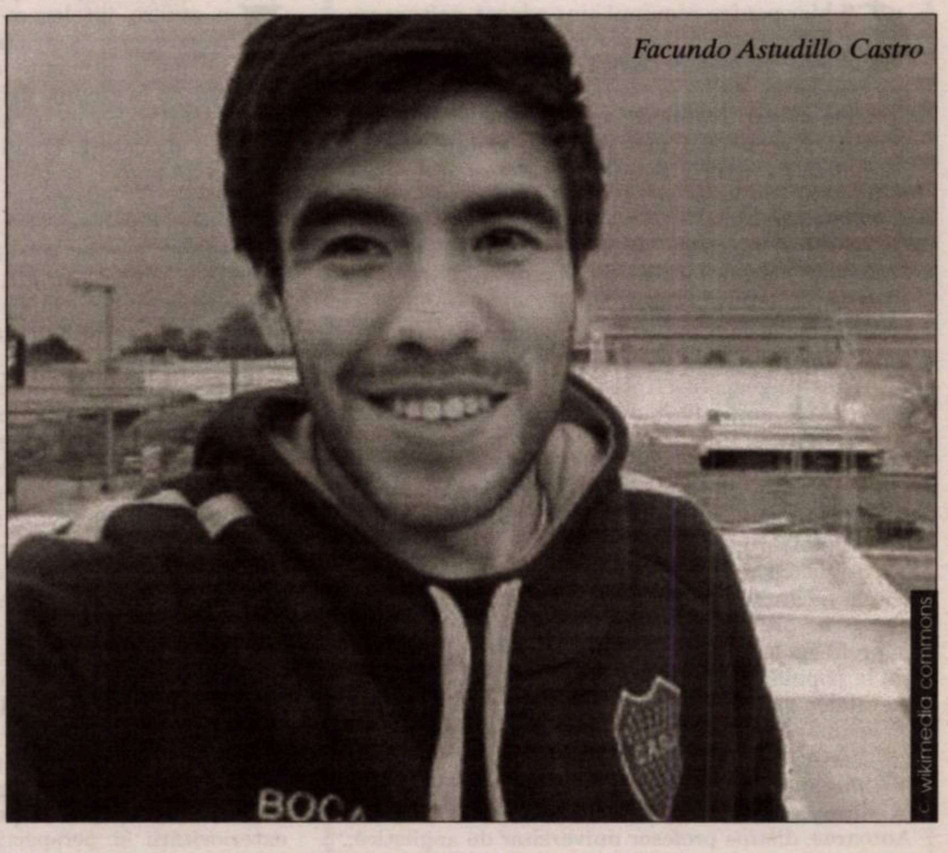
Facundo Astudillo Castro

c. wikimedia commons

În Argentina, un alt caz: Facundo Astudillo Castro, un tînăr de 22 de ani, a fost arestat tot din cauză că a încălcat restricțiile carantinei naționale. După arest, a dispărut pur și simplu și nimeni n-a mai știut nimic de el. Cîteva luni mai tîrziu i-a fost însă descoperit cadavrul – nici pînă acum circumstanțele morții sale nu au fost elucidate.

În Rusia, țara dată ca exemplu de democrație de către senatoarea Diana Șoșoacă, Anastasia Vasilieva, medic și liderul sindicatului cadrelor medicale, a fost arestată anul trecut pentru că a vorbit public despre lacunele sistemului de sănătate din Rusia, total nepregătit pentru combaterea COVID-19. La scurt timp a fost arestată, împreună cu alți colegii și jurnaliști, în drum spre livrarea de provizii medicale (măști și mănuși) pentru lucrători din domeniul sănătății. Toți cei aflați în compania sa au fost acuzați de „nerespectarea regulilor de conduită pentru prevenirea și lichidarea unei situații de urgență“, dar, în timp ce majoritatea dintre ei au fost rapid eliberați, Vasilieva nu a avut voie să părăsească secția de poliție, fiind supusă unei noi acuze: „nesocotirea ordinelor unui polițist“. Anastasia Vasilieva fiind nu doar medicul lui Aleksei Navalnîi, ci și una dintre cele mai vocale susținătoare ale principalului opozant rus.

Bineînțeles, să nu uităm nici de cealaltă „democrație“ amintită de senatoarea Șoșoacă – China, unde doar cazul de la începutul pandemiei spune tot: doctorul Li Wenliang, unul dintre primii care au încercat să vorbească despre noul coronavirus, a fost imediat luat în vizorul poliției, a retractat afirmațiile, după care a murit, culmea, chiar din cauza infecției cu COVID-19.

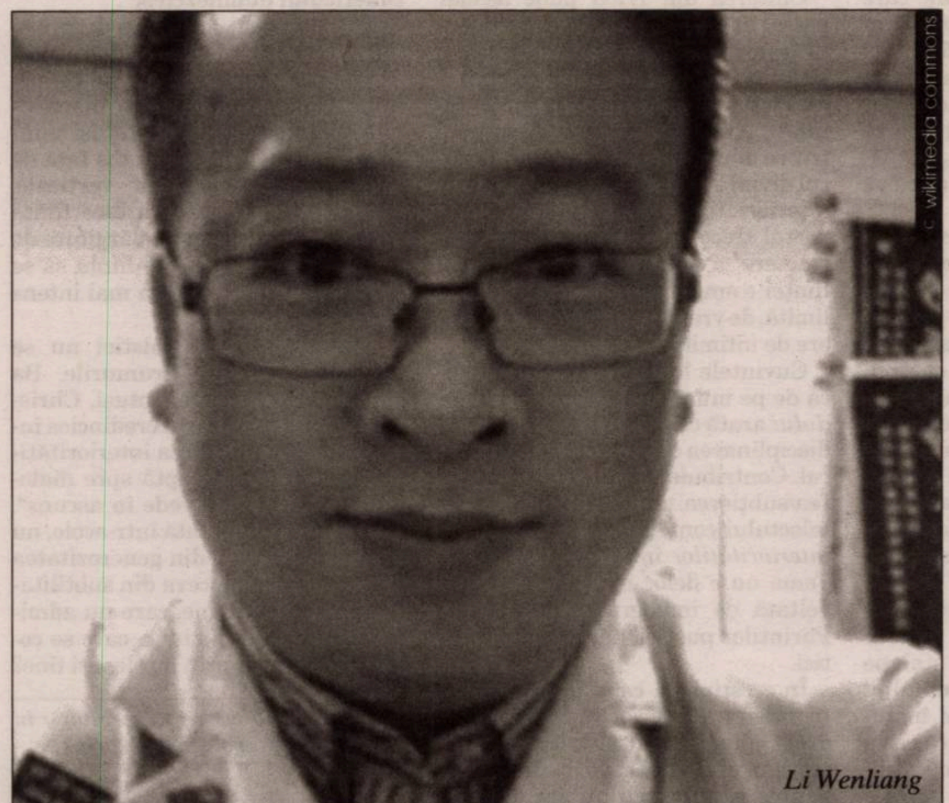
c. wikimedia commons

Li Wenliang

Nu sînt, nici pe departe, cazuri singulare. Potrivit unui raport al Amnesty International, făcut public la finalul anului trecut, raport care a analizat felul cum măsurile luate de autorități pentru a stopa pandemia au degenerat în abuzuri, în mai bine de 60 de țări vizate de investigație, măsurile coercitive și pedepsele aplicate au dus la „încălcarea sistematică a drepturilor omului și la divizarea societății“, multe dintre legile luate în numele stopării pandemiei deschizînd periculoase portițe spre derapaje de la democrație și înspre încălcarea drepturilor omului.

Măsurile coercitive și pedepsele aplicate au dus la „încălcarea sistematică a drepturilor omului“.

„De nenumărate ori forțele de poliție au folosit forța în mod excesiv și inutil în aplicarea măsurilor pentru combaterea COVID-19: carantine generale, restricții, înăbușirea în forță a protestelor pașnice, suprimarea disidenților. În unele țări, zeci de mii de oameni au fost arestați pentru infracțiuni legate de pandemie sau plasați în centre de carantină în condiții inumane și insalubre, centre care aparțineau statului. În multe regiuni, forțele de ordine au convocat pentru audieri sau chiar au arestat jurnaliști, bloggeri, apărători ai drepturilor omului, activiști politici și utilizatori de *social media* doar pentru că și-au exprimat în mod public opiniile cu privire la măsurile luate de autorități pentru a combate pandemia. În multe țări, în numele protecției sanitare, oameni au fost evacuați cu forța din case sau reținuți.“ – se arată în raport.

Cîteva exemple de țări, menționate în raport, care au folosit pandemia drept pretext pentru a modifica sau a implementa legi care ar atenta la democrație: guvernul Cambodgiei a adoptat o lege care să permită și să reglementeze starea de urgență – formularea vagă a legii dînd puteri fără precedent autorităților. Astfel, odată invocată, legea permite punerea în aplicare „și a altor măsuri care sînt considerate adecvate și necesare ca răspuns la starea de urgență“. Fără nici un drept de apel. Cu alte cuvinte, orice va voi, Guvernul va avea. În alte țări, precum Thailanda, Kazahstan, Maroc sau Franța, măsurile luate au fost disproporționate față de realitate, „restricționînd libertățile individului, libertatea de exprimare sau dreptul de manifestări pașnice“.

În Turcia, peste 500 de oameni au fost reținuți din cauză că au distribuit pe conturile de *social media* „postări cu conținut provocator în ceea ce privește coronavirusul“. În Bahrain, Kuweit, Oman, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite, autoritățile au emis „avertizări“ de răspundere penală pentru publicarea de știri false sau răspîndirea de dezinformări. Avertizările au fost dublate de acțiuni, de vreme ce au existat urmăriri penale pentru cei care au criticat măsurile luate de guverne în virtutea pandemiei. În Ungaria, Codul Penal a fost modificat în luna martie a anului trecut, pentru a include o pedeapsă de pînă la trei ani de închisoare pentru cei care obstrucționează măsurile guvernamentale de combatere a unei epidemii. Au fost adăugate noi infracțiuni de „răspîndire a informațiilor false“ sau „comunicarea faptelor într-un mod care împiedică măsurile pentru sănătatea publică“, cu pedepse de pînă la cinci ani de închisoare. „Chiar dacă Guvernul a insistat asupra faptului că măsurile respective sînt temporare, modificările legii nu includ limite de timp“ – se mai specifică în raport.

O criză, se spune, poate fi un catalizator pentru oportunități. Poate fi însă și declanșatoarea unor derapaje majore, rupînd echilibrul social, alterînd starea de democrație, conferind puteri nelimitate unor guverne care trag foloase politice în numele protejării sănătății publice. Iar într-o lume aflată în derivă, toate acestea se pot întîmpla fără mari repercusiuni. Mai ales dacă atenția publică este captată de indivizi care zbiară că le e încălcat dreptul la libertate pentru că li se cere un lucru banal – purtarea măștii – sau se lamentează, invocînd încălcărea drepturilor omului și jeluindu-se de tratamente inumane pentru că au fost „încălcați“ pe picior.

Cînd în lume oamenii sînt arestați, umiliți, torturați, omorîți, aceste șoșoane sînt cel puțin de prost gust.

Teodor BACONSCHI

Noul Testament american

Chiar pentru românul bine educat, cultura religioasă (în dimensiunea ei istorică și teologică) se reduce îndeobște la tensiunea dintre Ierusalim, Roma și Noua Romă, incluzînd, mai aproape de noi, avatarurile slave ale moștenirii bizantine. Nu cunoaștem – dacă nu sîntem anume specializați – istoria detaliată a Reformei protestante. Sau o cunoaștem local, prin influența ei asupra Patriarhiei ecumenice din perioada turcocrației (cazul Chiril Lucaris), asupra Transilvaniei habsburgice și asupra Ortodoxiei moldovene *(Mărturisirea* mitropolitului Petru Movilă, validată la Constantinopol și Iași, cuprindea o polemică anticalvină). Cum ultimele decenii au schimbat cursul și statutul nostru geopolitic, integrîndu-ne în Occidentul dominat de anglosferă, avem acum ocazia (și, desigur, obligația intelectuală) de a completa tabloul bibliografic al omului instruit printr-o cunoaștere aprofundată a dialecticii reformate, care a cucerit inițial Europa nordică și s-a extins în SUA, marcîndu-le neîntrerupt destinul.

Desigur că libertatea post-comunistă a stimulat elitele mediului evanghelic autohton în acest efort de recuperare, care a produs adesea texte incitante, în profil apologetic și misionar (contribuind, bunăoară, la popularizarea scrierilor unui C.S. Lewis). Pomenitelor eforturi, marcate confesional, li se adaugă acum – dintr-o perspectivă neutră și deci obiectivă – cartea dnei Geta Dumitriu, *Puritani și puritane. Noi începuturi pe pămînt nord-american,* publicată la editura orădeană Ratio et Revelatio (2020, 495 p.). Autoarea, distins profesor universitar de anglistică, a scris cronica desantului puritan din Lumea Nouă pentru a restitui *ipso facto* matricea spirituală a culturii americane. Volumul fixează într-un stil fluent vocabularul religios și contextul social din care s-a cristalizat ideea „destinului manifest“ al viitoarei superputeri globale. Pe linia Augustin-Wycliff-Luther-Calvin, puritanismul exportat în Noua Anglie a conferit primei societăți coloniale un ethos „weberian“, o disciplină morală strictă, o concepție organică despre relația dintre credință, predestinare, har și succesul material, alături de conștiința mesianică a noii Alianțe dintre Dumnezeu și noul Său popor ales, menit să prospere pe un nou Pămînt al Făgăduinței.

Lectura cărții ne poartă, pagină cu pagină, nu doar la izvoarele insulare ale confesiunii anglicane, ci și în decorul cotidian al primilor coloniști, cu instituțiile, manifestele, cărțile de rugăciune, ritualurile și ierarhiile lor, specifice unei comunități „renăscute“ și (trebuie să spunem) prea puțin „democratice“. Verificăm astfel atît fervoarea biblic-fundamentalistă a populației strămutate în Massachusetts, cît și începuturile unui program de autonomizare față de metropolă, pe fondul specific psihologiei sectare (în care începutul e perpetuu și centrifugal, prilejuind bătălia adesea vanitoasă, sau chiar oarbă, pentru un surplus de „puritate“ doctrinară). Din acest tumult au rezultat mutația „parlamentară“ a puterii clericale, vibrația catehetică a discursului (tot mai politic) despre binele comun și o concepție contractualistă, bazată pe medierea conflictelor. Mulți suprapun cazul australian (dezvoltat dintr-o colonie penitenciară) cu acela american. Nimic mai greșit! Protestanții englezi care au populat Coasta de Est (înființînd și primele universități de peste Ocean) erau conduși de burghezi educați la Cambridge, deopotrivă performanți în meșteșugurile lor și în afaceri, deci purtători potențiali ai proximei revoluții industriale, dar și ai unui anumit „suprematism“ alb, derivat din conștiința „electiunii“, care tulbură pînă în zilele noastre societatea americană, explicînd războiul cultural la care asistăm. În definitiv, esența acestui conflict ține tocmai de monopolul puritan asupra visului american (o utopie creștină a bunăstării virtuoase) și de contestarea acestuia din unghiul celor altădată – sau deocamdată – excluși. Am putea chiar spune că forța de seducție a Americii în lumea contemporană depinde, printre altele, de salvarea noțiunii puritane a *familiei extinse,* ca templu al carității și incluziunii solidare.

Teodor Baconschi *este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Subțiere

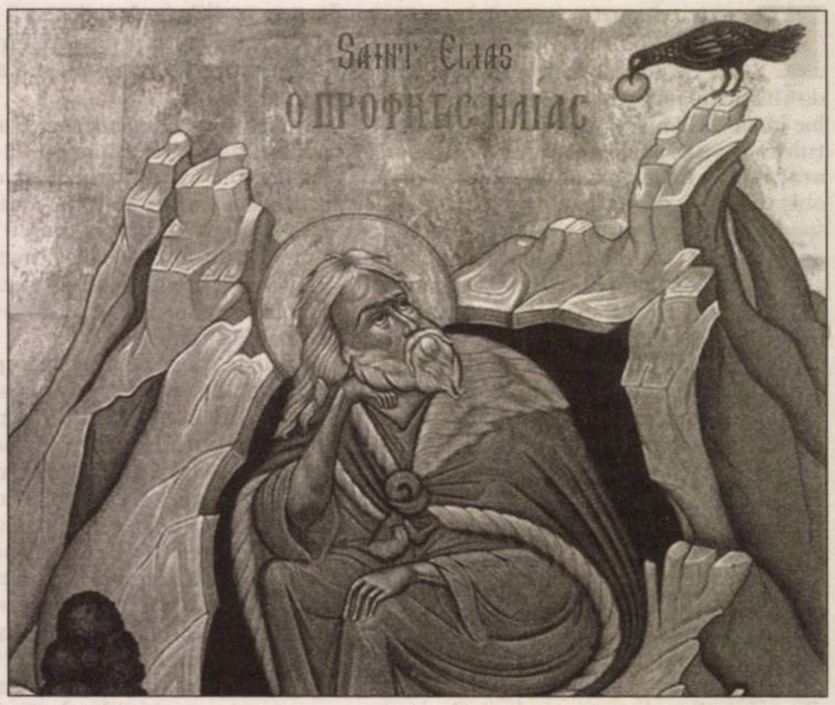

În genere, înțelegem prin post restrîngere, restricție, reținere: de la alimente din sursă animală, de la gînduri urîte și fapte rele. Postul apare ca un efort – meritoriu – de voință. Omul care ține post se dă înapoi, se ține în frîu, se constrînge, se „nevoiește“. Deocamdată are în față (și se străduiește să însoțească) partea dificilă, aspră, teribilă a actului christic, chiar dacă moartea lui Iisus nu poate fi despărțită de învierea Lui, de explozia bucuriei pascale.

Postul religios presupune oricum decuplare de la bogăția multicoloră a ofertelor și apetiturilor curente, repliere, distanță, închidere (pe cît e posibilă) față de grijile lumești. Ca disciplină, postul revine la o „contractare“ a ființei curente, prin voință. Spiritual vorbind, el e înțeles – în primă instanță – tot drept o mișcare de restrîngere, de retragere: aici postul devine reculegere de sine, concentrare, pătrundere în propriul lăuntru. În Predica de pe munte, Christos cere răspicat răsucirea ființei de la regimul ostentației, al fațadei, al „străzii“ la regimul „cămării“. Pune în opoziție perspectiva exteriorității și perspectiva acelei interiorități adînci unde poate avea loc întîlnirea cu suprema Interioritate. „Cînd te rogi, intră în cămara ta și, închizînd ușa, roagă-te Tatălui tău, care este în ascuns...“ (Matei, 6, 6). Postul presupune aceeași schimbare a perspectivei: nu te arăta „oamenilor că postești, ci Tatălui tău care este în ascuns, și Tatăl, care vede în ascuns, îți va răsplăti ție...“ (Matei, 6, 18). Postul contribuie la găsirea locului de întîlnire, ajută ființa să atingă acel loc ascuns. O ajută să se adecveze Interlocutorului, să devină sensibilă la mulțimea înțelesurilor fine pe care, în acel mod ascuns, El le comunică.

O cîntare din *Triod,* cartea liturgică proprie postului pascal, așa interpretează lucrurile. Ea face apel la o analogie abruptă care, tocmai prin distanța între planurile puse în relație, e expresivă. Și, ca atare, poetică. Cîntarea îl invocă pe profetul Ilie care l-a văzut pe Domnul „în preaușoara adiere“, vedere de care profetul s-a învrednicit „subțiindu-și mai înainte trupul“ cu mulțimea rugăciunilor și cu postul. După care cîntarea se adresează credinciosului: „Leapădă și tu grosimea desfătărilor ca să vezi pe Cel dorit“.

Episodul biblic invocat aici (III Regi, 19, 11-12), el însuși de o intensă poezie, e cunoscut. Retras din lume, Ilie se află într-o peșteră pe muntele Horeb. Dumnezeu i se adresează ca unui familiar, ca unui intim, pe care vrea să-l atragă spre prezența Lui subtilă, inevidentă, de adînc. Îi indică o ierarhie a manifestărilor divine: de la cele mai explicite, mai larg recunoscute, mai masive, la cele mai fine, surprinzătoare, enigmatice, ascunse. De la manifestările de forță, menționate de asemenea în Biblie, la manifestările de finețe și de taină.

„A zis Domnul: «Ieși și stai pe munte înaintea feței Domnului! Că iată Domnul va trece; și înaintea Lui va fi vijelie năprasnică ce va despica munții și va sfărîma stîncile, dar Domnul nu va fi în vijelie. După vijelie va fi cutremur, dar Domnul nu va fi în cutremur; după cutremur va fi foc, dar nici în foc nu va fi Domnul. Iar după foc va fi adiere de vînt lin și acolo va fi Domnul».“

E un crescendo majestuos de la vacarm la șoaptă. Primele trei sînt „fenomene“, „arătări“ zdrobitoare ale unei atotputeri care se aplică asupra exteriorității. Turtesc umanul și lumea cu o forță care, dacă e uluitoare, e totuși „brută“. Ea zguduie, nu transformă lucrurile pe care se exercită. Ți se impune din afară, te izbește în moalele capului, nu face apel la receptivitatea omului. În schimb, „lina adiere“ e abia audibilă, abia perceptibilă. Îți trebuie atenție, un fel aparte de atenție, ca să-i sesizezi freamătul. Adierea de vînt înseamnă mișcare spre ascuns, cheamă spre locul nelumesc de unde a venit. E fin mobilizatoare. Cere atenție pentru a fi percepută, consimțămînt pentru a fi urmată. Cere o interioritate aptă să sesizeze murmurul lui Dumnezeu, cea mai fină voce a Sa înainte de tăcerea Lui infinit plină de sensuri.

Cîntarea din *Triod* pune așadar postul în legătură cu această exigentă transformare a ființei: degroșare, șlefuire (vezi și imaginea celebră a lui Plotin: „sculptează-ți propria statuie“), „subțiere“ de sine. Asta pentru ca ființa să poată auzi murmurul divin, în care El pune înțelesurile interiorității sale. În această funcție, postul trece de la aspectul de „contractare“ a ființei către o creștere a ființei, o amplificare în principiu fără limită, de vreme ce înseamnă apropiere de intimitatea divinului.

Cuvintele lui Christos din Predica de pe munte, ca și cîntarea *Triodului* arată că postul nu se reduce la disciplinarea corpului și la efort moral. Contribuie mai ales la schimbarea/subțierea minții, la trezirea intelectului contemplativ, la *dialogul interiorităților* între divin și uman. Tema nu e deloc marginală, e dezvoltată de imnografie, de spusele Părinților pustiei, de teologi și mistici.

În creștinism, ca și în alte tradiții, misterul interiorității divine are drept imagine „Întunericul“ de necuprins și de nedespicat. Întuneric pentru că gîndirea nu are comună măsură cu acea interioritate, pentru că unitatea divină e prea densă ca să admită dualitatea, distanța proprie cunoașterii de tip omenesc. Dar totodată „întuneric supraluminos“, fiindcă e principiul Luminii, al sensului, al adevărului. În icoana Schimbării la Față, zenitul panoului e ocupat de un semicerc întunecat străbătut de raze aurii. E acea imagine a transcendenței, de neatins și de nepătruns, sursă a luminii increate. Deși inaccesibilă, ea cheamă cunoașterea, „lărgește“ interioritatea umană ca să poată primi ceva din șuvoiul fluxului divin de sens. Așa interpretează Grigore de Nyssa, într-un pasaj din *Comentariu la Cîntarea Cîntărilor,* dialogul interiorităților. Christos se adresează sufletului: „Dacă mă primești și mă sălășluiești în tine, vei avea drept cîștig roua de care e încărcat capul meu și picăturile nopții ce-mi curg din plete... Ființa să se bucure dacă Adevărul îi va umezi duhul cu înțelesuri fine și umbrite... Fiecare din aceste picături este infimă în raport cu imensitatea Întunericului dumnezeiesc“.

E un pasaj somptuos despre oceanul misterului divin, despre nemărginirea lui de neatins. O nemărginire care, inaccesibilă fiind, se comunică totuși minții subțiate, spiritului poros față de subtilitatea sensurilor verticale. „Infimă“ fiind, picătura face ființa să guste din secreta nemărginire de unde provine. Stîrnește ființa să se lărgească pentru a avea mai intens experiența ei.

Contemplativi și mistici nu se întîlnesc pe toate drumurile. Ba chiar sînt o raritate. Totuși, Christos adresează oricărui credincios îndemnul spre întîlnirea interiorităților. Pe toți îi îndreaptă spre dialogul cu „Tatăl care vede în ascuns“. Cu atenția îndreptată într-acolo, nu vom percepe ceva din generozitatea Lui fără margini, ceva din subtilitatea prezenței divine, care nu admite granițe și excluziune, care se comunică tuturor prin înțelesuri fine?

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

René Magritte și Victor Brauner – Renoir și „pictura în lumina soarelui“

Între 10 februarie și 21 iunie 2021, expoziția *Magritte en plein soleil. La période „Renoir“ 1940-1947* de la Muzeul Orangerie din Paris aduce în prim-plan un segment mai puțin cunoscut din creația suprarealistului belgian, cel inspirat de opera lui Renoir. Expoziția alătură operele lui Magritte și Renoir, Picabia și Jeff Koons pentru a sublinia posteritatea lui Renoir oglindită în pictura modernă și în cea contemporană.

Pornind de la convingerea că războiul avea să ia sfîrșit în curînd, Magritte îi scrie lui Paul Éluard în 1941: *„...partea frumoasă a vieții ar fi domeniul pe care aș dori să-l explorez. Înțeleg prin aceasta întregul ansamblu de lucruri fermecătoare, femeile, florile, păsările, copacii, atmosfera de fericire. [...] e un farmec destul de puternic care înlocuiește acum în tablourile mele poezia neliniștitoare la care mă străduiam cîndva să ajung“.*

Cu intenția de a reforma suprarealismul, Magritte propune un *Manifest pentru un suprarealism în lumina soarelui (Manifeste pour un Surréalisme en plein soleil)* pe care André Breton îl respinge. Între anii 1943 și 1947 realizează în jur de o sută de tablouri, acuarele și desene inspirate de creația lui Renoir. „Experiența continuă în lumina soarelui“, scrie Magritte în manifestul adresat lui Breton în octombrie 1946. În 1948, opera pictorului se îndepărtează de perioada „însorită“.

Concomitent cu expoziția consacrată perioadei „solare“ din opera lui René Magritte, are loc la Muzeul de Artă Modernă din Paris expoziția *Victor Brauner. Je suis le rêve. Je suis l'inspiration (Victor Brauner. Eu sînt visul. Eu sînt inspirația)*, o amplă retrospectivă consacrată pictorului născut în România. Etapele creației brauneriene sînt bogat reprezentate într-un parcurs cronologic, de la debutul artistului pe scena avangardei românești pînă la ultimul ciclu de lucrări realizate în anul 1965.

Spre deosebire de „creația însorită“ a lui René Magritte, cea a lui Victor Brauner din timpul războiului este dominată de sentimentul dezolant al singurătății, de lipsurile materiale și de frica permanentă de a fi deportat în lagărele de concentrare naziste. Pictura în ceară, pe care o experimentează în timpul exilului într-un sat din munții Alpi, și „desenul cu lumînarea“ sînt mărturiile uneia dintre cele mai dificile perioade din viața artistului. Tonul optimist apare în cîteva rînduri care exprimă speranța, o „insectă atît de frumoasă“, aflată dincolo de „frontierele negre“ ale pesimismului care domină corespondența cu prietenii Henriette și André Gomès.

În 1953, Victor Brauner petrece lunile de vară în localitatea Golfe Juan de pe Coasta de Azur și vizitează casa lui Auguste Renoir de la Cagne-sur-Mer. *„Casa aceasta se află pe o imensă proprietate înconjurată de un parc de măslini, imortele pe fundalul portocalilor care se pierd și se topesc în sclipirile de lumină ale unui cer nesfîrșit. O mare emoție m-a cuprins, căci de îndată ce ai trecut de gardul proprietății pătrunzi în realitatea tablourilor lui Renoir, în acele fonduri aerate și luminoase ale «Femeilor la scăldat». I-am căutat atelierul din afara casei, cu geamuri pe toate laturile și construit în mijlocul naturii, care îi îngăduia, către sfîrșitul vieții sale, să își continue lucrul la adăpost de intemperii. [...] «Femeile la scăldat» au devenit, în ultima parte a vieții lui, universuri autonome, femei gigantice ca niște lumi de carne, divinități, mame ale universului“* (Fondul Victor Brauner, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

În Castelul Grimaldi, devenit muzeu în 1937, Victor Brauner descoperă puținele lucruri privind „opera și viața celui care a fost unul dintre cei mai mari artiști de la începutul epocii noastre“. Impresionat de fotografiile reprezentîndu-l pe Renoir, Brauner notează în carnet: *„...cele cîteva fotografii care-l reprezintă spre sfîrșitul vieții pironit într-un fotoliu, imobilizat de boală, cu privirea tremurătoare, cînd își lega pensulele de mîinile deformate. Voința sa de a supraviețui este un exemplu de eroism al unui mare artist îndrăgostit de construcția operei sale. El își ducea mai departe arta plină de viață și de bucurie, continuîndu-și opera grandioasă“.*

Importanța pe care Brauner o acordă picturii lui Renoir este subliniată în rîndurile consemnate în carnet: *„Dar, pentru mine, Renoir înseamnă mai ales «Peisajul algerian» care se află la Jeu de Pommes din Paris. În acel tablou subiectul nu mai are vreo importanță, importante sînt culorile în mișcare într-o rotație pasionată, interceptată de surescitarea corpului hipersensibil și care se amplifică în spațiul ochiului fără limite. Pentru mine, tabloul acesta explică o întreagă suită de căutări ale picturii moderne, văd aici atît geneza impresionismului, cît și a pictorilor numiți abstracți“.*

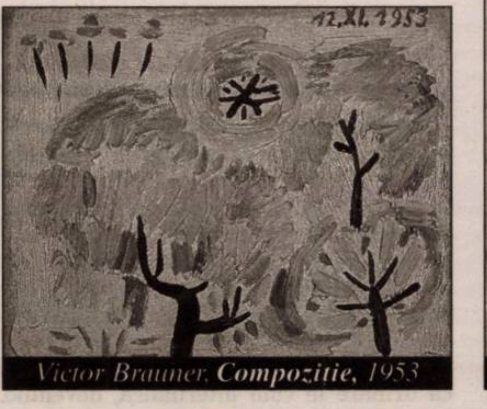

Victor Brauner, **Compoziție**, 1953

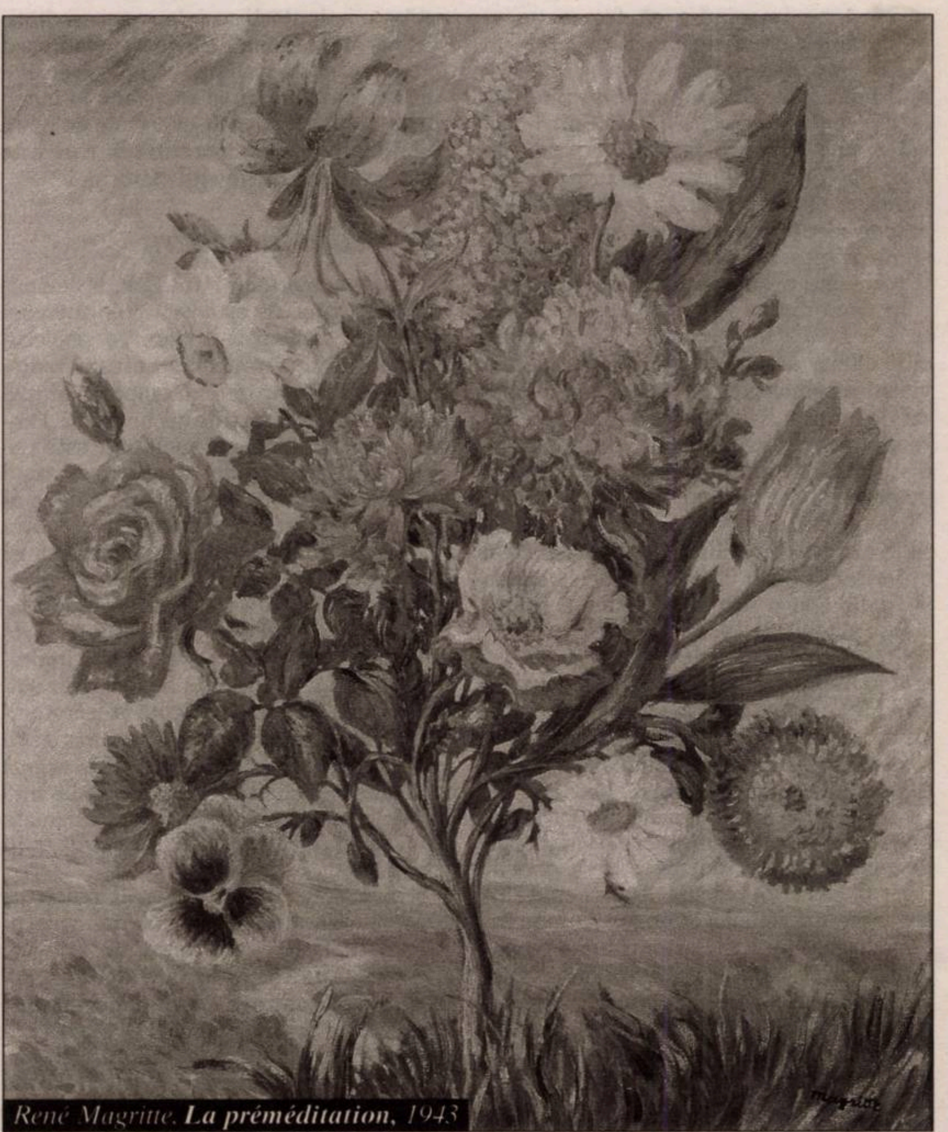

René Magritte, **La préméditation**, 1943

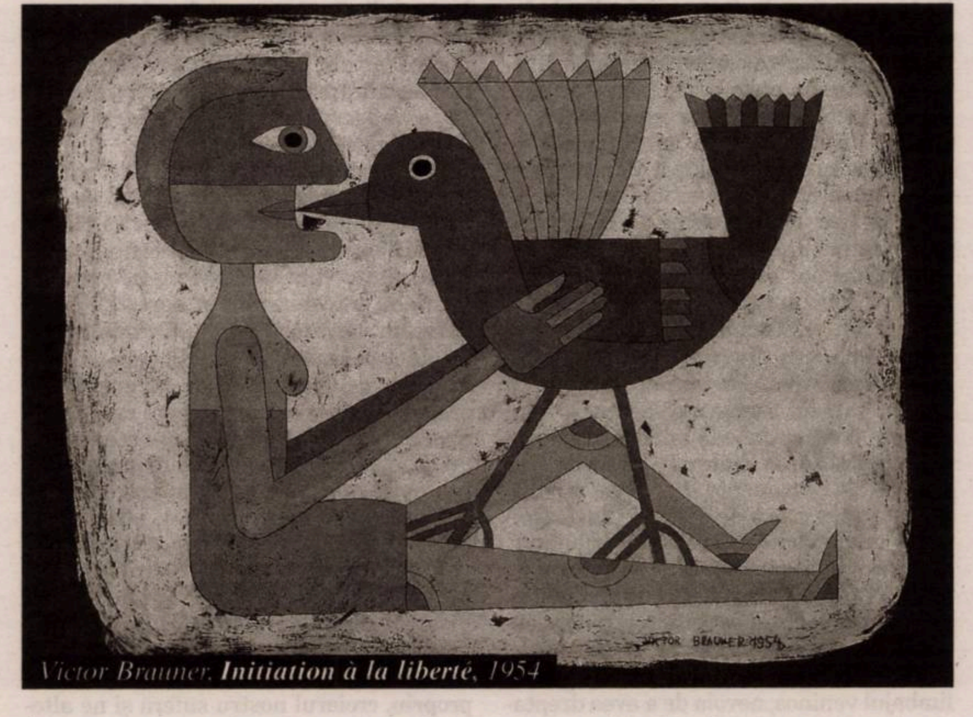

Victor Brauner, **Initiation à la liberté**, 1954

Împreună cu Jacqueline Lamba și sculptorul David Hare, Victor Brauner este invitat de Pablo Picasso să viziteze atelierul de ceramică al soților Susanne și Georges Ramié din Vallauris. Interesat să experimenteze cu alte materiale decît cele ale picturii de șevalet, Brauner realizează o serie de obiecte din ceramică pictată. *„Cu această experiență ajungi la universal, prin posibilitatea ca arta pe care o faci să îți servească altfel decît pictura [...]. Am putut transpune o întreagă serie de experiențe din pictură în ceramică, precum și desenele cu lumînarea și pictura în ceară“*, notează pictorul. Carnetul din anul 1953 conține schițele și proiectele pe care urma să le realizeze în ceramică. Un cap de femeie solară, păsări și plante și un întreg bestiar amintesc, pe de o parte, de operele creatorilor anonimi aparținînd folclorului românesc, iar pe de alta, de arta „naivă“ și de creațiile „primitivilor“. Desenul incizat în pastă reia procedeul experimentat în anii petrecuți la Celliers-de-Rousset, „desenul cu lumînarea“, amintind totodată de tehnica gravurii. *„Suprafața în două dimensiuni a tabloului este înlocuită printr-o formă în spațiu care închide cercul optic (se închide asupra ei înseși). Servindu-se de această formă, elementele care reprezintă decorația sînt dispuse prin legi ale compoziției care sînt diferite de cele ale unui tablou“.*

Intervenția artistului, obișnuit cu cele două dimensiuni ale suprafeței picturale, urmează să fie mai rapidă și mai liberă, parte a unui proces colectiv, în care forța de integrare în viață este imediată, explică Brauner în același text. Pictorul notează în carnet: *„Renoir, înainte să fie pictor, era un decorator de obiecte din ceramică. Mi se pare că s-ar putea stabili o legătură între tehnica sa de transparențe ușoare, și chiar felul în care mîngîie formele, și tehnica picturii pe email care servește la decorarea obiectelor din ceramică“.*

La începutul anilor 1950, Victor Brauner realizează seria „retractaților“, tablouri în care domină griurile. „Retractarea“, explică artistul, este „contracția în profunzimile sinelui“, acolo unde domnește panica, iar fuga înspre zona nocturnă devine creatoare. În 1953, perioadei „retractaților“ îi ia locul aceea „solară“ din anii următori. Peisaje, compoziții florale, păsări și animale se numără printre motivele tratate într-o bogată paletă cromatică. *„Cea mai mare parte a operei sale se întemeiază pe un adevăr propriu, acela că esența unui lucru are și o anti-esență, nu ca o contrapondere, ci ca un fundament“* (Jacques Beauffet, „Despre cîteva aspecte ale operei grafice a lui Victor Brauner“, 1990).

■ ■ ■

Cătălina DUMITRESCU

Te rog nu mă mai răni

– despre epigeneză și impactul violenței psihologice –

Să ne imaginăm că facem un exercițiu de tip *brainstorming*, în care fiecare dintre noi spune primul lucru care îi vine în minte referitor la *violență psihologică*. Unii dintre noi vor spune hărțuire verbală, critică, jigniri, cuvinte umilitoare, înjurături, defăimare, dispreț verbal, desconsiderare, atac la identitatea noastră, stare de tensiune psihică, mimică și gesturi inadecvate (ochi dați peste cap, gest de lehamite).

În două dintre jurnalele de specialitate, *The Lancet* și *Psychiatric Services*, am citit cîteva articole despre ce înseamnă violența psihologică în relații, dar și la locul de muncă. Este descrisă ca fiind o stare abuzivă a conduitei celor din preajmă, o atitudine de intimidare și superioritate, de negativitate permanentă, de presiune. Violența psihologică mai este definită ca fiind o stare de ostilitate, de ton ridicat și autoritar și lipsit de respect, de zeflemea și ironie spuse sub forma glumei răutăcioase și tendențioase.

Conceptul de violență psihologică a intrat în atenția conștientizării publice prin anii '90 datorită efectelor asupra stării de sănătate, fiind asociat cu diagnosticul de stres crescut. Psihologii au descoperit principul proiectării, acela că tot ce este rău e mai puternic decît ce este bun, reacțiile la amenințări sînt mai rapide, mai intense și mai greu de suspendat decît la lucrurile plăcute. Atunci cînd sîntem agresați psihologic, creierul uman internalizează mult mai ușor trauma limbajului agresiv decît cuvintele bune.

Epigenetica este o ramură a geneticii care studiază cum celulele își modifică comportarea genelor datorită factorilor din mediu și cum sînt decodificate în contextul nou. Se concentrează asupra modului în care experiențele de viață, evenimentele din timpul vieții influențează funcția genelor, adică substanțele chimice se atașează de ADN și orientează activitatea genelor. Dacă sîntem predispuși genetic spre o boală, putem să nu o dezvoltăm dacă mediul este unul sănătos și cu un grad scăzut de stres. În schimb, dacă mediul este unul violent psihologic, el va duce la un nivel de stres crescut, implicit la somatizarea acestuia printr-o metabolizare la nivelul biochimiei corpului, devenind toxic și ducînd la modificarea genetică în boală la propriu.

Cînd mediul este dominat de violență psihologică s-a demonstrat că efectele se transmit de la o generație la alta, fără o modificare a genelor în sine, influențele epigeneticii induse de mediu le modulează pe cele genetice. Sau, cum este cunoscut în popor, „copiii plătesc greșelile părinților“, adică copiii redau același tipar comportamental și cognitiv învățat în matricea familiei. Mintea automată, acolo unde au existat traume în trecutul nostru, va readuce din memoria implicită, la fiecare declanșator din prezent, emoții ale experiențelor din trecut. Cum violența psihologică este parte din societate, va reactiva același mecanism de stres crescut atunci cînd ne simțim amenințați, de aceea vom vedea uneori reacții disproporționate în raport cu evenimentul din prezent.

Un element care definește violența psihologică și pe care nu-l conștientizăm este bîrfa. Robin Dunbar, psiholog, într-o cercetare făcută la Harvard University în 1996, despre evoluția limbajului și bîrfă, a observat că oamenii folosesc limbajul mai ales ca să vorbească despre alții, iar succesul depinde de cine pe cine știe, fiind în avantaj față de cei care nu au această abilitate de a bîrfi, bîrfa devenind o artă a manipulării sociale, a agresivității verbale și relaționale. Bîrfa se încadrează în conceptul de violență psihologică, este copleșitor de critică și se referă la încălcările codurilor morale și sociale de către ceilalți, influențînd moralitatea, care este răspunzătoare de nivelul oxitocinei.

Molecula încrederii

Un alt cercetător, Paul Zak, a demonstrat că oxitocina este molecula încrederii în alți oameni și a numit-o „molecula moralității“. Atunci cînd nivelul oxitocinei crește devenim mai empatici și mai generoși chiar și față de necunoscuți. Pentru a produce această moleculă este necesar sentimentul de încredere al unui om față de alt om, atunci cînd cineva are încredere în noi devenim mai puțin rezervați și mai deschiși, mai puțin dispuși să trișăm. Cînd avem relații de încredere ne simțim în siguranță și protejați, iar dacă cineva ne trădează încrederea ne provoacă suferință, care se manifestă la propriu în chimia creierului nostru prin scăderea nivelului de oxitocină și serotonină, un alt neurotransmițător responsabil cu starea de bine. Oxitocina crește atunci cînd simțim empatie, atunci devenim mai amabili, mai cooperanți și mai altruiști. Cînd ne simțim protejați, acceptați și în siguranță.

P. Zak scrie despre creierul uman că reacționează mai intens la un chip uman decît la orice alt lucru din univers. Supraviețuim în primii ani datorită relației de sintonizare („a te simți simțit“, după cum o descrie doctorul D. Siegel, neurocercetător) dintre copil și părinții săi, citim expresia feței mamei, avem nevoie de bunăvoința și disponibilitatea acesteia pentru a rămîne în viață și a fi sănătoși. Se pare că necesitatea unui mediu de încredere este un factor mult mai important decît educația. Acolo unde societatea prosperă înseamnă că te poți baza pe ceilalți, că poți încheia contracte avantajoase, că nu ești furat sau că nu vei fi înșelat, se dovedește ca fiind un factor important în dezvoltarea economică și implicit a nivelului de trai, lucru care se va reflecta în calitatea vieții.

Dacă mediul nu este unul de încredere, devii concurențial cu cei din preajmă, trăiești într-o permanentă stare de rivalitate, scrîșnești din dinți, te locuiesc furia și frustrarea. Pe termen lung, dacă trăiești într-un asemenea mediu, nivelul de stres crescut duce la anxietate crescută, la banalizarea răului, la stimă de sine scăzută, la sentimente de rușine și vină, la instalarea stării de depresie, la dezvoltarea unei stări de nevroză permanente, la agresivitate și iritabilitate ca stare de fond. Violența verbală, lăcomia, ambiția, plăcerea de a-i răni pe ceilalți le putem observa cu ușurință în mediu, și în cel fizic, și în cel virtual. Răutatea comentariilor, limbajul veninos, nevoia de a avea dreptate cu orice preț, sadismul, idealismul moral duc la izbucniri violente, la creșterea stresului și a tensiunii.

Modelul omului „puternic“

Modelele de genul James Bond, bărbatul de succes și puternic, care omoară teroriști, se folosește de femei pentru sex, conduce o super-mașină, deține arme sofisticate și pare de neînvins, pe care media le livrează, ne determină pe noi, fără a le filtra, fără a fi conștienți că nu ai cum să fii invincibil decît dacă te afli într-un clivaj psihic, să condamnăm sensibilitatea și să o considerăm ca fiind un defect. Modelul predat al omului puternic este cel care nu este vulnerabil, nu are nici o suferință, nimic nu-l atinge. Aud deseori oameni care se disprețuiesc pentru sensibilitatea pe care o simt, considerînd-o un defect și dorindu-și să fie mai nepăsători și mai puțin empatici. Aici valorile mediului sînt inversate, întrucît sensibilitatea arată starea de sănătate psihică. Altfel, am intra sub incidența psihopatiei. Din păcate, atunci cînd ne confruntăm cu starea de sensibilitate simțim durere sau disconfort fizic și sîntem acuzați că dorim să atragem atenția. Ca rezultat, unii dintre noi își camuflează sensibilitatea printr-un comportament aparent nepăsător, alții se refugiază în adicții cum ar fi alcoolul, cumpărăturile, mîncarea etc.

Una dintre problemele care apar este că ajungem să ne identificăm cu mediul într-atît de mult încît nu mai sîntem capabili să recunoaștem violența psihologică a acestuia și ne pierdem busola morală. Vom avea senzația că ceea ce face majoritatea este normalitatea, iar a îndrăzni să fii diferit înseamnă un act de curaj și de cunoaștere de sine, dar și o libertate individuală, pe care puțini și-o permit. Ieșirea din turmă nu este facilă și nici la îndemîna oricui, e necesară încrederea în propriile forțe, iar pentru asta trebuie cunoaștere de sine. Vom auzi deseori replici de genul „era o glumă“ și vom ajunge să credem că persiflarea și gluma răutăcioasă, ironia, zeflemeaua, bîrfa, sarcasmul nu sînt comportamente abuzive, ca urmare le vom internaliza, devenind incapabili să avem o privire clară asupra mediului violent în care trăim. Și nu numai că le vom internaliza, vom ajunge să ne identificăm cu ele și să le practicăm, ceea ce va duce la un clivaj interior și la utilizarea mesajului dublu.

Oxitocina crește atunci cînd simțim empatie, atunci devenim mai amabili, mai cooperanți și mai altruiști.

O altă consecință este că vom depune foarte mult efort emoțional în cadrul relațiilor pe care le avem, fie că sînt relații familiale sau relații conjuncturale. Tendința va fi să devenim fie evitanți, fie să ne transformăm în agresori, fie să devenim salvatori, adică să preluăm rolul de a deveni responsabili într-un mod exagerat de climatul mediului emoțional, ori prin preluarea unor sarcini care nu ne aparțin, ori prin comportamente ludice, ori prin comportamente mult prea independente ca mecanism de apărare la abuzul psihologic existent. Sau, altfel spus, funcționarea fiziologică defectuoasă relevată prin imagini ale RMN-urilor a arătat o diminuarea a capacității de a gîndi rațional, diminuarea numărului celulelor nervoase, alterarea activității electrice și ramificarea anormală ale neuronilor. La propriu, creierul nostru suferă și ne alterează judecata și simțirea.

Reacții în lanț

Atunci cînd schimbăm mediul înconjurător și amploarea influențelor se schimbă în reacția morală, implicit se modifică chimia creierului nostru. Totodată, circuite noi neurale pot apărea în momentul în care devenim conștienți de noi, de modul cum gîndim, cum reacționăm. Putem crea noi conexiuni neuronale. Este ca în cazul cuiva care suferă de paralizia unui membru în urma unui accident cerebral; chiar dacă celule nervoase au murit, va putea să folosească din nou membrul paralizat datorită circuitelor noi care au preluat controlul și au creat noi conexiuni. Se numește neuroplasticitate. Este la fel ca atunci cînd mușchii corpului nu sînt folosiți, ei se atrofiază, dar, dacă îi antrenăm, ei vor crește în dimensiune și capacitate. La fel și creierul uman produce noi celule nervoase dacă îl antrenăm prin procesul de învățare continuă. Pentru a învăța este nevoie de disciplină și perseverență.

Doctorul Gabor Mate notează despre creierul părinților că acesta îl programează pe cel al copilului, părinții stresați vor crește copii care vor fi la fel de stresați, indiferent cît de mult îi iubesc. Tensiunea vocii, brațele încordate care îi țin, expresiile faciale abătute, pupilele mărite, toate acestea sînt indicatori ai nivelului de stres al părintelui, stres care se transmite și care va fi îmbibat în mediu. R. Joseph, cercetător, citat de doctorul G. Mate, spune că un mediu sărac emoțional reduce cu mii numărul sinapselor per axon (corpul celulei care transportă impulsul electric la alt neuron), poate întîrzia creșterea și elimina miliarde de sinapse, ducînd la păstrarea conexiunilor anormale. Cum creierul este responsabil de dispoziție, autocontrol și comportament social, acestea pot fi consecințe neurologice care duc la dezechilibre în viețile personale sau la comportamente autodistructive, nepotrivite.

Ca o concluzie, genele depind în cea mai mare parte de mediu, ele sînt cele dominante cînd vorbim de organizarea de bază, schema de dezvoltare și structura anatomică a sistemului nervos, dar mediul este cel care rafinează chimia, conexiunile neurale, circuitele, rețelele și sistemele care ne determină funcționalitatea optimă. Hrana emoțională este cea care asigură o dezvoltare neurobiologică sănătoasă a creierului. Avem nevoie de relații de atașament bune, de un limbaj afectiv plin de căldură și disponibilitate și pe cît posibil lipsit de un stres crescut. Avem nevoie să ne simțim plăcuți și acceptați pentru că așa ne vom construi sentimentul de siguranță.

Atunci cînd devenim prezenți în viața noastră psihică, sîntem mai conștienți de noi, devenim mai calmi, mai puțini atașați de lucrurile despre care credeam că au însemnătate, învățăm să ne bucurăm de viață și să acceptăm că totul nu trebuie să se întîmple întotdeauna așa cum vrem noi pentru a avea o stare bună. Toate acestea se vor oglindi în exteriorul nostru. Mediul devine oglinda noastră, iar dacă noi alegem să producem schimbare, implicit lucrul acesta se va observa în chimia creierului nostru, în sănătatea psihică și fizică și în sănătatea mediului înconjurător. Alegerea este una individuală, nu colectivă, dar cu cît vom alege mai mulți să facem schimbări, cu atît îi vom influența și inspira pe cei din preajma noastră. E ca un lanț, o verigă atrage după sine o altă verigă, un lanț ADN, ceea ce va avea ca rezultat traiul într-un mediu mai sănătos, cu un nivel al violenței psihologice mai redus.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală.*

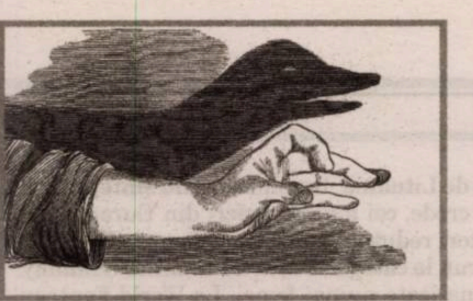

Iaromira POPOVICI

bazar

Filme pe bulevard

De cînd mă știu, am trăit, practic, o viață paralelă în filme. Parcă lucrurile nu erau la locul lor dacă nu vedeam, în măsura posibilităților, și un film pe zi. Dacă nu-mi completam realitatea devenită, la un moment dat, cenușie cu o poveste din altă lume, din alt registru. În care orice era posibil. Sigur, asta nu s-a putut întîmpla de la început. Întîi eram prea mică, apoi nu existau atîtea filme disponibile pe cît mi-ar fi plăcut mie. Pe vremea aia, eram suficient de deșteaptă încît să-mi rulez propriile filme în minte, cînd citeam. Pînă la o vîrstă, cărțile au fost filmele mele.

La un moment dat, însă, cititul a devenit mai curînd o obligație: mă mutasem la un liceu de filologie-istorie, apoi am intrat la Facultatea de Filologie și cititul devenise meseria mea: învățam să citesc și să interpretez texte, apoi să scriu despre ele.

Așa că aveam nevoie de o evadare inclusiv din lumea cititului. Voiam ca în fața ochilor mei să se deruleze pur și simplu o altă lume. Mă aflam în România anilor ’80, în care nu numai că nu existau Netflix, HBO GO și mai multe canale, ci canalul unic al Televiziunii Române avea un program de vreo două ore cu totul. Da, lumea se uita la bulgari, țin minte că m-am uitat și eu o dată la o serie după Agatha Christie, dar, din cîte îmi amintesc, filmele erau dublate. Te mai puteai duce, pe la prieteni, sau chiar cu plată (era și ăsta un business al epocii) la video, să vezi cîte o casetă. Oamenii mai primeau aparatele din străinătate, iar de filme puteai face rost la bursa neagră, sau cum să-i spun, funcționa și pe atunci.

Am fost doar o dată, de două ori, la asemenea vizionări, țin minte că am văzut *Carmina Burana* și m-a marcat pînă-n ziua de azi. Dar cele mai multe filme de atunci nu le-am văzut la televizor și nici pe video, ci la cinema. Da, veți spune, și pe bună dreptate, că nu erau atîtea filme la cinema cît să-ți satisfacă nevoia de evaziune. Exista, totuși, un loc în care rulau ceva mai multe filme în același timp, și anume pe „bulevard“. Bulevardul 6 Martie de atunci și Regina Elisabeta de acum era paradisul cinema-urilor comuniste. Erau vreo șase, cred, aproape unul de altul. Culmea dezmățului, aveau și bufet, unele dintre ele. Și filmele puteau fi văzute la toate orele, cu excepția, evident, a celor de noapte: cred că ultimul spectacol se ținea maximum la ora 21.

Era o lume pe bulevard. Circulau tot soiul de zvonuri dezmățate despre zonă, și probabil că multe dintre ele erau adevărate. În orice caz, cînd pășeai pe 6 Martie aveai impresia că evadezi încă de dinainte de a intra la film. Intrai într-o lume mai permisivă, fugeai acolo de la treburile tale normale, cursuri, meditații sau ce alte formidabile îndatoriri mai aveai. Rulau acolo filme medii, cele mai multe de aventuri sau comedii. De serie B spre C. Dar nu avea nici o importanță: era exact ce-ți trebuia ca să ieși din cotidianul cenușiu.

Intram ca pe Tărîmul Făgăduinței în sălile mici și îmbîcsite. Nici vorbă de floricele sau *nachos* și Coca-Cola uriașe. Oamenii, în general, își cumpărau semințe la cornet, că astea se vindeau la tot pasul, și intrau cu ele în sală. Erau floricelele anilor ’80. Iar de băut, era mai complicat. Din cîte îmi amintesc, nu puteai pleca cu sticla, trebuia s-o înapoiezi la sfîrșit. Oricum, sticlele erau doar din sticlă, nu năvălise încă plasticul peste noi. Ori îi făceai ochi dulci doamnei de la bufet, să-ți lase sticla de Quick Cola pînă la sfîrșitul filmului și te jurai pe ce-aveai mai sfînt că o să i-o înapoiezi. Asta în cazul în care exista bufet. Ori veneai cu sucul tău de acasă, vreun sirop făcut de bunica ori apă de la robinet, în ce recipient puteai improviza, poate un termos mic.

La orele de prînz era puțină lume în cinema. De asta, uneori, puteai vedea (și am văzut, nu o dată), ba chiar simți cîte-un șobolan cum traversează vioi dintr-o parte într-alta a stabilimentului. În primele rînduri se refugiau oamenii străzii, nu prea frumos mirositori. Era ca și cum ar fi avut locurile alea rezervate, îi lăsai în față și te așezai mai în spate. În spate de tot stăteau găștile prea vorbitoare, care comentau filmul cu glas atît de tare încît s-audă toată sala. Erau corul, comentatorii neoficiali a ceea ce se-ntîmpla pe ecran. Cei care ar fi făcut acum comentarii la postarea cu filmul de pe Facebook sau de oriunde pe net. Mulți dintre ei scuipau semințe în timp ce comentau și de asta, de cele mai multe ori, podeaua cinema-ului era un covor negricios de coji.

Comentariile lor se doreau comice, dar și umorul era, atunci, cenzurat. Nimic politic nu se permitea și nu se pronunța, cel puțin nu într-o sală de cinema cu atîția oameni străini, Doar în aparte, în grupuri mici, printre prieteni, se mai spuneau bancuri cu Ceaușescu. Aceleași comentarii se doreau obscene. Dar și asta era greu: mai mult de un sărut și o îmbrățișare nu pupai în filmele distribuite pe marile ecrane ale patriei. Erau cenzurate, tăiate. Așa că, dacă voiai să captezi atenția sălii, nu puteai decît să spui: „Pup-o, bă!“. Și să fii golan pe vremea aia se dovedește că era mai *soft* și mai *light*.

■ ■ ■

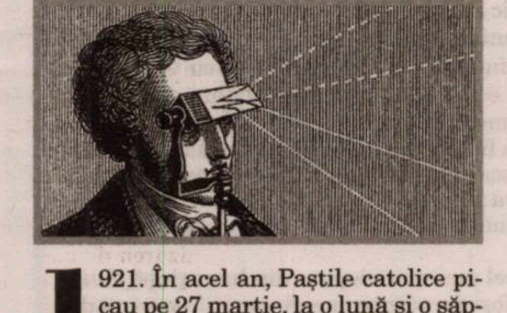

Ovidiu LORENZ

onirodrom

„Crezi că împingi și ești împins“

1921. În acel an, Paștile catolice picau pe 27 martie, la o lună și o săptămînă distanță de celelalte, mai cu lună în frunte. Pe 26, în Sîmbăta Mare, ultimul evreu angajat de Universitatea din Graz între 1903 și pînă la sfîrșitul unui război încă departe se gîndea la un episod petrecut în 1894 la Facultatea de Medicină din Strasbourg, pe cînd căuta un subiect pentru teza de absolvire. Nu își putea aminti nici un motiv special pentru alegerea sa, explicîndu-și-o printr-un citat din Goethe: *„Du glaubst zu schieben und wirst geschoben“*. Tema, sugerată de profesorul Schmiedeberg – o măsurare cantitativă a efectelor acidului hidrocianic, arsenicului și fosforului asupra unei inimi izolate de broască –, fusese intenționată să-l introducă pe student în metodele la modă ale vremii, nicidecum să trezească în el un interes păgubos în farmacologie. Mulți ani pe urmă, fusese neclar pentru tot mediul științific dacă saltul dintre neuroni, pe acea punte sinaptică, se realiza printr-o semnalizare electrică sau chimică. De ceva timp, închis în laboratoare, savantul investiga cum anume răspund organele vitale la stimulii respectivi, încercînd să afle de ce natură sînt mesagerii, cum se transmit impulsurile nervoase. Iar în acel sfîrșit de săptămînă, tocmai pentru că nu reușea nicicum să demonstreze o evidență bănuită din studenție, recitise *Faust*. Încet, se recunoștea. Cum ar fi fost ca, aidoma eroului goethean, dezamăgit de cunoaștere și de rezultatele obținute prin metodele științelor naturale, să încerce să le obțină la rîndu-i prin mijloace magice – mai puțin ortodoxe, la vremea aceea ca-ntotdeauna; tentativa lui fiind soldată cu un eșec, Faust contemplă ideea sinuciderii, însă e oprit de sunetele ce vestesc începutul sărbătorilor de Paști; în acel moment, i se alătură lui Wagner, asistentul său, pentru o plimbare prin sat, printre oamenii care deja sărbătoreau învierea Domnului, și, la întoarcere, e urmărit spre casă de un pudel. Ajuns aici, profesorul închise volumul și se culcă.

Bătură orele kairotice, se aliniară planetele, sorii și lunile, ca totul să iasă cum era stabilit. Ca și cum cineva, undeva, ar fi potrivit rotițele unui mecanism uriaș, icnind la fiecare milimetru urnit, lui Otto, Mefisto i se arată în vis, efectuînd manevre pe două broscuțe. Disecție. Inimi scoase încă zvîcnind: una cu nervul vag – cel răspunzător de ritmul cardiac –, atașat, cealaltă pe cont propriu. Ambele introduse într-o soluție salină. Stimulînd electric nervul, figura în halat roșu face prima inimă să bată mai rar. Pe urmă, ia puțin din lichidul aflat în contact și îl aplică pe-a doua. Asta o face și pe ea să încetinească, dovedindu-se astfel că o substanță solubilă eliberată de nerv controla, de fapt, întregul proces. În timp ce individul se bucură, pe măsură ce inimile de pe masă bat tot mai încet, a lui, adormitul, zvîcnește să-i sară din piept. Îl trezește. Visase ceva ce dovedea o dată pentru totdeauna că transmiterea impulsurilor nervoase era chimică, nu electrică. Entuziasmat, mîzgălește experimentul pe un petic de hîrtie și adoarme la loc. Spre marea lui groază, dimineața nu poate descifra nimic din ce notase la miezul nopții. Rîndurile erau ilizibile. Îi venea să urle de ciudă, nu alta. Încercă să-și aducă aminte, să răscolească, să scoată unul cîte unul sertarele memoriei, însă nimic. Avea să fie cea mai lungă zi din viața lui. Atît de lungă încît, noaptea următoare, în jur de 3, ora lupului, mai invocat ca oricare pe fața și dosul pămîntului, visul se întoarse, neschimbat. Înviase. De astă dată, nu mai stătu pe gînduri, nu se mai lăsă furat de somn, se năpusti în laborator să reia testul. I se confirmă tot: un eveniment electric provoca, așadar, un eveniment chimic: eliberarea neurotransmițătorului din sinapse. A numit necunoscutul agent *Vagusstoff*, substanța vagă. Mai tîrziu, s-a văzut că respectiva substanță corespundea acetilcolinei. Peste 15 ani, pentru această descoperire, visătorului său i se va încredința în păstrare Premiul Nobel pentru medicină și fiziologie. Peste alți 25 de ani, de Crăciunul din urmă cu șase decenii, se va găsi altcineva să facă un experiment, pe propria lui inimă, stimulîndu-o definitiv.

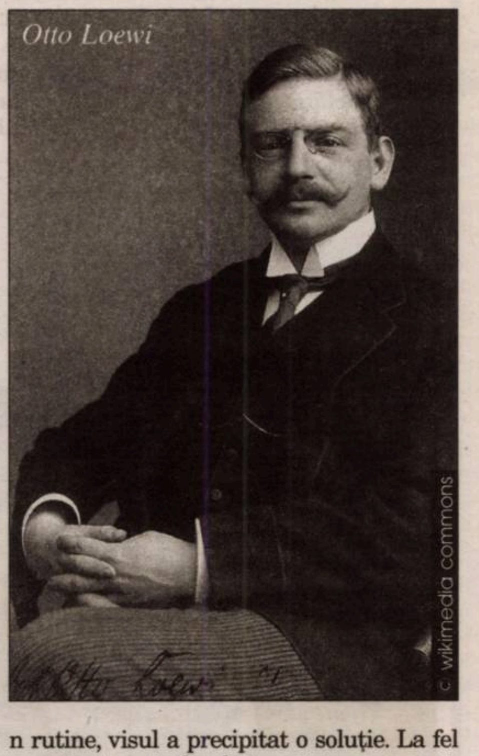

© wikimedia commons

Pentru a fi furnizat prima dovadă fiziologică decisivă cu privire la faptul că eliberarea unei substanțe chimice putea cauza un răspuns în absența unui stimul electric, astăzi, Otto Loewi este recunoscut ca părintele neuroștiinței. Din rolul de neurotransmițător endogen al acetilcolinei se va fi desprins pînă și o ramură numită neuroteologie. Poate că veriga lipsă dintre om și Dumnezeu funcționează tot ca un transmițător, cauzat de un impuls metafizic, analog fulgerului care țîșnește în creierele noastre o dată pe an, drept amintire a unei învieri atemporale. Dintr-un vis mult prea bun. Sigur că autorul său s-a gîndit în prealabil, mai mult de o zi, la subiectul în cauză – nu există vise născute din senin, cu atît mai puțin resuscitate. Ca oricare altul, și acesta a venit treptat, după îndelungate sedimentări. Un vis care ne arată că imaginarul științifico-medical, nu doar cel literar sau artistic, poate fi inspirat oniric. Un vis tipic de rezolvare a unei probleme, iscat la o minte străluminată. Acolo unde viața de zi cu zi s-a arătat neputincioasă, pierdută-n rutine, visul a precipitat o soluție. La fel cum acest articol a fost gestat, programat, pentru că, în lumea viselor bune, nimic nu e întîmplător. Loewi a visat nu o dată, ci de două ori, același vis. Întîi, ca și cum acesta i-ar fi bătut la ușă, în poarta minții lui adormite; apoi, nevrînd să renunțe pînă ce nu își făcea treaba. Visul său seamănă cu o repetiție, tot așa cum oamenii, această specie căreia tare mult îi place să dividă și categorisească, visează de două ori în fiecare an învierea unui mîntuitor absolut. Credem că împingem și sîntem împinși. Visul nostru, al tuturor, în lunile astea, un leac împotriva coroanei de spini a virusului, și unde e visătorul ce va visa panaceul, coronaceul care să-l pună la pămînt? Apropo, cunosc persoane care s-au vaccinat cu prima doză de Paștile catolice, așteptîndu-și rapelul de cele ortodoxe, glumind că sînt vindecate taman de Iisus. A-nțepat. Adevărat a-nțepat. Fie-le visul bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

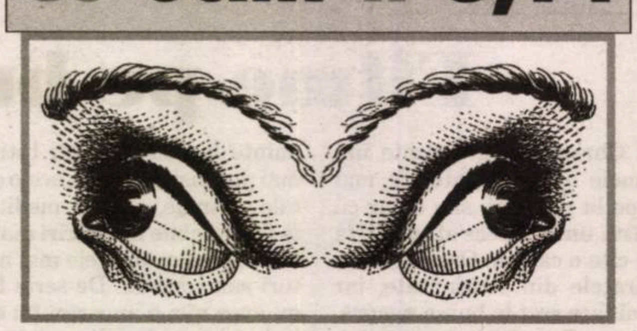

ÎN ZILELE NOASTRE, UN NOU CUVÎNT LE PERMITE UTILIZATORILOR, ÎN MOMENTELE PUBLICE, SĂ DEBARASEZE LOCUL DE CÎTEVA LUCRURI SIMBOLICE

■ În zilele noastre, e mai greu să ne dăm seama ce nu este o operă de artă decît ce reprezintă un exponat de muzeu. Un cuplu din Coreea de Sud a mers însă și mai departe și a considerat că un set de pensule și niște vopsea lăsate în fața unui tablou ilustrînd un graffiti sînt o invitație la pictură. Altfel spus, că lucrarea de dimensiuni mari, neînrămată, expusă într-un mall din Seul, este una participativă. Și-au pus amprenta central, folosind culoarea verde închis, pe un tablou care valorează aproape 450.000 de dolari, aparținînd artistului american JonOne. Tot ale lui erau și pensulele și vopselurile lăsate special în fața lucrării. Inițial, tinerii au fost acuzați de vandalism și reținuți de poliție, dar eliberați cînd s-a lămurit confuzia. Vizitatori de pretutindeni vin acum să se fotografieze cu pînza, unii fiind chiar de părere că un pic de verde i-a făcut un serviciu. (**A. A. D.**)

■ Institutul Leibniz, pentru studiul limbii germane, a patentat de curînd un nou cuvînt – *„Impfneid“*. Compus din verbele *„impfen“*, a vaccina, și *„neiden“*, a invidia, noul cuvînt desemnează „gelozia vaccinală“, invidia pentru cei care au apucat deja să se vaccineze. Mă și gîndesc la noi viziuni regizorale: cum ar fi, de pildă, un nou Othello căruia Iago i-ar spune că Desdemona a fost vaccinată datorită lui Cassio și, în loc de batistă, Othello i-ar putea cere certificatul de vaccinare? (**S. G.**)

■ Autoritățile de la Beijing au lansat o linie telefonică de urgență pentru ca persoanele să poată raporta comentariile din mediul online care „defăimează“ conducerea și istoria Partidului Comunist înainte de a o suta sa aniversare. Linia le permite utilizatorilor din mediul online să raporteze persoanele care „distorsionează“ istoria partidului, îi atacă politicile și conducerea, defăimează eroii naționali și „neagă excelența culturii socialiste avansate“ în mediul online, potrivit unui anunț postat de o ramură a Administrației Ciberspațiului din China. Un fel de vînătoare a „nihiliștilor“. (**A. M. S.**)

■ Știți cum procedează unii campioni, mai ales la sporturile individuale, cînd își aduc în teren soțiile sau copiii în momentul în care cîștigă un trofeu. Îi îmbrățișează și-i sărută pe acei membri ai familiei, cu care se bucură împreună de victorie, în fața publicului care-i ovaționează. Noi nu prea mai avem campioni care să cîștige trofee. Avem, în schimb, un fost ministru a cărui iubită i s-a alăturat, nu după victorie, ci în momentele publice de după ce acesta a fost demis. În urma unui asemenea „sacrificiu“ la care a fost supus, avea desigur nevoie de susținerea cuiva apropiat, cu care să împartă durerea, în fața întregii țări. (**A. M.**)

■ După dezastrul nuclear din 2011 de la Fukushima, peste 500 de japonezi de peste 60 de ani s-au oferit să debaraseze locul de resturile radioactive pentru ca cei tineri să nu sufere de pe urma consecințelor iradierii. (**M. C.**)

■ Săptămîna trecută, Consiliul Europei a publicat statistica anuală privind populația penitenciară din Europa. Ocazie cu care am aflat și cîteva lucruri noi despre România. Cu 7,6% din deținuți condamnați pentru infracțiuni rutiere, România se situează pe locul 7 – cu Portugalia, Polonia, Bulgaria, Azerbaidjan, Lituania și Monaco în față. 8,5% din pușcăriașii României sînt încarcerați pentru viol, ceea ce ne asigură un loc 6 european, în urma Andorrei, Principatului Monaco, Norvegiei, Suediei și Marii Britanii. Locul 3 îl obținem, cu 24%, la capitolul omoruri, depășiți doar de Albania și de Lituania. În concluzie, nu sîntem, cum s-ar fi putut crede, cei mai răi șoferi din Europa, dar sîntem violatori redutabili și ucigași de top. (**M. P.**)

MIC EXCLUSIV MARKET

c Ș.M. Georgescu

■ Anul trecut, la categoria rock a Premiilor Grammy au fost nominalizate numai femei. La World Fantasy Awards, toate cele cinci nominalizări au mers către scriitoare de culoare. În Olanda, o ilustratoare a redesenat cărțile de joc făcîndu-le neutre din punct de vedere al genului, înlocuind dama, valetul, regele și jokerul cu obiecte simbolice. Jucăria Mr. Potato Head a fost și ea neutralizată, compania de jucării renunțînd la particula masculină „Mr.“. Se simte că deja trăim într-o lume mult mai echilibrată și mai justă. (**M. C.**)

CÎT DESPRE LIMBAJ, DE CE AR FURA CINEVA O STATUIE VINERI?

■ Senatoarea Diana Șoșoacă anunță că a depus plîngere împotriva președintei Comisiei juridice din Senat, Iulia Scântei, pentru că ar fi fost bătută „cu pumnul în piept“. „În acest context, îmi voi lua inclusiv permis de portarmă și o să solicit pază non-stop, dacă inclusiv în Parlamentul României ești bătut ca senator. România nu e stat de drept. În România s-a instaurat dictatura. Păi, în Rusia e mai multă democrație decît în România de o mie de ori. Și în China e democrație“, a spus Diana Șoșoacă. Scandalul a pornit după ce președintele comisiei i-a cerut senatoarei să poarte mască. Vorba poetului: „Viitor de aur țara noastră are“. Cît despre plictiseală, nici o nădejde. (**A. M. S.**)

■ A murit de curînd muzicianul experimental Ghédalia Tazartès (1947-2021), francez de origine *ladino* (evreu spaniol), care se prezenta „muzician dadaist“. Spicuiesc dintr-un interviu al lui: „Cînt pentru că mi-e frică; mi-e frică de viață, mi-e frică de moarte. Dar frica nu e întotdeauna un sentiment negativ. Sînt evreu agnostic spaniol vorbitor de italiană și franceză, care și-a inventat propriul limbaj. Faptul că am ajuns să inventez muzică sau să improvizez cu vocea nu a fost o decizie conștientă, ci o incapacitate a mea de a cînta. Vocea mea nu e a mea, este vocea lui Dumnezeu sau, ca să fiu prețios, a lui Iisus. Dacă nu fac parte din nici o mișcare sau religie, asta nu e doar alegerea mea, ci natura mea: sînt foarte timid. Astăzi trăim într-o lume poluată cu muzică, e prea multă muzică în jur“. (**M. C.**)

■ Darius, cel mai mare iepure din lume după *Guinness Book,* a fost furat într-una din nopțile trecute din curtea proprietarilor lui din Worcestershire, UK. Urecheatul avea 1,29 metri lungime și era (sperăm că mai este!) în vîrstă de 11 ani. De ce ar fura cineva un iepure? Logic, sînt patru posibilități: ca să-l mănînce, ca să-l vîndă, ca să-l țină el, uite-așa, ca să-l redea libertății naturale. Dar de ce ar fura cineva cel mai lung iepure din lume? Aici, vă las pe dumneavoastră să răspundeți. Și, ca să vă stimulez, adaug și informația că proprietarii oferă o recompensă de 1.000 de lire celui care va găsi și returna iepurele. Cred că recompensa se plătește doar celui care aduce iepurele viu... (**S. V.**)

■ Vești proaspete din Turkmenistan, unde președintele Gurbangulî Berdîmuhamedov a hotărît ca în ultima duminică a lunii aprilie să fie sărbătorită, în fiecare an, ziua cîinelui *alabai,* o rasă de cîini ciobănești. (Cîinele *alabai* este unul dintre simbolurile naționale ale Turkmenistanului și în cinstea lui a fost înălțată o statuie din aur în capitala turkmenă Așhabad.) De organizarea festivităților se va ocupa fiul președintelui, Serdar Berdîmuhamedov, viceprim-ministru și președinte al Asociației Cîinilor Ciobănești. (**D. S.**)

■ Platforma de vaccinare îmi spune „Salut“ și mă ia la per tu ca să-mi spună, pe e-mail, să nu uit că vineri am programare la vaccin. De data asta, tutuiala e iertată. Mulțumesc. (**M. M.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU.

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **890** ■ 29 aprilie – 5 mai 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

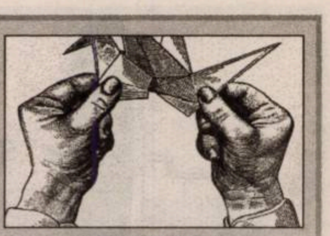

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Moartea conversației“

pagina **7**

Interviu cu

ANDREI CODRESCU

pagina **15**

O poveste de Paște

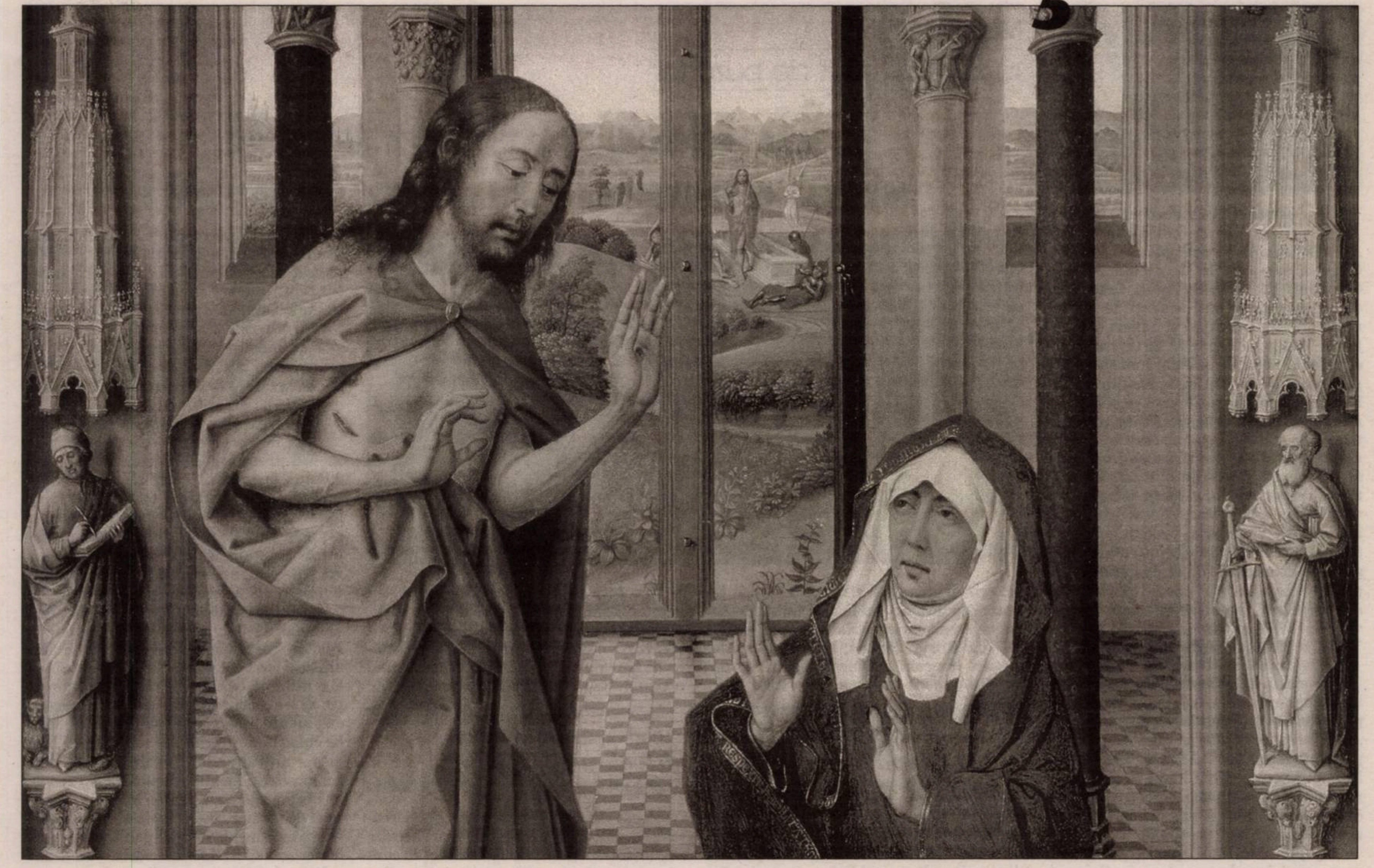

„Iisus i-a zis: Pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut.“

(EVANGHELIA DUPĂ IOAN, 20, 29)

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeana
MUREȘ

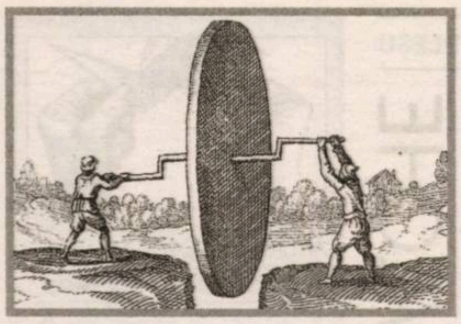

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Să treci strada pe verde

O să încep acest text cu o mică dezvăluire de ordin personal. La vreo două zile după ce mi-a fost administrată prima doză de vaccin, Italia a anunțat că a decis să retragă lotul din care provenea respectiva doză. Motivele le cunoașteți deja – există suspiciunea că produsele AstraZeneca ar fi la originea unor tromboze. Mai sînt cîteva zile pînă cînd voi primi a doua doză și am să mă prezint la centrul de vaccinare fără prea multe ezitări. Încerc, mai jos, să explic de ce.

Primul și, probabil, cel mai relevant argument este acela statistic. Procentul de persoane care au suferit efecte adverse severe ca urmare a administrării vaccinului este mai mic decît cel cu simptome similare din populația generală.

Sigur, vor fi oameni care, puși în aceeași situație, vor spune, pe bună dreptate: „Eu nu sînt populația generală. Riscul mi-l asum personal și nici o statistică nu îmi va rezolva problemele de sănătate cu care aș putea să mă aleg“. Acești oameni ar avea, evident, dreptate. Dar statistica are și ea rolul ei. Probabil, cel mai important, este acela de a permite alegeri informate. Acel gen de alegere care te duce la decizia de a trece strada la culoarea verde a semaforului. Riscul unui accident scade, dar nu este eliminat cu totul. Există întotdeauna și posibilitatea ca, fix atunci, să te intersectezi cu, să zicem, fiul unui președinte de ligă de fotbal, prea drogat, la volanul unei mașini prea mari care merge mult prea repede. E, de asemenea, și posibilitatea unui trăsnet. Statistic, există și asta.

Al doilea argument ține de poziția de membru al societății. A nu fi unul dintre cei care contribuie la răspîndirea pandemiei este o datorie, dacă nu umană, măcar civică. Dacă cifrele publicate zilnic în România au contribuit la o oarecare desensibilizare a publicului, cele care vin din alte părți ar trebui să îngrijoreze. Luați India, de exemplu. O banală trecere în revistă a titlurilor de zilele astea te duce cu gîndul la descrierea unui coșmar al unui pacient cu febră prea mare și imaginație prea bogată. Afli astfel că spitalele fac apeluri disperate pentru oxigen. Nu toate primesc răspuns. Oxigenul vine adesea de pe piața neagră și nu oricine și-l permite. BBC constată mirat că pînă și privilegiații Indiei au rămas fără privilegii. Fiecare e pentru sine. Trăiești dacă știi pe cineva care știe pe cineva. Și dacă îți permiți. Sînt oameni care mor pe holuri de spitale pentru că de zile întregi nu mai sînt paturi la terapie intensivă. În jurnalele de știri internaționale, rudele decedaților își exprimă resemnate recunoștința că au primit o targă pentru a putea transporta cadavrele. Alții mor acasă. Sufocați. Nici măcar despărțirea nu mai are vreo urmă de normalitate. Se organizează incinerări colective. Durerea nu mai are identitate distinctă. E comună. Deși e imposibil de măsurat, devine și ea statistică. Adică impersonală. Îți poți închipui durerea unui om, dar cea sincronizată a unor mii de oameni, mai greu.

Sigur, aici nu e India. Dar sigur nu e? Uneori mai ard spitale, sistemul e întins la maximum (ferească Arhitectul să spui asta din interiorul lui, vei fi privit ca alarmist și excentric și s-ar putea să fii trimis la plimbare), iar cînd e vorba de acces la resurse, e posibil să nu fii chiar prioritar.

Al treilea argument ține, așadar, de simpla supraviețuire într-o țară în care statul a ales, nu mai departe de acum cîteva luni, să prioritizeze „speciali“. Din acest punct de vedere, pentru orice cetățean al României, vaccinarea reprezintă și o întoarcere la statutul de egalitate cu „specialii“, „deosebiții“, „inevitabilii“, spuneți-le cum vreți, care și-au făcut loc dînd din coate la începutul procesului de vaccinare cu largul concurs al unei administrații care, teoretic, guvernează în numele tuturor. Deci vaccinarea este o restabilire a statutului care legal n-a fost niciodată alterat. Faptele au arătat însă altceva.

Vaccinarea ține și de spațiul privat. Nu e nimeni, pro sau contra vaccinare, care își propune să își supună familia și prietenii la teste emoționale îmbolnăvindu-se. Să iei măsuri de protecție pentru ca așa ceva să nu se întîmple e o decizie rațională.

Apoi e egoismul. Ăla bun. Ăla care te face să iei decizii bazate pe dorința de a bea un pahar de vin la o terasă din București, discutînd despre soarta lumii și meme-uri de pe Internet. Ăla care te face să vrei să călătorești iar. Să cunoști oameni și locuri fără să tresari cînd tușește careva. Egoismul acela care îți spune că e prea devreme să te oprești. Mai ai lucruri de văzut, de învățat, de cîștigat, de pierdut, de iubit, de uitat.

De ce să renunți la toate astea? Pentru că ai văzut ceva pe Internet? Viața e în altă parte.

P.S. Marți erau deja 13 județe în care nu mai dorea nimeni să se vaccineze. Pentru cei care au făcut-o deja e cumva o datorie să își convingă apropiații să procedeze la fel. Nu pe tonul campaniilor heirupist-sforăitoare de la televizor. Ci pe tonul acela cu care vorbești cu un om de care îți pasă. Cinismul nu e o opțiune. Nici acum, nici altă dată.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

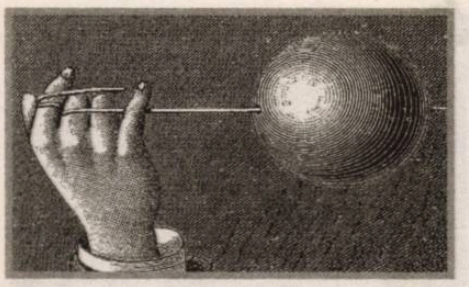

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

În Rusia, opozanții sînt considerați teroriști

Relația statelor europene cu Moscova ține, de cel puțin o săptămînă, prima pagină a ziarelor. Cehia a expulzat 18 de diplomați ruși. Guvernul de la Praga avea suspiciuni că cei doi agenți ruși acuzați de otrăvirea lui Serghei Skripal și a fiicei sale Iulia în Marea Britanie, în 2018, au participat și la actul de sabotaj îndreptat împotriva unui depozit de arme din Cehia. Expulzarea diplomaților ruși a declanșat reacții similare, de solidaritate, din partea altor state europene, care au declarat, la rîndul lor, drept *persona non grata* diplomați ruși aflați în misiune în țările respective; și, evident, răspunsuri ale Moscovei, în oglindă. Acest schimb de amabilități va înceta, probabil, curînd: toți cei implicați știu că pentru a stabiliza relațiile e nevoie de diplomație. Prim-planul ocupă atenția opiniei publice. Însă Occidentul trece (iarăși!) prea ușor cu vederea ce se petrece în fundal.

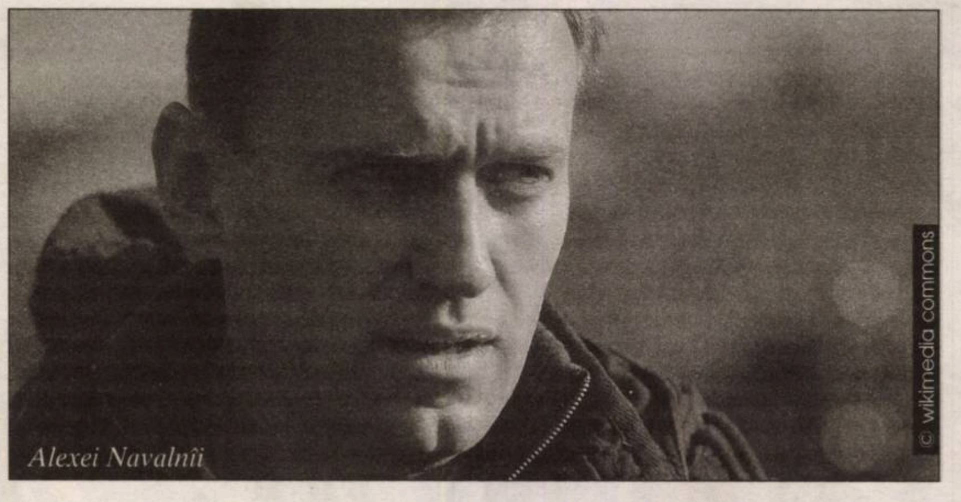

Alexei Navalnîi

© wikimedia commons

La Moscova, sediul central al organizației conduse de Alexei Navalnîi a fost închis. Opozantul rus a explicat într-un mesaj succint că nu mai poate lucra în „formula veche“ pentru că „ar fi prea periculos pentru angajați și pentru susținători“. Aflat în închisoare, Navalnîi spune că va lupta în continuare împotriva corupției, împotriva partidului Rusia Unită și împotriva lui Vladimir Putin în nume personal.

La jumătatea lunii aprilie, procuratura a cerut încadrarea organizației conduse de Alexei Navalnîi ca „extremistă“ – o etichetă care permite suspendarea activității și urmărirea penală a colaboratorilor și susținătorilor, care ar risca pedepse severe cu închisoarea. Potrivit acuzării, organizația lui Navalnîi încearcă să „creeze condițiile pentru destabilizarea situației sociale și socio-politice“ din Rusia, „sub aparența unor sloganuri liberale“. „Obiectivele reale ale activității sînt crearea condițiilor pentru o schimbare a ordinii constituționale, inclusiv utilizarea scenariului revoluției colorate“ (aluzie la răsturnările politice din mai multe republici ex-sovietice începute în urmă cu cincisprezece ani). În jurisprudența rusă, termenul de „terorism“ e suficient de flexibil pentru a acoperi cam orice element indezirabil: de la organizațiile teroriste autentice, care pun într-adevăr în pericol statul sau cetățenii săi, pînă la mișcări de opoziție, organizații religioase, inițiative civice etc. E cazul fundației anticorupție conduse de Navalnîi, care a publicat în ultimul an numeroase informații despre relațiile dubioase dintre oameni politici și cercurile de afaceri. În ianuarie anul acesta, organizația a publicat un filmuleț în care se sugerează că un somptuos palat, aflat pe malul Mării Negre, ar fi reședința secretă a președintelui. Videoclipul a avut un impact uriaș pe Internet, fiind vizionat de peste o sută de milioane de ori. Imaginile au fost preluate și de numeroase posturi TV occidentale. Pînă la urmă, Vladimir Putin s-a simțit obligat să răspundă acuzațiilor. Nu e clar dacă palatul e într-adevăr al lui Putin, deși există indicii serioase că el ar fi beneficiarul. Puțini oligarhi și-ar permite o fortăreață atît de bine protejată militar și atît de mare ca palatul din imaginile prezentate de Navalnîi. În orice caz, filmulețul l-a deranjat pe președinte…

> *Navalnîi și colaboratorii săi s-au călit deja după îndelungate hărțuieli ale autorităților.*

Aici e și o veste bună. Dincolo de forma pe care o iau măsurile întreprinse de regim pentru a-și elimina opozanții, e clar că mișcarea de rezistență se profilează tot mai clar. Nici măcar dacă Justiția va confirma încadrarea solicitată de procurori și va scoate definitiv în afara legii organizația lui Alexei Navalnîi, aceasta nu își va înceta activitatea. Navalnîi și colaboratorii săi s-au călit deja după îndelungate hărțuieli ale autorităților. De ani de zile, sediile le sînt percheziționate, iar apropiații sînt arestați frecvent cu ocazia manifestațiilor. E o răfuială cu care cei mai mulți aproape că s-au obișnuit. Iar micile înfrîngeri de parcurs nu au reușit să-i descurajeze – ba chiar i-au întărîtat pe susținători. Nici măcar arestarea lui Navalnîi pe aeroportul moscovit, imediat după întoarcerea de la Berlin, unde s-a tratat în urma tentativei de otrăvire, nu a oprit mișcarea. Navalnîi este închis într-un penitenciar pentru un caz de fraudă mai vechi – un dosar politic, după cum a explicat el. Opozantul a încetat săptămîna trecută o grevă a foamei de 24 de zile – un protest prin care denunța condițiile de detenție.

■ ■ ■

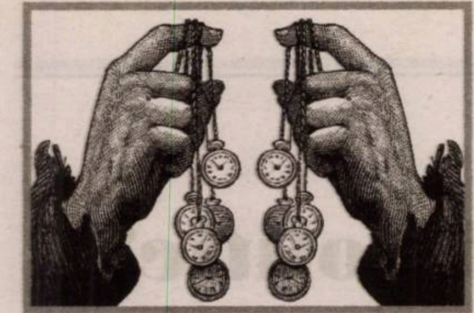

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

Fragmente regăsite din anii ’70

■ Am tot spus-o: am avut norocul să mă formez, în anii nevoii de modele, în preajma cîtorva minunați pușcăriași: Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Nicu Steinhardt, Sergiu Al-George. M-am intersectat, pe alte planuri, și cu Părinții Benedict Ghiuș și Constantin Galeriu, cu Theodor Enescu, cu Remus Niculescu sau – colegial, dar decisiv – cu Marin Tarangul, Marcel Petrișor și alții asemenea. Toți mi-au povestit cîte ceva tulburător, nu din postura de victime, ci din aceea de beneficiari ai unui destin transfigurator. Nu întotdeauna îmi amintesc sursa, dar poveștile au rămas. Iată una din ele: „La un moment dat a intat în celulă un individ înalt, de o masivitate flască, al cărui nume – curată ironie! – era Piticu. Am aflat curînd că era și tuberculos. Cum se întîmpla întotdeauna în asemenea cazuri, toți ceilalți deținuți se aruncau asupra noului venit, să-l stoarcă de știri «din afară». Au aflat, dezamăgiți, că omul nu venea de-afară, ci din altă celulă, situată la primul etaj al penitenciarului. N-avea de livrat «noutăți». Drept care s-au întors toți, dezumflați, la locurile lor. Se apropia seara. Era vineri. Ziua mea de post și rugăciune. Mă simțeam fericit să pot opune «postului» general, inevitabil, al detenției, un post sporit, eliberator, vecin cu ajunarea. Rugăciunile mi le făceam umblînd de colo-colo, printre paturile «colegilor», care se obișnuiseră cu apucăturile mele și nu mă luau în seamă. Doar ochii noului venit mă urmăreau insistent, ca două muște... Cînd a văzut că terminasem, s-a apropiat încet, cu un soi de prudență, incompatibilă cu proporțiile lui atletice. S-a așezat, m-a privit lunecos, tulburat de ce urma să-mi spună, și m-a abordat aproape gemînd: «Vreau să-mi spui dacă pot fi iertat! Nu te cunosc, dar te-am văzut rugîndu-te. Am încredere în dumneata. Spune-mi dacă pot fi iertat».

– Pentru ce să fii iertat? – am întrebat prudent și ușor suspicios (dacă aveam de-a face cu vreun apucat?).

– Păi, uite pentru ce: cînd eram de vreo 15 ani, l-au arestat pe bietul taica. Și n-am făcut nimic. Nu l-am apărat, n-am protestat, nici măcar nu m-am simțit vinovat de «absența» mea...“

Dialogul a continuat. Din păcate, nu mai țin minte detalii și nici finalul poveștii. Oare pot fi iertat?

„Ploaia care a căzut pe pămînt se întoarce iarăși la cer; căzînd însă pe pămînt, îl îmbogățește, îl alimentează și-l face mai producător.

■ „Actualități“ cu Petre P. Carp: „Primul semn al unei stări înapoiate, sub punctul de vedere al culturii, este intoleranța: cînd cineva crede că numai el are dreptate, cînd cineva crede că în afară de concepția creierilor săi nu mai este nimic alt în viața socială...“ (1892)

„Se zice: capitalurile străine intră în țară și apoi ies din țară și se duc la străini înapoi, cu un mare cîștig. Așa este. Dar ploaia care a căzut pe pămînt se întoarce iarăși la cer; căzînd însă pe pămînt, îl îmbogățește, îl alimentează și-l face mai producător. Așa și cu capitalurile străine. Ele vin la noi și apoi iarăși se duc; însă în trecerea lor pe la noi va ieși o întărire atît de mare a muncii naționale, încît vom fi recunoscători și acelora care le-au adus și acelora care le-au întrebuințat.“ (1904)

■ *(Notă din caiete mai noi):* Nu încetez să mă plictisesc, întristez, revolt cînd constat degenerescența (se pare ireversibilă) a textelor pe care se compune astăzi muzica de divertisment, muzica „ușoară“. Platitudini, vulgarități, sentimentalism de bîlci, dulcegărie *kitsch,* bășcălie *trendy* etc. Evident, nu mă aștept să aud capodopere, să adorm cu mari versuri în gînd, să am trăiri subtilisime ca la răsfoirea unei consistente antologii lirice. Dar mă trezesc surîzînd nostalgic la amintirea cîte unui șlagăr interbelic, din repertoriul de „terasă“ al lui Cristian Vasile, de pildă. De exemplu: „Aprinde o țigară / Și-n fumul care zboară-n nori albaștri ca un vis / Cufundă-te-n uitare / Și lasă gîndului cărare de abis. / În fumul de țigară / Durerilor găsește tainicul liman / Găsește-o nouă zare / Și dorului alean / În fumul de țigară / Ce se pierde în van“. Nu e „Dintre sute de catarge“, dar se poate asculta cu o decentă emoție. Asta dacă nu cumva crește în mine o nostalgică, pre-senilă ieșire din actualitate...

■ ■ ■

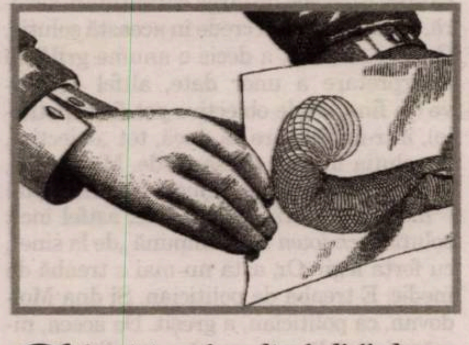

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Extremism și antivaccinism

Sînt tot mai multe indicii despre asocieri dintre grupurile și partidele extremiste din Europa și din alte locuri și grupurile antivacciniste sau/și contestatare ale măsurilor anti-COVID-19. De la AUR de la noi și pînă la AfD din Germania și la „vestele galbene“ din Franța, acești oameni „antisistem“ tind să îmbrățișeze teoriile conspiraționiste privitoare la vaccinurile anti-COVID-19. Scopul lor e limpede: profită de ignoranța multor oameni, de nivelul foarte scăzut al informației științifice, pe de altă parte de temerile multora privitoare la un virus nou și la vaccinuri foarte noi și realizate într-un timp foarte scurt în raport cu posibilitățile mai vechi. Dar relația se manifestă și invers: mulți antivacciniști, obsedați din diferite motive de convingerea că vaccinurile sînt malefice sau că noul coronavirus poate fi tratat cu leacuri naturiste, ajung să considere partidele *mainstream* drept contrare intereselor lor, ba chiar drept „trădătoare“. Cei care cred în teoriile QAnon sau ale Alianței Transumaniste etc., cei care „știu“ că Bill Gates a inventat coronavirusul cel nou numai pentru ca apoi să servească umanității un vaccin prin care vom fi, eventual, modificați genetic, și așa mai departe – toți aceștia și încă mulți alții vor tinde să susțină partide extremiste și populist-radicale. Considerînd că politicienii *mainstream* nu-i ascultă și practică politici pe care le resping, ei se vor îndrepta spre cei care și-ar dori prăbușirea sistemelor politice democratice și liberale.

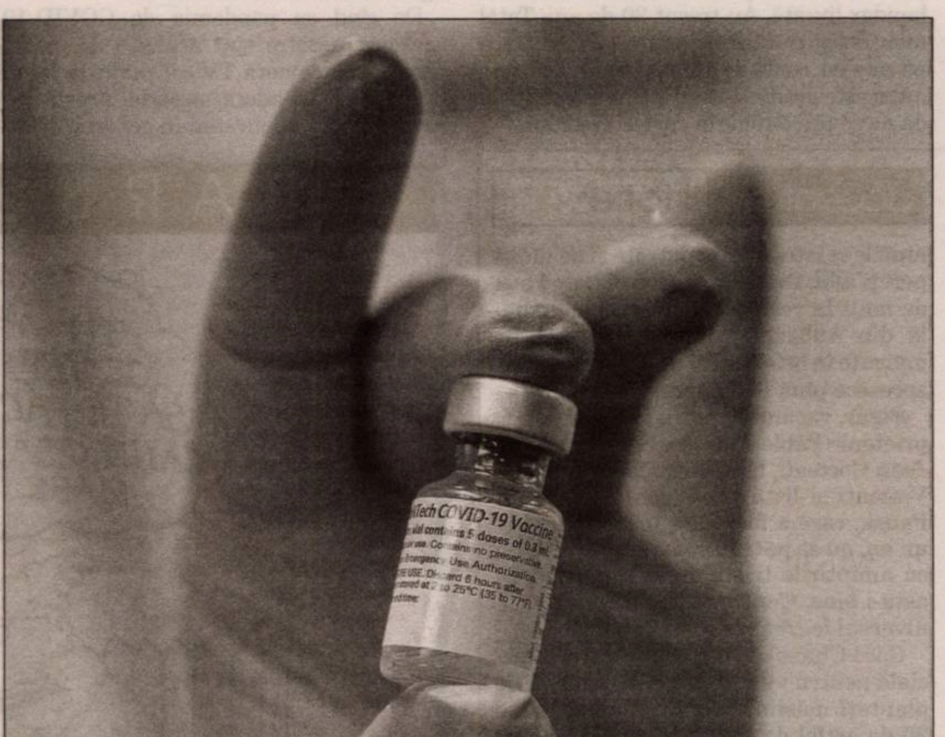

© wikimedia commons

Apoi, desigur, sînt și dezinformările deja binecunoscute ale unor țări precum Rusia și China, prima cel puțin fiind în spatele unor campanii mai vechi de discreditare a unor vaccinuri occidentale, precum cel de la AstraZeneca. Sînt țări și lideri autoritari care tare și-ar dori sfîrșitul civilizației, așa cum o cunoaștem, iar COVID-19 a părut un moment că le furnizează ocazia mult așteptată. A bloca sau a încetini, în aceste condiții, acțiunea de vaccinare în masă a țărilor democratice ar putea constitui o ultimă șansă din acest punct de vedere.

Asocierea dintre antivacciniști și extremism politic e periculoasă și poate aduce daune însemnate. Pe de altă parte, ea furnizează și șansa de a lovi eficient în partizanii ei. Devenind și un crez politic, antivaccinismul s-ar putea discredita mai repede înaintea unora, cel puțin, dintre partizanii săi.

După părerea mea, succesul campaniilor de vaccinare din Europa și America, cu reducerea corespunzătoare a ratei infectărilor, va contribui mult la întărirea convingerii majorității că, de fapt: 1) știința este de mare folos omenirii; 2) cu oricîte deficiențe inițiale, guvernările democratice pot închide mai bine o pandemie decît cele autoritare (Statele Unite, Marea Britanie, Israelul conduc fie la numărul absolut de vaccinări, fie la cel relativ la numărul populației); 3) antivaccinismul e o manifestare de stupiditate socială, care aduce mari daune umanității, nu mai puțin decît extremismul politic.

Cred că extremismul politic va pierde astfel un argument important, pe moment, cel puțin. Oricum, succesul Occidentului în campania de vaccinare împotriva COVID-19 începe să se profileze deja: pînă acum, Statele Unite au administrat peste 228 de milioane de doze (adică tot atîția oameni au fost injectați cu măcar o doză); iar primele trei vaccinuri cele mai folosite în întreaga lume sînt britanico-suedezul AstraZeneca și americanele și foarte inovatoarele Pfizer și Moderna. În cursa vaccinării, America e înaintea Chinei în cifre absolute și relative și mult înaintea Rusiei – și nu doar științific și tehnologic, dar s-ar părea că și sub raport organizatoric.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Specialiștii pot greși politic?

Demiterea dnei Andreea Moldovan din funcția de secretar de stat la Ministerul Sănătății a dat un nou impuls dezbaterii nesfîrșite referitoare la specialiștii din administrația publică. În ceea ce-l privește pe dl Vlad Voiculescu, chestiunea nu se pune. Rămîne în continuare incertă expertiza fostului ministru; din ce văd eu, se remarcă doar voința dînsului, deopotrivă obstinată și lăudabilă, de a se lupta cu „mafia“, ceea ce mă face să mă întreb de ce nu s-o fi făcut procuror sau polițist, căci lupta cu mafia e mai degrabă în fișa acestor posturi decît în aceea de ministru al Sănătății. Însă, cu dna Moldovan e altceva. Dînsa are un parcurs profesional consistent în epidemiologie. Nu mă îndoiesc nici o clipă că știe cum e cu SARS-CoV-2 mai mult decît tot Guvernul la un loc. Sînt convins că poate asigura cu bune rezultate conducerea medicală a unei secții sau a unui spital sau poate chiar a unei echipe de cercetare în domeniu. De altfel, cei care o apără exact în acești termeni au vorbit despre demiterea dînsei: „Ziceți că vreți specialiști, ați avut unul și pe ăla îl dați afară“.

Evident, avem în această afirmație provocatoare o trișerie retorică des practicată în disputa politică: dna Moldovan nu a fost dată afară din Guvern *pentru că* este un specialist. Corect este să ne întrebăm de ce faptul că este un specialist nu a putut cauționa, acoperi și, în final, scuza prostia administrativă pe care a comis-o (cea cu Ordinul!). Pentru un observator atent, incompatibilitatea dnei Moldovan cu dl Cîțu se simțea de mult. Pe cînd dna Moldovan era sumbră și prevestea apocaliptica prăbușire a țării sub COVID, dl Cîțu era optimist și încrezător. Dna Moldovan vedea ca unică soluție de supraviețuire un nou *lockdown*, dl Cîțu punea deja la cale „revenirea la normal“. Dacă ne uităm la realitatea ultimelor zile, se vede clar că previziunile teribile ale dnei Moldovan erau eronate. Nu ar fi fost, deci, o greșeală să mergem toți în *lockdown*-ul „făcător de minuni“? Ar cam fi fost...

O să-mi spuneți că e mai bine să-ți spună cineva (un specialist) adevărul decît să te ducă de nas un politician avid de cîștig electoral. Trecînd peste faptul că dna Moldovan, chiar dacă specialist, era în Guvern ca om politic, pusă acolo de un partid din care face parte, ar fi ceva de spus cu privire la verdictele specialiștilor, în cazul nostru, ale medicilor.

Permiteți-mi să evoc două experiențe din preajma mea. O fac convins că oricare dintre dumneavoastră poate cita rapid altele similare, de care știe în mod direct. Tatăl meu a făcut un infarct acum vreo 20 de ani. A ajuns la o mare clinică cardiologică a țării. Acolo, a intrat pe mîna unui profesor renumit care, însă, nu avea timp prea mult pentru pacienți. Profesorul vizita, evalua, dădea direcțiile tratamentului și pleca la multele alte treburi pe care le avea. Bolnavul și familia relaționau, însă, permanent cu o doctoriță tînără, capabilă profesional neîndoielnic, parte a echipei profesorului. Precizez că această doctoriță depășise rezidențiatul și avea o anume experiență profesională. După investigațiile de rigoare și evoluția pacientului în primele zile de la internare, mama a întrebat-o ce-i cu tatăl meu. După cîteva fraze descriptive, doctorița i-a spus franc mamei mele: „O să moară curînd“. Prăbușită aproape, mama l-a căutat pe profesor. Omul, ocupat, a putut vorbi cu mama doar după vreo trei zile. Plîngînd, mama i-a spus că doctorița i-a spus că tata moare. Așa e? Profesorul a făcut ochii mari și a înțepenit: „Cum să vă spună, doamnă, așa ceva?“. Și a liniștit-o spunîndu-i că recuperarea după infarct merge bine, că el e încrezător. „Îl reparăm, doamnă, stați liniștită“. Profesorul nu a avut timp să stea cu mama prea mult la taclale, dar verdictul său a fost clar. La fel de clar ca al doctoriței, doar că opus. Au urmat zile, săptămîni în care mama pendula între sentința doctoriței, care-i fusese pe larg explicată, și cea a profesorului, care-i fusese lapidar livrată. Au trecut 20 de ani. Tatăl meu, octogenar acum, e într-o formă fizică pe care eu, cu 30 de ani mai tînăr, nu o am, muncește grădina, conduce automobilul și dă mese prietenilor în curtea casei lui.

A doua întîmplare. Nu demult, un foarte drag prieten trecea prin simptome cumplite, greu de explicat. Nu putea dormi, pulsul urca la cer, febră, neplăceri digestive majore, „îmi arde tot corpul ca și cum sînt prăjit în ulei“. A început ample investigații. Din medic în medic a ajuns la un specialist renumit, care l-a consultat și i-a spus că, aproape sigur, are un anume gen de cancer care-l omoară repede. Prietenul meu, om tînăr, cu o familie splendidă și un copil adorabil, a intrat în panică. Firesc, cînd îți spune doctorul așa ceva. Căutînd soluții, împins de toți cei din jur, a ajuns pe la alți doctori. Pînă la urmă, nici vorbă de cancer – o ciudată carență de vitamine cuplată cu o gastrită.

Înainte de a trece mai departe, sublinez că atît pe tatăl meu, cît și pe prietenul meu i-au făcut bine tot doctorii. Tot specialiștii. Doar că *alți* specialiști.

Ce vreau să spun: există doctori care sînt atît de panicați și de speriați de ceea ce văd zilnic, încît aruncă imediat diagnostice terminale. Nu înseamnă că sînt nepricepuți. Înseamnă doar că sînt speriați și transmit sperietura lor pacienților. Eu înclin să cred că, paradoxal, asta este o formă bizară de empatie cu pacientul. Doctorul nu e „cobe“, căci în aceste cazuri lucrează alt gen de superstiție: „Dacă zic, nu se-mplinește“. Poate că lucrează și un mecanism psihologic perfect omenesc: dacă se întîmplă ceva rău, să fiu „acoperit“, eu am zis; dacă nu se întîmplă, cu atît mai bine. Nu judec! E omenește să gîndești așa, e omenește să nu-ți stăpînești frica proprie evaluări catastrofale și să o arunci imediat spre ceilalți într-un cunoscut mecanism compensator. Mulți dintre noi facem la fel în felurite împrejurări ale vieții. Medicii sînt, sufletește, mental și psihologic, exact ca noi. În plus, spre deosebire de noi, ei chiar văd zilnic nenorocirile pe care le diagnostichează, uneori incorect.

De cînd cu pandemia de COVID-19, ecranele noastre sînt asaltate de medici care adoră camera TV cel puțin la fel de mult pe cît își adoră meseria. Acești doctori cu os de vedete sînt, în general, de două feluri. Unii prevestesc nenorociri, apocalipse, prăbușiri și, întotdeauna, se tem. În general, ei susțin soluții radicale de genul *lockdown*-ului imediat, că altfel pierim. Alții, dimpotrivă, zburdă într-un fel de veselie stupefiantă: nu e mare lucru, e o răceală, tratamentul e simplu, vaccinarea în masă e dubioasă, trece cu paracetamol, masca mai rău face etc. Las la o parte ignoranții, căci ei pot spune ce vor după nepriceperea lor. Vorbesc acum doar despre medici. Aceste două poziții care se opun pînă la confruntare sînt exprimate de medici! Cum lupta cu COVID-ul s-a ideologizat, fiecare tabără promovează medicii „ei“. Forțele progresiste tind să promoveze doctorii înnegurați, forțele antiprogresiste răspund cu doctorii veseli.

Nu spun nici o secundă că dna Moldovan nu crede, onest, în ce spune. Ce face domnia-sa ca medic e perfect legitim. Așa cum diagnosticul doctoriței tatălui meu și al doctorului prietenului meu erau, în termenii cunoașterii lor, legitime. Nu asta este de discutat. Asta este doar de observat: se confirmă sau nu. După cum vedem, prognozele dnei Moldovan, cea care vedea *lockdown*-ul ca soluție potrivită, nu se confirmă. Omul, chiar și specialist, poate greși.

Ce a făcut ca secretar de stat, însă, nu prea mai e legitim. Dna Moldovan a produs un document „tehnic“ de natură să ducă spre o decizie de largă carantinare severă, pentru că dînsa crede în această soluție. Cu alte cuvinte, a decis o anume grilă de interpretare a unor date, altfel obiective (în fine, cît de obiective pot fi statisticile), într-un fel care să ducă, tot „obiectiv“, la soluția în care dînsa crede. Mai precis, a decis prin ucaz un anume – și nu altul! – mod de lectură a unor date, astfel încît soluția *lockdown* să se impună „de la sine“, cu forța legii. Or, asta nu mai e treabă de medic. E treabă de politician. Și dna Moldovan, ca politician, a greșit. De aceea, nimănui nu-i dă prin cap să o penalizeze profesional. Sancțiunea pe care a primit-o este politică. Ceea ce mie mi se pare absolut în regulă.

■ ■ ■

---

accent pe istorie

Mihaela SIMINA

Coco de Azur

Coco Chanel se urcă în *Le Train Bleu* din Paris spre Monaco. Cel puțin o dată pe lună. Uneori cu retur în aceeași zi. Merge să verifice stadiul construcției care urma să îi fie reședință de vacanță în Roquebrune-Cap-Martin: vila La Pausa. Prin 1927, în timpul unei plimbări cu iahtul pe Mediterana alături de iubitul ei, Ducele de Westminster, Coco a zărit acest loc și a decis că acolo vrea să își facă o casă de vacanță, unde să poată uita de viață tumultuoasă din capitala Franței și să lase la o parte foarfeca pe care adesea o ținea agățată la gît. Peste un an terenul era deja cumpărat și lucrările începute.

Mademoiselle Chanel a apelat la arhitectul german Robert Streitz, iar planurile realizate de el au fost pe placul acesteia. Cu o singură rugăminte în plus către arhitect, să meargă să viziteze Abația Aubazine din Franța pentru a încerca să redea cît mai exact atmosfera de acolo. Domnul Streitz s-a conformat cu plăcere și, astfel, unul dintre elementele distinctive ale mănăstirii de măicuțe de la Aubazine, scara de piatră din interior, a devenit și unul dintre punctele centrale ale casei de vacanță de pe Riviera Franceză. Alături de geamurile relativ mici și pătrate și de mulți pereți albi. De ce ținea Coco Chanel atît de mult la vechea construcție monahală din Aubazine? Fusese crescută de măicuțe în orfelinatul de acolo de la doisprezece pînă la optsprezece ani.

Sigur, vacanțele petrecute alături de prieteni (Pablo Picasso, Salvador Dalí, Jean Cocteau, Igor Stravinsky, Luchino Visconti și lista poate continua) în La Pausa, care a fost gata în aproximativ un an, nu se puteau compara nicidecum cu amintirile triste de la Aubazine. Și asta-i bine. Contrastele-s frumoase, Universul *le croiește* cel mai bine.

Coco Chanel a mai avut o cerere specială pentru vila sa de pe Rivieră: să fie plantați măslini bătrîni. Au fost aduși 20 de astfel de măslini, iar unul a fost pus chiar în mijlocul curții. E loc și de o legendă biblică la umbra acestor copaci: se spune că Maria Magdalena, după Învierea Domnului (veste pe care avea să o propovăduiască), pe drumul parcurs dinspre Ierusalim spre actuala Marsilia, s-a oprit undeva pe Coasta de Azur pentru a se odihni lîngă niște măslini. Pauza luată de ea a fost sursa de inspirație pentru numele vilei lui Coco Chanel, La Pausa. Ceea ce vă doresc și vouă, oricînd este nevoie.

Pauză.

BARBURISME

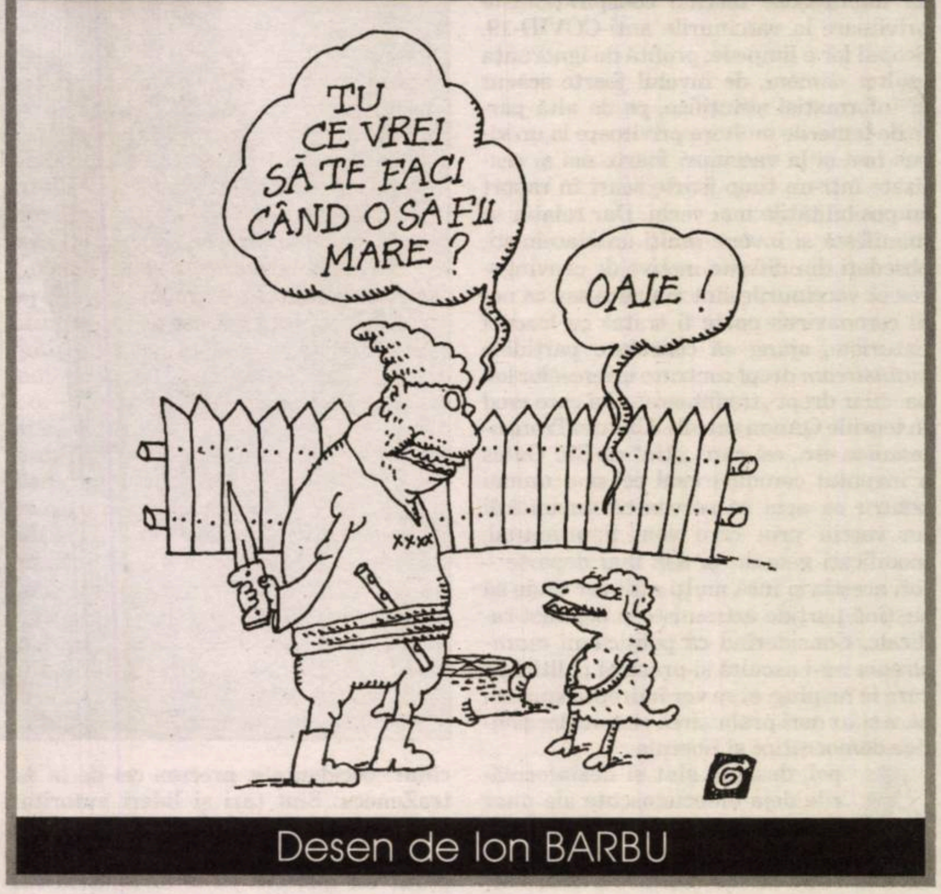
TU CE VREI SĂ TE FACI CÂND O SĂ FII MARE ?
OAIE !

Desen de Ion BARBU

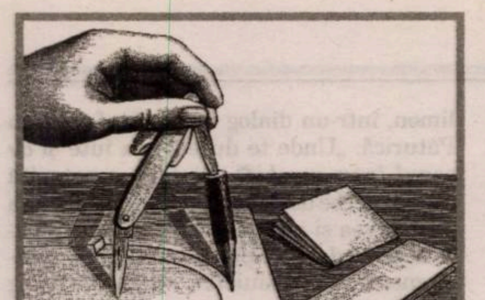

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Cînd Justiția este prea legată la ochi...

Două decizii cu caracter judiciar, una în Statele Unite și alta în Franța, au pus în lumină recent două tendințe: salutară în primul caz și neliniștitoare în al doilea.

În Statele Unite, polițistul alb care n-a vrut nicidecum, pe 25 mai 2020, să-și ridice genunchiul de pe gîtul lui George Floyd, în ciuda rugăminților acestuia și ale martorilor oculari, a fost declarat vinovat de omucidere involuntară de către un juriu popular. Afro-americanul George Floyd, arestat întrucît fusese bănuit că ar fi vrut să utilizeze o bancnotă de 20 de dolari falsă, a devenit între timp un simbol planetar al luptei împotriva rasismului. Iar odată cu condamnarea lui Derek Chauvin, care avea antecedente rasiste și care și-a menținut impasibil timp de zece minute genunchiul pe gîtul lui George Floyd, Statele Unite ale Americii se înscriu (toată lumea speră, în orice caz, acest lucru) într-o nouă eră.

Mulți editorialiști au analizat decizia celor 12 jurați ca fiind „istorică“, mai ales că ea a fost luată repede, după *numai* zece ore de dezbateri. Președintele Joe Biden însuși vorbește despre „o schimbare semnificativă“ în Statele Unite, unde, pînă acum, polițiștii albi acuzați de astfel de acte reușeau să scape în general de închisoare și de condamnări prin diverse complicități și manevre judiciare. Nu este exclus ca acest act de justiție, prin rezonanța sa internațională și prin emoția cu care era așteptat mai ales de comunitatea afro-americană, să devină un fel de moment fondator pentru o reconciliere națională după era Trump. Joe Biden și-a propus explicit acest lucru, după cum și-a propus și alte obiective ambițioase pe plan internațional: să apere drepturile omului în lume, să dea exemplu în materie de măsuri privind protecția mediului înconjurător și chiar să reformeze capitalismul. În Franța, revista *L'Obs* apărea pe data de 22 aprilie cu fotografia lui Joe Biden pe copertă și cu următorul titlu: „Noul Roosevelt – cum îngroapă Joe Biden ultraliberalismul“. Faptul că noul președinte american multiplică investițiile publice, că reformează fiscalitatea într-un spirit mai just și că dorește să taxeze multinaționalele reprezintă efectiv viraje ideologice pînă nu demult inimaginabile în America.

În Franța un tînăr de origine musulmană scapă de proces deși a ucis voluntar *o evreică de 65 de ani.*

Să revenim însă la Justiție: dacă în Statele Unite un polițist alb este judecat pentru că a ucis involuntar un afro-american, în Franța un tînăr de origine musulmană scapă de proces deși a ucis *voluntar* o evreică de 65 de ani. Pe 4 aprilie 2017, un anume Kobili Traoré a torturat-o pe Sarah Halimi, de confesiune israelită, și apoi a aruncat-o pe fereastră strigînd *„Allah akbar“*. Cunoscut de poliție, cu grave antecedente în materie de trafic de stupefiante, asasinul scapă de judecată pe motivul *stupefiant* că ar fi fost sub influența drogului în momentul comiterii faptelor. Mai precis, Curtea de Casație a decretat iresponsabilitatea penală a individului, plasat între timp într-un spital psihiatric.

Reacția unei părți a presei în Franța este pe măsura enormei stupori provocate de această decizie. Editorialistul Franz-Olivier Giesbert vorbește, în revista *Le Point*, de „onoarea pierdută a Justiției franceze“. Marele paradox este, în Franța, faptul că, în cazul unui accident rutier, consumul de droguri devine o circumstanță agravantă, dar, în cazul unui asasinat din pură ură față de evrei, devine o circumstanță atenuantă. Cel puțin acesta este semnalul trimis indirect prin faptul că asasinul lui Sarah Halimi scapă de proces. „De acum încolo călăii sînt victime, iar victimele – călăi, trebuie să ne obișnuim cu asta, aceasta este filozofia unui părți deloc neglijabile a magistraturii noastre care nu are de dat socoteală nimănui“, scrie Franz-Olivier Giesbert.

Președintele francez Emmanuel Macron, în momentul producerii faptelor, și-a exprimat dorința ca vinovatului să i se intenteze un proces. Dar experții care l-au consultat pe asasin au făcut alte recomandări, considerînd că acest om, din cauza consumului sistematic de canabis, nu era responsabil, de fapt, de actele sale. Legile franceze permit această piruetă judiciară și, în baza lor, Curtea de Casație a decis ca individul să rămînă mai degrabă în spitalul unde se află decît să fie dus în boxa acuzaților. Șeful statului francez i-a cerut între timp ministrului Justiției să procedeze la modificarea acestor subtilități juridice susceptibile să ducă la decizii halucinante. Sora victimei a anunțat că va încerca să obțină un proces împotriva asasinului în Israel.

Această afacere are ramificații vizibile și invizibile complicate. Este ciudat cum în special presa de dreapta din Franța și-a exprimat indignarea în urma faptului că asasinul sexagenarei Sarah Halimi nu va fi judecat. Publicația *Revue des Deux Mondes* (fondată în 1829, una dintre cele mai vechi încă activă din Franța) deplînge fapul că în anul de grație 2021 li se transmite unor fanatici următorul mesaj: înainte de a trece „la fapte“ consumați canabis sau alte droguri și legislația franceză va decide că nu sînteți responsabili penal de actele voastre. Vineri, 23 aprilie, în regiunea pariziană, la Rambouillet, un tunisian a ucis cu armă albă o femeie funcționară a poliției locale, chiar în incinta sediului. Individul a fost apoi împușcat mortal de poliție. Oare dacă s-ar fi predat și s-ar fi descoperit la examenul său medical că este dependent de ani de zile de droguri, precum asasinul pensionarei Sarah Halimi, ar fi avut șansa să scape cu viață, să scape și de un proces și să fie doar închis într-un spital de psihopați?

Replica din *Hamlet*, „E ceva putred în Danemarca“, se potrivește în prezent unor prevederi din legislația franceză, și aceasta într-un moment cînd actele teroriste se multiplică, iar amenințarea teroristă crește. Numeroși nebuni sînt probabil dispuși să comită noi atacuri în numele lui Allah în Occident. O nebunie este însă și refuzul de a-i judeca pe motivul că nu ar avea mintea întreagă.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

■ ■ ■

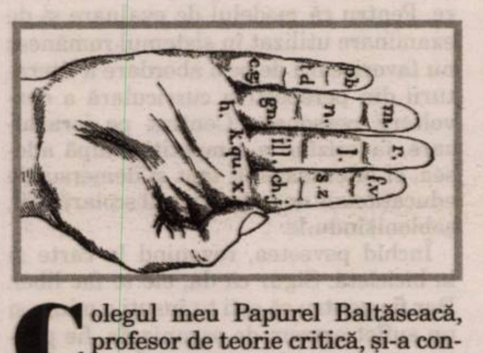

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Mantra și peer review

Colegul meu Papurel Baltăseacă, profesor de teorie critică, și-a construit, de-a lungul timpului, o oarecare faimă din faptul că era solicitat de jurnale academice, de la noi și de aiurea, să colaboreze în calitate de *reviewer,* adică de evaluator specializat al calității articolelor propuse spre publicare. Papurel făcea, extrem de consecvent, ceea ce, în lumea universitară, se numește activitate de *peer review*. În toiul pandemiei însă, a început să circule zvonul că, după ani de colaborare, jurnalele care avuseseră contracte cu profesorul Baltăseacă renunțaseră subit la serviciile lui. Ce se întîmplase? Nu am îndrăznit să-l sun direct pe Papurel pentru a-mi potoli curiozitatea bolnăvicioasă. L-am apelat pe celălalt titular al complicatului curs de teorie critică, pe profesorul Esoteriu Șlehtan, care, vechi concurent al lui Baltăseacă, știa, neîndoios, amănunte picante. Nu m-am înșelat. Cu voluptate nedisimulată, Esoteriu mi-a povestit totul amănunțit: „He, he, he, bătrîne, Psihopățel-Papurel și-a dat, în sfîrșit, arama pe față. Pe mine nu m-a fraierit niciodată. I-am sesizat demența din primii ani de coexistență la Catedră, dar voi, ăilalții, nu și nu. Că Baltăseacă e un savant fără pereche, că Baltăseacă e un erudit clasic, că Baltăseacă e un geniu ce trebuie susținut și propulsat. Și așa mai departe. Veți afla voi acum ce propulsare a primit! Pe scurt, deprimat de izolarea din perioada carantinei, Păpurică al nostru s-a cufundat în filozofii orientale, cu care cocheta, de altfel, de ceva vreme. Cică să se regăsească, i-a zis neveste-sii (în mod evident, îngrijorată). Pentru culoare locală pesemne, Nebunică se răsese pe cap și purta, în permanență, un cearșaf portocaliu drept îmbrăcăminte, precum anahoreții tibetani. În plus, mînca, se pare, cînd un bob de mei, cînd unul de orez, pe zi. Aici trebuie să intervin cu o explicație. Există o controversă printre istorici – dacă Buddha ar fi halit un grăunte de mei *per giorno* sau, în realitate, unul de orez? Pentru a nu-și distruge *karma* cu polemici, Brahma Baltăseacă a decis să le alterneze pe cele două, spre disperarea aceleiași soții care alerga după mei, pe la magazinele de păsări, cu declarația de circulație pe proprie răspundere în poșetă…

Treaba s-a înrăutățit. Tembeluță – care, sub presiunea regimului, a ajuns de vreo 33-34 de kile – încerca să leviteze. Exasperat că, în ciuda concentrării, din poziția *lotus* nu se ridica nici măcar un centimetru de la podea, s-a apucat să sară de pe canapele și de pe mese, forțîndu-se să plutească prin aer, aidoma călugărilor Shaolin. Nu și-a rupt nimic, întrucît devenise prea pirpiriu ca să-și mai pună oasele în pericol, dar îți dai seama ce trăia sărmana doamnă Baltăseacă! Cînd îi era lumea mai dragă, hop, un liliac portocaliu zbura prin casă, lovindu-se de toți pereții. Ciudat rămîne faptul că, în condițiile date, Papurel nu a renunțat la munca de *peer reviewer*. Continua să facă evaluări ale articolelor primite de la reviste. Ce să vezi, însă? În loc să se ocupe de specificul teoretic și critic al textelor, dumnealui făcea observații *orientaliste*. Mai precis, analizelor asupra lui Barthes, Derrida, de Man ori Foucault el le inocula cîte o *mantra* revelatoare. Unei prezentări a deconstructivismului, de pildă, Baltăseacă i-ar fi pus următorul comentariu: *Cînd intri, tu în fond ieși; și invers.* Pe marginea *teoriei morții autorului* (dintr-un text), Demențică ar fi precizat: *Fericirea este o alegere, nu o stare; alege deci să fii fericit!* Într-un studiu despre identitatea de gen, Păpuraș-Coconaș ar fi introdus constatarea: *Lucrurile nu mi se întîmplă mie, ele doar se întîmplă.* Cogitațiunea asta i-a și grăbit deznodămîntul. Au sărit imediat progresiștii că Baltăseacă ar avea ceva cu *genul fluid*. În consecință, corecte politic, toate jurnalele l-au concediat. Soția nu a mai rezistat. L-a chemat de urgență pe fiul lor, medic veterinar, pentru a lua măsuri. Cînd a venit omul la casa părinților, surpriză! Papurel reușise, finalmente, *să zboare*. Plana prin casă fericit, de ziceai că-i Aladdin pe covorul fermecat. Și mama, și fiul s-au îngrozit. Tînărul doctor de animăluțe a decis să-l tranchilizeze, pentru a-l transporta la Spitalul de Psihiatrie. Fiind spațiu închis, nu a folosit pușca de sedare a urșilor, din dotare. Și-a confecționat o sarbacană – țeava aia prin care un *ninja* suflă săgeți otrăvite în inamici. Băiatul nu avea obișnuința instrumentului și, prima dată, a aspirat injecția cu sedativ, viguros, în propria-i buză.

Adormit amărîtul cam trei ore. A doua oară, a nimerit-o pe doamna Baltăseacă (Papurel deja zbura prea repede și nu putea fi țintit ușor). După ore întregi de adormiri și treziri, au reușit să înfigă un ac și în dosul slab al lui Brahma. S-a prăbușit Sburătorul ca un spic de grîu secerat. L-au dus direct la Furioși, dar acolo, vai, nu mai aveau locuri. Prin urmare, forțați de împrejurări, l-au internat la Spitalul Veterinar. Secția Aviară“.

■ ■ ■

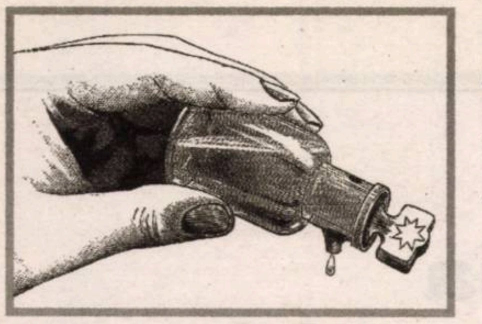

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Capul între urechi

Expresiile care conțin denumiri ale unor părți din corpul omenesc, numeroase în toate limbile, sînt adesea convergente, reflectînd reprezentări cognitive foarte răspîndite. În cazul *urechii*, ipostaza cea mai firească, previzibilă și traductibilă este folosirea metonimică pentru auz *(a trage cu urechea, a apleca urechea la..., a fi numai urechi)* și pentru rezultatul ascultării (eventual negativ: *a intra pe o ureche și a ieși pe alta).*

Mai interesante sînt alte dezvoltări figurative sau ludice ale sensurilor *urechii*. În română, nepăsarea e reprezentată de *culcatul* sau *lăsatul pe-o ureche* – metonimie pentru somnul fără griji. *Culcarea pe-o ureche* are o dezvoltare narativă fantastică sau absurdă, independentă de sensul expresiei fixate, într-un distih popular citat de Hasdeu (în *Etymologicum Magnum Romaniae),* unde este vorba despre Muma-pădurii: „pre o ureche se culcă și cu altă se astrucă“ (adică se învelește, se acoperă). Mai complicată este formula eliptică *a nu duce la ureche,* cu sensul „a bea, a fi bețiv“, un fel de eufemism-ghicitoare a cărui soluție este „a duce (prea des) paharul la gură“. Unele expresii – probabil rare de la bun început – au intrat cu totul în uitare, odată cu posibilele lor explicații. Culegerile vechi (G. Baronzi, *Limba română și tradițiunile ei,* I. Zanne, *Proverbele românilor)* înregistrează, de pildă, expresia *a lua paiul cu urechea* – „adică a primi o palmă pe negîndite“ (Zanne, vol. I, p. 236). Și exprimarea stărilor psihice și a sentimentelor prin referiri concrete la urechi e destul de surprinzătoare, de exemplu în expresiile *a i se lungi urechile așteptînd* (sau *de foame)* și *a-i asuda urechea după ceva* – formulă rară, învechită, înregistrată de Baronzi și explicată de Zanne: „se zice cînd așteptăm o veste cu nerăbdare“ (vol. II, p. 462).

Urechile apar în multe dintre aceste expresii ca un accesoriu al corpului, a cărui evocare, chiar în ipostaze neplăcute sau dramatice, e sursă de umor. O formulă glumeață de scuză folosită, cu minime variații, de Alecsandri și de Creangă transformă urechile în impediment pentru manifestarea pretinsei afecțiuni: „Te-aș băga în sîn *dac-ai încăpea dă urechi!*“ (Pungescu, în *Chirița în Iași);* „Te-aș vîri în sîn, *dar nu încapi de urechi...“ (Harap-Alb*). O expresie mai nouă, foarte frecvent folosită în registrul colocvial – *a-și prinde urechile* – descrie impasul în care intră un ins în încercarea de a face operații mai complicate, care îl depășesc: „schema electrică din fișa produsului este alambicată rău și chiar și un «electrician» (gen Dorel) *își prinde urechile*“ (emag.ro); *„Îți* poți *prinde urechile* un pic la sfîrșit cînd pui sertarele“ (jysk.ro); „Salut, trebuie să completez declarația unică pentru 2020 și *îmi prind urechile* în ea“ (tpu.ro).

În expresia *a fi* (sau *a umbla) cu capul între urechi* se manifestă o strategie interesantă a umorului popular, bazată pe surpriza unui sens nou, transmis sub aparența unui enunț care nu aduce nici o informație. Formula descrie lipsa de atenție mai subtil decît în scenariul explicit *a fi cu capul în traistă* sau *în sac*. În Zanne (vol. II, p. 54), expresia este definită ca „a nu fi atent la nimic, a fi leneș, a nu se ține de nici o treabă, a umbla gură-cască“; mai rar, „a nu-și da seama de ceea ce se petrece împrejurul său, a fi prost“. Procedeul este înrudit cu tautologia, dar aduce o schimbare de perspectivă (de vreme ce percepem în general urechile ca un adaus al capului și nu capul ca intercalat între urechi). Expresia a fost folosită în romanul *Ciocoii vechi și noi* al lui Filimon, într-un dialog între vătaf și Dinu Păturică: „Unde te duceai așa iute și *cu capul între urechi?*“. De fapt, construită cu alte verbe decît *a fi* și *a umbla,* formula poate avea și alte sensuri (înrudite): poate descrie, de exemplu, uitarea de sine, încremenirea – „muierea strigă din prag înfuriată: «Ce mai așteptați? Ce vă tot învîrtiți? Ei, cutare, ce *stai cu capul între urechi?* Hei, voi! dați-i drumul odată!» –, eventual ca reacție de uimire: „Ei, acuma ce-*ai rămas cu capul între urechi?!* se miră Moromete, călcând încet printre crăcile salcîmului“ (Marin Preda, *Moromeții).* Expresia continuă să fie folosită ca atare – „să gîndim, nu *să stăm cu capul între urechi!“* (g4media.ro) –, dar cel mai adesea este construită cu verbe ca *a băga, a vîrî, a pune, a trage,* prin care ajunge să exprime – cu o evidentă notă depreciativă – mai ales retragerea, ascunderea: *„și-a băgat capul între urechi* și l-a lăsat pe comisar să se descurce singur“ (timpul.info); *„să băgăm capul între urechi* și să ne vedem de ale noastre“ (zoso.ro): „bărbații de stat ai României *își bagă capul între urechi*“ (evz.ro), cu dezvoltări ironice: *„și-au tras* pînă în ultima clipă *capul între urechi* și plapuma pe deasupra“ (C.T. Popescu, hunedoaralibera.ro). Există însă și vorbitori care schimbă total sensul expresiei, atribuindu-i o valoare pozitivă, probabil pentru că o apropie de *a avea capul pe umeri:* „un sistem complet defect care repugnă oricărui om *cu capul între urechi*“ (kissfm.ro).

■ ■ ■

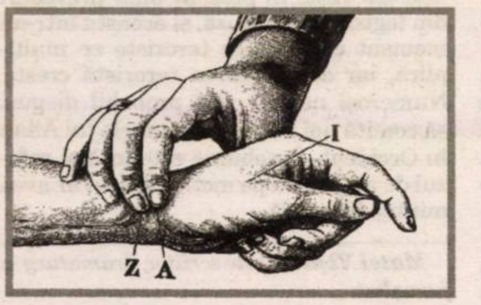

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum să ajungi la fericire? (III)

„Cu o carte și cu o bicicletă veți fi întotdeauna liberi.“ E o replică dintr-un serial, *Șarpele* (îl găsiți pe Netflix, serie limitată), pe care o amintește un personaj ca fiind rostită de mama lui. Personajul mai are o replică prin care mi-a atras atenția și care m-a făcut să îl pomenesc, de fapt, aici. Este un atașat diplomatic al Olandei, la ambasada din Thailanda. Un secretar al ambasadorului. În calitatea aceasta, fișa postului său este de natură administrativă. Dar, la un moment dat, intră pe firul unor crime și își dedică aproape exclusiv timpul rezolvării lor. Asta îi aduce deservicii profesionale, pentru că își depășește atribuțiile. Într-un dialog cu un alt personaj, însă, el își exprimă crezul: de ce sîntem aici, de fapt? Să învîrtim hîrtii? Poate să nu ne intereseze soarta oamenilor, umanul în general? Sigur, personajul are chestii de făcut în plan administrativ și diplomatic. Dar ceea ce are de făcut, dincolo de astea, și nu pentru că scrie în fișa postului, este să țină cu omenescul, cu oamenii, cu viața în general. Voi încerca să fac legătura și cu replica despre carte și biciclete, pe parcurs.

Am încercat să pledez, în articolele precedente, pentru o mai clară delimitare a conceptului dezvoltării personale, conform căruia s-ar structura viziunea curriculară actuală. Este adevărat, asumat mai explicit începînd cu actualele programe de gimnaziu, presupunîndu-se că și viitoarele programe de liceu o vor prelua și o vor întări. De-a lungul limpului, de la *Reforma învățămîntului din 1864,* realizată de Al. I. Cuza, pînă în prezent, sistemul educațional a asumat fie o viziune curriculară culturală, fie una estetică, fie una socială, cu suprapuneri uneori ale viziunilor, cu întrepătrunderi ale lor. Cu siguranță, în fiecare dintre aceste viziuni, au existat profesori care au intuit dimensiunea dezvoltării personale pe care trebuie să o susțină ca pedagogi, chiar dacă documentele curriculare nu au făcut-o. Cu siguranță, pe de altă parte, vă aduceți aminte și de profesori care taxează elevii semnificativ atunci cînd ies din „matca“ unor abordări strict estetice, a unor abordări validate de critica literară tradițională sau de propriile lor subiectivisme interpretative.

Mi-am adus aminte, văzînd niște citate postate de prozatorul Tudor Ganea pe Facebook, despre ceea ce spunea Philip Roth: literatura se ocupă cu particularul, ea are rolul acesta de a introduce în lume ceea ce nu a existat chiar, în orice caz, de a funcționa ca univers al marginalității în raport cu norma, cu generalul, cu normalitatea adesea. Trebuie însă, în această logică, să funcționeze ca model în sine? Și prin asta aduc întrebarea și în logica modelului curricular cultural, și în a celui estetic, și în a celui social. Lungă vreme, eu însumi fascinat doar de strălucirea construcției, estetic vorbind, cultural, poate uneori social, am susținut că da și că ăsta e rolul meu ca profesor, să relev elevilor aceste dimensiuni, nuanțele lor. Ce fascinant e Bacovia, spre exemplu. Ce perfectă construcție au *Alexandru Lăpușneanul, Moara cu noroc* sau *Ion*. Eram prea tînăr și nu mi se revelase încă altceva. Mai ales, nu mi se revelaseră destul dimensiunile existenței umane, prin proprie experiență. Eram un orator doar.

Îmi aduc aminte de prima dată cînd am luat contact cu universul bacovian, descris ca unul depresiv, angoasant. Nici nu știam bine ce e depresia, dar știam că universul bacovian e depresiv. Iubirea, contactul cu ea prin poezia eminesciană, ori idealistă, ori pierdută, ori privirea misogină asupra femeii. Dar asta e viața? Univers depresiv? Asta e iubirea? Ideal, pierdere sau dispreț? Așa trebuie să perceapă un copil, un adolescent, în cheile acestea? Nu trebuie! Văd paradigma curriculară a dezvoltării personale ca o ieșire din fascinația în sine pe care o provoacă un text sau universul unui scriitor, înspre o calibrare a sinelui, prin coordonarea profesorului.

Dar care sînt piedicile, în afară de cele pe care le-am expus deja, programele insuficient orientate în această direcție și obsesia estetismului, pe care o au mulți profesori? Aș mai identifica cel puțin două. Prima ține de formarea inițială a profesorului. Și aici nu mă refer doar la cheile de lectură cu care el însuși este învățat, din liceu și apoi din facultate, pe linia de specialitate. În fond, acolo, în anii de studiu universitar, e normal să i se fundamenteze și să i se consolideze cunoștințele teoretice, de istorie literară și a receptării, de teorie literară. Dar mă refer mai ales la modulele pedagogice. Acolo unde învață metodica predării disciplinei și fundamentele pedagogiei, respectiv ale psihologiei. În aceste module cred că trebuie să se pună mult accent pe o altă percepție și predare a literaturii (îmi dau seama că vorbesc restrictiv, probabil chestiunea poate fi văzută oarecum similar și din punctul de vedere al altor discipline) și, mai ales, pe o cunoaștere și o înțelegere cît mai nuanțată a psihologiei umanului, a mecanismelor pe care le putem accesa pentru a ne situa în lume cît mai asumat, cît mai puțin victimizant, cît mai puțin automutilant (am scris anterior despre rușine, teamă, anxietate etc.). Respectiv a mecanismelor prin care poate fi folosit textul literar în aceste direcții.

Al doilea motiv pe care îl văd ține de evaluare. Mai exact, de fapt, de examinare. Pentru că modelul de evaluare și de examinare utilizat în sistemul românesc nu favorizează deloc o abordare a literaturii din perspectiva curriculară a dezvoltării personale. Centrat pe ierarhizare, favorizînd o competiție calpă adesea, el orientează în fapt și demersurile educaționale de pe parcursul școlarizării, șablonizîndu-le.

Închid povestea, revenind la carte și la bicicletă. Sigur că da, ele te fac liber. Dar fie pentru că ești tu însuți o minte și un suflet extrem de organizate, fie pentru că cineva ți-a orientat demersul. Și ți-a ținut ghidonul drept, cît să nu dai în gard, pînă ai deprins pedalatul. Altfel, sînt șanse mari să îți julești bine genunchii pînă înveți. Sau să intri sub roțile vreunei mașini. Se poate învăța din greșeli, dar de ce să nu se învețe și din literatură, citită într-o cheie care să sprijine acțiunea asupra sinelui?

Fișa postului unui profesor este să implementeze programa școlară. Aparent, aceasta înseamnă să predea niște conținuturi. În fapt, dacă programa școlară trimite și spre competențe, spre valori și atitudini, el trebuie să fie preocupat și de formarea acestora. Dacă nu știe să o facă, e și vina sistemului. Un prim pas spre schimbare ar fi, așadar, o mai explicită clarificare a acestor obiective în programele școlare. Un al doilea însă, la fel de important, este formarea inițială a profesorilor și formarea continuă a acestora, apoi.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

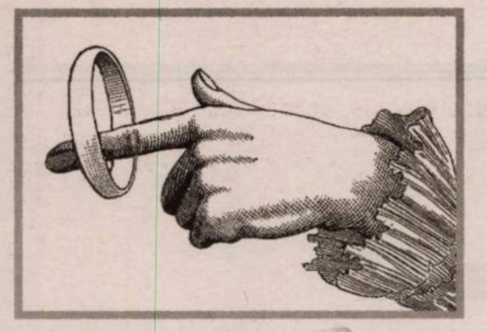

Selma IUSUF

legende urbane

Moartea conversației

I-am purtat trupul inert pe brațe preț de vreo două ore, ultima oară, acum cîteva zile. Conversația zăcea despletită la mine în brațe, cu mîinile și cu picioarele fleașcă, fără suflare, ca o păpușă de cîrpă. Dădusem de interlocutorul care nu știe să asculte, iar dialogul nostru s-a prăbușit, împușcat în tîmplă. Partenerul meu de discuție era într-atît de absorbit de sine și de povestea fără de sfîrșit pe care o deșira de atîta vreme, că nu am putut strecura nici măcar o remarcă, o propoziție dusă pînă la final, o idee, absolut nimic. Am pîndit pauze logice în discurs, dar cînd am căscat gura să spun ceva, șuvoiul de cuvinte al omului revenea cu aplomb, iar orice începusem să spun se sfîrșea într-o chițăială repede înăbușită. Bănuiesc că ar fi trebuit să vorbesc mai tare, să intru și eu peste om, să-l scot cumva din transa istorisirii eșuate, din căderea asta neobosită în sine.

Nu cred să mă fi iritat ceva mai tare în ultima vreme. Simțeam cum crește în mine o furie combinată cu o plictiseală devastatoare. Cînd mi-am pierdut oare răbdarea? Tot anul ăsta pandemic m-o fi sălbăticit într-atît încît să fiu pe punctul de a face o criză de nervi din cauza unei conversații absolut oarecare? Dar uite că nu e vorba doar de ce mi se întîmplă mie aici. Observ că trecem mulți printr-un soi de psihoză colectivă în care dialogul pur și simplu nu mai e posibil. Într-o lume în care nimeni nu mai ascultă pe nimeni, nimeni nu citește mesajul pînă la capăt. O observație banală, un text și mai banal ajung să fie răstălmăcite pînă la nerecunoaștere. O remarcă oarecare face ca un grup de oameni, altminteri civilizați, să-și smulgă unul altuia părul din cap. Probabil că sîntem pe cale cu toții să ne pierdem puterea de a asculta odată cu rațiunea.

În cazul meu, dialogul ăsta eșuat s-a așezat pe niște semințe deja încolțite. Mă trezesc deseori în situații în care îmi vine să plîng de plictiseală în fața unui vorbitor și mă rog cu ardoare ca eu să nu cad în același păcat. Ajung să fug pe la metrou din calea cuiva pentru că nu mă simt în stare să discut preț de patru stații despre copii și bolile lor. Sau despre prețurile la vopsea. Despre zugravi nesimțiți. Despre vreme. Despre cine și de ce a mai făcut COVID. Iar dacă ajung în situația asta, tac și dau din cap ca o jucărie stricată. Daa? Extraordinar! – mă aud spunînd, dar sufletul meu plînge.

La rîndul meu, n-am fost niciodată vreo mare vorbitoare, nici inima discuției care să știe să povestească istorii la care toată lumea să rîdă hăulind. Nici vreo întîmplare care să țină auditoriul cu sufletul la gură, că nu știu să dozez efectele în situația asta de oralitate. Cîteva chestii am știut însă a face. Ascult și pun întrebări din care omul din față va pricepe că am fost atentă la ce o fi avut de zis. În grupurile mai mari, îl ajut p-ăla care pare mai slab. Dacă cineva îl întrerupe brutal dintr-o poveste oarecare, la final o să-i spun întotdeauna: Și? Spuneai ceva despre... O fac pentru că fraternizez cu el, nici eu nu sînt vreun *bully* al cuvintelor. O conversație își va găsi echilibrul și tempoul atunci cînd cei aflați față în față îi vor respecta regulile simple: ascultă, nu întrerupe, du subiectul mai departe cu întrebări țintite, arată că te interesează ce are omul respectiv de spus, fii relaxat.

Sînt oameni extrem de talentați în arta asta a conversației. O să rupă o tăcere care riscă să devină penibilă cu o salvatoare remarcă chiar despre vreme, ca apoi să conducă discuția spre cum se face cel mai bun gin tonic. Ăștia îmi plac. Îți croșetează timpul sprințar, cu naturalețe, te fac să te simți în largul tău, sînt culanți și nu se iau foarte în serios. Cu ei mai am o șansă să ies din muțenia asta existențială, ba chiar să rîdem puțin.

Cu basculantele de cuvinte nu mai am răbdare. Am îmbătrînit destul ca să pot refuza din cînd în cînd sufocarea pînă la leșin în fața unui egoist conversațional. Scuzați povestea prea lungă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

După grupa în care a nimerit echipa României la fotbal, la Olimpiadă, putem folosi vorba „Prost să fii, noroc să ai“?

Păi, oricum mai bine așa decît „Prost să fii, ghinion să ai“. Dar chiar și în varianta mai bună, norocul și-l mai face și „prostul“. În cazul ăsta, ocazia și-au provocat-o oamenii de la naționala sub 21 de ani cînd au ajuns – premieră! – în semifinalele Euro. Ca să ai noroc trebuie mai întîi să te califici la împărțirea lui. Bun. După aceea, da, e posibil să constați că deții olița fericită. Să primești Noua Zeelandă (nu la rugby), Coreea de Sud (nu la tir cu arcul sau *short track)* și Honduras (la orice) e ca un dar. Dar... Competiția olimpică, o spun din ceea ce am putut pricepe după cinci ediții ca reporter-comentator, e un animal bizar, un Turn Babel amețitor, te poate suge într-un vîrtej care te lasă lat și bun de întors acasă gaga, fără să fi înțeles mare lucru din toată povestea. OK, Jocurile Olimpice de acum sînt altfel, fără prea mult public, fără activitățile obișnuite, dar vibrația lor specifică va exista. E un clișeu pocnitor să spui că adversarii cei mai mari ai jucătorilor vor fi propriile interioare, doar că la JO e chiar așa. Degeaba joci contra unor neica nimeni – deși, stați așa, sud-coreenii au luat bronzul în 2012! –, meciurile nu vor fi ca oricare altele. Apoi, spre deosebire de mai toate celelalte discipline, la fotbal nu găsești elita lumii, în schimb medaliile sînt la fel precum cele de la suta de metri pe stadion sau în bazin, ori cea din concursul de individual compus la gimnastică. Asta dă idei. Și energie. Cei mici vor visa că pot da lovitura vieții. Ce dacă joci într-un campionat de care nu știe nimeni cînd poți, luptînd ca în filme, să devii în cîteva zile o legendă a țării tale? Jocurile Olimpice sînt despre un soi de nebunie bine canalizată. Dacă pricep treaba asta și sînt bine îndrumați pentru acest eveniment specific, ai noștri ar putea face ceva mare. Altfel vor face altceva mare. Peste toate plutește problema practică: pe cine se va putea baza echipa olimpică. Clubul din fruntea campionatului a spus deja, prin vocea notoriului său patron, că nu-și lasă fotbaliștii la Tokyo în plin sezon. Noua Zeelandă sau Honduras nu vor avea necazul asta. Cam asta cu norocul. E după cum ți-l faci. Și, după cum vedem, noi am început deja să ni-l (des)facem.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Valoarea simbolică e doar o amintire

O amintire luminoasă din care, uneori, încă mai reușim să trăim și acum. Dar e destul de limpede faptul că *ideea în sine* de valoare simbolică a rămas uitată, undeva, într-o secție de terapie intensivă. E conectată la aparate, i se mai administrează din cînd în cînd cîte o perfuzie, însă fără prea mari speranțe. Pentru că această idee e doar una dintre cele pe care le-am abandonat. Nu le-am mai tras după noi. Le-am lăsat în urmă, pe frontul fiecărei zile care s-a scurs. Au rămas pe cîmpul de necuprins pe care au pierit și alte idei, civilizații, nenumărate și deseori neștiute specii de plante și de animale, lumi întregi, cetăți ale căror ziduri păreau eterne. Așa și cu ideea de valoare simbolică. Aidoma oricărui aducător de bine, își urmează soarta. Se-ndreaptă lent spre dispariție și uitare. E bine să lămurim de la bun început, pentru toți vigilenții care stau de pază în calea păcătoșilor porniți pe demitizări și pe hărțuirea „credinței noastre“. Nu despre asta e vorba aici. Discuția se găsește într-o zonă în care, cu tot cu vigilența și zgomotul produs de zăngănitul ei, nimic nu mai poate influența cursul lucrurilor. Cel puțin deocamdată.

Valoarea simbolică despre care putem să spunem că devine o amintire e – dincolo de toate celelalte posibile înțelesuri ale sintagmei – facultatea umană de a face fluxuri întregi de schimburi de semnificații între concret și abstract, potrivindu-le cu o încărcătură emoțională și intelectuală, dar și cu elemente de conduită și comportament. E vorba despre excepții de la acceptarea unor convenții esențiale, dar și despre un întreg univers de lucruri care pur și simplu nu pot să încapă în definiții. Conferi valoare pură, importanță deosebită, respect unor chestiuni imateriale, unor idei care pot avea o concretețe mai mare decît cea a unui munte, cît se poate de real, la poalele căruia te afli. E un minunat paradox care face loc unor jocuri complexe între palpabil și non-palpabil, gîndire logică și trăire deplină a unor emoții, individ și comunitate, lume și cosmos. Valoarea simbolică se poate întinde de la complexitatea acceptării convenției din cazul mecanismului de „însuflețire“ a unui obiect pînă în abisul de înțelesuri și de trăiri pe care le poate genera un semn grafic. Poate fi percepută de la încărcarea ocazională cu semnificații a unui gest uman cît se poate de obișnuit pînă la reacția unanimă a unor comunități de toate dimensiunile în fața unei narațiuni care nici măcar nu mai are nevoie să fie spusă de cineva. Ea se spune de una singură, prin însăși existența fiecărui membru al comunității. Iar jocul definirilor poate continua mult și bine.

În lumea contemporană, valoarea simbolică se mută din ce în ce mai mult în zona distanței scurte de semnificație. Adică o notație de orice fel, care trimite către un înțeles precis. Un șir de semne grafice pe un „bon de casă“, la un restaurant sau la un magazin, care transmit o informație cît se poate de limpede și de exactă. Un semn de circulație care emite un mesaj a cărui concretețe e absolută. Un logotip al unei companii care poate transmite pachete de semnificații, de la unele foarte simple pînă la unele foarte bogate și complexe. S-a scris enorm despre aceste subiecte. Așa cum se scrie, tot mai des acum, despre ofensiva *notației* și despre extincția mecanismelor *conotației*. Specia noastră pare să fie din ce în ce mai alfabetizată, adică să cunoască *notația* și valorile ei elementare. Dar să fie de la o zi la alta mai analfabetă, mai străină în fața ideii de *conotație*. Mecanismele semnificațiilor primare se instalează confortabil în viață, iar cele ale înțelegerii profunde, ale identificării sensurilor suplimentare își dau obștescul sfîrșit. Devine din ce în ce mai concretă și mai lipsită de orice văl al miresei banala zicere care obișnuia să fie încărcată cu o ironie nu tocmai binevoitoare, dar și cu o doză variabilă de asumare a superiorității: „Nu rîdem la aceleași glume“.

E un rezultat firesc al democratizării. Iar această afirmație nu trebuie să trezească în nici un fel suspiciunea de respingere conservatoare a *progresului*. Democratizarea nu se referă doar la ideea de democrație socială în sens politic. Ci și la extinderea ei în zone de semnificație cu care nu avea nici o legătură în urmă cu cîteva zeci de ani. Bunăoară, sistemul Bologna, din educație, poate fi un exemplu strălucit în acest sens. Mult mai mulți studenți (deci o șansă substanțial mărită de a primi educație superioară), acumulând cunoștințe în timp mai scurt. Dar cu speranța că selectarea pentru studiile masterale și doctorale ne va duce în situația de a avea mai mulți membri ai elitei intelectuale, creatoare, de toate felurile. Deci o elită mult mai numeroasă decît aveam înainte de aplicarea acestui model de educație universitară. Evident, doar timpul și experiențele pe care le trăim ne vor spune dacă acest model, cu toate avantajele și dezavantajele lui, a fost unul eficient.

La fel și cu valoarea simbolică și cu uitarea ei în secția de terapie intensivă. Unii se vor grăbi să spună că e, în sfîrșit, o ieșire din obscurantism și din influența excesivă a religiei, a Bisericii și a oricăror forme de colonialism. Alții vor spune că e rezultatul marșului victorios al prostiei generalizate și al euforiei imbecilizării nediscriminate. După cum vor exista și cei care vor vorbi despre o oboseală a unui fel de a fi și de a vedea lumea, despre nevoia acută a unei reexaminări a stării de fapt și despre necesitatea profundei restructurări a acesteia. Dacă lumea va pierde un fel de fascinație, dar va deveni mai bună și mai responsabilă cu propria condiție, poate că stingerea actuală a ideii de profunzime a valorii simbolice nu e ireversibilă. Dar dacă *alfabetizarea* noastră va însemna doar să „postăm“ o poză și să anunțăm cum ne simțim azi în rețeaua socială, merită să punem de-un parastas în amintirea defunctei idei de valoare simbolică.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

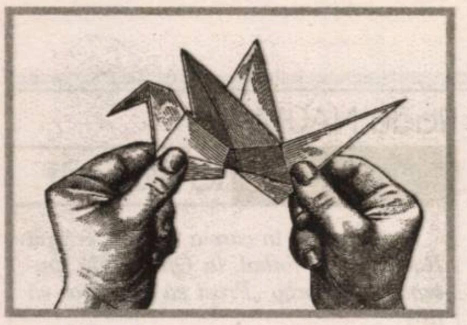

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

D-ale telecabinei

Telecabina este un mijloc de transport în comun cu totul și cu totul aparte. Nu pentru că merge pe cablu, nu pentru că are la bază niște calcule inginerești uimitoare, nu pentru că este mai rapidă sau mai eficientă decît alte vehicule care străbat munții. Nu! La noi în țară, cel puțin, particularitatea de netăgăduit a telecabinei este aceea că duce largi categorii de indivizi în locuri în care aceștia n-ar ajunge altfel niciodată, locuri cu care ei n-au absolut nici un fel legătură, care-i umplu de mirare și în care nu știu cum să se comporte. Ca o navetă care ar transporta papuași pe Lună. Nu mă refer neapărat la așa-numita categorie a *pantofarilor* sau a *paltonarilor,* cum li se mai zice acelora care ajung pe munte îmbrăcați inadecvat, ci la aceia, nu puțini, inadecvați la mai toate capitolele, nu doar la acela vestimentar.

Telecabinele au apărut *pe meleagurile patriei noastre* cu ani buni înainte de Revoluție. Ele existau atunci cînd foarte puțini dintre noi aveau acces la zborurile cu avionul și cînd despre tehnologii avansate, ivite oarecum pe neașteptate precum laptop-ul sau smartphone-ul, nici nu putea fi vorba. Spun asta pentru că sînt o mulțime de oameni care, în ciuda școlii puține sau a unui fel de viață foarte simplu, au reușit cumva să se adapteze la zborul cu avionul sau la folosirea amintitelor tehnologii. Foarte mulți s-au învățat să meargă și cu automobilul (chiar dacă nu foarte agreabil), deși în comunism și asta era o „distracție“ rezervată unei categorii destul de restrînse. Totuși, aș zice că telecabinele continuă să dețină și după zeci de ani un fel de supremație în ceea ce privește inadaptarea. Și probabil că veșnic neîncăpătoarea telecabină de la Bușteni rămîne cea mai relevantă.

„Dacă se oprește acilea sus ce ne facem?“

Mi-am adus aminte de ea citind capitolul despre Munții Bucegi scris de istoricul Codruț Constantinescu într-o interesantă carte de călătorii *(Liber în Europa*, Editura Vremea, 2020). E descrisă acolo o experiență de anul trecut, chiar din timpul pandemiei: „La coadă se aflau încă cel puțin o sută de oameni. Înghesuiți, disperați să prindă telecabina. (...) *Domlie, nu mai suplimientați tieliecabinili astea, să ajunjem și noi mai riepiede jos?,* am auzit o voce exasperată de moldovean care credea că sistemul de transport montan seamănă cu cel de maxi-taxi din Roman. (...) În interior ne-am nimerit cu niște moldoveni care făceau tot posibilul să dovedească faptul că nu au nici cea mai mică cunoștință despre munte. Orice munte. Și care prezentau acea disperare a omului prost crescut de a intra în vorbă cu angajatul societății și care asigura permanența“.

Am avut și eu o asemenea experiență, neverosimilă și de neuitat, prin anii ’80, cînd, la coada infernală de la aceeași stație – Babele –, o familie ne îndemna să-i împingem cu toată puterea pe cei dinaintea noastră, aflați pe scară, ca să ajungem mai repede. Ei chiar făceau asta, exact ca la o grămadă de rugby. Și erau foarte contrariați că noi, fiind în spatele lor, nu voiam să-i ajutăm. Își închipuiau, poate, că dacă-i mai tasezi pe oameni intră mai mulți la un transport. Atunci m-am crucit, acum, nu știu de ce, nu mă mir să aflu că aproape nimic nu s-a schimbat.

Știu că bieții însoțitori din cabină au devenit complet imuni la auzul acelorași comentarii, care se fac de zeci de ani, la aproape fiecare cursă: „Uite că vine una în sens invers“; „Sînt numai două“; „Aha, se întîlnesc la jumate, e același cablu, una urcă și alta coboară“; „Dacă se oprește acilea sus ce ne facem?“; „Ne scoate cu elicopterul“. Nu-i mai deranjează și nici nu-i mai amuză. E zgomotul de fond al meseriei lor. Reacționează doar la variații, precum cea apărută odată, în telecabina de la Sinaia (care e ceva mai folosită de schiori și mai puțin de categoria amintită), cînd cineva a văzut o urmă pe zăpadă și a exclamat: „Uite, jos, acolo, pare să fie o labă de urs!“. Cu o figură impasibilă, însoțitorul a replicat: „Domnule, poate să fie și o labă de om“.

Putem să ne gîndim că mersul cu telecabina e perceput ca un divertisment, unii vor să se distreze, sînt relaxați, ca în caruselul de la bîlci, și nu-și mai cenzurează reacțiile. Odată ajunși sus, dau muzica tare, se simt bine, încep să se strige, să se alerge și să se împingă. Recunosc, poate, acolo, la altitudine, un mediu ancestral, fără semne ale civilizației, și le revin automat niște reflexe ancestrale. Își continuă apoi comportamentul și la coadă, și în interiorul telecabinei. E ca publicul care merge la film sau la teatru ca să se distreze cu orice preț și care rîde chiar și la drame. Dar, putem să ne gîndim și la „Proștii“ lui Rebreanu, ăia care nu știau să ia trenul și care se pare că se nasc mereu.

■ ■ ■

ready made

„Să nu se creadă însă că pădurețul prin îmbinarea lui cu lemnul sau ochiul nobil își schimbă natura. Nu, nici decum! Pădurețul rămâne până la locul unde se îmbină cu lemnul, respective ochiul nobil, tot pădureț, iar lemnul nobil, sădit pe pădureț, respective cel ce se desvoaltă din ochiul sădit pe pădureț, crește și se desvoaltă pentru sine, după natura sa.“

I.P., „Nobilitarea pomilor“,
în *Calendarul „Asociațiunii“ pe anul comun 1927,* Sibiiu, 1927

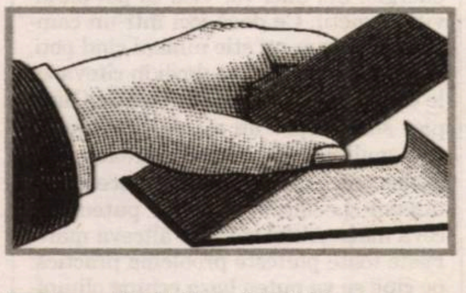

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Pe urmele lui Doru Cosma

La sfîrșitul anului 1978, cînd eram tînăr judecător la o instanță de sector din București, Doru Cosma mi-a dăruit, cu o dedicație sobră, cartea sa *De la Dante la Zola. Pe urmele unor procese celebre,* care tocmai apăruse la Editura Sport-Turism (cei tineri s-ar putea întreba ce legătură ar fi putut fi între o editură cu acest nume și procesele celebre, dar cei de vîrsta mea știu că în acea vreme încercarea de a publica o carte părea o aventură, mai ales pentru că sfîrșitul era imprevizibil). Bucuria și folosul lecturii au fost sporite patru ani mai tîrziu, cînd autorul mi-a dăruit cartea *Socrate, Bruno, Galilei în fața justiției. Cu un interludiu despre Inchiziție,* publicată la aceeași editură, sub îngrijirea aceluiași redactor, Arié Matache, și cu prezentarea grafică asigurată de același tehnoredactor, Mihail Cîrciog (tot pentru cei mai tineri ar fi de adăugat că acesta din urmă a făcut o carieră fulminantă în presa postdecembristă, ca proprietar al unor hebdomadare și, mai ales, al cotidianului *Evenimentul zilei).* Aerul seniorial, statura înaltă și masivă, expresia distins intelectuală, părul alb-cenușiu, ochelarii cu lentile groase și rame negre, vocea puternică, vestimentația elegantă și servieta din piele fină erau semnalmentele nobile, care îl identificau imediat pe Doru Cosma, fie că era înconjurat de clienți în sala pașilor pierduți din Palatul de Justiție, fie că răspundea la salutul deferent al colegilor, fie că intra maiestuos într-o sală de judecată, fie că îți acorda privilegiul de a te primi acasă, în biblioteca uriașă, loc de imensă plăcere și nesfîrșită admirație. Într-o lume în care marii avocați din perioada interbelică fuseseră îndepărtați din profesie și, cei mai mulți dintre ei, arestați și trimiși în închisorile comuniste, Doru Cosma, deși făcea parte dintr-o altă generație, reușea să continue tradiția acestora, în mod firesc, fără ostentație, cu prestanță și eficiență.

Recunoscut de avocați și de magistrați ca un mare maestru al barei, Doru Cosma se bucura de un prestigiu indeniabil în lumea academică, cîștigat după ce își publicase, în anul 1969, la Editura Științifică, teza de doctorat *Teoria generală a actului civil.* Subtilitatea logică și rafinamentul argumentației, claritatea sintezelor și forța concluziilor explică de ce monografia este și astăzi, și va fi mereu de neocolit de către orice jurist care dorește să înțeleagă în profunzime această instituție fundamentală a dreptului privat. Refuzul unei cariere universitare a fost doar parțial compensat în 1991, prin invitarea ca profesor la Institutul Național al Magistraturii. Alăturîndu-se lui Octavian Căpățînă și lui Șerban Beligrădeanu, Doru Cosma a acceptat să gireze cu prestigiul său profesional inatacabil o instituție abia înființată, care își căuta identitatea și avea nevoie de credibilitate.

Excelența profesională, ca avocat și ca doctrinar, s-a întemeiat și s-a hrănit dintr-o vastă cultură. Cele două cărți despre cîteva procese celebre care au marcat istoria Justiției dau seama, deși doar într-o mică măsură, de amploarea și diversitatea lecturilor lui Doru Cosma. Scriind despre afacerile judiciare ale lui Socrate, Dante, Giordano Bruno, Galilei, Bălcescu, Dostoievski, Flaubert, Baudelaire, Hasdeu, Caragiale și Zola, autorul înfățișează o adevărată și pasionantă istorie a culturii umaniste. Erorile și abuzurile judiciare din aceste procese nu au fost doar o sfidare a adevărului și a dreptății, ci și momente cruciale care i-au îndemnat pe gînditorii umaniști să reformuleze sau să schimbe paradigmele culturale ale timpului lor. Se spune uneori, cu falsă înțelepciune, că într-un proces nu este vorba despre adevăr și dreptate, ci despre cine cîștigă. În procesele prezentate de Doru Cosma în cele două cărți, toți cei care spun adevărul și au dreptate pierd, într-un fel sau altul, dar ei plătesc prețul pentru ca, mai devreme sau mai tîrziu, adevărul și dreptatea lor să fie recunoscute. Și nu este vorba doar despre o recunoaștere simbolică, ci și de una judiciară.

Mai puțin norocos decît Flaubert, dacă se poate spune așa, care fusese achitat, la începutul anului 1857, de o secție corecțională a Tribunalului Senei, pentru acuzația de ultraj împotriva bunelor moravuri, ce ar fi fost săvîrșită prin publicarea romanului *Doamna Bovary,* Baudelaire a fost condamnat pentru aceeași acuzație, în partea a doua a aceluiași an, ca urmare a publicării volumului de poezii *Florile răului*. Procesul în care a fost condamnat Baudelaire, în 1857, a fost revizuit, nu doar simbolic, ci printr-o sentință a secției penale a Curții de Casație din Franța, la 23 mai 1949. Simbolic, sentința fusese deja casată „de judecata literaților și de hotărîrea posterității“; dar, cum a continuat să spună consilierul raportor Falco în susținerea revizuirii, hotărîrea Curții de Casație a avut menirea – mai mult decît de a-l despovăra pe poet – „să reabiliteze Justiția de condamnarea pe care a pronunțat-o“. Ceea ce înseamnă că, nu de puține ori, cei care spun adevărul și au dreptate, dar pierd procesul, vor cîștiga peste timp. În orice proces judiciar este vorba pînă la urmă despre cine spune adevărul și are dreptate, iar nu despre cine cîștigă. Mai mult, juriștii înșiși au căutat noi mijloace și garanții procedurale pentru a restrînge sfera erorilor și a abuzurilor judiciare. Voi reveni poate altă dată asupra acestei provocări uriașe cu care Justiția nu va înceta niciodată să se confrunte.

Cînd mi-a dăruit a doua carte, Doru Cosma mi-a spus că intenționase să includă și analiza procesului lui Iisus Hristos, plecînd de la dialogul cu Pilat din Pont, redat în Evanghelia după Ioan: „«Eu pentru aceasta am venit în lume: să mărturisesc pentru adevăr; cel ce este dintru adevăr ascultă glasul Meu». Pilat I-a zis: «Ce este adevărul?...». Și, zicînd aceasta, a ieșit iarăși la Iudei și le-a zis: «Eu nu găsesc în El nici o vină»“. Cu un asemenea capitol, nici măcar Editura Sport-Turism nu ar fi reușit să publice cartea lui Doru Cosma înainte de 1989.

În procesul lui Iisus nu mai este vorba doar despre o eroare sau un abuz judiciar care a schimbat o paradigmă culturală, ci de întemeierea unei religii care a schimbat lumea pentru mileniile următoare. Poate că este mai bine că Doru Cosma nu a mai putut să scrie acest capitol. Adevărul și dreptatea se pot întemeia pe un miracol, dar juriștii nu l-ar putea niciodată explica.

■ ■ ■

Coordonator: Sever VOINESCU

O poveste de Paște

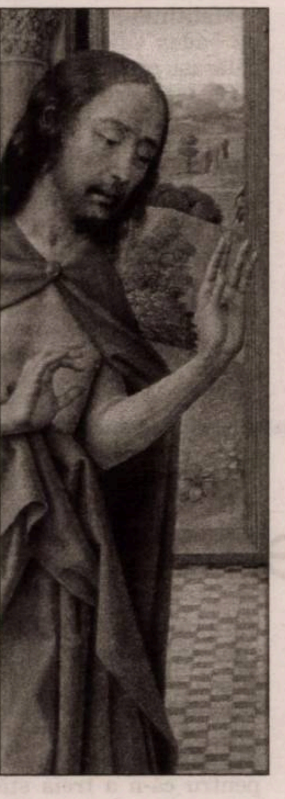

Texte și opinii de:

- I.L. CARAGIALE
„O făclie de Paște“ (fragment)
- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor)
„Mic manual pentru nefericirea perfectă“
- Selma LAGERLÖF
„Flacăra“ (fragment)
- Ioana NICOLAIE (scriitoare)
„Mama urlă“
- Jorge Luis BORGES
„Evanghelia după Marcu“ (fragment)
- Radu Sergiu RUBA (scriitor)
„Copacii umblători“
- Vladimir NABOKOV
„Ploaie de Paște“ (fragment)
- Veronica D. NICULESCU (scriitoare și traducătoare)
„Pe o muchie, cu ghemul negru în brațe“
- Ernest HEMINGWAY
„Azi e vineri“ (fragment)
- Sever VOINESCU
„Cel ce nu moare niciodată“

argument

Cel mai mare numitor comun

DILEMA VECHE
O poveste de Paste

Este tot mai dificil să găsim între noi un numitor comun – fie el și cel mai mic. Între ceea ce crede unul și ceea ce crede altul este nu doar o mare diferență, ci o aprigă confruntare. Contrar opiniei că ne „tribalizăm“, eu susțin că și în interiorul „triburilor“ de azi coeziunea e foarte fragilă. Nici triburile nu mai sînt ce-au fost! În acest context, sărbătorile ne oferă prilejul unic de a reveni pe teritorii comune, în care ne regăsim unii cu alții mai liniștiți sufletește, un pic mai dispuși să ne privim în ochi, să-l ascultăm pe celălalt și chiar – vai, vă rog, nu mă denunțați activiștilor *lockdown!* – să ne îmbrățișăm. În lumea care a desființat cel mai mic numitor comun între oameni, sărbătorile ne aduc pe toți la cel mai mare numitor comun din noi. Sărbători, zic? Of, sper că nu calc în străchinile corectitudinii politice, dar la Crăciun și la Paște mă refer, mai ales. De ce ateismul radical, mascat în zîmbitor și tolerant secularism, nu a reușit să impună sărbători care să aibă aceeași putere simbolică și emoțională? Știm, doar, că stăpînirile necreștine au încercat adesea în ultimul secol și în multe locuri să inventeze sărbători care să rivalizeze, de nu cumva chiar să facă uitate, Crăciunul și Paștele. Nu le-a ieșit nimic. Nici un 1 Mai, nici o zi națională, nici o zi de naștere a vreunei republici sau a vreunui șef de stat, nici o sărbătoare a nu știu cărei eliberări de sub nu știu ce cotropitor, nici o zi a vreunei victorii nu au putut nici măcar să se compare cu emoția resimțită de toți, credincioși sau necredincioși, în cea mai deplină solidaritate comunitară, de Crăciun și de Paște. În comunism, o propagandă necruțătoare a încercat decenii la rînd să înlocuiască Crăciunul cu Revelionul și Paștele cu 1 Mai. N-au reușit nimic.

Există, desigur, riscul ca o grămadă de recenți nervoși să dea cu acest „Argument“ de pămînt chiar acum. Nu m-aș supăra. Totuși, i-aș sfătui să citească acest Dosar, căci e vorba despre acest cel mai mare numitor comun, care-i cuprinde și pe ei.

Firesc, Paștele, ca și Crăciunul, a generat literatură de cea mai înaltă calitate. Scriitori autentici, de pretutindeni și din toate timpurile, au scris literatură inspirată de Paște impresionați de aceste unice experiențe colective de reculegere și de redescoperire a umanității din noi. Așa că am decis să facem un Dosar aparte. Am ales, cu totul la întîmplare, cinci povestiri scrise de mari scriitori, din spații lingvistice și din epoci diferite: I.L. Caragiale, Selma Lagerlöf, Ernest Hemingway, Jorge Luis Borges și Vladimir Nabokov. Ei înșiși, oameni cu raportări foarte personale la Dumnezeu. Și am invitat cinci dintre cei mai reprezentativi scriitori români ai momentului să recitească cîte una dintre aceste povestiri și să reacționeze literar. Nu am vrut nici eseuri, nici comentarii, nici critică și nici istorie literară. Am vrut ca la poveștile de Paște ale marilor autori clasici să răspundă, cu propriile lor povești, scriitorii noștri de astăzi. Au răspuns emoționant, autentic și cu robust talent Ioana Nicolaie, Bogdan-Alexandru Stănescu, Veronica D. Niculescu și Radu Sergiu Ruba. Împins de o impardonabilă vanitate, am răspuns și eu, după puterile mele, uneia dintre aceste provocări literare.

În fond, chiar dacă unii nu pot crede că Iisus a fost Fiul lui Dumnezeu și a înviat „a treia zi după Scripturi“, noi toți sîntem de acord că povestea Paștelui este una dintre cele mai puternice povești din istoria lumii. Poate chiar cea mai puternică dintre toate. Hristos a înviat! (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

I.L. CARAGIALE

O făclie de Paște

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gînduri la o masă subt umbrarul de dinaintea dughenii, așteptînd dilijența, care trebuia să fi sosit de mult; e o întîrziere de aproape un ceas.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal; dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rînd una cîte una fazele ei mai însemnate...

Precupeț, vînzător de mărunțișuri, samsar, cîteodată și mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieși – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-și piarză locul de băiat într-o mare dughiană de vinaturi. Doi hamali coborîseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O neînțelegere se ivi între dînșii la împărțeala cîștigului. Unul din ei luă un crîmpei de lemn ce-l găsi la-ndemînă și lovi în frunte pe tovarășul său, care căzu amețit și plin de sînge la pămînt.

Băiatul, văzînd sălbătăcia, dete un țipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă și, trecînd pe lîngă băiat, ridică mîna asupră-i... Zibal pică leșinat de spaimă. După o zăcere de cîteva luni cînd se întoarse la stăpîn, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria cu Sura... Răbdarea însă ostenește soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, și hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.

Aci se află el acuma de cinci ani.

Are strînsă o avere bunicică în bani și vinaturi bune, îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sînt toți bolnavi, și el și femeia și copilul – friguri de baltă.

Precupeț, vînzător de mărunțișuri, samsar,
cîteodată și mai rău poate.

...Și oamenii sînt răi și pricinași în Podeni!... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar amenințările!

Amenințarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină ușor decît chiar lovitura. Ceea ce muncește acum pe Leiba mai mult decît tremurătura frigurilor este o amenințare.

„A! goi ticălos!“ gîndește el oftînd.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineață de toamnă la han, obosit de drum; ieșea din spital – zicea – și căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi om prea brutal și prea ursuz... suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneș și obraznic... și fura.

Într-o zi a amenințat pe balabusta îngreunată, care-l ocărîse cu drept cuvînt, s-o lovească în pîntece... altădată a asmuțit un cîine asupra lui Ștrul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecît socoteala și l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violență că s-a fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătășei ca să-l alunge.

Gheorghe a vîrît repede mîna în sîn strigînd: „Iudă!“ și a voit să se năpustească asupra stăpînului.

Din nenorocire, sosea atunci o haraba încărcată cu mușterii. Gheorghe a început să rînjească zicînd:

„Ce te-ai spăriet, coane Leiba?... Iacă mă duc“.

Și apropiindu-se crunt, peste tarabă, de Leiba, care se dete cît putu înapoi, îi șopti:

„Să mă aștepți în noaptea Paștelui, să ciocnim ouă roșii, jupîne... Să știi că ți-am făcut și eu socoteala!“

Atunci intrară mușterii în dughiană.

„Să ne vedem sănătoși la înviere, coane Leiba!“ adăogă Gheorghe depărtîndu-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător, cerînd să fie păzit. Subprefectul, un tînăr foarte vesel, a primit întîi peșcheșul „modest“ adus de Leiba, pe urmă a început să rîză de jidanul fricos și să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înțelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat și chiar de șosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povățuit să fie cuminte; nici să nu mai pomenească de așa ceva, ca să nu deștepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sînt răi și săraci, pofte de călcare.

Mai tîrziu, peste cîteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic și doi călărași: era bănuit pentru o pricină.

Ce bine era să-l fi mai răbdat Leiba măcar pînă la sosirea acestor oameni!... Dar Gheorghe era acum cine știe unde...

Deși asta se petrecuse de mult, totuși, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mișcării lui vrînd să scoată ceva din sîn și a cuvintelor lui amenințătoare. Cum se deștepta așa de limpede acea amintire?

Era Sîmbăta Paștelui.

[...]

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Mic manual pentru nefericirea perfectă

În spatele omului cocîrjat, cu ochii roșii, se aude scîrțîind și trîntindu-se, ca o placă de mormînt, ușa metalică, apoi un zăvor greu pecetluiește liniștea. Richter se prăbușește în sine, face implozie, și timp de multe secunde pare nici să nu mai respire. Apoi ridică fruntea cît să vadă acel top de hîrtie galbenă, așază școlărește cotul drept pe birou, mîna stîngă, fără unghii, în stînga hîrtiei și începe să scrie tremurat.

* * *

„Mi-am născut la 1902, în mahalaua Dudești. Tata era negustor de plăpumi, mama avea grijă de noi, cei mici. Am avut 6 frați și surori, din care 3 au decedat la vîrste fragede. Eu eram cel mai mare. Am fost un copil cuminte, pe care tata a vrut să-l facă rabin, însă pe măsură ce m-am săltat în vîrstă am devenit zbuciumat, fiindu-mi mai dragi fetele de țigănci de prin mahala, strigătul sacagiului de pe stradă și mirosul primăverii decît Talmudul. Am respectat însă dorința bătrînului, care se spetea și construise două caturi la casa noastră pentru ca la parter să fie un magazin de coloniale și am început a lua note bune, astfel că am intrat la liceu de elită, la «Matei Basarab», unde am preferat umanioarele, fiindu-mi întotdeauna scîrbă de matematici și de științele așa-zis exacte. În 1920 am devenit student al facultății de drept, dar urmam și cursuri la filosofie, pasionat fiind de prelegerile lui P.P. Negulescu despre Renaștere și Școala neoplatoniciană. Scriam, bineînțeles, poezie și schițe de roman și, cînd în 1926 s-a construit Sinagoga «Credința», chiar alăturea de casa noastră, am început a sluji pe lîngă lăcașul de cult, ca ajutor al rabinului, pentru a mai cîștiga un ban. Activam, în același timp, la Sburătorul lui Lovinescu și-mi luasem pseudonim Max Corso, căci vremurile nu erau tocmai potrivite pentru un scriitor evreu, așa cum nu sînt nici acum. Am fost lăudat de Lovinescu pentru versurile „colții însîngerați ai verii / mușcă / mușcă / nucile cad pe tabla acoperișului / îmi contemplu pașii cu retina verii“. Am cunoscut acolo pe Sașa Pană, care făcea naveta Iași-București și doar vinerea, cîteodată joi seara poposea în capitală, iar atunci m-a luat cu el prima oară la Enache, unde tînărul Roll, fiul Secolului, făcea scrob și fluiera printre dinți „moarte burghezului“, pe ritmul ariei „Toreador“. Era pentru fiul plăpumarului, ajuns sluj la sinagogă, altă lume aceea unde fierbea încontinuu ceva și se puneau bazele atîtor reviste puse pe dărîmat lumea. Într-o seară am cunoscut pe Edy (Ilarie Voronca), băiat tînăr, înalt și în putere, care abia întîlnise pe Colomba și era îndrăgostit fără speranță, așa că pe la spatele lui, Roll, care-l invidia – pentru că era mai înalt, mai chipos și, de ce să n-o spun, mai norocos –, spunea că „a căzut în Spirt“ (acesta era numele de fată al Colombei). Cîteodată sosea Bogza, pus mereu pe a crea chaos, înalt cît o prăjină, dar blînd și revoltat, entuziasmat și obsedat de sex, drept care se împărțea între noi și tot felul de țigănci care-i cădeau în plasă cele două zile cît stătea prin București. Într-o amiază de sîmbătă, toropită, de vară, mahmuri după o noapte petrecută pe la Oacheșa, o admiratoare de-ale lui Cosma (viitorul Claude Sernet), care stetea pe lîngă Cișmigiu, pe Str. Șipotul Fîntînilor, ne plimbam la braț prin parc, pe malul lacului, iar Bogza își făcuse un cornet de hîrtie și-l băgase-n pantaloni, scoțînd prin șliț doar capul ascuțit, cînd din sensul opus au venit două domnișoare scufundate-n conversație, care însă au privit simultan la acel vîrf alb ce se ițea dintre picioarele bărbatului înalt ca o girafă și au început a țipa, luînd-o la goană, în timp ce Bogza striga după ele: „Bogza, un mare poet al sexului, cu un mare sex al poetului!“. Edy nu participa la aceste farse, ba chiar se ținea deoparte și la Lăptăria Enache, unde impresiona prin seriozitatea lui înfierbîntată și prin felul cum frămînta mîinile Colombei. Doar cînd venea vremea unei recitări, a enunțării vreunui program nou, se trezea la viață și se urca pe masă, sub ochii îngroziți ai tatălui lui Roll, Secolul, aruncînd condamnări mesianice împotriva artei burgheze. Cînd întrecea măsura cu băutura, dădea jos haina și cămașa, rămînea la maiou, și-și exhiba brațele prelungi, vînoase, pe care le antrena cărînd gălеți cu apă în Str. Parfumului, de la fîntîna din piațetă și pînă în curtea familiei Spirt, unde era mai mult tolerat decît iubit. Dar Colomba era și ea topită după el, nu neapărat după brațele și torsul lui cu mușchii precum șerpii lui Laocoon, ci mai curînd după ochii aceia pătrunși de un foc care-l făcea să semene cu unul dintre caii Apocalipsei. Aura aceasta sacră a lui, cum n-am văzut la alt poet, a atras invidia lui Roll, cred. În 1927, Colomba și Edy s-au căsătorit și au plecat la Paris, unde Edy cerca să-și ieie licența în drept, dar unde s-a ocupat mai mult de opera sa poetică și de a celorlalți din grup, așa că-n 1929 s-au întors așa cum au plecat, cu experiențe mai mult de pe *rive gauche* decît de prin sălile de judecată ale Parisului. S-au instalat în cele două cămăruțe de la etaj ale familiei Colombei, de fapt în două din trei, pentru că-n a treia stătea Marius, adică Ernest, adică Spirt, adică Claude Sernet, fratele, și au transformat etajul, care avea intrare separată, în cuibul de întîlnire al neisprăviților, cum ne zicea tatăl, doctorul Janțu, un conservator elegant și citit, care scria articole de istoria evreilor la *Adevărul* și la *Curierul israelit*. Era mereu revoltat și nemulțumit că Edy păpase banii Colombei fără rezultat și acum mai venea să-i stea și pe cap, cu liota de revoluționari după el. Cel mai mult îl enerva Bogza, cînd îi vedea capul înălțîndu-se de după gard, fără să stea pe vîrfuri. Atunci însă, în nopțile petrecute la etaj, Voronca ne citea versuri ca acestea, pe care nu le pot uita: „obrazul tău desface lungi cîmpuri de secară în ora ce se-alungă cu haite de lumini plimbi degetul prin coaste ca albii de secară o treaptă-n amintire te-ntîrzie-n ruini“ și aveam senzația că tinerețea noastră se va prelungi cum umbrele se întind în înserare, *entre chien et loup*. Aveam mai apoi să aflu că ele nu se prelungesc și că ceea ce credeam eu a fi magie e doar Efectul Purkinje, adaptarea vederii la întunerec. La fel și tinerețea noastră, n-a fost decît adaptarea și răsuflul omenirii aflate între două mari crime, numite în mod elegant războaie mondiale.

„Bogza, un mare poet al sexului,
cu un mare sex al poetului!“.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este autorul romanului* Operațiunea Barbarossa, *în curs de apariție, din care ne-a oferit acest fragment.*

Selma LAGERLÖF

Flacăra

[...]

În noaptea zilei în care fusese cucerit Ierusalimul, domnea în tabăra cruciaților o mare bucurie. Aproape în fiecare cort se sărbătorea cu vin și mîncăruri alese; rîs și zgomot se auzea de peste tot.

Raniero dei Ranieri sta cu cîțiva tovarăși la masă și în cortul său era și mai mare veselie ca aiurea. Se golea pahar după pahar, căci Raniero mai mult ca oricine avea drept să se veselească, fiindcă în ziua aceea dobîndise o mare cinste. În dimineața în care orașul fu asediat, Raniero fu al doilea după Gotfried de Bouillon care urcase zidul și în seara aceea fusese lăudat în fața întregii armate.

Cînd isprăviră cu jaful și cu lupta, toți cruciații îmbrăcară haina pocăinței și cu lumînări aprinse intrară în biserica Sfîntului Mormînt. Atunci Gotfried spusese că Raniero va aprinde cel dintîi lumînarea sa, voind să arate prin aceasta că astfel îl cinstea pentru vitejia sa. Raniero era foarte mîndru de răsplata ce primise. Pe înserate, cînd toți erau în cea mai mare veselie, sosi un bufon și lăutari și nebunul întrebă pe Raniero dacă nu vrea să audă o poveste hazlie. Raniero știa că nebunul era vestit pentru năzdrăvăniile sale și îl lăsă să povestească.

„Odată sta Dumnezeu și cu Sf. Petre în cel mai înalt turn din Rai și se uitau pe Pămînt. Așa de mult era de văzut, că nu mai aveau timp să schimbe nici o vorbă. Dumnezeu privea liniștit, Sf. Petre, însă, mai nerăbdător, cînd bătea din palme de bucurie, cînd își clătina capul de uimire, cînd rîdea, cînd plîngea și se văita. Cînd se înseră, Dumnezeu se întoarse spre Sf. Petre și îl întrebă dacă e mulțumit cu ce văzuse.

– Cu ce să fiu mulțumit? zise Petre necăjit.

– Na, zise Dumnezeu cu blîndețe, credeam că ai să te bucuri de cele ce-ai văzut azi.

Sf. Petre însă nu se putea liniști și zise:

– E adevărat că doresc de ani de zile ca Ierusalimul să fie scăpat din mîinile necredincioșilor, dar după cele ce s-au întîmplat azi îmi închipui că mai bine era să rămîie așa cum era.“

Acum înțelese Raniero că nebunul povestea cele ce se petreceau în ziua aceea și de aceea îl ascultă cu și mai mare atenție.

„După ce vorbi așa Sf. Petre, zise nebunul uitîndu-se ghiduș spre cavaleri, se plecă peste meterezele turnului și arătă pe Pământ un oraș ridicat pe o stîncă singuratică dintr-o vale muntoasă.

– Vezi grămada aceea de cavaleri? Și vezi sîngele care curge pe străzi? Vezi toți prizonierii aceia ținuți goi în frigul nopții și vezi fumul care se ridică peste casele în flăcări?

Dumnezeu nu-i răspunse nimic și de aceea Sf. Petre vorbi și mai mîhnit. El zise că adesea a fost mîniat pe acel oraș, dar tot nu ar fi vrut să se întîmple acolo asemenea grozăvii ca acelea de astăzi. În sfîrșit, Dumnezeu răspunse:

– Totuși, nu poți tăgădui că s-au luptat cu multă vitejie.“

Aici, povestitorul fu întrerupt de aplauzele cavalerilor.

„E, nu mă mai zăpăciți, că nu știu unde am rămas. Sf. Petre își șterse lacrimile și zise:

– N-aș fi crezut niciodată că pot fi pe lume așa fiare, toată ziua au omorît, au jefuit și nu pricep cum poți răbda așa cruzimi.“

Cavalerii rămaseră cam nedumeriți, dar găsiră gluma îndrăzneață.

– Ce nebunie! E supărat pe noi Sf. Petre?

Altul, însă, zise:

– Taci și lasă să auzim ce a răspuns Dumnezeu...

„Dumnezeu știa că e mai bine să-l lase în pace pe Sf. Petre, că nu era chip să-l domolească. Sf. Petre mai zise că Dumnezeu nu trebuie să le ție parte, fiindcă la urma urmei și-au adus aminte de el și cu picioarele goale și cu cămașa pocăinței s-au dus la biserică. Nici măcar nu e nevoie să vorbim despre acest lucru fiindcă ai văzut ce a fost și aplecîndu-se încă o dată peste metereze zise arătînd spre tabăra cavalerilor din Ierusalim:

– Vezi cum sărbătoresc cavalerii izbînda lor?

Și Dumnezeu văzu peste tot numai mese întinse, cavaleri și soldați care se uitau la dănțuitoarele siriene, paharele pline se goleau într-o clipă și jocurile de noroc erau în toiul lor...“

– Și se auzeau și nebuni care povestesc lucruri neroade, zise Raniero, nu e oare și acesta un păcat?

Nebunul rîse și se uită la Raniero ca și cum ar fi voit să zică: așteaptă că ți-o fac eu.

– Ce mă tot uluiți mereu? Un nebun uită repede ce vrea să spună.

„A, da! Sf. Petre întrebă pe Dumnezeu foarte aprins dacă cumva crede că poporul acela îi face mare cinste. Dumnezeu a trebuit să răspundă că nu crede.

– Mai înainte au fost bandiți. Bandiți și tîlhari sînt și azi. Mai bine nu le ajutai în ce au făcut, căci nu se va alege nimic bun.“

– Ia ascultă, zise Raniero cu un ton aspru...

Nebunul voia să încerce cît putea fi de îndrăzneț la vorbă și cît îl puteau răbda cavalerii și de aceea povesti mai departe.

[...]

(fragment din volumul Povestiri despre Isus *de Selma Lagerlöf, Editura Universal Dalsi, 1996, traducere de Victoria Mirea Persson)*

■ ■ ■

Ioana NICOLAIE

Mama urlă

„Uite nebunul!“, striga mulțimea din Florența, încercînd să stingă lumînarea lui Ranieri, eroul Selmei Lagerlöf. Dacă el mergea cu spatele, călare pe-o mîrțoagă, luptîndu-se să apere de vînt o biată flacără, nu putea fi decît un nebun. Nimeni nu bănuia că lumina era sfîntă și fusese adusă tocmai de la Ierusalim.

„Doar urlă, ca o nebună!“, a zis infirmiera. „N-a dormit tot etajul din cauza ei.“

„De-acum n-o să mai poată vorbi“, a adăugat doctorul. Mama tocmai trecuse de un nou atac cerebral. Ca să fie mai ușor, ne-a sfătuit medicul, am putea-o interna într-un centru. Altfel o să ne facă viața un calvar. Tata a rostit un nu apăsat și-a cerut externarea. Sînt dureri neurologice, ni s-a mai zis, urletele nu se asociau neapărat cu durerea, ci mai curînd cu automatismul unui creier distrus. Cinci medicamente i-au completat medicația, fără sedare permanentă chiar avea să fie totul insuportabil.

Trecuseră deja multe luni de la acest episod, tocmai intram în februarie. Mama nu murise nici în trei zile, nici în două săptămîni. Striga destul de rar și n-o făcea decît din nevoia de-a transmite ceva. Înăuntrul ei se făcuse cel mai mare întuneric, dar uite că, din vreme în vreme, mama știa cum să dezghioace lumina. Se-apuca de ea ca de-o frînghie, urla, nu mai voia să se răstoarne în hău. Ca o alpinistă care se desprinde de pe cel mai înalt vîrf, mi-am zis urcînd spre cancelarie. Tot cade, pînă nu mai știe dacă nu cumva se duce de fapt în sus, căci poate nici nu e alpinistă, ci doar o fetiță în fața unui pervaz plin de flori pe care mama ei tînără, în timpul războiului, nu contenește să le ude. Cum de mă gîndeam la cît de vulnerabilă e realitatea, n-aș putea spune. Poate pentru că avusesem un curs de scriere creativă și imaginasem alături de copii niște simțuri care nu există. Rămăsesem ultima din școală, așa că urcam să verific dacă erau oprite computerele. Mobilul, ținut pe *silent* pînă atunci, a pîlpîit o clipă. Între două apeluri străine, am dat de cel de la sora mea, repetat. Inima a început să-mi bată mai tare, îmi era groază de telefoanele astea venite de la cei apropiați. Noroc c-au intrat mesajele: „Mama urlă“. Am răsuflat ușurată, bine că nu era mai rău. „Nu mai am medicamente“, am citit mai departe. „Doctorul de familie nu-i scrie rețeta. Poate dai tu un telefon.“ Am sunat-o imediat, cum adică nu voia să-i prescrie pastilele? Îi explicase că medicamentele mamei erau cu acțiune psihică, aveau efecte secundare și dădeau dependență. Fără o nouă recomandare de la specialist, el, domnul Varga, n-avea ce să facă. Dar de unde consultație de pe-o zi pe alta? Pe mama nu îndrăzneam nici s-o scoatem din casă, darămite s-a transportăm 60 de kilometri, peste munți, pînă la spitalul unde se afla neurologul.

„Mai rămîneți?“, m-a strigat portarul. „Dau repede un telefon și, gata, vă las să închideți școala.“ Am căutat în agendă, ciudat, de ce nu găseam numărul medicului? Sigur îl aveam pe undeva, doar mai vorbisem cu el. Mama urla acasă, iar eu, la 500 km depărtare, mă uitam la fulgii ce începuseră să cadă. Pe cine să apelez? Aproape singur s-a format numărul unui fost coleg care locuia chiar lîngă cabinetul medical. Nu mi-a răspuns. Am scris repede un sms, urgență, te rog, îmi trebuie telefonul doctorului Varga. Mi-am pus paltonul și, cînd să ies, am auzit piuitul. N-avea decît numărul... doamnei Varga. Sînt cutare, ziceam după doar cîteva clipe, și am o rugăminte uriașă la dvs., vă sun tocmai din București. „Sînteți chiar Ioana Nicolaie?“, s-a mirat ea. „Cea care a scris *Pelinul negru?*“ Exact. Ce ciudat, nu-i venea să creadă. De vreo două zile, chiar dacă nu ne cunoșteam, plănuise să ia legătura cu mine. Avea să-mi explice imediat, mai întîi să-i zic eu de ce-o sunasem. I-am spus despre mama, despre domnul Varga și rețetă, despre medicamentele fără care nu ne puteam descurca. Avea să rezolve într-o clipă, doar să rămîn pe fir. Pe soțul ei, domnul Varga, l-a sunat de pe fix. După cîteva minute nesfîrșite, cînd începusem să transpir, am auzit-o din nou. „Sînt pur și simplu uimită“, mi-a zis. „Știți, chiar erați singura variantă pe care-o mai aveam.“ Cu medicamentele să stau liniștită, nu era nici o problemă. Domnul Varga deja luase legătura cu sora mea, avea să se rezolve-n seara asta... Pe cînd ce voia ea să-mi spună, ei bine... Și mi-a povestit cam vreo jumătate de ceas despre un băiat din Cluj, Matei, care locuia pe-aceeași scară cu un profesor, prieten de familie, pe care, de necrezut, ea, doamna Varga, îl vizitase cu vreo săptămînă în urmă. Îl găsise tare amărît, căci copilul acesta care împlinise de cîteva zile optsprezece ani tocmai își pierduse mama. Femeia murise de cancer, se stinsese în nici două luni. Iar soțul ei decedase la fel, cînd băiatul era mic. Lucraseră amîndoi la o fabrică de mase plastice. Bietul Matei devenise major, avea Bac în cîteva luni și rămăsese orfan de ambii părinți. Dar asta ar fi fost cum ar fi fost dacă mama n-ar fi luat un credit mare sperînd că se va putea trata. Banii se duseseră, iar apartamentul cu care girase urma să fie preluat de bancă. Prin urmare, Matei avea să fie azvîrlit pe stradă. De unde să facă el rost de 20.000 de euro, cît era datoria? Profesorul nu știa cum să-l ajute pe băiat, se dusese la biserică, poate făceau chetă enoriașii, își întrebase studenții, bătuse și la ușile vecinilor. Mai mult decît pentru înmormîntare nu făcuse rost. Necazul o tulburase peste măsură pe doamna Varga, de-aceea, după ce și-a implicat și ea pacienții și prietenii, fără mare folos, a început brusc să se gîndească la mine. Poate și pentru că citise despre *Pelinul negru* într-o revistă. Mă ruga să fac ceva pentru Matei, orice, doar să nu-și piardă, nefericitul, și casa.

După două zile, duminică, l-am sunat pe profesor. Am vorbit mai mult de un ceas încercînd să înțeleg totul cît mai în amănunt. În postarea pe care-am făcut-o mai tîrziu pe Facebook, am scris despre *Eu cu cine rămîn?*, primele cuvinte rostite de Matei cînd a primit vestea morții mamei. Și despre cîinele pe care nici nu mai avea cum să-l îngrijească. Și despre credit, și despre suferința fără sfîrșit, despre trăsnetul care poate lovi din senin, pe unele mame le ia, pe altele le lasă să urle. N-a fost nevoie decît de-o zi pentru 8.000 de *share*. Banii s-au strîns în trei zile.

În vacanța aceea de februarie, am stat continuu la computer și-am răspuns la mesaje. Cineva de lîngă mine purtase lumina cu spatele, iar Altcineva, din afară, fracturase realitatea. Pe Matei l-am întîlnit mai tîrziu, la Cluj, unde lansam *Pelinul negru*. Odată, la un Paște, mi-a trimis o poză cu el și cățelul lui. Era student, lucrurile se-așezaseră. *Ce lucru misterios e lumina*, mi-a scris la sfîrșit pe WhatsApp. El cred că știa cel mai bine despre ce era vorba.

■ ■ ■

Jorge Luis BORGES

Evanghelia după Marcu

[...]

Explorînd casa, care continua să fie înconjurată de ape, găsi o Biblie în engleză. Pe ultimele pagini, neamul Guthrie își așternuse propria istorie. Erau de fel din Inverness, debarcaseră pe acest continent, fără îndoială ca lucrători cu ziua, pe la începutul veacului al XIX-lea și se amestecară cu indienii. Cronica înceta pe la o mie opt sute șaptezeci și ceva; pe atunci, nu mai știau să scrie. După cîteva generații doar, uitaseră engleza, iar spaniola, cînd îi cunoscu Espinosa, le dădea mult de furcă. Nu erau credincioși, dar în sîngele lor stăruiau, asemenea unor arme obscure, crîncenul fanatism al calvinismului deopotrivă cu superstițiile pampei. Espinosa le vorbi despre descoperirea lui și abia dacă îl ascultară.

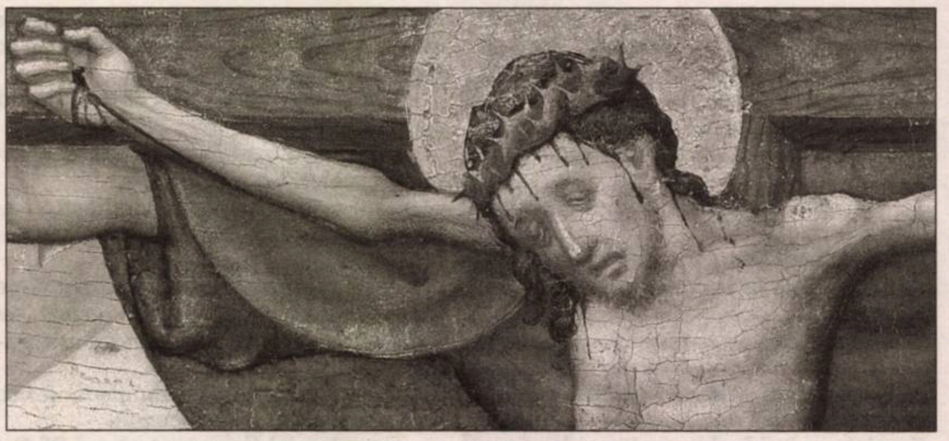

Răsfoi cartea și degetele sale o deschiseră la începutul Evangheliei după Marcu. Pentru a exersa în materie de traducere și, poate, pentru a vedea dacă ei sînt în stare să priceapă, hotărî să le citească acest capitol îndată după încheierea mesei. Îl surprinse faptul că-l ascultau cu luare aminte și, apoi, cu un interes tăcut. Își spuse că prezența literelor de aur pe copertă îi dădea, probabil, mai multă autoritate. Au toate astea în sînge, se gîndi. Și își mai spuse că oamenii, de-a lungul vremii, au repetat întruna două istorii: aceea a unei corăbii ce caută pe apele mediteraneene o insulă iubită și aceea a unui Dumnezeu care se lasă răstignit pe Golgota. Își aminti orele de elocuțiune de la colegiul său, „Ramos Mejía“, și se ridică încet în picioare pentru a-și predica parabolele.

Cei trei Gutre înghițeau pe nerăsuflate sardelele și carnea friptă, pentru a nu întîrzia citirea Evangheliei.

O mieluță pe care fata o răsfăța și o împodobea cu o panglică albastră se răni într-o împrejmuire de sîrmă ghimpată. Ca să-i oprească sîngerarea, voiau să-i pună pînză de păianjen; Espinosa izbuti s-o vindece cu numai cîteva pastile. Recunoștința pe care această vindecare o deșteptă în ei îl uimi peste măsură. La început, nu avusese încredere în neamul Gutre și ascunsese într-unul din volume suma de două sute patruzeci de pesos pe care o avea la el; acum, lipsind stăpînul, el încerca să-i țină locul și dădea ordine timide, care erau îndată îndeplinite. Cei trei Gutre se țineau după el prin încăperi și pe verandă, ca într-un fel de rătăcire. Pe cînd citea, observă că adunau cu grijă firimiturile care-i căzuseră pe masă. Într-o seară îi surprinse vorbind despre el cu sfială și în cuvinte puține. Odată încheiată Evanghelia după Marcu, vru să citească una din celelalte trei; tatăl însă îl rugă să o repete pe cea dintîi, pe care o mai citise, ca s-o priceapă mai bine. Espinosa înțelesese că erau aidoma unor copii și că repetiția îi atrăgea mai degrabă decît variația și noutatea. Într-o noapte visă Potopul, fapt cu nimic surprinzător; loviturile de ciocan cu care se construia arca îl treziră din somn și se gîndi că erau, poate, tunete. Într-adevăr, ploaia care se domolise oarecum se dezlănțui din nou. Frigul era crîncen. Îi povestiră că furtuna dărîmase acoperișul șopronului cu scule și că aveau să i-l arate mai tîrziu, după ce așezau bîrnele la loc. Încetase de a mai fi pentru ei un străin, toți îl înconjurau cu grijă și aproape că îl răsfățau. Nici unuia dintre cei trei Gutre nu-i plăcea cafeaua, dar pentru el pregăteau întotdeauna o ceșcuță, pe care o îndulceau peste măsură.

Furtuna izbucni într-o marți. Joi noaptea îl deșteptă un ciocănit ușor în ușa camerei, pe care, pentru mai multă siguranță, o încuia întotdeauna. Se ridică și deschise: era fata. Nu izbuti s-o deslușească în beznă, dar, după pași, își dădu seama că era desculță, iar mai apoi, în pat, că venise tocmai din odaia ei, goală. N-o îmbrățișă, nu-i spuse nici o vorbă; ea se întinse alături de el, tremurînd toată. Era întîia oară cînd cunoștea un bărbat. La plecare nu-l sărută; Espinosa își dădu seama că nici măcar n-o întrebase cum o cheamă. Împins de o rațiune intimă pe care nu încerca s-o lămurească, își jură că, întors la Buenos Aires, nu va povesti nimănui episodul.

Ziua următoare începu la fel ca toate celelalte, în afară doar de faptul că tatăl se apropie de Espinosa și-l întrebă dacă Iisus se lăsase ucis pentru a-i mîntui pe toți oamenii. Espinosa, care era liber-cugetător, dar se văzu silit să justifice fragmentele citite, îi răspunse:

– Da. Pentru a-i mîntui pe toți de iad.

Gutre îl întrebă:

– Ce este iadul?

– Un loc sub pămînt unde sufletele ard în flăcări.

– Și au fost mîntuiți și cei care au înfipt cuiele?

– Da, răspunse Espinosa, a cărui teologie era incertă.

Se temuse ca nu cumva vătaful să-i ceară socoteală pentru cele întîmplate peste noapte cu fata. După masa de prînz, îl rugară să recitească ultimele capitole.

Espinosa dormi după aceea îndelung, un somn neliniștit, întrerupt de persistente lovituri de ciocan și de presimțiri tulburi.

[...]

(fragment din Cartea de nisip. Proză completă, *vol. 2, traducere de Cristina Hăulică, Editura Polirom)*

■ ■ ■

Radu Sergiu RUBA

Copacii umblători

Suportă-mă, Emma dragă, pînă la capăt, așa cum și eu l-am suportat pe Borges! În pandemia asta, vezi și tu, întîlnirile s-au rărit, iubirile s-au scurtat, mail-urile s-au lungit. Noroc cu universitatea mea privată. M-o fi recrutat știind că port război cu religia. Nu pot s-o sufăr! Te ia la rost, e tiranică. Online-ul nu mi-e la-ndemînă, abia mă deprinsesem cu loazele mele în aceeași sală, dar cursul ăsta de *Efecte controversate ale textelor sacre* îmi vine ca o mănușă. Citisem eu și înainte ca să-i combat pe bisericoși și pe biseriCiști, acum însă universitatea m-a trimis la tot felul de documente. Și uite că am ajuns în punctul în care cine crezi că m-a enervat? Borges, dragă, tocmai el! Are o povestire, „Evanghelia după Marcu“, o știi? Scrie-mi dacă da, ca să-mi dau seama cum merg mai departe. Ciao!

OK, dacă spui că n-o știi, îți fac, cum se zice azi, un abstract. Studentul medicinist Baltasar din Buenos Aires ajunge să-și petreacă vara la o fermă în pampa. E găzduit de familia vătafului fermei, tată, fiu și fiică, arătări grosolane ce se-ntorceau încet și sigur la maimuță. Dintr-un jurnal găsit de student, reiese că, demult, fuseseră englezi ajunși în Argentina pe la 1800. Amestecați cu indienii, își uitaseră limba, apoi și scrisul. Nu-ți spun, dragă, ce fior estetic m-a îmbujorat, văzînd niște englezi atît de troglodiți! Comunicau tare greu cu musafirul, învîrteau vorbele strict în orizontul trudei lor, evocau numai obiecte și treburi pe care puteai să le arăți cu degetul. Ca să-i scoată din mîlul stuporii, studentul le citește, îndată după masă, din Evanghelia lui Marcu. Le tălmăcea pe loc versetele din engleză. Povestea începe să-i cucerească. Medicinistul îi farmecă de-a binelea cu vindecarea unui miel cu prafurile lui de la oraș. Se uitau la el cu o pietate tăcută, sumbră, de smoală care mocnește. Vremea se strică, apele se revarsă, pornește o furtună de cîteva zile. A treia noapte, fiica fostului englez o ia din odaia ei ca Eva prin rai și bate la ușa lui Baltasar. Intră goală direct în patul lui. Gentil, băiatul o inițiază. Ea pleacă fără măcar să-l sărute. Pare-se că la fel e și la prostituatele cu vechime: sex protejat, fără sărutat, orice orificiu asigurat.

Pare-se că la fel e și la prostituatele cu vechime: sex protejat, fără sărutat, orice orificiu asigurat.

Nu se spune dacă fata trăncănește sau nu. Dar vătaful vine a doua zi la tînăr și-l întreabă dacă e sigur că Iisus, după cum le-a citit el, îi va ierta pe toți păcătoșii, chiar și pe cei ce l-au bătut în cuie. „Pe toți“, răspunde Baltasar, „pe toți!“

Oaspetele adoarme, iar cînd se trezește și iese afară, e înșfăcat de cei doi bărbați, scuipat, înjurat și îmbrîncit spre o cruce imensă pe care maimuțoii o ridicaseră în șopron din grinzile acestuia. Fata plînge. Lacrimile ei sînt tot ce e mai omenesc în întreaga istorie. Borges, cum n-a descris deflorarea, nu se complică nici cu răstignirea.

Nu-ți mai redau comentariile studențimii mele: că de ce n-a intrat scriitorul în detalii, de ce n-a arătat cît de ciolănoasă era aia, de ce nu s-a auzit nici un țipăt și tot așa. N-a spus însă nici unul că de la Evanghelia după Marcu se trag și jertfa fecioriei, și crucificarea inițiatorului. I-am întrebat de-a dreptul, dar mi-au devenit năuci și tulburi. Unele conectări online rămîneau active și după încheierea cursului, dar viitorul intelectual nicăieri, mintea lui deturnată pesemne de alte strădanii.

Scrupuloasă cum mă știi, am luat la purecat Evanghelia Marcului, o dată, de două, de mai multe ori. Nimic care să incite la dăruire trupească și la organizare golgotică de șantier. Dimpotrivă. Dar am dat peste altceva: e plin de orbi tămăduiți pe acolo. Păi, Borges a orbit și el pînă la urmă pe la 50 de ani, însă prea bine cu vederea nu a dus-o niciodată. Ba vorbește și de darul ironic al lui Dumnezeu care l-a făcut director peste Biblioteca Națională, răpindu-i totodată lumina. Ei bine, un om a cărui vedere se stinge ori se aprinde nu se poate să nu se oprească, în Evanghelia după Marcu, capitolul 8, la un pasaj ca acesta: „Au venit la Betsaida. Și au adus la El un orb și L-au rugat să Se atingă de el. Și luînd pe orb de mînă, l-a scos afară din sat și, scuipînd în ochii lui și punîndu-și mîinile peste el, l-a întrebat dacă vede ceva. Și el, ridicîndu-și ochii, a zis: zăresc oameni; îi văd ca pe niște copaci umblînd. După aceea a pus iarăși mîinile pe ochii lui și el a văzut bine și s-a îndreptat căci vedea toate lămurit“.

Deci, dacă tot s-a ocupat de Evanghelia asta, de ce nu ne-a spus Borges, că el trebuie să știe, cum se face că bărbatului ăluia, la prima geană de lumină în ochi, oamenii i se par niște copaci care umblă? Oare în viața lui dinainte, cea de orb, arborii i se mișcau? Studenților însă le-am cerut să-mi explice de ce, ca să-l trateze, Iisus l-a scos pe om din Betsaida. Multă vreme a fost tăcere. Mi-a apărut însă pe monitor fața așa, mai de la țară, a unei fete care a zis: „Ca să nu se mire lumea pe el, doamnă. Ca să nu se holbeze ca la urs!“.

Vezi, măcar atîta am aflat, că Iisus te scoate din calea proștilor.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de proză scurtă* Un mic arhipelag, *Editura Tracus Arte, 2019.*

■ ■ ■

DILEMA
O poveste de Paşte

Vladimir NABOKOV

Ploaie de Paşte

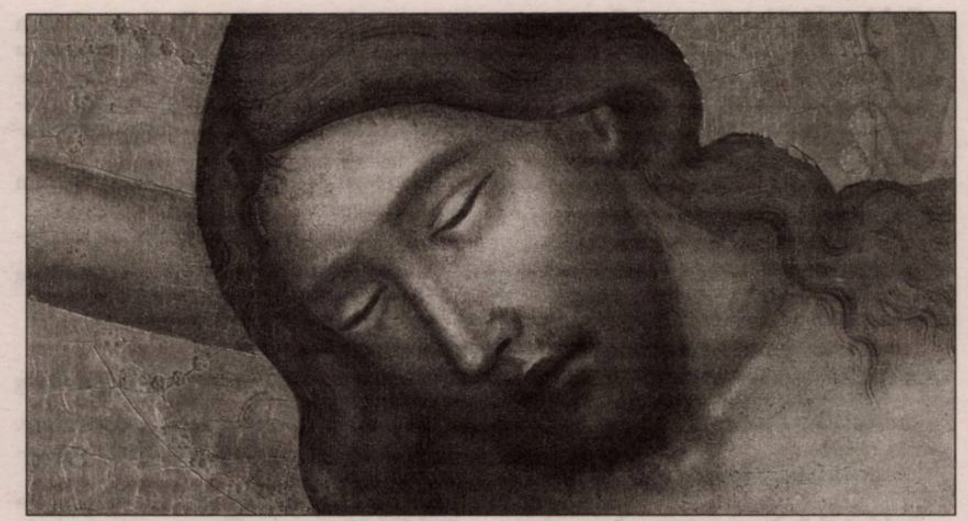

Î[...]

Întretimp, ouăle deveniseră de un violet veninos. Pe un ou nevopsit, ea a hotărît să deseneze cele două iniţiale de Paşte, aşa cum se obişnuia în Rusia. Prima literă, „X“, a desenat-o bine, dar a doua nu prea şi-o putea aminti, iar în cele din urmă, în loc de un „B“ a desenat absurd, cocoşat, „β“. Cînd cerneala s-a uscat complet, a împachetat ouăle în hîrtie igienică moale şi le-a pus în poşeta de piele.

Dar ce toropeală chinuitoare... Voia să se întindă în pat, să bea nişte cafea fierbinte şi să-şi întindă picioarele... Avea febră şi pleoapele o usturau... Cînd a ieşit afară, trosnetul uscat al tusei a început iarăşi să i se înteţească în gît. Străzile erau întunecate, umede şi pustii. Platonovii locuiau în apropiere.

Erau aşezaţi, beau ceai, iar Platonov, chel, cu o barbă rară, într-o cămaşă rusească de serj cu nasturi pe-o parte, îndesa tutun galben în hîrtie de ţigară, atunci cînd Joséphine a ciocănit cu mînerul umbrelei şi a intrat.

– A, bună seara, Mademoiselle.

S-a aşezat alături de ei şi, fără tact, guralivă, a început să discute despre iminentul Paşte Rusesc. A scos ouăle violet din geantă, unul cîte unul. Platonov a observat ouăle cu litere liliachii „X β“ şi a izbucnit în rîs.

„Ce-o fi făcut-o să aplice acele iniţiale ebraice?“

Soţia lui, o femeie dolofană cu o perucă galbenă şi ochi întristaţi, a zîmbit în treacăt. I-a mulţumit Joséphinei cu indiferenţă, scoţînd vocalele ei franţuzeşti. Joséphine n-a înţeles de ce rîdeau. Se simţea furioasă şi tristă. A început să vorbească iarăşi, însă avea senzaţia că ceea ce spunea era nelalocul său, şi totuşi nu se putea abţine.

– Da, în momentul de faţă nu mai e Paşte în Rusia... Biata Rusie! Ah, îmi amintesc cum oamenii obişnuiau să se sărute unii pe alţii pe străzi. Şi mica mea Hélène arăta ca un înger în acea zi... Ah, adesea plîng noaptea-ntreagă gîndindu-mă la minunata voastră ţară!

Platonovilor li se păreau întotdeauna neplăcute aceste conversaţii. Nu discutau niciodată despre pierdutul lor pămînt natal cu străinii, aşa cum bogaţii ruinaţi îşi ascund sărăcia şi devin chiar şi mai trufaşi, şi mai puţin abordabili ca înainte. Prin urmare, în adîncul său, Joséphine simţea că ei nu iubeau Rusia deloc. De obicei, cînd îi vizita pe Platonovi, ea se gîndea că, numai de-ar începe să vorbească despre frumoasa Rusie cu lacrimi în ochi, Platonovii ar izbucni deodată în hohote de plîns şi ar începe să-şi reamintească şi să povestească, şi că ei trei ar sta toată noaptea, amintindu-şi, plîngînd şi strîngîndu-şi mîinile unii altora.

Dar, în realitate, asta nu s-a întîmplat niciodată. Platonov încuviinţa politicos şi indiferent din barbă, în timp ce soţia lui tot încerca să afle de unde se putea lua nişte ceai sau săpun cît mai ieftin posibil.

Platonov a început iarăşi să-şi răsucească ţigările. Soţia lui le aşeza aliniate într-o cutie de carton. Intenţionaseră amîndoi să tragă un pui de somn pînă ce era vremea să plece la slujba de Paşte la biserica grecească de după colţ. Voiau să stea în tăcere, să-şi vadă de gîndurile lor, să vorbească numai din priviri şi din zîmbete aparte, aparent distrate, despre fiul lor care fusese ucis în Crimeea, despre nimicuri de Paşte, despre biserica lor de cartier din strada Pocitamskaia. Acum venise bătrîna aceea gureşă şi sentimentală, cu ochii ei gri închis neliniştiţi, doldora de oftaturi, şi-ar cam putea să stea pînă ce-or să plece şi ei de acasă.

Joséphine a tăcut, sperînd cu ardoare că ar putea şi ea să fie invitată să îi însoţească la biserică, iar apoi să ia micul dejun cu ei. Ştia că făcuseră prăjituri de Paşte cu o zi înainte şi, deşi era clar că ea nu putea mînca nici una din cauză că avea febră, totuşi ar fi fost atît de plăcut, atît de cald, atît de festiv.

Platonov a scrîşnit din dinţi şi, înăbuşindu-şi un căscat, s-a uitat pe furiş la încheietură, la cadranul de sub micul ecran. Joséphine şi-a dat seama că nu aveau de gînd s-o invite. S-a ridicat.

– Aveţi nevoie să vă odihniţi un pic, dragii mei prieteni, dar vreau să vă spun ceva înainte să plec.

Şi, apropiindu-se de Platonov, care de asemenea s-a ridicat, a exclamat într-o rusă sonoră:

– Hristos a înviat!

Aceasta a fost ultima ei speranţă de a stoarce o izbucnire de lacrimi fierbinţi şi dulci, sărutări de Paşte, o invitaţie de-a lua micul dejun împreună... Dar Platonov doar şi-a îndreptat umerii şi a spus cu un rîs reprimat:

– Vedeţi, Mademoiselle, pronunţaţi minunat ruseşte...

Odată ajunsă afară a izbucnit în hohote de plîns şi a început să meargă apăsîndu-şi batista pe ochi, legănîndu-se uşor şi bătînd cu umbrela de mătase, ca un baston, pe trotuar. Cerul era cavernos şi frămîntat – luna confuză, norii precum ruinele.

[...]

(din volumul Povestirile lui Vladimir Nabokov, *traducere de Veronica D. Niculescu, Editura Polirom, 2009)*

■ ■ ■

Veronica D. NICULESCU

Pe o muchie, cu ghemul negru în braţe

Sîntem străini, sîntem singuri.

Am crescut într-o casă a contrastelor, adesea cu senzaţia că merg pe o muchie îngustă şi că orice pas neatent înseamnă greşeală, căderea fatală într-o tabără sau alta, în vreme ce eu nu aparţineam cu adevărat nici uneia dintre ele. Fiecare tabără era alcătuită, de altfel, doar dintr-un om. De-o parte era mama, o nemţoaică din Timişoara, romano-catolică, de cealaltă parte, tata, român din Arad, ortodox, cu aproape treisprezece ani mai în vîrstă ca ea. Ca să fie contrastele şi mai accentuate, ai mei s-au mutat, după căsătorie, în Piteşti – o lume nouă, străină. Între aceşti străini, noi sărbătoream întotdeauna Paştele de două ori: mai întîi cu mama şi a doua oară cu tata. N-am cum să nu mă întreb acum: oare am sărbătorit noi cu adevărat Paştele, aşa?

Am fost botezată tîrziu şi pe neaşteptate, de o mătuşă din partea tatălui, într-o vacanţă la Arad. Eram atît de mare, încît ţin minte apa turnată de preot în cap. Şi eram atît de mică, încît am strigat după prosop. Sînt, de atunci, ortodoxă.

În lumea contrastelor şi a contradicţiilor din copilărie, înainte să învăţ să mă închin, am aflat că te poţi închina şi aşa, şi aşa.

Înainte să învăţ să mă rog, am aflat că pot să o fac şi aşa, şi aşa.

Înainte să învăţ un drum, am învăţat rătăcirea.

Am fost şi încă mă simt rătăcită – îmi caut mereu locul, nu-l găsesc, iar dacă pare că l-am găsit în sfîrşit, el mi se dezvăluie cel mai adesea a fi un nou gol, un nou punct de plecare pentru căutările mele.

Sîntem înstrăinaţi, sîntem singuri.

Familia mamei a emigrat, în totalitate, în Germania, înainte de Revoluţie. Era visul tuturor rudelor din Timişoara să ajungă acolo, în Vest. Reîntregirea familiei s-a produs după ani complicaţi. Unchiul W. putea spune nenumărate poveşti sub viţa-de-vie din grădină, despre cum a încercat să fugă, despre cum îl ştiau toţi securiştii, despre cum a reuşit în cele din urmă. Şi tot unchiul W., şarmant, energic, un neamţ get-beget, ne povestea cum dacă aici, în România, fusese neamţ, acolo, în Germania, devenise ceea ce nu fusese nicicînd: un român. Verişorii mei nemţi s-au pomenit şi ei acolo ceea ce nu fuseseră aici: erau deodată români. Bătuţi în primele zile de şcoală de colegii care le adresau astfel tradiţionalul bun-venit. Şi ei erau străini şi înstrăinaţi, şi ei erau singuri.

Dumneavoastră ce o să faceţi de Înviere? Eu am de gînd să merg la Biserica Albă.

Anul trecut, o vecină ne-a bătut noaptea la uşă. Cînd am deschis, într-o cutie de carton se zbăteau nişte pîlpîiri: nişte puişori de lumină. Am primit candela aprinsă şi un kilogram de făină, de la Biserica Albă. Vă amintiţi – pare de neuitat, şi totuşi unii dintre noi vor uita – eram în marea izolare cu toţii. Am primit candela şi făina, am rostit cuvintele pe care-am învăţat atît de tîrziu să le spun, ca adult, cu senzaţia că, deşi le rostesc, nu le înţeleg niciodată cu adevărat, nu le înţeleg cum ar trebui (aici e căutarea). Şi am fost fericită, şi mi-a mai trecut supărarea pe mine: cu un an înainte, plouase în noaptea de Înviere şi, deprimată, renunţasem să mai ies din peştera mea. De unde era să ştiu că anul acela, 2019, putea fi ultimul an al unor asemenea libertăţi?

În tot acest an, m-am pomenit mergînd iarăşi pe o muchie îngustă. De o parte, convingeri. De cealaltă parte, convingeri. Şi eu, cu îndoielile mele? Mă aplecam spre Primul Convins, care-mi spunea că există un singur adevăr. Adevărul. Îmi răspundea cu atîta convingere, că mă dezechilibram sub suflul puternic şi mă pomeneam gata să cad de cealaltă parte. Acolo, Al Doilea Convins, din tabăra opusă, se oferea să mă prindă, să mă salveze. Dar numai cu condiţia să cred în ceea ce credea el. Mă redresam cu greu şi continuam să merg pe muchia mea tot mai subţire, cu îndoielile şi întrebările mele. Cu ochii la flori, cu ochii la nori, zicîndu-mi că viaţa nu se termină aici, nu poate să se termine aşa cum crede Primul Convins, dar nici nu poate merge înainte chiar aşa cum crede Al Doilea Convins.

Mă opresc uneori pe muchia asta a mea şi mă uit în urmă, unde se află zîmbetul unchiului W., răpus în iarnă de boala cea nouă, într-un spital din Germania, după trei săptămîni de coşmar, şi apoi mă uit înainte, unde se află părinţii mei cu păr alb, mult prea izolaţi în căsuţa lor din Timişoara, amînîndu-şi bolile care nu sînt de amînat.

Sînt şi acum pe muchie, cu un ghem negru în mînă. Străină de ambele tabere, singură ca atîtea milioane de oameni, căutînd să mă depărtez de zarva convingerilor din stînga şi din dreapta, îmi pun speranţa într-un nu-ştiu-ce diafan, dar puternic, de neprins în cuvinte. Imprevizibilul vieţii. Cînd nu mai ştii ce să faci, cum să speri, e o speranţă şi asta: că viaţa este, înainte de toate, imprevizibilă şi capabilă de cele mai spectaculoase răsturnări.

Voi încheia aşa, fără să fac o încheiere adevărată, ca să fiu în pas chiar cu viaţa şi cu aceste momente complicate ale ei. Înaintez încet pe muchia mea, între tabere, strîngînd ghemul negru în braţe, atentă ca nu care cumva să îmi scape pe jos.

Veronica D. Niculescu *este scriitoare şi traducătoare. Cele mai recente cărţi ale ei sînt* Iarna lui Istodor, Toţi copiii librăresei *şi biografia romanţată* Luchian. Ochii, sufletul, mîna, *toate apărute în 2020 la Editura Polirom.*

■ ■ ■

DILEMA
O poveste
de Paste

Ernest HEMINGWAY

Azi e vineri

Trei soldați romani sînt într-o tavernă, la ora 11 noaptea. Aliniate lîngă pereți, butoaie. În spatele tejghelei se află un evreu, vînzător de vinuri. Cei trei soldați sînt un pic abțiguiți.

Soldat 1: L-ați încercat pe cel roșu?

Soldat 2: Nu, nu l-am încercat.

Soldat 1: Fă bine și încearcă-l.

Soldat 2: Bine. George, dă-ne un rînd din cel roșu.

Evreul, vînzător de vinuri: Poftiți, vă rog, domnilor. O să vă placă. *(Așază un ulcior de lut pe care l-a umplut dintr-unul din butoaie)* Este un vinișor foarte bun.

Soldat 1: Bea și tu un pahar! *(Se întoarce către al treilea soldat care stă aplecat pe un butoi)* Ce-i cu tine?

Soldat 3: Mă dor mațele.

Soldat 2: Dacă ai băut apă...

Soldat 1: Încearcă-l pe ăsta roșu.

Soldat 3: Nu pot să beau nenorocitul ăsta de vin! Îmi dă dureri de mațe.

Soldat 1: Ești pe-aici de prea multă vreme.

Soldat 3: La naiba, mie-mi spui?

Soldat 1: Ia spune George, n-ai putea să-i dai ceva acestui domn ca să-și regleze burta?

Evreul, vînzător de vinuri: Am chiar aici ceva.

(Soldatul 3 gustă din cana în care evreul a amestecat diverse chestii pentru el)

Soldatul 3: Băi, ce-ai pus aici? Balegă de cămilă?

Vînzătorul de vinuri: Beți cana pînă la fund, locotenente. O să vă facă bine.

Soldatul 3: Să-mi facă mai rău nici n-ar putea.

Soldatul 1: Hai, încearcă. George mi-a dat ceva ieri și m-a făcut bine.

Vînzătorul de vinuri: Nu arătați bine deloc, locotenente. Eu știu cu ce se reglează un stomac bolnav.

(Soldatul 3 bea cana pînă la fund)

Soldatul 3: Iisuse Christoase! *(Se strîmbă)*

Soldatul 2: Oh, alarma aia falsă!

*Partea care nu-mi place e cînd îi bate-n cuie.
Chestia asta trebuie că doare foarte tare.*

Soldatul 1: Știu și eu? S-a ținut binișor acolo, astăzi.

Soldatul 2: De ce n-a coborît de pe cruce?

Soldatul 1: N-a vrut să coboare de pe cruce. Nu e genul lui.

Soldatul 2: Arată-mi mie pe cineva care nu vrea să coboare de pe cruce!

Soldatul 1: Pe dracu'! Nu știi nimic despre chestiile astea. Întreabă-l pe George. A vrut să coboare de pe cruce, George?

Vînzătorul de vinuri: Să vă spun, eu n-am fost de față. Asemenea lucruri nu mă interesează.

Soldatul 2: Ascultă, eu am văzut o grămadă de-ăștia. Aici și-n alte locuri. De cîte ori o să-mi arăți unul care nu vrea să se dea jos de pe cruce cînd a sosit momentul, dar chiar cînd a sosit momentul vreau să spun, o să mă urc și eu imediat lîngă el.

Soldatul 1: Mă gîndeam că s-a ținut destul de bine acolo, astăzi...

Soldatul 3: A fost OK...

Soldatul 2: Băieți, nu aveți idee despre ce vorbesc eu acum. Eu nu zic dacă a fost bun sau nu, dacă s-a ținut bine sau nu. Ce vreau să spun este: cînd vine timpul. Cînd încep să-l bată în cuie, nu există unul care să nu vrea să-i oprească dacă ar putea.

Soldatul 1: Tu ești atent la ce vorbim noi, George?

Vînzătorul de vinuri: Nu, nu mă interesează chestia asta deloc, locotenente.

Soldatul 1: Am fost surprins de comportamentul lui.

Soldatul 3: Partea care nu-mi place e cînd îi bate-n cuie. Chestia asta trebuie că doare foarte tare.

Soldatul 2: Asta nu e atît de rău pe cît e cînd îi ridică prima dată. *(Face un gest ca și cum ar ridica ceva cu palmele amîndouă)* Cînd greutatea începe să-i tragă-n jos. Asta e ce-i termină.

Soldatul 3: Pe unii dintre ei îi chinuie rău.

Soldatul 1: Păi, nu i-am văzut eu? Am văzut o grămadă. Vă spun, el a fost foarte bun acolo, azi.

(Soldatul 2 îi zîmbește Vînzătorului de vinuri)

Soldatul 2: Tu ești de-ai lui Christ, bărbate.

Soldatul 1: Sigur. Hai, fă mișto de el. Dar ascultă ce-ți spun eu, a fost foarte bun acolo, azi.

Soldatul 2: Ce-ați zice să mai bem un vin?

(Vînzătorul de vinuri îi privește așteptînd. Soldatul 3 stă cu capul în piept. Nu arată prea bine.)

Soldatul 3: Eu nu mai vreau.

Soldatul 2: Dă-ne doar pentru doi, George.

(Vînzătorul de vinuri scoate un ulcior, mai mic decît ultimul. Se apleacă peste tejghea.)

Soldatul 1: Ai văzut-o pe gagica lui?

Soldatul 2: Păi, nu stăteam chiar lîngă ea?

Soldatul 1: Arată bine.

Soldatul 2: Am cunoscut-o înaintea lui. *(Îi face cu ochiul Vînzătorului de vinuri)*

Soldatul 1: O vedeam prin oraș.

Soldatul 2: Avea o grămadă de lucru. El nu i-a adus decît ghinon.

Soldatul 1: Oh, e clar că el nu e deloc norocos. Totuși, mi s-a părut că arată foarte bine acolo, astăzi.

Soldatul 2: Ce s-a ales de gașca lui?

Soldatul 1: Au dispărut. Doar femeia a rămas alături de el.

Soldatul 2: Era o gașcă de fricoși. Cînd l-au văzut ridicat acolo sus, nici unul n-a avut chef s-o pățească la fel.

Soldatul 1: Femeia, însă, a rămas cu el.

Soldatul 2: Da, au rămas împreună.

[...]

(fragment din scurta piesă de teatru Today is Friday *de Ernst Hemingway, apărută în volumul de povestiri* Men Without Women, *în 1927. Traducere de Sever Voinescu)*

■ ■ ■

Sever VOINESCU

Cel ce nu moare niciodată

Din cîte am citit, totul a început de la alăturarea a două fragmente din Evanghelia după Ioan care vorbesc despre două momente fără legătură aparentă unul cu celălalt. Primul, povestește că, la întrebarea arhiereului Anna referitoare la învățătura Sa și la ucenicii Săi, Iisus a răspuns că nu a predicat pe ascuns, tot ce a avut de spus a spus public și că ucenicii sînt cei știuți – ei trebuie, mai degrabă, întrebați despre învățătura pe care au primit-o. Atunci, zice evanghelistul (Ioan 18, 22), unul dintre slujitorii lui Anna l-a pălmuit pe Mîntuitor, socotind că răspunsul Său a fost insolent. Al doilea pasaj este o afirmație pe care Iisus a făcut-o ucenicilor săi, cînd li s-a arătat după Înviere: „Dacă voiesc ca acesta să rămînă pînă voi veni, ce ai tu?“ (Ioan 21, 22). Cum de au fost scoase din contextul lor cele două momente și puse împreună, nu se știe. Dar se știe că așa s-a născut legenda zisă a „evreului rătăcitor“, una dintre cele mai vechi, mai răspîndite și mai fecunde legende creștine: slujitorul lui Anna, cel care L-a pălmuit, a primit pedeapsa de a nu muri pînă la a doua Lui venire. Și, de atunci, umblă prin lume.

Evident, cu timpul au apărut variațiunile. Cel căruia Iisus i-a luat moartea, lăsîndu-i viața pînă la reîntoarcerea Sa, nu era un slujitor al lui Anna, ci, după unii, cizmar, după alții, negustor sau portar de la curtea lui Ponțiu Pilat. Apoi, zic unele variante că nu L-a pălmuit cînd a fost înfățișat arhiereului, ci L-ar fi împins disprețuitor cînd L-a văzut ducîndu-și crucea spre Golgota, sau ar fi refuzat să-i dea un pahar cu apă cînd Mîntuitorul, în suferință pe Via Dolorosa, i l-a cerut. Iar vorbele cu care Fiul lui Dumnezeu i-a pus nemurirea pe umeri diferă și ele de la o sursă la alta. În orice caz, ideea e aceeași: omul i-a greșit lui Iisus și pedeapsa a fost nemurirea la propriu. Să umble prin istorie pînă cînd istoria se va sfîrși.

Legenda a prins puternic în toate colțurile creștinătății. Din Armenia secolului al XII-lea și pînă în Anglia secolului al XIX-lea s-au raportat mii de apariții ale personajului. Rătăcitorul nemuritor era cunoscut cu multe nume – dintre ele, Ahasverus e cel mai răspîndit, dar l-a chemat și Matatias, Butadeus, Isac Laquedem etc. Clerici de toate rangurile, oameni credincioși sau călători pasionați l-au văzut sub diverse chipuri în Italia, în orașele germane, la Bruxelles și în Spania, ba chiar și în Bucovina. Pînă și Ostap Bender l-ar fi reperat trecînd granița românească pentru ca, imediat după aceea, să petreacă un timp prin Chișinău și, în cele din urmă, să fie însfăcat de un războinic antisemit pe malul Niprului. Reamintesc pentru acuratețe că, totuși, Ostap Bender nu e chiar o sursă de încredere.

În orice caz, legendarul personaj intersectează narațiuni ale unor autori pe cît de diverși, pe atît de importanți precum Voltaire, Balzac, Rimbaud, H.G. Wells, Mircea Eliade, Simone de Beauvoir, Gabriel García Márquez.

*Este imposibil pentru un om
să mărturisească istoria întreagă.*

Din cîte cunosc, cred că cea mai bună carte direct legată de legendă este cea a lui Jean d'Ormesson, intitulată *Histoire du Juif errant* (tradusă la noi sub titlul *Povestea jidovului rătăcitor)*. Rătăcitorul, numit aici Simon Fussganger, întîlnește în anii 1980, la Veneția, un cuplu de tineri îndrăgostiți veniți ca turiști în splendidul oraș și le povestește istoria lumii așa cum a văzut-o el, cel blestemat de Iisus să nu moară pînă la revenirea Sa. Simon este un personaj modest, erudit, cu un farmec discret, înțeleptit. A bătut lumea în lung și-n lat, de la Lisabona pînă în China, a străbătut istoria alături de Ponțiu Pilat, de Nero, de vizigotul Alaric care a cucerit Roma, de Frederic al II-lea al Sfîntului Imperiu ("Anticristul însuși" după expresia Papei Grigorie al IX-lea), de Marele Han, de Sf. Francisc, de Cristofor Columb și tot așa. La tinerețe fusese îndrăgostit de Maria, fecioara care nu a răspuns iubirii sale pentru că avea de îndeplinit cea mai mare misiune omenească posibilă: să-L nască pe Fiul lui Dumnezeu, dar s-a iubit cu Popeea și cu Pauline Bonaparte. Felul în care și-a putut îndulci cumplita pedeapsă a fost acela de a încerca să se bucure aflînd cît mai multe despre lumea oamenilor. Cartea lui d'Ormesson mi s-a părut întotdeauna una de prim raft, nu doar pentru că e o bijuterie literară, ci pentru că dă sens omenesc ideii supraomenești care subîntinde legenda. Știm că este imposibil pentru un om să mărturisească istoria întreagă. Dar dacă ar fi cineva pus în situația să o facă, ar trebui să citească întîi această carte ca să știe cum. Omenească și supraomenească deopotrivă, istoria privită în direct te închide. Privită fapt cu fapt sau chiar epocă cu epocă, ai senzația că istoria îți deschide ochii și inima, căci întotdeauna vor exista un trecut și un prezent, dar și aparent infinite concomitențe. Relatată însă, pe măsură ce se întîmplă, fără oprire, istoria te cuprinde, te închide, te sufocă.

De cînd am citit cartea lui d'Ormesson, merg noaptea la slujba de Înviere căutînd printre semenii mei cu fețele luminate de lumînări una anume. Nu știu de ce, în fiecare an la slujba de Înviere, simt că Simon Fussganger e aproape de mine. Sînt așa de sigur că l-aș recunoaște pe loc...

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Călători prin România**

„Poezia este valuta viitorului“

– interviu cu scriitorul Andrei CODRESCU –

De curînd a apărut o nouă carte semnată de ***Andrei Codrescu,*** Visul diacritic *(Editura Nemira, Colecţia „Vorpal“, coordonată de Svetlana Cârstean). Am citit-o cu emoţie şi cu o reală plăcere. Îmi vine să zic că e o carte cît o viaţă, în care biografia şi memoria se tot scriu şi rescriu, parcă la infinit. I-aş spune „biografie poetică“, dar tot va rămîne ceva pe dinafară. Am vorbit cu Andrei Codrescu despre toate astea.*

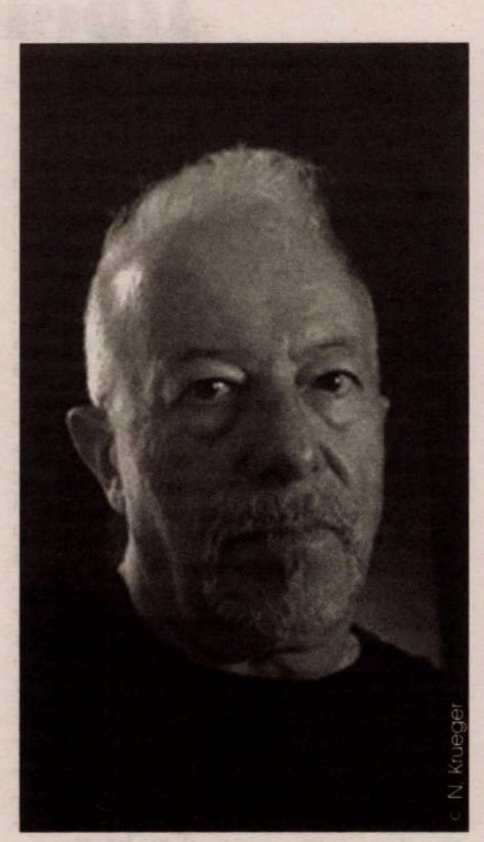

Cum v-a venit ideea acestei „revizitări“ identitare şi literare, care e această carte, Visul diacritic? *De ce v-a fost teamă cînd aţi început să puneţi cap la cap textele vechi şi să le citiţi şi comentaţi cu ochiul, mintea şi sufletul celui de acum? Ce aţi descoperit şi uitaserăţi complet?*

Am descoperit o cafenea nouă, bine ascunsă, în Brooklyn, The Root Hill Cafe (numită, în joacă, The Root Canal, The Iron Tooth, Tooth Hill etc.). Are ceva misterios care mi-a amintit de copilărie. Proprietara, o femeie din Jamaica, transmite linişte şi înţelepciune. Face o cafea divină şi un *breakfast* generos. Toate măsuţele erau ocupate de scriitori cu laptop-uri. Eu scriu bine în prezenţa unor străini absorbiţi de ale lor, sub umbrela unui tolerant spirit feminin. Dar nici la scris nu m-am gîndit: am citit şi recitit note pe care le depozitasem în memoria Mac-ului meu, m-am scufundat fără să-mi dau seama în cele scrise în româneşte. Am deschis şi am „răsfoit“ din foldere poezii din diverse perioade şi mi-am dat timp (comoditate preţioasă zilele astea!) să le citesc, să le ascult, să înţeleg ce voiam să spun pe vremea cînd au fost scrise. De multe ori, scrisul se repezea înaintea gîndului, subconştientul dictează şi scrii lucruri pe care nu le înţelegi. Mi-am dat timp să dezleg. Am descoperit tot felul de ciudăţenii, idei pe jumătate mestecate, OZN-uri, metafore care însemnau cu totul altceva decît intenţionasem etc. Am luat cu mine şi poezii bătute la maşina de scris, înainte de a avea KayPro4, primul meu computer. Primele mele poezii, scrise la vîrsta de 16 ani, au izul vremurilor, ambiţii mari să ajungă la nivelul poeţilor pe care-i iubeam, Blaga, Arghezi, Bacovia. Totul mi se părea posibil, „robinetul Rimbaud“, cum zicea Anselm Hollo, era deschis. Sînt prezente şi restricţiile dictaturii, nu pentru că le cunoşteam, dar pentru că le vedeam în poeziile contemporanilor mei deja publicaţi. Am pus acolo şi nişte „flăcări“, „lumini“ şi „barăci“, în caz că un securist mi-ar interoga metaforele cam mistice. Am fost emoţionat de aceste avînturi lirice, dedicate, în mare parte, fetelor de care eram disperat îndrăgostit, dar în căutare şi de altceva. Bănuiesc că acel altceva a fost chiar existenţial, dorinţa de a mă cunoaşte, de a înţelege cine sînt, ce fac, ce urmează, ca un pui pe jumătate ieşit din ou care se miră de cojile sparte şi de aer.

După ce am plecat din România la 19 ani, am continuat să scriu în română, intens între 1965-1970, mai rar cîteva decenii şi din nou după 1989, cînd am revenit ca ziarist în România post-decembristă. Limba română s-a scufundat ca un submarin sub apele vieţii mele în limba engleză, dar a continuat să-mi informeze poezia. Poate asta a fost *Submarinul iertat*, poemul epic scris în română, în colaborare cu Ruxandra Cesereanu, în 2005. Ruxandra a dat titlul, poate din cauză că mi-a iertat absenţa. În orice caz, acest submarin lingvistic a ieşit atunci la suprafaţă.

La întrebarea cum a citit bătrînul poeziile copilului, aş zice cu tandreţe şi amuzament, dar fără conştiinţa unei rupturi. Au fost toate scrise de acelaşi inocent. Am înţeles mai bine ce sînt aceste obiecte, ce au reuşit (sau nu) să facă şi le-am autorizat fără rezerve. M-am mirat de cît viitor ştiau poeziile mele. De precizia celor prezise şi de faptul că nici acum nu ştiu de unde veneau. Viaţa mea a fost prezisă, descrisă şi decisă de aceste poezii ca o hartă. M-am visat în scris de cînd îmi amintesc. Dar cum s-a întîmplat, asta rămîne un mister.

Acum, la vîrsta de 73 de ani, am decis să scriu despre ce „înţelegeau“ poeziile scrise în română, poeziile din copilărie, din tinereţe, din exil, din reveniri. Am simţit, în multe cazuri, că limba română a fost ca un *souffleur* care m-a ajutat în poeziile în engleză să-mi amintesc de acel primar *ce şi cum*. Am scris poveşti din viaţa mea (dar şi din viaţa publică) ce se desfăşurau pe timpul cînd au fost scrise. Fragmentar, aproximativ, dar şi cu scopul de a fi amuzat de copilul şi tînărul care era atît de serios, mînios şi, cum zicem în engleză, *driven*. Am intrat în dialog cu ei, conştient că eram acelaşi idiot. Dacă ei ar fi avut drept la replică, ar fi răspuns în proză, dar fiind mici draci au răspuns prin recitirea poeziilor care, pervers, îi conţineau deja.

„Limbajul este moneda comună,
poezia este bancnota supremă a limbajului.“

Ce mai înseamnă poezia azi pentru dvs.? Ce vedeţi dacă vă uitaţi la ea, de la fereastra din Brooklyn? După ce aţi trecut prin atîtea faze?

Azi preţuiesc şi mai mult poezia – sînt convins că poezia este valuta viitorului. Limbajul este moneda comună, poezia este bancnota supremă a limbajului. Nu-i o metaforă. Vezi acum născocirile eterice de bani virtuali, de NFT, bitcoin, ethereum etc., valori imaginar-reale care nici nu ajung la temperatura medie a poeziei. Poezia este un fel de a privi. Tot ce vezi în acest fel de a privi lucrurile, ideile, natura etc. devine extrem de viu şi valabil. Acest dar al privirii poetice este sufletul omului, singurul lucru care nu poate fi inteligenţă artificială. Cunoştinţele noastre despre creier şi despre limbaj (văzut neurologic) avansează rapid, dar sufletul nu se poate traduce în algoritmi, este nedefinibil, intraductibil şi „ingooglizabil“. Poezia se străduieşte să ajungă acolo, chiar dacă inamicii ei încearcă s-o întemniţeze în definiţii, programe şcolare, reţete. Poezia e imposibilă, în sensul în care părinţii îi zic unui copil care nu ascultă: „Eşti imposibil!“. Da. Sau Dada.

Prezentul şi trecutul, viitorul şi clipa, cum trăiesc şi supravieţuiesc în ceea ce aţi trăit şi aţi scris în toţi anii ăştia?

Poeziile ştiau şi ştiu ce am aflat eu sau aflu, indiferent de timp. Se simte atmosfera colectivă, desigur. Cine a trăit acele timpuri o să recunoască mirosul sărăciei, al cizmelor şi florilor din acele vremuri. Asta e coaja subţire în care poeziile călătoresc ca-n trăsuri cuantice. Ştim chiar din „rînjetul cuantic“ că un obiect poate să existe în acelaşi timp în locuri geografic şi cronologic îndepărtate. În limbaj, prezenţa cuantum se manifestă în poezie.

M-am gîndit la această permanentă dedublare a limbilor în cazul dvs. Există o limbă a realităţii, a cotidianului, şi una a visului? Cum se luptă şi se împacă ele permanent în acest menaj de o viaţă?

Un timp s-au luptat, un alt timp au făcut dragoste (cînd l-am răstălmăcit pe Blaga), dar acum sînt posibile simultan, trec fără tensiune de la una la alta. Cîteva dintre poveştile din *Visul diacritic* analizează mai profund relaţiile interlingvistice. Concluzia surprinzătoare (pentru mine) a fost găsirea unui tunel sub limbi (orice limbi) prin care se poate călători. Poţi ajunge instantaneu în japoneză, de exemplu, prin acest tunel. Ăsta nu-i nici delir, nici psihoză. Am călătorit astfel. În orice caz, nu-i vorba de traducere. Traducerea este, cum precizează zicala, trădare. Mai e şi altceva: un traducător poate traduce numai cît de bine poate scrie. Nu văd frontiera dintre cotidian şi vis: am învăţat asta de la poeţii din New York în anii '60.

„Anului acestuia îi datorăm retragerea din lucruri“, scriaţi cu mult timp înainte de aceste vremuri şi nu ştiu dacă există o formulare mai actuală pentru ce am trăit recent. Vizionarismul scrisului pare infinit. Există o efigie a lucrurilor zise şi formulate? L-aţi simţit punînd cap la cap acest puzzle de texte?

Fără îndoială, toate pacostele, pandemia, foametea, inovaţia, surplusul, războiul, trăiesc permanent în poezie, fac parte din ADN-ul ei. Aş zice că toate textele conţin nenorocirile sus-numite, dar cred că numai cele neintenţionate le conţin *in nuce*. Intenţiile (în poezie sau proză) nimicesc vizionarismul intrinsec al limbajului. Pe de altă parte, mai cred că e posibil ca, folosind *The Language Crystal* (un obiect care citeşte textele sub şi prin texte), tot ce este articulat să conţină istoria completă a lumii. Am scris despre acest *Language Crystal* în cartea *Bibliodeath: My Archives (With Life in Footnotes),* Antibookclub, 2012. Este o noţiune cabalistică, înţeleasă şi de Tristan Tzara şi Isidore Isou.

Viaţa şi scrisul merg cot la cot prin lume. Experienţele americane, o lume nouă, o istorie efervescentă, New York-ul, despre care povestiţi că v-au format, Eighth Street Bookstore, unde aţi lucrat, un fir de nylon din ciorapul Sofiei Loren, totul intră în acest cocktail al unei mari şi unice cărţi. Credeţi într-un desen care include toate părţile mici, care pot fi cărţi, poeme, texte de tot felul, dar care împreună creează coerenţa şi oglinda?

Mulţumesc frumos pentru cuvintele bune. Am avut mare noroc cu această carte: am terminat-o de scris în ziua în care s-a închis cafeneaua The Root Hill şi a început *COVID lockdown*. Am avut noroc cu un editor fantastic, Svetlana Cârstean, care s-a ţinut de mine s-o predau la timp. Ea a lucrat din greu pe text să pună diacriticele pe care nu le am pe tastatură (o problemă care migrează ca un virus la toţi editorii mei, inclusiv la dumneata!). Prietenia şi căldura cu care Carmen Firan, Ruxandra Cesereanu, Ioana Avădani şi mulţi alţii au pus aceste semne pe şi sub literele mele a fost şi este un dar preţios. Cînd Svetlana a trimis variante de desen pentru copertă, eu am refuzat, deşi erau frumoase. În ultimul moment, am visat că ploua cu diacritice. Ziua următoare, în decembrie, de ziua mea, a nins în New York – cu diacritice. Aşa le-am văzut eu şi aşa s-a făcut coperta. Acest desen trebuia aşteptat, ca o poezie care se apropie, e şi coerenţă, şi oglindă, cum spuneaţi. E rar şi preţios. Şi mişcător.

Mi se pare extrem de emoţionant nu să vă scrieţi memoriile, ci să vă faceţi ordine în textele care curg, în numele cu care aţi semnat de-a lungul timpului, în plecări şi reveniri, în distanţe şi apropieri. Ce le-aţi spune acestor „personaje“ pe care le-aţi delegat în viaţa dvs. cu diverse treburi/texte?

Mulţumesc din nou. La urma urmelor, un singur om conţine, cum zice Walt Whitman, *multitudes*, dar mulţi cîţi sînt trăiesc în acelaşi corp, simultan. Cînd corpul se întoarce în supa cosmică, personajele scapă şi zic: „Uf, ce bine că am scăpat! Trăiam într-un tiran căruia îi plăceau ţuica şi alte lucruri neplăcute“. Eu le zic: *„Sorry“*.

Pe băieţelul acela de la Sibiu, dacă l-aţi reîntîlni, unde l-aţi duce prima dată şi ce i-aţi arăta şi povesti?

L-am întîlnit pe băieţel, în persoană, la Sibiu, în 2005. Fotografia lui e în cartea-dialog făcută cu Robert Lazu *(Miracol şi catastrofă,* Editura Hartmann, 2005). Era în curtea medievală a casei mele din copilărie, de pe Elizabethstrasse 46. L-am văzut, dar nu am vorbit. L-a chemat mama la masă. Mă amuz acum cu o poveste săptămînală pe Internet, *Walls & Curtains,* scrisă din punctul de vedere al unui copil de 10-12 ani. Se poate citi pe pagina mea: www.codrescu.com.

De cîte feluri sînt singurătatea şi melancolia? Există nişte vîrste ale lor?

Întrebare grea. Melancolia este inevitabilă, ca toamna în zonele temperate. Singurătatea e ceva mai precisă: sau sîntem singuri cu mulţimile interioare sau ne dizolvăm în gloatele comune. Nu prea există loc neutru.

a consemnat Ana Maria SANDU

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

Contrastele libertății

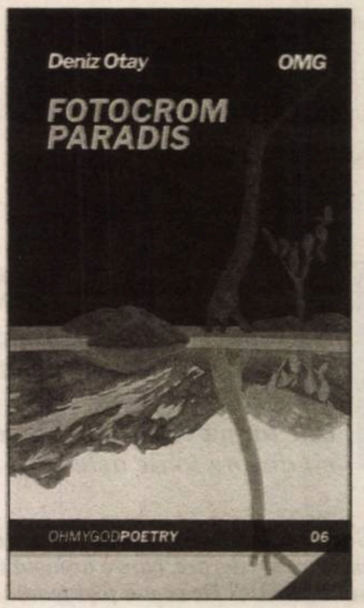

● Deniz Otay, *Fotocrom Paradis*, Editura OhMyGodPoetry, 2020.

OhMyGodPoetry a făcut un salt important în ultima vreme. Dacă din prima serie de cărți nu am reținut decît un titlu, acum putem vorbi despre mai multe volume bune apărute în intervalul 2020-2021.

Cartea lui Deniz Otay e una dintre acestea. Titlul, *Fotocrom Paradis*, este sinteza poeticii sale, o serie de imagini tulburătoare și contrastante ce se derulează singure, care construiesc nu un „paradis“, ci un organism, un întreg apt. Versurile din poemul de deschidere, „Punct de frontieră“, anunță tema contrastelor ce se adună în sens: „Nu există decît distanțe, / Materia vie e în primul rînd separare, / Apropierea e suprapunere, / Suprapunerea e contaminare“. A te explora din perspective opuse e cea mai bună alegere dacă vrei să știi cu adevărat cine ești. Și care e frumusețea? Că nici după aceea nu știi aproape nimic despre tine. Mai mult, intri în fierbere, sari dintr-o parte în alta, deriva fiind cumva sinusoida care te asigură că ești încă în viață. Dar această, s-o numim, filosofie își are corespondența în realitatea concretă. De exemplu, distanțele nu sînt doar spirituale, ci și fizice.

Din prima secțiune a cărții rețin în primul rînd poemele: „Uneori“, „Alteori“ (mai există un al doilea „Alteori“, dar acela nu m-a convins) și „The Separation“. Citez din ultimul: „Eu și prietenul practicăm asta / ca-ntr-o rugăciune new age, / ne ridicăm din iarbă copleșiți de insighturile după-amiezii, / mergem spre casă / leșinați de fericire aerată. / Azi, mai mult ca oricînd, / încărcați și cu tristețe / fiindcă ce e puterea / dacă nu ai și *tristesse* / adică dacă nu ești adevărat“. Așadar, forța și adevărul despre propria ființă sînt posibile doar prin asimilarea contrariului unui „eu“ în confort propriu. Versuri foarte bune, ce întăresc și justifică ce am spus adineauri, găsim în „Metafizica distracției“: „așa ar fi în orice alt loc / sau cu oricare alt băiat / sau în parcuri sau în vise / în care mă pregătesc pentru dimineață / pentru ceva care rupe subtil ritmul confortului, / ritmul de siguranță“. În prima secțiune figurează și alte poeme bune, cum ar fi „Conversațiile“, „Dark speech“ și „Originea complexelor“.

A doua parte a cărții, „Spre zona liberă“, e un grupaj eteroclit, din unele puncte de vedere, dar tot la fel de convingător ca și primul. Dacă în „Melancolie și celebrări“ exista o idee bine conturată și condusă prin aproape toate poemele, această a doua secțiune este alcătuită din momente și stări. Autoarea pare să ne dea cheia de lectură a acestei părți din carte printr-un citat din H. Bergson: „În labirintul actelor, stărilor și facultăților spiritului, nu trebuie să abandonăm niciodată firul director pe care ni-l furnizează biologia“. În astfel de stări și clipe, poeta se expune, își mărturisește în limbaj conotativ plăcerile trupului: „Au fost și zile în care am existat / doar pentru corp. / Nu doar prin corp, ci pentru el, / pentru delectarea lui hedonistică“ („Mood: litoral“). Marea e erotica în sine, ești liber într-un fel aparte. Simțurile se amplifică la maximum. Deniz Otay scrie despre libertate în mai multe moduri, trece uneori prin filtrul științelor exacte splendoarea unor momente trăite. Împlinirile vin uneori din gesturi simple care produc impact emoțional. Un sejur pe hartă însoțit de un altul concret conturează un mod de viață. Restricții nu există în afara celor autoimpuse, dar nu din inhibiții, ci din calcule aproape pragmatice. Toată această parte a cărții e una a ipostazelor. Unele insolite, altele banale, dar revigorate prin puterea scrisului său. Nu mai există granițe între realitate exterioară, autobiografie și ficțiune. Trecută printr-un filtru digital, viața capătă și mai multe aspecte și forme: „Cine se strecoară în vis / dintr-o civilizație evoluată / care se află aici, printre noi. / Ei trăiesc milioane de ani, cuprinși în datele științei de pe altă hartă / mult mai rapizi ca să îi poată percepe / capacitatea de viață primitivă – / o hologramă. / Uneori cineva păcălește codul digital printr-o fantă („Automatizată, iubirea“). De aici vine adevărata libertate, din spargerea codului, prin evadarea prin fanta deschisă a unei rețele care, cu cît te ademenește și te „ajută“ mai mult, te face sclavul ei.

Acestui volum i-aș putea reproșa unele redundanțe, unele versuri care ar putea lipsi, un surplus de retorică, dar, per total, cartea lui Deniz Otay, *Fotocrom Paradis*, este una dintre cele mai bune ale unei generații ce abia se înfiripă, dar care își arată din plin potențialul.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

„În Țara Dumneavoastră egzistă să aibă cineva 5 vaci?“

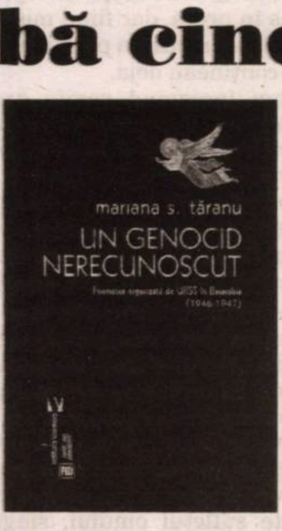

● Mariana S. Țăranu, *Un genocid nerecunoscut. Foametea organizată de URSS în Basarabia (1946-1947)*, Editura Vremea, 2021, 264 de pagini din care 14 de ilustrații, indice de nume, indice geografic, format 13x21.

S-a publicat în ultimii ani o bibliografie considerabilă privind foametea din Basarabia din anii 1946-1947. Mai puțin consistentă este însă asumarea ei la nivel public, de o parte și de alta a Prutului, în rîndurile oficialităților sau în lecțiile din cărțile de școală. Cel puțin așa susține Mariana Țăranu, o cercetătoare asiduă a fenomenului, în cea mai recentă carte a sa, *Un genocid nerecunoscut*. Motivele pentru care foametea din '46-'47 ar trebui considerată o tragedie istorică de proporții sînt evidente; potrivit doamnei Țăranu, aproape un sfert din populația Basarabiei a avut de suferit consecințele ei, de cele mai multe ori letale.

În Basarabia au murit de inaniție între 150.000 și 200.000 de oameni, aproximativ o zecime din populația provinciei reocupate de sovietici.

Despre acest episod sumbru am mai scris acum trei ani, tot la rubrica „Pe de altă carte“, cînd a apărut lucrarea *Foametea în Moldova Sovietică (1946-1947)* editată de istoricul Anatol Țăranu. Acesta estima că în Basarabia au murit de inaniție între 150.000 și 200.000 de oameni, aproximativ o zecime din populația provinciei reocupate de sovietici. Un fenomen extrem, ilustrat atît în cartea din 2018, cît și în cea pe care o semnalăm acum, este canibalismul; există în prezent, potrivit lui Anatol Țăranu, zeci de astfel de cazuri documentate.

În privința cauzelor foametei, opiniile cercetătorilor sînt nuanțate. Toți iau în calcul campania oficială de colectivizare, contextul postbelic pauper și seceta acelor ani, numai că pun accentele în mod diferit. Mariana Țăranu consideră înfometarea ca fiind o politică deliberată, deja verificată cu alte prilejuri (*Holodomor*-ul din Ucraina anilor '32-'33 fiind un exemplu), aplicată cu scopul aservirii populației autohtone, românești. Alți istorici au remarcat că foametea a făcut victime „indiferent de etnie“. Însă, în orice caz, a fost vorba și de un calcul politic cinic al Kremlinului, pentru care de multe ori viețile oamenilor nu contau în fața unui țel așa de măreț precum „construcția societății comuniste“.

Ambele cărți – a Marianei Țăranu și a lui Anatol Țăranu – sînt redactate sub forma unor culegeri de documente din cel de-al cincilea deceniu al secolului trecut, cele mai multe dintre ele provenind din arhivele din Republica Moldova. Ca volum, cartea de față nu se poate compara cu cea din 2018; în schimb, ea aduce probabil mai pregnant în prim plan experiența directă a victimelor foametei. Sînt publicate aici o serie de apeluri ale oamenilor cuprinși de disperare către conducerile de la Chișinău și Moscova, printre care și cinci scrisori adresate direct lui Stalin.

Ca și în cazul *Holodomor*-ului, dar și în alte instanțe, de pildă cînd Germania a atacat URSS, dictatorul sovietic își putea permite să ignore evidența și să îi acuze pe cei ce îl informau despre situația dramatică de complicitate cu dușmanul. Cu toate acestea, impulsul oamenilor de a i se adresa „Tătucului“ era încurajat. Învățătorii Ignatieva, Pronin și Lebedeva din Soroca îi scriu că „ne este incomod și rușine, știm și că fără noi aveți multe griji, dar credeți-ne, foamea ne impune. Muncitorii cu mulți copii umblă ca umbrele, pîine ne ajunge doar pentru jumătate de lună, iar restul lunii copiii noștri mănîncă macuc“. Dora Belaia din Chișinău cere și ea ajutor și spune că vrea „un răspuns de la Tata“, în condițiile în care „toți oamenii muncitori au murit, nici nu mai are cine semăna și nici ce semăna“. În aproape toate scrisorile, semnatarii se plîng de abuzurile autorităților locale; o parte din criză s-ar putea așadar imputa și activiștilor de rînd, consătenii victimelor. Anastasia Sadovnic de 79 de ani din Rîșcova, Orhei, povestește în scrisoarea ei cum „reprezentanții puterii locale din sat“ au așteptat să își strîngă recolta de pe terenul care nu era la colhoz și apoi i-au confiscat-o. Irina Marcu-Șova, din Solonceni, Rezina, îi scrie lui Stalin: „Fiți atenți! Cînd au venit la mine meau luat vaca cu vețel și o juncă“, și adaugă apoi că i s-a imputat să plătească și 3.300 de ruble pentru alte trei vaci, care, susține ea, nu erau ale ei; nici nu ar fi avut cum, invocă ea ca argument, pentru că o asemenea extravaganță nu e de conceput. „În Țara Dumneavoastră egzistă să aibă cineva 5 vaci? Semnul întrebării, Tovarăși Stalin“, a continuat curajoasă femeia în vîrstă de 67 de ani. De altfel, aproape toate scrisorile sînt redactate de femei. Jalbele însă ajungeau să fie verificate tot de autoritățile locale.

Atitudinea îndrăzneață a femeilor contrasta cu cea a intelectualilor. Imediat după foamete, cînd începuseră deportările, scriitorii moldoveni îi dedicau lui Stalin un „poem colectiv“, reprodus în carte, din care reluăm o strofă: „În poame și livezi înfloritoare / Moldova și mai mult o îmbrăcăm, / Vor fi și alămîi și portocale, / Vor fi, tovarăș Stalin, îți jurăm!“.

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Starea de grație

NEWLY RESTORED
BFI
TERRENCE MALICK'S
DAYS of HEAVEN
RICHARD GERE SAM SHEPARD BROOKE ADAMS and LINDA MANZ
'ONE OF THE GREAT CINEMATIC ACHIEVEMENTS OF THE 1970s'

● ***Zile în paradis / Days of Heaven*** **(SUA, 1978), de Terrence Malick.**

Vizionînd la întîmplare orice film de Terrence Malick, invariabil te întrebi: ce vrea, de fapt, de la noi? Peliculele sale labirintice, în care te pierzi în căutarea unui fir al Ariadnei care nu ți se descoperă decît după ce s-a terminat filmul, au o fascinație anume fără să fie intimidante. Chiar dacă nu sînt imediat accesibile, sînt lipsite de prețiozitatea altor esteți ai celei de-a 7-a arte sau de teribilismele unor cineaști dornici să epateze cu orice preț. Nu sînt elitiste, deși este clar că se adresează unui anumit public, care nu este indus în eroare de lipsa unei narațiuni clasice, a unei dezvoltări epice convenționale.

Americanul este un poet mistic în aceeași măsură în care e un chirurg vizual al fluxului conștiinței, procedeu care, pe măsură ce cariera sa a avansat, a ajuns să determine forma fluidă, versatilă, deseori experimentală a filmelor sale. Nu există un dialog exact, mai ales în creațiile tîrzii, ci personajele sale ni se adresează prin *voice-over,* astfel că devenim pe o cale directă complici ai gîndurilor, emoțiilor și frămîntărilor lor. De altfel, ele nu au nevoie de cuvinte ca să comunice („Scriu pe apă ceea ce nu îndrăznesc să îți spun“, îi spune în *voice-over* unul dintre personaje altuia). Cunoașterea este întotdeauna privilegiul simțurilor, al intuiției și al sensibilității poetice. Este un efect al beatitudinii clipei, rațiunea fiind apriori un pariu pierdut în încercarea de a te situa într-o lume artificială, sedusă de tehnologie, vanitate sau consumerism. De aici deconstrucția lungilor sale secvențe foarte elaborate, fragmentarea prin montaj în cadru sau racorduri uneori intenționat greșite, care seamănă mult cu o transă, cu un vis în stare de veghe.

Dacă accepți pariul pe care ți-l propune Malick (filosof ca pregătire), limbajul său cinematic atît de personal, imersiunea este totală. Ea este și foarte spontană, făcînd loc miracolului țîșnit aproape din nimic, că este fluturele în stradă din *The Tree of Life,* lanurile și focul din *Days of Heaven,* motivul perlei din *Knight of Cups*, pasărea din *The Thin Red Line* sau dansul din *A Hidden Life.*

Unul dintre paradoxurile creației sale inegale (dar chiar și peliculele mai puțin reușite sînt capitole importante) este armonia cu care îmbină senzualitatea cadrelor cu o viziune aproape mistică a iubirii. Întîlnirea iubirii coincide mereu cu o renaștere totală a individului, cu accesul la grația divină („M-am topit în noaptea eternă, o scînteie, am căzut în flăcări“, spune ca într-o incantație Marina (Olga Kurilenko), eroina din *To the Wonder* (2015), în momentul în care îl întîlnește pe americanul Neil (Ben Affleck).

Tot ea, o emigrantă ucraineană rătăcind între Paris și Oklahoma, are darul de a transpune o emoție supremă în termenii „luminii create în ziua dintîi“, acea lumină primordială de natură paradiziacă („Aproape că pot atinge acea lumină, care vine direct din cer“, spune ea la finalul filmului, după ce s-a confruntat dureros cu imperfecțiunea iubirii profane). Este, în termenii lui Simone Weil, o mostră a uniunii complementare a celor două forțe care domnesc asupra universului: lumina și greutatea, derizoriul care e întotdeauna generat de imperfecțiunea condiției umane.

Zile în paradis / Days of Heaven, al doilea film al lui Malick, avea să fie prima sa capodoperă. A fost urmată, după două decenii, de *The Thin Red Line,* unde iubirea în forma sa cea mai pură, iubirea divină, e confruntată cu absurdul războiului, acest hazard suprem provocat de natura gregară a omului.

În acest film din deceniul 7 se află în germene una dintre mărcile stilistice preferate ale cineastului, acea coregrafie epifanică a sentimentelor care i-a devenit o a doua natură. Premisa este simplă: înaintea Primului Război Mondial, oțelarul Bill (Richard Gere, aflat la debutul carierei) fuge alături de iubita sa Abby (Brooke Adams) și sora adolescentă Linda (Linda Manz) din cauza unui conflict cu șeful său. Rătăcesc pînă în Texas, unde se angajează temporar la strînsul recoltei unui fermier foarte înstărit, dar cu o condiție precară a sănătății (Sam Shepard). Acesta se îndrăgostește de Abby și o cere în căsătorie, însă ea îl iubește pe Bill, deși își dorește să aibă parte de o viață mai bună. O dilemă aparent fără soluții.

Însă confruntarea principală nu este doar a eroilor cu formele diferite ale iubirii (de la patimă autodevorantă la pasiune sau atașament romantic), ci a eroilor cu perfidia cotidiană a vieții. Paradisul este mai degrabă o utopie, într-un univers în care precaritatea socială motivează deseori comportamentul individual. Însă chiar și așa, miracolul este întotdeauna prezent, ca în toate filmele americanului, că este vorba de căutarea de sine, de conștientizarea tăcerii sau de abandonul în fața perfecțiunii naturii. Este adevărata căutare din spatele fiecărui cadru. „Viața e un vis în care nu poți greși“, îi spune Marinei o altă emigrantă din *To the Wonder,* iată o cheie care explică pînă la punct elanul vital suprem al personajelor lui Malick, revelația clipei de dincolo de orice precaritate a vieții, de orice pierdere, gol sau absență.

Zile în paradis / Days of Heaven poate fi vizionat pe HBO Go.

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Cîntarea Americii suburbiilor albe și vintage

● **Lana Del Rey, *Chemtrails over the Country Club,* Interscope/Polydor Records, 2021.**

Sîntem într-o sîmbătă de octombrie 2019, la The Greek Theater din campusul University of California, aflat în Berkeley, pe malul estic al San Francisco Bay – „Este nu doar cea mai liberă și mai lipsită de prejudecăți cîntăreață pe care o cunosc, dar și cea mai importantă muziciană a anilor ’60“. În uralele celor 8.500 de spectatori, o încîntătoare Joan Baez intră în scenă: *„We’ll be damned / Here comes your ghost again“*... Înainte de asta, Lana Del Rey, vedeta serii, încheiase „For Free“, un *cover* al piesei din 1970 a lui Joni Mitchell. Sîntem într-o sîmbătă de octombrie 2019 la The Greek Theater din Berkeley și-n briza unei seri care le adună pe Mitchell și Baez lîngă Del Rey se simte deja ceea ce vom ajunge să ascultăm în primăvara asta ciudată a lui 2021 – *„I’m coverin’ Joni and I’m dancin’ with Joan, / Stevie is callin’ on a telephone, / Courtney almost burned down my home / But God, it feels good not to be alone“*. Pe coperta în alb și negru a celui de-al șaptelea LP al Lanei Del Rey, *Chemtrails over the Country Club*, lansat pe 19 martie de Interscope și Polydor Records, stau 11 femei – Del Rey, sora sa, fotografa Chuck Grant, și nouă dintre prietenele ei – îmbrăcate în *outfit*-uri retro, amintind de anii ’50-’60-’70 ai secolului trecut. Se spune că un ochi antrenat ar putea să observe, undeva în spate, un steag al Americii. *„Hollywood sadcore“* îi numea cineva, cîndva, muzica și aproape că n-a spus-o nimeni mai bine.

Opener-ul celui mai nou album al Lanei Del Rey, „White Dress“, vine să chestioneze visul american, atașat de melancolie și, pînă la urmă, de empatia livrată de asocierea cu Joan Baez și Joni Mitchell – își mai amintește cineva, *„Now me, I play for fortunes, / And those velvet curtain calls, / I’ve got a black limousine, / And two gentlemen / Escorting me to the halls, / And I play if you have the money“?!* Sigur, începutul începuturilor pentru Lana Del Rey poate fi chelnerița aceea din Long Island, abia ieșită din adolescență,

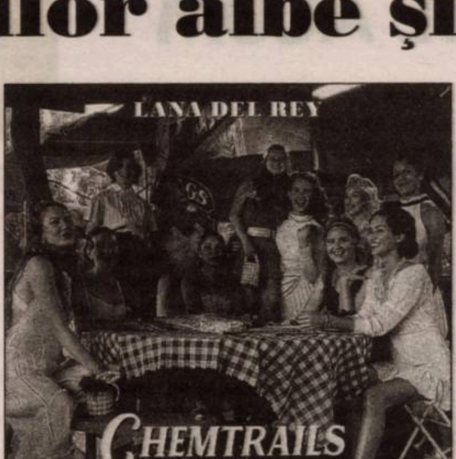
LANA DEL REY
CHEMTRAILS OVER THE COUNTRY CLUB

pe care surprinzătorul și ușor iritantul *falsetto* de pe refren poate broda, mai caustic decît te-ai putea aștepta, o istorie a Americii lui Nixon, de exemplu, în propria istorie personală: *„When I was a waitress wearing a tight dress, handling the heat, / I wasn’t famous, just listening to Kings of Leons to the beat / Like look at how I got this / Just singing in the street / Down at the Men in Music Business Conference / I felt free ’cause I was only nineteen, / Such a scene!“*. Piane, chitare acustice, efecte ambientale, o voce care uneori trage prea mult de ea însăși și foarte multe aluzii, desigur, la folk-ul american al deceniilor 6 și 7, pare a-și fi spus Jack Antonoff, producătorul principal al noului disc. Tot el o făcuse parțial și pe anteriorul, *Norman Fucking Rockwell!,* chiar dacă *CotCC* nu va mai putea da o repriză psihedelică atît de tripantă, de pop antipop ca „Venice Bitch“. Iar pe deasupra, o narațiune care vine să idealizeze viața femeilor din suburbia americană albă a aceluiași deceniu, așa cum era ea prinsă între stereotipurile culturii populare din acele vremuri și feminismul valului al doilea.

Aron Biro *este autorul blogului http:// aronbiro.blogspot.com.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Trebuie neapărat să mîncăm de la supermarket?

Mi-am dat seama că n-am mai scris de mult despre Piața Obor, nimic despre modul în care s-a adaptat ea pandemiei și a supraviețuit, așa cum era e așteptat. Adevărul este că o astfel de piață nici pe vremuri de ciumă n-ar ceda, e genul de loc care uneori mi se pare etern, ca spirit, dincolo de toate transformările de rigoare inevitabile, se mai face o parcare, mai apare un mall vizavi. E una dintre puținele mele centuri de siguranță care mă leagă, de fapt, de București, fără Piața Obor, la cel mai mic „accident“, aș zbura în altă parte. La începutul pandemiei, am evitat-o din motive de „siguranță“, mi-am imaginat că e mai sigur în supermarket-uri, în aceste spații aparent aseptice și securizate, unde toate produsele sînt ambalate, unde toți te asigură că nimeni nu a atins pîinea înaintea ta, însă foarte repede am realizat că oamenii care vînd în Obor, la tarabă, la chioșc sau pe bordură, în funcție de posibilități, trebuie să trăiască din ceva, depind de tine, cumpărătorul bucureștean, boier sau sărac, așa cum bețivii locali depind de cele două-trei crîșme care încă mai există și de „coniacul“ Unirea la trei lei. Am continuat să merg în Obor și pentru că încerc să evit lanțurile de supermarket-uri din care cumperi aceleași produse standard, le înghiți fără să comentezi, bune sau proaste, lași o sută de lei la casă și constați că n-ai luat de fapt mai nimic sau nimic care să te încînte, frigiderul e aproape gol sau cumperi doar ca să arunci. De fiecare dată cînd am fost în Occident (ultima oară în 2019, adică într-o viață deja „anterioară“), m-au uimit micile afaceri de familie – de la restaurante cu trei mese și două feluri în meniu la măcelării și băcănii de cartier unde patronul însuși îți alege legumele sau îți feliază carnea, mereu cu zîmbetul pe buze. La Paris, pînă și un amărît de debit de tutun și de ziare e ținut de cineva cu experiență în afacerea respectivă și cu „tradiție“, îți dai seama din felul în care se salută cu localnicii, de parcă stabilimentul ar exista acolo de cel puțin o sută de ani. Iei un *Le Figaro,* tragi și o pipă, mai iei și o cafea pe care o bei la măsuța din fața magazinului și ziua ta poate să înceapă într-un mod agreabil. Acum ceva timp, verificîndu-mi tranzacţiile bancare, mi-am dat seama că cel puțin o jumătate din salariul meu lunar se ducea spre un unic lanț de supermaket-uri, fie că era vorba de pîine, vin sau șervețele. Era ca și cum aș fi „abonată“ la ei, ceea ce nu mi se pare normal într-o economie de piață. Atunci am început să caut variante. Am descoperit de curînd o măcelărie pe Moșilor, în afară de cele „turcești“ pe care deja le știam. Aici am găsit pui de fermă, momițe, pizdulice – iar fata care vindea s-a înroșit un pic cînd am cerut ce am cerut –, porc, vită, oaie, aproape toată carnea de acolo are o frăgezime și un gust pe care le uitasem. Sînt magazine micuțe care pot trece de altfel neobservate și care nu vor rezista decît poate prin ambiția unor patroni sau printr-o promovare intensă, înainte să fie îngropate de către aceleași supermarket-uri. A avea un punct de desfacere în buricul tîrgului nu-ți oferă, din păcate, și o rețetă de succes, nu o să tabere lumea pe tine chiar dacă reclama din om în om poate funcționa. Îl admir pe libanezul de pe Moșilor care are de mai bine de cinci ani (sau de mai mult?) un fast-food, un chioșc roșu la intrarea într-un scuar între blocuri. Însă ceea ce oferă el nu e mîncare de tip fast-food, carne multă, însă de-o calitate îndoielnică, sosuri artificiale și cartofi prăjiți sleiți, într-o lipie, acea șaorma cît un burlan cu care se satură românul. Libanezul de pe Moșilor oferă o bucățică autentică și fără compromisuri din țara lui. Asta explică faptul că chioșcul omului a rezistat, dar și implicarea lui directă, e zilnic acolo, își supraveghează cei doi-trei angajați sau prepară el însuși sandviciurile, nu face rabat la calitate, are o constanță în ceea ce le oferă clienților care nu sînt deloc puțini, vin și din alte cartiere pentru mîncarea lui. În plus, mereu e simpatic, zîmbitor și galant cu doamnele.

Libanezul de pe Moșilor oferă o bucățică autentică și fără compromisuri din țara lui.

Dintre toate alimentele pe care le consumăm zilnic, o mare problemă este cea legată de pîine, rar găsești o pîine bună, de obicei cea din supermarket e de nemîncat, aș scrie un text la un moment dat exclusiv despre pîine, despre ce „cartoane“ pline de aditivi, dar șmecher ambalate, mîncăm, de fapt, pe post de pîine. Cînd am fost ultima oară la Berlin, am locuit într-un cartier mărginaș, splendid, însă lipsit de orice fel de supermarket, cred că exista unul doar la stația de S-Bahn, așa că amicul nostru neamț care ne găzduia mergea în fiecare dimineață vreo 20 de minute pe jos pînă la o mică brutărie de unde cumpăra chifle proaspete pentru micul dejun. L-am însoțit de cîteva ori, plimbarea matinală era revigorantă, iar brutăria de 10 mp – un mic paradis al cornurilor, chiflelor și baghetelor proaspăt scoase din cuptor și însoțite, la vînzare, de zîmbetul vînzătoarei și de conversația politicoasă obligatorie: „Ce mai faceți? Cum vă simțiți astăzi? Da, se anunță o zi frumoasă!“. Adevărul este că nu m-ar deranja să merg nici cinci kilometri pe jos ca să cumpăr o pîine bună, așa că o cumpăr tot din Obor, care nu e chiar la colțul străzii, pîinea cinstită, gustoasă, îndesată, de Covasna – cea cu cartofi, dar și cea cu secară –, din hala nouă, a rămas neschimbată în ultimii ani și ca gust, dar și ca preț, o pîine mare, rotundă, costă tot 7-8 lei. Desigur, între timp au apărut și brutării de fițe în București unde o pîinică costă 10-15 lei (și o poți comanda online, îți vine la ușă), însă să faci o mega-afacere hipsterească cu pîinea cea de toate zilele nu mi se pare o idee bună. La fel, se întîmplă și cu legumele, acum e la modă să ți le comanzi direct de la „ferma bunicii“ sau mai știu eu a cui, îți vin în lădițe tot acasă. Nimeni nu contestă că legumele sînt „bio“, că nu sînt „de plastic“ precum cele din supermarket-uri, însă și prețurile sînt de trei ori mai mari decît cele din Obor. Aici, producătorii s-au adaptat și ei gusturilor clienților mai spilcuiți – dacă, de pildă, în urmă cu vreo doi ani nu exista decît un singur soi de salată, cea clasică, acum sînt cel puțin cinci-șase soiuri, roșie, creață, romană, plus alte frunze pe care nu mă gîndeam că le voi găsi vreodată în Obor precum rucola sau mangold, ultima dată am luat frunze de wasabi, iar un „țăran“ cu mutră de intelectual m-a certat pentru că i-am cerut să-mi rupă jumătate din codițele de la ceapa verde: „Păi, aia e cea mai bună parte acum, primăvara! Atunci de ce mai luați ceapă verde?! De ce nu luați ceapă uscată?“. O tanti m-a învățat cum să fac ciorba de salată ca la ei în Teleorman, cu borș și cu leuștean, după ce mi-a ales două salate „cu miez“ numai bune de ciorbă. Toată această interacțiune din piață cu oamenii ăștia care muncesc pămîntul și „produc“ cu mîinile lor ceea ce am eu acasă, în farfurie, mie, uneia, îmi face bine la cap. Condiția esențială este ca producătorii adevărați să ajungă să-și vîndă marfa lor în piață și să nu fie înlocuiți de intermediari.

Așadar, pe o felie de pîine „ungurească“ de Covasna îmi întind niște zacuscă de la doamnele drăguțe de la Jina, tot de la ele iau și niște telemea veche, e minunată și e chiar aia „originală“, nu vreo făcătură, am mîncat brînză la Jina, direct de la ciobani, și știu, aștept cu nerăbdare sezonul de roșii, între timp mă mulțumesc cu niște ridichi din Teleorman. Ca desert, merge o plăcintă cu mere de la Mamalina, și-au deschis stand în hala nouă, nu știu de unde sînt, doamna care vinde și care pare chiar mama Lina are accent moldovesc de dincolo de Prut, e blîndețea întruchipată, contează foarte mult omul care îți vinde, să nu-ți vîndă în dușmănie, altfel nu-ți pică bine nici mîncarea. Și uite așa am pe masă o mare parte din România comestibilă, a mai trecut o zi în care nu am intrat în supermarket decît pentru apă, păcat că nu am vreun izvor pe lîngă casă, atunci chiar m-aș fi scos.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Cristina STERNATIS

Geografia mall-urilor și hypermarket-urilor în București

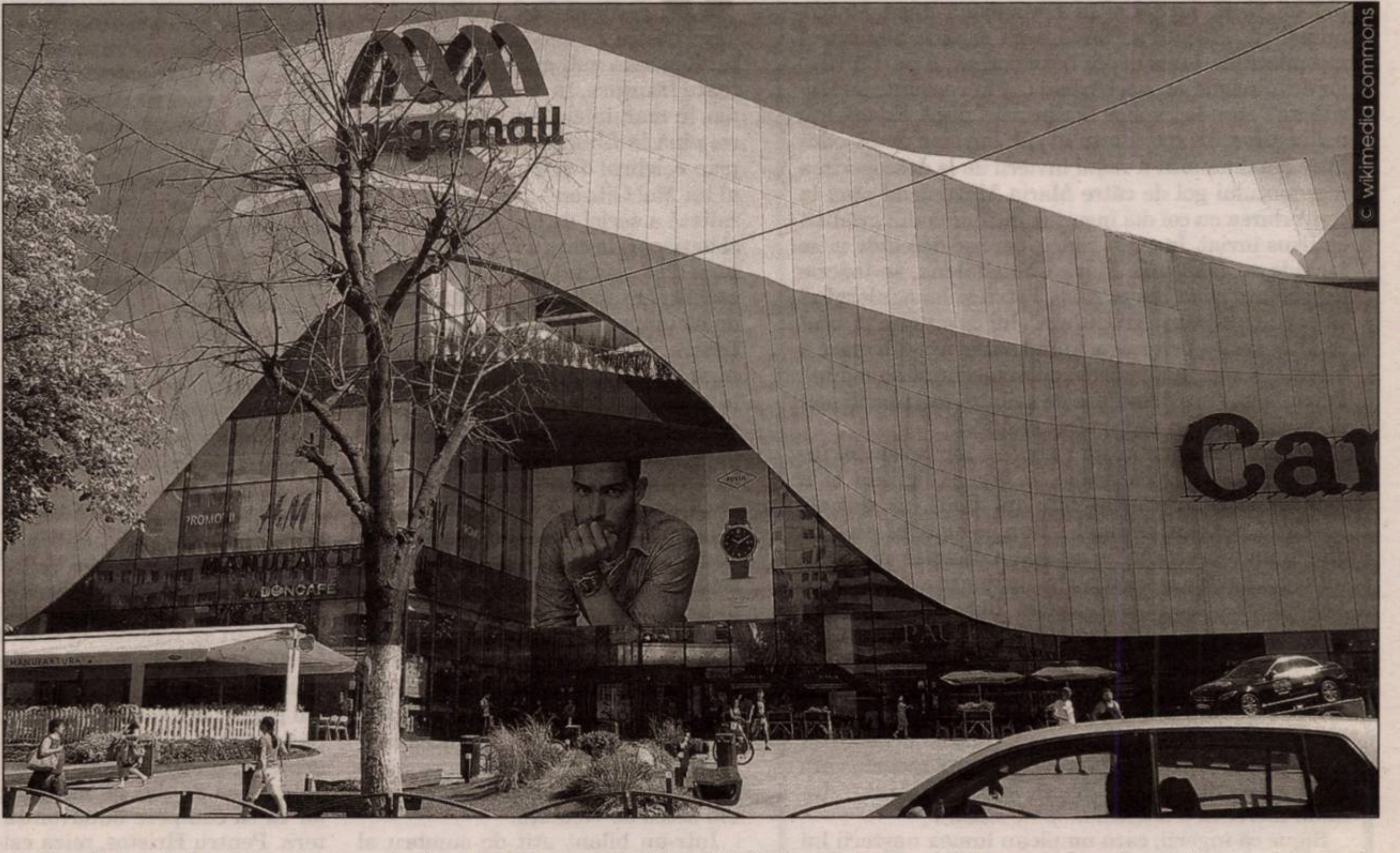

© wikimedia commons

Trec pe lîngă o movilă de nisip și un scuar cu pavajul neterminat și ajung în dreptul intrării Mega Mall, unde o mulțime pestriță de lume se bulucește prin ușa rotativă prea mică pentru fluxul de vizitatori nerăbdători, *promoter*-i, bodyguarzi și muncitori de șantier care se grăbesc să ajusteze ultimele detalii. Este mai 2015, ziua inaugurării primului *shopping mall* din cartierul Pantelimon, iar la interior, în timp ce praful domnește pe culoare, două mari brand-uri de magazine, unul de modă și unul de electronice, atrag mulțimi de cumpărători care doresc să profite de reduceri și așteaptă ca show-ul cu muzică, tobe și angajați care dansează să ia sfîrșit. Parcurgînd uriașa clădire, mă surprinde arhitectura ce vrea să pară futuristă, dar și aerul de bîlci dat de animatorii îmbrăcați în Superman-pastă-de-dinți, vrăjitori care levitează „pe gheață“, electricieni care plimbă cabluri, bodyguarzi care păzesc balustradele fragile de sticlă de mulțimile neatente sau angajați care mătură în fața tonetelor cu shaorma. Însă, dincolo de comercialismul și graba cu care se desfășoară inaugurarea, se simte și o notă mai sumbră de exclusivitate care amintește de polarizarea adusă de marele mall în rîndul cetățenilor și al chiriașilor săi și de modul autoritar în care s-a inserat clădirea în cartier, schimbînd viețile locuitorilor Pantelimonului. În luna antemergătoare inaugurării, fîntîna din Piața Unirii s-a transformat într-un mare platou cu mega-brioșe din spumă de poliuretan, cea de la Universitate într-o pungă cu popcorn supradimensionat, metroul a fost ștanțat cu deviza Mega Mall, toate acestea în timp ce spațiul verde obligatoriu de realizat pe orice teren nou construit, fie că e vorba de un nou mall sau altă clădire, ia-l de unde nu-i.

Cum de spațiul public bucureștean poate fi pus atît de ușor la dispoziția unor interese private? Cum de este posibil ca, într-un oraș deja plin de hypermarket-uri, *discount store*-uri și alte formate comerciale de tip occidental, să se deschidă cinci-șase noi mall-uri în decurs de cîțiva ani? Desigur, parte din răspuns o știam deja cînd am început cercetarea doctorală pe această temă – politicienii sînt „influențați“ de către mari corporații de *retail*, care, în țările europene occidentale unde își au originea, sînt restricționate printr-o legislație ce reglementează fiecare aspect al activității comerciale, de la orarul de deschidere al marilor magazine la zonarea urbanistică a comerțului sau la limitarea dimensiunii hypermarket-urilor. Este evident că marile companii de *retail* au privit trecerea la capitalism a țărilor post-socialiste ca pe o oportunitate de extindere și s-au grăbit să profite de apetitul cetățenilor privați de bunuri de consum în perioada comunistă, dar și de corupția și lipsa de putere a conducătorilor acestor țări, al căror produs intern brut este uneori mai mic decît cifra de afaceri a corporațiilor de *retail* care au venit aici. În cazul Bucureștiului, marile companii de *retail* prosperă datorită densității foarte mari a cartierelor de blocuri în care își inserează magazinele, care le oferă nenumărați consumatori în imediata vecinătate. Bucureștiul este unul dintre cele mai dense orașe din Europa, ajungînd în anumite zone, cum ar fi Tineretului, la 11.000-13.000 locuitori pe km². Pe lîngă accesibilitate și vecinătate, mall-urile oferă un spațiu de fantezie și consum care este un contrapunct la relativa monotonie a blocurilor de locuințe moderniste construite după 1960, dar și suplinesc o relativă subdimensionare a spațiilor de consum construite în decadele 1960-1980.

Comparînd șapte orașe din Europa dezvoltată (Berlin, Viena, Lyon, Bruxelles, Atena, Roma și Copenhaga) cu cinci orașe din blocul post-socialist (București, Praga, Varșovia, Sofia și Budapesta), am descoperit că în orașele post-socialiste sînt cu 58% mai multe *shopping mall*-uri raportat la numărul de locuitori, dar dacă luăm în considerare și puterea de cumpărare mai mică din orașele post-socialiste, atunci aici avem de trei ori mai multe *shopping mall*-uri. Urbaniștii cunosc fenomenul prin care centrele orașelor ajung să fie pustii datorită amplasării unor mari puncte de interes, precum *shopping-mall*-urile, în oraș, dar iată că în orașele post-socialiste *shopping mall*-urile sînt cu 12% mai aproape de centru decît în cele vest-europene. Parcările exterioare – o prezență inestetică și neprietenoasă cu pietonii și cu mediul viu din oraș – sînt cu 31% mai răspîndite în cadrul incintelor mall-urilor din orașele post-socialiste față de cele vest-europene. Dar diferențele nu se opresc aici – magazinele mari din țările post-socialiste au cu 93% mai puțini operatori autohtoni de hypermarket-uri și au programe de deschidere cu 25% mai lungi decît în orașele vest-europene – în acestea din urmă, programul magazinelor mari fiind redus pentru a evita dezavantajarea micilor comercianți în raport cu marile corporații. Cu toate acestea, nu ar fi cazul să glorificăm țările dezvoltate pentru politicile lor mai bune, căci ele contribuie la menținerea *statu quo*-ului, prin organizații suprastatale precum Uniunea Europeană sau Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și prin fondurile nerambursabile pe care le oferă statelor mai puțin dezvoltate. În acest sens, se știe că mare parte din aceste fonduri ajung să fie deturnate de „elitele extractive“ ale țărilor mai puțin dezvoltate, așa cum au arătat Daron Acemoglu și James Robinson în cartea lor *De ce eșuează națiunile? Originile puterii, ale prosperității și ale sărăciei,* publicată de Editura Litera în 2019.

Revin la Mega Mall. Deviza campaniei sale comerciale a fost „Orașul se schimbă cu noi!“. Și într-adevăr, orașul s-a schimbat – în zona în care s-a deschis mall-ul, majoritatea magazinelor de vestimentație și alimente (cu excepția supermarket-urilor) au fost falimentate. *Promoter*-ii mall-ului au invocat crearea de noi locuri de muncă, acesta fiind un argument frecvent al megaproiectelor imobiliare. Studii independente de *public relations,* la nivel de oraș, însă lipsesc, iar în absența lor este greu de spus dacă astfel de megaproiecte fac altceva decît să concentreze geografic forța de muncă. Cert este că, odată ce locuitorii își pot face toate cumpărăturile în cartier, ei vor evita deplasarea în centrul orașului în acest scop, lucru ce nu ar face decît să concentreze locurile de muncă în zonele unde se deschid mall-urile, în detrimentul zonelor cu buticuri din centrul Capitalei, mai degrabă decît să crească locurile de muncă deja existente. Cu toate acestea, zona limitrofă mall-ului a devenit mai atrăgătoare pentru pietoni, iar numărul și calitatea spațiilor comerciale din vecinătate a crescut în consecință. Mall-ul a mai adus și unele funcțiuni care înainte lipseau din cartierele-dormitor – cafenele, cinema-uri, iar locuitorii cartierului sînt încîntați de prezența mall-ului aici. Însă ceea ce nu realizează oamenii este că își cedează puterea de cumpărare unor entități care centralizează și monopolizează vînzarea mărfurilor. Nu pot să nu remarc că, în spatele învelișului frumos, societatea de consum seamănă din ce în ce mai mult cu o distopie. Prin repetarea insistentă a unor mesaje propagandistice precum cea din *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley, reclamele ne spun ce interese ar trebui să avem sau cum ar trebui să arătăm. Nici nu putem spune că supravegherea populației din romanul *1984* al lui George Orwell lipsește – iată că telefonul mobil este instrumentul perfect care transmite corporațiilor tot ce vor să știe despre noi, de la magazinele pe care le frecventăm pînă la produsele de care sîntem interesați (în cel mai bun caz). De la țigări și alcool la *fast fashion* sau vacanțe exotice, societatea de consum are cîte un drog pentru fiecare dintre noi. Am putea spune că mall-urile sînt un soi de substitut de piață al centrelor comunitare atît de necesare și de absente în cartierele Bucureștiului, însă nedemocratice prin accesul inegal din punctul de vedere al capacității financiare pe care îl oferă utilizatorilor lor.

Închei cu cîteva întrebări pe care unii le rostesc, alții le intuiesc și pentru care alții au soluții, planuri, speranțe sau blazare. În ansamblu, am remarcat o polarizare la două scări geografice: scara orașului (polarizare între firme foarte mari de *retail* și mici comercianți, și respectiv polarizare între consumatori) și scara europeană. Corporațiile de *retail* din țările vest-europene au deschis magazine în orașele post-socialiste, iar apariția unor operatori autohtoni comparabili ca putere sau ca răspîndire nu există sau există foarte timid sau zonal, cum este cazul magazinului Anabella, cu o prezență semnificativă în județul Vîlcea. Dincolo de ceea ce vedem în excursiile multora dintre noi la astfel de magazine, ne putem gîndi și la alte forme de comerț care valorizează „lanțuri scurte“ ale produselor agricole și care generează mai puține efecte legate de poluare. Mulți își pun speranțe în cooperative de consum și în economia circulară de care avem nevoie pentru a preveni presiuni nedorite pe mediu, însă astfel de preocupări întîrzie să apară în București și desigur că nu le vor aduce cîțiva consumatori care aleg produse ecologice sau ambalaje reciclabile. În acest caz, să ne resemnăm și să ne iubim distopia, precum protagonistul lui Orwell? Mulți spun că e nevoie de o chimbare sistemică, dar cine este „sistemul“? Prin toleranța clasei politice locale din orașe și a legislației naționale la viziunea firmelor mari de *retail,* acestea din urmă devin un „sistem“ deasupra „sistemului“.

***Cristina Sternatis** este arhitectă și doctorandă, Departamentul de Sociologie, Universitatea din București.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Mormîntul gol

În Evanghelia după Matei, îngerul care a răsturnat piatra de la intrarea în mormînt arată femeilor mironosițe „locul“ unde fusese trupul lui Iisus. La fel și în Evanghelia după Marcu, numai că episodul se desfășoară explicit înlăuntrul mormîntului. Luca evocă o convorbire a purtătoarelor de miresme cu „doi bărbați (...) în veșminte strălucitoare“, care le explică Scripturile, după experiența neliniștitoare a mormîntului gol. Iar Ioan desfășoară întreaga dinamică a veștii învierii de la descoperirea mormîntului gol de către Maria Magdalena pînă la convorbirea cu cei doi îngeri și întîlnirea din grădină cu Iisus înviat. În acest cadru, care se deschide și se închide cu mărturia Mariei Magdalena, se înscrie experiența celor doi ucenici, Petru și Ioan, alergînd să verifice absența trupului Celui ce murise pe cruce. Deși sosise primul, primind astfel o confirmare a fidelității sale, Ioan pătrunde în mormînt abia după Petru, însă spre deosebire de ceilalți, înfricoșați sau nedumeriți, el „a văzut și a crezut“.

Înlăuntrul mormîntului gol are loc revelația învierii. Ioan înțelege acolo, în fața giulgiului și a mahramei ce acoperise fața lui Iisus, că urmele absenței, perceptibile aici, în lumea noastră, sînt indiciile unei prezențe de alt ordin: tăcerea mormîntului gol devine evidența strălucitoare a învierii. În comentariul său la Evanghelia după Ioan, părintele Scrima scria: „În această primă Zi a Domnului – duminica originară –, Ioan înțelege că *giulgiurile* sînt vestigiile rămase de partea noastră, de *partea aceasta* a vieții, lăsate de trupul înviat care a trecut *dincolo* de toate. Atîta poate conține mormîntul gol: urma și atestarea ștergerii morții, moarte care devine deodată *lucru mărunt,* dus și dizolvat în lumina increată a acestui *trup de slavă*“.

Sigur că îngerii, care umpleau lumea nașterii lui Iisus, revin și aici ca mijlocitori-vestitori ai Învierii și străjuiesc „locul“ revelației, marcînd intersecția lumilor și orientînd privirea naturală a mironosițelor și a ucenicilor înspre o vedere mărturisitoare. Ochii celor care constatau derutanta absență a trupului trebuiau „să treacă dincolo“ de priveliștea pe care, de altfel, și gărzile, și autoritățile vremii, și contestatarii vehemenți ai Învierii o vor avea în urma răspîndirii veștii. Toți se vor raporta la acest mormînt gol, uimindu-se, îngrijorîndu-se, încercînd explicații sau pur și simplu vorbind despre el ca despre cel mai intrigant fapt al acelor zile. Însă, în acest fel, urma lăsată de Iisus intra în succesiunea evenimentelor lumii, în durata lor capricioasă și fragilă. Chemarea ucenicilor era, dimpotrivă, aceea de a mărturisi viața izvorîtă din acel mormînt, prezența Celui înviat, noutatea radicală a Învierii sale.

Iată de ce experiența lui Ioan rămîne paradigma credinței în înviere: „a văzut și a crezut“. Încă nu-L văzuse cu ochii trupești, după cum avea să se petreacă seara, în comunitatea ucenicilor, dar înțelesese în acel loc, cu o convingere absolută, ceea ce Iisus le vestise și împlinise prin moarte și înviere. Credința este o vedere, nu o închipuire, o autoiluzionare, o fantazare înaltă, ci o realitate de ordinul experienței. Ucenicii vor primi darul excepțional al aparițiilor lui Iisus înviat, îl vor putea chiar atinge, vor sta din nou împreună cu El, dar vor fi preveniți de Iisus însuși că „fericiți sînt cei ce n-au văzut și au crezut“. Altfel spus, vederea care le-a fost oferită ucenicilor ca încredințare e asemenea unei punți spre credința care intră în relație cu Cel înviat fără a mai avea privilegiul apariției acestuia. Pentru cei ce vor primi mărturia apostolilor, învierea va fi trăită tainic în viața spirituală, cînd, potrivit mărturiei Sfîntului Simeon Noul Teolog, Hristos însuși „pogorîndu-se din ceruri intră ca într-un mormînt în trupul nostru și, unindu-se cu sufletele noastre, le învie (...) pe ele, care erau moarte, și dă celui ce a înviat astfel (...) putința de a vedea de pe acum slava Învierii Lui (...)“. Doar această vedere interioară „la frîngerea pîinii“ face posibilă mărturia în timp a Învierii ca eveniment metaistoric. La celălalt capăt al experienței mormîntului gol se află călătoria spre Emaus a ucenicilor cărora li „s-au deschis ochii și L-au cunoscut“.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

Petre GURAN

Măreția jertfei

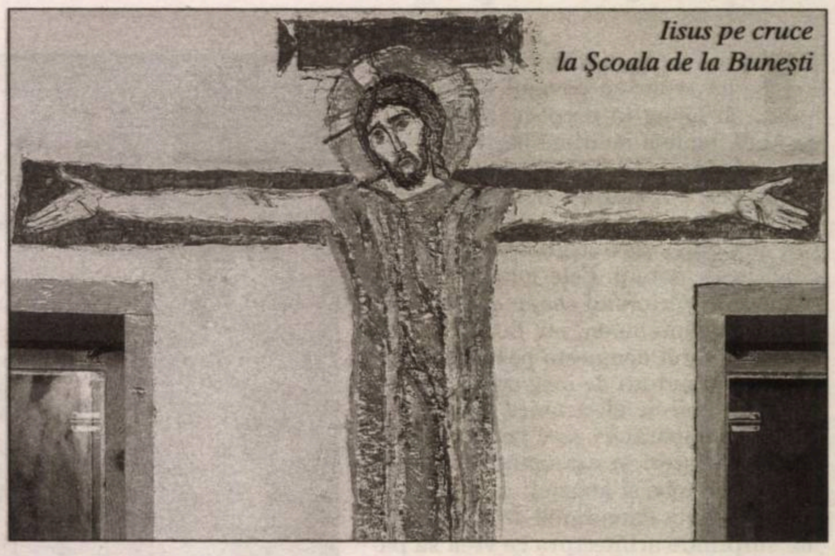
Iisus pe cruce
la Şcoala de la Bunești

O anumită linie de gîndire teologică tinde să sublinieze unicitatea jertfei lui Iisus Hristos pe crucea de pe Golgota. Regăsim sub diferite forme – în texte liturgice, în meditații spirituale, în manualele din școlile teologice, pînă la filmografia secolului XX prin celebrul *The Passion of Christ* al lui Mel Gibson – o enumerare detaliată a seriei de chinuri, suferințe și batjocuri la care a fost supus Iisus pînă cînd și-a dat ultima suflare. Această contabilitate a suferinței tinde să singularizeze într-un fel cantitativ jertfa lui Hristos pe cruce. O minimă cultură istorică poate etala rapid o serie de cruzimi maniacale perpetuate de umanitate oarecum similar celei a lui Hristos. De la uciderea pruncilor prin tăiere în bucăți cu sabia la Bethleem, raportată chiar în Evanghelii, unde cruzimea este atît față de prunc, cît și față de mamă, la tortura în sistemele judiciare antice, medievale și moderne, folosită și în țări europene încă cu o generație în urmă, și pînă la Holocaustul sau Gulagul desfășurate tot în spațiul cultural al Europei, găsim imediat acea bestialitate ieșită din minți care nu-și mai poate inhiba sau nici măcar potoli setea de violență.

Într-un bilanț atît de sumbru al umanității în materie de violență, cu sublinierea că de data aceasta chiar putem vorbi de un progres în rafinarea și intensificarea formelor de violență, este greu să susții unicitatea execuției lui Iisus din Nazaret. De altfel, dacă am rămîne la acest aspect dolorist al crucii, moartea lui Hristos ar trece neobservată ca atîtea alte execuții în Imperiul Roman. Deznodămîntul Învierii nu schimbă în sine semnificația suferinței. De ce ar trebui să fim mulțumiți cu o înviere cu statut de reparație? Este exact ceea ce i s-a reproșat creștinismului din era revoluțiilor sociale încoace, că justifică o suferință cvasi-permanentă în existența terestră numai cu promisiunea unei despăgubiri postume.

Trebuie să fie cu totul altceva în moartea lui Iisus Hristos. În primul rînd, anticiparea nu numai a ideii abstracte de moarte, ci a parcursului pe care Îl va străbate pînă la ea. Moartea se acompaniază cu frica și nu de puține ori anticiparea morții o grăbește, fie pe cale naturală sau prin autoprovocare. Eutanasia bolnavilor declarați incurabili este un caz de anticipare care devine cauza morții. De curînd presa a relatat cazul unei femei condamnate la moarte în Iran, unde supliciul a constat în a o forța să asiste la alte execuții pînă cînd inima ei a cedat de frică. Această moarte prematură cauzată de așteptarea morții este prezentată în cazul Sfintei Alexandrina, care asistase la supliciul Sfîntului Gheorghe, ca o milostivire divină. Ea învinsese frica de moarte convertindu-se la vederea supliciului lui Gheorghe, deci acceptînd același supliciu drept consecință a convertirii ei.

În cazul lui Iisus, scenariul este prezentat ca fiind cunoscut în întregime și asumat în sine ca fiind expiator. Evangheliile sugerează că au existat, ca în cazul lui Socrate, opțiuni de a evita condamnarea și execuția. Într-o interpretare istoricizantă, Iuda și alte figuri de farisei și cărturari care apar în Evanghelii încearcă o alianță obiectivă între Iisus și arhierei. Condiția era tocmai să renunțe la statutul de jertfă și să preia rolul de conducător militar. Tema „să moară un om pentru popor“ era vehiculată de ambele părți, dar cu sensuri opuse. Pentru arhierei, un mesia pacifist și inutil politic era de dat pe mîna romanilor ca să cumpere bunăvoința acestora. Pentru Hristos, miza este tocmai de a da în vileag absurdul acestui mecanism, de a-i face în cele din urmă pînă și pe călăi să se îndoiască de buna întemeiere a deciziei și a execuției. Și, gest după gest, judecarea și execuția se desfășoară conform unui ritual expiator. Prin fiecare tăcere și prin puținele cuvinte pe care le spune, Hristos dezvăluie inocența victimei, neîntemeierea acuzațiilor, dar și caracterul ei inexorabil. Numai prin această jertfă, acceptată și asumată, poate fi abolit mecanismul social care produce victime inocente pentru liniștea întregului corp social. Numai prin dezvăluirea absurdului care face ca o ființă inocentă să fie ținută responsabilă de un rău pe care nu avea cum să-l facă poate începe reconstrucția spirituală a umanității. Tocmai fiindcă Iisus nu este singura victimă inocentă a istoriei, era nevoie ca mecanismul victimar să fie dat în vileag și condamnat. Iar această dezvăluire nu se putea face decît printr-o victimă perfect conștientă de scenariul în care joacă, printr-o desfășurare care să zdruncine încrederea în sine a călăilor. Hristos le răspunde atît arhiereilor, cît și lui Pilat: sînt de acord să mă las omorît de voi în chinuri, dacă veți înțelege (voi și restul omenirii de după voi) cît de absurd este ceea ce faceți. Adică atît nedrept în raport cu victima, cît și inutil în plan social. În cele din urmă, această recunoaștere a erorii este exprimată de Pilat din Pont, care spălîndu-se pe mîini își recunoaște vina. Iuda își curmă tragic sentimentul sufocant al vinovăției, dar pînă și arhiereii dau dovadă de ezitare, atunci cînd se dezic de Iuda, iar suma restituită de acesta nu este pusă în vistieria templului ca fiind preț de sînge, sau atunci cînd cer pază la mormînt de frica Învierii. Măreția jertfei constă tocmai în faptul că ea este oferită tocmai pentru cei care se fac răspunzători de eroarea judiciară.

Un singur detaliu necesită discuție din această perspectivă, rugăciunea din grădina Ghetsimani. A cerut cu adevărat Hristos Tatălui Său ceresc să-l elibereze de această imolare? În Evangheliile sinoptice (Matei, Marcu, Luca), Iisus se roagă înaintea arestării să nu-i fie dat a trăi chinul și moartea pe care le anticipa. Marcu redă cel mai detaliat scena: „Și le-a zis lor: «Întristat este sufletul Meu pînă la moarte. Rămîneți aici și privegheați. Și mergînd puțin mai înainte, a căzut cu fața la pămînt și Se ruga, ca, de este cu putință, să treacă de la El ceasul (acesta). Și zicea: Avva Părinte, toate sînt Ție cu putință. Depărtează paharul acesta de la Mine. Dar nu ce voiesc Eu, ci ceea ce voiești Tu»“ (Mc 14, 34-35). Exegeza tradițională vede aici o confruntare între voința omenească și cea divină. Evanghelistul Ioan (18, 11) relatează însă scena ca un răspuns către Petru care se ridică în apărarea lui Iisus: „Deci a zis Iisus lui Petru: Pune sabia în teacă. Nu voi bea, oare, paharul pe care Mi l-a dat Tatăl?“.

În esență, ideea este aceeași: jertfa expiatorie face parte din misiunea Logosului. Rămîne totuși întrebarea de ce subliniază sinopticele slăbiciunea umană. Dacă punem scena însă în contextul unui ritual de jertfă, atunci dedublarea lui Iisus capătă o valență în plus. Nu e numai uman *versus* divin, ci este și marele preot jertfitor față de jertfă. După cum se tîlcuiește în Epistola către Evrei, după rînduiala lui Melchisedec, Iisus este și marele preot, și jertfa. Rugăciunea din grădina Ghetsimani este rugăciunea de pregătire a marelui preot, dar și de pregătire a jertfei, în termeni liturgici creștini este proscomidia. Rațional trebuie să fie respinsă jertfa aceasta, întrucît este absurdă și inacceptabilă, pentru ca ea să fie acceptată în plan divin de dragul umanității. Ceea ce este respins în cazul lui Avraam și Isaac, fiindcă deși intim legați prin legătura de dragoste și sînge, ei sînt diferiți, unul e jertfitorul și altul jertfa, este acceptat în cazul lui Iisus, fiindcă este El Însuși jertfitorul, prin controlul pe care Îl are asupra întregului scenariu, și El Însuși jertfa. Iisus Hristos realizează în grădina Ghetsimani transferul de voință de la jertfitor la jertfă, iar jertfirea devine ea însăși Înviere, căci „mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi“ (Ioan 15, 13).

■ ■ ■

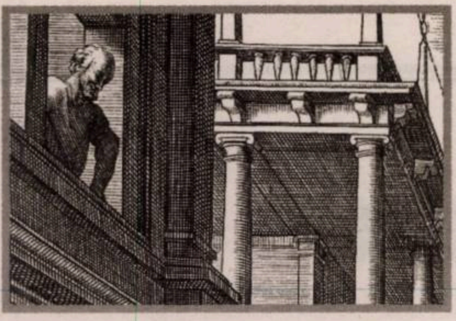

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Olari

Olăritul este un meșteșug pe cale de dispariție. Mii de ani, oamenii au folosit recipiente din lut ars, însă acum pare că ele nu mai sînt de nici un folos. Recipientele din plastic sînt mult mai ieftine, ușoare și nu se sparg nici măcar atunci cînd le arunci, intenționat, pe jos. Toate orașele vechi aveau în apropierea lor o rîpă unde se aruncau vasele ceramice sparte, pentru a păstra buna rînduială a lucrurilor. Studiind aceste gropi de gunoi ale trecutului, infinit mai salubre decît cele ale prezentului, arheologii au putut constata diverse schimburi comerciale, iradieri culturale, sensibilitățile unor epoci apuse în materie de decorații. Bogăția de informații pe care le conține un vas ceramic, fie el și spart, stă în munca depusă pentru ca el să poată fi cumpărat.

Să pornim cu începutul, vorba unui celebru dramaturg englez. Lutul se colectează din locuri speciale, cunoscute de meșterii locali, apoi se macină, se curăță de impurități, se amestecă cu apă într-o proporție corectă, astfel încît să fie lucrabil, apoi se debitează printr-o presă care scoate aerul din el și îl face numai bun de transportat în atelierul de olărit. Aici, calupurile mari se porționează și se mai trec o dată prin presă, apoi se frămîntă pentru o omogenizare care se termină abia pe roata olarului, acolo unde mîinile bine antrenate ridică ușor masa de lut, apoi o coboară de cîteva ori, acest ritual de începere a vasului fiind o precondiție a reușitei sale. Aceasta este prima probă pe care orice vas ceramic trebuie să o treacă, anume proba frămîntatului, cum o numește meșterul Daniel Leș din Baia Sprie. Tot el spune că vasul mai are de trecut trei probe importante, asemeni omului în viață, acestea fiind proba făuritului pe roată, proba șlefuirii și proba focului.

Să ridici vasul și să-i dai forma dorită este extrem de simplu doar atunci cînd privești un meșter cu experiență care în cinci minute finalizează un vas foarte elaborat. În realitate, acele mîini au zeci de ani de experiență și, mai mult decît atît, au generații care au făcut asta cu pricepere înaintea lor. Să simți materialul, să știi cît poți să apeși pe ambele părți, să-l mîngîi pentru ca el să crească este tot atît de dificil precum cîntatul la un instrument. Cu toate acestea, spre deosebire de instrumentiștii care, ocazional, primesc aplauze și onoruri, umilii olari, cu privirea lor ațintită spre pămînt, trec neobservați. Odată oprită roata, vasul are forma finală, dar mai trece mult timp pînă cînd acesta să țină laptele la prins sau să bucure privirea cuiva. El trebuie să stea la uscat o perioadă, înainte de a fi șlefuit cu piatra, pentru a avea o suprafață fină și plăcută la atingere. Apoi urmează proba focului, în timpul căreia unele vase crapă, altele plesnesc.

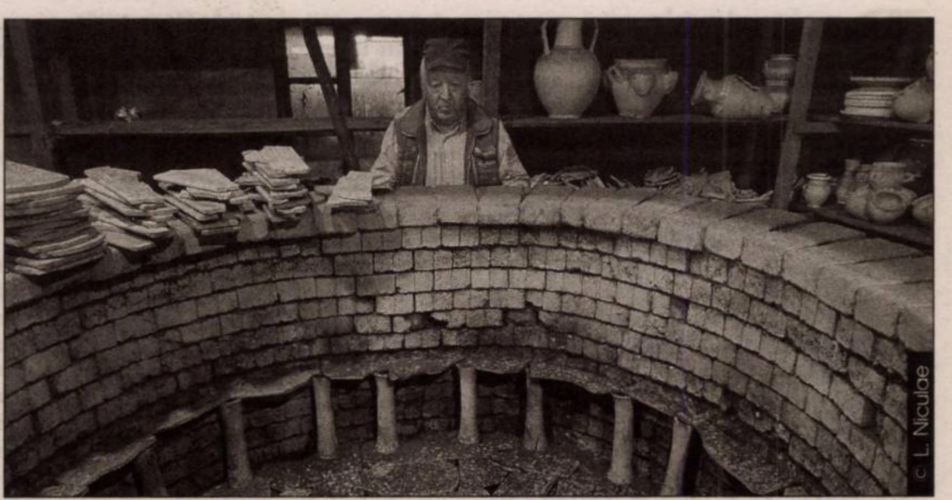

© L. Niculae

În atelierul de olărit al lui Márton Molnos, în Corund, secui și români lucrează cot la cot pentru a realiza vase. Din 1980 are meșterul Márton mica afacere de pe urma căreia se întrețin, modest, dar curat, din muncă cinstită și sîrguincioasă, cîteva familii din sat. Vasele tradiționale de Corund, cu exuberantele lor motive florale și animaliere, lucrate pe albastru, roșu, verde, negru sau într-o policromie încîntătoare, nu mai au foarte multă căutare. 2020 a fost un an prost, fără tîrgurile tradiționale care adună meșterii cei mai iscusiți din Horezu, Marginea, Corund, Piscu și alte centre importante de olărit din țară, acolo unde vasele tradiționale au căutare printre admiratori și colecționari. Nici în 2021 nu se vor organiza, din același motiv de sănătate publică. Astfel că, în atelierul din Corund, în prezent se produc vase ceramice care se desfac în magazinele de bricolaj, la raionul „Casa și grădina“. Am privit, cu încîntare și tristețe, întregul proces de fabricație. După ce mîinile dibace ale lui Gabor, Petru și Levente modelau vasele, acestea erau decupate și perforate, apoi împodobite de Elisabeta, Iulia și Ianike. Modele cerute de gustul orășeanului contemporan, cele care se vînd adică, sînt „amfore sparte“, aplecate într-o parte, în care se pot planta flori, asemenea unui ghiveci. Singura diferență este că un ghiveci, oricît de frumos, nu aduce vilei orășeanului ștaiful necesar epatării prietenilor, așa cum o amforă spartă o face. Adică el avea prin casă o amforă străveche care s-a spart, dar el fiind *smart* a făcut un *upcycling* și gata-i ghiveciul sustenabil și eco, deci la modă. Pe vremuri, ca să se vîndă, vasul trebuia să fie prezentat întreg la tîrg. Acum, ca să se vîndă, el trebuie să fie gata spart.

Trăind modest, olarii înțeleg pămîntul și fac asta cu răbdare, umilință și înțelepciune. Îi primesc pe copiii care vor să încerce meșteșugul cu dragoste, cu prietenie, iar meșterii cu experiență le îndrumă mîinile, cu un zîmbet pe buze, în timp ce copiii le consumă cu entuziasm lutul prețios. Poate că pruncii vor prinde drag de pămînt și vor continua să facă vase ceramice, mărturisitoare ale tradiției, ale frumosului care dă sens utilului. Pînă la urmă, așa cum spunea Victor Hugo undeva în *Mizerabilii,* frumosul este la fel de util ca utilul, uneori chiar mai util, iar vasele ceramice tradiționale, cu eleganța lor lipsită de emfază, mărturisesc această afirmație.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Joseph S. NYE, Jr.

Biden și drepturile omului

De-a lungul îndelungatei sale cariere în Senatul SUA, Joe Biden a stabilit un record prin ridicarea drepturilor omului la rangul de obiectiv de politică externă americană. Acum, ca președinte, angajamentul lui Biden în acest domeniu e pus la încercare.

Politica externă presupune compromisuri în mai multe domenii, printre care securitatea, interesele economice, dar și alte valori. Cînd însă în joc sînt drepturile omului, compromisurile fac loc adesea acuzelor de ipocrizie și cinism.

Să luăm ca exemplu asasinarea din 2018 a jurnalistului disident saudit Jamal Khashoggi, în consulatul Regatului Arabiei Saudite (RAS) din Istanbul. Fostul președinte Donald Trump a fost criticat pentru că a ignorat dovezile flagrante ale unei crime brutale, cu scopul de a menține bunele relații cu prințul moștenitor saudit Mohammed bin Salman, cunoscut și sub acronimul MBS.

Liberalii au criticat reacția firavă a lui Trump la asasinarea lui Khashoggi, ca fiind „de un mercantilism necruțător și oarbă în fața faptelor“. Chiar și publicația conservatoare *Wall Street Journal* a scris în paginile sale: „Nu ne vine în minte nici un președinte, nici chiar pragmaticii radicali Richard Nixon sau Lyndon Johnson, care să fi fost capabil să dea o asemenea declarație publică, fără să evoce măcar ornamental valorile și principiile imuabile ale Americii“.

Trump a înțeles că asigurarea accesului la petrol, vînzările de arme și stabilitatea regională sînt de importanță primordială, dar a ignorat faptul că apărarea valorilor și a principiilor care fac America atît de atrăgătoare este, și ea, de un interes național major. Apărarea drepturilor omului îi definește pe americani în fața întregii lumi și sporește capitalul *soft power* al Americii – altfel spus, capacitatea SUA de a obține ceea ce își doresc prin seducție și persuasiune, în mai mare măsură decît prin coerciție sau bani.

Combinarea acestor interese divergente de politică externă presupune exercițiul compromisului, care însă suscită critici la adresa modului în care sînt făcute aceste compromisuri. În timpul campaniei din 2020, Biden l-a criticat pe Trump pentru că a trecut cu vederea rolul jucat de MBS în asasinarea lui Khashoggi. Odată ajuns președinte, el a autorizat-o pe directoarea Serviciilor Naționale de Informații să facă public un raport desecretizat care dovedea vinovăția lui MBS, a expulzat din SUA 76 de cetățeni saudiți și a redus utilizarea armamentului american în războiul purtat de RAS în Yemen.

Dar criticii liberali susțin că Biden ar fi trebuit să meargă mai departe și să anunțe că SUA nu vor duce tratative cu MBS, forțîndu-i astfel mîna regelui Salman să numească un alt prinț moștenitor. Mulți experți în RAS susțin că o astfel de schimbare de regim ar fi depășit capacitățile Americii. Spre deosebire de Trump, Biden a evocat valorile americane; dacă însă reacția lui a fost bine cumpănită, rămîne o întrebare deschisă.

Discuții similare au apărut și cu privire la politica lui Biden față de China. Biden l-a criticat pe președintele chinez Xi Jinping, reproșîndu-i că nu are nici „o fibră democratică în corpul său“, iar la întîlnirea de la Anchorage cu omologii lor chinezi, secretarul de stat Antony Blinken și consilierul de Securitate Națională Jake Sullivan au criticat încălcările drepturilor omului de către China în Xinjiang și reprimarea democrației și a susținătorilor ei în Hong Kong. În ceea ce privește Rusia, Biden a consimțit, într-una din declarațiile sale, că președintele Vladimir Putin e „un ucigaș“.

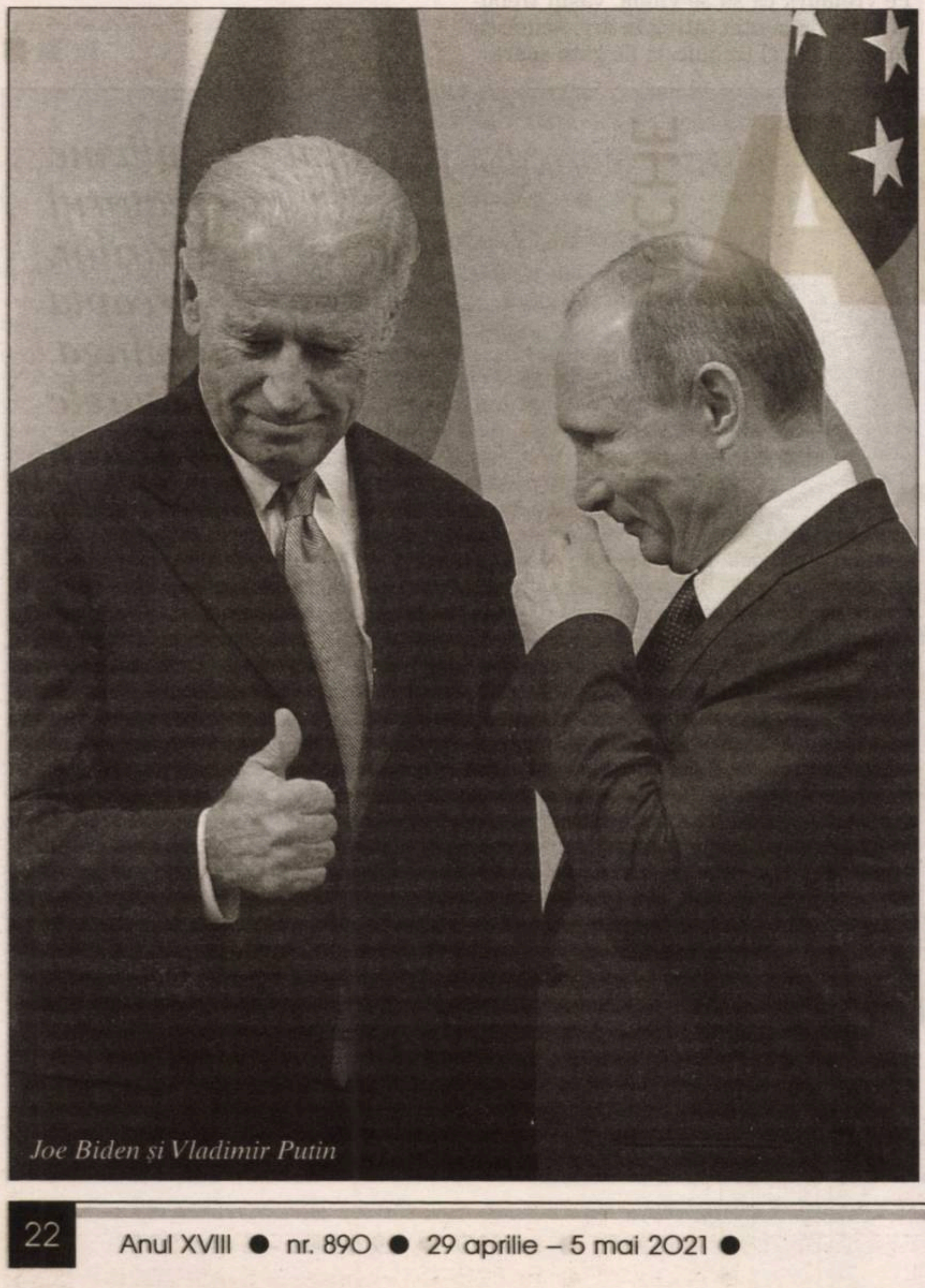

Joe Biden și Vladimir Putin

Joe Biden și Xi Jinping

Cu toate acestea, atunci cînd SUA au organizat summit-ul privind schimbările climatice, Xi și Putin s-au aflat pe listele de invitați (chiar dacă invitația către RAS s-a adresat regelui Salman, și nu fiului său). A fost aici vorba de ipocrizie sau invitația a reflectat o evaluare realistă a faptului că schimbările climatice reprezintă o amenințare majoră, care nu poate fi gestionată fără cooperarea guvernelor acelor țări?

China, bunăoară, este în momentul de față țara cu cele mai mari emisii de gaze cu efect de seră din lume, iar RAS deține cele mai mari rezerve de hidrocarburi. Fără participarea acestor doi actori, nu se poate găsi o soluție la problema climatică. America va trebui să învețe importanța exercitării puterii *împreună* cu alții, precum și *asupra* altora, dacă vrea să gestioneze problema interdependenței ecologice. Ceea ce înseamnă să colaboreze cu China, în materie de probleme climatice și de pandemie, dar să continue să o critice în privința nerespectării drepturilor omului.

Cum putem stabili, în astfel de circumstanțe, dacă cei care ne conduc fac „cele mai bune alegeri morale“? După cum susțin și în cartea mea *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump,* un bun început ar fi evaluarea liderilor politici în termenii unei „etici tridimensionale“, care ia considerare intențiile, mijloacele și consecințele deciziilor lor. De asemenea, ne vom inspira din trei școli de gîndire în materie de politică externă: realismul, liberalismul și cosmopolitismul – în această ordine.

Drepturile omului nu trebuie înțelese ca valori care știrbesc interesele naționale ale SUA: valorile fac parte din interesul național al SUA. Trebuie să începem cu realismul, dar nu trebuie să ne oprim aici. În măsura posibilului, ar trebui să ne afirmăm valorile într-o modalitate care să ne permită să le transpunem în realitate. În același timp, dacă nu începem cu realismul, vom redescoperi curînd că drumul spre iad e pavat cu bune intenții.

La nivel internațional, obiectivele pe care președinții SUA le-au urmărit de-a lungul anilor nu reflectă o dorință de justiție similară aspirațiilor de acasă. În Carta Atlanticului (unul dintre documentele fondatoare ale ordinii internaționale liberale), președintele SUA Franklin D. Roosevelt și prim-ministrul britanic Winston Churchill și-au declarat loialitatea față de libertatea de a prospera și de a trăi la adăpost de teamă. Dar Roosevelt nu a încercat să transfere *New Deal*-ul american la nivel internațional. Chiar și pentru renumitul filozof liberal John Rawls, condițiile teoriei sale a justiției erau aplicabile exclusiv societății americane.

FOR A NEW DEAL

Franklin D. Roosevelt

În același timp, Rawls susținea că obligațiile societăților liberale se extind dincolo de frontiere; ele trebuie să se ajute reciproc și să respecte instituțiile care asigură drepturile elementare ale omului, dar trebuie să le ofere, totodată, oamenilor dintr-o lume diversă posibilitatea de a putea decide în cît mai mare măsură singuri, cu privire la propria viață. De aceea, ar trebui să ne întrebăm dacă obiectivele unui lider politic includ o viziune care să exprime valori atractive pe plan domestic, dar și peste hotare – dacă aceste valori sînt bine cumpănite și dacă sînt luate în calcul și riscurile, astfel încît să existe o perspectivă rezonabilă de succes.

Ceea ce înseamnă că evaluăm un lider politic nu numai pe baza caracterului și a intențiilor sale, dar și în funcție de inteligența sa contextuală în materie de promovare a valorilor. Pînă acum, Biden a trecut cu bine acest test.

***Joseph S. Nye, Jr.** este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump.

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Iaromira POPOVICI

bazar

Evaziuni

Bonnie și Clyde

Filmele care rulau pe bulevard, pe vremea lui Ceaușescu, erau, de cele mai multe ori, de aventuri. Filmele de aventuri de pe vremea aceea erau aproape cuminți, aș zice, comparativ cu cele de azi.

Totul se desfășura într-un ritm mult mai domol, deși, sînt sigură, pe atunci era considerat alert. Nici vorbă de atîtea și de atît de diferite efecte speciale, erau cîteva, dar cumva consacrate, cam știai la ce să te aștepți: protagoniștii se alergau, la un moment dat, urmăritor și urmărit, pe jos. Coborau și urcau scări, eventual rulante, săreau de pe o bandă pe alta, se urcau pe acoperișuri, ajungeau pe străduțe și în fundături și intrau prin bucătăria restaurantelor, ieșeau pe ușa din spate, se pierdeau prin mulțime, eventual prin diverse parade ocazionale ca să scape. Se mai urmăreau apoi frenetic cu mașinile. Și, în caz că se prindeau, urma cîte o scenă de bătaie, cu puțin box, puțin kung-fu, totul, de multe ori, pe marginea unui acoperiș sau pe vreun tren, în așa fel încît unul dintre protagoniști să fie mereu gata să se prăbușească.

Lucrurile erau simple și din punct de vedere moral, în general: bunii erau buni și răii erau răi, la modul cel mai simplu și direct. Dilemele morale erau minime, eram atît de siguri că schema care ni se oferă va funcționa, încît aproape că nu ne mai puneam probleme de nici un fel. Nici măcar cînd răii, la sfîrșit, erau de multe ori omorîți – ajunsese să ni se pară firesc. La fel de firesc cum mama vitregă era legată de coada calului și plimbată așa prin toată împărăția în poveștile copilăriei. Iubirea se dovedea și ea confortabilă: eroina era, de obicei, cea care trebuia salvată, frumoasă în sens clasic. Îl prefera întotdeauna pe eroul mai nonconformist, dar moral, în detrimentul răului mai bogat și mai așezat.

Era o lume simplă, ca-n basme aproape, pe care voiam s-o revăd mereu. Îmi doream ca, în timp ce-mi rodeam sandvișul adus de acasă (semințe n-am încercat) și-mi ridicam picioarele ca să mă feresc de șobolani, să știu că lumea e un loc simplu, bazat pe reguli uneori stupide, dar certe. Asta în opoziție mai curînd subconștientă cu lumea reală în care trăiam: cea a unei societăți absurde, totalitare, în care se-ntîmplau lucruri fără nici un sens, în care mințeai și erai duplicitar de mic.

Treptat, însă, mi-am format un alt tip de ideal eroic. Am învățat să apreciez altfel de eroi și eroine. Cred că filmele anilor '90 m-au adus mai curînd pe calea asta. Dar se coceau în mine asemenea preferințe încă din anii '80. Impulsionate de filmele de la Cinematecă din vremea aceea. Acolo chiar aveai ocazia să te formezi, să vezi toată istoria cinematografului și să ieși din schema reductivă a filmelor de pe bulevard. Fellini, Antonioni, Bergman, Truffaut, Tarkovski, Mihalkov, Wajda, Forman au fost doar cîțiva dintre regizorii care mi-au deschis mintea și simțurile la vîrsta adolescenței. Și care mi-au marcat definitiv modul în care privesc existența și ce-mi doresc de la ea. Care m-au învățat să gîndesc, să-mi pun întrebări, să am, măcar cît de cît, simțul umorului și al ironiei, să simt dedesubturile și subtilitățile situațiilor, să înțeleg ce e cu imaginația... Să am o idee ce-nseamnă bun gust și prost gust. Ce e un simbol și cum să-l interpretezi. Că important e să știi cîteva lucruri despre contextul în care a fost făcut un film, despre curentul căruia îi aparține, să ai măcar o brumă de cultură generală.

Școala bulevardului combinată cu cea a Cinematecii și cu cea Disney din copilărie mi-au îndreptat preferințele spre o anumită intrigă: cea de evaziune. Încă de pe vremea Cinematecii, unul dintre filmele mele preferate era *Bonnie și Clyde* (1967, Arthur Penn). Sigur, nu-mi plăcea în mod special că Faye Dunaway și Warren Beatty jefuiau bănci. Și cu atît mai puțin că omorau oameni. Dar mi se părea formidabil cum găsiseră ei o cale să scape din lumea lor strîmtă și să fugă într-una aparent mai mare. Să-și ia cîmpii. Să evadeze. Să se revolte împotriva tabuurilor.

Probabil că tot acest imaginar evazionist i se datorează lumii închise a României comuniste în care trăiam. În care singurele soluții posibile de schimbare a perspectivei, de eliberare, pînă la urmă erau cele legate de evadare. Erau excluse lupta dreaptă, revolta directă. Adică erau posibile, dar cu consecințe dezastruoase pe care trebuia să ți le asumi. Adolescentă fiind, nu-mi spuneam explicit toate aceste lucruri, dar le simțeam. Și de-asta îmi alegeam, instinctiv, filmele cu evadări. Din cele de la Cinematecă, preferatele mele erau filmele lui Antonioni, *Aventura, Noaptea, Eclipsa* și *Deșertul roșu*. Din cele ale „Tinerilor furioși“, *Billy Liar* (John Schlesinger, 1963), cu Julie Christie și Tom Courtenay. Iar din cele cu antiutopii și evaziuni la altă scală, era *Fahrenheit 451*, (François Truffaut, 1966), tot cu Julie Christie.

Abia după 1989 aveam să descopăr filmele evazioniste ale epocii mele, cele care mi-au devenit un soi de profesiuni de credință. Dar despre ele într-un articol viitor.

■ ■ ■

Radu MAGDIN

România globală și internaționalizarea: depășirea provincialismului „prosper“ în criză

Pentru România, COVID-19 nu a adus doar o criză sanitară și economică, ci a și expus limitele unui fel de a gestiona statul și societatea. Reziliența scăzută demonstrată în ultimul an scoate în evidență încă o dată epuizarea unui model de gîndire și „pregătire“ care ne-a însoțit după aderarea la UE și NATO. În mod constant, s-a vorbit despre proiecte de țară, fiecare candidat major în alegerile prezidențiale a propus așa ceva, însă politicul nu a fost suficient de organizat, de convingător sau de hotărît pentru a duce în concret astfel de metanarative. Ce trăim astăzi arată necesitatea unor noi abordări pentru a reuși să trecem cu bine de această criză și de cele care vor tot veni, într-o lume care se schimbă mult mai rapid decît sîntem noi pregătiți.

Trebuie să avem capacitatea de a merge dincolo de strategia „morcovul și bățul“ care ne-a ghidat pașii către NATO și UE. Mai mult ca oricînd, se cere un nou val de energie și ambiție. Știu că discursul cu tente motivaționale nu prinde foarte mult într-o Românie cu un grad redus de încredere instituțională și interpersonală, dar soluția este deschiderea ochilor, înțelegerea mai profundă a dinamicii lumii în care trăim și adaptarea la noua realitate, care presupune internaționalizarea actorilor noștri economici și nu numai.

Pentru că trăim sub fascinația cinemaului românesc, avem nevoie de un nou val românesc, nu doar cultural, ci și economic, politic, social sau ideațional. Dincolo de amenințările deja cunoscute, cel mai mare risc pentru România de astăzi este comoditatea. Culcarea pe o ureche. Putem continua, evident, să credem că piața internă este suficient de mare și de bogată pentru a fi loc pentru toți, dar criza o va face mai mică și mai dificilă. În plus, vom avea de înfruntat concurența altora care se „internaționalizează“ pe aici, pe la noi. Nevoia de a ne schimba și îmbunătăți abilitățile de a performa în această nouă lume (vom vedea cît de minunată va fi ea!) este acută, rămîne doar să o sesizăm și noi.

De ce insist pe internaționalizare? Pentru că în România ne-am obișnuit să discutăm doar despre unul dintre motoarele care nu funcționează: urbanizarea și creșterea nivelului de trai în mediul rural. În mod cert, această jumătate de țară susținută pentru a reduce diferențele față de mediul urban. Dar, așa cum spuneam, n-ar trebuie să ignorăm un alt motor care poate aduce inovație, competitivitate și transformarea profilului economiei românești: un pas mai hotărît către conectarea cu externul. În fond, dacă putem funcționa mai bine cu trei motoare, de ce ne-am limita la doar două?

Pentru a fi mai concreți, cifrele de astăzi despre internaționalizarea business-ului românesc n-ar trebuie să ne rușineze, ci să ne motiveze să acționăm. Potrivit UNCTAD, valoarea investițiilor românești în străinătate *(FDI outflows)* a fost doar de 38 de milioane de dolari în 2019, față de 2.132 de milioane de dolari în Polonia, 2.626 de milioane de dolari în Ungaria și 4.918 milioane de dolari în Cehia. În același an, Bulgaria a fost la 332 de milioane de dolari. Un studiu al Start-Up Bridge din 2019 dezvăluie că trei sferturi (74%) din antreprenorii români vor ca statul să se implice în promovarea în străinătate a firmelor autohtone, iar 59% afirmă că au nevoie de acces la informații de business din piețele-țintă. În plus, 72% din antreprenorii români își doresc sprijin pentru internaționalizare prin mecanisme finanțate din fonduri europene, iar 57% se așteaptă ca băncile să ofere sprijin în procesul de internaționalizare. De la aceste puncte se poate scrie o poveste care să ofere argumente solide pentru narativul liderului regional, banalizat prin inadecvare.

În plus, cred că business-urile românești pot explora Republica Moldova pentru a-și testa potențialul și competitivitatea. Într-un mediu politic care este pe cale să devină mai prietenos după alegerile parlamentare anticipate, antreprenorii români pot păși mai curajoși și construi ceea ce este necesar pentru a reuși regional și global. Moldova este doar un punct, celălalt, pentru un contrast puternic, poate fi Silicon Valley, sau New York, apropo de listarea recentă a UiPath.

Internaționalizarea business-ului este doar o dimensiune. La fel de bine putem furniza expertiză prin societatea noastră civilă sau insista mai multe pe internaționalizarea universităților, prin parteneriate și cercetare care să evidențieze lucrurile la care ne pricepem cel mai bine. Este bine că ne uităm la topurile academice internaționale, dar e momentul nu doar să le așteptăm ca pe niște sentințe, ci să începem escalada.

În România, factorul extern vestic a fost întotdeauna un catalizator pentru progres. Așa și trebuie să rămînă. A venit momentul doar să ajustăm puțin sensul, să fim mai ambițioși și mai strategici. Nu mai trebuie să zăpăcim pe nimeni, acum trebuie să convingem și să livrăm rezultate. Internaționalizarea nu e un scop în sine, dar este o soluție pentru multe.

***Radu Magdin** este analist politic global și un pasionat de comunicare.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

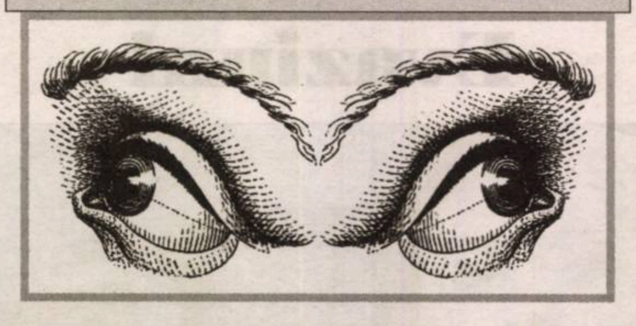

CU OCAZIA SCANDALULUI ISCAT DE O MICĂ ÎNȚEPĂTURĂ, UN DONALD COLERIC (ACUZAT DE FOFILARE) A PRIMIT UN INEL PRO ACTIV

■ Cu ocazia scandalului iscat de demiterea lui Vlad Voiculescu am aflat că aceleași autorități medicale trebuie să raporteze același lucru (numărul celor morți din cauza COVID-19) pe două platforme diferite după două proceduri diferite. Numai mie mi se pare aiurea? (**S. V.**)

■ Ce mai vor să angajeze angajatorii la rubrica „Oferte serviciu“ din pagina de mică publicitate a unui ziar? De pildă, „Spălător de Capsuri“ (scris așa, cu inițiale majuscule, pare o îndeletnicire aproape aristocratică). Iar anunțul ne lămurește despre ce-i vorba: „S.C. A&A Exprodcom SRL «CASA ANTONIE» căutăm Spălător de Capsuri serios și muncitor pentru întreținerea capsurilor (curățarea navetelor de plastic)“. (**D. S.**)

■ Ultima modă e să te pozezi sau să te filmezi în timp ce-ți faci vaccin. Unii spun că acesta ar fi un moment foarte important din viața lor. Par să fie, adică, niște vieți foarte liniștite, punctate rarisim de cîte o astfel de înțepătură. Și apropo... noroc că injecția se face în braț. (**A. M.**)

■ Mi s-a părut amuzant că la București s-a deschis un centru de vaccinare în incinta fostului Palat al Pionierilor din Parcul Tineretului. Apoi au venit vești din Franța: la Paris, autoritățile au deschis un centru de vaccinare într-un hotel din parcul de distracții Euro Disney. Încerc să-mi imaginez, amuzat-empatic, ce visează, în ajun, cei mai anxioși dintre pretendenții la vaccin. Cei programați la Palatul Pionierilor au probabil coșmaruri cu tovarășa comandantă de unitate, care se apropie (ta-ra-ta-taaaa, goarnele au sunat!) cu seringa ținută între dinți. Cei înscriși la centrul din Disneyland au probabil coșmaruri cu un Donald coleric, care scuipă și împroașcă pacienții. (**M. M.**)

© M. Pleșu

■ În timp ce cîntărețul de rock gotic Marilyn Manson era acuzat de abuzuri sexuale de către mai multe dintre fostele sale iubite, cîntărețul de muzică country Morgan Wallen făcea cîteva afirmații rasiste în *social media.* În urma scandalurilor iscate, vînzările muzicii lui Manson au crescut de peste o sută de ori, iar noul album al lui Wallen a petrecut șapte săptămîni pe primul loc, situație nemaiîntîlnită pentru un album country în istoria de 64 de ani a topului Billboard. (**M. C.**)

■ În drum spre centrul de vaccinare, un șofer de taxi mi-a confirmat părerea că, pe lîngă cei care nu vor să se vaccineze, cei care vor să se vaccineze și indecișii, a apărut și o a patra categorie. Legînd o discuție despre vaccinare, șoferul mi-a mărturisit: „Eu nu m-aș vaccina“, adăugînd însă cu bucurie o laudă: „Dar ce bine că dumneavoastră o faceți!“. Dulcea fofilare clasică, în spiritul „Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm“. (**S. G.**)

■ Premierul francez Jean Castex a primit lenjerie intimă prin poștă, în cadrul unui protest al proprietarilor de magazine de profil, care au fost închise din cauza carantinei actuale. S-au strîns 200 de comercianți, așadar premierul a primit 200 de chiloți prin poștă. „Florarii, librarii, coaforii și magazinele de discuri au fost clasificate drept firme «esențiale». Dar cum rămîne cu lenjeria de corp? Nu este o chestiune de igienă și protecție? Nu este primul lucru pe care îl punem dimineața cînd ne îmbrăcăm? De ce departamentul nostru este neesențial și coafura esențială?“, a adăugat reprezentantul comercianților. Și omul are dreptate. Să sperăm ca măcar cîteva dintre modelele de chiloți primiți să i se fi potrivit premierului. (**A. M. S.**)

■ Pandemia și traiul în izolare nu au crescut rata divorțurilor, spun psihologii, ba mai mult, se pare că au încurajat manifestarea creativității. Cînd vine vorba de inele de logodnă, femeile nu sînt aproape niciodată ușor de mulțumit. Pentru siguranță, un bărbat din Atlanta a pregătit nu mai puțin de cinci inele, cu stiluri și pietre diferite, și a lăsat-o pe viitoarea mireasă să-l aleagă pe cel potrivit pentru inima ei. Mai mult, avea la îndemînă chiar și un aparat pentru a testa autenticitatea diamantelor. Cîștigător a fost un inel îngust, cu piatră rectangulară. Strălucitoarea poveste a fost preluată de pe Instagram de postul național de televiziune CBS și, probabil, a ridicat ștacheta pentru toți cei care aveau deja bătăi de cap cu inventarea unui moment romantic în care să ofere inelul, unul singur. (**A. A. D.**)

■ Din datele ONRC, analizate de firma KeysFin, în România există cîteva mii de societăți comerciale care au în denumire următorii termeni, cu scopul de a atrage clienți: *convenabil, splendid, favorit, talisman, elixir, fortuna, pro activ, strict necesar, solemn, simbolic, sincer, util* sau *unic.* Există firme cu patroni extrem de optimiști care se numesc Simplu Și Eficient SRL, Sigur Că Da SRL sau Toate Bune SRL, patroni care pun răul înainte și își denumesc firmele Faliment SRL, Iad SRL, Prăpastia SRL, dar și patroni pur și simplu neinspirați care au firme precum Ultimul Neuron SRL. (**A. P.**)

UN CUNOSCUT PRODUCĂTOR A PROMIS DISTRACȚII DE FUM

■ Ce se mai cumpără în lumea asta nebună? În 2010, un cunoscut producător de jucării a făcut un parteneriat cu un faimos designer și au creat o singură păpușă Barbie, îmbrăcată cu o rochie neagră de seară și împodobită cu un colier care are un diamant roz. După ce a fost arătată lumii în fel și chip, a fost vîndută la licitație. S-a cumpărat cu 302.500 de dolari. (**S. V.**)

■ O americancă a prevenit o tîlhărie într-o benzinărie acționînd asupra hoțului cu o felație pînă la venirea polițiștilor. Acum cîțiva ani, o actriță porno italiancă a promis un turneu național de felații oferite gratuit, dacă un anume candidat independent cîștiga alegerile. Ca și alăptatul, ar trebui ca, atunci cînd fărădelegea amenință armonia socială, felația în spații publice să fie ocrotită de lege. (**M. C.**)

■ Un amplu centru de vaccinare împotriva COVID-19 va fi inaugurat la Disneyland Paris, după ce celebrul parc de distracții a fost închis temporar din cauza pandemiei. Va fi un „vaccinodrom“ care va funcționa în week-end-uri și care își propune să vaccineze în jur de 1.000 de persoane pe zi. Nici distracția nu mai e ce a fost. (**A. M. S.**)

■ Dacă, dintr-un motiv sau altul, căutați producători-importatori-distribuitori de aromă de frăguță, aflați că pe piața din România există șapte firme specializate: Aromatics SRL, Artisan Ingredients SRL, Top Ingrediente SRL, Ingredia Food, Curt Georgi-Rom SRL, Catalin Consulting SRL și Eurogamma Flavors & Fragrances SRL. Din portofoliul acestor firme fac parte și arome de fum, de măr copt, de cafea, strugure, portocală, migdale, căpșuni, precum și aroma de mentă. (**M. P.**)

PARADOX
Nestlé
Fitnes
nutritious energy
Breakfast Cereal Bar

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **891** ■ 6-12 mai 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

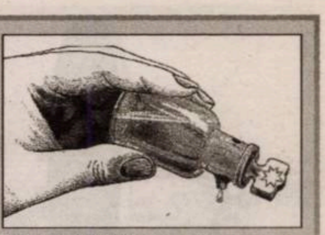

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEȘU

„Trei cuvinte ale Învierii“

pagina **3**

HORIA CORCHEȘ

„Ce poți face la pîrnaie?“

pagina **6**

CONSTANTIN RUDNIȚCHI

„Cînd au fost românii cei mai bogați“

pagina **8**

Călător prin România

© Marius Chivu

„Dacă nu știi unde mergi, orice drum te duce acolo.“

LEWIS CARROLL

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ

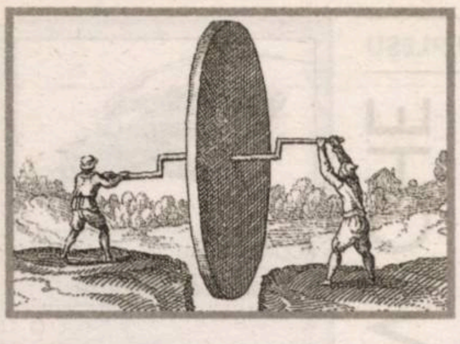

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

„Voi aveți ceasuri, noi avem timp“

Expresia asta atribuită talibanilor e adesea folosită pentru a sublinia situația de pe teren în „războiul veșnic“ dintre radicalii islamiști din Afganistan și forțele internaționale care au invadat țara după atentatele din septembrie 2001. Altfel spus, oricîte înfrîngeri ar fi suferit, și au suferit multe, talibanii au știut tot timpul că americanii și aliații lor se vor retrage la un moment dat.

Acest moment a venit la jumătatea lui aprilie, cînd președintele Joe Biden, un adversar vechi al prelungirii prezenței trupelor americane în Afganistan, a anunțat că termenul-limită pentru părăsirea bazelor construite de-a lungul a douăzeci de ani de război va fi un simbolic 11 septembrie 2021. Președintele a trecut astfel peste sfaturile consilierilor săi care ar fi preferat o retragere condiționată de capacitatea guvernului ales afgan de a face față amenințărilor venite din partea grupurilor radicale islamiste.

Anunțul președintelui poate fi interpretat ca un semn al oboselii și exasperării unui public american care nu mai înțelege de multă vreme de ce guvernul insistă într-un exercițiu din care singurele rezultate palpabile sînt pierderile financiare și de vieți omenești.

Iar costurile sînt uriașe. Cifrele exacte sînt greu de calculat, dar un studiu realizat de Brown University estima că, pînă în 2020, Statele Unite au cheltuit aproximativ 978 de miliarde de dolari pentru efortul de război din Afganistan și Pakistan. Pakistanul a fost inclus în calcul pentru că e folosit ca bază de pornire pentru unele operațiuni din interiorul Afganistanului. Majoritatea sumelor au fost folosite pentru operațiuni în teren și cheltuieli de personal (echipament, asistență medicală, salarii și diverse alte beneficii specifice personalului militar). Însă au fost alocate și sume considerabile pentru reconstrucția țării – potrivit unui raport oficial, aproximativ 143 de miliarde de dolari au fost cheltuite în acest scop. Jumătate din această sumă a mers către întărirea armatei afgane și a forțelor de poliție care ar trebui să preia în totalitate sarcina de menținere a securității. Se vorbește mai puțin despre sumele pierdute ca urmare a corupției, managementului prost și neglijenței – un document al Congresului, citat de BBC, estimează că, doar între 2009 și 2019, 19 miliarde de dolari au dispărut așa. Calculul nu acoperă perioada de la începutul războiului, cînd au fost probabil și cele mai mari cheltuieli legate de stabilizarea țării.

Dincolo de bani, sînt și pierderile umane. În douăzeci de ani de război, Statele Unite au pierdut 2.300 de militari uciși în acțiune, iar alți peste 20.000 au fost răniți. Dat fiind că au fost ani în care prezența militară americană în Afganistan a ajuns la peste 100.000 de persoane, cifrele acestea sînt relativ mici. Însă nu toți cei care au pierit în acest război au pașaport american. Forțele de securitate ale guvernului de la Kabul au pierdut, potrivit Brown University, peste 64.000 de persoane în confruntarea cu extremiștii islamiști. Cel mai mare preț, însă, a fost plătit de populația civilă – 111.000 de oameni au fost uciși sau răniți în confruntările dintre cele două tabere doar între 2009 și 2021. Estimarea aparține Misiunii de Asistență în Afganistan a ONU.

Și toate acestea pentru ce? E greu de spus. Administrația afgană este instabilă și nesigură, talibanii anticipează o revenire la putere și își ascund cu greu nerăbdarea, iar lumea nu e neapărat un loc mai sigur. Firește, în acești ani, liderul Al-Qaeda, Osama bin Laden, a fost executat de forțele speciale americane, mullah-ul Omar (fondatorul mișcării talibane) a murit de moarte bună într-un loc și la o dată care sînt încă dezbătute de analiști, însă dispariția celor doi nu a schimbat mare lucru. Afganistanul rămîne același loc straniu în care marile puteri ale lumii se împotmolesc și nu reușesc niciodată să lase în urmă ceva durabil. Au pățit-o sovieticii în anii ’80 ai secolului trecut, li se întîmplă în 2021 americanilor. În atari condiții, încăpățînarea președintelui Biden e perfect îndreptățită. Departe de a declara vreo victorie, administrația americană face un exercițiu de control al pagubelor, mai ales în condițiile în care principalele sale preocupări acum țin de recuperarea post-pandemie (un eveniment care produce infinit mai multe pierderi) și de criza emigranților de la granița de sud a țării.

I s-a reproșat președintelui că, lăsînd Afganistanul într-un echilibru mai degrabă fragil, nu face decît să creeze condițiile pentru noi atacuri asemănătoare celor care au dus la izbucnirea războiului. Sugestii în acest sens vin mai ales din zona Partidului Republican, tradițional mai apropiat de mediile de securitate națională. Însă asemenea afirmații ignoră două realități evidente. Prima dintre ele e că și precedentul președinte, un republican, avea exact aceleași intenții bazate pe calcule asemănătoare, chiar dacă raționalizarea lor în public, sau măcar stilul ei, era diferită. A doua este observația banală că nici unul dintre cei care au organizat și executat atentatele de la 11 septembrie nu venea din medievalul și bizarul Afganistan. Mohamned Atta, liderul din teren, era egiptean, 15 dintre ceilalți 18 veneau din Arabia Saudită, unul din aliații Statelor Unite din Orientul Mijlociu. Tot saudit era și Osama Bin Laden. Afganistanul a fost bază pentru Al-Qaeda, însă doar atît.

Altfel spus, criminalii n-au patrie, ci doar victime. Și dacă cineva dorește ca următorul Bin Laden să nu mai primească adăpost pentru a pregăti noi tragedii, poate ar fi mai util ca războaie izbucnite din orgoliu și ignorate de comunitatea internațională să fie oprite la timp. Pentru un astfel de exemplu, uitați-vă un pic la Yemen. Tic-tac!

■ ■ ■

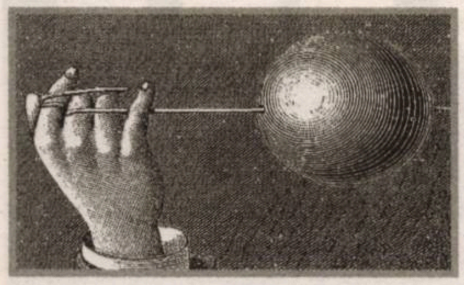

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Primăvara culturii nu vine nici în această vară

Sîntem destui cei care am sperat că, odată cu omologarea mai multor tipuri de vaccin, viața va reintra pe făgașul normal. Și că, odată cu creșterea ratei de imunizare, mai ales în Europa, și viața culturală se va normaliza. Sînt destule semnale că avem de ce să fim optimiști. După multe luni în care teatrele, cinematografele, sălile de concerte, muzeele și, pe alocuri, chiar și librăriile au fost închise, după ce sute de festivaluri au fost anulate, guvernele se pregătesc să permită redeschiderea domeniului cultural. E o promisiune așteptată deopotrivă de publicul larg și de creatori: artiștii vor putea evolua, în sfîrșit, în fața unui public real, și nu pentru niște spectatori nevăzuți, care-i urmăresc pe ecrane, de acasă. Acel „aici și acum“ care stă la baza complicității dintre actori și spectatori capătă, din nou, un sens.

Cîți dintre cei care s-au obișnuit să se uite la teatru pe ecranul laptop-ului sînt dispuși să se întoarcă în sală?

E cazul să ne temperăm așteptările. Poate ne-am bucurat prea devreme. Perspectivele sînt, într-adevăr, optimiste, însă doar dacă facem abstracție de prezent și de viitorul imediat.

Festivalul Internațional de Teatru de la Avignon se va ține în luna iulie. Pentru secțiunea In, unde sînt așteptați peste o mie de spectatori în fiecare seară, e privilegiată varianta accesului pe bază de certificat de vaccinare. În secțiunea Off, unde nu se va putea face un control riguros, vor fi stabilite măsuri de distanțare. Și Festivalul de la Edinburgh se va ține, la jumătatea lunii august, dar condițiile nu au fost încă detaliate. Tîrgul de Carte de la Frankfurt, de la sfîrșitul lunii octombrie, se va ține în condiții (aproape) normale, dar cu circuite mai aeristite și norme de distanțare. Oktoberfest nu se va ține nici anul acesta, după cum a explicat premierul landului Bavaria: pur și simplu, nu există nici o modalitate de a organiza evenimentul în condiții de securitate sanitară. Nenumărate alte festivaluri au fost fie anulate, fie amînate: e prea multă incertitudine.

În anumite zone nu sînt întrunite condițiile pentru redeschidere: rata de infectare e încă mare, la fel și gradul de ocupare a serviciilor medicale. Apoi, evenimentele culturale nu pot fi pregătite de pe o zi pe alta: e nevoie de timp și, mai ales, de oameni, de artiști și de personal calificat care să lucreze, în siguranță, împreună. Din momentul în care se va permite redeschiderea teatrelor va mai dura ceva pînă cînd spectacolele noi vor fi pregătite pentru public. Mult așteptata relansare va depinde și de măsurile proiectate de guverne. La evenimentele organizate în aer liber se poate păstra relativ ușor distanța între spectatori; în interiorul sălilor de spectacol, e mai greu. Și,

© wikimedia commons

date fiind constrîngerile (se permite doar ocuparea a maximum 30% din locuri), mai ales sălile mici nu își vor permite redeschiderea, căci nu vor putea primi suficienți spectatori pentru a-și acoperi costurile. În fine, mai ales pentru evenimentele cu participare internațională, e greu de anticipat care vor fi condițiile de călătorie din diverse țări.

Dincolo de toate, rămîne de văzut dacă publicul e dispus să participe la evenimente. În luna martie, la Barcelona a avut loc un eveniment-test la care au participat 5.000 de tineri. Cu toții au fost testați înainte să participe la un concert. Testele efectuate două săptămîni mai tîrziu au arătat că nimeni nu s-a infectat. Experimentul a arătat deci că nu există risc de infectare pentru public dacă sînt respectate măsurile. Dar cîtă încredere poți avea într-un test? Apoi, mai rămîne ca instituțiile culturale și organizatorii de evenimente să știe să-și „vîndă“ produsele către un public care și-a schimbat radical obiceiurile de consum. Cîți dintre cei care s-au obișnuit să se uite la teatru pe ecranul laptop-ului sînt dispuși să se întoarcă în sală? Cum îi reconectezi cu scena pe cei conectați la platformele digitale?

În Franța, în Germania și-n numeroase alte țări europene, guvernele au asigurat linii de finanțare pentru instituții și întreprinderi culturale precum și măsuri compensatorii pentru lucrătorii culturali care și-au suspendat, forțați de împrejurări, activitatea. Acești bani au menținut pe linia de plutire un sector oricum vulnerabil. Acolo unde a existat un sprijin, relansarea se va produce mai ușor și pagubele vor fi recuperate. (Nu e cazul României, unde Guvernul a promis, fără să livreze, atît compensații, cît și fonduri de relansare.) Mai rămîne de restabilit încrederea sectorului cultural în guvernanți și planificarea unor măsuri care să le ofere artiștilor și organizatorilor de evenimente previzibilitate: condiții clare de redeschidere, responsabilități etc.

■ ■ ■

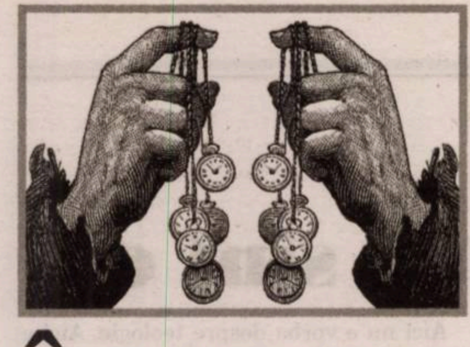

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Trei cuvinte ale Învierii

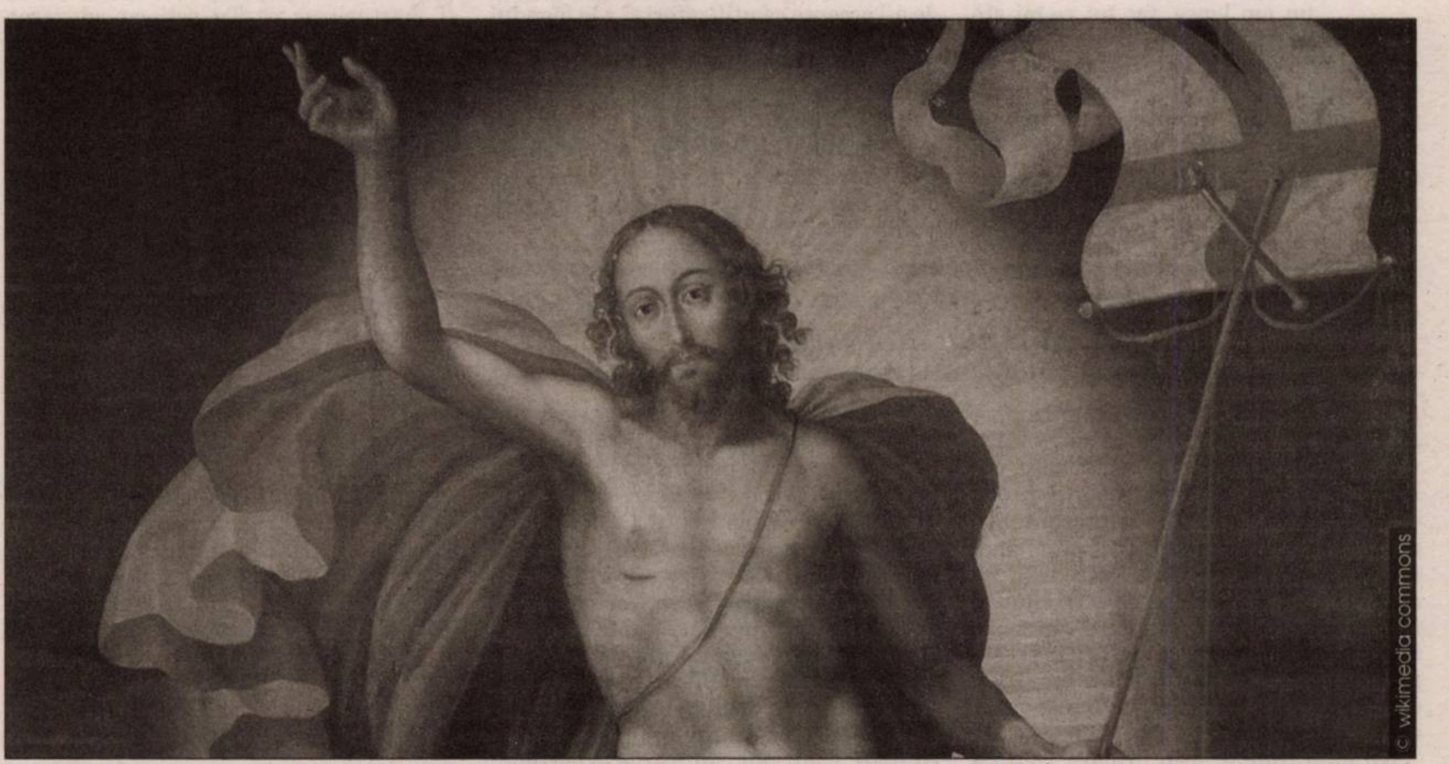

© wikimedia commons

În *Evanghelia după Matei* ni se povestește că, după Învierea Sa, Iisus le-a vorbit oamenilor în trei rînduri. O dată pentru a le spune: „Bucurați-vă!“, apoi: „Nu vă temeți!“ și la urmă (către ucenici): „Cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului!“.

Cine mai are urechi astăzi, în România, să audă cu adevărat aceste cuvinte? Bucuriile noastre, dacă sînt, sînt resentimentare: ne bucurăm de eșecurile altora: ale Opoziției dacă sîntem cu Guvernul, ale Guvernului dacă sîntem cu Opoziția. Ne bucurăm să depozităm vești proaste, să distribuim vinovății și injurii, să catalogăm dezastre. În afară de bucuria micilor achiziții zilnice, nu ne rămîne decît bucuria sinucigașă de a fi încruntați, de a iradia îngrijorare, de a secreta cele mai perfide scenarii. Ne trecem viața în voluptatea de a degusta calamități reale și închipuite. Sîntem neîndurători, prost dispuși și, în cel mai bun caz, sarcastici. N-avem încredere decît în cine ne aprobă, înlocuim prieteniile cu alianțe și nu mai iubim nimic în afara propriilor noastre opinii.

De temut, ne temem de tot: de ce-a fost, de ce este, de ce-ar putea să fie; de partide, de privatizare, de nelegiuiri (dar și de legi!), de unguri (dar și de o sumedenie de români!), de comunism, de neocomunism, de criptocomunism, de Ialta, de Malta, de presă, de sindicate, de stînga, de dreapta, de străini (de oculta mondială și de chinezi), de intelectuali, de mineri, de serviciile secrete, de „statul paralel“, de GDS, de DNA, de UE etc. Ne temem de tot ce nu știm, de tot ce știm, de tot ce aflăm. Ne temem să ne bucurăm, ne temem să vorbim despre răbdare și despre speranță.

Temători și triști, sîntem, firește, departe de a simți în preajmă prezența Celui care a promis să fie cu noi „în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului“. Cu cît e mai multă religie la vedere, cu atît sîntem mai nereligioși. Ne simțim cînd prea siguri de noi, manevrați de juvenile vanități politice, de convingerea iresponsabilă că pentru a reuși n-avem nevoie de nici un înger, cînd, dimpotrivă, sufocați de singurătate, părăsiți, de-mobilizați, resemnați.

Toate astea dovedesc că niciodată n-am fost mai puțin pregătiți pentru Sfintele Paști decît anul acesta. Mi se va răspunde că, totuși, nu prea avem motive de bucurie, că *avem,* în schimb, motive să ne temem și să ne simțim uitați de Dumnezeu. Dar nu e aceasta situația însăși a Răstignitului? Nu-și pierde El bucuria în Grădina Ghetsimani („întristat este sufletul Meu...“)? Nu i se face și Lui frică („...de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta!“)? Și nu se simte și El părăsit de Tatăl („Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?“)? Sărbătoarea Învierii e însă tocmai sărbătoarea transgresării acestor trei poticniri. E sărbătoarea a două îndemnuri („Bucurați-vă!“, „Nu vă temeți!“) și a unei promisiuni („Cu voi sînt...“). A răspunde acestor îndemnuri și acestei promisiuni cu argumente rezonabile, cu lucidități plate, cu „evidențe“ imediate e a rămîne în afara spiritului pascal. Și în afara credinței adevărate, care nu e altceva decît a fi capabil de bucurie în plină încercare, a fi neînfricat în vremuri înfricoșate și a te simți mereu asistat, în efortul tău, de Ochiul suprem.

Nu ni-L putem închipui pe Iisus coborînd de pe cruce pentru a se răzbuna. Nici pentru a stîrni melancolii și spaime. Și, mai ales, nu ni-L putem închipui înviind pentru a lăsa lumea în urma lui ca pe un pustiu fără orizont și fără însemnătate.

(Text reluat, cu unele readaptări, din Adevărul, nr. 374, aprilie 1991, *adică scris, nu-mi vine să cred, acum 30 de ani! Sper, astăzi, mai ales în adevărul ultimului rînd.)*

■ ■ ■

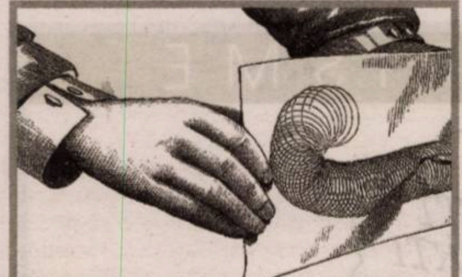

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

„N-am știut să comunic“

De foarte multe ori auzim din partea politicienilor noștri scuza următoare (atunci cînd simt că e neapărat momentul să recunoască unele greșeli, dar nu decisive): „N-am comunicat bine“. Subînțeles: „Am făcut o mulțime de lucruri bune și necesare, dar n-am știut să vi le comunic bine, astfel încît voi, din păcate, nu vă dați seama de progresul pe care-l trăiți, de îmbunătățirile pe care viața voastră le cunoaște în fiecare zi tot mai mult; am îndeplinit cu asupra de măsură tot ce am promis, atîta doar că, vai, n-am reușit să vă explic cît de fericiți și îndestulați sînteți în realitate, fapt de care voi nu vă dați seama“. Altfel spus: sînteți cu un pas mai aproape de Paradis, dar, fiindcă nu v-am comunicat-o suficient, vă credeți tot înțepeniți în trafic la poarta Infernului. Reaua comunicare trece drept un păcat venial în raport cu incompetența, neglijența, inactivitatea, corupția și așa mai departe.

Dar este oare chiar un defect minor să nu știi sau să nu poți să comunici în epoca noastră, care a luat atît de în serios comunicarea eficientă prin toate mijloacele? E asta o scuză acceptabilă? Cine l-a oprit pe politicianul respectiv să recurgă la specialiști în comunicare, să apeleze la purtători de cuvînt competenți, la conferințe de presă cu adevărat informative, în general să învețe să comunice eficient și profesionist, chiar dacă în mod nativ nu e foarte dotat? Dacă n-a făcut-o mi se pare o dovadă de dezinteres față de comunicare în general și mai ales față de precizia și claritatea ei. De fapt, vedem adesea că politicienii răspund aiurea la întrebări – atunci cînd răspund totuși –, că abuzează de limba de lemn instituțională, că preferă confuzia și neclaritatea. Limbajul – se știe bine – poate fi utilizat nu numai pentru a comunica ceva, ci și pentru a ascunde foarte multe; or, comunicarea politică pare a fi perfecționat mult această vocație secundă a limbajului. Așa încît de ce politicienii ne-ar cere să-i iertăm că n-ar fi comunicat suficient de bine, cînd, în realitate, adesea ei n-au dorit-o și, de fapt, se poate arăta că au alterat deliberat comunicarea, folosindu-se de destule tertipuri pentru a evita să dea răspunsuri sau explicații clare și la obiect?

O rea comunicare e ceva foarte serios și deloc un păcat venial al politicianului.

În general, poza unui politician harnic, competent, eficient, onest, dar care, vai, nu e apreciat de marele public, numai fiindcă, pasămite, nu are aptitudini majore de comunicator, mi se pare puțin credibilă. De obicei, cei care cu adevărat au ce să comunice pozitiv reușesc și găsesc modalitățile de a-și transmite mesajul. Atunci cînd avem un conținut real, prezentînd interes mai larg, cînd avem atît voința de a-l împărtăși celorlalți, cît și încredere în propriile convingeri și valori – fie că ne referim la comunicarea politică sau nu –, devenim spontan destul de elocvenți, chiar dacă n-am luat lecții de retorică; claritatea și ordinea gîndirii se vor regăsi inevitabil și în expresia verbală a acestei gîndiri. Dimpotrivă, oamenii care se exprimă defectuos, confuz, redundant fie gîndesc astfel, și atunci asta dovedește că sînt incompetenți și deci nepotriviți pentru responsabilitatea publică pe care o dețin, fie nu doresc, din diferite motive de nemărturisit, să comunice ceea ce s-ar cuveni să o facă, ascunzîndu-și intențiile sau omițînd fapte și atunci, din nou, ei nu-și merită responsabilitatea publică, fiindcă vor să se ascundă de ochiul scrutător al publicului și al presei.

Rezultă că, în ambele situații, o rea comunicare e ceva foarte serios și deloc un păcat venial al politicianului; ea disimulează, de fapt, ori incompetență, ori rea-voință (ori ambele) și o demisie ar trebui să urmeze unei atari recunoașteri.

În general, nu ești îndreptățit – fie politician sau nu – să ceri restului lumii să treacă ușor cu vederea cînd declari: „Am fost și sînt foarte bun, atîta numai că, pardon, n-am reușit să v-o comunic“. N-ai voie să spui asta, afară dacă nu ești Dumnezeu, care, în fel și chip, ne-o tot spune de la facerea lumii. Lui, da, I-o trecem cu vederea...

■ ■ ■

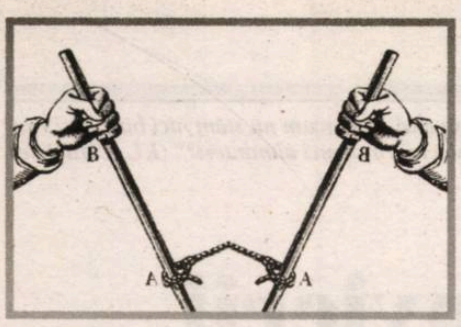

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

...dintre care cel mai bun sînt eu!

●●● chiar dacă sînt, de la natură, un om leneş, fac tot ce-mi stă în putinţă pentru a-mi conserva energiile pentru lucrurile care mă interesează. Fiind un admirator al posmagilor gata muiaţi, n-am nici conturi pe reţelele de socializare. De vreo zece ani mi se tot spune că nici nu ştiu ce pierd (varianta românească a *FOMO – Fear Of Missing Out)*. Şi tot de vreo zece ani îmi pare că nu pierd nimic esenţial. Dimpotrivă – alţii muncesc pentru mine. Alţii verifică toate reţelele de socializare, culeg informaţiile cele mai importante (ba chiar şi scandalurile mai interesante), le rostogolesc prin mass-media, pînă cînd, în cîteva agenţii de ştiri, vreo două ziare şi cîteva televiziuni de ştiri ajunge informaţia distilată, cea care contează. Şi chiar dacă, printre crăpături, mai scapă vreuna, am suficienţi amici de nădejde care mă ţin informat, de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni.

Ştiam că există felurite site-uri pe care oamenii le folosesc pentru a-şi întîlni iubirea vieţii...

Nu mi-a trebuit, prin urmare, cont de Facebook pentru a afla că Facebook testează o aplicaţie de „întîlniri romantice“ pentru… oameni buni! Ştiam că există felurite site-uri pe care oamenii le folosesc pentru a-şi întîlni iubirea vieţii, sau măcar un partener de-o noapte, dar partea cu „oamenii buni“ mi-a stîrnit atenţia. N-am rezistat şi-am dat click pe ştire pentru a afla mai multe. Şi-am aflat că „bunătatea nu este doar parte a unui program“. Cei de la Facebook nu glumesc cînd vine vorba despre oamenii buni – doar ei pot beneficia gratuit de acest serviciu (dacă au cont de FB, desigur). Doritorii trebuie să explice în detaliu de ce se consideră oameni buni, dar asta nu e suficient. O echipă de „experţi“ de la Facebook le va verifica răspunsurile, înainte de a-i accepta ca utilizatori şi a le îngădui să vorbească pe video, pentru patru minute, cu potenţialul suflet-pereche. Pentru cei interesaţi, aplicaţia se numeşte *Spark* („Scînteia“). Ce poate aprinde mai lesne scînteia iubirii dacă nu certitudinea, atestată de către experţi, că atît tu, cît şi ceilalţi utilizatori sînteţi oameni buni?

Nu mi-a părut rău c-am muşcat din momeală *(clickbait)*. A meritat, pentru că ştirea m-a pus pe gînduri: Cum să te prezinţi pentru a-i convinge pe experţii de la FB că eşti om bun? Ce fel de dovezi sînt necesare pentru a determina că un om e bun? Care sînt criteriile? Face donaţii? E membru Greenpeace sau merge la biserică? Cum deosebeşte un specialist omul bun de omul rău (pentru că e limpede că, fiind o aplicaţie exclusivistă, prezumţia nu e doar că există şi oameni răi, dar şi că ei, cei răi, reprezintă majoritatea)? Care sînt calificările experţilor? Presupunem că sînt cei mai buni pentru că, la orice selecţie serioasă, profesioniştii îi judecă pe aspiranţi şi îi acceptă (sau nu) în breaslă. Pe profesioniştii bunătăţii de la FB cine i-a confirmat?

Acestea sînt însă doar cîteva întrebări preliminare, de încălzire. Cele cu adevărat importante abia urmează: 1) Pot declara, cu mîna pe inimă, că sînt un om bun? 2) E *bine pentru mine* să cred că sînt om bun, indiferent de criteriile de judecată folosite? 3) *De ce* m-aş îndrăgosti de un om convins că e bun? Să le luăm pe rînd.

1) Cei care mai merg la biserică ştiu că, înainte de împărtăşanie, rugăciunea aparţinînd, după tradiţie, Sfîntului Ioan Gură de Aur începe aşa: „Cred, Doamne, şi mărturisesc că Tu eşti cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Care ai venit în lume să mîntuieşti pe cei păcătoşi, *dintre care cel dintîi sînt eu*“ (1 Timotei. 1:15). Din această perspectivă măcar, ideea că m-aş putea făli cu bunătatea mea pare cel puţin aiurea, dacă nu semnul distinctiv al păcatului trufiei. Poate că n-am omorît, furat, minţit etc., dar oare sînt chiar fără de păcat? Să arunce primul piatra.

2) Cu ce m-ar ajuta convingerea că sînt om bun? Desigur, pentru moment, m-ar face să mă simt mai bine, prin comparaţie. Dar, după cum observa Rousseau, omul modern e nefericit pentru că trăieşte într-o comparaţie perpetuă. E „omul divizat împotriva sieşi“. Cînd se gîndeşte la alţii, se gîndeşte la sine (cum se situează prin raportare la ei – e mai înalt, mai deştept, mai chipeş, mai bogat etc.?), iar cînd se gîndeşte la sine, se gîndeşte la alţii (cum „arată“ în ochii celorlalţi). E o competiţie pe care nimeni n-are cum s-o cîştige. Depresie asigurată.

3) De ce m-aş îndrăgosti de un (alt) om care se consideră bun? Omul acela nu-l va putea niciodată înţelege cu adevărat sau ierta pe cel rău (sau mai puţin bun). Păi, mi-aţi putea replica, de aia e om bun, pentru că-mi va ierta greşelile, slăbiciunile sau căderile. Hopa! Deci faceţi greşeli, aveţi slăbiciuni şi căderi – deci aţi minţit (sau v-aţi înşelat) declarîndu-vă bun. Sau nu aveţi, şi-atunci partenerul vă judecă greşit. Deci nu e un om bun, cum s-a pretins. Cum o dai, cum o coteşti, din spirala catastrofală de-a te considera om bun n-ai cum scăpa. Vorba lui Eugène Ionesco: „Luaţi un cerc, mîngîiaţi-l, va deveni vicios“.

...dar partea cu „oamenii buni“ mi-a stîrnit atenţia.

Aici nu e vorba despre teologie. Aici e vorba despre bun-simţ. „Îi veţi cunoaşte după roade.“ Aţi cunoscut vreun om instalat confortabil în certitudinea bunătăţii lui care să nu fie ranchiunos pe lumea rea dimprejur? Lumea care nu-l merită? Cum se face că doar cei care nu se consideră buni, ci dimpotrivă, primii păcătoşi, par a nu avea nevoie de psihoterapie? Cum se face că aceia care *nu* caută fericirea o găsesc? Nu trebuie să fii creştin pentru a realiza că creştinismul e contraintuitiv. E pe dos de ceea ce-ţi „vine“ şi de ceea ce crezi c-ar fi normal. Nu „ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte“, ci „iubeşte-ţi duşmanul“. Nu un Dumnezeu atotputernic, ci unul care e răstignit şi ucis. Cu moartea pre moarte călcînd. Şi, vorba lui Nicolae Steinhardt, un Boier, care nu socoteşte cu abacul, ci iartă cu generozitate. Să nu uităm, primul care intră în Rai nu e vreun sfînt, ci un tîlhar. De ce? Pentru că nu s-a crezut „om bun“, dar a recunoscut bunătatea atunci cînd a văzut-o.

Nu e complicat. Creştinismul e ca mersul pe bicicletă. Cînd te urci pe bicicletă şi te înclini într-o parte, „îţi vine“ să întorci ghidonul în direcţia opusă. Ţi se pare normal. Logic. Dar, după ce cazi de cîteva ori şi-ţi juleşti genunchii, înveţi să nu te mai încrezi în „ce-ţi vine“ şi-n logica simplistă. Înveţi repejor că trebuie să faci exact opusul şi să-ntorci ghidonul în direcţia în care te înclini, deşi nu-ţi vine. Cu alte cuvinte, înveţi să te încrezi în legile fizicii, chiar dacă nu ştii că le spune aşa, doar pentru a nu-ţi mai juli genunchii.

Cînd sînt slab, atunci sînt tare. Chiar şi pe Facebook.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Îngheţată la dozator cu Margaret Thatcher

Înainte ca presa sovietică, iar apoi lumea întreagă să o numească *Doamna de Fier,* Margaret Thatcher mai primise o poreclă, de la presa tabloidă engleză: *The Milk Snatcher,* cu alte cuvinte (româneşti) *Hoaţa de lapte*. I s-a tras de la o hotărîre pe care a luat-o în 1970, cînd îndeplinea funcţia de ministru al Educaţiei în guvernul lui Edward Heath: a întrerupt programul care oferea lapte gratuit elevilor între 7 şi 11 ani. Chiar dacă doamna minstru Thatcher şi-a explicat decizia argumentînd că banii economisiţi prin această măsură ar putea ajuta la finanţarea unor programe mai utile, cetăţenii nu au fost deloc încîntaţi, aşa că porecla neprietenoasă propusă de presa tabloidă s-a încetăţenit cu spor.

La cum o ştim pe Margaret Thatcher, nu cred că a afectat-o prea mult, ci probabil mai degrabă a amuzat-o. În plus, ea deja avea o experienţă valoroasă în *economisirea* laptelui, experienţă dezvoltată nu oriunde, ci în laboratorul de chimie.

Prin 1947, înainte de a se specializa ca avocat şi de a-şi începe cariera politică, doamna Thatcher şi-a luat licenţa în chimie de la Universitatea Oxford. A lucrat pe post de cercetător la o companie producătoare de plastic, iar apoi s-a angajat ca specialist în chimia alimentelor la compania J. Lyons and Co. (un celebru lanţ britanic de restaurante, de fabrici de alimente şi de hoteluri, fondat în 1884). În acest cadru, alături de alţi chimişti, a contribuit la crearea primei îngheţate cu textură moale (adică îngheţata la dozator). Cum? Găsind o metodă de a mări volumul de aer introdus în îngheţată. De ce? Pentru ca îngheţata să poată fi produsă la costuri mai scăzute, folosind cantităţi mai mici de ingrediente. În special de lapte.

Inovaţia a avut mare succes, tonetele cu îngheţată răsărite peste tot în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord fiind martore. Alături de fiecare cornet umplut vîrf cu îngheţată.

Sînt extraordinar de răbdătoare, cu condiţia să iasă la sfîrşit cum vreau eu – este o cunoscută replică ce poartă semnătura Margaret Thatcher.

De ce o amintesc? Fără motiv anume, doar pentru că îmi place.

Ca şi îngheţata.

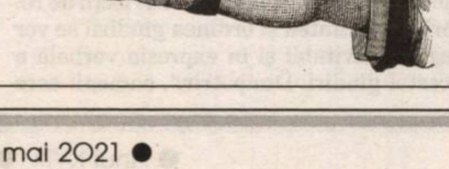

BARBURISME

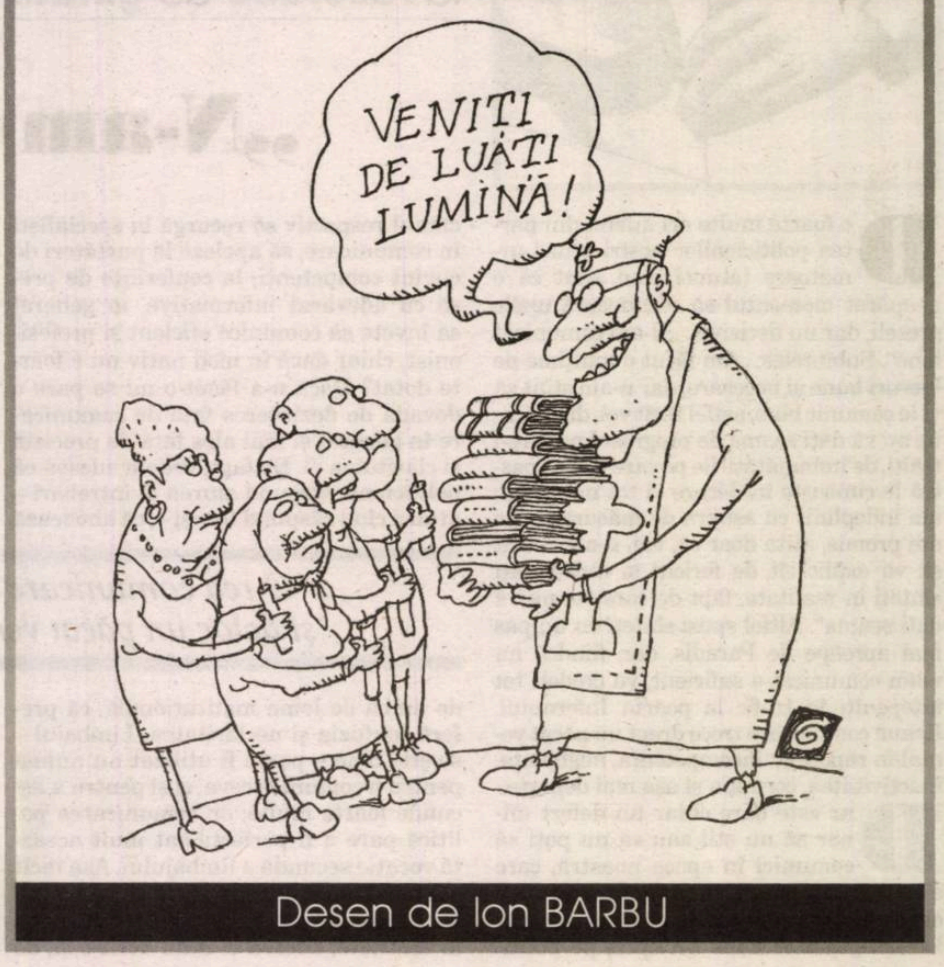
VENIŢI DE LUAŢI LUMINĂ!

Desen de Ion BARBU

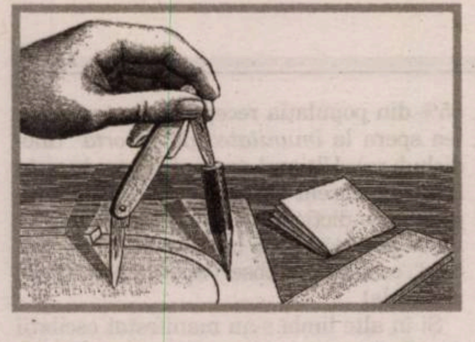

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

O veste rea, o veste bună...

Două vești, ambele avînd legătură cu Europa, mi-au atras atenția la sfîrșitul lunii aprilie atît prin ramificațiile lor, cît și prin modul lor de prezentare. Vestea rea este că America și Alianța Atlantică au pierdut un război. Vestea bună este că statul de drept va fi pînă la urmă creat în Rusia.

Decizia președintelui american Joe Biden de a retrage total trupele americane din Afganistan pînă pe data de 11 septembrie 2021 a provocat o nouă salvă de comentarii pe marginea unui subiect despre care se știe deja cam tot. Faptul că americanii au pierdut acest război a fost anunțat de multă vreme, faptul că talbanii vor lua puterea la Kabul după retragerea occidentalilor este prezis de multă vreme. Singurul lucru susceptibil să intrige în legătură cu acest vast subiect este data evocată de Joe Biden. De ce a ales liderul de la Casa Albă exact momentul comemorării a 20 de ani de la comiterea celor mai teribile atentate din istoria Statelor Unite pentru a încheia operațiunea de retragere din Afganistan? Pentru a răsuci încă o dată cuțitul în rană? Pentru a încerca să prezinte ca o victorie ceea ce este în mod dureros o înfrîngere din toate punctele de vedere?

Alianța Atlantică a pierdut 3.000 de oameni în Afganistan, operațiunile au costat 2.000 de miliarde de dolari cheltuiți și ei în vînt. Vidul care se prefigurează la orizont în Afganistan după retragerea occidentalilor începe deja să-și trimită undele negative în regiune și în Europa. Cotidianul francez *Le Monde* avrtizează Uniunea Europeană că trebuie să se pregătească pentru primirea unor noi valuri de refugiați, dar și pentru prevenirea unor noi acțiuni teroriste pe sol european. Talibanii au o ideologie, doresc un califat universal pe pămînt și vor crea o bază pentru toate curentele jihadiste, Două țări vecine cu Afganistanul, este vorba de Tadjikistan și de Uzbekistan, au semnat acorduri de securitate cu Rusia pentru a evita propagarea jihadismului pe teritoriul lor. Despre Afganistan se spune uneori că este *cimitirul imperiilor*. Britanicii și rușii pot confirma acest lucru, iar acum și americanii. Diverși experți spun că occidentalii nu au construit destule spitale, școli și șosele în Afganistan pentru a-și atrage sprijinul populației. Ei uită însă că, în comunitățile tribale, orgoliile pot fi un factor de decizie mai puternic decît rațiunea. Talibanii, în ochii majorității afganilor, sînt niște *eliberatori*. Strategii occidentali n-au înțeles probabil cum funcționează acea lume, după cum n-au înțeles cum funcționează Siria, Irakul, Libia.

Războiul din Afganistan a fost cel mai lung dus vreodată de americani. În anii cînd rușii erau împotmoliți în Afganistan, serviciile secrete americane își creaseră o rețea solidă în Pakistan de unde îi aprovizionau cu arme, inclusiv cu tehnologie militară sofisticată, pe mujahedinii afgani. Așa s-a prăbușit pînă la urmă Armata Roșie în Afganistan și apoi chiar Uniunea Sovietică. Americanii au fost acum înfrînți de talibanii avînd bazele tot în Pakistan, o altă țară căreia nu s-ar spune că occidentalii i-au înțeles modul de funcționare. După această retragere anunțată pentru 11 septembrie va începe cu siguranță o nouă pagină de înfruntare între Occident și islamul radical, dar acest război se va duce altfel, cu alte mijloace. Nu este exclus ca, în secret, echipe de experți să lucreze acum la inventarea sa. Faptul că occidentalii au pierdut războiul în Afganistan este o veste proastă, dar nu una nouă: unele medii de informare au difuzat-o încă de acum 20 de ani, cînd americanii au intervenit în Afganistan.

Continui cu vestea bună, pentru a inocula o doză de „optimism“ în acest articol. Această „veste“ am extras-o dintr-un interviu acordat cotidianului *Le Figaro* de un specialist britanic în istoria contemporană a Rusiei, Mark Galeotti. El spune cam așa: cleptocrații pragmatici din Rusia vor impune pînă la urmă statul de drept întrucît sînt interesați în cel mai înalt grad în conservarea averilor acumulate și în transmiterea acestora către progeniturile lor. Cînd am citit această frază mi s-au aprins în creier zeci de reflectoare, ca pe o scenă de teatru. Nu trăim noi, de fapt, într-o lumea *dramatică,* a tuturor paradoxurilor și contradicțiilor posibile? Nu evoluăm pe o *scenă* geopolitică unde iraționalul coabitează cu cercetarea științifică, iar megalomania cu legile fizicii într-un fel de spectacol stupefiant și surprinzător zi de zi?

Marx încerca, în secolul al XIX-lea, să insufle clasei muncitoare ideea că victoria ei împotriva burgheziei ținea de o mișcare aproape mecanică, de legile fizicii sociale, și că socialismul urma în mod natural să se impună pe planetă. Ceea ce nu s-a întîmplat, tocmai pentru că mișcările sociale nu pot face obiectul unei științe exacte. De unde și concluzia că s-ar putea, într-adevăr, ca într-o zi hoții, mafioții, profitorii de toate tipurile, marii moguli, marii corupți și oligarhii oportuniști, pentru a le crea o viață mai liniștită copiilor lor, să aibă nevoie de un stat de drept. Mark Galeotti consideră că Putin suferă de un fel de paranoia și că, de fapt, se distanțează tot mai mult de treburile cotidiene. Vor accepta oare acești noi îmbogățiți o politică de confruntare cu Occidentul cînd ei au nevoie de Occident pentru a-și fructifica banii și mai ales pentru a-i plasa în securitate?

Mark Galeotti constată existența unei rupturi de fond între clanul cleptocraților și regimul autoritar încarnat de Putin, acesta din urmă fiind inspirat de o ideologie patriotardă și de nostalgii imperiale, convins că occidentalii sînt niște veșnici conspiratori. Citez din interviul conferențiarului britanic: „Cleptocrații pragmatici vor să-și umple buzunarele și în nici un caz nu doresc vreo cruciadă împotriva Vestului. Ei vor să poată deturna în continuare bani pe scară industrială, dar și să poată trăi în superbele lor apartamente din Manhattan sau în castelele lor din Franța“. Pentru că tot vorbeam de Marx, poate că ar trebui să-l evoc aici și pe Hegel, cu principiul *negării negației*. Cei care ieri au încarnat imaginea cea mai brutală a furtului și a corupției în Rusia, mîine vor avea nevoie de un stat de drept în țara lor pentru a nu se expune arbitrarului și capriciilor unui „țar“ megaloman. Cei care ieri s-au aflat exact la opusul normelor occidentale, mîine vor avea tot interesul să-și occidentalizeze sistemul – de dragul copiilor lor, dar și pentru a-și asigura o bătrînețe senină.

„Cred pentru că este absurd“ – această frază atribuită lui Tertulian a traversat secolele. Mecanismul descris de Mark Galeotti este și el încărcat de o solidă doză de absurditate, dar nu avem nici un motiv să nu credem în potențialul său „progresist“. Mai rămîne tristețea de tip metafizic care se degajează în aer din toată această teorie: din ea lipsesc *cu desăvîrșire* rușii de rînd, adică poporul. Ciudat cum nici unul din marii experți în Rusia contemporană nu crede că statul de drept ar putea fi creat într-o bună zi printr-o voință venind *de jos*. Nu, în Rusia, s-ar părea, progresul, liberalizarea, democrația, statul de drept ori vin pentru că așa vrea o putere luminată, ori pentru că noii îmbogățiți vor să se pună la adăpost. Cine ar trebui deci considerați, în prezent, în Rusia, adepții Occidentului și ai democrației? Iată răspunsul corect, în virtudea unei *logici absurde:* în nici un caz opozantul Navalnîi și nici rețelele sale deja dizolvate, ci mafia cleptocrată interesată de libertate pentru a se putea bucura de ceea ce a furat.

■ ■ ■

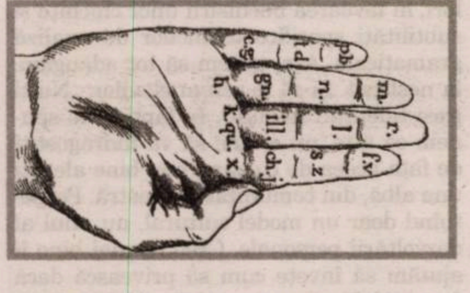

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Clorinarea lui Floruț

De Florii, mi-am sunat, ca în fiecare an, amicul de la Facultatea de Chimie, profesorul Floruț Ferdinamnam, pentru a-l felicita de ziua numelui. Pentru prima oară, am făcut-o cu inima strînsă. Fiind pandemie, nu ne mai văzuserăm de multă vreme și nici nu mai vorbiserăm la telefon, copleșiți de activitățile online. Aflasem însă că, prin vară, Floruț își schimbase numele, prin hotărîre judecătorească, în *Cloruț*. Era acum *profesorul Cloruț Ferdinamnam*. Am bănuit că, în postură de chimist devotat, își dorise o simbioză metaforic-elocventă cu domeniul lui profesional, alegînd onomastic, iată, un element fundamental din tabloul lui Mendeleev – *clorul*. În ciuda redefinirii identității sale totuși, m-am gîndit că nu ar fi fost normal, actualmente, să nu-l sun, fie și în amintirea vechiului său apelativ, *Floruț*. Mi-a răspuns cu tristețe în glas. Mi-a mulțumit, cu jumătate de gură, că mă gîndisem la el, iar apoi, fără să întreb eu nimic, a adăugat mohorît: „Știu că mă crezi nebun. Cum să-l cheme pe unul, benevol, te întrebi, Cloruț, după ce s-a numit Floruț? Ei bine, află că prenumele meu în acte a fost, la început, Cloruț, nu Floruț. Ce se întîmplă acum e de fapt o revenire la identitatea mea inițială, din primul certificat de naștere, eliberat de Republica Socialistă România în 1966, aceea de *Cloruț Ferdinamnam*. M-am născut într-un cătun moldav, de cîmpie, unde se bea vin de buturugă în loc de apă. Taică-meu, cînd m-am ivit în lume, a fost trimis de maică-mea la Sfatul Popular cu indicația precisă să mă treacă în acte *Floruț*. *Floruț Ferdinamnam*. Era amiază cînd a ajuns acolo, așa încît și el, și funcționarul responsabil cu certificatele, Nea Bușică Dogaru, își astîmpăraseră deja setea matinală cu asupra de măsură. Amîndurora li s-a părut că *Floruț* ar fi nume de scapete și au decis împreună, cu pupături prelungi și îmbrățișări succesive, să mă cheme *Cloruț*. Am dus povara acestui prenume pînă la majorat, suportînd zeci de ironii ale copiilor pe teme cu eprubete, acizi și toalete dezinfectate. Într-un anume sens, cred că de aceea am și dat la Chimie în 1985 (și nu ca să mă pun bine cu Elena Ceaușescu, după cum se credea despre întreaga noastră breaslă înainte de 1989). Fusesem predestinat să ajung chimist de oracolul bahic din minusculul Sfat Popular al satului meu natal, moldav, de cîmpie!“.

După o scurtă pauză anamnetică, Cloruț-Floruț și-a reluat povestea: „La facultate, stăpîn în sfîrșit pe destinul meu, mi-am schimbat numele. Am devenit *Floruț,* așa cum m-ați cunoscut voi toți în ultimele patru decenii și așa cum își dorise biata maicamea să mă cheme. Cum să fi fost studentul *Cloruț* de la Chimie, Dumnezeule mare?! Lucrurile au mers strună ulterior, nu am cum să mă plîng. Pînă cînd, prietene, în timpurile noastre moderne, m-a pus Sfîntul să-mi deschid un cont pe Facebook. Mi-am ascuns ziua de naștere, dar am uitat de sărbătoarea Floriilor. Urgie, tată, urgie! În fiecare an, mii de urări, mii de felicitări, mii de imagini viu colorate și expresive, mii de de inimi roșii explodîndu-mi în față! Pentru mulți ăsta este, cred, un experiment simpatic, dar eu, la fel ca tine, sînt un maimuțoi educat cu disciplina de fier a comunismului. Am simțurile răspunderii și politeții încrustate pe scoarța cerebrală. Nu dormeam dacă, pe lîngă activarea butonului de *like,* nu răspundeam și elaborat fiecărui mesaj de felicitare, cu recunoștință și plecăciune. Chestiunea a avut două consecințe teribile. Prima – am dezvoltat un sindrom obsesiv-compulsiv. Creionam în cap numai discursuri de mulțumiri, vedeam formule de gratitudine pretutindeni, trăiam senzația că pereții ar fi fost tapetați cu inimioare și buchețele de flori ce zvîcneau neîncetat. A doua – am făcut un soi de tetanie. Mi-au înțepenit, mi s-au încovoiat, mi s-au încîrligat degetele (de la atîte *like*-uri), încît parcă mi-ar fi crescut gheare. Familia fugea de mine, iar soacră-mea mă stropea cu agheasmă periodic. Ajunsese chiar la ideea de a consulta un exorcist. Doctorii nu m-au ajutat. Mi-au sugerat să-mi închid contul de Facebook, dar nu am putut, omule, nu am putut. Sînt dependent de el ca de un drog devastator. Ca atare, singura soluție a fost revenirea la numele hărăzit cîndva de aștrii bețivanilor – *Cloruț*. Am făcut pasul vara trecută. Mă cheamă din nou, ca în copilărie, *Cloruț Ferdinamnam*. Cîteva săptămîni am reușit să fiu mai optimist, gîndindu-mă la viitoarele Florii, adică la cele de față *(cînd tu ai hotărît să mă suni, deși aici nu locuiește nici un Floruț)* Apoi, pe 7 noiembrie, momentul sublimei sărbătoriri a Revoluției bolșevice, dezastrul s-a produs! Au venit iarăși, cu miile, mesajele de felicitare! Încă din 1987, aceasta e, se pare, Ziua Internațională a Chimiei. *Cloruț*-ul meu a răspuns perfect împrejurării. Nu am mai putut fi stăpînit. Soacra-mea m-a lovit cu crucea în cap și a aruncat pe mine mujdei de usturoi. Dacă nu intrau brancardierii de la Ambulanță pe ușă, îmi bătea și un țăruș în piept“.

■ ■ ■

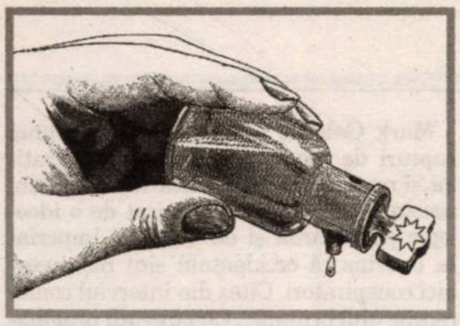

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Imunitate de turmă“

În ciuda tradițiilor pastorale, a *Mioriței* și a literaturii sămănătoriste, cuvîntul *turmă* are în limba română actuală conotații negative destul de puternice. Dezavantajele semantice sînt intrinseci unui cuvînt care se referă deopotrivă la animale și la mulțime: aplicat oamenilor, asemenea multor insulte, îi reduce la animalitate și le anulează individualitatea. Desigur, negativitatea se poate neutraliza în anumite contexte, turma putînd fi reabilitată metaforic („turma visurilor mele“, la Eminescu) sau ludic („urma scapă turma“). Nu în ultimul rînd, termenul are și conotații pozitive, în registrul religios creștin, în care este o metaforă pentru comunitatea credincioșilor. În limbajul curent, *turma* este totuși o reprezentare prototipică a depersonalizării, a conformismului social. Sensul depreciativ este consemnat parțial în dicționare, de exemplu în DEX – „mulțime, grup (mare) de oameni (în dezordine)“ – sau în *Micul dicționar academic* (MDA): „grup (mare) de oameni supuși, docili“ și „mulțime (în dezordine)“. Substantivele colective care desemnează viețuitoare sînt în mare măsură specializate în română: există *turma* de oi sau de porci, *cireada* de vaci, *haita* de lupi sau de cîini, *cîrdul* de gîște sau de rațe etc. Or, în expresiile populare și colocviale, chiar dacă mielul e un prototip al blîndeții *(blînd ca un miel),* oile se asociază prototipic cu prostia *(prost ca oaia);* ne putem aminti amuzamentul colectiv trezit la un moment dat de ideea oii ca „brand de țară“.

Sensul peiorativ s-a fixat mai ales în expresia *a merge cu turma:* „cei dificili, singulari, nu cei care *merg cu turma*“ (digisport.ro); „cei care judecă singuri, nu cei care *merg cu turma*“ (adevarul.ro); *„nu merg cu turma,* nu mă las păcălit, nu ader la opiniile altora“ (revistaramuri.ro). Aceeași notă semantică se regăsește în formule ca *spirit de turmă* sau *mentalitate de turmă:* „de la statul la coadă și pînă la cumpăratul de produse pe care nu le folosesc niciodată, românii au dezvoltat un adevărat *spirit de turmă*“ (adevarul.ro); *„mentalitatea de turmă* nu ajută la imunizarea de turmă“ (moise.ro). De la expresiile peiorative se formează și derivate ad-hoc: „A tăcea cu privire la ce se întîmplă în jurul tău impune conformism. E un proces de *«turmificare»* (de la «a intra în turmă», «a merge cu turma»)“ (dilemaveche.ro).

În acest context, nu e de mirare că în spațiul public românesc se manifestă o oarecare reticență în folosirea sintagmei *imunizare de turmă* – ceea ce nu împiedică apariția a peste 100.000 de atestări la o căutare a acesteia cu Google: „Comisarul european Thierry Breton crede că așa-numita *«imunitate de turmă»* va fi dobîndită pînă în vară“ (mediafax.ro); „Germania poate asigura *imunitatea de turmă*“ (dw.com); „un punct de basculare, cunoscut sub numele de *imunitate de turmă*“ (rfi.ro) etc. Sintagma traduce, ca și în alte limbi, formula englezească *herd immunity,* în care *herd* are un sens mai general, denumind un „grup mare de animale“, atît domestice (vaci, oi), cît și sălbatice (antilope, elefanți), cu posibile extinderi și la alte tipuri de mulțimi. Formula provine din jargonul epidemiologic și a fost folosită în urmă cu un an într-un context riscant, pentru a indica un posibil rezultat al îmbolnăvirii unei largi părți a populației (cu consecința statistică a producerii de numeroase decese). A revenit însă în ultima vreme într-un context încurajator – ca rezultat dorit al vaccinării în masă.

Încercarea de a evita cuvîntul *turmă* produce alte variante ale formulei epidemiologice: *imunitate de grup, de masă, colectivă, comunitară* – și chiar *de cohortă*: *„imunitatea de grup* ar putea fi atinsă pînă la jumătatea lunii iulie“ (digi24.ro); „obiectivul privind *imunitatea de masă* ar putea fi atins în luna septembrie“ (mediafax.ro); „prima țară din lume care atinge *imunitatea colectivă* în urma vaccinării“ (digi24.ro); *„imunitatea comunitară* se produce atunci cînd suficiente persoane dintr-o populație dezvoltă o reacție imună“ (zf.ro); „acoperirea vaccinală generală trebuie să depășească 85% din populația receptivă pentru a putea spera la *imunitatea de cohortă*“ (medichub.ro). Ultimul exemplu introduce în limbajul curent un sens special, neînregistrat de dicționarele generale, al termenului *cohortă* („grup cu caracteristici similare“, ca obiect al observației în cercetările medicale).

Și în alte limbi s-au manifestat oscilații de adaptare a sintagmei englezești (apărute în prima jumătate a secolului al XX-lea) și au avut loc chiar discuții lingvistice legate de traducerea ei. La echivalentul din italiană – *immunità di gregge* (unde *gregge* are sensul de „turmă de oi sau capre“) – s-au referit lingvistul Federico Faloppa, într-un articol postat pe site-ul Enciclopediei Treccani (în 18 martie 2020), dar și istoricul Carlo Ginzburg, într-o conferință online din 16 iunie 2020. Wikipedia oferă mai multe variante pentru traducerea în diferite limbi a sintagmei: de exemplu, în franceză există *immunité grégaire, collective, de groupe, de communauté*. Site-ul oficial al Uniunii Europene (vaccination-info.eu) alege și pentru engleză să pună pe primul loc o formulă mai puțin metaforică: *„community immunity* (also referred to as *herd immunity)*“. Cîte două variante sînt selectate pentru fiecare limbă: în germană *kollektiven Impfschutzes* și *Herdenimmunität),* în italiană *immunità di gruppo* și *immunità di gregge,* în franceză *immunité de communauté* și *immunité grégaire,* în spaniolă *protección comunitaria* și *inmunidad de grupo,* în portugheză *imunidade da comunidade* și *imunidade de grupo.* Pentru română, variantele alese (în care lipsește *turma)* sînt *imunitate colectivă* și *imunitate de grup.*

■ ■ ■

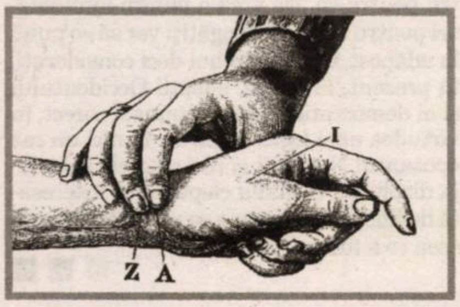

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce poți face la pîrnaie?

Despre Calogero se poate spune cu ușurință că are doi mentori. Unul este tatăl său, iar celălalt este Sony, capul mafiei cartierului Bronx. Mă refer, desigur, la filmul *Poveste din Bronx,*. pe care l-am revăzut zilele acestea a nu știu cîta oară și pe care l-aș pune fără ezitare într-o listă de filmotecă școlară, dacă ar exista așa ceva. Revenind, Calogero sau C., cum îl identifică Sony și apoi întreaga comunitate, mai puțin tatăl său, este influențat decisiv de acești doi bărbați. Tatăl, șofer de autobuz, cu principii morale solide, încercînd mereu să-l țină departe de lumea lui Sony, respectiv acesta din urmă. Amîndoi îl iubesc, amîndoi îi vor binele, e indiscutabil, și amîndoi îi oferă sfaturi, îi transmit informații sau îi formează caracterul. Dar, în lectura pe care o voi face acum, dacă tatăl este mai degrabă limitat la un nivel informativ, Sony îi oferă lui C. instrumentele necesare dezvoltării personale. Replici memorabile are și tatăl: „Nu-ți irosi talentul!“ e laitmotivul său, însă nu oferă cu adevărat instrumentele care să susțină afirmația.

În momentul în care C. se îndrăgostește de o tînără de culoare, nu îndrăznește să îi spună tatălui direct, ci îl tatonează, afirmînd că altcineva ar fi în situația respectivă, pentru a-i testa reacția. Tatăl reacționează decent, dar totuși intolerant: nu-și putea găsi o iubită albă? În schimb, Sony îi spune direct: nu-ți pasă de ce crede lumea! E o fată de calitate? Atunci, în intimitatea voastră, nu contează întreg universul. Ai grijă doar să fie de calitate, și-i indică testul, în fapt îi pune la dispoziție un instrument: după ce fata a urcat în mașină, să observi dacă se întinde să-ți deblocheze și ție ușa; dacă o face, poți avea încredere în ea, nu e egoistă, contezi și tu. Dacă tatăl îi transmite lui C. valori care țin de propriul său univers, Sony îi permite lui C. să-și descopere universul personal, dincolo de prejudecăți limitative și de convenții sociale: îi formează competențe. De ce? Pentru că informațiile sînt perisabile și în mod fatal se perimează, rămîn învechite la un moment dat sau chiar se dovedesc a fi false, în lumina unor noi informații. Tatăl e pedagogul din școala care favorizează viziunea curriculară culturală, socială, estetică. Sony favorizează viziunea curriculară a dezvoltării personale.

Vorbă lungă, să o aduc la subiect. Teoria curriculumului identifică în evoluția unui individ, pe parcursul școlarității, patru cicluri curriculare. Primul, al achizițiilor fundamentale, pînă prin clasa a II-a. Al doilea, de dezvoltare, pînă prin clasa a VI-a, al treilea de observare și de orientare, pînă prin clasa a IX-a, cînd elevul își conturează opțiunile profesionale, iar ultimul, de aprofundare și de specializare, pînă la sfîrșitul liceului. După cum se observă, în primele două cicluri și eventual în al treilea se acumulează achiziții fundamentale, se consolidează și apoi se stabilește un traseu personal al dezvoltării. În esență, ceea ce ține de automatisme ale gîndirii și ale limbajului se formează și se consolidează, deci, pînă prin clasa a IX-a. Atenție, nu spun că apoi nu se mai pot forma competențe!

Veți vedea imediat încotro mă îndrept. Mi s-a întâmplat, într-un articol recent, să fac o eroare de exprimare. Dintr-un automatism de exprimare, nu pentru că nu știu cum este corect. Am prieteni care, spre exemplu, în loc să spună și să scrie corect verbul *a vrea* la indicativ imperfect, *voiam,* scriu *vroiam,* deși cunosc regula, unii sînt filologi, chiar cu doctorate, iar cînd au de redactat ceva științific sînt atenți, corectează, conștienți că au acest automatism. De ce îl au? Așa l-au deprins în primii ani de viață și de școlaritate. Ce vreau să spun: scrierea corectă, exprimarea corectă din punct de vedere gramatical se deprind în primii ani, pînă prin clasa a VIII-a de școală cel mult.

Acum, să ne imaginăm că cineva nu a deprins corect niște reguli gramaticale în primii ani de școală. Problema lui majoră în viață va fi că uneori greșește cînd scrie cu un *i* sau cu doi? În schimb, să nu aibă alte competențe, să nu aibă capacitatea dezvoltării personale în diverse direcții care țin de viața care vine după 18 ani, ar putea să reprezinte o piedică serioasă în calea găsirii echilibrului care să-l susțină ca individ.

De ce vin cu discuția asta? Pentru că am văzut luări de poziție care susțin necesitatea ca în ciclul liceal să se introducă ore/lecții/conținuturi de gramatică. Să ne înțelegem: gramatica în sine este doar bagaj informațional. Că exprimarea corectă poate reprezenta un instrument în dezvoltarea altor competențe, este adevărat. Dar deprinderile de exprimare corectă țin de primele cicluri, atunci se învață, iar adăugarea de conținut în acest bagaj pe parcursul liceului înseamnă doar a aglomera o programă. De acord, elemente de gramatică normativă pot exista, dar în nici un caz ore de gramatică pură. Adică de ce ar mai învăța în liceu tipuri suplimentare de funcții sintactice, de propoziții subordonate și alte subtilități gramaticale? Acestea sînt potrivite pentru ciclul academic, făcînd obiectul pasiunii celor care aleg o specializare în această direcție. Opinia mea este că și programa de gimnaziu este excesiv încărcată cu elemente de gramatică, le-aș scutura puțin, dar să mai adăugăm încă și la liceu înseamnă chiar să abandonăm principiul dezvoltării personale, al formării de competențe, al orientării profilului absolventului către formarea de atitudini și asumarea de valori, în favoarea buchisirii unor chichițe și subtilități specifice tehnicilor de analiză gramaticală. Așa, putem să tot adăugăm, la nesfîrșit. Și să le cerem elevilor: „Nu-ți irosi talentul! Învață!“. În fapt, să le spunem că uite, nu e bine să vă îndrăgostiți de fata aceea de culoare, mai bine alegeți una albă, din comunitatea voastră. Perpetuînd doar un model cultural, nu unul al dezvoltării personale. Cred că mai bine îi ajutăm să învețe cum să privească dacă fata le deblochează portiera. Altfel, uităm că, de fapt, ceea ce era corect gramatical acum 20 de ani, astăzi e considerat incorect, că s-au schimbat unele reguli, deci că nu e decisiv să știe dacă o propoziție secundară e prepozițională sau completivă indirectă, în schimb poate fi decisiv să nu aibă acces la mecanismele dezvoltării personale. Vorbind despre cum e la „pîrnaie“, Sony îi spune lui C. că acolo poți face trei lucruri: să tragi de fiare, să joci cărți sau să intri în belele. În schimb, el a ales o altă variantă: să citească. Vedeți legătura, nu?

La final, cînd Sony e mort, tatăl lui Calogero vine să-i aducă omagiu, recunoscînd influența pozitivă avută asupra fiului. Asta deși, în alte momente, singurul său argument era: *e fiul meu, nu al tău*. Ca și cum am spune: trebuie să facem gramatică multă, pentru că e gramatica limbii române. Dar, în cele din urmă, tatăl – modelul curricular tradițional – recunoaște valoarea superioară a modelului curricular al dezvoltării personale. Noi de ce n-am face-o?

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

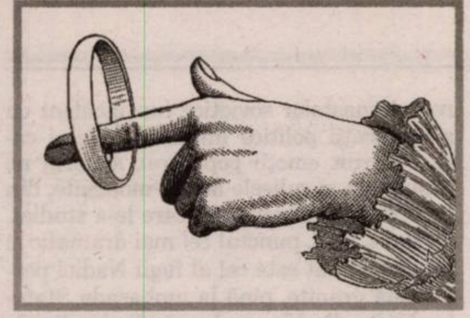

Selma IUSUF

legende urbane

Dumnezeul familiilor mici

Mă întrebam într-o doară dacă Ugur Șahin (doctorul german de origine turcă, unul dintre inventatorii vaccinului anti-COVID-19 de la BioNTech, în colaborare cu cei de la Pfizer), un savant modest în viața lui de zi cu zi, mă întrebam, zic, dacă și el o fi apelat vreodată la gîndirea magică. Îl văd cumva, în imaginarul meu deliberat infantil, cinematografic, înconjurat de zeci de eprubete fumegînde, de retorte care picură misterioase substanțe verzulii, de vase Petri în care cresc colonii bizare de celule sub forma unor ciorchini de struguri, în fîșîitul și bipăitul aparatelor din jur; savantul tipic. S-o fi dus vreodată omul ăsta acasă, în așteptarea rezultatului vreunui experiment, și s-o fi rugat: Doamne-Dumnezeule, fă ca proteina mea Spike să fie compatibilă cu organismul uman și să biruie proteina Spike a dușmanului cancer? Doamne-Dumnezeule, fă ca celulele lăsate acolo la dospit să folosească cum se cuvine ARN mesagerul, să sintetizeze proteine și să-l aștepte cu sabia scoasă pe perfidul virus? Foarte posibil. Ce se știe e că omul, după ce s-a convins că noul său vaccin e un succes, s-a dus acasă cu soția lui – tot medic – și a sărbătorit cu un ceai negru turcesc.

Cred că fără un strop de gîndire magică nu putem trăi. Spuneți-i cum vreți – religie, credință, superstiție, poliță de asigurare, terapie, vindecare, evadare. Căci cum ar fi, creaturi fragile fiind noi, să fim puși să mergem pe frînghia subțire de deasupra prăpastiei fără măcar o prăjină de echilibru, un cablu legat de mijloc, o plasă salvatoare întinsă dedesubt?

Am crescut pînă aproape de preadolescență cu bunici musulmane practicante. Cît era credință și cît era mod de viață, o *șaria* mică, de famile, n-aveam cum abstractiza atunci. Așa era și așa trebuia să fie. În împărțirea exactă a celor 24 de ore între cele cinci rugăciuni care feliau, zi după zi, un mod de viață al acestor femei, bunicile mele. Dobrogea, vacanța, familia mai mare, geamia, Coranul, supa de oaie cu iaurt a unei bunici sau mîncarea specială de cartofi a celeilalte, astea ne făceau unici, cum unice erau și restul familiilor de creștini ortodocși, evrei sau germani protestanți din jur.

Odată vacanțele terminate, ieșirea din miezul musulman al familiei mari era la fel de naturală. Părinții nepracticanți țineau sărbătorile mari ale islamului pentru că ăștia eram, asta era fibra noastră dincolo de orice fel de credință. O moștenire de clan cu care te naști, nu un crez. Cînd erai mic știai că ei erau ei, noi eram noi, aveam niște Dumnezei ciudat de asemănători și totuși diferiți și ni se inculcase o neîncredere fizică față de carnea de porc.

Mai departe, ești lăsat să devii omul care ești, ți se pun cărți în mîini și înțelegi ce vrei și cît poți din ele și din viață. Poate mîinile nevăzute ale mamei te mai îndrumă discret într-o direcție sau alta, sau poate că ironia mușcătoare a tatălui te face să te simți prost cînd, din teribilisme adolescentine, îți atîrni o ditamai cruce de sidef de ureche: E cam de prost gust să te folosești așa de simboluri, și-apoi, face bunică-ta un atac de panică atunci cînd te vede.

Iar pe măsură ce îmbătrînești, cari după tine tot bagajul ăsta care s-a îngreunat cu anii. Ești un ateu care se roagă la Dumnezeul familiei tale mici atunci cînd dai de greu. Ești un necredincios care speră că ceva, o abstracțiune comodă, îl va proteja mereu. Ești un spirit liber care bate pe furiș în lemn de Doamne-ferește. Ești un rațional care ține morțiș, într-o anume zi, să calce fix în mijlocul dalelor pătrate de gresie dintre Unirii 1 și Unirii 2, ca să-i meargă bine. Ești un lucid pe care nimic nu-l poate abate de la convingerea că în lume există un echilibru, iar ăsta e motiv de speranță, dar și de teamă profundă. Ești un răzvrătit care mai are nevoie din cînd în cînd de o pauză. Ești un om puternic marcat de casa în care ai crescut. Mirosul ei îl ai săpat în creier, gustul mîncărurilor de acolo e irepetabil, mica voastră religie domestică îți va fi întotdeauna reper. Mă tem că n-ai scăpat. Ești un credincios.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Tot mai mulți sportivi se mobilizează contra insultelor și rasismului de pe rețelele de socializare. Au vreo șansă să schimbe ceva?

Deci, da. Nu doar împotriva rasismului, vezi bine, e mobilizarea, ci și a violenței de limbaj. Dat fiind că aceasta nu e atît de strict monitorizată precum rasismul, înflorește vesel. Atacurile împotriva femeilor din sport, insultele sexiste, înjurătura groasă pe care celălalt o merită cu prisosință doar pentru că e celălalt, toate acestea au profitat de focalizarea atenției pe abuzurile conectate la culoare pielii așa cum bolile clasice au făcut mai multe victime decît de obicei în timp ce noi ne concentram pe COVID-19. Întreg fotbalul englez, inclusiv putred de bogații din Premier League, a boicotat rețelele sociale în week-end-ul trecut ca răspuns la derapajele continue și dezinvolte ale celor care se cred suporteri, suportînd de fapt neam prostia și prostul gust. Chestii care se întîmplă oriunde, mare parte din spațiul virtual părînd a fi devenit o uriașă groapă de gunoi în care oricine își poate arunca frustrările. Poți să le fîlfîi și un tramvai, ei/ele (să nu disciminăm) îți iau mama la tăvălit doar pentru că e ușor și gratis. Gardurile grădinii libertății au multe stinghii lipsă. Ce se poate face? Există vreo șansă de inversare a tendinței? Nu, atît timp cît un creier needucat și neinformat temeinic crede că are tot dreptul să spună toate tîmpeniile de pe lume doar pentru că e democrație. *Demos kratos* înseamnă puterea poporului, nu anarhia poporului. Căci ceea ce instaurează cei care au senzația că a spune tot ce le trece pe sub scoarță îi face autentici și stăpîni pe propria viață e lenta distrugere a formelor inteligente de viață. În Anglia nu e nici o mirare că „poporul“ împroașcă cu bale electronice pe oricine nu bea douăzeci de *pint*-uri la crîșma cu bătăi în program și nu halește la micul dejun cîrnați cu fasole. Tabloidele cu luptători cruciați în logo au promovat asiduu ideea, dragă Rapidulețului, „singuri împotriva tuturor“. Zgîndărirea instinctelor joase e o meserie veche, iar azi pare că aduce mai mulți bani ca oricînd, ceea ce va împiedica o revenire în forță a bunului-simț. Dar nu e disperare. Tot niște fani englezi au pus piciorul în prag după ce Manchester United a fost transformat într-o mașină de *cash* a familiei americane Glazer. Așa că da, îi putem afurisi pe englezi, dar să nu uităm că din cînd în cînd (cam rar, ce-i drept, de o vreme încoace) unii dintre ei pun pieptul împotriva aberațiilor născute din vintrele deranjate ale istoriei. Istoriei sportului și nu numai.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Minunatul gust al răzbunării

O să fie o vară grea. Foarte grea. Pămîntul se va zgudui sub invazia noastră. Din savanele africane se va ridica un imens nor de praf, lăsat în urma miilor de mașini care vor duce turiști avizi să fotografieze lei și antilope. Cărările de la Machu Picchu vor sta să se surpe sub greutatea sutelor de mii de oameni, înghesuindu-se să prindă un locșor de unde să-și facă un *selfie,* care să demonstreze că au fost acolo. Umbra marilor pachebotori va acoperi din nou Veneția. Din burțile imenselor vase de croazieră se va revărsa puhoiul de vizitatori care vor sufoca orașul înainte de a-l scufunda. 4,78 milioane de ființe umane au luat cu asalt Laguna în 2019. Insulele Greciei vor gîfîi sub presiunea debarcărilor. Barcelona va fi un furnicar de oameni. Mii de chinezi bogați se pregătesc să asedieze din nou marile magazine ale Londrei. În mințile noastre, ne încolonăm de pe-acum la scările avioanelor, să plecăm în lumea largă, să viermuim prin toate cotloanele lumii, să ne consumăm imensa frustrare acumulată într-un an de pandemie. Începe un fenomen care a primit deja un nume, vehiculat în toate soiurile de publicații și cercetări de piață: *revenge travel.* Turismul de răzbunare.

E o îndîrjire de a pleca oriunde. Pare că însăși condiția noastră de ființe umane atîrnă de firul atît de subțire al acestei fierbințeli care ne pîrjolește gîndurile. Dacă nu ne regăsim în înghesuielile de pe aeroporturi, în lungile șiruri de indivizi care stau la rînd să-și facă o poză sub „Balconul Julietei“, dacă nu ne strecurăm pe plaje ticsite de oameni, dacă nu ne vîjîim undeva pe planetă, considerăm că am pierdut ceva esențial din doza zilnică de fericire. Aidoma unui supliment alimentar, fără de care viața în lumea contemporană pare imposibilă, doza de fericire are și ea niște ingrediente extrem de precise. La capătul fiecărei zile sîntem ca niște magazioneri responsabili care fac inventarul și bifează într-un tabel ce mărfuri au intrat și ce-a ieșit din depozit. Fericirea nu mai poate fi concepută în afara unor elemente dintr-o schemă. Ai rămas cumva, după o zi din viață, cu o căsuță goală în tabel? E nenorocire. Nu ești o ființă a timpului tău, nu te mobilizezi suficient, nu te încadrezi în modelul care-ți asigură condiția de fericire obligatorie. A trecut un an și nu te-ai urcat într-un avion, să zbori spre o destinație cît mai cunoscută, ca să-ți faci poze și să demonstrezi c-ai fost acolo? E foarte grav. Anul ăsta trebuie să te răzbuni. Să recuperezi ce-ai pierdut. Să compensezi cu asupra de măsură această înfrîngere de care ai avut parte anul trecut.

Agențiile de turism din întreaga lume comandă cele mai sofisticate studii de piață. Comportamentul nostru, al celor care credem că pandemia-i gata și-abia așteptăm să dăm iama-n ofertele de călătorii, e cercetat pînă în cele mai mărunte detalii. S-a calculat că am putea cheltui cu vreo 20% mai mult în concendiul din 2021, pentru că anul trecut am stat la locurile noastre, n-am dat bani pe vacanțe, spectacole, concerte, închirieri de case și de mașini. Cei care și-au pierdut slujbele sau cei care și-au văzut afacerile năruite nu intră în calculul ăsta. Dar nici nu scapă. Au bani foarte puțini? Nu-i nimic. Intră la categoria turismului de proximitate. Pe la ei prin zonă. Decît deloc, mai bine ceva, acolo. Și toată lumea e fericită. Omul dărîmat de anul sinistru pe care l-a traversat în 2020 se poate însenina un pic la o pensiune din județul vecin. Proprietarii de pensiuni știu și ei că încă mai există clienți sceptici, prudenți, care se abțin să călătorească în străinătate. Preferă să-și redescopere țara. Anul trecut a fost unul foarte bun pentru afacerile mici, de familie, din ceea ce numim *industria ospitalității.* Oamenii au fost nevoiți să-și petreacă vacanțele în propriile țări, așa că s-au înghesuit pe unde au putut. Anul ăsta o să fie și mai bun. A apărut și componenta numită „răzbunare“. Se va pleca în toate direcțiile, pe distanțe mai mici sau mai mari, dar cu îndîrjire. Cu ambiție. Cu nesaț. Odată cu venirea verii, o să fie o fojgăială strașnică. Oamenii văd în posibilitatea de a călători o condiție esențială pentru a reveni la ceea ce numim „viața de dinainte de pandemie“.

Undeva, în străfundurile ființei umane, există și niște cantități de orgoliu pe care acest virus nou le-a cam călcat în picioare. A șters cu ele pe jos. Noi, ca specie, credeam că stăpînim deja niște puteri tehnologice atît de mari, că avem niște cunoștințe științifice atît de solide, încît o „gripă“ de-asta care să dea peste cap întreaga planetă era complet imposibilă. Evident că e profund frustrant să vezi, totuși, că în pofida a ceea ce crezi că deții te dovedești extrem de vulnerabil, de fragil și de neștiutor. Și de-aici izvorăște un soi de furie pe care nu ne-o traducem cu precizie. Ea se amestecă printre fluxurile celorlalte trăiri pe care le avem zilnic. Dar nu se dizolvă. Rămîne undeva acolo și te mai înghiontește pe dinăuntru, fără să știi clar despre ce e vorba. Într-un mod profund simbolic, pe care nu-l prea mai percepem în zilele noastre, dar și cît se poate de practic, de vizibil cu ochiul liber, am suferit o înfrîngere. Ceva ne-a oprit brusc din marșul nostru accelerat spre viitor. Pe de altă parte, niște urme de instinct al conservării încă ne mai șoptesc discret că poate n-ar fi rău să luăm aminte mai atent la ce ni s-a întîmplat. Să învățăm ceva important din experiența asta. Să evaluăm mai atent semnalele pe care ni le transmite. Dar pare că n-avem forță pentru așa ceva. Mai e și instrumentarea politică a pandemiei, făcută cu totală lipsă de scrupule uneori, lucru care e mult mai zgomotos și ne distrage atenția de la altceva. Rămîn furia și dorința de răzbunare. Iar acestea se canalizează și ele pe unde pot. Așa că uităm de orice altceva și vrem, cu îndîrjire, *să fim iarăși ce am fost și mai mult decît atît.*

■ ■ ■

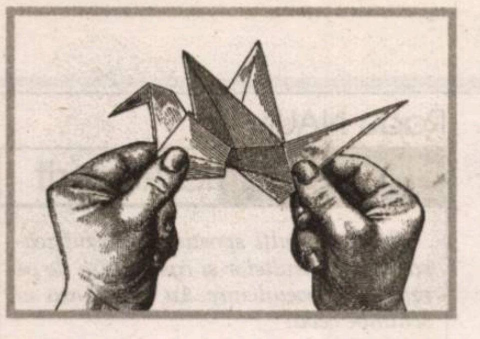

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Nadia și Securitatea

Raporturile dintre Nadia Comăneci și Securitate au fost atipice. Numele gimnastei era poate singurul care rivaliza, ca notorietate în lume, cu cel al lui Nicolae Ceaușescu. Era un nume cu care regimul comunist se putea lăuda, dar, în același timp, era clar că oricine depășea în acele vremuri un anumit nivel al celebrității începea să fie perceput și ca un potențial pericol pentru același regim. În aceste condiții, Securitatea o controla pe Nadia în cel mai temeinic mod cu putință. O proteja și o spiona în același timp. Situația s-a complicat și mai mult după ce gimnasta, ajunsă adultă, chiar dacă nu mai concura, devenise apropiată de Nicu Ceaușescu, fiul cel mic al dictatorului. Întreaga poveste are valențele unui adevărat scenariu de film. De altfel, s-a și făcut un asemenea film, nu prea reușit, se pare. După o documentare profesionistă, în recent apăruta carte *Nadia și Securitatea* (Editura Epica, 2021), istoricul Stejărel Olaru izbutește însă o adevărată echilibristică (la bîrnă) în încercarea de a descrie cît mai exact această situație, fără să cadă pe nici o parte și ținîndu-se și la distanță de orice eventuale invadări nepermise ale intimității campioanei. O întreprindere echilibrată și serioasă e un lucru rar și de remarcat în zilele noastre pline de subiectivism și cancanuri ieftine.

Pentru cineva care n-a prins perioada dinainte de 1989, întîmplările dezvăluite de Stejărel Olaru ar putea părea de-a dreptul incredibile. Devoalarea sau reamintirea unor amănunte este șocantă chiar și pentru cei care au trăit acea perioadă. Aflăm, de pildă, cum erau tratate gimnastele, în special de către cuplul de antrenori Marta și Bela Karoly. Private de o alimentație corespunzătoare, mai pe românește spus înfometate de-a binelea, nu erau uneori lăsate nici să bea apă, ca să fie cît mai ușoare și să aibă performanțe bune la aparate. Cînd mergeau la baie trebuia să lase ușa deschisă, astfel încît antrenorii să poată preveni orice tentativă a lor de a bea apă de la chiuvetă. De asemenea, cînd făceau duș erau obligate să stea cu capul în jos, tot ca să nu poată bea apă. Fetele ascundeau pahare în rezervorul closetului și beau de acolo. Uneori mai primeau pe furiș alimente de la membrii mai inimoși ai personalului aferent echipei și le ascundeau în tivul de la perdelele sălii de gimnastică. Bătaia, chiar la sînge, era și ea o curentă „metodă de antrenament“.

Dincolo de relatările făcute de gimnaste după ani, o bună parte din aceste povești au fost găsite de Stejărel Olaru și în rapoartele Securității, cea care împînzise anturajul Nadiei și al întregului lot național cu informatori și chiar cu ofițeri mai mult sau mai puțin acoperiți. Relația soților Karoly cu Securitatea a fost și ea de o natură complicată. Antrenorii erau la rîndu-le urmăriți, dar Securitatea se purta cu ei cu mănuși, pe de-o parte pentru că păreau să fie artizanii înaltelor performanțe ale Nadiei și ale coechipierelor ei, pe de altă parte pentru că aveau relații sus-puse în partid și în statul comunist. Despre Bela Karoly se spunea în documentele Securității că „nici un ministru nu o ducea așa de bine ca el“, decizia acestuia de a nu se mai întoarce în România fiind o surpriză. Din aceleași documente găsite de autorul cărții reiese o imagine nu tocmai măgulitoare a celor doi antrenori. Eficienți în privința gimnastelor, dar profitori, mitomani și duri. Niște *„slave-driver“*, după cum îi calificau unii jurnaliști americani. Un soi de căpcăuni. Sînt informații care circulau cumva în epocă, sub formă de bîrfe și zvonuri. Acum avem însă și confirmarea oarecum oficială, găsită în chiar rapoartele informatorilor, iar amănuntele sînt, cum spuneam la început, șocante.

La fel de incredibilă e și meschinăria acelui regim care transpare din carte, felul în care premiile absolut derizorii acordate unor sportivi de talia Nadiei Comăneci erau discutate chiar în anturajul lui Ceaușescu, pentru ca apoi să ajungă la destinatari și mai diminuate decît se decisese. De asemenea, paranoia regimului, suspiciunile și optica dușmănoasă a Securității asupra oricăror străini și a celor care intrau în relații cu aceștia sînt și ele greu de crezut și de înțeles în zilele noastre.

În cartea lui Olaru ni se reamintește, bineînțeles, momentul Montréal 1976, dar și alte episoade care la vremea respectivă ne-au marcat și pe noi, telespectatorii, cum a fost cel al retragerii echipei României de gimnastică de la campionatele europene din 1977, din Cehoslovacia, din cauza arbitrajelor părtinitoare în favoarea gimnastelor sovietice (un incident cu semnificații politice internaționale și care a stîrnit emoții populare). Autorul ne deslușește și culisele acelor momente, din perspectiva arhivelor pe care le-a studiat. Evident, însă, punctul cel mai dramatic și mai însemnat este cel al fugii Nadiei peste două granițe, pînă la ambasada Statelor Unite din Viena, descris în detaliu de autor. Gimnasta devenise un fel de prizonieră de lux, pe care Ceaușeștii o păzeau în mod special, tocmai de teama de a nu rămîne în străinătate. Public era considerată o eroină națională, dar în fapt devenise un fel de victimă. Și chiar în această situație, campioana a reușit să scape, cu un plan abil, dar periculos, traversînd cîmpuri și bălți înghețate, cu riscul să fie prinsă, dacă nu chiar și împușcată. I-a salvat cu mult curaj de la o pedeapsă de negîndit și pe „coechipierii“ de fugă, pe care grănicerii unguri intenționau să-i trimită înapoi în România comunistă. Plecarea ei în asemenea condiții a fost o cruntă lovitură mediatică pentru regimul de atunci de la București, cu nici o lună înainte de prăbușirea lui.

Dincolo de povestea Nadiei, istoriile expuse de Sejărel Olaru, redeșteaptă întreaga atmosferă a acelei epoci, cu toate grozăviile și paradoxurile ei.

■ ■ ■

ready made

„Întreg imobilul se învecinește: la răsărit în fund cu proprietatea Gr. Constantinescu Colțatu, la apus în față cu strada Locot. Dogeanu, la miazăzi cu proprietatea Nicolae Ionescu și la miazănoapte cu proprietatea Jernici Hofher Schrantz Clayton Schuttlevorth.“

Monitorul Oficial, nr. 67,
Vineri, 22 Martie 1929

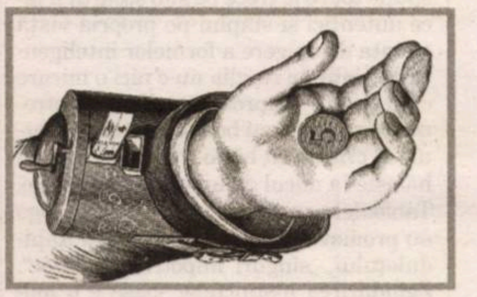

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Cînd au fost românii cei mai bogați

Recent, în cadrul unui interviu televizat, un fost șef de serviciu secret a făcut afirmația că „românii nu au au fost niciodată mai bogați ca în comunism“. Afirmația de mai sus este inexactă și merită combătută. Este un demers cu atît mai util cu cît, în ultimii ani, constatăm că o parte dintre români au o nostalgie manifestă față de perioada socialistă, de nivelul de trai și de economia din acea epocă. Dacă acest sentiment poate fi parțial înțeles în cazul persoanelor vîrstnice (nostalgia tinereții își poate spune cuvîntul), el devine îngrijorător în cazul tinerilor care au trăit doar cîțiva ani sau chiar deloc înainte de anul 1989.

Pentru analiză, trebuie să plecăm de la datele macroeconomice, cel mai reprezentativ indicator fiind produsul intern brut (PIB) pe cap de locuitor. Desigur, PIB pe locuitor nu surprinde indicatorii sociali sau cei de mediu, dar este instrumentul cel mai bun pe care îl avem la dispoziție.

România iese din socialism, în anul 1989, cu un PIB pe cap de locuitor la un nivel de 11.567 de dolari. Trebuie spus că anul 1989 găsește economia românească în recesiune. O scădere care se vede și în evoluția produsului intern brut, care atingea în anul 1987 vîrful din epocă de 12.456 de dolari pe cap de locuitor. Cauzele declinului economic sînt diferite. În anul 1989, România își finaliza ambiția absurdă a lui Nicolae Ceaușescu de a plăti întreaga datorie externă. România ajunge la zero, dar costurile sînt foarte mari, în ceea ce privește nivelul de trai. Analizele de specialitate arată că, în perioada 1980-1985, comerțul cu produse din carne fusese redus pe piața internă cu 20%, în timp ce exporturile au crescut cu 25%. Exemplul este relevant, pentru că arată modelul economic prin care s-au plătit datoriile externe: o reducere drastică a aprovizionării pieței interne, scăderea pînă aproape de zero a importurilor de anumite mărfuri și creșterea exporturilor la maximum posibil.

Timp de șapte-opt ani, din 1982 pînă în anul 1989, încălzirea apartamentelor de bloc a fost în suferință, magazinele alimentare erau în majoritatea zilelor fără marfă, iar produsele nealimentare din import erau practic inexistente. Era o situație ciudată, în sensul că mulți dintre români se simțeau mai bogați decît erau dintr-un motiv extrem de simplu. Piața internă era atît de săracă în produse, încît consumatorii aproape că nu aveau pe ce să își cheltuiască banii. Ceea ce le putea da o falsă senzație de bunăstare.

De fapt, în această perioadă apăruse un fel de piață paralelă, pe care se vindeau alimente, băuturi, îmbrăcăminte și încălțăminte, țigări sau produse electrocasnice, o piață „neagră“, în care prețurile erau mai mari decît cele oficiale. Uneori, diferențele erau de la simplu la dublu. Deci bogăția era înșelătoare, pentru că altfel cum s-ar putea numi o situație în care pe piață sînt bani, dar lipsesc mărfurile? Economia socialistă ajunsese să fie atît de deformată (lipseau mărfuri și servicii de strictă necesitate) încît, în acest context, nu are sens să fie făcute judecăți de valoare cu privire la „bogăția“ oamenilor.

Să revenim la analiza macroeconomică. După anul 1989, România traversează mai mult de „un deceniu pierdut“. Restructurarea companiilor de stat se face cu greutate, liberalizarea prețurilor întîrzie din rațiuni sociale, iar inflația explodează. De fapt, cauza tuturor evoluțiilor negative o găsim tot în economia centralizată. Economia socialistă limita ratele profitului pentru sectoarele economice, iar în unele cazuri, precum industria alimentară, întreprinderile de stat vindeau, din rațiuni sociale, sub prețul de producție. Intrarea în economia de piață a făcut obligatoriu procesul de transformare a economiei. O schimbare care a ținut cont, în primul rînd, de obiective sociale și, drept urmare, indicatorii macroeconomici s-au deteriorat grav, inclusiv „bogația“ românilor. După o scădere de mai bine de un deceniu, PIB pe cap de locuitor revine în anul 2002 practic la nivelul din anul 1989, 11.444 de dolari pe cap de locuitor. De atunci, bogăția României, calculată prin PIB, și bogăția românilor, reliefată prin PIB/locuitor, a crescut continuu, cu excepția perioadelor de criză, 2009-2012, și a crizei sanitare de anul trecut.

Cert este că, în anul 2018, România înregistra o valoare a produsului intern brut de două ori mai mare decît în anul 1989, adică față de economia socialistă. Ceea ce arată că nu se pune problema ca românii să fi fost „cei mai bogați în anii comunismului“, ci în anul 2018 sau în 2019.

Desigur, economia de piață a venit la pachet cu inegalități de venit și de dezvoltare. Există o polarizare destul de accentuată: români cu venituri mari și poli de sărăcie, sînt diferențe de dezvoltare regională (de exemplu, București-Ilfov este cu 40% peste media europeană de PIB, dar sînt și regiuni din România care se află mult sub media europeană, printre cele mai sărace din Uniunea Europeană), există diferențe între salariile din România și cele din Europa de Vest. Coeficientul Gini, care măsoară distribuția veniturilor într-o societate, are o valoare ridicată în România, printre primele locuri din Uniunea Europeană. Dar să fim realiști, și în socialism s-au creat inegalități de venituri, ascunse, mascate, dar inegalități. Nu avem studii serioase despre situația extremelor din acest moment: bogați și săraci. Media statistică ne arată că astăzi românii sînt de două ori mai bogați decît în anul 1989. Ceea ce era de demonstrat.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU

Călător prin România

Texte și opinii de:

- Mirel BĂNICĂ (publicist)

„Nu mai avem răbdare cu noi înșine și cu propria noastră țară“ – interviu

- Andrei Ionel BERGHEȘ (geograf)

„Localnicii sînt esențiali în orice călătorie“ – interviu

- Tudor DINU (profesor la Universitatea din București)

„Călătorind la gurile Dunării, în epoca fanariotă“

- Alina PAVELESCU (scriitoare)

„Drumul Piteștiului“

- Nona ȘERBĂNESCU (artist plastic)

„Drumurile noastre toate“

argument

Să ne redescoperim țara?

DILEMA VECHE

Călător prin România

„Dacă nu știi unde mergi, orice drum te duce acolo.“

LEWIS CARROLL

Pretextul acestui Dosar ar putea să fie faptul că, din cauza restricțiilor de călătorie, tot mai mulți români care, înainte de pandemie, își petreceau concediile în străinătate aleg să meargă în vacanță în România. Cu alte cuvinte, mai de voie, mai de nevoie, „își redescoperă țara“ – e o exprimare pe care am întîlnit-o frecvent pe grupurile de socializare și pe forumurile de călătorie. Mă întreb însă de ce n-au „redescoperit-o“ pînă acum. Ce i-a împiedicat? Mulți invocă prețurile mari în raport cu calitatea serviciilor turistice oferite, apoi lipsa de „obiective“ majore, nu prea au ce face prin România, nu au ce vizita, nu avem castele ca pe Valea Loarei și nici muzee cu vreo Mona Lisa... plictiseală mare în țara asta! Alții vorbesc despre lipsa infrastructurii – își distrug mașinile pe drumurile patriei, despre mizerie – lacuri și păduri pline de gunoaie, despre țepele pe care le-au luat, de-a lungul timpului, pe la diferite restaurante și pensiuni. Mai există o categorie de turiști cărora totul, dar totul le pute în România – Marea Neagră e prea neagră, nu e albastră ca Mediterana, în Deltă sînt prea mulți țînțari, în Ținutul Secuiesc nu se vorbește românește, pîrtiile de schi sînt meschine, la Cluj sînt prețuri ca la Viena și „nu se merită“, păi ce, se compară Clujul cu Viena? Dincolo de toate aceste motive, am observat o lipsă generală de interes, nu doar turistică, față de țara în care trăim și care „e frumoasă, dar păcat că e locuită“ – un alt clișeu. Și nu de ieri, de azi. Dacă aruncăm o privire în literatură, la capitolul jurnale și note de călătorie prin România, există foarte puține cărți scrise de autori români, mai degrabă găsim consemnări ale călătorilor străini care au nimerit de-a lungul timpului pe meleagurile noastre. E oare atît de dificil sau neinteresant să scriem despre noi înșine? Mai nou, de cînd jurnalul de călătorie s-a transformat în vlogging sau în promovarea unor destinații exclusiv prin imagine, dacă te uiți pe Instagram vei vedea poze „perfecte“ din Zanzibar sau din Maldive. Oare România nu e chiar deloc „exotică“, nu e instagramabilă? Mă întreb însă și dacă vorbim despre adevărate călătorii sau doar despre turism de masă, despre niște oameni care nu au nici o treabă cu statutul de călător, doar descind într-un loc necunoscut pe care nu-l mai văd decît prin intermediul telefonului *smart*, însă asta e moda acum. În fond, o călătorie este ceva extrem de subiectiv, dincolo de drum sau de destinația în sine, e vorba despre percepția personală în care intervin deseori factorul afectiv, reperele culturale, așadar pînă și un loc cît se poate de banal poate fi văzut în mod total diferit de către călători diferiți, de către un sociolog, să zicem, și un matematician. Călătorim din nenumărate motive – ca să comparăm, ca să ne poziționăm față de lucrurile pe care le descoperim, ca să cunoaștem, ca să comunicăm, ca să mîncăm etc.

Putem călători și prin intermediul unei cărți de călătorie, adică participînd indirect la călătoriile altora? Gîndindu-mă la tot ce am scris mai sus, m-a bucurat fiecare pagină din cartea de călătorie prin România a lui Mirel Bănică, apărută anul trecut la Editura Polirom și care, de altfel, mi-a dat ideea acestui Dosar tematic. E cartea unei călătorii recente care s-a petrecut în 2019 și, dincolo de călătoria în sine, cred că este o carte necesară, de „redescoperire“ în toate sensurile a țării în care trăim. O țară fără „obiective“ turistice majore, e adevărat, pe care să le bifezi, fără autostrăzi, o țară în care poți lua nenumărate țepe turistice, însă o țară față de care e imposibil să nu capeți un difuz și inexplicabil sentiment de duioșie. După ce am terminat cartea, singura mea dorință a fost să mă urc în mașină și să o pornesc aiurea prin România, fără nici un plan, oprindu-mă în fiecare orășel care nu există pe nici o hartă turistică. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Tudor DINU

Călătorind la gurile Dunării, în epoca fanariotă

În veacul fanariot, numărul străinilor pe care pașii îi poartă cu felurite rosturi prin provinciile creștine ale Imperiului Otoman Valahia și Bogdania (Moldova) crește considerabil pe fondul interesului tot mai fățiș al Austriei și Rusiei de a anexa și aceste teritorii majoritar locuite de români. Așa se explică faptul că destui dintre vizitatori sînt agenți, militari sau funcționari provenind din cele două imperii, care fie pregătesc terenul pentru proiectata cucerire, fie participă la operațiunile militare desfășurate – vai – de atîtea ori pe solul Țărilor Române (1716-1717, 1736-1739, 1768-1774, 1789-1791, 1806-1812), fie se ocupă de organizarea și integrarea zonelor ocupate, asemenea Olteniei în perioada 1717-1739. Ca atare, ei manifestă pentru țările noastre un interes specific, strîns legat de misiunea lor pentru îndeplinirea căreia se văd uneori nevoiți să întreprindă o amplă documentare. Pe de altă parte, secolul al XVIII-lea este caracterizat și de intensificarea contactelor dintre Imperiul Otoman și marile puteri occidentale (în primul rînd Franța și Anglia), care, grație așa-numitelor capitulații (= privilegii), își pot promova mult mai lesne interesele comerciale în Orient, neuitînd firește și de cele politice, ce vizează, în bună măsură, limitarea acaparării de teritorii aparținînd Înaltei Porți de către Austria și Rusia. Mai ales că marele imperiu islamic intrat acum pe panta unui declin militar lent, dar inexorabil își dă seama de utilitatea, anterior ignorată, a diplomației pentru conservarea propriei puteri. Astfel, acesta își dezvoltă un minister de Externe *sui generis* condus *de facto* nu de *reis effendi*-ul turc, ci de marele dragoman grec, și acreditează ambasadori străini la Istanbul și consuli în numeroase alte orașe, inclusiv la București și Iași. Iar mulți dintre acești emisari trec în drumul lor spre posturile în care fuseseră numiți prin Țara Românească și Moldova, unde se bucură din partea domnilor fanarioți de o primire fastuoasă, pe care, flatați, se grăbesc să o consemneze pentru posteritate. De bună seamă, texte mult mai ample despre experiența lor românească redactează și unii dintre puținii imigranți care decid să își caute norocul la gurile Dunării, intrînd în calitate de secretari, medici ori profesori de limbi străine (Lionardo Panzini, Jean-Louis Carra, Franz Josef Sulzer, Stephan Ignaz Raicevich, François Recordon etc.) în slujba domnilor din Principate sau a marilor boieri, ce manifestă de timpuriu o neașteptată deschidere, simpatie sau chiar admirație pentru occidentali. Totodată, mai ales în prima parte a epocii fanariote și cu precădere prin Moldova, se perindă numeroși clerici catolici, ale căror mărturii constituie documente esențiale pentru reconstituirea operei de prozelitism a Curiei Romane pe teritoriul românesc. În schimb, memoriile puținilor soli sau negustori turci (Șehdi Osman, Resmi Ahmed Efendi, Abdülkerim pașa) de care dispunem oferă în general informații convenționale, lipsite de relevanță, ce nu ne permit să ne dăm prea bine seama cum îi priveau cărturarii musulmani pe supușii creștini ai Porții din provinciile nord-dunărene. Cert este doar că ei nu rămîneau insensibili în fața nurilor româncelor și chiar a efebilor noștri, de dragul cărora, dar și al licorii lui Bacchus – susține un anonim otoman de la 1749 – „mulți turci și arabi s-au lepădat de credința lor și au rămas în țară“. În fine, tabloul vizitatorilor străini ai Țării Românești și Moldovei este completat de clerici și cărturari ortodocși, de negustori și chiar de meșteșugari și, firește, de intelectuali occidentali interesați să cunoască spațiul otoman. Iar la fel de impresionantă ca varietatea profesiilor și intereselor acestora este și diversitatea etnică a călătorilor, căci printre cei circa o sută cincizeci de străini care au ținut să își fixeze în scris impresiile despre trecerea lor prin Țările Române se numără deopotrivă germani, francezi, italieni, britanici, ruși, polonezi, ucraineni, unguri, croați, sîrbi, greci, spanioli, finlandezi, armeni ori georgieni.

Firește, persoane cu o proveniență, o pregătire, profesii și scopuri atît de diferite nu puteau să redacteze decît texte extrem de variate despre experiența lor românească. Mai ales că unii dintre ei au străbătut teritoriul Principatelor în goana bidiviilor, neabătîndu-se de la rutele principale ce legau Valahia sau Moldova de teritoriile otomane din Balcani, în vreme ce alții au petrecut ani de zile la gurile Dunării, unde au avut prilejul să cunoască îndeaproape locurile și oamenii. Unii au înnoptat în hanuri modeste, ba chiar imunde, și au intrat în contact doar cu oameni simpli, oropsiți de soartă, pe cînd alții au fost primiți cu pompă de vodă și ospețiți de marii boieri, care i-au făcut părtași la tainele lor. Nu puțini s-au mărginit să își consemneze doar impresiile fugitive despre ce le-a ieșit în cale ori să scrie texte menite să răspundă exclusiv obiectivelor profesionale pentru care se deplasaseră în Principate. Cîțiva însă, precum Antonio Maria del Chiaro, Friederich Wilhelm von Bauer, Jean-Louis Carra, Franz Josef Sulzer, Stephan Ignaz Raicevich, William Wilkinson, François Recordon ori Dionisie Fotino, constatînd lipsa de pe piața internațională de carte a unor lucrări despre Țările Române, le-au dedicat adevărate monografiia, cuprinzînd prețioase date geografice, istorice, etnografice, economice. Au făcut-o cîteodată recurgînd la o vastă documentare în teren, pe cînd altădată s-au mulțumit să preia fără scrupule pasaje din lucrările similare ale predecesorilor. Unii au scris despre români cu o extraordinară perspicacitate și chiar empatie care le-au îngăduit să treacă dincolo de aparențe, pe cînd alții au făcut-o mînați de o ură și un dispreț visceral. Este, de pildă, cazul lui Sulzer care nu le recunoaște aproape nici un merit strămoșilor noștri din veacul al XVIII-lea și căruia pe meleagurile valahe totul îi pute. Istoricii noștri l-au pedepsit însă exemplar pentru atitudinea sa, nepreocupîndu-se nici să îi editeze partea nepublicată a operei, nici să îi tălmăcească integral scrierea în trei volume *Geschichte des transalpinischen Daciens* (Viena, 1781). Este o lacună ce se cuvine completată, căci, dincolo de atotprezentele răstălmăciri ale autorului, lucrările sale conțin un volum uriaș de informații, dintre care multe nu sînt atestate de alte surse.

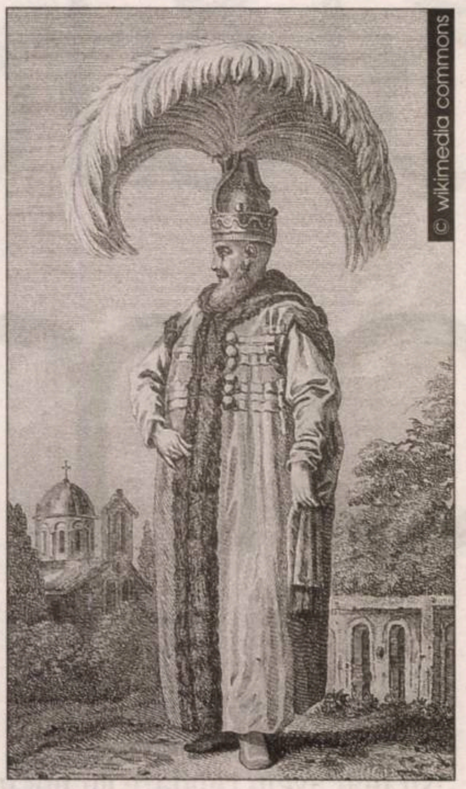

© wikimedia commons

În general, importanța datelor furnizate de călătorii străini este considerabilă pentru reconstituirea istoriei Țărilor Române, mai ales în perioada medievală și premodernă, fapt conștientizat pentru prima oară pe deplin de către Nicolae Iorga, autorul lucrării de pionierat în patru volume *Istoria românilor prin călători* (Vălenii de Munte, 1928-1929). Preluînd ideea magistrului, un grup de cercetători de la institutul de istorie ce îi poartă acum numele (Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu etc.) a inițiat, începînd din 1968, un amplu proiect de identificare și traducere a textelor aparținînd călătorilor străini, punînd astfel la dispoziția istoricilor români în propria lor limbă o sursă inestimabilă de informații. Se cuvine să le adresăm și pe această cale mulțumiri pioase. Din suita de volume apărute sub egida Academiei Române, epocii fanariote îi sînt dedicate patru tomuri ce însumează peste 3.200 de pagini care, chiar dacă mai suportă pe alocuri completări, permit, grație informațiilor pe care le conțin, o ameliorare considerabilă a lucrărilor istoriografice dedicate unora dintre aspectele perioadei, pe care le vom trece în parte în revistă.

Învață să vorbească franțuzește ori italienește, să cînte la pian sau la harpă, să valseze...

Înainte de toate, aceste texte ne îngăduie să pătrundem în intimitatea curții domnești, unde aceia dintre călătorii de rang înalt ce îndeplineau și o misiune diplomatică erau primiți în audiență la domn după un protocol foarte riguros. De îndată ce coborau din caleașcă, erau luați de subsuori de marele postelnic (suprema onoare!) și conduși către sala tronului, unde erau stropiți cu apă de trandafir și afumați cu esențe tari de sorginte orientală. În timpul discuției mai mult sau mai puțin formale cu vodă, se serveau cafea, dulceață și „șerbet“ (un suc din flori sau fructe), iar înaltul oaspete era deseori onorat prin salve de tun sau simple împușcături de bun-venit. În caz că era poftit și la masă, se putea delecta cu muzica meterhanelei (fanfarei turcești), iar, de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și cu aceea a unor orchestre apusene. Cum orice serviciu se plătește, oaspetele se vedea nevoit să îl recompenseze pe vodă cu daruri scumpe, precum tabachere de aur ori ceasuri muzicale, și să le arunce fără zgîrcenie monede slujitorilor de la curte care îl asaltau în goana lor după bacșiș. În măsura în care îl privea cu simpatie, vodă îl putea invita să asiste și la judecățile domnești ori la ședințele divanului, unde călătorul nu putea decît să se minuneze cum întîistătătorul țării îl certa cu buzduganul pe cîte un boier nesupus. Uimirea vizitatorilor de peste hotare o provocau și elaboratele ceremonii și procesiuni organizate nu doar cu ocazia evenimentelor politico-diplomatice majore ori a principalelor sărbători religioase, ci chiar cu prilejul unor simple plimbări ale domnilor fanarioți, pe care s-au grăbit să le descrie, completînd pentru noi informațiile din sursele interne ce nu conțin, din păcate, decît liste cu participanții la aceste alaiuri.

Acei călători care au poposit mai multă vreme prin țările noastre au fost acceptați cu dragă inimă în înalta societate valahă sau moldavă, devenind niște obișnuiți ai marilor curți boierești de la noi, pe care cîteodată le-au descris. Așa că datorită mărturiilor lor putem reconstitui cum arătau locuințele dispărute ale aristocrației din Principate, dar și felul în care boierii noștri se îmbrăcau sau se distrau. De mare valoare în acest sens sînt numeroasele texte datînd din primele două decenii ale secolului al XIX-lea care atestă occidentalizarea rapidă și timpurie a modului de viață al elitei noastre. Vedem cum aceasta renunță la mobila și recuzita de sorginte otomană în favoarea celor achiziționate din Occident, cum comandă trăsuri poleite de la Viena în care se plimbă zi de zi pentru a epata, cum organizează baluri la care se servesc înghețată, bomboane de ciocolată, limonadă, oranjadă ori punch și la care domnițele își fac apariția în veșminte somptuoase, ce rivalizau în eleganță cu cele ale cochetelor pariziene. Ele învață acum să vorbească franțuzește ori italienește, să cînte la pian sau la harpă, să valseze ori să execute o mulțime de alte dansuri apusene. Ba chiar și mult mai conservatorii lor soți, chiar dacă nu acceptă încă să își lepede anteriele și calpacele, nu ezită să joace cărți ori biliard și să participe la diverse competiții de societate de proveniență franceză.

Destui dintre călătorii străini din epocă nu s-au arătat interesați doar de viața mondenă sclipitoare a boierimii, ci și de traiul strîmtorat al țăranilor noștri, pe care îi privesc, în general, cu simpatie. Ei pun în lumină contrastul dintre modestia locuințelor oamenilor de la țară (bordeie ori colibe cu bășici de porc la ferestre) și frumusețea costumului popular, brodat cu artă și păstrat mereu curat. Totodată, descriu și dansurile populare ori ceremoniile de nuntă, oferind un material foarte prețios pentru etnografi. Dar parcă, mai mult decît orice, străinii apreciază hărnicia, omenia și ospitalitatea țăranilor români, care mai totdeauna i-au ajutat la nevoie în călătoriile lor, fără a cere nici un fel de răsplată, ba le-au deschis și porțile modestelor lor sălașe, cinstindu-i cu cîte un blid de mămăligă. Oameni frumoși sufletește într-o țară cu peisaje idilice și resurse naturale abundente care – cred mulți dintre călători – ar permite Valahiei și Moldovei să prospere, dacă ar izbuti la un moment dat să se elibereze de sub dominația otomană și să aibă parte de o bună guvernare.

***Tudor Dinu** este profesor la Universitatea din București și arhonte al Patriarhiei Ecumenice.*

DILEMA
Călător prin
România

„Nu mai avem răbdare cu noi înșine și cu propria noastră țară”

dialog cu Mirel BĂNICĂ

„Mi-am dat seama de multă vreme că puțini, prea puțini dintre noi cunosc țara în care locuiesc. Nu mă refer, evident, doar la români. Ne pierdem interesul față de patrie, ne mărginim doar la localitatea în care ne ducem existența cotidiană sau la destinații turistice verificate de noi sau alții. Nu mai avem nici curiozitatea, nici dorința să ne deplasăm în «necunoscutul» apropiat, dintre frontierele naționale“, scrie ***Mirel Bănică*** *în prefața unei excepționale cărți de călătorie –* Prin România. Carnete de drum *(Editura Polirom, 2020, cu ilustrații de Dan Perjovschi). I-am adresat lui Mirel Bănică cîteva întrebări atît despre carte, cît și despre călătoria în sine care a dus la scrierea acesteia, în vremuri în care jurnalele de călătorie sînt înlocuite de vlogging și de postări pe Instagram (****A. P.****)*

3.350 de kilometri prin România, la volanul unei Dacii Logan, circa 45 de zile pe drum, în anul 2019, așadar chiar înainte de pandemie. Cum v-ați simțit în tot acest timp? Turist sau călător?

Din felul cum este formulată întrebarea, simt că ar trebui să explic diferența dintre *turist* și *călător*. Turistul este o invenție recentă, are o tradiție de un secol și ceva, cel puțin în colțul de lume în care ne găsim noi. Călătorul este altceva, istorie îndelungată și un fior metafizic în spate. Se poate spune „sînt un călător în timp“, nu și „sînt un turist în timp“. Așadar, pentru a nu o lungi inutil, am fost și călător, și turist, în doze diferite. Am pendulat de la o stare la alta.

Cei mai mulți dintre români își cunosc din ce în ce mai puțin țara, preferă să-și petreacă vacanțele în Grecia, Italia sau aiurea. Alții merg doar în locurile trendy *– Mamaia sau Valea Prahovei – și bifează obiective turistice ultracunoscute. Ce le-ați spune acestor oameni despre România din carte, o Românie necunoscută, „profundă“, prea puțin comercială?*

Pentru cei care au citit cartea sau, optimist gîndind, sper să o citească după acest număr tematic al revistei, m-am ferit din răsputeri de sintagma „România profundă“. Este uzată, nu mai spune nimic și derutează mai mult decît ajută. Lucruri interesante, detalii, monumente, locuri, oameni sînt la tot pasul, doar să ai puțină bunăvoință și puțin timp pentru a le descoperi. Și ceva cultură generală în spate, dar nu una de blog sau de „vlog“ (detest acest termen, mă „vlăguiește“ pur și simplu de speranță, este triumful imaginii superficiale în fața cuvîntului creator), ci de bibliotecă. Din păcate, nu mai avem răbdare cu noi înșine și cu propria noastră țară, ar trebui să fim mai – cum să spun? – binevoitori și empatici.

Cartea este un demers antropologic? Unul de „recuperare“ a unor locuri uitate, încremenite în timp? Și ce rol a jucat factorul afectiv – de unele locuri prin care ați fost, precum Brăila sau Mangalia, sînteți legat de amintiri?

Greu de spus. „Demers antropologic“? În nici un caz și, oricum, eu sînt atent atunci cînd fac referințe la „antropologie“ – este o știință prea grea, prea complicată și totală pentru a fi evocată ca argument. Iar în România avem prea multă „antropologie“ în spațiul public, dar prea puțini antropologi – stați liniștiți, nu critic pe nimeni, eu însumi nu mă consider „antropolog“, ci, în cel mai fericit caz, etnograf; iar după moartea regretatului Vintilă Mihăilescu, numărul lor s-a redus îngrijorător, pînă la dispariție. Da, inițial am vrut să scriu un simplu „jurnal de călătorie“, dar cu datele culese prin tehnici etnografice, de teren, pe care le-am învățat de-a lungul timpului. Am recunoscut acest lucru chiar în introducerea volumului, în general sînt foarte sincer cu cititorii mei și cu mine. Ce a ieșit, nu știu. O carte de călătorie. Cît despre „factorul afectiv“, cum spui, el există și-l asum ca atare, pentru că este și o călătorie în trecutul amintirilor personale, acolo unde apele sînt adînci și poate (nu) ar trebui tulburate.

V-ați început călătoria, poate nu întîmplător, la Amara – un spațiu de recreere destul de cunoscut în România comunistă, astăzi într-o stare avansată de degradare. Apoi ați mers la Slobozia, un oraș care nu există pe nici o hartă turistică. De unde această fascinație pentru orașele mici? Ce au ele în comun? Ce spun ele despre România?

Ha, ha... bună întrebare. Mi-a plăcut mult, dintotdeauna, cum sună numele acestui loc: Amara! Este denumirea antituristică prin definiție, dar în acest caz binefacerile sale depășesc cu mult neajunsurile unui toponim legat de realitatea locului: un lac și un loc izolat, sărac, *amar*. Am simțit că trebuie să încep de „nicăieri“, adică de la Amara. Numai că, odată ajuns acolo, îți dai seama că perspectiva se schimbă, Amara devine dulce și frecventabilă pentru oamenii locului. Slobozia ar trebui să existe pe orice hartă turistică, fie și pentru magnificul, unicul său Muzeu al Agriculturii, unul dintre cele mai frumoase și interesante muzee pe care le-am vizitat în vara lui 2019. Aș putea continua multă vreme așa. Ce spun ele despre România? Multe, dar trebuie să emit judecăți de valoare, să construiesc categorii și ierarhii diverse, ceea ce am hotărît să nu fac nici în carte, nici acum.

Ați vizitat într-un mod disciplinat, aș zice, toate muzeele prăfuite, „uitate“, provinciale, de la Muzeul Agriculturii din Slobozia, Muzeul Viei și Vinului din Hîrlău, la Muzeul Cinegetic din Sfîntu Gheorghe. Ce valoare au, de fapt, toate aceste muzee în care nu intră mai nimeni?

Revine deci în dialog Muzeul Agriculturii. Dar și Muzeul Viei și Vinului din Hîrlău, care arată exact ca celebrul Mețereu din vremurile glorioase ale lui Horia Bernea, dar în miniatură, evident. De altfel, fondatorul acestuia, un profesor de istorie local, acum decedat, a avut „declicul“, ideea de a-l fonda după ce a vizitat MȚR-ul din București. Nu s-a lăsat, s-a luptat, a salvat o casă de acolo, obiecte etc. Lista este lungă, trebuie vizitat Muzeul Municipal din Călărași, delicat și mișcător periplu în istoria locului, cred că și boss-ul nostalgiei, turcul Pamuk, s-ar fi simțit bine acolo. Realizat și administrat de doi (doi!) tineri extraordinari, care au făcut aproape tot, cu bunăvoință și înțelegere de la autoritățile locale.

Nu sînt de acord cu afirmația că „nu mai intră nimeni“, ba din contra, nu știți ce afluență există la Muzeul Cinegetic din Sfîntu Gheorghe, de exemplu. El este mai mult decît un muzeu, este un reper al unei întregi regiuni.

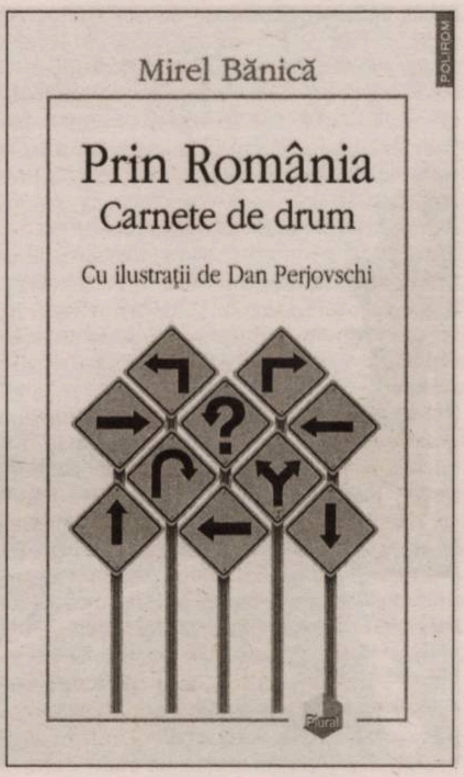

În același timp, ați vizitat și casele memoriale. Ce ar trebui să fie, de fapt, o casă memorială, care e rostul său? Care v-a impresionat cel mai mult?

O casă „memorială“, după cum o spune și numele, este o casă a memoriei, în care aceasta este înmagazinată, pusă la adăpost, transmisă, pusă să „lucreze“ atît prin personalitatea întemeietorului, cît și prin obiectele care i-au aparținut, poveștile locului etc. Din păcate, situația acestora este mai degrabă tristă, nu intru în detalii, le găsiți în carte. Ce m-a impresionat cel mai mult? Nepăsarea orientală cu care poporul meu se desparte de trecut, fluierînd. De altfel, cartea se termină cu vizitarea unei case memoriale înghețate în timp (anii 1950) ca mamutul în tundră: casa Vasile Alecsandri din Mircești.

Ați dormit la faimoasele hoteluri centrale, niște redute ale fostului regim, ați mîncat atît la cantine, cît și la noile restaurante de fițe. Cum „se face turism“ în România anului 2019? Cum stăm, de fapt, cu ospitalitatea?

Rău de tot. De fapt, nu am stat niciodată prea bine cu ospitalitatea organizată, raționalizată, turistică. Cea particulară, da, este altceva, cu puțin noroc te poți întîlni și cu ea. Nu am fost și nu vom fi niciodată un popor care să știe să facă turism, nu aveam în sînge acea ospitalitate puțin ipocrită, dar atît de necesară, a popoarelor care știu să facă turistul să se simtă bine: grecii, turcii, chiar și bulgarii mai nou. La noi funcționează logica profitului imediat, a jumulirii grosiere și fățișe. Dai o dată, apoi fugi. Sînt lucruri binecunoscute de orice român, nu este nevoie să le repetăm. În plus, în timpul studiilor din Elveția am lucrat în diferite baruri, hoteluri și restaurante, unul dintre ele avea în palmares o stea Michelin, ceea ce nu este puțin lucru. Așa că-mi place să cred că văd totul cu un ochi care nu este străin de „secretele“ meseriei. Numai că, în marea majoritatea a cazurilor, la noi nu este vorba nici de secrete, nici de meserie, tocmai în restaurantele ce se vor mai pretențioase. Iată de ce am preferat, în călătoria mea, grătarele de mici sau celebrele împingetava, *felu' unu, felu' doi*. Am găsit poate mai puțină „creativitate“, dar mult mai multă onestitate.

După 31 de ani de la căderea regimului comunist, cum se mai simte comunismul în România?

Sînt mult prea multe de spus. Da, se simte, este prezent, de la hotelurile de care tocmai pomeneam puțin mai sus la tihna parcurilor de provincie în care a mai supraviețuit o statuie tipică artei totalitare (Maternitate, Muncitorul, Oțelarul etc). Sau, preferatele mele, mozaicurile risipite pe pereții caselor de cultură, ale cluburilor muncitorești de altădată, bibliotecilor județene, muzeeelor. Visez la o carte care să le inventarieze și să le salveze măcar în paginile unui album editat profesionist, că de la autoritățile locale nu există semne de speranță. Deja mare parte dintre ele sînt distruse iremediabil, cu toate că ar merita oricînd *un coup de jeune*, cum ar zice francezii, pentru valoarea lor intrinsecă și prea puțin ideologică, credeți-mă.

Trăim într-o țară frumoasă? Trăim într-o țară săracă?

Da și nu. Nu și da. Acum, fără glumă, trăim într-o țară minunată, dar facem eforturi extraordinare pentru a o distruge cu metodă.

Cum se vede România de pe șosea, de la volanul mașinii?

Nu știu ce să răspund, este o întrebare foarte delicată, depinde de momentul zilei, de dispoziția celui care conduce, de trafic. Mi-ar fi mai ușor să răspund cum *nu* se vede, cum mi-ar fi plăcut să se vadă la modul ideal, dar și în acest caz aș fi obligat să judec, să mă transform în arbitru, ceea ce nu am vrut deloc. Eu doar am plimbat o oglindă de-a lungul călătoriei, îmi place să cred, după celebra formulă a lui Stendhal, care răsfrînge, citez foarte aproximativ, scuze, fie seninul cerului albastru, fie noroiul drumului. Mai departe, depinde de fiecare să recunoască, să iubească sau, din contra, să deteste ceea ce am văzut eu în ea. Fiecare are alegerea să o facă.

Credeți că ne lipsesc cărțile de călătorie românești? De ce nu avem dorința și curiozitatea de a scrie despre noi înșine, despre țara în care trăim?

Da, a se vedea și întrebarea precedentă. O carte de călătorie „adevărată“ (evident, cu ghilimele) este greu de scris, cere efort, bani, timp. Eu nu aș fi reușit să scriu această carte fără ajutorul unor sponsori care au înțeles că nu cer bani pentru a mă „plimba“, ci pentru a introduce în paginile unei cărți imaginea unei țări denumite România, la 30 de ani după căderea comunismului. Avem dorința de a scrie despre noi, dar nu e simplu acest lucru. Repet, trebuie să ieșim din logica blogo-vlog-ului de „călătorie“. Apropo, vi-l închipuiți pe Geo Bogza, unul dintre Dumnezeii literaturii de călătorie, făcînd vlogging?

Nu mai avem respirația amplă care să ne permită să fim empatici și detașați de ceea ce vedem, concomitent. În plus, este greu să ai privirea călătorului față de propria ta țară, față de anumite locuri familiare și familiale – a se vedea, în cazul meu, cazul Brăilei mele dragi, tristă și săracă, răvășită de plecarea tinerilor. Restul e literatură, și nu doar de călătorie.

Mirel Bănică *este publicist.*

a consemnat Adina POPESCU

Nona ŞERBĂNESCU

Drumurile noastre toate

La finalul unei săptămîni de mers cu mașina prin țară, simt nevoia unor concluzii scrise. Pe 22 martie, am ajuns la Crucea, în județul Suceava, la mina de uraniu, ca să discut cu minerii aflați în grevă. Am condus peste 1.000 de kilometri într-o singură zi, dus-întors. Pe 26, ne-am vaccinat la Baraolt, aproape de Brașov. A condus partenerul meu, tot așa, dus-întors în aceeași zi, cam 550 de kilometri. Ce te izbește? Tabloul dezolant al unei societăți în disoluție, în faliment nu doar moral, cît chiar în sensul cel mai propriu al cuvîntului, o țară în plin proces de degradare și colaps economic.

În primul rînd, nu poți să nu constați că azi, la fel ca acum zece ani, la fel ca acum douăzeci de ani, conducem pe fix aceleași drumuri. Dacă e să ne raportăm la „greaua moștenire comunistă“ ca la un fel de T zero, totalul infrastructurii auto de azi, după 31 de ani de capitalism, e cu probabil 10% mai dezvoltată, deși mă tem că e o aproximare optimistă, iar cea feroviară cred că e cu multiple unități de măsură mai subdezvoltată. Practic, ce aveam în ’89, aia e și acum, doar că mai bubuit, mai peticit și mai spart.

Ce diferă în 2021 față de anii cînd această infrastructură a fost construită este că dacă atunci pe ea circulau cătinel Dacii 1310 și mașini de transport marfă, acum pe aceleași drumuri aleargă mii de cai înaripați, conduși de maniaci – mașini străine care, deși superbe și lucitoare, nu au fost prevăzute din fabrică cu frîne. Altfel, care ar fi motivul pentru care nu pot merge decît cu peste 100 km/oră, inclusiv în localități?

La un drum de 500 de kilometri, maximum 80 sînt autostradă, restul sînt drumuri naționale și drumuri județene, *DiJeis* cum le zice vocea GPS-ului. Prin drum județean uneori se poate înțelege ceva ca o alee șerpuitoare prin cîmp, plină de gropi și găuri, ciuruită ca după un război (ce nu a avut loc), alteori un drum bun, cu asfalt negru nou-nouț, dar îngust – dacă treci concomitent cu un TIR din sens opus, riști să zbori în decor. Cu toate acestea, șoferii insistă să meargă și pe aceste drumușoare exact ca în localități, ca la curse, într-o nebunească încercare de a compensa lipsa autostrăzilor.

Pe marginea drumurilor sînt copii venind de la școală. Copii mititei neînsoțiți, expuși cu trupurile lor fragile în fața bolizilor care circulă prin localități. Copii, bătrîni, femei, animale, adolescenți. Trotuare nu există. Sau există doar în comunele mai răsărite și nu încap doi oameni la braț pe ele, așa-s de înguste. În Moldova, unde nu există și gata, oamenii merg pe carosabil. Se tîrăsc din punctul *a* în punctul *b* fără autobuze, fără metode de a ajunge altfel decît pe jos. Un pas greșit, un ghiont în joacă între copii, o hîrjoneală, o dezechilibrare pot fi fatale. Copilul trimis întreg la școală se poate întoarce mai puțin întreg sau deloc.

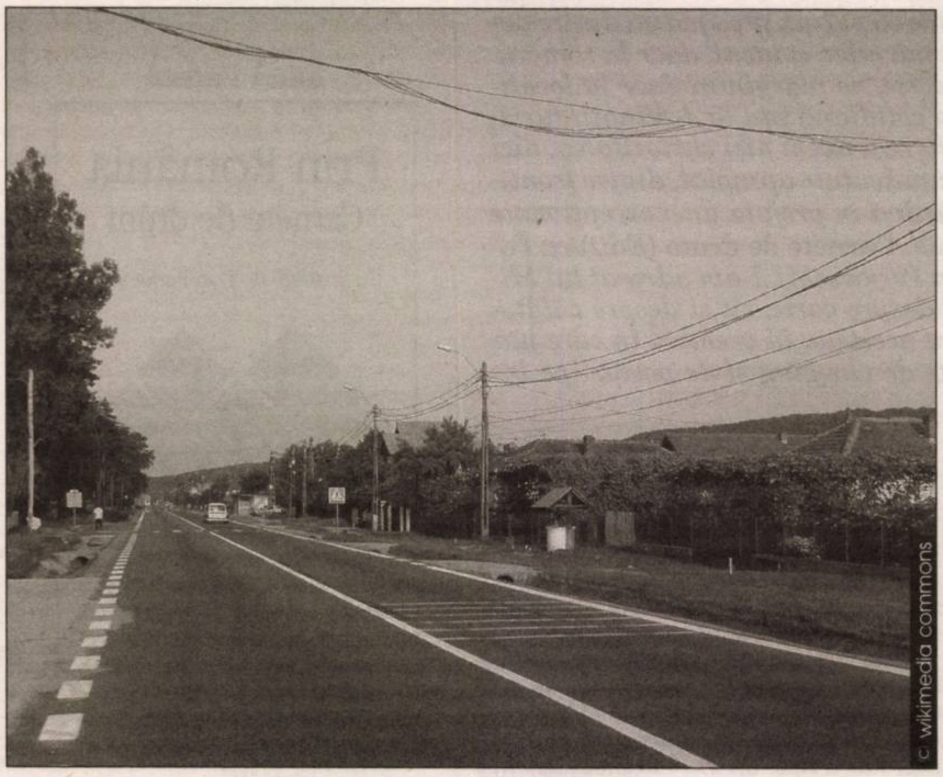

© wikimedia commons

Oamenii care au nevoie să facă naveta între localități au la dispoziție autobuze care circulă din trei în trei ore sau, după caz, nici un autobuz – le rămîne oricum autostopul. Astfel, marginile localităților sînt populate de bătrîni, tineri și tinere, mame cu copii, pensionari, toți la mila posesorilor de autoturisme care îi pot lua și duce unde au nevoie sau în orice alt loc. Nimic nu s-a schimbat de la moartea celor două tinere din Caracal. Nimic. În România „profundă“ nu este loc pentru România normală și nici pentru România educată, orice pot însemna cele două cînd ne deplasăm cu autostopul. Copiii României merg la școală pe jos pe lîngă drumul pe care merg șmecherii României cu 100 de kilometri la oră, în mașini luxoase cumpărate second hand din Germania.

Şi apropo de second hand... acum orașele României sînt închise din cauza pandemiei. Dar ce mai era de închis? Prin țară, de ani de zile, nu mai erau decît magazine second hand, prăvălii de amanet și dughene de jocuri de noroc, foarte rar o vulcanizare sau un service; în localitățile mai mari, bănci și farmacii, cele din urmă rezistă și prosperă. Înainte de 2020, mai erau pensiunile și restaurantele. Acum au dispărut. Mergi sute de kilometri și nu ai unde să tragi ca să mănînci ceva sau să îți dezmorțești picioarele. S-au închis, nu temporar, ci definitiv. Peste tot apar anunțuri „de închiriat“, dar starea deplorabilă a spațiilor și a localităților nu îmbie pe nimeni la a închiria ceva.

Lucrări de primăvară? Da, am văzut – și ce lucrări! Se manifestă prin amputarea totală a copacilor. Sute de copaci de pe marginea drumurilor sînt „toaletați“ pînă la tulpină, indiferent de soi. Muncitori zeloși taie coroana copacului cu totul. Așa e la noi...

Tot la noi, tot la capitolul mediu, în călătorie poți vedea *„road kills“*, un nume *fancy* pentru cadavrele de animale făcute chisăliță pe șosele. Se întind în localități și în afară, într-o înșiruire morbidă a lipsei de milă, empatie și infrastructură. Astfel vezi vulpi, cîini, pisici, șobolani, iepuri și cîte alte animale cu mațele pe asfalt, peste care trec noi și noi anvelope pînă cînd dispar în mod natural... cadavrele, animalele.

Ce ne rămîne în urma acestui tablou dezolant și grotesc al unei societăți falimentare? Ne rămîne lipsa respectului față de reguli, fie ele reguli absurde sau reguli bune, necesare. În vria discursului public împotriva statului – care, apropo, acum se mută și împotriva sindicatelor – s-a omis faptul că, în momentul în care „demolezi“ statul, distrugi însăși esența contractului social – acea chestie invizibilă care mă asigură pe mine că eu pot merge pe stradă și tu poți merge pe stradă și fiecare dintre noi vom respecta același set de reguli care ne păzesc pe mine de tine și pe tine de mine.

În aceste două călătorii am văzut nouă depășiri pe linie continuă dintre care două dublări și una pe un pod (!?), un camion lung cît trei a depășit pe linie continuă, pe pod, alte două camioane care circulau regulamentar.

Și poate că această grotescă înșiruire nu ar fi fost completă fără puțin sexism. Cînd am condus eu, am fost hărțuită de mai mulți șoferi, probabil și pentru că sînt femeie. Conduc de ani buni și respect regulile din principiu. Nu trec linia continuă, merg în localitate doar cu cît scrie pe indicator, chiar și noaptea. Ce mă sperie e că a devenit atît de recurentă încălcarea regulilor, încît deplasarea în localitate cu viteza maximă admisă te transformă într-un soi de nebună care încurcă circulația auto. Modele de hărțuire? Mers în spatele mașinii cu faza lungă aprinsă, accelerare intensă a TIR-ului cînd femeia (blondă, da, sînt!) se angajează în depășire, permanenta încercare de forțare a unei depășiri pe serpentine la o distanță care mă obligă să accelerez – deși aceasta din urmă i s-a aplicat în mod egal ca tratament și partenerului meu.

Neregula a devenit regulă (și cutumă), iar acest fapt ar trebui să ne sperie pe toți, pentru că nu văd să avem prea curînd nici infrastructura auto și nici redresarea celei feroviare, astfel încît să poți avea alternativa trenului. Agresivitatea în trafic e din ce în ce mai mare. Nerăbdarea din ce în ce mai acută. Grija și empatia s-au demodat. Soluții? Nu am. Dar ce știu e că, dacă continuăm în acest ritm, bine nu va fi. Iar schimbarea ar trebui să vină atît la un nivel sistemic, cît și la unul intim, personal și uman, cu un ochi către interior și unul larg deschis către provincie, periferii și tot ceea ce astăzi considerăm marginal atunci cînd ne punem în centru pe noi.

***Nona Şerbănescu** este artist plastic și manager de proiecte culturale.*

Pe Ialomița

Şoseaua care se ridică din Tîrgoviște spre munți merge pe stînga Ialomiții, de-a lungul văii ce se deschide ca o albie între două șiruri de dealuri, din ce în ce mai înalte, din ce în ce mai repezi și mai împoncișate. E o dimineață senină și răcoroasă de pe la sfîrșitul lui august. Trecem pe sub viile și livezile așternute pe costișa din dreapta. De sus, de pe măgura cea mai înaltă ne privește Mînăstirea Dealului. Puțin mai în fund, pe-un alt vîrf de măgură stă Mînăstirea Golgota, întemeiată de Pătrașcu Vodă, tatăl lui Mihai Viteazul, iar mai jos, la curmătura dealului, ferită de privala lumii, e Viforîta, mînăstire de călugărițe.

Ce dulce miroase, în aerul dimineții, finul de pe luncă, și-i așa liniște, nu se aude decît tropotul cailor pe drumul neted și uscat. În urma noastră, Tîrgoviștea s-afundă, se șterg una cîte una turlele numeroaselor ei biserici. Un farmec deosebit dă acestei văi priveliștea căsuțelor albe ce se ivesc dintre pomii încărcați de rod; sate mari, îndestulate, își întind gospodăriile de-o parte și de alta a rîului pînă-n negura munților. Printre ele trece calea ferată la băile „Pucioasa“. Iată Doiceștii, sat vechi, care-și are și el istoria și ruinile lui de întăriri și de palate: se spune din bătrîni c-aici se trimeteau doicile cu pruncii domnești, cînd era război în țară. Mai încolo, după un crîng de aluniș, Șotînga își dișterne livezile de pruni și ogoarele de porumb pe malul drept al Ialomiții, pe trăgănatele tăpșane ce-ascund în sînul lor bogate straturi de cărbune. Iată Lăculețele: în stînga o fabrică mare, pulberăria statului, în dreapta, pe măgura ce se-naltă chiar din marginea șoselii sînt presărate vile frumoase, vesele, cu grădiniți în față, cu drumuri prunduite ce se deapănă pe sus, în rotocoale largi, de la ușă la ușă, ai zice că un oraș nou stă să răsară, împins de comorile din lăuntrul pămîntului. De-aici încep Glodenii, satul norocos sub care gîlgîie izvoarele de păcură: o sută de guri sorb afară bogăția aceasta minunată stoarsă din nămolul gras al vechilor mări, adunată picătură cu picătură, în mii și mii de veacuri, gonită din cine știe ce depărtări, pe jghiaburi întunecoase, de uriașele frămîntări ale globului, și strînsă aici, ca de-o mînă prevăzătoare, în tăinuitele cisterne ale adîncului. Un miros care nu e deloc plăcut ne vestește c-am intrat în Pucioasa, așăzare frumoasă, într-o vale deschisă, pe rîul Ialomița, de o parte și de alta dealuri ușor trăgănate, în fund priveliștea munților acoperiți de codri; dincolo de rîu, de subt o ruptură de mal țîșnesc binefăcătoarele izvoare de pucioasă și de fier. Peste deal, spre apus, sînt băile de iod de la Vîlcana. Un izvor de pucioasă mai e și la Bezdead, cel mai întins și mai bogat sat din munții Dîmboviții. Acolo, în marginea de sus a satului, e un zid înalt de stînci foioase, numit, pentru ecoul răspicat și puternic pe care-l dă, „malul de-răsună“.

Alexandru Vlahuță,
România pitorească

„Localnicii sînt esențiali în orice călătorie”

interviu cu Andrei Ionel BERGHEȘ, Arhiva de Geografie

Inițial, ați organizat tururi pietonale tematice gratuite prin București – salba de lacuri de pe rîul Colentina, delta Văcărești, forturile din jurul orașului etc. De unde a pornit această idee, cea de a ne cunoaște spațiul geografic în care trăim?

Acum ceva ani, pe cînd era foarte la modă exprimarea prin blog-uri (scrise), am pornit și eu un blog personal, denumit mai întîi Forturi București, apoi Explorator Urban, iar al treilea nume a fost Arhiva de Geografie. Ambele schimbări de nume au avut loc în urma unor progrese pe care le-am făcut în cunoașterea mediului geografic apropiat, dar și din dorința de conștientizare a cititorilor mei asupra unor realități spectaculoase aflate în imediata apropiere. Astfel, denumirile cele vechi nu mai erau de actualitate, pentru că am extins cercetarea la spații mai mari: de la forturi am trecut la alte clădiri abandonate, iar de la ele am trecut la munți, podișuri și altele. Ideea de a organiza excursii cu grup la obiectivele mele a pornit chiar de la cititori – primeam întrebări în legătură cu accesul la ele, dar și cereri de a ghida în locurile respective. Am filmat și cu televiziuni, cu cele mai mari de la noi, care m-au ajutat în promovarea personală și a obiectivelor.

Ați continuat cu tururi de o zi sau de două-trei zile prin România, în locuri mai puțin turistice, mai puțin cunoscute – prin județul Teleorman, de exemplu. Ce are de oferit pentru un turist neavizat județul Teleorman?

Turul Teleormanului este printre foarte puținele programe turistice originale cu care mă laud, care a avut mult succes de fiecare dată (am umplut ceva autocare). Teleormanul oferă obiective care sînt total în afara hărților turistice, iar ideea mi-a venit în urma vizitării malului vecin – zona Sviștov-Nikopol din Bulgaria, în vederea unui proiect de turism transfrontalier. Și pe malul vecin am umplut multe autocare. După părerea mea, cel mai spectaculos obiectiv este versantul din loess de la Lunca. Versantul reprezintă contactul dintre Lunca Oltului și Cîmpia Burnazului. Are circa 30 de metri înălțime și este vertical, dominînd peisajul din apropierea satului. Apele pluviale au săpat mini-canioane adînci și forme de relief ruiniform. Este o veritabilă suprafață cu *badlands* (pămînturi rele).

De altfel, însuși orașul Turnu Măgurele are un important obiectiv – monumentala Biserică Sfîntul Haralambie (se mai regăsește și cu numele de Catedrală), cu turle răsucite, finalizată la 1905, proiectată de arhitectul francez André Lecomte du Noüy, care lucrase și la restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, de unde s-a inspirat.

Din aceeași șosea care face legătura între Turnu Măgurele și Drăgănești-Olt, în centrul satului Plopii-Slăvitești, se bifurcă drumul forestier de circa opt kilometri care ajunge la ruinele ctitoriei lui Dragomir vornicul: Biserica Fortificată Plăviceni, un alt obiectiv esențial de vizitat în Teleorman. Actualmente, aici funcționează noua mănăstire de călugări Plăviceni, iar starețul va fi întotdeauna bucuros să primească vizitatorii și să le povestească istoricul locului. Toamna, se vizitează și livada…

Cînd avem zile mai lungi, de vară, de regulă ne oprim și la alte ruine de biserici sau chiar curți boierești, cum ar fi Tătărăștii de Sus, Ciuperceni-Poiana, Baldovinești.

Teleormanul este mai degrabă cunoscut pentru Siliștea-Gumești, satul lui Marin Preda, acolo unde se află și un muzeu memorial care-i este dedicat, destinație obligatorie pentru orice călător care vine prin aceste locuri.

Cum oraganizați traseele prin țară? Cît de mult vă documentați?

Documentarea, cam 90%, am realizat-o involuntar pe vremea cînd eram student și nu știam că va exista acest proiect de turism. Restul de 10% sînt completări pe care le realizez pe teren, cu scopul de a lega colaborări cu operatorii din HoReCa. Întotdeauna se merge pe teren înainte de a organiza o excursie, este lege. Criteriul esențial este originalitatea – studiez pachetele celorlalți organizatori și mă închin cînd văd ce obiective spectaculoase le lipsesc. Aici intervin eu. Uneori mai am și de pierdut din cauza acestui criteriu, pentru că nu ne rămîne timp pentru a vizita și obiectivele esențiale, comerciale, pe care le vînd majoritatea. Eu prefer să mă țin departe de aglomerările turistice și să exploatez ceva inedit.

Ați organizat și tururi prin țările vecine (uneori combinate cu cele din România) – Bulgaria, Serbia, Ucraina. Cît de important este să ne cunoaștem vecinii? Prin ce ne asemănăm și deosebim?

Vecinii noștri din mai toate părțile sînt slavi, unii fac parte din slavii de est, iar alții din slavii de sud. Zona mea preferată este a celor din sud, acolo unde am văzut o cu totul altă civilizație. Toți românii cu care merg prin Bulgaria și Serbia observă o stare materială mai slabă, o „sărăcie“ prin sate, dar bogăția lor este dată de seriozitate, omenie și mai ales deschiderea fără margini către turiștii străini – care nu de puține ori se comportă nedemn față de țara pe care o reprezintă. Bulgarii au știut să învețe româna ca să ne facă nouă pe plac, cîți români din sectorul HoReCa știu limba bulgară? Cetățile noastre de la Dunăre (Giurgiu, Turris, Podul lui Traian etc.) sînt în paragină, cele mai multe „funcționînd“ ca depozite de gunoi. La bulgari, fiecare pietricică găsită pe marginea drumului este semnalizată, restaurată și i se pun panouri informative.

Sîrbii sînt preferații mei, sînt cei mai liberi oameni pe care i-am întîlnit. Le port un mare respect și țara lor e bogată în obiective, motive pentru care în prezent studiez limba sîrbă, în scopul de a putea vorbi fluent. Sîrbul bagă mîna în foc pentru tine, dacă ai nevoie de el, dar să nu-l minți, că e de rău. Organizarea lor e exemplară. Acolo nu trebuie să faci o rezervare la restaurant dacă vii cu un autocar cu 50 de oameni flămînzi. Se găsesc soluții pe loc.

Cum arată România asta mai puțin turistică, mai puțin „comercială“? Cum le-ați prezenta-o celor care aleg să facă turism doar pe Valea Prahovei și să bifeze „obiectivele“ ultracunoscute?

Orice român are datoria să viziteze mai întîi Peleșul, Sfinxul, Branul și alte embleme ale turismului românesc. La mine ajung de regulă cei care aleg să evadeze din „zona de confort“ constituită de Sinaia sau Bușteni. România este aceeași peste tot, oamenii cu ale lor, noi cu ale noastre. Sătenii din anumite zone mai puțin turistice se minunează cînd văd puhoiul de oameni, ne întreabă cu ce-am venit sau dacă facem campanie electorală. Sînt simpatici, ne luăm la vorbă, mai aflăm cîte un secret al locului. Este vai de capul străinului care vine prima dată și nu ascultă de sfaturile localnicilor – v-o spun din proprie experiență. Localnicii sînt esențiali în orice călătorie și nu se sare peste ei. De curînd, a apărut și la noi această deschidere a localnicilor către turismul de masă, dar este în fază incipientă. O întîmplare mai puțin fericită s-a petrecut la Viscri, cînd a venit un turist de la București, s-a așezat la masă la un restaurant tradițional și a cerut mici și ciorbă de burtă. Mai depinde mult și de capacitatea de adaptare a turistului la zona în care merge. Apropo de sîrbi și bulgari – cu multă empatie și părere de rău, îi anunț pe vegetarieni că poate ar fi mai bine să își aleagă alte destinații...

Ce părere aveți despre modul în care se face turism în România la ora actuală?

Se poate și mai bine. Nici operatorii nu sînt cei mai buni, nici turiștii nu au educație. Cel mai mult îmi pare rău de Delta Dunării, acolo unde ar fi trebuit să existe numai pensiuni agroturistice, întemeiate de localnici, de lipoveni. Din păcate, în Deltă au intrat afaceriștii care confundă Sulina cu Mamaia. Nu au pic de viziune și strică imaginea.

Am învățat la școală, la ora de geografie, că România e o țară frumoasă și că are „de toate“, ca forme de relief – munte, deal, șes, litoral, deltă. Ce are de oferit pentru dumneavoastră, ca geograf?

Avem absolut tot ce ne trebuie, pe linie culturală și economică, dar și de mediu natural. Mie, România mi-a oferit certitudinea că nu-mi va ajunge o viață să o cunosc pe toată.

Cum vă descurcați acum, în vremuri de pandemie? Cum reușiți să vă organizeți tururile?

Am continuat să funcționez după aceleași reguli din martie 2020 pînă în prezent, nu am avut nici o întrerupere în activitate. Excursiile sînt la fel, oamenii în mare parte aceiași – de fapt, aici a fost marea pierdere, de un an de zile la mine nu mai vin oameni noi, poate de frică sau din necunoștință de cauză. Am umplut autocare întregi (pentru că, da, este legal) și ne-am distrat. Sîntem cu toții sănătoși.

Andrei Ionel Bergheș *este geograf și meteorolog. Organizează tururi turistice neconvenționale prin România (și nu numai) prin Arhiva de Geografie.*

---

a consemnat Adina POPESCU

Alina PAVELESCU

Drumul Piteștiului

Biserica de lemn din satul Glîmbocata Deal, comuna Leordeni, județul Argeș

Nu mai fusesem pe vechiul drum al Piteștiului din copilărie. Mi-l aminteam mai mult din amintirile ei, cea care mă convinsese să îl încerc din nou, după atîta amar de vreme: Anna Kretzulescu-Lahovary. Pe urmele ei am plecat în acea frumoasă duminică de septembrie, în Broscuța portocalie a unui amic care, odată instalat la volan, se proclamase ritos „Împăratul Planetei“. Înghesuite pe bancheta din spate, eu și fotogenica lui soție visam deja pe muzica lui George Michael. Ținta finală a expediției noastre era Leordeniul, un sat anonim de pe Valea Argeșului, locul mitologic al copilăriei Annei. Dacă ea n-ar fi scris atît de frumos despre Leordeni sau dacă mie nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap să-i adun amintirile într-o carte, nimic din prezentul locului nu m-ar fi mînat într-acolo. Ca un istoric serios, mă documentasem totuși în prealabil.

Pe Google Maps, Leordeniul de azi e o comună din județul Argeș, așternută cu litere minuscule între Topoloveni și Căteasca. Prin mijlocul ei nu șerpuiește rîul Argeș, așa cum mă așteptam, ci doar DN7, vechiul drum prăfos al Piteștiului, acum abandonat în favoarea autostrăzii. Tot pe Google Maps îi poți admira și clădirile ceva mai răsărite, altminteri deloc spectaculoase: școala, primăria, cele două biserici, restaurantul „La Flori“ (o dugheană înghesuită la parterul unui bloc cu patru etaje, care își face reclamă pe Internet cu poza unor pulpe de pui bine rumenite) și firma de dezmembrări auto, aparent cea mai prosperă afacere a locului. Pădurea Annei, viile, tăpșanele cu flori colorate și țăranii în costumul locului, gătiți de horă, sînt de mult istorie, una nemeritat de uitată, se pare.

Pe Google Maps, Leordeniul de azi e o comună din județul Argeș.

Dar nu cu ochii plînși ai Google plecasem eu la drum, ci cu ochii scînteietori de amintiri ai unei femei pentru a cărei carte făcusem o ciudată pasiune. În numele ei atrăsesem în acea aventură încă trei perechi de ochi, increduli și blazați. Și tot la ea mă gîndeam numărînd cîrciumile și antrepozitele de la periferia Bucureștiului, la bănuiala ei că toate aceste semne ale urbanizării vor alunga din peisaj pădurea. Ceea ce, iată, se întîmplase.

Dacă mă temeam de ceva în dimineața aceea, atunci de asta mă temeam, de „dezvrăjirea“ amintirii, deși, spre ușurarea mea, odată ieșiți de pe autostradă, totul părea să fi reintrat în parametri. Drumul spre Pitești era aproape pustiu în acea zi de duminică, se așternea plăcut printre șirurile de copaci încă verzi, brodați discret în vîrful coroanelor cu dungi subțiri, galben-arămii. La capătul șirului de copaci începeau satele, la fel de adormite și de pustii, cu case colorate în galben, albastru, cărămiziu, ascunse după garduri de lemn și tufe de trandafiri roșii, în curțile ticsite de cotețe goale, stupi acoperiți cu folii de plastic și mașini hîrbuite. Cîte un bătrînel în haine de duminică își făcea de lucru prin fața porții mișcîndu-se cu încetinitorul, parcă intenționat ca să nu tulbure pacea dimineții. Vocea lui George Michael se încadra perfect în tihna din jur, dar asta numai pînă la Glîmbocata, unde GPS-ul ne arăta că trebuie s-o luăm la dreapta și să părăsim drumul național pentru un ipotetic drum județean, ciuruit de cratere misterioase, cărora foarte bine le-ai fi putut bănui o proveniență extraterestră.

La Glîmbocata, peisajul s-a mai însuflețit puțin, iar nouă ne-a mai crescut adrenalina, pe măsura denivelărilor a ceea ce părea să fi fost cîndva asfalt, însă acum nu mai era decît o masă informă, străbătută, la intervale regulate, de ridicături încrețite ca niște valuri marine. La capătul satului se etalau în soare casele mizere ale sălașului de romi, împrejmuite cu resturi de sîrmă, dar fără porți. Asta le dădea un aer neașteptat de prietenos, ca și cînd proprietarii s-ar fi aflat într-o permanentă așteptare de oaspeți. Prin semicurțile astfel delimitate se fugăreau copii zdrențăroși, în vreme ce femei cu cozile împletite în sfori colorate își făceau de lucru pe lîngă grătare încinse. În aer plutea un miros de lemn ars și de carne prăjită, atît de intim încît, deși s-ar fi putut simți respins de mizeria locului, trecătorul întîmplător, de teapa noastră, avea mai degrabă senzația de a fi fost introdus fără fasoane într-o plăcută scenă de familie.

Prima răscruce ne-a adus și prima enigmă, a cărei rezolvare aproape că am reușit să o ratăm. Într-un acces de umor rural, cineva strîmbase tabla indicatorului de drum închis, astfel că nu mai puteai să-ți dai seama care dintre cele două drumuri, la fel de vălurite, era acela pe care ar fi fost cel mai puțin înțelept să o apuci. Am luat-o la nimereală pe drumul din față, aflat în prelungirea unui pod părăginit, întins deasupra albiei secate a unui rîu fără nume. Abia pe la jumătate am înțeles că nimeriserăm exact pe drumul închis. Cele două bucăți de beton rupte se încăpățînau totuși să rămînă împreună, legate una de alta prin vinele de fier ale armăturii, cu capetele doar ușor ridicate, ca doi frați siamezi treziți în mijlocul operației de separare, nedumeriți de ceea ce li se întîmpla. Pe pod nu se vedea nici țipenie, deasupra, în cerul albastru, zburau stoluri de păsări, iar ochiurile de baltă care fuseseră cîndva un rîu clipeau ghiduș în soare, parcă distrîndu-se de farsa căreia îi căzuserăm victime. Dincolo de pod se zărea un alt drum, mărginit de grădini cu verdeață, și alte mașini, alunecînd nepăsătoare de-a lungul malului. Cu viteza melcului și sufletul la gură, am ajuns, din fericire, spre capăt fără ca armătura sfîrtecată să dea semne că ne-ar fi simțit greutatea ca pe o povară de nesuportat. La marginea drumului cu grădini, „Împăratul Planetei“ a oprit motorul și am respirat cu toții adînc, privind în urmă, prin oglinda retrovizoare, la podul cocoșat sub propria-i suferință.

De la podul frînt pînă în marginea Leordenilor, drumul se ținea drept, mărginit de meri cu fructe roșii, mari și lucioase, traversat cînd și cînd de babe imprudente, ieșite pesemne de la biserică și care ne făceau supărate semn cu bastonul dacă li se părea că n-am frînat suficient de lin. Pe dreapta am văzut la un moment dat un indicator către Ciolcești, pentru Muzeul „Dinu Lipatti“ și am luat-o la nimereală într-acolo, printre garduri scunde, împodobite cu glicină și aceiași meri cu fructe incredibil de roșii care te îmbiau parcă să le furi. Despre Ciolceștiul doamnei Aurora, curatoarea muzeului „Lipatti“, ar trebui să povestesc cu altă ocazie, poate într-un Dosar al evadărilor onirice. Căci așa s-a ivit în melancolia noastră de drumeți, ca o paranteză visată.

Acum ajunseserăm însă în buza Leordeniului, al cărui drum principal șerpuia printre case sărăcăcioase pînă departe, spre zarea de blocuri cenușii din centrul satului. Tufe de păducel și mărăcini de diverse soiuri creșteau luxuriant în șanțuri, de-o parte și de alta, oglindind în frunzele lor incredibila varietate a nuanțelor de gri pe care le îmbrăca praful uliței sub lumina bogată a soarelui de toamnă. Și era liniște, mai precis, continua să fie liniște, așa cum fusese pe tot drumul de la București pînă acolo, doar consistența ei era acum alta, căci liniștea gracilă a dimineții se preschimbase într-una greoaie, densă și lipicioasă.

Pe drumul principal, la nici zece minute de mers agale, mai înainte să fi văzut țipenie de om sau animal, ne-a ieșit în cale ceea ce căutam: sigla ruginită a fostului IAS, clădirea conacului. Gardul de fier forjat, dărăpănat și aproape prăbușit sub greutatea unui pin uriaș, crescut anapoda în căutarea luminii, părea să dateze tot cam din vremea IAS-ului. Cele trei litere, care azi nu mai însemnau nimic, rămăseseră încastrate semeț în dantelăria porții. Un lacăt mare, ruginit și el, tăia din start orice speranță de a pătrunde licit în curtea invadată de bălării. Conacul se zărea din spatele plopilor, o ruină posomorîtă, cu acoperișul găurit și ferestrele bătute în scînduri, ca ochii bandajați ai unui orb. Ceva din frumusețea de odinioară mai supraviețuia doar în silueta zveltă a coloanelor de piatră ce susțineau o loggia din lemn sculptat, rămasă intactă printr-un inexplicabil capriciu al sorții.

În căutarea spiritului Annei, am ocolit conacul prin stînga, pe partea care se învecina cu vechea biserică a satului. După aspect, aceasta fusese de curînd restaurată, chiar dacă nu în chipul cel mai fericit, dar la acea oră a amiezii era și ea încuiată. Doar un maidan pe întinderea căruia coabitau anapoda gunoaie de tot felul cu flori de cîmp viu colorate o despărțea de intrarea în vechiul cimitir. Și un miros atotstăpînitor de canalizare, adiind la fiecare mișcare a aerului dintr-o direcție necunoscută.

Cimitirul era ultima mea speranță. Am pătruns deci încrezătoare pe poarta scundă, larg deschisă, ascunsă pe trei sferturi în ierburile înalte, nestingherite de coasa omului, dar strivite ici-colo de ceea ce păreau a fi urme de pași. Nu era un cimitir ca toate cimitirele. Crucile, contorsionate ca niște arbori cu rădăcinile pe jumătate smulse, nu se înșirau drept, așa cum te-ai fi așteptat, ci păreau aruncate la întîmplare, fără să respecte nici o topografie anume. Iar cimitirul nu avea alei sau, dacă le avusese vreodată, fuseseră de mult năpădite de o vegetație bogată și diversă, crescută sălbatic. Ai fi zis că nici un viu nu mai trecuse de mult să își viziteze morții în acest cimitir, căci capetele de lumînări arse se pietrificaseră la căpătîiul acestora, iar singurele flori erau cele crescute liber, din setea naturii de a relua în stăpînire orice colțișor abandonat de om. Nu conținea răspunsul la nici una dintre întrebările mele, nici urmă de mormînt aparținînd familiilor Kretzulescu sau Lahovary nu se găsea în el, de parcă o mînă dușmănoasă le ștersese cu înverșunare urmele din istoria locului. Dar, în chip paradoxal, privit de sus, de pe cea mai înaltă piatră din cimitir, Leordeniul nu mai arăta nici atît de prăfuit, nici atît de lipsit de viață. Fără priveliștea dealurilor sterpe și a locomotivelor ruginite abandonate lîngă calea ferată, ar fi putut trece cu ușurință drept vechiul loc idilic, ideal pentru vacanțele în natură ale orășenilor surmenați. Pînă și ulița pe care trecusem arăta de aici mai frumoasă, căci, înainte de a se împotmoli în glodul ei, ochiul se bucura mai întîi de galbenul vesel al tufelor de lămîiță crescute pe margini. Natura acționa ca un doctor, bandajînd rănile făcute de mîna omului, presărînd flori și ierburi de leac acolo unde urmele civilizației eșuate arătau ca niște operații prost cicatrizate.

Așa mi-a și rămas în minte acea călătorie la Leordeni: ca o operație prost cicatrizată, bandajată în amintire cu turbanul albastru al amicei R., împărăteasa neîncoronată a planetei, și cu silueta ei de Tanagra sărind din piatră în piatră prin aerul translucid al cimitirului. Cred că și Anna tot asta ar fi reținut.

Time is just memory mixed with desire, zicea undeva Tom Waits. Și spațiul, la fel.

***Alina Pavelescu** e arhivistă și scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Sindromul Stavroghin, *Humanitas, 2019.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Singurătate**

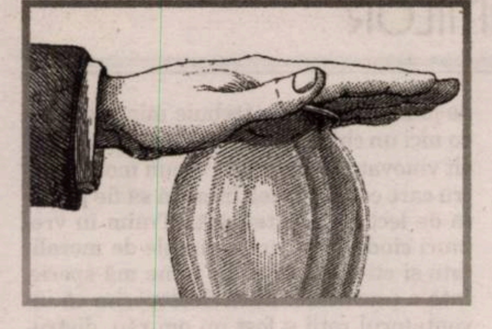

George BANU

scena lumii

Animale, memorii, portrete

© wikimedia commons

Putin arestează, spionează, bravează în fața Occidentului, dar Putin e magnanim. Recent am aflat – oh, surpriză! – că Parlamentul rus, Duma putiniană, a votat o lege prin a cărei clemență se corijează o sancțiune pe care o descoperim retrospectiv. Astfel, s-a decis că de acum încolo nu vor mai fi rechiziționate animalele persoanelor cu datorii, că generoasa Putere nu le va mai spolia de partenerii lor de mizerie. În Rusia, ca pedeapsă, li se luau deci cîinii și pisicile celor inapți de a-și onora obligațiile pecuniare. Consternat, informația mi-a descoperit cinismul Kremlinului actual tocmai cînd el a procedat la această ameliorare legală. Cîtă mizerie… Iar ea capătă rezonanțe deosebite azi căci, mai mult ca oricînd, uneori chiar abuziv, „prietenii de pe Facebook“ își postează animalele de proximitate ca parteneri de singurătate. Cîinii se odihnesc în case, se detașează pe fonduri de peisaje finlandeze, se constituie în aliați privilegiați pe vremuri de domiciliu forțat. Ei se expun pe fond de afecțiune amuzată a stăpînilor care îi fotografiază și difuzează. Pisicile sînt de asemenea parteneri casnici căci nici ele nu lipsesc, chiar dacă prezența le e diferită. Pisici tandre, ludice, leneșe. Cîini și pisici, fără discriminare. Cu emoție privesc aceste animale, emisari din intimitatea calmă a „prietenilor“ mei, și mă gîndesc la „datornicii“ ruși care, acum nu mai mult de o lună, erau frustrați pînă și de această minimă consolare în cocioabele lor fără fotolii și statuete, în mizeria lor extremă. Putin i-a grațiat, „grație animalieră“ ce mi-a apărut în întreaga sa oroare văzînd și privind animalele de proximitate pe care cei ce le iubesc, pe bună dreptate, le afișează ca prezențe binevenite în interioarele lor.

Sub impactul însingurării generale observ un alt simptom colectiv. Interzise la socialitate și voiaje, personalități de obicei mediatic active s-au regăsit față în față cu ele însele. Drept consecință a acestei confruntări, reacția primă a fost să-și „reviziteze“ trecutul, să-l mobilizeze și să-l consemneze. Extracție din prezent și protecție prin trecut. Consecință benefică a pandemiei care a redus alienarea zilnică prin abuz de exterioritate și a impus ermitajul pascalian atît de frecvent invocat. Intelectuali vîrstnici s-au dedicat acestui act mnemonic ce ne-a permis să-i descoperim, în mod fals sau iluzoriu, dar să-i putem recunoaște grație unui inedit discurs autobiografic și nu doar aceluia teoretic ai cărui străluciți protagoniști au fost. Régis Debray și Barbara Cassin, Pierre Nora sau Bernard Pivot, ca să nu-i evoc decît pe cei mai reputați, au derulat amintiri de mai mult de o jumătate de secol și au reconstituit un fel de panoramă subiectivă a Franței de ieri, amestec de cunoscut și necunoscut. Memorii pe timp de ciumă. Mulțumită ei s-au scris aceste cărți și merită să-i mulțumim măcar pentru asta. Lumi dispărute au reapărut și, astfel, în locul mizerabilei „autoficțiuni“ hibride a unor autori fără „biografie“ reală, s-a revenit la „autobiografia“ nedesimulată și asumată. Nu împachetată într-o narațiune ce-și reclamă astfel o autenticitate improbabilă, ci practicată ca reîntoarcere la sine în numele unei expediții solipsiste fără nici o umbră de disimulare scripturală. „Eul“ și-a reconsiderat drepturile, „eul“ memoriilor scrise în recluziunea caselor și în intimitatea animalelor.

Un fenomen adiacent i se poate asocia. Teatrul și-a reînviat „memoria“ atît de discreditată a înregistrărilor de altădată, a arhivelor rar consultate, a ruinelor pe care acum, adesea, le-am revizitat. La „memoriile“ unor autori se asociază, deci, și cele ale scenei. Atît unele, cît și altele m-au consolat. Nu regret complet căci mi-am spus – îndrăznesc să o mărturisesc? – că astfel am evitat atîtea eșecuri, atîtea eforturi, atîtea decepții. „Călătoria în trecut“ putea fi discreditată ca o evaziune comodă, dar, acum, ea ne-a permis cea mai justă conviețuire cu izolarea. Nu activismul „prezenteist“ al unor trupe și teatre, demagogic și artistic inexistente, ci arheologia unei arte care și-a explorat resursele înmormîntate în rezerve ferecate. Și, astfel, memoriile, literare sau teatrale, au nutrit prezentul văduvit de viață.

Fiecare experiență extremă produce revelații și de aceea trebuie să-i admitem impactul. Să-i examinăm consecințele. Iar una dintre cele mai flagrante – ea m-a surprins – a fost explozia unui narcisism galopant. Cîte autoportrete, de zi și de noapte, n-au traversat ecranul meu – legiuni întregi, figuri din față și din profil, siluete agile, o galerie de vanități. Cît se iubesc cei care-și expun chipul cu o frecvență uneori exponențială! „Eu, eu, eu – ce plictis!“, spunea Cioran. Parafrazîndu-l, aș zice: „Ce impudoare!“. De ce atîta nevoie de expunere? Și dintr-o dată, sub impulsul refuzului resimțit, am intuit răspunsul posibil: „Din singurătate“. Și nu doar din vanitate. Portretele pustiului.

Am descoperit cît de necesar e spectatorul, cel care privește. Nicicînd această constatare nu s-a revelat mai explicit ca atunci cînd un reputat jucător de tenis purtînd numele unui mare pictor de icoane, Andrei Rubliov, după un succes important pe teren s-a instalat, singur, în tribună și a aplaudat. Emblematică mărturie a jucătorului frustrat de public. Cît l-am iubit eu, spectator de o viață! El confirmă ironic convingerea pe care pandemia a impus-o: co-prezența spectatorului e indispensabilă. Fără de ea, practicile artistice sau sportive sînt invalide și spoliate de intensitatea relației de participare care le e consubstanțială. O nouă revelație trăită și resimțită grație pandemiei. Spectatorul, din prezență considerată înainte ca subalternă, s-a revalorizat pentru a se constitui în prezență paritară. COVID-ul a asociat flagrant cei doi termeni: actorul și spectatorul. Căci nimeni n-a imaginat tristețea tribunelor goale și a sălilor despuiate de public. Ne sîntem necesari unii altora – aceasta e convingerea pe care azi, împreună, o asumăm. Pandemia a impus statutul „dublului“ ca relație indispensabilă în ceea ce se numește *„les arts du vivant“*.

Traversez străzile Parisului care, cu atîtea magazine închise, seamănă cu gura unei babe știrbe. Ce dezolare…

P.S. Aud din întîmplare, tîrziu în noapte, că Joe Biden a recunoscut „genocidul“ armean. Recunoaștere luminoasă a unei tragedii pe care Franța a asumat-o de mult, dar America, îndelung, a camuflat-o. Mă bucur pentru prietenii mei armeni și, nostalgic, mă gîndesc la milionul de creștini masacrați atunci. O împăciuire, și ea pe fond memorial. Dar cît de binevenită!

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente cărți publicate:* Viață și teatru pe scena lumii *(Editura Polirom, 2021) și* O lumină în inima nopții *(Editura Nemira, 2021).*

© wikimedia commons

Bernard Pivot

france·t
Partenaire
france
LE FIGARO
litté

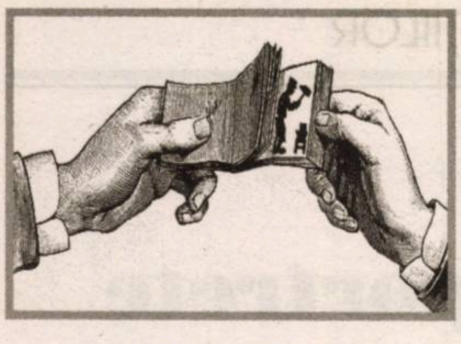

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Marius CHIVU

feedbook

Teatrul lui Roth

„Literatura nu este un concurs de frumusețe morală.“
PHILIP ROTH

„Nu vrea să-mi faci dreptate, vreau să mă faci interesant“, i-ar fi spus Philip Roth (1933-2018) lui Blake Bailey (n. 1963) atunci cînd, cu cîțiva ani înaintea morții sale, scriitorul i-a încredințat acestuia arhiva personală în vederea scrierii biografiei. Bailey era deja cel mai rîvnit biograf, cărțile sale despre viața lui Richard Yates și John Cheever fiind considerate superlativele absolute ale genului biografic.

Anul trecut apare cartea de memorii *Here We Are* a prozatorului Benjamin Taylor (n. 1952), despre foarte apropiata prietenie a acestuia cu Roth, iar cu aproape două luni în urmă sînt lansate pe piață simultan nu una, ci două biografii ale lui Roth: *A Counterlife* a biografului canadian Ira Nadel (n. 1943) și cea oficială, *The Biography* a lui Blake Bailey. Cea lui Bailey are din start un avans considerabil datorat notorietății autorului și arhivei inedite din spatele cercetării, astfel că într-o lună de zile este recenzată în toate marile publicații americane și britanice: zeci și zeci de cronici, cu verdicte evoluînd între dezamăgire (Joshua Cohen în *Harpers Bazaar*, cu o cronică spectaculoasă ca exercițiu stilistic și narativ), laudă moderată (David Remnick în *The New Yorker)* și encomion (Cynthia Ozick în *The New York Times)*.

Comentatorii remarcă însă același lucru, deși aleg să pună accentele diferit: cantitatea de informații și trivia prevalează interpretării operei. Altfel spus, cu arhiva paraliterară în mînă, Bailey se dovedește neinteresat sau incapabil să abordeze opera, neavînd gust pentru romanele extreme ale lui Roth, *Complexul lui Portnoy* sau *Teatrul lui Sabbath*. Mai direct spus, Bailey e interesat prea mult de viață și prea puțin de operă, alegînd să scrie despre Roth, bărbatul trecut prin două căsnicii dezastruoase (șantajat de prima soție cu sinuciderea, constrîns la un al doilea mariaj de o sarcină măsluită), printr-o perioadă de cvasi-impotență din cauza tratamentelor antidepresie și o alta cu mare apetit sexual și numeroase aventuri, și nu despre Roth, scriitorul care-și „deformează“ propria viață, chestionînd-o în cîteva romane considerate capodopere. Nu atît de bine scrisă, biografia neoficială a lui Ira Nadel se dovedește mult mai aplicată; de fapt, mult *prea* aplicată, întrucît, neavînd la dispoziție arhiva privată, biograful apelează la explicații de ordin psihanalitic.

Reacțiile stîrnite sînt de toată mîna: unii critici îl acuză pe Bailey că evită să prezinte cum se cuvine misognisimul scriitorului, oportuniștii climatului *woke* denunță imediat aparent dovedita misoginie a prozatorului (cineva recitește toată opera lui Roth și extrage sute de epitete și remarci neflatante sau înjositoare ale personajelor bărbați referitoare la personajele femei), iar tabloidele britanice extrag episodul în care Roth speculează momentul în care Nicole Kidman, cu 34 de ani mai tînără, este aleasă pentru rolul feminin din ecranizarea romanului său *Pata umană*, iar el eșuează în actul de a o seduce. În mod evident, apar voci care cer anularea lui Roth cu același argument ridicol și arogant că o mare operă artistică, nesusținută de probitatea morală a autorului ei, ar trebui pusă la index.

Mult-comentata carte a lui Bailey devine imediat bestseller și toată lumea e de acord că niciodată o biografie literară n-a stîrnit asemenea discuții pasionante. Dar, lovitură de teatru: ca într-un roman rothian, biograful „misoginului“ scriitor este acuzat, în plină glorie a cărții sale recent lansate, de agresiuni sexuale într-un articol din *Times*. Cîteva eleve ale lui Bailey din perioada anilor '90, cînd acesta preda literatură la o școală gimnazială, îl acuză de hărțuire, iar două femei, o fostă studentă și o editoare, de viol, în casa unui critic literar, la începutul anilor 2000. Fără ca acuzațiile să fie însoțite de dovezi sau raportate autorităților, editorul lui Bailey anunță imediat că întrerupe contractul cu biograful, retrage „permanent“ toate cărțile acestuia din librării, oprește al doilea tiraj al biografiei lui Roth, trimite exemplarele din depozit la topit și donează veniturile din vînzări asociațiilor care luptă împotriva agresiunilor sexuale. Bailey își anulează turneul de promovare, dar cartea devine peste noapte bestseller pe Amazon, făcînd un salt de șapte sute de locuri în comenzile online.

O editură independentă, LA CASE Books, îi oferă un contract lui Bailey cu intenția de a retipări și continua distribuția cărții: „Sperăm ca aceste foarte serioase acuzații să fie lămurite în sala de judecată, căci nu trebuie minimalizate cu nici un chip. Dar și dacă Bailey va fi găsit vinovat, tot nu există vreun motiv pentru care comunitatea literară să fie privată de lectura acestei cărți. Trăim în vremuri ciudate în care cerințele de moralitate și etică ale artei pe mine mă sperie. Iată o provocare: Dacă descoperim că inventatorul roții a fost un om rău, distrugem roțile și evităm să mai folosim acest sistem? Dacă apar dovezi istorice că Pitagora a fost un om rău, scoatem teoria sa din cărțile de matematică? Să nu uităm vorbele lui Salman Rushdie: «Unde se ard cărți în curînd se vor arde și oameni»“.

Într-un articol din *The New Yorker*, Alexandra Schwartz se întreabă: „Cum vor schimba aceste acuzații felul în care citim cartea lui Bailey, dacă o vom mai citi?“. Dar, deocamdată, Bailey e acuzat doar în presă și oricum fără dovezi („M-am comportat deplorabil, dar nu am făcut nimic ilegal“, îi scria el recent într-un e-mail femeii care acum îl acuză de viol, rugînd-o să nu facă public „ceva atît de neadevărat“ care să-i afecteze căsnicia și familia), dar situația ridică o sumedenie de întrebări complicate:

În ce fel reacția promptă a editurii motivează noul standard de justiție socială în care acuzația se suprapune automat vinovăției? Și în ce fel reacția editurii afectează prezumția de nevinovăție a propriului ei autor? Modifică în vreun fel comportamentul autorului conținutul cărții? De vreme ce cărțile scriitorilor spărgători de bănci (ca Nico Walker) sau criminali în serie (ca John Wayne Gacy, Robert Pickton și David Berkowitz) se vînd în librării și sînt ecranizate, există grade de evaluare artistică și morală între tipurile de crimă? Și pe ce poziție se situează violul în raport cu crima în serie, spre exemplu? Dacă vinovăția va fi dovedită, cine e pedepsit: individul sau opera? Și în ce fel societatea beneficiază de pe urma acestui fel de cenzură?

■ ■ ■

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Salvarea cetății Ninive

● Ioana Pârvulescu, *Prevestirea*, Editura Humanitas, 2020.

Cartea lui Iona din Biblie are vreo două pagini și cuprinde o poveste brutală în scurtimea și inocența ei colțuroasă. Este istoria manifestării gratuite a unei vocații profetice, cea a lui Iona, și nu a unei spectaculoase apocalipse locale, ca la Ezechiel sau Ieremia. Iona aude chemarea lui Dumnezeu de a profeți distrugerea cetății Ninive, mult îndepărtată de casa sa din Galileea, și fuge de această chemare pe o corabie. Dar un chit îl înghite în timpul unei furtuni pe mare și îl leapădă nevătămat pe țărm după trei zile, așa că Iona își acceptă vocația profetică și merge să-i anunțe pe niniveni de soarta care-i așteaptă pentru multele lor păcate. În mod uimitor, locuitorii cetății se căiesc pentru tot și îmbracă haine de sac. Considerîndu-se victima unui capriciu, Iona, într-un acces de cruzime naivă tipic narațiunilor testamentare, îi cere socoteală zeului autocrat pentru indulgența aceasta, de vreme ce el își dăduse osteneala unei călătorii lungi și primejdioase. Astfel că Dumnezeu îi trimite un semn și îi propune o pildă despre caritate, care nu cunoaște măsură și nu îngăduie argumente raționale; povestea lui Iona nu trebuie înțeleasă, deci, ca istoria unei vocații irosite, ci ca o dovadă a atotputerniciei divine și a milei fără de margini.

Din această scurtă istorie biblică, doi scriitori români au scos cărți remarcabile. Primul a fost Marin Sorescu, cu piesa *Iona* (1968), care subțiază și mai mult această legendă descărnată, reținînd din ea episodul înghițirii de către balenă și dramatizînd drumul paradoxal și ambiguu al profetului înspre „lumină“. Anul trecut, în schimb, Ioana Pârvulescu s-a oprit asupra aceleiași legende, alegînd o cale opusă. În romanul ei *Prevestirea*, Iona capătă o identitate caracterologică și o istorie personală. Satul său natal, Gat-Hefer, portul Ioppe, îndepărtatul oraș iberic Tartessos, coliba săracă a unor pescari filisteni, cetatea Ninive cu palatul regelui Assur-Nirari și cu cel al curteanului Belal devin scene vivace ale unei povești complexe, în care e vorba despre teama de propria vocație, dar și despre înțelepciunea matură, despre paternitate, iubire și despre filiația feminină a poveștilor.

Din fiecare detaliu al poveștii biblice autoarea scoate o motivație caracterologică a personajului, iar atunci cînd textul devine opac, se străduiește să-l facă transparent inventînd genealogii, speculînd asupra unui gest, descoperind o poveste de familie. Ca pentru a explica scurtimea cărții biblice, Iona e un om zgîrcit la vorbă, aproape mut, iar muțenia sa e dată ca rezultînd din responsabilitatea îngrozită a profetului față de puterea cuvintelor. Iona află la maturitate, odată cu chemarea sa de către Dumnezeu, că tatăl său adevărat e un altul decît cel tocmai răposat, și anume unchiul său Iacob, medic și om de lume, care îl va însoți în toate peripețiile sale, pe corabie ca și la Ninive. În cetatea asiriană, Iacob moare, slăbit de încercările expediției, și moartea sa motivează inexplicabila furie a profetului galileean atunci cînd vede că cetatea pe care fusese trimis să o nimicească cu viziunile sale rămîne în picioare, iar tatăl său regăsit nu mai este. E un efort de a face legenda biblică mai realistă – dar cît de realistă poate fi istoria unui om nevătămat după ce a fost înghițit de o balenă, om care vorbește cu Dumnezeu și cunoaște viitorul?

De fapt, Ioana Pârvulescu scrie un *fantasy* localizat în timpuri biblice, o țesătură de episoade, unele miraculoase, altele veridice, dar cu miez parabolic. Pe corabie se oploșesc un mic cerșetor din Ioppe și prietenul său orb: unul simbolizează curiozitatea tinerească, celălalt sapiența autosuficientă. Văduva Hannah îi va naște un copil lui Iona, dar pînă atunci acesta va fi „prizonier în carne“, ceea ce descrie condiția umană și luminează astfel, simbolic, experiența din mare a profetului.

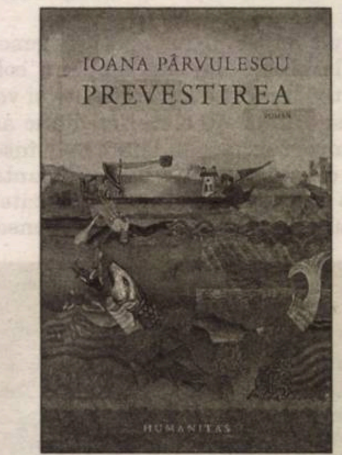

Romanul Ioanei Pârvulescu nu vine doar să umple golurile din povestea biblică cu materie narativă. El trebuie să ofere o interpretare a mitului și chiar oferă una, ambițioasă și contemporană. În finalul cărții, aflăm că cetatea Ninive e salvată de pietatea ei regăsită în colectiv, laolaltă: „înăuntrul zidurilor trăiau oameni care nu deosebeau dreapta de stînga și binele de rău, dar se simțeau totuși vinovați fără să știe de ce și voiau tare mult să scape cu viață împreună cu toți cei dragi, pur și simplu cu toții“. Aceeași idee o exprimă și transmiterea poveștii pe o filieră predominant feminină, odată cu învățăturile pentru viață a cîteva zeci de generații de mame, nu foarte diferite de la epoca bronzului la cea a telefonului mobil. Epoci diferite gîndesc la fel, iar prezentul e un alt fel de a fi trecut. *Prevestirea* este o admirabilă continuare a proiectului Ioanei Pârvulescu de recitire a epocilor istorice una prin cealaltă și a prezentului ca (un alt fel de a fi) trecut.

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

După lacrimi, furie

● *White Riot* (Marea Britanie, 2019), de Rubika Shah.

Istoria Marii Britanii și chestiunea rasială au străbătut o bucată bună de drum împreună (și încă n-au ajuns la destinație). Cinema-ul din regiune și aceeași chestiune rasială au străbătut la rîndul lor un tronson bunicel în tandem, cam de cînd sintagma „cinema britanic“ a căpătat sens (și astfel am avut parte de multe filme importante regizate de Mike Leigh, Stephen Frears și alții). Deci aproape că nu-i nici o surpriză în predispoziția documentarului *White Riot,* aparent dedicat scenei rock britanice a anilor ’70-’80, de a face cu spectatorul mai puțină muzicologie și mai multă sociologie: nu atît trupe, stiluri, curente, cît o analiză a rasismului din perspectiva înrădăcinării sale sistemice în societatea britanică. E vorba, mai exact, despre o mișcare contestatară născută din *backstage,* care s-a numit *Rock Against Racism* și și-a propus să mai ventileze puțin aerul fetid, încărcat cu fascism, în care se complăcuse peisajul social britanic al momentului.

Situația e cunoscută de-a lungul și de-a latul terenurilor minate ale colonialismului. Mai ales în Marea Britanie, a doua parte a secolului XX dă pe-afară de ocazii în care clasa politică conservatoare a decis să se răzbune pe mîna de lucru ieftină pe care tot ea o luase cu japca din colonii. Multă vorbăraie cangrenată de inechitate și rasism, care, chiar dacă a avut destul de rar efecte imediate, a contribuit cu siguranță la formarea unui climat sufocant și teribil de ostil pentru populația de imigranți instalată cum-necum pe insulă. Neajunsurile astea le cunoaștem – la fel cum cunoaștem și faptul că ele s-au acutizat odată cu venirea la putere a lui Margaret Thatcher, în fața căreia societatea britanică a părut copleșitor de letargică. Dar ceea ce probabil știm mai puțin e că pînă și unele dintre figurile majore ale muzicii britanice, precum Eric Clapton, au pus serios umărul la ură și instigare rasială. De fapt, *Rock Against Racism,* așa cum aflăm din documentarul Rubikăi Shah – e suficient să ni se spună o dată și nu mai putem uita –, a luat naștere tocmai ca reacție împotriva declarațiilor iresponsabile ale lui Clapton. Mai există un moment similar în film, atunci cînd unul dintre liderii mișcării evidențiază vorbe similare din partea lui Rod Stewart, după care conchide: „Din acel moment i-am aruncat la gunoi toate discurile și nu l-am mai ascultat niciodată“.

Dilema dintre artă și artist – sau dintre conștiința civică și plăcerea estetică – mocnește în subteranele filmului. Ar fi fost poate în avantajul său ca Rubika Shah să o fi adus la suprafață. Altminteri, sîntem obligați să ne mulțumim cu o prezentare destul de liniară a evenimentului – de la scînteia claptoniană și pînă la un fabulos concert de tip anti-Woodstock, desfășurat într-un parc londonez în compania unor trupe precum Clash sau Sham 69 –, care am impresia că face o idee cam multe concesii de dragul facilității: prea multă grafică *kinky* pe imaginile care sînt mîzgălite, animate, lipite în tot soiul de colaje grație noilor tehnici; prea mult ram-pam-pam pe partea de sunet, ceea ce ne face să bîțîim din picior, dar nu ne și ascute reflecția despre evenimente; în fine, o mizanscenă prea convențională, cu interviuri tip *talking heads* garnisite cu imagini de arhivă care dau buzna peste noi în dezordine.

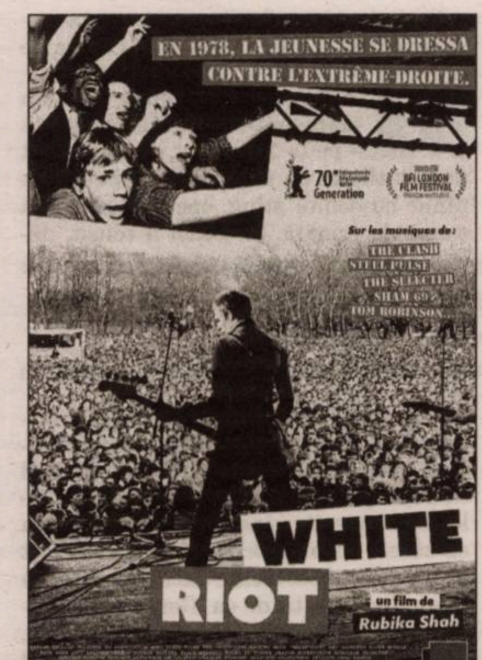

S-ar putea totuși ca fenomenul – care a durat, în principiu, din 1976 pînă în 1982 – să fie prea larg, fugind în multiple direcții, pentru a putea fi cartografiat cu atenție; s-ar putea, în definitiv, ca această țopăială antrenantă să obțină rezultate mai bune la nivel de „trezire a conștiinței“. Căci nu-mi doresc să minimalizez acest aspect al filmului: e esențial ca astfel de gesturi compensatorii să fie puse în lumină, chiar dacă – sau mai ales dacă – aduc cu ele și o scuturare, mai mult sau mai puțin serioasă, a unor idoli pe care mulți dintre noi îi credeam imaculați. *Rock Against Racism* a pregătit de altfel terenul pentru mișcări de rebeliune mai consecvente care aveau să zdruncine ordinea Regatului în deceniul următor: vezi inițiativa concertată *Black Audio Film Collective,* căreia îi datorăm unele dintre cele mai frumoase filme politice britanice. Cea mai bună parte a lui *White Riot* ține de extrapolarea subtilă pe care o orchestrează cu destulă abilitate: practic, de la o examinare a rock-ului londonez, sfîrșim prin a chestiona adînc practicile ofensive ale Guvernului Marii Britanii. De la stickere cu mesaje *hip* scrise ca ripostă față de afirmațiile lui Clapton și pînă la o manifestație înăbușită prin forța armată a Poliției distanța e mai mică decît pare – iar de acolo la o analiză a brutalității extreme de care a dat dovadă Imperiul crepuscular în problema Irlandei de Nord nu mai rămîne de făcut decît un pas: *White Riot,* din fericire, îl face. În fond, așa s-ar putea rezuma menirea documentarului în genere: ca o privire care face apropieri între lucruri pe care, aprioric, totul le separa. S-ar putea ca privirea Rubikăi Shah să nu aibă o acuitate deosebită – dar firele roșii cu care operează trebuie neapărat luate în seamă.

White Riot se va putea vedea în cadrul Festivalului Cinepolitica.

■ ■ ■

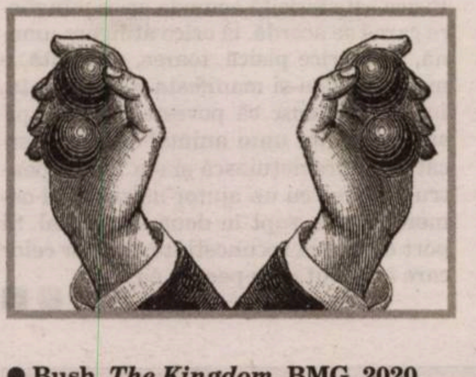

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Echilibru

● Bush, *The Kingdom*, BMG, 2020.
● Walking Papers, *The Light Below*, Carry on Music, 2021.

În anii ’90 ne bosumflam pe cei care spuneau că muzica adevărată s-a făcut în anii ’70, înainte ca MTV s-o distrugă. În anii 2020, tinerii se îmbufnează cînd le spun că muzica adevărată se făcea în anii ’90, cînd MTV însemna ceva. MTV a debutat la miezul nopții pe 1 august 1981, cu piesa „Video Killed the Radio Star“. S-a născut atunci un nou tip de regizor, cel de videoclipuri, iar trupele au început să se preocupe de „imagine“. Rock-ul anilor ’90 a fost al tinerilor liberi și frumoși – că mai dădeau în patima drogurilor ori se sinucideau în culmea gloriei era irelevant, important pentru MTV era să mori frumos, să nu te vadă lumea îmbătrînind, concluzii trase din observații empirice asupra superstarurilor anilor ’70. Cu greu îmi amintesc cîntăreți dincoace de 30-35 de ani în topurile MTV ale anilor ’90, iar rock-ul nu făcea excepție; azi vremurile sînt ceva mai permisive în acest sens.

BUSH
THE KINGDOM

WALKING PAPERS

Nu-metal-ul cumva revine în atenție asociindu-se din mers cu *trap, dubstep* și alte apucături compatibile. *Grunge*-ul, în schimb, nu e la fel de maleabil – cel mai mic pas în lateral îl scoate pe muzician în afara genului, așa că supraviețuitorii merită felicitați pentru perseverență (și pentru spiritul de autoconservare, cînd colegii de scenă se bucurau de fereastra de oportunitate a tinereții drogîndu-se). Mă opresc asupra a două albume recente care nu vin chiar din prima linie *grunge,* însă surprind prin echilibrul dintre prospețimea melodiilor și abilitatea de a răscoli nostalgii.

Bush s-au lipit de *grunge* ca niște impostori, ei venind din Anglia, unde nu mai aveau loc de Britpop-ul anilor ’90, atrăgînd atenția prin abilitatea de a imita timbrul vocal lui Kurt Cobain (parte din vină aparține inginerului de sunet Steve Albini). Au avut succes mai mult prin virtutea nerușinării, apoi la finele anilor ’90 au depus armele. De un deceniu încoace tot încearcă să se relanseze, lipindu-se ba de un joc video, ba de o coloană sonoră de film, însă abia cu albumul de anul trecut mi-au atras din nou atenția – poate datorită riff-urilor înăsprite, cu iz *metal,* o strădanie de a se îndepărta de asocierea cu Nirvana, care le-a folosit pe termen scurt, dar le-a dăunat pe termen lung. E mai mult Pearl Jam aici, mai mult The Cult, chiar niște U2 (prea mult U2, conform cronicii din *Rolling Stone).* Tyler Bates, compozitor-mercenar bun la toate (a mai ajutat pe Marilyn Manson), contribuie la jumătate din album, deși nu e membru al trupei, e posibil ca lui să i se datoreze încordarea musculară a materialului. Senzația de făcătură de laborator pe care a lăsat-o mereu trupa nu a dispărut, dar nivelul de energie emanat de noile piese e peste tot ceea ce scot veteranii supraviețuitori ai scenei *grunge.*

Alt album surprinzător din aceeași scenă aparține proiectului Walking Papers – format în centrul energetic al *grunge*-ului, Seattle, la lansare avea în componență pe toboșarul de la Screaming Trees și pe Duff McKagan de la Guns’n’Roses. Rampa de lansare le-a folosit de minune, iar separarea de numele mari nu le-a dăunat, noul albumul vine cu idei noi, o versiune mai blues a rock-ului morocănos al lui Mark Lanegan, cu multe clape și niscaiva saxofon, *grunge* melancolic alternat cu balade răgușite pentru baruri 40+ frecventate de tineri apropriind cultural nostalgii. Membrii grupului nu sînt cu mult mai proaspeți decît Duff McKagan – veteranul nu a dat o mînă de ajutor unor puști, ci unor colegi care n-au reușit niciodată să se facă auziți în afara scenei locale; poate acum e șansa lor, albumul are savoarea unui succes *Alternative Nation* de pe MTV-ul anilor ’90. Kennedy era prezentatoarea emisiunii, poate o mai țineți minte.

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

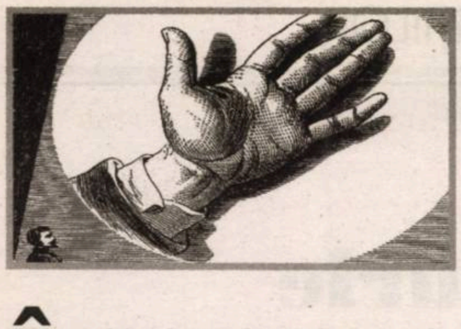

Adina POPESCU

portrete din mers

Recunoștință

În ultimul an, de cînd cu pandemia, s-a tot vorbit despre umanitate, despre empatie, despre grija față de aproape – să purtăm mască pentru a-i proteja în primul rînd pe cei ceilalți! –, despre întrajutorare și solidaritate, despre doctori-eroi care salvează vieți, mai nou inclusiv decizia de a te vaccina este înainte de toate un act civic și o mică dovadă de eroism, n-o faci pentru tine pentru că ți-e frică de boală și de moarte, o faci pentru întreaga planeta și e important și să o afișezi public, să dai un bun exemplu tuturor. Mă întreb, totuși, cît de mult s-a schimbat „umanitatea“ în ultimul an ce și a învățat din toată această poveste. Tare mi-e că nu s-a schimbat nimic – oamenii au continuat să-și urmeze propriile lor interese, indiferent de natura lor, dovezile de empatie sînt la fel de rare ca și înainte, în plus am senzația că, dincolo de orice pandemie, a dispărut aproape cu desăvîrșire sentimentul reconfortant și profund al recunoștinței. Adevărul este că e un sentiment cu totul special, însă poate fi extrem de artificial, indus de rețetele de gîndire pozitivă – ești recunoscător pentru că te trezești dimineața și pentru că răsare soarele, pentru că ești sănătos, ești recunoscător pentru tot ceea ce ai, poate fi potențat de religie, ești recunoscător față de o divinitate, față de un Dumnezeu la care te rogi. Însă oamenii față de oameni sînt foarte puțin recunoscători între ei, de cele mai multe ori au motive bine întemeiate, uneori meschine sau egoiste. A recunoaște, la un moment dat, că cineva ți-a făcut un bine poate fi o dovadă de slăbiciune, ba chiar te enervează – cine l-o fi pus pe ăsta să-mi facă un bine? Acum am rămas dator, fir-ar să fie, cum mă voi recompensa față de el? Eu poate că nu sînt capabil sau chiar n-am chef să-i fac și lui un bine la schimb, de fapt nici nu-mi place de omul ăsta, ce s-o fi băgat el în viața mea, chiar nu aveam nevoie de binele lui, mă descurcam și singur. Iar cînd cineva face bine în general, ți se pare suspect – ce urmărește? Ce interes are? Ce are de cîștigat? De ce nu-și vede de treaba lui?

> *A recunoaște, la un moment dat, că cineva ți-a făcut un bine poate fi o dovadă de slăbiciune.*

M-a încercat o singură dată un mare sentiment de recunoștință – pe la 20 de ani, m-am operat de o dezlipire de retină, nu mai vedeam nimic cu ochiul stîng, operația era fără șanse de reușită. Și totuși a reușit, datorită unei doctorițe de la Spitalul Militar, un chirurg foarte bun, care a emigrat la scurt timp în America și nu cred că a mai profesat vreodată. În primele zile după operație, cînd am început din nou să zăresc ceva cu ochiul stîng, i-am fost atît de recunoscătoare încît aproape că m-am îndrăgostit de ea. Genul ăla de iubire necondiționată, dincolo de atracție, de sex, o veneram de fiecare dată cînd făcea vizitele din salon, îmi venea să o strîng în brațe. Și acum, după atîta timp, îi port o vie recunoștință, deși nu mai știu nimic despre ea. Atunci mi-am dat seama că adevărata recunoștință apare doar atunci cînd e joc viața sau sănătatea ta. În rest, poți face la infinit bine celor din jur sau ai tu senzația că le faci bine (desigur, ei vor considera că binele tău nu e și binele lor), nimeni nu-ți va mulțumi pentru nimic. Sau chiar dacă îți vor mulțumi, cu timpul recunoștința se va stinge, te vor uita, nu te vor mai suna nici măcar de ziua ta de naștere. De aceea, dacă chiar vrei să faci o faptă bună și să primești ceva în schimb, există recunoștința spontană și de conveniență – dai niște bani sau o supă caldă unui amărît, îți spune bogdaproste, îți blagoslovește familia, e un troc cinstit, te-ai dus acasă încărcat de recunoștința pe care ai primit-o, ești mulțumit.

> *Adevărata recunoștință apare doar atunci cînd e joc viața sau sănătatea ta.*

Am trăit o experiență stranie tot pe la 20 de ani – am plecat într-o primăvară la un schit din munți de pe lîngă Sibiu unde existau și niște camere ieftine de închiriat, într-o casă de oaspeți. Eram cu iubitul meu de atunci, voiam doar să ne distrăm la munte și să plătim puțin. Acolo am dat peste un om bun la toate care tocmai fusese operat de cancer la colon, ne-a spus de la bun început că are anus contra naturii, ideea în sine mie mi s-a părut respingătoare la vîrsta aceea. Încă de la început, l-a rugat pe prietenul meu, de altfel nu lipsit de empatie, însă nici un om foarte dedicat semenilor, să-l ajute la diferite treburi prin curte – să taie lemne, să mute una-alta, adică să ridice de jos lucruri mai grele la care el nu putea face față. Prietenul meu a fost dornic să-l ajute, au trebăluit împreună toată ziua. Și în ziua următoare. Omul bolnav era din ce în ce mai recunoscător față de iubitul meu, îl privea ca pe un soare, iar iubitul meu se simțea din ce în ce mai bine, toată recunoștința asta revărsată asupra lui îl făcea să se simtă un om mai bun. Într-o zi, cînd planificaserăm un soi de picnic romantic în poiana de lîngă schit, mi-a zis: „Știi, nu pot să vin, i-am promis lui nea Mihai că-l ajut să se bărbierească! Ne vedem mai tîrziu în cameră!“. Nu ne-am mai văzut, pentru că nea Mihai l-a cinstit și cu un vin mînăstiresc după bărbiereală în semn de recunoștință, a ajuns amețit după miezul nopții, însă fericit că a ajutat un om. Ne-am certat, pe atunci nu puteam înțelege, erau egoismul meu și posesivitatea pe care nu le poți avea decît în tinerețea aia crudă, cînd crezi că tot timpul e al tău și nu te poate atinge nicio boală, acum înțeleg. Între timp, prietenul acela a plecat dintre noi, sper că micile lui fapte bune, primite cu recunoștință, să-l fi ajutat mai departe.

Dacă despre recunoștința umană încă am mari dubii, vă pot povesti, în schimb, despre recunoștința animalelor găsite, abandonate, uneori într-o stare critică, pe care le ajuți, le salvezi, le iei la tine acasă. Am trecut prin mai multe experiențe de acest gen, nu e o recunoștință conștientă, desigur, și nu te face să te simți neapărat un om mai bun, poate doar mai responsabil sau mai conștient de faptul că, la un moment dat, poți să salvezi alte forme de viață.

Anul trecut, chiar în ajunul Crăciunului, cînd ai mei s-au mutat într-o casă la Breaza nelocuită de multă vreme, a venit la noi o amărîtă de pisică ce a trecut peste orice urmă de timiditate pisicească pentru că pur și simplu cerșea ajutor – lihnită de foame, nu-și putea deschide ochii, se izbea de obiecte, am crezut că era oarbă și avea urechile negre și pline de cruste, inițial am crezut că e ceva banal, o rîie auriculară, dar s-a dovedit a fi un cancer de piele agresiv. Pisicuța aia a venit la noi pentru că era la capătul puterilor, iar veterinarii locali ne-au dat verdictul – să așteptăm să moară sau să o eutanasiem. Și aici intervine un întreg lanț al umanității, al binelui pe care oamenii îl pot face, de fapt, împreună. Disperată, am luat legătura cu un grup de oameni care ajută pisici în situații critice – Kitty Business –, pisica a ajuns la București într-o clinică unde din nou sînt salvate animale de pe stradă în stare critică – Praxis Vetlife –, a stat internată acolo trei luni, a trecut prin două operații, i s-au amputat urechile care erau praf, între timp cioturile de urechiușe i s-au vindecat. Pisica a ieșit din „spital“ chiar înainte de Paște, vioaie, fără urechi, dar plină de viață, cu analize bune și cu un pronostic de viață bun. Pisica este fericită acum la orice mîngîiere care i se acordă, la orice atingere umană, e ca orice pisică, toarce, se alintă, e modul ei de a-și manifesta recunoștința. Iar eu recunosc că povestea acestei pisici, suferința unui animal care a încercat să supraviețuiască și s-a luptat pentru viața ei, cu un ajutor nesperat al oamenilor, m-a rupt în două emoțional. Și port o imensă recunoștință tuturor celor care au făcut ceva pentru ea.

DILEMA
Studia americana
DILEMA
DILEMA
Avem O istorie. Cum O citim?
Ce este cultura europeana?
Minte-mă frumos

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Ada CODĂU

De Paște, de la sacru la profan

– Ții minte cu cîtă nerăbdare așteptai tu vacanța de Paște, ca să pictezi ouăle? Doamne, cît de bucuroasă erai în fiecare an, în perioada asta, atunci cînd eram noi mici! Și-apoi te enervai și plîngeai că nu-ți ieșeau așa cum îți imaginaseși tu că-ți vor ieși. Ții minte, da?

– Nu!

– Cum adică nu? Tu ești omul cu cea mai bună memorie din cîți cunosc eu.

– Normal că țin minte, eu țin minte totul. Dar nu-mi place să-mi amintesc de nervii mei de copil. Acuarelele alea nu prindeau pe coaja de ou.

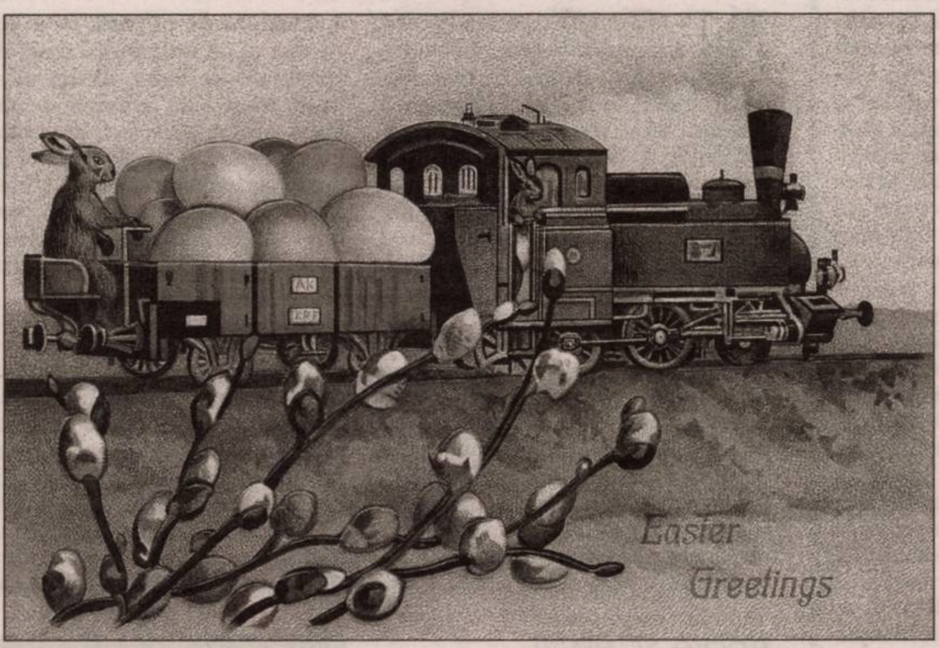

În aproape fiecare an, înainte de Paște, am acest dialog cu prietenea mea din copilărie, pe care o cheamă tot Ada. În aproape fiecare an, se amuză pe seama mea din cauza asta. Sîntem prietene de 29 de ani. Am fost și colege de bancă. Sîntem prietene, cum îmi place mie să spun, de pe vremea în care, în clasa I, stînd în bancă, eu nu atingeam încă parchetul cu picioarele, iar ea, da. Eu, Ada mică. Ea, Ada mare. E mai mare decît mine cu două luni. Și e minunată. Întotdeauna a fost. Chiar dacă, de niște ani buni, trăiește în București, ne vedem în fiecare an de Paște. Uneori, foarte pe fugă. Chiar și pentru doar 30 de minute. Dar important e să ne vedem.

Azi nu mă mai enervez atunci cînd pictez ouăle. Anul acesta e al treilea an în care le pictez, de cînd sînt adult. Le vopsesc cu vopsea clasică, iar apoi le pictez, le mîzgălesc cu acrilice. Dar nu mai am, nu reușesc să mai găsesc bucuria aia de copil. Brută, sinceră, nefiltrată. Poate pentru că acum știu că ceva-ceva tot va ieși cu ouăle mele „artistice“.

În casă la noi nu a mai mirosit niciodată a cozonac scos din cuptor

Nu-mi place, mai ales înainte de sărbători, aglomerația din hipermarket-uri. Agitația aia îmi induce o stare de panică pe care nu pot s-o gestionez mereu. Mă obosește și-abia aștept să ies la aer. Îmi displac furia cumpărăturilor în delir și oamenii care cumpără mai mult decît consumă. Pe de altă parte, Paștele mi s-a părut vesel doar atunci cînd eram copil. Pentru că nu conștientizam semnificația sărbătorii. Și pentru că tot ce însemna el, Paștele, era legat de bunica mea. Omul-minune din viața mea. Cel mai bun dintre pămînteni. Cum ea nu mai e, nu mai pot să pun degetul pe sufletul meu ca să spun: uite, aici simt eu că Paștele de la 36 de ani e la fel, dar fix la fel ca acela din copilărie. Evident, nimic nu mai e la fel. Dar eu încerc mereu, cu o încăpățînare uneori absurdă, să mă reîntorc în cel mai fericit anotimp al vieții mele. În copilăria în care bunica mea mi-a fost reper de bunătate.

De Paște, așteptam cu nerăbdare ca ea să ne ducă, pe mine și pe fratele meu, la biserică, în Vinerea Mare, ca să trecem pe sub masă. Habar n-aveam, pe-atunci, ce înseamnă acest obicei. Pentru mine și pentru el era o chestiune serioasă care se traducea prin ceva la fel de serios: chicoteală maximă. Buna noastră era deja bătrînă și-i era greu să treacă pe sub masă, dar pentru noi făcea orice.

Sînt, am fost mereu un om care adoră mirosurile. De ardei și vinete coapte, porumb fiert, dulceață de vișine care fierbe, căpșune. Iubesc să miros diverse parfumuri, arome. Adoram mirosul cozonacilor făcuți de bunica mea. Cozonaci cu multă cacao, nucă și rahat, cu ouă de țară. Folosea mult zahăr în compoziția lor, fiindcă ea susținea că nu o interesează atît să fie aspectuoși, adică foarte crescuți, cît gustoși. Erau. Oh, Doamne, ce buni erau! Cînd îi scotea din cuptor, simțeam cum mă topesc, efectiv, de plăcere. Mi se părea, fără nici o exagerare, emoționant: senzația aia că ceva ce-ți place la nebunie poate fi al tău. Să-l atingi, să-l miroși, să-l guști. Fără nici o grabă. Ci doar cu bucuria aproape hedonistă a celui care se înfruptă. Dar fără nici un sentiment de vinovăție.

După ce bunica mea s-a stins, acum 11 ani, în casă la noi nu a mai mirosit niciodată a cozonac aburind, scos din cuptor. Mama mea nu știe să-l facă, iar eu, recunosc, nici nu știu, nici nu vreau să învăț. Dincolo de faptul că nu știu să fac nimic în zona de artă gastronomică, n-aș vrea să învăț pentru că aș avea cumva sentimentul că vreau să înlocuiesc ceva ce pentru mine e de neînlocuit. Totuși, dacă aș intra acum într-o casă în care miroase a cozonac proaspăt scos din cuptor, mi s-ar înmuia genunchii.

„Bucuria aceea avea o taină“

Am întrebat-o pe mama cum e pentru ea Paștele acum, la 65 de ani, comparativ cu cel din copilăria ei și cel de mai tîrziu, de cînd eu și fratele meu eram copii. E oarecum tristă cînd îmi spune că, din punctul ei de vedere, „sărbătoarea în sine pare să nu mai aibă aceeași semnificație“. „Se respectă canoanele, se vopsesc ouă, oamenii merg să ia Lumină de la biserică, în noaptea de Înviere. Dar Paștele nu mai are, parcă, aceeași semnificație pe care o avea în copilăria mea. S-a comercializat prea mult. Bucuria aceea avea o taină. Și-a pierdut din farmec“. Asta îmi spune mama, care în fiecare an, de Paște (dar nu numai), îmi face, invariabil, cea mai bună salată boeuf din lume. Cu pui, nu cu vită, fiindcă eu nu mănînc carne de vită. Nu-mi place.

„Timpul avea altă dimensiune“

Cosmin, prietenul alături de care alerg, uneori, dimineața, în parcul lîngă care locuiesc eu, are 41 de ani. Și chiar tînăr fiind, îmi dă impresia că are o ușoară nostalgie legată de Paște, așa cum era sărbătoarea în copilăria lui. „Timpul avea altă dimensiune acum 30 de ani. Acum, lumea pare că nu mai are răbdare pentru tradiții.“ În casă la el nu se face cozonac și, așa cum îmi spune, nici nu se prea cumpără, fiindcă lui și familiei sale nu prea le place cozonacul. „Dacă tradiția înseamnă să facem cozonaci, atunci, nu, nu sînt fan tradiție“, îmi mărturisește destul de amuzat.

„Valorizare religioasă“

Prietenii mei, oamenii care îmi sînt cei mai apropiați se raportează la Paște asemănător modului în care mă raportez și eu. Încearcă să păstreze sau să reînvie, atît cît e posibil, ceva din spiritul magic care îmbrăca, în copilărie, această sărbătoare și respectă mai mult sau mai puțin tradițiile. La prima ședință *live* din 2021, colegii mei, care îmi sînt și prieteni, îmi povestesc amintirile lor legate de Paște, de cînd erau copii. Raluca spune că una dintre bunicile sale le lăsa, pe ea și pe sora ei, să frămînte, chiar și în joacă, aluatul pentru cozonac. „Îmi amintesc cu multă, multă bucurie de momentul în care ni se lipea coca între degete, iar mîinile noastre semănau cu niște lăbuțe de rață. Atunci știam, așa cum ne zicea mamaia, că asta înseamnă că acea cocă era gata pentru cozonac“, povestește Raluca.

Am mai mulți prieteni aromâni. Foarte apropiați. Și am, uneori, curiozități cu privire la tradițiile lor. Dar înțeleg, de la ei, că nu diferă prea mult. E însă ceva ce nu am mai auzit pînă acum legat de breviarul obiceiurilor de Paște. Mariana spune că, „din tradițiile aromânilor, încă se mai păstrează, în Dobrogea, așezarea la icoană a primului ou vopsit în culoare roșie, în Joia Mare, ca simbol al jertfei Mîntuitorului Iisus. După 40 de zile, de ziua Înălțării Domnului, oul roșu se îngroapă în pămînt, ca hierofanie telurică sau valorizare religioasă. Oul mai poate fi păstrat la icoană un an, apoi se înlocuiește cu un ou proaspăt, vopsit în Joia Mare. De asemenea, oul vechi care a stat timp de un an la icoană se îngroapă în Joia Mare și devine simbol al regenerării sau întoarcerea prin Terra Mater sau Mama Glie pentru că pămîntul produce forme vii“. Mariana Bafană și Raluca Petre sînt, acum, colegele mele. Mi-au fost profesoare atunci cînd eram studentă. Recunosc, nu-mi imaginam, cu 10-15 ani în urmă, că vom vorbi despre amintiri din copilăriile noastre. Mariana îmi explică și că „în anii trecuți, femeia aromâncă croșeta un săculeț în Joia Mare, apoi punea în el oul roșu și-l păstra 40 de zile lîngă icoană. Îngroparea oului în fertilitatea pămîntului echivalează cu o nouă naștere, așa cum spune și Eliade, în *Tratatul de istorie a religiilor:* „Tot ce iese din *pămînt e înzestrat cu viață și tot ce se întoarce în el dobîndește viață*“. Tot în trecut, femeile aromînce împleteau un mic obiect de vestimentație (bentiță, botoșei sau căciulă) pentru sănătatea copilului, însă obiectul trebuia început și terminat în Joia Mare“.

*După 40 de zile, de ziua Înălțării Domnului,
oul roșu se îngroapă în pămînt.*

„Un ritual sfînt cu încărcătură magică a apărut brusc într-un context nu doar desacralizat, ci supracomercializat“

Prietena mea Corina este, și ea, aromâncă. Dar nu știe obiceiuri specifice doar aromânilor de Paște. Își aduce însă aminte, vizibil emoționată, de bunica ei, de *dada,* așa cum îi spunea, care cocea cozonaci și pîine în *cireap,* cuptorul din lut. „N-am mai regăsit niciodată în viața mea acel miros de pîine coaptă și de cononaci făcuți de bunica. De la ea am învățat despre postul Paștelui. Ea ne ducea la biserică să trecem pe sub masă, în Vinerea Mare. Era o emoție fantastică! Mergeam la biserică purtînd pe braț un coș din nuiele, în care aveam cozonac, ouă și vin roșu. Pentru mine, imaginea acelui coș încărcat, peste care era așezat un șervet de un alb imaculat, a rămas și pînă astăzi imaginea Paștelui. Duceam și buchete de flori. Erau narcise albe“, îmi spune Corina.

Ea susține că, în prezent, ceea ce se întîmplă în preajma sărbătorii îi lasă impresia a ceva „indecent, chiar deșănțat, îndepărtat de esență“. „Unul dintre momentele care m-au întristat și care m-au făcut să conștientizez și mai adînc această schimbare radicală dintre Paștele din copilărie și cel de acum a fost acela în care am găsit, pe rafturile unui supermarket, ouă deja vopsite. Un act atît de profund, cum este cel al vopsirii ouălor, pe care în copilărie îl priveam ca pe un ritual sfînt, cu încărcătură magică, a apărut brusc într-un context nu doar desacralizat, ci supracomercializat“, povestește Corina.

Nu știu dacă Paștele ține de respectarea obiceiurilor și a tradițiilor. Oamenii pe care-i simt parte din inima mea cred, fiecare în felul lui, în ceva sfînt sau în ceva magic. De dincolo de noi. Știu sigur asta, chiar dacă nu vorbim cu toții despre asta. Și știu că unii dintre ei se vor opri din drumurile lor zilnice ca să intre într-o biserică, pentru a aprinde o lumînare. Dar nu ca într-o instituție, ci ca într-o casă a unui Dumnezeu întotdeauna bun.

***Ada Codău** este jurnalist, asistent univ. la Specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța.*

Teodor BACONSCHI

Două căi, o singură alegere

Statul comunist din România (1947-1989) a privit religia ca pe o rămășiță a trecutului retrograd. A supus cultele unei legislații stricte, care-i asigura controlul absolut, le-a marginalizat social, reducîndu-le la dimensiunea lor liturgică, așa cum le-a infiltrat cu agenți ai Securității și delatori sub contract, ocupîndu-se cu detenția politică și adesea lichidarea fizică a opozanților. Biserica Ortodoxă, larg majoritară, s-a trezit utilizată ca instrument de propagandă externă, prin declarații în favoarea regimului, care era preamărit și pe plan intern, de la amvon ori prin trist-faimoasele telegrame oficiale de „adeziune“. Publicațiile teologice au fost drastic restrînse și supuse cenzurii, cateheza a rămas un tabu, iar faza terminală a sistemului – suprapusă peste paranoia ultimului satrap roșu – a dus la demolarea a zeci de biserici, de care însuși complexul de pe Dealul Patriarhiei a scăpat la limită. Orice istoric al creștinismului va recunoaște că această religie a fost mai liberă în vremurile persecuțiilor imperiale din primele sale veacuri decît în captivitatea din lagărul socialist.

După 1989, național-comunismul neostalinist ilustrat de Ceaușescu a dispărut, formal, odată cu executarea acestuia. Dar nu și naționalismul, asumat de statul democratic, devenit peste noapte partenerul BOR, sprijinitorul renașterii sale materiale și beneficiarul electoral al legitimității ecleziale, treptat recuperate. Trecutul totalitar a fost uitat foarte ușor, reconcilierea „simfonică“ dintre Biserică și stat a pus față în față oameni care se cunoșteau foarte bine, din vechiul regim, iar incapacitatea societății civile de a impune un proces de lustrație a făcut din continuitățile culpabile ale „democrației originale“ o virtute aplaudată la unison. Firește că, fără cenzură, travaliul memorial legat de ierarhii, clericii și mirenii anticomuniști a generat o narațiune retrospectiv justificatoare, care s-a topit în matricea noului naționalism (deodată cu tendința de a evacua culpa comunismului românesc prin acuzarea unilaterală a *străinilor*: ocupația militară sovietică, activiști sau torționari alogeni etc.). Datorită întineririi naturale a Sf. Sinod, a clerului și a elitei laice, BOR a rezonat la imperativul integrării euro-atlantice, profitînd de fonduri structurale, de noile libertăți, de asistență guvernamentală și de o vizibilitate tot mai amplă, obținută inclusiv prin fondarea unor trusturi mediatice proprii.

O poveste fundamental tragică s-a transfigurat într-una de succes, mai ales după 2000, însă tot în aceste ultime două decenii s-au acumulat condițiile noii marginalizări a Bisericii, prin secularizarea inerentă occidentalizării, prin stilurile de viață urbane, alternative, prin concurența dintre discursul teologic și multe altele, purtătoare de valori, idei, concepte și propuneri etice autonome. Prin cultura pop, prin materialismul individualist și hedonist al societății de consum, prin presiunea pentru transparență democratică și reproducerea domestică a războiului cultural dintre progresiști și conservatori, BOR s-a regăsit în dificultate, dacă nu într-o criză pe care se străduiește, din teamă sau inerție, să nu o declare ca atare. Privatizarea sentimentului religios, incultura catehetică a nativilor digitali, expuși la justițialismul social neo-marxist, apariția unei culturi cosmopolite și nevroza colectivă legată de cronicizarea subdezvoltării (o simplă iluzie, dacă e să judecăm evoluția reală a României) sînt tot atîția factori care s-au conjugat, generînd curentul anticlericalist și respingerea tendințelor paseiste, legate de „valorile tradiționale“ ale familiei, lumii rurale etc.

În noul ciclu istoric, BOR are de ales între două căi: fie acceptă o treptată irelevanță, la braț cu partidele și segmentele sociale naționaliste, eurosceptice, antioccidentale, care se refugiază într-un trecut fantasmatic, fie își asumă mult mai serios provocările modernității tîrzii, printr-o nouă apologetică axată pe dialogul pastoral cu întreaga societate și cu științele, prin legătura – măcar în numele diasporei noastre – cu Bisericile din Occident și prin ieșirea atent organizată din cutumiara ei dependență față de stat, ceea ce i-ar conferi simultan dreptul „profetic“ de a-i critica fățiș eventualele politici neconforme cu învățătura lui Hristos.

Anca MANOLESCU

André Scrima: o cunoaștere poetică

Ne aflăm într-o perioadă care, din punct de vedere liturgic, e foarte densă. În cele șapte săptămîni de la Paști la Pogorîrea Duhului Sfînt, țesătura bogată a celebrărilor desfășoară *sensul întreg, dar nemărginit* al actului christic, îl propune înțelegerii, cunoașterii, participării. Astăzi doar credincioșii practicanți iau contact cu această țesătură. Omul tîrziu modern are, în genere, o relație stîngace cu liturgicul. Fie îl ignoră pur și simplu, fie instituie ritualuri laice care își au importanța lor comunitară. Dar ele nu lucrează cu diferența de nivel a două stări de ființă, nu pun în vibrație comună două lumi, nu îndeamnă la depășirea de sine. A lua seama la categoria liturgicului, a ști care e natura, care e funcția, care e scopul lui nu e doar o chestiune religioasă. E și o chestiune de cultură. De-a lungul istoriei și pe întinderea geografiilor spirituale ale lumii, liturgicul e nelipsit, contribuie la așezarea omului într-o ordine care face să comunice lumea de aici și cea de Acolo. E parte din experiența omenească. Chiar insul fără adeziune religioasă poate fi interesat de cum arată comunicarea – simbolizată/„performată“ – a omului cu transcendența.

Mi-am permis să redau aici cîteva extrase din analiza pe care Părintele André Scrima a dedicat-o oficiului liturgic creștin răsăritean al Cincizecimii. E o analiză structurală și tematică desfășurată într-un curs ținut în 1974 la Universitatea Saint-Esprit, Kaslik, Liban. Textul a fost publicat în românește în volumul André Scrima, *Biserica liturgică,* Humanitas, 2005. Cum ediția volumului s-a epuizat de mult, mi-am spus că merită amintite aici cîteva pasaje.

Celebrarea liturgică nu cere, insistă André Scrima, doar atitudinea evlaviei, înțeleasă ca *emoție a individului* în fața măreției și a darului divin. Liturgica constituie „teologie în act“ și suport pentru traseul spiritual. Ea cere cooperarea corpului, sufletului și spiritului, pentru a alcătui împreună un organism apt să primească o cunoaștere care transformă, care amplifică ființa. Care „ne introduce sub bolta propriei noastre finalități“ transcendente, spunea un alt savant și spiritual creștin, Louis Massignon într-un text intitulat „Ritul viu“.

■ ■ ■

André SCRIMA

A te situa în fața adevărului revelat ca în fața unui termen de cunoaștere, asta implică *atitudinea doxologică* [atitudinea de preamărire, cea care recunoaște *doxa*, slava lui Dumnezeu, *n.m., A.M.*]. A te situa în fața adevărului revelat înseamnă a depăși simplul proiect de „stăpînire“ a unui subiect pentru a atinge o *stare* a intelectului unde mă recunosc pe mine însumi ca *învestit*, purtat, înconjurat de obiectul cunoașterii mele – care, în acest caz, e revelația lui Dumnezeu – și unde recunosc că acest obiect produce în mine o altă formă de expresie, care nu mai este exclusiv conceptuală. O pot numi *simbolică, poetică* fiindcă ea degajează *sensul* dincolo de ceea ce este spus, sensul care nu este încă spus. Ci ascuns. Poetul este cel care creează, pornind de la vizibil, invizibilul.

Oficiul liturgic bizantin și-a asumat, dintru început, funcțiunea doxologiei – pentru a purta adevărul revelat, adevărul dogmatic. Pentru a-l purta nu numai ca pe o formulă, așa cum îl propuneau sinoadele ori autoritățile eclezistice, ci ca pe o structură poetică aptă să dea intelectului o altă lumină, aș spune, o altă bucurie, poate pentru a face din noi artiști în sensul tare al termenului: „corifei“, dacă vreți, care se pun în mișcare, pornesc să dănțuiască sub acțiunea acelui adevăr care ne atrage spre el însuși.

În prima epocă a tradiției creștine, perioada Cincizecimii era strîns legată de Paște, de învierea lui Christos. Se referea, fără nici un fel de separare, la Înviere, la prezența lui Christos înviat și la acțiunea Duhului Sfînt prin Christos înviat [...].

Apoi, în 325, primul sinod ecumenic de la Niceea promulgă, pe lîngă formulările dogmatice, o serie de Canoane, faimosul Canon 20 fiind ultimul dintre ele. El stabilea interdicția absolută a oricărei practici de penitență, mai cu seamă plecarea genunchilor, între Paște și Cincizecime. „Nici un genunchi nu trebuie să se plece în vremea Cincizecimii căci, în tot acest timp, stăm drepți împreună cu Christos înviat (știți că, în greacă, „a sta drept“ se spune *anastasis* = „înviere“). Și ne aflăm în așteptarea Duhului Său pe care îl primim a cincizecea zi.“

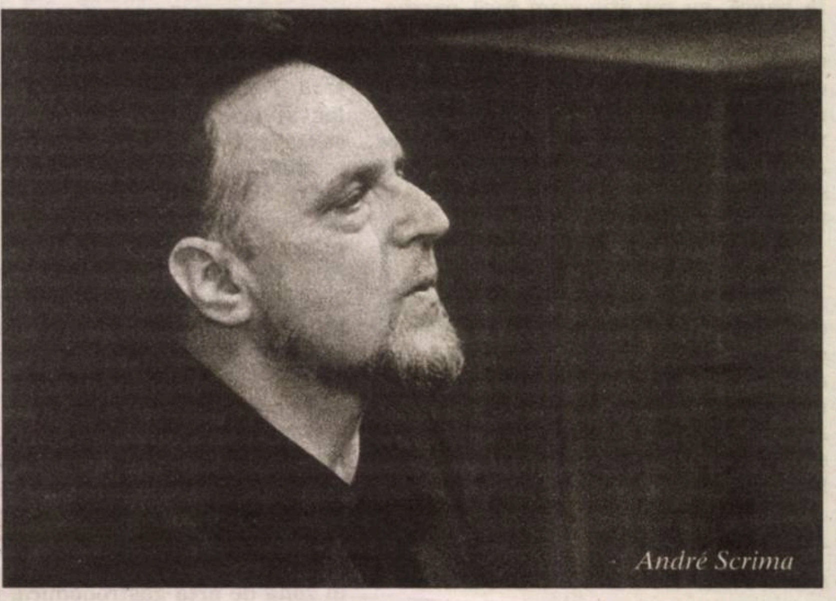
André Scrima

Iată deja formularea oficială, la începutul secolului al IV-lea care desfășoară liturgic perioada Cincizecimii. Dar ea presupune fapte și elemente de viață – de reflecție sau de expresie, să spunem – care beneficiază de o practică deja destul de îndelungată și de largă pentru ca Biserica, luînd act de ele, să le dea un statut oficial [...].

Relația intimă și profundă între Paște și Cincizecime este, ea însăși, expresia unei relații de un nivel „anterior“, de ordinul economiei divine, al economiei christice. Mai mult și mai înalt, relația aceasta este, am putea spune, de ordin propriu-zis teologal, ține direct de misterul lui Dumnezeu. Ea exprimă relația între Christos și Duhul Sfînt. Întreaga structură a acestei relații intime se exprimă într-o formă anume: *ogdoada*, ziua Paștelui înțeleasă ca a Opta Zi, Duminica înțeleasă ca a Opta Zi [...]. E termenul predilect, s-ar putea spune, pentru tradiția răsăriteană, bizantină: a numi Paștele a Opta Zi înseamnă a-i da numele în care se adună toată cinstirea, în care se condensează întreaga bucurie și desfătare a sărbătorii [...].

A Opta Zi nu are loc cronologic în sistemul săptămînal al celor șapte zile. Ne aflăm în fața unui fel de ruptură a timpurilor și de ruptură a discursului care nu pot conține, nici unele, nici celălalt, paradoxul pascal. Iată de ce Paștele trebuie afirmat ca atare: el este ruptura celei de a Opta Zile care se deschide și deschide către eschaton. Ziua a Opta vine după septenarul creației, după cele șapte zile ale ei. Iar Christos ne introduce în această a Opta Zi. În sfîrșit, prin a Opta Zi, conținută în semnificația Paștelui și a fiecărei Duminici care îl poartă săptămînal, ne apropiem de sensul Cincizecimii.

Paștele, Învierea constituie ogdoada. Opt înseamnă șapte + unu. Dar acest unu nu face parte din șapte. El este ceea ce evangheliile și sursele neo-testamentare numesc *mía tôn sabbáton*, Ziua unică, Ziua întîi a săptămînii. Duminica este ziua întîi și totodată unica. Unică fiindcă ea nu mai admite succesiune. Nu putem număra: primul Paște, al doilea Paște,... ea rămîne *una*. Iar unicitatea ei depășește septenarul, pentru a institui, la sfîrșitul săptămînii, ceva imposibil din punct de vedere cronologic, anume ogdoada.

Cincizecimea stă, o spun din nou, într-o intimă relație cu Paștele, ca revărsare a învierii lui Christos; e deschiderea puternică, operată de Duhul Sfînt, către eschaton-ul Domnului, cel care poartă, care întemeiază ogdoada pascală. Și, puțin cîte puțin, conștiința acestei relații se limpezește și se precizează în tradiția liturgică răsăriteană. Domnul este cu noi; perioada Cincizecimii nu admite nici plecarea genunchiului, nici post; e înălțarea și preaslăvirea Domnului. Iată conținutul, din ce în ce mai explicitat, al Cincizecimii liturgice creștine.

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

Fețele sărbătorilor

Așa cum clasic, deja, spunea Irina Nicolau, de sărbători trăim un alt timp decît cel al vieții cotidiene. Ieșim din ritmul amețitor în care sîntem obișnuiți să existăm, ne extragem din planul mai de suprafață pe care ne-am deprins să glisăm, ca să ne bălăcim puțin într-unul mai profund, cu corespondențe în alte epoci și gesturi cu alt nivel de semnificații.

Însă, așa cum am mai scris, gesturile ritualice și tradițiile sînt obligate să meargă mînă-n mînă cu cele ale societății de consum: timpul sărbătorii e rai pentru ispitele ei, atunci e momentul în care oamenii au răgaz și sînt dispuși să-și cheltuiască energia și banii pe lucruri inutile. În condițiile astea, timpul consumului, al risipei s-a suprapus peste cel al sărbătorii și a introdus un alt tip de celebrare peste cea tradițională. Și aceasta s-a impus cu destulă obligativitate, societatea ne-a tras și încă ne mai trage de mînecă agresiv să ne înfruptăm din roadele ei, care nu sînt deloc gratis. De ce? Ca să ținem pasul. (Cu ce exact, nici nu mai are importanță.) Ca să fim în rîndul lumii. Dacă prin respectarea tradiției eram, cumva, în rîndul lumilor trecute și al mitologiei, refăceam gesturile simbolice, prin respectarea presiunii consumiste ne străduim să fim în rîndul lumii de azi.

Țin minte că atunci cînd, în România, pe la început de ani 2000, consumul era în plin avînt, intrasem și eu în jocul ăsta. În mare parte fiindcă, venind dintr-o țară fostă comunistă, în care penuria era la ea acasă, nu puteam să nu mă bucur, chiar în exces, de tot ce mișca pe piață. De la tarabe la magazinele Sarra Blu, care erau considerate cele mai *fancy,* o perioadă, iepurași, ouă, miei și găini în toate posturile, ca să nu mai vorbim de aranjamente florale, neapărat conținînd și lumînări, te pîndeau pe la toate cotiturile. Mai că nu puteai să nu iei, căci ce ispită mai eficientă poate fi decît o combinație între kitschul dulce și cel religios? Era la fel cum băusem Coca-Cola pînă la intoxicare, după '90, cînd apăruse prima dată în România. Sau ne îndopaserăm cu Big Mac-uri ori cu floricelele uriașe din sălile de cinema. Trebuia să ne satisfacem o poftă ani și ani reprimată: pofta de consum, pofta de a putea alege chiar cînd e vorba de fleacuri și de a putea cumpăra ce-ți poftește inima, chiar dacă nu-ți folosește la nimic, chiar dacă îți face rău.

A trecut și asta, în ani. Au dispărut, de altfel, și tarabele. Fiecare și-a construit propria lui variantă a sărbătorii mixînd în ce proporție a vrut cele două ingrediente. La care se adaugă un al treilea, lăsat deliberat mai la coadă, deși e cel mai important, în cazul Paștelui: spiritul religios. Sărbătoarea Paștelui, am înțeles și noi, copii crescuți în comunism, mai tîrziu, e, evident, în primul rînd una religioasă. Se serba și pe vremea lui Ceaușescu, lumea era lăsată la Înviere, dar supravegheată cu poliția. Era, pe lîngă noaptea de Anul Nou, a doua noapte oficial albă din vremea de atunci, am mai scris despre asta. Îmi aduc aminte și acum ca de ceva miraculos de expedițiile nocturne cu cîțiva colegi de liceu pe la bisericile din centrul Capitalei. Aveam tot timpul un sentiment difuz de bucurie și, mai ales, de miraculos, deși pe vremea aceea știam doar vag despre ce e vorba. Știam doar vag ce se întîmplă în noaptea de Înviere.

Cînd am înțeles, pînă la urmă, exact ce se întîmplă, mi-am schimbat perspectiva și prioritățile legate de Paște. Nu am renunțat complet nici la tradiții și nici chiar la iepurași, doar că am învățat să le așez pe toate la locurile lor și să iau din ele proporția corectă pentru mine. Paștele e o sărbătoare creștină, religioasă, în primul rînd. E chintesența religiei creștine acolo. Și apoi, desigur, și în legătură cu Învierea lui Iisus vin ouăle roșii, mielul, cozonacul și, mai pe departe, chiar și ouăle și iepurașii de ciocolată. Ele sînt precum bradul și Moș Crăciun. Ne bucurăm cît avem chef de ele, în cunoștință de cauză.

Partea religioasă a sărbătorii a dat și ea naștere unor excese, inevitabile se pare. Consumismul a lucrat și aici, kitschul religios, somptuos, și-a găsit locul de Paști. Nu doar în colecția de obiecte așa-zis bisericești de-a dreptul urîte cu care ne-au intoxicat tarabele, ci și în alte industrii adiacente care au parazitat sărbătoarea: de pildă, cea a pelerinajului religios, care a devenit o afacere de succes pentru destule agenții de turism. Nu spun deloc că nu e interesant să mergi pe la locurile sfinte, ci dimpotrivă. Dar nu să ajungi să faci din asta o afacere. La fel postul, despre care a tot început să se vorbească, și aici mă refer, desigur, la cel alimentar, a dus și el la o întreagă industrie alimentră: de la zacuști și humusuri la toată gama de produse din soia. Salamul de soia de care ne plîngeam pe vremea lui Ceaușescu a devenit acum, iarăși, interesant: înlocuitorii de carne au ajuns iar la preț, într-un soi de circuit pînă la urmă firesc al gusturilor și preferințelor în natură.

În sfîrșit, pentru unii, Paștele nici nu se pune. Nu e o sărbătoare. Și e dreptul lor, fără discuție. Doar că e ceva nou, cu care (cel puțin unii dintre noi) trebuie să ne obișnuim.

■ ■ ■

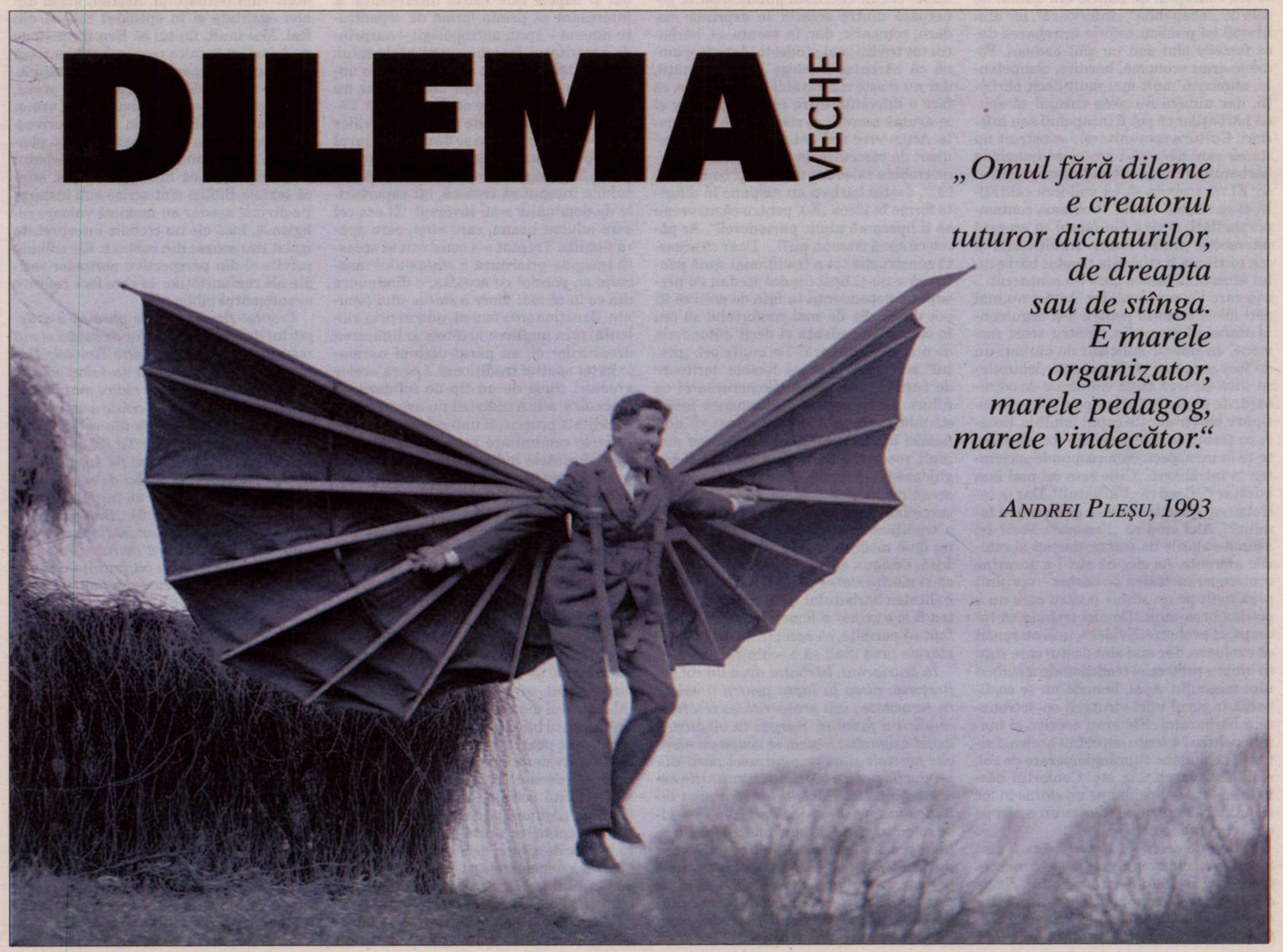

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Bărbatul nu mai evoluează! Noul rol al femeii

– interviu cu prof. univ. dr. Iulian APOSTU –

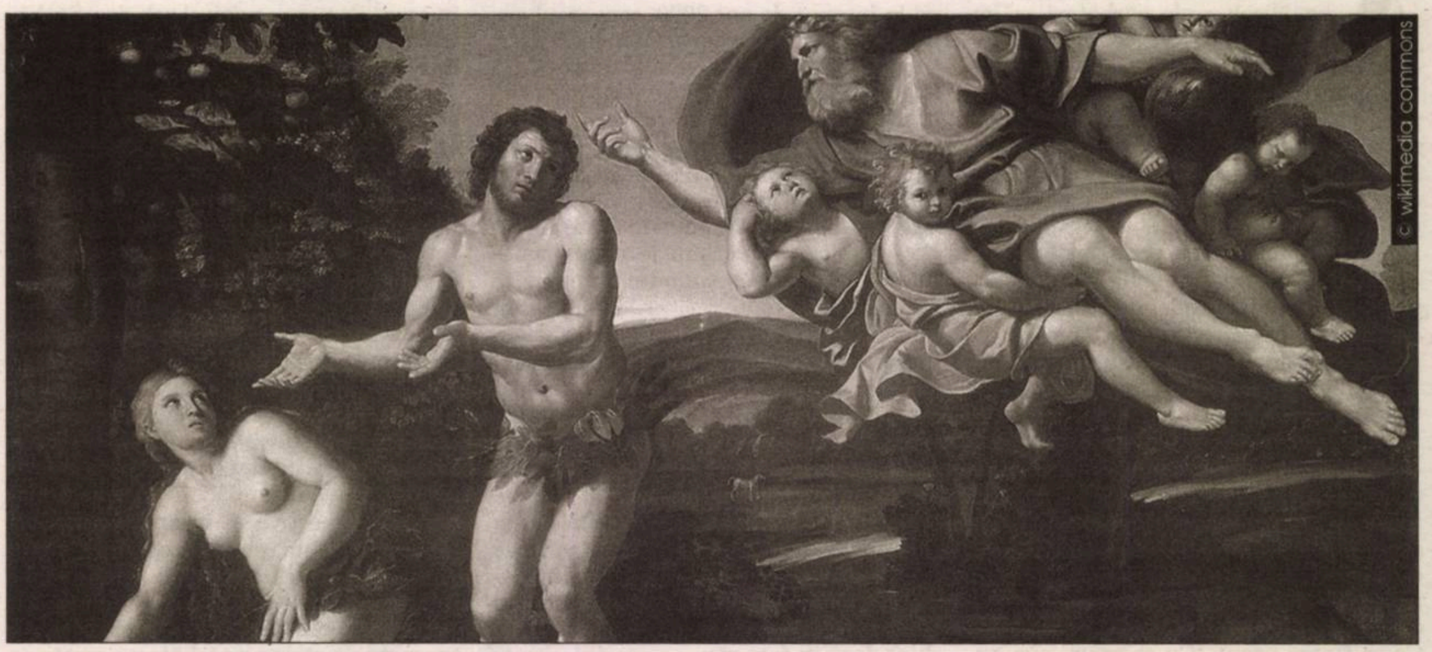

© wikimedia commons

Parte din titlul temei pe care o discutăm astăzi – „bărbatul nu mai evoluează“ – nu este o întrebare, ci o constatare. Este un fapt. Am observat această tendință prin opoziție cu femeile care par a se coaliza pentru a schimba rolurile sociale. Sîntem în fața unui fenomen social sau nu înțeleg eu ceea ce văd?

Societatea contemporană evidențiază mai degrabă un moment de tranziție de la tradiționalitate la modernitate. Nu avem o majoritate conjugală în care distribuția sarcinilor domestice, relațiile dintre bărbați și femei sau tipul de gestiune a puterii în cuplu să fie pe deplin echitabile. Dacă am citi statisticile ultimilor cinci ani am vedea că marea pondere a sarcinilor din interiorul unei familii sînt realizate de femei, iar femeia și le asumă pentru că bărbații fie sînt incapabili să le facă, fie le refuză. Cumva, societățile anterioare au supradimensionat imaginea de *status* a bărbatului. El era liderul grupului domestic, el decidea suma întreagă de sarcini alocate femeii și reacționa prin violență atunci cînd credea că femeia nu îndeplinea exigențele. Toată literatura științifică evidențiază faptul că, de-a lungul istoriei, femeile au avut mai multe abilități decît bărbații, că majoritatea sarcinilor dezvoltate de femei nu apăreau și ca abilități masculine. De multe ori, conceptul de femeie era dublat de cele de „incapabilă“, „inferioară“, iar unii filosofi își puneau retoric întrebarea dacă femeile sînt sau nu sînt oameni. Femeile erau econome, harnice, competente, munceau mult mai mult decît bărbații, dar nimeni nu avea curajul să spună bărbaților că pot fi incapabili sau inferiori. Cultura comunitară a construit un *status* care avea să-i protejeze imaginea bărbatului în tot sistemul familiei extinse. El nu trebuia să își valideze calitățile, el se năștea cu ele. Problema contemporaneității derivă din faptul că această intersecție dintre lumea tradițională și cea modernă îi știrbește treptat bărbatului accesul la lumea care l-a consacrat… sau care l-a supravalidat. Astăzi nu mai poți folosi tradiția pentru a-ți argumenta *status*-ul masculin. Pentru acest moment, un număr suficient de bărbați nu au fost pregătiți și, în această debusolare, încă aleargă după validările de odinioară, de multe ori prin apeluri la stereotipuri: bărbatul este capul familiei, fiecare cu treburile sale specifice etc.. Gîndește-te la un aspect: cum răspunde societatea la întrebarea „Cine este cel mai bun bucătar?“. Cred că „Bărbatul!“. Dar la întrebarea „Cine trebuie să gătească în familie?“. Aici cred că „Femeia!“. Vezi? Își asumă valorile de *status,* dar nu și rolurile aferente. Aș zice că aici l-a surprins contemporaneitatea pe bărbat – sprijinit prea mult pe un *status* pentru care nu a produs prea mult. De aici trebuia să înceapă să evolueze. Evident, unii au reușit să evolueze, dar mai sînt destui care stau în umbra protecției tradiționale a *status*-ului masculin. Apoi, femeile nu se coalizează în jurul unei strategii de detronare a bărbatului. Ele erau coezive și înainte pentru că toate suportau aceleași situații conjugale: supraaglomerare de rol, supunere, inechitate etc. Confortul bărbatului de a se sprijini pe un *status* în loc să producă pentru a-l merita nu e nici pe departe vina femeii.

Sînteți de acord că tinerii bărbați sînt lăsați în urmă de tinerele femei care evoluează cu o ambiție debordantă? Fetele acced din ce în ce mai mult la educație, au note mult mai bune decît băieții, apoi profesează din ce în ce mai mult în funcții în care bărbații dețin întîietate, cum ar fi IT, antreprenoriat, forțe de ordine și, în general, din ce în ce mai multe femei ocupă funcții de conducere în companii private.

Așa cum spuneam adineauri, deschiderea premiselor echității sociale lansează provocări continue bărbatului. De multe ori, în discursul public, o parte generoasă dintre aceștia se exprimă modern, romantic, dar, în esența sa, bărbatul tot tradițional gîndește. Asta înseamnă că bărbatul înțelege ideea echității, dar nu îi este confortabil să o și aplice, că face o diferență între rolurile pe care și le asumă teoretic și rolurile efectiv jucate. Acum vreo trei ani aplicam un instrument de cercetare, iar la întrebarea „Cine trebuie să aducă mai mulți bani în casă?“, destui bărbați au răspuns în diferite forme în ideea „Eu, pentru că nu vreau să îi lipsească nimic partenerei!“. Ar părea că sună frumos, nu?!… Doar că această construcție tot a tradițional sună pentru că a nu-ți lipsi fiindcă îți dau eu presupune dependența ta față de ceea ce îți pot da eu. Să fie mai confortabil să iau în calcul dependența ei decît autonomia de a-și oferi singură? De multe ori, „prețul“ pe care îl plătește femeia doritoare de carieră este supraaglomerarea ei cu roluri. Ea își asumă performanța profesională, evoluează exact cum ați zis adineauri în medii care odinioară erau mai mult rezervate bărbaților, dar nu-și neglijează nici rolurile domestice pentru că acasă nu găsește o asumare echitabilă a sarcinilor. Aș zice că putem vorbi despre o tradiționalitate a bărbatului modern, nu de o modernitate în plenitudinea sa. Însă, desigur, există și bărbați care știu să-și merite *status*-ul. Mai mult, tradiționalitatea bărbatului contemporan ar putea fi și o „vină“ a femeii pentru simplul fapt că permite, că acceptă situația și nu stăruie prea mult să o schimbe.

În patriarhat, bărbatul avea un rol definitoriu: pleca la luptă pentru a asigura securitatea sau prosperitatea cetății și implicit a familiei, mergea la vînătoare, astfel asigurînd hrana, se ocupa cu muncile agricole și cu negoțul unei părți din producție pentru a asigura veniturile necesare familiei. Bărbatul însă a avut întotdeauna nevoie de ajutor: „Nu este bine ca omul să fie singur, am să-i fac un ajutor potrivit pentru el“, citim în Geneza din Biblie. Și astfel, bărbatul a trimis-o pe femeie să muncească alături de el și, pe deasupra, să își joace rolul de femeie pentru casă, pentru bărbatul ei, pentru copiii lor. Aveți pregătire teologică, așadar vă atrag într-o subtilitate. Biblia nu ne spune ce „ajutor“ a considerat Dumnezeu că este potrivit pentru bărbat și mă întreb: dacă bărbatul a înțeles greșit termenul, considerînd că femeia ar trebui să facă aceeași muncă pe care o face și el?

Istoria socială a relațiilor dintre bărbat și femeie este foarte interesantă. E interesant că prima formă de organizare umană – spun antropologii – surprinde autoritatea femeii asupra bărbatului. Comunitățile umane se așezau acolo unde hrana se putea obține ușor, așadar, nu erau în nici o situație de dependență. Femeile aveau autoritate asupra propriilor copii, iar comunitatea se dezvolta în jurul lor. Cînd comunitățile nu s-au mai putut așeza lîngă sursele de hrană, rolul bărbatului a început să crească, iar raporturile de dominație s-au inversat. El era cel care aducea hrana, care vîna, care apăra familia. Treptat s-a construit și această imagine prioritară a *status*-ului masculin și, paralel cu aceasta, o diminuare din ce în ce mai mare a *status*-ului feminin. Sancționarea femeii, uneori prin violență, prin umilirea acesteia și limitarea drepturilor ei, au părut acțiuni normale în tot spațiul tradițional. Logica acelor vremuri ținea de un tip de solidaritate mecanică, adică indivizii nu aveau o personalitate proprie, ci una colectivă. Imperativele comunitare erau mai puternice decît dorințele individuale. Fiecare copil primea prin socializare primară aceste norme, fiecare își știa rolul în societate, iar sistemul acesta ierarhic cu inechitate între parteneri, cu inechitate în asumarea sarcinilor domestice, făcea și el parte din setul de imperative cerute de comunitățile tradiționale. Evident, diferențele între atunci și acum sînt foarte mari, însă cele de atunci erau mult prea bine securizante pentru *status*-ul masculin. Tocmai din acest motiv, chiar și în contemporaneitate se mai face apel la aceste valori, evident, pentru a reașeza pe piedestal *status*-ul masculin. În ceea ce privește argumentul biblic, versetul este un reper important pentru referatul biblic despre creație. Evident, dincolo de sensurile religioase, ideea arată că omul a fost făcut să fie ființă socială, doritoare de interacțiune. „Ajutor potrivit“, probabil contrar așteptărilor, arată că și bărbatul are nevoie de ajutor, deci nici el nu e complet fără femeie pentru că, așa cum spune Scriptura, doar așa pot fi „amîndoi un trup“. Practic, Biblia începe cu ideea de egalitate. De ce am simțit nevoia să fac această precizare? Pentru că, în discursul social, ispitirea lui Adam de către Eva devine un argument de vină și imperfecțiune feminină. Ea a fost prima care a mîncat din fructul oprit, ea este cea care i-a dat și lui Adam, așadar, ea este vinovata! Or, și ea, și Adam aveau libertatea de a alege, iar vina femeii nu este mai mare decît vina bărbatului. Așadar, avem din nou egalitate și în episodul căderii din Rai. Mai mult, faptul că Eva îl convinge pe Adam să încalce regula îi evidențiază mai degrabă capacitatea de persuasiune, nu vreo formă de inferioritate. De aceea, eu nu cred că porunca divină avea vreun substrat ierarhic, unul în ceea ce privește subordonarea de rol, de *status* etc. pentru că, în evenimentul căderii, bărbatul și femeia apar ca fiind egali. Apoi, știm că textele Bibliei sînt scrise sub inspirație divină, așadar au maximă valoare religioasă, însă ele nu trebuie interpretate izolat sau scoase din context. Ele trebuie privite și din perspectiva normelor sociale ale comunităților la care face referire evenimentul biblic.

Profilul femeii biblice pare că s-a depărtat de profilul femeilor de astăzi și mă refer la întîia Epistolă către Timotei, „Datoriile femeilor“: „Femeii nu-i dau voie să învețe pe alții, nici să se ridice mai presus de bărbat (să aibă autoritate asupra bărbatului), ci să rămînă în tăcere“ (1 Timotei 2:12). Epistola către Tit (2: 5) ne spune că femeile trebuie „să fie supuse soților lor, ca să nu fie vorbit de rău Cuvîntul lui Dumnezeu“. Iar în întîia Epistolă a Apostolului Petru (3:2), „Datoriile soților“, li se spune femeilor „să fie supuse soților lor“ și să trăiască „curat și în temere“ pentru a i se ierta bărbatului anumite abateri prin purtarea soției lui. Bărbații sînt sfătuiți să locuiască cu soțiile lor, „dînd cinste femeii“. Am o dublă întrebare, una din perspectiva biblică și alta din perspectiva sociologică. Cunosc că versetele biblice nu sînt rînduri la întîmplare, ci au profunzimi nebănuite. Și nici că erau alte vremuri nu cred că explică întru totul profunzimile însemnătății acestor sfaturi (povești biblice). De ce sfătuiește Sfînta Scriptură femeia să rămînă supusă?

Da, interesante idei cu privire la textele aduse în discuție. Teoretic, par a plasa femeile în inferioritate, însă textele trebuie apreciate în contextual larg al capitolului. Astfel, textul de la Timotei este un îndemn comun la rugăciune, iar citatele de mai sus (versetele 8 și 9) recomandă să fie ascultătoare de Dumnezeu. Textul din Tit vorbește despre sfaturi date bătrînilor, tinerilor și slugilor, așadar vorbim de un mediu social tradițional care permitea aceste ierarhii. Nu vorbim despre o recomandare biblică de a supune femeia, ci de un mediu social tradițional în care se întîmplă asta. Capitolul 3 din I Petru vorbește despre „Îndemnuri către soți. Îndemnuri tururor despre dragoste și blîndețe“, iar capitolul este o continuare a celui anterior în care se vorbește despre supunerea față de Domnul. Aici, ideea egalității este descrisă clar în versetul 7, unde li se recomandă bărbaților să facă femeilor „...parte de cinste, ca unora care, împreună cu voi, sînt moștenitoare ale harului vieții...“. Teologia biblică nu recomandă supunerea femeilor, dar e adevărat că sînt texte în care mai apare ideea inechității, mai ales la o lectură rapidă care nu urmărește contextul general al ideilor sau mediul cultural în care este descrisă acea nuanță, opinie sau acel fapt social. Ideea egalității în Biblie este des amintită și, de multe ori, în mod direct: „Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sînt de la Dumnezeu“ (I Corinteni 11:12), „...nu mai este parte bărbătească și parte femeiască pentru că voi toți una sînteți în Iisus Hristos“ (Galateni 3:28) etc. Eu cred că nu aici este problema. Par mai evidente așa-zisele argumente ale inechității pentru că asta caută unii să demonstreze. Aceștia au deja predefinită ideea supremației masculine în minte și abia apoi caută argumente cu putere pentru a o demonstra. În mod obișnuit ar fi trebuit să fie invers: argumentul creează convingerea și nu întîi sîntem convinși și apoi vedem noi de unde ne luăm și niște argumente. Aici Biblia este folosită nu pentru o informare obiectivă, ci pentru validarea unor opinii subiective pe care unii le-au primit prin iradierea mediilor culturale în care au fost socializați.

A doua întrebare vizează, așa cum spuneam, perspectiva sociologică. Femeile sînt independente financiar, iar asta a schimbat profilul femeii de astăzi. Cum impactează independența femeii relația de cuplu, dacă vedeți vreun impact?

Perioada contemporană este un mediu în care găsim cu o mai mare consistență o tradiționalitate de tranziție, adică una mai aproape de modernitate. Dincolo de intersecția tradiționalului cu modernitatea sau de modernitatea propriuzisă, o altă lume își gîndește relațiile din ce mai mult prin raportare la sine. Tinerii formează mai degrabă relații sau familii decît să fie construiți de familii, adică, pentru o anumită categorie, logica relațională nu mai este o preluare a funcționalității propriei familii, ci una nouă, în conformitate cu noile lor aspirații. Cam de aici putem înțelege impactul autonomiei personale în cuplul contemporan. Fiecare vede în celălalt obiectul și subiectul împlinirii personale, fiecare ia de la celălalt ceea ce îi trebuie pentru propria sa fericire. Fericirea comună tinde să fie efectul celor două fericiri individuale. Astfel, celălalt contează în măsura în care mă face fericit. Fericirea mea îmi dă resurse să produc și pentru celălalt fericire, iar ideile acestea sînt teze cunoscute în descrierea individualismului relațional. În cultura relației moderne, solidaritatea era predefinită conjugalității, de multe ori încă din momentul fuziunii romantice. În viziunea postmodernă, ea este efectul celor două fericiri individuale care construiesc ulterior fericirea comună. Vedeți? Aici nici un *status* nu mai contează! Contează doar cîtă fericire simt eu de la celălalt sau cîtă fericire simte el de la mine. Asta ne motivează să rămînem împreună sau nu. De multe ori, problema aceasta a utilității bărbatului, a protecției unor sarcini specifice lui derivă doar din efectul cultural al unei socializări tradiționale. Faptul că femeia aduce mai mulți bani în casă nu este o problemă pentru femeie, ci mai degrabă pentru bărbat, pentru că își vede amenințată poziția de *status*, nu pentru că i-ar imputa femeia ceva.

Bărbații nu mai vor să plece din casa părinților lor. În Italia, spre exemplu, am auzit despre faptul că în multe cazuri bărbatul locuiește pînă la o vîrstă înaintată cu părinții săi, în aceeași casă (de cele mai multe ori este un apartament). Cum explicăm acest fenomen din punct de vedere sociologic și ce impact social are această stare de fapt în potențialul relației de cuplu?

Italia a avut un profil diferit, influențat consistent și de cultura catolică, a ceea ce Dumneazeu a unit, omul să nu despartă. Foarte mult timp, dincolo de prescripțiile religioase împotriva despărțirii juridice a partenerilor, o serie întreagă de elemente legislative îngreunau și mai mult separarea legală. Pînă prin 2014, rata divorțialității în Italia era una dintre cele mai mici din Europa (aproximativ 0,9%), tocmai datorită felului în care era gîndită legislația. Modificările legislative de după 2014 au făcut ca rata divorțialității să crească destul de evident statistic, în 2016 aceasta ajungînd la aproape dublu (1,6%). Cu această reticență față de vulnerabilitatea unei potențiale situații de separare, mulți tineri italieni coabitau consensual pînă la vîrste mai înaintate (35-40 de ani). O altă explicație poate fi și faptul că, de vreo cîțiva ani (și cu atît mai mult în această perioadă de încercări pandemice), situația economică a Italiei nu mai este chiar una generoasă, iar opțiunea de locuire gratuită alături de familia de origine pare să fie o opțiune de luat în calcul.

Vă rog să-mi dați voie să vă citesc un pasaj din cartea intitulată Masculinitate furată *scrisă de psihologul american Philip Zimbardo: „Societatea are o viziune hegemonică asupra masculinității, iar bărbații nu au alternativă acceptabilă social în afară de a fi războninici sau furnizorii pentru propria familie. Toate celelalte roluri posibile amenință conceptul tradițional de masculinitate și orice bărbat care le adoptă primește mai puțin respect din partea celorlalți bărbați și mai puține șanse sociale și amoroase din partea genului opus. Cîteva dintre cele mai comune exemple se referă la faptul că tații care stau acasă sînt priviți ca niște ratați sau faptul că «băieții drăguți» rămîn pe dinafară“. Războaiele de azi nu mai sînt ce erau odată, iar bărbatul nu mai vrea să muncească cu cîrca. Cum explicăm acest blocaj al rolului bărbatului?*

Da, există grupuri de sprijin și instanțe sociale pentru toate felurile de a fi și a înțelege cuplul conjugal, căsătorit sau necăsătorit. Aș reafirma că, de multe ori, doar bărbatul mai crede că astăzi femeile sau societatea le mai impută îndeplinirea rolurilor clasice (garantarea resurselor, a munci cu cîrca, rolul de conducere a grupului familial, asigurarea securității etc.). Uneori tind să cred că se prinde singur în capcana unor autoviziuni care au avut consistență doar pentru perioada tradițională. Unii își predefinesc roluri, așteptări, sarcini, responsabilități pentru că așa le-au preluat prin socializarea primară. Neîndeplinirea lor nu-i deranjează neapărat, dar prin autoevaluare cu noua imagine a femeii, aceștia pot ajunge repede la frustrare, la dorința de a domina, de a vedea risc în autonomia feminină, în succesul ei profesional sau social.

În multe dintre cazuri, soțul și soția nu mai fac echipă, ajung să aibă interese contrare. De multe ori, astăzi, femeia urmărește o carieră fructuoasă și investește pentru asta cea mai mare parte a resurselor, iar bărbatul își dorește copil, liniște și stabilitate. Pare că există o luptă între sexe, este corect să afirmăm asta? Există o luptă pentru putere între bărbat și femeie, pentru afirmarea autorității de rol?

Faptul că soții nu mai fac echipă e diferit de faptul că soții nu sînt o echipă. Pentru prima idee, eu n-aș considera ceva nefiresc. E dreptul fiecăruia dintre noi la autonomie, la visuri de carieră, la idealuri personale pentru că, dincolo de fericirea noastră comună, fiecare are dreptul să gîndească și la acele seturi de lucruri care produc fericire individual (evident, mă gîndesc doar la aspecte morale). Categoric, decizia de a avea un copil trebuie să fie a amîndurora, iar momentul cel mai bun îl simte și mai bine femeia. Aici, două aspecte importante. În primul rînd, ea poartă copilul, ea suportă tot stresul biologic, emoțional, toate transformările corporale și toate riscurile asociate. De aceea, n-aș vedea neapărat o prioritate a bărbatului în această decizie. În al doilea rînd, pentru multe femei, maternitatea a devenit o întoarcere la tradiționalitate (stop în carieră, preluarea sarcinilor de menaj, rămînerea în perimetrul domestic o foarte mare perioadă de timp etc.) Și iar aș zice că e și dreptul ei să decidă, să aleagă momentul, să-l întîrzie. Or, o polemică ar putea fi privită și din scenariul acesta, al forțării momentelor, al schimbării ordinii priorităților, valorilor etc. Din perspectiva noastră ca echipă, aș sintetiza spunînd că, uneori, partenerii prea au tendința să joace roluri sociale sau conjugale. Ervin Goffman spunea că, în așteptarea comportamentului dezirabil pentru celălalt, avem tendința să purtăm un fel de măști, să fim pe plac celuilalt, iar *feedback*-ul că i-a plăcut să devină un fel de motivare a noastră de a continua acel stil sau acel tip de comportament. Internalizarea acestor măști poate fi periculoasă pentru cuplu. A face ceva pentru că așa dorește celălalt înseamnă că cel puțin o parte din ceea ce ești sau îți dorești tu nu va fi cunoscută de către celălalt pentru că nu joci și pentru tine, ci mai degrabă pentru celălalt.

© wikimedia commons

Apoi, atunci cînd un partener se cenzurează sau amînă să-i spună celuilalt ce îl deranjează la acesta nu face decît să trăiască nefericirea pentru el, fără să evidențieze aspectele care ar putea fi remediate prin comunicare. Or, de aici la duel, pasul nu este mare: fiecare va trăi cu impresia că are dreptate, fiecare va avea o strategie proprie, fiecare își va securiza propria poziție și fiecare va crede că celălalt este singurul vinovat. Mulți se tem să verbalizeze problemele identificate datorită disconfortului creat de anticiparea conflictului. Însă, în mediere, conflictul este doar o situație care evidențiază diferențele dintre cei doi parteneri. În domeniul terapiei, al medierii, conflictul nu este neapărat similar cu scandalul. Conflictul evidențiază problema și, de aici, partenerii au opțiunea de a media problema sau de a se duela, impunîndu-și punctul de vedere.

Cred că devii bărbat atunci cînd societatea te recunoaște ca fiind „bărbat“. Pînă atunci, ești un „băiat“. În discuția premergatoare acestui interviu ați afirmat: „Sînt prea multi băieți și prea puțini bărbați“. Cum se manifestă din punct de vedere social această diferență între „băiat“ și „bărbat“?

Arată diferența dintre bărbatul asumat și cel neasumat, dintre cel care muncește pentru propria sa identitate și cel care mizează pe un *status* „protejat“ cultural. Tradiționalitatea oferea o consistență *status*-ului masculin și prin cultura pe care o transmitea. Bărbatului îi erau asociate roluri pentru care răspundea și familial, și social. Astăzi, premisa unor roluri fixe, a unui *status* „acreditat“ tradițional nu se mai susține. Cei care mai cred că *status*-ul trebuie să producă pentru ei pentru simplul fapt că s-au născut bărbați sînt astăzi într-o mare dificultate. Azi, „bărbat“ este calificativul faptelor personale, nu o etichetă asimilată cultural.

După toate cele discutate, mă refer în încheiere la ultima carte pe care ați scris-o – Medierea conflictelor familiale. *Pandemia ne-a forțat să ne privim de aproape familia, oamenii cu care împărtășim spațiul locativ, viața privată. Nu mai existau distracțiile de care ne foloseam ca să evităm adevărul: vacanțe, filmul de la cinema, nu știu ce concert, toată ziua la terase și în baruri cu multă lume. Zgomotul a încetat, iar adevărul din liniște a devenit asurzitor. Întrebarea mea vizează un subiect complex pe care l-ați tratat într-un volum. Cum pot fi mediate conflictele de familie în vremurile pe care le trăim?*

Cred că problemele ar trebui discutate atunci cînd apar, nu atunci cînd nu mai pot fi tolerate. Aceasta este, în opinia mea, prima problemă de care se fac vinovate cuplurile. Mulți încearcă să evite conflictele și ajung să trăiască viața de cuplu ca un permanent compromis. Mai cred că prima opțiune în fața conflictului este medierea, nu separarea, și aici, de asemenea, cred că greșesc mulți. Cred că medierea trebuie să înceapă de la sinceritatea amîndurora. Toate reținerile, evitarea discuțiilor, trăirea compromisurilor anterioare nu au fost o strategie bună. E mai sigur ca doi parteneri să polemizeze în jurul unor discuții sincere decît să se dueleze după regula predefinită a lui „celălalt este vinovat“. E important să învățăm să ne ascultăm, să ne împărtășim emoțiile, nevoile și să înțelegem reciproc.

Iulian Apostu *este doctor în Sociologie, cercetător la Institutul de Sociologie al Academiei Române și cadru didactic asociat la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Medierea conflictelor familiale, *în colaborare cu Maria Voinea, decembrie 2020.*

a consemnat Alex GHEORGHE

Cu ochii-n 3,14

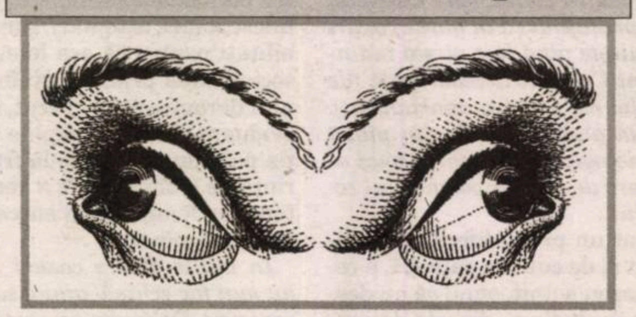

DIN NOU, REALITATEA A IGNORAT O PATĂ DE CULOARE ȘI NUANȚA FIECĂRUI CUVÎNT PIERDUT

■ Liviu Dragnea se cere din nou eliberat din închisoare. Spune că a stat destul în penitenciar, că nu reprezintă un pericol pentru societate și că „pot face bine“. De la unul ca el, această din urmă formulare dă de gîndit. Se cam știe cum poate face el bine. Mai liniștitor ar fi, poate, dacă ar declara că, în cazul eliberării, nu va mai face absolut nimic. (**A. M.**)

■ Dintr-un top al celor mai amuzante nume de societăți comerciale din România: Ia-ți Mireasă Ziua Bună SRL, Curat Murdar Home & Office SRL, Hai La Muncă SRL, Facem Dregem SRL, EștiBlană SRL, Trei Lulele Trei Surcele SRL, Fără Frică SRL, Hai Cu Tata SRL, Atît S-a Putut SRL, Lăbuțe Și Gheruțe SRL, Trei Generații Abundent SRL, Tot Strălucește SRL, Îmbunătățirea Vieții SRL, Bunăstare Acum SRL, Fierarul Fericit 2017 SRL, Împreună Reușim SRL, Winter Is Coming SRL, La Moldoveanu Land SRL, Miracol Ardelean SRL, Lemnili SRL, Oleacă Noi SRL, Iubițica 77 SRL, Nașu & Finu Partner SRL, Înzestrat SRL, Mașina Pe Locul 1 SRL, Realitatea Viitorului SRL, Cărămidarii Gurmanzi SRL, Tenacious Beton SRL, Pofta Are Prioritate SRL, Setea E Bună SRL, Pîinea Dă Putere SRL, Să Uităm De Carte SRL. (**A. P.**)

■ Un polițist de la Secția 23 este cercetat disciplinar după ce s-a dus, în timpul programului, la pensat. Acesta a fost reclamat chiar de colegul său, jandarm, cu care se afla în misiune. Jandarmul susține că nu au putut interveni la un caz tocmai pentru că, în momentul solicitării, omul legii se afla într-un salon de înfrumusețare din zona Dristor. Conform raportului dat de subofițerul de la Jandarmerie către conducerea Batalionului 1 de Jandarmi, agentul de poliție și-a ignorat atribuțiile de serviciu pentru a merge la salonul de înfrumusețare, pentru a se pensa. Cele relatate de jandarm au fost confirmate și de cosmeticiana care l-a pensat pe omul legii. În replică, agentul se apără spunînd că nu a părăsit nici o clipă zona de patrulare. (**A. M. S.**)

■ În România a fost confirmat primul caz de infectare COVID-19 cu o variantă a tulpinii indiene a SARS-CoV-2. Săptămîna trecută, INSP a fost informat că un laborator de analize din orașul Sf. Gheorghe (Covasna) a identificat varianta indiană „B.1.617.2“ a virusului, la o persoană care a ajuns în România în urmă cu aproximativ o lună. O pată de culoare orientală e, pe undeva, binevenită, într-o provincie central-europeană populată majoritar de băștinași maghiari, români și secui. Cît despre Sf. Gheorghe, dacă mai trăia, tare s-ar fi bucurat să-și poată trece în palmares și un balaur de origine indiană. (**M. P.**)

■ Doctrine sanitare și credințe populare. În epoci diverse și-n spații culturale diferite. Există cel puțin trei cuvinte germane, aproape sinonime, care, în română, se traduc prin „curent“: *Luftzug, Zugluft* și *Durchzug.* Wikipedia germană nu doar că explică etimologia și nuanța fiecărui cuvînt, ci indică și mitologia (pseudomedicală) curentului de aer. Anume, că se presupune, eronat, că ar putea provoca diverse boli. Astăzi, în era COVID-ului, politicile sanitare se bazează tocmai pe *Durchzug:* în școlile rămase deschise în timpul pandemiei, cursurile se țin cu ferestrele larg deschise pentru a aerisi încăperile. În limba română există un singur cuvînt: *curent.* Iar stigma curentului depășește pericolul COVID-ului. (**M. M.**)

ISUS este şeful nostru
Ioan 3:16

© D. Stanciu

■ O femeie trans din Canada a pierdut procesul intentat împotriva a nu mai puțin de 13 saloane cosmetice care au refuzat să-i epileze testiculele. Cosmeticienele în cauză motivaseră fie cu nepriceperea, fie cu interdicția religioasă. (**M. C.**)

O CRIZĂ URMEAZĂ SĂ SE TRANSFORME DE LA SINE ÎNTR-UN PAS ÎN AFARA VOCABULARULUI

■ După un *lockdown* extrem de dur, populația Marii Britanii se confruntă, din nou, cu o criză majoră. Nu doar din cauza cererilor care au explodat în urma carantinei prelungite, dar și a problemelor de aprovizionare apărute în siajul recentei blocări a Canalului de Suez, britanicii s-au văzut puși în fața unei lipse fără precedent: penuria de pitici de grădină din magazinele cu articole pentru grădinărit. (**S. G.**)

■ Un pustnic în vîrstă de 82 de ani urmează să părăsească insula Budelli din arhipelagul La Maddalena, în nordul Sardiniei, pe care a trăit singur peste trei decenii. Mauro Morandi și-a petrecut 32 de ani din viață pe insula Budelli. Acum, însă, el este nevoit să plece deoarece casa în care locuia – rămasă din al Doilea Război Mondial – trebuie reconstruită, iar locul urmează să se transforme într-un centru de cercetare. În țara sa natală, unii îl numesc pe bărbatul din insula cu nisip roz „Robinson Crusoe al Italiei“, după romanul lui Daniel Defoe, dar omul spune: „Eu nu semăn cu Robinson Crusoe. Robinson a vrut să se întoarcă în societate, eu nu“, a explicat italianul. (**A. M. S.**)

■ La recentul concurs saudit pentru desemnarea celei mai frumoase cămile, zeci de animale au fost descalificate din cauză că afișau semnele clare ale injectării cu Botox. Proba trecerii prin gămălia acului ar fi rezolvat selecția de la sine. (**M. C.**)

■ În capitolul 1 („Despre om și părțile sale“) din Cartea a XI-a a *Etimologiilor,* Isidor de Sevilla spune că panglicile care legau șuvițele părului împletit în cosițe al femeilor se numeau *discriminalia.* Se pare că de aici și pînă la cuvîntul *discriminare* din vorbirea actuală nu a fost doar un pas, ci mai mulți: undeva pe drum, ceva plăcut vederii, cum erau cosițele unei femei, s-a preschimbat într-un lucru de rușine. (**D. S.**)

■ Poate nu știți ultimele vești despre curățirea limbii de impuritățile rasiste în America cea de toate zilele. Voci puternice din industria canabisului, alături de lideri civici și politici, cer scoaterea cuvîntului „marijuana“ în afara vocabularului corect politic. Cuvîntul „marijuana“ vine din spaniola mexicană și, spun noii activiști ai limbii, a fost inventat anume pentru a criminaliza comerțul cu produse din canabis în 1930, legiferare care a lovit mai ales populația non-albă (latino și negri). Atunci s-a înființat în cadrul FBI un serviciu special antinarcotice, iar primul lui șef, H. Anslinger, a spus cu acea ocazie: „Sînt peste 100.000 de fumători de marijuana în Statele Unite și cei mai mulți dintre ei sînt negri, hispanici, filipino și artiști. Muzica lor satanică, jazz-ul și swing-ul, rezultă din consumul de marijuana. Această marijuana determină femeile albe să caute să aibă relații sexuale cu negrii, cu artiștii și cu alții de genul ăsta... Iar pe negri îi face să creadă că sînt la fel de buni ca albii“. Indiscutabil, rasism de cea mai idioată extracție. Peste decenii, umbra rea a cuvîntului „marijuana“ s-a păstrat, astfel că în zilele noastre un negustor specializat din California a spus celor de la HuffPost clar: „Marijuana are o istorie legată de rasism; canabis evocă armonie și toleranță“. Toți vrem armonie și toleranță! (**S. V.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **892** ■ 13-19 mai 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

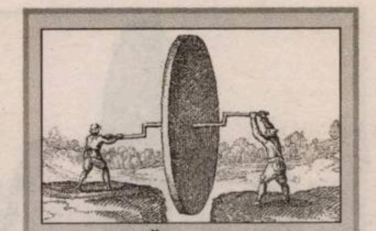

Teodor ȚIȚĂ

contraintuiția

2

ANDREI PLEȘU

„Despre compromis (1)“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„Trăim o dictatură sanitară?“

pagina **19**

MIHAI VASILESCU

„Protestantismul și politica corectă“

pagina **21**

Singurătate

„Cine are o pisică nu trebuie să se teamă de singurătate.“

DANIEL DEFOE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeana
MUREȘ

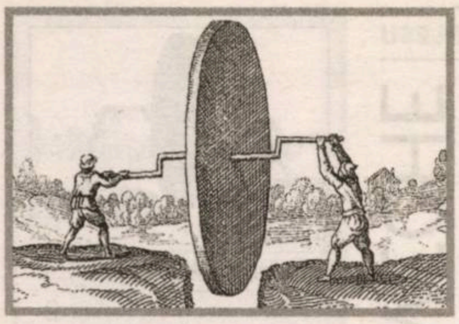

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

DarkSide

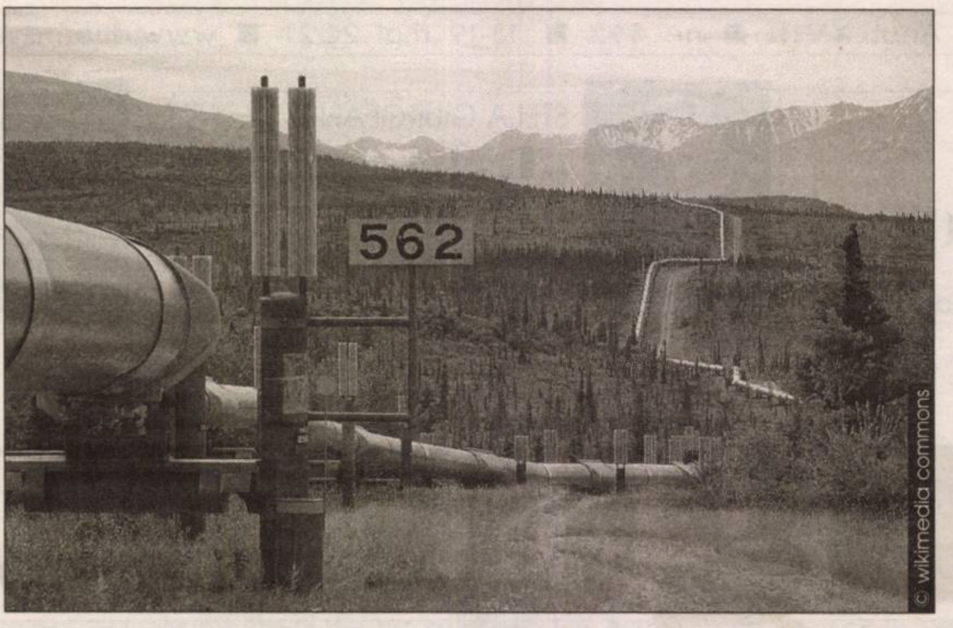

© wikimedia commons

Experții în securitate cibernetică avertizează de ani de zile asupra pericolului unor atacuri îndreptate împotriva așa-numitei infrastructuri critice. Dovada că temerile lor sînt justificate a venit zilele trecute, cînd Colonial Pipeline, operatorul american al unei rețele de aproape 9.000 de kilometri de conducte, și-a oprit activitatea forțat de imposibilitatea de a-și accesa propriile computere. Colonial transportă într-o zi normală aproximativ 2,5 milioane de barili de combustibil către sud-estul și centrul Statelor Unite. Anunțul privind problemele companiei a provocat o mică tulburare pe piețele internaționale de petrol și o îngrijorare majoră la nivelul guvernului american, care a anunțat că lucrează împreună cu Colonial la remedierea situației.

Atacul căruia i-a căzut victimă Colonial e de tip *ransomware.* Asta înseamnă că, profitînd de vulnerabilități ale rețelei sale informatice sau de neglijența unor angajați, hackerii au capturat conținutul calculatoarelor companiei, l-au criptat și acum așteaptă să fie plătiți pentru a permite din nou accesul la informațiile respective. În caz contrar, toate datele companiei vor fi făcute publice.

Din primele cercetări ale autorităților rezultă că la originea atacului se află DarkSide, un grup care vine, cel mai probabil, din Rusia. DarkSide are particularitatea oarecum amuzantă că are și un fel de cod etic din care aflăm că programele scrise de hackerii afiliați grupării nu pot fi folosite pentru atacarea ONG-urilor sau a serviciilor publice. Și totuși, exact asta s-a întîmplat în cazul Colonial. DarkSide a explicat pe site-ul propriu, găzduit pe *darkweb* (acea parte a Internetului care nu poate fi găsită cu ajutorul Google), că situația a apărut ca urmare a deciziei unui „partener“. De aceea, spune foarte serios DarkSide, citat de BBC, „pe viitor vom introduce moderarea și vom verifica fiecare companie ale cărei date urmează să fie criptate de către partenerii noștri“. „Scopul nostru este să facem bani, nu să creăm probleme sociale.“

Imaginea care rezultă din acțiunile și comunicarea grupului arată că DarkSide funcționează ca o corporație al cărei produs *software* este folosit de oricine dorește contra unui procent din cîștiguri. Partea bună, dacă există așa ceva, e că astfel de grupări țin doar de crima organizată și nu au nici un fel de obiective politice, lucru pe care, de altfel, DarkSide îl subliniază apăsat. Însă ele sînt tolerate de guverne cum e cel al Rusiei și nimic nu poate garanta că, într-o zi, codul etic al grupării nu poate suferi modificări. Sau că un „partener“ mai nervos nu decide să fie personajul rău din filme de categoria B. Efectele ar fi catastrofale. Gîndul că un nebun sau vreun fanatic de orice natură ar putea decide ce se întîmplă cu infrastructura de energie, de apă sau de sănătate părea ridicol acum zece ani. Nu mai e. Despre cum se pot inspira actorii statali din activitatea infractorilor nici nu are rost să vorbim. Ajunge să ne amintim de atacul cibernetic rusesc (din nou, Rusia) asupra Estoniei din 2007. Acela a fost un foc de avertisment cu oarecari urmări – statele occidentale au început să investească serios în protecție –, dar nu suficiente.

Puteau fi prevenite problemele Colonial? Foarte greu. Pentru a obține o protecție mai bună ar fi fost nevoie ca întreaga rețea informatică a companiei să fie desprinsă de la Internet. Scenariul acesta e foarte puțin posibil și nici măcar el nu ar fi fost fără riscuri. Iranul poate depune mărturie în acest sens după ce, în 2010, un virus cunoscut ulterior drept Stuxnet a provocat pagube majore complexului nuclear de la Natanz. Sigur, atunci nu era vorba de sechestrare de informații, ci pur și simplu de o operațiune distructivă. Detaliul care contează e că instalațiile respective nu erau conectate la Internet. Însă un stick introdus într-un computer al centralei a fost suficient pentru ca atacul să se producă.

Puțin băgate în seamă, știrile despre astfel de probleme vin și din România, unde, în ultimii doi ani, mai multe spitale au căzut victime hackerilor. Uneori informațiile se recuperează fără pagube, alteori, potrivit unei declarații a ministrului Sănătății din 2019, statul român plătește pentru a restabili accesul.

Scenariile apocaliptice de prin filmele de acțiune devin încet-încet plauzibile, iar despre întîmplări ca acelea descrise mai sus vom citi tot mai des. E probabil o chestiune de timp pînă cînd o rețea de infrastructură critică, de aici sau de aiurea, va fi pusă offline și vor fi pierdute vieți de oameni. Despre amploarea dezastrului care va veni putem doar să speculăm. Cam în același fel cum se specula în literatură și cinematografie cu posibilitatea unei pandemii. În afară de a spera că se trag concluziile necesare, iar gradul de protecție va crește, nu prea se poate face mare lucru. Gîndul că amenințările informatice de acest fel pot fi eliminate e total fantezist. Experiența Colonial Pipeline sau a Iranului arată că în calea un hacker talentat nu stau nici izolarea, nici tehnologia și nici măcar Allah.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

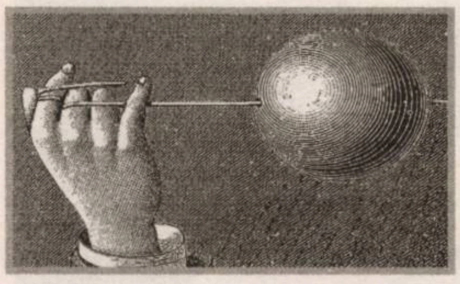

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Aerul curat e un drept constituțional

Da, dreptul la un mediu sănătos e un drept fundamental. În Germania, Curtea Constituțională a decis, la sfîrșitul lunii aprilie, că măsurile adoptate de Guvern pentru a combate schimbările climatice pînă în 2030 sînt insuficiente. Este pentru prima dată cînd chestiuni precum echitatea intergenerațională și problemele climatice sînt tratate juridic la cel mai înalt nivel. Cu consecințe directe în plan politic, social și mai ales economic.

Curtea Constituțională Federală a răspuns mai multor reclamații depuse individual de mai mulți tineri (unii dintre ei aveau 12 ani), susținuți de cîteva organizații de mediu, între care și Greenpeace. Potrivit verdictului comunicat săptămîna trecută, măsurile guvernamentale pentru reducerea emisiilor de CO_2 nu reprezintă doar o chestiune de oportunitate politică, ele nu trebuie văzute doar ca o expresie a voinței politice, ci derivă din legea fundamentală germană. Protecția vieții și a sănătății, dar și a proprietății, include printre altele datoria de a le proteja împotriva evenimentelor meteorologice extreme legate de climă, cum ar fi valurile de căldură, incendiile de pădure, uragane, ploi abundente, inundații, avalanșe sau alunecări de teren etc. Această datorie se aplică și „în ceea ce privește generațiile viitoare“. Protecția climei are astfel un statut constituțional și nu poate fi îngrădită decît în eventualitatea în care intră în conflict cu alte drepturi de aceeași valoare. Odată creionat acest cadru, Curtea a considerat că drepturile fundamentale ale reclamanților sînt încălcate de politica de mediu promovată de Guvern.

Verdictul Curții obligă executivul să-și restabilească țintele de mediu și să adopte politici adecvate.

Obiectivele climatice anunțate de cancelarul Angela Merkel pentru deceniul 2020-2030 sînt considerate prea puțin ambițioase, iar măsurile anunțate – insuficiente. Acțiunile întreprinse pînă acum indică o amînare pînă după 2030 a unor costuri considerabile în materie de reducere a emisiilor – se arată în verdictul Curții. Executivul se angajase, printr-o serie de legi și decizii, la o reducere de 55% a emisiilor de gaze cu efect de seră în nouă ani (comparativ cu 1990) și să atingă neutralitatea climatică pînă în 2050. Judecătorii au constatat că măsurile insuficiente depuse înainte de 2030 ar obliga Germania să-și accelereze prea brusc reducerile de emisii în deceniile următoare.

Verdictul Curții obligă executivul să-și restabilească țintele de mediu și să adopte politici adecvate. Guvernul a anunțat deja un proiect de modificare a legislației în materie de protecția mediului. E vorba de un nou calendar pentru eliminarea cărbunelui din industria energetică (închiderea centralelor termoelectrice) și de urmărirea unor indicatori pentru emisiile de CO_2. Modificarea legislației de mediu va avea impact și în viața cotidiană. Pentru a reduce emisiile de carbon generate de trafic, executivul are în vedere impunerea unei limite de viteză a autovehiculelor pe autostrăzi (Germania este singura țară din Europa fără limitări generalizate).

Pe de altă parte, verdictul ar putea genera și o schimbare la nivelul mentalităților. Protecția mediului nu mai e doar o preocupare a organizațiilor neguvernamentale, care reclamă sistematic diverse încălcări ale parametrilor, fiind nevoite să susțină, cu probe, abuzurile. Companiile vor fi obligate să prezinte periodic un bilanț ecologic pe care statul îl va putea verifica. Asta înseamnă o echilibrare a responsabilităților.

Verdictul Curții Constituționale Federale a fost un triumf pentru organizațiile de mediu. E un bun prilej și pentru partidul Verzilor să iasă în evidență: Verzii sînt tot mai populari în sondajele de opinie, dar au o influență politică încă redusă. În contextul dezbaterilor de acum, pe tema legislației de mediu, au avansat standarde greu de atins. Însă mesajul ecologist are un ecou tot mai puternic în rîndul opiniei publice. Chestiuni considerate pînă nu demult abstracte se transformă în revendicări susținute de categorii largi de cetățeni.

Noua lege privind protecția climei riscă să dăuneze economiei Germaniei. Cel puțin în viitorul apropiat: costurile asumate de stat și de companii pentru a diminua în mod accelerat amprenta de carbon sînt uriașe și mulți analiști cred că unele firme, ba chiar și unele subramuri economice vor fi eliminate odată cu reforma ecologică. Germania nu poate fi, simultan, lider economic și campioană în materie de ecologie. Așa e. Dar, dacă nici Germania nu-și permite costurile unei autentice tranziții ecologice, atunci ce pretenții să ai din partea statelor subdezvoltate? Și apoi, ca să revenim la verdictul Curții: dacă nici Germania nu-și permite să respecte legea fundamentală…

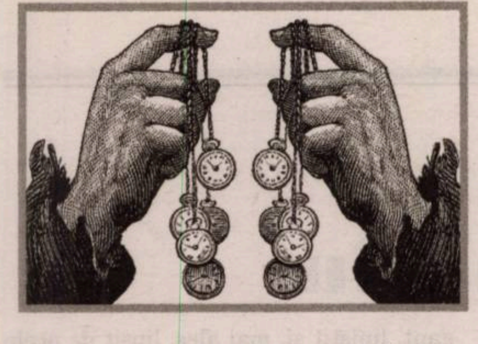

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?" (I.L. Caragiale)

Despre compromis

– pagini de memorialistică (I) –

Acum vreo trei ani, dl Alin Fumurescu, autorul unei exemplare lucrări pe tema compromisului, apărute la Cambridge University Press (2013) și tradusă în românește la Humanitas, în 2019, mi-a făcut onoarea să-mi propună un interviu pe tema de care se ocupase. Interviul a apărut pe site-ul PRESS ONE în august 2018. Reiau cîteva fragmente din acel interviu, cele referitoare la anumite episoade frecvent „dezbătute" din biografia mea.

...Simt nevoia, dacă vorbim despre compromis, să spun cîte ceva și despre propriile mele compromisuri.

Mai întîi: refuz să mă laud că am practicat „rezistența prin cultură". Pentru mine, rezistența adevărată e ceva *ofensiv*. Adică *faci* ceva, reziști, te opui. Dacă un mare chirurg operează magistral sub comunism, nu se cheamă că el rezistă prin chirurgie. La fel și profesionistul scrisului. Rezistența prin cultură, cîtă vreme înseamnă să refuzi să scrii texte omagiale, să refuzi să scrii la comandă, să-ți vezi de profesia ta, e OK și e de apreciat. Dar nu numi asta disidență sau luptă! E drept, cei care nu s-au compromis prin texte jenante politic sînt mai bine plasați, moralmente, decît cei care și-au pus, oportunist, condeiul în slujba puterii comuniste. Există grade ale compromisului.

Dar trebuie să recunoaștem că majoritatea românilor – și mă includ în această majoritate – n-au întreprins nimic spectaculos pentru a se opune. (...)

Sînt feluri și feluri de a ambala compromisul sau rezerva prudentă. În general, la noi se găsesc ușor soluții de dezvinovățire cînd alții se dovedesc mai curajoși. E adevărat că, spre deosebire de polonezi sau de unguri, am avut un regim mai urît și era mai greu să se cristalizeze o opoziție articulată. Solidaritatea nu era subînțeleasă. Amintiți-vă ce reacții subterane au apărut cînd s-a difuzat, de pildă, *Scrisoarea celor șase* (Corneliu Mănescu, Brucan și ceilalți). Unii ziceau: „Trebuie să fie mîna rușilor, e o șmecherie aici!". Alții: „Ia mai dă-i încolo, la vîrsta lor nu mai au nimic de pierdut; au dus-o bine toată viața și acum se dau bătăioși!". Țineți minte că în momentul revoltei muncitorilor de la Brașov, în '87, nu s-au auzit decît *două* voci de susținere publică? Doina Cornea și – asta e! – Silviu Brucan, care era deja în atac... Iar cînd a ieșit pe ring Dinescu, auzeai inși gata să declare: „E nebun!". Sau e mîna rușilor, a ungurilor etc.

Nu e bine, cred, nici să eroizăm tot, nici să condamnăm de-a valma pe toată lumea. Pot apărea, mereu, surprize. Este ceea ce povestește fostul șef al serviciilor secrete din vremea lui De Gaulle. A răsfoit arhivele Rezistenței franceze și a tras concluzia – comunicată președintelui – că publicarea lor n-ar fi oportună, date fiind unele ambiguități în tabăra „rezistenților"... „Dar de ce?", a întrebat De Gaulle. Ce-ai găsit acolo? Răspunsul a fost: *„La France, mon Général!"*. Revenind: mă simt vinovat că, în vremuri grele, n-am fost un „cetățean" adevărat, responsabil, ofensiv, gata să asume riscuri. N-am fost în linie cu Paul Goma, cu Doina Cornea, cu Dorin Tudoran, cu Dan Petrescu, cu Gabriel Andreescu, cu Dinescu, cu minunatul Radu Filipescu (pe el îl admir în mod special pentru curaj, candoare și suferință). Deschidem astfel subcapitolul situațiilor de compromis în care ne-am aflat fiecare dintre noi. Eu, de pildă, am acceptat, în 1968, să intru în partid. (Chestie care mi se amintește adesea drept dovadă a timpuriei mele „impurități".) Această „promovare" făcea parte dintr-o serie începută devreme. Mai întîi, cam prin clasa a II-a, te făceau pionier. Nimănui nu-i trecea prin cap să culpabilizeze acceptarea cravatei roșii. E ceea ce aș numi *normalizarea compromisului,* respectiv *patologizarea firescului*. Lucrurile erau privite mai curînd cu umor. Părinții se amuzau ce mîndru te dai arborînd semnul înregimentării. Pe urmă, în mod automat, te făceau utemist, respectiv utecist. La urmă, venea – în anumite condiții, e drept – primirea în partid. Aici începea o selecție mai severă. Unii *voiau* să fie membri de partid, dar, din cauza dosarului, nu erau acceptați (iar acum, de multe ori, se laudă că n-au fost pătați politic...). Alții – uneori, nume mari – cereau insistent – și cu succes – să fie primiți, iar alții ori nu erau întrebați și o lăsau baltă, ori – foarte puțini – spuneau „nu". Mie mi s-a făcut oferta în anul II de facultate. Eram un student foarte bun și mi s-a adus o adeziune gata completată, numai s-o semnez. N-am stat prea mult pe gînduri. Familia m-a sfătuit și ea să mă conformez: „Nu sta pe gînduri, că fără asta nu se poate face carieră...". Astăzi, îmi reproșez cît se poate de drastic această delăsare, această superficialitate morală. Nu am nici măcar scuza că, tot atunci, în 1968, au intrat în partid oameni de toată lauda (Paul Goma, de pildă), păcăliți de puseul „patriotic", antirusesc, al lui Ceaușescu, de după invadarea Cehoslovaciei. Eu am tratat lucrurile pur și simplu birocratic: era pasul trei, inevitabil, după pionier și utecist. A urmat însă un compromis și mai grav. Angajat, după facultate, la Institutul de Istoria Artei, am fost „ales" șef de grupă, care era o secțiune a organizației de partid de la Facultatea de Arte Plastice. Colegii au socotit că, pentru liniștea noastră, era o soluție „rezonabilă". Nu eram genul combativ, angajat, cu aspirații politice. N-am făcut, de altfel, în noua mea calitate, nici o ședință de grupă, nu am „prestat" în registru activistic. Dar acceptul meu nu a fost mai puțin o formă de nesimțire conjuncturală, un compromis de care mă puteam lipsi, și n-am făcut-o! Faptul că am intrat în partid a fost o *inerție* de parcurs. Faptul că am acceptat funcția asta a fost un *derapaj* vinovat. M-a spălat, ca să zic așa, „norocul" că, în 1982, din cauza unei participări accidentale la o conferință despre „meditația transcendentală" de la Institutul de Psihologie al Academiei, m-au dat afară din partid, într-o ședință furtunoasă, condusă de o activistă celebră în epocă, Olivia Clătici. A fost unanimitate, cu doar două abțineri: Anca Oroveanu și un student (sau o studentă?) de la secția de sculptură. Ceilalți s-au conformat, ba unii au făcut chiar exces de zel. Profesorul meu Raoul Șorban – domn fin, viitor membru PRM – m-a făcut mormon, alt profesor al meu, Dinu C. Giurescu, m-a „înfierat" principial, după ce, mai întîi, în pauză, mă luase la closet ca să-mi spună, pe șest, că regretă, dar n-are ce face. Sorin Ulea, ulterior militant al Pieței Universității, a avertizat că sînt un personaj subversiv, iar profesorul de anatomie al școlii a demonstrat că am trăsături de eredo-sifilitic. Continuarea – săptămîna viitoare.

Cînd a ieșit pe ring Dinescu, auzeai inși gata să declare: „E nebun!".

■ ■ ■

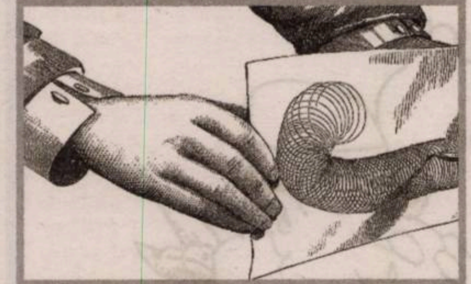

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Interviu

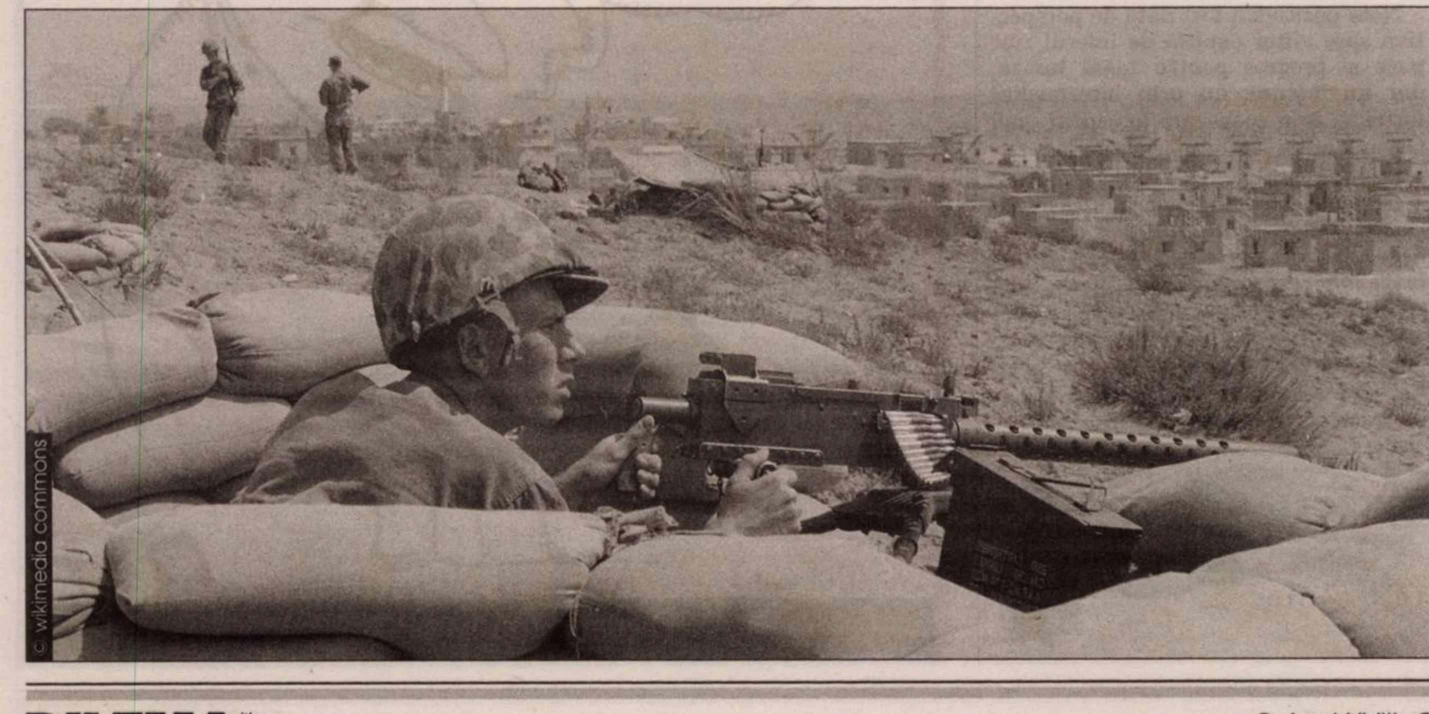

© wikimedia commons

– Care-i cea mai mare nedreptate care mi s-a făcut vreodată? sînt întrebat.

– În afara aceleia că exist pur și simplu, fără să mi se fi cerut părerea?

– Asta nu se pune...

OK, mă străduiesc să mă analizez în vederea unui răspuns pertinent. Încep să caut în trecut – poate pe cînd eram elev, ori student, ori mai tîrziu... nu știu, ar fi poate vreo nedreptate care atunci m-a mîniat, dar nu sînt încă bine dumirit. Între timp, trebuie să-mi întrerup căutarea prin trecut. Ies în oraș și văd îndată un om bătrîn căutând de mîncare prin pubele. Nu găsește. Mai merg și văd un schilod, căznindu-se să se suie în autobuz. Nimeni nu-l ajută. La poștă, o bătrînă se caută de mărunțiș ca să trimită o sută de lei unui nepot. Oare va reuși? Vin acasă și deschid televizorul: o sarabandă de orori: oameni uciși în atentate, inundații care mătură orașe, războaie crunte prin diferite părți ale lumii. Epidemii. Numărul morților și al răniților crește amețitor. Văd și convoaiele aproape nesfîrșite de migranți din Siria sau Irak... Închid.

Decid că este insultător să-mi studiez cu luare-aminte cîteva micuțe vînătăi, atunci cînd toată lumea pare a fi o uriașă rană vie! Așa că renunț să mai cîntăresc vechi nedreptăți personale.

Dau foaia goală. Interviu eșuat.

– Sînteți un om fericit! mi se spune.

Sînt.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Dieta după Ignațiu

Oamenii vremii noastre sînt din ce în ce mai preocupați de ceea ce mănîncă. Mai puțin de *cum* mănîncă. Pe parcursul vieții mele am asistat la o evidentă deteriorare a bunelor maniere la masă. În schimb, am asistat la creșterea și sofisticarea obsesiei pentru alimente: ce sînt, cum sînt preparate, de unde provin, cum au ajuns să devină alimente, ce traseu au avut pînă în farfurie etc. Am observat, de pildă, că un procent semnificativ al conversațiilor între prieteni este dedicat poveștilor gastronomice: „Ce am mîncat, unde am mîncat, cît a costat masa“. Berbanții au și varianta de conversație „Ce am băut, cît am băut, cît a costat“, conversație care, în particular, mi se pare de-a dreptul respingătoare, dar cu care m-am obișnuit deja. Cu cît mai bărbat, cu atît mai mult alcool îngurgitat și, mai nou, cu atît mai scump. Una e să te îmbeți cu țuică de casă și bere „Azuga“, alta cu „Beluga“ și „Dom Pérignon“.

Am observat, de asemenea, că nu mai există vacanță sau, pur și simplu, ieșire din mediul obișnuit dacă nu este obligatoriu însoțită de o masă bună, cu precizarea imediată că putem înțelege lucruri foarte diferite prin „masă bună“. Devin tot mai puțin interesante experiențele contactului cu „noul“ altui spațiu altfel decît prin prisma experienței gastronomice. Iar la întoarcere, poveștile cele mai multe sînt despre „ce am mîncat, unde am mîncat, cît a costat masa“. Ghidurile turistice înregistrează reperele culinare înaintea reperelor culturale, emisiunile dedicate mîncării sînt cu mult mai numeroase decît emisiunile politice, avertismentele despre „ce e bun“ și „ce nu e bun“ se referă tot mai mult la papile și tot mai puțin la moravuri.

Oamenii înșiși au început să se considere / să fie considerați rafinați dacă ajung să mănînce preparate rare și rafinate, chiar dacă mînuiesc furculița ca pe o furcă, vorbesc cu gura plină și agită cuțitul ca pe o sabie. Un om de „bună calitate“ este acela care nu se întîlnește cu ceafa de porc mai mult de o dată pe an, după cum mitocanul este acela care nu mănîncă stridii din Normandia niciodată. „Spune-mi ce mănînci ca să-ți spun cine ești“, vorba cam năroadă a lui Brillat-Savarin, ordonează azi specia noastră, cu gurmanzii deasupra sfinților.

Pentru omul recent, ținta vieții este să mănînce gustos și sănătos. Echilibrul e greu de obținut căci, știe cam oricine, cu cît ceva e mai gustos, cu atît e mai puțin sănătos și cu cît e mai sănătos, cu atît e mai puțin gustos. Ai zice că Dumnezeu a dat omului zilelor noastre această mare încercare. O fi dat altor generații alte încercări, dar nouă asta ne-a revenit: rupt între gustos și sănătos, omul recent caută soluții – așa cum îi stă în obicei – confortabile. Și oftează sub povara kilogramelor, căci astfel de soluții sînt greu de găsit.

Dacă lăsăm la o parte politica și vorbele sforăitoare, trebuie să constatăm, privind cuprinsul, că democratizarea adevărată a lumii noastre asta a fost: s-a generalizat pînă la rang de cunoștință comună specializarea în toate cele gastronimice. Toată lume are păreri clare despre *ce* se mănîncă, iar partea superioară a omenirii a devenit o lume a dietelor. Mii, de nu cumva zeci de mii de diete reglează viața speciei noastre exercitînd o influență vădit superioară oricărei doctrine morale, politice sau religioase.

Cedînd atracției exoticului, unele diete se inspiră din meniul aflat pe masa călugărilor. Ideea că monahii și monahiile duc o viață sănătoasă este larg răspîndită, iar recentul, cu anemica sa înțelegere a celor religioase, crede că această sănătate se datorează mîncării și liniștii sau, cum se mai zice, „vieții ordonate“. Doar că dieta monastică, indiferent ce cuprinde ea, nu este o simplă listă de mîncăruri, ci un anume mod de a mînca: un ritm al meselor, un tipic al meselor și, întotdeauna, o însoțire a mesei cu rugăciunea și tăcerea. Astfel, pentru recent va fi imposibil să țină o „dietă călugărească“. Sau poate că nu e chiar așa. Sperînd să mă înșel, scriu aceste rînduri.

Răsfoind zilele trecute *Exercițiile spirituale* ale lui Ignațiu de Loyola în căutarea unui anume pasaj, am dat de o pagină dedicată modului în care exercițiul călugărului trebuie să se articuleze la masă. Cum trecuseră ani mulți de la citirea acestui mic, dar viguros op medieval (scris între 1522 și 1524), nu mai știam acest pasaj și sînt bucuros că l-am redescoperit acum, cînd eu însumi am mare nevoie de el. Sistematizînd, vă împărtășesc și dumneavoastră cîteva recomandări adaptate zilelor noastre, care derivă din regulile enunțate de acest clasic al monahismului catolic.

1) E bine să încerci să reprimi pofta de anumite alimente fără să reprimi pofta de mîncare în general. Dintre toate poftele, singura care nu trebuie reprimată cu putere este pofta de pîine. Ignațiu observă că pofta de pîine este singurul gen de poftă care nu antrenează după ea și altele, astfel că nu le tulbură și nu produce o dezordine în ansamblul ființei.

2) Cînd te așezi la masă, imaginează-ți că mănînci cu Iisus Hristos și imită-L. Va rezulta un stil de a mînca ponderat, elegant, liniștit și, mai ales, lipsit de acele furtuni salivare care te fac să te precipiți indiscriminat asupra felurilor bucate de pe masă.

3) Oamenii trebuie să se obișnuiască să mănînce mîncăruri cît mai simple, iar dacă mănîncă mîncăruri sofisticate să mănînce cu atît mai puțin din ele cu cît sînt mai sofisticate.

4) Mîncarea în cantități mici duce la o interesantă și utilă autocunoaștere. Doar mîncînd puțin ajungi să afli, în timp, ce-i este cu adevărat necesar corpului tău ca să se mențină. Abundența face imposibilă cunoașterea necesității. Dacă mănînci mult nu te fortifici, ci devii vulnerabil, căci nu ajungi niciodată să știi ce ai nevoie și ajungi să te îmbuibi cu mîncăruri nenecesare.

5) În timp ce mîncați nu vă gîndiți la mîncare. Practica generalizată a meselor la trapeză, unde monahii mănîncă în liniște și ascultă un călugăr dintre ei care citește ceva *(Viețile Sfinților* sau *Patericul,* cel mai adesea), este una dintre cele mai înțelepte soluții. Cînd mîncați puneți un audiobook. Rezultă că nu este neapărat rău să mîncați singur(ă), în liniște, gîndindu-vă la ceva anume, numai la mîncare, nu.

6) Imediat după ce terminați de mîncat hotărîți ce veți mînca la următoarea masă și țineți-vă de hotărîre!

După cum vedeți, regulile lui Ignațiu de Loyola nu se referă la diete în sensul alimentelor permise sau nepermise, la gramaje și ore de masă. Poate că tocmai de aceea ar putea fi mai profunde și mai folositoare. Aș încheia spunîndu-vă „Poftă bună!“ dacă aș fi sigur că, în realitate, despre asta este vorba...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

46 de ani după 1946

accent pe istorie

Universitatea Westminster din Fulton, Missouri, este aproape sinonimă în literatura de specialitate cu discursul despre Cortina de Fier *(The Sinews of Peace)* al lui Winston Churchill (5 martie 1946).

În dicționarul discursurilor susținute acolo ar mai putea intra un titlu, mai puțin cunoscut, *The River of Time and the Imperative of Action,* rostit de Mihail Gorbaciov pe 6 mai 1992.

Prelegerea lui Gorbaciov, susținută exact în același loc și cam după același scenariu ca aceea prezentată de Churchill, a fost un moment încărcat de simbolism. Și cu o cronologie simpatică, la 46 de ani după 1946. Dacă, potrivit multor istorici, mai ales ruși, discursul lui Churchill a marcat începutul Războiului Rece, expunerea lui Gorbaciov venea cumva să închidă cercul, să evidențieze finalul conflictului.

Pășind pe podiumul istoric pe care a mers și liderul britanic, liderul sovietic a fost aplaudat de miile de oameni care s-au adunat la eveniment. „Accentul“ cade pe cîteva dintre mesajele pe care omul politic rus le-a transmis referitoare la relația cu Statele Unite ale Americii (subiect atît de actual).

Fostul conducător al Uniunii Sovietice a subliniat că *sfîrșitul Războiului Rece reprezintă desprinderea din cercul vicios în care ne-am prins singuri* și, totodată, *o victorie a judecății sănătoase, a rațiunii, a democrației și a valorilor umane comune.*

A nuanțat chestiunea vinovaților, recunoscînd că Uniunea Sovietică a făcut greșeli majore, dar punctînd că partea similară din vină aparține și Statelor Unite ale Americii și Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Cursa înarmării nucleare, pe care a condamnat-o, a fost inițiată de SUA, după opinia exprimată de Gorbaciov la Westminster.

Nota pozitivă a fost dată de perspectiva spre viitor expusă de liderul rus: pace și progres pentru toată lumea, dar nu oricum, nu prin intermediul forței, ci prin cooperare în cadrul unei Organizații a Națiunilor Unite mai puternice.

Devenite mai înțelepte după experiența amară, națiunile vor alege să acționeze mai puțin egoist și să echilibreze mai just balanța intereselor, spera Mihail Gorbaciov. Oare?

Speranța moare ultima, istoria continuă.

Și se repetă sau nu.

BARBURISME

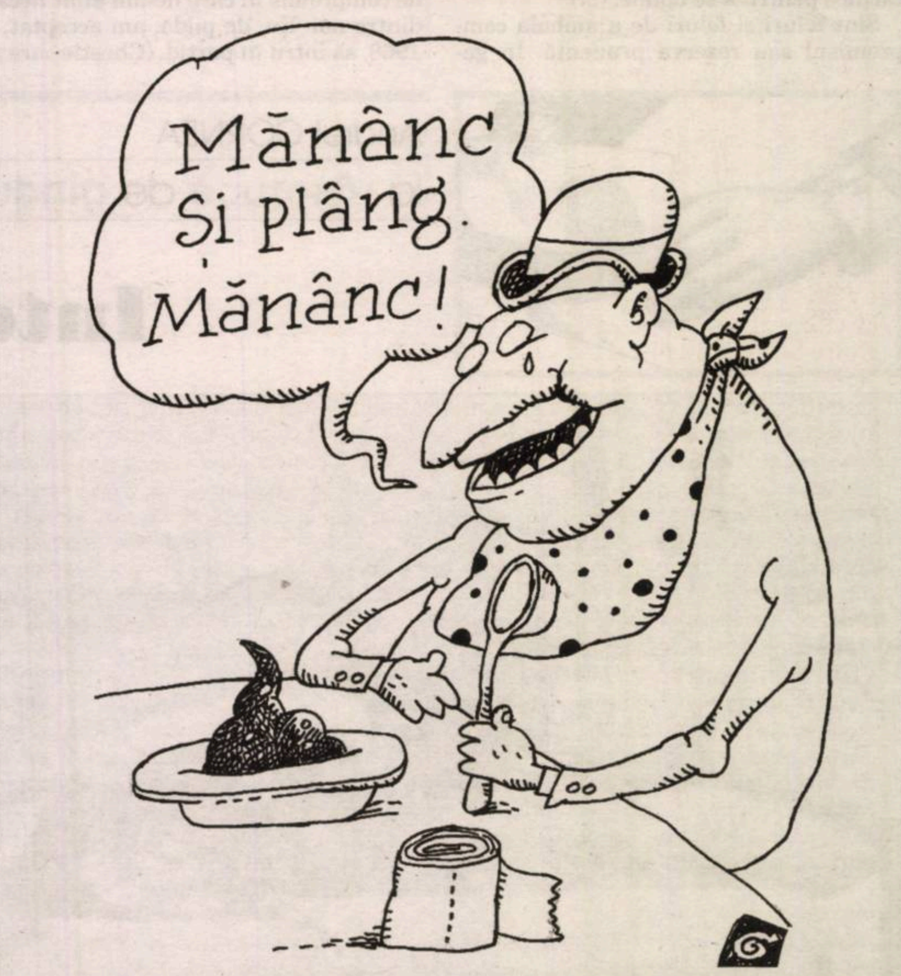
Mănânc
Şi plâng.
Mănânc!

Desen de Ion BARBU

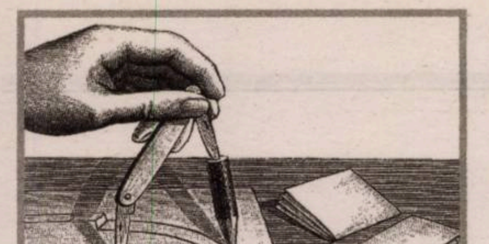

Matei VIŞNIEC

interogarea europeană

Europa în căutare de busolă

Ziua Europei, pe data de 9 mai, a fost marcată anul acesta de lansarea unui experiment cu siguranţă necesar: o vastă consultare cu europenii pentru configurarea Europei post-COVID şi post-Brexit. Iniţiativa îi aparţine preşedintelui francez Emmanuel Macron, dar a fost acceptată atît de partenerii europeni ai Franţei, cît şi de elitele tehnocrate de la Bruxelles. În definitiv, nu e nimic rău în asta, să li se ceară europenilor, şi mai ales tinerilor, să spună ce gîndesc despre Europa, ce şi-ar dori de la ea, ce îi nemulţumeşte şi ar trebui ameliorat, şi aşa mai departe. Un astfel de *exerciţiu* înseamnă şi dezbatere, şi democraţie directă, şi critică dirijată de jos în sus, şi *brainstorming* general, şi trezire din letargie.

„Convenţia pentru viitorul Europei“ este încă un fel de OZN civico-politic, adică nu se ştie prea bine cum va funcţiona şi ce impact va putea avea, nu este precizat nicăieri că opiniile europenilor de rînd se vor putea transforma apoi în articole de lege. Simbolistica depăşeşte pentru moment utilitatea acestei *convenţii,* printre altele întrucît a fost lansată la Strasbourg. Oraşul este unul din sediile Parlamentului European, dar de la izbucnirea pandemiei suferă de deşertificare politică, în sensul că eurodeputaţii nu s-au mai arătat pe acolo. Or, Parlamentul European rămîne singura instituţie avînd o puternică legitimitate democratică în sînul acestei complicate construcţii numite Uniunea Europeană. Reactivarea sa ca loc de dezbatere şi ca platformă numerică pentru colectarea de idei susceptibile să tonifice proiectul european mi se pare o bună iniţiativă. Cum Franţa va prelua, în prima jumătate a anului viitor, preşedinţia Uniunii Europene, ideile exprimate de europeni vor face obiectul unei sinteze în acel context. Se ştie că Emmanuel Macron se vrea un campion al construcţiei europene şi mai mult ca sigur acest *timing* îi convine. În martie anul viitor, el va putea spune: *Iată, ştim ce vor europenii de la Europa, să relansăm construcţia pe această bază.* Cum în mai anul viitor vor avea loc şi alegeri prezidenţiale în Franţa, s-ar putea ca succesul acestei *Convenţii pentru viitorul Europei* să-l ajute şi în obţinerea unui al doilea mandat la Palatul Élysée.

Cum spuneam, ideea de a invita mii de oameni să se exprime în privinţa Europei este una luminoasă, cu atît mai mult cu cît europenii au avut întotdeauna sentimentul că Uniunea Europeană s-a construit de fapt fără ei, că arhitecţii au fost nişte vizionari aflaţi foarte departe de problemele cotidiene ale oamenilor de rînd. Ceea ce s-a dovedit în contextul Brexit-ului. Dacă arhitecţii Europei ar fi păşit şi pe pămînt, nu doar pe culoarele instituţiilor de la Bruxelles, ar fi văzut ceea ce îi nemulţumea pe cei 17.500.000 de britanici care au votat în 2016 pentru ieşirea ţării lor din Uniunea Europeană. Punctul slab al acestei *Convenţii europene pentru viitorul Europei* este faptul că ea se preface că n-ar şti ceea ce vor europenii, cînd de fapt toată lumea ştie ce vor ei. Ar fi suficient, de exemplu, ca responsabilii europeni să citească în prezent două cărţi, una scrisă de un om de stînga şi alta scrisă de un om de dreapta, pentru a înţelege unde se situează adevăratele probleme. Prima carte se numeşte *Marea migraţie şi Europa* şi poartă semnătura unui intelectual respectat al stîngii italiene, Raffaele Simone. A doua carte se numeşe *Marea iluzie – jurnalul secret al Brexit-ului* şi poartă semnătura lui Michel Barnier, om politic francez de dreapta, respectat şi el, care a dus la bun sfîrşit misiunea de negociator al divorţului Europei de Marea Britanie. Întîmplarea face că ambele cărţi au ieşit în Franţa în acelaşi timp, adică la acest început de mai, şi la aceeaşi editură – Gallimard.

Probabil că în sufletul unui om de stînga trebuie să se adune multă amărăciune şi disperare ca să spună că Europa riscă să dispară *în fiinţa ei* dacă va continua să primească în mod necondiţionat imigranţi. Raffaele Simone o spune, ba chiar crede că este prea tîrziu ca Europa să-şi mai poată păstra sufletul, spiritualitatea şi valorile în faţa unei imigraţii musulmane „fatale“. Chestiunea migratorie este atît de „sensibilă“ în Europa încît trebuie mult curaj ca să spui lucrurilor pe nume (cum o face Raffaele Simone) şi mai ales trebuie să fii de stînga ca să poţi fi auzit. Există de fapt un fel de Inchiziţie în Europa, o Inchiziţie încarnată de o stîngă care se crede morală şi care, la cel mai mic „pas greşit“ al unui intelectual, recurge la artileria grea pentru a-l demola. Raffaele Simone îndrăzneşte să se ia în piept cu aceşti moralişti angelici şi să afirme că islamul este insolubil în democraţie şi în cultura europeană. El mai redefineşte conceptul de xenofobie şi arată că „frica de străin“ nu este chiar un sentiment atît blamabil pe cît cred unii şi că uneori reprezintă o formă normală de prezervare a propriei sale fiinţe. Sigur că oamenii au migrat întotdeauna pe planetă şi că noi popoare au apărut uneori ca rezultat al migraţiilor. În cazul Europei, însă, Raffaele Simone crede că ar fi binevenită o pauză migratorie: înainte de a primi alte populaţii de origine musulmană, Europa ar trebui să încerce să-i integreze, chiar să-i asimileze pe musulmanii sosiţi deja în ultimii 50 de ani pe teritoriul ei.

Dacă italianul Raffaele Simone, om de stînga, are curajul să abordeze frontal problema imigraţiei, Michel Barnier, om de dreapta, are curajul de a aborda în jurnalul Brexit-ului problema globalizării. Ceea ce nu au văzut arhitecţii proiectului comunitar a fost faptul că globalizarea a însemnat, pentru Europa, dezindustrializare, imigraţie necontrolată, insecuritate, dispariţie a multor avantaje sociale şi un sentiment de declasare. În faţa acestor realităţi au reacţionat britanicii cînd au votat pentru ieşirea din Uniunea Europeană, afirmă Michel Barnier. Şi tot el avertizează că alte seisme de acest gen nu sînt excluse în Europa dacă liderii ei vor refuza să ia contact cu ceea ce simte şi resimte omul de rînd. Britanicii se iluzionează însă, mai spune Michel Barnier, crezînd că vor putea fi mai eficienţi singuri decît împreună cu ceilalţi europeni în faţa mutaţiilor internaţionale. Dacă deziluziile britanicilor au fost justificate, plecarea lor din Uniune rămîne şi ea o *mare iluzie.* Într-un interviu acordat cotidianului *Le Figaro,* Michel Barnier formulează cîteva critice precise la adresa responsabililor de la Bruxelles: „Au fost comise erori la nivel european: Bruxelles-ul a încurajat ultraliberalismul, a promovat un capitalism excesiv fără reguli, contribuind astfel la criza financiară şi a dezechilibrat relaţiile noastre comerciale cu restul lumii. Acum trebuie să reînnoim cu morala şi cu etica, dar şi cu eficienţa şi cu rezultatele“. Michel Barnier, faţă de italianul Raffaele Simone, recurge la un limbaj mai tehnic, dar viziunea celor doi se completează: împreună, ei pun un diagnostic pe acest edificiu politic şi uman bolnav numit Uniunea Europeană. Obligat de unii să se deschidă la nesfîrşit din motive de mercantilitate maladivă, obligat de alţii să se considere vinovat pînă în pînzele albe de toate relele de pe planetă şi să plece capul în faţa tuturor acuzatorilor săi, edificiul numit Europa parcă începe să se simtă ruşinat că există.

Raffaele Simone se întreabă, de altfel, în cartea sa: trebuie să ne fie ruşine că sîntem europeni? Vinovăţiile istorice nu sînt niciodată prescriptibile? Chiar n-am putea încerca, măcar o zi pe an, să ne exprimăm *mîndria* de a fi europeni?

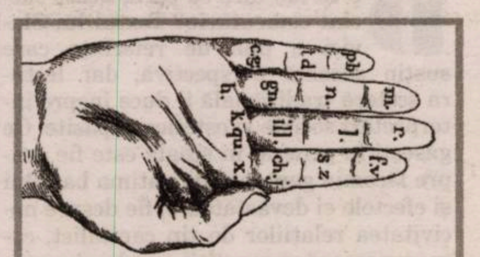

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Prin ei înşişi

Am aflat recent că proaspătul pensionar universitar, profesorul Poren Orbinni, de la Teoria Culturii, a înfiinţat o instituţie particulară de învăţămînt superior, pe care a numit-o „Prin ei înşişi“. Această titulatură ce parafrazează – nu mai trebuie să menţionez – vechiul şi celebrul îndemn liberal m-a mirat peste măsură. Nu am rezistat deci ispitei de a-l suna pe Orbinni (cu care am avut mereu o relaţie cordială) şi a-l întreba care era povestea din spatele denumirii. Mi-a zis că trebuie să vin la sediul noii Universităţi, chiar dacă e pandemie, pentru a înţelege. Fiind deja vaccinat, mi-am luat inima-n dinţi şi m-am dus. Poren m-a întîmpinat cu afecţiune. „Codrinule, îmi pare aşa de bine că ne vizitezi! Întregul corp al Facultăţii noastre de Litere a fost convocat ca să-ţi dea onorul.“ Am intrat într-o sală mare unde nişte bărbaţi – desprinşi parcă din fotografii şi stampe de epocă – s-au ridicat în picioare şi m-au salutat elegant. „Dumnealor sînt profesorii mei filologi. Iată-l pe domnul Garabet Ibrăileanu!“ Un bătrînel pirpiriu s-a apropiat de mine şi mi-a întins mîna cu teamă. Orbinni a rîs, precizînd: „Să nu te simţi jignit de maniera anxioasă în care domnul Ibrăileanu relaţionează cu tine! Este, cum ştii, germofob. Curăţă neîncetat, cu spirt, suprafeţele din toate încăperile. Fiind şi pandemie, a deraiat complet. A devenit maniac. Întrucît el e decanul Facultăţii, îl tolerez, dar i-am cerut ferm să stea mai puţin la redacţia *Vieţii Româneşti* şi să vină mai mult pe la şcoală... Sper că ne-am înţeles, domnule decan, da?“. Ibrăileanu a încuviinţat din cap şi s-a îndepărtat, adus de spate. Faţa lui smeadă, încadrată de părul vîlvoi şi barba albă, transmitea un aer de resemnare. „Ţi-l prezint acum pe domnul George Călinescu!“ Un bărbat destul de scund, cu părul grizonant, dat pe spate, frunte mare şi privire semeaţă, a venit lîngă noi. „Uite ce burtă ţuguiată are tipul!“, a strigat, cumva consternat, Poren. „Îi repet zilnic: nu mai mînca atîta carne, măi Gheorghiţă, că ai să faci ciroză şi o să mori la 65 de ani! Nu mă ascultă deloc. Se îndoapă cu găini întregi fripte şi, după aceea, falsează la vioară şi priveşte, la nesfîrşit, spectacole de balet. Trebuie să recunosc însă că, atunci cînd ţine cîte o prelegere, cu glasul lui piţigăiat, cîntat pe diferite note înalte, spectacolul este total. Prin urmare, şi lui îi trec cu vederea micile defecte, dar nu încetez în a-l cicăli să o lase mai moale cu *Jurnalul literar...*“

Am înaintat în vasta incintă. „Uite-l aici pe domnul Eugen Lovinescu! Maestre“, i s-a adresat mustrător profesorul Orbinni tipului dolofan, cu o şuviţă de păr alb, căzută boem peste frunte, care s-a îndreptat, cu paşi grei, înspre noi, „şi ţie îţi zic mereu: mai uşurel cu Cenaclul! Şcoala trebuie să fie pe primul loc! Iar pe tine, Codrine“, s-a întors Poren încruntat către mine, „te rog să n-o faci pe istoricul literar şi să-mi aminteşti că, vai, Lovinescu a fost profesor de liceu şi nu universitar! Am decis eu să-l promovez. L-am făcut profesor universitar plin. La fel cum l-am făcut şi pe domnul Mihai Eminescu pe care-l observi acolo, în capătul sălii, meditativ.“ Am privit în direcţia indicată şi am tresărit violent. Un tînăr cu frunte înaltă şi privire astrală, complet absent, părea să declame în şoaptă ceva, probabil nişte versuri. „Nici el nu a fost universitar, pentru că, în pofida îndemnului lui Maiorescu, a refuzat să-şi dea doctoratul. Eu am trecut peste asta şi l-am pus titular al cursului de *Poezie pură*. De altfel, în actuala împrejurare, este coleg chiar cu Titu Maiorescu pe care îl poţi vedea în capul mesei, impozant, distant şi sobru. Se crede rectorul Universităţii, dar i-am comunicat, sec, să uite aiurelile istorice. Dacă o luăm aşa, şi bărbuţă ăla cu monoclu de Kogălniceanu, pe care-l zăreşti contemplînd lîngă fereastră, se poate pretinde fondatorul acestui aşezămînt. Nicidecum! *Eu, Poren Orbinni, sînt Rectorul şi Fondatorul.* Factorul istoric nu contează aici. Nici măcar cel geografic – Bucureştiul şi Iaşiul sînt, iată, îngemănate. Pe mine mă interesează *spiritul* vechii culturi, iar nu *cronologia* sau *teritorialitatea* sa. De aceea, Universitatea mea se cheamă «Prin ei înşişi». Prin *ei* doar, prin oamenii mari ai trecutului, mai putem trage nădejde să ne revenim în educaţie. Sînt convins că studenţii vor da năvală în instituţia noastră! Să vezi ce Nicolae Iorga am la Istorie, ce Ioan Cantacuzino la Medicină, ce Alexandru Myller la Matematică, ce Petru Poni la Chimie, ce Emil Racoviţă la Biologie, ce Iacob Negruzzi la Drept, ce...“ „Domnule profesor“, l-am întrerupt, „totuşi, corpul dumneavoastră profesoral e format din *personaje*. Din nişte inşi care *impersonează* alţi inşi. Întrebarea ar fi dacă au şi pregătirea celor ale căror roluri le joacă.“ „Ei, aş!“, a strigat Orbinni. „Sînt prietenii mei, actorii! Tot Teatrul Naţional se află alături de noi astăzi. Mai ales că, de cînd cu pandemia, ei nici nu mai apar pe altundeva.“

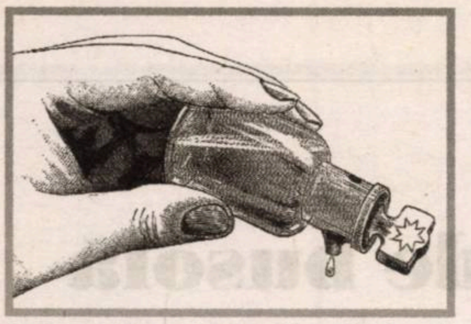

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Ursuleți și „ursulice“

Poziția în vocabularul fundamental a cuvîntului *urs,* moștenit din latină, care și-a dezvoltat sensuri figurate și o bogată frazeologie și de la care s-au format numeroase derivate reflectă o familiaritate îndelungată a vorbitorilor limbii române cu cei mai impresionanți locuitori ai pădurilor din zonă. Cuvîntul are, de altfel, o foarte veche prezență și în antroponimie și în toponimie. Dincolo de experiențele și tradițiile locale și de reprezentările culturale de tot felul, în epoca modernă ursul le devine multora familiar în copilărie, prin intermediul jucăriilor – în mod prototipic, prin *ursulețul de pluș* (desemnat în română printr-un calc parțial după franceză – *ours en peluche* –, apărut în vremea cînd influența engleză nu era suficiant de puternică pentru a impune denumirea *Teddy bear).* Puternica individualizare a animalului – la care contribuie probabil și tulburătoarele asemănări cu silueta și cu mișcările umane (la ridicarea în două labe) – se reflectă și în marcarea clară a ipostazei feminine: *ursoaica (ursoaie,* în limba mai veche; *ursă*, rar și livresc). Dicționarul-tezaur al limbii române (DLR) înregistrează un număr impresionant de derivate ale cuvîntului *urs*, dintre care multe diminutive *(ursuleț, ursișor, ursușor, ursuț)* prin care se pot denumi fie puii de urs, fie urșii, în mod afectiv, indiferent de dimensiuni, fie alte animale (cîini, mai ales), pe baza unei asemănări parțiale cu urșii. Ca de obicei, augmentativele *(ursoi, ursan)* sînt mai rare, Destul de puțin folosite sînt *ursac* („ursuleț“), *ursei* („ursuleț“ și „nume dat unui cîine ciobănesc cu blana de culoare neagră sau brună ca a ursului“) și *ursulean* („nume dat unui bou al cărui păr este închis la culoare ca al ursului“). Dintre diminutive, cel mai frecvent, general în uz, este, desigur, *ursuleț*.

Alte două forme – *ursulache* și *ursulică* – sînt destul de răspîndite, dar au un statut special, de hipocoristice formate cu sufixe specifice numelor proprii de persoană *(-ache* și *-ică:* terminațiile formelor *Costache* sau *Dumitrache*, *Costică* sau *Mitică).* Ca substantive comune, cele două sînt masculine: „în fața mea era *un ursulache*“ (forum.4tuning.ro), „văd pe deal *un ursulache*“ (pescuitul.ro), „nu vă speriați de *un ursulică*“ (ziare.com). Într-un filmuleț de acum cîteva luni, un instructor de schi se adresa, pe un ton glumeț, ursului apărut pe pîrtie și care îl urmărea în coborîre, cu numeroase apelative simpatice – *moș Martin, tovărășelu', dragule, prietenaș, zăpăcilă, ursulică* –, ultimul fiind cel mai frecvent („pa, *ursulică!“).* Sufixul *-ică* este însă specific și diminutivelor feminine *(păsărică, nepoțică, bătrînică),* ceea ce face ca *ursulică* să fie interpretat (mai rar, e drept) și ca formă feminină. Puținele exemple pe care le-am găsit se referă mai ales la jucării („*o ursulică* tare drăguță pentru o fetiță minunată“, pictame.com) sau la o cățelușă („așa o *ursulică* frumușică, fără adoptator, încă... e isteață, este un cățel absolut perfect!“, Facebook).

Pornind de la aceste resurse lingvistice, ale limbii standard și mai ales ale limbajului popular și colocvial, a apărut de curînd o formă nouă – un plural ad-hoc de la ipostaza feminină a substantivului *ursulică*. Cîteva postări și articole – reproduse cu mici variații de mai multe ziare și site-uri – au recurs la inventarea unui plural feminin atipic – *ursulice: „Ursulicele* de la Zărnești“ (bzb.ro), *„ursulicele* sînt slăbite, deshidratate“ (mediafax.ro); „Micuțele *ursulice* au fost găsite lîngă o casă din Biertan, județul Sibiu“ (sibiu100.ro); „Micuțele *ursulice* orfane cresc!“ (millionsoffriends.org). Forma a apărut, desigur, dintr-o necesitate: tonul afectiv și perspectiva umanizantă cereau un cuvînt potrivit, inexistent însă, pentru că nu avem în limbă o formă feminină specială pentru puii de urs. În textele despre micile animale găsite fără mamă apăreau mai multe formule de desemnare: de la cea standard, descriptivă, științifică – „doi *pui de urs* – ambii *femele*“ (bzb.ro) –, la masculinul cu sens generic („omul a dus *ursuleții* în grădina sa“, bzb.ro), la variante umanizate – *„fetițe* pufoase“ (adevarul.ro), „cele două *fetițe* care s-au pierdut de mama lor“ (brasov.net), *„Ursuleții-fetițe* salvate în Biertan“ (adevarul.ro), *„micuțele* au strigat-o neîncetat“ (mediafax.ro) – și la noul plural: „cele două *ursulice* au ajuns la noi“. Formele, destul de bizare (pentru că restul femininelor în *-ică* au pluralul în *-ici* și mai ales în *-ele*: *bătrînici / bătrînele, păsărici / păsărele, nepoțele),* sînt interesante în măsura în care răspund unei necesități afective de moment.

■ ■ ■

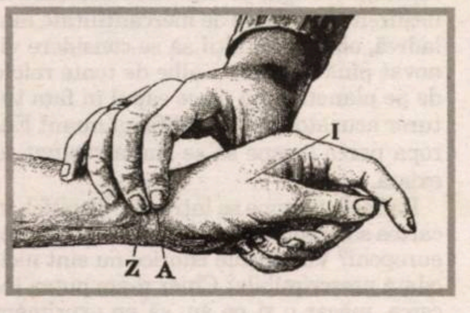

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Despre destin, tras la sorți, „orbie“ și unde le poți găsi

Unul dintre cele mai spectaculoase personaje din literatura noastră canonică mi se pare a fi Ana, soția lui Ghiță din nuvela *Moara cu noroc* a lui Ioan Slavici. Nici Ghiță, cu atît mai puțin Lică (simbolul masculinității toxice), nu îmi inspiră mai mult procesele mentale și afective, pe aceștia îi văd mai degrabă ca pe niște funcții ale unei demonstrații ce vine înspre susținerea unei formule de a te situa în lume pe care observarea Anei o permite.

Discretă ca prezență acțională, ea este, desigur, la rîndul ei, o funcție a mediului tradițional în care se mișcă: nevastă, legată de familie și de glie, opțiunile ei sînt limitate exterior. Nu ne-o putem imagina lăsînd totul baltă și văzîndu-și de o nouă viață. Mediul, societatea în care trăiește nu-i permit un astfel de radicalism. Totuși.

Soție devotată și iubitoare, Ana își privește soțul cu încredere la început, văzînd în el un model de masculinitate, de echilibru și de putere. Prezența lui îi asigură confort emoțional și, la rîndul ei, îi asigură lui Ghiță același confort prin iubirea ei. După mutarea la moară, Ghiță o privește și i se umple sufletul de ea, văzînd-o frumoasă și înțeleaptă. Odată cu schimbarea lui Ghiță (și, de fapt, aș spune că nu e o schimbare, ci pur și simplu o provocare prin care adevăratul Ghiță iese la iveală) produsă de apariția lui Lică, o scenă îmi pare extrem de semnificativă pentru evoluția relației dintre cei doi. Întrebînd-o dacă nu ar fi mai bine să plece de la moară, Ana se miră, întreabă de ce. Este momentul în care Ghiță introduce o temă majoră: frica. Întrebînd-o dacă nu îi este frică, de fapt, Ghiță își manifestă propria teamă. Ana se miră: de ce să-mi fie frică? Și nu e inconștiență în mirarea ei: ea își bazează stabilitatea pe încrederea în Ghiță, în echilibrul și puterea lui. În schimb, el este deja încolțit de sentimentul anxietății și o afirmă: nu pot trăi ziua de azi de teama celei de mîine. Ghiță nu mai poate trăi prezentul, realitatea, din cauza minții lui care construiește iluzii (sub formă de temeri, de scenarii, ele rămîn iluzii cîtă vreme nu s-au întîmplat încă). Nu-și poate gestiona prezentul, înrobit mental de teama viitorului. Să plecăm, atunci, Ghiță, spune Ana, încrezătoare în el. Da, dar nici să plecăm nu putem, răspunde Ghiță, și vedeți deja în ce buclă se rotește personajul, introducînd imediat o altă temă majoră: mi-e rușine să îi vorbesc „maichii“, pentru că ea ne-a avertizat. Intrat în cercul fricii și al rușinii, personajul este devorat interior de propriile insecurități. Cu Ana nu vorbește, considerînd-o dintr-o dată incapabilă să îl înțeleagă, de fapt fiind el însuși incapabil să își asume riscul vulnerabilității. Nu mai e prezent în propria viață, iar Ana îi spune explicit: „Fiindcă tu le fierbi toate în tine și mie nu-mi spui nimic, zise ea. Apoi tot eu sînt de vină dacă nu știu ce te pune pe gînduri...“.

În schimb, Ana încearcă în cîteva rînduri, succesiv, să îi deschidă soțului ei inima. Fără să se teamă, îi spune asertiv: nu vorbi cu mine de parcă ai avea în fața un copil! Vrea să fie empatică și îi respectă statutul, dar îl și avertizează, implicit: „Tu ești bărbat și trebuie să știi ce faci!“. Ghiță, tot mai ascuns în sine, tot mai copleșit de vinovăție și de rușine, dar și de teamă (inclusiv teama că nu va mai fi iubit de Ana apare, pe deplin justificat), deși ar vrea să vorbească cu ea, nu mai are curaj, amînă, pînă cînd totul devine de neevitat. În fapt, prin acumularea acestor sentimente și prin neputința de a-și recunoaște vulnerabilitatea, măcar față de sine, el nu mai poate face distincția între curajul de a schimba ce poate schimba și luciditatea de a accepta ceea ce nu mai poate schimba. Încet-încet, începe să justifice totul printr-o acțiune a sorții, iar cînd, după proces, are un moment de luciditate și de rușine în fața Anei, afirmă victimizant: „Cerul m-a lovit cu orbie și n-am voit să cred și să înțeleg cînd mi-ai arătat calea cea bună“.

„Cerul m-a lovit cu orbie și n-am voit să cred și să înțeleg cînd mi-ai arătat calea cea bună“.

Spre final, cînd este pe cale de a pierde tot, Ghiță își spune, memorabil, crezul: „Așa m-a lăsat Dumnezeu! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decît voința mea!? Nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are cocoașă în spinare“. În fapt, își găsește justificări. Se crede tras la sorți de așa-zisul destin sau de cei din jur. Așa cum spune J.K. Rowling, destinul e un nume dat în retrospectivă alegerilor care au avut consecințe dramatice. Iar consecințele dramatice ale acțiunilor lui Ghiță vin, de fapt, dintr-o proastă gestiune și înțelegere a sinelui: teama de vulnerabilitate, rușinea, vinovăția, care îl fac să stea tot mai departe de Ana, să se înstrăineze, să rămînă singur în vîrtejul minții lui tot mai nebuloașe. În schimb, Ana e o femeie de toată admirația și cred că deja ați înțeles motivele!

De ce am ales să scriu acest succint comentariu? Textul lui Slavici e plin de referințe care susțin această perspectivă, dar lectura școlară tradițională îl duce înspre interpretări sociale și estetice depășite. Ce găsești în general în școală este fie despre lăcomia generată de patima banului și efectele ei devastatoare, fie despre nocivitatea relațiilor de tip capitalist, care generează competiții acerbe, inumane, sortite tragicului. Ce văd eu aici însă, în acest text, este în primul rînd un eșec al asumării de sine, cu pași succesivi, de la închidere în sine, de la lipsa comunicării, pînă la cultivarea unor sentimente distructive, autocastratoare, generatoare de acțiuni nesăbuite. Desigur, și patima banului este prezentă, dar ea e doar o rotiță într-un mecanism psihologic mult mai complex. Și încă o dată, de ce am ales să scriu acest comentariu? Pentru a construi din nou o pledoarie pentru un alt fel de a se preda literatura, dintr-o perspectivă a dezvoltării personale, care să favorizeze și lectura pentru descoperirea acestor tipuri de mecanisme psihologice și a mijloacelor prin care, în caz de nevoie, putem găsi căi de salvare în noi înșine, dar și prin cei apropiați, recunoscîndu-ne, spre exemplu, vulnerabilitatea, asumîndu-ne riscul de a fi răniți, cultivînd calmul pentru a înlătura anxietatea sau avînd curajul de a schimba lucrurile, atunci cînd au luat-o pe o pantă primejdioasă.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

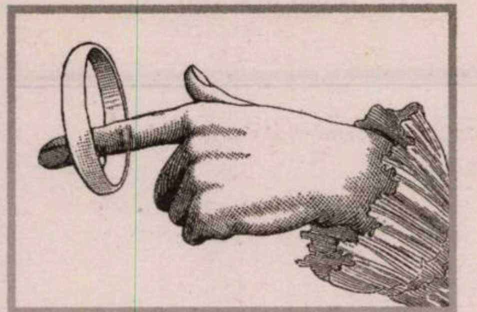

Selma IUSUF

legende **urbane**

Religii noi

© wikimedia commons

Cum altfel să se numească fanatismul bio, sentimentul „verde“ care a cuprins multă lume, revelația reciclării, salvați balenele și altele asemenea? Subiectul e generos și generator de aprige dispute, însă nu mă pot stăpîni să vă reamintesc una dintre inițiativele parlamentare de după ’89: abia se deșteptase lumea largă și aflase de clonare, de probleme morale, etice, bisericești și așa mai departe, că România era moț în vîrful listei cu semnatarii care ziceau „nu“ bietei Dolly. Așa, din principiu. Las la o parte că, într-o țară realmente misogină, nepăsătoare față de probleme reale de mediu, cu o capitală care nu are stație de epurare, cu plaje pe cale de dispariție și o mare aproape moartă, e nevoie și de feminism, și de ecologiști, și de activiști, și de Greenpeace, și de ce vreți dumneavoastră. Deranjant mi se pare – peste tot în lumea asta – modul în care se vrea a se impune un stil de viață. Agresivitatea asta „verde“, isteria bio, sănătatea impusă aproape că mă fac să mă simt exclusă din viața socială pentru că fumez și mănînc niște amărîte de chips-uri pline de E-uri, cu sentimentul că fac o vitejie fără de seamăn. Am o bună amică emigrată de îndelungă vreme în Canada. Acolo i s-au născut cele două fetițe, una este la vîrsta gimnaziului, cealaltă la grădiniță. Vin în fiecare vară în România să-și vadă bunicii. Terminînd una dintre copile o sticlă de suc, i-o întinde bunicii s-o arunce la gunoi. Femeia se întoarce de la bucătărie, iar fetița o controlează: „Buni, ai reciclat?“. Păi, dragii moșului, buni nu prea are ce să recicleze în România. Aici există acele tomberoane clasificate „hîrtie, plastic, sticlă“, numai că sînt deseori la trei-patru-cinci străzi depărtare de locul în care stai. În plus, nu de puține ori, gunoiul pus acolo pe căprării ajunge în aceeași mașină de salubritate. Din mașină, la buza gropii de gunoi, se sortează încă o dată de mînă. Pe o bandă luuungă, mai multe femei aleg din zoaiele noastre și plasticul, și cartoanele, într-un miros și un zgomot infernale. Urmează apoi sindromul „apei plate cu lămîie“ atribuit, de regulă, famelicelor modele de *catwalk*. Un întreg popor vegetal se hrănește programatic cu soia, salate și diverși muguri exotici. Și opțiunea asta (perfect valabilă pînă la un punct) are la rîndul ei mai multe stadii, pînă să ajungă la adevărate scrînteli urbane care modifică stiluri de viață. De la nimic care are puls la nimic gătit, pînă la nimic care a fost cules, recoltat sau rupt de pe creangă. Iar așa-numiții *freegans* („*free*“ plus „vegan“) practică ceea ce s-ar traduce prin trăitul din gunoaie. Evident, România nu are (încă) o comunitate de *freegans*. Tabuurile sociale de acest fel sînt încă extrem de puternice. Are, dacă vreți, *freegans* de nevoie: comunitățile exasperate de sărăcie care s-au format lîngă marile gropi de gunoi. Un *freegan* adevărat mănîncă din gunoi pentru că în așa fel luptă împotriva consumerismului și a risipei. Și a globalizării. Și a încălzirii globale. Ceea ce mă duce la altă istorie dubioasă. Temuta încălzire globală. Efectul de seră de care au fost găsite vinovate pînă și vacile cu arderi metabolice mai intense. Privirea ucigătoare a posesorului de Prius aruncată șoferului de SUV. Probabil că multă lume a citit și a văzut (tremurînd sub pături, într-una dintre cele mai friguroase ierni pe care le-am avut în ultimii ani) știrile legate de documentele și mesajele trimise între diverși climatologi, din care înțelegeai că ideea acestei încălziri globale ar fi o mare manipulare. Asta dacă n-o fi fost chiar o manipulare faptul că documentele au ieșit la iveală cu o lună înainte de întîlnirea de la Copenhaga, unde urma să se stabilească o serie de măsuri „prietenoase cu mediul“. Neîndoielnic e, însă, cinismul cu care țări dezvoltate și ajunse cu sacii în căruță vor să impună suratelor, care abia ajung să se împlinească economic, o emisie de gaze cumpătată. Orice pare a fi impus cu forța devine automat dubios. Nu contează cît de generoasă e ideea. Dacă îți hărțuiești ca societate „responsabilă“ carnivorii, fumătorii, consumatorii de benzină și alții asemenea se cheamă că data viitoare pot avea probleme și persoanele cu ochi albaștri, cele cu părul creț și, în general, oricine nu e de acord cu tine.

(apărut în *Dilema veche*,
nr. 328, 27 mai 2010)

Selma Iusuf *este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Sînt deja 35 de ani de cînd Steaua a cîștigat Cupa Campionilor Europeni. Pe cînd următoarea?

Pe niciodată. Asta doar dacă nu cumva în loc de goluri se va juca pe bancuri. Dar nici acolo nu sînt sigur că sîntem cei mai buni. Sau între cei mai buni. Ne credem tari în glume, dar habar n-avem de ale altora, așa cum nu avem habar de ce trebuie să se întîmple ca să avem un fotbal demn de acest nume. Din păcate, nici dacă am ști n-ar fi de ajuns. Să fii serios, muncitor, constant, inventiv, educațional, competent și patriot (patriotismul care este despre a-ți păsa de aproape, nu de a-l pasa), toate te duc doar pînă la jumătatea drumului. Cealaltă jumătate ne este interzisă, și nu numai nouă, așa cum interzise ne sînt rachetele cosmice, marile case de modă sau vaccinurile care salvează umanitatea. De 30 de ani, fotbalul mare de club e doar pentru țări din topul planetei la orice. Acest joc a devenit o industrie ca oricare alta. Mașinile de lux nu se fabrică în România, doar se dau peste cap aici. Deci nu, nu putem avea echipe de vîrf, cum nu au nici alte națiuni cu sport competent, spre exemplu Slovenia sau Norvegia. În schimb, am putea avea fotbaliști care să joace la cluburi dintre care se aleg cîștigătoarele Ligii Campionilor, cum au, spre același exemplu, Slovenia și Norvegia. Sau Croația. Sau multe țări din Africa față de care ne credem superiori. Pentru asta ar trebui ca fotbalul (să nu zic sportul) să fie altceva decît un afacerism ieftin, o platformă politică sau un mijloc de a fugi cu sacul de bani. Dacă vorbești, la noi, despre plan de performanță, viziune managerială ori investiție pe termen lung cu creștere prognozată riști să pari un naiv, ca să nu zic un prost cu impresii. La noi, fotbalul a eșuat în tîrg de virajat bani, supt bani sau decontat politic bani. Se trăiește de pe azi pe mîine cu fotbaliști luați la kilogram (adeseori la propriu, dat fiind că mulți stimabili necunoscuți care aterizează pe aici s-au abținut de la meciuri de multă vreme, dar nu și de la mîncare) și plimbat de jucători între cluburi, operațiune din care dacă nu curge, pică. Steaua ’86? La o zi de la împlinirea a 3,5 decenii de la triumf, purtătoarea istoricei sigle a jucat un baraj în Liga a 3-a. Continuatoarea din prima ligă poartă alt nume. Nu-i de mirare, parcă și Miorița are un damf de masochism. Dar măcar să fi fost o sărbătoare, vreun eveniment oficial care să marcheze momentul. Credeți că a fost vreunul? Hai, că ați început să vă prindeți...

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

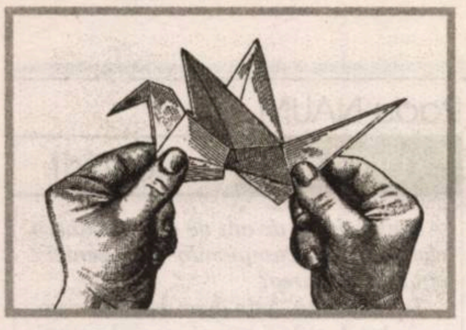

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Năpasta

Citind acum vreo două luni un articol din *Dilema veche* de George Banu, intitulat „Artiștii și temerea de teatru“, și discutînd mai apoi cu autorul pe marginea textului, am avut o revelație. În acel articol, reputatul critic pomenea despre respingerea teatrului venită din partea unor pictori („Pictorilor le displace să fie asociați cu teatrul“). Explicația lui George Banu pentru acest fenomen ar fi că teatrul are o componentă care poate repugna cuiva cu anumite sensibilități. O componentă care ține chiar de „arta spectacolului“ și de „coeficientul de inautenticitate“ al teatrului. E vorba de „simularea“, de „punerea în scenă“ pe care o presupune teatrul, de un element menit să-l facă să aibă succes.

Pentru a transmite mesajul dincolo de scenă, publicului, actorii trebuie să-și exagereze trăirile, vocile, gesturile. De aici vin și expresii de genul „jucăm ca la teatru“ sau „teatral“, pe care George Banu le aduce în discuție. E ceva ce unora nu le place. Mulți pictori detestă teatrul, deși îi iubesc pe actori, după cum observă criticul. Toate astea mi-au amintit de ce spunea odată regretatul nostru coleg, criticul de film Alex. Leo Șerban. El explica de ce iubea mult mai mult filmul decît teatrul și, în fond, era cam aceeași idee. Spunea că, spre deosebire de film, cînd mergea la teatru nu putea trece de convenție, nu putea lua în serios ce se întîmpla pe scenă. Probabil că și lui i se părea ceva exagerat.

Un copil dus la teatru poate avea aceleași percepții de „inautentic“. Mai ales dacă e vorba de o dramă sau de o tragedie pentru adulți, exagerările de pe scenă îl pot chiar speria. Ei bine, la un moment dat, copilul acela am fost chiar eu. Cînd am citit despre motivele care te pot face să respingi teatrul, mi-am adus aminte de ziua în care mama, ținînd cu tot dinadinsul să vadă un spectacol la Teatrul Național (din București), m-a luat cu ea. Era pe la jumătatea anilor ’70, eu aveam vreo 10 ani, clădirea și sălile erau noi, recent inaugurate, și trebuiau și ele văzute. Era vorba de două piese ale lui Caragiale, care se jucau una după alta: *Conu Leonida față cu reacțiunea* și *Năpasta*. Da, tocmai *Năpasta!* Iar eu am fost năpăstuitul. *Conu Leonida* m-a amuzat, deși nici acolo n-am înțeles prea multe. Pare-mi-se că mama a avut o ezitare înaintea celei de-a doua piese, dar și-o fi zis că nu-i chiar așa de lungă și că poate o să suport. Am rezistat cu greu.

Mulți pictori detestă teatrul, deși îi iubesc pe actori.

Astăzi aflu (după o scurtă cercetare pe Internet, de amator în ale teatrului) că regizor era Ion Cojar și că, în general, el promova chiar autenticitatea în teatru. Probabil însă că *Năpasta,* oricît de „autentic“ ar fi fost jucată, nu putea să nu producă un impact puternic la o vîrstă așa fragedă. Am văzut pe acea scenă niște oameni frămîntați de lucruri teribile, așa cum nu mai văzusem niciodată pe cineva în viața reală, și care vorbeau cu un patos și cu o forță cum nu mai auzisem niciodată pe cineva în jurul meu. Era de-a dreptul îngrozitor, cu atît mai mult cu cît nici nu pricepeam prea bine despre ce era vorba. Mi-aduc aminte și acum că nu reușeam să-mi dau seama cine era bun și cine era rău, în piesă. Nimic nu mi-a fost clar, nici măcar la sfîrșit. Descopeream însă o latură a vieții omenești, întunecată și înfricoșătoare, de care nu avusesem habar și tot ce știam era că n-aș fi vrut să am vreodată de-a face, în viața reală, cu asemenea oameni și cu asemenea grozăvii. Eram derutat și de piesa anterioară, de dinaintea pauzei. Nu înțelegeam ce legătură aveau indivizii ăia oribili cu caraghiosul de Leonida. Multă vreme după aceea am crezut că unul dintre actori (Ion) era Emil Botta. Nu era, dar probabil că în mintea mea s-a confundat cu ecranizarea piesei în care juca marele actor și pe care poate că am văzut-o ulterior. De bună seamă că dacă l-aș fi văzut și pe Botta atunci pe scenă, aș fi fost și mai impresionat (cred că fugeam din sală). Dar pare-se că, și fără Botta, lucrurile m-au marcat binișor.

Acum îmi închipui că în fine am înțeles de ce, de-a lungul timpului, am avut mereu o reținere față de actorii care declamau prea patetic, de ce nu-mi plăceau „scenele“ din viața reală (dar cui îi plac) și de ce aproape întotdeauna am avut o ușoară ezitare înainte să merg la teatru. Mă temeam de vreo Năpastă.

■ ■ ■

ready made

„*Bacalu C.* – rămâne pictorul claritâților cristaline. […]

Barbieri G. – două cinstite lucrări. […]

Christescu-Delighioz Ecaterina – acuarele și uleiuri rapide, dar simpatice. […]

Greceanu Olga – compoziție de ciment.“

George Zlotescu, „Salonul Oficial 1934“, în *Arta și Omul. Revistă lunară pentru răspândirea frumosului,* Anul II, Nr. 12-13, Iunie-Iulie 1934

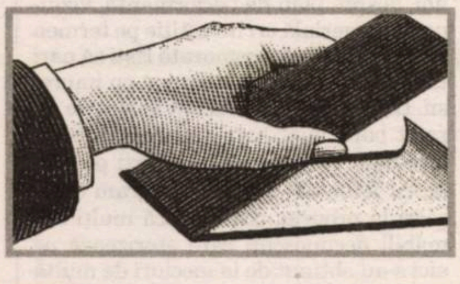

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Vavřička și alții *versus* Republica Cehă

Unele dintre drepturile fundamentale listate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Convenția) sînt susceptibile de derogare în caz de stare de urgență (practic, este vorba de o suspendare temporară a exercitării lor), altele pot fi restrînse în exercitarea lor, iar cele care alcătuiesc nucleul tare al protecției ființei umane nu pot fi suspendate nici măcar temporar și nu pot fi restrînse în exercitarea lor. Dreptul la respectarea vieții private, prevăzut în primul alineat al articolului 8 din Convenție, nu este inclus în acest nucleu tare, putînd fi suspendat în caz de stare de urgență sau restrîns în exercitarea lui, dar numai cu respectarea condițiilor precizate în cel de-al doilea alineat al acestui articol. Sub acest ultim aspect, fiecare stat parte la Convenție poate adopta măsuri care au semnificația unui amestec sau a unei ingerințe în sfera de exercitare a dreptului la respectarea vieții private. Măsurile trebuie să fie, însă, prevăzute de lege și să fie necesare într-o societate democratică pentru atingerea unui scop legitim. Recent, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Curtea) a adoptat hotărîrea în cazul Vavřička și alții *versus* Republica Cehă, privind tocmai dreptul la respectarea vieții private. Primul reclamant a sesizat Curtea cu o plîngere împotriva aplicării unei amenzi, motivate de refuzul vaccinării celor doi copii ai săi cu unul dintre vaccinurile obligatorii, potrivit legii cehe. Ceilalți cinci reclamanți s-au plîns pentru că nu li s-a permis înscrierea copiilor la grădiniță deoarece nu erau vaccinați împotriva bolilor infantile, măsură prevăzută de legea cehă.

În contextul actualei pandemii, hotărîrea Curții are o rezonanță foarte mare, dar semnificația ei depășește sfera interesului imediat. Caracterul facultativ sau obligatoriu al vaccinărilor a fost dezbătut cu mult înainte de declanșarea pandemiei, iar pasiunile care însoțesc această dezbatere nu își vor pierde din intensitate nici după depășirea crizei. Deși în cazul Vavřička și alții *versus* Republica Cehă nu a fost vorba despre vaccinarea împotriva virusului SARS-CoV-2, ci de vaccinarea împotriva bolilor infantile, relevanța soluției adoptate de instanța de la Strasbourg este mai mult decît evidentă. *Mutatis mutandis,* precedentul creat este aplicabil în toate situațiile asemănătoare, iar analiza condițiilor în care este posibilă restrîngerea exercitării dreptului la respectarea vieții private are valoare de precedent, cu caracter obligatoriu, în privința măsurilor luate de statele membre la Convenție pentru obligativitatea vaccinării împotriva unor maladii.

Înainte de a face această analiză, Curtea a reamintit jurisprudența anterioară în care a stabilit că nu este admisibilă nici un fel de constrîngere fizică pentru a impune vaccinarea. Caracterul obligatoriu al vaccinării împotriva bolilor infantile a fost asigurat de Republica Cehă nu prin măsuri de constrîngere fizică, ci fie prin amenda aplicată părinților în cazul refuzului de a-și vaccina copiii, fie prin neînscrierea acestora la grădiniță. Aplicînd o grilă de analiză îndelung exersată – pentru a stabili dacă o ingerință a unui stat, parte la Convenție, în sfera de exercitare a dreptului la respectarea vieții private, îndeplinește condițiile prevăzute în textul care consacră acest drept fundamental –, Curtea a stabilit mai întîi că atît amenda aplicată părinților pentru refuzul vaccinării copiilor lor, cît și neînscrierea la grădiniță a copiilor care nu au fost vaccinați constituie ingerințe în sfera dreptului la respectarea vieții private, dar că acestea sînt prevăzute de lege, au un scop legitim și sînt necesare într-o societate democratică. Scopul legitim este nu doar protejarea copiilor care trebuie să fie vaccinați, ci și, mai ales, protejarea copiilor care, din cauza unor afecțiuni speciale, au interdicție de vaccinare, astfel încît riscul îmbolnăvirii lor este foarte mare tocmai din cauza nevaccinării copiilor care nu prezintă asemenea vulnerabilități, dar sînt purtători ai agenților patogeni. Cît privește necesitatea adoptării unei asemenea cerințe într-o societate democratică, Curtea a statuat că orice stat parte la Convenție are o marjă de apreciere pentru adoptarea celor mai potrivite măsuri, în raport cu scopul legitim urmărit, iar cele două măsuri adoptate de Republica Cehă nu depășesc această marjă de apreciere. Amenda și neînscrierea la grădiniță nu sînt măsuri de constrîngere fizică, ci măsuri rezonabile pentru a asigura obligativitatea vaccinării împotriva bolilor infantile, în acord cu principiul respectării interesului superior al copilului. Ca urmare, Curtea a apreciat că măsurile luate de statul ceh, deși sînt ingerințe în sfera de exercitare a dreptului la respectarea vieții private, sînt proporționale cu scopul legitim urmărit.

Raționamentul juridic dezvoltat în motivarea hotărîrii pronunțate în cazul Vavřička și alții *versus* Republica Cehă urmează un tipar pe care Curtea l-a stabilit în bogata sa jurisprudență privind condițiile în care este posibilă restrîngerea exercitării unui drept al omului, din lista celor susceptibile de o asemenea limitare, între care se numără și dreptul la respectarea vieții private. Totuși, concluzia adoptată în final, atît în acest caz, cît și în hotărîrile anterioare în care a fost aplicat acest raționament, nu este doar rezultatul unui demers logic și metodologic. Dincolo de țesătura rațională a argumentelor se întrevede urzeala profundă a principiului echității. Jurisprudența instanței de la Strasbourg exprimă echilibrul dintre judecata în echitate, specifică sistemului anglo-saxon, și judecata întemeiată pe dreptul pozitiv, specifică sistemului de drept continental. Ca urmare, înțelegerea drepturilor omului recunoscute prin Convenție și actele adiționale nu mai este posibilă doar prin referirea la textele convenționale, ci prin cunoașterea numeroaselor precedente prin care a fost clarificată sfera de aplicare a acestor texte. În jurisprudența sa, Curtea realizează astfel sinteza dintre spiritul dreptului continental și spiritul dreptului anglo-saxon. Spiritul dreptului anglo-saxon este însă prezent nu numai la instanța de la Strasbourg, ceea ce este firesc, întrucît Regatul Unit este încă parte la CEDO, ci și la instanța din Luxemburg, deși Brexit-ul este fapt împlinit. Din fericire, nu este vorba de un cal troian, ci de o punte care unește în continuare Regatul Unit de Uniunea Europeană.

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Singurătate

Texte și opinii de:

● Vlad STROESCU (psihiatru)

„Despre pereți și labirinturi“

● Cătălin OLARU (critic de film)

„Cînd se stinge lumina“

● Dana DIMINESCU (sociolog)

„Pînă nu demult“

● Istvan TEGLAS (actor)

„Un gînd pe care nu îl împart cu nimeni“

● Alida MOCANU (jurnalistă)

„Harta însingurării“

● Adriana SAVU (doctorandă în Sociologie la SNSPA, București)

„*Singulus* și urmașii lui“

argument

„Ce planetă ciudată!“

Dacă ar fi existat o mantră pentru vremurile recente, ea ar fi putut să sune astfel: „Izolare, înstrăinare, însingurare“. Tot ce am mai experimentat pînă acum în istoriile noastre personale la capitolul ăsta s-a resetat. Cu siguranță că există multe forme de singurătate, cum putem vorbi și de niște vîrste și temperaturi ale ei. O vreme m-am întrebat chiar dacă e resimțită într-un fel de bărbați și altfel de femei sau doar presiunea socială e cea care le filtrează diferit.

Paradoxul stă în faptul că, în pandemie, hulita singurătate a devenit „dezirabilă“, cel puțin la nivel de discurs. Am vorbit cu mulți oameni care au trăit și simțit în acest an diverse variante ale ei. Și unii spun că efectele ei se vor resimți pe termen lung. Că nu ne vom reconecta la vechea viață de ființe sociale și sociabile prea ușor, chiar dacă ne dorim asta.

Mi-am propus în Dosarul de acum să merg puțin pe firul apei și să văd ce se întîmplă cu singurătățile noastre. Dacă le putem privi în ochi de aproape, dacă starea de însingurare se poate îmblînzi astfel încît să mergem mai departe, fără să ne uităm, disperați și triști, că nu e tot timpul cineva în dreptul umărului nostru. Are legătură cu faptul că trăim la oraș sau la țară, cum arată în filme și, mai ales, cum ne construim viețile ca s-o integrăm cît mai bine în povestea noastră? Oare scapă cineva să nu fie atins de aripa ei?

Cînd vine vorba despre singurătate, fiecare are propria reprezentare. Unii o să spună că o detestă, alții că și-o doresc. Că poate fi insuportabilă atunci cînd ești într-un cuplu sau, din contra, că își caută un partener/parteneră tocmai ca să scape de blestemul ei. În mulțime devine, uneori, dureroasă de-a dreptul și paradoxurile nu se opresc aici.

Pentru artiști e vitală, așa că i-au închinat, pe bună dreptate, nenumărate ode. În lipsa ei nu există creație. Și, atîta timp cît o să există pe lume cărți și povești despre tot felul de singurătăți, ar trebui să ne fie un pic mai ușor. M-am gîndit, ca în multe alte ocazii, la *Micul Prinț,* care caută, solitar, să înțeleagă ce se întîmplă în jurul lui:

„De pe un munte înalt ca acesta“, își spuse el, „am să cuprind dintr-o privire toată planeta și pe toți oamenii…“ Dar nu zări altceva decît piscuri de stîncă foarte ascuțite.

– Bună ziua! spuse el cu totul la întîmplare.

– … ziua! … iua! … iii! îi răspunse ecoul.

– Cine sînteți? întrebă micul prinț.

– … sînteți! … teți! … eee! răspunse ecoul.

– Fiți prietenii mei, sînt singur! spuse el.

– … sînt singur… singur… singur… răspunse ecoul.

„Ce planetă ciudată!“, se gîndi el atunci. „E toată uscată, ascuțită și sărată. Iar oamenii sînt lipsiți de imaginație. Repetă ce li se spune…“ (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

DILEMA
VECHE
Singurătate

Vlad STROESCU

Despre pereți și labirinturi

Eroarea fundamentală a dicționarelor este că nu pot explica, traduce conținutul emoțional al cuvintelor. Or, fiecare cuvînt e încărcat de sentiment, chiar și cînd e scos din mesaj. Așadar, și mesajul (fraza, contextul) e mereu formulat în cel puțin două limbaje, unul conceptual și unul afectiv, strîns legate între ele, dar și separate. Mai există și un al treilea strat, poate cel mai vechi, cel muzical, dar el merită să fie obiectul unei discuții separate. Chiar și cuvintele științelor exacte au picătura lor de emoție, deși uneori trebuie să le desfaci în componentele lor mai vechi ca să o găsești. Dar cuvintele de bază, arhaice, sînt vase pline de afect și poartă cu ele dorințe, nevoi și temeri omenești fundamentale. De aici cred că trebuie să începem să vorbim despre „singurătate“. Omul este un animal hipersocial: de la începuturi a fugit de singurătate către traiul împreună, iar fuga lui continuă și azi și nu se va încheia niciodată. Miza este foarte mare, viața, moartea, identitatea.

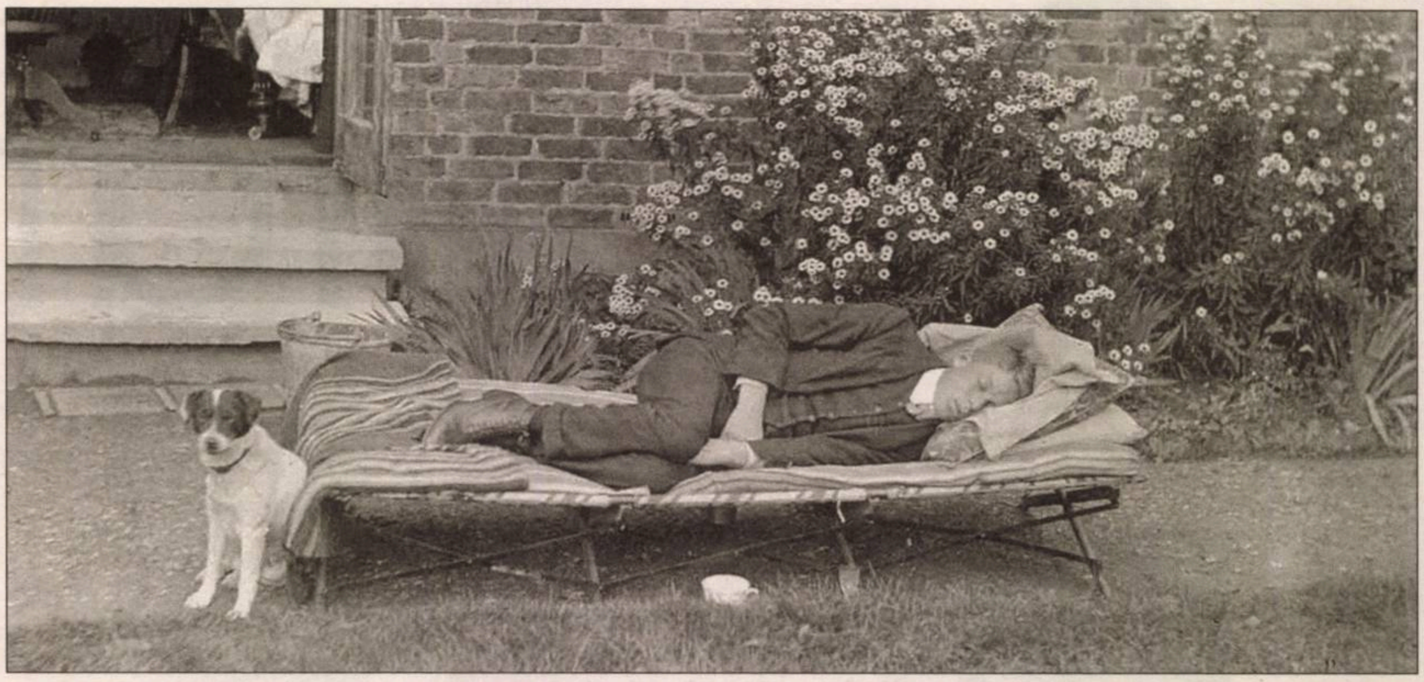

Să ne imaginăm pentru o clipă o ființă, un extraterestru, care e conștient și viu, dar e singurul din specia sa. E autosuficient, nu trebuie să se reproducă, nu are de unde să știe dacă va muri și nu are cum să fie interesat de chestiune. E o ființă aflată în singurătate absolută. Un asemenea personaj nu ar avea limite. Poate că ar fi monstruos precum primii titani care umpleau Universul și își devorau copiii. Nu ar avea nici un atribut, nici o calitate. Nu s-ar simți singur. Conștiința omenească este și ea lipsită de atribute, dar ne putem imagina o fire conștientă și absolut singură? De fapt, cu primele sclipiri de conștiință, omul tînjește după celălalt, se atașează de mamă sau de oricine îi ține locul, fuzionează cu ea într-o intimitate desăvîrșită. Mai tîrziu, își va găsi pereții despărțitori, lucrurile care îl fac diferit, care îl deosebesc de ceilalți oameni și de restul obiectelor. Dar acești pereți vor fi mereu dubli: o parte dinăuntru, din gene, din felul în care crești, o parte din afară, impusă de ceilalți, definită de ei, de familie, de societate. Ceilalți, asupra cărora nu avem nici o influență imediată, nu la început, oricum, ne definesc. Și noi, la rîndul nostru, vom contribui la definirea celorlalți. Această peliculă dinamică, dintre mine și celălalt, ne unește și ne desparte, ne aduce împreună și ne alienează. Uneori în același timp. Chiar și față de omul cel mai drag, cel mai apropiat, nu vom fi cu adevărat ne-singuri. Îndrăgostiții tînjesc cu tot arsenalul gesturilor lor tandre la refacerea androginului mitic, dar el rămîne o poveste mincinoasă. Mama va trebui să își înțarce pruncul. Și oricît am ajunge să ne asemănăm cu cel de lîngă noi, încît uneori gîndim aceleași gînduri în același timp, nu vom fi cu adevărat unul. *Unul singur*. Ce uriaș paradox, și poate eșec al limbajului: sîntem singuri pentru că nu putem fi unul singur.

Înainte să ne îndreptăm atenția spre oceanul de singurătate socială, să remarcăm că sîntem însingurați chiar și față de propriile noastre trupuri. E o distanță între noi și ele. Nu degeaba ni-l imaginăm pe Dumnezeu ca fiind „mai aproape de om decît propria-i jugulară“: avem nevoie disperată să umplem prăpastia din noi, dintre conștiință și organele interne, dintre imaginație și instinct, dintre rațiune și anxietate. Ne vedem pe noi înșine dinspre afară spre înăuntru și ne oprim la epidermă. Dincolo de ea, unde ai zice că începem cu adevărat, e doar întuneric și teamă. Omul e un arhipelag de insule nu foarte apropiate. Sîntem stăpînii *de jure* ai acestui domeniu sălbatic, dar *de facto* nici măcar nu-i știm geografia. Și abisul din noi e același spațiu care desparte și leagă cuvintele de emoția din ele, leagă teama și tînjirea de silabele lui „singur“, și care e și distanța dintre adevăr și minciună. Emoțiile nu mint, dar cuvintele o pot face; în fond, cuvintele nu valorează prea mult de unele singure, din pricina asta. Le folosim ca legături între noi, ca pansament al singurătății, mult mai mult decât ca transmisiune a adevărului.

Există, desigur, și punți între noi. Adesea putem intui ce simte celălalt. Putem să ne imaginăm trăirea lui, îi putem oferi consolare sau ne putem bucura împreună cu el. Sîntem mamifere dotate cu empatie. Nu sîntem singurele, dar am inventat metode uimitoare prin care empatia transcende timpul și spațiul. Am citit poeziile lui Apollinaire de atîtea ori încît am impresia că îmi e prieten vechi, deși a murit cu peste șaizeci de ani înainte să mă nasc eu. Arta, în general, e un spațiu sigur în care putem empatiza cu oameni cu totul străini. Acest lucru e miraculos și salvator: în afara lui, oamenii obișnuiți sînt empatici doar cu un număr mic de alți oameni, cu tribul lor. Iar triburile de azi sînt tot mai mici, pe măsură ce societățile sînt tot mai mari. Dacă nu ar exista agora artei, bănuiesc că ne-am îmbolnăvi foarte repede de o singurătate radicală și ar fi război pe fiecare străduță, de îndată ce am ieși din case.

> *Să ne imaginăm pentru o clipă o ființă, un extraterestru, care e conștient și viu, dar e singurul din specia sa.*

Pînă la artă, mai avem o punte, ceva ce numim „bun-simț“ și „realitate convențională“. Putem să dezbatem, filozofic, despre natura realității, dacă ea există într-adevăr și dacă ne e accesibilă sau interzisă, dar, din punct de vedere psihologic, există o realitate pe care o împărtășim în măsuri variabile cu toții, și în ea se simte imediat ce e intim și ce e social, ce e în afară și ce e înăuntru, ce e gînd și ce e voce. E un simț automat, dar nu invulnerabil. Unii oameni, în anumite circumstanțe, îl pierd. Așa se întîmplă în psihoze, și dacă le menționez aici e pentru că ele sînt un prototip al singurătății. Odată ce un om devine psihotic, adică își pierde dreptul de proprietate asupra gîndurilor și trăirilor sale, confundîndu-le cu vocile altora, simțindu-le ca fiind impuse din afară, se întîmplă simultan două lucruri: acel om se alienează de realitatea convențională, își pierde accesul către ea prin însuși defectul bolii, dar și ceilalți participanți la realitate vor pune imediat, aproape instinctiv, niște bariere alienante. Însingurarea va fi rapidă, și dinăuntru, și din afară. Vechii psihiatri vorbeau despre o emoție aparte pe care o ai atunci cînd încerci să vorbești cu un om aflat în psihoză: îi spuneau *praecox Gefühl*. *Praecox* venea de la *dementia praecox*, un nume mai vechi pentru schizofrenie, am putea să-i spunem, așadar, sentimentul schizofren. Greu de pus în cuvinte, el e senzația pe care ți-o dă alterarea spațiului interpersonal, deformarea realității subiective, dar comune, de care avem nevoie ca să comunicăm. E un fenomen empatic și antiempatic în același timp, căci reflexul, atunci cînd îl ai, e să te retragi, să-ți ridici scutul. E o reacție foarte nedreaptă: în fond, omul dinaintea ta e aflat în suferință. Și totuși, așa sîntem noi, oamenii, ne ferim de suferința altora mult mai des decît o primim ca să oferim în schimb ajutor. Adevărata schizofrenie sălășluiește nu doar în mintea bolnavului, ci și afară, între noi.

E, așadar, foarte greu să vorbești de propria singurătate fără să te pierzi și să ieși, de partea cealaltă a lucrurilor spuse, mai singur decît înainte. La tot pasul sînt contradicții și fundături, e un labirint. În cele din urmă, preocuparea față de cît de singuri sîntem nu e foarte folositoare. Mult mai important e să ne gîndim cum și de ce îi însingurăm pe ceilalți. E o întrebare vindecătoare.

***Vlad Stroescu** este psihiatru.*

Rădăcinile impulsului uman pentru conexiune socială sînt atît de adînci încît sentimentul de izolare poate să ne submineze abilitatea de a gîndi limpede, o consecință practică, dar justă, dat fiind rolul pe care conexiunea socială îl joacă în modelarea inteligenței noastre. Majoritatea cercetătorilor din neuroștiințe sînt astăzi de acord că, într-un interval de zeci de mii de ani, nevoia de a trimite și primi, de a interpreta și transmite mesaje sociale din ce în ce mai complexe a fost cea care a condus la dezvoltarea scoarței cerebrale și la interconectarea sporită dinăuntrul ei. Cu alte cuvinte, nevoia de a interacționa cu alți oameni a fost cea care ne-a determinat să fim, în mare parte, cine și ceea ce sîntem astăzi.

Nu ar trebui să ne surprindă atunci că experiența senzorială a conexiunii sociale, adînc întrețesută în ființa noastră, ajută la reglarea echilibrului fiziologic și emoțional. Mediul social afectează semnalele neuronale și hormonale care ne guvernează comportamentul, iar acesta, la rîndul său, dă naștere unor schimbări în mediul social care ne influențează procesele neuronale și hormonale. Pentru a da un exemplu din lumea rudelor noastre primate, s-a dovedit că nivelurile crescute de testosteron ale masculilor maimuțelor rhesus stimulează comportamentul sexual; dar aceleași niveluri de testosteron sînt, la rîndul lor, influențate de prezența femelelor receptive din peisajul social apropiat. Alergarea este, de obicei, o activitate care contribuie la sănătatea creierului, dar în studiile efectuate pe șoareci de laborator, alergarea s-a dovedit mai puțin benefică pentru creierele animalelor ținute în izolare. La oameni, s-a demonstrat că singurătatea ca atare anticipează evoluția bolii Alzheimer. Și unul dintre studiile noastre recente sugerează că singurătatea are de fapt suficientă greutate încît să modifice transcrierea ADN-ului în celulele sistemului imunitar.

(fragment din Singurătatea. Natura umană și nevoia de conexiune socială, *de John T. Cacioppo și William Patrick, traducere de Radu Șorop, Editura Vellant, în 2018)*

Cristina ȘTEFAN

Să dormi singur

După ce-am pus punct unei relații lungi, m-am întrebat cum o să-mi găsesc energia să fac orice. Multă vreme, mi-am zis că nu pot, că-i prea greu. Cîteva nopți, am chemat o prietenă să doarmă cu mine. M-am gîndit cu jind la perioada în care locuiam cu cineva, cu toată că și-atunci eram tot singură. O vreme, mi-au răsunat în cap cuvintele femeilor din familie: că nu poți să treci prin viață doar tu cu tine, că-i bine să te căsătorești, să faci copii, să întemeiezi o familie, să ai un sprijin. Așa trebuie, așa se face. Aveam douăzeci și șase de ani și nu știam să fiu singură. Nu mă învățase nimeni. Richard Brautigan o spune mai bine decît mine: *„It's time to train yourself / to sleep alone again / and it's so fucking hard"*.

Ani la rînd, mi-am urmărit mama și bunicile neieșind o clipă din rolul de soții care îngrijesc bărbați, niciodată cu o cameră doar a lor sau dedicîndu-și timp numai pentru sine. Prima copilărie mi-am petrecut-o într-un apartament care adăpostea șapte persoane, cu femei care spălau rufe în lighean, găteau cu rîndul într-o bucătărie imposibil de strîmtă, treceau în tăcere dintr-o încăpere într-alta. Mi-o amintesc pe bunica paternă zicîndu-mi, acum cîțiva ani, cît timp vedea de bunicul bolnav, căzut la pat: „Cum te descurci, fată, singură? Uite, eu măcar sînt cu moșul meu, îi dau să mănînce, îl spăl, am ce face". La asta se redusese totul, asta rămăsese esența vieții ei: să aibă grijă de cineva. „Unde-s doi, puterea crește", asta era filozofia ei. La rândul său, mama nu înțelegea cum de m-am obișnuit, în cele din urmă, să trăiesc „singură, fără ajutor", cum de pot să dorm, să mănînc, să merg la cumpărături sau să ies la film tot singură.

Așa se sedimentează, în timp, stigmatul social aplicat omului singur. Vulnerabilul. Deprimatul. Ratatul. Neîmplinitul. Neadaptatul. În familie. Așa ne învățăm cu greutatea pusă pe umerii noștri, cu rușinea ei, și tot așa sîntem îndemnați s-o apăsăm la rândul nostru pe trupurile celor ce vin după noi.

Frica de singurătate se învață în familie. Dar la fel și bucuria de a fi singur.

Ca multe alte lucruri din viețile noastre, fricile sau lipsa lor țin și de felul cum ne spunem povestea. În fond, singurătatea pe care o percepeau bunicile mele apăsa mai greu pe umerii lor decît pe mine, în realitate. Fără să-mi dau seama, am tînjit după o cameră doar a mea încă din copilărie, din acei primi ani petrecuți într-o casă prea mică, alături de o familie prea mare. Atunci, dimpotrivă, mi s-a acutizat nevoia de singurătate, de intimitate și de spațiu doar al meu, și cam tot atunci am început să-mi spun singură povești și, mai tîrziu, să le pun pe hîrtie. Fără să intenționeze neapărat asta, mama m-a învățat, totuși, independența. Faptul că și-a dorit să am căminul meu și să nu depind de altcineva, așa cum a depins ea, e unul dintre lucrurile care m-au ajutat cel mai mult în viață și pentru care-i mulțumesc enorm.

Lucrînd în presă, de-a lungul anilor, am descoperit o mulțime de alte femei fantastice. Unele mi-au devenit cele mai bune prietene. Pe altele doar le-am intervievat. Am discutat cu o terapeută care se ocupă de copiii din medii defavorizate. Cu o activistă care împarte produse de igienă menstruală pentru femeile din medii dezavantajate. Sau cu două femei supraviețuitoare ale violenței domestice, cărora le-am schițat povestea într-un Dosar despre plecări. Puterea lor de-a se rupe dintr-o relație abuzivă fizic și emoțional mi s-a părut mult peste a mea, curajul lor, peste forțele mele. Altă femeie cu care am discutat trecuse printr-un transplant de măduvă. După operație, își petrecuse mai multe luni singură, într-un izolator. Ele sînt adevăratele eroine și supraviețuitoare. De la ele am învățat multe lucruri.

Cu toate site-urile și aplicațiile sale de socializare, lumea ultimilor ani parcă ne-a interzis să mai fim singuri, să nu facem parte în orice clipă dintr-un cuplu sau dintr-o gașcă de prieteni. Avem nevoie de contacte fizice și de afecțiune. Însă, pentru mulți, singurătatea e greu de suportat. Sînt nerăbdători să scape de ea, le e teamă să rămînă singuri cu demonii lor.

Uneori mi-e teamă și mie, dar numai atunci cînd sînt bolnavă. Iar lunga perioadă petrecută singură în pandemie m-a ajutat să mă găsesc pe mine. Să-mi dau seama cu ce lucruri mă simt confortabil și cu ce nu. Asta poate și pentru că, de-a lungul anilor, am mai avut noroc de un lucru: mi-am găsit oamenii mei, prietenii aceia care să-mi dea încredere și de la care să învăț constant. Cei care să mă ajute să-mi schimb puțin perspectiva chiar și-n fața celor mai negre momente. După un timp, singurătatea devine o armură.

Dacă e ceva ce m-au învățat toți anii ăștia e cum să stau la masă cu demonii mei. Unii mai mici, pitici, prietenoși, alții mai mari, înfiorători. Pînă la urmă, singurătatea la adulți e inevitabilă. Nu-i putem scăpa. Putem doar s-o îmblînzim.

***Cristina Ștefan** este jurnalistă.*

Cătălin OLARU

Cînd se stinge lumina

Dacă singurătatea e distanța care ne separă de ceilalți, nicăieri nu ești mai singur ca în spațiu. În *Solaris* (1972), Tarkovski pictează prima constelație a depresiei cosmice. De la *remake*-ul mai puțin languros al lui Soderbergh pînă la *Moon* al lui Duncan Jones și *High Life* al lui Claire Denis, astronautul își păstrează alura *glam* de sihastru al spațiului. Cînd rolurile se schimbă, alienarea rămîne pe poziții: în *The Man Who Fell to Earth* (1976), interpretat cînd absent, cînd cu accente paroxistice, de un Bowie puternic narcotizat, extraterestrul Newton caută umanitatea și descoperă depresia. Cît despre Tarkovski, în Zonă, adică tot un spațiu cu rezonanțe extraterestre, spleen-ul e încă mai apăsat. Și în *Călăuza* (1979), eroului îi dau replica tot doi camarazi, dar asta nu-l ajută cine știe ce.

Cazul extrem, singurătatea propriu-zisă. Totală. Implacabilă. Simbolul ei cel mai pregnant, supermarket-ul gol, peisaj coșmaresc prin excelență. Din el, se servește, cu o rutină îndelung exersată, Robert Morgan, eroul lui *The Last Man on Earth* (1964), ecranizare a unui roman al autorului american Richard Matheson. Protagonistul interpretat de Vincent Price duce un trai inerțial, impregnînd ecranul cu o combinație de sarcasm, sastisire și silă. Singurătății actuale i se opune fericirea de odinioară și i se propun drept remediu consumul de jazz și alcool, respectiv compania unui cățel, care se întîmplă să traverseze peluza casei lui Morgan și pe care acesta îl va salva ulterior, chiar înainte ca ultimul om de pe Pămînt să afle că nu e chiar ultimul.

Remake-ul *The Omega Man* (1971) e făcut din aceeași plămadă, dar are alt gust, altă formă, alt miros, pe scurt, e altceva. Morgan ascultă tot jazz, dar nu pentru că jazz-ul ar fi o simplă distracție, în calitatea lui de muzică populară (nu mai e), ci pentru că eroul trebuie să emane rafinament prin fiecare por: poartă haine de catifea, joacă șah, casa lui e plină de tablouri și busturi. Cu toate acestea, nu e suficient de rafinat încît să nu tragă cu arma automată încă din secunda 80 a filmului, cu grația unui zilier care sapă cu cazmaua (operațiune pe care o va tot repeta). Robert rămîne la bustul gol cînd ți-e lumea mai dragă, iar cînd află că există și o ultimă femeie pe Pămînt, nu e deloc clar dacă ce vrea e să-i vorbească sau să o violeze. În interpretarea lui Charlton Heston, eroul lui Matheson capătă valențe mesianice, dar e un Iisus asupra căruia singurul har care pogoară e cel al încântării de sine.

În *I Am Legend* (2007), supermarket-ul gol e înlocuit de New York-ul gol, priveliște încă și mai neliniștitoare. Cîinele cu privirea blndă reapare în peisaj, iar jazz-ul e înlocuit de golf. *I Am Legend* e un „Omega Man" epurat de *camp*, cu scene de acțiune nu tocmai credibile, dar ocolite de accente comice, și cu un erou cu o nouă caracteristică definitorie. Apăsat de o tristețe copleșitoare, doctorul lunetist interpretat de Will Smith e atașant și nu prea. Tot e ceva: măcar nu mai e libidinos.

Băieţeii poartă albastru, fetițele poartă roz, iar a fi scenarist e o meserie de bărbat. Așa se face că singurătatea cinematografică e, în proporție covîrșitoare, masculină. Galantoni, dar cu măsură, acești bărbați care suferă și iarăși suferă le oferă cîteodată și personajelor de parte femeiască luxul de a simți una-alta. Printre excepții, personajele interpretate de Gena Rowlands în filmele lui John Cassavetes. În *A Woman Under the Influence* (1974), Mabel e cu atît mai singură, cu cît e permanent înconjurată de ceilalți (și nimeni nu scapă ocazia de a-i pune în vedere că modulațiile ei temperamentale sînt mereu inadecvate). În *Opening Night* (1977), Myrtle își ia alcoolul drept aliat în lupta cu stresul post-traumatic și cu un rol pe care încearcă să-l îmblînzească. În sfîrșit, în *Gloria* (1980), cel mai anemic din titlurile mari ale lui Cassavetes, strămoș al *Léon*-ului lui Besson și imn închinat învîrtelii, eroina e singură împotriva unor mafioți, avînd drept unică proptea complimentele pe care i le face, cu extremă zgîrcenie, un băiețel de șase ani.

Monica Vitti văzută prin ochii lui Antonioni, poet al tăcerilor și al angoaselor. Delphine din *Le Rayon Vert* (1986), a cărei singurătate nu e mai puțin apăsătoare doar pentru că urgența ei se referă la concediul de vară, instituție franceză la fel de materială ca Fiscul sau Jandarmeria. Rosemary din horror-ul lui Polanski din 1968, și ea, la fel ca Mabel, singură în mijlocul unei haite. Ines din *Toni Erdmann* (2016), singură într-un București primitor, dar nu mai puțin străin, pradă unor sîcîieli vecine cu hărțuirea, dar care în cele din urmă o salvează. Felicia Ozanei Oancea, singură în același București, agresată necontenit, în atacuri de slabă intensitate, de forțe pe care îi e imposibil să le stăpînească. Benni din *Systemsprenger* (2019), singură într-un sistem extrem de generos cu cei care i se conformează (și doar cu ei). Clara din *Aquarius* (2016), singură în fața termitelor imobiliare, într-o Brazilie tot mai neospitalieră și mai de neînțeles.

Singurătatea nu are gen și nu are patrie. E pretutindeni, iar împotriva ei nu există adăpost. Nici în spatele ecranului, nici în fața lui.

***Cătălin Olaru** este critic de film.*

Marius CHIVU

O iarnă cu Thoreau

„Îmi place să fiu singur. N-am găsit niciodată tovarășul care să fie la fel de bun ca singurătatea“, scrie Henry David Thoreau în *Walden sau Viața în pădure*. Mă regăsesc în acest *statement,* deși mi-e familiar felul în care tovărășia asta capătă uneori un zgomot de fond.

Unicul copil la părinți, am fost crescut de bunici pînă în clasa întîi, apoi mi-am petrecut toate vacanțele la țară, singur cu bunicii (verișorii mei mergeau întotdeauna la ceilalți bunici ai lor), și, în cea mai mare parte din viața mea adultă, am locuit singur în apartamentul meu din București. Anul trecut, la începutul lunii martie, m-am mutat în casa bunicilor situată într-un sat din Oltenia de sub munte și renovată de mine în ideea de a-mi petrece verile departe de oraș. Pandemia însă m-a mutat cu totul la țară. Tata a venit să mă ia cu mașina de la București, însoțit de o mică remorcă în care am încărcat două mii de cărți (plănuiam oricum să-mi fac o bibliotecă serioasă și în casa de vacanță), plus tot ce am considerat la momentul respectiv că-mi trebuie în cele cîteva luni de izolare la țară, cît credeam eu atunci că va dura pandemia.

© M. Chivu

Acum, cînd scriu acest text, viața mea la țară a depășit jumătatea perioadei pe care Thoreau a petrecut-o în Walden, Massachusetts, între iulie 1845 și septembrie 1847, trăind singur în pădure, într-o cabană de lemn construită cu mîinile lui și hrănindu-se cu legume cultivate de el însuși. Firește că, spre deosebire de Thoreau, retras experimental la vîsta de 28 de ani la marginea civilizației și ducînd în mod manifest o viață austeră, eu am la dispoziție aproape totul: o casă modernizată, un supermarket la cîteva sute de metri depărtare, părinții locuind în satul vecin și Internet. În primele luni însă n-am avut timp să mă cufund în lectură, scris, muzică și contemplarea naturii, așa cum plănuiam, întrucît s-a dovedit că o casă înconjurată de o grădină de șapte mii de metri pătrați necesită o muncă de întreținere constantă. Muncile primăverii trecute au fost perioada mea de acomodare la viața de țară („În prima vară nu am citit cărți, am prășit fasole“), astfel că, atunci cînd din vară am început să primesc vizitele prietenilor mei, fugiți din București, Bistrița, Rm. Vîlcea sau Timișoara, eram gata stabilit și deja în elementul meu.

Satul nu mai are de foarte multă vreme viață socială.

Televizor nu aveam, petreceam tot mai puțin timp în *social media* („omul este bogat proporțional cu lucrurile de care-și poate permite să se lipsească“) și nu duceam lipsa concertelor, festivalurilor, tîrgurilor de carte ș.cl., pe de o parte întrucît acestea oricum nu se întîmplau pentru nimeni altcineva (nu existau condiții pentru *fear of missing out),* pe de altă parte pentru că eram cu totul pătruns de noul stil de viață, înconjurat de „inocența și binefacerea de nedescris a naturii“. Practic, din luna mai pînă în octombrie am intrat în casă doar ca să mă culc: citeam, lucram, ascultam muzică, mîncam în curte, trăgeam cîte un pui de somn la umbră, preferam pînă și WC-ul de lemn dintre salcîmi.

În prima jumătate de an, cu prietenii care nu mă puteau vizita vorbeam îndelung la telefon, confesîndu-ne supraviețuirile în timpul pandemiei. M-am abonat la *Dilema veche,* pentru a o citi pe hîrtie, m-am deprins cu shopping-ul online (de la vin și viniluri la vopsea și mici piese de mobilier), editurile îmi trimiteau prin curier noile apariții, semnam contracte de colaborare venite prin poștă, țineam ateliere și făceam lansări de carte sau alte proiecte prin Zoom. Cînd nu aveam prieteni în vizită, îmi petreceam serile cu un verișor îndepărtat care de asemenea se mutase în casa bunicilor lui, peste drum de mine. Uneori beam și mîncam împreună și, în general, discutam aproape zilnic despre viață sau despre cărțile pe care le împrumuta din biblioteca mea (i-a citit integral pe Vonnegut și Hemingway, i-a descoperit pe Bulgakov, Brumaru, Sorin Stoica și Ovidiu Verdeș). Despre pandemie mă ținea la curent tata, care îmi făcea rezumatul știrilor cînd mă chema să-l ajut cu vreo muncă a cîmpului („toate știrile sînt palavre“). În lumea rurală, virusul afectase viețile oamenilor mai degrabă formal.

Vara lui 2020 a fost prima vară din ultimii douăzeci de ani cînd nu am văzut marea și cînd am plecat o singură dată de acasă (pînă la Petrila, să văd muzeele gîndite și desenate de Ion Barbu), dar și cînd am parcurs sute de kilometri cu bicicleta prin satele din jur, fotografiind case bătrînești, multe abandonate și în paragină. În plină pandemie, eram fericit și o știam.

Veșnicia, vecina singurătății

Odată cu toamna, peisajul natural și cel interior s-au schimbat în tandem. Păsările au plecat, natura a ostenit, au venit frigul și ploile, iar pandemia nu mai era o situație inedită, devenise o banalitate iritantă pe care prietenii n-o mai discutau la telefon, fie o luau ca atare, fie postau diatribe pe FB împotriva instituțiilor incompetente și a semenilor iresponsabili. În noiembrie deja nu mai aveam ce face prin grădină, iar frigul și întunericul m-au mutat în casă. Ca și munca fizică, scrisul este un mod foarte bun de a fi singur, dar nu-mi găseam dispoziția și ritmul. Verișorul meu plecase la muncă în Anglia și am preluat eu cei doi cîini ai lui pe care, mai întîi, a trebuit să-i împrietenesc cu un pisic găsit, salvat între timp dintr-un șanț. Animalele astea trei au fost prietenii mei cei mai buni peste iarnă. Continuam să cinez aproape zilnic cu părinții mei, dar părinții nu sînt niciodată o soluție împotriva singurătății, un domeniu pe care stă în firea lucrurilor să nu-l poată stăpîni.

Satul nu mai are de foarte multă vreme viață socială. La Căminul Cultural nu se mai întîmplă nimic de zeci de ani (în copilărie aici vedeam filme, căci exista proiector), hore nu se mai țin, discotecile au dispărut, pista de popice a fost transformată în parcare. „Punctele vitale ale satului“ – barul, stadionul, biroul de pariuri sportive (da, avem așa ceva!), biserica, poșta (ghișeul de pensii) și tîrgul regional de sîmbăta dimineața – erau supuse restricțiilor, iar sătenii nu se mai adunau nicăieri.

Însă configurația demografică a satului este oricum dezechilibrată: ulița s-a pustiit (din generația bunicilor, mai trăiesc doar trei văduve, dintre care două au fost luate de copiii lor la oraș, iar cealaltă e la pat), iar tinerii sînt plecați în străinătate. Practic, n-au mai rămas prea mulți de vîrsta mea în sat, iar cei rămași au familii. Singurul consătean congener care mi-ar fi putut deveni prieten era un fost coleg de presă din Rm. Vîlcea, dar soția lui a născut și serile cu țuică fiartă în doi („muniție de pace“) au încetat. Printr-o cunoștință de pe Facebook, care a intuit că ne-am fi de folos unul altuia, am ajuns să mă împrietenesc cu un verișor bucureștean de-ai ei, retras ca și mine, cîteva sate mai încolo. Am fi putut fonda un Club al Bărbaților Singuri Retrași la Sat.

Spre deosebire de Thoreau, care pretindea că se vindecase de „această ușoară boală a sufletului“, am resimțit spleen-ul prin noiembrie, cînd a-nceput să se-ntunece la ora 16 (și să se lumineze abia la ora 9) și cînd frigul a transformat spartul lemnelor în unica activitate. Singurătatea este un bun profesor de științele naturii: te învață să observi manifestările naturii, să-i descifrezi semnele și să reții detalii (ultima pasăre care mi-a ținut companie a fost o ciocănitoare neagră cu cîntecul ei straniu și frumos), te învață să te bucuri de sunete, culori, mișcări. În mizantropia lui, Thoreau era fascinat de natură: „Nu poate exista nici un fel de neagră tristețe pentru cel care trăiește în mijlocul naturii și mai dispune încă de simțuri“. Dar „natura neîngrădită“ se uscase, înghețase și amuțise, telefonul nu mai suna, pe FB erau doar manifestări ale nemulțumirii, prostiei și agresivității, verișorul cunoștinței mele a capitulat și s-a întors în București, astfel că nu-mi mai rămăseseră decît cărțile și muzica („dacă am respecta numai ceea ce este inevitabil și are dreptul să existe, muzica și poezia ar răsuna pe străzi“), plus cele trei animale, cărora am început să le fac mici confesiuni.

În mod curios, am constatat că n-aveam poftă de cărți noi, ca și cum cititul revendica, inclusiv tematic și cronologic, tot retragere („Cu cît e mai important să știi ceva ce n-a fost niciodată vechi?“). Am început să recitesc nuvelele lui Jack London („Dragoste de viață“, „Tăcere albă“, „Focul“ – titlurile spun și ele ceva), primele mele lecturi serioase din copilărie (în aceeași ediție de la Editura Tineretului din 1968, în traducerea lui Petre Solomon și cu ilustrațiile lui Ristea Dumitru), am citit pentru prima dată *O vară la țară* de J.L. Carr (minunată!), masiva antologie a pastelului românesc *Efigiile naturii,* alcătuită de Petre Stoica și Mircea Tomuș în 1971 („versurile, cel mai admirabil gard invizibil“) și, firește, *Walden*-ul lui Thoreau (în noua ediție de la ART), care mi-a devenit îndrumar de întrebări și ghid de formulări. În plus, îmi acompaniam lectura cărților vechi scrise de autori morți cu muzica unor Bill Evans, Yusef Lateef, Sonny Rollins, Wes Montgomery, Grant Green, Dexter Gordon (morți și ei), plus Corea (care tocmai murise) și Keith Jarrett (care doar paralizase). Neavînd acces la vreo platformă de *streaming* online, vedeam filme (stră) vechi de alți autori morți: Herbert Ross, Liliana Cavani, Ernst Lubitsch, Sydney Pollack, Milos Forman, ori filme... cult cu Bambi Woolds, în încercarea de a mă amuza într-un fel sau altul.

Prin decembrie, cînd lumina zilei abia mai dura cîteva ore, iar seara împreună cu părinții mei se termina puțin după ora 18, timpul disponibil „cufundării în reverie“, cărți cult, jazz clasic și filme alb-negru a început să devină apăsător în răbdarea lui. Am montat la ferestre instalații luminoase, am cumpărat de la supermarket lămpi de veghe, am comandat online două lampadare și o boxă bluetooth și am redecorat casa, astfel încît să resimt cît mai puțin presiunea întunericului și a liniștii. A fost însă o iarnă prea lungă, lungă și capricioasă, cu ger, zăpadă puțină și foarte multă ploaie, ploaie și vînt. Nici măcar nu puteam invoca recluziunea romantică a lui Thoreau care exulta la ideea „nici unei pîrtii spre lumea civilizată“. Am început să fac focul în casă pe 17 octombrie și am ținut-o așa pînă la începutul lunii mai, ninsorile scurte alternînd cu ploile torențiale, cu zile înnorate și vîntoase în chip de pauze pentru recăpătarea tonusului.

Scriu această confesiune în primele zile însorite ale primăverii, după șapte luni de iarnă. În curînd voi face rapelul vaccinului și lumea se va deschide ceva mai mult. Rămîne însă o întrebare pentru care iarna, și mă tem că nici pandemia, nu par să fi fost suficient de lungi: „Ce fel de spațiu este acela care separă un om de semenii lui și-l face solitar?“.

■ ■ ■

Alida MOCANU

Harta însingurării

„All the lonely people
Where do they all come from?
All the lonely people
Where do they all belong?“
THE BEATLES, *Eleanor Rigby*

Îți ia destul timp pînă ajungi să o îmblînzești cu adevărat. La început, o înveți să se obișnuiască puțin cîte puțin cu tine. Să îți deprindă mersul de zi cu zi, de seară cu seară, de noapte cu noapte. O ajuți să îți descopere casa, obiectele din jur, cărțile, fotografiile, florile din glastre, muzicile și serialele tale, cafelele fără zahăr sau vreun *Rioja* sec de sîmbătă seara. Cîteodată o păcălești, o duci de nas plecînd în vacanțe, cărînd vară după vară un cort, fugind, tu cu ea și cu soarele, pe o autostradă, sau umblînd fără rost prin parcuri și librării, sau pe străzi pur și simplu. O amăgești amestecîndu-te în mulțimea din vreun aeroport, pentru ca apoi să o minți iar, pierzîndu-te printre miile de turiști din muzeele lumii (locul unde nimeni, nimeni nu este sau – mai bine spus – nimeni nu pare vreodată singur). Dar tu așa ești, ascuns în masa asta de oameni gălăgioși, organizați în grupuri, făcîndu-și poze, căutîndu-se unii pe alții, pe care tu îi rogi în stînga și-n dreapta: *„Excuse-me! Could you please take a picture of me with this painting?“*.

La un moment dat, observi că singurătatea s-a învățat cu tine. Nu se mai ascunde, nu te mai șicanează, nu mai amenință că te părăsește. Știe tot ce faci, păstrează orice urmă de-a ta, orice amprentă a mîinilor tale pe ceașca de ceai, pe tastatura cuvintelor tale scrise, pe vaza cu lalele sau bujori sau margarete sau crizanteme sau frezii. Îți știe pe de rost anotimpurile și cum le-ai tot schimbat apa în vaza din sufragerie. Îți păstrează fiecare urmă a pașilor prin încăperi, pe covorul gros. Exact ca în *Rătăcitorii* Olgăi Tokarczuk, singurătatea ia forma ta și a casei tale, împreună, nedespărțite: „Episoade singulare, simple gesturi, ca de pildă amprenta piciorului pe covorul moale care apare la nesfîrșit în același loc, apare și dispare. Sau mîna care imită deasupra mesei mișcarea scrisului, absolut de neînțeles, căci se produce fără stilou, foaie, scris și restul trupului“.

Ca să nu se întoarcă împotriva ta, te apuci s-o organizezi pe o listă a nevoilor și a dorințelor. Așa cum faci pentru cumpărături, sau pentru citit, sau pentru ambițiile mici: „Să iau apă și ciocolată, să cumpăr cutare carte, să mă apuc de sport, să, și să, și să...“.

„E important să îți fixez niște reguli“, îi spui. Știi că, dacă nu faci asta, o să profite, pentru că singurătatea atunci te lovește mai tare, cînd te știe dezarmat, deznădăjduit, luat pe nepregătite. Trebuie să îi explici clar granița dintre solitudine și ea.

„Nu sînt nici poet romantic, nici *the Wanderer above the sea of fog* sau singuraticii lui Edward Hopper, nici Truman Burbank în scena-n care plouă doar peste el, peste el singur și atît“, îi tot repeți, apăsat, răspicat, să priceapă odată că nu ești personaj de carte, nici protagonistul unui tablou, nici actor într-o scenă de film. Acolo e un joc al cuvintelor, al imaginii, al camerei de filmat, al căutării unui efect. Granița asta trebuie să-i fie bine explicată; singurătatea trebuie să înțeleagă perfect cînd este doar o alegere de moment și cînd s-a transformat deja *(cînd este prea tîrziu)* în înstrăinare și dezamăgire, în teamă, în apatie sau inadaptare, adică, în cele din urmă, în dușmanul tău. Iar acesta este momentul cînd relația cu propria singurătate a devenit toxică și atunci vă răniți, cînd conviețuirea devine imposibilă și atunci te lupți cu ea, o amăgești din nou, spunîndu-i că nu e chiar atît de rău, că poate mîine vă va fi mai bine. Dar, în timp ce o amăgești pe ea, te amăgești de fapt pe tine. Pentru că nu există manuale de singurătate. Nu-ți oferă nimeni vreodată oferta atractivă a unui curs de alungare a ei.

Cît de ușor le-ar fi fost atunci inadaptaților, dezamăgiților, alungaților, copiilor abandonați și adolescenților neînțeleși, oamenilor cu depresii-adînci-fără-ieșire, părăsiților, celor necurajoși și neîncrezători, introvertiților, renegaților și respinșilor, timizilor, celor uitați de prieteni și de lume, văduvelor sau văduvilor, oamenilor care nu mai cred în nimic sau în nimeni, celor care au lăsat garda jos și care, în final, s-au închis în ei.

Cît de ușor le-ar fi fost atîtor și atîtor bunici singuri. Cît de ușor i-ar fi fost atunci bunicii să-și înțeleagă zeci de ani de liniști și așteptări, zeci de ani muncind singură pămîntul ăla bolovănos, zeci de ani urcînd în tăcere mii de coșuri grele în podul casei, zeci de ani pregătind masa pentru o singură persoană, și tot atîția ani aprinzîndu-și focul în sobă, singurul zgomot din camera ei, și ea tot singură, pentru că a luat de mult forma singurătății celei care-o locuiește.

Cît de ușor ne-ar fi fost dacă cineva ne învăța să trăim singuri și să transformăm singurătatea în oameni, în îmbrățișări, în fericire, în mîngîieri și cuvinte de alint, sau de împăcare, sau de drag. Cît de ușor ne-ar fi fost să transformăm liniștea din jur în atît de așteptatele *„Ce mai faci? Cum mai ești? Ai nevoie de ceva?“*. Cît de ușor ar fi fost dacă, în manualul ăsta al singurătății, oamenii s-ar fi grupat pe două rînduri: cei singuri și cei care pot alunga singurătatea celorlalți. Un grup de lucru s-ar fi ocupat de ei, le-ar fi ghidat pașii, le-ar fi creat strategii menite să îi aducă împreună, ar fi inițiat programe intensive de readus pofta de viață celor care s-au adîncit mult prea mult în prăpastia asta numită singurătate.

Dar grupul ăsta de lucru, pe marginea căruia am brodat mai sus un scenariu imaginat, da, el chiar există. Nu am știut niciodată de el pînă astăzi, cînd scriu acest text. Îi spune Ministerul Singurătății și a fost înființat, în anul 2018, în Marea Britanie, iar anul acesta, în Japonia. Și poate că, pînă la urmă, ar trebui să existe în fiecare dintre noi un astfel de minister, unul care, în loc să arate cu degetul *depresia* sau *izolarea* unui om, să se întrebe, mai degrabă, cum poate să-l ajute.

***Alida Mocanu** este jurnalistă.*

Istvan TEGLAS

Un gînd pe care nu îl împart cu nimeni

Uneori e momentul acela inexplicabil în care nu înțeleg care e rostul vieții, dar nici nu doresc să mi-l explic. E o stare de spirit care nu poate fi influențată din exterior. Multă vreme am inventat relații și prietenii, ca să pot fugi de ea. Acum, în plină pandemie, singurătatea m-a primit înapoi. Ea însăși e o stare în care ești conectat și izolat de toată lumea în același timp. Iar ce trăim acum mi se pare înfricoșător, dar într-un fel e ideal, pentru cum văd eu singurătatea. S-ar putea să fiu printre puținii care spun asta și recunosc că adolescența mea neobișnuită – cu episoade periodice de izolare – își spune cuvîntul acum. Însă ce lipsea atunci există acum, și anume această conexiune cumva impersonală cu lumea înconjurătoare. Voiam să fiu printre oameni, dar fiind nesigur pe mine, fiindu-mi frică adică, aveam nevoie de un fel de ecran care să mă protejeze de ceilalți. Acum, că acest lucru s-a materializat, trebuie doar să învăț cum să mă descurc cu el, pentru că de cele mai multe ori, pînă acum, am dat-o în bară. Am pierdut zile întregi în fața ecranelor și m-am ales cu tot felul de stări fizice ciudate. Nemișcarea și statul în fața ecranelor au un efect nociv asupra mea, deoarece durerile din corp devin din ce în ce mai prezente. Fac contracturi pe toată zona spatelui și o întoarcere bruscă a capului sau a umerilor e ca un cuțit între coaste. Cea mai frecventă însă e durerea de cap, prezentă mai tot timpul. De durerea asta scap cel mai greu, pastile iau deja, și dacă cîndva mi se părea că e un moft să iei o pastilă pentru așa ceva, acum mi-am cam schimbat părerea.

Singurătatea de obicei e plină de durere, uneori chiar fizică. E ca momentul acela în care ne luăm liber să ne odihnim sau să ne relaxăm după o perioadă lungă de muncă, stres, nervi, dar ne apucă toate problemele. Răcim, ne stricăm la burtă sau facem puroi în gît. Și de unde ar trebui să ne fie bine pentru că, în sfîrșit, ne-am luat timp pentru noi, ne trezim că ni s-au năruit toate planurile. În timp ce tremurăm într-o cameră de hotel, cu cămașa de noapte transpirată de febră, și nu reușim să ne concentrăm decît asupra gîndurilor noastre primitive, știm că sîntem singuri. În realitate, nu poate fi nimeni alături de noi. Asta nu înseamnă că nu poate încerca.

Nu poate fi nimeni alături de noi.
Asta nu înseamnă că nu poate încerca.

Un alt gen de singurătate care mă fascinează e a oamenilor cunoscuți, care simt nevoia să se adreseze tuturor necunoscuților de parcă ar fi rudele lor. Chiar și cînd sînt efectiv singuri pe stradă emană un aer care îți dă senzația că oricînd ar putea să te oprească pentru o eventuală critică asupra vremii sau a felului în care ești îmbrăcat. Ei au nevoie, de fapt, să vorbească singuri, nu să-i contrazici tu. Acești oameni singuri se simt datori, prin prezența lor directă, să-ți confirme faptul că ei știu că tu îi știi, și asta e de ajuns. Altfel, ar trebui să se prezinte, să te cunoască pe bune, dar asta ar presupune să aibă un fel de curiozitate față de tine, și nu față de ei înșiși.

Dar cea mai cruntă singurătate care există în viața unui artist, care are legătură cu scena, e momentul de dinainte de-a intra în scenă. Nu se întîmplă foarte des, doar în anumite momente, cînd faci ceva total nou pentru tine, pe deasupra într-un spațiu necunoscut. Pur și simplu nu reușești să mai percepi lumea de-afară în nici un fel, te apucă o doză de frică și o curiozitate atît de intensă și de comprimată în același timp, că ai senzația că poți să și mori. Am fost paralizat, culmea, nu cînd mi se întîmpla mie, ci cînd am observat această clipă de singurătate la alți colegi.

***Istvan Teglas** este actor.*

Dana DIMINESCU

Pînă nu demult

Era aproape de 12, la prînz, oră la care ar fi trebuit să fiu în casă, la izolare, ca toată lumea din Paris. Întîlnirea pe care o avusesem, ca într-o dimineață obișnuită, se prelungise și eram în întîrziere. Cînd am plecat de acasă, dimineața, m-am amestecat cu fluxul febril al lumii care făcea ultimele aprovizionări sau se îndrepta spre gări, să se refugieze în locuri mai prietenoase. Era forfotă mare. Cînd am ieșit de la întîlnirea mea, aproape de Montparnasse, nu mai era nimeni pe stradă. Metroul se oprise. Zgomotul străzii amuțise. Nici un om, nici un vehicul. Am luat-o încet spre casă. Practic, am traversat Parisul de la sud la nord, din Montparnasse în Belleville unde locuiesc, conștientă de acel peisaj nemaiîntîlnit și de acel moment unic.

L-am avut în gînd pe Hartmut Rosa. M-am întrebat ce ar zice el, filozoful accelerării, despre acest moment de dezaccelerare, de oprire globală. „Dacă priviți Pămîntul din cosmos, veți vedea că, începînd cu secolul al XVIII-lea, l-am pus literalmente în mișcare, mai întîi cu vaporul cu aburi, apoi cu trenul, cu automobilul, cu metroul, astăzi, desigur, cu avionul. Modernitatea pune lumea în mișcare, iar noi avem nevoie de accelerare pentru a menține ceea ce există deja“, spune Hartmut Rosa. Și continuă: „Programul de ascensiune al modernității se bazează pe punerea la dispoziție a lumii. Trebuie să ne extindem în mod constant domeniul a ceea ce putem atinge, stăpîni și exploata“.

Modernitatea tîrzie, începînd cu anii 1970, a cunoscut o accelerare extraordinară, stresul și „lipsa“ de timp au dus-o pînă în punctul în care este amenințat însuși proiectul modernității: disoluția așteptărilor și a identităților, sentimentul de neputință, „de-temporalizarea“ istoriei și a vieții.

Belleville
i
BUS
Paris

© wikimedia commons

Ce va aduce acum nemișcarea? Constrîngerea la izolare? Un univers stabil și stagnant?

Ce voi face eu, pe arca mea din Belleville, departe de cei cu care lucrez, de cei cu care mă îmbrățișez, de cei pe care îi întîlnesc numai în trecere?

„Continuă să fie prezent în ciuda absenței și să fie doar parțial absent acolo unde este absent“, spunea Abdelmalek Sayad despre imigrant. „Continuă să fii prezent în ciuda absenței și fii doar parțial absent acolo unde ești absent“, îmi spun. Arca ta din Belleville are o coajă digitală.

Și așa a fost. O lume întreagă s-a pus în mișcare și a comunicat cu cei dragi, a relaționat, a lucrat la distanță, a navigat pe rețele și și-a potrivit profilurile cu aplicațiile de *dating* etc. Toată această muncă la distanță, toată această „datorie de prezență“ a devenit, datorită acestei crize sanitare, un fapt global, de o radicalitate nemaiîntîlnită pînă acum. Un timp al comunității celor singuri: singuri împreună.

Ca în acea piesă standard de jazz, *Alone together*, compusă inițial de Arthur Schwartz și pusă pe versuri de Howard Dietz, sau ca în cartea cu același titlu de Sherry Turkle. „Sînt singură în biroul meu de la Universitate și totuși sînt cu voi“, le spun studenților mei. Și am sentimentul de a „poseda toate peisajele posibile“ în spatele ecranelor voastre.

A fi împreună, deși la distanță, aici și acolo în același timp, *hic et nunc,* este promisiunea pe care ne-a făcut-o industria de telecomunicații. Nu este un îndemn utopic, ci mai degrabă o invitație paradoxală. Căci, dacă această propunere care evocă o atitudine filozofică a fericirii, a simultaneității absolute, care constă în a trăi ancorat în realitatea prezentă, oriunde ar fi ea, acceptînd că această prezență este posibilă, sau cel puțin facilitată de o mediere tehnologică elaborată (cum ar fi acest dispozitiv imersiv, atît de banal azi, Zoom, de exemplu), această „prezență“ nu poate fi redusă în nici un fel la o prezență completă, *face to face*, și de aceea ea nu poate fi decît paradoxală.

Paradoxală pentru că „a fi aici și în același timp în altă parte“ evocă o dezorientare singulară și pentru că acest fel de „a fi împreună“ evocă o sociabilitate singulară. Aceste paradoxuri nu sînt de natura unei contradicții insolubile și nu sînt noi. Dar pot genera forme de singurătate de o natură nouă. În fond, îmi spun că ele îmi vor servi pentru a diagnostica unele tulburări contemporane, care nu au așteptat criza sanitară și revoluția tehnologică a prezenței la distanță ca să se manifeste.

Căutarea lui „altundeva“ este într-adevăr o patologie adictivă a individului hiperconectat. Iar industriile care apropie ce e la distanță profită de angoasa noastră ancestrală de a fi singuri pe lume și de fobia contactului cu necunoscutul (sau cu virusul). Dar această căutare nu e nouă.

După ce am ajuns în curtea mea la Belleville, înainte să mă izolez la rîndul meu, am bătut la ușa vecinilor de la parter, apoi a celor de la etajul unu și apoi a celor de la doi. Nici un semn. Mi-a venit în minte o frază care rezona cu acel moment. E vorba despre un graffiti din mai '68: „La vie est ailleurs“, „Viața este în altă parte“, cuvinte care au dat titlul unei cărți a lui Kundera și care au fost mult timp atribuite lui Rimbaud. Rimbaud, pe de altă parte, a scris: „Quelle vie! La vraie vie est absente. Nous ne sommes pas au monde“ („Ce viață! Adevărata viață e absentă. Nu sîntem pe lume“).

***Dana Diminescu** este sociolog și profesoară la Institut Polytechnique din Paris.*

■ ■ ■

Adriana SAVU

Singulus și urmașii lui

Vocabularul unei limbi, spun antropologii și lingviștii, reprezintă o cheie către cultura respectivului popor sau populații, în cel mai larg sens al termenului „cultură“. Căutînd astfel de chei ajunge cineva preocupat de studiul adulților fără partener și fără copii să povestească despre cum doi dintre urmașii latinescului *singulus – single* și *singur(ă)* – au dezvoltat de-a lungul secolelor „personalități“ diferite, cum ar spune Mona Baker, specialistă în traductologie.

Single (woman) a traversat, sub diferite forme lexicale, aproape o jumătate de mileniu purtînd conotațiile ambivalente create și întreținute de doctrina engleză de drept comun numită *„coverture“* („acoperire“). Conform acesteia, identitatea legală a femeii căsătorite *(feme covert)* se dizolva complet în cea a bărbatului, rezultînd un fel de protecție socială prin lipsire de drepturi legale. Pe de altă parte, femeia fără bărbat *(feme sole),* necăsătorită vreodată, divorțată sau văduvă, deși mai vulnerabilă din punct de vedere social și economic, avea dreptul să dețină proprietăți, să încheie contracte și să deschidă procese în nume propriu.

În prezent, *single* beneficiază de o bogată familie lexicală, multe rude semantice și tot felul de spiriduși moderni (și mondeni) care lucrează pentru îmbunătățirea imaginii sale. Are forme de adjectiv, verb și substantiv și a fost dăruit cu o mulțime de sufixe care au produs noi substantive. *Singleness, singlehood* și *singledom* au cam același sens, respectiv starea sau calitatea de a fi *single* (sau *unmarried). Singleton* se suprapune peste *single,* mai ales cînd se referă la traiul de unul singur ca alegere personală. *Singlism* a fost lansat de psiholoaga americană Bella DePaulo pentru a desemna stereotipizarea și discriminarea persoanelor care trăiesc în afara mariajului și/sau a cuplului *(singles).* Tot DePaulo a lansat și sintagma *single-at-heart* care se referă la persoana a cărei primă opțiune ar fi să trăiască în afara relațiilor maritale sau romantice, persoana stăpînă pe propria viață, autosuficientă *(self-sufficiency* e de bine) și iubitoare de solitudine. Termenul a prins relativ repede fiind congruent cu ideea „vestică“ a sinelui independent, a individului autonom, separat de ceilalți. *Single* mai are ca rude semantice pe *solo dweller, live-aloner* (vezi Marjorie Hillis) și *self-partnered* (vezi Emma Watson), dar și pe *alone* și *lonely* de care se dezice ori de cîte ori are ocazia. În fine, proaspăt lansat în lume, *alonement* a fost înregistrat ca marcă și se dorește a reprezinta „o mișcare culturală în jurul timpului [de calitate] pe care îl petrecem de unii singuri“.

Prin comparație, *singur(ă),* care a rămas sub formă de adjectiv precum străbunul latin, are o familie lexico-semantică modestă – *singurel / singurică, singuratic(ă), însingurat(ă), singurătate* – ai cărei membri reflectă și întrețin schemele mentale ale românilor și asocierile aproape invariabil negative. Diferențele dintre *single(ness), alone(ness)* și *lonely(~iness),* pe care vorbitorii de engleză se grăbesc să le sublinieze, sînt mai greu de exprimat în limba română. *Singur(ă)* este *singur(ă),* iar *singurătatea* acoperă tot. *Solitudinea,* dacă se întreabă cineva, nu ajută cu nimic fiind doar o reflexie a *singurătății.*

Dacă ne întoarcem în timp în colțul nostru de Europă, Dan Horia Mazilu ne avertizează că ar fi „cel puțin neconvenabil“ să folosim expresia „femei singure“ cu referire la văduvele secolelor trecute deoarece ea ar trimite mai degrabă la prostituate. Tot el ne spune că *văduvă,* sub diferite forme lexicale, se (auto)numea nu doar femeia care și-a pierdut bărbatul prin deces, ci și femeia divorțată sau părăsită, cea măritată care nu avea copii, cea necăsătorită care avea copii, ba chiar și „țiitoarea“ al cărei protector murise lăsînd-o „văduvă nenuntită“. Leonida Colescu, cel care a organizat și condus recensămîntul din 1899, atrăgea atenția că datele de stare civilă ar fi putut fi denaturate de faptul că „femeile necăsătorite, cînd ajung la o vîrstă înaintată, au obiceiul de a se declara drept văduve, mai ales dacă au și copii naturali“.

În prezent, conotațiile aproape exclusiv negative ale lui *singur(ă)* sînt întreținute prin utilizarea sa în cîteva tipuri de discursuri: legal-administrativ, care subliniază vulnerabilitatea și nevoia de asistență a „familiilor și persoanelor singure“, psihoterapeutic, care evidențiază deficite psihologice și nevoia de terapie pentru cei singuri, precum și cel din industria întîlnirilor și a socializării în scop matrimonial dezvoltată pe ideea că singura existență acceptabilă este cea în pereche.

Cercetările recente arată că societatea românească, prin segmentul său mai tînăr, se schimbă încet, dar sigur, trecînd de la o construcție a sinelui preponderent în relație cu ceilalți (sine interdependent) la cea a sinelui independent. În acest context, *singur(ă)* ar putea avea șanse de emancipare semantică, mai ales cu ajutorul unor eventuali spiriduși ai vocabularului.

***Adriana Savu** este doctorandă în Sociologie la SNSPA, București.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Suspiciunea**

Daria GHIU

Artiști la Malmaison

Pandemia a adîncit precaritatea scenei independente de artă. Instabilitatea financiară nu este un subiect nou, dar condițiile actuale au punctat exact vulnerabilitatea, lupta pentru supraviețuire, singurătatea și nevoia de coagulare într-o comunitate.

În toamna lui 2020, o scrisoare publică a artistei Daniela Pălimariu, deopotrivă lucidă și poetică, despre pierderea atelierului din Popa Nan, mi-a atras atenția: plasa spațiul de lucru al artistului în jocurile pieței imobiliare. Forțată de împrejurări, fusese nevoită să-și elibereze atelierul în care lucrase în ultimii cinci ani, acel loc care îi devenise atît spațiu de creație, cît și de trăit pur și simplu, loc de visare și laborator în mișcare. Decisese ca, înainte de ziua plecării și înainte de demolarea întregii clădiri, să îl deschidă pentru public, dar nu pur și simplu, ci transformat într-o expoziție-rapsodie în bleu și roz, un „monument al iluziei“.

Tema atelierului deschis a preocupat numeroși artiști de-a lungul timpului. Odată cu modernitatea, atelierul devine uneori loc de expunere, ca o formă (manifest) de uitare voită a instituției de artă. Artistul îți spune sus și tare că el este muzeul sau galeria, el este propriul său curator, el deține întreaga forță asupra mecanismelor scenei de artă.

Dar ce se întîmplă atunci cînd artiștii, prinși ca într-o capcană în acest sistem complex de creație-selecție-expunere-receptare, nu își permit să plătească lunar chiria pentru un spațiu de lucru? Veți spune că, în secolul 21, arta nu mai trăiește în atelier, că tocmai modernitatea de care vorbeam mai sus a venit cu această fugă în spațiul public – arta e oriunde și se face în orice moment și, mai ales, arta e *networking* și arta e computer. Firește, răspunsul acesta închide în mod violent o discuție mult mai complexă: arta are nevoie și de atelier, de spații largi, uneori de cuptoare, de planșe și pînze, șevalete și o cameră de refugiu. Atelierele pe care Uniunea Artiștilor Plastici le-a oferit în mai multe zone din București au creat, pînă în anii ’90, cînd o parte dintre ele au fost retrocedate, toate condițiile de lucru – geamuri mari, lumină ideală, spațiu de odihnă, apă curentă, chirie accesibilă, liniște, vecinătatea altor artiști etc. Acea stabilitate de care unii artiști se bucurau (există și astăzi ateliere ale UAP, dar în număr mult mai mic) nu mai este valabilă pentru tinerele generații. Aceștia din urmă sînt forțați să își schimbe des spațiul de lucru, sînt evacuați și pleacă, metaforic, cu totul în spinare, în căutarea unui nou spațiu cu o chirie mai mică. Rareori îi găsești în centrul orașului, deseori sînt undeva la margine, singuri sau alături de cîțiva prieteni artiști.

...un amestec interesant de spațiu de producție și spațiu de expunere.

Fostele spații industriale sînt ideale pentru ateliere înalte și spațioase. Dar dacă primele decenii postcomuniste au adus cu ele dispariția pas cu pas a fabricilor și a uzinelor și disponibilizarea miilor de lucrători, apoi abandonarea acestor clădiri și transformarea lor în niște „situri arheologice“, martore ale unei tranziții lungi și sinuoase, acum ne aflăm într-o nouă fază, una pe care unii o privesc benefic, constructiv: mizeria fabricilor din care mulți au ciupit „organe“ întregi și au amputat diferite membre mai mici sau mai mari pînă ce au lăsat în urma lor schelete triste se transformă în strălucirea temporară a noilor complexe imobiliare și a noilor clădiri de birouri care răsar peste noapte și promit viitorul luminos în noile cutii de chibrituri, cu un design postcomunist.

În acest context, unde îi mai găsim pe artiști? Pe vremuri, oamenii se vizitau mai des, criticii de artă intrau în ateliere, la fel, muzeografii, mai tîrziu, curatorii. Pandemia a schimbat și aceste obiceiuri care deja începeau oricum să se estompeze. Artiștii în precaritate lucrează de acasă și te primesc în sufrageria lor cu ajutorul camerei telefonului și a Internetului, se adaptează ori pur și simplu încetează să mai facă artă. La Combinatul Fondului Plastic funcționează un ansamblu de ateliere și galerii de artă ori spații non-profit, pe strada Popa Nan a existat pentru cîțiva ani o clădire de ateliere și spații de expoziție, în zona Republica un grup de artiști închiriaseră la un moment dat spații ample, apoi există ARTHUB care mai întîi s-a situat pe Bd. Carol, pentru a continua apoi să existe în alte locuri (acum pe Vasile Lascăr). Sau atelierele inviduale, presărate prin oraș. La Cluj, Fabrica de Pensule a dat între 2009 și 2019 un exemplu: în fosta fabrică atelierele se învecinau cu galeriile, cu spațiile de proiecte și sălile de repetiții și spectacole, aveau loc dezbateri și lansări. Inaugurarea unor noi expoziții însemna și deschiderea, atunci cînd erau dornici să o facă, a atelierelor. Dar și acest model a fost nevoit să se reinventeze, să devină astăzi o „rețea de expertiză“, să dispară ca spațiu fizic, împins de transformările economice galopante prin care trece Clujul. Pe scurt, puține modele care se chinuie să supraviețuiască sau la un moment dat cedează.

La începutul acestei primăveri tîrzii, Atelierele Malmaison s-au lansat public. Acolo am regăsit-o, de exemplu, pe Daniela Pălimariu. Alături de ea, mulți alți artiști cu atelierele lor, cu practici diferite, de la ilustrație la desen, pictură, instalație, fotografie, performance. Clădirea Malmaison are o vechime de 177 de ani, a fost inițial cazarmă militară, Școală Militară de Ofițeri, tribunal militar, închisoare în timpul regimului lui Antonescu și centru de anchetă și detenție al Securității în perioada de început a regimului comunist. Situarea Atelierelor în aripa unei clădiri mai mult decît încărcate istoric a deschis și o discuție secundară despre (im)posibilitatea de fapt de a te simți liber într-un asemenea loc care ar avea nevoie întîi de toate de o „exorcizare“. Totuși, dacă faci în așa fel încît să nu lași uitarea să se instaleze, dacă nu ești ignorant, lucrurile se pot așeza la Malmaison. Iar artiștii contemporani ar trebui întotdeauna să știe cum să reactiveze critic istoria.

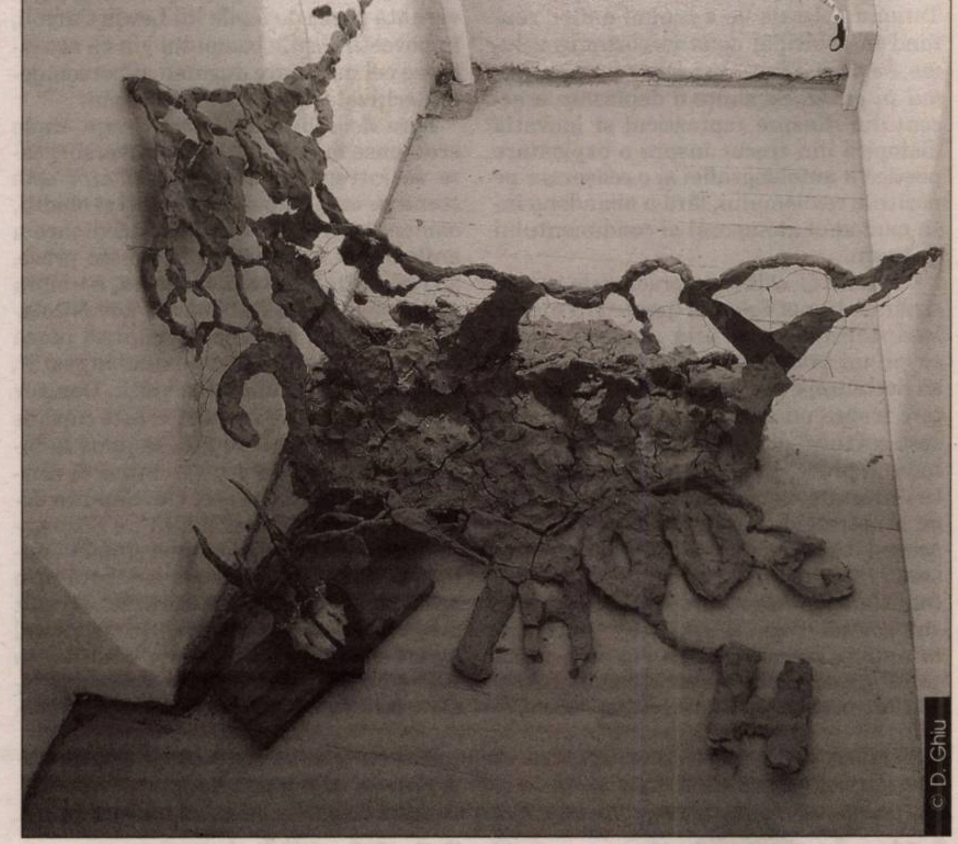
© D. Ghiu

Atelierele au luat formă, aflăm, „prin auto-organizarea unui grup multidisciplinar de artiste și artiști activi în diferite medii pe scena de artă contemporană din București, cărora li s-au alăturat spații de proiecte, spații *artist-run* și galerii de artă“. Comunitatea formată în jurul lor vorbește despre necesitatea apariției unui „loc sigur în societate“ pentru artă, „susținere pe termen lung“, prețuri accesibile, punerea unei cărămizi la conturarea unui context cultural stabil, sustenabil. Cuvintele-cheie sînt „solidarizarea“, „colaborarea“ între artiste, artiști și alți agenți culturali pe plan național și internațional, „susținerea“ noilor generații printr-o „structură de suport stabilă“. Atelierele sînt deja ocupate în totalitate pe termen lung, iar planul pentru public este acela de a organiza două deschideri oficiale anuale și cîteva deschideri punctuale de ateliere în zilele în care au loc vernisaje sau evenimente în spațiile de proiecte și galerii. Tot acest vocabular care mizează pe stabilitate, pe continuitate este exact acel necesar contrapunct la un întreg discurs al fragilității, al imposibilității de a avea o viziune asupra propriului viitor.

Atelierele Malmaison au pornit de la cîțiva artiști care își căutau spațiu, de la un anunț de închiriere online găsit de artistul Mircea Popescu, de la tatonarea terenului în plină pandemie și negocierea prețului chiriei și, mai presus de toate, de la o comunitate: faptul că micul grup inițial de artiști a găsit foarte rapid alți artiști și organizații care să își dorească un spațiu de lucru în aceeași clădire a arătat celor care închiriau că se aflau în fața unui corp complex, gata de coabitare. Stabilitatea, atît de importantă pentru un proprietar în căutarea chiriașului, a fost dată tocmai de această solidaritate.

Aflat în fața enormei clădiri, pe Calea Plevnei, nu poți ignora sirenele ambulanțelor și grupurile de oameni aflați la intrarea în Spitalul Militar, situat vizavi. E o imagine greu de cărat cu tine. Odată ce respecți indicațiile și ajungi în zona de ateliere, ecoul de pe hol al pașilor tăi se împletește cu liniștea arborilor seculari, iar artiștii ieșiți în grădină dau sentimentul unei colonii de început de secol 20. Atelierele, o parte deja puse în funcțiune, respiră cu siguranță aerul unor spații de pe vremuri, înalte, luminoase, parchet și sobe, uși spectaculoase. Unii artiști și-au cărat deja lucrările și au început să lucreze, alții au organizat mici expoziții, unele spații sînt încă aflate în procesul de renovare. Galeria Ivan este și ea aici, cu o expoziție de grup, dar și Asociația Matka (care a preluat juridic organizarea Atelierelor) ori Cazul 101, care expune artiști emergenți. Discuțiile cu Lea Rasovszky (de la care a pornit întreaga căutare), Adelina Ivan, Anca Bucur, Diana Ursan și Marian Ivan, Robert Băjenaru, dar și mai demult cu Zoltán Béla, dezvăluie cîteva puncte importante, care, așezate alături, dau o imagine fragmentată despre cum ar putea arăta viitorul Atelierelor Malmaison: un loc cu zeci de ateliere născut din nevoia construirii unei comunități, din nevoia solidarității, a petrecerii unui timp împreună și a comunicării, dincolo de singurătatea atelierului și din dorința ieșirii în afara unei bule; artiști cu practici extrem de diferite sînt acum vecini, iar accesul nostru din cînd în cînd la munca lor și la spațiile lor de lucru, la expoziții spontane sau elaborate îți oferă speranța unui viitor pe care îl poți atinge puțin. E un amestec interesant de spațiu de producție și spațiu de expunere.

Chiar dacă pe fundal jucăm într-un episod global al pandemiei, care pare că nu se mai termină, instalat peste alte și alte episoade perfect locale, care deseori țin lucrurile pe loc sau omoară inițiative din fașă, nu poți decît să îți dorești să vezi și alte inițiative de acest tip, iar Atelierele Malmaison să devină parte din țesătura urbană și culturală a orașului.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Castele în aer

● Tatiana Tolstaia, *Pereți albi*, traducere de Raluca Davicenco, Editura Curtea Veche, 2021.

Pereți albi este o foarte cuprinzătoare antologie a prozei scurte publicate de Tatiana Tolstaia de-a lungul anilor, reunind în principal două importante volume, *Pe prispa aurită ședeam* și *Somnambul în ceață*. Se simte o deplasare a accentului dinspre fantasticul și inovația distopică din trecut înspre o exploatare poetică a autobiografiei și o reașezare pe pozițiile realismului, fără a abandona însă parfumul atemporal al condimentului de basm.

Oriunde ar călători personajele povestirilor Tatianei Tolstaia (pentru că mereu lasă senzația că se află „undeva“, prinse pe un traseu care le permite totuși să declanșeze arcul memoriei), ele se întorc înspre un trecut „eteric“ (ca să folosesc cuvîntul din titlul precedentului volum de proze, *Lumi eterice)*. Sînt povestiri afectate de morbul nostalgiei, însă de o nostalgie „vegetală“, telurică și, în același timp, estivală. Centrul acestui spațiu magnetic, din trecut, este izba înconjurată de vegetație sălbăticită, care, sub soarele verii, a invadat o precedentă ordine umană. Pentru cei care caută genul proxim, acela este chiar Nabokov, cel din povestiri, din *Vorbește, memorie* sau chiar din *Ada sau ardoarea*. Ce aduce Tolstaia în plus, o marcă personală care ne este familiară din fantasticul roman *Zîtul*, este imixtiunea basmului în lumea așa-zis reală. Dacă în roman, însă, aveam o Rusie post-apocaliptică guvernată parcă de legile lui Lewis Carroll, în povestiri legile basmului vin să accentueze cel mai mare dușman al personajelor (echivalentul Zîtului) – timpul.

Vocea Tolstaiei este absolut excepțională, cu o notă de stranietate care estompează granița dintre poezie și proză, cu magie și descrieri cu parfum de altădată...
— THE NEW YORK TIMES
Pereți albi
TATIANA TOLSTAIA

Spre deosebire de *Lumi eterice,* unde erau puse în balanță două universuri care se întrepătrundeau, *Pereți albi* este scena pe care evoluează umiliți și obidiți, oameni striviți de trecerea strivitoare a anilor. E și mult Gogol în aceste proze, e și mult Bulgakov și, de ce nu, e umbra strivitoare a celuilalt Tolstoi, Lev Nicolaevici, perceptibilă apăsător într-o proză splendidă precum „Somnambul în ceață“, unde, ajuns la jumătatea vieții, Denisov nu-și dă seama că va muri, ci este cuprins de o melancolie care-l face să pună la îndoială lucrurile nevăzute, cum ar fi Australia sau Noua Guinee. Guvernanta Jenecika, din „Cea mai iubită“, e desprinsă din flaubertiana „O inimă simplă“, numai că aici viața ei amară e văzută prin ochii ironici ai copiilor care au devenit adolescenți, care sînt urmăriți, la rîndul lor, de memoria nostalgică a adulților în care s-au transformat. În gogoliana „Flacăra celestă“, îndrăgitul musafir vesperal Korobeinikov cade victimă unei farse făcute de un nou musafir, byronianul sculptor-poet Dimitri Ilici, îndrăgostit de gazda Olga Mihailovna, care scornește pe seama aceluia o poveste legată de un presupus plagiat. Dintr-un foarte amuzant povestitor, Korobeinikov ajunge să fie urît de toată lumea, ură care se propagă chiar și după ce farsa e dată în vileag. Lumea văzută prin ochii unui retardat e îmbibată de magie, la fel cum e cea a copiilor fascinați de „vrăjitoarea“ Veronica Vikentievna, „o frumusețe imensă și albă“. Un poet care se simte în largul lui doar în mijlocul declasaților și al „scursurilor“ e salvat de doctorița Nina, care devine cenzorul lui absolut și-i epurează poeziile de elementele sumbre sau dubioase politic, pînă-l omoară.

Prozele din *Pereți albi* sînt dovada unei virtuozități și a unei versatilități stilistice rare: de la satira politică, gogoliană la fantasticul de origine folclorică, de la realismul citadin la drama casnică cehoviană, aceste 27 de povestiri sînt tot atîtea dovezi că Tatiana Tolstaia e una dintre cele mai mari scriitoare ale vremurilor noastre.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Ochiul estetului și revenirile sale

● Tudor Ganea, *Cîntecul păsării de plajă*, Editura Polirom, 2021.

Un fapt extrem de interesant reține atenția de-a lungul lecturii noului roman semnat de Tudor Ganea, care, în contextul unei aridități a dialogurilor, este în esență un *roman al naratorului*. Se bat cap în cap, adesea, izul mizerabilist al acestui imaginar (și puținătatea sufletească și gnoseologică a bestiarului pus în mișcare, populat de figuri brutale, de adolescenți cu porniri criminale, bodyguarzi analfabeți, torționari sau malaci fioroși) și stilul extrem de elaborat al naratorului, preocupat excesiv în a decripta semnificații ascunse, insolite, ingenioase, conferind paginii și comentariului un aer înalt intelectual. În acest univers în care personajele „reușiseră să scoată cuvintele din viața lor“, trăind uneori „în umbra unui prezent monosilabic“, dialogurile sînt purtate de niște inși nu doar ultramediocri, ci care se comportă adesea ca niște bestii, incapabili să emită vreo formă de compasiune, destinați parcă să devină ucigași cu sînge rece. Ainur, eroul acestui univers decăzut și abject, în care se dau – la propriu – lupte pentru supraviețuire, este un Goliat de etnie tătară, care își atinge, treptat și metodic, obiectivul dinainte stabilit, și anume acela de a supune prin teroare un cartier întreg din Constanța anilor '90. Romanul ia pulsul unei umanități în derivă, prinsă puternic între două lumi și definitorie pentru lunga perioadă de tranziție românească din postcomunism, cu atît mai cruntă în straturile de jos ale societății.

Asistăm prin urmare la un exces de comentariu mitologizant din partea naratorului. Acesta cedează unui impuls al decriptării ingenioase, dar redundante. Într-o lume a celor care nu „cuvîntă“, naratorul se simte dator să compenseze un deficit printr-un surplus, fiind aproape de a rata miza, prin comentariile sfătoase și sentențioase: „Era pentru prima oară cînd [Ainur] rîdea în ultimele luni. Soarele, marea, omul și măgarul din fața lui deveneau pe nesimțite tușele luminoase, culorile vii de pe pînza vieții sale...“. Ar fi simplu dacă lucrurile ar sta doar așa. Ele se complică, însă, mai departe, pentru că naratorul nu este, totuși, unul obișnuit, el uzează de metafore la tot pasul, lăsînd impresia că *nu ar putea ființa altfel,* ceea ce, pe măsură ce lectura avansează, îi amplifică autenticitatea și îi reduce considerabil eventuala prețiozitate de pînă atunci, reușind să contureze o atmosferă specifică, prin melanjul (neomatein) de intelectualitate și trivialitate.

La fel ca în teatru, unde anumite interpretări în exces dejoacă acuzele de cabotinism, naratorul revine, egalează și cîștigă. În atmosfera unei lumi ale cărei bucurii par a se rezuma la triumfurile naționalei de fotbal și la fanteziile consumeriste devenite realitate, locvacitatea naratorului inspiră și seduce, în cele din urmă, avînd puterea de a înclina hotărîtor balanța. Ai impresia că asiști la un seminar ori la o dezbatere intelectuală, unde romanul devine obiectul unor grile de lectură ingenioase, cu profil și aluzii mitologice sau psihanalitice, precum în pasajul cu privire la un cuplu fără adăpost care își face veacul prin subsolurile insalubre, pestilențiale: „Cum stăteau întinși pe covorul de blănuri, păreau două fosile perfect conservate. O curiozitate arheologică. Un bărbat și o femeie, morți în circumstanțe misterioase, acum mii de ani“. Procedeul este, firește, mult mai vechi. Îl pune în lumină și Nicolae Manolescu atunci cînd, comentînd perspectiva din care sînt înfățișate lucrurile în *Enigma Otiliei* de G. Călinescu, propune formula de „ochi al estetului“, adică un narator-specialist, dovedind, pe rînd, multiple competențe intelectuale, psihologice, sociologice, estetice, rar egalate. Abia înspre final se ia o distanță față de aceste „didascalii“, iar comentariile alunecă înspre tragic și înspre parodic, salvîndu-se paradoxal, la fel ca diminutivarea invectivelor (amintind de prozele lui Eugen Barbu: „Tu-ți morțișorii mă-tii!“), prin autoironie: „Ainur. Dragonul sub aripile căruia [cartierul] FZN nu mai avea nevoie de termoficare“.

În redarea dimensiunilor înfiorătoare ale unui patriarhat defect și *infect*, meritele prozatorului sînt excepționale. Un univers în care femeile sînt violate sau mor la naștere, copiii sau animalele sînt terorizați fără încetare și din care vor rămîne extrem de intense tocmai acele culori dure, pe care ochiul vrea să le dribleze, de la care capul vrea să se întoarcă: o mînă zbîrcită ieșind prin tencuiala spartă a unui adăpost și strivind un porumbel, trăgîndu-l înăuntru prin fanta mult prea îngustă, spre a-l devora, ori imaginea unor păuni morți, otrăviți, cu ciocurile pline de „o spumă albă în care colcăiau furnici“. Scena ucigătoare a romanului este aceea în care o cățea credincioasă este spînzurată de către tînărul și nemilosul ei stăpîn pentru că încercase să oprească o crimă în desfășurare. O lume înfiorătoare și desprinsă parcă din acele caricaturi apocaliptice, echivalînd cu un semnal de alarmă, care circulă de cîțiva ani în mediile online, anunțînd dezastrul ecologic al speciei și al planetei noastre.

POLIROM
Tudor Ganea
Cântecul păsării de plajă
EGO proza

Jucîndu-se ingenios cu timpurile narațiunii, derulînd neobosit înainte și înapoi, romanul lui Tudor Ganea redă povestea estetizată a unor criminali lipsiți de remușcări, regîndind în chip diversionist și seducător un scenariu care deținea, la plecare, însemnele mizerabilismului.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Sunetul tăcerii

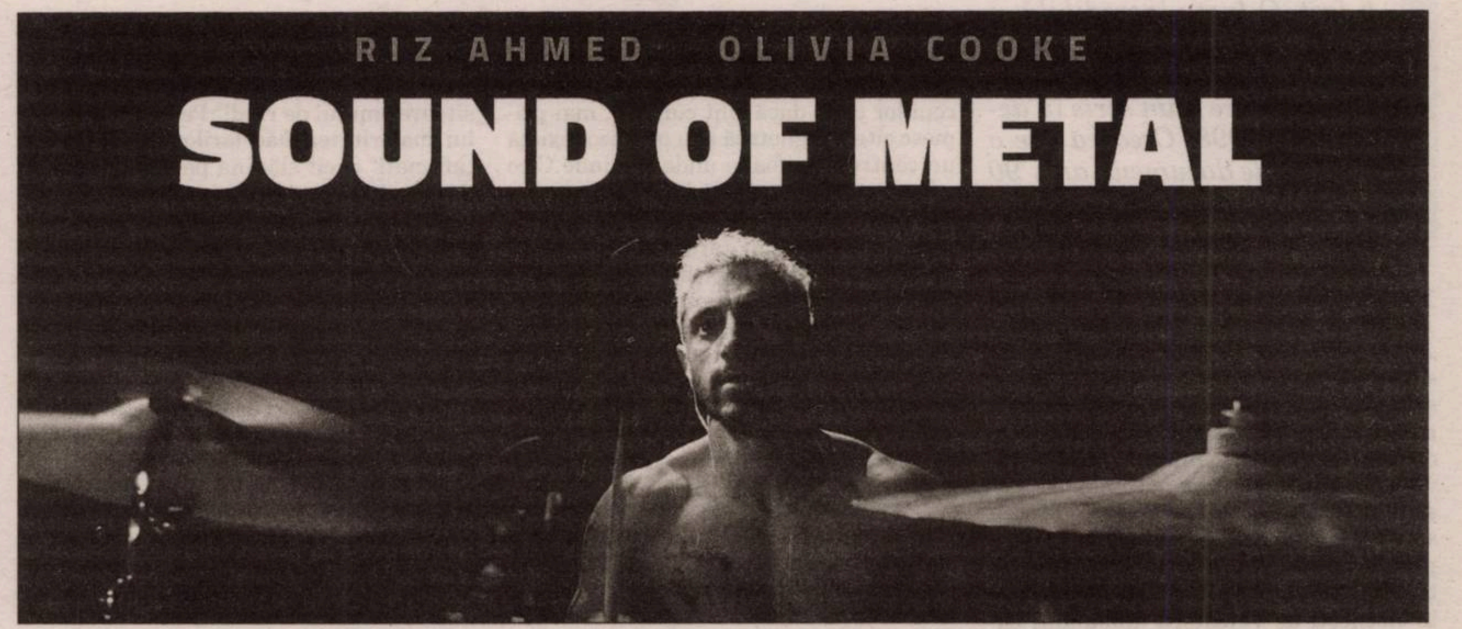

● ***Sound of metal* (SUA, 2019), de Darius Marder.**

Prima secvență al unuia dintre filmele aflate în centrul atenției la actuala ediție a premiilor Oscar (cu cinci nominalizări, inclusiv la categoria pentru cel mai bun film) este o explozie infinită de sunet, vibrație și beatitudine: chitare electrice – distorsul e la maxim –, ritm și percuție. Este o plonjare brută și electrizantă în performanța scenică a unei trupe rock. Ruben (expresivul și intensul Riz Ahmed) este un om fericit, cîntă ca toboșar în această trupă de heavy metal în plină ascensiune, cu care colindă America în rulota sa alături de Lou (Olivia Cooke). A fost dependent de droguri, însă Lou i-a dat șansa de a se recupera. Lumea lui se năruie în momentul în care începe să își piardă auzul. Rebel ca orice rocker și sedus de propria tinerețe, Ruben sfidează sfaturile medicului, care îi recomandă să evite orice sursă de zgomot puternic pentru a-și păstra măcar 20% din auz cît mai are, însă rezultatul e dezastruos. Ultimul concert la care participă din proprie voință alături de trupă îl lasă complet fără auz.

Coborîrea sa în infern este bruscă și totală: Lou îl părăsește și este nevoit să se interneze într-un centru destinat persoanelor cu dizabilități auditive (cum se spune corect politic) al unui veteran al războiului din Vietnam, Joe (Paul Raci). „Sîntem aici pentru a repara mintea, nu auzul“, îi spune acesta de la început tînărului muzician. Cu alte cuvinte, condiția surzeniei nu trebuie schimbată, ci acceptată, căci nu este un handicap, ci un alt mod de a exista. Joe îi recomandă un exercițiu pe care maeștrii zen l-ar asimila dobîndirii liniștii interioare, acelei absențe a oricăror dorințe, eliberării supreme. Să stea singur la o masă, într-o cameră goală cu vedere spre o grădină interioară, și să scrie tot ce îi trece prin cap. *Doar să stai,* îi spune Joe.

Interesant că atunci cînd Ruben se scufundă total în tăcere, lumea din jurul lui, atît de vibrantă, pulsatilă și fremătătoare de viață (imaginea: Daniel Bouquet), se mișcă parcă în ralenti, camera plutește ușor, în ritmul fluxului conștiinței celui care doar privește și ascultă. Regizorul Darius Marder, aflat la debut, reconstruiește aproape matematic, minimalist și fără efuziuni noua realitate a lui Ruben, pe două coordonate: spațială (privilegiază secvențele circulare, așa cum noua viață a eroului său se îngustează în spațiu, dar devine mai focusată spre interior) și temporală (printr-un joc paradoxal și ironic, ca atîtea altele în care viața excelează, lipsa auzului îl reconectează pe toboșar la propria memorie ignorată, la o viață subiectivă bogată care cere să irumpă la suprafață). Uneori chiar și un gest mărunt capătă un caracter aproape sacru (de exemplu, în scena în care protagonistul bate toba pe un tobogan, în timp ce un copil de la centru îi ține isonul, dar și zgomotul unor pași sau al fîlfîirii unei mîini în aer, pe care nu îl auzi, dar aproape că îl respiri – „aerul, mistica pătrundere a celuilalt“, spunea Pavese). Universul tăcerii pare să afecteze inclusiv calitatea luminii, așa cum impresioniștii o știau foarte bine. În *Eseu despre orbire,* José Saramago imagina un infern alb, al celor fără vedere confruntați permanent cu propriul haos atît de sclipitor din exterior. În *Sound of metal*, lumea celor fără auz are o armonie a ei proprie, clădită pe o calitate a absenței sonore cu atît mai mare cu cît rezonează mai profund în interior.

Conceptual, *sound designer*-ul Nicolas Becker are merite incontestabile. Nu doar că plonjăm pe nesimțite în lumea lui Ruben, dar devenim martori discreți ai unei rescrieri a limbajului și la o revigorare a forței cuvîntului sau a gestului. Sunetele pe care le auzim acoperă o gamă largă și subtilă, de la foșnete, vibrații, șoapte de diferite intensități și pînă la disonanțele totale, mecanice, brutale din final – un sinonim auditiv pentru felul distorsionat, difuz și indefinit în care Ruben poate percepe totuși lumea după o sofisticată operație auriculară. Un altfel de ton, metalic și frisonant, de frecvență joasă, violentă, al noii sale stări. Totul pare să se confunde, sunetele se suprapun, ca în fosta viață tumultuoasă de dependent a lui Ruben.

În acest nou spațiu în care Ruben devine captiv și de care se lasă sedus încetul cu încetul, el pare să redescopere lumea cu frenezia și setea descoperirii de către Adam a paradisului: foșnetul aproximativ al unei frunze sau *imaginarea* foșnetului, vibrațiile unor bătăi de percuție pe un tobogan, atingerea clapelor pianului pentru a atinge senzorial muzica. Dangătul unui clopot sau *imaginarea* sonoră a dangătului unui clopot? Sau, cum spunea același Pavese, „trebuie măcar să iubești *lucrurile* ca să creezi ceva“. Și, desigur, să ai o imaginație sensibilă O semantică improprie, compensatorie, dar fascinantă a tăcerii, în care pelicula excelează.

Sound of metal poate fi vizionat pe Amazone Prime.

■ ■ ■

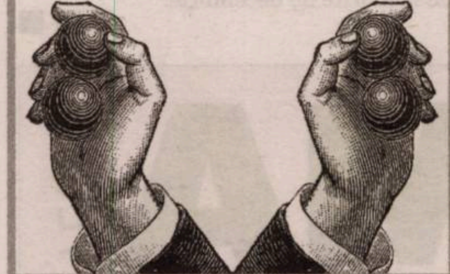

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Odd-pop Dowie

● **Ed Dowie, *The Obvious I,* Needle Methodology, 2021.**

În septembrie 2013, cînd Paravion Press, o mică editură care își propusese să tipărească ediții artizanale ale unor texte pentru care nu mai exista *copyright*, publica *Unpacking My Library,* scris de Walter Benjamin în Germania anului 1931, Ed Dowie, un muzician englez, îi livra cărții o replică sonoră cu același titlu. Cîndva, alături de Paul Hanford și Andy Guttridge, membru al trioului Brothers in Sound, semnat prin anii '90 de marcantul *label* Regal Recordings – alături de mai cunoscuta formație Beta Band, cu care BiS a fost uneori comparată –, Dowie făcea cu această ocazie primul pas în cariera solistică.

UML intra imediat într-o arie *odd-pop* care, deși mai păstra cîte ceva din *sound*-ul *„psychedelicdubdisco“* al grupului din Bournemouth, se afilia unor idei despre compoziție care veneau (și) din studiul muzicii experimentale. „Între antemergătorii *(n.a. – sic!)* avangardei, experimentalism și muzica pop există un eclatant teritoriu de explorat – spațiu de joacă plin de oportunități“, îi spunea el acum aproape trei ani lui Jamie Walker, într-un interviu pentru *The Quietus*. Faptul că Ed Dowie a ajuns acolo nu este neapărat dovedit de primul său album, *The Uncle Sold* (Lost Map Records), și el legat în mod explicit de o carte importantă, *The Unconsoled / Nemîngîiații* a lui Kazuo Ishiguro. LP-ul din 2017 captează o zonă *soft* a așa-numitului pop experimental, în care atmosfera pieselor este una contemplativă, adeseori texturizată monoton și întunecat – *„Richard, you've come through the dark and seen sorrow!“* –, dar – fie! – pasabil: balade rareori vesele și mai mereu triste care urmează un fir poetic alambicat, salvate de intuiția lui

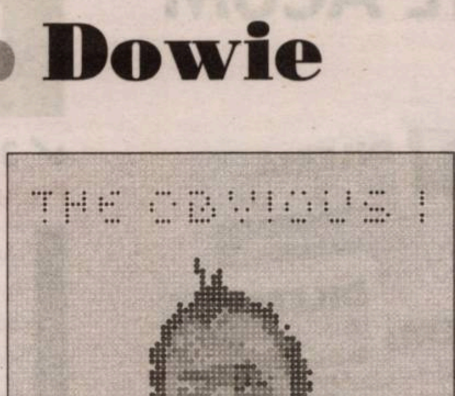

Dowie, de felul în care își poate el modela propriul *sound* amestecînd sinteticul și organicul, de *sample*-urile neașteptate din piesele sale.

Torpoarea aceea decepționantă de pe *The Uncle Sold* se va transforma, patru ani mai tîrziu, într-un soi de *dream pop* electronic iradiant, încărcat cu aluzii și detalii sonore delicioase. Co-produs de John Burton, alias Leafcutter John – membru al Polar Bear și colaborator al Matmos sau Imogen Heap –, cel mai nou album al lui Ed Dowie, *The Obvious I,* curge spectaculos. Minimalist, melancolic, aventuros, caleidoscopic, dominat de vocea (de fost corist) trecută prin arpegiator a lui Ed Dowie – *„I tend / To listen to reason / And records to the end. / It stops me feeling vulnerable / And yet, / A second to protect / Regrets than never end / I ran into a hole / Again, / And everyday I fell / Into obvious / I run into the obvious...“*.

The Obvious I, *cel de-al doilea album solo al lui Ed Dowie, lansat de* label*-ul* Needle Methodology, *poate fi ascultat și achiziționat, în format digital sau fizic, ca disc de vinil și CD, pe pagina de Bandcamp a muzicianului englez, la adresa* eddowie.bandcamp.com/album/the-obvious-i.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Obor for ever

– cum recuperăm anii '90? –

O lume aproape dispărută, îngropată, ca și cum nici n-ar fi fost. O lume incredibilă și absurdă în felul ei. Am redescoperit acest text despre Piața Obor pe care l-am scris în decembrie 1998. Cred că are o valoare de document, anii '90 merită „recuperați“, cu bune și cu rele, așa cum au fost ei.

Piața Obor începe, de fapt, din dreptul magazinului Bucur, mai exact de pe una dintre laturile sale unde te pierzi în mulțimea cu sacoșe și cărucioare care cască gura și cumpără cîte o rudă de salam uscat la douăzeci de mii, cu E-uri, chipurile, unguresți, vreo băutură spirtoasă cu gust de caise din Republica Moldova și alte produse alimentare frumos ambalate și suspect de ieftine cărate cu autocarul din alte țări vecine și prietene. La fiecare pas te ciocnești de vînzătorii ambulanți care-și fac reclamă: „Avem țigări, băieții!“ (nu vezi nici o țigară, căci cartușele sînt dosite în portbagajul unei mașini parcate ceva mai la dos) sau „Hai să te îmbrac, frate!“ și-ți flutură prin fața ochilor o pereche de blugi „tratați“ cu nu știu ce, că „ăștia-s la modă acuma în Germania, de unde i-am luat!“ sau „Ia dioptria, neamule!“ (odată, un bătrînel se întorcea pașnic de la piață cu cîteva roșii și o pîine în plasă și a dat din greșeală peste un vînzător de „dioptrii“ care atît aștepta: „Nu vezi că ești chior dă tot, tataie? Da' las' că te fac io să vezi ca la douăj' de ani!“ – și i-a potrivit repede pe nas o pereche de ochelari, după care i-a cerut și banii).

După acest mic preambul, ajungi în piața adevărată și descoperi aici paradisul gospodinelor, autoare de liste cu „trei legături de morcovi, o cutie de detergent, ulei de la Bunica“ etc., al soților gospodinelor, lăsate la vatră, care se bucură de o jumătate de oră de libertate și de berea băută în grabă, dintr-o sorbitură, la unul dintre birturile locale, al pensionarilor care numără boabe de fasole ce intră la kil (am văzut o bătrînică încercînd să plătească o jumătate de kilogram de cartofi cu monede de cincizeci și de o sută de lei și degeaba i se explica că nu mai sînt valabile, căci ea nu putea să conceapă așa ceva), al adolescentelor care-și caută saboți turcești cu talpă groasă și al copiilor care, dacă sînt cuminți, mai primesc cîte o înghețată sau un Cico (există un centru de sifoane unde se vinde Cico adevărat cu aceeași etichetă de acum zece de ani, la sticlă din sticlă „de jumate“).

Micul paradis al tarabagiilor care se pretind a fi, de fapt, chioșcari (îți poți da mai multă importanță dacă ești patron de chioșc, și nu de tarabă și, în fond, dă mai bine și pentru clienți, căci: „Dacă vreți să probați blugii, avem un spațiu, în spatele chioșcului!“) din Piața Obor a apărut, peste noapte, prin 1990, iar odată cu trecerea timpului s-a extins, cuprinzînd întreg spațiul dintre hală, piața propriu-zisă și spațiul verde, supranumit și părculeț, unde mai dorm noaptea, pe timp de vară, vînzătorii de pepeni. La început oferta nu varia prea mult de la o tarabă la alta, iar comerțul era axat mai mult pe produse alimentare și țigări de contrabandă. Cu timpul, afacerile cu ulei, mălai și conserve dubioase de mazăre s-au dovedit mai puțin profitabile, mai ales că prețurile începuseră să difere foarte puțin față de cele din supermarket-uri și, mai apoi, față de ofertele hipermarket-urilor care au acaparat încet, dar sigur piața. Atunci patronii s-au reorientat spre comerțul cu haine turcești sau chinezești și încălțăminte cu talpă de carton, la prețuri derizorii, ceva mai scump ca la second-hand-uri.

„Cum, domnu', vi se pare prea scump ?!
Ce credeți, că matca se mulge acum, în decembrie?!“

O lume cu totul aparte descoperi în faimoasa hală cu pereții mîncați de igrasie, scufundați într-un clarobsur de catedrală gotică. „Acum vreun an, i-am am auzit pe unii că or să vină niște nemți să cumpere hala și s-o transforme într-un hipermarket cum e Metro“, povestește un măcelar, aflat într-o pauză la „una mică“. „Nu s-au înțeles cu ăia de la primărie, dar io cred că motivu' e că românii au nevoie de hala asta, cu carne mai ieftină, cu brînză, cu pește, nu de ditamai magazinu'... Io muncesc aicea de zece ani și vă zic că hala asta e foarte folositoare omului de rînd!“ Pe la ora prînzului, majoritatea măcelarilor sînt mai bine „afumați“ decît slănina pe care o vînd și își permit să facă glume cu clienții sau povestesc diverse istorioare: „Acu' două zile a murit unu' de la o țuică pe care a luat-o de aici din spatele halei... îi știți p-ăia care vînd nu știu ce țuică în sticle de cola, nu? Ei bine, și-a luat o sticluță de două sute de grame și a dat-o pe gît, că era însetat omu'! A murit pe loc ca fulgerat! Au venit inspectori de la protecția consumatorului, da' un' să-l mai găsească pe ăla care îi vînduse țuica mortului, că dispăruse de parcă ar fi intrat în pămînt!... Dacă vreți pălincă adevărată, de la mama ei, mergeți la alea două maramureșence care vin numa' sîmbăta de la Baia Mare! E ceva mai scumpă, da' măcar e curată!“. Le poți găsi pe maramureșence, cu obrajii și cu nasul foarte roșii, la sectorul producătorilor particulari, unde sînt și sibienii cu clop pe cap și cu brînză, care pînă-ți cîntăresc cu gesturi tărăgănate o jumătate de kilogram se închide hala.

În piața propriu-zisă, producătorii au cîteodată o amabilitate ieșită din comun: îți lasă cîte un cartof în plus la cîntar, „de sufletul răposatului, nu al dvs., al meu!“, își amintesc de tradițiile și leacurile strămoșești și mai dau de pomană cîte-o căpățînă de ustoroi, „s-o puneți la macerat în alcool și s-o lăsați într-un borcan descoperit, lîngă prag, că alungă răul și bolile din casă“, sau „ia, cucoană, de la mine niște frunze de varză dulce să le pui pe șale că-s bune la reumatism !“, și, în plus, discount-urile: „Lăptișor de matcă la juma' de preț! Cum, domnu', vi se pare prea scump ?! Ce credeți, că matca se mulge acum, în decembrie?!“ (rîde, foarte amuzat de propria-i glumă). „Da' nu plecați, luați miere de la toate florile, că vă dau și un fagure gratis!“

Dacă vrei să cumperi și niscaiva euforizante naționale, mergi într-un sector al pieții știut doar de către cunoscători. Acolo îl găsești de obicei pe Bebe, cel cu tămîioasa „la douășpatru, fără aspartan“, un nene cu ochelari, înconjurat veșnic de mușteriii săi de conjunctură care cumpără doar la sticlă de jumate, de control, la botul calului, iar, dacă Bebe nu e, în cel mai rău caz îl vizitezi pe nea Cucu (eventual pe nevasta lui Cucu), un tip mai soios, cu buricele degetelor bătucite de la tonele de struguri storși pentru Riesling-ul „la cinșpe mii“. Dacă ai noroc, dai și peste nea Gică, cel cu țuica bătrînă, și peste vecina de tarabă a lu' nea Gică, Niculina, comerciantă de tot soiul de verdețuri legate cu sfoară și responsabilă și cu imaginea țuicii. Niculina, femeie serioasă cu părul alb, ți-o zice verde în față: „Io am fost tare bolnavă și doctorii n-au putut să-mi facă nimica, da' am început să beau cîte un păhărel, două de la nea Gică și uite că m-am făcut bine! Medicament, penicilină, nu alta!“. Ceva mai tîrziu, pe la „spartul tîrgului“, în acel sector al pieții e mare veselie: mușteriii lui Bebe sînt deja amețiți, mai încing și cîte o horă și inventează ad-hoc tot felul de slogane și de lozinci cum ar fi: „Nu e vinu' ca răchia! / Nici țară ca România!“.

Nu poți pleca din piață fără să faci un popas la una dintre „terasele“ din Obor, unde micul alunecă bine pe gît doar pe refrenuri de tipul „Băiatul și fata mea sînt o valoare!“ sau „Beau Red Bull și cu whisky, c-așa beau toți șmecherii!“. Aici ești asaltat de alți negutători care îți vînd orice, de la napolitate expirate, „trei la zece mii“, la ojă cu sclipici, de la șosete din bumbac „sută-n sută“ la un set de cutițe japoneze „de samurai“: „Nu te mint, frate! Vrei să mă tai pă mînă cu unu' ca să vezi cît de bine-i ascuțit?“.

Pătruns de toată această atmosferă, specifică pentru Piața Obor, te întorci acasă cu sacoșele pline și, dacă ai fost de la bun început într-o stare de spirit bună, poți savura pe drum, mergînd agale, farmecul discret și într-un fel inedit al unei zile mohorîte de decembrie.

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...

Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,

Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....

Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI

✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro

✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Trăim o dictatură sanitară?

La începutul lunii mai, nouă ofițeri vamali din Noua Zeelandă au fost concediați din cauză că au refuzat să-și facă vaccinul anti-COVID-19.

În baza unui ordin emis de Ministerul Sănătății, toți lucrătorii în domenii considerate a fi „prima linie“ (precum serviciul vamal) erau obligați să se vaccineze pînă la sfîrșitul lunii aprilie. Totuși, într-o conferință de presă, Jacinda Ardern, prim-ministrul Noii Zeelande, a declarat că Guvernul nu va impune obligativitatea, iar dacă angajatul refuză vaccinarea, va fi relocat în alt post, care să nu implice interacțiunea cu prea mulți oameni.

Cu toate acestea, cei nouă angajați ai vămii au fost concediați. Potrivit unui comunicat al Agenției vamale, citat de *The Guardian,* vicepreședinta Agenției, Jacinda Funnel, a declarat că nu au fost găsite alternative pentru relocare, „din cauza lipsei altor funcții vamale existente în zonă“. Totodată, Funnel a precizat că în cadrul Agenției s-au purtat mai multe discuții cu angajații, încă din luna martie, spunîndu-li-se că opțiunile pentru un alt post sînt extrem de reduse. Cu alte cuvinte, au fost avertizați.

Episodul a fost îndelung comentat pe rețelele de *social media,* invocîndu-se dictatura sanitară și discriminarea, sindicatul „E tu“ postînd pe site-ul său că, deși încurajează vaccinarea, „Nu sîntem de acord cu obligativitatea vaccinării și nu tolerăm discriminarea angajaților care aleg să nu se vaccineze“. În plus, toate acestea au venit și în siajul unui alt episod, petrecut cu doar puțin timp înainte, cînd șeful Forțelor de Apărare din Noua Zeelandă, mareșalul Kevin Short, a emis un avertisment, de data aceasta mult mai tranșant, către angajați: „Vaccinați-vă sau suportați consecințele. Alegerea de a nu te imuniza va duce la o revizuire a viitorului în serviciu“.

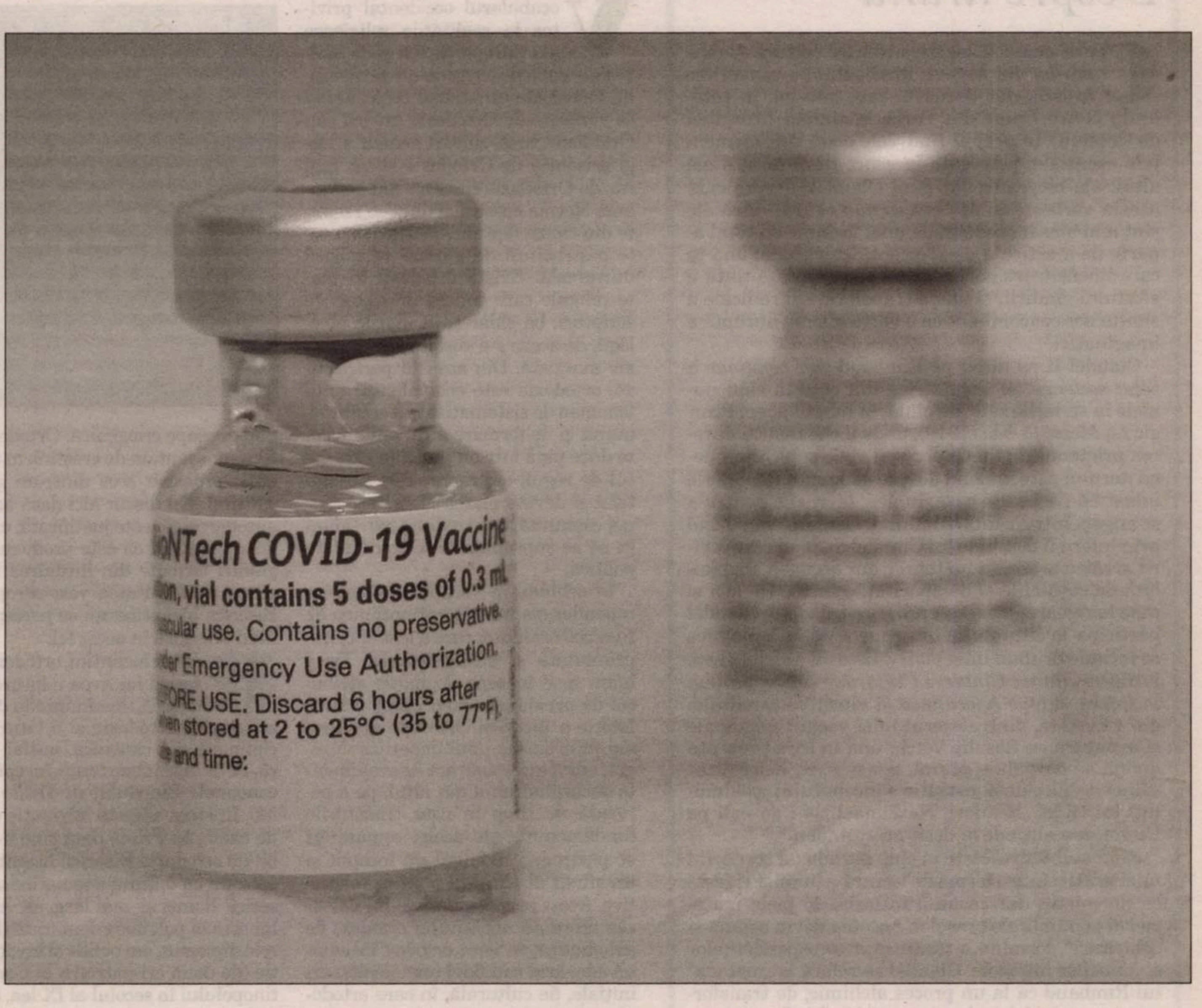
NTech COVID-19 Vaccine
n, vial contains 5 doses of 0.3 mL
cular use. Contains no preservative.
der Emergency Use Authorization.
ORE USE. Discard 6 hours after
en stored at 2 to 25°C (35 to 77°F).
and time:

Pare brutal. Ca să-ți păstrezi locul de muncă trebuie să te vaccinezi. Chiar dacă refuzul îți este legitimat de frică, chiar dacă ai dubii sau, pur și simplu, pentru că nu vrei. Nu e de mirare că cineva ar putea schița cu ușurință, pe baza acestor contrîngeri, un scenariu apocaliptic, în care cei care refuză vaccinarea devin paria societății și, dacă tot e să mergem pe firul epic al acestei povești, ne putem imagina colonii întregi în care vor fi băgați cu forța cei care nu acceptă să fie imunizați. Cu alte cuvinte, curată dictatură sanitară. Există cu adevărat acest pericol, sînt cei care refuză vaccinarea supuși discriminării sau, în virtutea pragmatismului, cuvintele sînt folosite cu prea multă lejeritate, creînd false percepții asupra realității?

În primul primul rînd, ce înseamnă o dictatură sanitară? Termenul a apărut în siajul epidemiei de tifos din Mexic, din 1915, cînd măsuri extreme au fost luate. O poliție sanitară a fost înființată. Vînzarea de băuturi alcoolice a fost interzisă, întîlnirile publice au fost suspendate după ora 23, oamenilor le era interzis să mai dețină porumbei, găini sau chiar cîini. În plus, accesul în locurile publice era interzis celor considerați a face parte dintr-o categorie socială „inferioară“ – adică săracilor care, din cauza murdăriei, erau judecați ca fiind principalii vinovați pentru transmiterea virusului. Responsabilul pentru campania anti-tifos, dr. Alfonso Pruneda, a format chiar o echipă de 40 de medici care să străbată Capitala în căutarea focarelor de infecție. Fiecare doctor era însoțit de doi frizeri, însărcinați să tundă „suspecții“. În 1916, generalul José María Rodríguez (medic și deputat în Congresul Național) a considerat că, pentru a salva țara, era nevoie de impunerea unei „dictaturi sanitare“.

Termenul a fost reluat după mai bine de o sută de ani, în timpul pandemiei de COVID-19. Supuși unor măsuri guvernamentale severe, care restricționau, în primul rînd, dreptul de liberă circulație, oamenii au acuzat instaurarea unei dictaturi. Dacă pînă mai ieri purtatul măștii medicale era un simbol al acesteia, azi vaccinarea este un motiv mult mai concret pentru declanșarea dihoniilor, readucînd pe tapet discuția mai veche despre drepturile omului și etica obligativității vaccinării.

Un subiect de multă vreme dezbătut și actualizat prin recenta decizie a Curții Europene a Drepturilor Omului. În urma unui proces inițiat de un grup de părinți din Republica Cehă, revoltați că anumite grădinițe au refuzat să le înscrie copiii din cauză că nu erau vaccinați (în baza schemei vaccinurilor obligatorii existentă în Cehia), CEDO a decis la începutul lunii aprilie: „Vaccinarea obligatorie este necesară într-o societate democratică“, specificînd în decizie că „Politica de vaccinare vizează atît obiectivele legitime de protecție a sănătății, cît și drepturile celorlalți, căci protejează și pe cei care primesc vaccinul, și pe cei care nu se pot vaccina din motive medicale (...) care sînt dependenți de imunitatea colectivă“.

Va provoca vaccinarea anti-COVID-19 discriminare?

Bineînțeles, verdictul a și fost interpretat ca un soi de uvertură pentru introducerea obligativității vaccinării anti-COVID-19. O coerciție, de altfel, ușor de dibuit, căci nu e susținută doar prin legi care obligă angajații „din prima linie“ să se vaccineze, dar și prin facilitățile din ce în ce mai multe acordate celor care se vaccinează – călătorii, restaurante, teatre. Pe scurt, în schimbul vaccinării primești libertate și revenirea la normalitate.

Ceea ce poate părea un soi de „troc“, ca acela denunțat de Étienne de La Boétie, în lucrarea sa din 1577 *Discours de la servitude volontaire,* ca fiind principalul motor care, nu doar că întreține, dar și încurajează instaurarea tiraniei absolute.

Căci, pentru La Boétie, dictatura și tirania nu se instaurează, în mod real, prin frică (oamenii care trăiesc o continuă amenințare a siguranței ajung în cele din urmă să se revolte), ci mai degrabă prin acest „schimb în natură“ social: în schimbul libertății sale, individul primește confort psihic, siguranță, este acceptat ca membru al societății. Un troc, de altfel, inoculat încă din primii ani de viață, prin educație, prin impunerea unor reguli care pot fi, sau nu, în conformitate cu structura individului, dar care sînt musai pentru ca acel individ să se adapteze în societatea în care trăiește. Primim, așadar, încă din copilărie, noțiuni fundamentale de integrare în societate: nu ești lăsat să le descoperi de capul tău, căci nu ai încă mecanismele de supraviețuire îndeajuns de dezvoltate, ci ți se spune de la bun început ce este bine și ce este rău. Ce ai voie să faci, și ce nu. Iar acești primi pași creează de fapt obișnuința de a te supune ulterior regulilor – obișnuință care mai apoi, în viața de adult, care trăiește, de exemplu, într-o societate democratică, devine ceea ce Boétie numea „servitutea voluntară“. Te supui regulilor ca să te integrezi și, mai mult, ca să fii în siguranță.

Este însă de notat, totuși, faptul că această obișnuință nu poate fi interiorizată dacă nu ai încredere în cel care o impune, or părintele e perceput ca persoana care are grijă de tine și de care devii dependent pentru că îți conferă siguranță.

Revenind însă în prezent: va provoca vaccinarea anti-COVID-19 discriminare? Este obligativitatea vaccinării, pentru cei care interacționează, prin natura meseriei, cu mulți oameni, o încălcare a drepturilor omului? În contextul pandemiei, pentru finalul căreia vaccinarea pare a fi singura soluție, acuzele de discriminare ar fi justificate doar în cazul accesului la vaccin. Acordarea de libertăți pentru persoanele vaccinate nu este un troc, ci se bazează mai ales pe faptul că persoanele imunizate nu mai prezintă un pericol de transmitere a virusului. Corolar, cei care prin natura meseriei interacționează cu un număr mare de persoane sînt responsabili pentru sănătatea acestora. În ceea ce privește „dictatura sanitară“, să nu uităm că într-o dictatură nu există libertatea de a alege, legile nu țin cont de Constituție, nu există dezbateri, nu există libertatea presei, puterea aparținînd unui lider sau unui grup restrîns de persoane. Or, în contextul actual, dictatura sanitară ar presupune existența acestui grup restrîns care să aibă puterea de a struni, la nivel mondial, toate acestea. De a reuși să controleze toate guvernele din lume. Întrebarea ar fi: de ce ar face-o?

Ioan Alexandru TOFAN

Claudel și Rimbaud. Despre hrană

Care poate fi legătura dintre lectura *Iluminărilor* lui Arthur Rimbaud și o convertire bruscă, dar decisivă, care survine în catedrala Notre Dame din Paris, în timpul liturghiei de Crăciun? În primul rînd, cele două sînt momentele esențiale, petrecute la scurt timp unul după altul, ale biografiei lui Paul Claudel, despre care acesta vorbește în *Ma conversion* (1913). Însă ele sînt mai ales ingredientele unei formule cu totul aparte de a articula o experiență spirituală: una în care imensitatea cerurilor nu reprezintă o țintă a efortului gîndirii, ci una a transformării radicale a simțurilor concomitent cu o verticalizare abruptă a imaginației.

Claudel îl va numi pe Rimbaud *„un mystique à l'état sauvage"* și îi va striga din cînd în cînd numele în scrierile sale: de pildă, în lungul poem liturgic *La Messe là-bas* (1919), unde îl cheamă cu durerea prietenului plin de dor și îl vede sub chipul negustorului care, auzind despre existența unei perle unice, își părăsește casa, lumea, lucrurile pentru a se angaja într-o căutare infinită. Genialul vagabond prin infern îi deschide lui Claudel drumul către spirit și către prezența lui totală, dar ascunsă, disimulată de șovăielile și de opacitățile lumii. De aici și pînă la rigoarea cu care, spre sfîrșitul vieții, Claudel participa la liturghiile din capela de la Brangues se întinde drumul unei vieți. Misterul acesteia este întîlnirea dintre *Cîntarea Cîntărilor* și *Un anotimp în infern*, dintre *Apocalipsă* și vitraliile catedralei din Chartres, dintre eșecul unei vocații monahale și aventura cu Rosalie Vetch: una în care prezența divină se dezvăluie plural, neașteptat, nelocalizat și inevitabil; o demonstrație a începutului „psalmului" lui Gide: „Nu dori, Nathanael, să-l găsești pe Dumnezeu altundeva decît pretutindeni".

Rimbaud convertește în chip paradoxal scenariul unei mistici într-o formă de lectură a lumii. Privește ca un mistic, dar ca unul întîrziat în pîcla materiei și penumbrele orașelor. Acestea devin semne și „ghicituri", formînd o țesătură a corespondențelor și a micilor miracole. Claudel se referă la „metoda" lui Rimbaud ca la un proces alchimic, de transformare a materiei în lumină spirituală. O continuitate se stabilește între om și lume, iar poezia este întruparea, nu doar descrierea acestei legături. La fel ca Rimbaud va proceda și Claudel, transformînd în poezie Scriptura, însă nu ca un exercițiu de stil, ci ca o veritabilă metodă de interpretare spirituală. Într-un text publicat în 1938, care este de fapt o introducere la lucrarea abatelui Tardif de Moidrey *Le livre de Ruth, essai d'interprétation morale*, Biblia este considerată „nu doar ca un arsenal, ci ca o comoară, nu ca un instrument, ci ca o hrană". Metafora este, cu siguranță, euharistică, dar ea trimite și la o legătură organică, vie, între Revelație și cel care o primește. De altfel, în răspăr cu aproape întreaga filosofie a Occidentului, Claudel consideră gustul ca fiind, pe scara simțurilor, cel mai spiritual cu putință, întrucît transformă în interioritate ceea ce Dumnezeu livrează omului sub forma lumii.

Mai jos, în același text, găsim o remarcă formidabilă, care completează această imagine: dacă în mod obișnuit se spune, platonician, că dragostea de lucrurile vizibile, mundane, conduce către dragostea de cele invizibile, pentru creștin relația este inversă. Dragostea de cele invizibile, credința educă simțurile să iubească lumea, cu formele, culorile, miresmele și sunetele ei. Poezia este un rezultat, nu un punct de plecare, întrucît ea reprezintă chipul unui angajament liturgic al omului în lume. Oglinda prin care, spune Apostolul Pavel în *I Corinteni*, vedem lucrurile nu reflectă pur și simplu, ci are o funcție activă: ea angajează Cerurile și lumea într-o „mișcare contrapunctică" și aceasta este dovada că sîntem aruncați în „fluviul Revelației".

Rimbaud este astfel, pentru Claudel, un ghid al parcurgerii liturgice a lumii, nu doar un personaj care îl îndepărtează, cum afirmă în *Ma conversion*, de materialismul secolului al XIX-lea. El zdruncină lucrurile, pentru a le arăta frumusețea. Dar Claudel spune: de fapt, ce nu a aflat Rimbaud este că acest zbucium nu este decît forma pe care, uneori, o ia dansul Psalmilor.

Petre GURAN

Ortodoxia bizantină

Vocabularul occidental privitor la realitățile religioase ale Europei de Est și de Sud-Est ne-a obișnuit să atașeze termenului Ortodoxie un atribut etnic. Astfel se vorbește de Ortodoxie greacă sau Ortodoxie rusă, uneori pentru a lărgi orizontul de Ortodoxie slavă, mai rar de Ortodoxie română sau georgiană. Nevoia acestui atribut se resimte din cauza faptului că ortodoxia este o structură de gîndire religioasă universală. Există ortodoxii în toate religiile care cunosc un canon de scripturi, ba chiar și în marile ideologii, de aceea s-a vorbit și de ortodoxie marxistă. Din această perspectivă, ortodoxia este echivalentul unui fenomen de sistematizare a credinței, numit și de formare a canonului, care duce pînă într-un punct în care setul de reguli și practici este absolutizat și devine marcă identitară a unei comunități de credință care ajunge să se suprapună cu o comunitate politică.

În schimb, în vocabularul est-europenilor s-a încetățenit noțiunea de *Biserică ortodoxă*, care a fost apoi împrumutată și bizantinologiei. Dacă luăm însă în sens dogmatic atributul de ortodox nu vom putea scrie o Istorie a Bisericii Ortodoxe așa cum am scrie istoria unui imperiu sau regat, adică o desfășurare de evenimente decurgînd unul din altul, pe o perioadă de timp în care trăsăturile fundamentale ale acelei comunități se păstrează, definind un început și un sfîrșit al entității politice respective. Acest paradox derivă din valoarea acordată atributului *ortodox*, fie axiomatică, în care ortodox înseamnă adevărat sau fidel unei învățături inițiale, fie culturală, în care ortodoxia este un fenomen socio-cultural în interiorul unei comunități. Istoricul nu poate opera distincția dintre cele două valori decît încercînd să surprindă fenomenul ortodoxiei pe perioade scurte de timp și să-l descifreze prin ochii trăitorilor din acea vreme.

De aceea este important să ne familiarizăm cu faptul că în epoca în care Imperiul Roman capătă trăsăturile distinctive, care îi vor justifica numele de bizantin, a fi ortodox se percepe altfel decît în vremea noastră. Ba chiar am introduce o distorsiune anacronică a realității vorbind în secolele medio-bizantine despre *Biserica ortodoxă* referindu-ne, de fapt, la Biserica bizantină. Vă dau un singur exemplu pentru a înțelege mai bine la ce mă refer, Biserica iconoclastă este bizantină fără să fie ortodoxă, și chiar cînd e ortodoxă din punct de vedere dogmatic, ea nu încetează să fie bizantină.

Diferența este următoarea: într-un sens tare, cînd un est-european sau un sud-est european își descrie identitatea ca membru al Bisericii ortodoxe, el spune implicit că Biserica lui locală sau națională face parte dintr-un mic grup de Biserici locale, reprezentînd mai puțin de 4% din populația globului, singurele care ar mai reprezenta azi credința neschimbată și adevărată a primelor comunități creștine și a sfinților părinți. Dar această referință la origini nu implică o recuperare a originilor împotriva unor transformări medievale, așa cum și-au propus protestanții în vremea Reformei și apoi neoprotestanții, ci o continuitate și o fidelitate față de origini aproape criogenică. Ortodoxia ar fi ca un eșantion de creștinism tardoantic proaspăt scos dintr-un ghețar cultural. Nu discut aici dacă această autopercepție este justificată, ci rețin doar faptul că ea este produsul unei gîndiri formate din întîlnirea istorică cu modernitatea vest-europeană. Biserica bizantină nu se percepea ca fiind ortodoxă în acest fel.

Pentru bizantini, ortodoxia Bisericii lor avea o latură dogmatică, dominantă în discursul despre ortodoxie și o latură disciplinară sau canonică, inițial minoră, ceva mai importantă începînd cu canoanele Sinodului *in Trullo* (691-92). Ilustrez această afirmație cu două exemple. Prima dată cînd s-a vorbit de ortodoxia Bisericii bizantine în opoziție cu opțiuni dogmatice ale Bisericii Romei și, mai larg, ale Apusului este în polemica demarată de marele diplomat, om politic și învățat Fotie (de două ori patriarh al Constantinopolului în secolul al IX-lea, depus din scaunul patriarhal prima dată în virtutea unei condamnări pronunțate de Nicolae I, papă al Romei). Fotie, bine informat despre cele ce se petreceau în Apus, intuiește că micul adaos, inițial vizigot, apoi carolingian, la crez, *filioque*, ar putea fi adoptat de Biserica Romei și redactează un tratat *Despre mistagogia Sfîntului Duh*. Astfel, prin elaborarea teologică a purcederii Duhului Sfînt se instituie principalul mecanism de apărare a Ortodoxiei răsăritene, insistența pe caracterul infailibil și imuabil al hotărîrilor dogmatice ale primelor șapte sinoade ecumenice. Exegeza teologică a acestora nu poate merge decît în sensul confirmării acestor hotărîri.

În ceea ce privește diferențele de cult între Biserica romană și cea bizantină, care se numește ecumenică prin titlul purtat de patriarhul constantinopolitan, le găsim remarcate într-un document bizantin care precedă cu mult ideea de schismă între Apus și Răsărit. Este vorba de textul celor 105 canoane formulate în ședințele sinodale ținute la Constantinopol în anul 691-692 în sala palatului imperial acoperită cu o cupolă *(Trullos)* ca o completare a sinoadelor ecumenice cinci și șase (de unde și denumirea *quinisext)*. În cîteva canoane sînt discutate și respinse practici occidentale diferite de cele orientale, cum ar fi celibatul obligatoriu al preoților (respins prin canonul 13), ajunarea sîmbăta (respinsă prin canonul 55). Recunoaștere ecumenicității sinodului de către pontifii romani s-a făcut cu mențiunea expresă că acele canoane care discută disciplină occidentală nu sînt primite de către papalitate și nu sînt obligatorii pentru Apus. Împărații bizantini s-au mulțumit cu această ratificare.

Pînă la începutul secolului al VIII-lea, Biserica din Imperiul Roman s-a perceput ca fiind creștinismul însuși într-o multiplicitate de variante lingvistice sau de practici locale. Împărații romani de la Constantinopol s-au luptat din răsputeri să reintegreze în Biserica imperială variantele de creștinism pe care le numim monofizite, de limbă coptă sau siriacă. Din acest efort s-au născut ereziile numite monotelism și monoenergism.

În condițiile restrîngerii teritoriale tragice pe care o cunoaște imperiul în secolul al VII-lea (pierderea Balcanilor către avaro-slavi și bulgari, a provinciilor orientale, egiptene și nord-africane către musulmani), sub șocul psihologic al marilor campanii militare împotriva capitalei imperiale, cum ar fi asediul persano-avaro-slav (626), apoi asediile musulmane din 674-78 și 717-718, redusă demografic de dispariția civilizației urbane tardo-antice, Bizanțul, adică Constantinopolul împreună cu cîteva provincii anatoliene și cîteva teritorii litorale pe care le mai controla, a avut o reacție de cetate asediată și în plan religios. În acest plan, standardizarea cultului și eliminarea varietății opțiunilor religioase a devenit un mijloc de a obține bunăvoința divinității față de cei asediați, dar și de a distinge între amic și inamic. Declinul imperiului era o consecință a ereziei. Tipul acesta de gîndire este atestat de texte apărute în urma asediului din 626, dar și de colecția de canoane ale sinodului *in Trullo*. Astfel, pentru prima oară avem de a face cu apariția unui cult bizantin bazat pe limba greacă și pe practica convergentă a comunităților imperiale, adică a acelor centre patriarhale și mitropolitane și a complexelor monastice din Occident sau din Anatolia, Siria sau Palestina, și care au susținut Calcedonul împotriva monofiziților. În Orient, aceste comunități au și rămas identificate prin termenul *melkite*, adică aparținătoare de împăratul romanilor. Astfel, simplificînd puțin, din comunitățile calcedoniene s-a născut cultul bizantin. Canoanele sinodului *in Trullo* semnalează faptul că *ortopraxia*, adică o anumită practică cultuală, poate deveni indicator de Ortodoxie. Dar spiritul sinodului *in Trullo* nu s-a impus grație revenirii la o politică militară ofensivă, care a deschis perspectiva restaurării ecumenicității imperiului. Conturarea ritului bizantin s-a produs în secolele VIII-IX, prin apariția formularului liturgic catedral constantinopolitan, în secolul al X-lea, prin unificarea sinaxarelor locale într-un sinaxar imperial, deci ecumenic, și prin constituirea colecțiilor lunare de vieți de sfinți standardizate de Sfîntul Simion Metafrastul. Această nouă fază este o sinteză între contractarea identitară și nevoia integrării unor tradiții liturgice locale din diferite regiuni cu precădere monastice orientale.

Petre Guran *este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Erik TABERY

Reașezarea fulminantă a relațiilor ceho-ruse

Republica Cehă a trăit cele mai dramatice două săptămîni din istoria sa de după Revoluția de Catifea din 1989, în urma anunțului făcut de Guvern, potrivit căruia doi agenți ruși sînt responsabili de exploziile din 2014 de la depozitul de muniție din satul morav Vrbetice, în care și-au pierdut viața două persoane. Declarația fostului prim-ministru Bohuslav Sobotka a ilustrat pe deplin șocul trăit de întreaga națiune: „Aș spune că acesta este cel mai amplu atac rusesc pe teritoriu ceh de la invazia din 1968. Ne aflăm în fața unui moment istoric și trebuie să reacționăm“.

Și Cehia a reacționat. Guvernul ceh a expulzat optsprezece spioni ruși care lucrau la ambasada rusă din Praga, ceea ce a provocat o previzibilă expulzare, pe bază de reciprocitate, a unor diplomați cehi, la Moscova. Mai important însă e faptul că aceste evenimente ar putea constitui un punct de cotitură pentru Republica Cehă, dacă nu pentru întreaga Europă Centrală.

Miloš Zeman și Vladimir Putin

Situația geopolitică din regiune a părut pentru multă vreme clară. Polonia e un oponent declarat al Kremlinului, slovacii încearcă să rămînă invizibili, maghiarii, guvernați de prim-ministrul Viktor Orbán, sînt acoliții Kremlinului în Europa, iar cehii fac zigzaguri, încercînd să nu se îndepărteze nici de ruși, dar nici de NATO. Poetul Josef Svatopluk Machar a surprins atitudinea Cehiei încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea: „Iar simpatiile ni le plimbăm / din Est în Vest, din Vest în Est / cu slăbiciunile amîndurora, dar fără virtuțile lor…“.

După 1989, cînd eroul disident anticomunist Václav Havel a devenit președinte, a părut evident că Cehia făcea parte din Occident și că își dorea să fie un membru activ al NATO și al Uniunii Europene. Dar, orbită de narațiunea strălucitoare a lui Havel, Cehia nu a întrezărit ceea ce urma să vină. Elita cehă ivită în anii 1990 post-comuniști a fost mult mai pragmatică. Cînd Havel vorbea de valori, ceilalți vorbeau despre bani. Afacerile și economia erau totul; politica externă trebuia să se acomodeze.

Cehii încep să înțeleagă că dependența de Rusia e mult mai redusă decît își imaginau.

Guvernele Cehiei nu au fost pro-Kremlin. Mentalitatea locală reflecta mai degrabă refuzul unui angajament. Cehii voiau să fie în UE, care însemna bani, și în NATO, care însemna protecție. Dar, în momentul în care a fost nevoie să dea dovadă de solidaritate, cehii au dat înapoi și au început să cîrtească. Dacă politica poloneză e strîns legată de catolicism, iar *resentimentul* istoric are încă o influență puternică în Ungaria, în Republica Cehă materialismul e cel care joacă rolul hotărîtor, indiferent dacă guvernul e de stînga sau de dreapta.

Actualul prim-ministru Andrej Babis ilustrează perfect această atitudine. Babis vrea de la UE numai bani. Cînd vine vorba de a respecta reguli europene, el refuză, declarînd că Republica Cehă nu e o „colonie a Bruxelles-ului“. În mod paradoxal, această abordare slăbește poziția Cehiei față de Rusia, deoarece creează impresia că e o țară fără nici o apartenență, care se alătură celui care plătește mai mult.

Această postură stîrnește interesul Moscovei. Doi dintre politicienii cehi de frunte sînt adepții unei politici pro-ruse: fostul președinte Václav Klaus și succesorul său, Milos Zeman. După ce Rusia a invadat Ucraina în 2014, Klaus a luat apărarea Kremlinului, scriind că „Ucraina s-a născut după căderea comunismului, ca un stat fundamental non-istoric“. Klaus, forța motrice a politicii cehești și a reformei economice post-comuniste a anilor 1990, își dorește ca Cehia să părăsească UE și condamnă vehement reacția Guvernului la dezvăluirile cu privire la atentatul din Vrbetice.

În vreme ce Klaus e un om de dreapta, Zeman, fostul lider al partidului social-democrat, a readus la viață, după 1989, stînga necomunistă. Cu toate acestea, Zeman s-a dovedit și el un apărător ferm al intereselor Rusiei. Încă de cînd și-a început mandatul de președinte în 2013, Zeman a pus sub semnul întrebării implicarea Rusiei în invazia Crimeii și a Ucrainei de est, a atacat serviciile de informații cehești care avertizau asupra ingerințelor Moscovei, a susținut rolul Rusiei în construcția unei centrale nucleare în Cehia și a cerut demiterea fostului ministru de externe Tomás Petrícek, critic la adresa Rusiei, și a fostului ministru al Sănătății Jan Blatný, care a refuzat achiziționarea vaccinului neautorizat anti-COVID-19 rusesc Sputnik V. Lista poate continua.

După ce Guvernul a anunțat că agenții ruși au fost în spatele atentatului din 2014, Zeman, șeful statului ceh, a amuțit timp de șapte zile. Cînd, în sfîrșit, a reapărut, a preluat rolul unui propagandist rus: „Nimic nu e dovedit“, a spus în zeflemea, într-o apariție televizată. Poliția, a susținut el, care ar fi început să investigheze cazul abia de cîteva săptămîni, ia în calcul două posibile scenarii ale atentatului.

De fapt, serviciile de informații și poliția iau în calcul o singură posibilitate: implicarea Rusiei. Zeman și-a pus în minte, pur și simplu, să bagatelizeze importanța cazului și e dispus să discrediteze instituțiile cehești, în acest scop.

Ne apropiem astfel de un punct de cotitură. Mulți cehi înțeleg acum că singura opțiune este angajamentul geopolitic și atașamentul față de valorile pe care se sprijină alianțele Europei. Trebuie luată o poziție clară față de Rusia. Cehia face parte din Occident, în care Kremlinul lui Vladimir Putin vede un inamic. Această voce a realismului se face tot mai auzită și în Slovacia învecinată.

Cehii încep de asemenea să înțeleagă că dependența de Rusia e mult mai redusă decît își imaginau. Schimburile comerciale sînt minimale, iar resursele energetice ale Cehiei sînt multiple. Cehii vor realiza, sperăm, că propria lor securitate nu e amenințată și că pot fi membri activi ai UE și NATO.

Toate acestea depind însă și de ce anume fac ceilalți. Primele reacții ale Vestului, la știrea implicării Rusiei în atentatul asupra depozitului de muniție, au fost sub așteptări. Ceea ce a dat apă la moară site-urilor și politicienilor pro-Kremlin: nimănui nu-i pasă, nimeni nu crede ș.a.m.d.

Această slabă reacție a Vestului îi atinge pe cehi într-un punct nevralgic. Amintirea dureroasă a politicii de conciliere a Angliei și a Franței, la München, în 1938 – care a lăsat Cehia de una singură în fața lui Hitler – e încă vie. Cehii au învățat să observe reacțiile celorlalte țări cu precauție, pentru a putea evalua cît de mult sînt dispuși să se implice cu adevărat aliații lor. De aceea, a fost esențial faptul că atît UE, cît și NATO și-au exprimat fără preget susținerea pentru Cehia, expulzînd simbolic diplomați ruși.

Alegerile parlamentare vor avea loc în toamna acestui an, iar sondajele de opinie sugerează un cîștig de cauză pentru partidele care nu îl agreează nici pe Zeman, nici Kremlinul. Pe măsură ce campania electorală se încinge, nimeni nu se așteaptă ca Zeman – sau Kremlinul – să stea cu mîinile în sîn.

***Erik Tabery** este redactor-șef al săptămînalului ceh* Respekt. *Cea mai recentă carte publicată este* The Abandoned Society: The Czech Path from Masaryk to Babis.

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

VLACHOVICE
VRBĚTICE

Mihai VASILESCU

Protestantismul și politica corectă

În America, în rîndul albilor protestanți, religia se amestecă tot mai mult cu politica. La dreapta, a fi protestant alb și în special dintre așa-numiții *„evangelicals“* a devenit o insignă a apartenenței la un fel de autentică naționalitate americană. Dar e mai interesant ce se întîmplă la stînga. Acolo, așa-numita *„political correctness“* (indiferent care au fost originile ei) a explodat într-un mod care, la o examinare mai atentă, se dovedește dator tot tradiției protestante americane. Nu contează faptul că mișcarea e promovată mai ales de oameni care și-au pierdut religia sau nu mai sînt practicanți. Ei provin adesea din familii sau din mediul protestant, iar mentalitatea și modul de gîndire aferente sînt adînc înrădăcinate.

Se remarcă, în acest sens, insistența cu care se pune accentul pe prescriptivul disciplinar și pe punitiv, obsesia de a descoperi și stîrpi păcatul și damnarea celui care păcătuiește, fără posibilitate de absolvire.

Dacă ai facut o remarcă pe care cineva o califică drept rasistă, sau homofobă, sau anti-*transgender,* sau islamofobă, ești denunțat cu oroare și ești deja considerat irecuperabil. Se manifestă un puritanism vehement al „vînării păcatului“ și al „damnării“ celui care a păcătuit. Desigur, „păcatul“ era vînat și în lumea luptei de clasă, și exista și acolo damnarea prin excluziune. Dar acolo, gama de păcate era limitată. În noua lume, a politicilor identitare, însă, „puritanii“ se întrec în a descoperi mereu noi păcate, se întrec în a inventa mereu alte minorități față de care se poate păcătui și alte moduri de a fi damnat. Ba transpare și un puritanism în chestiuni legate de sexualitate, asemănător celui victorian, dar luînd și forme noi. Lăsînd la o parte condamnarea justificată a „hărțuirii sexuale“, pedepsirea băiețelului care o sărută pe colega lui de grădiniță, sau a elevului care îi face un compliment frumoasei profesoare, sau a părinților al căror copil umblă in fundul gol în grădina din spatele casei sînt doar unele dintre chestiunile tipice acestui tip de puritanism. Iar obsesia păcatului, inclusiv a păcatului din fragedă pruncie, și a interpretării lui ca semn al damnării, ca semn că nu faci parte dintre cei „predestinați“ să fie mîntuiți, sînt fără îndoială caracteristice protestantismului. De aici tendința ca, odată ce ai fost dovedit un păcătos, să fii izolat. Ești pedepsit prin excomunicare socială. Ești *„cancelled“*, adică ești anulat! Mai mult, păcatul nu poate fi ispășit și absolvit. Ai făcut la 20 de ani glume pe seama vreunei „minorități“, iar asta s-a aflat zece ani mai tîrziu, ești *„cancelled“* fără drept de apel. I-ai pus mîna pe genunchi vreunei colege de facultate și ea și-a adus aminte douăzeci de ani mai tîrziu, cînd ți-ai pus candidatura pentru vreo funcție importantă? Nu există nici grațiere, nici prescripție. Spre deosebire de catolicism și ortodoxie, unde un intermediar omenesc îți poate acorda absolvirea dacă mărturisești, te căiești și accepți un canon, la protestanți nu există un astfel de intermediar, chestiunea iertării este doar între tine și Dumnezeu. Pînă și la comuniști funcționa un presupus mecanism de absolvire, fals și manipulator desigur, dar exista: se inventase așa numita autocritică.

MATHEVS
LVCAS
IOANNES

Societatea americană s-a format pe baza mentalității protestante a onestității, disciplinei, hărniciei...

Originea corectitudinii politice este într-adevăr de sorginte marxistă, în sensul că ideea a fost lansată de gînditori marxiști. Dar există diferențe majore față de marxism. Gînditorii respectivi au înțeles că lupta de clasă nu mai are suficiente resurse destabilizatoare în Occident și s-au concentrat pe un alt factor generator de posibile „schimbări revoluționare“. Au ales, în locul luptei de clasă, așa-numitele bătălii culturale, bazate pe diferențele dintre valorile diferitelor culturi sau ale diferitelor grupuri identitare. În trecut, Iluminismul, revoluția americană, Revoluția Franceză și apoi chiar și marxismul au avut ca element ideologic important o axiomă, și anume că există anumite valori universale, adică valabile pentru întreaga umanitate. Desigur, puteau fi valori diferite, în funcție de ideologia adoptată, dar se postula universalitatea lor. Corectitudinea politică a declarat falsă această axiomă și, mai mult, o condamnă ca sursă de oprimare – oprimare prin negarea diversității valorilor. Pare destul de clar din punct de vedere teoretic că nu prea mai e vorba de marxism, chiar dacă metodele dure și intențiile destabilizatoare amintesc de practicile marxist-leniniste și chiar de stalinism. În același timp, par să existe destule argumente pentru a susține că forma specifică și amploarea extraordinară pe care a luat-o corectitudinea politică în America au fost favorizate nu de influența comunismului, slabă totuși în SUA, ci de fundalul psihologic dominant pe care s-a construit această țară, adică mentalitatea protestanților albi. Un exemplu elocvent este pătrunderea masivă la nivelul sistemului educațional american a așa-numitei *„critical race theory“* (teorie rasială critică), ce își propune să combată un presupus rasism instituțional, prin postularea vinovăției oricărui om care s-a născut alb, impunerea recunoașterii acestei vinovății de la o vîrstă fragedă în școli, organizarea în universități a umilirii și demascării studenților albi ca rasiști, orice încercare a acestora de a-și nega rasismul devenind automat o dovadă a rasismului lor subconștient. Pe scurt, tactica adoptată pentru combaterea rasismului instituțional este demonizarea și, pe cale de consecință, damnarea „omului alb“. Din nou ne-am putea întreba cum se explică răspîndirea și aplicarea unei astfel de teorii într-o societate care fusese remarcabilă prin flexibilitate și pragmatism și ostilă exceselor ideologice.

Din nou, răspunsul ar putea fi influența mentalității protestante. Societatea americană, la nivelul elitei și al instituțiilor, s-a format pe baza mentalității protestante a onestității, disciplinei, hărniciei și responsabilității individuale. Este larg acceptată legătura dintre aceste valori și succesul de pînă acum al Americii, și de aici prestigiul și autoritatea acestei mentalități. Dar mentalitatea (și, de fapt, teologia) protestantă insistă și pe noțiunile de *guilt* (vinovăție), *sin* (păcat), *original sin* (păcatul originar), *punishment* (pedeapsă) și *damnation* (damnare). Destabilizatorii s-au folosit exact de aceste aspecte ale unei mentalități cu mare autoritate, pentru a inculca sentimente de vinovăție absurde, pentru a impune ideea păcatului originar de a fi alb, a impune pedepse pentru păcate inventate și a face acceptate acte de damnare colectivă pentru aceste păcate. Este vorba de o falsificare și o deturnare a unor elemente ale protestantismului, familiare și influente în conștiința multor americani și, astfel, cu o mare putere de pătrundere.

Este elocvent și faptul că propovăduitorii cei mai habotnici ai corectitudinii politice sînt, de fapt, mai puțin interesați de măsuri practice care să amelioreze situația minorităților. Sînt mai preocupați să demonizeze, să descopere mereu noi păcătoși și noi surse de păcat și să se excomunice între ei, adică în rîndurile elitei albe. Într-un fel, s-ar putea spune că toată mișcarea este atît de evident promovată mai ales de o elită albă, de sorginte protestantă (chiar dacă membrii ei pot fi atei), încît oamenii de stînga de modă veche, ca Noam Chomsky, n-au ezitat s-o califice din start drept o diversiune. Și n-ar fi exclus ca alți oameni de stînga, dacă sînt consecvenți, s-o declare peste cîtva timp drept încă o formă de *„white supremacy“*. Ar putea ajunge să predomine opinia că e vorba de încă o umilitoare și contraproductivă manifestare de *„white supremacy“* față de cei somați să se vadă, în primul rînd și mai presus de orice, ca minoritari și ca victime. O opinie, să recunoaștem, nu lipsită logică.

***Mihai Vasilescu** este jurnalist, stabilit la Londra.*

■ ■ ■

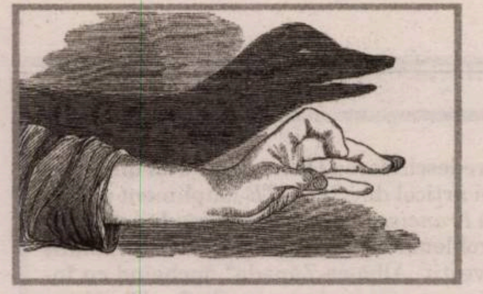

Iaromira POPOVICI

bazar

La 20 și ceva de ani, atunci și acum

E ciudat cînd realizezi că odrasla ta capătă vîrste cu care încă te mai identifici. Nu că aș mai avea acum 20 de ani, nici că m-aș situa pe undeva prin apropierea acestei vîrste. Doar că, deși pare de necrezut, ceva din mentalitatea de la 20 de ani îți rămîne într-un cotlon obscur și te-mboldește cînd ți-e lumea mai dragă.

Pe la 20 și ceva de ani, în general, îți începi viața. Sună ca un loc comun, este și un loc comun, dar așa se și întîmplă. Termini facultatea, dacă faci vreuna, și – vrei, nu vrei – trebuie să-ți cîștigi pîinea în vreun fel. La 20 de ani încă eram „prizoniera“ epocii ceaușiste, care-și tîrîia ultimele zbateri. Tocmai atunci era mai periculoasă, pentru că, deși nu știa ce o așteaptă, pacă ar fi intuit. Drept urmare, își strîngea lațul și așa mult prea strîns. În 1988 și 1989 chiar o duceam rău. N-am simțit asta datorită părinților noștri, care știau să ne ferească, amortizînd loviturile de toate felurile care se abăteau asupră-ne. Părinți care au găsit căi suprarealiste să se descurce și care au știut să ne dea senzația că putem supraviețui, că viața merge înainte. Și asta, cel puțin în cazul mamei mele, fără compromisuri în adevăratul sens al cuvîntului.

Era frig în case, îngrozitor de frig, dar ne-am descurcat: dădeam drumul la aragaz (gazele, în general, mergeau) și făcuserăm rost de un aparat de încălzit, o improvizație, evident, dar totuși sigură (s-a dovedit, din fericire) de la institutul de proiectări unde lucra unchiul meu. De altfel, institutul ăsta al lui a fost mereu providențial, o sursă de supraviețuire constantă. Acolo exista, printre altele, aparatul miraculos numit xerox. Xeroxul era esențial pe atunci: nu doar pentru că așa puteam avea toate cursurile de la facultate la care nu mă puteam duce ori cărțile de la bibliotecă pe care nu le puteam prelungi. Ci pentru că așa puteai avea acces la multe din titlurile interzise aici, care apăreau în Occident și care circulau într-o lume intelectuală subterană. Nu era vorba numai de cele care criticau sistemul, ci și de unele din domenii – precum ezoterismul, de pildă – pe care cenzura de atunci le considera nocive.

Locul de muncă al unchiului meu a devenit, pentru mine, standardul întreprinderilor socialiste. Era doar un institut de proiectare, dar totuși… Intram, de cîte ori ajungeam pe acolo, într-o sală destul de mare, cu vreo – nici nu mai știu – șapte-opt oameni, fiecare la planșeta lui. Mereu aveau cafele pe masă, mereu ieșeau la cîte o țigară să discute, mereu făceau bancuri sau se mai ducea cîte cineva să ia ceva de mâncare, ba chiar, uneori, mai veneau diverse doamne să vîndă una și alta, un fard, un pulover... Imaginea asta mi-a rămas în minte drept prototipul „serviciului“ socialist: mi se părea chiar simpatic, aș zice. Era asemănătoare imaginii despre căsnicie pe care mi-o inspiraseră bunicii mei: de fapt, un șablon lipsit de substanță, dar eram prea naivă ca să înțeleg asta la vîrsta de atunci.

Habar n-aveam cîte nu se ascundeau pe sub imaginea aparent idilică, în care toate merg ușor. Cîte conflicte, compromisuri și sfori trase. Eu știam doar perspectiva unchiului meu, care nu a fost membru de partid, ba a refuzat și să intre in Frontul Unității Socialiste, un organism născocit de regim pe ultima sută de metri, nici nu mai știu exact de ce. Probabil pentru ca și cei care nu erau membri de partid să fie încartiruiți în alt fel. La fel cum, în cazul căsniciei, în afara colaborării să-i zicem economice și a schimbului de replici acide ce putea părea comic, nu eram în măsură să văd durerea și tristețea care se ascundeau pe sub toate astea. Și nici iubirea ori pasiunea.

Pe lîngă frig, era tot mai acută foamea. Mama se chinuise să-și păstreze relațiile la „bursa neagră“, dar și astea necesitau timp și bani. Timp ca să-i „vrăjești“ pe respectivii furnizori. Era un mic compromis moral și aici, totuși: ca să le rămîi client, ca să te sune de fiecare dată cînd venea „marfa“, nu era suficient să ai bani. Era OK, dar, cumva, oamenii voiau și să fie băgați în seamă, luați în considerare, tratați pe picior de egalitate de clienții lor intelectuali. Era, poate exagerat spus, o ură de clasă ascunsă, sau hai să-i ziem antipatie, care ieșea la supafață în dorințe de genul ăsta: hai să ne tragem de șireturi, că sîntem toți frați. Era o relație de putere acolo, mascată într-una jovială: un mic colaboraționism de supraviețuire. Eu fac frumos, îți zîmbesc și mă conversez *casual* cu tine, și tu-mi dai de mîncare. Asta deși îți dau și bani pentru asta, bani mai mulți decît aș fi dat pe respectivul produs oficial, în comerț. Doar că acolo nu se găsea. Sau se găsea doar cu o mult mai mare pierdere de timp, cu cozi de ore, cu sculat la 5 dimineața și pus scăunelul la locul lui, cu discuții interminabile, de multe ori conflicte cu alți tovarăși de suferință abrutizați de condiția lor. Așa că, dacă îți dădea mîna și făceai față la genul ăsta de relații, alegeai, mai curînd, micul compromis moral.

Urmarea în articolul viitor.

■ ■ ■

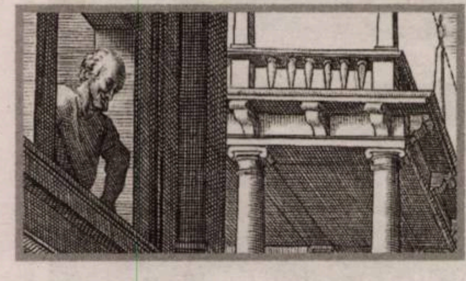

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Logica gardului

Dacă gardul ar fi o specie de animale, aceasta ar putea fi catalogată ca specie invazivă la nivel urban autohton. Deși aflat pe cale de dispariție în Europa occidentală, la noi, în ultimele decenii, gardul și-a diversificat formele, a crescut în dimensiuni, a cotropit toate curțile, perimetrele, cotloanele și ungherele, a cucerit noi și noi tărîmuri, așa încît te poți întreba dacă nu cumva am ajuns să construim case doar pentru a avea ocazia să înălțăm un gard falnic de jur-împrejurul lor. Dar nu despre gardurile locuințelor voi vorbi, despre diversitatea și ingeniozitatea cazematelor urbane cu numere poștale la porți, ci despre gardurile spațiilor publice, a căror exuberanță merită remarcată și apreciată corespunzător.

© L. Niculae

Prezența urbană a gardului ne-a devenit, pe nesimțite, a doua natură. Pînă în 1989, acestea erau relativ modeste, însă, odată cu libertatea, gardurile și-au început o expansiune doar în aparență paradoxală. Gardul școlii, bunăoară, era din plasă verde și nu măsura mai mult de 90 cm, fiind ușor de sărit de către copiii care șutaseră mingea neatent. În anii '90, el a crescut la 2 m înălțime. Apoi, în anii 2000, a făcut saltul exponențial, dublîndu-și încă o dată înălțimea, în jurul terenului de fotbal, ridicînd probleme de aritmetică și filosofie, fizică și astronomie, cum ar fi întrebarea legitimă: „Dacă un gard de doi metri își dublează înălțimea la fiecare zece ani, în cîți ani va zgîria suprafața Lunii?“. Un gard de 4 m înălțime nu este puțin lucru, iar prezența lui este deplin justificată doar de prezența celorlalte garduri. Pe vremuri, după ce sărea gardul școlii, copilul care recupera mingea mai avea de trecut cîteva garduri vii, unde se zgîria ușor în bucsuși și trandafiri, înfrunta vorbele ostile ale locatarilor de la parter cărora le călca florile în picioare, apoi fugea cu mingea la subraț, victorios, pe teren. Acum, ar avea de sărit garduri de 2 m, zimțate, cu sîrme ghimpate, cu desăvîrșire ostile, păzite pe pitbulli și dobermani, iar recuperarea mingii ar fi probă de examen de absolvire la școala de pușcași marini.

Dar gardul școlii are, totuși, un caracter benign. El doar crește, și atît. El va trebui doar balizat în următorii ani, pentru a nu stingheri traficul aerian. Dacă ar fi dinozaur, gardul școlii ar fi bunul și enormul brahiozaur, pe lîngă care aleargă însă temuți tiranozauri și velociraptori. Gardul grădiniței, de exemplu, este înalt de 2 m, opac, din beton. La partea superioară are zimți înfricoșători. Porțile metalice de acces, la fel de înalte, evocă penitenciarele de maximă securitate. Din punctul de vedere al siguranței copiilor, este limpede că gardul marchează 100 de puncte din tot atîtea posibile. Însă chiar este necesar? A ajuns societatea din afara grădiniței ceva atît de monstruos și agresiv încît copiii trebuie pitiți în spatele unor fortificații de netrecut? Și dacă este într-adevăr așa, nu cumva societatea trebuie asanată și nu copiii izolați prin buncăre?

O plimbare prin cartier înseamnă, la ora actuală, străbaterea unui foarte complicat sistem defensiv, menit să descurajeze parcurgerea unor itinerarii aleatorii. Orice peluză, oricît de mică, este atent ferită de un gard făurit din țeavă de fier masiv, înalt de 80 de centimetri. Adesea, gardurile sînt mult mai numeroase ca peluzele, la fel ca în bancul cu crocodilul, îl știți: de ce este crocodilul mai mult lung decît verde? Pentru că este verde doar pe o parte, dar este lung pe ambele părți. O peluză cît un teren de tenis poate fi străbătută de cinci alei în zigzag și fiecare alee este mărginită, pe o parte și pe alta, de mult-prea-necesarul gard metalic. Singura explicație plauzibilă pe care o am cu privire la risipirea inutilă a atîtor mii de tone de metal este că, de fapt, gestul nu reprezintă o risipă, cu atît mai puțin inutilă, ci marchează un reper important în gîndirea strategică a edililor: ne pregătim de război și este bine ca fierul să fi fost extras, în prealabil, din munte, apoi separat, aliat, laminat în fabrici, debitat, transportat și montat în orașe, pentru a fi la îndemînă atunci cînd imperativul va fi transformarea lui în tancurile ce vor apăra patria de invadator.

Dar cele mai parșive împrejmuiri sînt cele realizate din plasă metalică cu bare verticale galvanizate, acelea care ruginesc și arată deplorabil la nici doi ani de la montare. Ele înconjură cu atenție orice limbă de pămînt, inclusiv cele cu lățimea de 30 de centimetri și care devin imposibil de întreținut din interiorul împrejmuirii, pentru că aceasta ar putea fi făcută doar de pisici modificate genetic, bine instruite și capabile să preia această sarcină de la oamenii mult prea corpolenți. Unele garduri, concepute prea mici de o gîndire lipsită de viziune, au fost supraînălțate cu alte garduri, pentru o corectă adecvare la context. Altele delimitează zone în interiorul unora deja împrejmuite. Expansiunea lor malignă este de neoprit.

Astfel, gardurile ne protejează, ne fac să ne simțim în siguranță, ne limitează orizontul și ne apropie de paradisul sau infernul pierdut al peșterii primilor oameni. Numai că acum sîntem moderni, fiecare cu peștera lui, să fie clar!

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

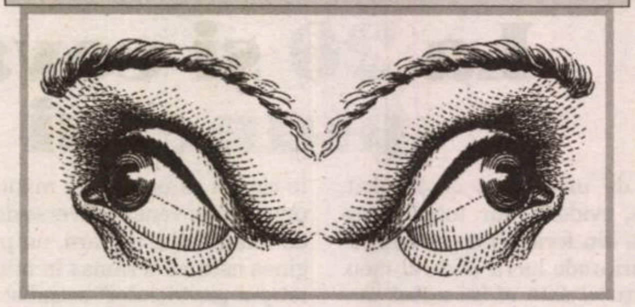

SÎNT BUNE LA CEVA ȘI EXIGENȚELE „AUTOLIMITATIVE", MAI DESFIINȚEZI ANORMALUL CARE FACE LEGĂTURA ÎNTRE OAMENII ACTUALI ȘI UNUL ULTERIOR

■ Sînt bune la ceva și reclamele, mai înveți cuvinte noi. Dacă n-ați știut pînă acum, aflați că mopul cu abur folosește o tehnologie avansată care „se bazează pe producerea automată a presiunii jetului de vapori de apă fierbinți". Numele ei: tehnologie *aerofumoară.* (**D. S.**)

■ Un bărbat din comuna Albești, județul Botoșani, a ajuns la spital după ce a fost înjunghiat de soția sa, pentru că i-a reproșat că nu știe să facă sarmale. Femeia a fost internată la Psihiatrie, unde urmează să fie supusă unei expertize, anunță *Adevărul.* Articolul nu pomenește nimic despre competențele femeii în materie de gastronomie. Nici despre exigențele soțului nu se spune mare lucru. Un bărbat. O femeie. Niște sarmale. Și un cuțit. Iată o intrigă puternică pentru un roman *noir.* (**M. M.**)

■ În această primăvară, compania de biotehnologie Oxitec intenționează să elibereze țînțari modificați genetic în arhipeleagul Florida Keys. Oxitec spune că tehnologia va combate febra denga, o boală care poate fi letală, dar și alte virusuri transmise de țînțarii din specia *Aedes aegypti* – cum ar fi Zika. Țînțarii nativi din Florida sînt din ce în ce mai rezistenți la insecticid, cea mai comună formă de control, iar oamenii de știință spun că au nevoie de tehnici noi pentru a extermina insectele și a combate bolile pe care le pot genera. Țînțarii de la Oxitec sînt modificați genetic pentru a transmite descendenților lor ceea ce compania numește gene „autolimitative": atunci cînd sînt eliberați în mediu, masculii modificați genetic se împerechează cu țînțarii sălbatici de sex feminin, iar generația rezultată nu supraviețuiește pînă la maturitate, reducînd astfel populația generală. (**A. M. S.**)

■ Cum a remarcat cineva, dacă tot se adaugă avertismente operelor trecutului pentru a proteja prezentul progresist de greșelile trecutelor epoci retrograde, *Manifestul Partidului Comunist* al lui Marx & Engels ar trebui însoțit de următorul *disclaimer:* „Această carte te poate face să desființezi burghezia, să confiști proprietatea privată și să trimiți oamenii în Gulag". Acum, imaginați-vă un *disclaimer* la Biblie. (**M. C.**)

■ Ideea constituirii unei comisii pentru revenirea la normalitate pare, după atîta timp în care anormalul a devenit normal, aproape normală. (**M. M.**)

■ Doi migranți care au trecut fraudulos granița din Serbia spre România au ajuns la spital, după ce au fost călcați de un tractor care făcea lucrări agricole – relatează hotnews.ro. Cei doi bărbați de origine afroasiatică, găsiți de un echipaj al poliției de frontieră la marginea drumului DJ 588 care face legătura între Șemlacu Mare și Gătaia, au declarat, într-o engleză greoaie, că au fost acroșați de un utilaj agricol în timp ce se odihneau într-un lan de rapiță. La Șemlacu Mare, fie nu se întîmplă nimic, fie se petrec lucruri spectaculoase. (**M. P.**)

■ Potrivit unei lucrări de genetică istorică, peste 16 milioane din oamenii actuali de sex masculin (adică unul din două sute) ar fi descendenți direcți a lui Ginghis Han. Lucrarea se bazează pe numărul mare de copii ai conducătorului Imperiului Mongol între 1162 și 1227. Aplicînd aceeași teorie, poate că am putea afla cîți români se trag direct din Ștefan cel Mare. (**A. P.**)

■ În timp ce SUA continuă să administreze milioane de vaccinuri pe zi, accentul s-a mutat de la vaccinarea în masă către persoanele care sînt reticente în a se vaccina. Pentru a combate ezitarea în fața vaccinurilor, companiile și oficialii locali și de stat au conceput modalități inedite de a atrage atenția celor neimunizați. Statul Maryland a declarat că va înmîna 100 de dolari bugetarilor complet vaccinați și îi va penaliza pe cei care refuză rapelul dacă agențiile de sănătate americane recomandă unul ulterior. În New Jersey, cetățenii cu vîrsta de peste 21 de ani care primesc prima doză de vaccin în luna mai pot merge cu adeverința de vaccinare la una dintre cele 13 fabrici de bere participante și pot cîștiga o bere gratuită ca parte a programului statului „O injecție și o bere". În orașul Detroit, oricine care conduce pe cineva să-și facă vaccinul poate primi un card de debit preplătit de 50 de dolari. Genul ăsta de campanie ar putea funcționa și la noi. (**A. M. S.**)

ÎN CONDIȚIILE ASTEA, VECHEA PROBLEMĂ A NOILOR GENERAȚII CONTINUĂ SĂ CREASCĂ

■ Bill și Melinda Gates au anunțat că divorțează. Statisticile spun că sînt o familie atît de bogată încît cheltuirea unui dolar pentru un american de rînd e echivalentă cu cheltuirea a 1,2 milioane de dolari pentru Bill Gates. Adică, acolo unde americanul obișnuit cumpără un suc, Bill Gates cumpără un elicopter. În condițiile astea, e evident că pentru el și soția sa banii nu mai au absolut nici un fel de valoare. Dar ce însemnătate mai poate avea divorțul? (**A. M.**)

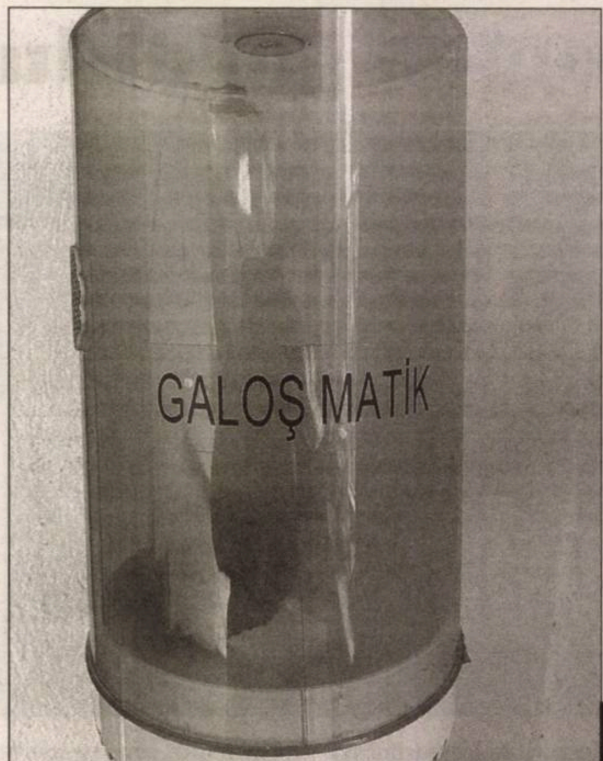

■ Odată cu redeschiderea Disneyland-ului din SUA, autoarele unui articol din *SFGATE* (supliment online al ziarului *San Francisco Chronicle)* au readus pe tapet mai vechea problemă a pupatului fără consimțămînt din finalul poveștii „Albă-ca-Zăpada", încheind cu întrebarea: „Chiar nu putem inventa alt final?". Chiar așa. N-ar fi mai bine ca Prințul s-o gîdile pe Prințesă întru trezire și abia pe urmă s-o întrebe: „Pot să...?". Deși, dacă mă gîndesc mai bine, gîdilatul are nevoie și el de consimțămînt. Dar ar putea să-i răcnească prompt: „Bau!" și apoi să-i șoptească tandru: „Pot să...?". Deși urlatul poate fi considerat un abuz psihic. Pînă la urmă, poate cel mai corect politic final ar fi să aștepte nițel, ca un domn, și dacă duduia nu se trezește, să plece fără s-o mai pupe. *Happy end.* (**S. G.**)

■ O mică pasăre din Australia *(regent honeyeater* – e clar cu ce se hrănește) este în mare pericol de dispariție, dar nu neapărat din cauza poluării ori a prădătorilor, ci pentru că – ciudat fenomen! – masculii noilor generații nu mai știu să cînte trilurile care impresionează femelele. Un hiatus generațional se pare că a intervenit, nu au mai existat păsăroi bătrîni care să-i învețe cîntecele specifice pe cei tineri, așa că aceștia au început să imite cîntecele altor specii, precum cucul sau privighetoarea, iar femelele nu sînt seduse de aceste maniere împrumutate. Dimpotrivă. Ele așteaptă să li se cînte ceea ce știu ele că trebuie cîntat, dar masculii nu mai sînt în stare. Meditați singuri de-aici încolo... (**S. V.**)

■ Biologul britanic J.B.S. Haldane (1892-1945): „Dacă Dumnezeu a existat, înseamnă că a nutrit o neobișnuit de mare afecțiune față de gîndaci, ținînd seama că a creat peste 350.000 de specii diferite". Între timp, numărul speciilor descoperite a crescut și continuă să crească. (**M. C.**)

SKOL
Nepasteurizat
DISTANȚA
+ 1.5 m

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **893** ■ 20-26 mai 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Despre compromis (2)“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„Zbiară copiii Palestinei“

pagina **2**

ANCA MANOLESCU

„O bibliotecă insuficient de largă“

pagina **20**

Suspiciunea

„Neîncrederea este mama nesiguranței.“

ARISTOFAN

Biblioteca Județeană
MUREȘ

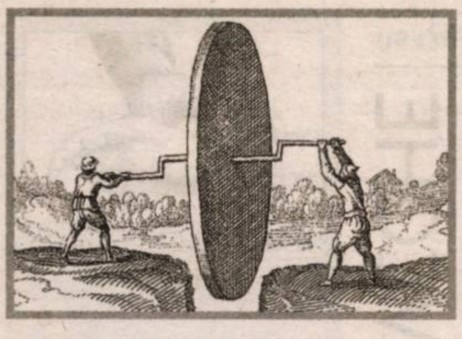

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Zbiară copiii Palestinei

Sînt vreo cîteva minute de cînd puștanul cu o mutră de șarlatan adorabil face conversație cu mine. Eu sînt deja la a doua țigară și încerc, tot mai neconvins, să rezist talentelor de *salesman* ale micuțului. Mă ia pe departe, vrea să știe de unde sînt, se arată entuziasmat și spune că vrea să vină și el acolo într-o zi, apoi începe să îmi povestească despre frați, mamă, prieteni, colegi.

Descopăr că trebuia să fie la școală în dimineața asta și e cam nemulțumit că îi stric narațiunea din care ar fi trebuit să aflu că vinde fluiere doar ca hobby. Pare să nu fie foarte fericit cu gîndul că aș putea să cred că face asta pentru că nu are bani să supraviețuiască. Supărările îi sînt umbre care trec pe mutra-i măslinie. Le alungă rapid și schimbă profesionist subiectul. Cînd lîncezește conversația duce obiectul de lemn la gură și scoate o notă scurtă.

Caut bricheta și dau de o monedă. Vreau să i-o dau și acum chiar se supără pe mine. Nu vrea pomană, vrea să vîndă fluiere.

A învins. Acum am un fluier și un amic.

N-am negociat, așa cum e obiceiul în Levant. Am acceptat primul preț și am senzația distinctă că eu l-am păcălit pe el.

Următoarele două zile ne salutăm insesizabil peste umărul oamenilor din jurul nostru ca doi complici. Apoi dispare.

Pe masa din camera de hotel am un fluier serios care mă face să mă simt ridicol.

* * *

Merg de colo-colo, după un program prestabilit, prin orașele Palestinei. Văd oameni, obiective turistice (sînt cu sutele), politicieni, oengiști. Neplăcutul Hebron, prietenosul Betleem, aglomeratul Ramallah, complicatul și elegantul Ierusalim. Trec prin *check-point*-urile sobre și opresive ale Israelului. Le urăsc și le înțeleg. Refuz să trag concluzii.

Pe toate străzile pe care mă găsesc văd copii. Copii la remorca unor mame cu oboseala aia resemnată a părinților recenți întipărită pe față. Copii care bat mingea. Copii care se fugăresc și se lovesc de tine neatenți. Copii în cîrca tatălui sau pe locul din dreapta șoferului. Copii care vînd lucruri. Copii de un an sau doi care zbiară dejnădăjduit și enervant, cu sau fără motiv, exasperîndu-și părinții stoici și epuizați. Copii care fac copilării. Pitici care zîmbesc la tine fără motiv și te topești un pic.

Copii care aruncă cu pietre.

* * *

Luni dimineață, în Betleem, aflu de la gazde că nu vom ajunge în Ramallah pentru a asista la comemorarea evenimentului pe care palestinienii îl numesc *Naqba* („Catastrofa“). Mi se explică sobru că israelienii întăresc măsurile de securitate în astfel de zile și nu vom putea intra în oraș decît, poate, cînd demonstrația va înceta. Explicațiile sînt coerente, n-am motive să mă supăr. „Dar va fi ceva și aici.“

Nu au mințit.

Primul semn că sînt pe aproape vine de la un copil care nu rupe o boabă de engleză. E mic, vreo 9 ani. Îmi pune în mînă un afiș cu o poză neclară a unui bărbat de vreo 30 de ani. Arăt ușor ridicol cu afișul ăla tipărit pe carton tare. Îi spun cuiva de lîngă mine că inscripția în arabă e probabil o reclamă la butelii sau napolitane. Nu-s în formă azi. Nu prea rîde nimeni.

Renunț să mai încerc să înțeleg ce e cu poza aia exact în momentul în care apare alt puștan care mă lămurește: bărbatul din poză e tatăl celui care mi-a dat afișul. E închis în Israel și e în greva foamei alături de alte sute de prizonieri palestinieni.

Militantul de 9 ani crede că un străin e mai convingător dacă e văzut cu poza lui taică-su.

Îl urmăresc cu atenție pînă dispare și duc afișul în mașină. E tragic, dar nu e tragedia mea. Nu de asta sînt aici.

Nu-mi permit luxul solidarității militante. Mă urmărește totuși gîndul că piticotul de 9 ani și-a pus speranța în mine. Îl asigur în gînd de toată empatia mea. Culmea e că știu cum e să crești așa, fără tată. E un gol difuz care rămîne cu tine pentru totdeauna, ca un martor mut și cu prejudecăți.

* * *

La punctul de pornire al manifestației, un MC cu microfon dă tonul. Mulțimea, nu foarte mare, răspunde.

Un cor brutal, melodios și energic în același timp. Se strigă cu convingere, se răspunde cu venin. Întreb despre ce sînt lozincile. Răspunsurile pe care le primesc sînt previzibile: ziduri, prizonieri, ocupație. E cumva contagios și emoționant.

Betleemul e o cușcă în care-și cîntă unii disperarea. Eu sînt venit de bunăvoie și liber să fredonez și pe afară dacă vreau.

Mă învîrt printre ei încercînd să înțeleg de ce, de la un moment dat, aud două surse de sunet și două coruri. Mă lămuresc repede. Într-un colț al intersecției, un grup de fete de 10-11 ani, îmbrăcate în uniformă de școală, stau ordonate în șiruri și coloane bine măsurate. Nu iese nici una din rînd. Pe trotuar sînt un microfon și o boxă care sînt preluate, pe rînd, de MC copii. Ăștia par mai mari.

Vehiculul ăla militar are un dispozitiv pe plafon care scuipă grenade aproape cu ritm.

Scandare, răspuns. Scandare, răspuns. Scandare, răspuns. Mare lucru, disciplina școlară.

Între steaguri palestiniene, poze de deținuți și drapeluri negre de martiri, priveliștea acestei grămezi ordonate de dungi roz și sarafane e suprarealistă.

Apoi văd baloane negre.

Baloane.

Negre.

* * *

Camioneta cu MC-ul se pune în mișcare și mulțimea pleacă după ea. Merg și eu alături de ei. Primesc alt afiș pe care îmi dau seama că nu îl pot arunca prin mulțimea asta de oameni nervoși. Mă gîndesc să îl pun în rucsac, însă mă cunosc suficient de bine cît să știu că aș putea să îl uit acolo pînă la plecare, cînd aș avea de dat lungi explicații pe aeroport.

Îl las discret pe capota unei mașini și merg în continuare. Ne apropiem de zid. Brusc, devin conștient de topografie. Am mai fost aici. Pe zidul ăla, în dreapta porții, a desenat Banksy. Îmi place Banksy cu stilul lui *no-nonsense*. Îmi plac, în general, toți artiștii care au ceva de spus. Banksy are. Nu e cel mai subtil om de pe pămînt, dar cine e subtil în Betleem?

Se cîntă în continuare. Mă uit după aglomerația de dungi și sarafane. Remarc că nu ne însoțesc. *Smart! Very smart!*

Sînt însă acolo frații lor de toate vîrstele. De la 8 la 18 ani. Se învîrt printre adulți, se agită, strigă.

* * *

Demografia teritoriilor ocupate e un subiect sensibil. Palestinienii fac mulți copii. Coloniștii – și mai mulți. Rata de creștere a populației e în jurul a 2% anual.

Războiul se duce și așa, pe bază de fertilitate.

În Israel, pe de altă parte, arabii domină terenul la numărul de nașteri și există temeri serioase că țara va ajunge la un moment dat să aibă o populație arabă imposibil de administrat. De asta, Guvernul ar vrea să schimbe legea astfel încît să definească țara drept stat evreu, îndepărtînd astfel arabii de drepturile cetățenești și Israelul de noțiunea de stat democratic laic.

Altfel, doar plimbîndu-te pe acolo îți dai seama ce dezastru demografic e în România. În București, doar în parcuri vezi așa de mulți copii la un loc.

* * *

Poarta din zidul lui Banksy (am decis să îl numesc așa) se deschide și apare un vehicul militar. Pe lîngă el, vreo șapte soldați înarmați cu aruncătoare mobile de grenade lacrimogene. Au și nelipsitele mitraliere, dar nici unul nu a dat-o jos de pe umăr.

În dreapta mea, mai mulți demonstranți încep să strige ceva la unison. Mă uit înspre soldați și, cînd mă întorc din nou la dreapta, patru din cinci oameni au o cagulă pe față.

Copii de 12-13 ani ies din grup, aleargă cîțiva metri, apoi dau cu pietre și revin rapid în spatele primului rînd.

Israelienii așteaptă calmi.

Dacă ar fi o ființă, tot grupul ăsta de oameni ar avea spasme. Înaintarea e tot mai lentă.

Mă uit fascinat la o grenadă lacrimogenă care descrie un arc elegant deasupra mea. Pentru o secundă, am senzația absurdă că s-a făcut liniște.

Mă trezește din reverie figura improbabil schimonosită de frică a unui palestinian. Sînt mirat și aproape pufnesc în rîs. Are ceva din tîmpiții ăia care se urcă în *roller-coaster* ca să nu facă prietenii mișto de ei.

Grenada cade. După ea vin și altele. Vehiculul ăla militar are un dispozitiv pe plafon care scuipă grenade aproape cu ritm. Ar trebui să folosească cineva *beat*-urile alea.

Regret instantaneu că mi-a venit să rîd de palestinian. Nu mai pot respira și îmi curg fără control lacrimile. Mă dau în spate, fug și încerc să respir. Aud pe undeva o înjurătură în românește a unui coleg și nu mi se pare deloc improbabilă. Aș înjura și eu dacă aș putea.

Spasmele sînt convulsii acum și vreo cîțiva vomită.

Urlă ambulanța.

* * *

Mă uit de departe în timp ce fac schimb de impresii cu cei din jurul meu. În apropierea zidului ard cauciucuri și vreo cîțiva puștani continuă să arunce cu pietre, strigînd ceva în arabă. Probabil înjură.

Se retrag, înaintează, se retrag. La fel și soldații. Un soi de tango violent și stupid.

Ascult tot felul de povești oribile. Cineva îmi spune de niște copii plini de sînge refugiați într-o casă de pe bulevardul zidului lui Banksy.

Ziua Catastrofei se ține în amintirea efectelor înființării statului Israel care, pentru palestinieni, au fost oribile. Au rămas fără case, terenuri și fără țara promisă. Însă marcarea ei la scară mare se face doar de vreo douăzeci de ani. A fost o idee a lui Yasser Arafat. O idee care, an de an, se lasă cu minori răniți.

Alții sînt arestați. Pentru o piatră aruncată poți lua și 12 ani de pușcărie, la decizia unui magistrat militar. Pentru unii, pedeapsa e egală cu vîrsta.

* * *

Cu mai toți palestinienii cu care am vorbit am abordat subiectul copiilor. E inconfortabil pentru ei și aproape inevitabil am fost acuzat că nu pricep cît de mare e tragedia acestor oameni. Sînt copii care și-au pierdut frații sau părinții sub gloanțe israeliene. N-ai cum să înțelegi, mi se spune. Nu pot fi controlați.

Doar cîte un oficial are tăria să te privească în ochi cînd spune lucrurile astea.

Se acceptă tacit utilitatea copiilor în conflict și, unora, le poți citi remușcarea pe față.

Alții se înfurie reținut pentru că îi judeci. Mi-e greu să le comunic că îmi mențin autonomia în discuțiile noastre. Cred că le par lipsit de înțelegere. Și probabil așa și sînt. Refuz să accept că, într-un conflict al religiilor, statelor și marilor puteri, copiii trebuie folosiți pe post de praștii sau carduri pentru memoria națională.

Sînt destui adulți acolo. E loc de oricîte tragedii sînt necesare ca să nu mai fie nevoie și de contribuția unor pitici care nu știu încă prea bine în ce lume s-au născut.

* * *

Cîteva ore mai tîrziu beau o bere pe o terasă încercînd să absorb lumina fabuloasă a zilei palestiniene.

Am zis că îmi place Betleemul? Zic acum. Ăsta calm, nu ăla nervos.

Un amic al cărui rucsac a fost găurit de o grenadă caută mirat-amuzat să vadă ce poate recupera din conținutul lui.

Ne înecăm amîndoi. Gazele alea intră în țesături și se eliberează dacă sînt scuturate.

Acum pot să înjur.

* * *

A reapărut șarlatanul. Îmi vine o idee și îl întreb dacă vrea să facă o afacere cu mine. Vreau să îi vînd un fluier. Jur că e neatins și chiar e. Ezită. Îmi spune că e plin de fluiere de-alea pe străzi. După cum bine știu, are și el vreo zece. Uite-le!

Insist să îi vînd fluierul.

– Ce vrei pe el?

– Mă lași să îți fac o poză

Ezită strategic, apoi îmi smulge drăcia din mînă și zice că e OK. Rîde.

* * *

În timp ce scriu asta, mai arunc cîte un ochi pe știrile de la Manchester. Atentat cu mulți morți și răniți. Concert pentru copii. Nu mă menajez și încerc să deduc din filmulețele de pe net cum a fost acolo.

Nu se știe încă cine și de ce a decis să se arunce în aer între niște adolescenți, dar nu-mi pot reține gîndul că întîmplările astea sînt legate între ele. În felul ăla stupid în care proverbialul fluture provoacă dezastre la mii de kilometri depărtare.

Și la Manchester sînt tot niște copii ai Palestinei.

(Acest text a fost publicat pentru prima oară în urmă cu patru ani, în urma unei vizite de documentare a autorului în Israel și în teritoriile palestiniene)

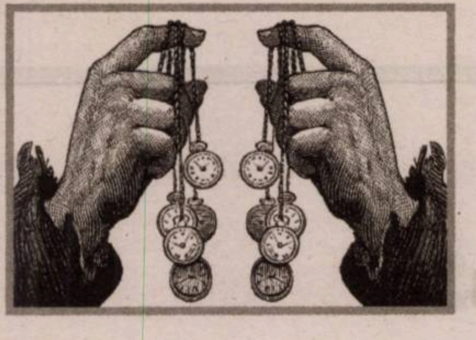

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Despre compromis

– pagini de memorialistică (II) –

La început, pentru scurtă vreme, am luat excluderea mea din partid, din slujbă și din presă drept o eliberare. Brusc, „scăpasem“ de toate identitățile mele *anexe* și de toate carnetele – de partid, de sindicat… Dar am realizat, totodată, că nu mai aveam nici un mijloc de subzistență (soția mea, la fel). Ca să nu fiu pasibil de o încadrare la „parazitism“ social, mi s-a oferit, totuși, un post de muncitor necalificat la fabrica de sticlă. Am refuzat, am dat statul în judecată și am pierdut. La proces, m-am apărat singur, fără succes. Eu vorbeam în termeni juridici (mă pregătisem anume), iar completul de judecată îmi răspundea în termeni politici.

M-am dus în audiență la responsabilul cu cultura de la Primărie, unu' Căpudeanu. Am întrebat: Eu, acum, din ce-o să trăiesc? Ce fac, plec din țară? Răspuns: „Tovule, eu nu te înțeleg. Matale ești intelectual, ai citit filosofie… Dom'le, cînd ai văzut cuvîntul ăsta *transce… trans… trasc* (nici unui activist nu îi ieșea de la prima încercare cuvîntul „transcendental“…), dumneata nu știai că, încă din secolul trecut, Marx deja îl condamnase pe Kant tocmai d-aia?“. Omul se pregătise! Răsfoise rapid vreun dicționar și înțelesese că și Kant fusese amestecat în secta aia indiană… M-am enervat (nu prea mai aveam ce pierde) și m-am auzit spunînd: „Nu pot să cred că așa se judecă un om! Dă-o-n p... mă-sii!“. Ieșirea asta a mea l-a impresionat plăcut: nu eram un „intelectualist“ fandosit. Puteam vorbi și ca oamenii... Zice: „Tovule, îmi place cum gîndești… Uite ce propun: fă un memoriu către Tovarășu'. Știi cîtă înțelegere are el, îi explici situația și să sperăm…“.

Eu nu știam să fac memorii de genul ăsta, cu limbajul standardizat al sistemului. (Dinescu mi-a povestit odată că se încercase cîndva, la Uniunea Scriitorilor, alcătuirea unui astfel de memoriu, unul de protest, adresat șefului suprem. Și că, după ore lungi de lucru „abil“, textul arăta ca o scrisoare omagială…) Am apelat la ajutorul unui unchi al meu, care era contabil la o întreprindere și era mai versat. Am încropit capodopera și am semnat-o. Am, cred, oarecari circumstanțe atenuante: eram în panică, nu știam ce m-așteaptă, cum am să mă întrețin, ce alți pași pot să fac. Evident, memoriul meu suna ca dracu'. Mă străduiam să-mi dovedesc nevinovăția, cu argumente de loialitate, de muncă cinstită „pe tărîmul“ propășirii patriei. Cu alte cuvinte, răspundeam, punct cu punct, acuzațiilor care mi se aduseseră: participarea mea la conferința infamantă de la Institutul de Psihologie n-a fost un act subversiv, o „disidență“ camuflată față de Constituția țării sau de statutul Partidului. Vreau să-mi fac, în continuare, meseria, să-mi slujesc țara, cultura și angajamentele patriotice... Acest memoriu e adesea invocat de „binevoitori“ ca dovadă de colaboraționism servil. De altfel, a fost calificat drept „scrisoare“. Adică purtam o corespondență tandră cu șeful… Tov. Căpudeanu a găsit, totuși, că textul e insuficient: „Faceți o anexă, cu detalii“. Am făcut-o. Asta a devenit a doua mea „scrisoare“. Inutil să spun că memoriul meu n-a avut nici un efect. Probabil că nici n-a ajuns vreodată în mîna „andrisantului“. Oricum, regret sincer acest episod neonorabil din viața mea, chiar dacă pot invoca circumstanțe atenuante. Speriat, am făcut *mea culpa* fără să am de ce, și asta în limbajul „conform“ al epocii. Dar am cerut și reabilitarea mea profesională și cetățenească. Nu eram un „trădător“ perfid, neloial, „unealtă“ a cine știe căror „oficine“... Repet: nu mă simt bine cînd recitesc pasajele „cuminți“ ale memoriului meu. Îl regret ca pe un compromis (care, în contextul de-atunci, mi s-a părut de neevitat, dacă voiam să-mi continui viața în țară, în condiții de minimă normalitate). Pe de altă parte, mă irită, totuși, cînd, pe baza acestui nefericit text, sînt taxat drept lingău al regimului, în vreme ce unor campioni ai liricii omagiale li se iartă, admirativ, totul: lui Adrian Păunescu i se ridică un bust în Grădina Icoanei, iar Vadim a făcut o zgomotoasă carieră de „tribun“ național. Dar, în fine, „asta-i situația“… Sînt mai antipatic și mai ne-trebnic...

Oricum, n-am socotit niciodată acest episod din biografia mea pre-revoluționară drept o „persecuție“ de tipul acelora la care erau supuși, neomenos, disidenții adevărați. Totul era doar un simptom al arbitrarului și al absurdului de care era capabil „sistemul“. Dacă am făcut (cu destul de dure consecințe) vreun gest de curaj (sau de solidaritate prietenească) în contextul ceaușist, el a venit ceva mai tîrziu, în legătură cu Mircea Dinescu. Dar despre asta, poate, altă dată.

■ ■ ■

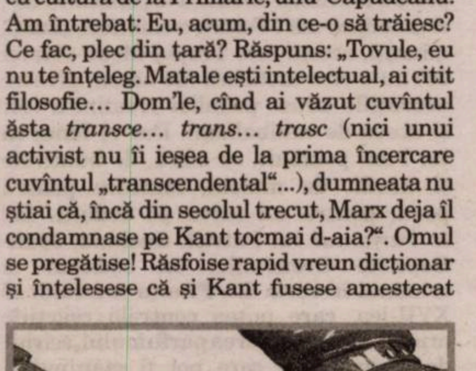

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Wow

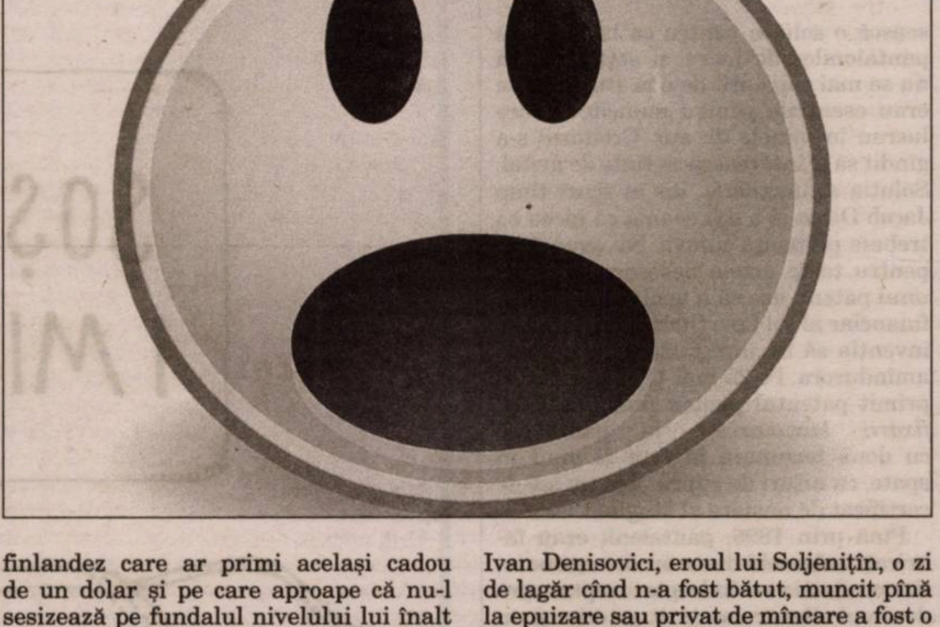

Premierul Cîțu, pe 15 mai 2021, prima zi de ridicare a unor restricții impuse în urmă cu luni bune, spre a stăvili pandemia, anunță entuziast: „Am făcut o plimbare fără mască la prima oră pînă la cafea și a fost *wow!*“. Eu nu-s premier, dimineața beau cafeaua înainte de orice, și mai sînt și alte mici deosebiri, dar – recunosc – și la mine o plimbare fără mască, mai tîrziu în cursul zilei, a fost *wow*. Și pentru multe zeci, sute de mii de oameni ziua respectivă a fost la fel de *wow* – în esență, a fost un mare *WOW* național! Dar a doua, a treia zi, a mai rămas ceva din acel *wow?* Nu. L-a măturat obișnuința.

Puțin îi trebuie omului ca să fie *wow:* o mică diferență de moment! Eram nefericiți mai înainte cînd purtam masca? Sîntem acum fericiți, cînd n-o mai purtăm? A vorbi astfel e un nonsens. Obișnuința aplatizează totul și cel mai mare *wow* dintr-o zi se fîsîie după puțin timp. Mi-amintesc ce *wow* a fost cîndva, demult, cînd am scăpat de armată: să mergi pe stradă îmbrăcat civil și să nu trebuiască să saluți orice ofițer o zi sau două păreau o culme a fericirii, dar repede ele au fost înghițite de banalitate.

Fericirea nu e stare, ci trecere, diferență – ceea ce interjecția asta *wow* exprimă foarte bine. E o deplasare de la o cotă mai joasă la una mai înaltă a condiției în care te afli, dar cît de joasă sau cît de înaltă în absolut sînt cotele respective nu contează, ba de fapt n-are nici un sens să te întrebi. De asta calculul comparat, pe țări, al fericirii, de parcă ar fi vorba despre PIB – despre care auzim din cînd în cînd la știri –, e o stupiditate. Un sărman copil bengalez care primește un cadou de un dolar e mai fericit cu mult decît un bogat copil finlandez care ar primi același cadou de un dolar și pe care aproape că nu-l sesizează pe fundalul nivelului lui înalt cotidian. În primul caz, ochii strălucesc, e *wow;* în al doilea, înregistrăm o privire plictisită.

Bineînțeles că lucrurile stau la fel și cu nefericirea. De fapt, ca și fericirea, nici ea nu există ca atare. Există numai treceri, diferențe, să spunem, cîte un „Vai!“ atunci cînd, de exemplu, prima dată ni se pune o mască, sîntem opriți de la ceva, ni se ia ceva. Am avut o prăjitură. Într-o zi ni s-a luat. Vai! Nu contează că, pe cînd o aveam, abia dacă o mai savuram. La început suferim, dar și aici uzul aplatizează, calmează, egalizează. Pentru Ivan Denisovici, eroul lui Soljenițîn, o zi de lagăr cînd n-a fost bătut, muncit pînă la epuizare sau privat de mîncare a fost o zi „destul de bună“. Pentru un nou-venit, aceeași zi ar fi fost o catastrofă.

Cinicii ar putea folosi ce spun acum argumentînd că, în general, fie că îi ții pe oameni la cota Finlandei, fie că îi ții la cota Bangladesh-ului – respectiv în libertate sau în închisoare – , e cam totuna, fiindcă în toate cazurile intervine obișnuința. Dacă contează numai *wow*-ul, respectiv *vai*-ul, nu are importanță de la ce la ce cotă se face trecerea, ci numai cît de mare sau de mică este diferența în final. De altfel, istoria și înțelepciunea comună vorbesc dintotdeauna despre regi și regine nefericiți și despre cerșetori fericiți. De fapt, nici unii, nici alții nu sînt nici nefericiți, nici fericiți, ci devin astfel pentru un moment, după care și la unii, și la ceilalți rutina, plictisul nivelează orice *wow* și orice *vai*.

Istoria și înțelepciunea ne spun deci că invidia e un nonsens, deoarece în orice situație aproape poți obține diferența fără un prea mare efort. Ceea ce aflăm și din această frumoasă maximă a lui Epicur: „Recunoștință cuvine-se preafericitei naturi, fiindcă pe cele necesare le-a făcut ușor accesibile, iar pe cele greu accesibile le-a făcut nenecesare!“. Și totuși, de ce continuăm atunci să fim invidioși unii pe alții?

Pentru că avem imaginație. Ea ne tulbură, ne umple de invidie, de gelozie, de ură uneori. Ea abate și alterează natura noastră bună pe care o lăuda Epicur. Pentru că avem imaginație ne pierdem vremea comparînd și, comparînd, vedem mereu diferențele dintre noi acum și noi ieri, dintre noi acum și noi mîine, dintre noi mereu și alții mereu. Dacă n-aș avea imaginație, aș rămîne doar închis acum și aici în mine însumi, mai fericit sau mai nefericit strict în funcție de ceea ce mi se întîmplă numai mie; dar fiind o ființă cu imaginație, mă aventurez să mă pun în pielea celuilalt. Închid ochii, îi strîng bine și mă fac că uit de mine și ale mele și mă imaginez, de pildă, posedînd căsoiul mare cu grădină, mașina decapotabilă de lux, țoalele de firmă, nevasta fotomodel a individului de colo, de peste drum... *Wow!*

Apoi, după cîteva minute de beatitudine, n-am încotro și deschid ochii cu frică, încet-încet... Vai și amar! Afurisită imaginație!

■ ■ ■

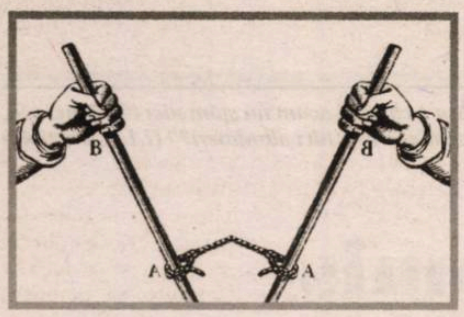

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Mînca-te-aș!

pentru că, dacă e să ne luăm după toate expresiile românești care presupun îngurgitarea altui om sau măcar a unor părți din trupul omenesc, s-ar putea crede că sîntem un popor de canibali îndrăgostiți. (Nici o legătură, în cele ce urmează, cu *Istoria intelectuală a canibalismului,* a lui Cătălin Avramescu.) Nu-i vorbă, există și-n alte limbi expresii de dragoste exprimate în termeni „canibalici“. Francezii, bunăoară, au *„je veux te manger“* („vreau să te mănînc“), ba chiar *„je te mangerai tout rond“* sau *„tout cru“* („te-aș mînca cu totul“ sau „de viu/crud“). Englezii au și ei *„I'd swallow you up“* („te-aș înghiți dintr-una“), *„I want to eat you up“* („îmi vine să te mănînc“) ș.a.m.d. Ca români, însă, în afara exemplelor de mai sus, avem multe altele, imposibil de enumerat în detaliu aici, de la banalul „mînca-l-ar mama“ la pofte mai specifice, de genul „mînca-ți-aș buzele“, degetele sau ochii, pînă la cele cvasi-transcendentale, gen „mînca-ți-aș inima“ sau chiar „sufletul“.

Constatarea e, măcar la o primă vedere, măgulitoare. Cum toate aceste expresii sînt evident asociate cu iubirea ce-și dorește să încorporeze (la propriu) obiectul dragostei, se cheamă că sîntem un popor iubitor cu asupra de măsură, atît „la vrac“ („mînca-te-aș cu totul“), cît și în detaliu („degetele“, „obrajii“, „ochii“), atît „în transcendent“, cît și „în imanent“. Iar cînd zic „imanent“, nu mă refer la posibilele conotații sexuale (existente, de-altminteri, și-n alte limbi). Astea sînt banale. Pe de o parte, pentru că actul sexual poate fi văzut ca o formă mai concretă a aceleiași dorințe de încorporare (de unde și expresia „a *face* dragoste“). Pe de alta, pentru că subiectul s-a devalorizat prin inflație psihanalitică. În zilele noastre, e acceptat automat, bunăoară, că-n „Scufița Roșie“ lupul nu e decît un prădător sexual pedofil, chit c-o mănîncă, fără remușcări, nu doar pe Scufița Roșie, ci și pe bunica uitată de majoritatea interpretărilor *(asta* ar fi de psihanalizat). Ca să nu mai vorbim despre lupul din „Capra cu trei iezi“. Pentru a parafraza o vorbă atribuită lui Freud, uneori un lup e doar un lup. Așa că mai bine să ne ocupăm de interpretările mai interesante.

Pentru că, dincolo de interpretarea convenientă a româneștii porniri de a-l mînca pe cel iubit, mai există una, mai puțin măgulitoare. Există o diferență fundamentală între a vrea să-l mănînci pe celălalt și a te lăsa mîncat, iar asta nu doar la propriu, ci și la figurat. Cînd vrei să-ți mănînci obiectul dragostei, o faci din dorința de a șterge astfel distanța dintre iubitor și iubit, evident în favoarea iubitorului-mîncător. Din momentul în care e în-corporat în iubitor, iubitul nu mai are alegere, nu se mai poate răzgîndi, nu mai poate părăsi relația, decît cel mult la dorința îngurgitatorului. Peștele uriaș care-l înghite pe îndărătnicul profet Iona n-o face (din cîte știm) din dragoste pentru Iona. Chitul, cum e numit în varianta românească, e doar intermediarul iubirii lui Dumnezeu, care-l forțează pe profet să-și ducă la capăt misiunea primită și astfel nu doar să salveze de la pieire cetatea Ninive, ci și să învețe puterea căinței și a iertării. Între noi fie vorba, aici e și greșeala lui Iona din piesa de teatru, altminteri superbă, cu același nume, a lui Marin Sorescu – Iona al lui Sorescu vrea să iasă din pîntecele peștelui prin forțele proprii, nu *se lasă* scos acolo unde trebuie, cînd trebuie. N-o mai lungesc: iubirea „canibalică“ e o iubire posesivă, prea puțin înclinată spre a împărtăși cu alții obiectul iubirii. Nu întîmplător ceea ce începe cu „mînca-l-ar mama“ sfîrșește de multe ori cu „soacră, soacră, poamă acră“.

> *Ceea ce începe cu „mînca-l-ar mama“*
> *sfîrșește de multe ori cu „soacră, soacră, poamă acră“.*

Și-atunci, dacă dragostea tot trece inevitabil prin stomac, e bine să fim grijulii cu ceea ce băgăm în gură. Altfel spus, cu ceea ce iubim. Pentru că de iubit nu iubim doar oameni, ci și animale, obiecte, cărți, idei, amintiri și cîte și mai cîte! Sîntem, cum s-ar zice, pantagruelici. Expresia, însă, e prea puțin înțeleasă. De cele mai multe ori e folosită pentru a ilustra un apetit nestăvilit pentru mîncare. Cei care însă au frunzărit măcar *Gargantua și Pantagruel* a lui François Rabelais știu că atît Gargantua (tatăl), cît și Pantagruel (fiul), uriași cum sînt, ies în evidență în primul rînd prin *educația* primită. Nu ce bucate, ci ce profesori au avut și ce cărți au mîncat „pe pîine“ ca să crească atît de mari (Gargantua se naște din urechea mamei, după cum Atena, zeița înțelepciunii, se naște direct din fruntea lui Zeus). Mai mult, *Gargantua* începe cu o referință la Socratele din *Simpozionul* platonic, în care naratorul îl folosește pe Socrate drept exemplu că adevărul e ascuns sub suprafața vizibilă a lucrurilor. (Sau, cum spune Ioan Gură de Aur, diavolul „a primit ceea ce vedea și a căzut prin ceea ce nu vedea“.) Cartea se încheie cu o consultare a Oracolului Sfintei Sticle, la care, pentru a descifra răspunsul, o carte se cuvine a fi *băută* – la propriu.

Bate șaua să priceapă iapa.

Dacă la restaurant ne pierdem de multe ori timpul pînă ne hotărîm ce-am prefera să mîncăm, poate că-n viață n-ar strica să chibzuim puțin și la ceea ce-am prefera să iubim, că tot de-un fel de mîncare e vorba, la urma urmei. Dar această decizie s-ar cuveni să fie doar aperitivul acestui ospăț al iubirii. Paradoxul iubirii „canibalice“ este că te satură doar cînd *te lași* mîncat – ba chiar te oferi, chit că ăsta e un ideal greu de atins pentru muritorii de rînd. Nu „mînca-te-aș“, ci „mănîncă-mă“! Pentru credincioși, „Luați, mîncați, acesta este Trupul Meu!“ (Matei 26) nu e vreo metaforă (de aceea, printre acuzațiile aduse primilor creștini a fost și aceea de canibalism). Dar și Iona, că tot l-am pomenit, se oferă, de bunăvoie și nesilit de nimeni, mîncare pentru pești, pentru a-i salva pe ceilalți. Iar în *Parfumul* lui Patrick Süskind, Jean-Baptiste Grenouille, un sociopat și criminal în serie din Franța secolului al XVII-lea, care putea controla reacțiile oricui folosind puterea parfumului, scîrbit de ușurința cu care pot fi manipulați oamenii și de cît de urît put, sfîrșește prin a se scîrbi de sine însuși. (Legătura dintre simțul olfactiv și cel apetitiv nu mai are nevoie de dovezi.) Se stropește, de bunăvoie și nesilit de nimeni (și el), cu parfumul iubirii și e mîncat, la propriu, din prea multă dragoste. Spune-mi ce-ai vrea să mănînci ca să-ți spun cine ești.

Poftă bună!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bleu de Gênes

Istoria-i peste tot. Cum sînt și blugii.

Ne plimbăm puțin prin Genova secolului al XVII-lea, printre negustori, marinari și mai ales printre bărcile acestora cu vele. Nu doar pentru că îmi plac mie velierele, ci și grație materialului din care erau făcute pînzele ambarcațiunilor, un fel de stofă rezistentă fabricată în Franța, în orașul Nîmes. Textila era numit *serge de Nîmes,* de unde provine numele *denim (de Nîmes).*

Rămînem în orașul-port unde, cu timpul, denimul a fost reinterpretat pentru a fi folosit și în alte scopuri, cum ar fi fabricarea de uniforme de lucru. Mai exact, era vopsit cu indigo adus din India. Noul produs a fost numit *bleu de Gênes (Gênes* = Genova sub administrație franceză). De aici, da, exact, s-a născut ulterior faimosul *blue jeans*. Materialul a fost importat în Europa și, se pare, și în alte părți ale lumii.

Apoi au intrat în poveste Jacob Davis și Levi Strauss. Jacob Davis era un croitor din Nevada, care făcea haine pentru muncitorii din fabrici, pentru mineri și pentru fermieri, iar Levi Strauss era un negustor german venit în New York, unde s-a implicat în afaceri cu haine și țesături. Cei doi au început să colaboreze.

Într-o zi, la domnul Davis a venit soția unui miner și l-a rugat să găsească o soluție pentru ca buzunarele pantalonilor de lucru ai soțului ei să nu se mai rupă atît de des. Buzunarele erau esențiale pentru muncitorii care lucrau în minele de aur. Croitorul s-a gîndit să le întărească cu ținte de metal. Soluția a funcționat, iar în scurt timp Jacob Davis și-a dat seama că ideea sa trebuie protejată cumva. Nu avea bani pentru toate actele necesare obținerii unui patent, așa că a apelat la ajutorul financiar al lui Levi Strauss, urmînd ca invenția să fie înregistrată pe numele amîndurora. Pe 20 mai 1873, cei doi au primit patentul pentru *Îmbunătățirea fixării buzunarelor,* la pantalonii cu două buzunare în față și unul în spate, cu nituri de cupru. Era un soi de certificat de naștere al blugilor.

Pînă prin 1896, pantalonii erau fabricați îndeosebi dintr-un doc maroniu, dar producția s-a îndreptat treptat spre denimul albastru amintit anterior și nu s-a mai oprit.

Restul este istorie. Care, evident, continuă.

Verificați în dulapuri.

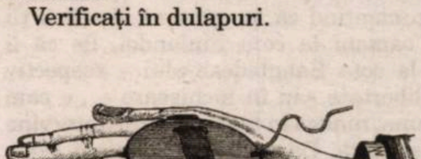

BARBURISME

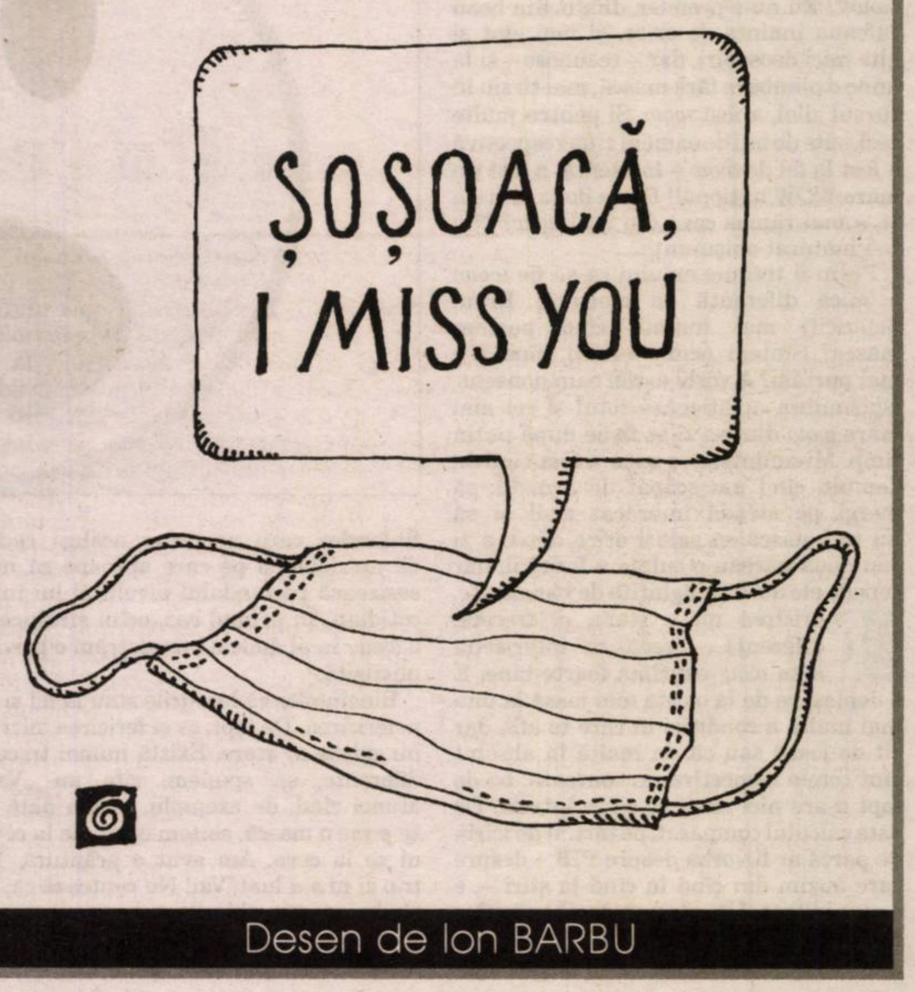

Desen de Ion BARBU

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Conflictul israeliano-palestinian și reverberațiile sale europene

Cînd o manifestație pro-palestiniană este interzisă la Paris, faptul nu trece neobservat și nici nu este de natură să calmeze spiritele. Este ceea ce s-a întîmplat sîmbătă, 15 mai. În multe țări europene, precum și pe continentul nord-american, au avut loc manifestații organizate de diverse asociații în sprijinul palestinienilor, într-un context în care emoția mediatică este amplificată de bombardamentele efectuate de armata israeliană în Gaza. Nu este pentru prima dată că lumea asistă la o înfruntare inegală de acest gen. Precedentul război dintre organizația Hamas, care controlează Gaza, și Israel s-a derulat în 2014 și a durat 50 de zile. Și atunci imaginile au fost terifiante, ca și sentimentul că Israelul recurge excesiv la forță în lupta sa recunoscută ca legitimă împotriva celor care îl agresează. Pe străzile multor orașe franceze, inclusiv la Paris, manifestațiile pro-palestiniene au fost la acea oră autorizate, dar unele dintre ele au degenerat transformîndu-se în mobilizări pro-Hamas (organizație considerată teroristă de către Uniunea Europeană și Statele Unite). S-au auzit chiar, în 2014, slogane inadmisibile precum „Moarte evreilor!“.

Clasa politică franceză a fost atunci pe bună dreptate șocată descoperind că pe teritoriul Franței se poate acumula un fel de ură viscerală împotriva evreilor și că această ură poate răbufni prin slogane ieșite parcă din tenebrele epocii naziste. Acesta a fost, de altfel, unul din argumentele ministrului de Interne Gérald Darmanin cînd a interzis manifestația pro-palestiniană de pe 15 mai anul acesta de la Paris: nu vrem repetarea derivelor din 2014, există un risc de perturbare a ordinii publice. Justiția franceză, sesizată de organizatorii manifestației, i-a dat dreptat ministrului de Interne. Interdicția a fost menținută la Paris, dar manifestația a avut totuși loc chiar dacă poliția a dispersat-o, iar evenimentul a suscitat o polemică nefastă în sînul unei clase politice divizate. Dar mai ales această interdicție și reacțiile provocate de ea riscă să înrădăcineze și mai multă aversiune față de Occident, față de democrație și față de evrei în sufletele unui tineret de origine musulmană născut în Franța. Acești tineri cresc în familiile lor, dar la umbra conflictului israeliano-palestinian instrumentalizat politic de islamiști. Antisemitismul devine, an de an, un fenomen tot mai pronunțat și acest lucru are legătură, evident, cu această *educație* din unele familii de origine musulmană, cînd zi de zi li se spune copiilor că Israelul îi persecută pe palestinieni, că Israelul a confiscat pămînturile palestinienilor.

Deseori mi s-a întîmplat să mă întîlnesc în Franța cu acest antisemitism *indus* de interminabilul conflict israeliano-palestinian. Una dintre experiențele cele mai șocante în acest sens trăite de mine s-a derulat în noiembrie 2015, cînd au fost comise atentatele de la Paris și Saint-Denis soldate cu 131 de morți și peste 350 de răniți. Masacrul oribil comis de islamiști, în special în sala de concerte Bataclan, a stupefiat întreaga lume. Atacurile s-au produs pe 13 noiembrie, iar pe 17 noiembrie m-am dus să fac un reportaj într-un liceu parizian despre cum văd elevii această dramă. În multe școli din Franța au fost inițiate atunci astfel de dezbateri, elevii erau și ei șocați, iar discuțiile dintre ei precum și cu profesorii aveau și rolul unui fel de doliu colectiv. În liceul vizitat de mine, elevii fuseseră invitați să se exprime prin desene, reflecții scrise pe foi de caiet, citate alese din cărți. Fiecare elev din clasa vizitată de mine încercase deci să-și exprime în felul său repulsia și oroarea față de masacrul comis la Paris. Mai fiecare evocase faptul că nu trebuie ucis în numele unei religii, că pacea este lucrul cel mai prețios, că în toate cărțile sfinte (Biblia, Coranul, Talmudul) figurează interdicția ca omul să-l ucidă pe om. Toate aceste mesaje, desene și reflecții fuseseră afișate în stradă, pe fațada liceului, ca un fel de invitație la dialog cu orașul, cu oamenii trecînd pe acolo. Șocul resimțit de mine s-a produs însă în fața unei foi de hîrtie pe care scria „Eliberați Palestina!“. Am încercat apoi să discut cu elevul care optase pentru acest „mesaj“ și mi-am dat seama că era total îndoctrinat din familie și că nu resimțea nici cea mai mică empatie pentru victimele atacurilor săvîrșite cu cîteva zile înainte. Din punctul său de vedere, teroriștii erau niște luptători ai islamului și toate acțiunilor lor erau „justificate“.

Franța se află, de fapt, în prima linie a undelor de șoc venite dinspre conflictul israeliano-palestinian întrucît pe teritoriul ei trăiesc cea mai mare comunitate musulmană și cea mai mare comunitate evreiască din Europa. Iar fiecare nouă răbufnire a acestui conflict alimentează îndoctrinarea a zeci de mii și poate a sute de mii de tineri de pe teritoriul Hexagonului, dar și din alte țări europene unde trăiesc comunități musulmane. Scriitorul franco-libanez Amin Maalouf (membru al Academiei Franceze) explică, într-o carte intitulată *Naufragiul civilizațiilor* (apărută la Editura Grasset în 2019), de ce conflictul mai larg arabo-israelian este toxic pentru întreaga planetă, pentru umanitate și mai ales pentru lumea arabă care a rămas „blocată“ din cauza lui. Absența unei soluții, pe de o parte, sentimentul de profundă umilință resimțit zi de zi de arabi, pe de altă parte, apasă asupra viitorului, spune Amin Maalouf. Iată fraza-cheie din analiza sa: „Acesta este, mai mult decît altele, conflictul care împiedică lumea arabă să evolueze, este conflictul care împiedică reconcilierea dintre Occident și islam, este conflictul care trage umanitatea contemporană înapoi, către crispările identitare, către fanatismul religios, către ceea ce numim în zilele noastre *ciocnire între civilizații*. Din cauza acestui conflict, în special, umanitatea a intrat într-o fază de regres moral și nu de progres“.

Tulburătoare această concluzie, dar și îngrijorătoare. În cei peste 30 de ani de jurnalism practicat la Radio France Internationale am scris deseori despre acest „conflict al conflictelor“ și, ori de cîte ori am avut efectiv sentimentul că înțeleg ceva, faptul s-a datorat în special analizelor propuse de scriitori sau intelectuali evrei și arabi. Scriitorul israelian Amos Oz, vorbind despre strategia islamiștilor din organizația Hamas, recurgea la o imagine foarte sugestivă: „Ce ați face dumneavoastră dacă vecinul de peste drum s-ar așeza pe balcon, l-ar lua pe băiețelul său pe genunchi și ar începe să tragă în dumneavoastră cu mitraliera? Ce ați face dacă vecinul din față ar săpa un tunel de la casa lui pînă la casa dumneavoastră pentru a vă pune o bombă sub casă sau pentru a vă răpi familia?“. Amos Oz a fost o personalitate puternică și luminoasă, adept al soluției sprijinite încă de comunitatea internațională, aceea de creare a unui stat palestinian în paralel cu statul Israel. Amos Oz a murit în 2018 la vîrsta de 79 de ani și mi se pare că absența vocii sale este dureroasă în prezent. Timp de mulți ani, de pe poziții de stînga, el a militat în mișcarea *Pacea acum* și s-a opus implantării de noi colonii evreiești în teritoriile palestiniene. Viziunea sa despre pace era bazată pe ideea că adversarii trebuie să accepte concesii reciproce. Iar despre războiul cu Gaza, el spunea următoarele: „În ambele cazuri, Israelul are de pierdut. Cu cît vor fi mai multe victime israeliene, cu atît va fi mai bine pentru Hamas. Cu cît vor fi mai multe victime palestiniene, cu atît va fi mai bine pentru Hamas“.

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Maimuzzolini. Poveste italiană

Aflasem cîndva că profesorul Colito Maimuzzolini, colegul meu de la Italiană, ar avea un strămoș peninsular, dar nu-mi imaginasem istoria originilor sale a fi atît de sensibilă și complicată. Pe fondul unui episod straniu, petrecut înainte de pandemie, adevărul a ieșit la iveală, apărînd în presa obsedată de senzațional. Bref, bunicul lui Colito emigrase la noi în anii '30 ai secolului trecut. Administra niște afaceri mărunte, legate de importul măslinelor în România. Treptat, tînărul s-a naturalizat în universul mioritic, însurîndu-se cu o româncă. Ceea ce-l făcea singular pe acest italian rătăcit prin Carpați era numele său foarte sonor, la vremea respectivă, în Europa – Mussolini. Îl chema Esposito Mussolini. Și nici măcar nu vorbim despre vreo coincidență onomastică. Esposito chiar provenea din clanul Mussolinilor, fiind un fel de văr al temutului Benito. După dezastrul fascist și instaurarea comunismului în Est, micul antreprenor a intrat în panică, neștiind încotro să o ia. Și-a dat însă rapid seama că, printre moldo-vlahi, i se va pierde mai ușor urma decît în Italia (unde *Il Duce* fusese executat). Desigur, nu se putea juca nici cu bolșevicii, așa încît Esposito a optat pentru schimbarea numelui. Ca un *italiano vero* aflat la ananghie (dar fără să-și fi pierdut simțul umorului), a devenit, în acte, *Stupito Maimuzzolini*. Manevra birocratică s-a derulat la un Sfat Popular dintr-un tîrgușor moldav, unde funcționarii postbelici abțiguiți nu știau prea bine cum îi chema pe ei înșiși, darămite pe alții. Stupito nu s-a oprit aici cu bășcălia. Ghiduș, și-a botezat și fiul (născut în 1947), pe viitorul tată al lui Colito carevasăzică, *Ginito*. *Ginito Maimuzzolini*. E de la sine înțeles că, ulterior, Ginito nu s-a lăsat nici el mai prejos. Și-a numit băiatul, pe universitarul de azi, sosit în lume în 1972, *Colito Emiltare Borea Maimuzzolini*. Pasionații de istorie vor recunoaște imediat, în interminabilul apelativ, parodierea numelui complet al sceleratului dictator italian – *Benito Amilcare Andrea Mussolini*. O joacă de peninsulari simpatici, care, inevitabil, l-a transformat pe Colito, italienistul, într-un mizantrop feroce. Hărțuit necontenit de glumele făcute pe seama identității sale, el a alunecat spre tipologia teroristului crescut în traume.

În anii '90, nu i-a fost greu să exercite teroarea asupra colegilor și studenților. Abia ieșiți din tirania comunistă, oamenii aveau încă exercițiul obedienței în fața vocii autoritare. Iar Colito dădea frîu liber impulsurilor autoritariste. Cînd vorbea Maimuzzolini în ședințe, se făcea o liniște de mormînt. Nimeni nu și-ar fi dorit să intre, nefast, în colimatorul oratorului care, oricum, urla și gesticula într-un mod înfricoșător. Teatralitatea dictatorială mergea pînă la imitarea, printr-o mimică terifiantă, a satisfacției grosiere, afișate odinioară de – cum să-i zicem? – „proto-părintele“ lui Colito Maimuzzolini, Benito Mussolini. Italienistul își țuguia buzele și dădea mecanic din cap, așteptînd, cu aroganță, aplauzele și ovațiile publicului (fie și atunci cînd el era format strict din membrii grupusculului de la Italiană, adică din patru-cinci indivizi semicatatonici). Cînd, în sfîrșit, după cîteva clipe de perplexitate colectivă, acestea (aplauzele și ovațiile) izbucneau furtunos (trădînd mai degrabă o spaimă viscerală decît un entuziasm mobilizator), profesorul schița un zîmbet-grimasă și își introducea palma dreaptă în deschizătura sacoului – privit ca o uniformă militară. Colito își ținea și cursurile la fel. Zbiera și flutura brațele prin aer, asemenea celor din secta Tremuricilor intrați în transa epifanică. Dacă cineva ar fi mișcat în timpul glorioasei reprezentații academice și-ar fi riscat, cu siguranță, viața. De aceea, studenții stăteau ca niște stane de piatră, iar amfiteatrele, în consecință, arătau, la orele apocalipticului retor italienist, precum Insula Paștelui în lumina soarelui de dimineață. Cum să mai faci poante pe seama numelui Maimuzzolini în astfel de circumstanțe? Colito găsise formula magică de a ieși din spirala peiorativă: redevenise Mussolini, negînd manifest spiritul jocular al predecesorilor săi, Stupito și Ginito. Ei, dar, pe nesimțite, au venit anii actuali, cu studenți emancipați, predispuși la nesupunerea civică. De la primul curs de istorie a literaturii italiene, înainte de a ști precis numele profesorului de la catedră, doar observîndu-i gestica turbată și ascultîndu-i frazele lătrate, ei au început să se agite și să vocifereze. În scurtă vreme, întrebau sonor: „Cine-i, bre, maimuțoiul ăsta vînător-culegător?“.

Apoi s-au cățărat pe bănci, țipînd: *„Me too!“*, *„Je suis Charlie!“*, *„Black Lives Matter!“* și *„Antifa! Antifa!“*. Colito a căzut abrupt în degringoladă. Complet nebunește, s-a pus pe bătut pas de defilare pe coriodoarele Universității. Presa infatigabilă, cum spuneam, nu a întîrziat să apară. Alături de ambulanțele cu sirenele pornite, bineînțeles.

■ ■ ■

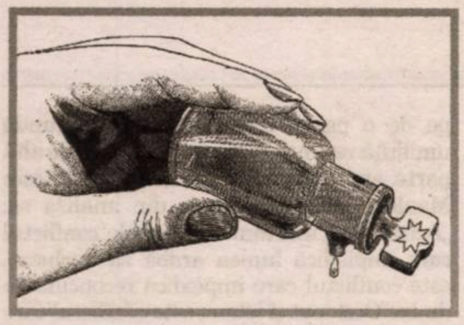

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Iubi, plicti, supi.....

Afectivitatea caracteristică limbajului colocvial se manifestă prin exclamații, repetiții, superlative stilistice, dar și prin diminutive și trunchieri hipocoristice. Ultimele sînt strîns legate de așa numitul „*baby-talk*“ – registrul în care părinții se adresează adesea copiilor, cu deformări afectuoase care mimează limbajul simplificat al celor mici *(papa, nani, buba, mami, tati* etc.). În ultimele decenii, tiparul trunchierii hipocoristice s-a răspîndit destul de mult în româna colocvială, poate și sub influența oralității familiar-argotice din alte limbi (franceză, engleză). Trunchierea produce de multe ori cuvinte bisilabice, cu finală vocalică și cu deplasarea accentului pe prima silabă: *gospo, grădi, plicti, iubi* etc. (din *gospodină, grădiniță, plictisit, iubit).* În unele cazuri, vocala finală din forma scurtată este substituită de un *-i* final plenison, devenit marcă specifică a hipocoristicelor: *profesionist* devine *profi,* așa cum în argoul militar *liberare* devenea, cu decenii în urmă, *libi*.

Ca și diminutivarea, trunchierea este ambivalentă din punct de vedere stilistic: poate exprima sentimente pozitive, similare celor prototipice față de copii (simpatie, dorință de protecție), dar poate indica și o intenție de minimalizare ironică. Predominanța unei valori sau a celeilalte depinde de contextul comunicării, dar și de sensul termenului modificat. Unele forme au apărut ca hipocoristice „sincere“, mai ales ca apelative *(iubi, pisi),* altele au pornit de la o bază depreciativă, imitînd ironic procedeul trunchierii afective: *piți* (din *pițipoancă) –* „O *piți* de Bamboo a ajuns consilieră la Guvern“ (kmkz.ro); „detalii definitorii pentru o *piți* de valoare“ (unica.ro). Emblematică este forma *iubi,* folosită cu inocență de unii („Ambele au cîte *un iubi* acasă“, wowbiz.ro; „Ea are *un iubi* de cinci ani, alături de care se simte fericită și împlinită“, cancan.ro), ridiculizată de alții („își caută alt *iubi* cu mașină“, bzi.ro; „Fă-ți un *selfie* cu *iubi* la fîntîna arteziană“, catavencii.ro). Forma *pisi* este în general sincer afectivă atunci cînd se referă la o pisică („Da, e bine să fii pisică de casă/radio. Dormi, mănînci și cam atît. Și eu am *o pisi*, Cleo, toată ziua doarme și se spală!“, petreanu.ro), dar predominant ironică atunci cînd desemnează un tip de femeie: „«Îmi place și acum să fiu băiețoasă, n-am să fiu niciodată *o pisi»,* a declarat ea“ (monden.acasa.ro).

„*O* piți *de Bamboo a ajuns consilieră la Guvern*“

Formele trunchiate sînt mai ales substantive *(grădi, gospo, iubi)* și adjective *(supi, profi, plicti).* Unele își extind folosirea și asupra verbelor, înlocuind participii („m-am *plicti* de sală“, eva.ro) și chiar forme de prezent: „hei, sînt mihaela și vă *iubi* pe toți“ (cinemagia.ro).

În ultima vreme s-a răspîndit destul de mult forma *supi,* trunchiere din adjectivul *supărat,* marcată și de substituirea vocalei finale. Forma *supi* poate fi folosită în încercarea afectuoasă de a atenua supărarea cuiva, dar adesea are conotații peiorative și rolul de a ridiculiza starea de iritare a unei persoane: „e *supi,* își caută avocați să ne dea în judecată“ (ziaruldecluj.ro), „Găbiță e *supi* pe Liviu“ (politichii.ro), „D.C. e *supi* pe noi“ (stiridebistrita.ro), „Concurenta, *supi* rău de jurizarea primită“ (facebook.com) etc. În ipostază verbală, forma *supi* pare să fi intrat în unele automatisme, folosite cu nonșalanță: *„Sper să nu te supi* pe mine“ (spynews.ro), *„Nu te supi,* da?“ (specialarad.ro), „ignoră mesaje de genul *«dacă nu te supi,* cîți ani ai?»“ (cancan.ro), „mă *supi* rău de tot“ (ro.revieweuro.com); s-a *supi* rău domnul“ (concretolt.ro) etc.

Justificat sau nu, formele marcat afective sînt percepute în general ca specifice limbajului femeilor; ele presupun însă mai ales delimitări sociale și culturale. Preluate și răspîndite de programe TV de divertisment și de tabloide, multe devin o emblemă a prostului-gust afectat și a infantilizării, fiind salvate doar de folosirea glumeață, parodică.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

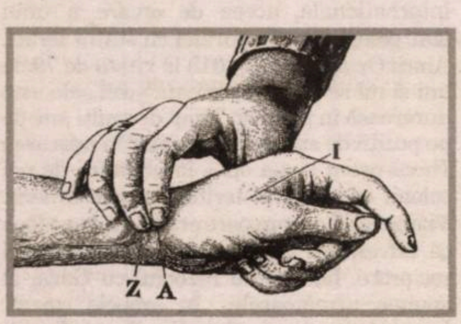

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Raiul nu este, totuși, doar o bibliotecă

– Doamnă/Domnule profesor, vreți să spuneți că nu poți fi fericit fără să citești literatură?

– ...

Sînt curios ce ar spune majoritatea profesorilor de limba și literatura română, ce ar pune fiecare în locul punctelor de suspensie pe care le-am rezervat replicii lor, în dialogul acesta. Eu aș fi pus, în funcție de evoluția mea prin viață, de-a lungul timpului, răspunsuri diferite. Cu siguranță, în tinerețea mea profesorală, aș fi spus: „Da, așa cred, că fără literatură nu poți fi fericit!“. Poate apoi aș fi nuanțat și aș fi adăugat unele completări, argumentînd că literatura te face mai complet, mai complex, îți oferă oportunități de cunoaștere etc. Astăzi, nu aș mai afirma că nu poți fi fericit fără să fii cititor de literatură. Vă veți întreba cum e posibil să afirm asta ca profesor de limba și literatura română, ba mai mult, și ca scriitor. Voi încerca să duc lucrurile spre o concluzie.

Un dialog asemănător îmi relata o colegă, pe care o prețuiesc, dus cu elevii săi. Opțiunea ei era de a le confirma că lectura literaturii nu este, pînă la urmă, o condiție a fericirii sau a situării pozitive în viață, dar de a-i îndemna să nu aibă o asemenea poziție la examene, căci le-ar fi dezavantajoasă, fiind inacceptabilă în viziunea majorității profesorilor și mai ales a celor de limba și literatura română. Vă întreb: nu ați întîlnit, nu aveți prieteni care nu sînt cine știe ce cititori, ba chiar poate nu citesc deloc literatură, dar care sînt oameni interesanți, fericiți, împliniți, deloc imorali și nici anoști, căci, vezi Doamne, lipsiți de cultură generală (chit că cultură generală nu înseamnă vaste lecturi din literatură...)?

Voi veni cu mai multe fire care să-mi lege ideile. Unul dintre ele este experiența mea de comunicare cu o persoană pe care o cunosc de mulți ani. Lucrînd într-un cu totul alt domeniu decît cel umanist, este o cititoare înveterată, dar exclusiv de literatură clasică, în speță străină, realistă. Oripilată în general de tot ce se scrie în contemporaneitate, căci i se pare trivial, lipsit de filon moral. Am încercat, pe vremuri, să duc cu ea niște conversații prin care să o conving că există mai multe roluri ale literaturii, că în fond plăcerea estetică nu trebuie delimitată tranșant de jocul hedonist sau de exorcizarea pe care o presupune actul scrisului. Nu am reușit. Am descoperit, încet-încet, că este o persoană de o rigiditate mentală greu de suportat. Căutînd în lecturi doar povețe înalte, își trăiește oricum viața într-un fel de cocon afectiv, cultivînd o răceală emoțională cu sine și cu cei din jur, deși nu e conștientă de acest lucru.

Apoi, deunăzi, am fost la un grătar la un amic, unde am cunoscut o altă persoană, care se specializează acum pentru a deveni psihoterapeut. Din vorbă în vorbă, am mărturisit că în ultima vreme citesc și eu multă psihologie, că sînt preocupat de domeniul acesta al dezvoltării personale și de modul în care literatura îl poate servi. S-a mirat cînd am spus că nu prea mai citesc în ultima vreme literatură, deși spusesem că o consider doar o paranteză care să-mi servească unor scopuri, și mi-a spus că întotdeauna literatura i s-a părut o miză uriașă în raport cu lecturile din domeniul psihologic al dezvoltării personale, deși ea tocmai pentru asta se pregătește. De fapt, persoana în cauză valoriza literatura ca pe un rezervor incredibil, de sondat tocmai din perspectiva aceasta a raporturilor cu sinele și cu lumea.

Mă întorc la întrebarea care străbate aceste rînduri, chiar dacă nu am formulat-o încă (scriu la acest text de dimineață, îl tot tatonez, cu pauze). La ce bun literatura? La ce bun să citești? Și, pe fondul acestei întrebări, la problema care aparent e dezbătută de o sumă de ani: criza lecturii, tinerii nu mai citesc, nu se citește în general. Sigur că răspunsuri la întrebările acestea au dat o grămadă de oameni de cultură, scriitori, critici literari. Majoritatea se învîrt în jurul ideii că literatura îți îmbogățește viața, că prin cărți descoperi experiențe noi la care nu ai acces nemediat, că este o formă de cunoaștere, că îți dezvoltă imaginația etc. Îndrăznesc să spun, cu riscul de a lua ouă și roșii în față, că acestea sînt niște truisme, dar, mai mult, că nu spun nimic și în nici un caz nu ceea ce e esențial. Lectura literaturii, dacă nu duce undeva dincolo de toate acestea, e doar un divertisment la fel ca oricare altul, cu nimic mai bună decît jocul de cărți, jocurile video sau maratoanele de seriale pe Netflix. Și iar mă mir de mine însumi, pentru că, în urmă cu ani, aș fi fost gata să mor de gît cu cineva care ar fi contestat valoarea în sine a literaturii.

Bine, spre ce vreau să mă duc, de fapt. Tot scriu de ceva vreme despre paradigma curriculară a dezvoltării personale și despre faptul că textele literare propuse spre studiu în școală ar trebui citite în această cheie, într-un parcurs didactic acțional dublu orientat, pe de o parte spre dezvoltarea intelectuală centrată pe procese cognitive și acumulare de informație (conținuturi), pe structurarea competenței de a ști să înveți, dar și pe metacogniție, pe înțelegerea sinelui și a prejudecăților (credințelor limitative), de acceptare a propriilor emoții și sentimente, de identificare a limitelor personale și de dezvoltare a abilităților, cu asumarea a ceea ce înseamnă să fii om, cu manifestarea responsabilității, cu empatie față de sine și față de ceilalți, și nu în ultimul rînd pe dezvoltarea morală.

De data aceasta vreau să semnalez însă, în aceeași ordine de idei totuși, o altă carență a programelor școlare de liceu: fiind extrem de aglomerate și disproporționate, nu permit o angajare într-un text mai mult de trei-patru-cinci ore. Și, dincolo de aceasta, nu propun deloc o viziune asupra ansamblului operei unui scriitor, necesară mai ales în cazul poeților (iar mă contrazic pe mine, cel din urmă cu ani, care susținea că nu e necesară o astfel de abordare). Sigur, prin componenta identitară a literaturii, e necesar să bifăm o trecere în revistă selectivă a principalelor repere din diacronie, epoci și curente literare, scriitori reprezentativi. Dar această jalonare cultural-identitară cred că poate fi redusă și restructurată, pentru că uneori – și experiența altor sisteme educaționale europene sau din alte colțuri de lume o dovedește – e mai de folos să străbați cîte un text, mai ales în cazul romanelor, nu patru-cinci ore, ci săptămîni la rînd, poate chiar mai mult. Altfel, rămînem doar cu bifatul, cu jalonări superficiale și cu foarte, foarte superficiale sondaje spre procesul dezvoltării personale. Și la ce duce asta? În nici un caz la formarea unor cititori de literatură.

Aș milita pentru mai puține texte studiate în clasă, dar mai consistent. Fără garanția formării unor cititori de cursă lungă, căci raiul nu e, așa cum spune Borges, o bibliotecă, decît pentru unii. În schimb, într-o altă formulă, care să permită o scufundare în text de pe toate malurile lui, lectura din școală, în speță din liceu, poate fi o lecție reușită, eficientă, de înțelegere a formelor de a fi, inclusiv a fericirii, aici, pe pămînt.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

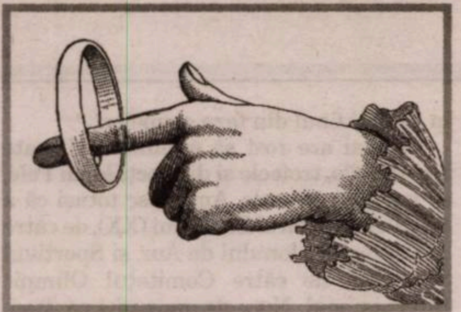

Selma IUSUF

legende urbane

În fața oglinzii

Spuneți-mi Iusuf. Cu niște ani în urmă – nici nu contează cîți – am pornit într-o călătorie din care încă nu m-am oprit. Mă uit în oglinda asta, deloc flatantă, pe care am lustruit-o temeinic cu o soluție albastră care conține nu știu cît la sută alcool. Destul pentru o depresie post-bahică și destul ca să văd limpede un suflet bătrîn într-un trup tînăr, sau invers, toate zgîrciurile care-mi susțin mușchii, harta venelor și arterelor ca într-un exemplar plastinat de von Hagens. În ele curge încă un sînge îngroșat de prea multă contemplare, mi-ar trebui un brînci să-l iuțesc, să înceapă să circule mai repede, să izbească de pereții venelor și arterelor toată nicotina, aripioarele de la KFC, să le amestece furios cu vinul îndoit cu apă, cu Cola zero, cu rămășitele vîscoase ale coditei de miel subțirică, tristă și prea fragedă pe care mama a pus-o la cuptor laolaltă cu niște coaste care seamănă cu ale mele. Le-am mîncat pe toate cu lacrimi de tristețe în ochi, îndeosebi codița de miel, ca să știți.

Tot în oglinda lustruită îmi văd oasele pe dinăuntru. Circul ca un parazit în structura lor poroasă. Un tunel mă duce într-altul, se îngustează pe alocuri, iar eu rîcîi în ele, le rod cu niște mandibule ca foarfecile, cîr-cîr, se aude, ajung să mă mănînc pe mine însămi ca în poezia lui Barbu, nu alta.

Dar ce călătorie fantastică am făcut în viața mea! Mă uit în oglindă și o văd pe maică-mea, în spatele ei e maică-sa, și tot așa, un șir de femei grozave și mai puțin grozave care-mi ies din ceafă ca dintr-un cap de alien. Merg pe un bulevard mărginit de castani roz, stau florile lor țepene ca niște lumînărici de tort, cotesc la stînga, fac încă o dată stînga, trec de o farmacie, de un *pet shop,* bancă, Mega, reparații bijuterii, farmacie, bancă, mă întîlnesc cu amicii pe o terasă eternă unde bem beri de hipsteri care nu mai sînt de hipsteri, dar tocmai de aia sînt iar de hipsteri, vorbim, fumăm, rîdem, povestim de ale noastre pentru a mia oară. O copilandră pre-adolescentă îmi zice că în curînd o să crească și o să ajungă, Doamne ferește, milenială, iar eu rîd tare, ca un *boomer.*

Mă uit în oglinda asta prea bine curățată și mă văd în hubloul unui avion, sus, între nori. Arăt ca un timbru nou-nouț, așa, încadrată oval în rama albă, groasă, securizată de care s-au prins cristale de gheață. Zbor și mi se vede doar capul, o față albicioasă, părul brun lipit de tîmple, plutesc printre cumulonimbușii ăștia care par pufoși, dar care zgîlțîie avionul, îi urăsc, zbor într-o pîclă albicioasă, în vată prăfuită, cîr-cîr îmi fac oasele pe dinăuntru, ce mai călătorie.

Sînt apoi pe un vas, undeva în Atlantic sau Mediterana, ba poate pe Marea Nordului, ce prostie, că n-ai cum le confunda (d-aia zic, spuneți-mi Iusuf), și mă văd tot din afară prin geamurile vasului sau cum le-o zice. Sînt un tablou înrămat în care conținutul se mișcă. Mă vezi alunecînd de la stînga la dreapta, de-a curmezișul acestui dreptunghi, în sus și în jos, sînt ca într-un glob de sticlă în care cineva agită lichidul greu în care plutesc obiecte. Sînt ca într-o mașină de spălat filmată cu încetinitorul. E furtună pe mare.

Sînt în metrou și mă chinui să-mi țin echilibrul, nu vreau să pun mîna pe bare pentru că COVID, citesc ceva în telefon, un copil își chinuie mama și pe sine, urlă sfîșietor cu una dintre mîinile mici întinse spre negreala șuierîndă de dincolo de geamuri. Nimeni nu știe ce vrea, poate să nu vrea nimic, poate că îi este foarte-foarte frică, căci frică, durere, rușine și dragoste am văzut și pe fața mamei. Mă fac că nu observ, restul lumii se holbează la scenă, mă fac că nu aud, dar ceva mi se rupe în capul pieptului și agonizez laolaltă cu mama aia. Cobor, ce bine că o să cobor, în cinci minute o să-i uit, dar măcar o bucată de drum am mers împreună.

Mă uit în oglindă și-mi văd ochii umflați, mănînc sare ca o capră, riduri în colțurile lor și conturul deja tremurat al bărbiei, iar mi se face o milă incomensurabilă de mine, mă hrănesc din depresie ca dintr-un măr, cîr-cîr fac oasele, crac-crac face mărul mușcat (cranț? hîrști? trosc?), dar încă nu mă opresc din călătorit. Spuneți-mi Iusuf. Și, al naibii, din ce călătoresc, din atît vreau mai mult acasă.

Selma Iusuf *este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Vor fi sau nu vor fi Jocuri Olimpice anul acesta?

Va reveni sau nu COVID-ul sub noi înfățișări? Cui îmi răspunde la întrebarea asta îi pot și eu răspunde dacă vor fi Jocuri sau nu. Într-o bună zi (de fapt, rea) am ajuns la un medic pentru o afecțiune. După cercetări mi-a prescris un program de urmat. Mi s-a părut cam sever și l-am întrebat dacă nu poate să-l reducă. Mi-a zîmbit ironic și mi-a zis: „Tu nu cu mine negocezi, ci cu boala. Vezi dacă ajungeți la o înțelegere“. Sigur că azi, nu ieri și nici mîine, treaba pare fezabilă. Țările Europei își deschid plajele și muzeele, vaccinații pot circula liber, se dă drumul la spectatori, măștile încep să cadă. Detaliu: Jocurile Olimpice nu se țin în Europa, ci în Japonia. Acolo unde, la sfîrșitul lunii trecute, procentul de vaccinați era – țineți-vă bine – de sub 1%! Nu dezvolt motivele, sînt chestiuni legate de probleme trecute cu un vaccin și de un anumit tip de cultură. Așa că, vorba cuiva citat de *Le Monde,* să aduni în arhipelagul nipon vreo 80.000 de persoane venite de pe toată planeta ar putea însemna să transformi Jocurile într-un festival al variantelor COVID. Obișnuiți cu globalizarea ultimelor decenii, uităm că un virus nu e ca un tricou. Cum ar veni, nu diferă doar prețul. Probabil că bombardamentul zilnic cu ciudățenii și orori ne-a amputat o bună parte din empatie. Adăugată la lipsa memoriei, care pare boala noului secol, rezultă o combinație de speriat. Comunitatea sportului vrea Jocuri cu disperare, dar cu ce risc pentru japonezi? „Dacă nu există altă soluție, va trebui să anulăm Jocurile de la Tokyo fără ezitare“, a declarat, de curînd, T. Nikai, secretarul general al partidului la putere. Prim-ministrul a temporizat. De la începutul anului, însă, tot mai multe surse de acolo vorbesc despre posibilitatea ca „să nu“. Ceea ce împinge către „să da“ e povestea veche de cînd lumea: banii. Există peste 15 miliarde de motive pentru care Jocurile nu ar trebui anulate. Interesele se întrepătrund, mizele politice sînt esențiale. Acest gigant al *entertainment*-ului nu se capătă ușor și poate fi părăsit încă și mai greu. *„The show must go on“* e un clișeu care sună idiot în vremuri normale, dar mortal cu orice altă ocazie. Acum, așa: oamenii sînt din ce în ce mai bine cu excepția celor care nu sînt. Televiziunea de stat japoneză NHK (nu e banc) taie sunetul atunci cînd la trecerea flăcării olimpice se aud fluierăturile celor care ar vrea să fie lăsați în pace într-unul dintre cele mai grele momente ale existenței lor. Iată un răspuns. Tîmpit, dar cine a zis că pandemia ne-a făcut mai deștepți?

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Acest oraș murdar și agresiv

Nu e nici o urmă de ciudățenie. Absolut nici una. Pe măsură ce murdăria înghite mai mult spațiu, orașul secretă în glandele sale interne din ce în ce mai mulți feromoni. Odată eliberați în lume, acești agenți microscopici ai vrăjirii prind în mrejele lor toate victimele pe care le întîlnesc în cale. Și-n funcție de soiurile de oameni peste care dau, produc diferite cantități de fascinație. Deseori e vorba despre tipuri de fermecare foarte greu de definit în cuvinte. Pentru că nici murdăria nu se supune unei singure definiții. Nu e vorba doar despre gunoaie și resturi de toate felurile aruncate peste tot. La București, mizeria e o noțiune complexă, plină de nuanțe și de contraste, o lume de semnificații în care încap adevărate universuri paralele.

O comparație (firească și necesară) cu alte locuri ne aruncă într-o zonă a discuției din care nu mai ieșim nici la bătrînețe. Intrarea pe poarta lui „Lasă, dragă, că și la alții e așa, ba chiar mai rău“ te duce direct în labirintul imposibil de rezolvat al „exemplelor concrete“, al cuanticii detaliilor. La fel, o poziționare în excepționalism și în „numai la noi se poate întîmpla așa ceva“ ne blochează în veșnicia etilică și dulce a lamentației. O văicăreală ale cărei țărmuri sînt linse de spuma berii. O siestă fără început și fără sfîrșit, în brațele căreia se găsește mereu un locșor călduț, de unde poți emite „vorbe cu miez“. Ce să faci în situația asta? Pe orice cale ai pleca, îi mulțumești pe unii, aducîndu-le un zîmbet triumfător pe fețe, și-i enervezi pe alții, care se îneacă de revoltă. Așa că mai bine îți asumi să descrii ce vezi în jur, ca victimă a fenomenului. Ca pradă a feromonilor fascinației. Ca biată insectă căpiată, a cărei soartă a fost pecetluită în fracțiunea de secundă în care s-a așezat pe lipiciul imbatabil al acestei fabuloase plante carnivore. Despre tot fenomenul, inclusiv despre tine, vorbesc în fel și chip specialiștii. Dar există un colțișor în lumea asta liberă în care poți să descrii și tu ce ți se-ntîmplă. E voie. E democrație. Și, mai ales, democratizare.

Capitala României e, la ora asta, un păienjeniș de structuri complicate, din mai multe epoci. E o alcătuire haotică ale cărei încheieturi pîrîie și scîrțîie din toate puterile. Bucureștiul vechi, cel cu putori și arome orientale, orașul anilor nebuni și al perioadei interbelice, terenul principal de edificare a „lumii noi“ din perioada comunistă, noul spațiu de joacă al „dezvoltatorilor“, care mai decenți, care siniștri, toate astea se găsesc în situația unor falii tectonice aflate într-o continuă tensiune. O tensiune care circulă intens între metaforă și cea mai palpabilă concretețe; de la spectacolul năucitor al amestecului de stiluri pînă la viermuiala de zi cu zi, și de la dinamica scăpată de sub orice control al dezvoltării pînă la delabrarea și paragina cruntă de care sînt lovite mii de clădiri din toată țesătura orașului. Totul stînd pe un sol nesigur, aflat pe traseul principalei „alei“ seismice a acestei țări. Iar dacă arunci o privire în străfunduri, pe dedesubt, la imensa mățăraie de canalizare și termoficare, ai toate motivele să fii înspăimîntat. La București, te afli în inima unui delir care-ți dă fiori, conținînd în același timp un farmec și o magie care sporesc pe măsură ce fisurile de orice fel, concrete sau abstracte, cuceresc peisajul.

Murdăria nu înseamnă doar gunoi. Nu e doar cantitatea de mizerie pe care o vezi pe străzi. Nu e doar jegul maghernițelor, al improvizațiilor de tot felul, drama mulțimii de oameni fără adăpost, exploziile vulcanice ale nervilor care umplu întregul trafic urban cu lava înjurăturilor definitive. E un fel de promiscuitate care însoțește această așezare de la începuturile ei. Sînt noroaiele și molimele, mirosurile și provizoratul, dezlănțuirile de toate felurile și dezordinea funciară care fac parte din fibra alcătuitoare a lumii acestui loc. Și toate astea se găsesc rostogolite de vînt pe străzi, plutind peste tot în viața reală, infiltrate în orice tip de substanță, printre clădiri de o frumusețe aiuritoare, în spații cu o vibrație imposibil de așezat într-o categorie precisă, în părți de țesut urban cu conținut social și arhitectonic de un farmec absolut irezistibil. E ca o vrajă care la început pare că n-are nici o șansă să te farmece. Dar, între timp, te-a cucerit fără să știi, înainte chiar de a-ți fi dat seama că ea există. Bucureștiul e un univers în care viața însăși e atît de clocotitoare și de leneșă totodată, încît oamenii nu reușesc să facă față propriei vitalități. Nu se pot apăra în fața propriului asediu de contraste și stări de spirit profund imprevizibile.

Iar de aici izvorăște o agresivitate care pare să nu mai aibă stavilă. Oamenii s-au învățat să vorbească lătrat. Să mîrîie unul la altul fără un motiv anume, ci „pentru orice eventualitate“. Să nu cumva „să fii luat de prost sau de slab“. Deseori, orice interacțiune e asumată ca un potențial conflict. Pentru că se trăiește într-o prezumție de vinovăție. Într-o suspiciune generalizată. Știm că ne asediază cineva, dar nu ne dăm seama că sîntem noi înșine. Dacă înțelegem asta, devenim și mai agresivi, pentru că pur și simplu ne îngrozește să constatăm așa ceva. Iar cînd totul se extinde natural la felul general de a vedea lumea, de a gîndi, inclusiv politic, stilul de a face lucruri devine ridicol de centralist. Neînțelegînd că, procedînd în felul ăsta, ne provincializăm accelerat și încurajăm, în esența sa, rămînerea în urmă. Dar cînd se lasă seara și noile clădiri de birouri se profilează pe fundalul orașului, cînd mulțimea de cartiere rezidențiale își înghite șirurile de mașini, ca niște șerpi nesfîrșiți și multicolori care se-ntorc acasă, cînd platourile cu mîncăruri și muzicile inundă terasele, cînd băuturile încep să-și facă treaba, totul arată ca peste tot pe lumea asta de acum. Și, cine știe, poate că așa și e.

■ ■ ■

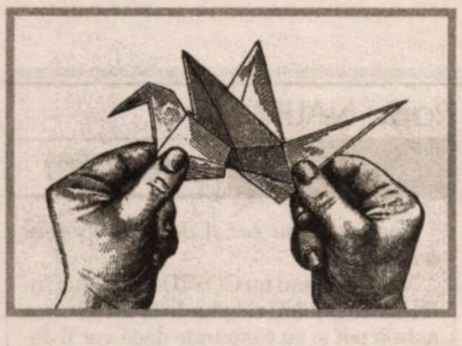

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Regele fotbalului

Lunile trecute s-a iscat o dispută în jurul întrebării dacă nu cumva Mbappé e *cel mai bun* fotbalist din lume. O întrebare la care *cel mai bun* comentator, Radu Cosașu, a avut cîte ceva de obiectat. Desigur, rivalii pe care ar trebui să-i detroneze la ora actuală Mbappé ar fi Messi și Ronaldo, două nume cu care ne-am obișnuit în ultimul deceniu. Dar de bună seamă că Mbappé va avea și rivali din generația lui, care, ca și el, vor juca încă mult timp după ce Messi și Ronaldo se vor fi retras. După ce va mai trece timpul, vom putea spune mai multe despre el. În general e greu, și cred că și incorect, să compari jucători din generații diferite și din epoci diferite ale fotbalului. Unde-l pui, adică, pe unul ca Maradona, pe care destui se încăpățînează încă să-l considere cel mai mare fotbalist al tuturor timpurilor? Ei bine, eu recunosc că sînt mai conservator și nu-mi plac deloc detronările astea care vin unele după altele, clasamentele temporare și regii pentru o zi. Mi-ar plăcea ca lucrurile să rămînă stabile pentru cît mai mult timp. Iar pe vremea cînd am început eu să aflu cîte ceva despre fotbal, regele absolut, suveran incontestabil al sportului rege era, știți bine... Edson Arantes do Nascimento, cel poreclit Pelé. Și eu continui să-l consider așa. E în orice caz prima vedetă de o asemenea anvergură din istoria fotbalului.

O biografie a lui, tradusă în română la Preda Publishing, există în librării. E scrisă la persoana I, dar, așa cum se procedează astăzi, a rezultat din colaborarea fostului fotbalist cu jurnalistul Brian Winter. O carte adorabilă. Pelé apare ca o persoană foarte decentă, un om bine crescut și cu o judecată care nu poate fi socotită „de fotbalist“. Povestea băiețelului sărac care juca desculț pe stradă, cu o minge făcută din șosete înnodate „împrumutate“ de pe sîrmele de uscat rufele, se împletește cu anevoioasa istorie postbelică a Braziliei, foarte bine schițată în carte. O țară în care fotbalul e poate cel mai de seamă „produs“, motiv pentru care se amestecă mai mereu cu politica. O combinație din care rareori a ieșit ceva bun, după cum observă Pelé. El însuși a stat departe de politică pînă cînd, pe la jumătatea anilor ’90, a crezut că poate face ceva cu numele și experiența sa, și a acceptat postul de ministru extraordinar al Sportului în guvernul președintelui Cardoso. Proiectul lui principal a fost unul de atragere la școală, prin fotbal, a cît mai multor copii brazilieni. A reușit să crească cifrele școlarizării și să scadă infracționalitatea în rîndul tinerilor. Apoi a venit la putere Lula și a schimbat totul.

Pelé însuși e un om care a ținut să-și termine liceul și să facă o facultate după vîrsta de 30 de ani, adică după ce și-a încheiat cariera de jucător profesionist. Cum sincer recunoaște, a devenit conștient că numai așa avea șanse să se ridice la nivelul propriei faime mondiale, pe care o căpătase încă de la 17 ani și datorită căreia era adesea în situația să vorbească cu alți oameni celebri și învățați: „Încercasem întotdeauna să țin pasul cu ei, dar cîteodată îmi era greu să înțeleg ce spun. Nu credeam că îmi lipsesc inteligența sau instinctele bune, dar îmi lipsea educația și știam că asta îmi va face din ce în ce mai multe probleme odată cu trecerea timpului“. Evident, Pelé a cunoscut o mulțime de persoane extraordinare, de exemplu, pe regina Angliei (care l-a căutat în mod special, în Brazilia), pe mai toți președinții americani de la Kennedy încoace (cu Bill Clinton chiar a jucat fotbal) sau pe Henry Kissinger, împreună cu care a pus la punct un plan de popularizare a fotbalului în Statele Unite (care a culminat cu organizarea Campionatului Mondial din 1994). S-a împrietenit cu Mick Jagger și Rod Stewart, a cîntat cu Frank Sinatra și povestește cum, fără să vrea, l-a copleșit pe Robert Redford cu o mostră a propriei popularități. A jucat la rîndu-i într-un film, *Drumul spre victorie,* alături de Michael Caine, Sylvester Stallone și Max von Sydow, în regia lui John Huston.

La 17 ani, după ce a cîștigat cu Brazilia Campionatul Mondial din Suedia (unde în finală a înscris împotriva gazdelor două din cele cinci goluri ale echipei sale), Pelé s-a întors în orașul său Baurú și, descălțîndu-se, a încins o miuță pe stradă cu copiii, așa cum făcea zilnic, cu doar cîțiva ani înainte. N-a uitat de unde a plecat, gloria nu l-a făcut să-și piardă busola. Ar trebui să spun, desigur, și cum își amintește de meciul cu România de la Campionatul Mondial din Mexic, la Guadalajara, în 1970: „Am muncit mult ca să batem România cu 3-2 în meciul final din faza grupelor...“.

Nu mai are rost să enumăr aici toate recordurile, trofeele și distincțiile lui Pelé, se pot găsi oriunde. Amintesc totuși că a fost ales Jucătorul Secolului (XX), de către cîștigătorii Balonului de Aur, și Sportivul Secolului, de către Comitetul Olimpic Internațional. Nu e de omis nici că *Time* l-a numit printre cei mai influenți 100 de oameni ai secolului trecut.

Pelé are astăzi 80 de ani și trăiește în paralel cu propria sa legendă. Chiar și el e conștient de efemeritatea oricărei celebrități: „Am o poză în birou, una cu mine la 17 ani dînd mîna cu un bărbat frumos în costum, după ce am cîștigat Campionatul din 1958. Este așezată alături de alte poze cu mine împreună cu persoane ușor de recunoscut, precum papi, președinți și alții. Toți cei care vin să mă viziteze mă întreabă: „Cine este bărbatul în costum?“. Asta mă face mereu să rîd. Este fostul rege al Suediei, Regele Gustav. În acel moment, el era conducătorul țării care găzduia Campionatul, era în vîrful lumii. Și totuși, după aproape o jumătate de secol, cei mai mulți oameni nu știu cine este. E o lecție valoroasă, dacă tot vorbim de celebritate“.

Eu cred că, înainte de a-l evalua pe tînărul și talentatul Mbappé, ar trebui să nu uităm de Pelé.

■ ■ ■

ready made

Frate țăran!

„Vrei să cetești cărțulii întremătoare de suflet – nu-i așa? Vrei să te lupți cu ispitele beției și ale leneviei, luând o carte bună în mână și dând nutremânt creierului, după cum dai nutremânt stomahului?“

Calendarul „Asociațiunii“
pe anul comun 1927, Sibiiu, 1927

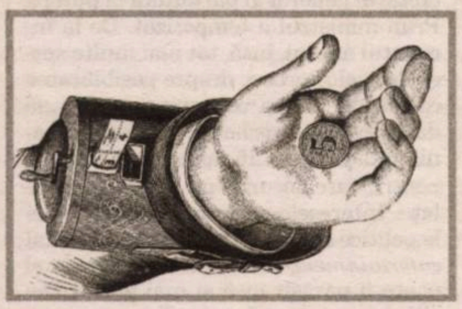

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Reforme, reforme. Parole, parole...

Nu există un program de reforme mai special decît cel care va fi asumat prin Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). Pînă la detaliile PNRR, să ne aducem aminte de programe de împrumut care, de-a lungul timpului, au condiționat finanțarea de realizarea unor reforme.

Cel mai pregnant au rămas în memorie programele derulate în anii 1996-2000 sub auspiciile Fondului Monetar Internațional (FMI) și ale Băncii Mondiale. În acea perioadă, companiile de stat erau nerestructurate. O parte dintre ele acumulau datorii și pierderi mari și se aflau în mijlocul unui blocaj financiar, pe care îl întrețineau și îl amplificau. Companiile nu plăteau nici măcar contribuțiile sociale, dar în schimb erau susținute de la buget cu subvenții directe sau indirecte.

În felul acesta funcționa economia de stat în anii ’90, dar era tot mai clar că trebuie făcut ceva. Guvernul din acea perioadă a obținut un împrumut de la FMI și Banca Mondială care a fost condiționat de restructurarea companiilor de stat. Astfel, a apărut o listă lungă cu companii de stat din domenii diverse care trebuiau să fie restructurate, privatizate sau lichidate. Rezultatele au fost eficiente la nivel macroeconomic și dezastruoase în ceea ce privește percepția la nivelul publicului. Macroeconomic, lichidarea sau privatizarea companiilor de stat ineficiente a degrevat bugetele de „pietrele de moară“ care nu doar că nu își plăteau obligațiile, ci dimpotrivă, mai primeau și bani publici. Pentru imaginea publică, însă, totul a fost defavorabil, pentru că atunci s-a creat ideea că instituțiile financiare internaționale impun închiderea sau vînzarea companiilor românești.

O altă relație complicată între măsurile de restructurare a economiei și împrumuturile externe a avut loc în anul 2010. Atunci, creditul acordat de FMI, Banca Mondială și Comisia Europeană s-a suprapus cu măsurile dure de reducere a deficitului bugetar. Astfel s-a ajuns la celebrele măsuri de creștere a TVA și de reducere a anvelopei salariale cu 25%. Nepopulare, dar inevitabile. De fapt, o parte din împrumut a fost acordată pentru consolidarea rezervei internaționale pentru susținerea leului în raport de valute, în timp ce deciziile bugetare au fost necesare pentru consolidarea bugetară, adică pentru creșterea veniturilor și, în același timp, scăderea cheltuielilor.

De data aceasta, va fi altfel. Într-un fel mai simplu, în alt fel mai complicat. Prin Planul Național de Redresare și Reziliență, Guvernul își va asuma realizarea mai multor reforme, în domenii diferite. Numai că politicienii români sînt campioni la reforme atunci cînd vorbesc despre ele, în opoziție, și sînt extrem de ezitanți în a face reforme atunci cînd se află la guvernare. Din acest punct de vedere, reformele asumate prin PNRR nu sînt nici puține, nici simple. De exemplu, în ceea ce privește pensiile, Guvernul s-a angajat să păstreze neschimbată, în următorii ani, anvelopa financiară a bugetului de pensii. Nu este o țintă ușor de atins, dacă avem în vedere că pensionarii se așteaptă la o creștere anuală a pensiei cel puțin cu rata inflației. Dar, totodată, un punct al reformei constată că există o diferență substanțială între cele mai mari pensii și cele mai mici și își propune să le crească pe cele mai reduse. Nu va fi o reformă ușor de făcut, dacă avem în vedere că, în ultimii ani, pensiile au fost o temă de intense dispute și speculații politice.

Apoi, există o reformă a companiilor de stat, cu obiective vechi de ani de zile, care ar trebui realizate acum. Este vorba despre planuri de restructurare a companiilor cu pierderi, despre aplicarea unui management profesionist și, în general, despre eficientizarea firmelor de stat. Sînt și alte proiecte ambițioase, cum ar fi, de exemplu, reforma administrației, care își propune să introducă principiile europene în selectarea și promovarea funcționarilor publici. În Uniunea Europeană, alegerea unui funcționar public se face prin concurs, transparent și deschis pentru oricine dorește să participe.

Sînt și alte reforme asumate de Guvern, precum cea fiscală sau a Justiției, dar cel mai important este că există mecanisme de control al realizării reformelor. De două ori pe an, statele membre, inclusiv România, vor informa Comisia Europeană cu privire la stadiul aplicării reformelor. În cazul în care vor exista întîrzieri, România riscă să nu mai primească finanțările europene. Există, deci, un mecanism intransigent de penalizare în cazul în care reformele nu sînt făcute la timp. Faptul că România riscă să aibă banii blocați ar trebui să fie un stimulent suficient de puternic pentru a face reformele asumate.

În plus, ministrul Cristian Ghinea a explicat că pe site-ul ministerului pe care îl conduce va exista un „tablou de bord“ care va cuprinde punct cu punct toate reformele ce vor trebui făcute.

În urmă cu două decenii, România avea nevoie de reforme. Cum-necum, le-a făcut. Acum, reformele sînt altfel, dar parcă la fel de dificil de realizat. O generație a trăit sub spectrul reformelor. Uneori au fost reușite, alteori, nu; uneori au fost duse pînă la capăt, alteori s-au oprit înainte de a începe. Cum va fi acum? Vom avea schimbări sau vorbe goale? Este, însă, destul de clar că, dacă nu vor fi reforme, nu vor fi nici bani europeni.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Andrei MANOLESCU

Suspiciunea

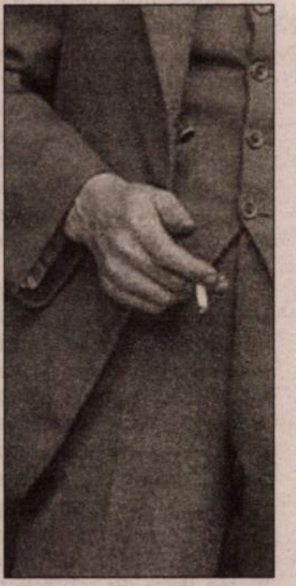

Texte și opinii de:

- Cătălina DUMITRESCU (psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală)

„Sînt cu ochii pe tine“

- Ioana POPESCU (etnolog)

„Încredere fără credibilitate?“

- Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie, Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tg. Jiu)

„Încrederea sau aerul nostru de fiecare clipă“

- Sorin COSTREIE (conferențiar univ., Facultatea de Filosofie, Universitatea din București)

„Suspiciunea din spatele teoriilor conspirației“

- Mircea KIVU (sociolog)

„Suspiciunea, soră cu românul“

- Cristian PREDA (profesor de Științe Politice, Universitatea din București)

„Încrederea e măcinată de impresia prea bună pe care o avem despre noi înșine“ – interviu

- Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină)

„Cîteva reguli“

argument

Suspiciunea ca frînă

DILEMA VECHE
Suspiciunea
„Neîncrederea este mama nesiguranței."

De curînd, tocmai s-a sărbătorit Duminica Tomii, a sfîntului apostol Toma, zis și necredinciosul, cel care n-a crezut pînă cînd n-a văzut cu ochii săi urmele rănilor lui Iisus (e o dispută teologică dacă le-a și atins sau nu, fiindcă în Biblie nu se spune explicit). Există oameni credincioși care cred fără să vadă, oameni care cer dovezi ca să creadă, oameni necredincioși, dar, extinzînd aria și la lucrurile lumești, există și oameni care nu cred nici după ce văd și nici după ce simt. Am aflat despre ei, de exemplu, din știri recente care pomeneau indivizi care n-au crezut că există COVID-19 nici după ce au făcut boala și au fost internați. Unii au părăsit spitalul spunînd că n-au avut așa ceva, că a fost vorba de cu totul altceva. Sigur, cei care nu cred în existența COVID-19 nu se suprapun cu cei care nu cred în Dumnezeu, iar suspiciunea e un sentiment omenesc care din cînd în cînd se poate dovedi a fi chiar util. Putem trăi uneori dilema între a fi bănuitori și a ne lăsa păcăliți. Ce să alegem?

Oamenii luminați de credință sau de rațiune sau și de una, și de alta nu pot deveni foarte suspicioși. Îndoielile lor sînt rezonabile și ei nu ajung, de regulă, să creadă în teorii conspiraționiste sau în tot felul de alte asemenea prostii.

Problema noastră este însă că, potrivit sondajelor (ha, pentru cine mai are încredere în ele...), locuitorii României sînt printre cei mai suspicioși oameni din Europa, adică sînt de părere într-o proporție covîrșitoare (peste 85%) că nu se poate avea încredere în cei mai mulți dintre semeni (paradoxal sau nu, asta se întîmplă în aceeași țară în care populația își declară credința în Dumnezeu, într-o proporție similară). Doar în Albania și în Bosnia Herțegovina oamenii sînt mai precauți față de semenii lor decît la noi. La polul opus, cu diferențe uriașe de atitudine față de proprii semeni, sînt locuitorii din țările nordice. Mai îngrijorător este că în ultimele decenii, în ceea ce ne privește, în ciuda îmbunătățirilor semnificative de nivel de trai și de libertăți, mentalitatea asta nu s-a schimbat deloc. Se pare că, așa cum scrie sociologul Mircea Kivu în articolul său, suspiciunea „e soră cu românul“. Iar frate îi este codrul, în care se ascunde atunci cînd îl cuprinde teama de dușmani.

Ei bine, suspiciunea asta generală față de oameni, de vecini, de străini, de apropiați, dar și de stat și de instituțiile sale, neîncrederea care nu se confundă neapărat cu spiritul critic, cu îndoiala și verificarea sănătoasă, ci e mai degrabă un fel de reflex profund, venit din istorie, nu poate rămîne fără un efect serios asupra relațiilor sociale, economiei, politicii sau administrației. Iar efectul e, bineînțeles, acela de frînare. Despre asemenea cauze și efecte va fi vorba în paginile care urmează. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

DILEMA
Suspiciunea

Sorin COSTREIE

Suspiciunea din spatele teoriilor conspirației

Lucrurile nu sînt ceea ce par a fi. Există o parte ascunsă a lor, exact cum nu vedem fața ascunsă a Lunii. Și exact partea aceea ascunsă explică totul. În nevăzut, dar știut doar de puțini, stă adevărata explicație a universului. Acesta este controlat de niște forțe oculte, de o rețea de oameni influenți, guvernul mondial, statul paralel, oameni și forțe care trag sfori și conduc totul. Să nu credeți altceva, orice altceva este manipulare și dezinformare. Există o conspirație universală și tot ce știm în mod natural și normal despre lume este o iluzie. De exemplu, lucrurile sînt clare: pandemia aceasta de COVID-19 este de fapt o falsă pandemie, este o manipulare grosolană la nivel mondial. Virusul nu există. Sau, dacă există, este un banal virus gripal. Statul mondial ne dezinformează sistematic. Adevărul din spatele a ce spun guvernele lumii e că vor să ne facă să ne vaccinăm. Prin vaccinare ne introduc cipuri prin care ne controlează mintea. Noi nu vrem asta, noi sîntem liberi, noi știm. Lucrurile încep să se lege, de asta au și nevoie de tehnologia 5G. Fața nevăzută a lumii este adevărata ei față, căci acolo sînt adevărurile despre noi și despre lucruri. Lucrurile nu sînt ceea ce par a fi...

Bănuiesc că vă este foarte cunoscut acest tip de discurs și că în mod sigur ați întîlnit pe cineva care rezonează la o astfel de gîndire. E gîndirea unei minți suspicioase, e gîndirea unui om care se crede un pic ales (fiind printre cei puțini care cunosc cu „adevărat“ lucrurile), a unui om care are convigeri ferme, greu de zdruncinat. Și oamenii aceștia trăiesc captivi privind lumea cu neîncredere. Pentru ei, lumea este inițial opacă, dar ideea unei conspirații universale dă imediat sens lumii. Explică totul. De obicei, acești oameni sînt foarte intruzivi și, indiferent de ce le spui și despre ce vorbești, au niște convingeri fixe și ferme la care nu mai pot renunța.

Dar unde greșesc, dacă greșesc? Poate nu greșesc, căci un pic de neîncredere nu strică, fiindcă un bun scepticism nu face decît să ne îndemne să verificăm mai bine cum stau lucrurile. Aici e problema, la a verifica, la cum stabilim că ceva este adevărat. Înclinația lor firească este către neștiutul lumii, către un joc al numerelor, planetelor și al forțelor oculte care sînt semnele certe că nevăzutul controlează lumea. Ai un guvern care conduce o țară, dar nu acolo se iau marile decizii. Și guvernele sînt controlate la rîndul lor de o mînă de oameni neștiuți nouă, dar care controlează totul, aici, în România, și peste tot. De fapt, aceasta este o problemă importantă și recurentă în discursul public, e problema străinului care dictează în propria-ți țară, în propria-ți casă. Ei ne iau pămînturile, avuția, gîndurile. Trebuie să rezistăm! Sîntem liberi și mîndri! Sigur forțele acestea sînt din afară. Soros, Bill Gates nu sînt decît cîteva exemple notabile, miniștrii siguri ai acestui guvern mondial...

Cuvintele-cheie din discursul unor minți suspicioase sînt, cred, *libertate* și *mîndrie;* mîndrie pentru tot ce e al nostru doar pentru că e al nostru. Libertate pentru că sînt convins că acești oameni se simt în genere încătușați, o încătușare mentală patologică din care nu scapi decît zbierînd, căutînd eliberarea de convențiile și înregimentările societății. Masca, de exemplu, e etichetată drept botniță, vaccinarea e înregimentare, carantinarea este închisoare. Eu cred că problemele unei astfel de minți suspicioase vin din copilărie sau, oricum, de la niște evenimente traumatice care au sădit o veșnică suspiciune în mintea lor. Amintirile nu doar ne apasă uneori, ci și ne (de)formează gîndirea...

Conspiraționiștii sînt suspicioși, dar de unde vine această neîncredere fundamentală? De ce ai crede mai degrabă în lucruri oculte decît în lucrurile care se manifestă explicit? Explicația poate să ne fie dată de experiențele neplăcute și poate chiar traumatizante în care mintea a devenit suspicioasă, descoperind că ceea ce i se spunea nu era, de fapt, așa. De exemplu, i se spune să bea lapte cald, că e bun, îl bea, se strica la burtă și îi era rău. Joacă-te cu ceilalți, se juca, îl băteau/umileau și îi era rău. Îmbracă-te așa că ești cea mai frumoasă, ieșea așa afară și colegele rîdeau de stilul ei învechit și desuet. Toate sînt traume mai mici sau mai mari care induc neîncredere, neîncredere în realitatea manifestă și clară a celorlalți, adîncind diferența între cum ni se spune că sînt lucrurile și cum le descoperim noi. Așa devenim suspicioși. Iar intensitatea traumei nu este direct proporțională cu gravitatea faptelor. Intensitatea trăirilor este personală și variază de la om la om. Un copil care și-a pierdut un soldățel poate să sufere mai mult decît un general care și-a pierdut o armată. În spatele acestei lipse de raționalități există o furtună afectivă, o suferință, o decepție. Ceva te apasă și vrei să te eliberezi.

Neîncrederea conspiraționiștilor nu este scepticismul oamenilor de știință. Există astfel un bun scepticism al cercetătorului care se află în căutarea adevărului, a validării unei ipoteze, și neîncrederea patologică a unei minți suspicioase care crede într-o teorie a conspirației. Problema la o teorie a conspirației este că, dacă crezi în ea, crezi într-un mod irațional care îți blochează gîndirea critică. Orice argumente aduse împotriva explicației conspiraționiste în care crezi nu fac decît să-ți amplifice credința în ea.

Problema acestui blocaj mental în care se regăsesc cei care cred în teoriile conspirației este dată și de faptul că e greu să găsești un virusolog care să creadă că pandemia de COVID-19 este falsă sau un astronaut care să spună că zborul lui Apollo pe Lună a fost, de fapt, filmat în Arizona. Aici e vorba și de expertiza celui care pică în capcana unei teorii a conspirației, iar acest efect de supraestimare a cunoștințelor tale într-un domeniu în care nu ești specialist este foarte bine cunoscut în literatura de specialitate sub numele de efectul Dunning-Kruger. Pe scurt, aici este vorba de faptul că, cu cît ești mai ignorant într-un domeniu, cu atît te crezi mai specialist. Și cu cît te crezi mai specialist fără să fii, cu atît cazi mai ușor în plasa unor teorii conspiraționiste din domeniul respectiv.

Conspiraționistul nu crede în ceva cu detașarea cognitivă a omului de știință care e gata să renunțe la idee în fața faptelor. Nu, conspiraționistul se agață psihologic de o explicație de care are nevoie, pentru că aceasta îi pune lumea în ordine, îi explică universul. Dacă ar abandona teoria s-ar trezi singur într-o lume străină. Așa, este instalat confortabil într-o bulă epistemică în care împărtășește aceleași idei cu alți cîțiva conspiraționiști, iar asta îi dă putere și încredere. Nu e singur și ideile lui sînt validate de ceilalți din bulă.

S-a scris mult despre aceste *eco-chambers,* despre aceste bule epistemice în care credințele noastre sînt amplificate și „validate“ de alte minți suspicioase. Ce auzim acolo nu sînt decît ecouri ale gîndurilor și credințelor noastre și asta ne face bine, ne dă o stare de confort. De aici și diferența față de știință, căci în știință tu vrei să știi cum stau lucrurile, iar invalidarea unei ipoteze face parte din bunul mers al lucrurilor. Știința înaintează prin invalidarea unor ipoteze. Sigur, dacă după ani de muncă îți este invalidată o ipoteză în care credeai, nu sărbătorești, dar nici nu cazi pradă deznădejdii. Rațional vorbind, ai mai verificat ceva despre lume, ai mai aflat ceva, chiar dacă în urma unui rezultat negativ. Aici, în patologic, invalidarea ar duce la prăbușirea încrederii că ai găsit cheia de înțelegere a lumii. Această cheie nu se poate pierde, ea doar se împărtășește cu ceilalți care înțeleg și știu acest lucru. Interesant este cum se încheagă astfel de comunități epistemice, unite de credința într-o teorie a conspirației. Sînt multe lucruri care contribuie la această aglutinare – confortul psihic, sentimentul de apartenență la un grup, bula epistemică...

Cei ce cred în teoriile conspirației au un grad mai mare de sofisticare mentală decît media, căci au nevoia de coerență și de a vedea integrat mersul lucrurilor. Nu sînt, în genere, oameni simpli, căci aceștia nu au spaime metafizice, ei au de obicei explicații religioase simple și asta le este de ajuns. În cazul conspiraționiștilor, nici religia, nici știința nu le sînt de ajuns. În spatele lui Dumnezeu mai sînt planetele și tot felul de calcule astrologice. Astrologice și nu astronomice, căci o cometă care trece pe lîngă Venus nu-mi perturbă mie dragostea, dar prezența lui Saturn în casa a treia sigur spune ceva despre viața mea personală. Problema unor astfel de calcule este că ele vin cu aura de științificitate a matematicii, dar sînt total neștiințifice. De ce? Pentru că le lipsește posibilitatea de a fi verificate empiric. Paradoxul este că o minte suspicioasă de acest tip nu crede în știință, dar poate să fie vrăjită de pseudo-explicații lipsite de dovezi, dovezi clare, empirice, palpabile.

Cînd te crezi Napoleon, dacă te bruschează cineva crezi că ești la Waterloo. Cadrul mental este foarte greu de schimbat, căci „trezirea“ nu se poate face decît la un nivel metacognitiv în care, prin analiză critică, îți dai seama că greșești în chiar modul cum gîndești. O minte suspicioasă e prinsă de obicei într-o paranoia a neîncrederii din care nu mai iese decît abandonîndu-se încrederii într-o idee năstrușnică de tipul cipării prin vaccinare. Exact la fel cum o femeie dezamăgită de niște relații abuzive este ținta perfectă pentru un Rasputin autoritar, dar fermecător, tot așa o minte suspicioasă (nu sceptică și nici critică!) se va abandona în cele din urmă în confortul cognitiv al unei teorii a conspirației. Trebuie să recunoaștem că aceste teorii sînt fermecătoare prin năstrușnicia lor. Îți dau o altă înțelegere a lumii, îți dau o altfel de putere asupra ta. Acum știi, ai explicații pentru tot și toate. Lucrurile nu sînt ceea ce par a fi, dar acum tu știi exact cum sînt.

***Sorin Costreie** este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București și prorector al acestei universități.*

■ ■ ■

O definiție cardinală

În ampla sa lucrare *Psihologia poporului român* (Editura Polirom, 2015), la capitolul „Fundamente despre români și România“, profesorul Daniel David trage următoarea concluzie în urma mai multor date analizate:

„Ceea ce definește cardinal cultura românilor este neîncrederea funciară în oameni, fie ei cunoscuți, fie necunoscuți (cu excepția familiei), ceea ce cred că reprezintă fondul de bază cultural al românilor, pe care se dezvoltă apoi restul aspectelor culturale (de exemplu, interes scăzut – o formă de individualism egoist – față de bunăstarea celor cunoscuți sau necunoscuți, față de prieteni etc., cu excepția familiei). Foarte posibil, această neîncredere în oameni este remanența nevoii de securitate atît de periclitată de-a lungul istoriei. Deși astăzi securitatea nu mai este văzută ca o problemă majoră, instituțiile culturale generate de aceasta de-a lungul istoriei s-au păstrat.“

Cătălina DUMITRESCU

Sînt cu ochii pe tine

Stephen Porges este un om de știință, cercetător în domeniul neuroștiințelor și cel care propus conceptul teoriei polivagale. A publicat numeroase cercetări prin care a revoluționat modul în care ne raportăm la boala fizică, despre cum traumele emoționale afectează corpul prin schimbarea procesului metabolic al chimiei corpului atunci cînd trăim un eveniment în plan emoțional care ne perturbă. Atunci cînd în planul nostru imediat percepem că se întîmplă ceva, acesta proces implică cogniția (gîndul), care provine din sistemul senzorial (senzația), proces ce implică filtrarea prin memoria de tip *insight,* adică momente de înțelegere a proceselor traumatice din trecutul nostru (atunci cînd ne simțim străfulgerați că înțelegem ceva ce pînă atunci, deși era sub ochii noștri, nu vedeam). Porges vorbește despre un sistem perceptiv numit „neuropercepție“ a cărui funcție este de a depista pericolul și a ne avertiza în caz de amenințare. Procesul neural al neuropercepției se produce în afara pragului nostru de conștiință, dar poate influența starea noastră conștientă. Prin acest proces detectăm indicii comportamentale și nonverbale din mediu care ne avertizează dacă este un mediu prietenos sau trebuie să ne îndepărtăm. Se pare că sistemul nostru nervos are capacitatea de a evalua și regla expresia comportamentelor adaptative astfel încît să fie în acord cu ceea ce detectează în exterior. E acel simț numit popular „intuiție“, atunci cînd simțim starea emoțională a celui de lîngă noi. O intuiție înaltă înseamnă să fim conectați cu noi înșine, să avem o cunoaștere de sine bună și o cunoaștere generală a mediului.

Procesul neuropercepției stă la baza apariției stării de suspiciune, ceea ce simțim percepem ca fiind amenințător și astfel ne activăm starea de vigilență. Dacă în istoricul nostru neural este înscrisă trauma emoțională din relațiile cu familia noastră prin modul abuziv în care am fost tratați, ni se activează rănile copilăriei depozitate în memoria implicită și reacționăm la mediu printr-o stare de alertă, suspiciune, vigilență, disproporționate față de evenimentul real. Altfel spus, propriile noastre amintiri traumatice ale rănilor emoționale cum ar fi: umilința, nedreptatea, abandonul, ignorarea, neglijența, trădarea emoțională, de care uneori nici nu sîntem conștienți, se activează în contact cu mediul, iar reacția noastră devine una defensivă și suspicioasă.

Sînt mecanisme psihologice de supraviețuire apărute în urma interacțiunilor traumatice care s-au modificat în așa fel încît rezultatul acestora este o stare de suspiciune crescută la adresa celor din jur, iar la unii a dus la dezvoltarea tulburării de personalitate paranoidă. Se manifestă printr-o stare de neîncredere, o stare de alertă în relațiile cu cei din jur, suspiciune, presupunerea unor intenții răuvoitoare la ceilalți, fiind furioși constant, bigoți, geloși, procesomani; în general, trăiesc cu sentimentul unei nedreptăți permanente care li se întîmplă.

Sînt lipsiți de umor, rigizi în gîndire, puși pe ceartă, reacționari, disprețuitori la adresa celor slabi sau bolnavi, iau lucrurile mult prea personal, ceea ce poate fi un semn al rănii narcisice sau al unei stime de sine scăzute. Ce s-a întîmplat în acești oameni? Ce traume majore le-au deviat gîndirea încît lumea întreagă să fie percepută ca fiind amenințătoare?

Societatea noastră a fost sub ocupație comunistă timp de 50 de ani, iar sentimentul de frică instalat de aceasta a terorizat oamenii întrucît trădarea era parte din viața de zi cu zi, nu știai cine era informator al Securității dintre cei apropiați, care informa despre ce vorbești și ce obiceiuri ai. În unele familii, mesajul primit era să nu vorbim despre ce este în casa noastră, iar vizitele erau precaute. Stările de frică, de vigilență și teroare dezvoltate au avut repercusiuni majore în sănătatea emoțională a societății noastre. Și toate acestea doar pentru că îndrăzneai să îți păstrezi niște principii ale adevărului, dar care erau împotriva puterii comuniste. Cei care aveau curajul păstrării acestora și-au pierdut locul de muncă, libertatea și chiar viața. Toată această matrice psihologică a familiei s-a transmis din generație în generație, la unii oameni nu a rămas doar la o simplă stare de suspiciune, unii devenind paranoici. În forma cea mai gravă, paranoia implică delir de persecuție, halucinații și necesită internarea, acolo unde episodul decompensat devine violent.

Paranoia implică delir de persecuție, halucinații și necesită internarea.

Ca o formă înalt funcțională putem observa în jurul nostru starea de suspiciune ce îi locuiește pe unii oameni, care sînt permanent într-o stare de anticipație, iritați, mînioși, răstălmăcesc și scot din context cuvinte, în căutarea confirmării adevărului lor interior, acela de a-și justifica gîndirea și a-și menține starea de neîncredere. Ca o incursiune în acest tipar de gîndire din perspectivă psihologică, există întotdeauna în istoricul lor de viață răni profunde în copilărie, deoarece au fost crescuți de părinți indisponibili emoțional, imaturi și care le-au trădat încrederea. Un exemplu ar fi copilul care este umilit atunci cînd greșește și care nu numai că nu este apărat de adulții responsabili, ci este rușinat și abandonat emoțional. La nivelul chimiei creierului vom produce mai mult cortizol, adrenalină și catecolamină, substanțele responsabile de creșterea stresului, inhibînd producerea oxitocinei, substanța responsabilă de starea de bine. Cînd oxitocina este inhibată vom restrînge cercul empatiei, vom limita gîndirea la un raționament de tip supraviețuitor, iar durerea pe care o simțim atunci cînd sîntem excluși dintr-o relație va fi percepută de creier ca o durere fizică.

Paul Zak, un cercetător simpatic, în cartea sa *Molecula moralității,* descrie rezultatele obținute în studiile referitoare la nivelul ridicat al testosteronului: se pare că acesta blochează atașarea oxitocinei, definită ca molecula încrederii, de receptorii ei, mai simplu spus, înseamnă mai puțină empatie simțită. Cu cît nivelul empatiei este mai scăzut, cu atît nivelul generozității scade. Acolo unde starea de suspiciune este dominantă înseamnă că avem un deficit de empatie, o scădere a stării afective și a sentimentelor calde, ceea ce îi face pe cei care simt așa să se transforme în agresori și războinici, testosteronul fiind cel responsabil cu eliminarea reținerii cînd vine vorba de a răni sau chiar a ucide. Punînd cap la cap aceste informații referitoare la nivelurile neurotransmițătorilor, Zak spune că putem înțelege nebunia naziștilor sau comportamentul belgienilor din Congo, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd aceștia mutilau copiii muncitorilor de pe plantații, tăindu-le mîinile și picioarele copiilor lor dacă recolta era una slabă. Atunci cînd trăim cu neîncredere scădem nivelul moralității, iar cea mai mare empatie o vom arăta față de cei apropiați; dacă cercul se lărgește, iar noi sîntem suspicioși și vom aveam senzația că sîntem amenințați, tiparul după care vom funcționa va deveni „eu *versus* restul lumii“.

Studii publicate în revista științifică *Lancet* corelează stare de suspiciune cu nivelul de stimă scăzut, cu sentimente de vină și de a nu merita, de blamare a celorlalți pentru eșecurile proprii. Furia este emoția de bază și produce suferință emoțională. Cei suspicioși se pripesc cu judecarea și blamarea celorlalți, iar un factor determinant este nivelul scăzut al maturității emoționale. Maturitatea emoțională înseamnă un nivel crescut al conștiinței de sine, atunci cînd sîntem conștienți avem confort referitor la trăirea propriilor sentimente, dar și la ale celorlalți. Înseamnă o viață emoțională bogată, echilibrată și receptivă la cei din jur. Atunci cînd lucrurile nu stau așa duc la starea de singurătate afectivă care este foarte dureroasă, ceea ce duce la clivaj psihic, agresivitate pasivă, disociere, iar unul dintre efectele traumelor trăite poate fi starea de suspiciune.

Persoanele suspicioase tind să fie incapabile să se autoliniștească prin implicare afectivă autentică într-o relație cu alte persoane deoarece atunci cînd au avut nevoie de alinare au fost refuzate sau respinse, simțindu-se trădate de adulții copilăriei lor. Au învățat că atunci cînd se simt nesigure, se simt amenințate, nu este nimeni care să le consoleze și care să le asigure că mediul este unul sigur, din contra, au primit respingere cînd își exprimau emoțiile și sentimentele, ceea ce azi, la vîrsta adultă, le activează frica de a nu mai trăi rănile, de a fi respinse și trădate iar, recurgînd la comportamente instinctive care declanșează în corp reacții specifice nivelului crescut de stres, substanțe care modifică metabolismul corpului producînd în timp brește în sistemul imunitar, astfel încît se îmbolnăvesc la propriu; așa se explică procesul de somatizare a cauzelor emoționale transpuse în boala organismului, dar și devierile neurale ale chimiei creierului nostru.

Azi nu mai trăim amenințări atît de mari, sîntem într-una dintre cele mai liniștite perioade ale istoriei, în care nu mai sîntem invadați, dar cu toate acestea creierul nostru percepe la fel amenințarea. Devine o problemă atunci cînd amenințarea nu este una reală, ci doar închipuită, o construcție a raționamentului nostru care poate fi disonant, poate fi o explicație în a înțelege pe cei din jur care ne rănesc gratuit, printr-o interpretare proprie, fracturată logic, fără a avea un corespondent real și argumentat. E doar o construcție a minții acestora avîndu-și sursa într-o rană emoțională.

Observăm în media oameni care contestă știința, aderă la conspirații fantasmagorice, sînt împotriva a orice poate fi normă generală. Sînt structuri traumatizate care prin lupta pe care o duc acum caută să repare durerea simțită în copilărie atunci cînd au trăit invalidarea sinelui și a identității, o durere dereglată la nivelul chimic al organismului. Uneori acești oameni ajung să manifeste forma cea mai gravă a suspiciunii devenind paranoici, necesitînd reglaj medicamentos, dar din păcate, fiind într-atît de suspicioși, ei nu acceptă că se confruntă cu o problemă în modul cum văd lumea și nici nu acceptă tratamentul care să-i stabilizeze emoțional. Sînt oameni care percep lumea și fiecare zi ca pe o luptă, care așteaptă să fie dezamăgiți pentru a-și confirma tipare cognitive și a-și întări convingeri că lumea e un loc periculos și că cei din jur doar asta așteaptă: să-i rănească. Sînt oameni cu structuri înalt suspicioase și care își alimentează starea de suspiciune prin consumul de filme și romane de tip polițist, în care descoperi diferite personaje capabile de trădare la fiecare pas. Acest lucru e ca și cum am lua în fiecare zi o linguriță de otravă, la nivelul minții noastre ne vom îmbolnăvi și vom fi capabili de acte crude la adresa celorlalți, ceea ce ne arată că am eșuat în a ne adapta la viața reală.

De multe ori cei suspicioși sînt cei care trădează în comportamentul lor cotidian. Trădări de zi cu zi, minciuni, trișat, înșelat. Atunci cînd sîntem în gardă că am putea fi răniți este și pentru că noi, la rîndul nostru, avem aceste comportamente. Or, o oglindă a comportamentelor noastre și a modului nostru de a fi este greu de privit, pentru că ar însemna să ne vedem și cu umbra noastră, iar acolo unde sînt structuri imature emoțional, care nu admit că ele fac greșeli, devine dificil de avut o relație. Sînt structuri care te evaluează permanent, te fac să te simți în disconfort și lîngă care te ofilești. Dacă aceste persoane nu-și văd problemele emoționale pe care le au și nu le admit pentru a face ceva în această direcție, pentru a căuta să înțeleagă ce li s-a întîmplat, de s-au construit în felul acesta, viața lîngă ele devine dureroasă și imposibilă.

Ca să deții controlul asupra propriei minți trebuie să fii conștient că ai o minte, la fel cum ești conștient că ai intestine și vezică urinară. Corpul ne reamintește constant de acestea din urmă, însă nu avem nici un reflex să ne amintim că avem o minte, că e nevoie de disciplină și efort pentru a ne îngriji mintea, altfel trecem prin viață fără a o folosi în propriul interes. Gînduri pe care alegem să le credem sau nu, tipare construite pentru a ne apăra atunci cînd ne simțim amenințați, viteza gîndurilor, intensitatea și tendința acestora spre negativitate sînt tipare generate de mintea noastră și, deși creierul nostru a evoluat ca să ne apere, poate prea mult, devenim captivi ai acestora fără să fim conștienți. De aceea avem nevoie de o igienă psihologică. La fel de important ca igiena corpului este să ne îngrijim și de igiena gîndurilor și a emoțiilor noastre. Lumea este un loc bun, depinde cu ce minte o privești.

4 mai 2021, Bruxelles

Cătălina Dumitrescu *este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, cu competențe în psihologia muncii și un doctorat în științele psihologie.*

Ioana POPESCU

Încredere fără credibilitate?

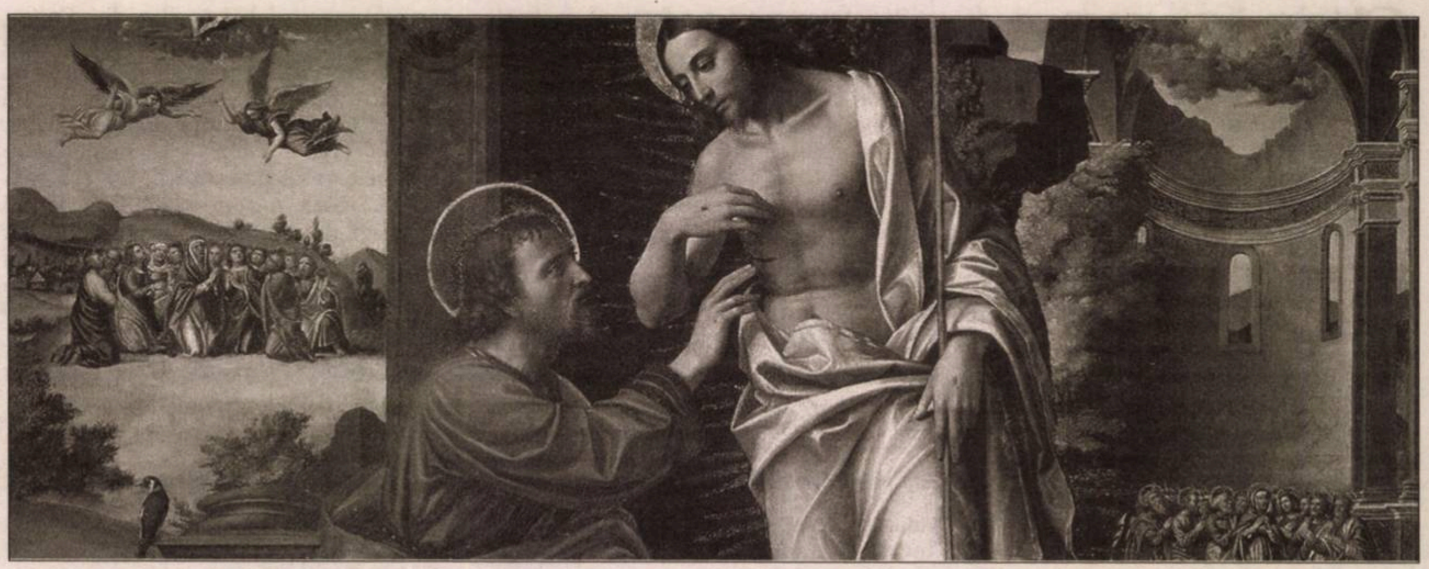

Vă încredințez că nu am secrete de încredințat. De aceea, aș crede că mă bănuiți cum că aș fi cam încrezută. Nu, crezul meu chiar e sinceritatea, cu atît mai mult în contextul actualei neîncrederi generalizate. Și nu am de gînd să vorbesc neapărat despre credință, ci mai degrabă despre încrederea pînă la abandonare, pe care am întîlnit-o doar la copiii mici – acasă și la grădiniță – sau la cîinii cu stăpîn.

Forfăi și eu ca neofitul prin dicționare îngălbenite, ca să-mi limpezesc gîndurile despre familia de cuvinte și de sensuri ale încrederii. Dintru început, îmi e clar că a crede *în* ceva e foarte de diferit de a crede ceva. E distanța între convingere-siguranță-certitudine și bănuială-îndoială-speranță. Dar a se *în*crede, cum de capătă atîta forță afirmativă? Nu cumva tot datorită particulei *în?* În ambele cazuri, prepoziția este cea care conferă sens, pentru că ea îl potențează prin relația cu ceva sau cineva. Dar o iau prin bălării, așa încît mă opresc.

Scriind, realizez că ne aflăm în Duminica Tomii, a Sfîntului Toma necredinciosul. Oare de ce creștinii sărbătoresc astăzi tocmai necredința acestuia? Pentru că, spune minunat un preot, tocmai ea ne certifică nouă adevărul credinței: *Mîna lui întinsă spre trupul slăvit al lui Iisus Hristos are degetele noastre tremurînde de întrebări, lovite de patimi, însîngerate de rănile pe care ni le facem singuri sau „ajutați“ de alții. Pentru toți, însă, pentru infinitatea de degete care se apropie de rănile trupului Domnului, răspunsul este unul singur: DA, Hristos a înviat!* (Pr. Mihai Gojgar, *Particole de suflet,* Editura Universitară, București, 2020). În acest caz, Apostolul, prin gestul său, ne dăruiește nouă încrederea că Dumnezeu face exact ceea ce a spus că va face. Așadar, ne putem încrede, ne putem bizui pe Cuvîntul Său. Aceasta înseamnă credință, este mai mult decît înțelegerea cu mintea, este o putere a sufletului.

În schimb, sentimentul de încredere despre care vreau eu să scriu cred că cere o oarece simplitate a minții și un suflet naiv. Departe de mine orice pornire condescentă, mai degrabă regretul că acest mod de cunoaștere a lumii este evanescent și pălește odată cu descoperirea pericolului și cu ivirea nevoii de precauție. Încrederea este ceva minunat, dar ea nu se naște firesc odată cu prima repirație, ci are nevoie de semnale pozitive, de un context favorabil în care să se poată manifesta. Iar încrederea într-un om are nevoie de experiențe anterioare prin care să se poată verifica puterea de sprijin și de decizie corectă în orice situație. La prima ezitare, slăbiciune sau greșeală – inevitabile, căci oameni sîntem –, această minunată formă de iubire admirativă se clatină și, în curînd, dispare. De aceea, încrederea pînă la abandonare rămîne apanajul celor naivi, cu inima mare. Povesteam odată cum reușeam să obțin cîteva momente de liniște în casă, cînd aveam copiii mici, invitîndu-i să ia *ad litteram* vorba bătrînească *taie frunză la cîini*. Iar cîinii refuzau frunzele, pentru că nu erau pregătite cum trebuie – mai precis, curățate între nervuri din două în două, în așa fel încît să semene cu o pană de pasăre. Ce competiție se năștea, ce măsurători, ce movile de frunze special pregătite și cîtă nedumerire că nici măcar cîinii înfometați ai străzii nu apreciau aceste gustări îndelung muncite. Deisgur că încrederea în infailibilitatea mea s-a clătinat destul de curînd (nu numai din acest motiv) și a fost înlocuită cu supunerea totală la îndemnurile primite la grădiniță, de la Doamna. Rămînînd la propriile experiențe de viață, nu pot să nu atrag atenția asupra limbajului corpului în cazul cîinilor cu stăpîn. Felul în care un cîine care se știe iubit și îngrijit poate adormi pe jos, în drumul și călcătura celor ai casei și, mai mult, întins pe spate, cu părțile cele mai fragile – pieptul și burta – întoarse în sus, fără apărare, aparent ignorînd prostește hazardul, este de fapt dovada absolută a încrederii în stăpîn; o încredințare totală a animalului care se predă (necondiționat) ocrotitorului său. În deplină coerență, cîinele va căuta pînă la epuizare un obiect aruncat de mult la gunoi, pentru simplul motiv că stăpînul o cere; iar cîinele, spre deosebire de puștii care se maturizează și devin circumspecți, nu se va supăra că a fost păcălit și va rămîne consecvent în încrederea sa.

Și atunci, să trag concluzia că neîncrederea actuală a oamenilor în oameni, fie ei prieteni, colegi, artiști, jurnaliști, administratori, (mai ales) bancheri și politicieni înseamnă pur și simplu că ne-am maturizat? Că ne-am pierdut naivitatea din cauza unei multitudini de informații care contravin valorilor noastre proprii? Că, în contextul toleranței absolute pentru alteritate, avem sentimentul că ne lipsesc reperele? Că, adesea, impostura, resentimentele, mîrlănia fac comportamentul celorlalți de nesuportat? Că un om cu prea multe traume nu mai poate risca să aibă încredere? Nu știu, poate că mă voi gîndi la asta, dar, pînă una-alta, mă întreb unde sînt totuși acele semnale pozitive care să atragă încrederea.

Poate că e nevoie de puțină generozitate din partea noastră, și nu de atîta luciditate. Sau nu ne putem permite să riscăm?

***Ioana Popescu** este etnolog.*

Adrian STĂNICĂ

Cîteva reguli

Nu îi zîmbi unui suspicios! Riști să îi vîri întreaga ființă într-o criză existențială majoră. Se va întreba neîntrerupt ce are de provoacă rîsul. Își va căuta petele inexistente de pe față sau haine. Se va tortura încercînd să afle unde și cu ce a greșit. Te va urî, pentru că, neavînd răspuns la cele de mai sus, va ști sigur că îi pregătești ceva rău, asta dacă nu cumva i-ai copt-o deja. Iar dacă, în timp, va vedea că nu i s-a întîmplat nimic, te va urî și mai tare. Ori l-ai înșelat cu ceva și încă nu a aflat (dar va veni momentul Adevărului!), ori va crede că îl consideri ridicol, persoană de care poți rîde oricînd. La fel, nu îi mulțumi, pentru că se va gîndi mereu cu ce te-a favorizat și unde a pierdut. Oricum, nu te va crede că poți mulțumi sincer. Cel mai probabil îi pregătești tu ceva.

Nu încerca să îi explici ceva unui suspicios! Dacă vei încerca să îi explici ceva clar și la subiect, te va bănui de intenții mîrșave. Nu poate fi ceva atît de simplu. Cu siguranță îi ascunzi adevărul, știi tu ceva ce el nu știe. Și va plăti cîndva amarnic dacă îți dă dreptate. Dacă nu vei reuși să îi explici simplu și clar și îl vei îndemna spre lectură (serioasă, nu cultură de Facebook), suspiciunile vor dispărea: cu siguranță îl minți și îi ascunzi adevărul, cu vorbe meșteșugite.

Dacă vei avea un succes în carieră, nu îl împărtăși unui suspicios! Te va urî cu pasiune, pentru că el știe clar că nu aveai cum să ai vreun succes fără să mergi pe căi necinstite. Te-ai adunat cu mafia, ești parte a ocultei, ți-ai vîndut prietenii – orice mizerie e acceptabilă, iar posibilitatea ca tu să fi avut vreun merit real este exclusă.

Dacă vei avea un succes în carieră,
nu îl împărtăși unui suspicios!

Și ai grijă, în general, ce povestești de față cu un suspicios! Orice poantă vei face, o va privi ca pe ceva personal. Iar dacă îi vei vizita familia, nu uita: suspicios înseamnă și gelos!

Încearcă să nu fii tu cel care îi dă o veste bună unui suspicios! După o bucurie de o secundă, va începe să se gîndească ce e de fapt în spatele acestei vești. Ce i se ascunde? Oare nu cumva i se pregătește ceva? Ce mai vor de la el? Sau, Doamne ferește, acum, dacă a primit o veste bună, nu cumva vine și acel moment al compensării cînd va primi și o știre tragică?

Nu rîde de un suspicios! În situația asta, nu va avea nici un fel de dubii că e ținta ironiei tale. Oricît simț al umorului ar avea, acesta nu se aplică și propriei persoane. Îl vei răni, dar vei avea și un dușman pe viață. Sincer, fără dubii sau suspiciuni în acest caz. Dacă o faci, fă-o totuși cu blîndețe. Și amintește-i că e o glumă.

Nu încerca să înțelegi mecanismele prin care un suspicios ajunge să creadă cu dedicație, chiar fanatism, în numeroasele prostii care sînt vehiculate în prezent, asta în timp ce respinge (cu suspiciune) evidența. Sau, dacă vei înțelege, împărtășește-le cu ceilalți. Meriți recunoașterea noastră, ca descoperitor al unuia dintre cele mai mari mistere ale Universului.

Ce ai putea să încerci cu un suspicios? Mulți zic că ai putea să îl faci să meargă pe un drum bun spunîndu-i exact contrariul. Dar aici ai tu suspiciuni – ce-ar fi dacă, pentru prima oară în viață, se întîmplă să te asculte?

Și, totuși, nu lăsa singur un suspicios. S-ar putea ca atunci să aibă singura certitudine reală din viața lui. A fost abandonat, nu îi mai pasă nimănui de el, cel mai probabil e trădat. După o perioadă de satisfacție va urma o cădere totală, un drum expres spre brațele depresiei. Ținîndu-l lîngă tine, poate că într-o zi va înțelege că, totuși, nu îi vor cu toții răul. Și va învăța să se și bucure de viață.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar și profesor onorific la Universitatea Stirling, Marea Britanie.*

DILEMA
Suspiciunea

„Încrederea e măcinată de impresia prea bună pe care o avem despre noi înșine”

interviu cu profesorul și politologul Cristian PREDA

Cît de justificată credeți că e prezumția potrivit căreia, în politica din România, sînt foarte mulți oameni corupți și necinstiți (sau că politica e lucru' dracului – cum spune o expresie populară)?

E o prezumție veche. Și-n secolul al XIX-lea, și-n prima parte a celui trecut se spunea acest lucru la fel de frecvent ca și azi. Doar în comunism retorica publică afirma că necinstea și corupția sînt exclusiv la alții – în America imperialistă, în Vestul capitalist etc. –, asumînd că regimul totalitar era onest și just. Ce deosebește prezentul de epocile anterioare e faptul că acum corupția este cercetată și condamnată mult mai sever ca înainte de 1989.

Ați avut colegi de partid sau de Parlament pe care i-ați suspectat de diverse interese nelegitime? Cum v-ați purtat cu ei, cum ați colaborat cu ei?

Da, sigur. Era inevitabil să am astfel de colegi, fiindcă nu există partid fără suspecți de corupție. Ce-am făcut? Pe colegii de partid – care erau chiar la guvern, atunci cînd am aderat eu la PDL – i-am criticat public, atrăgîndu-mi astfel foarte multe reproșuri, pentru lipsă de solidaritate. La un moment dat, am propus să ne despărțim de cei 200 de primari asupra cărora planau suspiciuni credibile de corupție, afirmînd că așa e onest, dar și că în felul acesta am putea cîștiga două milioane de voturi: propunerea mea a întrunit trei voturi din 900! În Parlamentul European, cît am fost deputat, am votat pentru ridicarea imunității celor care erau suspectați de corupție în țările lor. Grupurile din PE nu blochează investigațiile Justiției din statele-membre. E aplicat astfel principiul separației puterilor, care lasă în grija Justiției tranșarea suspiciunilor de încălcare a legii: e normal să fie așa, fiindcă Parlamentul nu poate fi și instituția care face legea, și cea care o interpretează.

Cît de multă încredere vi se pare că au între ei actualii parteneri ai coaliției de guvernare?

Puțină și foarte puțină. Cauzele sînt numeroase. Una e suspiciunea multor useriști că PNL e un PSD vopsit în galben. O alta e suspiciunea peneliștilor că USR e incompetent. Experiența coalițiilor la noi e limitată. Au mers cît de cît cele în care un partid avea o poziție hegemonică în raport cu aliații, tratați ca sateliți. În schimb, atunci cînd partenerii au fost nu perfect egali, ci comparabili, fiecare a căutat să facă din colegii de coaliție un „țap ispășitor“. E, de altfel, semnificativ faptul că partidele aliate la guvernare nu au mers împreună în alegeri: nici PNL nu s-a mai alăturat PNȚCD în 2000 sau PSD în 2016, nici PD n-a mai cooperat cu PNL în 2008. S-a găsit de fiecare dată un motiv pentru a-l păcăli pe cel cu care ai pornit la drum la un moment dat.

Ce e de ales în politică, între a te trezi păcălit și a suspecta pe toată lumea, între naivitate și paranoia?

E posibilă întotdeauna o cale de mijloc. Dacă ești prudent, poți și găsi parteneri rezonabili, dar și să eviți să fii tras pe sfoară. Iar luciditatea te împiedică să cazi în greșeala de a crede că doar propria ta tabără e onestă, dar și de a paria pe farsori.

Cum trasăm linia dintre o vigilență normală (democratică) la adresa instituțiilor statului sau a politicienilor și neîncrederea distructivă, care poate submina orice acțiune și orice politică?

A avea încredere într-o persoană și a avea încredere într-o instituție nu e același lucru. În genere, e sănătos să pui la îndoială declarațiile politicienilor, privind în schimb atent către acțiunile lor. Instituțiile politice trebuie judecate, pe de altă parte, prin prisma filosofiei lor: de la un parlament, de pildă, e legitim să aștepți să legifereze în interesul general, nu în cel al unui grup; iar de la guvern ești îndreptățit să aștepți promptitudine. Dacă partidele ar selecta responsabili luînd în seamă aceste criterii specifice, ar avea parte de mai mult respect. Ele preferă de multe ori să lucreze ca niște clanuri sau să dilueze totul, pentru a obține susținere mediatică de moment, nu sprijin politic pe termen lung.

Există o legătură între neîncrederea actuală la adresa autorităților și suspiciunea aproape generalizată din perioada comunistă?

Sînt cîteva tipare de gîndire care au rămas. Unul e legat de corupție. Ea e încă larg răspîndită tocmai din pricina neîncrederii în autorități: dai șpagă unui responsabil întrucît ești convins că el nu-și face în mod natural datoria. Mai există o atitudine la care merită să reflectăm, dar nu-i sigur că ea e moștenită din comunism. S-ar putea să fie mai veche, în orice caz am întîlnit-o cercetînd și alte epoci: e exagerarea suspiciunii într-atît de mult încît orice eroare devine o crimă. Așa au ajuns să fie numiți dictatori mai toți oamenii de stat – de la Al. I. Cuza la I.C. Brătianu, de la Maniu la Băsescu și Iohannis.

Cum ar putea deveni societatea noastră una mai încrezătoare?

Nu am rețete. Îmi dau seama, însă, că încrederea e măcinată de multe ori de impresia prea bună pe care o avem despre noi înșine. Dacă am asuma că nu sîntem infailibili, am putea găsi resurse să vedem și cum cooperăm cu semenii noștri. În plus, ne-ar ajuta să judecăm politicienii individual, nu la grămadă.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Mircea KIVU

Suspiciunea, soră cu românul

Criza COVID-19 a scos în evidență, dacă mai era nevoie, o caracteristică națională: suspicionita. Există cu adevărat virusul ucigaș sau e o manevră menită să ne țină în case, pentru ca „ei“ să-și facă jocurile în liniște? A apărut în mod natural sau e creat în laboratoarele ocultei? Se știe (mereu, „din surse sigure“) că rudele morților de cancer primesc ajutoare de înmormîntare cu condiția de a accepta ca aceștia să fie declarați victime ale virusului. Vor să ne vîndă stocul de măști? Nu cumva așa-zisul vaccin e făcut astfel încît să ne urmărească mai ușor?

Asemenea îngrijorări, și multe altele asemenea, nu s-au născut pe plaiurile mioritice, dar se pare că au găsit aici un sol deosebit de fertil. Este neîncrederea scrisă în genele naționale? Greu de demonstrat, dar sigur e că sîntem printre cei mai suspicioși europeni.

Unuldincelemaicuprinzătoarestudiide sociologie comparativă, European Values Study (https://europeanvaluesstudy.eu/), conține un indicator semnificativ al încrederii în semeni. La întrebarea *„În general vorbind, ați spune că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni sau e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii?“*, România înregistra, în 2018, una din cele mai mici proporții ale răspunsurilor pozitive: 13% – șase din șapte români adulți consideră că *„e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii“*. Procentaje mai mici s-au înregistrat numai în Bosnia și Herțegovina (10%) și Albania (3%). La polul opus se situează popoarele scandinave, cu religie predominant protestantă: Danemarca (74%), Norvegia (73%), Finlanda (70%), Suedia (64%).

După cum remarcă Bogdan Voicu*, de la începutul anilor '90 încoace nu s-a conturat o tendință semnificativă de creștere sau descreștere a ponderii celor care socotesc că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni (în 1993 erau 16%). Variațiile coincid într-o oarecare măsură cu evoluțiile macroeconomice: crizele de la sfîrșitul anilor '90 și al primului deceniu al actualului mileniu au coincis cu scăderi ale nivelului de încredere în cei din jur.

Încrederea în cei din jur este o componentă a capitalului social, adică acel sistem de relații care fac posibilă funcționarea societății. Fără îndoială, societatea poate funcționa și în condițiile existenței unui nivel înalt de suspiciune între membrii săi, numai că atunci costurile atingerii obiectivelor sînt mult mai ridicate.

Voi da un exemplu simplu. Puteți estima de cîte ori, într-un an, vi se cere, de către diverse instituții, să aduceți o copie a cărții de identitate? De zece, douăzeci de ori? Înmulțiți cu numărul adulților rezidenți și încercați să vizualizați volumul colilor de hîrtie consumate. Adăugați costul copierii, îndosarierii și veți avea imaginea unei infime fracții din costul pe care societatea îl plătește pentru că nu are încredere în funcționarul care spune „Da, omul a venit în persoană, s-a legitimat, după care...“.

O posibilă (dar nu unică) explicație a excesului de suspiciune al românilor ar fi efectul regimului totalitar în care cei mai mulți dintre noi și-au format reflexele. Nu întîmplător, în rîndul tinerilor răspunsurile pozitive la întrebarea amintită mai sus sînt semnificativ mai frecvente decît în cazul adulților: 14% pentru cei de pînă în 39 de ani, 9% la cei de peste 60. Tot ca indiciu, e de semnalat că, în general, în statele ex-comuniste se înregistrează un nivel relativ scăzut al încrederii (excepție notabilă: Belarus, 42%).

Nu doar că era bine să fii mereu atent ce vorbești și, mai ales, cu cine. O explicație mai consistentă ar putea fi găsită în tipul de asociere permis de regimul comunist. Fiecare individ era înregimentat în multiple forme de asociere (de la Șoimii Patriei la gospodăriile colective și meșteșugărești și atotcuprinzătorul Front al Democrației și Unității Socialiste), caracteristica tuturor fiind caracterul cvasi-obligatoriu și controlul exercitat de către partidului-stat. Ori de cîte ori o asociație tindea să scape de sub control era desființată (cazul cluburilor de bridge). Această stare de fapt nu putea avea drept consecință decît atrofierea reflexului asociativ, chiar crearea unei anumite aversiuni față de ideea de cooperare.

Suspiciunea generalizată este frecvent remarcată în zilele noaste, de exemplu atunci cînd încercările de asociere în cooperative a micilor producători se izbesc de zidul de suspiciune al posibililor participanți. La fel, suspiciunea degradează ideea de participare politică: fie că e vorba despre aderarea la un partid, susținerea depunerii unei candidaturi sau simpla participare la vot, ele par să repugne majorității concetățenilor noștri.

În general, ideea de partid provoacă repulsie majorității românilor: 88% nu au încredere, generic, în acestea. Suspicioși față de orice propunere cu iz politic, cei mai mulți dintre noi preferă să se țină departe de această zonă dubioasă. Se îndreaptă într-acolo ego-urile exacerbate, atunci cînd nu e vorba de simple interese meschine. Cînd printre ei se strecoară oameni bine intenționați, aceștia sînt ejectați ca orice corpuri străine. Și astfel se închide cercul.

---

* Bogdan Voicu, „1993-2018: În căutarea încrederii în oameni“, în B. Voicu, H. Rusu, C. Tufiș (editori), *Atlasul valorilor sociale, România la 100 de ani,* Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2020, p. 44.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

DILEMA
Suspiciunea

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Încrederea sau aerul nostru de fiecare clipă

Subiectul *încredere* este rar abordat în scrierile economiștilor deoarece ne plasează într-un spațiu al dezbaterii despre cultură și rolul său în crearea modelului de dezvoltare economică. În ceea ce mă privește, fac parte din categoria acelora care cred că nu orice model cultural poate duce la un model de dezvoltare economică bazat pe prosperitate. Cu alte cuvinte, prosperitatea nu apare oriunde și oricum. Numai culturile bazate pe încredere și cooperare pot spera să atingă un nivel civilizațional superior. Occidentul, bazat pe creștinism, a produs în economie capitalismul care, dincolo de dezbaterile contemporane, a fost și este un model de creare a prosperității. Mulți economiști și filosofi ai socialului recunosc încrederea ca fiind unul dintre ingredientele de bază ale capitalismului. Eu cred că este mai mult decît atît, este chiar aerul pe care îl respirăm în fiecare clipă. În acțiunea economică, încrederea este asemenea aerului pentru viață. Respirăm în mod natural și nu ne gîndim la importanța aerului. Nu se vede și nici nu te gîndești la el decît în momentul în care îți lipsește.

Dezbaterea despre încredere și cooperare este foarte veche. Platon considera educația ca stînd la baza organizării sociale, iar Aristotel a definit omul, printr-o celebră sintagmă, ca fiind o ființă socială. Însă, pînă la apariția cooperării economice și a schimbului economic extins, lumea a fost mai degrabă dominată de neîncredere. Oamenii trăiau închiși în colectivități foarte restrînse și erau suspicioși în contactul cu alți oameni. Primele forme de organizare economică funcționau pe principiul cîștig/pierdere. Economia era un joc cu sumă zero, pierderea cuiva reprezentînd cîștigul altcuiva. Pămîntul, principal factor de producție, era același, produsul comun al muncii era mereu același sau aproximativ același, iar cîștigul cuiva (al seniorului sau latifundiarului) reprezenta pierdere pentru altcineva. Produsul unei economii închise, izolate, poate fi asemuit cu un tort de aproximativ aceleași dimensiuni, ale cărui felii erau împărțite mereu la fel. Dacă cineva lua o felie mai mare, atunci altcuiva îi revenea o felie mai mică. În asemenea economii și organizări sociale, populațiile erau reduse, oamenii se cunoșteau între ei. Faptul economic se petrecea în familie.

Odată cu apariția comerțului și a producției pe scară largă, acțiunea economică a presupus în mod obligatoriu contactul cu oameni pe care nu-i mai cunoști. Spațiile geografice s-au lărgit, căpătînd din secolul al XVI-lea o dimensiune planetară. Lumea se deschide și cooperează pe arii altădată de neimaginat. Încrederea sau capacitatea de a pune temei pe cinstea cuiva, de a te bizui pe corectitudinea partenerului de schimb, urcă la un alt nivel. Economia capitalistă nu mai este bazată pe principiul cîștig/pierdere, ci pe principiul cîștig/cîștig. Ea nu mai este un joc cu sumă zero, în care ceea ce pierde un participant cîștigă altul, ci este deja un joc cu sumă pozitivă în care toți participanții cîștigă. Tortul despre care vorbeam capătă dimensiuni variabile, mereu mai mari. Totul se desfășoară sub logica expansiunii. Ceea ce reprezintă cîștig pentru unii nu mai este obligatoriu să fie pierdere pentru alții. Apar optimismul economic și veselia, așa cum frumos se exprimă Fernand Braudel. Lumea modernă este construită pe încredere și optimism. Azi mai mult decît ieri și mai bine ca ieri. Vecinătatea și cooperarea socială au șlefuit de-a lungul timpului relațiile interumane. Din barbari izolați, oamenii au devenit cetățeni vecini care cooperează și țintesc scopuri comune. Am instituit legea la nivel național și internațional.

Dar să vedem ce înseamnă încrederea pentru noul tip de relații sociale. Una dintre cele mai interesante cărți de economie scrise de un contemporan este aceea a lui Francis Fukuyama care se cheamă *Încredere, virtuțile sociale și crearea prosperității* (în limba română, Editura Antet, 2003). Autorul pleacă de la ipoteza conform căreia „...obiceiurile etice, cum e capacitatea de asociere spontană, sînt cruciale în perspectiva noilor forme de organizare și prin urmare a creării bogăției“ și „capitalul social, creuzetul încrederii și elementul-cheie pentru sănătatea unei economii, are rădăcini culturale“. Cum se ajunge la încredere? Cum reușim să păstrăm tendința naturală spre cooperare, chiar pe fondul impulsurilor raționale egoiste? Care este procesul prin care capitalul social este cultivat și îmbunătățit cu încredere? Înainte de a răspunde la aceste întrebări vom aduce în discuție modul în care egoismul învinge cooperarea în lipsa încrederii sau comunicării. Celebra *dilemă a prizonierului* constituie un pas important în acest sens în această explicație (Vlad Enache, *Dilema prizonierului și logica onoarei,* https://www.academia.edu/7485983/Dilema_prizonierului_%C8%99i_logica_onoarei). Ea a fost formulată pentru prima dată de către Merrill Flood și Melvin Dresher în anul 1950. Este în esență o problemă de cooperare sau, mai exact, o problemă care dezvăluie mecanismul de decizie umană în lipsa cooperării și încrederii. Ce faci cînd nu poți coopera cu celălalt pentru atingerea unui bine comun? Această dilemă este enunțată astfel: „Doi suspecți sînt arestați de poliție. Neavînd probe suficiente pentru a-i condamna, polițiștii îi separă pe cei doi și le oferă amîndurora o înțelegere: dacă unul depune mărturie împotriva celuilalt (îl trădează), iar celălalt tace (cooperează cu primul), atunci trădătorul este eliberat și complicele tăcut primește pedeapsa maximă de zece ani. Dacă amîndoi tac, amîndoi primesc doar șase luni de închisoare pentru o infracțiune minoră. Dacă fiecare îl trădează pe celălalt, fiecare primește o pedeapsă de cinci ani. Fiecare prizonier trebuie să aleagă între trădare și tăcere. Fiecăruia i se garantează că celălalt nu va afla de trădare înainte de sfîrșitul investigației. Cum ar trebui să acționeze prizonierii?“ (Vlad Enache, *op. cit.*). În lipsa cooperării și încrederii, în mod evident își vor trăda partenerii și vor primi pedeapsa de cinci ani. Paradoxul este că fiecare, în mod separat, va trăi cu ideea că a încercat să obțină maximul din situația dată. De fapt, maximul nu se poate obține decît prin cooperare și încredere.

În economie, lipsa încrederii și a cooperării se traduce prin decizia de a înșela primul. În lipsa anumitor condiții, judecata cîștigului rapid va învinge. John Nash este savantul care dezleagă această dilemă și altele asemănătoare. Contribuțiile sale din domeniul matematicii au confirmat ceea ce în practică se întîmpla de mult timp. El a demonstrat matematic avantajele cooperării, adică posibilitatea dublului sau multiplului cîștig în cadrul unei/unor tranzacții economice sau al oricărei relații între oameni sau sisteme sociale. Nash a demonstrat matematic că: „Un punct de echilibru este o mulțime de alegeri strategice, pure sau mixte, ale celor *n* jucători, astfel încît nici un jucător nu-și poate ameliora șansa prin simpla modificare a propriei sale alegeri, alegerile celorlalți rămînînd fixe“ (Solomon Marcus, *Paradigme universale,* Editura Paralela 45, Pitești, 2011, p. 419). Cu alte cuvinte, un punct de echlibru în relațiile (comerciale, să zicem, sau politice chiar) cu partenerii este acela în care toată lumea se află într-o situație pozitivă, iar avantajul unuia dintre parteneri nu poate fi mărit prin decizii unilaterale. Dînd un exemplu din relațiile internaționale recente, vom spune că strategia lui Trump, prin care SUA trebuia să se izoleze și să cîștige unilateral, era din start sortită eșecului. El s-a comportat asemenea unui jucător de poker care, în momentul în care ține în mînă o chintă roială, încearcă să oprească jocul, confiscînd cele cinci cărți magice. Ceilalți jucători nu ar fi permis asta și s-ar fi ajuns în cel mai scurt timp la lipsa cooperării și la pierderi multiple. Punctul de optim de tip Nash de dinaintea administrației Trump era cît pe ce să se piardă, iar noua situație ar fi intrat într-un dezechilibru masiv. Lumea ar fi intrat în impas, pentru că nimeni nu mai putea întoarce spatele nimănui. La masa de joc a relațiilor internaționale, ca și în viața noastră, a fiecăruia, nu poți înșela tot timpul pe toată lumea. Izolarea și neîncrederea produc falsa impresie a unui cîștig pe termen scurt, dar pierderile pe termen mediu și lung pot fi enorme.

Spuneam că, în lipsa anumitor condiții, în economie, dar și în politică și în alte domenii, judecata cîștigului rapid va învinge. Care ar fi aceste condiții? Prima este convingerea partenerilor că poate exista și se poate obține un cîștig la ambele capete, că prin încredere jocul cu sumă nulă poate fi transformat într-unul cu sumă pozitivă. În economie, asta s-a întîmplat după multe mii de ani de întuneric, în care jocul s-a tot reluat. Cooperarea, chiar dacă poate fi considerată ca făcînd parte din natura umană, nu a fost dezvoltată din start. Educația în spiritul valorilor înalte, al dialogului și încrederii este obligatorie. Omul educat, cu respect față de sine, va juca mereu în favoarea încrederii și împreună cu semenii săi. Stabilitatea sistemului social și prosperitatea sînt factori-cheie ai spargerii neajunsurilor create de suspiciune.

În final, aș dori să discutăm despre țara noastră. Trebuie să spunem că *dilema prizonierului* nu poate fi depășită în societățile închise, izolate. Oricîte iterații ar avea loc, jocul egoismului și trădării nu va putea fi spart. Sentimentul despre care vorbeam la început, că tortul are aceeași mărime și că noi, cei care ne batem pe el, sîntem tot mai mulți duce la neîncredere și trădare. Sărăcia alimentează sărăcia. Singura soluție pentru state ca România este deschiderea. Așa apar la masă jucători noi și, printr-o vecinătate activă, ne putem contamina cu avantajele încrederii și prosperității. Încet, dar sigur, prin apropierea de lumea civilizată, vom ieși din starea de echilibru suboptimal în care toată lumea minte pe toată lumea și toată lumea înșeală pe toată lumea.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

România pe ultimul loc la încredere

Potrivit datelor World Values Survey, preluate și analizate de profesorul Daniel David în cartea *Psihologia poporului român* (Editura Polirom, 2015), din zece țări studiate în anii 2010-2014 – China, Germania, Japonia, Polonia, România, Rusia, Spania, Turcia, Ucraina și SUA –, în România s-au înregistrat indicatorii cei mai scăzuți la toate capitolele legate de încredere: încrederea în persoanele apropiate, încrederea în persoanele îndepărtate, încrederea nespecifică (încrederea, în general, în oameni). Conform datelor, ca medie, Statele Unite stau cel mai bine la capitolul încredere, urmate de Germania și China.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Ei, maghiarii**

Mihaela MICHAILOV

Oglindă, oglinjoară, cine-s independenții din țară?

(Se dedică tuturor celor care încă mai speră că sustenabilitatea unui proiect înseamnă și un cadru reglementat și funcțional pentru un sector independent care supraviețuiește în salturi.)

© wikimedia commons

Au fost numiți „șomeri“.

Au fost numiți „cei care preferă să nu muncească la program“.

Au fost numiți „cei care vor să se trezească tîrziu dimineața“.

Au fost întrebați dacă spațiile pe care le administrează „există cu adevărat“.

Independenții (artistele și artiștii, lucrătoarele și lucrătorii culturali) sînt, pentru multe autorități și decidenți politici, cei greu de numit și de reglementat. Lipsa unor reglementări legislative face ca statutul lor să fie permanent incert și să nască, de fiecare dată, inadecvări de înțelegere și de abordare.

Una dintre cele mai frecvente critici care li se fac independenților este: de ce vor finanțare de la stat dacă se numesc independenți? De ce invocă fonduri publice dacă se delimitează de structurile de stat? Din punctul meu de vedere, independent nu înseamnă lipsă de acces la fonduri de stat, care nu ar trebui alocate discreționar. Nu înseamnă „fă artă pe banii tăi“. Înseamnă libertate estetică și politică în ceea ce privește viziunea asupra unei teme abordate și asumarea acesteia într-un raport de multe ori conflictual, opozițional față de dominantele *mainstream*-ului. Înseamnă o relație critică, interogativă cu poziții care, tocmai pentru că sînt în acord cu discursul dominant, au nevoie să fie contestate. Independent nu înseamnă rupt de bugete alocate de primării sau de Ministerul Culturii. Înseamnă tocmai acces la aceste bugete ca să poți imagina social posibilități de confruntare cu ceea ce sistemul perpetuează și ca să poți structura contexte de producție noi. Contexte bazate pe raporturi mai puțin ierarhice, mai puțin piramidale, cu atribuții orizontale în echipa de creație. Într-un proiect independent, de cele mai multe ori, echipa de creație are funcții care le depășesc pe cele artistice. Creatorii și creatoarele nu sînt doar cei/cele care au o idee, un concept pe care o/îl prezintă unui producător capabil să le ia de pe umeri povara detaliilor administrative. Artistul independent e și producătorul, e și cel care scrie proiectul pentru diferite linii de finanțare, e și cel care face bugetul, decontul, e și cel care, împreună cu întreaga echipă, gîndește ulterior întregul proiect. El nu e niciodată doar artist. Singura lui posibilitate de existență e să muncească enorm pe toate aceste paliere interdependente în dinamica unei organizații non-profit. Și asta implică, de cele mai multe ori, o uzură psihică și afectivă enormă, un consum epuizant de energie și o adaptare sufocantă la surplusul de atribuții. Confuzia întreținută haotic – dacă ești independent, de ce vrei bani de la stat? – ține de însăși lipsa unei înțelegeri nuanțate și unei explorări în profunzime a rolului artei independente și a cadrelor ei de funcționare.

Mi se pare extrem de important să încercăm să depășim dihotomia stat-independent/privat. E perdantă de ambele părți. Miza nu e să ne luptăm unii cu alții pentru fonduri puține. Miza nu e să fim toți precari, ci să schimbăm, conceptual, paradigmatic, vizionar, strategia designului cultural existent, provocîndu-l nu doar să-și schimbe fațada și interiorul, ci mai ales să-și asume fațade noi, construcții colaborative bazate pe alte principii decît cele prezente. Adică să susținem împreună, pe de o parte, necesitatea alocării unor fonduri consistente atît pentru structuri de stat, cît și pentru entități independente, necesitatea reducerii decalajelor între bugetele alocate teatrelor de stat și teatrelor independente/private și, poate mai mult decît oricînd, necesitatea elaborării unor modele culturale de infrastructură comunitară, care să-și dezvolte propriile cadre de adaptare la nevoi locale. Tocmai de-asta e nevoie de o configurare regenerativă a domeniului de intervenție culturală, de o conștiință a rolului culturii ca mecanism catalizator de educație cu beneficii pe termen lung. Pentru acest tip de configurare este nevoie de eforturi concertate și de o recunoaștere a rolului pe care arta independentă l-a avut tocmai în direcția invocată, pentru a se putea menține activă în zonele unde este deja prezentă și pentru a putea imagina noi structuri de persistență. Pentru cei mai mulți artiști independenți a devenit epuizantă și dezarmantă încercarea continuă de a rezista. Tentația abandonului, cu toate traumele incluse, este din ce în ce mai apăsătoare și vine tocmai dintr-o dureroasă accentuare a neputinței de a continua la infinit într-un context lipsit de reglementare și strategii care să producă schimbare autentică. La un an și trei luni de la declanșarea crizei sanitare în România, sectorul independent stă mai rău ca niciodată: fonduri insuficiente, lipsa unei plase de siguranță, pericolul dispariției unor spații independente care țin în viață proiectele unui număr consistent de artiste și artiști aflate/aflați în imposibilitatea de a-și reprezenta creațiile. 2020 a fost anul în care starea sectorului independent a devenit dezastruoasă, în ciuda nenumăratelor întîlniri cu autorități care ignoră beneficiul substanțial al celor care fac, mai mult decît orice instituție subvenționată, proiecte artistice cu impact social, artă educațională, intervenție comunitară etc.

Într-o postare de acum o lună de pe Facebook, Raluca Iacob – manager cultural, inițiatoare a platformei „Susține cultura în educație“ – analiza cu rigurozitate starea actuală a sectorului independent: „Tensiunile conceptuale ale «sectorului cultural independent», și-așa dificil de acomodat în mod coerent și imposibil de cuantificat în mod obiectiv, alături de precaritatea acestuia, au condus la o distorsionare care seamănă cu o veritabilă confiscare.

Ce vedem acum este o apropriere a unui termen care, istoric, are un anumit bagaj de semnificație activist, public și reformator într-un sens care reduce totul la o natură juridică: statutul de «privat» sau, în cazul persoanelor fizice, cel de *«neangajați»*“.

Artistele și artiștii din acest sector confiscat din multe direcții trăiesc, de fapt, „strălucirea provizorie“ a charismei continuității, sub spectrul falimentului modelelor de finanțare și producție existente. Pe de o parte, fac tot ce le stă în putință să-și continue proiectele, iar pe de altă parte, scriu, paradoxal, istoria falimentării unor structuri de finanțare care și-au atins, evident, limitele. Nu poți dezvolta mult invocata sustenabilitate fără un context cultural care să genereze infrastructuri cu efecte pe termen lung. Singura modalitate de persistență culturală și construcție vizionară este crearea acestei infrastructuri (centre culturale, centre comunitare, biblioteci etc.) care să depășească un cadru de funcționare la limita eșecului. Ce avem în acest moment se bazează pe o abordare specifică proiectului pe termen scurt, în care organizațiile, asociațiile își consolidează experiența, dar nu reușesc să construiască un design cultural extins, un model transmisibil dincolo de supraviețuirea de la proiect la proiect. Independenții trăiesc în logica uzurii „colecțiilor de toamnă și de primăvară“, adică a *deadline*-urilor Administrației Fondului Cultural Național care, de ani de zile, reprezintă singura sursă de finanțare pentru un sector ținut în viață cu rămășițe, cu sume care nu pot genera o funcționare post-proiect și, mai ales, o funcționare care să nu se limiteze la activități cu durată fixă. Miza actuală este tocmai transgresarea limitelor proiectului, în favoarea unor practici culturale centrate pe infrastructuri cu efecte transformatoare dincolo de supraviețuirea imediată. Zona independentă este legată, invariabil, de această sufocantă supraviețuire care nu înseamnă altceva decît o aparentă evoluție. Ceea ce ani de zile a reprezentat un context cultural posibil – *call*-uri de proiecte în urma cărora asociațiile să se profesionalizeze – și-a atins în acest moment o limită de adecvare la schimbări relevante. Tot mai mulți/multe lucrători/lucrătoare culturale din sectorul cultural independent și-au dezvoltat abilități de scriere și implementare a proiectelor. Le lipsește însă un context cultural diversificat, în care să poată genera viziuni artistice și modele de cercetare și practică în care provizoratul să nu mai domine. Le lipsește, fundamentul, o infrastructură transformatoare cu rol de regenerare culturală.

***Mihaela Michailov** este dramaturg și co-fondatoare a Centrului de Teatru Educațional Replika.*

PUBLICITATE

adevărul
iți aduce
ULTIMA MARE DOAMNĂ A RUSIEI
Preț ziar + carte: 24,99 lei
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
De luni, 17 mai
Maurice Paléologue
fost ambasador al Franței la Petrograd
Ultima Țarină
Alexandra Feodorovna
adevărul
Hai, la treabă!

●Marta Petreu, *Blaga, între legionari și comuniști*, Editura Polirom, 2021.

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Un trecut, totuși, nepătat

Nu, Blaga nu a fost nici legionar, nici comunist. Nimic din fibra lui interioară (contorsionată, firește, ca a oricărui creator puternic) nu a rezonat cu toxinele extremelor ideologice. E concluzia la care ajunge, după 350 de pagini de investigație, Marta Petreu. Detractorii autoarei (mult mai numeroși decît ar trebui să suporte o cultură sănătoasă) se vor dezumfla amarnic, neavînd cu ce se război de vreme ce „obiectul“ pretinsei lor pioșenii nu e, de astă dată, „atacat“. Atacați, în definitiv, nu fuseseră nici Nae Ionescu, nici Cioran, nici, mai recent, Sebastian. Despre ei, Marta Petreu spusese doar adevărul propriilor sale cercetări, solid construite documentar de fiecare dată și excelent interogate critic. Dar ce folos?! Emoția colectivă bate, la noi, orice argument, iar convingerea personală („transportată“ aproape religios) o ia binișor înaintea rațiunii. Diferența e esențială: între a-l inocenta pe Blaga *pentru că* e Blaga și a desfășura, cum face Marta Petreu, o rețea completă de dovezi e o distanță de neredresat. *Non idem est si duo dicunt idem.*

Ce „zice“ autoarea e, așadar, limpede. O face însă în așa fel încît, după această carte, dosarul poate fi definitiv clasat. Fără recurs, fără strategii ocolitoare. Pe scurt: informația conform căreia Blaga ar fi avut simpatii (sau adeziuni) legionare e cît se poate de nerezonabilă. La originea ei stă o formulare eliptică, deasupra căreia au crescut, în timp, prin colportaj sau cu vădită rea-credință, alte și alte sugestii ori chiar interpretări. Pare incredibil, dar Marta Petreu le culege *pe toate*, le deșiră răbdător, izolîndu-le, și le probează individual falsitatea. Ar fi putut alege calea ușoară: nimic din gîndirea lui Blaga nu poate fi pus în legătură cu doctrina Legiunii. Xenofob nu a fost, rasist nici atît, cu teologii ortodocși a fost în conflict (vezi cazul Stăniloae). Importante, fărăndoială, aceste observații nu au totuși, singure, forța de convingere pe care o are, de exemplu, recontextualizarea unei pagini din jurnalul lui Vasile Băncilă. Mica șuetă pe care acesta o rezumă (v. p. 25) nu se referă, așa cum s-ar putea înțelege în lipsa datelor, la o apropiere de Codreanu, ci la disperarea de a fi rămas, dintr-odată, șomer. Și mai riguros e deconstruită o afirmație tîrzie a lui Cioran (transcrisă în jurnalul Sandei Stolojan, v. p. 228) în marginea unei ipotetetice întîlniri cu Blaga. Aici, Marta Petreu întreprinde o adevărată reconstituire arheologică: ordonînd toate întîlnirile dintre cei doi, arată (din nou: fără întoarcere) că detaliile invocate de autorul *Schimbării la față...* cad, la o verificare atentă, în afara realității.

POLIROM
Marta Petreu
Blaga,
între legionari
și comuniști
Plural

Cum mi-e imposibil să contrag cumsecade întreaga demonstrație (ea trebuie citită și chiar „auscultată“), mă mulțumesc să atrag atenția asupra părții a patra a studiului, „A fost *Avram Iancu* dedicată lui Zelea Codreanu?“, veritabil microroman de idei cu final fericit. Punctul de plecare e înalt polemic: Marta Petreu combate apropierile pe care, într-un articol din 2003, William Totok le făcea între profilul revoluționarului pașoptist, așa cum se desprinde el din piesa lui Blaga, și acela al lui Zelea Codreanu. Deloc neinteresantă, luată în sine, teza lui Totok pune în evidență, printre altele, cîteva detalii frapante și, cel puțin la prima vedere, tentante: la Blaga, de pildă, Avram Iancu e frecvent numit „Căpitan“ (deci nu „Crăișor“). Coincidența pare spectaculoasă, concurată fiind, într-un rînd, de compararea charismaticului lider al revoluției cu un „arhanghel“ și de alte posibile sugestii, uneori cu aer vaticinar (discursul lui Iancu, așteptînd ca peste ani, alții să vină să facă, zice el „Împărăția noastră“). Ce știe, însă, Marta Petreu și nu pare să fi consultat cercetătorul german e că Blaga s-a folosit, scriindu-și piesa, de monografia lui Silviu Dragomir din 1924, în care foarte multe dintre aceste posibile „coincidențe“ se regăsesc *ad litteram*, nemailăsînd loc de speculații sau de (supra)interpretări. Așa cum nu lasă nici – ținută pentru finalul secțiunii – proba inatacabilă, rezultată din studierea manuscriselor.

Un ultim cuvînt. Printre firele excepționalei sale pledoarii (una dintre cele mai bune din literatura ultimelor treizeci de ani), Marta Petreu lasă să se citească o constatare cu rezonanță morală: multă mizerie umană poate atrage în jurul lui un om în chip radical (și vehement) nevinovat...

Cosmin Ciotloș *este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

● **Miruna Vlada, *Premature*, Editura Cartier, 2021.**

Șerban AXINTE

pentru poezie

Corpul din Plexiglas

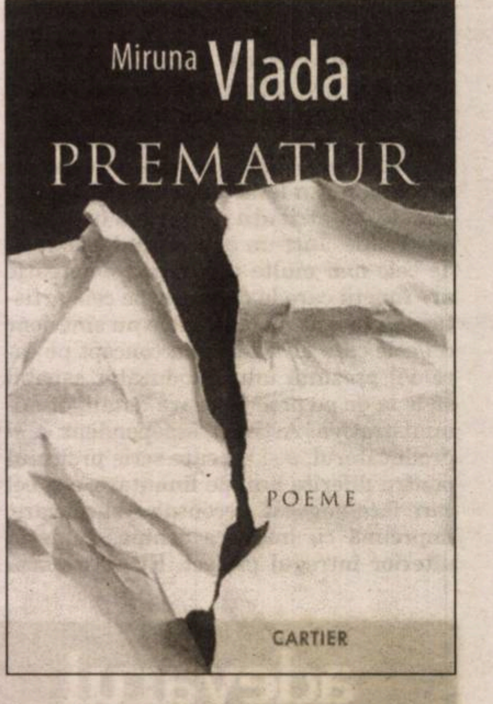

Miruna Vlada a atras atenția la începutul anilor 2000 cu *Poemextrauterine*. A făcut parte din primul val douămiist, alături de poeți și poete precum Marius Ianuș, Elena Vlădăreanu, Dumitru Crudu, Claudiu Komartin, Domnica Drumea, Dan Sociu, Ruxandra Novac ș.a. Era perioada marilor „crize“. Trăsătura esențială a douămiismului părea atunci *narațiunea traumei*. După romanticii ani '90, în care totul era posibil în haosul general, a apărut explozia identitară, țipătul. În ceea ce o privește pe Miruna Vlada, ea a mai publicat ulterior *Pauza dintre vene* (2007), *Bosnia Partaj* (2014) și *Prematur* (2021).

Cea mai recentă carte este intensă și puternică. Poeta nu și-a pierdut deloc din dexteritatea de a înșuruba versuri-sentințe în creierul cititorului. Alcătuită din trei cicluri: „Manifest extrauterin. După 16 ani“, „Constelații familiale. Autonomia unui refuz“ și „Etica grijii. Cele 12 Apostolițe“, de fapt, un poem fluviu segmentat. Unul dintre versurile care atrag atenția încă de la început este acesta: „eu sînt încarnarea lipsei legăturii dintre mamă și făt“. Iată veriga ce se vrea lipsă pentru a compune o identitate neprevăzută. Înaintarea în această revoltă feminină (genealogică), această revoltă împotriva propriului corp e realizată cu o repeziciune uluitoare. Poemul are vînă, degajă energie, delir controlat cu atenție. Se perpetuează această autoinstigare la violență. Totul pare a fi o recapitulare a faptelor și trăirilor în timp ce ele se întîmplă. E o reușită clară a Mirunei Vlada faptul că menține tensiunea pe spații ample.

Corporalitatea se combină cu politicul, cu socialul, cu geopoliticul, cu militantismul adevărat, în versuri precum: „Ale cui rămîn ruinele astea cu chip uman? / ca societate ca să ne vindecăm avem nevoie de 24 h / de productivitate / și să scăpăm de «dictatura celor cu copii» / să facem uitată «Femela-incubator» / promovată pe toate canalele media. / Dar ar trebui să fim mulțumiți / și cu o cantitate mare de cochilii goale. / Unele femei caută mai degrabă un donator de spermă / decît un partener de viață și un tată full time“. Iată trăirea intensă a unei femei care nu uită nimic, nu pierde detaliile. Firul conductor e clar, la fel și ramificațiile poemului. Tote direcțiile laolaltă și în același timp.

În secțiunea a doua, tonul este mai așezat, mai blînd, o rememorare a copilăriei la persoana a doua. Intensitatea nu scade nici aici. Revolta e înlocuită cu un fel de duioșie pe muchie de cuțit: „nu reușeam să-ți spun «mama» / nu ieșea pur și simplu pe gură / îmi rămînea în gît cuvîntul și asta te enerva la culme / din tine nu au rămas doar urmele de lovituri / micile cheaguri violacee ale afecțiunii noastre ciudate / toate vînătăile tale pe pielea mea sînt hărțile unei călătorii nesfîrșite a unei evadări imposibile“. Dînd astfel de citate simt că amputez poemul, el curge așa firesc, iar autoarea are îndemînarea de scrie în așa fel încît să transmit stări contrarii, stări înălțătoare și crude. Candoarea și duritatea extremă – cu impact vizual – sînt liniile de forță ale acestei secțiuni.

În „Etica grijii. Cele 12 Apostolițe“, poeta împrumută vocea unor ființe sinistre, ce vor să rămînă în confortul lor propriu, să nu răspundă nici unei provocări a vieții, să lupte împotriva propriilor lor biologii. E un soi de prevestire a unei apocalipse prin scăderea demografică. Texte precum „Nu poți lăsa pe absolut oricine să trîntească un copil“, „M-am programat să nu am gena reproducerii“ sau „Fuga de cruce“ sînt texte esențiale pentru cartea de față, în ansamblul ei. Acestea fac legătura cu cele din prima secțiune. Prin poeme mitraliate se ajunge la un climax, în care toate temele se întrepătrund amplificîndu-se. Citez din ultimul poem din carte: „total: liniștea ta costă în România 340 de lei. / Contracepția, în schimb, e mult mai convenabilă, / financiar / vorbind, / cel puțin 20 de lei pentru cel mai ieftin sterilet / și tot atît pentru o folie cu pilule. / 34 de lei un pachet cu 10 prezervative. De zece ori mai ieftină / investiția și în plus, / minim invazivă / moralmente vorbind, cea mai sigură armă e abstinența. [...]. trăim / un atac / demografic / de panică / Familia devine / individul / acoperit de un Plexiglas“.

Miruna Vlada rămîne aceeași poetă de forță, ce nu scrie poezii, ci torente poematice, în care cerebralitatea se combină bine cu lirismul temperat. Autoarea a evoluat de la carte la carte, dar se întîmplă foarte rar ca un scriitor să-și găsească vocea de la vîrsta debutului și să persiste în aceeași manieră, fără să se autopastișeze.

Șerban Axinte *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

■ ■ ■

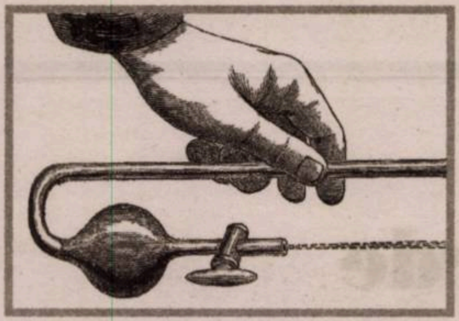

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cum a petrecut Chirița pandemia

● ***Chiritza în carantină*** **după Matei Millo. Scenariul dramatic: Ada Milea, Anca Hanu, Cosmin Stănilă. Regia: Ada Milea, Andrea Gavriliu. Muzica: Ada Milea, Anca Hanu. Coregrafia: Andrea Gavriliu. Decorul: Alexandra Constantin. Adaptarea decorului și costume: Zsófia Gábor. Adaptare electronică: Radu Dogaru. Maestru de lumini: Jenel Moldovan. Cu: Anca Hanu, Sînziana Tarța, Matei Rotaru, Radu Dogaru, Cornel Răileanu, Mihnea Blidariu, Cristian Rigman, Miron Maxim. Teatrul Național din Cluj-Napoca.**

© N. Cherciu

„Carantina e făcută pentru voi, proștilor, dar nu pentru noi, boierii. Boierii trec și merg pe unde vor“, zice Chirița în *Cucoana Chirița la carantină în vagoanele de tren de la Vîrciorova,* o piesă a lui Matei Millo după Vasile Alecsandri, de la care obținuse franciza personajului Chirița pentru a scrie „prostioare“ cu care să distreze publicul în turnee. Textul a fost rescris de Cătălin Ștefănescu pentru un spectacol regizat de Alexandru Dabija în 2014 la Teatrul Municipal „Bacovia“, *Vîrciorova. Carantină*, „o prostie mare cu cîntece răgușite și coruri zbierate [n.a. – definiția dată de Millo piesei originale], de Matei Millo și Vasile Alecsandri, prelucrată și mai prostește de Cătălin Ștefănescu, cu ajutorul substanțial al lui Doru Mareș“. Muzica era compusă de Ada Milea și cuprindea cîteva cîntece antologice – *Dăm din* („Dăm din cap și dăm din gură / Că poporu-i plin de ură / Hai să-l înecăm în băutură“), *Hoit* („Hoit, hoit, hoit / Stăm cu toții la rînd“), *Rugăciunea bărbaților* („Doamne, dă-ne băutură / Și femeie fără gură“), *Cînepa* („Din cînepă am făcut niște plăcinte / Din cînepă am făcut ciorbă fiebinte“).

Chiritza este
chintesența nefardată a națiunii.

Ada Milea a revenit în 2019 la personajul alecsandrian cu *Chiritza în concert* la Teatrul Național din Cluj (Premiul UNITER pentru cel mai bun spectacol) și nu putea rata să investigheze obiceiurile de pandemie ale Cucoanei Bîrzoi, resuscitate cu succes în ultimul an, într-un nou spectacol care pornește de la textul lui Millo, *Chiritza în carantină*. Căci Chirița nu se dezminte nici în vremuri de criză și are aceleași apucături: pretenția a de fi tratată preferențial, recursul la mită, o (in)voluntară afinitate față de afaceri necurate, vulnerabilitatea în fața escrocilor sentimentali. Aventurile ei panoramează ironic realitățile ultimului an – claustrare, corupție, piața neagră (să ne amintim de afacerile cu măști și dezinfectanți), conspiraționism, stres familial, un univers în care vulnerabilitatea, boala și frica sînt monetizate. În noul concert performativ, Ada Milea folosește actorii și personajele (adaptate la situația actuală) din precedenta creație clujeană. Cum Internetul, digitalizarea și tehnologiile de comunicare au fost esențiale în timpul pandemiei, în spectacol apare un Programator (Radu Dogaru), iar Leonaș și Lulița sînt reconvertiți dramaturgic în roboți, MeMe (Matei Rotaru) și LuLu (Sînziana Tarța). Relația dintre om și tehnologie și cea dintre individ și restricțiile sanitare impuse de autorități au lăsat urme asupra psihicului uman, iar Ada Milea semnalizează asta prin fuzionarea acestor situații într-una singură, hipertoxică: carantina este asigurată de o firmă de roboți, a căror prezență, chiar dacă mediată de umor, este intimidantă, amplificînd senzația de spațiu concentraționar. Aristitza (Mihnea Blidariu), Calipsitza (Cristi Rigman) și Bîrzoi (Cornel Răileanu) sînt carantinați în spațiul familial, de unde jinduiesc după bucuriile libertății de mișcare. Gulitză (Miron Maxim) are legături cu mafia rusă și oscilează între demonstrații de forță și ieșiri emoționale. Peste tot și toate tronează impunătoarea, la propriu și la figurat, Chiritza (Anca Hanu), cu aceeași coafură prețios-elegantă, asortată, de data aceasta, la o ținută lejeră de carantină, cu aceeași obișnuință de a se crede deasupra regulilor și aceeași indisciplină cetățenească, dublate acum și de aplecarea spre conspiraționism. Chiritza este chintesența nefardată a națiunii și nu doar în latura sa negativă, ci și în fragilitățile ei – este victima unei înșelăciuni realizate prin explotarea nevoii sale de afecțiune, nevoie acutizată de restricționarea apropierii. Pandemia i-a afectat mediul în care evoluează – relațiile de familie și amorurile clandestine s-au degradat, coruperea autorităților nu o mai ajută să-și împlinească dorințele, are de-a face cu aripa periculoasă a interlopilor. Apropierea de aceste zone întunecate ale existenței, dramatice și unele potențial violente, reclamă o muzică aspră; așa că în concert domină sonoritățile dure, pline de forță, oarecum masculine, în contrast cu feminitatea fizică voluptuoasă a Chiritzei, dar în acord cu emoționalitatea ei fracturată. Chiritza susține arii rock, uneori în duet cu Gulitză, iar Programatorul, roboata LuLu și robotul MeMe evoluează într-un univers sonor electronic. Și, apropo de formele Chiritzei, corpul ei, supradimensionat caricatural în atributele sale feminine (a mai cîștigat în greutate în timpul pandemiei), este un corp emoțional, ea acționează și reacționează umoral și asta o face profund vulnerabilă. Aristitza și Calipsitza rămîn travestiuri, ca și în precedentul spectacol, corpuri în dezacord cu identitatea. Cei doi roboți se mișcă mecanizat (se simte amprenta coregrafică a Andreei Gavriliu). Corpurile din spectacol sînt expresii ale disconfortului emoțional pandemic. În același timp, accentuarea dramatismului nu înseamnă că umorul lipsește, dimpotrivă. De exemplu, graiul moldovenesc al personajelor și limbajul digital sînt o combinație aproape pervers de comică.

© N. Cherciu

E interesant modul în care Ada Milea abordează subiectele contemporane, folosindu-se de narațiuni de tip basm, farsă, vodevil, forme populare de povestire, cu tușe fantastice sau suprarealiste țesute peste un realism abraziv, cu un umor pieziș care oprește rîsul în colțul gurii, cu o lipsă totală de deferență, dar și fără răutate, o ireverențiozitate malițioasă care funcționează ca supapă pentru tensiunile pe care vremurile le pun pe umerii noștri (e unul dintre puținele spectacole autohtone care a tratat explicit pandemia). E interesant și faptul că ea formează echipe cu care lucrează constant și pe care le dezvoltă în timp – mare parte din spectacol e creată împreună cu ceilalți artiști.

Chiritza în carantină a avut premiera online în aprilie și a redeschis recent teatrul clujean, în spațiul fizic. Spectacolul poate fi urmărit și online pe 30 mai, bilete și informații aici: www.teatrulnationalcluj.ro.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Timpuri absurde

– S-a terminat? Not yet! –

Prin 2007, eram în Munţii Apuseni şi filmam un documentar despre o mină de uraniu care urma să se închidă şi întreaga zonă să intre într-un proces de ecologizare, se exploatau ultimele rămăşiţe. Am descoperit o comunitate săracă ce trăia în blocurile fostei colonii miniere, înfloritoare prin anii ’50, atunci cînd minereul de foarte bună calitate pleca direct în Uniunea Sovietică. În comunitate exista o psihoză legată de radiaţii care se combina şi cu o secretomanie – oamenii susţineau că toată zona e iradiată (ceea ce nu era departe de adevăr), dar că oficial nu se recunoştea nimic. Chiar la intrarea în mină şi la 50 de metri de primul bloc din colonie era o barieră, iar de barieră atîrna o pancartă cu „Trecerea interzisă! Pericol de radiaţii!“, toţi din comunitate treceau, desigur, ca să meargă în pădure şi să culeagă ciuperci, inclusiv copiii. Ştiu că am rîs atunci pentru că ni s-a părut o culme a absurdului – cum poţi delimita printr-o simplă barieră o zonă periculoasă faţă de una *safe*, oare radiaţiile au citit pancarta şi se opresc la barieră? Mi-am amintit acest exemplu zilele trecute, cînd toţi cei care ieşeau pe stradă cu mască au ieşit a doua zi, brusc, fără mască. Oare pericolul a trecut într-o singură noapte? Oare virusul de pe străzile oraşelor, de pe plajă şi din vîrful muntelui a dispărut pur şi simplu, preferînd să se retragă în interior? Oare anul trecut a mers la slujba de Paşti, iar anul acesta a preferat să stea acasă? Oare e un virus cultural care şi-a dorit în tot acest timp să meargă la teatru sau la cinematograf? A bîntuit cu predilecţie noaptea, între orele 22 şi 6, ar fi vrut să frecventeze supermarket-uri la ore mici ca să-şi cumpere o bere? Ştiu, sînt nişte întrebări naive care pot fi puse în joacă şi de un copil de 5 ani. Şi mai ştiu – sau cel puţin bănuiesc – că în spatele tuturor deciziilor, au fost nişte intenţii bune (sau măcar de imitare a intenţiilor bune de prin alte ţări, pentru că intenţiile bune sînt rare prin părţile noastre). Însă mai ştiu că, în ultimul an şi ceva, am trăit cu toţii lucruri absurde cît pentru o viaţă întreagă, atît de absurde şi în acelaşi timp hilare încît poate că şi-ar fi avut locul nu în viaţa reală, ci într-o ficţiune, într-o carte a lui Bohumil Hrabal cu ai lui nebuni înţelepţi.

Mai întîi am avut primul bolnav de COVID-19, aparent perfect sănătos, care a fost internat la „Matei Balş“ şi a fost „tratat“ şi cu ciorbă, cu succes. Dar oare a fost chiar primul? În februarie 2020, am stat la o coadă lungă într-o farmacie, fără mască – fiindcă aşa era atunci –, iar în spatele meu erau nişte muncitori români, cu accent „de Italia“, care tuşeau în ceafa mea ca buhaii. Am zăcut vreo săptămînă la pat, simptome ciudate şi amestecate, dacă aş fi ştiut că virusul „intrase“ deja în ţară, aş fi făcut probabil un atac de panică şi m-aş fi dus direct la spital. Prin martie, stăteam cu toţii încuiaţi prin case şi ne uitam la televizor la imagini distopice cu marile oraşe turistice precum Roma sau Veneţia, fără oameni, complet pustii. Cică la Veneţia şi apele din canale se mai limpeziseră şi apăruseră delfinii (*fake-news* – printre multe altele). Optimiştii spuneau „E bine, planeta ia o pauză!“. Pesimiştii, printre care şi artiştii din România, aplicau în draci pe o platformă care funcţiona din doi în doi, aşteptînd „ajutoare“ de supravieţuire de la statul român. Unii au primit, alţii ba, că s-a blocat platforma. Pe mine, una, *lockdown*-ul românesc m-a costat peste o mie de euro, bani puşi deoparte pentru o călătorie la care visam de multă vreme. În curînd se vor ridica de tot restricţiile şi nu voi mai avea bani să călătoresc decît cel mult pînă la Tecuci, asta e. Pe alţii, însă, i-a costat mult mai mult – trei sferturi dintre cîrciumile din cartierul meu s-au închis, îmi amintesc acum doar ultima după-amiază de la „E varză“ – un loc chiar simpatic şi liniştit unde mesele de pe terasă respectau oricum „distanţarea socială“, iar fetele de acolo îmi spuneau că nu mai rezistă, nu mai au cu ce plăti chiria, îşi vor scoate mesele pictate manual la licitaţie. Între timp, mergeam cu „declaraţia pe propria răspundere“ la cumpărături, ne înghesuiam (cu mască) prin hipermarket-uri, iar odată ajunşi acasă ne lăsam încălţările afară pe covoraşul îmbibat cu clor şi dezinfectam toate ambalajele, spălam fructele şi legumele cu detergent în chiuvetă. Între timp, pandemia devenise unic subiect de ştiri în mass-media şi apăruse şi fabuloasa „izoletă“, demnă poate doar de piesele lui Caragiale... n-a avut viaţă lungă, săraca! Iniţial, asistentele, chiar şi doctorii care lucrau „la COVID“ erau linşaţi de vecinii de bloc (şi acum, în comunităţile mici, e o ruşine să fi avut COVID, mai bine să boleşti la tine acasă şi să nu zici nimic), apoi au apărut eroii – pentru că orice societate are nevoie de eroi în vremuri de restrişte. Doctorii şi asistentele erau dintr-odată eroi în lupta cu virusul, poliţiştii care îţi strigau prin megafoanele lor să stai în casă şi îţi puneau imnul la ora „stingerii“ erau nişte eroi, pompierii erau eroi etc. Însă aceiaşi doctori şi asistente au salvat bolnavi de cancer, au intervenit în cazuri de infarct şi de accidente vasculare, au operat în spitale mizere şi uneori în condiţii improprii şi n-au fost consideraţi niciodată eroi de către nimeni, ba dimpotrivă, au fost doar acuzaţi că se complac într-un sistem corupt sau că o şterg peste graniţă. Oare un doctor oftalmolog care redă vederea unui om e mai puţin erou?

După *lockdown* au urmat restricţiile adaptate din mers, ora şase, ora nouă, îmbulzeala în benzinării de după ora nouă, petreceri „de apartament“ cu o sută de oameni, botezuri şi nunţi clandestine (acum, că s-a dat drumul şi la botezuri, şi la nunţi, românii pot fi cu adevărat fericiţi, deşi toate acestea ţin nu de Guvern, de autoritate, ci de bunul-simţ al fiecăruia). Prin martie, am nimerit întîmplător într-un restaurant care era deschis doar pentru „oameni de încredere“, în ciuda restricţiilor – am luat o cină tîrzie într-o sală în semiobscuritate, fără rîsete, fără muzică, pe tăcute, ferestrele erau acoperite, ca să nu se vadă nimic de-afară, am avut o senzaţie foarte stranie, m-am simţit ca-n timpul prohibiţiei americane. Şi ar mai fi de consemnat războiul permanent, de fapt ura viscerală, dintre cei cu mască şi cei fără mască şi, mai nou, dintre cei vaccinaţi şi cei nevaccinaţi. De cele mai multe ori, o ură calpă, primitivă. Şi pentru că avem nevoie în continuare de eroi, gestul de a te vaccina devine un mic act civic de eroism personal, trebuie să te pui pe net, cu braţul dezgolit, ca să-ţi obţii mica ta glorie civică. Iar gestul de a nu te vaccina este unul de frondă, de rebeliune. Am mai trecut şi prin situaţii în care mărţişorul trebuia „interzis“ pentru că era o sursă de transmitere a virusului sau fotbaliştii trebuiau să joace cu mască şi cine ştie ce va mai urma.

Nimeni, dintre oamenii cu scaun la cap, nu contestă că avem de-a face cu un nenorocit de virus şi da, din păcate, au murit oameni, unii înainte de vreme, alţii fără nici o explicaţie clară a medicinei actuale. Însă modul în care a abordat întreaga „omenire“ această problemă a timpului nostru mi se pare de o imensă tristeţe. Ipocrizia unora, indolenţa altora, neasumarea unei neputinţe, de fapt, şi transformarea ei în legi inventate peste noapte şi *lockdown*-uri, mass-media care a tratat pandemia ca pe unic subiect de ştiri, alimentînd fricile, îmbogăţirea unora din măşti şi spirt, disperarea şi sărăcia altora, adevărul absolut al fiecăruia. Probabil că nu sîntem prea departe de o colonie de gîndaci care stăpîneşte un bulgăre de pămînt şi nu-şi doreşte altceva decît strict supravieţuirea.

Mă uit la ştirile din Israel, un stat extrem de disciplinat în privinţa virusului, cu mulţi bani investiţi în combaterea lui, cu restricţii draconice de călătorie şi *lockdown*-uri sistematice, cu o populaţie care s-a vaccinat în mod regulamentar, iar atunci cînd s-au ridicat restricţiile şi oamenii au ieşit pe stradă ca să se bucure, să se întîlnească în sfîrşit cu prietenii la o bere, cîţiva au declarat în faţa camerelor cît sînt de fericiţi şi cît de mult speră ca „lucrurile să ţină aşa măcar o lună, două“. După aproape şapte zile de conflict cu Palestina sînt aproape 200 de morţi, dintre care 40 sînt copii. Conform unor nişte surse de pe Internet, 50% din copiii din Fîşia Gaza nu-şi mai doresc să trăiască... asta e cumplit! Eu, cînd eram copil, chiar şi în porcăria aia de regim comunist, nu mi-am pus niciodată problema dacă vreau să trăiesc sau nu. Ce-am cîştigat?

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Preţuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici faţă de preţul de la chioşc

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Judeţ/Sector ...., Cod poştal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poştal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activităţi promoţionale şi să le dezvăluie terţilor conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări şi să solicit ştergerea datelor adresîndu-mă societăţii SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poştal sau ordin de plată este necesar să trimiteţi talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** Bucureşti, Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poştal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POŞTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POŞTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informaţii şi reclamaţii: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎŢI DĂ DE GÎNDIT

Nicolae REDNIC

Important și urgent

Intelectualitatea românească, cel puțin cea interesată de chestiune, a fost divizată de destituirea lui Vlad Voiculescu din funcția de ministru al Sănătății. Domnul Mircea Cărtărescu o deplînge, domnul Sever Voinescu o aprobă, de pildă, iar această dialectică a zăpăcit și mințile medicilor, socotința mea. Este Vlad Voiculescu un tip de ministru indispensabil sau inoportun pentru sistemul sanitar românesc de azi?

© wikimedia commons

Proiectul unei reforme sanitare este vechi în România postrevoluționară, dezvoltîndu-se în ultimii 30 de ani un consens privind necesitatea lui. Premierul Nicolae Văcăroiu declara, în noiembrie 1992: „Guvernul va lua măsuri pentru restructurarea întregului sistem de sănătate.“, președintele Traian Băsescu solicita în fața Parlamentului, în martie 2009: „Cer Guvernului adoptarea urgentă a reformei sistemului sanitar!“, iar președintele Iohannis proclama, în noiembrie 2020: „-Sînt decis să reconstruim tot sistemul sanitar din temelii“.

Cu toate acestea, modul în care ar trebui condusă această reformă rămîne obiectul unei dezbateri. Pentru mulți, blîndețea este necesară în eliminarea viciilor și necumpătărilor instituțiilor medicale, la fel cum este și încrederea în timp, care corectează clement metehnele vechi. Pentru Vlad Voiculescu înseamnă ruperea de trecut și întoarcerea spre principii de organizare funcționale, verificate în Vest. E o confruntare la scară locală, liliputană, a celor două viziuni istorice, reconstrucția pașnică pe vechile temelii și reforma care zguduie fundațiile. Vechile temelii, poate nu tocmai liliputane, sînt reprezentate de elita din domeniul medical, puternic politizată, ai cărei membri sînt factori de decizie la toate nivelurile sistemului sanitar.

Nu îmi cereți mie, cu toate că sînt medic, o părere avizată în această înfruntare! E o problemă de politică, chiar dacă sanitară, iar între noi, doctorii, și politicieni există o tensiune care mă împiedică să fiu mai avizat decît oricare dintre dumneavoastră. Deși între devizele medicinei și politicii diferă un singur cuvînt, *Salus aegroti suprema lex,* respectiv *Salus publica suprema lex,* distanța dintre *ajutorarea celui în nevoie* și *binele public* este mult mai mare. O distanță pe care ne așteptăm să o străbată mai ales politicienii, care sînt pacienți uneori, ei sau membrii familiilor lor, sau au prieteni doctori și mai pot înțelege dificultățile vieții medicale, nu noi, medicii, care de la înălțimea – nu-i așa? – îndelungatei tradiții etice și a demnității profesiunii noastre trecem mai greu peste compromisurile și versatilitatea persoanelor angajate civic, pentru a putea ajunge să înțelegem importanța *bunăstării publice*.

Am vrut să demonstrez că, avînd unghiuri atît de diferite de privire asupra vieții, datorită meseriei, nu pot fi acuzat de simpatii neghioabe pentru vreun politician sau altul. Pentru prima dată, în Guvernul Cioloș, mi s-a părut că Ministerul Sănătății încearcă să facă ceva important, ceva pe termen lung, mai mult decît o administrație conjuncturală și perisabilă. Vlad Voiculescu părea că știe care e boala principală și cum trebuie îndepărtată. O cunoșteam și noi, medicii, dar sînt lucruri care, chiar dacă sînt adevărate și ar trebui știute, nu e potrivit să ajungă la urechile lumii. Sînt boli pe care e mai bine să le înduri decît să le înlături, așa cum sînt erori a căror eradicare produce mai mari stricăciuni decît ascunderea lor; cel puțin așa credeam pînă la apariția primelor decrete curajoase, semnate de Vlad Voiculescu. Confruntarea cu „temeliile“ era inevitabilă și abia așteptam – *sancta simplicitas!* – să asist la reacția elitei sanitare.

Speram că, în al doilea mandat, va continua această reformă, va continua să schimbe lucruri în bine. Apoi au venit veștile rele. E mesianic, iar susținătorii lui nu sînt oameni raționali, ci credincioși fanatici. Afirmația lui, că s-ar putea să se numere greșit decesele din cauza COVID-19, bagă în sperieți întreg poporul. De ce nu reușește să aibă un dialog cu colegii din Guvern? De ce simte nevoia să provoace dezbateri sterile pe teme nerelevante? Omul acesta trebuie urgent învățat să comunice! Vlad Voiculescu nu mai poate fi ministru! Eram uluit.

Cît de tare m-am înșelat văzînd doar lucrurile importante, nu și pe cele urgente!

În gestionarea unei crize, noi, medicii, sîntem într-o poziție convenabilă, pentru că aproape întotdeauna ceea ce este urgent este și important; dacă ești presat de o agravare acută a afecțiunii pacientului, corectarea rapidă a ei va avea un impact important asupra sănătății lui. Circumstanțele sînt diferite în politică, unde dacă nu ești atent la chestiunile urgente, cel mai des futile, nu mai ajungi niciodată la problemele importante. Dacă nu rezolvi urgent problema programării simultante a conferinței tale de presă cu cea a prim-ministrului sau criza de imagine legată de îngroparea decedaților de COVID-19, nu mai ajungi la reforma sanitară!

Spre deosebire de presă, care nu face mai nimic pentru a diminua acest avans al urgentului asupra esențialului, eu sînt încredințat că substanțialitatea are viitor în politică. Omului politic Vlad Voiculescu îi lipsește atenția la evenimente, capacitatea de măsurare a consecințelor lor, aprecierea echilibrului puterii, însușiri necesare unui politician, dar este atașat constant nevoilor publice în domeniul sănătății, afirmînd în comunitate neregulile și arătînd o perseverență de neînvins în îndepărtarea lor, calități stimabile la un ministeriabil în fotoliul Sănătății. Nimeni nu are o baghetă magică cu care să reformeze sănătatea românească, dar, după această afacere Voiculescu, simt că tensiunii dintre doctori, cei mulți, și politicieni i s-a mai adăugat o sensibilitate, aceea a unei nedreptăți.

Mi-am întrebat colegii, prietenii, doctori de toate vîrstele: dacă, peste alți patru-cinci ani, Vlad Voiculescu este numit a treia oară ministru la Sănătate, ce vă veți zice? E nevoie de unul ca el, să se mai îndrepte unele lucruri? „Da, dar important e să învețe întîi cum să rămînă pe scaunul acela și apoi să schimbe, pas cu pas.“ „Nu, de două ori a arătat ce poate! Prea îi hărțuiește pe doctori!“ „Un cavaler cu armură albă, dar cu lancea ciuntită. Idealiștii au o reputație proastă în zilele noastre.“ „-L-a dat jos sistemul, sistemul lor, nu sistemul nostru sanitar! Abia aștept să vină să-i dea afară pe toți!“ „Da, e un tip excelent. Pentru mine, în probleme de sănătate, imaginea publică n-are nici o valoare. Gîndește-te că, pentru a decide pasul următor într-o operație pe inimă, ar fi necesară consultarea opiniei publice. Să facă ce știe și să nu-i pese de ziare.“ „Singura reformă, continuă, necesară în sănătate este creșterea numărului doctorilor buni și scăderea numărului celor răi. Să facă asta, și se pensionează ministru!“ Medicii se schimbă, bolnavii se schimbă, în era aceasta informațională. Discursul reformist al lui Vlad Voiculescu, utopic sau nu, intuiește că modificarea naturii subiectului uman din România reprezintă nevoia, sursa rescrierii unui nou contract în sănătate și nu vreun nou concept organizatoric, în care aceeași elită să facă rocada funcțiilor.

Ce-l face pe omul politic Vlad Voiculescu, rămînînd în limitele lui, să fie mai mult decît este? Surplusul, care-i permite relația cu lumea medicală, este tocmai incompletitudinea sa, faptul de a nu fi un tot închis. Vă amintiți miniștrii din criza Colectiv, care declarau familiilor disperate ale celor arși: avem de toate, totul e conform, totul e asigurat? Dar nimic nu dă mai mare valoare vieții unui demnitar angajat civic decît sentimentul că mereu mai lipsește ceva. De altfel, oricărei vieți.

Întreprinderea ministerială a lui Vlad Voiculescu, începută ca un program pragmatic, care cuprindea, de exemplu, schimbarea persoanelor depășite, corupte și demotivate din conducerea Sănătății, s-a transformat în spațiul public, acum, după demiterea lui, într-o performanță pur teoretică, o deliberare asupra valabilității unei persoane asemenea lui în funcții publice. Sancțiunea a luat locul transformării. Poate un om incomplet să fie mai bun decît unul dintr-o bucată? Răspunsul se poate fonda doar pe o instrucție îndelungată. Dar elita intelectuală, cea spre care întoarcem ochii și urechile, rămîne divizată. Un utopic naiv și steril, fără abilități publice, sau un clarvăzător intransigent, care aduce schimbări salutare în organizarea noastră medicală? Mă încrunt și-mi strîng sprîncenele, ca și cum, vorba lui Caragiale, aș voi să fac o asociație forțată de idei depărtate.

***Nicolae Rednic** este medic.*

■ ■ ■

PUBLICITATE

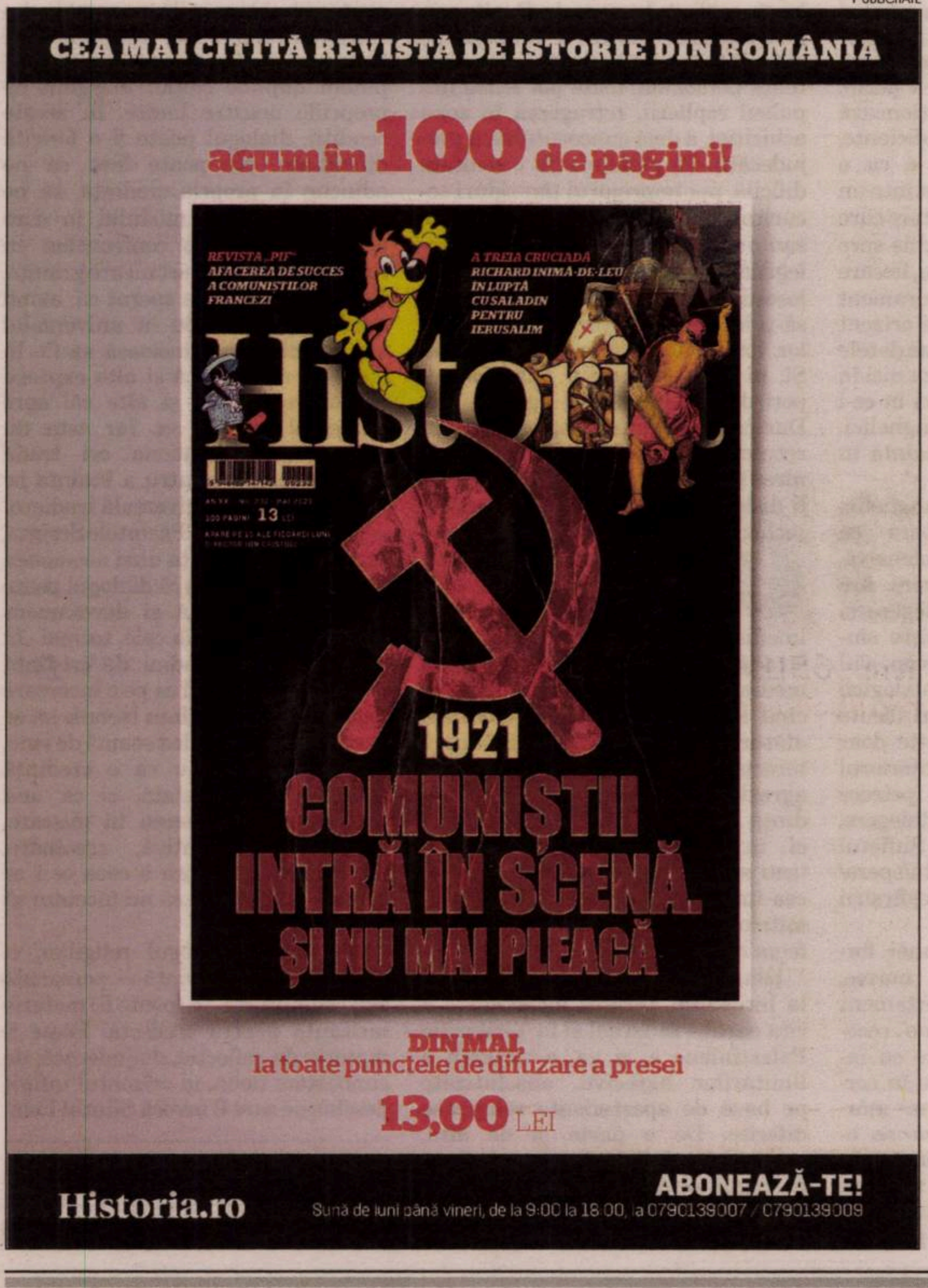

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN MAI,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Teodor BACONSCHI

Sacrificium

Istoria lui *homo sapiens* dezvăluie universalitatea sacrificiului. Toate religiile organizate comportă forme de cult axate pe *jertfa* prin care divinitatea (indiferent de teologia/doctrina menită să o descrie) este îmbunată. Asta nu vrea să spună că religiosul se reduce la schimbul *(do ut des)* dintre prezentarea unei ofrande și acordarea unei forme de indulgență celestă, în beneficiul comunității orante: e vorba mai curînd despre forța regeneratoare a ritualului (prescris din timpuri imemoriale) și de activarea unui mecanism expiator, care mijlocește o hierofanie. Adunarea credincioșilor și gestica solemnă a corpului sacerdotal confirmă etimologia termenului „sacrificiu“ *(sacra / facere)*. Un anume obiect este scos din ordinea cotidiană și sfințit ca dar adus zeilor. Găsim aici și rațiunea faptului că, înainte de creștinism, jertfele se oficiau în fața și nu în interiorul templelor, fie acestea egiptene, asiro-babiloniene, greco-romane, sau în cel iudaic, din Ierusalimul biblic.

Odată cu fondarea Bisericii creștine, sacrificiul – pentru prima dată nesîngeros, căci „spiritual“ – se consumă în templu, dat fiind că Iisus Hristos este simultan Marele Arhiereu (deci „agentul“ jertfei) și „substanța“ euharistică a acesteia (ceea ce explică formula liturgică „ale Tale dintru ale Tale“). Sfînta Sfintelor, din templul solomonic, reconstruit/extins de Irod cel Mare, adăpostea Tora, așadar Cuvîntul revelat și transcris. În absida altarului creștin, ca *sancta sanctorum* a Cuvîntului întrupat, textul devine liturghie a Prezenței Reale. Speciile sacrificiului euharistic – pîinea și vinul – ilustrează agricultura, opusă războiului și foametei, dar și comuniunea interumană senină, prin asimilarea grațioasă a divinului. Nu e de mirare că păgînii antichității tîrzii, contemporani cu primele comunități creștine, îi acuzau pe urmașii lui Hristos de „canibalism“ orgiastic. Ei colportau astfel o calomnie tentantă pentru neinițiații în *disciplina arcana* specifică noii religii și dovedeau cît de dificilă e acceptarea unei jertfe „transsubstanțiate“, complet diferită de practica ancestrală a sacrificiului „concret“.

Întemeietorii sociologiei religiei și, pe urmele lor, Claude Lévi-Strauss, părintele antropologiei structurale, au studiat „sistemele“ sacrificiale (axate pe identificarea succesivă dintre jertfitor, jertfă și divinitate) dintr-o perspectivă etnocentrică și raționalistă, care postula iraționalitatea („prelogică“) a mentalității „primitive“. Sub influența acestei eredități conceptuale, gîndim axa timpului în trei etape ascendente, de la faza mitică, trecînd prin cea filosofică, spre mentalitatea științifică de azi, cînd prea puțini mai percep îmbinarea supraviețuirilor *(i.e.* aspectele sincronice ale diacroniei) și permanența discretă a unor scheme ritualice. S-ar spune că doar savanții care au acces la durata lungă și dețin acumulări de profunzime, legate de istoria ideilor, mai sînt capabili să admită că evoluția tehno-politică a Occidentului nu a făcut decît să recicleze, prin secularizări succesive, aparatul simbolic al unui *homo religiosus* „peren“.

Metamorfozele „mundane“ ale revelației monoteiste au transferat vocabularul sacrificial arhaic în noile contexte culturale, sanctificînd, alternativ, fie Știința (pe „altarul“ căreia s-au sacrificat destule genii neînțelese, ostracizate etc), fie Patria (în era naționalismelor și a hecatombelor militare), fie Democrația (fetișizată ca Zeiță, într-un nou matriarhat al libertăților centrifugale). Predicatorii Noii Ere de armonie cosmică și reinventare a drepturilor unei Naturi care, redefinită matern, denunță agresiunea prometeică a factorului uman, se îndreaptă, prin radicalismul lor verde, spre viziunea unei post-umanități arcadice sau, după caz, eugenice. Oricare dintre actualele scenarii (ideologice) va atinge linia de sosire în secolul 22, semnificația lumii umane depinde în continuare de sacrificiu, deci de completarea realității printr-un vehicul transcendent, capabil să înalțe mintea, precum fumul de tămîie, spre altitudini necunoscute. Imnul doxologic creștin – *gloria in excelsis Deo* – ocupă viitorul chiar și fără să se facă auzit.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

O bibliotecă insuficient de largă

De două ori, în finalul celei de a patra Evanghelii, Sfîntul Ioan afirmă că actul lui Christos depășește puterea de spunere a unei cărți, a Evangheliei înseși ca text. Mai mult, lumea, lumea toată are rafturile prea strîmte pentru mulțimea cărților care, ele însele, n-ar fi în stare să epuizeze încărcătura de viață și de sens dăruită de Christos.

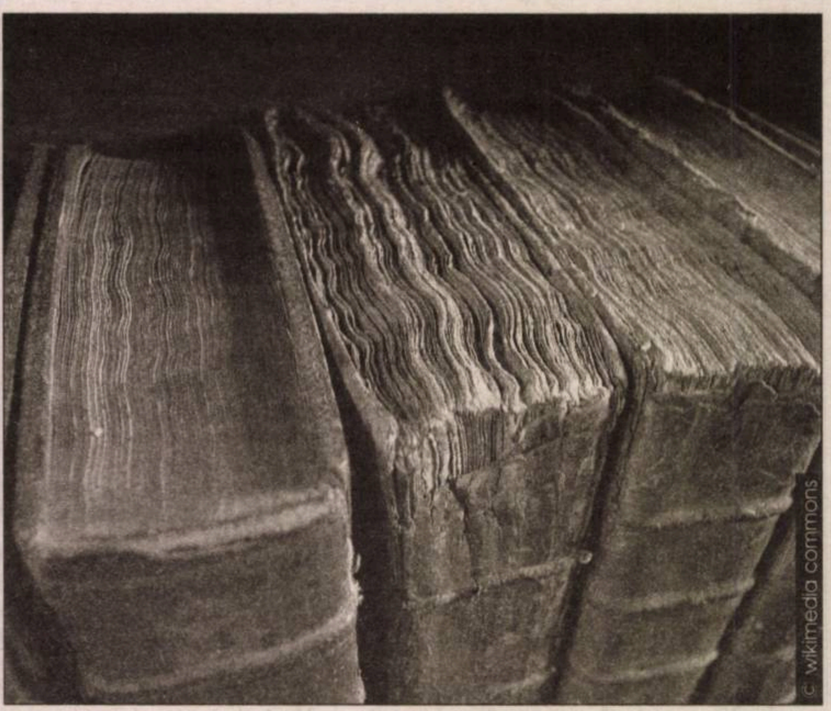
© wikimedia commons

La sfîrșitul penultimului capitol evanghelic, spune: „Și alte multe minuni a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise în cartea aceasta. Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, și, crezînd, să aveți viață în numele Lui“ (20, 30-31). Ultimul capitol și Evanghelia însăși se încheie așa: „Dar sînt și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu deamănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris“ (21, 25).

De-necuprinsul actului christic e menționat apăsat, ca o marcă, peste cuvintele Evangheliei, e pus ca o pecete paradoxală asupra lor. Paradoxală fiindcă ea nu indică rotunjimea unui text autosuficient, a unui mesaj închis. Arată, dimpotrivă, că textul trebuie înțeles ca receptacul neîndestulător în raport cu plinul christic care se revarsă, învietor, peste condiția noastră, peste limitele noastre de a înțelege realul. Așa cum îl prezintă Ioan, textul Evangheliei dă reperele esențiale, dă „gustul“ actului christic. E menit să trezească credința, să-i dea pofta de a porni, de a se dezvolta. Nu intenționează să o instaleze în lămuriri suficiente, statice. Textul evanghelic e ca o fericită ademenire de a intra într-un orizont de viață și de cunoaștere care se boltește nemărginit, deschis spre claritatea ultimă. Ucenicii au, fiecare potrivit propriului temperament spiritual, experiența acestui orizont infinit deschis. Îi consemnează datele de căpătîi, dar nu-l pot epuiza nici în ce-i privește pe ei înșiși, nici în ce-i privește pe destinatarii Evangheliei. Și ei, alături de noi, pot înainta în bogăția lui verticală.

În cuvintele finale ale Evangheliei după Ioan, credința apare ca atitudine intens tonică, ofensivă, cu poftă de cercetare, în mers. Are în față un orizont de înțelegere și de viață cu totul noi, pe care sîntem îndemnați să-l descoperim, să-l încercăm, să devenim adecvați logicii lui. Acele „alte multe lucruri făcute de Christos“ nu sînt adresate doar ucenicilor. În fața și în interiorul oricărui suflet se pot petrece evenimente de sens, de înțelegere, de prezență asemănătoare. Sufletul credincios le poate aștepta/spera/experimenta. E pus în fața nesfîrșirii lor.

„Achiziția“ – unei formule, unei norme, unui comportament religios – nu e o atitudine recomandată în măsura în care ea înseamnă suficiență, instalare în certitudine plană, în imagine mărginitoare a divinului. Dacă se oprește la „achiziție“ mulțumită de sine, credința închide între margini strîmte și universala manifestare a divinului, și orizontul pe care Christos l-a deschis ființei umane.

În privirea pe care o pune asupra imediatului și în cea pe care o lansează spre polul plus, credința ar trebui să se mențină într-o stare de elan. Ar trebui să se simtă provocată la discernămînt, finețe, creativitate. Să aibă bucuria (și rigoarea) de a judeca lucrurile împreună cu Christos.

În genere, ne apărăm de noutatea, fie ea chiar spirituală, care ne tulbură confortul mental. O situație neașteptată, o criză, o mutație pe chipul acestei lumi sau în existența personală, toate pot stîrni impulsul replierii, retragerea în zona achiziției, a deja cunoscutului, a prejudecății. Te protejezi de o noutate dificilă, pui împrejurul tău ziduri securizante. Ții dificultatea la distanță sau o expediezi în zona erorii, a nelegitimului, a inacceptabilului. Folosești absolutul credinței tale ca să-ți întărești limitările, ca să le dai lor, limitărilor, pretenție de absolut. Și, în numele acestui fals absolut, poți deveni intratabil, agresiv, orb. Dar credința nu se împacă bine cu retractilitatea, cu spaima că mărginirea îți va fi puse la încercare, că vei fi dislocat din condiția ta obișnuită, „achiziționată“.

O mutație astăzi evidentă, presantă, dificilă e, de pildă, întîlnirea religiilor în imediatul societăților occidentale: pe stradă, în școli, în spațiul public, în media, în cultură, în politică. Atunci cînd adepți ai diferitelor credințe, alături de vocile laicității, condamnă terorismul și fundamentalismul agresiv nu dau ei dovadă de o credință lucidă, activă? Nu sesizează ei în fundamentalismul agresiv (sau stătut, de substrat) tocmai acea închidere, acea solidificare a limitelor, acea suficiență care pot afecta credința?

Izbucnirea recentă a violențelor la Ierusalim, întinsă incendiar – a cîta oară! – în Israel și în Teritoriile Palestiniene e, și ea, o violență a limitărilor agresive, absolutizate pe bază de apartenențe religioase diferite. De o parte și de alta, extremiștii religioși pun credința în jugul propriilor interese socio-politice, se slujesc de ea pentru relansarea conflictului. Hamas ia captivă populația palestiniană. Politica Netanayhu se sprijină și se lasă șantajată de fundamentaliștii evrei.

E drept, dialogul religiilor, acceptarea celui diferit religios drept interlocutor nu merg de la sine, nu sînt ușoare. Ele nu cer doar toleranță, caldă umanitate, politețe. Cer un efort de gîndire spirituală. Cer convingerea că Absolutul nu e al „nostru“ și că nu-l putem utiliza ca să biruim celelalte religii. Cer conștiința că Dumnezeu nu ne aparține, că nu-i putem impune chipul mărginit de propriile noastre limite. În aceste condiții, dialogul poate fi o fericită dificultate. Ne poate face să ne adîncim în propria credință, să ne întrebăm asupra modului în care o înțelegem, să o confruntăm cu Autorul ei, al cărui act nu are granițe. E de așteptat, e de sperat că, avînd acces la Dumnezeu în universalul său, gîndirea credincioasă să fie în stare să recunoască și alte expresii ale universalului, și alte căi spre universal decît a sa. Iar asta nu pentru a-și abandona ori trăda propria cale, ci pentru a înainta *pe ea* spre Polul de universală iradiere.

Îl invoc mereu pe Părintele Scrima, care avea experiența unei asemenea întîlniri. El socotea că dialogul poate fi dus cu exigență și devotament total față de propria cale, tocmai „în numele unei atitudini de credință vie“. Vedea dialogul ca pe o încercare fastă, în care „credința trebuie să se verifice pe sine, să dea seamă de sine, descoperindu-se nu ca o credință dobîndită și instalată, ci ca una care se repune mereu în mișcare, căutătoare, inventivă, creatoare, întrebîndu-se asupra a ceea ce i se cere să cunoască și să nu înceteze să cunoască“.

Nu numai dialogul religiilor, ci orice situație de viață – personală sau comunitară – e (poate fi) materie incitantă pentru credință. Poate fi materie de reflecție, de judecată, de cunoaștere nouă, în orizontul infinit deschis pe care îl invocă Sfîntul Ioan.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

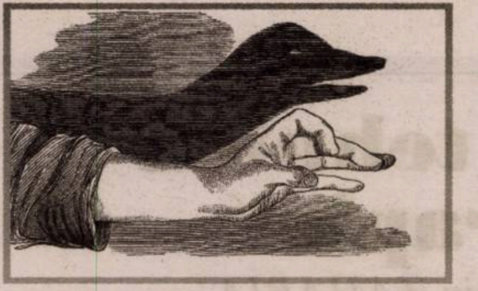

Iaromira POPOVICI

bazar

Moarte și verde

În ultimele zile am ieșit de vreo două ori în niște locuri verzi. Undeva în natură, nu într-o încăpere cu pereți verzi, mochetă verde și un bec verzui. Am ieșit în sfîrșit mai cu îndrăzneală din casă, mai departe decît Shop & Go-ul de la colțul străzii.

Adevărul e că pandemia, cel puțin pe unii dintre noi, ne-a transformat în pușcăriași. În autocondamnați la spații mici și închise. Precum și la mîncare lăsată în cutii maro de carton la ușă, de către curieri. Unii dintre noi ne-am autolimitat la spațiul mic, dar aparent sigur al propriului apartament. Mersul din sufragerie în bucătărie și apoi din bucătărie în dormitor, ca să nu mai spunem la baie, devenise o întreagă aventură. Era interesant să te muți de la laptop-ul aflat pe birou la telefonul situat pe noptiera de lîngă pat ca să te uiți pe Facebook, printre altele.

Acolo se petrecea un fenomen ciudat și destul de sinistru: erau, da, obișnuitele pisicuțe, floricele și bliduri cu mîncare făcută în casă, zguduitoarele apusuri și aiuritoarele *selfie*-uri din toalete. Dar, în același timp, perioada de pandemie a adus cu ea și textele cu adevărat dramatice (în anumite situații devenite tragice) ale celor care se îmbolnăveau de COVID-19 și își împărtășeau experiența asta cu tine pe Facebook. Era o senzație ciudată: în locul unde erai obișnuit să te zbengui în voie, în care totul era de joacă și de fațadă, te trezeai, deodată, nas în nas cu ceva din alt registru: unul grav și foarte din realitate. Era un șoc, cel puțin pentru mine a fost, la care nici nu știai cum să reacționezi: obișnuitele replici „drăgălașe“, fără sare și piper (în care oricine, oricît de oribil ar fi, e „superb“ și orice petic de iarbă din fundul curții e o pajiște), parcă, totuși, nu funcționau în contextul în care moartea pîndea, pe undeva, după colț.

Noroc că cei mai mulți dintre cunoscuții mei care și-au narat experiența cu COVID-ul pe Facebook au scăpat cu viață. Atît cei care se plîngeau de lipsa de căldură și apă caldă din spitale, cît și cei care le mulțumeau doctorilor dedicați. Chiar și unii care negau existența COVID-ului și își proclamau zgomotos dreptul de a umbla liberi, adică fără mască, în locuri publice și aglomerate. În schimb, alții nu au avut nocorcul ăsta. Tot pe Facebook au început să apară, tot mai des în ultimul timp, poze cu oameni care au murit. Unele poze din cele mai optimiste, cu zîmbete și flori. Altele aproape nevăzute în fața unui lung text evocator. Problema a fost pînă ne-am învățat cu acest nou tip de ferpar (ferparele din *România liberă* de pe vremuri erau lecturile preferate ale bunicii mele, de acolo afla tot ce trebuia). Pînă ne-am prins că o poză, chiar veselă, precum în Cimitirul de la Săpînța, poate semnala o dispariție. Pînă ne-am dat seama că unele postări pe care le citiserăm nonșalant erau, de fapt, ultimele pe care o persoană destul de apropiată le postase înainte să nu mai fie printre noi. Pozele astea nu semnalau doar victime ale COVID-ului, ci oameni învinși de toate cele.

Mureau și-nainte, veți spune, și știm cu toții că așa e. Doar că acum moartea a fost mai vizibilă printre noi, ca-n *Masca Morții Roșii* a lui Edgar Allan Poe, și prezentă în locuri neașteptate. În cele ale *leisure*-ului și *entertainment*-ului. Acum, de cîte ori apare o poză nouă pe Facebook, am o tresărire. Mă uit mai cu coada ochiului, mi-e frică. Nu pot spune că nu m-am obișnuit cu poveștile astea *horror*, și mai ales triste printre noi, dar, totuși, pe drumul de la birou către dormitor aș vrea să mai receptez și altceva. Aș vrea să se schimbe cumva partitura, să vină și o bucată mai *allegretto*.

În afară de contactul cu foșnetul pungilor curierilor și de efervescența descoperirii unui produs în locul altuia – ce eveniment e cînd în loc de o pungă de lavete ți-a fost adusă una de cîrpe de praf... –, am constatat că cealaltă modalitate de evadare din acest joc posibil periculos e verdele. Desigur, mai întîi verdele văzut pe geamul generos, fie că e vorba de un pom sau de un petic de iarbă, ba chiar și de o liană sau de o iederă. Apoi, verdele modest, dar atît de necesar al celor două-trei plante ținute prin casă, cam chele din lipsă suficientă de grijă, cu pămînt prea puțin, ghivece prea mici și, totuși, verzi.

Și, în sfîrșit, verdele de afară. Al castanilor înfloriți în fața blocului, aliniați ca niște soldați în haine de sărbătoare. Iarba timidă de prin parcuri, plină, printre altele, de păpădii, din cele pe care le suflam în copilărie. Iarba dintr-un cîmp de pe undeva de lîngă București, unduind în bătaia vîntului și atît de înaltă încît aproape că te pierzi prin ea. Umbra copacilor înverziți din pădurea Băneasa, iarbă, mușchi, tufișuri, totul de un verde foșnitor. Chiar și salatele, usturoiul și leușteanul dintr-o grădină prietenoasă. Tot verdele ăsta, toată invazia asta de verde, toată împroșcarea cu o culoare pe care poate altătdată nici n-o prea luam în seamă (deși e culoarea ochilor mei) mi-a redat senzația de viață. Așa cum bine spunea o prietenă a mea: „În copilărie, eu mă jucam cu toate lucrurile verzi...“.

■ ■ ■

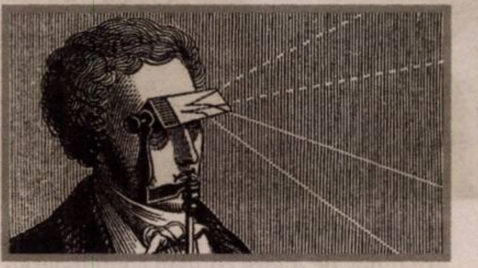

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Insistența memoriei în vise (acuarele, fotografii)

Poate întrucît multă vreme s-a susținut că visele sînt înainte de toate imagine – și nu, așa cum se dovedesc ele la o privire mai avizată, niște gheme de senzații, percepții, emoții –, istoria picturii se vede astăzi plină de reprezentări încercînd să imagineze, în tablouri cu subiecți visători ca atare sau numai subînțeleși, nemaivăzutele locuri pe care le vizităm în somn. Se poate astfel trasa o evoluție: dinspre Evul Mediu, cu vise biblice trimise de Dumnezeu însuși, în iconografii subiacente ajunse de-a lungul timpului canonice (scara lui Iacob sau Iosif interpretînd visele faraonului), dacă nu cu picioarele pe pămînt, ba chiar sub el, în viziunile infernale ieșite din mîna lui Hieronymus Bosch; desigur, scenele „păgîne“ din Renaștere și baroc; apoi, capriciile unui Francisco de Goya, cînd rațiunea tocmai că se aliază cu imaginația, nu o refutează; nu mai puțin celebrul *Coșmar* indus pe pînză de către romanticul Henri Fuseli; pentru ca, după un ocol în pictura simbolistă, să ne trezim în plin secol XX, martori a ceea ce s-a dorit a fi inconștientul dezvăluit de suprarealism. Dar intenția mea nu e nicidecum să fac un pomelnic, o simplă enumerare ar depăși spațiul acestui articol. Mă voi axa pe două capete de pod ale acestui parcurs, acolo unde – paradoxal, pictura fiind o artă spațială, cu alte cuvinte una a simultaneității – stau două vise în care accentul cade pe timp. Autorii lor: Albrecht Dürer și Salvador Dalí, născuți amîndoi în luna mai (1471, respectiv 1904). Ambele imagini, o schiță, respectiv un tablou în toată regula, se axează pe ideea de scurgere. Dacă însă la Dürer visul transpus vizual invadează întreg orizontul, căzînd de-a dreptul din cer pentru a cotropi totul în cale, peste secole, Dalí ne va arăta că timpul se topește și curge după altă logică în vise, într-un prezent continuu, dintotdeauna *aici,* dar amenințînd la orice rază mai puternică, trimisă ca o săgeată de un soare mereu absent, să se descompună o dată pentru totdeauna.

Într-o pagină de jurnal păstrată la Muzeul de Istoria Artei din Viena, secțiunea Kunstkammer (cabinetul de curiozități al Habsburgilor), vizitatorul înzestrat cu răbdare poate găsi, dacă și-a pus-o în gînd ca pe-o datorie de preț, o acuarelă, sub care, caligrafie conținînd o singură tăietură, o singură completare, apare și o transpunere în scris, a unui vis la prima vedere cosmic, apocaliptic. Într-un peisaj cu arbori împrăștiați în zare și case minuscule, o imensă coloană de apă se prăvălește pe pămînt, propagîndu-se întocmai ca sporii unei ciuperci atomice. Urmează și altele, deja se văd apropiindu-se, lent, înșelător. Atît de puternică e prima izbitură, evaluată la patru mile depărtare, încît visătorul se ridică în capul oaselor, cuprins de cutremur. Ca niciodată altcîndva înaintea lui, nu doar că va face tot efortul omenește posibil pentru a-și aminti visul, dar va lăsa urme, mărturia lui părînd să fie prima de acest fel. În noaptea dintre 7 și 8 iunie 1525, imediat după Rusalii, cu mai puțin de trei ani înainte de moarte, Albrecht Dürer vede așadar nu o mulțime de limbi de foc – prea ar fi fost totul pe față –, ci trombe de apă revărsîndu-se din ceruri. Cu toată gama de efecte: sunete, scuturături. Într-un eseu din volumul *Le temps, ce grand sculpteur* (Gallimard, 1983), după ce oferă o traducere *sui generis* a visului îndurat de către pictorul renascentisto-și-ceva-mai-mult, Marguerite Yourcenar vine și cu interpretări. O izbește absența totală de simboluri. Într-adevăr, vizionarul e un realist (măsoară distanțe, viteze), însă, ca întotdeauna în vise, totul doar pare să fie ceea ce pare. Dincolo de teama de potop într-o epocă de incertitudine religioasă (Reforma cu avatarurile ei), notația lui Dürer se termină cu „Fie ca Dumnezeu să le întoarcă pe toate spre bine“. Visul ar putea fi considerat numaidecît metafizic, apa căzînd pe pămînt parcă direct din fîntînile Paradisului. Dar dacă el s-a insinuat din străfunduri ce n-au văzut nicicînd apele divine, ci altele, *mai* insondabile?

Pe acestea, a vrut să le scoată la iveală suprarealismul pictural; un pleonasm, căci în realitate curentul s-a manifestat ca la carte aproape exclusiv în pictură, literatura suprarealistă neavînd chiar atît de multe în comun cu visul pe cît se tot zvonește la fiecare colț de stradă peste care cade umbra unui edificiu. Ba mai mult, dintre toți suprarealiștii, Salvador Dalí s-a considerat unicul. Își numea picturile fotografii de vise pictate manual, practicînd ceva ce s-ar numi, de fapt, hiperrealism oniric. Într-o serie de cinci tablouri, pictate la intervale scurte de timp, regăsim delirul interpretativ atît de caracteristic autorului catalan: *Portretul lui Paul Éluard* (1929) – cu lăcuste pe față, *Enigma dorinței* (1929) – mama devoratoare, *Marele masturbator* (1929) – fantezii fără perdele, *Persistența memoriei (Ceasurile moi* de buzunar, cu plaja pustie din Portlligat în fundal, 1931), *Somnul* (1937) – sprijinit în proptele. Chipul visătorului apare în fiecare dintre aceste compoziții. Deși deformată, recunoaștem figura lui Dalí, în tot atîtea autoportrete ale eului său nocturn. Abstractizată, cu trăsături fade, putem ușor observa cum creatura are ochii închiși, gene desenate minuțios, ca pentru a nu ne lăsa niciun dubiu asupra faptului că e surprinsă dormind, într-un continuu prezent al visului. Cele trei ceasuri moi din tabloul omonim – reminiscență, potrivit unei mărturisiri din *Jurnalul unui geniu*, a unei bucăți de camembert uitate pe o farfurie, pe care pictorul va aplica metoda paranoic-critică de construcție perfect lucidă a fantasmei – pot simboliza *trecerea;* furnicile acoperind ceasul portocaliu din colțul stîng – rigid, întors, al tatălui – sînt, ca mereu pentru Dalí, sugestia decăderii și descompunerii, efect al veșnicei scurgeri a timpului. Acestor cinci vise pur dalíniene li se adaugă un al șaselea, *Vis provocat de zborul unei albine în jurul unei rodii cu o secundă înainte de trezire* (1944), în care visează o femeie: Gala, muza absolută în nuditatea ei. Despre el și durata lui, cu alt prilej. E prea bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

„Tot ce a scris Cioran este o tehnică de supraviețuire, o autoterapie“

– Radu Sergiu RUBA în dialog cu eseistul și criticul literar Constantin ZAHARIA –

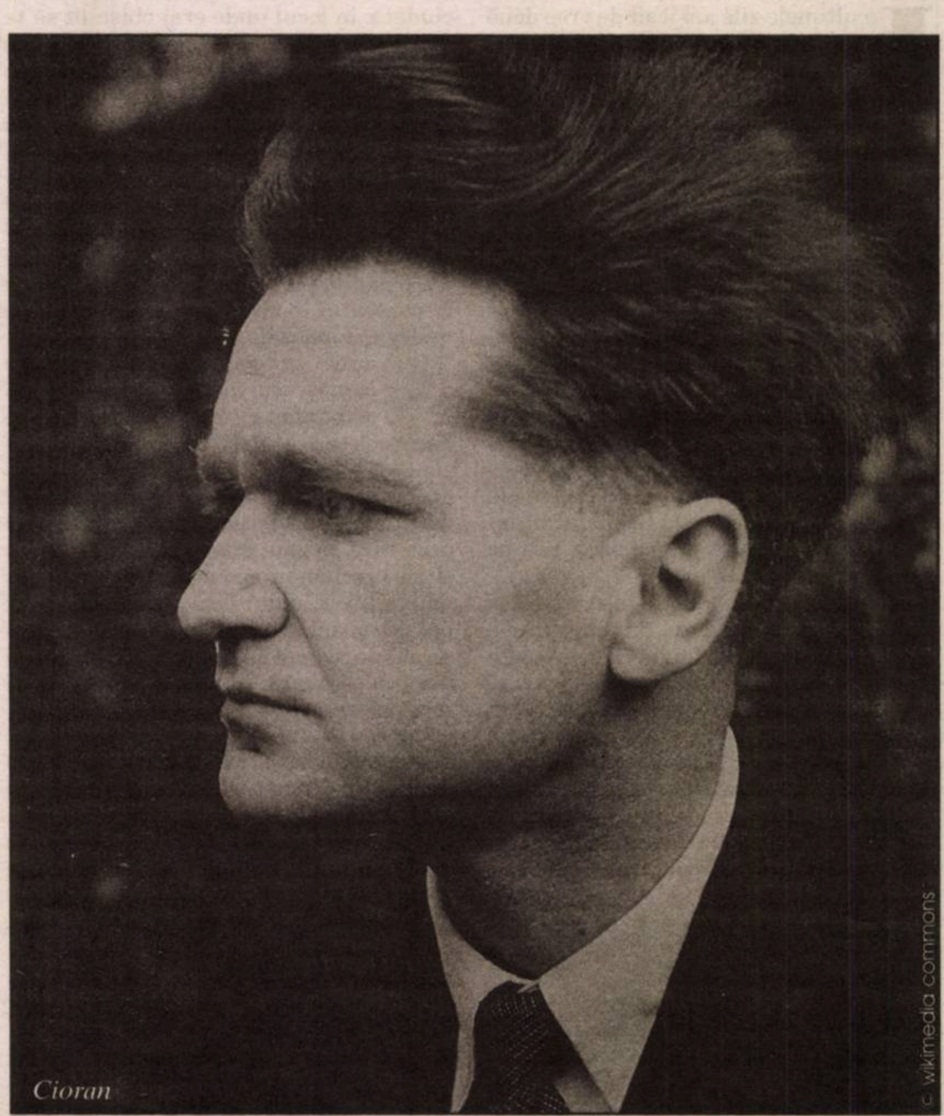

Cioran

© wikimedia commons

Stimate Constantin Zaharia, te-ai ocupat la Paris de transcrierea mai multor manuscrise românești ale lui Cioran, devenite, în urma demersului tău, cărți cu identitate proprie, publicate de Humanitas. Să începem prin a le trece în revistă și, cu excepția celei mai recente căreia îi revine partea leului, prin a le face o scurtă prezentare.

În 2011 au fost publicate *Despre Franța* și *Îndreptar pătimaș II; Raznele* au apărut un an mai tîrziu, în 2012, iar anul acesta (2021, de grație!) a ieșit a patra și ultima carte, intitulată *Carnetul unui afurisit*. Fiecare dintre ele are consistența și dimensiunea unei cărți, în sensul că ele figurează ca manuscrise separate în fondul Cioran de la Biblioteca Literară „Jacques Doucet“. Nu este vorba de o serie de fragmente reunite de editor în virtutea unui principiu tematic, ci de texte autonome, întregi, dacă se poate spune astfel, concepute ca atare de autor. Primele trei au titlu, al patrulea nu, ceea ce mă face să cred că este ultimul redactat de Cioran. *Despre Franța* pare să fi fost scris în 1941, ceea ce este lesne de înțeles avînd în vedere deznodămîntul conflictului din iunie 1940, cînd Cioran observă cu spaimă și uimire atitudinea demisionară a francezilor în cursul a ceea ce s-a numit *„drôle de guerre“*. Partea a doua a *Îndreptarului pătimaș* este precedată de două caiete în care sînt transcrise primele 70 de texte publicate sub același titlu la Humanitas, în 1991. Textele numerotate începînd cu 70 pînă la 140 sînt cuprinse într-un manuscris separat care nu a fost transcris ulterior de autor, ca și cum acesta din urmă ar fi fost abandonat. De altfel, însemnările de pe coperțile celor două caiete poartă mențiunea „ilizibil“, „inutilizabil“, „nepublicabil“ – în franceză, bineînțeles, căci ele au fost notate în 1963. Această parte a doua a *Îndreptarului* se prezintă ca un manuscris „de lucru“, nedefinitivat, cu multe variante nereținute și adăugiri făcute de autor. Totul este dezordonat, scris sub impulsul ideii care irupe în pagină nețінînd seama de nevoia de răgaz pe care o cere scrisul cu peniță.

Raznele se prezintă și ele ca un manuscris de sine stătător, de 120 de pagini, mai îngrijit ca redactare, cu ștersături și adăugiri mai puține. Totuși, este vorba tot de un manuscris „de lucru“, netranscris și necizelat de autor. Unele formulări sînt incerte, iar influența limbii franceze se face simțită din cînd în cînd. Cu toate acestea, el îmi pare a fi cel mai *întregit* dintre primele trei volume, cu texte mai ample, în care caracterul eseistic (ca să nu spun filozofic) este mai pregnant și mai puțin tributar fiorului liric din *Pe culmile disperării*.

Să fie Carnetul unui afurisit *cea din urmă carte configurabilă din manuscrisele rămase de la Cioran?*

Alte manuscrise în limba română de talia unei cărți nu mai există la „Doucet“. Poate aiurea, deși mă îndoiesc. Ar mai fi, desigur, cîteva texte scurte, dar ele nu au consistența unui volum și nici continuitate, fiind înregistrate sub cote diferite. Odată cu trecerea timpului, Cioran a privit cu un ochi critic exercițiile din această perioadă, care au fără îndoială o valoare certă. Ele nu sînt interesante numai pentru cercetător, ci și pentru marele public. Aș spune că *Raznele* și *Carnetul unui afurisit* sînt de nivelul cărților publicate de Cioran în tinerețe. Din punct de vedere tematic, aceste două volume aparțin aceleiași zone de interogații tipice pentru el, iar stilistic vorbind, ele nu sînt departe de performanța din *Amurgul gîndurilor*, de exemplu.

În afară de plusul de melancolie din Îndreptar pătimaș *pe care-l evidențiezi, există și alte diferențe, nu neapărat stilistice, între manuscrisele, azi cărțile sale pariziene, moștenite în română?*

Aș spune că, sub raport tematic, ele nu sînt neapărat diferite. Cioran este urmărit de aceleași obsesii care au făcut din el un trăirist în spațiul cultural românesc. Cugetările lui despre viață, moarte, credință, individ, timp, plictis etc. reapar într-o formă de fiecare dată nouă, deși tema este recurentă. Este ca și cum Cioran ar fi rescris la nesfîrșit aceeași carte. El remodulează gînduri similare, fără a se teme de repetiție, căci de fiecare dată intervine o diferență de ordin semantic, datorată unui context precis de enunțare prin scris, care nu coincide niciodată cu trăirile anterioare. Scriitura fragmentară face posibilă reluarea indefinită a unei singure teme. Este vorba de un polimorfism inerent fragmentului, fie că îl numim aforism, maximă sau sentință; ori fragment modern, așa cum au scris frații Schlegel, Novalis sau Lichtenberg.

Există însă unele diferențe, în primul rînd între aceste patru cărți. La fel ca și prima parte, *Îndreptar pătimaș II* este mai aproape de poemul în proză, *Despre Franța* e un eseu pe tema declinului civilizației franceze, doar *Raznele* și *Carnetul unui afurisit* se apropie de densitatea de reflecție cunoscută publicului românesc prin *Cartea amăgirilor* și *Amurgul gîndurilor*. Dar, în afară de aceste deosebiri și asemănări, se poate întrezări o evoluție în cazul *Raznelor* și *Carnetului* mai ales. Se pare că Cioran a încercat, înainte de a adopta franceza ca limbă de expresie, să recurgă la o dicțiune arhaizantă, despuiată de ornamentele literare și filozofice. Așa cum am spus într-una din prefețe, nu se poate face nici literatură și nici filozofie atunci cînd intolerabilul este trăit zi de zi și noapte de noapte. Această atitudine îl conduce pe Cioran pe un teren antifilozofic și antiliterar neexplorat în cultura română pînă la acea dată, a redactării celor două volume. Performanța realizată de el este similară cu aceea a suprarealiștilor, deși singulară, căci nimeni nu a recurs la procedeele de sihăstrie stilistică puse în practică de el. Din acest punct de vedere, „razna“ și „afurisenia“ sînt termeni care i se potrivesc de minune. Înainte de a adopta franceza, Cioran avea nevoie să experimenteze expresia scăpătată pînă la esență, care i-a pregătit terenul pentru o nouă aventură, cea a aforismului clasic francez.

Titlul Carnetul unui afurisit, *bazat pe o formulare a autorului, a fost stabilit de tine în colaborare cu editura. Iar această carte este, în funcție de temperamentul privirii noastre, fie o perindare, fie o constelație de aforisme. Aflăm de la Jacques Derrida și de la Gabriel Liiceanu, citați în prefața ta, că există o legătură etimologică și semantică între aforism și afurisenie. Celulele ei constînd, de fapt, în aforisme, nu cumva cartea și-a ales singură numele?*

Este exact ceea ce voiam să spun. Este uimitoare această etimologie comună afuriseniei și aforismului. Sfera semantică a celor doi termeni, atît de îndepărtați la prima vedere, se încrucișează în mod miraculos în această carte. Cioran folosește termenul de „afurisit“ în cîteva rînduri, sînt vreo 10-12 ocurențe în total. De fiecare dată, însă, cuvîntul apare în contexte importante, iar sensul lui nu are nimic de a face cu uzul contemporan. Este vorba, de fiecare dată, de *excludere, excomunicare, scoatere în afară,* așa cum era el folosit în instituția Bisericii. Iar aforismul este tot o *scoatere în afară*, este delimitarea unui enunț de tot ceea ce a fost spus înainte și de tot ceea ce urmează după el. Este interesant de constatat că Cioran s-a considerat dintotdeauna un marginal în raport cu restul lumii și cu societatea. În anii ’90 am publicat un articol în *Litere, Arte, Idei* pe această temă. Se numea „Marginea și Centrul“ și trata tocmai problema singularizării la Cioran, a separației dintre el și tot restul, în raport cu tema centrală a căutării de sine. A te cunoaște cu adevărat, fără nici o iluzie, este o întreprindere eroică, este un efort constant și fără răgaz, care nu aduce alt beneficiu decît luciditatea.

Această potrivire a titlului cu conținutul aforistic este prețioasă, ea ne îndeamnă să îl înțelegem pe Cioran într-un mod aparte: există la el o solidaritate între trăire lăuntrică și scriitură. Este o întîmplare fericită, desigur, dar trebuie subliniat aici și spiritul extrem de atent la textul lui Cioran al Lidiei Bodea, grație căreia a fost ales acest titlu.

Nu voi uita niciodată rîsul amplu, cuceritor al lui Michel Tournier cînd evoca incredibila erezie a lui Cioran de a pretinde că, pentru harul artistic al lui Bach, nu compozitorul îi este dator lui Dumnezeu, ci Dumnezeu îi datorează totul lui Bach. Într-o emisiune de la Radio France Culture, moderată de Adèle Van Reeth, ai tratat tema ironiei lui Cioran. De regulă, ironia își are sursa în comparația care evidențiază contradicții mai mult sau mai puțin tolerabile rațional. Cu negaționismul său radical, Cioran mai găsește temeiuri pe care să-și construiască ironia?

Constantin Zaharia

© youtube.com

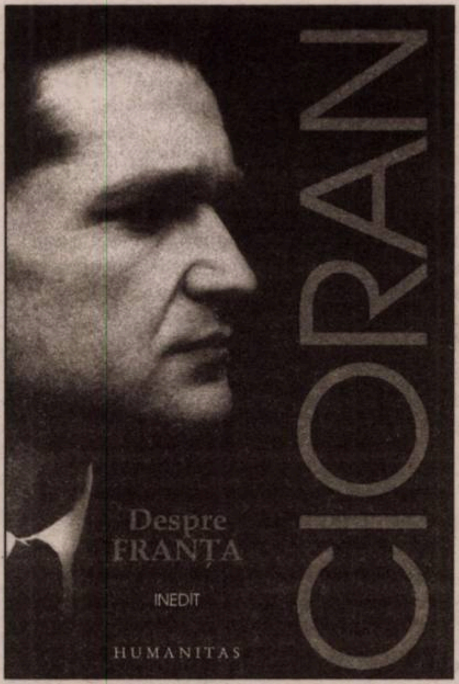

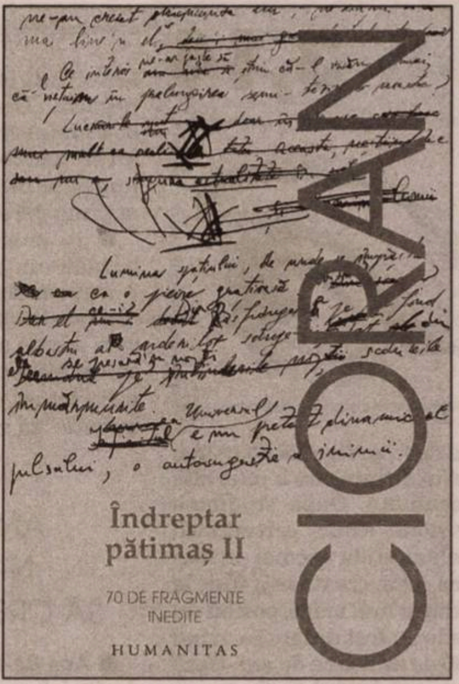

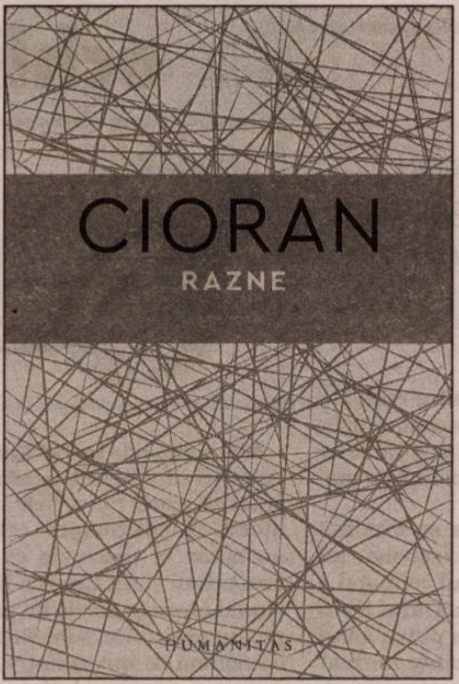

CIORAN
INEDIT
CARNETUL UNUI AFURISIT
HUMANITAS

Aș spune că ironia este colacul de salvare al lui Cioran. Ea este apropiată sub anumite aspecte de paradox, adică de expresia minimă a unei contradicții logice. De aceea ironia face casă bună cu aforismul, care la rîndul lui spune mult în puține cuvinte. Numai că în cazul unei fraze de genul: *„Nous sommes tous au fond d'un enfer dont chaque instant est un miracle“* cititorul rămîne perplex, căci infernul nu este compatibil cu miracolul. Acesta din urmă este un favor al divinității, pe cînd infernul este o pedeapsă. Miracolul este un act măsurabil din punct de vedere temporal, pe cînd infernul este etern. Ce vrea deci să spună Cioran? Că uneori viața e frumoasă și merită trăită, dar că în general este o suferință neîntreruptă? Una nu se prea împacă cu cealaltă. Astfel de fraze dau de gîndit, dar alteori au efecte umoristice. Oricum, Cioran avea un umor nebun, ceea ce l-a salvat, spune Clément Rosset, în mai mare măsură decît ideea că se poate sinucide.

Atunci cînd vorbește despre ironie, Cioran o face subliniind caracterul ei tragic. Numai sufletele rănite sînt capabile de ironie, spune el atît la tinerețe, cît și în *Caiete*. Această poziție este filozofică, Cioran i-o datorează lui Kierkegaard, precum și romantismului german. De curînd am terminat un articol care urmează să apară în *Revue Roumaine de Philosophie,* despre ideea de ironie la Cioran. Cred că am descoperit ceva important în acest teritoriu dificil de definit al ironiei. Contrar opiniei curente, ea nu este nici zeflemea, nici persiflare, acestea sînt pletorice, pe cînd ironia este concisă, iar de la Socrate încoace este profund legată de întrebare *(eironein* înseamnă în greaca veche a pune întrebări în maniera lui Socrate). În actul ironic avem de-a face cu două instanțe, ironistul și ironizatul. În general se admite ideea că primul îl pune în dificultate pe al doilea, ba chiar că se amuză pe socoteala lui, făcîndu-l să pară ridicol. Or, lucrurile nu stau chiar așa. Ironistul se prezintă ca un ipocrit, deși nu se știe prea bine în ce constă ipocrizia lui. Nici ironizatul, nici martorii nu pot spune cu precizie unde vrea să ajungă acesta. Culmea este că, în actul ironic, nici ironistul nu o știe. El speră sau bănuiește că un sens nou poate fi degajat în cursul dialogului, dar aceasta nu depinde numai de el. Ceea ce face este să se expună pericolului de a găsi în adversar un partener mai inspirat decît el. În decursul unui schimb de acest gen, poate să cadă în ridicol. De aceea se poate vorbi de un soi de pact euristic, în care dialogul ironic presupune nu doi adversari, ci doi parteneri. Scopul comun este acela de a provoca prin dialog dezvăluirea unui adevăr care nu poate fi formulat pe alte căi. Este vorba de o colaborare între cei doi, poate chiar de prietenie și de abnegație. Ironia presupune o postură etică, ea este un *maelstrom* semantic, în care tragicul și umorul merg alături, se înfruntă și se susțin fără încetare.

Iar pentru a răspunde la ultima ta întrebare, voi spune că da, Cioran este ironic chiar și atunci cînd practică negația. Spre exemplu, pentru a sesiza apropierea sfîrșitului lumii, pe care îl așteaptă cu nerăbdare, el contemplă plin de speranță apusul soarelui. O astfel de frază discreditează tot ce este grav, serios și tragic în gîndirea lui. Este vorba de o răsturnare de raporturi, în fiecare moment ne putem aștepta la o lovitură de teatru care atenuează ceea ce este dat drept iremediabil.

Această ultimă carte a sa produce ironie de la primele cuvinte. Arăți, într-o excelentă prefață, că la Biblioteca „Jacques Doucet“, manuscrisul e consemnat prin primele sale cuvinte în original: „Prostul își bizuie existența“. Citatul se completează prin: „Prostul își bizuie existența numai pe este. *El n-a descoperit posibilul, fereastră spre nimic“. E o definiție cvasi-exhaustivă a prostiei. O carte care începe în acest mod, te propulsează încă din lansare pe orbita ironiei. Este ea dominantă pînă la capăt?*

Cioran a transformat depresia care îl bîntuia în act de cultură.

Nu neapărat. Găsim în *Carnetul unui afurisit* o serie întreagă de fragmente de o formidabilă gravitate, atunci cînd vorbește despre timp, despre Dumnezeu, despre moarte. Ironia lui Cioran este totuși omniprezentă în filigran. Ea însoțește spusele lui la orice întorsătură de aforism. Clément Rosset are un scurt eseu despre Cioran publicat în volumul *La force majeure,* se numește *„Le mécontentement de Cioran“*, în care pornește de la faptul că autorul nostru se arată în general nemulțumit, poți să-i aduci pe tavă cîrcotașului de Cioran orice, inclusiv Raiul, el tot va găsi un motiv pentru a scoate în evidență un neajuns. Or, această critică neîntreruptă, acest refuz de ansamblu sînt spuse pe un ton vesel, jubilatoriu, care pentru Rosset sînt expresia bucuriei de a trăi. E o contradicție aici, o ambivalență fundamentală pe care e bine să o avem în vedere atunci cînd îl citim pe Cioran. Orice afirmație a lui se poate converti instantaneu în opusul ei. Este una dintre definițiile ironiei, cea mai curentă, care ar consta în faptul că ironia lasă să se înțeleagă contrariul a ceea ce este afirmat. Asta nu înseamnă că ce spune el nu este dramatic. Ironia este, cred că s-a înțeles din ce am spus pînă acum despre acest subiect, o problemă serioasă, pe care numai filozofia o poate scoate la capăt. Filozofia morală, ca să-l citez pe Jankélévitch.

Cioran este un agent al negației, întreține relații suspect de intime cu neantul, e o antenă ce captează și retransmite vidul. În schimb, dragostea, de pildă, paroxism al trăirii, este pentru el „alienantă“. O spune și în Carnet. *Dar gherila firescului stă la pîndă. La șaptezeci de ani, misionarul neantului s-a îndrăgostit. A comentat cumva această erupție ironică a magmei sale emoționale?*

Este un dar divin să te poți îndrăgosti la această vîrstă, chiar dacă poți părea ridicol. În ciuda numeroaselor aventuri amoroase pe care le-a avut la tinerețe, Cioran a fost întotdeauna discret asupra acestui subiect. Nu era genul lui să facă mărturisiri directe deși, din cînd în cînd, mai strecoară cîte o aluzie, cum se întîmplă în acest *Carnet*. Oricum, dacă a făcut-o, a fost pentru a răspunde scrisorilor pe care le primea de la iubitele lui. Iar de primit, a primit multe. În ceea ce privește legătura cu Friedgard Thoma, singurele documente cunoscute sînt scrisorile de amor pe care Cioran i le-a trimis și care au fost publicate mai întîi în Germania, apoi în traducere românească la Humanitas. Thoma a scris o carte, tradusă la Editura de Est, care reia parțial corespondența.

Cum urmarea *Caietelor* există, se pare că este vorba de vreo 18 caiete care continuă cronologic pînă în 1980, este de presupus că nimic despre această întîmplare nu apare în ele, în primul rînd datorită discreției lui Cioran, iar apoi pentru că episodul amoros se petrece în 1981, adică la un an după ultimul caiet.

Dacă omitem din vedere slăbiciunea sa de la șaptezeci de ani, vedem că Cioran a dus o viață austeră, la adăpost de dependențe exterioare. Dar unele crezuri promovate în scrieri nu le-a putut susține și nici nu cred că avea de gînd să o facă. În ce măsură se poate vorbi de un histrionism al lui Cioran?

Nu cred că ar putea fi vorba de histrionism. Aș spune mai curînd că tot ce a scris Cioran este o tehnică de supraviețuire, o autoterapie, mărturisită de altfel în mai multe rînduri. Cioran a fost dintotdeauna un melancolic, ca să nu spun depresiv, lucru care s-a manifestat la el încă din adolescență. Totul a început cu o teribilă insomnie, la vîrsta de 17-18 ani. Este greu de crezut că insomnia a fost cauza excesului de umoare neagră, aș spune mai curînd că ea a fost doar ocazia care a declanșat o predispoziție înnăscută. Termenul de *melancolie endogenă,* folosit de Hubertus Tellenbach într-una din lucrările lui celebre, i se potrivește perfect. Se pare că melancolia a atins și alte rude apropiate, nu degeaba Cioran spune într-o scrisoare către fratele lui că aceasta ar fi un blestem al familiei. La el a luat însă o altă formă, dificil de explicat în acest moment. Cioran a transformat depresia care îl bîntuia în act de cultură. Creatorul, cum arată Dürer în celebra gravură, omul de excepție, cum o spune Aristotel într-una dintre *Probleme,* sînt melancolici. Există, de altfel, o întreagă tradiție a omului de geniu care este melancolic, ca să nu-i citez decît pe romantici.

Desigur, în viața de zi cu zi, Cioran putea fi ghiduș, spunea glume, rîdea, îi plăcea să vorbească, uneori chiar să spună vrute și nevrute, iar din acest punct de vedere ar putea fi considerat un histrion. Există, de altfel, o anecdotă povestită de el însuși, legată de un dejun protocolar cu cei de la Gallimard care l-au invitat la restaurant ca să-l cunoască, într-atît *Manualul de descompunere* produsese impresie în rîndul literaților din celebra editură. Cioran povestește că vreme de vreo două ore a vorbit numai el și că le-a împuiat capul cu povești despre bordeluri și bideu. Cu toate acestea, atunci cînd scrie, lucrurile stau cu totul altfel. Cioran era un om fără meserie, nimic din ce a încercat să facă nu a adus rezultate, cariera lui de profesor timp de un an la Brașov a fost o catastrofă, iar cea de director de colecție la Plon a trecut neobservată. Am la mine în bibliotecă prima ediție a celebrului volum *Les métamorphoses du cercle,* de Georges Poulet, apărut la Plon, în colecția „Cheminements“ în anul 1961. Puțini știu că Cioran a fost directorul acestei colecții vreme de cîțiva ani și că el a editat această carte. Dar nu a publicat decît cinci titluri. Prin urmare, nici în meseria de editor nu a avut succes. Singurul lucru care a contat pentru el a fost scrisul. Cel ce spune: *„Je rêve d'un monde où l'on mourrait pour une virgule“* nu poate fi un histrion prin ceea ce scrie.

***Constantin Zaharia** este critic, eseist, autor al tezei de doctorat* La parole mélancolique. Une archéologie du discours fragmentaire, *susținută în anul 1996 la Școala de Înalte Studii în Științe Sociale (E.H.E.S.S.) din Paris și tipărită la Editura Universității din București (1999). A publicat articole în revistele* Critique, Le Magazine Littéraire, Rapports-Het Franse Boek, Cahiers Roumains d'Études Littéraires, Analele Universității din București, Revue Roumaine d'Histoire, Alkemie, Cioran, archives paradoxales, *precum și în volume colective, între care* Cahiers de l'Herne *și* Cioran et ses contemporains *(Editura Pierre-Guillaume de Roux, 2012). În 2011, 2012 și 2021, la Editura Humanitas, a tipărit patru manuscrise inedite ale lui Cioran, scrise în limba română:* Îndreptar pătimaș II, Despre Franța, Razne *și* Carnetul unui afurisit.

Cu ochii-n 3,14

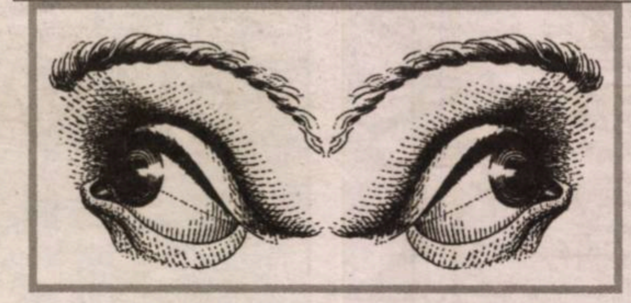

CORPUL UMAN ARE NEVOIE, PENTRU A FUNCŢIONA SIMPLU, DE ANTICIPAREA PLĂCERII ÎN TIMP CE SE ADAUGĂ DOVEZI CĂ NU SÎNTEM ÎN ŢARA NOASTRĂ

■ Un banal smartphone conţine 75 dintre cele 118 elemente de bază din tabelul periodic. Spre comparaţie, corpul uman are nevoie, pentru a funcţiona, de doar 30 de elemente. Poate şi de-asta telefoanele sînt mai deştepte decît mulţi dintre noi. (**M. C.**)

■ Cristiano Ronaldo şi-a adus în noua sa locuinţă de peste şapte milioane de euro, din Lisabona, un pat uriaş. Pentru a-l instala în dormitorul conjugal a trebuit să apeleze, pur şi simplu, la o macara. Să fi sperat fotbalistul la un moment în care va putea folosi replica lui Ulise: „Dar cine patul meu să-l mute-aiurea? / Căci anevoie ar fi putut s-o facă / Şi cel mai priceput, de n-a fost doară / Vrun zeu care venind cu dinadinsul / L-o fi mutat acolo, că nici unul / Din muritorii vii, oricît de tare / Şi june să fi fost, uşor să-l mişte / Deloc n-ar fi putut“? Poate. Dar, din păcate pentru el, nu e însurat cu Penélope Cruz. (**A. M.**)

■ Din ghereta de pază a Jandarmeriei Române – blindată, recent fabricată la standarde NATO –, postată lîngă straşnic păzita ambasadă siriană din Bucureşti, răzbate următoarea conversaţie telefonică: „Marine, nu mai rîde de mine, vreau să fac nişte mici sîmbătă! Am luat şi cîţiva cîrnaţi de Pleşcoi de la Buzău…“. Anticiparea plăcerii sfidează orice pericol. Şi orice război se încheie cel tîrziu în week-end. (**M. P.**)

■ O echipă de cercetători a descoperit o fosilă a unei creaturi care se afla în procesul de mîncare a unei alte creaturi care nu a fost consumată. După studierea atentă a poziţionării celor două fosile, cercetătorii au ajuns la concluzia că belemnitida tocmai muşca crustaceul şi, în timp ce făcea asta, creatura a fost, la rîndul ei, muşcată de un prădător mai mare, posibil un rechin preistoric. Ambele fosile au fost datate ca avînd o vechime de aproximativ 180 de milioane de ani. Dacă cineva a pus vreodată la îndoială lanţul trofic, acum are o reprezentare a lui „fosilizată“. (**A. M. S.**)

■ Ministrului Sănătăţii, Ioana Mihăilă, i-a izbutit un remarcabil exerciţiu de aritmetică mortuară: „M-aş feri să spun că se adaugă morţi sau că se scad morţi sau că se ascund morţi“, a declarat recent domnia-sa, în legătură cu numărul raportat de decese COVID-19. Cîtă vreme nu se împart şi nu se înmulţesc morţi, mai putem spera că totul va fi bine. (**M. P.**)

■ Văd că e multă agitaţie în rîndul antivacciniştilor: anunţata relaxare, redeschiderea teatrelor & cinematografelor, accesul la stadioanele de fotbal, poate chiar şi intrarea la discotecă se vor face pe baza unor documente. Cum ar fi: certificat de vaccinare, adeverinţă că ai trecut prin boală sau un test COVID-19 negativ. „Discriminare!“, strigă antivacciniştii. Care discriminare? Cu toţii va trebui să aducem dovezi că nu sîntem contagioşi. Şi apoi, nu e obligatoriu ca toată lumea să meargă la teatru, pe stadion sau la club. E o opţiune personală. La fel ca vaccinul. (**M. M.**)

WC PUBLIC
MOSDÓ
TOILET
ATENŢIE! • FIGYELEM! • ATTENTION!
ATENŢIE!
Zonă
WIFI

© E. Farkas

■ În promenada sa pe plaja bulgară, un cetăţean britanic nu şi-a dat seama cînd a depăşit graniţa şi a intrat în România. Poliţiştii de coastă l-au depistat, l-au reţinut şi au demarat cercetările. Declaraţia britanicului, care a spus anchetatorilor că se plimba pur şi simplu şi că nu avea nici o intenţie să intre în România, mi se pare, totuşi, uşor arogantă. Adică de ce n-ar avea „nici o intenţie“ să vină în ţara noastră? (**S. G.**)

DIN PĂCATE, ANUL GOL PE DINĂUNTRU N-A INSPIRAT OMENIREA SĂ CREEZE ALTRUISMUL ONDULAT

■ Apa de la chiuvetă pe care o bem este mai veche decît sistemul solar şi, la un moment dat, a trecut prin burta unui dinozaur. O istorie suficient de veche şi de miraculoasă care, din păcate, n-a inspirat omenirea să creeze o religie bazată pe apă în integralitatea ei. Adică nu doar despicată, transformată în alcool, atingînd creştetul sau spălînd mîinile simbolic. (**M. C.**)

■ O americancă a descoperit din întîmplare, în momentul în care s-a dus să-şi schimbe permisul de conducere, că se emisese pe numele său un mandat de reţinere pentru furt, fiindcă nu înapoiase un VHS în 1999. Era vorba despre caseta video cu filmul *Sabrina, vrăjitoarea adolescentă,* iar mandatul data din anul 2000. (**A. M. S.**)

■ Ce se mai cumpără în lumea asta nebună? Liniile de producţie Coca-Cola dau rarisim greş, dar uneori sigilează un *can* gol pe dinăuntru. Se întîmplă atît de rar, încît colecţionarii se bat pe aşa ceva. Cel mai recent, un trăsnit a cumpărat un astfel de rebut cu 250.000 de dolari la o licitaţie online. (**S. V.**)

■ Scriitorul Joseph Conrad, într-o scrisoare trimisă redacţiei *The New York Times Saturday Book Review* în vara anului 1901: „Egoismul, care este forţa dinamică a lumii, şi altruismul, care este moralitatea ei, aceste două instincte contradictorii, unul atît de clar, celălalt atît de misterios, nu ne pot fi de folos decît în alianţa de neînţeles a antagonismului lor ireconciliabil“. (**M. C.**)

■ Căutînd prin cotloanele Internetului ceva despre prefixe, am dat peste un site în limba română unde apăreau exemple de „cuvinte prefixate cu o apropiere asemănătoare“. Iată cîteva: „*Înţelege* = Asta contrastează greutăţile şi măsurile; *Răsuci* = Aplatizaţi un corp lat şi subţire ca o vafe; *Includeţi* = Aşezarea braţelor în jurul unui lucru sau a unei persoane; *Îmbrăţişat* = Acesta are un stil sau caracteristici ale stilului baroc; *Agăţat* = Acoperind cerul cu nori întunecaţi; *Cuplu* = Alătură-te pieselor sau oamenilor; *Ghiftui* = Umpleţi complet un recipient sau un spaţiu; *Închină-te* = Lăsaţi o plantă sau un animal să se umple cu gândaci sau viermi; *Aberat* = Care are o culoare mov ca vinetele; *Răsuci* (altă explicaţie) = Modelaţi un lucru astfel încât să fie lat pe o parte şi îngust pe cealaltă, pretinzând că este o piesă bucală; *Plictisit* = Că are moduri brute de a acţiona, asemănătoare cu cele ale unui măgar; *Cacao* = Care este similar cu forma melcului; *Sufocat* = Persoană ale cărei maniere sunt aspre şi nerafinate; *Îngust* = Spuneţi, indicaţi sau comentaţi ceva; *Monedă* = Legănând un copil în pătuţul lui; *Tren* = Învaţă pe cineva să fie dreptaci; *Ondulat* = Că are comportamente similare cu ale oamenilor necinstiţi; *Bară oblică* = Uciderea cu un cuţit; *Aglomerat* = Scăzut în formă de stâncă; *Crampă* = Preocupare de mare sau excesivă importanţă“. Şi un ultim exemplu (cireaşa de pe tort): „*Întâmpla* = Întâmpla“. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOŞ ● Horia CORCHEŞ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUŢITARU ● Ionuţ IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEŞU ● Constantin RUDNIŢCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ŞTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Matei VIŞNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluţa ZAMFIR
Coordonator Producţie: Constantin DELTA
Director Distribuţie: Dana ZAMFIR
Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **894** ■ 27 mai – 2 iunie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

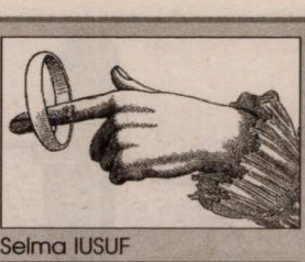

Selma IUSUF

legende **urbane**

7

ANDREI PLEȘU

„Înlăuntrul trebilor din afară“

pagina **3**

HORIA CORCHEȘ

„Ce-i lipsește lui Ion al Glanetașului“

pagina **6**

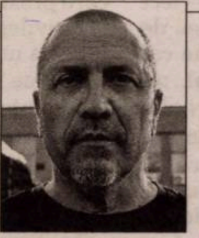

Interviu cu

GHEORGHE RASOVSZKY

pagina **15**

Noi, maghiarii

Európa TAVASZA 1848 1990 PRIMĂVARA Europei

© Fundația Eurotrans

> *„Talentul trezește invidie în sufletele mici și admirație în sufletele alese.“*
>
> *PETÖFI SÁNDOR*

21020>
5 948489 148279

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

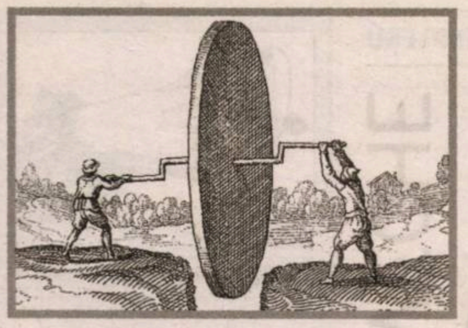

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dictatorul prin curtea lui

Virulența reacțiilor provocate de decizia regimului Lukașenko de a deturna un avion pentru a-l reține pe unul dintre pasageri e perfect îndreptățită. Ea trădează însă un soi de stînjeneală a elitei politice europene care, pusă în fața un act vădit ilegal, nu prea știe ce e de făcut. Condamnări, delimitări și expresii plastice de dezaprobare s-au tot pronunțat în legătură cu Belarusul de zeci de ani deja. Aleksandr Lukașenko și-a văzut netulburat de cariera de „ultim dictator al Europei“. A arestat pe cine a vrut să aresteze, a condus cum a dorit să conducă și, în general, și-a făcut un renume din capacitatea de a demonstra că „rezistența e inutilă“. Așa se explică și îndrăzneala de a deturna un avion european sub pretextul unei false alarme cu bombă.

Profitînd de contextul geopolitic, Lukașenko a navigat între Occident și Rusia suficient de abil cît să nu enerveze prea mult, dar nici să nu dea senzația că a renunțat la independență cu totul. Ori de cîte ori bate vîntul mai puternic dinspre Vest, președintele bielorus mai semnează un acord de colaborare cu Rusia – fie el politic sau economic. Cînd e liniște, și asta se observă mai puțin, Lukașenko are mici pusee de mîndrie națională și pretenția că deține controlul total asupra destinului țării sale. Ba chiar, în momente de aroganță supremă, îl dojenește pe Vladimir Putin sau îi dă sfaturi.

Ca alți lideri de prin Estul post-sovietic (a se vedea cazurile Voronin și Plahotniuc din Moldova), președintele Belarusului joacă aproape exclusiv o carte personală. Loialitatea sa merge nu către puteri externe, ci către propriul său anturaj care presează pentru conservarea puterii și privilegiilor. Fostul șef de colhoz știe bine că nu prea are de ce să se teamă cîtă vreme Rusia îl tolerează și îl folosește, Occidentul îl ignoră, iar poporul său nu reușește să își adune puterile pentru a-l răsturna și a-l trimite după Ceaușescu. Sau măcar după Todor Jivkov, la o nemeritată pensie.

În urmă cu cîteva luni publicam, în acest spațiu, mărturia lui Simon Vitușka, un tînăr din Minsk, arestat pentru că a participat la proteste împotriva regimului. Ceea ce descria Simon în acel text era un soi de luptă încrîncenată și aproape fără șanse. Roman Protasevici, jurnalistul arestat duminică, nu e cu mult mai în vîrstă decît Vitușka. Vina lui principală e că e un om al timpului său – pus în fața cenzurii din presă, a fondat și întreținut canale de Telegram pe care a diseminat informații despre tulburările politice din țară. Nimic mai mult. Nu e departe de ceea ce face orice om liber cu un cont pe o rețea socială.

Pasagerii avionului deturnat povestesc despre teroarea din ochii lui Protasevici atunci cînd KGB-ul din Minsk l-a luat dintre ei. Protasevici le-a zis celor care au rămas să își continue drumul fiindcă riscă o condamnare la moarte (Belarus e ultima țară europeană care menține pedeapsa capitală). A apărut, după o zi, într-o înregistrare în care, asemeni ostaticilor din zonele de război, își asumă vinovăția pentru organizarea protestelor și susține că este tratat bine de autorități. Sigur, nici o legătură între echimozele de pe fața lui și aceste declarații.

Roman Protasevici

Despre Protasevici știm pentru că a fost arestat folosindu-se o metodă neașteptată. Deturnarea unui avion de linie european care făcea legătura dintre două capitale ale unor state membre ale UE e de natură să creeze neliniști oricărui om normal. Vor fi destui cei care, de acum înainte, pe lîngă durata zborului, vor verifica și pe deasupra căror țări va trece avionul. S-a mai întîmplat așa și după ce separatiștii ruși din Donbas au doborît o cursă de linie malaeziană care făcea legătura între Amsterdam și Kuala Lumpur. Apoi toată lumea a uitat.

Acesta este marele secret al longevității politice a lui Lukașenko – faptul că, luați cu agenda zilnică, democrații europeni uită de el. Pînă cînd comite următoarea tîmpenie majoră. În numele *Realpolitik*-ului sau al ordinii priorităților pe agendă s-a trecut de fiecare dată peste alegerile falsificate, peste disidenții dispăruți sau torturați, peste solicitările disperate de ajutor venite din partea opoziției bieloruse.

Spuneam mai sus că europenii par stînjeniți. Au anunțat iar niște sancțiuni, vor mai veni și altele și, peste cîteva zile, vom fi uitat cu toții și de Protasevici, și de Lukașenko. Apoi ne vom mira din nou cînd dictatorul va mai face ceva ieșit din comun. Și va trebui să exagereze serios ca să ne atragă atenția.

Cîtă vreme Europa va continua să permită schimburi comerciale cu Belarus, cîtă vreme brand-urile occidentale vor fi disponibile în magazinele din Minsk, cîtă vreme Occidentul va pretinde că „se poate discuta“ cu Minskul, iar represiunea e o excepție, nu o regulă, Lukașenko va rămîne la locul lui. Strict în acest caz, Europa ar trebui poate să renunțe la mănuși și să își propună, deschis sau nu, încurajarea unei schimbări a regimului din Belarus. Asta înseamnă, dincolo de dorințe, investiții și strategie. Simplele eforturi are lituanienilor sau polonezilor nu sînt suficiente. Altfel, pe la el prin curte, dictatorul va continua să dicteze după cum îl duce minte și cum îi e vointța.

Iar dacă Protasevici moare în detenție, Lukașenko nu își va pierde somnul. Dar vreo cîțiva lideri europeni ar merita lucrul ăsta. Pentru că, spre deosebire de bieloruși, ei au libertatea de a decide ce e bine și ce e rău.

■ ■ ■

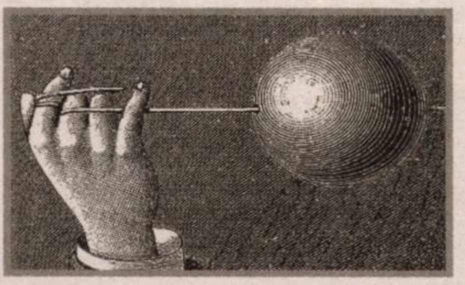

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Ce viitor pentru patrimoniul industrial al României?

Ce facem cu vechile hale industriale, cu fabricile și uzinele rămase în paragină, depășite tehnologic ori închise după privatizările eșuate ale anilor ’90? Cum pot fi revitalizate spațiile industriale în era post-industrială? Ce viitor pentru patrimoniul industrial al României? Iată cîteva întrebări care se pun tot mai acut – mai ales pe fondul unei crize economice în curs de desfășurare și al unei presiuni tot mai puternice din partea dezvoltatorilor imobiliari. După aceeași logică ce a condus la degradarea pînă la irelevanță a acestor spații, valoarea imobiliară a terenului e mai mare decît valoarea vechilor structuri industriale pe care le poartă respectivele parcele – așa că demolarea și înlocuirea fabricilor și uzinelor cu clădiri moderne, dezirabile, viabile economic ar fi singura soluție rezonabilă pentru a da un sens economic terenului. E o paradigmă păguboasă. Pe termen scurt, poate produce profit; pe termen lung, însă, nu face decît să înlocuiască o industrie datată cu un alt tip de industrie care n-are un termen prea mare de valabilitate…

■ La București, uzinele IMGB și Vulcan sînt, de multă vreme, în faliment, generînd pierderi uriașe. Ambele sînt depășite tehnologic și au ajuns în blocaj ca urmare a concurenței pe piața globală, unde se confruntă cu producători mult mai ieftini din China sau mai avansați, din state cu industrie puternică. Pompele, turbinele și mașinăriile produse aici – cîndva, foarte căutate – nu mai sînt cerute astăzi. Unele dintre hale au fost subînchiriate, restul sînt însă abandonate. Proprietarul își dorește să dezvolte terenul, probabil transformîndu-l în zonă pentru clădiri de birouri și ansambluri rezidențiale. Pînă acum n-am văzut nici un demers concret din partea autorităților pentru a găsi o utilitate acestor spații. Și nici încercări de a tempera sau măcar de a reglementa dezvoltarea imobiliară. Fără un impuls venit din partea urbaniștilor, zona va deveni, probabil, încă un cartier de blocuri prost construite și lipsit de vitalitate.

■ La Cîmpina, prima rafinărie românească (și una dintre cele mai vechi din Europa) a intrat în faliment. După 126 de ani de funcționare, „Steaua Română“ s-a stins. Un grup de inițiativă vrea acum să se implice în recuperarea – măcar în plan simbolic – a acestei piese a patrimoniului industrial și cere proprietarilor să realizeze un inventar pentru protejarea bunurilor de patrimoniu înaintea oricărui demers în vederea vînzării ansamblului de construcții. Cei care semnează această petiție sînt arhitecți, ingineri, activiști de mediu ori de patrimoniu și oameni ale căror destine s-au legat, cumva, de istoria orașului. Ei susțin că dezvoltarea întregii zone prin integrarea elementelor istorice este o reală șansă pentru oraș. Și sînt destule argumente care să susțină această perspectivă a patrimoniului ca resursă de dezvoltare și de prosperitate. Rafinăria are, într-adevăr, o istorie încărcată (a trecut prin două cutremure majore, a supraviețuit bombardamentelor în timpul celui de-al doilea război mondial) și ar putea avea și un viitor dacă proprietarii, autoritățile și cetățenii găsesc împreună soluții pentru a o pune în valoare ca obiect de patrimoniu ori ca muzeu al industriei petroliere.

■ Orașul Reșița sărbătorește 250 de ani de foc nestins la furnale. E un oraș care s-a dezvoltat pornind de la siderurgie și a cărui alcătuire e marcată de fabrici, uzine, căi ferate și instalații industriale, pe care le vezi la tot pasul. Astăzi, multe dintre aceste instalații sînt oprite. Uzinele vechi n-au fost retehnologizate la timp, au rămas în urmă și, depășite, au intrat în faliment. Centrul orașului e traversat de un funicular – lung de peste o jumătate de kilometru – care, pînă nu demult, transporta calcar și cocs; astăzi, funicularul e oprit, iar vagoneții au rămas suspendați deasupra blocurilor. E ilustrarea exemplară a sfîrșitului industriei grele. Ar putea fi imaginea finală dintr-un film distopic. Doar că autoritățile locale se gîndesc la revitalizarea orașului pornind tocmai de la aceste vestigii. Industriile creative sînt pe cale să înlocuiască industria grea. La fostul magazin universal, o clădire modernistă din anii ’50, s-a deschis o expoziție de pictură a lui Dumitru Gorzo creată *in situ*. O veche hală va fi transformată în centru de creație și spații pentru rezidențe destinate unei tabere de sculptură monumentală. Iar pentru funicular se caută soluții de reintegrare în peisajul urban: va deveni promenadă (la înălțime) și pistă pentru biciclete.

■ Închiderea minelor a lăsat o zonă extinsă a României nu doar în precaritate, ci și în deznădejde: orașe complet devitalizate, populate de suflete moarte. La Petrila, caricaturistul nostru Ion Barbu se străduiește, de mulți ani, să activeze acește locuri: printr-un festival de artă horror („Om rău“), prin desenele și performance-urile în jurul fostelor exploatări miniere, prin documentarul despre „Planeta Petrila“ și prin muzeele insolite pe care le-a deschis la Petrila și la Petroșani. Alături de cîțiva activiști, Barbu încearcă să intre în dialog cu autoritățile locale, să găsească soluții pentru a păstra vestigiile mineritului din România, pentru a le găsi un sens în prezent.

Dincolo de cîteva exemple de bune practici și de inițiative civice pentru salvarea patrimoniului industrial nu există o reflecție coerentă, la nivel național, despre valorificarea acestui imens potențial. E paradoxal și trist că o țară care-și construiește identitatea națională prin glorificarea trecutului face atît de puțin pentru a oferi trecutului și un viitor.

■ ■ ■

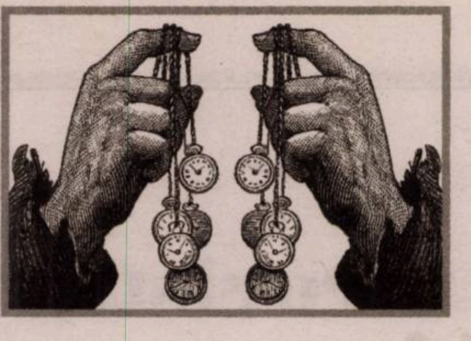

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Înlăuntrul trebilor din afară

În seria „memorialistică“, reiau un text apărut în ianuarie 2000, în (pe nedrept) uitata revistă Plai cu boi. *E vorba despre cîteva reflecții despre „diplomație“, prilejuite de numirea mea la Externe, în decembrie 1997. Mă gîndisem și la un subtitlu: „Patria are nevoie de defectele dumneavoastră“.*

Prin fire, aveam toate datele pentru a *nu* ajunge ministru de Externe. Sînt sedentar. Nu pur și simplu leneș, ci sedentar cu sistemă, ideolog al sedentarismului. Cred că obiceiul de a călători e un scandal. Cravata mă sufocă, costumul mă falsifică. Protocolul îmi stîrnește ilaritate. Sînt alergic la surîsul de complezență, iar conversația „de dineu“ mi se pare, intelectualmente, o umilință. Mă deprimă obligația de a rosti discursuri scrise de alții. Cînd e vorba de negocieri, înclinația mea naturală este să cedez. Pe de altă parte, dacă mă înfurii, ies cu ușurință din convenția „diplomatică“, pentru a deveni (prea) explicit, dacă nu chiar isteric. Sufăr de sincerism, sînt dubitativ, colocvial în exces, ironic. Îmi place singurătatea și nu mă interesează, preponderent, veacul. Pentru toate aceste neajunsuri, nu există, în alcătuirea mea, decît o singură compensație: sînt politicos, adică oricînd gata să-mi fac violență pentru a salva aparențele. Așa stînd lucrurile, am traversat ministeriatul Externelor ca pe un amestec ciudat de risipă și asceză. Risipă de timp și de energie, preeminență a rolului asupra persoanei, disciplină autoimpusă, diminuare (alterare?) a propriei identități: pe scurt, doi ani de maximă infidelitate față de mine însumi.

Binevenită circumstanțial este și înclinația de a negocia cu maximă flexibilitate și de a valorifica, strategic, sinceritatea.

Cu puțin noroc, defectele pot deveni, totuși, funcționale. Cu alte cuvinte, există împrejurări în care e mai multă nevoie de limitele tale decît de ceea ce te-ai obișnuit să inventariezi drept „calități“. A-ți găsi locul echivalează, în astfel de împrejurări, cu asumarea unui context în care nu doar „darurile“ tale native sînt valorificate, ci și insuficiențele, minusurile, neputințele tale.

Îmi fac iluzia că, la sfîrșitul lui 1997, defectele mele și-au găsit, temporar, un rost. Sedentarismul – de pildă – poate fi, în diplomație, o virtute. Călătorești mult, dar trebuie să te miști puțin. Stilul sprințar, replica pripită, agitațiunea – sînt periculoase. Cum îmi spunea cîndva un amic, un ministru de Externe eficient e, idealmente, bolnav de gută: întoarce capul lent, ca sub o crampă perpetuă, pășește greoi, e tăcut și static. Își oferă, astfel, mereu, timp de gîndire, își obosește interlocutorul lăsîndu-l să aștepte. Într-o țară istovită, ca România de azi, e, de asemenea, preferabil, ca ministrul de Externe să nu aibă voluptatea de a călători. E recomandabilă regula strictului necesar, distincția netă între vertijul turistic și deplasarea utilă. Există, desigur, și varianta Hans-Dietrich Genscher, căruia îi plăcea atît de mult să umble încît, cînd se urca în avion, începea să cînte. Dar aceasta este euforia unui alt buget (și, de altfel, a unui alt tip de avion...).

Pentru a aduce, în exercițiul curent al vieții diplomatice, oarecare prospețime trebuie să găsești modalitatea de a relativiza regulile fără a le suprima. A te comporta riguros, dar liber, a nu contraria, dar a-ți lua totuși distanță față de forme – iată o conduită tentantă într-un domeniu care riscă mereu să reducă limbajul la cod și într-o țară condamnată, vreme de cincizeci de ani, la o obediență de lemn. Cel puțin 80% din corpul diplomatic socialist era o oștire gri, o defilare de cravate, costume și pantofi împletiți, dincolo de care nu exista decît lozinca triumfală și constipația ideologică. Pe acest fundal, mica licență, derogarea tolerabilă, gestul autentic și expresiv pot fi sursele unei binevenite oxigenări. A ieși, la răstimpuri, din protocol, a-l expedia destins, cu un dram de aproximație, conferă travaliului diplomatic o înviorătoare componentă de umanitate.

Binevenită circumstanțial este și înclinația de a negocia cu maximă flexibilitate și de a valorifica, strategic, sinceritatea. Pentru profesionistul diplomației comuniste, capacitatea de a minți tenace și refuzul bățos al oricărei soluții – alta decît cea pentru care avea mandat de partid – erau semnele cele mai convingătoare ale vocației. A nu ceda niciodată însemna, în fond, a nu negocia nimic. Obligatorie era și demagogia propagandistică, salvgardarea unei imagini naționale fără pată, împotriva tuturor evidențelor. A fi „diplomat“ însemna, pur și simplu – și, pentru unii, înseamnă încă și azi –, a practica neîncetat driblingul, retorsiunea obraznică, stereotipia, stilistica tupeului, marșul victorios. Dialogul real e, în aceste condiții, suspendat, discursul devine vorbire în bobote, grația diplomatică devine „muncă diplomatică“ acră, sudoare mîrlănească. Campionul acestui tip de comportament nu realiza niciodată că, prin manevrele sale, pierdea exact ceea ce voia să cîștige: credibilitatea. Cei care, după 1989, au funcționat urmînd acest vechi tipic au făcut țării un imens deserviciu, crezînd (sau pretinzînd) că o slujesc credincios.

■ ■ ■

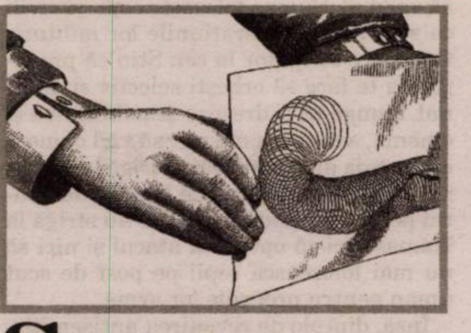

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Românul ideal

Șoferul de taxi bucureștean – despre cel din alte orașe nu mă pronunț – e opinia publică majoritară fără intermediar, fără anchetă sociologică, la preț de o călătorie. Nici nu-ți încarcă nota ca să ți-o zică, ba chiar se simte ofensat dacă îl rogi să-ți dea pace. Pace n-are el: de pildă, azi îl supără ăia mari, „care a pus impozitele astea“. „Bine“, îi zici, „dar de unde bani pentru sănătate, pentru școli, fără impozite?“ „Lasă, dom'le, că fură ăștia destul, să mai dea și la popor.“ Să dea. Apoi comentează faptul că a auzit că la hoteluri trebuie să mergi acum cu certificat de vaccinare. „Las' că-i bag eu recepționerului ceva în buzunar și mă lasă și fără, că doar nu-s prost cu vaccinarea asta.“ „Bine, dar e spre binele nostru să ne vaccinăm cît mai mulți“, încerc eu să obiectez într-un acces necontrolat de civism. Tace puțin, face o manevră bruscă cu volanul, evitînd un pieton care traversa aiurea. Se plînge că la noi nimeni nu respectă regulile, nu ca afară. „Dar nu voiai dumneata să mituiești recepționerul de la hotel, ca să-ți dea cameră încălcînd regulile?“, zic eu bucuros că l-am prins. Aiurea, cum să-l prinzi pe românul adevărat?!

„Da' n-ați auzit de unii care s-a îmbolnăvit după ce i-a înțepat?“

„Sînt reguli bune și sînt reguli rele“, zice. „Ce, dacă pe dumneavoastră vă pune statul să strigați cucurigu în fiecare dimineață, e o regulă bună?“ „Ce-are a face aici cucurigu?“, zic năucit. „Așa am dat și eu ca un exemplu.“ „Deci vaccinarea e la dumneata un fel de cucurigu? Ești contra? De ce?“, mai întreb, căci antivacciniștii îmi stîrnesc o mare curiozitate. Reprezentantul poporului român îmi spune pe un ton mai scăzut, de parcă mi-ar face o confidență: „Să vă spun sincer, domnule, eu nu cred în chestia asta cu COVID-u'. Cred că vor să ne îmbrobodească. Părerea mea“. „Nu crezi deloc? Totuși, au fost atîția bolnavi, uite, spitalele au fost pline, abia mai răsuflă și doctorii acum.“ „Da' nu vedeți că și ei, la ministere, se încurcă în cifre? Pînă și ministrul ăla a recunoscut că e haos, că habar n-au cîți a murit de COVID și cîți a murit de alte boli, că și pe soacră-mea a trecut-o la morții de COVID, deși avea 95 de ani și a răposat de bătrînețe, fie-i țărîna ușoară.“ „Ce-i drept, recunosc, au fost unele erori, unele nepotriviri regretabile între mai multe baze de date, dar...“ „Vedeți“, sare încîntat omul, „au făcut un haos cu cifrele, le-a mozolit, le-a mermelit pe toate, ca să nu mai înțelegem nimic. Ne ia de proști, părerea mea. Da' la mine nu ține.“ „Bun, totuși de ce nu te vaccinezi, nu costă nimic și ești mai sigur, mai ales cu meseria dumitale.“ „Da' n-ați auzit de unii care s-a îmbolnăvit după ce i-a înțepat? Știu de unu', finul lu' colegu' meu, care s-a umflat tot.“ „Sînt și cazuri de astea, dar foarte puține din punct de vedere statistic...“ „Vedeți“, sare iar românul deștept, „va să zică recunoașteți că nu-i sigur, că e cazuri și cazuri.“ „Ba e cvasi-sigur, dar mai sînt și unele foarte mici riscuri.“ „Io nu cred în ăștia cu vaccinurile, să știți că le-a făcut ca să se îmbogățească. Părerea mea. N-auziți cîte miliarde face acum Faizăr?“ „Aud, văd, totuși...“ „Nu, dom'le, io n-am fost niciodată bolnav, pe cuvîntul meu, m-a ferit Dumnezeu și Maica Domnului (românul e, natural, credincios), așa că nu merg la risc, că e și unii care s-a umflat, după ce s-a vaccinat, ca finu' lu' colegu'. De ce să risc acuma? Poate peste an un-doi...“ Între timp, trage iar de volan și ferește în ultimul moment o mașină care ne tăiase calea, fără să semnalizeze. Înjură generos românul. Bucuros că am scăpat, mă gîndesc să profit de ocazie în mica noastră dispută. „Uite“, zic, „riscul pe care ți-l iei cînd te vaccinezi e mult mai mic decît acela pe care mi l-am luat eu cînd m-am urcat adineauri în taxiul dumitale.“ Românul se atacă demn: „Da' n-ați văzut că nu io, ci boul ăla era de vină?“ „Ba da, am văzut, dar și eu am dat un exemplu... ca dumneata cu cucurigu mai înainte.“ „Adică, stați așa, mă scoateți tot pe mine vinovat? Dacă era un altul la volan, acuma erați la spital!“ „Păi, tocmai asta am vrut să spun, că există riscul...“ „Ce risc, cu mine nu riscați absolut nimic! Să știți că m-ați jignit, io n-am avut de cînd mă știu un accident, că m-a ferit Dumnezeu și Maica Domnului, da' boul mi-a tăiat drumul și acum tot pe mine mă acuzați. Nu-i normal.“

Disputa s-a încheiat. Eu tac obosit. Românul absolut tace ofensat. Încă puțin, din fericire, și ajung la destinație. Îi las un bacșiș mai generos, ca să-l împac.

Îl ia ca pe bani datorați. Supărarea nu i-a trecut: „Vă spun încă o dată că la mine în mașină nimeni niciodată n-a riscat ceva, de douăzeci de ani de cînd fac meseria asta! Da' dacă boul mi-a tăiat drumul, ce era să fac? O seară liniștită!“

Liniștită pe naiba, cu nervii tocați mărunt de românul ideal!

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Pentru antisemiți și teroriști, viitorul arată bine

Pînă pe 10 mai, totul fusese doar o dezordine internă în Israel. Pe 10 mai, însă, Hamas și Jihadul Islamic Palestinian au început să atace Israelul cu sute de rachete, iar Israelul a răspuns viguros. Pe 21 mai, părțile au acceptat să înceteze focul. Mulți au spus că nu s-a petrecut nimic special: a fost doar un nou episod al sîngeroasei confruntări israeliano-palestiniene care nu are sfîrșit. Israelul se află, practic, în stare de război cu vecinii săi din 14 mai 1948 încoace deoarece confruntarea dintre palestinienii arabi și evrei este încă mai veche. De fapt, conflictul e atît de vechi și s-a dezvoltat pînă la ce vedem astăzi în atîtea încurcate circumstanțe, încît pornirea infantilă de a afla cine „a început“ ca să aflăm astfel cine e „de vină“ este ridiculizată de o istorie foarte complicată.

Israelul se află, practic, în stare de război cu vecinii săi din 14 mai 1948 încoace.

Venind în zilele noastre, trebuie spus că problema cea mai mare cu istoriile complicate este că ignoranții nici nu le cunosc și nici nu pot să le cunoască. Or, lumea în care trăim e tot mai mult în mîna ignoranților. Ce va fi în conflictul israeliano-palestinian nu știu, dar știu sigur că derularea în viitor a acestui conflict va fi tot mai dependentă de starea de spirit a societății globale care, ea însăși, devine tot mai mult o masă de ignoranți în rețea, tot mai conștienți de puterea lor. În consecință: pe de o parte, gradul de cultură politică al celor mandatați să ia decizii este tot mai scăzut și, pe de altă parte, masele tot mai influente sînt tot mai vulnerabile la propagandă și neadevăr (consecințe ale ignoranței). Fapt este că avem acum în spațiul israeliano-palestinian un război total, după toate definițiile posibile. Un război fără sfîrșit, care se poartă cu toate mijloacele (uneori cu armate regulate, alteori cu grupuri paramilitare sau cu grupări teroriste, adesea cu servicii secrete, tot mai mult cu partide politice și, întotdeauna, cu religii). În plus, ca în orice război total, ambele părți declară patetic că vor pace și nici una nu crede că cealaltă chiar vrea.

Se mai întîmplă, din cînd în cînd, ca armele să tacă pentru scurte perioade, ca și cum Ares și-ar trage un pic răsuflarea. Există, însă, un război care nu încetează o clipă: cel al „relațiilor publice“, derulat în presă, în forurile politice, în cărți și-n mediile intelectuale. Este războiul cuvintelor, al argumentelor mai mult mai sau mai puțin manipulatoare, dar mai ales al retoricii – este războiul propagandistic. În aceste plan, recenta acutizare a confruntării israeliano-palestiniene a adus, totuși, ceva nou. Cred că e pentru prima dată de la al doilea război mondial încoace cînd antisemitismul a devenit acceptabil în arena politică a democrațiilor occidentale.

Civilizația euro-atlantică reușise, după al doilea război mondial, să marginalizeze discursul antisemit într-o mare măsură. Desigur, nu și sentimentul antisemit. Dar măcar nimeni nu mai putea spune, de la o tribună publică, de pildă, că Israelul trebuie boicotat radical (de la economie și investiții la cultură și artă) și că un atare boicot e o datorie morală echivalentă cu boicotul Germaniei lui Hitler. Ei bine, la mai bine de 70 de ani de la anihilarea Germaniei hitleriste, cel puțin două membre ale Congresului american susțin public aceste demers. Și ele candidează fără probleme în circumscripțiile lor și cîștigă alegeri fără probleme. Subliniez că cele două doamne, urmate în cuget, simțiri și declarații de alții, nu sînt figuri izolate și exotice, ci vin direct dintr-unul din cele două mari partide americane, adică din *mainstream*. Permisivitatea față de discursul antisemit în *mainstream*-ul politic american este, clar, ceva nou. Pînă acum vreo 15 ani era de neimaginat. Iar susținătorii acestui discurs sînt dintre lupii tineri ai partidului – viitorul, adică. Evident, se pune problema diferenței dintre atitudinea politică critică față de guvernul israelian (perfect acceptabilă democratic, fără îndoială) și antisemitism. În fond, cum pot ști dacă cineva care critică guvernul israelian o face pentru că e antisemit sau o face respectînd democrația?

Am mai scris cu mulți ani în urmă, în acest colț de pagină, despre Nathan Sharansky, astăzi în vîrstă de 73 de ani, și despre admirabila lui carte de atunci, *The Case for Democracy: The Power of Freedom to overcome tyranny and terror*. Un admirabil disident antisovietic (prieten cu Andrei Saharov, după zece ani de Gulag a fost primul prizonier politic eliberat de Gorbaciov, a ajuns în Occident la schimb cu cîțiva spioni sovietici din închisorile americane și s-a stabilit rapid în Israel), un autentic susținător al democrației, un convingător teoretician al „clarității morale“ în politică și, între 1995 și 2006, om politic, Nathan Sharansky este un om de dreapta, crede că Ierusalimul este capitala unică și indivizibilă a Israelului și că palestinienii au dreptul la statul lor, dar nu pe socoteala Israelului. Sharansky crede, de altfel, că pacea e posibilă doar dacă palestinienii reușesc să construiască instituții democratice în societatea lor și vor avea puterea de a rezista tentației adoptării soluțiilor nedemocratice doar pentru că par mai eficiente sau mai satisfăcătoare.

Hamas folosește copii și civili ca scut pentru operațiunile lor militare.

În 2003-2004, Nathan Sharansky a formulat un fel de test menit să ne ajute să distingem între poziția critică față de guvernul israelian (ceea ce, repet, este perfect admisibil, cu atît mai mult cu cît Israelul rămîne, totuși, singura democrație funcțională din regiune) și antisemitism. Testul se numește „al celor 3 D“ pentru că cere ca opiniile critice, ale noastre sau ale celorlalți, la adresa Israelului să fie verificate după trei criterii pentru a le descoperi adevărata încărcătură, iar fiecare dintre aceste criterii începe cu litera „d“.

Aceste criterii sînt: 1. *Delegitimarea statului Israel.* Critica pleacă de ideea că statul Israel este nelegitim? 2. *Demonizarea statului Israel.* Critica implică ideea că evreii, în general, sînt o sursă constantă a relelor lumii sau prezumă că există o conspirație iudaică universală? 3. *Dublul standard.* Ceea ce se reproșează critic Israelului se reproșează și inamicilor săi? Dacă răspunsul este afirmativ măcar la una din aceste întrebări-test, atunci punctul de vedere exprimat este antisemit.

Ader la aceste criterii, care mi se pare că funcționează bine. De pildă, critica adresată Israelului că ucide copii palestinieni, practicată isteric la un moment dat, mie mi-a mirosit a antisemitism de la bun început. Nu pentru că n-ar fi fost așa – din păcate, au murit copii în acele bombardamente și acesta este aspectul cel mai îngrozitor al războiului. Ci pentru că criticii nu aveau aceleași sentimente de revoltă față de uciderea unor copii israelieni. Mi se va spune, mergînd mai sus pe spirala cinismului propagandistic întreținut, că au murit mai mulți copii palestinieni decît copii israelieni. Și eu mă voi enerva aici, pentru că asta înseamnă că acești critici sînt, de fapt, iritați de capacitatea superioară a Israelului de a-și apăra copiii și nu de moartea copiilor în sine. De aceea, ei nu vor să vadă că Hamas folosește copii și civili ca scut pentru operațiunile lor militare. Ceea ce e strigător la cer. Știu că propaganda te face să orbești selectiv și, în final, ajunge să-ți dreseze sensibilitatea și omenia, așa că nu mă mir să văd oameni cu omenia amputată care strigă la guvernul israelian să oprească bombardamentul pentru că ucide copii, dar nu strigă la Hamas nici să oprească atacul și nici să nu mai folosească copii pe post de scut uman pentru propriile lor arme.

Însă, dincolo de revenirea antisemitismului ca discurs politic legitim (paradoxal, purtat exact de iacobinii antirasiști ai momentului, de parcă antisemitismul nu e rasism), mai e ceva la fel de grav. Și asta se referă la terorism. Ne dăm sau nu seama, dar trend-ul antiisraelian al multora în aceste ultime săptămîni transmite un mesaj groaznic pentru omenire: teroriști din toate țările și din toate extracțiile fundamentaliste, cheia victoriei voastre sînt reziliența și cinismul! Dacă organizația voastră rezistă în timp, ea va fi în final acceptată și legitimată. Ba chiar democratic votată. Și cînd cei pe care-i loviți cu teroarea voastră vin după voi, ascundeți-vă abil după civili, mame și copii. Asta vă va aduce o largă susținere! Iar dacă sînteți suficient de dibaci să jucați în ochii lumii rolul „săracului“ care se luptă cu „bogatul“, veți cîștiga simpatie mai multă și mai repede decît visați vreodată. Teroriști din toate țările și din toate extracțiile fundamentaliste, cu genul de oameni pe care-i produc democrațiile occidentale astăzi, viitorul arată bine pentru voi!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Rafael Nadal: jocurile copilăriei și joaca istoriei

Îmi plac istoria, copilăria și sportul. Și, mai ales, cînd se îmbină toate. Cam așa: „Haide! Trebuie să ne antrenăm! Mîine trebuie să învingem!“, striga cu solemnitate un băiețel de patru ani către doi dintre unchii săi, ambii sportivi, conducîndu-i spre garaj, unde avea să înceapă antrenamentul. Copilul: Rafael Nadal. Sportul: fotbal. Ați citit bine, iar eu nu am scris greșit. „Fotbalul a fost pasiunea mea, atunci și acum“, mărturisește Rafael Nadal într-una dintre cărțile sale biografice. Atunci, în copilărie. Acum, cînd nu ratează nici un meci important al echipei preferate, Real Madrid, chiar dacă se află în vreun turneu și are chiar el competiție în ziua respectivă. Acum, cînd una dintre activitățile care îi fac cea mai mare plăcere și care îl relaxează pe măsură este un joc de fotbal cu prietenii.

Atunci, cînd visul lui, ca al majorității băieților din Spania, de altfel, era să ajungă jucător profesionist de fotbal. Și era pe drumul cel bun. Tenisul era și el în intersecție, însă. Micul Rafael se antrena deopotrivă pentru ambele sporturi, iar la vîrsta de șapte ani a început să intre în competiții oficiale și de fotbal, și de tenis. Cu succes în ambele direcții. Entuziasmul și plăcerea îi erau net mai mari cînd avea de alergat după mingea de fotbal decît după cea de tenis, ceea ce se datora în mare parte faptului că fotbalul este un sport de echipă, iar asta vine la pachet cu un set de trăiri și emoții în plus. Dar dacă la fotbal era bun, la tenis deja începea să exceleze. Pe la 11 ani, cu cinci antrenamente de tenis pe săptămînă, competiții în afara Spaniei, dar și antrenamente de fotbal și meciuri jucate în week-end, plus îndatoriri școlare impuse de mama sa, Rafael Nadal trebuia să facă o alegere. Ceva trebuia scos din joc.

Sportul care și-a luat cartonașul roșu a fost fotbalul. Rafa a fost ajutat cumva și de circumstanțe – adesea arbitrul principal în istorie. Chiar dacă balanța tindea să încline în favoarea tenisului, sportivul nu voia să renunțe nici la fotbal, îl sîcîia pînă la mîhnire numai simplul gînd al renunțării. Decizia i-a fost ușurată și durerea i-a fost cumva alinată de context întrucît echipa lui de fotbal tocmai fusese preluată de un alt antrenor. Noul antrenor nu era la fel de permisiv ca acela de dinainte, care înțelegea că Rafael nu poate veni la toate antrenamentele și îl primea bucuros la meciuri, mai ales că era cel mai bun marcator al echipei. După noile reguli impuse, dacă lipseai și de la un singur antrenament pe săptămînă, zburai din echipă. Deci nu mai era nici un dubiu. „Trebuia ales tenisul“, așa cum zice chiar campionul. Rafael Nadal continuă: „Nu am regrete, deoarece am luat decizia bună, dar și pentru că sînt genul de om care nu suferă din pricina lucrurilor care nu pot fi schimbate“.

De reținut, de dorit, de făcut.

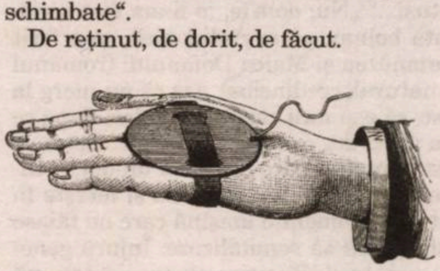

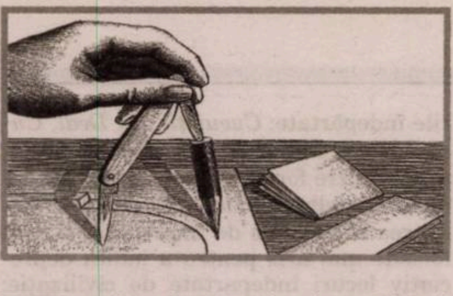

Matei VIȘNIEC

interogarea **europeană**

Șantajul migratoriu – un fenomen durabil

Pe data de 18 mai, prim-ministrul spaniol Pedro Sánchez ar fi trebuit să meargă la Paris pentru un important summit legat de relansarea economiei africane în context post-COVID. Premierul spaniol n-a mai plecat însă spre capitala Franței pentru că a trebuit să gestioneze o altă urgență: sosirea a mii de imigranți clandestini în două enclave spaniole din nordul Africii, Ceuta și Melilla, ambele fiind un fel de vestigii ale epocii cînd Spania era putere colonială în Maroc. În numai cîteva zile, în jur de zece mii de africani, marea lor majoritate marocani, au încercat să intre în cele două enclave, uneori punîndu-și viața în pericol pentru că soseau înotînd. Madridul a acuzat imediat puterea de la Rabat de provocare și de șantaj, și pe bună dreptate. Acest flux migratoriu a fost teleghidat de la Rabat întrucît Spania nu este de acord cu unele revendicări ale Marocului legate de Sahara occidentală. Acest litigiu nu este simplu de explicat, el își are însă rădăcinile în epoca colonială, alimentează o rivalitate tenace între Maroc și Algeria, deseori prezintă tendințe de internaționalizare și revine uneori în actualitate prin surprindere, ca un bumerang. În actualul context, Marocul s-a simțit lezat întrucît spaniolii l-au primit pe teritoriul lor, din motive medicale, pe Bahrim Ghali, lider al Frontului Polisario, principala forță care luptă pentru independența Saharei occidentale, teritoriu revendicat de Maroc.

Aspectul cel mai neplăcut pentru europeni în contextul acestei afaceri este utilizarea fluxului migratoriu ca element de presiune. Marocul a procedat la fel ca Turcia și ca Libia, altfel spus a pus mîna pe *robinetul migratoriu,* l-a deschis și a lăsat să curgă un număr important de migranți. În 2015, din Turcia au venit în Europa, tot în virtutea aceluiași sistem, peste un milion de migranți. De la începutul acestui an, italienii constată că robinetul s-a redeschis și în Libia, ceea ce se vede pe insula Lampedusa. Italienii au o înțelegere cu diversele autorități din Libia: în schimbul unor sume despre care nu știm nimic, libienii îi împiedică pe candidații la emigrare să plece spre țărmurile Italiei. În 2019, în virtutea acestui *deal,* doar o mie de migranți au ajuns la Lampedusa. În 2020, ei au fost ceva mai mulți, 4.200. Iar de la începutul acestui an, fluxul a sporit, au debarcat pe plajele italiene peste 13.000 de migranți. Robinetele nu se deschid singure, există mîini nevăzute care le manipulează și, prin acest simplu fapt, acele mîini transmit semnale, măresc prețul pentru menținerea *deal*-ului sau, cum este cazul acum în Maroc, recurg la arma migratorie pentru a crea haos în Europa.

În ziua cînd premierul spaniol trebuia să vină la Paris, președintele francez Emmanuel Macron a anunțat ștergerea unei datorii de patru miliarde de dolari pe care o avea Sudanul față de Franța. Întregul summit a fost conceput, de altfel, pentru declanșarea unor noi mecanisme destinate să ajute economiile africane într-un context de mare fragilitate datorată în special pandemiei. Uniunea Europeană se teme însă și de un nou val migratoriu postpandemic. Experții consideră că acest nou asalt asupra Europei este iminent. Franța, în perspectiva preluării președinției Uniunii Europene la începutul anului viitor, înțelege să lanseze deja inițiative pentru ca imigrația să nu devină invazie. Ideea este simplă: cu cît țările africane le vor putea asigura tinerilor mai multe oportunități la ei acasă, cu atît presiunea asupra Europei va fi mai mică. În acest sens încearcă deci să se mobilizeze europenii împreună cu diverse organisme internaționale și în parteneriat cu țările interesate direct de pe continentul african. Traseele emigrației africane s-au multiplicat. Cotidianul *Le Monde* publica pe data de 22 aprilie un articol despre noua rută migratorie spre Ungaria și Spațiul Schengen care trece prin România.

Imigrația rămîne un coșmar pentru liderii europeni, cu atît mai mult cu cît ea implică dimensiuni morale. Deschiderea totală a frontierelor, cum dorește papa Francisc, este o utopie creștină. Un prea mare laxism la frontiere riscă să paveze însă calea spre putere a extremei drepte și chiar spre dezmembrarea Europei. Fostul negociator european pentru Brexit, Michel Barnier, care știe mai bine decît oricine de ce a plecat Marea Britanie din Uniunea Europeană, propune un moratoriu privind imigrația pentru o durată cuprinsă între trei și cinci ani. El consideră că Uniunea Europeană are nevoie de timp pentru a reflecta, pentru a evalua mecanismele de primire de pînă acum și pentru a le modifica eventual.

Comisarul grec Margaritis Schinas, vicepreședinte al Comisiei Europene, responsabil avînd drept misiune gestiunea migratorie și promovarea modului de viață european, declară în cotidianul francez *Le Figaro* că Europa nu-și poate proteja cultura dacă nu își protejează frontierele. Multe voci avizate lansează avertismente în acest sens. Universitarul francez Vincent Coussedière a publicat în martie anul acesta o carte intitulată *Elogiul asimilării* (Editura Rocher). Nu este normal, spune el, să renunțăm la vechiul concept de *asimilare*. În Franța, cel puțin, multă vreme clasa politică a fost de acord cu acest mecanism, străinii care se instalau pe teritoriul Hexagonului erau treptat asimilați și deveneau francezi. Mai tîrziu, conceptul a fost înlocuit cu cel de *integrare*. Un mod de le spune străinilor *Nu e grav dacă nu vă lăsați asimilați, este suficient să vă integrați, să respectați valorile democrației și ale Republicii.* Eșecul integrării însă a mers mînă în mînă cu ofensiva gîndirii politice corecte, așa că după o vreme și acest concept, de *integrare,* a fost abandonat și înlocuit cu cel numit *vivre ensemble*. Un mod de a le spune străinilor *Nu e grav dacă nu vă integrați, e suficient dacă vom trăi pașnic unii alături de alții*. Filozoful Vincent Coussedière încearcă însă să reabiliteze conceptul de asimilare și să explice că el nu are conotații rasiste sau xenofobe. Oare trebuie europenii să se teamă că vor fi taxați de rasiști dacă le cer străinilor să accepte regulile democrației, ale egalității între femei și bărbați, ale primordialității legilor civile asupra oricăror precepte religioase?

Experții Organizației Națiunilor Unite avertizează de mai mulți ani că regiunea Sahelului, care este și cea mai săracă din Africa, va deveni o *bombă demografică*. Cele șase țări ale regiunii numără în prezent 90 de milioane de locuitori, iar la orizontul anului 2100 vor avea peste 540 de milioane. Dacă Sahelul este o „bombă demografică“ ne putem evident întreba unde va „exploda“, iar răspunsul este clar: în Europa. Francezul Michel Garenne, specialist în domeniul demografiei, explică în eseurile sale că Europa ar trebui să-și examineze trecutul ca să înțeleagă ce o așteaptă. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în jur de 50 de milioane de europeni au migrat masiv spre America din aceleași motive pentru care în deceniile următoare s-ar putea ca 50 de milioane de africani să migreze spre Europa. Situațiile sînt însă diferite: la acea oră America avea nevoie de mînă de lucru, în timp ce astăzi Europa este confruntată mai degrabă cu șomajul.

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Metoda Bembel

M-a sunat deunăzi colegul meu de la Lingvistică Istorică, Jenică Bembel. Părea ușor consternat. „Am citit, amice“ – și-a început el *speech*-ul insinuant –, „textul tău despre Maimuzzolini, de săptămîna trecută. Mă mir sincer că îi acorzi onoarea de (așa-zis) terorist acelui maimuțoi de la Italiană, care, apropo, a luat-o razna de tot, papă sedative cu lingurița. Păi, un astfel de specimen produce, în viziunea ta, teroare? Mă simt jignit. Eu sînt, prin excelență, *teroristul* Facultății, și nu de ieri, de azi. Am deja state vechi în domeniu, mă pomenesc, cu groază, generații întregi de studenți. Mare surpriză pentru mine să descopăr că ai asemenea carențe informaționale! Am fundamentat chiar un sistem al terorii universitare, valabil de decenii întregi. Dacă s-ar scrie manuale despre profesoratul terorist, eu ar trebui să figurez acolo printre exemplele cele mai importante și sofisticate. Ar fi corect să mi se breveteze metoda. *Metoda Bembel*. Pe lîngă faptul că sună fantastic, ea este, cum precizam, încă operațională. Da, *astăzi,* în epoca progresismului virulent, care, susții tu, l-ar fi îngropat pe Maimuzzolini. Nu l-a îngropat progresismul, ci propria lui prostie. Amatorismul său grotesc... Dar aceasta-i altă poveste! Ascultă-mă cu atenție și scrie apoi un articol adevărat despre ce înseamnă terorare în spațiul academic, despre modul impecabil de funcționare a *metodei Bembel!*“

Am tăcut înfiorat, iar Jenică a continuat cu aplomb: „Afirm, de la bun început, că țipetele și gestica dictatorială nu au ce căuta în exercițiul terorii. Ele sînt pentru diletanți – pentru mussolini și maimuzzolini. Liniștea, muțenia, nemișcarea, împietrirea, *facies*-ul glacial, înțepenit, ale teroristului genuin constituie sursa groazei celuilalt, în cazul nostru a studentului filolog. De aceea, eu *tac* foarte mult în relația cu învățăceii mei. Și la curs, unde, chipurile, ar trebui să turui ca o moară stricată, *păstrez, diabolic, tăcerea*. Mă uit prelung de jur împrejur, studiez, aparent pierdut, detalii din amfiteatru. Mă opresc, din cînd în cînd, asupra cîte unei fizionomii terifiate din bancă și o analizez minuțios, fără ca mutra mea să exprime vreun sentiment. Efectul e instantaneu. Obțin o liniște de mormînt într-o sală doldora de oameni. Se cedează, fie psihic, fie fizic. Unii ies brusc din încăpere. Ulterior, îi auzi decompensîndu-se pe coridoare în istericale de balamuc. De ăștia scăpăm imediat. Se retrag a doua zi de la Facultate. Alții se prăbușesc – exsanguinați de terorarea liniștii – direct pe podea. Nimeni nu îndrăznește, desigur, să se miște pentru a le acorda primul ajutor. Zac, pe jos, pînă la terminarea orei. Și ei pleacă din Facultate, după o vreme, pe motive medicale. În ciuda mirosurilor de secreții corporale, cu care se umple amfiteatrul, satisfacția mea e, în acele clipe, imensă“.

L-am auzit, o clipă, pe Bembel plescăind fericit în telefon. A revenit cu entuziasm: „Este o experiență singulară să observ cum reușesc să decimez adunări uriașe de ipochimeni doar cu puterea minții, fără să scot măcar un sunet. Să nu crezi însă că segmentul care supraviețuiește, tîrîș-grăpiș, momentului *predării* are viață lungă mai tîrziu! Nicidecum! Vine iute intervalul *examinării*. Știu, pe acest palier, mulți profesori se dau mari că ar fi teroriști. Pică studenți pe bandă rulantă și au senzația că intră în galeria marilor sadici educaționali. Eroare! Teroarea autentică se cunoaște după *maniera în care îi pici*. Nota 4 pe linie reprezintă un act terorist primitiv, lipsit de rafinament. Eu evaluez numai pe o scară de la 0 la 1. Adică, în cataloagele mele, vei găsi note precum 0,12, 0,20, 0,37, 0,42, 0,63. În cazuri excepționale, cînd mi se înmoaie și mie sufletul, pun cîte un 0,95 sau – cu mînă tremurîndă! – cîte o notă de 1. Evident, nu le mai arde nici ăstora să facă purici prin Facultate și o șterg în pas alergător. Totuși, aș constata că nucleul *metodei Bembel* este interjecția *îhî*. La examene (care, din motive lesne de înțeles, la mine sînt, în exclusivitate, orale), cînd n-am încotro și trebuie să îngaim ceva, nu rostesc decît vocabula *îhî*. Intimidat de fața mea (la fel de împietrită ca la curs) și de *îhî*-ul sugrumat, examinatul habar n-are cum va fi apreciat. Își pierde busola și începe să delireze“.

„Nota 0,15 i se pare atunci eliberarea din supliciu!“, a strigat Jenică rîzînd. „S-au mai ivit curajoși uneori care m-au abordat în particular, încercînd comunicarea cu mine. *Îhî*-ul și privirea pierdută m-au fortificat și în asemenea cazuri. Mă uitam pe deasupra lor, de parcă aș fi văzut navete spațiale apropiindu-se, și mîrîiam *îhî*. Cei care nu amețeau de la rotirea ochilor mei prin aer, cu siguranță se dezechilibrau emoțional la răspunsurile monosilabice... Din păcate, a venit pandemia și nu mai reușesc să gestionez *metoda Bembel* în regim online. Pe ecran nu-i pot hipnotiza. Nu știu cum să procedez. Ai vreo sugestie?“ Am privit în tavan, cu telefonul în mînă, și am chițcăit: *„Îhî!“*.

■ ■ ■

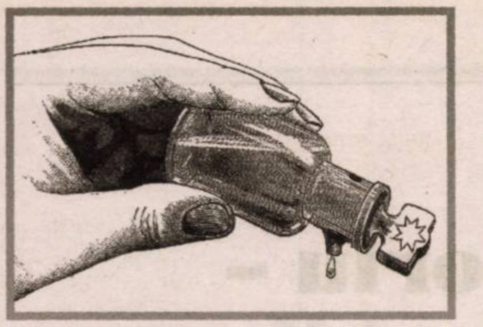

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Locuri prea îndepărtate

Expresivitatea limbajului popular se manifestă intens în denumirile *locului îndepărtat*, văzut în genere ca destinație nedorită, evocată în caracterizări depreciative și în imprecații, în tonalitate comică. Multe dintre formulele cu acest sens includ personajul demonic – *la dracu-n praznic, la mama dracului, la mama naibii* –, implicat în scenarii pitorești: *unde și-a înțărcat dracul copiii, unde și-a pierdut dracul potcoavele, unde și-a spart dracul opincile* etc. O serie de variante (despre care am vorbit altă dată), mai puțin frecvente astăzi, includ alte personaje și alte acțiuni: *unde și-a dus mutul iapa. unde-a dus surdul roata* etc.

O formulă bine cunoscută în secolul al XIX-lea, dar care a ieșit cu totul din uz, este *la Mărul Roșu*. O găsim la Alecsandri, în *Sînziana și Pepelea,* în scena în care personajul Pepelea face, în crescendo, oferte înșelătoare de ghidare: „Vă duc și pînă *la «măru roș»,* dacă vreți, și pînă *la calea-ntoarsă* (...) Și pînă *la dracu-n praznic*“. Dusul *pînă la calea-ntoarsă* este un tipic joc lingvistic popular, în care orice scop serios al deplasării se anulează, în glumă, fiind prezentat ca pură inutilitate (cam ca în explicația „te duci ca să ai de unde te-ntoarce“). *La măru roș* (sau *Mărul Roșu)* poate să ni se pară azi evocarea unui reper real din peisaj sau a unei localități oarecare, dar are o istorie mai complicată. La Alecsandri apare și în alte contexte, în teatru și în poezie: „du-te, val-vîrtej, pîn' la *Măru roș“ (Nobila cerșetoare);* „Lumea tremură și zice: / Babă, strechie de dor / Duce-te-ai într-un picior, / Val-vîrtej de pe aice, / Pînă-n iadul arzător / (...) Pînă-n fund *la mărul roș“ (Zilele babei).* Formula a fost folosită și de Caragiale, în contexte care riscă să nu mai fie înțelese azi, de exemplu: „În cazul cînd rușii vor amenința Țarigradul, reședința împărăției otomane se va muta *la Mărul-Roșu“ (Gogoși,* în *Claponul,* 1877). Și mai interesant e pasajul în care sînt acumulate mai multe expresii colocviale conținînd toponime: „Formule topografice. Cînd un casier spală putina și lasă în casă *tufă de Veneția,* se cheamă că a plecat *la Mărul Roșu*, sau că s-a dus *la Țurloaia“ (Cronica,* în *Constituționalul,* 1889). Despre originea expresiei *la Mărul-Roșu* a scris în mai multe rînduri Vasile Bogrea, care a arătat că este vorba de o formulă de origine orientală, existentă în turcă și în greacă, în general răspîndită în spațiul balcanic. Probabil că era destul de populară, din moment ce o întîlnim și în Moldova (la Alecsandri), și în Muntenia, nu doar la Caragiale, ci și în eșantioane autentice de limbă populară (de exemplu, în *Glosarul de cuvinte din județul Vîlcea,* 1931, al lui Gh. F. Ciaușanu). Expresia se folosea și în imprecații (din Vîlcea, citate de Ciaușanu și de Bogrea): „Duce-te-ai la *Mărul-Roșu!“,* „Să te duci *la Măru-Roșu* / Să te văz cînd voi vedea pe moșu!“. Dincolo de unele speculații mitologice actuale, în registrul colocvial formula era pur și simplu echivalentă cu *la dracu-n praznic*. În *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi* (1914), Ciaușanu evoca utilizarea expresiei în conversații reale, în zona Vîlcei: „expresiunea *Mărul-Roșu* este egală cu limita cunoștințelor geografice pe care le are poporul. Așa, un țăran care făcuse armata la Bîrlad – oraș care pentru el era un fel de *finis terrae* – îmi spunea că de la Bîrlad încolo «este *Mărul-Roșu»“* (ediția 2001, p. 21).

În citatul din Caragiale, locul îndepărtat și nedefinit era indicat și prin toponimul *Țurloaia*. Nici expresia *la Țurloaia* nu s-a păstrat, cum nu s-a păstrat în uz nici toponimul, satul din Ilfov cu acest nume fiind la un moment dat încorporat în comuna Băneasa, azi cartier al Bucureștiului. Nu cred că expresia efemeră s-ar fi bazat pe distanța (percepută subiectiv) dintre sat și centrul Capitalei, ci mai curînd pe sonoritatea comică a toponimului. Registrul colocvial actual recurge la cîteva asemenea nume de localități pentru a desemna, glumeț, locurile îndepărtate: *Cucuieții din Deal, Cuca Măcăii, Văscăuții din Deal.* E drept, unele dintre formule nu au conotații demonice, neliniștitoare, determinînd folosirea în formule de imprecație, ci sînt folosite mai ales pentru a indica depreciativ locuri îndepartate de civilizație: „Poți să stai și la *Cucuietii din Deal,* dacă te simți bine, atunci nu contează țara“ (forum.softpedia.com); „Ești de la *Cuca Măcăii* înseamnă «ești de la capătul lumii!»“ (hotnews.ro), „neica nimeni de la *văscăuții din deal“* (tolo.ro). Uneori formulele sînt asociate, într-o geografie simbolică fără nici o legătură cu cea reală: „mori vechi, antice și de-demult, pierdute între *Cuca-Măcăii* și *Văscăuții din Deal“* (pescuitul.ro); „vor fi mutați *de la Cuca Măcăii la Văscăuții din Deal“* (national.ro). *Cuca-Măcăii* e un reper apt să intre și în imprecații: „Ați fost vreodată la *Cuca Măcăii?* Am auzit această expresie la bunica, era o înjurătură la adresa pisicilor sau a cîinilor!“ (cum-se-scrie.ro). În ultimii ani, au apărut cîteva articole și reportaje în care se manifesta surpriza de a constata o mare diferență între locurile reale, accesibile și dezvoltate normal (sate din țară, uneori mai multe cu același nume) și conotațiile de maximă distanțare ale formulelor. De fapt, nu distanța reală contează, ci aceea sugerată de pitorescul numelor. Unele denumiri provin din cuvinte comune care au în alcătuirea lor semantică ideea de *ridicătură (cucă, cucuiat),* întărită și de precizarea *din deal*. Numele sugerează astfel izolarea (poate și printr-o apropiere de *singur cuc),* accentuată comic prin sonoritatea lor, prin lipsa de eufonie a aliterațiilor.

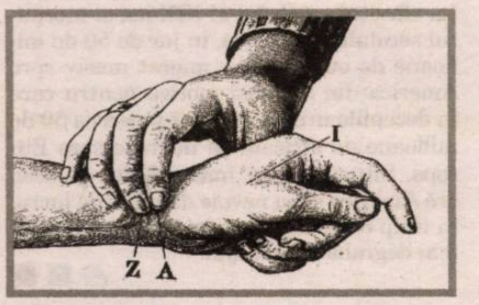

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce-i lipsește lui Ion al Glanetașului?

Există o prejudecată cum că în liceele cu profil tehnologic elevii sînt slabi, de calitate mai îndoielnică, inclusiv uman vorbind, că au comportamente mai agresive sau lipsite de bun-simț, fiind proveniți din medii mai puțin elevate. Mai mult, există și prejudecata că profesorii înșiși care predau în aceste unități școlare sînt, ca să spun așa, de mîna a doua, nu fac parte din top, din elita aceea scrobită. Aș putea scrie mult despre experiența mea personală pe acest subiect, după ce am fost eu însumi profesor într-un astfel de liceu vreo opt ani, dar și din experiența pe care, în vreo 12 ani de inspector școlar de limba și literatura română, încheiată prin 2017, am trăit-o, și în cele din urmă concluzia ar fi că nici o generalizare nu e o oglindă a realității.

Dar la ce voi face referire în aceste rînduri este o experiență nouă, foarte plăcută, pe care am avut-o săptămîna trecută, cînd am asistat la cîteva ore într-un astfel de liceu tehnologic. Am asistat la ore cu elevi de clasa a XII-a, într-un context pandemic, cu elevi care făcuseră mai bine de un an școală ba online, ba față în față, ba hibrid, iar acum se află la cîteva săptămîni distanță de examenul de bacalaureat. Într-un liceu care, prin natura sa de școală tehnologică, deși are specializări atrăgătoare poate, se află într-un proces de diminuare a corpului său, scăzînd aproape spre limita dispariției, cu clase tot mai puține de la an la an. Cu toate acestea, avînd condiții perfect adecvate unui act educațional de calitate, îngrijit, curat, cu dotări moderne.

Ei bine, așadar, ce vreau să împărtășesc? Clasa la care am fost, mă rog, mă refer mai ales la una dintre ele, de la care am ieșit cu un sentiment de emoție și de bucurie care mi-a luminat ziua cumva, era alcătuită din vreo 24 de elevi, majoritatea băieți, așezați cuminți în bănci distanțate, cu măști pe figuri, regulamentar, și cu emoții firești, datorate nu neapărat prezenței mele la oră, cît mai ales revenirii vieții la o formă mai apropiată de realitate. Profesoara avea în plan recapitulări pentru examen, iar subiectul, pentru această lecție, era romanul *Ion* al lui Liviu Rebreanu.

Primul aspect pe care îl voi evidenția, pentru că mi se pare foarte important, este că profesoara chiar înțelegea cum să îi ajute pe acești elevi, fără să îi orienteze înspre învățatul pe de rost al unor comentarii. Demersul pe care l-a propus viza înțelegerea corectă a structurii subiectului de examen, în speță a celui care presupune redactarea unui eseu structurat. Astfel, propunerea analizei a vizat, pas cu pas, mai întîi actualizarea înțelegerii structurii oricărui tip de compunere școlară, cu părțile ei componente clasice, după care atenția s-a concentrat pe reperele propuse de subiectul de examen, cele trei, abordate punctual și economic, fără prea mult balast. Elevii au avut de propus sub formă de idei, conduse de seturi de întrebări ajutătoare formulate pe fișe, răspunsuri pentru fiecare dintre reperele pe care formularea acestui tip de subiect le impune.

Pe de o parte, am rămas impresionat de seriozitatea cu care elevii au abordat sarcinile de lucru, care a scos în evidență faptul că citiseră romanul sau cel puțin că îi cunoșteau cu destule amănunte subiectul. Se mișcau printre informațiile despre subiectul acestuia cu ușurință. Dar ce m-a făcut, de fapt, să scriu despre această experiență a fost, de fapt, altceva. Și anume modul în care, în etapa de discuții, de sistematizare condusă de profesoară, s-au cristalizat concluzii despre mesajul textului, despre modul în care acest mesaj poate deveni reper de situare a elevilor în propriile vieți, despre modul în care pot duce experiența aceasta de lectură ca pe una de consolidare a unor valori personale. Aici a fost miza cea mare a profesoarei, care a provocat în permanență elevii să iasă din text înspre viață, înspre ei înșiși.

Firește, s-au spus toate lucrurile de bun-simț legate de modul în care personajul este condus de ambiție, despre modul în care alegerile sale sînt condiționate și de un context social, despre modul în care mediul familial îi consolidează o opțiune de viață etc. Mi-a plăcut și comparația pe care profesoara a propus-o între mesajul romanului și observația soacrei lui Ghiță din nuvela *Moara cu noroc* a lui Slavici, „Omul să fie fericit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit“. Mi-a plăcut disocierea propusă între ceea ce merită valorizat din personajul Ion și ceea ce trebuie respins. A fost, după opinia mea, o lecție reușită tocmai din perspectiva situării ei în paradigma curriculară a dezvoltării personale.

Mi-am propus, la final, să intru și eu puțin în dialog cu ei, pentru că îmi creaseră o poftă extraordinară și pentru că voiam să îi provoc și eu puțin, ducîndu-i mai departe. Am întrebat profesoara dacă îmi permite să răpesc ultimele cinci minute din oră și a fost de acord. Le-am propus un joc, întrebîndu-i care sînt opțiunile lui Ion, și, firește, au răspuns rapid că pămîntul/averea și iubirea sînt opțiunile între care pendulează, trecînd succesiv de la una la alta. I-am întrebat de ce nu îi ajunge pămîntul, dacă tot l-a obținut. Iar ei au răspuns că valorile materiale nu te pot cu adevărat împlini. În acest punct le-am propus un scenariu: să presupună că ar fi ales iubirea. Cum ar fi decurs lucrurile? Au văzut rapid că și în acest caz, probabil, lucrurile s-ar fi deteriorat rapid: greutățile sărăciei, rutina apoi, ar fi erodat iubirea și nu ar fi adus împlinirea. Bine, am spus, așa este, probabil. Să spunem, atunci, că de fapt averea sau iubirea pentru Florica sînt pentru Ion niște obiective. Oricare poate fi bifat. De ce nu e destul? Ce-i lipsește personajului, de fapt? Aproape imediat un elev mi-a spus, cu o referință intradisciplinară: *un nume adunat pe-o carte*. Nu un obiectiv, deci, ci un scop. El doar bifează obiective, nu are un scop. Un scop în viață, partea lui de contribuție la construcția lumii. Trăiește pentru *a avea,* nu pentru *a fi*. Au văzut rapid elevii că romanul propune și soluțiile pentru *a fi,* școala abandonată, copilul cu Ana lăsat să moară sînt cîteva dintre cele ce i-ar fi putut orienta viața spre *a fi*.

Am plecat de la elevii aceștia de liceu tehnologic cu o stare de bine pentru care le-am mulțumit lor și profesoarei. Mi-au mulțumit și cîțiva dintre ei, cu care m-am întîlnit în curte, cînd mergeam spre mașină, și mi-au mărturisit că nu vor uita această oră. Nici eu nu o voi uita și am ținut să punctez și prin aceste rînduri acest lucru. Le doresc lor și tuturor elevilor care au examene în curînd să aibă parte în viață de *a fi,* chiar dacă vor lupta, cu siguranță, și pentru *a avea,* căci nu se poate altfel.

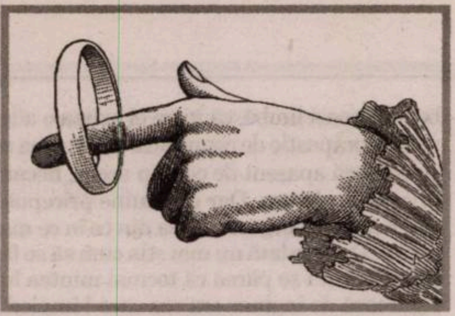

Selma IUSUF

legende urbane

La vechituri

Un papucel de copil cu o margaretă de plastic pe baretă stă lîngă un pantofior, tot de copil. Pantoful e nou-nouț, negru-lucios; în lumina asta crudă a soarelui, îmi dă un sentiment abrupt de macabru. E urît cu intenție, cum stă el acolo, desperecheat, la vînzare. Mi-l imaginez în picioruşele unui infant mort pus să stea la poză cu părinții lui vii, ca în fotografiile victoriene. Sînt în buza unui tîrg bucureştean de vechituri şi mă pregătesc să intru în mulțime.

Papucelul şi pantofiorul îi vinde, între multe alte desperecheri casnice, un domn în vîrstă care fumează cu poftă. Peste mormanul de te miri ce scos din case de ani '80, '90, zace lăbărțat un ceas de perete, din cele care imită la scară colosală ceasurile de mînă cu brățară aurie de zale. Lîngă domnul în vîrstă, o doamnă vinde mileuri. Mă întreb dacă cineva, vreodată, o fi cumpărat ceva de la ei, mă prinde iar mila mea absurdă şi intru de-a binelea în tîrg.

Huntington a tras aici o linie est-vest care delimitează nații şi civilizații, iar Niall Ferguson una geopolitică, nord-sud, care-i separă pe cei care n-au găsit loc la umbră de ăi mai norocoşi. Nu ştiu cum se face că într-un loc cît o monedă va exista întotdeauna o delimitare geografică implicită. Citisem pe undeva că în Luxemburg, care e cît un timbru, populația din sud nu se suportă cu cea din nord, în ciuda faptului că sînt cam la două stații de tramvai depărtare unii de ceilalți.

La intrarea în tîrg, acolo unde e umbră şi bine, nişte tineri şi mai puțin tineri, unii dintre ei par a fi artişti, vînd bijuterii grele de argint, şiraguri baroce de mărgele şi alte coliere curajoase. Ceva recipiente vechi din bronz şi alamă, borangic etno care nu e *made in China.* Mai departe, trei dulapuri *(armoire* sună mai bine în contextul ăsta) din ere diferite îl străjuiesc pe proprietar care mai are şi nişte porțelanuri de vînzare. Unul dintre dulapuri e voalat florentin, buclele lemnului brun lasă să i se vadă dulceața mierie de sub lacul tocit. Stă cu picioare de leu pe asfaltul bucureştean în mirosul nebun de mici şi cîrnați de la terasa de alături. Nişte porțelanuri albe, străvezii ca dinții proaspeți de copil, stau precar pe marginea unei măsuțe supravegheate de un bust trist al lui Enescu. Enescu e scrijelit cu litere de mînă pe postamentul artistului, ca să ştim cine e. Mi-e frică să mă apropii prea tare de porțelanuri, mă ştiu proverbialul taur în magazin, aşa că țin distanța. Sînt de Rosenthal, îmi spune proprietarul (sau Limoges, nu mai ştiu). Fac reducere. Zîmbesc jenat prin masca în care a început să-mi fie cald şi mă imaginez deja la cîrciuma unde urma să merg cu o pungă clinchetitoare de Limoges-uri fine. Aaa, mulțumesc, răspund, şi nu ştiu cum să fac să plec civilizat, fără să pară că-l părăsesc pe om în mijlocul conversației. Mai încolo, îmi cad ochii pe nişte obiecte din al Treilea Reich. Insigne şi alte *memorabilia,* bricege cu mînere de os pe care se lăfăie păianjenul zvasticii, ecusoane, inele masive cu crucea de fier, tot tacîmul. Am capul încă plecat spre display-ul ăsta cînd îl aud pe vînzător vorbind romani cu soția lui. Ce paradox, mă trezesc gîndind, e şi ăsta un mod al istoriei de a pune lucrurile în oglindă, de a le aranja în cel mai ironic mod cu putință. Omului puțin îi păsa de ce o fi însemnat zvastica aia pentru poporul lui, le vindea alături de alte obiecte oarecare, făcea comerț, să fie primit.

Eram deja în partea cu soare unde Maria, pe care o ştiu din povestiri, vinde bijuterii vechi şi alte obiecte mărunțele. Pun mîna pe o scrumieră minusculă (din cele ce se poartă în poşetă), iar pielea de pe degete aproape că mi se lipeşte de argintul încins. Sîntem deja în sud, vă spuneam, acolo unde totul e posibil. Maria rîde cu toți dinții ei fabuloşi de aur care aruncă flăcări în soarele viu al acestui sfîrşit de mai. Tot pe masa ei, într-un capac de cutie veche, strălucesc nebuneşte cîteva broşe şi cercei cu granate. Colorate ca vinul vechi, pietrele dezvăluie un miez neruşinat de roşu în lumina puternică. E mai haios în sudul nostru, mă gîndesc, ia să vedem cît mi-o cere Maria pe inelul ăsta cu două numere mai mare.

■■■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cît de mult mai contează, şi pentru cine, că Rapid şi U Craiova 1948 au promovat în Liga 1 la fotbal?

Pentru ideea că poți muri şi învia fără să fii neapărat ştim noi cine. Aceste două cluburi au intrat în faliment şi acum au revenit în elită după nenumărate chinuri, rătăciri, procese, greşeli şi capitulări ale speranței. Dar nu speranța trebuie să moară ultima, ci pasiunea. Dacă există azi acolo unde nu le mai vedea nimeni nu cu mulți ani în urmă, Rapid şi FC U Craiova au renăscut pentru fix cei care sînt răspunsul la întrebare: oameni incapabili să accepte că echipele de care s-au legat sufleteşte cu lanțuri de galeră ar putea să mai existe doar într-un album cu fotografii sau în statistici. Într-un fel, cele două, lăsînd la o parte patronatul şi asocierea nefericită, în cazul Rapidului, cu o putere politică, reproduc ideea originară a unui club de fotbal. Mai multe persoane legate de acelaşi hobby purced la a se asocia şi a urma în comun o activitate în cadrul unui grup cu identitate proprie. Sigur, în cazurile celor două, care nu sînt identice, povestea trebuie nuanțată. Trebuie aduse în discuție nevoia de revanşă sau interese de toate felurile, dar e probabil ca nimic să nu se fi întîmplat dacă în spatele celor care au reorganizat aceste cluburi nu ar fi stat mase importante de fani susținînd mereu drumul cîteodată poticnit al subiectului pasiunii lor. Sînt destule echipe azi în Liga 1 născute din ambițul unui primar sau din amorul propriu al vreunui patron. Mai toate stau în echilibru între a fi şi a nu fi pentru că nu e nimic autentic care să le susțină, ele cresc şi descresc după cum respiră, mai greu sau mai uşor, genitorul lor. De aceea revenirea Rapidului şi Craiovei sînt, apriori, veşti bune, dincolo de posibilele derapaje ale lor sau ale suporterilor care le acompaniază. Legiuni de formații au luat ochii şi apoi s-au desființat pentru că au fost doar vehicule pentru calcule financiare sau politice. Şi vor mai fi astfel de cazuri. Era nevoie să mai apară şi contrabalansul. Sigur, nimic nu e săpat în piatră. Nimeni nu e la adăpost de vreo sminteală. Această Craiova e a unui patron încarcerat după o decizie definitivă a instanței, iar Rapid a arătat atîtea diviziuni interne încît cîteodată părea că trebuie făcut apel la ONU pentru a impune un armistițiu. E fotbal, nu Festivalul Enescu, ce naiba!

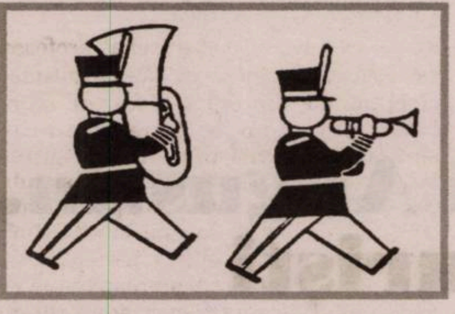

Cătălin ŞTEFĂNESCU

fără doar şi coate

Fascinantul paradox al vaccinului

Dincolo de veşti bune sau proaste, de manipulări grobiene sau sofisticate, pandemia a scos la iveală lucruri vechi, pe care noi, oamenii, credeam că le-am lăsat în urmă. Mecanismul seamănă cu ceea ce se întîmplă atunci cînd ne confruntăm în războaie. Ținem discursuri pacifiste, dar ne ucidem unii pe alții, cu convingerea că participăm la ceva care va face lumea „mai bună“. Toate taberele aflate în conflict cred cu tărie că „binele“ fiecăreia e *binele* adevărat. Prețul pe care trebuie să îl plătească pentru ca acest „bine“ să iasă învingător nu mai contează atît de mult. Scopul ultim este ceea ce numim „victorie“. O noțiune complicată, ale cărei definiții sînt multiple şi ale cărei chipuri reale sînt nenumărate. În funcție de lumea în care ne-am născut, de mediul în care ne-am educat şi de cultura în care am evoluat, în funcție de religiile, credințele, ideile la care aderăm, căpătăm o imagine, o înțelegere a *binelui,* care ne însoțeşte îndeaproape. Uneori, pînă la final. Alteori, în urma unui moment de cotitură, atunci cînd aderăm la o altă religie, cînd trecem în tabăra unei alte idei, cînd ne schimbăm cumva felul de a vedea lumea, ne mutăm cu arme şi bagaje în interiorul unui alt „bine“. Facem lucrurile astea de cînd ne ştim. Şi, din ce se vede în jur, pare c-o s-o mai ducem aşa încă mult şi bine de acum încolo. E o parte din felul în care sîntem construiți.

Paradoxul vaccinului contemporan – un produs care prezintă, ştiințific vorbind, şanse mari de a scăpa lumea de pandemie – este, în acest moment, cel mai vizibil exemplu care ne demonstrează ceva tulburător. Ceva ce ştiam de foarte multă vreme, dar despre care speram că măcar s-a diluat, dacă nu s-a pierdut în negura timpului. Sîntem în stare să dezbatem la nesfîrşit în cadrele unor idei sau dincolo de ele, dar ceva ne opreşte mereu să ajungem la descoperirea sau la acceptarea unui bine comun. Într-o majoritate hotărîtoare a cazurilor, avem explicații limpezi pentru acest tip de imposibilitate. Sîntem diferiți în profunzime, nu doar în aparențele care ne diferențiază superficial. Avem în interiorul speciei noastre un asemenea grad de diversitate a felurilor de a fi, de a percepe şi de a înțelege lumea în care trăim, încît replicăm, într-un anumit fel, teoriile asupra entropiei. Iar dacă acceptăm, din teritoriile fizicii şi esteticii, două definiții cît se poate de simplificate ale entropiei – cea de *mărime de stare termică* sau cea de stare de *ordine/dezordine* a lucrurilor sau a unui sistem – putem observa cît de natural se pot apropia aceste definiții de felul în care sîntem structurați ca ființe, comunități, specie. Întîlnirea între fizică şi filozofie, în acest caz, poate spune şi mai multe, introducînd, printre altele, şi metafora ca mijloc de înțelegere. Nu doar acțiunea sau mişcarea de orice fel produc căldură, înțeleasă şi analizabilă în fizică. Ci şi *ființarea*. Facultatea de a avea sentimente, fierbințelile şi înflăcărările gîndurilor şi emoțiilor noastre, tot ceea ce sîntem ca ființe influențează lumea în care trăim, profund şi mult dincolo de ceea ce cunoaştem deocamdată.

Cîtă vreme discutăm, dezbatem, cercetăm, analizăm lucrurile, un „bine“ pe care nu reuşim să-l aducem la un numitor comun al tuturor e un adevărat cîştig. E o „momeală“ care ne face să alergăm din ce în ce mai repede spre diferite forme de înțelegere. În cadrul acestei alergări, descoperim lucruri fascinante, după cum dăm şi peste neînțelesuri care „se schimbă în neînțelesuri şi mai mari“. Avînd şi aici, ca în orice, mai multe prețuri pe care trebuie să le plătim. Unul dintre cele mai vizibile şi usturătoare e cel al alienării. Al rătăcirii în pădurea de mistere. Unde nu petrecem timp deloc pentru a contempla peisajul. Viteza sporită la care existăm impune deziderate simple: cantitate de orice, mereu mai mare, timp din ce în ce mai scurt de execuție, componente de schimb diversificate delirant, totul învăluit într-o dispoziție de gîndire care simplifică în relativism fiecare obstacol întîlnit. Iar în pădurea de mistere încep, aidoma situației din pădurea concretă, tăierile masive, industriale. O mutare dureroasă şi catastrofală dinspre figurat spre propriu. Şi invers. Fără sensuri de circulație. Dinspre metaforă spre concretul elementar şi înapoi. Dinspre idei spre acțiune de orice fel, cu orice consecințe, numind această stare de lucruri „progres“.

În condițiile astea, felurile diferite de a înțelege *binele* nu mai rămîn în zona diversității, ci a competiției pure. Iar ceea ce percepem ca fiind „progres“ ne aruncă înapoi, de fapt, în zona beznei istorice din care venim. În mod paradoxal, cel puțin deocamdată, un produs tehnologic extrem de performant, aşa cum este vaccinul contemporan, nu reuşeşte să fie un „bine“ comun. Pentru că la unii nu ajunge fizic, iar la alții, la care ajunge, nu reuşeşte să cîştige aderență, măcar ca mijloc de protecție dacă nu ca unul de salvare. Dar asta s-a întîmplat şi se întîmplă cu mai multe tehnologii, chiar şi cu cele de redare a sănătății sau de salvare a vieții. E drept, unele s-au dovedit, practic, cumplit de nocive la început, înainte de a deveni salvatoare. Dar la capitolul ăsta am ținut minte, am dezvoltat protocoale şi reguli. În cele din urmă, vaccinul contemporan va deveni la fel de obişnuit ca celelalte. Dar nu aici e problema, nu aici e inima paradoxului. Chestiunea care rămîne dreaptă, ca o citadelă de nedărîmat, e faptul limpede că, dacă am fi puşi în situația clară, concretă, de a ne salva în foarte scurt timp lumea în care trăim, nu ne-am pune de acord asupra acestui fapt. Deşi manipulăm ustensile de o inteligență colosală, ne aflăm încă foarte departe de saltul de conştiință spre perceperea interesului comun în salvarea speciei. Dimpotrivă. Undeva, înlăuntrul mai mult sau mai puțin controlabil al minților noastre, ceva întreține cu răbdare, la foc mic, pulsiunea extincției. Unora chiar li se pare o idee mai puțin plictisitoare decît salvarea.

■■■

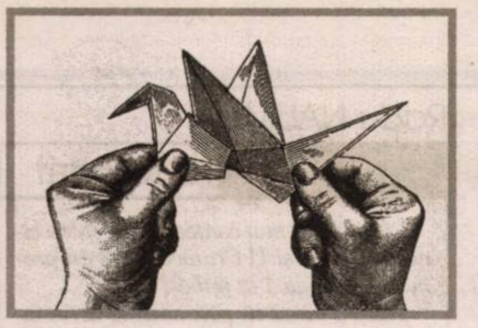

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un meșter

În casa de vacanță, amicul Georgescu mi-a povestit că s-a apucat să-și construiască o șură. La ce mai folosește o șură în ziua de astăzi și mai ales într-o casă de vacanță? Ei bine, nu chiar șură pentru fîn sau animale, mi-a zis el, mai degrabă ceva între terasă, aplecătoare și loc de depozitare, un spațiu în care să-și poată ține și motocicleta, pe care, oricum, aproape că n-o mai folosește niciodată, dar pe care nu vrea s-o mai lase să stea în ploaie. În fine, omul are tot felul de planuri, ca fiecare. Ca să o clădească, s-a interesat prin sat de un meșter. Nu voia să apeleze la o firmă care să-l „jupoaie de bani“, nu era o lucrare atît de pretențioasă. Îi trebuia „un nene“ cît de cît priceput, muncitor și disponibil, care să mai fi construit măcar ceva cotețe sau garaje la viața lui. Mai mulți vecini i-au indicat un ins, Anghel, despre care spuneau că ar fi, fără discuție, cel mai bun constructor din sat: „Lui Neluțu i-a făcut toată casa“; „Săndulache îl cheamă mereu la lucrări, că are ditamai gospădăria, o adevărată fermă, ce mai, și de fiecare dată e foarte mulțumit“; „Mariței i-a construit în toamnă un garaj în numa’ zece zile“. Condiția cea mai importantă, i-au spus ei, era să-l găsească liber, să nu fie prins cu alte lucrări, că de obicei era foarte solicitat.

Din motive știute numai de el, Georgescu voia să termine lucrarea cît mai repede. Era, cum s-ar zice, urgent. Cu inima strînsă, a luat legătura cu respectivul Anghel, un ins înalt și slab, cu mîini de muncitor, ca niște lopeți, aparent taciturn, care i-a ascultat atent cerințele, în timp ce-și mîngîia barba albă. În mod cu totul neașteptat, s-a dovedit că omul era liber și putea să se ocupe de lucrare chiar în liniște. A venit la fața locului și a studiat gînditor împrejurimile. A luat niște măsuri cu pasul și cu brațul. Cînd să socotească diagonala acoperișului, s-a cam încurcat, dar asta nu era un obstacol. A pus o stinghie pe poziție și i-a făcut un semn cu un cui. Georgescu a înțeles că nu-i putea cere omului să-și amintească pe loc teorema lui Pitagora. Apoi, Anghel i-a spus cam de ce materiale ar avea nevoie. Era, bineînțeles, după cum își dădea seama Georgescu, numai începutul. Au convenit un preț, despre care Georgescu, om trecut prin viață, a înțeles din nou că-i tot doar un început, dar, în fine, pînă la urmă nu era vorba decît de o biată șură, nu de cine știe ce construcție și s-a gîndit că nici costul final nu putea depăși cine știe ce limite. În orice caz, meșterul Anghel, cu bunele sale recomandări, părea să fie exact ce trebuia, îi făcuse o impresie bună. Mai mult, omul i-a promis că de îndată ce îi aduce materialele se apucă de lucru.

Georgescu, încîntat, a început să comande ce avea pe listă, la depozitele din jur, că, după cum bine știm, țara nu mai duce deloc lipsă de magazine cu materiale de construcții. Chiar de a treia zi de dimineață, Anghel s-a înființat în fața porții, ca un stîlp, tăcut, dar nerăbdător să înceapă, în vreme ce curtea se umplea de drugi de lemn, scînduri, cuie, șuruburi, colțari, saci de ciment, nisip și altele asemenea, materiale aduse cu dube și camioane. Au mai privit odată împreună locul din spatele casei în care avea să fie ridicată construcția, iar apoi Georgescu s-a dus la treburile lui, lăsîndu-l pe meșter să-și facă treaba. Abia pe la prînz s-a mai uitat să vadă cum merg lucrările. Nu mică i-a fost mirarea să descopere că un mesteacăn de lîngă casă tocmai fusese tăiat. Anghel i-a explicat că altfel nu se putea, că nu avea cum să facă șura cîtă vreme copacul era acolo. Și, oricum, văzuse el că mesteacănului nu-i mergea prea bine și nici nu era prea mare. Dintr-odată, Anghel vorbea și Georgescu tăcea. Nu mai era nimic de făcut, așa că proprietarul a considerat mai înțelept să-l lase pe meșter să lucreze mai departe, fără să facă prea mult caz. Și, s-a mai gîndit el, poate că Anghel chiar avea dreptate cu mesteacănul.

Ziua următoare a observat că drugii comandați erau tăiați toți pe jumătate. De data asta s-a alarmat. Sigur că ei mai trebuiau ajustați ca să corespundă dimensiunilor calculate pentru aplecătoare, dar de ce tăiați la jumătate? Toți? L-a căutat pe Anghel, care turna niște ciment. Acesta a început să-i explice plin de vervă că așa trebuia. A luat două jumătăți de drugi și i-a arătat cum ar veni puși. Ieșea însă o caricatură de construcție, la cu totul alte dimensiuni decît conveniseră. Anghel susținea cu cerul și cu pămîntul că așa vorbiseră. Întîi, Georgescu s-a gîndit că are de-a face cu un șarlatan sau cu un nebun. Încetul cu încetul, a realizat că de fapt nu prea vorbeau aceeași limbă, că între ei exista o adevărată prăpastie de comunicare. Din ceea ce stabiliseră aparent de comun acord, fiecare pricepuse altceva. Dar ce anume pricepuse Anghel, lui Georgescu îi era din ce în ce mai neclar. Dintr-odată nu mai știa cum să se facă înțeles și i se părea că tocmai mintea lui riguroasă de inginer era cea care-l împiedica să se exprime pe înțelesul individului din fața lui. Avea de-a face cu un tip instinctiv, fără nici o pregătire. S-a gîndit să-i deseneze, sperînd că așa poate îl va lumina. Anghel a aruncat o privire opacă schiței și, fără să atingă măcar hîrtia, a continuat să-și susțină punctul de vedere cu vorbe multe. Argumentele lui erau păreau însă absolut incoerente, în orice caz de neînțeles pentru Georgescu. Ce putea să iasă din asta? Amicul era disperat. A întins ruleta ca să-i arate distanțele. „Cît scrie aici?“, l-a întrebat. „N-am ochelarii, mai bine spune dumneata“, i-a răspuns Anghel. „Doi metri“, a zis Georgescu. „Doi metri“, a repetat Anghel. „Și aici... așa... un metru și jumătate.“ „Un metru și jumătate“, a dat Anghel din cap. „Păi, doi și cu unu și jumătate cît fac?“, a întrebat Georgescu. „Păi... cît?“, a bîiguit Anghel cu o privire pierdută.

ready made

Costumul de bae

„Cele mai indicate costume, atât prin croiala lor cât și prin desen și colorit, sunt costumele «Monica și Forma» recomandate de toți iubitorii de practic și frumos.“

Arta și Omul. Revistă lunară pentru răspândirea frumosului,
Anul II, Nr. 12-13, Iunie-Iulie 1934

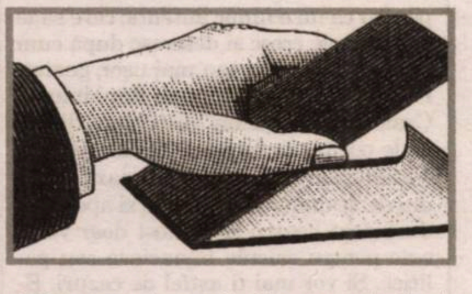

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

O definiție a Sfîntului Augustin, utilă și pentru juriști

S-a scris mult despre minciună, poate la fel de mult ca despre adevăr. Oricît de multe ar fi fețele adevărului, vălurile mincinoase care le pot acoperi sînt și mai numeroase. Întinderea acestor văluri și „materialul“ lor sînt extrem de diferite. După Umberto Eco, chiar limbajul este, cel puțin indirect, mincinos, întrucît elementele componente sînt doar substitute ale realității. Parafrazînd, cuvintele mint în legătură cu lucrurile pe care le desemnează. Lingvistica, în varianta ei structuralistă, a dat multe dureri de cap prin răspîndirea unor termeni savanți (semn, semnificat, semnificant, semnificație). Uneori, literatura beletristică este privită ca o formă de minciună; în limba latină, *mendacium* are, pe lîngă sensul de a spune ceva contrar adevărului, și sensul de ficțiune poetică sau de poveste. Alteori, același cuvînt are și sensul de iluzie sau eroare a simțurilor. Au fost căutate și originile biologice ale minciunii; mimetismul și alte strategii de apărare sau de atac ale diferitelor forme de viață au fost privite ca variante naturale ale minciunii. Inventarul vălurilor mincinoase ale realității pare să fie nesfîrșit. O delimitare și o ordonare a acestor văluri sînt posibile printr-o definiție rezonabilă a minciunii. Sfîntul Augustin a dat cea mai simplă și mai clară definiție a acestui termen în *Despre minciună* (Humanitas, 2016, ediție bilingvă): *de mințit minte acela care una are în gînd și altceva redă prin cuvinte sau prin orice alte moduri de semnificare; (ille mentitur, qui aliud habet in animo et aliud verbis vel quibuslibet significationibus enuntiat).*

Delimitarea netă a înțelesului minciunii, prin restrîngerea la domeniul uman, este primul avantaj al definiției. Următorul avantaj este eliminarea oricărei denotații morale, pentru a permite includerea în sfera acestui termen nu numai a formelor malefice, ci și a formelor benefice ale minciunii; se poate minți nu numai pentru a face rău, ci și pentru a face bine. Fără a ignora raportarea minciunii la adevăr, definiția oferă o imagine particulară a acestei opoziții: adevărul este desprins de criteriul concordanței dintre ceea ce se cunoaște și ceea ce este real, fiind redus la ceea ce are în gînd autorul minciunii; nu contează dacă acest *ce are în gînd* reflectă în mod corect sau incorect o anumită realitate; mai mult, *ce are în gînd* poate să fie nu doar reflectarea, exactă sau eronată, a unui fapt trecut, ci și planul unei acțiuni viitoare; autorul minciunii ascunde astfel nu ceea ce s-a întîmplat în trecut, ci ceea ce vrea să se întîmple în viitor; este al treilea avantaj al definiției. În sfîrșit, minciuna se poate săvîrși nu numai prin cuvinte, ci și prin „orice alte moduri de semnificare“; nu numai cuvintele, ci și orice alte semne pot exprima altceva decît *ce are în gînd* cel care minte; tăcerea, adică absența cuvintelor, nu este prin ea însăși un asemenea semn, dar cuvintele pot fi înlocuite prin alte semne care pot reda același lucru; juriștii cunosc această nuanță în legătură cu exprimarea consimțămîntului, ca o condiție de validitate a actului juridic: nu acela care tace pur și simplu *(qui tacet)*, ci acela care tace ca și cum ar vorbi *(qui tacet cum loqui debetur)*, folosind astfel alte semne decît cuvintele, poate fi considerat că a consimțit la încheierea unui act juridic *(consentire videtur)*. Aceste patru clarificări sînt utile pentru toți cei care, dintr-o perspectivă sau alta, vorbesc sau scriu despre minciună. Juriștii sînt și ei interesați de aceste clarificări; cum s-a spus, nu fără maliție, în lumea dreptului minciuna este la ea acasă.

Restrîngînd minciuna la domeniul uman, definiția Sfîntului Augustin opune o atitudine de bun-simț tendințelor de ultimă oră, pe cît de stranii, pe atît de inconsistente, de a atribui prerogative juridice animalelor sau chiar lucrurilor. Sînt vehiculate astfel teorii despre „drepturile animalelor“ sau „dreptul unor lucruri de a fi conservate“. Este la modă să spui că animalele sau lucrurile au calitatea de titular de drepturi subiective. Se complică astfel, în mod inutil, ceea ce este simplu: oamenii au unii față de alții drepturi și datorii în legătură cu anumite categorii de animale sau lucruri.

Ca și în politică (un filosof – care este privit uneori, în mod unilateral, ca promotor al unor poziții imorale intransigente – a făcut distincție, cu subtilitate, între ineficacitatea moralei de primă instanță și eficacitatea moralei de a doua instanță în acțiunea politică), și în drept minciuna poate avea uneori o conotație pozitivă, ca instrument de realizare a binelui; simulația și mandatul fără reprezentare sînt concepte juridice care interferează cu minciuna, rămînînd, de cele mai multe ori, compatibile cu normele juridice și cu cele morale, nefiind deci susceptibile de sancționare; alteori, minciuna este sancționată doar moral, nu și juridic, întrucît ea este neutralizată de atitudini sau fapte specifice, cum ar fi posesia de lungă durată, ca temei al dobîndirii dreptului de proprietate. În cele mai multe cazuri, însă, minciuna este repudiată moral și sancționată juridic; lista acestor forme de minciună, cuprinzînd exemple din dreptul public și din dreptul privat, din dreptul procesual și din dreptul substanțial, este foarte lungă: inducerea în eroare a celeilalte părți cu ocazia încheierii unui contract, inclusiv prin ascunderea viciilor lucrului vîndut, defăimarea altei persoane, numeroase infracțiuni, cum sînt înșelăciunea la măsurătoare, înșelăciunea cu privire la calitatea mărfurilor, plagiatul, comunicarea de informații false, contrafacerea, mărturia mincinoasă etc. Ceea ce au în comun aceste fapte ilicite este neconcordanța dintre *ceea ce are în gînd* autorul minciunii și ceea ce el redă *prin cuvinte* sau *alte moduri de semnificare;* iar acest *ce are în gînd* nu se raportează în mod obligatoriu la o anumită realitate, nici la trecut, putînd să conțină planul unei acțiuni viitoare înșelătoare. Nu mai puțin, minciuna conținută în aceste fapte ilicite poate fi redată nu numai în cuvinte, ci și prin alte moduri de semnificare, ca în cazul infracțiunii de *înșelăciune la măsurătoare*.

Sprijinul pe care îl dă Sfîntul Augustin juriștilor prin definiția minciunii este încă o dovadă a legăturilor profunde care există între cultura juridică și cultura filosofică, precum și a unității culturii în întregul ei.

dosar**DILEMA** VECHE
Coordonator: Matei MARTIN
Dosar apărut cu sprijinul Fundației Eurotrans

Noi, maghiarii

Texte și opinii de:
- ● SZILÁGYI Ildikó (jurnalistă)

„O privire asupra presei maghiare din România“
- ● Attila KISPÁL (curator)

„Nu există artă fără un destinatar“ – interviu
- ● BARTHA Katalin Ágnes (lector la Facultatea de Teatru și Film, Universitatea „Babeș-Bolyai“, Cluj)

„Editura Kriterion: o megainstituție minoritară“ – interviu
- ● KINIZSI Zoltán (coordonator de proiect)

„«Prezentul ce a trecut» e o poveste despre noi“ – interviu

argument

Să ne cunoaștem mai bine…

DILEMA VECHE
Noi, maghiarii
Európa TAVASZA 1848 1990 PRIMĂVARA Europei

Trăim în aceeași țară, dar abia dacă ne cunoaștem. Un stat multietnic în care cetățenii se (re)cunosc mai degrabă pe baza unor clișee decît din experiențele comune. Unul dintre miturile cele mai răspîndite e că dacă ceri o pîine, în limba română, prin vreo comunitate de maghiari, riști să ți se răspundă, chipurile provocator, *nem tudom*. Sau că, dacă un reprezentant al minorității maghiare nimerește prin vreun oraș din vechiul Regat și cere sfaturi de orientare într-o română cu accent, riscă să se rătăcească prin labirintul de străzi necunoscute, pentru că românii îi vor da dinadins repere greșite. Prejudecățile se găsesc la toate nivelurile și sînt greu de depășit.

Dilema veche vă prezintă în această ediție un Dosar despre minoritatea maghiară. Un grupaj de articole, interviuri și mărturii inspirate de un proiect cultural, dar și sociologic care, deși ancorat în trecut, vizează, de fapt, prezentul. Pornind de la o serie de fotografii, obiecte și documente de epocă, Fundația Eurotrans a realizat o amplă expoziție și un site documentar despre minoritatea maghiară din România. Un demers pertinent din perspectiva recuperării istorice, dar și util în consolidarea dialogului cu majoritatea. Titlul aceste inițiative, „Prezentul ce a trecut“, e inspirat de politologul József Lörincz, care notează într-una din cărțile sale că momentul 1989-1990 nu e încă trecutul, ci „un prezent care a trecut“. Expoziția și evenimentele create în jurul ei reconstituie nu doar momentul decisiv al schimbării de regim, ci și eșafodajul pe care s-a construit identitatea culturală a acestei comunități, precum și presiunile sociale, economice, politice etc. care au configurat cea mai numeroasă minoritate etnică din România.

Tematic, expoziția urmărește deci istoria recentă: comunismul, schimbarea de regim, primul an al tranziției. Nu e o abordare cronologică și cu atît mai puțin una de tip demonstrativ: alcătuită din *objets trouvés,* și nu din căutări metodice și exhaustive prin arhive, seria de obiecte și fotografii nu-și propune să ilustreze o Istorie, ci să povestească istoriile mici, personale. Cu toate riscurile pe care le presupune o asemenea încercare pentru vizitatorii expoziției, dar și pentru cei care vor s-o parcurgă în forma virtuală, pe site: nici experiența comunistă, nici Revoluția și nici începuturile tranziției nu pot fi descrise în alb și negru: există acolo o infinitate de nuanțe care rămîn doar în ochii privitorului. La fel cum și între memoria fotografică și memoria istorică (narativă) se pot strecura uneori discrepanțe greu de pătruns cu privirea sau cu mintea.

Am încercat să fixăm în acest Dosar cîteva repere ale istoriei minorității maghiare pornind de la expoziția „Prezentul ce a trecut“. Unele dintre aceste repere, veți vedea, se referă la experiențe comune. E un efect colateral – sau poate voit – al celor care au inițiat acest demers: să ne ofere un prilej de reflecție și nouă, cei care-i cunoaștem (încă) atît de puțin. Ce putem învăța din experiențele comune? Ce am înțeles din trecutul împărtășit? *Köszönöm.* (**Matei Martin**)

Imaginile care ilustrează acest Dosar au fost preluate din expoziția „Prezentul ce a trecut“.

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Maghiarii în comunism. O scurtă istorie

Sărbătorile socialiste – spații rituale ale puterii

Socialismul își etala propria măreție nu doar prin realizarea marilor planuri economice, prin construcții, prin dezvoltarea industriei (grele), prin transformarea agriculturii, ci și prin organizarea sărbătorilor, demonstrîndu-și public puterea. Marile sărbători și manifestații, expresii aproape religios-grandomane ca acelea de la 23 august, relevau succesul țării și al clasei muncitorești, ridicau în slăvi conducerea de stat. Manifestațiile includeau adesea și reprezentații ale sportivilor care prin exercițiile lor slăveau socialismul, reprezentînd, la rîndul lor, noul tip de om socialist, multilateral dezvoltat. Sărbătorile erau astfel un fel de autocelebrare, rostul lor nefiind relaxarea: sistemul se sărbătorea pe sine. În rîndul sărbătorilor socialiste un loc aparte îl ocupa festivalul și mișcarea de masă „Cîntarea României“ care însemna în același timp înălțarea culturii populare (și reprimarea înaltei culturi), etalarea măreției culturale, degradarea la nivel de element festivalier a culturii grupurilor etnice, acumulare și concurență. Puterea și poporul erau prezente la festivități în același spațiu, totuși bine separate între ele, accentuînd și în acest fel diferența dintre elită și popor, dintre cei de sus și cei de jos. La sfîrșitul anilor '80, această delimitare a celor de sus de cei de jos se ascuțise și mai mult, ambele părți evitînd întîlnirea în spații publice: Puterii îi era teamă de mase, iar oamenii preferau să se retragă în mediul lor privat.

Orașul socialist

În a doua jumătate a epocii Ceaușescu, cele trei priorități ideologice de bază ale dezvoltării erau: industrializarea, urbanizarea, omogenizarea. Transformarea socialistă a orașelor, dar și a satelor (distrugerea satelor: unul dintre instrumentele urbanizării și omogenizării) s-a derulat tot în spiritul acestor idei aflate sub semnul indicatorilor economiei planificate. Orașul socialist: orașul marii industrii și al muncitorilor din marile întreprinderi industriale. Acești muncitori proveneau, în mare parte, de la sate, erau absolvenți de licee industriale, locuiau în cartiere uriașe construite în ritm alert și erau consumatori ai culturii „socialiste“ de masă. Transformarea societății devenise o parte dominantă a politicii de dezvoltare națională și a statului, avînd la bază concepția potrivit căreia, alături și în egală măsură cu indicatorii industriali, creșterea numărului orașelor și a populației urbane se încadra în rîndul celor mai importanți indicatori ai dezvoltării. Potrivit directivelor, națiunea română avea să devină o națiune modernă, adică urbană. Creșterea numărului locuitorilor putea fi realizată prin mobilizarea masivă a celei mai numeroase resurse umane la acea vreme, populația satelor, precum și prin accentuarea continuă a migrației dinspre sate către orașe.

Pentru maghiarii din România, ideile și practicile de omogenizare au însemnat diminuarea, apoi dispariția diferențelor etnice, cu alte cuvinte: erau concepute ca tendințe de asimilare, deși acest proces însemna, aproape în egală măsură, și „națiunea română socialistă“ urbanizată și angajată în industrie, cu nivelul de trai în creștere, prin urmare omogen bogată. În realitate, societatea românească fusese caracterizată, la finalul procesului, în anul 1989, de „omogenitatea în sărăcie/privațiuni“: electricitatea și benzina limitate, ca și aprovizionarea cu alimente sau libertatea de mișcare (călătoriile în străinătate).

Orașul socialist: orașul marii industrii și al muncitorilor din marile întreprinderi industriale.

Timpul liber în socialism

Petrecerea timpului liber a căpătat o importanță particulară: sistemul intenționa să controleze viața privată, dar oamenii se străduiau tocmai să despartă viața publică de cea familială și să-și păstreze – în limita posibilităților – puterea de a decide în sfera privată. Excursiile dobîndiseră un aspect special, căci nu mai însemnau doar ieșirea în natură, ci și evadarea din sistem, chiar dacă pentru un scurt interval de timp.

Bancurile politice funcționau, în mod special, ca instrumente ale rezistenței cotidiene, deoarece critica deschisă la adresa sistemului era extrem de riscantă. Însă un banc lansat în cadru restrîns, între prieteni, eventual la o excursie, le dădea, totuși, posibilitatea de a se revanșa oarecum pentru prejudiciile suportate.

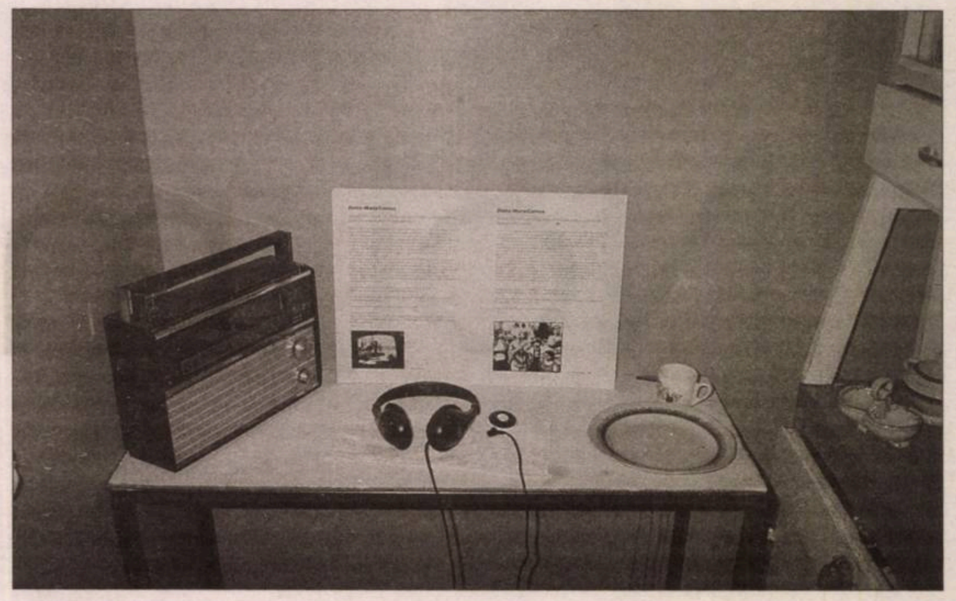

Consumul în mediul urban

Perioada de după război stătea sub semnul reconstrucției, al sistemului de cartele (pîinea, făina, dar și materialele textile, tălpile de pantofi etc. se dădeau pe cartele), a aprovizionării minimale a populației. Începînd cu anii '60 începe construcția noilor rețele ale „comerțului socialist“, se inaugurează, spre exemplu, primele magazine cu autoservire. Crește oferta de produse de morărit și panificație, se introduc în masă produsele din material plastic (nailon, relon). Începe producția internă a bunurilor de larg consum (aparate radio, televizoare, mașini de spălat, aspiratoare, frigidere), acestea intrînd, datorită prețului scăzut, în competiție cu articolele din străinătate (produse, în mare parte, în țările socialiste). Ele puteau fi cumpărate, în general, în rate, iar garanția o reprezentau locul de muncă și veniturile stabile.

Marea schimbare se produce în august 1968, cînd intră în producție autoturismul Dacia. Aceasta necesita și o infrastructură (stații de alimentare, service-uri, magazine de piese de schimb), construcția rețelei de drumuri moderne. Tot în anii '60 începe înființarea locațiilor pentru petrecerea timpului liber: Poiana Brașov (turismul de schi), stațiunile de la Marea Neagră (turismul de plajă).

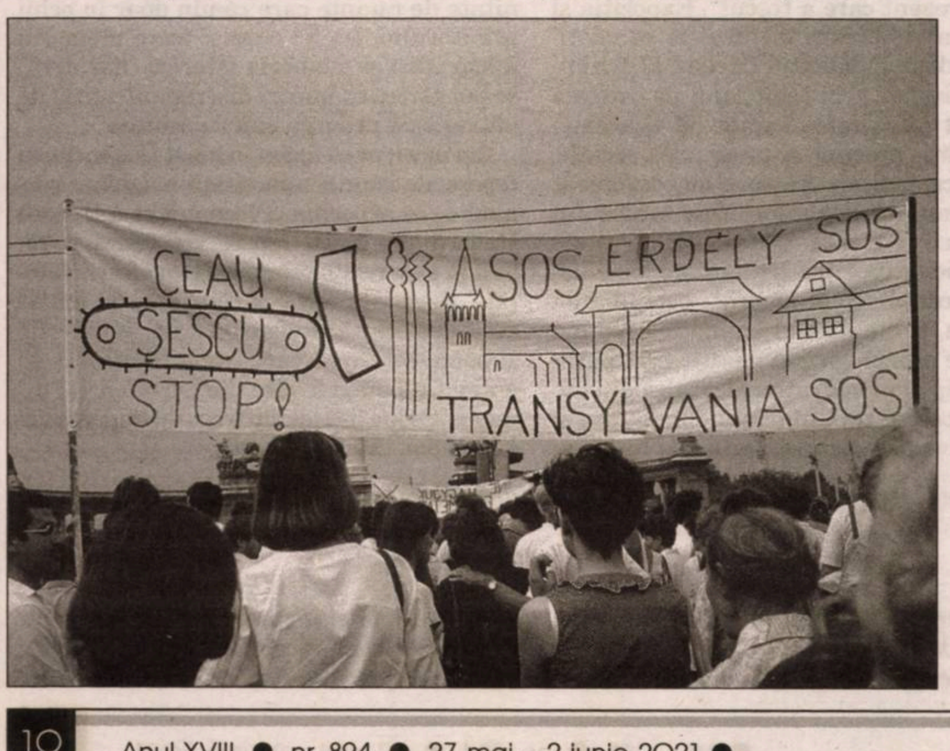

Forme de rezistență, de protest

Au existat multe încercări de a provoca schimbări, din interior, în politica represivă a conducerii partidului în privința minorităților naționale. Au fost pe de o parte cei care, acționînd „cu respectarea regulilor socialiste“, formulau petiții, scrisori personale sau deschise, sau „memorandumuri“, urmînd tradițiile istorice. Iată cîteva nume, lista fiind, desigur, incompletă: Balogh Edgár, Bandi Dezsö, Bodor Pál, Demeter János, Fazekas János, Gáll Ernö, Jenei Dezsö, Kacsó Sándor, Király Károly, Méliusz József, Sütö András, Takács Lajos, Zsuffa Zoltán etc. Dintre textele acestora au devenit cunoscute marelui public cele care fuseseră citite la Radio Europa Liberă sau tipărite în diferite publicații ilegale din străinătate (mai cu seamă din Ungaria, cum ar fi *Napló* sau *Beszélö).*

Pe de altă parte existau și acțiuni considerate la acea vreme ilegale. Participanții făceau parte, în general, din generații diferite, respectiv dintr-un nou mediu de socializare (Cercul literar „Gaál Gábor“ din Cluj, Cercul literar „Bretter György“), sub influența cărora întregul sistem era pus sub semnul întrebării. Articolele lor se nășteau din căutările în jurul unui nou limbaj filosofic, astfel că după o vreme nu-și mai găseau locul în revista *Korunk* sau în publicațiile editate de Kriterion, la acea vreme singurele oportunități de publicare.

Astfel au luat naștere acele publicații-protest (samizdat) din șirul cărora le amintim pe cele două importante pentru maghiarii din România, intitulate *Ellenpontok (Contrapuncte)* și *Kiáltó szó (Cuvîntul care strigă).* Caracteristic pentru ambele era faptul că au fost difuzate în puține exemplare și în mod conspirativ, pînă cînd Securitatea le-a desființat. La fel de importantă a fost și activitatea agenției de știri Erdélyi Magyar Hírügynökség (Hungarian Press of Transylvania), înființată la Oradea de Ara-Kovács Attila, dar dirijată deja în principal de la Budapesta.

Muzica ușoară maghiară din România

Viața muzicală din România era variată și extrem de bogată, avînd în vedere posibilitățile. Alături de formațiile profesioniste „recunoscute“ (cu discuri proprii sau cu o prezență susținută în mass-media) mai funcționau, peste tot, o sumedenie de trupe constituite din (semi)amatori, formații de garaj, după cum le-am numi astăzi, care, în lipsa oportunității unei prezențe scenice, aveau să asigure, cel mult, atmosfera unor petreceri sau a unor evenimente comunitare de mai mică anvergură.

Diferitele tendințe ale epocii *„beat“*, instalată în primul rînd în Occident, au început să apară, cu întîrziere, și în Europa de Est. Muzica rock nu a fost niciodată considerată compatibilă cu sistemul socialist, însă funcția ei de „eliberare a supapelor“ era de netăgăduit, astfel că mai ales în anii '60 începeau să se afirme – bineînțeles, sub o atentă supraveghere a autorităților – formațiile de rock. Repertoriul acestora consta în principal din piese ale unor formații îndrăgite din Occident și din Ungaria, copiate din emisiuni de radio sau de pe discuri primite pe sub mînă. Oferta muzicală din țările vecine era ceva mai

accesibilă pentru locuitorii din Banat și din partea de Vest a țării, iar prin intermediul rețelelor informale muzica rock au ajuns și în celelalte zone ale țării.

Supravegheați, interceptați, percheziționați

Poliția politică din România a fost înființată la 30 august 1948 și a fost restructurată de cel puțin cinci ori pînă la schimbarea de regim din 1989. În urma restructurării din anul 1973 a revenit, din nou, în subordinea Ministerului de Interne. În limbajul cotidian, Securității i se spunea, simplu, „secu“.

Securitatea avea atribuții mult mai vaste decît majoritatea instituțiilor similare din Europa de Est: cel mai important mandat era urmărirea persoanelor și grupărilor sociale/politice/religioase care periclitau autoritatea statului comunist. Totodată, depășind rolul „clasic“ de poliție politică, desfășura și diferite activități economice, cum ar fi vînzarea către RDG sau Israel a cetățenilor români de limbă germană, respectiv cu origini evreiești.

Securitatea funcționa cu un aparat numeros: la 21 decembrie 1989 avea 15.312 lucrători din care 10.114 ofițeri operativi, 3.179 de subofițeri și 1.228 de civili (plus formațiunile armate mai mari de 23.000 de oameni, trupele de Securitate înființate ca o a doua armată, în anul 1949). În privința colaboratorilor, instituția dispunea de o rețea numeroasă de agenți: în timp ce în evidențele din anul 1948 figurau 42 de turnători, în 1989 existau aproape 500.000 de dosare de colaboratori.

Acest aparat se infiltrase practic și în cele mai adînci straturi ale societății, fapt cunoscut de majoritatea populației: le fuseseră ținute sub observație locurile de muncă, acaparate cercurile de prieteni, uneori și familiile. Astfel, organizația și colaboratorii ei au provocat daune de lungă durată societății românești – au existat încercări de procesare, de discuții despre aceste efecte negative, dar nicidecum nu putem privi acest fenomen ca pe o întîmplare depășită.

Procesele migrării în vechiul sistem

Planificarea demografică făcea parte din elementele-cheie ale discursului politic în regimul lui Ceaușescu. Începînd cu anul 1966 s-au introdus interdicția drastică a avorturilor și alte acțiuni represive prin care se încerca stoparea scăderii populației țării. În același timp, scopul politicii migrării nu era menținerea la un nivel cît mai mic a emigrărilor, ci selectarea celor care părăseau țara. Un fenomen cunoscut în toate țările blocului socialist a fost determinarea unor personalități, oponente ale sistemului, să plece din țară. Dar în România principalul criteriu al selectării era cel etnic și nu cel politic. Ceea ce înseamnă că, în timp ce prin interzicerea avorturilor se asigura creșterea populației, politica de emigrare selectivă țintea în principal cîștigarea de teren pentru români. Este un fapt bine cunoscut că au fost „lăsați să plece“ (de fapt, expatriere organizată la nivelul statului) mai întîi (încă după 1948) evreii, apoi (după 1978) germanii.

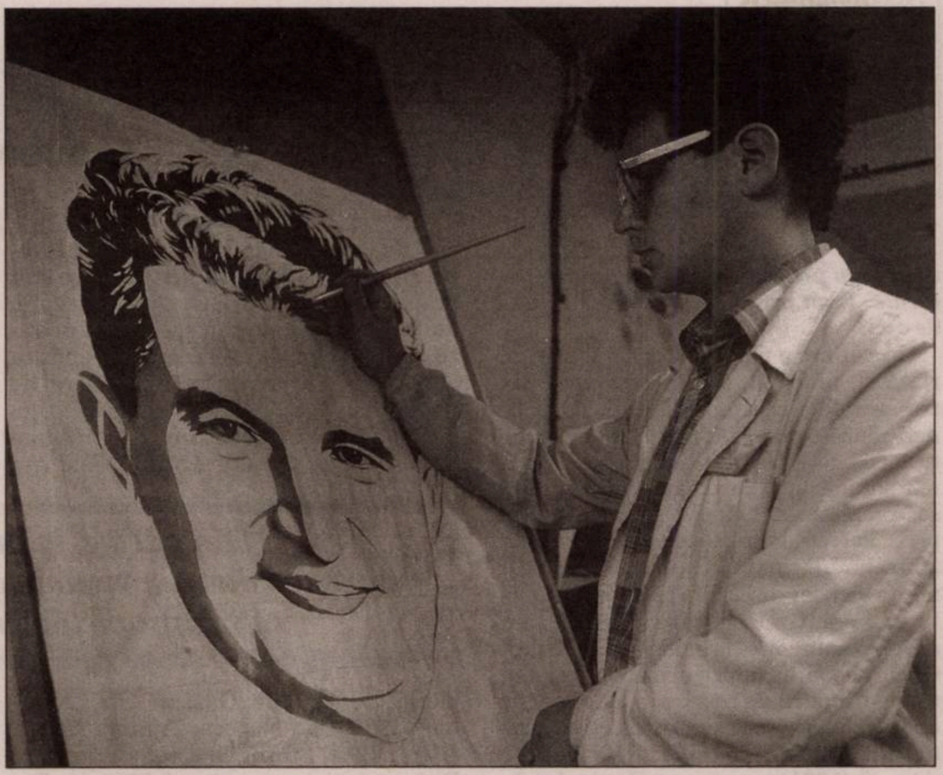

Potrivit datelor statistice, emigranții de naționalitate maghiară nu au fost în cuantum numeric superior față de proporția lor în totalul populației. În schimb, politica de migrare internă, pe baze etnice, dobîndise rolul-cheie în pierderea majorității maghiare din centrele urbane din nordul Ardealului. Refugierea românilor în Ungaria a luat proporții începînd cu anul 1986. La început, țara vecină avea mai cu seamă rol de tranzit: refugiații încercau să ajungă în Europa de Vest prin cîteva culoare existente, dar după ce acestea au fost închise, mase de refugiați au rămas în Ungaria. Reglementarea juridică a acestei probleme a venit în anul 1989, dar deja din 1987 țara vecină nu a mai predat pe nimeni autorităților române. Numărul lor ajunsese la 20.000, la sfîrșitul anului 1988, iar la finalul lui 1989 erau în număr de 36.000, în timp ce și numărul celor care veneau pe căi legale în Ungaria a crescut semnificativ. Acest fenomen este reflectat de numărul celor care au primit cetățenie ungară: în timp ce în anul 1980 numărul lor era de 866, în 1987 deja 6.499 de cetățeni români fuseseră naturalizați în Ungaria. Exodul legal și ilegal a continuat și în 1990. Putem vorbi de un val de emigrări și refugieri în perioada 1987-1990, cînd numărul maghiarilor care au părăsit țara atingea cifra de 100.000.

■ ■ ■

SZILÁGYI Ildikó

O privire asupra presei maghiare din România

Presa comunității maghiare din România se deosebește în mai multe privințe de ceea ce numim în general presa minorităților. Avînd în vedere că-și trăiește identitatea națională în viața de zi cu zi, putem vorbi despre presă scrisă și electronică diversificată, dar și despre specificul său. Are propriile ei publicații, cotidiene, săptămînale, gazete regionale, reviste, dar și emisiuni cu difuzare națională și regională la canele de radio și televiziune publice.

În afară de acestea – date fiind posibilitățile create de Legea audiovizualului – s-au înființat o serie de posturi de radio și de televiziune în limba maghiară, mai cu seamă în orașele locuite de maghiari. Sînt multe motive, bunăoară lipsa de bani, schimbarea priorităților, a principiilor care ghidează crearea de conținut, dar și privatizările din presă, pentru care supraviețuirea înseamnă o mare provocare pentru oamenii de presă maghiari, în special pentru cei din presa scrisă. Nemaivorbind despre faptul că publicațiile au fost afectate și de amploarea cîștigată de online, respectiv de schimbarea trend-urilor de consum. Totuși, cititorii de presă de limbă maghiară din România au încă de unde alege. Potrivit datelor publicate de Asociația Jurnaliștilor Maghiari din România, în 1999 existau 65 de publicații de limbă maghiară. Desigur, între timp această cifră a scăzut. Cotidienele existente în prezent sînt, în mare parte, succesoare ale ziarelor județene maghiare de dinainte de 1989. Aceste colective au devenit independente după 1990 – cele mai multe publicații apărînd în continuare, deși unele s-au mutat total în spațiul online, ca de exemplu *MASZOL*, varianta electronică a fostului cotidian *Romániai Magyar Szó.*

Cotidienele județele care apar și pe hîrtie sînt ziare mai subțiri, de format mic. Aici vorbim de publicații regionale care nu-și fac concurență reciproc, piețele lor de desfacere nu se suprapun. În județele cu populație maghiară redusă, ziarele s-au confruntat cu amenințarea dispariției, drept care unele s-au transformat în săptămînale. Un pilon important al presei maghiare din România îl reprezintă publicațiile literare și de critică literară, majoritatea concentrîndu-se pe autorii maghiari contemporani din România. Acestea oferă și un excelent spațiu de lansare pentru debutanți. Iată cîteva dintre cele mai cunoscute titluri: *Helikon, Látó, Székelyföld, Korunk.* Firește, supraviețuirea acestora depinde în special de numărul de cititori, dar, pe alocuri, și de administrațiile locale sau județene. Este și cazul fostei reviste culturale *Várad* din Oradea. În decembrie 2020, Consiliul Județean Bihor, invocînd motive financiare, a desființat statutul independent al publicației amintite și al revistei *Familia,* trecîndu-le în subordinea Bibliotecii Județene. Măsura a presupus și disponibilizări, însă în cazul revistei *Várad* a rezultat înființarea unei noi publicații, *Újvárad,* administrată de o fundație independentă. Diversitatea presei maghiare din România se evidențiază și prin alt fel de publicații.

TVR, în prag de faliment, a redus drastic, pînă spre zero, sumele pentru producția emisiunilor destinate minorităților naționale.

Pe 23 noiembrie 1969 s-a difuzat la Televiziunea Română prima emisiune în limba maghiară. Pe lîngă „ziarele de partid“ de limbă maghiară, aici s-a format colectivul care a creat și a transmis, în ciuda cenzurii, valori importante pentru minoritatea maghiară. Emisiunea a fost desființată la jumătatea anilor ’80 printr-un singur apel telefonic. După o pauză forțată de cinci ani, în ziua de Crăciun a anului 1989, a repornit în atmosfera revoluționară și în scurt timp a cîștigat notorietate și respect prin difuzarea materialelor care prezentau nevoalat realitățile epocii. În a doua jumătate a anilor ’90, lucrurile s-au schimbat prin faptul că situația de monopol a emisiunii în limba maghiară a încetat. Societățile de cablu au început să preia tot mai multe canale TV din Ungaria, au apărut studiourile teritoriale ale TVR și canalele private. Emisiunea în limba maghiară s-a văzut în situația de a fi nevoită să deservească un public complex, tot mai diversificat și foarte răsfățat în ceea ce privește oferta media. În plus, a trebuit să facă asta într-un interval orar foarte dezavantajos, la orele prînzului sau în primele ore ale după-amiezii și fără a beneficia de regularitate zilnică. Din anul 2010, bugetul destinat producției a început să fie redus constant. Din 2012, TVR, în prag de faliment, a redus drastic, pînă spre zero, sumele pentru producția emisiunilor destinate minorităților naționale.

Chiar în aceste condiții de criză, emisiunea în limba maghiară a reușit să se reinventeze. Asta face și în prezent, cu foarte puțini bani, dar cu responsabilitate asumată. Se străduiește să-și ducă mai departe specificitatea dată pe de o parte de caracterul public, iar pe de altă parte de faptul că este singura emisiune în limba maghiară cu o tradiție de peste o jumătate de secol, care deține și o arhivă care documentează toată această perioadă. Foarte important este de asemenea și faptul că, prin reportajele, documentarele, anchetele, rubricile de actualitate subtitrate, publicul român își poate forma o imagine realistă și credibilă despre trecutul, cultura și viața de zi cu zi ale minorității maghiare, că prin aceste materiale obțin și telespectatorii români informații complexe despre probleme care privesc societatea în ansamblu.

Conducerile în perpetuă schimbare, televiziunea veșnic redefinită, lipsa de bani, de specialiști, de rezerve mențin colectivul în nesiguranță. Sîntem mereu nevoiți să le demonstrăm telespectatorilor că emisiunea în limba maghiară merită urmărită, deși asta ar trebui să fie de la sine înțeles, întrucît, dat fiind statutul ei de serviciu public, nu este contrînsă să servească altor interese.

***Szilágyi Ildikó** este jurnalistă la TVR, unde realizează emisiunea* Maghiara de pe 1.

■ ■ ■

„Nu există artă fără un destinatar"

interviu cu Attila KISPÁL

Sfîntu Gheorghe se numără printre orașele cu un mare grad de vitalitate culturală. Cum arată scena artelor vizuale de aici?

Orașul are o viață culturală foarte variată și, probabil, acesta este unul dintre secretele acestei vitalități. Ar fi benefic dacă cercuri tot mai largi ar accepta ideea că arta tradițională și cea contemporană nu se exclud, ci dimpotrivă, se completează, adesea se inspiră reciproc. Percep această polarizare ca fiind adînc înrădăcinată în scena artelor vizuale de aici, iar discuțiile publice pe această temă sînt relativ rare. Cred că anumite evenimente organizate în Sfîntu Gheorghe și în împrejurimi au fost tentative timpurii de rezolvare a acestei polarizări: expozițiile tinerilor artiști plastici din România *Medium 1* (1981) și *Medium 2* (1991), precum și Festivalul Internațional de Artă Vie AnnART (1990-1999) de la Lacul Sfînta Ana, inițiate de Imre Baász și continuate, după moartea sa, de către Gusztáv Ütö și colegii săi. Desigur, trebuie să amintim și forța uriașă de formare a publicului pe care o reprezintă teatrul, de rezultatele muncii perseverente a lui László Bocsárdi din 1995 încoace.

> *„Este inutil să produci nenumărate expoziții dacă nu există un public receptiv, o continuitate a generațiilor."*

În acest context a avut loc, în anul 2010, deschiderea Spațiului Expozițional de Artă Contemporană MAGMA – devenit între timp unitate externă a Muzeului Național Secuiesc –, inițiatori fiind Ágnes-Evelin Kispál, Barnabás Vetró Bodoni și cu mine. Inițiativa MAGMA a umplut, din mai multe puncte de vedere, un vid: pe de o parte a asigurat infrastructura tehnică pentru prezentarea lucrărilor realizate în noile medii, iar pe de altă parte, în alcătuirea programului am pus accentul pe o perspectivă largă. În cei 11 ani de existență, am colaborat cu circa 350 de artiști, am organizat aproape 250 de evenimente, în afară de expoziții, activități de atelier, mese rotunde, conferințe, proiecții etc. Sîntem mîndri că am organizat în România prima expoziție cu lucrări originale ale artistului elvețian Daniel Spoerri, născut în Galați, dar și de premiul AFCN pentru rezistență în cultură, precum și de articolul din *New York Times,* apărut pe tema expoziției „Fiii și Fiicele lui Brâncuși. O intrigă de familie", un proiect de Alexandra Croitoru.

În domeniul artelor vizuale, în prezent, la Sfîntu Gheorghe, artiștii și publicul au la dispoziție o rețea de spații expoziționale relativ satisfăcătoare – pe lîngă MAGMA, se organizează expoziții de arte plastice la Centrul de Artă din Transilvania și la Casa cu Arcade –, dar aceasta poate și trebuie dezvoltată, deoarece lucrările de renovare la Galeria de Artă „Gyárfás Jenö" a Muzeului Național Secuiesc, începute în 2012, nu s-au finalizat nici pînă astăzi, iar renovarea de importanță istorică a clădirii principale a Muzeului Național Secuiesc, începută în decembrie 2020, trezește mari așteptări în public.

Anii '70-'80 au fost o perioadă a confruntărilor ideologice. Cu riscul de a fi cenzurați, interziși sau chiar arestați, unii artiști au încercat totuși să facă artă subversivă. Care au fost temele predilecte pentru artiștii maghiari?

M-am născut la sfîrșitul anilor '70 și nu sînt istoric de artă, așa că am o perspectivă mai îndepărtată asupra artei rebele din perioada dictaturii. Ceea ce știu despre acele vremuri, cu cîteva excepții, au fost evenimente sau spectacole private, secrete. Era, de asemenea, obișnuit ca acțiunile să fie create în fața camerei de fotografiat, fără public. Dacă ne bazăm doar pe titluri, se conturează o imagine a subiectelor: Sándor Antik: „Visul n-a pierit", 1986, Sibiu; Gusztáv Ütö: „Anarhie", 1979, Cluj-Napoca; „Ajutor / *Help / Hilfe*", 1987, Sfîntu Gheorghe; sau Imre Baász: „Acțiunea pasărea" 1986, și „Desen-Culoare-Formă", 1987-88, expoziții de grup, de analiză tematică, precum și afișele sale care înfățișează oameni legați, cărțile poștale cu picioare legate în lucrările sale de *mail-art „Step by Step"*, 1984, au fost privite cu suspiciune de Puterea de atunci, acestea din urmă fiind interzise și confiscate.

În cadrul proiectului „Prezentul trecut" a fost prezentată și instalația „Mitul..." de Imre Baász. Ce impact a avut în mediul artistic din acea epocă?

„Nașterea unui mit" a fost realizată pentru expoziția organizată cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român în 1981. După cum povestește József D. Lörincz în cartea sa *Valorile vieții publice în viața de zi cu zi în perioada tranziției*, invitația la expoziție a fost distribuită de către Baász și colegii săi ca un manifest, cu o seară înainte de vernisajul de la Sfîntu Gheorghe. Conținutul nu era în contradicție cu ideologia regimului, doar metoda punea probleme, așa că a scăpat de represaliile autorităților. Instalația cu șase cămăși însîngerate este, așadar, legată de acest performance.

> *„Din păcate, în învățămîntul public lipsește educația vizuală care le-ar permite tinerilor să se apropie de arta contemporană."*

Ce mai spune această artă publicului de azi?

Publicul de astăzi, în special cel tînăr, are un mod diferit de a percepe arta, trăind într-un mediu cu o multitudine de stimuli vizuali. Așadar, pentru a aprecia aceste opere, trebuie să i se ofere mai întîi puncte de referință ca să înțeleagă motivele și circumstanțele în care au fost create operele și acțiunile din acea vreme. În multe cazuri, putem găsi modele care sînt folosite și astăzi, dacă ne referim, de exemplu, la arta din spațiile publice, dar acestea diferă prin metodele folosite.

Artele vizuale comunică dincolo de barierele lingvistice. Există un dialog – în plan estetic sau politic – între artiștii vizuali contemporani români și maghiari?

Da, în dialogul artiștilor contemporani se conturează o imagine complet diferită a societății față de cea pe care percepem de obicei. Cred că platforma comună este identitatea omului european. MAGMA acționează și ca un fel de poartă de acces: au fost momente în care artiști români sau maghiari s-au integrat definitiv în discursul artistic al unuia sau altuia dintre spațiile lingvistice după ce au avut o expoziție aici.

Care sînt proiectele pe care le pregătiți la MAGMA în viitorul apropiat?

Pentru moment ne-am orientat către trecutul recent și lucrăm la arhiva celor 12 ani de existență ai spațiului MAGMA – un nou site web. Am fost nevoiți să anulăm sau să amînăm o mulțime de programe, dar sîntem încrezători că, odată cu deschiderea din luna mai, vom putea prezenta expoziția „Prezentul trecut. Maghiarii din România în contextul schimbării de regim din 1989-'90", planificată pentru vară; iar în toamnă vrem să continuăm proiectul „Viitor anterior" de Mihai Iepure-Górski și Răzvan Anton, de data aceasta prezentînd o expoziție de grup a tinerilor artiști, în selecția lui Matei Bejenaru. La sfîrșitul anului vor fi organizate expozițiile solo cu fotogramele lui Tibor Várnagy și instalațiile lui János Sugár, artiști din Ungaria.

Pe lîngă toate acestea, punem accent pe tururile ghidate și atelierele de creație – pentru acestea din urmă am amenajat anul trecut o sală permanentă –, prin care oferim un fel de educație vizuală pentru tineri. Din păcate, în învățămîntul public lipsește educația vizuală care le-ar permite tinerilor să se apropie de arta contemporană. În multe cazuri, lecțiile de desen formează, în cel mai bun caz, o abilitate manuală, dar gîndirea critică și viziunea diferențiată nu sînt, din păcate, neapărat o prioritate. Este inutil să produci nenumărate expoziții dacă nu există un public receptiv, o continuitate a generațiilor. Ca să ducem pînă la capăt ideea: nu există artă fără un destinatar...

***Attila Kispál** este co-fondator și curator al spațiului expozițional de artă contemporană MAGMA din Sfîntu Gheorghe.*

a consemnat Matei MARTIN

LÖRINCZ D. József

Baász sau publicul real

De la mijlocul anilor '70, orașele secuiești începuseră să nu mai fie locuri plăcute cînd venea vorba de sărbătorile legale (1 Mai și 23 August), locuri în care altădată, chiar dacă nu-ți ardea de sărbătorit, măcar îți petreceai în liniște zilele libere. Nemaivorbind de anii de după 1975, an în care cîțiva elevi puseseră pe niște clădiri din centru afișe cu sloganuri iredentiste. Ei bine, după acest eveniment, mai ales în preajma sărbătorilor, orașul se umplea cu milițieni sub acoperire sau în uniformă.

La aniversarea a 60 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român, în 1981, s-a organizat o amplă expoziție pentru artiștii plastici din județ. Graficianul Imre Baász s-a pregătit cu o lucrare complexă, compusă din două elemente. O instalație: șase cămăși însîngerate pe un catarg, iar de jur împrejur, pe podea, a împrăștiat două feluri de manifeste (lipise cîteva și pe pereți). Erau manifeste comuniste antiguvernamentale, pro-comuniste etc. din anii '30-'40 (originale și fotocopii). Iar pe de altă parte afișe miniaturale, sub forma unor manifeste care anunțau vernisajul expoziției. Baász făcuse, anterior, o vizită la Muzeul de Istorie a Partidului, la București, ca să studieze manifestele ilegaliștilor comuniști. Deși structura grafică diferea, el a înscris și pe invitații textul obișnuit al vechilor manifeste: „Citește și dă mai departe".

Celălalt element al lucrării era un performance. În noaptea premergătoare vernisajului făcuse turul orașului împreună cu cîțiva prieteni și a lipit manifeste pe pereți și pe aviziere. După o vreme i-a prins un milițian speriat, care a sunat de îndată la centru ca să raporteze că sînt cîțiva oameni care lipesc manifeste și să ceară ajutor. Ajutorul a sosit numaidecît: comandanții Miliției județene și ai Securității. Oamenii cu manifestele au fost duși la audieri, la Miliție. Mare le-a fost mirarea oficialilor cînd și-au dat seama că textul afișelor nu avea un conținut antiregim și că exista aprobare pentru acțiune. Se pare că l-au sunat și pe secretarul județean de partid care le-a spus același lucru: că toată acțiunea se desfășoară cu aprobare de la el. Afișele expoziției trebuiau lipite. Baász și prietenii săi au fost eliberați.

Atmosfera acelor ani, cutezanța participanților o demonstrează și faptul că Baász, ajungînd acasă în zori, și-a sunat de îndată soția (care nu era la acel moment în oraș) și i-a relatat toată pățania. A recunoscut că îi este frică, deoarece se prea poate ca această glumă să nu rămînă fără urmări, poate chiar să fie dus la închisoare. Ceea ce nu ar fi fost imposibil. Dar de această dată au avut noroc, Justiția a funcționat în alt mod. A doua zi, Baász a fost chemat la Miliție și formal i s-au prezentat scuze. „Devenise prioritară metoda și nu existența estetică a operei de artă" – spunea Baász la acea vreme. Am mai menționat că instalația și performance-ul alcătuiau un tot unitar. Invitațiile la expoziție funcționau ca și vechile manifeste: făceau parte și din instalație. În acea noapte lipiseră pe pereți și din manifestele de odinioară. Manifestele veritabile și acțiunea din toiul nopții au încurcat de tot noțiunea timpului, punctele de referință, inamicii, scopurile, valorile erau cuprinse într-o unitate cu totul nouă. Cele șase cămăși albe reprezentau, la rîndul lor, o problemă. Ce simbolizează ele? Morala imaculată mînjită de sîngele victimelor? Se prea poate. Dar în acele vremuri cămășile albe puteau însemna și altceva: puteau aminti de sacou (de obicei închis la culoare) și de cravată. Iar acestea, la rîndul lor, erau și reprezentarea omului „integrat" în sistem, mai ales a funcționarului de partid și a securistului. Astfel privită, însă, toată instalația putea reprezenta lumea „oficială" mînjită cu sînge într-un context în care lupta împotriva nedreptății, din trecut și din prezent și martiriul se contopeau.

Editura Kriterion: o megainstituție minoritară

interviu cu BARTHA Katalin Ágnes

A existat vreun moment cu adevărat bun pentru scriitorii de limbă maghiară din România? Care a fost cea mai bună perioadă de afirmare?

Evenimentele politice, transformarea granițelor naționale și ideologia de stat au influențat puternic posibilitățile de autoafirmare ale scriitorilor maghiari. Și nu doar pe ale lor: chiar și pe ale colegilor lor de alte etnii. Maghiarii din Transilvania au avut o tradiție publicistică serioasă timp de cîteva secole și înainte de 1918. În ceea ce privește epoca comunistă, perioada de după 1968, anii ’70, pare a fi o perioadă mai bună pentru scriitorii de naționalitate maghiară.

Ce a însemnat, pentru scriitorii maghiari, înființarea, la București, a Editurii Kriterion, destinată publicării cărților în limbile minorităților naționale?

Fiind principala editură destinată minorităților din perioada dictaturii ceaușiste, înființarea în 1969, funcționarea și supraviețuirea Editurii Kriterion în a doua parte a anilor 1980 în contextul încercărilor de lichidare pot fi considerate o realizare culturală unică: o adevărată „megainstituție minoritară“, care a publicat cărți în nu mai puțin de nouă limbi. După venirea la putere a lui Ceaușescu, principiile adoptate la cel de al IX-lea Congres referitoare la relațiile între națiunea socialistă și minoritățile conlocuitoare, dar mai ales analizele legate de dezbaterile de după Congres și rezultatele acestora publicate în diferite reviste, ziare și publicații de partid au relevat faptul că partidul, spre deosebire de discursurile publice ale politicii staliniste și leniniste cu privire la minorități, a luat o decizie destul de clară care a avut ca scop asimilarea pe termen mediu sau lung a minorităților etnice. Aceste eforturi au persistat cu accente diferite și în următoarele decenii, ele fiind mai permisive la început, apoi, din anii ’80 , s-au manifestat sub forma unor intervenții represive. Aceste demersuri au afectat și funcționarea editurii, iar uitîndu-ne asupra fenomenului din perspectiva intenției PCR, este destul de vizibil ce se întîmplă atunci cînd urmărim procesul de construcție statală de tip totalitar printr-o consecință îndepărtată a acestuia din urmă.

„Sub semnul reciprocității, au apărut în limba maghiară și volume ale poeților și prozatorilor români.“

Instituțiile nou create la sfîrșitul anului 1969 și începutul anului 1970 în chip de concesii pentru minoritatea maghiară au avut pe de o parte scopul de a coopta intelectualii maghiari din România, iar pe de altă parte, de a crea o imagine mai favorabilă a situației minorității în fața Vestului.

Astfel, și Editura Kriterion a fost înființată la sfîrșitul anului 1969 ca editură minoritară în urma reorganizării rețelei naționale de edituri. În noul sistem editorial autohton, mai multe edituri au fost desemnate să publice cărți în limbile minorităților, însă activitatea acestora a fost desființată în mod treptat (cu excepția Editurii Dacia din Cluj). La început, Editura Kriterion a publicat cărți de beletristică, științe sociale, istoria artei, precum și lucrări în domeniul științelor naturii în următoarele limbi: maghiară, germană, română, sîrbă, ucraineană și yiddish, apoi, din 1978, în limbile slovacă și rusă-lipovană, tătară (din 1980) și turcă (din 1981).

În ceea ce privește Editura Kriterion, ea poate fi considerată cea mai mare întreprindere editorială în limba maghiară din afara granițelor Ungariei – motiv pentru care mulți o consideră în primul rînd o editură în limba maghiară. Însă același lucru se poate afirma și în cazul limbii germane, Kriterion a fost cea mai importantă editură care a publicat cărți în limba germană din afara spațiului RFG și RDG.

Marele noroc al Editurii Kriterion – cel puțin așa se vede din perspectiva contemporană – e că a apărut după ce, vreme de un deceniu, o întreagă generație de autori maghiari a avut interdicție de publicare, în corelație cu intervențiile represive de după evenimentele de la Budapesta din 1956. Iar producția imensă de carte a avut sprijin de la alte edituri: de exemplu, Kriterion a preluat seriile redacției maghiare din cadrul Editurii pentru Literatură. Dincolo de un angajament literar firesc pentru profesioniști în domeniul literar, treptat s-a orientat și spre publicații științifice în limba maghiară.

Au existat afinități sau preocupări comune ale poeților maghiari și români din anii ’70? În ce măsură literatura scrisă în limba maghiară le era cunoscută cititorilor români?

Directorul editurii, Géza Domokos, a creat un atelier împreună cu ceilalți colegi și a reușit să publice în mod regulat cărți în nouă limbi. Acest lucru a contribuit la o reciprocitate în ceea ce privește traducerile în diferite limbi. În cadrul seriei intitulate „Biblioteca Kriterion“ s-au publicat în limba română majoritatea operelor aparținînd literaturii minorităților etnice. Această serie a apărut sub îngrijirea lui Domokos Géza (cu redactorii Paul Drumaru și Gabriel Gafița) și a însumat 151 de volume. Traducerile din aceste literaturi în limba română apăreau în număr de 8-10 titluri pe an. La acest ritm de apariție, se afirmau scriitori, se consolidau reputații deja cîștigate, erau încurajați tinerii să-și încerce forțele în literatură în limbile lor materne și, detaliu deloc neglijabil, se oferea comunității majoritare românești posibilitatea de a cunoaște aceste comunități etnice conlocuitoare și operele lor cele mai reprezentative. Comunitățile maghiară și germană erau, evident, mult mai numeroase și cu o tradiție culturală literară mult mai mare, cu instituții speciale. La Kriterion au apărut, în limba română, cîteva traduceri remarcabile: aici putem menționa volumul *Poeme*, o culegere din opera lui Endre Ady, renumitul poet maghiar originar din Transilvania, sau *Prințul Tristețe* de Lajos Áprily, un alt important poet maghiar transilvănean, sau *Monolog interior cu ușa deschisă* a lui Sándor Kányádi, poate cel mai cunoscut poet maghiar transilvănean din anii ’80 și ’90, sau *Oastea uitată* de László Király. Unele volume au avut tiraje de peste 3.000 de exemplare, traducător fiind (în afara poeziilor lui Áprily) remarcabilul Paul Drumaru. Nu numai poeții, ci și cărțile prozatorilor au fost traduse în română, de exemplu Tibor Bálint, Andor Bajor, Ádám Bodor, Attila Vári, István Szilágyi, András Sütö care au apărut iarăși cu tiraje de neînchipuit de mari. Sub semnul reciprocității, au apărut în limba maghiară și volume ale poeților și prozatorilor români ca Ana Blandiana, Ștefan Augustin Doinaș, Zaharia Stancu, G. Călinescu, Eugen Barbu, George Macovescu etc.

Dincolo de cîțiva autori de limbă maghiară originari din România care au cîștigat o vizibilitate aproape internațională (prozatorii Attila Bartis, György Dragomán, dramaturgul Székely Csaba), astăzi sînt puțini autori maghiari traduși în română. Oare de ce?

Este de menționat că Attila Bartis și György Dragomán s-au afirmat ca prozatori în Ungaria, cu toate că temele abordate ori atmosfera lor puternică au ecouri și în rîndul cititorilor români. Acest cîștig intelectual important și acest instrument de cunoaștere și de apropiere între comunități care a fost Editura Kriterion s-a pierdut în mare măsură după 1990. Editurile care înainte erau subvenționate de stat au dispărut ca atare, iar noile edituri preferă traducerile din limbile de circulație internațională (ca literatura americană sau engleză). Dincolo de rentabilitate, chiar și traducerile unor scriitori din Ungaria sau Germania sînt foarte greu acceptate de editurile actuale. Dacă ne uităm pe politicile editoriale ale editurilor cu tiraj mare (adică edituri care aparțin majorității), acestea nu pun accent pe chestiuni minoritare. Despre motivele lor, ei vă pot spune mai multe...

Apoi, dincolo de edituri, în acest moment nu putem vorbi despre o susținere a traducerilor literare la nivel de politică culturală. Iar cu excepția editurilor maghiare din România, celelalte limbi ale minorităților și-au pierdut practic posibilitățile de afirmare în țară. Deci cu toții se confruntă cu rigorile economiei de piață. Unele cărți au mai apărut sporadic datorită unor subvenții acordate organizațiilor reprezentative ale acestor comunități. Dar astfel de organizații au în general alte priorități decît producția de carte. Totuși, sînt cîțiva prozatori maghiari din Transilvania ale căror opere pot fi citite în română: Gábor Vida, Levente Csender, Evelin Marton, ca să numesc doar cîțiva. Iar în 2016 a apărut o antologie de proză contemporană, *Singurătate gonflabilă* (prozatori maghiari din Transilvania), selectată și tradusă de Judit E. Ferencz. Acest volum cuprinde povestiri semnate de autori din mai multe generații.

***Bartha Katalin Ágnes** este lector dr. și prodecan la Facultatea de Teatru și Film, Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj.*

a consemnat Matei MARTIN

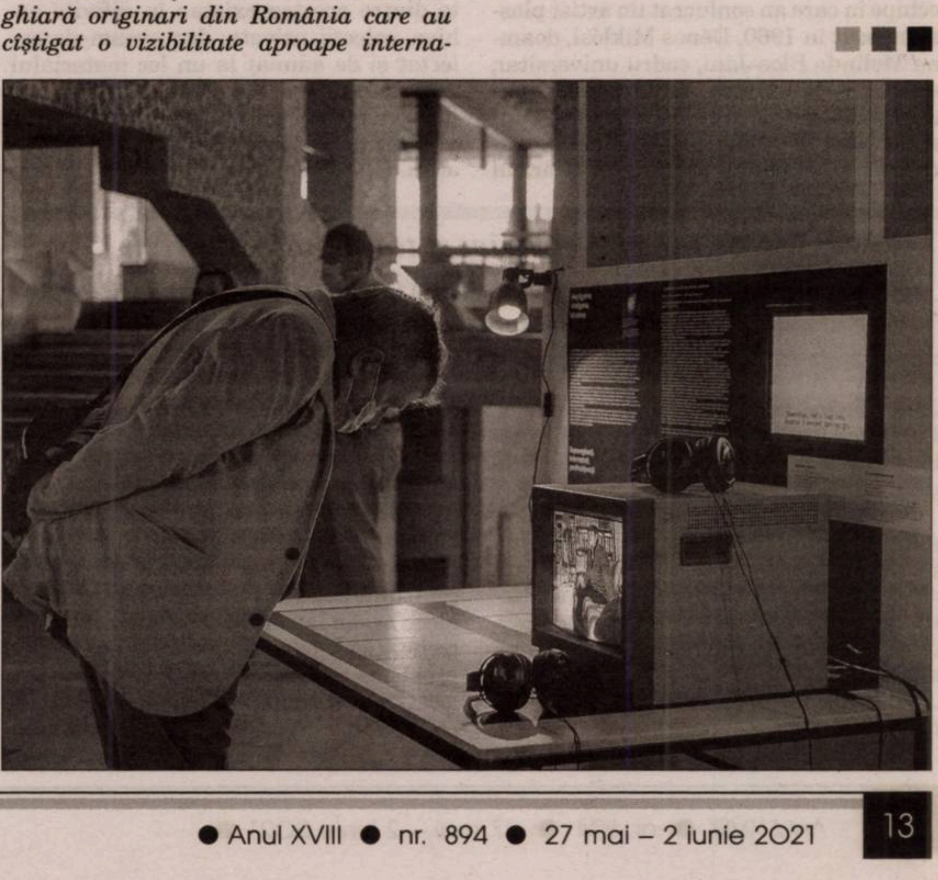

DILEMA
Noi, maghiarii

„Prezentul ce a trecut" e o poveste despre noi

interviu cu KINIZSI Zoltán

La 30 de ani după căderea regimului comunist revizitați istoria recentă a maghiarilor din România cu un proiect multidisciplinar, bazat pe fotografie documentară și imagini video. O expoziție, un spațiu de dezbatere, o încercare de cartografiere obiectivă, dar și afectivă a reperelor culturii maghiare din România. Ce v-ați propus cu acest proiect?

Ideea inițială a fost să prezentăm felul în care comunitatea maghiară din România a trăit sfîrșitul dictaturii comuniste, cu accent pe primul an de așa-numită libertate. Am dorit să ne concentrăm atenția asupra anului 1990, deoarece eu cred că, pentru generația mea – cei de 40 de ani –, acel an a însemnat, într-adevăr, un fel de punct de cotitură. Pot spune așadar că atunci cînd ne-am apucat de proiect am avut o abordare subiectivă într-o oarecare măsură. Un lucru, să zicem, normal, dar cu timpul începusem, treptat, să conștientizez faptul că în această formă nu se poate și nici n-ar fi bine să realizăm ideea, deoarece o astfel de abordare nu va însemna foarte mult pentru numeroși oameni care probabil încă nici nu erau pe lume la vremea revoluției, dar nici pentru generațiile mai vîrstnice. Aici este de menționat faptul că am reușit să implic în realizarea proiectului o echipă extrem de variată, iar dacă se adună mai mulți oameni cu vîrste diferite, cu modul de a privi lumea diferit și începe un *brainstorming* pentru un scop comun, inevitabil iau naștere lucruri interesante, mai cu seamă în cazul unei inițiative de acest gen. Tot aici trebuie să amintesc faptul că procesul nu a fost deloc lipsit de discuții, ceea ce este normal, căci vorbim de dezbateri constructive care au dus pînă la urmă la un consens, și anume că toată problema schimbării de regim trebuie pusă în context istoric. Acesta este și motivul pentru care cronologia evenimentelor pornește din anul 1945 și cuprinde întreaga perioadă pînă la începutul anilor 1990. Fiecare din cercul restrîns al participanților la proiectul „Prezentul trecut" și-a lăsat amprenta abordării personale, născute din experiența proprie, și sînt convins că din acest motiv am reușit să realizăm un lucru care este multiplu și extrem de divers în același timp, rezultînd totuși o poveste întreagă, unitară. Doresc să profit de această ocazie și să-mi exprim recunoștința acestei echipe în care au conlucrat un artist plastic născut în 1960, Dénes Miklósi, doamna Melinda Blos-Jáni, cadru universitar, specialist în cultura audiovizuală, precum și doi colegi care s-au născut în anul schimbării de regim: Beáta Molnár, cercetător în domeniul culturii, și istoricul János Fodor, care a întocmit cronologia. Iar Gergö Butka a fost responsabil cu comunicarea și s-a ocupat de crearea site-ului.

„Nimic nu este încheiat și totul poate fi privit dintr-o perspectivă nouă dacă există voință și deschidere în acest sens."

Astfel am considerat că vom atinge scopul primordial al acestui proiect, și anume de a ajunge la un segment cît mai larg al societății prin abordarea fiecăruia dintre creatori, rolul meu fiind în mare parte de a coordona diferitele etape ale realizării.

Care e semnificația titlului – „Prezentul trecut"?

Este un titlu împrumutat. Antropologul József Lörincz scria, mai demult, într-un studiu că aici nu avem de a face cu trecutul, ci cu un prezent care a trecut. Ni s-a părut că această formulare se potrivește proiectului nostru din toate punctele de vedere, deoarece, cum spuneam, această perioadă face parte integrantă din tot ceea ce numim noi prezent. Evenimentele de atunci au avut și au încă un efect direct asupra generației mele, dar în mod indirect influențează și viața, felul de a privi lumea al celor născuți mai tîrziu, mai cu seamă în România, dar într-un sens mai larg și în Europa Centrală și de Est. Toate experiențele de viață ale părinților și bunicilor noștri au lăsat urme și în noi, la fel cum, la rîndul nostru, le lăsăm și noi copiilor noștri, chiar și în condițiile în care ultimii 30 de ani au adus schimbări uriașe, unele lucruri dăinuie, totuși, prin noi. Cred că oricine care a trăit evenimentele ultimelor trei decenii din România și privește înapoi va fi de acord cu asta.

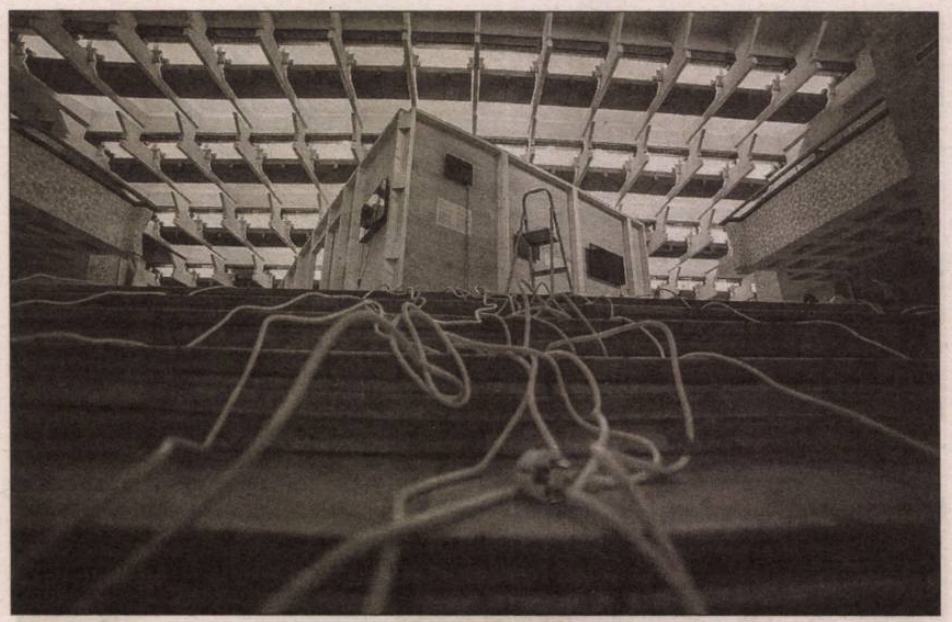

Cum ați adunat fondul documentar prezentat în cadrul expoziției?

Pot să spun că a fost un proces îndelungat și plin de obstacole. În momentul în care ne-am lămurit în ce direcție dorim să ne orientăm, a început la modul concret căutarea. În privința materialului vizual, vorbesc în primul rînd despre fotografii și înregistrări video, o parte dintre acestea existau în diferite arhive, colecții private, dar aveam de selectat și de adunat la un loc materialul care ne interesa. Un proces care a durat mai multe luni și la care au participat și alții în afară de colectivul restrîns de creatori. Cu toții am început să ne căutăm cunoștințele despre care presupuneam că au o privire deosebită asupra procesului și care pot contribui la alcătuirea unui material cît mai reprezentativ în contextul perioadei în discuție. Primul pas a fost site-ul, a cărui realizare n-a mers ca pe roate, căci la un moment dat ne-am confruntat cu situația în care fotografiile alese aveau lacune la capitolul calitate și trebuia să le înlocuim cu unele noi. O altă problemă esențială a reprezentat-o lipsa locației și a timpului avut la dispoziție: pot spune, exagerînd un pic, că s-a adunat o cantitate de material din care s-ar putea realiza încă o expoziție.

Înregistrările video le-am achiziționat în majoritate de la arhiva Televiziunii Române, la acea vreme nu prea exista altceva decît TVR. Am găsit, în schimb, filmări neoficiale pe care ne-am străduit să le includem în conținuturile publicate pe site și în expoziția fizică, deopotrivă. Obiectele expuse intră într-o altă poveste. Prima dată, fiecare am făcut un inventar acasă, la bunica și în cercul de cunoștințe, să vedem ce găsim care să ne fie de folos. Experiența mea personală și tristă este că a dispărut din casă radioul Sokol pe care, în anii '80, bunicul îl lua cu el cînd mergeam duminica la stadion și ascultam între timp care mai era scorul la meciul FC Olt-Corvinul. E valabil și pentru alte obiecte, obiectele de uz casnic de astăzi sînt deja altele, în schimb acest tip de cercetare ne-a întors cumva în trecut și a meritat efortul.

„Toate experiențele de viață ale părinților și bunicilor noștri au lăsat urme și în noi."

Materialul multimedia și instalațiile artistice le-am primit, de asemenea, din mai multe locuri, am folosit lucrări ale unor artiști plastici care au creat în diferite genuri de artă, începînd din anii '70 și pînă în anii 2000, iar eu mă bucur enorm că am putut arăta un mic segment din aceste creații.

Ați avut surprize descoperind aceste fotografii?

Practic, eram surprinși la fiecare pas pe durata colectării. Am găsit fotografii ale unor străzi, clădiri care astăzi arată cu totul altfel, la fel și cu unele momente istorice care ne întîmpinau în cîte o cutie de carton într-o cu totul altă lumină decît cea obișnuită. Consider un aspect pozitiv faptul că mai putem găsi și astăzi lucruri noi dacă ne dăm osteneala de a ne întoarce la unele evenimente pe care în mod subiectiv le-am considerat încheiate. Nimic nu este încheiat și totul poate fi privit dintr-o perspectivă nouă dacă există voință și deschidere în acest sens.

Sînt două niveluri de receptare a seriilor fotografice prezentate: pe de o parte, vizual (sau estetic) și, pe de altă parte, e nivelul istoric & politic. Cum ar trebui să privească aceste imagini vizitatorul ideal?

În opinia mea, în acest context nu putem vorbi despre vizitatorul ideal. Speranța mea a fost ca expoziția noastră să fie vizitată de un tînăr adolescent de astăzi care să plece marcat de experiența avută și tot ce a văzut și a trăit acolo să-l impulsioneze la alte întrebări, puse acasă sau la școală, la facultate. Tocmai acesta este motivul pentru care viața de toate zilele este prezentă cu precădere în expoziție, ca să-și poată forma și tinerii o imagine despre cum au trăit părinții, bunicii lor pe vremea comunismului. Am expus sticla de lapte și dosarul de interceptare, dar cred că aceste obiecte în sine nu înseamnă prea mult pentru generațiile de azi, motiv pentru care ne-am străduit să diversificăm, să facem mai atractivă toată această poveste cu ajutorul unor conținuturi multimedia semnificative, pe alocuri interactive, și cu instalații de artă, cu animație. În încheiere, dar nu în ultimul rînd, acest proiect – expoziția, site-ul prezentultrecut.ro, conținuturile lansate în *social media* și volumul care va apărea în curînd – se adresează tuturor, chiar dacă nu are același impact, fie vorba de tineri sau vîrstnici, important este că tot ceea ce am adus noi aici în prim-plan a făcut parte, într-o vreme, sau face parte și azi, într-o formă sau alta, din viața noastră. „Prezentul trecut" ne povestește despre noi în așa fel încît publicul sîntem tot noi. Acesta a fost scopul primordial și, din reacțiile pe care le-am primit, se pare că am și reușit să-l atingem, într-o oarecare măsură.

Cum măsurați succesul? Care e impactul de pînă acum al proiectului?

E o întrebare bună. Care poate fi măsura succesului în cazul unui proiect cultural? Nu cred că există așa ceva. La fel ca orice creație artistică, ceea ce, la urma urmei, este „Prezentul trecut", nu poate fi taxat și etichetat din perspectiva succesului. Pot să dau cîteva cifre, spre exemplu că publicul a avut prilejul de a vizita expoziția în patru orașe din România, la Cluj, Satu Mare, Oradea și Tîrgu Mureș, oamenii chiar profitînd de ocazie, numărul celor interesați de „Prezentul trecut" fiind de 2.000. Pandemia ne-a împiedicat, din păcate, să facem cu expoziția itinerariul propus inițial, cum ar fi locațiile din Miercurea Ciuc, Sfîntu Gheorghe și București. Au fost cîteva mii de interacțiuni pe platformele *social media*, prin urmare nu încape îndoială că oamenii sînt interesați de acest proiect. Cred totuși că succesul „Prezentului trecut" constă în faptul că, pe lîngă nostalgie, pune pe gînduri vizitatorul și îi oferă noi perspective în privința interpretării trecutului – chiar a propriului trecut. Dorim să continuăm acest drum, dar deocamdată nu avem o viziune clară asupra următorilor pași. Nutrim speranța că, asemenea trecutului prezent, nici viitorul nu e încheiat definitiv pentru acest proiect.

***Kinizsi Zoltán** este coordonatorul proiectului „Prezentul ce a trecut".*

---

interviu realizat de Matei MARTIN

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Certitudini**

„Libertatea este infinit mai puternică decît orice concept“

– interviu cu Gheorghe RASOVSZKY –

***Gheorghe Rasovszky** (n. 1952) este printre puținii artiști români interesați încă din anii ’80 de arta video, multimedia și mixmedia, împletind cu dezinvoltură tehnici artistice tradiționale și tehnici și tehnologii contemporane. Într-un peisaj artistic în care predomină „artele plastice“ și „artele contemporane“ ale instalației și performativității, arta lui Rasovszky e situată, adesea, cu ambiguitate și imprecizie, între experiment avangardist și pluridisciplinaritate postmodernistă. O selecție de imagini și filme reprezentative pentru întreaga carieră a artistului poate fi regăsite în expoziția* Gigitalisierung 3.0 *pe arsmonitor.ro.*

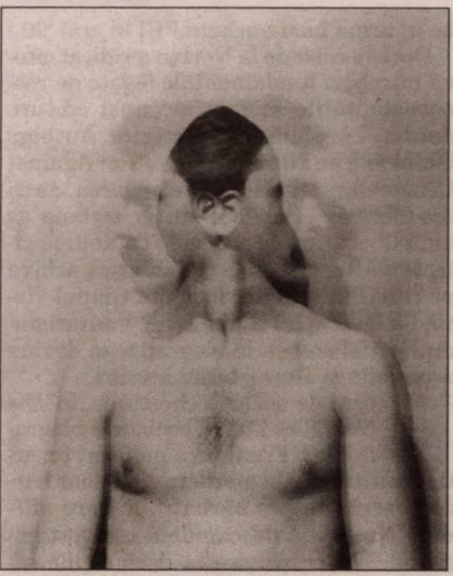

Old World Cape, 1979

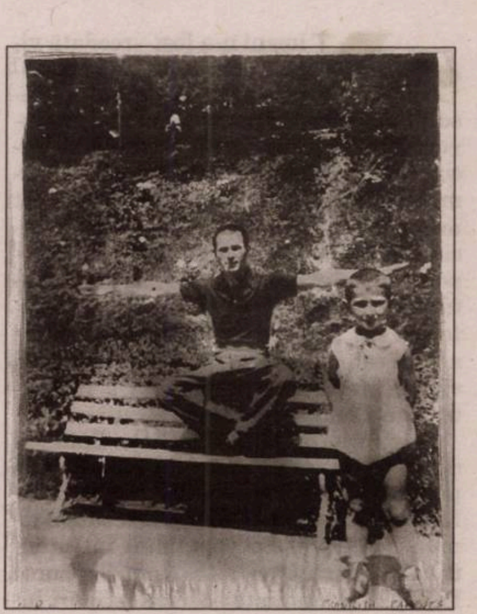

Părinți zburdalnici, 1994

Ce v-a atras anume și cum a evoluat interesul pentru fotografie, video și pictură?

Cred că ne-am atras reciproc, a fost dragoste la prima vedere. Exista, după cum știi, și pe acest plai, nu o gură de rai, care punea o presiune stupidă pe separarea mediilor de lucru, ci un imbold academic care să te trimită într-o jalnică elită culturală, pe care am considerat-o din primii mei ani de liceu și studenție cel mai mare pericol cu care m-aș putea confrunta. Fiindcă fotografiam și desenam pictînd ca un *location manager*, strîngînd date și impresii fixe sau în mișcare fără nici un fel de scop precis.

Cînd aveam vreo opt ani (1960 carevasăzică), tata m-a luat cu el în atelierul lui Edmund Hofer, prieten de șah și de fotografii, un nume al branșei din acele vremuri, care colabora cu ziarul *Neuer Weg*, unde *papa* lucra de dimineață pînă seara și cred că acolo am luat microbul, definitiv. Prima mea cameră era un aparat rusesc aproape decent, o copie Leica, ce mi-a devenit cel mai bun prieten. Și a mai fost casa copilăriei mele, cu biblioteca misterioasă și masivă, albumele de artă, un atlas geografic care presa colecția de timbre cît un univers, gravurile expresioniste mici și violente care îmi fixau atenția mai intens decît puținele jucării din jurul meu. Și mama a observat asta imediat, fiindcă pe pianul Blüthner, la care exersam, se punea praful. Începusem să desenez un fel de străzi, un fel de clădiri, un fel de oameni care zburau prin oraș. Aveau să fie viitoarele mele „Figuri înconjurătoare“ din 1977.

> „Arta e artă totală și este peste tot.
> E un bun comun.“

Cînd v-ați apropiat de imaginea digitală? În ce împrejurări și cu ce PC ați pornit la drum?

Cu reticențele de rigoare, prin 1999. Preferam, pe atunci, hazardul celuloidului, incertitudinile revelatorului, dar iată că un anume tip de metafizică pe care imaginea industrial digitală mi-o oferea brut și concret m-a făcut să mă bucur de un *tool* în plus, minunat ca și celălalt – analog –, drept care coexistența lor și mai ales permanenta lor mixare, în cercetarea mea, au devenit medii favorite. Am început cu Pentium, cu 386, 486, dar cu gîndul la Mac, pe care nu l-am avut niciodată, din cauza fotografiei, care se săturase de camera obscură. Pentru o vreme, doar.

Pe de altă parte, trebuia să țin pasul cu Lea, fiica mea, pe atunci la „Tonitza“, cu virtuozitățile ei digitale amplificate de dorința de nu se cantona doar într-o tehnologie, treceam împreună prin nenumăratele experimente, discutînd muzică și imagine postmodernă cît cuprinde.

Cum vă raportați, în prezent, la imagine, ca la fotografie sau ca la pictură?

Pentru mine, ambele reprezintă absolut același lucru, le tratez pe fiecare ca pe o extensie a celeilalte, însă fiindcă programul meu de lucru este haos pur, ajung să mă bucur de puritatea pe care o oferă fiecare, în mod separat, dacă așa se întîmplă. Există în mine un fel de tabu al picturii, un anumit tip de alchimie primordială, care există acolo, în materia prafurilor colorate dispuse să se transforme în lavă, o rădăcină de care nu mă mai pot desprinde. Îmi place asta, dar fotografia, în mod special, dacă tot am pomenit de tabu, este totemul care mă însoțește peste tot, orice aș face.

În anii de studenție și în prima etapă a carierei, unde găseați de cumpărat o cameră video, foto, un videoplayer sau un televizor color? Unde se puteau developa și printa fotografiile de mari dimensiuni, unde se puteau copia o casetă video sau audio?

Anii de studenție nu au avut nici o treabă cu preocupările mele și mă refer aici la cele care s-au extins mai tîrziu, deși sună ciudat acest tîrziu timpuriu în comparație cu tîrziul plenar în care trăiesc acum. Tot ce înseamnă laborator mi-am improvizat singur în imensitatea unei debarale din apartamentul de bloc în care conviețuiam cu Carmen, artiști amîndoi, din fericire. Lucram pe dimensiuni mici și foarte mari, pe *pinhole* și pe toate formatele de film, inclusiv planfilm. Eram dibaci pentru tot ce era alb-negru, apelam la laboratoare pentru color, cît despre video, am pornit ca un bebeluș de la cele mai infame camere, videorecordere pe care mi le puteam permite, eludînd, sadic, bugetul familial. Spre norocul meu, am depășit faza de microb, am experimentat atît de multă aparatură, în căutare de performanță tehnică, încît pot spune că m-am eliberat de sclavia echipamentului de niște ani foarte buni.

Cum era „gestionată“ noua problemă tehnologică în epoca agroindustrială a anilor ’80?

A fost o minunată aventură pentru mulți dinte noi, fiindcă tot ceea ce făceam devenea experiment, un experiment estetic, pe care îl consider foarte reușit fiindcă decalajul tehnologic *West*-Est era atît de vast încît nici nu ne mai păsa. Ceea ce face totuși diferența este producția, cantitatea de lucrări pe care un artist din Est poate să o susțină material. Nu mai discut de dimensiuni, de imposibilitatea finalizării unor instalații majore, ciclice măcar, dacă nu perpetue… Vizibilitatea, în partea asta lumii, e redusă, orice ai face, nivelul artiștilor vizuali locali fiind unul cît se poate de bun și sînt fericit să spun asta, dar nu este încă suficient și mai ales nu a fost deloc suficient în anii ’80, cînd comunismul era pe felie și nu prea mai era loc de nimic, decît de o involuntară și surprinzătoare artă antisistem făcută de artiști care se situau în afara timpului în care trăiau. Un fel de *underground* în *underground*.

„Arta e un bun comun“

Vă numărați printre cei care au pus bazele departamentului Foto de la UNArte. V-a atras ideea să activați ca profesor, să formați noi artiști?

A existat un moment, pe la vreo 40 de ani, cînd m-ar fi interesat ideea asta, să lucrez cu studenți, la facultate, de la egal la egal, să încercăm împreună să concretizăm concepte neconcrete, pe specificul fiecăruia dintre ei, în parte. Am avut parte, o lună sau două, de o asemenea experiență interesantă, pe la 50 de ani, unii dinre ei erau și sînt acum artiști pe care îi admir, așa cum am făcut-o și atunci cînd Alexandra Croitoru, profesoara lor, m-a invitat să îi țin locul pentru o scurtă perioadă. Am materializat cumva cercetările lor într-o expoziție foarte bună la galeria HT003, al cărei naș eram eu împreună cu Teodor Graur, conaș, că nu găsesc alt cuvînt, și la Multimedia UAP. Normal ar fi ca asemenea fuziuni să fie permanente, să nu devină efuziuni personale tolerate de un sistem de învățămînt care numai superior nu este, în condițiile în care artiștii noi sau vechi, afirmați prin ceea ce fac OK în branșă, au porțile de comunicare cu studenții închise.

Reprezentarea vizuală a fost adesea utilizată ca instrument al discursului politic și economic, fie că vorbim despre anii ’80, ’90 sau 2000. Cînd putem spune că imaginea educă și cînd „spală pe creier“?

Atîta timp cît în spatele imaginii se află un artist autentic, lucrurile sînt în ordine chiar dacă direcțiile, mesajele par să o ia razna și cred că e foarte bine așa. *Advertising*-ul e o industrie, la urma urmei, o caracatiță care poate fi uneori foarte simpatică. Rolul ei e să înghită și să regurgiteze cît mai fecvent. Ideile vin întotdeauna din arta vizuală, marketingul speculează, ca de obicei, fără scrupule.

În demersul dvs. artistic, cum aș putea clasifica reprezentarea vizuală, ca un act critic și revolut sau ca unul formal și estetic? De care parte a avangardei vă situați?

În nici un caz estetic, formal etc. Și nici măcar critic sau revolut. Nu sînt de nici o parte a avangardei, dar dacă avangarda ar avea un sus și un jos, o dreapta și o stînga, m-aș situa undeva mai spre josul ei, undeva dedesubt, în ce a mai rămas din jungla experimentului, într-un cort *Dada* din frunze de palmier sau de brusture, în burta unei mame care nu știe ce să facă cu mine.

Altfel vorbind, termenul de avangardă, azi, în 2021, pare din ce în ce mai vetust, mai vag. Și culmea e că asta se întîmplă de la primii suprarealiști adevărați și în tot ceea ce a urmat după aceea, pînă în zilele noastre. Avangarda a devenit sinonimă cu experimentalismul specific multitudinii de direcții care se întîmplă permanent și cu maximă fervoare în *TOT*. Arta e artă totală și este peste tot. E un bun comun. Libertatea este infinit mai puternică decît orice concept.

Aveți vreun program preferat de editat imagine? Între cameră foto, scanner, uleiuri și PC, care au avut un impact mai mare asupra demersului dvs.?

Le folosesc pe toate, și telefonul, normal. Programele de editare foto-video *mainstream*, toate sînt caiete, cuie, clește și ciocan pentru mine. Teoretic, nu concep proiecte fără ele, dar simt că și fără ele aș lua-o de la capăt fără probleme.

Vă atrag aplicațiile de azi sau sînteți mai precaut, mai conservator decît erați în ’90?

Nu am fost conservator niciodată, sper. Dacă apare ceva mișto, *I’m in*. Nu știu exact dacă *handmade*-ul a fost vreodată cu adevărat zdruncinat de aplicațiile tehnologice și dacă schizofrenia *new media* te poate îndepărta cu adevărat de circuitul creier (sau ce e acolo), mînă, gest etc. Nu știu și nici nu cred că în acest moment al vieții mele poate să mă mai intereseze un alt sistem solar. Pot spune că nu prea am fost precaut niciodată, dar poate că acum sînt ceva mai calculat cu timpul și cu energia de care dispun.

Aveți sentimentul că tehnologiile și „digitalizarea“ reprezintă o decădere sau sînt, dimpotrivă, un semn al evoluției și creativității umane?

Habar n-am, crede-mă. Pot totuși să sper că lucrurile stau invers. Am pornit cumva din Decădere, din credințe primitive misterioase pe care sîntem mereu tentați să le reexperimentăm ca să le înțelegem, deși rațiunea nu e un instrument prea sigur. Ne mai rămîne să evoluăm așa cum putem, chiar dacă nu ne dăm seama de toate consecințele posibile.

a consemnat Silviu PĂDURARIU

Mai multe interviuri și materiale despre arta vizuală contemporană la unrestbucharest.com.

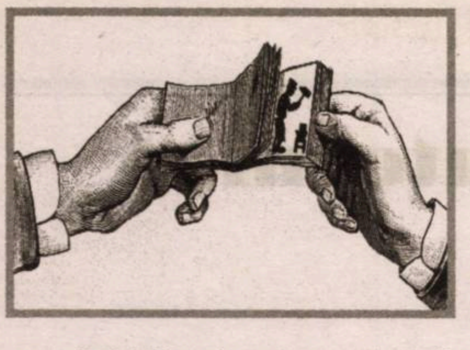

Marius CHIVU

feedbook

Teatrul lui Roth (II)

„Nimeni n-a fost vreodată violat de o carte“, a spus judecătorul la finalul procesului de ultraj împotriva bunelor moravuri intentat, în anii ’20 ai secolului trecut, romanului *Ulise* de James Joyce. Termenii par se fi schimbat cu totul în acest moment post-#MeToo, cînd un editor decide să retragă cartea din librării, să topească tirajul din depozit și să rupă contractul cu scriitorul, al cărui profil este șters și de pe site-ul editurii, după ce acesta este acuzat de hărțuire sexuală și viol, în presă, nu și în instanță, și fără alte dovezi în afara unor declarații.

Este vorba de scriitorul Blake Bailey și de biografia sa dedicată lui Philip Roth și publicată de Norton Publishing, scandalul literar al momentului, caz rezumat de mine aici, acum trei săptămîni, intrat într-o nouă fază. Căci, între timp, Skyhorse Publishing a anunțat că vor retipări luna viitoare *Philip Roth. The Biography* cu exact aceeași copertă cu care apăruse și în versiunea trimisă la topit: „O biografie trebuie judecată în funcție de calitatea scrisului, de importanța subiectului și de valoarea documentării. Cartea lui Blake Bailey despre un autor considerat «un geniu literar» este, în mod evident, o contribuție capitală. Sîntem mîndri să o publicăm“. (Skyhorse fiind editura care a publicat anul trecut și memoriile lui Woody Allen, *Apropos of Nothing*, abandonate de editorul precedent, Hachette, din cauza reluării, în siajul #MeToo, a acuzațiilor de comportament sexual inadecvat față de fiica sa vitregă, chiar dacă regizorul fusese achitat din lipsă de probe în urma unei anchete FBI în anii ’90.)

Decizia celor de la Norton a ridicat cîteva întrebări fundamentale legate de responsabilitățile morale ale unei edituri. Asociații precum PEN America, Authors Guild și The National Coalition Against Censorship au criticat retragerea cărții din librării: „Publicul cititor trebuie să aibă libertatea de a decide ce anume citește“. Alte voci au cerut chiar ca arhiva pe care Philip Roth, încă din timpul vieții, i-a lăsat-o lui Blake Bailey, autorizîndu-l astfel să-i scrie biografia, să devină accesibilă și altor istorici literari.

Legat de această chestiune, în *The New York Times,* eseista și biografa Ruth Franklin a publicat un articol intitulat „Ce pierdem cînd doar bărbații scriu despre bărbați“, în care afirmă: „Nu există deocamdată o investigație oficială cu privire la declarațiile incriminatorii la adresa lui Blake Bailey. Dar dacă acestea se vor dovedi adevărate, atunci cititorii vor fi îndreptățiți să se îndoiască de abilitatea lui Bailey de a evalua obiectiv documentele legate de relația lui Roth cu femeile din viața sa“. Afirmația lui Franklin se adaugă astfel acuzațiilor inițiale la adresa lui Bailey motivate, nici mai mult, nici mai puțin, de aparenta lipsă de obiectivitate a biografului cu privire la presupusul misoginism al scriitorului cercetat. Altfel spus, Bailey n-ar fi suficient de obiectiv în a-l demasca pe Roth ca misogin pentru că el însuși, conform zvonurilor, ar putea fi un potențial violator, prin urmare cititorii ar putea fi manipulați, deci editorul a preîntîmpinat această posibilă situație trimițînd cartea la topit. Suita de condiționale optative pe care o implică acest caz este dezarmantă, ca să nu spun de-a dreptul terifiantă.

Mai ales că, de fapt, Ruth Franklin îi plătește acum o poliță lui Blake Bailey, după ce acesta i-a recenzat negativ, în 2016, biografia dedicată prozatoarei Shirley Jackson, *A Haunted Life*. Biograful Bailey a acuzat-o atunci pe biografa Franklin că, ignorînd contextul socio-politic al epocii scriitoarei, moralizează propriile prejudecăți feministe în demersul ei de a o portretiza pe Shirley Jackson (1916-1965) ca o victimă a patriarhatului, în condițiie în care soțul acesteia, criticul și editorul Stanley Edgar Hyman, chiar dacă i-a fost infidel, a încurajat-o să scrie, i-a publicat povestirile și a susținut-o în mod public. Prin urmare, este articolul lui Franklin lipsit de etică în condițiile în care ea nu este cîtuși de puțin o persoană dezinteresată în a comenta situația lui Bailey?

Dar Franklin merge încă și mai departe, criticînd faptul că Bailey are, doar el, acces la arhiva lui Roth: „Biografii nu sînt stenografi și e de dorit *(more akin to)* ca romancierii să fie cei care construiesc narațiunea vieții unei persoane“, prin romancieri înțelegîndu-se, de fapt, romancierele. Franklin sugerează astfel că biografia scrisă de Bailey e necreditabilă din cauză că biograful 1) este un bărbat, cel mai probabil misogin și 2) oricum nu e romancier și nu folosește discreditar documentele *(„making editorial choices at every turn“)*. Altfel spus, nu moralizează prejudecățile feministe scoțîndu-l/demascîndu-l pe Roth drept misogin. Continuă Franklin: „Așa cum criticii literari femei au putut observa elementele misogine din scrisul lui Bailey, un biograf femeie ar fi avut o perspectivă mai critică asupra relației lui Roth cu femeile. Un biograf negru sau un biograf evreu ar fi avut mai multe de spus despre chestiunea rasei în ficțiunile lui Roth“.

David Walsh comentează pe www.wsws.org: „Implicațiile demonstrației lui Franklin sînt sinistre. Aceasta este o propunere *(an appeal for)* de comunalizare etnică și de *gender (ethno-gender communalization)* a criticii literare. Fiecare personalitate artistică majoră ar avea nevoie de un grup de comentatori de aceeași talie: un biograf pentru rasă, un biograf pentru gen, un biograf pentru origine și naționalitate – și, de ce nu, cîte un biograf pentru fiecare relaționare a subiectului cu copiii, natura, animalele, mîncarea și hainele? Un astfel de argument cu privire la rasă-gen-etnie poate fi răstălmăcit *(turned around)* pentru a încuraja concluzii fascistoide *(truly Nazi-like)*. Cum ar putea un evreu să scrie cu relevanță *(with any degree of depth)* despre Shakespeare sau despre Wagner? Și ar putea vreodată un bărbat să scrie ceva valabil despre o femeie? Adio *Doamna Bovary, Anna Karenina, Effi Briest*. Presupoziția aceasta, neformulată ca atare, dar răspîndită într-o proporție semnificativă în mediul academic și în presă, susține că cele mai profunde căi de a cunoaște un artist sau de a defini relația artistului cu lumea rezidă în rasă și gen“.

În această nouă vîrstă a umanității, mai poate arta surprinde experiența comună a condiției umane? Mai poate ficțiunea transcende rasa și genul? Mai are literatura acces la universalitate?

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Actualitatea lui Swift

● **Jonathan Swift, *Jurnal pentru Stella* și *Povestea unui poloboc: satire și alte pamflete*, Editura ART, București, 2019/2020, traducere, studiu introductiv și note de Andrei Brezianu, 616 + 472 pagini, hardcover, format 15 x 21.**

Seriile de autor de la Editura ART au ceva aparte, un soi de notă elitistă, dar discretă, caracteristică a celor sigure pe publicul lor. Aici se pot întîlni în special nume de autori mari ai literaturii universale, precum Isaac Asimov, F.M. Dostoievski, Lev Tolstoi, William Faulkner, Tennesse Williams, Truman Capote, Kurt Vonnegut, dar și de scriitori autohtoni, ca de exemplu Marin Sorescu și Mihail Drumeș. Deși publicate în colecții disparate, tot ca serie de autor în sens larg cred că ar putea figura și cărțile lui Primo Levi, despre care am scris la „Pe de altă carte“.

Una dintre cele mai recente apariții în acest domeniu al cochetelor serii de autor de la ART este reprezentată de cele două volume ale lui Jonathan Swift: *Jurnal pentru Stella* și *Povestea unui poloboc*. Ele oferă șansa unei revigorări în rîndurile publicului romînesc nu doar a figurii stenice a lui Swift, nu doar a încrezătorului secol XVIII britanic, ci și a pasiunii lui Andrei Brezianu pentru autorul englez născut la Dublin. Căci volumele menționate reiau traducerea viguroasă și plină a lui Andrei Brezianu, făcută în urmă cu cîteva decenii, laolaltă cu studiile sale despre opera și epoca lui Swift.

În 1710, trimis de episcopatul anglican irlandez să îi reprezinte interesele la Londra – aflăm din introducerea lui Andrei Brezianu –, Jonathan Swift începe un jurnal sub forma unor scrisori adresate confidentei sale „Stella“, rămasă în Irlanda. Am pus Stella în ghilimele pentru că numele nu a fost niciodată folosit de Swift, ci e o invenție a editorilor săi postumi. Neinfluențat de intenții de publicare, acest jurnal epistolar este terenul pe care se desfășoară dezinvolt talentul literar al autorului. A rezultat o frescă nefinisată, dar expresivă a societății londoneze a momentului și o descriere intimă și nostimă a relației scriitorului cu prietena sa, absentă fizic, Esther Johnson. Sejurul londonez se încheie însă cu o decepție, Swift nefiind recompensat corespunzător pentru serviciile prestate pe lîngă guvernul majestății sale.

Potrivit lui Andrei Brezianu, în *Povestea unui poloboc* ni se dezvăluie „a doua fizionomie“ a lui Jonathan Swift, cea de „pamfletar feroce“ – prima fiind cea receptată prin „acreditatul unghi copilăresc“ din *Gulliver*. Swift face un tur de orizont al vieții intelectuale a începutului de secol și supune unei subtile, susținute și neînduplecate parodieri toate excesele acesteia, teologice, literare, politice, medicale sau de mentalitate. Este probabil, în descrierea lui Andrei Brezianu, „opera cea mai apropiată de sensibilitatea modernă“. Un bonus la *Povestea unui poloboc* este setul final de „Cugetări“ ale lui Swift care se remarcă și ele prin prospețime raportată la mentalitatea actuală. Rezerv ultimul paragraf al articolului unora dintre aceste vorbe de duh, care ilustrează o bună parte din spiritul lui Jonathan Swift, dar și traducerea meșteșugită a lui Andrei Brezianu. „Religia pe care o împărtășim“, scria Swift la 1706, „ne ajunge cît să putem dușmăni prin ea, iar nu să ne iubim unii pe alții.“ Ne amintim cum se privesc astăzi între ei unii creștini și unii musulmani sau cum se privesc între ei unii credincioși cu unii atei, și aceștia din urmă adepți ai unor concepții fanatizate, ca să realizăm imediat contemporaneitatea observației lui Swift. În altă parte parcă ar cita din stoici: „Orice dram de desfătare e plătit cu dramul lui de suferință sau durere; e ca și cum omul și-ar cheltui anul acesta parte din venitul pe anul viitor“. Sau: „Dacă omul și-ar putea însemna toate părerile împărtășite de-a lungul anilor cu privire la dragoste, politică, religie, învățătură, precum și la multe altele, ce maldăr de nepotriviri și nestatorniciri ar ieși la iveală în cele din urmă“. Sau, pe aceeași linie stoică: „Uneori e poate mai prudent să acționez întemeiat pe rațiunea altora, dar de gîndit nu pot gîndi decît cu rațiunea proprie“ și „Pe cei ce locuiesc la celălalt capăt al orașului îi socotesc în afara lumii: numai eu cu cele dimprejurul meu sîntem buricul pămîntului“. Cîteva panseuri ale celui ce urma să devină decan al catedralei Sfîntul Patrick din Dublin sînt despre religie, din care rețin doar că „A spune că cineva e nevoit să creadă nu este nici adevărat, nici cuminte“. În sfîrșit, pe cînd avea 32 de ani, Swift emite aproape douăzeci de „Hotărîri pentru cînd voi îmbătrîni“, dintre care menționez că nu-și va închipui că poate fi iubit de o femeie tînără, că nu va vorbi mult și nu va fi „prea săritor cu povețele“, ca să nu-i plictisească pe cei din jur, că nu va nesocoti buna-cuviință și igiena personală și că nu va pretinde a îndeplini toate aceste hotărîri ca nu cumva să ajungă a nu îndeplini nici una.

Serie de autor
JONATHAN SWIFT
JURNAL PENTRU STELLA
Serie de autor
JONATHAN SWIFT
POVESTEA UNUI POLOBOC
SATIRE ȘI ALTE PAMFLETE

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

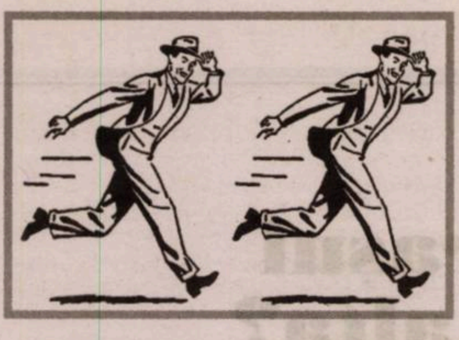

Victor MOROZOV

dilematograf

La telefon

● *Madre* (Spania-Franța, 2019), de Rodrigo Sorogoyen.

Plonjăm în *Madre* simțind că o să ne vîjîie capul de la presiune: ce poate să însemne planul-secvență care deschide filmul, din specia acelora coregrafiate la milimetru pînă cînd evacuează orice suflu de viață, decît anunțul unei noi mostre de cinema de *forcing* asupra spectatorului, care să-l facă atent și supus față de arta maestrului regizor? Dacă însă filmul reușește să depășească spectrul acestor date deloc promițătoare, care cel mai adesea sînt semnul unei afectări lipsite de substanță, e pentru că Sorogoyen are măsura alegerilor sale și știe bine cît cîntăresc acestea. De unde și concluzia că acest moment de cinema, cu o mamă agățată de telefon care încearcă să-și consoleze băiețelul pierdut pe o plajă aflată la depărtare, în Spania, se transformă într-un terifiant *rollercoaster* în care fiecare nouă replică aruncă în aer tot ce știam pînă atunci. Ca să-i poată ține piept, actrița Marta Nieto trebuie să ne ofere cea mai bună versiune a sa, plus ceva pe deasupra: coordonare impecabilă cu echipa tehnică a filmului, mimică dată în clocot, un chip gata să se dezintegreze sub ochii noștri.

Paradoxul e că acest cinema la puterea a doua, concentrat în figura unui plan-secvență care zguduie marginile cadrului, nu face totuși decît să accentueze moștenirea teatrală a proiectului. Verdict bizar, dar implacabil, semn că cinema + cinema dă uneori cu virgulă, și nu ce ne-am aștepta de la un film aflat în aparență la ani-lumină de cortina roșie și scena de lemn. Nu c-ar fi un lucru rău: teatrul e o matrice foarte generoasă pentru cinema; cîte filme nu-i datorează gloria! Atît că, în acest pasaj din *Madre*, Sorogoyen – care deja a fost nominalizat la Oscar cu un scurtmetraj similar, formal și tematic – nu inventează mai nimic: nici puterea unei camere de filmat, nici puterea unui telefon. La începutul secolului trecut, André de Lorde și Charles Foley compuneau o piesuță în două acte, *Au téléphone*, în care descopereau cu voluptate *horror*-ul inerent al acestui canal de comunicare. Reieșea astfel drama teribilă a omului legat de mîini și de picioare, nevoit să asiste orbește la un dezastru în care nu poate interveni: povestea *par excellence*, dacă mă întrebați.

madre
UN FILM DE
RODRIGO SOROGOYEN

Dar să revenim la film: Sorogoyen marchează apoi o elipsă de zece ani, după care ne teleportează pe plaja respectivă, unde protagonista Elena s-a angajat ca barmaniță și-și duce viața așa cum poate, dormind într-o penumbră luminată difuz de ecranul televizorului și scanînd peisajul după urmele dizolvate ale copilului ei, care-au lăsat un crater în amintirea sa. Pînă în clipa în care dibuiește pe fața angelică a unui puști din zonă trăsăturile acelui băiețel de odinioară. Începe astfel un mers pe sîrmă pentru *Madre*, în care cele două personaje dezvoltă o relație vag-sexuală, vag-maternă, care nimeni – nici măcar ei doi, și am impresia că nici măcar filmul – nu știe cum se va sfîrși sau unde va duce. *Madre* dă cîteva goluri aproape antologice, nimerește mult pe lîngă poartă și uneori se mai și autofaultează: victorie cel mult la limită, într-atît de nefiresc mi se pare amestecul dintre pornirile unui cinema greoi, gata oricînd să se-nhame teribilist la teme mari cu care nu e de glumă, și mizanscena aceasta stranie, care acumulează goluri de aer prin cavitățile sale tenebroase și permite astfel filmului să-și ia zborul cînd și cînd, în scene de apropiere sufletească dezgolite de sens și program.

Sorogoyen pusese deja la punct acest stil violent în precedentul *El reino*, prin cadre nefiresc de largi care îmbrățișează tot spațiul de jur-împrejur, într-o suită de compoziții westerniene în care pînă și subiecții ajung aplatizați și se confundă cu ce e de găsit pe lîngă. Dar în acea poveste care funcționa prin bîțîieli din picior, cu un politician presat contracronometru pentru a-și acoperi matrapazlîcurile, mizanscena făcea ce trebuie, adică ne zdruncina mințile tot învîrtindu-se ca o dronă scăpată de sub control, și învăluia totul într-o senzație tulbure, din care nu se mai putea discerne mare lucru. Aici, rezultatul e mai puțin inspirat: nu știu dacă acțiunea propriu-zisă a fost vreodată miza lui Sorogoyen, cert e că, în *Madre*, ea pare să fi fost prinsă în cadru aproape din întîmplare, la fel cum au fost prinse tot soiul de petreceri, discuții, peisaje (filmul e larg deschis înspre cele patru zări și se lasă invadat de gălăgia lumii, care nu e foarte clar în ce măsură e dictată de regie, în ce măsură e pur documentară). Rămînem la final cu umbra unor panorame malickiene cam prea electronice – camera de filmat e un ochi, iar ochiul e de sticlă –, în interiorul cărora s-a petrecut ceva, dar am uitat ce. Semn că filmul, prea indecis între nevoia moale a unei povești care să strîngă totul laolaltă și magnetismul peisajului atotcuprinzător, ar fi avut de cîștigat dacă s-ar fi lăsat pe de-a-ntregul în voia celui de-al doilea, călătorind în derivă către nu se știe unde și evitînd, astfel, dezamăgirile edificatoare la care te obligă pagina de scenariu. Există însă și lucruri foarte interesante dramaturgic aici, ca noaptea în care Elena rătăcește prin împrejurimi, înlănțuind party-urile și escapadele pe plajă pînă ce se crapă de ziuă. E o secvență care dezvăluie toată puterea cinema-ului practicat de Sorogoyen, capabil să creeze intimități în plină lumină, să găzduiască digresiuni molcome apărute de nicăieri și să producă accelerări nebunești, fără ca asta să afecteze cu nimic fluiditatea seducătoare a realizării.

Madre va rula în cinematografe începînd cu 4 iunie.

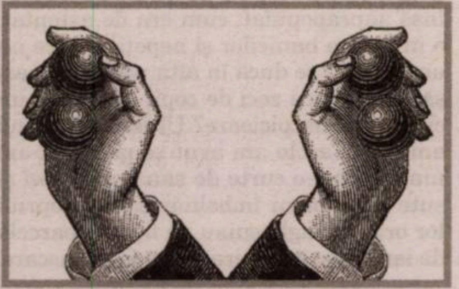

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Extreme

● Coevality, *Multiple Personalities*, self release, 2021.
● Liquid Tension Experiment, *3*, Inside Out Music, 2021.

Poate o barieră mai rigidă decît cea (stilistică și politică) dintre genurile muzicale este bariera dintre muzica cu glas și cea fără de glas. Un amic mi se confesa că a început să frecventeze festivaluri de muzică psi-electronică observînd că nu mai suporta să audă voce umană peste „muzică“ (sau a început să nu mai suporte din pricina acelor festivaluri). Se nimeriseră în două zile consecutive un eveniment de supraexcitare psiho-somatică și un concert mai tradițional, sofisticat liric (ceva din aceeași tagmă cu Nick Cave), iar amicul mi se plîngea că nu mai poate să-l audă pe ăla cu problemele lui; că muzica ar trebui să fie un masaj erotic în timpul căruia ultimul lucru de care ai chef e să intre careva peste tine recitînd poezii.

N-am înțeles atunci perspectiva, însă în ultimii ani aud tot mai des argumentul, se corelează și cu alte activități mai orientate fizic/social („am venit la festival să mă simt bine cu prietenii, nu să mă uit la unu’ cum cîntă“), însă are și rădăcini mai tradiționale – în transele *world music*, în muzica ambientală homeopată care se vindea cîndva prin farmacii, în jazz-ul analitic pentru spectatori tolăniți într-un scaun de pescar și chiar în anumite nișe ale rock-ului: post-rock ori fusion-rock-ul progresiv.

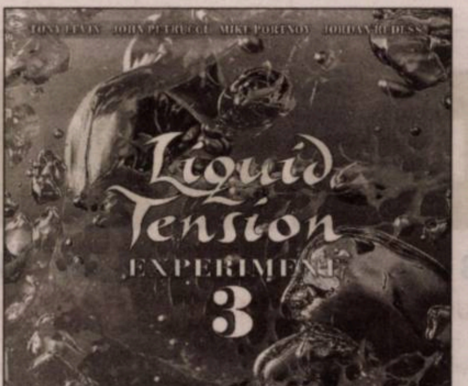

TONY LEVIN JOHN PETRUCCI MIKE PORTNOY JORDAN RUDESS
Liquid Tension
EXPERIMENT
3

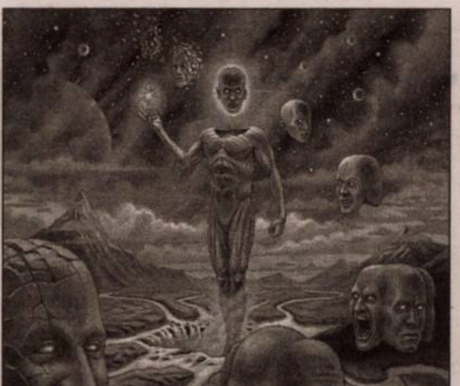

Albumele pe care le recomand azi fac parte din ultima categorie, acea zonă demilitarizată în care îi mai prinzi pe ascultătorii de jazz cînd au chef de rock și pe cei de rock cînd ar asculta jazz, dar nu vor să pară pretențioși. Am ales două albume la extremele experienței profesionale, decalaj care însă nu se traduce și într-unul de calitate, demonstrînd că poate generațiile noi, pe care le tot acuzăm de deficit de atenție, misecuvinism și apropriere culturală, ar putea avea abilități de învățare mai eficace, ajung la performanță mai rapid decît generațiile predigitale. Chiar nu e mare diferență între albumul debutanților californieni Coevality și cel al veteranilor Liquid Tension Experiment.

Nu înseamnă că e la îndemîna oricui astfel de muzică. Coevality anunță pe pagina lor oficială că au lucrat la album zece ani – perioada facultății și încă ceva timp în paralel cu prima slujbă cinstită. E genul de album dedicat părinților, creația chitaristului Jon Reicher care are pe LinkedIn profil de dezvoltator de aplicații mobile, dar a absolvit Berklee, școala de muzică din care au ieșit (sau unde predau) cei de la Dream Theater. Tot acolo a absolvit și basistul Derrick Elliott, care poate ar trebui considerat protagonistul acestui album, căci vine cu o serie de inovații în sound-ul prog-bass ce captează imediat atenția, chiar și a unui profan. Nu e un debut care resetează genul, dar prog-rock-ul instrumental rareori a fost atît de fluid și organic.

La cealaltă extremă e capitolul trei al proiectului Liquid Tension Experiment, așteptat de mai bine de 20 de ani, inițiat ca hobby al lui Mike Portnoy pe cînd „juca“ încă la Dream Theater. Componența e, de fapt, Dream Theater al anilor ’90 fără voce și cu basul manevrat de Tony Levin de la King Crimson. În anii ’90 fusese un debușeu pentru excesul de energie al cuplului Portnoy-Petrucci pentru prog-rockerii care, cum zicea amicul pomenit la începutul articolului, percepeau vocea drept un bruiaj peste muzică. Astăzi e un album-eveniment, un maraton de două ore – una de compoziții, una de improvizații –, virtuozități fusion ale unor rockeri încărunțiți de experiență (e bizar că Tony Levin pare cel mai tînăr în fotografii). Tehnic e tot un debușeu, de data asta provocat de sedentarismul carantinei, însă și o dovadă că multă lume a fost extrem de productivă în această perioadă și poate n-ar strica să mai avem astfel de sincope sociale, măcar un an din zece.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum străbați orașul dintr-o parte în alta?

– proba celor 10.000 de pași –

În copilăria mea comunistă, atunci cînd simțeam nevoia să ieșim dintr-un București mai cenușiu decît cel de astăzi, mergeam uneori împreună cu taică-miu pînă la Mogoșoaia. Ai mei nu aveau mașină pe atunci, li se părea o corvoadă prea mare să întrețină o Dacie și să stea la cozi la benzină, așa că drumul pînă în comuna cu palat brâncovenesc de lîngă oraș era o excursie în sine, dura o oră și jumătate, poate chiar două. Uneori ne ziceam că nu merită, mai degrabă ne urcam în tren ca să mergem pînă la Sinaia sau Bușteni. Însă ceva ne atrăgea la locul acela – parcul care mie mi se părea imens, cu copacii lui bătrîni, de cele mai multe ori pustiu, fiindcă alți bucureșteni nu aveau această idee de plimbare duminicală, dezolant iarna, lacul și necunoscutul de pe celălalt mal – nu se înălțaseră încă vile, desigur, micul labirint din gard viu care pentru un copil era din *Alice in Wonderland,* scările care coborau pînă la lac și palatul în sine ce părea nelocuit de sute de ani, nu se putea vizita, ne făceam doar poze cu aparatul rusesc Smena pe lîngă zidurile lui roșiatice. Întreg spațiul avea ceva suferind, bacovian, însă eu nu-l citisem încă pe Bacovia. Așadar, pentru a ajunge acolo, schimbam vreo patru mijloace de transport în comun, autobuzele veneau greu sau nu veneau cu orele, dîrdîiam prin stații, dacă era iarnă, în unele nu ne puteam urca atît erau de aglomerate, un tramvai ne ducea pînă la capăt, la Laromet, în Bucureștii Noi, unde așteptam o rată care făcea legătura între oraș și comunele limitrofe. De acolo începea pentru mine o altă lume decît cea cunoscută, cea a mahalalelor, a caselor din chirpici, a cotețelor cu găini și porci. În rata hodorogită cu frîne care scîrțîiau la fiecare oprire era frig și mirosea a varză murată sau a ciorapi nespălați – nu deosebeam aceste două mirosuri –, urcau și coborau un soi de țărani care aveau de cărat sacoșe mari din rafie dintr-o parte în alta, dacă prindeam locuri ne așezam și rîcîiam geamul înghețat cu unghia ca să pot privi afară la orașul care dispărea treptat, era înlocuit de cîmpuri. La întoarcere parcurgeam același drum în sens invers, ni se părea chiar mai lung decît la dus pentru că eram obosiți, ne era foame și sete – la Mogoșoaia nu găseai nici măcar un chioșc de unde să-ți cumperi o chiflă și un suc. Cînd ajungeam în sfîrșit acasă, aveam senzația că ne întorseserăm dintr-o expediție care a durat ani întregi, prin pădurile întunecate ale unui nord înghețat.

Avem mașină de mai bine de zece ani, însă n-am mai fost niciodată la Mogoșoaia. Nu mă tentează să mă întorc acolo, prefer să rămînă un loc din amintirea altor timpuri pe care să-l caut doar mental. Între timp, orașul, pentru mine, s-a restrîns doar la partea lui (semi)centrală în care locuiesc, apoi – de cînd cu pandemia și restricțiile de deplasare – doar la cîteva străzi. E ciudat cum un oraș mare poate să nu mai existe pentru un locuitor din Titan, din Cotroceni sau din Primăverii, obișnuit doar cu drumurile lui prin cartier, cum devine invizibil. Odată am avut o treabă în Berceni și am făcut o excursie pînă în „orașul“ Berceni, unde am întîlnit alți oameni, străini, am comparat tradițiile și obiceiurile, am luat masa la un restaurant local ca să vedem dacă micii din Berceni sînt aceiași cu cei de pe Calea Moșilor. Sînt cartiere în care nu am ajuns decît cel mult de două ori în viață, cum ar fi Rahova, Ferentari, în altele, precum Drumul Taberei, n-am mai fost de mai bine de 15 ani. Tot de cînd cu pandemia sau, de fapt, folosindu-mă de ea ca pretext, am refuzat să mai urc în vreun mijloc de transport în comun. Nu mi-a părut rău nici un moment, le-am urît dintotdeauna pe cele de aici, din București, autobuze veșnic încremenite în trafic, tramvaie, precum 16, care put. E o plăcere să mergi cu tramvaiul în orice oraș din Germania, chiar dacă și acolo poate dura o oră să străbați orașul dintr-un capăt în altul, am pățit-o la Leipzig – 30 și ceva de stații de la margine pînă în centru, însă tramvaiul vine la ora afișată electronic, cam din trei în trei minute, mereu găsești un loc confortabil pe care să te așezi, nu doar că ai ce vedea pe geam, însă poți să observi mai bine și oamenii. E o plăcere să mergi și cu metroul din Paris care tot intră și iese din tunele, dezvăluind fragmente de oraș, în plus lumea de acolo, atît de diferită etnic și cultural, îți oferă un adevărat spectacol. În urmă cu cîțiva ani, am făcut un atac de panică la metroul bucureștean, în stația Piața Victoriei, la o oră de vîrf, era ca la manifestație, om lîngă om, înghiontindu-se unii pe alții atunci cînd se buluceau să urce în trenurile neîncăpătoare. Am reușit să urc, m-am contorsionat ca să mă prind de o bară, trenul a pornit, apoi în tunel s-a oprit brusc, minute lungi, am crezut că n-o să mai ies niciodată de acolo, senzația de strivire era insuportabilă.

> *Orașul văzut la pas arată cu totul altfel*
> *decît cel privit fără interes din autobuz.*

Totuși, cu ce mă deplasez prin oraș, atunci cînd chiar e necesar? În cele mai multe dintre cazuri, pe jos (eu nu conduc, folosim mașina de cel mult două ori pe lună). De cînd cu pandemia, am mers pe jos kilometri întregi, indiferent de vreme, cele mai lungi distanțe pe care le-am parcurs au fost din Pipera sau de la Casa Presei pînă acasă, la Obor. Orașul văzut la pas arată cu totul altfel decît cel privit fără interes din autobuz, tramvai sau chiar din mașina personală. E teren minat, e cursă cu obstacole, e trei mii de metri garduri, rar mi-a fost dat să străbat un oraș atît de dușmănos cu pietonii. În afară de drumurile care implicau diferite treburi, am început să fac plimbări lungi, cei 10.000 de pași. Uneori o iau spre centru pe străzile din spatele Căii Moșilor, însă pe acolo nu poți merge pe trotuare, care sînt ocupate exclusiv de mașini, ești nevoit să mergi pe carosabil, în timpul săptămînii cel puțin faci slalom printre celelalte mașini, aflate în mișcare, pe care le redirecționează aplicațiile cu GPS, ca să nu rămînă blocate în trafic pe bulevarde. Strada Eminescu, cel puțin, e impracticabilă pentru pietoni, pe lîngă mașinile parcate mai sînt și gropile de pe trotuare, diferite lucrări pe care trebuie să le ocolești, prost semnalizate, materiale de construcții deversate în stradă. Calea Moșilor veche, îngustă așa cum e și străbătută chiar pe mijloc de tramvai e un pericol public, de altfel pe acolo n-o să vezi niciodată nici un pieton, nu îndrăznește nimeni, trotuare nu există mai deloc, iar dacă te strecori pe lîngă ziduri ai mari șanse să-ți cadă o bucată de clădire în cap, toate par să se prăbușească dintr-un moment în altul. Dacă încerci să-ți faci pașii pe marile bulevarde întîmpini alte probleme – pe Ștefan cel Mare, de pildă, jumătate de trotuar e ocupat de o pistă de biciclete ilegală, din cîte știu, dacă te încumeți să mergi pe ea te dau la o parte, încrîncenați, bicicliștii și mai nou trotinetiștii, închipuindu-și că e dreptul lor. De altfel, introducerea trotinetelor, ca alternativă „verde“ într-un oraș precum Bucureștiul, n-a făcut altceva decît să mărească dezastrul și entropia. Ideea e bună, însă nu într-un oraș sufocat în care nu se poate oricum circula. În plus, mai sînt și tot soiul de curieri, din ce în ce mai mulți pe zi ce trece, care dau și ei din coate ca să-și facă loc tot printre pietoni. Mai sînt și terasele care se întind pe trotuare, sari peste mese și scaune, te izbești de chelnerul care aduce limonada la masă. După trei mii sau patru mii de pași de coșmar, te gîndești că cel mai bine ar fi să te refugiezi în parcuri. Eu, cel puțin, pe o rază de doi kilometri am un singur parc la dispoziție – Parcul Circului. Frumușel, însă suprapopulat, cum era de așteptat, o invazie a bunicilor și nepoților care nu au unde să se ducă în altă parte. Ce pași să mai faci cu zeci de copii care ți se încurcă printre picioare? Ultima oară cînd am ajuns acolo am avut senzația că am nimerit într-o curte de sanatoriu, zeci și sute de oameni îmbolnăviți de propriul lor oraș se înghesuiau pe fiecare parcelă de iarbă ca să respire, ca să facă mișcare.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Viitorul anterior

Campaniile de vaccinare, din întreaga lume, au avut ca principal motor perspectiva „revenirii la normalitate“. Adică la acel stil de viață bruiat, de mai bine de un an, de o serie de măsuri sanitare menite să stopeze pandemia de coronavirus. Deși vaccinarea pare a da roade, iar revenirea la normalitate e din ce în ce mai aproape, de vreme ce restricțiile sînt relaxate în cam toate țările, există totuși o anumită reținere, un scepticism al oamenilor în ceea ce privește această „revenire“ la viața de dinainte.

„Nimic nu va mai fi la fel“ pare aproape o mantră invocată de mulți, cu melancolie sau frustrare, ca un soi de armură care să ne apere de viitoare dezamăgiri. Căci deși pandemia va trece, pare că fricile, plantate în noi în toată această perioadă, s-au sedimentat. Pe de o parte, ne dorim foarte mult să lăsăm coșmarul în trecut, pe de alta, ne cramponăm de un pesimism cu iz premonitoriu, pentru că, nu-i așa, dacă știi dinainte că va fi rău, nu vei mai fi luat prin surprindere, nu te vei mai prăbuși cînd acel „rău“ se va produce. Așa că deocamdată preferăm să ținem garda sus și să nu sperăm prea mult, pentru că unda de șoc declanșată de pandemie a fost atît de puternică pentru toți și fiindcă toți, într-o măsură sau alta, vom purta de acum încolo cicatricile acestei perioade.

De la șoferul de taxi, care mi-a dezvăluit într-o seară că „vaccinul sterilizează“ – prăvălind în noapte un scenariu apocaliptic – pînă la îngrijorările privind sechelele pe care acest an le va fi lăsat în urmă, ne îmbrăcăm în mefiență ca într-o platoșă salutară, inhibînd nădejdea revenirii la normalitate.

Totuși, cît de bună ne-a fost, de fapt, normalitatea de dinainte? Cît de stabilă era aceasta, dacă la prima criză totul s-a prăbușit ca un castel din cărți de joc? Nu a funcționat oare pandemia ca un soi de catalizator pentru declanșarea unor crize de mult existente în acea normalitate după care suspinăm? Nu a revelat oare lacunele grave ale societăților în care trăim? Nu a fost, în fapt, normalitatea vieții noastre doar o iluzie de bine? O cosmetizare atît de ușor de înlăturat de prima rafală de vînt?

Bineînțeles, dacă vorbim despre „normalitate“ în termenii microuniversului în care trăim, dacă o considerăm o rutină zilnică, dacă normalitatea noastră o limităm doar la socializarea cotidiană, aceasta se va redresa destul de rapid. Odată cu terminarea pandemiei, vom ieși din nou la terase, vom merge la film, la festivaluri, la teatru. Și cufundîndu-ne hedonist în această normalitate „mică“, vom uita cu siguranță, un timp, că microuniversul nostru depinde, de fapt, întru totul, de normalitatea de la nivel înalt. Și că, de fapt, acea „normalitate“ este cea care ar trebui să ne dea de gîndit.

Criza provocată de pandemie a scos rînd pe rînd mănușile de catifea sub care se pitulau, în acea „normalitate mare“, incompetența, abuzul de putere, inegalitățile sociale. Le-a expus pe un podium, în toată hidoșenia lor nudă, pentru a fi întrebate: ar fi existat tot acest haos dacă la nivel înalt lucrurile mergeau bine? Mergeau „normal“?

Potrivit concluziei unui raport recent, *„COVID-19 – Make It the Last Pandemic“*, pandemia putea fi evitată. Putea fi evitată!

Raportul, întocmit de un grup independent format din 13 experți, politicieni, medici și economiști, mandatați de OMS pentru a analiza toate etapele prin care omenirea a trecut de-a lungul unui an de pandemie, pune un reflector puternic asupra deciziilor luate la nivel politic, asupra stării sistemelor de sănătate, a impactului restricțiilor asupra economiei și educației, și, nu în ultimul rînd, asupra relației de încredere dintre oameni și autorități.

„Pandemia de COVID-19 a fost o pandemie de inegalități și inechități.“

„Am identificat eșecuri în toate etapele și credem că ar fi fost posibil să evităm această pandemie“, a declarat, potrivit Deutsche Welle, co-președintele grupului, Ellen Johnson Sirleaf.

De la bun început, raportul atrage atenția asupra lipsei de acțiune a liderilor în ceea ce privește avertizările OMS – luna februarie a fost o lună pierdută. Dacă prima avertizare ar fi fost tratată cu seriozitate, dacă lanțul decizional, combinat cu răspunsurile ferme din partea sistemelor de sănătate, ar fi funcționat, potrivit raportului, lucrurile ar fi stat cu totul altfel.

„O parte a poveștii COVID-19, a transformării din focar în pandemie, se referă la o problemă legată de conducere, de coordonare și de luarea unor decizii la nivel național. Dar cealaltă parte are de-a face cu stările precare ale sistemelor de sănătate din țări care s-au trezit brusc că trebuie să încropească echipamente, să facă rost de provizii, de teste pentru diagnosticare, de forță de muncă calificată pentru a contracara creșterea explozivă a cazurilor de COVID. “

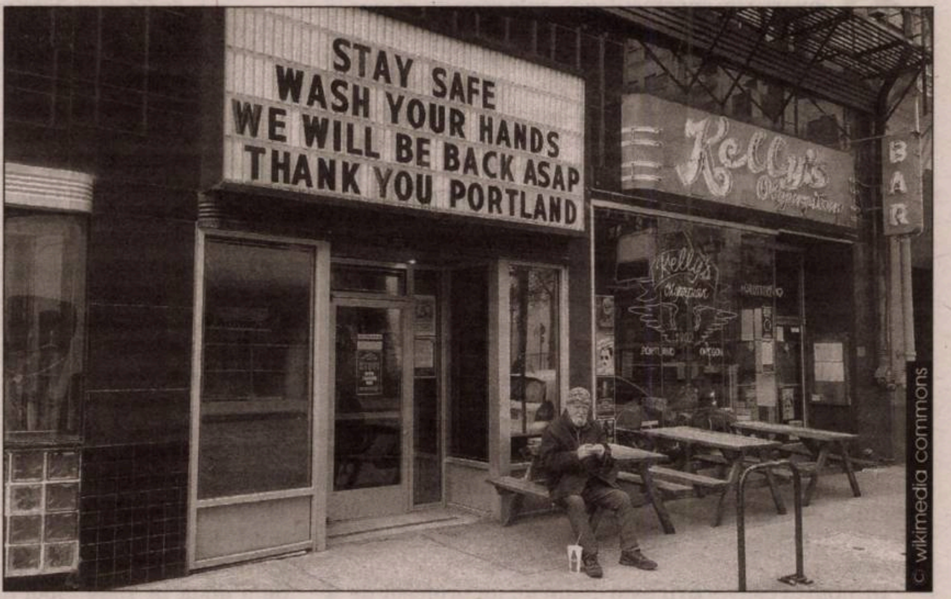

© wikimedia commons

Raportul semnalează, în primul rînd, debandada din sistemele naționale de sănătate, total nepregătite pentru o criză – amintind totodată că, în virtutea pandemiei, haosul produs de tot felul de lipsuri a dus la concentrarea exclusivă asupra cazurilor de COVID-19, ignorîndu-se celelalte boli. „Oameni bolnavi de cancer n-au mai putut să-și continue sesiunile de chimioterapie, iar oameni care prezentau simptome ale altor boli n-au mai fost diagnosticați și n-au mai primit tratamentele necesare.“

La nivel social, brambureala brusc iscată la nivel de *leadership* a lovit ca un tsunami. Din cauza restricțiilor și a carantinelor, impuse de la o zi la alta, oamenii și-au pierdut locurile de muncă, au rămas pe drumuri, n-au mai putut să-și întrețină familiile.

„Femeile, în special, s-au trezit în cea mai dificilă situație. Pe de o parte, trebuia să aducă bani în casă, pe de alta să aibă grijă de buna funcționare a familiei, de rudele în vîrstă și de copiii pentru care au fost nevoite să devină și profesori, căci școlile au fost închise.“

Impactul pe care pandemia l-a avut asupra sectorului economic a depins, potrivit raportului, de o structură preexistentă în sistemele diferitelor țări, de deficitul de spațiu fiscal, dar și de natura măsurilor luate – cît de potrivite au fost acestea în raport cu starea economică și socială la nivel național.

„Analiza impactului pandemiei asupra economiei din peste 80 de țări arată că, acolo unde există un nivel ridicat al forței de muncă informală (adică fără acte și fără protecția statului), restricțiile de mobilitate nu au redus numărul de cazuri – ceea ce a condus la concluzia că impunerea carantinei funcționează doar cînd sînt împlinite trei condiții: oamenii au un venit suficient care să le asigure bunăstarea în perioada de *lockdown*, au acces la Internet și posibilitatea de a lucra de acasă, și, nu în ultimul rînd, trebuie să aibă îndeajuns de multă încredere în guvern pentru a respecta aceste reguli.“

Încrederea în autorități este, de asemenea, un alt punct nevralgic, căci, potrivit cercetărilor, criza provocată de COVID-19 a dezvăluit un enorm deficit de încredere al oamenilor în instituții și liderii din guverne. „Deficitul de încredere a cauzat, de asemenea, și a alimentat infodemia, provocînd un cerc vicios între dezinformare și răspunsurile inadecvate (ale autorităților). Decalajul profund al încrederii oamenilor în instituții, combinat cu utilizarea și impactul rețelelor sociale, fără a avea alte surse de informare din partea sistemelor de sănătate, este un exemplu clar al eșecului unui răspuns adecvat pe care autoritățile ar fi trebuit să-l dea într-o eră digitală.“

În majoritatea societăților, un dezavantaj major, exacerbat de pandemie, l-a constituit inegalitatea socială.

„Grupul remarcă faptul că pandemia de COVID-19 a fost o pandemie de inegalități și inechități. Cei care nu beneficiază de protecție socială sînt predispuși unor condiții de sănătate precare, ceea ce i-a făcut mai vulnerabili în fața virusului, fiind și mai expuși din cauza naturii muncii lor și a condițiilor lor de viață. Sărăcia și lipsa protecției sociale au împiedicat persoanele vulnerabile și bolnave să rămînă acasă din cauza riscului de pierdere a veniturilor. Concluzia este una clară: combinația între deciziile strategice slabe, lipsa de dorință de a combate inegalitățile și un sistem necoordonat a creat un cocktail toxic care a permis pandemiei să se transforme într-o criză umană catastrofală.“

În plus, conchide raportul, pandemia s-a răspîndit pe scară largă, dar nu la întîmplare. „Deciziile luate la nivel global, dar și național i-au accentuat gravitatea. Impactul direct al pandemiei asupra sistemelor de sănătate este îngrijorător, dar la fel de îngrijorător este și impactul indirect asupra altor condiții de sănătate. A fost revelată o tendință tulburătoare care a apărut în țările cu venituri medii și mici, dezavantajate în ceea ce privește accesul la servicii esențiale de sănătate. În plus, în multe țări, deficitul de încredere a fost un factor semnificativ în combaterea pandemiei.“

Probabil că pandemia de COVID-19 se va termina curînd. Probabil că, în scurt timp, cînd vom fi reintrat în ritmul vieții noastre normale de odinioară, vom îngropa sechelele acestui an. Și probabil, la nivel înalt, se vor fi uitat toate semnalele de alarmă pe care anul trecut le-a tras, în toate direcțiile. Iar atunci toți ne vom fi regăsit pe deplin normalitatea de odinioară. Dar nu vom fi învățat nimic.

■ ■ ■

Ceredigion
RHEOLAU COVID CYMREIG MEWN GRYM
CADWCH YN DDIOGEL
WELSH COVID RULES APPLY
STAY SAFE
Toiledau
Toilets

© wikimedia commons

Ioan Alexandru TOFAN

Ceasornicul spiritului. C.S. Lewis

Convertirile spectaculoase, cele care au rămas în istoria creștinismului (și a literaturii, deopotrivă), sînt, de regulă, transpuse fie în poeme, fie în narațiuni aparente, cu intrigi imprecise și cu un punct culminant care copleșește restul povestirii. Puține ajung să fie descrise în biografii răbdătoare, încărcate de lumina retrospectivă a drumului care duce dincolo de lume. Prima parte a *Confesiunilor* Sfîntului Augustin conține, poate, cele mai frumoase pagini din această categorie, din cîte s-au scris vreodată. Mai întîlnim, apoi, precise jurnale psihologice, istorii existențiale, dar și elaborate explicații teologice așezate cronologic, ca în *Apologia* Cardinalului Newman.

În această înșiruire (care nu este exhaustivă), cartea lui C.S. Lewis, *Surprins de bucurie. Povestea unei convertiri* este singulară. Ea descrie, minuțios, un mecanism spiritual. Ca un ceasornicar priceput, Lewis identifică principii ale vieții interioare, succesiuni de pași, întîrzieri și articulații care leagă concluzii evidente de miraculoase intervenții transcendente.

Începutul convertirii este demn de un profesor de Oxbridge, educat pînă în vîrful unghiilor, cu umor fin și avid de exotisme: „Creștinii se înșală, ceilalți sînt plicticoși“. Este un început prudent, cu mutări de șahist, de ieșire din perspectiva realismului sec, mai întîi spre un teism riguros și apoi spre bucuria nestăvilită a credinței. Între aceste etape au loc momente ale extazului, cufundate în peisajul englez, pe platforma superioară a unui autobuz care mergea spre Headington Hill, apoi pe drumul spre grădina zoologică din Whipsnade. În plus, desigur, prietenia cu Tolkien sau întîlnirea cu cărțile lui Chesterton. Dar dacă aceste „salturi“ în credință sînt cedate inexplicabilului („Cînd am plecat într-acolo, nu credeam că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, dar cînd am ajuns, credeam“), urmările lor sînt însă atent documentate și, cum spuneam, descrise cu precizia unui ceasornicar.

Dintre toate aceste mecanisme ale vieții spirituale, mă opresc la relația, fundamentală pentru întreaga operă a lui Lewis, dintre rațiune și imaginație. Distincția este făcută într-un eseu din 1939: rațiunea este organul adevărului, imaginația este organul semnificației. Prima oferă certitudinea cunoașterii, în schimb cea din urmă conturează orizontul acesteia, întruchipează obiectul despre care, abia ulterior, ne putem întreba dacă este adevărat sau fals. Experiența creștină, spune Lewis, este înrudită strîns cu cea „imaginativă“. Ea creează lumea în mod absolut, resemnifică radical lucrurile, formulează sensuri inedite. Nu vopsește lucrurile în altă culoare, ci le reinventează. Rațiunea vine apoi să le statornicească, să le articuleze și să le dea limpezimea ultimă. Lewis se declară, în final, un raționalist, care recunoaște importanța, dar și locul acestui „organ al adevărului“.

În *Sfaturile unui diavol bătrîn către unul mai tînăr,* imaginația este, în legătură cu intelectul și cu voința, esențială în descrierea, deopotrivă, a împlinirii și a eșecului în viața spirituală. A șasea scrisoare este un veritabil tratat de antropologie. Omul este descris prin trei cercuri concentrice, avînd în centru voința, apoi intelectul și la exterior imaginația. Cum funcționează ele? Din perspectiva ispititorului, virtuțile veritabile trebuie exilate în fantezie, iar patimile iluzorii sădite în voință. Importantă este ruperea legăturii dintre cele trei cercuri, separarea lor; mecanismul ispitei este o chestiune de sistem. Astfel încît găsim și legea generală: „atunci cînd activitățile spiritului sînt în favoarea cauzei noastre (a celor doi diavoli, *n. m.*), încurajează pacientul să-și uite de sine și să se concentreze pe obiect, iar cînd activitățile sînt în favoarea Dușmanului (a lui Dumnezeu, *n. m.*), pune-i mintea să se întoarcă asupra ei înseși“. Explicația acestei legi este simplă: creștinismul cu care se luptă cei doi ispititori în carte este, concomitent, o depășire, prin imaginație, a banalității cotidianului, dar și o atenție ascuțită la „lucrul însuși“ care risipește iluzia și dă certitudinea faptei. Sau, cum îi scrie Lewis lui Arthur Greeves, „creștinismul este Dumnezeu care se exprimă pe Sine prin ceea ce denumim *lucruri reale*“.

Petre GURAN

Vîna zidurilor

In memoriam
Maria-Ioana Miclescu
(1937-2021)

Pe 17 mai 2021 a ieșit cu discreție din această lume Maria-Ioana Miclescu, născută Flondor, cunoscută apropiaților, dar de acum și istoriei, cu numele de o sonoritate particulară Miona. După un an și jumătate de văduvie s-a așezat lîngă soțul ei, Radu Miclescu, în pîlcul de morminte ale strămoșilor de lîngă paraclisul conacului istoric al familiei Miclescu de la Călinești (Botoșani).

După 84 de ani de pribegie – născută în 1937, la Storojineț, în Bucovina istorică a României Mari, fugind din calea primei ocupații sovietice în 1940, apoi din calea celei de a doua în 1944, apoi din marele lagăr concentraționar al RPR/RSR, pentru a poposi în cele din urmă în conacul Miclescu de la Călinești – ultima ispravă a Mionei a fost să publice amintirile soțului ei, Radu Miclescu, sub titlul *Numai zidurile sînt aceleași* (Simetria, 2021), referință pe de o parte la schimbările sociale și aproape antropologice din România ultimilor 80 de ani, pe de altă parte la durabilitatea materiei inerte față de fragilitatea și efemerul naturii umane. Volumul acesta, gîndit ca un act de pietate față de camaradul ei de viață timp de 61 de ani, este el însuși un act de discreție și smerenie. Cei care au cunoscut-o pe Miona Miclescu au datoria de a dezvălui măreția acestei discreții.

Restaurarea, reamenajarea, extinderea și mobilarea conacului de la Călinești este o operă artistică și memorială de mare finețe și complexitate. Am scris despre aceasta în evocarea lui Radu Miclescu în paginile *Dilemei vechi.* Deși a refuzat sistematic să-și recunoască vreun merit în această operă, rolul Mionei a fost determinant în succesul final al operațiunii. Constituția ei psihologică și culturală explică deopotrivă și felul în care a contribuit și de ce nu socotea important să scoată în evidență această contribuție.

Nepoată a marelui om politic bucovinean Iancu Flondor, crescută în mediul cosmopolit al României interbelice, cu un accent mai puternic pe cultura germană, atît de specific Bucovinei habsburgice, dar și într-un ethos foarte pregnant al conștiinței românești, care cobora parcă direct din secolele obscure ale unei romanități pitulate în văile adînci ale Carpaților, Miona Miclescu avea acea calitate rară de a fi bogat și nuanțat cultivată fără a da impresia că este o realizare sau că a depus un efort în această privință. Ajunsă în Germania în anii ’70, s-a integrat natural împreună cu soțul ei în mediul aristocratic german, cunoscut ca fiind unul dintre cele mai exclusiviste grupuri sociale din Europa contemporană. Cu o carieră profesională semnificativă la Institutul german pentru cercetare pedagogică internațională de la Frankfurt, Miona nu numai că a înțeles și a acceptat visul soțului ei, acela de a readuce la viață conacul copilăriei, cu toată aura de magie pe care o investește privirea copilului, ci a făcut-o ca și cum era vorba de a bea într-o după-amiază însorită o ceașcă de ceai. Zece ani de procese și demersuri administrative la București, Botoșani și Iași, apoi alți trei ani de șantier intensiv, urmați de alți zece de lucrări periodice, într-un spațiu complet ruinat și într-un peisaj degradat de 50 de ani de comunism, într-un permanent du-te-vino între Frankfurt, București și Călinești, geamantane de acte și demersuri administrative sînt fundalul de zbucium și efort pe care s-a desfășurat acțiunea de renaștere a conacului de la Călinești. Multă lume a văzut în Miona „o gazdă desăvîrșită“, iar părintele Gabriel Herea, mai sensibil la valențele simbolice ale gesturilor și prezenței umane, i-a adresat apelativul de „păzitor al pragului“ – aceste percepții ascund o temeinică cunoaștere a codurilor de comportament din variate medii sociale, culturale și lingvistice, care o făceau pe Miona să fie la fel de naturală și dezinvoltă în compania principilor și conților germani, austrieci, francezi sau italieni, care au vizitat Călineștiul de-a lungul timpului, în grupul tot mai restrîns, dar fălos al boierimii române și est-europene, cît și cu vizitatori naționali și internaționali care descopereau pentru prima dată ce este un conac boieresc locuit, dar și ce a însemnat suferința acestei clase sociale în comunism, prigoana la care au fost supuși în pofida sau chiar din cauza devotamentului lor pentru patrie. În același timp, Miona a îndrăgit profund satul și sătenii Călineștiului, astfel încît a dat confortul și distracțiile cosmopolitului Frankfurt pe traiul mai frust, dar plin de prospețime și dragoste de viață al Călineștiului renăscut.

Arta primirii, descrisă și prescrisă într-o bogată literatură de etichetă și protocol sau, cu un termen latinesc, artă a *decorum*-ului, din antichitate pînă în prezent, presupune însă o energie psihică și o inteligență emoțională ieșite din comun, care o făceau pe Miona să se arate imperturbabilă și constant magnanimă. Grație acestui talent, primirile periodice sau ocazionale de la Călinești, atît dintr-o societate locală, care-și reconstruiește statutul de elită socială, cît și într-un mediu internațional, aristocratic, științific, intelectual și spiritual, au transformat conacul cu împrejurimile sale pline de istorie într-un fenomen socio-cultural al României la începutul secolului XXI, inspirînd multe alte inițiative de recuperare patrimonială și culturală a zidurilor care trec prin veacuri.

Miona și Radu Miclescu sînt dintre rarele cupluri care ilustrează o sinergie atît de completă încît să apară celor din jur cu adevărat ca o singură ființă. Este una din tainele succesului de la Călinești. Dar Miona era genetic înscrisă în această mișcare care face dintr-un cuplu o prezență socială punînd istoria în mișcare. Iată ce scria bunicul Mionei, Iancu Flondor, unuia dintre fiii săi, Șerban Flondor, despre relația dintre bărbat și femeie: „Iubirea adevărată pentru o femeie este iubirea care trezește în bărbat cele mai bune și frumoase calități și se resimte ca un har dumnezeiesc, culminînd în dorul cel mare de a jertfi toată ființa sa pentru fericirea acestei persoane fără a pretinde cît de puțin de la ea, este dorința nepotolită de a o cîștiga de consoartă nu numai pentru toată viața, ci a rămîne nedespărțiți dincolo de mormînt, simțind subconștient în ea îngerul păzitor care te ridică în sfere sublime și te ferește de praful vieții ordinare. (...) Iar cînd viața, acea continuă luptă, e pe cale să-l doboare pe bărbat, atunci la ea află el alinarea suferințelor și forța de rezistență“*.

Radu Miclescu s-a împlinit întîlnind-o pe Miona. Miona s-a desăvîrșit întîlnindu-l pe Radu. Cei doi și-au însușit lecția lui Iancu Flondor, pentru amîndoi sensul vieții a fost fericirea celuilalt. În mod evident, *zidurile* nu numai că nu ar rămîne identice de-a lungul timpului, ci ar fi și mute, și oarbe dacă nu ar intra din cînd în cînd în ele o vînă de viață străbătînd prin întunericul istoric, care se abate periodic asupra lor. Dar cînd intră în ziduri un asemenea trup ca acela format din Miona și Radu Miclescu, atunci zidurile capătă ochi, prind glas și luminează dinăuntru în afară.

---

* Iancu Flondor, *Bucovina și România Mare. Documente și scrisori*, București, 2017, p. 43.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – În vizită la Paracelsus

În 1949, Victor Brauner petrece cîteva luni la Ronco, în Elveția, însoțit de cîțiva prieteni și găzduit de Sylvie și Hans Rudy Stauffacher. Interesul comun pentru literatura romantică, limbaj și terapia medicală se află în centrul discuțiilor amicale. Brauner pictează seria de 37 de tablouri intitulată *Onomatomanie,* inspirată de lectura manualului de terapie al psihanalistei Marguerite Sèchehaye, lectură recomandată de soții Stauffacher. La inițiativa pictorului, grupul pleacă într-o mică escapadă pentru a vizita casa natală a lui Paracelsus. O furtună îi împiedică pe călători să-și atingă țelul și grupul face cale întoarsă. Brauner pictează în același an *Marea călătorie (Le grand voyage),* o pînză de mari dimensiuni în care grupul de prieteni ocupă un vehicul care amintește atît de autobuzele pariziene, cît și de elicopter. Victor, în chip de conducător, Jacqueline, Claude Tarnaud, Ondine, Sylvie Stauffacher, Michel Herz și Hans Rudy Stauffacher sînt călători în vehiculul a cărui denumire este „Mamă propulsatoare“. Pe acoperiș, în chip de *porte-bagage,* sînt schițate un turn medieval și casa lui Paracelsus, scopul călătoriei întreprinse de grupul „elicoptanților“. Alături de sceptrul lunar-solar, simbol al „uniunii contrariilor“, un mare pește este „proviantul“, iar gazele de eșapament răspîndesc „lumină pentru toți“. Umorul domină și în reprezentarea călătorilor ale căror „portrete“ caricaturizate sînt însoțite de inițialele numelor lor. Într-un desen acuarelat, *Port trait maggiore de ronco et les „hélicoptants“*, pictorul le adaugă diferite atribute, ochelari de automobilist (Victor), șarpe încolăcit (Sylvie), ciocănitoare (Jacqueline), turnul (Hans Rudy), luna și focul (Claude), luna și apa (Ondine). Înșiruirea „portretelor“ amintește de alfabetele scrierilor criptate în care literele sînt înlocuite prin simboluri și de teoria „semnăturilor“, cunoscută încă din Antichitate, care apoi a primit denumirea de *fiziognomonie*. Titlul tabloului, *Marea călătorie*, trimite la legenda care povestește peregrinările lui Paracelsus prin Europa (1517-1524), un *Grand Tour* practicat adesea de tinerii nobilimii germane care doreau să fie instruiți la școlile renumite în acea vreme. Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, cunoscut sub numele de Paracelsus, medic și filozof, este unul dintre pasionații alchimiei. În *Cele nouă cărți ale Arhidoxei* (1525-1526), *Solve et coagula* („dizolvă și coagulează“) este formula prin care el desemnează procesul alchimic, iar în *Opus paramirum* introduce termenul de „artă spagirică“ *(scientia separationis).* Paracelsus dezvoltă o teorie prin care virtuțile curative din minerale, cristale și geme, din metale și plante fac parte din remediile împotriva maladiilor. Legăturile dintre planete și principalele organe ale corpului omenesc sînt puse pe seama corespondențelor dintre macrocosmos și microcosmos. Prin elementele primordiale, pămînt, apă, aer și foc, este explicată compoziția proprietăților corpului uman, care rezultă din amalgamul lor. Paracelsus împarte cele patru elemente în două cupluri, focul și aerul pe de o parte, apa și pămîntul, pe de alta. Omul este „oglindirea“ întregului univers. Sistemul său explicativ pleacă de la ideea neoplatoniciană a unității „simpatetice“ a tot ceea ce există, a corespondențelor dintre microcosmos și macrocosmos și de la teoria „semnăturilor“ prin care fiecare lucru existent în univers poartă o marcă specială *(signaculum)*. „Semnăturile“ fac vizibile calitățile proprii plantelor, pietrelor, metalelor și fiecărui om. Paracelsus nu caută în alchimie transmutarea metalelor în aur, ci transformările, prin separare și distilare, ale fenomenelor naturale. Compoziției tripartite a corpului omenesc, *fizic, sideral* și *glorios*, îi corespunde triada elementelor indispensabile în procesul alchimic, *sulf, sare* și *mercur (Tria principia).* Alchimia devine calea principală a cunoașterii substanțelor naturii, iar rolul alchimistului este acela de a facilita și de a duce la bun sfîrșit procesele de metamorfozare existente în Natură. „Omul este acea mică lume care cuprinde toate însușirile marii lumi“, scrie Paracelsus în *Marea Astronomie (La Grande Astronomie)*.

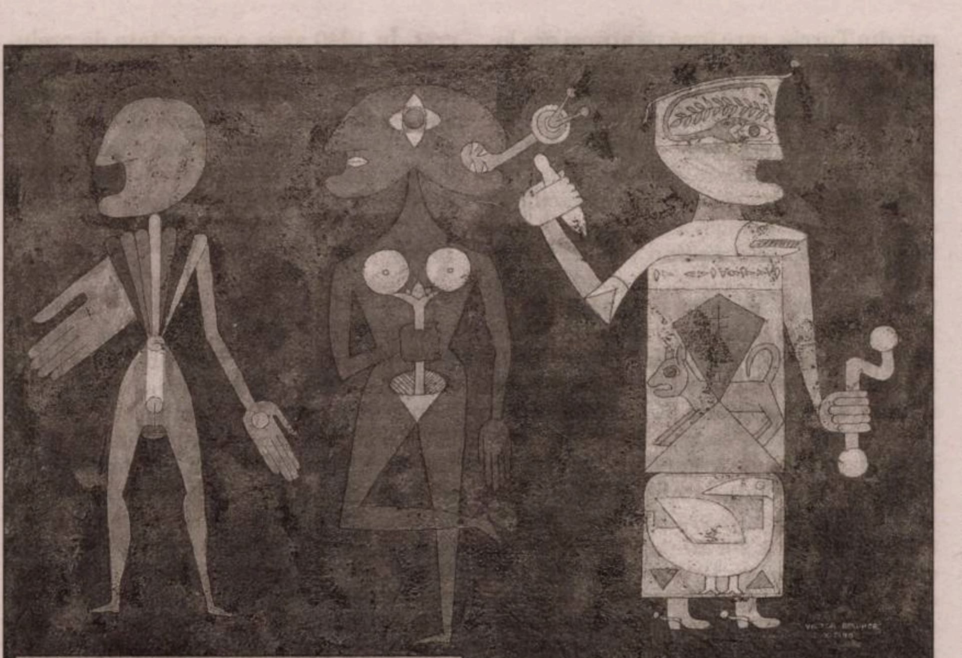

Aceasta a fost povestea unui poet din Sargimegetusa, 1946

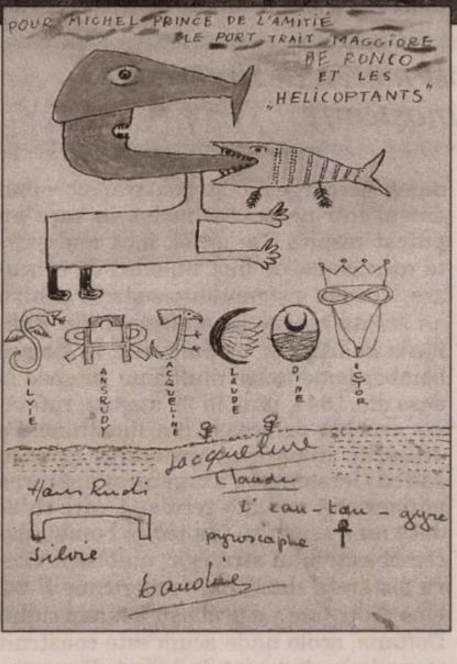

Scrierile lui Paracelsus se numără printre sursele de inspirație pe care Victor Brauner le folosește în perioada exilului la Celliers-de-Rousset (1942-1945). În urma lecturii lor, artistul declară că arta sa este o „artă spagirică“. Alături de alchimie, el descoperă în scrierile paracelsiene texte tratînd despre magie și astrologie. Pentru Brauner, opera plastică devine „trăsătura“, „liantul“ sau „nodul“ prin care două lumi se întîlnesc reflectîndu-se, una invizibilă, misterioasă, necunoscută, cealaltă a aparenței. Figura umană, „centrul“ în jurul căruia opera brauneriană e construită, este expresia coabitării sau a întîlnirii posibile dintre lumea „în mare“ și cea „în mic“. Din oglindire, microcosmul devine o prelungire a universului înțeles ca *infinit*. În operă, „lumile“ se întîlnesc pentru a se întrepătrunde; umanul, vegetalul, animalul sau mineralul trec prin metamorfoze care se multiplică în variații fără de sfîrșit. Alăturate într-o formulă plastică, apa și focul, pămîntul și aerul reprezintă unitatea cvaternă, înțeleasă ca principiu de bază al unei multiplicări la scară mai mare, sau „nucleu central“ al unei lumi *multidimensionale*. În *Progresie pantaculară (Progression pantaculaire*, 1948), suprafața tabloului este împărțită pe orizontală printr-o linie care separă fundalul colorat în roșu și albastru pentru a desemna principiile contrare și două dintre elementele fundamentale. Incizate în ceară, figurile hibride sugerează progresia numerelor *pare* și *impare*. Un tablou realizat în tehnica picturii în ceară, *Peștele de onoare (Poisson d'honneur,* 1948), pare să fie dedicat ilustrului ermetist, reprezentat cu diferite atribute, boneta magicianului, sceptrul „cunoașterii universale“ și „peștele de onoare“. În fabricarea talismanelor cu virtuți „medicale“, Paracelsus se folosește de legea corespondențelor universale care leagă microcosmosul de macrocosmos. Medicina spagirică aplică „legea similitudinilor“ *(similia similibus)* pornind de la corespondențele între planete și materiile vegetale, animale și minerale asociate părților care alcătuiesc corpul omenesc (Jean Marquez-Rivière, *Amulettes, talismans et pantacles dans les traditions orientales et occidentales*, Payot, Paris, p. 238). Urmînd principiul analogiilor, Victor Brauner realizează în 1943 *Omul ideal (L'homme idéal),* în care construcția corpului omenesc este împărțită în cinci segmente, cap, inimă, plămîni, stomac și falus, inscripționate fiecare, de la „simțul previziunii“ (cap) pînă la „geometru“ (falus). *Anagogie animală (Anagogie animale,* 1946) este prefigurarea relaționării corpului uman cu diferite animale, corespondențe simbolizate prin asocierea dintre ele și culorile primare: tigru/inimă (roșu), cămilă/brațe (negru) și cerb (violet), cîine/stomac (albastru), cal/pulpă (galben) și vițel (verde), și două pisici pentru picioare (alb). Tabloul dedicat lui Jacqueline în 1945 înfățișează alcătuirea „tripartită“ a unui cap văzut din profil *(Oh ! Saisons, Oh ! Châteaux).* Desfășurarea în trei segmente a tabloului intitulat *Aceasta a fost povestea unui poet din Sargimegetusa (Ceci fut l'histoire d'un poète de Sargimegetusa,* 1946) este „povestea“ poetului care traversează trei etape pentru a deveni un *sacerdot al poeziei*. Chintesență a cercetărilor întreprinse de artist în perioada exilului, tabloul intitulat *Cele patru elemente (Les Quatre Éléments*, 1946) înfățișează un personaj feminin alcătuit printr-o alăturare de semne simbolizînd luna și soarele, apa și focul, imaginea răsturnată „în oglindă“ a unei lumînări (ceea ce este *sus* și ceea ce este *jos)* și cele „șapte orificii vivificatoare“, care sînt alăturate cifrei 4 pentru a reprezenta *cele patru elemente*. Brauner adaugă dedicația: *„Foarte dragului prieten André Breton, cu toată admirația – acest tablou făcut special pentru el“*.

Omul este „oglindirea“ întregului univers.

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

■ ■ ■

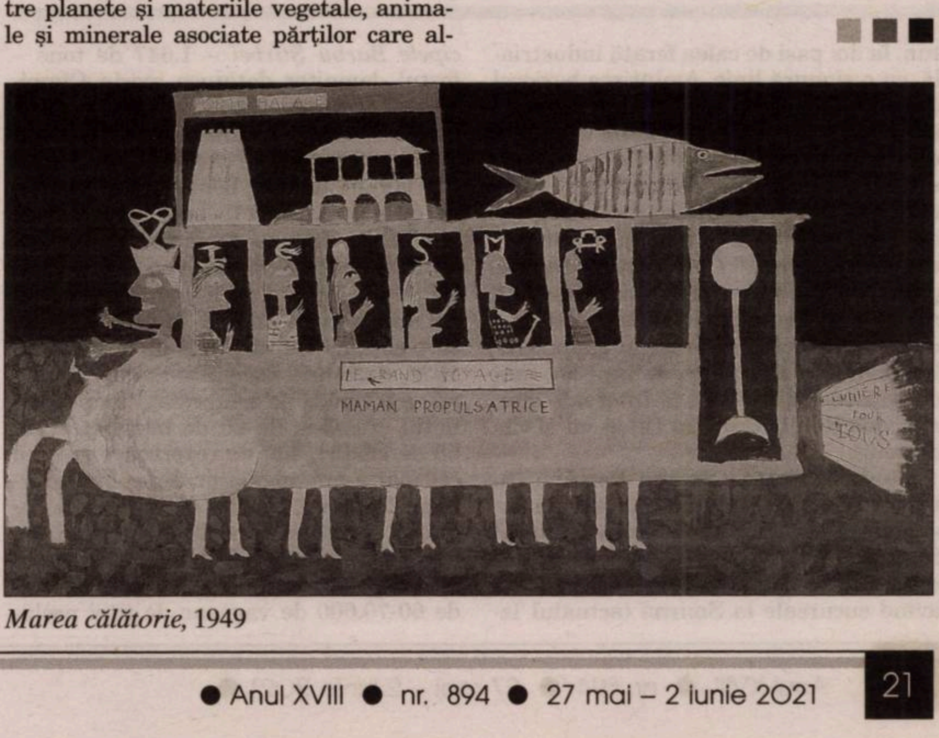

Marea călătorie, 1949

Codruț CONSTANTINESCU

De ce moare o rafinărie?

Nu există un cîmpinean, născut în jurul anului 1970 și chiar spre 1980, care să nu își aducă aminte de o imagine ce ni se părea la fel de banală precum nenumăratele zile însorite cu care orășelul fusese binecuvîntat și care îi atrăsese pe un Grigorescu sau C.I. Istrati și-i făcuse să se stabilească la noi – traficul blocat în dreptul trecerii de cale ferată. Constatarea era spusă pe un ton resemnat: *S-a pus bariera*. Circulația era blocată și zece minute, pentru că garniturile erau formate din zece, dar și cincisprezece vagoane-cisternă, care se tîrau către Rafinărie, împinse cu multă greutate de o locomotivă electrică. Vagoanele se mișcau încet pentru că, indiferent dacă veneau din gara Poiana Cîmpina și se îndreptau spre Rafinărie sau invers, erau pline fie cu țiței, la dus, fie cu benzină, motorină, parafină și alte produse derivate, la întors. Toți eram obișnuiți încă din copilărie cu mirosul înțepător și greu al petrolului, făcea parte din cea de a doua atmosferă a orășelului. Marea majoritate a bunicilor sau chiar străbunicilor noștri erau legați de petrol, de Rafinărie sau de pădurea de sonde care înconjura tîrgul subcolinar prahovean. Unii își cunoscuseră sfîrșitul în circumstanțe deloc fericite, arși în timpul erupțiilor sondelor sau ca urmare a altor accidente atroce de muncă. Eroi necunoscuți. Era o industrie la început de drum, pentru că și lumea pe care o (de)servea se afla la începutul fulminantei sale dezvoltări. Chiar și bunicul meu, inițial conțopist, adică grefier de Tribunal (ceea ce l-a salvat de la trimiterea pe front, căci a fost oprit la cancelaria regimentului său, avea un scris caligrafic impresionant și patru clase de liceu, ceea ce nu era deloc de lepădat), își legase marea majoritate a activiății profesionale de atelierele care reparau utilajele Rafinăriei (Atelierele Centrale Cîmpina), fiind și portarul echipei sale de fotbal, care se întrecea în micul, dar dîrzul campionat al fabricilor din oraș. De aici a și ieșit la pensie.

Trece trenul!

Copiii erau sfătuiți cu grijă de părinți să fie prudenți cînd trece trenul, să nu se aventureze, să nu riște, chiar dacă el se tîra ca o broască țestoasă, mai ales că unii jucau tenis la o bază sportivă deținută de fabrica Neptun, la doi pași de calea ferată industrială, cu o singură linie. Amintirea barierei a rămas impregnată și în cazul miilor de absovenți ai Școlii de Poliție din Cîmpina, cea care moștenea localurile unei foste unități de Securitate din anii 1950, foarte activă în reprimarea rezistenței anticomuniste din munți, amplasată în Parcul „Dr. C. Istrati“. Comuniștilor nu le-a păsat de dorința ilustrului cercetător, ministru și fost primar al Bucureștiului care lăsase acel imens teren cîmpinenilor, pentru a se bucura de un parc (unde poposiseră, e drept, la intervale diferite, atît Regele Carol al II-lea, cît și Codreanu).

Marea rafinărie Steaua Română a fost finalizată în 1898, putînd prelucra 1,48 milioane de tone de țiței.

Istoria Societății Steaua Română este bogată, exotică, dinamică, așa cum era și regatul român. Societatea s-a înființat în anul 1895, cu capital majoritar german. Sediul său social era la București, avînd sucursale la Smirna (actualul Izmir din Turcia, care însă pe atunci era locuit în majoritate de greci) și Constantinopole, și agenții (filiale) la Viena, Budapesta, Sofia, Salonic, Geneva, plus două reprezentanțe generale la Paris și Londra. Marea rafinărie Steaua Română, mîndria orașului și principalul vector al dezvoltării economice a Cîmpinei, a fost finalizată în 1898, putînd prelucra 1,48 milioane de tone de țiței, ocupînd 13 hectare. A costat societatea imensa sumă de 8,5 milioane de lei (un salariu bun era în jurul a o sută de lei), fiind deservită la început de 100 de tehnicieni, muncitori, ingineri. Rafinăria din Baku (din fostul imperiu țarist) îi servise ca model. Cele cinci coșuri din cărămidă aparentă au fost ridicate de zidari italieni. Marea majoritate a producției era destinată exportului. Societatea s-a aflat într-o continuă expansiune pînă în 1914, avînd instalații de stocare în portul Constanța, dar și o altă rafinărie mai mică la Moinești (care prelucra numai 100.000 de tone anual, dar care s-a dovedit foarte importantă după ce administrația și armata română s-au retras în Moldova, în noiembrie 1916). În noiembrie 1916, iadul s-a abătut și asupra instalațiilor și sondelor din Cîmpina, pentru că au fost aruncate în aer sau scose din uz, pentru a nu putea fi folosite de nemți. Care însă, foarte întreprinzători, le-au refăcut și repus în funcțiune repede, folosind și forța de muncă a prizonierilor români și ruși. Din fericire, nu au mai avut timp să le arunce și ei în aer, în noiembrie 1918, cînd au părăsit rapid România. În 1930, Steaua Româna extrăgea 0,79 milioane de tone de țiței (13,83% din totalul extras de România), avînd o cotă a exportului românesc de 17,41% și fiind pe locul al doilea după Astra Română, care în perioada interbelică avea o prezență semnificativă și în Cîmpina (rafinăria o avea la Ploiești). Viziunea conducerii era foarte profesionistă, acoperind întregul lanț comercial, de la extracție, producție, transport pînă la vînzare, căci Societatea deținea trei tancuri petroliere cu care se transportau produsele finite de la Cîmpina (*Steaua Română* – 3.229 de tone, *Principele Barbu Știrbei* – 1.647 de tone – fostul domnitor deținuse moșia Cîmpina – și *Oltenia* – 3.847 de tone). Rafinăria din Cîmpina distila și rafina, în 1931, 1.354.198 de tone de țiței brut, producînd 328.000 de tone de benzină, 198.901 tone de petrol, 211.415 tone de motorină și 452.572 de tone de păcură. La 31 decembrie 1933, Societatea avea un capital de un miliard de lei, împărțit în două milioane de acțiuni la purtător, fiecare acțiune valorînd 500 de lei. În anul 1938, Rafinăria Societății Steaua Română se întindea pe o suprafață amplă, sufletul orașului, de 20 de hectare, avînd 58 de clădiri, 400 de rezervoare și fiind cel mai mare angajator din comuna urbană Cîmpina, cu 780 de muncitori, ingineri, secretare, avocați, funcționari etc. Producția anuală s-a menținut în deceniul al patrulea constant în jurul cifrelor de 60-70.000 de vagoane de țiței prelucrat. În 1940 avea o capacitate de prelucrare de un milion de tone, fiind a patra din țară după rafinăriile Astra Română, Vega și Româno-Americană (actuala rafinărie Lukoil) din zona Ploieștiului. Zilnic erau transportate către Constanța 70 de vagoane cu produse petroliere.

Autoritățile locale au fost mereu dezinteresate de această moștenire.

Bombardamentele americane

Nici măcar cel de-al Doilea Război Mondial nu avea să fie cîntecul de lebădă al Rafinăriei, chiar dacă a fost una din țintele favorite ale bombardamentelor celei mai puternice aviații din cel de-al Doilea Război Mondial, cea americană, încă din 1943, cînd a fost atacată cu bombe brizante și incendiare care au atins bateria Stratford, bateria Mekke, uzina electrică, fabrica de parafină, linia ferată, rezervoarele de ulei parafinat, făcînd pagube de trei miliarde de lei. Mătușile mele își aduceau aminte de păcura ce ardea și se scurgea pe stradă, transformînd orașul într-un cuptor încins în care nu puteai respira. De altfel, încă mai există *catacombe*, de fapt tuneluri de evacuare, urmele sistemului construit pentru a-i scoate repede pe muncitori din Rafinărie la adăpost, pe bulevard. În timpul bombardamentelor mult mai intense și dese din 1944, pînă la 23 august, rafinăria avea să fie scoasă din funcțiune. Pe dealurile dimprejur, generalul german Alfred Gerstenberg a organizat apărarea antiaeriană româno-germană, care chiar dacă nu a reușit să împiedice bombardarea obiectivului strategic, a doborît cîteva fortărețe zburătoare americane B-24. Una dintre ele s-a prăbușit în albia rîului Doftana, acolo unde acum este construit un pod greu încercat, la ieșirea din comuna Bănești, pentru că face față traficului infernal de pe DN 1. Recent am descoperit în arhive chipurile celor care au muncit în perioada interbelică în cadrul acestei Societăți, căci depuneau cereri adresate Prefecturii Prahova pentru a li se elibera pașapoarte, anexînd și fotografii. În perioada interbelică, nu oricine pleca în străinătate, *să se caute de sănătate la Karlsbad*. Iar diversitatea lor etnică este frapantă. Munceau la Cîmpina pentru că li se ofereau niște salarii competitive la nivel european. Nu am greși dacă am considera-o o multinațională *avant la lettre*. Unele dintre vilele pe care le-au construit acești petroliști încă mai dăinuie, chiar dacă se face prea puțin pentru punerea lor în valoare.

Ultima parte a istoriei

Bogata istorie a Societății Steaua Română s-a încheiat în 1948, cînd regimul impus de Stalin a naționalizat toate mijloacele de producție. Însă Rafinăria avea să fie reparată și să funcționeze de-a lungul întregii perioade comuniste, chiar și după 1989. Inițial a fost integrată într-unul dintre sovromurile prin intermediul cărora Stalin a jefuit România, chiar dacă Uniunea Sovietică numai de petrol nu se poate spune că ducea lipsă. Cert este că regimul comunist a investit prea puțin în modernizarea instalațiilor de prelucrare, preferînd să se concentreze asupra unor mastodonți precum rafinăriile de la Brazi, de la Năvodari sau chiar de la Onești. În anul 1994 s-a început procesul de privatizare care s-a încheiat în anul următor. Pentru că nu s-a ales (sau poate că nici unul nu a fost intersat) un mare jucător pe piața mondială, firma care a preluat Rafinăria nu a avut forța financiară să o retehnologizeze. Boală lungă, moarte sigură. În 2008, ea s-a închis, iar în 2013 societatea a intrat în insolvență. Celebră pe plan local rămîne încercarea de a vinde fostul stadion de fotbal, aflat la intrarea în oraș, pentru imensa sumă de două milioane de euro. Nici un moment nu s-a pus problema donării acestei baze comunității. Asta și pentru că rechinii capitaliști de după 1990 nu aveau nimic în comun cu domnii de dinainte de 1940, care se gîndeau și la comunitate și locuitorii ei, lăsînd în urmă clădiri, parcuri, ștranduri.

Anul acesta, o societate bucureșteană a achiziționat creanțele fostei Rafinării și a început vînzarea, bucată cu bucată, a activelor, instalații, clădiri, terenuri etc. În tîrg a apărut zvonul că se va ridica un mall pe terenul eliberat de instalațiile petroliere, ceea ce pare mai degrabă un scenariu SF, avînd în vedere pauperizarea orașului. Mall-urile se află la Ploiești. Pe plan local sînt și visători naivi care cred că, dacă publică pe diverse grupuri de pe Facebook exemple de transformare a unor locații industriale în spații comerciale sau expoziționale (dar unde? tocmai în București), se va întîmpla la fel și în Cîmpina. Din păcate, neexistînd un muzeu local, al orașului Cîmpina sau al istoriei exploatării petroliere din zonă, nici măcar diverse instalații de mai mici dimensiuni nu se vor păstra, ci vor lua calea fierului vechi, căci firma privată nu are memorie, ci doar conturi de alimentat. Dar nu este vina ei pentru că autoritățile locale au fost mereu dezinteresate de această moștenire. Trecutul a părut mereu că le apasă.

Totuși, care este semnificația profundă a acestei dispariții? Este ultima dovadă, dacă am mai avea nevoie de una, că un oraș industrializat, cu tradiție industrială chiar antebelică (nu multe orașe din Vechiul Regat se pot mîndri cu aceasta, inclusiv o duzină de capitale de județ, de la Vaslui la Slatina și de la Alexandria la Slobozia), moare. Iar recensămîntul de anul viitor o va dovedi. Unele orașe mono-industriale, avîndu-și originea în planurile aberante ale lui Nicolae Ceaușescu, au decăzut mult mai grav și mai rapid decît a făcut-o Cîmpina după 1990. Și totuși aveau o scuză – depindeau de un singur combinat sau de vreo mare fabrică ce angaja toată populația aptă de muncă, în timp ce în Cîmpina au funcționat multe uzine, fabrici și Rafinăria. Paradoxal și pentru felul cum s-a privatizat după 1990 este faptul că cea care a rezistat pe piață este tocmai uzina care se ocupa de întreținerea și producerea echipamentelor petroliere, dar cumpărată de un gigant american (fostele Ateliere Centrale Cîmpina ale bunicului meu). Măcar bogata arhivă se pare că va ajunge la Ploiești, la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Prahova, spre conservare și pentru a fi oferită cercetătorilor interesați să studieze peste vreo cincizeci de ani ceea ce a fost una dintre cele mai mari rafinării din Europa.

Codruț Constantinescu *este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Iaromira POPOVICI

bazar

Să alegi filologia, în anii ’80

Școala Centrală, „Zoia Kosmodemianskaia“ pe vremea mea, în anii ’80, era unul dintre cele două licee de filologie-istorie din București, pe lîngă „Iulia Hasdeu“. La liceu erau doar două clase de filologie, celelalte erau de industrie ușoară – așa o cereau vremurile, se dăduse o directivă să se amestece învățămîntul cu producția, totul era o varză. Cert e că nu era deloc ușor să ajungi într-una din cele două clase și, dacă intrai, era un privilegiu.

De altfel, pe vremea de atunci, se pare că era un privilegiu în general să studiezi filologia. Să ai studii umaniste, ca să nu mai zic artistice. Științele sociale, cu excepția celor politizate și aservite regimului de la „Ștefan Gheorghiu“, nu mai existau: nici psihologia, nici sociologia, nici antropologia, erau pur și simplu șterse de pe fața pămîntului. Eu am auzit, practic, despre ele, cu stupoare, după revoluție. Aveai puține opțiuni în general dacă voiai să urmezi o facultate: majoritatea băieților se făceau ingineri, trăiam într-o lume de ingineri – unii mai la curent cu ce mișcă în artă și literatură decît mulți literați, alții cu complexe culturale (fără supărare), mulți cu aspirații și, în sfîrșit, unii pasionați sau măcar interesați de meseria lor. Mai exista ASE-ul, despre care nu știu mare lucru. O altă opțiune de carieră era Medicina, unde se intra înfiorător de greu, cu eforturi de memorie, timp și bani aproape supranaturale. La fel de greu se intra la Arhitectură și la Drept, cu adăugirea că la cea din urmă îți trebuia și dosar bun. Pentru cine nu știe, să ai dosar bun era ceva în care tu, ca individ, cu calitățile și defectele tale, nu aveai vreun cuvînt de spus: conta ce au făcut părinții părinților tăi, rudele tale de toate felurile – dacă plecaseră din țară, erai damnat; și, în sfîrșit, cum erau părinții tăi: dacă aveai ghinionul să fi fost divorțați, puține șanse... La Arte Plasyice și la Actorie, Regie, locurile erau foarte puține, nici nu mai știu, pînă-n cinci, și date, în mare parte, cel puțin așa se spunea, pe pile. Jurnalismul era politizat. Despre Teologie, Geografie, Geologie, Biologie, Chimie nu știu destule.

Singurele opțiuni valabile pentru cei cu înclinații filologice erau Istoria, Filozofia și Filologia: Româna și Limbile străine. Și aici erau locuri puține (mai multe erau la Română), dar puteai încerca, măcar aveai o șansă. Te pregăteai pentru o facultate la finalul căreia urma să primești o repartiție la țară, pe undeva, ca să devii profesor.

Pe scurt, astea erau opțiunile pe care le aveam alegînd filologia. Dar în momentul în care am simțit că asta mi-ar plăcea să fac și că vocația mea nu sînt științele exacte, că îmi place să scriu și să citesc și că nu-mi mai spune nimic matematica, am hotărît să acționez. Puteam rămîne liniștită la clasa mea de Mate-Fizică și să studiez ce-mi place-n particular, oricum toată lumea se baza pe meditații. Dar adevărul e că mă plictiseam la majoritatea orelor, nimic nu-mi mai era pe plac, nimic nu mi se mai potrivea în vechiul liceu. Așa că i-am spus mamei mele ce-mi doresc, și ea, care a făcut întotdeauna lucruri imposibile, s-a interesat ce-mi trebuie ca să mă mut și a-nceput să acționeze. Primul contact a fost cu directoarea liceului la care eram, fost de filologie, dar transformat, conform directivelor momentului, în Pielărie și Textile. Cînd mama a venit cu cererea de transfer și a rugat-o s-o semneze, directoarea a rugat-o, la rîndul ei, să se mai gîndească: mă considera o elevă bună și de ce să-mi ratez viața alergînd după o carieră fără viitor?

Pînă la urmă, după insistențele mamei, care știa cum să fie fermecătoare la nevoie, mi-a semnat totuși cererea. Amenințarea cu o viață nefericită la țară, în locul uneia fericite la o întreprindere dintr-un oraș, poate chiar din București, cu un salariu mai mare, a mai venit și cu alte ocazii, despre care voi mai vorbi. De altfel, perspectiva profesoratului la țară o înnebunea și pe bunica mea. Ea insista să mă pregătesc cu ani înainte. Nu trebuia ca plecarea în nu știu ce sat să mă prindă nepregătită, măcar să am două costume mai de Doamne-ajută, nu mă puteam duce acolo în blugii în care umblam îndeobște. Atîta a insistat bunica mea încît, pînă la urmă, mi-am cumpărat, cred că de la un magazin de la Romană, de la Coloane, din vremea de atunci, două compleuri tricotate, fustă și bluză, unul verde și unul albastru, pe care le tot admirasem în vitrină, ca să merg cu ele la viitorul post. Fustele erau lungi și plisate, cumva pînă mai sus de glezne. Iar bluzele cu oarece model inclus, una mai decoltată.

Dar pînă atunci, cererea de transfer fiindu-mi aprobată, mă pregăteam pentru o nouă și mai poetică viață. Cel puțin în mintea mea era așa: voi ajunge într-o lume plină de discuții intelectuale despre lecturi, în care toți fac poezii și au citit toată „literatura obligatorie“. Numai să pronunți un citat și cineva îl va recunoaște imediat...

Exagerez, desigur. Adevărul e că porneam spre Școala Centrală cu speranța unei emulații intelectuale. Va urma.

■■■

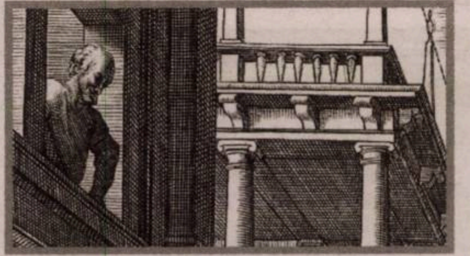

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Bazaltul și asfaltul

„Toate drumurile duc la Roma“, așa suna un proverb din Antichitate, căci romanii au construit zeci de mii de kilometri de drum, din Lusitania pînă în Armenia și din Cirenaica pînă în Britania. Și au făcut-o bine, căci de starea drumurilor depindeau suportul logistic al trupelor și viteza de deplasare, esențială într-un imperiu cu dimensiuni colosale. Arhitectul și inginerul militar roman Vitruviu ne-a lăsat o moștenire nepieritoare, nu doar nouă, arhitecților, ci și întregii posterități. În lucrarea sa dedicată împăratului Augustus, *De Architectura,* Vitruviu sintetizează cunoașterea din domeniul construcțiilor la vremea sa, într-o manieră didactică ce a slujit drept manual generațiilor următoare, în special după căderea Imperiului Roman de Apus. Pe lîngă informații esențiale despre cum trebuie concepute un teatru, un stadion sau o balistă, Vitruviu ne învață cum să construim drumuri trainice, și trebuie adăugat faptul că încrederea lui Vitruviu în durabilitate *(firmitas)* a fost cu prisosință demonstrată de trecerea mileniilor peste drumurile romane, acestea mai fiind prezente și unele încă folosite. Celebrelor Via Appia și Via Postumia li se adaugă străzile romane din Britania, Moesia, dar și din Dacia unde, la Porolissum, lîngă Zalău, se poate umbla încă pe drumuri șlefuite de sandalele garnizoanei castrului.

Via Appia

c wikimedia commons

Pe lîngă așezarea sagace a drumurilor astfel încît să fie ferite de inundații și construirea lor temeinică, cu multe straturi și fundații, acestea beneficiau de un pavaj din blocuri de bazalt sau alte roci vulcanice, dure, atent țesute. Bolovani de dimensiuni mari și cu o grosime impresionantă erau aduși de la distanțe considerabile pentru a pava drumurile imperiale. Tehnica pietruirii drumurilor s-a menținut și a luat un nou avînt după ce scoțianul McAdam a redescoperit tehnica romană, botezată în perioada modernă după numele său, macadam, tot astfel cum, cu cîteva secole în urmă, în timpul Renașterii, fusese redescoperit betonul.

Așa se face că Bucureștiul, în scurta sa perioadă de glorie, a fost pavat, dar nu atît de robust ca acum două mii de ani, pentru că România nu era imperiu și la pavaje nu lucrau soldați romani, ci muncitori români. Fără a avea o experiență de lucru în pavaje de sute de ani, cum aveau predecesorii lor, aceștia au reușit însă să-l monteze atît de bine încît el mai poate fi folosit cu succes și astăzi, la un secol de la darea în folosință. Mai mult decît atît, în anumite zone centrale, muncitorii au intercalat la fiecare o sută de bolovani negri din bazalt unul alb, din marmură, arătînd că o sensibilitate la frumos poate fi exprimată și făcînd cele mai grele munci. Așezarea pietrelor în spic este un alt exemplu de estetică a șoselelor care ne-a parvenit. Costurile mari ale pavajelor cu bazalt au făcut însă ca expansiunea orașului din perioada socialistă să se realizeze cu covor asfaltic, mult mai ieftin și mai rapid de pus în operă. Chiar și în Muzeul Satului, care ar fi trebuit pavat cu piatră cubică, s-a turnat asfalt înaintea vizitei istorice a președintelui Nixon din 1969, căci nu mai era timp de pavat, așa cum povestesc cu tristețe muzeografii venerabilei instituții bucureștene.

Cu toate acestea, cu excepția celor dispărute sub lama buldozerelor, majoritatea străzilor pavate ale orașului ne-au parvenit intacte după Revoluție. Totuși, după cîte avea să se vadă ulterior, tradiția pietruirii nu prinsese încă rădăcini pe malurile Dîmboviței, căci feluriți primari au scos piatra șlefuită de decenii, au extras bordurile de un chintal și le-au risipit unde era mai mare nevoie de ele decît în capitala Românei. În locul lor, au apărut borduri din ciment care rezistă un sezon sau borduri din granit chinezesc care rezistă două. A început, astfel, perioada întunecată din istoria Capitalei, numită academic „borduriada“. Zic întunecată pentru că bordurile de ciment și asfaltul sînt distruse de intemperii și trebuie înlocuite în fiecare primăvară, prin nori de praf și huruit asurzitor. Acest eveniment anual, avînd cadența unui festival al neputinței, atestă faptul că în România se muncește și cineva are grijă de cetățeni și de plămînii lor.

Dar graba edililor în făurirea drumurilor proaste își are avantajele ei, pe termen lung, căci iată, în urmă cu cîteva luni, stratul subțire de asfalt de sub Podul Constanța s-a măcinat de tot, iar de sub el au răsărit venerabilele blocuri de bazalt folosite la pavarea importantei artere bucureștene. Vorba ’ceea, asfaltul trece, pietrele rămîn! Poate că acest eveniment ne va da de gîndit și ne va sugera faptul că ar fi momentul să investim în drumuri durabile care să nu mai fie garantate un an sau doi sau patru, ca în cazul autostrăzilor care se pare că nu sînt menite să reziste mai mult decît un tricou sau o pereche de pantofi. Vom reuși vreodată să ieșim din logica zicalei „Cine face și desface totdeauna are ce face“ sau bazaltul va rămîne, în memoria bucureștenilor, doar o palidă amintire a unei epoci fericite, de mult apuse?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■■■

Cu ochii-n 3,14

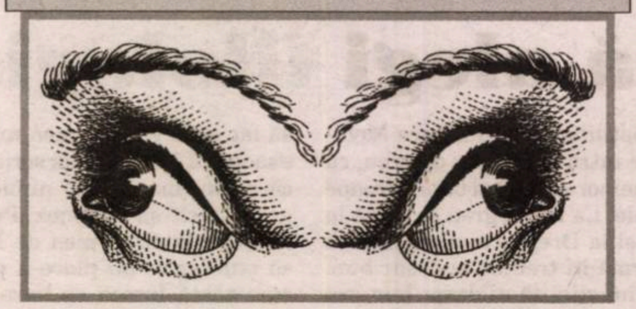

LA MOMENTUL POTRIVIT, O NOUĂ TEORIE A CELUI DIN MIJLOC (PENTRU A SE ÎNTOARCE ÎN LUMEA ASTA) VA SCHIMBA RADICAL IDENTITATEA LIMPEDE

■ Întrebat cum de poate cînta atît de divin la clavecin, Bach a oferit acest răspuns: „Nu e nimic extraordinar. Trebuie doar să lovești anumite clape la momentul potrivit și instrumentul face restul“. (**M. C.**)

■ Se pare că cei cu mască vor deveni cei fără mască și invers. Potrivit unui reportaj publicat de *Vice,* o nouă teorie a conspirației care a apărut în Statele Unite afirmă că persoanele vaccinate vor elimina anumite proteine asupra celor nevaccinați, care vor suferi de efecte adverse precum infertilitate și avorturi spontane. Stratagema ar face parte dintr-un plan de depopulare a planetei prin intermediul vaccinurilor. Așadar, *influencer*-ii antivacciniști afirmă că cele mai bune modalități de protecție împotriva vaccinaților sînt... purtarea măștii și păstrarea distanțării sociale. (**A. P.**)

■ O dispută stradală, între trei domni, doi vehemenți, toți zdrahoni. „Animalul ăsta a molestat o femeie!“, zbiară cel din dreapta, către cel din mijloc, acuzîndu-l pe cel din stînga. „Dacă a sărit la bătaie, eu ce să fac?“, se disculpă acuzatul, adresîndu-se tot celui din mijloc. Cu toate informațiile la îndemînă, cel din mijloc se oprește și declamă sfătos: „Pe-o femeie n-o lovești nici cu o floare. Dacă sare la bătaie, o ții. O înjuri. O scuipi. Dar n-o lovești!“. Zen-ul căii de mijloc. (**S. G.**)

■ Ipoteza Medeea este teoria științifică conform căreia Pămîntul este programat, la nivel microbian, să se autodistrugă pentru a se întoarce la starea inițială lipsită de organisme vii. Păcat de animale și de plante! (**M. C.**)

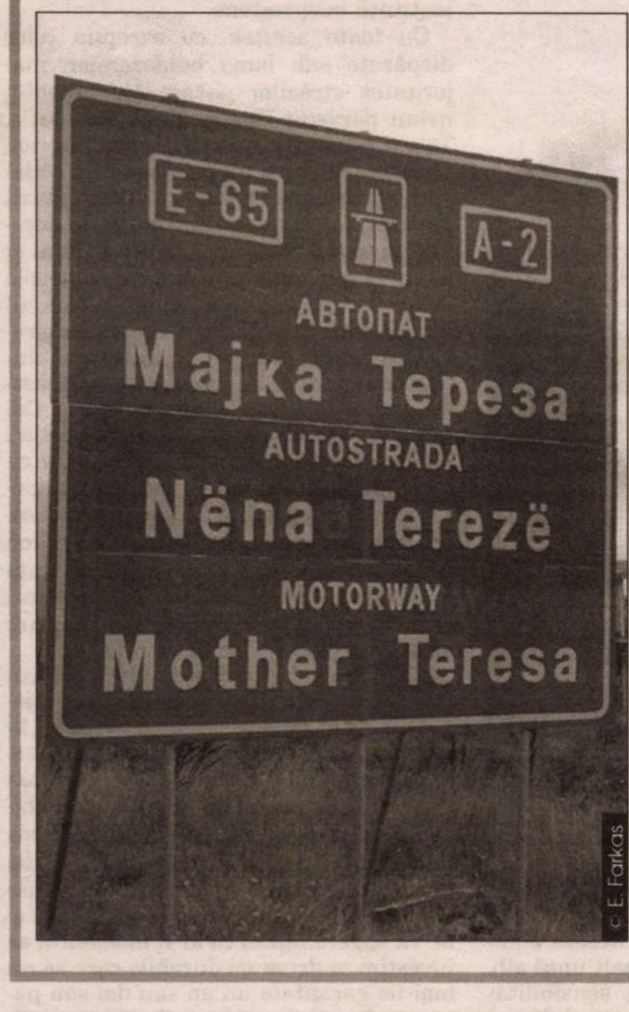

© E. Farkas

■ Ce se mai cumpără în lumea asta nebună? În anul 2000, Justin Timberlake a fost invitat într-un studio de radio pentru un interviu. A fost servit cu o felie de pîine prăjită din care a mîncat cam două treimi și a plecat. Restul feliei a fost vîndut unui fan pentru 1.000 de dolari. (**S. V.**)

■ Vești bune pentru puietul din întreaga lume! Tradițional, puii de găină de sex masculin (care nu produc nici ouă și nici destulă carne) sînt aruncați de vii, la scurt timp după eclozare, în tocătoare industriale. Dar o curioasă „rezoluție de Anul Nou“ va schimba radical viața puilor de găină: guvernul federal german a adoptat o legislație care interzice, începînd cu 1 ianuarie 2022, uciderea în masă a puilor de sex masculin. Un pas mic pentru puime, un salt uriaș pentru bărbățime. (**M. P.**)

■ În 1948 a fost găsit mort, pe plaja din Somerton aflată la o jumătate de oră de condus de Adelaide, capitala statului South Australia, un bărbat necunoscut, căruia i s-a spus „omul din Somerton“. Circumstanțele morții bărbatului nu au fost elucidate și dosarul nu a fost niciodată clasat, identitatea sa fiind subiectul a numeroase teorii. Avea asupra sa o carte de poezii persane medievale numită *Rubaiatul lui Omar Khayyam,* o bucată ruptă de hîrtie pe care erau scrise cuvintele persane *„tamám shud“*, însemnînd „sfîrșit“ sau „final“, și o valiză. Nu, nu e sinopsisul unui film, ci o poveste care s-a întîmplat, iar continuarea e că poliția va încerca să extragă material ADN din rămășițele cadavrului, cu gîndul că va descoperi, poate, mai multe despre identitatea bărbatului, cu mijloacele științifice de acum. (**A. M. S.**)

■ Cîntăreața și actrița americană Demi Lovato a anunțat, potrivit *The Guardian,* că „se identifică drept non-binară“. Acum vreo două luni, aceeași (sau același) Demi Lovato se declara drept o persoană „pansexuală“. Vă întrebați, poate, ce-o mai fi însemnînd și asta. Recunosc că nici mie nu îmi e prea limpede, dar mă întreb dacă nu cumva e ca diferența dintre Demisec și Demidulce. (**A. M.**)

ÎNTOARCE-TE LA PIERDERILE AFLATE ÎN DEPLINĂ ARMONIE, ÎȚI OFERIM UN NAUFRAGIU DULCE

■ De cînd mi-am dezactivat abonamentul de la Netflix mă simt ca o iubită care a plecat și și-a luat lumea în cap. Mesajele pe care le primesc sună așa: „Întoarce-te la noi. Îți oferim divertisment nelimitat“. (**A. M. S.**)

■ Anul trecut, în octombrie, ministrul Culturii, Bogdan Gheorghiu, și vicepremierul Raluca Turcan au promis o schemă de ajutor de stat pentru sectorul cultural în valoare de 100.000.000 (o sută de milioane) de euro. Banii reprezintă compensații pentru pierderile suferite ca urmare a restricțiilor impuse de pandemie și microgranturi de sprijin pentru relansare. Mii de firme și de asociații s-au și înscris pe o platformă online pentru a fi luate în evidență. Și sute de oameni s-au angajat în consultările lansate de minister. S-a mai auzit ceva de acești bani? Poate la Loto... (**M. M.**)

■ Citez două știri aflate în deplină armonie și care ajung, chiar dacă de pe poziții diferite, la un remarcabil consens în privința prestației muncii: „Schimbări drastice în piața muncii în România: s-a terminat cu programul de 8 ore pe zi, 5 zile pe săptămînă!“ *(Ziarul Financiar)* și „Sfinții Constantin și Elena, prăznuiți de ortodocși pe 21 mai. Tradiții și obiceiuri: în această zi, munca e interzisă!“ (Mediafax). (**M. P.**)

■ După o lună petrecută în derivă pe mare, un naufragiat a ajuns la un țărm din arhipelagul Marshall, unde a dat peste unchiul său, despre care se credea că murise în urmă cu 50 de ani tot în urma unui naufragiu. Unchiul lui începuse acolo, pe insulă, o viață nouă, alături de o nouă familie. Altfel spus, cînd îți merge prost în viață, un naufragiu te poate salva. (**M. C.**)

■ O plimbare prin Hunedoara, printre nume de firme: Triorigin SRL, La Birtuțu Din Pădure SRL, Arhive Vest SRL, Primordial Star SRL, Instalații Electrice Perfecte SRL, Meridian Metal SRL, Automoka Flo SRL, Protecmunc SRL, Ul Mat Combat SRL, Lanțul Metalo Trans Com SRL, Retyezat Mountains SRL, All Pacin One SRL, Artizanii Cutezători SRL, Corvinii Digital SRL, Luceafărul Hazard Exim SRL, Lucia Forever SRL, 7 Pitici Mici SRL, 4 Colțuri SRL, Moș Crăciun Serv SRL, Eliquid Transvapor SRL, Desaga Minune SRL-D, Povestea Unei Națiuni SRL, Zâmbet Dulce SRL, Arlechin Dulce HD SRL, Emisarii Iubirii SRL, Impact Mini Moment SRL, Mărturii Luciana SRL, Păstrează Speranța SRL, Special Concept Regal SRL, Superman Total SRL, Subfeleac Events SRL, Paradise Food Pâine SRL, Apă & Aer SRL, Rămas Bun SRL, Ynna De La Jina SRL, Pneu General SRL, Graalissimo SRL, Mirustil Zimbrul SRL, Comod Diva SRL, Centrul Di Bellezza E Salute SRL, Hobby La Rotunda SRL, Julean & Jan Electrice Și Diverse SRL, Tocător SRL, Căruțe Vieneze SRL, Samariteanul By Ownzones SRL, Logosynergy Magnet SRL, Poligon Armament De Foc SRL, Pensiunea Ianuarie 14 SRL, Fast Food Deja Vu SRL, Familia Postpartum SRL, Stelaris Luminița SRL, Laura Fii Frumoasă SRL. (**D. S.**)

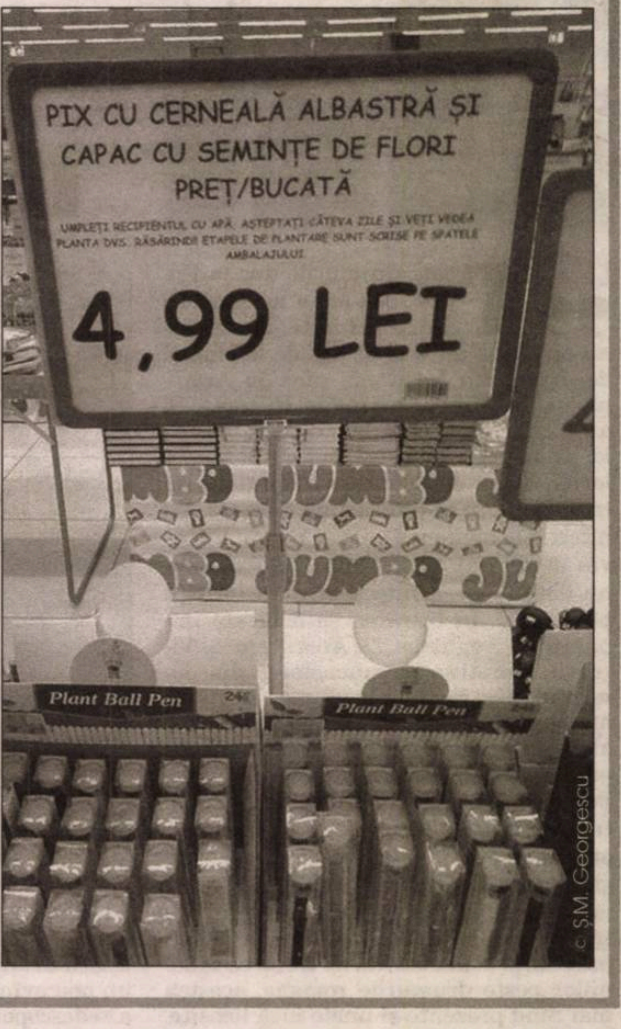
PIX CU CERNEALĂ ALBASTRĂ ȘI
CAPAC CU SEMINȚE DE FLORI
PREȚ/BUCATĂ
UMPLEȚI RECIPIENTUL CU APĂ, AȘTEPTAȚI CÂTEVA ZILE ȘI VEȚI VEDEA PLANTA DVS. RĂSĂRIND! ETAPELE DE PLANTARE SUNT SCRISE PE SPATELE AMBALAJULUI.
4,99 LEI
Plant Ball Pen
Plant Ball Pen

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **895** ■ 3-9 iunie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

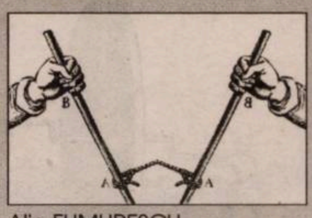

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

4

ANDREI PLEŞU

„«Greaua moştenire» a diplomaţiei pre-decembriste“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„Mecanismele kakistocraţiei“

pagina **19**

SLAWOMIR SIERAKOWSKI

„Deturnarea autosuficienţei occidentale“

pagina **21**

Certitudini

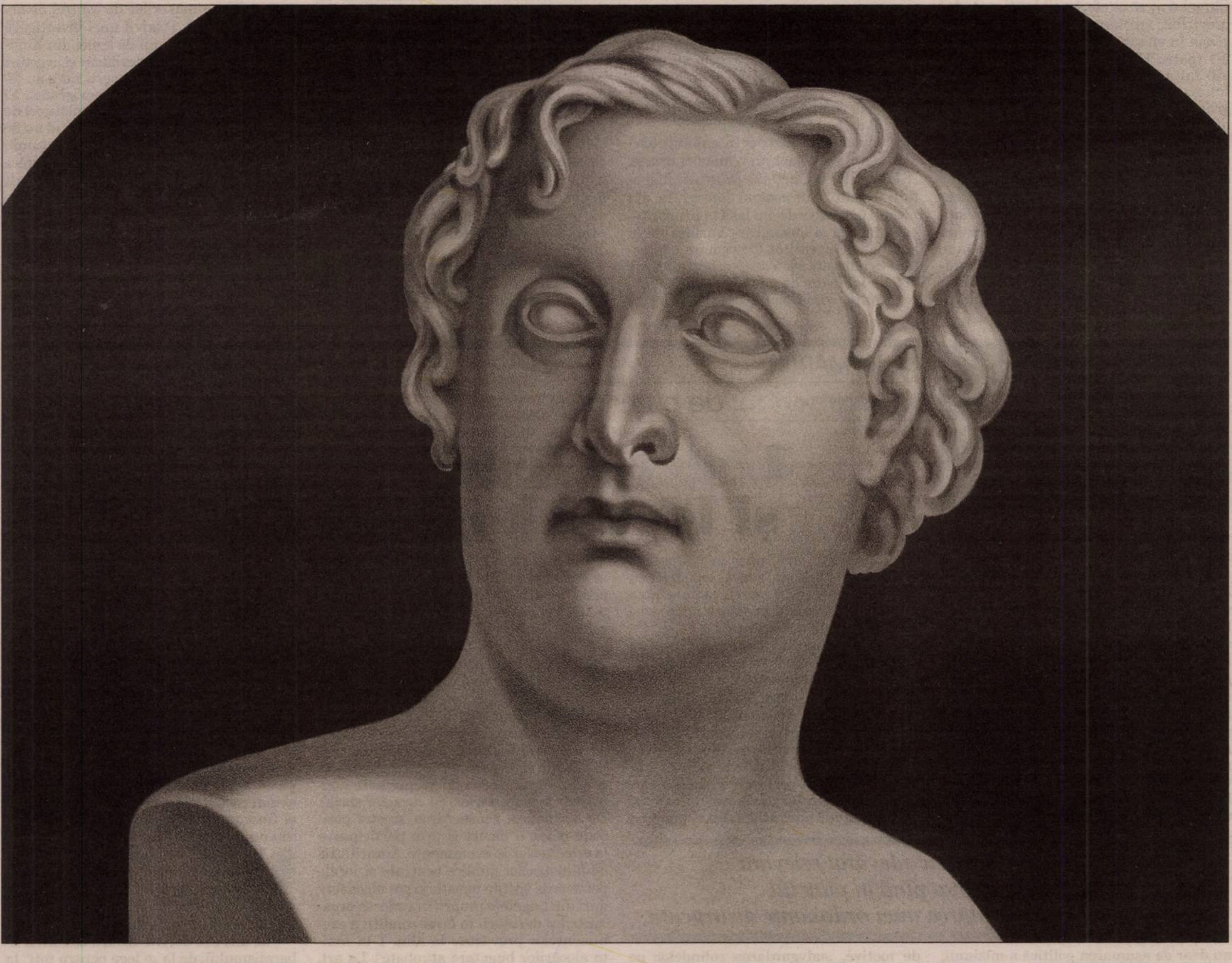

„Singurul lucru cert este că nimic nu e sigur.“

PLINIU CEL BĂTRÎN

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Judeţeană
MUREŞ
TÂRGU-MUREŞ

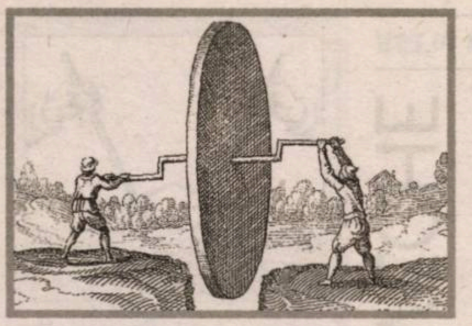

Teodor TIŢĂ

contraintuiţia

Toţi copiii Chinei

Aşteptată de ceva vreme, decizia autorităţilor chineze de a permite familiilor să aibă pînă la trei copii a fost salutată cu entuziasm de presa oficială. Populaţia însă a fost mai sceptică. Pe Sina Weibo – Twitter-ul chinezesc –, răspunsurile cele mai apreciate au fost cele sceptice sau de-a dreptul critice, în măsura în care acestea din urmă au putut să treacă de filtrele stricte ale cenzurii guvernamentale.

Scepticismul este îndreptăţit. În 2015, în infinita-i înţelepciune, partidul comunist decisese să schimbe politica privind *planning*-ul familial şi să permită, pentru prima oară după 1979, familii cu doi copii. Rezultatul e că nu s-a schimbat mare lucru, chinezii de rînd nu au simţit nevoia să îşi întemeieze familii mai mari. Din contra, numărul naşterilor scade constant, una dintre explicaţii fiind traiul tot mai scump – mai ales în aglomerările urbane.

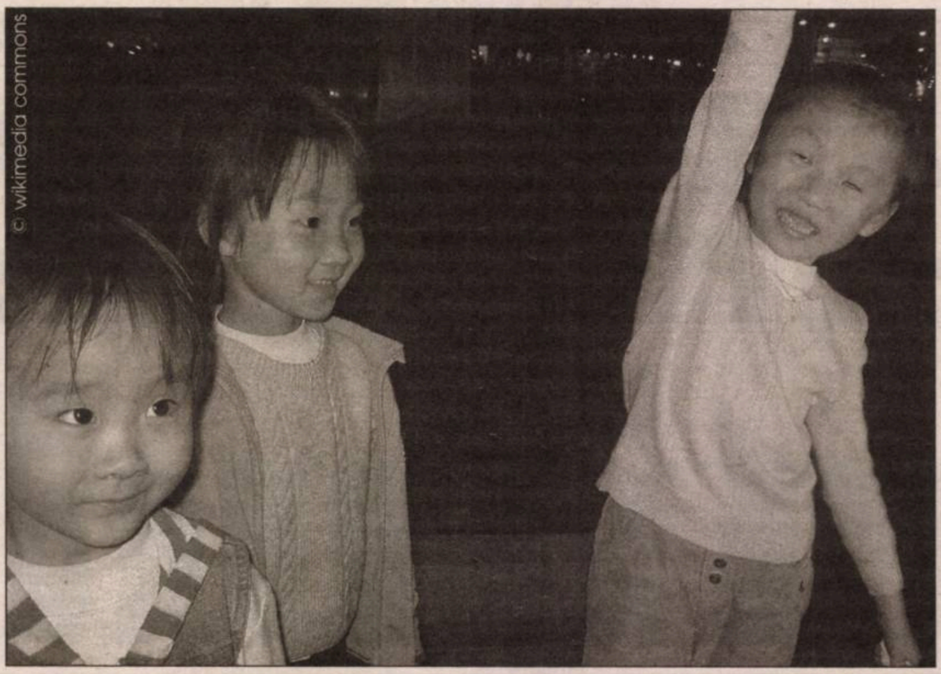

© wikimedia commons

Controlul demografic introdus în debutul perioadei de deschidere către lume a Chinei a avut ca efect neintenţionat, dar previzibil, creşterea procentului de persoane în vîrstă. Aşa-numita problemă 4-2-1 (patru bunici – doi părinţi – un copil) nu are nici un răspuns în momentul acesta, iar bătrînii care nu au avut grijă în timpul vieţii să facă economii şi nici nu sînt prinşi în vreun sistem de asigurări sociale (nu puţini, mai ales în rural) depind de acel unic urmaş pentru supravieţuire. Dacă tînărul din familie, indiferent de motive, nu vrea sau nu poate să aibă grijă de părinţi şi bunici, viaţa acestora va depinde de mila vecinilor sau a organizaţiilor caritabile. Una cîte una, provinciile chineze au realizat acest lucru şi au improvizat o soluţie: dacă ambii părinţi vin din familii cu un singur copil, atunci ei puteau avea doi urmaşi. Aici însă s-au lovit de problema amintită mai sus – chinezii sînt mai preocupaţi să îşi trăiască propriile vieţi decît de a aduce unele noi pe lume. De altfel, asta este o problemă comună tuturor ţărilor în care nivelul de trai creşte semnificativ.

Implementată strict în anumite sectoare ale societăţii – amenzi uriaşe, sterilizare forţată, avorturi obligatorii –, politica de control demografic din ultimii patruzeci de ani lasă în urmă cîteva statistici şi efecte care variază de la nefericit la îngrozitor. O estimare, contestată în anumite sectoare, vorbeşte despre 500 de milioane de naşteri evitate. Apoi, preferinţa tradiţională pentru băieţi a dus la un dezechilibru îngrijorător al raportului dintre sexe. În acest moment, în China sînt cu 35 de milioane mai mulţi bărbaţi decît femei. Pentru aceşti oameni, accesul pe „piaţa căsătoriilor“ este imposibil. Riscurile pentru liniştea oricărei societăţi (fie ea dictatură sau nu) sînt uriaşe. Pentru comparaţie, cifra aceea este egală cu întreaga populaţie a Marocului şi foarte aproape de aceea a Canadei. „O ţară pentru bărbaţi singuri“ e un roman care nu s-a scris încă, dar ale cărui personaje bîntuie năuce prin paradisul preşedintelui Xi.

Aceeaşi politică a creat o generaţie întreagă de aşa-numiţi „copii negri“ – fiinţe care au avut ghinionul să se nască în familii care aveau deja un urmaş. Alt roman cu potenţial. Copiii negri au trăit pînă acum în afara cadrului legal în China, ceea ce le bara pe viaţă accesul la o viaţă normală – educaţie, slujbe bine plătite sau posibilitatea de a călători. Decizia de zilele trecute echivalează pentru ei cu o a doua naştere. Adevărat, pentru unii dintre ei e probabil prea tîrziu.

Guvernul pare să fi învăţat cîte ceva din greşelile trecutului şi a însoţit anunţul privind intrarea în legalitate a familiilor cu trei copii de promisiunea că vor fi instituite măsuri de sprijin social, astfel încît chinezii să fie încurajaţi să procreeze. *New York Times* observă însă că nici una dintre aceste măsuri nu ţinteşte mamele singure. Comuniştii chinezi au această particularitate straniu-amuzantă: sînt conservatori şi au idei fixe despre ce înseamnă o familie

Pe de altă parte, guvernul lui Xi Jinping nu a anunţat nici o schimbare privind strategia pe care o aplică în Xinjiang – teritoriul locuit de uiguri împotriva cărora, susţine administraţia americană, se duce o campanie violentă şi insistentă menită să ţină sub control o etnie pe care Beijingul o bănuieşte de ambiţii separatiste. Potrivit anuarului statistic al Chinei, numărul naşterilor în provincia nord-vestică s-a înjumătăţit în doar trei ani de zile, iar altă explicaţie coerentă decît o aplicare mult mai strictă a măsurilor de control demografic nu există. Potrivit unei investigaţii a Asociated Press, mii de femei din Xinjiang au fost supuse la sterilizări şi avorturi forţate în ceea ce unii experţi nu s-au ferit să numească „genocid demografic“. Xi Jinping vrea mai mulţi viitori plătitori de taxe în China, dar dacă s-ar putea să nu fie uiguri, atunci preşedintele ar fi mulţumit.

China rămîne ţara cea mai populată a lumii, însă nu toţi copiii ei sînt egali. Alt paradox comunist şi încă un roman care nu s-a scris încă.

***Teodor Tiţă** poate fi găsit şi la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

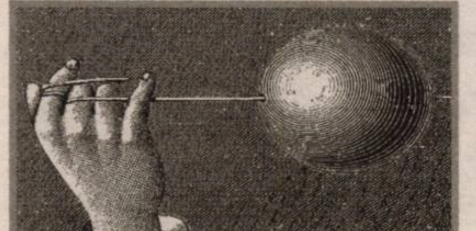

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Legea-i lege şi leru-i ler

Urmăresc de multă vreme evoluţia legislaţiei în domeniul culturii şi arhitectura instituţională, şi cred că înţeleg destul de bine vulnerabilităţile sistemului, inerţia şi capacitatea de mobilizare. Cultura n-a fost nicicînd o prioritate pentru nici un partid aflat la putere. Asta se poate vedea cu ochiul liber: degradarea patrimoniului, starea de subdezvoltare a infrastructurii culturale, lipsa de competenţe manageriale, programele învechite, prăfuite din multe instituţii publice de cultură, lipsa mobilităţii artistice, accesul inegal la cultură etc. sînt, toate, efecte ale *retard*-ului legislativ şi ale subfinanţării cronice. Dacă finanţarea culturii de către stat ţine nu doar de asumarea politică a misiunii, ci şi de posibilităţile bugetare (reduse), legislaţia din domeniul culturii ar trebui să fie rezultatul unor negocieri între partide, al unui consens politic. Istoria recentă ne arată că acest consens a fost întrunit rapid în jurul unor legi populiste ori inutile; în schimb, cadrul legislativ cu adevărat relevant e mereu amînat pînă în punctul în care e necesară adoptarea unei ordonanţe de urgenţă.

Cadrul legislativ cu adevărat relevant
e mereu amînat pînă în punctul
în care e necesară adoptarea unei ordonanţe de urgenţă.

O lege adoptată săptămîna trecută a stîrnit mare vîlvă în mediile culturale – şi pe bună dreptate. E o formă crasă de demagogie – o lege inutilă, inoperabilă, care nu spune nimic, iniţiată de deputatul (astăzi, şi ministru al Culturii) Bogdan Gheorghiu şi de senatoarea Alina Gorghiu. O „Lege privind instituirea perioadei 6-31 decembrie ca perioadă oficială a sărbătoririi colindului românesc“ şi care îşi propune, după cum aflăm din expunerea de motive, „salvgardarea colindelor pe teritoriul României şi în comunităţile de români de pretutindeni“. Nu e clar de ce e nevoie de o lege de „salvgardare“ a unei practici vii, răspîndite, practicate la scară largă – deci în nici un caz ameninţate. La fel cum nu se înţelege de nicăieri de ce ar trebui precizată în lege o perioadă „oficială“ a sărbătoririi colindului, căci practica a impus deja, neoficial, de secole, un calendar previzibil al colindatului.

Ce spune, de fapt, această lege? La art. 1, instituie perioada oficială a sărbătoririi colindului (6-31 decembrie). La art. 2, precizează că această perioadă oficială a sărbătoririi colindului „poate fi marcată de către autorităţile publice centrale şi locale, de societatea civilă precum şi de persoane fizice sau juridice prin organizarea de evenimente educative, de voluntariat, cu caracter social. De asemenea, consacrarea acestei perioade poate fi făcută şi prin participarea la orice astfel de evenimente. Autorităţile administraţiei publice centrale şi locale pot acorda sprijin logistic şi pot aloca fonduri din bugetele proprii în vederea organizării şi derulării în bune condiţii a evenimentelor prevăzute la alin. 1 în limita alocărilor bugetare aprobate“. La art. 3, stipulează că „unităţile educaţionale, unităţile de cult, centrele comunitare şi instituţiile culturale sînt invitate să participe la acţiuni de promovare a practicării colindatului, precum şi la identificarea şi crearea fondului de colinde noi şi vechi“. În fine, la art. 4, precizează că „în termen de 60 de zile de la intrarea în vigoare a prezentei legi, Ministerul Culturii, Ministerul Educaţiei şi Cercetării precum şi Secretariatul de Stat pentru Culte vor întocmi un calendar de evenimente realizat cu ajutorul instituţiilor de resort şi cu implicarea reprezentanţilor societăţii civile“.

Ce impact va avea această lege? Şi de ce era nevoie de ea? Autorităţile centrale şi locale puteau şi pînă acum să acorde sprijin logistic sau să aloce fonduri pentru colidat & colindători. Iar colindătorii puteau oricum să colinde, „neoficial“. Legea va oferi o justificare suplimentară alocării unor fonduri pentru asemenea acţiuni. O justificare în caz că organele de control întreabă „pe ce bază“ s-a făcut plata colindătorilor. Altminteri, pentru a încuraja această practică a colindatului şi pentru a păstra vie această expresie a patrimoniului imaterial, statul şi-ar fi putut asuma obligaţii mai greu de atins şi mai costisitoare, cum ar fi încurajarea şi finanţarea educaţiei pentru patrimoniu ori a educaţiei muzicale.

Din 209 senatori prezenţi, 255 au votat „pentru“ această lege, 8 au votat „contra“, 42 s-au abţinut şi 4 n-au votat. Pentru măsuri utile probabil că nu există viziune şi nici consens...

Văd aici şi o derivă absurd-comică a liberalismului: de la „o lege pentru toţi“ la „o lege pentru tot“ (adică pentru orice). În rest, rămîne cum spune cîntecul: leru-i ler!

■ ■ ■

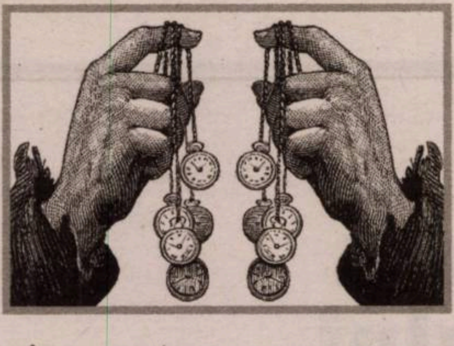

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Greaua moștenire“ a diplomației pre-decembriste

În articolul de săptămîna trecută (scris în anul 2000) semnalam cîteva dintre inerțiile „profesionalismului“ diplomatic, consacrate de practica de tip propagandistic a „funcționarului“ de la Externe, în contextul retoricii „socialiste“. Spre ilustrare, reiau, mai jos, un exemplu pe care, în același text, îl ofeream cititorului, pornind de la experiența mea de la sfîrșitul anilor ’90. Portretul-robot al diplomatului „model“ supraviețuia încă, iar exemplul meu se referea la o temă foarte fierbinte a momentului, mereu adusă în discuție de partenerii străini: tema copiilor străzii, cu care statul român se confrunta dramatic în acea perioadă. Ei bine, dacă într-o dezbatere europeană, un coleg „din afară“ semnala această problemă, reprezentantul nostru înclina să aleagă, drept reacție „tehnică“, una dintre următoarele – inabile – variante:

a) Nu există, în România, o problemă a copiilor străzii. (Respingere suverană a discuției)

b) Există o problemă a copiilor străzii, dar ea e atipică și, prin urmare, invocarea ei este excesivă, dacă nu rău intenționată. (Relativizare melancolică a chestiunii + culpabilizare vagă a „adversarului“)

c) Am putea și noi să întrebăm ce e cu cerșetorii de lîngă catedrala din Bonn sau cu cei care dorm în stațiile de metrou pariziene. (Contraatac „perfid“)

d) Drama copiilor străzii este o moștenire a falimentului ceaușist și, ca atare, nu ne poate fi imputată nouă. (Delegare a vinovăței)

e) Atenția pe care diferite asociații caritabile occidentale o acordă copiilor străzii din România s-a dovedit a fi, de multe ori, camuflajul unor devieri pedofile, păguboase și jignitoare pentru noi. Sîntem tratați cu aroganță, ca un debușeu din categoria lumii a treia. (Contraatac vehement)

România avea nevoie, după 1989,
de un purgatoriu al onestității,
chiar dacă el nu era imediat productiv.

f) Avem probleme mai importante și mai urgente decît problema copiilor străzii, care își va găsi, la momentul cuvenit, rezolvarea. („Realism“ înțepat, optimism moderat)

g) S-au luat deja toate măsurile pentru a depăși criza. (Stahanovism vesel)

h) Poporul român are o tradițională dragoste pentru copii. Va fi bine. (Eludare parțială a întrebării, lacrimi, picior de plai)

i) Ne-ar interesa, mai curînd, viziunea dvs. despre criza balcanică. (Eludare radicală a întrebării, schimbarea subiectului)

Reacția simplă, elementară, a interlocutorului onest nu apare niciodată diplomatului nostru profesionist drept plauzibilă: da, există o problemă a copiilor străzii, o problemă pe care, pînă acum, n-am reușit să o rezolvăm și pe care, probabil, nu o vom rezolva decît cu greu și numai flancați de expertiza și mai ales de aportul financiar al țărilor dezvoltate și al instituțiilor internaționale. De cele mai multe ori, un asemenea răspuns impune. Sinceritatea – îndeobște suspectă pentru „tehnicienii“ negocierilor dure – poate fi, în anumite situații, expresia optimă a eficienței diplomatice.

Pentru a completa portretul șmecheriei patriotice a diplomatului pre-decembrist (cu destui urmași încă), trebuie să adăugăm că grija neadormită pentru „imaginea“ unei Românii roz și replica grosolan colțoasă se amestecă, incongruent, în alcătuirea lui, cu un soi de slugărnicie umedă, menită să-l farmece, chipurile, pe „străin“. Surîsuri uleioase, flaterii stridente, ocheade ospitaliere – nimic nu e economisit pentru a cîștiga simpatia „omologului“ perplex, care, de regulă, nu vrea să primească nici șuturi, nici pupături, ci doar o reprezentare cît mai exactă a împrejurărilor și sentimentul comunicării reale.

Evident, nu se pune problema să adoptăm o rețetă infailibilă a bunelor purtări în serviciul afacerilor externe. Oportunitatea, contextul, omul decid, întotdeauna, asupra conduitei potrivite. E nevoie, în același timp, de instinct și de discernămînt. Dar după ani lungi de înfrîngeri datorate minciunii și lipsei de imaginație, România avea nevoie, după 1989, de *un purgatoriu al onestității*, chiar dacă el nu era imediat productiv. Trebuia să ne refacem obrazul. Lucru imposibil, atunci ca și acum, dacă nu ne valorificăm, inteligent, și calitățile, și defectele, dacă nu recuperăm, cu alte cuvinte, *autenticitatea*.

P.S. Cititorul rîndurilor de mai sus nu trebuie să înțeleagă că inventarul derapajelor procedurale pe care l-am schițat e o caracterizare general valabilă a diplomatului autohton. Am întîlnit și profesioniști eficienți, onești, plini de tact, care reușeau să „normalizeze“ onorabil comportamentul lor instituțional.

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

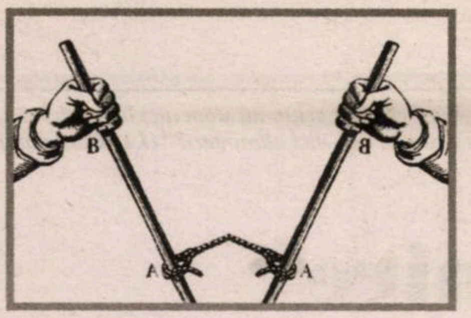

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Puntea spre iad. De Ziua Copilului

●●● pentru că tot românul cunoaște expresia „Drumul spre iad e pavat cu bune intenții“ și toată lumea vrea „o țară ca afară“, dar tot românul se cătrănește dacă Guvernul nu aprobă „o punte“ peste care să treacă, fără grija apăsătoare a zilei de luni, de vineri pînă marți, Ziua Copilului. Știm cu toții cît de mare e grija părinților români față de educația tinerei generații. Sînt convins că încă de vineri, 28 mai, pînă marți, 1 iunie, bibliotecile și muzeele au fost luate cu asalt, românii și-au petrecut timpul mînă-n mînă cu copiii, mergînd la pescuit, la biserică, în drumeții, descoperind frumusețile patriei și pe cele ale literaturii clasice.

Că, de cînd a început pandemia, România este în topul țărilor cu cele mai puține zile de școală în Europa, nu pare să îngrijoreze prea multă lume, atunci cînd vine vorba de „punțile“ dintre week-end-uri și zilele de sărbătoare. În cazul în care ați pierdut șirul sărbătorilor legale (e omenește, la cît de multe sînt), îngăduiți-mi să vi le reamintesc, pentru a vedea că nu sîntem doar un popor harnic și drept-credincios, dar și unul nediscriminator, deschis sărbătorilor cu origini cel puțin dubioase.

Începem noul an cu dreptul, mai precis nu cu una, nu cu două, ci cu trei zile libere: 31 decembrie, 1 și 2 ianuarie. 3 ianuarie a picat duminică. Vorba ’ceea: orice lucru bine făcut începe cu o pauză. N-apucă să se termine luna ianuarie, că sărbătorim, pe 24, Mica Unire și, chiar dacă n-am putut defila cu torțe pe străzi sau juca Hora Unirii, tot merităm o minivacanță pentru a ne reîmprospăta lecturile cu „Moș Ion Roată și Unirea“. Din păcate, anul acesta, Mica Unire a picat într-o duminică. 1 și 8 Martie nu sînt oficial zile libere (rușine să ne fie!), dar neoficial ne străduim din răsputeri să ignorăm această scăpare misogină. Le numărăm, așadar, tot la zile libere.

Pîrdalnicul de calendar ne-a jucat feste anul ăsta, că și 1 Mai – Ziua Muncii (ideea comuniștilor americani, dispăruți între timp) a picat, nefericita, în mijlocul zilelor libere de Paște – începute cu ziua liberă de Vinerea Mare (30 aprilie) și încheiate pe 3 mai. Ghinion. Din fericire, 1 Iunie, Ziua Internațională a Copilului (originată în Turcia, în 1920; a nu se confunda cu 20 noiembrie, care e Ziua Universală – nu Internațională! – a Copilului), a picat marți, de unde și nevoia imperioasă a unei „punți“ între vinerea scurtă și marțea lungă. N-o mai lungesc, pentru c-ați prins ideea.

De-acum, cu excepția Zilei Naționale (Marea Unire), avem doar sărbători creștine: două zile (!) de Rusalii (mă-ntreb cam cîți români știu ce sărbătorim, de fapt, la Rusalii), în iunie, Adormirea Maicii Domnului în august, Sfîntul Andrei în noiembrie și, de bună seamă, Crăciunul (pică iarăși în week-end!). Pe urmă vine Anul Nou și-o luăm de la capăt. Să fie primit! Sînteți curioși să aflați țări care au un număr asemănător (ba chiar mai mare) de zile libere și de „punți“ cu al României? Argentina, Rusia, Cambodgia, Iranul și… Franța. China are doar unsprezece sărbători oficiale plătite, dar două sînt fiecare de cîte o săptămînă.

Vedeți vreo conexiune?

Prin comparație, în SUA, numărul sărbătorilor legale e mult mai lesne de ținut minte, pentru că este… zero! Teoretic. Practic vorbind, există sărbătorile „federale“, nouă la număr, dar astea sînt zile libere (și plătite) doar pentru lucrătorii din guvernul federal. Angajații „la stat“, cum ar veni. Pentru restul lumii, nu există nici o lege care să mandateze zile libere și, cu atît mai puțin, „punți“. Regulile la companiile private sînt sublime, dar lipsesc cu desăvîrșire. La lanțul de magazine Walmart, bunăoară, cel mai mare din America, există o singură zi liberă (una!) – ziua de Crăciun. La un alt lanț de magazine, mai mititel, Kroger, tot așa, dar de Thanksgiving programul e redus. Nici o zi liberă de Anul Nou sau Paște (indiferent pe ce „stil“). Concediul de maternitate? Fără vreo lege clară, cam de la două săptămîni (plătite) la două luni (neplătite).

Și-atunci revin și vă-ntreb: sînteți siguri că vreți o țară ca afară? Siguri-siguri? Și ca afară unde? În Argentina, unde lumea se bate pe hîrtia igienică? Iran? China? Rusia? Sau în capitalista, de-suflet-lipsita Americă? La începutul secolului al XX-lea, Max Weber publica faimoasa carte *Etica protestantă și spiritul capitalismului,* în care explica diferențele de dezvoltare dintre țările protestante și cele catolice (deja evidente încă din 1905!) prin diferențele culturale care le influențează *Weltanschauung*-ul, privirea/percepția lumii. Simplu spus, dacă Marx l-a întors pe Hegel cu susu-n jos, Weber l-a întors pe dos pe Marx. America a fost, în bună măsură, creația puritanilor, un soi de protestanți ai protestanților. Ca mișcare religioasă, puritanii au supraviețuit mai puțin de un secol – o fîlfîire de pleoape la scara istoriei. În privința culturii, însă, cîțiva oameni parașutați în mijlocul sălbăticiei, însă convinși că vor deveni farul lumii, și-au atins țelul într-un mod care i-ar fi surprins în primul rînd pe ei înșiși.

Ceea ce ne aduce înapoi la diferența dintre intenții și capătul neintenționat al drumului, dar și la puntea spre iad, de așa-zisa Ziua Copilului. Pentru că-n toată această nesiguranță dintre unde dai și unde crapă, un singur lucru pare să fie sigur – cultura. Cu alte cuvinte, educația. Nu educația ca simplă transmitere de informație, ci educația „pe stil vechi“, care presupunea cultivarea unor deprinderi care să-ți folosească tot restul vieții – cum ar fi deprinderea lucrului bine făcut sau memorarea unor zicale precum „pică pară mălăiață în gura lui nătăfleață“. Avem, ce-i drept, și-o scuză: comunismul. Aparent paradoxal, făcînd elogiul deșănțat al muncii („munca l-a făcut pe om“), comuniștii au reușit să compromită pînă și ideea de muncă. Am crescut cu expresii de genul „cine-i harnic și muncește ori e prost, ori nu gîndește“. Ca toate puritanismele, nici comunismul n-a durat, la scara istoriei, mai mult de-o fîlfîire de pleoape (extrem de dureroasă, ce-i drept, pentru cei care s-a întîmplat să se nimerească taman cînd pleoapele erau închise). Dar, ca și puritanismul american, comunismul românesc a lăsat în urma lui o „cultură“. Una pe dos, din păcate.

Așa că, data viitoare cînd mai cerem „punți“ peste care să ne trecem, de mînă, copiii, ar fi bine să chibzuim mai bine unde, de fapt, vrem să-i (a)ducem.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Suzanne Lenglen: performanță, fustă plisată și un strop de coniac

Pe lîngă istorie, copilărie și sport – cum menționam în ediție trecută –, îmi plac și fustele plisate.

Numită *La Divine* de presa franceză, Suzanne Lenglen este considerată prima jucătoare profesionistă de tenis din lume. S-a născut la Paris în 1899. Era un copil relativ bolnăvicios, așa că tatăl ei, care a și antrenat-o ulterior, a hotărît că îi va face bine să joace tenis. I-a făcut. Și ei, și istoriei. Mademoiselle Lenglen a devenit mai puternică (și ce putere!), istoria tenisului mai frumoasă (și ce frumusețe!).

În 1914, la doar patru ani de cînd a lovit prima oară mingea de tenis cu racheta, Suzanne Lenglen a cîștigat primul ei turneu mondial, desfășurat în Franța *(World Hard Court Championships,* considerat precursor al Roland Garros-ului).

A început Primul Război Mondial, jocul s-a oprit, mica tenismenă și-a continuat antrenamentele.

În 1919, Suzanne Langlen a participat la Wimbledon și a devenit prima franțuzoaică ce a cîștigat trofeul turneului englez. Și, probabil, unica jucătoare de tenis din istorie care în pauzele dintre seturi sorbea cîte o înghițitură de coniac, în loc de apă. Tatăl ei îi pasa cu precizie sticluța cu licoare (din aceea mică, plată, din metal) ori de cîte ori era nevoie.

De aici încolo, succesele franțuzoaicei aveau să curgă fără oprire, raportul victorii-înfrîngeri vorbind de la sine: 371-7. La care se adaugă stilul său de joc, destul de dur și ferm, totodată liber și lin, de unde și comparația multora cu un dans de balet.

La Divine, însă, și-a imprimat numele în istorie nu doar ca sportivă de top, ci și ca femeie cu o personalitate puternică, pe cît de îndrăzneață, pe atît de atractivă, într-o epocă pe măsură, epoca jazz-ului *(The Roaring Twenties).* L-a însărcinat pe Jean Patou să îi facă *echipamentul de tenis:* fustă plisată deasupra genunchilor, bluză fără mîneci, ciorapi susținuți de jartieră și o bandană de cap din tul. Pînă la acel moment, tenismenele performau îmbrăcate din cap pînă în picioare, or să joci cu brațele și cu gambele la vedere era un evident act de cutezanță (și unul care îți ușura jocul, de altfel). Completați cu ruj roșu aprins.

Cu ruj sau fără, Ernest Hemingway a menționat-o pe Suzanne Lenglen în romanul său *The Sun Also Rises* (1926), iar istoria recentă a avut grijă ca cel de-al doilea teren principal al complexului sportiv Roland Garros să îi poarte numele (1996).

Și istoria continuă: pînă în 2024, arena Suzanne Lenglen va fi dotată cu un acoperiș retractabil făcut din 21 de… cute, *un omagiu adresat sportivei, stilului și eleganței acesteia și faimoasei fuste plisate,* cum specifică arhitectul proiectului.

Divine.

BARBURISME

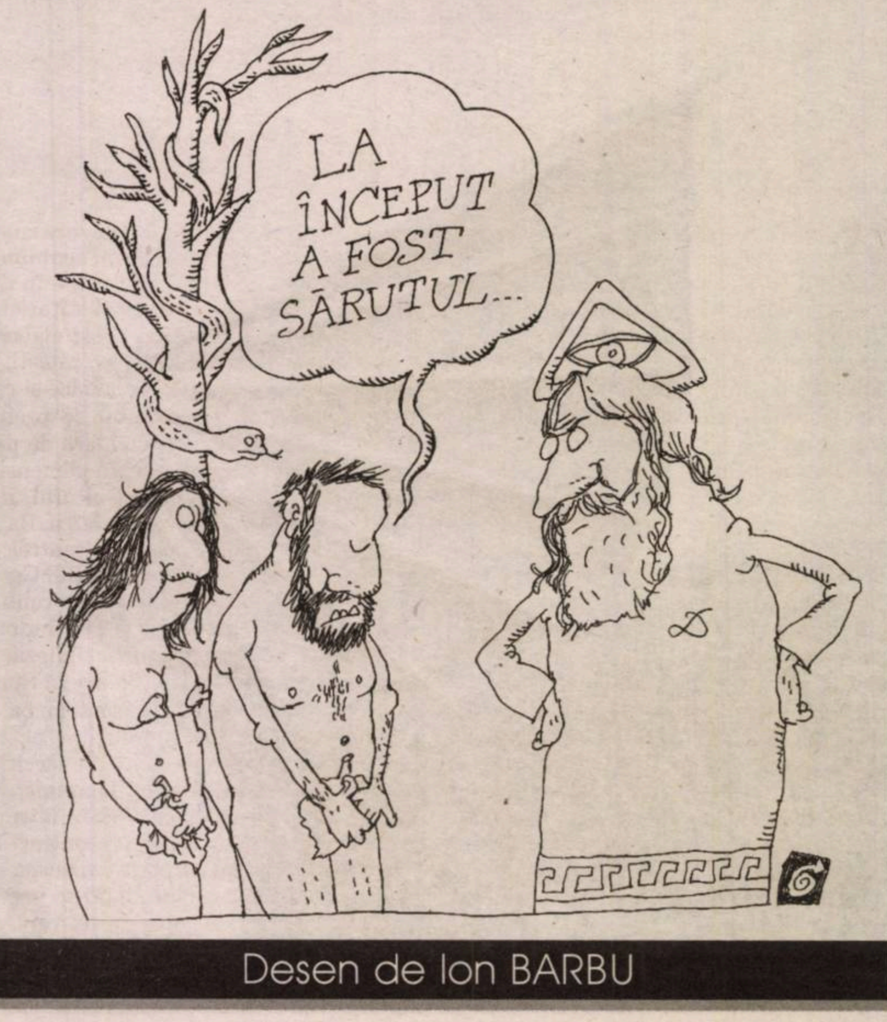
LA ÎNCEPUT A FOST SĂRUTUL...

Desen de Ion BARBU

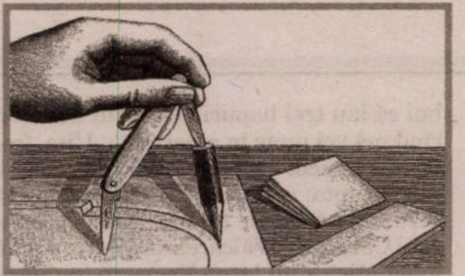

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Povestea regelui care voia și el o colonie...

În urmă cu 90 de ani, mai precis în a doua jumătate a anului 1931, marele eveniment „cultural“ la Paris era o mare expoziție colonială. *Ocolul lumii într-o singură zi* – așa suna sloganul expoziției, un titlu ales cu abilitate de organizatori, aluzie la romanul lui Jules Verne *Ocolul pămîntului în 80 de zile,* dar sugerînd în același timp și grandoarea imperiului francez. Expoziția a rămas deschisă timp de șase luni și a atras, într-un context de efervescență festivă, opt milioane de vizitatori. Puțină lume a acordat atunci atenție unui manifest al suprarealiștilor francezi (avîndu-l ca lider pe André Breton) intitulat *Nu mergeți să vedeți expoziția colonială!* În discursul de inaugurare, ministrul de atunci al coloniilor pronunța următoarea frază: „Colonizarea este cea mai mare faptă istorică.

În prezent asistăm pe mai toate meridianele, și mai ales în Occident, la un veritabil proces al colonialismului și al sclaviei. Dinspre universitățile americane vine un fel de tsunami ideologic impunînd chiar *decolonizarea gîndirii*. Multe țări ale Europei de Vest nu au așteptat însă acest impuls venind dinspre America pentru a-și face *mea culpa* în diferite forme. În urmă cu 20 de ani, Franța a adoptat o lege desemnînd sclavia și comerțul cu sclavi drept crime împotriva umanității. Din 2006 încoace, data de 10 mai este, în Franța, *Zi națională a memoriei* legată de sclavie și de abolirea sa. În ultimele două decenii, cercetătorii au scos la lumină fapte, detalii, declarații și aspecte ale sclaviei cu totul stupefiante. S-ar spune că timp de ani și ani de zile aceste informații teribile au fost ținute ascunse, ca atunci cînd preferi să ascunzi gunoiul sub preș. Nimic nu le mai poate însă împiedica acum să iasă la suprafață. La sfîrșitul lunii mai, de exemplu, Germania a recunoscut pentru prima dată în mod oficial că a comis un genocid în Namibia, colonie germană între 1884 și 1915. Între 1904 și 1908, în contextul unor revolte locale, forțele coloniale germane au ucis, cu un scop explicit de exterminare, în jur de 60.000 de membri ai etniei Hereros și în jur de 10.000 de membri ai etniei Namas. Pînă acum, manualele de istorie afirmau că primul genicid al secolului XX a fost cel comis de turci împotriva armenilor în cursul primului război mondial. Iată însă că acest capitol legat de genocide trebuie rescris.

Recunoașterea crimelor coloniale are două aspecte, unul moral și altul economic. Germania și-a cerut în mod oficial iertare pentru crimele comise în Namibia, dar anunță și *compensații* financiare de peste un miliard de euro, suma urmînd să fie eșalonată pe 30 de ani sub formă de programe de dezvoltare. În Statele Unite, anul trecut, democrații au introdus în programul lor ideea că recunoașterea atrocităților comise de albi împotriva africanilor aduși ca sclavi pe pămînt american ar trebui completată cu compensații financiare. Este normal, au afirmat unii lideri democrați, ca urmașii acelor oameni dezrădăcinați și aduși în condiții bestiale în America, unde au fost exploatați tot în condiții bestiale, să primească în prezent niște compensații. Unele organizații care militează pentru adoptarea acestui tip de mecanism se inspiră din compensațiile acordate de Germania în urma Holocaustului.

Tema *decolonizării spiritelor* a pătruns și în literatură și este tot mai des prezentă pe scenele teatrelor. În Franța, la Limoges, orașul care găzduiește Festivalul internațional al francofoniilor, a fost creată anul trecut o piesă intitulată *Congo Jazz band* semnată de dramaturgul francofon de origine algeriană Mohamed Kacimi. Titlul piesei are ceva derutant, trimite la o comedie muzicală. Ceea ce povestește însă Mohamed Kacimi, și anume cum și-a construit regele belgian Leopold al II-lea o colonie personală în Africa, este cu totul cutremurător. Timp de doi ani, Mohamed Kacimi, autor foarte apreciat în Franța și în lumea francofonă, a cercetat diverse arhive și a citit cărți despre colonizarea Africii pentru a-și acumula materia narativă. Iar faptele revelate de el sînt efectiv bulversante. Leopold al II-lea a angajat un explorator american lipsit de scrupule, un anume Henry Morton Stanley, iar acesta din urmă i-a *decupat* regelui în regiunea numită astăzi Congo o proprietate personală cu o suprafață de șaizeci de ori mai mare decît Belgia și de cinci ori mai mare decît Franța. Triburile locale au fost forțate cu ajutorul mitralierelor să semneze contracte din care evident că nu înțelegeau nimic, dar prin care se obligau să lucreze pentru rege. Celelalte puteri vest-europene dispuneau deja de colonii, așa că în 1885 au primit Belgia cu brațele deschise în clubul lor, oficializînd *cuceririle* lui Leopold al II-lea. Statele Unite au recunoscut primele colonia personală a regelui belgian dintr-un motiv halucinant: în urma războiului de secesiune, americanii au vrut să se debaraseze de urmașii negrilor aduși ca sclavi, iar regele belgian s-a oferit să-i preia în Congo. Leopold al II-lea nu a pus niciodată piciorul în Congo, s-a mulțumit doar cu colectarea abundentelor sale resurse. Congo a fost proprietatea personală a lui Leopold între 1885 și 1908, și în tot acest timp trupele sale au reușit să epuizeze prin muncă forțată milioane de africani. Unii istorici consideră că în jur de zece milioane au murit în această perioadă.

Cînd „lumea civilizată“ a inventat pneurile, cauciucul a devenit o materie primă foarte prețioasă. Leopold a dat ordin ca fiecare african de pe „proprietatea“ sa să-i furnizeze lunar cîte zece kilograme de cauciuc. Cine nu reușea să se achite de această normă primea o pedeapsă barbară: i se tăia mîna dreaptă de la încheietură. Familiile celor trimiși să colecteze cauciucul erau ținute ca ostatici, iar dacă „lucrătorul“ nu se întorcea, pedeapsa se abătea peste femei și copii. Povestea macabră a mîinilor tăiate (și *afumate* pentru a fi conservate ca dovadă că pedeapsa a fost executată) a ajuns treptat și la urechile indignate ale europenilor și ale americanilor, iar în 1908 Leopold al II-lea s-a văzut obligat să-și cedeze „proprietatea“ statului belgian. Ceea ce nu a ameliorat însă condițiile de viață ale populației locale. Leopold al II-lea, în piesa lui Mohamed Kacimi, apare ca un fel de *Ubu rege,* cu diferența că de data aceasta nu avem un personaj fictiv, ca la Alfred Jarry, ci unul real. Autorul piesei s-a bazat în mare parte pe o carte apărută în 1998, semnată de un american, Adam Hochschild, intitulată *Fantomele regelui Leopold, un holocaust uitat,* precum și pe o vastă lucrare intitulată *Congo, o istorie,* scrisă de olandezul David Van Reybrouk și publicată în 2010.

Informațiile despre epoca numită colonială ies la suprafață ca niște ape tulburi, toxice, murdare, pline de sînge și de cadavre în putrefacție. Este ca și cum memoria planetei s-ar revolta și ar ejecta progresiv imagini și fapte pe care mulți le-ar fi dorit uitate. Pretenția Occidentului că ar fi făcut „operă de civilizare“ a lumii, pusă în balanță cu suferințele și costul uman al acțiunii sale, se erodează cu fiecare nou studiu apărut pe tema colonialismului. Statuile lui Leopold al II-lea sînt astăzi vandalizate în Belgia și chiar retrase de pe soclurile pe care au stat timp de multe decenii. Termenul de *scadență istorică* mi se pare potrivit pentru acest tip de demers, și mai am impresia că niciodată revelațiile legate de trecut nu au perturbat mai mult prezentul umanității, ceea ce fără îndoială îi modelează și viitorul.

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Platforme... revoluționare

O veste șocantă a tulburat recent comunitatea universitară. Se pare că Jandarmeria a potolit, cu greu, o încăierare colectivă care s-a iscat, pe nepusă masă, în ciuda restricțiilor și a măsurilor de distanțare, pe coridoarele bătrînei clădiri academice. Presa a numit scandalul, ambiguu ca de obicei, „confruntarea violentă a unor facțiuni profesorale cu interese educaționale divergente“. Explicația nu m-a mulțumit, așa încît am derulat propria-mi investigație, mai ales că patru colegi (de la facultăți diferite) pe care îi cunosc destul de bine, conf. dr. Saturna Falegă (fiziciană), lect. dr. Flemonela Turbincă (informaticiană), conf. dr. Mierluș Protofobescu (sociolog) și prof. dr. Flanel Scrumaru (geograf), au fost arestați și ulterior amendați ca urmare a teribilului incident. Ce am aflat m-a lăsat cu gura căscată. În interiorul discuțiilor despre identificarea platformei optime de predare online (pentru implementarea și uniformizarea ei în întreaga Universitate, desigur), discuții declanșate încă de la debutul pandemiei, se iviseră, inevitabil, păreri diferite. Patru astfel de rețele întruniseră cele mai multe voturi de sprijin din partea comunității lărgite: Microsoft Teams, Google Meet, Zoom și Cisco Webex. Fiecare avea cîte un lider de opinie (în persoanele celor menționați) și un segment semnificativ de adepți – agitați și virulenți – în rîndul profesorilor și studenților instituției.

Argumentațiile inițiale au fost elaborate și sofisticate, cu pledoarii avocățești, filozofice, tehnice, morale, economice și culturale. Dacă, tehnic, Zoom-ul se pretindea cel mai bun, etic vorbind, era de preferat Microsoft Teams pentru dimensiunea sa educațională clară. Cultural, nici o rețea nu rămînea neproblematică. Ba că s-ar permite americanilor să ne controleze viața cu tehnologia (spectrul lui Bill Gates se ițea în majoritatea discursurilor contestatare, în orice direcție ar fi fost îndreptate ele), ba că își bagă coada chinezii pe unde te-ai aștepta mai puțin, ba că Sputnik-ul rusesc s-ar găsi pretutindeni, ba că – „LOL“, strigau aici șugubeții – ne-am afla, de fapt, cu mic, cu mare, în serviciul nemților lui Merkel și al lui Iohannis. Juridic, se pleda pentru Cisco Webex, întrucît semnaserăm deja un fel de precontract cu ei, economic, Google Meet era aruncat, cu vehemență, în față, subliniindu-se gratuitatea lui (garantată doar de un cont de Gmail). Unele platforme se potriveau cu specificul facultăților de Științe, altele intrau ca o mănușă pe profilul Umanioarelor. (În acest punct, pe filozofi chiar i-a apucat umanismul și s-au trezit susținînd, democratic, libertatea de alegere, oferită profesorilor și studenților. Li s-a dat însă rapid peste nas, de către toate „facțiunile“ puse la un loc, cu un „Marș de-aici!“ urlat în cor.) Ziceai că Aula Magna reactualiza, morbid, Procesul de la Nürnberg.

Negocierile au încetat brusc, iar lucrurile au degenerat. Saturna Falegă și-a confecționat măști negre pe care scria, mare, Microsoft Teams. Susținătorii i-au urmat exemplul. Flemonela Turbincă nu s-a lăsat mai prejos. A venit la școală, cu mutră feroce, în fruntea grupului ei de manevră. Toți își legaseră bandane în jurul frunților, aidoma teroriștilor sinucigași arabi. Pe ele se putea citi, cu litere roșii, amenințătoare, Google Meet. Cîndva pașnicul Mierluș Protofobescu s-a radicalizat de asemenea și alerga prin Universitate (împreună cu o ceată voinicească), purtînd în mîini un steag șuierător, în formă de lup cu gura deschisă, pe care imprimase cuvîntul Zoom (s-a demonstrat mai tîrziu că unii din echipa lui erau membri ai asociației „Dacii liberi“, neavînd nici o treabă cu Universitatea). În sfîrșit, gașca organizată de Flanel Scrumaru s-a dovedit cea mai originală, primind de altfel și amenda cea mai consistentă. Membrii ei și-au tatuat pe fese – unii, se povestește, cu tatuaje permanente! – Cisco Webex. Defilau, militărește, prin instituție și, din cînd în cînd (mai precis, la Rectorat și în fața fiecărui Decanat), la comanda fermă a liderului, se dezbrăcau simultan și se încovoiau demonstrativ, arătîndu-și, generos-copios, părțile inscripționate. Pe lîngă ultraj, tulburarea liniștii publice și nerespectarea măsurilor de combatere a pandemiei, ei au fost sancționați și pentru expunere indecentă.

Apocalipsa s-a produs la întîlnirea celor patru comandouri. Caftul s-a generalizat iute (parte-n parte, cum se spune în *underground),* urmînd totuși o regulă „ideologică“. Luptătorii erau foarte interesați să distrugă, la inamici, simbolul identitar al fiecărei „facțiuni“, afișat cu atîta ostentație – în speță, numele platformei susținute. Cu măștile, bandanele și steagul *Dracon* treaba a fost simplă: au zburat care-ncotro. Pentru susținătorii lui Flanel și ai Cisco Webex-ului însă, chestiunea s-a complicat. Adversarii i-au despuiat și i-au articulat cu severitate. Fiind și cei mai drastic amendați, putem concluziona că lor le-au sfîrîit, cu adevărat, fundurile...

■ ■ ■

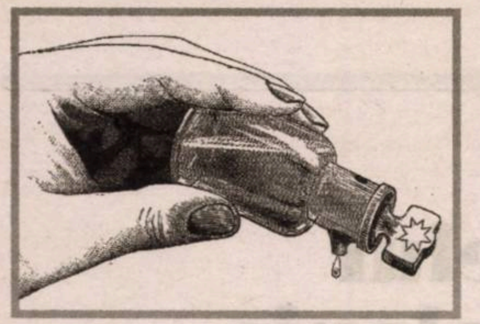

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Hapurile lui Morizon

Lista de expresii dezvoltate pe o bază onomastică publicată de Caragiale în 1889, sub pseudonimul Falstaff, în *Constituționalul (Cronica,* reprodusă în ediția de *Opere,* II, de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin) conține multe formule ieșite cu totul din uz, dar care erau clișee ale limbii vorbite sau ale jurnalismului de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În secțiunea de *Genitive personale cristalizate,* prima dintre sintagmele conținînd un nume propriu de persoană este *hapurile lui Morizon,* pentru care editorii citează din umoristul Teleor explicația „un articol farmaceutic altădată foarte la modă". Editorul actual sau cititorul curios poate găsi multe informații despre sensul și utilizarea sintagmei în spațiul Internetului, în ziarele și revistele epocii, digitalizate de bibliotecile electronice, în enciclopedii virtuale și articole de specialitate (o serie interesantă de referințe istorice asupra subiectului apar pe site-ul arhivist.blogspot.com, aparținând lui A. Radu).

Produsul în chestiune *(Morison's pills)* este tratat de Wikipedia în engleză în articolul despre medicul-șarlatan britanic James Morison (1770-1840), inventatorul unui laxativ de origine vegetală pe care l-a proclamat remediu universal. Pastilele-minune, devenite populare în Anglia din primele decenii ale secolului al XIX-lea, au fost demascate totuși destul de rapid ca înșelătorie. *Hapurile* au fost comercializate și în Țările Române, unde deveniseră foarte cunoscute. În 1836 este publicat, la Iași, volumul de popularizare *Instrucție în scurt de prințipurile ighieismului sau a sistemii Morizoniane și de întrebuințarea doftoriei universale de veghetaluri, compusă după sistemul ighieistic prin D. Prof. Dr. Tolhausen ighieist* (disponibilă pe site-ul Bibliotecii digitale a Bucureștilor). În anii respectivi, doctoria era deja contestată în diferite părți ale Europei, dar călduros recomandată din om în om prin părțile noastre. Tinerii aflați la studii în străinătate o respingeau, bătrînii de acasă o foloseau cu încredere. M. Kogălniceanu îi scria de la Berlin, în 1836, tatălui său: „hapurile Morizon aici sînt foarte puțin cunoscute și nu pot ca să le ieu, pentru că doftorul mi le-au oprit"; Petrache Poenaru îi explica, tot în 1836, lui Iordache Otetelișanu că leacurile în cauză sînt „numai niște otrăvitoare supstanțe care întărîtă stomahul".

Formula intrată în uitare cuprinde cuvîntul de origine turcească *hap,* termen curent în epocă pentru „pilulă" sau „pastilă", și adaptarea numelui propriu după pronunțare *(Morizon),* nu după scriere *(Morison)* – normală pentru epoca în care produsul a pătruns în spațiul românesc, cu transcrierea fonetică operată de scrierea în alfabet chirilic. Volumul de popularizare din 1836 introducea și termenii efemeri *ighieist* și *ighieism* (Morison își denumise sistemul *Hygeiaism).*

Leacul-minune are cîteva ecouri în literatură, în deceniile care au urmat succesului său printre români. În a doua jumătate a secolului, hapurile care rezolvau totul prin purgație par deja discreditate, devenind emblematice pentru persoanele în vîrstă și pentru ipohondri. În romanul lui I.M. Bujoreanu, *Mistere din București* (1862), bătrîna Bîrzoaie le invocă în contextul unor suferințe diferite: „Ah, Dumnezeul meu!... bucatele îmi fac rău... Mi se pare că erau prea grase (...). Va trebui să iau trei hapuri de ale lui Morizon cînd mă voi pune în așternut"; „Uite, frate, m-a apucat o durere grozavă în coasta din dreapta: nu știu dacă mai am acasă ceva hapuri de ale lui Morizon". Ipohondrul Christachi Văicărescu, dintr-o schiță umoristică a lui Iacob Negruzzi (publicată în *Convorbiri literare,* în 1870), declară: „hapuri de Morizon am înghițit multă vreme, începînd cu trei pe zi și ajungînd pîn' la treizeci și nouă".

Caragiale evocă *hapurile lui Morizon* și într-o cronică teatrală, într-un pasaj de ironică depreciere a pieselor muzicale prea pe gustul publicului larg: „trebuie să mărturisesc că pe mine multe capodopere de soiul *Luciei*, de care sînt infectate toate răspîntiile și toate clavirele din mahalale, mă vîră într-un fel de furnicătură de nervi foarte neplăcută – o senzație analoagă cu efectul ce ți-l produce dulceața de vișine după ce ai luat cu ea multă vreme hapurile lui Morizon" *(Cronica teatrală,* în *Voința națională,* 1885, reprodusă în toate edițiile de *Opere).* Descrierea care asociază dulcegăria cu purgativul popular produce astfel o judecată estetică de un sarcasm extrem.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

■ ■ ■

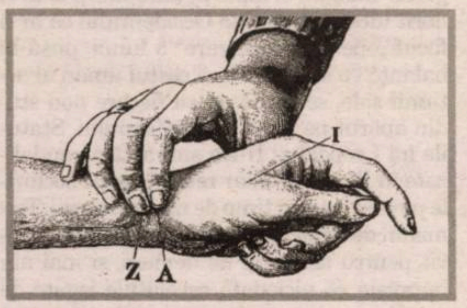

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Examenele naționale: eșec sau succes?

V-ați confruntat, desigur, cu toții, de-a lungul vieții, cu diverse eșecuri. Dar dacă ar fi să decideți care a fost cel mai mare eșec al vostru, ce ați spune? Și cum v-ați raporta astăzi la el? Tot ca la un eșec?

Unul dintre cele mai mari așecuri din viața mea a fost însoțit mulți ani apoi de nașterea unor sentimente de culpă, de rușine, de vulnerabilitate. Este vorba despre faptul că am fost dat afară de la facultate, nu propriu-zis exmatriculat, ci determinat să mă retrag, după încheierea primului an, fix în ziua ultimului examen. Veți fi, poate, uimiți de ceea ce voi relata în continuare. Finalul de liceu mă prinsese fără vreo lămurire clară cu privire la ce voi face mai departe. Se apropia bacalaureatul și eu încă nu știam la ce facultate mă voi duce. Nu părea că mă pricep în mod special la nimic, asta după ce planul inițial fusese să mă pregătesc pentru a da la Medicină, fapt pentru care și finalizam un parcurs școlar la un liceu cu profil realist, devenit total incomod pentru mine, în care disciplinele umaniste erau marginalizate. Pe fondul acesta și al căutărilor mele, am întîlnit la un moment dat un preot greco-catolic. Erau anii de imediat după Revoluție, cînd greco-catolicismul își reconstruia edificiul, odată ieșit de sub opresiunea trăită în vremurile anterioare. Am dus cu acest preot multe discuții, pe fondul acestor căutări ale mele, care în mod evident erau și de natură spirituală. Așa am decis să dau admitere la Facultatea de Teologie Greco-Catolică. Mai precis, la ramura pastorală: urma, deci, să devin preot. Zis și făcut: am intrat al doilea. Odată intrat, universul meu a început să capete o serie de nuanțe. Mai întîi, am luat contact cu rigorile pe care le presupunea noul statut: recluziunea față de lume, căci eram închiși în seminar, nu eram studenți externi, deși din camera unde locuiam vedeam pe fereastră camera de la mine de acasă, obligația de a participa la toate ritualurile bisericești, perioadele de meditații spirituale în care nu aveam voie să vorbim deloc, decît cu îndrumătorul spiritual, ascultarea în general. Pe de altă parte, am descoperit, printre colegii mei, cîțiva cu care am simțit din prima clipă o oarecare afinitate de spirit rebel. Am început cu aceștia să ne constituim într-un fel de celulă subversivă: citeam împreună autori oarecum indezirabili, puneam întrebările cele mai incomode la cursuri, problematizam *în pofida,* intrînd în dispute cu profesorii-preoți, ba mai mult, mai și fugeam din seminar, uneori nopți întregi, evadînd pe fereastră, pentru a ne întoarce diminețile pe furiș, afumați după cîte o petrecere pe cine știe unde. De cîteva ori am fost și prinși, sancționați, avertizați. Eram incomozi, dar și oarecum inconștienți. Dar eram studenți destul de buni, la examene făceam față fără probleme.

Eșecul poate fi un motor extraordinar
pe drumul către succes.

Ei bine, după ultimul examen din sesiunea de vară, cei cîțiva am fost invitați, pe rînd, în biroul episcopal. Alături de rector și de alți cîțiva profesori, episcopul ne-a spus că în urma observării noastre atente s-a constatat că nu avem vocație de preoție, așadar că ne oferă posibilitatea fie să ne retragem, fie să suportăm rușinea de a fi exmatriculați, ca urmare a repetatelor abateri de la regulamentul intern. Ne-am scris cererile de retragere și am plecat.

Momentul a fost crîncen. Urma să mă duc acasă, la părinții mei, să le spun că practic fusesem exmatriculat. N-am avut curaj să o fac imediat, am rătăcit pe străzi multe ore. Ce aveam să fac de acum înainte? Era un eșec lamentabil, care amenința să îmi distrugă viața.

De a doua zi, am început alte căutări. Se întrevedea o șansă a unui transfer, dat fiind faptul că totuși nu fuseserăm exmatriculați: poate reușeam să primim acordul de a ne transfera la secția teoretică, avînd ca specializare teologia didactică, alături de o disciplină filologică. Nu era însă foarte sigur că se va aproba acest transfer, pentru că urma să intrăm eventual în anul II, fără să fi parcurs cursurile specializării filologice aferente anului I. Toată vara am stat în așteptare. Am primit în cele din urmă aprobarea transferului, dar trebuia să dăm examene de diferență pentru cursurile de filologie aferente anului I, pe parcursul anului al II-lea. Aici am descoperit apoi o altă lume. Lumea filologiei, în care mă simțeam totuși stingher: studenții de la teologie didactică avînd și o specializare filologică erau priviți, în general, cu un dispreț superior de studenții pur filologi, dar și de o parte dintre profesori. Erai, practic, strivit. N-aveai, în fața unor profesori, aproape nici o șansă de a te abilita. Trebuind să dau și exemenele de diferență pentru anul I, mi-a fost cu atît mai greu. Dar aici îmi plăcea, începusem să simt gustul unei alte forme de a fi.

N-o mai lungesc mult, pentru că relevant, sub aspectul eșecului, cam asta a fost. Deși multă vreme, chiar după ce devenisem profesor de limba și literatura română, am purtat cu mine semnul rușinii. Însă ceea ce a fost inițial un eșec s-a dovedit a fi, în cele din urmă, o reușită: m-a ajutat să descopăr o altă cale în viață și să fiu destul de consecvent și de motivat încît pe această cale să încerc să fiu cît mai performant.

Sistemul nostru de învățămînt este unul care cultivă teama de eșec, evitarea acestuia. Triază pe criteriul excelenței, al performanței, al ierarhizării, punîndu-i la zidul rușinii pe cei care au ezitări, care au nereușite, care nu sînt în frunte. V-ați uitat cam care sînt, de pildă, mediile de intrare la licee? Și nu vorbesc despre liceele de Top 5. Nu veți găsi nici un liceu țeoretic în care media de admitere să fie sub 8, probabil. Asta se răsfrînge și în atitudinea părinților, care sînt critici și autoritari față de propriii copii, față de eșecurile lor. Vedeți ce dur sună? Eșecul copiilor. Cum să nu fii critic față de un eșec?

Ce vreau să spun, totuși. Eșecul poate fi un motor extraordinar pe drumul către succes și către sine. Succesul este, adesea, și rezultatul unui lung șir de eșecuri, care, atît profesional, cît și uman, te fac să mergi mai departe, să exersezi, să încerci. Să încerci, fiind dispus și să eșuezi, pentru a încerca apoi din nou sau pentru a încerca altceva.

Se apropie examenele naționale. Pentru mulți, ele vor reprezenta un succes. Pentru unii, poate vor reprezenta doar eșecul dinaintea succeselor viitoare.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

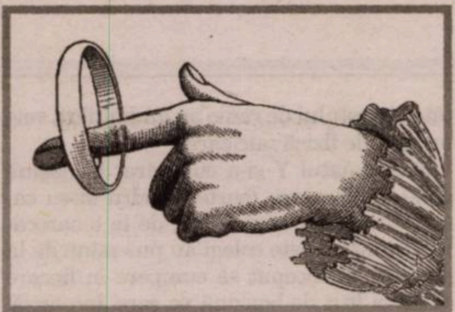

Selma IUSUF

legende urbane

Limba ca o haină

N-o să am niciodată încredere în cineva care, într-o conversație oarecare, poate să spună „Am luat cincisprezece ouă“. Cu „cinci-spre-zece“ frumos articulat, ca la cursul de dicție. Vorbim despre nimicuri la colțul străzii, pentru numele lui Dumnezeu. De ce-mi rănești urechile cu numeralul ăsta tăios ca o lamă de briceag, de-mi vine să mă închei la toți nasturii și să țin sacoșa aia de la Mega decent, în fața genunchilor, cu două mîini pe toarte? Să știi că, dacă zici informal *cinșpe,* nu moare nimeni și nici n-o să creadă că n-ai trecut prin școală. Serios.

Am întîlnit oameni care-și poartă limba vorbită ca pe o haină de tablă. E inuman să „utilizezi“ ceva cînd poți „folosi“. Ce demon al înțepenelii te face să te miști ca o păpușă de lemn între atîtea alte cuvinte prietenoase aici, la îndemînă? Unii se blochează în fața autorității. Alții, în fața necunoscutului. În ambele cazuri, scăparea pare a fi în limba asta clămpănită care, cu siguranță, te va urma și în scris.

Nici o grijă, n-am de gînd, și nici nu am căderea, să dau și eu pe aici sfaturi despre cum se scrie. Fix asta mai lipsea, între atîtea oferte de scriere creativă, arta narațiunii sau alte școli de scriitori care-mi sar din ce în ce mai mult în cale, cam pe orice pagină de net se întîmplă să fiu. Uite, pe Facebook, de pildă. Între trei-patru postări, pac, un domn cărunt, așezat în fotoliu în fața bibliotecii obligatorii, mă îmbie la un curs despre cum ar trebui măcelărite adverbele în orice text. Adverbul e moartea scriiturii, iar adjectivele trebuie sugrumate ori de cîte ori se poate. Gerunziile, nu ne atingem de ele. Comparațiile merg, dar să fie neașteptate. Poftim, un rezumat. De aici pînă la a scrie toată lumea scremut, ca în telegrame, e o întreagă ucidere de cuvinte. Păcat de ele.

„Nasul era trăsătura lui distinctivă: curbat ca un iatagan la bază și aplatizat la vîrf, cu șaua proeminentă tăiată ca un diamant – pe scurt, un nas din poveste, genul de nas grandios, cu forme, intricat, nas pe care, în ciuda secolelor de inimaginabile greutăți cu care s-au confruntat, evreii n-au încetat niciodată să-l producă.“ *(Nemesis,* traducerea mea aproximativă din lenea de a căuta varianta oficială în română a lui Radu Pavel Gheo.) Domnul nostru Philip Roth nu pare scurt în cuvinte în paragraful ăsta, așa-i?

Și apoi, ce rău văd domnii puriști într-o frază ca o dansatoare din buric cu toate adjectivele strălucitoare atîrnate de cingătoare, în mișcare, clinchetind, orbind (gerunzii, na) ochiul cu cîte o rază de soare prinsă fulgerător într-unul din ele? Bănuiesc că, dacă nu știi să scrii, n-o să știi vreodată. Căci întotdeauna sub cuvinte curge lava asta leneșă, devastatoare, ca snaga topită din os, sensul dureros care o să te găsească el pe tine, nu tu pe el. Oricîte adverbe ai tăia, rămîi îmbrăcat în tablă. Poți cel mult să scrii o știre decentă.

De partea ailaltă, încă o prăpastie. Shabby Chic-ul literaturii, plină cu draperii înflorate și coșuri cu lavandă. Cuvinte tricotate, înflorite în macrame, cu prăbușiri atente în arhaisme imposibile, întorsături de frază ca părul pe bigudiuri, motivul ultim pentru cea mai ticăloasă catalogare pe care am auzit-o vreodată: Scrii ca o fată.

„Între timp, mă uit la poeziile lui Gerry. Poemele unei fete foarte tinere, fiecare scrisă clar și terminată cu o înfloritură. Asfințiturile sînt rozalii, cerurile argintate. Cînd Gerry folosește cuvîntul «cristal» acolo, nu se referă la metamfetamină.“ (Joan Didion, sec.) Hainele ei sînt practice, folosite și răsfolosite, au luat deja forma corpului, a piciorului, ca un pantof vechi și îi stau bine. Cum să înveți să porți așa ceva? Cum iei omul care utilizează și nu folosește, să-i dai cu linia creativității peste degete, să-l pui să elimine adverbe la normă? Nu ne mai păcăliți. Ce e dat e dat. Cu o haină de tablă sîntem datori cu toții.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ilie Năstase își cere singur statuie în București?

De ce nu? Într-o nație cu mulți ploconitori te simți îndemnat să-i pricopsești cu cîte un obiect de adulație. Să treci pe lîngă statuie și să-ți scoți pălăria, să te înclini, să te apleci de-a dreptul, să te gîndești la cît de grea e viața cîteodată, grea ca piatra, ca marmura, ca lespedea. Năstase are dreptate. A rămas o statuie după Adrian Păunescu, de ce n-ar rămîne și după el? Urmează Nadia, Țiriac. Și Hagi, care a zis de mult că ar merita să facem statuie Generației de Aur care n-a prins nici măcar un bronz. Dar au dreptate toți. Au văzut că au rămas deasupra vremurilor ca imagine și performanțe, pentru că nu au fost dați mai la o parte, puși mai către planul doi de alții din timpurile noastre. Doar Halep se apropie. Fie, o statuie și pentru ea. Între anii '70-'90, pînă în 2000 și un pic, a existat cu adevărat sportul românesc în lume. Înainte nu eram și după aceea n-am prea mai fost. Așa că cei mai buni ai acelor timpuri se simt ca niște zei în Olimp. Se uită în jos și nu le vine a crede că le trece vremea. O statuie poate remedia problema. Necazul e că statuile, așa cum am tot văzut în lunile astea, au tendința să nu rămînă în picioare. Să cadă pe macadam și să se facă țăndări. Ți se rupe sufletul de toate acele cioburi care au fost odată o operă de artă sau simbolul a ceva măreț sau măcar un loc pe care să-și facă nevoile porumbeii. Dintr-o dată, se cască un gol cotropitor. În loc să umple ceva, o statuie dărîmată potențează absența, uitarea. Așa că mai bine rămîi cu tot ce ai strîns în tine și cu gîndul că ai creat o minunată senzație de imponderabilitate interioară unei sume de oameni la vremea cînd, cu adevărat, lumea îți era la picioare. Dincolo de asta e doar bătrînețe chinuită. Și subiect de cotcodăceală publică, precum cea de față.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Psihologizare și antropologizare

E drept, „antropologizare“ nu e de găsit prin DEX. Dar pricepe imediat toată lumea despre ce e vorba. Adică despre pătrunderea profundă a acestor două discipline științifice în viețile noastre de azi și despre transformarea pe care o suferă prin popularizare. Să ne înțelegem de la bun început; în rîndurile care urmează, nu vorbește nimeni despre bine sau rău. Despre corect sau greșit. E doar o privire în jur, cu riscul asumat, al inevitabilei subiectivități.

De la Iluminism încoace, de cînd exersăm (mai cu succese, mai cu catastrofe) toate tipurile posibile de democratizare, ultimii cincizeci-șaizeci de ani excelează în viteza cu care încearcă să aștearnă orice formă de progres la picioarele tuturor ființelor umane. Oricare dintre noi are dreptul să se bucure de acces la știință și tehnologie, de prelungirea vieții și de calitatea ei, de posibilitatea de a explora absolut orice bucățică de neant pe care cunoașterea o scoate la lumină. Încetul cu încetul, popularizarea științei și a tehnologiei, pătrunderea masivă a acestora în existența de zi cu zi n-au mai fost suficiente pentru conturarea dimensiunilor unei vieți de calitate. Noul confort fizic a cerut, în mod cît se poate de firesc, să fie însoțit și de noul confort psihologic. Iar ambele au cerut, la unison, și prezența artisticului în acest peisaj. Nu mai e vorba doar despre „distrarea poporului“. Ci despre democratizarea artelor și a percepției pe care o avem față de acestea. Absolut orice ființă umană poate fi artist/artistă, așa cum orice act de expresie izvorît din manifestarea oricăruia dintre noi poate fi unul încărcat cu valoare artistică. Paradigma în care existăm acum presupune absența oricăror limite în manifestarea libertății. În lumea democrațiilor funcționale, păstrăm, totuși, o limitare. Cea care spune că libertatea oricui se întinde pînă la zona de confort a celuilalt, pînă la limita dincolo de care deranjezi libertatea altuia. Au apărut însă și pentru acest principiu, după cum era de așteptat, o sumedenie de neajunsuri.

În ultimii ani, am început să mergem la psiholog (indiferent de școala în care s-a instruit sau specializat) în modul cel mai firesc. Numărul cabinetelor individuale și al drepturilor de practică a explodat. Există nenumărate emisiuni de televiziune și de radio, documentare, *podcast*-uri, blog-uri, pagini din rețeaua socială, toate dedicate psihologiei. A apărut, cît se poate de natural, un mecanism de cerere și ofertă. Există o competiție normală între psihologi, pentru a cîștiga clienți/pacienți, așa cum există și între stomatologi. Cu diferența că rezultatele stomatologilor intră într-o categorie mult mai ușor măsurabilă. E destul de la îndemînă să spui cine a făcut o lucrare bună sau una mai puțin bună. În psihologie și psihoterapie e un pic mai dificil. Rezultatele nu sînt atît de măsurabile. Se pot aprecia prin studii și statistici, dar nu au contururi atît de precis definite. Cu toate astea, așa cum am învățat să păstrăm o igienă dentară, așa ne deprindem, încetul cu încetul, și cu noțiuni de „igienă“ psihologică. Diferența apare în momentul în care stomatologia se blochează la un nivel și nu poate explica lumea în care trăim, de ce facem ce facem, care sînt resorturile fiecărui act pe care îl comitem. Poți să ai discuții în contradictoriu, la o bere, la o cină cu prieteni, despre ața dentară sau despre „praștiile“ cu scobitoare la capăt, despre periuțe electrice, materialul din care e făcut un implant sau despre ce pastă de dinți e mai eficentă în procesul de albire. Dar cînd o dai pe psihologie, raporturile de putere se înclină net în favoarea acesteia. Pentru că presupunem că aici, spre deosebire de multe alte discipline ale cunoașterii, găsim *explicații veridice.*

Popularizarea psihologiei a dus la o psihologizare a felului în care trăim. Nimic nu mai e lipsit de o explicație. Nici un act uman nu mai vine din întîmplare, gratuitate, mister. Totul are un *„trigger“*, se înscrie într-un *„pattern“*, face parte dintr-o schemă cognitivă. Pe care o știm noi, cu toții, așa cum știm și despre ața dentară și despre pastele care albesc fără să microfisureze smalțul dinților. Sub presiunea munților de informație despre psihologie, a zgomotoșilor sau talentaților în marketing, a „profesioniștilor veritabili“ și, uneori, chiar a celor care-și fac meseria în mod corect, viețile unora dintre noi se blochează în obsesia pentru explicații și soluții precise. Creșterea imensă a pieței, venită la pachet și cu cazuri frecvente de lipsă a profesionalismului, aduce pe picior de egalitate ființele umane care-și ghidează fiecare pas după recomandările astrologului cu ființele umane care nu fac absolut nimic pînă nu înțeleg cum funcționează orice mecanism al oricărui gest. Cursurile de antropologie, studiile de master la care mergem și pentru că „dă bine“, și pentru că avem senzația că așa înțelegem totul despre ființa umană, au devenit ca un soi de cursuri de arte marțiale. Aflat la masă cu prietenii, la o bere în oraș sau pur și simplu dezlănțuit pe Facebook, poți să-ți faci terci „adversarii“, explicîndu-le cum funcționează ființa umană, de ce fac ei ce fac, cu alte cuvinte le explici tu „cum stă treaba“. Știi să „citești“ oameni.

E un fel parțial de a vedea lucrurile, desigur. Dar asaltul psihologizării și al antropologizării e mare, chiar și aici, la noi. Deși societatea încă e destul de conservatoare, religioasă, tradiționalistă, în marile orașe ne-nscriem și noi în mersul lumii. Pînă la urmă, viețile noastre, așa cum s-a-ntîmplat cu viețile multor semeni de pe planetă, mai mult decît s-au psihologizat și antropologizat, s-au „medicinizat“ de o bună bucată de vreme încoace. Iar psihologizarea și antropologizarea par soluții la tot ce trăim, inclusiv la „medicinizare“. La orice. De fapt, cîtă vreme pe mulți dintre noi ne ajută în mod evident, ele fac mult bine deseori. Alteori, pur și simplu, alienează. E un risc de neevitat.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

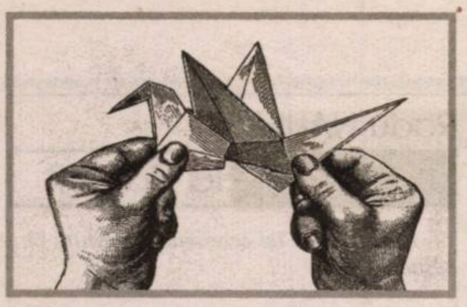

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Să mai și rîdem

În pandemie, unii s-au bucurat să lucreze de acasă, alții s-au plîns că nu mai merg la serviciu. Aceștia din urmă duc de obicei lipsa colegilor cu care mai schimbau o vorbă, mai bîrfeau sau mai glumeau. Farsele făcute la serviciu au devenit și ele probabil un capitol aproape inexistent în ultimul an, motiv să amintesc cîteva petrecute mai demult.

■ Un domn respectabil, mai în vîrstă, venea nedezmințit la birou cu o pălărie de fetru maro verzui, cum se purtau odată. Imediat ce intra, o agăța în cuierul de un model foarte des întîlnit și el în acea vreme, format din împreunarea a patru brațe curbate din lemn. Un coleg mai tînăr a văzut odată într-un magazin o pălărie identică. Întors la birou, i-a cercetat-o pe ascuns pe cea a domnului mai în vîrstă. Eticheta era la fel. A ținut minte numărul. A doua zi a cumpărat una nouă, dar cu un număr mai mic, și a tăvălit-o un pic prin praf, cît să semene mai bine cu cea a colegului. Ajuns la serviciu, a schimbat-o neobservat cu cea din cuier. La plecare, domnul mai în vîrstă și-a pus pălăria pe cap, crezînd, bineînțeles, că-i a lui. A scos-o însă repede, ca și cum l-ar fi fript, studiind-o atent. A încercat din nou să-și vîre capul în ea, cu o mină îngrijorată. Colegii îl priveau discret, ținîndu-se cu greu să nu rîdă. Ziua următoare, domnul a venit iar la birou, cu pălăria (cea mică) pe cap, și a agățat-o în cuier. Substituirea a fost din nou făcută, așa încît, la plecare, domnul iar a tresărit cînd și-a pus pălăria veche. A început să-și pipăie îngrijorat fruntea și tîmplele. Își închipuia poate că, dintr-un motiv nemaiauzit, îi varia diametrul capului. După o clipă, însă, colegii au izbucnit în rîs, dîndu-se de gol, spre ușurarea bietului domn.

■ O secretară foarte cumsecade, harnică și binevoitoare fixa pe peretele din spatele biroului ei o nouă hartă a Europei. Una din acelea mărginite sus și jos de cîte o stinghie de lemn. Un coleg mai hîtru a oprit-o în mijlocul operațiunii. I-a spus că doar nu o vrea s-o fixeze drept, „ca toți proștii". „Cum adică?", a întrebat secretara uimită. Colegul a intrat într-o explicație savantă, spunîndu-i pe un ton convingător că harta e realizată într-o proiecție Gauss, motiv pentru care privitorul nu poate să aibă o viziune realistă și corectă asupra ei decît dacă e agățată puțin strîmb, cu stinghiile la un unghi de 20 de grade față de orizontală. Un secret de puțini știut, a zis el, dar a cărui respectare va aduce o mare prețuire din partea tuturor cunoscătorilor, de obicei oameni foarte importanți, care intrau în acel birou. Un alt coleg, pe fază, a dat și el din cap în semn de aprobare, ceea ce a convins-o pe biata femeie să încerce să pună harta strîmb. A bătut mai multe cuie străduindu-se să evite cutele care se făceau cînd o strîmba. Trecînd pe acolo, șeful a aruncat o privire ușor mirată asupra laborioasei operațiuni. N-a zis nimic, dar cîteva minute mai tîrziu, cînd s-a întors înapoi și totul era gata, a rămas perplex în fața hărții strîmbe și a luat-o la rost pe secretară: „De ce ai pus harta așa, cîș? Ai înnebunit?". Prinzîndu-l prevenitor de mînă, ea s-a apucat să-i livreze *mot-à-mot* explicația pe care tocmai o primise cu proiecția Gauss. Șefului parcă îi ieșeau ochii din cap de consternare. În plină expunere, însă, femeia a realizat brusc, descurajată: „Aoleu, într-adevăr, domnule, n-are cum... Cred că m-au păcălit băieții ăștia".

■ O altă doamnă, pensionară, la fel de harnică și cumsecade, mergea din cînd în cînd într-o redacție să facă traduceri pentru a-și mai completa veniturile. De la sediul central primea la imprimantă niște hîrtii cu articole în germană, pe care scria „În atenția doamnei X!". Lua textele, le traducea în română și le trimitea înapoi. Într-o zi, mucaliții din redacție au pus la imprimantă un text adresat ei cu formula cunoscută, dar în limba spaniolă. Doamna X l-a luat mirată și, descumpănită, a zis ca pentru sine: „Ce să mă fac acuma? Eu le-am spus de la început șefilor că traduc din germană și engleză. Asta e în spaniolă. Vor să mă încerce? Eu știu spaniolă așa, ca orice român care înțelege o limbă latină, dar cum să traduc perfect?". Apoi, dintr-odată, doamna și-a luat haina și a ieșit pe ușă. După ceva vreme s-a întors cu o sacoșă în care era un mare dicționar spaniol-român. Se dusese pînă acasă după el. Conștiincioasă, s-a apucat să traducă cuvînt cu cuvînt. Nimeni n-a mai îndrăznit să-i spună că fusese o farsă. După aceeași procedură, doamnei X i s-a mai dat și altădată să traducă un text, chiar din germană, dar care era copiat dintr-un manual de fizică. Doamna l-a tradus și l-a trimis înapoi, la sediul central. Se spune că un redactor neatent l-ar fi citit chiar în emisie. Iar ascultătorii postului de radio au audiat fără voie un curs de fizică nucleară.

■ Angajatul Y și-a cumpărat o mașină nouă de care era foarte mîndru și cu care venea zilnic la serviciu, de la o oarecare distanță. Niște colegi au pus mînă de la mînă și au început să cumpere în fiecare zi cîțiva litri de benzină pe care, în pauză, îi turnau pe ascuns în rezervorul mașinii acestuia. Așa se face că omul a crezut că mașina lui nu consumă aproape nimic. Colegii îl tot întrebau cum merge și el răspundea că formidabil și că are un consum infim. „La o mașină așa de mare?", se făceau ei că se miră. După vreo două săptămîni, „cheta" a încetat, iar automobilul a început să consume zdravăn, așa cum era și firesc la greutatea lui. Proprietarul însă s-a speriat și l-a dus la service. Mecanicii i-au spus că nu-i nimic anormal, dar el susținea sus și tare că la început nu fusese așa și că, de bună seamă, ceva se stricase. Atîta i-a bătut la cap, că bieții de ei n-au mai știut ce fac și au scăpat automobilul de pe rampă. În urma acestei neașteptate complicații, nici lui nu i-a mai spus nimeni că fusese o farsă.

■ ■ ■

ready made

„Direcțiunea CINEMATOGRAFULUI REGAL, roagă respectuos pe onor. public care, din cauza aglomerației prea mari nu a putut vedea bine reprezentația filmului GENUINA cu FERN ANDRA să binevoiască a scuza, iar acele persoane care din lipsa de locuri și-au luat banii înapoi la cassă, sau și-au vizat biletele pentru azi, să binevoiască a veni la reprezentația de după amiază înainte ca aglomerația să se formeze."

Adevărul, Anul XXXIV, no. 11352,
Marți, 5 Aprilie 1921

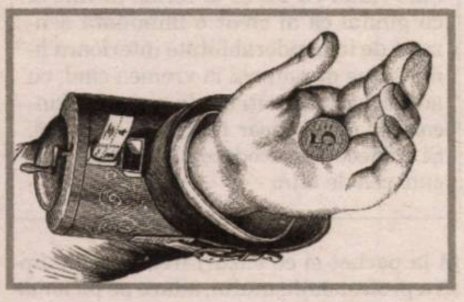

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Pensiile, marile iluzii și cruda realitate

Pensiile publice sînt una dintre cele mai sensibile și mai complicate teme economice ale României. Și nu doar ale economiei românești, ci la nivel european. Subiectul pensiilor strînge împreună o serie de factori obiectivi, care pot fi calculați cu o precizie matematică, alături de decizii subiective, luate pe criterii politice sau, pur și simplu, discreționare. În ceea ce privește pensiile, se îmbină calculul științific cu interesul de moment.

Este ca și cum un clovn ar trebui să jongleze, în același timp, cu șase-șapte mingi. Dacă scapă una dintre ele, sistemul întreg este în pericol să se prăbușească. Iată mingile pe care jonglerul trebuie să le țină, în același timp, în aer.

Pensiile depind de raportul dintre numărul de salariați și cel al pensionarilor. Pentru că pensiile de azi sînt plătite din contribuțiile încasate tot astăzi, raportul dintre angajați și pensionari este esențial. În România, sînt 10 salariați la 9 pensionari, ceea ce ar putea părea suficient. Doar că este ceva putred. Fondul de pensii publice are deficit, ceea ce arată că proporția salariați-pensionari de 10 la 9 nu este suficientă. Fie, pensiile sînt prea mari (fapt imposibil de acceptat de societate), fie contribuțiile sînt prea mici (situație imposibil de „digerat" de către cei care își plătesc corect obligațiile bugetare).

Dar situația trebuie privită și în mod dinamic. De exemplu, numărul pensionarilor este mai mare cu un milion de persoane în comparație cu anul 2000, dar numărul salariaților este mai mare cu numai 200.000. Evoluția este clară și în viitor. Ieșirea la pensie a unei generații numeroase („decrețeii") și estimarea numărului de angajați va pune o presiune tot mai mare asupra sistemului de pensii publice. Este o realitate care nu poate fi ignorată, mai exact, este un calcul matematic, demografic, de prognoză care nu poate fi contestat. Dar nici nu este luat în seamă. Dacă decidenții politici ar avea în vedere evoluția demografică și a pieței muncii ar fi mult mai rezervați în a oferi creșteri exagerate și nesustenabile pentru pensiile din sistemul public. Spre exemplu, specialiștii arată că o creștere a punctului de pensie cu 40%, așa cum era prevăzută în lege, ar fi fost sustenabilă doar în condițiile în care numărul de angajați ar fi de două ori mai mare decît cel actual. Ceea ce spune totul despre relația complicată dintre calculele reci și deciziile politice populiste.

În ecuația pensiilor intră și alți indicatori. Cei mult discutați sînt vîrsta de pensionare (pentru femei și bărbați, separat) și speranța de viață. Este importantă perioada în care statul plătește pensia, dar un indicator mai puțin discutat este numărul mediu de ani de muncă pînă la ieșirea la pensie. El definește, de fapt, perioada de contribuție pentru un salariat. Din acest punct de vedere, al duratei medii a vieții profesionale, România se află sub media Uniunii Europene. Este sugestiv faptul că, în România, sînt un milion de pensionari cu vîrsta cuprinsă între 55 și 65 de ani, adică mult sub vîrsta de pensionare. Ceea ce arată portițele, slăbiciunile și abuzurile sistemului și, mai ales, arată că vîrsta de pensionare nu este decît o cifră, în realitate sistemul de pensii funcționează după alte coordonate decît cele oficiale.

Sistemul de pensii depinde și de o altă variabilă: rata de înlocuire a salariului cu pensia. În Uniunea Europeană, studiile arată că rata de înlocuire diferă între statele membre, între 50% și 110%. În România, rata de înlocuire este între 30% și peste 100%, dacă luăm în calcul și pensiile speciale, care oferă, în unele cazuri, pensii mai mari decît salariile.

Analizele de specialitate arată că nivelul pensiei în raport de salariu depinde, din nou, de evoluția demografică, de numărul salariaților, dar și de salariile pe care le cîștigă aceștia. Din aceste puncte de vedere, viitorul va fi complicat pentru pensionari, în sensul că un sistem sustenabil va reduce rata de înlocuire a salariului cu pensia. În această situație, echilibrul poate fi adus de sistemele de pensii cu capitalizare, administrate privat, fie cele cu contribuții obligatorii, fie cele facultative.

De asemenea, o temă complicată pentru politicieni este cea privind nivelul sărăciei pentru pensionari. La acest capitol, sensibilitățile sînt mari. Nimeni nu și-ar dori ca pensionarii să se afle în risc de sărăcie. Numai că acest lucru se întîmplă, iar aproximativ 16% din europenii cu vîrsta de peste 65 de ani sînt expuși riscului de sărăcie. Procentajul diferă de la țară la țară, dar calculele europene arată că venitul mediu al persoanelor în vîrstă este de 84% din pragul național al sărăciei. Este o problemă pe care politicienii o rezolvă în felul lor, respectiv, crescînd pensiile fără să aibă în vedere mai mulți parametri, ci doar unul, și anume calculul electoral.

La toate problemele sistemului se adaugă soluțiile sustenabile. Ele sînt pe termen scurt (împrumuturi care să susțină deficitul fondului de pensii și transferuri tot mai mari de la bugetul de stat către bugetul asigurărilor sociale) sau complicate și pe termen mediu (o posibilă creștere a vîrstei de pensionare, egalizarea vîrstei de pensionare dintre femei și bărbați sau descurajarea pensionării anticipate).

Să ne întoarcem la clovnul care trebuie să țină în aer mai multe mingi. Politicienii români ar vrea ca jongleria să meargă, numai că undeva lucrurile se împotmolesc. Acolo unde deciziile se iau ținînd cont doar de ce ar vrea să se întîmple, nu și de realitate. În cele din urmă, toate ambițiile politice sînt aduse cu picioarele pe pămînt de realitatea crudă a demografiei și a pieței muncii.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Matei PLEȘU

Certitudini

Texte și opinii de:

- ● Virgil CIOMOȘ (profesor la Facultatea de Filozofie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca)
  „De la îndoiala carteziană la revelația freudiană“
- ● PS Mihai FRĂȚILĂ (Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfîntul Vasile cel Mare" de București)
  „Ucenici ai lui Iisus sau *clientelă* a lui Dumnezeu“
- ● Adrian ȘONKA (astronom la Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu" din București)
  „Universul neștiut“
- ● Mircea VASILESCU (profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
  „Tăria opiniunilor de sub patrafirul biților“
- ● Florin BICAN (scriitor și traducător)
  „Certitudini fără frontiere“
- ● Sorin COSTREIE (conferențiar la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București)
  „Certitudinea teoriilor conspirației“
- ● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu)
  „Epoca incertitudinii“

argument

Dincoace și dincolo de logică

DILEMA VECHE
Certitudini
„Singurul lucru cert este că nimic nu e sigur."

Ce ne-am face fără certitudini și fără gîlcevile – rodnice, uneori – iscate de ele? Cum am mai dezbate? Pe ce ne-am mai certa? Căci nu în zadar vorbea Kant despre „cearta“ gusturilor – ca „certitudini“ subiective, care „nu se discută, dar se dispută“ – și nu fără temei observa Wittgenstein că „Unde se întîlnesc cu adevărat două principii care nu pot fi reconciliate, acolo fiecare om îl declară pe celălalt nebun și eretic.“ *(Despre certitudine)*. „Certitudine“ și „ceartă“ au, în latină, un *ce* comun, o natură bătăioasă: *certo* înseamnă și „cert“, „sigur“, dar și „luptă“, „dispută“, „dezbatere“. Greaca veche oferă pentru „certitudine“ doi termeni mai puțin pugnace: *asfáleia* – „care nu alunecă, stabil, ferm, cert“ (opus lui *sfalerós* – „nesigur, lunecos, înșelător“) – și *bebaiótes* – „stabilitate, siguranță, certitudine“ (din *bébaios* – *„teren ferm,* solid, pe care se poate merge“).

„Singurul lucru cert este că nimic nu e sigur“ spunea Pliniu cel Bătrîn în *Naturalis Historia.* Unica certitudine a lui Descartes era că se îndoiește de orice („mă îndoiesc, deci cuget...“). Pentru Wittgenstein, „O îndoială fără sfîrșit nici măcar nu mai este o îndoială.“ *(Despre certitudine)*. Fiecare dintre aceste afirmații se autoanulează, în cele din urmă. La asemenea remarcabile fundături logice au ajuns și Socrate, cu faimosul „singurul lucru pe care îl știu este că nu știu nimic“, și cretanul Epimenide, care spunea că „toți cretanii sînt mincinoși“, și mulți alții. Logica nu ne ajută întotdeauna în încercarea de a extrage definiții ultime. Eliberate, într-o primă instanță, de rigorile logicii, dar nu și de scrutinul rațiunii, sînt, după Johannes Volkelt, certitudinile *pre-logice* ale conștiinței (eul subiectiv) și certitudinile intuitive *post-logice* (certitudini neverificabile „despre lume și Dumnezeu“). Considerînd că există deopotrivă argumente pro și contra oricărei aserțiuni, scepticismul definește certitudinile ca pe iluzii persistente și întrevede ca unică soluție suspendarea neputincioasei judecăți. Marcel Boll descrie certitudinea prozaic, cu severitate matematică: o simplă „varietate a genului aleatoriu“, o gradație pe scara aleatoriului, de la „imposibil“, *via* „posibil“, „probabil“, pînă la „cert“ *(Les certitudes du hasard).*

Dar vastele dezbateri logic-epistemologice despre certitudine pălesc în fața micilor (in)certitudini din viața de zi cu zi: *„Știu* că sînt sănătos, dar dacă sînt bolnav?“, *„Știu* că partenerul meu mă iubește, dar dacă mă înșel?“, *„Știu* că binele învinge, dar dacă...“ ș.a.m.d. Acest „știu“, a cărui utilizare (abuzivă, necritică, s-ar putea argumenta) i-ar scoate din minți pe Wittgenstein, pe G.E. Moore și pe mulți alți filozofi analitici, reprezintă, pe alt palier, „certitudinea“ care îi ajută pe ceilalți muritori să nu își piardă mințile.

În orice caz, dilema noastră nu este „certitudine sau dubiu“. Preferăm să distingem între îndoiala uzurpatoare, care dezbină și zădărnicește, și dubiul reflexivității, însoțitor al minților alerte și căutătoare; între certitudinea oarbă, nedilematică, ce evacuează orice întrebare, și certitudinea ca *teren ferm (bébaios)* de pe care dubiul benign, buna reflexivitate pot să își ia zborul. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Virgil CIOMOȘ

De la îndoiala carteziană la revelația freudiană

> *Cred, Doamne, ajută necredinței mele*!
> MARCU, 9, 24

Începuturile civilizației moderne au fost marcate de emergența a două mari teme de reflecție: constituirea subiectului uman ca existență autonomă, respectiv, evaluarea critică a certitudinilor sale. Teme prin excelență carteziene. Autorul *Discursului asupra metodei* a fost, într-adevăr, un genial om de știință, creator al geometriei analitice, prin care s-au articulat pentru prima oară algebra și geometria. De unde și celebrul produs cartezian: intelectul nostru, facultate a unei cunoașteri formale, poate produce scheme și, în consecință, imagini ale unor obiecte factuale cu care, pînă atunci, se ocupase doar fizica. Într-un fel și la limită, matematica devenea condiția de posibilitate a realității însăși. Fundamentul ultim invocat de Descartes în favoarea acestei extraordinare, dar stranii virtuți era unul... teologic: în marea lui generozitate, Dumnezeu ne-a dat acces la ideile care au stat la Originea creației lucrurilor și, ca atare, la posibilitatea de a le reproduce pe cale artificială. Ar exista, cu alte cuvinte, o anume certitudine umană capabilă să reproducă ceea ce Dumnezeu a produs în momentul creației. Cu toate acestea și spre deosebire de noi, Creatorul „produce“ lumina prin simpla pronunțare a acestui cuvînt. A fi și a gîndi sînt, pentru el, totuna, un principiu și, mai ales, o provocare pentru întreaga filosofie occidentală, începînd cu Parmenide și Aristotel și sfîrșind cu Hegel și Heidegger. Așa stau, oare, lucrurile și cu noi, oamenii? Nu e deloc sigur. Există în Descartes și un alt filon, mai puțin invocat, cunoscut din nefericire printr-o vocabulă devenită celebră – *cogito*. De ce din nefericire? Pentru că el pare să susțină mai sus pomenitul principiu al identității dintre cunoaștere și realitate. Or, ceea ce face realmente Descartes pentru a „demonstra“ singura noastră certitudine n-are nimic de-a face cu certitudinea cunoașterii.

Dacă spune un adevăr,
înseamnă că spune într-adevăr o minciună.

Să recapitulăm, pe scurt, „raționamentul“ său. El poate fi expus, în limbajul unei dialectici de inspirație hegeliană, în trei timpi. Primul atestă faptul că există, bineînțeles, o cunoaștere științifică. Cum am remarcat, Descartes însuși a fost un matematician de geniu. Dar pentru că știința trebuie să fie „clară și distinctă“, nu putem, totuși, exclude eventualitatea ca (re)producerea ei să fie efectul unui miraj indus de un Geniu al Răului. Iată, așadar, al doilea timp – faustic, după Goethe (sau mefistofelic, dacă vreți) –, care ne cere să ne îndoim de absolut tot ceea ce cunoaștem. După știința certitudinii vine filosofia îndoielii, una hiperbolică, „despre tot și despre toate“. În sfîrșit, al treilea timp conclude că, deși trebuie să ne îndoim de întreaga noastră cunoaștere, nu ne putem, totuși, îndoi că „cineva“ se îndoiește. Obținem în acest fel unica certitudine la care ființa umană are acces, cea a purei și indeterminatei sale existențe ca subiect. Un subiect al îndoielii, desigur, nu al cunoașterii, care nu poate afirma nimic cert, nici despre lume, obiectul cunoașterii, nici despre el însuși. În cele din urmă, nu *cogito*-ul ar trebui să definească filosofia modernă, ci *dubito*-ul. Este ceea ce constatase, cu mult înaintea lui Descartes, Socrate. Contemporanii lui trimiseseră, într-adevăr, o ambasadă la Delphi pentru a afla cine este cel mai înțelept din cetate. Răspunsul oracolului a fost „clar și distinct“: „Socrate este cel mai înțelept“. Spre surprinderea atenienilor, însă, răspunsul secund al lui Socrate la acest prim răspuns al oracolului i-a lăsat în încurcătură: „- Sînt cu adevărat cel mai înțelept de vreme ce eu, singur, știu că nu știu“.

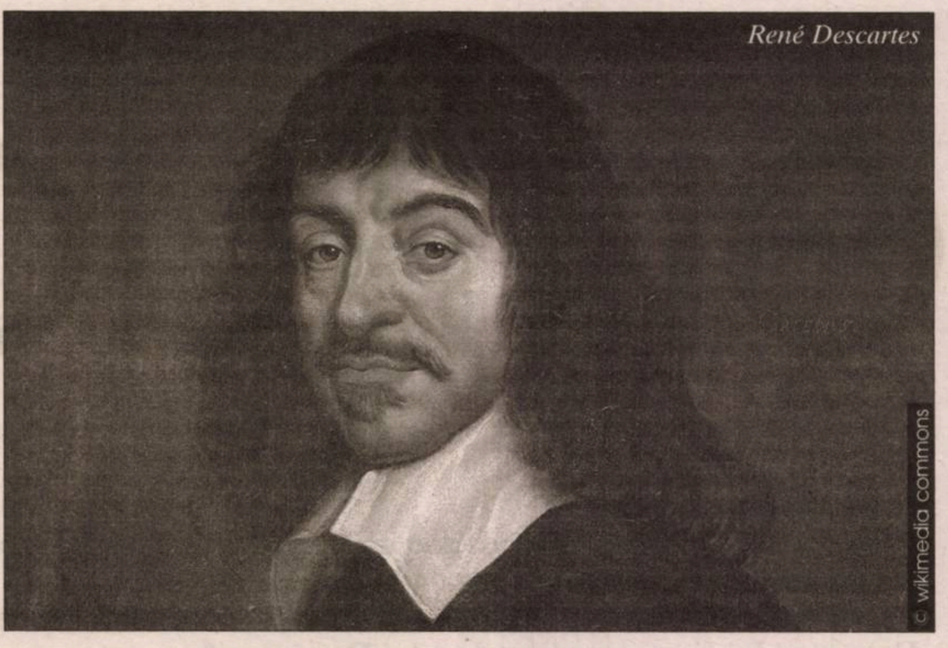

René Descartes

© wikimedia commons

La aproape două milenii și jumătate de la momentul augural al civilizației europene, Occidentul avea să confirme această „certitudine negativă“ atît la nivel factual (experimental), cît și la cel formal (intelectual). Louis de Broglie, în fizică, și Kurt Gödel, în matematică, au făcut loc, la rîndu-le, indeterminatului. Astfel, plecînd de la cercetările lui Einstein dedicate luminii și naturii sale corpusculare (inspirate de descoperirea de către Planck a caracterul cuantic, adică discontinuu, al realității fizice), tînărul de Broglie lansează ipoteza, verificată apoi experimental, potrivit căreia toate particulele „elementare“ au o dublă natură, cea de corpuscul-undă, termeni, cum se vede, contradictorii. Heisenberg avea să tragă concluziile metodologice și epistemologice care decurg din această dualitate fundamentală: nu vom putea niciodată determina simultan coordonata și impulsul unei particule. Dacă știm, de exemplu, despre care particulă anume este vorba (impulsul), nu vom putea ști și unde este ea (coordonata). Dacă știm, dimpotrivă, unde este o particulă (coordonata), nu vom putea ști și despre care anume particulă este vorba (impulsul). Un formalism ondulatoriu (al continuității) va avea mereu un rest corpuscular (discontinuu), iar un formalism corpuscular (al discontinuității) va avea mereu un rest ondulatoriu (continuu). Nu putem scăpa de resturile certitudinilor noastre, versiune a ceea ce, la scurt timp, va deveni principiul incertitudinii din mecanica cuantică. Același lucru s-a întîmplat și în matematică. Așa cum „reflexia“ noastră despre realitatea fizică o modifică în mod sensibil – de unde concluzia: nu avem acces direct la însuși obiectul fizicii –, tot așa „reflexia“ noastră despre posibilitatea matematicii o modifică în mod inteligibil – de unde concluzia: nu avem acces direct la însuși subiectul matematicii. Realitatea fizică e „imanentală“, posibilitatea logicii e „transcendentală“. Nu există o realitate a realității sensibile, după cum nu există o posibilitate a posibilității inteligibile. Meta-fizica și meta-matematica sînt, în consecință, imposibile. Kant, deja, demonstrase imposibilitatea unei cunoașteri a cunoașterii sensibile – nu există o intuiție secundă a intuiției primare (ar fi tot un fel de intuiție) –, după cum nu există nici o cunoaștere a cunoașterii inteligibile – nu există o judecată secundă a judecății primare (ar fi tot un fel de judecată). Altfel spus, nu putem avea nici o senzație a senzației – putem doar s-o intuim – sau un concept al conceptului – putem doar să-l schematizăm. „Umblăm“, din păcate, doar cu intuiții și cu scheme. Putem intui și gîndi, dar nu putem cunoaște originea intuiției și nici a gîndirii noastre. Acesta e contextul în care au apărut celebrele teoreme despre inconsistența și incompletitudinea matematicii. Dacă am încerca, de pildă, să exprimăm, în chiar interiorul matematicii, propria ei posibilitate – ceea ce, folosind metoda aritmetizării, i-a reușit tînărului Gödel –, dacă vom încerca, mai precis, să axiomatizăm matematica introducînd un limbaj simbolic menit să exprime propria ei reflexivitate (programul lui Hilbert), se poate într-adevăr demonstra că acest sistem este nu numai incomplet, ci și inconsistent. O replică a paradoxului antic al mincinosului care spune că minte. Dacă spune un adevăr, înseamnă că spune într-adevăr o minciună, dacă spune o minciună, înseamnă că spune într-adevăr un adevăr. Orice adevăr presupune un rest de minciună și orice minciună presupune un rest de adevăr. Există, deci, o imposibilitate de principiu de a fi sinceri „pînă la capăt“. Mărturiile noastre sînt incomplete și inconsistente.

Dacă spune o minciună,
înseamnă că spune într-adevăr un adevăr.

Ne putem, oare, dispensa de acest „ceva“ pe care nu-l putem obține decît împreună cu restul său? Ne mai lipsesc, astăzi, urmele sale reziduale? Mai sînt ele, aceste urme, probe în negativ ale certitudinii însăși? Iată dilema noastră de principiu! Unii matematicieni au dezamăgit cu totul atunci cînd, resemnați, au recomandat pur și simplu să nu ne mai gîndim la aceste stranii entități „transfinite“. Să nu ne întrebăm, de pildă, dacă mulțimea mulțimilor mai este sau nu o mulțime „ca oricare alta“. Dilemă esențială, care marchează însăși umanitatea noastră și începuturile sale filo- și onto-genetice. Mai pot fi poveștile noastre pentru copii inspirate de zmeul zmeilor sau de zîna zînelor? Ce consecințe ar avea excluderea din istoria civilizației noastre a primei sale epoci – cea mitologică? Și ce s-ar întîmpla dacă am refuza copiilor noștri entitățile sale „transfinite“? Astăzi, singură psihanaliza atrage atenția asupra catastrofelor care decurg dintr-o astfel de privație. În aceiași ani în care se nășteau mecanica cuantică și logica matematică, Freud avea să revoluționeze modul de abordare a realităților psihice. Operație delicată de vreme ce ea depășește problematica obiectului și a cunoașterii sale, amîndouă inaccesibile, cum am văzut. Era vorba, de astă dată, de însuși subiectul conștient care dorește să cunoască obiectul. În acest context, întrebarea care se punea era dacă subiectul (cunoașterii) are acces la el însuși, dacă există o conștiință a conștiinței. Înaintea lui Freud, Kant demonstrase că nu. Același Kant pe care Freud îl invocă drept principalul său izvor de inspirație. Eul nostru conștient este sur-montat de sursa lui transcendentală – mai precis, de conștiința transcendentală (desemnată de tînărul Hegel drept „inconștient“) –, iar corpul nostru este sub-montat de sursa lui „imanentală“ – în măsura în care există evenimente corporale pe care nu le mai putem stăpîni. Cazul „micului Hans“ este de-a dreptul paradigmatic. Pacientul lui Freud descoperă, într-adevăr, două lucruri de-a dreptul stranii: unul formal, și anume că ceea ce credea el despre conceptul de cal are un rest „sălbatic“ (transcendental) – fapt care îi declanșează fobia –, altul factual, că o parte a corpului său poate produce un act – o erecție, în ocurență – la fel de „sălbatică“ pentru că nu mai ascultă de propria lui conștiință. Contribuția majoră a lui Freud a fost aceea de a fi redefinit simptomele subiectului uman – fie ele simbolice sau somatice – drept resturi ale aceluiași „ceva“ care ne scapă atît la nivel formal, cît și la cel factual, inconștient („conștiința transcendentală“), și corpul („obiectul transcendental“). E ceea ce el numește prin „întoarcerea refulatului“. Entitățile „transfinite“ nu rămîn suspendate într-o lume de dincolo sau de dincoace, ele se întorc sub formă de rest. Cunoașterea noastră formală este marcată de resturile discursivității noastre (există lacune între cuvinte), iar realitatea noastră factuală este marcată de resturile trupului nostru (există orificii în continuitatea lui). Aceste lacune-orificii sînt tocmai (non)locurile (în sens topologic) în care se înscriu simptomele noastre, după cum, prin analogie, discontinuitatea cuantică a universului nostru este, la rîndu-i, marcată de resturile găurilor negre (există lacune în univers).

Revoluția freudiană a produs cîteva importante consecințe, inclusiv la nivelul facultăților noastre de cunoaștere și al obiectelor lor. Dacă vom încerca, de pildă, să ne concentrăm percepția asupra unui „punct“, vom observa că, pe măsură ce atenția noastră progresează spre „certitudinea per-

DILEMA VECHE
Certitudini

ceptivă“, în jurul „punctului“ apar, sub formă de pulsiune, tot felul de resturi perceptive care o însoțesc. Dacă vom face același lucru cu o imagine, încercînd să ajungem la „certitudinea imaginară“, vom observa apariția, prin aceeași pulsiune, a unor resturi imaginare pe care Husserl le numește *phantasiai*. Și dacă ne vom concentra, în sfîrșit, asupra unui subiect de discurs pentru a obține „certitudinea conceptuală“, vor apărea, tot prin pulsiune, niște resturi de voci, un fel de „murmure“, analoage „gîngurelii primordiale“, veritabil pandant al radiației remanente produse de *Big-Bang*. Originea deja refulată a cunoașterii și certitudinii noastre „se întoarce“ sub forma unor fenomene secunde ce nu mai pot fi încadrate într-un spațiu și un timp ordinare căci ceea ce „se întoarce“ este Originea însăși. De aceea, Lacan avea să spună că Freud rămîne unul dintre puținii gînditori care, într-un complex și complicat sfîrșit de modernitate, păstrează încă un interes viu pentru revelație, pentru certitudine, și anume, ca fenomen secund al privației, frustrării și castrării (certitudinii însăși). Într-un cuvînt: al așteptării a ceea ce „stă să vină“ (deși pare să fi venit deja). *En attendant Godot*, rămînem „cel puțin“ cu certitudinea nostalgiei sale. Este, oare, puțin lucru acesta? Clinica psihanalitică spune că nu. Fără referința la „transfinit“, omul nu-și poate susține normalitatea psihică. Mai mult, cei care ignoră „transfinitul“ sau îl neagă sînt pasibili de afecțiuni psihice. În fapt, negarea restului perceptiv (factual) sau a celui discursiv (formal) este imposibilă pentru că, la limită și așa cum demonstrează Lacan, ceea ce respingem sau negăm se întoarce ca refulat sub formă de halucinație factuală (schizofrenie) sau de delir formal (paranoia). Halucinația și delirul sînt resturile aroganței noastre de a obține, singuri, certitudinea. Nu putem nega, prin urmare, resturile cunoașterii – îndoiala însăși – fără riscul ca aceasta din urmă să se întoarcă sub forma simptomatică a falselor certitudini. În cele din urmă, doar psihoticii au certitudini. Dar poate că cea mai importantă concluzie care se desprinde din experiența clinică a psihanalizei este că singura noastră șansă de a accede la Origine nu constă în potențarea „certitudinilor“ noastre – negative, în fond –, ci în curățirea restului simptomatic al îndoielilor care le însoțesc. Îndoiala devine tocmai locul prezenței – prin ratare – a certitudinii. Așa cum spune Sfîntul Pavel: numai cel care are conștiința păcatului (a îndoielii) poate spera la împlinirea propriei sale dorințe (la certitudine). Doar în acest fel vom putea dobîndi acel „ceva“ pe care nu l-am avut niciodată, dar pe care simțim, totuși, că l-am pierdut: vederea celor nevăzute și înțelegerea celor neînțelese.

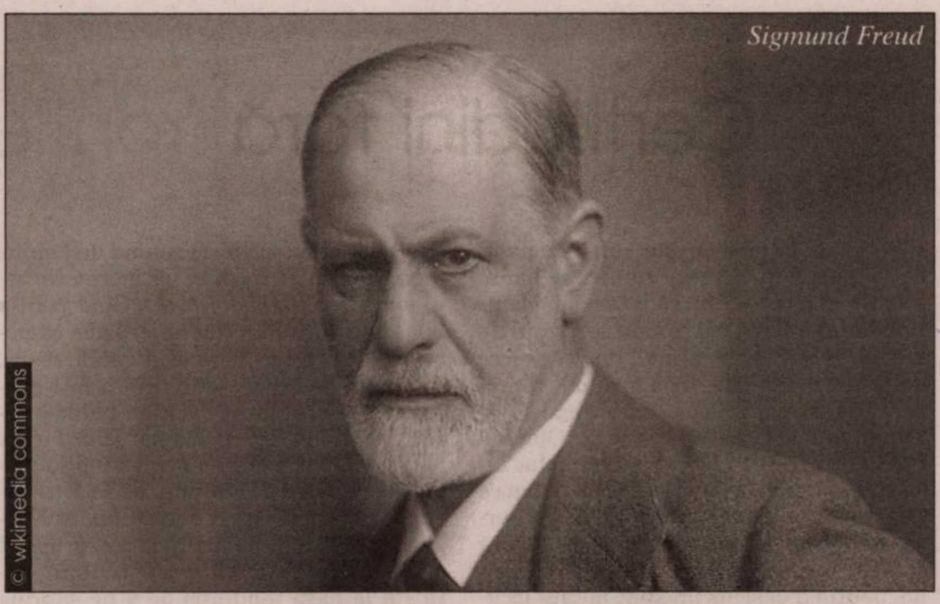
Sigmund Freud

© wikimedia commons

Virgil Ciomoș *este filosof și psihanalist.*

Adrian ȘONKA

Universul neștiut

Pare că sîntem cele mai bune animale de pe Pămînt și că nimeni nu ne poate învinge, cît timp nu rămînem singuri noaptea în savană, desigur. Pare că le știm pe toate, cîte-n Lună, în stele, dar nici măcar nu putem concepe cum pot trece de 500 de ori zece milioane de ani. Ne credem atît de buni încît ni se pare normal ca pînă și extratereștrii să ne răpească, dar oare ce ar putea afla o ființă interstelară de la un om, pentru că artă și trăiri au și ei? Sîntem, într-adevăr, mult mai deștepți decît cerbii: folosim sateliții artificiali pentru a vedea filme cu pisici, oceanele pentru a scăpa de gunoaie și îmbîcsim atmosfera ca să ajungem mai repede la aprozar pentru produse *eco*. Și, cel mai important lucru, sîntem siguri că știm multe.

Cînd te întreabă un copil cîte stele sînt pe cer, cel mai sincer răspuns este „Nu știu, lasă-mă-n pace“, dar nu pentru că nu vrei să ai de-a face cu puiul de om, ci pentru că efectiv nu știm. Este imposibil să numărăm cîte stele sînt pe cer și nu pentru că sînt prea multe. Pur și simplu, cerul se mișcă și stelele apun în timp ce numeri. Sau răsar. Sau sînt acoperite de nori, copaci, case, blocuri și lumina de la telefon. Sau pentru că nu mai sînt la fel de strălucitoare cînd sînt aproape de orizont și nu se mai văd. Este imposibil, pe cuvîntul meu!

Ai auzit de chestia aia mare și strălucitoare care se vede ziua pe cer? Aparatul de făcut lumină sau Soarele, cum i se spune în cercurile academice, al doilea obiect ca importanță pentru om, după telefon. Cunoaștem cît de mare și departe este, dar nu știm de ce la fiecare 11 ani se umple de pete și începe să erupă cu un entuziasm asemănător cu cel din ziua de salariu. Stă activ doi-trei ani, după care ajunge la un minim de activitate, ca aceea din centrul Pietroșiței sîmbătă seara. Apoi, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, activitatea crește și vine iar maximul. La fiecare 11 ani, Soarele este la maxim și noi nu știm de ce. Ba mai mult, spre surprinderea (și neștiința noastră), agitația lui a încetat timp de 60 de ani între 1645 și 1715, perioadă cînd au înghețat canalele din Olanda și Veneția, Tamisa era patinoar, peștii au murit de frig, iar oamenii de foame. Nu știm dacă a fost de la Soare, dar se potrivește foarte bine perioada grea de pe Pămînt cu cea de inactivitate de pe Soare. Ar putea fi și din cauza regelui Ludovic al XIV-lea, care a domnit în perioada respectivă, a murit chiar înainte să apară petele pe Soare și se intitula și Regele Soare, dar probabil că nu a avut posibilitatea să facă frig și-n Italia, și-n China.

„0,3% din asteroizii virtuali atașați lui 2004 MN4 vor cădea pe Pămînt undeva între Tecuci și Miami“.

Nu doar Soarele ne dă bătaie de cap, ci și Pămîntul. Forma de viață care scrie aceste rînduri nu ar fi trebuit să existe, și nici cititorii săi, pentru simplul fapt că, acum patru miliarde de ani, Soarele nu era foarte strălucitor. Lumină puțină înseamnă căldură puțină și zero apă lichidă pe planetă. Și pentru că viața nu apare în gheață (în cel mai bun scenariu începe la un pahar de lichid care conține cuburi de gheață), iar, după cum vezi în supermarket, totuși există, pesemne ceva a dus la apariția ei. Cum de a născocit viață bila noastră glazurată cu aer în frigul de atunci nu știm.

O altă incertitudine amuzantă se întîlnește la poziția asteroizilor, supărătoare la cei care se apropie și se pot ciocni cu Pămîntul, în general, și cu strada ta, în particular. Asteroizii sînt întotdeauna văzuți, observați, înregistrați, cu un telescop și un detector, un fel de cameră de fotografiat fără obiectiv. În imagini apar ca un punct luminos, dar acel punct ascunde mulți kilometri de spațiu. Practic, din cauza depărtării la care se află asteroizii și a aerului prin care observăm, un mic punct luminos în imagine acoperă un volum de zeci sau sute de kilometri de spațiu cosmic, iar noi nu știm cu exactitate unde se află asteroidul. Și dacă nu cunoaștem bine poziția nu vom ști nici viteza exactă sau mărimea obiectului. Iată un paradox: vezi asteroidul, dar nu te ajută foarte mult. Dacă se apropie de noi nu vom ști foarte bine pe unde trece, incertitudinea asta fiind dezastruoasă în cazul unei ciocniri. Avem și o soluție: considerăm că tot volumul de spațiu observat conține asteroizi virtuali care se mișcă toți după legile sistemului solar, vedem cîți și pe unde pică fiecare pe Pămînt și estimăm probabilitatea ca unul să îți pice pe bloc și în ciorbă. Parcă și văd o știre apocaliptică: „NASA ne anunță că 0,3% din asteroizii virtuali atașați lui 2004 MN4 vor cădea pe Pămînt undeva între Tecuci și Miami“. Uneori chiar îți vine să te simți ca un dinozaur!

Chiar dacă așteaptă să le cadă asteroizii în cap, oamenii nu au pic de rușine și vor să măsoare distanța pînă la toate stelele de pe cer. Au făcut-o deja pentru 1,6 miliarde de stele și tot nu cunosc exact cît de departe sînt, din cauza erorilor de măsurare. Distanța pînă la stele se află dacă măsori un unghi foarte mic, paralaxa, dat de mișcarea ei pe cer cînd este observată în momente diferite. Unghiul este atît de mic încît orice problemă a telescopului, a aerului, a sondei spațiale, a detectorului sau a ceasului induce incertitudine. Din toate cauzele de mai sus, distanțele măsurate au erori foarte mari, atît de mari în cele mai multe cazuri încît nu prea știm pe unde sînt stelele. Tabla e de vină! Distanțele pînă la cele 1.600 de milioane de stele măsurate de telescopul spațial GAIA nu sînt foarte sigure din cauză că nu știm cum se încălzește de la Soare tabla din care este construit satelitul. Căldura dată de tablă modifică haotic orbita, ceea ce duce la măsurători cu erori variabile, un dezastru de magnitudine galactică.

Totuși, nici un dezastru nu se compară cu nesiguranța pe care o avem cu privire la existența spațiului și a timpului. Pînă acum am vorbit despre firimituri, mărunțișuri cosmice, obiecte care își desfășoară activitatea pe scena imensă a Universului observabil, dar acum voi ataca morile de vînt.

Din ceea ce am măsurat noi, Universul este atît de mare încît poate fi străbătut în 94 de miliarde de ani cu viteza luminii, însă în ultimii ani noi informații ne-au arătat că poate fi mult mai mare. Universul ar trebui să fie îndoit de griji sau (cum ai putea să spui ca să pari mai inteligent) să aibă o curbură negativă sau pozitivă din cauza tuturor pisicilor, morcovilor, pulsarilor și a celorlalte obiecte prezente în spațiul cosmic. Problema e că nu este așa, toate măsurătorile arătîndu-ne că Universul este la fel de plat ca discursurile politicienilor autohtoni. S-a găsit un răspuns, total nesatisfăcător pentru omenire, dar în ton cu subiectul articolului. Partea de Univers pe care o observăm este doar un mic procent dintr-un Univers care ar putea fi infinit, o regiune prea mică pentru a ne arăta o curbură. Și cît reprezintă o mică parte din infinit? Mai nimic, da. Universul observabil este aproape nimic, iar Big Bang-ul este un simplu eveniment local, demn de prezentat doar la TVR 3.

Nimicul dintre planete, stele și galaxii este cea mai mare structură invizibilă, la fel de palpabilă ca rețeaua de autostrăzi din România. Pentru noi, Universul are mărimea prezentată mai sus, care însă este valabilă doar pentru noi. Imediat cum viteza de deplasare crește, spațiul se contractă. La viteze apropiate de cea a luminii, distanțele se micșorează enorm, iar Universul este mai mic. Dacă reușești să atingi viteza luminii vei străbate tot Universul într-o clipă pentru că timpul și distanțele dispar, la fel ca atunci cînd stai la coadă la circa financiară.

Distanța este relativă și dacă ajungi cumva în preajma unei stele neutronice sau a unei găuri negre. Relativitatea spațiului nu poate fi văzută în fața liceului pentru că toți elevii stau la bășcălie în același cîmp gravitațional de mică intensitate.

Spațiul și timpul sînt relative, Universul observabil este doar un fragment din infinit, tabla încălzită la Soare modifică distanțele pînă la stele, asteroizii virtuali ne pot strica ziua, iar Soarele face ce vrea fără ca noi să putem afla dinainte sau să facem ceva. Un lucru este sigur: știința ne învață să avem certitudinea că nu știm foarte multe despre Univers.

Adrian Șonka *este astronom la Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu“ din București. Cea mai recentă carte publicată:* O plimbare prin Univers. Carte de relaxare astronomică, *Editura Nemira, 2021.*

Florin BICAN

Certitudini fără frontiere

Am crescut cu certitudinea că „nemții“ sînt depozitarii tuturor certitudinilor. Noțiunea mi-a fost indusă, în primii ani de copilărie, de către bunicul meu, om simplu, de la țară. Nu știam pe atunci ce-s ăia „nemți“ și, cu atît mai puțin, ce-i aia „certitudine“. Nici bunicul meu nu folosea termenul *certitudine* ca atare, dar după opt ani de prizonierat în Siberia, alături de prizonierii nemți, ajunsese la concluzia, verificată în teren, că „dacă-ți spune un neamț că-i așa, apăi să știi c-așa-i“. Și pentru că bunicul meu se dovedise, sub ochii mei, infailibil într-o mulțime de domenii și situații, am acceptat fără șovăire și postulatul lui cu privire la infailibilitatea nemților.

În virtutea acestei convingeri inoculate de timpuriu, ideea mea de certitudine a avut multă vreme ca etalon „neamțul“ – desigur, nu neamțul caricaturizat clișeic, ci un neamț real și palpabil, protagonistul poveștilor din lagăr ale bunicului. Ce m-a surprins cînd i-am cunoscut pe nemți în habitatul lor natural și reunificat a fost însă predispoziția lor spre îndoială, iar asta mi s-a părut o calitate chiar mai atrăgătoare.

Am cunoscut și nemți ale căror certitudini – e drept, aberante – au fost infirmate spectaculos. De pildă, F., adolescentul boem dintr-un mic burg bavarez. Fusese escrocat de un coleg de o sumă ridicolă. Cu certitudinea că dreptatea e de partea lui (certitudine nu o dată perdantă în istoria Germaniei), F. a orchestrat o amenințare la adresa datornicului care, în ciuda pledoariilor sale rezonabile, se încăpățîna să nu-i returneze banii. Văzuse el într-un film că interlopii își intimidează adversarii tăindu-le preșul de la ușă. N-am văzut filmul, dar bănuiesc c-o fi fost o comedie. Însă F. a luat filmul în serios și s-a dus la ușa datornicului, înarmat cu foarfecele de croitorie. Obiectivul se afla într-un bloc. S-a întîmplat însă ca F. să greșească etajul. Și în timp ce tăia tacticos preșul greșit, a fost observat de vecina de vizavi, care, neavînd altă treabă, se uita pe vizor. Alertată de vecină, poliția a descins imediat la fața locului și l-a luat pe F. ca din oală. Revizuind certitudinile în baza cărora a acționat F., e clar că infailibilitatea nemților nu mai e ce-a fost. Dacă l-ar fi citit pe Lessing, F. ar fi aflat, poate, că a vedea lucrurile prin ochii proprii e o erezie. Certitudinea se instalează de-abia după ce percepția subiectivă a fost infirmată, mai mult sau mai puțin traumatic, și astfel depășită ireversibil.

În al său *Oráculo manual*, Baltasar Gracián vede în *desengaño* (dez-amăgire) debutul certitudinii. Amăgirea, deși îi insuflă purtătorului certitudini de nezdruncinat, este o bombă cu ceas, care tinde să-i explodeze în față cînd îi e lumea mai dragă. Dar pînă atunci îi conferă o siguranță în virtutea căreia poate obține reușite spectaculoase, asemenea echilibristului care traversează cascada Niagara pe sîrmă. În 1995, McArthur Wheeler a jefuit două bănci din Pittsburgh în plină zi (aceeași zi), avînd *certitudinea* că a devenit invizibil după ce s-a frecat pe piele cu zeamă de lămîie, ingredientul de bază în obținerea cernelii simpatice *(invisible ink)*. Cînd poliția l-a identificat din înregistrările camerelor de supraveghere și a venit, seara, să-l salte de-acasă, jefuitorul a fost consternat și n-a putut decît să bălmojească: „Da’ m-am dat cu zeamă“ *(But I wore the juice)*. Episodul i-a atras atenția psihologului David Dunning, de la Universitatea Cornell. Împreună cu Justin Kruger, a analizat fenomenul și a descoperit existența unei „iluzii a certitudinii“, care stă la baza tendinței de a ne supraevalua în virtutea unor certitudini nefondate. Iluzia e cunoscută și sub numele de „efectul Dunning-Kruger“.

La dinamitarea acestei iluzii, încă nenumite pe vremea lui, se referea Gracián cînd vorbea despre *desengaño*, avertizînd că, în sinea lui, fiecare are certitudinea (mărturisită sau nu) că e expert absolut în orice domeniu se învrednicește să-și dea cu părerea. Certitudinile subiective funcționează ca cerneala invizibilă cu care s-a dat McArthur Wheeler – adică pînă cînd sînt confruntate cu imaginile înregistrate pe camerele de supraveghere…

Sînt însă și certitudini aparent subiective care funcționează în pofida abaterii de la normele realității. În virtutea lor, Daniel a intrat senin și relaxat în cuptorul cu foc arzător și în groapa cu lei – și a ieșit la fel cum intrase, în ciuda prognozelor date de adversarii săi, și ei deținători ai unor certitudini vizate fără echivoc de realitate. Dar certitudinile profetului Daniel, cum spuneam, sînt doar *aparent* subiective. Sursa lor e transcendentă, iar validitatea lor e probată incontestabil. Ceea ce sugerează că certitudinile pot varia drastic, în funcție de dimensiunea din care provin.

Nu știu din ce dimensiune o fi provenit certitudinea vecinului meu J. care, prin anii ’80, își „băgase actele“ să emigreze în Occident. Cînd l-am întrebat ce are de gînd să facă odată ajuns „Acolo“, mi-a răspuns, la fel de senin ca Daniel, că va juca la loterie, și cu banii își va amenaja un studio de înregistrări (J. era electrician de profesie). Care bani? l-am întrebat, ușor alarmat. Dacă joci la loterie, nu înseamnă că și cîștigi. Ba da, m-a liniștit J. În Occident, *toți* cîștigă la loterie. De unde crezi că au atîția bani? Pînă la urmă, J. a plecat și am pierdut legătura cu el. Am aflat întîmplător de la un alt vecin, care tocmai îl vizitase în Occident, că J., ajuns acolo, a jucat la Loto și cu banii și-a făcut un studio de înregistrări.

Așa că, atunci cînd va veni vremea să le dau pilde de certitudine nepoților mei, voi abandona filiera nemțească și le voi povesti despre J. În viață e bine să ai certitudini.

***Florin Bican** este scriitor și traducător. Cea mai recentă carte publicată:* Descoperim cu Apolodor, în Deltă, păsările-n zbor, *Editura Arthur, 2020.*

Mircea VASILESCU

Tăria opiniunilor de sub patrafirul biților

Pe la jumătatea anilor ’90, cînd Internetul abia trecuse de genunchiul broaștei, iar „digitalizare“ încă era un cuvînt necunoscut pentru cei mai mulți, citeam tot felul de studii simandicoase despre cum vor evolua tehnologiile comunicării și cum se vor constitui „comunități online“ în cadrul cărora oamenii își vor împărtăși (azi se zice „șerui“) ideile, opiniile, gusturile. *Being Digital* (1995), cartea în care Nicholas Negroponte descria – simplu, pe-nțeles, cu umor – modul în care digitalizarea ne va schimba viețile a fost un bestseller și a generat (alături de alte scrieri, desigur) o anume euforie a schimbării, un soi de optimism tehnologic molipsitor. Era vorba acolo, între altele, de niște „autostrăzi ale informației“ și de ușurința de a comunica, de accesibilitatea minunatelor dispozitive care, nu-i așa, vor face viața umanității mai bună.

După 25 de ani, în plină epocă a rețelelor sociale, optimismul s-a mai ponderat. Sigur că tehnologiile digitale au făcut și fac mult bine, e indiscutabil. Dar realizarea practică a „comunităților online“ a fost ceva între (elegant spus) „s-a deschis Cutia Pandorei“ și (popular spus) „și-a băgat dracul coada“. Criticii lui Negroponte i-au reproșat de atunci că nu discută efectele negative ale digitalizării. Dar au făcut-o abstract și conceptual, ca între specialiști. Astăzi, miliarde de utilizatori (căci așa ne numim; și mă întreb dacă n-ar fi folositoare o discuție filozofică serioasă despre condiția umană, despre felul cum omul, bunioară, de-un paregzamplu, devine „consumator“, „utilizator“ și ețetera) asistă și participă deopotrivă la spectacolul concret al unei umanități nițeluș cam nevricoase, care își mărturisește online, sub patrafirul biților, vrutele și nevrutele, știutele și neștiutele. Presupuse a fi locuri în care se schimbă idei, opinii și gusturi, comunitățile construite pe rețelele sociale ajung să scoată la iveală bătăile cu pumnul în masă ale unor persoane care s-au trezit invitate („fă-ți cont! din cîteva click-uri ai acces la...“) pe autostrada informațională; ceea ce în principiu e bine, căci autostrada e rapidă și confortabilă, dar cu condiția să nu mergi pe jos, eventual desculț. Facebook, de pildă, care este, deocamdată, rețeaua socială cu cel mai mare număr de clienți, a devenit locul în care poți da, la tot pasul, peste certitudini strigate ferm și bazate pe nimic. Să presupunem (exemplul e fictiv, dar verosimil) că cineva postează așa: „Mi-am cumpărat o perie cu coadă lungă, să-mi spăl balconul, că a venit vara și se depune praf. Cînd am ajuns acasă, am descoperit că pe spatele ei scrie *«Made in Italy»*. Mai întîi mi-a dat prin cap că, uite, importăm pînă și mături; dar apoi m-am gîndit că e bine, sîntem în UE, comerțul e liber... Oricum, îmi fac treaba cu ea, frec balconul precum marinarul puntea ☺“. La un asemenea gînd (căci asta ne-ntreabă Facebook, „La ce te gîndești?“), sînt considerabile șanse să apară comentarii care să arate cam așa: „spor la treabă! ☺“; „și eu mi-am luat, erau și românești, dar mai scumpe“; „lasă că e bine, pe vremea lui Ceaușescu nu se găseau de nici unele“; „Ceaușescu era patriot și na vîndut țara străinilor; acum avem dictatura UE, ne bagă pe gît mărfurile lor ecspirate“; „ce, bă, îl regreți? ți-a expirat mătura? n-ai înțeles nimic“; „tu n-ai înțeles, bă; nu vezi că doamna e băsistă, îl regretă pe marinar, care nea vîndut la Brucsel?“ (ha-ha, ha-ha...); „italienii fac produse de calitate și la preț bun, n-are rost să vă certați“; „nu se compară cu nemții“; „vezi să nu iei covidu de pe mătură :)))“; „nu există covid, l-au inventat ăștia ca să ne pună bodnițe“ *(like-like-like,* ha-ha...); „totul e controlat de băieții de la butoane, nu vă e clar?“; „hai, dom’le, că doamna vorbea de o simplă perie...“; „băi, vaccinatule!“. Ș.a.m.d.

„Îmi fac treaba cu ea, frec balconul precum marinarul puntea ☺“.

Ce-i mînă pe ei în luptă? De ce simt oamenii nevoia irepresibilă de a se băga în seamă și de a-și manifesta ritos niște certitudini scremute, formate prin amestecarea unor „știri“ citite pe diagonală cu propriile convingeri și prejudecăți și exprimate prin clișee și stereotipuri care trădează precaritatea (ca să nu zic lipsa) gîndirii? Sigur, psihologii ne dau explicații și n-avem nici un motiv să nu-i credem. Cred însă – fără pretenția vreunei certitudini – că Facebook n-a făcut decît să scoată la iveală o sumedenie de inși (cu părerile și certitudinile lor cu tot) care existau și înainte de epoca digitală, dar n-aveau loc să se exprime. Mai mult decît atît, ei sînt (de)formați tocmai de proasta înțelegere a tipului uman construit de decenii bune în „civilizația imaginii“ în care, cică, ne-am afla: trebuie să comunici mult, să fii sigur pe tine, să arăți lumii o față încrezătoare și puternică; nu „dă bine“ să exprimi îndoieli și să ai dileme, că pari slab și dezorientat. Se comunică, așadar, în exces, iar instrumentele comunicării sînt la îndemîna unor persoane care n-au, de fapt, nimic de comunicat – nici substanță, nici argumente, ci doar păreri generate de emoții și nesiguranțe, mascate în certitudini și opțiuni „ferme“.

Din toate astea (mă rog, *și* din toate astea – căci nu putem contesta beneficiile și lucrurile interesante pe care le găsim pe rețelele sociale), Facebook a ajuns să aibă o capitalizare de sute de miliarde la bursă. Ceea ce pare chiar o certitudine, poate singura... Mă întreb însă – nesigur cum sînt – cît poate rezista monetizarea (parcă ăsta-i termenul, nu?) unei întreprinderi care se bazează pe întrebarea „La ce te gîndești?“ pusă tuturor, inclusiv unor inși care, m-deh, n-au exercițiul gîndirii, ci doar tăria opiniunilor. Sau poate tocmai de-aia...

***Mircea Vasilescu** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din București.*

PS Mihai FRĂȚILĂ

Ucenici ai lui Iisus sau clientelă a lui Dumnezeu

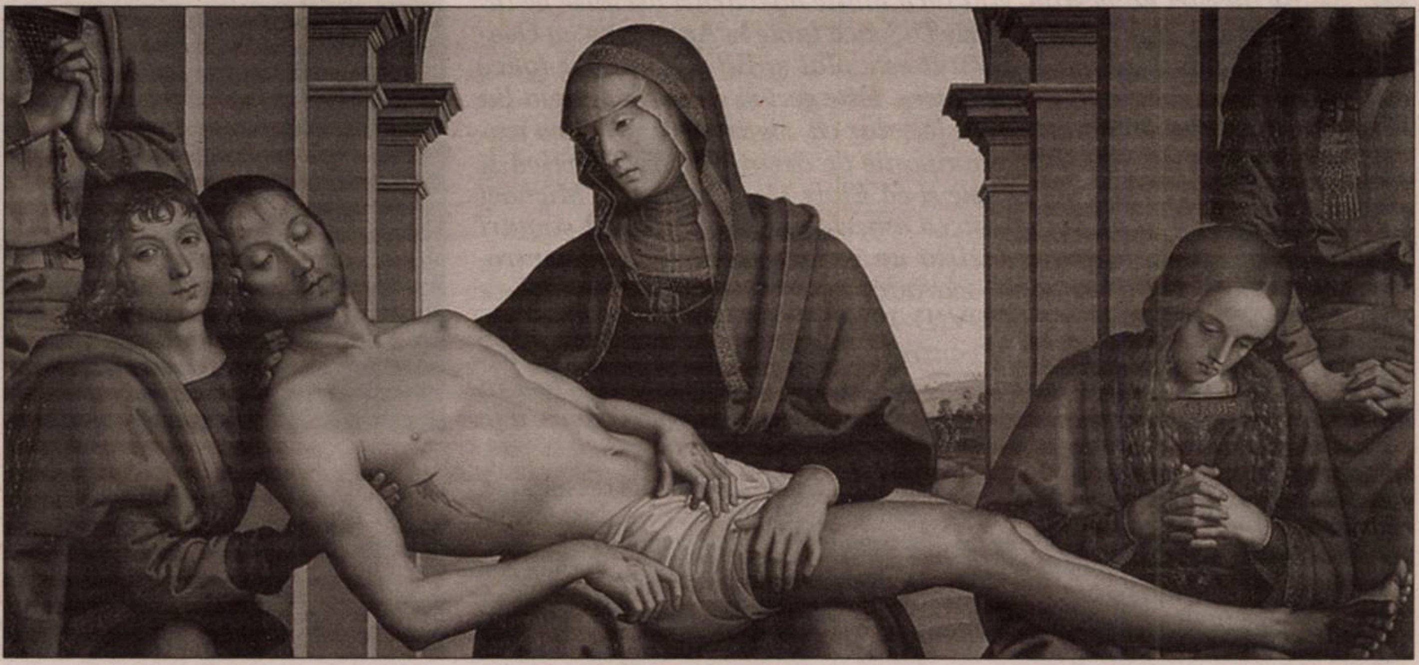

Cine ar fi crezut că, sub presiunea infectării și a îmbolnăvirii cu COVID-19, vom vedea cu alți ochi demnitatea celebrărilor pascale? După Învierea de anul trecut, celebrată cu ușile închise, spiritul simplității revalorizat de drama pandemiei – spirit propus de Iisus în trăirea esențială a credinței – a dezamorsat acel soi de emfază triumfalistă de care unii conaționali au nevoie ca să uite de prioritatea înnoirii sufletești. Am descoperit astfel cu surprindere că noaptea de Paște nu e o adunătură zgomotoasă și poate fi sărbătorită solemn cu o sobrietate inspirată de decență.

Temerile pandemiei nu ne-au cutremurat, așadar, doar sănătatea trupului și perspectivele profane ale vieții, ci și certitudinile *religioase*. S-a revelat inclusiv o împărțire neașteptată a spiritelor cu privire la impactul științei medicale asupra credinței. Tot felul de teorii conspiraționiste au pretins rang de certitudine și un acces deplin în perorația teologică. Unele au negat posibilitatea lui Dumnezeu de a interveni, altele, cu o specială aură de cucernicie, au fost mai degrabă neîncrezătoare în existența virusului și, fără drept de apel, împotriva recursului la vaccinare. Părea că fără brutalitate și bădărănie nu se mai puteau oferi garanții sigure nici măcar în zona credinței.

În contextul celei mai mari sărbători creștine de peste an, am resimțit, așadar, nevoia de a mă regăsi în jurul asigurărilor credinței. Merita să mă întreb (nu cred că am fost singurul) ce ar putea însemna, mai mult ca oricînd decît în trecut, Paștele lui 2021. În primul rînd mi s-a părut firesc să revăd în atmosfera pascală ce s-a petrecut în sufletele celor apropiați de Iisus între ziua arestării Sale și dimineața Învierii. Am descoperit astfel că ceea ce are șanse să ne schimbe în mod benefic nu e nefericirea încercării, ci bătălia pe care alegem s-o purtăm împotriva acesteia. Revelarea inconsistenței și a slăbiciunii apostolilor sub presiunea fricii nu fusese altceva, pînă la momentul întîlnirii cu Cel înviat, decît constanta tragică a epopeii umanității. Descrisă cu sobrietate de cele patru Evanghelii, starea sufletească a acestor oameni simpli, entuziaști pînă la momentul Calvarului, dar copleșiți de violența revărsată asupra Învățătorului arestat, a pus în lumină complexitatea Persoanei lui Hristos și, mai ales, modul în care se resituează finalul misiunii sale.

Cei trei ani de viață publică a lui Iisus l-au expus și pe El răstălmăcirilor. Ca orice „lider de opinie“, n-a avut cum să nu fie măsurat după tiparele mulțimii. Lumea urmărește și azi ca o asemenea figură să fie pe placul ei. Cînd oamenii își dau seama că portretul real nu corespunde așteptărilor, se retrag dezamăgiți. Nu este deloc surprinzător ca și în rîndul ucenicilor să fi funcționat o asemenea logică inspirată de puterea de a face sau desface. Cu atît mai mult cu cît eșecul răsunător al lui Iisus din Vinerea Mare s-a petrecut în văzul tuturor. E memorabilă scena în care Luca și Cleopa, descumpăniți de sfîrșitul tragic al lui Iisus, părăsesc Ierusalimul spre seară, în ziua Învierii. Întîlnirea celor doi cu Hristos pe drumul către Emaus – ei nu L-au putut recunoaște, pînă în momentul frîngerii Pîinii în locul unde s-au oprit să înnopteze – a provocat un dialog menit să pună în criză felul omului de a citi suferința și să arate miza veritabilă a credinței (Luca 24, 13ss).

Ceva formidabil se întîmplase în dimineața acelei zile, cu doar cîteva ore mai devreme. Mormîntul lui Iisus a fost găsit gol a treia zi după deces. Ascunși de frica iudeilor, prea sceptici față de mărturia femeilor mironosițe, apostolilor le-a luat ceva timp să creadă ce s-a întîmplat cu adevărat. Cînd Iisus înviat a apărut în mijlocul lor, dăruindu-le (mai mult ca oricînd!) pace, le-a arătat de îndată și însemnul rănilor din trupul Său glorificat. De ce urmele rănilor, anume păstrate, continuă să fie și astăzi cartea lui de identitate? Oare nu și pentru a spune că nu-l putem urma pe Dumnezeu doar ca să ne asigurăm de lipsa grijilor? Dacă viața lui Iisus dezvăluie faptul că nu doar atunci cînd ne merge bine sîntem iubiți de Dumnezeu, înseamnă că acest adevăr aduce o rază de lumină și asupra a ceea ce înseamnă în mod general izbînda.

Apostolilor le-a surîs imaginea vremii lor despre Mesia. Ar fi trebuit să aibă portretul convenabil al eliberatorului politic, să facă uz de putere. Cu popularitatea pe care o dobîndise Iisus, ucenicii n-ar fi căutat instinctiv decît puterea pentru a se ocupa de oameni și a le rezolva așteptările. Așa se explică de ce, mai tîrziu, Iacob și Ioan au avut îndrăzneala să ceară rang de miniștri. În fața puterii pe care omul o dorește din răsputeri, cum să se fi gîndit niște simpli pescari că Iisus era *Robul nevinovat* venit să ispășească răul lumii luat asupra Sa (Isaia 53)? Faptul că Iisus a desprins binele de intrigă și de pofta de stăpînire, că și-a delimitat clar mesajul, a fost un șoc chiar pentru ai Săi. Mai tîrziu, cînd s-a văzut cine au fost cei care au ocupat locurile de la dreapta și de la stînga, s-a vădit privilegiul mesianic al despuierii lui Dumnezeu în favoarea omului (cf. Filipeni 2,7). Spînzurat pe cruce – tronul adevăratei sale măriri – între doi tîlhari răstigniți, ocupat pînă la capăt să ceară iertare în numele umanității părtașe la rău, Iisus a găsit acolo o ultimă bucurie pămîntească. A putut să-i ofere unuia dintre nelegiuiți libertatea mîntuirii sale de *Om al durerilor*. Ideea de putere tocmai se pierduse în jertfa și slujirea Lui, care urmau să rescrie complet istoria.

Semnificațiile Învierii nu puteau fi pătrunse însă fără o judecată senină asupra suferinței și morții lui Iisus. Ca să surprindă spiritul victoriei sale asupra morții, Hristos le va cere ucenicilor după Înviere să se întoarcă în Galileea. Acolo unde îi chemase să-l urmeze puteau ei să-și reconsidere postura de oameni cu adevărat sărmani și să primească, în sfîrșit, sensul reușitei mesianice. Fără să-i confiște lui Iisus opera și fără să se lase distrași de ispita de a calcula harul printr-o cifră a abilităților omenești. Numai așa le va fi dat să învețe că nu se puteau simți „clientela“ lui Dumnezeu, ci copiii Săi iubiți, trimiși în lume pentru a proclama o nouă viață. O existență diferită, într-adevăr, dar în care, prin consecvența Evangheliei, ajungea să se comporte bine nu acela care-și declamă fidelitatea, tăria și ambițiile, ci acela care își dovedește disponibilitatea de a se pune, prin har, în discuție în fața lui Hristos. Ei bine, un astfel de om poate să crească în viață inclusiv pierzînd.

Moartea lui Hristos zdruncină în mod cert percepțiile obișnuite despre viață și moarte, dar mai ales judecata a ceea ce ar mai putea însemna succesul după ziua Vinerii Mari. A admite, așadar, esența uceniciei față de Iisus a omului credincios – detașarea de măsura contabilă a succesului omenesc – înseamnă a face apel la ceea ce Biblia numește har. *Prin ceea ce a pătimit, fiind El însuși încercat, poate și celor care sînt încercați să le ajute* (Evrei 2, 18). Tocmai pentru că a știut bine cu cine are de-a face – apostolii sînt oameni slabi, ezitanți, inconsistenți în fibra caracterului lor, fără să posede ceva din statura liderului (unul singur e Învățătorul!) –, Iisus îi va trimite să predice bucuria Evangheliei sale. Zelul nu le va fi împiedicat de slăbiciune, dacă nu vor uita că sînt niște trimiși firavi care au primit harul. StrădAuința lor se va reînnoi în jurul fidelității de a se lăsa posedați de spiritul lui Hristos, care îi asigură că ajutorul divin nu se obține prin abilități, ci provine de la privilegiul Crucii Sale. Mai mult, această certitudine nu va fi dobîndită decît prin experiența umilitoare a suferinței pe care El însuși a învestit-o cu harul victoriei Sale.

Dacă oamenii pot primi prin har credința, au nevoie însă să o simtă în legătura personală cu Dumnezeu. Necredința este o blocare în tărîmul evidențelor omenești. O împietrire în proiecte de abilitate personală, în planificări detaliate și certitudini izvorîte dintr-o vanitate fără margini. Simon Petru, el însuși, va da dovada încremenirii sale, convins că Evanghelia nu putea depăși reflexele firești ale existenței. De aceea s-a simțit obligat să-și manifeste indignarea atunci cînd Iisus și-a întrevăzut arestarea, chinurile și moartea. Și a fost pus imediat la punct de El, în mod drastic și fără menajamente (Marcu 8, 31-33).

Am amintit de însemnele rănilor în trupul lui Hristos înviat. De ce sînt importante? Urma durerii Sale este aici certitudinea suferinței mîntuitoare, amintind pururi pavăza pe care El o oferă fiecăruia dintre noi. Acest lucru înseamnă că numai rămînînd cu El și hrănindu-se cu exemplul jertfei Lui, omul credincios va putea să-l facă prezent pe Dumnezeu în circuitul lumii bulversate. Nu se poate transmite mesajul spiritual al Evangheliei fără a vedea însă libertatea spiritului de jertfă de care a dat dovadă Iisus. De aceea crucea își revelează sensul în viața noastră doar atunci cînd izbînda nu mai e considerată un triumf exclusiv al puterii sau al controlului existenței, ale cărui rezultate trebuie neapărat contabilizate. Omul care descoperă și primește credința în Dumnezeu învață atunci că judecata vieții sale asupra succesului personal este una foarte relativă. O asemenea certitudine surprinzătoare nu poate fi dobîndită fără a remarca de ce Iisus a făcut întotdeauna diferența între Cer și Pămînt. Altfel, siguranța vieții așa cum o înțelegem aici, pe pămînt, riscă să ne blocheze în idealuri prea meschine sau să încurajeze acel cinism indecent în fața morții pe care îl afișează nefericiții care nu cred în nimic.

* * *

Mulți se roagă bunătății și răbdării [lui Dumnezeu] numai de aceea că nu pot linguși moartea, spunea inspirat Grigore Vieru. Dacă Hristos ne eliberează de sub tirania temerilor și a suferinței, ne oferă împreună cu spiritul Evangheliei cele două certitudini ale interiorizării vieții: libertatea de a semăna cu El, de a nu ne rușina de El și curajul de a răspunde răului prin bine. Așadar, a depăși succesul care poate fi contabilizat și deprinderea de a controla cît mai mult din ceea ce ni se întîmplă poate fi una din revelațiile principale ale acestui timp actual, marcat de teamă și confuzie. După Vinerea Mare, certitudinea Învierii lui Hristos rămîne șalvatoare pentru noi numai dacă trece *peste* și *dincolo* de ceea ce moartea poate să atingă în existența noastră trecătoare.

***Mihai Frățilă** este Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfîntul Vasile cel Mare“ de București.*

Sorin COSTREIE

Certitudinea teoriilor conspirației

Multe lucruri nu le știm, sînt încă multe adevăruri ascunse pe lumea aceasta, dar e cert că Lady Di joacă table în Argentina cu Osama bin Laden sau că Pămîntul este plat și Bill Gates face tot ce poate să ne convingă de contrariu. Este cert și că aselenizarea lui Apollo 11 din 1969 nu a avut loc, dar că, sigur, George Soros joacă un rol în această mare campanie de dezinformare colectivă și în multe altele. Mă rog, se știe și că Elvis, Ceaușescu sau Michael Jackson nu sînt nici ei morți, că americanii și-au doborît singuri turnurile și că, în genere, există un guvern mondial care controlează totul. Totul este o mascaradă, tot ce ne spun autoritățile e de fațadă. Pandemia de COVID-19 este o făcătură, totul este făcut pentru a ne manipula și controla mai bine. Acestea sînt lucruri certe, nu sînt simple speculații; există dovezi și există martori în acest sens. Totul e să vezi, pentru că nimic nu este ceea ce pare a fi.

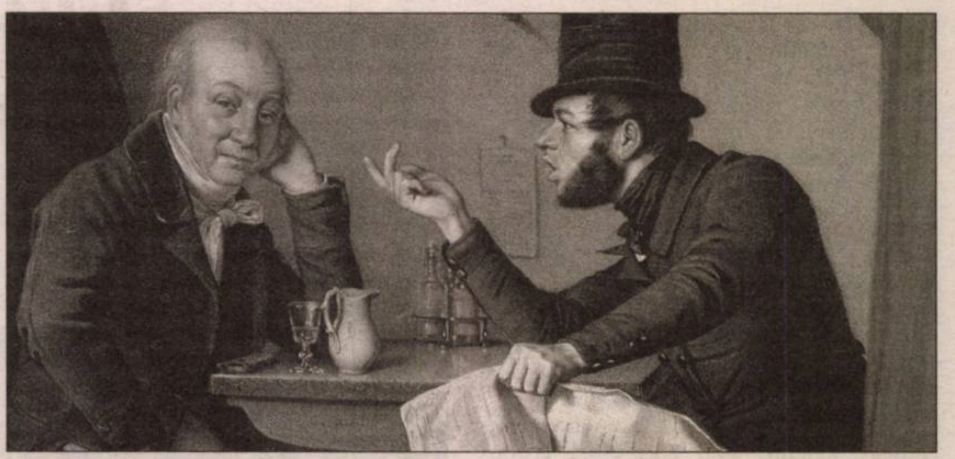

De ce unii dintre noi cred în astfel de lucruri? Simplu, pentru că mintea noastră are nevoie de certitudini. De certitudini simple, clarificatoare, care explică totul și aruncă lumină asupra unor personaje sau evenimente controversate. Problema este distanța între astfel de certitudini psihologice și cele epistemice. Certitudinile celor care cred în teoriile conspirației sînt psihologice, ele oferă un confort mental sigur unor minți zbuciumate. Sînt ele și certitudini epistemice? Nu, pentru că în materie de cunoaștere știm că nu știm nimic cu certitudine pentru totdeauna, că lucrurile sînt „certe“ pe baza cunoștințelor științifice pe care le avem acum, dar că, așa cum ne învață istoria științei și a cunoașterii, ceea ce credem acum ca fiind adevărat, ca fiind în concordanță cu faptele, poate fi infirmat în viitor.

Cunoașterea epistemică recunoaște faptul că opiniile și cunoștințele noastre sînt failibile. Știința, conform lui Karl Popper, înaintează exact pe baza invalidării unor ipoteze. Dar acest lucru, această așezare mentală a omului de știință, necesită puterea psihologică de a trăi cu adevăruri parțiale și capacitatea mentală de a renunța la o convingere în fața evidențelor. E nevoie aici de un fel de *smerenie epistemică* prin care singura convingere fermă este că nu există adevăruri științifice eterne și că totul poate fi revizuit. Alternativa, mult mai confortabilă și atractivă, este de a ceda cîntecului sirenelor conspiraționiste și a spune că există totuși niște adevăruri validate odată pentru totdeauna, de exemplu că acum asistăm la o mare manipulare mondială prin care se încearcă o reducere flagrantă a libertății individului în fața statului. Virusul nu există, pandemia este o invenție și toate acestea sînt făcute pentru a ne suprima libertatea de expresie prin mască (a se citi „botniță“) și libertatea de mișcare prin carantină și distanțare socială. E clar pentru toată lumea că toate acestea sînt făcute cu scopul clar ca guvernul mondial (de care industria farmaceutică nu e străină) să ne poată vaccina și controla astfel masele prin „cipare“. Tehnologia 5G e fără dubii legată de flăcările violet. Totul este legat cu totul, totul are o explicație. Sînt semne astrale și societale care trebuie citite și înțelese cum trebuie. Mama Omida știe, ea are certitudini. Fără număr, fără număr, ca într-o manea epistemică...

Dar ce este cu tot acest balamuc!? E vorba aici de o societate bolnavă? O astfel de nevoie obsesivă de a crede așa ceva la o scară colectivă poate indica un dezechilibru psihologic major. E ca un fel de ancoră mentală care oferă liniștea și siguranța unui punct fix într-un ocean al unui sine prins într-o furtună de îndoieli. Certitudinea unui adevăr simplu și percutant, susținut de o teorie a conspirației, este de neînlocuit. Este un drog mental necesar unor ego-uri compulsive.

Oferă știința certitudini eterne? Nu! Acesta este cel mult pandantul religiei. Știința oferă teorii, explicații, ipoteze și experimente. Omul de știință observă, testează, retractează, verifică, schimbă. Pseudoștiința însă oferă certitudini imuabile. Astrologia îți poate prezice totul, alchimia îți poate transforma totul în aur. Oamenii au nevoie de certitudini. Vrem certitudini cînd ne căsătorim, cînd facem un copil, cînd facem o facultate, cînd ne angajăm. Vrem să știm că aceste lucruri sînt odată pentru totdeauna cumva. Ne place să înghețăm momentul și uităm că lumea este într-o continuă mișcare și transformare. Experiența ne învață astfel că lucrurile se schimbă și că putem avea decepții, că astfel de certitudini sînt iluzorii: divorțăm, sîntem dați afară, ne putem schimba partenerul sau domeniul de competență și interes. Iubirea, eterna iubire, se schimbă și chiar moare uneori. Știința vieții ne învață cum să trăim cu adevăruri parțiale. Știința în genere ne oferă adevăruri revizuibile. Nevoia de adevăr absolut, imuabil și etern, nu este de găsit în știință.

Iată de ce ne atrag teoriile conspirației. Pentru că sînt simple și percutante, pentru că explică totul foarte ușor și la îndemîna tuturor. Cumva, astfel de teorii par că au fost și la începuturile filosofiei grecești. *Totul este apă* a lui Thales din Milet pare că nu este cu mult diferit de „totul este condus de guvernul mondial“. Diferența notabilă este că filosofii greci veneau cu un principiu explicativ al universului într-o manieră care va pregăti calea științei. În ce sens? Spunînd că *totul este apă*, ai atît o explicație rațională a cosmosului, cît și un criteriu empiric de validare; poți testa, poți verifica în natură dacă lucrurile stau așa. În mitologie ai parte de o explicație a unei lumi paralele, în sensul în care tot ce se întîmplă în univers e dat de jocurile și relațiile între zeii olimpieni. Mitologia Greciei antice este un fel de teorie a conspirației supramundane, universul este explicat fără posibilitatea de a verifica empiric dacă faptele stau așa. Nu poți vedea efectiv dacă Zeus a mai înșelat-o iarăși pe Hera și că aceasta s-a răzbunat stricînd culturile agricole ale comunității unde a avut loc presupusa infidelitate. Diferență notabilă între mitologia Greciei antice și teoriile conspirației este că, în mitologie, avem parte de niște explicații extramundane și nenaturale. Teoria conspirației ne aduce cu picioarele pe pămînt, în sensul în care mersul universului este explicat prin conspirații omenești, chiar dacă uneori complici le pot fi în mod punctual tot felul de extratereștri și forțe oculte. Actorii și vinovații sînt totuși oameni ca noi, chiar dacă uneori pare că regia este dincolo de noi. Cei care ne conduc cu adevărat, care ne vor răul și complotează pentru a ne subordona total lor sînt ca noi. Aceștia trebuie expuși și demascați, căci lucrurile nu sînt ceea ce par a fi. Acesta este miezul configuraționiștilor, e similar explicației partenerului surprins asupra faptului: *ce vezi nu este ceea ce pare a fi*. Explicațiile sînt dincolo de ceea ce se vede în mod direct. Conspiraționiștii susțin că, de fapt, avem parte de ceva mai subtil și mai profund, că e o conspirație universală a unor oameni malefici care ne conduc din umbră la o scară universală.

Altfel spus, teoriile conspirației sînt niște *fake-news* în formă continuată și organizată. Se constituie astfel un grup infracțional epistemic care crede cu tărie o astfel de informație contrafăcută de tipul că Pămîntul este plat sau că omul nu a ajuns pe Lună. Scopul lor fiind, culmea, să demaște o mare conspirație universală. De ce? Pentru că ei au certitudini, pentru că ei știu lucruri și au datoria să ne deschidă ochii și nouă, muritorilor care nu au acces la aceste secrete bine ascunse ale lumii. Conspiraționiștii sînt în genere oameni misionari, naționaliști și cu credință fermă. Ei cred cu tărie în această ordine mondială ascunsă, în conspirații și comploturi.

Sociologia cunoașterii ne spune că, cel puțin la noi în țară, cei care cred în teoriile conspirației sînt mai degrabă în vîrstă și au cel puțin un liceu terminat, uneori chiar o licență sau un master. Explicațiile pentru aceste două trăsături paradoxale pot să fie totuși destul de simple. Pe de o parte este tendința celor de vîrstă înaintată de a crede în teoriile conspirației, deși au experiența vieții, au experiența unei vieți în comunism, încrederea în instituțiile statului fiindu-le erodată în mod sistematic de propagandă și de manipulările socialismului multilateral dezvoltat. Minciunile din versiunile oficiale și zvonistica din societate au hrănit și dezvoltat astfel apetitul pentru explicații paralele și complementare celor oficiale. Cînd nu mai crezi în instituțiile publice ale statului, e ușor să crezi că există un stat paralel care trage de fapt sforile și guvernează societatea. De cealaltă parte, explicația pentru faptul că cei cu educație redusă (sub opt clase) tind să creadă mai puțin în aceste teorii pare să fie următoarea: pentru ei, religia e cea care le oferă de mii de ani această ancorare psihologică în niște certitudini. O altă explicație poate fi dată și prin efectul Dunning-Kruger: cu cît o persoană are parte de un nivel de educație superior școlii generale, cu atît are tendința să creadă că știe lucruri, dar, totodată, cînd vorbim de domenii de competență, cu cît o persoană este mai puțin cunoscătoare a unui domeniu, cu atît are tendința de a-și supraestima propriul nivel de competență și de a subestima competența celor cu adevărat specialiști. Acest lucru ne explică și de ce, la noi, toată lumea se pricepe la toate și avem în spațiul public persoane care sînt tratate drept specialiști universali. Acestea au certitudini pe care nu se sfiesc să le împărtășească cu ceilalți în domenii în care competența lor este de fapt minimală.

Certitudinea este o proprietate epistemică a opiniilor noastre. Cînd avem certitudinea că ceva este cumva, atunci ar trebui să putem spune că avem cunoaștere certă cu privire la acel fenomen. Deci certitudinea este baza cunoașterii, dar este certitudinea o cunoaștere întemeiată și verificată? Eu pot crede cu tărie că ceva e cert fără ca acel ceva să fie cu adevărat așa. Certitudinea, aici, este doar o stare psihologică, subiectivă. Pentru a avea parte de certitudine epistemică, mai obiectivă, avem nevoie de o cunoaștere întemeiată și verificată. Un al treilea tip de certitudine este cea morală. Aceasta e dată de acele repere etice în funcție de care ne modelăm comportamentul. Pentru discuția de față sînt relevante doar primele două.

În materie de cunoaștere, singura certitudine tare pare să fie cea socratică, „știu că nu știu nimic“, dublată de cea carteziană că în clipa în care mă îndoiesc de toate nu mă pot îndoi de faptul că mă îndoiesc. Remediul pentru a nu cădea în capcana teoriilor conspirației este de a te îndoi sistematic în privința tuturor informațiilor și de a încerca să afli cît mai multe lucruri cu privire la acele fapte, din cît mai multe surse independente. De fiecare dată trebuie să încercăm să vedem și ce alte explicații alternative ar putea fi date acelor evenimente explicate de o teorie a conspirației, plus că o marcă a teoriilor conspirației este că ele nu doar explică niște evenimente, ci indică și vinovații pentru situația respectivă, fie că e vorba de persoane singulare (Soros, Gates etc.) sau diverse categorii (evrei, masoni, industria farmaceutică). În știință nu contează atît vinovații, cît explicația și predictibilitatea fenomenelor.

Sorin Costreie *este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București și prorector al acestei universități.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Idoli, idolatrie**

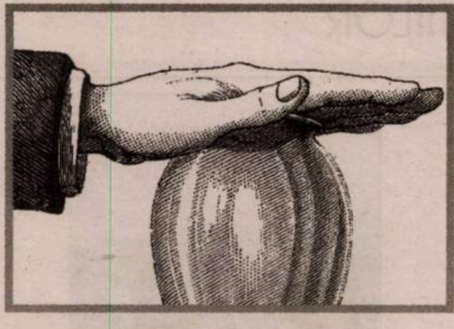

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

George BANU

scena lumii

Traumatismul viorii și gesturile durerii

Abandonînd Parisul și străzile sale ciuruite de panourile magazinelor închise, m-am refugiat temporar în Normandia unde, abia sosit, am găsit, din întîmplare, o carte cu un titlu „sentimental“, *Suflet sfărîmat,* scrisă de un autor japonez. Prezentarea m-a atras căci anunța ficțiunea unei întîlniri dramatice între artă și istorie în contextul violent al războiului sino-japonez de la sfîrșitul anilor ’30. Tocmai terminasem un roman, *Costumiera* de Patrick McGrath, consacrat relației între teatru și Anglia în al Doilea Război Mondial. Continuitate care m-a sedus și, astfel, din Europa am trecut în Japonia pe același fond de conflict militar.

În romanul englez, soția, costumieră reputată, descoperă duplicitatea soțului, un mare actor, interpret unanim recunoscut al lui Malvolio din *Noaptea regilor,* amantul shakespearian ridicol și cinic, internat în echivalentul unui actual azil psihiatric. Gloria scenelor londoneze se va revela însă a fi fost un fascist deghizat, a cărui nevastă, pe deasupra, era evreică. Siderată, după moartea acestuia, ea îi găsește, ascunsă în reverul unei haine, o emblemă ce îi atesta apartenența la cercurile naziste. Actorul de geniu le frecventa cu același talent cu care pe scenă îl interpreta pe Malvolio. Expertiza accidentală a îmbrăcămintei va denunța jocul dublu al soțului adorat. Dintr-un „costum“ de toate zilele, „costumiera“ află adevărul care o va deruta pînă la a-și pierde mințile și a sfîrși tragic sub impactul acestui șoc *post mortem*. Actorul ca sursă de confuzii sfîșietoare pe vremuri incerte politic.

În romanul japonez al lui Akira Mizubayashi, relația dintre artă și război e de asemeni centrală, dar diferit tratată. Teatrului i se substituie muzica. Patru muzicieni sînt reuniți pentru a repeta *Rosamunda,* cvartetul de o sfîșietoare melancolie al lui Schubert, în sala unui centru cultural din Tokyo, cînd un caporal brutal îi surprinde și îi agresează violent. Pentru a-și afirma autoritatea obtuză, el va sfărîma vioara primului violonist sub ochii fiului său, ascuns, din precauție, într-un dulap. În contextul fascist al Japoniei din ’38, tatăl va fi acuzat de simpatii comuniste și eliminat, în timp ce adolescentul, grație unui prieten, va fi adoptat și va trăi la Paris sub o dublă identitate, franco-japoneză.

Tînărul orfan se va consacra fabricării de viori, dar mai cu seama reparării viorii distruse ale cărei resturi le-a putut recupera. El a resimțit traumatismul viorii și știe că nu-l va putea depăși decît confruntîndu-se cu dezastrul instrumentului... șapte ani îi va consacra acestei operații.

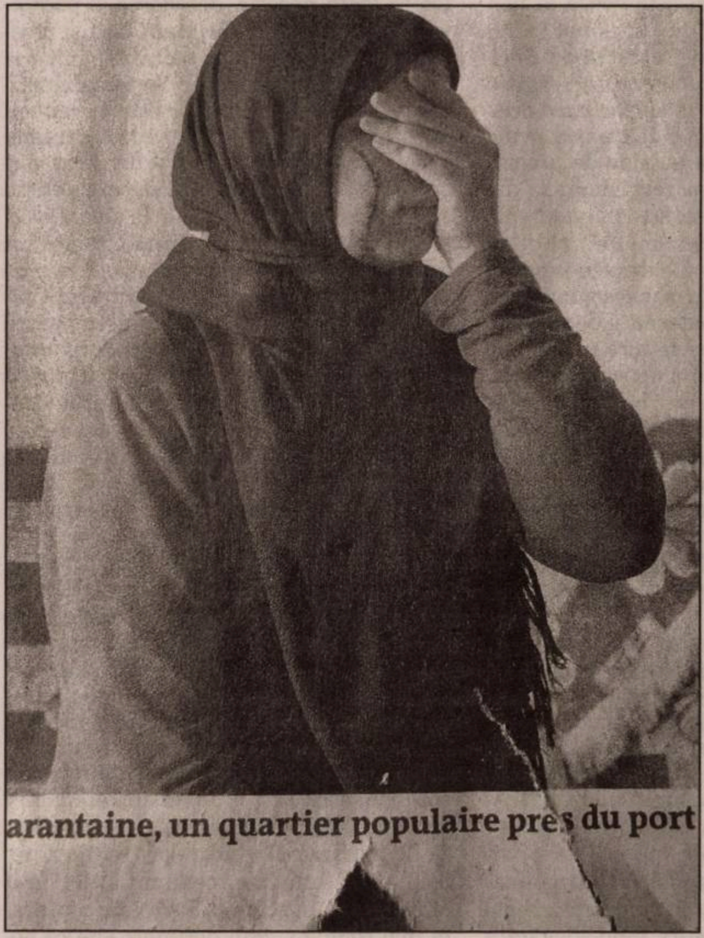

arantaine, un quartier populaire près du port

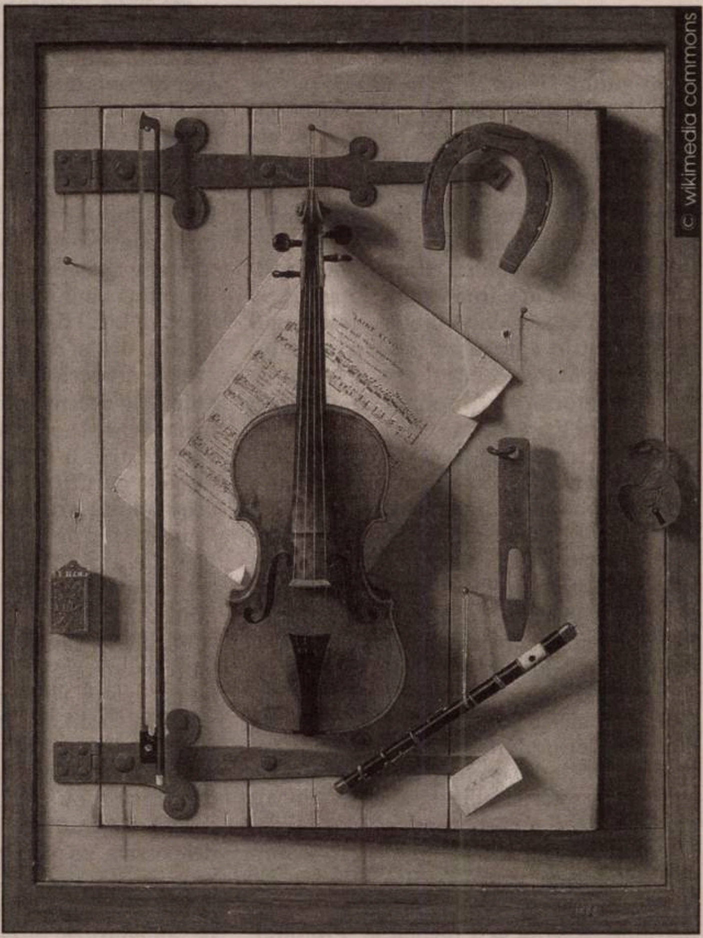

c wikimedia commons

Dacă soția actorului cu identitate dublă nu va rezista revelației devastatoare, tînărul rezistă tocmai în numele deciziei de a reconstitui vioara spartă. O haină și o vioară: prima revelează o culpabilitate, în timp ce a doua invită la o restaurare. Pe fond de persistență a celor care li se asociază: actorul duplicitar sau tatăl integru. Și, de aceea, ambii revin ca fantome pentru a comunica direct cu urmașii, fiecare în mod opus, sub impactul acestor urme traumatice.

După aceste așteptări fără de sfîrșit, azi nu sîntem noi înșine răniți?

Akira Mizubayashi utilizează termenul de „suflet“ în sensul literal al cuvîntului desemnînd piesa centrală a unei viori ce asigură propagarea și uniformitatea sunetelor. Ea determină calitatea instrumentului. Și acest „suflet“ concret protagonistul decide să-l reconstituie, dar, totodată, operația devine curativă pentru propriul său „suflet“ interior. Vioara și omul se asociază într-un efort comun de refacere.

Traumatismul viorii l-am trăit și eu, ca traumatism al măștii. Al măștii de teatru Nô superbă pe care, din iubire, am privit-o ore în șir aproape de un calorifer care nu i-a fost propice și i-a determinat deteriorarea. Masca, vag restaurată, e de atunci camuflată pe pereții apartamentului pentru a nu mă confrunta cu rănile persistente ce-i afectează puritatea. Vinovat, am ascuns-o și astfel, laș, m-am protejat. Nu demult, i-am arătat-o unui prieten plastician, Mircea Cantor, și i-am împrumutat-o pentru a se inspira, mi-a mărturisit el, nu doar de la imagini, ci și din prezența unui obiect concret. Traumatismul se atenuează știind că un artist o privește și că, poate, îi regăsește „sufletul“. De aceea aștept „masca“ reparată, dublu al „viorii“, amîndouă japoneze.

Azi, după aceste încercări îndelungi, după aceste așteptări fără de sfîrșit, azi nu sîntem noi înșine răniți? În mod diferit, dar răniți. Un ajutor ne e necesar. Cine ne va repara? Și brusc îmi amintesc titlul unui roman vizionar scris de o prietenă, Maylis de Kerangal, *Réparer les vivants.* Repararea celor vii, depășirea traumelor și reanimarea dorinței de viață. Ca în romanul japonez unde descendentul muzicianului martir se consacră viorii sparte și, în final, reanimate. A nu accepta distrugerea și a viza „repararea“ e un act de rezistență. Și totodată de speranță în ciuda încercărilor trăite. De „reînviere“.

Ieri, pe malul mării, am văzut un tînăr care avea bine rînduite pe un cărucior cîteva veșminte, o pătură și, liniștit, fără să cerșească, privea orizontul cenușiu. N-am îndrăznit să-i ofer ceva. Tăcerea impunea respect. Cine-l va repara?

Revenit acasă, m-am refugiat în fața a două imagini ce adoptau același regim de expresie. Nu strigăt și lamentație, ci rezervă pudică a oamenilor atinși în „sufletul“ lor cel mai profund, oameni reduși la tăcere. Traumatism absolut ce se exprimă prin economia gesturilor și mutismul vocii. O lume s-a prăbușit și ei își ascund privirea pentru a nu-i constata dezastrul și a se retrage în propriul interior ca într-un refugiu ultim. Impresionat, observ înrudirea între gestul Mariei Magdalena dintr-un tablou agățat pe zidul biroului și cel unei femei pe un teritoriu libanez devastat ce adoptă aceeași postură. Gesturile durerii.

Traumatismul viorii, traumatismul oamenilor… A repara obiecte și ființe mi s-a părut a fi vocația ce succedă războaielor. Cele vechi și cel recent.

P.S. În ajunul deschiderii muzeelor, o prietenă care conduce celebrul muzeu Orangerie m-a invitat să descopăr, singur, expoziția *Suprarealismul în plină lumină.* Ea reunește tablourile lui Magritte pictate în timpul războiului mondial reluînd maniera de a picta a lui Renoir. Tablouri hibride, decepții flagrante. Artistul era bătrîn sau vremurile nu-i erau favorabile? Din nou despre consecințele „lumii ieșite din țîțîni“, cum spune Hamlet.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente cărți publicate:* Viață și teatru pe scena lumii *(Editura Polirom, 2021) și* O lumină în inima nopții *(Editura Nemira, 2021).*

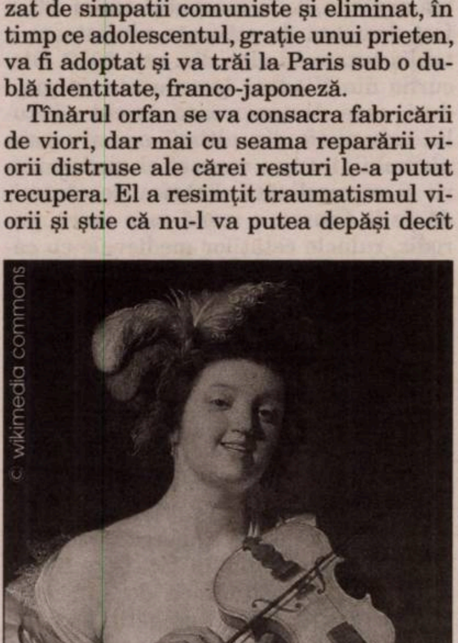

c wikimedia commons

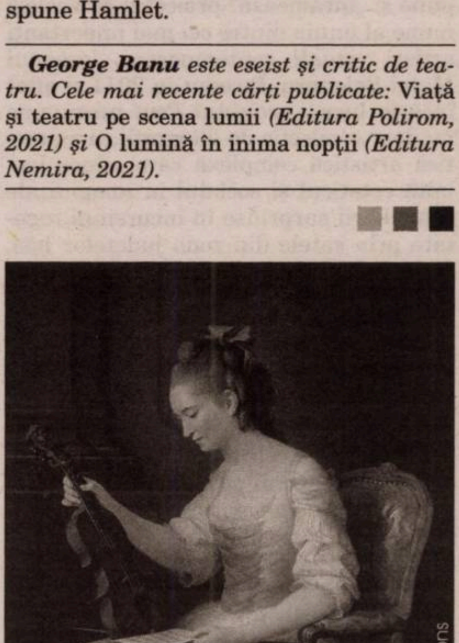

c wikimedia commons

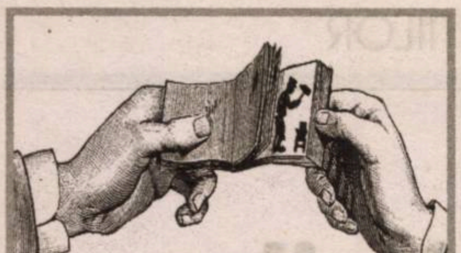

Marius CHIVU

feedbook

Drumul ispitelor

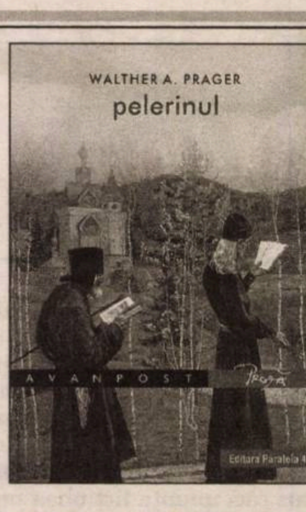

● **Walther A. Prager, *Pelerinul*, Editura Paralela 45, 2020.**

Micul roman al lui Walther A. Prager (n. 1978) este un alt debut absolut remarcabil al anului trecut. În cele 130 de pagini ale sale, autorul – despre care aflăm, din scurta prezentare, că este licențiat în teologie și filosofie și traducător din greaca veche, avînd pînă acum o singură apariție în proză în revista *Poesis International* – face un exercițiu stilistic impecabil, cu totul surprinzător pentru climatul nostru literar, spunînd în paralel două povești, una contemporană, cealaltă biblică, pe drumul unor aventuri spirituale: pelerinajul unui călugăr *wannabee* în căutarea unui sihastru și călătoria lui Abraham în căutarea Pămîntului Făgăduinței.

Ambele teme sînt, în general, destinate unui anumit tip de cititori, cei inclinați spre istoriile veterotestamentare și spre relatările (apocrife) de pelerinaj, mai ales că limbajul – lexic vetust, sintaxă șerpuitoare – este preluat sau refăcut conform tradiției literare respective. Însă acest Walther A. Prager, scriitor care pare să-și fi semnat romanul cu pseudonim, reușește, pe de o parte, să frazeze cu o frumusețe stranie, hipnotică pe alocuri, iar pe de altă parte, să dea vorbelor profunzimea înțelepciunii religioase, evitînd clișeele (para)literaturii de gen și ale retorismului bisericesc. Un alt atu formidabil al cărții fiind cele două filoane, unul mistic, celălalt (homo)erotic, împletite asemenea structurii ADN-ului, care mențin aceste *religious road stories* pe marginea ereziei și a revelației. Preluînd, în glumă, un trop specific, nu e clar dacă acest roman în limbaj laic este o lucrare divină sau una demonică.

Povestea pelerinului este spusă la persoana întîi de un văduv, pensionat în urma unui atac cerebral, în vîrstă de cincizeci de ani, autorul unor scrieri religioase și filozofice ținute la sertar, care decide să se călugărească, pe de o parte, avînd nevoie să se convingă pe sine de propria credință în Dumnezeu retrăgîndu-se din lume („îmi feream credința de nădușeala lumii așezînd-o undeva în minte“); pe de altă parte, încercînd să-și elibereze propriul fiu, compozitor neconfirmat și soț indolent, de complexul figurii paterne și de spectrul ratării, dar și de o conviețuire în trei sub același acoperiș devenită apăsătoare („trebuie să ai decența de a nu-i bîntui pe cei vii, nici măcar atunci cînd îi îndrepți spre adevăr“). Ajuns la mănăstire, unde primește numele de Chiril, stareţul îl „alungă“ nu după multă vreme trimițîndu-l înapoi în lume în chip de pelerin cu misiune apostolică: „Ce-ar fi să îl cauți pe Dumnezeu printre oameni? Le vei vesti că trebuie să fie buni...“.

Părintele Chiril devine astfel un călugăr cerșetor, un pelerin ucenic, luat de oamenii simpli și necăjiți drept ce nu e: o apariție sfîntă, un trimis să le aline durerile și, eventual, să facă minuni, fiind învestit de mulțime cu puteri vindecătoare („mulțimile nu știu și mulțimile vor“). Această confruntare a călugărului necopt deopotrivă cu propriile îndoieli cu privire la credință și cu așteptările întru alinare ale oamenilor aflați în suferință, această „înnodare de înțelesuri“ fiind adevărata provocare în drum spre popasul final, chilia unui sihastru deocamdată inexistent.

Pe drum, pelerinul întîlnește umanitatea în toată mizeria, decăderea și păcatele ei: este corupt de șarlatani, hoți și prostituate, se confruntă cu tentația banilor și a sexului, chiar a crimei. Zbaterea identitară a călugărului amator este în centrul aventurii peregrine: „Eu vedeam numai propria-mi slăbiciune în pierderile în vorbe și era o slăbiciune copleșitoare pentru că părea să se hrănească de la sine. O vorbă care mă secătuia se alipea alteia și tot așa mai departe, încropeau împotriva mea un chip străin mie, anume părintelui Chiril care vorbește altora. Și era greu pentru că nu îl puteam percepe aievea drept unul străin de mine, cîtă vreme mă golea pe rînd de vorbele pe baza cărora aș fi putut alcătui ceva despre care să spun că sînt eu“.

De la un punct încolo, relatarea sa este însoțită, în episoade alternante, de istoria lui Abraham și a Sarei, tînăra și stearpa lui soție, plecați cu oamenii și cu turmele lor din Haran în urma unui vis, deopotrivă călăuzitor și poruncitor, în căutarea Pămîntului Făgăduinței spre Egipt, unde Sara este ținută o vreme în haremul unui tînăr faraon, și ulterior înapoi spre Canaan. Această istorie, desfășurată tot sub spectrul rătăcirii și ocolului, dar ilustrînd și motivul sîngelui, este spusă de un narator mai interesat de Sara, căreia îi preia indirect perspectiva, decît de Abraham, întreținîndu-i acestuia doar imaginea obscur-misterioasă de patriarh al viitoarelor trei mari religii, supus unui zeu nenumit altfel decît Marele Zeu. În schimb, Sara este conturată mai complex, prin dorințele erotice necontrolate și responsabilitatea sexuală, prin frustrarea maternității și supunerea/apartenența maritală, prin recunoștința, invidia și gelozia față de slujnica oferită de faraon soțului ei, cu care acesta și procreează, punînd astfel bazele marelui binecuvîntat neam promis („urmașii apar ca niște rînduri neîncetate de morți“).

Cele două narațiuni, despărțite temporal de însăși Istoria omenirii, se oglindesc în cîteva splendide scene de erotism voyeuristic (ambele virginale, dar una morbidă, cealaltă senzuală), dar legătura lor rezidă în aventura spirituală, a căutării credinței, a călătoriei inițiatice sub spectrul divin. Alte două inserții narative, episodice și fără urmări (ridicînd la patru numărul total al vocilor din carte), și-ar găsi justificarea în forma romanului doar dacă nora pelerinului și călugărul gay au fost gîndiți ca avatarii Sarei și faraonului – o posibilă interpretare.

Impur în dimensiunea religioasă și evaziv filozofic (Ce chipuri poate lua căutarea? În ce anume rezidă făgăduința? Cărei chemări trebuie să-i rezisți? Care sînt recompensele păcatului? ș.a.), rafinatul microroman mistic-erotic atins de poezie și grotesc al lui Walther A. Prager este o apariție neobișnuită și o reușită admirabilă.

■ ■ ■

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Fotografii care ne privesc

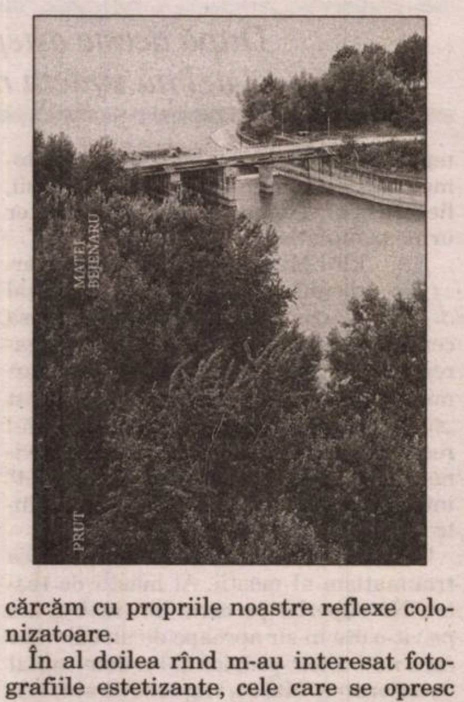

● **Matei Bejenaru, *Prut*, editat de Alina Șerban, P+4 Publications, 2019.**

Prut este o carte de fotografie care expune și „înrămează“ proiectul cu același nume al unuia dintre cei mai importanți artiști vizuali contemporani, ieșeanul Matei Bejenaru. Început în 2011 și aflat încă în lucru, proiectul *Prut* presupune nu doar o colecție de fotografii, ci o practică artistică complexă care aduce laolaltă esteticul și socialul în imagini ale schimbării surprinse în incursiuni repetate prin satele din zona județelor Iași, Botoșani și Vaslui, adică într-una dintre zonele cele mai dezavantajate de pe granița de est a Uniunii Europene. Călătorind în aceste locuri, cunoscînd oamenii, comunicînd cu ei și formulîndu-și comentariile sub forma fotografiilor, Matei Bejenaru realizează, din cîte îmi dau seama, una dintre cele mai interesante arhive ale prezentului pe cale să devină trecut, o formă de memorializare a tranzitoriului altfel imposibil de realizat. Totodată, fiind vorba de munca unui artist cu o concepție teoretică pronunțată, sînt numeroase locurile în care obiectivul camerei chestionează „obiectivitatea“ privirii, sau în care fotografia contestă naturalizarea canonului privirii în istoria fotografiei. Astfel că proiectul este unul multilateral, de interes din mai multe puncte de vedere.

Împărțită în cinci capitole, „Teritoriu“, „Locuire“, „Economie“, „Oameni“, „Cotidian“, cartea oferă o succesiune de fotografii însoțite de precizări, de obicei foarte zgîrcite, asupra locului, datei și subiectului. Discursul este în primul rînd cel al imaginii. Două tipuri de discurs fotografic se manifestă în principal în cartea lui Bejenaru. Sînt, pe de o parte, portrete individuale și de grup: paznicul din Bălteni care, în cele două zile de odihnă, crește roșii în grădina proprie, ciobanul cu ciomag din Cîrniceni, băiatul din Roșcani pe bicicletă, fetele din Hermeziu așezate pe digul Prutului sau căruțașul din Victoria, cu căruța plină de lemne „strînse“ din pădure. Opriți în drum, fotografiați la taraba lor cu legume, în curtea casei sau venind cu găleata de apă de la fîntînă, oamenii devin personaje ale unei anchete antropologice. Felul lor de a fi este înrămat ca „exotic“, adus în față ca comportament cultural aparte, la care privitorul este invitat să reacționeze în manieră științifică, detașată, să caute semnele care îl vor ajuta să penetreze acest sistem semiotic. Desigur, invitația e una ironică. Tipurile acestea de locuire, comportamentele acestea nu sînt deloc stranii, deloc străine, dar spectatorul (urban) se complace în a le considera astfel pentru că le consideră „înapoiate“, sărace, rămase în urmă pe drumul modernizării. De fapt, sugerează fotografiile lui Bejenaru, acest mod de a privi, exotizant, este unul inadecvat; mai curînd s-ar cuveni să ne observăm pe noi, spectatorii, în cursul acestui proces de observație pe care-l încărcăm cu propriile noastre reflexe colonizatoare.

În al doilea rînd m-au interesat fotografiile estetizante, cele care se opresc asupra obiectelor și le fac să vorbească prin încadrare sau juxtapunere. Cinematograful „Prutul“ din Ștefănești, abandonat și decăzut; școala din Roșcani, construită din panouri verzi, tip sendviș; vechea prăvălie evreiască din Bivolari căreia i-au ruginit cercevelele; interiorul de casă bătrînească unde lîngă soba de teracotă stau atîrnate sacoșe OMV; piramidele de cărămizi din chirpici de mai peste tot sau zidurile caselor muncitorilor din Italia, nefinisate cu anii. Acoperișurile caselor de romi din Ciurea, a căror estetică flamboaiantă, cu turnulețe din tablă argintie, de la începutul anilor '90, a fost domolită de acțiunea nivelatoare a tablei cutate Lindab din anii 2010. Blocurile din Vlădeni înconjurate de grajduri, care demonstrează eșecul efortului urbanistic din ultimii ani ai comunismului, într-un carusel al modernizării și re-ruralizării. Fabrica de cărămidă de la Ciurea, o ruină care evocă, parodic, ruinele cetăților medievale cu care rivaliza arhitectura originală a fabricii. Sau troițele cu geamuri de termopan înălțate pe marginea șoselelor de familiile cîte unui copil mort într-un accident rutier, care în patetismul lor kitsch descriu inconsistența spațiului public de la noi, asaltat de retorica agresivă a intimului. În aceste fotografii, atitudinea artistului se manifestă prin abținerea de la un comentariu nedrept aflat prea la îndemînă. E vorba de a merge dincolo de rictusul disprețuitor în fața kitsch-ului comunitar, de atitudinea de suficiență pe care, poate, sîntem pregătiți să o adoptăm față de satul contemporan, sărac, „înapoiat“ și în curs de destrămare. Estetica supravegheată a acestor fotografii ne poate ajuta să reînvățăm compasiunea și să înțelegem cît de mult răstălmăcim realitatea pe care ni se pare că nu facem decît să o privim.

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Intimitate

● *Poate mai trăiesc și azi* (România, 2020), de Tudor Cristian Jurgiu.

Al doilea film al tînărului cineast Tudor Cristian Jurgiu descrie procesul de maturizare al unui cuplu tînăr în confruntarea cu propriile iluzii despre dragoste, într-un gen intimist destul de rar abordat în cinema-ul românesc. Film poetic cu elemente de basm, fără să aibă anvergura debutului său *Cîinele japonez* (2013), este în primul rînd un exercițiu de stil, o etapă coerentă și promițătoare a căutărilor formale ale autorului.

Jurgiu se mișcă cu suficientă grație și siguranță pe un teren alunecos (plutește mereu un aer de Noul Val francez fără să se întîmple mai nimic în cadru), astfel încît să nu simți prețiozitatea unor replici sau timpii morți ai unei relații de dragoste. Autorul stabilește de la început convenția pendulării între realitate și basm prin inserturi dintr-un basm românesc, centrat pe lupta unui prinț de a cuceri o domniță supusă unui blestem (oricine dansa cu ea urma să cadă răpus de moarte). Avînd în fundal o paradă de 1 Decembrie, aflăm că domnița, Clara (Nicoleta Hâncu), este îndrăgostită de Vlad (Bogdan Nechifor), un tînăr bărbat pe care și-l imaginează într-un fel. Fel care, ca în viață, se întîmplă să nu se potrivească perfect cu cine este și ce își dorește el.

Clara pleacă în căutarea lui pe o insulă urbană, într-o casă părăsită unde s-a refugiat alături de două pisici fotogenice. Aici apare primul declic în mintea ei: alesul a uitat totul sau își amintește doar secvențial („amintirea, dragostea vin deodată, nu pe bucăți“, suspină îndurerată tînăra femeie).

Cînd nu este gargui sau om-pasăre – orice ar însemna asta –, Vlad este un bărbat ca oricare altul, cu calitățile și defectele lui. Drama apare în momentul trezirii la realitate. „Ăștia sîntem, facem ce putem. Nu e puțin. Poate nu pot eu. Toată obsesia asta cu fericirea, care mă face nefericit“, îi spune partenerul femeii deziluzionate. De altfel, parada de 1 Decembrie ca preludiu al filmului nu este întîmplătoare; este o disonanță a protagoniștilor față de repere concrete ale vieții. Repere sugerate totuși în treacăt (par a avea meserii liberale), fiind departe de bula eroilor dintr-un film oarecum asemănător ca abordare, artificiosul *Un prinț și jumătate* de Ana Lungu.

Capcana proiecției despre o anume idee de fericire, care ne face captivi, apare și la soții din stilizatul și inovatorul *Le Bonheur* (1965) de Agnès Varda. În momentul în care intervine o altă femeie între ei, fiecare își reconsideră în mod foarte diferit ideea de fericire. Mai abstract, în cazul lui François, mai concret în cazul lui Thérèse. Dacă pentru François a doua femeie din viața lui, care se întîmplă să semene izbitor cu soția, este doar un surplus de fericire, care amplifică nucleul (cum dă el de înțeles în mod cinic), pentru soția sa amanta este acel element de imprevizibil prin care simte că viața a trădat-o.

Ca și la Varda, ironia este procedeul prin care filmul își amplifică sensurile. Clara pendulează între idealurile romanțioase și prototipul de bărbat ideal, multe desprinse din basmele copilăriei sau inoculate generației actuale de mitologia Disney și de clișeele psihologiei motivaționale („nevoile sînt *basic* pentru toți, să fim iubiți, dar oricum totul e OK. E o sărbătoare că sîntem aici“, îi spune ea într-un parc lui Vlad, copleșită de grandoarea propriei psihanalize). Tandrețea și senzualitatea (potențate și de cei doi talentați actori din rolurile principale) glisează între ludic (de la flirt șăgalnic la jocuri de cuvinte) și autoironie („menține contactul vizual, apropierea vine de la sine“). La nivelul sintaxei vizuale, cadrele de interior neforțate, lungi, strînse, atent decupate, se juxtapun secvențelor în care îndrăgostiții redescoperă cu uimire universul (în mijlocul unei cariere de piatră, unde Vlad are un proiect, Clara și rochia ei albastră par să împingă granițele lumii).

Fericirea mundană este impură și deseori mediocră, însă ea are totuși meritul că e posibilă. Este, de altfel, și o compensație pentru marele eșec al lui Adam și al Evei care, odată izgoniți din Grădina raiului, capătă liberul-arbitru, o modalitate de a accede la diverse stări și afecte, emoții contradictorii, odată ce ideea de fericire *per se* nu mai este tangibilă. Dacă, așa cum spunea Vasile Lovinescu, universul este „un arbore inversat“, cu rădăcinile implantate în cer și ramuri întinse peste tot pămîntul, atunci lumea exclude din start un cerc închis ermetic în fericire sau nefericire. Spațiile circulante dintre cele două stări sînt, de fapt, cele în care semințele unei realități solare prind viață și chiar puterea de a se înălța. Este un spațiu ermetic și suficient sieși în care, ca într-una din povestirile lui F. Scott Fitzgerald, orice lacrimă este condamnată să înghețe pe obraz.

Filmul a intrat în cinematografe din 28 mai.

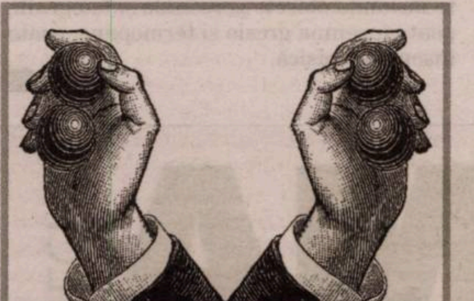

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Absurd teatral

● Black Midi, *Cavalcade*, Rough Trade Records, 2021.

În muzică, în general, dar mai ales în rock – pentru că spațiul agregat de această cultură a flirtat masiv, de la o vreme încoace, cu excepționalismul –, *sindromul albumului secund* a lovit de multe ori crunt, de la The Doors la The Stone Roses, de la Guns N'Roses la The Strokes, de la The Clash la The Killers. Să spun că, într-o definiție expediată scurt, asta s-ar traduce în dificultatea de a livra o operă secundă măcar pe măsura unui debut glorios. Pentru Black Midi, cvartetul britanic devenit trio după lansarea unui prim LP admirabil, *Schlagenheim*, totul părea pregătit – discul acela din 2019 produsese, pe bună dreptate, un *buzz* care lăsa fără piuit pesa și critica, (parțial) industria și auditoriul.

„In all the world, there's no escape from this infernal din.“ Cuvintele aruncate de Geordie Greep și pasajul *noise,* în care mișcările dansatorilor din videclipul Ninei McNeely pentru „John L“, *lead single*-ul noului disc, devin brusc posedate, pot oferi un cod de acces către cel mai proaspăt album al formației din Londra. Dacă englezescul *„din“* se traduce simplu ori prin „zgomot“, ori prin „repetiție“, omofonul său arab *„din“* – anglicizat ca *„deen“* – vorbește despre religie. Într-un fel sau altul, „John L“ le conține pe toate, așa cum totemul ciclopic, înzestrat cu brațe umane dirijorale, din videoul amintit orchestrează felul în care oscilează corpurile în acord cu avatarurile instrumentarului piesei – acum, mult mai limpede decît pe vremea lui *Schlagenheim,* balansul dintre structură și improvizație devine foarte transparent, instrumentele sînt decupate, în postproducție, mult mai precis, impulsurile melo sînt mai dese, însăși vocea lui Greep alege uneori să nu mai muște, ci să picure chiar și sentimentalisme tranchilizante de cabaret. Peste tot se aude dorința de a împinge lucrurile un pic mai departe, chiar dincolo de o limită pe care LP-ul din 2019 nu și-a permis să o încalce.

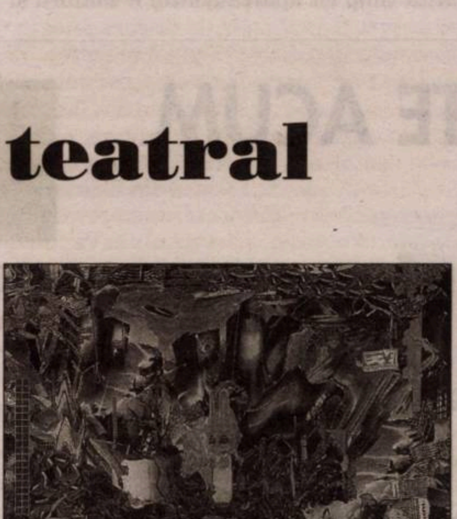

Întreg albumul are, pînă la urmă, aerul unei teatralități stranii (citește „experimentale“), absurde, carnavalești – *„Crowds of every age, creed and gender are abound, / Signor Kitsch sings skits detailing each attendees sins. / The first time anteaters lose themselves in the wings / With vigour they scratch red spots, overwhelmed by their king“*. O bossa nova picată din cer („Marlene Dietrich“), un saxofon delabrat și o secție ritmică scindată vag între Talking Heads & Battles („Dethroned“), obișnuitele referințe din *free jazz,* prog și *math rock,* o pompă absolut delicioasă, dar și perplexantă („Hogwash and Balderwash“) îi livrează lui *Cavalcade,* lansat pe 26 mai de casa independentă londoneză Rough Trade Records, aerul acela de unic jucător în propria ligă.

Cavalcade, *cel de-al doilea album al grupului Black Midi, poate fi ascultat (parțial) și achiziționat, în format digital sau fizic, ca disc de vinil și CD, pe pagina de Bandcamp a grupului, la adresa* bmblackmidi.bandcamp.com/album/cavalcade.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

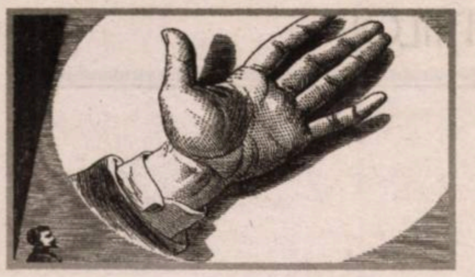

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde e casa? Unde e acasă?

Sînt foarte mulți oameni atașați de casă, de gospodărie, de spațiul domestic, îi invidiez și îi admir deopotrivă, eu, una, nu pot. Se spune despre ei că sînt acei oameni „așezați“, eu am un dor de ducă tot timpul, nu pot să stau locului, îmi imaginez viața ca pe un itinerariu nesfîrșit. Chiar și atunci cînd sînt în vacanță, n-aș putea să zac la umbră în curtea pensiunii sau pe un șezlong lîngă piscina de la hotelul *all-inclusive (all-inclusive* în sine mi se pare un concept anticălătorie), îmi place să mișun, sînt curioasă ce se întîmplă dincolo de deal, în satul următor, chiar dacă nu se întîmplă nimic, nu sînt niciodată mulțumită de plaja din apropiere, caut alta la 20 de kilometri. De fapt, cred că refuz orice idee de stabilitate.

Totuși, ce înseamnă un om „așezat“? Să-și întemeieze un cămin, să-și vadă de casa lui, să sălășluiască (un verb arhaic, livresc, dar care îmi place foarte mult)? Mă uit la ai mei de ani întregi: toți banii care le prisosesc (sau nu) îi bagă în pereți, în casă. În timpul comunismului, aveam un apartament de trei camere pe Calea Moșilor – nedecomandat, la etajul unu și cu toate ferestrele spre stradă, așadar plin de praf și de zgomot, tramvaiele care huruiau parcă ne treceau prin cap din timpan în timpan, pe vremea aia nu existau termopane. Privind retrospectiv, apartamentul ăla mi se pare de-a dreptul urît, din toate punctele de vedere. Asta nu i-a împiedicat pe părinții mei să dea o grămadă de bani pe „îmbunătățiri“, cum se numeau pe atunci, pentru că erau la modă – gresie, tapet cu flori (ideea de tapet mă oripilează acum), întreaga baie îmbrăcată în faianță etc. După 1990, l-au vîndut și au cumpărat o casă chiar în spatele blocului nostru, își doreau o casă cu curte. Au găsit o casă veche a unor bătrîni, cu un mare potențial, însă care impunea nenumărate renovări și recondiționări. N-au avut bani să le facă, băncile acordau împrumuturi cu dobînzi astronomice, au intrat amîndoi în depresie din cauza asta, pînă la urmă au vîndut-o și p-aia. În memoria familiei noastre a rămas drept „casa bîntuită“, nu știu dacă într-adevăr au fost stafii sau alte spirite pe acolo, cu toții (eu mai puțin) am simțit cîte ceva sau ni s-a părut că simțim, cînd ești bolnav de depresie ți se pare orice. Părinții mei au continuat să se mute, în căutarea casei perfecte. De fiecare dată cînd s-au mutat, au continuat să investească în noua casă: un colț e coșcovit, scara nu corespunde, un perete trebuie dărîmat, un spațiu trebuie lărgit, ușile trebuie schimbate, „doar nu puteau să rămînă așa!“. Taică-miu mai ales e ambițios, dacă nu drege ce e de dres nu se simte bine. Cazul părinților mei nu e deloc unul izolat, cei mai mulți dintre oameni cumpără case ca să le dărîme și să le reconstruiască din nou, de aici și obsesia pentru bormașină – sport național, nu poți sta liniștit în apartamentul tău dacă nu găurești ceva, dacă nu spargi ceva, dacă nu modifici ceva.

În momentul de față, locuiesc într-un apartament dintr-o casă din 1936 care are nevoie de multe, prea multe reparații pe care nici unul dintre locatari nu și le poate permite. Îmi dau seama că această casă se degradează de la un an la altul, însă gîndul că la un moment dat ar putea să se dărîme efectiv peste noi toți nu-mi dă nici un fior. Mă uit impasibilă la ziduri – da, aici ar trebui făcut asta, dincolo investit în asta, aici ar trebui musai făcută o izolație, ar trebui schimbată toată instalația electrică, însă continui să îmi contemplez casa ca pe trupul unui om bătrîn plin de riduri și de beteșuguri care moare încet și nu fac nimic. Nu-mi vine. Mă tot gîndesc că voi vinde apartamentul, însă amîn de la un an la altul, atîta timp cît apartamentul e salubru și îmi satisface niște nevoi primare de locuire – un pat, un birou, o baie, o bucătărie, nu mă interesează mai mult. Probabil că nu sînt deloc atașată de spațiul meu și am mintea în altă parte. Mă pot imagina aici și peste 30 de ani tot nefăcînd nimic, așa cum mă pot imagina trăind o viață nomadă, hoinărind dintr-o parte în alta, așa cum mi-am dorit, deși după o anumită vîrstă nu mai ține. Casa nu a reprezentat niciodată pentru mine o prioritate, oare de ce? Totuși, aici unde locuiesc mă simt acasă, cu toate neajunsurile casei în sine. Însă la fel de bine mă simt acasă și în altă parte, mă uimește uneori cu cîtă ușurință denumesc „acasă“ o cameră de hotel sau de pensiune într-o plecare ceva mai îndelungată, de fapt ai nevoie doar de cîteva obiecte printre care un laptop, pentru mine, și o periuță de dinți, ca să personalizezi un spațiu neutru, de tranzit, să ți-l faci al tău, să te reprezinte. M-am simțit foarte „acasă“ la Gherla timp de patru luni, într-un apartament închiriat, cînd am revenit la casa de la București nu m-am mai regăsit o vreme și mi-am zis: ce bine e să tot ai proiecte care implică deplasări, relocări și să te muți dintr-o parte în alta, să te miști în permanență ca să-ți alungi anxietatea care vine și din spațiul domestic unde poți să sucombi, să te îngropi, să se transforme într-un soi de cavou, toate speranțele și visurile tale să se năruie acolo.

Îi admir, de pildă, și pe oamenii de la țară pentru care gospodăria lor devine prioritatea supremă. Acolo e totul, toată viața se transformă în cicluri – sapi, sădești, culegi, hrănești, crești, tai. Ce poate fi mai simplu de atît? Unde să-ți mai vină să pleci cînd trebuie să-ți culegi roșiile, să dai de mîncare la porc și să-l tai de Crăciun, cînd în noiembrie trebuie să-ți duci prunele la cazan ca să se transforme în țuică, pentru ca să ai ce bea toată iarna? Probabil că toate aceste cicluri și acest ritm îți dau un echilibru, mintea ta nu mai poate fi în altă parte, căci îți mor găinile de foame. Cu toată admirația mea, n-aș putea trăi așa, e o formă de înrădăcinare, de legare de glie. Am asistat la o ceartă dintre doi soți trecuți de 60 de ani dintr-un sat din Ardeal. Puneau răsaduri, iar el se întreba: „De ce facem noi toate astea?“. De ce muncim ca niști idioți an de an pe propria noastră plantație, cînd o ceapă o poți cumpăra și de la magazin cu cîțiva bănuți? Aceeași ceapă! Iar ea i-a răspuns: „Nu-i același lucru... cînd știi că mănînci o ceapă din grădina noastră, e altceva!“. Și avea dreptate, cînd toți oamenii ăștia care își cultivă ceapa și roșia lor vor dispărea, se va rupe orice legătură cu începuturile noastre ca specie, nimeni nu-și va mai procura nimic prin forțe proprii, totul se va cumpăra, oricum nu sîntem departe de asta.

Am o prietenă bună din Germania care are o casă la Vama Veche, în fiecare an venea în România de Rusalii, ca să-și cultive roșiile din grădină, roșii de mare coapte, cu gust de nisip și de sare, unele dintre cele mai bune pe care le-am mîncat vreodată. Fiecare roșie e diferită, la fel ca oamenii. Anul trecut, prietena mea n-a ajuns la acest „acasă“ al ei văratic din cauza pandemiei, sper ca anul acesta să ajungă. Ai nevoie de foarte puțin ca să fii fericit – de o roșie pe care să o cultivi, de un pom pe care să-l plantezi, de un laptop la care să scrii. De fapt, acest „acasă“ e atît de diferit pentru fiecare în parte, poate însemna o țară pe care ai lăsat-o în urmă, la care te raportezi mental și de care ți-e un dor neostoit, poate însemna obiecte personale și fotografii, poate însemna gresie și termopane, poate însemna o pisică.

■■■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Mecanismele kakistocrației

Numirea Viorică Dăncilă în postul de consultant al Băncii Naționale a României (pentru Strategia de Sustenabilitate și Energie Verde) a provocat în societatea românească, pe de o parte, discuții despre integritatea instituției conduse de Mugur Isărescu, pe de alta, un val de glume care au readus în lumina rampei toate gafele fostului premier al României. Avînd în vedere contextul întregii sale evoluții, discuțiile au pornit, bineînțeles, de la o singură întrebare: Ce anume a recomandat-o pe doamna Dăncilă pentru un asemenea post?

Ca răspuns la critici, Adrian Vasilescu a găsit de cuviință să explice, într-o intervenție la Digi24, că doamna Dăncilă are o sumedenie de calități: „Înainte de a fi prim-ministru, a fost europarlamentar multă vreme. A fost funcționar european. Cunoaște toate căile din Uniunea Europeană. Acolo cunoaște oameni mai ales din zona verde, ecologiști, oameni cu care a stat la masă, cu care a băut cafea, cu care a schimbat vorbe“.

Mai apoi, domnul Vasilescu a pus punctul pe *i:* „La Banca Națională (...) se caută oameni care au uși deschise la Parlamentul European. Ăsta este lucrul cel mai important. Fără uși deschise nu facem nimic pentru țara asta“.

Într-adevăr, abilitățile doamnei Dăncilă de a „deschide uși“, mai ales celor de care are nevoie pentru propriul interes, sînt fără tăgadă. O demonstrează însăși cariera sa, care pare, într-un mod uluitor, a fi de nezdruncinat, o carieră de genul „Hopa-Mitică“, pentru că, în pofida tuturor eșecurilor, gafelor și discrepanțelor dintre nivelul său de pregătire și nivelul posturilor pe care le-a tot ocupat, doamna rezistă. Precum jucăria calibrată în partea inferioară, ca să stea mereu în picioare, chiar dacă se balansează vertiginos, cînd într-o parte, cînd într-alta, chiar dacă dă impresia că pică, revine mereu în poziție verticală.

Însă nu este nici primul, nici ultimul exemplu de personaj care, în ciuda incompetenței și a derapajelor, reușește să revină, ca floarea, în posturi publice. De altfel, ne-am obișnuit ca scena politică din România să fie un loc unde nimeni nu se compromite definitiv niciodată. Chiar dacă o face lată, după un timp, cînd apele se așază, poate reveni la suprafață, ca un nufăr neprihănit. Iar asta are mult de-a face, după cum sublinia și domnul Adrian Vasilescu, cu arta, sau mai de grabă cu meșteșugul de a ști cui anume să-i „deschizi“ ușa.

Un meșteșug străvechi în România. Practicat și acceptat la nivel înalt, căci și firul ierbii îl practică și-l acceptă.

Promovarea incompetenței nu este, așadar, ceva nou, nu e ceva care să ne mai șocheze, căci sîntem de prea mult timp obișnuiți cu această meteahnă, devenită aproape o normă. Dar este ceva care ne enervează. De cîte ori și în cîte contexte nu ne-am lovit de oameni incapabili să-și facă treaba pentru care sînt plătiți? De cîte ori nu ne-am gîndit cu obidă: Cine l-a pus pe-ăsta aici? Și de cîte ori nu ne-a înăbușit revolta, văzînd cîți oameni valoroși, talentați, cîți profesioniști sînt lăsați pe dinafară, pentru că în locul lor au fost preferați niște neaveniți?

Bunăoară, dacă am trăi într-o aristocrație (termen care desemnează, etimologic, o societate condusă de cei „buni“), să favorizezi incompetența ar fi, într-adevăr, o o situație oximoronică. Totuși, aristocrația are un antonim, un cuvînt care prinde exact realitatea societății noastre: kakistocrația.

Termenul, vechi de aproape 400 de ani, a fost folosit pentru prima oară, potrivit dicționarului Merriam Webster, într-o predică rostită de Paul Gosnold în favoarea regelui Carol I. Kakistocrația *(kakistos* - rău, *kratos* - putere) desemnează literalmente o societate condusă de cei mai răi, cei nemerituoși și este un cuvînt scos de la naftalină și revitalizat relativ recent (în 2018) de un *tweet* al fostului director al CIA, John O. Brennan, către președintele Trump: „Kakistocrația dumneavoastră se prăbușește după o călătorie lamentabilă“. Potrivit unui articol din *Washington Post,* imediat după respectivul *tweet,* cuvîntul a devenit viral.

Căci prinde în etimologia sa mecanismele societăților în care trăim. De ce este însă promovată incompetența? Care este logica unui asemenea sistem și care sînt mecanismele kakistocrației? Pot fi ele înlăturate? Sau, prin ramificația lor, au devenit omnipotente?

Într-o disertație susținută acum cîțiva ani, la un seminar de sociologie, Diego Gambetta, profesor de sociologie la Universitatea Oxford, cunoscut în special pentru studiile sale despre organizațiile mafiote, explica succint care sînt căile prin care incompetența se sedentarizează într-o anumită societate sau un mediu, fie el de tip mafiot, fie universitar.

„Mafia preferă să nu recurgă la violență, căci această cale nu este o alegere economică satisfăcătoare pentru a-și dezvolta interesele infracționale. În schimb, căile preferate de a-și impune puterea sînt legăturile de dependență. (...) Și cel mai simplu este să îndatorezi pe cineva care îți este inferior. De aici derivă tentația, pentru un om care își dorește puterea, de a se înconjura de incompetenți, de oameni slabi, căci, prin ascendentul pe care îl are asupra lor, îi poate controla, îi poate manevra pentru scopurile sale. Fidelitatea astfel obținută este cu mult mai valoroasă decît competențele angajaților.“

Cu alte cuvinte, prin promovarea incompetenței îți formezi o „armată“ de soldați credincioși, cumpărîndu-le fidelitatea. Te asiguri că aceștia îți vor face jocurile, vor duce „bătăliile“ tale. Iar aici este punctul de la care începe cercul vicios. Căci incompetentul promovat, ajuns într-un punct decizional, va promova, la rîndul său, pe unul pe care îl consideră și mai slab, ca să-și asigure un susținător dependent și fidel. Care la rîndul său etc., etc., etc.

Acest mecanism pervers de ascensiune a incompetenței este, de fapt, motorul unei societăți corupte. Fie ea de tip mafiot, fie intelectual, Diego Gambetta găsind similitudini cu lumea academică.

De exemplu, susține cercetătorul, se întîmplă ca mediile universitare să funcționeze pe același tipic al promovării nonvalorii: „Fidelitatea pentru un superior este mai de apreciat decît meritul real pe care l-ar avea un student. Sistemele de repartizare a posturilor într-o universitate sînt dimensiunea esențială prin care se propagă acest lucru. Cînd o comisie se reunește pentru a face nominalizările pentru posturi, superiorul își va pasa protejații colegilor, care știu că cei nominalizați le vor întoarce favorurile cînd va veni momentul. Dacă nu, vor fi supuși represaliilor“.

Într-un asemenea mediu, susține Gambetta, academicienii care atribuie posturi în virtutea unei loialități bazate pe incompetență „nu sînt doar răi, sînt cei mai răi. Căci ei formează, de fapt, o reală kakistocrație, formează puterea celor proști. Cei mai buni cercetători n-au timp să se dedice jocurilor de putere, iar cei care se dedică jocurilor de putere și care cîștigă posturile în acest mod nu mai au timp pentru a face cercetări. Dar asta nu este singura socoteală, nici măcar cea mai importantă. Promovarea incompetenței este, de fapt, un semnal pentru colegii de breaslă: ei văd că, fără sistem, n-ai nici o șansă să faci carieră. Dacă ești recompensat pentru meritul tău, recompensa o simți ca pe o recunoaștere firească a talentelor tale, deci nu vei fi înclinat spre o loialitate oarbă. Însă cînd recompensa vine nemeritat, atunci vei deveni susținătorul înfocat al protectorului tău, nu din convingere, dar pentru a-ți păstra poziția, care depinde de bunăstarea respectivului“.

În definitiv, putem să-i spunem kakistocrație. Putem să-i spunem „o mînă spală pe alta“ sau „interesul poartă fesul“. Pe fond, promovarea incompetenței ține exclusiv de nevoia de a avea putere, cu orice preț, de a ți-o consolida. Și ar fi o naivitate să credem că această formă de ierarhizare socială, deși numită și teoretizată abia din secolul al XVII-lea încoace, nu a existat, de fapt, de la începuturile societăților umane. Ar fi o naivitate să ne mirăm că personaje precum Viorica Dăncilă au fost, sînt și vor fi împinse în față, într-o societate în care incompetența este justificată și întreținută de corupție. Dar pentru cei care refuză semnarea pactului cu diavolul, aceste metehne sînt permanente surse de enervare, de frustrare, de lehamite.

Teodor BACONSCHI

Paradoxul unui caz inclasabil

Aparțin generației intelectuale care s-a format cu obsesia libertății și a practicat anticomunismul. Refluxul istoriei deschide acum culoarul unei generații marcate de obsesia egalității și de pandantul ei teoretic, anticapitalismul. Între acești doi versanți, portretul biografic al Părintelui André Scrima, recent publicat de profesorul ieșean Ioan Alexandru Tofan (Humanitas, 2021), prezintă viața unei personalități parcă menite generației mele, deși cred că mobilitatea sa evanescentă – prin toate locurile și timpurile (imaginare) – îl fac delectabil, din fericire, pentru cititorii de toate vîrstele și orientările.

Acest „gentleman creștin“, cum l-a numit Andrei Pleșu, a lăsat o urmă durabilă printre ucenicii cîștigați în anii '90, cînd s-a repatriat (de fapt, a revenit pe meleagurile natale, căci patria lui terestră nu avea contur). Stă dovadă în acest sens faptul că unii dintre cei mai fervenți discipoli – în frunte cu Anca Manolescu, Virgil Ciomoș, Vlad Alexandrescu, Anca Vasiliu și Bogdan Tătaru-Cazaban – i-au grădinărit cu venerație arhiva postumă (lăsată Colegiului Noua Europă) și i-au editat riguros textele, într-un proces laborios, încă plin de surprize. Impresii la fel de durabile va fi produs André Scrima și în alte medii și vremuri, cam pe oriunde l-a purtat fecundul, neliniștitul & complexul său parcurs terestru. De altfel, însăși noțiunea de „urmă“ (a transcendenței) ocupă o poziție centrală în hermeneutica unificatoare prin care Părintele Scrima și-a ilustrat polifonicele înzestrări.

Fostul ucenic al misteriosului Ivan Kulîghin – călugărul rus temporar exilat la mînăstirea Antim, ca magistru isihast al Rugului Aprins – avea să distribuie vestigii memorabile în toate spațiile pe care le-a traversat (Franța, Elveția, India, Italia, Liban, SUA, Turcia, Israel, Muntele Athos). Discret și evanescent, girovag specializat în dispariții și apariții deopotrivă neașteptate, Părintele Scrima și-a marcat toți interlocutorii – erudiți din ordine monahale apusene, Papi (precum Ioan al XXIII-lea și Paul al VI-lea), feluriți cardinali participanți la Conciliul II Vatican, un patriarh ecumenic (de talia lui Athenagoras) sau teologi creștini și musulmani, frecventați la Beirut – lăsînd fiecăruia o amintire ușor perplexă, afectuoasă și admirativă.

Ioan Alexandru Tofan a întrețesut migălos și expresiv suma mărturiilor disponibile, cercetînd atît arhive (inclusiv la CNSAS, NEC și mînăstirea Deir El Harf) și corespondența păstrată, dar și o sumedenie de evocări/mărturii apărute în țară și în presa internațională. Citind reconstituirea unui traseu existențial care începe și se încheie în România, după ce a ocolit lumea, neocolindu-i punctele spirituale nevralgice, nu poți spune că descoperi un „nou“ Scrima, în sfîrșit despuiat. Omul rămîne la fel de enigmatic precum o scenă pictată în clarobscur. El atinge toate genurile proxime, căci se învecinează cu toate formele cunoașterii, dar lasă lumii prin care a trecut dîra unei diferențe specifice fără definiție.

Trebuie să-i recunoaștem spiritul de finețe (lipsit de o geometrie propriu-zisă), curiozitatea culturală superior-diletantă, geniul transpunerii simbolice, vivacitatea analogică, independența (față de politică, ideologii, grupări și adevăruri osificate), dar și simțul dialogic al unui *networking* eficient, în slujba unor proiecte inefabile. Fiind cu deplină pregnanță el însuși, nu cerea pentru sine nimic. Era pasionat, dar și distanțat, grație talentului ironic, practicîndu-și chemarea agapică la adăpostul unui scut platonic. În fine, deși peste măsură de inteligent, a acceptat, cu o smerenie diaconală, patronajul unor figuri bisericești importante, pe care le-a sfătuit, fără să le manipuleze. Pe scurt, a respectat cele trei voturi monahale (sărăcia, castitatea și ascultarea) într-o formulă *sui generis,* fidelă Duhului Sfînt, care suflă unde voiește... Cel mai mult m-aș bucura dacă receptarea lui în Ortodoxia românească ar depăși retorica exotismului și plecăciunea fariseică dinaintea excepției. Părintele André Scrima și moștenirea sa spirituală merită o dezbatere profundă, care să pună în lumina unei noi conștiințe ecleziale atît motivele pentru care a plecat, cît și pe cele pentru care a dorit să treacă dincolo tocmai aici.

Anca MANOLESCU

Perplexitate

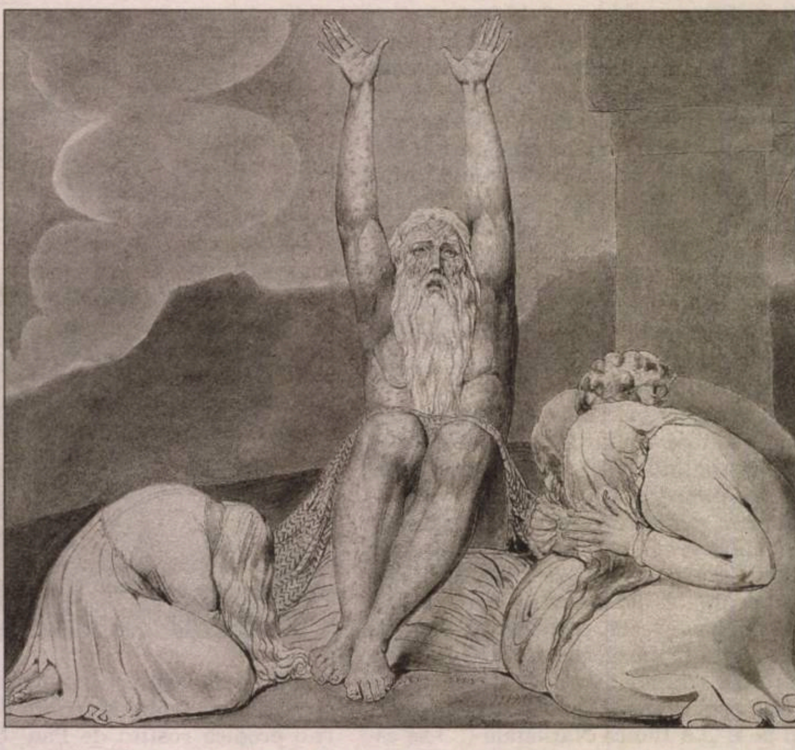
© wikimedia commons

Istoricul Peter Brown spune undeva, în *Viața Sfîntului Augustin,* că Antichitatea tîrzie vedea mai ales în Christos măreția Logosului divin, putere și înțelepciune a lui Dumnezeu. Smerenia Lui, coborîrea în trup, în suferință și moarte erau aspecte ale acestei măreții, ale unei generozități sacrificiale. Ceea ce propunea în primul rînd Christos era o cunoaștere verticală, familiaritatea omului cu realitățile divine, intimitatea cu El însuși ca Înțelepciune transcendentă. Asta venise Christos să ofere oamenilor. Mărturiile acestui mod de a-L înțelege pe Christos sînt nenumărate. De la Iustin Martirul și Filosoful la Clement Alexandrinul, Origen, Grigore al Nyssei la Augustin, la atîția alții, Christos era înțeles drept călăuzitor spre teognozie. Pentru Origen, El e *didáskalos theion mysteríon*: e cel care îl învață pe credincios tainele divine, îl pune pe cale și îl conduce în cunoașterea lor. În secolul al VII-lea, un alt contemplativ, Isaac Sirul, mult citit și urmat în întreaga creștinătate, spunea: „Cunoașterea de Dumnezeu este împărăteasa tuturor poftelor și sufletul ce o primește nu mai are nevoie de vreo dulceață de pe pămînt“. Iată o linie centrală de înțelegere a lui Christos și a credinței. Credința e elan de căutare a sensurilor verticale, speranță că, asistat de divinul Învățător, vei putea înainta în ele.

Or, în elanul acesta fast, amplu, în principiu nesfîrșit, omul credincios poate întîlni și provocări care îl lasă fără glas. Pietre de poticnire? Pietre de șlefuire? Întîlnește, de pildă, suferința. Nu problema suferinței, ci suferința concretă, teribilă, destrămătoare. Nu mă refer la cazul jurnalistului Roman Protasevici, răpit și torturat de regimul Lukașenko. Suferința lui are un sens prea limpede: e curajul unui tînăr, al unor tineri de a înfrunta bestialitatea dictaturii. Și orice ar fi silit jurnalistul să declare sub tortură, sensul curajului și al suferinței lui rămîne intact.

Însă oricine dintre noi se poate afla, de pildă, în fața bolii, cîteodată fără șanse de vindecare, a unui copil, a unui părinte, a unui prieten. Asistă zi de zi la suferința trupului sau a minții celui apropiat. Se străduiește să-l ajute, să-l înconjoare cu atenție, compasiune, iubire, să-i ușureze povara. Dar n-o poate elimina. Nici n-o poate lua asupra lui. Cum mai sună atunci întrebarea lui despre sens? E cuvenit, e decent să caute sensul unei suferințe care nu îi aparține, care nu e a lui, ca să o poată, eventual, prelucra, obținînd de aici – cine știe? – un beneficiu spiritual?

Mai în puterile noastre e să ne întrebăm întîi cum nu trebuie căutat sensul unei atare suferințe. Un caz de neurmat – ne spune Biblia – e cel al prietenilor lui Iov. Întîi ei au atitudinea unei compasiuni adînci, tăcute, concordante cu nenorocirea dreptului nevinovat. „Au șezut pe pămînt, lîngă el, șapte zile și șapte nopți, fără să-i spună nici un cuvînt, căci vedeau cît este de mare durerea lui“ (2, 13). Dar cînd Iov începe să strige la Dumnezeu după sensul suferinței lui, prietenii devin necuvenit de vorbăreți și dau în gropi. Au explicații, au soluții, au remedii. Ei, față de care Iov se simte din ce în ce mai străin, din ce în ce mai singur, caută un sens al suferinței de tipul justificării. Probabil că ceva tot ai greșit, ajung să-i spună, iar rezultatul e năpasta – cuvenită – care te strivește. Într-un caz atît de teribil cum e cel al lui Iov, ei apelează la schema retribuției, la mecanismul vină-pedeapsă, căință-recompensă. Judecă lucrurile în regimul cauzalității, al unei cauzalități plane, cvasi-automate, închise. E o logică confortabilă, la îndemînă, care îl preia chiar pe Dumnezeu în sistemul ei închis. Potrivit ei, strigătul lui Iov e o transgresiune. Încercarea lui de a-i vorbi lui Dumnezeu față către față e o impietate. „Dumnezeu smerește pe mîndri și mîndria, și mîntuiește pe acela care-și pleacă ochii în pămînt“, îi spune Elifaz (22, 29-30).

Prietenii sînt instalați într-un tip de cunoaștere în care uimitorul, teribilul, scandalosul, straniul, neînțelesul, misterul sînt explicate – și reținute – în zona deja-știutului. Sensul e asigurat, pentru ei, în zona „finitului“. Se mulțumesc cu atît. Întețind astfel suferința celui nevinovat. În primul lui cuvînt, Elifaz mai are o explicație: divinul își manifestă transcendența ca putere discreționară: „pe cei care locuiesc în case de lut... îi strivește ca pe o molie“ (4, 19). Comportamentul divin e atît de impenetrabil încît apare ca „bun plac“, ca suprem arbitrar; se refuză oricărui sens, oricărui dialog cu făptura. Retribuția *închide* sensul în zona cauzalității plane. Transcendența discreționară *suprimă* posibilitatea sensului.

Iată-l apoi pe Ivan Karamazov, exasperat de scandalul suferinței fie și a unui singur copil. Omenește vorbind, instinctiv vorbind, Ivan pare îndreptățit să „dea înapoi biletul de intrare“, să întoarcă spatele unui Dumnezeu care îngăduie așa ceva. Chinul unui copil e lucru îngrozitor, nu are justificare. Astăzi, Occidentul e în mod special sensibil la oroarea agresiunilor față de copii, o urmărește, o judecă penal, o pedepsește. Dar, în ce-l privește pe Ivan, el drapează în ideal de umanitate un raționalism sărac. Respinge, pe drept cuvînt, împăcarea suferinței prin răzbunare. Dar respinge și iubirea supranaturală. Dumnezeu nu e invocat, nu e provocat la răspuns. Nu e creditat în generozitatea lui sacrificială, care infuzează încă de aici, în om, germenii unei alte condiții, izbăvite. Dumnezeu e scos din discuție pe baza unei logici strîmt umane. Și cu asta dispare orizontul deschis spre divin în care omul poate fi lucrat în adîncul lui de suferința celui apropiat. Dispare posibilitatea de a pune suferința și întrebarea despre suferință într-un cîmp comun, al omului și al lui Dumnezeu.

În , suferința celui apropiat dă destulă materie nu numai compasiunii, ci și cunoașterii. În imediat, ea întețește atenția față propriul comportament și față de condiția suferindului. Îți supraveghezi momentele de descurajare, de oboseală, de exasperare și revenirile la calm, răbdare, curaj în îngrijirea celuilalt. Îți ceri iertare, lui și lui Dumnezeu, pentru primele, mulțumești pentru celelalte. Devii mai fin în judecată, mai maleabil în comportament. Devii inventiv în încercarea de a-l asista cît mai bine pe cel avut în grijă. Intimitatea cu el crește: îl cunoști mai bine, vezi felul cum își îndură suferința, cum îi rezistă, cum o trăiește. Dar iei act totodată de finitudinea puterilor tale de a-l ajuta. Cu toate că sună pretențios, e totuși adevărat că iei act de finitudinea ta ca ființă strict umană. Iei act, mai intens, de prezența divină care se boltește deasupra ta și a celui suferind, păstrîndu-i pe amîndoi sub ochiul Său.

Simone Weil spunea că „măreția creștinismului vine din faptul că nu caută un remediu supranatural pentru suferință, ci o utilizare supranaturală a suferinței“. Suferința te poate îndemna să-ți întețești privirea, precum Iov, spre Sursa sensului. Să o soliciți, să o interpelezi cu insistență, să aștepți ca ea să te hrănească cu sensurile ei.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Slawomir SIERAKOWSKI

Deturnarea autosuficienţei occidentale

Preşedintele bielorus Aleksandr Lukaşenko a demonstrat o dată în plus cît de departe e dispus să meargă pentru a-şi suprima oponenţii. Pe 23 mai a trimis un avion de luptă MiG-29 pentru a obliga un avion comercial care zbura de la Atena la Vilnius să aterizeze la Minsk, cu puţină vreme înainte să părăsească spaţiul aerian bielorus. Scopul era capturarea lui Roman Protasevici, fostul redactor -şef al publicaţiei de opoziţie şi al canalului de *social media Nexta,* care a fost arestat de îndată ce avionul a aterizat la Minsk.

Nu-i greu de înţeles de ce un regim căruia i se aplică deja sancţiuni din partea SUA şi UE merge atît de departe încît să deturneze un avion care călătoreşte între două state membre UE: *Nexta* este inamicul public numărul unu al lui Lukaşenko. Mai mult decît un simplu portal de ştiri cu milioane de abonaţi ai mai multor platforme de *social media* (mai ales *Telegram), Nexta* a rămas, după fraudarea alegerilor prezidenţiale din august anul trecut, cel mai important canal de informaţii din Belarus.

Nexta nu a publicat doar ştiri despre reprimarea violentă a demonstraţiilor paşnice de către forţele de securitate, dar a transmis totodată, zilnic, indicaţii cu privire la locul, momentul şi modul în care urmau să se desfăşoare protestele în masă ale bieloruşilor de pe întinsul întregii ţări împotriva falsei victorii în alegeri a lui Lukaşenko. Apelurile de duminică ale platformei pentru Marşul Naţional al Libertăţii au strîns nu mai puţin de 200.000 de oameni pe străzile Minskului. Şi toţi aceşti demonstranţi ştiau exact ce să facă, deoarece urmăreau instrucţiunile publicate de Protasevici şi de Stepan Putilo, colegul său şi co-fondatorul *Nexta.*

În urma acestor revolte fără precedent, regimul Lukaşenko s-a panicat – pe bună dreptate. *Nexta* colecta şi distribuia informaţii şi fotografii de pe tot întinsul Belarus. Fiecare mesaj, poză şi îndemn la acţiune publicat pe platformă devenea viral, ajungînd la oameni din toată ţara şi din întreaga lume.

Punctul forte al *Nexta* consta în faptul că îşi avea sediul în Varşovia, în afara graniţelor Belarus. Regimul Lukaşenko nu putea închide conexiunea Internet a platformei şi nici să o aresteze sau să o împuşte, aşa cum a făcut cu publicaţiile Opoziţiei şi cu protestatarii din Belarus. Lukaşenko era fără îndoială înfuriat de faptul că protestele erau dirijate mai puţin de Svetlana Tihanovskaia, cîştigătoarea, cel mai probabil, a alegerilor din august, ci de un operator de noi medii greu de prins, aflat în afara graniţelor Belarus.

Vladimir Putin, Aleksandr Lukaşenko

Roman Protasievici, Stepan Putilo

După apariţia, în martie, a unui film documentar realizat de *Nexta* care expunea averile ilicite ale lui Lukaşenko (asemănător unui recent film viral despre preşedintele rus Vladimir Putin, produs de liderul Opoziţiei Alexei Navalnîi, acum în închisoare), Lukaşenko a fost dispus să răstoarne cerul şi pămîntul pentru a scăpa de vrăjmaşii săi feroce în vîrstă de douăzeci şi ceva de ani. În viziunea lui, *Nexta* e cheia de boltă care susţine toate fronturile rezistenţei.

Deoarece avionul Ryanair era mult mai aproape de Vilnius decît de Minsk, explicaţia regimului Lukaşenko potrivit căreia o ameninţare cu bombă impunea o aterizare de urgenţă în capitala bielorusă nu e credibilă. De îndată ce avionul a aterizat la Minsk, s-a simulat rapid un control al pasagerilor şi al bagajelor, după care tînărul disident a fost arestat de grabă, împreună cu prietena sa.

Arestarea partenerei lui Protasevici e o metodă clasică a KGB (serviciul de securitate bielorus se cheamă în continuare astfel), mai ales atunci cînd se urmăreşte forţarea unor mărturisiri. Protasevici e o captură extrem de valoroasă pentru Lukaşenko, deoarece (presupune dictatorul) el are datele de contact ale tuturor activiştilor bieloruşi. A doua zi după arestarea lui Protasevici, regimul a făcut publică o filmare în care acesta mărturisea că a participat la protestele de anul trecut.

Aceeaşi tactică a fost aplicată şi împotriva lui Tihanovskaia, al cărei soţ era deja la închisoare. Cînd a fost răpită, după primele proteste din Minsk, a fost obligată – cel mai probabil, după ce şi-a văzut soţul ameninţat cu tortura – să înregistreze un apel prin care cerea încetarea revoltelor. De atunci, ea trăieşte în exil şi, întrucît orice bielorus cunoaşte aceste metode de şantaj, nimeni nu o învinuieşte că preferă să rămînă în umbră.

Deturnarea avionului trimite în mod clar un mesaj. Pentru Opoziţie, mesajul lui Lukaşenko e: „Zilele voastre sînt numărate. Sînteţi trădători, iar pe trădători îi ucidem“. Uniunii Europene îi adresează o provocare directă: „Vă putem lua de proşti oricînd ne convine, iar voi nu ne puteţi face nimic, fiindcă sînteţi slabi“.

Astfel de concluzii nu sînt nefondate. Pînă la urmă, Kremlinul – ai cărui susţinători bieloruşi au jubilat la vestea deturnării şi arestării lui Protasevici – l-a otrăvit pe Navalnîi cu o neurotoxină şi a rămas aproape nepedepsit pentru asta. SUA, Anglia şi UE şi-au exprimat îngrijorarea şi au impus sancţiuni simbolice, iar Rusia a reacţionat trimiţîndu-l pe Navalnîi într-un lagăr de muncă.

După ce Republica Cehă a dezvăluit, luna trecută, că Rusia se află în spatele exploziilor de la depozitul de armament care au ucis doi cetăţeni cehi în 2014, reacţiile au fost asemănătoare. De fapt, administraţia preşedintelui Joe Biden tocmai a ridicat sancţiunile împotriva unei companii care construieşte gazoductul Nord Stream 2 dintre Rusia şi Germania. E evident că banii, şi nu principiile, sînt ceea ce contează.

Lukaşenko ia exemplul Rusiei. Kremlinul excelează de multă vreme în umilirea serviciilor de securitate străine care încearcă să protejeze figuri ale Opoziţiei, cel mai adesea, atacînd disidenţii din exil chiar sub nasul lor, ca în cazul tentativei de asasinat asupra lui Serghei Skripal din Salisbury, Anglia.

Ţinînd seama că *Nexta* are sediul în Polonia, merită să ne întrebăm dacă autorităţile poloneze au făcut tot ceea ce le-a stat în putinţă – sau măcar ceva – pentru a-i proteja şi avertiza pe Protasevici şi pe colegii săi în faţa pericolelor cu care se confruntau. Căci ar fi trebuit să fie clar faptul că Protasevici şi Putilo se aflau în pericol. Ştim bine că Rusia şi Belarus îi vor lua în colimator pe cei pe care îi consideră trădători, chiar şi cînd aceştia se află în străinătate. Iar acum ştim bine cît de departe vor merge pentru a-şi atinge scopul.

Slawomir Sierakowski*, fondator al mişcării Krytyka Polityczna, este director al Polish Institute of Advanced Studies (PIASt) din Varşovia şi Senior Fellow al Consiliului German pentru Politică Externă (DGAP).*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEŞU

■ ■ ■

---

efect de ecou

Articolul „Nadia şi Securitatea“ de Andrei Manolescu (*Dilema veche*, nr. 891, 6-12 mai 2021)

La Institutul Geologic al României, unde lucram începînd cu 1983, era un obicei, pe cît de insolit, pe atît de apreciat de salariaţii instituţiei (de la savanţi de renume internaţional pînă la femeile de serviciu): din cînd în cînd, o dată sau de două ori pe an, era invitată cîte o personalitate cunoscută şi populară a ţării, o vedetă a lumii ştiinţifice, artistice sau sportive, pentru a se întîlni cu noi. A fost invitată şi Nadia Comăneci, să fi fost în 1985 sau 1986, nu-mi aduc aminte exact. La ora stabilită, vă puteţi închipui, sala mare de şedinţe a institutului, unde se ţineau şi şedinţele de comunicări ştiinţifice, dar şi şedinţele de partid, de obicei plină doar pe jumătate sau nici atît, de data asta era arhiplină, cu lume stînd în picioare, chiar şi în uşă, venită nu numai din birourile instituţiei, dar şi de la Întreprinderea de Prospecţiuni, din partea cealaltă a platformei geologilor de pe strada Caransebeş nr. 1, de lîngă Piaţa Chibrit. Deci lume multă, fremătîndă, aşteptînd-o pe Nadia. Cu întîrzierea de rigoare, dar în cadrul „sfertului academic“, apare Nadia... dar nu singură. Era însoţită de un bărbat de vreo 45-50 de ani, spilcuit. Am aflat curînd că era Horia Alexandrescu, pe vremea aceea titularul rubricii de sport a *Scînteii tineretului* care, după cum a reieşit chiar din cuvintele sale, a fost părtaşul marilor succese sportive ale Nadiei (de fapt, însoţind-o la marile competiţii în calitate oficială de ziarist şi, mai mult ca sigur, şi în calitate neoficială de... supraveghetor securist).

Întrevederea cu Nadia a început cu o introducere din partea tov. Alexandrescu, care ne-a prezentat-o pe Nadia şi performanţele sale timp de vreo jumătate de oră, ceea ce nouă, auditoriului, ni se părea firesc. Noi însă voiam s-o vedem şi s-o auzim pe Nadia. De văzut am văzut-o timp de aproape o oră, dar de auzit nu prea am auzit-o. După prezentarea tov. Horia au început să curgă întrebări din partea celor prezenţi în sală, adresate direct Nadiei, conform cutumei întîlnirilor anterioare cu alţi invitaţi. Spre surprinderea noastră, însă, intervenea însoţitorul Nadiei, răspunzînd în locul ei la întrebări, iar la sfîrşitul răspunsului, logoreic întotdeauna, se întorcea către invitată: „Nu-i aşa, Nadia?“. La care ea, supusă, evident jenată, răspundea cam aşa: „Da, sigur că da“, „Aşa e“. Practic, nu a lăsat-o să vorbească liber şi să spună ce avea *ea* de spus ca răspuns la întrebările puse, unele, desigur, mai „ieşite de pe linie“ sau delicate din punctul de vedere al Securităţii (de exemplu, una privind componenţa delegaţiei care o însoţea la competiţii). Am plecat de la acea întîlnire mult aşteptată cu Nadia cu bucuria de a o vedea atît de aproape, dar cu un gust amar din cauza ambianţei securistice în care s-a desfăşurat evenimentul.

Alexandru SZAKÁCS

■ ■ ■

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Epoca incertitudinii

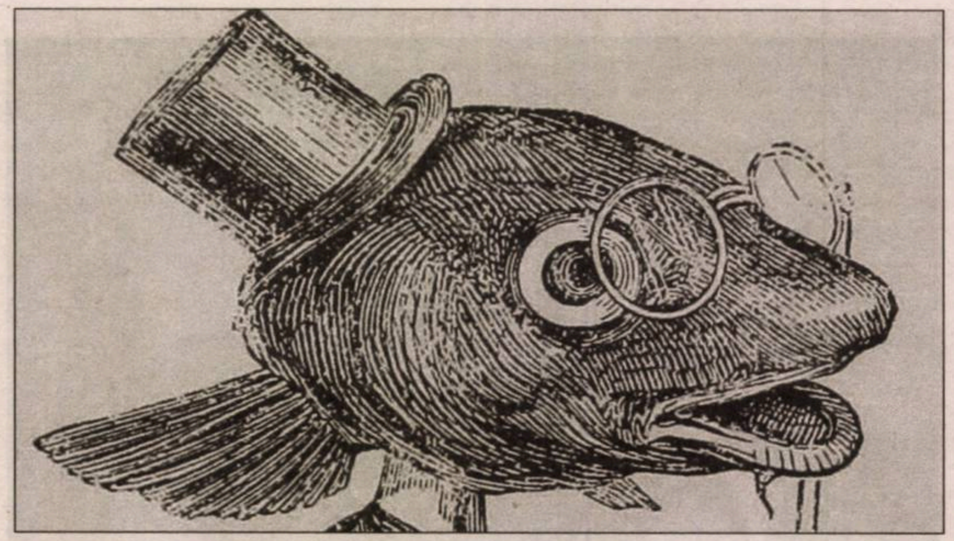

În urmă cu mai bine de un an, cu toții ne aflam în tensiunea izbucnirii pandemiei de COVID-19. În mass-media internă și internațională circulau știri însoțite de imagini care mai de care mai rele. Oamenii începeau să se îmbolnăvească și unii dintre ei chiar să moară, din păcate. În țara noastră încă nu se înregistrase nici un caz. Totul părea a fi încă ceva depărtat și speram că vom trăi o minune, că se va întîmpla ceva care să ne apere, că vom fi ocoliți de grozăvia pe care o trăiau deja cetățenii multor țări de pe planeta Pămînt. Evident, nu a fost să fie așa. Iată, pandemia a ajuns și la noi, iar numărul de victime este deja foarte mare. Dar nu neapărat despre această boală doream să discutăm, ci despre suficiența prostului ajuns comunicator și care poate influența alți oameni. În perioada pe care o invocam, toată mass-media românească aștepta cu înfrigurare primul caz de COVID din România. Acesta ar fi fost semnul că a venit, că minunea nu s-a produs și că vom intra în rîndul lumii și din acest punct de vedere. Circulau tot felul de vești, de parcă ar fi fost un fel de concurs care să anunțe primul caz. În acest context, o platformă micuță de informare (un fost ziar de provincie), cu adresabilitate locală, a publicat o știre falsă cum că primul caz ar fi apărut deja aici. Titlul era unul explicit, spunea că există deja primul caz, dar cînd citeai conținutul îți dădeai seama că știrea este falsă. Nu exista, de fapt, nici un caz de COVID. Se presupunea existența sa, în contextul în care un cetățean italian, depistat ulterior pozitiv, trecuse la un moment dat prin zonă. Faptul apariției unei asemenea minciuni, într-un asemenea context tensionat, m-a determinat ca la rîndul meu să reacționez. Am făcut o captură cu știrea respectivă și, printr-un text scurt, dar apăsat, mi-am exprimat nemulțumirea pentru modul în care oamenii sînt puși în panică într-un asemenea moment. Civismul din mine a răsuflat puternic. Textul meu se dorea o atenționare asupra rolului formativ al mediei și al pericolului minciunii, chiar dacă știrea mincinoasă poate produce multe accesări. Așa cum era de așteptat, am produs rumoare în redacția platformei de știri respective care se autointitulează ziar și s-a luat decizia să fiu apelat telefonic de către chiar „reporterul“ care mințise. Pentru a scurta povestea, trebuie să spun că tonul respectivei persoane a fost total inadecvat încă de la început, iar la explicațiile mele mi s-a replicat scurt că nu sînt în măsură să dau lecții de jurnalism. De fapt, nu era vorba despre o dezbatere de finețe, în care nici nu aș fi intrat, ci pur și simplu totul se învîrtea în jurul temei dacă respectiva informație a fost sau nu o minciună. La a patra frază, văzînd că nu mă convinge că am greșit, persoana despre care vorbesc a început să mă amenințe. Urma să fiu supus unei campanii în care să se scrie „totul“ despre mine ca să mă învăț minte să mă mai pun cu presa. Am înghițit în sec pilula amară a acelei zile, gîndindu-mă cine sînt oamenii care pot face așa ceva și care ulterior mai pot avea o asemenea atitudine. Am aflat apoi, într-un alt context, că amenințătorul meu era o persoană cu zece clase. Între timp, aflu că foarte mulți oameni de influență din presa de rețea de socializare nu au școli elementare finalizate. Pentru ei, totul este confuz și relativ. Nu mai există nici o certitudine pentru că adevărul este ceva la bunul lor plac.

În același timp, există miliarde de oameni simpli care au acces la rețelele de socializare și care pot emite în fiecare clipă păreri lipsite de susținere despre tot ceea ce mișcă, de la mersul astrelor pînă la ultimul tratament împotriva COVID. Fiecare grup de pe o rețea de socializare, fiecare grup de prieteni virtuali reprezintă un veritabil ziar la care membrii săi au acces permanent și în care fiecare publică tot felul de lucruri, cu o cenzură minimă. De aceea nu este de mirare că folosința de către proști a acestor mijloace de comunicare reprezintă una dintre principalele probleme contemporane nouă. Umberto Eco ne avertizează în mod explicit: „Rețelele de socializare dau drept de cuvînt unor legiuni de imbecili care înainte vorbeau numai la bar după un pahar de vin, fără a dăuna colectivității. Erau imediat puși sub tăcere, în timp ce acum au același drept la cuvînt ca și un premiat cu Nobel. Televiziunea a promovat idiotul satului față de care spectatorul se simțea superior. Drama Internetului este că l-a promovat pe idiotul satului ca purtător de adevăr“. Pare că lumea traversează o epocă de sfîrșit al competenței și de instalare a incertitudinii ca mod de a fi. Lumea devine irațională și fiecare crede că adevărul poate fi legat la butoniera sa proprie de analfabet. Tom Nichols ne avertizează la rîndul său: „Toți cunoaștem asemenea persoane: colegi de serviciu, prieteni, membri de familie. Sînt tineri și bătrîni, bogați și săraci, unii au studii superioare, alții sînt înarmați doar cu un laptop sau un permis de bibliotecă. Dar cu toții au un lucru în comun: sînt oameni obișnuiți, dar care se cred doldora de cunoștințe. Considerîndu-se mai informați decît experții, mai citiți decît profesorii și mai profunzi decît masele credule, aceștia sînt cei care explică, fiind mai mult decît încîntați să ne lumineze cu privire la orice, de la istoria imperialismului la pericolele vaccinării“ (Tom Nichols, *Sfîrșitul competenței. Discreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale*, Editura Polirom, 2019, p. 27).

Relativizarea adevărului de zi cu zi, dar și a celui științific este într-adevăr o mare dramă. Dar nu este singura pe care omenirea a parcurs-o în evoluția sa. Pentru a înțelege mai bine ceea ce se întîmplă, nu strică să avem o viziune asupra trecutului. Asta pentru că nu este prima dată cînd lumea crede că trece printr-o asemenea dramă, ca să-l citām pe savantul italian. O scurtă privire în trecut ne reamintește că oamenii nu au fost mereu ceea ce sînt azi. Au existat vremuri în care nu aveam dreptul la învățătură și știință, acestea fiind considerate apanajul celor inițiați. Bibliotecile erau ținute sub cheie și știința de carte aparținea numai elitelor bisericești și aristocratice. Tiparul a produs o mare revoluție prin faptul că a adus cartea în rolul de bun comun. Știința de carte la îndemîna tuturor a bulversat lumea și a aruncat în aer o ordine socială stabilită în mii de ani. Democratizarea accesului la știință, deși era văzută ca o dramă în epocă de către cei care ținuseră pînă atunci știința la secret, a schimbat lumea și a adus-o pe noi praguri, altădată de neimaginat, de civilizație. Au mai fost asemenea momente, în care elitele timpului au fost dezorientate, neștiind cum și ce se va întîmpla: apariția presei scrise, a telefonului ca mijloc de comunicare, popularizarea automobilului, dezvoltarea tehnologiilor video și a televizorului și radioului. De fiecare dată am fost dezorientați și de fiecare dată lumea, în mod natural, a găsit soluții pentru a merge înainte, urcînd cîte o treaptă. Incertitudinea și haosul prevestite de unii s-au transformat într-o nouă ordine civilizațională. După legi numai de ea cunoscute, pentru că noi nu le-am decelat încă în mod corect, organizarea socială, împreună, a mers înainte. Trecutul se repetă, deși în alte cadre și la alte dimensiuni.

Tot astfel se întîmplă acum și cu comunicarea prin intermediul rețelelor de socializare. Eu cred că nu trebuie să dramatizăm, pentru că există soluții pentru depășirea acestei epoci a incertitudinii. Grijile exagerate de acum pot căpăta forme reale dacă abordăm viitorul în mod greșit. Nu mai putem imagina lumea în afara comunicării prin intermediul rețelelor de socializare și a Internetului. Viziunea unora cum că ar trebui cenzurate mi se pare o copilărie. Nu putem imagina acum înființarea unui Minister al Adevărului, asemănător cu cel imaginat de George Orwell în romanul său *1984*. Acesta ar fi un primul pas spre minciuna totală. Adevărul nu poate fi stabilit pe cale birocratică. Așa s-a întîmplat și cu televizorul, existau familii care nu-și lăsau copiii să privească la TV de teama că ar învăța lucruri greșite. Chiar și azi, televiziunile sînt obligate să anunțe restricții pentru copii într-o lume în care acestea nu mai au nici o valoare. Copiii au deja telefonul în mînă, care este mai puternic și poate fi mai toxic decît orice televizor.

Pînă atunci, sîntem de acord că traversăm o criză. Cei care m-au amenințat cu o campanie de presă în urma încercării mele de a-i aduce în lumea celor care urmează adevărul nu sînt o minoritate, ci dimpotrivă, o majoritate. Trăim un moment de ruptură, plin de incertitudini. Numai că nu trebuie să intrăm în panică și nici să căutăm modele societale bazate pe cenzură. Abia atunci am putea spune că am fost învinși de propria noastră inteligență. Care ar fi remediul? Renașterea certitudinilor nu poate fi provocată decît cu două medicamente vechi și unice – cartea și învățătura. Știința de carte trebuie readusă la locul său și despărțită de accesul liber la informație și comunicare. Prin eforul nostru, al tuturor, adevărul rațional, științific, va fi despărțit de simpla părere sau comentariu. Profesorii, părinții, educatorii să știe că nu vom reaprinde lumina decît prin educația clasică, bazată pe rațiune. Știința de carte trebuie adusă la locul său, de regină a preocupărilor umane. Suprapunerea lumii banului cu cea a dezinformării este un mix toxic împotriva căruia trebuie să luptăm cu toate armele. Nu este simplu, pentru că dacă numai banii sînt semnul reușitei, atunci omul cu bani, dar cu o educație precară, poate fi un model extrem de periculos. Modelul omului viitor trebuie să fie acela al cunoașterii științifice, cu acces nelimitat în zona dialogului și comunicării bazate pe instrumentele moderne. Omul care știe și care face distincții trebuie să fie ținta noastră în educație. Trebuie să ne batem ca numărul maimuțelor de azi care țin un telefon mobil în mînă și care propagă frica, iraționalitatea și incertitudinea să scadă în mod vertiginos.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

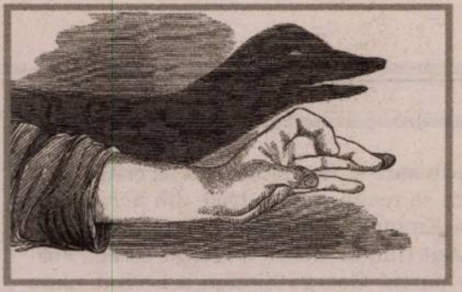

Iaromira POPOVICI

bazar

Prima zi de „Zoia“

Îmi aduc aminte pînă-n ziua de azi prima zi la Școala Centrală, pe atunci, prin anii ’80, „Zoia Kosmodemianskaia“. Obținusem, cu chiu, cu vai, tranferul de la o clasă de mate-fizică a unui liceu devenit industrial la una de filologie-istorie a unuia dintre cele două licee de profil din București. Tocmai într-o perioadă în care, la vechiul liceu, aparent toate mergeau bine: eram, cum se spune prin seriale, destul de „populară“, aveam chiar un curtezan care mă aștepta după ore cu flori și mă conducea pînă la troleibuz. Aveam note bune în general, mai puțin la matematică, unde nu mai înțelegeam, se rupsese filmul.

Aparent era așa. De fapt, eram profund nemulțumită. Ceva nu se mai lega. Nimic nu se mai lega. Nu-mi mai găseam locul la liceul meu, tînjeam după altceva și nu știam exact spre ce. Iar în ce-l privește pe băiatul cu florile, care era drăguț și atît de bine intenționat, nu-mi plăcea mai deloc. Îmi plăcea, în schimb, un coleg de-al lui care nu mă prea băga-n seamă, care asculta hard rock și vedea filme de Antonioni. Romantismul meu de pe vremea aia era ușor gotic și rebel.

Ca să mă mut de la mate-fizică la filologie, trebuia să dau o diferență de latină. Un examen de latină. Îmi plăcuse latina în clasa a opta, mai mult decît mă așteptasem. Iar acum trebuia să mă pregătesc pentru examenul de diferență. Din clasa a opta mai știam doar niște maxime și cîteva declinări și conjugări. Culmea e că, deși refuzam matematica, aveam nevoie, totuși, de ceva care să-mi disciplineze mintea. Se pare că latina mi-a oferit asta.

Cu ocazia diferenței de latină am cunoscut-o pe Mia Morogan. Pentru mine, a fost Profesoara prin excelență. Le avea pe toate, atît cît trebuie din fiecare: era (și este, deși n-am mai vorbit cu ea de ani) tobă de carte, fermecătoare cît cuprinde și severă cît să n-o iei razna.

Romantismul meu de pe vremea aia era ușor gotic și rebel.

Te făcea să te-ndrăgostești de ea, în felul ăla bun discipol / maestru, care te-mpinge înainte. La vîrsta aia, de 15 ani, ai nevoie (cel puțin eu, una, aveam) și de o motivație afectivă. Simplele meandre ale cunoașterii, dacă nu ești vreun geniu, nu te cuceresc în sine, îți trebuie un mediator. Unul deghizat în haine seducătoare, ca-n basme. Cert e că așa am învățat eu latina, iar ce mai știu pînă-n ziua de azi tot doamnei Morogan îi datorez în cea mai mare măsură.

Am luat diferența de latină și iată-mă mutată la „Zoia Kosmodeminaskaia“, în clasa a X-a B. „B“-ul era pentru mine ceva ciudat, toată viața fusesem la „A“ și mi se părea, într-un complex de superioritate aiurea, că numai așa se poate. Totul se schimba, însă, în viața mea. Se schimbase și locuința, în locul celei din Șoseaua Giurgiului, în care mă pierdeam printre jucăriile fără număr ale copilăriei, trecusem la cea din Piața Lahovari. Sigur, mult mai în centru, pășisem într-o altă lume. Era, tot ca-n filme, ca și cum ne-am fi mutat în alt oraș și am fi început o viață nouă. Eram *„the new kid in town“*. Dar nu cu puteri paranormale, cum se întîmplă în *fantasies*. Ci copleșit de povara noutății și de dificultatea adaptării. Într-un moment în care și acasă începusem să simt fragilitatea crescîndă a tatălui meu și neliniștea clocotindă a mamei. Și în care și contextul general era mai acerb. Se strîngeau chingile.

Așa că m-am îndreptat spre prima zi de „Zoia“ destul de liniștită. M-am îmbrăcat cum mă îmbrăcam și pînă atunci, cu uniforma mea scurtată și strîmtată, cu bluza bleu, dar nu chiar de uniformă, cu ciorapi albi, cred, o vestă bleumarin de piele sau scai și o eșarfă roșie cu buline la gît. Și cu părul, simbolul libertății mele, fluturîndu-mi pe umăr. Eram tare mulțumită de mine, mă duceam să-mi urmez idealurile pentru care luptasem. Mă îmbrăcasem precum Sailor din *Wild at Heart* (de care încă nu știam) cu jacheta lui din piele de șarpe, ce purtam era simbolul individualității mele și al libertății mele. Am uitat să adaug că aveam și o geantă vișinie cam zdrențăroasă, dar cu valoare afectivă, pe post de ghiozdan.

Am ajuns, cu mama, cred, la liceu. Numai intrînd acolo mi s-a făcut pielea de găină. Era (și este) un edificiu monumental, fabulos și îngrozitor de rece. M-a luat cu fiori cum am pășit pe poarta lui, pe culoarele lui de marmură (ori așa erau, ori așa le percepeam eu). Era ca și cum m-aș fi întors în secolul al XIX-lea, în lumea lui Jane Eyre. Ne-am dus spre biroul directoarei care, pe atunci, era dna Zdrafcovici. Dar directoarea adjunctă se numea dna Smeu (și urma să ajungă directoare plină mai încolo). Nu mai știu care dintre ele mi-a spus (pe mine m-a copleșit numele dnei Smeu) că se bucură să mă aibă elevă, că a auzit că aș fi o elevă bună, dar ținuta... Să-mi reglementez ținuta.

Eu am auzit asta, ca prin vis, căci eram atît de emoționată. Și am fost condusă pe coridoarele incredibile, care îmi păreau mai curînd ale unui azil ori ale unei pușcării decît ale unui liceu, spre clasa mea. În care, deschizînd ușa, am fost uluită să mi se confirme senzația coșmarescă de întoarcere în timp și de plonjare în plin *Jane Eyre:* aveam în fața ochilor o mare, aproape, doar de fete.

Va urma, din nou.

■ ■ ■

Radu BUMBACEA

Știință și încredere

– o poveste cu marțieni –

În plină campanie de vaccinare, pe lîngă disputele legate de cine ar trebui să aibă prioritate, de eventualele trișări și de eficiența campaniei în general, există o dispută de fond ce divizează societatea mai mult ca oricare alta: dacă vaccinurile sînt eficiente sau nu. Deși eu, personal, sînt optimist că vaccinurile vor readuce o oarecare normalitate curînd, iar serviciile esențiale cum ar fi Ateneul, restaurantele și cinematografele se vor redeschide, nu am căderea să mă pronunț asupra eficacității vaccinului. Aș vrea să analizez însă partea dialectică a acestei controverse.

Sînt oameni care cred că disputa se poate tranșa foarte simplu: „Să avem încredere în știință“. Îndemnul are deseori o tentă acuzatoare și condescendentă: dacă nu ai încredere, ești fie prost, fie răuvoitor. Ca urmare, discuția alunecă ușor într-o confruntare etică.

De acest imperativ simplu și în același timp tăios vreau să mă leg, să îl disec și să văd ce ar putea însemna să avem încredere în știință. Ca și alte sloganuri care circulă în spațiul public, are un aer de truism care ascunde atît disputa reală dintre cei ce îl lansează și cei ce îl neglijează, cît și faptul că fiecare poate înțelege altceva din el. La prima vedere, pare o sugestie adresată unui om care nu știe ce să creadă, îndemnîndu-l să creadă... adevărul. Dacă poți înțelege dovezile științifice și teoria pe care acestea o confirmă, îți poți forma ușor o opinie. Dacă nu înțelegi și ești în ceață, îndemnul de a crede în știință este superfluu. Pur și simplu, nu știi ce spune știința.

Trebuie deci ca substanța imperativului să fie mai complexă. Poate că se leagă de o atitudine științifică sau de o trăsătură care îi face pe cei ce o au să accepte cele mai bune teorii științifice, spre deosebire de cei ce nu o au. Îndemnul de a avea încredere în știință ar fi doar îndemnul de a adopta această atitudine. Dar în ce ar consta această atitudine științifică? Ar putea să se lege de acceptarea uniformității naturii, de ideea că, dacă am observat un lucru întîmplîndu-se la fel de 100 de ori, putem concluziona că probabil la fel se va întîmpla și a 101-a oară. În mod evident, în afara unei presupuneri de acest fel, nu putem vorbi de știință, căci dacă experiența nu poate justifica generalizarea, nimic nu o poate face. Dar asta să fie diferența? Că unii oameni cred în acest tip de mecanism, pe cînd alții nu, sau că unii cred mai mult decît alții, că au o „atitudine mai științifică“?

Ajungem la esența îndemnului de a avea încredere în știință. De fapt, acesta ne-ar sugera să avem încredere nu într-o entitate abstractă, Știința, ci în *oamenii* de știință, în *comunitatea științifică* – „că doar nu degeaba au învățat oamenii ăștia atîția ani și nu degeaba au petrecut atîția ani lucrînd în laboratoare“. Evident că ideea pare bună, dar să ne punem din nou în poziția unui om fără legătură cu comunitatea științifică: cum poate deosebi el oamenii de știință veritabili de impostori?

Să abordăm problema pe ocolite. Să ne imaginăm că, într-o bună zi, aterizează pe Pămînt niște marțieni care ne avertizează că planeta noastră dragă este în pericol de a fi lovită de un asteroid și că doar concentrîndu-ne toate resursele putem evita dezastrul. Fără Ateneu, fără restaurante, fără vacanțe de schi – toți banii și toată munca să se concentreze pe evitarea dezastrului. Ce-ați face? Ați accepta imediat, că doar așa spune știința? Sau v-ați gîndi: „De ce să avem noi încredere în marțienii ăștia, dacă nu știm ce e cu ei? Cine știe ce interese au? Ei nu sînt ca noi – de ce ne-ar vrea binele?“. Vedeți că nu e atît de simplu? Răspunsurile de genul „am verifica și noi dacă ce spun marțienii e corect“ nu iau în considerare faptul că s-ar putea să nu avem capacitatea de a face asta. Știința marțienilor matusalemici nu poate fi înțeleasă de om.

Acum, putem să ne imaginăm și ce gîndește un marțian simplu, fără nici o expertiză. El e prieten din copilărie cu marțienii de știință, a jucat table cu ei de atîtea ori, s-au trădat, s-au reîmpăcat, au băut împreună nenumărate șprițuri. Și a ascultat sfatul lor de fiecare dată cînd a venit vorba de știință, și întotdeauna s-a confirmat ce au prezis ei. Văzînd neîncrederea pămîntenilor, el are o reacție de stupefacție: „Cum de nu acceptați ce zice știința, ce spun marțienii ăștia care au studiat sute de ani mișcarea asteroizilor? Credeți că știți voi mai bine, voi ăștia care de-abia știți legea gravitației din mecanica newtoniană de clasa a opta?“.

Problema celor care o tot dau înainte cu „aveți încredere în știință“ pe la televizor sau aiurea e că vorbesc fie din perspectiva marțienilor de știință, fie, în covîrșitoarea majoritate a cazurilor, din perspectiva marțienilor obișnuiți, care nu reușesc să înțeleagă dilema de (ne)încredere a bieților pămînteni, pămînteni pentru care marțienii și știința marțiană sînt, cum se spune, „de pe altă planetă“. Ei nu pot înțelege perspectiva pămîntenilor și de ce pentru aceștia nu e natural să aibă încredere în marțienii de știință. Mai mult, ei supraestimează raționalitatea propriei opinii, li se pare că au încredere în ce spun marțienii de știință fiindcă sînt raționali și educați, și nu fiindcă au jucat table cu ei cînd erau mici și știu că sînt de treabă.

Pînă la urmă, motivul principal pentru care tu ai anumite opinii (să zicem corecte) legate de medicină, știință și altele, pe cînd vecinul are opinii pe care le consideri ridicole, pare a fi că oamenii în care ai încredere se întîmplă să aibă opinii corecte sau să îți transmită încrederea lor în oameni și instituții care furnizează teorii științifice bune (raportat la nivelul actual al cunoașterii). Dacă lucrurile stau astfel, atunci diferențele de opinie sînt rezultatul unor părți marginale ale caracterelor oamenilor implicați în dispută, și astfel disputa nu ar trebui să se transforme într-una morală. Gîndind în acest fel, putem să îi abordăm altfel pe oamenii care au altă părere – mai degrabă decît să le zicem „Bă, ești prost, nu vezi ce zice știința?“, am putea să îi întrebăm *în cine au încredere*. Și am putea să discutăm relaxați, fără îndreptățire morală, căci diferendele cu adevărat morale sînt în altă parte.

***Radu Bumbacea** este doctorand în filosofie la University of Leeds, Anglia.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

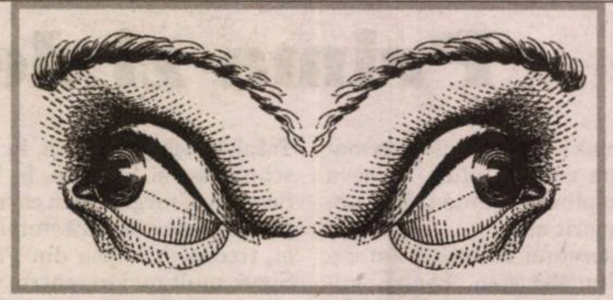

ÎNTÎLNIREA CU TREI NUANȚE DIFERITE DE ROZ NU POATE FI, EVIDENT, UNA EXTREM DE SIMPLĂ DACĂ URMEAZĂ (DUPĂ UN MOMENT DE EZITARE) 997 DE ZILE PÎNĂ SĂ AVEM DE-A FACE CU LINIȘTEA

■ În prima sa călătorie peste Atlantic, Columb vede trei lamartini înotînd în jurul corabiei și notează în jurnal întîlnirea cu „trei sirene“, după care adaugă: „Nu sînt atît de frumoase pe cît ar trebui“. (**M. C.**)

■ Una dintre cele mai emoționante știri recente: „Păsările flamingo au revenit în Rezervația Biosferei Delta Dunării – 49 de exemplare de flamingo în zona lacului Sărături Murighiol și alte 60 pe lacul Tuzla. Condițiile prielnice, diversitatea habitatelor și ecosistemelor, abundența și varietatea hranei din rezervație sînt motivele pentru care specii noi sau care au fost văzute sporadic vin în Delta Dunării. Penajul păsărilor flamingo își schimbă culoarea în funcție de dietă. Astfel, păsările au nuanțe diferite de roz în funcție de locație și de hrana disponibilă în zonă. Păsările se află în migrație și în perioada de formare a perechilor, iar zonele de popas alese pentru hrănire sînt ape puțin adînci. Sînt păsări ce trăiesc în colonii formate din sute de exemplare, depun un singur ou de care au grijă deosebită ambii părinți“. (**A. M. S.**)

■ Doi analiști americani ai parcurilor tematice au criticat faptul că, la redeschiderea celebrului parc Disneyland, încă mai există scena în care Albă-ca-Zăpada este salvată de prințul ei cu un sărut, considerînd această scenă drept una care nu mai corespunde vremurilor pe care le trăim. „Sărutul este unul fără consimțămîntul ei, în timp ce ea doarme, ceea ce nu poate fi o iubire adevărată dacă o singură persoană e conștientă că se întîmplă“, au precizat analiștii. Scena ar prezenta „ideea demodată că unui bărbat îi este permis să-i facă orice unei femei“. Să nu uităm, totuși, și că, în numeroase povești, broaștele sînt sărutate fără consimțămîntul lor de diferite femei pentru a fi transformate în prinți... Lor de ce nu le apără nimeni drepturile? (**A. P.**)

■ Aleksandr Rîhoravici Lukașenko a ajuns rău de tot! După ce toată lumea civilizată și cît de cît normală la cap a început să-l evite, după ce însuși țarul Putin îl primește zîmbind doar pentru că a ajuns un *paria* și, astfel, îi poate sfida încă o dată pe occidentali, pînă și teroriștii de anvergură se țin departe de el. Vă amintiți, dictatorul de la Minsk a deturnat un avion civil de pe ruta sa motivînd că a primit un e-mail de la Hamas care spunea că e o bombă la bordul avionului. Evident, nimeni nu a crezut o secundă motivația lui Lukașenko. Dar așa, *for the record,* cum se spune, merită spus că Hamas a negat imediat că ar fi trimis un astfel de e-mail. Dacă pînă și organizația teroristă Hamas simte nevoia să se delimiteze, să nu fie amestecată în astfel de porcării, înseamnă că mustăciosul cu privire de taur sovietic a ajuns jos de tot. (**S. V.**)

■ Cred că am rezolvat misterul din jurul seninătății posesorilor de dulăi care, în ciuda faptului că bestia lor se repede cu colții războinici înspre pulpa ta, spun calmi, ba unii chiar zîmbitori: „Nu vă speriați, nu vă face nimic“. Explicația este, de fapt, una extrem de simplă și constă în poziționarea fizică a celor doi subiecți asupra problemei. Pe cînd trecătorul vede partea ofensivă a lătrătorului (bot, colți, bale), posesorul vede numai partea sa inofensivă. (**S. G.**)

■ A înflorit iasomia. Urmează teiul. După un an de purtat mască, mirosul parcă e mai intens cà niciodată. (**A. M. S.**)

■ Printre sutele de migranți din America Centrală care trec zilnic ilegal granița dintre Mexic și SUA din sudul statului Texas se numără, de la o vreme încoace, tot mai mulți cetățeni români de etnie romă, arată o investigație a agenției Reuters. Aceștia ies în evidență față de migranții sud-americani fiind, în genere, mai înalți, femeile purtînd rochii, iar bărbații adidași de marcă și treninguri. Recent, cîteva zeci de români de etnie romă au traversat cu plute improvizate fluviul Rio Grande, care desparte Mexicul de Statele Unite, pentru a cere azil în SUA. Grănicerii care i-au surprins pe malul american al fluviului au încercat să vorbească cu ei în spaniolă; după un moment de ezitare, romii le-au explicat vameșilor bulversați, într-o engleză aproximativă, că sînt români. Iată cum romii, plecați cu mai bine de o mie de ani în urmă din India, au ajuns triumfal, pe fluviul Rio Grande, în Indii. (**M. P.**)

■ Britanica Donna Griffiths a început să strănute pe 31 ianuarie 1981 și s-a oprit din strănutat abia după 997 de zile, adică pe 16 septembrie 1983. Să se calculeze cîte strănuturi i-au smucit capul. (**M. C.**)

■ Senatoarea Diana Șoșoacă a luat cuvîntul la ședința de plen în care Guvernul a prezentat Planul Național de Redresare și Reziliență. Ca să critice Guvernul, dar și ca să recite cîteva strofe din *Scrisoarea III* a lui Mihai Eminescu. Pînă să i se taie microfonul, căci a depășit timpul alocat, a recitat corect. Fostul ei coleg de partid George Simion a recitat niște versuri scrise de un poet oarecare pe care i le-a atribuit, eronat, lui Eminescu. Solemnitate plină de ridicol. (**M. M.**)

■ Tot mai multe incidente grave dovedesc că, în România, urșii au devenit un pericol pentru oameni. Urșii sînt protejați de legi și, de asemenea, de către „ecologiștii de tastatură“, cum i-a numit un senator UDMR pe cei care doresc să-și creeze doar imagine, fără să aibă deloc idee despre situația din realitate. Deocamdată, oamenii nu prea pot fi protejați. Dar povestea nu e nouă. N-am uitat epoca, nu demult apusă, în care Bucureștiul era plin de cîini fără stăpîn, iar trecătorii, copiii sau bicicliștii erau mereu atacați. Și atunci apăruseră organizații care aduceau nenumărate argumente absurde în favoarea „cîinilor comunitari“. Ei bine, acum, în unele zone, în locul cîinilor avem de-a face cu urșii. Oricît ne-ar plăcea ursuleții, parcă ar trebui să ne gîndim și la oameni. (**A. M.**)

■ Pașii ne poartă astăzi către Cîmpulung, unde ne oprim pentru a citi cîteva nume de firme: Fulgerul SRL, Clubul Sănătății SRL, Un Băiat Și O Fată SRL, Val Groz Duru SRL, Valah Hermes SRL, Adevăratul Meseriaș SRL, Mirific SRL, Spirit Jovial SRL, Cameleon Junior SRL, Împreună Pentru Vatra Bunicilor SRL, Rîndunica Cenușie SRL, Firul Roșu SRL, Rodnic Impex SRL, Pitici Și Părinți SRL, Coffe Shop La Troiță SRL, Fițoșica Dulce SRL, Bun General Servicii SRL, Izo Duo Adecvat SRL, Sculer Matrițer SRL, Afaceri Rapide Impex SRL, Miracole De La Bunica SRL-D, Leo Liniștea Serii 2008 SRL, Cosinus Franc SRL, Melcu Taxi Speed SRL, Educație Evoluție SRL, Oltenașul Total Agregat SRL, Prometal Continental SRL, Încă Nu Știu Totul SRL. (**D. S.**)

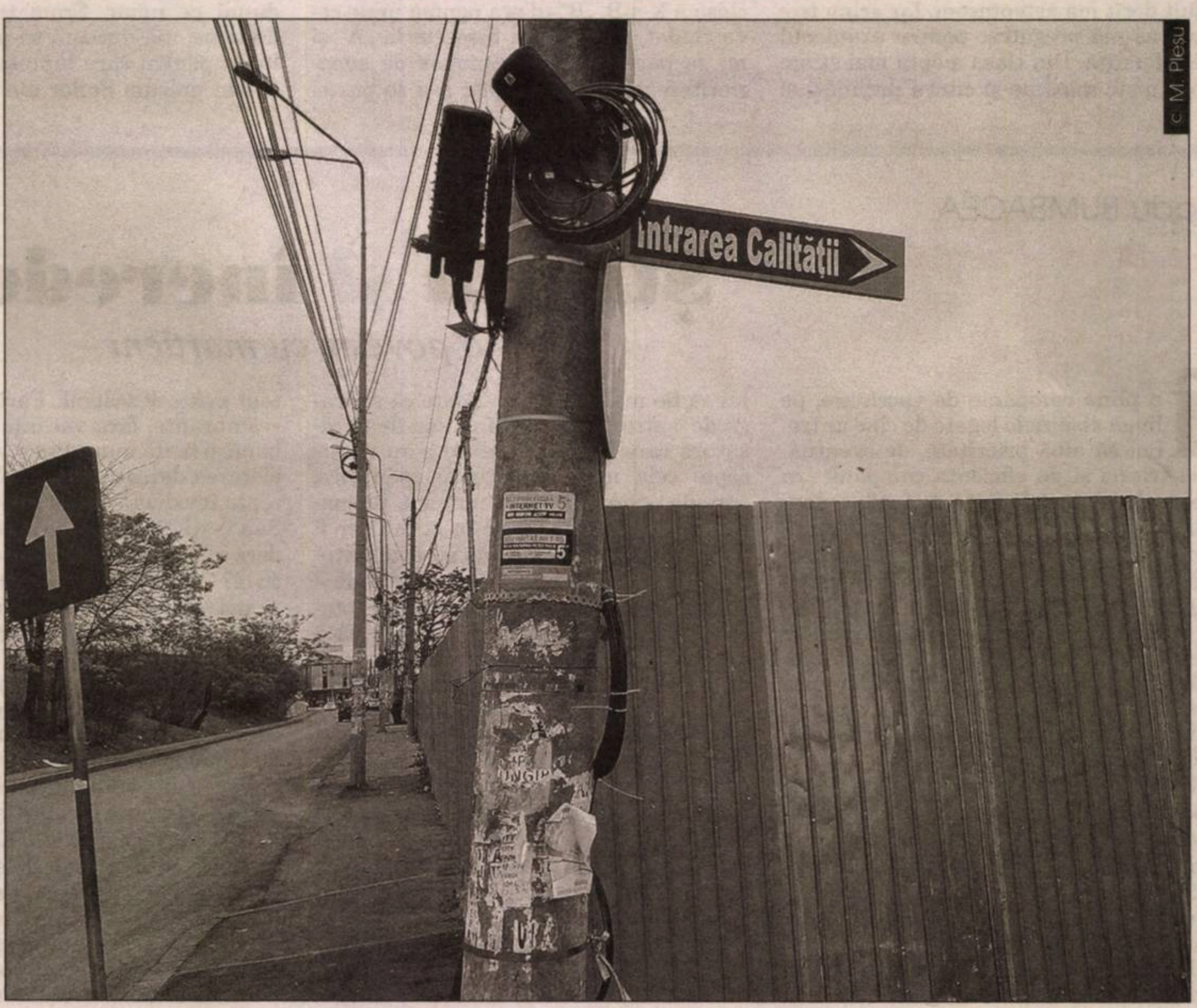

c. M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale) FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **896** ■ 10-16 iunie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

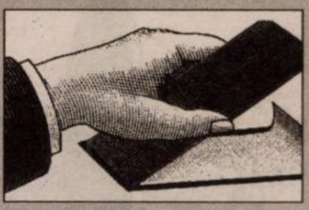

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

5

ANDREI PLEŞU

„Masa în Balcani“

pagina **3**

ANDREI MANOLESCU

„Şah şi politică“

pagina **15**

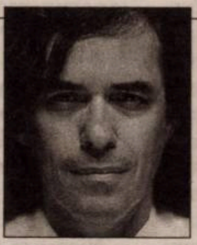

MIRCEA CĂRTĂRESCU

„Lumile lui Dante“

paginile **22-23**

Idoli, idolatrie

„Există în lume mai mulţi idoli decît realităţi.“
FRIEDRICH NIETZSCHE

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Judeţeană
MUREŞ
TÂRGU-MUREŞ

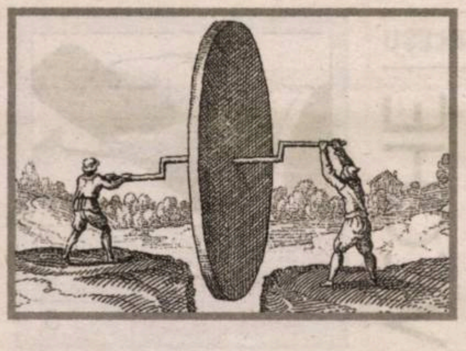

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Tehno

21 de asasinate prevenite, aproape patru tone de droguri confiscate, sute de arestări doar în Australia și Noua Zeelandă – și acestea sînt doar primele detalii ale unei operațiuni uriașe desfășurate de polițiile a zeci de state împotriva rețelelor de crimă organizată. Dincolo de dimensiunile uriașe ale anchetei, un amănunt atrage atenția: investigația nu ar fi fost posibilă dacă Biroul Federal de Investigații american nu ar fi reușit să pună pe piață o aplicație de mesagerie instant care a convins membri ai mafiilor de pe întreg globul că pot comunica în siguranță, departe de ochii oamenilor legii. În Asia, America de Nord, America de Sud, Orientul Mijlociu sau Australia, infractori din toate categoriile imaginabile foloseau ANoM pentru a-și coordona mișcările, pentru a face planuri sau pentru a se preveni unii pe alții în legătură cu mișcările forțelor de ordine.

Senzația de falsă siguranță era indusă și de faptul că ANoM putea fi instalată pe telefoane disponibile doar pe piața neagră ce nu puteau fi folosite pentru a trimite e-mail-uri sau pentru apeluri clasice de voce.

Mesajele trimise prin intermediul aplicației erau însă citite în timp real de polițiști. În cursul zilei de marți se așteptau noi detalii despre conținutul acelor conversații. În total, la operațiune au participat 9.000 de membri ai forțelor de ordine din lumea întreagă.

O altă investigație, asemănătoare ca amploare, a avut loc anul trecut în mai multe țări europene ale căror poliții au devenit foarte interesate de EncroChat, o aplicație care, asemeni ANoM, era folosită intens în cercurile crimei organizate.

Nișa era atît de bine conturată încît o cercetare a autorităților din Marea Britanie nu a reușit să găsească nici un utilizator care nu aparținea unei grupări infracționale între cei aproximativ 10.000 de britanici care foloseau EncroChat. Aplicația nu mai există astăzi, după ce poliția franceză a reușit să capete acces la serverele care o găzduiau. Ancheta care a rezultat a dus la arestarea a cel puțin 1.000 de persoane în mai multe state.

Un alt exemplu este cel al companiei americane de transport de combustibil Colonial, cea despre care scriam acum cîteva săptămîni că a fost victima unui atac de tip *ransomware* provenit cel mai probabil din Rusia. Atunci cînd Colonial și-a descoperit toate fișierele din rețeaua proprie criptate și luate ostatice de către hackerii ruși n-a avut de ales și a plătit o răscumpărare. În absența acelor fișiere informatice, repunerea în funcțiune a conductelor pe care le administra ar fi durat probabil luni de zile, iar consecințele unei astfel de stări de fapt sînt imprevizibile. Deja, atunci cînd știrea devenise publică, piețele de energie începeau să se foiască nervos. Colonial a plătit rapid 4,4 milioane de dolari în bitcoin și a reușit astfel să se întoarcă la business-ul de zi cu zi. Ceea ce nu au spus însă reprezentanții companiei a fost că, de la bun început, problema a fost administrată împreună cu FBI și Ministerul de Justiție.

Așa se face că, zilele trecute, autoritățile americane au anunțat pe neașteptate că aproape întreaga sumă plătită de Colonial hackerilor de la DarkSide a fost recuperată. E vorba de 63,7 bitcoins. Colonial rămîne, temporar cel puțin, cu o pagubă în contabilitate pentru că volatilitatea extremă a monedei electronice face ca diferența dintre momentul plății și cel al recuperării să fie destul de mare. Pentru a nu da idei altor infractori cibernetici, procuratura din Statele Unite se ferește să dea foarte multe detalii despre cum a reușit să recupereze suma respectivă. Ceea ce e clar e că, atunci cînd se mobilizează resurse suficiente – iar Justiția americană le are la dispoziție –, nici chiar o tranzacție cu bitcoin nu garantează faptul că partea care primește banii se poate bucura în liniște de ei.

Împreună, aceste întîmplări dau semnalul că guvernele încep încet-încet să recupereze decalajul tehnologic față de rețelele infracționale moderne care se bazează tot mai mult pe tehnologie pentru a-și atinge scopurile.

Permanentul joc de-a șoarecele și pisica între infractori și poliție continuă însă neobosit, iar orice nouă victorie a autorităților forțează infractorii să meargă tot mai departe în efortul de a se ține la adăpost. Victime involuntare în acest dans sînt utilizatorii onești – disidenții din regimuri autoritare, spre exemplu, care ar avea nevoie de comunicații sigure pentru a se feri de închisoare, avertizorii de integritate care ar vrea totuși să nu fie cunoscuți atunci cînd dezvăluie corupția dintr-o instituție sau simplii cetățeni care țin la intimitate. Dacă un guvern democratic reușește, în scopuri perfect legitime, să capete acces la comunicații și tranzacții teoretic secrete, e greu de crezut că același lucru nu va fi încercat și de un regim dictatorial al cărui unic scop este represiunea.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

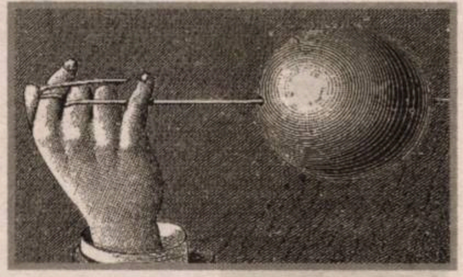

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Invizibili, pietonii caută un primar

Să ne imaginăm acest scenariu: sîntem la Paris și duminica viitoare au loc alegeri pentru primarul general. La scrutin se confruntă reprezentantul partidului automobiliștilor și reprezentantul partidului pietonilor. Cine credeți că va cîștiga alegerile? Anne Hidalgo e primarul Parisului din 2014. Anul trecut a fost realeasă pentru un al doilea mandat. Socialista cu agendă ecologistă a promis că va face din capitala Franței un oraș „mai ecologic, social și umanist“. Încă din primul mandat, Anne Hidalgo a lucrat la redefinirea politicilor urbane și de mediu avînd drept obiectiv principal recuperarea spațiului folosit de mașinile personale în favoarea pietonilor și bicicliștilor. E o luptă complicată și riscantă: traficul auto e identificat aproape în toate marile orașe drept principala preocupare a cetățenilor. Iar reducerea poluării nu poate fi atinsă fără decongestionarea traficului. Anne Hidalgo a abordat chestiunea frontal, venind nu cu măsuri de descurajare, ci direct cu restricții de circulație. În cel de-al doilea mandat, lupta cu automobiliștii se anunță încă și mai ascuțită. Deocamdată, politicile anti-automobil personal au generat rezultate parțial satisfăcătoare. Extinderea zonelor ciclabile și restricționarea circulației auto în anumite zone și/sau în anumite intervale orare nu au putut preveni, în anumite momente, depășiri ale valorilor în materie de poluare. Pandemia de COVID-19 a accelerat măsurile și, probabil, odată implementate, deciziile adoptate în ultimele luni vor deveni politici durabile. Printre altele, Hidalgo a decis pietonalizarea unor străzi centrale și a creat zeci de kilometri de piste dedicate bicicliștilor. E mult, într-o perioadă atît de scurtă, dar e prea puțin pentru a produce schimbarea. Ce urmează? La Paris există aproximativ 85.000 de locuri de parcare stradale. Anne Hidalgo a desființat 60.000 dintre ele pentru a lărgi trotuarele sau pentru a crea noi piste ciclabile. O altă măsură de descurajare a traficului auto: viteza maximă de deplasare a mașinilor în oraș va fi de 30 km/h cu excepția cîtorva bulevarde și a șoselei periferice, unde se permite deplasarea cu 50 km/h (față de 70 km/h cît e acum). Iar noul obiectiv al primarului e ca, pînă la sfîrșitul mandatului, Parisul să devină „un oraș de 15 minute“: adică fiecare locuitor să poată ajunge pe jos sau cu bicicleta acolo unde are nevoie.

Anne Hidalgo

© wikimedia commons

În ultimele trei decenii, politicile urbane de la București s-au orientat mereu spre confortul automobiliștilor.

Noua politică nu mulțumește pe toată lumea. Cum e și firesc, mai ales conducătorii auto, cei care-și folosesc mașina frecvent ca să ajungă la serviciu ori la cumpărături, se simt frustrați: locurile de parcare se împuținează, tarifele orare cresc, mașinile sînt împinse spre periferie. Însă există un consens, chiar și printre cei care se simt loviți de unele măsuri punctuale, că trebuie făcut ceva cu traficul și cu poluarea. Nu e sigur că dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri ar cîștiga scrutinul. E clar însă că noul primar nu va fi votat pe baza promisiunii că va crea locuri noi de parcare. A cam trecut vremea acestor promisiuni…

La București, primarul sectorului 6, Ciprian Ciucu, e probabil singurul (în orice caz, primul) care a declarat război mașinilor parcate abuziv pe trotuar. Scuza că nu există locuri de parcare și că de aceea ar trebui să fim cu toții toleranți față de mașinile care ocupă trotuarul nu mai ține – iar primarul a mandatat clar Poliția Locală să sancționeze abuzurile. E doar o timidă încercare de a impune legea care se lovește deja de o opoziție agresivă din partea șoferilor. Cei mai mulți consideră că e treaba autorității locale să ofere locuri de parcare pentru toată lumea, la prețuri convenabile. Și că această pretinsă îndatorire e mai presus de obligația lor de a respecta legislația rutieră. În ultimele trei decenii, politicile urbane de la București s-au orientat mereu spre confortul automobiliștilor: lărgirea bulevardelor în favoarea circulației auto și în defavoarea pietonilor, asfaltarea spațiilor verzi, transformarea spațiilor publice în parcări informale. De fapt, Bucureștiul, în întregul său, a devenit doar o imensă parcare – numai clădirile care se mai ițesc dintre mașini amintesc că aici era, cîndva, un oraș. Invizibili, pietonii caută un primar.

■ ■ ■

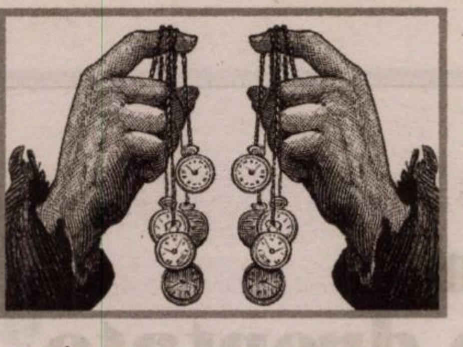

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„*Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?*“ (I.L. Caragiale)

Masa în Balcani

În Plai cu boi *(prin 2002), am publicat niște texte de care, între timp, am uitat cu totul. Și dacă eu le-am uitat, sînt sigur că și eventualii lor cititori de-atunci le-au uitat. Le intitulasem* „Plai cu oi. Arhivă personală de (mică) istorie“. *Îmi îngădui să le reiau, nu ca pe niște relicve prețioase, ci ca pe un posibil prilej de amuzament, într-un moment în care contextul mediatic nu mai oferă decît știri apocaliptice, brambureală politică, panseuri de mîna a treia... Din cînd în cînd, mă gîndesc că ar trebui să revin în plasa actualității. Dar actualitatea e din ce în ce mai inactuală, în vacarmul ei mediocru. Așa că, decît să vorbesc, stupefiat, despre gunoaie abandonate în stradă, pentru care nimeni nu se simte vinovat (astfel încît nici o autoritate a statului nu știe cum să rezolve criza), mai bine recuperez cîteva reflecții despre consistenta temă a felului în care se mănîncă (se mînca?) pe meleagurile noastre. Judecați și domniile-voastre.*

Harta deprinderilor culinare, a modurilor de a mînca, este diferită de harta statelor naționale, a limbilor și a obsesiilor identitare. Frontierele alimentare au altă logică decît cele politice. Există un fel de a duce la gură, o dramaturgie a praznicelor, o ritmică a îmbucăturii și, în genere, o regie a gustului care apropie seminții cu totul neasemănătoare în alte privințe. Vecinătatea, duhul regional, comunitatea de destin atîrnă, în această privință, mai greu decît orgoliul etnic și decît tradiția națională. Bucătăria greacă și cea turcească își dispută pînă la caricatură rețetele, refuzînd să observe întrepătrunderea lor, refuzînd să vadă că ceea ce, în plan istoric, e încremenit în adversitate a ajuns de mult, în plan culinar, la împăcare. În ce ne privește, trebuie să admitem că, oricît am fi de latini, bucatele, cămările și damigenele noastre sînt mai curînd balcanice decît pariziene sau italienești. Dumicatul moldovalah privește spre sud-sud-est, într-un blînd elan de comunicare (și *cuminecare)* cu dumicatul sîrbesc, bulgăresc, peloponeziac și minor-asiatic. Prin intermediul Ardealului și pe căile emulației culturale am integrat, e drept, o sumedenie de „acomodări“ multiculturale, de iradieri apusene care ne-au devenit caracteristice. Dar cînd vrem să mîncăm „românește“ nu putem scăpa de marele model balcanic, de buna-dispoziție a aperitivelor (icre, măsline, telemea, țuică) și de *ecumenismul tocăturii* (mititei, cîrnați, chiftea, sarma).

Diferența e cea dintre linia frontului și salon, dintre sîrbă și menuet.

Balcanii n-ar fi devenit, poate, „butoiul cu pulbere“ al Europei dacă balcanicii ar fi luat mai în serios lecția butoaielor lor bachice, în jurul cărora se desfășoară, de sute de ani, aceleași ritualuri sacre și profane, aceleași chefuri. Atenți la tot ceea ce îi dezbină, ei lasă de izbeliște multele pe care le au în comun. Politica incendiază mereu afecte care și-ar găsi ușor un echilibru cuviincios și durabil printr-un simplu ospăț comunitar. Bucătăria și muzica ar putea deveni argumente irevocabile ale unei îndelung așteptate și sîrguincios sabotate *Pax Balcanica*. Dacă mîncăm și cîntăm la fel, ce mai rămîne de împărțit, în afara vreunei vecine alunecoase, cu virtuți transnaționale... Mîncăm la fel. După ample și laborioase cercetări în care stomacul și ficatul, inima, vasele sanguine și viscerele au fost instrumente la fel de solicitate ca și mintea, am ajuns la o concluzie definitivă. „Piața Comună“ a bucătăriei balcanice, stilul care ne unește, patria noastră palatală – se pot defini prin patru inconfundabile trăsături de caracter. Să le luăm pe rînd.

D*Hipertrofia aperitivelor*. Balcanicului nu-i place să ajungă, fără ocolișuri, în miezul ospățului. Preferă să escaladeze, bucurîndu-se anticipativ, o sumedenie de „amînări“ substanțiale: antreurile. Foamea nu e, deci, întîmpinată cu remedii masive, de natură să o suspende rapid, dens și irevocabil. Se alege mai curînd hărțuiala măruntă, preludiul prelungit, amplificarea ispitei prin „gustărele“ picante, sîcîite des cu rachiuri iresponsabile... Evident, această provocare inaugurală e delicioasă, dar plină de riscuri. Alergînd lacom printre sardele, babicuri, ghiudemuri, brînzeturi, salamuri, ouă și măsline, slănină și șunci, salate de boeuf, cîrnăciori, legume, icre, pastrame, pateuri, răcituri, ciuperci, zacuști ș.cl., riști să sucombi în faza de demaraj. Îți pierzi suflul cînd abia ai început încălzirea. Cu alte cuvinte, lansajul e vertiginos, dar, spre dezamăgirea generală, fără perspective... Te epuizezi în... preludiu. Incapabil să continui cursa, ești victima facilă – și nedemnă – a unei premature sațietăți, cu toate pagubele ei „colaterale“: stupoare calorică, obraji vineții, pleoape grele. Zgomotului promițător al primei fandări nu-i mai urmează nimic. De o asemenea rușine poți scăpa, uneori, cu ajutorul unui țoi de tărie și al unui borș astringent, a cărui fierbințeală, acreală și iuțeală să-ți stoarcă lacrimi de penitență.

Masa balcanică pornește, așadar, baroc, multicolor, exploziv, invers decît masa Occidentului clasic. Pentru occidental, antreurile nu sînt decît o piruetă scurtă, o gratioasă *„captatio“,* mai înrudită, s-ar zice, cu preparativele extra-culinare *(„hors-d'œuvre“),* cu spălatul mîinilor, de pildă, decît cu masa propriu-zisă. Ospățul balcanic începe cu o carnavalescă percuție. Cel apusean se epuizează în decorativ. Diferența e cea dintre linia frontului și salon, dintre sîrbă și menuet.

Despre prestigiul și reușita începuturilor în lumea balcanică se poate divaga indefinit. Cu începuturile stăm întotdeauna bine. Mai rău stăm cu suita și cu finalizarea. „Adamismul“ românesc (definit de Cioran) e pecetea noastră „regională“. Părem condamnați să luăm mereu lucrurile de la capăt, să atacăm impulsiv și să abandonăm repede. Murim în antreuri. Nerăbdători, pofticioși, exuberanți, ne mișcăm promițător în zona proiectelor, dar construcția propriu-zisă ne plictisește. Avem întotdeauna argumente relativiste pentru a o abandona. Nu *Săgetătorul* – cu privirea fixată pe țintă – e emblema zodiacală a Balcanilor, ci *Berbecul,* țîșnirea oarbă înainte, *furor*-ul întemeietor și, eventual, „oiștea-n gard“. Și totuși...

(va urma)

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Satana e om bun

„Oameni răi nu sînt pe lume“, aceasta era opinia scandalos de paradoxală a personajului lui Bulgakov, Ioșua Ha-Noțri, din *Maestrul și Margareta*. Într-adevăr, dacă toți sîntem buni, de unde vine răul – și încă atîta de mare rău – pe lume? De fapt, și Socrate credea ceva asemănător, la fel de paradoxal: „Toți oamenii care comit lucruri urîte și rele o fac fără voie“. Motivul este că ei greșesc și iau involuntar răul drept bine. Așadar, de fapt, nimeni nu vrea răul și, iarăși, „oameni răi nu sînt pe lume“, căci cine nu vrea răul nu e rău.

Există totuși o deosebire aparent importantă între cele două teze: pentru Ioșua, oamenii fac rău din cauza lipsei de curaj, a lașității, în vreme ce, pentru Socrate, ei comit fapte rele din ignoranță. Susțin însă că deosebirea este, de fapt, aparentă și că ignoranța e, în aceste situații, aproape întotdeauna produsul lipsei de curaj: omul preferă să nu cerceteze, deși ar putea, și preferă să întoarcă ochii de la ceva neconvenabil. Sau, cînd așa ceva nu-i totuși posibil, omul se consolează cu o justificare oarecare, de obicei comodă. A refuza să cercetezi sau a relativiza prea mult adevărul inconfortabil devin scuze pentru inacțiunea complice. Așa au făcut cetățenii germani ai Weimarului, care au pretins, rușinați, după război că nu știau de Dachau, lagărul din vecinătatea frumosului lor oraș. Sigur că nu știau, dar nici n-au dorit să-și pună întrebări neliniștitoare, ca să nu-și tulbure digestia și să nu riște vreo convocare la poliție. Și erau niște oameni buni.

Ce-ar fi dacă ne-am dori toți să fim „originali“ în orice moment?

Satana nu e deci făptura oribilă, înfricoșătoare, monstruoasă pe care au ilustrat-o medievalii și pe care o readuc la viață – sub diferite întruchipări – filmele de groază. De fapt, e și el om bun, un mic-burghez comod, prea dedulcit la liniște, care a ales, precum Candide al lui Voltaire, să-și „cultive grădina“ și care vrea cu tot dinadinsul „să fie lăsat în pace“. Atîta doar că pacea lui – la nevoie – vine cu un preț: ignorarea comodă a răului de dincolo de gardul grădinii.

Lucrurile se pot strica încă mai mult cînd micii diavoli buni, comozi, pașnici și leneși se strîng laolaltă și-și furnizează reciproc argumente și justificări. Se naște un diavol colectiv ceva mai mare pe care îl numim „conformism“. Dar ce rău e în conformism? În fond, faci ce face lumea și „ca lumea“, pentru că presupui – și în 99% din cazuri ai dreptate – că lumea vrea binele și că știe unde se află acesta în baza unei experiențe îndelungate. Ce-ar fi dacă ne-am dori toți să fim „originali“ în orice moment? În plus, avem datorii față de grupul căruia îi aparținem – familie, organizație, partid, națiune etc.: loialitatea, camaraderia, prietenia nu sînt sentimente frumoase? Ba da, dar în lipsa curajului și a inteligenței de a le înțelege direcția și scopul, ele, fie și în 1% din cazuri, hrănesc un diavol deja obez.

Ce e deci răul? De cele mai multe ori, nu-i decît un bine cumsecade, comod, devenit prea corpolent și cam nătîng. Diavolul e ca un om bun, doar că iubește prea din cale-afară calmul minții. E și cam laș, puțin surd cînd strigă alții după ajutor, prea preocupat să facă totul „ca lumea“. În zilele noastre își întreține cu regularitate contul pe Facebook și pe Twitter și are cam prea mulți prieteni virtuali și prea puțini reali. Adesea e podidit de plictis, dar nu renunță la tabieturi. Crede (sau vrea să creadă) că rostul principal al lumii este să-i asigure lui și altora asemenea lui, cu toții oameni buni, pacea unei sieste postpreandiale și *like*-uri multe la ultimele postări.

Și totuși, de unde vine Infernul, dacă „oameni răi nu sînt pe lume“? *„Unde malum?“*, cum se întrebau teologii și filozofii cei vechi. Într-adevăr, oameni răi nu sînt: sînt doar mulți și, ce-i drept, un pic conformiști, un pic mincinoși, un pic neglijenți, un pic ignoranți, un pic comozi. Un pic...

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ce te faci cînd conspiraționistul are dreptate?

Din străfundurile Internetului, ajunge pe ecranul telefonului meu următoarea poantă: „Întrebare: care este diferența dintre teoria conspirației și adevăr? Răspuns: cam 6-12 luni“. Poanta este în limba engleză, cel mai probabil provine din spațiul american și se referă, cum lesne se poate bănui, la noile dezvăluiri care fac prima pagină a știrilor de peste Ocean cu privire la originea virusului SARS-CoV-2. Vă reamintiți, probabil, că acum un an sau mai puțin „specialiștii oficiali“ cam de peste tot, în frunte cu OMS, susțineau că virusul care a produs pandemia de COVID-19 este natural și provine de la lilieci sau de la pangolini – în fine, ideea era că din piețele bizare în care se vinde carnea crudă a animalelor de acest gen, în China, virusul a intrat în lume. Tot pe atunci, unii („specialiști neoficiali“ sau chiar oameni politici) susțineau că virusul nu e natural, ci artificial, și ar fi fost creat într-un laborator specializat din Wuhan, de unde a scăpat, cumva. Acești din urmă oameni au fost rapid etichetați drept „conspiraționiști“. Acum s-au adunat deja multe date care indică originea artificială a virusului. Datele și informațiile dau dreptate celor care s-au îndoit atunci cînd devenise aproape o datorie civică să nu te îndoiești. Nimeni nu-i mai numește azi „conspiraționiști“ pe cei care spun că virusul a pornit dintr-un laborator chinezesc. Și nu există încă o etichetă pentru cei care au crezut sau încă mai cred în teoria lilieci-pangolini, altădată „oficială“.

Nu știu dacă ați băgat de seamă, dar cu cît ne propunem să construim o lume nouă, mare și „incluzivă“, fără discriminări și fără granițe, cu atît sîntem mai creativi în inventarea unor criterii de excludere și cu atît discriminăm mai mult. Poate că nu mai discriminăm rasial atît de mult ca acum, să zicem, 100 de ani, dar am dezvoltat noi instrumente de discriminare care au înlocuit pe cel rasial, desuet și odios astăzi. Unul dintre ele este conspiraționismul. „Noi“, lucizii, științificii și civicii, îi identificăm și executăm scurt pe „ei“, conspiraționiști, iraționali, sceptici nevindecabili. „Noi“ știm adevărul, că ni l-au spus clar la televizor guvernele cu care ținem „noi“ și specialiștii „noștri“. „Ei“ susțin prostii, spuse de specialiștii „lor“, culese din surse obscure, dinspre grupurile politice cu care țin „ei“. „Noi“ mergem înainte bazîndu-ne pe știință și ne-am vindeca repede, dar „ei“ sînt îndărătnici și ne trag înapoi. Iar „noi“ urîm tot ce e înapoi. Iar „ei“ ne enervează!

„Întrebare: care este diferența dintre teoria conspirației și adevăr? Răspuns: cam 6-12 luni“.

Înaintea Crăciunului trecut, o instituție de talia BBC publica un material intitulat „Cum trebuie să vorbești cu prietenii și rudele care cred în teoriile conspirației?“ (https://www.bbc.com/news/blogs-trending-55350794). Găsiți aici instrucțiuni despre condescendența manipulatoare cu care trebuie să abordezi o asemenea persoană, indubitabil defectă, ca să nu-ți strici sărbătorile, dar să o și aduci pe calea cea bună. Deja Internetul – Biblia zilei! – oferă instrucțiuni despre cum să te porți cu un conspiraționist, similare cu cele care te învață cum să te comporți cu un retardat mintal, cu un alcoolic cronic sau cu un suferind incurabil.

Fundamental, conspiraționiștii sînt oameni care nu cred în ce ni se spune oficial. Ei cred că oficialitățile conspiră. Această credință a lor nu este cu totul absurdă. De multe ori în istorie s-a dovedit că oficialitățile conspiră, că ascund adevărul, că trimit opinia publică pe piste greșite. Bineînțeles, asta nu s-a întîmplat întotdeauna. Aici apare, însă, și prima lor eroare. O anume radicalitate îl face pe conspiraționist să fie mai mult decît un simplu sceptic. Or, asta îl și expune unui risc suplimentar. Dacă noi credem ce ni se spune și, după un timp, ne dăm seama că am fost mințiți, nu avem cine știe ce explicații să dăm. Cînd, însă, se așază împotriva „credulilor“ de la bun început, conspiraționistul trebuie să se explice imediat răspunzînd întrebării: dacă nu e cum ni se spune, atunci cum e? Și în acest punct, de cele mai multe ori, conspiraționiștii o iau razna. Ceea ce îi expune erorii nu este neîncrederea ca atare, ci explicarea realității din spatele farsei. De pildă, antivacciniștii nu sînt deloc ridicoli pentru că nu cred în beneficiul vaccinurilor. Eu sînt un provaccinist convins, dar pot să admit că nu sîntem toți la fel și că unii nu cred că vaccinurile le fac bine. Antivacciniștii devin însă ridicoli cînd explică scenariul colosal din spatele campaniilor generale de vaccinare, de la cipuri implantate la îmbolnăviri programate ca să crească veniturile industriei Pharma și altele asemenea.

A doua eroare a conspiraționiștilor este credința lor că pe lume există un singur, mare complot, că unii foarte puternici și bine ocultați decid ceva, și așa se întîmplă. În realitate, o grămadă de lume conspiră. Dintr-un motiv sau altul, fel de fel de grupuri mai mult sau mai puțin organizate, mai mari sau mai mici, mai puternice sau mai slabe, mai legale sau mai clandestine, au scopuri diverse pe care le ascund prin diverse acțiuni, simulări, fente. În sens pragmatic, aproape toți conspiră pentru că aproape toți au secrete și proiecte, speranțe, visuri ce nu sînt puse pe masă, la vedere. Cred că nu e deloc greșit să citim întreaga istorie a omului ca pe o nesfîrșită sumă de planuri secrete/discrete și comploturi. De aici mai rezultă ceva ce conspiraționiștii, cel mai adesea, omit. Nu toate conspirațiile reușesc! De fapt, fiind atît de multe, iar istoria factuală fiind doar una, rezultă că cele mai multe conspirații nu reușesc, deși toate sînt puse în operă de creatorii lor. Astfel, ceea ce se întîmplă ne apare, deodată, ca fiind nu rezultatul unei conspirații anume, ci un fel de rezultantă a mai multor conspirații care intră în coliziune, căci conspirația unora se întîlnește inevitabil cu o altă conspirație cel puțin. Unde eșuează conspiraționismul nu e în confruntarea lui cu logica sau cu știința sau cu alte date să le zicem „pozitive“, ci tocmai într-un simplism pe care pretinde că-l înlătură.

Dar aceste erori pe care le fac conspiraționiștii ne dau nouă, celorlalți, dreptul să-i tratăm cum îi tratăm? Să ne referim la ei ca la niște paria? În fond, sînt oameni care trăiesc conform convingerilor lor (nu e asta esența democrației?) și nu încearcă deloc să ne convingă pe noi să credem ce cred ei. Dimpotrivă, noi sîntem cei care-i agresăm cu credințele noastre. „Ei“ sînt minoritatea, „noi“ sîntem majoritatea. Iar întrebarea cea mai utilă nu este „Cum să ne comportăm cu un conspiraționist?“, ci „Ce ne facem cînd conspiraționistul a avut dreptate?“. Ce ne facem cînd fosta teorie a conspirației a devenit, după șase luni sau un an, adevăr? Pentru început, am putea să nu-i mai numim conspiraționiști.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Anul fără vară

1816, emisfera nordică.

Un iunie cu zăpadă și un august cu puțin îngheț.

Ploi abundente care au umflat pînă la refuz cele mai mari rîuri din Europa și au cauzat inundații devastatoare.

Cauze probabile: erupțiile vulcanice masive din Indonezia și Filipine (în 1815 și în 1814).

Peisajul descris este unul cu rezonanță apocaliptică, dar omenirea a depășit momentul și istoria a continuat. Nu a fost ușor, însă.

Lesne de imaginat, agricultura a avut cel mai mult de suferit, ceea ce s-a tradus printr-o lipsă crîncenă de resurse și, în cele din urmă, prin foamete, într-o perioadă oricum nu foarte îmbelșugată din acest punct de vedere. Europa abia încheiase socotelile cu războaiele napoleoniene, deci situația nu era deloc... călduță. În Franța și în Marea Britanie au izbucnit greve din cauza foamei, iar în Elveția a fost declarată stare de urgență națională din această cauză.

Cu toate acestea, sau poate chiar datorită lor (oricît de ciudar ar fi *datorită* aici), au existat și aspecte pozitive.

Lipsa resurselor de hrană a făcut imposibilă hrănirea cailor care reprezentau principalul mijloc de transport, iar pentru că oamenii și istoria nu puteau sta în loc, inventatorul german Karl Drais s-a pus pe treabă și a gîndit noi mijloace de deplasare. Au rezultat drezina și velocipedul. Tot în spațiul german, un chimist a început să cerceteze problematica nutriției plantelor pentru ca, în final, să introducă folosirea îngrășămîntului artificial.

Sufletul trebuia și el să se adapteze cumva vremurilor și vremii total nefericite. De exemplu, în Villa Diodati din Elveția, situată lîngă lacul Geneva. Lord Byron și-a petrecut acolo vacanța, alături de cîțiva prieteni artiști și scriitori. Vremea infamă i-a ținut mai mult în casă, așa că și-au găsit activități distractive de interior. Au lansat ceea ce am putea numi un concurs de scriere creativă. Cine putea scrie cea mai înspăimîntătoare poveste? Aceasta era provocarea. Și astfel, printre alte povești, s-a născut și una dintre primele opere de literatură științifico-fantastică: *Frankenstein,* semnată de Mary Shelley.

Iar asta nu-i (deloc) ceva monstruos.

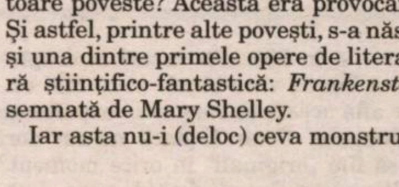

BARBURISME

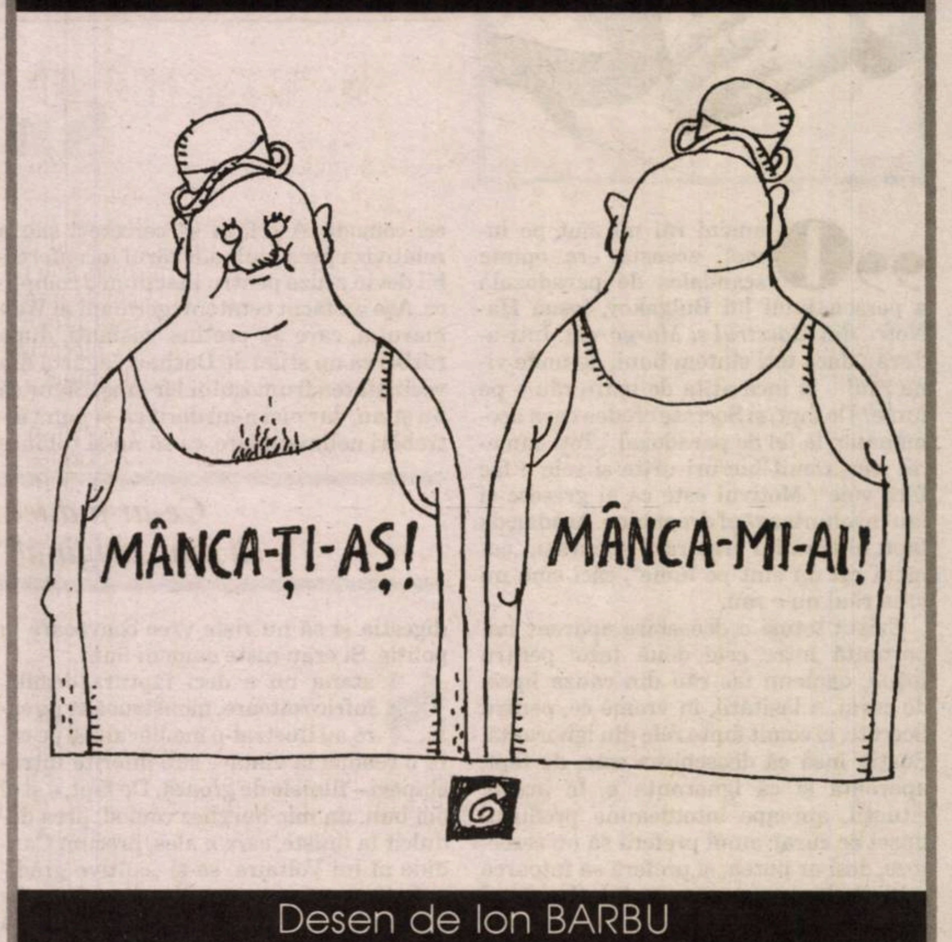
MÂNCA-ȚI-AȘ!
MÂNCA-MI-AI!

Desen de Ion BARBU

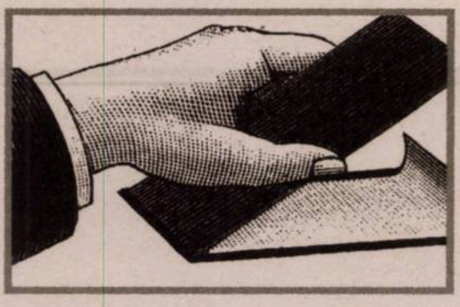

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Slujitorul echităţii

Lucrările pregătitoare ale Codului civil francez – adoptat în anul 1804 –, adunate de Pierre-Antoine Fenet după mai bine de două decenii şi publicate într-o culegere însumînd 15 volume, sînt o fascinantă istorie a ideilor juridice. Extrase din aceste lucrări, alese cu înţelepciune de François Ewald, au fost republicate în 2004 *(Naissance du Cod civil,* Flammarion). Discuţiile din Consiliul de Stat, unele dintre ele purtate în prezenţa lui Napoleon, discursurile rostite în faţa Tribunatului şi cele prezentate în faţa corpurilor legiuitoare luminează textele legale propuse, amendate şi adoptate în final, pentru a alcătui cea mai importantă operă legislativă a lumii moderne. Între multele dezbateri, una mai pasionată şi mai pasionantă decît alta, este şi cea a raportului dintre jurisprudenţă şi lege sau dintre judecător şi legiuitor. Este judecătorul obligat să respecte litera legii, să nu se abată de la aceasta în nici un fel, nici măcar pe cale de interpretare, sau are dreptul să aplice în mod creator normele juridice, ţinînd seama de spiritul acestora, iar în tăcerea legii să dea totuşi o hotărîre întemeiată pe echitate?

Poate să pară surprinzător, dar susţinătorii primei soluţii au invocat opinia lui Montesquieu, care a contribuit în mod substanţial la elaborarea teoriei statului de drept. În *Despre spiritul legilor,* autorul precizează că în statele despotice nu există lege, iar judecătorul îşi stabileşte propriile reguli, în monarhii există lege, iar judecătorul o aplică în litera ei cînd este precisă sau, cînd nu este clară, o aplică în spiritul ei, dar într-o republică judecătorul trebuie să urmeze numai litera legii, aceasta neputînd fi interpretată cînd este vorba de bunurile, de onoarea sau de viaţa unui cetăţean. Pe temeiul acestui argument de autoritate, s-a pledat pentru respingerea normei care statua că judecătorul nu poate refuza să dea o hotărîre pe motiv că legea tace, este neclară sau insuficientă, în caz contrar fiind urmărit pentru denegare de dreptate. O asemenea normă ar fi echivalat cu întoarcerea la starea de insecuritate, specifică statelor despotice şi, într-o mai mică măsură, monarhiilor. Or republica ar trebui să asigure securitatea cetăţeanului şi să înlăture manifestările arbitrare ale autorităţilor, inclusiv ale judecătorilor. Dacă legile sînt simple şi clare, nu mai au nevoie de interpretare, iar judecătorii ar trebui să le aplice ca atare. Dacă aceştia ar avea dreptul să interpreteze legea sau, mai mult, să dea hotărîri care nu se întemeiază pe lege, s-ar recunoaşte un principiu care ar transforma aplicarea legii într-un procedeu de distrugere a acesteia.

> *„Judecătorul civil este slujitorul legii, cînd legea vorbeşte; el este arbitrul diferendelor, cînd aceasta tace.“*

Acest tip de discurs este o dovadă că spiritul iacobin i-a supravieţuit lui Robespierre în timpul Consulatului (din nefericire, este viu şi în prezent). Refuzînd orice interpretare a legii şi negînd pînă şi cuvîntul *jurisprudenţă,* Robespierre se considera un fidel interpret al lui Montesquieu. Paradoxul este că Robespierre şi urmaşii săi din timpul Consulatului refuzau dreptul judecătorilor de a interpreta legea, dar ei înşişi au fost infideli interpreţi ai lui Montesquieu. În realitate, cum a observat Portalis – replicînd consulului Cambacérès, care se temea că un asemenea drept ar permite puterii judecătoreşti să uzurpe puterea legislativă –, există limite în interpretarea legii, mai ales în cazul normelor penale, dar şi al celor civile. Adagiile care guvernează dreptul penal modern, *nullum crimen sine lege* şi *nulla poena sine lege,* interzic judecătorului să reţină infracţiuni şi să aplice pedepse care nu sînt prevăzute expres de lege. Într-un sens mai general, ori de cîte ori este vorba de sancţiuni, sfera lor nu poate fi extinsă pe cale de interpretare. Tot astfel, cînd legiuitorul a prevăzut o excepţie de la o regulă, cîmpul de aplicare al excepţiei nu poate fi lărgit prin interpretarea normei juridice. Lectura atentă a textului din *Despre spiritul legilor* dezvăluie că Montesquieu excludea interpretarea legii tocmai în asemenea situaţii, iar nu în mod absolut; în acest sens trebuie să fie înţeleasă afirmaţia potrivit căreia legea nu poate fi interpretată atunci cînd este vorba de viaţa, de onoarea sau de bunurile unui cetăţean. Dar a nu permite judecătorului să se pronunţe cînd legea este neclară, insuficientă ori nu conţine o normă pentru o anumită situaţie înseamnă, cum a precizat în mod judicios Portalis, a întrerupe cursul justiţiei: „(p)uţine cauze sînt susceptibile de a fi soluţionate conform legii, conform unui text precis; de cele mai multe ori ele se soluţionează potrivit principiilor generale, doctrinei şi ştiinţei dreptului. Codul civil nu exclude această cunoaştere, ci o presupune“.

Portalis relua astfel o idee exprimată în urmă cu două milenii de Aristotel, în *Etica nicomahică:* „(n)atura proprie a echitabilului constă în a fi un amendament al legii, în măsura în care generalitatea ei o face incompletă… Nu totul poate fi reglementat prin lege… Regula pentru ceea ce este nedeterminat trebuie să fie la rîndul ei nedeterminată… Echitabilul este just şi este superior unui anumit tip de drept“. Este firesc ca în domeniul legii civile, spre deosebire de domeniul legii penale, judecătorul să nu poată refuza să se pronunţe în toate cauzele care îi sînt înfăţişate. Cu o subtilă înţelegere a nuanţelor, Portalis a precizat că, dacă judecătorul nu găseşte în lege normele pentru soluţionarea unui caz concret, „el trebuie să recurgă la echitatea naturală. Judecătorul civil este slujitorul legii, cînd legea vorbeşte; el este arbitrul diferendelor, cînd aceasta tace. Vor apărea tot timpul multe neînţelegeri care nu se vor putea judeca potrivit legii scrise“. În viziunea sa, judecătorul este mai mult decît slujitorul legii *(le ministre de la loi),* el este slujitorul echităţii *(le ministre de l'équité).*

Pînă la urmă, norma care statuează că judecătorul nu poate refuza să dea o hotărîre pe motiv că legea tace, este neclară sau insuficientă a fost adoptată şi se regăseşte şi astăzi în Codul civil francez, împreună cu norma care interzice judecătorului să se pronunţe pe cale de dispoziţii generale şi reglementare. Cele două norme sînt complementare. Ele conturează atît dreptul judecătorilor de a interpreta legea, în limitele arătate, cît şi interdicţia impusă acestora de a legifera. Ambele norme au fost preluate în Codul civil român din 1864. Cineva s-ar putea întreba de ce nu se regăsesc aceste două reguli în Codul civil în vigoare. Răspunsul este simplu. Ele se regăsesc în Codul de procedură civilă, întrucît acesta guvernează activitatea judecătorilor.

Valeriu Stoica *este avocat şi profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti.*

■ ■ ■

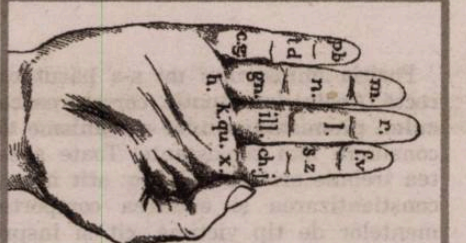

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Examen de licenţă cu Leruţa

După un an de muncă predominant online, încep să am nostalgii stranii legate de întîmplări din perioada şcolii onsite. Spun „stranii“, pentru că, la vremea petrecerii lor, ele au avut darul să mă şocheze. Azi însă, curios, mi le amintesc cu duioşie. Episodul examenului de licenţă cu Leruţa reprezintă un astfel de moment. Prin vara lui 2018, un reputat psihiatru ne-a contactat pe noi, angliştii din Universitate, cu o solicitare neobişnuită. A venit personal la Catedră (unde ne strînseserăm cu toţii, fremătînd de interes) şi, cu un aer conspirativ, ne-a rugat să-l ajutăm în tratarea unui caz. „Cazul“ era fosta noastră colegă (pe atunci, deja pensionară), prof. dr. Leruţa Necas. Stingherit, insistînd că doreşte discreţie, doctorul ne-a comunicat faptul că Leruţa suferea de „complexul Mesia“, aflîndu-se în grija lui de mai mulţi ani. Ne-a explicat pe scurt specificitatea acestei maladii. Bolnavul se crede un erou (mesianic), a cărui menire pe Pămînt rămîne salvarea semenilor. Cu orice preţ şi în orice condiţii. Eu observasem ceva la Leruţa încă din anii cînd ea mai activa. Era mama studenţilor năpăstuiţi sau, mai degrabă, presupus năpăstuiţi – cei care inventau tragedii personale pentru a-şi promova examenele. Doamna Necas le oferea credit nemijlocit şi îi lua sub aripă, luptîndu-se ca o leoaică dezlănţuită, cu „sistemul“, pentru izbăvirea lor. În final, nu îndrăzneai să mai zici nimic şi treceai nota 5 în catalog, cu mînă tremurîndă, sub privirile aspre ale Leruţei. În spatele protectoarei providenţiale, dezmoşteniţii soartei, încolonaţi milităreşte, făceau plecăciuni spasmodice, şuierînd: „Săru' mîna! Săru' mîna!“.

Acum chestiunea era gravă, ne-a avertizat psihiatrul. Profesoara bănuia că meseria sa de (fost) dascăl avea conotaţii transcendente. Îi fusese hărăzită pentru a salva periferici de la colaps. De aceea, se pare, după ieşirea la pensie, Leruţa se apropiase de grupurile de *homeless people* din urbe, cărora le preda, pe străzi, în limba engleză, cursuri despre Shakespeare, Defoe, Swift, Austen, Dickens, Hardy, Conrad, Woolf, Joyce, Fowles, Lodge şi alţii. Doctorul a mărturisit că încurajase entuziasmul educaţional al pacientei sale. Bolnavul lăsat să se manifeste în universul lui imaginar, ca şi cum ar fi în cel real, are şanse mai mari de „trezire“ decît cel scos brutal din propriile-i halucinaţii, ne-a asigurat medicul. La prelegerile stradale ale doamnei Necas au participat zeci de amărîţi – ieşiţi de prin boschete, canale şi fundături. Mulţi cică şi-ar fi luat, asiduu, notiţe. Toată agitaţia a durat fix patru ani (Leruţa nu agrea deloc modelul academic „Bologna“, de trei ani, aşa încît şi-a convins „corpul studenţesc“ să accepte formula de învăţămînt de tip vechi). Culmea, psihiatrul s-a declarat mulţumit, sperînd că, la sfîrşitul ciclului didactic, pacienta, convinsă că a eliberat lumea prin profesorat, se va linişti. Calcul greşit! Leruţa a cerut o încheiere legitimă pentru promoţia ei de „anglişti“: *cu examen de licenţă în toată regula!* Aici interveneam noi, a constatat doctorul abătut. Trebuia să-l sprijinim, pentru binele colegei noastre. Mai precis, trebuia *să organizăm un examen fals de susţinere a tezei de licenţă,* în care Leruţa (ca îndrumător ştiinţific) şi „absolvenţii“ săi (în postură de candidaţi) să fie personaje principale.

Ne-am uitat lung unii la alţii, dar contextul nu permitea nuanţe. Doamna Necas ne fusese tuturor profesoară. Eram obligaţi să o ajutăm. Am organizat aşadar, în scurt timp, un examen de susţinere a lucrărilor de licenţă ca la carte. Psihiatrul, solidar, a hotărît să stea alături de noi pe parcursul derulării evaluării. Eu, norocos din fire, m-am procopsit preşedinte de comisie. Leruţa, fericită, a luat loc în sală, în calitate de coordonator… Apoi au început să apară, rînd pe rînd, „candidaţii“. Mi-i amintesc clar pe soţii Buric (au intrat, ţinîndu-se de mînă şi ţopăind ca doi cintezoi, s-au oprit o secundă, au rînjit cu un fel de afecţiune universală, după care au ieşit iute, cu salturi groteşti), pe fraţii siamezi Tătănică (erau lipiţi spate-n spate şi aveau, amîndoi, forme de strabism sever; mai întîi, s-a întors Jenică înspre noi şi a spus ceva similar vocabulei „Îngî“, iar, ulterior, Tăică a rostit „Îgnî“, ceea ce demonstra, confrom explicaţiei doctorului, că se raportau unul la altul precum imaginile din oglinzile răsturnate) şi pe Nea Porfir (a venit întunecat, a strigat *„Ffff-uck yyy-ou!“* şi a plecat furtunos). Ca „preşedinte“ al „comisiei“, am considerat că trebuie să plusez (terapeutic) şi le-am comunicat tuturor: „Perfect! Nota zece!“. Am văzut-o pe Leruţa zîmbindu-mi languros. Medicul însă, îngrijorat, s-a aplecat către mine şi mi-a şoptit: „Aveţi grijă ce spuneţi! Pacienta Necas suferă şi de o variantă de *sapiosexualitate,* adică e atrasă de bărbaţii deştepţi, a căror deşteptăciune se verifică tocmai prin aprecierea muncii ei intelectuale. Să nu facem şi o căsătorie de formă acum!“.

■ ■ ■

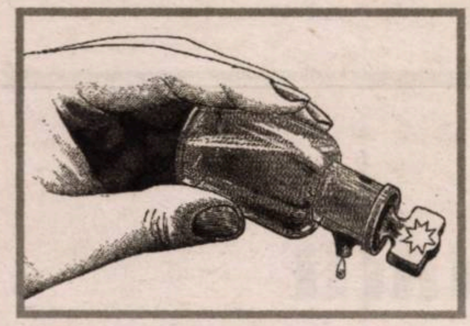

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Ghidușie

Copiii care citesc astăzi *Capra cu trei iezi* în varianta autentică, neadaptată (în care apar „cele două capete cu dinții rînjiți în ferești, de ți se părea că rîdeau“ și pereții unși cu sînge), întîlnesc, printre alte mici capcane lingvistice, o replică destul de derutantă. Cînd descoperă ascunzătoarea iedului mijlociu, lupul i se adresează acestuia cu exclamații de satisfacție și de ironică afecțiune: „A!... *ghidi! ghidi!* ghiduși ce ești! Aici mi-ai fost? Ia vină-ncoace la nănășelul, să te pupe el !“. În contextul unei tipice adresări către copii (încărcate cu diminutive afective și cuvinte familiare, de *baby-talk),* interjecția *ghidi-ghidi* este spontan percepută ca ludică, fiind asociată cu gîdilatul în joacă – scenariu contrazis în mod sadic de desfășurarea acțiunii. Forma *ghidi* se învecinează în text cu *ghiduș,* subliniind legătura etimologică dintre cuvinte: *ghidi* e baza pentru derivatul *ghiduș,* de la care s-a format apoi și substantivul *ghidușie*. Interjecția repetată este asociată azi cu hîrjoana, cu gîdilatul care provoacă rîsul copiilor – „să-i facă *ghidi-ghidi-ghidi* ăluia mic“ (Filip și Matei Florian, *Băiuțeii),* apărînd ca atare în jocuri și cîntece pentru copii. *Ghiduș* și *ghidușie* sînt cuvinte cu sens predominant pozitiv, folosite cel mai des în legătură cu trăsăturile și acțiunile infantile.

De fapt, interjecția și-a schimbat total sensul în decurs de un secol. În vremea lui Creangă, *ghidi* avea încă valoarea pe care o consemnează și astăzi dicționarele noastre: „Ia te uită...! ce mai...!“ (DEX), ba chiar orientarea clar negativă înregistrată de indicațiile de utilizare: „exprimă mustrări, amenințări“ (DEX), „pusă înaintea unui cuvînt mustrător sau amenințător“ *(Dicționarul limbii române* – DA) etc.

În turcă, interjecția era și este încă tipică pentru insulte.

Interjecția apare și într-un alt text destinat copiilor, în *Aleodor împărat*, de Petre Ispirescu: „începu a-i face cu degetul și-i zise: *Ghidi, ghidi*, tîlharule ce ești!“. Foarte des o găsim în teatrul lui Alecsandri: *„Ghidi, ghidi*, leneșule!“, *„Ghidi*, Odobașa“ *(Doi morți vii); „Ghidi*, sparge-casă!“ *(Rusaliile), „Ghidi*, obraznic!“, *„Ghidi*, șuler viclean!“ *(Arvinte și Pepelea), „Ghidi,* șopîrlă ce ești!“ *(Florin și Florica), „Ghidi-ghidi*, pupăză bălțată“ *(Drumul de fier), „Ghidi* puschi“ *(Iorgu de la Sadagura), „Ghidi* puschi nerusinato“ *(Kir Zuliardi)* etc. Interjecția funcționa în secolul al XIX-lea ca semn distinctiv suplimentar al insultelor: o folosește și umoristul N.T. Orășanu, în satira *Carte deschisă către fratele Chesarie Beau-Fleac: „Ghidi! ghidi!* cutră și vulpe bătrînă!“ *(Opere satirice*, 1875).

Cuvîntul provine din turcă, așa cum a arătat mai demult Lazăr Șăineanu (în *Influența orientală asupra limbei și culturei române,* 1900). E atestat în secolul al XVIII-lea, în *Letopisețul* lui Neculce, în reproducerea unei scurte adresări în turcă a domnitorului Dimitrie Cantemir către un tînăr știutor de carte turcească și priceput la politică: „hai ghidi cahpol“ – enunț tradus de editorul modern prin „ce pușlama vicleană mai ești!“. În turcă, interjecția era și este încă tipică pentru insulte. Într-un dicționar italian-turc din 1641 (al lui Giovanni Molino), *ghidi* era echivalentul pentru termenul italienesc *cornuto* („încornorat“). În dicționarul *Redhouse* (1998), cuvîntul turcesc *gidi* este explicat ca apărînd în construcții de reproș glumeț, în contexte de tipul „tu, ticălosule“, ‚diavole“, „ușuratico“.

Trecerea de la un sens negativ și o utilizare agresivă la mustrarea glumeață și chiar la elogiul ambiguu este destul de firească. O ilustrează exclamația lui Cantemir, ca și celelalte contexte ironice ale citatelor de mai sus – din Creangă, din Ispirescu, din comediile lui Alecsandri. La utilizarea pur glumeață și afectivă de azi s-a ajuns, probabil, prin apropiere de *a gîdila.* Sensul pozitiv era însă potențial prezent în negativitate, în măsura în care aceasta era folosită ca mijloc expresiv de intensificare (ca în *un drac de copil, mare hoțoman* etc.). Procesul mai general care a dus la „ameliorarea semantică“ – de fapt, la pierderea prin uz a negativității termenilor – e ilustrat și de alte cuvinte populare și familiare: *șugubăț* (inițial „ucigaș“), *ștrengar* („bun de pus în ștreang“), *zglobiu* („rău“), *puști* („partener homosexual pasiv“, termen folosit ca insultă), *pici* („bastard“). E totuși interesant să constați că mulți termeni familiari afectuoși, destinați în mare măsură copiilor, provin din cuvinte aflate inițial în sfera violenței, a uciderii și a abuzurilor sexuale.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

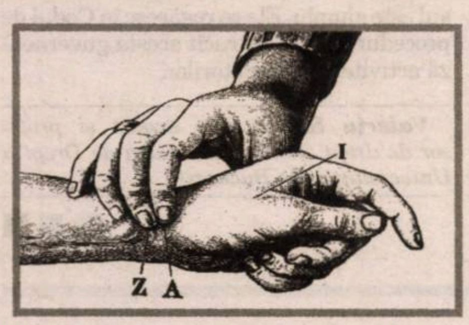

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Tiparul nostru animalic

Șerban, să-i spunem, este elev în clasa a XII-a. Una dintre cele patru sau cinci clase de a XII-a dintr-un liceu teoretic oarecare, dintr-un oraș oarecare. E mai pirpiriu, mai puțin dezvoltat fizic în comparație cu majoritatea colegilor săi, nu e nici foarte înalt. Dar față de Popan, dintr-a XII-a C, e chiar mititel, iar Popan are sala de clasă exact lîngă toaleta de la parter și de obicei stă în preajma acesteia. Popan e „lucrat“, mare, mușchi și fibre, și o privire care te îngheață. A sunat de ieșire în pauză, iar Ștefan se apropie de profesor, așteptînd să iasă ceilalți colegi în pauză. „Ce-i, Ștefan?“, îl întreabă profesorul. „V-aș ruga să mă însoțiți pînă la toaletă, să vin împreună cu dumneavoastră, cînd mergeți spre sala profesorală!“ „Dar de ce să te însoțesc la toaletă? Ce s-a întîmplat?“ „Nimic, dar știți, dacă mă vede Popan, dintr-a XII-a C, vine lîngă mine și-mi tot șoptește la ureche: poponarule! Și nu-mi place...“

Nu contează absolut deloc în această poveste orientarea sexuală a lui Ștefan. O poveste care e doar o versiune a celor nenumărate prezente în mediul școlar și care poartă același titlu: *bullying*-ul din școli. Am mai scris despre acest subiect cîteva articole sub titlul generic *Imaginează-ți că ai un copil. Ce faci cu el?* La vremea respectivă trăiam ca părinte această realitate și ea s-a schimbat doar odată cu mutarea fiului meu în altă școală, pentru că acolo nici diriginta, nici majoritatea profesorilor, nici directoarele nu recunoșteau că există această problemă în școala „lor“. Cadre didactice care pentru mine și-au pierdut definitiv calitatea de „oameni“. Știau situații concrete, dar le considerau izolate, nu le dădeau importanță, nu căutau soluții reale pentru rezolvarea lor, pentru că asta ar fi dus poate la tensiuni cu părinții elevilor agresori și la scăderea renumelui școlii.

Revin acum asupra subiectului ca urmare a cazului din Școala „George Bacovia“ din Capitală. Un copil de clasa a VII-a, care s-a aruncat în gol, ca urmare, se pare, a repetatelor agresiuni verbale și poate fizice uneori ale colegilor săi. Mărturii ale altor elevi vin în sprijinul acestei ipoteze. Ar trebui să ne fie tuturora foarte clar că un astfel de incident nu are loc în absența unei hărțuiri repetate, că nu poate fi tratat ca un caz „nefericit“. O astfel de reacție a unui copil se naște ca urmare a unei acumulări de frustrări și de tensiuni care i-au afectat stima de sine și l-au împins înspre un gest extrem. Care, spre norocul celor vinovați, spre bucuria părinților și a copilului însuși, în acest caz nu s-a încheiat tragic. Dar putea să se încheie altfel.

Privind astfel lucrurile, orientăm vinovăția tot spre victime, nu spre agresori.

Ce vreau, însă, este să subliniez reacția directoarei. Aceasta afirmă că: „Am întrebat dacă supărarea lui merita așa gest, a zis nu. El este o fire mai taciturnă, așa...“. Ce abordare! Deci asta este ceea ce trebuie să faci tu, ca adult și ca educator, ca director de școală, să îl întrebi dacă merita făcut un astfel de gest? O întrebare care orientează vinovăția tot spre victimă. Alți profesori au declarat că nu există probleme serioase de hărțuire între copii în clasa și în școala respectivă. Că doar se mai împing, așa, pe scări. Oamenii ăștia nu au cunoștințe rudimentare de psihologie și nu ar avea ce să caute nu pe funcții, ci în învățămînt în general. Și ca ei sînt mulți.

Vă sună cunoscută, desigur, vechea mentalitate: femeia e vinovată, pentru că s-a îmbrăcat provocator, nu violatorul. El doar și-a urmat impulsul, instinctualitatea, pe care nu o poți alege, e un dat. Așa este, e un dat, dar alegerea de a o ține în frîu este a ta. Nu dezvolt în această direcție discuția, poziția mea e clară: nici nu poate fi urmă de circumstanțe atenuante în privința violatorului sau de vinovăție în privința victimei. De ce aduc însă în discuție această situație? Pentru că similară este poziția pe care ar putea-o avea unii în cazuri de genul celui petrecut în școală. Am auzit oameni care porneau de la ideea că elevul nu era destul de „călit“. Că această practică de a-i „căli“ pe copii ne lipsește, am pierdut-o. Dar privind astfel lucrurile, orientăm vinovăția tot spre victime, nu spre agresori. Copiii care îl provocau să sară, care îl persiflau luîndu-i în derîdere curajul, scapă aici din schema rezolvării. E același mecanism mental ca acela din tiparul cu violul.

Poziția ministrului mi s-a părut corectă. Apelul la empatie, cercetarea cazului, promisiunea unor mecanisme de consiliere mai consistente. Toate acestea trebuie orientate dublu: atît înspre conștientizarea și evitarea comportamentelor de tip victimă, cît și înspre evitarea nașterii comportamentelor de tip agresor. Efortul nu trebuie orientat doar înspre dezvoltarea mecanismelor de reziliență, ci și înspre atenuarea celor care pot duce la satisfacerea propriei plăceri prin violență, de orice fel ar fi ea.

Cel mai grav mi se pare că școlile încearcă să ascundă sub preș astfel de realități. În loc să asume existența lor, să ceară sprijin de specialitate – căci nu, profesorii de diverse discipline nu au competență în gestionarea acestui fenomen. În nici o situație de viață, indiferent de domeniu, ignorarea unei probleme nu duce la rezolvarea ei.

În școală, efortul dublu orientat, despre care spuneam mai sus, trebuie de urgență asumat. Pentru că, deși nu se vede, poate, *bullying*-ul este un fenomen. Și chiar dacă, în calitatea noastră de animale, funcționăm și pe principiul selecției naturale, în calitatea noastră de oameni, cu o dezvoltare cognitivă și emoțională superioară, putem găsi alte formule de a evolua decît cele ce țin de tiparul pur animalic.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

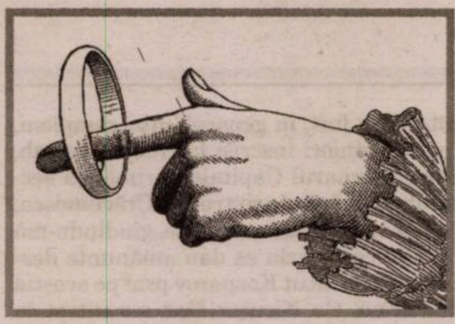

Selma IUSUF

legende **urbane**

Un sac de fericire

Intru la metrou în pas săltat, am niște căști în ureche, sună bine ce ascult acolo, dau să scot cartela, dar omul de pază de la intrare mă oprește și spune ceva. Scot căștile: Puneți-vă masca, face omul, iar eu rămîn cîteva secunde cu gura căscată să procesez. Lent-lent, rotițele priceperii macină mesajul ăsta scurt, pînă cînd mă luminez. Masca stă ca o pînză umflată de un vînt inexistent pe încheietura cotului, acolo unde am uitat-o. Aaaa, zic, vaaai, scuze, dar am uitat total de ea, nici prin cap nu mi-a trecut, am început deja să uităm de pandemie, he-he-he – îi dau eu înainte, într-o avalanșă de cuvinte pe care nu mi-o explic. Omul e clar plictisit, probabil că a mai atenționat așa zeci de dezinvolți d-ăștia ca mine, că se întoarce în ale lui cînd încă eu mai aveam de făcut niște *small-talk,* de subliniat că relaxările ne-au relaxat de tot, de scos un șuvoi de prostii pe care nu mi le explic.

O fi fost efectul muzicii din căști, un *grunge* care ne îndeamnă să facem ce vrem, *I don't care,* la-la-la-la, habar n-am. Căci de obicei prefer să tac și să fac în general ce vor alții. O frică paralizantă de penibil și o comoditate la fel fac, de pildă, să nu am cine știe ce inițiative într-un grup de prieteni și, apoi, nu sînt eu omul care se supără cînd se comandă pizza în loc de paste sau cînd se alege o terasă în loc de altă terasă. În cel mai rău caz mi se face lene și nu mai ies deloc din casă.

Mi-am dat seama însă de cîtă bucurie sinceră mă privează toate obstacolele astea de care mă împiedic mereu, toată conștiința asta exacerbată de sine de care, în fond, nimănui nu-i pasă mai mult de două secunde, tot eșafodajul de imagine curatoriată doar ca să zaci mofluz într-un colț și să ironizezi în cap pe cineva care dansează cu fundul fixat pe scaun și cu gentuța încă petrecută oblic peste umăr. Păi, cine e mai cîștigat? Eu, care gîndesc șapte ore două cuvinte scoase în public, sau fata asta care a uitat de ea și se bîțîie în culmea fericirii pe un pop care-ți roade după aia creierul ca un vierme?

Stau ca moartea fericirii, cu o cută între sprîncene și cu fălcile bosumflate și văd aiurea pe Facebook cum una are flori în păr, decolteu și prieten, bea prosecco undeva la mare și rîde larg, e frumoasă și pare fericită și împărtășește asta cu restul de dezumflați, ca mine. N-aș face așa ceva nici dac-aș avea flori în păr, decolteu și aș bea prosecco undeva la mare, pentru că fericirea trebuie omorîtă din fașă. Precum orice urmă de vag penibil. Cum ești fericit, pac, soarta o să-ți dea un super-bobîrnac, așa că mai bine o păcălești și rămîi vigilent și destul de trist. Măcar știi că n-ai ce pierde. Sau, mă rog, pierzi, dar măcar nu cazi de foarte de sus.

Cînd te locuiește permanent un subton de depresie manevrabilă, n-o să-ți priască nimic. Plecarea în vacanță se dovedește a fi o dezrădăcinare dureroasă, iar în lipsa ta se pot întîmpla nenorociri: poate se îmbolnăvește mama, are cineva nevoie de tine la muncă fix atunci, face o priză scurt și-ți ia foc casa, cum să-ți ardă să bagi maci în păr și să mai și urci pozele pe net? Viața trebuie să fie cît mai dureroasă cu putință, orice scăpare de fericire și uitare de sine e caraghioasă și frivolă.

Cu gîndurile astea ies pe partea ailaltă a metroului cînd mă oprește o doamnă să întrebe dacă asta e ieșirea bună pe nu știu ce stradă. Nu știu să-i zic exact, dar îi spun că-s doar două ieșiri, nu departe una de alta, așa că, la o adică, e totuna. Rîde, îmi mulțumește și zice că a mai întrebat lume, dar că nimeni n-a fost simpatic, așa, ca mine. Eee, zic, îmi fixez mai bine masca pe nas, și mă străbate un fior vinovat de fericire. Ea era amabilă și mințea, eu depășisem subtonul depresiv și intram în rîndul lumii. Mi-am pus iar căștile în urechi. *I don't care.*

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Garry Kasparov aduce un mare turneu la București. Reînvie oare șahul de performanță în România?

Kasparov a venit cu turneul, nu l-a adus. Nuanță. De adus, l-a adus patronul firmei care sponsorizează evenimentul și care, în trecut, a fost campion european la șah. Tot așa, dacă aș avea bani mulți-mulți, prima idee ar fi să creez o cursă și să aduc cei mai buni cicliști din lume. Asta ar impulsiona acest sport în România? Faptul că organizăm o etapă de Cupa Mondială la sărituri cu schiurile la Rîșnov va face ca tinerii să năvălească spre trambuline? Această logică e valabilă și pentru șah. Kasparov are un rol în eventualul reviriment al șahului mondial, nu doar românesc, mai ales prin contribuția la serialul *Gambitul Reginei.* În rest, Superbet Chess Romania 2021 este un concurs care tractează mai ales șahiști români deja consacrați sau în drumul spre elită. Pentru ei e o oportunitate rară. Constantin Lupulescu este dincolo de locul 80 mondial, iar Bogdan Deac e încă junior, dar stau la masă cu 8 dintre primii 12 mondiali. Două junioare au remizat la un simultan cu Kasparov și mai mulți concurenți stratosferici. E drept că debarcarea acestor super-creiere în frunte cu legendarul Kasparov în Capitală a atras media, dar multă atenție a virat către partea politică a demersului fostului campion mondial, care vorbește despre Putin în termenii cei mai duri posibili. În sine, simpla prezență aici a unor asemenea personalități nu va mișca masiv șahul românesc. Cîțiva, da, se vor apuca. Nu Kasparov ne va ajuta, însă, în treburile pe care sîntem chemați să ni le aranjăm singuri. Ba aș zice că, dacă am deveni o națiune importantă a acestui sport, marii maeștri internaționali vor veni aici nu doar pentru că sînt bani serioși puși la bătaie. La fel precum cicliștii. Construcțiile punctuale nu pot ține loc de strategii publice. Dacă am avea un dram de minte colectivă am institui două sporturi ca naționale, curățate de personaje nocive, evident: șah și rugby. Și, vorba lui Ion Crăciunescu, copiii scutiți de efort de doctorii care au pe conștiință sănătatea generală a tinerilor să practice măcar șahul! Uite, cam asta ne-ar ajuta. Restul... bla-bla.

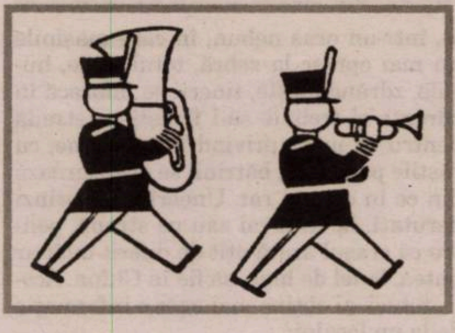

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Pînă unde se poate merge?

Escuza supremă. E felul nostru de a ne minți, să scăpăm basma curată atunci cînd plonjăm în promiscuitate, încercînd să limităm cît mai mult sentimentul de vinovăție. „Vreau să văd pînă unde se poate merge.“ Pot să petrec ore în șir în rețeaua socială, citind lucruri de neînchipuit, din abisurile prostiei și răutății dezlănțuite. Pot să stau ore întregi urmărind delirul senzaționalist, alarmist, toxic, de la un post de televiziune. Cînd ești întrebat de ce faci asta, răspunsul e alcătuit dintr-un set de variațiuni pe aceeași temă: „Mă amuză să văd tembelismul dîndu-se-n stambă, e o formă de deconectare pentru că-mi provoacă rîsul, îmi dau seama, uluit, că există oameni care nu mai au nici o limită etc.“. Unii recunosc deschis că fac toate astea, exprimîndu-și liniștiți plăcerile vinovate sau nevoia de a se afla, din cînd în cînd, într-o formă de „contact cu lumea reală“. Alții fac un secret din aceste „coborîri în mundan“, dar de multe ori se dovedesc a fi consumatori avizi de produse media pe care, declarativ, nu le apreciază, ba chiar le disprețuiesc și le critică vehement. E parte din omenescul pe care îl conține fiecare dintre noi. La urma urmei, chiar și serialul de televiziune (unele dintre ele de bună calitate, altele valoroase de-a dreptul), oricît ar fi de izbutit sau ieșit de pe banda de asamblare a produselor de duzină, se bazează pe același mecanism. Stai să vezi „pînă unde poate să meargă“. Celebra serie *Santa Barbara* a mers pînă la episodul 2.137.

Istoria lui „Pînă unde se poate merge?“ e foarte veche. Dar, după 1990, în noua ei eră, povestea acestei replici începe, probabil, odată cu nopțile de transmisii în direct ale dezbaterilor din CPUN. E vorba despre spectacolul memorabil al primului for care se dorea un organism reprezentativ, democratic, însărcinat cu gestionarea problemelor de natură parlamentară, pe care societatea românească postdecembristă le traversa la acea oră. Mulți dintre noi stăteam ore întregi după miezul nopții, căscînd ochii la televizor, plasîndu-ne de partea unei tabere sau a alteia, susținînd un personaj sau altul și explicînd a doua zi, la serviciu, că sîntem distruși de oboseală, pentru că „am vrut să vedem pînă unde pot ăia să meargă“. Dezbaterea politică aprinsă, discuția în contradictoriu, ridicarea tonului, atacurile la persoană, toate astea erau ceva complet din altă lume pentru noi, la acea vreme. Ne-am obișnuit repejor. Mai puțin cu democrația. A existat o epocă a consumului masiv de presă scrisă, în care se continuau scandalurile de la televizor. Dar unde își găseau locul și lucruri de calitate, rudimentele unei prese profesioniste. Au apărut pe rînd, la foc automat, presa mondenă, revistele dedicate sexului, porcăielii și calomniei, celebrele gazete ultranaționaliste, revistele de astrologie, munții de periodice și volume dedicate „ocultei mondiale“. Apoi a venit vremea primelor telenovele. Una dintre cele mai spectaculoase „scuze“ de a le urmări („scuză“ care supraviețuiește și acum) este cea conform căreia „mă uit să văd doar decorațiunile interioare și costumele“. Iar mai tîrziu s-au pogorît peste lume Internetul și rețeaua socială, pulverizînd orice tip de concurență, măturînd tot ce le stătea în cale.

Trecuse vremea unor tipuri înduioșătoare de naivitate și curiozitate, perfect explicabile pentru o lume care tocmai ieșise din constrîngerile unei cenzuri ajunse la cote fabuloase de tîmpenie, mai ales la sfîrșitul anilor '80. „Pînă unde se poate merge“ începea să se metamorfozeze. Din replica înțeleasă la propriu, în accepțiuni cu limite foarte clare, a devenit, încetul cu încetul, un teritoriu de explorare, un spațiu al experimentului. De fapt, pe măsură ce încercam să ne potrivim pașii cu „națiunile și culturile civilizate“, la lumea cărora am aderat, a pătruns și la noi un fel de a fi cu care ne obișnuim în mod mecanic. La peste treizeci de ani de la marea schimbare istorică din 1989, deși am traversat modificări majore, încă păstrăm date consistente ale lumii din care venim. De multe ori, așa cum e normal, „îmbunătățim“ rețetele „lumii civilizate“ cu ingredientele noastre locale. Lipim achizițiile noi pe structuri de gîndire rămase din trecut, într-un proces firesc de păstrare a unui *sine* de aici, dar și de adaptare la mersul unei lumi care nu numai că n-are timp să aștepte, ci își impune caracteristicile în viteză maximă, cu sau fără voia unora dintre noi. „Pînă unde se poate merge“ a căpătat o dimensiune mult mai abstractă, dar și mult mai perfidă.

În comunism, știai că poți să furi, să raportezi cifre false, să tragi în piept Sistemul, uneori ca să supraviețuiești, alteori pentru că „așa se făcea“, iar în unele cazuri pur și simplu pentru că e ceva ce vine din natura ființei. Acum, nu e mult mai greu să furi Sistemul, nici să minți, nici să raportezi cifre false. Însă poziționarea dinspre care se văd lucrurile s-a diversificat. Vechea școală de a face așa ceva nu a dispărut. Dar au apărut altele, mai sofisticate. A vedea acum „pînă unde se poate merge“ a depășit de multă vreme nivelul complicității cu Sistemul. Azi, explorarea asta înseamnă testarea limitelor, lucrul hiperspeculativ la nivelul straturilor și articulațiilor intime ale structurilor care alcătuiesc ceea ce numim „Sistem“. Iar aici nu mai e vorba doar despre rude, complici, beizadele, șmecheri, „căpușe“ și „baroni locali“, care parazitează Sistemul. E vorba despre inițiați în mecanismele contemporane, care reușesc să te facă un adevărat complice al lor, determinîndu-te să taci sau să devii inactiv civic, inducîndu-ți senzația că „poate, cîndva, îți vine și ție rîndul la prăjitură“. Iar dacă nu, oricum, n-ai ce să faci. Sistemul comunist a căzut și pentru că, în curiozitatea de a vedea pînă unde se poate merge, ficțiunea nu a mai putut înlocui o biată pîine. Nici acum, în zilele noastre, nu poate. Dar nici nu mai vrea asta. Vrea să înlocuiască ființa însăși.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

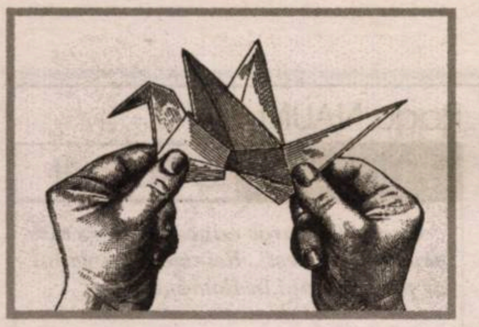

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Șah și politică

Din cînd în cînd, Bucureștiul are noroc de evenimente peste nivelul obișnuit al unei prăfuite capitale de pe malurile Dîmboviței. Sînt festivaluri sau competiții care ne fac să ne simțim spectatori într-o ligă superioară, într-un aer tare pe care destui dintre noi și-ar dori să-l respire mult mai des. Din această rară categorie face parte și una dintre etapele turneului de șah *Grand Chess Tour,* fondat de Garry Kasparov, sponsorizat și bine organizat la noi de Superbet, o competiție care încă se desfășoară zilele acestea la hotelul Sheraton. La ea participă cei mai buni doi șahiști români ai momentului, dar și 8 din primii 12 șahiști ai lumii. Adică elita șahului mondial, așa cum nu știu să mai fi văzut Bucureștiul vreodată. Garry Kasparov nu mai are nevoie de vreo prezentare, fiind cel mai tînăr șahist care a cîștigat vreodată Campionatul Mondial (la 22 de ani, în 1985) și apoi a rămas cel mai bun din lume, timp de peste 20 de ani, un motiv suficient pentru a fi considerat de mulți specialiști drept cel mai mare șahist din toate timpurile. El însuși spune despre el că e ultimul campion mondial din epoca în care, pe planetă, oamenii erau stăpînii acestui joc. Acum supremația o au mașinile, iar prima lor victorie importantă a fost chiar cea din al doilea mare meci dintre Deep Blue și Kasparov, din 1997. Campionul a scris ulterior că „Puțini oameni din lume știu mai bine decît mine ce înseamnă ca munca de-o viață să-ți fie amenințată de o mașină“. De atunci computerele au fost perfecționate continuu și, după cum spune Kasparov, diferența dintre actualul campion mondial Magnus Carlsen și un motor puternic de șah pe computer e ca aceea dintre Usain Bolt și un Ferrari. Retras din competiții, Kasparov păstorește astăzi promovarea șahului și, cum știm, face opoziție de la distanță regimului Putin.

La ceremonia de deschidere a turneului, Kasparov n-a încercat, asemeni multor politicieni, să se eschiveze și să pretindă că, dacă e un turneu de șah, nu răspunde decît la întrebări ce privesc șahul. Nu, el a spus lucrurilor pe nume, fără ocolișuri diplomatice, afirmînd dintru început că nu știe nimic despre „președintele Putin“, dar că știe despre „dictatorul rus“. A explicat tranșant că „dacă îi spui *președinte,* îi dai mai multă credibilitate în sistemul politic fals folosit în Rusia“. Declarațiile lui au amintit de partidele sale de șah, pline de curaj, vigoare și creativitate.

N-a ezitat să-i critice nici pe liderii „lumii libere“ pentru lipsa de fermitate de care dau dovadă în relațiile cu Rusia. Aceasta e o idee dezvoltată pe larg și în cartea sa publicată în urmă cu cîțiva ani, *Vine iarna! De ce trebuie opriți Vladimir Putin și inamicii lumii libere*. La București, Kasparov a spus despre Germania că e foarte mulțumită doar cu sancțiunile impuse de Statele Unite, în vreme ce despre președintele Franței a remarcat că vorbește despre o nouă relație cu Rusia, ceea ce, crede Kasparov, e cît se poate de convenabil din perspectiva lui Vladimir Putin. Despre președintele Biden, Kasparov atrage atenția că și-a declarat intenția să „discute“ cu Putin privind securitatea cibernetică. „Eu nu doresc ca Statele Unite *să discute* cu Putin despre aceste infracțiuni, eu vreau să acționeze și să oprească asemenea lucruri.“

În privința șahului, întrebat dacă ar trebui să fie inclus printre sporturile olimpice, a răspuns la fel de direct că, personal, nu-i pasă de așa ceva, că șahul își are propria popularitate și că promovarea cea mai bună se face prin evenimente asemeni celui actual de la București. „Ce să joci într-un colț întunecat la o Olimpiadă de iarnă sau de vară, între alte sporturi precum boxul și curlingul, spun asta pentru că, din punct de vederea alfabetic, *chess* (șahul) acolo și-ar avea locul…“

La evenimentul de deschidere a Grand Chess Tour, neobositul fost campion mondial a dat și un simultan la 20 de mese. Jucătorii au fost, în general, mici campioni, copii și juniori înscriși la cluburi de șah, dar și primarul Capitalei, primărița sectorului 1 și fostul arbitru Ion Crăciunescu. Am urmărit puțin partidele, gîndindu-mă că voi avea ocazia să dau amănunte despre cum i-a făcut Kasparov praf pe aceștia din urmă. Cu Nicușor Dan s-a intrat în partida spaniolă, dar după cîteva mutări, primarul a trebuit să plece. Probabil, probleme cu apa caldă din București. Locul lui a fost luat de un copil. Apoi, însuși Kasparov a lăsat locul marilor maeștri internaționali care erau prezenți la turneu și care au preluat pe rînd simultanul. După o deschidere centrală, Clotilde Armand a părăsit și ea masa de joc. Probleme cu gunoaiele din sector. Singurul adult care a continuat netulburat a fost Ion Crăciunescu. După nu foarte multe mutări am observat însă că deja avea o tură mai puțin pe tablă.

Nu știu cine va cîștiga turneul, dar sper ca presa să-și facă treaba și să informeze cît mai în amănunt, mai ales că sezonul de fotbal s-a terminat. Slavă Domnului că și pandemia dă semne că începe să ne ierte, iar asemenea competiții încep să fie posibile.

ready **made**

„BĂILE EPISCOPEȘTI lângă Oradea. E apă radioactiv fierbinte de 42 grade pentru vindecarea de reumatism, ișiaș, efecțiuni articulate, boli de femei. Băi de nămol fierbinte și *băi de valuri.*“

Anuarul administrativ al Ținutului Someș editat de revista „Cuvântul Notarului“, 1940

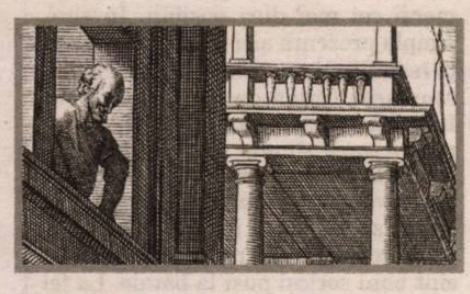

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Orașul polar

© wikimedia commons

Trecu și pandemia, iar orașul fără mască arată schimonosit. Are un rictus sălbatic, ceva între zîmbet plin de dispreț și grimasă scîrbită. Scîrbă față de celălalt, firește. Acesta este prost, așa cum o dovedesc înfățișarea, purtarea, exprimarea sa. În plus, prostia face casă bună cu aroganța, căci idiotul zîmbește de parcă nu ar da doi bani pe tine sau pe îndemnurile pe care i le arunci ca pe funii pentru a-l scoate din groapa ignoranței, unde se bălăcește porcin.

Masca i-a împărțit pe oameni în trei categorii importante. Prima, formată din cei care îi vînau pe negaționiști, mereu atenți la o mască ce aluneca, indolentă, sub nas. A doua, a celor care încercau să fenteze obligativitatea cu orice preț, acesta fiind, în general, confortul celor din jur, dar și riscul contaminării. A treia, cea mai numeroasă, dar și cea mai puțin vizibilă, a celor care încercau să se protejeze pe ei și pe cei din jur. Această categorie de oameni responsabili nu avea însă nimic din spectaculozitatea primelor două, așa încît știrile perioadei abundau în conflicte, bătăi, arestări legate de portul măștii. *Social media* nu a ratat ocazia de a sugera că violența la adresa celor care nu purtau mască era justificată, iar unii au luat de bun ce au văzut pe Internet, sărind la bătaie. Tot *social media,* dar și posturile de știri, au făcut loc apologeților antimască, pentru a hrăni ambele tabere. Cînd spun tabere, nu mă refer, evident, la studiile științifice, la opiniile ponderate ale unor medici sau chimiști, referitoare la utilitatea măștii, ci la discursul instigator la ură care alimenta opozanții. Apoi problema s-a mutat la nivel de vaccin.

După luni de zile în care orășenii au stat mai mult ca de obicei acasă, informîndu-se de la televizor, din presă și din *social media,* a urmat relaxarea, numai că nu poți să te relaxezi la comandă, după ce ai avut nervii întinși la maximum peste un an. E ca atunci cînd ai inima în gît, fața roșie, pulsul sărit și vine cineva de bine și îți zice să o lași mai moale. Durează. Intransigenții domină spațiul public, animați de certitudini talibanice. Masca nu mai este un subiect, dar ce te faci în trafic?

Șoferii sînt foarte convinși că doar ei au dreptul de a circula pe un drum public, iar restul populației aflate la volan este o adunătură de imbecili cu permise cumpărate. Nimeni nu încetinește pentru a face loc și altcuiva, dreptul sacrosanct de a rula ca tramvaiul pare să fi devenit o nouă cutumă, cel puțin în București. Toți șoferii se grăbesc, și au toate motivele să o facă, cu excepția tuturor celorlalți din trafic. Aceștia nu ar avea nici un motiv de zor.

În autobuze, tinerii nu mai cedează locul bătrînilor. Aceștia din urmă nu ar mai trebui să părăsească domiciliul, sporind aglomerația. Mai țineți minte ordonanța militară nr. 3, din martie 2020, potrivit căreia bătrînii aveau voie să iasă din case doar două ore pe zi? Cît de absurdă și discriminatorie ni se pare acum această prevedere! Astăzi ordonanța produce efecte, pentru că, dacă statul a consfințit discriminarea bătrînilor, înseamnă că e la liber să nu mai încăpem de ei! Pe de altă parte, într-un oraș nebun, în care mașinile nu mai opresc la zebră, totul vîjîie, huruie, zdrăngănește, tinerii se îmbracă în zdrențe și trebuie să-i ferești pe stradă pentru că merg privind în telefoane, cu căștile pe urechi, bătrînii se aventurează din ce în ce mai rar. Uneori îi surprinzi derutați, în tramvai sau pe stradă, pentru că orașul arată atît de diferit încît ar putea, la fel de bine, să fie în China. Acolo, totuși, ai obține mai ușor o informație de la un localnic.

O altă polarizare s-a produs în rîndul profesiilor. Acestea au fost împărțite de pandemie în esențiale și neesențiale. Astfel, activitatea unui curier care aduce mîncarea la ușă a devenit incomparabil mai valoroasă decît activitatea unui violonist, bunăoară. Vom mai putea relansa sectorul cultural, după ce cultura a fost privită ca neesențială, timp de peste un an, deși priința pîntecelui nu a fost niciodată mai presus de aspirația omului spre înalt, chiar și a omului primitiv, așa cum o dovedește arta de la Altamira, de la Lascaux, de la Cucuteni...

Mesajele de interes public care au consolidat starea de panică a populației au avut rolul lor în această polarizare a societății din mediul urban, cu precădere, pentru că, la sat, pandemia s-a simțit mult mai puțin, cu rate de infectare medii considerabil mai mici. Este poate momentul ca autoritățile responsabile să înceapă să promoveze solidaritatea, înțeleasă așa cum o descrie filosoful american Richard Rorty, adică să-i includem pe „ei“ în domeniul lui „noi“. Îndemnul este să nu mai facem diferențe, cu atît mai puțin diferențe polare și antagonice. Aceasta este solidaritatea, de care orice societate are nevoie. Altfel, riscăm să cîștigăm războiul cu virusul, dar să nu mai avem cu cine sărbători victoria.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

dosarDILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Idoli, idolatrie

Texte și opinii de:

- Cătălin PRISACARIU (jurnalist, redactor-șef adjunct la *Newsweek România*)
  „Idoli, idolatri și idolătrăi“
- Laura Carmen CUȚITARU (conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană)
  „Est modus în rebus“
- Rozana MIHALACHE (poetă)
  „Socluri prea înalte“
- Cristina BOGDAN (conferențiar și prodecan al Facultății de Litere, Universitatea din București)
  „Paznici egolatri ai propriei vieți“
- Ioana AVĂDANI (președintele Centrului pentru Jurnalism Independent)
  „Vițelul de pixeli“
- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
  „Cînd idolii ne trădează“

argument

Orbirea idolilor

Orbirea este cea mai mare frică a profesorului Peter Kien – personajul principal al cărții lui Elias Canetti. *Die Blendung,* titlul romanului, tradus în românește prin *Orbirea,* este un substantiv derivat din verbul *blenden* – care se referă, pe de o parte, la o lumină atît de strălucitoare încît îți ia ochii, pe de alta, la o orbire provocată intenționat, drept pedeapsă. În cartea lui Canetti, toate personajele devin victime ale orbirii – în fapt, o metaforă a amăgirii, a obsesiei, a crezului fanatic într-un țel himeră, pe altarul căruia ajung să sacrifice totul. Dacă pentru bucătăreasa Therese idolul suprem este banul, profesorul Kien este subjugat de orgoliul intelectual.

Jertfindu-și orice fărîmă de rațiune în sanctuarul obsesiilor, își primesc pedeapsa orbirii, ajungînd să se lase conduși pe un drum tenebros, departe de sufletul lor. Probabil, cea mai fină și ironică definiție a idolatriei din romanul lui Canetti este metafora casei de amanet Theresianum unde „li se lua cerșetorilor (sau celor care voiau să devină cerșetori) ultimul lucru pe care îl mai posedau: acea mult invidiată porție de iubire pe care le-o dăruise Hristos cu circa două mii de ani în urmă“.

Bineînțeles, idolul este o figură care vine din domeniul religios – hulit ca blasfemie, întrucît desemnează o falsă credință, o credință făurită de oameni, nu de divinitate. O adorare, așadar, greșită, care te îndepărtează de la reala iubire. Pe de altă parte, în domeniul psihologic, idolatria e un soi de entuziasm, o pasiune permanent adolescentină, o rătăcire cauzată în special de instincte și dorințe sexuale, după cum o definea Sigmund Freud.

Ce este, pînă la urmă, idolatria, mai ales în zilele noastre? Care e impactul acestei stări în societatea modernă? Dacă e să ne referim la domeniul religios, faptul că cineva alege să se închine în fața unor păpuși de lemn sau de metal nu prea mai pare atît de înfricoșător, iar groaza de repercusiuni în viața de apoi nu prea mai ține. Și, oricum, în lumea corectitudinii politice și a expresiei religioase, nici oprobriul societății nu mai există – fiecare are dreptul să creadă în orice vrea. Ca să nu mai spunem că, în zona de *entertainment,* ideea de idol este *cool,* existînd nu doar emisiuni (de succes) care doresc să găsească și să construiască următorul mare idol, dar și o sumedenie de site-uri care sar în ajutorul adolescenților cu sfaturi, care mai de care mai competente, despre cum poți deveni un idol în doar cîțiva pași.

Lăsînd, așadar, la o parte, bombănelile religioase, lăsînd și zbenguielile *fashion* ale ideii de idol, care este, de fapt, chintesența idolatriei? Care sînt idolatriile moderne și care sînt pericolele? Cine ne mai sînt idolii? Pentru cine mai sîntem dispuși să ne fracturăm personalitatea?

Căci idolatria nu e o iubire pură dusă în exces și în nici un caz nu este o iubire necondiționată – implică, mai degrabă, ca în cartea lui Canetti, orbire prin orgoliu, renunțare la rațiune, obsesie. Spre deosebire de iubirea necondiționată, care vede defectele, dar le acceptă, idolatria nu vede nici un defect. Pentru că un idol este perfect. Sau, poate, nu. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

DILEMA
Idoli, idolatrie

Cătălin PRISACARIU

Idoli, idolatri și idolătrăi

Idolul și idolatrul sînt personaje relativ banale, ușor de recunoscut. Dar idolătrăul are o definiție mai complexă, care-l face mult mai interesant decît binomul idol-idolatru pe care-l parazitează.

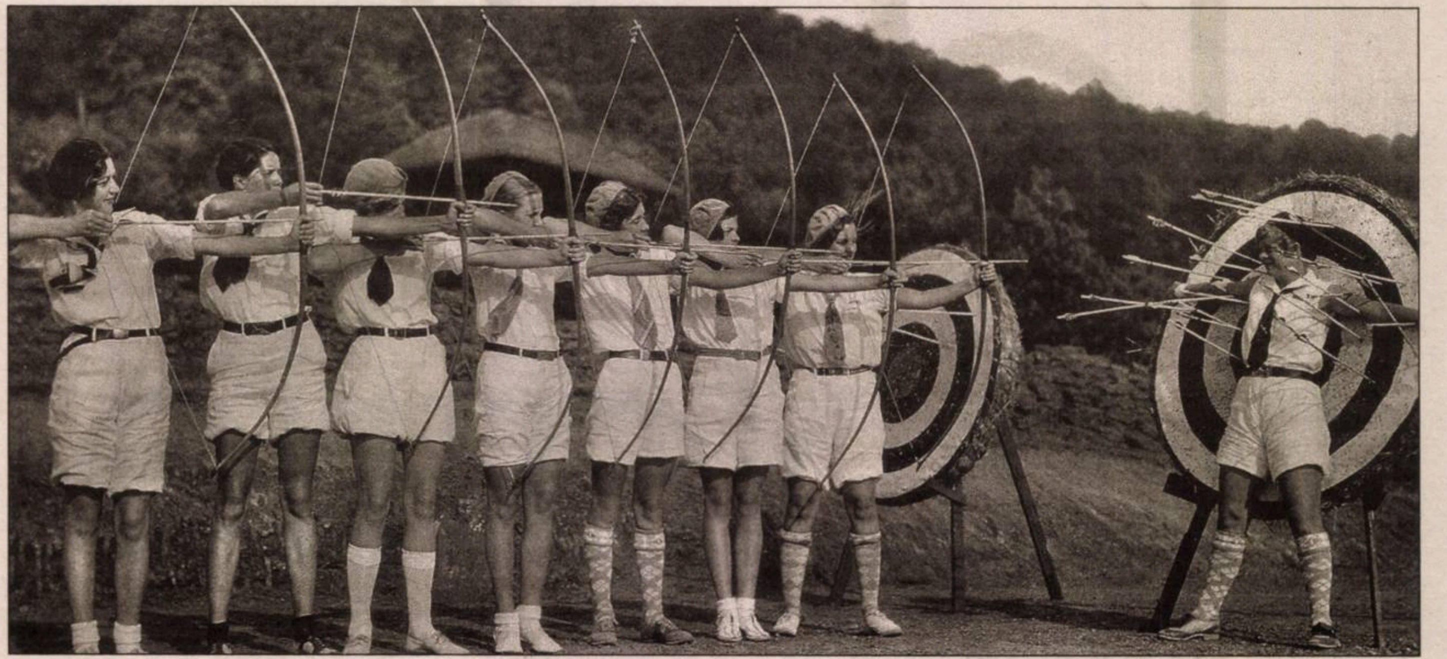

Idolătrăul trăiește mai întotdeauna pe lîngă un idol politic, care are nevoie de serviciile unui idolătrău, mai ales în momentele mai complicate din cariera sa de jucător public. Nu este, desigur, întotdeauna așa, cel puțin la prima vedere. Iată, de pildă, cazul unui idol muzical, Dan Bittman, în favoarea căruia azi latră multe voci care, cel mai probabil, nu dau doi bani pe muzica sa. Dar dau destul de multe ruble pe mesajul politic al lui Bittman, pe care îl promovează programatic. Este, desigur, un foarte transparent joc politic la mijloc, ceea ce arată că, chiar și atunci cînd idolăt(răt)urile par a glorifica un artist, întotdeauna există o agendă de interese mai tenebroase care determină laudele și favorurile de imagine.

Idolătrăul, spre deosebire de idolatru, nu crede în idol(i), dar poate părea, de cele mai multe ori, mult mai convingător decît idolatrul. Asta și pentru că idolătrăul este, înainte de orice, vocal, după cum îl și recomandă numele. Or, poate înțelege oricine, între un idolătrău vizibil, cu audiență, și un idolatru poate melancolic, strivit de adorația pe care o simte, poate timid ori, pur și simplu, anonim, primul va cîștiga întotdeauna în ochii idolului.

De ce nu crede idolătrăul în idoli? Pentru că idolătrăul este, de cele mai multe ori, dotat cu inteligență. O inteligență foarte practică, meschin de eficientă, care-i dictează cu destulă precizie ritmul și alternanța limbilor pro sau contra.

Dotat fiind, așadar, cu inteligență, idolătrăul știe că idolul politic nu doar că are viață scurtă (de obicei, această perioadă fastă a idolului poate fi calculată după formula „opoziție + campanie electorală + maximum prima jumătate a mandatului la putere“), dar și că moartea politică poate fi foarte violentă, trăgîndu-i în mormînt, ca pe niște servitori, și pe idolătrăi, laolaltă cu toată suita ex-idolului, ca într-un ritual antic.

Și, tocmai din acest motiv, principala preocupare a idolătrăului este să anticipeze riguros acel moment în care trebuie să latre împotriva idolului și nu împotriva adversarilor acestuia. Idolătrăii foarte buni reușesc asta întotdeauna și sînt marii cîștigători la bursa escrocheriilor de imagine.

Am avut ocazia să văd la lucru astfel de idolătrăi care au reușit performanțe uluitoare, demne de Houdini. Unul dintre ei, de exemplu, foarte dedicat unui idol politic care a deschis frumoasa tradiție românească a plagiatorilor aflați în funcții publice și deconspirați, a reușit, schimbînd doar canalul TV la care presta în calitate de gazdă de talk-show, să devină brusc onorabil. În astfel de cazuri, evident, contează să fii bine conectat, astfel încît mutările necesare să poată avea loc la momentul potrivit, dar un idolătrău de succes știe asta deja, nu trebuie s-o afle de aici. Azi, personajul la care mă refer este o prezență obișnuită la lansările de cărți ale celor care îl înjurau gros pe idolul plagiator (ciudat cum autorii cu pricina au uitat tot, definitiv, despre cariera anterioară a vorbitorului de la lansările lor) și, cînd e prezentat, se invocă numai trecerea sa pe la stația locală a canalului media public britanic, făcîndu-se abstracție de restul CV-ului, de parcă idolătrăul nostru s-ar fi născut direct din spuma din Portland & Langham Place.

Să menționăm și că idolătrăul, deși nu este un idolatru, poate poza foarte autentic (crede idolul) într-unul, reușind, astfel, nu doar să latre, dar chiar să muște mîna care obișnuia să-l hrănească pe cînd idolătrăul se gudura artistic pe lîngă idol.

Idolătrăii foarte buni sînt marii cîștigători la bursa escrocheriilor de imagine.

Am văzut, de exemplu, interviuri luate unei idolițe (atît de dedicate promovării turismului românesc încît, la un moment dat, făcea asta, pe persoană fizică, tocmai în Costa Rica) – de către unul dintre cei mai încruntați idolătrăi din presa noastră – într-o manieră atît de evident partinică încît senzația de greață pe care o puteai avea, ca cititor, nu putea fi depășită decît de cea provocată de atacurile dure ale aceluiași idolătrău la idolița părăsită, nu mult timp mai tîrziu. Atacuri justificate, dar tardive și, mai ales, la fel de ipocrite precum advertorialele camuflate în interviuri de presă.

Într-o paranteză necesară, poate că trebuie să le facem o mică reparație acestor idolătrăi: ei sînt, totuși, un pic mai sus decît acei idolătrăi care o lăudau grosolan de excitați, public, pe aceeași idoliță aflată la apogeul succesului politic, ba chiar apăreau pe afișe electorale împreună cu aceasta, pentru ca, apoi, să acuze orbirea, întocmai lui Saul din Tars, și să arunce cu ocări grele (șterse ulterior, curajos, de pe Facebook-ul nostru cel de toate zilele) în fostul obiect al pulsiunilor lor erotico-politice. Revelația trăită de acești din urmă idolătrăi a fost că, de fapt, ei fuseseră niște bieți idolatri, sinceri în trăirile lor, care crezuseră că și sfînta cu breton îi iubea și urma să le demonstreze asta oferindu-le dregătorii.

Dar povestea acestui idolatru convertit în idolătrău acru merită mai multă atenție. Să aibă, oare, legătură această transformare și cu calitatea idolului politic?

În politica românească post-'89, doar doi actanți s-ar califica pentru statutul de idoli autentici: Ion Iliescu și Traian Băsescu. Ce-i face pe cei doi „autentici“? Masele enorme de idolatri, admiratori sinceri, adepți cu o convingere aproape oarbă în liderul politic. Nu mai vorbim azi de iliescieni doar pentru că nea Nelu s-a retras de mulți ani din viața publică, dar băsiștii sînt în continuare pe baricade și aproape au băgat în Parlament un partid practic abandonat de fostul președinte, dar care încă trăiește din legătura cu marinarul care a trecut de două ori pe la Cotroceni.

Nu e de mirare că, în timp ce PMP, partidul înființat de Băsescu, a fost la mustață să intre în Parlament, nefericita joncțiune Pro România – ALDE dintre doi idoli de carton, Ponta și Tăriceanu, a suferit o înfrîngere rușinoasă la aceleași alegeri din toamna lui 2020.

Dacă printre criteriile de stabilire a calității de idol neîndoielnic ar figura și proporția dintre idolatri și idolătrăi în interiorul clasei de susținători, s-ar observa că, în cazul idolilor autoproclamați, această proporție este net în favoarea idolătrăilor. Cu alte cuvinte, un idol fals adună, în special cînd are puterea politică, mulți idolătrăi și foarte puțini idolatri, în timp ce, la idolii „plini“, proporția este inversă.

Despre idolatri nu ar fi mare lucru de zis. Prin natura lui, cel care adoră nu poate fi decît placid-pătruns sau isteric. Din nefericire, după cum ne arată rețelele de socializare în fiecare zi, a doua specie este fie mult mai răspîndită, fie excesiv de comunicativă. Din și mai multă nefericire, fenomenul nu este românesc, ci global. Cum tot planetară este și proliferarea idolătrăului, care se confundă uneori pînă la suprapunere cu idolatrul isteric. O confuzie încurajată copios de apariția idolilor *„instant“* din algoritmii cîte unui Facebook sau Twitter.

Iar ca să fie totul și mai razna, rolurile sînt instantaneu interșanjabile în amorfa masă online: orice idolatru/idolătrău poate deveni un idol, așa cum orice idol poate cădea în depresie pînă la a ajunge chiar un idolatru trist și posac, blocat de însuși algoritmul care l-a ridicat pe coama cifrelor de audiență.

Altfel spus, trăim etern idologați, fără să trebuiască nici măcar să ținem minte parola: ne salvează *idolum ex machina*.

Cătălin Prisacariu *este jurnalist, redactor-șef adjunct la* Newsweek România.

Laura Carmen CUȚITARU

Est modus in rebus

Aprilie 1994. Mă aflu în Arizona, în orășelul-muzeu Tombstone („piatră de mormînt“), numit astfel în 1877 de către prospectorul Ed Schieffelin care, deși e sfătuit de un soldat să nu meargă pe niște înălțimi muntoase („Acolo sînt apașii și tot ce vei găsi va fi propriul mormînt!“), se duce, găsește argint și atrage mii de coloniști de tot felul – oameni de afaceri, speculanți, mineri, *cowboys*, avocați, pistolari, cuprinși de entuziasmul *Gold Rush / Febra Aurului*. Intru în Boot Hill Graveyard, cimitir-muzeu cu peste 200 de morminte în care zac mai ales *outlaws* („răufăcători“) – cei care au murit *încălțați* (de unde și numele). Crucile consemnează laconic: „necunoscut“, „doi chinezi“, „necunoscut găsit într-o mină abandonată“, „necunoscut linșat din confuzie“ etc. Uneori, cîte un nume urmat de precizări macabre: „ucis“, „înjunghiat“, „omorît“ „la o partidă de cărți“, „împușcat de“ șerif/apași/un chinez ș.a.m.d.. Aflu că un anume George Johnson a fost „spînzurat din greșeală“ în 1882 („el avea dreptate, noi nu, dar l-am pus în furci și asta e“), iar altcineva, John Heath, a fost luat pe sus din închisoare, în ziua de 22 februarie 1884, și spulberat de o gloată frenetică, din motive neprecizate.

Entuziasm, *frenezie*, *nebunie colectivă* – istoria umanității e plină de așa ceva, în toate epocile și pe toate continentele, în forme care parcurg toate gradele posibile, de la avîntul benign la crimă. Cuvîntul *entuziasm*, azi pozitiv, desemna în spațiul anglofon, cu cîteva sute de ani în urmă, trăsătura cuiva dominat de prea multă *furie* și *zel religios*. Cuvintele-sursă (latinescul *enthusiasmus* și grecescul *enthousiasmos)* însemnau să ai comportament influențat de un zeu. Formele de la care acestea sînt derivate, *deus* și *theos* („zeu“), provin dintr-o rădăcină comună proto-indo-europeană, **dhes-*, care apare în alte cuvinte derivate, legate între ele prin sensuri care supraviețuiesc pînă în engleza contemporană: *feast* („sărbătoare“, „festin“), *festival, fanatic*. Din moment ce le avem și noi în română, înseamnă că provin din limba latină: *fanaticus* (inițial legat de *fanum,* „templu“, deci „care aparține unui templu“, apoi „nebun, inspirat de zei“) e înrudit cu *festus,* „festiv“. Rădăcina proto-indo-europeană **dhes-*, în care, la trecerea în latina comună, /d/ a fost înlocuit cu /f/, se recunoaște mai ales în termeni religioși și ar putea fi o extensie de la **dhi-*, „a gîndi“, „a contempla“, „a imagina“ (inclusiv nuanțat: „cu zel, cu dorință excesivă“).

Un anglicism adoptat în prezent de toată planeta, *fan*, este pus de dicționare în legătură cu *fanatic*, ca o prescurtare a lui, dar și cu conotații diferite. Dacă fanaticul se întîlnește în mod tradițional în religie – cu corolarul politic –, fanul se manifestă în industria divertismentului – film, muzică, sport etc. *Oxford English Dictionary* (vol. 4, literele F și G) citează un text din 1862, în care cuvîntul *fan* ar fi apărut pentru prima dată, în Anglia, ca prescurtare jucăușă pentru *the fanatics* (nebunii) internați la celebrul palat-azil Bethlem/Bedlam din Londra. În schimb, H.L. Mencken, în a sa *The American Language* (1919), susține că termenul, cu sensul de „admirator înfocat, susținător“, a apărut în baseball-ul american pe la 1880. O altă sursă fixează originea în cuvîntul *fancy,* care ar fi fost un substantiv colectiv *(the fancy)* din engleza argotică a păturii sărace de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cu sensul de „amatori maniaci ai boxului“, ulterior trecut (ca *fance, fans, fan)* în baseball și alte sporturi. Dar, indiferent de unde ar veni prescurtarea, sportul rămîne domeniul de localizare a originilor termenului, asupra căruia converg toate opiniile. În plus, unul dintre sensurile multiple ale lui *fancy/fantsy/fantasy* (și anume, cel de „dorință, capriciu“), de la jumătatea secolului al XV-lea, aduce, la rîndul său, centrul de greutate semantică în aceeași zonă: fanul este admiratorul fervent al unui *star*.

Fanul e însă benign, pe cînd fanaticul e malign. În 1901, G.B. Shaw inventa cuvîntul *bardolatrie,* pentru a se plînge, ușor invidios, de *idolatria* nejustificată a admiratorilor *bardului Shakespeare*. Construcții lexicale contemporane, precum *fangirl* ori *fanboy,* sugerează preocupările, cumva obsesionale, ale unor inși pentru benzi desenate, jocuri pe calculator, SF, muzică etc. Ei copiază stilul vestimentar, tunsoarea, felul de a vorbi al solistului/solistei trupei X sau Y, cu care visează întîlniri și al cărui/cărei nume ori chip și-l tatuează pe corp. Totalitatea fanilor cuiva se cheamă *fandom,* aidoma totalității locuitorilor (cuprinși de *entuziasm* pentru *regele* lor) dintr-un *regat (kingdom).* Ei pot pune bazele unui *fan club*. Cînd granițele se șterg și admirația devine compulsie (cu posibile consecințe nefaste), atunci vorbim despre fanatism, care presupune *profan*are – situare în afara templului *(fanum).*

Așadar, fie că e vorba de religie, politică, divertisment, observăm că practicarea în exces a unei virtuți *(fan)* devine viciu *(fanatic). Est modus in rebus.*

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

■ ■ ■

Rozana MIHALACHE

Socluri prea înalte

„Să nu-ți faci chip cioplit!“
(și atunci omul a trișat
și a inventat oglinda)

După ce m-a născut, mama a căzut într-o adorație bolnăvicioasă față de mine. Am realizat destul de tîrziu că ruperea cordonului ombilical nu s-a produs decît în momentul în care am aruncat acel pumn de țărînă peste coșciugul ei, cu un deceniu în urmă, de un 8 Martie, tîrîndu-mă apoi prin cimitirul plin de noroi, evitînd să calc mormintele, precum un cal rănit care simțea freamătul morților sub copite.

Mă iubea atît de mult mama, că nu a știut niciodată să mi-o arate. Îmi construia socluri înalte, înalte de tot, astfel încît statuia mea se vedea din ce în ce mai mică și nu se ridica niciodată la așteptările ei. Iar eu am crescut fiindu-mi constant foame de tandrețe și frică de felul în care mă oglindeam în ochii mamei mele.

Fetița speriată și plină de lipituri din mine nu a recunoscut-o niciodată pe ființa întreagă din pupilele ei. Fetița speriată din mine încă adoarme îmbrățișîndu-se, încă e terifiată de eșec. Fetița speriată din mine încă e convinsă că doar iubirea îi poate confirma existența, că doar atunci cînd e iubită e văzută cu adevărat.

Singura dată cînd am fost la psiholog, m-a întrebat de ce mă pun pe mine pe ultimul loc în relație cu ceilalți. Și aceea a fost ultima ședință.

Evit în continuare să-mi răspund la întrebare. E un handicap pe care mi-l asum. Deși pe Dumnezeu l-am găsit cam rar și doar în locuri înalte, în biserici cocoțate pe munți, deasupra mării, se pare că sînt totuși o creștină bună.

Bărbații mei pot confirma că îmi iubesc aproapele mai mult ca pe mine însumi. Că în prezența dragostei îmi anulez existența, că Erosul devine mai puternic decît Agape, forma de iubire la care tind, cea care mi-ar aduce echilibrul dorit, de altfel și echilibrul unei femei care se dorește intelectuală. Însă la rîndul meu, urmînd exemplul matern, construiesc socluri înalte, foarte înalte, pentru monumentele iubiților mei.

Greșeala e mai veche decît timpul. La fel și riscul de a ne îneca în adorația propriei imagini – sau acest risc e cel puțin la fel de vechi precum Partenonul.

Selfie-urile, conturile de Instagram și așa-zișii *influencer*-i care promovează *cultul personalității,* cărțile goale de conținut despre *self-anything,* prezentatoarele de știri îmbrăcate ca pentru un show la circ, fotografiile retușate din revistele de modă, reclamele la cremele antirid și toată sufocanta „civilizație a spectacolului“ nu par a fi altceva decît reflexii ale iubirii de sine.

Dar autoportretele lui Van Gogh? Nu, nu vă temeți, nu vom intra în tema „arta e subiectivă“. A fost doar o ușoară deraiere.

Ne întoarcem la iubirea de sine. La necesitatea ei. (?)

Dacă nu te iubești pe tine, nu te cunoști pe tine. Dacă nu te cunoști pe tine, cum poți cunoaște, cum poți iubi pe altcineva?

E o mantră în discuțiile dintre prieteni. E musai pe canapeaua psihologului. E o întrebare pe care toți oamenii cu inima defectă și-o adresează inevitabil.

Pe măsură ce înaintez în vîrstă, îmi dau seama că nu am o relație îngrozitoare cu mine, că îmi place propria-mi companie, că mă împac cu ridurile noi și cu forța gravitațională, deși evit în continuare să-mi cumpăr sutiene. E iubire de sine, de fapt?

Dar toate fotografiile pe care le postez pe rețelele sociale?

Devin ceea ce nu mi-am dorit niciodată să fiu: propriul meu idol?

Dar faptul că mi-e cel mai comod să scriu raportîndu-mă la mine, la experiențele personale, ascunzîndu-mă sub pretextul că așa evit impostura?

Aceasta nu este tot o formă de idolatrie?

Și, de fapt, cînd este dăunătoare idolatria?

Cînd narcisismul se reduce doar la sociopatie?

Care e limita?

Există o graniță invizibilă care pe unii îi atrage și pe unii îi ține la distanță?

Cînd iubirea de sine este o binecuvîntare?

Cînd idolii sînt buni?

Oare voi găsi vreodată răspunsurile de care am nevoie?

Îmi amintesc des de un moment din copilărie. Aveam în jur de trei ani și tata m-a pus pe gîtul calului nostru, Gică. Nu aveam șa. L-am apucat pe Gică de coamă și el a făcut cîțiva pași cu mine agățată de corpul lui, agățată de perfecțiunea întruchipată. Eram atît de fericită, că l-am îmbrățișat și mai tare și i-am pus palmele pe ochi. Atunci Gică s-a oprit și și-a scuturat ușor capul. Cred că tata s-a speriat mai mult decît mine. M-a dat jos de pe cal. Nu țin minte cu ce eram îmbrăcată. Nu țin minte cum mirosea afară. Sau ce anotimp era.

Am în nări doar mirosul animalului, iar dacă închid ochii încă simt pe piele pielea lui și senzația că tatăl meu, atunci cînd m-a urcat pe cal, a fost un zeu.

Pentru că, în acel moment, tatăl meu *chiar* a fost un zeu.

Poate e cea mai frumoasă amintire pe care o am cu el și, tot așa, odată cu trecerea timpului, estompează celelalte un milion de amintiri urîte.

Restul sînt întrebări și chipuri cioplite în formă de oglindă.

„Azi am să-ncrestez în grindă –
Jos din cui acum, oglindă!
Mama-i dusă-n sat! Cu dorul
Azi e singur puișorul,
Și-am închis ușa la tindă
Cu zăvorul.“
(George Coșbuc – „La oglindă“)

***Rozana Mihalache** este poetă.*

■ ■ ■

DILEMA
Idoli, idolatrie

Cristina BOGDAN

Paznici egolatri ai propriei vieți

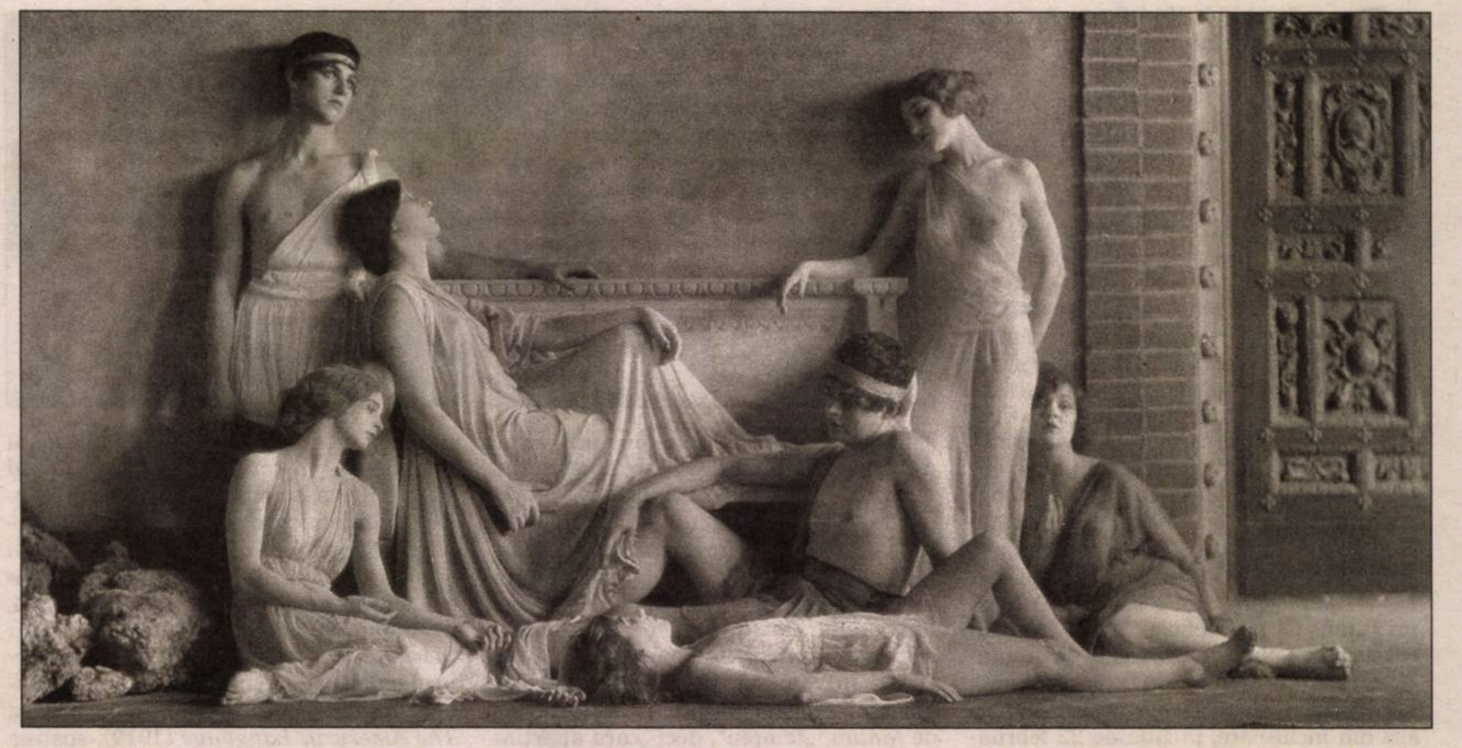

Semnalul sonor al telefonului desparte ziua de noapte. Ridic de pe noptieră obiectul cu multiple funcționalități și-l deschid. Lumile curg către mine, cu veștile lor mai vesele sau mai triste, obișnuite sau zguduitoare. Nu aș vrea să mă las cotropită de ele, dar nu mă pot sustrage pe de-a-ntregul. Mîngîi ecranul de jos în sus și-mi las privirile să alunece peste imagini și texte; recompun din ele un univers straniu și, totuși, intim, găzduit de palma și de retina mea.

În sfîrșit, cobor la bucătărie. Pun ibricul pe foc, îmi caut cana pictată de-un artist ceh (mereu aceeași, pentru prima cafea a zilei) și mă gîndesc la minutele care urmează. Rid după rid, voi străbate iarăși teritoriile unui chip binecunoscut. Vom vorbi în tăcere, observîndu-ne doar. *The Artist is Present,* chiar și-n absența Marinei Abramovici. Încă o noapte, încă o dimineață – un șuvoi de ritmuri ce se cer deslușite, în discursul microexpresiilor faciale.

Sorb încet din cafeaua fierbinte, știu că atîta timp cît n-am ajuns la zaț mai putem zăbovi în acest dialog al fețelor. Nu e întîmplător că îl practicăm la începutul zilei, e un ritual de întemeiere, de reafirmare a existențelor noastre. Emanuele Coccia mi-a confirmat intuiția, adăugînd nuanțele *vieții sensibile* unor idei pe care le descoperisem în textele lui E. Levinas sau David Le Breton: „Viața sensibilă (...) începe deja prin faptul aparent banal și totuși decisiv că orice ființă vie le *apare* celorlalte ființe vii. Contactul unei ființe vii cu celelalte se realizează întotdeauna *sub specie imaginis*. Orice viețuitor este, înainte de toate, o aparență, o formă, o imagine, o specie“.

Mă smulg greu din acest *tête-à-tête* sau, mai bine-zis, ochi-în-ochi, dar știu că trebuie să le *apar* și altor oameni, fie și numai pe-un ecran de laptop. Încep cursurile și îmbrac o nouă piele, pentru a mă strecura în alte priviri. Lumea se lărgește considerabil, pătrund cu sfială în camere necunoscute și-mi deschid biblioteca pentru studenții mei. Temele discutate prind contur, intrăm în corpul ideilor și-l disecăm, călătorim împreună printre venele cave ce transportă sîngele teoriilor istorice sau antropologice. Între noi se-ntind apele tulburi ale Internetului, cîțiva par a se îneca, unii obosesc de-atîta înotat și caută bărci de salvare, alții își dozează efortul și-ajung cu bine pe celălalt mal. Timpul trece prin mine și se convertește-n imagini, dacă mi-ar deschide cineva acum creierul ar găsi-o acolo pe Chimamanda Ngozi Adichie, explicînd de ce trebuie să fim cu toții feminiști. În caruselul de chipuri pe care tocmai le-am evocat în discuțiile de la curs, se suprapun etichete nominale, ce reconstruiesc rapid epoci și contexte culturale felurite: Artemisia Gentileschi, Sofonisba Anguissola, Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft, Josephine Baker, Lee Krasner și multe altele.

Aș putea continua cu momentele (aproape ritualice ale) zilelor mele și din toate s-ar desprinde un fel de vedenii, de simulacre, de care simt că mă agăț fără voie, ca de o dovadă c-am respirat în căușul acestui timp. Ne convertim existența în *urme,* pe care le stocăm pe diverse suporturi, cu înfrigurarea avarului disperat să nu rămînă lipsit de comorile lui. Régis Debray explică subtil această alegere, într-o carte dedicată *privirii în Occident:* „Fără angoasa precarului, nu există nevoia de memorial. Nemuritorii nu-și fac fotografii între ei. Dumnezeu este Lumina, numai omul este fotograful. Căci numai cel care este trecător și știe asta vrea să dăinuie. (...) Odată cu anxietatea condamnării, crește furoarea documentară“.

Fragilitatea condiției umane induce adesea un comportament de colecționar. Îmbătrînind, ne transformăm în custozi ai propriei existențe. Ne reîntoarcem periodic la secvențe decupate din poveștile trăite, ca și cum am deschide ușa unui cabinet de curiozități, pe care sperăm să-l putem lăsa moștenire, pentru a ne asigura o continuitate simbolică *post mortem*. Treptat, începem să practicăm forme subtile de idolatrie și ni se pare absolut firesc să așezăm, pe altarul în fața căruia ne închinăm zi de zi, fragmente din *timpul ce ni s-a dat* (sau ni s-a luat?).

Emitem teorii savante și judecăți de valoare privitoare la etape istorice revolute, în care oamenii au adorat copaci *(dendrolatrie),* pietre *(litolatrie),* animale *(zoolatrie)* sau elemente ale naturii – focul *(pirolatrie),* dar închidem ochii cînd vine vorba de *egolatrie*. Adunăm mărturii despre cercurile vîrstelor parcurse, arhivăm emoții și întîmplări, ne scriem și rescriem jurnalul, sperînd că am putea măslui, în favoarea noastră, ceea ce a fost deja datat. O spune, fără menajamente, Pascal Bruckner: „O virtualitate prematur refulată – de pildă, visul la o carieră anume – e relansată: fantomele acestea locuiesc în noi ca tot atîtea posibilități rămase în incubator în așteptarea eclozării. (...) Adăpostim în noi locatari lipsiți de delicatețe sau furioși, care solicită reparații sau doar ne dau ghiont cu cotul. Chiar și în marile personalități există întotdeauna un copil pus pe farse, care dorește să revină la suprafață, o ființă abandonată care cere să fie consolată, o vocație uitată ce revine la lumină. Fiecare dintre noi este o mulțime nesatisfăcută și trăncănitoare“ *(O scurtă eternitate. Filosofia longevității,* Editura Trei, 2020).

Sufletele etapelor dispărute din viețile noastre ne însoțesc, ca niște umbre, pînă la sfîrșit. Dacă le ascultăm glasurile de sirenă, riscăm să le transformăm în *idoli* și să nu mai ieșim de sub puterea lor. De altfel, la nivel lingvistic, legătura dintre *idol* și *spectru* este lesne de sesizat: „Idol vine de la *eidôlon*, care înseamnă fantoma morților, spectru și abia mai apoi imagine, portret. Acest *eidôlon* arhaic desemna sufletul mortului care se înalță din cadavru sub forma unei umbre insesizabile, dublul lui, a cărui natură subtilă, dar corporală încă, facilitează figurarea plastică“ (Régis Debray, *Viața și moartea imaginii. O istorie a privirii în Occident,* Institutul European, 2011).

Repetăm greșeala lui Orfeu, privim înapoi cu teama nemărturisită de a nu fi urmați de exuviile noastre. Nu le putem abandona în infernul trecutului, al uitării. Ne încăpățînăm să rememorăm, pentru noi și pentru ceilalți, episoade încheiate. La fiecare reașezare sub lupa prezentului, istoria ne arată un alt chip. Cioplim pînă la ultima suflare în acest lung șir de euri, crezînd că vechea poruncă se referă doar la idolii de piatră sau de lemn.

Cristina Bogdan *este conferențiar și prodecan al Facultății de Litere, Universitatea din București. Cel mai recent volum coordonat (împreună cu Silvia Marin Barutcieff):* Obiecte și urmele lor. Priviri istorice, povești antropologice, *Editura Universității din București, 2018.*

Este idolatria o iubire toxică de sine?

Idolul, îmi amintește dicționarul, este o reprezentare materială a divinității. Sau, mai exact, o reprezentare confundată cu spiritualul sau divinul însuși devine un idol. Nu reprezentarea materială sau imaginea ca atare ar corespunde unui idol, ci trecerea de la rolul său de sprijin concret la un statut de încarnare a zeului însuși. Idolul devine astfel cel care oprește dezvoltarea spirituală, în loc să fie un far luminos pe o mare. Simplul act de reprezentare nu ar fi suspectat de idolatrie, cel puțin în unele tradiții, ci actul de a transforma un mijloc într-un scop. Reprezentarea divinității ar trebui să rămînă întotdeauna un ajutor, o călăuză pe un drum, fără să fie niciodată un scop al acelui drum.

Mai mult, distrugerea, sau neîncrederea față de orice fel de idee a divinității, riscă să creeze una dintre cel mai problematice forme de idolatrie: paralizia drumului spiritual de către o idee sau o formă concretă duce spre neant. Responsabilitatea denunțării unei forme de idolatrie devine cu atît mai complicată cu cît intră în conflict cu ideea de aderare la o formă de divinitate.

(...) Idolatria este supunerea devenirii spirituale unei separații a corpului de spirit, iar suflul vital, în loc să se transforme în suflu spiritual, se blochează, se oprește într-o singură idee, fixată într-o adorație statică. Transferul energiilor dintre corp și spirit este atunci întrerupt.

(...) Idolatria ia forme diferite, în funcție de natura, mai mult sau mai puțin subtilă sau vitală a energiei noastre. Dacă e să privim, de-a lungul istoriei, obiective sau subiective, putem recapitula toate formele posibile de idolatrie care au existat prin evoluția culturilor, de la cea primitivă la cea evoluată, prinzînd totodată firul narativ care leagă toate dorințele idolatre.

Fie că este vorba de o statuetă-fetiș, o autoritate politică sau religioasă, o ideologie, un partener romantic, esența formelor de idolatrie pare a fi, întotdeauna, proiectarea a tot ceea ce idolatrul simte degajat de energia sa, în energia altcuiva, proiectarea lăuntricului în ceva exterior. „Ceva“ și nu „cineva“ fiindcă, pentru a ne satisface nevoia de fetiș sau idol, îl vom reduce, întotdeauna, pe celălalt (sau chiar o idee) la un obiect.

Din acest punct de vedere, este posibil să spunem că venerația unui obiect, ca atare, este mai puțin dăunătoare decît reducerea celuilalt la un obiect, cu excepția cazului în care obiectul adorației, imaginea, reprezentarea sau ideea, are funcția de călăuză sau ne ajută în călătoria noastră spirituală. Însă cînd reducem acest tip de sprijin extern la un soi de receptacul al propriilor dorințe, această călătorie este întreruptă.

(Luce Irigaray, *Autour de l'idolatrie)*

Ioana AVĂDANI

Vițelul de pixeli

Să nu-ți faci chip cioplit, scrie la Carte. Cioplit – bine, fie, dar de pixeli se poate? Că ei sînt imateriali, sînt mai mult niște năluciri, așa, niște fulgurații pe cerul ecranelor noastre, cum vin, așa se duc…

Imaterială cum (din ce în ce mai mult) este, mass-media ne oferă din ce în ce mai mult din din ce în ce mai multe. Am vrut informație despre cei care ne guvernează. Ne-a dat. Am vrut informație despre mersul lumii largi. Ne-a dat. Am vrut să știm cine ce mai vinde, ca să ne imaginăm ce ne-ar mai lipsi și să hotărîm ce să ne mai cumpărăm. Ne-a dat. Am vrut să știm cine cu cine și unde și de cîte ori. Ne-a dat și asta. Timpul probabil în Militari. Sau/și la Buenos Aires. Stratul de zăpadă de la Kathmandu. Cursul leu-dolar, la orice oră din zi din noapte. Nuanța Pantone a anului, în cifre și litere. De virusuri, de păsări flamingo și de prinți îndrăgind vînătoarea ne-a dat. De prețul aurului, al AUR-ului, al pieilor de cloță. De toate ne-a dat.

Omniprezentă, omniscientă și magnanimă – taman cum ne plac nouă zeitățile. Ei, da, și un pic capricioasă, cu un pic de țîfnă și cu putere pedepsitoare. Bifează toate căsuțele. Cum să nu te gîndești că ar putea să fie de origine divină?

Și dacă mass-media ar fi o religie?

Altare are? Are, în aproape fiecare casă cîte unul. Televizorul care ocupa, pe vremuri, locul de cinste în sufragerie, împodobit respectuos cu milieu de macrame și pește de sticlă. Care oferă și azi (adeseori unicul) pretext pentru a avea bibliotecă în casă, ca să ai unde să pui măgăoaia. Care ocupă un ditamai peretele, catapeteasmă cu cristale lichide și „pixeli autoluminați“. Sau mic-mic, cocîrjat, cocoțat prin vreun raft din magazin sau din garaj sau în cașcarabeta de paznic sau pe unde mai merge omul la lucru, că fără el nu se poate niciunde. Sau radioul acela de care ne lipeam urechea, ca să nu audă neprietenii din vecini. Sau, pe stil nou, telefonul ce pare lipit de biet trupul nost', pe care îl gîdilăm din trei în trei minute, cu întrebare de oracol retroactiv: nu „Ce se va întîmpla?“, ci „Ce s-a mai întîmplat?“.

Ritualuri are? Are. Vă mai amintiți – sau vi s-au povestit, de aveți norocul să fiți atît de tineri – serile cu *Dallas?* Cu străzi pustii și tăcute în serile de sîmbătă, cu licărul fosforescent al ecranului alb-negru răzbătînd din mii de ferestre, semn să se știe că dreptcredincioșii își îndeplinesc libațiile hertziene. Sau fuga în cîrd a puștilor de prin locurile de joacă dintre blocuri la strigătul „Încep deseneeeee!“. Sau adunările de grup la un video underground (atunci) sau un *binge* netflixian (acum). Drumul ritualic – cum altfel? – la chioșc, să prinzi ziarul, strîngerea de mînă secretă ca să capeți o *România liberă* de sub tejgheaua de metal. Berea și fotoliul din care priveam/privim liturghia neagră „de la ora cinci“. Acel prim gest de dimineață către telefonul de la căpătîi, să ne asigurăm că lumea e la fel cum am lăsat-o cu șase ore în urmă și că în continuare ne *like* și ne *follow.*

Sacerdoți are? Are. Îi vedem, zi de zi și, mai ales, seară de seară, oficiind de la pupitrele lor de plexiglas, cu sfîntul pahar de apă și miraculosul laptop lîngă ei, arătîdu-ne calea, adevărul și viața. Îi citim și ascultăm, cu religiozitate, chiar dacă nu tocmai cu sfințenie, pentru că îi credem: „E adevărat, parol, a zis X aseară la televizor!“. „E adevărat, a scris și la gazetă, am citit cu ochii mei.“

> *„E adevărat, parol, a zis X aseară la televizor!“.*
> *„E adevărat, a scris și la gazetă, am citit cu ochii mei.“*

Are și apostați? Și. Din cei rătăciți care spun că nu mai vor mass-media, că nici măcar nu mai au televizor în casă, ziare nu mai cumpără de zece ani și chiar și pe rețelele sociale intră mai răruț. Biete minți rătăcite, că la telefon nu am auzit să fi renunțat careva cu totul, de sastiseală, oricît de mic ar fi aparatul. Nu-i bai, mass-media iubește (și) plasticul și spațiile mici.

Ceea ce este cu adevărat remarcabil la religia aceasta e că vine la pachet cu propria pletoră de idoli și demoni. Și, ca să ne țină permanent în trează adorare, ni-i schimbă cu de la sine putere. Des. Vehement. Ni-i aduce în fața ochilor, ni-i aurește, ni-i luminează și ni-i flutură de amețim de plăcere. Îi vrem albi? Albi să fie! Pohtim la diversitate cromatică? Găsim de îndată și negri. Îi crește în mințile noastre ca într-un strat bogat de îngrășămînt, pentru că bieți idolii aceia pot fi, în viețile lor de carne, mărunți sau nevolnici sau doar „ca noi“. Dar și asta e mare parșivenie, pentru că dacă aceia pot deveni frumoși și celebri și atrăgători, poate că și noi, dacă am avea noroc, dacă am avea pe cineva unde trebuie, într-o zi… Ni-i învelește în mantii diafane de pixeli, dîndu-le consistența stranie a viselor, care sînt plăsmuiri, nu-i vorbă, dar care tot te fac să *simți,* creînd o realitate a emoțiilor mai adevărată uneori decît cea a materiei. Idoli de unică folosință, pentru că media-credincioșii sînt făpturi nevolnice, vor mereu altceva-dar-nu-chiar-cu-totul-diferit, au un *attention span* de opt secunde, mai mic cu o secundă decît cel al carasului auriu.

(Mit întemeietor și acesta, pentru că: 1) Nu s-a putut identifica sursa primară a informației legate de atenția noastră și 2) carașii aurii au un *attention span* mult mai mare decît cele nouă secunde cu care sînt creditați.)

Biodegradabili idoli, pentru că acolo unde vedeam în altare frumusețe și tinerețe și măreție, vedem în scurt timp, în aceleași altare, putreziciune și meschinărie și – vai nouă! – normalitate.

Religia noastră mediatică vine cu propria industrie producătoare de idoli și mituri, ca să nu ne mai ostenim noi să le creăm. Ea monetizează astfel ofranda noastră cea mai de preț: ceea ce Patrick Le Lay, PDG al canalului public francez TF1, a numit „timp de creier disponibil“. Fie și doar pentu opt secunde pe secvență.

***Ioana Avădani** este președintele Centrului pentru Jurnalism Independent.*

Meseria de idol

În anii 1960, în Japonia a apărut așa-numita „industrie a idolilor“ – o formă de creare a vedetelor, care viza instruirea tinerilor pentru o carieră în domeniul *entertainment*-ului. Industria s-a dezvoltat puternic și, zece ani mai tîrziu, a devenit una dintre cele mai atractive și profitabile forme de investiție. De altfel, anii '80 sînt cunoscuți în Japonia, în acest domeniu, drept „Epoca de aur a idolilor“, „idolii“ astfel formați și instruiți devenind o reală sursă de cîștig financiar.

Tinerii deveniți vedete, în urma cursurilor de instruire, apăreau inițial în reclame, mai apoi erau transformați în actori de televiziune. Pe măsură ce anii au trecut s-au dezvoltat și francize ale ideii, preluate cu succes și de alte țări. Sfîrșitul anilor 2000 și începutul anilor 2010 au dus astfel la o concurență masivă, perioada fiind cunoscută și sub numele de „Perioada de război a idolilor“. Astăzi, în Japonia, peste 10.000 de adolescente din Japonia sînt „idoli“.

Una dintre francizele cele mai de succes a fost cea sud-coreeană: K-pop Idol. La sfîrșitul anilor '90, Lee Soo-man, fondatorul S.M. Entertainment, a adoptat sistemul de stagiari inițiat de Johnny Kitagawa și l-a popularizat ca parte a unui concept denumit „tehnologie culturală“. Azi, sute de candidați participă zilnic la audițiile organizate de agențiile de divertisment coreene pentru a obține șansa de a deveni stagiari pentru cariera de idol.

Stagiul durează o perioadă nedeterminată de timp, variind de la luni la ani, și implică de obicei cursuri de muzică, dans și dicție. Participanții locuiesc împreună, frecventează școala în același timp, deși unii stagiari preferă să abandoneze școala pentru a se concentra exclusiv asupra carierei.

Odată ce un stagiar intră în sistem, viața îi este supusă unor reguli stricte, inclusiv în plan fizic. Foștii stagiari au raportat că li s-a cerut să treacă prin operații plastice, cum ar fi o blefaroplastie sau rinoplastie, pentru a se ridica la standardele coreene de frumusețe. Bineînțeles, au apărut și critici față de acest „sistem de stagiari“, acuzîndu-se dietele severe și restricțiile de greutate impuse stagiarilor.

Instruirea și regulile pe care trebuie să le urmeze aceștia au întotdeauna prioritate față de talent. Sistemul cere cursanților să mențină o „imagine sănătoasă“, reprezentanții acestor firme declarînd însă că „sistemul“ rămîne „discret în ceea ce privește viața și gîndurile lor“.

Investiția pentru un singur potențial stagiar este una extrem de mare. În 2012, *The Wall Street Journal* a raportat că pentru instruirea unui stagiar s-au cheltuit trei milioane de dolari.

Atunci cînd stagiarii sînt în sfîrșit aleși pentru a debuta, aceștia vor fi „alipiți“ tot unor personalități create de companie și ajunse deja idoli. Fiecare membru al unui grup de idoli are un personaj de jucat și, prin urmare, o parte importantă a sarcinilor de serviciu este să mențină temperamentul propus de scenariu, în orice fel de situație s-ar găsi. Căci meseria de idol nu este deloc una ușoară.

(sursa: Wikipedia)

Zenobia NICULIȚĂ

Cînd idolii ne trădează

Un cuplu celebru divorțează, un actor premiat cu Oscar este acuzat de abuz sexual, un promițător activist pentru drepturile minorităților se dovedește a fi la fel de corupt precum un politician încuscrit cu șeful mafiei locale, o trupă celebră este deconspirată pentru faptul că soliștii nu pot să cînte, un medic se dovedește a fi falsificat rezultatele unui studiu celebru cu privire la legătura dintre vaccinuri și autism, un psiholog se sinucide în cabinetul în care lucra pentru a contribui la vindecarea pacienților.

Dincolo de tragismul sau grotescul situației, de fiecare dată cînd citim știrile cu titluri necrutătoare despre una dintre personalitățile pe care le-am admirat (chiar idolatrizat pe alocuri) simțim un amestec supărător de emoții care îmbină dezamăgirea cu anxietatea, cu dezgustul și cu un prea puțin recunoscut sentiment al trădării.

La un prim nivel, dezamăgirea este efectul speranței zdrobite. Ori de cîte ori privim prin ochelarii șlefuiți de mass-media la idolii moderni și la poveștile lor de succes, îmbrățișăm într-un colț al ființei noastre speranța că ni se poate întîmpla și nouă, că viața sclipitoare a vedetelor poate fi și a noastră, dar, mai ales, că lumea în care trăim este primitoare și pentru noi. E un „efect Cenușăreasa“ în masă care ne atinge pe toți și întreține o parte vulnerabilă, care îndrăznește să viseze.

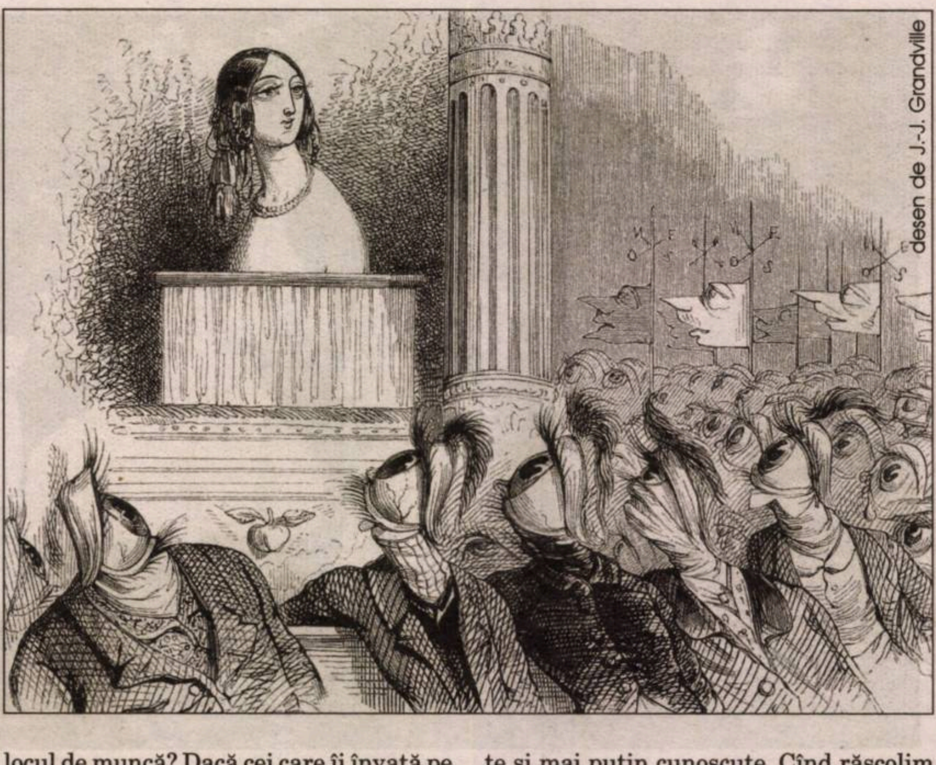

Cînd imaginea poleită se prăbușește ca o statuie cu cap de aur și picioare de lut, ne este știrbită nu doar speranța naivă, ci și imaginea lumii întregi – o lume în care idolii se dovedesc a fi neputincioși, iar eroii se transformă în răufăcători. Absurdul, inexplicabilul și aleatoriul acestei lumi sînt zdrobitoare. De aceea ne trezim devorînd automat paginile care promit dezvăluiri senzaționale și secrete șocante cu speranța neconștientizată că vom găsi o explicație cauzală, un amănunt esențial care să restaureze iluzia că sîntem în siguranță, că nouă nu ni se va întîmpla la fel. Altminteri, dacă ei, care aveau totul, au ajuns să divorțeze după decenii de căsătorie, ce ne va ține pe noi împreună? Dacă în spatele unei cariere răsunătoare se ascunde un prădător sexual și nimeni nu l-a denunțat timp de atîția ani, cum voi putea eu face față nedreptăților de la locul de muncă? Dacă cei care îi învață pe alții despre echilibrul emoțional ajung pe marginea prăpastiei de disperare și sar în abis, cum voi putea eu suporta suferința? Disecția mediatică a scandalurilor care zdruncină idolii devine un exercițiu interminabil menit să ne liniștească, dar care nu face decît să ne alimenteze anxietatea. Același exercițiu are, însă, și un beneficiu mai puțin conștientizat.

„De ce el a putut și tu nu?“ Întrebarea cu efect devastator ne este familiară prea multora dintre noi. Transmisă prin vocea unui părinte sau a unui profesor „binevoitor“, sub forma unei întrebări retorice sau a unei comparații cu concluzie deja cunoscută, întrebarea aceasta chinuitoare era menită să ne stîrnească rușinea, să ne motiveze să depunem mai mult efort. De cîte ori n-am stat pitiți în vreun colț, privind cu invidie și cu durere la cel sau cea pe care părintele îl considera vrednic de aprecierea după care tînjeam atît de mult...

Treptat, vocea critică s-a interiorizat și a devenit parte din noi, iar în locul colegilor cu care eram comparați au apărut figuri noi, din ce în ce mai idealizate și mai puțin cunoscute. Cînd răscolim cu ardoare știrile care demontează idoli, personalități, cariere sau reputații, partea aceea mică și de atîtea ori rușinată se simte măcar puțin răzbunată. E o ușurare temporară, pe care o primim ca pe un pahar cu apă sărată într-o zi fierbinte de vară. Pentru chinul tuturor eforturilor deznădăjduite și nevăzute, pentru toate durerile de a fi găsiți insuficient de buni, cel puțin pentru o clipă ne putem simți satisfăcuți că nici ei, cei speciali, perfecți, deveniți termeni de comparație pentru o lume întreagă nu sînt cu nimic mai presus. Aceasta ne permite să ne refugiem pentru o perioadă într-un dispreț aparent îndreptățit al idolilor care ne-au trădat de două ori: o dată pentru că au fost atît de speciali încît ne-au întreținut rușinea și a doua oară pentru că n-au fost „îndeajuns de perfecți“ încît să ne mențină speranța.

Cînd vîltoarea celui mai recent scandal a trecut și ultimul idol zace cu fața la pămînt în mocirlă, rămînem debusolați și sîntem tentați să fugim în căutarea următorului personaj promițător. Pentru aceia dintre noi care pot să se oprească și să stea cu luciditate față în față cu propriile emoții, fiecare astfel de zguduire poate deveni o ocazie de înțelegere a modului în care am ajuns astfel. De ce avem idoli?

Există vreo legătură între reprezentările animiste ale celor de acum cîteva mii de ani și imaginile *glossy* ale unor vedete mondiale de astăzi? De ce idealizăm? Nevoia de sens este un motiv fundamental uman și incontestabil, după cum a demonstrat dureros de personal Victor Frankl. Atunci cînd sensul nu poate fi găsit, nu ne rămîne decît să-l construim din materialele pe care le avem la îndemînă. Ramificațiile acestui fenomen constituie subiectul multor lucrări și tratate de filozofie.

Din punct de vedere psihologic, însă, idealizarea reprezintă un mod de a face față amestecului tulburător de bine și rău pe care le-am primit din aceeași sursă. Cînd experimentăm afecțiunea și abuzul, atenția și neglijarea, apropierea și părăsirea în relație cu aceeași persoană, întreaga noastră lume interioară este în dezordine. Cum am putea supraviețui într-o astfel de lume, în care nimic nu este predictibil, iar sursa siguranței poate deveni cauza suferinței în momentul următor? În încercarea de a găsi ceva de înțeles, mintea copilului confruntat cu această dilemă, prea complexă pentru a fi pusă în cuvinte, va idealiza părintele sau adultul care i-a oferit hrană emoțională, făcînd astfel să dispară din amintire toate ocaziile în care același adult l-a rănit sau l-a abandonat. Treptat, figurile idealizate se diversifică și devin din ce în ce mai îndepărtate de propria persoană, iar eforturile noastre de a ne ridica la înălțimea lor se dovedesc a fi din ce în ce mai costisitoare. Iar atunci cînd mecanismele de idealizare sînt brutal rupte și realitatea crudă, umană a celor idealizați ni se dezvăluie precum vrăjitorul din Oz, ne găsim în fața unei alegeri. Fie ne afundăm mai tare în idolatrie, asigurîndu-ne că n-am greșit calea, ci doar idolul, fie ne deschidem spre compasiune pentru cei care au devenit, poate fără să vrea, idolii unor generații. Le vedem defectele, greșelile și slăbiciunile fără a le anula contribuția și valoarea. Le deplîngem căderile fără a-i afunda și mai tare. Astfel, oferind compasiune, putem descoperi o altă sursă a speranței. Pentru că idolii prăbușiți cu fața la pămînt se sfărîmă, dar oamenii căzuți se pot ridica din nou.

Le vedem defectele, greșelile și slăbiciunile
fără a le anula contribuția și valoarea.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

■ ■ ■

Cazul Milli Vanilli

Grupul Milli Vanilli a fost un duo germano-francez de R&B din München. Fondat de Frank Farian în 1988, era format din Fab Morvan și Rob Pilatus. Albumul lor de debut, *All or Nothing in Europe,* cunoscut în Statele Unite drept *Girl You Know It's True,* a obținut instantaneu un enorm succes internațional, aducîndu-le și un premiu Grammy pentru cei mai buni artiști, transformîndu-i, aproape peste noapte, într-una dintre cele mai populare formații de muzică pop din lume, cu milioane de discuri vîndute. Cu toate acestea, succesul lor s-a frînt brusc, urît, cu sute de mii de fani arzîndu-le discurile în stradă. Ce s-a întîmplat?

Cei doi membri ai formației, Rob și Fabrice, s-au întîlnit la un curs de dans într-un club din München. „Ne-am înțeles din prima“ – a declarat Rob ulterior. „Aveam aceleași gusturi muzicale, veneam amîndoi din orașe care ne înlesniseră accesul la același gen de cultură.“ Rob era german, crescut în München, iar Fabrice venea din Paris.

Au început să lucreze împreună, inițial să cînte ca *backing vocals,* apoi au înregistrat chiar un album la un studio modest din München. Voiau să devină celebri, dar se luptau cu sărăcia.

În acea perioadă, producătorul de muzică Frank Farian a aflat de cei doi și i-a invitat la studioul său pentru o asculta un cîntec demo – cîntecul era exact single-ul cu care au debutat și care avea să-i transforme în vedete: „Girl You Know It's True“. Producătorul i-a întrebat dacă le place și dacă s-ar vedea în stare să-l „interpreteze“ pe scenă. Cei doi s-au entuziasmat imediat, spunînd că da, pot să-l cînte, chiar în clipa aceea. Însă Farian a dat din cap, le-a zîmbit și le-a spus că nu e nevoie să-l cînte, doar să se prefacă, căci el trebuie să-l lanseze într-o săptămînă și avea nevoie de niște „chipuri drăguțe“. În schimb, le-a promis că-i va face milionari. Cei doi au acceptat pactul cu diavolul.

Albumul a avut un succes enorm. Cei doi au devenit, într-adevăr, milionari peste noapte, însă, la primul interviu pe care l-au acordat postului MTV, au apărut primele semne de întrebare dacă ei sînt cu adevărat cei care cîntă. Motivul: engleza lor lăsa de dorit. Al doilea incident major s-a petrecut în timpul unui concert susținut în Anglia, cînd discul cu vocile reale s-a defectat, lăsîndu-i pe cei doi expuși pe scenă. Cîteva luni mai tîrziu, unul dintre cîntăreții reali, Charles Shaw, a făcut publică întreaga poveste. În urma scandalului care a izbucnit, producătorul Frank Farian s-a dezis de cei doi, concediindu-i. De aici pînă la un dezastru, adîncit cu procese peste procese, nu a mai fost decît un pas. Chiar dacă ulterior li s-au mai acordat cîteva șanse, siajul scandalului, urgia dezlănțuită a fanilor, depresiile care au urmat, toate le-au frînt cariera. Și nu numai. Pe 2 aprilie 1998, Rob Pilatus a fost găsit mort într-o cameră de hotel din Frankfurt. Cauza: o supradoză de droguri.

Propuneri de *Dileme* vechi pentru viitor:

- **Dinu Pillat**

„La început am crezut că e ușor să scrii pentru copii“

– anchetă –

Am întrebat opt scriitori români contemporani ce a însemnat să scrie cărți pentru copii. Cum a fost această experiență și ce au descoperit despre ei și micii destinatari ai poveștilor lor?

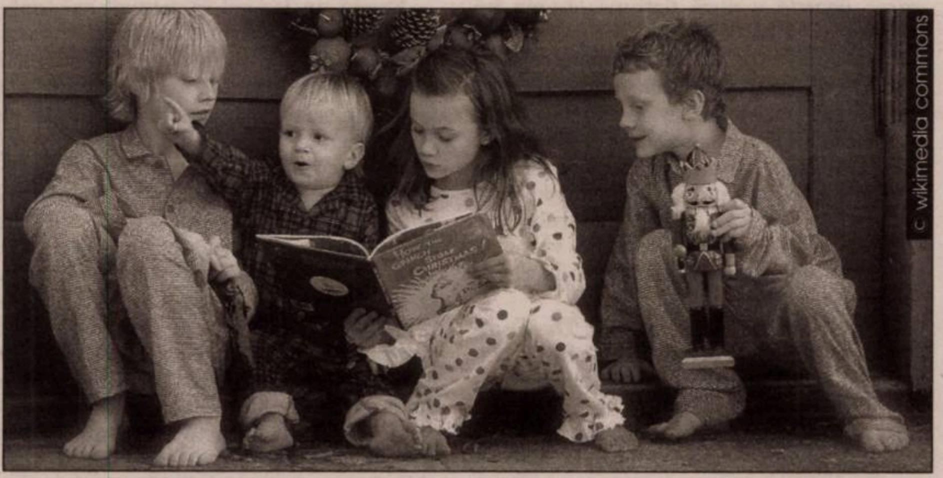

c wikimedia commons

Lavinia BRANIȘTE

Scrisul pentru copii înseamnă pentru mine o școală continuă. Adică am impresia tot timpul că mai am multe de învățat și, pentru a le învăța, am nevoie să fiu în contact cu copiii, să le citesc din cărțile mele, să-i observ în timpul lecturii și apoi să stăm de vorbă. E un proces prin care eu învăț în permanență de la ei. Învăț cum să fac să ajungă la ei niște povești (pe care mi-ar plăcea mult să le guste și părinții) și cum să-mi ajustez limbajul. Cred că se vede diferența între prima mea carte pentru copii și textele mai recente. La început am crezut că e ușor să scrii pentru copii, dar apoi mi-am dat seama că nu e chiar așa. Poate nici nu m-aș fi aventurat în zona asta dacă n-aș fi fost atît de naivă la început. Am crezut că umorul îmi va da o libertate totală, una pe care n-o am în cărțile pentru adulți, dar apoi am descoperit că vine la pachet cu constrîngeri pe alte paliere. De asemenea, mi s-au respins destule texte de-a lungul timpului, iar acesta a fost un alt lucru pe care a trebuit să-l gestionez: sînt nevoită să înțeleg reținerile editurilor (și să le apreciez deschiderea, atunci cînd e cazul) și să fiu conștientă că nu e sănătos s-o iau prea personal.

Adina ROSETTI

Nu am avut niciodată vreun plan să devin scriitoare pentru copii, dar maternitatea mi-a adus pe neașteptate un dar foarte frumos: literatura pentru copii, pe care am redescoperit-o mai întîi ca cititoare de povești cu voce tare, apoi ca inventatoare la ceas de seară, adormindu-mă prima dată pe mine cu poveștile, înaintea copiilor mei. După prima carte, scrisă inițial ca o joacă și apoi publicată *(Domnișoara Poimîine și joaca de-a Timpul),* am descoperit că scrisul pentru cei mici e încîntare pură, așa că am de gînd să mă joc în continuare. De cînd petrec atît de mult timp cu copiii, am ajuns să redescopăr niște lucruri esențiale, destul de lăsate la o parte în lumea adulților: bucuria, curiozitatea, pofta de joacă. Cu ingredientele astea la îndemînă devine ușor să scrii o poveste pentru copii. Apoi, mai este o parte foarte frumoasă: ce se întîmplă cu textul după ce l-ai terminat, felul în care prinde viață prin desenele ilustratorului, devenind o carte – un obiect frumos, tridimensional. De multe ori, descopăr în ilustrații detalii la care nu mă gîndisem, asta și pentru că am avut norocul de a colabora cu niște ilustratori minunați. Și, în final, întîlnirile cu cititorii, mesajele, observațiile lor uimitoare, întrebările lor pline de haz și curiozitate, din care de multe ori se nasc noi idei și povești.

Dan COMAN

Prima carte pe care am scris-o a fost o carte pentru copii. Aveam 11 sau 12 ani, locuiam în Gersa și, îmi amintesc exact, abia așteptam să plec de la școală și să ajung acasă, să mă așez la masa de lîngă fereastră și, pînă aveau să se întoarcă ai mei de la serviciu și să mă pună la teme, să scriu. Nu spusesem nimănui că fac asta, era cel mai mare secret al meu. Nu-mi amintesc absolut nimic din ceea ce scriam. Doar nerăbdarea de a ajunge acasă, la povestea mea. Poveste pe care, după ce am desenat și colorat de unul singur coperta, și după ce am îndoit foile în colțul din stînga sus, am ascuns-o în întunericul din cămară, strecurînd-o după lada cu făină, în colț. Apoi am uitat complet de ea. Pînă cînd, la vreo 30 de ani după asta, în timp ce părinții mei se mutau într-o altă casă, ajutîndu-i să strîngă lucrurile, mi-am amintit brusc de cartea mea și de locul secret în care o pusesem la păstrare. Degeaba am încercat să le reamintesc – nu o văzuse nimeni, nu știa nici unul despre existența ei. Și atunci m-am gîndit că aș putea s-o rescriu. Să rescriu o poveste pe care nu mi-o mai aminteam, refăcînd gesturile din copilărie. Așa că abia așteptam să plec de la școală, să ajung acasă, să mă așez la masa de lîngă fereastră și să scriu. Ca să îmi reamintesc, am început să descriu Gersa, împărțind-o pe anotimpuri: iarna (pînă-n 7-8 ani), cu Moara ei specială de frig, și vara (11-12 ani), cu plictisitoarele sale vacanțe. Acum (tocmai m-am întors de la școală și m-am așezat lîngă fereastră) scriu *Toamna,* 12+, o aventură la peștera Tăușoarelor, cel mai nordic și mai straniu punct al Gersei. Despre primăvară (pînă-n 16 ani) nu am încă nici o idee, dar uneori nici măcar nu e nevoie să scrii: e suficient să te apleci deasupra hîrtiilor și să desenezi coperte.

Diana GEACĂR

Elevă în ciclul primar, citesc *Vîntul prin sălcii* (Kenneth Grahame), apoi mă apuc să scriu un roman cu animale vorbitoare. Îmi pun personajele în situații amuzante. Scriu ani de zile la el, dar nu-l termin. Peste și mai mulți ani, înțeleg de ce: mi s-a schimbat umorul și încă nu știu cum să chem înapoi naivitatea.

20 de ani. Din cauza unei probleme de sănătate, stau izolată cîteva luni. Scriu un roman pentru copii despre o fată care ajunge într-o lume în care învață să zboare. Mă amuz copios. Îl las în sertar.

2012. Am 28 de ani și tocmai am aflat că tata are leucemie. Încep să scriu un roman pentru copii despre o fată captivă într-un joc pe calculator. Scriu dialoguri pline de umor. Dar spaima din realitate e mai tare, așa că nu-l termin. În 2015, tatăl meu moare. La ceva timp, reiau romanul, salvez dialogurile, rescriu povestea. Îi aduc prieteni Izmei, personaje din romanul scris la 20 de ani, și împreună reușesc să-și învingă Spaimele. Și îl salvez pe tatăl meu. Izma credea că tatăl ei e grav bolnav, dar la final află că a fost o neînțelegere. E vorba despre *Ce văd dragonii* (Polirom Junior, 2019).

2017. Sînt mamă de doi ani și mă tot gîndesc cum să-i prezint lumea fiului meu. Într-o seară, îi spun lui Filip o poveste despre un personaj care are niște degete înspăimîntătoare, dar un suflet tare bun. Poartă numele unui personaj inventat de tata pentru mine și pentru fratele meu: Ciupindeul. Dar atît, restul e imaginat de mine. Povestea urmează să apară la Casa de pariuri literare.

Cosmin PERȚA

Pentru mine a fost o datorie mai veche. Cînd s-a născut primul meu copil, Maria, am vrut să scriu un roman fantastic pentru ea, eram copleșit de tot soiul de sentimente și senzații pe care nu le mai experimentasem. Cartea aceea, pînă la urmă, s-a transformat într-un roman pentru adulți și atunci am realizat cît e de dificil să scrii pentru copii. De-a lungul anilor, Maria m-a mai întrebat de ce nu scriu și pentru copii și mereu am ocolit subiectul deoarece mă poticnisem la prima încercare. Și cu toate că aveam multe povești pe care le-aș fi putut spune, de-abia acum, cînd Maria are deja 13 ani și a cam ieșit din publicul-țintă, am reușit să găsesc formula adecvată. M-a ajutat și pandemia, ce e drept. Experiența a fost plăcută și ușoară, după ce am avut tot parcursul și toate elementele în minte, dar literatura pentru copii tot cea mai dificil de scris mi se pare. Trebuie să simplifici, să comprimi, să găsești psihologia adecvată personajelor tale, să fii extra-atent la limbaj și conotații, să fii relevant, în sensul interesului generațiilor de copii cărora te adresezi și, cumva, să maschezi și un sens, o morală, în spatele poveștii, dar foarte subtil, pentru că cei mici au nasul cel mai fin și orice stridență este imediat amendată. De-abia aștept să mă apuc de cartea a doua.

Veronica D. NICULESCU

Am scris o singură poveste pentru copii, alcătuită din două părți – cărțile cu Isidor: *O vară cu Isidor* și *Iarna lui Isidor* (Polirom, 2017, 2020). Sînt două romane pe care visez să le văd publicate împreună, fiindcă ele alcătuiesc o unică poveste, rotundă. La capătul celui de-al doilea volum se cam încheie povestea condorului meu. Am scris motivată de apariția colecției Polirom Junior – m-a încîntat să văd acolo nume de mari autori străini care au scris, printre cărțile lor, și o carte pentru copii. Și m-a încîntat felul în care era alcătuită colecția: erau cărți de citit, nu de răsfoit. Romane. Povești consistente, nu trei rînduri de text și o ilustrație pe pagină. Asta m-a atras. Am vrut să scriu pentru copii fără să mă prostesc, fără să mă aplec înspre ei și să îi ciupesc de obraji. Să le spun o poveste care contează și pentru mine, să le vorbesc cu vocea mea obișnuită, firească. *O vară cu Isidor* – care se adresează copiilor mai mari și, știu sigur, adulților – a fost prima carte românească publicată la Polirom Junior, în vremea cînd coordonatorul colecției era Bogdan-Alexandru Stănescu. Sînt uluită să văd cum Isidor apare constant în topurile de vînzări ale editurii. Cartea asta, aflată la al șaptelea tiraj, mă ajută să trăiesc și să scriu mai departe. Datorită ei și reeditării unor traduceri am reușit să scriu *Toți copiii librăresei* – niciodată înainte nu am avut parte de un asemenea timp decupat pentru scris. Asta a făcut Isidor pentru mine. Asta au făcut copiii pentru mine.

Ioana NICOLAIE

Cînd am început să scriu prima carte cu Arik, știam două lucruri. Primul, că nu e bine ce fac, mă subminez, autorii serioși, cel puțin la noi, nu se prea ocupă cu feerii rimate și ritmate, cu povești cu viespi de fum, salamandre mercenari etc. Al doilea, că era un dezastru editorial, cu excepția a patru-cinci cărți românești, în deceniul acela nu se mai publicase nimic. Nu voiam să-mi cresc copilul fără cărți cu „text“. M-am pus pe treabă și-am descoperit, pe parcurs, că mă simt extraordinar de liberă în literatura pentru cei mici, că pot experimenta prozodia clasică, dar și SF-ul, că pot imagina lumi, că pot scoate la lumină cele mai luxuriante teritorii ale minții mele. Am scris romanele *Vertijia* și *Ferbonia* cu bucurie și cu implicare, chiar am trăit pe „feliile“ pe care se petrece acțiunea. *Spionul Kme* e mai complexă, în ediția următoare mă gîndesc să dau și niște indicații de lectură, mai mult pentru cei mari, căci copiii înțeleg de la început, de exemplu, că KME e un fel de acronim de la numele unui copil. M-am bucurat să lucrez îndeaproape cu ilustratorii mei: Sidonia Călin, Anca Smărăndache și Walter Riess. N-am de gînd să abandonez, deși nu sînt premii literare, nu sînt ierarhii, nu este receptare. Mă bucur că între timp avem edituri grozave de literatură pentru cei mici (Arthur, Humanitas, Polirom, Cartier, Frontiera etc.) Ce regret? Că mulți părinți nu se pot orienta cu adevărat cînd intră într-o librărie unde, deseori, cărțile inferioare sînt la loc de cinste, nu celelalte. Că mai există ideea că traducerile sînt mai bune decît ce se scrie la noi. Că pseudonimul meu, Robert Ersten, deși recent, e deja mai cunoscut decît Ioana Nicolaie.

Iulian TĂNASE

Nu știu dacă aș fi scris vreodată cărți pentru copii dacă nu aș fi avut copii. Mai degrabă nu. Prin urmare, scriitorul pentru copii din mine este rezultatul unei conjuncții. Mi-am scris cărțile pentru copii avîndu-i mereu în cap pe copiii mei. Mai mult, ei sînt și personaje (în *Experimentul Mamatata* și *Aventurile lui Sacha în Castelul Fermecat).* Inevitabil, această experiență a fost mult mai intensă emoțional decît în cazul celorlalte cărți pe care le-am scris. Dincolo de acest detaliu strict biografic, a scrie pentru copii presupune un efort considerabil de simplificare. Simplificare în limbaj, în frazare, în construcție. Această simplificare înseamnă și o provocare: cum faci ca scrisul să fie cît mai simplu fără să fie simplist? Cum faci ca povestea să fie totuși complexă, dar deloc complicată? Una dintre chei este, cred, imaginația, cealaltă este umorul. Ca scriitor de cărți pentru copii, tot ce îmi doresc e să spun o poveste care să amuze și să emoționeze. Și care, bineînțeles, să se vîndă în milioane de exemplare.

a consemnat Ana Maria SANDU

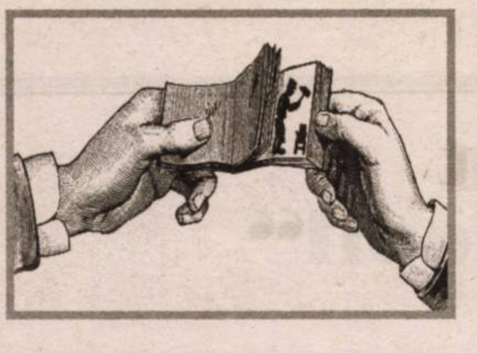

Marius CHIVU

feedbook

Păsăroiul vopsit

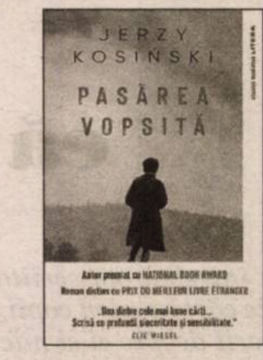
JERZY KOSIŃSKI
PASĂREA VOPSITĂ
Autor premiat cu NATIONAL BOOK AWARD
Roman distins cu PRIX DU MEILLEUR LIVRE ÉTRANGER
„Una dintre cele mai bune cărți...
Scrisă cu profundă sinceritate și sensibilitate."
ELIE WIESEL

● Jerzy Kosinski, *Pasărea vopsită*, traducere de Elena Málnai, Editura Litera, 2021.

Sinuciderea lui Jerzy Kosinski (1933-1991) își are originea în succesul acestui prim roman al său. Dar s-o luăm pe îndelete. Emigrat în 1957 în State din Polonia stalinistă cu ajutorul unor acte false, profesorul de sociologie Jerzy Kosinski publică, după două cărți de nonficțiune, *The Painted Bird* (1965), roman al cărui succes fulminant îl propulsează în galeria vedetelor literare ale momentului. Romanul se bazează pe experiențele oribile prin care Kosinski, abandonat de părinții săi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a trecut, rătăcind la numai șase ani dintr-un sat în altul prin Polonia rurală și fiind martorul unor cruzimi comparabile cu cele petrecute în lagărele de exterminare.

Romanul său autobiografic (reeditat acum la Litera după o primă publicare la o mică editură din provincie) este un tur de rezistență al excesului, căci se prezintă ca o pictură de Hieronymus Bosch *(Judecata de Apoi)* transpusă în cuvinte, ca o scrisoare a lui Sade în care repovestește Holocaustul: băiețelul cu păr negru și tenul măsliniu, despre care sătenii cred că este evreu sau țigan, este vîndut ca sclav, este bătut, torturat și îngropat de viu, luat prizonier de nemți, devine fugar și, în general, este martorul unui viol în grup și al unei forme de lapidare ce implică mutilarea genitală, vede schingiuiri (trageri pe roată, ochi scoși cu lingura) și cruzime față de animale (un cal este spînzurat), își salvează pielea *in extremis*, prima dată cînd stăpîna lui arde de vie, a doua oară cînd călăul său cade într-un puț plin cu șobolani, băiețelul urmărind cum rozătoarele îl descarnează de viu (aceste scene fiind selectate doar din prima jumătate a cărții, apropo). Romanul – al cărui titlu derivă din practica unui negustor de păsări care-și exercită cruzimea vopsind cîte o pasăre și eliberînd-o doar pentru a urmări cum aceasta este sfîrtecată de suratele ei din cauza bruștei neasemănări – este considerat, peste noapte, una din marile cărți ale Holocaustului, iar Kosinski, „supraviețuitorul absolut". Elie Wiesel și Arthur Miller ridică în slăvi romanul (tradus *worldwide,* mai puțin în Polonia, cînd abia în 1989 se bucură de un succes monstruos și de un scandal pe măsură – dar să nu anticipez), iar în cîțiva ani Kosinski își consolidează cariera literară publicînd o serie de romane de succes, printre care *Steps,* probabil capodopera lui, care îi aduce un National Book Award, și *Being There,* ecranizat cu Peter Sellers în distribuție.

În anii '70, Kosinski, în vîrstă de 40 de ani, este un star literar: primește o cîrcă de premii, devine președintele PEN America pentru două mandate, predă la Yale și Princeton, Annie Leibovitz îl fotografiază aproape nud pentru coperta revistei *Time,* este invitat în mod regulat la talk-show-uri de televiziune, joacă rolul unui revoluționar bolșevic într-un film de Warren Beatty, prezintă un Oscar, se afișează cu Svetlana Aliluieva, fiica lui Stalin, dedică un roman lui George Harrison, se căsătorește cu o nobilă bavareză, după ce divorțează de fiica unui magnat al industriei oțelului (despre care scrie un roman), se învîrte în cercul lui Polanski (fost coleg de facultate în Polonia) și doar printr-un noroc chior (un zbor decalat din cauza pierderii bagajelor) el și Polanski nu ajung acasă la Sharon Tate în noaptea în care aceasta și prietenele ei sînt omorîte de banda lui Charles Manson (dar folosește episodul într-un roman). Kosinski își trăiește visul ceva mai mult de un deceniu, pentru ca, la începutul anilor '80, cariera lui să fie deja compromisă. Mai întîi, se dovedește că are origini evreiești (inițial negase), iar *Pasărea vopsită* e pură ficțiune: mama lui trăiește încă în Polonia, în timpul războiului n-au avut de suferit, dimpotrivă, s-au bucurat de protecție catolică datorită unor acte false care le ascundeau identitatea evreiască. Jerzy Kosinski, pe numele său adevărat Józef Lewinkopf, după ce folosise o vreme pseudonimul Joseph Novak, devine în scurt timp imaginea profitorului Holocaustului, iar nu peste multă vreme a plagiatorului și a autorului care lucrează cu *ghost writers.*

Acuzele vin din toate părțile: *The Painted Bird* ar fi fost scrisă în polonă și tradusă în secret pentru a fi eligibilă pentru premiile americane, oricum ar fi fost scrisă cu ajutorul unui editor asistent și incorporează pasaje (cele referitoare la eresurile populare) din cartea unui etnograf polonez, iar *Being There* ar plagia un roman polonez din anii '30. În plus, după traducerea romanului în polonă, conaționalii sînt scandalizați de portretizarea antisemită a țăranilor polonezi care, în realitate, au riscat enorm ascunzîndu-i pe evrei. Kosinski încearcă să reducă dezastrul susținînd că ideea substratului autobiografic din *The Painted Bird* ar fi fost o neînțelegere și reeditează cartea cu o prefață în care susține natura complet ficțională a romanului. Între timp, pretinsul autor real al romanului este demascat ca fiind un escroc, Elie Wiesel își reafirmă admirația pentru scrisul său, dar cariera lui e compromisă. Kosinski e perceput ca un (posibil) impostor, mitoman, plagiator. Se îmbolnăvește și are o cădere nervoasă, iar pe 3 mai 1991 se sinucide cu alcool, pastile și o pungă de plastic sigilată în jurul capului.

„Există un loc gol în centrul existenței lui Kosinski creat prin negarea trecutului și toată viața lui a devenit o cursă în încercarea de a umple acel gol înainte să facă implozie", notează biograful James Park Sloan în *Jerzy Kosinski: A Biography* (1996); iar în 2017 Jerome Charyn publică romanul *Jerzy* încercînd să stabilească legăturile dintre aventurile copilăriei din timpul războiului și ficțiunile sale ulterioare. În recenzia acestui roman (intitulată „Jerzy Kosinski`s trauma, real and invented" și disponibilă în arhiva online a revistei *The New Yorker),* biografa Ruth Franklin scrie: „Motto-ul lui Kosinski era, după cum ne spune Sloan, *Larvatus prodeo* («Merg mai departe deghizat»). A fost el oare cu adevărat un păsăroi vopsit – respins, forțat să-și ascundă identitatea, abuzat, întîlnirile cu ceilalți rezultînd doar în brutalitate? Sau a fost el însuși un pictor de păsări, amestecînd faptele cu ficțiunea în propria sa viață și în viața celorlalți într-un mod premeditat înșelător, ba chiar sadic? Charyn nu încearcă să ofere un răspuns definitiv întrebării cruciale despre motivul pentru care Kosinski a pretins că romanul său este ce nu era, dar sugerează de ce anume acesta a simțit nevoia să se ascundă în spatele unei măști. Probabil, asemenea creatorului său, *Pasărea vopsită* trebuie să meargă mai departe deghizată. În acest sens, Kosinski a fost într-adevăr «supraviețuitorul absolut». N-a încetat niciodată să joace rolul care l-a salvat".

P.S. Ecranizarea de acum doi a romanului, în regia cehului Václav Marhoul, are deja un palmares impresionant.

■ ■ ■

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Caleidoscopul stricat

● Salman Rushdie, *Quichotte*, traducere de Dana Crăciun, Editura Polirom, 2021.

E foarte greu de scris cronica literară a unui roman de Salman Rushdie. De aceea am și evitat să fac treaba asta ani de-a rîndul. Într-un fel, însă, *Quichotte* îmi pare a semnala sfîrșitul unei epoci, un fel de rămas-bun pe care Rushdie și-l ia de la o abordare a literaturii care i-a adus renumele (în special prin genialul *Pămîntul de sub tălpile ei,* roman cu care *Quichotte* se înrudește, cel puțin prin intermediul personajului feminin care pare să explodeze din paginile cărții), dar și un rămas-bun al unei generații de prozatori ce pare să țină de o lume deja apusă. Mă refer aici, bineînțeles, la triada Rushdie-Amis-McEwan (împreună cu anexa lor, prima schimbare în echipă, Julian Barnes), ale căror romane rar mai prind „lista scurtă" la Booker, dar nici nu mai au succesul de public de acum, să zicem, un deceniu. Dar apusul acestor prozatori este mai mult un epifenomen, iar spațiul de aici nu ne permite să dezvoltăm analiza.

Quichotte poate fi citit ca un *remake* al lui *Don Quijote...,* situat nu în La Mancha, ci în Trumpland, cu un hidalgo septuagenar drept protagonist care o ia razna nu de la prea multe romane cavalerești consumate fără discernămînt, ci de la obiceiul de a urmări, prin camerele de motel unde-l parchează meseria sa de agent de vînzări, emisiuni de tipul *reality-show*. Avem de-a face, simultan, cu un *road novel,* dar și cu un roman profund legat de proza mai veche a lui Rushdie (calitate pe care *Casa Golden* sau chiar *Seducătoarea din Florența* nu o mai aveau). Avem, în plus, un monument închinat *pop culture,* căci în mintea acestui american cu origini orientale, îmbătrînit, dar elegant și cultivat, referințele se amestecă într-un mod halucinant. Este un *fantasy* care-i aduce laolaltă pe Donald Trump, problema imigrației, opioide precum Fentanyl, conceptul de „iertare", *Law&Order: SVU,* Oprah, Paul Simon și Jiminy Cricket. În esență, spune povestea lui Ismail Smile, agent de vînzări de produse farmaceutice care se îndrăgostește de o tînără gazdă de emisiune TV (un fel de Oprah 2.0 cu rădăcini indiene) și pleacă de-a curmezișul Americii ca s-o întîlnească și s-o cucerească. Își asumă numele de Quichotte și începe să-i trimită scrisori înflăcărate, pe măsură ce se apropie de ea.

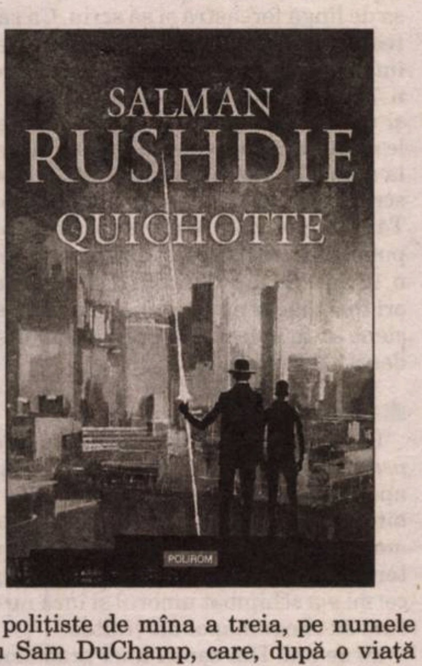

Dar, surpriză, Quichotte nu e real. Nu, el e creația tîrzie a unui autor de romane polițiste de mîna a treia, pe numele său Sam DuChamp, care, după o viață întreagă de scris gunoaie, vrea să fie în sfîrșit autorul a ceva *real*. Hei, dar nici DuChamp nu e real, el e opera unui misterios *narator* care ține să coasă laolaltă poveștile a numeroși imigranți indieni veniți în America în căutarea celebrului vis. Și așa, fiecare zonă surprinsă de ochiul de ciclop își primește propriile pagini, pînă cînd desfășurarea întregului începe să se asemene cu un caleidoscop stricat: Quichotte e urmat de Sam, căruia îi urmează propria soră (avocată pentru drepturile minorităților, traumatizată de preferința arătată de părinții tradiționaliști fratelui mult mai puțin înzestrat), apoi vine la rînd Salma R., iubirea tîrzie a lui Quichotte (care mie mi-a amintit dureros de mult de Vina Apsara) și, în fine, Sancho...

Da, există și un Sancho, unul făcut din vis, literatură și regret, care apare și dispare în pagină ca un strigoi. Ciudat (sau mai puțin ciudat) este că acest peisaj compozit, haotic este incredibil de frumos. Iar asta pentru că, în fond, spune povestea unui bărbat care iubește o femeie, iar pentru asta e capabil de orice, dar și a unui tată care-și iubește fiul atît de mult încît e capabil să-l inventeze. Ca de obicei, excelentă traducerea Danei Crăciun!

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Incertitudinea evidențelor

● ***Certitudinea probabilităților* (România, 2021), de Raluca Durbacă.**

În 1968, lumea întreagă fu cuprinsă de trepidații, pe ritmul frenetic de dans al tinerimii antisistem, care își clama sus și tare revendicările din Franța și pînă pe continentul nord-american. Unde era România în toată povestea asta? Sau altfel spus: s-a resimțit, pe vreun palier al societății românești, unda de șoc emisă din centrul mondial al iconoclasmului acelor zile, Parisul măcinat de văpaia luptelor stradale? Privind documentarul de montaj al Ralucăi Durbacă, ce se apleacă asupra materialului audiovizual înregistrat la Studioul „Alexandru Sahia“ în decursul acelui an, impresia e amestecată, iar la întrebarea de mai sus nu ne rămîne decît să răspundem: „Și da, și nu“. Căci '68-ul românesc ne apare deopotrivă învăluit în mit – inspirația lui Ceaușescu de a condamna intervenția sovietică pe străzile Pragăi – și în uitare – tot soiul de mici viniete ale traiului de zi cu zi sub comunism, pe care filmul face bine să le readucă în atenție. O mană cerească pentru o cineastă ca Raluca Durbacă, pusă pe defrișări printr-o grădină a audiovizualului care altminteri s-ar lăsa cotropită de bălării.

Ideologia – cel mai hulit cuvînt al tranziției postcomuniste, fiindcă părea că amenință să convoace automat și baubaul unor drapele roșii – revine. Și revine cu atît mai mult cu cît se impune tot mai ferm concluzia că ne-am cam grăbit să încheiem orice socoteală cu ea și să așezăm altceva în locul ei. Problema e că n-am prea găsit ce, fiindcă – așa cum citim pe cartoanele de text inserate pe ici, pe colo de Raluca Durbacă – ideologia își croiește drum prin faliile societății că vrem, că nu vrem, iar a încerca să-i ștergi urmele (în loc să o deconstruiești) înseamnă, în definitiv, a încuraja miopia politică.

Împotriva acestei tendințe care azi se justifică tot mai puțin – comunismul e, realist vorbind, foarte departe –, *Certitudinea probabilităților* operează ca o reîntoarcere la firul ierbii, acolo unde imaginile se ciocnesc unele de altele și scot scîntei. Metoda filmului e simplă și ne propune să ascultăm vocea imaginilor și să urmăm calea lor: pariu riscant, totuși, într-o cultură ca a noastră, încărcată cu *bias*-uri ideologice de tot felul, căci îi cere spectatorului să lase imaginea în pace. Să îi respecte zona sănătoasă de ambiguitate fără a placa pe suprafața ei sensuri prestabilite, care o sărăcesc. Așa se face că ceea ce vedem în film s-ar putea să ne surprindă: la suprafața lor, imaginile românești ale lui '68 sînt – e minimul pe care-l putem spune despre ele – *seducătoare*. Filmul ne invită și la asta: să ne punem o clipă atenția critică pe *standby* și să ne lăsăm în voia unui flux de fotograme care ne poartă în pas ușor printr-o altă lume. O lume desuetă (o reclamă pentru o colecție de blănuri, cu mai multe femei care vor să urce în mașina arătoasă a unui bărbat, ar fi înduioșătoare dacă n-ar fi misogină) și artificioasă, căci totul, sau aproape totul, e pus în scenă și obligat să dea bine pe sticlă.

Cum rămîne, atunci, cu documentarul – genul cinematografic care ar trebui să ne servească drept oglindă a lucrurilor care *nu* merg în lumea noastră – cînd acesta se vede parazitat de propagandă? Grea întrebare, care ne trimite direct în miezul fierbinte și putred al acestei producții audiovizuale imposibil de considerat în lipsa contextului în care s-a născut. Aici intervine arma cinema-ului, din moment ce un documentar de montaj merită doar în măsura în care știe să valorifice – ca în bancul cu mănăstirea-ntr-un picior – tocmai montajul. Motiv pentru care Raluca Durbacă, la origine critic de film, include în repetate rînduri reflecții critice asupra celor arătate, care intervin sub forma unor repetiții flagrante ale materialului prin care am trecut deja: se poate spune, în sensul acesta, că centrul de greutate al filmului îl reprezintă un reportaj color despre excursia unor aventurieri români (cît de aventurieri se putea pe atunci...) prin Vestul Europei, într-un IMS cu tabla vopsită în culori fistichii, la care ne întoarcem iar și iar. Regăsim acolo, ca într-o punere în abis succintă, procedeul de (auto)critică a materialului de arhivă, atunci cînd operatorul imaginilor le comentează, dezvăluindu-le sensul sau deturnîndu-le. Concret, aceste imagini sînt importante pentru că ocazionează șocul cam jenant al întîlnirii dintre o imagine cu hippioți-artiști de pe străzile Hamburgului și un comentariu în care operatorul îi denigrează pe aceștia pentru parazitism. Alteori, regizoarea trasează o paralelă între critica tiraniei modei observate pe străzile Köln-ului și reclame la ținute vestimentare de plajă autohtone, cu nimic diferite în spirit de ceea ce îi jena pe călătorii noștri în Germania. Aș menționa și secvența frumos construită a mitingurilor – *passage obligé* pentru o privire asupra naționalismului ceaușist –, pe care cineasta o duce înspre zona estetică mult mai palpitantă a unei acumulări aproape abstracte, desprinse de referent.

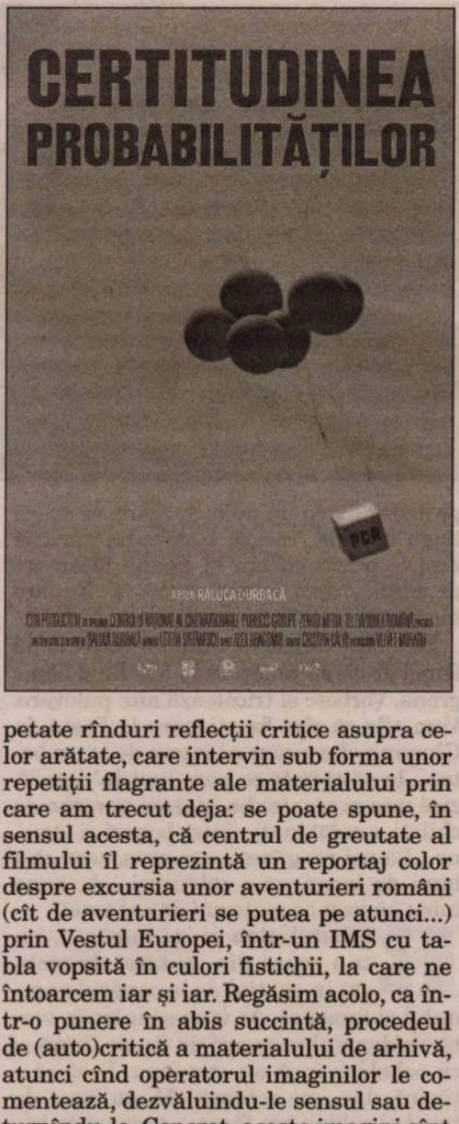

Nu tot filmul se susține la fel de bine, iar parte din ascuțimea acestui demers se tocește prin cantonarea comentariului critic în stadiul larvar al compilației – al unei glisări tihnite, neproblematizante, din imagine în imagine. Ca și cum Ralucăi Durbacă i-ar fi teamă să bruscheze ochiul privitorului prin relații și disensiuni între cele arătate, ceea ce conduce la senzația unui abandon în mijlocul drumului, de unde nu putem conchide decît că pe vremuri a fost și bine, și rău. O referință de neocolit pentru proiectul său este, desigur, documentarul lui Andrei Ujică *Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu* – dar impresia mea e că, per total, Ujică avea mai mare încredere în forța surdă a imaginilor, pe care le lăsa să se amplifice, să se contrazică, să se distrugă între ele, pe cont propriu. În *Certitudinea probabilităților,* tocmai pentru că materialul de lucru e mult mai specializat, avem nevoie de comentariul din off pentru a înțelege ce vedem, însă mi-e teamă că acesta anulează dintr-odată o bună parte din voluptatea pătrunderii pe un teren vizual complet nebalizat.

Certitudinea probabilităților va rula în cadrul festivalului One World Romania pe 14 și 16 iunie.

■ ■ ■

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Adina POPESCU

portrete din mers

Trenul personal

– cum recuperăm anii '90? –

În ultima vreme, călătoriile cu trenul prin țară nu-mi mai fac nici o plăcere și le evit cît pot. Adevărul este că trenurile românești nu s-au schimbat prea mult din 1990 încoace, și oamenii care călătoresc par tot cam aceiași, de parcă, odată urcați în tren, ar fi intrat într-o buclă atemporală și ar fi rămas captivi acolo pentru totdeauna. Iată cîteva note și mai ales replici dintr-un tren personal de pe la sfîrșitul anilor '90 care merită recuperate.

© wikimedia commons

„Nici nu te sui bine că și oprește... și tot mergi așa, parcă te uită Dumnezeu în tren! Da' ce să fac, mamă? M-am obișnuit cu personalu', merg cu el de cinșpe ani... e mai bine decît cu rata! Am loc unde să pun sacoșele, că de asta mă duc io în fiecare luni la București, să-i mai duc fetii una-alta, că-i tare amărîtă, sărăcuța! Un milion opt sute salariu, lucrează la o fabrică de pantofi, la Chitila... pantofii ăia în magazin cică sînt trei milioane și ea îi face, cu mînuța ei, dar nu-și permite să-i cumpere! Îi dă și ei o pereche de Crăciun, da' are trei copii, cum să-i încalțe pe toți trei cu o pereche de pantofi?“ Bătrînei îi curge o lacrimă, dar nu și-o șterge, o lasă să curgă pe obrazul zbîrcit, știe că a venit momentul să plîngă puțin. Trenul frînează și se oprește – Crivina. Dintr-o plasă pe care scrie Marlboro se rostogolesc cîteva mere.

„E lumea asta din ce în ce mai rea, mă, doamnă! Acuma, de cînd cu capitalismu' ăsta, s-au înrăit toți, ca niște cîini... banu' e singuru' Dumnezeu! Da' vă zic io, nu mai e mult! Se apropie sfîrșitul lumii. Asta mi-a zis și părintele de la care vin io acuma, la mînăstirea Pasărea... nu știți mînăstirea?... părintele ăsta e un sfînt! M-a învățat cum să mă rog în fiecare seară și dimineață, da' ce folos dacă se roagă unu', doi, cînd restul sînt niște păcătoși? Cu o floare nu se face primăvară! Veți vedea cum o să fie, atunci, la judecată...“ Bărbatul, trecut de șaizeci de ani, îmbrăcat cu ceva care semăna odată cu un sacou, iar pe dedesubt cu un pulover maro, se așază lîngă bătrînă. Începe o discuție aprinsă despre preoți cu har și icoane făcătoare de minuni, apoi despre altele... să fie oare începutul unei frumoase prietenii?

Pe o altă banchetă, stau de vorbă două femei grase cu pulovere la fel, din mohair grena. Vorbesc și tricotează alte pulovere. Vom afla că sînt funcționare la Poștă, la Cîmpina, dar acum se întorc de la un botez. „Ia să-ți arăt ce i-am luat lu' soțu'!“, zice una și scoate din plasă o pereche de chiloți, o combinație între boxeri și izmene. „La noi nu găsești așa ceva, cred că-s buni de iarnă, că-s călduroși... ia pune mîna să vezi ce material de calitate!“

Bărbatul slab și cu mustață, într-o geacă din imitație de piele, stă în spațiul de la capătul vagonului și fumează. Ar vrea să intre în vorbă cu domnul cu geacă de fîș, de firmă,și cu ochelari, însă nu știe cum. Îi oferă o țigară, dar este refuzat: „M-am lăsat de trei ani și bine am făcut… tușeam ca buhaiul!“. Mustăciosul îl asigură că el fumează de la șaișpe ani și n-are nici pe dracu' „Da' un gît de țuică n-ați vrea?“ – și scoate dintr-un buzunar o sticlă de juma' de kil. Domnul se interesează ce fel de țuică e. „Naturală, de prună... socrul meu o face!“. Domnul spune că n-are încredere, „am auzit tot felul despre rachiuri din astea făcute din pufoaică și din găinaț“. Mustăciosul nu se supără, bea de unul singur, apoi îl întreabă pe tipul cu geacă de fîș unde merge. Într-un sat de pe lîngă Cîmpina, tocmai și-a cumpărat o casă acolo, merge să semneze actele. O casă? Și cu cît a luat-o? O sută de milioane. „Să știți că n-ați luat-o rău, da' puteați s-o scoateți și mai ieftin...“ Are livadă, grădină, coteț de porc, tot ce-i trebuie? „N-am nevoie io de porc, dom'le! Eu vreau o casă de vacanță...“ „Atunci de ce nu v-ați luat una la Sinaia, la stațiune?“ Imposibil, sînt prea scumpe, iar el are doar un amărît de salariu de bugetar. „Bine că-l aveți și p-ăla, io-s șomer de un an jumate!“ „Credeam că sînteți navetist!“ „Sînt și șomer, și navetist în același timp...“ Rîde, dar parcă nu-i rîsul lui. Îi explică că nevastă-sa nu știe; a lucrat la o fabrică din Ploiești unde, în urmă cu un an, s-au făcut reduceri de personal și el a rămas pe dinafară. „N-am avut curaj să-i zic soției, așa că mă duc la serviciu în continuare, în fiecare zi... ea nu s-a prins... îi zic că-s probleme cu salariile, că nu se dau și asta e!... stă liniștită și e mulțumită că măcar am un loc de muncă... cîteodată mai fac și eu rost de niște bani, mai zugrăvesc o casă, mai repar cîte un gard... îi duc banii și-i zic că-s un sfert sau juma' de salariu!“ Toată povestea asta, însă, nu-i displace, se plimbă în fiecare zi cu trenul, „toți nașii mă știu, vă jur! Cîteodată le dau bani, alteori țuică sau țigări și mă anunță cînd vine supracontrolu' ca să cobor... da' pînă și ăia de la supra mă știu!“. A vrut să plece în Spania, la măsline și portocale, dar n-au vrut să-l ia, „cică prea arăt a domn, n-am io față de țăran sau, mă rog, fermier, cum zic ei... Ia uitați-vă la mîinile mele; ce, astea nu-s mîini de om care muncește?“.

Bărbatul cu ochelari deja nu-l mai ascultă, probabil că se gîndește la casa lui de vacanță, iar mustăciosul vorbește mai departe, ca pentru sine. „Poate să am noroc la șase din patrușnouă, ăsta de acuma. Nu-mi trebe mie un milion de dolari, măcar zece milioane de lei să iau și tot m-aș bucura... îs cît cinci salarii d-ale mele, aproape juma' de an de muncă, n-ar fi rău, nu-i așa?“ Cînd aude de loterie, domnul cu casă de vacanță se însuflețește brusc. A jucat și el, desigur, a visat patru numere într-o noapte și e convins că măcar numerele alea o să iasă. „Mă urmăreau doi cîini, deci numărul doi o dată, apoi am urcat cu liftul într-un bloc înalt care avea șaișpe etaje, deci șaișpe, apoi... da' nu-ți mai zic că dup-aia le joci și dumneata!“

La Ploiești au urcat doi tineri cu tatuaje pe brațe, inimi străpunse de săgeți și șerpi străpunși de cuțite. Aveau un casetofon pe care l-au dat la maximum: „Și pentru Bujor din Ferentari, să moară femeile lui de inimă rea că nu le mai iubește!“. Orice conversație a încetat, doar versurile manelelor se revărsau de pe bandă, își aveau și ele poveștile lor, dar cine avea chef să le asculte? Noroc că au coborît la prima haltă.

După ce au plecat cei doi și tînguirea manelelor s-a stins, în vagon s-a așternut pentru mult timp liniștea. O singură dată a trecut un băiat cu reviste, „*Întîmplări adevărate* – trei la zece mii!“, dar nimeni n-a vrut să afle acele întîmplări, toți erau adînciți în propriile gînduri. Una dintre funcționarele de la Poștă a mormăit în timp ce tricota: „Astea-s vechi de acu' un an... io știu, pen' că am toată colecția...“. Apoi, arătîndu-i celeilalte cu degetul o revistă: „Uite revista aia cu băiatul care vroia să se arunce în Dunăre de pe podul de la Cernavodă din cauză că l-a părăsit iubita!“ – și a oftat.

Ritmul trenului e un ritm interior, viața e suspendată între două destinații, între două povești, iar călătoria pare că nu se mai sfîrșește.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod postal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Evoluaţi sau superficiali?

Gafa unei prezentatoare argentiniene, la un post local de televiziune, Canal 26, a făcut săptămîna trecută înconjurul lumii: prezentînd ştirile zilei, Noelia Novillo a anunţat, realmente pătrunsă de însemnătatea universală a informaţiei, că celebrul scriitor William Shakespeare taman ce a murit. „Avem veşti care ne-au luat prin surprindere, pe toţi, avînd în vedere măreţia acestui om. Vorbim despre William Shakespeare şi despre moartea sa. După cum ştim cu toţii, este vorba despre unul dintre cei mai importanţi scriitori de limbă engleză – pentru mine, Maestrul. El a fost primul om care a primit vaccinul împotriva coronavirus. A murit în Anglia, la vîrsta de 81 de ani.“

Ştirea, preluată de pe BBC, era în sine adevărată, dar se referea la un pensionar care purta celebrul nume, fost angajat al firmei Rolls-Royce, primul cetăţean vaccinat în Marea Britanie şi care, ulterior, fără a avea legătură cu vaccinarea, a murit în urma unui infarct. Referinţa la Bard, care a aparţinut exclusiv jurnalistei argentiniene, a amuzat copios, pe de o parte, însă, pe de alta, a indignat – fiind şi comentatori care au acuzat o crasă lipsă de cultură.

Pe fond, o greşeală benignă, căci nu lezează decît pe cea care a comis-o. Totuşi, ceea ce mi-a atras atenţia în siajul acestei gafe şi în ulterioara sa mediatizare a fost faptul că toate ştirile care o denunţau conţineau şi referinţe clare la biografia scriitorului – cînd s-a născut, ce a scris, inclusiv anul morţii sale. Ca şi cum ar fi fost un soi de grijă faţă de cititori, ca să ştie, la o adică, de ce să rîdă. O precauţie inutilă, am gîndit iniţial, după care acest detaliu mi-a ridicat o întrebare: chiar dacă, indiscutabil, confuzia prezentatoarei a fost cauzată de incultură, această lacună ţine strict de gradul său de educaţie sau a fost înlesnită şi de altceva?

Trăind într-o societate de servicii, care mai de care menite să ne uşureze viaţa, cădem oare pe panta superficialităţii? Într-o lume care facilitează orice (de la aparate fitness create să-ţi modeleze corpul, fără prea mult efort, la accesarea rapidă a informaţiilor din orice domeniu), ni se mai dezvoltă abilităţi fizice şi intelectuale sau, beneficiind încontinuu de „cîrje“, ne lăsăm pe tînjală? Cu alte cuvinte, sîntem predispuşi atît la o lene fizică, cît şi la una intelectuală?

Bunăoară, o observaţie personală: de exemplu, cînd cauţi un cuvînt pe Internet, motorul de căutare îţi oferă cu generozitate cîteva variante încă de la primele litere tastate, astfel încît să recunoşti cît mai rapid cuvîntul, pe care nu mai trebuie să-l scrii pînă la capăt. Şi nici măcar nu mai trebuie să-l scrii corect, de vreme ce motorul de căutare sare imediat în ajutorul tău. O facilitate pe care n-am conştientizat-o ca fiind un soi de măr otrăvit pînă în clipa cînd am dat peste un dicţionar online în limba germană – dacă nu scriam absolut corect cuvîntul, nu-l recunoştea, chiar dacă era vorba doar de lipsa unui „amărît“ de umlaut. Mai mult ca sigur, dacă site-ul respectiv ar fi sărit în ajutorul meu, menajîndu-mi lacuna în virtutea inerţiei „merge şi aşa“, n-aş fi reţinut scrierea corectă. Dar faptul că n-a reacţionat pînă nu am tastat toate literele în mod riguros mi-a băgat, de fapt, în cap că acel cuvînt se scrie cu umlaut.

Totuşi, sînt destul de rare aceste site-uri, marea lor parte fiind programate întru asistenţă totală, majoritatea venindu-ţi mereu în întîmpinare, oferindu-ţi sprijinul, ca să nu mai pierzi timpul „cu detaliile“.

William Shakespeare

Ce cauzează totuşi această ignorare a detaliilor şi cît de benefic este, pînă la urmă, acest ajutor, această mură-n gură pe care Internetul ne-o oferă cu atîta generozitate?

Într-un articol care a făcut valuri acum cîţiva ani, apărut în 2008 şi transformat ulterior într-o carte, Nicholas Carr, scriitor şi eseist american, pleacă de la o întrebare abruptă, fără ocolişuri: „Ne tîmpeşte Google-ul?“. Scriitorul descrie, prin experienţele personale, impactul pe care navigarea după informaţii l-a avut asupra sa şi cum modul în care aceste informaţii sînt livrate poate deteriora atît conexiunile dintre sinapse, cît şi procesul de memorare.

„În ultimii ani am dezvoltat o senzaţie neplăcută că cineva sau ceva se joacă cu creierul meu, reaşezînd circuitele neuronale, reprogamîndu-mi memoria. Nu-mi pierd minţile (sau aşa mi se pare), dar cu siguranţă mi le transform. Nu mai gîndesc cum o făceam pe vremuri. Iar asta o simt mai ales cînd citesc. Să mă scufund în lectura unei cărţi sau să citesc un articol dintr-un ziar era pe vremuri ceva la îndemînă. Mintea mea era prinsă de naraţiune, de turnúrile argumentaţiei, şi obişnuiam să petrec ore întregi captivat de lectură. Acum nu prea mai este cazul. Acum puterea mea de concentrare se disipează cel mai adesea după ce citesc două sau trei pagini, pierd şirul, caut mereu altceva de făcut. Simt că e din ce în ce mai greu să-mi concentrez atenţia asupra textului. Aprofundarea unui text, care venea în mod firesc odinioară, acum a devenit o reală corvoadă.“

Scriitorul nu se dezice totuşi de binefacerile Internetului, amintind că „web-ul a fost pentru mine un dar divin“, un instrument extraordinar cu ajutorul căruia poţi avea acces, în doar cîteva minute, la informaţii care, altfel, s-ar fi obţinut în zile întregi de cercetare prin biblioteci. În plus, toate link-urile asociate informaţiei căutate iniţial deschid noi şi noi perspective asupra unui subiect, perspective la care probabil nu te-ai fi gîndit dacă nu apăreau sugestiile oferite de Internet.

Pe de altă parte, cantitatea mare de informaţii nu poate fi asimilată în întregime de creierul uman, care astfel face o selecţie, uneori aleatorie, a ceea ce reţine. În plus, informaţiile trunchiate, sau chiar sugestiile oferite la prima mînă de Internet, combinate cu lacune de educaţie, pot întinde reale capcane – îţi dau impresia că ştii despre ce este vorba cînd, de fapt, eşti pus pe o pistă total eronată.

Probabil că aceasta este şi explicaţia gafei prezentatoarei argentiniene. În clipa în care a primit, pentru difuzare, ştirea morţii lui William Shakespeare, pensionarul din Marea Britanie, la un *„search“* pe Google, primele referinţe legate de numele celebru au fost, normal, către scriitor.

Aceste „capcane“ întinse de motoarele de căutare de pe Internet şi felul cum afectează procesul de memorare facilitatea obţinerii unei informaţii au fost, bineînţeles, observate şi studiate. În 2011 a fost chiar identificat aşa-numitul „efect Google“ – un fenomen care provoacă un tip de amnezie modernă, amnezia digitală. Potrivit cercetătorilor, această amnezie este cauzată în special de „tendinţa de a uita informaţii care pot fi găsite uşor online prin utilizarea motoarelor de căutare pe Internet“.

Conform primului studiu despre efectul Google – elaborat de trei psihologi, Betsy Sparrow (Universitatea Columbia), Jenny Liu (Universitatea din Wisconsin) şi Daniel M. Wegner (Universitatea Harvard) –, cu cît ai siguranţa că o informaţie este mai la îndemînă şi mai uşor de accesat în mediul online, cu atît e mai puţin probabil să internalizezi acea informaţie şi să o reţii.

În urma unei serii de experimente, cercetătorii au ajuns la concluzia că, atunci cînd primesc o întrebare legată de cunoştinţe generale, oamenii s-au obişnuit să apeleze în primul rînd la computer, chiar dacă, de fapt, ei cunosc răspunsul. Ceea ce erodează şi încrederea în cunoştinţele acumulate anterior. „Oamenii nu memorează o informaţie dacă au siguranţa că ea este mereu la îndemînă. Mai degrabă ţin minte unde anume să caute răspunsul, decît informaţia în sine.“

Bineînţeles, este extrem de util să ai Internetul mereu la îndemînă. Dar la fel de util, uneori chiar vital, este să nu uităm că Internetul este un instrument, nu o cîrjă. Că folosit ca ustensilă ne poate într-adevăr ajuta, dar la fel de bine, dacă ne lăsăm pe tînjală, ne poate transforma în superficiali, care doar au impresia că evoluează. Şi că, uneori, nu Diavolul este cel care stă în detalii.

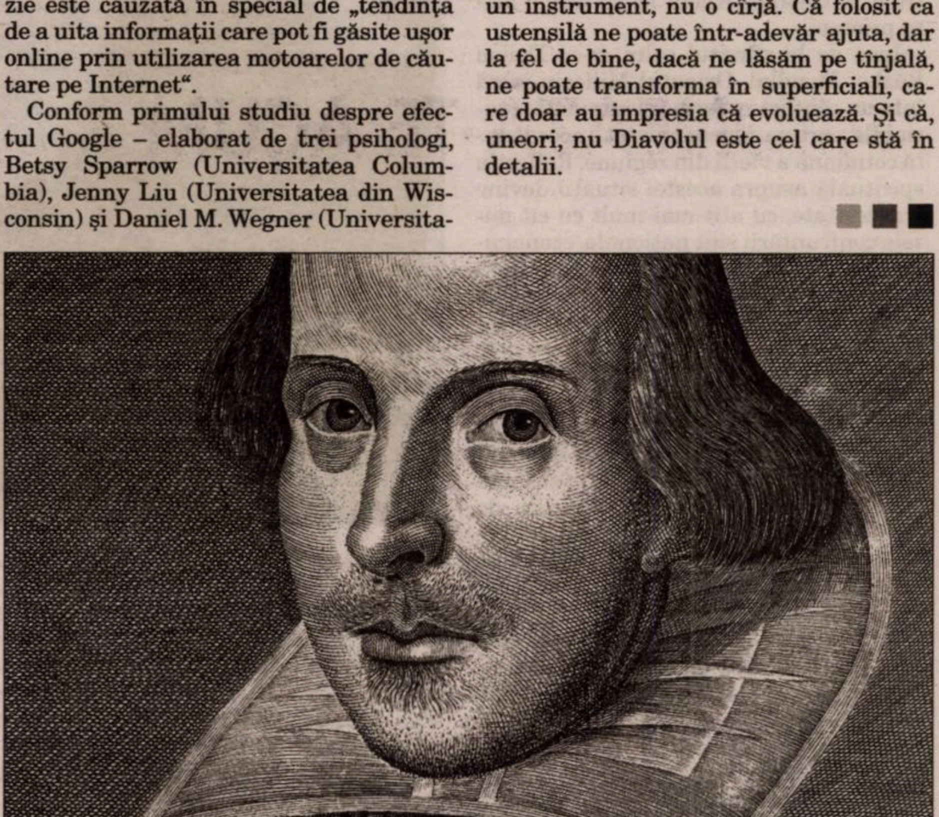
William Shakespeare

Teodor BACONSCHI

Noua Inchiziție iacobin-puritană din *social media*

Cu cîteva zile în urmă, „echipa“ Facebook mi-a blocat contul personal & comunicările pe Messenger, pentru 24 de ore. Decizia viza postarea unei caricaturi menite să ironizeze limba de lemn a corectitudinii politice. Ce arăta desenul incriminat? Unei tinere familii, aflată într-o maternitate, îi este prezentată progenitura de curînd venită în brava lume nouă. Prin urmare, medicul obstetrician nu le spune părinților, simplu și tradițional: „Aveți un băiețel“ sau „Vi s-a născut o fetiță“. Le vorbește despre prunc în vocabularul „nouvorbei“ orwelliene: *„E un membru falocratic, binar, emitent de carbon și heteronormativ al patriarhatului alb suprematist, iudeo-creștin, eurocentric și imperialist“*. Desenul, cu această legendă complicată, dar fidelă lexicului acuzator utilizat de adepții dogmatici ai corectitudinii politice, nu făcea decît să persifleze deformarea ideologică a unei realități normale de cînd lumea: un copil nou născut e încarnarea inocenței și a speranței, nu sediul unor „crime“ prestabilite, care-l fixează în catalogul unor „erezii“ de neiertat. Iată însă că nu te poți juca, nu poți glumi, nu ai dreptul să pui într-o lumină satirică unica „perspectivă corectă“. Dacă o faci, „încalci standardele comunității“ și ești „eliminat“ din agora virtuală, ca să te înveți minte.

Nu te poți juca, nu poți glumi, nu ai dreptul să pui într-o lumină satirică unica „perspectivă corectă“.

Mai multe probleme de societate ies la iveală din acest act de cenzură. În primul rînd, monitorizarea „igienei“ din spațiul *social media* pe baza unui algoritm care lucrează stupid, mecanic, doar după criteriul unor liste de cuvinte prohibite. Paza „normelor“ e asigurată de o instanță care e artificială, dar deloc inteligentă, în sensul discernămîntului contextual și al obiectivității. În al doilea rînd, dublul standard, ca sursă de injustiție și arbitrar: Twitter, bunăoară, a suspendat contul unui (încă) președinte al SUA, dar nu face același lucru cu postările unor demnitari din spațiul diverselor autocrații sau teocrații non-europene, unde numai despre libertate și drepturile omului nu se poate vorbi. Facebook nu e departe de aceste metode: te poate cenzura, de pildă, pentru că folosești cuvîntul „fascism“ tocmai pentru a i te opune, dar nu are pe lista neagră și „comunismul“, ca geamăn totalitar al național-socialismului. În al treilea rînd, e clar că excesul de corectitudine politică provoacă excesul simetric: dacă te bazezi doar pe un server programat partizan și operezi cu duble standarde, vei da apă la moara victimizării pentru tot felul de veritabili maniaci ai dreptei extreme, ratînd astfel orice efect de „pedagogie“ comunitară pretins „liberală“. Ai, dimpotrivă, toate șansele să agravezi taman comportamentele și mentalitățile pe care-ți propui, chipurile, să le corectezi. De altfel, e clar că Facebook urmărește tocmai acest soi de polarizare, de vreme ce banii din publicitate se lipesc mai spornic de niște bule antagonice, etanșe și unilaterale.

Revin la legenda caricaturii care mi-a atras sancțiunea. Ea ilustrează scenariul de autoculpabilizare sinucigașă pe care elitele de stînga din Occidentul contemporan par să-l adopte tot mai zelos. Un copil alb nu mai e *un copil pur și simplu:* el face parte dintr-o serie deja condamnată fără drept de apel. Va fi automat un mascul suprematist, imperialist, poluator, sexist, xenofob, fundamentalist etc. Deci un deșeu, un rebut, un nemernic *in statu nascendi*. Văd aici substratul fenomenului: corectitudinea politică e un produs derivat (și deja patologic) al matricei puritane pe care s-a clădit America. El reprezintă (asemenea luptei de clasă) secularizarea & istoricizarea conceptului de *păcat originar*, așa cum prelungește ideologic teza calvinistă a dublei predestinări. Există *unii* – în speță, *toți albii* – care, orice ar face, sînt sortiți pedepsei veșnice. Ei bine, într-o societate „fără Dumnezeu“, nu mai scapi de această culpă ereditară prin jertfa expiatoare a lui Iisus Hristos, harul divin și faptele tale voit bune. Trebuie să-ți torni cenușă în cap în fața celor declarați *a priori* victime ale răutății tale, rezultată din fatalitatea apartenenței la o categorie damnată. E de bun-simț să anticipăm că absolut nimic bun – și cu atît mai puțin democratic – nu poate rezulta dintr-o asemenea optică de-a dreptul absurdă, care amintește procesele înscenate ale justiției sovietice. Și care anunță, dacă nu reacționăm, alte vremuri liberticide.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

■ ■ ■

Ioan Alexandru TOFAN

Pacea posibilă. Georges Khodr

Înaltpreasfinția Sa Georges (Khodr) a fost pînă în 2012 Mitropolit de Byblos și Botris (Muntele Liban). În 1942, s-a numărat printre fondatorii „Mișcării Tineretului Ortodox“, care a condus la o formidabilă reînnoire a vieții spirituale din Biserica Antiohiei. Un amănunt interesant: în drumul său spre India, Părintele Andrei Scrima ajunge la Beirut și face cunoștință cu membrii mișcării. Din acest moment, între el și Georges Khodr se va țese o mare prietenie.

Încă de la sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Orientul Mijlociu intră într-un conflict cu forme și intensități variabile, care va deveni treptat o coordonată cotidiană a vieții din regiune. Reflecția spirituală asupra acestei situații devine o necesitate, cu atît mai mult cu cît mizele confruntării sînt naționale, economice, politice, dar aproape de fiecare dată și religioase. De exemplu, într-o scrisoare din 1983 către Olivier Mongin, Părintele Scrima deplînge faptul că lumea arabo-musulmană este, ca parte a conflictului, o „ficțiune“ care se adîncește, efect al unui refuz enigmatic, neînțeles de a privi cu limpezime această parte a lumii. Soluția, așa cum o vede el, nu este una tehnică, ci mai degrabă un examen de conștiință care să pătrundă pînă la nivelul credințelor religioase ale Occidentului care se consideră „arbitru“ al calculului politic din regiune.

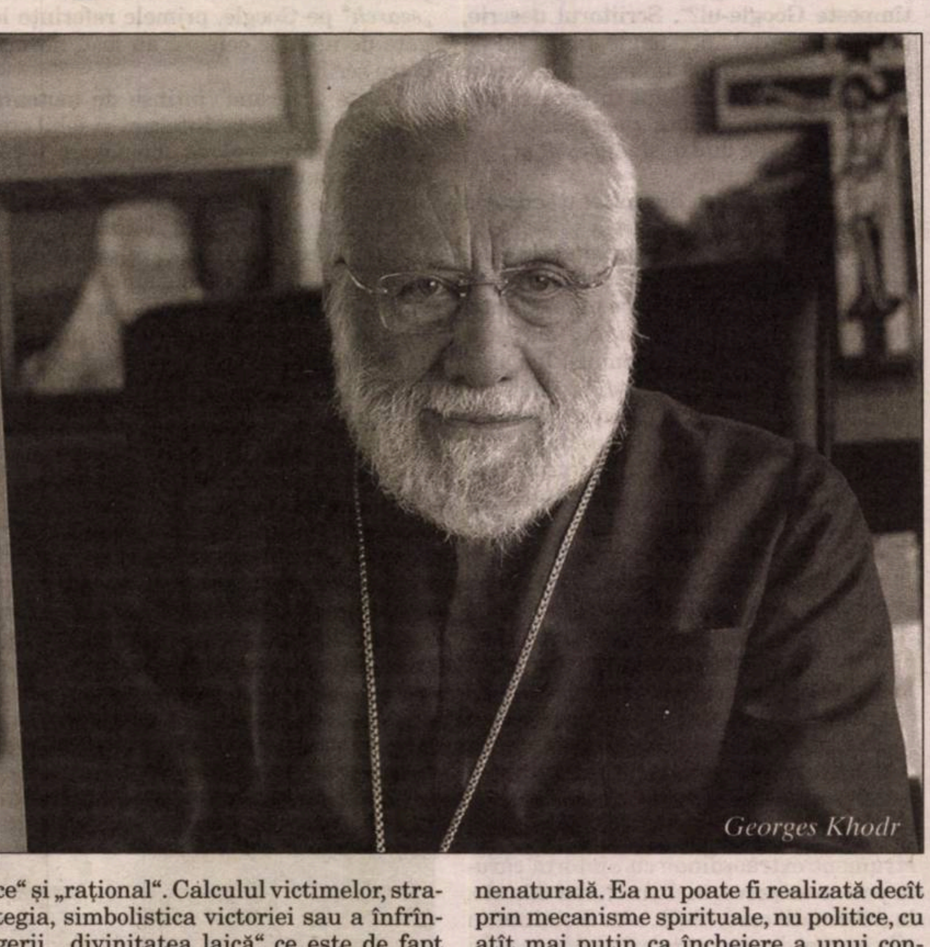
Georges Khodr

Georges Khodr se întreabă, de asemenea, în 1991: „Putem gîndi războiul modern din punct de vedere teologic?“ *(L'exorcisme de la guerre)*. Răspunsul, elaborat în multe pagini, pleacă de la respingerea oricărei justificări sau „îmbunătățiri“ ce ar putea fi aduse războiului, fie ele ale lui Augustin, Toma D'Aquino sau Karl von Clausewitz. El este, în cîteva cuvinte, „atroce“ și „rațional“. Calculul victimelor, strategia, simbolistica victoriei sau a înfrîngerii, „divinitatea laică“ ce este de fapt dreptul internațional fac astfel încît confruntarea să iasă cu totul din sfera naturalului. Modernitatea duce la paroxism această degradare a raporturilor dintre oameni sau comunități, tocmai prin adaosul de raționalitate implicat în teoria războiului just.

În aceste condiții, consideră Georges Khodr, și pacea care este dobîndită în urma războiului modern este, de asemenea, nenaturală. Ea nu poate fi realizată decît prin mecanisme spirituale, nu politice, cu atît mai puțin ca încheiere a unui conflict. Două exemple pot fi invocate aici, în sprijinul acestei idei. În primul rînd, este vorba despre justificarea violenței uneori nefirești a Vechiului Testament, în special a unor fragmente din *Psalmi*. Georges Khodr aplică acestor locuri biblice principiul unei „lecturi kenotice“: taina vieții ia chipul lumesc al evenimentelor, precum Hristos îl ia pe cel al omului și, la fel cum înfricoșătoarele Patimi nu pot fi înțelese decît din perspectiva bucuriei Învierii, la fel și violența poporului lui Yahve nu poate fi înțeleasă decît în lumina copleșitoarei bunătăți divine. Aceasta se lasă sesizată, arată Georges Khodr, în cărți precum *Osea* sau în *Cîntarea Cîntărilor*. Pacea aparține Împărăției, intimității profunde a lui Dumnezeu, nu istoriei și cu atît mai puțin învingătorilor ei.

Al doilea exemplu privește chiar situația de la care am plecat, cea din Orientul Mijlociu. Conflictul care îl traversează nu are o soluție politică, întrucît aceasta nu ar putea depăși logica confruntării. Rezolvarea sa, de natură spirituală, stă în regăsirea prezenței personale a celuilalt: „Politica adevărată nu este conceptibilă decît plecînd de la un discurs interior. Dacă, în acest discurs, celălalt este acceptat, sîntem deja dincolo de (simplele) mijloace“. Andrei Scrima considera, la fel, că primul lucru de făcut este să cunoști pe celălalt în viața sa concretă, de zi cu zi. Abia apoi, cînd omul de lîngă tine capătă treptat un chip și un nume, marea experiență spirituală a ospitalității (cea pe care oamenii deșertului o cunosc atît de bine) acoperă cu prospețimea ei încîlceala istoriei. Georges Khodr deschide, în textele sale, o fereastră care dă spre locul nelumesc al păcii, chiar în inima unui război care pare să nu se mai sfîrșească. Este un răspuns creștin, dar nu unul închis într-o comunitate anume, ci unul deschis spre punctul de convergență al tuturor tradițiilor spirituale: spre cer.

***Ioan Alexandru Tofan** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași.*

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

O altă planetă și Anda Maxim

Cînd am intrat în noua mea clasă, marea de fete în uniforme închise la culoare și-au îndreptat ochii asupra mea. Apoi cîteva, mai îndrăznețe, s-au apropiat de mine, s-au așezat în băncile din jurul meu, m-au înconjurat. Recunosc că am avut un moment de panică. Mă simțeam ca un pui de lup rătăcit ajuns într-o haită străină sau ca unul de cioară care a nimerit într-o altă colonie.

Fetele care au venit lîngă mine erau chiar prietenoase. Doar că prietenia lor se manifesta – cum altfel? – numai prin vorbe. Cu intenții bune și chiar cu afecțiune, ele au început să-mi povestească despre clasa mea cea nouă și, practic, despre cum e viața în noul liceu. Dar nu era nvoie, de fapt, să-mi spună nimic: vedeam cu ochii mei, eu, o fată venită dintr-un liceu unde știa pe toată lumea și unde numeroșii băieți din clasă te tachinau și te întrebau, simplu, dacă nu vrei să joci un baschet. Țin minte că am avut un moment în care m-am simțit precum prada depusă în mujlocul stolului și frăgezită pentru devorare. M-am crezut, pentru o clipă, doamna cu coc blond impecabil care urmează să fie răvășit, din *Păsările*.

Clipa a trecut, și șocul feminității în exces, și am început să văd chipuri. Culmea, cele mai multe erau chiar prietenoase. Am observat în mod special o fată micuță, cu ochelari, care, cu o energie incomensurabilă, mi-a spus, în doi timpi și trei mișcări, „totul“ despre toți și toate. Și o fată frumoasă, cu părul lung și alură hippie, care desena neobișnuit și părea că se uită altfel la lucruri. Amîndouă urmau să-mi fie prietene. Și, deodată, șocul a trecut și mi-am ocupat locul alături de o alta, cu un păr uriaș, precum Marge din *Familia Simpson,* care avea să-mi fie colegă de bancă trainică mult timp.

Au început orele și mi-am dat seama, pe oră ce trecea, că nivelul era altul decît la fostul meu liceu. Mai ridicat, evident. *„The new kid in town“*, în sensul cel mai clasic al cuvîntului: sosită dintr-un loc în care eram, la română și limbi străine, un soi de chior în țara orbilor, aici mi-am găsit nașii. Ora de română a fost o revelație: profesoara noastră, dna Ani Dumitrescu, parcă vorbea o altă limbă. Una articulată, pe alocuri pretențioasă, cu fraze lungi și volute formidabile. Cu meandre, dar nu lipsite de idei: am descoperit un alt fel de discurs, greu de urmărit, dar, în același timp, fascinant. Mi-am dat seama că vin de pe altă planetă și că am de recuperat masiv.

Le vedeam pe fetele ce păreau doar gureșe cum ridicau mîna și reușeau să vorbească pe limba dnei de română, uneori fără pată. Cum citau din critici pe care-i știam doar după nume. Și nu o făceau de formă, ci păreau chiar să-i fi citit. Precum și operele studiate, de-a fir a păr. La fel la istorie, unde profesoara tînără și ironică părea tobă de carte și ea. Reușea să prezinte lucrurile în context și să le ofere explicații generale. Și asta în condițiile în care studiam congresele PCR, printre altele.

Am fost și mai fascinată de ora de literatură universală. Nu-mi venea să cred că există așa ceva. Că puteai să studiezi oficial despre scriitori de ale căror nume auzeai doar din familie. Mi s-a părut, din start, cea mai *cool* materie. Doamna Viorica Bălăianu, calmă și prezentabilă, era și profesoara noastră de latină. Ambele materii m-au prins de la început, și aici mi s-a părut, în sfîrșit, că vorbesc și eu aceeași limbă cu ceilalți.

Noroc cu pauzele, în care am început să-mi cunosc colegii. Sau, mai bine zis, colegele. Am observat că existau și cinci băieți în clasă, care păreau pierduți în oceanul de fete. Dar cu atît mai importanți, cu cît erau niște geme rare. Colega mea cu darul excesiv al vorbirii, dar și cu o plăcută imaginație și un suflet de aur, mi i-a descris pe toți, în punctele lor esențiale. Din discursul ei am realizat că aterizasem într-o lume complet diferită: mai ciudată, dar în același timp mai profundă decît cea din care venisem. În care raporturile pe care le credeam normale între sexe se inversaseră: fetele deveneau „vînători“, iar băieții „vînați“, într-un soi de feminism agresiv aplicat.

Pe fondul acestei uluieli ale mele și dorințe (încă incerte) de adaptare, am avut și prima oră de engleză. Făcusem engleză de cînd mă știam, de la grădinița privată la negru unde fusesem în anii ’70. Era o limbă în care gîndeam. Așa că mă simțeam destul de tare pe poziții. La oră a intrat Anda (Adriana) Maxim, diriginta noastră. Ea ne-a întîmpinat pe noi, elevii nou-veniți (pe lîngă mine mai erau doi), în grabă și în glumă, dar călduros. Apoi a-nceput să-și ia clasa la rost pentru diverse, absențe și alte boacăne. Avea o voce pițigăiată, dar puternică, ce-mi răsună și azi în urechi. Cred că elevilor le spunea „Floricelelor!“ și-i alinta mustrîndu-i de pe o poziție deloc de superioritate, dar nici de egalitate nefastă. Aparent se trăgea de șireturi cu noi, elevii, dar de fapt păstra, abil și delicat, distanța. Aducea o notă de umanitate și afecțiune, de normalitate, într-o lume rece și bizară. A fost diriginta mea pe toată perioada liceului. Acum, din păcate, nu mai este printre noi.

■ ■ ■

Horia BLIDARU

Ce spune despre România decuplarea europeană a laserului de la Măgurele?

„Nu e un eșec“, zicea ministrul Cercetării despre neincluderea laserului de la Măgurele în proiectul paneuropean de cercetare Extreme Light Infrastructure – European Research Infrastructure Consortium (ELI-ERIC). Ba că greaua moștenire, ba că negocieri pentru 2023, dar nici o vorbă despre ratarea termenului de aplicare la proiect.

Avem cel mai puternic laser din lume.
Dar politicieni?…

Formula finală a Consorțiului European de Infrastructură de Cercetare a fost decisă la 10 februarie 2021. Se știa din vara trecută despre acest termen. Dar abia în aceeași zi de 10 februarie Guvernul a adoptat memorandumul prin care Ministerul Cercetării propunea replierea României în negocieri, pentru obținerea statutului de observator fondator. Ceea ce echivala cu recunoașterea neputinței de a accede la statutul de membru-gazdă, așa cum preconizase precedentul memorandum guvernamental, din 2020.

Este un deznodămînt pe măsura tuturor greșelilor ce au condus la decuplarea europeană a laserului de la Măgurele, începînd cu litigiul izbucnit în 2018, prin rezilierea contractului de 66 milioane de euro cu consorțiul EuroGammaS, condus de Institutul Național de Fizică Nucleară din Italia, și pînă la inadecvata gestiune românească a dimensiunii politice pe care a căpătat-o diferendul mutat în curtea Comisiei Europene.

Între timp, o criză internă a dus la schimbarea academicianului Nicolae Zamfir din funcția de director al Institutului Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei“, după 16 ani de mandat. Iar foștii noștri parteneri, Cehia și Ungaria, care ne-au devenit rapid concurenți, și-au dezvoltat din nimic, pe fonduri europene, un sector inovator, în care au deja 600 de angajați. De acum, cele două țări sînt membre fondatoare ale ERIC, alături de Italia și Lituania, sub umbrela UE. În vreme ce România va trebui să se descurce pe cont propriu cu întreținerea infrastructurii de la Măgurele.

După tăierea de la finanțarea UE a celui mai important proiect științific românesc, cum se mai justifică, de fapt, existența Ministerului Cercetării? Un minister ca să ce?! Rwanda și Gabon alocă, procentual, mai mult din PIB pentru cercetare decît România. Iar pentru o comparație în UE, Grecia și Polonia investesc dublu față de noi în cercetare și inovare, Ungaria triplu, Franța de patru ori cît România, Belgia de cinci ori, iar Germania și Danemarca de șase ori mai mult.

Laserul de la Măgurele – creație excepțională a cercetării românești – devine simbolul trist al crizei de viziune și voință ce caracterizează sistemul politic din România. Contraselecția pentru ocuparea pozițiilor decizionale e cangrena care ne condamnă țara la subdezvoltare.

Avem cel mai puternic laser din lume. Degeaba, cîtă vreme avem același buget pentru cercetare ca Tanzania. Dar politicieni?…

Horia Blidaru *este consilier politic la Parlamentul European.*

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce
MARELE
RĂZBOI
prin ochii lui
NICOLAE
IORGA

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

PREȚ PACHET: ziar + 1 carte: 29,99 lei

De luni, 14 iunie
Războiul nostru în note zilnice vol. 1

De luni, 28 iunie
Războiul nostru în note zilnice vol. 2

NICOLAE IORGA
RĂZBOIUL NOSTRU
în note zilnice
150
NICOLAE IORGA
RĂZBOIUL NOSTRU
în note zilnice
adevărul

Mircea CĂRTĂRESCU

Claritas, integritas, consonantia: lumile lui Dante

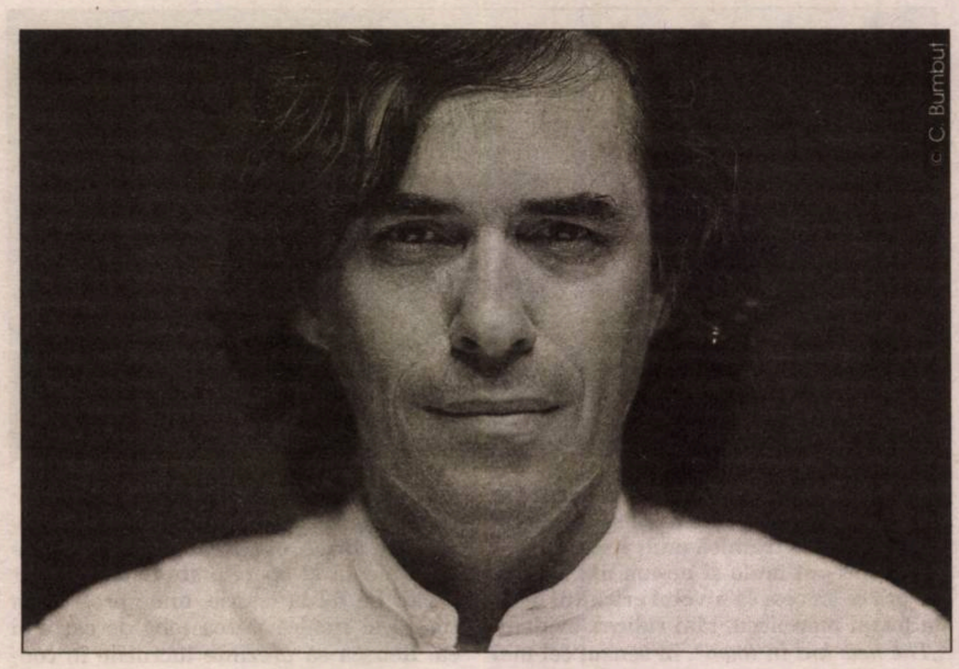
© C. Bumbut

Lăsîndu-l la o parte pe Homer, autor legendar, și Biblia, imens efort colectiv, Dante este și primul, și cel mai vizibil, de oriunde-ai privi opera culturală a umanității, dintre scriitorii individuali care dau universului culoarea propriei lor personalități. Este, probabil, primul autor care spune cu toată îndreptățirea „eu“ și primul care are ambiția să spună, într-o singură carte copleșitoare, tot ce știe despre tot ce se-ntîmplă sau poate fi imaginat. Este primul care vorbește cu toate cuvintele, iar cînd graiurile nu-i ajung, inventează unele noi. Este primul care cuprinde în întregime, de la sublim la scatologic și grotesc, toate discursurile, toate umorile, toate pasiunile, toate registrele ființei umane. Vorbește și despre ceea ce nu se poate exprima în cuvinte, lucruri despre care Wittgenstein spunea că trebuie să se tacă. Exprimă, asemenea lui Rimbaud, inexprimabilul. Abjecția, turpitudinea, bestialitatea care zac în om sînt contrabalansate în scrisul său de extaz, magnanimitate, geniu. Mai presus de orice, zeul lui Dante este însă intelectul, reprezentat prin puterea fără limite a lui Dumnezeu.

Nimeni nu i-a făcut vreodată concurență lui Dante, nici ca forță poetică și satirică, nici ca viziune, nici ca bogăție a fețelor răului și-ale binelui, nici ca arhitectură a lumilor imaginare. Scriitorii care au venit după el, și care sînt copiii lui spirituali, au dezvoltat doar unele direcții și unele straturi ale infinitei bogății numite *Commedia,* organism în care creierul, inima și intestinele (Paradisul, Purgatoriul și Infernul) funcționează unitar, intricat și miraculos, ca și într-un trup omenesc. Foarte, foarte puțini au o anvergură apropiată de-a lui: îmi vin în minte acum Rabelais, Shakespeare și Joyce. Se poate spune, de fapt, că, într-un fel, cultura europeană se desfășoară între două zile, aparent oarecare, din istoria umanității: 25 martie 1300, cînd personajul dantesc își începe călătoria prin cele trei regnuri sub- și supra-pămîntești, pornind din pădurea obscură, labirintul în care toți rătăcim, și 16 iunie 1904, ziua în care Leopold Bloom bate străzile Dublinului experimentînd tot ce poate trăi o ființă omenească, mai întîi în realitate, apoi, prin *Finnegans Wake,* în adîncul oniric și plurilingv al ființei.

Nimeni nu i-a făcut vreodată concurență lui Dante, nici ca forță poetică și satirică, nici ca viziune.

Dante este, de fapt, *Divina Commedia,* pe lîngă care celelalte scrieri ale sale par minore, unele tipologic romantice, altele scolastice, altele întrezărind un continent aflat încă în cețuri, Renașterea. Dacă poetul n-ar fi scris această carte a cărților, probabil că doar universitarii ar fi auzit de el și l-ar fi prețuit, cum se-ntîmplă cu poeții din grupul cărora s-a desprins, Guido Guinizzelli sau Guido Cavalcanti. *Il dolce stil nuovo* este o realizare, o înnoire îndrăzneață a poeziei italiene, dar el nu-l poate cuprinde pe Dante, așa cum flautul nu poate scoate toate sunetele unei orchestre (și-n plus mugetul mării și șuierul vîntului). Era nevoie ca poetul să fie condamnat la moarte, ca Dostoievski, și la exil, ca Ovidius, s-o piardă pe Beatrice, să-și piardă bunurile și familia, să fie zdrobit de soartă și înșelat în toate previziunile politice, să fie uitat de semeni și să rătăcească, asemenea unui milog, din oraș în oraș, să adune ură și recunoștință, pentru ca *Divina Commedia* să se poată rotunji, sidefie, ca o perlă în carnea scoicii rănite.

O nebunie cristalină, o metodă paranoic-critică asemenea celei a lui Dalí, o înfiorare ca a lui Da Vinci la gura peșterii ce putea ascunde-n adînc un monstru sau o comoară, dar în primul rînd o încredere-n propriile puteri și-n puterile literaturii cum poate doar evangheliștii o avuseseră, știind că nu ei, ci Duhul Sfînt le purta pana pe hîrtie, l-au împins pe Dante să sfideze limitele culturii în care trăia – cea a Antichității, a Bibliei și-a puținor contemporani –, așa cum Ulise al său trece dincolo de stîncile lui Hercule ca să vadă stelele din cealaltă emisferă, nemaivăzute de un ochi omenesc. Dante credea că după moarte avea să ajungă pentru scurtă vreme în Purgatoriu, în cercul invidioșilor, avînd ochii cusuți cu sîrmă, ca să nu mai poată privi, pizmaș, spre scrierile altora, dar la drept vorbind, dacă Infernul ar avea cu adevărat ființă și sinopsisul păcatelor ar fi fost strict respectat, locul lui ar fi fost între cei vinovați de *hybris,* de răzvrătire împotriva limitelor omenești, căci *Commedia* sa uman-prea-umană a devenit în scurtă vreme, prin intervenția inspirată a lui Boccaccio, Divină.

Cartea are mai multe rădăcini. Dacă oricare dintre ele ar fi lipsit, întregul ei ar fi fost cu neputință. Prima este cea psihanalitică, mitul fantastic al Beatricei. Dante a avut două soții, una reală, nepomenită niciodată în scrierile lui, Gemma, care i-a făcut cel puțin patru copii, și cealaltă mistică, prezentă copleșitor în opera sa, dar pe care-n viață a-ntîlnit-o fugar, doar de două ori. Fiică și soție de bancher, Beatrice a trăit doar douăzeci și cinci de ani, și prezența ei ca femeie ideală, sfîntă, călăuzitoare a poetului prin Purgatoriu și Paradis, urmîndu-i lui Virgiliu, este inexplicabilă și tulburătoare. Practic, toate marile povești de dragoste ale umanității pornesc de aici, din acest irezolvabil mister. O altă Beatrice este Laura lui Petrarca, alta este Dulcineea lui Cervantes și, după secole, Yvonne de Galais din *Le Grand Meaulnes* sau Daisy a lui Scott Fitzgerald. Venus, femeia carnală a Antichității, cunoaște o sublimare freudiană: sexul e cu desăvîrșire eliminat și înlocuit cu sfințenia neatinsă de păcat a Mariei. Borges scria într-unul dintre strălucitele sale eseuri că Dante a scris *Divina Commedia* doar pentru scenele cu Beatrice, doar ca să poată retrăi, în Purgatoriu și-n Paradis, întîlnirile cu ea din lumea adevărată.

O a doua rădăcină este cea a literaturii coborîrilor în infern și-a vizitării spațiilor celeste, de la Homer și Virgiliu înșiși pînă la apocrifele biblice și evanghelice și literatura populară a Evului Mediu, plină de relatări apocaliptice și eschatologice. Soarta sufletului după moarte e una dintre principalele preocupări ale spiritului uman, ce a hrănit mereu toate religiile, toate căile cunoașterii, toată filosofia și bună parte din literatura lumii. Viața omului pe pămînt e doar un fel de testare a calității morale a sufletului său, pe cînd viața adevărată, eternă, urmează abia după moarte, cînd fiecare e chemat în fața Marii Judecăți divine. O eternitate de suferință îi așteaptă pe cei care-au păcătuit și o eternitate de beatitudine pe cei drepți. Dante construiește în cartea sa o mașinărie metafizică infinit superioară tuturor celorlalte reprezentări ale spațiilor imaginare ale lumii de apoi, pentru că include astronomia, geometria, istoria reală și mitologică a universului și multiplele culturi umane într-o imagine totală, de o măreție uimitoare: căderea lui Satan face ca pămîntul, îngrozit, să se tragă înapoi din fața lui pînă în centrul sferei terestre, în dreptul Ierusalimului, pentru ca materia dislocată să se-nalțe ca un munte în ocean, în cealaltă emisferă. E muntele Purgatoriului, singura cale spre firmamentul stelelor fixe, unde e Paradisul. Călătoria prin cele trei spații se desfășoară în Săptămîna Patimilor, în trei zile, cronometrate minuțios, în acord cu mișcarea corpurilor cerești.

Cartografia fiecărui spațiu este clară ca un vis lucid. Infernul e o mașină de tocat scolastică, unde păcatele sînt ramificate birocratic, cerebral, ca-n lumile totalitare. Golit de păcătoși, e ca visul melancolic al vreunui Robespierre sau Sade. Plin de oameni, de urlete, de lacrimi, de foc și de gheață, e un coșmar din care, cum spunea Joyce, nu te mai poți trezi. Purgatoriul oglindit în mările verzi ale sudului, niciodată văzute de un ochi omenesc, e înalt, conic și alb ca laptele, asemenea cornului unui inorog. Sufletul pătimește și-aici, dar numai pentru un timp, căci Apostolul Pavel spune că dacă lucrarea cuiva în spirit va fi arsă, el își va pierde răsplata, dar totuși va fi mîntuit „ca prin foc“. Speranța, refuzată celor din Infern, face aici diferența. În fine, deasupra tuturor se ridică splendoarea ilizibilă a Paradisului, încărcată de subtile distincții teologice. Precum spunea Tolstoi despre căsătorii, există milioane de feluri de-a chinui carnea și sufletul, dar numai cîteva de-a le face fericite. Fericirile acumulate unele peste altele par una singură și te duc cu gîndul la paradisurile artificiale provocate de ciuperci psihedelice, droguri, endomorfine. Ce este extazul suprem al celor fericiți decît voluptatea religioasă a sfintei Tereza din faimoasa sculptură a lui Bernini, ale cărei conotații orgasmice sînt atît de ușor de detectat? Doar că sexul, cu voluptățile sale, este extirpat cu desăvîrșire și-n Paradis, înlocuit fiind cu fericirea de-a vedea etern fața Domnului.

A treia rădăcină e pasiunea politică a lui Dante și exilul pe care ea l-a provocat. Azi ridicăm din umeri la diferențele dintre guelfi și ghibelini, dintre guelfii albi și negri, la mica fojgăială provincială a Toscanei, plină de personaje de-o clipă, îngîmfați, stupizi, trădători, ucigași, neciopliți, vicleni, dar în acel moment tînărul Dante, deși poet suav al mișcării *il dolce stil nuovo,* era și el înșurubat cu totul în eternele minuscule înfruntări și vendete ce duceau la crime, silnicii, alungări de familii întregi din cetăți. E ciudat să vezi cum un spirit atît de înalt e angrenat în dispute atît de meschine, dar ele erau totul pentru tînărul Dante, și vor rămîne la fel de importante pînă la sfîrșitul vieții sale. N-ar fi existat nici o *Commedia* fără angajarea totală a poetului în lumea sa, printre semenii ce azi ar fi uitați cu totul dacă n-ar fi presărați prin șanțurile, bolgiile, puțurile, spiralele și constelațiile dantești. Cartea e fructul înfrîngerii amare a omului politic Dante, cum e și fructul îndrăgostitului fără speranță Dante. Frustrarea, umilința, anonimatul, uitarea exilului au dus, compensatoriu, la inventarea unei lumi pentru care el este Creatorul suprem, învestit, ca și cel adevărat, cu drept de viață și de moarte asupra celor buni și-a celor răi.

A patra rădăcină e limba italiană, vernaculara pe care poetul o apără în *Vita Nuova* și în *Convivio,* și pe care el o plămădește urmînd dialectul florentin. Ar fi fost de neconceput ca *Divina Commedia* să fi fost scrisă-n latină (sau în orice altă limbă în afara italianei). De multe ori de-a lungul amplului poem, Dante se plînge de neputința cuvintelor de-a descrie oroarea, nebunia, miracolul și iluminarea, dar le descrie totuși desăvîrșit prin italiana abia culturalizată a vremii, ieșită încoifată și-mplătoșată, asemenea Minervei, din *Commedia.* Am citit multe traduceri românești ale acesteia, unele aparținînd unor mari poeți și oameni de cultură, dar de fiecare dată am tras cu ochiul și la originalul de pe pagina din stînga: diferența e ca aceea dintre cristal și sticlă. Fără să cunosc italiana, am recitat adesea din terținele dantești, uimit de sonoritatea lor, cînd aspră, cînd înalt intelectuală, cînd argotică, în stare să urmeze flexibil riguroasa încîlceală a meditației, adulației și invectivelor dantești.

A cincea rădăcină e pur estetică. La fel ca, puțin mai tîrziu, Da Vinci și Michelangelo, poetul toscan vrea să arate, pur și simplu, că este cel mai bun, mai bun decît poeții Antichității și decît contemporanii săi, „campion mondial la literatură“, cum se numea pe sine, autoironic, Hemingway. El știe asta foarte bine și se teme nițel, alături de păcatul invidiei, și de cel al trufiei, care l-ar fi putut întîrzia o vreme în Purgatoriu. Deocamdată, scriind în amarul exil, Dante e singurul său cititor, căci Florența natală îi e ostilă, dacă nu cumva l-a uitat cu totul, dar are acea credință, inexplicabilă pentru noi, în eternitatea artei, „monument de aramă nepieritoare“, cum scria Horațiu, și în judecata posterității. Noi trăim azi într-o lume în care, după Andy Warhol, „fiecare vom fi celebri pentru un sfert de oră“, dar Dante credea în Homer și-n Virgiliu, ale căror cărți dăinuiseră de milenii, și nu se-ndoia că marele său tablou al celor trei lumi de după moarte avea să dăinuiască la fel de mult. La șapte sute de ani de la moartea sa, vedem cum *Commedia* rămîne printre primele cîteva cărți semnificative ale umanității în clasamentul oricărui om cultivat, și asta în primul rînd datorită imensei sale calități estetice.

Nu sînt în măsură să apreciez valoarea teologică a poemului. În „Disputa sacramentului“, opera lui Rafael de la Vatican, Dante, cu clasicul său profil acvilin și-ncoronat cu lauri, figurează printre marii teologi ai creștinătății. În mai multe rînduri îi jură cititorului că viziunile lui despre viața de apoi sînt adevărate, că și-a purtat cu adevărat pașii printre cele trei regnuri, însoțit de Virgiliu și de Beatrice. Credea el oare cu adevărat în lumile sale? Se considera oare inspirat, asemenea evangheliștilor, de Duhul Sfînt? Nu se temea că este doar un profet mincinos, care pentru gloria literară spune lucruri care nu i-au fost puse-n gură de Dumnezeu? Probabil că dac-ar fi fost un om al Evului Mediu și-ar fi pus aceste-ntrebări cu toată gravitatea și, mai mult ca sigur, ar fi renunțat la proiectul său care-l transformă într-un fel de Farinata al literaturii. Dar Dante este un om al Renașterii înainte de vreme și un om universal. Poemul său este îndrăzneț teologic, îndrăzneț politic și îndrăzneț estetic. Este un proiect pentru care, dac-ar fi fost amenințat cu pedeapsa eternă, ar fi acceptat cu seninătate Infernul. Estetic, spuneam, e o scriere nespus de frumoasă, una pe care, chiar fiind Dante, o poți face o singură dată în viață. Toate alegerile sale au fost norocoase: terținele împletite ale poemului, împărțirea sa în o sută de cînturi alcătuind un triptic la fel de strălucitor ca și cel din Gand, *gimmick*-ul inteligent de-a termina fiecare cînt cu superbul, universalul cuvînt „stele“. Foarte subtila proporție dintre grotesc și sublim, dintre acțiune și meditația intelectuală. Faimoasele cerințe ale Sfîntului Toma pentru un text perfect, *claritas, integritas, consonantia* (atît de dragi și lui Joyce), sînt cei trei pilaștri de cuarț care susțin și dau tărie *Commediei*.

Claritas, pentru că tot ce-i obscur în opera lui Dante (și, slavă Domnului, e nevoie de hectare de note de subsol pentru aproape fiecare dintre versuri, fără de care nici cel mai cultivat cititor nu se descurcă) nu e obscur prin exprimare, prin întorsăturile și licențele poetice. Fereastra prin care vedem este perfect limpede, dar ceea ce vedem poate fi înspăimîntător de greu de-nțeles prin însăși natura sa, ca-n filosofia lui Kant sau ca-n *Tractatus logico-philosophicus*. Nu poate fi exprimată mai limpede natura Treimii, cu care se încheie cartea, decît o face Dante, pentru că „limitele minții mele sînt limitele limbajului meu“. Nici suferința, care e intranzitivă și inexprimabilă („Cum te poate durea măseaua din gura altuia?“, se întreba Wittgenstein), nu poate fi exprimată mai clar decît o fac terținele dantești. Mintea omenească nu poate înțelege nici suferința absolută, nici eternitatea ei, așa încît cea mai limpede imagine a unui suferind infinit și etern pe care-o putem avea e cea a unui om în stare să simtă și să gîndească încrustat etern în gheață, într-o singură poziție a trupului, fără nici o speranță ca vreodată, fie și după eoni de chin, să fie absolvit sau ușurat. *Claritas*, în cazul lui Dante, înseamnă a exprima limpede, printr-o imagine puternică, lucruri pe care mintea nu e-n stare nici să le gîndească, nici să le spună. Virgiliu, adică rațiunea, ca și Beatrice, harul, elucidează pentru călătorul prin vămile sufletului tot ce acestuia i se pare de neînțeles, lămurindu-l că totul corespunde supremei înțelepciuni divine, superioare ca orizont și anvergură celei omenești. Prin Dante, cititorul *Commediei* împrumută temporar creierul lui Dumnezeu.

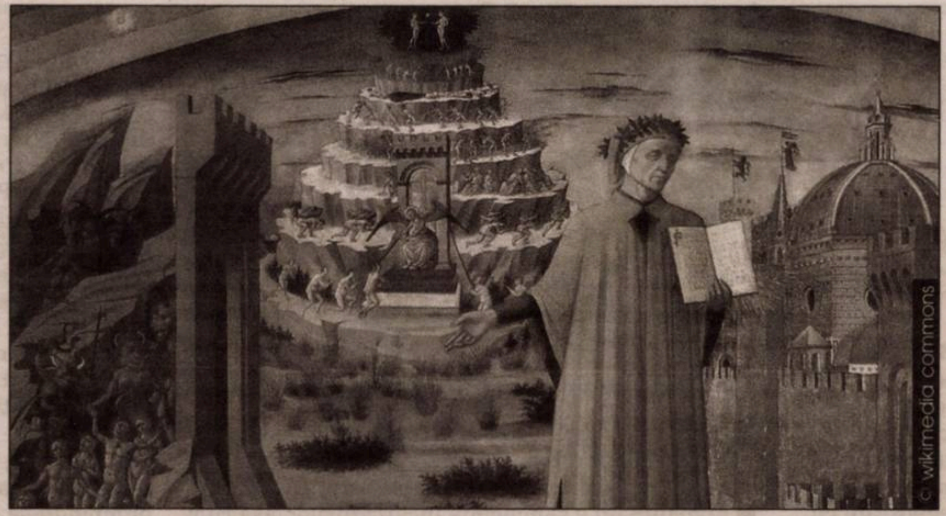

© wikimedia commons

Alteori, obscuritatea e a noastră și nu a textului, fiindcă se datorează întunecării timpului și-a memoriei: noi nu mai înțelegem viața cetăților italiene la 1300, nu le mai știm locuitorii și faptele lor, și de aceea e greu să ne dăm seama în ce măsură relațiile lor cu autorul, sentimentele și resentimentele personale ale acestuia, le-au stabilit locul etern în vîrtejurile fabuloase ale cărții. Au trecut șapte sute de ani de la marea călătorie, și timpul care-și devorează copiii a devorat multe dintre motivațiile și modelele umane ale *Divinei Commedii*. Știm cine-a fost Brunetto Latini, dar nu mai știm cu certitudine cine-a fost Pia. Cel mai greu lucru, cînd citim această carte, spunea T.S. Eliot, e să-nțelegem de ce cutare personaj apare în cutare loc al acestei vaste panorame a umanității.

Prin Dante, cititorul Commediei *împrumută temporar creierul lui Dumnezeu.*

Faimoasele sale comparații ale stărilor de fapt din lumile imaginare cu întîmplări simple dintr-o lume foarte familiară cititorului de la 1300 (cum bagă țesătorul ața-n urechea acului, cum suferă bolnavii de malarie din spitalele Toscanei etc.) sînt și ele sub semnul lui *claritas*, căci sînt iluminări ale unor zone hașurate și obscure ale cînturilor cărții. Se poate spune, deci, că niciodată lucrurile cele mai ascunse, mai supuse cenzurii divine, mai greu de gîndit sau de descris din diverse motive n-au fost exprimate mai clar. Da, textul dantesc este extrem de dificil și pentru învățați, dar pe de altă parte de el se pot bucura și copiii. Folosirea italienei în loc de latină este în sine un fel de meta-metaforă pentru nevoia de simplitate în obscuritate a poetului.

Integritas, pentru că, de la construcția mare, „care se vede de pe Sirius“, pînă la detaliile fiecărui cînt, în capodopera lui Dante trăiește o singură lume, gîndită de o singură minte, probabil într-o singură clipă de iluminare. Lumea aceasta este întreagă, nu i se poate adăuga sau extrage nimic. Toată cunoașterea umană de la 1300 este acolo. Există patru lumi, una prezentă și vizibilă pentru toți, sfera pămîntească, ptolemeică, a sufletelor înveșmîntate în carne, celelalte invizibile, dar la fel de reale pentru creștinul catolic al epocii: Infernul, Purgatoriul și Paradisul. Unitatea acestor lumi e dată de prezența lui Dumnezeu, cel care-a construit-o, și-a omului, plămădit după chipul și asemănarea sa, care-o locuiește. Pămîntul este furnizorul continuu al celorlalte spații. El produce păcătoși pentru iad, penitenți pentru purgatoriu și sfinți pentru rai. În totului tot, avem de-a face cu un fel de psihodramă, o reprezentare alegorică, freudiană și jungiană, a instanțelor psihice, o tomografie a straturilor minții. În afara acestor patru lumi într-una singură, nu există nimic. Cartea e lumea și lumea e cartea, iar asta înseamnă *integritas*.

Consonantia, pentru că în *Divina Commedia* totul se leagă cu totul, totul intră-n rezonanță cu totul. Cheia, sau una dintre ele, e însuși cuvîntul *„commedia“*. Nouă ni se pare atît de straniu și de nepotrivit ca o carte de o asemenea gravitate, intensitate, forță și tragism să fie definită drept comedie, ca un film de Charles Chaplin (e drept, el însuși un geniu). Totuși, Dante nu și-a numit niciodată cartea altfel, și chiar în rîndurile sale o numește nu epopee, ca pe *Eneida*, gen nobil al perioadei antice, ci doar „comedie“. Cîtă umilință și cît orgoliu în distincția lui: umilință, pentru că, în felul lor, Virgiliu, Homer și ceilalți poeți care, în limb, îl primesc și pe Dante printre ei sînt de neegalat, și orgoliu, pentru că lui Dante nici nu-i trece prin minte să-i egaleze, ci să-i întreacă, folosind altă cale decît a lor. După părerea mea, asistăm cu poetul toscan la prima ceartă a cărților, primul turnir dintre antici și moderni din istoria literaturii. Da, cei vechi sînt venerabili și de neatins în direcția lor. Dar modernii au alte mijloace de exprimare, mai extinse, mai la scară umană, mai lipsite de oprelişti și prejudecăți. Vernacularа ca mijloc de exprimare și „comedia“ ca stil sînt altceva decît tot ce-a dat Antichitatea mai demn de laudă. Nu experiența marilor tragici și epopeici trebuie continuată, ci a satiricilor ca Aristofan sau Petronius, iar această linie, în definitiv, definește, prin Dante, Rabelais, Shakespeare sau Joyce, modernitatea. Dante este placa turnantă a marii treceri de la o civilizație la alta: clasicul Dante folosește toate sursele Antichității păgîne și creștine, vizionarul Dante prevede epoca modernă. Firește, *„commedia“* nu înseamnă doar spiritul comic și satiric, ci orice operă care pornește din rău și ajunge la bine. Cum, în cazul lui Dante, binele este cel suprem, fericirea nemărginită de-a vedea fața lui Dumnezeu, Boccaccio a găsit pînă la urmă cel mai potrivit titlu pentru scrierea neintitulată a lui Dante: *Divina Commedia*.

Consonantia înseamnă deci orchestrație, teme și motive recurente, metamorfoze și anamorfoze, oglindiri, analepse și prolepse, abateri și reveniri, tranziții de la stilul înalt la cel umil. De multe ori aceste reverberații sînt date de sentimente. Un ocean de pasiuni acoperă imaginile dantești. Unii cercetători ai visului consideră că nu imaginea provoacă emoția-n vise, ci emoția intensă (frica sau dorința) produce imaginea. Dragostea, de pildă, are două fețe în scrierea lui Dante, contrastante, dar și consonante. Avem dragoste în Infern, atît de modernă și de ușor de-nțeles de noi. Îi avem în cîntul al V-lea, răsucindu-se și zbătîndu-se-n furtună, fără a se putea reuni vreodată, pe Francesca și Paolo care, citind despre Lancelot și Guinevere, au fost cuprinși de pasiune (în „Tangled Up in Blue“, Bob Dylan reia povestea: doi îndrăgostiți citesc de data aceasta, printr-un ciudat joc de oglinzi, chiar cartea lui Dante). În Paradis, dragostea ar trebui să fie totul, dar nouă ne e teribil de greu să-nțelegem o dragoste fără trup, ca un fel de beție extatică. De-aceea „Infernul“ e atît de popular printre cititorii de azi, pe cînd spiritul alegoric și scolastic al „Paradisului“ ni se pare frigid și ciudat. Infernul e durere și numai durere, dar paradisul nu e plăcere, opusul epicurean al durerii, ci altceva, pe care creștinismul îl oferă ca substitut mai nobil al plăcerii: bucuria. Într-un fel, paradisul e mai tînăr decît infernul: în primul ești prunc nevinovat, cu ochi strălucitori de bucurie pură, în celălalt ești moșneag plin de boli și dureri, măcinat de remușcare și spaime.

Nu sînt specialist în opera lui Dante. Citindu-l pe cel de la moartea căruia se-mplinesc curînd șapte sute de ani, n-am fost niciodată altceva decît un poet citind alt poet. Nu am avut nici o dificultate să-l citesc, nu cred în filtrele condescendente prin care se presupune că trebuie să-i citim pe cei vechi. „Numesc monstru orice frumusețe inepuizabilă“, scria Jarry. Eu numesc clasic orice frumusețe inepuizabilă. Nu fac distincția între scriitori vechi și scriitori noi, ci doar între minune și insignifianță. Dante omul este extraordinar, lumea sa e la fel de vastă ca lumea din Balzac, Tolstoi sau Proust. Dar cu cît mai fantastică! Dacă admir ceva suprem la Dante, nu e atît diversitatea umană și emoțională, cît spiritul său vizionar. Lumea lui întreagă e o viziune măreață și copleșitoare. Gigantismul ei ne cutremură. În centrul Pămîntului, Satan are sute de metri de la creștet pînă la tălpi. În jurul locului infernal numit Malebolge se înalță, ieșind pînă la brîu din puțul lor circular, Titanii, înalți cît niște turnuri. Viziunea lacului înghețat al Cocitului ne urmărește la nesfîrșit: nenumărați oameni goi sînt prinși etern sub oglinda fumegătoare a gheții. Invidioșii au pleoapele cusute cu sîrmă. Hoții se contopesc cu șerpii într-un fel atît de specific modern, încît trebuie să-l așteptăm pe Baudelaire pentru viziuni de o egală memorabilitate. Nenumărate alte detalii mi-au izbit imaginația, m-au exaltat și mi-au influențat scrisul propriu.

Nu-l văd, deci, pe Dante ca pe un om și-un poet vechi, ci ca pe un contemporan căruia mi-ar plăcea să-i dau din cînd în cînd un telefon, cum spunea Holden Caulfield despre scriitorii pe care el îi iubea. Ne aflăm iarăși la confluența a două epoci, lumea de azi e iarăși teatrul unor înfruntări și schimbări dramatice. Viitorul e iarăși imprevizibil și, pentru mulți, înfricoșător. Recitirea lui Dante ne poate lumina astăzi viața, dîndu-ne speranță și încredere în puterea omului de-a merge mai departe. Cînd totul se sfărîmă în jur, măreția *Divinei Commedia* rămîne.

Textul a fost citit de autor pe 22 mai în cadrul Întîlnirilor Internaționale de la Forli „În numele lui Dante“, cu ocazia sărbătoririi a 700 de ani de la moartea lui Dante Alighieri. Emisiunea online a continuat cu discuții în jurul eseului, la care-au participat profesorii și autorii Bruno Mazzoni, Alessandro Barbero și Alberto Casadei.

■ ■ ■

LA SINGULAR ȘI LA PLURAL

Cu ochii-n 3,14

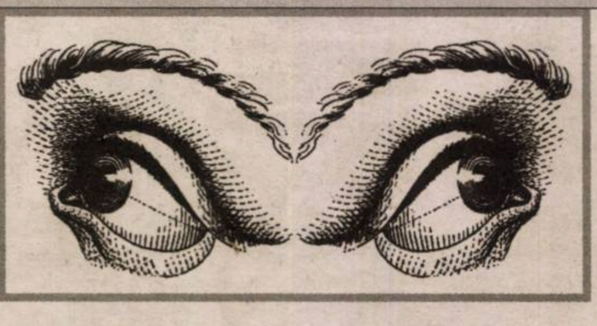

UNDEVA AU ÎNFLORIT NIȘTE FIINȚE ÎN MOD FRAUDULOS (PENTRU CĂ, SE ȘTIE, DINCOLO DE ȘANSE E AICI ȘI UN SOI DE EROARE CARACTERISTICĂ ÎNTUNERICULUI)

■ Undeva, în apropierea Cimitirului Bellu, un om se rezemase de un gard. Purta un tricou negru pe care scria, în engleză, „Pregătește-te pentru glorie“. (**D. S.**)

■ Au înflorit teii. Pentru cine nu știa, culesul florilor de tei din copacii de pe domeniul public constituie contravenție, conform art. 2, lit. b) din Anexa nr. 1 la H.C.G.M. București nr. 304/2009, și se pedepsește cu amendă de la 50 la 100 de lei. Puneți-vă pofta-n cui și mergeți la Plafar. (**M. P.**)

■ „Nu sînt de post. Fructele de mare sînt niște ființe botezate așa din lăcomie“, a declarat ÎPS Teodosie. Eu cred că are dreptate. Dacă există vreo ființă care să știe cîte ceva despre lăcomie, iată omul! (**M. C.**)

■ Premierul britanic Boris Johnson s-a declarat recunoscător pentru ancheta care a stabilit că prințesa Diana a fost înșelată de un jurnalist BBC. Ancheta a dovedit că jurnalistul Martin Bashir a reușit să obțină în mod fraudulos, în 1995, din partea prințesei Diana, un interviu care avea să devină antologic. Drăcia este că, înainte să ajungă ceea ce este, Boris Johnson însuși a fost un jurnalist de succes, renumit însă pentru lipsa lui de deontologie. Ba a fost chiar calificat drept „unul dintre cei mai mari exponenți ai jurnalismului de tip *fake*“. (**A. M.**)

■ Întrucît noile tulpini de COVID sînt denumite „englezească“, „africană“ și „indiană“, s-a luat hotărîrea să nu li se mai spună astfel, ci să primească nume noi după literele grecești, să nu cumva să se simtă popoarele oprimate. Pentru că, se știe, onomastica omoară zilnic mii de oameni. (**M. C.**)

■ Un tren care plecase din București în direcția Craiova a rămas fără frîne. Iar mecanicul nu a găsit sau nu știa unde e frîna de mînă. Dincolo de tragedia posibilă (dar evitată în ultimă instanță), e aici și un soi de revanșă ironică: cel mai adesea, trenurilor noastre le lipsește accelerația. (**M. M.**)

CUTIE
DE
SECTIONARE

© M. Pleșu

■ Un bărbat din Oregon care conducea o mașină furată s-a ciocnit de o femeie care conducea o altă mașină furată. Ce șanse erau să se întîmple asta? (**A. M. S.**)

■ România nu e campioana încurcăturilor, așa cum am fi fost tentați să credem, alte țări o concurează serios. În Austria, de exemplu, un pacient de 82 de ani s-a trezit după operație cu piciorul sănătos amputat. Medicul a marcat greșit membrul, iar cumplita eroare a fost observată abia după intervenție, la desfacerea bandajelor. Bărbatul primește acum consiliere psihologică și, din păcate, va trebui să revină în sala de operație pentru a i se amputa și al doilea picior, cel bolnav. O eroare mai puțin tragică s-a produs în Australia, unde, din pricina numerotării defectuoase a caselor, un muncitor s-a apucat de treabă și a scos pavajele de la proprietatea greșită. Pe stradă se mai afla un imobil cu același număr, iar proprietarii au fost înțelegători, spunînd că se întîmplă des și să primească colete care nu sînt pentru ei. (**A. A. D.**)

■ Toate turbulențele și toate iritările iscate în jurul elaborării Planului Național de Redresare și Reziliență mi-au fost brusc clarificate de însăși definiția rezilienței, așa cum apare ea în DEX Online: „Mărime caracteristică pentru comportarea materialelor la solicitările prin șoc, egală cu raportul dintre lucrul mecanic efectuat pentru ruperea la încovoiere, prin șoc, a unei epruvete și valoarea inițială a ariei secțiunii transversale în care s-a produs ruperea respectivă“. (**S. G.**)

■ Dacă ajungeți prin Ghana, nu ocoliți următoarele sate cu potențial turistic: Etwe nim Nyansa (Vaginul este deștept), Kote ye Aboa (Penisul este un fraier), Shua ye Morbor (Testiculele sînt triste) – traducere din limba Twi. Satele nu au electricitate, așa că, după căderea întunericului, orice este posibil. (**A. P.**)

NU SE ȘTIE DEOCAMDATĂ CARE VECHI LUPTĂTOR A FOST CHEMAT LA FAȚA LOCULUI, ÎN CIRCUMSTANȚE DESTUL DE NECLARE

■ O turmă de cincisprezece elefanți, adulți și pui, scăpați din rezervația naturală Xishuangbanna, au pornit într-o călătorie de peste 500 de kilometri prin China, distrugînd pînă acum 56 de hectare cultivate, în mare parte, cu porumb. Protejați prin lege, călătoria vieții lor este monitorizată îndeaproape de autorități. Nu se știe deocamdată care le e destinația sau dacă nu cumva destinația lor este chiar drumul. (**M. C.**)

■ Pe site-ul Asociației Cremaționiste AMURG (incinerareamurg.ro), la rubrica „Predecesorii noștri cremaționiști“, găsim, alături de cîțiva membri ai redacției *Flacăra Sacră. Organ pentru Propagarea Cremațiunii Umane în România,* un extras dintr-un ziar al anilor ’30, care-l portretizează pe Radu D. Rosetti – „vechi luptător pentru realizarea ideiei cremațiunei la noi în țară“ – după cum urmează: „un prieten, un convins prieten și susținător al cremațiunei românești este distinsul și gingașul poet, avocat, și fost decan al baroului, D-l Radu D. Rosetti. Nu o dată, în șirul celor 13 ani de muncă pentru ridicarea crematoriului uman în București și pentru consolidarea Societății «Cenușa» botezată de D-sa așa, pentru că la început primise numele de «Nirvana», ne-a dat și ne dă, precupețitul său sprijin“. *La Crème de la crème* a cremaționismului românesc. (**M. P.**)

■ O mireasă din India a murit la propria nuntă, după ce a suferit un atac de cord. Un medic din localitate a fost chemat la fața locului, dar nu a putut să o salveze. Ca să nu oprească ceremonia, familiile mirelui și miresei au fost de acord să continue nunta prin înlocuirea femeii cu sora ei. Corpul femeii a fost ținut într-o cameră separată pe parcursul festivităților, iar ulterior a fost incinerat. Un bun scenariu de film *noir*. (**A. M. S.**)

■ Houston, Texas. Duminică, 16 mai, un polițist care se întorcea acasă de la serviciu a văzut un tigru plimbîndu-se curios, în ritm alert, prin curțile oamenilor. A încercat să pună trecătorii în siguranță, dar pînă să cheme ajutoare specializate, tigrul a dispărut. A urmat o săptămînă de căutări, cu anunțuri la televizor: „Atenție, tigru în libertate!“. Duminica următoare, tigrul a fost predat Poliției chiar de stăpînul lui în circumstanțe destul de neclare. Ceea ce este, totuși, clar e că nu se știe efectiv pe unde a umblat o săptămînă întreagă. Ce-o fi mîncat? Mai bine să nu ne întrebăm și să spunem că, dacă nimeni n-a reclamat nimic, n-are rost să cercetăm. Cu acest prilej, Poliția din Houston a lansat un apel către iubitorii de animale: vă rugăm să nu țineți asemenea prădători pe lîngă casa omului. Bine că le-a spus. (**S. V.**)

SIFONĂRIE
CU APĂ DE PUȚ
• VINURI •
ÎN SPATELE
FARMACIEI
LUNI-VINERI: 10⁰⁰-14³⁰
15³⁰-19⁰⁰
SÂMBĂTĂ: 9⁰⁰-17⁰⁰
DUMINICĂ: 9⁰⁰-14⁰⁰

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV ● Radu NAUM
Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Valeriu STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.350
Tipărit la Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **897** ■ 17-23 iunie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

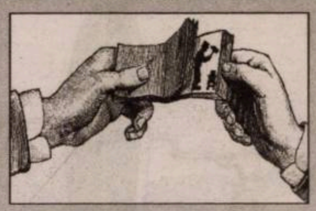

Marius CHIVU

feedbook

16

ANDREI PLEȘU

„Masa în Balcani (II)“

pagina **3**

ADINA POPESCU

„Cîrciuma, o instituție“

pagina **18**

CARMEN GAVRILĂ

„Iran: de la trei genuri la unul“

pagina **22**

Dinu Pillat

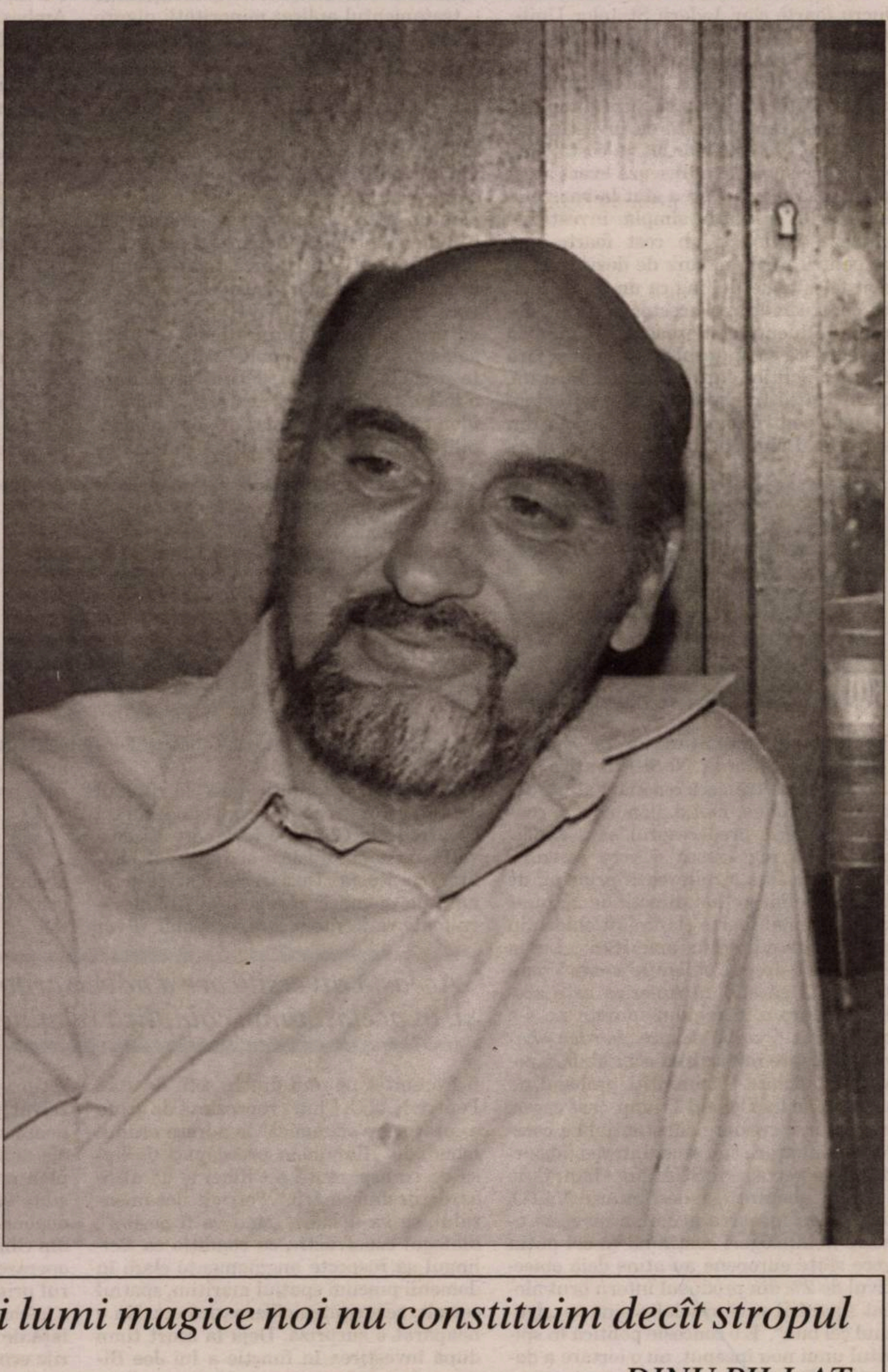

Fotografii din arhiva familiei Pillat

„În cuprinsul acestei lumi magice noi nu constituim decît stropul unei conștiințe.“

DINU PILLAT

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

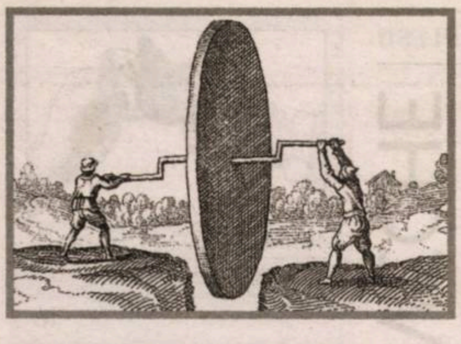

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Secolul chinezesc

© wikimedia commons

O primă vizită a președintelui Statelor Unite în Europa și două evenimente la nivel înalt – summit-ul G7 al celor mai mari economii ale lumii și summit-ul NATO – au avut toate un punct comun de pe agendă: China.

La ora cînd scriu acest text, președintele Joe Biden urma să se întîlnească cu omologul său din Rusia, după ce anterior îl descrisese drept „criminal“. Mai toți analiștii de politică externă se așteptau ca această întîlnire să fie una dificilă și fără vreun rezultat direct în afară de stabilirea unor linii de demarcație care vor fi baza relației dintre cei doi pentru următorii cel puțin patru ani. Orice întîlnire între șefii de stat ai Rusiei și Statelor Unite este un eveniment care va fi relatat pe larg, însă evenimentele de săptămîna aceasta certifică cumva faptul că, deși Moscova rămîne o preocupare majoră a Occidentului, locul ei ca principal adversar și sursă de preocupare este luat încet-încet de Beijing.

Iar rezultatele întîlnirii G7 arată acest lucru foarte clar. Liderii Statelor Unite, Canadei, Italiei, Franței, Regatului Unit al Marii Britanii, Germaniei și Japoniei s-au pus de acord că strategia chineză de investiții în infrastructura altor state trebuie contracarată cu investiții occidentale. Nu este clar cît va costa, cînd va începe și cui se adresează exact acest plan, însă teoria care a stat la baza elaborării lui e relativ simplă: investițiile chinezești vin cu un cost foarte mare pentru țările în curs de dezvoltare și sînt folosite de Beijing ca un soi de levier pentru mutarea acestor state în sfera de influență chinezească. G7 vrea să dovedească că ajutorul poate veni și fără condiții politice, iar democrația liberală, cu investiții transparente și reguli clare și egale pentru toată lumea, e în cele din urmă mai bună decît ambițiile insuficient calculate ale unui regim dictatorial și impredictibil.

În documentele oficiale ale G7 se face referire la o sumă de subiecte pe care China nu le-ar dori niciodată menționate – tratamentul aplicat minorității uigure (clasificat de Statele Unite drept genocid), eliminarea libertăților pentru cetățenii regiunii autonome Hong Kong și tensiunile din strîmtoarea Taiwan. Simpla amintire a Taiwanului într-o declarație oficială e de natură să provoace apoplexie în rîndul diplomaților de la Beijing a căror poziție constantă este că insula nu este un stat, ci o provincie separatistă. S-a mers chiar mai departe și s-a exprimat sprijinul pentru investigarea suplimentară a originilor virusului care a provocat pandemia de COVID-19. Pe undeva prin pustiul comunicațional pe unde sălășuiește acum, Donald Trump se simte probabil răzbunat. Fostul președinte a fost întotdeauna un susținător ferm al ideii că Guvernul chinez are o responsabilitate în criza de sănătate publică ce și-a pus amprenta pe viețile oamenilor din lumea întreagă în ultimul an și jumătate.

Reacția Beijingului a venit rapid și nu s-a făcut nici un efort pentru disimulare. Ambasada Chinei în Marea Britanie, cunoscută inclusiv pentru *trolling*-ul permanent pe care îl face pe contul său de Twitter, a comentat sarcastic, susținînd că „vremurile cînd un grup mic de țări luau deciziile importante sînt de mult apuse“. Mai tîrziu, un purtător de cuvînt a atacat punct cu punct deciziile G7 și a făcut apel la membrii grupului să înceteze calomnia și amestecul în treburile interne ale țării sale.

Evident, enervările diplomației chineze au fost tratate cu indiferență, iar veștile proaste pentru Beijing au continuat la summit-ul NATO. Jens Stoltenberg, secretarul general al NATO, a avertizat în termeni fără echivoc că ascensiunea militară și tehnologică a Chinei reprezintă o amenințare la adresa securității membrilor alianței. Stoltenberg a nuanțat precizînd că nu vede această situație ca pe una similară războiului rece care a opus NATO Uniunii Sovietice, însă corespondenții de presă nu s-au ferit să facă comparații exact în acest sens. De altfel, comunicatul final al întrunirii NATO nu s-a ferit să amintească despre campanii de dezinformare duse de Guvernul chinez, despre expansiunea nucleară rapidă și cooperarea militară cu Rusia într-un fel de alianță a frustrării antioccidentale.

Pentru a înțelege mai bine contextul, trebuie spus că, în acest moment, China are cea mai mare armată din lume – două milioane de persoane sînt cadre active –, iar competențele ei tehnologice sînt din ce în ce mai demne de luat în seamă. Vremurile cînd China avea un PIB egal cu al Italiei au apus de mult, este acum pe locul doi după Statele Unite din punct de vedere economic și e, probabil, o chestiune de timp pînă cînd va ocupa primul loc. În atari condiții, Beijingul are la dispoziție sume importante pentru investiții în apărare. Încrederea în sine tot mai mare a regimului comunist chinez se poate măsura atît în incidentele militare tot mai dese în afara granițelor sale – indienii, taiwanezii sau filipinezii pot depune mărturie în acest sens –, cît și în relatările privind atacurile cibernetice ale căror ținte sînt, în general, guvernele occidentale.

Cele două întruniri la nivel înalt din ultima săptămînă semnalizează ferm că Vestul începe să se trezească și să ia China în serios. Cumva, asta era și dorința Beijingului, însă ceea ce primește Guvernul lui Xi Jinping nu este respect, așa cum și-ar dori, ci, mai degrabă, o privire rece și neîncredere.

Secolul XXI ar putea fi secolul Chinei. Însă aceasta nu e neapărat o veste bună pentru Beijing. Aliații de conjunctură de la Moscova pot explica oricînd cum poți ajunge o putere de mîna a doua atunci cînd Occidentul decide să renunțe la iluzii.

***Teodor Tiță** poate fi găsit și la twitter.com/jaunetom.*

■ ■ ■

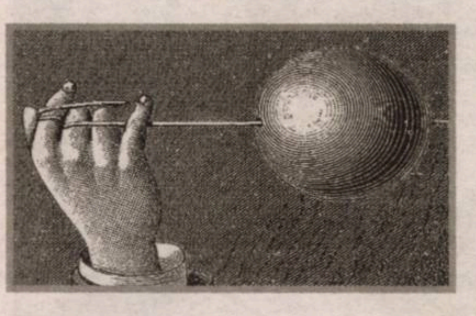

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Fragilitatea Europei

După summit-ul de la Bruxelles, Alianța Nord-Atlantică pare să trăiască o nouă viață. Odată cu Joe Biden, mai diplomat, mai consensual decît predecesorul său, NATO pare să-și regăsească o voce comună. Declarația finală reiterează principii de bază și definește noi direcții de acțiune. Și un semnal foarte clar venit chiar din partea președintelui american: „Luăm Articolul 5 drept o obligație sacră. Vreau ca NATO să știe că America este acolo“. Pe durata întregului summit nu s-a mai suflat o vorbă despre *„burden sharing“*, despre împărțirea echitabilă a poverii financiare. Vă amintiți, probabil, de pretențiile lui Donald Trump, care cerea, autoritar, o creștere substanțială a cotelor de finanțare sub amenințarea (absurdă) fie a retragerii SUA din Alianță, fie (și mai aberant!) a desființării NATO. Joe Biden încearcă acum să niveleze aceste neînțelegeri susținînd că cel puțin zece state europene au atins deja obiectivul de 2% din produsul intern brut alocat Apărării și că celelalte sînt pe „drumul cel bun“. E o concesie politică în spiritul unui nou început, nu o iertare a datoriilor. Dar e un gest de bunăvoință care, cu siguranță, a întărit consensul între aliați.

Declarația adoptată luni la finalul summit-ului evocă preocupările Alianței cu privire la China, o țară care își dezvoltă arsenalul nuclear și cooperează militar cu Rusia. Declarația fost co-semnată de membrii europeni ai Alianței – cu toate reticențele care, probabil, îi vor fi frămîntat pe unii dintre șefii de stat. Pentru NATO, China reprezintă de acum o „provocare sistemică“ la adresa ordinii mondiale. „Rămînem preocupați de lipsa de transparență a Chinei și de utilizarea dezinformării.“ Potrivit documentului, se va urmări, „cînd va fi posibil“, dialogul constructiv, cu condiția ca Beijingul să respecte angajamente clare în domenii precum spațiul maritim, spațiul cosmic, securitatea cibernetică etc. Nu e neapărat o surpriză. Deja la scurt timp după învestirea în funcție a lui Joe Biden, administrația sa a indicat o posibilă schimbare de curs pentru Alianță: NATO ar trebui să pună amenințările chineze și ruse pe picior de egalitate.

Această diversificare a adversarilor desemnați simplifică și, în același timp, complică relațiile din interiorul Alianței.

Această lărgire a spectrului, această diversificare a adversarilor desemnați simplifică și, în același timp, complică relațiile din interiorul Alianței. Pentru că, odată ce jurămintele cu privire la garantarea securității reciproce au fost reînnoite, rămîne de rezolvat problema cel puțin la fel de spinoasă a vulnerabilităților economice – și ele sînt diferite de la o țară la alta. În plan energetic și nu numai, numeroase state europene sînt în continuare foarte dependente de importurile din Rusia și din China și și-au dezvoltat relații de cooperare greu de înlocuit. Unitatea din jurul principiilor de funcționare ale NATO e în continuare solidă, la fel și fidelitatea față de valorile europene. Însă schimburile economice cu state care nu respectă aceleași valori și standarde democratice subminează capacitatea Occidentului de a sancționa derapajele evidente. Tocmai asta riscă să fragilizeze inclusiv relațiile din interiorul Alianței.

În fine, mai rămîne de stabilit cum se vor poziționa statele europene cu privire la autonomia strategică europeană – un concept ușor de definit și de înțeles, dar greu de aplicat.

Președintele francez Emmanuel Macron a subliniat că europenii nu pot fi excluși dintr-o discuție privind controlul armelor, că o asemenea discuție îi privește în primul rînd pe ei și că negocierile n-ar trebui să se rezume la un *tête-à-tête* între președinții rus și american. „Voința europenilor este de a defini ei înșiși termenii cu privire la controlul armelor în spațiul european“, a spus președintele Emmanuel Macron. Dar ce înseamnă, mai exact, „voința europenilor“? Și cum poate ea să fie transpusă într-un dialog cu Moscova? Aici, ne întoarcem la un impas mai vechi, la lipsa de coerență a Uniunii în materie de securitate comună. Cumva, Europa rămîne dependentă de SUA. Iar pentru SUA, NATO rămîne „de importanță critică“.

■ ■ ■

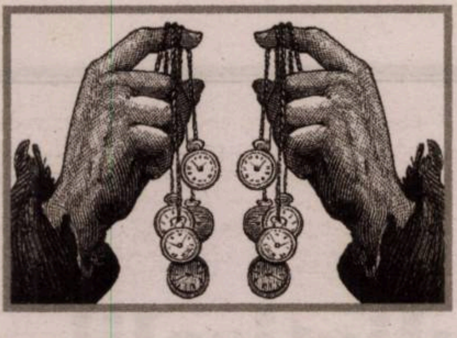

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Masa în Balcani (II)

Săptămîna trecută am început un rapid inventar al obiceiurilor culinare de pe la noi. Am vorbit despre „hipertrofia aperitivelor“. Continuăm acum cu încă două deprinderi caracteristice...

2) *Mîncarea tihnită („slow-food“).* Firii balcanice nu-i priește frugalitatea. Cel puțin cînd e vorba de masă. Chiar și „gustarea“ are un tipic potolit, sfătos, confortabil. Simplul fapt că „te poți încurca în aperitive“ arată cît de relativă e condiția temporală a unui ospăț incipient. Poți întîrzia ore întregi în preliminarii. E un obicei cu ecouri solide pînă în extremul Răsărit european unde „a lua o zacuscă“ evoluează ușor spre „a o face lată“. „Mizilicul“ e, frecvent, ditamai cheful. Masa nu e făcută spre a fi expediată. Nimic mai străin spiritului balcanic decît prînzul funcțional, „de lucru“ (pentru care bucatele sînt un pretext) și decît nutriția pripită, „pe fugă“, de-a-mpicioarelea. Nimic mai antipatic și mai barbar decît procedura „fast-food“, cu strămoșul ei „bufetul-expres“. Masa trebuie să fie tihnită, să-ți priască, să-ți meargă la inimă. Bucatele trebuie savurate, expuse provocator, vorbite. Comerțul cu ele trebuie, de aceea, să aibă durată și tabiet. Cu alte cuvinte, masa nu se justifică fără „co-mesenie“, fără o uleioasă colocvialitate, pentru care degustarea merindelor e de neconceput dacă nu e dublată de o simultană „degustare“ a partenerilor de ospăț. Iar pentru asta ai nevoie de timp. Timpul, însă, trebuie să fie „calificat“, consistent. Schema triadică a meselor curente (antreu, „fel principal“, desert) e, din acest punct de vedere, cu totul insuficientă. E nevoie de o ofertă mai diversă, mai nuanțată, mai agresivă. O frumoasă carte despre obiceiurile culinare autohtone anterioare modernității *(O lume într-o carte de bucate,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997) ne amintește că masa boierească cinstită includea 10-12 feluri. Chiolhanul urca la 60-70, iar marile praznice domnești nu se sfiau să propună circa 400 de „intrări“, ceea ce, firește, angaja un devotament de cîteva zile și nopți. Carevasăzică *„slow-food“!* Mîncare înceată, răgaz voluptuos. „Nu dau turcii!“ Vorbind de colocvialitate, nu vreau să spun că sporovăiala e obligatorie. Plăcerea de a fi împreună nu exclude dulci momente de tăcere solidară, de consimțire mută (lucru greu acceptat de eticheta civilizației apusene, mereu atentă să nu „cadă“ conversația). Îmi amintesc de un dejun oficial la Istanbul, patronat de președintele Demirel (un politician rafinat, *„vieux jeu“*, cu profil cărnos, dominator, de senator roman); era cald, ziua fusese încărcată, meniul se dovedea impozant. Nici turcii, nici românii nu aveau puterea să întrețină protocolul verbal strict necesar. Priveam toți în gol, sperînd că altcineva – vecinul, cei cu rang mai înalt sau, dimpotrivă, secunzii – va asuma obligația micii taclale de întreținere. Cum toți tăceau, atmosfera risca să devină stingheritoare. La un moment dat, unul dintre noi a încercat o manevră de salvare. „Ne cerem scuze. Programul a fost atît de plin, încît traversăm o oarecare pană de energie...“ Suleyman Demirel a lăsat să treacă o jumătate de minut și ne-a liniștit, apoi, patriarhal: „Ne simțim bine, sîntem buni prieteni și ne face plăcere să mîncăm împreună. De ce ar trebui neapărat să vorbim?“. Genul acesta de filozofie nu poate fi imaginat la Washington sau la Bruxelles. Integrarea europeană va pune tuturor țărilor implicate o mulțime de probleme. Între ele, problema acomodării stilistice dintre „fast-food“ și *„slow-food“* va fi mult mai complicată decît credem.

3) *Marginalitatea desertului.* După aperitivele torențiale și felurile grele, atracția dulciurilor e destul de palidă. Nu prea mai e loc pentru desfășurări ample. De aceea, se cultivă fie dulcele moderat al aluaturilor volatile (plăcinte cu brînzeturi ușoare, împletituri cu nuci și magiunuri), fie, dimpotrivă, dulcele intens, radical, concentrat, care, fără a ocupa mult spațiu, are efect prompt și – ca să spunem așa – fatal: cataif mustind de siropuri, baclava, halva, rahat. Comparată cu cofetăria vieneză sau pariziană, cofetăria sud-estului european nu excelează prin diversitate. Se poate spune că graficul mesei occidentale e unul ascendent: se începe cu delicatețe, se urcă pieptiș spre un apogeu proteinic viguros și se încheie artezian cu deserturi volubile, pestrițe, spectaculoase, stropite cu șampanii și vinuri dulci. Dar pînă și după acest episod rămîne loc liber pentru o treaptă suplimentară, tare, hiper-solicitantă: brînzeturi grele, necomplezente și – ca „digestiv“ – spirturi acute, licoroase sau seci, după gust. Traseul alimentar balcanic începe acolo unde cel apusean se termină. Sărătura și șnapsul vin la început, după care urmează o linie descendentă, o treptată, imperceptibilă stingere, cu detenta finală a prăbușirii între perne...

(...) Trebuie, totuși, să recunoaștem că bucătăria românească nu se identifică întru totul cu scenariul de mai sus. Toamna și iarna balcanismele hibernează, făcînd loc unor reflexe central-europene, asimilate *via* Transilvania. Scena se lasă dominată de silueta bonomă a porcului și valorifică maximal afumăturile, cîrnățăria, varza și cartofii. Primăvara și vara, însă, Bizanțul, în sens larg, recuperează terenul pierdut, etalînd pilafuri, ghiveciuri, plachii, musacale, zemuri acre (calde sau reci), salate și băuturi răcoritoare. În această cordială alternanță de modele aparent ireductibile se exprimă ceva din firea autohtonă: capacitatea de a petrece, răbdător, între imperii, combinînd, multicultural, arhaicul cu postmodernitatea, în așteptarea – străveche – a alinierii nord-atlantice...

■ ■ ■

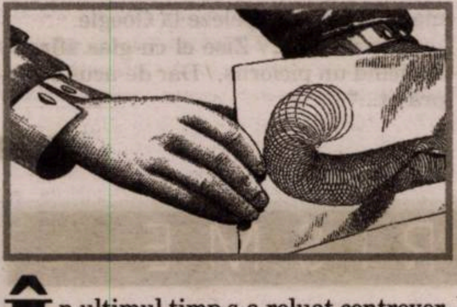

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Absurzi de-a dreptul

În ultimul timp s-a reluat controversa despre OZN-uri și extratereștri. Se pare că Pentagonul – instanță greu de contrazis chiar și de scepticii profesioniști – pretinde că au rămas consemnate în arhive numeroase fenomene zburătoare neexplicate, ba chiar inexplicabile în termeni omenești. *Există extratereștri și ei sînt printre noi* – iată deci prima știre pe care v-o dau, și eu cred că ea este îmbucurătoare: într-adevăr, gîndiți-vă numai cîte lucruri noi și minunate am putea învăța de la ființe în mod evident mult superioare nouă, de vreme ce ele au ajuns la noi și nu noi la ele. Există însă și o a doua știre, mai puțin fericită: e puțin probabil să ni se arate și să se anunțe, la o conferință de presă organizată, de exemplu, cu ocazia vreunui summit G7 sau la Consiliul de Securitate ONU, ceva de tipul: „Noi sîntem, am venit cu multă cheltuială tocmai din sistemul Sigma Sagitarii și ne cheamă cutare și cutare. Bucuroși de oaspeți?“. Pur și simplu nu cred că vor face asta nici acum, nici pe termen scurt, mediu și lung. De ce? Simplu. Fiindcă nu ne înțeleg deloc, fiindcă nu pricep nimic aproape din ce este omul, ce vrea el pe lume și de ce face el ceea ce face. De cînd ne cutreieră planeta (au așteptat cică vreo 30.000 de ani să ne deșteptăm puțin la cap) ne studiază și pricep din noi tot mai puțin. Și atunci, se tem să intre în contact cu noi. Înțelept, nu?

„De unde știu eu asta?“, întrebați. E o deducție, ce-i drept, dar foarte logică. Vezi mai bine cînd ești aproape de obiectul cercetat decît cînd ești departe de el. Noi sîntem mult mai aproape de noi înșine decît sînt ei de noi. Or, noi înșine nu ne înțelegem pe noi. Atunci, cum ar putea ei – atît de departe de noi nu numai fizic, dar și biologic și moral – să aibă șansa de a ne înțelege? Dar poate veți contesta faptul că am rămas și sîntem o enigmă pentru noi înșine? Nu e cazul. Să luăm un exemplu simplu, ca să vă demonstrez că am dreptate.

Sînt sentințe, îndemnuri, fraze, chiar mici texte foarte celebre, pe care toți le învățăm, le cităm necontenit, le menționăm pe nume, de cele mai multe ori le cunoaștem și le venerăm autorul, precum „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți“, „Cunoaște-te pe tine însuți“, „Nu produce suferință nici unei ființe“ ori chiar „Proletari din toate țările, uniți-vă“. Or, nimeni aproape nu le aplică în practică: nimeni nu-și iubește aproapele nici pe sfert cît pe sine; nimeni, cu excepția unor nebuni, nu se străduiește cu cunoașterea de sine; mai toți producem suferință, ba chiar adesea intenționat și în cantitate mare; în sfîrșit, chiar proletarii, dacă mai există pe undeva, sînt, au fost și vor fi cît de poate de dezuniți, oricît ar suspina bătrînii internaționaliști. În schimb, să luăm micul îndemn anonim și anodin „Spală-te pe dinți zilnic“. Toți sau o majoritate cel puțin îl aplicăm regulat. Nu se scriu cărți, tratate depre asta, nu se înființează și desființează secte și biserici, nu se țin predici, nu se fac războaie sfinte despre spălatul pe dinți, nu vin profeți în numele lui, așa cum e cazul cu iubirea aproapelui sau unirea proletariatului. „Păi, dacă exhortațiile din cărțile celebre, cu autori mari și răscitite, cad în vid, cred că spun savanții extratereștri, de ce le citesc, citează și menționează continuu oamenii ăștia? Invers, dacă pe celelalte, precum spălatul pe dinți, le practică regulat, de ce nu vorbesc continuu despre ele, de ce nu le menționează cu deferență autorul, de ce nu comentează biografia aceluia și nu o învață la școală ori n-o recită la slujbele religioase etc.? Așa-i că-s stranii oamenii?“

Îngăduiți să luăm un exemplu local: aud pe surse că extratereștrii ar fi comandat un sondaj de opinie prin care se cerceta cîți români auziseră de filozoful Gabriel Liiceanu. Destul de mulți, a sosit răspunsul. (Nu mi-au dat cifre.) O nouă întrebare cerea ca aceia care auziseră de Liiceanu să indice, cu titlul, cel puțin un text al acestuia. Marea majoritate au menționat destul de repede unul: *Apelul către lichele* (din 30 decembrie 1989, din revista *22)* republicat în multe ediții, retransmis în fel și chip, discutat, anunțat, reluat, pus pe site-uri, blog-uri și pe audiobook-uri, oricum menționat mereu chiar și după mai bine de treizeci de ani. Și s-a constatat că oamenii, chiar fără a-l fi citit mulți dintre ei, cam știu despre ce e vorba în el, că îl admiră, iar la întrebarea „Știți cine este autorul *Apelului către lichele?*“, un număr destul de mare știu să răspundă „Liiceanu“, chiar dacă altceva nu mai știu nimic. Dimpotrivă, nimeni dintre ei n-are habar cine a inventat spălatul pe dinți.

Toate bune, numai că nu trebuie să fii extraterestru ca să constați că, în timp ce aproape toată lumea se spală conștiincios pe dinți în fiecare zi, aproape nici o lichea n-a urmat niciodată îndemnul filozofului de a se manifesta mai puțin gălăgios în public și de a-și face, fie și prin tăcere decentă, *mea culpa.* Nici o lichea n-a decis să stea departe de viața publică nici atunci, nici mai tîrziu. Adică nici o lichea n-a decis vreodată să nu mai fie lichea. Dimpotrivă, lichelele au crescut în număr, putere și aroganță imediat după publicarea *Apelului* (pe care, de altfel, multe l-au lăudat nu o dată sub raport literar) și apoi s-au reînnoit generațional, proliferînd. Așadar, avem un *Apel* despre care cei mai mulți concetățeni – lichele ei înșiși ori nu – au auzit și, chiar dacă nu l-au citit, știu destul de bine la ce se referă; mai mult, pe care îl admiră și-l socotesc îndreptățit ca îndemn moral, atunci și acum; și totuși, aproape nimeni vizat nu l-a urmat nici pe atunci, nici mai tîrziu, și e cam sigur că nu e nici o șansă ca el să fie urmat în viitor și să vedem lichelele sfiindu-se deodată, după o lectură temeinică a *Apelului,* de lichelismul lor. Pe scurt, și *Apelul,* ca și alte maxime morale, s-a dovedit celebru și inutil.

Dacă noi totuși ne-am obișnuit cumva cu paradoxul ăsta, puteți fi siguri că extratereștrii – inteligențe depline cum sînt – nu reușesc să se împace cu gîndul că nu ne pot descifra. Desigur, sînt multe lucruri care îi încremenesc de uimire în OZN-urile lor cînd ne examinează, dar cel indicat de mine aici pare să fie unul dintre cele mai importante și el îi ține la distanță de noi.

Așa că întîlnirea de gradul zero se amînă indefinit. Și vina o avem noi, oamenii: pentru orice inteligență superioară și autentică sîntem imposibili, incalificabili, indescrifrabili – asta, ca să nu spun absurzi de-a dreptul.

■ ■ ■

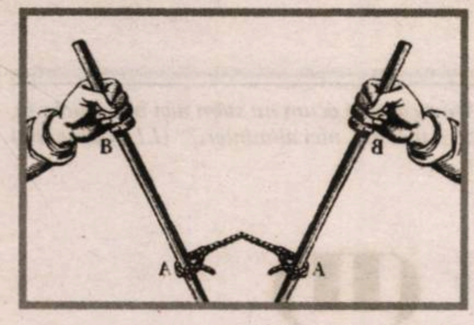

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Raport despre banalitatea plictiselii

●●● pentru c-a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti (păcat că Heidegger nu știa română, c-ar fi fost mult mai entuziasmat de basmele românești decît de Hölderlin), o vreme în care cititorii *Dilemei vechi* ar fi știut că titlul e o referință la cartea Hannei Arendt, *Eichmann în Ierusalim: Un raport despre banalitatea răului*. „Dar de-acuș, / Zise el cu glas sfîrșit / Ridicînd un picioruș, / Dar de-acuș s-a isprăvit...“ De-acuș, nu mai bag mîna-n foc cîtă lume știe că astea-s versuri din Topîrceanu, dar știu că multă lume vrea reforma educației, una care să nu mai fie bazată pe „memorizare“, ca și cum mașina ar putea merge fără benzină sau mintea omului fără informația „pompată“ și ea în școală.

Asistăm la o explozie a tehnicilor alternative de învățare, menite, chipurile, să stimuleze creativitatea de ambele părți ale catedrei: într-o devălmășie, profesori și studenți cîntă, dansează și bat din palme în timpul cursurilor. O clasă fără o prezentare Power Point și cîteva filmulețe pe YouTube este considerată, în ziua de astăzi, una fără sare și fără piper, dacă nu retrogradă de-a dreptul. Cum să menții interesul studenților obișnuiți cu *tweets,* Snapchat, *feednews* ș.a.m.d. – toate surse de informație punctuală, servită clipă de clipă, într-un ritm din ce în ce mai accelerat? A fi sau a nu fi plictisit(or) – iată noua dilemă hamletiană. *„Creative learning“* presupune, printre altele, îmbrăcarea în costume de epocă, de la togi la peruci pudrate, adoptarea unor roluri – de la Antigona la Benjamin Franklin – cu speranța că astfel de *„role-playing“* ar putea rezolva problema plictisului intelectual.

Trecerea la învățămîntul online, prin Zoom, MSTeams etc., din cauza pandemiei, a exacerbat fenomenul pînă la cote pe care, pînă deunăzi, le-aș fi numit paroxistice. Acum mă feresc de acest cuvînt ca dracul de tămîie, pentru că mi-am învățat lecția: de fiecare dată cînd zici „mai rău de atît nu se poate“, te-nșeli – se poate. Tare mi-e teamă că, și după sfîrșitul pîrdalnicei ăsteia de pandemii, tendința se va menține. La o primă vedere, e „rentabilă“, atît pentru profesori, cît și pentru studenți. Pentru profesori fiindcă ce poate fi mai lesne decît să predai de acasă, din fața unui computer, în loc să conduci o jumătate de oră sau mai mult doar pentru a ajunge la facultate? Pentru studenți fiindcă ce poate fi mai lesne decît să te conectezi la cursul online, de bună seamă cu microfonul tăiat și camera închisă, și, ascultînd cu o jumătate de ureche prelegerea, să-ți vezi între timp de-ale tale? Puțină lume mai realizează că aceste avantaje sînt un cadou otrăvit.

Pentru profesori fiindcă, încetul cu încetul, arta predarii va deveni o luptă pentru supraviețuirea celui cu cea mai mare priză „la public“. Profesorul se va transforma într-un *entertainer*. Despre studenți, ce să mai vorbim? Devenind, *de facto,* stăpînii actului educațional, nu vor avea decît de pierdut. Un discipol în, să zicem, artele marțiale, care își poate controla maestrul, nu va învăța niciodată cum să folosească forța loviturii celuilalt pentru a-și trînti adversarul la pămînt. La fel, un elev care își poate controla învățătorul nu va învăța niciodată nimic. Nici cine e Topîrceanu, nici cine e Hannah Arendt, nici cine e Shakespeare sau Homer.

„Luați un cerc, mîngîiați-l, va deveni vicios“, spunea Eugène Ionesco. Viciul, spre deosebire de virtute, nu presupune efort. De viciu „te lași dus“. Dacă vreți, viciul e „la vale“, iar virtutea – „la deal“. Și-atunci, să fim cinstiți și s-o recunoaștem: cîți dintre noi, puși în fața alternativei „la vale“ sau „la deal“, ar alege-o pe ultima, de bunăvoie și nesiliți de nimeni? Viciul, însă, are o problemă majoră: e plictisitor prin definiție. Și banal. „La vale“ se dau toți copiii, cu sania, dar cîți dintre ei vor încerca măcar să urce pe Everest? *(Notă: Departe de mine gîndul de-a ridica primul piatra – există și coborîri la vale făcute cu stil și aplomb.)* Spre deosebire de viciu, însă, efortul virtuții e orice, numai plictisitor nu. S-a plictisit cineva cînd s-a lăsat de vreun viciu? Optimistul din mine se încăpățînează să creadă că taman aici există o oportunitate care s-ar cuveni exploatată. Toată industria de *„entertainment“* e, de fapt, plictisitoare, altminteri oamenii n-ar schimba canalele și serialele în neștire. Dar asta se aplică și educației. Aparent paradoxal, dar e plictisitor să înveți „fără efort“, fără memorizare, doar cu bătut din palme, Power Point și panglici scoase pe gură. O învață, pe propria-i piele, orice copil. Vine o vreme cînd te scîrbești și de prea mult circ, și de prea multă înghețată. Cumva, însă, aceste constatări de bun-simț se pierd în noianul de reforme educaționale.

Da, ia ceva timp să memorezi că 7 x 7 = 49, că e la deal, dar îți este infinit mai util decît să socotești, fără memorizare, cît fac 7 + 7 + 7 + … (deja m-am plictisit). Da, nici tinerilor greci nu le era ușor să memoreze *Iliada* și *Odiseea,* dar o făceau – și ce să vezi? Platon a făcut Academia, Aristotel, discipolul său, Liceul, iar acum avem telefoane mai deștepte decît noi, pe care putem căuta și cît fac 7 x 7, și cum să mergem trei străzi să ne cumpărăm o cafea. Nu mai trebuie să memorizăm nimic, pentru că, vorba lui Pavel Stratan, „la vale-i mai ușor de mers“. Și iarăși, ce să vezi? Majoritatea doctoranzilor din America („furtul de creiere“) provin din țări din astea, retrograde, unde trebuie să știi „pe de rost“ tabla înmulțirii, cine-a fost Shakespeare sau Hannah Arendt (dacă știi și de Topîrceanu, cu atît mai bine).

Departe de mine gîndul că memorizarea în sine reprezintă o soluție ideală, altminteri am avea, cu siguranță, mai mulți doctoranzi europeni și americani în China decît invers. Vreau doar să ne redobîndim bunul-simț. După cum nu poți urca Everestul fără antrenament, nu poți gîndi dacă nu „mănînci“ informație. Pentru a căuta ceva, trebuie să știi ce cauți. „Nu Te-aș căuta, dacă nu Te-aș fi găsit.“ Creativitatea în absența unui efort educațional care implică memorizarea, de la „Înger, îngerașul meu“ la tabla înmulțirii și de la „Cățeluș cu părul creț / fură rața din coteț“ la viteza luminii „e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvîrșire!“.

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti, o vreme în care cititorii *Dilemei vechi* știau cine-a zis vorbele de mai sus fără să apeleze la Google.

„Dar de-acuș, / Zise el cu glas sfîrșit / Ridicînd un picioruș, / Dar de-acuș s-a isprăvit...“

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Prima și singura vizită a lui Hitler la Paris

Nu-i așa că Parisul este frumos? Dar Berlinul trebuie să fie făcut cu mult mai frumos, îi spunea Hitler arhitectului Albert Speer într-o seară de iunie a anului 1940.

De dimineață, cei doi făcuseră o scurtă vizită în Paris. Foarte de dimineață, foarte scurtă vizită. Prima și singura a lui Hitler, de altfel.

Secvența s-a derulat după capitularea Franței din 1940, unele surse istorice plasînd-o pe data de 23 iunie, altele pe 28 iunie. Pe lîngă arhitectul Speer, liderul nazist l-a luat cu el și pe sculptorul Arno Breker. Plus ofițerii aferenți.

La ora 6 a.m. delegația germană a aterizat pe aerodromul Le Bourget. La ora aceea (a istoriei), orașul era doar al lui Hitler. Pe lîngă faptul că era foarte devreme, străzile pariziene erau aproape goale și pentru că cei mai mulți dintre cetățeni se retrăseseră spre zonele rurale pentru a se feri de bombardamentele trupelor germane care invadaseră Franța.

Turul Parisului a durat mai puțin de două ore și jumătate, iar primul obiectiv pe care führer-ul a vrut să îl viziteze a fost Opera Garnier. Acesta era monumentul său preferat, drept urmare a petrecut vreo cincizeci de minute inspectîndu-i interioarele elegante. Fascinat de clădirea Operei, a plecat spre Biserica Madeleine, care nu l-a impresionat deloc, iar apoi grupul s-a oprit la Arcul de Triumf. Următorul loc vizat a fost Turnul Eiffel, admirat de delegația germană de pe esplanada Trocadéro. *Blitz*! Nu *Krieg*, ci *blitz-ul* aparatului de fotografiat, căci de acolo, cu Turnul Eiffel în fundal, au fost făcute numeroase fotografii pe care germanii le-au folosit ca material de propagandă.

După Școala Militară a urmat un alt obiectiv pe care Hitler ținea neapărat să îl vadă: mormîntul lui Napoleon de la Domul Invalizilor. A zăbovit cîteva clipe în fața monumentului, iar cînd a plecat a clasat momentul ca fiind *cel mai valoros* din viața lui. Aprecierea dictatorului pentru geniul militar al lui Napoleon era imensă.

Plimbarea s-a încheiat la Biserica Sacré-Cœur, după ce fusese văzut și Panthéon-ul.

Întors din vizita-fulger, Hitler i-a cerut arhitectului Albert Speer să realizeze un plan de reconstrucție a Berlinului. Își propusese *să distrugă* Parisul nu cu bombe, ci cu o arhitectură superioară. *Cînd vom termina de construit Berlinul, Parisul va rămîne doar o umbră,* a spus acesta.

Istoria, însă, avea pregătită o schiță ușor diferită...

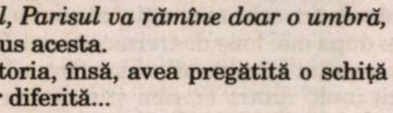

BARBURISME

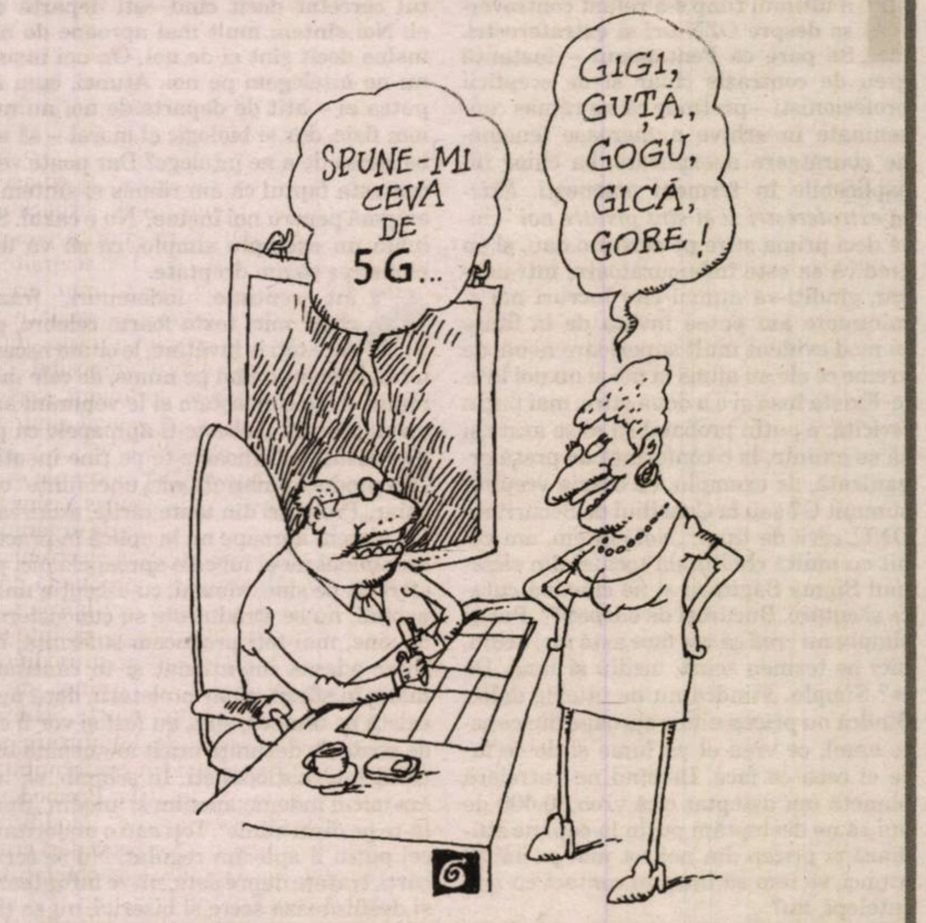
SPUNE-MI CEVA DE 5G...
GIGI, GUȚĂ, GOGU, GICĂ, GORE!

Desen de Ion BARBU

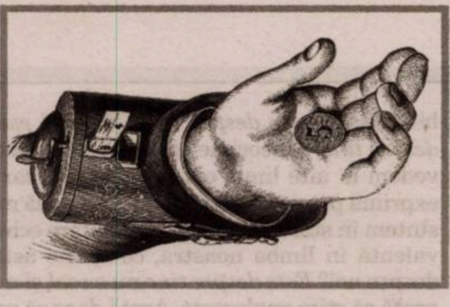

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Și bogații plătesc impozite!

Una din temele tot mai prezente în spațiul public, în ultima perioadă, este cea referitoare la sumele mici pe care le plătesc marii oameni de afaceri ai planetei în contul impozitelor. Există și o prelungire a subiectului care face trimitere la marile companii, despre care se spune că folosesc tertipuri legale pentru a micșora impozitele și taxele pe care le plătesc. Au fost date mai multe exemple de oameni de afaceri (Warren Buffett, Jeff Bezos sau Elon Musk) sau companii, precum Amazon, Google sau Facebook.

În România, fenomenul are accente particulare. Există deja un tip de folclor, care s-a creat în jurul companiilor străine, care susține că acestea obțin pe piața locală profituri mult mai mari decît în Europa de Vest și că trimit o parte importantă a profiturilor către statele de origine. Sînt deja axiome care nu mai trebui demonstrate și care, repetate la nesfîrșit, au ajuns aproape imposibil de contestat. O analiză serioasă ar arăta că rata profitului pentru companiile multinaționale prezente în România nu este mai ridicată decît pe alte piețe (chiar dacă pot exista excepții în diferite momente și în unele sectoare economice), iar transferul profitului în alte jurisdicții fiscale este, pur și simplu, nerentabil. Concret, orice specialist în domeniul fiscal poate confirma că nu are sens ca o companie multinațională să își mute profitul, dintr-un motiv cît se poate de simplu: România a avut în ultimii 15 ani una dintre cele mai scăzute cote de impozitare a profitului din Europa. Are sens să transferi profitul de la un nivel scăzut de impozitare la unul mai ridicat? Evident, nu.

Elon Musk

© wikimedia commons

Tema impozitării marilor averi și a companiilor multinaționale este, însă, reală, la nivel mondial. Ea apare mai pregnant cu ocazia crizelor. A fost cazul la criza economică din anii 2008-2010, se întîmplă și acum, la criza generată de pandemia de COVID-19. Statele lumii au nevoie de venituri bugetare mai multe și mai predictibile și sînt mai atente atît la marile companii, cît și la marile averi.

De altfel, președintele american Joe Biden a anunțat că va crește cota de impozitare pentru companii acolo unde se afla înainte de mandatul Trump (de la 21% la 28%). De asemenea, administrația Biden a anunțat și o creștere a impozitării pentru americanii cu venituri mai mari de 400.000 dolari anual.

Este, însă, o diferență între abordările legale de impozitare a veniturilor oamenilor de afaceri sau a profiturilor companiilor și interpretările eronate legate de plata impozitelor.

De exemplu, o analiză a unei organizații internaționale ajunge la concluzia că Warren Buffett a plătit impozit pe venituri de numai 0,1% din averea sa. Chiar dacă se precizează că nu este nimic ilegal, nivelul redus de impozitare este șocant pentru un contribuabil mic și onest care știe că plătește, procentual, mai mult decît 0,1%. Numai că analiza face o eroare. Raportează impozitele plătite la totalul averii lui Buffett, care este calculată în funcție de cotația la Bursă a participațiilor pe care le deține la fondul de investiții pe care îl administrează.

Lăsînd la o parte faptul că valoarea acțiunilor fondului de investiții poate să crească sau să scadă, mai important este că impozitul se plătește nu raportat la valoarea acțiunilor deținute, ci asupra veniturilor efectiv încasate. Adică sumele obținute din vînzarea unor acțiuni. Raportarea la acest nivel înseamnă un cu totul alt procent de impozitare (mult mai mare) decît cel menționat de analiza publicată. Este un lucru important, pentru că vehicularea afirmației că oamenii de afaceri cu averi mari nu își plătesc impozitele în mod corect sau că își optimizează agresiv suma plătită în contul impozitelor induce ideea că mediul de business, prin oameni și companii, este „ticălos“, „speculativ“ și „lipsit de empatie“. Ceea ce poate produce o falie adîncă la nivelul societății.

De altfel, la nivel mondial există inițiative concrete care au ca obiectiv impozitarea companiilor multinaționale și descurajarea practicilor de erodare a bazei impozabile. În același timp, există o serie de reglementări care se adresează practicilor firmelor de mutare a profiturilor, cum sînt prevederile legale privind prețurile de transfer sau creditele intra-grup. Cu toate acestea, diferențele de nivel de impozitare între jurisdicții fiscale sînt mereu atrăgătoare pentru companii.

Pe de altă parte, din dorința de a atrage sau de a păstra investitorii, statele au intrat și ele în jocul reducerii impozitelor. Astfel, o analiză a Fondului Monetar Internațional arată că, în comparație cu anul 1980, în medie, rata impozitului pe profit la nivel mondial a scăzut cu aproximativ 20%.

Ce este de făcut în această situație? Soluția pe care o văd statele cele mai dezvoltate, în acest moment, este introducerea unui impozit minim pe profit la nivel global. Sau, mai exact, în rîndul statelor dezvoltate, la care probabil se vor adăuga și o parte din cele emergente. Impozitul la nivel global va rezolva o parte a problemei: va opri cursa statelor de scădere a ratelor de impozitare și goana companiilor după taxe mai mici. În orice caz, este o abordare concretă. Iar în acest domeniu, ca și în multe altele, rigoarea și pragmatismul sînt mult mai eficiente decît populismul și informațiile eronate.

■ ■ ■

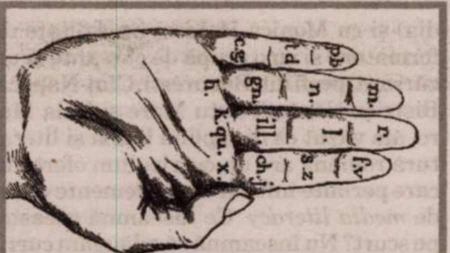

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Dragonul asiatic

Președinta Senatului Universității „Leagănul Civilizației“, doamna Maribella Surîs, era furioasă pe doi dintre membrii înaltului for academic – pe profesorul Stepariug Moftează, de la Civilizații Străvechi, și pe profesorul Vladimid Stripeț, de la Civilizații Vechi. Ea însăși profesoară la Civilizații Premoderne, Maribella își alimentase furia obiectivă (întemeiată pe motive concrete, ce se vor vedea mai jos) cu mici puseuri de subiectivitate, ivite din competiția specializărilor. Pe palierul subiectivității, un rol important l-au avut și cei doi vicepreședinți, profesorul Nerol Scarlatin – titular la Civilizație Modernă – și profesoara Taralamba Fredon – ocupanta Catedrei de Civilizație Postmodernă –, care credeau că disciplinele predate de Moftează și Stripeț nu aveau ce căuta într-o universitate euro-americană a secolului XXI. Îi repetau detaliul mereu doamnei Surîs, supralicitîndu-și, desigur, critica și pe fondul amintitelor defecte obiective, dezvăluite de cei doi. Care erau defectele în cauză? Două particularități comportamentale ale lui Stepariug și Vladimid, complet opuse, însă, în ochii Maribellei, în egală măsură antipatice și demne de oprobriu. În timp ce Moftează lipsea de la ședințe, Stripeț era prea prezent. Dacă absența în exces poate fi înțeleasă, prezența cu asupra de măsură trebuie cumva explicată. Vladimid Stripeț își făcea simțită personalitatea la ședințe într-un mod covîrșitor. Vorbea mult, criticînd, încontinuu, orice inițiativă administrativă sau legislativă. Expozeurile sale erau amănunțite, dar, deși aparent competente, imposibil de urmărit. Vladimid țipa deranjant, vocea urcîndu-i uneori atît de sus, încît simțeai nevoia să-ți astupi urechile.

La sfaturile machiavelice ale lui Scarlatin și Fredon, Surîs a convocat o așa-zisă „ședință de urgență“ în miez de noapte. Notificarea electronică a membrilor Senatului s-a produs la ora 22,30 într-o zi de sîmbătă. Întîlnirea fusese programată pentru ora 24. Se înțelege, au venit doar trei senatori, președinta și cei doi vicepreședinți. Ordinea de... noapte conținea un singur punct: „Schimbarea regulamentului de organizare și funcționare a Senatului, în conformitate cu noile cerințe ale Societăților Premoderne, Moderne și Postmoderne“. Modificarea viza introducerea unor prevederi cruciale în capitolul „Drepturile și obligațiile membrilor Senatului universitar“. Prima redefinea *prezența obligatorie* la ședințele înaltului for, aducînd completarea coercitivă: „La două absențe nemotivate, senatorul va fi exclus“. Aici, Scarlatin, cu nervii captivi în oala sub presiune, solicitase inițial excluderea „la zero absențe“. Surîs și Fredon, deși furibunde la rîndule, i-au explicat, cu o doză de rațiune în plus, că, în cazul în care introduceau prevederea, se demitea, practic, tot Senatul. Nerol, cedînd, a cerut „o absență unică“, dar nici așa nu a mers, colegele amintindu-i că lipsise și el *o dată* în actualul mandat. Spumegînd, Scarlatin a strigat: „Bine, atunci o absență și jumătate!“. Doamnele l-au liniștit din nou, observînd că „jumătatea“ în chestiune nu putea fi cuantificată, întrucît durata ședințelor rămînea variabilă, depinzînd de debitul verbal al lui Stripeț. În fine, asta i-a trimis la prevederea a doua. Dacă, prin limitarea absențelor, „îi puneau cruce chiulangiului de Moftează“, după cum s-a exprimat Maribella, găsiseră, iată, *in extremis,* un ac și pentru cojocul „nebunului de Stripeț“.

Cei trei au stabilit (după ce s-a liniștit Nerol care începuse iarăși să zbiere „zero secunde“) că „durata unei intervenții senatoriale nu va depăși un minut, depășirea ducînd la excluderea celui vinovat“. Astfel, îl crucificau, fără drept de apel, și pe Stripeț. Regulamentul a intrat imediat în vigoare. Ce să vezi însă? La următoarea ședință, Vladimid a apărut echipat în dragon asiatic, cu patru labe. A explicat că picioarele din spate îi aparțineau lui Moftează care *se prezenta* la Senat. Apoi, a adăugat că Stepariug este *agorafob* și *bun administrator,* iar el, prin contrast, *agorafil* și *bun orator*. Pînă acum, Moftează îi dictase în căști, de la distanță, ce să zică, iar el rostise tare ce i se transmitea, pentru a putea fi auzit de furnizorul de informații. Profesorii se completau deci reciproc. Moftează oferea competență și *know-how* administrativ, iar Stripeț retorică și curaj. Unul își trata agorafobia, celălalt își hrănea agorafilia. Împreună formau *un excelent senator* și, ca atare, în lumina noului regulament, urmau să vină la ședințe în costum de dragon chinezesc, singurul care îi cuprindea pe amîndoi în aceeași entitate. Stripeț a constatat că dragonul – nespecificat în regulament – avea dreptul la oricîte minute de *speech* și-ar fi dorit, întrucît nu putea fi exclus. Maribella s-a prelins moale sub masă, în vreme ce Scarlatin, cu ochii ieșiți din orbite, țipa victorios: „Arestați-l pentru expunere indecentă! *Agorafil* înseamnă adicția de a întreține relații intime în locuri publice“.

■ ■ ■

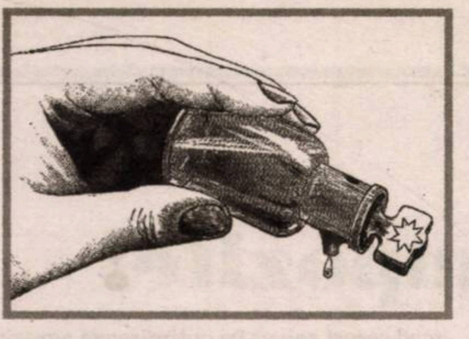

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Este despre tine“

S-a răspîndit foarte mult, în ultimii ani, un calc sintactic, o construcție care imită, cu elemente din română *(este despre)*, structura din engleză *is about*, folosită cu anumite valori speciale, extinse. Citatele de mai jos, culese de pe diverse site-uri și rețele de socializare (și ale căror surse exacte nu le voi mai indica, pentru a nu îngreuna lectura), aparțin, în mare măsură, unor texte traduse sau imitate, de tip „inspirațional“ sau „motivațional“. Oricine le poate verifica alegînd drept subiecte ale construcției cu verbul *a fi* cîteva cuvinte generale și abstracte, apte să producă banalități înțelepte. Zeci de mesaje au drept subiect *viața*: „*Viața nu este despre* cîte averi sau funcții strîngi, nici despre locuri aglomerate în care vrei să ajungi. *Viața este despre* oameni“; „*Viața nu este despre* ce tip de cărți îți sînt date, ci despre felul în care îți joci cartea“; „*Viața este despre* alegeri“; „*Viața aceasta este despre* a învăța“. Sursa tiparului sintactic obținut prin traducere cuvânt cu cuvânt e la fel de ușor de găsit, în mesaje sentențioase frumos desenate pe fundalul câte unui peisaj poetic și simbolic: *Life isn't about... Life is about...* Redefinirile poetico-filosofice vizează adesea semnificația sărbătorilor: „Crăciunul *este despre* dorințe împlinite“; „Paștele *este despre* oameni!“; „8 martie *nu este despre* flori“ etc. O variantă impersonală a tiparului (corespunzînd, în engleză, secvenței *it's about)* este cea legată nu de un subiect nominal, ci de un circumstanțial de timp: „*Astăzi este despre* colega noastră“; „*Astăzi este despre* iubire!“: „*azi este despre* ceea ce simți tu“, „*acum este despre* solidaritate, *despre* împreună, *despre* puterea de a face bine“, „*Acum este despre* tine“ etc.

Tiparul pare a fi foarte intens folosit în modelele de felicitări online, în care acționează desigur dorința de inovație, efortul disperat de a înlocui vechile clișee cu clișee mai noi, dintre care cel mai stabil este: „*Astăzi este despre tine*. La mulți ani!“. Și mesajele publicitare recurg la noul clișeu: „*Este despre tine* și despre cum peste 4.000 de profesioniști te pot ajuta“; „Aeroportul înseamnă mai mult decît avioane. *Este despre oameni!*“; „*Despre Noi* este despre binele animalelor“ etc.

Se știe că vorbitorii sînt mult mai sensibili la inovațiile fonetice, lexicale sau morfologice (din cuvintele noi, împrumutate și neadaptate) decît la inovațiile sintactice, avînd în general impresia că orice combinație între cuvinte este posibilă. Pentru cine ar avea îndoieli asupra corectitudinii, apare și o altă problemă: în acest domeniu nu este ușor de identificat o normă explicită. Nici măcar verificarea în dicționar nu aduce lămuriri, pentru că utilizarea prepoziției *despre* este descrisă tehnic și ilustrată prin sinonime aproximative: „(Introduce un complement indirect, un complement circumstanțial de relație sau un atribut) În legătură cu..., privitor la..., referitor la..., de...“ (DEX). O descriere mai amănunțită și aplicabilă la uz ar arăta că, în româna actuală, prepoziția *despre* este compatibilă doar cu verbe sau substantive care denumesc unele acte cognitive și de comunicare, introducînd referirea la un conținut exprimabil verbal: *a vorbi despre ceva, a întreba despre cineva; un text despre vreme, o idee despre situația actuală* etc. Construcția *este vorba despre...* are un sens mai general, indicînd un conținut sau introducînd o explicație. În corpusul online de română actuală CoRoLa sînt aproape 400.000 atestări ale prepoziției *despre* (nu foarte multe, în comparație cu cele peste 36 de milioane de atestări ale formei *de)*. Contextele sînt foarte clar delimitabile: *despre* apare în legătură cu verbele *a vorbi, a discuta, a spune, a povesti, a aminti, a scrie, a întreba, a auzi, a afla, a ști, a crede, a gîndi* etc. și cu substantive ca *detalii, date, informații, indicații, poveste, știre, articol, studiu, discurs, gînd, părere* etc.

Construcția a fost semnalată de echipa Dexonline, într-una dintre secțiunile site-ului conținînd indicații de cultivare a limbii: „*Astăzi este despre tine! Sportul este despre tine!* Uneori ne entuziasmăm cînd vedem în alte limbi expresii concise care exprimă precis un sentiment. Dar dacă nu sîntem în stare să găsim o formulare echivalentă în limba noastră, ce spune asta despre noi? *Este despre tine* nu e *cool* și nu arată că știm englezește. Arată doar că nu știm românește“. Autorii textului au dreptate: sensul construcției este perfect echivalabil în română. Pentru construcția cu subiect nominal, de tipul *is about*, cea mai simplă este traducerea cu ajutorul verbului *a însemna*. De exemplu, pentru un citat din engleză – „*Life is not about waiting for the storms to pass. It's about learning how to dance in the rain*“ (Vivian Greene), putem găsi atît calcul greoi și nefiresc în română („Viața nu este despre a aștepta ca furtuna să treacă, este despre a învăța cum să dansezi în ploaie“), cît și echivalarea perfect acceptabilă: „Viața nu înseamnă să aștepți să treacă furtuna, ci să înveți să dansezi în ploaie“. Pentru construcția de tip *it's about*, mai potrivită gramatical este de obicei formula *este vorba de*, care s-ar putea încărca din context și cu sensul figurat „a fi cel mai important lucru“. În alte cazuri, se poate recuge la traduceri mai libere: „a privi direct...“, „a se referi în primul rînd la...“, „a fi în centrul atenției“ etc.

Desigur, nu putem ști către ce se îndreaptă uzul construcției *este despre*. S-ar putea ca numărul foarte mare de mesaje clișeizate în care aceasta apare să ne obișnuiască pînă la urmă cu ea. Enunțurile care azi ni se par artificiale, stîngace și ușor enervante ar putea deveni doar banale.

■ ■ ■

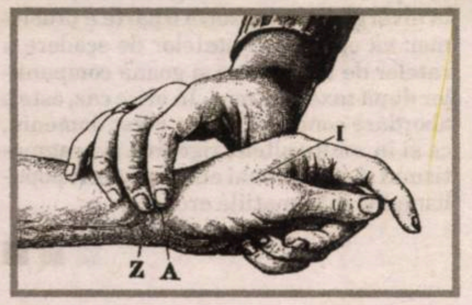

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Voi ce faceți prima dată cînd vă treziți?

Acum, cînd citiți acest articol, unii dintre voi vă aflați în primele ore ale dimineții, poate cu o cafea alături, în fața laptop-ului sau cu telefonul în mînă. Abia v-ați trezit, de cîteva minute. Care a fost primul lucru pe care l-ați făcut sau unul dintre primele? Ați deschis o rețea de socializare pe telefon. V-a apărut pe *feed* articolul meu, pe care eu l-am postat la ora 5 dimineața, cînd, la rîndul meu, m-am trezit. V-a atras poate titlul sau poate îmi cunoașteți rubrica și obișnuiți să-mi citiți oricum articolele. Ați intrat, deja, în mecanism. Sînteți și sîntem parte din rotițele care mișcă malaxorul uriaș al mecanismului mediatic.

Din nou, așadar, despre educația media. Nu este pentru prima dată cînd aduc în discuție acest subiect, probabil nu va fi nici ultima dată. Îl consider suficient de important pentru a-i da ocazia să fie vizibil în repetate rînduri, iar acum este un bun prilej. Iată de ce: în week-end-ul precedent tocmai am încheiat un curs de formare cu prima grupă de profesori care intră în mod formal în mecanismul de infuzare a curriculumului național cu elemente de educație media. Și, pentru cei care încă nu știu despre ce este vorba, voi face o trecere în revistă a istoricului acestui demers și o scurtă prezentare a conceptului pe care se întemeiază.

Educația media este un imperativ asumat la nivel global și european prin documente oficiale. În *Mass-media europeană în deceniul digital: plan de acțiune pentru sprijinirea redresării și transformării*, Comisia Europeană (CE) declară: „Educația în domeniul mass-media ar trebui integrată în programele școlare pentru a permite copiilor să utilizeze în mod responsabil serviciile de mass-media și să fie mai bine pregătiți să facă față amenințărilor impuse de violența și dezinformarea din online“. Măsurile din acest document sînt aliniate și complementare obiectivelor cuprinse în *Planul de acțiune pentru educația digitală pentru 2021-2027*, al cărui scop va fi să sensibilizeze și mai mult educația pentru a sprijini cursanții să își dezvolte capacitatea de abordare critică, de filtrare și de evaluare a informațiilor, în special pentru a identifica dezinformarea și pentru a gestiona suprasolicitarea cu informații.

Pe acest fond, un demers consistent de introducere a educației media în planul de educație național devine nu doar justificat, ci necesar și chiar imperativ. Dar etapele acestuia au rădăcini în anii din urmă, cînd Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) a demarat un program neacreditat la acea vreme, prin care s-au format 90 de profesori din toate colțurile țării în domeniul acesta al educației media. Cu acest prilej, le-am cunoscut și eu pe „fetele de la CJI“, așa cum spunem în limbajul nostru informal, căci m-am aflat și eu printre cei 90 de profesori selectați atunci. La acea vreme, „Programul de Educație Media“, care avea drept partener strategic de dezvoltare Romanian-American Foundation, își propunea așadar să infuzeze, prin acești profesori, curriculum-ul național cu elemente de educație media, ajutînd elevii să devină conștienți de mecanismele care stau la baza propagării informației în societate. Dintre cei 90 de profesori formați, care apoi au fost monitorizați de „fetele de la CJI“, inspectați la ore și prinși în diverse activități de dezvoltare a proiectului, o parte ne-am regăsit în anul din urmă în postura de dezvoltatori și apoi de formatori în cadrul unui proiect asumat național printr-un parteneriat oficial cu Ministerul Educației.

Concret, lucrurile stau cam așa: „fetele de la CJI“ – și le numesc aici: Cristina Lupu, Cristina Jamschek, Ioana Avădani –, cu sprijinul UNICEF și RAF, au reușit să pună la punct protocolul de parteneriat cu MEC, unde au găsit sprijin prin Anca Denisa Petrache, director în cadrul Direcției pentru Formare Continuă, și prin Monica Anisie, ministru la acea vreme, protocol care a permis scrierea și acreditarea suportului de curs „Introducere în educația media pentru profesorii de Limba și Literatura română și discipline conexe“ pentru nivelul liceal. Munca acestor oameni pentru finalizarea acestor etape a fost consistentă și de anduranță, dar a meritat. Din momentul acreditării, cursul devine oficial asumat de sistemul de învățămînt, căpătînd credibilitate și, mai ales, legitimitate curriculară. Astfel, puteau începe formările cu profesori care să asume diseminarea la nivelul claselor cu care lucrează ei. Mai întîi a existat o etapă în care școlile interesate au aplicat pentru a fi selectate în calitate de unități-pilot, apoi a demarat programaul de formare. Tîrziu în acest an școlar, astfel că, pe finalul său, au putut fi formate cinci grupe, cu formatorii aflați la dispoziție, înainte ca anul școlar să se încheie.

M-am aflat între formatorii care au lucrat în această etapă cu o grupă de cursanți în ultimele patru week-end-uri. Împreună cu Bianca Oanea (expert media) și cu Monica Halaszi (în calitate de formatori) și cu o grupă de cursante și un cursant, profi din București, Cluj-Napoca, Bistrița-Năsăud, Satu Mare și Baia Mare, am văzut că disciplina limba și literatura română are un curriculum ofertant, care permite infuzarea cu elemente ce țin de *media literacy*. Ce înseamnă aceasta, pe scurt? Nu înseamnă că adăugăm curriculum-ului național conținuturi noi, ci că utilizăm acele competențe și conținuturi care permit folosirea unor concepte specifice educației media: manipulare, fapt, opinie, politică editorială, jurnalism, jurnalist, interes public, interesul publicului, știre (inclusiv contrafăcută), dezinformare etc. E un demers proaspăt, care permite ieșirea din lumea textului înspre viața reală, iar cursanții l-au perceput ca atare. Am fost, cei trei formatori, foarte fericiți și emoționați văzînd la final cum colegii noștri profesori cu care am lucrat timp de patru săptămîni ne-au oferit *feedback* pozitiv, ca să o spun într-o manieră modestă. Efortul lor însă de-abia începe, căci de acum vor trebui să și aplice ceea ce au învățat, fiind la rîndul lor monitorizați. Dar sîntem siguri că o vor face cu drag, cu pasiune. Le mulțumesc și le mulțumim! A fost încă o ocazie să vedem devotamentul cu care profesorii se dedică unei profesii atît de dificile și atît de expuse, în cele din urmă, tocmai prin mecanismele media.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

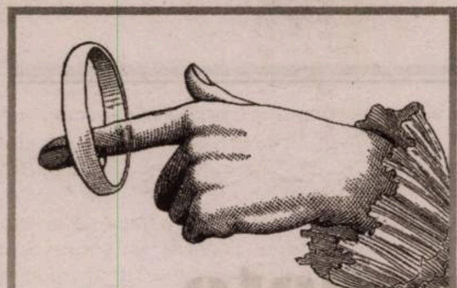

Selma IUSUF

legende urbane

Bucureştiul ca un tort

c. wikimedia commons

Sînt într-o relaţie de dragoste şi ură cu oraşul ăsta în care m-am născut. Ca, probabil, mulţi dintre locuitorii lui. E suficient să te uiţi la harta lui – o pleaşcă incert rotundă, în care sectoarele sînt tăiate dinspre centru spre margine ca feliile de tort. Suficient să te uiţi la harta metroului cu liniile şerpuind (cum îi zice franc prin popor) ca pişatul boului. Suficient să ieşi în stradă ca să-ţi bezmeticească mintea şi simţurile un contrast după altul, un paradox după celălalt.

Prin cartierele mai vechi, rar e casă care să semene cu cea de alături. Cariatide sau atlanţi monumentali cocoşaţi de cornişa vreunui acoperiş stau lîngă case modeste cu o singură fereastră în stradă, desfăşurate pe lungul unei curţi în care se înşiră pînă în spate alte locuinţe, cu alţi oameni, cu tot soiul de aranjamente locative precare. Floarea simbol a micilor curţi e leandrul, iar copacul părăsirii, ăl de umple de miros Bucureştiul din mai pînă în iunie, e oţetarul. Fiecare a construit după cum l-au dus mintea şi buzunarul, a peticit pe unde a putut, iar asta se vede în: termopane albe, ieftine, pe ceva cu pretenţii de pălăţel, o frumoasă scoică de sticlă de deasupra unei intrări căptuşită cu tablă cenuşie, magazii improvizate care ies neaşteptat din coasta casei, garduri din plexiglas din cel odios, ondulat şi semiopac. Pe lîngă clădirile vechi, imaginaţia nebună a unor arhitecţi ieşiţi din iad a proiectat orori numai bune să mîngîie orgoliile unora pentru care ce e dincolo de gardul lor nu există. Autorităţi indolente şi corupte au lăsat la liber combinaţii letale precum mîna curentă de scară din oţel inoxidabil cu gresie lucioasă, acoperişuri de toate formele şi culorile, bucăţi de trotuar revendicate prin proximitate de cîte unii, peticite cu faimoşii biscuiţi cărămizii fix cît ţine lungimea casei respectivului. Să fie frumos.

Mergeţi prin Colentina. O să găsiţi acolo o Indie mai mică, bazar turcesc, *suk* arăbesc, o machetă de carton, rigips şi tablă, plus viaţă care bate adînc sub coaja oraşului. Colentina mă întristează şi mă bucură deopotrivă cu terasele ei precare populate de o lume dubioasă, cu BMW-uri la mîna a doua din care bubuie muzică, cu tinerii din satele din jurul Bucureştiului veniţi să facă o sută-două din descărcat de marfă. Acolo e un precariat care n-a terminat şcoala, nu are nici un loc de muncă stabil şi trăieşte de pe o zi pe alta cît să-şi încarce cartela de telefon şi să prindă un pachet de ţigări. Adidaşi şi pantaloni de trening gri. Prin spate, pe străduţele care ies din bulevard, e Colentina rurală. Cu mici grădiniţe cu flori, cişmele în curte şi cîini răguşiţi. Cu oameni care fac un butoi-două de vin din bolta de vie, cu cea mai bună vişinată şi, posibil, cu cele mai gustoase tocane mahalageşti întîlnite vreodată de gură de om.

Teribilul sector 1 care geme acum sub gunoaie e altă poveste. Poate imaginea perfectă a acestui oraş schizoid. Dincolo de cîteva zone unde opulenţa caselor îţi intră în ochi, buzunare de sărăcie lucie se coc prin fundul curţilor. Probabil că n-o să vezi contraste mai mari nicăieri altundeva. Lîngă palatul Art Nouveau al unuia care are pază non-stop în curte, bone la copii şi servitoare prin casă, o să iasă din coşmelia ei tanti Maria în şlapi de plastic şi un capot cu florile fanate de timp, care crede că Iliescu e preşedinte.

Centrul cu bulevardul Magheru şi Brătianu e un tranzit trist. Acolo nu există nici un sentiment al locuirii. E trecere, traversare, e un scuipat de pe geamul maşinii. Trotuarele placate în bătaie de joc cu o piatră fărîmicioasă îţi clămpăne sub picioare. Nu există linie dreaptă în oraşul ăsta, iar turnatul asfaltului pare să fie un mister pe care nici un muncitor n-a reuşit să-l desluşească.

Peste tot şi peste toate tronează o administraţie ineptă pe care pare degeaba să încerci s-o schimbi din patru în patru ani. Măţăraia birocratică e înnodată pînă la descumpănire, corupţia e înfiptă adînc, pînă în miezul pămîntului, şi te apucă rîsul trist să vezi cum se heirupesc noii veniţi s-o dezrădăcineze ca pe ridichea uriaşă. Toată lumea sfîrşeşte cu picioarele în sus, cu ridichea şi mai bine înţepenită-n pămînt. Ţesutul social e rupt aici, e obositor să trăieşti în oraşul ăsta al meu, în jungla asta împuţită de care mi se face dor în secunda în care o părăsesc.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

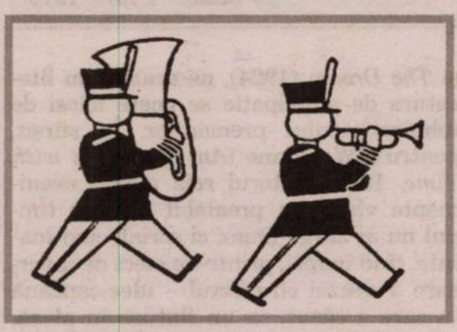

Cătălin ŞTEFĂNESCU

fără doar şi coate

Flautul neobrăzat

Vorbim tare. Foarte tare. Aşa e soiul, pe-aici, prin România. E foarte posibil ca în adîncurile fiinţei noastre, acolo unde sînt depozitate cuvintele întemeietoare „Noi sîntem români, noi sîntem aici pe veci stăpîni!“, să se producă o reacţie în lanţ care ne împinge să simţim nevoia fierbinte de a urla. Să se ştie că sîntem stăpîni. Să fie clar de la bun început pentru toată lumea. Urli din rărunchi? Eşti stăpîn, nene. Da, stimaţi vigilenţi cu spirit critic descătuşat, gata să sancţionaţi vehement păcatul atît de ispititor al *excepţionalismului*. Mai sînt şi alţii care urlă, pe la ei pe-acasă, prin ţările lor. Dar e ca şi cînd ai spune: „Hai să nu ne mai tratăm de hepatită, să nu-i mai dăm aşa de mare importanţă. Că există, slavă Domnului, şi pe la alţii. Nu sîntem noi singurul popor de pe lumea asta care face hepatită“.

Urlăm de dimineaţă pînă seara. Cînd vreunul dintre ai noştri vorbeşte mai susurat, îl întrebăm imediat dacă se simte bine. Dacă nu e bolnav. La fel şi dacă slăbeşte. Primul pachet de comunicare cu un cunoscut care a pierdut în greutate e alcătuit dintr-o constatare uşor îngrijorată şi-o întrebare din care ai senzaţia că ţi s-a pus deja un diagnostic grav: „Vaaai, măi, da' ce-ai slăbit! Aşa ai vrut tu sau...?!“. Copiii noştri învaţă să urle, aidoma puilor de pasăre care deprind zborul. Nu considerăm că sînt sănătoşi şi plini de vlagă dacă nu urlă aidoma părinţilor. Aşa înţelegem noi că trebuie să arate, să sune un act sănătos de comunicare. Aşa eşti în toate puterile şi te bucuri de viaţă. Urlînd. Ieşind în faţa blocului şi răcnind ca de pe-un deal pe altul. Numai în felul ăsta se poate împlini bucuria locuirii unui spaţiu în care mai trăiesc şi alţii. Strigînd. Făcîndu-i părtaşi la exuberanţa ta pe toţi nefericiţii din jur. Pe toţi triştii şi deprimaţii, pe toţi obosiţii şi extenuaţii care nu înţeleg că asta e cheia fericirii. Să urli din rărunchi, exprimînd prin toţi porii şi prin mobilizarea tuturor alveolelor pulmonare, că faci parte dintr-o familie fericită, plină de viaţă. Aşa ocupi tot spaţiul din jur, orice ungher pe care-l zăreşti, obligîndu-i pe toţi ceilalţi la fericire. La fericirea ta.

Fiind român, prin urmare şi pe veci stăpîn, ai o filozofie a locuirii care-ţi spune că poţi să faci la tine acasă absolut tot ce vrei. Poţi să răcneşti, să trînteşti obiecte, să intervii în spaţiul pe care-l ai în proprietate, făcînd „ceva frumos, deosebit“, şi, desigur, să dai găuri în pereţi, la orice oră, cu ajutorul obiectului care-ţi defineşte cel mai bine etosul naţional. Bormaşina. Fiind pe veci aici stăpîn, nu intră în calcul nici cel mai mic gînd referitor la faptul că trăieşti într-un spaţiu în care mai vieţuiesc şi alte fiinţe. Treaba lor. Nu vor să-şi asume în mod serios rolurile de stăpîni? Nu-i nimic, preiei tu iniţiativa şi le-arăţi cum se face. Umpli tot spaţiul cu prezenţa ta. Dar eşti plin şi de conştiinţa faptului că dai un exemplu strălucit, pe care tu însuţi îl contempli. Eşti spectatorul entuziast al propriei reprezentaţii în care nu joci, ci trăieşti din plin marele rol de compoziţie al românului citadin, stăpîn la el în ţară şi la el acasă. Aşa că strigăm pe oriunde ne-ai prinde. La bloc, pe scenele teatrelor patriei, pe străzi, în mijloacele de transport în comun, pe holurile spitalelor (vai, cît de frumos se strigă în spitalele noastre!), la televizor, în faţa elevilor, în instituţiile publice, pe terasele restaurantelor, în hoteluri, prin alte ţări pe unde ne ducem, totul e un strigăt prin care încercăm să anunţăm Lumea că existăm. Că sîntem români. Şi că sîntem aici pe veci stăpîni.

În vacarmul ăsta, ai zice că apariţia prin vecini a unui flaut ar putea fi o binecuvîntare. Ei bine, cine crede aşa ceva să poftească să şi-l ia acasă, unde e pe veci stăpîn. Să şi-l ducă acolo, să vadă cum e să asculţi ore întregi de arpegii, că vrei, că nu vrei, şi cum e să te „bucuri“ de a avea în preajmă un compatriot care cîntă la un instrument muzical de o asemenea fineţe. Dacă ai de lucru acasă, nu te văd bine. Îţi dau cel mult o săptămînă pînă cînd devii umbra celui care erai. Să ne imaginăm un scenariu. De fapt, nu ni-l imaginăm. E o relatare a unei situaţii reale. La parterul blocului se renovează (din nou!) un spaţiu comercial. Flexuri, ciocane, bormaşini, tot tacîmul. În jur, vecini care urlă, trîntesc uşi şi obiecte, mai găsesc şi ei de bătut nişte cuie, de dat nişte găuri, cîini care latră, fiecare în legea lui, uneori pînă tîrziu, în noapte. Nu există ore de respectare a liniştii sau alte anacronisme deastea. Doar sîntem stăpîni, nu?! Ca-ntr-o lume creată de un autor suprarealist, în debandada asta îşi face loc, uneori, şi-un flaut. Nu contează că e sîmbătă sau duminică. Domnul/doamna repetă. De auzit, se aude ca şi cînd ar fi lîngă tine. Blocurile noastre de stăpîni sînt nişte superbe cutii de rezonanţă. Deşi n-ai fi crezut, un flaut care execută aceleaşi arpegii vreme de trei ore îţi poate tăia prin cap aceleaşi felii adînci pe care ţi le face un ditamai flexul.

În mod paradoxal, flautul, pe care oricine l-ar asocia cu fineţea, cu delicateţea, se poate comporta ca un ciocan care-ţi bate-n moalele capului ore în şir. În timp ce domnul sau doamna exersează, fără să-şi facă cea mai vagă problemă, duminica după-amiaza, pe la 15-16, tu îmbătrîneşti accelerat şi-ţi vine să-l ajuţi pe muzician cu un pic de percuţie, dîndu-te cu capul de pereţi. Neştiinţa noastră de a ne locui oraşele a devenit o formă de ignoranţă obraznică, o prăpastie pe care o umplem cu vacarm şi cu un anumit fel de isterie. E foarte trist să povesteşti aşa ceva. Dar, după trei ore de ascultat primele acorduri din sublimul Preludiu la „După-amiaza unui faun“, îţi vine să te duci la Spitalul Clinic de Psihiatrie „Dr. Alexandru Obregia“, ca la o ambasadă a unei ţări civilizate, unde să ceri, politicos, azil politic.

***Cătălin Ştefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

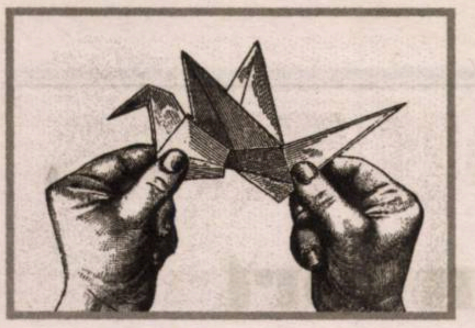

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Amestecate și mestecate

Vreau să vă povestesc cîte ceva despre ce-am mai *văzut-citit-auzit* în ultima vreme (o rubrică din *Dilema veche* se numea odată așa), cu alte cuvinte, să mai observ *pe ce lume trăim* (alt titlu de pagină din revista noastră).

În primul rînd, chiar în timp ce scriam acest text, l-am văzut pe fostul nostru coleg de redacție Cristian Ghinea care, în calitatea sa de ministru, a făcut praf PSD-ul de la tribuna Parlamentului, la discutarea moțiunii de cenzură pe tema Planului Național de Redresare și Reziliență. Cu un discurs elocvent și precis, a sintetizat întreaga realitate și cauzele pentru care PSD se opune din răsputeri acestui plan care, bine aplicat, i-ar strica toate mecanismele din care își trage puterea și prin care tinde să tragă și toată țara mereu înapoi. Răspunsul pe care a încercat să i-l dea un personaj ca Sorin Grindeanu (da, fostul premier ridicat, tăvălit prin noroi și iar ridicat de Dragnea e astăzi parlamentar) mi s-a părut denaturat și la fel de penibil ca autorul său. Iar, apropo, motivul moțiunii de cenzură e un proiect prin care România ar trebui să primească 30 de miliarde de euro.

Cu vreo săptămînă înainte, am văzut și am citit cum *s-a prăbușit* (!?) „cea mai frumoasă cascadă din lume“, cascada Bigăr. O știre care mi-a adus aminte de vestea care s-a răspîndit ca focul printre noi, pe vremea cînd eram copii, și care zicea că „a murit ABBA“. Am observat fără nici o mirare și cum, pe rețelele de socializare, s-a aruncat imediată vinovăția asupra unor instituții și, în general, asupra activității omului. Omul, această ființă care, nu-i așa, ar trebui stîrpită, fiindcă face atîta rău naturii. Niște mucaliți au atras atenția că, în realitate, de vină pentru „prăbușirea“ cascadei ar fi fost ursul Arthur. Noroc că în România mai sînt și alți urși mari și o mulțime de alte cascade frumoase, de care, deocamdată, „urlătorii“ și „duruitorii“ de pe Facebook n-au auzit. Ca să ajungi la ele trebuie să te desparți un pic de tastatură. În altă ordine de idei, poate ar fi bine de știut că, de cînd lumea, cascadele se surpă. Bine de știut e și că, în ciuda surpării, cascada Bigăr n-a fost luată de nimeni de acolo.

Dacă nu te sperie ce-i afară,
oricum, te sperie telefonul.

Dintr-un domeniu conex ecologiei e și știrea pe care am citit-o recent, cum că firma de automobile Porsche e anchetată de autoritățile germane pentru „posibile date incorecte privind consumul unor mașini pe benzină“. Iertată să-mi fie uimirea, dar eu n-am pomenit vreodată ca o mașină să se încadreze în promisiunile de consum ale producătorului. În cel mai bun caz, minciuna e mai mică decît te aștepți, dar e evident că testele în urma cărora se stabilește consumul se fac în niște condiții care nu pot fi niciodată reproduse în realitatea obișnuită. Ăsta pare să fie un fel de dat al lumii actuale, și atunci întrebarea logică este de ce tocmai Porsche sau de ce numai Porsche e investigat.

De auzit... într-o perioadă cu furtuni, am auzit afară tunete, ploaie și vînt puternic. Tot atunci, brusc, am auzit și soneria telefonului sunînd ca la balamuc. Era o alertă în care eram atenționat asupra codului portocaliu meteo, de furtuni și vijelii. Adică cine nu vede norii sau fulgerele și nu aude tunetele va auzi telefonul și va vedea mesajul. Dacă nu te sperie ce-i afară, oricum, te sperie telefonul. E ca faza în care, la niște inundații, o femeie povestea unui reporter că a văzut la televizor cum îi intra apa în curte și în casă.

În fine, tot recent am citit cum un scafandru din Statele Unite a nimerit în gura unei balene cu cocoașă. N-a văzut-o, dar a povestit că, după ce a simțit o lovitură puternică, s-a trezit brusc într-o beznă totală și a înțeles ce i se întîmplă. Putea să respire pentru că avea încă tubul de oxigen conectat. A început să se agite, în speranța că balena va reacționa cumva, iar în cele din urmă aceasta, jenată probabil de senzație, l-a scuipat afară, teafăr și nemestecat.

Ei bine, dacă poveștile anterioare spuneau ceva despre repovestirea, răstălmăcirea și transformarea în ficțiune a realității, istoria asta cu balena pare să fie despre o poveste care a devenit realitate. Povestea e veche și binecunoscută, ceea ce face să fie de-a dreptul curios că nici una dintre relatările pe care le-am citit despre acel scafandru nu face vreo referire la ea. E, bineînțeles, povestea biblică a profetului Iona, dar nici măcar cu Pinocchio nu s-a făcut vreo legătură. Se pare că nu doar în povești, ci și în realitate se mai întîmplă ca, uneori, cîte un om să mai fie înghițit de cîte o balenă. Și se mai pare că, în lumea de azi, oamenii sînt în pericol să înghită o mulțime de narațiuni prost mestecate.

■ ■ ■

ready made

„Cometa Hallei, care a băgat atâta spaimă în publicul credul, prin fel de fel de presupuneri ale astronomilor, trecând în drumul său fără a lăsà urme regretabile pe pământ, dovedește încă odată că știința are numai adevăruri epotitice și că singura religie creștină se bazează pe adevăruri absolute și neschimbabile, și în privința sfârșitului veacurilor.“

Luminătorul, Anul I, No. 20-21,
15 Iunie – 1 Iulie 1910

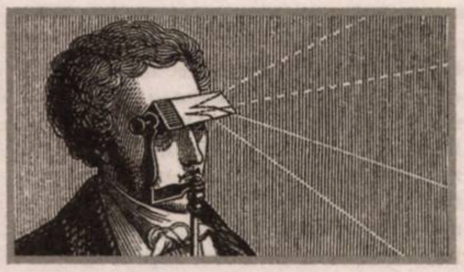

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Ce ascunde mantia oniromantului?

Într-unul dintre multele sale eseuri consacrate universului oniric, Roger Caillois ne spune că, pentru popoarele primitive, visul nu e profeție, ci constrîngere, nu înștiințare, ci prefigurare coercitivă. Cel care visează, ca și întreg universul, trebuie să se conformeze fantasmagoriei aflate în joc. De aici pînă la isteria viselor cu valențe presupus premonitorii – altfel spus, întrucît respectivele ar conține realitatea viitoare *in nuce,* hiperreale – nu e cale scurtă, ci bătătorită.

De-a lungul vremii, visul a fost privit ca un semnal divin descifrabil, datorită convingerii supraordonate că viitorul poate fi prezis, cursul său schimbat, nenorocirile evitate. La civilizațiile antice vorbim de instituționalizarea visului, existînd inclusiv un corp de funcționari însărcinați cu interpretarea, mai mult sau mai puțin divinatorie. Încă din mileniul II î.e.n. (Egipt, India, Babilon), apar așa-numitele și monotonele *Chei de vise,* care, în mod necesar, se opresc la elemente izolate sau cazuri unicat, pentru a deveni litanii interminabile. Oniromanția se practica în tot bazinul egeean, deja dintr-o epocă anterioară formării civilizației grecești. Însă deși a fost exercitată din perioada arhaică, prehomerică, prestigiul ei a fost inferior în comparație cu alte practici divinatorii. De exemplu, chiar dacă visele pot fi considerate uneori agentul fatumului, al sorții, geniul religios grec va găsi subterfugii pentru a scăpa de viitorul malefic pe care acestea îl anunță (printre tehnicile antidestin se număra povestirea lor lui Helios).

Apoi, oniromanții ajung niște privilegiați care dețin practic monopolul interpretării semnalelor divine. După ce la Hipocrate visele puteau fi folosite pe post de imagini ale stării de sănătate fizică (divinatorii în sensul de pronostic medical), în cadrul psihologiei lui Aristotel visul are virtuți precognitive cel mult stimulînd viitoarele acțiuni ale visătorului; într-un micro-tratat de istorie naturală intitulat *Despre profeția ivită în somn,* filosoful afirmă că visele nu sînt mesaje divine, ci au ceva daimonic – raționalist vorbind, ele aparțin legilor ființei și ale spiritului. Cu toate acestea, începînd cu elenismul și neoplatonismul, revine credința în visele profetice venite de la zei. Cu două secole înainte de Christos, în Creta proliferau tălmăcitorii sau „sfătuitorii în vise“. Cel mai cunoscut dintre ei, Artemidor din Daldis, ne-a lăsat *Oneirocritica,* un manual-compilație însumînd o tradiție multiseculară. La începutul volumului 3 al *Istoriei sexualității,* Michel Foucault se oprește îndelung asupra autorului: acesta „nu doar a strîns laolaltă lucrări nenumărate, ci a luat răbdător la pas buticurile pe care le țineau la răspîntiile lumii mediteraneene cititorii în vise și prezicătorii de viitor“. Pentru gînditorul poststructuralist, oniromanția se traduce prin citirea viselor, cu alte cuvinte printr-o lectură ce îngăduie descifrarea viitorului – devenit, așadar, text; avem de-a face cu o semioză prin care viitorul (semnificatul) ne dă semne folosindu-se de vise (dorite semnificante).

Peste secole, pentru părinții Bisericii, visele vin de la diavol în special. Evident, creștinismul va profera, cu coroana de spini căzută pe ochi, o interdicție generală a artei divinatorii, echivalată deseori cu vrăjitoria: chiar și presupunînd că visele ar conține premoniții veridice ale viitorului, îi rămîne interzis oricărui om să caute să le folosească. Dacă s-ar fi putut, cu siguranță că noua religie oficială nu s-ar fi dat în lături de la interzicerea visului în sine. Dar așa, fără centură de castitate onirică, pînă și papii cu sfinții visau. Te miri ce. Din fericire însă, perioada medievală n-a fost numai o gaură neagră pentru tot ce înseamnă galaxia visului. Stau mărturie cîntecele de gestă, unde, cînd visele apar, acestea nu doar că prezintă fățiș un simbolism animalier cu valențe premonitorii, ci sînt inclusiv descifrate. Visul renascentist va relua apoi oniromanția antică și arabă – cu nota că un Rabelais, de pildă, n-a pregetat să ridiculizeze cheile de vise cu simbolistica lor laxă.

Odată cu barocul, începe marea deplasare ce face ca visele să treacă din categoria profeției în aceea a amintirii (George Steiner). De aici pînă la Freud cu îndeplinirea unei dorințe refulate visînd va fi cale de-un pas. În decadentismul postromantic, visul e dat drept semn sau prevestire a unui destin de excepție. Povestirea *A Dream of Armageddon* (1901) de H.G. Wells, respectiv romanele *The Sleeper Awakes* (1910) și *The Dream* (1924), ne arată cum literatura de anticipație se poate folosi de tehnica visului premonitor. În sfîrșit, pentru J.W. Dunne *(An Eperiment with Time,* 1927), viitorul reia uneori evenimente visate în prealabil întrucît timpul nu ar curge liniar, ci serial, cînd înainte, cînd înapoi, printr-un efect de inversare a cauzei cu efectul – idee-capcană în care a căzut, ca un fluture în plasă, lepidopterologul aristocrat Vladimir Nabokov (vezi *Visele insomniacului*, traduse recent și la noi).

Astfel, oricît de aberantă, ideea conform căreia visul ar conține *in nuce* vreo fărîmă de viitor a fascinat ființele pieritoare din cele mai vechi timpuri și pînă mîine. Dar noi sîntem captivi într-o devenire îngustă. Ne degradăm, adică devenim. Avem viitor, adică murim, o luăm în fiecare zi de la capăt tîrînd visele după noi într-o făcătură de existență sortită eșecului. La urma urmelor, numai ființele înzestrate cu finitudine cunosc ideea de timp. La scară cosmică, timpul mai că nici nu există. De acolo, infatuarea umană de a se crede ființă depozitară de timp. Doar noi, muritorii, sîntem capabili să decretăm axiome ca asta. Iar despre ființele superioare, numai de bine. Oamenii își imaginează, proiectează, planifică, se înscriu într-un arc de cerc numit timp. Evident că într-o viață drămuită, prinsă cu ușa, evenimente încă neîntîmplate pot părea uneori anunțate, prefigurate – așa e cînd experiențele sînt limitate și ai visele, acest cocktail adunînd laolaltă vrute și nevrute, în acțiune continuă. Și în librăriile din viitorul îndepărtat se vor găsi, pentru că va fi cerere, în formate imposibil de imaginat, volumașe în genul cheilor de vise. Fie-le cititorilor somnul bun!

■ ■ ■

Coordonator: Marius CHIVU
Fotografii din arhiva familiei Pillat

Dinu Pillat

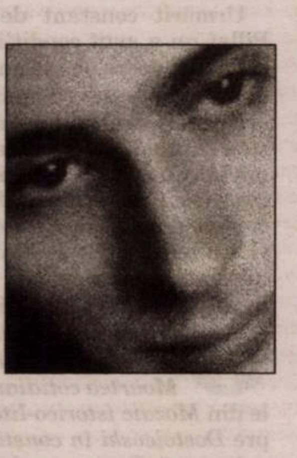

Texte și opinii de:

- George ARDELEANU (istoric literar)
„Obiectivul PION în documentele Securității din anii ’50“
- Carmen BRĂGARU (cercetătoare)
„Plecat și totuși inefabil aproape“
- Cosmin CIOTLOȘ (critic literar)
„Mai mult ca viața“
- Monica PILLAT (scriitoare)
„A avut soarta unui stejar plantat într-un ghiveci“ – interviu

argument

Biruința unei vieți

DILEMA
VECHE
Dinu Pillat

Dintre intelectualii grupați în ceea ce s-a numit Lotul Noica-Pillat, împotriva cărora regimul comunist a intentat odiosul proces din primăvara anului 1959, prozatorul, criticul și istoricul literar Dinu Pillat (19 noiembrie 1921 – 5 decembrie 1975) a primit pedeapsa maximă – 25 de ani muncă silnică și 10 ani de degradare civică –, dar a rămas printre cei mai puțin cunoscuți publicului larg, în timp ce operele unor N. Steinhardt, Constantin Noica și Alexandru Paleologu s-au tipărit și retipărit după ’89 și fiecare dintre aceștia s-a bucurat de recunoaștere, faimă și chiar anumite forme de cult.

Scris în 1948 și dat ulterior spre lectură unor cunoscuți, inculpați și ei în proces, romanul lui Dinu Pillat, *Așteptînd ceasul de apoi,* a fost unul dintre principalele capete de acuzare („crimă de uneltire împotriva ordinii sociale“). Eliberat din închisoare în 1964, în urma amnistiei generale a deținuților politici, Dinu Pillat a încercat să recupereze manuscrisul romanului, însă autoritățile comuniste l-au înștiințat că fusese distrus, iar el n-a mai încercat să-l rescrie. Romanul însă nu se pierduse, avea să fie descoperit și publicat în 2010, după mai bine de șaizeci de ani de la scrierea lui și după treizeci și cinci de ani de la moartea scriitorului. Dacă s-ar fi găsit și publicat în anii imediat următori Revoluției, poate că popularitatea lui Dinu Pillat ar fi fost pe măsura talentului și caracterului său.

Fiu al poetului Ion Pillat și al pictoriței Maria Pillat-Brateș, debutat ca romancier, doctorand și ulterior asistent al lui G. Călinescu la Catedra de Istorie a Literaturii Române Moderne a Universității din București, îndepărtat de la catedră în 1947 în urma unei restructurări pe criterii politice, ajuns șomer, pontator și casier la o cooperativă de praf de sînge, arestat de Securitate în 1955 și condamnat în procesul mai sus menționat, amnistiat în 1964 și reîncadrat ca cercetător la Institutul de Istorie Literară și Folclor, de unde avea să fie dat afară în 1975 și retrogradat ca documentarist la Biblioteca Centrală Universitară – viața și cariera lui Dinu Pillat s-au încheiat prematur în același an, în urma unui cancer, la fel de scandalos precum se desfășuraseră în ultimele aproape trei decenii.

Dosarul de față, prilejuit de centenarul scriitorului, reamintește toate aceste informații biografice și pune în discuție contribuția sa culturală, în încercarea de a-i contura portretul uman și intelectual și de a reafirma locul, important și unic, pe care Dinu Pillat îl ocupă în cultura română postbelică. (**Marius Chivu**)

Opera lui Dinu Pillat

Romane: *Tinerețe ciudată* (1943), *Moartea cotidiană* (1946) – aceste două romane, împreună cu *Jurnalul unui adolescent*, au apărut ulterior împreună sub titlul *Tinerețe ciudată* (1984), și *Așteptînd ceasul de apoi* (Humanitas, 2010). Studii și monografii: *Mozaic istorico-literar* (1969), *Ion Barbu* (1969), *Dostoievski în conștiința literară românească* (1976), *Itinerarii istorico-literare* (1978). Memorialistică: *Biruința unei vieți – Dinu & Nelli Pillat, pagini de corespondență* (Humanitas, 2008). La Editura Humanitas, Monica Pillat și George Ardeleanu au îngrijit Seria de autor „Dinu Pillat“ unde, între anii 2010 și 2015, a fost reeditată întreaga sa operă.

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Carmen BRĂGARU

Plecat și totuși inefabil aproape

„Biografia artistului începe, aș spune, nu cu anul nașterii, ci cu anul morții. Cine nu trăiește *post-mortem,* crescînd după aceea mereu, nu-i obiect de biografie“, era de părere G. Călinescu. Dinu, fiul lui Ion Pillat, este un exemplu în acest sens.

Evoluînd discret, dar sigur în primii 25 de ani ai vieții, ocultat apoi tot atîția din pricina noii orînduiri instaurate în țară, atunci cînd destinul și-a încheiat conturile cu el, în decembrie 1975, Dinu Pillat părea un marginal, cunoscut numai într-un cerc foarte restrîns. Și totuși, la aflarea morții sale au început să apară numeroase mărturii și veritabile declarații de admirație („un om de o rară noblețe și un cărturar dăruit cu o înaltă fervoare a spiritului“, „un închinător pasionat al Poeziei“, „spirit strălucit al mișcării noastre literare“, „avea ceva din Parsifal“) – nicidecum simple necrologuri – semnate, în cele mai importante reviste literare ale vremii, de nume precum Șerban Cioculescu, Nicolae Balotă, Al. Paleologu, Vladimir Streinu, George Muntean, Marin Sorescu, Mircea Ivănescu, M. Nițescu, ba chiar și de Veronica Porumbacu sau Mihail Petroveanu. Toți scriau despre meritele prozatorului, istoricului și criticului literar, dar mai ales despre cele ale omului remarcabil care fusese, fără să îl plaseze strict în descendența ilustrului său părinte, și acesta recuperat firav abia de un deceniu la acea dată.

Tot atunci, N. Steinhardt, copleșit de senzația pierderii unui înger păzitor, îi scria lui Virgil Ierunca la Paris o emoționantă scrisoare în care îi aducea la cunoștință trista veste și schița prietenului dispărut un portret moral desăvîrșit: „A fost un nobil, un om capabil de a ieși din sine, din belșug înzestrat cu minunata capacitate de a admira și de a-i vedea pe oameni mai buni decît sînt... Și cîtă discreție, cîtă delicatețe și detașare, cîtă neîncetată propensiune spre iertare, înțelegere, reținere numai a părților bune dintr-o operă sau din caracterul unui ins... Dacă voi putea și-mi vei îngădui, îți voi mai scrie despre el, încercînd să-ți redau ceva din incomparabilul farmec, din nespusa fericire a unei prietenii pe care mi-a acordat-o ca pe un dar nepămîntesc. Să nu-l uităm. Să nu-l uitați. Să nu uităm“.

Cine fusese cel care, fără o operă impunătoare, dar și fără compromisuri, aduna atîtea elogii la dispariție?

Se născuse la 19 noiembrie 1921 (fiind înregistrat mai tîrziu cu o zi), într-o familie ilustră, apăsătoare prin vechime și importanță politică, aflată la generația în care „spiritul de fermieri de tip feudal“ al Pillăteștilor și „vocația combativității politice“ a Brătienilor se estompaseră în tatăl său, poetul Ion Pillat, „primul tip de contemplativ pur“ din familie, și se altoiseră cu pasionalitatea mocnită, melancolia nedeslușită, discreția și adînca trăire a sentimentului religios ale mamei sale, pictorița acuarelistă Maria Pillat-Brateș (născută Procopie-Dumitrescu). După absolvirea cursurilor primare ale școlii „Clemența“ și apoi ale liceului „Spiru Haret“, pe băncile căruia „sfîrșitul copilăriei și începutul adolescenței vor rămîne ancorate pentru totdeauna“ – după cum se confesa în revista *Vlăstarul* –, a pornit în „cruciada aspră a propriului destin“, înscriindu-se la Facultatea de Litere și Filozofie. Aștepta de la aceasta mai degrabă un spor de autocunoaștere decît desăvîrșirea culturii care „nu reprezenta pentru el o datorie de familie sau o profesiune de credință, ci un mod de a exista“ (Lucian Valea). Printre studenții deveniți ulterior repere ale culturii românești (Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Virgil Untaru (Ierunca), Monica Lovinescu, Dan Cernovodeanu, Alexandru Balaci, Mihnea Gheorghiu, Dan Duțescu, Pavel Chihaia ș.a.), a cunoscut-o și pe viitoarea soție, Cornelia Filipescu, fiica unui fruntaș social-democrat.

Dinu Pillat, după detenție

Remarcat de G. Călinescu încă de pe băncile facultății pentru soliditatea informației, finețea spiritului și eleganța exprimării, Dinu Pillat va fi ales, imediat după absolvire, printre asistenții săi la Catedra de Istorie a literaturii române, alături de Ovidiu Papadima, Valeriu Ciobanu, Al. Piru și Adrian Marino. Neocolit de ciudățeniile histrionicului profesor, care altminteri îl prețuia, tînărul asistent se va atașa cu timpul atît de mult de acesta, încît îl va considera părinte spiritual, precum odinioară pe Ionel Teodoreanu și, mai tîrziu, pe V. Voiculescu. La 22 iunie 1947, Dinu Pillat își susține doctoratul cu două subiecte sugerate de Călinescu: *Contribuțiuni la biografia lui Ion Pillat* și *Romanul de senzație în literatura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*.

Printr-o ironie a sorții, doctoratul susținut exemplar nu-i va aduce o promovare, ci o degradare, postul său, ca și cel ocupat de Adrian Marino, fiind comprimate la 15 octombrie. Pierderea postului de la Universitate a reprezentat doar începutul grelelor încercări la care îl va supune viața în anii următori. Aflat într-un impas financiar din pricina șomajului forțat și a pierderii tuturor proprietăților familiei, cu o sănătate șubredă și multe guri de hrănit, printre care și o fetiță venită pe lume în 1947, Dinu Pillat a fost nevoit să recurgă timp de un deceniu la tot felul de soluții disperate, dureroase și umilitoare. Așa cum familia Logadi din romanul său, scăpătată în urma războiului, își vînduse biblioteca prin anticariate, și autorul *Morții cotidiene,* lovit de astă dată de războiul ideologic, va vinde numeroase obiecte de artă și de mobilier la talcioc, ca și cea mai mare parte a bibliotecii. Cumpărătorul unui important număr de volume a fost G. Călinescu, căruia fostul asistent îi scria asiduu în acei ani, propunîndu-i întotdeauna înaintea anticarilor lotul supus vînzării. Jena de a se afla într-o asemenea situație era depășită de greutățile materiale cu care se confrunta, iar durerea pricinuită de despărțirea de exemplarele rare din celebra bibliotecă a tatălui său era compensată în oarecare măsură de convingerea că ele își vor găsi un loc mai bun în biblioteca profesorului îndrăgit decît oriunde în altă parte.

Lotul Noica-Pillat

Cînd situația părea că se redresase prin încadrarea lui, în decembrie 1956, la institutul condus de Călinescu, a început teroarea arestărilor succesive ale cunoscuților, culminînd cu propria-i arestare din noaptea de 25 spre 26 martie 1959, de Buna Vestire. În jurul său și al lui Constantin Noica, anchetatorii vor țese două loturi, inițial distincte, ulterior comasate, în așa-numitul „proces al intelectualilor“, o înscenare și un avertisment dat tuturor celor ce mai îndrăzneau să iasă din front.

Principalul cap de acuzare l-a constituit, în cazul lui Dinu Pillat, romanul consacrat mișcării legionare, *Așteptînd ceasul de apoi,* pe care îl definitivase prin 1948 și care circulase în manuscris pe la diverși prieteni (Ion Caraion, V. Voiculescu, Toto Enescu) și critici literari (Călinescu, Vianu, Streinu). De fapt, vina majoră era cu totul alta. Greșise că se născuse într-o asemenea epocă și într-o astfel de familie. Prin origine și formație, prin întîmplarea de a avea rude în străinătate, prin refuzul de a aparține unui partid, prin felul său intransigent de a taxa orice încălcare a libertăților individului, prin credința în Dumnezeu, pe care nu înțelegea s-o ascundă, prin interesul pentru tot ce însemna fenomen cultural, în țară sau dincolo de granițele ei, prin dorința de a înțelege atît de controversatul fenomen legionar, prin frecventarea legațiilor și institutelor străine din București ca fin degustător de artă sau ca urmaș al poetului și omului de lume Ion Pillat, reprezenta – cum va constata și Cornelia Pillat peste ani – „o țintă exemplară pentru îndeplinirea luptei regizate de regimul comunist împotriva elitei intelectuale“.

În consecință, după o anchetă îndelungată și brutală (a fost unul dintre cei mai bătuți deținuți din întreg procesul), va fi condamnat, pe 1 martie 1960, pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale“, la 25 de ani de muncă silnică, 10 ani de degradare civică și confiscarea averii personale, ce se rezuma la acea dată la un ceas Doxa avînd cureaua ruptă... După cinci ani, patru luni și trei zile de detenție, al cărei blestem se metamorfozase spiritual în binecuvîntare, ca și în cazul prietenului N. Steinhardt, a fost eliberat printre ultimii în valul amnistierilor din 1964, reocupîndu-și în scurt timp postul de cercetător păstrat grație lui Călinescu.

Răgazul a fost însă scurt. Cu șase luni înainte de moarte, în urma unei restructurări de personal, a fost destituit din cadrul institutului, ajungînd să ocupe un post de simplu documentarist la Biblioteca Centrală Universitară. Boala l-a lovit fulgerător, murind la aceeași vîrstă nedreaptă la care se stinsese și părintele său. Decesul, survenit la 5 decembrie 1975, a fost înregistrat cu o zi înainte pentru simplificarea unor formalități, moartea luîndu-i înapoi, în cele din urmă, ziua „furată“ de el la naștere, cum se amuza să creadă.

Urmărit constant de nenoroc, Dinu Pillat nu a avut condițiile prielnice făuririi unei opere pe măsura înzestrării sale. În comparație cu opurile tatălui, scrierile sale – s-a spus – sînt „zgîrcit de puține“. Totuși, din ceea ce a rămas în urma lui, nu numai că „poți să deduci, să reconstitui portretul moral al omului“, cum credea el însuși despre opera mentorului G. Călinescu, dar se conturează și profilul unui scriitor aparte, venit dinspre literatură înspre critica și istoria literară.

O dovedesc *Jurnalul unui adolescent*, *Tinerețe ciudată* și, mai ales, *Moartea cotidiană*, dar și eseurile din *Mozaic istorico-literar* sau cel despre *Dostoievski în conștiința literară românească*. La un secol de la naștere și aproape o jumătate de veac de la moarte, o teză de doctorat ce îl are ca subiect *(Un destin împlinit,* 2000), un emoționant volum de corespondență *(Biruința unei iubiri. Dinu & Nelli Pillat,* 2008), romanul *Așteptînd ceasul de apoi* (2010), publicat după descoperirea în arhivele CNSAS a manuscrisului „arestat“ timp de cinci decenii, urmat de seria de autor (Humanitas, 2010-2015), un CD ce recuperează vocea scriitorului, citind articole și eseuri în diverse emisiuni radiofonice (2013), precum și numeroase colocvii, seminarii și conferințe, emisiuni radio, documentare de televiziune, grupaje în reviste literare, avîndu-l mereu în centru, grație demersurilor constante ale fiicei Monica Pillat de recuperare a dinastiei Pillăteștilor, precum și ale cîtorva literați definitiv marcați de amprenta sa spirituală, sînt tot atîtea semne de neuitare, dar și de creștere în posteritate. Îndemnuri din partea nevăzută a existenței, către urmașii conectați la o frecvență anume, pentru desăvîrșirea în absență a celui plecat și totuși inefabil aproape. Plenitudinea unui destin putînd fi dată și de lucrurile nerealizate cîndva, însă conturate, dacă nu chiar împlinite de eforturile concertate ale posterității.

Carmen Brăgaru *este cercetătoare în cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“ din București. A publicat studiul monografic* Dinu Pillat, un destin împlinit *(DU Style, 2000), volumul cu documente* Ion Pillat – european în țara sa, român în Europa *(MNLR, 2014) și a îngrijit eseul postum al Victoriei Ana Tăușan,* Poezia lui Ion Pillat sau lumina spirituală *(Limes, 2020).*

DILEMA
Dinu Pillat

George ARDELEANU

Obiectivul „PION”

în documentele Securității din anii ’50

Pentru mine, lectura Dosarului de Urmărire Informativă a lui Dinu Pillat a însemnat prima „luare de contact“ cu adevăratul chip al Securității. Trăisem 28 de ani în comunism, vorbisem cu prietenii sau cu alți cunoscuți de nenumărate ori despre Securitate, securiști, informatori, agenți, urmărire etc, aveam suspiciunile noastre despre posibilii informatori din jurul nostru, proiectasem diverse imagini asupra a ceea ce ar putea fi un asemenea monstru, însă în momentul în care am deschis volumele unui astfel de dosar mi-am dat seama că acele imagini pe care le proiectasem anterior erau ale unui monstru abstract, fantomatic. Luam abia acum contact cu *concretețea* monstrului.

În anul 2004 am mers la CNSAS ca să cercetez Dosarul de Urmărire Informativă a lui N. Steinhardt, în vederea redactării unei teze de doctorat, și cu această ocazie am aflat că cele 11 volume ale Dosarului nr. 207 sînt consacrate atît urmăririi lui Dinu Pillat (primul volum – integral, volumele II și III – parțial și volumul IX – conținînd înregistrări de convorbiri telefonice), cît și lui N. Steinhardt (celelalte volume). Desigur, DUI 207 este diferit de Dosarul Procesului Noica-Pillat (P336 – 21 de volume) în care, fiind vorba de un proces colectiv, compactarea documentelor este mult mai justificată. Am început, așadar, lectura cu primul volum, consacrat lui Dinu Pillat, iar efectul a fost bulversant.

Sînt trei mari corpusuri de documente care compun dosarul de urmărire a lui Dinu Pillat: primul dosar, deschis la 28 februarie 1956 și închis la 6 septembrie 1960 (cînd Dinu Pillat era deja în închisoare), al doilea, deschis la 14 iunie 1958 și închis la 7 ianuarie 1971, și al treilea, deschis la 7 ianuarie 1974 și închis la 24 aprilie 1975.

De fapt, după cum aflăm din primul dosar, Dinu Pillat era în vizorul Securității încă din 1954 și tot din 1954, după cum aflăm dintr-un alt dosar D13914, *Fond documentar*, se vorbea deja de un „lot Dinu Pillat“. Dacă adăugăm și perioada arestului, procesului și a detenției sale politice (25 martie 1959 – 28 iulie 1964), avem imaginea elocventă a unui intelectual indezirabil într-o Românie captivă, care făcuse, ce-i drept, din tema existenței captive o temă esențială a romanelor sale: *Tinerețe ciudată*, *Moartea cotidiană* și *Așteptînd ceasul de apoi*.

Documentele care compun un astfel de dosar (planuri de acțiune, rapoarte de analiză, note informative, note de filaj, cereri de verificare la cartotecă, schițe ale casei din strada Ion Țăranu nr. 6, fotografii, note de interceptare a convorbirilor telefonice etc.) sînt tot atîtea ecrane (în sens orwellian) în care era „prins“ – succesiv ori simultan – cel vizat. Parcurgîndu-le cronologic, avem imaginea coșmarescă a unui laț care se strînge treptat în jurul celui care avea să fie arestat pe 25 martie 1959.

Am selectat pentru acest Dosar două documente, care mi s-au părut relevante, din 1957: primul, un „Plan de acțiune“ din 4 martie, al doilea, o „Notă de filaj“ din 25 ianuarie (la care, de altfel, trimite și primul document: aflăm că Dinu Pillat fusese pus în filaj timp de o lună).

Planul de măsuri transmite, dincolo de ariditatea specifică unor astfel de documente, impresia unui regim de urgență: un întreg arsenal de mecanisme ale urmăririi (recursul la informatori care au fost deja recrutați – cel mai elocvent exemplu este cel al „Cleopatrei“, ale cărei note informative prevalează cantitativ în dosarul acestei perioade –, recrutarea de noi informatori din „anturajul“ lui Dinu Pillat, mizîndu-se, eventual, pe vulnerabilitatea acestora, interceptarea convorbirilor telefonice, instalarea mijloacelor de Tehnică Operativă etc.), care configurează un autentic război dintre un întreg Mecanism și un singur individ.

Două dintre problemele la care se referă acest document vor constitui, de altfel, capete de acuzare în procesul lui Dinu Pillat din 1960: suspiciunea de spionaj, determinată de relația de rudenie cu Mihail Fărcășanu (suspiciunea de spionaj era o marotă frecventă a Securității: orice relație cu persoane stabilite în străinătate devenea un pretext pentru a fi instrumentată) și trimiterea în Occident a *Memoriului privind aspecte ale vieții deținuților politici din lagărul Cavnic* scris de Ion Mitucă (viitor coleg de lot cu Dinu Pillat). Nota de filaj, ca multe note de acest tip, este un minuțios „jurnal exterior“, dacă se poate spune așa, în care mișcările și gesturile celui urmărit sînt înregistrate nu de „o străină gură“, ci de „o străină privire“. Un soi de focalizare externă de tip *Nouveau Roman*, în registru involuntar. Bucureștiul pe care îl cutreieră într-o zi de iarnă Dinu Pillat, captiv fără s-o știe, poate, a devenit deja anticamera închisorii politice.

***George Ardeleanu** este conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București. Este autorul monografiei* N. Steinhardt și paradoxurile libertății *(Humanitas, 2009), membru în colectivul editorial al Integralei N. Steinhardt și coeditor, împreună cu Monica Pillat, al Seriei de autor* Dinu Pillat *(Humanitas, 2010-2015).*

Plan de acțiune

în lucrarea Pillat Constantin zis Dinu

În cursul anului 1954 s-au obținut prin cercetări materiale din care rezultă faptul că numitul Pillat Constantin, cumnat al spionului și fugarului Fărcășanu Mihail, întreține legături secrete cu centrele de spionaj ale emigrației pe căi necunoscute de noi. Din materialele respective rezultă concret faptul că Pillat a transmis în străinătate un memoriu al fostului deținut Mitucă Ion în care acesta din urmă zugrăvea în mod tendențios situația deținuților din închisorile RPR. Recomandarea i-a fost făcută de fostul deținut Cernovodeanu Dan, bun prieten al lui Pillat.

În baza acestor materiale Pillat Constantin a fost luat în evidență și la data de 28 februarie 1956 i s-a deschis acțiune informativă individuală. În cadrul acțiunii s-au luat o serie de măsuri din care s-au obținut următoarele:

Au fost identificate rudele sale asupra cărora s-au strîns materiale. A fost introdusă pe lîngă familie agenta „Cleopatra“ cu ajutorul căreia s-au strîns materiale de studiu și identificat o serie de legături de ale acestora. S-a studiat din mijlocul anturajului său un element pentru a fi recrutat și care din lipsa materialelor compromițătoare s-a abandonat. S-a pus în interceptare telefonul din rezultatele căruia au fost identificate un număr de 4 elemente. Printre aceștia s-a stabilit că Pillat împreună cu alții se întîlnesc la Caraion acasă. A fost pus în filaj pe timp de o lună de zile din care au rezultat o serie de legături și adrese vizitate de acesta. Printre persoanele vizitate de Pillat este și numita Țarălungă Florica, gazda lui Caraion.

S-au luat materiale informative și de la alte servicii. Dintr-o sursă externă a rezultat că Pillat Constantin a fost indicat de numitul Banu Dumitru centrului de spionaj din Franța, ca om de încredere și pe care se poate conta. Printre elementele care au mai fost indicate de Banu mai figurau Caraion, Cernovodeanu și alții.

Pentru continuarea lucrării în scopul identificării canalului prin care a trimis memoriul se vor lua următoarele măsuri:

1) Se va continua verificarea elementelor apărute din filajul lui Pillat Constantin. Din elementele care vor apare ca materiale compromițătoare și care s-au văzut mai des cu Pillat, vor fi luate în studiu pentru recrutarea unuia dintre aceștia. Pentru a vedea care sînt mai apropiați de acesta se va folosi și interceptarea telefonului. Termen 30 martie 1957.

2) I se va deschide dosar de acțiune de verificare numitului Cernovodeanu Dan, eliberat recent din închisoare pentru a stabili activitatea prezentă. Termen 5 martie 1957. Se va studia anturajul lui Cernovodeanu din mijlocul căruia va fi recrutat un element. Termen 15 aprilie 1957. În eventualitatea că Cernovodeanu va apare ca element periferic în toată acțiunea, Pillat va fi studiat pentru recrutare. În cazul că va fi la fel de important ca și Pillat, acțiunea de verificare va fi transformată în acțiune individuală. Termen 10 iunie 1957.

3) Se va instala în colaborare cu tov. cpt. Niță Gheorghe, care are lucrarea Caraion, T.O. la domiciliul acestuia.

4) Va fi dirijată în continuare agenta „Cleopatra“ cu scopul stabilirii activității la domiciliul familiei Pillat precum și stabilirea altor legături ale lui Pillat prin exploatarea în orb de către agentă a soției, soacrei și mama acesteia.

5) Va fi recrutată numita Rădulescu Maria. Termen 10 martie 1957.

6) Va fi luată în studiu pentru recrutare actuala femeia de servici a familiei Pillat cu scopul de a fi recrutată. Prin ea se va urmări pătrunderea secretă la domiciliul acestuia.

7) Se va identifica numita Eliza care aduce pachete în care se găsesc și scrisori. După identificare va fi studiată în vederea recrutării. În decursul studiului se va urmări stabilirea modului în care îi parvin pachetele cu scrisorile în ele, pentru familia Pillat. Termen 1 mai 1957.

Căpitan Preda Ion, 4 martie 1957

Sursa: ACNSAS, Fond informativ, Dosar Nr. 207, vol. I, ff. 89-91.

Notă de supraveghere operativă

24.01.1957 de la ora 07:00 la 22:30

Activitatea obiectivului „PION“:

La ora 10:15 „PION“ pleacă de acasă, pe str. Ion Țăranu, Meteor și intră la debitul unit. nr. 680 de unde își cumpără un ziar, apoi merge la stația Meteor și se urcă în tramvaiul nr. 7, scoate bilet de 0,30 lei, avansează în față pe platformă și citește ziarul.

La stația Mihai Vodă, coboară, merge prin piața Mihai Vodă, Brezoianu, intră la Cofetăria particulară Mărculescu, din str. Brezoianu, unde servește o prăjitură fără a lua loc la masă.

După 5 minute pleacă de aici pe str. Brezoianu, bdul. 6 Martie, Calea Victoriei și intră la nr. 37 Palatul Telefoanelor, unde depune o cerere pentru obținerea unui telefon la domiciliu, după aceea pleacă și continuă pe Calea Victoriei, Aristide Briand, Biserica Enei, traversează în fugă bdul. Bălcescu și se oprește în stația de autobuz nr. 31 din fața Circului de Stat, așteaptă cca. 10 minute și se urcă în autobuzul nr. 31 mergînd pînă la stația Statuia Aviatorilor unde coboară, merge pe bdul. I.V. Stalin, str. Muzeul Zambaccian și intră la nr. 6 Institutul Endocrinologie C.I. Parhon, ora fiind 11:35.

La ora 12:45 pleacă de la Institutul Parhon pe str. Muzeul Zambaccian, I.V. Stalin și în stația de troleibuz Aviatorilor se urcă în mașina nr. 31 pînă în stația ITB Piața 28 martie, unde coboară, merge prin piață, apoi din stația 28 martie se urcă în tramvaiul 7 la cl. II-a și coboară la stația Fonteriei, continuă pe str. Fonteriei și intră la nr.15 (adresă cunoscută), ora fiind 13:15.

După 45 minute „PION“ pleacă de la adresa de pe str. Fonteriei și în stația Fonteriei se urcă în tramvaiul 7 și coboară în stația Sabinelor continuă pe Salvator, Ion Țăranu și intră acasă, ora fiind 14:15.

La ora 17:25 „PION“ pleacă de acasă împreună cu fetița și cu sania timp de 5 minute, se joacă cu fetița pe str. Salvator, apoi se desparte de fetiță și continuă pe str. Salvator, Sirenelor și intră la frizeria particulară cu firma Niculescu Gheorghe, din imobilul cu nr. 26. Aici se tunde, iar după 20 minute, pleacă pe același traseu și intră acasă, ora fiind 18:20.

La ora 18:30 „PION“ pleacă de acasă împreună cu soția pe str. Ion Țăranu, Ecolului, Uranus, 13 septembrie și intră la Farmacia Unit. nr. 71. Aici cumpără ceva și pleacă după 3 minute pe str. 13 septembrie, Uranus, din stația ITB Niță Stere se urcă în tramvaiul nr. 7 la cl. I, scot bilete și avansează pe platforma din față. Coboară la stația ITB Podul Mihai Vodă, continuă pe str. Inginer Anghel Saligny, traversează bdul. 6 Martie și intră la Spicul unde servesc timp de 5 minute două prăjituri, apoi pleacă pe bdul. 6 Martie și intră la nr. 24, scara I, et. VI, cum urci scările apartamentul din stînga, unde se găsește scris „N. Cantacuzino“, ora fiind 19:10.

De aici „PION“ împreună cu soția pleacă la ora 22:05 pe str. Zalomit, traversează bdul. 6 Martie, continuă pe str. Ing. Anghel Saligny, merge în stația ITB Podul Mihai Vodă de unde se urcă în tramvaiul nr. 7 cl. II, coboară la stația ITB Sabinelor și merge pe str. Uranus, Salvator, Ion Țăranu și intră acasă, ora fiind 22:30.

Supravegherea continuă.

Maior de securitate, Șeful Grupei, Serghei Gh.; Lt. maj. Duman Niculae

Sursa: ACNSAS, Fond informativ, Dosar nr. 207, vol. I, ff. 489-490.

DILEMA
Dinu Pillat

Cosmin CIOTLOȘ

Mai mult ca viața

Dinu și Ion Pillat, la Balcic, 1938

Ca în seriale: la precedentul Dosar al *Dilemei vechi* la care am contribuit scriam despre Ovid S. Crohmălniceanu, insistînd asupra vocației sale de biograf *en miettes*. Uitasem să spun atunci că autorul *Literaturii între cele două războaie...* avea, măcar sub raportul acestei înzestrări, un „geamăn“ exemplar. Îi separau, e-adevărat, patru luni (august-noiembrie), orientarea ideologică și, pornind de aici, un teribil clivaj de destin. Fiindcă, în vreme ce întîiul s-a aflat mai mereu „pe cai mari“, cel de-al doilea, Dinu Pillat, căci despre el e vorba, s-a văzut nevoit, cum se știe, să facă efortul de a se reintegra, pe cît se poate senin, în propria lui viață și în propriul lui scris. A reușit-o. Cu asupra de măsură. Fără resentimente, bucurîndu-se de succesul lui Crohmălniceanu aproape ca de unul personal. Stă mărturie o scrisoare din 27 noiembrie ’74:

„Pînă să ajung a obține pe undeva un spațiu publicistic în vederea unei recenzii, simt nevoia de a-ți consemna direct primele mele impresii după o pasionantă lectură a volumului în care vii să receptezi critic, într-o nouă perspectivă de amploare, după E. Lovinescu și G. Călinescu, întregul fenomen al liricii noastre interbelice. După cum vezi, întîmplarea face, la un interval de zece ani de cînd îți scriam fără a te cunoaște (la numai cîteva luni de la eliberarea mea din închisoare), îți este dat să primești o nouă scrisoare de la mine“.

Ce-l încîntă e amănuntul că volumul în cauză, dedicat poeziei, e „mai accentuat personal“. Ce-l nedumerește ține de tratamentul insuficient al prozatorului V. Voiculescu și (lucru firesc între specialiști) o suită de erori factuale (e drept că, revelîndu-le, Dinu Pillat se înșală el însuși atunci cînd se arată convins că Blaga a figurat pe lista scurtă a Premiului Nobel). Fără a fi excesiv în admirație și fără a brutaliza atunci cînd dezaprobă, Dinu Pillat rămîne cald-egalitar. Ca și cum echilibrul discursului l-ar privi în primul rînd pe el și abia în subsidiar pe destinatarul analizei sale. Și cum ar putea fi altfel de vreme ce modul său de a face critică se întîlnește fericit cu definițiile-portret la care aspiră Crohmălniceanu? Recitit acum, măcar prin cele două volume de intervenții reeditate la Humanitas *(Spectacolul rezonanței* și *Mozaic istorico-literar. Secolul XX)* și prin micromonografia *Ion Barbu,* Dinu Pillat se dovedește, înainte de orice altceva, un nemaipomenit *profiler*. Superior tuturor contemporanilor (Crohmălniceanu *included)* și substanțial diferit de maestrul absolut al genului (dar și al său propriu) care e Călinescu. Spun asta pentru că s-a vorbit adeseori de o posibilă filiație. Nimic mai fals! Însușirea era de la bun început în el și, risc să cred, ei i s-a datorat apropierea tandră de autorul *Dominei bona.* Relatată tîrziu, în 1965, prima întîlnire cu providențiala charismă călinesciană probează un simț de observație ieșit din comun:

„Pînă atunci îl știusem cum arată numai dintr-un desen al pictorului Ștefan Dimitrescu, reprodus în *Istoria literaturii române.* (Această schiță de portret datînd din epoca tinereții modelului valorifică bine finețea rasată a profilului său. Sub șuvițele unei coame leonine, linia frunții dominatoare se prelungește cu o mare puritate în conturul subțire al nasului grec. Ochiul privește undeva în adînc, cu o îngîndurare căreia răsfrîngerea ușoară a buzei de jos îi adaugă parcă un accent de tristețe)“. Și așa mai departe. Același ochi alert, regizoral aproape, în sens cinematografic, va decupa alte și alte detalii: o scenă în care, undeva în Ardeal, profesorul va cumpăra un set de pistoale de lut cu care va improviza false dueluri silvatice cu angajații săi de la Institut, o alta în care, șocat să nu-și mai recunoască, la Botoșani, una dintre casele copilăriei, magistrul va cădea, preț de o seară, într-o prostrație vecină cu depresia...

Să ne amintim: la Călinescu, recursul biografic avea numaidecît origine documentară (pînă și peisagistica presupunea consultarea unor monografii ale locului). Pentru Dinu Pillat, în schimb, viața (și doar ea!) valorează cît o arhivă, de nu cumva mai mult. Ce n-a trăit nemijlocit, ce n-a prins cu privirea și nu s-a constituit subiect de reflecție *în timp real* e secundar: contează, dar numai atît cît să umple un gol. Din unghi expresiv, e mai degrabă inert. De-aici și tendința (de natură, culmea, lovinesciană....) de a scrie mai cu seamă despre literați pe care i-a cunoscut. Începînd chiar cu una din cele două teze doctorale pe care le-a susținut și care îi e consacrată chiar tatălui său, Ion Pillat. Despre care, chiar din pagina a doua, aflăm că era într-un chip atît de natural aristocrat încît s-a dezinteresat de minuțioasa genealogie pe care i-o reconstituise generos Dan Cernovodeanu, rătăcind pur și simplu hîrtiile. *Tel père, tel fils!* Mărturia vie bate orice atestat și lasă în urmă orice țidulă. Astfel încît istoriile private, eventual de familie, țin locul descărnatelor date de stare civilă.

Cele două împrejurări din Primul Război în care poetul Floricăi a fost la cîțiva centimetri de moarte proiectează totul în regim magic. Iar asta pentru că, notează Dinu surprinzînd superstiția paternă, în ambele (adică și atunci cînd a supraviețuit, singurul, unei explozii de obuz, și atunci cînd s-a strecurat, subțire, prin fereastra unui vagon în flăcări), Ion Pillat purta cu el un „talisman“: o de tot nesemnificativă și inabil sculptată pasăre din lemn. În continuare, biblioteca lui, pe cît de ilustră, pe-atît de neorînduită, conținea un raft întreg de *National Geographic Magazine,* pandant al visului de a-și petrece bătrînețea într-o insulă din arhipelagul Cicladelor. Mitul „tradiționalistului“ Pillat, azi caduc, e dărîmat odată cu aceste informații pe care monograful se entuziasmează desfășurîndu-le în pagină. Delicate și abundente picanterii: că scria numai în pat și că se arăta grijuliu față de ciclurile și volumele sale (ordonîndu-le în așa fel încît numărul poemelor să fie multiplu de 9); că întreținea o afectuoasă corespondență cu mai toți marii poeți europeni ai momentului și că Rilke n-a mai sosit la București la invitația lui din pricina leucemiei; că remarcabilul poet al viei *(Calendarul...* e inegalabil) se mulțumea, la Balcic, să deguste un banal Murfatlar; că sociabilitatea lui admitea vizite bine măsurate în cercuri de prieteni și că numai cu intimii desăvîrșiți discuta în marginea poeziei.

Biograf de energii

Accentul e necesar: Dinu Pillat nu e un anecdotist, ci un biograf de energii. Nu degeaba există, în fiecare studiu al său, un capitol dedicat „epocii de formațiune“. E vorba, în fond, de un contur spiritual: cum anume și cînd și de ce s-a alcătuit, din puținul faptelor exterioare disponibile, sensibilitatea cutărui autor. (Insist: Călinescu proceda exact pe dos, subordonînd selecția datelor propriei sale viziuni critice.) Topîrceanu, de exemplu, ar fi deținut o impresionantă panoplie, din care nu lipseau nici puștile, nici carabinele, nici pumnalele, nici floretele, nici revolverele sau iataganele. Nimic decorativ: știa, pe deasupra, să le folosească. Era, zic martorii, un ochitor redutabil, mai expert chiar decît Sadoveanu, cel în casa căruia susținea periodice demonstrații, nimerind gămălii de chibrit (exact așa...) și găurind mere aruncate în aer. Față de vînătoare, totuși, se arăta reticent. Gîndul că va ucide îi stîrnea vinovății.

Nu-i de mirare: Dinu Pillat nu omite nici secvența în care un apropiat l-a găsit pe poet în genunchi, în grădină, urmărind de ore bune, prin lupă, o insectă. Este că se leagă?! Era, pe deasupra, în cel mai înalt grad pasionat de științe. Pînă într-acolo încît, scrie un săptămînal ieșean din 1924, realizase schema unui ansamblu optic care permitea vizionarea filmelor în relief. Nu-i o gogoriță de gazetar: Dinu Pillat descoperă și reproduce manuscrisul. Nu doar în materie de versificație Topîrceanu se dovedește un foarte subtil tehnician! Și nu doar în poezie captează „formula“, convins că paternitatea e volatilă *(Parodiile...* sale putîndu-se adesea confunda cu *originalul).* Student la filosofie, își amintește Ion Petrovici, Topîrceanu „cunoștea perfect toate controversele și teoriile, dar nu putea să rețină nici un nume de autor“.

Și medalionul dedicat lui Gala Galaction (a cărui proză e clarissim organizată și ierarhizată) scoate la iveală astfel de frînturi semnificative, din care chipul prelatului iese reproporționat. Cine ar fi crezut că, la publicarea romanului lui N.D. Cocea, *Poet-poetă,* viitorul teolog a flanat la Șosea într-o trăsură, aruncînd trecătorilor afișe publicitare? Sau că, în ultimul an de liceu, acesta se va da în vînt după cabotinul (de nu cumva chiar escrocul) Joséphin Sâr Péladan, cel adus cu surle și trîmbițe de controversabilul Alexandru Bogdan-Pitești să țină conferințe la Ateneu, spre încîntarea tuturor ezotericilor de ocazie din Capitală? Altundeva, suplul și elegantul Ionel Teodoreanu e revelat în ipostază de constant spectator al meciurilor de fotbal (așadar, subliniază Dinu Pillat, al reprezentațiilor teatrale) pentru a se putea rupe de rutina pledoariilor juridice. O formă, de astă dată, nu de relaxare, ci de anestezie fantastă și ecorșantă practică, într-un rînd, hiperestetul Vladimir Streinu:

„În 1950, bolnav de tuberculoză într-o formă deosebit de gravă, trebuie să se interneze la sanatoriul din Balotești, unde are apoi de suferit o toracoplastie, menită a-i scoate din uz întreg plămînul atins. De-a lungul operației de patru ore, pradă unor dureri cumplite, încerca să se abstragă din realitatea mizeriei fiziologice a momentul recitîndu-și cu voce tare, în limba engleză, versurile din *Corbul* lui Edgar Poe“.

La antipozii acestei întîmplări se situează Ion Barbu, cel care mărturisea că ultimele versuri care-i vor suna în minte la momentul final nu vor fi nici din Poe (știm, și el îl iubea pe american), nici din Rimbaud (datorită căruia a ieșit din lumea matematicilor pentru a se consacra literaturii), ci dintr-un bătrîn și delabrat lăutar pe care autorul *Jocului secund* l-ar fi auzit într-un tramvai articulînd melancolic: „Ce bine îmi era ca fată / Vorbeam cu toți, eram stimată“. Același Barbu care, în intervalele în care lipsea de-acasă, trimitea dragilor lui cățel cărți poștale ilustrate, cît (credea el...) să le aline dorul. Și, în sfîrșit, acela care, în 1951, lăsa, la Capșa, o scrisoare de protest care camufla un adevărat *Șir Hașirim* închinat cafelei:

„Nu vin la cafenea nici să fac afaceri, nici să stau de vorbă. Vin să-mi fac munca mea de matematician care are din păcate nevoie de excitantul cafelei. Mă costă bani și sănătate, dar nevoia e imperioasă. Filtrul care mi se servește uneori e o contrafacere. Desigur, apa dulceagă și neagră ce se aduce sub acest nume nu face 200 de lei! Declar că această neregulă aplicată mie, pentru care cafeneaua e un fel de cabinet de lucru, înseamnă pur și simplu *sabotagiu*. Lucrez în cadrul planului cincinal la un tratat de matematice (și, în calitate de scriitor, la o traducere din Shakespeare). Fac vinovați pe funcționarii puțin scrupuloși care falsifică filtrul de întîrzierea muncii mele“.

Mai mult ca viața: aceasta mi se pare că e definiția istoriei literare așa cum o înțelege Dinu Pillat.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M., 2021.*

„A avut soarta unui stejar plantat într-un ghiveci”

interviu cu Monica PILLAT

Stimată doamnă, faceți parte dintr-o familie care, vreme de mai multe generații și în moduri diferite (confiscarea averii, pușcăria și tortura, interdicții de tot felul), a avut de suferit crunt din cauza regimului comunist, traumele provocate neputînd fi cuantificate în vreun fel. Cu ce sentimente priviți înapoi la destinul familiei dumneavoastră?

Mă uit cu stringere de inimă înapoi, gîndindu-mă la încercările îndurate de familia mea, la cărțile arse din bibliotecile bunicului meu-poet, la mințile de elită care, dacă n-ar fi fost distruse, ar fi dat altă strălucire culturii și spiritualității românești. În același timp, mă luminează bucuria că pot vorbi despre rudele mele, ca niciodată înainte, în trecutul cenzurat de comuniști. Mi-a dat Dumnezeu privilegiul să fiu martora schimbărilor care acum ne oferă posibilitatea exprimării libere. Eu vin cu flacăra memoriei să îi *răzbun* pe ai mei în sensul pe care Constantin Noica îl atribuia acestui verb, și anume să readuc binele, eliberîndu-l de răul care l-a oprimat.

Romanul Așteptînd ceasul de apoi, *confiscat și crezut definitiv pierdut, a fost regăsit în arhiva Securității și publicat o jumătate de secol mai tîrziu. Tatăl dvs. a murit neștiind că acel manuscris mai există. Vorbea despre el, regreta că l-a scris, regreta că s-a pierdut?*

După cum mărturisea în scrisorile trimise soției sale, Cornelia, lui G. Călinescu și lui Ionel Teodoreanu, în vara anului 1948, Dinu Pillat socotea romanul pomenit ca fiind cel mai izbutit din tot ceea ce crease pînă atunci și se întreba înfrigurat ce loc urma să îi rezerve viitorul, în cuprinsul acestui gen literar. Nu bănuia, la acea vreme, că îndelung lucrata lui carte, începută în 1943 și finalizată în 1955, avea să devină corp delict în Procesul Noica-Pillat, intentat de tribunalul comunist intelectualilor. Nu își imagina nici că aproape toți cititorii ei clandestini urmau să fie arestați și condamnați la ani grei de închisoare, numai pentru că o parcurseseră și o discutaseră în ceasurile lor de confrerie culturală.

Romanului îi era dat să apară la lumină în 2010, după cincizeci de ani de la Proces, devenind, ca și *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt, o probă post-mortem a nevinovăției, o scriere-jertfă. A rămas în dosarul penal al lui Dinu Pillat, din Arhivele CNSAS, declarația de la ultimul interogatoriu din 1960, după care autorul aștepta venirea altor timpuri pentru a-și putea publica scrierea incriminată. După eliberarea din detenție, tatăl meu a încercat, prin anii '70, să recupereze dactilograma cărții, însă autoritățile l-au înștiințat că fusese distrusă. Nu a încercat să o rescrie. Ne spunea, însă, mamei și mie că, dacă s-ar fi încumetat să pună experiența lui din închisoare într-un roman, acela ar fi depășit cu mult, ca trăire și stil, *Așteptînd ceasul de apoi*.

Vremurile i-au fost teribil de potrivnice. Încă din 1946, după apariția romanului *Moartea cotidiană,* o bombă a căzut pe locul în care se aflau depozitate exemplarele și, astfel, ediția s-a epuizat în mai puțin de o zi. Soarta lui, ca scriitor, a fost, cum am mai spus odată, comparabilă cu cea a unui stejar plantat într-un ghiveci. Nu a avut nici timp, nici loc unde să crească.

Avea sentimentul frîngerii zborului ori al ratării?

Oare Iisus, modelul spiritual al tatălui meu, s-a considerat un ratat?

Cornelia, Monica și Dinu, 1975

Destinul familiei dvs. a fost marcat de condiționalul optativ. Cum ar fi fost dacă tatăl dvs. nu ar fi fost arestat și trimis la închisoare de unde s-a întors și bolnav? Ați putea specula pe marginea carierei lui în condiții de normalitate: ce-ar fi făcut (altfel), ce i-ar fi plăcut să facă?

Din perspectivă creștină, parcursul spiritual al lui Dinu Pillat a fost unul ascendent. După cum declara adesea, dacă ar fi fost să ia viața de la capăt, ar fi schimbat multe, dar la anii de închisoare nu ar fi renunțat, deoarece atunci a avut cel mai intens revelația lui Dumnezeu. Considera, de altfel, că detenția îi fusese dată ca să ispășească păcate numai de el știute. Cînd s-a întors acasă, nu își dorea decît să fie paznicul unei grădini, iar după o vreme, cînd și-a reluat lecturile și scrisul, s-a dedicat istoriei literare. Nu a mai inventat personaje, ci a scos din uitare pe scriitorii pe care îi admira și le-a făcut niște portrete impresionante. Cu dorul lui de aventură, a cercetat destinul romanului european, ca și tendințele din poezia română modernă, concentrîndu-se mereu asupra „celorlalți“. Crescuse în el un altruism cultural care îl făcea, la sfîrșit, să vadă în creația proprie un semn al vanității. Nu a lăsat în urma lui decît iubire. Dacă ar fi trăit în condiții normale, cred că ar fi continuat să scrie și studii critice, dar și romane care poate că l-ar fi consacrat ca autor de anvergură.

Din toată opera tatălui dvs., de care carte a lui sînteți, ca fiică, dar și ca scriitoare, cel mai mîndră?

Ca fiică, apreciez cel mai mult evocările și antologiile pe care Dinu Pillat le-a alcătuit din operele scriitorilor pe care îi purta în suflet: Ion Barbu, Ștefan Nenițescu, Ionel Teodoreanu, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, G. Călinescu, M. Blecher, Vladimir Streinu etc. De ce? Pentru că memoria iubitoare este ca răspîndirea luminii din lumină în Noaptea Învierii. Ea ne ține împreună dincolo de viață și de moarte. Ca scriitoare, sînt mîndră de romanul *Așteptînd ceasul de apoi,* deoarece e o scriere care demonstrează în mod exemplar cum ironia temperează lirismul, cum compasiunea și luciditatea aspră se corectează reciproc. Aceste strategii dau libertatea cititorului să își formuleze opțiunea proprie și să se edifice singur din punct de vedere etic. Îi mai admir stilul, cadența frazelor și dramatismul.

Mărturiseați într-un interviu faptul că tatăl dvs. ar fi vrut să vă povestească, dvs. și mamei dvs., prin ce-a trecut în închisoare, dar că nu l-ați lăsat. Mă gîndesc că poate ar fi avut nevoie să se elibereze de acel coșmar.

Nouă ni se părea de neîndurat să ascultăm ororile și umilințele prin care el trecuse, dar tata se eliberase de ele și le privea cumva de la distanță. Eu am crescut cu spaima că sîntem mereu supravegheați, că ce vorbeam la telefon se înregistra în altă parte, ceea ce pînă la urmă s-a dovedit a fi adevărat. Odată cu ieșirea din detenție, tata credea că lumea se schimbase, cînd noi ne mișcam, de fapt, într-o închisoare mai extinsă, doar aparent mai primitoare. Ne-a povestit totuși cîte ceva despre trăirile mistice și despre iluminările împărtășite de camarazii lui de suferință. Ne-a descris odată curtea lungă a închisorii în care deținuții erau scoși zilnic să meargă în șir, fără să scoată un cuvînt, sub privirile de oțel ale paznicilor. La început, nu fusese lăsat să doarmă nici un moment. Noaptea trebuia să stea pe marginea patului, cu lampa aprinsă. De cum se lăsa, ațipind, într-o rînă, venea gardianul să-l scuture și să-l silească să-și reia poziția de dinainte. A spus unui prieten (criticul Alexandru George) că s-a trezit cîndva în întuneric și nu mai știa unde era, dacă era copil sau bătrîn. Ca să-și dea seama, și-a trecut mîna pe față și a simțit că îi crescuse barba. Iar altădată, a povestit surorii sale, Pia, cum, după ce s-a înapoiat în celulă, stîlcit în bătăile care îi însoțeau interogatoriile, a văzut pe ușă crucea lui Iisus.

Cum a privit trădarea lui Călinescu, în ce fel l-a marcat și cum s-a produs reconcilierea?

La Facultatea de Litere, Dinu Pillat a fost studentul lui G. Călinescu care, în timp, i-a devenit mentor. Mai apropiat, ca fel de a fi, de profesor decît de tatăl său, s-a considerat totdeauna fiul spiritual al marelui critic. Să nu uităm că studiul despre romanul românesc de senzație, ca și portretul pe care Dinu Pillat i l-a făcut părintelui său, i-au fost impuse de celebrul îndrumător, ca subiecte ale tezei de doctorat, către sfîrșitul anilor '40. Afecțiunea pe care i-a purtat-o, deopotrivă, l-a determinat pe G. Călinescu să îl ia ca asistent la catedra de la Facultate, iar mai tîrziu să îl angajeze la Institutul de Istorie Literară și Folclor pe care îl conducea pe la mijlocul anilor '50.

Îmi aduc aminte ziua cînd tata a venit acasă consternat și i-a povestit mamei cum s-a lepădat Călinescu de el în fața colegilor de la institut. Din oportunism, dar și din teama de a nu-și pierde el însuși poziția privilegiată, acordată de regimul comunist, Călinescu s-a distanțat public de tata, cu cîteva zile înainte de arestarea lui, în martie 1959, dar tot el l-a reprimit, fără șovăire, la institut, după detenție, în toamna anului 1964, salvîndu-l profesional și uman.

Avea înțelegere pentru cei care făcuseră compromisuri?

Nu știu dacă tata a avut înțelegere pentru cei care au făcut compromisuri cu autoritățile de atunci, dar, în dosarul penal de la CNSAS, am găsit consemnat răspunsul lui la întrebarea oficialului care îi propusese să semneze, la eliberare, un pact de colaborare cu Securitatea. A declarat atunci că el are un singur stăpîn, pe Dumnezeu, și nu poate primi ordine de la altcineva.

Odată întors acasă și confruntat cu noul statut, ce-i lipsea cel mai mult din viața de dinainte? În cel fel l-a schimbat întreaga experiență a interogatoriului, torturii, detenției?

Îi lipseau prietenii din trecut, serile de lecturi din casa lui Barbu Slătineanu, după-amiezele la doctorul Vasile Voiculescu care ne citea din sonetele închipuite după Shakespeare sau din fascinantele sale nuvele. Și primul, și al doilea muriseră după torturile și umilințele din închisoare. Ceilalți care supraviețuiseră detenției se temeau să se mai întîlnească. Însă, treptat, s-au strîns în jurul nostru alți oameni extraordinari. De unii, printre care Nicu Steinhardt, Sergiu Al-George, Nicolae Rădulescu, Sebi Munteanu, Dinu Pillat se apropiase în anii pușcăriei, pe alții, cum erau Dan Cernovodeanu, Ion Caraion, Pavel Chihaia, Alecu Paleologu, Teodor Enescu, poetul Ștefan Nenițescu, ieșit și el din închisoare după cincisprezece ani, îi știa mai dinainte.

Apoi au început să vină în vizită la noi colegii lui de institut: Barbu și Simona Cioculescu, George Muntean cu Adela Popescu, Viorica Nișcov, Marin Bucur cu Victoria Ana Tăușan, Dorina și Liviu Grăsoiu; în cîte o seară, se arătau la noi fie Ștefan Augustin Doinaș, fie Marin Sorescu, fie Virgil Nemoianu ori Mihail Petroveanu. Tata le devenise tinerilor din acea vreme un reper de spiritualitate și de cultură.

Fiindcă era atît de credincios, pe Dinu Pillat experiența traumatizantă a închisorii nu l-a mutilat sufletește. L-a adîncit și l-a făcut mai bun și mai cald cu cei din jurul lui. L-a distrus însă fizic, deoarece s-a întors acasă cu mari dureri de stomac, iar în timp, loviturile care i se dăduseră cu ranga i-au provocat cancerul la oasele capului.

Spuneați într-un interviu că tatăl dvs. s-a întîlnit la un moment dat cu cel care-l torturase în închisoare. Puteți relata circumstanțele acelei întîlniri și consecințele ei?

În cartea de amintiri a Corneliei Pillat, *Ofrande,* îți pot reține atenția două scene: una se petrece într-un parc. Părinții mei se plimbă pe o alee, cînd, deodată, tata îi arată mamei pe un domn surîzător care se joacă gingaș cu fetița lui în apropiere. Este chiar unul dintre torționarii cei mai cruzi care-l chinuiseră în închisoare.

Cealaltă scenă are loc pe stradă, în dreptul cimitirului Bellu. Acolo tata îl vede trecînd pe un alt torționar, la fel de nemilos. Îi întinde mîna și îi spune: „Te-am iertat“. Omul se albește la față. După cîteva zile își pune capăt vieții.

Aș mai vrea să știi că în fiecare seară tata se ruga cu ardoare pentru torționarii săi. Străbătea cu pași neliniștiți odăile, cu chipul încrîncenat de durere. „Cum poți să te rogi pentru cei care ți-au pricinuit atîta rău?“ îl întreba mama. El răspundea: „O fac deoarece pentru ei nu se roagă nimeni“.

(versiunea integrală a interviului poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat de Marius CHIVU

Nelli drag / Dinu drag

Dinu Pillat a cunoscut-o pe Cornelia (Nelli) Filipescu în anul 1941, pe vremea cînd erau studenți și colegi la Facultatea de Litere și Filozofie din București. La momentul schimbului epistolar reprodus în cele ce urmează, cei doi încă nu erau căsătoriți. Dinu Pillat tocmai terminase de scris al doilea roman al său, Moartea cotidiană. *Al Doilea Război Mondial încă nu se terminase.* ***(M. C.)***

15 mai 1944, Isvorani

Nelli drag, am sfîrșit romanul zilele acestea.

Încă o etapă interioară lichidată, încă un roi de obsesii de care m-am eliberat, încă ceva din mine care s-a dus, într-un fel. Acum mă simt gol, epuizat, ostenit, cu ceva din dezorientarea tristă a omului care – după o lungă călătorie – se reîntoarce în orașul existenței sale de aievea, unde s-a născut și unde va muri într-o bună zi.

Și este teribil de deprimantă această reintegrare în real, mai ales cînd realul de astăzi a ajuns atît de precar. Orice gînd de viitor, orice plan, orice iluzie pare pentru prima oară zadarnică. Capacul fatalităților imanente se poate închide dintr-o clipă într-alta asupra destinului fiecăruia din noi. Astfel, am ajuns să trăiesc numai cu gîndul întors în amintire, ca acei bătrîni pentru care viitorul nu mai poate aduce nimic.

Singurii oameni cu care mă întîlnesc pe aceste meleaguri sînt Paul și Dana Dimitriu, refugiați la o vie din apropiere. Discutăm la infinit, căutînd astfel să fugim pentru cîteva ceasuri de panica perspectivelor interioare solicitate de realitatea de astăzi și mai ales de mîine.

Epoca Predealului de astă-iarnă ni se pare la toți epoca unui paradis pierdut, de care parcă ne desparte acum o veșnicie.

Nelli, mai ții minte ziua plecării noastre? Cerul mediteraneean, decorul limpede al munților ninși, zăpada, zîmbetele în soare din fața aparatelor fotografice, fîșîitul mătăsos al schiurilor coborînd pentru ultima oară de la cota 1800 m.

Te sărut ca niciodată. Dinu

23 mai 1944, Predeal

Dinu drag, am primit scrisoarea în care-mi vestești că ai sfîrșit noul tău roman. Te felicit din tot sufletul și pasiunea cu care l-ai scris face să se înțeleagă dinainte calitatea lui.

Îmi pare rău că nu am posibilitatea să-l citesc și eu, însă mă mîngîi cu gîndul că într-o zi vom fi iarăși împreună și te voi putea asculta citindu-mi-l. Nu știu dacă voi fi la înălțime să-l pot înțelege într-adevăr, totuși îmi voi da toată silința, pentru a fi astfel mai aproape de tine și pentru a pricepe sufletul omenesc sub aspectele pe care tu le cunoști mai bine decît mine. Sper că ești mulțumit de ceea ce ai realizat și că astfel ai găsit o adevărată împlinire.

Regret că mi-am pierdut pentru o dată cumpătul și că ți-am trimis ultima scrisoare. Îmi dau seama că s-ar fi putut să te doară și că ar fi trebuit să mă gîndesc mai mult la tine decît la propriile mele încercări. De vină sînt numai temperamentul meu, cam sălbatic uneori, și dorul de tine, care probabil trecea atunci printr-un moment de paroxism.

Dinu, acum vreau să-ți mărturisesc că m-a durut cel mai mult faptul că din ultima scrisoare te simt descurajat și abătut. Ar trebui să fii fericit că ai reușit să dai viață lumii interioare, pe care o simțeai atît de tumultuos zbătîndu-se în sufletul tău. Dar poate că nu te-am înțeles eu bine, poate că ești numai istovit ca o mamă ce a dat naștere unuia din copiii săi.

Dinu, nu te gîndi cu tristețe la timpurile grele ce vor veni și nu-ți întoarce sufletul și privirea nostalgică la zilele care au fost odată. Și eu am făcut pînă acum la fel și nu mi-am dat seama că astfel fiind sufeream mai mult și că elanul și dorința de viață lîncezeau. Uneori credeam că nu voi mai avea nici o plăcere să trăiesc viitorul. Acum însă am impresia că încep să mă trezesc.

Cornelia Ene-Filipescu, studentă, 1942

Dinu, Cornelia și Monica, 1952

Îmi dau seama că nici nu am trăit îndeajuns, nici nu am fost încercată destul pentru a căpăta sensul adînc al vieții mele pe pămînt.

Te rog, cu toată căldura sufletului meu îndreptat numai către tine, să nu te lași învins de ceea ce conștiința ta îți spune că e nedrept și fără înțeles. Te rog, pentru ceea ce ești și vei fi tu, să nu cedezi astăzi. E trist atunci cînd nu ai pentru ce lupta – însă atunci cînd știi ceea ce vrei să împlinești – să nu te lași înfrînt de micile oboseli și îndoieli sufletești trecătoare.

Cine știe dacă la sfîrșitul încercărilor de azi nu-ți vei simți sufletul ca nou-născut, înțelegînd mai bine și viața, și oamenii, și pe tine însuți. Abia de acum poate că vom simți într-adevăr viața, în toată urîțenia și mizeria ei reală.

Nu știu dacă mă mai iubești tot atît de mult ca altădată încît să păstrezi aceeași încredere în mine. Eu te iubesc mult, mult, ca întotdeauna. Nelli

27 mai 1944, Isvorani

Nelli drag, îți scriu din chioșcul din vîrful viei, unde am început acum transcrierea romanului.

Mă aflu parcă pe muntele Ararat, așteptînd sfîrșitul potopului. Dar nicăieri, de niciunde nu se arată vreun semn de curcubeu. Și bieții oameni nu au nici măcar o Arcă, asemenea cu aceea din vechime, pentru a scăpa de valul care crește tot mai amenințător…

Cînd nu stau aplecat asupra paginilor de caiet – verificînd și punînd la punct textul redactat în prima formă –, stau trîntit undeva prin iarbă, cu ochii la cer. Rămîn așa ceasuri întregi, față cu infinitul. Este o senzație stranie, încercată odinioară în fața mării. O descătușare, o ieșire din tiparele spațiului și timpului, o eliberare de contingențe ca înainte de moarte.

Ciudat, în acest *tête-à-tête* cu infinitul, mă retrăiesc, ca niciodată, amintirile, desfășurîndu-se ca un film pe ecranul pînzei albastre.

Astfel, am călătorit din nou prin toată Grecia. Am revăzut din nou Balcicul, cu dealurile de mucegai și marea ca nicăieri. M-am dus din nou la Miorcani – bietul Miorcani! –, în al cărui peisagiu și atmosferă mă simt mai bine decît oriunde, totul de acolo însemnînd parcă un echivalent plastic al sufletului meu. Ți-am cumpărat din nou ghiocei de la țigăncile de lîngă statuia Brătianu. Am făcut din nou excursia la Cernica. Am fost din nou la lacuri în seara ireală, cînd ne-am sărutat pentru prima oară.

Am asistat din nou la toate filmele văzute în comun. (Pînă și *Cartacala* – ultimul – ce frumos mai era!) Am audiat din nou orele lui Oprescu, Basil, Dard, Vianu, Ralea, Caracostea. Am plecat din nou împreună la Cîmpulung, ca să o vedem pe Jeny. Am mîncat din nou la Mon Jardin în „patru“, sărbătorind apariția primului meu roman. Am ascultat din nou în apartamentul lui Tinel *Frühlingsrauschen*. Am stat din nou la tine, la Predeal. Am mers din nou cu tine și cu Bibi la filmul de la Scala cu Fernand Gravey. M-am îmbolnăvit din nou de gripă, așteptîndu-ți vizitele cu înfrigurare. Am dansat din nou împreună, de ziua lui Cora. Ne-am sărutat din nou în biserica din cartierul tău. Am vărsat din nou paharul cu vin roșu, pătînd somiera patului tău...

A fost odată ca niciodată... Și dă, Doamne, să vină mai repede zilele cînd toate vor fi din nou așa!

Te îmbrățișez cu iubirea de totdeauna, Dinu

27 mai 1944, Predeal

Dinu, îți pot spune cu certitudine că a venit Primăvara și pe la noi. O spune toată natura și ciripitul păsăruicilor din pădure, și neastîmpărul sîngelui din mine.

Ce dacă acum pînza de ploaie deasă încețoșează siluetele frou-frou ale fagilor înfrunziți proaspăt, alături de înălțimea rigidă și înnoptată a brazilor. Simt Primăvara cu toate simțurile trupului. Îmi vine să cînt o melodie mică de Mendelssohn ce o știam cînd eram copil și îmi plăcea mult. Era vorba de foc, de soare și de pădure.

Oh! dacă aș putea acum iubi într-adevăr pe cine știu eu, cum mi-aș mai dezlănțui tot dorul de dăruire din mine. Îmi simt gura ca un fruct pîrguit necules și trupul înfiorat de presimțirea mîngîierilor păgîne neîncercate încă.

Hai! Și-om citi împreună Cîntarea Cîntărilor.

Îmi simt inima bătînd speriată în sîn, ca o păsărică strînsă într-un pumn.

Spune-mi, tu ești fericit sau mai nefericit ca niciodată cînd ești îndrăgostit?

Dragostea mea e ca o mare. Mă poartă unda liniștită sub soare, pentru a mă azvîrli apoi talazurile zbuciumate ale sufletului în cine știe ce loc nebănuit, de întuneric, și iarăși mă cuprind valurile ritmate molatec și obsedant ale dorului.

Aș vrea să dorm, să dorm mereu, pînă în ziua cînd m-ar putea trezi un sărut fierbinte – și apoi să fie ca în poveste.

Tu, Dinu… Nelli

(din volumul Dinu & Nelli Pillat,
Biruința unei iubiri.
Pagini de corespondență,
*ediție îngrijită de Monica Pillat,
Editura Humanitas, 2008)*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme* *vechi* pentru viitor:

● **Renaștere**

Goliarda SAPIENZA

Arta bucuriei

***Goliarda Sapienza** (1924-1996) s-a născut în orașul sicilian Catania, într-o familie de orientare antifascistă. La 16 ani, s-a mutat la Roma pentru a studia la Academia de Arte Dramatice, iar în anii 1940-1950 a fost actriță de film și de teatru. A lucrat, printre alții, cu Luchino Visconti și Francesco Maselli. Printre romanele publicate de Goliarda Sapienza se numără* Lettera aperta *(1967),* Il filo di mezzogiorno *(1969) și* Io, Jean Gabin *(2010). Cel mai important roman al său,* Arta bucuriei, *a rămas nepublicat pînă după moartea autoarei. Ediția românească a apărut la Editura Pandora M în colecția „Anansi. World Fiction“ în traducerea Corinei Popescu. Vă prezentăm în cele ce urmează un fragment în avanpremieră.*

Ce înseamnă puterea imaginației: pe cît de urîtă mă simțisem cînd mă făcuse bătrînă, pe atît mă simțeam de frumoasă și mulțumită, ca o tînără soție din romanele de dragoste, aflată în voiajul de nuntă, acum, cufundată în apa rece din cadă, cu Prando care dormea în camera de alături… După nuntă, Beatrice devenea de la o zi la alta tot mai frumoasă și mai mîndră de sine… N-am avut parte prea mult de extazul acesta senin. Abia apucasem să ies din cadă, cînd i-am auzit lui Prando glasul tulburat.

– Mamă, unde ești?

– Sînt aici.

– Ce s-a întîmplat?

– Ai adormit.

– Nu! Cum se poate așa ceva, spune-mi?

– Se poate fiindcă ești ca mine. Întîi te înfurii, țipi, pe urmă adormi. Ți-l închipui pe Jacopo adormind după ce s-a certat cu Bambú?

– Vezi să nu! Ce-o mai lungește! Săptămîna trecută, după discuția aia cu Bambolina, trei zile m-a tot tocat fără încetare. Cînd îi intră lui ceva în cap, adio!

– Nouă ni se par fixații, Prando, dar așa e el, altfel.

– Păi da. Dar cît am dormit?

– Puțin.

– Și tu ce-ai făcut în timpul ăsta?

– Baie.

– Tu ai pus pledul ăsta peste mine?

– Sigur. Întîi te-am învelit și, pe urmă…

– Ai făcut baie… Ce rochie frumoasă! De mult n-ai mai pus-o, îmi place cel mai mult.

– Știu.

– Dar de ce te-ai gătit așa? Pentru Tudia ăla, care vine la cină?

– O luăm iar de la început?

– De ce îl tot chemi aici?

– Pentru afaceri, ca pe avocatul Santangelo și pe alții.

– Da, numai că ăla nu e bătrîn și se uită la tine de mă apucă toți dracii. Uite ce-am transpirat! Pot să fac un duș la tine în baie? Am tras un pui de somn care m-a umplut de lene… Aș mai sta în pat, dar mi-e foame. Ce să fac, mamă, să fac un duș ori o baie în cadă?

– Cum preferi.

– Dacă fac baie, vii să mă speli pe spate?

Oare cît timp trecuse? Parcă ieri Prando se putea îneca în cadă, ca într-un lac, iar Modesta trebuia să fie foarte, foarte atentă… Acum tălpile lui mari, ca de statuie, se joacă cu lănțișorul dopului de la cadă.

– Ce foame mi-e! Cine gătește în seara asta?

– Jacopo și 'Ntoni. Cred că e rîndul lor.

– Vai de mine! Cine știe ce porcării or să mai facă!

– Ultima oară n-a fost prea rău.

– Dar de ce nu ascultă ei de Stella? Nici eu n-am habar, dar mă iau după sfaturile ei. A, mamă, știi că săptămîna trecută Andrea a avut mare succes cu friptura? Eram zece, dar Andrea voia el să învețe s-o facă. Tocmai el, comunistul. Că pînă atunci nu știa să-și facă nici două ochiuri.

– De vină sînt mamele care fac din bucătărie un mister și-i răsfață cu delicatesele lor. Și eu am învățat destul de tîrziu. Pe Argentovivo și pe mătușa ta Beatrice nu le puteai dezlipi de bucătărie.

– Ce frumoasă ești, mamă! Pun pariu că n-ai nici tu chef să mănînci din tentativele semnate de 'Ntoni și Jacopo.

–'Ntoni nu se descurcă prost la bucătărie.

– Se poate, dar spune drept, nu prea ai chef nici tu, nu-i așa?

– Chiar deloc.

– Atunci, știi ceva? Dacă-mi dai niște bani, că iar sînt pe jantă, aia nici nu-i motocicletă, e o gaură fără fund, în care dispar banii! Dacă îmi dai niște bani, te scot la cină la un restaurant nou de la Plaia. Îmi place cum întoarce lumea capul cînd intrăm noi doi. Dacă-mi dai bani, eu mă dau mare și tu mănînci bine.

– Ce să zic, mai-mai că aș accepta, mi-e o foame…

– Ce bine! Hai să mergem… Vai, ce ușoară ești, mamă, cîte kilograme ai?

– De unde să știu?

– Ești ca un fulg!

– Ești tu forțos nevoie mare! Hai, lasă-mă jos. Am amețit.

– Am un fulg de mamă, martor mi-e Dumnezeu!

– O fi din cauză că mi-e foame. Hai, Prando, lasă-mă jos! Ți-e foame și ție, nu? Du-te și anunț-o pe Stella și hai să fugim la Plaia, cum vrea uriașul ăsta!

– Dar dacă fugim și nu spunem la nimeni?

– Ar fi frumos, dar nu se poate, știi doar.

– Bine, atunci, eu mă duc la Stella să-i spun, dar tu așteaptă-mă în mașină, fără să te vadă nimeni, așa măcar ne prefacem că fugim în lume…

Ce înseamnă puterea imaginației! Mi se părea într-adevăr că evadez în noapte alături de băiatul acela mut, atent la drum, la fel cum Carmine asculta doar mușchii lui Orlando, atent să schimbe viteza cu blîndețe, ca să nu afecteze cursa vehiculului său. „Motorul e un organism viu, puternic și delicat, Jacopo, caută-ți pe altcineva care să te învețe să conduci. N-ai mînă pentru lucrurile vii, mi se rupe sufletul cînd te văd cum schimbi vitezele, să mă ia naiba!“

Tăcerea aceea mi-era cunoscută, îmi comunica o forță protectoare, fără prea multe gînduri. Crescut lîngă mare, băiatul acela păstrase tăcerea gravă a celor din interiorul insulei. Nu va mai rosti nici o vorbă pînă ce nu ajunge la capătul drumului.

– Iată-ne ajunși, mamă, gîndește-te numai: am făcut exact douăzeci de minute! Ce doamnă frumoasă ești în rochia asta, aș vrea s-o porți mereu.

– Ce e mereu plictisește, Prando.

– Mie îmi plac mai mult lucrurile cunoscute decît noutățile.

– Dar ăsta e un local nou.

– Ei, deoarece știu prea bine cît de mult îi plac doamnei noutățile, am făcut un efort. Îți place aici?

– E magnific! Și ce pod lung, pare o navă!

– Au încercat să împingă rotonda cît mai în larg. Luăm cina în rotondă, nu? N-o să-ți fie frig? Dacă ți-e frig, spune-mi, îți dau haina mea.

Nu mi-e frig, dar dorința de a-i simți brațele pe umeri mă face să spun:

– Da, e cam vînt aici.

– Știam eu. Așa fac mereu femeile, umblă dezbrăcate, ca să fie frumoase, și, pe urmă… Dar mie îmi face plăcere. Ce-i cu tine, mamă? Te-ai întristat.

Chiar alături de noi, o cascadă de păr negru, ondulat mîngîie un chip de băiețandru. Prando nu se uită deocamdată într-acolo, dar nu peste multă vreme haina lui o să acopere acei umeri fragili, pe care abia îi atinge o mătase întunecată și blîndă, cum e și noaptea asta. Sînt geloasă, ridic privirea și mă uit în ochii lui: e o gelozie nouă, gelozie de mamă, care mă face să-i urăsc tinerețea.

– Ce e mamă, de ce nu mănînci?

– Ba mănînc, Prando, numai că sînt geloasă.

– Geloasă, tu? De unde pînă unde și pe cine?

– Pe toate fetele cărora o să le pui haina ta pe umăr. Și vreau să-ți mai spun ce am descoperit în seara asta, ca să te pun în gardă contra mea, ca de la bărbat la bărbat sau ca de la femeie la bărbat, cum vrei s-o iei.

– Ce-ai descoperit?

– Că există ceea ce se numește gelozie de mamă și e mai bine s-o recunoaștem.

– Ce vrei să spui?

– Nimic… Te avertizez doar că o să fiu întotdeauna geloasă pe orice fată de care ai putea să te îndrăgostești.

– Dar la ce-ți umblă gîndul, eu n-am nici o intenție…

– Ba nu, Prando, nu te eschiva, noi am hotărît de acum multă vreme că o să fim altfel decît familiile alea, unde toți se prefac că se iubesc, dar nu fac decît să se oprime unul pe altul.

– Da, sigur. Iar eu, știi doar, am încercat să te înțeleg și am fost de acord s-o respect pe Bambolina… Dar ce ți-a venit acum? Nu cumva am făcut eu ceva nepotrivit și vrei să-mi tragi două palme, ca atunci?

– Nu! Atunci ți-am dat două palme pentru că pretindeai ca Bambolina să-ți fie slugă și nu voiai să stea de vorbă cu prietenii tăi. De ce te purtai așa, Prando, acum ești mare, poți să-mi spui de ce?

– Asta-i bună! Întîi, pentru că toți prietenii mei făceau așa și mi se părea just. Pe urmă, fiindcă eram gelos.

– Uite, acum îmi trag singură două palme, deoarece am descoperit că, și la mine, tendința de a face la fel ca toate mamele pe care le cunoaștem noi e atît de puternică, încît… trebuie să-i pun stavilă, iar tu trebuie să mă ajuți.

– Dar mie, să-ți spun drept, îmi face plăcere să fii geloasă.

– Mie nu! Și tu trebuie să mă ajuți.

– Bine, frumoaso! Dar cum?

– Rîzi, ai?

– Păi da, nu mă așteptam la așa ceva de la tine.

– Nici eu nu mă așteptam. Și ce-i de făcut, mamă?

– Nimic. Cînd te văd cum rîzi, mi se face iar foame… Vai, s-au răcit spaghetele!

– Și ale mele. Ce facem? Cerem altele?

– Bineînțeles. Dar ce, glumim?

– Ce simpatică ești!

– Da, numai că sînt plină de defecte, Prando. Ca toate mamele. Vreau să-mi cunoști defectele și să te păzești de mine pe viitor.

– Diavolițo! Știi și tu că, dacă te aud vorbind așa, crești în ochii mei de ajung să mi se pară neroade celelalte femei, inclusiv Bambú.

– N-am ce-ți face. Ăsta e prețul de plătit. Și eu, după ce am cunoscut un bărbat precum Carlo, mi-ar fi greu să-l mai înlocuiesc. Treaba ta! Eu te-am avertizat: un om avertizat e pe jumătate salvat. A, uite și spaghetele, în sfîrșit!

– Nu-mi mai e frig, era de la foame, probabil. Ia-ți haina înapoi, Prando.

– Și cu Jacopo ești geloasă?

– Nu! Dar, cînd erai tu mic, nu puteam răbda să stai în brațe la Stella, la mătușa Beatrice. O mai ții minte pe Beatrice?

– Da, și mai sînt și fotografiile. Dar era mai frumoasă decît în fotografii, nu-i așa? Îmi amintesc părul blond, vaporos…

– De care o tot trăgeai… Nu cred că pentru Jacopo o să fiu vreodată geloasă, nici după ce va mai crește.

– Și cum îți explici?

– Cine poate pricepe cum se petrec lucrurile astea! Uite că a venit fluxul, auzi cum lovește marea în piloni?

– Gîndește-te, mamă, ce frumos ar fi dacă, printr-o vrajă, rotonda s-ar desprinde de nisip și marea ne-ar duce în larg.

– Uite ce de plaje amenajate, Prando! Cînd erai tu copil, nu erau mai mult de cinci sau șase.

– Chiar așa? Dar ce se întîmplă?

Se face rumoare de glasuri în întunericul care a căzut brusc peste albul feței de masă.

– S-a oprit lumina, doamnă. Nu e de la noi! Uitați-vă, nu e lumină pe tot litoralul. Imediat. Aducem lumînări.

Cît ai bate din palme, o sută de lumînări plăpînde, așezate pe mese prefac bucuria de mai înainte într-o așteptare agonizantă.

– Nu s-a mai întîmplat niciodată, domnule căpitan, ne pare rău. Sigur, vă aduc imediat nota.

– Danke schön.

– Uite un ofițer german, mamă, nu-l observasem.

– Nici eu.

– Tu îți mai amintești de Războiul cel Mare, mamă?

– Foarte puțin, Prando. Eram îngropată la mînăstire pe vremea aia.

– Dar cum e războiul? Cum începe? Eu mă trezesc uneori dorind să înceapă războiul.

– Fiindcă ești tînăr și tinerețea are nevoie de aventură.

– Da, poate.

– Îți mai aduci aminte cum, în copilărie, voiai să te faci corsar și pe urmă explorator? Învață să te îndoiești de emoțiile tale. Războiul nu e aventură, aventura e ce alege un individ, nu ceva la care ești obligat să iei parte.

– Se spune că, dacă izbucnește războiul, totul va fi distrus. Se vorbește că nemții au arme noi, extrem de puternice.

– Daniel, ți-amintești? Ne-a povestit despre sate întregi distruse de aviație în Spania.

– Da, dar ăla e un fricos! Eu am auzit cu totul alte povești, despre războiul din Abisinia, de exemplu.

– De la fasciști ai auzit, Prando, să n-ai încredere. Sînt sigură că, într-o bună zi, pe care poate nici eu, nici tu n-o s-o apucăm, războiul va fi arătat cu degetul drept o infamie.

– Dar și voi vorbiți de război.

– De revoluție, e altceva! Revoluție înseamnă legitimă apărare împotriva cui te agresează cu arma foamei și a ignoranței. Dar ce mult am mai vorbit despre asta! Cere, te rog, nota și hai să mergem acasă, Prando! Văd că nu vine lumina și am impresia că întunericul ăsta o să țină pe veci, hai să mergem acasă.

– Sigur, mamă, nota, vă rog! Ce-i, mamă, de tremuri, ți-e frig?

– Nu, o să fiu sinceră cu tine, Prando. Dorința ta de aventură mă cutremură. Cumpără-ți mașina pe care o doreai și ia-te la întrecere cu băieți ca tine ori du-te în America, pune-te pe furat, fă ce vrei! Dar să vină de la tine, nu să fie din ordinul Regelui, Ducelui sau Führer-ului! A dori războiul înseamnă să îndrepți viitorul, și nu numai pe al tău, spre nenorocire. Vrei să înțelegi asta ori nu? E ultima oară cînd mai încerc să mă fac înțeleasă de masculi îngîmfați ca tine. Tu nu aparții nici Statului, nici mie și nu-ți închipui că eu o să dau vreun ordin. Ce mama dracului! Cum poate omul să vă facă să înțelegeți că multe dorințe vă sînt insuflate de sus, ca să se poată folosi de voi? Înțeleg că e greu pentru un sărac, care trebuie să-și astîmpere foamea și să învețe să citească pînă să afle cine e și ce vrea. Dar tu, tu ai avut și pîine, și cărți, nu-ți pot găsi nici o scuză. Ești răspunzător pentru tine și pentru cei pe care mîine i-ai putea trage după tine. Și acum ce faci, cu motorul pornit? Mergem acasă, da sau ba? Mi-e somn.

■ ■ ■

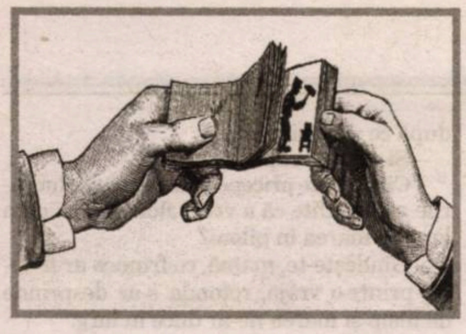

Marius CHIVU

feedbook

Laura Albulescu

In memoriam

Redactor-șef al Editurii ART vreme de aproape 15 ani, Laura Albulescu (3 martie 1977 – 8 iunie 2021) a fost, pur și simplu, cea mai harnică, mai îndrăzneață și mai creativă editoare a generației sale.

A publicat și a tradus ea însăși în mod constant, cu o încăpățînare vecină cu sacrificiul, autori a căror valoare literară este invers proporțională cu atractivitatea comercială; ceea ce nu înseamnă că îi lipsea flerul comercial: Margaret Atwood, Mariana Enriquez sau Lucia Berlin au devenit autoare de succes în România și datorită ei. În plus, a dedicat peste douăzeci de serii de autor unor scriitori fundamentali și, mai ales, a acordat importanța cuvenită volumelor de proză scurtă: Faulkner, Levi, Capote, Vonnegut, Lucia Berlin, Viet Thanh Nguyen sau Tom Hanks – nu există editură unde cărțile de povestiri să fi arătat mai bine. De asemenea, i-a omagiat cum se cuvine cu antologii postume pe Alex. Leo Șerban și pe Antoaneta Ralian. Pe partea de eseistică, ei îi datorăm monumentala *Istorie a corpului* sau volumul lui Daniel Arasse, *Nu vedeți nimic* (pe lîngă volume de Bourdieu ș.a.), cărți deopotrivă „grele“, greu de tradus, greu de vîndut.

Între 2009 și 2013 a coordonat seria numită „Prima dată“: nouă volume colective la care au contribuit peste o sută de scriitori, artiști, jurnaliști, sociologi, istorici ș.a. cu o gamă largă de tipuri de texte – confesive, eseistice, de ficțiune –, alcătuind, în cele din urmă, o arhivă de peste două mii de pagini de antropologie culturală românească.

Între 2011 și 2015 a fost managerul Librăriei Bastilia, un spațiu cultural conceptual 3 în 1: librărie, cafenea și galerie cu expoziție permanentă semnată de Ion Barbu. Cu pereții ei decorați de caricaturi și cu reproduceși manuale ale versurile marilor poeți români, cu evenimentele sale neconvenționale (concerte post-rock, proiecții de filme de artă, *event*-uri culinare live, *pijama parties* cu cărți), Bastilia a fost (și mă tem că va rămîne) cea mai originală librărie de la noi.

În ziua de 15 decembrie 2012 a fost editoarea din spatele Celui mai rapid scris roman din lume: omologat de *Guinness World Book of Records, Moș Crăciun & Co.* a fost scris de 53 de autori și a fost realizat în 9 ore, 5 minute și 8 secunde, de la momentul startului pînă la apariția primului exemplar tipărit.

În 2018 a scos o serie de audiobook-uri pe viniluri policrome, premieră/nebunie la noi, cu selecții din Faulkner, Levi, Hrabal, Sebald, Capote, Cortázar, Enriquez, Szczygiel sau Bourdieu, citite deopotrivă de actori și de scriitori.

În fine, a inițiat colecția „Cărțile de aur ale copilăriei“ la imprintul Arthur, pentru care a cutreierat anticariatele în căutarea unor traduceri cult din anii ’60-’80 cărora le-a dat, cum se spune, haine noi, traducînd ea însăși peste douăzeci de cărți noi pentru copii.

În cele ce urmează, spicuiesc din comunicatul Editurii ART, pentru o mai completă imagine a formidabilei munci de editoare depuse de Laura Albulescu în ultimii cincisprezece ani.

„Absolventă a Facultății de Sociologie și a Masteratului de Teoria Literaturii și Literatură Comparată al Facultății de Litere din București, Laura Albulescu a obținut doctoratul în filologie în anul 2012 cu o teză consacrată sociologiei literare a lui Pierre Bourdieu *(Sfinxul. Pierre Bourdieu și literatura,* 2014).

A adus o contribuție majoră, decisivă la consistența și calitatea ofertei de cărți a Editurii ART. Alături de Mircea Martin, director editorial între 2006-2012, a contribuit la întocmirea planurilor editoriale, la conceperea colecțiilor, la construirea în timp a unui profil inconfundabil al editurii (cu un portofoliu de peste 600 de titluri). A coordonat imprintul Youngart (cu un portofoliul de peste 100 de titluri din literatura pentru adolescenți), a editat și lansat primele cărți pentru copii și romane grafice.

A fondat și coordonat toate colecțiile și proiectele Editurii ART: *Laur, Demonul teoriei, Ficțiune și artilerie, Desenul din covor, Ocheanul întors, Cărți cardinale, Art Clasic, Revizitări, Dulapul îndrăgostit, Biblioteca ideală, Malul albastru, Cărți esențiale, Colecția Nobel, Guerrilla de pe noptieră, Romanul grafic, seria Prima dată, Cărți cult, musai, Ferma animalelor, Clasici ilustrați, audioART, Arthur retro.*

Simpla enumerare a seriilor de autor coordonate de Laura Albulescu arată anvergura activității sale: F.M. Dostoievski, Lev Tolstoi, Jonathan Swift, William Faulkner, J.M.G. Le Clézio, Manuel Vázquez Montalbán, Françoise Sagan, Toni Morrison, V.S. Naipaul, Peter Carey, Bohumil Hrabal, Julio Cortázar, Patrick Modiano, W.G. Sebald, Peter Handke, Kurt Vonnegut, Paul Auster, Truman Capote, Tennessee Williams, Roald Dahl, Margaret Atwood.

Cu generozitate și competență, Laura Albulescu s-a implicat și în domenii din afara muncii redacționale propriu-zise, în achiziționarea de drepturi de editare, în difuzare și promovare. Cititorii noștri și-o amintesc, fără îndoială, și în postura de manager inventiv al Librăriei Bastilia.

A fost și o eminentă traducătoare, traducerile sale venind ca o urmare firească a numeroaselor ei inițiative editoriale. A tradus (în colaborare cu Bogdan Ghiu) titluri fundamentale din opera lui Bourdieu *(Regulile artei, Limbaj și putere simbolică* și *Dominația masculină),* a tradus faimoasa carte a sociologului american Erving Goffman *(Viața cotidiană ca spectacol),* a adus în atenția publicului român remarcabilul eseu al criticului de artă francez Daniel Arasse *(Nu vedeți nimic).* A participat cu traduceri proprii și la succesul de public al Editurii Arthur.

Laura Albulescu a fost o colegă minunată, exigentă și generoasă în același timp. Prezența ei a fost exemplară și inspiratoare. Capacitatea intelectuală, puterea de muncă, spiritul responsabil, sociabilitatea destinsă și amicală au fost calitățile cu care rămîne în amintirea noastră. În spirit comemorativ, ne propunem să adunăm în paginile unei cărți mărturii ale prietenilor și colaboratorilor ei, un mod de a rămîne încă o vreme împreună cu ea. Transmitem condoleanțe părinților, surorii și soțului ei, Emmet Cooke.“

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru poezie

Transa lucidității

Andrei Doboș
OMG
CARST
OHMYGODPOETRY
07

● Andrei Doboș, *Carst*, OMG Poetry, 2020.

Poezia lui Andrei Doboș din *Carst* pare că își alimentează vigoarea dintr-o anumită stare de echilibru, de așezare, de pace, din plăcerea de a observa lucrurile mărunte. În realitate, însă, această stare de echilibru este mereu minată de unele rupturi, nu foarte evidente, dar existente în celulele multor poeme. Poetul se confundă cu priveliștea pînă în clipa în care își creează unele asocieri cu lumea din afara sa. De aici începe un periplu existențial dur, îmblînzit uneori de persistența privirii în altă parte: „Mă pregătesc de iernare / trag peste mine întunericul și zăpada / ca pe o plapumă, / mă pun să dorm somnul cel bun / primul somn al vulpii în galeria caldă de viezure / Visez locurile unde s-au născut strămoșii / virogi luminoase ce miros / a pămînt atins de fulger / […] / Cuirasele micuțelor orașe comuniste. / Liniștea instalațiilor / de lumini defecte, / torsul matern / al stațiilor de epurare“ („Iernare“). Cred că se poate percepe contrastul. Andrei Doboș practică, prin poezia sa, o frumusețe la limită. Și lucrurile progresează în această direcție, la temperaturi mai înalte. Anunțată într-o oarecare măsură prin poemul „Bot de fiară“, adevărata problematizare începe din „Jurnal“: „E mișcarea continuă și munca / din moment în moment și de la zi la zi / De aici tot mai adînc, pînă la nivelurile subtile. / […]. / Nu mai explic nimănui nimic. / Mă ascund de tăvăleală / și de zgomotul subit care apare între oameni. / Respirație și iar respirație: ce se întîmplă / se întîmplă pentru prima oară. / Fără recunoaștere. / Fără vorbărie. / Nu mai explic nimănui nimic“.

Poetul scrie despre tot ce-l subminează. Nu întîmplător acest volum se numește *Carst*. Prin toate textele există referiri la surpări, la corozivitate. Totul pare a fi o plonjare în regnul vegetal (asociat cu insecte de tot felul), mineral, dar, în realitate, lumea interioară e într-o prăbușire continuă. Meritul lui Andrei Doboș constă în faptul că el apelează la o retorică fină, abia perceptibilă. Nu se revoltă împotriva sa și a lumii exterioare, ci se limitează doar la unele sugestii: „Distanță între lucruri nu ar mai fi, / nici case depărtate de orice ținut. / Doar intimidate – ca seva din molari / ce se resoarbe în carne. / Ca furtuna în corpul albinelor. / Ziua ar trece cu mîinile în pămînt / lîngă bondari rotitori / și rădăcini ce se hrănesc / din humus putred“ („Extracție“). Frumusețea și valoarea poeziei lui Andrei Doboș vine și din temperarea imploziei. Poetul face treceri rapide prin diferite situații de viață, aproape toate îl ating, dar el, după ce explorează senzațiile, își îndreaptă privirea în altă parte. Implozia duce la surpare interioară, dar subtilitatea poetică trimite mai mult la ideea de recalibrare, de exercițiu pentru supraviețuire, indiferent că acest lucru se întîmplă undeva la țară sau în metropole. Unele punctaje funcționează în poezia de față ca niște contra-puncte: „Dragoste înghițită / printre arbori cu sfară, / eu am uitat calea afară, / din sistemul nervos. / Nu mi-e bine / Cînd sînt viu niciodată / nu sînt viu pentru mine“ („Stanță“). Despre „Plimbare prin oraș“, pot spune că e una dintre cele mai reușite poezii cu rimă pe care le-am citit de cînd această formă de poetizare a reînceput să fie utilizată.

Textele din ultima parte a cărții sînt mai radicale. Explozie și implozie în același timp. Poetul practică o transă a lucidității, își explorează și le împinge spre climax gîndurile contradictorii. Poetul se activează, se dezactivează și se reactivează ulterior altfel. Poeziile de acest tip pot fi citite ca antifraze: „Activează-te. / Meditează: fără obiect. / Cu obiect: de exemplu pe florile / din bucătăria socrilor / a doua zi de Crăciun / […] / Dezactivează-te / Fă bani / risipește banii / Spune în gînd: dă-mi, Doamne, o sinecură, / un post de funcționar mărunt pe viață / ca lui Bacovia. / Branșează-te la o energie mai puternică / decît tine“ („Aforisme și sfaturi“). Aceasta ar fi zona de superfermentare a cărții. Ultimul text din volum, „Interese oculte“, readuce echilibrul ansamblului, chiar dacă există aici și o anumită ambiguitate. Fără furie și revoltă, dar tot în transa lucidității. O rememorare a vieții de la un alt nivel, o trecere prin elementele biografice care au lăsat urme, o poveste despre cîteva „revelații“ spirituale. Totuși, „interesele oculte“ subminează aparenta desfășurare firească a lucrurilor. Te cunoști mai bine atunci cînd faci totul împotriva ta, atunci cînd porți la tine mereu o armă secretă: gîndul că poți deveni oricînd altcineva.

■ ■ ■

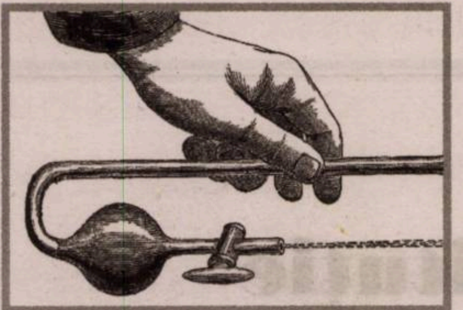

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ce am moștenit de la mama

● ***Cassandra* de Norah Sadava & Amy Nostbakken, traducere: Denisa Nicolae. Cu: Denisa Nicolae & Mihaela Velicu. Regie: Leta Popescu. Scenografie: Tudor Prodan. Muzică: Mihai Dobre. Mișcare scenică: Ștefan Lupu. Pregătire muzicală: Oana Pușcatu. Sunet: Daniel Octavian Nae. Lumini: Marius Nițu. Teatrul Apollo 111 și Vanner Collective. Un proiect finanțat de AFCN.**

După anul pandemic, cu teatre închise, dar acces la spectacole online din întreaga lume, ar fi de așteptat schimbări în teatrul autohton. Poate mai interesează și alte teme decît cele bătătorite pînă acum, poate ne raportăm altfel la actualitate, poate se gîndesc altfel textul și dramaturgia de scenă, poate limbajul performativ și esteticile se înnoiesc, poate sînt imaginate alte relații între elementele de spectacol. Asta pare să arate *Cassandra,* premiera cu care Teatrul Apollo 111 se va redeschide pe 29 și 30 iunie, o coproducție cu asociația Vanner Collective (care a inițiat proiectul), în regia Letei Popescu. Text scris de două canadience, Norah Sadava și Amy Nostbakken, care au jucat și spectacolul, ba chiar au făcut și un film, *Cassandra* (titlul original este *Mouthpiece)* este un text despre moștenirea mamelor: ce model de feminitate preiau fiicele, ce tipare de femei există astăzi în societate și cum ne raportăm la ele.

Un text despre moștenirea mamelor:
ce model de feminitate preiau fiicele, ce tipare de femei
există astăzi în societate și cum ne raportăm la ele.

Cassandra este o scriitoare a cărei mamă a murit, probabil brusc sau cel puțin fiica nu pare să se fi așteptat la asta. Printre acțiunile de organizare a funeraliilor, care includ cumpărarea sicriului, fiica trebuie să pregătească un elogiu pe care să-l rostească la înmormîntare. Doar că și-a pierdut vocea. Însă toate micile inadecvări la moment, începînd cu pierderea glasului, o aparentă procrastinare și ignorarea luării unor decizii stringente, par să fie semnale pentru ceva mai mult decît lipsa simțului organizatoric. De exemplu, personajul este redat din start în dublă ipostază, Femeia stîngă și Femeia dreaptă, configurate nu neapărat ca fața și reversul aceluiași eu, ci mai degrabă ca un eu dublu, în care peronalitățile nu sînt individualizate, ci simfonice, funcționînd de multe ori sincron, cu mici deraieri una față de cealaltă. Că acest eu dovedește un disconfort în propria identitate reiese din faptul că personalitățile nu converg, dar nici nu sînt disjuncte și nici nu se așază în final în vreo împăcare cu sine, cu lumea, cu mama sau cu oricine sînt în dezacord. Este o personalitate multiplă care nu se coagulează sub greutatea unui șoc. Căci moartea mamei pare să fi produs un șoc emoțional care a dezintegrat personalitatea fiicei, așa că aceasta încearcă să își dea seama cine este ea, ce fel de femeie și ce fel de femeie a fost mama e. De aici, inventarierea unor posibile tipologii – femeia-copil, femeia feminină – gospodină, sexy, mereu elegantă și atrăgătoare –, femeia puternică și impunătoare și femeia vulnerabilă, invizibilă, exploatată.

c. I. Popescu

Sînt două lucruri de remarcat aici: unul este că dezordinea interioară a fiicei este generată de doliu, altul vizează predominanța corpului în transmiterea fluxului narativ. Una dintre primele reacții la moartea cuiva apropiat este cea de paralizie, nu neapărat fizică, cît mai ales emoțională și psihologică. Cum se află la începutul doliului, fiica se confruntă întîi cu incapacitatea de a jeli, cu haos emoțional și mental, o stare de inactivare fizică dublată de episoade frenetice. Așa că zace în baie – spațiul construit de Tudor Prodan este casnic, valorizat ca baie sau bucătărie după nevoie și populat cu elemente culinare, ouă, făină, carne. Dar textul nu intenționează să construiască un profil psihologic, ci să investigheze feminitatea/feminismul/statutul și profilul femeii astăzi. Și o face prin această dedublare a eului narativ, aici personaj dramatic, și printr-un discurs auto-investigativ. De asemenea, intervine accentuarea corporalității căci corpul obține un spațiu mai amplu de desfășurare decît cuvîntul.

c. S. Florea

Regizoarea Leta Popescu și-a manifestat în timp interesul pentru un tip de discurs teatral în care corpul să fie dacă nu predominat, atunci măcar egal al cuvîntului. *Parallel, Open,* seria (IN)-urilor – *(IN)CORECT* (pentru care este nominalizată la Premiul UNITER pentru cea mai bună regie), *(IN)CREDIBIL, (IN)VIZIBIL* – și alte spectacole ale sale sînt dovezi ale unui interes pentru lucrul cu corpul actorului și de mixare a teatrului de text cu elemente de performance și instalație performativă. Pentru *Cassandra* a lucrat cu coregraful Ștefan Lupu, care a construit acțiuni coregrafice pornind de la un impuls (replică sau indicație scenică) și a dezvoltat o dramaturgie coregrafică pe care a dus-o uneori în extrem, cu efect comic: bătutul ouălor ca formă a flirtului sau coregrafia (vocii) sirenelor ca expresie a feminității. Și imaginea unui corp multiplu este bine susținută de mișcare – în cada în care zac mare parte din timpul narativ (care nu e și timpul acțiunii scenice, spectacolul nu este static, dimpotrivă), trunchiurile de corp și capetele nu se văd, dar membrele multiple dau o idee despre zbaterile interioare. Și sunetul, în special ce fac actrițele cu vocea, funcționează într-o logică a conceptelor expuse – perspectivele asupra feminității prin prisma vocii, sincronizarea vocilor la text, ușoarele desincronizări intenționate care lasă să se vadă un eu dezarticulat. Intervine aici și buna conexiune dintre cele două actrițe, Denisa Nicolae și Mihaela Velicu. Ambele lucrează bine cu propriile corpuri, știind să dozeze efectul, să nu radicalizeze mișcarea ca să devină gimnastică, să integreze coregrafia în ludic – fețele impasibile cînd bat ouăle, în timp ce trupurile se contorsionează într-un discurs corporal sexy, generează un comic irezistibil, susținut de durata de maraton a scenei.

Se percepe în spectacol un sentiment al siguranței, probabil generat de faptul că a fost timp suficient pentru repetiții și spectacolul s-a așezat în propriul său format. *Cassandra* este unul dintre spectacolele revigorante din acest început de post-pandemie.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

■ ■ ■

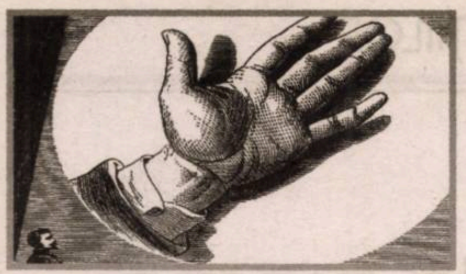

Adina POPESCU

portrete din mers

Cîrciuma, o instituție

Trebuie să recunosc, îmi plac cîrciumile. Îmi plac terasele, grădinile de vară cu mici și bere, restaurantele, cafenelele, pub-urile pe stil englezesc, îmi plac și bodegile, birturile, îmi place chiar și bufetul gării, acolo unde el mai există. Dacă aș fi trăit în alte vremuri, mi-ar fi plăcut la nebunie să trag la cîte un han, după o lungă călătorie, să-mi las calul pe mîna grăjdarilor, să-mi iau o odaie fără pretenții și să-mi petrec toată seara stînd la taclale cu alți drumeți, cu străini de prin locuri unde nu voi ajunge vreodată. Însă în zilele noastre mă mulțumesc și cu cîte o pensiune bine îngrijită. Îmi plac cîrciumile nu doar pentru că merg acolo ca să mănînc și să beau, și aceste lucruri sînt importante, însă le pot face foarte bine și acasă, îmi plac pentru că acolo văd lumea, oamenii, uneori fără fasoane și fără pretenții, cîrciumile sînt cea mai vie parte a unei comunități, chiar și la sat, la cele două mese din fața magazinului-mixt. Acolo afli lucruri, vezi tipologii, pui întrebări și primești răspunsuri. Cîrciuma este cea mai relaxată pauză din viața noastră, este răgazul necesar pe care ți-l iei ca să poți merge mai departe. Și de cele mai multe ori îmi place nu doar să particip, să fiu la o masă mare și veselă care sărbătorește ceva, orice, mai degrabă îmi place să stau într-un colț și să observ, astfel de momente de singurătate în mijlocul unei cîrciumi pline de zgomote, de voci, de clinchet de tacîmuri și de pahare îmi dau o energie fantastică. Din păcate, am parte de astfel de experiențe mai mult în străinătate, unde nu mă cunoaște nimeni, sînt o anonimă dintr-o țară din Europa de Est. Odată, am stat de una singură aproape două ore, seara tîrziu, la o cîrciumă din Berlin – de fapt, cîteva mese înșirate în fața unui market al unor turci care vindeau Berliner la un preț aproape derizoriu, pînă și o fată din Europa de Est și-o putea permite, și am tras cu urechea la ce se vorbea în jur, deși nu pricepeam o iotă germană. După ceva timp puteam să jur că înțelegeam aproape tot, din gestică, din reacții, din limbajul universal al cîrciumilor de pretutindeni: băiatul cel blond de alături tocmai se despărțise de iubită și se plîngea tovarășului său de pahar care îl căina la răstimpuri, cele două fete, prietene, vorbeau despre o expoziție de artă și-și făceau planuri de viitor, erau ambițioase și determinate, un tată și un fiu (sigur asta erau, căci semănau prea tare) încercau timid să găsească un subiect comun de conversație, probabil că se revăzuseră după multă vreme, bătrînul căsca des, am bănuit că deabia aștepta să scape de întîlnirea asta și să plece acasă. Altădată, am stat alte două ore, la o cafea, la bufetul unei gări din Bruxelles și, pentru că înțeleg franceza un pic mai bine decît germana, am aflat că cei doi funcționari de la Comisie așteptau un tren de Paris și discutau despre nu știu ce acte legislative care nu prea erau în regulă, o mamă își certa fata adolescentă cam rebelă, o negresă foarte frumoasă cu un fund bombat după care se tot uitau cei doi funcționari de la Comisie își legăna copilul în cărucior și vorbea tare cu soțul/iubitul la telefon, spunîndu-i că, dacă nu plătește chiria, ea își ia copilul și pleacă. În țară, nu prea îmi vine să merg de una singură la cîrciumă, mi se pare că toată lumea se uită la mine ciudat – uite, o femeie singură la cîrciumă, săraca, n-are cine să o scoată și pe ea în oraș! –, știu, poate că sînt prejudecățile mele, lumea s-a mai schimbat și aici, dar în continuare mă simt ca atunci cînd, la 19 ani, m-am ras în cap ca să-mi schimb într-un mod fundamental look-ul de care mă săturasem și mă arătau bărbații cu degetul pe stradă: „Uite, pe asta a pedepsit-o bărbatul!“. Chiar în urmă cu două seri, m-am oprit pentru o jumătate de oră la o cîrciumă prietenoasă din cartier care, printr-o minune, a trecut prin pandemie și nu a dat faliment, precum multe altele. Mi-am luat o bere de la bar și m-am așezat la o masă mai retrasă, nu eram într-o stare prea bună, pisica era bolnavă și ieșisem un pic doar ca să n-o mai văd zăcînd, fără să pot face nimic pentru ea. Era sîmbătă seară, iar cîrciuma, hippie și cu atmosferă de Vama Veche, era plină de grupuri răspîndite pe la mese, își trăiau ieșirea lor în oraș cu o frenezie uluitoare, oameni de vîrste diferite, unii foarte tineri, alții cu părul cărunt, care nu se văzuseră probabil de dinainte de pandemie și de restricții, se îmbrățișau, dădeau noroc, țopăiau pe muzică, nu aveau stare. La cîțiva pași de mine era o masă doar de gagici care se îmbătau progresiv, una dintre ele m-a văzut că stau de una singură și mi-a făcut semn să mă alătur, mi-a arătat un scaun gol. Ne-am zîmbit, i-am arătat prin semne, pentru că muzica era prea tare, că voi pleca curînd. Și am plecat, dar mi-a făcut bine. Cînd am ajuns acasă, pisica își mai revenise. În altă zi, am fost să-mi iau o pizza la pachet tot de la o pizzerie din cartier. M-am așezat la o masă liberă ca să nu aștept pizza în picioare. La o altă masă erau doi bărbățoi zdraveni, unul dintre ei își luase o carafă de vin brumat și își făcea spriț de vară, turna apa minerală la marea artă, exact cît trebuie și de la distanța care trebuie ca să iasă cu spumă și cu bule. Celălalt bea cam apatic o limonadă cu mentă și-i explica tovarășului beneficiile din viața lui de cînd s-a lăsat de băut. „Frate, înainte, mă trezeam pe la 9-10, aveam nevoie de trei cafele ca să-mi intru în ritm, căscam tot timpul. Pe la patru mă duceam la sală, trăgeam de mine, ajungeam acasă pe la șase… o bere, două, trei, un vin, mă culcam. Acum, la șapte sînt în picioare și sînt *fresh*, nu-ți poți imagina așa ceva!“ Și tot povestea ăsta, mimînd entuziasmul, și se uita cu atîta jind la sprițul celuilalt pînă cînd mi s-a făcut și mie o poftă teribilă… așa că mi-am luat pizza și am plecat acasă, cugetînd la cît de grea e viața asta și la alegerile ei.

Cea mai relaxată pauză din viața noastră.

Am nostalgii după cîrciumi care astăzi nu mai există. După chioșcul de tablă și mica terasă cu doar patru mese de pe colțul cu strada Traian unde, într-o seară, un *homeless* ne-a explicat, în schimbul unei beri, cum înțelege el toate filmele lui Tarkovski, a fost cel mai bun critic de film pe care l-am ascultat vreodată. Cîrciuma „Parașuta“ de pe strada Verii, i-am zis așa pentru că exista într-adevăr o parașută întinsă deasupra meselor ca să le ofere umbră, acolo beam, tot vara, desigur, un vin „de surcică“ cu multă apă minerală ca să nu-i mai simțim gustul acru și tot acolo am hotărît, la 20 de ani, că nu era momentul să fac un copil și nu l-am mai făcut pînă în ziua de azi. Terasa proletară de la Foișor care a rezistat multă vreme, puteam să jur că puneau detergent în berea la halbă pentru că avea o spumă incredibilă, cu un grătar înfipt chiar în mijloc, unde un tip gras, cu un șorț alb, frigea mici nonstop, era un soi de șaman al micilor, cu gesturi ritualice, învăluit în fumul dens. Uneori mi-e dor chiar și de „So What?“, o gaură infectă din centru, o grotă rockerească în care te sufocai de la fumul de țigară, nu mai știai dacă e zi sau noapte, dacă trec anii sau au rămas pe loc, oricîtă voință ai fi avut, ieșeai de-acolo praf și pulbere. Mi-e dor și de serile animate de la Clubul Țăranului de după concert, de după film sau de după festival sau de serile înghețate de februarie cînd intram acolo ca să ne încălzim la un vin fiert, veneam de la protestele din Piața Victoriei, eram numai noi și ai noștri și discutam între noi că nu se mai poate, trebuie să se termine, la pușcărie! M-am bucurat cînd am aflat că Adi Darabană și-a deschis o nouă cîrciumă, am și vizitat-o, se numește Alambik și e pe Mîntuleasa, cînd am ajuns acolo, înainte de deschiderea „oficială“, erau doar doi tipi la o masă – un specialist în cîrciumi și un specialist în vinuri, combinația perfectă, mai lipsea doar bucătăreasa. Am petrecut o seară în curte, la un vin, Adi ne-a adus și o plăcintă grecească minunată, aerul avea acel ceva proaspăt de după ploaie și era atîta tihnă în jur, uneori îmi plac și momentele astea de liniște de la cîrciumă, atunci cînd lumea tace sau vorbește aproape în șoaptă, îți sorbi vinul cu înghițituri mici, îți poți auzi gîndurile. Și mă gîndeam că toate casele vechi ale acestui București care se pierde, care dispare de la an la an, un București care, la un moment dat, va mai exista doar în literatură, toate casele lui Eliade de pe Mîntuleasa sau de aiurea ar merita cîte o cîrciumă. Căci, dincolo de toate, cîrciuma e o stare de spirit.

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Declinînd mitocănia

Zilele trecute, într-un magazin de îmbrăcăminte, un domn aparent elegant (cel puțin după port), care își asista soția la cabina de probă, a icnit către vînzătoarea aflată în cealaltă parte a magazinului: „Auzi, adă o măsură mai mare!“. Vînzătoarea n-a părut deranjată, ci din contra, s-a apropiat surîzătoare, a luat modelul din mîna „gentleman“-ului și i-a spus, pe ton de scuză, că, din păcate, nu există altă măsură, dar că îi poate ajuta cu un alt model. Probabil, aș fi ignorat proasta creștere a individului care s-a adresat vînzătoarei la per tu, însă, brusc, acesta a explodat, precipitîndu-se într-o suită de sudălmi, făcînd-o în toate felurile, ignorînd explicația vînzătoarei care îi arăta încontinuu eticheta, pe care erau trecute toate măsurile disponibile. În timp ce cuplul vexat ieșea val-vîrtej din magazin, am încercat să consolez victima (care, între timp, se metamorfozase și ea din mielușel în balaur, începînd să bodogănească cu ce-i venea mai repede la gură) cu un „nu vă faceți sînge rău“.

Ușor de spus, greu de făcut – căci, confruntat cu o mitocănie, cît de zen poți rămîne? Bineînțeles, cu toții știm teoria care ne spune că n-ar trebui să ne coborîm la nivelul unui necivilizat, însă, cînd sîngele îți pulsează brusc în tîmple, te poți abține să reacționezi? Poți să taci, înghițind gălușca, ai nervi să-i explici, senin, că „așa ceva nu se face“ sau ești chitit să taxezi, plătind cu aceeași monedă (sau cu una mult mai grea)?

Ne întîlnim des cu mitocănia. Dacă ne iartă pe stradă sau în trafic, nu scăpăm de doza, aproape zilnică, de grobianism care vine ori din *social media* sau mass-media, ori își ițește unu dintre capetele sale hîde chiar și în cercurile prin care ne învîrtim. Cu scena din magazin proaspătă în minte, m-am întrebat, așadar: care e treaba cu mitocănia? Este o lacună de educație sau un derapaj psihic? Trădează lipsa celor șapte ani de acasă sau nesiguranță și frustrare? Dar, mai ales, cum îi facem față?

Dacă vorbim despre lacune în educație, am putea merge înspre sensul etimologic (incorect politic azi) al cuvîntului – mitocanul era, de fapt, eticheta pe care o primea un locuitor al mitocurilor, cartierele periferice ale orașelor. Dar, pe cînd lipsa de educație provoacă, cel mult, o stîngăcie benignă, o necunoaștere a normelor sociale (ca, de pildă, să vorbești la per tu cu vînzătorul), dezvoltînd o impolitețe involuntară, mitocănia este o formă agresivă de comportament, voluntar malignă, chitită să facă deranj. Și nu are nimic inofensiv în sine.

În plus, nu întîlnim oare mitocani și la nivel elitist? Și nu șochează oare aceștia mai abitir decît un necunoscut care te îmbrîncește pe stradă? Oameni educați, de „familie bună“, care se învîrt în straturile societății elegante, care cunosc, fără îndoială, normele bunei purtări și de la care „nu te aștepți“. Ce le provoacă acestora uluitoarele transformări de la Dr. Jekyll la Mr. Hyde? Excluzînd necunoașterea bunelor maniere, cum se explică faptul că un om care pozează în „elegant“ se dovedește a fi, de fapt, în străfunduri, un mitocan?

Potrivit unui studiu apărut în 2010 la Cambridge University, *„Incivility: the Rude Stranger în Everyday Life“*, realizat de trei sociologi, Philip Smith, Timothy Phillips și Ryan King, mitocanul este, de fapt, un tip de inteligență medie care, pe de o parte, suferă de narcisism, pe de alta, de majore complexe de inferioritate. Din cauza asta, mitocanul crede că este buricul propriului pămînt și că i se cuvine orice. Nu are nici o stimă pentru nimeni, iar poleiala de eleganță cade cînd simte că nu e luat în seamă, că nu obține ceea ce vrea. Atunci este cuprins brusc de furie, o furie cauzată de complexele de inferioritate pe care nu și le recunoaște, dar și le metamorfozează la suprafață, ambalîndu-le, într-un mod brutal, într-o superioritate pe care nu și-o poate manifesta decît prin violență. Și atunci are loc declicul. În încercarea sa disperată de a se impune, uită de orice normă de bun-simț, pe care anterior doar a mimat-o, ca să dea bine în societatea din care vrea să facă parte.

Potrivit cercetătorilor, portretul-robot al mitocanului relevă faptul că acesta „nu este neapărat un infractor cu acte, ci e mai degrabă un individ egoist, căruia îi pasă numai de sine, blocat în propriile bule, care suferă de un autism pasager. Nu sînt semnale care să indice o carență a normalității sale: în general, este un individ de vîrstă mijlocie (mai degrabă bărbat decît femeie), considerat a fi «respectabil» de propria victimă, care este adesea puțin mai tînără (și mai degrabă femeie). Chiar dacă, statistic, femeile sînt cele care cad cel mai adesea victime ale mitocăniilor, asta nu înseamnă, totuși, că genul este un factor decisiv în ceea ce privește victima“.

Mitocanul era eticheta pe care o primea un locuitor al mitocurilor, cartierele periferice ale orașelor.

Cît de mult ne afectează mitocănia (sau incivilitatea, cum este în mod elevat numit acest comportament)?

„Incivilitatea este ca un virus care se răspîndește“ – scrie dr. Christine Porath, profesor asociat la McDonough School of Business de la Georgetown University, într-un articol din *Psychology Today.* „Cînd ești expus unui comportament ostil sau agresiv, ți se alterează și ție modul de comportament. Chiar și cu oameni care nu ți-au făcut nimic. De exemplu, un simplu e-mail nepoliticos pe care îl primești dimineața îți poate activa în minte și alte episoade similare, cînd ai fost expus unui comportament grobian (…), iar această înlănțuire de amintiri poate declanșa un mecanism de apărare care îți poate influența și percepția pe care o ai asupra altora din jurul tău, și deciziile pe care le iei ulterior.“

Care este, în general, reacția unei victime supuse unei mitocănii venite din partea cuiva la care nu se așteaptă? Emoțional, spun sociologii de la Cambridge, aceasta este în primul rînd șocată, dat fiind că agresorul părea un om „respectabil“. Apoi se înfurie, după care urmează o stare de dezgust. Foarte rar, spre deloc, apare o senzație de frică. „De multe ori victima își reprimă un răspuns, preferă să nu vorbească, se închide în sine ca să se oblojească de una singură. Doar una din trei victime ale unui episod de mitocănie a declarat că ripostează. Riposta este fie directă, fie prin anturaj, unde de cele mai multe ori episodul este exorcizat sub forma ironiei.“

În ceea ce privește lipsa oricărei forme de reacție, cercetătorii sînt de părere că sentimentele neexprimate pot fi toxice, ducînd la frustrare și, chiar dacă nu recomandă o confruntare directă (care poate fi riscantă), consideră că sentimentele de furie și dezgust trebuie exprimate, într-un mod sau altul.

Potrivit lui Michael P. Leiter, profesor de psihologie organizațională la Universitatea Deakin din Geelong, Australia, cînd sîntem supuși mitocăniei cuiva „avem tendința de a ne gîndi obsesiv la acel episod. Și ne ajută să vorbim cu prietenii noștri, în loc să lăsăm respectiva interacțiune să ne macine, să ne trezească în toiul nopții. Motivul pentru care lipsa de politețe a cuiva ne afectează este că o asemenea agresiune este percepută ca fiind un atac asupra identității noastre – ne face să ne simțim fără importanță“.

Atît psihologii, cît și sociologii recomandă metode pacifiste de a face față unei mitocănii. De exemplu, să ai o conversație calmă cu agresorul, în care să-i aduci la cunoștință cît de mult te deranjează comportamentul său. Totuși, cît de folositoare este această destăinuire cînd ai de-a face cu un narcisist, căruia nu-i pasă de ceea ce simte altcineva? Ba mai mult, nu-i validezi oare orgoliul, de vreme ce încerci să faci pace cu el, să „construiești“ o punte? Putem crede, oare, că un mitocan se poate schimba cu vorba bună?

Dacă am fi în piesa lui Carlo Goldoni, „bădăranii“ sînt înfrînți nu de vorba bună, ci de inteligență și umor. Sînt expuși, minimalizați și le este demonstrat că nu sînt decît niște cîini care latră, dar care n-au dinți să muște.

În viața reală, însă, n-avem, de fapt, nici dispoziție și nici timp să facem psihologie cu un mîrlan. Mai degrabă sîntem tentați să răspundem cu aceeași monedă.

Într-un articol din *Time,* Danny Wallace, autorul unui bestseller, *F You Very Much – Understanding the Culture of Rudeness,* scrie despre diferitele moduri în care oamenii pe care i-a întîlnit au taxat diverse episoade de mitocănie.

„Răzbunarea este un efect secundar interesant pe care îl trezește mitocănia. Totuși, dacă ne gîndim bine, cînd cineva ne jefuiește, nu vrem să-l jefuim la rîndul nostru. Vrem să se facă dreptate. Dar cînd cineva este grosolan cu noi, vrem să ne răzbunăm. Vrem să-l facem să simtă același dispreț pe care și el îl are asupra noastră. Devenim și noi mitocani. Iar de aici încolo, situația poate escalada. Am întîlnit cele mai bizare forme de răzbunare: «I-am pus cartofi prăjiți pe parbriz», «I-am oferit un cîrnat pe care îl linsese cîinele meu», «I-am tăiat cauciucurile», «L-am sabotat la locul de muncă».

Pînă la urmă, cred că cea mai la îndemînă și, de departe, cea mai elegantă metodă de a răspunde unei mitocănii este să-i spui, pur și simplu: «Stop!» și să te detașezi.“

Probabil, cea mai bună metodă. Căci, avînd de-a face, pînă la urmă, cu un derapaj psihic, nu vom schimba niciodată un mitocan, nici cu furia și nici cu filosofia zen. Dar o putem declina.

PUBLICITATE

adevărul
îți aduce
MARELE
RĂZBOI
prin ochii lui
NICOLAE
IORGA

PREȚ PACHET: ziar + 1 carte: 29,99 lei

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

De luni, 14 iunie
Războiul nostru în note zilnice vol. 1

De luni, 28 iunie
Războiul nostru în note zilnice vol. 2

NICOLAE IORGA
RĂZBOIUL NOSTRU
în note zilnice
150 ANI
adevărul

Teodor BACONSCHI

O carte de căpătîi

Deși pătrunde în arena noastră intelectuală cu o „mică“ întîrziere de șapte decenii, volumul lui H. Richard Niebuhr – *Christ and Culture* (1951), publicat la editura orădeană Casa Cărții (2021), în traducerea lui Teofil Stanciu și cu un riguros studiu introductiv datorat lui Daniel Barbu – are toate datele evenimentului editorial demn de acest nume. Textul moralistului de la Yale University – unul dintre cei mai influenți teologi americani ai veacului trecut – și-a construit o posteritate cu ecouri uneori polemice, dar niciodată stinse. Avem sub ochi o sumă de teologie a culturii, influențată de operele unor Paul Tillich, Karl Barth și Ernst Troeltsch, adică o descălecare germanică în universul evanghelic din SUA, căruia avea să-i confere, în freneticii ani postbelici, un binevenit certificat de maturitate doctrinară.

Cristos și cultura prezintă o gramatică situațională a relațiilor posibile dintre cei doi termeni: primul – transcendent și anistoric, deși catalizator de istorie – a fost, după cum caută să demonstreze autorul, amplasat în felurite raporturi spațiale cu faptul social total al producției simbolice. Pentru Niebuhr (1894-1962), cultura – unită cu civilizația – include toate sursele sensului existențial și comunitar, dincolo de tehnici, suporturi și domenii cognitive. Sînt deja faimoase (și vor fi tot mai frecvent citate la noi) aceste cinci raporturi posibile: Cristos *împotriva* culturii, *al culturii*, Cristos *deasupra* culturii, Cristos *și* cultura (într-o relație paradoxală) și Cristos *care transformă* cultura. Tot atîtea „tipuri ideale“ weberiene, aceste categorii au o valoare indicativă, niciodată complet întrupată în psihologia religioasă a indiviziilor sau în comportamentul și strategia mundană a grupului lor eclezial de apartenență. Viața socioculturală & spirituală concretă implică temporare hibridări, alternanțe și suprapuneri tactice, pe care Niebuhr le depistează atît în curentele teologice (pe epoci și zone confesionale), cît și în biografia personalităților care au punctat, orientat, reformat sau dinamizat istoria creștinismului. Cele cinci „cazuri“ acoperă însă toată gama opțiunilor posibile, de la cele radical ascetice, milenariste și apocaliptice pînă la cele burghez-conformiste, liberale și „patrimoniale“. Cu multă erudiție, precizie ideatică și anvergură hermeneutică, teologul american dovedește la tot pasul că Isus Cristos (după grafia adoptată în traducerea comentată aici) este nu doar Dumnezeul-Om al unui creștinism plural, ci referința supremă a modului în care, de două milenii, ne înțelegem condiția metafizică, orizontul istoric, misiunea axiologică, finalitatea morală, conviețuirea, libertatea și creativitatea.

Scrisă fără partizanate confesionale, cartea lui H.R. Niebuhr va ajuta toate Bisericile din România să recupereze/asimileze critic miezul teologiei veacului XX, de care desigur că tot comunismul le-a forțat să se țină departe. Cum era firesc, BOR a recuperat cu prioritate, în ultimele trei decenii, valorile patristicii și teologia ortodoxă modernă, apărută în diaspora rusă, greacă, sîrbă sau românească. Acum Biserica majoritară include în cataloagele principalelor sale edituri și teologi, istorici, antropologi sau dogmatiști din aria catolică și protestantă. Se constituie astfel un patrimoniu „ecumenic“ al reflecției teologice din ultima sută de ani, cînd numai în afara Ortodoxiei geografice s-a putut da o replică istorismului, marxismului, relativismului etic, deconstrucțiilor și demitologizărilor scientiste sau nihiliste, manifestate în agora secular-democratică. Replică, dacă era cazul și existau argumente. În fapt, teologia lumii occidentale a fost inevitabil impregnată cu ethos-ul filozofic al veacului, ca în toate epocile trecute. Acum, printr-un soi de sincronizare retroactivă, pendula e repusă la ora exactă, cu efecte fecunde, menite să actualizeze conceptual o agendă care risca, altminteri, să rămînă blocată în anii 1930 (cînd Ortodoxia românească, încă slobodă, prelua sinteza neo-patristică a rușilor din exilul antisovietic). Dacă tot am schițat cronica de față, țin să mărturisesc, în final, că înclin spre ultima „rubrică“ din clasificarea lui Niebuhr, și anume cea în virtutea căreia Fiul Omului transfigurează, pînă la sfîrșitul timpurilor, fizionomia culturilor umane.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Demonstrații

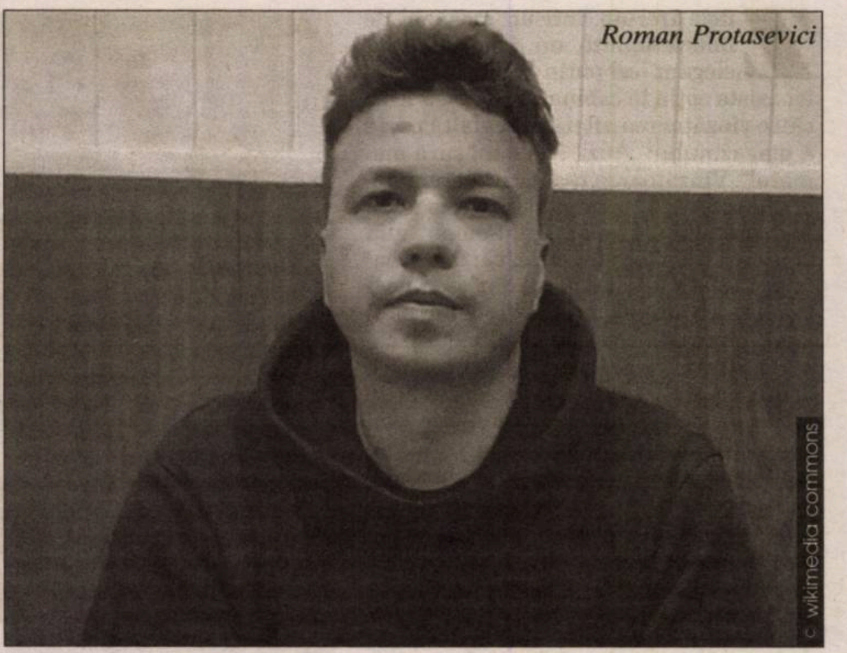
Roman Protasevici

© wikimedia commons

O înregistrare video îl arată, timp de o oră și jumătate, pe jurnalistul opozant Roman Protasevici care face declarații vinovăție și de supunere față de regimul Lukașenko. La sfîrșit izbucnește în lacrimi și își acoperă fața, purtînd mărci de violență, cu mîinile tumefiate. Oficiali europeni și-au declarat indignarea față de acest spectacol cinic. „E o rușine“, a spus purtătorul de cuvînt al Guvernului german, Steffen Seibert: înregistrarea arată „disprețul total al conducătorilor bieloruși față de democrație și față de ființele umane“ *(Le Monde,* 4.06.2021). Căci asta era: un spectacol, special regizat, al forței represive care poate sili conștiințele să se renege public. Nimeni nu crede în declarațiile jurnalistului răpit, încarcerat, terorizat. Nu tocmai asta urmărește o dictatură exacerbată: să arate că supunerea e tot ce contează, că adevărul și conștiința sînt lucruri de nimic? Dar, repet: curajul lui Protasevici și al atîtor bieloruși de a înfrunta dictatura, în demonstrațiile din 2020, își păstrează sensul întreg. Orice ar fi fost siliți declare sub tortură, actul lor civic e nealterat.

Regimurile comuniste dinainte de 1989 nu recurgeau la declarații izbitoare, internațional difuzate, ale metodelor lor de represiune. Persecuția disidenților, oprimarea populației erau ascunse. Propaganda întreținea, dimpotrivă, minciuna unei societăți perfecte. Regimul Lukașenko nu se mai acoperă cu vălul unei ideologii pretins benefice. Practică represiunea pusă în scenă cu o brutalitate menită să nimicească orice urmă de opoziție internă. Ca și organizațiile teroriste islamice, mediatizează confesiuni obținute sub violență fizică și psihică. La fel ca și ele, sfidează, cu cinism, ordinea democratică a Occidentului. Dar, mai ales, calcă orice urmă de respect pentru ființa umană. Pentru nostalgicii lui Ceușescu și pentru tinerii neomarxiști e potrivit să privească la chipul dezvelit, nud, al unei dictaturi de extracție comunistă.

Răpirea jurnalistului și a prietenei sale a stîrnit reacții de condamnare și de protest în opinia publică europeană. Dar nu multe. Opozanții bieloruși în exil, alături de „Reporteri fără frontiere“, au demonstrat la Vilnius și la Varșovia. Au denunțat tratamentul sutelor de arestați politic în Belarus. În fața unor ambasade europene ale Belarusului, inclusiv a celei din București, s-au adunat grupuri modeste de protestatari. Conștiința publică occidentală ar trebui să ia act mai intens, masiv, de scandalul pe care îl constituie, în preajma graniței europene, regimul Lukașenko și practicile lui represive. Ar trebui să se simtă interpelată, alertată, avertizată de această sinistră alternativă față de democrația liberală.

Oficialii europeni au reacționat mai acut, mai unit decît altădată. Deturnarea avionului deținut de o companie europeană, care făcea legătura între două capitale europene, pune în cauză siguranța cetățenilor din UE. „Pirateria de stat“ a regimului Lukașenko pune în cauză siguranța circulației aviatice internaționale. Sălbăticia represiunii e opusă principiilor pe care se întemeiază societățile civilizate (libertatea de conștiință, dreptul la liberă exprimare, dreptul la protest pașnic etc.). Uniunea Europeană a anunțat sancțiuni împotriva regimului Lukașenko: unele deja în vigoare (interzicerea spațiului de zbor european pentru avioanele din Belarus, recomandarea de a ocoli Belarusul pentru companiile europene); altele, economice, mai drastice, urmează a fi luate în considerare. Poate că demonstrațiile de protest față de terorismul dictaturii bieloruse se vor înmulți în Europa. În acest caz, oficialii europeni s-ar simți, poate, mai îndemnați, mai susținuți să pună în practică sancțiunile. Și să facă mai net prezentă ordinea democrației liberale, deosebirea ei radicală față de celălalt regim. Cu speranța că ea va influența, poate, și situația opozanților încarcerați.

În Occident, alte demonstrații au avut, în schimb, întindere fulgerătoare. Cazul George Floyd a stîrnit manifestații uriașe în SUA. Deși polițistul care l-a sufocat, prin violența manevrelor de arestare, a fost judecat și riscă să fie condamnat la treizeci de ani de închisoare, deși anchetele privind brutalitatea Poliției s-au înmulțit, mișcarea *Black Lives Matter* a luat avînt. S-a extins în Europa de Vest, a alimentat mișcările de acuză aduse Occidentului pentru discriminare, colonialism, rasism, universalism autoritar etc. Manifestanții au vrut să doboare și chiar au devalizat statui ale unor figuri definitorii pentru Europa modernă. Dar n-au fost încarcerați și chinuiți pentru asta. Nu au fost filmați căindu-se pentru convingerile lor, violent exprimate. Au fost doar amendați pentru deteriorare de bunuri publice. Au putut striga, publica, milita în voie pentru o rescriere „anticolonialistă“ și „antioccidentală“ a istoriei. Ce-i drept, n-au vrut – sau n-au știut, căci propaganda se întemeiază pe ignoranță, voită ori nu – să ia seama că opoziția față de sclavie a luat naștere tot în Occident, că ceea ce a fost opresiune și discriminare în regimurile coloniale și-a avut prima critică tot în mediile occidentale, că interesul respectuos, studios față de alte culturi și religii e fapt occidental.

Da, Occidentul liberal nu e perfect și nu se pretinde perfect. Dar e un model de societate care poate fi îmbunătățit și care urmărește să dea posibilitate îmbunătățirii. Asigură posibilitatea protestului pașnic, a dezbaterii publice, a pătrunderii unor teme noi în conștiința societății mari, dă loc unor reglaje socio-culturale și politice.

În iunie 2020, un grup de manifestanți *Black Lives Matter* au împroșcat pe statuia lui Churchill din Piața Parlamentului, Westminster, inscripția „rasist“. Uitau – sau nu știau? – că grație lui Churchill, în mare parte, Europa n-a fost înghițită de dictatura nazistă. Că ei puteau să strige și să manifesteze liber datorită celui care a spus că „democrația e cel mai prost regim în afară de toate celelalte“. E de ajuns să privim la arcul dictaturilor exacerbate, din Estul european și din Orientul Apropiat, ca să-i dăm dreptate.

Ce face ca, în Occident, să existe o reacție atît de palidă față de mișcările de culpabilizare/fragilizare a propriei civilizații, o reacție atît de palidă, de precaută față de dictaturile sălbatice din afară? Potrivit lui Andrei Pleșu, asta se datorează faptului că societățile occidentale trăiesc astăzi în aerul narcotizant al ideologiei. Al unor ideologii *soft*, care rămîn totuși modul dominant de a ne raporta la real (vezi textul său „Ideologiile între ridicol și subversiune“, în volumul *Despre bucurie în Est și în Vest,* Humanitas, 2006). O „gîndire masificată“, săracă domină atît interesele de cunoaștere – închise adesea într-o ramă socio-culturală gata preparată –, cît și atitudinea noastră față de crizele actualității. Într-adevăr: de n-ar fi așa, am reacționa mai acut, mai masiv, mai decis față de batjocorirea adevărului și a conștiințelor. Oare atacurile, brutale sau insidioase, la ceea ce face verticala ființei umane nu ne mai îngrijorează? În civilizația occidentală, laicitatea și religiile au tocmai această axă comună, esențială: demnitatea ființei umane. Să fi pălit atenția față de ea?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Maria IORDĂNESCU

Lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Vieți retrăite

About time, film britanic din 2013, regizat de Richard Curtis, cu Domhnall Gleeson, Rachel McAdams și Bill Nighy în rolurile principale. Tim, un tînăr de 21 de ani, află de la tatăl său că bărbații din familia lor au darul fantastic de a călători în trecut: nu pot schimba istoria lumii, nu pot face o avere din asta, însă își pot folosi înzestrarea neobișnuită ca să facă fapte bune. Pare un dar seducător, așa că Tim nu ezită să îl folosească în iubire și în prietenie. Ratează o întîlnire cu o fată frumoasă? Nici o problemă, se întoarce în timp și ajunge la momentul potrivit pentru a retrăi întîlnirea. Cu ochii pe greșelile din prezent, pe nepotrivirile sau pe eșecurile de zi cu zi ale lui sau ale celor din jur, tînărul se întoarce în trecut ca să le repare sau să le evite: se întoarce, deci, pentru a reconstrui debutul iubirii perfecte, cererea în căsătorie fără cusur, primii pași (cei mai eficienți și mai echilibrați) în căsnicie sau, de asemenea, pentru a-și scuti prietenul de un insucces profesional, pentru a-și feri sora de un accident și de o relație nefastă etc. În scurt timp, însă, bucuria de a-și „repara“ viața începe să capete cearcăne: pe de o parte, linia dintre greșeală și destin devine din ce în ce mai firavă și îi este din ce în ce mai greu să decidă ce anume ar trebui eliminat sau nu din destinul lui: căci o greșeală poate aduce cu sine, uneori, și drumul către o întîlnire miraculoasă sau către un vis împlinit, după cum evitarea ei le poate anula. Pe de altă parte, Tim începe să simtă că nu-și mai trăiește viața, ci că și-o „retrăiește“, o remestecă, cu ochiul doar pe ce i s-ar putea întîmpla rău.

Stăm cu gîndul la riduri, moarte, kilograme în plus, obraji lăsați, timidități, spaime, anxietăți, cearcăne, coșmaruri...

Mă gîndesc că multe dintre apucăturile lumii moderne au același ochi ațintit (mai ales) către rău și îndreptarea lui. Stăm cu gîndul la riduri, moarte, kilograme în plus, obraji lăsați, timidități, spaime, anxietăți, cearcăne, coșmaruri, vise neîmplinite și în jurul lor construim ori mii de cursuri de dezvoltare personală, ori săli de fitness, ori suplimente alimentare. Sînt pline ziarele, televiziunile sau Internetul de reclame pentru produse virtuale sau palpabile, pedagogice sau terapeutice, promițînd să învingă neliniștile imediate ale omenirii, chiar dacă ele vor continua probabil să existe și de-aici înainte, în ciuda tuturor „rețetelor de succes“. Ba încă, aș spune, facem un pas și mai departe decît Tim: încercăm să îndreptăm nu numai prezentul, ci și trecutul, al nostru sau al omenirii întregi, cu același ochi fixat pe rău, neatenți la ce a fost bun. Remestecăm pînă la manie copilăria în care nu ne-am simțit iubiți, adolescența în care am fost prost plasați, iritările și încrîncenările relației cu părinții. Dărîmăm statui, interzicem autori, inventariem obsesiv zestrea în alb-negru primită în sute de ani de istorie. Nu spun că nu e bine ca, din cînd în cînd, să reașezi piesele de puzzle din biografia ta sau a umanității. Să le evaluezi, să cîntărești ce îți lipsește ca să ai o imagine mai vie, mai aproape de real. Dar nici nu cred într-o privire fixată continuu pe propriul suflet, pe propriul ideal de perfecțiune, pe evitarea nefericirii cu orice preț.

Tim povestește, la sfîrșitul filmului, ultimul sfat pe care l-a primit de la tatăl său despre cum să trăiască întoarcerile în timp: *„He told me to live every day again almost exactly the same. The first time with all the tensions and worries that stop us noticing how sweet the world can be, but the second time noticing. Okay, Dad. Let's give it a go.“* („Mi-a spus să trăiesc fiecare zi aproape în același fel. Prima dată, cu toate tensiunile și îngrijorările care mă împiedică să văd cît de frumoasă poate fi lumea, dar a doua oară, atent la frumusețea ei. OK, tată, să încercăm.“). Nu pare mare lucru... Dar e la-ndemînă...

Maria Iordănescu *este psiholog.*

PUBLICITATE

GMMC
DILEMA veche
FUNDAȚIA ALBER
Universitatea de Vest din Timișoara
UVT Cultura este Capitală

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA UVT

TIMIȘOARA
23, 24, 25 iunie 2021
AULA MAGNA A UVT
Bulevardul Vasile Pârvan, 4

PĂRINȚI ȘI COPII
VÂRSTE, MODE, GENERAȚII

ADRIANA BABEȚI
CĂLIN DAN
DANIEL FUNERIU
MARIUS LAZURCA
BARBU MATEESCU
CĂTĂLIN ȘTEFĂNESCU
H.-R. PATAPIEVICI
SEVER VOINESCU

Autonom
e·on

Carmen GAVRILĂ

Iran: de la trei genuri la unul

Vechii perşi recunoşteau trei genuri, sau cel puţin o veche civilizatie de acum 3.000 de ani descoperită la Hasanlu în nord-vestul Iranului. Concluzia apare într-un studiu care arată că în 20% din mormintele excavate la Hasanlu obiectele găsite lîngă schelete masculine erau din gama celor folosite de obicei de femei şi invers, iar pe un vas descoperit în situl arheologic apare imaginea unui bărbat cu barbă îmbrăcat ca o femeie şi făcînd activităţi tradiţional atribuite femeilor. Azi, chiar înainte de alegerile prezidenţiale, Iranul nu numai că a înregistrat recent decapitarea de către propriul tată a unui tînăr care s-a declarat homosexual, dar mai ales pe scena politică exclude aproape complet peste jumătate din populaţie, adică femeile. La finalul anului trecut, cu gîndul la alegerile prezidenţiale din 18 iunie 2021, s-a reaprins, ca la fiecare scrutin, dezbaterea dacă de data aceasta candidatele vor fi admise în cursă de Consiliul Gardienilor – o instituţie cu membri numiţi de liderul suprem religios şi care are drept de veto asupra legislaţiei adoptate de Parlament şi asupra candidaturilor la toate tipurile de alegeri.

Pierduţi printre cuvinte

Întreaga discuţie se poartă de ani de zile în jurul prevederilor Constituţiei. În 2017 şi din nou în 2020, un purtător de cuvînt al Consiliului Gardienilor a declarat că nu există nici un motiv legal pentru care o femeie să nu poată deveni preşedinte al Republicii Islamice. Atît că instituţia a respins pe rînd, an de an, toate candidaturile unor femei şi nici nu a oferit o interpretare oficială definitivă a unui articol din Constituţie care arată că pentru a candida la preşedinţie o persoană trebuie să fie „o personalitate politică". Problema este că interpretarea tradiţională e că „personalitatea" se referă strict la bărbaţi, o variantă contestată de activiste şi de o parte a politicienilor de orientare mai liberală sau moderată. Ba chiar fostul preşedinte Haşemi Rafsanjani, membru în Consiliul Experţilor, organism care a redactat Constituţia după revoluţia islamică din 1977, a declarat că intenţia nu a fost deloc ca femeile să fie excluse din cursa prezidenţială. Dar nehotărîrea Consiliului Gardienilor stimulează dezbaterea, mai ales că declaraţia de anul trecut a purtătorului de cuvînt al instituţiei vine în contradicţie cu argumentul cu care a fost respinsă în 1997 prima candidatură a unei femei, Azzam Taleghrani, o activistă pentru drepturile femeilor. Consiliul a spus atunci că articolul din Constituţie se referă numai la bărbaţi. Un argument în plus pe care îl folosesc cei care se opun candidatelor la preşedinţie este că, potrivit legii iraniene, femeile nu pot fi judecători, cu argumentul că nu au luciditatea necesară, şi extind regula şi pentru postul de preşedinte. Totuşi, şi în tabăra conservatoare au apărut voci care susţin că dacă Consiliul Gardienilor ar emite o opinie clară şi oficială că femeile pot intra în cursa prezidenţială, atunci cu siguranţă va exista cel puţin o candidată conservatoare. Însă activistele şi societatea civilă de orientare liberală se îndoiesc că ultraconservatorul Consiliu al Gardienilor va permite vreodată femeilor să candideze, inclusiv pentru că cel mai probabil o femeie cu opţiuni politice reformiste ar avea şanse mult mai mari decît un politician reformist, dar bine ancorat în sistem, să spulbere orice candidat conservator sau ultraconservator, în condiţiile în care, reformiştii în general au dezamăgit şi sînt acum aproape irelevanţi politic.

Dominaţia lui „el"

Pînă acum, de la revoluţia islamică încoace, funcţia politică şi administrativă cea mai înaltă obţinută de o femeie în Iran a fost cea de vicepreşedinte. Au mai fost şi cîteva femei în posturi de ministru cu portofolii ca Sănătatea sau pentru Afaceri sociale. După revoluţia islamică, în care au avut un rol crucial, femeile iraniene au pierdut multe drepturi, dar l-au păstrat pe cel de vot, atît că nu pot avea reprezentante decît în Parlament, iar şi acolo numărul lor a tot scăzut în ultimii zece ani. Dacă scena politică e masiv dominată de bărbaţi, în schimb, în afaceri private, iraniencele sînt mult mai prezente. La fel în domeniul artistic (nu şi cînd e vorba de solo-uri în public, au voie doar în trupe sau coruri unde vocea le este ascunsă printre cele masculine), în ştiinţe, avocatură, în zona de activism social. În plus, potrivit statisticilor oficiale, 60% din absolvenţii de studii superioare sînt femei. Este formidabilă forţa femeilor iraniene de a se impune în spaţiul public, în pofida legislaţiei care limitează sau interzice participarea femeilor în diverse activităţi economice, sociale sau artistice. Femeile au participat masiv la toate marile mişcări de stradă din ultimii ani, cel mai recent în 2019, iar campanii pornite de femei au atras atenţia, de exemplu, anul trecut asupra aşa-numitelor „crime de onoare" sau faimoasa campanie „miercurea albă" împotriva obligaţiei de a purta vălul islamic *(hejab)* şi care a avut un succes uriaş, mai ales că au participat şi bărbaţi care se fotografiau cu văl pe cap în semn de solidaritate. Campania a năucit regimul de la Teheran, iar poliţia moralei nu reuşea să facă faţă la numărul tot mai mare de femei şi tinere care îşi descopereau părul în public. Campania este în derulare şi acum, chiar dacă multe dintre femeile care au participat au fost amendate şi chiar arestate ori au primit pedepse cu ani de închisoare.

Dacă scena politică e masiv dominată de bărbaţi,
în afaceri private, iraniencele sînt mult mai prezente.

Prea frumoase

Tradiţia luptei pentru drepturi egale nu este nouă. Egalitatea în drepturi figura deja în Revoluţia Constituţională din 1906, iar dreptul la vot a fost obţinut în 1963, apoi dreptul la divorţ în 1975. Pînă la revoluţia islamică, femeile erau prezente nu doar în administraţie şi Parlament, dar şi ca judecători, numai că au beneficiat numai femeile din mediul urban sau din clasa medie, nimic spre mai bine însă pentru femeile din păturile mai sărace ori din mediul rural. Evident că întregul climat totalitar al monarhiei Pahlavi le-a afectat pe femei ca şi pe restul societăţii, de unde şi motivaţia pentru participarea în număr mare la toate mişcările de stradă care au dus la revoluţia islamică din 1977. Atunci femeile au sperat la şi mai multe libertăţi, dar au primit exact opusul cînd regimul islamic a anulat aproape toate drepturile obţinute pînă atunci. O lovitură grea şi simbolică, mai ales pentru femeile educate, a fost impunerea *hejab*-ului – vălul islamic. În primii ani ai republicii islamice, *chador*-ul (un văl de obicei negru, lung din cap pînă în picioare, care nu lasă să se vadă decît faţa) era norma, considerată sufocantă. Măsura a fost întîmpinată cu un uriaş protest al femeilor la Teheran pe 8 martie 1979, dar fără efect. În timp, multe femei iraniene au reuşit să adopte, în pofida fricţiunilor cu poliţia moralei, formule tot mai relaxate de îmbrăcăminte „corectă islamic". „Şi fără nici un pic de solidaritate de la feministele din Occident", mi-a spus una dintre ele, „de exemplu, în cazul protestelor anti-*hejab*." Opinia aceasta am auzit-o de la mai multe femei iraniene de-a lungul timpului – senzaţia că feministele occidentale sînt mai preocupate de dreptul femeilor musulmane din Vest de a purta *hejab* decît de nedreptatea obligaţiei iraniencelor de a se îmbrăca aşa cum spune un regim dominat de bărbaţi. Pentru multe iranience, respingerea *hejab*-ului nu e un „capriciu feminin alimentat de decadenţa occidentală", cum spun ultraconservatorii, este un simbol. Pentru ele, *hejab*-ul confirmă percepţia că femeia este un obiect, că este periculoasă, că frumuseţea ei este un păcat inerent. „Şi mai confirmă că noi, femeile, trebuie să îi protejăm de noi înşine, acoperindu-ne, pe bărbaţii prea slabi ca să reziste tentaţiei", mi-a spus cu umor Şirin, la un protest anti-*hejab*, în faţa Parlamentului iranian în 2005. Răspunsul regimului atunci, ca şi în alte dăţi, a fost să trimită voluntari din miliţiile islamice revoluţionare să le bată. Legat de *hejab*, reacţia printre ultraconservatori şi unii politicieni consideraţi moderaţi este în cel mai bun caz de ironie, cum mi-a spus cîndva un parlamentar: „Femeile iraniene sînt prea frumoase, trebuie acoperite pentru a le proteja demnitatea".

Legislaţia bazată pe şaria *afectează*
absolut fiecare aspect al vieţii unei femei în Iran.

Şaria *discriminatorie*

Problema, mi-a explicat o activistă iraniană, este că „mai toate legile în Iran, inclusiv Constituţia, au la bază *şaria* – legea islamică –, iar aceasta, fiind un cumul de reguli extrem de conservatoare perpetuate sute de ani şi care nu au fost adaptate la evoluţiile sociale, este extrem de discriminatorie faţă de femei şi le limitează profund rolul în societate". Legislaţia bazată pe *şaria* afectează absolut fiecare aspect al vieţii unei femei în Iran. De exemplu, e nevoie de permisiunea unui tutore bărbat (soţ, tată, frate, unchi) pentru ca o femeie să poată obţine o slujbă. De asemenea, bărbaţii au dreptul să ceară divorţul, iar custodia copiilor le este automat acordată dacă doresc. Bărbaţii pot fi legal poligami, femeile nu. Pedepsele pentru sex premarital sînt foarte dure pentru femei, în general pedepse corporale, dar mult mai rar aplicate bărbaţilor. Dacă un bărbat îşi ucide copilul, face doar 10 ani de închisoare, în schimb femeile primesc pedeapsa cu moartea. Si căsătoria minorelor este permisă. După o campanie intensă, activistele iraniene au reuşit să ridice vîrsta legală de căsătorie pentru fete la 13 ani şi pentru băieţi la 15. Atît că în zonele tradiţionaliste sînt destule cazuri de fete căsătorite şi la 9 ani, doar cu permisiunea părinţilor, iar potrivit statisticilor oficiale iraniene, numai în vara anului trecut, au fost peste 9.000 de căsătorii ale unor fete cu vîrsta între 10 şi 14 ani. În ce priveşte violenţa domestică şi cea îndreptată în general împotriva femeilor, iraniencele sînt neprotejate. Am asistat într-un tribunal la o „rezolvare" des întîlnită – femeia cu vînătăi încă vizibile pe faţă şi cu documente medicale care atestau răni în urma unor lovituri a fost invitată de către judecător să facă datoria islamică, să îşi ierte soţul şi să nu mai piardă vremea prin tribunale. În Iran, o lege privind violenţa împotriva femeilor a fost adoptată anul trecut de guvern, după ani de tergiversări. Şi asta numai după o tragedie care a zguduit întreaga ţară – un tată şi-a decapitat fiica sub suspiciunea că ar fi făcut sex premarital. Potrivit activistelor iraniene, cel mai probabil legea va fi ori respinsă, ori în cel mai bun caz diluată pînă aproape de irelevanţă de către Consiliul Gardienilor (deja a fost eliminată orice fel de incriminare a violului marital). „Cînd vine vorba despre drepturile femeilor, oficialii regimului îţi vor scoate ochii cu toate libertăţile pe care le au femeile iraniene prin comparaţie cu cele din alte ţări din spaţiul islamic, le place mai ales să dea exemplul Arabiei Saudite sau Afganistanului, să îţi spună despre numărul mare de femei de afaceri iraniene care au pus bazele propriilor companii, dar nimic din ce am obţinut nu este meritul lor, ci numai al nostru", mi-a spus o activistă iraniană. Dacă totuşi, sub presiunea unei bune părţi din societate, legislaţia devine mai puţin discriminatorie faţă de femei, rămîne apoi uriaşa problemă a aplicării, în special în cazul femeilor din clasele sărace şi mai puţin educate. Iar presiunea pare să se simtă tot mai puternic, inclusiv pe fondul şubrezirii accentuate a economiei din cauza sancţiunilor impuse de fosta administraţie americană Trump şi a pandemiei de COVID-19. Potrivit Departamentului de Statistică al Republicii Islamice, femeile reprezintă numai 18% din forţa de muncă activă în Iran, la o populaţie totală de 84 de milioane din care 69% sînt persoane apte de muncă. Numai 44% din acestea sînt active pe piaţa muncii. „Republica islamică ne vrea strict în rol de mame şi ignoră cu bună ştiinţă faptul că un capital uman imens este irosit", mi-a explicat o profesoară de ştiinţe politice. Iar prezenţa slabă a femeilor în interiorul sistemului politic face lucrurile şi mai greu de schimbat. Din nou femeile iraniene, după decizia Consiliului Gardienilor de a respinge toate candidatele la prezidenţialele de anul acesta, au de ales doar dintr-o listă de bărbaţi care pînă acum nu au abordat în campania electorală (cu excepţia unui candidat moderat) situaţia femeilor din Iran şi puterea alocată exclusiv unui singur gen.

***Carmen Gavrilă** este jurnalistă la Radio România, fost corespondent în Iran.*

STILURI & STILOURI

Iaromira POPOVICI

bazar

Mama și vremurile

La școală ne puneau mereu să scriem compuneri despre Mama. S-o descriem, s-o poetizăm, să-i dedicăm ode. De 8 Martie, să-i facem flori din hîrtie creponată. În „Puiul“, „Fefeleaga“ sau „La Vulturi“, să-i studiem ipostazele tragice. La desen, să-i facem portretul în culori calde.

Mama mea era mereu altfel decît alte mame. Eu aveam o tonă de prejudecăți despre mame, credeam că trebuie să fie niște doamne rotofeie, cu părul permanent și gospodine. Or, mama nu era nici una dintre ele. Era înaltă, subțire, brunetă, superbă, genul top-model, cu părul lung ondulat natural, și fără pasiuni domestice. Cînd apărea pe stradă, privirile trecătorilor se lipeau de ea ca muștele la miere.

Țin minte că i-am reproșat chiar mamei că nu era ca celelalte mame. Mai ales după ce am plecat în vacanțe cu mama unei colege și prietene, al cărei tată avea o funcție în partidul comunist, și care era gospodina tipică despre care scriam. Care nu venea cu noi pe plajă și rămînea în cameră să ne gătească. I-am reproșat mamei că nu seamănă cu doamna respectivă, așa cum, cu alte ocazii, le-am reproșat alor mei că nu au sufrageria standard pe care o posedau colegii mei, cea cu vitrina unde sălășluiau bibelourile, covorul persan și lampa cu ciucuri de sticlă. Doar după ani mi-am dat seama că masa noastră interminabilă înțesată de hîrtii și biblioteca bucșită de cărți pe care le aveam noi în sufragerie erau mai prețioase și mai normale.

Dar mama putea face alte lucruri, cu care alte mame nu se puteau lăuda. Putea scrie nopțile, împreună cu tatăl meu, scenarii pentru filmele lui. Putea merge cu el pe teren, atunci cînd filmele chiar se făceau, ca să-l ajute și să împărtășească întregul proces de aducere pe lume a unui documentar. Putea să se ducă la măcelarul din cartier și să facă rost de mușchi de vacă, mare victorie pentru anii '70, oricît de relaxați și de luminați se spune că ar fi fost. Era capabilă să ne ofere ceea ce astăzi se numește mîncare sănătoasă, pe vremea cînd mai toți găteau cu rîntaș și se-ndopau cu prăjeli.

A reușit chiar să-mi găsească o grădiniță particulară de engleză pe vremea cînd totul era de stat, cel puțin aparent. Fiindcă, de fapt, exista o întreagă lume care funcționa la negru, de la bișnița cu mîncare, cafea, săpunuri, ciorapi, blugi, videouri, televizoare color la instituții în sine. Precum grădinița doamnei Pintea, o doamnă în vîrstă din ceea ce pe vremuri se numea „familie bună“. Care avea o casă mare și stil, pe undeva pe la Șosea, cu pian, și care, împreună cu sora ei, ne-a așezat în minte pentru totdeauna primele noțiuni de engleză, mie și celor șapte-opt copii care-i călcam pragul. Datorită ei am reușit să-mi fac din engleză o a doua limbă, în care să pot chiar gîndi.

Tot mama a avut grijă ca fiecare părticică a corpului meu să se dezvolte armonios, într-o vreme în care copiii cam creșteau cum dădea Dumnezeu. M-a dus, conștiincios, la gimnastică medicală și la exerciții de ochi. A avut răbdare să mă ajute să scrijelesc primele bastonașe și liniuțe și, apoi, să mă învețe să leg cuvintele decent într-o compunere. A reușit să-mi trezească o pasiune de durată pentru gramatică, să mă facă să pot fi fascinată de meandrele ei.

Și toate astea le-a făcut păstrîndu-și feminitatea. Fiind mereu impecabilă. Dar, de fapt, feministă. Rezolva ea singură, în vremurile în care femeia chiar era la cratiță, lucruri pe care bărbații din jur nici n-ar fi gîndit că e posibil să fie rezolvate. A fost, cu siguranță, o feministă *avant la lettre*. Dar și o protestatară. O reprezentantă a societății civile care avea să înceapă să existe 20 de ani mai tîrziu. Deși vremurile te-nvățau să taci și să-nghiți, să fii obedient ca să-ți păzești pielea și să te dai cu sistemul, mama a scris în mai fiecare cronică de sugestii și reclamații care i-a picat sub ochi, atunci cînd vreun reprezentant al serviciilor comuniste nu era la înălțime (și asta se-ntîmpla des). Nu s-a lăsat. A trăit vremurile de atunci aproape ca și cum ar fi fost normale. Pe cît se putea. Și s-a bucurat din plin cînd ele s-au schimbat. Dar despre asta în articolul viitor.

---

efectul de ecou

De ce nu are conspiraționistul dreptate?

– un răspuns domnului Sever Voinescu –

Domnul Sever Voinescu a publicat recent un interesant text („Ce te faci cînd conspiraționistul are dreptate?“, *Dilema veche* nr. 896, 10 iunie 2021) a cărui teză este următoarea: se poate foarte bine ca – după un timp – o afirmație considerată la vremea ei exagerată (în acest caz, conspiraționistă) să se dovedească a fi corectă. Cum ne raportăm atunci la ea și, implicit, cum ne raportăm la judecata din primul moment (în care o etichetaserăm ca fiind problematică)? Exemplul de la care pornește argumentarea domnului Voinescu este cel al „știrilor de peste Ocean“ (nu e menționată o anumită sursă) ce par a acredita ideea faptului că virusul SARS-CoV-2 este un produs al manipulărilor genetice realizate la Institutul (militar, dacă înțeleg bine) de Virusologie din Wuhan și care confirmă – retrospectiv – alegațiile unor conspiraționiști de la începutul pandemiei. Prin urmare, dacă – în cele din urmă – cei pe care i-am numit „conspiraționiști“ au dreptate, nu sîntem noi, toți ceilalți, cei posibil manipulați de media, niște conspiraționiști care se ignoră (și care sînt, tocmai de aceea, pasionali și radicali)?

În forma lui cea mai simplă, argumentul domnului Voinescu spune că, acolo unde nu avem un verdict definitiv, ipoteza prezentată de conspiraționist e la fel de legitimă ca oricare alta (a autorităților sau a oamenilor de știință) și nimic nu interzice ca ea să fie cea validată de fapte. Această poziție pare a fi cît se poate de pertinentă. Mai întîi, pentru că, acolo unde lucrurile nu sînt clare, orice ipoteză – indiferent de persoana (și interesele) celui ce o formulează – se poate dovedi (ulterior) corectă. Apoi, deoarece, ca membri ai unei societăți democratice, știm că toți oamenii – indiferent de părerile și afilierile lor – sînt egali și (așa cum ne spune discursul *mainstream*) se cuvine să avem respect pentru toate opiniile. În fine, poziția conspiraționistului poate fi utilă chiar și dacă nu e corectă: ea ne poate spune ceva despre mentalitatea veacului, despre limitele gîndirii oamenilor, poate fi înscrisă într-o „istorie a ideilor“ etc.

Așa să fie oare ? Domnul Voinescu e foarte generos atribuindu-le conspiraționiștilor ceva care aparține unei alte logici (în speță, celei științifice): capacitatea de a formula ipoteze. Aici e – probabil – deosebirea cea mai mare dintre un om de știință și un adept al „teoriei conspirației“: atunci cînd abordează o problemă, cel dintîi nu știe încotro îl va duce cercetarea; cel de-al doilea știe dintru început răspunsul și nu are nevoie decît să edifice un raționament menit a-l confirma. Conspiraționistul este, întotdeauna, un *gnostic* – el operează cu certitudini. Principala lui caracteristică nu constă în faptul că se îndoiește de discursul Puterii (dar cine îl mai crede sută la sută?), ci în faptul că are „o viziune alternativă“, perfect coerentă, care explică tot ceea ce vocea autorităților „ocultează“ sau „deformează“. Și, tocmai de aceea, e mereu confirmat de fapte; căci – am aflat-o de cîțiva ani – și faptele pot fi „alternative“.

Încă un lucru, esențial: nici o afirmație conspiraționistă nu are valoare luată izolat. Ea trimite în permanență la o rețea de teme care constituie o narațiune consistentă (chiar dacă nu întotdeauna omogenă) pe care o validează fiecare „confirmare“. Dacă o teză conspiraționistă e adevărată (ceea se poate întîmpla să fie), de aici susținătorul ei va concluziona că întreaga „teorie“ în care e prinsă respectiva teză trebuie să fie adevărată. Cînd Hitler ne spune că Stalin e un dictator nemilos, el nu enunță un adevăr factual, ci ne cere să ne inserăm în logica lui, în care Stalin e un „despot asiatic“, care guvernează prin forță (aceasta fiind singura modalitate posibilă) și printr-o ideologie de sorginte „iudaică“ mulțimi de „oameni inferiori“ (ce sînt un amestec de slavi, evrei și asiatici „neevoluați“). Pe Hitler nu-l interesează raportarea lui Stalin la criteriile societăților democratice și ale lumii civilizate, ci faptul că brutalitatea „primitivă“ a lui Stalin trebuie înlocuită cu brutalitatea „rațională“ al cărei exponent se pretinde a fi el. La fel, cînd un fundamentalist religios (indiferent de religie) ne spune că Occidentul e în criză, el nu numește o stare de fapt (care depinde de ceea ce înțelegem prin „criză“), ci ne cere să aderăm la viziunea lui „salvatoare“, potrivit căreia criza poate fi depășită doar prin recunoașterea „adevărului“ pe care îl proclamă el.

În spatele afirmației (după știința mea, totuși nedovedită) că virusul care a blocat lumea a ieșit dintr-un laborator (militar?) chinezesc și nu scăpat dintr-un biet pangolin sau liliac transat în piață sînt alte afirmații, la care ni se cere să consimțim ca premise ale unui raționament căruia acest „adevăr“ îi e concluzia. Prima dintre ele este – ca-n orice logică de factură conspiraționistă – aceea că ceea ce știm (din comunicatele autorităților, din media și „știința oficială“) e, în parte sau în întregime, fals. În acest caz, toate autoritățile care ne-au vorbit de originea naturală a virusului au mințit (sau au fost înșelate): fie pentru că sînt comuniști de convingere (și, prin urmare, aderă fără rezerve la tezele Beijingului), fie pentru că sînt în solda Partidului Comunist Chinez (cum ni se sugerează că ar fi Organizația Mondială a Sănătății), fie pentru că au interese – poate inavuabile – în comerțul cu China (ca majoritatea guvernelor occidentale) și nu vor să-l întărîte la represalii pe Xi Jinping. Ca atare, „adevărul“ este cunoscut de (aproape) toată lumea, dar nimeni – cu excepția „bravilor“ conspiraționiști – nu are nici curajul, nici interesul de a-l dezvălui public. Astfel, formulîndu-și apăsat punctul de vedere, conspiraționiștii se afirmă drept „campioni ai libertăților“: ei au „curajul“ de a spune ceea ce ceilalți nu îndrăznesc și fac dovada faptului că nu au „interese“ oculte. „Toată lumea minte, numai noi (sau, la limită, numai eu) spun/em adevărul!“

A doua premisă e și mai tranșantă: virusul acesta nu a ieșit „întîmplător“ dintr-un laborator (militar) cu proceduri „de înaltă securitate“. „Știm“ cum fost cu zborurile interne și externe ale Chinei în perioada (pe care noi am considerat-o) de început a pandemiei, așa că „lucrurile sînt clare“: e vorba de „un act de război“, „deliberat“, la adresa lumii democratice. „Sîntem în război cu China!“ Să ne amintim: conspiraționistul este un gnostic; iar gnosticul e un *dualist* – adică un om care crede că istoria nu e nimic altceva decît scena confruntării dintre Bine și Rău. Și, bineînțeles, el e – întotdeauna – un cavaler „fără pată și prihană“ al Binelui. „Răul“ asiatic și-a pus în valoare „arma secretă“ (bacteriologică sau – mai exact – virologică) împotriva „Binelui“ democratic al lumii libere. Adică, inevitabil, împotriva Americii. Toată povestea cu COVID-ul a fost un „megacomplot“ menit a „destabiliza“ America (din locul ei întîi de putere economică) și de a propaga haosul în prima democrație a lumii, îndepărtîndu-l de la putere pe „singurul om“ ce se putea opune „hegemoniei chineze“. Ați ghicit despre cine e vorba, nu?! Cam aceasta e teza pe care ne cer conspiraționiștii să o acceptăm: „Pandemia n-a fost nimic altceva decît o diversiune prin care comunismul mondial l-a dat jos de la putere pe campionul *American Way*-ului: Donald Trump“. Sau, mai exact, a fost o combinație de „atac militar neconvențional“ și de „lovitură de stat“.

După cum bine se vede, conspiraționistul nu are nici o problemă; el „știe“ cum s-au întîmplat lucrurile. Singura problemă e a noastră: „trebuie“ să ne alegem tabăra!

Și, pentru că tot am evocat problemele, poate că e – totuși – una, și încă majoră: a științei. S-ar cuveni ca oamenii de știință (din domeniul virusologiei, imunologiei și geneticii) să spună, răspicat și cu dovezi irefutabile, dacă SARS-CoV-2 e un virus natural (ce a suferit mutații) sau e produsul unor manipulări tehnice realizate de om. Nu mă pricep la științele enunțate mai sus, dar cred că dacă nu se poate stabili faptul că virusul e natural sau produs de om înseamnă că am intrat într-o nouă eră. Aceea în care ceea ce, pînă nu demult, am numit „lumea vie“ va fi multiplicată la infinit cu combinații genetice indecidabile realizate de oameni și în care distincția dintre „natural“ („născut“) și „artificial“ („făcut“) va fi abolită. Cred că e o problemă foarte serioasă și din punct de vedere teologic – căci dacă omul e în măsură să creeze organisme vii și viabile care pînă acum nu au existat (și pe care nimeni nu le poate deosebi de cele naturale) înseamnă că promisiunea Șarpelui s-a împlinit: acum e Dumnezeu.

Mihai MACI

Cu ochii-n 3,14

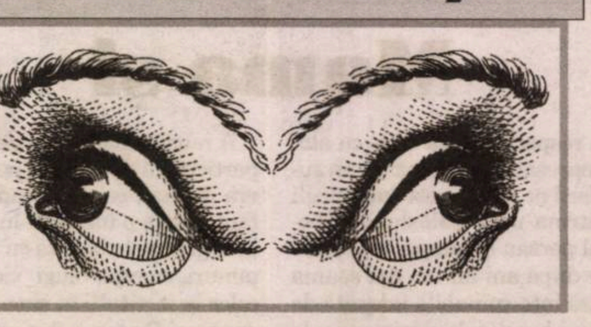

PRACTIC, NIMICUL SIMPATIC
(PROBABIL, NIMIC MAI MULT,
UN MIZILIC) AR FAVORIZA
O ACȚIUNE DE STRÎNGERE
A OAMENILOR DE JOS CU SCOPUL
DE A LE PERMITE VIZITATORILOR DE AZI
SĂ OBSERVE CĂ AVEM DE-A FACE
CU UN NOU GEN DE LIMITE

■ S-a lămurit: găina a fost mai întîi, întrucît oul conține o enzimă pe care n-o putea lua de altundeva. A, și încă ceva: mirosul a preexistat planetelor; practic, nimicul avea un parfum anume. (**M. C.**)

■ Din alte vremuri, un titlu simpatic de carte: *Dicționarul artei, curiozității și bibeloului,* de Ernest Bosc, lucrare apărută în 1883 la Paris. (**D. S.**)

■ Într-o seară, după ce s-a terminat meciul din Liga 1 franceză de fotbal, dintr-o eroare, pe Canal+, care era văzut cu decodare, a început un film porno. Pacienții care așteptau la urgențe, la spitalul din Bayonne, au fost luați pe nepregătite. Probabil s-au și relaxat puțin. (**A. M. S.**)

Zonă amenajată de
AstraZeneca

© M. Pleșu

■ Ce au în comun *fisticul, fistîceala* și frumusețea feminină? Neașteptat de multe. Dacă vechile *festuk* (persană) și *pistáki* (greacă) înseamnă „fistic“, și nimic mai mult, limba turcă, mai hoțomană, a preluat *fistîk* („fistic“, „nucă“, „alună“), dar a inventat și *fistîkî* / „verde aprins“ (vezi „fistichiu“), și alte două utilizări colocvial-argotice: „creier, minte“ și „femeie frumoasă, puicuță, bunăciune“ – de unde și ideea de „fistîceală“, ca stare de confuzie, de zăpăceală –, cu precădere, în fața unei femei frumoase. (**M. P.**)

■ William Shakespeare, în vîrstă de 81 de ani, a fost primul bărbat din lume care s-a vaccinat anti-COVID cu serul Pfizer. Din păcate, a murit din cauza unei afecțiuni care nu a avut legătură nici cu virusul, nici cu vaccinul. O prezentatoare TV din Argentina i-a adus un omagiu, confundîndu-l cu marele dramaturg englez, așa că a anunțat că „unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă engleză, pentru mine marele maestru, a murit“. La o adică, ce înseamnă cîteva sute de ani? Un mizilic. Și ce clasic nu și-ar dori ca cititorii să-l considere contemporan în orice epocă? (**A. M. S.**)

■ Cred că a fost pripită concluzia trasă de unii în urma știrii cu starețul unei mînăstiri din Neamț care le-a spus enoriașilor că vaccinul anti-COVID ar favoriza apariția solzilor pe corp. Mulți s-au grăbit să-l acuze că îndeamnă oamenii să nu se vaccineze. Eu cred, bazîndu-mă pe prognozele meteo din ultima vreme și pe realitatea ploii care nu se mai dă dusă, că ideea starețului este o briliantă psihologie inversă: căci cine n-ar vrea niște solzi, niște branhii și niște înotătoare în aceste timpuri de potopenie? (**S. G.**)

■ Conflictul dintre primarul sectorului 1, Clotilde Armand, și compania de salubritate a atins o nouă culme. Tone de gunoaie au rămas pe străzi, neridicate, pentru că primarul nu mai vrea să plătească facturile umflate. Și președintele Klaus Iohannis duce propria sa luptă cu gunoaiele: săptămîna trecută a participat la o acțiune de strîngere de deșeuri undeva, pe malul Argeșului. Mult gunoi, multe probleme... (**M. M.**)

■ „Nu-mi face plăcere că trebuie să spun acest lucru, dar: asiaticii nu sînt problema, negrii nu sînt problema, evreii nu sînt problema. Și da, nici albii nu sînt problema. Nici o rasă ori cultură nu e problematică. Am locuit în multe orașe și țări ale lumii și pot spune din experiență că există o distribuție egală a oamenilor buni și a oamenilor de căcat în fiecare populație. Nu știu care e soluția, dar bănuiala mea e că sensibilizarea peste măsură a oamenilor în funcție de caracteristici arbitrare precum culoarea pielii ar putea face mai mult rău decît bine“ – un *tweet* al lui Sean Ono Lennon, fiul lui Yoko și al lui John. (**M. C.**)

■ De prin știrile mai recente aflăm că, în timp ce primarul Clotilde Armand se luptă cu gunoierii, un consilier local din Vrancea postează cu nerușinare pe Facebook că, în Franța, ea ar fi fost „răpită și violată“. În același timp, ni se spune că la primăria din Ștefăneștii de Jos se fac percheziții pentru acuzații grave, inclusiv cea de viol. Ficțiune sau realitate concretă, se pare că legătura dintre „sulă și prefectură“ continuă să bîntuie prin societatea noastră. Chiar dacă vorba cu pricina vine, se pare, de la instaurarea ca dictator a generalului roman Sulla, am putea spune că și acesta, la vremea lui, a violat regulile Romei. (**A. M.**)

■ Dacă, la începuturile pandemiei, a fost dificil să ne obișnuim să vorbim printr-un ecran și să ne plimbăm prin muzeele lumii urmărind o fereastră, iată că deprinderile se păstrează și de cînd în lume se poate circula ceva mai ușor. Două portaluri asemănătoare unor uși virtuale au fost amplasate în Vilnius și Lublin, cu scopul de a le permite locuitorilor din Lituania și Polonia să se observe reciproc în timp real, pe un ecran rotund uriaș. În plan este ca, în scurt timp, zeci de astfel de portaluri să fie instalate în Europa pentru a întări sentimentul de comunitate și a le da oamenilor un „efect de vedere generală“, asemănător cu perspectiva astronauților în spațiul cosmic. Mă întreb cu cine ar prefera Bucureștiul să fie „înfrățit“ în acest fel. (**A. A. D.**)

■ Presa internațională a scris amplu despre deschiderea unui punct de vaccinare anti-COVID în curtea castelului Bran, legînd, firește, minuscula împunsătură de sîngeroasa legendă a lui Dracula. Asistente medicale foarte drăguțe, numai zîmbet, în halate pe care se puteau vedea desenați niște colți de vampir însîngerați, mînuiau cu delicatețe micile ace. Cei care se vaccinau primeau gratuit o vizită a castelului unde, după cum spune presa, puteau vedea 52 de unelte de tortură medievale. Directorul de PR al castelului are un umor special, desigur, cînd declară: „Ideea este că arătăm vizitatorilor de azi cum se vaccinau oamenii acum 500 de ani“. Brrrr! (**S. V.**)

■ Ce face omul cînd n-are altceva de făcut? Am aflat un posibil răspuns din ziarul *Libertatea* de vineri, 11 iunie 2021, de la Gheorghe Iavorenciuc, românul care a călătorit în cele mai multe țări de pe glob (136 la număr pînă azi): „Am făcut Etiopia, unde sînt războaie permanente [...]. Mi-am propus acum, cînd încă mai sînt în putere, să fac zonele de risc“. S-ar părea că avem de-a face cu un nou gen de turism, turismul de facere. (**D. S.**)

■ „Cînd am ajuns în State aveam 300 de dolari în buzunar și nu vorbeam o boabă de engleză“, mărturisea recent columbiana Diana Trujillo, inginera-șefă a echipei responsabile de brațul robotic al Rover-ului Perseverance, amartizat anul acesta pe 18 martie. Repercusiunile imigrației pur și simplu n-au limite. (**M. C.**)

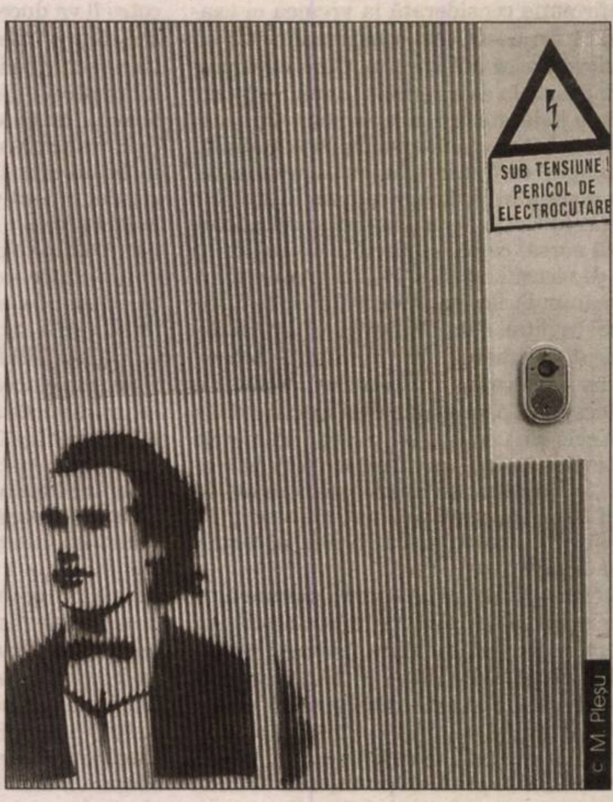

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la
Tipoart Idea Studio

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **898** ■ 24-30 iunie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

18

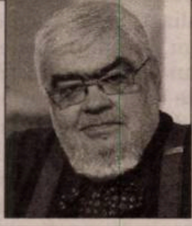

ANDREI PLEȘU

„Mică antologie coronavirus (I)“

pagina **3**

RADU SERGIU RUBA

„Cel mai firav rod al întoarcerii“

pagina **14**

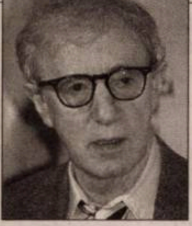

WOODY ALLEN

„Apropo de nimic“

pagina **15**

Reîntoarceri

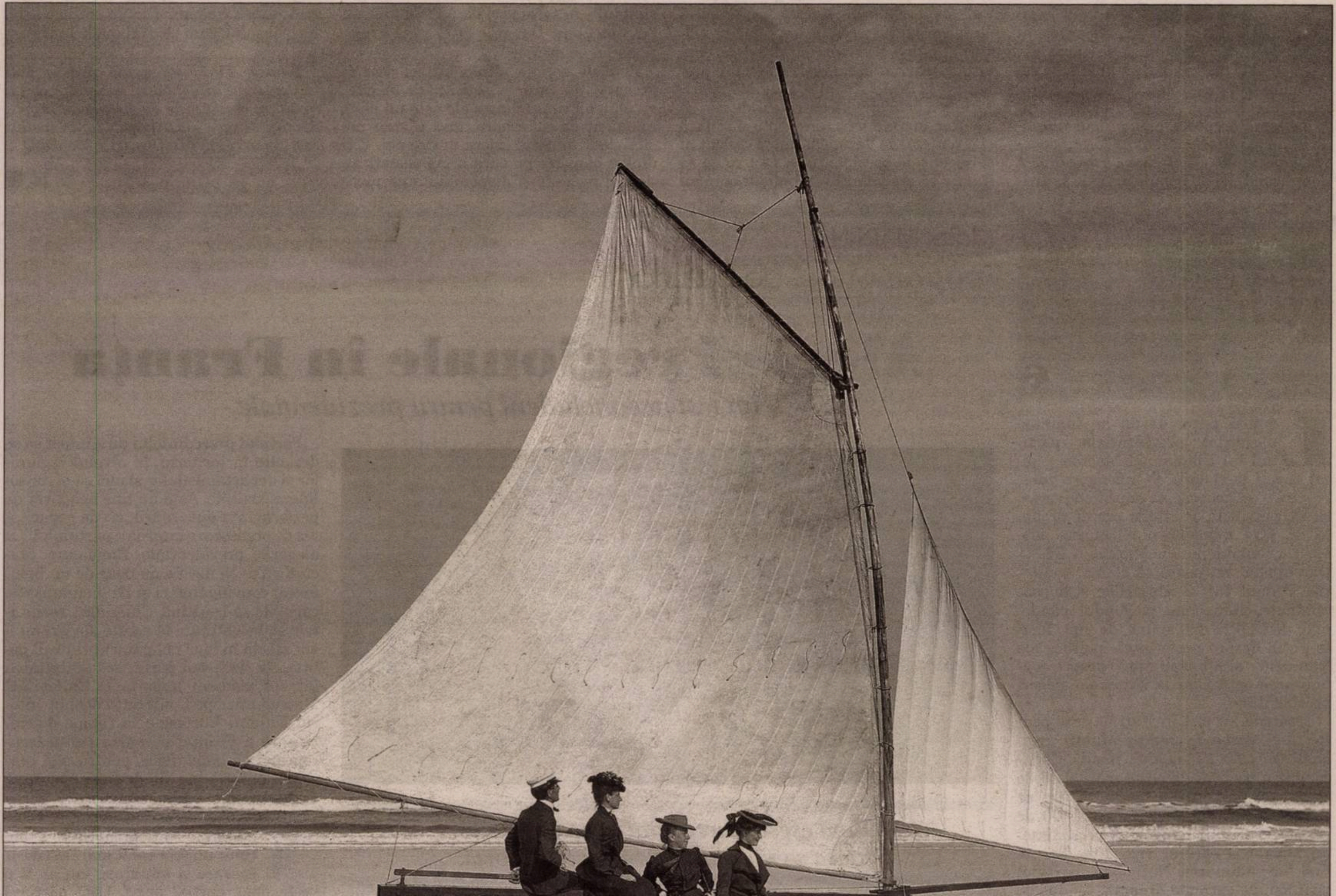

> *„Să te reîntorci e cel mai greu lucru de făcut cu demnitate.“*
>
> *GREG LAKE*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ

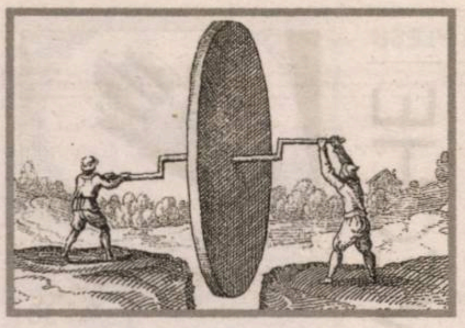

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Vicii digitale

Un studiu al Cambridge University confirmă o stare de fapt pe care orice utilizator cu o minimă experiență pe rețelele sociale a putut-o constata de unul singur: postările negative despre politicieni au o șansă dublă de viralizare față de cele în care se scrie „de bine“. Altfel spus, *trolling*-ul politic e mai eficient decît discursul pozitiv.

Concluzia a venit după analiza a a 2,7 milioane de *tweet*-uri și postări pe Facebook și apare în paralel cu decizia Instagram de a oferi utilizatorilor posibilitatea de a ascunde numărul de aprecieri primite la postările proprii. Vîndut ca o modalitate de a ieși din vîrtejul de stimulente perverse pe care algoritmii le folosesc pentru a încuraja utilizatorii să petreacă tot mai mult timp pe rețele sociale, schimbarea anunțată de Instagram nu va rezolva probabil nimic. Chiar studiile interne ale companiei arată că dispariția *like*-urilor nu produce mari schimbări.

Felul în care sînt construite rețele sociale, accentul pus pe participare și reacții nu fac decît să încurajeze polarizarea, extremismul și discursul urii. Problema este recunoscută și probată în nenumărate feluri. Facebook și Twitter au fost acuzate, pe bună dreptate, de-a lungul timpului că au asistat nepăsătoare la promovarea genocidului (Myanmar), ascensiunea unor brand-uri de populism toxic și diviziv (SUA, Filipine, Brazilia), distribuirea în timp real de imagini ale unor atacuri teroriste (Noua Zeelandă) și nenumărate acte de violență fizică sau verbală care, nu în puține cazuri, au dus la moartea unor persoane. Dacă adăugăm aici și promovarea unor stiluri de viață inaccesibile pentru utilizatorul obișnuit, dar creatoare de anxietăți și depresii, obținem rețeta unui dezastru aproape imposibil de reparat.

De ani de zile, companiile care dețin principalele rețele sociale dau semne că înțeleg amploarea problemei și caută timid metode de răspuns. O dată la cîteva săptămîni citim despre cîte o nouă inițiativă de combatere a știrilor false, comentariilor toxice și a comportamentelor indezirabile. Uneori se schimbă algoritmii, alteori aflăm că s-a mai creat cîte un departament de *fact checking* despre care nu vom mai auzi niciodată nimic. Cînd situația e chiar gravă, cum a fost cazul asaltului asupra Capitoliului de la începutul acestui an, apar și măsuri drastice. Sau aparent drastice, cum ar fi suspendarea conturilor fostului președinte al Statelor Unite, Donald Trump. Trump a delirat însă patru ani de zile pe Twitter, lucrînd minuțios (nu e clar dacă și conștient) la deznodămîntul violent al carierei sale prezidențiale. Pentru că ar fi naiv să credem că extremiștii care au atacat Capitoliul au făcut-o în urma unui impuls de moment, într-un soi de nebunie colectivă indusă de un *speech* sau doar un *tweet*. În fapt, energia acestor oameni a fost stimulată ani de zile, la convingerea lor că sînt victimele unei conspirații s-a lucrat multă vreme, iar fostul președinte a fost participant activ. Nici chiar cei mai extremiști dintre extremiști nu își creează convingerile și nu acționează în baza lor de pe o zi pe alta.

Parlamentele și tribunalele de prin diverse state au încercat în fel și chip să pună sub control valurile de ură pe care Facebook le încurajează. Adevărul e că nimeni nu a reușit cu adevărat. S-a reușit cel mult o dezbatere publică în care libertatea de expresie a fost opusă responsabilității și toată lumea a rămas pe poziții. Asta dacă luăm în considerare statele democratice. În dictaturi cum sînt China sau Coreea de Nord, problema a fost rezolvată simplu – rețelele sociale occidentale nu pot funcționa. Dar cine ar vrea să urmeze astfel de modele?

Rețelele sociale rămîn un soi de rău acceptat de care te poți apăra în cîteva feluri. Primul dintre ele este un efort conștient de informare, însă el este posibil doar în cazul unora dintre noi. Cîți dintre oamenii pe care îi cunoașteți au timpul necesar și disponibilitatea mentală pentru a citi suficient, pentru a-și alege și diversifica sursele de informare și pentru a contextualiza informația pe care o primesc? E realist să presupunem că nu foarte mulți. Viața e totuși în altă parte, e ceea ce se întîmplă cu noi cîtă vreme în *background*-ul virtual se pregătește următorul dezastru.

Cealaltă variantă ar fi evitarea Facebook, Twitter, Instagram etc. Însă și aceasta e destul de puțin aplicabilă. Scopul primar al acestor aplicații și site-uri este de a apropia oamenii și a încuraja conversația. El nu a dispărut, e realizat, chiar dacă e mai puțin evident acum, și aduce beneficii reale. Să îi ceri unui om din 2021 să nu stea pe Internet este echivalent cu a-i cere să își schimbe radical dieta. E realizabil, dar e frustrant și sevrajul FOMO *(fear of missing out* – un fel de sindrom al oportunității ratate) poate fi intolerabil. Încercați pentru o zi să nu discutați nici un subiect care pleacă, trece sau ajunge la Facebook – o să vedeți că e tare greu.

Dintr-un punct de vedere, rețelele sociale seamănă cu fumatul sau consumul de alcool. Unii oameni nu se vor lăsa niciodată, alții au să încerce alternative a căror toxicitate nu e suficient probată încă, iar restul vor încerca să își transfere viciile în altă parte. De dispărut nu vor dispărea niciodată, singura șansă e să învățăm să trăim cu ele. Responsabil, cum zic reclamele la bere.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

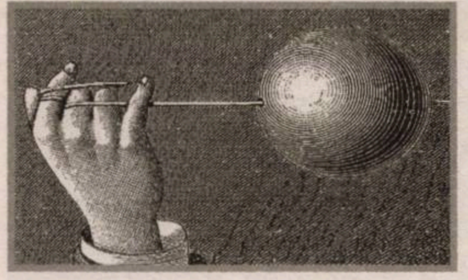

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Alegeri regionale în Franța

– un test neconcludent pentru prezidențiale –

Xavier Bertrand

© wikimedia commons

După eșecul înregistrat la acest scrutin, vocea sa nu va mai avea aceeași forță.

La mai puțin de un an înaintea alegerilor prezidențiale, partidul lui Emmanuel Macron a picat testul încrederii. O înfrîngere zdrobitoare – se grăbesc să anunțe adversarii săi populiști, de stînga sau de dreapta. E, fără îndoială, o înfrîngere pentru La République en Marche (LREM). Dar nimeni nu poate să clameze victoria. Primul tur al alegerilor regionale (amînate cîteva luni pe fondul pandemiei de COVID-19) spune, de fapt, foarte puțin despre preferințele politice ale francezilor și aproape nimic despre configurarea opțiunilor la viitoarele alegeri prezidențiale.

Cetățenii au fost invitați la urne pentru a-și desemna reprezentanții regionali (în cele 12 regiuni, insula Corsica, patru teritorii de peste mări și 96 de departamente). Aproximativ 15.700 de candidați au concurat pentru 4.100 de posturi. Partidul centrist al președintelui Macron a obținut vreo 10% din voturi, iar Adunarea Națională, partidul populist, de extremă dreapta, condus de Marine Le Pen, s-a clasat sub așteptări (19%). Partidul Socialist, bine înfipt în unele zone, a obținut peste 15% din voturi la nivel național. În fruntea clasamentului e partidului (conservator) Les Républicains (28,5%) al lui Xavier Bertrand.

Rezultatele permit o evaluare a forței fiecărui partid, regiune cu regiune. Nu însă și măsura impactului la nivel național. Printre altele, și din cauza absenteismului care a atins cote alarmante. Doar o treime din cetățenii înscriși pe listele electorale s-au prezentat la vot. Peste 66% din alegători (31 de milioane de cetățeni) au ales să nu voteze. Și sînt destule explicații posibile ale acestui fenomen. Ridicarea restricțiilor, care în Franța au fost mai dure și mai îndelungate decît în alte state europene, i-a făcut pe oameni să acorde prioritate vieții obișnuite: să se întîlnească, să meargă la cafenea ori la teatru, să călătorească. O altă explicație a absenteismului: o sancțiune simbolică, dar totuși dureroasă aplicată în bloc tuturor partidelor pentru măsurile poate exagerate adoptate împotriva răspîndirii pandemiei. În fine, ar mai fi de adăugat aici și lipsa unei dezbateri electorale autentice și a unor teme pertinente pentru prezent și pentru viitor, din moment ce agenda publică a fost confiscată de criza sanitară.

În orice caz, cel mai grav efect al absenteismului e deruta în care se află mai toate partidele după primul tur de scrutin. Și dacă turul doi al alegerilor regionale va clarifica măcar cîștigătorii la nivel local, rezultatele nu vor putea fi folosite drept un barometru pentru viitoarele alegeri prezidențiale. Baza electorală este atît de restrînsă încît orice interpretare este riscantă.

Cîteva tendințe se pot desprinde, totuși, din această experiență.

Partidul președintelui nu a reușit să se dezvolte în teritoriu, la nivelul regiunilor și departamentelor și nici să-și consolideze pozițiile. Asta nu ține neapărat de performanța guvernării, cît de capacitatea de organizare internă a partidului. La alegerile prezidențiale, Emmanuel Macron va avea nevoie nu doar de un (nou) mesaj convingător, ci și de o organizație capabilă să-l susțină. Chiar dacă rezultatele slabe obținute la aceste alegeri nu îi vor afecta în mod obligatoriu viitorul politic, ele riscă să-i știrbească autoritatea într-un moment important: Emmanuel Macron miza pe Conferința despre viitorul Uniunii Europene ca rampă de (re)lansare a Franței pe scena politică europeană și, bineînțeles, pentru a-și consolida propria poziție de lider. Or, după eșecul înregistrat la acest scrutin, vocea sa nu va mai avea aceeași forță.

Adunarea Națională (RN) a obținut un scor mult mai slab decît sperase și anunțase inițial. E o veste doar parțial bună. Căci partidul populist de extremă dreapta a arătat, în istoria sa, că e capabil să se mobilizeze eficient și să atingă un electorat masiv la alegerile prezidențiale indiferent de performanța electorală (scăzută) de la scrutinele locale ori parlamentare.

Partidul care a cîștigat aceste alegeri, Les Républicains, va da, mai mult ca sigur prin Xavier Bertrand, un candidat redutabil la prezidențiale. Fostul ministru al Muncii din Guvernul Fillon ar putea deveni contracandidatul lui Emmanuel Macron. Sau al lui Marine Le Pen.

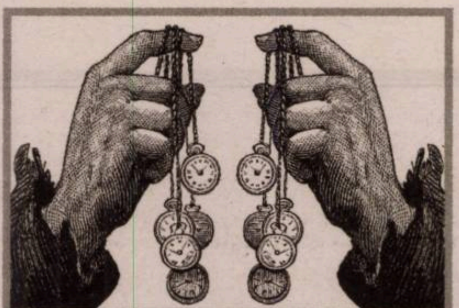

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mică antologie coronavirus (I)

Nu demult, am picat pe o emisiune girată de dl Robert Turcescu alături de prietenii săi, dnii Curea și Hoandră, în care se deplîngea lipsa de reacție a „elitei“ intelectuale în problema pandemiei. „Dezamăgirea“ amară fa114ță de intelectuali e deja, la noi, o tradiție. De la mînia proletară împotriva „intelectualismului“ la „Noi muncim, nu gîndim!“, se găsesc mereu concetățeni triști sau furioși, convinși că ne merge rău pentru că „intelectualii“ nu se implică, ci dormitează, cu fițe, în „turnul lor de fildeș“. E drept că și dacă se implică sînt suspecți. Ori sînt „slugi“ pe bani, lingăi în goană după privilegii, ori sînt incompetenți și se bagă unde nu le fierbe oala. Una peste alta, m-am simțit vizat de aluzia critică a gazetarilor mai sus pomeniți și, în neliniște culpabilă, mi-am răsfoit arhiva, sperînd să găsesc argumente care să mă spele cît de cît. M-am mirat să constat că n-am fost chiar atît de „absenteist“. Am scris cîte ceva, chiar dacă n-am avut vizibilitatea, simțul civic, expresivitatea, rafinamentul stilistic, noblețea unor combatanți angajați, prezenți mereu pe mai toate canalele de televiziune: de la celebra doamnă Șoșoacă la distinsa doamnă Dana Budeanu, la mari artiști ca Mugur Mihaescu și Dan Bittman sau la gînditori experimentați ca Viorel Cataramă sau Luis Lazarus. Și nu sînt singurii... Ca să-mi spăl, cît de cît, muțenia vinovată, reiau cîteva din articolele pe care le-am dedicat dramaticului subiect, pentru a reîmprospăta memoria celor pe care i-am indispus. Nu zic că „mi-am adus contribuția“ la îmbunătățirea situațiunii. Am făcut și eu ce-am putut... Seria de texte care urmează (cinci la număr) a apărut în Dilema veche, *între aprilie 2020 și iulie 2020. Din motive de spațiu, le reiau cu mici prescurtări.*

Coronavirus și vorbe

De vreme ce nimic nu scapă de atingerea virusului fatal, era inevitabil ca și cuvintele noastre, ale tuturor, să se resimtă. Lingviștii, sociologii, psihologii se confruntă cu un impozant val de materie primă neprelucrată, cu noi teritorii de cercetare, cu o nouă interogație de specialitate. Apar un nou tip de discurs, o nouă dimensiune a comunicării, un nou tip de argumentație. Nu pot să nu mă înscriu și eu în această revoluționară dialectică. Cîteva constatări de demaraj:

1) S-a accentuat un paradox care se anunțase de mult la orizont, dar care acum are o relevanță sporită. E vorba de relația dintre izolare și masificare, dintre comunicare și singurătate. Ești „consemnat“ la domiciliu, dar vorbești cu întreaga planetă... Primești mesaje de tot soiul, le redistribui sau declanșezi noi serii de „apeluri“ informative: interpretări proprii, vești bune, vești proaste, scenarii conspirative, bancuri. În ceea ce mă privește, prefer bancurile... Unul dintre ele mi s-a părut de-a dreptul metafizic: un cetățean grijuliu se spală „corect igienic“, se bălăcește în gel dezinfectant, își pune mască și ochelari, se îmbracă într-un riguros combinezon alb, de protecție, după care, blindat sanitar, iese din casă ca să-și vadă de treburi. Dar, cum ajunge în stradă, e călcat de o mașină. Epictet ar fi avut ce comenta: nu te poți feri decît de ceea ce depinde de tine. Ceea ce nu depinde de tine nu poate fi nici anticipat, nici evitat. Pe de altă parte, contextual vorbind, ai datoria să nu tratezi ușuratic ceea ce depinde de tine. Restul e Providență, Destin, Hazard sau cum vrem să-i spunem, în funcție de amplasamentul nostru speculativ...

2) A devenit evidentă compatibilitatea neașteptată dintre „progres“ și vulnerabilitate. Sîntem tot mai glorioși în atac și tot mai șubrezi în apărare. Am supus „natura“, dar bobîrnacul ei e devastator. Am aflat tainele universului, dar am uitat cum e cu spălatul pe mîini. Învingători în izmene. Euforia civilizatoare se dovedește o formă tragicomică de somnambulism.

3) Drama reală are, adesea, și nimbul complementar al prostiei. Au mare succes specii retorice pompoase și vide: a) *Discursul apocaliptic:* „s-a terminat“, sîntem generația de pe urmă. Desigur, sfîrșitul global e – a fost dintotdeauna – o posibilitate, dar nu una argumentabilă savant sau profetic. Nu poți transforma neantul în teorie a viitorului, moartea umanității în *„breaking news“* de tabloid. b) *Discursul „înțelept“:* „va fi bine“, nu luați criza în serios, vom trece și peste asta! Papa, nani, laptop, filme, o binemeritată pauză în sufrageria de-acasă. O ocazie să redescoperi răgazul, valorile intimității, ale moțăielii „alături de cei dragi“. E OK, nu zic. Cu condiția să o faci de bunăvoie, nu pe bază de „declarație pe propria răspundere“. Nu în penumbra „arestului la domiciliu“. c) *Discursul conspirațonist:* totul e o făcătură. A rușilor contra americanilor, a chinezilor contra europenilor, a ocultei mondiale contra mapamondului, a șmecherilor cu bani care vor să preia controlul, a dușmanilor Uniunii Europene, a fabricilor de medicamente ș.a.m.d. Pe scurt, e vorba de o minoritate care vrea să ia puterea, adică să devină majoritară. Un grupuleț care vrea să subjuge lumea, dar care alege, misterios, ca prim pas spre acest răutăcios țel, distrugerea ei. Vor să cîștige, dar să rămînă singuri. Să domnească peste nimic. d) *Discursul ideologic:* iată unde duce capitalismul! Sau din contra: iată unde duce stîngismul! Sau: iată unde duc corectitudinea politică, globalismul, multiculturalismul etc. Evident, toate aceste „accidente“ istorice pot fi puse în discuție. Toate au relele lor, coeficientul lor sumbru de imprevizibil, balastul lor de „pagube colaterale“. Dar dacă lupta cu virusul devine ideologică, dacă transformăm frontul „de idei“ în terapeutică, conflictul în soluție, pierdem timpul. Don Quijote n-a cîștigat nici o bătălie! Nici Al Capone! Deocamdată, nu ne luptăm cu principii, ci cu o bîzdîganie perfidă și cu propriile noastre neputințe. Ale noastre, ale instituțiilor noastre, ale politicienilor luați pe nepregătite, ale specialiștilor care se bîlbîie competent: spirtul nu e bun, ba e bun; măștile nu ajută la mare lucru, ba ajută; mănușile protejează, ba te pot păcăli...

4) O situație ca aceea prin care trecem nu poate exclude intersecția cu sfera religiei. Pentru cei care trăiesc în intervalul dintre lume și meta-lume, între imediat și transcendență, dezastrul e un intens prilej de reflexivitate. Mărturisesc că – și la acest capitol – mă stingheresc răspunsurile gata făcute, activismul neclintit, birocrația spirituală și, cu o vorbă pe care am mai folosit-o cîndva, „teologia penală“. Sîntem păcătoși, deci trebuie să o încasăm pedagogic. Nu înțelegem de vorbă bună, atunci merităm o procesiune demonstrativă de coșciuge. Eu, unul, refuz să cred că Bunul Dumnezeu are reflexe de șef de post. Prefer să sufăr ca Iov, adică să cer lămuriri, să cer să mi se arate cumva sensul nenorocirii. Aștept, adică, să mă simt însoțit în catastrofă de asistența divină, să pricep rostul răului. Iar cîtă vreme nu pricep, să mi se îngăduie să pun întrebări, să-mi declar nedumerirea, să sper într-un liniștitor mesaj dumnezeiesc. Din cartea lui Iov, rezultă că însuși Creatorul preferă un interlocutor ofensiv unor „avocați“ de ocazie, adormiți într-o conformitate funcționărească. (...)

■ ■ ■

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Despre ceea ce nu știm

Dintre lucrurile pe care nu le știm, pe unele le vom cunoaște cîndva, pe altele, practic, e aproape sigur că nu le vom cunoaște niciodată, deși teoretic le-am putea afla; în fine, sînt și unele pe care nu le putem cunoaște nici măcar teoretic.

De exemplu, vom putea afla cîndva de ce natura folosește numai 20 de aminoacizi pentru a construi toate proteinele existente, vom afla ce sînt „energia întunecată“ și „materia întunecată“ a Universului, despre care vorbesc astrofizicienii – și sînt multe altele de acest fel. Nu vom putea însă pesemne niciodată vizita sistemele solare ceva mai îndepărtate, spre a afla dacă lumile acelea sînt locuite și a ști efectiv cum arată ele – dar, teoretic, nu e imposibil un asemenea voiaj galactic.

Dar sînt lucruri imposibil de cunoscut, ca principiu – și nu mă refer acum la chestiunile metafizice avute în vedere cîndva și de Kant. Astfel, dacă definim *un univers ca un sistem complet închis și complet interconectat în interior,* astfel încît nu există părți ale sale între care să nu circule informația (care circulă cu viteza luminii, de aproximativ 300.000 km/s), nu putem răspunde la întrebarea: mai există și alte universuri în afara acestuia? Într-adevăr, presupunînd că ar exista, n-am avea cum s-o știm, căci, fiind *alte* universuri, informația despre ele n-are cum să ajungă la noi; iar dacă informația ar ajunge, atunci ele nu sînt *alte* universuri, ci numai părți, îndepărtate, dar totuși interconectate, ale propriului nostru univers. De unde și faptul că la întrebarea „Este oare Universul unic?“ nu se poate și nu se va putea niciodată da un răspuns, altfel decît pur speculativ, și la fel stau lucrurile și cu întrebări probabil conexe, cum ar fi dacă aparția acestui Univers e întîmplătoare sau necesară.

Vom ignora pentru totdeauna însă nu numai existența (sau inexistența) unor universuri diferite actuale, dar vom ignora și conținutul unor universuri posibile, chiar dacă de astă dată știm că ele există în dimensiunea posibilului. Nu le putem vizita sub nici un chip (altminteri decît, fictiv, prin imaginație). N-avem cum ști și nu vom ști niciodată ce s-ar fi întîmplat dacă Danilo Prinzip ar fi ratat glonțul care i-a ucis în 1914 pe arhiducele Franz Ferdinand și pe soția lui. Ar mai fi început războiul mondial? Cînd? Sub ce formă? Care ar fi fost alianțele? Etc. La fel, nu putem afla niciodată cum ar fi decurs istoria dacă Hitler ar fi fost ucis de atentatul lui von Stauffenberg din 1944. Unii istorici încearcă să construiască un determinism în jurul cel puțin al „marilor evenimente“, sperînd să ne convingă că anumite tendințe era necesar să se actualizeze oricum. Dar procedeul lor se aplică numai la istoria deja trăită și cunoscută, care pare să se organizeze după anumite reguli tocmai fiindcă o cunoaștem deja. Dimpotrivă, predicțiile sînt atît de des infirmate, încît nu se poate conchide decît că determinismul este mai curînd un defect optic decît o realitate.

Există și un alt grup de lucruri pe care nu le vom putea cunoaște niciodată: „exemplarele unice“, care au dispărut accidental înainte de a fi fost reproduse. E cazul evocat de Umberto Eco în romanul său, al arderii părții secunde (despre comedie) a *Poeticii* lui Aristotel. S-ar fi putut întîmpla o similară dispariție și în cazul *Poemului Naturii* al lui Lucrețiu Carus: toate manuscrisele operei care au fost descoperite au la bază – ne spun filologii – un unic exemplar din secolul VIII, păstrat prin accident într-o mănăstire merovingiană. Dacă și acest unic exemplar ar fi fost distrus, poemul lucrețian ar fi dispărut pentru totdeauna. E ceea ce s-a întîmplat cu atîtea alte opere literare și, în general, cu atîtea informații de-a lungul timpului. De fapt, să remarcăm că lumea în care partea a doua a *Poeticii* lui Aristotel supraviețuiește sau în care *Poemul Naturii* al lui Lucrețiu piere e un univers posibil diferit de al nostru, astfel încît, fiind și el complet închis în el, nu poate fi vizitat și privit din afară. Rămînem așadar în același caz general despre care discutăm de la început.

Să înțelegem de aici că tot ceea ce se află aparent în universul nostru actual ne este accesibil, măcar teoretic? Nu cred. Mi-e imposibil să știu cu adevărat ce e în mintea și sufletul altora și poate încă și mai greu îmi este să mă văd cu ochii altuia. (Pot și aici, desigur, specula, dar asta-i altceva.) Dar nici pe mine însumi – cum au observat de mult gînditorii – nu mă pot cunoaște pînă la capăt, căci apropierea de mine însumi, departe de a fi un avantaj, mă predispune ideilor greșite, partizane. Așa după cum, în general, nu pot privi universul fizic din afara lui, nu pot privi nici universul *meu* mental și sufletesc din afara sa, ci cel mult pot imagina un conținut obiectiv al acestuia. Altfel spus, nu pot privi lumea și pe mine însumi și ca eu, și ca un altul în aceeași măsură, căci atunci n-ar mai exista nici eu, nici altul, ca entități distincte. Și iarăși regăsim ideea că nu poți trece cu adevărat dincolo de limitele universului în care te afli – fie acesta și lumea ta mentală. Să spun cine sînt pare cel mai ușor și mai la îndemînă – căci cine altul e mai aproape de mine? – și totuși, dacă e vorba de a afla adevărul complet, e poate cu neputință.

De aceea, nu greșea mult François Villon cînd scria cîndva: *„Je connais tout, fors que moi-même“.*

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ei, na!

Domnul profesor Mihai Maci mi-a făcut bucuria de a replica imediat la articolul meu de acum două săptămîni, intitulat „Ce te faci cînd conspiraționistul are dreptate?“, printr-un text, pe care l-am publicat săptămîna trecută, intitulat „De ce nu are conspiraționistul dreptate?“. Remarc promptitudinea reacției dlui Maci, ceea ce mi-a confirmat părerea că această temă, a conspiraționismului, este acută și importantă. Așa că nu am întîrziat să-i publicăm textul, după cum nu întîrzii să-i răspund.

Cele două titluri spun, cred, esențialul despre pozițiile noastre. Dar nu totul. Și totul este mai important sau, măcar, mai interesant în ordinea spiritului decît esențialul. De pildă, cred că nuanțele din cele două articole trebuie imediat reliefate. Eu, dispus să le dau un anumit credit și, în orice caz, decis să-i apăr în fața a ceea ce cred că este o agresivă campanie de discriminare derulată împotriva lor, în teribila asociere dintre guverne și *mainstream-ul* social cel mai activ, admit că, da, conspiraționiștii cam bat cîmpii. Dl Maci, neiertător cu păcatul conspiraționismului, admite la rîndul său, fie și în paranteză, că o teză zisă conspiraționistă „se poate întîmpla să fie“ adevărată. Dar, chiar și așa, ei nu au cum să aibă dreptate pentru că, spune dl Maci, nu pot formula ipoteze științifice. Pur și simplu, tipul lor de gîndire face ca ipoteza de tip științific să le fie improprie. Poate că așa e, nu mă pricep la mințile oamenilor așa de bine.

Observ, totuși, că în rîndul celor socotiți în general conspiraționiști se află și o grămadă de oameni de știință, unii chiar prestigioși, dovediți și validați. Așa cum am observat că în rîndul celor care au tot contestat spusele medicilor „oficiali“ pe timpul pandemiei s-au aflat tot medici. Nu este vorba, așadar, de simplul scenariu în care tabăra priceputilor e contestată de haite de nepricepuți. De-ar fi așa, simplu ar fi! În lumea de azi, însă, tabăra priceputilor e atît de divizată și contradictorie încît bieții nepricepuți se aliniază și ei ba cu unii, ba cu alții, după cum îi duce capul. Și inima. Iar drama globală din ultimul an și ceva ne-a arătat exact acest fenomen pe care mă mir că nu-l disecă nimeni, așa cum ar merita. În opinia mea, disensiunile „științificilor“ sînt o cauză majoră a clivajului sociale la care mă refer cu îngrijorare. Acestea s-au acutizat atît de tare pentru că însăși lupta cu pandemia COVID s-a ideologizat. Cînd vom admite că știința de cel mai înalt nivel a secolului XXI s-a ideologizat la maximum, cred că vom înțelege mai bine ce ni se întîmplă.

Simt că dl Maci nu mă crede cînd spun că, în America, ipoteza pînă mai ieri „conspiraționistă“ și compromițătoare a originii „de laborator“ a lui SARS-CoV-2 devine ipoteză serioasă, științifică, adică. Aș putea să trimit zeci de link-uri lămuritoare cu declarațiile actualului secretar de stat american sau chiar ale eroului rezistenței științifice antitrumpiste, dr. Fauci. Dar mai bine trimit la un recent material de presă, venit de la o organizație media prestigioasă, NBC, constant antitrumpistă, deci de încredere: https://www.nbcnews.com/science/science-news/lab-leak-theory-science-scientists-rcna1191. Acest material este de două ori interesant. Întîi, pentru că spune clar că ipoteza originii „de laborator“ e, în acest moment, cam la egalitate cu ipoteza originii naturale a virusului. Apoi, pentru că ne arată cît de ideologizată e știința azi. Aici, un specialist de top (cu galoane MIT & Harvard) spune clar că dovezile care acum arată că ambele ipoteze sînt plauzibile existau de mult, dar că oamenii de știință nu voiau să vorbească despre ipoteza originii „de laborator“ pentru că asta zicea și Trump, și pe vremea aceea refuzau să spună ceva, orice dădea dreptate „rasistului“. Cu aceleași dovezi, ei vorbesc azi liber despre ipoteza aceasta, căci Trump nu mai e la putere.

Mai pe românește: oamenii de știință au ocultat anumite concluzii la care ajunseseră pentru că un președinte pe care-l antipatizau spusese public exact același lucru. Tăcerea lor a făcut ca toți cei ce erau de acord cu președintele-cel-rău să fie catalogați drept conspiraționiști. Operațiune utilă în lupta mediatică și propagandistică a momentului aceluia, nu neg. Iar conspiraționiștii asta și spuneau: dovezile există, dar sînt ascunse. Acum, după ce au un președinte ideologic convenabil, oamenii de știință spun că, de fapt, conspiraționiștii nu erau chiar pe miriște. Cred că se impun trei întrebări:

1) Conspiră politic/ideologic sau nu omul de știință care ascunde o informație științifică de mare interes public ca să favorizeze o mișcare politică anume?

2) E posibil ca o ipoteză să nu fi fost ieri științifică, ci conspiraționistă, pentru că oamenii de știință care o considerau astfel au ascuns-o, iar azi, după ce o anunță public, să devină, din ipoteză conspiraționistă, o ipoteză științifică?

3) Dacă oamenii de știință se comportă astfel în plină pandemie, cum ați vrea să se comporte imensa masă ignorantă, inflamată oricum ideologic în iureșul de neoprit al tuturor propagandelor, care așteaptă informații și adevăr de la oamenii de știință?

Eu cred că dacă vrem să înțelegem bine fenomenul conspiraționismului ar trebui să utilizăm un alt binom antinomic. Nu-mi pare util să-l opunem pe „conspiraționist“ omului de știință. Cred că, în epoca în care glorificăm nebunește oamenii de știință și cînd fac minuni, și cînd fac drăcii, plasarea cuiva în antiteză cu aceștia nu este un demers investigativ serios, ci o manevră retorică de defăimare: vai, te opui oamenilor de știință, medievalule, prostule, înapoiatule, habotnicule! Eu cred că un conspiraționist nu se opune neapărat oamenilor de știință, ci oricui are încredere în punctele de vedere oficiale sau în cele susținute de *mainstream*-ul social. Delictul lor nu e de logică științifică, ci de convingere. Ceea ce le lipsește nu e cultura științifică, ci încrederea în lume, în ce se vede, în ce se spune. Defecțiune gravă, desigur, dar nu atît de gravă încît să merite un stigmat social.

Am explicat pe larg acum două săptămîni de ce nu sînt un conspiraționist. De altfel, îmi place prea mult Caragiale, ca să pot fi! Dar nu pot accepta să văd cum conspiraționiștii sînt batjocoriți și „pedepsiți“, cum se cere excluderea lor socială de parcă ar fi leproși. Iar cei mai duri acuzatori publici anticonspiraționiști sînt exact cei care, altfel, se dau de ceasul morții să nu cumva să fie cineva discriminat pe lumea asta. Unui mizantrop ca mine, recunosc, acest mic act din uriașul spectacol al ipocriziei veacului nostru îi produce delicii. Dar și obligația de a-l semnala.

Și încă ceva. Cel mai nepotrivit răspuns pentru un dilematic care pune întrebarea „Ce ne facem dacă conspiraționiștii au dreptate?“ este „Stai liniștit, conspiraționiștii nu au niciodată dreptate“. Îmi vine să replic: „Ei, na!“.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Spionul și cafeaua (cu lapte)

Neagră sau cu lapte? Dacă v-ar întreba cum vă place cafeaua un... spion? Ar fi ușor suspect? Nu neapărat.

Diplomat de origine poloneză, Jerzy Franciszek Kulczycki lucra pe post de trimis al Austriei în Turcia prin anii ’70 ai secolului al XVII-lea. Curier diplomatic și translator la Istanbul, el avea și sarcina să urmărească îndeaproape activitatea armatei turce.

În 1680 s-a întors la Viena cu un raport de informații de unde reieșea că Imperiul Otoman plănuiește un război împotriva austriecilor. Raport corect.

În vara anului 1683 a început al doilea asediu al Vienei. Prin august, Kulczycki a avut de îndeplinit o misiune secretă, trebuia să-l informeze pe comandantul-șef al forțelor austriece despre situația disperată a Vienei și să ceară sprijin. Îmbrăcat în haine turcești, spionul a reușit să se strecoare neobservat prin noaptea orașului asediat și să ducă mesajul autorităților imperiale. S-a întors cu garanția că ajutorul este deja pe drum, folosind aceeași manevră vestimentară pentru a nu atrage atenția.

Viena a rezistat în fața turcilor, iar pe 12 septembrie 1683 a fost eliberată cu ajutorul unei coaliții internaționale conduse de regele polonez Jan Sobieski, după cunoscuta Bătălie a Vienei.

Și acum, ce ziceți de o cafea?

Spionul a fost răsplătit pentru efortul său cu o frumoasă sumă de bani și cu o casă (bănuiesc, la fel de frumoasă) în Leopoldstadt. Și cu încă ceva. Regele Sobieski l-a lăsat să își ia orice dorește din prada de război. A ales sacii plini cu boabe de cafea aduși de turci cu ei și lăsați de aceștia în Viena după înfrîngere. Întrucît petrecuse mult timp la Istanbul, domnul Kulczycki știa la ce se folosesc boabele de cafea, spre deosebire de austrieci, care le considerau mîncare pentru cămile.

De aici pînă la înființarea primei cafenele din Viena (există și surse care atribuie premiera unui armenian, dar cele mai multe înclină balanța în favoarea polonezului) nu a mai fost decît un pas. Pe care Kulczycki l-a făcut și a fondat cafeneaua *The Blue Bottle*, unde își aștepta clienții îmbrăcat în haine turcești, iar ca să facă cafeaua mai prietenoasă pentru gusturile lor îi adăuga lapte și zahăr. Se pare, de altfel, că spionul polonez a fost primul care a pus lapte în cafea.

Mai departe, cum știm, cafenelele vieneze au făcut istorie, una dintre cele mai frumoase istorii.

Care continuă. Cu lapte sau fără.

Cu spion? Sau fără?

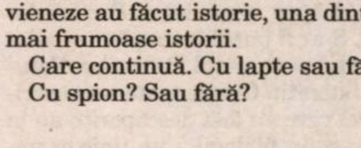

BARBURISME

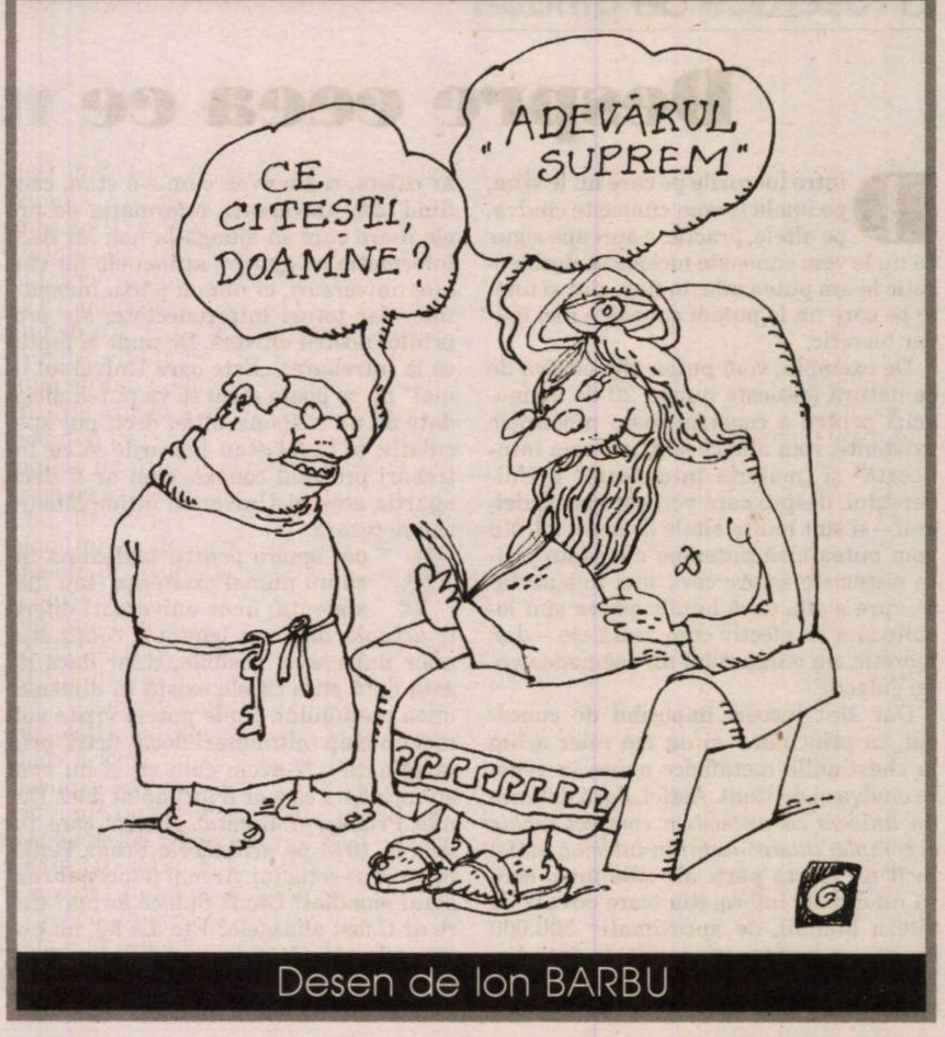

Desen de Ion BARBU

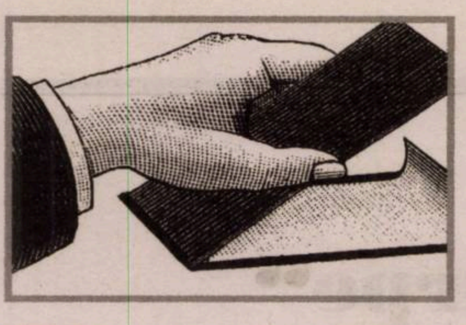

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

O mare invenție – contractul social

Termenul *invenție,* în sensul de realizare tehnică, este asociat, în mod obișnuit, cu științele pozitive. Dar în filosofie, inclusiv în filosofia politică, au fost descoperite idei care au avut și au forța practică a unor adevărate invenții. Sînt idei elaborate prin acumulări intelectuale succesive, timp de secole, nefiind datorate unui singur autor. Este și cazul ideii de *contract social*. Chiar dacă pot fi identificați autorii care au contribuit în gîndirea politică la elaborarea acestei idei, modalitatea în care ea a fost și este folosită în construcția politică a *democrației constituționale* nu aparține nici unuia dintre aceștia, ci este rezultatul teoretic și practic al unor încercări repetate – pe mai multe continente – de organizare politică, în cadru național. După trei secole de testare, se poate spune că ideea de *contract social* este una dintre *invențiile* cele mai mari din toate timpurile. În filosofia politică modernă și în teoria dreptului public, această idee este echivalentă cu descoperirea focului.

Contractul social se încheie între membrii unei comunități, ai unei națiuni, iar nu între aceștia și stat.

S-a spus uneori că, la fel ca *starea de natură,* contractul social este o ficțiune. Afirmația este valabilă într-un singur sens: nici starea de natură, nici contractul social nu sînt realități istorice. Cu toate acestea, nu sînt simple ficțiuni, ci concepte de construcție politică, la fel ca și pluralismul sau separația puterilor. Dincolo de înfățișările diferite, chiar contradictorii, pe care le are contractul social în filosofia politică și în teoria dreptului public, din acestea s-a desprins o rezultantă care este unul dintre fundamentele *democrației constituționale,* înțeleasă ca edificare instituțională și procedură politică de apărare a libertății și a demnității persoanei împotriva abuzurilor autorităților publice și ale altor structuri colective de putere.

Ideea de *contract social* nu ar fi fost posibilă în absența ideii de contract civil, care, deși este mai veche decît dreptul roman, are totuși o haină juridică, croită în mod desăvîrșit doar în cadrul acestui sistem de drept, creat în urmă cu două milenii, dar de care beneficiem și astăzi. Cele două idei nu se confundă. Reducerea ideii de contract social la ideea de contract civil explică de ce, de multe ori, se neagă însăși ideea de contract social. Într-adevăr, orice contract civil presupune o identitate clară pentru părțile care îl încheie, oricît de mare ar fi numărul acestora. Contractul social nu numai că nu se încheie între părți determinate, dar include în sfera sa conceptuală chiar și pe cei care i se opun, ceea ce este incompatibil cu ideea de contract civil. Altfel spus, ideea de contract social presupune o legătură între membrii comunității în cadrul căreia se constituie statul, dar această legătură este diferită de aceea care se stabilește între părțile unui contract civil. În plus, ca idee fondatoare, contractul social se încheie între membrii unei comunități, ai unei națiuni, iar nu între aceștia și stat. Statul și structurile sale, în concepția democrației constituționale, nu sînt părți în contractul social, ci se constituie pe temeiul acestuia. Este adevărat însă că între membrii comunității – între care se leagă, în mod conceptual, contractul social – și autoritățile publice constituite pe acest temei există tot o legătură contractuală, dar diferită de contractul social.

Împrumutînd iar din dreptul civil, dreptul public modern a folosit contractul de mandat și ideea mai generală de reprezentare pentru a construi sistemul electoral. Dar spre deosebire de reprezentarea din dreptul civil, care este una pe orizontală, reprezentarea din dreptul public este una pe verticală. Mai mult, spre deosebire de reprezentarea din regimurile politice anterioare, reprezentarea specifică democrației constituționale nu mai este una verticală descendentă, în care cetățeanul este supusul autorităților, ci una verticală ascendentă, în care autoritățile se supun cetățenilor. Ideea de contract de mandat este prezentă, dar într-un sens diferit de acela din dreptul civil, iar această idee se adaugă ideii de contract social. Prin contractul social, cetățenii convin să renunțe la dreptul de a folosi forța unii împotriva altora și să cedeze o parte – dar nu cea mai mare parte – din puterea lor către autoritățile publice, cu menirea de a le apăra libertatea, iar nu de a o încălca. Această cedare de putere are la bază contractul social, dar nu se face prin contractul social, ci prin intermediul raporturilor de reprezentare verticală ascendentă, asigurată de sistemul electoral, temei al constituirii autorităților publice, cu atribuții limitate, a căror depășire trebuie să fie sancționată pentru abuz de putere.

Pe cît de depărtat este contractul social de contractul civil, pe atît de apropiată este ideea de mandat public de ideea de mandat privat. Chiar dacă unul se constituie pe verticală și altul pe orizontală, raportul de mandat public și raportul de mandat privat se aseamănă pentru că mandatarul, adică persoana care primește o anumită putere, este, în final, o persoană determinată. Într-adevăr, în raporturile de reprezentare de drept public, mandatarii – adică parlamentarii, aleșii locali, demnitarii și funcționarii publici – sînt întotdeauna determinați, iar puterile (atribuțiile sau competențele lor) sînt, de asemenea, determinate și limitate. Aceste puteri nu trebuie să fie exercitate în interes propriu de cei cărora le-au fost încredințate, ci în interesul membrilor comunității. S-a modificat astfel în contextul democrației constituționale chiar ideea de putere politică, transformată dintr-un mijloc de dominare și supunere într-unul de apărare și slujire.

Astăzi, cînd se produc asalturi din ce în ce mai puternice și mai periculoase împotriva democrației constituționale, este necesară solidarizarea forțelor intelectuale care cred în acest sistem politic. Pot fi găsite soluții pentru a-i asigura continuitatea numai printr-un nou recurs la ideile de contract social și de reprezentare verticală ascendentă. Aceste mari invenții ale gîndirii politice moderne n-ar trebui să fie abandonate. Sigiliul lor și-a pus marca pe toate instituțiile politice care apară libertatea și demnitatea persoanei.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

---

c.g.
d
b.
gn.
n.
m.
r.
f.v.
l.
s.z.
ch.j.
ill.
x.qu.x.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Explicații de vară

L-am văzut deunăzi, pe coridoarele Universității, pe colegul meu Smărăndel Ricojeu, profesor la Limbă Engleză Contemporană, cu o geantă voluminoasă în mînă. Mergea abătut, așa încît a trebuit să-l strig ca să mă vadă. „Scuză-mă pentru neatenție!“, a început el cu glas apatic. „Nu prea mai știu ce e cu mine... Urăsc de cînd exist sesiunea de examene din vară. Acum ești asaltat, din toate direcțiile, de cei care își amintesc, în sfîrșit, că sînt și studenți. Nu s-ar putea să mă mai ascultați, dom' profesor? Cînd mai găsiți un interval pentru reexaminare? Cu tristețe vă spun, dom' profesor, a murit bunica, ne-a ars casa, iar tata și-a pierdut slujba. Am nevoie de notă de trecere la examen ca de aer... Și așa mai departe! Cunoști tu însuți discursurile. Într-un anumit sens, cu partea aceasta a verii m-am acomodat după atîtea decenii de predare. Altceva însă mi-a scos peri albi în ultimii zece ani. *Explicația*. Dom' profesor, nu înțeleg de ce am luat 6 la examen. Consider că am făcut tot. Poate că e o *imensă* eroare. Vreți să verificați?... Și asta încă ar fi varianta *soft!* Dar mă mai confrunt și cu *explicațiile-reproș* care, pur și simplu, au darul să mă scoată din minți. 4 la Limbă Engleză Contemporană? Păi. dom' profesor, eu vorbesc, de mic, *o engleză autentică*. O știu de la formații celebre de rock. Cum să iau 4? Sau: Dom' profesor, nu sînt de acord cu *ievaluarea* lucrării mele cu 5. Doresc *decît* reexaminare *obligator*. Doresc *decît* contestație și *super-comisie*. Scuzați *ajadar* deranj *ulterior! Cu sinceritate*, Sparanbușc Clamidă, *studențul Angleză B*. Nu demult, o domnișoară m-a căutat, transfigurată, prin facultate și, cînd a dat de mine, a început să turuie ca o moară stricată. Dom' profesor, a fost, este și va fi imposibil să iau 3. Dumneavoastră nu dețineți informația, *însă* vă spun aici că eu *posed* engleza la perfecție. Prin *pronie divină*... Da, da, să nu vă mirați! Mi s-a întîmplat în liceu, cînd, însetată într-o dimineață, am băut soluție de acid boric, crezînd că e lăptic de căpriță adus de mămuța de la stînă. De atunci *vorbesc în limbi,* iar engleza e prima dintre ele. Punîndu-mi 3, îl veți mînia pe bunul Dumnezeu...“

Smărăndel s-a oprit o clipă, privind pierdut în jur, apoi a continuat: „Cu furnizarea de explicații acestor personaje inefabile nu am reușit niciodată să mă obișnuiesc. M-au adus la exasperare. Am avut ieșiri bizare, pe care azi le regret, dar care, judecate retrospectiv, erau inevitabile. Lui Sparanbușc Clamidă, de pildă, răspunzîndu-i la e-mail, i-am scris că eu *discut decît cu prostani*, el fiind prea *dăștept* pentru *un decalog*. Nici *super-comisia* nu l-ar fi ajutat prea mult, întrucît el era *decît un superstar*. M-am dat și în spectacol, făcîndu-mi, ostentativ, coifuri din lucrările celor care solicitau explicații. În fața domnișoarei care *vorbea în limbi* am cotcodăcit grotesc, spre totala ei mirare. I-am comunicat ulterior că, din moment ce *nu m-a înțeles*, în mod evident, *nu vorbea în limbi* și, implicit, *nu știa nici engleza*. A intrat în istericale, desigur, și, actualmente, nu mai vorbește deloc, este catatonică. M-am decompensat și am fost sancționat, pe linie administrativă, în repetate rînduri. Am ajuns în pragul desfacerii contractului de muncă. De aceea, am jurat că anul acesta nu mă voi mai expune. *Am decis să le dau tuturor 10 pe linie!* Astfel, mi-am spus, voi fi scutit de presiuni, incidente și mai ales – oh, Doamne! – *explicații*. Am dat examenul cu o săptămînă în urmă și m-am ținut cu strășnicie de cuvînt – 10 fără excepție! Ce să vezi însă, prietene? La cîteva ore după ce și-au aflat notele, dragii mei discipoli mîncători de ficați mi-au umplut contul cu e-mail-uri lungi și elaborate. Ai ghicit, *doreau explicații*. Dom' profesor, cum se face că am luat o notă așa de onorabilă, *știind* că nivelul meu de *engleză* ar fi pe la 9? 9 cu plus, e adevărat, dar... Dom' profesor, înțeleg că am făcut excelent și nu mă surprinde, însă aș vrea să-mi clarificați *ce aș fi putut greși, dacă totuși greșeam*? Dom' profesor, ziceți-mi care au fost punctele slabe ale lucrării mele, pentru ca, în viitor, să fac mai bine și *să iau o notă și mai mare*. Dom' profesor, acum, că știți valoarea mea, comunicați-mi ce trebuie să fac pentru a vă deveni coleg, pentru a primi, dacă mă înțelegeți, un job la Universitate.“

„...Dom' profesor, zecele ăsta clar dă lucrurile pe față, *în puii mei*. Vedeți și dumneavoastră unde mă aflu ca pregătire, *în pana mea*. Pot să vă declar deschis deci că nu sînt de acord cu majoritatea ideilor din cursul dumneavoastră... Dom' profesor... Dom' profesor...“ Subit, Ricojeu țipa cu voce stranie, uitîndu-se, speriat, după niște umbre de pe pereți. S-a potolit cu greu. A scos din geantă o sticlă de plastic uriașă, de doi litri și jumătate, plină cu un lichid albicios. A sorbit din ea cu nesaț. „Ce bei?“, l-am întrebat. „Oficial“, a răspuns absent, „lăptic de căpriță de la stîna lu' mămuța. Neoficial, soluție de acid boric. Pînă la prînz o dau gata!“

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

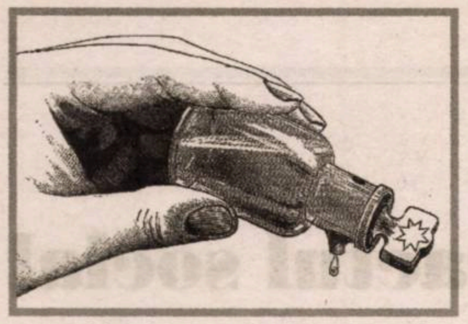

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Din gură de șarpe“

Expresiile populare mai vechi, pe care vorbitorii actuali nu le mai înțeleg sau nu se mai străduiesc să le înțeleagă – nu neapărat pentru că ele ar cuprinde elemente obscure, ci pentru că sînt clișeizate și astfel structura lor internă trece neobservată – sînt uneori reinterpretate, schimbîndu-li-se pe nesimțite forma, uneori și sensul. Transformările din comunicarea orală au produs variante mai mult sau mai puțin absurde ale unor frazeologisme, de genul *cîine sur la vînătoare* (în loc de *cîine surd)* sau *ciuta bătăilor* (pentru *ciuca bătăilor).* Expresia *ca din gură de șarpe* nu este alterată la fel de mult ca acestea, dar pare să fi intrat într-un proces similar.

Folosită în asociere cu verbe ca *a țipa, a urla, a striga,* expresia are rol de intensificare, prin comparația cu un reper extrem al urletului de suferință și disperare. E înregistrată de Anton Pann, în *Povestea vorbii („Strigă și țipă ca din gură de șarpe, /* De mă iau fiori din creștet pînă-n talpe“) și este explicată în Iuliu Zanne, *Proverbele românilor* (I, 1895, p. 658).

Imaginea care stă la baza expresiei poate evoca două scenarii diferite, atestate în textele folclorice: unul realist, în care sunetele ascuțite aparțin unui animal pe cale de a fi înghițit de șarpe, și unul de basm sau de legendă, în care o ființă umană se zbate și urlă, pe jumătate înghițită de un șarpe uriaș (echivalent, în folclor, cu balaurul). Primul scenariu este descris în același volum al lui Iuliu Zanne, unde e înregistrată expresia *a țipa ca broasca în gura șarpelui* (p. 339), prezentă de altfel și în dicționarul lui Laurian și Massim (la cuvîntul-titlu *șerpe,* volumul II, 1876). Scenariul fantastic, cu victimă umană, apare în mai multe variante ale baladei populare intitulate *Șarpele* sau *Balaurul,* unde situația este descrisă în detaliu: eroul e înghițit doar parțial de șarpe, pentru că numeroasele sale arme (baltage, cuțite, paloșe, pistoale) îl țin încă „la suprafață“: „Jumătate l-a-nghițit, / Jumătate nu mai poate“. Voinicul este „Ăl *din gura șarpelui“,* iar contextul motivează perfect expresia: „De trei zile țipă, frate, / Și *țipă-n gură de șarpe“ (Șarpele*, baladă culeasă din județul Dîmbovița, publicată în *Convorbiri literare,* 1 august 1896). Într-o altă variantă, în aceeași ipostază, „Voinicul *țipa / Și se văieta / În gură de șarpe* / cu sudori de moarte“ *(Balaurul,* cules de G. Dem. Teodorescu la București, în 1884). Scenariul inițial este și mai clar conservat de construcția *ca din gura șarpelui,* destul de des folosită în texte din secolul al XIX-lea: „Aprigii oameni de sat de la *Presa* strigă, *ca din gura șarpelui,* că țara este asediată de vite și de influențe imorale“ *(Bobîrnacul,* 31 martie 1879); „coaliția (...) țipă *ca din gura șarpelui“ (Epoca*, 17 octombrie 1888).

Or, cele două reprezentări (cea realistă și cea fantastică) nu mai sînt familiare multor vorbitori de azi: cînd comentează pe Internet expresia, unii tind să reinterpreteze diferit comparația, omițînd cu totul victima; astfel, de la disperarea celui aflat în gura șarpelui se ajunge, prin explicații mai naive sau mai ingenioase, la un fel de țipăt al șarpelui însuși, sau cel puțin sugerat de gura sa deschisă: „Șarpele poate căsca gura foarte tare, deși nu țipă, în schimb noi căscăm gura cînd țipăm; dacă am căsca gura cît un șarpe am țipa extrem de tare“ (brainly.ro). Reinterpretarea se produce și mai ușor în lipsa adverbului de comparație: structura *țipă din gură de șarpe* poate fi înțeleasă ca referindu-se la o comparație implicită, dar permite și alunecarea spre o lectură „instrumentală“. Aceasta se reflectă în modificarea construcției, care poate deveni *din gură ca de șarpe* sau chiar *cu gură de șarpe.* Ultima variantă are mai multe atestări în texte din Republica Moldova: „imediat au început să țipe *cu gură de șarpe“* (timpul.md); „postul procomunist de televiziune NIT țipă *cu gură de șarpe* că Guvernul Filat vrea să le închidă gura“ (deca.md); „țipă *cu gură de șarpe* despre marea grijă de popor“ (deschide.md); „deputații (...) strigau *cu gură de șarpe* că țara are nevoie de guvern urgent“ (stiri.md).

Altă modificare prin care e dovedită opacizarea expresiei (dar se încearcă și o remotivare a acesteia) a fost semnalată de Radu Paraschivescu, care a observat contaminarea ei cu expresia *a se ascunde în gaură de șarpe*, producînd structura hibridă *a țipa ca din gaură de șarpe* („Pastila de limbă“, 15.07.2017). Construcția modificată are zeci de atestări detectabile cu motorul Google, dintre care una provine chiar dintr-un discurs parlamentar: „Toți uită de frică, banul public furat, de care ei își amintesc doar cînd sînt întrebați de DNA, și atunci *țipă ca din gaură de șarpe* că sînt hărțuiți, că sînt batjocoriți, că sînt închiși“ (cdep.ro, 24.03.2015).

■ ■ ■

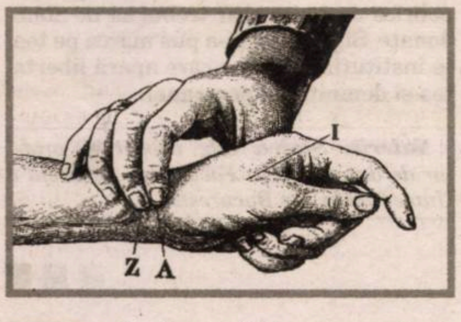

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cine poate fi Dan Barbilian și cine poate fi doar Ion Barbu

E. Lovinescu (și nu Eugen Lovinescu, așa cum spun și scriu mulți, pentru că mentorului de la Sburătorul nu îi plăcea să i se spună Eugen) povestește episodul în care l-a cunoscut pe Ion Barbu. Studentul de pe atunci, Dan Barbilian, venise cu un set de poezii pe care maestrul le apreciază și le simte unice, sînt tăiate precis, esențializează emoția, concepualizează riguros. Există doar două probleme de rezolvat, care se reduc, de fapt, la una. Poetul nu are un pseudonim, Dan Barbilian nu i se pare potrivit ca sonoritate și, apoi, nu ar vrea ca familia sa, mai ales tatăl, să creadă, văzînd poeziile publicate, că fiul său se ocupă cu nimicuri în timpul studiilor universitare. Așadar, cu un pseudonim, ar rezolva ambele probleme. Tînărul propune varianta Popescu. Nimic mai puțin inspirat, s-ar zice, deși argumentul său este valid: un astfel de nume, prin lipsa lui de determinare, are grad de generalitate ridicat, fiind în ton cu poezia sa, care nu mizează pe particular, ci pe universal. În fine, în cele din urmă ajunge, împreună cu E. Lovinescu, la varianta pe care istoria literară o consacră, Ion Barbu. Așadar, se ocupă de nimicuri totuși, așa cum le-ar considera tatăl său, adică publică poezie, doar că sub pseudonim. Se ascunde. Ajunge să performeze și în domeniul matematicii, e drept. Dar, cu siguranță, notorietatea lui literară este mult mai solidă decît cea din domeniul matematicii.

Aveți răbdare încă puțin, voi ajunge în curînd la ce vreau să evidențiez astăzi.

Eu am terminat un liceu de științe. Profil de chimie-fizică. Era printre cele mai căutate din oraș la vremea aceea, fiind o punte de lansare pentru medicină. Nici nu vă imaginați ce calvar a fost să mă pregătesc pentru a putea intra acolo. Era o concurență enormă, pe vremea aceea examenul de la finalul clasei a VIII-a nu se dădea național, se numea Treapta I și se dădea la liceul unde voiai să intri. Dacă nu intrai, ajungeai undeva la vreun liceu tehnologic unde nu se completaseră clasele. Așadar, trebuia să dau examen din matematică și română. Matematica era pentru mine un calvar. Nu o înțelegeam, nu empatizam cu ea. Făceam meditații din greu cu un profesor la care ajungeam traversînd jumătate din oraș. Am intrat la secția dorită. Dorită nu de mine, ci de părinții mei, care, bine intenționați, voiau să mă îndrepte spre medicină, în acele vremuri existînd parcă doar vreo trei meserii valoroase pe piață: medicina, dreptul și ingineria. Ajuns la liceul ăsta, au urmat alți patru ani de calvar: matematica, fizica, chimia erau pentru mine pietre de moară agățate de gît. Nu îmi plăceau, le înțelegeam greu, erau, în ce mă privea, vorba ceea, moartea pasiunii. Nu spun că nu am avut profesori de toate felurile la materiile astea. Fizica mecanică mi-a plăcut mai mult, pentru că am prins o profă care știa să o facă inteligibilă. Alte profesoare sau profesori nu știau decît să vină și să umple tabla cu formule cîte o oră întreagă. Pentru mine, timp pierdut. Meditații peste meditații întreaga perioadă a liceului. Pompau bieții părinți bani în meditații la materii care nu îmi plăceau și pe care pur și simplu nu le puteam interioriza. Îmi plăcea să citesc. Dar cu asta nu prea intra în discuție că aș putea face ceva în viață. Păreau chestii din categoria „nimicuri“.

Ei bine, dacă stau acum să mă uit în urmă, sînt exact materiile cu care nu am mai avut deloc de-a face în viața mea de adult, profesional și din alte puncte de vedere. Deloc. Nu mă preocupă să știu cum circulă curentul prin instalația electrică din casă, dacă sare siguranța o ridic sau dacă e ceva mai grav chem un specialist. Nu știu algebră, integrale și alte chestii care țin de matematicile superioare. Țin minte puține chestii din chimie, mă mai joc uneori cu ele cînd scriu vreo proză, dacă-mi servesc unor comparații sau metafore *cool*. Ați prins ideea. Și, surpriză, nu mă simt deloc un ratat, nici nu am ajuns să mor de foame. Poate nici la fel de bogat cît aș fi fost dacă aveam competențe în domeniile care implică buna cunoaștere a științelor exacte. Dar am găsit o direcție în viață. Sînt ani, puși cap la cap, pierduți din viață, cei în care mi-am bătut capul cu toate aceste materii care nu mi se potriveau și cu care nu am făcut nimic apoi. Sînt bani mulți pompați de părinții mei în meditațiile care să mă susțină în zona de supraviețuire sau să mă propulseze spre o zonă de performanță în aceste domenii. Bani risipiți. Mi-ar fi fost mult mai de folos să fac mai multă literatură în liceu, să iau ore poate de limbi străine etc.

Mi-ar fi fost mult mai de folos să fac mai multă literatură în liceu, să iau ore poate de limbi străine etc.

Dan Barbilian sau, dacă vreți, Ion Barbu a fost un caz special, excepțional, de dublă performanță. Rar. Mai sînt și în zilele noastre astfel de excepții, un Bogdan Suceavă, scriitor și în același timp matematician recunoscut, sau Florin Chirculescu, chirurg și scriitor excepțional. Dar sînt cazuri rare.

La ce vreau să ajung? Un elev care se află în clasa a VIII-a și care nu are deloc înclinație spre matematică. E la limita supraviețuirii, poate. Are, totuși, competențe bune în domeniile științelor umaniste. Se descurcă foarte bine la limbi străine, a obținut certificatele Cambridge corespunzătoare vîrstei, are media generală a anilor de studiu peste 9, poate în jur de 9,50, și asta tot pentru că la matematică a fost mai mult pe linia supraviețuirii, un astfel de elev urmează să dea examenul de evaluare națională la limba și literatura română și la matematică. Dacă are o zi bună și ia la română 9,50, iar la matematică o zi proastă și ia un 5, cu media calculată pe formula de acum nu obține o notă de admitere mult peste 7. Cu această notă, e posibil să nu prindă nici o clasă la vreun liceu teoretic, indiferent de profil, realist sau umanist, ba poate nici la vreo clasă mai bună la un liceu tehnologic. Dacă ar da examenul însă din disciplinele umaniste la care se pricepe, ar intra ușor la o clasă cu profil umanist, unde oricum nu mai face matematică decît prin clasele a IX-a și a X-a, cîte o oră pe săptămînă, la modul lejer. Formula aceasta de examen și de repartizare mi se pare, din perspectiva descrisă mai sus, nedreaptă. Poate s-ar mai putea reflecta la optimizarea ei.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

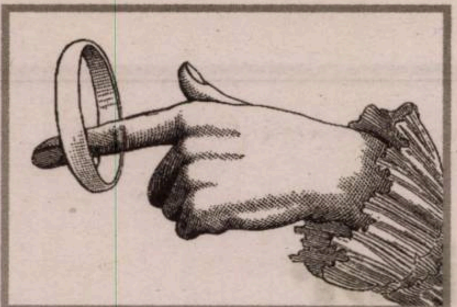

Selma IUSUF

legende urbane

Maturitate

Mă trezesc în lift, de la etajul 10 pînă la parter, cu o mamă împreună cu un copil care se ține de o sabie-laser. Ăla, hiperactiv, agită în stînga și-n dreapta bățul de plastic fosforescent și țopăie ca o bilă de am impresia că o să ajungem în trei secunde, cu lift cu tot, zdrobiți în mii de țăndări la parter. Liftul ține, dar, la fiecare săritură, sîntem ca un soi de mingiuță din aia colorată prinsă de un elastic. Îmi ajunge stomacul în gît și mi se lasă apoi pîn' la călcîie; să vezi că mi se face rău în mască. Obi-Wan Kenobi agită săbiuța cutezătoare foarte aproape de ochii mei. Bîzîie. Jucăria chiar bîzîie ca în film. Maică-sa e impasibilă, posibil călită pînă la indiferență, mie-mi vine să-l strîng de gît pe Jedi și să-i frîng săbiuța pe genunchi. Fără regrete. Parter, am scăpat, sper să nu-l mai văd în viața mea. De atunci ocolesc orice copil îmbrăcat în Spiderman, Superman, Batman, Robin, Transformer sau Dumnezeu mai știe ce supererou. Sînt periculoși.

Mă gîndesc apoi că n-aș vrea cu nici un preț să mă întorc în copilărie sau adolescență. A mea sau, dacă e posibil în oricare lume ficțională, în a altora. Numai gîndul că ar trebui să trec iar prin niște examene cînd ți-e lumea mai dragă, vara, mă încremenește de teamă. Pun peste asta și faptul că eram teribil de conștiincioasă și aveam insomnii crunte înainte de fiecare teză nenorocită, ca bucuria de a fi adult să crească înzecit. Păi, acum ce fac? Stau ca belferul în pat, scriu textul ăsta și beau o bere. Dacă vreau, pot să mănînc dulce înainte de masă, pizza și cartofi prăjiți în fiecare zi. Să fac ce vreau cu colesterolul și arterele mele. Să bat crîșmele pînă dimineața. Să fumez douăzeci de pachete pe zi pînă mă stafidesc și fac cancer. Să plec la mare fără să-i cer voie maică-mii.

Nuu, nu am nostalgii după copilărie. Duse sînt căciulițele penibile pe care eram obligată să le port iarna. Mănușile cu ață care bălăngăneau din mînecile hainei. Somnul obligatoriu de după-amiaza. Programul pe care ți-l făceau adulții. Seara terminată devreme, tocmai atunci cînd discuțiile deveneau interesante. Carnetul de note la control. Desenul obligatoriu cu „Iarna“, „Primăvara“, „Vara“ și compunerea din toamnă „Cum mi-am petrecut vacanța“. Nici nostalgii după vremurile de aur cu mamăi iubitoare care făceau gogoși, prăjituri, pîine de casă cu unt și dulceață cu mîinile alea noduroase de la atîta muncă nu am. Mamăile universale mă enervează.

Copilul care am fost era prostovan, caraghios, conștiincios și ubicuu. Doar mamele cred că sîntem adorabili (groaznic cuvînt). Mă uit la o poză făcută la o serbare de grădiniță de acum un miliard de ani. M-au îmbrăcat în costum de iepure: un combinezon alb cu tot cu mănuși și niște labe imense. Pe cap am o scufie care se încheie sub gît, cu niște urechi din sîrmă învelită în același bumbac alb. În fund mi-au cusut o coadă adevărată de iepure. Sub nas mi-a desenat cineva niște mustăți cu dermatograf negru. Sînt roșie la față, un fir de mustață e tot mozolit pe obraz, pesemne că am participat cu toată inima la reprezentație.

Ce bine că sînt un adult! Că pot să mă trezesc zilnic la aceeași oră ca să plec la muncă, să cîștig bani, să-i dau la bancă, la întreținere, la vacanța aia în Grecia din care nu înțeleg nimic, la doctori, la psiholog, la psihiatru. Că pot să-mi iau ce vreau – Xanax cu pumnul, Valium cu vadra, triptofan ca să dorm, că pot să-mi fac foarte mult rău și foarte mult bine fără să dau socoteală. Că pot să trăiesc ca în *Ziua Cîrtiței* așa, pentru că am vrut eu. Că nu pot să ies din ea pentru că sînt un adult responsabil. Duse sînt zilele în care cineva mă îmbrăca în iepure. Mă îmbrac eu acum în uniforma blugi-tricou pentru că am intrat în rînduiala asta comodă pe care, desigur, o pot rupe oricînd. În teorie, căci sînt adult și-mi plac teoriile, am învățat a mă juca cu ele, dar atît, că sînt adult responsabil. Doar pe supereroi îi ocolesc instinctiv, mi-e frică de săbiile laser, e singura mea slăbiciune.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Coca-Cola pe bani sau apă chioară fără bani? (Apropo de gestul lui Ronaldo)

Ronaldo e idolul cel mai enervant al planetei, plin de el și plin de fapte de caritate, purtîndu-se execrabil cu Gosens, germanul care a sărit mai sus decît el la un cap-gol (a nu se șterge cratima la corectură!), dar și transmițînd copiilor lumii cel mai dez-zaharat mesaj într-o epocă în care asupra lor cad covoare de bombe calorice, capabil să dispară în plină petrecere a propriei aniversări de la propria casă pentru ca invitații să-l găsească, după căutări sherlockholmesice, în sala de forță a vilei trăgînd de fiare, și tot în viața asta gata de a face un copil fericit punîndu-și un coif de hîrtie și un nas de clovn. Acum ștergeți toate celelalte cuvinte (inclusiv cratimele) și lăsați doar „idol“. Un idol e un om care poate face orice, poate nu chiar ca Trump, care a spus că poate omorî un om în plină zi pe stradă fără să i se întîmple nimic, dar el e idolul idolilor, așa că nu se pune. Ronaldo a mutat niște sticluțe de carbogazoase de pe masa conferinței de presă (punînd în schimb una de apă) așa cum muți nebunul și dai șah amenințînd în același timp regina. Ia să te vedem, UEFA! Orice contramutare e proastă, ieși rău, pierzi ceva, poate chiar totul în această lume în care imaginarul e extrem de real. Îl certi pe Ronaldo, ridici un tsunami. Nu-l certi, se supără sponsorul și doar n-o să scoată Ceferin banii din buzunar, la cei ca el sensul de mișcare a talerilor e invers. Cum ieșim noi din această dilemă? Simplu. Ca în filmele cu muschetari, luînd ostatic pe cineva care îi e drag eroului principal. În cazul ăsta, federația portugheză plus toate celelalte, amenințate că vor plăti în cazul în care gestul se repetă. E drept că se declanșase o adevărată contagiune. Pogba a dat la o parte berea, că e musulman și nu suportă să vadă alcool. Cum, era bere fără alcool?! Lăsați, nu ne păcăliți voi pe noi! Și tot așa. La capătul distracției l-am văzut pe selecționerul Rusiei deschizînd ca navetiștii de Bacău o sticlă de cola (știți procedeul, scoți capacul cu ajutorul capacului altei sticle). Sper că boșii de la Atalanta i-au trimis măcar un bax, merită omul, arăta ca un personaj dintre cele care supraviețuiesc oricărui sistem în *Dragi tovarăși!* de Koncealovski. În fine. La capătul capătului am întrezărit luminița ipocriziei. Aș vrea ca Greenpeace să fie sponsor al Euro, dar deocamdată am văzut doar un activist nefericit riscînd să omoare niște oameni și pe el însuși înaintea unui meci, cînd a a căzut cu o parașută din cer cu același succes ca al multor *boys* în D-Day. Așa că hai la fotbal și salvați planeta mai pe seară, cînd aflați cu toții de unde vă vin banii! Copilului ăluia din subsoluri sufocante, care coase pantofi de sport pentru mărci afișate de nea Cristiano și alții, vreți voi, mă, să-i luați cola rece de la gură?

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Nesațul

O *fantomă bîntuie prin lume: fantoma nesațului.* Realitatea zilelor noastre e mult dincolo de orice parafrază la Marx și Engels, dincolo de orice orice formulă a lui Veblen, legată de „consumul ostentativ“. Nu mai vorbim doar despre o clasă socială care se scaldă în obscenitatea bogăției și a huzurului (deși ea există, bine-mersi). Vorbim despre „masele largi“ de data asta, oricît de sinistru ar suna această sintagmă și oricîte amintiri neplăcute ar trezi. E vorba despre noi, cetățenii tipici. Despre o majoritate covîrșitoare, care nu se mai satură cu nimic, indiferent ce și cît ar primi. Și aici nu e vorba doar despre mîncare, despre supraviețuire. Fantoma care bîntuie e una a nesațului față de absolut orice. A unei flăcări nestinse care alimentează o insatisfacție continuă, o neliniște atotstăpînitoare, o dorință imensă, fără chip și fără nume. Dar care trimite în toate direcțiile, fără oprire, două imbolduri devenite obsesii: „mai mult“ și „mai repede“.

E ca și cînd am vrea să concurăm, cumva, cu telefoanele inteligente pe care le purtăm în buzunare, în genți, în poșete. Viteza cu care acestea devin și mai inteligente, și mai rapide, de la o generație la alta a produsului, ne face să fim, într-un fel, invidioși pe aceste dispozitive de care ne folosim zilnic. Evident, nu e un gînd concret, limpede. E o mîncărime interioară, un zbucium nedeslușit, o întărîtare lipsită de o țintă precisă spre care să se reverse. Cu cît e mai performantă tehnologia care ne înconjoară, cu atît mai mare devine, fără să ne dăm seama, disconfortul interior. Începem să vedem orice tip de vulnerabilitate, orice caracteristică profund umană, ca pe o slăbiciune a „produsului“ superperformant care ar trebui să fim. Și extindem starea asta asupra copiilor noștri. I-am vrea lipsiți de absolut orice cusur, cît de mic ar fi el, lipsiți de toate „slăbiciunile umane“. Ne-am dori ca ei să fie produsele perfecte ale unei lumi noi, care e o industrie. Un spațiu unde nu mai e de joacă. E competiție. Și ne-am dori ca odraslele noastre să intre în această întrecere ca niște roboți perfecți, produse fără nici un punct slab, gladiatorii moderni desăvîrșiți, care să răzbune în arena vieții înfrîngerile suferite, cîndva, de noi. Sau, dimpotrivă, să continue fără abatere seriile noastre de victorii.

Nesațul e în orice. În încrîncenarea (nu în seninătatea!) cu care credem că „ne-am depășit limitele“, atunci cînd realizăm orice „performanță“ care ne-a scos din „zona de confort“. În nevoia de a auzi discursuri mobilizatoare, de pe margine, cîtă vreme ne simțim atleți în cursa vieții, participanți într-o competiție care trebuie cîștigată cu orice chip, în „formatul“ care ni se propune. Sau impune. Oricum, nu mai contează. În felul în care ne petrecem timpul liber, care trebuie să fie *„quality time“*, altminteri n-avem nici o șansă să fim buni competitori în cursa care ne așteaptă la capătul pauzei de odihnă. Pentru că pauza de odihnă a devenit un soi de cantonament în care ne pregătim temeinic tot pentru competiție. Avem bareme clare de fericire a momentului, de „încărcare a bateriilor“, de „aventură și experiență“. Odată atinse baremele, se comunică din greu în rețeaua socială, în așa fel încît competitorii să afle, să fie avertizați din timp că au de a face cu ființe încărcate cu energie, gata să se alinieze din nou la start. Nimic nu e lăsat la voia întîmplării. Viața devine un scenariu la forma căruia se lucrează continuu, cu nesaț, cu îndîrjire, cu atenție la orice detaliu nou apărut pe piață, în așa fel încît totul să arate perfect. Iar cînd arată perfect, își face apariția teama că, totuși, s-ar putea să fi scăpat ceva, iar alții să fi valorificat cumva ceva-ul ăla.

E un nesaț în a-i urî de moarte și a-i disprețui pe cei care nu sînt de aceeași părere, cei care nu au aceleași convingeri ca noi. Deși nu ne dăm seama, ne deplasăm în mare viteză spre niște forme de tribalism pe care le credeam depășite de foarte multă vreme. Pe de altă parte, ne bîntuie și un nesaț de nepotolit în a estompa absolut orice diferență, în încercarea de a crea un model universal de ființă care funcționează absolut pentru toată lumea. E un nesaț nebun în a asculta la nesfîrșit prelegeri inspiraționale orientate doar în direcția în care ți se spune exact ceea ce-ți dorești să auzi. În așa fel încît să fii cît mai mobilizat, cît mai motivat, pentru competiția continuă în care te găsești. Altminteri, cu cît ți se spune că, „de fapt, ești în competiție doar cu tine însuți“, cu atît te simți mai puțin vinovat de resentimentele și de ura pe care le nutrești în mod cît se poate de evident față de alții. E un nesaț al supradimensionării, al „gînditului îndrăzneț“, al *„think big“*, al „creativității“, al „dezvoltării personale“, al devenirii „ca ființă pe deplin asumată“ indiferent ce-ar însemna toate astea în realitate.

Uneori, imaginea lumii noastre arată ca o scenă dintr-un soi de film științifico-fantastic, cu care am început să ne obișnuim. Pe de o parte, mai în glumă, mai în serios, acceptăm în anumite momente că trăim într-un fel de *Matrix.* Pe de altă parte, nu ne dăm seama că am putea arăta exact ca lumile din filme pe care le găsim uneori ridicole. Acelea în care personajele venite de prin alte galaxii sînt primitive, crude, barbare. Dar, în mod paradoxal, sînt dotate cu o tehnologie extrem de avansată. E o chestiune care intră în conflict profund cu felul nostru de a înțelege lucrurile acum. În zilele astea, cînd avem senzația că tehnologia ne face mai buni, mai avansați, mai oameni. Azi, cînd nesațul de a face absolut orice, cît mai eficient și cu cît mai mare viteză, ne poartă pe aripile certitudinii că orice progres, al oricărei tehnologii, e și o garanție a evoluției speciei noastre, pe calea descoperirii valorilor umane.

■ ■ ■

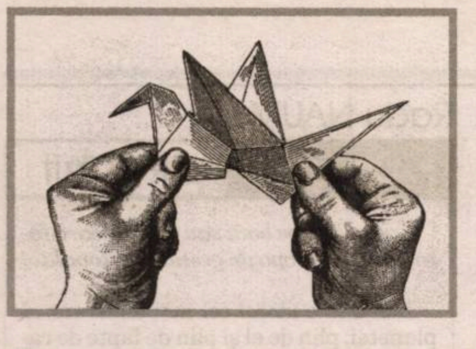

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Librăria din viitor

La vreo trei ani după Revoluție (continui să susțin că a fost o revoluție, sîngeroasă, care a schimbat un întreg regim și un întreg mod de trai, chiar dacă ulterior s-au cocoțat la putere tot foști comuniști), m-am trezit pentru prima oară în Occident. Și nu în orice Occident, ci chiar în America, pentru o lună de zile. A fost un șoc nemaipomenit (de care am mai povestit), în ciuda destulelor filme americane pe care le văzusem și în pofida faptului că nu mă credeam tocmai un ignorant îndoctrinat de comunism, fiindcă, de copil, ascultasem alături de ai mei Europa Liberă și avusesem ocazia să aud și relatările unor oameni fericiți care mai călătoriseră în America și în țări occidentale. Teoretic, deci, trebuia să am o idee despre ce înseamnă acea lume. Practic, însă, detaliile m-au făcut praf, începînd cu mirosurile de prin holurile aeroportului. Curios e că astăzi, după ce România s-a „occidentalizat“ într-o proporție oarecum importantă, pare că devine mai interesant de povestit nu cum era în America, ci cum era în România, la începutul anilor ’90. În anumite privințe, e mai mare distanța dintre România de atunci și cea de acum decît între România de acum și America.

Auzisem vorba potrivit căreia „în America nu se citește“ și, evident, am fost curios să văd cum arată totuși o librărie. A fost unul dintre acele „detalii“ șocante de care pomeneam. Era la New York, nu mai țin minte unde, ci doar cum arăta. Acum pot rezuma, spunînd că semăna cu orice librărie mai mare din Bucureștiul de astăzi. Dar atunci, pentru mine, tocmai asta era fascinant. Era ca și cum aș fi vizitat viitorul unei librării din România. Ce era diferit? Ei bine, cumpărătorii aveau acces la toate rafturile și puteau răsfoi sau chiar citi orice carte doreau. Se găseau o mulțime de locuri confortabile în care te puteai așeza. Unii tineri ședeau chiar pe mocheta de pe jos. Se vorbea aproape în șoaptă pentru a nu-i deranja pe alții. Atmosfera, relaxantă și democratică, era mai apropiată de cea a unui salon de studiu, a unei biblioteci deschise decît de a unui magazin.

Apoi, la o primă privire, m-au uimit copertile. Deși începuseră să apară și la noi cărți cu fotografii colorate și strălucitoare pe copertă, diferențele erau încă de mare efect. Acolo, nu doar copertile, ci și foile din interior erau de bună calitate și plăcute la atingere. Eu eram obișnuit cu volumele care apăreau la noi în anii ’80 și începutul anilor ’90, cu acele coperți ieftine și poroase, avînd imprimate desene abstracte în culori șterse și cu filele aspre care-ți dădeau fiori la pipăit. Cărțile din comunism erau niște obiecte care puteau avea cel mult o valoare de fond, de conținut (excepție făceau, bineînțeles, *Omagiile* lui Ceaușescu și alte cărți de propagandă, tipărite frumos, dar cu un conținut absurd). La New York constatam că orice carte era măcar un obiect plăcut. Dincolo de aspect însă, m-au uimit titlurile și temele. La noi, cînd nu era vorba de manuale școlare, pe rafturi găseai autori clasici și autori contemporani consacrați (ori, cît de cît, cunoscuți), străini sau români: de la Platon pînă la Noica, de la Cervantes pînă la Sadoveanu, de la Soljenițîn pînă la Paul Goma și tot așa Acolo, nu recunoșteam aproape nici un autor. Recunoșteam însă adesea personajele de pe copertă: Hillary Clinton, Michael Jordan, George Bush senior, Larry King. Cărțile păreau să fie mai vii, legate de actualitate, de oameni importanți care trăiau atunci și de întîmplări care tocmai se petrecuseră. Copertile semănau cu ceea ce vedeai la televizor sau prin filmele recent lansate. Între cărți și lumea reală părea să fie o relație mult mai strînsă decît la noi. Și mai era un tip de volume, cum nu prea mai văzusem înainte, care dădeau seama despre o lume așezată și nișată: unul despre pipe, altul despre puști de vînătoare sau despre cai de curse, o mulțime de albume despre construcții cu arhitecturi deosebite sau care conțineau rețete de bucătărie și multe poze apetisante. Cărțile trebuiau să atragă, erau o marfă, ceva comercial, nu doar niște obiecte culturale sobre. Învîrtindu-mă printre ele, am amețit. Am înțeles că mă aflam într-o cu totul altă lume. Nu era vorba doar de zgîrie-norii de afară, care la București nu existau, ci de diferențe mai subtile, legate de felul în care se citește și se gîndește. După o vreme, am descoperit și rafturile cu nume cunoscute de autori. Era o secțiune cu scriitori clasici. Evident, nu lipseau nici ei și am priceput că, de fapt, erau chiar acolo unde le era locul, căci ce sens avea să pui *Război și pace* la intrare, la vedere, ca și cum abia ar fi apărut pe piață?

Astăzi, cum spuneam, unele librării de la noi seamănă, în sfîrșit, cu ceea ce am văzut în urmă cu aproape 30 de ani la New York și ni se par cît se poate de firești. Sigur, aud că acum, în librăriile din America, te poți întîlni cu roboți care așază cărțile în rafturi...

■■■

ready made

„Societatea de vânătoare «Țapul» din orașul și județul Orhei, cu sediul în Orhei, localul Federalei Orhei, având scopul:

a) de distrugerea fiarelor sălbatice și a paserilor răpitoare;

b) de a îngriji pentru înmulțirea vânatului folositor;

c) de a îmbunătăți și a răspândi rasa câinilor de vânătoare;

d) de a satisface gustul de vânătoare membrilor săi […].“

Monitorul Oficial, nr. 67,
Vineri, 22 Martie 1929

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Zilele potopului

Acum, că s-au arătat cîteva raze răzlețe de soare, pot să-mi fac curaj și să scriu despre potop la timpul trecut, cu speranța că, măcar cîțiva ani, nu o să mai avem de-a face cu atîta apă în București. Provocarea nu este atît ploaia în sine, cît lipsa experienței gestionării unor astfel de cantități. Dacă eram la Seattle, unde plouă consistent circa 150 de zile pe an, an de an, probabil că ne-am fi priceput mai bine. Dar așa, în însoritul București, iunie este o lună numai bună să culegi dudele zemoase din copaci și nu să cauți un petic uscat de asfalt unde să pui piciorul. A mai plouat în iunie, chiar și cîte o ploaie pe zi, dar benign, cu bălți care în cîteva ore erau uscate și copiii se puteau juca afară imediat după ce se risipeau norii. Însă anul acesta ploile au făcut ca pămîntul să se suprasatureze cu apă și mici lacuri au apărut pe majoritatea peluzelor. Șiroaiele au dezlipit pămîntul și o masă aluvionară incertă a început să-și croiască loc printre casele oamenilor. Anexele gospodărești și unele case din chirpici au început să se încline, silindu-i pe proprietari să intervină cu eșafodaje din lemn capabile să susțină șarpantele.

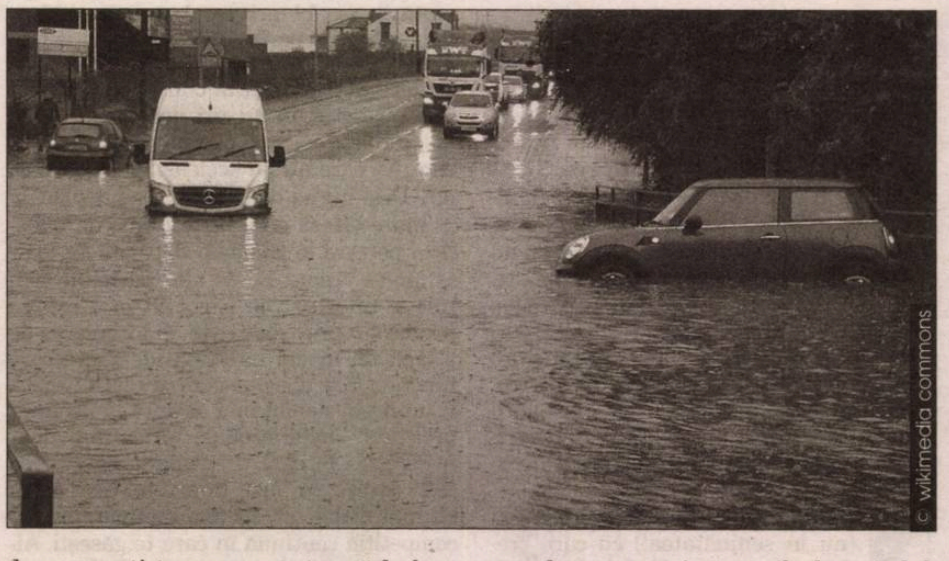

© wikimedia commons

Pasajele s-au inundat, rigolele s-au înfundat. Bucureștenii s-au orientat spre umbrelele din tablă, acelea cu volan și semnalizare, le știți, așa că și traficul s-a blocat, ajutat, ce-i drept, de semafoarele oprite de la apă sau roase de șobolani. În urbea lui Bucur, atunci cînd plouă, se știe, numai pieton nu e bine să fii. Pe trotuare nu poți umbla, pentru că sînt parcate mașini. Strada nu o poți traversa, pentru că la bordură apa măsoară 20 de centimetri. Burlanele scuipă și streșinile împroașcă. În autobuz și metrou nu te poți așeza, pentru că scaunele băltesc. Oriunde ajungi, ești ud fleașcă, și asta doar dacă ai fost extrem de norocos să nu fii stropit de o mașină care înfruntă curajos bălțile de la bordură, în disprețul pietonilor. În acel caz, ți-ai fi dorit să te fi făcut, de la bun început, scafandru.

Băltoacele cu adîncime înșelătoare au făcut străzile impracticabile pentru bicicliști și motocicliști, sporind disperarea unui oraș sufocat de poluarea mașinilor și arderea gunoaielor. Norii au coborît foarte mult, unindu-se cu vălătucii gazelor de eșapament, iar soarele nu s-a mai văzut zile de-a rîndul.

Problema nu a fost atunci cînd apa a început să perforeze acoperișurile, după prima săptămînă de ploi abundente, ci atunci cînd, după trei săptămîni de potop, au început să se umfle ușile în casele cele mai uscate, iar sarea din solniță să fie mereu udă. Obișnuiți cu măsuri moderate la agresiunile externe, bucureștenii au prins să înjure ploaia, în moduri foarte inventive, dar care vădeau numai o neputință funciară în lupta inegală cu puhoaiele care nu mai conteneau. Cînd invectivele s-au epuizat, s-a instalat cel mai periculos dușman al orașului, și anume depresia. Zic cel mai periculos pentru că, în zilele cu soare, Bucureștiul arată relativ deprimant, deși populația se agită fără măsură. Pare că toată această agitație vizează orice alt scop decît orașul în sine, căci, la sfîrșitul zilei, urbea este mai murdară și mai decrepită decît dimineața, în ciuda numeroaselor șantiere care o însuflețesc. Este de imaginat ce i se poate întîmpla orașului atunci cînd populația lui frenetică este atinsă de depresie, iar oamenii se refugiază prin case și apartamente, pierzînd speranța că urgia va trece. Însă contemplarea petelor gălbui care se lățeau în tavane nu putea să țină locul unor acțiuni directe, atunci cînd umiditatea este atît de mare încît pînă și zegrasul trage apa din aer și se umezește, mirosind a rînced. Luna iunie a văzut cele mai multe canapele de la bunici scoase afară la gard sau la colțul blocului, iarba de mare fiind înlocuită de mult mai versatilul burete.

Și uite-așa, cu pagube ușor de surmontat, din moment ce colectorul principal al orașului a rezistat fără să intre în presiune și să transforme gurile de canal din zona centrală în arteziene pestilențiale, Bucureștiul se usucă încet-încet, iar canicula care se instalează are darul nefericit de a șterge cu desăvîrșire, din mințile tuturora, amintirea diluviului. Căldura și uscăciunea ne vor vindeca reumatismele pînă la următorul, cînd orașul va fi la fel de surprins și luat pe nepregătite, ca și pînă acum.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■■■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Sever VOINESCU

Reîntoarceri

Texte și opinii de:

- Augustin IOAN (arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu", București)
  „(Re)…"
- Radu Sergiu RUBA (scriitor)
  „Cel mai firav rod al întoarcerii"
- Ioan T. MORAR (scriitor și publicist)
  „De ce-am plecat, de ce-aș mai fi rămas?"
- Voicu SEMENESCU (avocat)
  „Reîntoarceri istorice, cu bune și rele"
- Anda DOCEA
  „Algo familiar"
- Sever VOINESCU
  „Întoarcerea ritualică a lui Jay Gatsby"

argument

Cînd mersul înainte este mersul înapoi

Se vorbește mult despre „reîntoarcerea la normal", după ce pandemia de COVID-19 o să treacă. Este ceea ce toată lumea și-a dorit încă de la primele restricții impuse de ascensiunea contagiunii. Am început, încet-încet, să recuperăm reperele fostei normalități. Reîntoarcerea, așadar, se întîmplă. Dar chiar avem sentimentul că este, în adevăratul sens al cuvîntului, o *reîntoarcere?*

Am decis să dedicăm problemei mai generale a reîntoarcerii acest Dosar nu neapărat ca să ne lămurim mai bine ce ni se întîmplă, cît ca să celebrăm reîntoarcerea ca atare, reîntoarcerea ca acțiune umană, reîntoarcerea ca victorie – de ce nu? La o primă și superficială privire, viața merge întotdeauna înainte: „Ce a fost, a fost", „Mortul de la groapă nu se mai întoarce", „Tot înainte!". Într-un fel, așa e. Dar, cu adevărat, nu e chiar așa. Foarte adesea, mersul înainte presupune o reîntoarcere. Ca în cazul nostru de azi: speranța lumii (adică mersul înainte) constă exact în reîntoarcerea la normal (adică regăsirea unui trecut deja consolidat, deja al nostru, care merge împreună cu noi).

Astăzi, puțini oameni deștepți mai cred că mersul lumii prin istorie, ca și al omului prin propria biografie, este un mers neabătut înainte. Iar proba cea mai pregnantă, probabil, este celebrisima Renaștere. Socotită unanim drept unul dintre episoadele în care lumea a făcut un mare salt înainte, Renașterea a fost, programatic, o căutare în urmă. Oamenii Renașterii, așa formidabili cum au fost ei, au vrut să revină la rădăcini antice și asta înțelegeau ei prin „nou". Profesorul Augustin Ioan ne explică cîte ceva despre acest fascinant proces aplicat într-un domeniu în care Renașterea a excelat: arhitectura. Există și în istoria politică momente în care întoarcerile au constituit cele mai bune soluții pentru impasurile unui anume prezent. M-am oprit doar la trei exemple europene, din veacurile XX-XXI, pentru că ne sînt aproape și, unii dintre noi, chiar le-am fost contemporani. N-am uitat și că Mircea Eliade dovedește limpede că reîntoarcerea, ca mit, lucrează puternic în toată gîndirea religioasă a lumii. Am încercat să aplic ideile lui Mircea Eliade la unul dintre personajele literare care mă fascinează de ani mulți, Jay Gatsby – eroul romanului *Marele Gatsby* de F. Scott Fitzgerald. Mi s-a părut că logica lui Gatsby este una de tip religios, deși, aparent, în acest roman nu e deloc vorba despre asta. Dar cred că o iubire intensă, de lungă durată, o iubire de-o viață, precum cea a lui Gatsby pentru Daisy Buchanan, poate produce în mintea și-n sufletul îndrăgostitului stări și raționamente de găsit în cazul experiențelor credinței religioase. Am speculat un pic (poate!), dar mi se pare că am putut pune mai bine în evidență sensurile uneia dintre cele mai puternice povești de reîntoarcere spuse în istoria literaturii universale.

Dar, știți cum se spune, una e ce trăiesc alții, alta e ce trăiești tu. Sîntem, ca popor, într-un moment extrem de interesant al istoriei noastre: în mod liber, o bună parte dintre români trăiesc în afara României. Iar prima consecință a acestei libertăți nu e atît că oricine poate pleca unde și cînd poftește, cît că orice român care trăiește în afara țării sale se poate reîntoarce oricînd poftește. Mărturia scriitorului Ioan T. Morar, român trăitor într-o fermecătoare localitate din sudul Franței, mi s-a părut necesară în acest Dosar, căci el practică cu asiduitate reîntoarcerea: revine în România, fie în Bucureștiul în care a trăit decenii, fie în Banatul său natal, de fiecare dată cînd se ivește ocazia, iar în cazul lui ocaziile de reîntoarcere sînt extrem de dese. În plus, în Franța fiind, prin ce face acolo, se tot reîntoarce, de fapt. De asemenea, am invitat pe doi dintre autorii al căror scris îl prețuim mult, Radu Sergiu Ruba și Anda Docea, colega noastră de redacție, să adauge puțină literatură dosarului nostru. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Augustin IOAN

(Re)...

Toate-s vechi și nouă toate, vorba poetului, pentru că putem întreba, legitim și inocent, măcar acestea: a) cît de veche/nouă este o federare de ipostasuri, cum sînt catedralele occidentale, a cărei edificare a început cu corul/altarul în gotic, iar fațada i-a fost pusă în baroc? Gîndit secvențial, procesul arhitectural este un „Nud coborînd o scară“, ca la Duchamp: ne vorbește de coprezență mai mult decît despre un unic obiect; b) cît de veche/nouă este replica dată unei clădiri anterioare, Parthenonul din Nashville, Tennessee, de pildă? c) cît de veche/nouă este o altă iterație recentă a cîte unui (arhe)tip imemorial, turnul de pildă? d) cît de vechi este templul de la Ise, Japonia – două întruchipări în lemn ale aceluași proiect, care se înlocuiesc una pe celaltă în 25 de ani, de mai mult de o mie de ani? Cît de vechi sînt ruinele care nici nu au apucat să devină clădiri ale comunismului?

Or, schimbările de paradigmă în arhitectură au presupus două ingrediente: 1) o restartare, vorba doamnei Clinton: e de (re)luat totul de la zero, căci undeva s-a greșit, ieșindu-se din logica devenirii și 2) o nouă genealogie, de regulă paricidală, care să arate că, departe de a fi o manieră nouă de a zidi, ceea ce se propune ca nou va fi fiind chiar modul însuși de a face arhitectura dintotdeauna, minus episodul nefericit de dinaintea celui acum propus.

În acest ritm pulsatoriu al schimbărilor, noțiunile de vechi și nou sînt primele deconstruibile. Noul e nemaivăzut vreodată, sau doar de generația prezentă (dar ea poate fi amnezică, sau fără cunoștință despre ceea ce există deja, altundeva sau altcîndva)? Noul e insolitare, cu toate procedeele ei, unele manipulatorii? Dar vechi și orice aflat în lume dinaintea luării noastre la cunoștință, e de cînd lumea, concrescut ei, sau are caracter istoric?

Noutatea remarcabilă a Renașterii a însemnat tocmai revizitarea arhitecturii clasice.

Noutatea remarcabilă a Renașterii a însemnat tocmai revizitarea arhitecturii clasice: din (și peste) acest patrimoniu, în bună parte zdrobit, dar mîndru încă (precum l-am putut revedea recent la MNAR, în expoziția dedicat lui Piranesi de Cosmin Ungureanu), s-a refăcut nu civilizația romană antică în sine, ci imaginea prezenților de atunci despre un trecut idealizat și augmentat. Și această arhitectură, la care Renașterea face referire, vine de undeva: unele lucruri romanii le-au adus, uneori la propriu, ca atare, din Grecia, dar dintr-o lume elenistică unde deja se cunoștea monumentalitatea; pe altele, tocmai din Persia sau din Egipt și, făcînd *cut & paste,* sau anamorfoze, au și standardizat cîteva tipuri urbane și arhitecturale pe care le folosim încă. Acest moment zero, cu alte cuvinte, nu a fost creație *ex nihilo* și are propria sa genealogie: în primul tratat de arhitectură păstrat, Vitruviu recunoaște că s-a inspirat din tratate anterioare; dacă mai era ceva de augmentat, o făcuse deja Octavian Augustus, cel care, potrivit arhitectului nostru, găsise o Romă de cărămidă și lăsa o Romă de marmură. Nici mai tîrziu, la Sfînta Sofia, lucrurile nu însemnau doar experiment matematic pur, căci referința deja exista, chiar dacă idealizată: Procopius pretinde că Justinian, văzînd rezultatul în ziua sfințirii, ar fi exclamat (deloc creștin, de altfel): „Te-am învins, Solomoane!“.

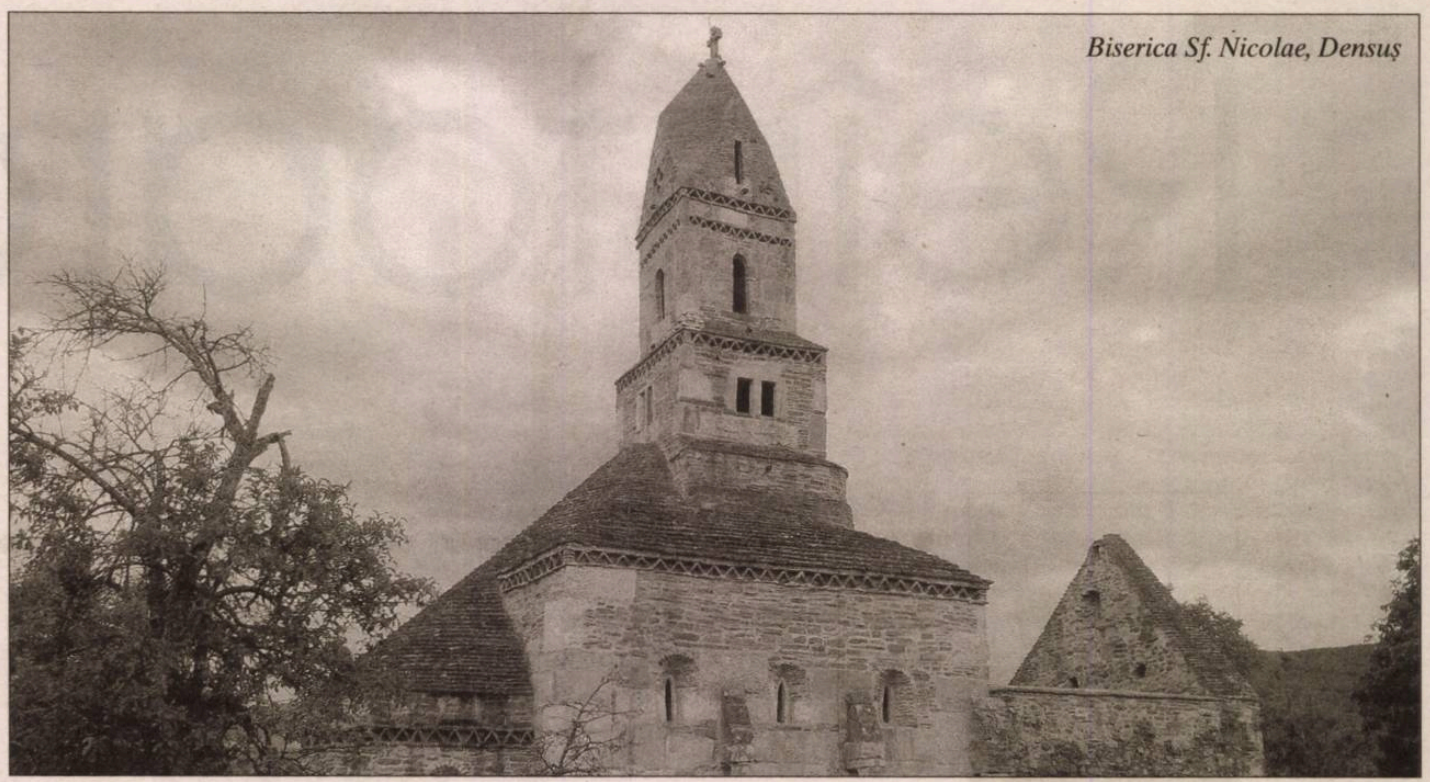

Biserica Sf. Nicolae, Densuș

Mai tîrziu, în secolul al XIX-lea, a șocat descoperirea faptului că statuile și templele grecești erau pictate – și anume violent și fovist: cum, peste marmura de Pentelic, de Carrara sau Tivoli se va fi pus culoare, iar monumentalitatea albă și eroică a neoclasicismului se baza pe o confuzie? Chiar și columna lui Traian era colorată?

Citind *Pierre Menard, autorul lui Don Quijote*, al lui J.L. Borges, aflăm că nici măcar tentativa, disperată, de refacere în prezent a textului, în absolut toate condițiile redactării de atunci a operei lui Cervantes, inclusiv rescrierea ca atare a textului însuși, nu îl vor face identic cu opera originală/originară. Nici Umberto Eco nu credea altceva propunînd citatul cu funcție estetică, de care plin este, de altfel, *Numele trandafirului*. Deci, nici replica și nici pastișa nu sînt altceva decît opere oarecum noi, nicidecum plagiate? – ar concluziona, fericit, studentul care descarcă de pe net referatul deja scris.

Or, mai există un termen mediu în ecuația nou-vechi, pe care trebuie să îl introducem aici: tradiția. Unii îl ortografiază cu majuscule. În interiorul tradiției, lanțul transmisiunii predă mai departe principii și, mai important, semnificația (sacră) a acestora. Priviți o erminie (manualul pictării icoanelor în general și a bisericilor, în particular): sînt descrise scenele care să nu cumva să lipsească din icoană, pornind de la sensul teologic al scenei, după care iconarul e trimis să închipuie cele citite. Uneori, acesta o face inovator, ca în triptice sau în reprezentarea secvențială a vieții ființei sacre desemnate, sau ca în icoanele cu multe personaje. Procedee mai tîrziu reluate în benzile desenate, dacă vă întrebați care e legătura din personajele Marvel și icoanele ortodoxe. Nici un canon grafic, nimic care să inhibe creativitatea, imaginația pictorului. Dacă toate aceste puncte obligate de teologie sînt parcurse, cîmpul pictural al icoanei îi aparține artistului.

Se poate face arhitectură de ultimă oră folosind piatra natural, dispusă în sistem trilitic?

Și avangarda istorică, atunci, ce (mai) este, dincolo de oximoron? Un mod de a curma suferința muribundei arte și arhitecturi care o preceda, am fost învățați. O rupere totală de referințele istorice. Or, între timp, am aflat că este o (re)propunere a artei arhaice, africană sau asiatică (sau perimediteraneană și vernaculară, în cazul arhitecturii), o examinare a originilor de toate felurile (jocul copiilor, arhitectura fără arhitect, preistoria, arta din peșteri); am mai aflat și despre *Origini spirituale în arhitectura modernă* (Ioan Andreescu), unde se opinează că datorăm modernismului arhitectural al unora o privire inițiată sau de-a dreptul mistică, unde *ab initio* înseamnă privire retrospectivă către (arhe)tipuri ale spațiului, către *choreme* (echivalentul grafemelor/fonemelor: unități elementare de spațiu, pornind de la *chora* platonică), înspre principii, mai degrabă decît doar geometriile din *Timaios*. Cu alte cuvinte, oricît de paradoxal va fi părînd, se poate construi un argument în care unele construcții moderne – de pildă, ale lui Luis Kahn – sînt mai vechi în concept și referință decît unele făcute, să spunem, în stilul Empire francez. Noul poate fi mult mai vechi, ba chiar primordial, în raport cu vechiul peste care doar a trecut timpul. Și, dimpotrivă, se poate argumenta că unele case desprinse, parcă, din muzeul satului tradițional sînt mai proaspete decît altele, de un modernism obosit și terț, din cele pe care le vedem că poluează zona periurbană a Bucureștilor (și nu numai). Putem, cu alte cuvinte, face clădiri noi care să arate vechi, bătrînicios chiar, fără ca să fie tradiționale (și nu mă pot abține, iertați-mă, să dau exemplul catedralei patriarhale). Putem, pe de altă parte, să facem clădiri acum, cu mijloacele de acum, cu geometrii (non-standard), dar care să fie (pro)punerea în operă, din nou, a principiilor tradițiilor locale/regionale sau a Tradiției perene.

Procedeele de patinare a arhitecturii noi sînt, așadar, simple, întotdeauna cît mai simple: referințele la una sau mai multe tradiții ale locului; folosirea de materiale la îndemînă, iarăși ale locului; proiectarea conform principiilor vernaculare (dacă sîntem în spațiul rural) sau a culturii/culturilor urbane din context. Insolitarea, dacă e de trebuință, să însemne redescoperirea originilor și a tezaurului uitat: am numit altundeva aceasta „retrofuturism“, expandînd termenul avangardist, care trage către *steampunk,* la scara istoriei, mai ales cu referire la arhitectura sacră.

Se poate face arhitectură de ultimă oră folosind piatra natural, dispusă în sistem trilitic? Se poate, o face Gilles Perraudin (http://perraudinarchitectes.com), pe lîngă Pont du Gard. Se pot face biserici de lemn care să nu arate neapărat istoricist, rămînînd spații sacre? Se poate, o face Mahti Sanaksenaho (sanaksenaho architects – Bing images). Dar capelele se pot face doar din beton, mari *versus* lemn & spații mici? Nu, se pot face din orice ai la îndemînă, chiar reciclînd, cum ne arată Rural Studio (rural studio architecture, chapel - Bing images), care refolosește cauciucuri, numere de înmatriculare, parbrize, reciclînd orice se poate folosi, întru gloria lui Dumnezeu, inclusiv dintr-un cimitir de mașini…

Avem acasă o mască africană, primită de soția mea în dar la plecarea din Senegal, de la doamna Vivianne Wade, soția președintelui de atunci. Are certificat de autenticitate, cuvînt despre care nu am spus nimic, deși el înseamnă conformitatea cu tradiția. Or, acolo, autenticitatea nu este o expresie a vechimii obiectului: certificatul declară că masca este autentică, întrucît a fost purtată în ritual. Iată o altă formă de suspendare a dihotomiei vechi/nou, despre care, poate, vom vorbi altădată, unde altundeva decît, poate, tot în *Dilema veche*…

***Augustin Ioan** este arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“, București.*

■ ■ ■

Voicu SEMENESCU

Reîntoarceri istorice, cu bune și rele

Poveștile de *come back* au fost întotdeauna printre preferatele publicului. Și-n filme, și-n viață. Iată cîteva exemple, cu aplicații mai ales politice. De altfel, istoria e plină de reîntoarceri: oameni care au piedut ceva (bătălii, alegeri etc.) și au revenit ca să cîștige. Am avut de unde alege.

Ca-n filme

În filmul din 1984, Terminatorul Arnold Schwarzenegger intră în secția de Poliție unde se afla ținta sa, Sarah Connor, reținută pentru a da o declarație, spune că e prietenul ei și vrea s-o viziteze. Ofițerul de serviciu îi spune că nu se poate și îl invită să aștepte în hol, căci s-ar putea să mai dureze. Terminatorul examinează ghișeul ofițerului, după care se apleacă ușor peste ghișeu și îi spune, robotic: *I'll be back*. Iese din clădire. Cîteva secunde mai tîrziu, intră prin ușa pe care ieșise cu o mașină, strivește ghereta cu tot cu ofițerul de serviciu și produce o baie de sînge omorîndu-i pe toți, ca un robot indestructibil ce este. Fața lui Schwarzenegger, accentul austriac și violența incredibilă ce va urma acestui dialog mai degrabă anost au făcut replica celebră în toată lumea. Atît de celebră, încît scenariștii multor altor filme cu Schwarzenegger i-au pus-o în replici. De asemenea, *I'll be back* poate fi auzită, într-un context sau altul, în absolut toate celelalte filme din seria *Terminator,* care au urmat.

Dar, înainte să fie în film, o replică similară a existat în istoria Americii. În februarie 1942, armata japoneză dezvolta o ofensivă puternică în Filipine. Generalul american Douglas MacArthur se afla în Filipine, unde fusese adus de președintele Manuel Quezon încă din 1936 pentru a forma armata națională imediat după obținerea semiindependenței. Abia înjghebată, armata filipineză nu a putut face față tăvălugului nipon, iar MacArthur a primit imediat ordin de la președintele Roosevelt să plece în Australia, de unde urma să coordoneze războiul în Pacific. Cînd a părăsit ultima palmă de pămînt filipinez, pe 20 martie 1942, generalul MacArthur a rostit în auzul tuturor celor prezenți: *I shall return*. Pe 20 octombrie 1944, cînd a pus piciorul din nou în Filipine în fruntea armatei americane, care acum era în ofensivă contra Japoniei, legendarul militar a spus: *I have returned*. Această poveste adevărată este învățată la ora de istorie în școlile americane ca o poveste eroică despre lupta cu tirania, despre misiunea salvatoare a Americii în al doilea război mondial, despre perseverență și statornică credință în valorile democrației și libertății. Cît s-o mai învăța, nu pot ști. Este foarte probabil ca, în pîrjolul *woke,* să spună cineva că e o poveste colonială, despre supremația bărbaților albi, despre dominația militară a Americii și altele asemenea, și să devină în curînd o poveste secretă, ce se transmite în șoaptă, dintre acelea pe care nu ai voie sub nici o formă să le spui în public, pentru că o pățești rău.

Vei auzi imediat I'll be back
și nu I shall return.

Sigur că filmul bate istoria și, astăzi, dacă spui cuiva că vrei să tratezi tema reîntoarcerii și cauți un citat, vei auzi imediat *I'll be back* și nu *I shall return.*

Douglas Mac Arthur

© wikimedia commons

Reîntoarcerea eroică

Cînd a defilat pe sub Arcul de Triumf, în august 1944, generalul Charles de Gaulle era într-o asemenea măsură perceput de toată Franța ca lider național, încît aproape nu avea nevoie de o titulatură formală. Era, din iunie, președinte al guvernului provizoriu instituit la Alger, dar autoritatea lui asupra Franței nu stătea în asta. În orice caz, angajamentul lui De Gaulle era acela de a restaura republica imediat după eliberarea întregului teritoriu (Franța și coloniile). Și a făcut-o! A organizat relativ repede primele alegeri libere (localele din 1945 – primele alegeri franceze la care femeile au avut drept de vot!), a organizat o Constituantă, a introdus un sistem nou și atotcuprinzător de asigurări sociale, a fondat Școala Națională de Studii Administrative (faimoasa, de azi, ENA), principala pepinieră de resurse umane pentru funcțiile de înaltă demnitate, a naționalizat Banca Franței. În ianuarie 1946 a demisionat, în urma unor divergențe cu Constituanta. Pentru un an, s-a retras să scrie *Memoriile de război*. În 1947 a fondat propria mișcare politică pe care o așază ideologic în zona dreptei tradiționale și naționaliste. La acea vreme, pentru așa ceva nu erai linșat mediatic – dimpotrivă, după excesele nazismului și avansul comunist în contrapartidă, Franța avea nevoie de o dreaptă naționalistă autentică. În plan general, partidele de stînga, socialiștii și comuniștii, rămîneau adversari redutabili. Cu noul partid, De Gaulle a cunoscut ani contradictorii: alegerile din 1948 și cele din 1951 le-au adus victorii mari, pentru ca acelea din 1953 să-i reducă la stadiul de partid minuscul. Totuși, e mereu în opoziție. Dar a venit și vremea în care istoria l-a cheamat din nou la putere. Era în 1958. Începe insurecția algeriană, Franța intră într-o profundă criză de regim politic și președintele de atunci îl cheamă pe De Gaulle (numindu-l „cel mai ilustru francez“) să formeze un guvern. De Gaulle înțelege corect: de fapt, trebuia să refondeze republica pur și simplu. În septembrie, face o nouă Constituție, iar în decembrie va fi ales el însuși președinte al Franței. Ar fi putut spune: „V-am salvat o dată cînd m-ați chemat, v-am salvat a doua oară cînd m-ați chemat din nou!“. Cu aerul său semeț, cu idealul său pentru o Franță grandioasă, el e prototipul întoarcerii eroice nu doar pentru că a știut cum să o facă, ci și pentru că a știut cum să o spună.

Reîntoarcerea nobilă

În destinul lui Winston Churchill, e drept, uimitoare e mai degrabă plecarea lui de la putere decît revenirea lui, ca și cum amploarea revenirii nu ar avea nimic de-a face cu surpriza totală a plecării. Una dintre acele surprize pe care democrațiile vii, energice nu contenesc să le ofere. Churchill, un lider politic puternic, dovedit, și-a condus țara de la catastrofă la o mare victorie păstrîndu-i nu doar demnitatea și legitimitatea morală intactă, ci mai ales spiritul și valorile. Sondajele Gallup au arătat că nici o clipă, de-a lungul anilor 1940-1945, Churchill nu a avut o susținere publică sub 80%, chiar dacă partidul său a fluctuat major. E sigur că acesta a fost unul dintre motivele pentru care a cerut alegeri generale foarte repede, alături de plecarea laburiștilor din coaliția guvernului care a trecut prin război. Churchill a intrat relaxat și sigur pe el în campania electorală din 1945. Poate că și de aceea, spre surprinderea tuturor, a pierdut alegerile. Strîngînd 8,7 milioane de voturi, a pierdut prea multe locuri în Parlament, clasîndu-se cu mai mult de 10% în urma laburiștilor. Așadar, a pierdut rău de tot. Cum o fi să pierzi alegerile la tine în țară la doar cîteva luni după ce ai cîștigat un război mondial? În orice caz, Churchill n-a renunțat. A condus Opoziția și în 1950 a obținut aproape 12 milioane de voturi, venind atît de aproape de laburiști, încît în anul următor, 1951, a fost nevoie de noi alegeri. De data asta, conservatorii au cîștigat și Churchill a devenit, iarăși, prim-ministru. Din păcate, în acest al doilea mandat, Churchill a fost hărțuit de probleme de sănătate – avea deja 77 de ani –, iar performanța lui nu a mai fost atît de glorioasă. E drept, nici nu avea cum să fie. Cum se pot compara aceste reușite: să-l învingi pe Hitler (marea reușită a primului mandat) *versus* să construiești 300.000 de locuințe (marea reușită a celui de-al doilea mandat)? Ce-i mai spectaculos? Totuși, reîntoarcerea lui e o mare poveste în sine. E o pildă de noblețe, căci nimic altceva decît nobilul sentiment al onoarei l-a făcut să vrea revanșa într-o luptă electorală pe care a socotit că a pierdut-o nemeritat. Un român aflat în situația lui, probabil că se retrăgea scîrbit și bombănea poporul nerecunoscător și prost. Tocmai pentru că Churchill avea cea mai bună părere cu putință despre propriul popor, a continuat să candideze și s-a reîntors în Downing Street, 10. O întoarcere nobilă.

Și o altă întoarcere

Cu voia dumneavoastră (oare cîți mai prind ironia acestor cuvinte?), ultimul pe lista de azi a marilor întorși politici: Ion Iliescu. A devenit președinte al României, practic, din decembrie 1989, deși primele alegeri prezidențiale, pe care le-a cîștigat detașat, au fost organizate în mai 1990. A cîștigat și prezidențialele care au urmat, în 1992. În 1996, candidînd pentru un nou mandat, a pierdut. România avea nevoie de altceva. Ion Iliescu părea, în 1996, venit din trecut într-o țară care avea nevoie de viitor ca de aer. Cel care părea, în 1989, un comunist „avansat“, proaspăt, un om politic nou, devenise, în 1996, un om al trecutului. Cu entuziasm, lumea l-a votat pe Emil Constantinescu – rectorul Universității. De fapt, lumea a votat împotriva lui Ion Iliescu. Anii de mizerie, confuzi, cu un stat prăbușit conducînd o țară ezitantă ai primului mandat Iliescu, au fost decontați. Acele alegeri au fost, clar, alegeri în care candidatul Iliescu nu a înțeles pur și simplu ce voia poporul. Dar patru ani tîrziu, Ion Iliescu și-a luat revanșa. Emil Constantinescu nu a mai candidat. Sondajele îl arătau învins în orice variantă și s-a dat la o parte. Iliescu a revenit în cursa prezidențială după ce a condus abil opoziția la Emil Constantinescu, și a cîștigat lejer. Mulți spun că a cîștigat atît de clar pentru că a avut un contracandidat care era de-a dreptul toxic, de nevotat. Evident, în alegeri contează enorm adversarul, dar în revenirea lui Ion Iliescu mai era ceva. Nu doar că Iliescu s-a reîntors, dar Iliescu părea schimbat. Mai precis, schimbase exact acele trăsături ale lui care-l făcuseră să piardă în 1996. Cel puțin, așa a arătat. De altfel, încă din primele luni ale celui de-al doilea mandat, lumea a văzut un Ion Iliescu mult mai deschis către Occident, mai democrat și mai aproape de valorile statului de drept decît fusese în primul mandat. Ceva se schimbase în convingerile lui politice, fără doar și poate. Dar nu prea mult. Suficient, însă, cît să apară unei populații complet deziluzionate de regimul Constantinescu drept alternativa corectă. În plus, faptul că s-a instalat încă de la început o tensiune între el și faraonul care ocupa fotoliile de lider al partidului de guvernămînt și șef al Guvernului, i-a prins bine. Revenirea lui Ion Iliescu este, pînă acum, singurul *come back* politic major din istoria noastră post-decembristă. Privindu-i pe toți cei care au pierdut prezidențialele în România pînă acum, sper să nici nu mai avem altul…

***Voicu Semenescu** este avocat, fost diplomat.*

Ioan T. MORAR

De ce-am plecat, de ce-aș mai fi rămas?

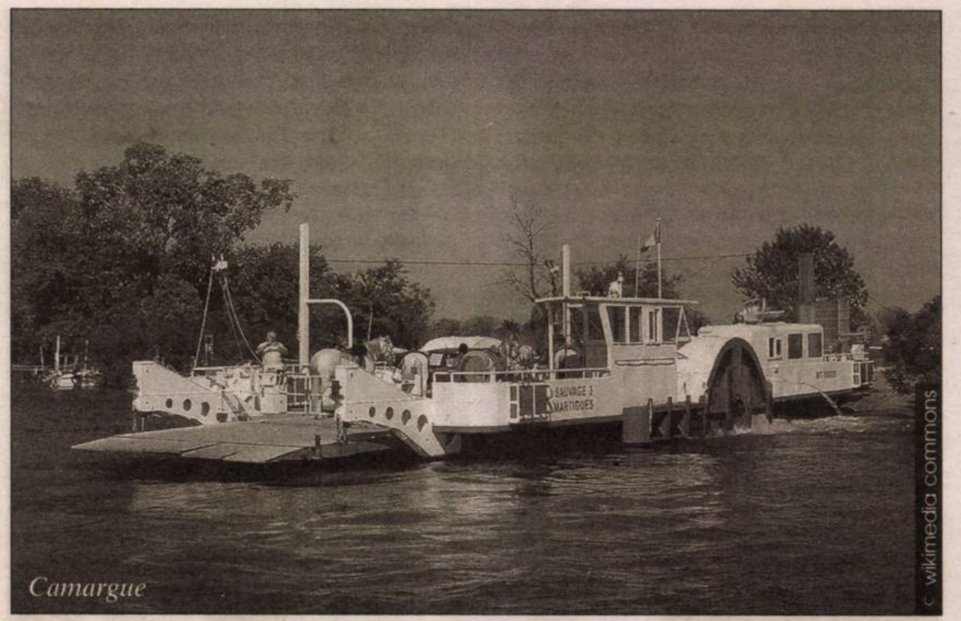

Camargue

c wikimedia commons

(Am scris titlul și am ieșit pînă în piața provensală care se ține în fiecare duminică în Portul vechi. Am trecut, la colț, pe lîngă „nea Mihai“, așa mi-a spus că-l cheamă, poate e doar numele de scenă al acestui cînăreț rom din Timișoara care vine și el cu chitara cînd e piață și cîntă niște șlagăre, încercînd să pară spaniol sau, măcar, „gitan“. Apoi, în piață, timp de o oră, am auzit de cîteva ori, din diverse grupuri de mușterii, cuvinte românești din vocabularul sexual minimal, spuse în gura mare. Cu asta mi-am alinat un pic dorul de țară, am cumpărat cireșe, roșii și o tapenadă, și m-am întors la scris.)

E 13 iunie, acum cînd scriu – o zi în care, în 1990, mulți români au decis să plece fără să se mai gîndească la întoarcere. Eu nu sînt printre ei, am rămas și după 13-15 iunie, deși gîndul unei bătrîneți liniștite în sudul Franței m-a încercat din tinerețe. Am și fost să vedem niște apartamente la Hyères, apoi am căzut sub farmecul unei *„maison de village“* într-un cătun aparținător comunei Sollies Pont. O căsuță pe patru niveluri (ultimul era o terasă tropeziană) în care ne vedeam îmbătrînind. Agenta imobiliară care ne-a însoțit ne-a propus să semnăm un *compromis* (e un act premergător cumpărării, un fel de convenție că tu vei cumpăra și că ei nu vor vinde altora, timp de maximum șase luni de zile), proprietarii se pregăteau să scoată șampania din frigider, dar tocmai atunci a intrat pe ușă Marius Scarlat, prietenul nostru la care ne petreceam vacanța, chirurg ortoped eminent, care ne-a spus să nu semnăm nimic. Am fost puțin dezamăgiți, dar el a insistat. Am plecat destul de brusc de acolo, și Marius ne-a lămurit: „Am zeci de pacienți în vîrstă care renunță la casele cu etaj, pentru că nu mai pot urca. Voi vreți să îmbătrîniți aici, așa că nu are rost să vă cumpărați o casă cu patru niveluri“. În mod clar, atunci nu venise momentul.

Dar care s-a ivit, cu claritate, atunci cînd am fost numit în post la Marsilia. Aveam la dispoziție patru ani să vedem cam unde să ne punem bagajele. Patru ani în teorie, pentru că Victor Ponta m-a schimbat în prima ședință a Guvernului său. N-am protestat, fusesem numit politic, era normal să fiu schimbat tot pe criterii politice. Asta ne-a accelerat deciziile și, uite așa, am ajuns, după șase luni tulburi petrecute la Nîmes, unde, totuși, am scris un roman, *Negru și Roșu,* la Ciotat. Pe atunci eram cîțiva români, acum sînt cîteva sute de familii. De exemplu, avem aici patru stomatologi români plus sute de medici în toată Regiunea Sud.

În afara celor veniți la muncă, în special în domeniul construcțiilor, mai există românii care se eliberează din Legiunea Străină, aflată la Aubagne (zece kilometri distanță) și decid să se reintegreze în viața civilă aici, în zonă. Care va să zică, există un pic de Românie în Provence. Destulă cît să nu te simți chiar străin de tot, să nu ți se pară că ai plecat definitiv, să existe o țesătură socială cu care să interacționezi în românește.

Dacă e adevărat ce spunea nu mai știu cine, „Orice om are două țări: țara lui și Franța“, atunci chiar nu am motive să mă simt exilat (și nici nu sînt). În termeni administrativi sînt ceea ce s-ar numi CRDS, „cetățean român cu domiciliul în străinătate“. Locuiesc aici, dar trăiesc și în România, virtual sînt acolo mai tot timpul. În două ore și jumătate ajung de la Aeroportul Marsilia la Otopeni, ceva mai puțin decît aș face cu mașina din București la Arad, să-mi văd tatăl și fratele. Distanțele nu mai sînt mare lucru acum, Internetul le stinge în felul lui, avioanele le topesc în ore puține. Acum, departe e foarte aproape.

În mod normal mă întorc în România de patru-cinci ori pe an. Acum, cu pandemia, a fost ceva mai dur, mai greu de suportat. Abia în mai am făcut primul zbor și, la nici o săptămînă după ce m-am întors în Provence, am făcut și zborul al doilea. *Wow,* mă reîntorceam! Ciudat, dar cei aproape doi ani în care nu am mai fost acasă (da, apartamentul meu din București a rămas cu eticheta „acasă“) nu m-au oprit să mă instalez cu toată naturalețea în rutinele mele românești, să mă văd cu prietenii, să-mi salut vecinii ca și cînd nu aș fi fost plecat. N-am reușit să-i văd pe toți. Din fericire, unii dintre ei, pe care i-am ratat în București sau Timișoara, vor veni în vacanță aici, așa că punțile nu se șubrezesc. Nu se depun pînzele de păianjen pe prieteniile noastre.

La Ciotat

c wikimedia commons

După ce am fost schimbat din funcție, nu am întors spatele țării mele, dimpotrivă, am continuat să o reprezint aici „pe persoană fizică“. Am simțit că, deși, oficial, misiunea mea diplomatică a fost oprită, e loc pentru ca misiunea de diplomație culturală să meargă mai departe. Am devenit președinte de onoare al Asociației *Amitié Franco-Roumaine*, care reunește o mînă de francezi pasionați de țara noastră în jurul lui Paul Julien, artizanul a 13 înfrățiri între comune din Departamentul 13 (în care locuim noi) și 13 comune din județul Vîlcea. La Destrousse, comuna în care el a fost primar 25 de ani, e înfrățită cu Horezu. Cu acești inimoși iubitori ai țării noastre am participat cu standuri pe la diverse manifestări din zonă, la Ziua Europei, în Aix-en-Provence, am organizat conferințe, am pus umărul la ediția Festivalului din Camargue, din Port Saint-Louis, unde Delta Dunării a fost invitată de onoare, și am organizat o seară românească acolo, cu dansuri, cu muzică și meniu românesc. Nu e o dare de seamă, dar trebuie să spun că, împreună cu această asociație, reușim să facem România vizibilă pe aici. Vizibilă altfel decît în articolele de fapt divers despre grupuri infracționale de compatrioți care fură, escrochează, jefuiesc. Noi, cei din asociație, sîntem micii reparatori de imagine. Facem ce putem, uneori chiar mai mult! Pilda preferată a lui Paul Julien este aceea a păsării colibri care încearcă să mute un munte cărîndu-l bucățică cu bucățică, în cioc, fără să-i pese că nu va reuși.

În 1990, mulți români au decis să plece fără să se mai gîndească la întoarcere.

În fiecare an, de 1 Decembrie, comuna Destrousse (unde e și sediul Asociației) devine capitala neoficială a României provensale. Închiriem sala festivă a Primăriei și organizăm sărbătoarea și apoi mica petrecere de după. Avem compatrioți care vin în costume populare, sala e plină de steaguri tricolore, vin oficialii locului alături de noi. De regulă, cîte un articol în ziarul *La Provence* despre asta. Cu ocazia Centenarului, am vrut să fie ceva de neuitat. Chiar doamna consul general de la Marsilia ne-a anunțat că va participa, a insistat să fie pomenită pe afiș și pe invitații, dar ne-a anunțat că nu are fonduri cu care să contribuie la cheltuieli. Cum zice protocolul, aflînd că vine și reprezentanta oficială a statului român în sudul Franței, și-au anunțat prezența aleși locali, deputați, primari din zonă, că francezii sînt consumatori de ocazii protocolare. Doar că, numai cu o zi înainte, invitata i-a trimis un SMS lui Paul Julien și l-a anunțat că nu mai vine, fără explicații. Și pentru că trebuia să scoată cineva castanele din foc, mi-am pus costumul de sărbătoare, cu insigna tricoloră la rever, și am ținut eu discursul oficial, rememorînd rațiunea pentru care sărbătoarea națională a României e la 1 Decembrie, apoi am strîns mîinile invitaților oficiali și am făcut conversație ca să uite gestul nepoliticos. Pe 11 decembrie, însă, doamna a organizat, în salonul unui hotel din Marsilia, un mic chef de Ziua României pentru a avea ce să posteze pe Facebook. Dar despre cheful ei nu s-a scris în ziarul *La Provence* nici un cuvințel. A fost, poate, doar o modalitate de a deconta niște cheltuieli din suma pe care o avea la dispoziție misiunea pentru Centenar. Ei, dar astea, ați putea spune, vorba lui Hagi, sînt răutăcisme.

Nici reacția ICR Paris nu a fost mai brează atunci cînd România a fost invitată de onoare la Festivalul *Écrivains en Provence* de la Fuveau, o comună din apropiere. Organizatorii nu au primit nici un răspuns la desele lor încercări. Aleseseră România ca invitat fără să se fi gîndit că va fi atît de dificil să obțină un sprijin oficial. Așa că am intervenit noi, „pe persoană fizică“, depanatorii de la *Amitié Franco-Roumaine*, am luat legătura cu Uniunea Scriitorilor din România și, astfel, am avut parte de o delegație consistentă: Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu, Varujan Vosganian și Matei Vișniec. Trei zile în care s-a vorbit despre literatura română. Și chiar s-a editat un supliment special al ziarului *La Provence,* în care au fost prezentați scriitorii români.

Revin la subiect: reîntoarcerea în România. Într-un fel, simbolic, în fiecare zi fac o parte din drumul pe jos spre București, asta pînă în iunie. În medie, mărșăluiesc 11 kilometri pe zi; într-un an, acopăr bine distanța dintre La Ciotat și București, dus-întors. Puteți face calculul dacă nu mă credeți.

Așa că, pînă în iunie, îmi spun, fac, zilnic, cîte 11 kilometri spre România, iar din iulie, mă întorc spre La Ciotat. Un marș de la care nu mă abat. Acum deja am ajuns în București, fac niște kilometri prin Capitală și, apoi, din iulie, pornesc spre La Ciotat. Sper să ajung pînă la 1 decembrie 2021, că avem treabă!

Ioan T. Morar *este scriitor și publicist. Cea mai recentă carte a sa este* Fake-news în Epoca de Aur, *Editura Polirom, 2020.*

Sever VOINESCU

Întoarcerea ritualică a lui Jay Gatsby

Cred că nu va apune niciodată fascinația pe care o am de atîția ani pentru Jay Gatsby. La fel și sentimentul de solidaritate adîncă pe care o simt de cîte ori îmi aduc minte de povestea lui cu Daisy, femeia care nu înțelege nimic, refuzînd să înțeleagă ceva cu încăpățînarea aceea masivă, indestructibilă de care sînt capabili cei mai vulnerabili dintre noi. M-am întrebat, firește, de ce sînt așa „gatsbyan". Ce-mi place la omul ăsta atît de mult? În fond, sîntem deosebiți ca *alfa* de *omega* (el e *alfa*, eu *omega*). Și cred că am răspunsul. Îmi place că s-a întors. Dar mulți se întorc și ce-i cu asta? La Gatsby mă cucerește modul în care s-a întors.

Vă reamintesc, rapid, situația. În 1917, aflat în instrucție ca să plece pe front în Europa, Gatsby o întîlnește pe Daisy, de care se îndrăgostește. Încă de atunci, se vedea cît sînt de diferiți: ea bogată, el sărac; ea cam ușuratică și superficială, el profund și predispus la melancolii; ea mondenă, el dimpotrivă. Totuși, povestea de dragoste se consumă. Imediat după război, Jay, rămas în Anglia să studieze, primește o scrisoare de la Daisy prin care ea îi spune că se căsătorește cu altcineva. Din acel moment, Jay își propune să se reconstruiască social astfel încît să o recîștige pe Daisy. Îl găsim acum, în prezentul din roman, adică în 1922, revenit la New York. Are o avere fabuloasă, pe care a realizat-o, pesemne, din contrabandă. Cumpără o casă fastuoasă pe malul unui golf, vizavi de vila în care locuiește Daisy cu soțul ei, dă petreceri enorme la care nu participă, se plimbă singuratic și privește îndelung, peste apă, luminile casei ei. Pînă la urmă, cum se știe, ajunge la Daisy, dar totul decurge altfel decît sperase și totul se termină rău.

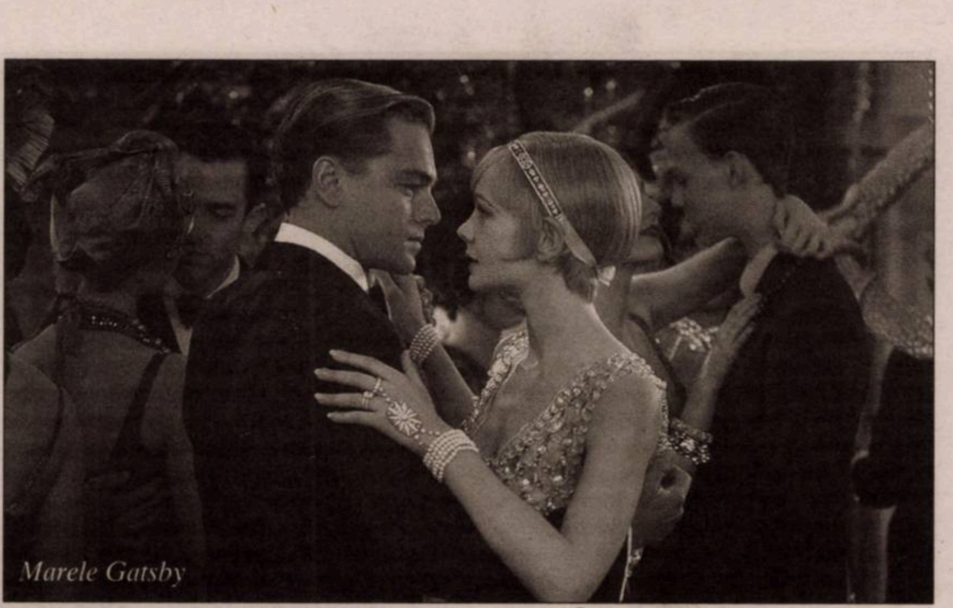

Marele Gatsby

Reîntoarcerea e o revenire în timp,
de unde poți rescrie viitorul ce se va fi întîmplat, de fapt.

În *Marele Gatsby,* momentul esențial, articulația fundamentală a întregului corp narativ este discuția dintre Nick și Jay cînd, între cei doi prieteni, a venit vremea explicațiilor. În carte, discuția are loc spre sfîrșitul capitolului al VI-lea și este excelent plasată de autor (mînă de maestru!), după ce curiozitatea noastră în privința personajului Gatsby a fost, deja, bine stîrnită. Nick, uluit de stranietatea comportamentului extravagant-romantic al lui Jay, află povestea vieții acestuia și înțelege că e vorba despre o *reîntoarcere*. Jay crede că dragostea sa pentru Daisy nu dusese nicăieri cu ani înainte pentru că el suferea de un viciu profund, intolerabil pentru o femeie ca Daisy: era sărac. Acum, a revenit bogat, copleșitor de bogat și este determinat să reia povestea iubirii vieții sale din punctul în care eșuase, căci cauza eșecului, așa cum îl înțelegea el, era rezolvată. Reîntoarcerea lui are, așadar, rolul de a repune lucrurile în curgerea lor firească, după ce ele au fost blocate de un impediment, acum înlăturat.

Între timp, însă, Daisy devenise soție și mamă, înțepenise într-o viață superficială și nefericită, dar acceptabilă, iar disponibilitatea ei pentru continuarea unei povești pe care, oricum, nu prea și-o mai amintește este minimă. Pragmaticul Jay este, în ceea ce o privește pe Daisy, orb. Sau, mai bine zis, în eroare. El vede în ea altceva decît este. Sînt șanse mari să fi fost așa de la început. Nick însuși e uimit: cum de cineva ca Jay are o asemenea eronată percepție a lui Daisy?

Înțelegînd în sfîrșit ce vrea, de fapt, Gatsby, Nick îl avertizează: *„But you cannot repeat the past"*. Fanatizat de cel mai pur romantism, Jay îi răspunde imediat: *„Of course you can"*. Aceste rînduri sînt inima poveștii lui Gatsby. Reîntoarcerea e o revenire în timp, de unde poți rescrie viitorul ce se va fi întîmplat, de fapt.

Că iubirea revalorizează ceea ce este mundan, vulgar chiar, transformîndu-l în sacru, se știe. Dacă ar fi să vorbim în termenii lui Mircea Eliade, iubirea găsește sacrul cel camuflat în profan. Ca și credința religioasă. Într-un sens neașteptat de înalt, dragostea lui Jay Gatsby pentru Daisy Buchanan (fostă Fay) are ceva sacru, căci reîntoarcerea lui are ceva ritualic.

Întoarcerea este, uneori, un caz de conflict între ceea ce-ți spune mintea și ceea ce-ți spune sufletul. Conflictul acesta, cel mai vechi din istoria omului, atît de obișnuit încît e banal, atît de des întîmplat încît pare o dulcegărie de telenovelă, este, totuși, conflictul paradigmatic care generează cele mai multe suferințe, mai mult sau mai puțin goetheene. Întoarcerile sînt, întotdeauna în asemenea cazuri, victoria sufletului asupra rațiunii. Odată plecat de undeva, odată alungat sau desprins de undeva, nu mai ai nici un motiv rațional să te întorci. Cînd ceva s-a terminat, s-a terminat. Într-o întoarcere, nimic nu este rațional, deși, ca la Gatsby, pare că ar fi. Dimpotrivă, totul este irațional sau, mai precis, totul este împotriva rațiunii. Pentru că (re)întoarcerea este întotdeauna un act profund, total, de credință. Cînd te întorci, nu *crezi ceva*, ci *crezi în ceva*.

Mircea Eliade are o întreagă teorie a întoarcerii ca mit care lucrează în omul religios. Ritualul religios este o formă de întoarcere, de repetare a unui moment mitologic, fondator sau refondator, fie cosmogonic, fie antropogonic. În creștinism, de pildă, punctul culminant al liturghiei este „repetarea" ritualică a Euharistiei – momentul în care Mîntuitorul se jertfește pe sine pentru a refonda omul, eliberîndu-l de povara păcatului.

Pe de o parte, spune Eliade, acest gen de „repetiție" este reacția oamenilor față de „tirania istoriei". Constrînși să trăiască în lume și în istorie, bîntuiți nevindecabil de nostalgia Paradisului primordial, cînd nici lumea și nici istoria nu existau – ori, cel puțin, nu existau în formele chinuitoare în care există acum –, oamenii se apără cumva. Nostalgia Paradisului pierdut îi îndeamnă să fugă de „tirania istoriei". Și o fac prin ritualurile religioase, care au funcția majoră de a-i scoate din timp. Eliade are o idee splendidă în acest punct. Cum răspund oamenii istoriei, pe care o resimt ca pe un fel de închisoare? Crezînd că au destin. Or, a avea destin înseamnă a fi actor într-un scenariu cu autor transcendent, un scenariu sacru, mai exact.

Pe de altă parte, necesitatea întoarcerilor vine și dintr-un fel de oboseală existențială. Originea este izvorul de energie pură, de vitalitate, la care omul, epuizat de nesfîrșita-i cădere, are mereu nevoie să se reîntoarcă pentru a-și „încărca bateriile" existențiale. Oboseala ontologică înseamnă, mai exact, o pierdere a reperelor, a sensurilor și a traseelor pe care momentul fondator le stabilește. Istoria și lumea te fac să le uiți, să le confunzi, să nu te rătăcești într-o luxurianță iluzorie. Repetarea ritualică a momentelor fondatoare, reîntoarcerea la ele, înseamnă și reconectarea cu izvorul energiilor primordiale, necorupte, nealterate, neatinse de artificial. Întoarcerea prin ritual la momentul fondator te face, astfel, să regăsești rostul tău în lume.

Nu cred că exagerez dacă spun că întoarcerea lui Gatsby pentru a regăsi iubirea lui Daisy are toate datele ritualului. Mai întîi, pentru Gatsby, iubirea cu Daisy (cea din amintirea lui, nu cea din realitate) este Paradisul. Jay crede că a căzut din Paradis pentru că a greșit: era sărac. Așa cum pocăința și înfrînarea de la păcat naște omul nou, Jay a crezut că îndreptarea acestei erori a sărăciei îl repune în scenariul paradiziac al iubirii cu Daisy. Și s-a întors „îndreptat". În logica lui, o logică de tip ritualic, evident că trecutul poate fi repetat. Ba chiar repetat într-o versiune mai bună. Iubirea te face nu doar să *crezi ceva* (în cazul acesta, că Daisy e altfel decît este), ci și să *crezi în ceva* (că trecutul poate fi repetat într-o versiune „reparată").

Nu cu mult timp în urmă, am citit într-un ziar central această reflecție a unui alpinist încercat: „Cel mai greu, în alpinism, este să renunți și să te întorci". Doar în alpinism o fi așa? De fapt, orice întoarcere însemnă o renunțare – evident, renunțarea la a merge înainte. Îl înțeleg cu totul pe alpinist. Va să zică, te pregătești pentru o expediție, cheltuiești și te antrenezi, pleci pe traseu, urci, te cațeri, treci, poate, prin clipe grele și deodată, înainte de a ajunge în vîrf, uneori chiar foarte aproape de vîrf, dintr-un motiv suficient de puternic, trebuie să renunți și să te întorci. Este, indiscutabil, un eșec. Nu ai realizat ce ți-ai propus. Desigur, se vor găsi suficient de mulți imbecili să te felicite pentru cît ai realizat, să-ți spună că, pentru ei, e ca și cum ai fi reușit, să-ți spună că gestul contează. Dar, de fapt, e greu să te întorci nu pentru că nu atingi un obiectiv aflat înainte, ci pentru că orice întoarcere presupune un sacrificiu, orice întoarcere vibrează ca o suferință. O întoarcere, deși e mereu la îndemîna oricui, înseamnă o evadare din logica vieții, o sfidare a implacabilului. Nu-i ușor să întoarci spatele unui *înainte* necunoscut și nou pentru a reveni la un *mai-nainte* cunoscut, care, eventual, te consumă prin amintire.

De fapt, întoarcerea trebuie avută în vedere cam în același fel în care Cioran ne îndemna să ne gîndim la sinucidere. Ideea sinuciderii este o soluție cu rol terapeutic, care face viața suportabilă, în vreme ce actul sinuciderii nu are nici un sens. La Cioran, ideea că te poți oricînd sinucide, că îți stă cu totul în putere să-ți iei viața, îți dă un sentiment de stăpînire a nestăpînitului care te ajută să treci mai departe, imun la disperări. A duce, însă, la îndeplinire gîndul sinuciderii este o prostie fără margini. La fel cu întoarcerea. A se avea mereu în vedere ca posibilitate, ca soluție de fugă, dar a nu se practica niciodată! În fond, și Eliade a avut grota lui din Himalaya... Știți povestea, nu-i așa? Dacă da, înțelegeți. Dacă nu, v-o spun cînd mă voi reîntoarce.

■ ■ ■

F. Scott Fitzgerald

© wikimedia commons

Anda DOCEA

Algo familiar

No sabe amar de otra manera
Su vida entera menos volará
por algo familiar.
(Nouvelle Vague)

A friend sends a greeting
'Tis meant to impart
That true thoughts
of you
Still dwell in
my heart
Many
Happy
Returns.

În fiecare vară, cînd merg în Ardeal la ai mei, urcăm la Cetatea Trascăului. Există acolo un loc de unde poți fotografia Piatra Secuiului încît să pară ireală, un altul din care, imediat după ploaie, vezi cum razele de soare transformă norii în perdea de mărgele și unul de unde privirea îți merge pînă foarte departe, peste locuri cunoscute și străbătute la pas cîndva. Acolo am cel mai adînc sentiment de „acasă“. Cetatea nu este, nici pe de parte, vreo atracție turistică bine îngrijită. Apusenii apar, probabil, la fel de spectaculoși precum alți munți de la noi și sînt convinsă că, după ploaie, razele străbat norii cu aceeași finețe pretutindeni. Ce face pentru mine acel loc special este senzația de familiar pe care o am de cîte ori ajung acolo.

Experiențele pe care le repetăm, drumurile pe care le bătătorim, oamenii cu care interacționăm constant ajung, în timp, să ne definească. Devin parte din noi, aceea pe care ne-o cunoaștem cel mai bine, în care știm la ce să ne așteptăm și unde ne simțim liniștiți. Un fel de insulă la care să ne întoarcem iar și iar, cînd situațiile noi, neprevăzute, nepotrivite ne clatină de pe picioare. Revenim la ceea ce știm, e catargul de care ne agățăm cu putere, în speranța că va rezista pînă la finalul furtunii. Alte locuri nu le mai revizităm niciodată, de frică să nu ne întîlnim cu cei care eram cîndva. Poate persoanele cu care le-am împărțit nu mai sînt, au plecat de tot sau doar din viața noastră și încă n-am umplut golul cu nimic, așa că rămînem cît putem de departe de ele. Dacă nu le cercetăm nici măcar cu gîndul va fi ca și cînd nu au existat deloc.

Muzicienii de la Nouvelle Vague au o melodie despre felul în care inima se aruncă în mare fără să știe să înoate. Încearcă să plutească de pe un val de dorință pe altul, pînă cînd reușește să găsească ceva familiar. Nu știe cum să iubească altfel. Felul în care iubim, în care sîntem capabili să răspundem la sentimentele cuiva sau le oferim, la rîndul nostru, este ceva ce am deprins, inconștient în mare parte, cu multă vreme în urmă. Este motivul pentru care, în orice proces de terapie, se face o reîntoarcere, deloc ușoară, deloc scurtă, la mediul în care am crescut și ne-am format ca oameni. Relațiile amoroase, profesionale, prietenești nu sînt decît o replică a celor care s-au creat cîndva, demult, cînd am început să ne formăm ca oameni în această lume.

În *Pe cine putem iubi / Who We Can Love*, filosoful Alain de Botton, unul dintre fondatorii organizației educaționale *The School of Life*, scrie despre un mod aparent bizar în care ne facem alegerile. Nu ne poate atrage oricine – încercăm să găsim anumite trăsături, care nu sînt neapărat ce am putea bănui, adică bunătate, înțelegere, pasiuni asemănătoare cu ale noastre. Din contra, pe mulți din aceștia ajungem să îi ocolim în nerăbdarea noastră de a ne îndrepta spre altceva, mai întunecat: persoane cu atitudini egoiste, narcisiste, sarcastice, răutăcioase. Pe scurt, toxice. Se întîmplă uneori asta pentru că în dragoste nu căutăm obligatoriu pe cineva care să fie înțelegător, bun, cu care să fie totul ușor. Ci pe cineva familiar.

Cei care ne-au învățat despre iubire în copilărie ne ghidează în continuare, inconștient, în alegerile noastre. Ne reîntoarcem la ceva inconfortabil pentru că, tot acolo, am găsit cîndva și admirație, fascinație, o formă de atașament. Repetăm din dorința de a repara, de a primi în sfîrșit ce ne-a lipsit, de a ne descurca mai bine numai pentru că asta e familiaritatea noastră. Altfel nu știm să iubim.

Să ne eliberăm de condiționările noastre interioare și să ne rupem de această familiaritate este un proces lent și dificil. În psihologie există un concept denumit „sindromul broaștei fierte“, ilustrativ pentru felul în care ne consumăm întreaga energie pentru a ne adapta la o situație nocivă și a ne-o justifica. Adaptarea se face, întotdeauna, treptat. Dacă o broască ar fi aruncată din start într-o oală cu apă clocotită, ar sări imediat afară pentru a se salva. Dacă apa este însă inițial rece, iar temperatura crescută puțin cîte puțin, cînd se va ajunge la fierbere broasca nu va mai fi în stare să sară. Și-a epuizat deja, încercînd să se adapteze, toate forțele.

Cheia este de a înțelege că nu reîntoarcerile cu scopul de a repara sînt victoria, ci saltul afară din oală, în ceva complet nefamiliar. Asta se întîmplă, de regulă, cînd frica de necunoscut e mai ușor de suportat decît durerea de a rămîne. Svetlana Cârstean descrie cu acuratețe și fără risipă de vorbe acest moment, într-unul dintre cele mai tulburătoare volume de poezie contemporană: „cînd toți cei care au avut putere asupra ta / nu mai au / s-ar putea să te simți un pic singur / dar trece“.

■ ■ ■

Radu Sergiu RUBA

Cel mai firav rod al întoarcerii

Pe la vreo șase ani, mă tem să pretind c-aș fi avut mai puțini, m-a izbit pentru prima oară impresia infinitului. Nu pentru că nesfîrșirea însăși n-ar fi avut altă treabă decît să-mi taie calea. Nu. La mijloc se găsea însă mama mamei mamei mele, adică Mama Floare, iar seara, ea nu se putea abține să povestească. Îmi spunea: „Pînă la America, dragu' mamii, atîta apă este că-i numa' apă!“. Universul acela lichid cu neputință de măsurat mi-a supus imaginația la atîtea cazne cîte s-o facă să se urnească. Iar Floare avea cu ce s-o ademenească mai departe. Ea traversase Adriatica, Mediterana și Atlanticul în patru rînduri, în ambele sensuri, plecase și se întorsese. Toate astea se întîmplaseră pe la începutul celuilalt veac. Se măritase la șaisprezece ani cu Gheorghe Pomean, zis și Gyuri, feciorul primarului dintr-un sat românesc al comitatului Sătmarului în Împărăția Chezaro-Crăiască. După un pic de bunăstare, a venit și frîngerea fatală a primarului ca girant prea naiv a tot felul de amărîți. Glasul cronicii spunea: „S-o oprit irima-n el cînd și-o văzut casa că nu-i mai a lui!“.

Cei doi tineri însurăței, ce să facă? Gheorghe s-a luat cu alții și s-a dus la o țară, America. Nevasta s-a reașezat în casa părintească. Păzea toată ziua casa, în timp ce ai ei lucrau la pămînturi. Pînă cînd a fugit! S-a înțeles cu doi cehi care dregeau pendule ca să facă bani și să ajungă și ei la America. A plătit pentru toți trei drumul din dolarii primiți de la omul ei, le-a cerut să-i poarte de grijă și au luat-o spre Fiume, la vapor. A dat pînă la urmă de Gheorghe la Chicago. Au făcut cheag, el lucrînd cu fierul, ea la o cantină pe care a deschis-o pentru ardeleni. Li s-a născut o fată, apoi un băiat care însă a murit. Temîndu-se că locul unde l-au îngropat nu-i cu noroc, s-au întors în sat și au ridicat gospodărie arătoasă. Dar fiscul nu dormea, pretinzînd că bătrînul cu inima oprită nu-și plătise toate datoriile. A venit și le-a golit curtea de cai și de vite. Hotărîți să se-ntoarcă la Chicago, se pregăteau de drum, cînd stăpînirea și-a adus aminte de Gyuri care nu-și făcuse „slujba la-mpăratul“. Soții au convenit ca ea să purceadă singură și el s-o urmeze cînd o găta cu cătănia.

Era însă în 1913, iar focurile de revolver de la Sarajevo l-au prins peste un an tot în cazarmă. Nevastă-sa ajunsese în Illinois. El n-a apucat decît cinci luni sub arme. De Crăciunul lui 1914, cădea prizonier la ruși. Primăvara l-a găsit rînduit de țar ca argat la țăranii siberieni, lîngă Surgut, pe Obi. Va să zică, Floare în Vestul mijlociu, iar omul ei în Siberia. Primea de la el cîte o carte pe an care de fapt era reîndreptată spre ea de cei de acasă. Știa oricum că trăiește. S-a mîntuit el și războiul, iar Floare, ca să nu rămînă singură la America, fără om, fără copii, s-a întors în 1920 în ținutul Sătmarului, acum în Regatul României. Omul ei nicăieri și nici vești de la el de cîțiva ani. Nu i-a venit să creadă cînd i-a pășit în curte în sîmbăta de Rusalii a anului următor. Stătuseră despărțiți opt ani. Au făcut ce-au făcut și s-au gîndit din nou să meargă la America. Cu neputință însă, pentru că, spunea Mama Floare, „erau acolo tare multe ștraicuri *(strikes)*“.

Oi fi ținut minte multe din istoriile bătrînei, dar parte din ele nu mi le-am lămurit. Încă nu pricepeam că luminile și umbrele lumii întind fire între ele, își fac anume semne. Îmi tot vorbea de o femeie înaltă care se vede de pe mare și care-i America. Am înțeles mai tîrziu că Statuia Libertății umple orizontul spre insula Ellis. Ca să pun cap la cap amănunte pentru romanul *O vară ce nu mai apune* (Humanitas, 2014), unde am prefirat și povestea lor, am scotocit pe site-uri. Pe ellisisland.org, între cei 22 de milioane de imigranți dintre 1900 și 1920, am dat, transcris cu ortografie maghiară, de numele Pomjän Flore din satul Piskärkos, Hungary. Purtătoarea lui sosise cu vasul Pannonia, în iulie 1906. Am găsit-o și a doua oară, pasageră a navei Caronia, în august 1913. Ea era, fără-ndoială, Floare Pomean din Pișcari.

Am înțeles. Au plecat ca să se elibereze de sărăcie, dar de ce s-au întors? Dintr-o superstiție, iar apoi Floare, de prea multă singurătate. Revenea acasă, dar nu știa dacă avea să-și mai vadă omul. Pe el l-a readus mai întîi aceeași superstiție, iar a doua oară, un noroc nemaisperat. Au rămas în satul de unde plecaseră și au avut doi copii care și ei au avut treisprezece urmași. Cu generația de după, am apărut și eu. Dacă Gyuri Pomeanului și Floarea lui ar fi rămas la Chicago, n-aș fi ajuns să mă ivesc pe lume. Dar așa, că s-au întors, am răsărit cum s-a nimerit, cel mai șubred între toți, cel mai expus marginalizării și singurătății. M-am priceput, în schimb, s-o ascult pe Mama Floare. Înseamnă că ei s-au dus pînă în celelalte jumătăți ale Pămîntului și s-au întors de două ori, sortiți fiind apoi să rămînă locului, tocmai ca să se arate pînă la urmă cineva care să le spună povestea.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de proză scurtă* Un mic arhipelag, *Editura Tracus Arte, 2019.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Biografii**

Woody ALLEN

Apropo de nimic

Fragmentul face parte din autobiografia Apropo de nimic, *aflată în curs de apariție la Editura Litera în traducerea lui Petru Iamandi.*

Acum, din păcate, sînt nevoit să revin la ternul subiect al acuzațiilor false. Nu din vina mea, oameni buni. Cine să știe că Mia [Farrow] era atît de răzbunătoare? De data aceasta victimele principale au fost actorii extrem de talentați din distribuția filmului *[Wonder Wheel]* și operatorul extraordinar al producției. Nu mă includ și pe mine, fiindcă am avut marea plăcere de a face filmul, am fost plătit regește, eram obișnuit cu tabloidele și cu acuzațiile ridicole și resemnat la gîndul că nici un milion de dovezi, nici mintea cea de pe urmă nu puteau mișca acul în direcția realității. Situația luase o turnură neașteptată fiindcă Dylan nu mai avea 7 ani, ci era o femeie în toată firea, trecută de 30. Atenție, n-am avut voie s-o văd, să-i vorbesc sau să corespondez cu ea timp de 23 de ani. Tot ce auzise despre mine de cînd abia împlinise 7 ani fusese din gura Miei.

Între timp, după cum descrie Moses cu amărăciune, Mia a făcut din furia pe care o simțea față de mine și față de Soon-Yi rațiunea de a fi a copiilor ei, cultivînd-o, subliniind mereu ideea că o abuzasem pe Dylan. Speram ca Dylan, la maturitate, să-și dea seama cum se folosise mama ei de ea, exploatîndu-i vîrsta și vulnerabilitatea ca s-o lipsească de tată, conștientă că aceasta era cea mai sigură răzbunare împotriva mea. Speram că Dylan îmi va întinde o mînă, cum făcuse Moses, fratele ei. Credeam că-și va aminti cît de mult o iubeam, cum îi împlineam toate dorințele, cît de mult m-am zbătut ca s-o pot vedea sau doar să-i pot vorbi, că astfel va dori să mă vadă. Măcar să discutăm despre tot ce se întîmplase și să vadă situația în toată complexitatea ei. Speram ca, mai curînd sau mai tîrziu, să înțeleagă faptul că povestea abuzului nu era așa cum o știa de la mama ei și să dorească cel puțin s-o analizeze. Speram că poate cu ajutorul sau doar din curiozitatea soțului ei să dorească să audă și versiunea mea, să vadă dacă avea vreo logică. Ce era dacă aveam o discuție cu Dylan, în prezența soțului ei sau a psihologului, dacă avea așa ceva? Orice, doar ca să punem față în față versiunea mamei ei cu dovezile și concluziile fiecărei anchete. Dacă stau acum și mă gîndesc, agențiile de pariuri din Vegas ar fi considerat că întîlnirea noastră are șanse de reușită de unu la un milion. La care ar adăuga: Dylan e liberă să facă ce vrea. E o femeie matură. Nu vrea să-și vadă tatăl, pentru că ar fi prea dureros pentru ea.

Mia ar putea declara că a încurajat-o pe Dylan să mă vadă, dar vă închipuiți cum ar suna încurajarea ei, ce libertate de a alege i-ar da lui Dylan. Cînd Moses, la vîrsta de 30 de ani, i-a spus mamei lui că vrea să ia legătura cu mine, Mia a făcut un scandal monstru și l-a alungat din casă. „Fratele meu e mort pentru mine“, a spus Dylan și asta îmi amintește că Mia se învîrtea înnebunită prin casă și decupa capul lui Soon-Yi din toate fotografiile de familie atîrnate pe pereți, făcîndu-le să arate ca într-un film de groază. Din fericire, Moses nu i-a luat în seamă amenințările și insistența de a-și evita tatăl, fiindcă ținea prea mult la mine. Mia i-a pus în vedere că orice contact însemna trădare. Intransigența ei l-a făcut pe Moses să se gîndească la sinucidere, încă un copil adoptat împins să comită acest gen disperat; în cele din urmă, la sfatul terapeutului, Moses mi-a telefonat și a propus să reluăm legătura. Cum era de așteptat, în ochii mamei lui a devenit *persona non grata,* lista neagră fiind sperietoarea la care apela Mia ori de cîte ori vreunul dintre copiii ei nu i se supunea. De aici și „Fratele meu e mort pentru mine“. Ca să înțelegeți genul de obediență fanatică pe care o impunea Mia în familie! În fine, imaginați-vă tristețea mea cînd Dylan nu numai că n-a vrut să mă vadă, ci a și scris o „scrisoare deschisă“ în care declara că am molestat-o. Faptul că scrisoarea era „deschisă“ avea mare importanță, fiindcă intenția ei nu era de a rezolva ceva, ci de a mă defăima, scopul mamei ei. Odată cu apariția mișcării #MeToo, scrisoarea putea fi pusă alături de celelalte „declarații publice“ curajoase, o ocazie pentru Mia de a se folosi de o mișcare legitimă. Ce mai conta că o acuzație falsă exploata o realitate tristă, cea a femeilor hărțuite și abuzate?

Multă vreme Soon-Yi a fost îndemnată să vorbească și să-și spună povestea, dar a fost prea ocupată cu creșterea copiilor și, în plus, a considerat că e sub demnitatea ei să-i răspundă unei mame care a făcut-o retardată, a împrăștiat minciuni că ar fi fost violată de soțul pe care-l iubea și a inventat o poveste cum că mama ei biologică ar fi fost prostituată. Pînă la urmă, Soon-Yi a vorbit, cum vom vedea mai încolo. Paranteză: în pofida furiei mimate, provocate de așa-zisul viol al unei minore, Mia a zburat la Londra ca să depună mărturie în favoarea lui Roman Polanski care recunoscuse și fusese condamnat la închisoare pentru sex cu o minoră. (O victimă reală, fata, femeie în toată firea acum, l-a iertat pe Roman, dar pe Mia o vede așa cum este. Cînd Mia i-a trimis un mesaj în care se scuza că depusese mărturie în favoarea lui Polanski, femeia a scris: „N-aveam nevoie de scuzele ei. M-am simțit folosită de o persoană care își continua vendeta împotriva lui Woody Allen“.) Ronan Farrow le-a îndemnat mereu, public, pe femei vorbească, dar, cînd Soon-Yi și-a spus povestea, nu i-a plăcut ce-a auzit. N-are nimic împotrivă ca femeile să spună adevărul atît timp cît e adevărul impus de maică-sa.

În fine, o apariție la TV a lui Dylan în lacrimi a avut un impact major asupra presei și a publicului. Vă rog să vă amintiți ce-a scris Moses, cum a dezvăluit felul în care Mia făcea repetiții cu el ca să mintă cît mai convingător. Vă rog să vă amintiți și momentul în care Judy Hollister, femeia angajată ca menajeră în casa de la țară, a întrebat-o pe Dylan de ce plînge, iar Dylan i-a răspuns: „Fiindcă mami vrea să mint“. De asemenea, mi s-a părut cel puțin interesant că nimeni n-a adus în discuție anchetele detaliate care, la vremea respectivă, au concluzionat clar că Dylan nu fusese molestată. Nu știu de ce, dar faptul acesta a rămas mereu un adevăr incomod. Mi se pare interesant că atîția oameni au preferat să ignore faptele și să accepte acuzația de molestare, practic cu nerăbdare. De ce era atît de important ca eu să fiu prezentat drept agresor sexual de minore? De ce lumea, luînd în calcul viața mea nepătată și absurditatea acuzației, n-a tratat toată această poveste cu mai mult scepticism?

Acum se adăuga un element nou, ingenios, ceva ce n-a apărut nici măcar o dată, în toate lunile acelea de investigații, în numeroasele interviuri date de Dylan: declarația ei cum că fusese molestată în timp ce se uita la trenulețul electric din mansardă. Se presupune că eu aș fi pus-o să se uite la trenulețul care se învîrtea, ca un fel de hipnoză. Moses scrie: „Exista un trenuleț electric la mansardă, dar împachetat, iar copiii nu puteau să se joace acolo chiar dacă ar fi vrut. Spațiul era îngust și neamenajat, sub un acoperiș înclinat, sprijinit pe frontoane, plin de scînduri nefinisate, cuie, vălătuci de fibră de sticlă, capcane pentru șoareci, găinaț, miros greu de molii, cufere cu haine pe care nu le mai purta nimeni și garderoba veche a mamei. Ideea că acel spațiu putea fi folosit pentru un trenuleț electric în funcțiune, care să circule prin mansardă, este absurdă“. Evident, acest element a fost adăugat mai tîrziu, ca să îmbrace cumva acuzația în speranța că o va face mai credibilă.

Întrucît de-abia împlinise 7 ani, e foarte posibil ca Dylan să fi fost mituită cu o păpușă nouă sau cu un film de desene animate ca să participe la campania de denigrare. Dar, dacă povestea născocită de Mia nu e cea mai gogonată dintre toate, să nu-mi spuneți mie Woody Allen: cică i-aș fi oferit lui Dylan o excursie la Paris și un rol într-un film de-al meu! Dumnezeule mare! Cu doar cîteva săptămîni în urmă avea doar 6 ani! Ce știa ea despre Paris? Sigur, pentru Mia Parisul și un rol sunau foarte tentant, dar această sărmană fetiță, exploatată de mama ei, cu siguranță nu tînjea după Europa sau după o carieră în cinematografie. Dar să nu vă imaginați nici măcar o secundă că, atunci cînd Dylan recită povestea despre tatăl care a abuzat-o în timp ce se uita la trenulețul electric, o acuz de minciună deliberată. Ca mulți doctori cu care am discutat despre această poveste îngrozitoare, sînt convins că Dylan chiar crede ce i-a repetat Mia ani și ani la rînd. Dylan și fratele ei Satchel erau niște copii nevinovați, Dylan chiar mai vulnerabilă. Cum declara unul dintre procurori, adevărata infracțiune este ceea ce i-a făcut Mia lui Dylan. Cînd le-am spus mai multor psihiatri că Dylan este căsătorită și are un copil, deci era posibil ca inocularea la care o supusese mama ei să nu fi avut nici un efect, cu toții m-au asigurat că mai devreme sau mai tîrziu o va afecta.

Între timp, nu numai presa era tot mai convinsă de prestația lui Dylan la TV, ci și actorii și actrițele care, fără să aibă habar dacă o abuzasem sau nu, s-au declarat de partea ei și m-au acuzat, declarînd că regretă că au jucat în filmele mele și că nu o vor mai face niciodată. Unii chiar și-au donat onorariul unor cauze nobile, ca să nu fie acuzați că au primit bani pătați. Un gest nu atît de eroic pe cît pare, fiindcă noi ne permitem să plătim doar un minimum prevăzut de sindicat și cred că, dacă am mări onorariul la nivelul practicat de alte studiouri, actorii pe drept cuvînt ar declara că nu mai lucrează cu mine, dar ar sări peste partea cu donarea salariului. Faptul că acești actori și aceste actrițe nu s-au oprit nici măcar o clipă să analizeze detaliile cazului (altfel nu ar fi tras concluzii cu atîta siguranță de sine) nu i-a împiedicat să mă acuze în public cu atîta convingere. Unii au mers pînă la a spune că, de-acum încolo, politica lor va fi să creadă femeia. Sper doar ca oamenii care gîndesc să respingă o atitudine atît de simplistă.

Cetățeni bine intenționați, indignați la culme, erau mai mult decît fericiți să-și exprime opinia într-o chestiune despre care nu aveau nici cea mai vagă idee. În opinia acestor cruciați, eu eram fie o victimă comparabilă cu Alfred Dreyfus, fie un criminal în serie. Fără să facă diferența. (Pînă și avocata Miei a declarat public că nu știe dacă molestarea chiar a avut loc sau Dylan doar și-a imaginat-o.) Ceea ce nu i-a oprit pe actori să se întreacă unul pe altul în acte de curaj. Ce Dumnezeu, erau împotriva molestării copiilor și nu se temeau să spună acest lucru sus și tare, mai ales că noile descoperiri științifice din domeniul fizicii dovedeau că femeia are întotdeauna dreptate.

Interesant e că, în toiul acestui scandal, contingentul Farrow nu făcea nimic ca să ajute victimele abuzurilor sexuale comise de fratele aflat la închisoare și nu mai prididea cu telefoanele, presîndu-i pe actori și pe actrițe să mă treacă pe lista neagră, sub amenințarea că-i va supune oprobriului public. Recunosc, am rămas uimit cîți din breaslă au căzut ca piesele de domino. Poate că o făceau din convingere, poate de frică sau poate în speranța că se vor remarca susținînd un punct de vedere sigur, neriscant, despre o chestiune ce ținea de corectitudinea politică. Apărusem într-un film, *Paravanul,* despre epoca McCarthy, și eram conștient de ceea ce Lillian Hellman numise „vremea ticăloșilor“, cînd atîția oameni înspăimîntați sau oportuniști făceau tot felul de compromisuri. Menționez asta doar pentru că mulți actori și persoane din industria divertismentului, dar și mulți prieteni îmi spuneau în particular cît de șocați erau de publicitatea evident nedreaptă, dezgustătoare, la care eram supus și că erau sută la sută de partea mea, dar cînd îi întrebam de ce nu-mi luau apărarea, recunoșteau că se temeau de repercusiuni de ordin profesional. Mi s-a părut o ironie faptul că acesta era exact motivul invocat de femei pentru lipsa lor de curaj în a-i acuza public pe cei care le hărțuiau: carierele lor aveau de suferit. Pentru unii, detaliile întregii povești erau vagi și nu foarte interesante, știind că aceia care lucrează în industria divertismentului au viața și problemele lor, dar auzeau că era mai înțelept să nu lucreze cu mine – ca și cum brusc toată lumea s-ar declara moartă după varza kale.

Între timp, presa mă punea la un loc cu o grămadă de bărbați acuzați, condamnați sau care își recunoscuseră agresiunile sexuale sau hărțuirea unui număr mare de femei în nenumărate rînduri, în ciuda faptului că acuzația împotriva mea fusese în mod repetat dovedită nefondată. Acum nu numai actorii mă boicotau, chiar și Amazon a rupt contractul cu mine și n-a mai vrut să colaborăm. Universitățile au interzis cursurile despre filmele mele. Am fost scos dintr-un documentar despre hotelul Carlyle. Am fost scos dintr-un serial despre poezie difuzat de PBS. Filmul meu terminat, *O zi ploioasă în New York,* a rămas nedistribuit în America, deși, slavă Domnului, restul țărilor nu s-au dovedit la fel de tranșante. Cînd am făcut un pas înapoi, mi s-a părut extrem de amuzant să văd atîția oameni cum dau năvală să ajute o femeie țicnită să-și ducă la îndeplinire răzbunarea. Era atît de fascinant – o idee deloc rea pentru o satiră.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Scoțienii noștri

● **R.W. Seton-Watson, *O istorie a românilor din perioada romană pînă la desăvîrșirea unității naționale*, Editura Istros, 2009, Brăila, traducere, introducere și note explicative de Constantin Ardeleanu, cuvînt înainte de Dennis Deletant, 540 de pagini, *hardcover*, format 16,5 x 23 cm.**

În recent apăruta sa carte de memorii, jurnalistul BBC Dorian Galbinski povestește că la sosirea sa la Londra, în 1970, în calitate de proaspăt angajat, a fost întîmpinat de șeful secției în limba română, George Campbell. Un scoțian „corect îmbrăcat“, înalt, care i s-a adresat în românește. Era doar una dintre cele peste patruzeci de limbi pe care George Campbell, probabil cel mai mare poliglot din istoria Marii Britanii, le știa și le vorbea fluent; cu toate acestea, româna era limba pe care o folosea în mod curent la serviciu. Îmi place să-mi închipui că prin 2000, cînd am călătorit la Brighton, orașul în care s-a retras după pensionare, fără s-o știu m-oi fi intersectat cu el în vreo plimbare la *Pier*.

Dar George Campbell nu este totuși scoțianul care s-a aplecat cu cea mai largă empatie britanică posibilă asupra istoriei și actualității românești. Acum mai bine de o sută de ani, un alt scoțian ajungea unul dintre cei mai mari experți în problemele românești nu doar din rîndurile învățaților occidentali, dar chiar și din cele ale istoricilor români. Este vorba de Robert William Seton-Watson, cel care în 1934 a prezentat pentru prima oară publicului anglo-saxon o cuprinzătoare istorie a românilor, începînd cu perioada romană și pînă la întregirile teritoriale de la sfîrșitul celui de-al doilea deceniu al secolului 20. *Istoria* lui R.W. Seton-Watson este rodul cercetărilor sale mai ample în privința Balcanilor și a minorităților din Imperiul Habsburgic; iar documentarea lui nu s-a rezumat la cea din bibliotecă, ci a fost și una fizică, la fața locului. Nu degeaba încă din epocă semna și i se spunea *Scotus Viator,* Călătorul Scoțian. Pasiunea și interesul pentru zona estică a continentului european au fost moștenite de către fiul său, Hugh Seton-Watson, specialist de prim rang în istoria Rusiei, autor al unor analize nuanțate despre instaurarea comunismului în România și alte țări devenite sateliți ai URSS.

Rămîne totuși întrebarea: de unde și pînă unde interesul scoțian pentru minoritățile exotice din estul Europei?

Istoria lui R.W. Seton-Watson a trebuit să aștepte aproape optzeci de ani pînă să fie tradusă în românește. O traducere care a ratat, succesiv și din motive diferite, perioada interbelică, pe cea comunistă și, dacă nu se iveau inițiativa traducătorului, profesorul Constantin Ardeleanu de la Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galați, și deschiderea Editurii Istros din Brăila, ar fi ocolit probabil și epoca noastră. Eclipsată de contribuții similare ulterioare, dintre care cea mai cunoscută este *Rumania (1866-1947)* de Keith Hitchins, considerată depășită din prisma cercetărilor mai recente, *Istoria* lui R.W. Seton-Watson este totuși un reper indispensabil în istoriografia românească. Unul dintre argumente îi aparține unui alt istoric britanic, Dennis Deletant: istoria nu este atît prezentare cronologică și detaliată a evenimentelor, cît descriere și înțelegere a problemelor; iar „acesta era și țelul lui Seton-Watson“, a scris el. Aici, aș observa, scoțianul nostru merge în linia unei venerabile abordări deschise de David Hume, ilustrul său înaintaș, cel care vedea istoria – după cum a arătat un alt istoric scoțian, Nicholas Phillipson – ca o modalitate de conștientizare și educare a conaționalilor. Acomodarea cu sensul a ceea ce s-a petrecut în trecut este o modalitate de emancipare socială și politică, una de civilizare a celor ce nu refuză să înțeleagă pe ce lume trăiesc azi.

Rămîne totuși întrebarea: de unde și pînă unde interesul scoțian pentru minoritățile exotice din estul Europei și, în particular, pentru români? Un răspuns îl dă profesorul Constantin Ardeleanu, cel puțin în ceea ce-l privește pe R.W. Seton-Watson (care, la rîndu-i, a avut și el înaintașii săi „românofili“, cum ar fi Andrew Archibald Paton și Emily Gerard, muza lui Bram Stoker). R.W. Seton-Watson și-a petrecut mulți ani în *Highlands,* la bunicii materni. Aici a luat cunoștință de preocupările bunicului

R. W. SETON-WATSON

O ISTORIE A ROMÂNILOR

DIN PERIOADA ROMANĂ

PÂNĂ LA DESĂVÂRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONALE

MUZEUL BRĂILEI · EDITURA ISTROS

BRĂILA, 2009

George Seton, pasionat de trecutul familiei sale și de istoria spațiului scoțian aflat permanent în raza impetuoșilor vecini englezi – o poziționare asemănătoare cu cea a minorităților din imperiile otoman, țarist și habsburgic față de suveranii succesivi sau simultani turci, ruși, austrieci sau unguri. „Poate tocmai acest interes pentru strămoșii dintr-o ilustră familie nobiliară (scoțiană) atestată încă din vremurile medievale a contribuit la nașterea unei puternice simpatii (a lui R.W. Seton-Watson) față de micile națiuni, pe care istoria părea să le fi uitat și pedepsit“, scrie profesorul Ardeleanu în *Introducerea* sa, citîndu-l pe istoricul R.R. Betts. O paralelă pertinentă – deși neașteptată – între români și scoțieni.

Ionuț Iamandi *este jurnalist la Radio România Actualități.*

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Critică și empatie

● **Laura Pavel, *Personaje ale teoriei, ființe ale ficțiunii.* Eseuri, Editura Institutul European, 2021.**

Celor cărora le e frică de teorie, și cu precădere de teoria literară *la zi*, proaspăt apăruta carte a Laurei Pavel le va furniza o surpriză. Modul aparte în care autoarea însăși se raportează la ceea ce numim astăzi *teorie critică* i-ar pune pe gînduri atît pe partizanii dogmelor literare, cît și pe cei care fug de ele, iar acest fapt reiese din însuși (sub)titlul cărții. A te situa, ca teoretician literar, chiar cu o luminoasă ostentație, sub zodia tocmai a „eseului“ intrigă la prima vedere, dat fiind *background*-ul cu care eram obișnuiți în spațiul istoric al contrastelor românești: pe de-o parte, plăcerea taifasului, coborînd cu precădere dinspre linia „călinescienilor“, iar de cealaltă, severitățile și litera seacă a regulamentului pe care încerca să le impună, în felul său specific, pe la finalul deceniului al șaptelea, Adrian Marino, excluzînd cu asprime de la masa succesorală a eseisticii literare faptul autobiografic, implicarea emoțională și noncritică, glosa, decupajul incapabil să reflecte întregul etc.

De altfel, ceea ce atrage atenția, în primul rînd, în textele cercetătoarei este tocmai această fidelitate față de propriile sale principii, enunțate întrucîtva programatic încă de la primul său studiu, *Antimemoriile lui Grobei,* despre opera lui Nicolae Breban (1997). Eseului, deși îi este recunoscută dimensiunea refractară numeroaselor tendințe ale teoreticienilor de a-l înseria, i se pregătesc veșminte paradoxale și seducătoare, acesta fiind definit drept „fratele nelegitim și boem al studiului critic“. Prin urmare, scria pe atunci Laura Pavel, eseul este o fantasmă a *dandy*-ului din noi, una profund gratuită și poate tocmai de aceea funcțională estetic. Recentele sale cercetări, pe lîngă faptul că abordează conținuturi precum „trăitul cu stil“, obsesia romanului „total“ sau tema boemei literare din anii „estetismului socialist“, rezonează din plin cu întreg mănunchiul de teorii „postcritice“ și cu direcția „noului estetism“. Relaționarea este, totuși, polemică față de prevalența ideologicului în discuțiile despre literatură și artă, de așa-numita „școală a suspiciunii“, demitologizările agresive ori autosuficiența unei critici sociale iconoclaste care riscă să ajungă o manieră stereotipă. *A citi în solidaritate cu textul* devine posibil călcînd, alături de autoare, pe urmele teoriilor postcoloniale ale lui Edward Said, ale studiilor semnate de cercetători precum Rita Felski sau Timothy Bewes și, bineînțeles, mai ales în siajul gîndirii lui Bruno Latour. Hermeneutica literară vizează, astfel, întrucîtva reparatoriu și terapeutic, o activitate „diplomatică“ și „curatorială“, o „punere în acord“ între textul analizat și o anumită narațiune de interpretare care să îi poată deveni complementară.

Pe de altă parte, așa-zisele „eseuri“ ale Laurei Pavel se remarcă prin grija (cvasi-didactică) și siguranța aducerii în scenă a conceptelor, a *soft*-ului care să le facă inteligibile și asimilabile. Există chiar o anumită grație a conceptelor în comentariul autoarei: o infraprivire echivalează, prin urmare, cu o „investigare noninvazivă, cu o apropiere empatică de contingența și de fragilitatea obiectelor ori a subiectelor analizate“; compoziționismul teoretizat de Latour reține atenția pentru că evită o deconstrucție, preferînd o postproducție, o refacere a „ruinelor“, a operelor uitate sau desfigurate, fiind suprapus peste interpretarea restauratoare și ecologică a Ritei Felski; ficționarea (fabricarea de ficțiuni utile) servește recunoașterii pluralismului estetic etc.

Este surprinzătoare, în sfîrșit, țesătura de idei vii pe care se sprijină, de fapt, acest lung și perpetuu „eseu“, gîndit extrem de unitar și angajînd deopotrivă o dezbatere specializată și una larg-intelectuală. Analiza unei opinii, de pildă, a lui Mircea Martin cu privire la „estetismul socialist“ nu face decît să ducă mai departe o idee a unui capitol/studiu anterior, despre boema literară a anilor ’60-’70, adică a unui mod de a fi *între* autobiografic și ficțional. Prin cuprindere intelectuală și prin apetit teoretic, Laura Pavel ridică, de fapt, ideea de eseu la un nivel superior, așa cum procedează, de pildă, Mihai Zamfir cu ideea de jurnal, așa-zis indirect. Rezultatul este cel scontat, adică atît o ofensivă interpretativă precis orientată împotriva dictatorialelor locuri comune, cît și un flux textual dezinvolt, condus doar de salturile de delfin ale ideilor.

Laura Pavel

Personaje ale teoriei, ființe ale ficțiunii

INSTITUTUL EUROPEAN

Adrian Mureșan *este eseist și critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

● ***La double vie de Véronique / Dubla viață a Veronicăi*** **(Franța-Polonia-Norvegia, 1991), de Krzysztof Kieslowski.**

Andreea VLAD

dilematograf

Din viața marionetelor

Cîtă viață poate încăpea în cîntul și în întreaga ființă a tinerei poloneze Weronika? Un infinit, căci ea presimte poate că viața ei este efemeră, la fel ca a mamei sau a altor membri ai familiei, cum îi sugerează mătușa care ghicește în cărți. E greu să o uiți pe sensibila, vibranta și misterioasa actriță elvețiană Irène Jacob cîntînd sub ploaie, sub o (fals) cuminte ținută alb-negru de cor, de sub care freamătul și pasiunea vieții dau năvală. Frenezia ei sub șuvoaiele de apă, fugind spre bărbatul de care e îndrăgostită, e chiar pulsul pur al vieții eliberate.

Weronika are însă un dublu, o franțuzoaică cu același chip și un nume asemănător, Véronique, cu care se intersectează cîteva secunde într-o piață publică, în timpul unui protest care anticipează căderea comunismului în estul Europei. Scurta viață a polonezei se încheie în timpul debutului său pe o scenă lirică, iar prim-planul îi revine acum dublurii sale din Occident. Deși cele două sînt introduse în paralel în preambulul filmului (mama polonezei îi arată micuței pe cerul serii de iarnă stelele, iar mama micuței franțuzoaice îi arată nervurile frunzelor), Veronica în versiune franceză va continua firul narativ, însă în strînsă legătură cu destinul frînt al sopranei poloneze în ascensiune care dispare de pe scena vieții în urma unei malformații cardiace.

Cele două eroine ale lui Krzysztof Kieslowski nu sînt construite în contrapunct, ci mereu într-o subtilă corespondență. Menită unei cariere strălucite pe scenă, Véronique renunță în ultima clipă, salvîndu-și poate inconștient viața, și se dedică unei cariere de profesoară de muzică. Însă acest drum aparent modest este în realitate unul inițiatic, odată ce cunoaște un artist păpușar enigmatic, Alexandre (Philippe Volter). Printr-un tainic joc al coincidențelor – care, de altfel, apar la tot pasul în film, ca semne ale unei voințe și ale unei taine deseori epifanice –, ea află că acesta e autorul unor cărți pentru copii.

Păpușile cărora el le dă viață pe scenă, care o fascinează pe Véronique, sînt aceeași recurență a temei dublului. Corespondența și reflexia sînt cei doi piloni-cheie ai peliculei. Reflexia subiectivă te face să te conștientizezi cu mai multă acuratețe și mai obiectiv decît atunci cînd te privești pur și simplu în oglindă. Reflexie căreia îi simți lipsa dureros (aflată în vizită la tatăl său, la țară, tînăra femeie îi povestește că s-a simțit brusc foarte singură pe lume, acesta replicîndu-i că e posibil să fi pierdut pe cineva).

Lumea Veronicăi este o lume interioară, cu propria ei logică, în care se oglindește mereu plină de sensuri lumea exterioară. Deși nimic nu trece propriu-zis într-un registru fantastic, totul stă sub semnul acelui concept adorat de suprarealiști, hazardul obiectiv, vizibil prin felurite instrumente: semne și simboluri recurente (fotografia, lentila de ochelari), corespondențe (șnurul și liniile sinuoase ale unei electrocardiograme), vise sau astrologie. Chiar și muzica este ordonată principiului corespondenței, căci tema principală a unui misterios compozitor, introdusă de Weronika, este reluată în partea a doua, evocîndu-i lui Véronique prezența invizibilă a spiritului său geamăn. Reflexia se face mereu într-un mod mediat, prin marionete (care au viața lor proprie, dovadă stînd mărturiile artiștilor păpușari din viața reală, care recunosc că de la un moment dat încolo păpușile încep parcă să trăiască pe scenă în mod indedependent. Ba mai mult, atunci cînd simple obiecte care semnifică prezența umană devin aproape vii, lumea pur și simplu renaște). Kieslowski le surprinde în plan apropiat și chiar în *gros-plan,* ca probă a felului în care conștiința de sine ajunge să caligrafieze realitatea, să o supună chiar. Oglinzile sînt parte a acelui „joc secund“, iubit de poeți, care amplifică forța privirii către sine, dar nu devin obiecte în sine, ci doar instrumente aproape metafizice ale percepției.

Sinele se rătăcește mereu pe numeroasele alei ale labirintului care este viața, de unde planurile suprapuse sau *travelling*-ul care determină compoziția minuțioasă a cadrelor. Ca la eroii lui Evgheni Vodolazkin, viața Veronicăi pare un mozaic, fiecare piesă a lui „conținînd ceva mai important: aspirația către cel ce privește de departe. Spre cel care poate să cuprindă toate pietricelele dintr-odată. El le adună cu privirea sa“, cum spune scriitorul. La Kieslowski, odată cu privirea începe liberul-arbitru, care este însă extrem de fluid. În mîinile „marelui păpușar“, omul prinde viață, dar se și redescoperă perpetuu tocmai în acel ecart și acele decalaje de la un fir care pare continuu. Disoluția percepției este procedeul în care arbitrarul și iluzia capătă un sens, iar sinele țîșnește plenar spre propria existență.

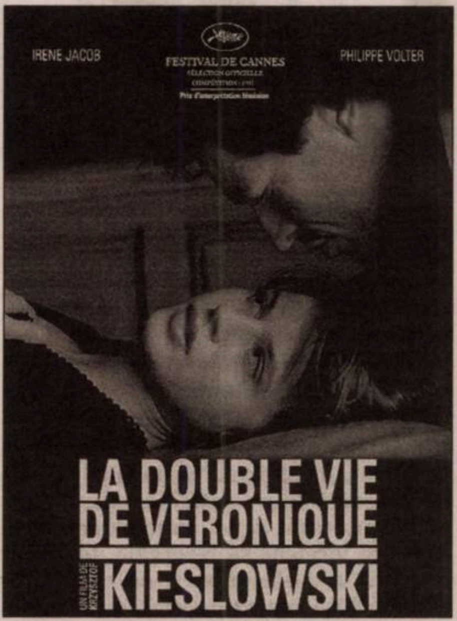

Tot tema dublului circumscrie și ultimul film al marelui cineast polonez (dispărut prematur din viață în urma unui infarct). În *Rouge,* filmul care încheie trilogia sa *Trois couleurs,* idealista Valentine (interpretată de aceeași luminoasă Irène Jacob), o studentă care lucrează ca model, leagă o prietenie misterioasă cu un judecător pensionar, Kern (Jean-Louis Trintignant). Și acesta e tot un fel de „mare păpușar“, care în amurgul vieții chestionează cîtă vanitate și cît ego au stat în evaluarea adevărului și minciunii din sentințele sale.

La 30 de ani distanță de la premieră, *Dubla viață a Veronicăi* are alura unui clasic. În ciuda unor imperfecțiuni și a unor accente brute, este mai ludic, mai visător și poate mai perfectibil decît serialul *Dekalog* (grav-moralist fără să fie moralizator), care i-a adus o consacrare mondială polonezului, sau decît desăvîrșita trilogie a culorilor.

Dubla viață a Veronicăi, dar și *Trois couleurs: Rouge* pot fi vizionate în această perioadă pe MUBI.

■ ■ ■

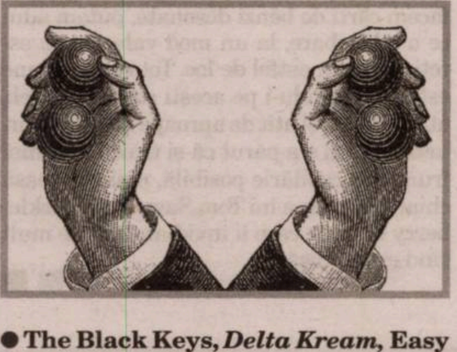

● **The Black Keys, *Delta Kream*, Easy Eye Sound, 2021.**

● **Robert Finley, *Sharecropper's Son*, Easy Eye Sound, 2021.**

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Vene albastre

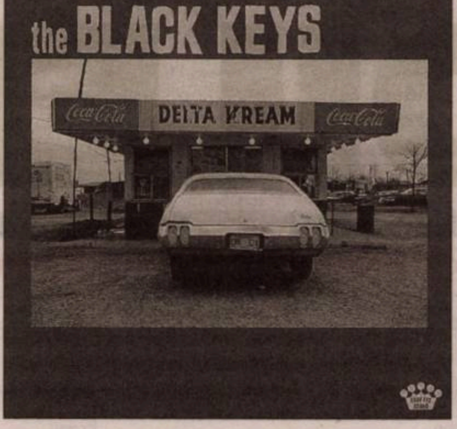

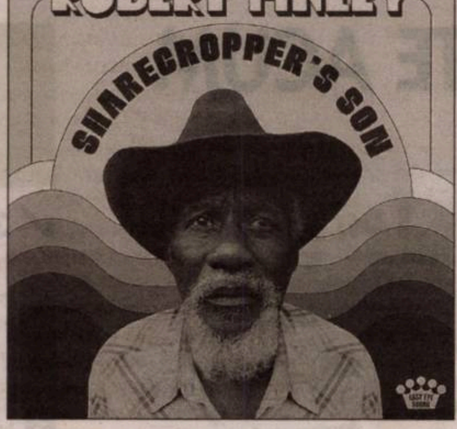

În competiție de ambiții cu Jack White, Dan Auerbach e celălalt mogul al blues-rock-ului modern, recuperator de comori, producător neistovit și specialist în apropriere culturală. Articolul de față semnalează două materiale recente beneficiind de implicarea sa – albumul de versiuni *cover* al trupei sale de bază, The Black Keys, și noul album al unuia dintre protejații săi, Robert Finley.

Despre Auerbach am mai scris în urmă cu niște ani, cînd îl expediam sub eticheta de hipster – eram amîndoi mai tineri și mai obraznici, albumele sale trăgeau fiecare în altă direcție, părea să caute afiliere, dar se răzgîndea la fiecare pas. *Turn Blue* a fost urmat de o sincopă ce aducea a destrămare. Astăzi Auerbach are vreo 15 albume sub semnătură proprie și a intrat în breasla producătorilor de largă influență, prin mîinile sale trecînd materiale semnate de Lana Del Rey, The Pretenders și trei nominalizări Grammy în categoria Producătorul Anului. Studioul pe care îl deține e centru gravitațional pentru scena din Nashville, regiunea în care se întîlnește nordul cu sudul, supremația country cu blues-ul negru, honky tonk-ul cu hip-hop-ul. Sîntem obișnuiți să vorbim despre scenele din Seattle ori New Orleans datorită specificului lor identitar, însă Auerbach a mirosit că venele muzicale ale Americii trec prin Nashville.

Cum sugeram, generația lui s-a specializat în apropriere culturală, iar noul album nu se rușinează să continue în sensul respectiv cu o selecție de versiuni *cover* după Junior Kimbrough și alți bluesmani ai anilor '60 care au apucat să cunoască o oarecare popularitate postmodernă în anii '90. Se mai adaugă o puternică impresie că Auerbach a ascultat foarte mult Tinariwen în ultima vreme – Kimbrough a fost comparat cu omologii săi africani, deci în bună măsură asemănările provin din materialul original (și din participarea pe album a basistului său, Eric Deaton). Mississippi Fred McDowell, R.L. Burnside, Big Joe Williams, Ranie Burnette sînt ceilalți artiști reciclați, însă jumătate din album constă în preluări după Kimbrough, la 15 ani după o ispravă similară, cînd The Black Keys dedicaseră un EP de o jumătate de oră aceluiași artist; se închide astfel un cerc al viciului aproprierii culturale.

Cînd nu face versiuni cover după idolii săi răposați, Auerbach îi caută și îi scoate la lumină pe cei care mai trăiesc. Pe Robert Finley îl ajută să se lanseze acum, spre finalul vieții – un bluesman neprofesionist a cărui carieră s-a consumat în anii '60 prin cafenele, revenind la cîntat după ce a fost descoperit de o organizație non-profit dedicată ajutorării muzicienilor vulnerabili și lipsiți de conexiuni cu business-ul muzical. Plimbat pe la America's Got Talent și diverse festivaluri, Finley a intrat pînă la urmă pe mîna lui Auerbach, care i-a produs albumul apărut în primăvara asta – combinație excelentă între talentele neformale ale unui artist apăsat de vremuri, expertiza sonoră a lui Auerbach și dorința de a da ceva înapoi celor de la care a furat meserie.

Materialul e autobiografic, relatînd experiențe personale – copilărie, adversitate rasială, probleme de sănătate și ceva despre afinitatea artistului pentru gospel, genul căruia probabil îi datorează vocea versatilă care are ceva din Screamin' Jay Hawkins și ceva din Al Green. Nu se abuzează de mizele rasial-democratice ale momentului, Finley concentrîndu-se pe amintiri intime cu o candoare de bunic care are totuși un sfat de esență: *„That's why I tell my story, so you can start dreaming too“*. Auerbach însuși cîntă la chitară, împreună cu unii dintre cei care l-au ajutat și pe albumul de *cover*-uri de care ziceam mai sus.

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

„E frumos să îmbătrînești“

– satul Breb, (aproape) în afara timpului –

La prima mea vizită în Maramureș, din noiembrie anul trecut, regretam că nu ajunsesem la Breb, unul dintre cele mai promovate sate din zonă, poate și din țară. De ce e promovat? În primul rînd pentru că se spune că ar fi cel mai aproape de Maramureșul de odinioară, nepervertit, nealterat, deși ni s-a atras atenția că și aici și-au făcut apariția vilele lor roz cu termopane și cu un pic de lemn, că e „tradițional“ și dă bine, pe post de pensiuni. Într-o astfel de vilă, de altfel, ne-am cazat și noi, în week-end-ul în care am încercat să rezervăm, totul era *full,* era în desfășurare și un raliu, drumuri închise, era cît p-aici să nu mai plecăm din Breb, să rămînem blocați acolo, ca într-o capcană a timpului. În sat, pînă în urmă cu zece ani, nu erau decît două-trei pensiuni, acum sînt peste 35, practic la două case e cîte o pensiune și toți se întrec să ghiftuiască turiștii cu mîncăruri tradiționale și să-i îmbete cu horincă și cu afinată. În general, satele din Maramureș sînt înșirate de-a lungul șoselelor ca niște mărgele pe ață, chiar de pe drum poți vedea vechi și nou îmbinîndu-se la un mod nu tocmai armonios, colo e o poartă veche, cu patina și istoria ei, alături e o poartă nouă, comandată la unul dintre meșterii cioplitori locali care nu mai respectă întocmai simbolurile și care costă chiar și 20.000 de euro, aici e o căsuță din lemn, cu mușcate în șatră, alături e o construcție amorfă cu brizbizuri care stă goală pentru că proprietarii muncesc pe rupte în Irlanda, aici e o bisericuță de lemn care face parte din patrimoniul UNESCO, alături este una dintre falnicele biserici ortodoxe dintre cele noi sau chiar o casă de rugăciune penticostală la fel de grandioasă. Cam așa arată, din punct de vedere arhitectonic, Maramureșul zilelor noastre. P mine, una, tot acest eclectism mă sperie și mă fascinează deopotrivă, mă întreb cum va arăta un muzeu al satului din anul 2200, oare vor ajunge acolo recuperate și kitsch-urile astea din 2020, vor spune ceva despre oameni, vor căpăta valoare istorică? Breb e un sat mai izolat, acesta este unul dintre motivele pentru care s-a păstrat mai bine. N-are Profi sau Penny, n-are farmacie, n-are bancomate, n-are magazin de suveniruri, n-are decît două magazine sătești. În schimb, are o sumedenie de indicatoare rustice spre diferite locuri de cazare sau de luat masa. Într-un fel mi-a amintit de Vama Veche în vremurile ei bune (doar că n-are mare). Un alt motiv pentru care satul e promovat, mai nou, este faptul că Prințul Charles și-ar fi cumpărat aici vreo două căsuțe. Însă în sat locuiesc mai mulți expați care încearcă să ducă o viață departe de civilizație, „nici nu mai știm cum să salutăm dimineața pe uliță, cu bună ziua sau cu *hello!“*, ne spune patronul de la Pensiunea Mărioara, adică soțul Mărioarei. Și, nu în ultimul rînd, mai multe fotografii făcute în Breb au cîștigat premii pe la concursuri internaționale. Din toate aceste motive și din multe altele despre care voi scrie mai jos, satul mi se pare grozav de interesant din punct de vedere antropologic, chiar îmi pare rău că-i mai fac și eu reclamă – dacă vă duceți, *be gentle!*

> *N-are Profi sau Penny, n-are farmacie,*
> *n-are bancomate, n-are magazin de suveniruri.*

Chiar în momentul în care am ajuns, am întrebat de magazinul sătesc ca să ne facem o provizie de bere, cu horinca și cu afinata nu te poți înțelege pe termen lung. Și am nimerit la unul lîngă biserica greco-catolică din lemn care tocmai se construia, m-a bucurat această veste, mai ales că biserica păstrează specificul zonei, e o biserică simplă, din lemn. Satul va avea curînd trei biserici – biserica veche, biserica greco-catolică și biserica ortodoxă care, deși e o clădire nouă, nu e urîtă, are o curte bine îngrijită și verde (și un preot minunat), însă are niște turle de-o înălțime amețitoare, le vezi din orice punct al satului, le vezi și de sus, de pe șosea, prima oară am crezut că e vreo construcție fantastică din *Game of Thrones.* Așadar, ne-am oprit la birt și am desfăcut cîte o bere la masa din lemn, plouase, nu erau oameni de-ai locului la ale căror conversații aș fi vrut să trag cu urechea. În schimb, lîngă noi s-a oprit bătrînica de la magazin și eu atunci am fost convinsă că l-am întîlnit pe unul dintre Blajini (sau Blajine) din poveștile mele inspirate din mitologia românească. Era ceva cu ea din o cu totul altă lume decît cea cunoscută – amabilitatea deloc artificială, curiozitatea omului care a trăit toată viața în satul lui și vrea să afle vești de pe meleaguri îndepărtate și o seninătate pe care nu am mai întîlnit-o de multă vreme. De unde venim? De la București? Lung e drumul de la București! Unde am tras? Cît stăm? Dacă la noi plouă tot așa mult ca la ei? La un moment dat, am întrebat-o cîți ani are, nu mai țin minte exact vîrsta, ceva între 70 și 80, apoi a spus, cu o satisfacție totală: „E frumos să îmbătrînești!“. Am contrazis-o: „Cum să fie frumos?! Eu am doar 40 de ani și nu mai e ca înainte... deja nu mai am aceeași energie, plus tot felul de mici beteșuguri...“. Păi, dacă îmbătrînești înseamnă că ți-ai trăit viața, ai trecut lin și firesc prin ea, n-ai murit de tînăr! Bătrînica a rămas lîngă noi pînă cînd ne-am terminat berile, alături trebăluia o fată care-i semăna, probabil din familie, la fel de curioasă și de zîmbitoare.

A doua zi, am făcut o plimbare prin sat de una singură pînă cînd a început o ploaie torențială. Ulițele șerpuiesc, urcă și coboară, se întretaie. M-am întîlnit cu alți turiști, uneori cupluri de vîrsta a treia care se țineau de mînă, alteori m-am dat la o parte ca să treacă „căruța cu turiști“, una dintre distracțiile pe care le oferă proprietarii de pensiuni, căruța mergea în ritm domol, iar ei filmau cu telefonul tot, abosolut tot, în mod regulamentar. Mai erau și jeep-uri, și ATV-uri, și puștani de-ai locului pe cal, fără șa. N-am ajuns prea departe, însă satul în sine e greu de descris, pe alocuri e sufocat de vegetație și sălbatic de parcă ai fi în inima pădurii, treci pîrîul zgomotos care se numește Sunătoarea, apoi pare să iasă din nou la lumină, apar alte și alte case, ramificații, fundături, sînt multe flori, căpițe, fluturi și melci, mirosea a fîn proaspăt cosit. La un moment dat, am trecut pe lîngă o casă unde erau doi bătrîni pe un prag, sigur acolo nu era nici o pensiune, era casa lor bătrînească din Breb – se uitau la drum, pe lîngă ei treceau căruțele cu turiști, ATV-urile, jeep-urile, se uitau cu aceeași curiozitate a bătrînicii de la birt, însă privirea lor era cumva în altă parte, spre interior. Ce se întîmplă, de fapt, cu satul lor? Cine sînt acești oameni care tot se perindă pe aici, tot vin și pleacă, ce vor ei? Dar oare la ei a plouat? Colegii noștri care au făcut o altă drumeție s-au întîlnit cu un moș care îi tot momea în casă ca să bea un pahar de horincă și să mănînce o slană împreună. Le-a zis că îi costă 20 de lei de persoană.

Ca printr-o minune, a ieșit soarele cînd am lansat cărticica noastră de bandă desenată despre Maramureș – *Dincolo de orizont.* În curtea bisericii au venit „coconii din Breb“, e un fel de club local de care se ocupă preotul și soția lui, nimic profund religios, mai degrabă relaxat (exact așa cum ar trebui să se implice preoții în astfel de comunități), fac diferite acțiuni împreună, copiii îl văd pe preot ca pe un prieten. Copii dezinvolți, dar puri, băieții, în mod paradoxal față de lumea urbană, mai îndrăzneți decît fetele de aceeași vîrstă. Copii care au venit la întîlnire cu chips-uri și cu cola de la magazin, fascinați în mod firesc de lumea „din afară“ unde probabil că vor ajunge la un moment dat, ca să nu ne mai întrebăm de ce Maramureșul e într-o perpetuă schimbare. Copii „munciți“ deja – la cîmp, băieții, fetele știu să gătească. Seara, cînd am încercat să ieșim din Breb și drumurile erau încă blocate de marele raliu, cîțiva dintre cei care veniseră la lansare au urcat pe șosea pînă sus ca să vadă mașinile „străine“ care treceau în viteză. Aveau încă cu ei cărticelele noastre. Nu-mi dau seama dacă noi, cei care încercăm să facem o educație altfel, să scriem literatură pentru copii, să facem cărți de benzi desenate, putem aduce o schimbare, la un mod valoric sau estetic, într-un astfel de loc. Tot ce pot spune este că, văzîndu-i pe acești copii din Breb, atît de liberi și atît de aproape de o lume arhetipală, mi s-a părut că-și trăiesc cea mai frumoasă copilărie posibilă, mai frumoasă chiar decît cea a lui Tom Sawyer și Huckleberry Finn pe care îi invidiam atît de mult cînd eram mică.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Studia americana
DILEMA
Avem O istorie. Cum O citim?
Ce este cultura europeana?
Minte-mă frumos
Fenomenul fake news

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Mihai IACOB

Psihologul școlar și medicalizarea sistemului de educație

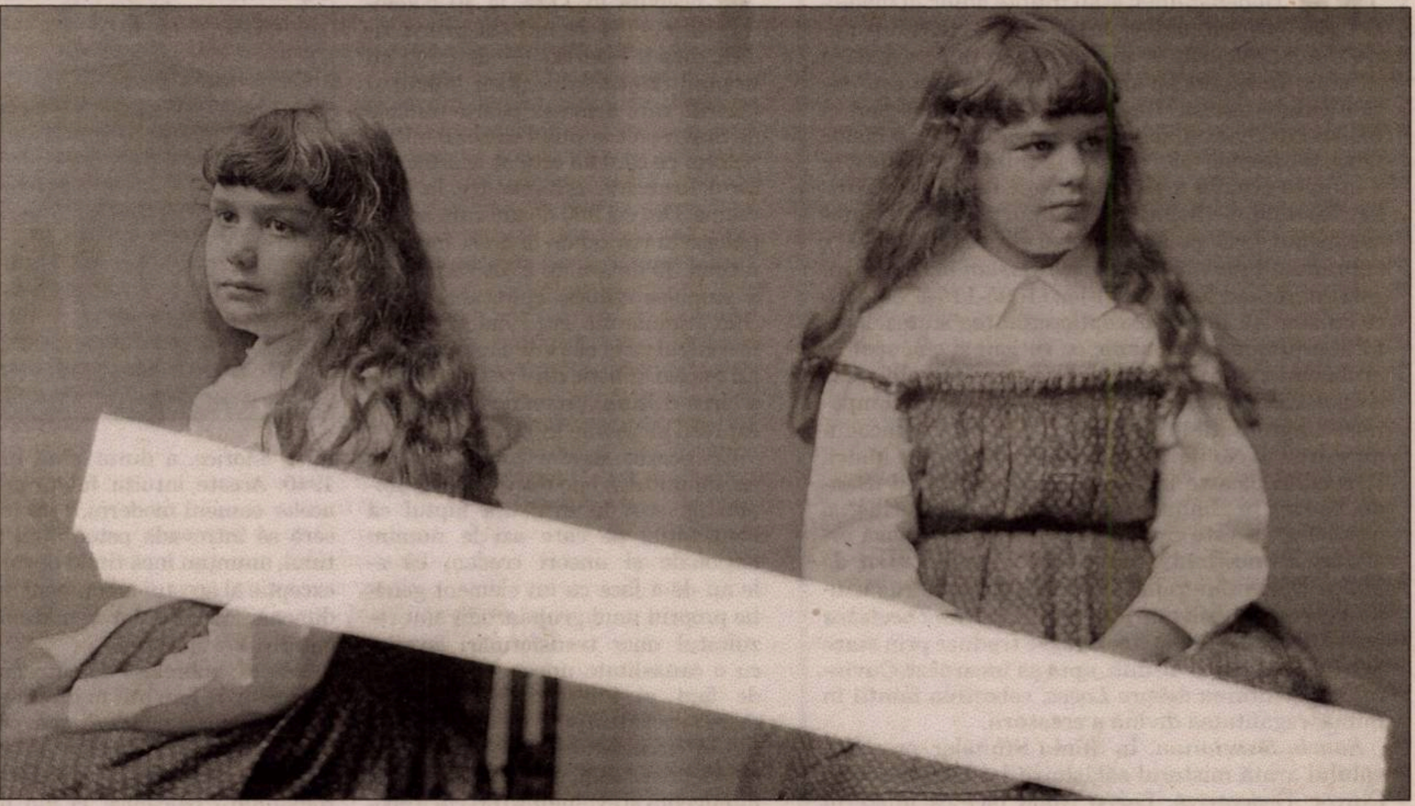

În ultimele săptămîni a fost pusă în dezbatere publică ideea contractării unor psihologi care să ofere servicii profesionale de sănătate mentală pentru elevi. Momentul de vizibilitate publică maximă a fost în data de 27 mai, cînd a avut loc o dezbatere la Comisia pentru Învățămînt, Tineret și Sport a Senatului. Din păcate, formularea temei de discuție – „Psihologii școlari. Angajați sau contractați?“ –, formatul acesteia și abordarea problemei sînt simptomatice pentru fenomene foarte îngrijorătoare, semnalînd înlocuirea analizelor lucide ale stării de fapt și a expertizei cu dezbaterea publică și arătînd lipsa de interes pentru consecințele medicalizării sistemului de educație.

Orice proces ar fi trebuit să pornească de la o analiză, realizată de experți și asumată de organizațiile promotoare. Din păcate, la discuțiile din 27 mai, s-a văzut cum dezbaterea publică, un instrument de democratizare a procesului de formulare a politicilor publice, este deturnată pentru a înlocui expertiza. În timpul discuției, Daniel David remarca multitudinea de agende divergente care au modelat poziția deja existentă de consilier școlar. Nici psihologului școlar nu i se pregătește o soartă mai bună, în lipsa unui document de referință, întîlnirea de la Senat nefiind nimic altceva decît o ilustrare a modului în care fiecare a încercat să tragă spuza pe turta lui.

Ce ar trebui să ne îngrijoreze însă pe toți, profesioniști și beneficiari, este ignorarea implicațiilor instrumentalizării psihologilor de către diferiți agenți din sistemul de educație. Cînd Monica Anisie, fost ministru al Educației și actuală președintă a comisiei care a inițiat dezbaterea, a spus și a insistat că *„psihologii școlari sînt mîna dreaptă a cadrelor didactice“*, nu a făcut decît să ilustreze modul în care psihologii școlari pot fi reduși la un rol de proiectare a puterii altor agenți. Această situație ar fi fost ușor de evitat printr-o trecere în revistă a literaturii de specialitate și a gîndirii filosofice pe tema utilizării medicinei ca mecanism de control social.

Restul articolului îl voi dedica nu unor posibile soluții – cred că acestea trebui dezvoltate prin mecanisme colaborative, nu prin luări de poziție – ci pentru a problematiza pe marginea unor fenomene care pot invalida și deturna munca unui posibil psiholog școlar.

Dar nu avem deja psihologi școlari?

Chiar și pentru profesioniștii din domeniu este complicat să aibă o reprezentare clară a serviciilor oferite de școală. Motivele țin parțial de istorie și parțial de sistemul de pregătire profesională. Ca să începem să avem o imagine, trebuie să ținem cont de patru dimensiuni: a) poziția ocupată, b) calificările care oferă acces la poziție, c) denumirea sub care este exercitată poziția și d) atribuțiile asociate.

Pozițiile sînt două: consilier școlar și psiholog școlar, dar calificările care oferă acces la acestea sînt semnificativ mai numeroase. Ca să fii consilier școlar poți să fi absolvit pedagogie, psihologie, sociologie, psihopedagogie, pedagogie socială, psiho-sociologie și chiar istorie-filosofie (pentru absolvenții din anii ’80 afectați de afacerea Meditația Transcendentală). Pentru psihologul școlar nu știm care vor fi cerințele, dar este de așteptat să fie specializat fie în psihologie educațională, fie în psihologie clinică.

Acum se complică și mai mult lucrurile. În funcție de calificare, persoana care exercită poziția de consilier școlar se poate autointitula: profesor-psihopedagog, profesor-psiholog, profesor-sociolog sau consilier școlar. Deși fișa postului este aceeași pentru toți, ea include toate posibilitățile, astfel încît fiecare să poată face activități în conformitate cu pregătirea.

Titulatura psihologului școlar este încă în dezbatere și va depinde de alegerea între a-l menține independent de sistemul de educație, cu o progresie în carieră atestată de Colegiul Psihologilor, sau, dacă i se acordă o poziție didactică, cu o progresie similară cu a celorlalte cadre didactice. Evident, Colegiul preferă prima variantă. În contrapondere, în timpul discuției, Mircea Miclea a venit cu niște argumente pertinente legate de modul în care funcțiile didactice nu trebuie să fie funcții de predare și de ce ne-am dori ca viitorul psiholog școlar să fie parte din colectivul didactic al școlii.

În fine, o altă dimensiune a complexității vine din faptul că, în baza calificării, consilierii școlari cu atestat de liberă practică în diferite ramuri ale psihologiei pot și sînt încurajați să facă uz de acestea în programe implementate de centrele județene de resurse și asistență educațională. Cu alte cuvinte, avem deja psihologi angajați pe postul de consilier școlar, care pot, în mod voluntar, să-și folosească competențele, dar nu știm cîți și cum o fac. Cu siguranță, relația dintre consilierul școlar și poziția propusă de psiholog școlar va fi una complicată.

Cine există și cine subzistă?

Nevoia unui ghid de navigare a denumirilor sub care sînt oferite servicii de consiliere educațională, în carieră și psihologică, ca acela de mai sus, este un simptom al unei probleme nici mai mult, nici mai puțin decît de ontologie.

Cînd sînt articulate politicile publice, conștient sau inconștient, promotorul operează cu propria ontologie. Întrebarea la care trebuie să răspundă este dacă sistemul este cel care există, iar persoanele implicate au o formă de subzistență în raport cu el, sau invers – dacă personale sînt cele care creează sistemul, văzut ca o emanație temporară. În viața de zi cu zi și în discursul public nu sînt mulți cei care pun la îndoială că a doua versiune este cea care ar trebui să fundamenteze orice decizie. În schimb, dacă ne uităm la procesele în care se încadrează și dezbaterea despre poziția psihologului școlar, este greu de argumentat că politicile nu tratează sistemul și instituțiile care-i conferă corporalitate ca fiind existența primară.

Ce înseamnă în termeni practici? Exact ce vedem în dezbaterea de la Senat: discutăm despre cum îi normăm, cum îi contractăm și cum îi denumim pe oameni, nu despre prezența lor împreună cu alți oameni și efectul pe care munca lor îl are.

O altă perspectivă asupra aceleiași probleme: prin ignorarea dificultăților de a recruta orice fel de personal calificat, nu doar didactic sau medical, care să lucreze în mediul rural, știm că propunerea va rata întîlnirea cu mulți dintre potențialii beneficiari. Mai rău va fi că, în toate documentele de politici publice, problema va fi prezentată ca fiind rezolvată, iar găsirea unui profesionist care să lucreze efectiv va fi un detaliu secundar.

Astfel, insuficiența ontologică, de care sînt învinovățiți oamenii, este folosită ca justificare pentru ignorarea realității și construirea unei abordări decontextualizate, care să servească nemijlocit entității care „există cu adevărat“ – ministerul –, nu celor care „subzistă“ în umbra ei.

Control cu mănuși de catifea

Nu este nimic nou în utilizarea profesioniștilor în sănătate mentală pentru a exercita control social. Există o întreagă literatură pe această temă. Nu toate manifestările acestui fenomen au fost însoțite de conștiința unei lupte politice. De multe ori, rațiunile sînt mai banale și mai insidioase, cum ar fi dorința de a-ți face munca mai ușoară.

Variațiuni ale cererii *„Ia-l și pe ăsta la cabinet ca să-mi pot ține ora“* sînt o realitate cotidiană, pe care consilierii școlari deja o cunosc foarte bine. Cînd însă ea va fi adresată unei persoane cu funcția de psiholog, i se va adăuga și așteptarea ca elevul/eleva să iasă din cabinet cu un diagnostic care să poată exonera orice eventual eșec al practicilor educaționale.

Persoanei care beneficiază de actul medical la cererea unui terț i se caracterul de agent în propria viață și în menținerea propriei sănătăți. Ea este pusă în situația de a duce în public o parte din viața ei privată, într-o manieră brutală.

Faptul că în discuția de la Senat nu a trezit nici o reacție sugestia de a-i face pe psihologi instrumente ale cadrelor didactice arată fie o lipsă de conștiință critică, fie prezența unei autorități care o suprimă. În oricare variantă, ce vedem este că instituția educațională vizează monopolizarea adevărului medical și transformarea lui într-un instrument de control social.

* * *

Oferirea de servicii de informare, de direcționare și de *screening* prin intermediul unor profesioniști în sănătate mentală este un scop care merită explorat. Traducerea lui într-un corp de practici nu trebuie să ignore potențialul de a fi deturnat în scopul legitimării unor fenomene incompatibile cu proiectul unei societăți democratice.

În modul în care este articulată în prezent propunerea – fără o ancorare în date de cercetare și cu mulți actori cu agende divergente –, ea are toate șansele să contribuie la adîncirea inegalităților și la crearea unor dinamici sociale negative.

În termeni de cunoaștere, avem suficiente resurse de la care să pornim – studii și practici locale și din toată lumea –, dar ele trebuie mai întîi contextualizate, iar apoi prezentate actorilor implicați. Mai rămîne doar să convingem ministerul că nu este el realitatea ultimă și poate vom putea să punem pe picioare un proces consultativ cu șanse de succes.

***Mihai Iacob** este psiholog și cercetător în educație, fiind specializat în consilierea în carieră. A lucrat ca cercetător la Institutul de Științe ale Educației (2008-2020) și este în prezent doctorand al Universității din București.*

Daniela DUMBRAVĂ

La Martorana

Mystica multa. Dinastiile de Hauteville și Hohenstaufen stau înfipte adînc în memoria sicilienilor, întocmai pigmentului auriu din mozaicurile ce indică ceva ce încă urmează să vină. În raport cu simbolul, istoria aici este însă o palidă umbră. Unificator a tot ceea ce pare a fi disparat ca sens, simbolul *(symbolon),* prin însăși forța polisemiei sale, trimite la înțelegeri adînci, la o infinită croială a sincronicității tacite a lucrurilor. Gîndind și văzînd biserica dorită de către grecul melkit George al Antiohiei Siriei (1090-1151), supranumit *ammiratus ammiratorum* la curtea regelui normand Roger al II-lea (1095-1154), ea aduce cu sine nu numai excepționalitatea sintezei stilului arhitectural romanic cu goticul și cu cupolele arabizante, dar și o ipostază ce pare să sublimeze cronologiile mundane: urzeala timpului răscumpărării amprentată în veșmîntul (sau vălul) stacojiu-purpuriu, al Noului Templu, țesut de mîinile Maicii Domnului. Foarte inspirat, părintele Daniil (Sandu Tudor), în „Imnul Acatist al Rugului Aprins“, o va slăvi cu aceste cuvinte: „Bucură-Te, Mireasă urzitoare de nesfîrșită rugăciune!“. Timpul urzit de Maica Domnului indică o stare, starea de rugăciune, deseori simbolizate iconografic de văl. *Theotokos* este și *theologos*, unde teologia se traduce prin stare privilegiată, plină de duh, aptă să încarneze Cuvîntul și cuvîntarea despre *Logos,* coborîrea minții în inimă, regalitatea divină a creaturii.

Sancta Sanctorum. În Sfînta Sfintelor, prezența vălului arată misterul sălășluirii lui Dumnezeu în Chivot. Deopotrivă, Legea Nouă face ca misterul prefacerii Sfintelor Taine, euharistice, să se conjuge cu sălășluirea divinității în pîntecele Maicii Domnului, asumarea umanității *Logos*-ului, Hristos. Acesta este unul dintre detaliile-cheie în secvența reprezentării Bunei Vestiri în Biserica *Sfînta Maria a Amiralilor (La Martorana)* din Palermo, dacă ne referim la alte reprezentări similare, fie din epocă (Psaltirea ierusalimiteană Melisende, prima parte a secolului al XII-lea), fie de mai tîrziu (icoana Bunei Vestiri de la Sf. Ecaterina, din a doua parte a secolului al XII-lea).

Artophorion-ul sau Chivotul Celui prea Înalt calchiază perfect sensul misterului răscumpărării euharistice. Între altele, îl întîlnim și pe cupola oratoriului de la Germigny-des-Prés, ctitorie a lui Teodulf Orléans (750-821), episcopul de încredere al lui Carol cel Mare, în plină perioadă iconoclastă. Dar privind și mai atent la Maica Domnului din *La Martorana,* ea indică aici un timp limitat, o urzeală care începe odată cu țeserea trupului christic în istorie. Este vorba despre istoria înțeleasă strict euharistic, înglobînd timpii și destinele viilor și ale morților, *de facto* pomeniți – cu părticică pe Sfîntul Disc – în Sfînta Liturghie, o țesătură ce deopotrivă croiește natura umană și revelează natura divină.

Încarnarea lui Hristos în umanitate, în vița davidic-mesianică, deseori este reprezentată iconografic printr-un văl, însă în registrul iconografic al Bunei Vestiri din Biserica *Sfînta Maria a Amiralilor* ne arată că urzeala jertfei christice are un capăt: Ziua a Opta, a Parusiei, dimensiunea reînnoirii universale, a nașterii unui pămînt nou și a unui cer nou, unde Fiul lui Dumnezeu nu mai este în stare de jertfă, căci totul este o infinită plenitudine, înglobînd chiar și Cinzecimea, sărbătoarea ce încheie ciclul perioadei Penticostarului. Urzeala Maicii Domnului, țeserea timpului ca veșmînt ori văl, ne arată clar că și această cronologie limitată a răscumpărării (istoria direcționată soteriologic), în antiteză cu Ziua a Opta, pune capăt percepției timpului *per se:* omul, despărțit de dumnezeire și de asemănarea Domnului, va fi pe deplin îndumnezeit. Așadar, totul se edifică pentru a fi slavă, *numen*, lumină atotcuprinzătoare a divinității. De aici și abundența auripigmentului din mozaicul și registrele iconografice ale acestei biserici, perfect sincronă, stilistic, cu Capella Palatină (Palermo), Catedrala din Monreale ori cea din Cefalù. Literatul musulman andaluz Ibn Djubayr (1145-1217), uimit de frumusețea combinației dintre marmură și mozaic, avea să considere *Sfînta Maria a Amiralilor* drept cea mai frumoasă biserică din lume. Așa am văzut-o și eu!

Petre GURAN

Stavropoleos. Zeciuiala ctitoriei

Începută în 1722, la 30 noiembrie 1724 se încheia prima zidire a bisericii mînăstirești cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, care urma să poarte numele de Stavropoleos, după scaunul mitropolitan pe care l-a ocupat onorific ctitorul Ioanichie, arhimandrit la acea vreme. Din cei 300 de ani care se împlinesc în curînd de la acest început, ultimii 30 de ani au avut vocația de a propulsa ctitoria epirotului Ioanichie, originar din satul vlah Ostanița, în centrul unui efort de căutare a acelui nucleu stilistic care poate distinge trăirea culturală românească de alte expresii naționale în Europa.

Cu ocazia acestor aniversări ale așezămîntului bucureștean, îmi propun să scot în evidență faptul că identitățile pe care azi le numim naționale și uneori credem că ele au de a face cu un element genetic propriu unui grup înrudit sînt rezultatul unor transformări istorice cu o cauzalitate uneori nedeslușită, de fapt al interacțiunii unor oameni providențiali, de bună seamă în circumstanțe favorabile, niciodată prea lungi, care, prin energie, inteligență și evaluarea corectă a epocii lor, pun în mișcare istoria și îi imprimă o anumită direcție de dezvoltare. Stavropoleosul ilustrează cum nu se poate mai bine această teză. Creat de un ierarh grec la început de epocă fanariotă, dar înscriindu-se în curentul stilistic brâncovenesc, avînd funcția de loc de închinăciune și pentru acei negustori creștini care străbăteau Imperiul Otoman pînă la București pentru a atinge aici limitele celeilalte lumi europene, Occidentul, biserica Stavropoleos a primit destinul de a fi aproape singurul monument bucureștean premodern care a supraviețuit nemutilat în epoca modernă. Însă din istoria lui tricentenară doar jumătate a corespuns intențiilor ctitorului, anume de a fi un așezămînt mînăstiresc urban, răspunzînd nevoilor spirituale ale unei populații orășenești, care de la vremea ctitoriei deja era marcată de trepidantul ritm al transformărilor sociale și intelectuale. Era începutul secolului Luminilor. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea însă, odată cu exproprierea mînăstirilor și izgonirea monahilor elenofoni, impusă de Alexandru Ioan Cuza, locașul este scos din circuitul religios și rămîne așa pentru încă aproape un secol. Dar revenirea la menirea de lăcaș de cult în timpul celui de-al doilea război mondial nu a fost decît o scurtă prefață pentru suferințele care s-au abătut asupra preoților slujitori în totalitarismul comunist și a unei noi semi-închideri a lăcașului, avînd doar funcția de altar secundar al altor parohii.

În acest periplu istoric defavorabil, totuși arcele în acoladă ale pridvorului au atras atenția lui Alexandru Odobescu, care nota că Stavropoleosul trebuie luat ca model pentru un incipient stil național în arhitectură. Ion Mincu urmează această sugestie, preia acoladele stavropolitane ca citate în propriile creații neoromânești, iar spre sfîrșitul vieții reconstituie un spațiu comunitar pentru bisericuța rămasă singuratică în peisajul de clădiri publice neoclasice care începuseră a o sufoca. Reconfigurarea ansamblului, ca sediu al unor activități de restaurare ale Comisiei Monumentelor Istorice, a durat pînă în anul 1940. Aceste intuiții fulgurante ale acelor oameni moderni, care începuseră să întrevadă potențialul trecutului, anunțau încă timid destinul de excepție al acestui monument de mici dimensiuni fizice, dar de mare vocație culturală și spirituală.

Iată că, șubrezită de cutremure și înnegrită de fum atît în interior, cît și în exterior, bisericuța chema, pe căile unor circumstanțe nebănuite, un nou ctitor, de data aceasta nu din sudul romanității balcanice, ci din nordul României moderne. Părintele ieromonah Iustin Marchiș s-a născut în 1951 în regiunea istorică a Vadului, dar își trage originile din Maramureșul voievodal. Studiile teologice le face la Sibiu într-un context de deschidere academică, iar formarea duhovnicească în mînăstirea domnească de la Cozia, unde beneficiază de un unic, dar inspirat program de inițiere în istoria artei pentru ghizii mînăstirilor monument istoric.

Recent apărutul volum *Stavropoleos, rectitorirea, primul deceniu*, semnat de monahia Atanasia Văetiși, documentează fotografic și prin apel la arhivă starea deplorabilă a monumentul în toamna lui 1991, ca spațiu de depozitare pe de o parte a fragmentelor de piatră și frescă salvate din demolările de biserici din Bucureștiul totalitar, pe de altă parte de sticle goale și ambalaje de la cîrciuma „Carul cu bere“.

Aici începe zeciuiala pomenită, ultimii treizeci de ani au șters toate obidele. Stavropoleosul, în purtarea de grijă a părintelui Iustin Marchiș, a devenit în scurtă vreme locul de convergență al unor personalități de excepție din lumea artistică și intelectuală bucureșteană, a căror contribuție la renașterea Stavropoleosului este detaliată în volumul citat. La sfîrșitul primului deceniu postcomunist, după ce se încheiase și prima etapă a restaurării arhitecturale a ansamblului monumental Stavropoleos, îi era decernat părintelui Iustin Marchiș premiul Comisiei Europene pentru restaurarea patrimoniului arhitectural european. Tot din acea perioadă, după cîte îmi aduc aminte, datează și rolul de monument efigie al Bucureștilor în semnalările meteo ale canalelor de știri europene, înlocuind masivul hotel Intercontinental. În primul deceniu al secolului al XX-lea, Stavropoleosul devenea, în cuvintele lui T. Baconschi, „vitrina de lux a ortodoxiei urbane“, dar ceea ce se dezvăluia dincolo de un monument, restaurat exemplar, era o instituție vie: o comunitate monastică feminină, formată din personalități duhovnicești și culturale, o comunitate de închinători, care a umplut de acum curtea și chiar străzile, un loc de întîlniri culturale, interconfesionale și interreligioase, o paradigmă a bunului gust și o expresie a darului deosebirii. Involuntar, în virtutea amplificării interacțiunilor umane, Stavropoleosul a devenit pentru unii o scenă, dar nu pentru multă vreme, pentru alții o etapă de formare, pentru mulți instanța convertirii, pentru cîțiva piatră de poticnire.

În spatele acestui fascinant fenomen de renaștere a unei vîne de autenticitate și energie creatoare românească s-a aflat un om care a funcționat ca magnet pentru variate expresii de autenticitate morală, intelectuală, artistică, dar și ca un loc umbrit cu o fîntînă pentru grăbiții acestui veac, cei care nu știu de ce le este sete. Ipostaza care i-a permis această interacțiune multiplă și stimulantă cu intelectualii care s-au regăsit la Stavropoleos este cea de duhovnic, nu totdeauna comod, folosindu-și libertatea de cuvînt pentru a opera deosebirea între dorința de a te pune în valoare și acceptarea de a-ți dona valoarea fără a aștepta nimic în retur, ceea ce e chiar definiția dăruirii. Grație acestei pedagogii duhovnicești, Stavropoleos a fost un receptacol, de daruri diverse, care se exprimă liber, nu un act de voință individual. A existat totuși un plan: fidelitatea față de primul ctitor, o simpatie dezinteresată față de lumea lui, înțelegerea adîncă că există o marcă stilistică a ortodoxiei, puternic amenințată însă de fenomenul istoric al secularizării. În acest univers al tradiției asumate, canonul stimulează creația artistică, nu o inhibă. Muzeul mînăstirii Stavropoleos ilustrează ce poate fi canonul, care ține de spiritual, cînd materialitatea și orizontul cultural al operei de artă religioasă sînt atît de variate (de la icoana în tempera pe lemn la frescă, icoană pe sticlă, pînă la icoanele-artefact ale lui Ioan Avramescu).

Iluminismul secolului al XVIII-lea a fost văzut ca un dușman al creștinismului, iar în sud-estul european al ortodoxiei. Dar a existat un iluminism, practicat de figuri spirituale, precum Evghenios Vulgaris, care a dus nu numai la o îmbogățire intelectuală și artistică a actului de credință și a trăirii spirituale, ci mai ales la capacitatea unei persoane de a dialoga cu contemporaneitatea din interiorul unei tradiții. Născut în pragul iluminismului european, Stavropoleosul este din nou un manifest iluminist, în sensul acesta special, în care și *Filocalia* este un produs al Luminilor.

■■■

Iaromira POPOVICI

bazar

Oca, o bunică altfel

Pe lîngă bunica mea oficială, Tincuța, am mai avut o bunică de împrumut, să zicem: Oca. Pe numele ei adevărat Elisabeta Roșca. Refugiată aici de la Cernăuți.

Ea a fost bunica deplasabilă. Bunica mai „de lume“, posedînd legături cu exteriorul. Capabilă să înfrunte exteriorul ostil (cel puțin pentru bunica mea, Tincuța, care fusese casnică o viață). Oca nu avusese încotro, fusese nevoită să devină așa: bărbatul ei, Paul, fusese arestat, și atunci ea, avînd și un copil mic, pe nașa mea, Zizi, trebuise să se angajeze ca să supraviețuiască. Și așa devenise muncitoare la fabrica Adesgo, din cartier.

Căci Oca era, de fapt, vecina de vizavi a bunicilor mei. Fata ei, Zizi, devenise nașa mea, pentru că era prietena cea mai bună și cea mai veche a mamei și a unchiului meu. Cînd eram mică, Oca se-nființa la bunicii mei în fiecare dimineață. În bucătăria lor se punea totul la cale. Se făcea planul zilei, cine ce și de unde lua. Și cine se ocupa de copil, copilul fiind eu. Devenisem și nepoata Ocăi prin ricoșeu, căci fata ei nu era măritată și nu avea nepoți.

Ea a fost bunica deplasabilă. Bunica mai „de lume“, posedînd legături cu exteriorul.

De la Oca am învățat ce nu puteam de la propriii mei bunici. Mai întîi, am văzut „lumea“ cu ea. Pentru mine, în copilăria mică, cel puțin o perioadă, lumea se reducea la zona Adesgo-Giurgiului. Mai mergeam la grădiniță, în zona Kiseleff, cu troleibuzul de la un capăt la altul. Dar acolo nu prea sesizam lumea din afară, era mai mult ca un tapet pe geamul troleibuzului. Și mai mergeam la cinematograful „Doina“ și la Teatrul „Țăndărică“, dar, dusă de mama, nu observam drumul pînă acolo, ci doar locurile în care ajungeam.

Pe cînd cu Oca, nu știu de ce, probabil pentru că mergeam mai mult pe jos, am început să iau notă și de existența unei alte lumi în jur. Oca mă ducea în zona bulevardului Republicii de atunci, Carol de azi, care mie, cu ochii de copil, mi se părea... străinătate. Bulevardul Republicii mă fascina încă de atunci (după ani, am locuit aproape numai în zona aceea), îmi plăceau casele, pomii, larghețea lui. Mă simțeam pe el precum prima dată pe Champs-Élysées. Oca mă ducea acolo la casa viitoarei ei cuscre, căreia îi spunea, nu foarte grațios, „Baba“. Era oarecare ură de clasă acolo, „Baba“ înțeleg că era o doamnă din vechea bună societate, avută. Emigrase în Franța, împreună cu fiul ei, cu care nașa mea, fata Ocăi, avea să se căsătorească mai tîrziu (mama lui nu prea era de acord). Pentru mine, drumul acolo era probabil cu atît mai misterios cu cît era legat de o lume în care părea imposibil să ajungi: lumea „cealaltă“.

Fie că dormeam acolo, fie că rămîneam în casa Ocăi de pe aceeași stradă cu bunicii mei, din zona Adesgo, oricum era trecerea într-o altă lume. O parte din regulile bunicii mele oficiale erau eludate aici, fiindcă pășeam în împărăția Ocăi. Oca era de origine germano-poloneză și catolică. De la ea am aflat mai explicit, pentru prima oară, de Dumnezeu. Mai știam eu cîte ceva de la Tincuța, dar foarte vag – fusesem doar de Paști la biserica din cartier. Oca era credincioasă și îmi spunea în fiecare seară povestea cu Cristinel. Nu mai țin minte mare lucru, dar îmi amintesc că băiețelul ăsta era răsplătit pentru faptele lui bune (nu pedepsit ca-n anumite manuale de religie). Oca m-a familiarizat cu morala creștină, atît cît puteam eu duce cu mintea de atunci. Și m-a învățat „Înger, îngerașul meu“. Care mie mi-a plăcut la nebunie și a fost singura rugăciune pe care am știut-o ani de zile.

La ea am învățat să apreciez manualitatea, folosirea cu cap și efect a mîinilor.

Nu mi-a impus nimeni credința, să nu vă imaginați asta. Oca mi-a oferit doar o alternativă la lumea, și ea mitologică, a tatălui meu, populată de personaje Disney sau suprarealiste. Și el credea în miraculos, dar nu în cel oficial recunoscut. Religia pe care mi-a prezentat-o Oca era una idilică, a amorașilor și norișorilor, a Paradisului fără Infern. O religie și ea Disney, pe gustul și mintea copiilor.

Dar eu aveam nevoie de ea. Mult timp, a fost singura pe care am cunoscut-o. Și îi sînt recunoscătoare Ocăi pentru asta. Îi sînt recunoscătoare și pentru multe altele: pentru că mi-a arătat că lumea e mai largă decît cea pe care o cunoșteam. Fiindcă mi-a dezvăluit că poate fi și altfel decît la mine acasă și la bunicii mei. La ea am învățat să apreciez manualitatea, folosirea cu cap și efect a mîinilor: ea știa să tricoteze, să croșeteze și altelele asemenea, impecabil. Aveam, de altfel, haine, pulovere, pantaloni și chiar o jachetă făcute de ea. La ea am gătit pentru prima dată, am făcut figurine în formă de iepurași și alte cele de Paștelelc catolic.

Doar că, la un moment dat, Oca a devenit la propriu reprezentanta „lumii celeilalte“. Nu, nu a murit, dar a emigrat în Austria (ceea ce, pe vremea aceea, echivala cu trecerea dincolo). A plecat după fata ei, Zizi, care plecase după iubitul ei, Mircea, care se dusese, ca-n cîntecelul cu casa lui Jack (*„This is the house that Jack built...“)*, după mama lui, „Baba“, deci tot ea fusese de vină. Dar nici de acolo nu m-a abandonat. Dimpotrivă, a făcut imens pentru mine. Dar despre asta, într-un număr viitor.

■ ■ ■

PUBLICITATE

organizat de GMMC DILEMA veche
finanțat de FUNDAȚIA ALBER
partener Universitatea de Vest din Timișoara
prin programul La UVT Cultura este Capitală

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA UVT

TIMIȘOARA
23, 24, 25 iunie 2021
AULA MAGNA A UVT
Bulevardul Vasile Pârvan, 4

PĂRINȚI ȘI COPII
VÂRSTE, MODE, GENERAȚII

ADRIANA BABEȚI
CĂLIN DAN
DANIEL FUNERIU
MARIUS LAZURCA
BARBU MATEESCU
CĂTĂLIN ȘTEFĂNESCU
H.-R. PATAPIEVICI
SEVER VOINESCU

cu sprijinul
sponsori
CITY of MARA
Autonom
e-on

Kenneth ROGOFF

Un blestem mai mare decît banii cash

Ransomware – un tip de *software* nociv care blochează accesul la un sistem de calcul pînă la plata unei taxe de răscumpărare *(ransom)* – nu sînt de bun augur pentru criptomonede. Susținătorii acestor monede digitale ar prefera să vorbească mai degrabă despre investitori celebri, precum Elon Musk, fondatorul Tesla, Mark Cuban, patronul echipei Dallas Mavericks, fotbalistul-star, fundașul Tom Brady, sau actrița Maisie Williams (Arya din *Game of Thrones).* Dar recentele atacuri cibernetice de tip *ransomware* și rolul central jucat de criptomonede în derularea lor sînt o reclamă dezastruoasă.

Printre aceste atacuri se numără și închiderea conductei Colonial, pînă cînd compania a plătit echivalentul în Bitcoin a cinci milioane de dolari, care a dus la creșterea prețului benzinei pe coasta de est a SUA, și, mai recent, atacul asupra companiei JBS, cel mai mare producător de carne din lume. Astfel de episoade pun în lumină ceea ce, pentru unii dintre noi, a fost de multă vreme un motiv de îngrijorare: criptomonedele anonime, cu trasabilitate redusă, oferă un mediu propice evaziunii fiscale, infracționalității și terorismului – și fac ca bancnotele cu valoare ridicată să pară inofensive, prin comparație. Chiar dacă susținătorii criptomonedelor au conexiuni politice și au creat o „bază democratică“ a utilizării lor, autoritățile de reglementare nu vor sta la nesfîrșit cu mîinile în sîn.

Ideea potrivit căreia criptomonedele sînt un simplu depozit de valoare este de o naivitate stupefiantă. Sigur, costul lor de tranzacționare poate fi suficient de ridicat pentru a descuraja micul comerț cu amănuntul. Dar pentru oricine dorește să evite controalele severe de capital (să spunem, China sau Argentina), să „spele“ venituri ilicite (cum ar fi cele provenite din comerțul cu droguri) sau să eludeze sancțiunile financiare ale SUA (aplicate unor țări, firme, persoane sau grupări teroriste), criptomonedele rămîn o opțiune ideală.

De fapt, guvernul SUA a închis ochii decenii de-a rîndul în privința rolului jucat de bancnotele de o sută de dolari în facilitarea achizițiilor de armament și a traficului de persoane, fără a mai pune la socoteală rolul acestora în subminarea capacității guvernelor țărilor sărace de a colecta impozite pe venit sau de a menține pacea pe plan intern. Chiar dacă Bitcoin și celelalte criptomonede echivalente nu au depășit nici pe departe dolarul, în materie de facilitare a economiei subterane globale, rolul lor e în indiscutabilă creștere.

Ținînd cont că pînă și instituțiile financiare de top din SUA își doresc să le ofere clienților opțiuni criptomonetare, ne putem întreba în ce anume investesc, de fapt, acești oameni. În pofida multor voci care susțin că utilizarea criptomonedelor în tranzacții și în activități comerciale e restrînsă, există totuși un domeniu în care acestea prosperă: mai mult decît un pariu pus pe o distopie, criptomonedele oferă o cale de a investi în economia subterană mondială.

Dacă guvernele vor fi nevoite, în cele din urmă, să sporească drastic reglementările în domeniul tranzacțiilor criptomonetare, de ce au explodat atunci prețurile criptomonedelor în general, și prețul Bitcoin în particular (fie și cu o volatilitate demnă de o știre explozivă)? Un prim răspuns ar fi, ne învață teoriile economice, că, la o rată a dobînzii egală cu zero, se pot forma bule speculative masive și durabile, pentru niște active lipsite, în sine, de valoare. Mai mult, investitorii în criptomonede susțin uneori că acest domeniu a devenit atît de vast și a atras deja atît de mulți investitori instituționali, încît politicienii nu vor îndrăzni niciodată să-l reglementeze.

Poate că au dreptate. Cu cît mobilizarea autoritățile de reglementare va dura mai mult, cu atît mai grea va fi aducerea sub control a monedelor digitale private. Guvernul chinez și cel sud-coreean au lansat de curînd măsuri drastice împotriva criptomonedelor, chiar dacă încă nu e clar cît de departe sînt determinate să meargă. În SUA, lobby-ul industriei financiare a avut un oarecare succes în blocarea unor reglementări semnificative cu privire la activele digitale; replierea în SUA a proiectului Facebook de a lansa o monedă digitală, în urma presiunilor globale de reglementare orchestrate de autoritățile elvețiene, stă mărturie.

Administrația președintele SUA Joe Biden vrea măcar să introducă obligativitatea declarării transferurilor de criptomonede mai mari de 10.000 de dolari, ca parte a eforturilor de a colecta o parte cît mai mare din impozitele datorate. Dar, în cele din urmă, reducerea lichidității potențiale a unor criptomonede greu de urmărit va necesita un efort major de coordonare internațională, cel puțin în rîndul economiilor dezvoltate.

De fapt, acesta e și un argument care explică de ce o criptomonedă precum Bitcoin își poate justifica valoarea extravagantă de 37.000 de dolari pe care a atins-o la sfîrșitul lunii mai (chiar dacă prețul ei e la fel de schimbător ca vremea). Dacă Bitcoin e o investiție într-o tehnologie a tranzacțiilor care susține economia subterană globală, și dacă pînă și economiilor dezvoltate le va lua mai multe decenii pînă cînd vor reuși să țină în frîu această monedă, înseamnă că Bitcoin are destul timp să producă venituri masive din tranzacții. În fond, nu trebuie să ne așteptăm ca o afacere să funcționeze la nesfîrșit – gîndiți-vă la combustibilii fosili – pentru a avea o valoare semnificativă în prezent.

Nu trebuie să ne așteptăm
ca o afacere să funcționeze la nesfîrșit.

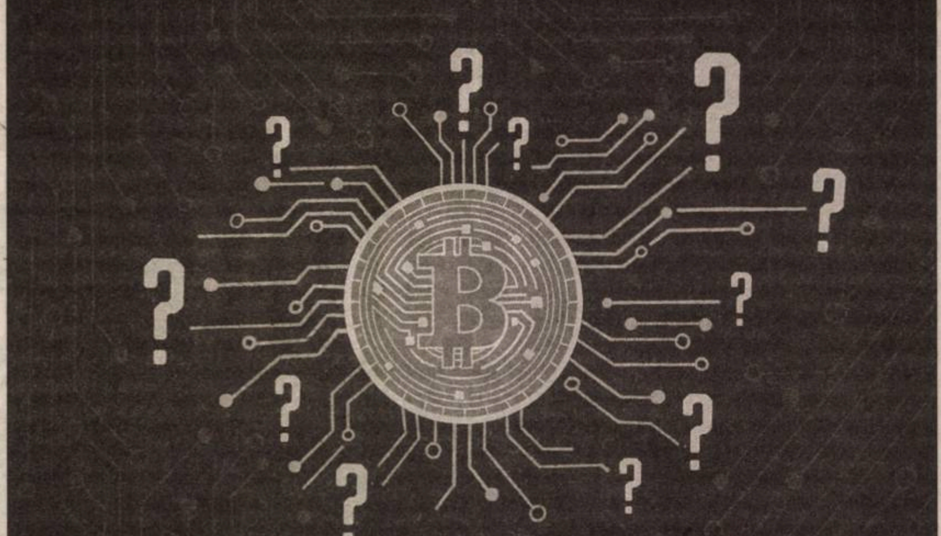

Desigur, o piață pentru criptomonede va exista întotdeauna în țările măcinate de război sau în statele nelegiuite – deși, valoarea lor va fi cu mult mai mică, dacă nu vor putea fi „spălate“ în țările bogate. Și poate că există tehnologii care descifrează anonimitatea acestora. Ceea ce ar îndepărta principala obiecție adusă criptomonedelor, dar ar elimina și principalul atu de punere pe piață al acestora, putem spune.

Nimeni nu se opune tehnologiei *blockchain* care stă la baza criptomonedelor și care are un vast potențial de ameliorare a vieților noastre – de exemplu, prin furnizarea unei rețele de încredere, nemanipulabile, pentru monitorizarea emisiilor de dioxid de carbon. Și, chiar dacă funcționarea sistemului Bitcoin necesită un consum energetic uriaș, există deja tehnologii mai puțin nocive pentru mediul înconjurător, cum ar fi și cele bazate pe *„proof of stake“* (sistem de lucru *blockchain* bazat pe o recompensare a „validatorilor“ de *block* proporțională cu miza pe care aceștia o plasează – *n. trad.*).

Din păcate pentru cei care și-au investit economiile de o viață în criptomonede, atacurile *ransomware,* care vizează un număr tot mai mare de firme și de persoane, vor constitui, probabil, declanșatorul care va determina autoritățile să ia în sfîrșit atitudine și să intervină. Mulți dintre noi cunoaștem oameni ale căror firme mici, care se luptă să supraviețuiască, au ajuns victime ale unor astfel de șantaje. Chiar dacă e posibil ca guvernele să aibă instrumente de urmărire a criptomonedelor mai performante decît admit public, ele se află într-o cursă a înarmării cu cei care au găsit vehiculul ideal pentru a face plăți ilegale. Autoritățile de reglementare trebuie să se mobilizeze înainte să fie prea tîrziu.

Kenneth Rogoff, *fost director economic al Fondului Monetar Internațional, este profesor de Economie și Politici publice la Universitatea Harvard.*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org
traducere de Matei PLEȘU

Mihaela PETROV

Victor Brauner, Odilon Redon și lumea poeticului, a fantasticului și a viziunii

Publicat în anul 1961 la editura José Corti din Paris, jurnalul lui Odilon Redon, unul dintre artiștii de seamă de la sfîrșitul veacului al XIX-lea, face parte dintre volumele bibliotecii lui Victor Brauner păstrate la Centrul Pompidou din Paris (Odilon Redon, *Journal, 1867-1915. Notes sur la vie, l'art et les artistes).* Admirator al operelor lui Odilon Redon, Joris-Karl Huysmans îi dedică un pasaj din romanul *À rebours* în anul 1884, atrăgînd atenția asupra operei grafice a pictorului, desenatorului și gravorului.

În anul 1961, Brauner scrie un text în care recunoaște în opera sa și în cea a lui Redon o lume a sensibilității unde poezia, viziunea și fantasticul domină. *„Acesta este ODILON REDON care, în marea mea fraternitate a selecției valorilor esențiale și a puterii de identificare a unui climat moral în care trăiesc analogiile și similitudinile poetice, m-a deschis către fantasticul și viziunea întregii nostalgii, către acea lume care este lumea sensibilității“* (Victor Brauner, *Odilon Redon,* tapuscris, anii 1961-1962, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

Opera grafică a lui Odilon Redon dezvăluie o „lume a inspirației“ care se manifestă deopotrivă în creația brauneriană. „Imaginația lui Victor Brauner este violent dezlănțuită“, scrie André Breton în prefața catalogului primei expoziții personale de la Paris a pictorului, în anul 1934, iar „aparițiile“ unor obiecte sau ale ființelor hibride asociate la întîmplare formează *substanța care emană din inconștientul colectiv*.

Obsesia ochiului autonom, prezentă în opera grafică a lui Odilon Redon, traversează opera lui Victor Brauner în anii 1930. În seria de litografii intitulată *În vis (Dans le rêve)* realizată de Redon în 1879, un ochi uriaș înconjurat de o mandorlă luminoasă, proiectat pe un fundal întunecat și flancat de coloanele unui templu antic, este „viziunea“ unui cuplu plasat în prim-planul compoziției, amintind de mitul Atlantidei *(Vision*, 1879). În 1930, Victor Brauner pictează *Piatra filozofală (La Pierre philosophale),* în care „primii oameni“ (Adam și Eva) sînt „martorii“ coborîrii din cerul întunecat a unui meteorit strălucitor împodobit cu inscripții magice. În tabloul *Poarta (La Porte),* realizat de Brauner în 1932, ochiul autonom, sau ochiul vizionar, așezat în prim-plan pe muchia unui zid, este chezășia etapelor evolutive ale istoriei omenirii prefigurate prin succesiunea unor construcții reprezentative: arca lui Noe, primele așezări ale culturilor arhaice, farul din Alexandria, templul grec, templul roman, fortificația medievală și palatul renascentist, urmate de schița neclară a unor construcții care aveau să le urmeze. În seria „tablourilor de călătorie“ (1937), același ochi este așezat într-o nișă în tabloul *Adrianopole* sau înlocuiește trunchiul unui personaj în *Ultima călătorie (Le Dernier voyage).* Asociat cu pietrele, pentru a-i sublinia perenitatea, „ochiul pineal“ (cel de-al treilea ochi) e înzestrat cu viață proprie.

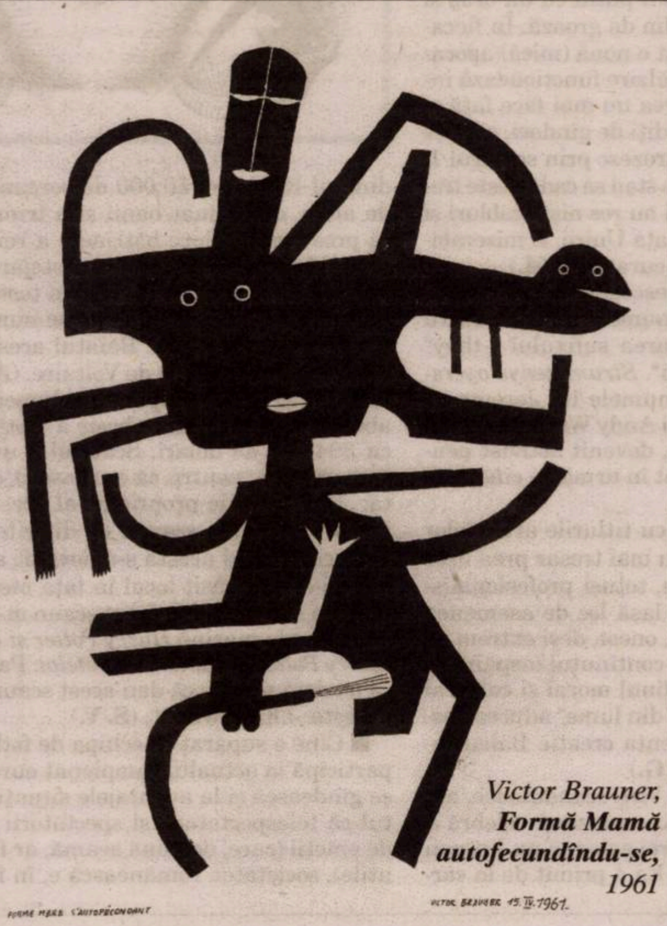

Victor Brauner, **Formă Mamă autofecundîndu-se,** 1961

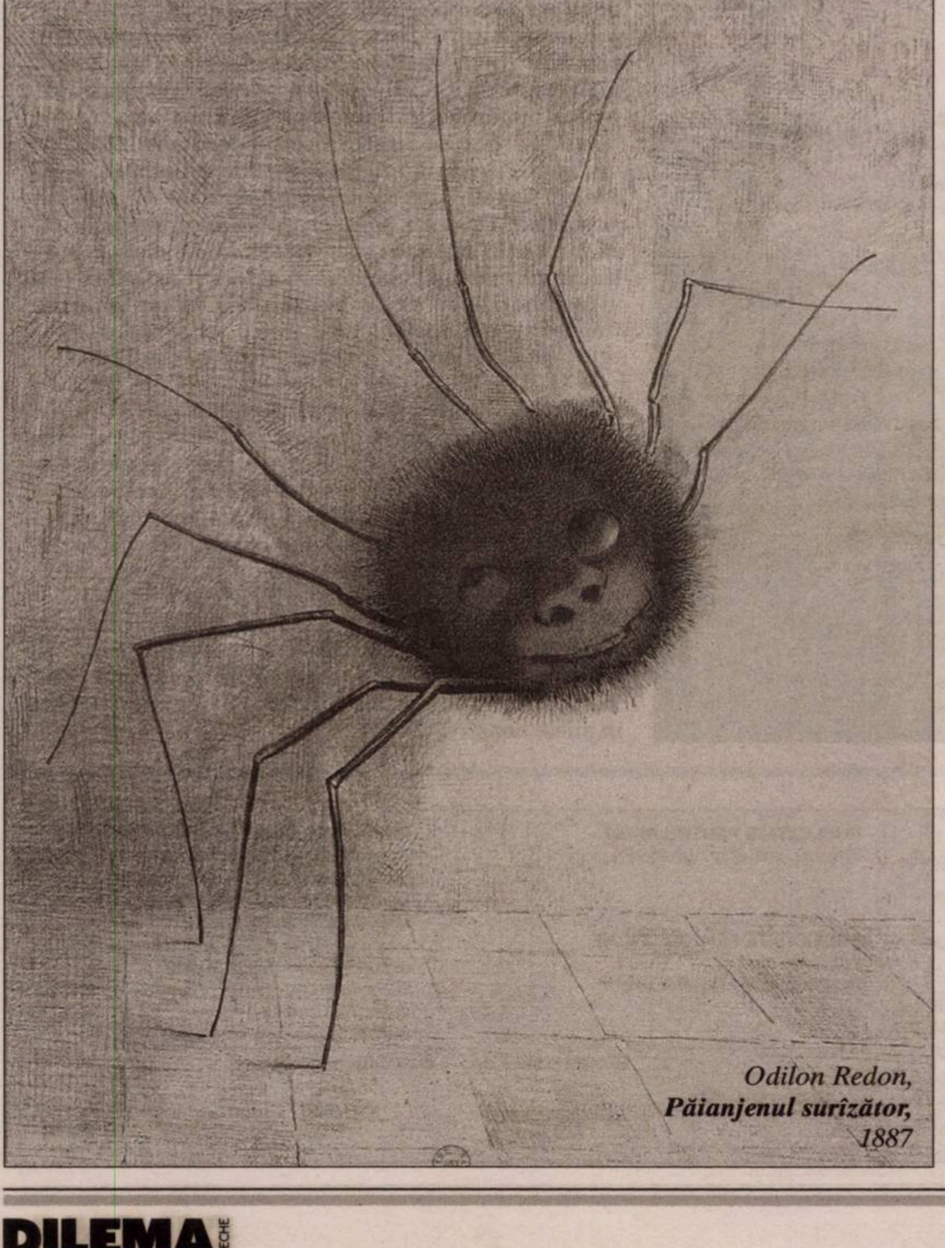

Odilon Redon, **Păianjenul surîzător,** 1887

Globul ocular este vehiculul aerian care poartă „nacela“, pe care este așezat capul Botezătorului, spre orizonturi infinite, în seria de litografii pe care Odilon Redon o dedică lui Edgar Allan Poe *(Ochiul, ca un balon ciudat, se îndreaptă către orizonturi infinite*, 1882). Același ochi este germenul care anunță ivirea unei posibile vegetații dintr-o lume mlăștinoasă în care apa și pămîntul, nedefinite, sînt cufundate în întuneric. „Mlaștina“ este deopotrivă *hyle* sau materia apoasă, „prima materie“ care apare din haosul întunecos, în scrierile ezoterice. Planșa reprezentînd o zeitate ancestrală este însoțită de acest text: *„Oannès: Eu, cea dintîi conștiință a haosului, m-am ivit din adîncuri pentru a întări materia, pentru a orîndui formele“*. Visul nocturn, coșmarul, viziunea și speranța salvatoare domină seria litografiilor în care din haosul primordial apar primele manifestări ale vieții. În seria litografiilor intitulată *Originile (Les Origines),* ființele hibride populează o lume stranie în care sînt asociate toate regnurile naturii. Figuri biblice și altele inspirate din mitologii de mult uitate sînt asociate cu visul nocturn și cu viziunea unor evenimente cosmice și terestre care ar fi putut avea loc în timpuri îndepărtate, ale căror „urme“ nu pot fi decît *imaginate*. Pegasus, calul înaripat, satiri, centauri, ciclopi și sirene, ființe embrionare, polipi, sciapozi și moluște sînt „apariții“, prefigurări ale îndoielilor lăuntrice, ale angoasei și ale sentimentului tragic de a fi în lume. Într-o altă serie de litografii, una dintre planșe poartă titlul *„De ce n-ar exista o lume alcătuită din făpturi nevăzute, ciudate, fantastice, embrionare?“*.

Lumea înfățișată de Redon în opera sa grafică este o lume întunecată, a tenebrelor, în care ființele imaginate sînt „apariții“ luminoase trecătoare, proiecții ale visului și ale inspirației creatoare. *Visul și inspirația* domină deopotrivă lumea spectrală din seria *Licantropilor* pe care Brauner o inițiază în 1938, o lume populată de *ființe hibride, efialți, succube și incubi, himere și fantome* învăluite în ceață, într-o atmosferă „nebuloasă“. Lumea clarului-obscur, în care întunericul este luminos și lumina este întunecoasă, e descrisă de Brauner într-un text poetic adresat lui André Breton. „Tablouri fără vreo referință exterioară în lumea realității“, ele sînt cele mai veridice documente ale „nebuloasei“ inspirației. *„Și ceața mi-a spus atunci: EU SÎNT VISUL. EU SÎNT INSPIRAȚIA.“*

De-a lungul anilor, desene, acuarele și tablouri amintesc de opera grafică creată de Odilon Redon. Cîteva titluri de lucrări sînt identice cu cele ale litografiilor realizate de pictorul francez: *Casă bîntuită (Maison hantée,* 1947), *Germinație (Germination*, 1955) sau *Apariție (Éclosion,* 1958). Una dintre cele mai cunoscute litografii ale lui Redon, realizată în anul 1887, este *Păianjenul surîzător (L'Araignée souriante)* din seria intitulată *Noaptea*. „Păianjenul“, ale cărui trăsături umane sugerează ironia și tristețea, perversiunea și candoarea unei minuscule ființe, devine, prin supradimensionare, o apariție amenințătoare. *Ochiul, ca un bizar balon, se îndreaptă către infinit* este titlul unei litografii din anul 1882 în care „balonul“ este purtătorul unui cap cu aripi, al „sufletului înaripat“. În 1961, Brauner realizează o compoziție în tuș pe hîrtie intitulată *Formă Mamă autofecundîndu-se (Forme Mère s'autofécondant).* Surprinzătorul titlu trimite la mitul gnostic al „originilor lumii“ în care Sophia este un *eon* desprins din „cerul pur“ al *pleromei*. Într-una dintre variantele mitului gnostic, Sophia Prounikos, în lipsa unui „partener“, dă naștere de una singură unei lumi imperfecte, *lumea de jos.* Coborîtă din lumea imuabilă a pleromei, ea este o primă prefigurare a sufletului *(psyché), Sufletul lumii* (Ioan Petru Culianu, *Arborele gnozei*, Polirom, 2005). Purtînd o mască rituală care seamănă cu un șarpe înaripat, *Forma Mamă autofecundîndu-se* sugerează țesătura circulară a pînzei de păianjen, amintind de cunoscuta lucrare a pictorului-gravor. „Forma Mamă“ este *matrix* sau „matricea“ compozițiilor care îmbină stilizările caracteristice picturii brauneriene de la începutul anilor 1960 și fascinația pictorului pentru creațiile „primitivilor“ în care elementele Naturii, personificate, reprezintă adeseori ființe fabuloase sau personaje mitice. Tablourile sînt însoțite de scurte texte poetice care amintesc de titlurile date de Redon seriilor sale de planșe litografiate: *„Și tabloul părea să spună: Sînt deopotrivă arborele vieții și axa lumii. Din baza mea fecundatoare, din substanța mea mithriacă se dezvoltă fructul devenirii. Eu sînt cele trei timpuri: întregul prezent, misterul trecutului, enigma viitorului“* – Victor Brauner, *Baza și vîrful (La Base et le sommet),* 1964.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

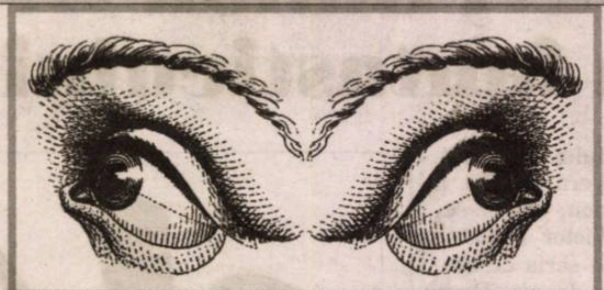

SE IVEȘTE LA ORIZONT PRIMUL NUME SIMPLU, EXTREM DE CUNOSCUT PE LUMEA ASTA DE MÎNA A DOUA

■ Bucureștiul seamănă tot mai puțin cu un oraș și tot mai mult cu decorul unui film de groază. În fiecare săptămînă se ivește la orizont o nouă (mică) apocalipsă: sistemul municipal de încălzire funcționează intermitent; cînd plouă, canalizarea nu mai face față și străzile se inundă; sîntem năpădiți de gîndaci, căpușe și țînțari; munți de gunoaie putrezesc prin sectorul 1; zeci de clădiri vechi și neîngrijite stau să cadă peste trecători. Iar acum aflu că șobolanii au ros niște cabluri și au întrerupt semaforizarea în Piața Unirii. E mizerabilism? Nicidecum: ăsta e realism curat! (**M. M.**)

■ O nouă specie de furnici, descoperită în Ecuador acum trei ani, a primit primul nume științific neutru d.p.d.v. al genului, prin adăugarea sufixului „-they“ în locul celor latine „-ae“ sau „-i“. *Strumigenys ayersthey* se cheamă furnica, după numele lui Jeremy Ayers, artist gay din anturajul lui Andy Warhol care folosea pseudonimul Silva Thinn, devenit activist pentru drepturile omului și dispărut în urmă cu cinci ani. (**M. C.**)

■ Chiar dacă m-am obișnuit cu titlurile articolelor cu iz bombastic-apocaliptic și nu mai tresar prea ușor la senzaționalul enunțat de ele, totuși profesionalismul celor de la *Der Spiegel* nu lasă loc de asemenea mici șarlatanii. Un titlu simplu, onest, deși extrem de brutal, a rezumat absolut corect conținutul înspăimîntător al unui articol despre declinul moral și cultural al omenirii: „Cel mai urît pantof din lume“ aducea vestea cutremurătoare despre recenta creație Balenciaga: pantofii Crocs cu toc cui. (**S. G.**)

■ Din cartea lui Ian Graham, *Vieți scandaloase*, am aflat că Ninon de l’Enclos era o curtezană celebră a secolului al XVII-lea, din ale cărei saloane nu lipseau Molière și Cyrano de Bergerac. Ea a primit de la cardinalul Richelieu 50.000 de coroane pentru o noapte de amor, dar a luat banii și a trimis în locul ei o altă prostituată. Spre bătrînețe a renunțat la stilul de viață libertin și s-a dedicat protejării artelor. La 80 de ani, cînd a murit, i-a lăsat prin testament o sumă importantă de bani unui băiat pe nume François-Marie Arouet, pentru studii. Băiatul acesta avea să devină cunoscut sub numele de Voltaire. (**A. M. S.**)

■ Ce se mai cumpără pe lumea asta? Un scaun absolut banal și cam obosit a fost vîndut la licitație cu 394.000 de dolari. Scaunul a avut mare căutare, cum se vede, pentru că era însoțit de următoarea notă: „Dragă noule proprietar al acestui scaun, în 1995 am primit patru scaune de diferite feluri pentru sufrageria mea și acesta s-a dovedit a fi cel mai comod, așa că el și-a găsit locul în fața mesei pe care se afla mașina mea de scris. Acest scaun m-a susținut cît timp am bătut la mașină *Harry Potter și Piatra filozofală* și *Harry Potter și camera secretelor.* Partea mea nostalgică e tristă pentru că dau acest scaun, dar spatele meu nu este. J.K. Rowling“. (**S. V.**)

■ Cine e supărat că echipa de fotbal a României nu participă la actualul campionat european ar trebui să se gîndească și la avantajele situației. Dincolo de faptul că telespectatorii și spectatorii noștri sînt scutiți de emoții (care, de bună seamă, ar fi fost oricum și inutile), societatea românească e, în întregul ei, scutită și de foarte probabilul penibil de care Naționala s-ar fi acoperit participînd. E de ajuns să te uiți la suferințele fanilor de la mai toate echipele din țările de Est, care sperau că vor putea trece măcar de faza grupelor. Acestea au devenit, aproape toate, echipe de mîna a doua, parcă fără nici o șansă din start. Marile puteri din fotbalul european (și din economie) sînt clar mult detașate și foarte greu de bătut, dacă nu chiar invincibile, pentru cei mai mici. Păi, decît așa, nu-i mai bine să stai liniștit acasă, să comentezi olimpian, să rîzi sau să-ți fie milă de alții?... (**A. M.**)

MIC EXCLUSIV MARKET

c Ș.M. Georgescu

SE PARE CĂ MAJORITATEA CUPLURILOR VOR FI NEVOITE SĂ APELEZE, PENTRU ZECE MINUTE DE RESPIRAȚIE, LA FENOMENE ASEMĂNĂTOARE MINUNILOR CORPORALE

■ Se pare că prima boală globalizată a lumii a fost sifilisul, nu ciuma. (**A. M. S.**)

■ Dimensiunea medie a penisului uman, precum și calitatea spermei scad constant din cauza poluării; motiv pentru care oamenii de știință prevăd că, din anul 2045 încolo, majoritatea cuplurilor vor fi nevoite să apeleze la reproducerea asistată. (**M. C.**)

■ Dispozitivul MOXIE, creat de NASA și ajuns cu Rover-ul Perseverance pe Marte în primăvară, tocmai a produs oxigen în urma unei tehnici experimentale în care dioxidul de carbon a fost încins la 800 de grade Celsius. Astfel, s-au obținut cinci grame de oxigen, suficiente pentru zece minute de respirație. (**M. C.**)

■ Mică selecție din știrile de săptămîna trecută: Andrew Noble, ambasadorul Marii Britanii, a declarat, la recepția oferită de ziua Reginei, că „deși duc lipsă de mititei, un milion de români trăiesc în Regatul Unit“. Astrologul Mediafax ne anunță că 18 iunie a reprezentat o mare victorie pentru trei zodii. În Dobrogea au fost surprinse fenomene asemănătoare unor tornade. Victoria’s Secret renunță la faimoasele fotomodele *„Angels“* deoarece și-ar fi pierdut relevanța culturală. S-a deschis primul centru de vaccinare într-un lăcaș de cult: oamenii se pot vaccina anti-COVID-19 în Biserica Neagră din Brașov. 1-0 pentru Biserica Evanghelică. (**M. P.**)

■ La rubrica matrimoniale, în vremuri pre-pandemice, dacă tot dai un anunț la ziar, măcar să spui tot ce ai de spus: „Pensionar civil, 1.65, prezentabil, mare omenie, capacitate, dansator excepțional, nefumător, fără pretenții vîrstă, studii etc., doresc doamnă care decît să mă accepte. Iubiți inventatorii, trimișii Domnului. Minunea minunilor, extraordinar. Afară de alte reușite, invenții, acum am construit perpetuum mobile (din «n» variante). Conducătorii țării, partide, miliardari, tv, ziare etc., cereți-l, dacă nu, le vînd străinătății, care deja solicită. Doamna premier, donez idei, exemplu, fără investiții, într-o oră, zece mii locuri de muncă. Folosindu-mă, salvați România. Facebook Carnu Ion («n» videoclipuri, foto etc., comentați-le). Nu am internet. Contactați-mă telefonic, rog mesaj scris. Dușmanilor, cereți-vă scris iertare. Doamne ajută la bine!“. (**A. P.**)

■ O știre de ieri cu vedere spre azi: în 1889 s-a înființat la Nantes, în Franța, Societatea de Altruism, al cărei program a fost publicat în *Anti-Egoistul,* cum se numea buletinul Societății. Acolo erau înșirate scopurile (desigur, nobile) pentru care își dorea să lupte Societatea, iar la punctul 1 al programului se putea citi: „Libertatea corpului, a conștiinței și a cuvîntului. Abolirea pedepsei capitale, a pedepselor corporale, a duelurilor, a sporturilor crude și a jocurilor de noroc. Protecția copiilor și a animalelor (antivaccinare și antivivisecție)“. Apare aici o stranie echivalență: altruism = antiegoism = antivaccinism, perpetuată vreme de 132 de ani, pe terenul fertil al ignoranței, pînă în zilele noastre. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio